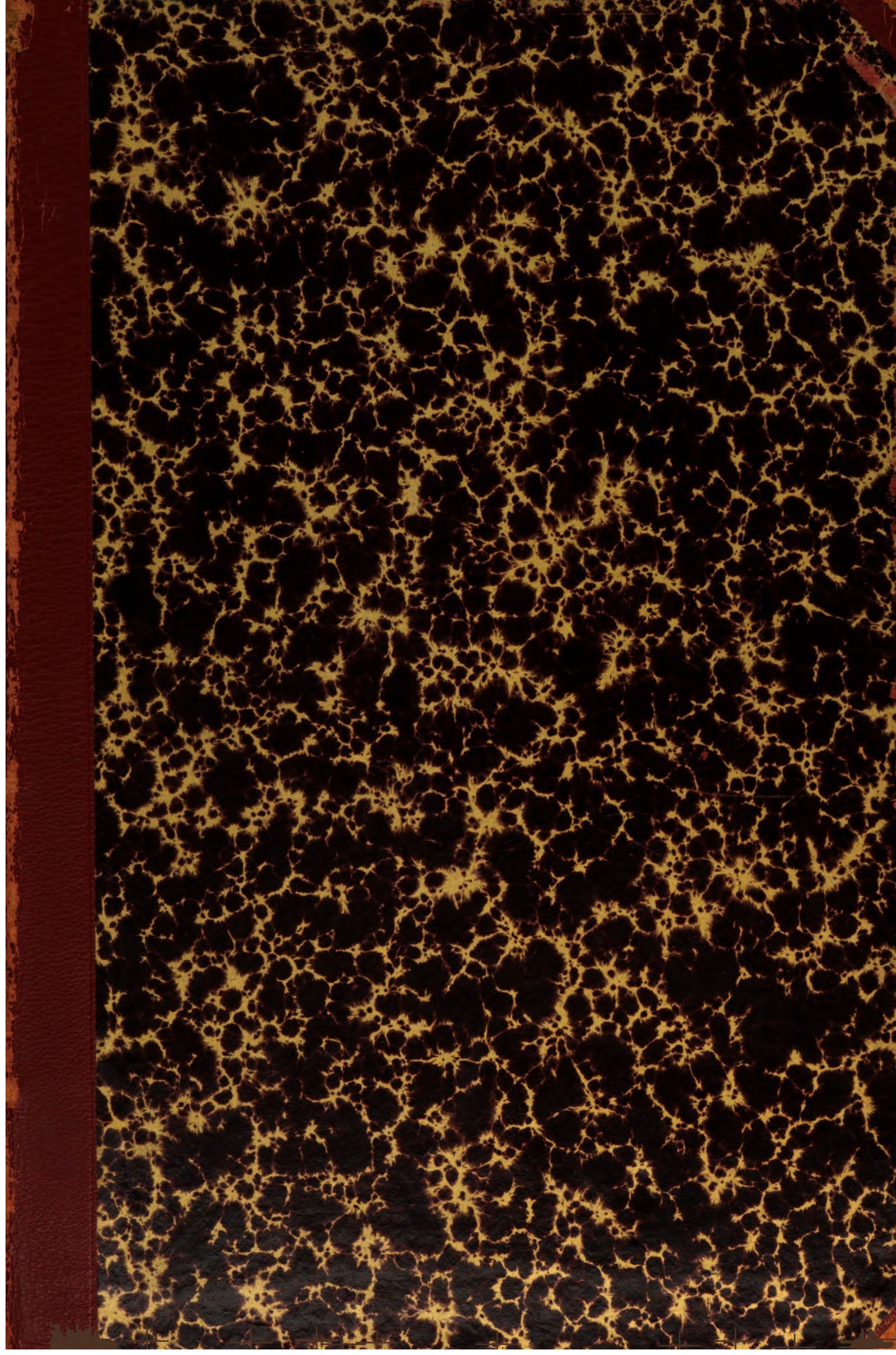

4° P. g. c.

78

$\frac{Poh}{\pi}$
2

Nb 10 (66

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS, [Patrologia]

SEN

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETHII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETHII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AM-
PLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETHIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXVI.

SYNESIUS EPISC., THEODORUS MOPSUESTENUS, S. ARSENIUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM.
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

1859

SÆCULUM V.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΗΝΗΣ

TA EΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

SYNESII

EPISCOPI CYRENES

OPERA QUÆ EXSTANT OMNIA.

EDITORE ET INTERPRETE DIONYSIO PETAVIO,

SOCIETATIS JESU PRESBYTERO.

ACCEDUNT

THEODORI MOPSUESTENI EPISCOPI

S. ARSENI EREMITÆ

SCRIPTA VEL SCRIPTORUM FRAGMENTA QUÆ SUPERSUNT

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSE

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS UNICUS

VENIT 11 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

1859

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO LXVI CONTINENTUR.

THEODORUS MOPSUESTENUS.

Commentarius in XII prophetas minores.	Col. 105
Fragmenta in Genesin.	633
Expositio in Psalmos.	647
— In Jobum.	698
— In Canticum canticorum.	699
Commentarii in Novum Testamentum.	702
Fragmenta Dogmatica.	969

SYNESIUS EPISCOPUS PTOLEMAIDIS.

Oratio de Regno.	1054
De Dione	1111
Calvitii encomium.	1167
De Providentia.	1210
De insomniis.	1282
Epistolæ.	1322
Homiliæ.	1562
Catastasis.	1566
Constitutio.	1574
De dono astrolabii.	1578
Hymni.	1587

S. ARSENIUS EREMITA.

Doctrina et exhortatio.	1615
Apophtegmata.	1622
Ad nomicum tentatorem.	1622

DE THEODORI MOPSUESTENI

VITA ET SCRIPTIS

COMMENTATIO HISTORICA THEOLOGICA.

SCRIPSIT

OTTO FRIDOLIN FRITZSCHE

THEOLOGIAE LICENTIATUS.

(Halæ, sumptibus librariæ Orphanotropei MDCCCXXXVI.)

PRÆFATIO.

Schola Antiochena, quæ a Dorotheo et Luciano, presbyteris, sub finem sæculi tertii condita est, cum ea via incederet quam priores doctores Antiocheni inierant, theologiam sensim ac paulatim ita studiis suis persecuta est, ut indole sua peculiari admodum splendeat summamque vim in Ecclesiam Græcam exhibuerit. Frustra enim Ecclesiæ Græcæ, veteris maxime, rationes perspicere conaberis, nisi theologiam Antiochenam probe cognoveris. Nec nimium dixi, imo tota theologia Græca, quæ quidem quid sibi vellet sciebat neque infausto torpore tenebatur, me iudice per temporum decursum tripartita erat, Alexandrina, Antiochena et quæ mediam quamdam viam iniit. Cum igitur tanta vis scholæ Antiochenæ fuerit, maxime dolendum quod non ea luce qua Alexandrina collustrata est. Hæc demum ætate de ea nonnulli VV. DD. accuratius disputaverunt, qui quanquam in nonnullis peccaverunt, magna sua laude hæc studia excitaverunt.

Ego vero quo diutius in historia ecclesiastica perscrutanda versabar et quo magis vim ac gravitatem scholæ Antiochenæ perspiciebam, eo majori studio in ejus res inquisivi, quæ in maxima monumentorum historicorum penuria ita quodammodo dilucidari possunt, ut quales diversis temporibus singuli scholæ illius doctores fuerint anquiras. In hac vero perdifficili disquisitione, et tempora probe discernenda, et ea quæ singulorum doctorum propria sunt neque in ipsam scholam cadunt.

Quæ cum ita sint, operæ pretium me facturum putavi, si in rebus Theodori Antiocheni, Mopsuestiæ episcopi, qui theologiam Antiochenam ad eam quam nacta est perfectionem evexit, meam qualemcunque curam collocarem atque de ejus vita, scriptis, Scripturæ sacræ interpretatione, doctrina, postremo de ejus fati post fata accuratius commentarer. Accipe, Lector benevole, hanc primam de Theodoro commentationem (α) eamque bipartitam. Ac vitam quidem Theodori in tanta monumentorum historicorum paucitate nemo describere potest; quæ vero de vita hujus viri certe aut probabiliter dici posse videntur sedulo congeSSI et examinavi, ne levioribus quidem rebus, ut par erat, omissis.

Quo pauciora de viro quodam clarissimo edax tempus reliqua fecit, eo majori studio ea etsi levissima congerere decet atque perscrutari, quo qualis fuerit si non docere, conjectura certe assequi possis. Magnus enim vir vel ex iis, paucis licet, quæ de eo reliqua facta sunt cognosci potest. Vir doctus autem et clarissimus Ecclesiæ doctor fere libris suis censi potest, de quibus si satis accurate disputaveris, ejus res magna ex parte illustraveris. Quanquam ne tum quidem hujusmodi disputatio inutilis est, si librorum illorum fere pauca fragmenta supersunt. Quid quod ex solis eorum titulis aliquid efficias? Ad Theodorum autem ut revertar, difficillimum erat ac magni laboris, de ejus scriptis exponere, cum quæ huc pertinerent nondum satis accurate congeSta atque examinata essent, ipsa vero disquisitio, quam nullus vir doctus usque adhuc tam late patere voluit, in tanto veterum silentio spinosa esset, in qua ne optarem potius quam docerem cavendum erat. Non solum autem quæ historica fide digna essent disquisivi, verum etiam hæc ipsa recte intelligere atque ex iis ea quæ recte ellici posse

(α) Quæ de Theodori commentariis in Psalmos et in libros Novi Testamenti disputavi, ea integra fere superrime separatim edidi, ut honores Licentiati theologiæ rite impetrarem.

viderentur, efficere studui; qua in re ut haberem cui jure inniterer Theodorea accuratissime etiam atque etiam pertractanda erant. Sed ne plura a me requiras quam quæ præstare volui aut potui, de argumento hujus commentationis paucis edisseram.

Præmissa brevi disputatione de Theodori scriptorum numero, fortuna, quam temporum decursu experta sunt, deque versionibus, ea singula ordine recensui deque iis disserui. In quo primum quos libros et quo tempore singulos Theodorus scripsisset quærebatur: illud imprimis propter veterum in citandis libris incuriam et negligentiam haud raro difficile dictu erat, hoc interdum tantum constitui poterat. De commentario in xii prophetas minores, qui solus ætatem videtur tulisse, eadem fere quæ Ang. Maius et Victor de Wegnern, VV. DD., in Prolegomenis disputaverunt, denuo accuratius pertractavi. Alia correxi, alia adjeci, alia amplificavi, alia denique contraxi.

Plerorumque Theodori librorum fragmenta quædam supersunt, quæ si tantummodo commemorassem, neque vero accurate perlustrassem, opera mea parum fructuosa esset. Sed spuria verbo tantum notavi; ubi nihil monui, genuina illa fragmenta censeo. Uberiore vero de singulis disputatione me supersedere posse putavi. Præterquam enim quod multa eorum breviora ac leviora sunt, quam de quibus multis disseras, res valde ambigua est nec nisi ab eo judicanda cui sentiendi et scribendi genus Theodori familiare est. Alia certissime Theodori sunt, alia ab eo certe non abhorrent. Omnino veteres audiendi erant, a quorum auctoritate nonnisi gravissimis de causis recessi. Neque vero in hac de fragmentis disquisitione acquievi, sed diligenter etiam investigavi quæ de argumento et indole singulorum librorum dici posse viderentur. Qua in disputatione plura reperies unde qualis Theodorus fuerit cognosci potest, quanquam in his per hujus libri rationes brevitati studui.

Multos errores cum veterum tum recentiorum deprehendi, sed horum quidem peccata quantum fieri potuit tacite correxi. Supervacanea silentio prætermisi. At vero in hujusmodi studiis errare in proclivi est, et quanquam summam fidem indefessumque studium adhibui, haud dubie subinde in errores incidi. Sed correctione gaudebo. Omnino vero quid præstiterim apud viros harum litterarum peritos iudicium esto.

Scribebam Halæ, d. xxii m. Septembr. a. 1836.

O. F. FRITZSCHE.

DE THEODORI MOPSUESTENI

VITA ET SCRIPTIS

COMMENTATIO HISTORICA ET THEOLOGICA

PARS PRIOR. — DE THEODORI VITA (a).

Theodorus Antiochiæ, quæ caput erat Syriæ A (*Critica hist. chronol. in Annales Baronii. Antv. primæ totiusque Orientis (b), nobilibus et divitibus parentibus (c) anno fere 350 natus est.* 1705, fol., ad a. 427) disseruit. Discedo tamen a v. d., neque a. 429, sed sub exitu anni 428 Theodorum obiisse credo. Ad a. 428 jam multi, quos adii, v. d. ejus mortem retulerunt, sed conjiciendo potius quam ratiocinando; alii autem, ut Henr. Norisius (Op. omnia, I [Veronæ 1729 fol.], p. 291

Placet autem jam hic totum locum de temporis rationibus, quæ Theodori vitam continent, pertractare, in quo primum quo anno Theodorus mortuus sit disquirendum. Optime hac de re Antonius Pagi

infra laudabo. J. Christoph. Meisneri *Diss. de Theodoro Mopsuesteno* (Witleb. 1714) cujusmodi sit nescio.

(a) De Theodoro ejusque rebus multa allata sunt in Fabricii *Bibl. Gr.* ed. Harl., vol. X, p. 346 sq. Inter eos qui ejus vitam pluribus persecuti sunt, præ cæteris nominandi Lenain de Tillemont (*Mémoires pour servir à l'histoire eccl. des six premiers siècles*, t. XII [Venet. 1732, 4], p. 433 sq.) et J. Matthias Schroeckh (*Kirchengeschichte* t. XV [Lips. 1790], p. 176 sq.). Hic in Theodorum lenior, ille asperior, uterque emendanda et addenda reliquerunt. Multi præterea nonnulla tantum Theodorea accuratius illustrarunt, quorum plerosque

(b) *Antiochenus* sæpissime dicitur. Cf. v. c. Phot. c. CLXXVII, 38, 4. Fabricio l. l., p. 396, et Forlosia in Kollarii ad Lambecii *Comment. de bibl. Cæs. Vindob.* supplement. l. I, p. 174, testibus, etiam *Hagiopolites* dicitur; me vero nullum locum legere memini, in quo ita nominetur.

(c) Cf. Chrysost. *Opp.* ed. Montf., I, p. 36.

sq.), infirmis nixi rationibus, ad a. 427. — Theodoret. *H. e.* v, 39 : Πέντε καὶ ἑκατὸν ἐτῶν ἦδε ἡ ἱστορία περιέχει χρόνον, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῆς Ἀρείου λύττης, δεξαμένη δὲ πέρας τῶν ἀξιεπαίνων ἀνδρῶν Θεοδοῦρου καὶ Θεοδοῦτου τὴν τελευταίαν. Praef. Εὐσέβιος. . . . μέχρι τοῦ (1. τῆς) Κωνσταντίνου Θεοφιλοῦς βασιλείας τὰ ταῖς Ἐκκλησίαις συμβεβηκότα συνέγραψεν· ἐγὼ δὲ τῆς συγγραφῆς ἐκείνης τὸ τέλος ἀρχὴν τῆς ἱστορίας ποιήσομαι. Eusebii *Historia* finitur narratione de Licinio devicto (a. 324. [323?]) ac de medio sublato (a. 325), Theodoretus autem, ubi l. 1, c. 1, Maxentio, Maximino et Licinio tyrannis de medio sublatis, Ecclesiae procellam sedatam fuisse perhibuit, ad res Arianas narrandas aggreditur. Neque vero efficiendum ex illis locis, quod Pagi effecit, rationem illorum 105 annorum ab a. 325 ineundam esse. Sane quidem Licinius a. 325 suspendio sublatus est, sed jam ante, postquam Licinius victus imperio se abdicavit, Constantinus solus imperator erat, et male Theodoretus a morte Licinii non memorabili illa, sed quam Eusebius memorare potuit (a), *Historiae* suae initium cepisset. At memorabilis erat victoria de Licinio reportata, qua imperium apud solum Constantinum esse coepit. Multo minus Theodoretus priori illo loco se ab eo anno, quo Arius in synodo Nicæna damnatus esset, *Historiam* enarrasse indicavit. Hoc enim praeterquam quod perspicue enuntiasset, ille locus ideo ad trutinam exigi non potest, quod alioquin ab a. fere 319 *Historiam* suam inchoasse atque ita secum ipse pugnare Theodoretus censendus esset. Recte tamen illo modo loqui potuit, quia paucis praemissis primum res Arianas narravit. Itaque posteriori illo loco utpote perspicuo illiusque *Historiae* prioribus nixus capitibus, accuratius enim ea narrantur, quae syn. Nicænam (d. xx m. Mai. aut Jun. 325) praecesserunt quæque haud dubie magnam partem a. 324 gesta sunt, Theodoretum ab a. 324 illorum annorum rationem iniri voluisse probabiliter dixeris. Jam si annos 105 annis 324 addis, annus 428, duo enim anni 105 et 324 incompleti pro completo numerandi, efficitur et quidem ejus exitus, quo Theodorus mortuus est (b). Huic autem ratiocinationi major fides eo adjicitur, quod Theodotus ep. Antioch., qui paulo post Theodorum obiit (cf. Theodoret. *H. eccl.* v, 39), si non sub exitu a. 428, certe initio a. 429 mortuus est. Marius Mercator anno 429 eum sanctae memoriae episcopum appellavit: cf.

(a) Eusebius igitur re vera et de Theodoreti etiam sententia *Historiam* suam tantum usque ad a. 324 pertexit, omissis sane initiis litis Arianæ.

(b) Facundo dicitur post centum et viginti suae defunctionis annos damnatus esse. Cf. libr. *C. Mocian. schol.* (Galland. *Bibl. Patr.*, XI, p. 813). Sed Facundus numero, quem rotundum dicunt, usus est, cui inniti non licet. Cf. l. c., p. 816, *Ev. fid. lath.*, p. 817.

(c) Cf. Theodoret. *H. rel.* c. 24, *H. eccl.* v, 39. Permulta in catenis ed. et ined. in V. T. Polychronii nomine notata leguntur, sed an Apamensi

A p. 650, cl. p. 648, unde eum a. 428 obiisse verisimilius. Eodem denique nos ducit epistola Theodoreti ad Dioscurum a. 448 (v. Pagi l. l. ad a. 423) data (ed. Hal. IV, p. 1145 sq.), in qua dicit se Antiochiæ sub ep. Theodoto per sex annos et per tredecim sub ep. Joanne docuisse, jam septimum agi annum, quo sub ep. Domino doceat. — Episcopatum, in quo triginta sex annos transegit (cf. Theodoret. *H. eccl.* v, 39), Theodorus aut exeunte a. 392, aut ineunte 393 adeptus est. Eum a. 382, aut 383, presbyterum Antiochenum factum esse, Tillemontii l. l., p. 456, est conjectura, haud absurde illa quidem verbis Joannis ep. Ant. ap. Facund. II, 2: *Quinque et quadraginta annis clare in doctrina praefulsit* — — *quingenta pene annis fortiter repugnantem cunctis haeresibus* — firmata, admodum tamen dubia. Natus est a. 350, siquidem priores duæ Chrysostomi ad Theodorum epistolæ recte ad a. 369 referuntur. Cf. Chrysost. Opp. I, p. 39, — νῦν, ὅτε οὐπω εἰκοστὸν ἄγεις ἔτος. Eum certe illo fere tempore in lucem editum esse, rationes, quibus cum Chrysostomo tenebatur (v. inf.), argumento sunt. Et videtur sane Chrysostomo duobus tribusve annis inferior fuisse. Itaque *senectute cana debilitatus* (cf. Hesych. in Act. c. Const. II, A. V; Hard. Conc. III, p. 104 et p. 432, in Pelag. pap. ep. III, ad Eliam et Istriæ ep.) senex septuaginta fere et octo annorum obdormivit.

C Fratrem habuit Polychronium, S. Zebinae ascetae discipulum et æmulum, post Apamensem episcopum (c); Pæanium, virum nobilem, qui in magistratu erat, cognatum (ἀνεψιόν) (d). Cum vitam quæstuariam scholastici sive causidici, quam tum fere inire solebant qui ad amplos honores publicos accedere cupiebant, amplecti vellet, Libanio, clarissimo illius temporis sophista, præceptore rhetoricæ una cum Chrysostomo et Maximo, post Seleucia in Isauria ep., usus est (e). Juvenis dives, ut erat, vitæ delicias et elegantiam neutiquam sprexit, quanquam laudis cupidus profanis litteris assidue studuit (f). Aliter vero Chrysostomus, Theodori amicus, qui licet et ipse nobili loco natus esset atque eandem vitæ rationem quam Theodorus ingredi statuisset, mox tamen fori strepitus pertæsus, in Meletii, ep. Antioch., disciplinam tres per annos se tradidit, quo res Christianas accuratius pernosceret. Baptizatus deinde anagnostes erat. Sed haud ita multo post desiderio, quo aliquandiu jam tenebatur, satisfacit seque ad

jure tribuantur mihi nondum satis constat. Haud pauca certe Polychronii diaconi sunt, qui nonnullas catenas consarcinavit. Nuper Ang. Majus in *Scriptor. vet. nov. collect.* e Vat. cdd. ed. I (Romæ 1825. 4), 2, p. 105 sq. multa commentariorum Polychronii in *Danielem* edidit. Cæterum v. Fabric. l. l., p. 362, 363.

(d) Cf. Chrysost. ep. 204, III, p. 714.

(e) Cf. Socrat. *H. e.* vi, 3; Sozom. *H. e.* viii, 2. Andragathium philosophum docuisse Theodorum temere v. d. cl. l. l. perhibuerunt; Phot. c. 96.

(f) Cf. Chrysost. I, p. 36.

monachos, qui in Antiochiæ vicinia versabantur, contulit. Tunc vero Theodoro et Maximo, quorum hic etiam studiis forensibus sese dederat, persuasit, ut vili illa vita quæstuararia relicta monasticam amplecterentur (a). Quanquam monachi antequam fierent eos accuratius doctrinam Christianam edoctos et baptizatos esse probabile est. Quidquid est, Theodorus, Chrysostomi eloquentia victus, quo erat animo fervido novam vitæ rationem summo studio persecutus est. Quis enim celerem tuam, sinceram et fervidam ad bona conversionem non admiratus est? Epularum quippe luxuria neglecta, vestium magnificentia contempta, omnis fastus conculcatus. Omne externæ sapientiæ studium confestim ad divina effata transferebatur, toti dies legendo, precando totæ noctes transigebantur. Paternæ dignitatis nulla memoria, divitiarum nulla recordatio. Genua autem complecti et ad fratrum pedes accurrere, hoc omni nobilitate sublimius iudicabas. Ita Chrysostomus (b). Frustra Theodorum multi hortabantur, ut musea frequentaret. Quid vero, respondit, si breve per tempus vitam male transigam? Quomodo accedam ad eum, qui dixit: « Ne cuncteris ad Dominum converti neque differas de die in diem (c)? » Totus in monasticis studiis cum amicis erat ducibus Carterio et Diodoro, qui tum monasterio (asceterio), in quod se contulerant, præerant. Carterius claruit asceta, Diodorus

¹ Eccli. v, 8.

(a) Cf. Soer. l. l.; Soz. l. l.

(b) Cf. Chrys. l. l., v. etiam p. 4, τὸν κόσμον τῆς διανοίας τῆς σῆς — εἴ τις ὅτε ἐλαμπεν ἦδει καλῶς οὐκ ἂν ἐστέναζε —; p. 4, 27.

(c) Cf. Chrys. l. l., p. 40.

(d) Cf. Chrysost. l. l., p. 22.

(e) Cf. Chrysost. l. l., p. 36, μηδὲ σὲ ταραττέτω τὸ ταχέως καὶ παρ' αὐτὴν ἐμποδισθῆναι τὴν ἀρχήν.

(f) Cf. Chrys. l. l. p. 38; Sozom. l. l.

(g) Cf. Chrysost. l. l.

(h) Cf. Chrysost. l. l., δίκαιος ὁ γάμος, σύμφημι καγὼ — σοὶ δὲ οὐκέτι δυνατόν τὰ δίκαια τοῦ γάμου φυλάξαι· τὸν γὰρ ἐπουρανίῳ συναφθέντα νυμφίῳ τοῦτον μὲν ἀφεῖναι, γυναικὶ δὲ ἐαυτὸν συνάψαι, μοιχεία τὸ πρᾶγμα, καὶ μωρίας αὐτὸ γάμον καλῆς, μᾶλλον δὲ καὶ μοιχεία; τοσοῦτω δεινότερον, ὅσω κρείττων ἀνθρώπων θεός· μηδὲ τίς σε ἀπατάτω λέγων· γαμεῖν οὐκ ἐκώλυσεν, ὁ θεός· οἶδα τοῦτο καγὼ· γαμεῖν οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ μοιχεύειν ἐκώλυσεν, ὃ σὺ ποιεῖν ἐθέλεις —. Itaque Theodorum maximum peccatum commisisse gravibus verbis enuntiavit, cf. v. c. p. 4. — πενθῶ — ψυχῆς ἐρήμωσιν ἱερᾶς καὶ ναοῦ χριστοφόρου καθαίρεσιν καὶ ἀφανισμόν. p. 2. — ὁ διάβολος τοσοῦτον ἰσχυρεν, ὥς ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἐκείνης καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀρετῆς εἰς ἑσχάτον σε κακίας κατενεγκεῖν. — p. 23. — καὶ ὁ μακ. Δαυὶδ ἔπασσε πτώμα τοιοῦτον, ὅπερ καὶ σὺ νῦν.

(i) Cf. Chrys. l. l., p. 41

(j) Cf. Chrys. l. l., p. 34.

(k) Leguntur hæc duæ epistolæ, ad quas lectorem jam sæpius adduxi, in Chrys. Op. ed. l. l., p. 1-

eruditione. At vero gravius onus juvenilis Theodori ardor in se suscepit, quam quod ferre posse videretur. Hermiones enim pulchritudine captus (d) monasterio relicto, in quo nondum diu versabatur (e), urbem ac pristina studia repetiit et de nuptiis parandis cogitavit (f). In quo cave ejus levitatem accuses. Pius erat et doctus, sed amoris ludibrio obcæcatus, amicis præsertim nonnullis instigantibus, facile sibi persuasit, matrimonium quod Deus hominibus non interdixisset, se etiam posse inire (g). Nihil non quod optas ratiocinando efficias. Sed Chrysostomus probe perspexit, qui Theodorus tum affectus esset, ejusque ratio, monacho, qui Christo se mancipasset, matrimonium, quod iniret, non jam incolume esse (h), Theodoro et post probata est et antea probata esset, nisi amoris vinculis constrictus fuisset. Multi Theodori vicem dolebant, sed nemo magis quam Chrysostomus. Neque vero de eo desperavit (i), imo dicendo et scribendo quo tandem modo posset (j), ut se ab infaustis inceptis abstinere graviter eum monuit. Tum quidem eum bis per litteras adiit (k). Utraque epistola summo oratore digna præclaris sententiis et præceptis abundat, utraque amoris et sollicitudinis plena et quantumvis dissimilis ad persuadendum accommodatissima. Ac priori quidem quid spectaverit ipse sub ejus fine his fere verbis enuntiat: Scio te peccata tua confiteri

C 42, sed unam tantum commemorat Hesych. l. l., p. 103., Sozom. l. l. (V. πρὸς ὃν πεσόντα γράφει ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐπιστολὴν δευτέραν, quæ post Θεόδωρος in ed. Rob. Stephani leguntur, recte adulterina judicavit et expunxit Valesius. Haud dubie a scriba inserta sunt, qui Sozomenum priorem tantum illam epistolam memorare vidisset), Act. c. Const. II, V. l. l., p. 122. (— epistola — multorum versuum —), Justinian. in edict. adv. III capit., Hard. Conc. III, p. 320, et hi omnes, ut mihi quidem videtur, priorem intellexerunt. Sententia certe Savilii, Montf. al., qui Sozomeni verba ad posteriorem retulerunt epistolam, rejicienda est. Jam ex his colligas, quanti Tillemontii opinio æstimanda sit, qui cum ab illis scriptoribus unius tantum et posterioris quidem, ut sibi persuaserat, Chrysostomi ad Mopsuestenum epistolæ mentionem factam esse vidisset, solam posteriorem epistolam ad Mopsuestenum, priorem ad alium Theodorum datam esse conjectavit. Interna argumenta, quibus v. d. opinionem suam firmasse sibi visus est, quam vana sint verissime Montf. in monito ostendit. Præterea duæ illæ epistolæ a Leontio (*) p. 686, Isid. Hispal. in Chron. et Niceph. Callist. H. e. xiii, 2. — πρὸς ὃν (Θ), ἐκπεσόντα ὁ — Χρ. οὐ μίαν (carpi Sozomenum), ἀλλὰ καὶ δευτέραν πέμπει ἐπιστολὴν· memorantur et in omnibus mss. posterior πρὸς τὸν αὐτὸν Θ. scripta esse dicitur. Theodori lapsi responsio ad Chrysostomum, I, p. 801 sq., insulsi Græculi commentum est.

(*) Leontius primo advocatus Byzant., deinde, ut videtur, monachus Palæstinensis, non confundendus est cum Leontio Nestoriano. V. Cyrill. Scythopol. Vit. S. Savae, Coteler. Eccl. Gr. monum, III, p. 344. sq. Juvenis a Nestorianis non haud procul absit, cf. Galland. Bibl. XII, p. 683, 689, post vero orthodoxam doctrinam toto animo amplexus est. Obiit haud multo post initium sæc. vii, cf. l. l., p. 641. Fuit vir doctissimus et subtilis, de quo vulgo iniquius judicant. Frugi sunt ejus libri, sed ex parte et fere Latine tantum editi. Collecti notisque illustrati in Galland. Bibl. t. XII leguntur. Pauca Leontii nuper Ang. Maius l. l. t. I, primus publici juris fecit.

teque miserrimum arbitrari, sed majus quid requiro, ut tibi persuadeas, te vera poenitentia justificari posse. Theodoro igitur proinde quasi peccatorum suorum gravitatem persentisceret, probavit, non esse, quod animum desponderet eique gravibus argumentis vitæ emendationem commendavit. Brevior est altera epistola, qua hoc imprimis egit, ut omnia dilueret, quibus Theodorus initam vitæ suæ rationem excusaret aut defenderet. Chrysostomum spes non fefellit; Theodorus enim iterum victus amico cessit et in monasterium rediit.

Jam ad ea tempora accedimus, quibus una cum Chrysostomo se totus Diodoro duce sacris Litteris, exegeticis imprimis, dabat (a). Ad Diodori (b) autem exemplum se ita conformavit, ut Leontius (c) illum haud inepte malorum Theodori et impietatis auctorem, ducem et patrem dixerit. Quanquam, ut par erat, præceptoris vestigia non ita pressit, ut nihil peculiare sibi vindicaret, imo quæ acceperat suo ingenio ulterius persecutus est atque ulterius etiam progressus esset, nisi ejus audacia coercita fuisset. Etenim cum etiamnum juvenis ab iis quidem profectus, quæ Diodorus præceperat, Diodoro multo tamen audacior Psalmos interpretatus esset eorumque paucissimos proprie ad Christum retulisset, multos jam tum offendit (d), ita ut post ma-

(a) Cf. Theodoret. *H. e.* v, 39; Domn. ap. Fac. viii, 5; Joan. ap. Fac. ii, 2.

(b) De Diodoro v. quæ congegit Fabric. l. i., VIII, p. 362 sq.

(c) V. l. c., p. 686.

(d) Hesychio l. c., p. 104, si fides est propter interpretationem Psalmorum, *culpatus et periclitatus contraria sibi dixit, non ex voluntate, sed compulsus omnium querimoniis et codicem ipsum delere pollicitus latenter conservabat Judaicæ impietatis viaticum. Igni enim sua commentaria simulans tradere, malitiose abscondere illecebram conabatur.* Sed tam multum acerbitalis virus in Theodorum evomuit, ut eo solo auctore illa ita plane ut narravit Theodoro accidisse vix credas. Quanquam Theodorum tum a multis male audisse certum est.

(e) Cf. Gennad. *De viris ill.*, c. 12. Melet. in Steph. Baluzii *Nova coll. concil.* (Paris. 1707. F.) p. 875. Quod Joannes ep. Antioch. Theodorum Flaviani, ep. Antioch., discipulum amantissimum dixit, cf. Fac. 2, 2, id eo factum existimo, quod Flaviano episcopo Antiochiæ presbyter erat.

(f) V. de eo Franc. Walch *Ketzerhistorie* IV, p. 410 sq. — Theodor. ap. Fac. ix, 5: *Cujus rei gratia et tales et tantas persecutiones sustinemus? aut quis ignorat semper adversum nos ab hæreticis bellum agi? omne metallum et omnem* (l. omne v. sq.) *locum desertum repletum est ex nostris hominibus propter doctrinam pietatis.*

(g) Annis fere 387, 388, maxima Antiochiæ concitata est seditio, quæ vix tandem Chrysostomi etiam ope, qui homilias viginti et unam tum habuit (II, p. 1-224), sedata est.

(h) Cf. Fac. viii, 4.

(i) Sæpius Theodorus hæreticorum laudatur opugnator cf. Cyrill. Alex. in *Act. c. Const.* II. V. l. i, p. 109. (Fac. 5, 5), Joan. ap. Fac. 2, 2, al., Ibas in *Justinian.* ep. in Bandinii catal. codd. mss. *Bibl. Med. Laur.* l. p. 184, (Fac. 2, 3.), Theodoret. *H. e.* v, 39. — πάσης μὲν ἐκκλησίας διδάσκαλος, κατὰ πάσης δὲ φάλαγγος αἱρετικῆς ἀριστεύσας. — (Gregor. M. ep. vi, 54, cum scriberet, Sozomeni *Historiam* ab apostolica sede non recipi, quoniam

gis magisque ad Diodoream interpretandi rationem accederet. Conceptam maculam in illa tempestate brevi eluit et aliquot annis post presbyter Antiochenus constitutus est (e).

Tum vero miserrima erat Ecclesiæ facies. Hæreticorum, Arianorum in primis, factiones repulsæ quidem erant, nec tamen extinctæ, atque etiamtum orthodoxorum et hæreticorum dissidia et pugnæ vigeabant, quibus tum multæ Ecclesiæ vexabantur, tum Antiochena. Antiochiæ enim quam multas turbas schisma Meletianum (f) excitaverit quis nescit? Antiocheni autem leves erant atque seditiosi (g). Sed Theodorus munere suo adductus docendo et concionando (h) Ecclesiæ saluti optime consuluit. Præterea libris gravissimus orthodoxiæ vindex exstitit (i). Ac tum quidem libros *De incarnatione* et *Adversus Eunomium* scripsit, quanquam eum alios etiam libros, commentarios præsertim in *Scr. sacr.*, tum confecisse verisimillimum.

Antiochia Tarsum migravit, sed, ut opinor, paulo post Diodori, Tarsensis tum ep., potissimum auctoritate episcopus creatus est (j). Successit Olympio, Mopsuestiæ (k) episcopo. Episcopatu autem cum optime fungeretur et scriptis sacras Litteras persequeretur, magis magisque inciaruit. Concilio Constantinopolitano, quod a. 394, propter litem

multa mentiatur et Theodorum Mopsuestiæ nimium laudet, errore Sozom. pro Theodoret. scripsisse dudum v. d. observarunt.)

(j) Hesych. l. c.: *Antiochia relicta in Tarsum transmigravit, ex qua in Mopsuestiam transiit ordinatus in ea episcopus.* — Leont. l. c.: *Aiunt hunc (Th.), cum vellet rapere oculum Ciliciæ Tarsum, postquam Diodorus — ab hac vita recessit (a. 394), a Theophilo Alex. prohibitum fuisse, ne hoc auderet; ad eum enim legationem miserunt, qui tyrannidem patiebantur.* Famam retulit Leontius eamque mea quidem sententia non prorsus vanam. Quid vero, si eo animo Tarsum profectus esse visus est et vero etiam profectus est, ut Diodorum, dilectum præceptorem, qui a morte haud procul abesset, episcopus exciperet? Sed Diodoro mortuo cum jam ipse episcopus esset, de episcopatu Tarsensi sibi acquirendo vix cogitaverit.

(k) Mopsuestia (Μόψου ἐστία cf. Strab. 14, c. 5; Cic. *Ep. ad div.* 5, 8, h. e. Mopsi domicilium, etiam Mopsos dictum: cf. Plin. *H. n.* 5, 22, [27.] *Mopsos liberum, Pyramo impositum.* Nomen accepit a Mopso, conditore, quem Argivorum regem et clarissimum augurem fuisse traditum est, cf. Cic. *De divinat.* 1, 40, *De nat. deor.* 11, 5; Tertull. *De anima* c. 46. Nam et oraculis hoc genus stipatus est orbis, ut — Mopsi in Sicilia (l. Cilicia). — Nonnulla alia congegit Henr. Noris. l. i. I (p. 84-816). Celebris urbs erat in Cilicia secunda. Nomen urbis scriptores interdum depravatum exhibuerunt, sed depravationis origo haud obscura est. Syris (v. *Assem. Bibl. or.* 1, p. 400), Μόψουεστία dicebatur, unde Græcis et Latinis interdum μ insertum est, Μομψουεστία, cf. Sozom. *H. e.* 8, 2. Nicephori Caten., in *Octat.* 11, p. 44, 226., Mompsuestia (Mompsuestenus, Mompsuestinæ, sed l. Mompsuestiæ); cf. Vigil. Const. Hard. l. I. III, p. 242, 243, 244. (Act. conc. Chalced. X, Hard. l. I. II, p. 515. Mompsuestiæ, Paris. Mompsuestiæ), Marius Mercator autem cum adjectivum modo *Mansistenus*; cf. l. c. p. 615, 625, modo *Mamsuestinus* p. 700, modo *Mansuestenus* p. 702, formaret, vagam urbis appellationem, quæ in vulgi ore versabatur, secutus est. Cæterum Theodorus interdum

Agapii et Bagadii habebatur, quorum uterque episcopatam Bostrensem sibi vindicabat, interfuit (a), ac tum quidem Theodosium imperatorem ejus doctrinam, quem in ecclesia concionantem audivisset, admiratum ejusque colloquio delectatum esse (b) existimo. Aliquanto post Chrysostomo cum rebus adversis conflictanti frustra quidem, sed quam tamen potuit maxime una cum Pæanio studuit opitulari (c). Omnino qua erat auctoritate res ecclesiastica, quæ tum in Oriente agebantur, ad eum pertinebant et cum multis Ecclesiæ Orientalis doctoribus necessitate conjunctus erat (d).

Non omnem dum viveret hæretici erroris suspicionem effugit (e). Episcopus enim cum nescio quo tempore in ecclesia Antiochena quædam de Christi naturis (f) pronuntiasset, quæ minus recte habere viderentur, tantas vulgi turbas excitavit, ut satius duceret post paucos dies dicta sua publice retractare. Ita vulgi cupiditatem exstinxit (g). Ecce prima

episcopi nomine omisso tantummodo Θ. (ὁ) τῆς Μοψουεστίας appellatur; cf. Theodoret. *H. e.* v, 27, Latine Th. Mopsuestiæ; cf. Fac. xii, 5, atque etiam Th. Mopsuestenus; cf. Fac. c. *Mocian. schol.* p. 815. Mira vero Victoris de Wegnern (*Theodori Ant. quæ supersunt* I, [Berol. 1834], p. xviii,) est opinio, Antiocheni nomine Theodorum ipsum solum in librorum suorum titulis se notasse, ab aliis autem de urbe, cui episcopus præfuisset, denominatum esse.

(a) Cf. Harduin. l. l. I, p. 956.

(b) Cf. Joan. ap. Fac. ii, 2, qui deinde adjicit: Jam vero et a vestro imperio (*Theodosii II*), pro sui reverentia et spiritali sapientia ei sæpius attestatum est et vestris litteris honoratus est.

(c) Cf. Chrys. ep. 112, III, p. 655; VI, p. 550; Fac. vii, 7. — — καὶ — πρὸς αὐτὰς τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχάτας ἀπενεχθῶμεν, ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀγάπης οὐ δύναμεθα, τῆς γνησίας καὶ θερμῆς καὶ εὐχρινουῦς καὶ ἀδόλου, τῆς τε ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἣν τε ἐπεδείξω νῦν· οὐδὲ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς ὅσα καὶ εἰπεῖν καὶ ποιῆσαι ὑπὲρ ἡμῶν ἐσπούδασας. — cl. ep. 204, III, p. 715. Chrysostomum litteras laudis plenas ad Theodorum Mopsuestenum dedisse, male negatur in Act. c. Const. II, V, l. l., p. 122, Justinian. edict. l. c., p. 517, 519.

(d) De Theophilo ep. Al. v. Domn. ap. Fac. viii, 5, Cyrillus ep. Al., ad quem Jobi interpretationem misit, primo Theodorum sæpius laudibus ornavit. Cf. Fac. iii, 6, Cyrill. Op. ed. Aubert, V, ep. p. 195, οὗς (Διοδ. καὶ Θεοδ.) ἦν ἀμεινον οὐκ ἐπαίνεῖν, post vero cum lites Nestorianæ exortæ essent, hæreticum eum exagitavit. Cf. Cyrill. Op. l. c., p. 197, 198, al., imo singulari libro oppugnavit (v. inf.) Memorabilis est locus Cyrilli, qui ap. Fac. iii, 5 (iv, 5, viii, 6) ita habet: *Et hos quidem labores (Theodori) nullus ausus est increpare, sed dextro decreto honorare studium rectorum dogmatum, quod in eis est; contra in Act. c. Const. II, V, l. l. p. 109, quos quidem labores nollet aliquis increpare, magis autem decreto vestro studium honoraret, si incisset eis dogmatum rectitudo.* Hanc versionis diversitatem cave existimes fraude effectam esse. Ipsa Cyrilli verba alteri interpreti et priori quidem, opinor, fraudi erant. — Gregorius Nazianz. noverit nostrum, sed quas ad eum epistolas misisse dicitur v. v. c. Fac. vii, 7, ex ad Theodorum ep. Tyaneium scriptæ sunt, ut recte jam syn. Const. II, V, l. c., p. 109, et Justinian. in edict. l. c., p. 517 monuerunt.

(e) Non omnino recte Joan. ap. Fac. ii, 2. — nullam alicubi detractionem ab orthodoxis in vita suscipiens (Th.) — et Leont. De sectis Act. sive

A quasi vestigia controversiæ, ut ita dicam, nestorianæ! Profecto jam tum ea erat in Ecclesia orientali doctrinæ diversitas, quæ infaustam illam litem creavit. Alexandrini tota sua indole ab Antiochenis diversi et a diversis principiis theologicis profecti nonnisi ad tempus orthodoxiæ vinculo cum illis contineri poterant. Hæreticis debellatis quam inter se distarent magis magisque intellectum est.

At vero Theodorus diversitatem illam nondum satis perspexit ideoque vituperatus facile eo ductus est, ut quæ ambigue dicta visa essent retractaret. Nihilominus in ipso Theodoro, quo nemo constanter atque etiam audacior Antiochenorum viam persecutus est, primaria litis Nestorianæ ratio quærenda est ac facilis conjectura erat, in bello, quod B jam Ecclesiæ Orientali in duas maxime partes disjunctæ instaret, Theodori nomen incolume esse non posse (h). Jam cum Occidentalis etiam Ecclesiæ invidiam eo sibi contraxisset, quod Pelagianorum

lectione IV (v. Thilo, V. S. R., Codex apocryph. N. T. l. p. LXXXI, n. 66) l. c., p. 636: — καὶ οὐδεὶς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν (Διοδ. x. Θεοδ.) ἐπελάβετό τινος αὐτῶν, ἀλλ' ἐγκώμια ἔγραψαν εἰς αὐτοὺς πολλοί· καὶ Βασίλειος γὰρ αὐτοὺς ἐγκωμιάζει καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

(f) Ipsa Theodori verba, quæ offensioni fuissent, in Act. c. Const. II, V, l. c., p. 99, afferuntur, sed utrum illa ex libro secundo *De incarnatione* (v. inf.) an ex illa oratione sumpta sint certo non dixerim. Theodorum tum vocem θεοτόκος vituperasse Leonatius c. Nestor. et Eutyck. l. iii, l. c., p. 686, perhibet, conjectura credo a Nestorii illius vocabuli vituperatione petita. Quidquid est, Theodori de Christi naturis dicta tum multos offendisse certum esse debet.

(g) Cf. Joan. in Act. conc. Ephes. Hard. I, p. 1529. ap. Fac. x, 2, Cyrill. l. c., p. 197. — λίθοις αὐτῶν (Θ.) βαλόντες ποτὲ ἐν τῇ παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίᾳ τολμήσαντά τι παραφθέξασθαι βραχύ. (?)

(h) Disceptandum erat, utrum jam Alexandrinorum an Antiochenorum theologia orthodoxa esset. Hæc autem ex ipsa Antiochenorum indole nata sensim ac paulatim radices egit, cujus Theodorus non auctor, sed gravissimus dux exstitit. Itaque in Ecclesiis Orientalibus exclamatum: *Αὐξείτω ἡ πίστις Θεοδώρου· οὕτω πιστεύομεν ὡς Θεόδωρος.* Cf. Cyrill. l. c., p. 197, et Theodori orthodoxia diutissime quam fieri potuit maxime vindicata. Quod vero Alexandrinorum furor primo in Nestorium potissimum se convertit, id rationibus illius temporis, non causæ Theodori bonitati tribuendum. — Cæterum multi procul dubio Theodoro tum Antiochiæ tum Mopsuestiæ erant discipuli, sed ad eos Nestorium referendum esse nego. Est enim manifestum, Theodorum Nestorii magistrum utpote Nestoriani erroris auctorem a veteribus vocari; cf. Fac. ii, 2; iii, 1; ii, 4; vii, 7; x, 1; ii, 5; xi, 1. cl. l. ix, 3; xi, 7; Justinian. ep. Bandin. l. l. I, p. 169: cl. p. 182; Cyrill. l. c. p. 197, 198. (Theod. Raithu ed. Carpzov. Helmst. 1779. 4. p. 27, υἱὸς ἦν (Νεστ.) τοῦ Κίλικος (Θεοδ.), τοῦ δὲ Σαμοσατέως (Παύλου) ἀπόγονος. In encomio Arab. in *Iacobitas* Theodorus Nestorii ex sorore nepos dicitur. Cf. Assem. B. or. I, p. 60). Sed multa debet Nestorius Theodoro, cuius et libros legerit quemque ipsum etiam cognoverit. Cf. Joan. in Act. conc. Ephes. I, p. 1529. Quod teste Evagrio *H. E.* 1, 2, Theodolus retulit, Nestorium a. 428. Constantinopolin proficiscentem Mopsuestiæ Theodorum convenisse, non quidem cum temporum ratione pugnat (Garner. *Diss. I, Historia Theodoretici* c. 4, 4, v. s.), sed ideo susper-

patrocinium suscepit (a), in tempore sane a. 428 A in Ecclesiæ pace (b) supremum diem obiit. Vix enim mortuus erat, cum magna cupiditate in eum sæviretur (c). At centum demum et viginti quinque annis post, Ecclesia multis rixis et turbis conquassata, ejus memoria anathemate obsignari potuit.

De ingenio Theodori paucis absolvam. Non caruit illud fervore, sed ita, ut mentis omnia rite ponderantis tranquillitas semper prævaleret illumque fervorem compesceret. Egregiæ multæ animi dotes, neque tamen singulare ingenium, quale est paucissimorum hominum, quos divino afflatu concitatos dixeris. Magna industria, non contemnendæ litterarum, in primis sacrarum copiarum (d). Sed philosophiæ interiores recessus videtur non penetrasse. Ne multa. Ab aliis inventa facili negotio sua fecit, optime perspexit, amplificavit etiam iisque addidit nova.

Talis cum esset non novam quidem viam aperuit, liberiores tamen scholæ Antiochenæ disciplinam, quæ ejus ingenio maxime erat consentanea, et Scr. s. interpretes (e) et dogmaticus (f) clarius et accuratius persecutus est.

Tum theologi multum temporis in disputationibus polemicis consumebant atque in Orientis plagis Ariani maxime et Apollinaristæ confutandi erant. Sed ipsa doctrina ecclesiastica de Christo Θεανθρώπου, quæ vindicanda erat, duas cautiones habebat, unam, ne Christi naturas confunderes, al-

teram, ne eas ita dirimeres, ut duplicem personam afferres. Theodorus autem haud scio an eo quod posterius vitium incurrit, hæreticos illos melius etiam refellerit. Armis, quæ sobria et philosophia et ars Script. sacr. interpretandi sibi suppeditasset, adversarios ita adortus est, ut non facile iis locum relinqueret, quo evadere possent. Accidit autem ei, ut interdum nimius esset in asseverando disputaretque argutius quam verius. Ita in disputandi fervore ei excidere potuerunt, quæ improbare ipse, cui rei Facundus in Theodori defensione haud parum tribuit. Disputavit autem, more illorum temporum, acerbissime (g).

Etiam orator non indisertus fuisse dicitur atque sane credibile est, Theodorum pro rostris sacris de rebus theologicis non male dixisse, neque tamen ab iis ornamentis eum instructum fuisse probabile, quibus orator magnus censetur (h).

Maxime scriptor excelluit et magis etiam laudandus esset, si minus verbosus esset ejusque oratio lenius flueret.

Omnino vero Theodorus in summis Ecclesiæ Græcæ doctoribus numerandus est. Multum valuit dum viveret, cum vero diem obiisset majorem etiam vim in Ecclesiam exhibuit. Quid multa? Caret Ecclesia Græca Augustino suo, sed pauci doctores Græci Theodoro majus momentum in eam habuerint.

(Opusc. theol. Lips. 1792, p. 450 sq.), J. Georg. Rosenmüller (*Historia interpretationis libror. sacr. in ecclesia*, III. Lips. 1807. p. 250 sq.); Muenther (*Ueber die Antiochen. Schule* in Staedlini et Tzschirneri *Archiv für alte und neue Kirchengesch.* I. 1. Lips. 1813, p. 17 sq.) et Ang. Maius l. l. VI (Rom. 1832), p. 15 sq. Nonnulla, quæ huc pertineant, infra disseram. Ven. Sieffertus (*Th. Mopsu. V. T. sobrie interpretandi vindex*. Regimonti, 1827, 8, p. 40 sq.) de Theodori typologia bene exposuit.

(f) Theodori doctrinam optime enarravit A. Neander, V. S. R. (*Allg. Gesch. der Christl. Religion u. Kirche* t. II).

(g) Eo etiam haud immerito a Leontio l. c., p. 686, notatur, quod acerbius in commentariis suis in sanctos doctores invectus sit.

(h) De indole sacrorum illius temporis oratorum v. C. Ullmann, V. S. V. (*Gregorius v. Naz. der Theologe*. Darmst. 1825, p. 183 sq.)

etum habeo, quod additur, Nestorium Theodori doctrina tum audita a recte pietate deflexisse.

(a) De rationibus, quæ Theodoro cum Pelagianis intercesserunt, infra disputabo.

(b) Cf. v. c., Fac. II, 1, 2; x, 1.

(c) Jam Mar. Merc. l. c., p. 709, Theodorum, inquit, omnes fere Catholici hæreticum esse cognoscunt.

(d) Sozom. l. l., Θ. ἀνὴρ καὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ τῆς ἄλλης παιδείας ῥητόρων τε καὶ φιλοσόφων ἱκανὸς (ἱκανῶς?) ἐπιστήμων. Paulo post πολυῖστωρ dicitur.

(e) De Theodoro interprete disputarunt, sed minus accurate, Rich. Simon (*Hist. crit. des principaux commentateurs du N. T.* Rotterd. 1693. p. 443 sq.; R. Simons: *krit. Schriften über das N. T.* — übers. von — Cramer. I, Halle 1776, p. 466, 467, J. Franc. Buddeus (*Isag. Hist. theol. in theologiam universam*. Lips. 1750, p. 1404 sq.); J. A. Ernesti

PARS POSTERIOR. — DE THEODORI SCRIPTIS (a),

Theodorus non quidem plus decem millia, per multos tamen libros conscripsit (b). Sed *Commentario in XII prophetas minores* excepto, nobis certe

(a) Pauca tantum de iis nonnulli scriptores veteres occasione data litteris consignarunt. Primus quod

(b) Joan. ap. Fac. II, 2, cupide Theodorum contra Proclum defendens. — « Post multa, inquit, certa-

pauca tantum eorum fragmenta reliqua facta sunt, quod in tantis turbis de Theodoro vix mortuo excitationis mirum videri non potest. Nihil quidem ege-

sciam Ebediesu, ep. Sobensis, Nestorianus († a. 1318), in librorum omnium ecclesiast. catalogo, ed. ab

mina et post decem millia libros adversus hæreses conscriptos, — periclitatur quæ hæreticorum sunt sustinere. »

runt, qui primo ut publice damnaretur summo quo poterant studio nitebantur (a); eo tamen factum est, ut ejus libri in multorum suspicionem cadèrent et magis magisque contemnerentur. A multis vero cum Theodori accusandi causa lecti essent (V. v. c. lb. ap. Fac. vi, 3), ab ejus amicis occultati post rarius in iniquorum manus venerunt (cf. Leont. l. c. p. 690). Sæculo sexto medio maximam certe partem etiam tum Græce supererant, sed post sensim ac paulatim perierunt. Antea raro transcripti, post tantum non omnino neglecti sunt. Nimirum fere solis Catenis Theodori quædam fragmenta inserta sunt, non prorsus illa quidem spernenda, sed quæ plerumque parum ad res ejus dogmaticas faciunt. Præterquam enim quod Theodorus in commentariis suis raro ad rationes dogmaticas respexit, Catenarum auctores fere ea tantum hæreticorum transcribere ausi sunt, quæ cum ecclesiastica doctrina conciliari posse viderentur (v. v. c. præem. cat. in Joan. ed. a Corderio).

ed. ab Abrahamo Echellensi. Rom. 1653, multo vero accuratius ab Jos. Sim. Assemano in *Bibl. Or.*, III, 1, p. 3 sq. (A. F. Pfeiffer *Asseman's Or. Bibl. — in einen Auszug gebracht*, Erlang. 1777, II, p. 337 sq.), Theodori libros recensuit, sed eos tantum quos Nestoriani de Græcis in Syriacum sermonem verterant, quanquam præter illos Theodorum paucissimos conscripsisse verisimillimum est. Posterioribus vero temporibus accuratius de Theodori scriptis disputarunt du Pin (*Nouvelle Bibliothèque des auteurs ecclés.*, t. III, Par. 1693, p. 91, 92); Caveus (*Scriptor. eccl. historia litteraria*, Colon. Allobr. 1720, p. 247 sq.); Tillemont (l. l. XII, p. 444 sq.); Fabricius (l. l. X, p. 352 sq.); Ceillier (*Hist. générale des auteurs sacrés et eccl.*, t. X, Par. 1742, p. 492 sq.); Schroeckh (l. l. xv, p. 189 sq.) et Ang. Maius (l. l. I p. XIX sq. VI, p. vi sq.), inter quos Tillemont, Fabricius et ex aliqua parte Maius etiam excellunt. Præterea Assemanus l. l., p. 30 sq., ad Ebediesu catalogum plura de illis attulit. Sieffertus l. l., p. 24 sq., de iis libris disseruit, quos Theodorus de V. T. scripsit. Sed disquisitio de fragmentis Thi Mi, quam le Bret programmati Tubing. a. d. xxi Decbr. 1790. p. p. præmisit, fere nihil continet nisi brevissimam narrationem de Thi vita deque rebus Theodoreis post ejus mortem gestis.

sustinere. — Graviter enuntiavit, quam turpe esset, virum, qui permultis libris hæreticos impugnasset, hæreticum damnari, atque animo commotus ut erat, numero, quem rotundum appellant, eoque magno usus est. (Cf. Joan. ap. Fac. viii, 1. — decem millia adversus nos mala minantur — decem millia talia et his similia invenimus. — 8, 4, 11, 1. — agonibus — decem millibus. Fac. x, 4. — ex innumeris ejus (Thi) libris. — Omnino *μυριοι*, ut Romanorum sexcenti, sæpe adhiberi in vulgus notum est. Cf. I Cor. iv, 15, 14, 19. Hinc intelligitur, quid sibi velit passio *decem millium* martyrum apud Alexandriam in monte Ararath crucifixorum, Hadriano et Antonio regnantibus. Cf. Act. sanct. Jun. IV, p. 182). Sed Pelagium pap. ep. 3, ad *Eliam et Istriæ ep.*, Hard. l. l. III, p. 430: « Ecce quales plus quam decem millia librorum Th. scripsisse perhibetur, hæc loci vis fugit, quem miror quod nonnulli v. d., ut Norisius l. l. I, p. 295, secuti sunt. — Vide Ebediesu l. l., p. 31 sq.

A Præterea caute utere Catenis, ne Theodoro perperam tributa Theodorea habeas. Graviora sunt reliqua fragmenta, quæ, cum Theodori aut accusandi aut defendendi causa allata sint; ejus doctrinam optime illustrent. Sed ejus adversariis fidem denegavit Fr. Muenther (*Fragm. Patr. Græc.*, I, Hafn. 1788, p. 118), cum jam Theodorus ipse de libris suis ab Apollinaristis interpolatis (ap. Fac. x, 1), conquestus esset. Perperam. Nam ut hic quidem quid de illa Apollinaristarum fraude statuendum videatur omittam (v. infr.), illa fragmenta et Theodori indoli et inter se bene conveniunt, nonnulla etiam eadem in diversis scriptoribus afferuntur. Neque vero diffiteor, interpretes nonnulla obscurius, vel etiam minus accurate Latine vertisse, quanquam Theodori mentem fere facili negotio adipiscaris.

Constat Nestorianos plerosque libros Theodori, quem gravissimum doctrinæ suæ auctorem sequerentur (b), in linguam Syriacam transtulisse (c)

(a) Duæ leges, quarum altera Theodosius et Valentinianus imperatores Nestorii libros, qui igni tradendi essent, legi vetuerunt (v. Act. conc. Ephes., p. iii; Hard. l. l. I, p. 1716), altera Theodosius non solum de Nestorii, verum de Theodori etiam libris idem constituit. V. Act. conc. Chalced., p. ii, l. l. II, p. 673, 674, ex parte in Act. c. Const. ii, v, l. l. III, p. 104 sq., et in Pelagii ep. 3, ad *Eliam*, l. l. III, p. 453, leguntur, ita tamen ut Diodori et Theodori nomina fraude adjecta sint. (Theodos. et Valentinian. ap. Fac. viii, 3. — « Ne quis adversus eos, qui in ejus (Ecclesiæ) pace defuncti sunt, quidquam de cætero tale præsumat. ») Patet ex his, Ang. Maius l. l. I, p. xxii, præcipuam amissionum Theodori librorum causam male ab illis legibus repetiisse. Sed non Pelagium illas leges adulterasse (Sieffert, l. l., p. 25) certum est.

(b) Interpretem Ser. s. in primis maximi eum fecerunt; v. v. c. Assem. *Bibl. Or.* III, 1, p. 342, 448, 452; III, ii, p. 227, ideoque damnati sunt, qui ejus commentarios non reciperent. V. Assem. l. l., III, 1, p. 30, 84, 85, 342.

(c) Paulo post Theodori obitum exstiterunt Edessæ maxime (de schola Edessena v. Ven. Cæs. a Lengerke *De Ephræmi Syri arte hermeneutica*, Regimont., 1831, p. 82 sq.), qui ejus libros de Græco in Syriacum transferrent, quos eo potissimum consilio ductos esse, ut, Nestorio damnato, Theodori auctoritate pro sua doctrina propugnarent credibile est. Cf. Liberat. *Brev. c.* 10, Procl. in Act. conc. Const. ii, vi, l. l., p. 142 (120), cl. p. 144. Liberat. i, c. 10: « Ut ipsa eorum (antiquorum Patrum, maxime Diodori et Theodori) volumina malitiose in Syrorum linguam et Armeniorum atque Persarum transferrent. » Et Leont. l. c., p. 687: « Libros tuos ii qui tuæ sectæ sunt in sermonem Chaldaicum et Armenicum verterunt, » nonnisi Syriacam illorum librorum versionem intellexerunt. Cæterum jam tum omnes fere Theodori libros, quos Ebediesu recensuit, versos esse probabile est. Illæ autem versiones sensim ac paulatim corruptæ sunt, interdum etiam dedita opera. Sic Abulbircat testatur, versionem commentariorum in *Evangelia* a Jacobitis reformatam esse, rejectis iis quæ ad Nestorianam hæresin spectarent. Cf. Euseb. Renaudot. *Liturg. Or. Coll.*, II, p. 622. Sed Nestorianos Theodoro libros quosdam supposuisse non credo. Syriacæ illæ versiones post Arabice redditæ sunt.

isque religiose usos esse, neque dubito quin apud eos non solum innumera Theodori fragmenta, verum integros etiam libros invenire possis, quorum aditus ut nobis tandem aliquando detur optandum est. Ad hoc enim usque tempus unum tantum, quod sciam, fragmentum Syriacum, quod Latine exhibe-

tur infra inter Theod. fragmenta in Joannem, publici juris factum est (Assemani *Bibl. Or.* III, 1, p. 323).

His præmissis, de singulis scriptis, quæ propter argumentum in quinque genera dispescui, dicendum.

CAPUT I.

DE DUOBUS THEODORI LIBRIS ARGUMENTI HERMENEUTICI.

Quæstio de allegorica Scripturæ sacræ interpretatione, quæ jam antea mota erat, Theodori etiam ætate et fructuosius quidem agitata est. Nimirum cum allegorica interpretatio pluribus doctoribus Christianis ideo maxime se probasset, quod ita dubiis Scr. S. locis honorem adjicere liceret, qui allegoriarum usus primo cautius in auxilium vocabatur, sensim ac paulatim latius vagabatur, usque dum Origenes allegoricas rationes accuratius illustrare conaretur. Quanquam vero jam tum interdum intellectum est, quam dubia atque infirma ratio Origeniana esset, neque Origenes tamen satis accurate refutatus est, nihil enim egit Nepos suo *Ἐλέγχω ἀλληγοριστῶν* (cf. Euseb. *H. e.* VII, 24), neque melius allegoriarum ratio enucleata. Imo posteriores Patres Græci, etsi non ea qua Origenes licentia in Scr. S. grassabantur, in universum tamen Origenem plus minus secuti sunt. At contra-
riam plane rationem inierunt Patres quidem Antiocheni, qui exegeticam formulam a Patribus (Antiochenis) acceptam ratione et via ita excoluerunt, ut jam ab illis interpretibus plane distarent. Non licet quidem accuratius enarrare, quæ temporum decursu Antiochiæ Scr. S. fuerit interpretatio, probabiliter tamen conjicias, cum priores ipsum N. T. secuti plerumque historicam explicationem iniissent, nec prorsus tamen allegorias repudiassent, Eusebium Emes., Diodorum Tars. et magis etiam Theodorum allegoriis plane rejectis historice Scr. S. exposuisse. Ita vero ne de auctoritate Scr. S. detraherent ac doctrinæ Christianæ damnum afferrent, ad typicam interpretandi rationem confugerunt, non quidem ab se inventam illam, accuratius tamen explicatam. Jam non arduum erat edisserere quam arcta esset V. T. cum rebus Christianis necessitas. Cæterum jam ex his intelligas, qui Theodorus cum de V. T. in universum, tum de auctoritate nonnullorum ejus librorum liberalius sentire potuerit, imo debuerit.

Theodorus singulari eoque satis amplo libro al-

legoristas, Origenem præcipue, refellit. Idem enim hand dubie liber est, quem Ebediesu l. c. p. 34, *quinque tomos adversus allegoricos* (v. etiam p. 19, dixit, et Fac. III, 6, *librum de allegoria et historia* contra Origenem scriptum (v. et. I, 2, IV, 4; Liberat. *Brev.*, c. 24). Patet ex l. Fac. III, 6, ubi breve libri fragmentum legitur, eum et ad Cerdonem quemdam et aliquanto post interpretationem Psalmorum (v. inf.) scriptum esse, sed quam viam in eo Theodorus ingressus sit non liquet. Quanquam non obscurum est, eum cum allegoristas impugnaret, suam etiam interpretandi formulam exposuisse. Diversus erat Diodori liber *Τῆς διαφορᾶς θεωρίας καὶ ἀλληγορίας* (cf. Suid. s. v. *Diod.*), cujus argumentum hoc fuisse: diversas inter se esse allegoriam, qua historica veritas aut tollatur aut fere nihil nisi involucrum alius plane rei sit, et theoriam, qua salva veritate historica, typicum etiam sensum in verbis inesse emergat: in universum quidem mihi cum Cæs. a Lengerke l. l., p. 145, 146, convenit, sed quod idem v. d. docuit, *θεωρίαν* interpretationem vere mysticam indicare, eo illa sententia neutiquam firmatur. Sane voc. *θεωρία*, de cujus origine v. ill. Lobeck. *Aglaoph.* I, p. 14, latissime patet et a Patribus de interpretatione allegorica, morali, typica, denique mystica adhiberi poterat (v. Suicer. *Thes. eccl.* s. v. *θεωρία*, et Cæs. a Lengerke l. l. p. 147 sq.), sed Diodoro notio ejus satis definita et distincta esse debebat. Itaque non dubito quin *θεωρίαν* nonnisi typicam interpretationem, quippe quæ ex meditatione rerum cœlestium et œconomiae Scr. S. manaret, vocaverit (a). In eo autem illi libri diversi erant, quod cum Diodorus nonnisi diversitatem interpretationis typicæ et allegoricæ explanasset, Theodorus quid inter historicam et allegoricam explicationem interesset docuit.

Etiam liber *De obscura locutione* (cf. Ebediesu l. l., p. 34) videtur argumenti hermeneutici fuisse, sed quale fuerit conjiciendo enucleare non audeo.

(a) Socrat. *H. e.* VI, 3: *Ψιλῶ τῷ γράμματι τῶν θεῶν προσέχων Γραφῶν τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐκτρέποντες*. Pari modo de Diodoro Sozom. *H. e.* VIII,

2. Sed hi voc. *θεωρία* allegoricum sensum indicarunt.

CAPUT II.

DE THEODORI IN LIBROS V. T. COMMENTARIIS.

In V. T. lectitando et interpretando multum Theodorus temporis et studii collocavit, et cum nec tardo nec timido ingenio esset, plura nova de eo invenit et protulit. Quid de singulis nonnullis libris censuerit infra dicam, omnino autem V. T. libros in historicos, propheticos et qui pro doctrina hominum scripti essent distribuit. Ad hos, quorum scriptores prudentiæ, non prophetiæ gratiam accepissent, retulit Proverbia, Ecclesiasten, Salomonis libros, et Jobum (cf. Act. c. Const. II, IV, 68, l. c., p. 86, 68, p. 88). Sed Canticum canticorum plane despexit, et duos libros Paralipomenon atque Esdram repudiavit. Cf. Leont. l. c., p. 687. Eos autem libros, quibus minorem aut nullam etiam auctoritatem statuit, aliter ac reliquos interpretatus est. Horum enim verbis cum etiam atque etiam inhæreret, illorum ea quæ minus sibi quadrare videbantur audacissime reprehendit. Ipsa autem interpretatio interdum quidem bene comparata erat, nova etiam, sed ut reliqui interpretes Græci Ecclesiæ veteris, ita Theodorus etiam intellectum V. T. non multum adjuvit, cum linguæ Hebrææ ignarus, solam LXX interpretationem, quam maximi faciebat, comparatis reliquis Græcis versionibus nonnullisque interpretibus illustraret. Tantam vero molestiam ejus lingua et indoles ei creavit, ut quod multa peccavit excusandus potius quam vituperandus sit. Habet tamen suas virtutes. Cæterum singulos suos commentarios, quos libris distinxit (a), ad viros quosdam misit, quorum tamen unus tantum duove qui fuerint scimus.

A. Commentarius in Psalmos.

Inter omnes Theodori libros commentarius in Psalmos, quem, Ebediesu teste l. c., p. 31, quinque tomis ad Cerdonem ejusque fratrem scripsit, tempore primum locum sibi vindicat. Nimirum cum Theodorus ipse ap. Fac. III, VI, (10, 1, 5) dicat, se « ea quæ scripta essent in Psalmos etiam prima cæterorum omnium scripsisse, » quod idem Hesych. l. c., p. 104, testatur, in errore versari Chron. Edessen., quod XLVI Assem. l. l. I, p. 409, Theodorum anno 714 (403, 401?) Scripturas S. interpretari incepisse narrat, jam ex eo intelligitur, quod plures Theodori libros multo ante illum annum compositos esse nihil certius est. Sed rumori, cu-

A jus Leontius l. c., p. 686, meminit, « hunc, inquiens, aiunt non amplius quam decem et octo annos natum in Scripturas debacchatum esse : non enim nisi debacchationes Scripturarum interpretationes, quas in eas composuit, appellare possum, » fidem derogo. Verissime Tillemont. l. l., p. 444 : « Mais il en avait près de vingt (sc. ans) avant sa seconde retraite (v. s.); et il n'y a pas d'apparence qu'il eust encore rien écrit. » In fragmentis autem commentarii juvenis eruditio et audacia deprehenditur, non pueri imperitia et lascivia. Fortasse Chrysostomi altera ad Theodorum epistola rumorem illum effecit.

B Pleraque commentarii fragmenta viros d. hucusque latuerunt. In Act. c. Const. II, IV, tribus illis 20-22, p. 78, exceptis, de quibus ad comment. in XII prophetas dicendum, duo tantummodo fragmenta leguntur 23 (de ps. XXI, 17, 18 (b)) et 24, p. 79 de ps. LXVIII, 21; nam quæ 19, p. 77, et v, p. 94, inveniuntur, ea ex libris *De incarnatione sumpta sunt*; unum ad ps. XLIV in Facundo IX, 1; permulta contra continet *Expositio Patrum Græc. in Ps., a Balth. Corderio S. J. ex vetustissimis S. Cæs. Maj. et seren. Bavarie ducis mss. codd. ἀντιοχείως concinnata, in paraphrasin, commentarium et catenam digesta, Latinitate donata et adnotationibus illustrata, tomi III, Antverp. 1643, 46 fol. (c)*. Sed de singulis tomis singulatim disserendum.

C Ac primus quidem tomus Θ. Ἀντιοχείας nonnulla exhibet p. 8 (de ps. I, 1); 272 (de ps. XV); 276 (XV, 8); 296 (XVI, 11, 12); 328 (XVII, 8); 374 (XXXII); 575 (XXXII, 1). Præterea quædam solo Theodori nomine notantur, quæ sintne Theodori Heraclæotæ an Mopsuesteni constitui non posse Sieffert l. l., p. 30, qui hac catena non ita ut debebat usus est, perperam perhibet. Imo Theodoretæ sunt, quæ p. 15 (fortasse quæ ibidem Theodoretæ tribuuntur Theodori sunt), 44, 137, 165, 189, 199, 200, 215, 260, 275 leguntur (d), sed reliqua p. 32 (de ps. II, 7), 195 (IX, 16), 330 (XVII, 11), 963 (XLIX), cur Mopsuesteni esse neges nulla ratio est. Cæterum quæ Schulze in edit. Theodoretæ, I, p. 792, 793, ex cod. Flor. de ps. XXX, 3, attulit, ea Theodori esse admodum probabile.

D In altero Catenæ tomo permulta Theodori afferun-

(a) Sed tomorum, quos Ebediesu commentariis tribuit, ratio non in Theodoro, sed in interpretibus Syriacis quærenda.

(b) Adduco lectores, more Theodori, ad LXX interpretationem V. T.

(c) Barbari Catenam (Aurea in L Davidicos ps. doctorum Græc. Catena. — Interprete Dan. Barbaro Venet. 1569), quæ Theodori Antioch. etiam pannis contexta est (v. Thom. litig. De bibliothecis

et catenis Patrum. Lips. 1707, 8, p. 658), in pluribus bibliothecis frustra quæsi.

(d) Nominum Theodoretæ et Theodori, cum per compendium scriberentur, confusio proclivis erat. Cf. Montf. Palæogr. Gr., p. 347. Sed major negligentia in cod. DCXVII bibl. Vatic. observatur. In quo legitur interpretatio continua in Ps. Θεοδώρου Ἀντιοχείως, sed quæ Theodoretæ est. Cf. Ang. Mai. l. l. I, p. xxii.

tur, quorum pleraque Mopsuesteno vindicanda sunt. Sane Catenarum fides fere non magna, in multis etiam Theodorus Heracleota, Diodorus et Theodoretus cum Mopsuesteno conveniunt, hujus tamen lingua interpretandique ratio fere manifestis notis dignosci potest. Quid vero? Ut alias difficilius Theodorea odoraris, ea quæ ex commentariis in Ps. petita sunt investigare nihil est negotii. De Psalmis enim cum breviores sint et ad diversas res referri possint, illi interpretes minus consentiunt, maxime autem Theodorus plerumque ab illis dissidet, qui hic quidem multa novavit. Illa vero Theodori fragmenta cum in Theodoretis et Th. Heracleotæ commentariis (pars hujus Heracleotæ commentarii in Catena Corderii singulis psalmis præmissa est) non legantur, sed cum illis fere pugnent (v. v. c. de ps. LXXII dicta), præsertim ubi quo singuli psalmi pertineant edisseritur, contra inter se et iis quæ de Theodoro Psalmorum interprete accepimus belle conveniant, Mopsuesteni esse certum est. Cæterum hæc etiam Catena communi catenarum labe infecta est atque haud pauca fragm. perperam quibusdam interpretibus tribuuntur; sic nonnulla Theodoretis in Th. Heracleotæ commentariis leguntur, ideoque nolim præfracte contendere, omnia quæ non spuria aut certe dubia indicabo, haud dubie Theodori esse. Possunt nonnulla falso Theodori nomine, alia contra Theodori male alius nomine notata esse; ita quæ p. 574 Theodoretis afferuntur, videntur Theodori esse; sunt ea tamen levioris momenti, quæ cujusnam sint non multum refert. In his Catenæ auctoritatem sequi tutius est, quam conjectando nugari. OEdipo enim opus est. De singulis fragm. ut jam loquar, spuria sunt quæ p. 241 (v. p. 234), 291, 296) (Ὁλοκαυτώματα —), 402 (Οὐδὲ γάρ —), 652 (Συμπαράλαμβάνει —) leguntur; reliqua huc referenda p. 185 sq. (Οἰκείαν λέγει —), 215 (v. p. 210), 235, 252 (v. p. 248), 268, 269, 273, 288 (v. p. 283), 363, 475, 597, 675, omnia videntur Theodoretis esse; dubia vero habuerim p. 57, 182 (Ταῦτα δέ —), 189, 270 (v. Theodoret. Opp. I, p. 1035), 298 (εἰς ζωὴν —), 295, 297, 319 (Οὗτός φησιν —), 351, 368 (Ταῦτά σου —), 451; quæ præterea Theodori afferuntur, ea, paucis exceptis, Mopsuesteno assignare non dubito. Horum autem cum magna copia sit, nunc quidem ad ea tantum quæ mihi præ cæteris notatu digna videntur, lectoris animum advertere placet: p. 25, 27 (de ps. LII, 5, 7), 35 (LIII, 1), 54, 61 (LIV, 3, 14). Poste-

A rior l. uberior etiam in cod. 1 Theodoretis se insinuavit (cf. Theodoret. Opp. I, p. 963), 91, 94 sq. (LV, 3, 7. Posteriori l. de discrimine disseritur quod inter LXX et Symmachi interpretationem V. T. intercedat. V. præf. p. 200, 503), 132, 154 (LVII, 4, 5; cf. quæ ad hæc l. adnotant Th. Heracl. p. 126 et Theodoret.), 140 (LVII, 11, 12), 158, 159, 162, 165 (LVIII, 8, 12, 13), 180, 181, 182 (LIX, 4-6), 357 (LXVII, 19), 411 (LXVIII, 28), 469, 471, 478 (LXXI, 5, 7, 17), 502 (LXXII, 10), 532 (LXXIII, 4), 551, 552, 555, 556 (LXXIV, 3, 7, 9. In ultimo l. pro Βαβυλώνιοι leg. Ἀσσύριοι. Cæterum cf. quæ ad h. l. Theodoret. et Th. Heracl. adnotant), 630 (LXXVII), 635, 642 (LXXVII, 8, 49), 664 (LXXVIII, 13). Sed in iis, paucis illis, quæ ad ps. LXXXI-c passim Theodori nomine notantur, Theodorum non agnovi. Nonnulla eorum haud dubie Theodoretea sunt.

De fragmentis in tertio tomo Theodori nomine allatis p. 230-542 difficilius dictu. Sex Theodoretis sunt, p. 230, 307, 361, 450, 515, 516; novemdecim, meo quidem iudicio, a Mopsuesteno prorsus abhorrent: p. 319, 321, 348, 359, 362, 363, 377, 405, 407, 408, 445, 447 (v. p. 443), 448, 462, 489, 491, 510 (v. p. 508), 512, 513, et quæ restant XLIII nihil peculiare habent quo eorum auctorem dignoscas atque omnino nullius fere momenti sunt. Suspicio pleraque eorum Th. Heracl. aut, quod magis placeat, Diodori esse. Cf. fragm. Diodori in t. II, p. 705-962.

C Fragmenta Mopsuesteni insunt in Cat. ined. cod. X bibl. Coislin. Cf. Montf. *Bibl. Coisl.* p. 58, et in Cat. ined. cod. XVII bibl. Marc. Venet. Cf. Jac. Morellii bibl., Marc. Venet. *Bibl. mss. Gr. et Lat.*, I (Bassani 1802), p. 33. Caveus l. l., p. 249, « Exstat, inquit, apud cl. Galeum argumentum longum in psalmum XLV (a), in quo breviter percurrit historiam Judæorum a tempore captivitatis usque ad Antiochum et Oniæ fugam in Ægyptum. »

Ut jam indolem hujus commentarii plane singularem paucis describam, dicendum primum, quantum id quidem fieri potest, quid Theodorus et de psalmis in universum et de singulis ps. statuerit. Is vero omnes ps. a Davide, quem sæpissime prophetæ nomine insignivit, repetiit (b), et psalmorum inscriptiones rejecit (c), ideoque non mirandum quod singulorum ps. ὑποθέσεις nova et quæ in multis a prioribus interpretibus recederet ratione constituit. Ac recte quidem secundum Theodorum psalmos propter eorum argumentum in quatuor genera distri-

(a) Hoc argumentum, in codice Vaticano reperiunt cum aliis Mopsuesteni fragmentis in Psalmos edidit Ang. Mai, qui notat apud Caveum et Fabric. errore typographico scriptum fuisse 45 pro 54. Edit.

(b) Etsi in nullo fragm. hoc perspicue enuntiavit, eo tamen certum est, quod plures psalmos qui aliorum dicuntur esse, Davidicos affert. Cf. v. c. ps. LXXII, Corder. Cat. II, p. 497, quodque Cosmas Indicopl., de quo infra pluribus dicemus (*Christianor. opinio de mundo*, l. v, Galland. *Bibl. Patr.* XI, p. 482, 483), eandem sententiam accuratius exposuit. Quæ hic eadem Theodorum statuisse existima.

(c) Leont. l. c., p. 687: « Inscriptiones hymnorum et psalmorum et canticorum penitus ejecit. » Recte. Nec unquam enim inscriptionum in fragmentis rationem habuit, ac ne potuisset quidem de singulis quibusdam ps., ita ut statuit statuere, si inscriptiones genuinas, i. e. fide dignas, habuisset. Eas igitur post adjectas esse censuit, quæ tantum non omnes nugæ afferrent. Theodoretus, qui sæpius Theodorum, nomine ejus non addito, impugnavit (cf. v. c. ps. I, p. 603, 1123), mea sententia etiam p. 605-606, ad Theodorum respexit.

buas. Alios *historicos* appellare placet, quorum nimirum causa ac ratio in ipsis rebus Davidis populi Hebræi sita erat. Huc referendi sunt ps. xxi, lxix, quibus David ad Deum preces fudit, cum ab Absalomo premeretur (v. Act. conc. Const. II, IV, 22, 23. Cord. Cat. II, p. 422, 424), ps. lxxi, quo sibi ac successori sapientiam a Deo expetiit (v. l. l., p. 466), ps. lxvii, quem cecinit, cum arcam fœderis ad se adduceret (v. l. l., p. 335), ps. ix, xv, quibus populi persona sibi accommodata gratias agit de hostibus finitimis a Deo punitis (v. l. l., I, p. 272. Act. conc. Const. II, IV, 21). Major est numerus psalmorum *propheticorum*, quibus eos velim intelligas, qui fausta nonnulla et infausta, quæ populo Hebræo usque ad tempora Machabaica obtingerent, portenderunt. Diversa tamen ratio est prophetarum et Davidis. Illi enim satis perspicue res futuras nuntiant, hic fere de rebus utpote factis loquitur. Sed hoc Theodoro parum negotii successivit. Statuit nimirum, Davidem, qui non tam futura prædixisset quam ea ut facta adhibuisset, fere in omnibus illis ps. populi personam suscepisse (a), et jam rationes dispexit, in quibus non quidem Davides sed populus constitutus esset, cum illis ps. sua vis fuisset. Itaque populus diversis temporibus diversis in locis constitutus felix lætatur, Deo gratias agit, Deum celebrat, infelix mœret, Deum invocatur et implorat, vel etiam de Deo dubius hæret, Davides propheta interpretis personam gerit. Theodorus autem hac ratione non solum magnam varietatem illis ps. adjecit, verum quodammodo etiam dramaticam vim, cum præsertim eorum rationes accuratissime reperisse et enucleasse sibi videretur. Ad tria vero ps. propheticos retulit. Alii enim ad cladem spectant Hiskiaë tempore Assyriis a Deo inflictam, ps. xxxii (— *προφητεύων* — *Δαβὶδ ὡς περ τινὰ ἐπινίκιον ὕμνον — τὸν ψαλμὸν ἀνεβόησε.* — V. Cord. Cat. I, p. 574), li, liii (v. l. l. II, p. 7, 25, 35); lxxiv (— *προφητεύει* — ὡς ἐκ προσώπου κοινοῦ πάντων τὴν εὐχαριστίαν — ἀναφθεγγόμενος. V. l. l., II, p. 550); alii ad res Judæorum Babylonicas, ps. lxx (— *προαγορεύει* [ἐκ τοῦ λαοῦ λέγων προσώπου] — ὅσα τε καὶ οἷα πείσονται, λέγων καὶ ὅτι εἰς διόρθωσιν αὐτοῖς ἔσται τοῦ βίου τὰ τῶν συμφορῶν, ὑπαινίσσεται δὲ ἅμα καὶ τὴν ἐπάνοδον. V. l. l. p. 438); lxxii (— ὡς ἐκ προσώπου ἐκείνων λέγοντας, οἷα εἰκὸς ἦν ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῶν συμφορῶν αὐτοῦς λογισαμένους ἀτοπώτατά τε καὶ ἀπρεπῆ περὶ Θεοῦ μεταγινώσκειν ἐπὶ τοῦτοις μετὰ τὴν ἐπάνοδον. v. l. l. p. 497); lxxvi (— λέγει — ἀπὸ τοῦ ἐκείνων προσώπου ὡσανεὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον λεγόντων τὰ τότε συμβάντα καὶ τίνα ἐλογίσαντο. v. l. l., p. 588); lx (— *προαγορεύει* — οὕτω τὸν ψαλμὸν ἐκφωνῶν ὡσανεὶ αἰτούντων ἐκείνων τυχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ὁμοῦ καὶ τὴν ἐπάνοδον προυπισχνούμενος. v. l. l., p. 498); lxiv (— *προαγορεύων* — ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου ταῦτά φησιν ἅπερ εἰπεῖν αὐτοῖς ἤρμωσεν τῆς ἐπανόδου μέλλουσιν

A ἀπολαύειν. v. l. l., p. 265); lxv (— *προαγορεύει* τὴν ἐπάνοδον. — φησὶν — ἐκ [προσώπου] μόνων τῶν παρ' αὐτοῖς θαυμαστῶν τε καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν. v. l. l., p. 287); lxxx. (Τὴν — ἐπάνοδον — *προαγορεύων ἐπὶ εὐχαριστίαν ἅπαντας — προτρέπεται.* — v. l. l., p. 691); plures vero ad res Machabaicas, ps. liv (v. l. l., p. 61); lix (v. l. l. p. 185); lxi (v. l. l., p. 219); xliii (v. l. l., p. 530); lv, lviii (— ἐκ τῶν Μακκαβαίων προσώπου λέγων ὅσα ἐκείνοις εἰπεῖν ἤρμωσεν ἐν ταῖς συμφοραῖς. v. l. l., p. 88, 152); lvi (— φησὶν — ὡς ἐπὶ γεγενημέναις νίκαις κατὰ τῶν ἐχθρῶν εὐχαριστούντων [τῶν Μακκαβαίων], εἰ καὶ ὡς ὀλίγου τινὸς ὄντος ἔτι τοῦ περιλιμπανομένου κακοῦ. v. l. l., p. 410); lvii (vafritiam, qua Demetrius rex et Tryphon contra Judæos uterentur prædixit; v. l. l., p. 429); lxviii, lxxviii (Προαγορεύων — διηγείται τῶν συμφορῶν τὸ μέγεθος — συνήθως μέντοι ὡς ἐξ ἐκείνων. — v. l. l., p. 395, 660); lxxiii, lxxix (Τῶν Μακκαβαίων — διηγείται τὰς συμφορὰς, ὡς ἂν ἐκείνων λεγόντων τὸ τε μέγεθος τῶν τότε περιεχόντων αὐτοῦς κακῶν καὶ ἀπαλλαγῆναι τὸν θεὸν ἐπὶ τοῦτοις ἀξιούντων. v. l. l., p. 529, 675). Cæterum eos etiam quorum eadem erat ὑπόθεσις, eo Theodorus admodum variavit, quod varias iis subdidit rationes. Alios deinde psalmos ipse et *hicos* appellavit, quibus Davides modo omnibus hominibus (ps. xlviii), modo solis Judæis (ps. xlix; v. l. l. I, p. 963; p. lxxvii, v. l. l. II, p. 631) virtutis studium commendasset. Sed horum etiam ratio inter se valde diversa erat. Quatuor denique psalmos *messianos* habuit (ps. viii. Leont. in Mai. l. l. VI, p. 311; Act. conc. Const. II, IV, 19; v. p. 94; ps. xlv; v. Fac. ix, 4). Non satis recte Leont. (Galland. *Bibl.* XII, p. 687): «*Omnes psalmos Judaice ad Zorobabelem et Ezechiam retulit, tribus tantum ad Dominum rejectis.*» Nam Theodorum haud dubie secutus est Cosmas Indicopl. l. l., p. 483: — ὁ Δαυὶδ ἡξιώθη ἐκ πνεύματος προεἰπεῖν περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ ψαλμοὺς δ' τὸν β', καὶ τὸν η', καὶ τὸν μδ', καὶ τὸν ρθ', ὅλους τοὺς δ' δι' ὅλου εἰς αὐτὸν εἰρηκώς.

Jam eos psalmos recensui de quibus quid Theodorus statuerit ex fragmentis cognoscitur. Eum reliquos etiam ad quatuor illa genera retulisse satis credibile est. Cf. Cosm. Ind. l. l., p. 483: Ἡνίχα — ἐκινεῖτο ἐκ τοῦ πνεύματος προεἰπέν τε ἡ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ λαοῦ, ἡ περὶ τῆς ἐπανόδου αὐτῶν, ἡ περὶ τῆς ἡθῶν διδασκαλικῆς, ἡ περὶ προνοίας, ἡ περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ. Omnino vero omnes psalmos, quamvis sua cuique primaria ratio ac vis fuisset, ad omnium utilitatem compositos esse censuit. Cf. Cord. Cat. II, p. 496; I, p. 574. Cæterum in interpretando more suo versatus est. Fere scriptoris sententiam aliis verbis repetiit, sed imaginum linguæque rationes accuratius explicavit, ideoque in his lectores sæpius ad hos commentarios allegat.

Profecto novam viam Theodorus ita persecutus est, ut nostram admirationem in se non convertere

(a) Cf. Cord. Cat. II, p. 265.

non possit. Sane quidem audax erat. Quis vero audaciam in juvene jure reprehendat? At quæ inceperat per temporis rationes ulterius prosecui non potuit. Commentarius ille jam tum et magis etiam postea orthodoxis stomachum movit. Cf. Hesych. l. c. (a), Leont. l. c., Fac. III, 6: — « Impugnatores S. synodi (Chalced.) ob hoc de illo ista jactare, quod in interpretatione psalmorum quædam moraliter exposuisse dicatur, quæ in Christum magis dicta debent intelligi. » Theodorum, ita illi, qui Judaicæ psalmos historiæ justo magis aptasset, vaticinia de Christo evacuasse. Sed ipse etiam post ingenue professus est, se in psalmis explicandis multa peccasse. V. ap. Fac. III, 6: — « Non autem quantam oportuerat habuimus circa istam rem (interpr. psalmorum) diligentiam. Passi enim sumus quæcunque incipientes, ut evenit, in imperitia scribendi constituti, siquidem et multas immutationes illo tempore quæ nostra sunt susceperunt, quas non est præsentis temporis enarrare; ex qua causa magis negligenter a nobis composita sunt plurima et maxime illa quæ prima sunt. » Duo his verbis enuntiavit, unum, se cum libros *adv. allegoristas* scripsisset, in multis aliter atque antea sensisse; alterum, a se magis negligenter composita esse plurima in psalmos, illa maxime quæ prima essent, i. e. præfationem, v. infra; statuerit vero postea de nonnullis psalmis aliter, nonnulla etiam loca aliter enarraverit. Primaria profecto Theodori prioris et posterioris diversitas in interpretatione locorum sita erat in Nov. T. citatorum, de qua haud dubie pluribus in illa præfatione disputaverat. At cum suos in psalmos commentarios vituperaret, neque ad typicam suam interpretationem, quam post constantissime secutus est et quæ Judaicæ impietatis reprehensionem nequiquam cepit, neque ad quatuor illos psalmos quos proprie ad Christum retulisset (b), respicere potuit. Quid igitur? Prior Theodorus, si quatuor illos psalmos exceperis, Psalmorum loca in N. T. ad res Christianas per rerum opportunitatem accommodata esse statuit (cf. Act. C. Const. II, IV, 22, 23 [Cosm. Ind. l. c., p. 486: — "Ὅσα δὲ ἕτερα ἐξέλαβον οἱ ἀπόστολοι ἐκ τῶν ψαλμῶν, οὐχ ὡς εἰς

A εαυτὸν κυρίως εἰρημένα ἐξέλαβον, ἀλλ' ὡς ἀρμόζοντα τῇ ὑποθέσει. v. et sq.]; adde quod in fragmentis nulla typicæ interpretationis vestigia reperi); quod cum V. T. vim minuere multisque offensionibus esse intellexisset, posterior Diodorum magis secutus arctiori vinculo V. cum N. T. *typorum* ope connexuit.

B. Commentarii in libros V. T. historicos.

In Genesin copiosum Theodorus scripsit commentarium. Cf. Ebediesu l. l. p. 31; Act. conc. Const. II, IV, 57-62. « — ex l. quinto — quarto — De creatura, » Joan. Philoponi *De mundi creatione* (Gallandii *Bibl. Patr.* t. XII) 1, 8: « — Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν εἰς τὴν γένεσιν — » 6, 9. « — ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν — » Leont. Byz. l. c., p. 690: « — quæ vane elaboravit in Genesin, » Phot. c. 38: « οὗ ἡ ἐπιγραφή ἐρμηνεία τῆς κτίσεως. ἐν τόμοις ἐπτὰ ἡ πρώτη βιβλος ἐπεραίνετο. » His locis unus idemque Theodori liber designatur. Phot. l. l.: — "Ὁν (Θ.) καὶ πλείστας εὐθύνας Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος (qui Theodori τὰ εἰς τὴν γένεσιν memorat v. s.), ὡς αὐτὸς φησι, τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας ἐν οἰκείῳ τῷ εἰς τὴν κτίσιν πονήματι ἐδείχθη σπουδαίως εἰσπραττόμενος. Cf. et. c. 44, 240: — ἐν πολλοῖς ἀξίως τὸν μέγαν ἀποθειάζει (sc. Joan. Phil.) Βασίλειον καὶ Θεόδωρον τὸν (fort. l. Θεοδώρου τοῦ) Μοψ. εἰ καὶ μὴ ἐν πᾶσιν, οἷς ἐπαιτῶνται, ἀλλ' οὖν οὐκ ἐν ὀλίγοις ἐπιλαμβάνεται δικαίως). Græcis enim primus Pentateuchi liber et ἡ κτίσις et ἡ γένεσις dicebatur. Prius voc. Theodorus adamavit. Cf. ad Am. 6, 9, 10, p. 227 ed. C de Wegn.: Παρέοικε τὸ ἐν τῇ κτίσει, ἐνθα περὶ τῶν συνθηκῶν λέγει ὁ Λάβαν, τε καὶ Ἰακώβ — (Genes. xxx). Mich. v, 6, p. 366. (c) Infelici conatu Siefert. l. l., p. 32, quæ Ebediesu et reliqui de tomis illius commentarii referunt inter se conciliavit. Scilicet quæ Ebediesu de tomis perhibet hoc uno credo nituntur, quod tot tomis librum contineri dixit, quot voluminibus exemplar Syriacum constaret. Sic Ebediesu teste commentarius in XII prophetas duobus tomis constat, uno liber *De incarnatione*, sed horum ille nullis, hic quindecim libris distinctus est. Sed Theodorus ut nonnullos alios, ita hunc etiam in Genesin commentarium li-

(a) Non dubito quin Theodorus etiam, cum in D præf. in ps. I, p. 603, scriberet: Διαφόροις — ἐντυχῶν ὑπομνήμασι, καὶ τοὺς μὲν — — εὐρών, τοὺς δὲ τισὶν ἱστορίαις τὴν προφητείαν ἀρμόσαντας, ὡς Ἰουδαίοις μᾶλλον τὴν ἐρμηνείαν συνηγορεῖν ἢ τοῖς τροφοίμοις τῆς πίστεως — nostrum indigitaverit.

(b) Haud spernenda esset Vict. de Wegnern, l. c., p. xxvii, conjectura: « — Rectius fortasse dixerimus, illud Theodori sui ipsius vituperium psalmos spectare eos, quos non typico sed proprio sensu Christum tangere statuerat, » nisi constaret, Theodorum post etiam illos psalmos ita interpretatum esse, et ipsum illum l. de ps. VIII ex libris *De incarnatione* sumptum esse. Cæterum haud obscurum est, cur quatuor illos psalmos sensu proprio de Christo interpretatus sit neque vero ita ut reliquos psalmos, quorum loca in N. T. ad res Christianas referuntur. Præterquam enim quod auctoritas N. T. (cf. Cosm. Ind. l. c., p. 483, καὶ γὰρ καὶ Δεσπότης Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι φαίνονται καὶ ἐκ τῶν δ' ψαλμῶν λαβόντες μαρτυρίαν περὶ αὐτοῦ et quæ seq.) et consensus

priorum interpretum aliquid apud eum valuit, illi psalmi præclare indolem Christi θεανθρώπου, in quem omnino quadrarent, describere videbantur. Cf. fragm. Theodori de illis ps. et Cosm. Ind. l. c., p. 483-487. Hoc vero in reliquis secus erat, qui cum manifesto non toti ad Christum spectare possent, ratio exigebat, ne singulæ eorum partes eo traherentur. Cf. Cosm. Ind. l. c., p. 486: Τούτους ψ. εἰς τὸν Δεσπ. Χρ. καὶ μόνον εἶπεν· οὐ γὰρ ἐχοινοποιεῖ τὰ τοῦ Δεσπότητος Χριστοῦ μετὰ τῶν δούλων, ἀλλ' ἴδια τὰ τοῦ Δεσπότητος ὡς Δεσπότητος ἐξεῖπεν καὶ τὰ τῶν δούλων ὡς δούλων. Et paulo post: — Paulus μεταφράσας τὴν χρῆσιν (Μοϋσῆ) ὡς ἀρμοδίαν εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν· οὐδὲν γὰρ ἀρμόζουσι τὰ λοιπὰ τῶν ψ. εἰς τὸν Δεσπ. Χρ., ἐξ ὧν τινα ἐξέλαβον (Theod. ad Zach. IX, 9.) Sed cum quatuor illos psalmos ita explicare, minus sibi constitit.

(c) Siefert. l. l., p. 32 sq., qui in Nicephori Catena nonnulla fragmenta de reliquis etiam Pentateuchi libris superesse animadvertisset, Theodorum duo inter se diversos in Genesin commen-

bris distinxit, quorum primus, Photio teste, septem A
tomis constabat. Tillemont. l. l. p. 445 : « — un
(tome) sans doute pour chaque jour. » Theodorus
cum librum ita distingueret, haud dubie primæ
hebdomadis rationem habuit. Cf. et. Cyrill. Alex.
lib. vii *Glaphyrorum in Genesin*.

Recte Phot. c. 38, ubi τὴν ἐρμηνείαν τῆς κτίσεως
memoravit, τὴν δὲ φράσιν, inquit, οὔτε λαμπρὸς (sc.
Θ.) οὔτε λίαν σαφής, φεύγων δὲ τὸν δυνατὸν αὐτῷ
τρόπον τὰς ἀλληγορίας καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν τὴν
ἐρμηνείαν ποιούμενος. Ταυτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα καὶ
ἄχαρις πῶς καὶ ἀγῆδης εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ Νεστο-
ρίου δόγμα, εἰ καὶ πρὸ Νεστορίου ὑπῆρχεν, ὑπερ-
ευγόμενος· nec minus tamen recte Ebediesu
commentarium illum methodo et speculatione ela-
boratum vocat. Quamvis enim in eo stylum et
sententias quasdam jure reprehenderes, ita tamen
ni fallor comparatus erat, ut ex eo potissimum
quid Theodorus interpretando et philosophando
posset, appareret, idque non miraberis, si quanti-
tum Genesin fecerint ac quam multa ex ea re-
petierint probe perpenderis. Pro diverso autem
argumento Genesin, cui summam auctoritatem
tribuit, diverse interpretatus est. Ipse quidem in
iis quæ de mundi origine deque hominibus non-
dum dispersis disputavit, Geneseos auctoritate
niti sibi visus est, permulta tamen ab ea aliena pro-
tulit, quæ non tam ex ea elicuit, quam aliunde ac-
cepit (a). Quanquam cum verbis justo magis inhæ-
reret, ipse etiam multa mira ex ea eruit. Magna
autem licentia historiam lapsus primorum hominum
persecutus est atque hic præcipue vanum illud stu-
dium cernitur, quo dubia et plane incerta mire con-
jectando certissima reddidit. Multo brevior erat
aliterius Geneseos partis interpretatio, in primis
propter typos memorabilis. Typi autem, quos in
prophetis certis quibusdam licet remotioribus ra-
tionibus niti dicas, hic quidem fere a solo interpre-
tis arbitrio pependerunt. Quid multa? Ille commen-
tarius, in quo Theodorus haud raro de via eccle-
siastica declinavit, nostri indolem et doctrinam

tarios exaravisse opinatus est, alterum philosophi-
cum ab Ebediesu, Phot., Joan. Phil. et in Act.
conc. Const. memoratum, alterum exegeticum, qui
ad reliquos etiam Pentateuchi libros pertinuisset.
Neque enim, si ille ad amplius opus pertinuisset,
primam tantum partem in Genesin conscriptam ab
Ebediesu memoratam fuisse. Quasi vero Theodorus
singulos Pentateuchi libros non singulis commen-
tariis persequi potuisset! Sed non male conjiceret
illam ἐρμηνείαν τῆς Κτίσεως uberiores eamque
philosophicam disputationem de prioribus Geneseos
capitibus fuisse, nisi Ebediesu maxime verba im-
pedimento essent.

(a) Sic Theodorus etiam mense Nisan mundi
creationem assignavit, quod ex iis intelligitur, quæ
de hac Ephræmi sententia conguessit Cæs. a Len-
gerke l. l. p. 20, 21.

(b) Qui hujus cap. locus admodum torsit Cote-
lerium (*Eccles. Græc. monum.*, III, p. 571) ita ha-
bet : Καὶ εἰ συνυπέστησαν οἱ ἄγγελοι τῷ οὐρανῷ
καὶ τῇ γῇ θαυμαστὸν εἰ πάντες μόνος (cod. εἶπέν τε.
Cotel. conj. εἶπέν, 5') ἡμέρας ἐν τῷ ἰδίῳ μεμέννη-

optime illustrabat, nec mirum, quod in reprehen-
sionem incurrit ac temporis injuria interiit. Itaque
ex sententia nobis obligit, quod Joannes Philopo-
nus (*Περὶ κοσμοποίας λόγ. ἐπτά*, Galland. *Bibl.*
XII, p. 471 sq., qui liber non ante a. 610 scriptus
est) vehementer sane in Theodorum, inauditorum
satore, invecus est. Præterquam enim quod ex
ejus in Genesin commentario nonnulla excerptis,
quanquam non ubique, ut videtur, ad verbum,
plura etiam memoravit, quæ ad ejus doctrinam fa-
ciant. Cf. I, 12 (b); II, 21, XXII, 5; IX, 40, 41. Neque
hic prætereunda Cosmæ Indicopl. *Topographia Christ.*
Galland. *Bibl.*, XI, p. 401 sq., scripta ferme post a.
555, de qua non satis recte Phot. c. 36 judicavit.
Cosmam Nestorianum fuisse et in multis Theodo-
rum esse secutum primus recte observavit La Croze
(*Hist. du Christianisme des Indes*, I, p. 40 sq.); id-
que magis iis firmatur quæ Semler (*Hist. eccles.*
selecta capita I, p. 421 sq.) ex *Topographia* illa ex-
cerptis, quanquam accuratius etiam doceri potest.
Sed cum Theodorus et Cosmas, etsi doctrina simil-
limi, dissimiles tamen essent tempore, indole atque
eruditione, æque sane jucundum atque utile est
utrumque inter se componere, quod alieno certe
loco hic facerem. Ut caute tamen illam *Topogra-*
phiam, quæ Theodorea aperiatur, adhibeas moneo.
Cæterum conjectura haud improbabili dicas Joan-
nem Phil., qui Theodori assecclas sæpius carpit, ad
Cosmam etiam respexisse.

C Priusquam jam commentarii illius fragmenta
quæ supersunt recenseam, de Catenis, quibus
maxime continentur, pauca præmittenda. Quarum
mira est *Cathena s. explicatio locorum qui in Pen-*
tateucho subobscuriores occurrunt, ex antiquis Græ-
corum theologis deprompta. Ex quibus quorundam
hactenus nihil est in lucem editum : Franc. Ze-
phyro Florentino interprete. Item Cathena explana-
tionum vett. s. Patrum in omnia tam V. quam N.
Test. cantica : ab Antonio Carafa e Græco in Lat.
sermonem conversa (c). Colon. Agripp. 1572, 8.
Zephyrus ipse profitetur, se in translatione con-

D κεν ὁ διάβολος τάγματι, εἴπερ ἄρα καὶ ταύτας, καὶ
εἰς τὴν τοσαύτην εὐθὺς ἄμα τῷ γενέσθαι κακίαν καὶ
τὸν τοῦ ἀνθρώπου φθόνον ἀπώλισθεν. H. e. (Joan-
nes Theodorum refutat) : « Si (tua sententia) angeli
una cum cælo et terra facti sunt, mirum, quod
diabolus per quinque tantum dies in suo ordine
permansit (statuit enim Theodorus, protoplastos
sexto die factos, post sex horas ipsa meridie cum
primum esurirent seductos ficus edisse ac tribus
horis post paradiso pulsos esse. Cf. Joan. Phil. I,
12; Mar. Merc. c. 1, p. 704), si nimirum etiam hos
(dies in suo ordine mansit. Hæc bene addita, nam
de Theodori sententia diabolus jam ante diem
sextum peccavit ideoque in terram dejectus est) et
statim post ortum in tantam nequitiam et in ho-
minis invidiam (quam contra hominem alebat) pro-
lapsus est. »

(c) Hæc in Cantica catena accuratior et auctior
Gr. et Lat. legitur in Corder. *Cat. in Ps.*, III, p.
855 sq. Alia tantummodo sunt, quæ ad Jonæ pre-
ces leguntur. Nihil in ea inveni quod Theodoro
Monsuesteno probabiliter tribueres.

sulto nonnulla præteriisse aut quia supervacanea viderentur aut in alios sensus distorta. Præterea magna in vertendo usus est licentia, alia male versa, alia tam obscure, ut theologi Græci sententiam ægre eruas. Nominatur in indice theologorum Græc. etiam Theodorus. Quæ sola p. 35 hac notatione leguntur, eorum alia Diodori sunt, alia Theodoret. Cf. Theodoret. qu. 22, 23, in Genes. I, p. 38, 39. Cum post in Catena plura modo *Theo.*, modo *Theod.* notentur, quorum quædam Theodori sunt, utrum interpretis hujusmodi notatione innuerit, Theodoretum Theodorumve, incertum. Pleraque tamen Theodoret. sunt, Theodorea post afferam. Præterea sunt in his, quorum scriptor in tanta catenæ confusione et negligentia incertus est, cum præsertim permulta eorum brevissima et nullius fere momenti sint. Sed Theodoro vindicaverim p. 51 B (de Gen. iv, 14, 15), 107 B (49, 27) (*Theo.*); de reliquis nolo disputationem parum fructuosam ingredi (a). Aloysii Lippomani, *Meton. episc., Catena in Genesim ex auctoribus eccles. plus minus LX, iisque partim Græcis, partim Latinis connexa.* Lugd. 1657, fol.; præcipue pannis interpretum Latinorum, eorumque medii ævi, contexta est. Quæ Theodori continet non ubique, ut velles, translata sunt. Theodoret. autem sunt, quæ p. 395 Theodoro tribuuntur. Cf. Theodoret. qu. 61, I, p. 75, 74. Omnium optima et uberrima est *Σειρα ενος και πεντηκοντα υπομνηματιστων εις την Οκτατευχον και τα των Βασιλειων ηδη πρωτον τυποις εκδοθεισα αξιωσει μεν του ευσεβεστατου και γαληνοτατου ηγεμονος πασης Ουγκροβλαξιας κυριου κυριου Γρηγοριου Αλεξανδρου Γκικα επιμελια δε Νικηφορου Ιερομοραχου του Θεοτοκου. Τομ. πρωτος την Πεντατευχον περιεχων. Ερ Λειψια της Σαξονιας. Ερ τη τυπογραφια του Βρεϊτκοπφ. Ετει αψοβ'. Τομ. δευτερος τον Ιησουν του Νανη, τους Κριτας, την Ρουθ και τας τεσσαρας βασιλειας περιεχων. — Ετ. αψογ*, in qua fere omnia Theodori in Genesin fragmenta aliis in libris servata et vero etiam nova quædam leguntur (b). Sed quod p. 318 Theodori assertur de Gen. xxvi, 2, Theodoret. est; cf. qu. 77, I, p. 89; quodque p. 125 ei tribuitur (Lippom. Cat., p. 256, ex parte?) de v, 29, Cyrillo Alex. (cf. ejus Opp. ed. Aubert. I, p. 27) vindicandum. Cæterum in iis quæ nomine 'Αδῆλου, notantur, videntur nonnulla Theodori latere.

Sex fragm. in Act. conc. Const. II, l. I., exhibita, quorum tria etiam in Vigiliis constit. 58-60 leguntur, omnia ad priora Genes. capita pertinent, ea vero quæ Joan. Philop. l. c. I, 8, 16 — XVIII, 22; II, 15, 18-20, excerpserit, ad primos Geneseos versus. Reliqua fragm., quorum nonnulla Theodoro fortasse perperam tribuuntur, hæc sunt: de

(a) Quæ p. 67 B de Gen. I, 26, 32, Theod. leguntur et in Lippomani Cat. p. 564 Theodoro ascribuntur, videntur Theodoret. esse. In edit. Theodoret. desunt.

(b) Cod. XV bibl. mss. Marc. Venet. Octateu-

A Genes. I, 17, in Niceph. Cat. p. 34 (in Lippom. Cat. p. 62 male Theodoro tribuitur); I, 26, quo uberius explicatur, qui homo κατ' εἰκόνα Θεοῦ creatus sit, in Theodoret. *Quæst. in Gen.* I, p. 29 sq. (in Zephyr. Cat., p. 30, ex parte, perperam in Lippom., p. 87, et Niceph. Cat., p. 47, Theodoro ascribitur. Cf. Joan. Philop. l. c., 6, 9, 14 — 17, ubi ex parte neque ad verbum citatur, sed aliud etiam additur); II, 2, 3, in Theodoret. l. c., p. 37 sq. (Niceph. Cat. p. 57 sq., quæ aliud etiam brevissimum fragm. continet, Zeph. Cat. p. 34, ex parte); II, 7, in Niceph. Cat. p. 63; aliud brevissimum in Lippom. Cat. p. 118; II, 8); in Niceph. Cat. p. 66 (in Lippom. Cat. p. 124); II, 19, in Niceph. Cat. p. 75 (paucis demptis et additis in B Lippom. Cat. p. 150-152); II, 21, in Lippom. Cat. p. 153; III, 6, in Niceph. Cat. p. 83; III, 7, in Niceph. Cat. p. 86 (Zeph. Cat. p. 45; Lippom. Cat., p. 176, ex parte); III, 8, in Theodoret. l. c., p. 43 (Niceph. Cat. p. 88; Zeph. Cat., p. 50, ex parte [cf. Joan. Phil. l. c., I, 12, p. 485]); III, 10, in Lippom. Cat., p. 185; III, 17, in Niceph. Cat., p. 98; III, 21, in Theodoret. l. c., p. 53 (Niceph. Cat., p. 101; Zeph. Cat., p. 50; Lippom. Cat., p. 210 [cf. Joan. Phil. l. c.]); III, 22, in Lippom. Cat. p. 212; III, 24, in Theodoret. l. l., p. 55 (Niceph. Cat. p. 105; Zeph. Cat., p. 51; ex parte in Act. conc. Const. II, IV, 62; Lippom. Cat., p. 214); VII, 19, in Joan. Phil. l. c., I, 13, 18, 8; in Niceph. Cat., p. 234; XIX, 31, 32, ib. p. 255; XX, 5, ib. p. 260; XXVII, 3, ib. p. 329; Zeph. Cat., p. 83; XXVIII, 18, 19, in Niceph. Cat., p. 351 [Sieffert. l. l., p. 45], sed in Zephyr. p. 86, et Lippom. Cat., p. 634, Diodoro tribuitur; XXX, 39, in Niceph. Cat., p. 376, sed Diodori est in Zeph., p. 88, et Lippom. Cat. p. 663; XXXII, 1, in Niceph. Cat. p. 391 (Zephyr. Cat., p. 90, Diodor.); XXXII, 24, in Niceph. Cat., p. 396; XXXII, 25, 26, ib. p. 397; XXXII, 28, ib. p. 399; XXXIX, 1, in Lippom. Cat. p. 773 (fortasse Theodoret. est; cf. ejus quæst. 98); XLIV, 5, in Niceph. Cat., p. 478 (v. de eo Ernesti *Theolog. Biblioth.*, II, p. 395); XLIV, 15, in Lippom. Cat., p. 834; XLIX, 4, in Niceph. Cat., p. 510; XLIX, 11, 12, ib. p. 524, 526 [Sieffert. l. l., p. 83, 84]; Zeph. Cat., p. 106.

D Utrum Theodorus reliquos etiam Pentateuchi libros et libros Josuæ, Judicum, Ruth ac Regum commentariis illustraverit necne difficile dictu. Ebediesu l. c., p. 31, solius Samuelis uno tomo ad Mamarianum explicati meminit; sed fragmenta Theodori in Catenis ined. esse dicuntur, in cod. V et VI bibl. Coisl. « Cat. in Levit., Num., Deut., Jos., Jud. et Ruth. » V. Mont. B. Coisl., p. 41, 42; in cod. VII, « Cat. in Jos., Jud., Ruth. et IV Regg. » V. Montf. l. l., p. 43; in cod. XV Bibl. manusc.

chus cum catena. De hac Catena Morell. l. l., p. 30: « Catena fere tota exstat in illa uberiore codice DXXXIV Marciano comprehensa, necnon in copiosissima illa, quam Nicephorus Theotoci a. 1772 Lipsiæ vulgavit. »

Marc. Venet., « Octateuchus cum catena. » V. A Morell. l. l., p. 29; in cod. XVI, « Cat. in libros Regg. » V. Morell. l. l., p. 34; in cod. XIX bibl. Med. Laur., « Expositio quorundam ss. virorum S. Scr. » — « Theodori quatuor fragm. p. 56, 57 B, 58, 61 B, in l. l. Regg. » Cf. Bandin. l. l., I, p. 138, et A. Maius l. l., I, p. xxi. « In Levit., inquit, in Num., Jos., Judd., Ruth, libros IV Regg., ad odas biblicas citatur Mopsuest. tum in aliarum bibliothecarum tum in Vaticanæ codd. » Pauca in Nicephori et Zephyri catenis Theodori nomine afferuntur: de Exod. iv, 21, in Niceph. Cat., p. 605; xx, 25, ib. p. 786; xxiii, 26, ib., p. 821. (Zeph. Cat., p. 147, 148, Diod.) (docet, hominibus vitæ terminum a Deo nequitum esse constitutum); xxv, 9, ib. p. 834 (Zeph. Cat. p. 145, Diod.); xxv, 30, xxvi, 35, ib. p. 843, 857. (Zeph. Cat., p. 146), ad Leviticum duo inveniuntur fragmenta quæ Theodoro an Diodoro jure tribuas vix dicas; ad c. xii, ib. p. 1029 (Διοδώρου, sed cod. Alex. Θεοδ., Διοδ.; Zeph. Cat. pag. 171, Theo.); ad c. 13, ib. pag. 1031 (Θεοδ., sed cod. Alex. Διοδ.); unum ad Deuter. xxxiii, 8, p. 1659 (a), unum ad Jos. vii, 5, ib., II, p. 44; duo ad Judd., p. 210; de xiii, 25, p. 226; de xvi, 17; unum ad II Reg. xxii, 11, ib. p. 614; sed hoc me iudice ex interpretatione ps. xvii, 11, sumptum est. Cf. Corder. Cat. in ps. i, p. 530. Recte dubites an Theodorus libros Jos., Judic. et Ruth enarraverit. Possunt pauca illa fragmenta errore Theodoro tributa (Sieffert. l. l., p. 35), possunt etiam ex alio Theodori libro deprompta esse, idque eo probabile sit, quod reliqua fragm. in Nicephori Catena Θεοδώρου, hæc Θ. Μοψ. dicuntur. Pari modo fragm. in reliquos illos V. T. libros ex aliis Theodori libris petita esse statuerem, cum præsertim Catenas ineditas non multo plura continere probabile sit, nisi Theodorum illos libros, qui pro indole sua sibi maximi momenti essent et quos pertractasset, explicuisse, multo esset credibilis. Quanquam quæ est horum librorum indoles ab aliis diversa, nonnisi singula uberius exposuit. *Theodori ep. Mopsu. vulgo commentatoris, quæstiones in Scripturam, et, Theodori commentatoris quæstiones et responsiones*, quæ duobus codd. Syriacis bibl. Vatic.

A continentur (cf. Assem. Bibl. Or., II, p. 478), ex his potissimum Theodori commentariis excerptas esse suspicor.

C. Commentarii in prophetas.

Theodorus quatuor prophetas majores interpretatus est. Cf. Ebediesu l. c., p. 52. Commentarii in Isaiam fragm. continet Cat. ined. Nicolai Muzani, Cypri archiep., post Byzantii pontif. (sæc. xii), de qua v. Bandin. l. l., I, p. 17 sq. Temere Caveus l. c., p. 262, et J. Lud. Schulze (Opp. Theodoret I, p. 58) suspicati sunt, commentariorum Theodoret in Isaiam quos Jac. Sirmondus ex catenis Gr. excerpserit (ed. Hal., II, p. 165-402), plurima Theodoro tribuenda esse. Ego quidem nihil reperi, quod recte ei vindicarem. « In Jeremiam Nicol. Alemanus ad Procop. p. 107. » Fabric. l. l., p. 357. Theodorus, qui inter explicatores in Cat. ined. in Ezechielem, de qua v. Bandin., l. l., I, p. 21, memoratur, fortasse Mopsuestenus est.

Omnium Theodori librorum commentarius in XII prophetas (Θ. Ἀντιοχείας ἐρμηνεία. εἰς τοὺς προφήτας), quem, teste Ebediesu l. c., p. 31, duobus tomis ad Mar Tyrium scripsit, solus temporis injuriam effugit. De codicibus (b) quibus continetur, hæc accipe: Primo loco is codex Vaticanus nominandus, qui, ut Maius narrat, fuit olim ejusdam dignitate πρωτοσκηπτῆς, deinde Joannis cardin. Florentini Salviati, post in Romanorum Columnensium bibliothecam, denique in Vaticanam Maio præfecto perlatus est. Est optimus, membraneus, sæculi circiter undecimi, ejusque scripturæ brevissimum specimen Maius in tabula l. l., tomo I, præmissa exhibuit (c). Alter codex Vaticanus est chartaceus Maioque recens scriptus illiusque lectiones ita referre dicitur, ut ex eo exscriptus videatur. Caret commentario in Zachariam (d). Quippe in eo Theodorus plura disputavit, quæ scriba, orthodoxus scilicet, denuo chartis mandari noluit. Ang. Maius, qui primus Theodori in XII proph. commentarium integrum l. l., VI, p. 1-298, Græce edidit (t. I, p. ii, p. 41-104), nonnisi commentarios in Jon., Nahum. et Abd. integros, commentariorum autem in Amos, Zach., Os. (—i, 8) et Hagg. (—i, 1) sola initia addita translatione sua Latina

(a) Quæ in Zephyri Cat. Theo. p. 209, 223, in Niceph. Cat. p. 1422, 1656, Diodoro ascribuntur.

(b) Disputarunt de iis Fabric. l. l., p. 358, 359; Ang. Maius l. l., p. xxii, xxiii (vi, p. vi sq.), et Vict. de Wegnern l. l., p. xi sq.

(c) Fabric. l. l., p. 358: « Exstat etiam (codex) in bibl. Medicea atque jam ante aliquot annos editionem ejus sperare jussit Anselm. Bandurius. » (Cf. Fabr. l. l., VII, p. 611). At Bandinio hujusmodi codex ignotus. Recte puto Maius Fabricii errorem manifestavit, Bandurium illum ipsum cod. Vatic., qui tum Florentiæ fuisset, respexisse, Fabricium vero cum Bandurius se commentarium illum beneficio Cosmi III, ducis Etruriæ, ejus bibliothecam rexisset, editurum spondidisset, falso putasse, codicem illum in bibl. Medicea exstare.

(d) Mai l. l., I, p. xxiii. — « Hujus operis (comment. in XII proph.) codices qui manu versaverint tres saltem cerno viros, quorum primus est

D Franc. Turrianus (ad Const. ap., II, 20; Pro cyp. pont., p. 254), a quo Romæ degente Vaticanum ipsum cod. (intell. posteriorem) lectum augurari licet. » [de Wegnern l. l., p. xii: « Posterioris (cod. Vat.) etiam Franc. Turri. — tanquam a se lecti (in notis ad Const. ap., II, 20) mentionem injicit. » !!] Turrian. illum commentarium legit et nonnulla ejus transtulit, sed falsa est Maii conjectatio, eum cod. Vat. (posteriori) usum esse, quandoquidem etiam commentarium in Zachariam legit. Cf. Fr. Torrensis De S. pontificis supra conc. auctorit., l. iii (Florentiæ, 8), p. 99, De residentia pastor., p. 38 (brevis Theodori locus de Zach. ix, 8, Latine legitur); Fr. Turriani S. J. Adv. Magd. Centuriatores pro canon. app. et epistolis decret. pontif. apost., l. v (Col. 1573, 4); v, 21, p. 621; præterea Turrian. iv, 10, p. 456, Theodori interpretationem memorat, et ii, 20, (Pro ep. pont.), p. 254, 255, brevem locum de Agg. ii, 12, 14, Latine exhibuit.

inseruit [a]), priore illo cod. Vat. usus est, nulla recentioris ratione habita. Omnino textus, quem exhibuit, purus dicendus, quanquam interdum editoris ἀκριβείαν desideras. — Duos codd. continet bibl. Cæsarea Vindobon. Uterque chartaceus nec antiquus (alter cod. XVIII Kollario [v. ejus ad Pet. Lambecii *Comment. de bibl. Cæs. Vind.*, l. VIII, Supplem. l. i. Vindob. 1790, p. 164]) sæculo quinto decimo scriptus dicitur; alter c. LV (CLXIII) Dan. de Nessel [*Catal. codd. mss. Gr. b. Vind. Vind.* 1690, p. 135], et Lambecio [*Catal. codd. Vindob.*, IV, p. 160, ed. Kollar. IV, p. 360], a quibus l. l. descriptus est, mediocriter antiquus habetur, sed ejus ætatem sæculum xvi vel ad summum inventæ artis typographicæ tempora haud excedere observat de Wegn. l. c., p. xiii), et teste Forlosia (in Kollar. — Supplem., l. i, p. 174), « alter alteri tam similis est, quam ovum ovo, atque ex eadem scriptus manu videtur. » Hoc vero utcumque est, in magna eorum similitudine dubitari non potest, quin ex uno eodemque fonte fluxerint. Hunc autem fontem priorem cod. Vatic. esse et eo probabile est, quod prior ille codex Vindob., teste Gentilottio, Cæsar. biblioth. quondam præfecto, ab Apostolo Zeno, Veneto, Carolo VI imperatori a. 1723 dono oblatus est (cf. Kollar. — Suppl. p. 164) et magis etiam propter textum quem exhibent. Ac primum in omnibus tribus codd. ad Theodori minus orthodoxam interpretationem Zach. I, 7 — 11, eadem tria scholia, quibus lector quidam catholicus Theodoreis opinionibus correctionem adhibuit, adjecta sunt. V. Mai. ad Zachariæ cap. i; Kollar. l. l., p. 171, 172; de Wegn. l. c., p. 557, 538, 542. Tum vero summa est textus similitudo. Melior est in cod. Vat. ut antiquiore. Nonnulla quidem ex eo pejus quam ex Vindob. exhibita sunt, sed hoc aut Maii negligentiae tribuendum (sic nonnulla ap. Mai. exciderunt; cf. p. 295, de Wegn. p. 547, οὐ γὰρ ἂν — — ἔππους λέγει; p. 527, de Wegn. p. 603; p. 364, de Wegn. p. 670, al.), aut ex eo explicandum, quod attentus scriba manifestos quos perspexit errores suis chartis non inseruit. (Cf. Mai. p. 148, οἰκονομήσαντες! de Wegn. p. 273, κοινωνήσαντες; p. 527, λοιποῖς! de Wegn. p. 603, λόγοις, al.) Reliquarum textus diversitatum causa ac ratio in transcribendo sita est. Raro dubitabis, quem codicem sequaris. Sed quod maxime rem continet, loca mutilata et corrupta cod. Vat. maxima sane constantia in cod. Vindob. leguntur; quod cum satis manifestum sit, has tantummodo lectiones procul dubio depravatas referre placet: ad Os. iv, 15, ἐπαγομένην; vi, 4, χᾶν οὐδέ; xiii, 15, διηρημένους; Joel. ii, 20, βρόμος; ii, 28-32, λαβοῦσα; iii, 18, αἱ εἰωθυῖαι - ὠρεαί; Am. v, 13,

ἀξιοῦσιν; Abd. i, 1, οὐ καλῶς; Mich. v, 10-14, μετρίεις, ἐξῆς; vi, 5, παρέσχητε (*leg.* παρέσχηκε); vi, 8, ποιῇ, ῆ; vi, 14, φάγεσε, ἐγκλίνειν; Habac. ii, 11, εἰωθότας; ii, 14, ἐπάγοντι; Soph. i, 14, οἰκονομήσαντες; Zach. i, 21; ταῦτα; xiv, 1, παραγένηται. Ex priore illo cod. Vindob. pauca transcripsit Forlosia in Kollar. — suppl., p. 170-173, qui adolescens totum commentarium Latine vertit, sed hanc versionem non edidit, veritus ne maleficorum minus æquas calumnias immeritus subiret. V. Kollar. l. l., p. 169; plura vero ex posteriore Siefert. l. l., p. 59 et p. 42-71, hic illic. Nuperrime integrum commentarium eodem cod. usus Vict. de Wegnern l. l. edidit, neque ita tamen ut velles. V. *Allg. Lit. Zeit.*, 1856, n. 64, 65. — Duos commentarii illius codd. Venetiis Montfaucon vidit, alterum in Grimanorum bibl., alterum in bibl. Meletii Tipaldi, Græcor. antist., archiep. Philadelph. Cf. Montf. *Diarium Ital.* (Par. 1702, 4), p. 59, 46; *Bibl. bibl. manuscr. nova*, I, (Par. 1739, fol.), p. 478. Sed suspicor alterum horum ab Apostolo Zeno (v. s.) Vindobonam transmissum esse. — « Septimus codex ap. Gerasimum Blachum in Galia fuit, teste Combefisio (*Bibl. concion.*, I, p. 44 (b)). Atque hunc cod. inspexit etiam, ut puto, Steph. ab Altimara (Lequinius), qui in *Panoplia*, p. 435, ait se legisse Mopsuesteni comm. in *XII proph.* A. Mai. l. l., VI, p. vii. — Denique codex Romæ in bibl. Vallicelliana esse dicitur. Cf. Possevin. *App.* III, p. 27. Sed Maio teste constat paginis duodecim et tenue est interpretationis in Oseam (-ii, 15 fragmentum, ad quod Sam. Tenulium respexisse cum ad Nicol. Heinsium scriberet: « Vidistin' unquam Theodori Ant. fragmentum in proph. Oseam. In Latio mihi descripsi. » Cf. Burmani *Syllog. epp.*, ii, p. 801, non dubium.

Commentarium illum Theodori Mopsuesteni esse nihil est certius (b) ac temere eum Ludov. du Four de Longuerue abbas de Jardo, juniore cuidam Theodoro (Galatæ, Mopsuestiæ ep., ut videtur, qui sæculo vi medio obiit; cf. Jacob. Le Long. *Bibl. s. I.*, p. 985), et Oudin. (*Comment. de scriptor. eccles. antiquis*, II, p. 451) Theodoro Daphnopatræ, qui sæc. xi medio vivebat, tribuerunt. Primum enim Theodori in *XII proph.* commentarius ab Ebediesu et in Act. conc. Const. ii, iv, citatur, tum ille in omnibus codd. Theodori dicitur *Antiocheni*, deinde in eo ipso sæpius mentio fit commentarii in *Psalms*, v. c. ad Zach. ix, 9, quem constat nostrum scripsisse, denique dicendi interpretandique ratio Theodorea est. Utamque in eo eam animadvertimus, quam in Theodori fragmentis procul dubio genuinis quamque in universum recte Photius c. iv, 177, 38, descripsit (v. etiam Leont. l. c., p. 686,

sumpta sunt. Posteriora (p. 282 B. III-XIV) eadem sunt quæ in Gorderii catena in *Joannem* p. 16-31 leguntur.

(c) Pluribus hæc de re disseruerunt Ang. Maius Præf. ad Mopsuestenum et Vict. de Wegnern l. l., p. xv sq.

(a) Omnia Græce et Latine denuo edidit in *Nova Bibliotheca Patrum*, tom. VII, Romæ 1854, 4. EDIT.

(b) Paris. 1662, 8 voll. In primo tantum tomo (p. 281-283) nonnulla Theodori fragmenta leguntur quæ ex principio Commentarii in *Evang. Joannis*

cl. iis quæ Theodorus in præf. ad Os., ad Soph. i, 4-6, iii, 3, dixit). Illa autem tam peculiaris est, ut quid Theodori sit quidve minus facile videas. Illud vero morari nos non potest, quod tria loca, quæ in act. conc. Const. ii, iv, 20-22 (Vigil. Const. 21-23) ex principio commenti (a), quod in XII proph. scripsit, — post alia infert, — post alia infert, afferuntur, in illo commentario non leguntur. Sententiæ certe quas continent Theodoreæ sunt, sed facile fieri potuit, ut unus alterve Theodori liber pro altero citaretur. Jam cum locus qui in illis act. 23 sequitur, ad ps. xxi pertineat, probabile tria illa loca e commentario in *Psalms*, et quidem ex ejus principio (b) deprompta esse, cum præsertim duo posteriora 21, 22, ad ps. xv et xxi spectent. Sed de nupera Maii sententia l. l. præmisit Theodorus commentario generale aliquod præmium in minores prophetas, propter reverentiam fortasse erga concilium, in codd. omissum. Idem enim et Theodoretum fecisse et verba etiam καθ' ἃ πρόσθεν ἐφθην εἰπών (v. comment. p. 1), si ante ἐν ψαλμοῖς interpungatur (ita haud dubie interpungendum), haud rem in alio opere dictam denotare. Si scribamur pro Εἰς ἔλεγχον τῶν κ. τ. λ., Εἰς ἔλ. οὖν τῶν κ. τ. λ., hanc unam particulam satis illud præmium indicare. Equidem quamvis præmium ad Tyrium præmissum fuisse credam, mihi tamen nondum persuasi, illa tria loca (Marius et de Wegn. de uno tantum loquuntur, sed posteriora duo loca ex eodem libro sumpta esse et illum paulo post excepisse qui ea excerpserit verbis, post alia infert indicavit) ex eo petita esse.

Mire nuper Vict. de Wegnern l. c., p. xxii sq. evincere studuit, Theodorum juvenem cum *Psalms* explicuisset et fortasse etiam prophetas majores, XII prophetas minores interpretatum esse. Attulit hanc in rem loc. Theodori ad Zach. ix, 9: Ὁπερ οὖν (sc. τῶν χρόνων τὴν ἐναλλαγὴν ποικίλην εἶναι ἐπὶ τῆς θείας Γραφῆς) διὰ πολλῶν ἡμεῖς ἐν τε τῇ τῶν ψαλμῶν ἐρμηνείᾳ καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ἐδείξαμεν αὐτάρκως, et init. præf. in Os. Hoc ex priore l. sequi, cum Theodorus quod universæ S. Scripturæ proprium esse dicat, in *Psalms* et prophetarum interpretatione a se expositum testetur. Sed Theodorus cum juvenis *Psalms* explicaret, accuratius linguæ rationes exposuit, eoque magis quo minus hujusmodi res ab aliis interpretibus illustratas esse videbat. Quare iterum iterumque lectorem uberius in *Psalms* interpretatione disputata inspicere jubet. Quanquam hoc unum istam conclusionem conficit, quod cur de illa temporum enallage præcipue in *Psalms* prophetarumque enarratione

(a) Voc. *commentum*, quod in Act. conc. Const. ii saepius legitur Maio iudice l. l., librario debetur, qui non intellexerit litteræ compendium cum superposita lineola. Contra Vict. de Wegn. l. l., p. xvi, *commentarium* levi ingenii lusu in *commentum* opprobrii causa mutatum esse opinatur. Male uterque. *Commentum* serioris temporis vocabulum est, quo v. c. ipse Fac. iii, 6. usus est. Pompeius *commentum* artis Donati (ed. Fr. Lindemann. Lips.

A ageret ratio erat. Non cautius alter locus allatus. Davidis et prophetarum vaticinia interno quodam vinculo contineri dicit Theodorus, sed de suis in ea commentariis hoc valere ne obscure quidem innuit. De verbis καθ' ἃ πρόσθεν ἐφθην εἰπών supra dictum. Nolim in re tam lubrica quidquam pro certo affirmare, sed Theodorum presbyterum XII prophetas aliquanto post *Psalms* (v. quæ de comm. in *Psalms* supra adnotavi) explanasse statuerim.

Codicum, non editorum bonitate factum est, ut ille commentarius minus corrupte editus sit. Utraque editione comparata facili negotio plerosque errores qui in eum irrepserunt, de medio tollere potes. De nonnullis tantum locis corruptis hic iudicium meum quaecunque interponere placet. Os. i, 2, prophetas multa nova fecisse atque inaudita Theodorus dicit, quo hominum curiositatem excitarent sibi docendi occasionem pararent. Ita Oseam scortum in matrimonium duxisse. 'H δὲ, inquit ed. de Wegn. p. 10, τοῦ γινομένου καινότης ἀφορμὴν ἐδίδου τῷ προφήτῃ τὰ προσήκοντα λέγειν πρὸς αὐτοὺς, πρὸς τῷ (cod. Vindob., τὸ c. Vatic.) καὶ πολλῇ τῇ παραθέσει μείζονα φαίνεσθαι τὸ τὸν θεὸν αἰρεῖσθαι οὕτως ἀγνωμόνων ἀνδρῶν εἰς ἐπιμέλειαν ἑαυτὸν κατιέναι, εἴ γε καὶ τὸν προφήτην θαυμαστὸν ἦν — εἰς πόρνης ὁμιλίαν χωρεῖν. De Wegn. conj. πρὸς τῷ κ. πολλῷ — μείζον ἀναφαίνεσθαι. Leg. — πρὸς τὸ (v. v. c. p. 250) κ. πολλῇ τ. π. μείζον ἀναφ., i. e. quo majus multa etiam comparatione appareret. Æque bene ac v. c. p. 250, πολλῇ πολιορκία, p. 242, πολὺς θάνατος, p. 244, π. θρηνοσ, p. 652, π. εὐκοσμία, habet πολλῇ παρ. comparatio multis rationibus instituta, idque cur dictum sit sequentia indicio sunt. — Os. vi, 3, pro μεταβαλόντα leg. μεταβαλόντος. — Os. vi, 6, p. 58, pro εὐτελές vereor ne ἔλεον restituendum sit. — Os. xiii, 10, pro καίτοιγε scribe κατὰ τὸ γὰρ, et paulo post pro κρίνει κρίνει ac pro ἐπὶ τούτοις ἐπὶ τούτους. Ibid. — ὥς ἂν μὴ ἀντιπράττειν ὑμῖν τὰ κάλλιστα ὑπὲρ ὑμῶν διαπραττομένοις δοκοῖν. Sed cod. Vat. — ὑπὲρ ἑαυτῶν διαπραττομένοις. — Hæc bene per ironiam dicta. De Wegn. debebat διαπραττόμενος scribere. — Os. xiii, 15, ἐπειδὴ τοίνυν αἰχμαλ. — Conj. ἐπ. τονῶν αἰχμ. — Joel. ii, 2, πάντα καθεστῶτα, malim πάντας καθεστῶτας. — Amos. Proem., εἴτ' οὖν τοὺς λοιποὺς τοὺς τῆς βασιλείας ἐκείνης. — Pro λοιποὺς leg. censeo περιοίκους. — Am. vii, 4-5, μείζον (codd. μείζονα) ἱλασμοῦ — τὸ πλήθος. — Am. vii, 4-6, καθ' ἣν (δίκην) ἅπασι δικάζειν εἴωθε τοῖς ἀνθρώποις (codd. ἀνθρωπίνοις). — Abd. vers. 1, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐσομένων ὥσπερ (codd. ὡς περί. Mai. et de Wegn. conj. ὡς

1820, 8) scripsit. Exstitit ex illa voce Italicorum *il commento*.

(b) Cf. Leont. l. c., p. 690, « — et præmeditationem excæcantem in s. Ps. » (cod. Vat., τὴν κατὰ τῶν ἱερῶν Ψαλμῶν τυφλοποιὸν προθεωρίαν), Theod. ap. Fac. iii, 6: « — magis negligenter composita sunt plurima (sc. in Ps. a me), et maxime illa quæ prima sunt. » Itaque illa loca ex hac προθεωρίᾳ sumpta esse credo.

παρά) τινος λαλοῦντος ὑπάρχον — Abd. 12-14, Τὸ μὴ (codd. μὲν) ἐπιδῆς ἀντὶ τοῦ ἵνα μὴ ἐφησθῆς λέγει — Jon. p. 154, διὰ post τὴν παράδοξον ταύτην ἐργασίαν errore natum delendum. — Jon. 1, 2, fort. leg. — ἢ μὴ μεταβαλομένοις (codd. μεταβαλομένους) — Jon. 1, 3, ὡς αὐτοῦ μὴ (codd. τό γε) ἐπιφαίνεσθαι ἐν (ἐν in codd. deest) τοῖς ἐκεῖ τόποις μηδὲ — ἀνεχομένου. — Mich. 1v, 13, τὴν ἀπώλειαν λογιεῖ (cod. Vat. λογιῇ, cod. Vindob. ἀναλογιεῖ. De Wegn. legi mavult ἀναλογιεῖς (?) τῷ Θεῷ — Nah. 11, 8, — διήλλαττεν (codd. διήλλαττον) — Nah. 111, 15, 'Αλλ' οὐδὲν ἔσται σοι πρὸς σωτηρίαν μηχανήμα τότε, τούναντίον μὲν οὖν ὥσπερ εἰς τινα πηλὸν ἐμπέσῃ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν, δίκην ἀχύρων ἐν ποιήσει πλίνθων συμπατουμένων τε καὶ συναναφυρομένων τῷ πηλῷ (codd. ἐμποιήσει πλίνθων συμπατούμενον τε καὶ συναναφυρόμενον (!) τ. π.) ἐν ᾧ πασι τοῖς τότε φυρόμενος (codd. φυρομένοις) κακοῖς καὶ αὐτός. H. e. « Verumtamen tum nulla tibi erit salutis machinatio, imo veluti in lutum incidens in malorum magnitudinem et palarum instar, quæ cum lateres conficiuntur, conculeantur et luto commiscuntur, omnibus illius temporis malis et ipse commisceberis. » — Habac. 11, 4, "Ὡστε (codd. ὡς) εἰ καὶ τις ὀκνήσειε — Hab. 11, 15, τὸν οἶνον καὶ τὸ πίνειν αὐτὸν ἐπὶ τῆς συμφορᾶς (codd. τὰς συμφορὰς) λέγει. — Zach. 1, 7, τῶν μὲν ἱππῶν δηλούντων τὴν ταχύτητα τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ δὲ τῶν πυρρῶν (c. Vat. ἄλλοι δὲ πυρρὸν (?), c. Vind. ἀλλὰ δὲ πυρρὸν) τὸν θυμὸν, ὃν κατὰ. — Zach. 1x, 9, 10, τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ (τ. π. omittunt codd.) τῷ μ. Δ. Sed Joel. 111, 16-18, verba αἱ εἰωθυῖαι — ὠρεαί, lectoris cujusdam interpretamentum, in textum male invasisse suspicor.

De commentarii indole, laude et vitiis multus est Ang. Maius l. 1., Præf., p. xv sq.; ego paucis absolvam. Solet Theodorus ubi, quo tempore propheta vaticinatus sit, quas res prædixerit, et qua ratione ejus effata cum rebus Christianis continerentur dicere, plerumque ipsa prophetæ verba ex LXX interpretatione (a) afferre eaque explicare. Cum vero sententiæ verborum enucleandæ maxime esset intentus, missa ἀκριβολογία de rebus quæ πρὸς τὸ νόημα nihil facerent, v. c. de urbibus ignotis, quæ et ubi fuissent (cf. Am. vi, 9, 10; p. 227, ix, 7, al.), interdum prophetarum quas putabat sententias tantummodo aliis verbis reddidit, sæpius tamen suam interpretationem linguæ et rerum rationibus etiam munire studuit, præcipue vero imagines haud raro recte quidem exposuit. Aliorum interpretum sententias raro attulit, rarius refutavit. Quemadmodum autem permulta, quibus suas explicationes firmavit, fundamento carent, cui recte inniti possis, ita vaga etiam et in Theodori arbitrio sita est

A ratio, cur effata modo ad res Judæorum Assyrias, modo ad Babylonicas, modo ad Machabaicas retulerit. Ipsi in has illasve prophetæ verba melius quadrare videbantur. Sed quidquid ei videbatur, id in tanta interpretationis licentia ex verbis eruere non arduum erat. Quanquam hoc magis a reliquis V. T. interpretibus Græcis commissum non tam Theodoro quam tempore quo vixit vitio vertendum. Voluit licentiam coercere, sed non potuit, et dum alios jure licentiæ postularet, ipse alia ratione licentiæ vitium incurrit. Sed commentarius doctrinæ Theodori rectius cognoscendæ aliquatenus inservit. Etsi enim prophetas quæ Judæis usque ad tempora Machabaica acciderent portendisse statuit, quodam tamen vinculo prophetarum effata cum rebus Christianis consociavit, cum aliis rationibus, tum eo commotus, quod ioca V. T. in N. ad res Christianas referrentur. Atque hujusmodi loca ubi interpretatur, fere uberius exponit quid de V. T. sentiat et quæ horum locorum, quæ primo quidem alias res futuras indicassent, ratio cum rebus Christianis sit, typorum ope explanat. — Clare et perspicue cum scribere vellet, easdem sententias etiam atque etiam repetiit, et periodis usus est quas ægre primo obtutu perspicias. Ita stylus verbosus, salubrosus et obscurus redditus. In periodis autem constituendis verbisque eligendis ea constantia versatus est, quam vix in ullo alio scriptoreprehendas. Cæterum oratio Græca laudabilis.

C D. *Commentarii in Jobum, Ecclesiasten et Canticum canticorum.*

Theodori in *Jobum* commentarii (cf. Act. conc. Const. 11, iv, 63-67); Leont. l. c., p. 690, « — quæ vane elaboravit — in librum contra Job, » Ebedi. l. c., p. 31: « — Job duobus tomis ad Cyrillum Alexandr., » dubito an, exceptis iis quæ in Act. conc. Const. 11, l. 1. leguntur, multa ætatem tulerint. Memoratur tamen Theodorus in Cat. ineditis inter explicatores; cf. cat. Vatic. vetustior et quædam altera recentior, cod. I Vincentii Pinelli. Cf. Possevini *Apparat.* s. 11, p. 269, 270; Cat. cod. XXI bibl. Marc. Venet.; cf. Morell. l. 1., 1, p. 38; Cat. cod. CXCIV bibl. Coisl.; cf. Montf. *B. Coisl.*, p. 247; Cat. cod. XXVII bibl. Med. Laur.; cf. Bandin. l. 1., 1, p. 52. Sed catena primo loco posita eadem videtur esse quam A. Maius l. 1., 1, p. xxii, unum Theodori locum eundemque ex ejus in *Zachariam* commentario petitem continere perhibet.

Theodori de libro Jobi sententia (v. fragm. in Act. conc. Const. 11, l. 1. et Leont. l. c., p. 687), quæ sane orthodoxis stomachum movere debebat, huc redit. Jobus a scriptore libri probe discernendus. Ille homo erat barbarus, Edomita genere, et

(a) Hanc versionem maximi fecit, Syriacam contra flocci pendit. Illam viros linguæ Hebrææ et Scripturæ peritissimos et pontifici populoque Israelitico probatos confecisse eamque ab apostolis receptam jam in Ecclesia adhiberi (πῶς οὖν οὐκ ἀνόητον νομίζειν, ὅτι οἱ μὲν Ἐβδομήκοντα — διεσφάλλοντο περὶ λέξιν, οἱ καὶ πρὸ πάσης ἐρμηνείας ἤδεσαν

πάντως τὸ ἐν τῇ θείᾳ κείμενον γράφῃ — ; p. 252), hanc vero a Syro quodam ignoto profectam esse. Præterea sæpius (p. 263) in θαυμαστοῦς μυθολόγους τῶν Σύρων et Συριακούς τε καὶ γραῶδεις μύθους invehitur, cujusmodi verbis haud dubie Ephræmum etiam notavit. Cf. omnino Habac. 11, 11; Soph. 1, 4-6; 111, 1, 2.

probus, cujus historia « maxima et clara in ore omnium similiter ferebatur, non solum Israelitici generis, sed et aliorum; quem etiam clariorem Dei testimonium faciebat, quod factum est ad prophetiam, » hic gentiliū fabulis imbutus erat et humana prudentia. Et hic quidem si vitam Jobi, ut erat, enarrasset, librum composuisset hominum moribus emendandis aptissimum, neque iis qui de Script. S. non ea qua decet reverentia judicant occasionem praeberet ipsi Jobo conviciandi. Quid enim? Num cadit in virum honestum mira illa execratio cap. iii consignata? Sed alia etiam finxit, v. c. Jobum filiam Ἀμαλθείας χέρας (XLII, 14) appellasse. Scilicet superbia elatus, ut lectores Græcanicam suam eruditionem cognoscerent, illa addidit. Omnino tragædi instar librum scripsit, quo cupiditati gloriæ sibi parandæ satisfaceret, « non cogitans quod multa differentia est inter historiam justī secundum divinæ Scr. et simplicitatem et subtilitatem propositam et inter verba superflua et ad probationem conficta. » Quemadmodum enim tragædi re quidem nituntur, quæ in vulgi ore versatur, quo fabula majorem veritatis speciem referat, sed ut suam tantum artem et sapientiam in componendis tragædiis probent, personas fingunt easque ea loquentes faciunt, quibus ipsi clariores fiant, ita ut laus aut vituperatio verborum non in personas illas, sed in fabulæ scriptorem confertur: sic ille etiam cum in historiam B. Jobi incidisset, gloriæ causa librum conscripsit neque commenta fugit. Itaque diabolum cum Deo introduxit certantem (i, 7-12; ii, 2-6), sermones, quibus multa peccavit, prout libuit, modo justo tribuit, modo amicis (c. iii-31); deinde Elihu arcessivit, qui multis opprobriis Jobum affecit (c. xxxii-xxxvii), neque erubuit divinæ personæ ceti figmentum tribuere (c. xli) et « nominationem filiae ex fabulis paganis arreptam B. Jobo applicare. » (XLII, 14.)

Ex his facile colligas qui hic Theodori commentarius a reliquis diversus fuerit. Neque Christiana in Jobo deprehendit, et scriptorem audacter vituperavit, in hoc unum intentus, ut veram Jobi historiam erueret, quæ hominibus usui esset.

Ecclesiasten uno tomo deprecante Porphyrio interpretatus est, teste Ebediesu l. c., p. 32. Sed cum Canticum canticorum commentario illustrasse pervulgata quidem, minus tamen probabilis est sententia, quæ tantum abest ut iis quæ in Act. conc. Const. ii, iv, 68-71, leguntur, quibusque originem suam debet, firmetur, ut reprobetur. Scribit autem

A Theodorus ad amicum nescio quem, se, cum antea Canticum canticorum propter ejus indolem legere noluisse, amici litteris provocatum majorem jam in eo posuisse diligentiam, licet initio oscitans frequenter et dormitans illud perlegisset. Jam quid de eo sentiat exponit, sed ita ut ea, quorum pauca tantum media et fortasse etiam extrema interciderint, neque commentario præmissa neque in eo ipso disputata esse appareat. Præterea ex commentario illa desumpta esse qui ea excerpserit ne verbo quidem innuit, sed hæc sola Leontio l. c. p. 687: « — Cant. C. — — libidinose pro sua et mente et lingua meretricia interpretans, sua supra modum incredibili audacia ex libris S. abscidit; » Pelagio pap. ep. 5, ad Eliam et Istr. ep. (Hard. l. c., p. 438): B « Cum Th. Cant. C. vellet exponere et non ad commenta, sed potius ad deliramenta laboraret, per hunc librum Æthiopissæ reginæ blanditum fuisse professus est, quod Theodoretus (cf. proëm. in C. C., II. p. 2, 3) reprehendens, nomen quidem ejusdem Theodori suppressit, sed tamen vesaniam patefecit; » et Pachymera in paraphr. ep. 9 Dionys. Areop. (Opp. D. A. ed. Balth. Corder., II, Antverp. 1634, fol., p. 169) « — δι' α (φιλήματα) δὴ καὶ ὁ Μοψ. Θεόδ. ἀφρόνως τὸ βιβλίον διέβαλλε. » observata fuisse in aperto est. Canticum cant. autem, quod plane despexit Theodorus, uberius vix explicuerit. Quid igitur? Mea quidem sententia illa in epistola quadam (v. inf.) disseruit. Cæterum de Cantico cant. ita statuit: Cum Salomo, quem propter sapientiam gentiles et Judæi prædicabant et vero etiam timebant, Ægyptiam fugiendam quidem ipso patrio colore deformi, magis vero fugiendam utpote genere Chami ortam, in matrimonium duceret, Judæorum odium sibi contraxit, legum patriarum contemptor. Itaque carmen condidit, quo et uxori gratior esset et vituperatores ad silentium redigeret, atque indicavit se nuptiarum non pœnitere, sed lætari. Sunt autem duo tenenda, unum, carmen non ad impudicitiam adhortari: cur enim Salomo, cui etiamsi non scripsisset potestas impuditiæ erat, carmen ideo composuisset? alterum, non laudandum esse utpote propheticum, quod si esset, mentio Dei alicubi facta esset. Sicut Plato postea de amore convivium scripsit, ita Salomo propter nuptias illas hoc canticum convivale cecinit. « Unde nec Judæis nec nobis publica lectio unquam Cantici canticorum facta est, tanquam domesticus et nuptialis Salomonis convivii cantus opprobria sponsæ sonans. »

CAPUT III.

DE THEODORI IN LIBROS N. T. COMMENTARIIS.

Novum Testamentum, cujus oratio et res minus difficultatis exhiberent, multo feliciter Theodorus quam Vetus interpretatus est. Sobrietas, qua plura V. T. interpretum commenta ita reprobavit, ut laus ei haud deneganda sit, neque hic defuit, et persæpe sane non ea singulis in locis deprehendit, quæ alio-

rum interpretum, ut Cyrilli Alex., subtilitas vel etiam argutiæ. Præterea in interpretando eam verborum, locorum et rerum diligentissime rationem habuit, ut interpretationem historicam grammaticam, quæ quidem in illa tempora caderet, iniisse censendus sit. Bene vero more suo singulis verbis

etiam atque etiam inhæsit, cum verendum esset, ne sobrius qui erat N. T. sensus dogmaticos explicatu difficiles minus aperiret. Quanquam eum, imprimis cum Paulinas Epistolas explicaret, in his haud raro peccasse et Chrysostomo inferiorem fuisse existimo. Neque enim eo erat ingenio, quo reconditos D. Pauli motus et sensus assequaris. Verbo ut dicam, Chrysostomus theologicus erat interpres; Theodorus, grammaticus.

Theodorus autem cum non totum N. T. explicaverit, minus accurate Nestoriani in universum ejus expositionem N. T. frequenter legere jubentur; cf. Ass. l. l., III, 1, p. 542.

A. Commentarii in Evangelia.

Theodorum Evangelia Matthæi, Lucæ et Joannis interpretatum esse certum est. Memorat ejus *Enarrationes turbidas et blasphemias in Evangelium Matth., Joann. et Luc.* Leont. l. c. p. 690; et Ebediesu l. c. p. 52, refert eum Matthæum uno tomo ad Julium, Luc. et Joannem duobus t. ad Eusebium explicavisse (a). Titulus Ὑπομνήματα εἰς — videtur fuisse. Cf. Corder. Cat. in Joan., p. 437. (Vict. Ant. in Cat. Possini in Marc., p. 4.)

Fragmenta commentarii in Matth. hæc supersunt: duo ap. Fac. III, 4 (de Matth. VIII, 5-13; ejus pars alia versione legitur in Act. c. Const. II, IV, 51, 52 [ex l. quarto *Comment. sec. Matth.*], Vigil. Const. 52, 53); IX, 2 (de Matth. XVI, 5, quo etiam l. Joan. VIII, 19; XIV, 9, 8; XVI, 24, 25; XII, 13, explicantur. Sed videtur ex libro quodam Theodori dogmatico depromptum esse): duo etiam, illo excepto, in Act. c. Const. II, IV (b) 55, 56 (c). (Vig. C. 56, 57), plura vero in Catena Græc. Patrum in Matth. a Petro Possino, S. J., s. litter. Tolos. prof. ed., t. I (Tolosæ 1646, fol.), p. 13 (de Matth. I, 18); 31 (II, 16); 45 (III, 16); 46 (IV, 2); 77 (V, 40); 136 (X, 5); 141 (X, 16); 194 (XIII, 35); 202 (XIV, 1); 322 (XXIV, 29); 330 (XXIV, 48, 49); 338 (XXV, 28); 350 (XXVI, 26); 305 (XXIII, 15. Hoc Θ. Ἀντιοχέως dicitur (d), illa Θ. Μοψουεστίας). — Teste Combefisio (*Biblioth. concionat.* I, p. 44, 45) multa Theodori Antiocheni et Mopsuesteni fragmenta in Catena Regia in Matthæum leguntur. Præterea fragm. leguntur in Catenis ined., in codd. XXIII, XXIV, CXCIV bibl. Coislin. (cf. Montf. *Bibl. Coislin.*, p. 67, 75, 248); in cod. CXX bibl. Venet. S. Mich. (cf. Mittarell. *Cat. mss. Venet. S. Mich.*,

A p. 1115); brevissima denique in cod. XXXIII « Evangelia cum uberrima plurimorum Patrum Catena. » Plut. VI, bibl. Med. Laur. Cf. Bandin. l. l., I, p. 159.

Commentarii in Lucam unum fragm. in Act. c. Const. II, IV, 18 (de Luc. III, 22; Vig. Const. 19) legitur, alterum in Balth. Corderii Catena in Lucam (Antverp. 1628, fol.), p. 326 (ad Luc. XI, 33); sed explicatur haud dubie Marc. IV, 21. Similiter disputat in Cat. Possini. in Matth., p. 63, de Matth. V, 15, Theodorus monachus, qui etiam presbyter dicitur. Qui fuerit, niger an albus homo nescio. Frustra Caveum, Fabricium et alios adii. Conjectarem, nostrum sub hoc nomine latere, cui opinioni quæ illi in Cat. Possini. p. 35, 214, tribuuntur non repugnarent, nisi monachum illum interpretem in Catenis ined. sæpius et solum et una cum nostro memorari vidissem (Cf. Montf. l. l. p. 67, 247, 248; 77, 275; Fabr. l. l., p. 359). Sed fragm. continent Catena ined. codd. CCI b. Coisl. Cf. Montf. l. l., p. 251, cod. XLII bibl. Vind.; cf. Lambecii *Comment.*, ed. Kollar., III, p. 166.

Quæ Theodori fragmenta Frid. Muenther, vir summus, in libro: *Fragmenta Patrum Græc.*, Fasc. I, Hafn. 1788, 8, p. 72 seq., præmissa brevi de Theodoro dissertatione, primus edidit et illustravit, ea omnia, uno duobusve exceptis, meo quidem judicio ex commentariis in Lucam desumpta sunt.

Muenther cum in quinque illis fragmentis Theodorum Julianum impugnasse animadvertisset, scripsisse eum censuit librum contra Julianum hoc fortasse titulo: Θ. Μ. κατηγορία πρὸς τὰ κατὰ Χριστιανῶν Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου (cf. l. c., p. 91); quæ conjectura probata Harlesio (cf. Fabric. l. l., p. 359), Schræckhio l. l., p. 213, A. Maio l. l. I, p. XXI, mihi quidem satis infirma videtur, cum et nemo veterum de istiusmodi libro quidquam prodiderit et quo in libro Theodorus illa disputare potuerit facile doceas. Verba autem primo illorum fragmentorum præmissa docent quidem, Theodorum plura quam quæ excerpta sunt contra Julianum scripsisse, eum integrum librum adversus illum composuisse non docent. Præterea vero manifestum est, ea non titulum libri Theodori continere, sed ejus esse, qui illa excerpserit. Illud etiam Muentheri conjecturam aliquatenus infringit, quod illa fragm. in Catena exhibita sunt atque in iis ipsis istiusmodi

(a) In synodo Diamperina 1599, act. III, decr. 14, damnata est expositio Evangeliorum, eamque Theodori fuisse, cujus expositio Evangeliorum Syriaca in Oriente admodum in usu esset, satis probabiliter dixit La Croze *Hist. du Christian. des Indes*, I, p. 362; *Thes. epist. Lacroz.*, III, p. 30.

(b) Præterea in iisdem act. duo fragm., ex interpretatione Ev. sec. Matth. afferuntur: 26 (de Matth. IV, 11; Vig. C. 27); 40 (de Matth. III, 17; Vig. C. 40), quorum illud ex l. I *De incarn.*, hoc ex libro *Ad baptiz.* sumptum esse verisimillimum. Omnino illa citandi ratione nihil incertius.

(c) Hoc fragm. dicitur *Ejusdem ex libro quod Deus peccatum docuit et mortem introduxit.* Jam Tillemont. l. l., p. 674, cujus verbis Mai l. c., I, p. XXVII, et de Wegn. l. c., p. XVII. male usi sunt,

recte perspexit, illud fr. ex comment. in Matth. sumptum esse. Verba « quod — introduxit » non titulum libri (de Wegn. l. c., Sieffert l. l., p. 27), sed sententiam continent, quæ in ipso fragm. inest. Cf. N. 14, 15, 16, al. Potest illud fr. ex comm. in Genes. desumptum esse, quod Sieffert. l. c. opinione sua nisus nimis fidenter dixit, sed multo est verisimilius v. « ej. ex libro » verbis τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν exstitisse, quam quod nonnulla excidisse, opineris.

(d) Fabric. l. l., p. 358: « — in qua (Cat. Possiniana) etiam Theodorus Antiochenus epistola ad Anastasium consulem citatur ad Matth. XV, 28. » Ego vero hunc l. frustra quæsi. Postea ex Combefisio (*Bibl. concionat.* I, p. 44) intellexi Fabricium Catenam Possinianam cum Regia confudisse.

libri nullum indicium est. Quid multa? Theodorus A illa in commentario in *Lucam* disseruit. Sunt enim omnia propter loca quædam Lucæ disputata (nam ut etiam quæ primo fragmento continentur disputaret, Theodorum l. Luc. II, 32, provocatum esse facilius credas quam quod eo ipso qui ea excerpsit commotus sit, ut ex istiusmodi Theodori libro illud fragm. Catenæ insereret), et ut in hoc commentario Theodorus commenta Juliani, qui præ cæteris Evangelia adortus erat, refelleret, res ipsa monebat. Cæterum, mea quidem sententia, neque uno tenore nec multis locis, sed duobus tantum tribusve contra Julianum uberius disseruit. Cf. titul. illor. fragm. et comment. in *XII proph.* Obiter moneo, quædam Juliani epistolæ, in qua in Diodorum sæviit, ap. Fac. IV, 2, legi.

Præterea Muenther duo Theodori fragmenta ex cod. Vindob. LXXI, Catenam in *Lucam* exhibente, desumpta l. c., p. 138 sq. edidit, quorum posterius sine dubio ex Theodori in *Joannem* commentariis depromptum est, fortasse etiam prius (vide infra).

Plura fragmenta commentarii Theodori in *Joannem* ætatem tulerunt, quorum quinque in Act. conc. Const. II, IV, leguntur: 13-15 (ex interpr. Ev. sec. Joan. libro sexto [al. septimo]). Vigil. Const. 14-16, de Joan. XX, 17, 22, 28); 33, 34 (— de libro primo, Vigil. C. 33, 34; Corder. Cat. in Joan. p. 61, de Joan. I, 50); hæc vero in Catena Patrum Gr. in *Joan.* a Balth. Corderio edita: in præmio longum est Mopsuesteni fragm. (in Cat. cod. XXVII bibl. C Marc. Venet., a Corderiana diversa, sine auctore positum; cf. Morell. l. l., p. 49), quo nota illa Patrum opinio, cur Joannes Ev. suum scripserit, exponitur, p. 17 (idem p. 16, de Joan. I, 3. De eodem loco aliud fragm. ex Vaticana Ev. Cat. transcripsit Ang. Mai. ad Phot. *Amphiloch.* l. c. 33, l. l., I, p. 225), 18, 19, 21 (I, 4, 6); 23 (Latine paulo uberius ap. Fac. IX, 3, de Joan. I, 10); 27, 31 (I, 15, 14); 49 (I, 32-34). Idem haud dubie est, quod Muenther l. c., p. 142 sq., ex cod. Vindob. LXXI et Ang. Maius l. l., VI, p. XXII, ex Vaticana in Luc. Cat. ined. Nicephori exhibuerunt, quanquam alterum altero in nonnullis uberius est. In diversis autem catenis quædam inverso ordine leguntur. Catenarum enim auctores ea quæ excerpserunt interdum non solum in compendium redegerunt, verum etiam inverso ordine exhibuerunt, ideoque aliam verborum structuram inierunt. Cf. Theodoret. in Corder. Cat. in Ps. II, p. 438, ad ps. LXX, 1; p. 449 (LXX, 18); p. 537 (LXXIII, 15); p. 550 (LXXIV, 1); 568 (LXXV, 3); 571 (LXXV, 6, 7); 595 (LXXVI, 11-13), al. Illud vero fragm. ex commentario in Joan. sumptum esse ex eo intelligitur, quod in Corder. Cat. in *Joan.* multo accuratius legitur et verborum complexio genuina est. Præterea in l. Joan. I, 32-34 optime quadrat.; 56, 60 (I, 41, 46);

(a) Theodoro in Corderii Cat. in *Joan. ev.*, Joan. c. XXI, vers. 24, 25, spurios dici errore perhibuit

75 (II, 14-19); 88, 102 (III, 5, 21); 121, 122 (IV, 9, 10 sq.); 142, 148, 164, 168 (V, 2, 17, 35, 45); 171, 172, 174, 176, 181, 183, 186 (VI, 3, 5, 6, 9, 12, 29, 33, 39); 209 (VII, 19); 228, 229, 237 (VIII, 21, 23, 42); 248, 254, 258, 260 (IX, 3, 17, 27, 41); 263, 269, 271 (X, 1 sq.; XVII, 22); 277, 278, 279, 281, 284, 286 (XI, 2, 3, 6, 15, 21 sq., 28); 288, 289 (XI, 34, 35. Minus recte v. Neander l. l. II, p. 935, dubitavit, an prius fragm. genuinum esset. Hoc enim l. Theodorus ideo Christo inscitiam tribuere non potuit, quod Christus, qui ante Lazarum mortuum esse dixerat v. 41, tum quidem suam præscientiam comprobaverat); 300 (XI, 56); 304 309, 319, 320 (XII, 9-11, 23, 24, 35, 36); 334, 336, 342, 343, 348, 349 (XIII, 10, 13, 23-27, 33, 34); B 353, 358, 359, 360, 366, 369 (XIV, 1, 9, 10, 15, 16, 20); 379, 381, 388 (XV, 4, 8, 26); 392, 401, 403 (XVI, 8, 26, 30); 428 (XVIII, 30); 437 (XIX, 17); 454, 455 (XX, 14) (a). Præterea fragm. sunt in Catenis ined. codd. XX, XXIII, CXCV bibl. Coisl. Cf. Montf. *Bibl. Coisl.* p. 65, 68, 248; cod. XXVII biblioth. Marc. Venet. Cf. Morell. l. l., I, p. 49; cod. XXXIII, plut. VI, biblioth. Med. Laur. Cf. Bandin. l. l., I, p. 161.

Theodorum Evangelium Marci singulari commentario persecutum esse cum per se minus probabile sit, tum veterum silentio reprobatur. Nec negligendus Victor Antioch., qui se frustra commentarios in *Marcum* inquisivisse asserit. Cf. Catena Græc. Patr. in ev. sec. Marc., collectore et interpr. Petro Possino (Romæ 1673 fol.), p. 4. Idem refert l. c., p. 279, Theodorum l. Marc. XIII, 5-8, Luc. XXI, 10, 11, Matth. XXIV, 7, de συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος intellexisse (recte; cf. fragm. Theodori in *Lucam* quod incipit *Τοιαῦτα πολλάκις*, infra), unde intelligitur, quod per se satis verisimile est, Theodorum in hoc illo Evangelio interpretando haud raro reliquorum rationem habuisse. Itaque non mirum, quod catena Possiniana duo fragm. continet, p. 62, 91, quibus Theodorus l. Marc. III, 4, IV, 26-29, illustravit, nec Theodori verbis in Cat. Cord. in *Joan.*, p. 437, offenderis — *καθὰ εἴρηται ἐν τοῖς εἰς τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστὰς ὑπομνήμασιν*. Nimirum quæ de Marci Evangelio disserenda erant, apte in reliquorum Evangeliorum commentariis disputavit.

Assemanus l. l., III, 1, p. 325, ex Salomonis ep. Bassoræ libro, qui est *De fine pœnarum dæmonum et peccatorum*, Syriacum Theodori fragm. transcripsit, quod cum nonnisi verbis *Theodori comment. in Evangel.* citetur, ad cuiusnam Evangelii interpretationem pertinuerit ægre dicas.

B. *Commentarii in Acta apostolorum et Epistolas N. T.*

Commentarii in *Acta apostolorum*, quem Theo-

Credner l. l., I, p. 235. Omnino illam sententiam in Theodoro me nusquam legere memini.

dorus, Ebediesu teste l. c., p. 32, ad Basilium (a) scripsit, unum fragm. in Act. concilii Const. II, IV, 16 (— libro primo. Vigil. Const. 17; Pelagii pap. ep. 3, ad Eliam, l. c., p. 429, 430), de Act. II, 38, invenitur. Meminit hujus commentarii et expositionis quarumdam Epp. Pauli Abulbarcat. *De div. offic.*, c. 7. Cf. Assem. l. l., p. 30.

Omnes Pauli Epistolas et Epistolam ad Hebræos a Theodoro explicatas esse (Ep. ad Rom. ad Eusebium, duas ad Cor. rogatu Theodori, Epp. ad Gal., Eph., Philipp., Coloss. rog. Eustratii, Epp. ad Thess. rog. Jacobi, Epp. ad Timoth., ad Petrum, Epp. ad Tit. et Philem. rog. Cyrini, Ep. ad Hebr. ad Cyrinum) perhibet Ebediesu l. c., p. 32, 33. Leontius l. c. (Mai. l. l., VI, p. 299) memorat τὴν παρεξήγησιν ejus, ἣν εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν πεποιήται καὶ μὴν καὶ εἰς τὴν (?) πρὸς Κορινθίους καὶ Γαλάτας. — Cum Theodoretus in Praef. in Pauli Epp. scriberet: — Αὐθαδεῖας με τυχόν καὶ θρασυτήτος γράφονται μετὰ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, τοὺς τῆς οἰκουμένης φωστῆρας, τῆς ἀποστολικῆς ἐρμηνείας κατατολμῶντα, haud dubie etiam ad Theodorum respexit, sed errore observant Caveus l. l., p. 248, et Assem. l. l., p. 32, auctore Theodoreto omnes Pauli Epistolas a Theodoro fuisse explicatas esse. — Fragmenta sunt in Cat. ined. cod. CCIV, et, ut videtur XXVIII, XXX, biblioth. Coisl. Cf. Montf. *Bibl. Coisl.* p. 264, 83, 84. — Euthalius, qui saec. V medio vixit, quem Patrem verbis, καθ' ἐκάστην συντόμως Ἐπιστολὴν (τοῦ Παύλου) ἐν τοῖς ἐξῆς προτάξομεν τὴν τῶν κεφαλαίων ἐκθεσιν, ἐν τῶν σοφωτάτων τινὶ καὶ φιλοχρίστῳ Πατέρων ἡμῶν πεπονημένην (Galland. *Bibl.*, X, p. 247) innuerit nescitur. Si recte, ut credo, l. p. 250 illi Patri tribuitur, sequitur tantummodo eum an. 396 textum Epistolarum Paulinarum capitulis distinxisse. Neque enim ex verbis — ἐμαρτύρησεν — Παῦλος — πέμπτη ἡμέρα κατὰ Συρομακεδόνας Πανέμου μηνός, ἧτις λέγοιτο ἂν παρ' Αἰγυπτίοις Ἐπιφί ε', παρὰ δὲ Ῥωμαίοις ἡ πρὸς τριῶν Καλανδῶν Ἰουλίῳν —, ut Millius (*Proleg. in N. T.*, n. 906) certo concluderim, in Syria eum Aegypto vicina vixisse. Sed Millius l. l., n. 906, 907, illo in primis loco nesus, ab Euthalio Mopsuestenum

(a) Hunc Basilium episcopum Raphaneæ fuisse credo, qui synodo Constantinopolitanae an. 381 subscripsit, eundemque in Chrysostomi libris *De*

intelligi conjecit, qui et vir doctissimus fuisset et Syrus, et ante an. 396 episcopus et Epistolarum Paulinarum interpres, cujus denique nomen cur omissum esset, ratio probabilis reddi posset. Mihi hæc conjectura, quæ si vera esset nonnulla Theodori in Euthalio reperires, non satis probabilis videtur; non tamen habeo, quo eam plane prosternam.

Commentarii in Epistolam ad Romanos fragmentum de 1, 2, 3, præbet Fac. III, 6; plura in itinere Italico ex codd. et Catenis Vatic. exscripsit N. C. Kallius (v. Muent. l. l., p. 78), nondum, quantum scio, edita. Fragmenta continet Cat. ined. cod. Vindob. XLVI. Cf. Lambec. l. l., III, p. 175. Alia edidit. Ang. Maius in *Spicilegii Romani* tom. IV, p. 499. Errat autem Fabricius, qui l. l., p. 359, quædam ex commentariis in Ep. ad Rom., in I ad Corinth. et I ad Timoth. a Vigilio afferri perhibet. Cf. Vigil. Const. 35, 42, 43, et Act. conc. Const. II, IV, 35, 42.

Unum fragmentum commentarii in Ep. ad Hebr. in Act. conc. Const. II, IV, 32 (Vigil. Const. 32, Pelag. p. ep. 3, ad Eliam l. c., p. 430) legitur Quod ibidem 46 (Vig. CP. 47) ex interpretatione Ep. ad Hebr. affertur, ex libro XII *De Incarn.* sumptum est.

Theodorum Epistolas septem catholicas interpretatum esse, Bandini l. l., III, p. 585, est et Ang. Maii l. l., I, p. XXI, opinio, quæ hoc uno, nullo sane nititur argumento, quod in Cat. cod. V, pl. VI, bibl. Laur. Med. inter explicatores illarum Epistolarum memorantur Th. Heracl., Th. alter; cf. Band. l. l., I, p. 102. Quid quod Cosmas Indic. l. l., p. 535, — οὐτε εἷς, inquit, αὐτῶν (πάντων τῶν ὑπομνηματισάντων τὰς θείας Γραφὰς) λόγον ἐποίησατο τῶν Καθολικῶν? Cæterum non dubium quin Theodorus si non omnes Epistolas catholicas, Leontii enim verbis (Gall. *Bibl.* l. c., p. 687), «ob quam causam (sc. quia Jac. V, 11, patientia Jobi celebratur), ut arbitror, ipsam Epistolam Jacobi et alias deinceps aliorum catholicas abrogat et antiquat, » certo niti non licet, quatuor certe ut Ecclesia Antiochena (cf. Montf. *Opp. Chrys.*, VI, p. 308, 309), rejecerit.

sacerdotio commemorari, verisimillimum est. Cf. Montf. *Opp. Chrysost.*, I, p. 361.

CAPUT IV.

DE SCRIPTIS THEODORI DOGMATICIS.

Ut libros dogmaticos Theodorus conscriberet, fere nonnisi studio adversarios impugnandi, qui Ecclesiæ perniciem afferre viderentur, adductus est, certe ne unum quidem confecit quo, missis aliorum opinionibus, suam ipsius tantummodo sententiam explicavit et firmavit. Sed de singulis illis libris singulatim dicendum.

A. De incarnatione libri quindecim.

Quos de incarnatione (a) libros quindecim (cf. Fac. ix, 3; Gennad. *De viris illust.*, c. 12) adversus Apollinaristas et Eunomianos (Arianos) (cf. Gennad. l. l., Fac. x, 1, 9, 3) Theodorus presbyter Antiochenus scripsit (b), et ampli, ad xv enim millia versuum continuisse dicuntur (cf. Fac. x, 1; Gennad. l. l.), et gravissimi fuerunt. Sed pauca eorum fragmenta interitum fugerunt eaque hæc sunt (c): unum, e libro primo, Act. conc. Const. ii, iv, 25 (Vig. CP. 26), nisi sequentia etiam, quod credo (26, *De interp. Evangelii libro primo*) huic pertinent, duo e l. secundo, ib. 49, 50 (Vig. CP. 50, 51 (d)); unum e l. quinto, Fac. ix, 3; unum e l. sexto, Fac. ix, 3; quatuor e l. septimo, Leont. l. c., p. 300-305 (e) (Act. c. C. ii, iv, 30); tria e l. octavo Leont. l. c., p. 305 (f) (Act. C. C. ii, iv, 29 [Vig. CP. 30]; vi, p. 169; Justinian. ep. adv. eos qui tria cap. propugnant, Bandin. l. l., I, p. 183); tria e l. nono, Fac. ix, 5; Leont. l. c.,

A p. 305, 306; quatuor e l. decimo, Fac. ix, 3, Leont. l. c., p. 306 (g) (Act. c. C. ii, v, p. 94, 95); unum e l. undecimo, Act. c. C. ii, vi, p. 168; decem e l. duodecimo, Leont. l. c., p. 306-308 (Act. c. C. ii, iv, 46 [Vig. CP. 47]; v, p. 95; iv, 47 [Vig. CP. 48]; v, p. 98; iv, 48 [Vig. CP. 49]) (Act. c. C. ii, vi, p. 169, Fac. ix, 3); sex e l. tertio decimo; Leont. l. c., p. 308, 309 (h) (Act. c. C. ii, iv, 53, Vig. CP. 54); Fac. iii, 2; tria e l. quarto decimo; Leont. l. c., p. 309 (Act. c. C. ii, iv, 54; Vig. CP. 55); Act. c. C. ii, iv, 17 (Vig. CP. 18); quatuor e l. quinto decimo, Act. c. C. ii, v, p. 96, 97 (iv, 43, — ex l. duodecimo. Male; vide Leont. l. c., p. 309); iv, 27 (Vig. CP. 28, Leont. l. c.); Fac. ix, 3 (i). Restat unum, quod sciam, fragm. in Act. conc. Lateran. an. 649, Hard. l. l., p. 896, ex τοῦ Περὶ ἐνανθρώπ. servatum, sed ex quo libro desumptum sit vix dicas. Quanquam, nisi mea me conjectura fallit, nonnulla etiam librorum tertii et quarti fragmenta ætatem tulerunt; nimirum quæ librorum iii et iv Theodori *Adversus Apollinarium* afferuntur (v. inf.), ea ad l. iii et iv *De incarnat.* pertinuisse credo. Quippe ex solis l. iii et iv *De incarnat.* nullus locus exhibetur, idque ideo potissimum justam mirationem facit, quod ex solis l. iii et iv *Contra Apollinarium* quædam afferuntur. Deinde vero ex libro *De Apollinario et ejus hæresi* (Fac. x, 1), diverso utique ab illis libris *Contra*

(a) Titulum *Περὶ ἐνανθρώπησης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λόγ. ιε'*, fuisse credo (cf. Fac. ix, 3, *De incarnatione Filii Dei*), non, ut Fabric. l. l., p. 353, putat, Π. ἐν. τοῦ Μονογενοῦς. Nostræ sententiæ nec Leontius, qui per contemptum Theodori κατὰ ἐν. τ. Κυρίου ἡμῶν Υἱοῦ λόγ. (cf. Ang. Mai. l. l., VI, p. 300, citat; cf. infra *Katὰ Βασιλείου*, et Cyrill. Alex. Opp. ed. Aubert. V, ii, ep. p. 198), nec Gennad. l. l., *De incarn. Domini* officiant. Ebedi. l. l., p. 33, unum tantum *De incarnatione* memorat. Cæterum inutilis et a Tillemontio l. l., p. 446, et Fabricio l. l., p. 353, jam satis reprobata Garnerii est opinio, qua a libris *De incarnat.* non diversum est opus Theodori, quod a Facundo iii, 2, *Codicis mystici* nomine laudatur. Nam et Facundus hæc duo opera manifesto discriminat et mysticum a Theodoro *sene* scriptum esse testatur Hesych. (cf. Act. C. Const. ii, v, l. c., p. 104), ut qui tum illud opus mysticum dici potuerit sileam.

(b) Gennadius qui hos solos Theodori libros commemorat, Th., inquit, *Antiochenæ Ecclesiæ presbyter*, vir scientia cautus et lingua disertus scripsit. — Vana est Miræi et J. Bened. Carpzovii (Th. Raithu libell. *De incarn.* Gr. et Lat. Helmst. 1779 iv, p. 8) opinio a Gennadio Th. Raithuensem intelligi. Sed jure illud ex Genn. verbis effici ipsius Theodori verba in principio operis de Apollinario et ejus hæresi (Ante xxx enim jam hos annos *De inc. Dom. codicem* conscripsimus) argumento esse possunt.

(c) Ea quæ Leont. C. Nest. et Eutych., l. iii, de his Theodori libris excerpserit Ang. Mai. l. l., vi, p. 300 sq., separatim primus Græcæ edidit. Ad hunc

C igitur l. in his Leontii lectorem adlego. Nonnulla etiam eorum fragmentorum quæ Act. C. C. ii continent, in Pelag. II papæ ep. 3, *ad Eliam*, l. c., p. 428, 429, leguntur.

(d) Hæc duo fragm. junctim in uberiori leguntur, quod ex Theodori oratione Antiochiæ habita sumptum esse dicitur. Cf. Act. C. C. ii, v, p. 99 (v. s. p. 14, n. 2).

(e) P. 302, num. 1 med. leg.: ὁ γὰρ τὴν ἐνοικήσιν ἐργάζεται τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ τῶ (leg. τὸν) λόγῳ τῆς οὐσίας (ratione habita essentiali) ἀπανταχοῦ παρόντα τισὶ καὶ σφόδρα εὐαριθμήτοις ἐκ τῶν ἀπάντων ἐνοικοῦντα γνωρίζει, εὐδοκίᾳ λέγω, τοῦτο πάντως καὶ τὸν τῆς ἐνοικήσεως τρόπον χαρακτηρίζει.

(f) Num. 6 leg.: Πανταχόθεν ἄρα δῆλον, ὡς — ἀφαρμόζον, ἐκάστης τῶν φύσεων ἀδιαλύτως ἐφ' ἑαυτῆς μεινάσης.

(g) Num. 12 leg.: — ἀλλ' ὅτι μὲν οὐ περὶ παντὸς ἀνθρώπου εἴρηται —.

(h) Errore in Maii ed. ex τοῦ ιβ' λ. pro ἐκ τ. ιγ' λ. legitur. Cæterum cognoscitur ex primo fragm., Theodorum in nobilissimo loco I Timoth. iii, 16, δς, non δ aut Θεός legisse.

(i) Ex iis quæ Cyrillus Al. in libro deperdito, quo Diodori et Theodori doctrinam de incarnatione refutavit, exhibuit, quædam Theodori in Act. C. C. ii, iv et v afferuntur. Nec sunt tamen omnia, quæ dicuntur, Theodorea, sed nonnulla Diodori, qui error non debet offensioni esse (v. s.). Noli vero illa hanc ob rem dubiæ fidei habere. Nimirum Theodorea, quæ maximam partem ex ejus libris *De incarn.* sumpta sunt, aliorum testimonio satis perspicua

Apollinarium (Fac. iii, 2), apparet, Theodorum post libros *De incarnatione* intra xxx annos usque dum de Apollinario ejusque hæresi scriberet, nullos libros adversus Apollinarium edidisse. Quid vero? Num statui potest, eum postea illis libris Apollinarium impugnasse? Nec rectius contendas, eum primum contra Apollinarium, tum de incarnatione scripsisse. Facund. quidem iii, 2, — in opere quod contra Apollinarem edidit; — ix, 4, quarto adv. Apollin. l.; et Leont. (Mai. l. l., VI, p. 310, 311) ἐκ τοῦ λ. τῶν κατὰ Ἀπολλινάριου αὐτῷ γραφέντων, ἐκ. τ. λ. τῶν κατὰ Ἀπ., manifesto hos libros a libris *De incarn.* discernere videntur; sed cum ipse Leontius l. c., p. 299, se nonnisi libris *De incarn.* usum esse narret (ἐπειδὴ δὲ μόλις καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου ἐπινοῶν τε μυρίων τὴν Κατὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως βίβλον εὐρεῖν δεδυνήμεθα, σφόδρα γὰρ παραπεφυλαγμένως τὰ αὐτοῦ τοῖς ἀμυήτοις ἐκδιδόναι θαρρόυσι, τούτου ἔνεκεν τὰ Κατὰ τῆς ἐνανθρ. τοῦ Σωτῆρος αὐτῷ εἰρημένα μόνα ἐν τῷ παρόντι συλλέξασθαι δεδυνήμεθα), ut aliter statum illorum auctoritatē non moveor. Multa veroingas, quæ errorem eorum parere potuerunt. Sic fieri potuit ut Theodori asseclæ, cautione vel aliis de causis adducti, duos illos libros adversus Apollinarium (potissimum? solum?) scriptos separatim divulgarent. Fragmenta ipsa hæc sunt: tredecim e l. tertio Act. c. C. ii, iv, 1 (ex iii libro c. — *Apollinarium*; Vig. CP. 1; Justiniani ep., Bandin. l. l., I, p. 174, 175, Leont. l. l., p. 310); 2-7, 9 (Vig. CP. 2-7, 9); 10 (Vig. CP. 10; Leont. l. c.; Justiniani ep., Band. l. l., I, p. 171); 11, 12 (Vig. CP. 11, 12); Fac. iii, 2; Justiniani ep., Band., I, p. 175; sex e. l. quarto, Fac. ix, 4; Leont. l. c., p. 309 (Justiniani ep., Band., I, p. 170); Act. c. C. ii, iv, 8 (Vig. CP. 8; Leont. l. c., p. 310; Justiniani ep., Band., I, p. 172); Leont. l. c., p. 311 (Justiniani ep., Band., I, p. 177; alterum dicitur ἐκ τῆς ἐρμηνείας τοῦ η' ψ. sumptum esse; Act. c. C. ii, iv, 19 [Vig. CP. 20], *De interpret. octavi ps.*; sed cave Theodori in *Psalmos* commentarios intelligas), Justiniani ep., Band., I, p. 182.

Quam viam Theodorus in singulis libris ingressus sit dici non potest. Fragmenta enim cum ejus aut impugnandi aut defendendi causa exhibita sint, in una fere eademque re versantur et nihil nisi brevissimi Theodoreæ disputationis panni sunt. Quamquam verbosus Theodorus hic rei argumento adductus quid eadem iterum iterumque repetendo posset videtur expertus esse. Ipse narrat (Fac. x, 1) se « Arii et Eunomii de incarnatione delicta nec

non etiam Apollinarii vanam præsumptionem per totum opus *De incarnatione* examinasse, ut nihil, sicut sua ferret opinio, præterisset ex his quæ et ad firmitatem ecclesiasticæ orthodoxiæ pertinerent et ad convincendam eorum impietatem. » Gennadio autem teste, l. l., in libris *De incarn.* « ratione purissima et testimoniis Scripturarum » ostendit, Jesum Christum « plenitudinem et deitatis et humanitatis habuisse, » et docuit « hominem duabus tantum substantiis, i. e. anima et corpore, constare, sensumque et spiritum officia esse animæ ingenita. » Idem addit, eum « quartum decimum librum proprie de increata et sola incorporea dominaque omnium S. Trinitatis natura de creaturarum ratione disserentem pro sensu cum auctoritate S. Scripturarum explicuisse, quinto decimo vero volumine totum operis sui corpus citatis etiam Patrum traditionibus confirmasse et communivisse. » Ex his quam disputandi rationem in universum secutus sit perspicitur. Ita vero meo judicio rem instituit, ut suam ipsius sententiam accuratius explicaret, defenderet, firmaret, adversariorum autem decreta non certo quodam ordine, sed hic illic de industria adoriretur. In ultimo libro suam doctrinam Patrum testimoniis firmavit et re ipsa commotus et ideo quod adversarii suæ sententiæ Patrum commendationem adjunxerant (a). Existimo autem, eum Apollinarii doctrinæ, quæ in tanto præsertim auctoris lumine periculosior videretur, magis quam Eunomii rationem habuisse. Refellit tamen etiam Eunomium idque qui factum sit conjiciendo licet assequi, probabilius tamen, qui Apollinarium impugnaverit disputes. Apollinarius vero, vir litteris Græcis quam maxime imbutus, affirmavit quidem Christo, Deo et homini, personæ unitatem tribuendam esse, sed quam rationem ut mysterium animo perciperent in Ecclesia tum inierant improbavit. Ex duobus perfectis (τελείοις) unum effici non posse, h. e. duas personas unam fieri non posse cum sibi persuasisset, ecclesiastica formula ideo ei displicuit, quod ea duce Christo nonnisi Verbo unitas competeret duplicemque Christum et duos filios esse statuendum esset. Itaque orthodoxis ἀνθρωπολατρῶν (Athanas. *De incarn.* sub fin., Gregor. Naz. or. 51, I, p. 742 ed. Clemencet., homincolarum, Fac. ix, 3,) nomen non depegandum censuit. Ipse autem ut conjunctione utriusque Christi naturæ unitatem personæ Christo vindicaret, idque intellectui humano aptaret, duce philosophia Platonica, quam imbiberat, fortasse veterum etiam Patrum exemplum intuitus,

genuina probantur (v. s. et inf.), quod idem de Diodori illis, quæ quidem ex ejus libro *Contra Synusiastas* vel Apollinaristas deprompta sunt, valet. Sunt autem hæc Diodorea: Act. C. C. ii, iv, 44; v, p. 93 (cf. Leont. Galland. *Bibl.* l. c., p. 696); iv, 45; v, p. 92 (cf. Leont. l. c., p. 697); v, p. 92 (cf. Leont. l. c.). Jam duo restant, quorum alterum eo Diodori esse evincitur, quod ex libro *Contra Synus.* vel Apollin. sumptum dicitur (cf. Act. C. C. ii, iv, 28; v, p. 93), alterum eo quod

in mediis Diodoreis collocatum est. Cæterum librum illum Cyrilli esse temere negavit Fac. iii, 6, 3, v. v. c. *Liberati Brev.* c. 10.

(a) Cf. Eunom. *Apol.* Opp. Basil. M. ed. Garn., I, p. 622; Basil. *adv. Eun.* I, l. l., I, p. 211, 212. Majori jure Apollinarius Patrum auctoritatem in auxilium vocare poterat. Origenes enim primus Christo humanum νοῦν etiam atque etiam vindicavit, atque hæc doctrina, quæ non poterat non placere, illo potissimum duce in Ecclesia recepta est.

facile in eam sententiam ductus est, ut cum homo tribus partibus constaret, humanam Christi naturam duabus tantum constituisse (τῷ σώματι et τῇ ψυχῇ ἀλόγῳ), divinam vero locum τοῦ νοῦ, τῆς φύλης λογικῆς occupasse crederet, ita ut ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος unam personam effecisset. Hanc doctrinam non quidem ex Scriptura sacra haustam, quæ tamen in nonnullis Scr. S. locis (Joan. i, 14, I Cor. xv, 47, al.) clare inesse videretur, facili negotio cum Scr. S. conciliavit, cum præsertim quæ aut divinæ aut humanæ Christi naturæ competerent, de toto Christo prædicare soleret. Sed hinc factum est, ut adversarii Apollinario, quem non intellexissent, plures opiniones tribuerent quæ ab eo alienæ erant (a). Quanquam eum, ut Theodoretus *Fab. hæ.* iv, 8; *H. e.* v, 5, refert (cf. Greg. Naz. *ep. ad Cledon.* i. II), περὶ τῆς θείας φύσεως κτεθῆλσις χρησάμενον λόγοις βαθμούς τινας ἀξιωμαίων γενῆσαι, atque ita vulgarem veterum sententiam, qua Christus et Spir. S. Deo Patre inferiores habebantur, revocasse cur neges non video. Sed protulerint adversarii (Theodoret. *Fab. hæ.* iv, 8,) asperiore, quam quo Apollinarius voluit, sensu illam sententiam.

Inter eos qui tum Apollinarium refutarunt, Theodorus quodammodo eminebat, cujus ut indoles et doctrina, ita etiam impugnandi ratio ab illis diversa erat (b). Vereor autem ne hæc pugna ei fatalis exstiterit. Nam cum Apollinarius Christi naturas summa necessitudine connexuisset, imo confudisset, Theodorus quo indole sua ducebatur, majori etiam rationis perspicuitate eas ita diremit, ut hæreticum errorem non effugeret. Omnino vero summa erat utriusque viri diversitas. Inferior erat Theodorus eruditione animique perspicacitate, doctus tamen et ingeniosus. Apollinarius pro ingenio suo acuta ac poetica Platonis regula formatus, Theodorus natura sua ad Aristotelis sobrietatem fereba-

tur. Ille optimus Platoniceus, hic non satis acutus Aristoteliceus. Ille minus præjudicati attulit, hic facile auctoritati cessit. Theodorus vero recte evincere studuit, hominem duabus tantum partibus (substantiis) constare. Hoc enim probato Apollinarii doctrina nulla erat. Sed an in hac lubrica disquisitione satis feliciter versatus sit dubitare licet. Præterea arctissimæ illi naturarum Christi connectioni vel potius conversioni, quam Apollinarius somniaret, cum multa adversari tum ipsam naturam divinam multis probavit. Sed cum argumenta ex opere Christi contra Apollinarium repetisse non credo. Maxime Scr. S. auctoritate nitebatur. Suam doctrinam cum Scr. S. belle convenire, in qua de Salvatore dicta modo ad divinam, modo ad humanam ejus naturam, idque maxime pertineant, cum Apollinario totam Scr. S. pugnare. Sed I. Joan. i, 14, nonnisi accurata disputatione de ratione Verbi Dei hominem inhabitantis Apollinario e manibus extorquere potuit.

B. Libri contra Eunomium.

Ebediesu l. ..., p. 33, 34, Theodori duos tomos adversus Eunomium et unum tomum pro Basilio memorat, quos amplum illum contra Eunomium librum, quem Photius se legisse testatur (c) cujusque fragmentum in Fac. ix, 3 (— ab opere *De incarn.* — ad aliud, quod contra Eunomium edidit — ubi decimo libro —) legitur, fuisse, et ideo credo quod Eunomium vix tam multis refutavit, et quia ut a Nestorianis in duo opera divideretur, libri moles et argumentum videtur effecisse. Quanquam hanc sententiam ipsa etiam Photii verba tuentur (d). De libri origine et indole hæc accipe.

Eunomius, magnus ille Arianorum antesignanus (e), cum *Apologiam* (f), quam paulo antequam Cyzici episcopus fieret (560) (g), nescio qua re provocatus (h) scripserat, a Basilio male refutatam

(a) Cæterum veteres non miror, quod Apollinarium Eutychianismi accusarunt. Sobrius Sahg (*De Eutychianismo ante Eutych.*, Wolfenb. 1723, p. 97) Apollinaristas Eutychianis proximos habuit. Sed magna doctrinæ eorum est diversitas. Uterque enim eorum dux, a diversis initiis profectus, diversis necessitatibus et rationibus ductus est.

(b) Optime Athanasium *dogmatice* Apollinaristas refutasse existimo (v. Mœhler *Athan. d. Gr.*, II, p. 271 sq.). Gregorii, Nazianzenus (v. Ullmann l. I., 401 sq.) et Nyssenus (v. Schæckh l. I., XIV, p. 58 sq.), pro oratoria sua indole hujusmodi pugnis minus apti, Apollinarii decreta nec ea qua par erat cura investigarunt nec profligarunt. Epiphanius autem hæ. lxxvii more suo de Dimoiritis etiam disseruit.

(c) Phot. c. 4. — Θ. Ἀντιοχέως ὑπὲρ Βασιλείου κατὰ Εὐνομίου ἐν λόγοις κε'. c. 177. (ed. Andr. Schott. Rothom. 1655, p. 399.) — ὁ καὶ κατ' Εὐνομίου ἐν εἰκοσι καὶ ὀκτὼ λόγοις (xv'). Facilis erat error. Utra lectio vera sit non dixerim; οὐκ ἀγενεῖς ἀγωνισάμενος καὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ θεοποσίτου, μᾶλλον δὲ τῆς ἀληθείας κρατύνων δόξαν. Photium his l. duos diversos libros innuere vana est Assemani l. I., p. 34, opinatio. Leont. l. c. (Ang. Mai., l. I., VI, p. 299.) — τὰ τε ὑπὲρ Εὐνομίου κατὰ Βα-

σιλείου τοῦ πάνυ, οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὴν πάσης κατηγορίας μεστὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογίαν.

(d) Vanissima est Cavei l. c., p. 248, opinio, a libris contra Eunomium pro Basilio fortasse non diversos fuisse libros contra Apollinarium. (v. s.)

(e) Hujus viri, in multis egregii, res inimicorum potissimum rabie multis nebulis obvolutæ sunt, quæ ut quoad fieri potest tandem aliquando dissipentur optandum. Cum fructu cf. Fabric. l. I., IX, p. 207 sq., qui plurima, quæ huc pertinent, congessit; Basnag. *Thesaur. monum. eccles.*, I, p. 172 sq. (Vogt, *Bibl. hæres.* I, p. 484 sq.); A. Neander l. I., II; C. Rud. G. Klose *Gesch. und Lehre des Eunomius*, Kiel, 1835.

(f) Primum edita est a Fabricio l. I., VIII, p. 262, deinde in Op. Basil. ed. Garn., I, p. 618 sq.

(g) Basilius c. *Eun.* l. I, (Op. I, p. 209, 210) Eunomio nec Seleuciæ, in quam urbem Ariani vocati non venissent (a. 359), neque Constantinopoli, ubi Ariani superiores fuissent (a. 360) et civitates inter se partiti essent, ipse autem ἄθλον τῆς ἀσεβείας τὴν Κύζικον retulisset, apologia opus fuisse dicit, ut dolo eam confectam esse demonstret. Hinc nisi claudicat Basilii demonstratio, illo tempore *Apologiam* scriptam esse emergit.

(h) Doli postulatur a Basilio l. I, p. 209; sed

esse vidisset (a), adversario eo majori cupiditate obviam ivit, quo magis suis studiis orthodoxi officerent. Sed hoc ipsum suis partibus illatum damnum in causa fuisse credo, ut nova Eunomii *Apologia* (b) post Basilii demum mortem (c) in lucem prodiret. Tres, qui tum Eunomium oppugnassent, memorat Photius c. 4-7, quorum primus Gregorius Nyssenus, pietate etiam adductus, fratrem duobus libris defendit (d). Non multo post Theodorum Eunomium etiam tum superstitem impugnasse verisimile est. Photio autem recte puto Theodorus, qui sit ταῖς διανοίαις καὶ τοῖς ἐπιχειρήμασι λίαν πυκνὸς καὶ ταῖς γραφικαῖς ἄριστα πλουτῶν μαρτυρίαις, dicitur κατὰ λέξιν σχεδὸν τῶν Εὐνομίου λόγων τὴν ἀνασκευὴν ποιεῖσθαι, ἀμαθῇ τε λίαν τῶν τε θύραθεν μαθημάτων καὶ πολλῷ μᾶλλον τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας διὰ πολλῶν ἐπιδεικνύς. Propugnavit pro doctrina ecclesiastica atque ita Ecclesiae viam tenuit, ut solius Leontii (v. s.) opprobrio occasionem praebuisse videatur. Eum autem Eunomium, quo

multis causis, quæ Basilium facile latuerunt, ad apologiam provocari potuit, præsertim cum manifesto etiam ad Semiarianos in ea respexerit.

(a) Basilium Ἀνατρεπτικὸν τοῦ ἀπολογητικοῦ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου (l. iii, l. i., p. 207 sq.) fere anno 368 scripsisse ex his colligas: I. Eunomium in Basilio confutando non minimam vitæ suæ partem insumpsisse narrat Gregor. Nyss. C. Eun. I (Opp. Paris, 1638, II, p. 286); καὶ οὐδέν, inquit, ἀπεικὸς, τὸν ἐν τοσαύταις ἐτῶν Ὀλυμπιάσι πονήσαντα πλέον τι τῶν αὐτόθεν ἐπιβαλόντων παρασκευάσασθαι. Hæc sane non ad vivum usque resecanda, sed nisi ineptiit Greg. Nyss., Eunomius multo post (ferme a. 380) in arenam descendit. II. Basilium autem non statim, sed aliquanto post Eunomii *Apologiam* oppugnasse non solum ex v. Basilii *adv. Eun.* I, l. i., p. 210, ποίας οὖν ἀπολογίας ἔτι καιρὸς ἦν τότε; intelligitur, sed totus etiam Basilii Ἀνατρεπτικὸς ita comparatus est, ut cum scriberetur, orthodoxorum partes invaluisse perspicias. At quo tempore Eunomius *Apologiam* composuit regnarunt Arianæ. Ita vero fere ad a. 368 ducimur, cui sententiæ III Basilii v. l. i., p. 207, — ἡμεῖς — παντελῶς ἀγύμναστοι τοῦ τοιοῦτου εἶδους τῶν λόγων ὄντες — belle conveniunt. — Libros quartum et quintum illius Ἀνατρεπτικοῦ non Basilii esse jam ex iis elucet, quæ Garner. l. i. p. LXIII sq. disseruit. Rupp (*Gregor's des B. v. Nyssa Leben und Meinungen.*, Lips. 1834, 8, p. 154): « Ich halte diese beiden letzten Bücher für die kurze Abweisung des Eun., welche der Nysser auf der Synode zu Constantinopel dem Gregor v. Naz. und Hieronymus (*De viris ill.*, 128): — Greg. Nyss. — ante paucos annos mihi et Gregorio Naz. contra Eunomium legit libros) vorgelesen haben soll, von welcher Photius (c. 6, 7.) zu berichten scheint. (at. Phot. duo eaque ampliora Gregorii scripta memorat. Omnino brevem Nysseni dissertationem Rupp excogitavit) Alle Gründe, welche sie dem Basilio zuzuschreiben verbieten, sprechen für Greg. v. Nyssa, und ich glaube, Schræckh, der diese Gründe XIII, 58, angiebt (p. 58. sermo est de indole librorum III Basilii, pauca vero quæ Schræckh. l. i. p. 56, 57, post Garnerium l. c. contra ultimarum libr. authenticam attulit, aliud atque in prioribus esse in iis genus scribendi, improbari voc. γέννημα de Filio Dei usurpatum, Sp. S. Deum vocari, iis Ruppianæ conjectura nihil probatur), ist nur desshalb nicht auf den Gedanken gekommen, sie dem Nyss. zu vindiciren, weil kein Codex etwas darüber sagt. ! Nihil hac dis-

animi perspicacitate, constantia ac philosopha eruditione inferior, superior litteris biblicis et ecclesiasticis erat, omnium optime adortum esse haud temere conjicias, sed sæviit etiam in eum et nescio quæ absurda in eum conjecit (Theodoret. *Fabul. hæc.* IV, 3).

C. De Spiritu sancto libri.

Duobus tomis *De Spiritu S.* (cf. Ebediesu l. c., p. 33) videtur Theodorus τοὺς Πνευματομάχους impugnasse. Leont. *De sectis* IV (Gall. *Bibl.* l. c., p. 636): — οἷτινες (Διοδ. x. Θεοδ.) ἀντηγωνίσαντο πρὸς Ἀρειανούς καὶ Μακεδόνην καὶ Ἀπολλινάριον —.

D. De Apollinario et ejus hæresi liber.

Si vera sunt quæ de libris illis Theodori adversus Apollinarium supra dixi (col. 58), dubitari non potest, quin liber qui Facundo x, 1, *De Apollinario et ejus hæresi* (e), Ebediesu l. i., p. 35, *De assumente et assumpto* dicitur, unus idemque sit. Nam de assumente et assumpto Theodorus nonnisi contra Apollinarium scribere potuit, neque causa

putatione vidi levius. Est autem Ruppianæ opinio his maxime de causis rejicienda: I. Gregorius duobus tantum libris Eunomium oppugnavit. (v. inf.) II. A Nysseno alienum est illorum librorum dicendi et disputandi genus. Nolo singula afferre, est enim res manifesta, nisi forte Gregorius Gregorium exuit. Copiosus est, oratoris lenociniis delectatur, at in illo quisquis fuit conclusio excipit conclusionem, ideoque sententiis crebrum, verborum parcum jure eum dicas, sed ea est ejus orationis indoles, quam oratoria Gregorii virtus nunquam suam agnovisset. III. Uterque eandem doctrinam defendit, sed Gregorius nonnulla hujus viri argumenta ægre adhibuerit. IV. Libri illi magis contra Eunomianos quam contra Eunomium videntur scripti esse. V. Gregorius prælogum, epilogum aliaque nonnulla illis libris adjecisset, unde scriptorem agnosceres. Ne multa, ejusmodi est illa conjectura, quæ nemini in mentem venire debebat. Sed quæ Phot. c. 5 de Sophronii defensione Basilii contra Eunomium refert, apprime in hos libros quadrant, ideoque eos particulam illius operis esse haud improbabilius conjicias. Sophronius autem idem opinor fuit, cujus Hieronym. *De script. eccl.*, c. 134, meminit. Certe quo jure eum Caveus l. i., p. 358, sæculo vi assignaverit non assequor.

(b) Ἡ ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογία. Cf. Greg. Nyss., l. i., p. 297.

(c) Cf. Greg. Nyss. l. i., p. 285.

(d) Tribus libris Nyssenum Eunomium impugnasse dixit Rupp l. c., quorum posteriores (λόγ. ἀντιρρητικοὶ πρὸς Εὐνόμιον τὸν δυσσεβῆ ιβ'. II, p. 284 sq., λόγος ἀντ. π. Ε. τ. δ. ιβ' [ita hic liber male notatur] II, p. 724 sq.), paulo post brevem illum priorem (v. s.), quem v. d. ex Hieron. l. allato, credo ut haberet cui Pseudo-Basilianos libros tribueret, extricavit compositi essent. Nugæ. Nam cum liber, qui duodecimus male dicitur, ultimus Nysseni contra Eunomium sit, eum nonnisi duos illos libros contra Eunomium scripsisse ex ipsius Nysseni v. concludas l. c., p. 724-726. Hæc cum Photio et Hieronymo belle concinunt. Illi duo libri illi ob oculos erant, huic prior vel ut magis credo prioris pars recitabatur. Patet autem ex Hieron. l. i., partem saltem prioris l. a. 381 absolutam fuisse. Fortasse post demum Gregorius eum absolvit et in lucem edidit. Alterum scripsit, cum Eunomius denuo suam sententiam propugnasset.

(e) Male Tillemont. l. i., p. 446: « C'est sans doute l'ouvrage contre Apollinaire dont on parle assez souvent et dont on cite le IIIe et le IVe livre. »

est cur plures eum quam duos libros adversum Apollinarium edidisse statuas. Haud raro autem iisdem libris varii tituli tribuebantur. Fortasse Nestoriani libro, quo de assumente et assumpto accurate edocebantur, illam inscriptionem indere maluerunt, quam titulo Apollinari memoriam recollere. Unum quod superest fragmentum ex libri principio desumptum exhibet Fac. l. l., ex quo eum triginta annis post libros *De incarn.* scriptum esse cognoscitur. Narrat vero Theodorus, Apollinaristas, quorum nullus scriptis certamen suscipere ausus esset, infirmos athletas imitatos esse et calidos, qui fortiores, contra quos certare non possent, insidiis et machinamentis evertere conarentur. Scripsisse eos inter se procul dubio quædam inepta, quæ nunquam dixisset, v. c. quod oporteat putare et dicere duos filios, quamvis in libris *De incarn.* ubique contrarium plane docuisset, eaque suis scriptis inseruisse, quæ familiaribus aliquando etiam suis demonstrassent, quo se impietatis convincerent. Unum autem ex suis, qui fide dignus ab illis habitus esset, qui ista perlegeret, sibi quæ scripta fuissent renuntiasset. Ex his colligi potest, Theodorum hoc libro accuratissime suam de incarnatione sententiam exposuisse, quo calumniandi occasionem demeret. An jure adversarios pessimæ illius fraudis insimulaverit dubito. Neque enim ipse calumnias, quas putat, perscriptas, legit et fieri potuit, ut adversarii ad illa tantum loca, quorum quidem numerus non exiguus erat, animum advertere juberent, propter quæ Theodorum jure impietatis accusare sibi videbantur, ipsi autem quæ ex iis efficerentur paucis verbis enuntiarent, v. c. quod oporteat duos filios dicere. Quomodo-

A cumque autem est, quæ supersunt Theodori fragmenta, idem opprobrium quod Theodorus in Apollinaristas, Facundus in Acephalos coniecit, in illam adversariorum fraudem incidisse nego. Vide supra (col. 24).

E. De miraculis libri.

Unicus locus, quo quam suam indolem Servator v. θέλω, καθάρισθητι Matth. viii, 3, ostenderit exponitur, ἐκ τῶν εἰς τὰ θαύματα λόγου β', assertur in Act. conc. Later. (a. 649), Hard. l. l., III, p. 896, et a Maximo Opp. II, p. 91. Illi λόγοι autem non orationes (Schroëckh l. l., XV, p. 207, Reden?) erant, sed, ut recte Tillem. l. l., 445, libri *De miraculis Jesu Christi*, nisi, quod valde suspicor, omnino ex catalogo Theodoretorum librorum expungendi sunt. Fortasse eos minus accurata citandi ratio peperit illeque locus ex commentario in *Matth.* sumptus est.

F. Contra magiam Persicam libri tres.

Libros tres *Περὶ τῆς ἐν Περσίδι μαγικῆς καὶ τῆς εὐσεβείας διαφορᾶς* ad Mastubium, Armenum (ἐξ Ἀρμενίας ὁρμώμενον), chorepiscopum scriptos, Theodoro Mopsuesteno propter opiniones Nestorianas maxime in libro tertio conspicuas et propter commentum de ἀποκαταστάσει τῶν ἀμαρτωλῶν, cui scriptor faveret (a), recte vindicavit Photius, c. 81; cf. Ebediesu l. c., p. 34, *duo t. adversus Magiam*; Leont. l. c., p. 689, — *deliramenta tua contra Magusavos* (b); — p. 690, — *quæ contra Magusavos scripsit*. — Photius l. l., ἐν μὲν τῷ πρώτῳ λόγῳ ἐκτίθεται τὸ μίαν τῶν Περσῶν δόγμα, ὃ Ζασράδης (c) εἰσηγήσατο, ἦτοι περὶ τοῦ Σαρωνάμ (d), ὃν ἀρχηγὸν πάντων εἰσάγει, ὃν καὶ τύχην

(a) In hac sententia an Theodorus fuerit male dubitat J. Augustin. Dietelmair (*Comment. fanat. de rer. omni. ἀποκαταστάσει hist. antiquior.*, Altorf. 1769, 8, p. 244, 245). Cf. Theod. fragmentum in Evang. Joannis ab Assemano Syriace editum, infra; Leont. l. c., p. 687, al.

(b) Voc. *Magusæi*, ex Syriaco ortum senioribusque Græcis admatum, idem plane notat quod *Magi*. Interdum Persas in universum, Magis deditos significat, cf. v. c. Basil. ep. 258, Opp. III, p. 394. Suid. Μαγεία καὶ ἀστρολογία ἀπὸ Μαγούσαιων ἤρξατο. Οἱ γὰρ τοὶ Πέρσαι Μαγῶν ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων ὀνομάζονται καὶ Μαγούσαιοι οἱ αὐτοί.

(c) Intelligendus Zoroastres. Sed illud Ζασράδης nullo pacto ferri potest. Qui enim σ ante ρ exstiterit? Imo aut Ζαράδης (Theodoret. *Græc. aff. cur.* IV, p. 935) legendum, aut, quod magis credo, Ζαράσδης (ita in Kleukeri *Anhang zum Zend-Avesta*, I, p. 190, ex Phot. ed. Genev. 1611), nomen et legitime factum et facile in Ζασράδης corruptum. De variis formis nominis Zoroastræ v. Gesenium V. S. R. (*De inscriptione Phœnicio-Græca*. Hal. 1825, p. 19, 20). Ea autem nomina Zeretoschtro (*Zere aurum, figurate salus, Teschtre stella*, v. Kleuker *Zend-Avesta* III, p. 4) et Ζωροάστρης dissimilitudo est, ut qui hoc ex illo ortum sit non perspiciam. Quid vero si Græci barbarum illud nomen ita mutarunt, ut Græce factum Græca etymologia, hic quidem satis apta (Ζωρός, ἀστήρ) niteretur? Nonnihil commendationis huic sententiæ eo accedit, quod veteres Græci satis constanter usurpant nomina Ζωροάστρης, Ζωροάστρης, cum recentiores, qui nomen alia

via acceptum nonnisi de barbaro Græcum fecerunt, nequiquam inter se convenient. Quod Diogene Laert. teste (in Proœm.) Dinon et Hermodorus μεθερμηνευόμενον τὸν Ζωροάστρην ἀστροθύτην εἶναι dixerunt, id mera conjectura nititur. Hujusmodi alia veterum v. in Gesenii *Geschichte der hebräischen Sprache und Schrift*, p. 224.

(d) Zeruane Akerene (*tempus infinitum*). Male Thom. Hyde *Hist. relig. vet. Pers.*, Oxon., 1700, p. 297, 79, 495, Abrahamum intellexit, quem errorem falsa verborum Photii interpretatio genuit.

(e) Zoroastres ipse quidem Zeruane, tempus nullis finibus circumscriptum, summum principium esse statuit, sed cum illud ejusmodi esset, cujus notio non cogitando, nedum scribendo animo concipi posset, rarissime de eo in *Zend-Avesta* sermo fit. Ita vero hic illic hanc genuinam Zoroastræ sententiam evanuisse merumque dualismum locum occupasse credibile. At aliter se habuit tempore Theodori, ad quem accuratior etiam notitia illius principii pervenit. Etenim fieri non potuit, quin desiderium, quo ductus in eo in primis animus humanus plura per sæcula occupatus erat, ut rationes infiniti et finiti accuratissime enuclearet, ad Persas pertineret eosque præsertim ad summum suum principium animadvertere juberet. Ita ejus notio aliquatenus certe definita et usui communi magis adaptata. Recte quidem Zeruane ἀρχηγὸς πάντων dicitur, sed ne quis illum eum animo informaret cujus notionem Christianorum Deus complecteretur, Theodorus suis ipsius rationibus nixus eum τύχην nominavit. Vos, inquit, constituistis quidem

καλεῖ, καὶ ὅτι σπένδων, ἵνα τέχῃ τὸν Ὀρμίθαν (a), ἔτεχεν ἐκεῖνον καὶ τὸν Σατατᾶν (b) καὶ περὶ τῆς αὐτῶν αἰμομιξίας (c) καὶ ἀπλῶς τὸ δυσσεβὲς καὶ ὑπέραισχρον δόγμα κατὰ λέξιν (d) ἐκθεῖς, ἀνασκευάζει ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ. Addit Photius, eum in reliquis libris piam doctrinam initio a mundi creatione capto cursim exposuisse. In his vero, mea sententia, ita versatus est, ut postquam de mundi creatione fusius disseruisset, in duo æva a Deo tempora distributa esse diceret; alterum præparationis vim habuisse, perfectionis alterum; posterioris ævi initium Christum fuisse, qui pro indole sua docendo, agendo, patiando hominum necessitatibus ita succurrisset, ut jam via ad salutem pateret: ad hunc enim scopum omnia Deo moderante dirigi; aliquando autem Christum iterum venturum, quo omnia mala auferret.

Eo vero consilio Theodorum hos libros conscripsisse existimo, ut Christianos edoceret et roboraret, fortasse etiam Zoroastræ asseclis doctrinam Christianam commendaret (e). Tum enim multi Zoroastræ sectatores in diversis Asiæ terris degebant, quod v. c. de Cappadocia Basil. ep. 258, III, p. 394, 395 (Strab. xv, 3) testatur, Persici autem Christiani per Magorum inprimis invidiam admodum vexabantur. Cf. Soz. *Hist. eccl.* II, 9 sq.; Socrat. *Hist. eccl.* 7, 18, sq.; Theodoret. *Hist. eccl.* v, 38 (f).

G. De perfectione regiminis.

Theodorum totum *De perfectione regiminis* (verba Syriaca male transtulit Assem. *De perf. operum*) confecisse solus Ebediesu l. l., p. 54, testis est.

H. Contra defensores peccati originalis libri quinque.

Qua occasione, quo anno et adversus quos Theodorus quinque libros *De peccato originali* conscri-

sumum principium, sed quod hanc unam vim habuit, ut inferiora duo principia in lucem ederet. Nihil ei præterea ad illa principia et res creatas. Itaque jure illud τύχην cæcam fortunam dicas, idque magis exinde patet, quod invitum Satanam protulit. (V. σπένδων, ἵνα.— satis ambigua sunt, sed ideo credo, quod res ipsa non certa ac definita notione absolveretur. Præterea nescimus, qua imagine illum Zeruani partum descripserint. Vulgo σπένδ. vert.: libationem faciens, ego vero nonnisi fundendi notionem verbo indiderim, ut emanationis ratio obtinuerit.) At vero Magi ita potius videntur argumentati esse: Ut habeas in quo acquiescas, summo principio opus est, quod per se ejusmodi est, ut id mente non complectaris. Protulit ut quæ videmus existerent duo principia inferiora, utraque primo bona, sed alterum præclaram indolem in pravitatem convertit. Ita omnium quæ sunt causa et ratio est. Neque vero cæcam fortunam in omnium fastigio collocamus, sed ea est extremi illius altitudo ut nec quale sit neque ejus rationes ad duo illa principia, ad res creatas nullæ esse possunt, assequatur nisi ineptus.

(a) Ormuzd, Ormuz, Hormizda. Theodorus tantum, quod sciam Ὀρμίθας dixit, sed Hormisdas nomen de hominibus sæpius dictum ex eodem fonte fluxit, Ὀρομάζης Plut. *De Is. et Os.* (Moral. ed. Wytttenb., II, p. 545); Ὀρομάσθης Diog. Laert. Proœm.

(b) Ahriman. V. Kleuker l. l., p. 5.

(c) Hujusmodi opprobria post in Magorum disciplinam cecidisse in magno Patrum consensu (cf.

A pserit, cf. Phot. c. 177: Θ. Ἀντ. πρὸς τοὺς λέγοντας φύσει καὶ οὐ γνῶμη πταίνει τοὺς ἀνθρώπους — ἐν λόγ. πέντε, Ebedi. l. c., duo t. *adversus asserentem peccatum in natura situm esse*, Mar. Merc. v. inf.; ambigitur nec quam rationem inierit a viris d. expositum esse video.

Phot. l. l.: Πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦτο τὸ νόσημα νενοσηκότας γράφει τὸ βιβλίον, ὧν καὶ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγὸν λέγει γενέσθαι ἐκεῖθεν μὲν ὁρμώμενον, τοῖς δὲ τῆς ἀνατολῆς ἐπιχωριάζοντα τόποις καὶ συντάττοντα λόγους ὑπὲρ τῆς καινοποιηθείσης αὐτῷ αἰρέσεως, διαπέμπειν τοῖς τὸ πατρῷον ἔδαφος οἰκοῦσιν, ὅφ' ὧν καὶ πολλοὺς ἐκεῖσε πρὸς τὸ οἰκεῖον φρόνημα ἐλκύσαι, ὡς καὶ Ἐκκλησίας ὅλας τοῦ ἀτοπήματος πληρωθῆναι (g). Ἀράμ δὲ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, οὐ γὰρ ἔχω σαφῶς εἰπεῖν, εἴτε ὀνομάζει εἴτε ἐπονομάζει, τοῦτον καὶ πέμπτον Εὐαγγέλιον προσναπλάσαι λέγει ἐν ταῖς Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστίνου βιβλιοθήκαις ὑποπλαττόμενον εὑρεῖν, καὶ ἀπώσασθαι μὲν τῆς θείας καὶ παλαιᾶς Γραφῆς, ἣν οἱ Ὁ' συνεληλυθότες ἐκδεδώκασιν μετάφρασιν καὶ δὴ καὶ τὴν Συμμάχου καὶ Ἀκύλα καὶ τῶν ἄλλων, ἰδίαν δὲ τινα καὶ καινὴν ἐπαρθῆναι συντάξαι, μήτε τῆς Ἑβραίων ὥσπερ ἐκεῖνοι ἐκ παιδὸς ἀσκηθέντα, μήτε τὸν τῆς θείας Γραφῆς νοῦν ἐκδιδαχθέντα, Ἑβραίων δὲ τισι τῶν χαμαιπετῶν ἑαυτὸν ἐκδεδωκότα ἐκεῖθεν θαρρόησαι ἰδίαν ἐκδοσιν ἀναγράφειν. His verbis Hieronymum notari non est quod pluribus doceam. Permiram Andr. Schotti ad Phot. l. l., Norisii l. l., I, p. 91, Basnagii l. l., p. 14, Tillemontii l. l., p. 448, opinionem, infau-

Potter ad Clem. Alex. *Strom.* III, 2, p. 515) male neges cum Hydio l. c., p. 297; v. etiam quæ Gesenius *De inscr. Phœnic.-Gr.*, p. 17, adnotavit.

(d) Concludo ex his, Theodorum quædam scripta, quæ Zoroastræ nomine circumferrentur ob oculos habuisse. Cf. Euseb. *Præp. ev.*, I, 10.

(e) Idem Theodoretus iis spectavisse videtur, quæ se contra Magos scripsisse refert. Cf. Theodoret. ep. 115. IV, p. 1191. in *Levit.* ab in., I, p. 176.

(f) Tillemontius, qui Theodorum *presbyterum* Magos impugnasse putat l. l., p. 447, levissimo nititur argumento. « Dans le titre, inquit, il (*sc. Photius*) ne qualifie Théodore que prestre (?); ainsi il fit cet ouvrage avant son épiscopat. »

(g) Conferenda cum his quæ Marius Merc. l. c., p. 615, de origine Pelagianismi narrat, in quibus illud dubium, an *Rufinus*, natione *Syrus*, Aquileiensis ille intelligendus. Fuit hac de re disputavit Fontanin. in *Hist. lit. Aquil.*, I, v, c. 18, § 4, 415 sq., sed cum hunc l. assequi non potuerim, nolo jam meam sententiam interponere. In utramque partem a Norisio l. l., I, p. 11 sq., et Garnerio ad *Mar. Merc.*, I, p. 130 sq., *Diss. de primis auctor. et defens. hæc. Pelag.*, c. 3, disputatum. Nuperrime Joseph. Honorius Marzuttini in *Diss. de Turani Rufini presb. Aquil. fide et religione*. Patav. 1835, 8, Rufinum Aquilei. cum Syro male confusum esse contendit. V. *Biblioteca Italiana*, n. CCXL, p. 369 (Mediol. 1835).

(h) Thom. Ittigium dissert. scripsisse de Aramo scriptore eccles. anti-pelagiano, obscurissimo

IV, p. 47); *Dial. III adv. Pelag.*, init., p. 553; A (cf. Cav. l. l., Basn. l. l., Neander l. l., II, p. 1360, *De scriptor. eccl.*, s. v. *Jacob.* Cf. Schott. *Isag. in libros N. T.*, p. 8 sq.; Credneri *Beiträge zur Einl. in die bibl. Schr.*, I, p. 388 sq. Nova autem Hieronymi biblicorum translatio inimicis ejus satis commodam vituperandi occasionem dedit. V. v. c. Ruffin. *invect.* II, Opp. Hier. IV, p. 444. Quos libros de nova hæresi in patriam misisse dicitur Hieronymus, nulli alii esse possunt quam tres *Dialogi adversus Pelagianos* (IV, p. 483 sq.), scripti a. 415. Intelligitur ex illis quæ Photius retulit, Theodorum contra Occidentales in Oriente versantes scripsisse, ac novæ, quam putaret hæresin, auctorem Hieronymum, qui Occidentem etiam viro suo infecisset, habuisse. Photius autem ubi illa perhibuit, hæresis illius doctrinam Theodorum secutus his paucis complexus est: 1) homines φύσει πρότερον ἀγαθοὺς ἐν τῇ φύσει, corrupta jam et mortali facta per Adami peccatum, καὶ οὐκ ἐν τῇ προαιρέσει κακῆσθαι τὴν ἀμαρτίαν. 2) Ne recens natos quidem infantes a peccato liberos esse, cum ob Adami peccatum natura ἀμαρτωλή facta ad omnes ejus posteros propagetur. Cf. ps. l, 7, al. Baptism., cœn. sacr., quod utrumque sacramentum infantibus præbeatur. 3) Nullum hominem justum esse. Cf. ps. cXLII, 2, al. 4) Ne Christum quidem quatenus naturam peccatricem assumpsisset, peccati immunem esse, quanquam ei alibi σχήματι μόνῳ incarnationem tribuissent. 5) Matrimonium, vel certe coitus cupiditatem et seminis emissionem omniaque hujusmodi, quibus genus nostrum propagetur, corruptæ naturæ esse. Postquam deinde Theodorum optime interdum præcipue legitima Scr. S. interpretatione hæc refutasse, sed in Nestorii et Origenis errores incidisse observavit, de his sententiis Theodoreis disserit: ab initio quidem Adamum mortalem factum esse, sed ut peccatum odissemus Deum simulasse, quasi propter peccatum pœnæ loco mors imposita esset: duplicem esse peccatorum remissionem. Denique Theodori genus dicendi recte descripsit.

At vero Photio non prorsus convenit cum Mario Mercatore, qui « Theodori de secundo codice libr. IV et III contra s. Augustinum defendentem originale peccatum et Adam per transgressionem mortalem factum catholice disserentem », quatuor fragmenta Latine vertit l. c., p. 702 sq. (leguntur etiam in Noris. l. l., I, p. 93 sq.). Tribus prioribus fragmentis docet Theodorus, biblicis imprimis nitens argumentis, Adamum mortalem creatum nullumque esse peccatum originale; ultimo vero æterna post resurrectionem supplicia esse negat.

In hac Photii et Marii Mercatoris dissensione disputatur a viris doctis, utrum contra Hieronymum an contra Augustinum Theodorus scripserit

pariter ac celeberrimo, quæ in heptade dissertt. appendici dissert. *De hæresiarchis avi apostolici* subjuncta, p. 466 sq. legatur, auctor mihi est J. Franc.

(cf. Cav. l. l., Basn. l. l., Neander l. l., II, p. 1360, 1361); quid quod Garnerius conjectura Theodorum mendacii vel malæ fraudis, qua libros contra Hieronymum scriptos post immutatos adversus Augustinum edidisset, accusavit? Garnerio aliquanto melius Norisius l. l., I, p. 88 sq.: « Pelagiani cum se ab Hieronymo et Augustino adversariis scriptis vellicari cognovissent, Theodori Mopsuesteni patrocinium implorarunt, ad quem etiam Hieronymi *Dialogos* recens quidem publicatos detulere. Ille scientia tumidus, quo solus sapere videretur, aliorum ingenia despiciens, sua tantum probabat: quare contra tres Hieronymi libros satis justum volumen in quinque libros digestum protrudit. » P. 88. Idem v. d. Augustini etiam libros *De peccat. merit. et remiss.*, et ep. 89, ad Hilarium, Theodorum impugnasse putat. « Hieronymum enim in fine *Dialogorum* pauca tantum verba pro peccato originali astruendo habere, laudare vero pro ea re operosa Augustini volumina *De pecc. m. et rem.*, in Asiam ad se delata; Theodorum autem cum hæc legisset, haud dubie illa quæsivisse, præsertim cum ex Photii excerptis constet, eum ea impugnasse, quæ apud Augustinum tantum de originis reatu explicata legantur. Profecto Pelagium ejusque discipulos laudata Augustini volumina una cum epistola ad Hilarium, in synodo Diospolitana lecta, ad novum sectæ patronum misisse. » P. 99. Denique illos Theodori libros anno fere 416 conscriptos esse existimat propter Photii verba — λόγους ὑπὲρ τῆς καινοποιηθείσης αὐτῷ αἰρέσεως —, et ideo quia Zosimi litteris encyclicis, an. 418 publicatis, et, Mario Merc. teste, ad Orientales Ecclesias missis ac per totum orbem subscriptionibus SS. Patrum roboratis, Theodorus vix ausus fuisset contra orthodoxam sententiam tam multa scribere. Theodorum Cœlestium contra Hieronymum defendisse verbo monuit Baumgarten-Crusius, *Lehrbuch der christl. Dogmengesch.*, p. 323. Vir plane singularis latius vellem suam sententiam exposuisset.

Ut jam quid mihi videatur dicam, Theodorum paulo post exortam litem Pelagianam libros illos confecisse, sed neque Hieronymi neque Augustini scripta legisse affirmo. Illud Hieronymi memoria indubitatum redditur, hoc vero cum inde pateat, quod Theodorus Latine nescivit, tum eo certum est, quod neque in fragmentis neque in iis quæ de libris illis accepimus hujus rei ullum vestigium est. Quanquam Hieronymus *Dialogis* suis tantummodo negavit, posse hominem si vellet sine peccato esse et facilia esse Dei præcepta. Imo si quam rationem Theodorus in disputando secutus sit, probe memineris, dubitare non licet quin Pelagiani statim post synodum Diospoli mense Decembr. anni 415 habitam quæ litem illam continerent ei per litteras (a) significaverint, iis adjectis quæ in illa

Buddeus *Isag. in theol. univers.*, p. 932.

(a) Fieri potuit ut illo tempore ipse Cœlestius Theodorum adiret; nihil tamen affirmo.

synodo acta erant (v. acta ex Augustino collecta in A Harduin. l. l., I, p. 2009 sq., Fuchs, *Biblioth. der Kirchenvers.*, III, p. 328 sq.), Theodorus autem suum putaverit impia nonnullorum de humana natura decreta scribendo diluere. Hæc sententia, per se probabilis, bis maxime nititur argumentis : Pelagium de actis illius synodi excerptisse, quæ divulgarentur, certum est (cf. August. *De gestis Pelagii*, c. 32); eam Theodorus quæstionum tum motarum cognitionem habuit, quam nonnisi ex litteris, quæ breviter eas enarrarent, hauserit : contumeliæ, quibus Hieronymum affecit Theodorus ex hoc solo fonte manaverint. Quod vero pessime sane Hieronymus illius hæresis ἀρχηγός, imo auctor, qui sua labe Occidentales etiam Ecclesias contaminasset, appellatur, ne hoc quidem quale sit obscurum. B Pelagiani enim, qui ad Theodorum litteras dederunt et quorum furor tum in Hieronymum in primis conversus erat, res antea in Occidente gestas quam fieri posset maxime oblivioni tradere studebant, ne Occidentis auctoritas Orienti fraudi esset. Cæterum haud importunæ fortasse Theodoro illæ Hieronymi contumeliæ erant, in cujus notitiam non tum primum venerit. Certe ter Hieronymus Antiochiæ morabatur (a. 374, 378, vel 379, 385), et si tum Theodoro innotuit, ejus odium eo quod Paulini partes sequebatur, incurrit. Post vero Origenem temere adortus est.

Quæ si recte disputavimus, Theodorum a. 316, aut saltem a. 317, de peccato originali scripsisse C manifestum est (a). Aliter vero Tillemont. l. l., p. 449, Garnerium partim secutus : « Il le (ouvrage) fit après les loix de l'an 418 contre les Pelagiens (rescriptum Honorii, pridie Kal. Maias 418 datum, legitur in August. Opp. X, app., p. 70; Salviani Opp., Bremæ 1688, 4, p. 374 sq.), puisqu'il prétendoit que la crainte de la puissance empeschoit de parler contre ses adversaires; et ce fut assez vraisemblablement après l'an 421, durant le temps que son diocèse servoit de retraite à Julien et aux autres évêques Pelagiens, et peut-estre à Pelage mesme, qui estoit particulièrement animé contre S. Jérôme et pouvoit bien s'y estre retiré, après avoir esté chassé de Jerusalem. Que si la manière dont Photius rapporte qu'il y parloit de S. Jérôme D nous obligeoit de croire qu'il en parloit comme d'un homme vivant, il faudroit mettre cet ouvrage en 419 ou 420. » Verum Theodori ille locus (Marc. Merc. l. c., p. 703), in quo, ubi *mirabilem peccati originalis assertorem* absurdæ interpretationis Scr. S. dogmatumque perversitatis accusavit, « potentia, inquit, metus nullum contra sinebat effari,

sed tantummodo taciti, qui div. Scripturarum habebant notitiam, detrahebant, » nihil huc facit. Neque enim legum publicarum potentia intelligenda, sed austeritatis Hieronymi atque auctoritatis, qua in homines grassabatur; v. etiam statim seqq. : « Novissime vero in hanc dogmatis recidit novitatem, qua diceret— »

At vero nondum de Mario Mercatore diximus. Quanquam hic quidem, cui facili errore Theodorus de peccato originali nonnisi contra Augustinum disputare potuisse videretur, morari nos non potest. Sed memorat tamen Theodorus *sapientissimos defensores peccati originalis* l. c. Potuit de Augustino quædam comperisse; hoc affirmo, eum in Hieronymum potissimum, utpote hæresis illius ducem, tela sua conjecisse.

Si Theodorus singulis quinque libris quinque illas adversariorum sententias, quas attulit Photius, diluit, rei argumento adductus eadem sæpius repetiit. Summa quæstio, a qua reliqua suspensa erant, in Adamo versabatur, quem mortalem creatum nihil importuni humanæ naturæ importasse docendum erat. Argumentis usus est maxime exegeticis; titubavit tamen ejus l. Genes. II, 17, interpretatio et eam sententiam procudit, quæ facile multos offenderet. Aptæ erant ab illa quæstione nonnullæ aliæ, v. c. de baptismi vi, in quas fortasse nondum satis accurate inquisierat. Omnino lites Pelagianæ ejus doctrinam amplificaverunt. Summa autem diversitas Theodorum inter peccatique originalis assertores intercessit. Ille augustius de natura humana sentire suetus, exegeticis et iis argumentis quæ sobria ratio suppeditasset rem absolvit; hi pectoris motibus conciti et rebus ecclesiasticis ducti via ac ratione philosopha decreta sua persecuti sunt.

Restat, ut de rationibus dicam quibus Theodorus post cum Pelagianis junctus erat. Plures autem Pelagiani Italia pulsi, aliis locis pressi, a. 422 ad Theodorum, quem sibi favere cognovissent, profecti sunt. Julianum, ep. Eclanensem, « cum sociis et participibus et συνταλαιπώροις suis magno nisu ad eum tanquam ad Christianorum dogmatum prædicatum magistrum tetendisse (b) » Marius Merc, l. c., p. 625, testatur, sed Cœlestium etiam (v. v. c. Schroeckh. l. l., XV, p. 92, Baumgarten-Crusius l. l.) et Pelagium (v. Tillem. l. c.) Mopsuestiam se contulisse haud absurde conjicias. Tum vero primum Pelagianos Nestorio innotuisse atque infustum cum eo commercium iniisse credo. Sed Theodorus usque ad mortem cum iis fecit (c), neque unquam, quod sibi Tillemontius l. l., p. 440,

(a) Nihil huc pertinet, quod in *Chron. Edess.* hæresis asserentium peccatum naturæ insitum esse, dicitur a. 428 emersisse. Cf. Assem. l. l., I, p. 402. Hoc eo credo nititur, quod illo fere tempore Cœlestius, Julianus alique Pelagiani se Constantinopolin ad Nestorium contulere.

(b) Julianum Mopsuestiæ, ubi octo libros contra Augustinum scripsit, usque ad Theodori mortem

versatum esse male opinatus est Norisius l. l., I, p. 219. Cf. Marc. Merc. l. c., p. 625.

(c) In universum Pelagii doctrinam haud improbat. Pelagianorum pater æque male dicitur ac Pelagii asseclam eum appelles. Omnino Nestoriani eum secuti sunt pluribusque Assemanus l. c. probavit, Chaldaeos Nestorianos de originis peccato usque adhuc male sentire.

persuasit (a), Julianum anathematizavit. Nititur v. A d. hoc Marii Merc. l., p. 625, « Agnoscat — Julianus ex hac translatione (symboli Theodori), si legere non fastidierit, manente apud — Theodorum illa qua eum diximus mala fide secum Nestorium decepsisse, etiam sibi magis suoque dogmati — esse contrarium, seque etiam post de Cilicia abscissum ab eo in episcoporum provinciae suae conventu anathemate esse damnatum. » At vero Julianus ex symboli translatione agnoscere jubetur, sibi Theodorum contrarium esse seque post abitum de Cilicia ab eo in episcoporum provinciae conventu anathemate esse damnatum. Hinc illa opinio tum demum stare posset, si Julianus in symbolo nomine damnatus esset. Imo Marius Merc. hoc sibi vult: Cilicia ab Juliano relicta episcoporum provinciae erat conventus, in quo Theodorus symbolum suum legit, quo alia perverse, sed de Adamo catholice docuit. Eos qui aliter sentirent anathemate damnavit atque ita etiam Julianum. Hanc loci illius interpretationem veram esse cum ipsum symbolum, quod plura de Adamo continet quae Marius Merc. in suam sententiam interpretari poterat, tum ea argumento sunt, quae Marius Merc. de symbolo disputavit. Perversam ejus de incarnatione doctrinam damnavit, de peccato originis nihil adjecit. Adde quod aliter si statuis difficultatibus implicaris, ex quibus te aegre expedias. Illum vero episcoporum conventum propter lites Pelagianas actum esse minus probabile. Caeterum ex Mario Merc. non certo concludere licet, symbolum illud post Juliani demum de Cilicia abitum conditum esse. Tum non factum, sed lectum est.

1. Libri mystici.

Libros mysticos, cf. Hesych. l. c., p. 104, — *mysticos sermones* —, quos Fac. III, 2, *codicem mysticum* dixit, Ebediesu l. c., p. 33, *tomum de arcanis* (minus recte Asseman. *De sacramentis* vertit), Theodorus *senex* scripsit (cf. Hesych. l. c.). Brevissimum tertii decimi libri fragmentum, quo Paulus Samosatenus, qui Christum purum hominem habuisset, angelus diaboli dicitur, attulit Fac. l. l., et Hesychius ad illos respiciens praesumpsisse

(a) « — Après qu'il (Julien) fut parti de ce pays, les évêques de la province ayant tenu un concile

eum narrat « libros componere adversus Domini Dei apparitionem. » Neque vero de incarnatione solum illis libris expositum fuisse existimo, sed in universum de arcanis Christianis. Cui sententiae eo nonnihil commendationis adjicitur, quod Simeon presb. et monach. Nestor. saec. XIII nonnulla de sacra coena et baptismo refert (cf. *Assem. Bibl. Or.*, III, 1, p. 565), quae Theodorus in libro *De profundis*, qui nullus nisi de quo sermo est, esse potest, docuisse perhibetur. Nugas quidem affert a Theodoro vix profectas: panis eucharistici a Christo in coena consecrati particulis singulis apostolis distributis, solum Joannem suam particulam usque ad Pentecosten conservasse, ex qua tanquam ex fermento apostoli panem confecissent, quo primam liturgiam in coenaculo celebrarent. Ita fermentum sacrum ex uno in alterum panem eucharisticum per Adaeum et Marim apostolorum discipulos ad Syros Orientales traductum, quod sanctissime asservetur. Porro aquam, quae ex latere Christi effluxisset ab Joanne in urceo collectam fermentum alterum aquae baptismalis fuisse et ab eodem Adaeo Syris Orientalibus traditam: sed sive liber corruptus est, sive, idem enim illud ipse Joannes tradere dicitur, male intellectus, in eo de sacramentis etiam sermo fuit. Caeterum Nestoriani posteriores in multas nugas delapsi sunt. Cf. v. c. Thilo, *cod. N. T. apocr.*, I, p. xxxii sqq.

K. Epistolae.

Denique epistolas hic commemoro, quoniam ex parte certe argumenti dogmatici fuerunt. Photium Theodori epistolas legisse ex *cod. 177* cognoscitur. Ebediesu l. c., p. 35, — *librum Margaritarum*, in quo ejus epistolae collectae sunt. Unum fragm. ex epistola ad Artemium Alexandr. presb. secunda, quod de Trinitate agit, exhibuit Fac. III, 5; tria epistolae ad Dominum, in quibus de naturarum Christi *ένώσει κατὰ εὐδοκίαν* disseritur, ex Anastasii presb. ecloge *χρήσεων δογματικῶν* attulit Jacob. Sirmond. ad Fac. IX, 3. Theodorum autem de Cantico canticorum mea sententia in epistola quadam pluribus exposuisse jam supra p. 61, 62 (col. 47) dixi.

D contre les Pelagiens, Theodore s'y trouva avec les autres et y prononça des anathèmes contre Julien. »

CAPUT V.

DE THEODORI SCRIPTIS ARGUMENTI PRACTICI.

Ad Theodori scripta, quae practica appellari licet, duo hymni referendi essent, si recte ei tribuerentur. Sed eorum alter Ephraemi est (cf. *Assem. l. l.*, I, p. 60) et ut hymnus, qui, *Assem. l. l.*, II, p. 488, teste, in *cod. quodam Syr. bibl. Vatic.* inest, magis Theodorus sit ego quidem valde

vereor. In Theodoro nemo facile ingenium poeticum agnoscat. Rectius vero haec scripta ei vindicanda:

A. *Tomus de sacerdotio*. Cf. Ebedi. l. l., p. 83.

B. *Tomus ad monachos*. Cf. Ebedi. l. l., p. 34.

C. *Oratio de legislatione.*

Theodorum hac oratione finem suis lucubrationibus imposuisse perhibet Ebedi. l. c., p. 35. Assemanus l. c. innuere videtur orationem ὅτι Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης εἰς ὁ νομοθέτης in Chrysost. Op. ed. Montf., VI, p. 403 sq., si non Chrysostomi, eam Theodori esse, quam Ebediesu memorasset. At vero neque Chrysostomi (cf. Montf. l. l., p. 400 sq.) nec Theodori est. Ab hoc enim illius indoles plane abhorret. Orator ille nescio quis τὴν ἁγίαν παρθένον καὶ θεοτόκον Μαρίαν πρεσβεύουσαν ὑπὲρ ἡμῶν appellavit, p. 415, et πολέμους ac βαρβάρους, qui extinguendi essent memoravit p. 413, atque hæc quidem et alia hujusmodi orationem illam Justiniani ætate aut non multo post conscriptam esse argumento sunt.

D. *Liber ad baptizandos.*

Liber qui in Act. conc. Const. II *ad baptizandos*, Facundo IX, 3, male, *ad baptizatos*, et Mario Merc., vocabulo κατηχισμός perperam Latine facto, *catacismus* dicitur (a), sermones erant ad baptizandos habiti (b), in quibus Theodorus temporum rationibus adductus illud multis cavit, ne baptizandi de Christi naturis ac persona male sentirent. Ita vero in adversariorum reprehensionem incurrit, quorum studio hæc libri illius fragm. debemus: Mar. Merc. l. c., p. 704 (prima alia versione Fac. IX, 3, item media Act. C. C. II, IV, 35; Vig. C. 35); Act. C. C. II, IV, 36-39 (Vig. C. 36-39); 41, 42 (Vig. C. 41-43); 40 (Verbis *ex interpr. sec. Matth. Ev.* ne decipiaris. Vig. C. 40); Act. V, p. 98. Si non in omnibus, in pluribus tamen hujus libri exemplaribus propter argumenti necessitudinem fuisse credo Theodori:

- 1) *Interpretationem symboli CCCXVIII SS. Patrum*, cujus fragmentum legitur in Act. C. C. II, IV, 31 (Vig. C. 31; Pelag. ep. 3, *Ad Eliam*, l. c., p. 450), et
- 2) *Symbolum*. Hoc certe in illo libro fuisse Theodori adversarii testantur, Fac. III, 5, quandoquidem sermonibus nonnisi sermones ad baptizandos intelligunt. Jam vero hunc librum unum eundemque fuisse existimo, qui ab Ebedi. l. c., p. 33 *tomus de fide* dicitur. Sed de famoso illo *Symbolo* pluribus dicendum.

(a) Titulus libri hic fuit: Κατηχισμός (vel Κατηχήσεις, cf. Chrysostom. Opp. ed. Montf. II, p. 225) πρὸς τοὺς βαπτιζομένους, h. e., τοὺς βαπτίζεσθαι μέλλοντας. V, quæ disputavit Touttée Opp. Cyrill. Hieros. Par. 1720, I, p. cxvi.

(b) Cf. Mar. Merc. l. c., p. 704, *ex octavo sermone catacismi*. — Act. C. C. II, V, p. 98, *in allocutionibus, quas fecit ad baptizandos*. — Nec alius nisi hic liber Theodori sermones sunt, quos ejus adversarii memorant. Fac. III, 5.

(c) Græce legitur in Act. C. Eph. l. c., p. 1515 sq. [Walch. *Bibl. symb. vetus*. Lemgovix 1770, 8, p. 205 sq.], Latine, diversæ autem sunt versiones, ap. Mar. Merc. l. c., p. 626 [Walch. l. l., p. 206 sq.], in Act. C. Eph. l. c., in iisdem, sed alia versione in Steph. Baluzii *Nova coll. concil.* cum suppl. ad coll. Phil. Labbei., Paris. 1707, p. 532

A Antonius et Jacobus, presbyteri, qui cum litteris commendatitiis ab Anastasio et Photio, presbyteris Nestorianarum partium studiosis, acceptis Constantinopoli Philadelphiam venerant, ἐκθεσὶν τινα δογμάτων ἀσεβῶν secum attulerunt, cui ut hæretici nonnulli (τινὲς τῶν ἀπὸ Λυδίας ὁρμωμένων αἰρετικῶν, Quartodecimani) ad ecclesiasticam formulam redituri subscriberent curarunt. Hæc a Charisio, presbytero et œconomo ecclesiæ Philadelphensium, ad concilium Ephesinum delata, quod pœna interposita cavit, ne quis hæreticum ad aliud ac Nicænum Symbolum adduceret neve quæ ista fidei expositio præciperet, sentiret. Cf. Act. C. Ephes. act. VI, Hard. l. l., I, p. 1511 sqq. Hac de re acta Chalcedone rursus relecta, cf. Act. C. Chalc. l. l. II, p. 246 sq. Sed quæ in illis actis exhibetur pravæ fidei expositio, ea in Act. C. Const. II, IV, 71, Theodori Mopsuesteni assertur atque ad eandem haud dubie etiam Leont. Byz., l. c., p. 687, respexit. At vero Theodori eam esse negavit Fac. III, 2, cum in Act. syn. Eph. ei non tribueretur et Cyrillus Orientalibus scripsisset: «Prolata est in s. syn. Eph. diffinitio veluti a Theodoro deposita, sicuti offerentes dicebant» (v. etiam Cyrill. Opp. l. c. p. 200). Addit præterea III, 5, Theodorum, cujus contra hæreticos pugnæ et studium rectorum dogmatum Cyrillus laudasset, Trinitatem negare non potuisse. Nugæ. Neque enim obscurum est, cur Theodorus Ephesi illo modo taxatus sit. Nam nondum eo usque clarissimi viri, paucis annis ante mortui, reverentia evanuerat, ut non satius videretur ejus memoria intacta doctrinam rejicere, idque vere dictum esse ipsa Cyrilli illa verba documento sunt. Quanquam jam Marius Mercator l. c., p. 626, illud *Symbolum* Theodori esse testis est gravissimus. Ipsa autem *Symboli* (c) indoles prorsus Theodorea est, sive ad doctrinam respicis; attende v. c. ad vocc. δεσπότης, συνάφεια, ad rationem qua duplex Christi persona negatur, et ad ea quæ de utroque Adamo ac de utraque καταστάσει præcipiuntur; sive ad orationem (d). Cæterum non temere Theodorus potestatem *Symboli* conficiendi sibi sumpsisse existimandus est. Cf. Binghami *Origin. eccl. conv.* Grischov. I, Hal., 1751, p. 118 sq. Illud autem egit, ut novum suum *Symbolum* ad temporis necessitates plane compositum,

sq. et app. Mar. Merc. l. c., p. 664, in Act. C. Chalced. II, l. c., p. 247 sq. [Walch. l. c., p. 209 sq.], in Act. C. Const. II, l. c. Ultima autem verba, πᾶς ὁ μὴ ποιῶν τὴν ἁγίαν ἡμέραν τοῦ Πάσχα — non Theodori esse, sed propter usum *Symboli* in Ecclesia Philadelphensi esse adjecta facile intelligitur. Desunt etiam in verss. ap. Mar. Merc. l. c., p. 626, et in Act. C. C. II, l. c.

(d) Theodoro *Symbolum* recte tribuerunt Garner. *ad Mar. Merc.*; Zorn. *Opusc.* S I, p. 202; Walch. l. c., p. 213; Schroeckh l. c., XVIII, p. 264; al. Vana sunt quæ contra monuit Basnag. *Thes. monum.*, I, p. 14, § 10: «Nestorio tribuit (*symbolum*) Manuel Galeca l. II *Contra Græcos*, Bellarm., III, 5, *De Christo*, et Petav. l. X, *De Incarn.*, c. 9, § 4. Fabric. l. l., p. 360. In Bellarm. et Petav. l. c. nihil hujusmodi. Galecæ quæ huc pertineant non legi.

illis imprimis hæreticorum erroribus præclusis in quos incidere tum proclive esset, genuinam fidem animis infingeret.

E. Liturgia.

Theodori liturgiam veterum solus Leont. l. c., p. 687, Græca ex codd. attulit Euseb. Renaudotius *Liturg. Or. coll.* II, p. 582: Τολμᾶ (Θ.) καὶ ἕτερον κακὸν τῶν εἰρημένων οὐ δεύτερον. Ἀναφορὰν γὰρ σχεδιάζει ἐτέραν παρὰ τὴν πατρόθεν ταῖς ἐκκλησίαις παραδεδομένην, μήτε τὴν τῶν ἀποστόλων αἰδεσθεὶς (a), μήτε τὴν τοῦ μεγάλου Βασιλείου (b) ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι συγγραφεῖσαν λόγου τινὸς κρίνων ἀξίαν· ἐν ᾗ ἀναφορᾷ βλασφημιῶν, οὐ γὰρ εὐχῶν τὴν τελετὴν ἀνεπλήρωσεν· posterioribus vero temporibus Nestoriani (c) sæpissime commemorant, nec dubito quin Theodorus temporum rationibus adductus liturgiam condiderit, quod cuique episcopo licuit. Cf. Bingham. l. l. I, p. 417. Omnino vero ejus æquales in rebus liturgicis, quæ emendatione egere vi-

derentur, operam collocasse accepimus. Sed quaeritur utrum illa Theodori liturgia, quæ apud Nestorianos in usu est (d) quamque Renaudot. l. l., II, p. 616-621, Latine exhibuit (e) genuina integre sit, an vero minus. Difficilis hæc quaestio eo difficilior redditur quod Renaudotius recentissimis codd., altero mutilato, altero mirum in modum interpolato usus est. Cf. l. l., p. 566. Auguror tamen nonnulla tantum, quæ Nestorianismum redolere viderentur interpolando dempta esse.

Omnino de liturgiis veterum (f) tria tenenda: primum earum antiquissimas sensim ac paulatim exstitisse; alterum, clarissimos Ecclesiae doctores, quorum liturgiæ laudantur, non tam novas cudisse quam quæ in usu essent plus minusve auxisse atque emendasse; tertium, has ipsas etiam auctas atque emendatas liturgias cum multo usu tererentur, tempore majores minores subiisse mutationes. Ex quibus efficitur, Theodori liturgiam, ut genuina

Sed Facundum Nestorio illud ascribere errore perhibuit Walch. l. c. — Ἐκθεσιν πίστεως περὶ τῆς ὁρθῆς ὁμολογίας ἦτοι περὶ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος Justinus Martyri, in cuius Opp. legitur ed. Paris. 1636, fol. [Colon. 1686, fol.], p. 372 sq. male tributam esse certum est (v. v. c. Oudin. l. l. I, p. 199); eam vero a Theodoro Mops. profectam esse multis docere studuit Jablonski in *Thes. epistol. Lacroz.*, I, p. 193 sq. Tantum non omnia, quæ v. d. disseruit, nugatoria sunt, nec necesse est, ut hanc opinionem, quam a quoque, qui Theodorum satis noverit, repudiatum iri confido, refutem; sed quid mihi de memorabili illa fidei expositione videatur dicam. Ego vero propter l. p. 386: Εἰπατε ἡμῖν, οἱ τὸν Χριστιανισμὸν πρεσβεύειν προσποιούμενοι, οἱ ἐπ' ἀναιρέσει τῶν δύο φύσεων τὰ τοιαῦτα καὶ ζητοῦντες καὶ προΐσχυόμενοι, οἱ τὰ τῆς κράσεως καὶ συγχύσεως καὶ τῆς ἀπὸ σώματος εἰς θεότητα μεταβολῆς ἵνα κραθῇ τὰς τοιαύτας ἐπαπορήσεις πραγματευόμενοι, οἱ ποτὲ μὲν εἰς σάρκα τὸν Λόγον τετράφθαι λέγοντες, ποτὲ δὲ τὴν σάρκα εἰς Λόγον οὐσιωθῆναι. — quo quidem solo scriptor adversarios, qui alii ac Monophysitæ esse vix possunt (v. omnino p. 385-387), impugnat, eam haud multo post sæc. v medium compositam esse affirmo atque huic sententiæ rationes belle respondent, quibus scriptor videtur cum Nestorianismo junctus fuisse. Sed hac de re diversimode disputatum. Sic le Quien (*Diss. Damasc. Opp. Joan. Damasc. I, p. LXII*) in Expositione fidei nonnisi Nestoriani veneni indicia atque argumenta deprehendit, nulla contra Nestorianismi sic dicti vestigia Salig (*De Eutychian. ante Eut.*, p. 358). Neuter recte. Imo si modo memineris, Nestorianismum eo tantum ab orthodoxa formula discrepare, quod Christi naturæ tanta perspicuitate rationis, cuius discriminare proprium est, discernuntur, ut duplicem Christi personam, etsi invitus afferas, a quo errore facile alii nascuntur, eum tamen interpretando cum orthodoxia conciliari posse, non sane inficiandum, scriptorem illum in pluribus Nestorianum sese prodere neque eo offendes quod fidei illa Expositio a pluribus veteribus (cf. Fabric. l. l., VII, p. 65), quorum nullus Leontio Byz. antiquior est, genuinus Justinus M. fetus habitus est (*). Quæ ille nescio quis p. 381-385 disputavit, manifesto Nestoriana sunt eaque arte ad orthodoxorum sensus trahere vel ideo non licet, quia in solos Monophysitas invectus est. Ne multa,

erat ille Nestoriana formula initiatus, fortasse schoke Antiochenæ discipulus (Muenther in Staudlini et Tzschirneri *Archiv für Kirchengesch.*, I, p. 25), qui a contentionum strepitu aliquatenus remotus libello suo paci consulere studuit. Itaque etiam atque etiam inculcat, quam reconditum sit Incarnationis mysterium, atque ab eorum temeritate abhorret qui illud prorsus perspexisse sibi videntur. Oratione usus est hic illic verbosa, in qua multum diligentiae posuit. Quid quod Atticam elegantiam æmulatus est? cf. v. c. p. 572, ὕγιᾶ, p. 375, αἰ, ὕεῖς, p. 385, ὕεσι, p. 381, δοξάζειν, putare. Eos, ad quos locutus est, modo τοὺς τῆς Ἐκκλησίας τροφίμους p. 375; modo τοὺς Ἐκκλησίας ὕεῖς p. 375; modo τοὺς Ἐκκλησίας παῖδας, p. 382, appellavit. Reliqua notatu digna, dogmatica imprimis ne longus sim, hic prætereo.

(a) Hæc quæ sit nesciunt. Mea sententia ea intelligenda quæ tunc vulgo in usu erat cujusque originem illius temporis credulitas ab apostolis repetiit. Nec minus probabile eandem eam fuisse, cujus pannos ex genuinis Chrysostomi scriptis collegit Bingham. l. l., v, p. 193 sq.

(b) Superest Basilii liturgia Græce, Syriace et Coptice, sed in diversis linguis admodum inter se discrepat. V. Renaud. l. l., I, p. 1 sq.; p. 57 sq.; II, p. 548 sq. (Op. Basil. ed. Garn., II, p. 674 sq.). Sane interpolata est variasque temporum injurias experta, sed cur neque illam neque adeo ullam aliam a Basilio profectam esse dicas non video. Illud modo rite perpendas velim, qua ratione novæ liturgiæ confectæ sint.

(c) Sobensem eam, quæ in libris missalibus nec vero in Theodori operibus esset omisisse credo. Alius argumenti erat tomus *De arcanis* (sacramentis), ad quem Assem. al. librum *ad baptizandos* et liturgiam retulerunt. Vide supra.

(d) Assemano teste l. l., III, II, p. 228, exstat in omnibus missalibus Nestorianorum libris. B.s legitur in codd. Amidensibus; cf. Assem. l. l., I, p. 581, 585.

(e) Fabric. l. l., X, p. 361: « Fragmenta ex liturgia Syriace et Lat. ap. Rich. Sim. ad Gabriel. Philadelphum, p. 148 sq. » Errorem Renaudoti l. l., II, p. 625. correxit Assem. l. l., III, II, p. 228, additis verbis Syriacis.

(f) Cum fructu cf. de his Bingham. l. l. v. p. 411 sq.

(*) In Justinus Opera fortasse propter prima verba Ἰακωβὸς τὸν κατὰ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων λέξαντες ἐλεγχεῖν — se insinuavit.

sit, integram non esse (a), quanquam quæ dempta A
quæve addita sint incertum. Ut vero quid de au-
thentia statuendum explicemus, paulo altius repe-
tendum. Nestorianorum quatuor sunt liturgiæ,
quarum prima SS. apostolorum (Adæi et Maris)
dicitur (v. Renaud. l. l. II, p. 584-597). Usitatissima
est, antiqua etiam, sed temporum decursu valde
mutata (cf. v. c. p. 588, ubi sacerdos Mariam orat,
ut pro se Filium deprecetur). Secunda est Diodori,
nondum quantum scio edita. Renaudotium, qui
nullam Diodori liturgiam fuisse dixerat l. l., II,
p. 569, 575, 622, quemque La Croze *Hist. du*
Christ. des Indes, I, p. 322 (Cf. ejus *Remarques sur*
l'hist. du Chr. des Indes, Halle 1757, p. 15) secu-
tus erat, refutavit Assem. l. l. III, I, p. 29, 50;
vide etiam p. 236. Tertia Theodori a Dominica B
prima Annuntiationis usque ad Dominicam Palma-
rum celebrata, eo imprimis a prima differt, quod
sacerdos prolixius loquitur. Quarta denique Ne-
storii (Renaud. l. l. II, p. 626-638), quinquies sin-
gulis annis celebrata, eandem quam Theodori in-
dolem refert, nisi quod verbosior est. Est quidem

(a) Hæc conjectura, siquidem conjecturam dicis,
quod per se certum est, immerito Renaudotio l.
I., p. 578, inutilis neque ullis argumentis fundata

antiqua, sed Nestorio perperam tribuitur. Quan-
quam cur hoc factum sit, vestigia quædam veteris
liturgiæ Constantinopolitanæ produnt, quæ in ea
videntur inesse. Jam cum prima illa et quarta (de
secunda nihil loquimur) falso ad auctores quos-
dam referantur, idem in tertiam cadere male con-
cludas. Illud enim non nugati sunt Nestoriani, imo
facilem errorem admiserunt. Vulgaris illa et a Pa-
tribus accepta liturgia facile ab apostolis, altera
aliunde ut videtur allata facile a Nestorio repetita.
Sed cum Theodorum liturgiam composuisse con-
stet, ego quidem illam ei ascripserim. Ultra tamen
probabilitatem progredi non audeo. Ex interna li-
turgiæ indole hanc in rem nihil efficitur. Nam ut de
lingua sileam, doctrina in libris liturgicis nec do-
gmatica perspicuitate enucleatur neque ea assertur
nisi quæ in cœtu, cui destinati sunt, recepta est.
Nestorianismi autem indicia manifesta non solum
Nestorii illa liturgia, ut Renaud. l. l. p. 643, 644,
existimat, sed reliquæ etiam continent, ea nimirum
quæ in liturgias cadere possunt.

dicatur. Argumenta credo sat multa suppeditabunt
varii Nestorianorum libri missales.

EXCERPTUM

EX LEONIS ALLATII DIATRIBA DE THEODORIS

(NUM. LXV.)

(Edidit et notis illustravit card. Angelo Mai, in *Bibliotheca nova Patrum*, t. VI, p. 116.)

Theodorus Mopsuestenus Diodorum Tarsi epi- C
scopum audiit, et Flavianum Antiochenæ Ecclesiæ
antistitem; eorumque dogmatibus enutritus et clare
atque fortiter elaborare edoctus, ut ait Domnus
Antiochenus *ad Theodosium imperatorem*, et Joan-
nes in sua *ad concilium Orientalium epistola*, hære-
ticorum catervis immissus est. Fuit Joannis Con-
stantinopolitani episcopi condiscipulus, erudiitque
Nestorium, ut præter alios habet Evagrius *Histor.*
eccles. lib. I, cap. 2, et Anthiochenæ Ecclesiæ tum
ipse Theodorus, tum Nestorius, exstiterē presby-
teri. Sed Theodorum Mopsuestenum episcopum con-
cionantem Antiochiæ audiebat Nestorius adhuc
presbyter, insignis et ipse in docendo, ut Genna-
dius cap. 53 testatur, et ex tempore declamator. D
Antequam episcopatui præesset, in eremum sece-
dens solitariam vitam egit, sed mundi illecebris
et luxuriæ sordibus pellectus, quam amplexatus
fuerat vitæ vale dicens, in mundum confugit, et
desertor factus est: postmodum dictis Chrysostomi
resipiscens, delictorum veniam impetrat, et deser-

tum vitæ institutum denuo exosculatus, usque-
quo licuit continuavit. Tandem episcopus factus,
in pace catholicæ communionis, non solum sine
ulla querela, sed etiam cum gloria magna defun-
ctus, ut notat Facundus Hermianensis *pro trium*
capitulorum defensione lib. VIII, cap. 1, ex Joanne
Antiocheno, agonibus adversus Arianos, et Euno-
mianos, et alios hæreticos plurimis per omnem
suam vitam ubique decoratur, et a synodo Chalce-
donensi, a Joanne Constantinopolitano atque Gre-
gorio Nazianzeno, superstes, et post obitum, a
Joanne et Domno Antiochenis, et tota synodo Orien-
tis, atque Cyrillo Alexandrino, et Proclo Constan-
tinopolitano contra adversariorum calumnias mul-
tiplici ratione defenditur. Et sane, cum adhuc in
vivis esset, ob dogmata neminis offensionem incur-
risse probat quoque Leontius *De sectis* act. IV, 3.
Περὶ δὲ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐγένοντο δύο ἄνδρες
μεγάλοι, Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ ἐπίσκοπος, καὶ Θεόδωρος
ὁ Μοψουεστίας, οἱ τινες ἀντηγωνίσαντο πρὸς Ἀρει-
νοὺς, καὶ Μακεδόνην, καὶ Ἀπολλινάριον, καὶ τὴν ὅλην

Γραφήν ὑπεμνημάτισαν, καὶ ἐν τιμῇ ὄντες μεγάλην ἀπέθανον, καὶ οὐδεὶς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν ἐπελάθετό τινος αὐτῶν, ἀλλ' ἐγκώμια ἔγραψαν εἰς αὐτοὺς πολλοί· καὶ Βασίλειος γὰρ αὐτοὺς ἐγκωμιάζει, καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὑστερον δὲ κινουμένου τοῦ Νεστοριανοῦ δόγματος, ἠναγκάσθη Κύριλλος, ὁ πρῶτος αὐτοὺς ἐπαινῶν, κατὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν γράψαι, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτῶν ἰσχυρίζετο τὸ δόγμα αὐτοῦ ὁ Νεστόριος· ὑπομνηματίσαντες γὰρ οὗτοι τὴν ἁγίαν Γραφήν, οὐκ ἔστησαν ἄχρι τοῦ δέοντος· ἀλλὰ βουλευθέντες μερίσαι τὰς ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, φωνάς, τὰς μὲν τῇ θεότητι, τὰς δὲ τῇ ἀνθρωπότητι, εὐρέθησαν δύο ὑποστάσεις τοῦ Χριστοῦ καὶ διαίρεσιν εἰσάγοντες. Καὶ δι' αὐτὸ ἠναγκάσθη ὁ Κύριλλος κατ' αὐτῶν γράψαι, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτῶν ἰσχυρίζετο τὸ δόγμα αὐτοῦ ὁ Νεστόριος. Διὰ τοῦτο δὲ ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν οὐδεὶς αὐτοῖς ἀντεῖπεν· ἐπειδὴ τὸ μάχεσθαι πρὸς τὰς μεζούους αἱρέσεις, ἔσκεπε τὰ τοιαῦτα δόγματα. Μετὰ δὲ χρόνον ὀλίγον τοῦ ἀποθανεῖν Θεόδωρον καὶ Διόδωρον, ἀνέστη ἡ ἀῖρεσις Νεστορίου· *Exstiterunt iis temporibus magni quidam duo viri, Diodorus episcopus Tarsi, et Theodorus Mopsuestiae, qui et adversus Arianos, et Macedonium et Apollinarem pugnabant, universasque Litteras sacras commentariis illustrarunt, et in pretio habiti mortem oppetierunt, nec ipsis vivis quisquam dictum aliquod eorum reprehendebat, imo complures scriptis encomiis eos celebrarunt; nam et Basilius, et Joannes Chrysostomus eos prædicant. Verum postea moto dogmate Nestoriano, coactus est Cyrillus qui et ipse pridem eos laudasset, adversus eorum opera scribere (a), quia dogma suum Nestorius ex iis confirmaret; namque editis illi in sacras Litteras commentariis intra fines non constiterant, sed cum distribuere vellent sacrarum Litterarum voces, alias ad divinitatem, alias ad naturam humanam relatas, deprehensum est eos duas Christi hypostases et divisionem quamdam introducere. Quam ob causam Cyrillus adversus ipsos scribere coactus fuit, confirmante dogma suum ex iis Nestorio. Vivis quidem ipsis cur nemo contradixerit, factum ideo, quod pugnandi contra sectas majores necessitas ejusmodi dogmata tegeret. At paulo postquam diem Theodorus ac Diodorus obiissent, suscitata Nestorii fuit hæresis. Post mortem etiam a multis laudatum, et, licet id a multis summopere postularetur, ab ejus damnatione abstinuissent Patres, narrat idem Leontius act. vi, 4: 'Ὁ δὲ Ἰβας καὶ αὐτὸς Νεστοριανὸς, ὡς δηλοῖ ἡ γραφεῖσα παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς Μάριν τὸν Πέρσην, ἐν ᾗ ἄνω καὶ κάτω ἐπαινεῖ τὸν Θεόδωρον, ἀφ' οὗ τὰ ἴδια δόγματα ἰσχυρίζετο ὁ Νεστόριος. Ibas autem et ipse Nestorianus fuit, quemadmodum ab eo perscripta ad Marim Persam epistola docet, in qua sursum deorsum Theodorum laudat, cujus auctoritate dogmata sua Nestorius confirmabat. Et infra: 'Ἀλλὰ πάλιν ἐπαποροῦσιν, ὅτι Καὶ διὰ τί μὴ ἀπῆτησεν αὐτὸν ἀναθεματίσαι Θεόδωρον, ἀλλ' ἐδέξατο τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Μάριν, ἐν ᾗ πολλὰ ἐστὶν ἐπαινῶν*

(a) Ex Cyrilli libris, nunc deperditis, *Adversus Theodorum Mopsuestenum et Diodorum Tarsensem*, fragmenta nos edidimus in *Nova Patrum biblio-*

τὸν Θεόδωρον; "Ὅτι καὶ τοῦτο πρότερον μᾶλλον ἐγκαλέσαι τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ ὠφείλον, ἢ περὶ τῇ συνόδῳ· αὐτὸς οὖν ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος ζητησάντων τινῶν ἤδη ἀναθεματίσαι τὸν Θεόδωρον, φαίνεται γράφων πρὸς Πρόκλον, ὅτι οὐ δεῖ ἀναθεματίζειν· οἱ γὰρ Ἀνατολικοὶ πάντες, φησὶ, μέγαν ἔχουσι διδάσκαλον τὸν Θεόδωρον· καὶ ἐὰν αὐτὸν ἀναθεματίσωμεν, μέγα σχίσμα ποιούμεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἀνατολικῶν· ὧν εἷς καὶ Ἰβας μὴ ἀνασχόμενος αὐτὸν ἀναθεματίσαι. "Ὁ γοῦν ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐκώλυε, πῶς τοῦτο ποιῆσαι εἶχεν ἡ σύνοδος; *Sed rursus objiciunt, cur ab eo non requisierit, ut Theodorum anathematizaret, imo scriptam ad Marim epistolam receperit, in qua Theodorum frequenter Ibas prædicat? nimirum et hoc potius de sancto Cyrillo queri debebant, quam de synodo; nam sanctæ memoriae Cyrillum, cum nonnulli hoc ipsum quærent, ut Theodorus anathemati subjiceretur, ad Proclum scripsisse constat, minime Theodorum anathematizari debere: nam Orientales, inquit, universi Theodorum pro magno doctore habent, quem si anathemati subjecerimus, in Orientalium Ecclesia dissidium ingens excitabimus: quorum unus est Ibas, qui eum anathematizari non patietur. Quod ergo sanctus Cyrillus fieri prohibebat, quo pacto synodus facere poterat? Nec aliud innuisse videtur Eulogius Alexandrinus in oratione De unione Theodosianorum et Gainitarum apud Photium cod. 227. Κύριλλος δὲ τοῦ Μοψουεστίας Θεόδωρον κατὰ τὴν Ἑῶαν ὡσαύτως ἀνακηρυττομένου τῆς κοινωνίας οὐκ ἀφίστατο· ἐώρα γὰρ ἀκηράτοις σωζόμενα δόγμασι τὰ τῆς εὐσεβείας καιριώτατα· Cyrillus vero a Theodori Mopsuestiæ episcopi per Orientem eodem anathemate percussὶ communionē non abstinuit; videbat enim sinceris dogmatibus servari præcipuos religionis articulos.*

Quidquid tamen hi asserant, certum est Theodori dicta quæ Nestorianæ hæresi favebant, vel extra catholicæ fidei normam, sive suis in scriptis, sive in aliorum commentariis fuerant disseminata, nunquam fuisse ab orthodoxis Patribus approbata, quinimò a pluribus privatim, tum demum in concilio V generali una cum Theodoro ipso, ut hæretica et catholicis auribus noxia rejecta, et anathemati subiecta, et Theodori memoriam e diptychis protrusam, ut tradit Justinianus imperator in edicto (b) *Εἰδο-*

τες ὡς οὐδέν. Θεόδωρος δὲ τῇ οἰκείᾳ ἐντελευτήσας ἀσεβείᾳ, ἀπὸ πάσης Ἐκκλησίας ἐξεδιήθη. Ἀμέλει τοι καὶ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς ἐν Μοψουεστίᾳ Ἐκκλησίας, ἐν ᾗ λέγεται ἐπίσκοπος γεγενῆσθαι διὰ τὰς βλασφημίας, δι' ἃς περ Ἑλλησί τε καὶ Ἰουδαίους, καὶ Σοδομίταις παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων συνηριθμήθη, ἀπῆλειψαν ἐξ ἐκείνου τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας διπτύχων τὴν τοῦτου προσηγορίαν, ὡς τὰ περὶ τούτου συστάντα κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας ὑπομνήματα δείκνυσιν. *Theodorus vero in sua impietate mortuus, ab universa Ecclesia proscriptus est. Quin et tota Ecclesia Mopsuestena, cujus episcopus fuisse dicitur, propter ejus blasphemias,*

theca, t. IV, p. 451-455; deque ea re plura ibi diximus in adnotationibus.

(b) *Conc. Labb. t. V, col. 716.*

quarum gratia a sanctis Patribus, paganis et Judæis, et Sodomitis adnumeratus est, ab illo tempore nomen ejus ex sacerdotum ejusdem Ecclesiæ catalogo seu diptychis expunxit, quemadmodum acta seu monumenta in illa civitate de hoc in episcoporum concilio illius provinciæ testantur. Et in illius locum Cyrilli Alexandrini mentio, qui adversus eum, illiusque dogmata certamen subierat, suffecta fuit, quod plurimorum testimoniis in synodo Mopsuestena probatur. Georgius Cedrenus in synopsi de V generali synodo, p. 376: "Επι δὲ καὶ κατὰ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, ὁδοσκόπου γεγονότος τοῦ Νεστορίου τοῦ ἰουδαϊόφρονος, ἀναθεμάτισαν μετὰ τῆς λεγομένης Ἰβᾶ ἐπιστολῆς· Theodorum quoque Mopsuestenum episcopum præceptorem Nestorii ejus, qui Judaicis erroribus germana sensit, et Ibæ epistolam anathematizarunt. Photius in Bibliotheca cod. 18: Ἀνεγνώσθη πρακτικὰ τῆς πέμπτης συνόδου, ἐν οἷς τὰ λεγόμενα Τρία κεφάλαια ἐτραχταίσθη τὰ περὶ Ὠριγένους, καὶ ἀνεθεματίσθη αὐτὸς καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ· τὰ περὶ Διοδώρου Ταρσοῦ, καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, καὶ αὐτοὶ ὁμοίως ἀνεθεματίσθησαν· Lectæ sunt actiones quintæ synodi, quibus tractatum De tribus, ut vocant, capitulis: de Origene, qui cum scriptis suis anathemate damnatus; de Theodoro Mopsuesteno, et Diodoro Tarsensi, qui et ipsi similiter anathemate damnati sunt. Et Gregorius Magnus lib. vii, epist. 54, tradit sedem apostolicam Sozomeni Historiam suscipere recusare, vel eo solo nomine, quod nimium profusus est in laudibus Theodori Mopsuesteni, et eum Ecclesiæ doctorem fuisse tradit. Sed ipsam quoque Sozomeni Historiam sedes apostolica recipere recusat, quoniam multa mentitur, et Theodorum Mopsuestiæ nimium laudat atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem Ecclesiæ fuisse perhibet. Ubi notat Vossius lib. ii, De hist. Græcis cap. 20: Quod de Theodoro Mopsuestiæ ait, id hodie in Sozomeno non leges, sed in Theodoretō (Hist. v, 40). Quare videri possit μνημονικὸν Gregorii ἀμάρτημα. Sed vero similis est scripsisse hoc Sozomenum in iis quæ perierunt; nam ipse Sozomenus refert in præfatione se Historiam suam produxisse usque ad consulatum Theodosii Junioris septimum decimum, ita ut pene viginti annorum historia desideretur. Plura etiam de hoc alibi leges, et quidem in Chronico Victoris Tununensis apud Casinium, ed. Basnagii t. I.

Pravas Theodori opiniones recitat Theodorus presbyter Rhaitenus in libro De Incarnatione Domini. Μετὰ τοῦτον δὲ τὸν Ἀπολλινάριον, εὐθέως ἀναφαίνεται τις Θεόδωρος τῆς Μοψουεστίας πόλεως οὕτω λεγομένης ἐν τῇ γῇ τῶν Κιλικίων τὴν ἡγεμονίαν λαχὼν, ὃς ἐκ διαμέτρου τῷ Ἀπολλινάριῳ φερόμενος, ὑβρεῖς οὐ τὰς τυχοῦσας τολμηρὰ ψυχὴ καὶ ἀφόβῳ καρδίᾳ καταχέει· τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ἀνθρώπον ἓνα τῶν καθ' ἡμᾶς κοινὸν ἀποκαλῶν, καὶ ἐκ προκοπῆς λαθόντα τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, Θεὸν ὀνομάζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτίσματος ἀξιωθῆναι ἐν πρώτοις τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς, εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντα·

τὸν δὲ Θεὸν Λόγον διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ ἀρετὴν κατ' εὐδοκίαν ἐν αὐτῷ κατοικήσαντα, μεταδοῦναι αὐτοῦ τῆς θεϊκῆς ἀξίας καὶ προσκυνήσεως εἰς ὕστερον κατὰ τὴν τελείωσιν. Ταῦτά τε καὶ ἕτερα πολλά δυσφημήσας τοιαῦτα, δύο φύσεις ἰδιοπεριορίστους φησὶν εἶδέναι ἐπὶ Χριστοῦ, σχέσει τινὶ καὶ μόνον ἀλλήλαις οἰκειωμένας. Δευτέρᾳ καὶ αὕτῃ πλάνῃ τοῦ μίαν φύσιν, καὶ δύο φύσεις ἰδιοπεριορίστους μὴ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὁμολογεῖσθαι ἐν τῷ Χριστῷ. Post hunc Apollinarem, repente exstitit Theodorus quidam Mopsuestiæ urbis, in regione Cilicum, præsulatum nactus, Apollinari plane contrarius, qui contumelias non vulgares audaci animo, et imperterrito corde in Christum Dominum effudit, hominem unum, nostri similem, et vulgarem appellando, qui, ex progressu gratia Dei accepta, Deus nominetur, et a baptismo in Jordane inter primos donum sancti Spiritus sit consecutus, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizatus; Deum vero Verbum, ob excellentem virtutem ejus, libenter in eo habitasse, eique divinam dignitatem impertisse, et adorationem deinceps post consummationem. His et aliis impie dictis, duas naturas inquit se novisse in Christo propriis suis finibus terminatas, solaque habitudine inter se conciliatas. Altera et hæc blasphemia est, unam naturam et duas naturas suis finibus circumscriptas in Christo non recte confiteri. Hæc ipsa Suidas in Lexicon suum retulit voc. Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας· Georgius Cedrenus in Synopsi chronica pag. 381, apud quem Justinianus imp. in Epistola ad synodum: Τούτων δὲ τῶν τεσσάρων συνόδων οὕτω γενομένων, καὶ ἐπιβεβαιωθεισῶν, καὶ κρατουσῶν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, οἱ τὰ Νεστορίου κρατοῦντες ἐσπούδασαν αὐθις τὴν αἵρεσιν αὐτῶν κρατῦναι διὰ τῆς Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας ἀφορμῆς, πολλῶν χεῖρονα τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Νεστορίου βλασφημήσαντος. Ὅθεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἀκολουθοῦντες τοῖς ἡμετέροις πατράσι, καὶ βουλόμενοι τὴν ὀρθὴν πίστιν ἀλώθητον διαφυλάττεσθαι, προτρέπομεν καὶ τούτου τὰς βλασφημίας διεξετάσαντας κατ' αὐτοῦ, καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ ἀποφήνασθαι· πρὸς γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀναριθμήτοις αὐτοῦ δυσφημίαις εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν γενομέναις, ἄλλον εἶναι τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν, ὑπὸ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, καὶ τῶν τῆς σαρκὸς ἐπιθυμιῶν ἐνοχλούμενον, καὶ τῶν χειρόνων κατὰ μικρὸν ἀφιστάμενον πρὸς τὰ κρείττονα τῇ προκοπῇ τῶν ἔργων ἐληλυθέναι, καὶ τῇ ἀρίστη πολιτείᾳ γενομένου ἀμωμον, καὶ ὡς ψιλὸν ἀνθρώπον ἐν ὀνόματι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθῆναι· καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰληφέναι, καὶ υἱοθεσίας ἡξιῶσθαι, καὶ καθ' ὁμοίωσιν βασιλικῆς εἰκόνος εἰς πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν Χριστὸν προσκυνεῖσθαι, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἄτρεπτον ταῖς ἐννοίαις, καὶ ἀναμάρτητον γεγενῆσθαι. Καὶ πρὸς τούτοις, εἶπε τοιαύτην γεγενῆσθαι τὴν ἔνωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸς τὸν Χριστὸν, ὅποταν ὁ Ἀπόστολος ἔφη περὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς· Ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. His quatuor conciliis sic actis, et confirmatis, et auctoritatem in Ecclesia Dei obtingentibus, Nestorii se-

quaces denuo suam hæresim confirmare conati sunt, A opera Theodori Mopsuesteni, qui multo pejora, quam Nestorius ejus discipulus blasphemavit. Nos igitur sequentes sanctos Patres nostros, et volentes rectam fidem sine ulla macula conservare, hortamur vos, ut hujus quoque blasphemias examinantes, de eo et sectatoribus ejus sententiam feratis: nam præter innumera alia, quæ impie in Christum Deum nostrum maledicta evomit, id quoque protulit, alium esse Deum Verbum, alium Christum qui ab animi perturbationibus, et carnis cupiditatibus, molestiam ipsi exhibentibus, paulatim ut a deterioribus desistens, actuum profectu in melius evaserit, inculpatæque optimæ vitæ ratione usus sit, qui ut purus homo, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizatus, per baptismum gratiam Spiritus sancti consecutus, adoptione sit dignatus, et ad similitudinem regiae imaginis Christus in persona Dei Verbi adoratus; et post resurrectionem animo constanti, et peccatorum vacuo fuerit. Præterea pronuntiavit eam fuisse Verbi cum Christo unionem, quæ est ab Apostolo dicta viri cum muliere: « Et erunt duo in una carne. » Theodori item prava dogmata prosequitur Hesychius presbyter Hierosolymitanus in *Historia ecclesiastica*, cujus verba recitantur in V synodo, collat. 5, et alii.

Scripsit innumera prope volumina, in quibus cum aliorum hæreses oppugnat, tum ipse alias et μείζονι τῷ μέτρῳ parturit, et cum Apollinarem refellit, Nestorii impii dogmata expromit. Joannes Antiochenus, et synodus Orientis Ad Proclum Constantinopolitanum, ut est apud Facundum lib. viii, cap. 4: *Nimis animæ nostræ vulneratæ sunt, quia non solum nos viventes tales calumnias ab his, qui conturbare volunt Ecclesias continue sustinemus, sed etiam qui bene de vita profectus est beatus Theodorus, qui quinque et quadraginta annis clare in doctrina præfulsit, et omnem hæresim expugnavit, et nullam alicubi detractionem ab orthodoxis in vita suscipiens, post longi temporis hinc discessum, et post multa certamina, et post decem millia librorum adversus hæreses scripta, et postquam in conspectu sacerdotum et imperatorum et populorum probatus est, periclitatur quæ hæreticorum sunt sustinere, et illis proximus prædicari.* Nos ex tot libris, illos quos adnotare datum fuit, commemorabimus. Primumque sibi locum habeat Ἑρμηνεία τῆς κτίσεως, *Interpretatio creationis.* Legit eam Photius in *Bibliotheca* cod. 58. Ἀνεγνώσθη Θεοδώρου Ἀντιοχείως οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, Ἑρμηνεία τῆς κτίσεως. Ἐν τόμοις ἑπτὰ ἡ πρώτη βιβλος ἐπεραίνετο. Τὴν δὲ φράσιν οὐδὲ λαμπρὸς, οὐδὲ λίαν σαφής. Φεύγων δὲ τὸν δυνατὸν αὐτῷ τρόπον τὰς ἀλληγορίας, καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν τὴν ἑρμηνείαν ποιούμενος· ταυτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα, καὶ ἄχαρίς πως καὶ ἀηδὴς εἶναι δοκεῖ· ἀλλὰ καὶ τὸ Νεστορίου δόγμα, εἰ καὶ πρὸ Νεστορίου ὑπῆρχεν, ὑπερευγόμενος. Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ Μοψουεστίας. *Lectus Theodori Antiocheni liber est cum hac inscri-*

ptione, Interpretatio creationis. Liber primus septem tomis absolbebatur. Stylus illi neque illustris neque valde perspicuus. Fugiens vero, quantum in ipso est allegorias, et historiarum duntaxat expositionem tractans, eadem identidem repetit, et ingratus atque molestus legenti accidit: quin et Nestorii sententiam, quamvis illo prior fuerit, tacite vomit. Hic est Theodorus ille Mopsuestiæ. Multa hujusce videre est in catenis Græcis in *Genesim*. Hujus expositiones non usquequaque probatæ sunt a Philopono in *Hexaemeri expositione*. Photius ibidem: Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ Μοψουεστίας, ὃν καὶ πλεῖστας εὐθύνας Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος, ὡς αὐτὸς φησι, τῆς τοιαύτης ἑρμηνείας ἐν οἰκείῳ τῷ εἰς τὴν Κτίσιν πονήματι ἐδείχθη σπουδαίως εἰσπραττόμενος. *Hic est Theodorus ille Mopsuestiæ, a quo sæpenumero constat Joannem Philoponum, ut ipsemet fateatur, rationem hujusmodi interpretationis bona fide ac serio exegisse in suo De universi creatione opere. Et apertius cod. 45: Καὶ συμφωνῶν ὁ Φιλόπονος σχεδὸν ἐν τοῖς πλείστοις Βασιλείῳ τῷ Μεγάλῳ, ἀντιπίπτων δὲ δι' ὅλου τῷ Μοψουεστίας Θεοδώρῳ, ὃς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐνστήσας, Ἑρμηνείαν τῆς κτίσεως τὸ βιβλίον ἐπέγραψεν· οὗ τὰς δόξας διελέγχων ὁ Φιλόπονος τὴν ἐναντίαν ἐτράπετο.* Atque ut *Basilio Magno Philoponus plurimum fere consentit, sic per omnia Theodoro Mopsuestiæ repugnat, qui idem argumentum aggressus, Interpretationem creationis librum inscripsit, cujus opiniones Philoponus reprehendens*

contra nisus est. Et quod magis est, in V synodo generali, collat. 4, ea tanquam hæretica, et piis auribus noxia condemnantur. Unde etiam colligitur opus in plures libros fuisse divisum (a).

Psalmos quoque Davidicos commentario et expositionibus adornavit. Ex hisce expositionibus quædam recitantur, quibus illius hæresis, et cum Nestorio consensus convincitur, ex commentario scilicet in psalmos viii, xxi, et lxxviii, in V synodo generali, collat. 4, et in psalmum xlviii, a Facundo Hermianensi lib. ix, cap. 4, ut Theodorum ab hæresi defendat. Quod an recte præstiterit, aliorum esto judicium. Nos aliter sentire cogimur, qui scimus has in psalmos expositiones etiam ab ipso Theodoro non fuisse usquequaque probatas. Multa enim sibi effugisse, ut incipienti, quæ maturiore castigatione indigeant, scribit idem ipse ad Cerdonem lib. *De allegoria et historia adversus Origenem* apud Facundum lib. iii, cap. 6, et lib. x, cap. 1: *Ego quidem quod nostra sic laudes, non alii cuiquam imputo, quam amicitiae, quam circa nos habes, quam etiam in multis et magnis rebus semper ostendisti: et maxime quoniam ea quæ scripta sunt in psalmos miraris, quæ etiam primo cæterorum omnium scripsimus. Non autem quantam oportuerat habuimus circa istam rem diligentiam; passi enim sumus quæcunque incipientes, ut evenit, in imperitia scribendi constituti: siquidem et multas immutationes, illo*

(a) Non in creationem tantummodo, id est in *Genesim*, scripsit Theodorus, verum etiam in alios libros V. T. Mihi occurrebant in Vaticanis codi-

cibus sparsim ejusdem auctoris fragmenta id est in *Exodum*, in *Numeros*, in *Josue*, in *Judices*, in *Isaiæ* *Ezechiæque preces*, in *odas*.

tempore quæ nostra sunt susceperunt, quas non est A præsentis temporis enarrare : ex qua causa magis negligenter a nobis composita sunt plurima, et maxime illa quæ prima sunt. Neque negat id Facundus lib. x, cap. 5 : Theodorus ultro semetipsum reprehendens in expositione Psalmorum confessus est, quod negligenter a se composita fuerint plurima, et maxime illa quæ prima sunt, et perhibuit aliqua in suos libros ab Apollinaristis immissa. Rem vero nobis, ut sese habuit, ingenue narrat Hesychius presbyter Hierosolymitanus in *Historia ecclesiastica* : Et iterum bene conversari, iterum in clericatu esse cæpit, et Antiochia relicta in Tarsum transmigravit, ex qua in Mopsuestiam transiit, ordinatus in ea episcopus, nondum Deo volente manifestam impietatis illius prædicationem fieri. Prima autem elementa suæ doctrinæ ex Judaico vaniloquio incipiens, codicem in prophetiam Psalmorum conscripsit, omnes de Domino prædictiones abnegantem. Culpatus vero et periclitatus, contraria sibi dixit non ex voluntate, sed compulsus omnium querimoniis, et codicem ipsum delere pollicitus, latenter conservabat Judaicæ impietatis viaticum : igni enim sua commentaria simulans tradere, malitiose abscondere illecebram conabatur : tempus quidem plurimum, in exiguo loco prava loquens, qui esset merito latebat. Exstat nunc quoque Theodori Antiocheni ἐξήγησις continuata eis τὸν ψαλτῆρα, in psalterium expositio, in bibliotheca Vaticana, in Escoriali Regia, et alibi. Quam ipse vidi, incipit in psalmo secundo, ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀσεβῶν τὸν πρῶτον συμπεράνας ψαλμόν (a).

Necnon ex ejusdem commentario in *Cantica canticorum* recitantur nonnulla in V synodo generali, collat. 4. Quid vero ipse de eo libro senserit, ex eodem audiamus : Cum me pignisset *Cantica canticorum* perlegere, quoniam neque secundum prophetica speciem exposita sunt, neque secundum historiarum traditionem, sicut scriptura Regnorum, neque demonstrativa admonitione studii utuntur, nescio quomodo tuarum litterarum præceptum, de *Cantico canticorum* exigens a nobis irrecusabiliter causam, fecit me circa eam diligentior, violenter quidem. Et sic, nec enim cessavi, et initio ipso lectionis, quasi studiosa alacritate oscitans frequenter, et dormiens, sicut convivio codicis nuptialis, et hoc D regali, percantatus, etc. Reliqua videri possunt in eodem concilio, collat. 4.

(a) Vidit Allatius codicem Vaticanum 617, ubi reapse, initio ducto a psalmo secundo, commentarius dicitur Theodori Antiocheni. Sed tamen errorem non agnovit Allatius; est enim is commentarius Theodoretii, non Theodori, ut ego legens comperi, erroremque in ipso Vaticano indice emendandum manu mea curavi. Imo vero codicis mendum diligenter me jam coarguisse memini in præfatione ad priorem editionem tomi I *Script. vet.* p. xxii. Utique Mopsuesteni plurimæ partes genuinæ commentarii in *Psalmos* editæ postea fuerunt in Corderii catena; sed plurimæ adhuc latent in codicibus, tantoque numero, ut id Mopsuesteni opus propemodum in integrum restitui posse videatur; quod me facturum, vita comite, conjunctis etiam partibus Corde-

Ex ejusdem etiam commentario in duodecim prophetas quædam recitantur in eadem synodo, collat. 4. Et exstant ad hunc diem in *Oseam* P., Εἰς ἐλεγχον τῶν ἀθασανίστως ἐπιβάλλειν ταῖς προφητικαῖς ἐπιχειρούντων φωναῖς · in *Ioel* P., Πρόκειται ἡμῖν τοῦ μακαρίου Ἰωὴλ τοῦ προφήτου τῆς σαφηνείας ἀπάρξασθαι νῦν · in *Amos* P., Πρόδηλον οὖν ὅτι καὶ ὁ μακάριος Ἀμὼς ὁ προφήτης, ὃν ἐρμηνεύειν Θεοῦ χάριτι · in *Abdiam* P., Ἀπεχθῶς ἄνωθεν Ἰδοῦμαῖοι πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ἔσχον · in *Jonam* P., Εἰς καὶ αὐτὸς τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Νέας ὑπάρχων Θεός · in *Michæam* P., Παραπλήσια τοῖς περὶ τε Ὡσηὲ, καὶ Ἀμὼς, καὶ τοὺς λοιποὺς ὁπόσοι · in *Nahum* P., Νινευὶ πόλις ἦν μεγάλη, πλήθει τε κορυῶσα, καθὼς ἡ θεία διδάσκει Γραφή · in *Abbacuc* P., Ἦδη τοῦ Ἀσσυρίου μὲν τῶν δέκα φυλῶν αἰχμαλώτους εἰς τὴν οἰκίαν ἀπαγαγόντος χώραν · in *Sophoniam* P., Οὐ πόρρω τοῦ μακαρίου Ἀμβακούμ τῷ χρόνῳ τὴν προφητείαν ταύτην · in *Aggæum* P., Ὡσηὲ μὲν, καὶ Ἰωὴλ, καὶ Ἀμὼς, καὶ Μιχαίας οἱ μακάριοι προφῆται κοινὸν πρὸς ἅπαντα (b).

In exponendis quoque Novi Testamenti voluminibus sedulam operam collocavit. Hinc ex ejus commentario in *Matthæum* lib. i et iv, quædam recitantur in eadem synodo, collat. 4, et apud Facundum, lib. iii, cap. 2.

Ex commentario item in *Lucam* quædam ipsius afferuntur in eodem concilio, et complura in catenis Græcis in *Lucæ Evangelium*.

C Quemadmodum et ex commentario in *Joannem* lib. i et lib. vi, pleraque, et a Facundo lib. ix, cap. 3, quædam.

Expositionis ejusdem in *Acta apostolorum* meminit Justinianus imperator in Edicto de fide orthodoxa, cujus principium est, Εἰδότες ὡς οὐδέν. Τὸ δὲ χεῖρον ὅτι ἐν τῇ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων γενομένῃ παρ' αὐτοῦ δῆθεν ἐρμηνείᾳ συγκρίνων ὁ αὐτὸς Θεόδωρος τὸν Χριστόν. Quod autem deterius est, etiam in expositione, quam in *Acta apostolorum* composuit, idem Theodorus comparat Christum, etc. Ex hujus expositionis libro i, referuntur aliqua in eadem synodo, collat. dicta.

Illius etiam expositionem in *Epistolam ad Romanos* meminit Facundus, lib. iii, cap. 6. Et ex iisdem quædam adducit. Ex eadem interpretatione quædam recitantur in quinta synodo collat. dicta (c).

Scriptis quoque librum seu commentarium in

rianis, spondere ausim.

(b) Nescio cur Allatius reticeat de Zacharia et Malachia. Utique Zacharias deest in codice Vat. 618, quem solum vidisse Allatium puto. Ibidem tamen Malachias non deerat. Nos vero tandem adepti Columnensem codicem pervetustum cum integerrimo commentario Mopsuesteni ad xii prophetas (quem codicem pretio emptum in Vaticanos pluteos intulimus), præclarissimum hoc Mopsuesteni opus vulgavimus in *Script. vet.* tomo VI; et nuper demum Latinitate quoque totum donavimus.

(c) Partem expositionis hujus in *Ep. ad Rom.* insignem Græce nos edidimus in *Spicil. Rom.* t. IV, p. 499-573.

symbolum Nicænum, sententias Patrum ad suos errores comprobandos detorquens. Justinianus imperator in Edicto supra laudato: 'Ἀλλ' οὐδὲ Θεόδωρος ὁ Ἑλληνάς τε καὶ Ἰουδαίους καὶ πάντας αἰρετικούς τῇ ἀσεβείᾳ ὑπερβαλλόμενος· οὗτος γὰρ πρὸς ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ βλασφημίαις, οὐκ ἠρκέσθη τῷ πρὸς τὴν ἰδίαν πλάνην παρερμηνεύσαι σύμβολον τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ἑκτῶ ἀγίων Πατέρων, ἀλλὰ καὶ περιφρονήσας τούτου, καὶ τὰ ἐξῆς. Neque ipse Theodorus, qui paganos, Judæos, ac omnes hæreticos impietate superavit; huic enim præter alias blasphemias non satis fuit apte ad suum errorem perfidiose interpretari symbolum trecentorum decem et octo sanctorum Patrum, sed contempto illo, etc. Ex hac symboli Nicæni interpretatione quædam referuntur in V synodo, collat. sæpe jam prædicta.

Eoque tandem contempto, scripsit ipse marte proprio symbolum omni impietate plenum, in synodo Ephesina et Chalcedonensi lectum et condemnatum. Idem Justinianus ibidem: 'Ἀλλὰ περιφρονήσας τούτου, ἕτερον σύμβολον ἐξέθετο πάσης ἀσεβείας πεπληρωμένον, ἐν ᾧ ἀναθεματίσαι τοὺς ἐτέρως φρονούντας ἐτόλμησεν· ὥστε ὅσον κατὰ τὴν ἐκείνου μανίαν πάντας τοὺς ἀγίους ἀποστόλους καὶ Πατέρας κατακεκρίσθαι. Τοῦτο δὲ τὸ ἀσεβὲς Θεοδώρου σύμβολον καὶ ἐν τῇ κατ' Ἐφεσον πρώτῃ συνόδῳ, καὶ ἐν Χαλκηδόνι ἀναγνωσθὲν, ὑφ' ἑκατέρας συνόδου μετὰ τοῦ ἐκθερέμενου καὶ τῶν δεξαμένων αὐτὸ κατεκρίθη. Sed contempto illo, aliud procudit symbolum omni impietate refertum, in quo etiam damnare ausus est eos qui aliter ab ipso sentirent, ut, quantum in se situm erat, damnaverit omnes sanctos apostolos et Patres. Hoc autem impium Theodori symbolum et in synodo prima Ephesina et in Chalcedonensi lectum, ab utraque una cum auctore ejus, et id recipientibus damnatum fuit. Cyrillus tamen Alexandrinus, cui in hoc negotio major fides habenda est, symbolum tantum in Ephesina condemnatum dicit, nulla facta de illius auctore mentione, quod jam in vivis esse desiisset. Sic enim in *Epistola ad Proclum*, Constantinopolitanum patriarcham (ed. Aubert, t. V, part. II, p. 200): 'Ἰστω δὲ ἡ σὴ ὁσιότης ὅτι προσενεχθείσης τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ ἐκθέσεως παρ' αὐτοῦ συνταχθείσης, ὡς οἱ προσενηγκόντες ἔφασκον, οὐδὲν ἐχούσης ὑγιᾶς, κατεκλιθήλευσε μὲν αὐτὴν ἡ ἀγία σύνοδος, ὡς διεστραμμένων γέμουσαν ἐννοιῶν, καὶ τὴν Νεστορίου δυσσέθειαν οἶονεῖ πως πηγάζουσαν· κατακρίνασα δὲ τοὺς οὕτω φρονούντας, οἰκονομικῶς οὐκ ἐμνημόνευσε τοῦ ἀνδρὸς, οὐδὲ αὐτὸν ὑπέθηκεν ὀνομαστὶ τῷ ἀναθεματισμῷ δι' οἰκονομίαν, ἵνα μὴ τινες τῇ ὑπολήψει τοῦ ἀνδρὸς προσεσχηκότες ἀποβάλωσιν ἑαυτοὺς τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ δὲ ἐν τούτοις οἰκονομία ἀριστὸν τι χρῆμα καὶ σοφόν· εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐν τοῖς ζῶσιν ἔτι, καὶ σύνοπλος ἦν ταῖς Νεστορίου δυσφημίαις, ἢ συναγορεύειν ἤθελεν οἷς ἔγραφεν αὐτὸς, πέπονθεν ἂν καὶ τὸν εἰς ἴδιον πρόσωπον ἀναθεματισμόν· ἐπειδὴ δὲ ἀπεδήμησε πρὸς Θεὸν, ἀρκεῖ καθάπερ ἐγῶμαι τὰ ἐκτόπως αὐτῷ γεγραμμένα ἐκβάλλεσθαι παρὰ τῶν ὀρθῶς ἐχόντων

¹ Joan. VII, 51.

τὰς δόξας, ὅτε ταῖς αὐτοῦ περιτυχάνουσι βίβλοις· καὶ τὸ περαιτέρω χωρεῖν, θεωρῶν ἐσθ' ὅτε τίχτει πρόφάσεις· Sciat vero sanctitas tua quod expositione, quæ nihil sani habebat, ab eo composita, uti dicebant ii qui eam attulerant, apud sanctam synodum prolata, eam quidem reprobavit sancta synodus utpote perversis conceptibus refertam, et Nestoriana impietate quasi fluentem; eis autem qui ita sapiunt condemnatis, dispensative nullam viri mentionem fecit, nec ipsum nominatim anathemati subjecit propter dispensationem, ne scilicet aliqui magnam viri opinionem spectantes, se ipsos ab ecclesiis separarent. In his vero dispensatione uti, optimum ac prudens est consilium; si enim viveret nunc, et defensor esset blasphemiarum Nestorii, seu tueri suo patrocinio vellet ea, quæ ipse scripserat, utique etiam in propria persona anathemate feriretur: at cum ad Deum nigraverit, sat est, prout ego censeo, quæ absurda et inepta ab eo conscripta sunt, expungi ab iis qui recte sentiunt, quando ejus libri occurrant; ulterius autem progredi, esset plane turbarum causas excitare. Falso itaque Justinianus auctorem symboli damnatum esse asseverat. Facundus lib. III, cap. 2, negat aperte symbolum illud fuisse compositum a Theodoro, et conscriptorem ejus fuisse a dictis synodis condemnatum: Adhuc tamen aliud magnum ac duplex eorum mendacium publicemus: quod Chalcedonense concilium, non Ephesini tantum, verum etiam ipsius Chalcedonensis judicio videri notabile voluerunt dicentes: Theodori symbolum et in Epheso sub sancto Cyrillo synodus, et in Chalcedone damnaverunt, atque anathemati subdiderunt cum conscriptore ejus; cum in Ephesina synodo referatur quidam nomine Charisius presbyter, et æconomus Philadelphię, nescio quos Antonium et Jacobum presbyteros accusasse de societate Nestorii, et docuisse quod non Ecclesię symbolum, sed aliud, conversis Tessarescædecatis hæreticis, qui non cum Ecclesia, sed quartadecima luna Pascha celebra-bant, tradiderunt; nec ibi dicatur, vel ab ipso Charisio, vel a quoquam, illud symbolum Theodori fuisse. Beatus Cyrillus scribens Orientalibus dicit: Prolata est in sancta synodo Ephesina definitio, reluti a Theodoro deposita, sicuti offerentes dicebant. Nec affirmat eam Theodori fuisse, verum neque cum ejus conscriptore, ut isti confingunt refert esse damnatam, quia et nec juste fieret. « Lex enim nostra, » sicut in Evangelio scriptum est, « non judicat hominem, nisi audierit ab eo prius, et cognoverit quid faciat ¹. » Falsum ergo est, et quod dixit apud synodum Ephesinam Theodori symbolum cum suo scriptore damnatum. In Chalcedone etiam non alibi mentio Theodori facta est, nisi ubi ex epistola venerabilis Ibę recitatum est nomen ejus. Cognoscant itaque se nihil suis subreptionibus profecisse, quibus obtinere conati sunt, ut Chalcedonensis synodus sibi contraria videretur, approbans epistolam laudantem Theodorum, quem cum symbolo damnaverit suo. Lege etiam ejusdem libri capitulum quintum,

ubi probatur adversatum fuisse Sabellio, ac tres in Trinitate personas agnovisse, et symbolum istud, in quo negatam perhibent Trinitatem, priorum testimonio non esse Theodori, nec negare eam potuisse, quem beatus Cyrillus adversus Arianorum et Eunomianorum hæreses, viginti forte et adhuc amplius libros, et alia tradit conscripsisse. Quidquid tamen sit, hoc symbolum recitatum est in V synodo generali, unaque cum illius auctore condemnatum, collat. 4. Et postquam lectæ sunt blasphemiae Theodori Mopsuesteni, et impium ejus symbolum, sancta synodus exclamavit: Hoc symbolum Satanas composuit. Anathema ei, qui hoc symbolum composuit. Hoc symbolum Ephesina prima synodus una cum auctore ejus anathematizavit. Unum tantummodo fidei symbolum scimus, quod Nicæni sancti Patres exposuerunt et tradiderunt.

Scriptis præterea contra Apollinarem, illiusque hæreses, plures libros, quos, qui Theodori laudibus favent, summopere prædicant. Theodoretus lib. v *Histor.* cap. ultimo: Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν χρόνον, καὶ ὃν ὁ θεὸς Θεόδωτος τὴν Ἀντιοχείων Ἰθυνεν Ἐκκλησίαν, Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας ἐπίσκοπος πάσης μὲν Ἐκκλησίας διδάσκαλος, κατὰ πάσης δὲ φάλαγγος αἰρετικῆς ἀριστεύσας, τοῦ βίου τὸ τέλος ἐδέξατο. Οὗτος τῆς μὲν Διοδώρου τοῦ πάνυ διδασκαλίας ἀπήλαυσεν, Ἰωάννου δὲ τοῦ θειοτάτου γεγένηται κοινωνός τε καὶ συνεργός· κοινῇ γὰρ τῶν πνευματικῶν Διοδώρου ναμάτων ἀπήλαυον. Ἐξ δὲ καὶ τριάκοντα ἐν τῇ προεδρίᾳ διετέλεσεν ἔτη, κατὰ τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου παραταττόμενος φάλαγγος, καὶ τὸν ληστρικὸν Ἀπολλιναρίου καταγωνιζόμενος λόχον, καὶ τὴν ἀρίστην πᾶν τοῖς θεοῖς προβάτοις προσφέρων. Per id tempus, quo divinus Theodotus Antiochenam regebat Ecclesiam, Theodorus episcopus Mopsuestiæ, qui totam Christi Ecclesiam sua doctrina erudierat, et contra universas hæreticorum phalanges victoriam reportaverat, mortem obiit. Iste et Diodori viri excellentissimi, doctrinæ particeps factus est, et sanctissimi Joannis socius et adjutor: etenim ambo conjunctim sapientiæ præcepta ex spiritualibus Diodori fluentis hauserunt. Triginta sex annis præsulatum gessit Theodorus; neque unquam cessavit tum contra Arianam et Eunomianam sectam velut in acie dimicare, tum clandestinum Apollinaris manipulum impugnare, tum optimam herbam sanctis Christi ovibus suppeditare. Meminit quoque Leontius Byzantius Contra Nestorium et Eutychem. Ex tertio et quarto libro ejusdem operis multa recitantur in V synodo, dicta collat. Profert etiam nonnulla Facundus, lib. iii, cap. 2, et lib. ix, cap. 4, et lib. x, cap. 1. An diversum ab hoc fuerit aliud opus ejusdem contra Synusiastas et Apollinaristas? Synusiastæ dicti sunt Apollinaristæ, quod Dei et hominis Christi unam docerent esse naturam σύγκρατον, id est commistam et compositam, humanam et divinam: ideoque pro-

genitores Eutychianorum, quod idem isti affirmarent, dicti sunt. Facundus lib. viii, cap. 4: Agebat enim Theodorus frequenter tam libris quam sermonibus in populum Contra Synusiastas, sive ut ab auctoris sui nomine sunt vocati, Apollinaristas, progenitores Eutychianæ dementiæ, qui temporibus ejus exorti unam Christi dicebant esse naturam; quibus repugnans, si forte per humanam fragilitatem lapsus invenitur in verbo, quid impium synodus fecit, quod eum tantis attestantibus credidit in sensu mansisse catholico? Sic qui contra Apollinaristas scribebant, κατὰ συνουσιαστῶν scribere dicebantur. Sic Diodori Tarsensis Κατὰ συνουσιαστῶν a Leontio lib. iii, laudatur, et Cyrilli Alexandrini et Theodori Antiocheni eodem titulo ab Anastasio in ecloge χρησέων cap. 5 (a). Quædam ex hoc opere recitantur in V synodo, quæ dicuntur proposita et refutata fuisse a beato Cyrillo collat. 4.

Adversus Arianorum et Eunomianorum hæreses, viginti forte et adhuc amplius libros, et alia præter hæc evangelica et apostolica dicta interpretatus est, de quibus S. Cyrillus refert apud Facundum lib. iii, cap. 3: Et hos quidem labores nullus ausus est increpare, sed dextro decreto honorare studium rectorum dogmatum, quod in eis est; quæ etiam recitantur in V synodo, atque in his illa quæ Facundus commemorat, hoc titulo: Ex secundo libro Cyrilli episcopi Alexandriæ de eo quod unus est Christus contra Theodorum. Sed longe diversa est lectio synodi, qua Theodorus perstringitur, non laudatur. Sic enim habet: Quos quidem libros nollet aliquis increpare, magis autem honoraret, si inesset eis dogmatum rectitudo. Laudari ait potuisse libros Theodori, si nihil pravi docerent: mox vero quædam in illis impia inesse demonstratur.

Item adversus Eunomium pro divo Basilio libros viginti quinque. Legit Photius in Bibliotheca cod. 4: Ἀνεγνώσθη Θεόδωρου Ἀντιοχέως ὑπὲρ Βασιλείου κατ' Εὐνομίου ἐν λόγοις κε'. Ἔστι δὲ τὴν μὲν φράσιν οὐ πάνυ λαμπρὸς, ταῖς δὲ διανοαῖς καὶ τοῖς ἐπιχειρήμασι λίαν πυκνὸς, καὶ ταῖς γραφικαῖς ἀριστα πλουτῶν μαρτυραῖς· κατὰ λέξιν δὲ σχεδὸν τῶν Εὐνομίου λόγων τὴν ἀνασκευὴν ποιεῖται, ἀμαθῇ τε λίαν τῶν τε θύραθεν μαθημάτων, καὶ πολλῷ μᾶλλον τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας διὰ πολλῶν ἐπιδεικνύς· ὁ δὲ Μοψουεστίας γεγωνὺς ἐπίσκοπος οὗτός ἐστιν, οἶμαι. Lecti sunt Theodori Antiocheni pro Basilio adversus Eunomium libri viginti quinque. Est illi phrasis non usquequaque conspicua: sensibus tamen et argumentis nimium quantum densus, sacræ Scripturæ testimoniis egregie abundat. Ad verbum fere Eunomii rationes refellit, imperitum eum valde externarum disciplinarum, multoque magis nostræ theologiæ pluribus ostendens. Hic vero Mopsuestiæ, ut puto, episcopus fuit. Libros infra cod. 177, dicit fuisse viginti octo. Ἔστι μὲν οὗτος ὁ Θεόδωρος ὁ καὶ κατ' Εὐνομίου ἐν εἵκοσι καὶ ὀκτὼ λόγοις οὐκ PP. t. IV, p. 445. Atque huic scilicet Cyrilli scripto testimonium dabat prædicta quinta synodus coll. 4.

(a) Item Cyrillus Contra Synusiastas apud nos Script. vet. t. VII, pp. 10, 15, 27, 290, 295, 302. Quod idem est atque contra Synchyticos. Bib. nov.

ἀγεννώως ἀγωνισάμενος, καὶ τὴν Βασιλείου τοῦ Α
Θεοπεσίτου, μᾶλλον δὲ τῆς ἀληθείας, κρατύνων δόξαν.
Idem hic Theodorus ille est, qui adversus Eunomium libris octo et viginti non segniter depugnavit, et sancti Basilii vel ipsiusmet veritatis potius sententiam confirmavit. Et cod. 138, ejusdem operis meminit, de Eunomii adversus Basilium scripto edisserens: Οὗ περιτυχόντες Θεόδωρος, καὶ Γρηγόριος Νύσσης, καὶ Σωφρόνιος, ὧν ἐμνήσθημεν ἄνωθεν, πολλαῖς αἰκίαις λόγων λωθησάμενοι, οὐδὲν ἥττον τοῦ προτέρου νεκρὸν, καὶ πάσης ἀπόζοντα ἀκαθαρσίας τῷ γεγεννηκότι ἀπέρριψαν. In quod incidentes Theodorus, et Gregorius Nyssenus, atque Sophronius, quorum supra est a nobis facta mentio, multis sermonum plagis non secus quam prius aliud conficientes, jam præ impuritate olidum in auctorem suum projecerunt. An ex hoc vel superiori opere decerpta sunt, quæ recitat Facundus lib. ix, cap. 3, quis, cum neutrum exstet, dijudicabit?

Adversus Origenem de allegoria et historia ad Cerdonem. Unde et Origenianorum odium incurrit. Facundus lib. iii, cap. 6.

Adversus eos qui asserunt peccare hominem natura non voluntate, libros quinque. Legit Photius in Bibliotheca cod. 177: Ἀνεγνώσθη βιβλίον οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, Θεοδώρου Ἀντιοχείως, ὁ Μοψουστίας δὲ ἐστίν, ὡς ἀπὸ τινων ἐπιστολῶν ἐμάθομεν, Πρὸς τοὺς λέγοντας, φύσει καὶ οὐ γνώμῃ πταίειν τοὺς ἀνθρώπους. Διαπεραίνεται μὲν αὐτῷ ὁ πρὸς αὐτοὺς ἀγὼν ἐν λόγοις πέντε, πρὸς δὲ τοὺς ἀπὸ δύσεως τοῦτο τὸ νόσημα νεοσηκότας γράφει τὸ βιβλίον, ὧν καὶ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγὸν λέγει γενέσθαι. Ἐκεῖθεν μὲν ὁρμώμενον, τοῖς δὲ τῆς ἀνατολῆς ἐπιχωριάζοντα τόποις, καὶ συντάττοντα λόγους ὑπὲρ τῆς καινοποιηθείσης αὐτῷ αἰρέσεως, διαπέμπειν τοῖς τὸ πατρῷον ἑδάφος οἰκοῦσιν· ὕψ' ὧν καὶ πολλοὺς ἐκεῖσε πρὸς τὸ οἰκεῖον φρόνημα ἐλκύσαι, ὡς καὶ Ἐκκλησίας ὅλας τοῦ ἀτοπήματος πληρωθῆναι. Lectum est opus Theodori Antiocheni, qui Mopsuestenus ille episcopus est, ut ex quibusdam epistolis cognovimus, hoc titulo: Contra asserentes peccare homines natura, non voluntate. Ea disputatio quinque libris absolvitur, quos adversus occidentales hac labe infectos scripsit. Inde enim oriundum hæresis hujus auctorem in orientis modo regionibus versari, librosque de recens abs se excogitata hæresi compositos ad populares suos in patriam transmittere narrant, ut jam ibi multos per hanc artem in suam pertraxerit sententiam, integrasque adeo Ecclesias absurdis illis imbuerit opinionibus (a). Pete reliqua ab eodem. In hoc etiam multa non sana inspersisse idem Photius adnotavit, et qualisnam fuit in eo opere expressit.

Opus mysticum. Ex cujus libro tertio decimo recitat Facundus lib. iii, cap. 1, verba contra Paulum Samosatenum.

Quod Deus peccatum docuit, et mortem introdu-

xit. Ex eo nonnulla adducuntur in concilio V generali, collatione 4 sæpius laudata.

Librum item ad baptizandos. Ex quo nonnulla afferuntur in V synodo, collat. dicta, et aliqua recitat Facundus lib. ix, cap. 3, ex libro ad baptizatos. Idemne id fuerit, an diversum opus?

De Incarnatione libros xv. Decimo quinto namque libro ipsum totum opus De Incarnatione conclusit, ut refert Facundus lib. ix, cap. 3. Eorum argumenta recenset Gennadius De viris ill. cap. 12: Theodorus Antiochenæ Ecclesiæ presbyter, vir scientia cautus, et lingua disertus, scripsit adversus Apollinaristas et Eunomianos De Incarnatione Domini libros quindecim, ad quindecim millia versuum continentes. In quibus ratione purissima et testimoniis Scripturarum ostendit Dominum Jesum, sicut plenitudinem deitatis, ita plenitudinem humanitatis habuisse. Docet et hominem duabus tantum substantiis constare, id est anima et corpore, sensumque et spiritum non alteram substantiam, sed officia esse animæ ingenerata, quibus spirat, quibus rationalis est, quibus sensibile facit corpus. Quartum decimum autem hujus operis librum proprie de increata et sola incorporea dominaque omnium sancta Trinitatis natura, et de creaturarum ratione disserens, pio sensu cum auctoritate sanctarum Scripturarum explicuit; quinto decimo vero volumine, totum operis sui corpus, citatis Patrum traditionibus, confirmavit et communicavit. Meminit Justinianus in Edicto De fide orthodoxa: Ἀλλὰ καὶ τῶν δύο φύσεων μίαν δύναμιν, ἥτοι δυναστείαν λέγων, ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν φανερός ἐστιν, ὡς καὶ ἐν τούτῳ ἀκολουθεῖ τοῖς εἰρημένοις αἰρετικοῖς, Θεοδώρῳ μὲν λέγοντι ἐν τοῖς περὶ ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διαφόροις λόγοις ἀσεβῶς ἐκτεθεῖσι, Nestorίῳ δὲ ἐν πολλοῖς συγγράμμασιν. Quin et cum duarum naturarum unam virtutem sive potentiam auctor epistolæ asserit, plane se prodit hæreticarum assertionum sectatorem, Theodori quidem, qui idem diversis De Incarnatione libris impie editis affirmat: Nestorii vero in variis scriptis, etc. Et Cyrillus Alexandrinus (t. V, part. ii, p. 198), in epistola ad clericos et Lamponem presbyterum: Ἡτιῶντο δὲ τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἀνατολῆς ὡς ἀποσιωπήσαντας μὲν δῆθεν τὸ Nestorίου ὄνομα, καὶ προσποιουμένους αὐτὸν ἀποστρέφασθαι, μεταπηδήσαντας δὲ ἐπὶ τὰ Θεοδώρου βιβλία τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐν οἷς πολλὰ χαλεπώτεροι τῶν Nestorίου δυσφημιῶν εἰσι κεῖμεναι· πατὴρ γὰρ γέγονε τῆς Nestorίου κακοδοξίας, καὶ τὰ αὐτοῦ λαλήσας ὁ δυσσεβὴς ἐν τούτοις γέγονεν, ἐν οἷς νῦν ἐστίν. Accusabant autem orientales episcopos, quasi tacentes quidem Nestorii nomen, et dissimulantes eum aversari, transilientes autem ad Theodori libros De Incarnatione, in quibus multo peiores Nestorii blasphemias positæ sunt; pater enim fuit Nestorii perfidiæ, et illius dogmata elocutus, irreligiosus in his factus est, in quibus modo est. Multa impia ex lib. i, ii, vii, viii, xii, xiii, et

(a) Hoc Theodorum libro vulnerasse, si fieri potuisset, S. Hieronymum ob ea quæ adversus Pelagianos scribebat, jamdiu philologi agnoverunt.

xiv recitantur in V synodo. Vide etiam Facundum qui sæpiissime illius operis testimoniis utitur. Ea tamen inserta esse ab hæreticis, et Apollinaristis potissimum, testatur idemmet Theodorus, in principio operis, cui titulum fecerat : *De Apollinari et ejus hæresi*. Verba ejus referuntur a Facundo lib. x, cap. 1 : Ante triginta enim jam hos annos De Incarnatione Domini codicem conscripsimus usque ad quindecim millia versuum pertinentem. In quo Arii et Eunomii de hac re delicta, necnon etiam Apollinarii vanam præsumptionem per totum illud opus examinavimus, ut nihil, sicut mea fert opinio, præterirem ex his quæ ad firmitatem ecclesiasticæ orthodoxiæ pertinerent, et ad convincendam eorum impietatem. Sed hi qui omnia facillime præsumunt, et præterea rursum ab Apollinario, qui princeps hujus hæresis fuerat, instituti, omnibus quidem similiter sentientibus opus nostrum manifestum fecerunt, si quo modo aliqua invenirent valentia ad convincendum ea quæ in eo sunt scripta. Quoniam vero nullus contra certamen scriptis suscipere præsumebat, imitati sunt infirmos athletas et callidos, qui, dum non possunt contra fortiores certare, insidiis eos et machinamentis quibus possunt conantur evertere. Scripserunt enim ipsi inter se procul dubio quædam inepta, quæ a nobis unquam minime dicerentur. Denique hæc ipsa in medio nostrorum scriptorum in quadam parte interposuerunt, et suis familiaribus demonstraverunt; aliquando autem et nostris, qui per facilitatem suam omnia pronis animis audiebant, et hoc quasi documentum, sicut putabant, nostræ impietatis, videntibus præbebant. Unum autem ex his scriptis erat, duos filios dicere. Sic enim nos fecerunt in hoc opere dicentes, quod oporteat putare et dicere duos filios, et vehementer nos istum sermonem defendere, dum nos in illa scriptura ubique manifeste diceremus, quod non oporteat duos filios dicere. Necesse erat ergo non solum inepta, sed etiam infirma illa scripta audientibus apparere, quoniam neque firma ratione neque convenienti hoc possibile erat ostendi; et ab illis idcirco infirmis erat conscriptum, quatenus ille qui scripserat, facilius inde convinci potuisset. Unus ergo ex nostris propter multam facilitatem hæc nostra esse credidit scripta, et hujus rei gratia dignus fide ab illis creditus est qui ista perlegerat, et renuntiavit nobis ea que fuerant scripta. Cum ergo audissemus, culpavimus quidem illum, quod contra nos dictis sermonibus credidisset de his rebus, quas sæpius et in Ecclesia et privatim dicentes nos audivit, cum fidelio-rem scriptis nostram vocem judicare debuerit ad documentum nostræ sententiæ, quam in dogmatibus nostrum votum est conservare. Hinc concludit Facundus : Accepisti, clementissime imperator, quo livore semper, et qua fallacia institutores Eutychianorum synusiastæ insidiati fuerint dictis Theodori, et quomodo tentaverint levissimorum catholicorum mentes a doctrina ejus avertere, ut non solum prave interpretarentur ea quæ ille recto sensu docebat ob-

posita falsitate corrumpere. At ille hinc vel eorum malitiam, vel facilitatem catholicorum fiducialiter arguebat, quod palam prædicaret in Ecclesia Christi quæ sanæ doctrinæ congruerent, et vox ejus fidelior scriptis esset ad documentum suæ sententiæ. Absentis enim scripta, quæ corrumpi ab inimicis Ecclesiæ possunt, vocis ejus testimonio præferri non debuerant. Et lib. ix, cap. 3 : Nam cui bene sentienti non sufficeret ad cognoscendam Theodori fidem, ipse solus ejusdem operis titulus? Quis enim eum audiens condidisse libros De incarnatione, aut, ut proprie hoc exprimam, minus quidem Latino, sed necessario verbo, sicut a Græcis dicitur, de inhumanatione Filii Dei, duos eum putet filios prædicasse? Nam qualiter Filium Dei, id est Deum Verbum, non hominem quoque diceret, quem diceret inhumanatum? De titulo hoc Σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως, et de eo inter orthodoxos atque heterodoxos discrimine, repete quæ supra diximus. Advertendum interim est, cum Gennadii verba ad Theodorum Raithenum presbyterum Possevinus transfert, asseritque hunc librum e Græco in Latinum Godefridum Tilmannum vertisse, et Margarinum Bignæum in sanctorum Patrum bibliothecam inseruisse tom. I editionis II Parisiensis, eum non uno modo labi. Hic etenim Antiochenus, qui De incarnatione Domini libros xv scripsit, longe diversus est a Theodoro Raitheno : et liber Theodori Raitheni De divina œconomia, et modo carnis a Deo assumptæ, in quo de Manete, Paulo Samosateno, Apollinari, Theodoro Mopsuesteno, Nestorio et Eutychete agitur, et versus a Tilmanno, longe alius est ab hoc Theodori Antiocheni in quindecim libros diviso. Et Antiochenum hunc Theodorum Mopsuestenum esse, et non Raithenum, pluribus modis ex Photio aliisque probatur. Et plane Theodori Mopsuesteni libri De incarnatione, quod ipse sciam, non exstant (imo prorsus perierunt). Vide quæ infra dicimus de Theodoro Raitheno.

De Persarum magia libros tres. Legit Photius in Bibliotheca cod. 81 : Ἀνεγνώσθη βιβλιοδάριον Θεοδώρου Περὶ τῆς ἐν Περσίδι μαγικῆς, καὶ τίς ἡ τῆς εὐσεβείας διαφορὰ, ἐν λόγοις τρισί· προσφω-νεῖ δὲ αὐτοὺς πρὸς Μαστούδιον ἐξ Ἀρμενίας ὁρμώ-μενον, χωρεπίσκοπον δὲ τυγχάνοντα· καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ λόγῳ ἐκτίθεται τὸ μισθὸν τῶν Περσῶν δόγμα ὃ Ζασράδης εἰσηγήσατο, ἦτοι περὶ τοῦ Ζαρουάμ, ὃν ἀρχηγὸν πάντων εἰσάγει, ὃν καὶ τύχην καλεῖ· καὶ ὅτι σπένδων, ἵνα τέχῃ τὸν Ὀρμίσδαν, ἔτεκεν ἐκεῖνον καὶ τὸν Σατανᾶν· καὶ περὶ τῆς αὐτῶν αἰμομιξίας· καὶ ἁπλῶς τὸ δυσσεβὲς καὶ ὑπέραισχρον δόγμα κατὰ λέξιν ἐκθεὶς ἀνασκευάζει ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ· ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς δυοῖν λόγοις τὰ περὶ τῆς εὐσεβοῦς διέρ-χεται πίστεως, ἀπὸ τῆς κοσμογονίας ἀρξάμενος, καὶ περὶ αὐτῆς τῆς χάριτος ὁμοίως, καὶ ἐπιτροχάδην διελθὼν· οὗτος δ' ὁ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας εἶναι δοκεῖ· τὴν τε γὰρ Νεστορίου αἵρεσιν, καὶ μάλιστα ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ ἐπικρατύνων προσαναφωνεῖ· ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν ἀποκατάστασιν τερατεύε-ται. Lecti sunt Theodori De persica magia, et quid

a pio cultu differat, libelli tres, quos Mastubio Armeno, chorepiscopum agenti, inscribit. Ac primo quidem libro exponit nefandum Persarum dogma, quod Zastrades induxit; sive de Zaruam, quem principem omnium facit, et fortunam etiam appellat; hinc libatione oblata, ut Hormisdam gigneret, et illum et Satanam præterea genuisse; de eorum insuper sanguinis mistione (incestis nuptiis); denique ubi simpliciter impium et perobscenum dogma ad verbum proposuit, priore illud libro refellit. Reliquis duobus de fidei pia doctrina tractat, ductoque a mundi creatione exordio, ad ipsam legem gratiæ pari modo cursim dilabatur. Illic Theodorus ille Mopsuestenus esse creditur; Nestorii enim hæresim maxime libro tertio confirmans proclamatur. Quin et impiorum in pristinum statum restitutionem confingit.

Adversus Juliani Apostatæ calumnias in Christianos, laudatur in catena Græca ad Lucam (a): Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐκ τῶν Πρὸς τὰς κατὰ χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου. Ex commentariis Theodori Mopsuesteni adversus Juliani desertoris criminationes in Christianos.

Epistolam ad Domnum laudat Anastasius in ecloge Χρήσεων δογματικῶν his verbis: Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς. Theodori Mopsuesteni ex epistola ad Domnum (b).

Epistolam ad Artemium Alexandrinum presbyterum. Ex ea recitat aliqua Facundus lib. III, cap. 3.

Epistolam ad Joannem Chrysostomum, qua Chrysostomianæ respondet post lapsum. Quod cum non intellexissent epitomatores Gesneriani verterunt: Antigramma contra Joannem Chrysostomum. Inveniturque ms. passim in bibliothecis Italiæ sub hoc titulo: Θεοδώρου τοῦ ἐκπεσόντος ἀντίγραμμα πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις πατέρα ἡμῶν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον. Theodori lapsi responsio ad litteras S. P. N. Joannis Chrysostomi. P., Πάντοτε οἱ ἐν εὐδοίᾳ λιμέσι κομιζόμενοι. Et sane inconsiderate loquuntur qui lapsum hunc a Theodoro Mopsuesteno distinguunt, cum unus idemque sit, et lapsus iste, et Theodorus Mopsuestenus, necnon Theodorus Antiochenus, quod plerique cum non essent subodorati, diversum fecere. Et de his postremis satis abundeque esse videtur conjectura et suspicio inter alios Photii. Epistolam Savilius in appendicem ad opera Chrysostomi retulit, namque ad illam pertinent duo libelli Chrysostomiani Πρὸς τὸν ἐκπεσόντα τοῦ ἐραπέτου βίου. Non potest esse, inquit rigidus ac tetricus censor, Theodori frigidum hoc ineptum et pene ridiculum σύνταγμα, quem Sozomenus πολυῖστορα fuisse, et liberalibus disciplinis excultum tradit. At plane ridiculum non esse, fletus ipse et lacrymæ quibus ubique inundatur, non patitur. Potius ridiculus est Savilius, ut aiebat

A Nicolaus Alemannus, qui risum quærit in lacrymis Theodori pœnitentis, sibi que fortasse permisit in viri docti lugubri lamentatione facundiæ frigiditates et leporum ineptias. Verum sicuti Theodorus lacrymans hoc opus profudit, neque frigidum est, neque ineptum, sed ut illud Savilius politulum vellet atque limatulum, sic esset plane ridiculum.

At, inquit, Sozomenus Theodorum πολυῖστορα fuisse scribit, adde etiam ῥητόρων ἱκανῶς ἐπιστήμονα. Respondet Alemannus doctissime: Verum πολυῖστορ appellatur, non facundus et eloquens, sed is qui litteris multis præditus, rerumque plurium ac varia scientia sit, ut A. Gellius ait de Appione vocato πολυῖστορ (c). Cyrillus autem (contra Jul. lib. x, p. 542), ut Clementis Alexandrini facultatem dicendi, et eruditionem suis nominibus exprimeret, ἐλλόγιμον illum vocavit, et πολυῖστορα, quas voces ipse explicat alibi (lib. vii, p. 231). Κλήμης ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ πολυμαθής, καὶ ἀναγνωσμάτων ἐλληνικῶν πολυπραγμονήσας βίθος. Neque vero etiam qui in oratoribus versatus est, et summos rhetores audivit, uti Theodorus Libanium, statim eloquens disertusque evasit. Nec enim ille naturam ad id accommodatam habuit, neque operæ pretium duxit eam arte limare, ut in suis illis monumentis, quæ vidimus, plane declarat. Legimus vero quædam diversorum ejus operum ἀποσπασμάτια, aliquot psalmorum enarrationes, et integros in prophetas minores commentarios, quos nisi Savilius in promptu habeat, consulat in citatis locis Photium, qui ejusdem aliquot opera legit, atque ita censuit: Τὴν δὲ φράσιν οὐδὲ λαμπρὸς, οὐδὲ λίαν σαφής· ταῦτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα, καὶ ἄχαρίς πως, καὶ ἀηδὴς εἶναι δοκεῖ. Stylus illi neque nobilis, neque admodum perspicuus est. Eadem identidem repetit, et ingratus atque molestus legentibus accidit. Et alibi (cod. 177): Ἀσαφής δὲ ἐστὶ, καὶ τοὶ λέξει οὐ ξενιζούσῃ χρώμενος, ἀλλὰ τῷ σχοινοτενέσι χρῆσθαι ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον περιόδοις καὶ παρεμβολαῖς ἀλλεπαλλήλοις, δι' ὧν καὶ εἰς μήκιστον ὁ νοῦς ἀποτείνεται τῶν προκειμένων, τῷ τε τῶν ὀνομάτων ταῖς πλαγίαις καὶ ταῖς μετοχικαῖς λέξεσι πλεονάζειν, τὰ αὐτὰ τε πολλάκις, καὶ μηδὲ σὺν κόσμῳ ἐπανακυκλεῖν, καὶ τὰς ἐπαναλήψεις πλεόν τῶν διηγήσεων, ὅπερ ἀμέθοδον παντελῶς ταῖς περιστάσεσι μεμεστῶσθαι, καὶ τοῖς τοιούτοις οὐκ ὀλίγοι ζόφον τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων κατασκεδάζει. Etsi autem dictionibus utatur non inusitatis, obscurus tamen est: tum quia ut plurimum immodice prolixas habet periodos, et interpositiones crebras, per quas etiam sensus quam longissime a re proposita recedit; tum etiam quia nominum obliquis ac participiis redundat, et res easdem frequenter, neque id satis ornate, volvit ac revolvit, tum denique quia repetitiones illius pluribus, quam narrationes ipsæ, quod omnino sine methodo fit, rerum adjunctis refertur

(a) Reapse ex catena in Lucam codicis Pal. Vat. XX, edidit ætate nostra sex quæ ibi erant hujus operis fragmenta vir perdoctus Fed. Muenterus præsul Hafniensis.

(b) Duo nos fragmenta protulimus in Script. vet.

tomo VII, p. 69.

(c) Gell. V, 14. Sequitur autem vulgarem lectionem Allatius, pro Plistonices, ut nunc legitur in Gellii contextu.

sunt, atque ob hujusmodi causas non parum obscuritatis scriptis ejus aspergit. Si hoc igitur est Theodori dicendi genus, hæc de qua agimus epistola, ipsissima Theodori est (a).

Pergit Savilius : Neque cujusquam, ut opinor, illius ætatis esse potest hoc σύνταγμα, cum et tunc et aliquot post sæculis Chrysostomi cognomen ignotum fuisse videatur, ut ex Georgio Alexandrino qui post ducentos minimum annos vixit, constare potest. Qua ætate auditum sit nomen Chrysostomi, fusius alibi diximus, subdit Alemannus, ut hic repetere opus non sit. Addimus ad illa modo hæc : Licet Chrysostomus antequam in solitudinem veniret, sæpe suæ eloquentiæ specimen ediderit, ut in illa *De Valentiniano imperatore ejusque liberis* oratione, quam Libanius est admiratus, tamen propius ad veritatem accedit, ut postmodum illa ἐπινυμία data Chrysostomo sit. Et primo vel ab Antiochenis, ut Metaphrastes ait, vel a Byzantinis eidem concionanti, tam honorifice sit acclamatum. Theodorus vero scripsit ad Chrysostomum dum adhuc in solitudine versaretur. Codex vero Vaticanus DLXVI, ex quo Savilius descriptam habuit hanc Theodori epistolam, perantiquus est, sed nomen Chrysostomi admisit ex margine; nam codices DLXIX, et MCCCCLV, eam παρενθήκην non habent. Qui sicuti Joannis ἐπινυμία non officiant, sic ille prior Savilio nihil plane suffragatur ad Theodori epistolam impostura notandam.

Aliam imposturam observat. Circa finem, inquit, compellat Chrysostomum *patrem*, cum tamen, nisi fallor, juvenis Chrysostomus ad Theodorum sine lubio juvenem, ut qui nondum attigerat annum ætatis suæ vicesimum, scripserit. Sic enim compellat Theodorus : Θεοφιλέστατε ἀδελφε καὶ πατέρα· καὶ γὰρ ὡς πατέρα ἐπιγράφεσθαι, καὶ ὡς ἀδελφῶ τὰ πρεσβεῖα δοῦναι, οὐδέποτε ἀμφέβαλλον. Et de sodali, et coetaneo suo Libanius in libro *Περὶ τῆς ἑαυτοῦ τύχης* sic habet : Κρισπίνῳ μάλα ἐχρῶμην Ἡρακλεώτη νεανίσκῳ, ὃς ἡλικιώτης ὢν ἐμὸς, πατέρα με ᾤετο προσορᾶν, τοῖς ἐμοῖς νόμοις ἐν μείζονσι καὶ ἐλάττοσι πειθόμενος. Quid ergo mirum si Theodorus Chrysostomum non absolute *patrem* nomi-

nat, sed etiam fratrem appellat? Patrem non longo ætatis progressu, sed maturitate, prudentia, et consilio; neque enim semel partes egit patris apud Theodorum Chrysostomus, et cum ad vitæ monasticæ institutum suscipiendum allexit, ut narrant Socrates et Sozomenus, et cum ambo adhuc pueri Libanium Athenis audiebant, ἡνίκα σοι πολλὰ παρήγουν εἰς μουσεῖα φοιτῶντι. Cum, inquit, multa te admonebam in ludum litterarium ventitactem. Hujus vero generis admonitores, qui vel ad meliorem frugem alios revocarent, vel religionis doctrina erudirent, etiamsi laici ordinis essent, patres vocatos nemo eruditus ignorat. Cæsarius Gregorii Nazianzeni frater, licet instituto medicus, et officio quæstor, ab amicis quos in dialogo alloquitur sæpe πατήρ φιλότεχνος salutatur, quoniam ut Clemens Alexandrinus in primo *Stromatum* ait, αὐτίκα πατέρας τοὺς κατηχήσαντας φαμέν, statim eos patres appellamus, a quibus doctrina imbuti sumus. Et υἱὸς πᾶς ὁ παιδευόμενος, ut idem subdit, filius est quicumque instituitur, id est merito nuncupatur. Origenes Gregorio Neocæsariensi scribere consueverat, ut est in *Philocalia* cap. 13 : Χαῖρε ἐν Θεῷ, κύριέ μου σπουδαιότατε, καὶ αἰδεσιμώτατε υἱὲ Γρηγόριε, παρὰ Ὡριγένους. Vocat quidem κύριον ob generis nobilitatem, υἱόν vero ob institutionem. Paulinus Christianus (b) Ausonio gentili ita scribit :

Hanc cum tenere discimus, possumus tibi
Non exhibere, id est patri,
Cui cuncta sancta jure chara nomina
Debere me voluit Deus?
Tibi disciplinas, dignitatem, litteras,
Linguae, togæ, famæ decus,
Profectus, altus, institutus debeo,
Patrone, præceptor, pater.

Quemadmodum παῖδα Timotheum, ad quem Dionysius Areopagita, vocat. Sed Chrysostomus in exsiliū proficiscens, singulari charitatis declaratione, quos etiam per Evangelium genuerat Christo filios, patres dicit : Ἐν σῶμά ἐσμεν, οὐ σῶμα κεφαλῆς, οὐ κεφαλὴ σώματος χωρίζεται· διειργόμεθα τῷ τόπῳ, ἀλλ' ἐνούμεθα τῇ ἀγάπῃ· οὐδὲ θάνατος διακόψαι δύνησεται· καὶ γὰρ ἀποθάνῃ μου τὸ σῶμα, ζῇ ἡ ψυχὴ, καὶ μέμνηται τοῦ δήμου· ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες. Πῶς

(a) Recusa fuit hæc Theodori lapsi epistola in Maurina Chrysostomi editione t. I, p. 801 seqq. Jam vero Montfauconius, qua libertate solet, incunctanter eam ut insulsi Græculi commentum damnat, atque in Savilii sententiam pedibus it, tum propter styli, ut ait, genus, tum ob illos et Chrysostomi et patris titulos, qui Savilio scrupulum non immerito injecerunt. Nolo equidem apologiam hujus scripti agere, sed certe Montfauconius si hanc ineditam Allatii diatribam vidisset, mitius fortasse ac temperatius judicium protulisset. Nam quod attinet ad Chrysostomi vocabulum, probat Allatius sero id in codicibus epistolæ huic fuisse additum; patris vero titulum morali latoque tantum sensu poni a Theodoro, patet ex ejus verbis circa finem, ἀδελφε καὶ πατέρα, frater ac pater. Nam Theodorus patrem simul fratremque dicit Chrysostomum, quod de juvene quoque benemerente et amante apte dici posse, nemo negabit.

D Ego vero observo, etiam illud in epistola recitatum Jonæ exemplum, ubi dicit Theodorus : Οὗτε δὲ ἐκεῖνος διὰ μισανθρωπίαν ἐλυπήθη, ἀλλ' ἐκινδύνευε, μὴ τῆς φιλανθρωπίας μέρος, διαβολὴν κατὰ τοῦ ἀποσταίλαντος ὡς ψεύστου ἐργάσεται. Neque vero ille quod odio homines haberet indoluit, sed periclitatus est ne clementiam mittentis se, in crimen mendacii verteret; locus, inquam, hic non valde abludit ab illo Theodoro in genuino ad Jonam commentario, quem nos edidimus (Jon. iv, 2), ὅτι τε ἐντεῦθεν αὐτῷ περιέσται τὸ ψεύστου τινὸς καὶ ἀπατεῶνος δόξαν λαβεῖν· se fallacis hominis ac deceptoris famam adepturum. Hæc breviter exercitii gratia disserere libuit, ita tamen ut litem sub iudice libenter relinquam.

(b) In editione Muratorii poem. X, 79. Jam vero ad hanc editionem notæ mihi sunt Viti Juvenatii viri cl. mss. adnotationes doctæ ac perquam severæ, et luce dignæ.

ὁμῶν δύναμαι ἐπιλαθέσθαι; Ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες, ὁμεῖς ἐμοὶ ζωὴ, ὁμεῖς ἐμοὶ εὐδοκίμησις. *Unum corpus sumus, neque caput a corpore, neque corpus a capite separatur. Etiam si loco dividimur, sed charitate jungimur; ego a vobis nec morte divellar: nam etsi corpus meum moriatur, anima mea vivit, et memoriam vestri tenebit; vos mihi patres. Quomodo vestrum obliviscar? Vos mihi patres, vos mihi vita, vos mihi gloriatio.* Qua nota charitatis Chrysostomi erga suos, etiam homiliam tertiam in *Acta apostolorum* insignitam invenies.

Parum oppido Savilio erat, ut frigidulis hisce rationibus Theodori epistolam Calvinianis Lutheranisque adversam exhibilaret, nisi aliud ejusdem putidum munimentum, suis favens sectariis, veluti ab ovo excitasset; nam ait ex Vaticana bibliotheca depromptum Theodori Ἀρτίγραμμα, si legitimum est, et non spurium, plane diversum esse ab oratione a Sozomeno memorata, quam videtur Theodorus a Chrysostomo minime provocatus, vel ante reditum, vel in ipso reditu ab eremo in sui excusationem adornasse. Quænam isthæc Theodori oratio est, quam quæsito auctore Sozomeno sibi fingit Savilius? Acutus sane homo! Ut audivit Theodorum monachum excucullatum nescio quid in sui excusationem attulisse, statim egregiam aliquam lucubratiunculam subodoratus est, ita plane adornatam, ut decebat monachum desertorem, Deo cui se devoverat renuntiantem, castitati et continentiae vale dicenti, nuptias et connubia quaritantem. Si Theodori orationem ea capita completentem alicubi in bibliothecis Savilius reperisset, multo libentius in gratiam sectariorum edidisset, quam hanc epistolam, quæ monasticam asserit disciplinam, castitatis observantiam, vota Deo a monachis nuncupanda, sancteque solvenda, peccatorum exhomologesim, pœnitentiæ lacrymas, et suffragiorum efficacitatem, quam epistolam ita stomachatur et nauseat, ut ob id frigidam, ineptam et ridiculam eam appellet. Sed, quæso, videamus quæ fuerit Savilio causa somniandi illam Theodori orationem. Neque enim Sozomenus, quem citat, hoc ait; sunt quippe hæc ejus verba (lib. viii, 2): Ἄλλ' οὗτος μὲν ἡνίκα τὴν ἀρχὴν ἐνέτυχε τοῖς θεοῖς νόμοις, καὶ ἱεροῖς ἀνδράσιν ὠμίλησεν, ἐπήνεσε αὐτὴν τὴν ἀγωγὴν καὶ κατέγνω τῶν ἀστυκῶν. οὐ διήρκεσε δὲ τὴν αὐτὴν προθυμίαν ἔχων. Μεταμεληθεὶς δὲ πρὸς τὸν πρότερον βίον εἴλκετο, οἷα δὲ εἰκὸς, ἐναντίοις λόγοις κοσμήσας τὸ σπουδαζόμενον ἐκ παλαιῶν ὑποδειγμάτων, ἦν γὰρ πολυῖστωρ, εἰς τὴν πόλιν ἐπανῆλθεν. *Hic vero Theodorus ab initio quidem cum in sacras leges incidisset, et cum sanctis viris conversaretur, hoc vitæ genus approbabat, ac sæculare damnabat; sed in eodem hoc proposito non perstitit. Sed tamen pœnitentia ductus, ad priorem vitæ consuetudinem retractus fuit, et quod est consentaneum, contrariis argumentis propositum suum ornans, ex*

(a) In editione Sirmondi, epist. 16, quem Theodoretum pro Theodoro ac Diodoro librum non recen-

veterum exemplis, erat enim variæ ac multæ lectionis, in urbem reversus est. Nullam hic orationem Sozomenus memorat a Theodoro compositam, sed tantum innuit rationes aliquas ab eo inter consulendum, deque suo discessu cum monasterii præfecto statuendo forte adductas. Quæ num etiam ab eo adductæ fuerint, certo se scire Sozomenus aperte negat, sed credibile id esse ait, οἷα εἰκὸς, atque probabile, et verosimile. En tibi Savilium plane pueriliter deceptum. In Sozomeno nos alio ex capite fidem desideramus; nam Theodoro plus æquo addictus, in ejus lapsus narratione fucum veritati fecisse videtur. Id igitur animadvertendum hic est, non solum Justiniani temporibus fuisse Theodori studiosos, qui ejus lapsum et hæreses ὑποχορίζαι, et mitiorem in partem interpretari conarentur, ut Facundus Hermianensis episcopus in duodecim libris *De tribus capitulis*, Basilius Cilix, Leontius, et alii; sed ejus etiam æquales et synchronos hoc idem summo studio curasse. Nam Theodoretus in epistolis (a) affirmat, scripsisse se βιβλὸν ὑπὲρ Διοδώρου καὶ Θεοδώρου, ἐν ᾗ τὴν κατ' αὐτῶν γεγεννημένην γραφὴν διέλυεν, οὐ δέισας τῶν κατηγορῶν τὴν δυναστείαν. *Librum pro Diodoro et Theodoro, in quo illatas eis accusationes refellebat, nihil veritus accusatorum potentiam.* Hunc librum innuit Justinianus in suæ fidei professione: Θεοδώρητος ὁ πολλοὺς ὑπὲρ Θεοδώρου λόγους τε καὶ ἐπαίνους ἐκτείνας. *Theodoretus qui multos libros pro Theodoro scripsit, laudesque ejus copiose celebravit.* In quibus quam præclare de Theodoro senserit, colligi potest, cum ex ejus epistolis, ubi ἁγίον sanctum illum nominat, tum etiam ex ultimo *Historiæ* ejus *ecclesiasticæ* libro et capite, ubi magnis illum laudibus extollit. Hæc eadem nimirum de Theodoro sentiebat Sozomenus, quare vehementer fides historica vacillat, ubi Theodori lapsum ita prosequitur, ut nullum intelligas crimen in eo, quem Chrysostomus centies ἐκπεπτωκέναι repetit. Ἐκπτώσις autem ecclesiasticis scriptoribus est, ut ait Cæsarius paulo ante laudatus, Ἡ ἐξ ἀρετῆς ἐπὶ τὸ χειρόν ὑπονόστησις, καὶ ἡ ἐκ παρθενίας ἐπὶ λαγνείαν ὁρμή. *Cum a virtute ad vitia, et a pudicitia ad luxuriam receditur ac diffluitur.* Neque vero Theodorus antequam ab eremo discederet, ita erat omni voto solutus, ut referre pedem, retroque respicere posset. In mentem ei Chrysostomus revocat τὰς πρὸς Χριστὸν συνθήκας, *cum Christo spirituale conjugium.* Ipse vero Theodorus in hac epistola. Εὐξασθε, τίμιοι Πατέρες, μνησθῆναί μου τῆς καλῆς ὁμολογίας, ἣν ὠμολόγησα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. *Orate, venerandi Patres, ut illa mihi ante oculos versetur promissio, quam coram Deo vel angelis, et hominibus spondidi.* Quid ergo subdit Sozomenus de honesto licitoque matrimonio, quod Theodorus meditaretur? Curnam etiam γάμον illud nominat? Nam Chrysostomus *ad Theo-*

set Garnerius dissert. 2, cap. 9 inter opera Theodoretum deperdita.

dorum ita scribit : *Τίμος, φησὶν, ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· σὺ δὲ οὐκέτι δυνατόν τὰ δίκαια φυλάξαι τοῦ γάμου· τὸν γὰρ ἐπουρανίῳ συναφθέντα νυμφίῳ, τοῦτον μὲν ἔσσαι, γυναικὶ δὲ αὐτὸν συνάψαι, μοιχεία τὸ πρᾶγμα ἐστὶ· καὶ μυριάκις αὐτὸν γάμον καλῆς·* At, inquis, honorabile connubium, et torus immaculatus¹. Tibi vero matrimonii jura nequaquam convenire possunt. Si quis enim caelesti se sponso jungat, deinde eo repudiato se mulieri copulet, adulterium committit, licet illud contentiose decies millies matrimonium appelles. Igitur qui Theodori lapsum ad rationem veritatis revocare velit, unum Chrysostomum audiat, necesse est, ex quo rem sic habeat. Theodorus non diu postquam Christo nomen dederat, φροντίζειν πραγμάτων πατρῶν cogitur; et dum facta sibi tantisper facultate a monasterii B praefecto, in urbe versatur, in transversum agitur, et carnis illecebris irretitus, Hermionem, quam ardentissime adamaverat, etiam matrimonio sibi conjungere parabat. Hic primus Theodori jam monachi lapsus in luxuriae caenum, ut Chrysostomus ipse notat, τῆς σῆς ψυχῆς τὸ πρῶτον πεσοῦσης πτώμα. Antequam vero in eremum secederet, immerito ejusdem caeni et impudicitiae a Savilio insimulatur, qui perperam accepit in malam partem illud εἰς μουσεῖα φοιτῶντι, putatque μουσεῖα fuisse Antiochiae loca voluptatibus et lasciviae dicata, quae Theodorus adolescens frequentaret, cum ibi Chrysostomus usitato Graecis vocabulo ludum litterarium nominet, quemadmodum in epistola prima (edit. t. I, p. 28) ad eundem Theodorum de Urbani Phoenicis filio idem nomen ad rem litterariam significandam sumit : Οὗτος τὸ μὲν πρῶτον ἐρῶσθαι πολλὰ ταῖς ἐντοῖς μουσεῖοις διατριβαῖς εἰπὼν· Hic primum quidem longum vale dicens scolasticis exercitamentis, suis deinde visus est inutilis, quoniam ne statim Chrysostomus addit : Πρὸ ὥρας τῶν περὶ τοὺς λόγους πόνων ἀποπηδήσας μηδὲν ἐκείθεν καρπώσασθαι ἐδυνήθη· Præpropere litterariis laboribus se subduxit, ita ut inde nihil utilitatis perceperit. Et in psalmum quartum : Οὐκ εἰς μουσεῖον ἀπιέναι δεῖ, οὐδὲ παιδαγωγοὺς μισθῶσαι καὶ ῥήτορας καὶ σοφιστάς· Neque opus est ludum adire litterarium, neque mercede paedagogos conducere, neque rhetoras, neque sophistas. Sed eo minus errare Savilius eo D in loco debuerat, quod voci μουσεῖα conjunxit auctor verbum φοιτᾶν, quod Graeci scriptores ita ex usu ad studia transtulerunt, ut inde discipulos φοιτητάς appellarint.

Denique, ne hoc etiam dissimulemus, epistolae Chrysostomianae 112, male Savilius inscribit, Θεόδωρ ἐπισκόπῳ. Nempe ignorat, quanta fuerit inter Patres de illa epistola controversia sub Justiniano imperatore, reponendumque omnino esse Θεόδωρ ἐπισκόπῳ, isque est Mopsuestenus hic de quo agimus, ut affirmant Liberatus Carthaginensis diaconus, et Facundus Hermianensis lib. vii, 7, qui integram eam epistolam Latinitate donatam

A suo scripto inseruit. Facundus vero ejus epistolae testimonio urget adversarios Theodori Mopsuesteni. Liberati, et Facundi antiquis codicibus, bene respondent Vaticani epistolarum Chrysostomi codices DCCXII, et MCXCIV. Justinianus autem imperator in *Libello confessionis fidei* unicam videtur legisse Chrysostomi ad Theodorum epistolam, eam nimirum quam ad eum lapsum dederat; aliam vero, quae ejusdem laudes contineret, non agnoscere. Patres autem Constantinopolitani secundi concilii, licet eam Chrysostomo non abdicent, aliter tamen de illa judicant, quam fautores Theodori Mopsuesteni. Nam inquirunt : *Sin autem aliquis concedat ad ipsum Theodorum scriptam eam fuisse, certum est quod Joannes, qui per totum suum pontificatum veritatis verbum recte tractavit, ignorans tales blasphemias conscripsisse Theodorum, hujusmodi ad eum litteras dederat.* Alii duos narrant Theodoros, Ecclesiae Mopsuestenae praepositos, et ad posteriorem fuisse datam eam Chrysostomi epistolam volunt. Theophanes in chronologia : Ἡ δὲ τοῦ Χρυσοστόμου ἐπιστολὴ ἡ πρὸς Θεόδωρον Μοψουεστίας, οὐχὶ πρὸς τὸν πρῶτον, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔσχατον γενόμενον ἐστίν· Chrysostomi epistola ad Theodorum Mopsuestenum, non ad senioremem ejus Ecclesiae episcopum, sed ad juniorem data fuit. Verum errat Theophanes : nam Theodorus Junior, genere Galata, supremum diem vitae egit, ut perspicue declarant, et saepe repetunt acta concilii Mopsuesteni, anno Justiniani imperatoris vicesimo, scilicet centesimo quadragésimo et amplius ab obitu Joannis Chrysostomi. Neque diptycha illius Ecclesiae in eadem synodo recitata alium habent Theodorum post Antiochenum illum lapsum. Sed esto, fuerit alius, cujus nomen a tabulis illis ecclesiasticis exciderit, is vero etiam vix erit statim a lapso, ita ut inter eos nullus intercesserit alius Ecclesiae Mopsuestenae praesul, et de hoc Theophanes intelligat, ne hac quidem ratione stabit illius sententia : nam Chrysostomus in exilio moritur etiam tum superstitute Theodoro Antiocheno lapso, qui longe post sub Theodosio Juniore, exacto Ecclesiae praesulatus sexto atque tricesimo anno, suum diem obiit, ut quinto *Histor.* libro extremo narrat Theodoretus. Imo vero neque haec epistola, quia Chrysostomi est, et ad Theodorum Mopsuestenum data, aliquid suffragari potest fautoribus illius, quod Justinianus timent ac Theophanes. Nam ut patres, qui ob causam trium capitulorum Constantinopoli convenerant, atque alios, latere potuit impietas Theodori, sic aliquando Chrysostomum honorificentioribus verbis de illo scribentem. Certe latuit summos ejus tempestatis in oriente doctores et ecclesiarum antistites, Nectarium Constantinopolitanum, Theophilum Alexandrinum, Flavianum Antiochenum, Gregorium Nyssenum, Amphilochem Iconii, Palladium Caesariensem, et alios quibuscum Theodorus consedit, ac sententiam dixit in Constantinopolitano celebrato imperatoribus Ar-

¹ Hebr. xiii, 4.

cadio tertium, et Honorio secundum consulibus, scilicet paulo ante quam Joannes Chrysostomus Ecclesiæ Constantinopolitanæ administrationem capesseret.

Subjungamus hoc quoque: Roberto Balforeo in adnotationibus ad Theodorum Raithenum videtur alius esse Theodorus Mopsuestenus, quem pleno ore Nicephorus lib. xiv *Eccles. histor.* cap. 30, et Theodoretus lib. v extremo laudant. Hoc tamen ex iis quæ diximus falsum esse deprehenditur, et potissimum cum ad tempora quintæ generalis synodi nullus alius fuerit Mopsuestenus Theodorus, præter hunc, idque abunde probatum sit in synodo Mopsuestena; id quod episcopi secundæ Cilicum provinciæ, et plures alii ex diptychis Mopsuestenæ Ecclesiæ, et probatissimorum hominum testimoniis probant, Theodori veteris, illius scilicet de quo nunc scribimus, nullam esse mentionem; et alium Theodorum, qui in fine diptychorum scriptus erat, ex Galatia oriundum, ante tres annos mortuum fuisse. Ergo de hoc secundo non sunt verba Theodoretæ. Qui enim tot ante annos defunctus, hujus sub Justiniano viventis meminisse potuit? Et cum usque ad hujus recentioris tempora nullus alius fuerit, certa sunt Theodoretæ verba de vetere Theodoro Mopsuesteno. Nicephorus verba Theodoretæ et sententiam exscribit, neque de alio sermonem habet, quam de quo Theodoretus ipse locutus fuerat. Facessat igitur alius hic Theodorus recentior a Balforeo et aliis excogitatus, et tantopere a Theodoro laudatus.

Hujus præterea Theodori (nam erit operæ pretium hoc adnotare, sive ob Nestorianam hæresim, sive ob aliam causam) apud Syros tanta fuit auctoritas, et cultus, ut quam plurima illius in propriam linguam transtulerint. Quænam vero illa fuerint, Ebediesu episcopus Sobæ et Armeniæ in *Catalogo librorum ecclesiasticorum*, quem ille scripsit lingua Syriaca, in hunc modum expressit. Verba illius ita reddidit linguarum orientalium peritissimus Abrahamus Ecchellensis (a): *Theodorus commentator composuit quadraginta et unum tomum, qui sunt*

(a) Recudit postea emendatiorem hunc catalogum, notisque plurimis illustravit Jos. Sim. Assemanus in sua *Bibliotheca orientali*, t. III, a quo meliora aliquot sumenda judicavi.

(b) Id est (cei explicat Assemanus) quorum moles tanta est, ut centies et quinquagies libros prophetarum omnium superet.

(c) Ecchellensis *Turim*, Assemanus *mar Tyrium*. Ego suspicor legendum, pro Syriaco titulo *mar, Martyrium*. Etenim *Martyrius*, qui fuit deinde patriarcha Antiochenus, coævus fuit laudatorque Chrysostomi, ideoque etiam Mopsuesteno contemporaneus. Consule nostram *Novam biblioth. PP.* IV, ubi est pars panegyrici in Chrysostomum ab hoc *Martyrio* dicti. Sane *Turis* monachus legitur apud prædictum Ecchellensem p. 73, sed omittit hunc Assemanus, qui eum scribere debuisset inter capp. 87 et 88. Omisit autem, quia errorem esse agnovit Ecchellensis, de cujus aliis mendis admonet nos tomo prædicto p. 4 et 4.

(d) *Estratea* Allatius ex Ecchellensi p. 29, qui etiam in indice id mendum repetiverat, quo errore ex mæcenate *Eustratio*, fecit *Estrateam* auctorem.

A prophetæ centum et quinquaginta (b), quorum singuli constant triginta capitibus. Item expositionem in quinque libros Moysis, quam tribus complexus est tomis, mirum in modum elucubratam, ad magnum Alphæum. Psalmos quoque Davidis exposuit tribus libris, ad Cerdonem et fratrem ejus. In duodecim prophetas duobus tomis commentatus est, ad mar Tyrium (c). In Samuelem commentatus est uno tomo, ad Mamarianum. In Jobum quoque duobus tomis, ad Cyrillum Alexandrinum. In Ecclesiasten unico libro commentatus est, deprecante Porphyrio. Exposuit etiam Isaiam, Ezechielem, Jeremiam et Danielelem, singulos singulis tomis complectens, quibus finem imposuit suis elucubrationibus in Vetus Testamentum. Matthæum uno exposuit tomo, ad Julium; Lucam vero et Joannem duobus tomis, ad Eusebium; Acta apostolorum uno complexus est tomo, ad Basilium; Epistolam ad Romanos exposuit, item ad Eusebium; Ambas vero Epistolas ad Corinthios duobus tomis exposuit ac dilucidavit, deprecante Theodoro. Eustratius (d) postulavit expositionem quatuor epistolarum quas commemoraturus sum, nempe Epistolæ ad Galatas, et ad Ephesios, et ad Philippenses, et ad Colossenses. Binas autem ad Thessalonicenses, deprecante Jacobo exposuit. Item duas ad Timotheum, supplicante Petro; et deprecante Cyrino commentatus est in Epistolas ad Titum, et Philemonem. Direxitque ad eundem commentarios in Epistolam ad Hebræos; adeoque quinque tomis imposuit finem commentariis in Epistolas Apostoli. Conscripsit præterea librum De sacramentis, et De fide alium, unum tomum De sacerdotio, et duos De Spiritu sancto, unum De incarnatione, duos contra Eunomium. Item duos contra asserentes in ipsa natura positum esse peccatum: duos (tres) contra magiam, unum ad monachos, unum de obscura locutione, unum De perfectione operum (e), quinque adversus eos qui Scripturas figurate interpretantur, unum pro Basilio, et unum De assumente et assumpto. Item librum unum quem inscripsit Margaritarum, et illum qui ejus complectitur epistolas. Demum tractatum De legislatione, quo finem suis imposuit lucubrationibus (f). Menda Ecchellensis non agnovit Allatius, linguarum orientalium, ut videtur, imperitus; cujus hortatu cæteroquin se hunc catalogum edidisse narrat Ecchellensis in præf. p. 27.

(e) Ecchellensis *De perfectione regiminis*.

(f) De Mopsuesteni scriptis sedulo nos quoque diximus in præf. tomi I prioris editionis *Script. vet.*, ex quo loco non memorata nonnulla cognosci possunt ab Allatio, et præcipue ex Fabr. cum Harl. B. G. t. X, p. 346 sqq., id est *liturgia, hymnus, quæstiones biblicæ, commentarius in Marcum, de miraculis Christi*. Item nos *Script. vet.* VII, p. 73, fragmentum protulimus Θεωδωρου περὶ Νεστοριανῶν, qui tamen Raithenus fortasse, non Mopsuestenus, intelligendus est. Tum vero in tomo VI *Script. vet.* post commentarios in xii minores prophetas, alia Mopsuesteni copiosa fragmenta attexuimus, quæ postea plena manu cumulaturi sumus. Item tom. I, in cit. præf. diximus quam frustra multi dixerint (nunc tamen Allatium excipio) Mopsuestenum scripsisse decem millia librorum. Quis enim jam nescit, *myriadem* dici a Græcis pro plurimo numero, ut a Latinis *sexcenta*?

THEODORI MOPSUESTENI

COMMENTARIUS

IN DUODECIM PROPHETAS MINORES

ANG. MAII PRÆFATIO

(Præfixa editioni Græcæ anni 1832 in *Scriptorum veterum nova Collectione*, tom. VI.)

I. Theodori Mopsuestiæ episcopi *Commentarios ad prophetarum XII*, quos minores dicimus, *vaticinia* ante septennium edere cœpi, impressis videlicet tribus brevioribus, cum prologis aliquot. Nunc integrum tanti interpretis opus editurus, illas quoque leviores partes associandas putavi, ne Theodorus videlicet sua membra desideret, quæ in tomi angulo jamdiu distracti collocata, et cum idem tomus recuderetur omissa, nusquam quærentibus hodie apparent. Hoc suscepto consilio, illa pariter præmii mei repetenda pars fuit, quæ de hoc Theodori opere loquitur, prætermissa tamen de reliquis ejusdem operibus disputatione. Theodorus igitur nobili genere Antiochiæ natus est, Libanii in eloquentia, Flaviani ac Diodori et Carterii in theologia discipulus, philosophicis quoque doctrinis abunde instructus, et ob multiplicem scientiam polyhistor dictus, Joan. Chrysostomi condiscipulus ac familiaris; quo hortatore Theodorus prioris a se luxuriæ blandimenta depulit; Theodoreti (utinam non et Nestorii ac Barsumæ!) magister; hæreseon, Origenis, Arii, Apollinaris, Eunomii, Persicæ etiâ magiæ et Juliani Apostatæ oppugnator; ab Orientalibus sapientiæ mare, et Scripturarum interpretes κατ' ἐξοχήν dictus, universæ Ecclesiæ doctor interdum appellatus, et Magni denique cognomento donatus (a). Atque ego statim confiteor Theodori scripta variis erroribus fuisse conspersa; justeque eum in hæreseos, si non pertinacem culpam, certe errantiam vocatum, tum quia id ipse auctor interdum confessus est (b); tum quia graviora sunt quam ut elevari possint testimonia in eum dicta a S. Cyrillo in *Epistola ad Proclum*, a Leontio *Contra Nest.* lib. III, a Maximo in opusculis p. 91, a Justiniano in sacra epistola et in illa prolixiore quam primus Bandinius edidit; a Theodoro Raithunensi in opusculo *De incarn.*, a Mario Mercatore in *Actis*, ab Hamartolo in *Chronico* inedito, a Photio in *Bibliotheca* et in epistolis, et a generali quinto concilio totis actionibus quarta et quinta, et canone duodecimo, necnon in pontificum maximorum magni Gregorii (c), et præsertim Pelagii II (d) epistolis: nec Vigilium prætereo, qui, etsi principio damnare Mopsuestenum noluit, ne plurimos episcopos huic faventes gravius offenderet, deinde tamen, ad scripta certe quod attinet, damnanti synodo assensus est, atque errores singulos mirabili constituto coarguit. Mitto alios minoris plerumque nominis accusatores; mitto hodiernos oppugnatores, quos inter Norisium in *Pelagiana historia*; quamvis et multi defensores sunt, præsertim liberioris sententiæ homines. Sed mihi equidem parum placet illorum institutum, qui hominum a vetere Ecclesia damnatorum, neotericis conatibus orthodoxiam vi obtrudunt. Quanquam et pii interdum theologi id consilium secuti sunt, ita ut ex. gr. Origenem Halloixius, Stavolus adhuc ineditus Cæsariensem Eusebium copiosis scriptis defenderint. Sane ad Mopsuesteni tutelam Occidens prope universus cum Africa olim conspiraverat: quare et tristissimum illud schisma exarsit Aquileiense episcoporum Theodoro patrocinantium, quod Romani pontifices vix tandem aliquando post CLX annos exstinxerunt (e). Tum exstant Facundi Hermianensis in Africa episcopi volumina duodecim, et alia duo ejusdem scripta; et præterea complura veterum testimonia sunt (Theodoreti libæque puta), quæ Theodoro laudem affundunt. Sed certe ad Latinos laudatores quod attinet, audiendus Pelagius II papa in disertissimis *ad Eliam patriarcham schismaticum* et *ad Istriæ episcopos litteris* (f):

(a) Socrat. v, 3; Sozom. viii, 2; Evagr. i, 2; Facund. ii, 2; Gennad. xii; Theodoreti. *Hist. eccl.* v, 40; Leont. *contra Nest.* iii, et *De sect. act.* 4; Niceph. xiii, 30.

(b) Apud Facund. iii, 6, x, 5; Hesych. fragm. hist. in concil. V, ed. Colet. tom. IX, p. 248; Li-

berat. *Breviar.* cap. 4.

(c) Ep. i, 25, ii, 51, vii, 34.

(d) Hard. *Concil.* tom. III, p. 430.

(e) *Monum. Aquil.* ind. chron.

(f) Hard. *Concil.* tom. III, p. 430.

Latini homines Græcitatē ignari, dum linguam nesciunt, errorem tarde cognoverunt; quorum constantia, quousque verum cognoscerent, a certamine non quievit. Causa rei tantæ fuit, quod episcopi illi præconia et scripta Theodori in Chalcedonensi, ut falso putabant, concilio probata, in Constantinopolitano deinde damnata ægre ferebant.

II. *Commentarium ad XII prophetas minores*, quem nunc edere aggredior, in duobus offendi Vaticanæ bibliothecæ codicibus, altero qui fuit olim cujusdam dignitate πρωτοαρχήτης, deinde vero Joannis cardinalis Florentini Salviati; postea in Romanorum Columnensium bibliothecam transiit; denique ad codices Vaticanos ante decennium, me præfecto, accessit. Is est codex membraneus pervetustus, sæculi circiter undecimi, integerrimus et emendatissimus. Alter codex ad Vaticanam collectionem jam diu pertinens, chartaceus et recens, commentarioque ad Zachariam carens, cujus rei non dubiam causam paulo post recitabo. Jam hic recens adeo vetustioris illius lectionem sequitur, ut ex eodem exscriptum valde arbitrer. Ego certe nullam recentioris rationem habui, sed præstante antiquo semper sum usus. Satis itaque mihi ad curandam editionem in Pontificia bibliotheca subsidii fuit; sed quia tamen par thesaurus alibi quoque exstat, non gravabor notitiam exterorum codicum, quæ mihi indaganti occurrit, paucis exponere. In primis Cæsaris bibliotheca Vindobonensis duos habet Theodori in XII prophetas codices, quorum alterum sub numero CLXIII descripsit Lambecius (a); de altero huic plane simili prolixè Forlosia (qui de editione quoque cogitavit) loquitur apud Kollarium in supplementis p. 167. Atque hi duo Vindobonenses chartacei sunt, nec antiqui: quin adeo secundus delatus ex Italia fuit ab Apostolo Zeno Vindobonam: satis autem apparet apographum esse veteris codicis Columnensis, nunc Vaticanani; quandoquidem tria illa scholia a Kollario edita, quibus in Zachariæ prophetæ margine theologus Græcus nescio quis castigat quasdam Theodori nostri sententias, ea, inquam, scholia in marginibus Columnensis codicis exstant, atque ad litteram cum illis editis congruunt. Jam quia commentarius Mopsuesteni in Zachariam criminationi alicui patere visus est, ideo illum Vaticanani recentioris codicis scriptor prætermisit: quod ego consilium minime probo; neque enim periclitatur Ecclesiæ status, sicubi forte Mopsuestenus audacia vel novitate interpretandi paulo liberius vagatur. Quintus codex Venetus est a Montfauconio (b) in Grimanorum bibliotheca observatus. Sextus æque Venetus est, quem idem Montfauconius (c) apud Meletium Typaldum vidit. Septimus codex apud Gerasimum Blachum in Gallia fuit, teste Combefisio (d). Atque hunc codicem inspexit etiam, ut puto, Stephanus ab Altimura (Lequinius) qui in *Panoplia* p. 433, ait se legisse Mopsuesteni *Commentarios in XII prophetas*. Octavi codicis notitiam primus, ut arbitror, prodidit Possevinus (e), qui exstare eum dixit Romæ in bibliotheca Vallicelliana; quem ego codicem cum observarem, deprehendi esse tenue interpretationis in *Oseam* fragmentum, paginis duodecim constans, usque ad secundi capitis versiculum tertium decimum. Huius porro præclari operis codices qui manu diutius versaverint, tres saltem comperio viros; quorum primus est Franciscus Turrianus (f), a quo Romæ degente Vaticanum ipsum codicem lectum augurari licet. Secundus est Samuel Tenulius, qui in litteris ad Nic. Heinsium (g) ait se in Latio descripsisse sibi Theodori Antiocheni in *Oseam* fragmenta; quæ locutio ejus facit ut existimem loqui Tenulium de codice Vallicelliano, qui reapse nihil habet, ut diximus, præter breve in *Oseam* fragmentum. Tertius est Anselmus Bandurius, qui in conspectu operum Nicephori quem Fabricius vulgavit (h), ait p. 626, se inter cætera editurum Theodori quoque Mopsuesteni in prophetas XII commentarium. Jam quia Bandurius se id beneficio Cosmi III, ducis Etruriæ, cujus ipse bibliothecam regebat, facturum spopondit (quanquam fidem neque Bandurius Florentiæ neque Forlosia Vindobonæ liberaverunt), putabat Fabricius (i) codicem ejus operis in bibliotheca Medicea exstare. Nunc autem ejusmodi codicem Bandurio ignotum videmus; ex quo sequitur ut in Medicea bibliotheca non fuerit. Revera Bandurius nil aliud ait nisi se id opus e bibliothecis eruisse, quas inter paulo ante Vaticanam commemoraverat: et quidem si de sua Medicea loqueretur, Mopsuestenum apud se habere dixisset. Tum vero et ille codex Salviatorum, nunc Vaticanus, illa adhuc ætate Florentiæ apud veteres dominos, ut credo, fuit; qua in urbe ad Bandurii notitiam manusque facile venit.

III. Age vero, de auctore operis quominus dubitemus, testis adest in cunctis, qui noti sunt, manuscriptis codicibus constans titulus Θεοδώρου Ἀντιοχείας, Theodori scilicet patria Antiocheni. Sed quia non unus fuit Antiochiæ natus Theodorus, ecce nobis Photius (j) quatuor

(a) Tom. IV, p. 359, ed. nov.

(b) *Diar. Ital.* p. 39, et *Bibl. mss.* p. 478.

(c) *Diar. Ital.* p. 46, *Bibl. mss.* p. 478.

(d) *Bibl. conc.* tom. I, p. 44.

(e) *Appar.* tom. III, cod. Vallie. p. 27.

(f) *Ad const. ap.* II. 5; pro epp. pont. II, 20, IV, 10, v. 21; *De auct. summ. pont.* lib. III, ed. Florent. p. 99. Et primo quidem loco late disputat

Turrianus de interpretandi genere, quo utitur Mopsuestenus, atque id non immerito castigat; satisque demonstrat totum a se in XII prophetas commentarium fuisse lectum.

(g) Burman. *Syllog.* tom. II, p. 801.

(h) *Bibl. Gr.* ed. nov. tom. VII, p. 611.

(i) Tom. X, p. 358.

(j) Codd. IV, XXXVIII, LXXXI, CLXXVII.

recensens opera Theodori Antiocheni nomine insignita, Mopsuestenum diserte intelligendum esse docet; primo quidem loco dicens: 'Ο δὲ Μοψουεστίας γεγωνὶς ἐπίσκοπος οὗτός ἐστιν, οἶμαι· secundo autem loco: Οὗτος δὲ ἐστιν ὁ Μοψουεστίας· tertio loco post memoratum de magia Persarum Theodori Antiocheni opus, subdit: Οὗτος δ' ὁ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας εἶναι δοκεῖ (et quidem δοκεῖ in re certa dici solitum apud Græcos quosdam auctores, demonstrat Montfauconius *præf. ad Euseb. comm. in Ps. cap. x*); quarto denique loco: Ἀνεγνώσθη βιβλίον, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ Θεοδώρου Ἀντιοχείως· ὁ Μοψουεστίας δὲ ἐστιν, ὡς ἀπὸ τινων ἐπιστολῶν ἐμάθομεν· *Lectus est liber Theodori Antiocheni; hic autem ille est Mopsuestiæ episcopus, ut ex quibusdam epistolis mihi innotuit.* Ergo duo hinc noscimus, nempe tum codices quoque veteres operum Mopsuesteni, nedum eos quos nunc habemus, præ se tulisse Theodori Antiocheni nomen; tum quoties in his id nomen prope per antonomasiam occurrit, intelligendum esse Mopsuestenum. Porro autem quod noster Theodorus in *xii prophetas* scripserit, diserte affirmat Syrus Ebediesus in catalogo: præterquam quod ejus operis titulus in concilio etiam quinto (a) scribitur; quem tamen postremum locum ad trutinam deinceps vocaturus sum. Præterea quod opus Mopsuesteni in manibus habeamus, inde etiam cognoscimus, quia in exordio *commentarii ad Oseam* et alibi non semel declarat auctor se in *Psalmos* quoque scripsisse: porro a Mopsuesteno illustratum fuisse Psalterium, notissimum est. Sed enim nihil æque demonstrat germanas esse Mopsuesteni has prophetarum minorum explanationes, quam ipsum scribendi genus, quod veterum de eo testimoniis sine ulla dubitatione respondet. In primis cernimus hunc auctorem sequi maxime litteram et historiam, atque omnem allegoriam studiosissime fugere: rursus nullo vitio æque laborare, quam permultarum repetitionum in eadem interdum pagina ingestarum: quæ sane tautologia delicatis auribus multo est molestissima. Idem longis periodis involvitur, alte incipit, diu pendet, vel insertis novis sententiis longe recedit, ita ut legenti vel interpretanti salebrosus interdum fiat. A Mopsuesteno dum Scripturas arbitrio suo explanaret reprehensos atque irrisos sæpe fuisse antiquiores interpretes ait Leontius *contra Nest. iii, 41*. Ejus vero nunc moris perfrequentem demonstrationem in his commentariis videmus. Item Scripturæ permultas auctoritates a Mopsuesteno citari solitas ait Photius; quod ab eo verissime dictum commentarii nunc docent. Sed enim quod ait Tillemontius (b) Mopsuestenum universa Biblia complexum memoria fuisse, cujus rei testem eitat Leontium *De sectis act. iv*; errat plane vir doctus non intellectis Leontii verbis τὴν ἄλλην Γραφὴν ὑπεμνημάτισεν. Sane pro ἄλλην legendum esse ὅλην, res ipsa clamat, et revera Leontii interpretes explicant *universa*. Verumtamen ὑπεμνημάτισεν non *memoria retinebat*, sed *commentatus est* significat. Quare dicendum, *ad universa Biblia commentatus est*. Imo plerosque omnes auctoris quem edimus characteres, in Theodoro Photius deprehendebat. Sic enim cod. xxxviii: Φεύγων τὸν ἡυνατὸν αὐτῷ τρόπον τὰς ἀλληγορίας, καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν τὴν ἐρμηνείαν ποιούμενος· ταυτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα, καὶ ἄχαρίς πως καὶ ἀηδὴς εἶναι δοκεῖ. Tum cod. iv, Ἔστι δὲ μὲν φράσιν οὗ πάνυ λαμπρὸς· ταῖς δὲ διανοίαις καὶ τοῖς ἐπιχειρήμασιν λίαν πυκνὸς, καὶ ταῖς γραφικαῖς ἄριστα πλουτῶν μαρτυρίαις. (Photius codice item sexto densitatem sententiarum Theodori innuit.) Denique cod. clxxvii: Ἀσαφὴς δὲ ἐστι, καὶ τοι λέξει οὐ ξενιζούση χρώμενος· ἀλλὰ τῷ σχοινοτενέσι χρῆσθαι ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον περιόδους καὶ παρεμβολαῖς ἀλλεπαλλήλοις, δι' ὧν καὶ εἰς μῆκιστον ὁ νοῦς ἀποτείνεται τῶν προκειμένων, ταῖς τε τῶν ὀνομάτων πλαγίαις καὶ ταῖς μετοχικαῖς λέξεσι πλεονάζειν, τὰ αὐτά τε πολλάκις καὶ οὐδὲ σὺν κόσμῳ ἐπανακυχεῖν, καὶ τὰς ἐπαναλήψεις πλεον τῶν διηγήσεων (ὅπερ ἀμέθοδον παντελῶς) ταῖς περιστάσεσι μεμεστῶσθαι, καὶ τοῖς τοιούτοις, οὐκ ὀλίγον ζόφον τῶν αὐτοῦ γραμμάτων κατασχεδάζει. Porro ad fugam allegoriarum quod attinet, cui Mopsuestenus ubique studet, ipse scilicet sibi est consentaneus, qui opus contra Origenem atque allegoricos scripsit (c). Profecto Origenem sine limite allegoricis interpretationibus indulsisse, eoque instituto sacram doctrinam et historiam pessum sæpe dedisse, atque innumera errorum portenta invexisse, nemo est qui neget. Morbum hunc ingeniosissimi Origenis satis præsenserat pater ejus, Christi inclytus martyr Leonidas, qui, ut tradit Eusebius (d), admonfecerat filium ne ultra obvium sensum in divinis Scripturis quidquam requireret, μὴ τῆς προφανοῦς διανοίας περαιτέρω τι ζητεῖν παραινῶν. Et quidem ego contra Origenis audaciores aliquot allegorias, locos nonnullos Patrum incognitos producturus in lucem aliquando sum. Cæsariensis Eusebius Origenis perstudiosus apologeticon scripsit pro allegoricis hujus interpretationibus; cujus rei certiores nos facit Ebediesus in catalogo (e), qui addit Eusebii id opus refutatum fuisse a Theodoro. Quare jam nemo mirabitur, nihil omnino allegorico sensu apud nostrum auctorem dici. Cæteroqui quod attinet ad Augustini (f) seu potius Pauli dictum, quod omne Vetus Testamentum figura sit Novi, quodque omnia ad Christum postea venturum relata fuerint, Theodori quoque nostri constans sententia est tum in prologis tum etiam alibi. Profecto allegoricum et anagogicum et quodvis mysticum interpretandi genus nemo pius per se contemnet, quod ipsis apostolis Patribusque apostolicis haud inusitatum videmus. Cæteroquin quatenus procedendum sit, id demum prudentes decernent, qui neque

(a) Act. 4, p. 211.

(b) *Mém. eccl.* tom. XII p. 451.

(c) Ebediesus catal. cap. 19, Facund. iii, 6; Liberat. cap. 24.

(d) *Hist. eccl.* VI, 2.

(e) Cap. 41.

(f) *De Gen. ad litt.* I, 1.

tota credulitatis frena laxabunt, neque committent ut non tam interpretari videantur quam vim Scripturis inferre : quasi non sit piaculum sacram doctrinam depravare, et ad voluntatem suam oracula trahere repugnantia. Nonnulli interim tantum sibi sumpsere, ut quidquid ipsi vellent, Scriptura sentiret. Et tamen magnus Hieronymus (a) commemoratis vetustiorum aliquot in *Zachariam prophetam* commentariis mysticis, statim subdit se historiæ Judæorum tropologiam miscuisse Christianorum, ut ædificaret supra petram et non super arenam, ac stabile jaceret fundamentum quod Paulus architectus posuisse se scribit.

IV. Reliquum est ut suborientes quasdam contra authenticam operis, seu potius de auctore ejus, dubitationes refellam. In quintæ synodi actione quarta, multarum adversus Theodorum criminationum vicesima hunc habet titulum : *Theodori Mopsuesteni ex principio commentarii* (b), *quod in duodecim prophetas scripsit, abnegans prophetias de Christo esse prædictas ; sed non volentes* (loquitur Mopsuetenus) *ista considerare, voces omnes trahere ad Dominum tentant Christum, ut et quæ de populo facta sunt, simili modo intelligerent, et risum præstarent Judæis, quando ex scriptorum sequentia nihil ad Dominum Christum pertinentes ostendunt voces.* Pergit deinde Mopsuesteni accusator cap. 21 et 22 proferre aliquot psalmorum locos, e quibus vaticinium exclusum conqueritur a Mopsuesteno. Jamvero *Commentarii in xii prophetas* sine dubio initium interpretatio Oseæ est, non tam quia id ordo ipse in codicibus docet, quam quia sic ait primis verbis auctor. Atqui in hoc, quod dixi, initio nullum consonum synodico illi testimonio verbum est. Quid ergo? idcircone de auctore dubitare licet? minime gentium. Cum enim aliunde exploratissimum sit, commentarii hujus Mopsuestenum esse auctorem, sequitur ut in synodico codice pro *Commentario in xii prophetas*, *Commentarius in Psalmos* reponendus sit ; isque error vel Callonymo concilii notario seu eclogario, qui ibi recitat, ascribendus est ; vel certe postea in synodicos codices, quorum nullus satis antiquus superesse videtur, irrepsit. Synodi quintæ Græcus vel saltem Latinus codex mihi nullus ad manum est, in quo lectionem vestigem : præsertim quia synodi hujus acta pleraque perierunt. Ergo interim, donec synodicus codex aliquis meliorem fortasse lectionem offerat, ego quidem ad removendam hanc contradictionem sequentibus utar argumentis. Titulus ille *ex principio commentarii in xii prophetas* prorsus videtur esse obreptitius ; quidquid enim ibi præcedit aut sequitur, id e Theodori *Commentario in Psalmos* desumitur : præcedit enim *ejusdem ex interpretatione octavi psalmi* ; sequitur *ejusdem in psalmum vicesimum primum.* Et postea *ejusdem de interpretatione lxxviii psalmi.* Sed quod caput est, loci ipsi, qui sub falso titulo *Commentarii in xii prophetas* citantur, universi e Psalmis petuntur, atque intermedii sunt inter octavum et vicesimum primum psalmum, qui laudatur in subsequente titulo ; nempe proferuntur e psalmis xii et xv, et ex ipso xxi ; qua ex re apparet synodicum eclogarium nihil aliud ibi recitare quam locorum seriem ex *Commentario Mopsuesteni in Psalmos* ordinatim excerptorum. Et quidem in Psalmis maxime interpretandis ansam criminationibus obtulerat Mopsuestenus, qui juvenili in iis audacia exsultaverat : nam si certe vera narrat Leontius lib. iii, 45, *contra Nest.*, psalmos omnes ad Zorobabelem et Ezeciam retulerat, tribus tantum Christo Domino reservatis. Tum Hesychius historicus apud concil. V, act. v, de Mopsuesteno sic loquitur : *Prima elementa suæ doctrinæ ex Judaico vaniloquio incipiens, codicem in prophetiam psalmorum conscripsit, omnes de Domino prædictiones abnegantem.* Neque tamen externo testimonio opus est, cum ipsum auctorem habeamus scripta sua in psalmos præcipue sic accusantem in epistola quadam apud Facundum iii, 6 : *Ea quæ scripta sunt in psalmos miraris, quæ etiam prima cæterorum omnium scripsimus : non autem quantam oportuerat habuimus circa istam rem diligentiam : passi enim sumus quæcunque incipientes, ut evenit, in imperitia scribendi constituti : siquidem et multas immutationes ab illo tempore quæ nostra sunt susceperunt, quas non est præsentis temporis enarrare : ex qua causa magis negligenter a nobis composita sunt plurima, et maxime illa quæ prima sunt.* Iterum ipse Facundus x, 5 : *Theodorus ultro semetipsum reprehendens in expositione Psalmorum, confessus est quod negligenter a se composita fuerint plurima, et maxime illa quæ prima sunt.* Sane si de uno opere hic loquitur Facundus, utique apparet, Theodorum ex sua Psalmorum interpretatione præcipue vituperavisse principium operis (de quo scilicet principio apud textum synodicum sermo est). Sed esto sane ambiguum, utrum apud Facundum vocabulum *prima* significet *primordia operis*, an potius *scribendi initium* ; minime vero dubia est Leontii auctoritas *contra Nest.* lib. iii, 45, ubi scripta Mopsuesteni vituperans, in his recenset τὴν κατὰ τῶν ἱερῶν ψαλμῶν τυφλοποιὸν προθεωρίαν : sic enim edidi ex Græco codice Vaticano, quæ verba in Turriani Latinitate, quæ sola hactenus edita fuerat, sic habent, *et præmeditationem exaccantem in sacros Psalmos.* Sane Turrianus interpretari potuisset *præfationem* : quis enim nescit, argumenta seu præfationes Græcarum vel orationum vel hujusmodi lucubrationum appellari προθεωρίας ? Valde igitur censeo synodicum eclogarium respexisse ad præfationem *Commentarii Psalmorum*, in qua Theodorus liberiore ingenio luserat, et quædam contra mysticos figuratosve sensus audacius effuderat (puta illa verba synodici testimonii), quæ deinde ipsemet retractavit, ut ait Hesychius. Denique no

(a) *Prolog. ad comm. in Zach.*

(b) Concil. hic et alibi *commenti* ; sed malo id

esse mendum librarii qui non intellexerit litteræ compendium cum superposita lineola.

magnopere mirandum est, si forte unum pro altero Mopsuesteni opus recitatum fuit, si certe constat non id solum esse commissum, verum et ejus titulos interdum fuisse valde perversos. Nonne enim Leontius libros Theodori *De incarnatione* et *Commentarios in Jobum*, propterea quod insanis sententiis et damnificis referti erant, inscripsit seu appellavit *κατὰ ἐνανθρωπήσεως*, *adversus incarnationem*, et *κατὰ τὸν Ἰώβ*, *adversus Jobum*? Profecto id in ipso concilio quinto ex odio vel certe notariorum errore factum justissime asserit in adnotationibus ad notitiam Theodori nostri (a) Tillemontius, cujus hæc verba sunt : *Dans le cinquième concile (b), entre les passages cités de Théodore de Mopsueste pour justifier sa condamnation, on en trouve un cité de son commentaire sur saint Matthieu ; et à la teste du suivant il y a, ejusdem ex libro quod Deus peccatum docuit et mortem introduxit. Théodore n'a point assurément donné ce titre à aucun de ses ouvrages : et il faut que ce soit une erreur qu'on prétend tirer de quelqu'un de ses livres, et sans doute du Commentaire sur saint Matthieu, nommé immédiatement auparavant, si nous lisons ex eodem libro*. Prorsus ita superius nos diximus, locum illum, qui dicitur ex *Commentario in xii prophetas*, referendum esse ad citatum in præcedentibus Psalterii librum. Hæc, inquam, peremptoria demonstratio est adversus eos qui synodicum testimonium nobis objecerint. — Sic olim ego disputaveram, ut *proœmium in Psalmos* pro *proœmio in xii prophetas* scribendum esse in synodo suaderem. Nunc illud in mentem venit, fieri posse ut generale aliquod proœmium in *minores prophetas* olim exstiterit Theodori nostri, quod in codicibus non sit conservatum, propter reverentiam fortasse erga concilium a quo fuit illud vituperatum. Certe a Theodoro, qui Theodorum in eorundem prophetarum interpretatione valde sectatur, generalem prologum præscribi videmus : tum in textu nostro Theodori si pro *εἰς ἑλεγχον τῶν*, etc. scribatur *εἰς ἑλεγχον οὖν τῶν*, etc., hæc una particula, quæ fortasse tum est subducta cum priora resecarentur, satis indicaret generale a Theodoro proœmium fuisse præpositum. Illa etiam verba p. 1, v. 5. *καθ' ἃ πρόσθεν ἔφθην εἰπὼν* (si certe interpungatur ante *ἐν ψαλμοῖς*, secus si postea) haud rem indifferens opere dictam, sed in præsentem scripto denotant : quod si ita est, generalis prologus necessario intelligitur, qui sine dubio tam copiosis in *xii prophetas commentariis* videtur fuisse convenientissimus.

V. Nunc quo ingenio, qua ratione, quo fine Theodorus hos ad prophetas commentarios instruxisse videatur, sobria cum brevitate dicendum est. Atque in primis secundum Theodori felixque ingenium mirari licet, qui de penu suo pleraque omnia sumit, neminem imitatur, nedum expilat. Cumque hi prophetæ præ omnibus sacrorum Bibliorum partibus sint obscurissimi, ita ut sine interprete prorsus legi non possint, Theodorus tanta eos facilitate, tam naturali pronoque decursu edisserit, ut ipse non verba legere, sed in prophetæ cujusque mentem, oculorum aciem intendere videatur. Quamobrem non sine causa a multis arcem interpretum tenere dictus est. Neque vero Theodorus vel Hebraicum textum vel Syriacam ex Hebræo derivatam interpretationem, vel Origenis *Hexapla*, in censum vocat : imo Syriacam interpretationem (Antiochenus licet homo) ejusque anonymum interpretem non semel vellicat pp. 185, 194, 202; quippe Græco LXX Interpretum textu contentus, hunc unum osculatur ac sequitur, propter summam, ut ait, seniorum illorum peritiam atque sapientiam, et propter apostolorum auctoritatem, qui hanc versionem Christianis neophytis commendaverunt (pp. 185, 194, 202). Neque ipsam Hebræorum linguam Theodorus calluit, a qua nullum mutuatur lumen; et præterea p. 91 : *Αἰνὴν*, inquit, *ῥεμφάν* significare *phosphorum in lingua Hebræorum* : quo dicto, non scientia propria, sed aliena auctoritate, de vocabulo Hebraico judicare se demonstrat. Rursus p. 185, cum Græcorum Interpretum discordia sit a Syro in vocabuli Hebraici explicatione, ipse quidem Græcos sequitur, non quasi grammaticali ductus vi, sed reverentia. Quare non recte collineat apud Rosenmullerum (c) Ernestius, qui suspicatur ideo judaizantem visum fuisse Christianis Mopsuestenum, quod secundum textus Hebraicos interpretationem fecisset. Neque Theodorus (secus ac hodierni critici pompacice quidem, sed non sine confusione atque impedimento legentium faciunt) multiplicem eruditionem, multorumve auctorum nomina congerit; imo cum forte controversia incidat de urbibus Bothro, Tharsis, atque Ammone, disputationem quantocius abrumpit noster, quominus a suo propheta ne latum quidem unguem discedat. Ex tot autem ante se Bibliorum explicatoribus, ne unum quidem nominatim appellat; anonymos nunquam fere sine vituperatione commemorat, veluti pp. 71, 144, 222, 254. Qui vero sint isti anonymi, ex Hieronymi, qui fuit Mopsuesteno nostro coævus, *Prologo ad Oseam* intelligere fortasse licet, qui ait ante se prophetarum minorum fuisse interpretes Origenem, Apollinarem, Pierium, Eusebium Cæsariensem, ac Didymum. Hos igitur, vel ex his aliquos, a Theodoro reprehendi suspicor. Nam de ipso Hieronymo cogitandum vix puto, non tam quia coætaneus, ut dixi, erat, quam quia commentarios Latinos a Græci sermonis homine lectos vix est credibile. Immensum prope opus, nunc deperditum, ad prophetas minores Origenes scripserat : quare magnopere arbitror id præcipue Mopsuesteno, propter diversam interpretandi indolem, displicuisse. Sed ne Pierii quidem vel Apollinaris vel Didymi aliquid superest : denique et Eusebii *Demonstrationis evangelicæ* liber xviii, in quo de Osea quædam disputaverat, periit.

(a) *Mém. eccl.* tom. XII p. 674.

(b) *Ed. Coleti* tom. IX, v. 221. cap. 56.

(c) *Hist. interpr.* part III, p. 266.

VI. Nunc quia de iis dixi, qui Theodorum in his exponendis prophetis præcesserunt, liceat breviter nonnullos quoque, qui Theodorum subsecuti sunt, commemorare; priscos, inquam, quorum scripta ad nos pervenerunt: sunt enim (ut omittam Judaicos et brevissima Hesychii capita) Græci tres, Theodoretus, Cyrillus, Theophylactus; Latini item tres, Hieronymus, Rufinus atque Remigius: quorum ego commentarios lectitans, Theodoretum quidem Mopsuesteni assecclam esse videbam, in prologis quandoque etiam plagiarium: sed tamen neque acumine neque ubertate cum hoc comparandum. Cyrillus grandem totum commentariorum suorum implevit, in quibus plurima moralia dicit ac mystica. Theophylactus denique sequioris ævi homo pauca ut puto de suo profert, sed ex antiquorum lucubrationibus litterales, morales, mysticas expositiones, pro sui temporis more, deflorat. In Latinis Hieronymus singulari sua præstantia eminet; omnes enim ingenii, eloquentiæ doctrinæque thesauros ad suas in hos prophetas expositiones contulit. Post quem Rufinus prophetarum quinque aggressus interpretationem, copiosam potius moralemque paraphrasin fecit, et in prologo iniquum de Hieronymo iudicium tulit, cujus orationem vel per allegorias Origenis vel per fabulosas Judæorum traditiones totam defluxisse ait. Tertius Remigius Antisiodorensis est, qui sæculo nono sub Carolo Calvo floruit. Hujus *Commentarios ad XII prophetas minores* anno 1545 Joannes Hentenius edidit, qui deinde in *Lugdunensem PP. Bibliothecam* translati fuerunt. *Commentarium vero in Oseam* necessario se omisisse Hentenius ait, quia hunc unicus, quem nactus erat, codex desiderabat. Ego vero antiquum codicem Vaticanum perlustrans in *Oseam* quoque *commentarium* Remigii reperi, mutilum tamen, nempe usque ad capitulum quintum necdum expletum. Neque is defectus membranarum est, quæ, ut sit, exciderint: etenim in qua pagina Oseas imperfectus desinit, ibidem incipit Joël: unde cognoscimus antiquum amanuensem nonnisi hanc Remigiani *Commentarii in Oseam* partem præ manibus habuisse. Jam etsi Hentenius magnis laudibus a se editos commentarios effert, ego tamen Remigium in caloniis potius ἐμπνεύσεως quam in principibus numerem; quod de aliis etiam commentationibus ejus ad sacra Biblia qua editis qua ineditis æque judico. Certe illud frequens etymologiarum studium parum utile est vel solidum. Attamen aliud mihi Remigii opus est observatum, profana eruditione valde saturum, cujus hercle editionem, cum otium fuerit, non negligam. Interim tam rari codicis copiam nactus, nolui committere ut hæc inedita pars *Commentarii ad Oseam* diutius in tenebris delitesceret. Itaque in parte mei voluminis, unde aliam canonici generis lucubrationem ejeceram, hoc Remigii supplementum locavi.

VII. Sed jam oratio revertatur ad Theodorum, ejus si plurimas expositionum harum laudes detexere velim, vel infinitus sim, vel certe perpetuum commentarii ejus commentarium adornare deberem. In primis auctor universam vaticiniorum materiam mente complexus, mire inter se commiscet, invicemque illustrat, et cum prophetis majoribus, præsertim vero cum Psalmis Davidicis passim connectit. Prologorum vero dignitas, excursuum sive amplificationum ubertas, quæstionum acumen, locorum difficillimorum spontanea ac ludibunda propemodum explicatio legentes philologos magnopere, ut spero, oblectabit. Exempli causa, Amosi verba cap. 1, 5: *Super tribus sceleribus Damasci et super quatuor non convertam*, felicissime noster atque ex indole orientalium idiomatum explicat sic: *Dicit super tribus et quatuor, nempe pro multis. Nam quia numerus post unum et duo pluralis dicitur, verbo tribus multos denotat, verbo autem quatuor multitudinem exaggerat.* Rursus ad verba Michææ cap. 5, 5: *Suscitabuntur super eum septem pastores, et octo morsus hominum*, post irrisam nonnullorum interpretum vanitatem, ait simpliciter *septem* more biblico intelligi de perfecto seu magno numero, *octo* autem de ejus excessu. Idque illuminat Domini verbis Petro dicentis, ut non septies peccata dimitteret sed septuagies septies; et illis Ecclesiastæ, *Da partem septem necnon et octo*; de quibus mystica quædam et persubtilia commentatur Ambrosius libro 5, in *Lucam* n. 49: quem Ambrosii locum Cimмериis tenebris obsitum Maurini editores ægre declarant; Mopsuestenus autem prædicta verba simpliciter vereque explicat: *Munifice da egentibus, neque in hoc abundare recuses.* Et universum quidem Testamentum Vetus præparationem Novi fuisse, atque omnia a Deo ad venturum Christum directa, sincere sancteque multis locis Theodorus fatetur, v. gr. p. 1, 69, 72, 111-116, 120, 208, præcipue vero in *prologo ad Jonam*: cujus prophetæ grande illud intra cetum viventis miraculum, quod quidam recentes critici scelerate derident (ne Christo quidem Matth. 12, 40, credentes), nonnulli allegorice tantum admittunt, vel prophetæ somnium existimant, alii ex fabulis ethnicorum, puta de Andromeda, vel de Hercule qui Neptunii canis visceribus evasit incolumis, conglutinatum dictitant; pie Theodorus, ut mos est Ecclesiæ Patrum et catholicorum, summaque cum reverentia amplectitur nec de eo quæstionem ullam fieri patitur. Ut autem mentis Theodori, qua prophetias de Christo tradit, illustre specimen dem, non recusabo in gratiam illorum qui Græce nesciunt (quandoquidem Latinam interpretationem ab hoc volumine exclusi, quam liberiori otio absolvendam perpoliendamque reservo) luculentum tractum Latine ponere ad illa Joëlis verba cap. 2, 28-31: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae, et senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Et super servos meos, et super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo; et vaticinabuntur. Et dabo prodigia in cælo et super terram, sangui-*

nem et ignem et vaporem fumi; sol vertetur in tenebras, et luna in sanguinem, ante quam veniat dies Domini magnus et illustris. Ibi, inquam, post alia dicta Theodorus disputat sic: Verba hæc beatus Petrus Judæos alloquens de Spiritus sancti adventu usurpavit convenientissime, quandoquidem prisca lex futurorum omnium quædam umbra fuit. — Et illa quidem vetera parvum quid erant et tanquam adumbratum; ita ut secundum hyperbolen potius quam secundum rei veritatem, dicta fuerint, sed ipsa demum dictorum veracitas in Christo Domino effectum manifeste habuit; quo tempore magna omnia et terrifica novaque et mira præ cunctis priscae legis eventibus apparuerunt: ita ut Vetus Testamentum ænigmatis loco fuerit, rerum autem sub Christo Domino gestarum magnitudo veritatem demum stiterit. Atque ita beatus aiebat David de populo: Non est derelicta anima ejus in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem¹: quod sane de re tum gesta intelligi nequit, sed metaphorice atque hyperbolice dicitur ereptus populus de periculo atque perniciæ. Rei porro ipsius vaticiniique veritas in Christo Domino palam facta est, cum propter resurgendi virtutem neque anima ejus diu apud inferos corpore sejuncta mansit, neque corpus corruptionem ullam passum fuit, quod non solum figuram propriam retinuit, in qua mortuum fuerat, verum etiam ad immortalem incorruptibilemque naturam transiit. Quamobrem priora illa, ænigma fuerunt; hæc posteriora, veritas. Beatus igitur Petrus verbis illis tanquam olim metaphorice non sine causa dictis, nunc autem eventum verum in gesta re consecutis, usus est; ita ut nunc magis præsentibus esset credendum, quam de priscis illis obstupescendum. Et paulo infra: Cuncta verissima in Christo Domino evaserunt; nam et sol vere obtenebratus fuit, et luna pariter; magnaque et multa cælo terraque prodigia acciderunt; et Christi Domini salutaris sanguis visus est; et ignis spectrum, quod descendantis Spiritus vim significabat; cui præcessit fumi vapor, qui eventuras crucifixoribus pœnas portendebat. Tunc etiam Spiritus sancti gratiæ cuncti participes facti sunt, multisque ac variis charismatibus insigniti: quare alii prophetabant, alii plurima edebant miracula, ob asserendam gestæ rei magnitudinem, et Christi Domini seu fidem seu gloriam constabiliendam. Quod olim igitur metaphorice propheta vel hyperbolice dixerat, nunc manifestam habet significatarum rerum veritatem; imo verba infra res ipsas sunt. Cur itaque hoc vaticinium itemque reliqua, quotquot de aliis dicta a prophetis sunt, de Christi Domini incarnatione beati apostoli intellexerint, hanc merito quam diximus causam credere licet. Sic enim et antiquarum rerum historia minime ficta apparet, et magnitudo præsentium ex illarum comparatione magis coarguitur; atque illud undique apparet; res nimirum veteris legis ad Novi Testamenti eventus referri: adeo tamen priora posterioribus cedere, quantum corpore umbram deteriore esse par est, etsi ad hoc quadrare videtur. Hactenus Theodorus; cui astipulantem dabo Rufinum, qui in Commentario ad Oseæ verba cap. xi, 1, Ex Ægypto vocavi Filium meum, sic scribit: Quod de populo dictum esse prophetiæ textus ostendit, hoc etiam ad personam Domini nostri Jesu Christi posse transferri, apostolica monstravit auctoritas; per quem videlicet ea quæ Judæis data erant divinæ pietatis insignia, et cumulatus nobis conferrentur et gratius. Ne illud quoque non dicendum est, quod prophetarum ordo apud Theodorum diversus a communi in Græcis editionibus est, illi vero conformis quem Latina vulgata retinet. Ea porro versiculorum distinctio, quam neoterici invexerunt, quamque jam mutare ob pervulgatum usum non expedit, absurda sæpe et contra orationis sententiam cognoscitur: quod vitium in majoribus quoque capitulorum sectionibus quandoque admissum videmus; quæ omnia Theodori sermo, qui diversis utitur pausis, emendat. Atque hanc capitum divisionem inconsulte admodum factam in Ciceronis quoque orationibus, demonstrasse me olim memini, cum Verrinarum partes ex antiquissimo Vaticanæ bibliothecæ palimpsesto ederem. Sed tamen Theodorus non idcirco aliter contextum biblicum discriminandum demonstrat, quod ipse ullam capitum versiculorumque sectionem faciat; est enim in codice continua scriptura (etsi ego in editione discriminaui); sed quia dum aliter exorditur orationem, itemque aliter claudit, quam Vulgatus textus præ se fert, diversam respirationum sectionumque rationem se agnovisse demonstrat.

VIII. Superest ut Theodorum, quatenus a recto tramite videtur deflectere, coarguamus; haud illius quidem diatribæ more quæ inter scripta Chrysostomi ad Theodorum lapsum legitur, sed leni potius admonitione legentium ut periculosam quandoque ipsius ἐρμηνείαν caveant. Est enim peculiare Theodori institutum, ut prophetas historice explicet, id est ut vim passim vaticiniorum de Veteris Testamenti rebus hominibusque intelligat ac interpretetur: atque in his nominatim minoribus prophetis captivitatem semper ac postliminium Judæorum præ oculis habet; in duobus autem postremis, Zacharia scilicet et Malachia, tempora quoque Machabæorum agnoscit; ad Christum autem ejusque Ecclesiam nonnisi fere propter veriore pleniorque ἐκβάσις, id est eventum, vaticinia refert, ut in recitato exemplo cognovimus, rursusque ad Michæam v, 2, ubi de promissionibus a Deo Davidi factis noster disputat; et ad Zachariam ix, 10, ubi vaticinium inter Zorobabelem et Christum dividi posse negat. Atqui hæc ratio non immerito Græcis Latinisque Patribus ipsisque etiam conciliis suspecta atque improbata fuit: sunt enim reapse vaticinia multa, quæ Christum unice, nemine interposito, spectant; neque Theodori auctoritas tanta est, neque ejus acumen tam singulare credendum, ut quod alii Patres, tales tantique viri, sublimiore illo tantummodo sensu prædictum putarunt ac docuerunt, huic arbitrato suo de rebus primum

¹ Psal. xlv. 10.

humanis explicare liceat, deinde ad divinas transferre : quæ ratio quantopere apud vulgus prophetiarum vires infringat, imbecilliorum fidem debilitet, foresque etiam incredulitati nonnullorum pandat, pî omnes sentiunt. Sane hoc genus interpretationis apprime Judæis capitalibus Christi Christianorumque omni tempore hostibus, placuisse par est : ob eamque causam *ἰουδαϊστροφονα* Theodorum a Georgio Hamartolo in chronico adhuc inedito dictum puto ; tum etiam quia synedricorum commentarios (nescio quo usus interprete) videtur studiose lectitavisse, vel potius Judæos magistros audisse : nam certe apud Renaudotium (a) Bar-Salibæus abs Judæis institutum Theodorum nostrum affirmat. Utique quas Hieronymus dicit esse Hebræorum sententias, eas apud Theodorum quandoque legimus. Quod tamen observat in suo *Commentario in Jonam* Hieronymus, Hebræum Josephum *Tharsis* intellexisse Ciliciæ Tarsum ; id Theodorum adversantem habet. Nec porro Judaicæ sectæ amorem Theodoro imputare licet, etenim in prologo ad *Jonam* Judæorum adversus Christum pervicaciam severe castigat. Illud etiam paulo liberius apud Theodorum dici videtur p. 63, 212, 223, quod Veteris Testamenti hominibus neque Filii neque Spiritus sancti personæ prorsus innotuerint ; quod tamen privilegium prophetis certe nonnullis haud debemus eripere. Quare commentario ad Zachariam substrata legimus Græci hominis scholia, adversus hanc Theodori audaciam, quam ego quoque aliquantum inhibui. Illud denique vix est probandum quod Dei locutiones ad propheta : visionesque et varias revelationes unico sæpe denotat *ἐνεργείας* vocabulo ; quanquam hac super re sapienter acuteque Theodorus disputat sub initium Nahumi, ubi *λήμματα* vocabulum explicat, et in recta prorsus sententia consistit. Neque vero quisquam sanus mihi succensebit, quod Theodori scripta, etsi errori aliquando proxima, in lucem emittam ; nævi enim ac vitia bonis, ut puto, plurimis obruuntur : tum ego hanc apologiam in præfatione ad Photium, præsertim vero ad Ariano- rum fragmenta (t. III, part. II, p. 186-187) tam invicte instruxi, ut nullum addere verbum jam opus sit.

IX. Constitueram olim cuncta Theodori fragmenta ex Vaticanis præsertim catenis Græcis atque Orientalium linguarum codicibus conjunctim edere (b) : quod quia nunc per occupationes non licuit, fragmenta saltem ampla ex ejus deperditis De incarnatione Domini, et Contra Apollinarem, et in *Psalmos* libris, quæ Leontius olim transcripsit, Canisius Latine tantummodo edidit, nunc ego Græce ex Vaticano pervetusto codice proferenda curavi, cum Leontii de his judicio, qui latentem in his hæresim recte arguit, et in procæmio complura Theodori opera enumerat, quæ consecranei tam studiose occultabant, ut Leontius ipse nonnisi opere *De incarnatione* potitus sit. Sed enim nos multo olim plura Theodori scripta in præfatione ad primum Collectionis nostræ volumen percensuimus.

(a) *Liturg. Or.* t. II, p. 622.

(b) Horum fragmentorum specimen, præter id quod edidi ad Photii Amphilochianam primam cap. 53, exstat in Vaticana in *Lucam* Catena inedita

Nicetæ, ubi de sancto Spiritu in Jesum baptizatum superveniente sermo fit, etc. Legitur infra inter Theodori fragmenta in Joannem.

ANG. MAII PRÆFATIO ALTERA.

(*Bibliotheca nova Patrum*, tom. VII, Romæ 1854.)

I. De sacrorum librorum obscuritate (quam in prophetis præcipue comperiri necesse est) Polychronius Apamensis episcopus breve olim capitulum scripsit, quod nos in antiquissimo codice Vaticano observatum, et a Photio etiam inter Amphilochianas quæstiones quas edidimus relatum, ante hos annos in Scriptorum veterum primo volumine collocavimus. Quam nunc rem commemorare non fuit inutile, ut major hinc laus ad Polychronii fratrem Theodorum nostrum Mopsuestenum redundet, cujus tam planam tamque perspicuam prophetarum minorum interpretationem efferimus, quorum plerumque elocutio, si nuda spectetur, pene præ cæteris sacrosanctæ Scripturæ auctoribus obscuritatis caligine premi videtur. Et nihilominus luminosus adeo vir Theodorus librum ipse quoque de obscura locutione (Bibliorum ut puto) conscripserat, ab Ehediesu in catalogo suo memoratum, quo scripto fratri suo Polychronio suppetias fortasse ferebat. Sed nonne vero, dicet aliquis, aliæ etiam exstant ad hos salebrosos prophetas explanationes? Exstant sane, ut publici libri docent, utque alias nominatim recensui ; mirumque est quod intra quinquaginta circiter annos, nempe ab extrema sæculi quarti parte, ad medium fere sæculum quintum (quod hercle doctius Ecclesiæ ævum fuit) floruerunt nobilissimi prophetarum horum interpretes Theodoro nostro contemporanei, 1, S. Hieronymus ; 2, Rufinus, ut vulgo in codicibus librisque scribitur ; 3, S. Cyrillus Alexandrinus ; 4, Theodoretus. Horum inquam omnium videmus typis impressos luculentos commentarios, quos cum Mopsuesteno nostro conferre, perutile jucundumque lectori fore

puto : quibus ego etsi nihil detrachere volo, aio nihilominus nostrum hunc videri scribendi arte non inferiorem, limpidine autem et naturali quadam facilitate prope gratiorem. Felicem rursus ætatem illam prædico, quæ præter hos quinque, tulit et alios nunc deperditos eorundem prophetarum interpretes, scilicet Didymum teste Hieronymo *De vir. ill.* c. 109; Chrysostomum, quem se legisse ait in præfatione sua Rufinus, pariterque Ephræmius Antiochenus apud Photium (cod. 129, ed. p. 820); Eudociam denique augustam, ut idem in codice 184 tradit Photius. Quod si vera est Parisiensis codicis 142 inscriptio, latet ibi coævi prædictis Epiphani in *Nahumum* commentatio. Nam cujusnam sæculi homo is fuerit, cujus nos olim fragmenta tria recitavimus (*Script. vet.* vii, p. 68), hoc titulo : Ἐβίωνος ἐκ τῆς περὶ προφητῶν ἐξηγήσεως, *Ebionis ex enarratione in prophetas*, non facile definietur : etenim in codice nobili Vaticano, quem iterum inspeximus, scribitur perspicue Ἐβίωνος, ita ut cogitandum videatur de Ebione Joannis apostoli contemporaneo. Sane Ebionæi, auctore authentico Epiphanio (hær. XXX, 18), cæteros prophetas detestantes, unum Christum agnoscebant prophetam, de quo uno reapse tria illa fragmenta loquuntur. At vero Labbeus (conspect. op. Damasc. p. 50), legebat in codice Gallicano Εὐβίωνος. Utra lectio sit verior, Deus scit ; sed certe et Eubion antiquus homo fuit, quandoquidem Anastasius presbyter, apud quem fragmenta illa servata sunt, ad prisca sæcula pertinet, nec fere Mopsuesteno recentior judicandus est. Anastasio autem contemporaneus fuit Hesychius, cujus multæ sparsim ad prophetas adnotationes in Vaticanis codicibus latent.

II. Verumtamen ut ad Mopsuestenum nostrum redeamus, hominis quidem historiam, tota antiquitate et præsertim in Oriente famigerati, in alia nos Scriptorum collectione t. VI, adumbravimus, deque librorum ejus multitudine, meritis, ac reprehensionibus, satis, ut puto, diximus, et nobis nunc plura dicendi otium fecimus. Quia tamen pleraque nonnisi Græce in lucem antea extulimus, visum est tanto auctore diutius homines Græce ignaros non fraudare : itaque antiquæ nostræ promissionis memores totum impigre Latinum fecimus, tamque spisso opere magnam hujus voluminis partem implevimus. Et scopus quidem Mopsuesteni est, Judaicam præsertim historiam illustrare ; ita tamen ut propheticum spiritum, et relationem ad Christum præcipuis in locis agnoscat ac fateatur, quanquam sæpe κατ' ἐξέασιν, id est secundum pleniorum in Christo Christianisque rebus vaticiniorum eventum : quod genus interpretandi, etsi aliis quoque SS. Bibliorum interpretibus non plane insolitum, in Theodoro tamen suspectum aliquando fuit ; et id sane nonnisi pie sinceraque cum fide a Christiano scriptore fieri debet. Quam ob rem noster visus est aliquibus λουδαϊσµῶν ; quanquam ipse Christo se firmiter credere, et ejus deitatem œconomiaeque mysterium religiose venerari, liquido demonstrat, puta pp. 139, 150, 191. Utrum vero et Hebraice sciverit, non satis constat ; sed Syriacæ saltem dialecti non fuit ignarus, quoniam Syrum ex Hebraico interpretem non semel exagitat ac refutat pp. 241, 252, 263. At ipse certe LXX interpretes unice sequitur, admiratur, ac laudat p. 252. Præterea variam et curiosam eruditionem sponte deditaque opera vitare se dicit p. 136, 159, 227, et prophetarum tantummodo vocibus explanandis incumbere.

III. Hoc nos opus in Vaticano, olim Columnensi, miræ integritatis et antiquitatis codice invenimus, et cum alio insuper Vaticano, nec antiquo tamen nec integro, interdum contulimus. Testes quidem operis erant, synodus quinta œcumenica act. 4 ; deinde Ebediesu in catalogo cap. 19 ; quotquot denique operis codices nomen nostri Theodori inscriptum habent. Et quidem Ebediesu ait Theodorum scripsisse hoc opus ad quemdam *mar Turim*, ut scribit Echellensis Ebediesu editor ; at vero Assemanus in altera editione scribebat *mar Tyrium*, nunquam immemor sui Syriatici *mar* ; ego vero ausim contra Assemanum emendare *Martyrium*, Chrysostomi adeoque etiam Theodori æqualem, et postea Antiochiæ patriarcham, quæ fuit Theodori patria ; ideoque primum creditu est, missum ab eo opus ad civem ut verisimile est suum, illustrem adeo virum, qui Antiochenas demum infulas consecutus est. Quod si quis quærat cur passim Theodorus in codicibus *Antiochenus* potius quam *Mopsuestenus* dicatur ; hanc causam esse puto, quod Mopsuestiæ episcopi duo fuerunt Theodori, prior antiquior qui secundæ Antiochenæ synodo subscripsit ; posterior hic celeberrimus noster, qui distinctionis gratia vocitabatur ex patria sua Antiochenus. Sic ego in codicibus fieri video de Joanne Xiphilino patriarcha Constantinopolitano ejus nominis octavo, qui pariter distinctionis gratia dicitur *Chalcedonensis*, a patria vel fortasse a priore episcopatu, ut conjecturaliter judico. Certe duos Anthimos qui ætate mea Constantinopolitanam cathedram insederunt, haud numerali nota apud Græcos distingui audio, sed priorem *Ephesium* ubi fuit antea exarchus episcopus ; alterum *Thessalonicensem*, a priore item episcopatu, nominari.

IV. Promisimus olim partem Theodori non modicam *Commentarii in Psalmos*, ex codicibus Vaticanis sumendam, efferre ; verum ea res breviorum postea ambitum, ob illas causas nacta est, quas apto in loco diximus, ubi quidquid ejus operis interim in manus venit, post prophetas exposuimus. Feliciores in Theodori commentario ad Joannem fuimus, cujus ingentem reapse tractum cum peculiari animi voluptate in lucem protraximus. Neque tamen nunc repetere placuit, partes illas non modicas in *Epistolam ad Romanos*, quæ Græce quarto *Spicilegii Romani* volumini olim inseruimus : neque item complures illas, quæ cum Latine tantum exstarent vel in synodi quintæ actis, vel apud Leontium in Basnagiana Canisii

editione, nos primi Græce in sextum *Scriptorum veterum* tomum contulimus. Lectores ergo utantur feliciter novis his celeberrimi SS. Bibliorum commentatoris divitiis, quas pontificiæ bibliothecæ codicibus acceptas debent : meminerintque, rerum quidem historiam ne in prophetis quidem esse perimendam, ut Cyrillus ipse et Chrysostomus et Gregorius PP., aliique Patres monent : Christum tamen præcipue ejusque Ecclesiam, qui est sacræ Scripturæ scopus, nostræque salutis negotium, præ oculis habeant.

Est autem ordo, quem codex Vat. tenet, commentariorum Theodori apud nos hic :

In Oseam p. 1.

In Joelem p. 68.

In Amosum p. 91.

In Abdiam p. 140.

In Jonam p. 150.

In Michæam p. 170.

In Nahumum p. 210.

In Habacucum p. 231.

In Sophoniam p. 249.

In Aggæum p. 269.

In Zachariam p. 284.

In Malachiam p. 263.

Sequuntur fragmenta in *Psalms* p. 390 ; et in *Joannis Evangelium* p. 396-408.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΩΣΗΕ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

THEODORI ANTIOCHENI COMMENTARIUS IN OSEAM PROPHETAM.

I Contra eos qui temere prophetica verba tractanda suscipiunt, atque ut viam posterioribus muniam, aggrediar, Deo adjutore, ad res propheticas explanandas, capto initio ab Osea, qui et princeps inter reliquos prophetas ætate est. Nam ex quo beatus David, sicut ego in superioribus dixi, cunctas quæ populo eventuræ erant rerum publicarum conversiones manifeste in psalmis enarraverat, silentium intermedia tempora occupavit, quia scilicet nihil ab illo vaticinante prætermisum fuerat. Sed enim statim ac tempus adfuit, quo cœperunt adversa pati decem tribus, Assyriis eas prementibus, donec funditus avitis eversas sedibus Sennacherimus in extranea loca transtulit; cum jam, inquam, factum esset initium calamitatum, quas genti impendere multo ante David prædixerat; Ezechiæ nimirum ætate, qui Judæ et Benjamini tribubus imperitabat; divina gratia, rebus jam instantibus, prophetas publice misit, primumque in his Oseam, qui quidquid divinitus illis eventurum erat nuntiaret: quique in memoriam veluti revocans prædictas olim a Davide calamitates, harum mox futurarum culpam Israelitis imposeret, a Dei cultu ac notione jampridem aversis, atque ad idola dæmones-

(Cod. Column. XLV, p. 1.) Εἰς ἔλεγχον τῶν ἀθασανίστως ἐπιβάλλειν ταῖς προφητικαῖς ἐπιχειρούντων φωναῖς, καὶ μὴν καὶ πρὸς κατασκευὴν τῶν ἐξῆς, ἀρξώμεθα τῆς τῶν προφητικῶν σαφηνείας, Θεοῦ διδόντος, ἀπὸ τοῦ Ὡση τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι, ὃν καὶ πρῶτον εἶναι τῷ χρόνῳ συμβέβηκε τῶν λοιπῶν προφητῶν· τοῦ γὰρ μακαρίου Δαυὶδ, καθ' ὃ πρόσθεν ἔφθην εἰπὼν (1), ἐν ψαλμοῖς ἀπάσας τὰς περὶ τὸν λαὸν ἐσομένας μεταβολὰς ἐπίοντος προδήλως, σιγῇ μὲν τὸν ἐν μέσῳ χρόνον κατεῖχεν, ἅτε ἀρκούντως ἅπαντα προειρηκότος ἐκείνου· ἐπειδὴ δὲ ἐπιστῆναι τὸν καιρὸν συνέβη καθ' ὃν ἤρξαντο κακῶς πάσχειν αἱ δέκα φυλαὶ, τῶν Ἀσσυρίων αὐτὰς πολιορκούντων ἄχρις οὗ παντελῶς αὐτὰς τῶν οἰκείων τόπων ὁ Σενναχηρείμ ἀφελὼν εἰς ἀλλοτρίους μετέωκισε τόπους. Τὰ τε πόρρωθεν τῷ μακαρίῳ Δαυίδ προειρημένα περὶ τῶν τῷ λαῷ συμβησομένων χαλεπῶν, τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν ἐδέχετο· ὅπερ οὖν ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν Ἐζεχίαν ἐγένετο καιρῶν, τῆς Ἰούδα φυλῆς βασιλεύοντα σὺν τῇ Βενιαμὶν, προεβάλετο τῶν πραγμάτων ἐγγύθεν ὄντων ἡ θεία χάρις τοὺς προφῆτας, καὶ πρό γε τῶν λοιπῶν τὸν Ὡση μνηύοντα τὰ περὶ αὐτοὺς θεόθεν ²⁻⁵ ἐσόμενα, (p. 2) καθάπερ τινὰ ὑπόμνησιν ποιούμενον τῶν παρὰ τῷ Δαυίδ πάλαι τε εἰ-

²⁻⁵ I m. θεόθεν.

(1) Videlicet in commentario suo ad *Psalms*, cujus ingentes reliquias nos volumine hoc exhibebimus.

ρημένων καὶ πρόπαλαι, ὡς ἂν τῶν τε ἐσομένων χα-
λεπῶν τοὺς Ἰσραηλίτας ἀποφάνειεν αἰτίους, ἀπο-
στάντας μὲν τῆς περὶ τὸν Θεὸν θεραπείας τε καὶ γνῶ-
σεως, περὶ δὲ τὰ εἰδωλα καὶ τοὺς δαίμονας ἅπασαν
ἔχοντας τὴν σπουδὴν· δῆλόν τε ποιήσειεν ὅτι οὐκ ἔκ-
τινος συντυχίας γίγνεται ταῦτα· πόρρωθεν δὲ εἰρητό-
τε καὶ προύριστο τῷ Θεῷ γενέσθαι, τὴν τούτων αὐ-
τῶν ἐπισταμένῳ κακίαν, καὶ τὰ περὶ αὐτοὺς ὄντινα
τρόπον προσῆκεν οἰκονομεῖν εἰδότι σαφῶς, εἰς προ-
παρασκευὴν τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ δεξιῶς τε καὶ
παρουσίας· ὥστε γὰρ δῆλον ἅπασιν γενέσθαι ὅτι τὴν
περὶ τὸν λαὸν κηδεμονίαν διὰ τὸν ἐξ αὐτῶν προσδο-
κώμενον φανήσεσθαι ποιεῖται, ἐκδίδωσι μὲν τὰς δέκα
φυλάς τῇ τῶν Ἀσσυρίων αἰχμαλωσίᾳ· φυλάττει δὲ
ἐπὶ τῶν τόπων τὴν Ἰούδα μόνην, ἐξ ἧς περ ἤμελλεν ὁ
Δεσπότης ἀναφαίνεσθαι τὸ κατὰ σάρκα Χριστός. "Ην-
περ οὖν εἰς αἰχμαλωσίαν ὕστερον ἀπελθοῦσαν διὰ τὰς
αὐτῶν ἐκείνων παρανομίας ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ τοῦ
βασιλεύσαντος τῶν Βαβυλωνίων, ἐπανελθεῖν παραδόξως
πεποίηκεν· ἐπανελθόντων μὲν καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν φυλῶν
τινῶν εὐαριθμήτων ἐξ ἐκάστης, τῆς Ἰούδα δὲ μόνης
ἐπαναχθείσης ὅλης· ὡς ἂν γένοιτο δῆλον ὅτι ἡ δύνατο
μὲν βουλευθεῖς ὁ Θεὸς καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας ἐπ-
αναγαγεῖν ὁμοίως ταύτῃ· (p. 3) ἀμελήσας δὲ τῶν
λοιπῶν, περὶ ταύτην ἅπασαν ἔθετο τὴν φροντίδα,
ἀφ' ἧς περ ἤμελλεν ὁ Δεσπότης ἀναδείκνυσθαι Χρι-
στός, ἐπὶ κοινῇ τῇ πάντων φανούμενος σωτηρία· κατὰ
δὲ τοῦτον τὸν λόγον καὶ αἱ τῶν προφητῶν μηνύσεις
ἐτύγχανον ἀναγκαῖαι, δηλοῦσαι ὅτι πάλαι τε δεδογμέ-
να τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ εἰρημένα,
νῦν λαμβάνει πέρας, ἀπορρήτως ἅπαντα οἰκονομοῦν-
τος τὰ περὶ αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ· ὅπερ οὖν καὶ ὁ μακά-
ριος Ὡση ποιῶν ὁ προφήτης, τὰ περὶ τὸν λαὸν ὑπὲρ
οὗς· ἄρχεται δὲ οὕτως·

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α'. — « Λόγος Κυρίου ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὡση
τὸν τοῦ Βεηρὶ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου καὶ Ἰωάθαμ
καὶ Ἀχαζ καὶ Ἐζεκιῶν βασιλέων Ἰούδα, καὶ ἐν
ἡμέραις Ἰεροβοάμ υἱοῦ Ἰωᾶς βασιλέως Ἰσραήλ. »
Ὡς ἐπιγραφή τίς ἐστίν αὕτη τοῦ βιβλίου περιεκτική,
δηλοῦσα τὸν τε προφήτην ὃς περ ἐστὶ τὰ εἰρημένα, καὶ
τὸν καιρὸν καθ' ὃν εἰρήκει ταῦτα· λόγον δὲ Κυρίου τὴν
ἐνέργειαν ἅπανταχοῦ λέγει τὴν ἐφ' ὅτῳ δῆποτε γιγνο-
μένην· ὡς τὸ, « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερε-
ώθησαν, » ἵνα εἴπῃ ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ συνέστησαν τῇ
θείᾳ· θεῖαν δὲ ἐνέργειαν κἀνταῦθα λέγει κατ' ἣν
ἀποκάλυψις τῶν ἐσομένων ἐγένετο τῷ προφήτῃ· ἀφ'
ἧς περ αὐτῷ καὶ τὸ λέγειν τε καὶ μηνύειν τὰ ἐσόμενα
δύναμις ὑπῆρχεν· εἰς δῆλωσιν δὲ ἀκριβεστέραν, καὶ
τὸ τοῦ Πατρὸς προστίθῃσιν ὄνομα· ἀναγκαίως δὲ λέ-
γει καὶ τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ περ κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν
τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ θεοῖθεν ἐμήνυε τὰ ἐσόμενα·
(p. 4) λέγει δὲ ὅτι καθ' ὃν καιρὸν Ὀζίας τε ἐδασί-
λευε καὶ Ἰωάθαμ καὶ Ἀχαζ καὶ Ἐζεκιᾶς· ἀφ' ὧν
σκοπήσειεν ἂν τις εἰκότως ὅτι οὐχ ὑπὸ μίαν τινὰ ἀρ-
μονίαν συγγέγραψεν τὸ βιβλίον ὁ προφήτης, ἀλλ' ἐν
διαφόροις καιροῖς τὰς περὶ τῶν ἐσομένων ἀποκαλύ-
ψεις δεχόμενος, ἐποιεῖτο τῶν ἐσομένων τὴν μήνυσιν·

* Psal. xxxii, 6.

A que perquam studiose conversis; 2 atque ut idem
palam faceret, haud casu aliquo hæc mala contin-
gere, sed multo ante edicente ac decernente Deo,
cui et Israelitarum improbitas explorata erat, et
simul comperta ratio, qua cum his agendum erat,
ob viam parandam Christi Domini ostensioni at-
que adventui. Deus etenim ut omnes certiores la-
ceret, se populi curam gerere propter eum qui ex
hujus genere oriturus exspectabatur, idcirco tradi-
dit decem tribus Assyriacæ captivitati, unicam ve-
ro retinuit in suis sedibus Judæ tribum, de qua
Dominus exiturus erat secundum carnem Christus.
Quam item captivam deinceps abductam propter
pares iniquitates a Nabuchodonosoro Babylonio-
rum rege, redire mirabiliter voluit; quicum etiam
de reliquis tribubus exiguus numerus postliminio
reversus est; interim dum una Judæ tribus cum
suo populo omni in patriam se recepit: quo perspi-
cuum fieret, volenti Deo possibile fuisse reliquas uni-
versas haud secus quam istam revocare: verumtamen
neglectis cæteris, ad hanc unam curas suas contulis-
se, ex qua Dominus proditurus erat Christus, cum
denique pro communi salute conspiciendum se da-
ret. His ita se habentibus, prophetarum quoque
vaticinia necessaria erant, quorum ope notum fie-
ret, pœnas olim a Deo decretas atque a beato Da-
vide prædictas, nunc demum inflictum iri, arcana
Dei providentia cunctas populi vices moderante.
Atque ob hanc videlicet causam beatus quoque pro-
pheta Oseas manifeste significat quæ Deo mandante
eventura populo erant propter ejus impietatem.
Sic autem incipit:

ὧν ἡσέθουν κατὰ θεῖαν ἐσόμενα βουλήν μηνύει σα-

CAP. I.

VERS. 1. — « Verbum Domini quod factum est ad
Oseam filium Beerī, in diebus Ozīæ et Joathamī et
Achazī et Ezechiæ regum Judæ, et in diebus Jero-
boami Joaso nati 3 regis Israelis. » Hic titulus qui-
dam est, libri argumentum habens, simulque decla-
rans et a quo propheta et quo tempore dicantur hæc.
Verbum autem Domini pro vi divina ubique di-
cit Scriptura, quacumque in re se exserat. Velut il-
lud: « Verbo Domini cœli firmati sunt », quasi dicat,
vi divina eos fuisse compactos. Porro vim divinam hic
quoque dicit, a qua futurorum revelatio prophetæ fit,
dicendique virtus exhibetur atque ante significandi
quæ ventura erant. Jam ob sui pleniorē notitiā,
Patris quoque nomen ascribit: tum etiam necessario
tempus adnotat, quo secundum impertitam sibi divi-
nitus revelationem res posteras præcinebat. Præfinit
igitur tempus quo regnaverunt Ozias et Joathamus et
Achazus et Ezechas. Unde quivis cognoscere queat,
haud una continuatim serie scriptum fuisse hunc a
propheta librum, sed prout variis temporibus futuro-
rum notiones excipiebat, sic vaticinia edidisse; facta
haud semel earumdem rerum mentione prodivinis ad
se oraculis, quæ in populo vulgabat, ut hunc futuri

admoneret. Similiter beatum quoque Davidem eodem argumento complures cecinisse psalmos videmus, quorum singulos pro cœlesti mentis illustratione atque spiritali admonitione compositos ad vulgi usum pronuntiabat: et ipse videlicet earumdem rerum revelationes sæpe recipiens, et consequenter evulgans, quotiescunque his oraculis dignus habebatur. Jam ubi dixit Oseas quinam essent Judæ reges, quo tempore ad prophetandum divina gratia excitatus fuit, ait etiam illum qui Israeli, id est decem tribubus, tunc imperabat Jeroboamum, Joasi filium, nepotem Joachasi, Jehu abnepotem: quem postremum ad Achaabi ejusque domus pœnam Deus excitaverat per prophetam Elisæum: eidemque promiserat fore ut posteri ejus usque ad quartam generationem regno potirentur: **4** quorum quidem tertius erat Jeroboamus, Joasi filius, Joachasi nepos; quartus autem fuit Zacharias, Jeroboami filius, qui post sex regni menses obiit, in quo exitum habuit divinum vaticinium; translata deinceps regia dignitate a Jehu genere ad Sellemum, qui haud ejusdem cognationis erat. Cum itaque capessivisset Israhelis regnum Jeroboamus, et Ozias Hierosolymis imperaret, cladibus cœperunt affligi decem tribus, donec eas prorsus servitio addictas migrare coegit rex Assyriorum. Quare commodo tempore vaticinatum venit Oseas, præsagiorum beati Davidis memoriam refricans, atque ea jam proxima nuntians, quæ multo ante de ipsis prædicta fuerant. Pergit autem dicere:

ἀρχὴν οἱ τῶν δέκα φυλῶν, ἄχρις οὗ παντελῶς αὐτὰς αἰχμαλώτους λαθὼν μετώκισεν ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς· ὥστ' ἂν εἰκότως κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐπὶ τὴν προφητείαν τὸν Ὡσηε παρεληλυθέναι, τῶν τε προρρήσεων ὑπομιμνήσκοντα τοῦ μακαρίου Δαυῖδ, καὶ μνημονεύοντα ἐγγύθεν ἐσόμενα τὰ δὴ πόρρωθεν εἰρημένα περὶ αὐτῶν· καὶ μετὰ ταῦτα φησὶν·

VERS. 2. — « Initium verbi Domini ad Oseam. » Patet, hinc Dei cœpisse fieri ad illum revelationes: qui mandat ei ut conjugem meretricem ducat, ex eaque liberos procreet: cujus rei causam quoque addit, « Quia, inquit, fornicans fornicabitur terra a Domino. » Sane Deus quædam a prophetis facienda curat, quæ multis præter decorum esse videntur: veluti cum Isaiam coram omnibus jussit nudum et excalceatum incedere. Sed hoc et alia ejusmodi evidenti consilio peracta fuerunt. Nam quia plerique audire sermones oscitanter solemus; gestorū vero atque visorū novitate terremur, præsertim si hæc absona a facientis more sint; merito Deus propter Hebræorum incredulitatem dat sæpe operam ut talia prophetæ faciant; nempe ut perculsum novitate operum vulgus, causam rerum discat atque officium doceatur. Mandavit ergo prophetæ ut meretricem uxorem duceret: porro novum erat feminam ejusmodi a propheta assumi in matrimonii convictum: id quod eum **5** reapse Deus facere jusserat. Et prophetæ quidem licebat legitimi conjugii societatem optare, verumtamen is scortum etiam sibi copulatum, pudicitiam, ut par erat, edocuit. Necesse porro erat mirari omnes, quod vir officii valde studiosus, omissis quæ pudicitiae laude florebant, nuptias meretricis appetivis-

A ὑπομιμνησκόμενός τε περὶ τῶν αὐτῶν πολλάκις διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας, καὶ δὴ καὶ λέγων αὐτὰς πρὸς τὸν λαόν, εἰς δὴλώσιν τῶν ἐσομένων· ὃν περ δὴ τρόπον καὶ ὁ μακάριος Δαυῖδ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν φαίνεται πλείστους ψαλμοὺς εἰρηκῶς, ὥν ἕκαστον κατὰ τὴν ἐγγιγνομένην ἀποκάλυψιν τε αὐτῷ καὶ ὑπομνησιν τῇ τοῦ πνεύματος ἐνεργείᾳ συνετίθει τε καὶ πρὸς τὴν ἐτέρων ἐξεφώνει χρεῖαν· αὐτός τε περὶ τῶν αὐτῶν ἀποκαλύψεις δεχόμενος πολλάκις καὶ λέγων ἀκολουθῶς, ὅσάκις δὲ τῶν αὐτῶν ἀποκαλύψεων ἤξιοῦτο· εἰρηκῶς δὲ τοὺς τῆς Ἰουδαίας βασιλέας, ὁπηνίκα πρὸς τὸ προφητεύειν διήγειρεν ἡ θεία χάρις τὸν Ὡσηε, λέγει καὶ τὸν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τοῦτ' ἐστὶ τὸν ἐν δέκα φυλαῖς βασιλεύοντα τότε Ἰεροβοάμ, τὸν τοῦ Ἰωᾶς υἱόν, ἐγγονόν δὲ τοῦ Ἰωάχαζ, ὃς υἱὸς ἐγεγόνει τοῦ Ἰηοῦ, ὃς ἐπὶ τιμωρίᾳ τοῦ τε Ἀχαάβ καὶ πάσης αὐτοῦ τῆς οἰκίας διὰ τοῦ προφήτου Ἐλισσαίου προβαλόμενος, ὁ Θεὸς ὑπέσχετο ἄχρι τετάρτης διαδοχῆς ἐπὶ τῆς βασιλείας ἔσεσθαι τοὺς ἐξ αὐτοῦ γιγνομένους· ὧν τρίτος μὲν ἦν ὁ Ἰεροβοάμ, (p. 5) υἱὸς μὲν τοῦ Ἰωᾶς, ἐγγονὸς δὲ τοῦ Ἰωάχαζ· τέταρτος δὲ γέγονε Ζαχαρίας ὁ τοῦ Ἰεροβοάμ υἱός, ὃς ἐπὶ ἐξ βασιλεύσας τοῖς μῆσι τετελεύτηκεν· πέρας μὲν ἐπ' αὐτοῦ τῆς ἐπαγγελίας λαβούσης τῆς θείας, μεταστάσης δὲ λοιπὸν ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἰηοῦ τῆς βασιλείας ἐπὶ τὸν Σελλῆμ, οὗ τῆς αὐτῆς ὑπάρχοντα συγγενείας· παρεληλυθέναι μὲν οὖν εἰς τὴν τοῦ Ἰσραὴλ βασιλείαν ὁ Ἰεροβοάμ, Ὁζίου βασιλεύοντος τῆς Ἱερουσαλήμ· ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου τοῦ κακῶς πράττειν ἔλαβον τὴν αἰχμαλώτους λαθὼν μετώκισεν ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς τὴν προφητείαν τὸν Ὡσηε παρεληλυθέναι, τῶν τε προρρήσεων ὑπομιμνήσκοντα τοῦ μακαρίου Δαυῖδ, καὶ μνημονεύοντα ἐγγύθεν ἐσόμενα τὰ δὴ πόρρωθεν εἰρημένα περὶ αὐτῶν· καὶ μετὰ ταῦτα φησὶν·

C Στίχ. β'. — « Ἀρχὴ λόγου Κυρίου πρὸς Ὡσηε. » Δῆλον ὅτι ἐντεῦθεν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀποκαλύψεως ἤρξατο ὁ Θεός· κελεύει τε αὐτῷ γυναῖκα πόρνην ἀγαγέσθαι, καὶ δὴ καὶ τεκνώσασθαι ἐξ αὐτῆς· καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι· « Διότι ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ ἀπὸ ὁπισθεν τοῦ Κυρίου. » Τὸ μὲν οὖν παρασκευάζειν τινὰ τῶν οὐχ ἀρμοδίων εἶναι δοκούντων τοῖς πολλοῖς τοὺς προφῆτας ποιεῖν τὸν Θεόν, ὡς τὸν Ἡσαΐαν γυμνὸν ἀνυπόδητον ἐκέλευσεν ἐν μέσῳ παριέναι πάντων, (p. 6) καὶ ὅποσα δὴ τοιαῦτα, πρόδηλον ἔχει τὴν αἰτίαν. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν μὲν λόγων παρεργῶς ἀκούειν εἰώθαμεν, ἐκταραττόμεθα δὲ πρὸς τὴν τῶν γινομένων τε καὶ ὁρωμένων καινότητα· καὶ μάλιστα ὅτ' ἂν ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ ποιούντος ὑπάρξη, εἰκότως ὁ Θεὸς διὰ τὸ τῶν Ἰουδαίων δυσπειθές παρασκευάζει πολλάκις τοὺς προφῆτας τοιαῦτά τινα διαπράττεσθαι, ἵν' ἐκ τῆς τῶν γινομένων καινότητος ἐπιστρεφόμενοί πως οἱ τοῦ λαοῦ μανθάνωσι τε τὴν αἰτίαν καὶ παιδεύωνται τὸ δέον. Ἐκέλευσε τοίνυν τῷ προφῆτῃ πόρνην ἀγαγέσθαι γυναῖκα· καινὸν γὰρ ἦν τὸ τὸν προφῆτην ἐλέσθαι γυναῖκα τοιαύτην εἰς γάμου λαβεῖν κοινωνίαν, ὅπερ οὖν αὐτῷ ποιῆσαι προσέταξεν ὁ Θεός· ἐπειδὴ αὐτῷ τε τῷ προφῆτῃ εἰς κοινωνίαν γάμου γυναῖκα λαβεῖν κατὰ νόμον ἔξην· τὴν τε πόρνην λαμβάνων σωφρονεῖν ἔπειθεν ὡς εἰκός· ἀνάγκη γὰρ ἦν ξενίζεσθαι μὲν ἅπαντας, ὅτι ἀνὴρ τοῦ προ-

ἡκοντος πολλὴν ἐπιμέλειαν ἔχων, καταλιπὼν τὰς ἐν σεμνότητι πως εἶναι δοκούσας, εἰς γάμου κοινωνίαν εἴλετο πόρνην λαβεῖν· ἡ δὲ τοῦ γιγνομένου καινότης ἀφορμὴν ἐδίδου τῷ προφῆτῃ τὰ προσήκοντα λέγειν πρὸς αὐτούς· πρὸς τὸ δὲ πολλῇ τῇ παραθέσει μείζονα φαίνεσθαι τὸ τὸν Θεὸν αἰρεῖσθαι οὕτως ἀγνωμόνων ἀνδρῶν εἰς ἐπιμέλειαν ἑαυτὸν κατιέναι· εἴ γε καὶ τὸν (p. 7) προφῆτην θαυμαστὸν ἦν ἐπειλημμένου τοῦ προσήκοντος εἰς πόρνης ὁμιλίαν χωρεῖν. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶν, ἐπιμελοῦμαι τῶν Ἰσραηλιτῶν πορνικὸν τρόπον πάντοτε ἐπιδειγμένων περὶ ἐμὲ, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἄχρι τοῦ δεῦρο ταύτην ἐπιτεινόντων τὴν γνώμην, καὶ παρὰ πάντας ἀνθρώπους αὐτούς εἰς οἰκειότητα εἰλόμην τὴν ἐμήν· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔλεγχον τῆς περὶ ἐμὲ γνώμης ἀκριβὲς παρέξονται τὴν ἐπαγομένην αὐτοῖς ὑπ' ἐμοῦ τιμωρίαν· ὅτε τῇ αἰχμαλωσίᾳ παραδιδόμενοι παντελῶς ταύτης ἀπαλλοτριουῦνται τῆς γῆς· ἐν ἧ περ οἰκοῦντας ἐπιμελείας τε τῆς ἐμῆς ἀξιουμένους ἐπὶ τῶν νόμων μένειν ἐκέλευσα τῶν ἐμῶν· ὅν περ δὴ τρόπον καὶ ταῖς γυναιξὶν ἔθος εἰς κοινωνίαν λαμβανομέναις, ἐπὶ τῶν γαμικῶν μένειν νόμων· ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις, οὐ τὴν προσήκουσαν τῶν γινομένων αἰσθησὶν ἔχουσιν, οὐθ' ὧν ποιοῦσιν, τοῦ γινομένου καινότητι ἔλεγχον τῆς παρ' αὐτῶν

A set. Jamvero rei hujus novitas occasionem prophetæ præbebat, quæ opus erat Judæis dicendi; prætereaque gravi exemplo monstrandi, quale quantum esset consilium Dei, qui tam ingratorum hominum curam ultro suscepisset: siquidem et prophetam mirum erat, qui frugi vitam elegerat, ad scorti nuptias proruere. Videlicet et ego, inquit Deus, Israelitis studeo, qui meretricio prorsus more mecum agunt, singulisque hactenus diebus hanc mentem retinent; quos tamen ego præ cæteris hominibus in meam familiaritatem receperam. Sed enim hi paulo post de animo erga me suo coarguentur a pœna quam eis imponam, cum traditi captivitati, funditus hac regione evertentur, quam huc usque beneficio meo incolentes, jussi fuerant meis præceptis obtemperare: haud secus quam feminas in conjugium assumptas, nuptialibus legibus insistere mos est. Præter hæc omnia, hi haud justum gestarum rerum sensum habent, neque cum animis suis reputant quid vel faciant vel merito passuri sint. Quare age tu, propheta, facinoris novitate susceptam ab his absurditatem coargue.

οὐθ' ὧν πείσονται δικαίως· φέρε δὴ σὺ, προφῆτα, τῇ πραττομένης ποιῆσαι ἀτοπίας.

Στίχ. γ'-ε'. — Πείθεται δὴ τούτοις ὁ προφῆτης, καὶ ἄγεται πρὸς γάμον πόρνην, ἥς καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν πατέρα λέγει, ὡς μὴ πλάσμα ψιλὸν τι δοκοῖ τὸ λεγόμενον, ἱστορία δὲ ἀληθῆς πραγμάτων· γίνεται δὲ αὐτῷ καὶ υἱὸς ἐκ ταύτης, ὃν ἐκέλευσεν Ἰεζραὴλ ὀνομασθῆναι· οὕτω δὲ τὸ χωρίον ἐλέγετο ἐν ᾧ τε Ναβουθαὶ τὴν παράνομον ὑπομεμένηκε σφαγὴν· (p. 8) καὶ μὴν καὶ Ἰεζάβελ κατεσφάγη, δίκας τῆς ἐπ' αὐτῷ τίνουσα παρανομίας· σὺτὴν τε καὶ ἅπαν τὸ γένος τοῦ Ἀχαάθ ἀντὶ τῆς παρανομίας ταύτης κατὰ πρόσταγμα θεῖον ἀπολέσαντος τοῦ Ἰηοῦ. « Μικρὸν γάρ, φησὶν, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὴλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰηοῦ, καὶ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραὴλ· » ἀνθ' ὧν γάρ, φησὶν, εἰς βασιλείαν ὑπ' ἐμοῦ προχειριθεὶς ὁ Ἰηοῦ, ἅπαν τοῦ οἴκου Ἀχαάθ ἀπόλεσεν τὸ γένος, ὑπὲρ τε τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς παρανομίας ἣν κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ ἐπὶ τοῦ προῤῥηθέντος τετόλμηκε τόπου· εἴτα οὐ σωφρονισθεὶς ἐπὶ τούτοις, οὐδ' ἀφ' ὧν ἴσχυσε καθ' ἐτέρων παρανενομηκότων ἐφυλάξατο τὴν παρανομίαν· ἅπαντες δὲ οἱ ἐφεξῆς τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεύσαντες τὴν τοῦ Ἀχαάθ ἐμιμήσαντο γνώμην· μετ' οὐ πολὺ δὲ πᾶσαν παύσω τοῦ Ἰσραὴλ τὴν βασιλείαν· ἐπεὶ μὴ δὲ οἷόν τε ἦν οἰκεῖον ἔχειν βασιλέα τοὺς ὑπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν τυγχάνοντας τοῦ λοιποῦ. « Συντρίψω δὲ καὶ τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὴλ· » ἐκ τοῦ μέρους πᾶσαν αὐτῶν καλέσας τὴν χώραν· ἵνα εἴπῃ ὅτι Πᾶσαν αὐτῶν τὴν δύναμιν ἄπρακτον ἐργάσομαι ἐργασάμενος, λέγει δὲ τοῖς Ἀσσυρίοις.

Στίχ. ζ'-ι'. — Εἴτα λέγει ὅτι γέγονεν αὐτῷ καὶ θυγάτηρ ἐκ τῆς αὐτῆς γυναικὸς, ἣν « Οὐκ ἠλεημένην » (p. 9) κληθῆναι κελεύει, ὑπόμνημά τι παρεχομένην διὰ τῆς οἰκειᾶς προσηγορίας τοῦ μηδεὸς ἐλέου τεύξεσθαι τοὺς Ἰσραηλίτας, ἐπὶ παντελεῖ δὲ παραδοθήσεσθαι αἰχμαλωσίᾳ, οὐ τῇ δυνάμει τῶν πολεμίων, ἀλλ' αὐ-

VERS. 3-5. — Morem jusso gerit propheta, scorto nubit, cujus etiam nomen patremque notat; ne forte quod dictum est, purum figmentum, sed ut vera historia habeatur. Nascitur ei quoque filius ex hac conjuge, quem Jezraelem vocari jubet. Ita vero dicebatur fundus, ubi Nabuthes iniqua nece periit: et quidem etiam Jezabel ibidem cæsa fuit, ut patrati illic sceleris pœnas penderet, quia videlicet ipsam cum universa 6 Achaabi familia propter illam impietatem divino mandato Jehu leto dedit. « Brevi, inquit, pœnas sanguinis apud Jezraelem fusi reposcam a Jehu domo, finemque imponam regno Israelis: » quia, ait, Jehu ad regni honorem a me proventus, cunctam quidem Achaabi stirpem delevit, propter scelus atque maleficio, quod prædicto in loco contra Nabuthem fuerat patratum: verumtamen ipse non satis hinc emendatus, ne ab iis quidem se contineat criminibus, quæ in cæteris reis vindicaverat: cunctique qui postea fuerunt Israelis reges, mores D Achaabi imitati sunt. Ergo ociter universum Israelis regnum exstinguam. Nam fieri non poterat ut ii regem haberent, qui deinceps in captivitate vitam erant acturi. « Conteram quoque arcum Israelis in valle Jezraelis, » a parte universam ipsorum regionem appellans: nempe ait, se cunctas illorum vires irritas redditurum in patrio solo, hostibus eos subjicientem, nempe Assyriis.

ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ὑποχειρίους τοῖς πολεμίοις

VERS. 6-10. — Deinde ait propheta natam sibi ex eadem femina filiam, quam « absque misericordia » vocari jubet; quæ satis admoneret per suam ipsius appellationem fore ut nullam Israelitæ consequerentur misericordiam, sed generali servitio irretirentur, haud equidem hostium viribus, verum

ipsius Dei manifeste pugnantis. Hoc enim significat verba « adversans adversabor illis. » Atque ut magis, inquit, demonstrem, voluntate mea hæc illis accidere, addam Judæ mentionem, cujus contra miserebor, cum in idem discrimen ab Assyriis vocabitur, qui Israelem faciunt captivum : servaboque illum virtute mea, non arcu vel ense aut bello, neque ullo prorsus hominum auxilio fretum, sed mea solius vi tanto periculo ereptum. Id quod revera contigit, angelo noctu centum octoginta millia Assyriorum acervatim occidente; **7** ita ut reliqui se in fugam conjecerint, incolæ autem Hierosolymorum liberam salutem consecuti sint. Paritur rursus alter filius, quem dictorum causa confirmandorum jubet vocari « non populus meus; » causamque nominis addit: « Quippe vos haud jam populus meus eritis, neque ego vester ero (Deus): » vos enim a cura mea deinceps alieni eritis, quos ego tanquam extraneos impendentibus tradam adversitatibus. Deinde adjungit, « numerum filiorum Israelis fuisse veluti immensurabilem maris arenam et innumerabilem. » Majus quippe miraculum erat, et manifestum divinæ iræ argumentum exhibens, si tanti numeri populum in captivitatem confertim dederet, nemine in tanta multitudine ad ferendam opem idoneo.

Deinde, uti mos est prophetis, et quidem etiam beato Davidi, cum molestis dulcia nuntiandi, conversionemque ad lætiora, propter malis laborantium solamen: « Et erit, inquit, in loco ubi dictum illis fuerat, Vos non populus meus, iidem vocabuntur filii Dei viventis. » Sic etiam beatus David de Assyriacis rebus locutus, ad extremum addit: « Quis dabit ex Sion salutare Israel? Cum averterit Dominus captivitatem populi sui, exsultabit Jacob, et lætabitur Israel: » docens adfore tempus, quo captivitatem eorum Deus expediat. Nunc idem dicitur, futurum scilicet ut ubi Israelitæ vocati fuerant « Non populus, » id est a Dei providentia abjecti; ibidem appellentur filii Dei viventis, id est ejus amicitiam recuperent. Et præclare dicitur « in loco isto » ex quo postquam illos Deus transtulerat, in eundem rursus erat reducturus. Subjicit igitur ad majorem sui dicti declarationem, VERS. 11 — « Et congregabuntur in unum filii Judæ atque Israelis, facientque sibi principatum unum, et ascendent de regione. » Nempe ait fore, ut depulso a Judæ tribu Babylo-nici servitii jugo, **8** una omnium libertas sit, atque omnes sub uno sint principatu, haud jam ut antea divisi, sed unius imperii ditioni obnoxii, cui præsit Judæ tribus; et qui de hoc genere sunt, in regia dignitate constituentur. Deinde addit, « Quia magna dies Jezraelis. » Nam cum dixit pœnas ab eis datum iri, hoc intellexit, fore nimirum ut postquam suorum scelerum causa male mulctati fuerint, tum demum terribilis veluti atque illustris

A τοῦ γε αὐτοῖς παλεμοῦντος τοῦ Θεοῦ προδήλως· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « Ἀντιτασσόμενος ἀντιτάξομαι αὐτοῖς. » Εἰς μείζονα δὲ ἀπόδειξιν τοῦ γνώμῃ, φησὶν, ἐμῇ ταῦτα γίνεσθαι περὶ αὐτοὺς, παρέξομαι τὰ κατὰ τὸν Ἰουδαῖον, οὓς ἐλεήσω τε ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων τῶν ἐκείνους αἰχμαλωτεύσαντων τὰ ὅμοια κινδυνεύοντας παθεῖν· καὶ περισώσω τῇ δυνάμει τῇ ἐμῇ, οὐ τόξῳ καὶ ξίφει καὶ πολέμῳ, ἀλλ' οὐδέ τινι ἀνθρωπίνῃ συμ-μαχίᾳ βοηθουμένους καθάπαξ, μόνη δὲ τῇ ἐμῇ δυνάμει τὸν τοσοῦτον κίνδυνον διαφεύγοντας· ὅπερ δὴ καὶ γέγονεν, ἀγγέλου διὰ τῆς νυκτὸς ἀθρόον ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας τῶν Ἀσσυρίων ἀνελόντος· ὡς τραπῆναι μὲν πρὸς φυγὴν τοὺς λοιποὺς, ἀναντίρ-ρητον δὲ τοὺς ἐπὶ τῇ Ἱερουσαλὴμ δέξασθαι τὴν σω-τηρίαν. Τίττεται δὲ πάλιν καὶ ἕτερος υἱὸς, ὃν εἰς τὴν B τῶν εἰρημένων βεβαίωσιν, « οὐ λαὸν » κελεύει κληθῆναι· καὶ τὴν αἰτίαν λέγει· « Ὅτι ὑμεῖς οὐ λαὸς μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὑμῶν. » Ὑμεῖς τε γὰρ ἀπαλλοτρωιωθή-σεσθε τῆς ἐμῆς κηδεμονίας λοιπὸν, καὶ γὰρ ὡς ἂν ἀλλοτρίους ὄντας τοῖς ἐπιχειμένοις ἐκδώσω κακοῖς· εἶτα ἐπάγει· « Ὅτι ἦν ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς αἶμας τῆς θαλάσσης, καὶ οὐκ ἐκμετρηθήσε-ται, (p. 10) οὐδὲ ἐξαριθμηθήσεται. » μείζον γὰρ ἦν τὸ θαῦμα καὶ σαφὴ τῆς θείας ὀργῆς τὸν ἐλεγχον παρεχόμενον, εἰ τοσοῦτους ὄντας ἀθρόον αἰχμαλωσίᾳ παρεδίδου, μηδὲν ἐξ αὐτῶν τοσοῦτων ὄντων ὥφε-λεισθαι οἷους τε ὄντας.

C Εἰθ' ὅπερ ἔθος τοῖς προφήταις, καὶ μὲν καὶ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ ἐν μέσῳ τῶν λυπηρῶν καὶ τὰ ἡδέα μηνύειν, τὴν τε ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ἐπὶ ψυχα-γωγίᾳ τῶν ἐν τοῖς χείροσι γινομένων, « Καὶ ἔσται, φησὶν, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρήθη αὐτοῖς, Οὐ λαὸς μου ὑμεῖς, αὐτοὶ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. » Οὕτως καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ τὰ κατὰ τοὺς Ἀσσυρίους εἰ-πὼν, ἐπάγει· « Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμα-λωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται Ἰακώβ, καὶ εὐφρανθήσεται Ἰσραὴλ » δεικνὺς ὅτι ἔσται και-ρὸς, ὁπνίξα τὴν αἰχμαλωσίαν λύσει πάντως αὐτοῖς ὁ Θεός· τὸ γὰρ αὐτὸ δὴ κἀνταῦθα φησὶν, ὅτι Ἐνθα δὴ ἐκλήθησαν Οὐ λαὸς, τοῦτ' ἔστι ἀπερρίφησαν τῆς προνοίας τῆς ἐμῆς, ἐνταῦθα δὴ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος· ἵνα εἴπῃ, Τεύξονται πάλιν τῆς οἰκειώ- D σεως τῆς ἐμῆς· καλῶς εἰπὼν τὸ ἐν τῷ τόπῳ, ἅψ' οὐπερ αὐτοὺς ἀφελὼν εἰς τὸν αὐτὸν ἐπανάγειν ἡμελ-λεν πάλιν· ἐπάγει γοῦν εἰς μείζονα τοῦ λεγομένου σαφήνειαν· Στίχ. ια' — « Καὶ συναχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰουδα καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, (p. 11) καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, καὶ ἀναθήσον-ται ἐκ τῆς γῆς. » Λέγει δὲ ὅτι μετὰ τὴν εἰς Βαβυ-λῶνα αἰχμαλωσίαν τῶν τῆς Ἰουδα φυλῆς, μία τις ἀπάντων γενήσεται ἐλευθερία· ὅτι δὴ ὑπὸ μίαν ἔσον-ται τὴν ἀρχὴν, οὐκέτι διηρημένοι, καθάπερ πρότε-ρον, ὑπὸ μίαν δὲ ὄντες τὴν ἀρχὴν· τῶν πάντων μὲν ἡγεῖσθαι τὴν Ἰουδα φυλὴν, ἐν βασιλείᾳ δὲ καὶ ἀρχῇ καθεστάναι τοὺς ἐξ ἐκείνης τυγχάνοντας τῆς φυλῆς· εἶτα ἐπάγει, « Ὅτι μεγάλη ἡμέρα τοῦ Ἰεζραὴλ. » Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι ὑπὲρ τούτου δώσουσι δίκας,

τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι τούτων δὴ τῶν ὑπὲρ τῆς πρόσθεν αὐτῶν ἀσεθείας πεπονθότων κακῶς, φοβερά τις ἔσται καὶ ἐπίδοξος ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καθ' ἣν παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα, τῆς ἐπανόδου τεύξονται ἐπὶ τὰ οἰκεία· καὶ τίς ἡ ἀπόδειξις;

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α', β'. — « Εἰπατε τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν, Λαὸς μου· καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν, Ἥλεσημένη. » Εἰπατε ἀντὶ τοῦ Ἑρεῖτε, ἵνα εἴπη ὅτι ἐναλλαγῇσεται αὐτοῖς τὰ ὀνόματα. Ἀρμόσει γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, τὸ Λαὸ λέγεσθαι καὶ Ἥλεσημένη, ὡς ὠκειωμένοις τε καὶ τῆς φιλανθρωπίας ἀπολαύουσι τότε τῆς ἐμῆς· εἴτα ἀπὸ τῆς προκειμένης εἰκόνας, τοῦ λόγου τὴν ἀφορμὴν λαβὼν· « Κρίθητε, φησὶ, πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν κρίθητε· ὅτι αὐτὴ οὐ γυνὴ μου, καὶ γὰρ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. » Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς προκειμένης εἰκόνας, (p. 12) εὐδὴλον ὅτι μητέρα μὲν τὴν πόρνην καλεῖ, τέκνα δὲ τὰ ἐξ αὐτῆς ὡς εἰκὸς γεννηθέντα· ἐνταῦθα δὲ μητέρα μὲν λέγει τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, ἣν ἄνωθεν ὡσανεὶ μνηστευσάμενός τε καὶ συνάψας ἑαυτῷ τῇ κηδεμονίας ὑπερβολῇ ἐξήγαγέ τε τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐλευθερίας ἀξιῶσας εἰς τὴν ἔρημον ἤγαγεν, ἐπὶ τῷ τὴν θεοσέδειαν ἐκπαιδεῦσαι εἰς μείζονα σχέσιν ἀγαγεῖν ἑαυτοῦ· καθὰ καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ φησὶ· « Μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου ἧς ἐκτήσω ἀπ' ἀρχῆς, ἐλυτρώσω ῥάβδον κληρονομίας σου. » Τέκνα δὲ ταύτης τὸν κατὰ διαδοχὴν ἐξ αὐτῆς συστάντα λαόν· ὡς γὰρ οἱ πατέρες οἱ τότε λέγονται τῶν μετὰ ταῦτα· « Οἱ γὰρ πατέρες ὑμῶν, φησὶ, τὸ μάννα ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέθανον. » Οὕτω καὶ μήτηρ ἡ ταύτης συναγωγὴ καλοῖτο ἂν δικαίως, ἀφ' ἧς περ τὸ μετὰ ταῦτα σύστημα γέγονε τῶν Ἰουδαίων· ἀνειδίξων οὖν αὐτοὺς τὴν μοχθηρίαν τοῦ τρόπου, καλῶς φησὶν ὅτι, Ἄνωθεν ἐστὲ μοχθηροὶ, καὶ τῇ μητρὶ σαφῶς ἐοικότες τῇ οἰκείᾳ. Εἰ γοῦν τις τὰ τῶν τότε κρίνοι καὶ τὰ νῦν, πολλὴν αὐτῶν εὐρήσει σαφῶς τὴν συγγένειαν· ἐκείνων μὲν μετὰ τὸ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων τυχεῖν ἀγαθῶν, τολμησάντων μόσχον τε κατασκευάσαι καὶ εἰπεῖν, « Οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραὴλ, οἱ ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » ὑμῶν δὲ καθ' ὁμοιότητα ἐκείνων καταλελοιπότων μὲν τὴν γνῶσιν τὴν ἐμὴν, τοῦ τοσαύτην ὑμῶν πάντοτε πεποιημένου κηδεμονίαν, (p. 13) ἐπὶ δὲ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν τραπέντων· ὥστ' ἂν ἀρμοδίως ὑμᾶς παρεικασθῆναι τῇ πόρνῃ· ἐπεὶ μήτε ὑμῖν οὕτω διακειμένοις ἀρμόττον τὸ ἐμοὺς εἶτι καλεῖσθαι· ἐγὼ τε ἀπῆλλοτριωμένος ὑμῶν ἐξ αὐτῶν δείκνυμαι τῶν πραγμάτων· τοιγαροῦν τί;

Στίχ. γ'-ε'. — « Καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς· » μακρὰν γὰρ αὐτοὺς ἐμαυτοῦ καταστήσω διὰ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ διὰ τῆς πόρῳ τῶν τόπων ἀπαγωγῆς· ὡς μηκέτι θεωρεῖν αὐτὴν παρ' ἐμοὶ τὴν πορνείαν ἐκτελοῦσαν τὴν οἰκείαν· μήτε μὲν τὴν μοιχείαν ἣν μετὰ πολλῆς ἐργάζεται τῆς ἀκολασίας, ἅπασαν ἑαυτὴν προθεῖσα τοῖς εἰδώλοις· τοῦτο γὰρ λέγει· τὸ « ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς, » ὡς ἂν τῶν

¹⁻² Psal. LXXIII. 2.

(2) Hæc nominibus... significat, in Græco desunt. Ed. T.

A evadat dies illa, qua præter omnem humanam spem reditum in patriam consequentur. Quænam vero est ejus rei demonstratio?

CAP. II.

VERS. 1, 2. — « Dicite fratri vestro, Populus meus; et sorori vestræ, Misericordiam consecuta. » Dicite, pro Dicetis: scilicet ait fore ut illis immutentur nomina: nominibus autem facta significat (2). Congruet enim ipsis, ait, vocari Populo, et Clementiam consecutæ; tanquam familiaribus et clementia mea tunc fruentibus. Deinde a proposita imagine ansam dicendi capiens, « Ferte inquit, ferte sententiam contra matrem vestram; quia ipsa haud uxor mea, nec ego vir ejus. » Jam secundum dictam imaginem perspicuum est, matrem ab eo vocari meretricem illam, filios autem sine dubio eos qui de eadem nati erant. Sed tamen hic matrem dicit Judæorum synagogam, quam superiore tempore tanquam sibi desponsam atque copulatam eximia providentia eduxerat ex Ægypto, ac libertate dignatus in desertum usque transtulerat; ut ibi eam doceret pietatem erga se majore cultu ac specie expromere. Sicuti etiam beatus ait David, « Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Redemisti virgam hæreditatis tuæ⁸⁻⁹. » Synagogæ vero liberos ait, generatum ex ea populum. Reapse illius temporis homines dicuntur parentes recentiorum: « Nam patres 9 vestri, inquit, manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt. » Sic etiam matris nomine congregatio hæc jure appellabitur, ex qua postera gens Judæorum propagata est. Exprobrans itaque illis morum improbitatem recte ait: Fuistis ab antiquo pravi, vestræque matri apprime similes. Jam si quis vetera cum præsentibus conferet, multa inde eliciet ac perspicuam similitudinem: nempe quod illi tot tantisque beneficiis affecti, conflato audaciter vitulo, dixerint: « Hi sunt dii tui, Israel, qui te ex Ægypto eduxerunt. » Vos vero, Deus inquit, illorum exemplis usi, abjecta notitia mei, qui tantam vestri sollicitudinem gessi, ad idolorum cultum conversi estis: quo fit ut apte vobis accommodetur meretricis imago. Jamvero vos hac animorum pravitate imbutos haud par est diutius meos vocari: et quidem ego a vobis abalienatus sum. Quid ergo?

VERS. 3-5. -- « Auferam fornicationem ejus a conspectu meo, et adulterium ejus e medio uberum ejus. » Scilicet procul me gentem hanc abigam, projectam in captivitatem atque ad longinqua loca translata: ne diutius apud me videam scortationes ejus et adulteria cupidissime admissa, dum se idolis totam addicit. Id enim significat « e medio uberum ejus, » tanquam si scorta per nimiam lasciviam cum amatoribus suis

ita versentur. Atque his consentanea prosequitur : **A** « Ut eam vestibus spoliem, faciamque ut in diebus nativitatis ejus. » Omni ornatu, inquit, detracto, quem ei propter meum studium circumdederam, in speciem illam restituam, qua utebatur cum primum in Ægypto crevit, in angustiis nimirum atque laboribus atque acerbo servitio degens. Nativitatem enim ejus appellat tempus illud, quoniam Judaicæ nationis tunc initia fuerunt. « Et ponam eam quasi solitudinem, et statuam eam quasi **10** terram aqua carentem. » Sic nimirum ab omni re bona derelictam, veluti desertam terram atque inaquosam, omnisque fructus expertem. « Sitique eam perimam » omnibus orbatam bonis, eorumque oppido cupidam, nullius tamen potentem. « Liberorum ejus non miserebor, quia germina scortationum sunt : scortata est enim mater eorum, turpiter egit quæ peperit eos. » His vero exercitos malis nulla prosequar misericordia ; secus ac olim in Ægypto me gessi : quoniam isti parem matri suæ mentem induerunt. Mater enim dum ejusmodi olim contra me animum gerit, ignominia perfudit partus suos, qui maternam malitiam imitati sunt. « Quia dixit : Ibo post amatores meos, qui dant mihi panes meos, et aquam meam, et vestimenta mea, et linum meum, et oleum meum, et omnia quæ mihi usui sunt. » Cuncti enim dæmoniorum famulatui se addixerunt, atque his bona sua accepta referunt, quæ mea tamen evidenter beneficia sunt, qui res omnes creavi. Jam amatores eorum dæmonas dicit, **C** ut dæmonum declaret libidinem perdendi homines ; atque horum furiosum erga dæmonas studium, quos deorum instar atque ut omnium bonorum auctores impudenter colebant.

μονας εἶπεν, (p. 15) ὡς ἂν καὶ τὴν ἐκείνων ἐκφάνειεν σπουδὴν, ἣν περὶ τῆς ἀπωλείας ἔχουσι τῶν ἀνθρώπων, καὶ τούτων τὴν μανικὴν περὶ ἐκείνους γνῶμην· καθ' ἣν ὡς θεοὺς τε καὶ πάντων αὐτοῖς αἰτίους τῶν ἀγαθῶν περιέπειν ἐτόλμων.

Vers. 6-8. — « Propter hoc ecce ego sepiam viam ejus vallo, et obstruam exitus ejus, ita ut semitam non inveniat. » Quamobrem inevitabilibus irretiam eos malis. Veluti si quis intro conclusus, viis undique obstructis, multaue sude circumvallatis et asperis, impossibilem haberet exitum : sic bellorum pondere et captivitate et angustiis ex ea consequentibus nullum invenient malorum effugium. « Et sectabitur amatores suos, neque tamen apprehendet eos ; quæret eos, neque inveniet. » Tunc invocabunt dæmonum, quos coluerunt, auxilium ; quin tamen opis quidquam nanciscantur. **11** « Dicetque : Revertar ad priorem virum meum, quicum beatius quam præsentī tempore vixi. » Errorem suum tum denique agnoscent, secumque melius actum fore, si cultui meo adhæsisent, quam si ad dæmonum superstitiones semet demisissent. « Quippe haud noverat ipsa se frumentum a me acceptum tulisse, vinoque et oleo, argento et auro a me fuisse repletam. Interim ipsa argenteas aureasque oblationes Baali dicavit. » Discent denique magna se inscitia laboravisse, dum idolis bonorum

πορνῶν δι' ὑπερβολὴν ἀκολασίας τοὺς μαστοὺς τοὺς ἰδίους τοῖς ἐρασταῖς παρεχουσῶν· καὶ καθ' ἐξῆς τὰ ἀκόλουθα λέγων· « Ὅπως ἂν ἐκδύσω αὐτὴν καθὼς ἐν ἡμέραις τῆς γεννήσεως αὐτῆς. » Πάντα τὸν κόσμον, φησὶν, ἀφελὼν, ὃν διὰ τῆς ἐμῆς αὐτῇ περιέθηκα κηδεμονίας, ἐν ἐκείνῳ καταστήσω τῷ σχήματι, ἐν ᾧ περ ἦν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου το πρῶτον συστάσα, ὅτε ἐν ἀνάγκαις ἦν καὶ πόνοις καὶ δουλείᾳ πικρᾷ· γένεσιν γὰρ αὐτῆς τὸν καιρὸν ἐκείνον καλεῖ· (p. 14) ἐπειδὴ τῆς Ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς ἀρχὴ τῆς συστάσεως ὁ καιρὸς ἦν ἐκεῖνος. « Καὶ θήσω αὐτὴν ὡς ἔρημον, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς γῆν ἄνυδρον. » Οὕτως παντὸς ἐστερημένην ἀγαθοῦ, ὥσπερ ἡ ἔρημος καὶ ἄνυδρος γῆ καρπῶν ἁμοιρὸς ἐστὶ παντελῶς. « Καὶ ἀποκτενῶ αὐτὴν ἐν δίψει· » πάντων ἐστερημένην τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐφιεμένην μὲν αὐτῶν ὡς εἰκὸς, τυγχάνουσαν δὲ οὐδενός. « Καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς οὐ μὴ ἐλεήσω, ὅτι τέκνα πορνείας ἐστὶν· ὅτι ἐξεπόρνευσεν ἡ μήτηρ αὐτῶν, κατήσχυνεν ἡ τεκοῦσα αὐτά. » Ἐν δὲ τοσοῦτοις ἐξεταζομένων κακοῖς ἔλεον οὐ ποιήσομαι· ὅπερ οὖν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου τότε πεποίηκα, ἐπειδὴ οὗτοί τε ἀνάλογα τῇ μητρὶ πεφρονήκασιν τῇ οἰκείᾳ· καὶ ἡ μήτηρ δὲ αὐτῶν ἄνωθεν τοιαύτην ἐπιδειξαμένη περὶ ἐμὲ τὴν γνῶμην, αἰσχύνῃ καὶ τὰ τεχθέντα ἐξ αὐτῆς περιέβληκεν, ἅτε μιμησάμενα τὴν μητρώαν κακίαν. « Ὅτι εἶπε, Πορεύσομαι ὀπίσω τῶν ἐραστῶν μου, τῶν διδόντων μοι τοὺς ἄρτους μου, καὶ τὸ ὕδωρ μου, καὶ τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθονιά μου, τὸ ἔλαιόν μου, καὶ πάντα ὅσα μοι καθήκει. » Ἐκδεδώκασιν γὰρ ἅπαντες ἑαυτοὺς τῇ τῶν δαιμονίων θεραπείᾳ, παρ' αὐτῶν ἔχειν ἅπαντα εἰπόντες ὅπόσα περ αὐτοῖς πρόσ-
C ἐστιν ἀγαθὰ, ἃ προσδήλως ἔχουσι παρ' ἐμοῦ τοῦ ποιητοῦ τῶν ἀπάντων· ἐραστὰς δὲ αὐτῆς τοὺς δαί-

Στίχ. 5'-η'. — « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλοφι, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὖρη. » Τοιγαροῦν ἀδιεξοδεύτοις αὐτοὺς περιβαλὼν κακοῖς τούτου γε ἕνεκεν, ἔν' ὥσπερ εἴ τις ἔνδον ἀπειλημμένος τῶν τε ὁδῶν ἀνωκοδομημένων, καὶ σκόλοφι πολλοῖς διελημμένων καὶ χαλεποῖς, ἀδύνατον ἔχοι τὴν ἐξοδὸν· οὕτω τῇ βαρύτητι τῶν πολέμων τῇ τε αἰχμαλωσίᾳ καὶ ταῖς ἐκείθεν κατασχεθέντες ἀνάγκαις μηδεμίαν εὐρίσχοιεν διέξοδον τῶν κακῶν. « Καὶ διώξεται τοὺς ἐραστὰς αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ παραλάβῃ αὐτούς· καὶ ζητήσῃ αὐτούς, καὶ οὐ μὴ εὖρη αὐτούς. » Τότε καλέσουσι μὲν εἰς βοήθειαν οὓς ἐθεράπευσον δαίμονας. Περιέσται δὲ αὐτοῖς κέρδος ἐκείθεν οὐδέν. « Καὶ ἐρεῖ, Πορεύσομαι καὶ ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἢ νῦν. » Τότε δὴ τὴν πλάνην ἐπιγνώσονται τὴν οἰκείαν, καὶ ὡς ἄμεινον ἦν αὐτοῖς τῆς ἐμῆς ἀντέχεσθαι θεραπείας, ἣ περὶ τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην εἰλεῖσθαι. « Καὶ αὐτὴ οὐκ ἔγνω ὅτι ἐγὼ δέδωκα αὐτῇ τὸν (p. 16) σῖτον καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἄργυρον καὶ χρυσίον ἐπλήθυνα αὐτῇ. Αὐτὴ δὲ ἀργυρᾷ καὶ

χρυσᾶ ἐποίησε τῇ Βαάλ. » Μαθήσονται τε ὡς πολλήν A
τινα τὴν ἀγνοίαν ἐνόσουν, ἐκείνοις λογιζόμενοι τῶν
προσόντων ἀγαθῶν αὐτοῖς τὴν αἰτίαν· ἅπερ οὖν αὐ-
τοῖς σαφῶς παρ' ἐμοῦ τοῦ ποιητοῦ τῶν ἀπάντων
διαρκῶς ἐχορηγεῖτο, οὐ καρποὺς παρέχοντος μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἐκ τε τῆς κατὰ τὴν
Αἴγυπτον ἐξόδου, καὶ μὴν καὶ κατὰ πολλῶν ὕστερον
ἀφορμῶν ἐτέρων· ἀφ' ὧν οὐκ ὤκνουν εἰδῶλα κατα-
σκευάζοντες ἑαυτοῖς, σεμνὴν τινα διὰ τὴν τῆς ὕλης
πλεονεξίαν τὴν θεραπείαν αὐτῶν ἡγεῖσθαι.

Στίχ. θ'-ιβ'. — « Διὰ τοῦτο ἐπιστρέψω καὶ κο-
μιοῦμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὥραν αὐτοῦ. » Τοιγαροῦν
πολλὴν ἐν αὐτοῖς ἐργάσομαι τὴν ἀκαρπίαν· ἐν ᾧ δὴ
μάλιστα καιρῷ τὴν προσδοκίαν αὐτῶν τῆς ἀπολαύ-
σεως ἔχουσιν, τότε δὴ πάντας αὐτῶν ἀθρόον ἀφαιρού-
μενος τοὺς καρποὺς, τῇ ποικιλίᾳ τῶν εἰωθότων λυ-
μαίνεσθαι τοῖς τοιοῦτοις, ἐρυσίδῃ, ὅσον εἰπεῖν, καὶ
χαλάξῃ, καὶ τοῖς τοιοῦτοις, ὅποσα ἀθρόον συμβάντα
πολλάκις τῶν φαινομένων καρπῶν παντελεῖ ἀπώ-
λειαν εἶργασται· ὥστε ὃν οὐκ ἔγνωσαν αἴτιον αὐ-
τοῖς τῶν ἀγαθῶν, τῇ ἐπαγομένῃ τιμωρίᾳ, καὶ τῇ
τῶν δοθέντων ἀφαιρέσει, γινῶναι σαφῶς. « Καὶ
ἀφελοῦμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνιά μου, (p. 17)
τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς. » Πάντα
ὅποσα διαφόρως αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ χορηγούμενα ἐκό-
σμηι τε καὶ εὐπρεπεστέρους ἐδείκνυ τῶν τῆς ἀπο-
λαύσεως λοιπῶν ἀνθρώπων, ταῦτα ἀφελὼν, ἀτιμο-
τέρους ἐργάσομαι πάντων. « Καὶ νῦν ἀποκαλύψω
τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἐραστῶν αὐτῆς·
καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ ἐξέλῃται αὐτὴν ἐκ χειρός μου. » C
Ὡστε διὰ τῆς τιμωρίας τῆς ἐμῆς σαφεστέραν ἅπασιν
αὐτῶν γενέσθαι τὴν παρανομίαν ἣν εἰργάζοντο,
ἀφεστῶτες μὲν ἐμοῦ, τῇ τῶν δαιμόνων δὲ προσ-
ανέχοντες θεραπείᾳ· ὧν ἐπ' ὕψει βαρυτάτας δέξονται
παρ' ἐμοῦ τὰς τιμωρίας, οὐδὲ μιᾶς ὑπ' αὐτῶν βοη-
θείας ἀξιούσθαι ὅσοι τε ὄντες· ἐπεὶ καὶ κρείττων
πάσης τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ τιμωρίας
ἡ δύναμις. « Καὶ ἀποστρέψω πάσας τὰς εὐφροσύνας
αὐτῆς, καὶ πάσας τὰς ἐορτάς αὐτῆς, καὶ τὰς νομην-
νίας αὐτῆς, καὶ τὰ Σάββατα αὐτῆς, καὶ πάσας τὰς
πινηγύρεις. » Οὐδὲ γοῦν πινηγύρεως καὶ ἐορτῆς ἡ
τινὸς εὐφροσύνης ἔξουσιν ἔτι καιρὸν, ἅτε τῇ αἰχμα-
λωσίᾳ παραδιδόμενοι, καὶ ταῖς τῶν κατεχόντων ἀνάγ-
καις πιεζόμενοι ποικίλως. « Καὶ ἀφανιῶ ἄμπελον
αὐτῆς, καὶ τὰς συκᾶς αὐτῆς, "Ὅσα, εἶπε, μισθώματά
μου ἐστὶ ταῦτα ἃ ἔδωκάν μοι οἱ ἐρασταί μου. » (p.
18) Πάντας δὴ τοὺς καρποὺς αὐτῶν ἀφελοῦμαι, ὧν
τοῖς δαίμοσιν ἐλογίζοντο τὴν δόσιν. « Καὶ θήσομαι
αὐτὰ εἰς μαρτύριον. » Ὡστε τὴν ἀφαιρέσιν αὐτῶν
μεγίστην εἶναι μαρτυρίαν τῆς παρανομίας αὐτῶν
τῆς πρόσθεν, καθ' ἣν τοῖς δαίμοσιν ἐλογίζοντο ἐκεῖνα,
ὧν καὶ τῆς δόσεως καὶ τῆς ἀφαιρέσεως κύριος ἦμην
ἐγώ. « Καὶ καταφάγεται αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ,
καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἑρπετὰ τῆς γῆς. »
Εἰς λύμην αὐτὰ προθήσω πᾶσιν, ὥστε μηδὲν ἐξ αὐ-
τῶν ἀπόνασθαι τούτους· θηρία γὰρ ἀγροῦ, καὶ πετεινὰ οὐρανοῦ, καὶ ἑρπετὰ γῆς, τὸ πολύτροπον εἰπεῖν
ἐβουλήθη τῶν λυμαίνεσθαι μελλόντων αὐτοῖς πολεμίων· ἐπειδὴ τὸ μὲν θηρίον, τῇ ὁμότητι βλάπτειν
ἔτοιμον· τὰ πετεινὰ δὲ, τῷ πᾶσιν ἐφίπτασθαι ὅς ἂν ἐθέλῃ ῥαδίως· τὰ ἑρπετὰ δὲ, τῇ βαρύτητι τῆς λύμης.

Στίχ. ιγ', ιδ'. — « Καὶ ἐκδικήσω ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας
PATROL. GR. LXVI.

A suorum causam imputarent, quæ tamen a me,
rerum omnium auctore, abunde ipsis suppedita-
bantur; neque enim fruges tantummodo iis suffeci,
verum etiam argentum atque aurum tum exeun-
tibus ex Ægypto, tum aliis postea permultis even-
tibus. At vero ipsi conflatis ex hac materia idolis,
non dubitarunt vani cultus observationem, ob
metalli præstantiam, plurimi facere.

VERS. 9-12. — « Propterea revertar, et tollam
triticum meum in tempore suo. » Grandem scilicet
ipsis creabo sterilitatem; nam quo potissimum
tempore frui bonis sperant, tunc omni repente
B erepto eis fructu, consuetorum varietate damnorum
obruam, rubigine (puta), grandine et hujusmodi
aliis, quæ subito ingruentia, sæpe frugibus jam
sese ostendentibus supremum exitium inferunt, ut,
quem bonorum suorum auctorem non agnoverant,
ex impacta saltem pœna, et rei datæ ablatione ma-
nifeste cognoscant. « Et auferam vestimenta mea,
et linteamina mea, ne operiant ignominiam ejus. »
Quæcunque a me multifariam collata ornabant
eos, et lautiores cæteris faciebant qui hæc possi-
dent hominibus, hæc inquam auferens, despectis-
simos omnium præstabo. « Et nunc revelabo
immunditiam ipsius in conspectu amatorum ejus,
et nemo eruet eam de manu mea. » Atque ita ultio
mea manifestiorem 12 cunctis reddet culpam qua
se irretiverunt, dum me derelicto ad dæmonum
cultum se contulerunt: ejus causa, gravissimas
palam luent pœnas, nulla dæmonum ope potiri
valentes; etenim inflictis illis a me supplicii longe
validior vis est. « Et avertam cunctas lætities ejus,
et neomenias ipsius ac Sabbata, omnesque solem-
nitates. » Neque solemnitatis igitur neque ullius
festi, neque cujuslibet gaudii tempus deinceps eis
erit, jam videlicet captivitati traditis, et dominorum
violentia varie pressis. « Et destruam vineam ejus
ac ficus, de quibus ipsa dixerat: Hæ sunt mercedes
meæ, quas mihi amatores mei dederunt. » Cunctos
plane fructus eis eripiam, quos acceptos dæmonibus
referebant. « Atque ea ponam in testimonium. »
D Nempe hæc spoliatio maximum erit testimonium
præteritæ iniquitatis, qua bona illa a dæmonibus se
habere dicebant, quorum tamen dandorum et
auferendorum arbiter ego eram. « Et vorabunt ea
feræ agri, et volatilia cœli, et reptilia terræ. »
Cuncta passim vastanda objiciam, ita ut nihil utile
superfuturum iis sit. Agri feris, cœli avibus, terræ
serpentibus varietatem denotare voluit hostium,
qui illos pessum erant daturi. Nam feræ quidem
sævitia nocendo imminent: aves iis quæ volunt
facile involant: serpentium denique gravissimum
nocumentum est.

VERS. 13, 14. — « Et ulciscar super eam dies
5

Baalim, quibus nempe his idolis immolabat : et in aures suas moniliaque sua circumponebat : suosque amatores sectabatur, mei oblita, dicit Dominus. » Hæc nimirum patientur, pœnas luendo, propterea quod idolis adhæserint, quibus sacrificia quoque obtulerunt, et solemnitates illorum cultui dedicarunt, plurimum circumponentes ornatum, cœtusque celebres ad dæmonum superstitionem convocantes, nullam vero mei memoriam retinentes. Dicit autem **13** Baalim, loco idolorum, in parte omnia complexus : tum et amatores more solito dicit pro dæmonibus ; constat enim, in idolorum obsequio reapse dæmones cultos fuisse. « Idcirco ego seducam illam, et instar deserti ponam. » Captivitatem tradam, inquit, ita ut bonis omnibus spoliata vagetur in viis, quas antea nesciebat, nunc autem calamitose decurrere cogitur. Mox tamen pœnæ decreto conversionem quoque in melius commiscet, qui est prophetarum mos, sic etiam beatum Davidem imitantium, qui sæpe in Psalmis calamitates pariter dicebat, et solutionem pollicebatur. Veluti cum in tricesimo psalmo ait : « Miserere mei, Domine, quoniam tribulor. Turbati sunt in furore oculi mei, et anima mea ac venter meus. Quia defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus ¹⁰. » Tum et deinde alia his similia. Paulo post tamen, dicere pergens, ait : « Benedictus Dominus, qui mirificavit misericordiam suam in civitate munita. » Et mox item alia hujusmodi. Multa his paria in Psalmis comperire est, quæ prophetæ necessario studio faciebant, non modicam audientibus creantes utilitatem : namque ut calamitatis prædictione territarent, bonorum autem denuntiatione in spem erigerent.

VERS. 15. — Quid ergo ait? « Et loquar ad cor ejus. » Solabor, inquit, illam quæ inconsolabilibus conflictatur malis. « Et dabo ei possessiones suas ibidem. » Restituam illam in priorum bonorum usum, captivitate liberans. « Et vallem Achor ad aperiendam intelligentiam ipsius. » Ita ut quæcumque illo in loco perpessi fuerunt, ea deinceps ad restitutionem in meliorem statum et priorum cladum sublevationem vertantur. Sentient enim, ut par est, ex hac in melius conversione, quod et illa tristitia non incuria mea experti fuerint, sed quia cadendo oportuit illos peccatorum **14** suorum sensum percipere. Nam « vallem Achor, » locum dicere videtur, in quo præsertim gravissimam acceperant belli cladem : ex qua consecuta fuerat captivitas cum propria malorum sequela. Atque ex hac loci parte, totam videtur ipsorum designare regionem : in qua postquam innumera ab hostibus mala perpessi fuerant, in captivitatem denique ab iisdem abducti fuerunt. « Et humiliabitur illic juxta dies infantiae suæ, et juxta dies ascensionis ipsius de terra Ægypti. » Quoniam superbix nomine indigitat

A τῶν Βααλὶμ, ἐν αἷς ἐπέθεν αὐτοῖς, καὶ περιετίθετο τὰ ἐνώτια αὐτῆς, καὶ τὰ καθόρμια αὐτῆς, καὶ ἐπορεύετο ὀπίσω τῶν ἐραστῶν αὐτῆς, ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο, λέγει Κύριος. » Ταῦτα δὲ πείσονται δίκας διδόντες ὑπὲρ ὧν τοῖς εἰδώλοις προσεῖχόν, οἷς δὴ τὰς θυσίας τε προσῆγον, καὶ πανηγύρεις ἐπὶ τῇ τούτων θρησκείᾳ συνίστων, κόσμον τε περιτιθέμενοι πλεῖστον, (p. 19) καὶ πανηγύρεις συνιστῶντες ἐπὶ τῇ τῶν δαιμόνων θεραπείᾳ, ἐμοῦ δὲ μνήμην ἔχοντες οὐδεμίαν· λέγει γὰρ τοῖς μὲν Βααλὶμ τοῦτ' ἐστὶ τοῖς εἰδώλοις, ἐκ μέρους τὰ πάντα λέγων· ἐραστὰς δὲ συνήθως ὀνομάζει τοὺς δαίμονας· εὐδὴλον γὰρ ὅτι ἐν τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ δαίμονες ἦσαν οἱ θεραπευόμενοι παρ' αὐτῶν. « Διὰ τοῦτο ἐγὼ πλανῶ αὐτήν, καὶ τάξω αὐτήν ὡς ἔρημον. » Αἰχμαλωσίᾳ παραδώσω, φησὶν, ὥστε αὐτὴν πάντων ἔρημον οὔσαν τῶν ἀγαθῶν πλανᾶσθαι κατὰ τὰς ὁδοὺς, ἃς πρότερον οὐκ εἰδύια, νῦν ἀνύειν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς ἠναγκάζετο· εἶτα καταμίγνυσιν τῇ ἀποφάσει τῆς τιμωρίας καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, καθὼς ἔθος τοῖς προφήταις ποιεῖν, μιμουμένοις καὶ κατὰ τοῦτο τὸν μακάριον Δαυὶδ, ὃς ἐν Ψαλμοῖς ὁμοῦ τε πολλάκις τὰς συμφορὰς ἔλεγε, καὶ τὴν λύσιν ὑπισχνεῖτο· ὡς ὅταν ἐπὶ τοῦ τριακοστοῦ λέγῃ ψαλμοῦ· « Ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι θλίβομαι· ἐταράχθησαν ἐν θυμῷ οἱ ὀφθαλμοί μου, ἡ ψυχὴ μου καὶ ἡ γαστήρ μου· ὅτι ἐξέλιπεν ἐν ὀδύνῃ ἡ ζωὴ μου, καὶ τὰ ἔτη μου ἐν στεναγμοῖς. » Καὶ καθ' ἑξῆς τὰ ὅμοια τούτοις· εἶτα προβαίνων τοῦ λόγου κατὰ βραχεία φησὶν· « Εὐλογητὸς Κύριος, ὅτι ἐθαυμάστωσε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐν πόλει περιοχῆς. » καὶ καθ' ἑξῆς δὲ τὰ ὅμοια τούτοις· πολλὰ δὲ τοιαῦτα ἐπὶ τῶν Ψαλμῶν εὔροι τις ἂν· ἅπερ οὖν ἀναγκαίως ἐξήλωσαν οἱ προφῆται, (p. 20) πολλὰ τοῖς ἀκούουσι παρεχόμενοι τὴν χρείαν· ὡς ἂν διὰ μὲν τῶν τῆς συμφορᾶς ῥημάτων φοβοῖεν· διὰ δὲ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίας, εὐέλπιδας ποιοῖεν.

Στίχ. ιε'. — Τί οὖν φησι; « Καὶ λαλήσω ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς. » Παρακαλέσω, φησὶν, αὐτὴν μετὰ τοῦτο, ἀπαραμυθήτοις παλαίουςαν τοῖς κακοῖς. « Καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκεῖθεν. » Ἀποκαταστήσω πάλιν αὐτὴν ἐπὶ τὴν τῶν προτέρων ἀπόλαυσιν, τῆς αἰχμαλωσίας ἐκσπάσας. « Καὶ τὴν κοιλάδα Ἀχὼρ, διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς. » Ὡστε ὅποσα κατ' ἐκεῖνον πεπόνθασιν τὸν τόπον, συντελέσαι λοιπὸν αὐτοῖς εἰς βελτίωσιν καὶ διόρθωσιν τῶν προεληφθῶτων πταισμάτων· αἰσθήσονται γὰρ, ὡς εἰκὸς, ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολῆς, ὅτι καὶ τῶν λυπηρῶν οὐκ ἐπειράθησαν δι' ἀμέλειαν ἐμὴν, ἀλλ' ἐπειδὴ πταίσαντας αἰσθῆσιν ἐχρῆν τῶν ἀμαρτημάτων λαβεῖν τῶν οἰκείων· τὸ γὰρ « κοιλάδα Ἀχὼρ, » τόπον ἔοικε λέγειν ἐν ᾧ δὴ μάλιστα τὴν βαρυτάτην ἐδέξαντο τοῦ πολέμου τροπὴν· ὡς ἀκολουθῆσαι τὴν τε αἰχμαλωσίαν, καὶ τὰ ἐκεῖθεν κακὰ λοιπόν· ὡς εἰκὸς, ἐκ μέρους κατὰ τὸ εἰωθὸς πᾶσαν αὐτῶν καλῶν τὴν (p. 21) χώραν· ἐν ᾗ πλεῖστα ὅσα παρὰ τῶν πολεμίων ὑπομεμενηκότες κακὰ, ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων. « Καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νηπιότητος αὐτῆς, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύ-

¹⁰ Psal. xxx, 10.

πλου. » Ἐπειδὴ γὰρ ὑπερηφανίαν λέγει τὸ ἀποστῆναι τε καὶ ἀμελῆσαι τοῦ Θεοῦ, ταπεινῶσαι λέγει τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ προσήκοντος· καὶ τὸ ὡς δεσπότην τε καὶ κριτὴν καὶ Κύριον τῶν πάντων φοβεῖσθαι δικαίως· τοιούτων οὖν, φησὶν, ἐν τῷ καιρῷ τεύξεται τῆς συμφορᾶς, καθ' ὁμοιότητα τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον γεγονότων, οἳ τῇ τῶν πλίνθων ἐργασίᾳ συντριβόμενοι, ἐπέγνωσαν τε ὅθεν προσῆκε τὴν τούτων εὐρέσθαι λύσιν· καὶ ἐδόθησαν ἅπαντες πρὸς Θεόν· ὥστε αὐτὸν ἐπινεύσαντα ταῖς τῶν βοώντων αἰτήσεσι μετὰ μεγάλου τοῦ θαύματος παρασχεῖν αὐτοῖς τὴν οἰκείαν βοήθειαν. Καθ' ὁμοιότητα δὲ, φησὶν, ἐκείνων ἔσται καὶ τὰ νῦν· οὕτω σωφρονιζομένων τε ὑπὸ τῆς συμφορᾶς, καὶ ἐπιγινωσκόντων τὸν αἴτιον τῶν ἀγαθῶν· καὶ αἰτούντων μὲν τὴν βοήθειαν ἐκεῖθεν, μετὰ πολλῆς δὲ τῆς εὐκολίας τυγχανόντων αὐτῆς.

Στίχ. ις'-κ'. — « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, καλέσει με ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐ καλέσει με ἔτι Βααλίμ· καὶ ἐξαρθῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βααλίμ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς· καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν (p. 22) οὐκέτι τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. » Τότε δὲ, φησὶν, ἐπιγνώσονται κηδεμόνα οἰκεῖον, καὶ πάντων ἀποστάντες τῶν λοιπῶν, τῇ θεραπείᾳ προσέξουσιν τῇ ἐμῇ, πάσης τῆς τῶν εἰδώλων ἀφιστάμενοι θεραπείας· ὡς μηδεμίαν μνήμην αὐτοῦς ἔχειν ἐκείνων ἔτι, μηδέ τινα λόγον αὐτῶν ποιῆσθαι τοῦ λοιποῦ· τὸ δὲ, « Οὐ καλέσει με ἔτι Βααλίμ, » ἐπειδὴ Θεὸς ἦν ὁ ταῦτα λέγων, Οὐκέτι, φησὶ, τὴν ὀνομασίαν τὴν ἐμὴν ἐπιθήσουσι τοῖς Βααλίμ· ἅτε τῆς μὲν ἀπάτης κεχωρισμένοι τῆς ἐκείνων, πρὸς ἐμὲ δὲ ὁρᾶν ἐγνωκότες τοῦ λοιποῦ τὸν ὄντως Θεόν. « Καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ, καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἐρπετῶν τῆς γῆς. » Τοὺς πρότερον, φησὶν, αὐτοῖς ἐπιβουλεύοντας, καὶ πολεμίως ἔχοντας πρὸς αὐτοῦς, παρασκευάσω τὴν πρὸς αὐτοῦς ἐλῆσθαι φιλίαν. « Καὶ τόξον καὶ βρομφαίαν καὶ πόλεμον συντρίψω ἀπὸ τῆς γῆς· » πάσης αὐτοῦς πολέμου πείρας ἐκτὸς καταστήσω. « Καὶ κατοικῶ αὐτοῦς ἐπ' ἐλπίδι· » παρασκευάσω δὲ ἐκ τῶν προσγινομένων αὐτοῖς ἀγαθῶν, καὶ περὶ τῶν μετὰ ταῦτα χρηστότερα ἐλπίζειν. « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ μνηστεύσομαι ἑμαυτῷ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἐν κρίμασι καὶ ἐν ἐλέῳ καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. » Ἐν τῇ οἰκειότητί σε πάλιν κατατάξω τῇ ἐμῇ· παρέξω δέ σοι, φησὶ, (p. 23) τὴν οἰκείωσιν τὴν ἐμὴν, ἐπιμελόμενός τε τοῦ δικαίου, καὶ κολάζων τοὺς ἡδικοκώτας σε κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, κρίνων τε ἅπασιν μετὰ τοῦ δικαίου· καὶ μὴν καὶ ἐλέῳ τὰ κατὰ σὲ διοικῶν. « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. » Δέξομαι τὴν προσῆκε Θεῷ, καὶ δεσπότην ἐπιγινωσκόντων οἰκεῖον.

Στίχ. κα'. — « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῇ γῇ, καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τῷ σίτῳ καὶ τῷ οἴνῳ καὶ τῷ ἐλαίῳ· καὶ αὐτὰ ἐπακούσεται τῷ Ἰσραὴλ· καὶ σπερῶ αὐτὴν ἑμαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐλεήσω τὴν οὐκ ἡλεημένην· καὶ ἔρω τῷ οὐ λαῷ μου, Λαός μου εἶ σύ· καὶ αὐτὸς ἔρεϊ, Κύριος ὁ Θεός μου εἶ σύ. » Τότε δὲ πολλὴν ἔξετε καὶ τῶν καρπῶν τὴν

A apostasiam neglectumque Dei, humiliationem vicissim dicit officii proprii cognitionem, justumque Dei, ut principis, judicisque ac Domini, timorem. Hunc ergo, ait, calamitatis tempore fructum nanciscetur, prout olim in Aegypto usuvenit, cum opere latericio faciendo attriti, agnoverunt undenam malorum solutionem petere deberent; cunctique ad Deum clamaverunt; quo facto, Deus annuens clamantium precibus, non sine grandi miraculo suum eis auxilium suppeditavit. Præsentia, inquit, pari ac illa vetera conditione fient: his videlicet calamitate emendatis, et eum qui causa bonorum est agnoscentibus, indidemque opem poscentibus, pronaque impetrantibus facilitate.

B

VERS. 16-20. — « Eritque die illa, dicit Dominus, vocabit me vir meus, et non vocabit me diutius Baalim. Auferamque nomina Baalim ex ore ejus, nec recordabuntur ulterius nominum eorum. » Tunc proprium, inquit, curatorem agnoscent, cunctisque aliis omissis, ad cultum meum accedent, ab omni idolorum obsequio recedentes; in tantum ut nullam illorum memoriam retineant, vel minimam posthinc curam gerant. Quod vero ait, « Non vocabunt me amplius Baalim, » quoniam Deus erat qui **15** ita loquitur, Haud ultra, inquit, nomen meum Baalim imponent; quandoquidem ab idolorum errore regressi, ad me in posterum didicerunt respicere verum Deum. « Curaboque eis fœdus die illa cum feris agri, et cum cœli volucris, et cum terræ reptilibus. » Illa, inquit, quæ ipsis antea insidiabantur, et hostili animo erant, dabo operam, ut eisdem amicitia jungantur. « Arcumque et gladium ac bellum tota regione conteram. » Nempe illos omni belli molestia expediam. « Et habitare eos faciam cum spe. » Dabo operam, ut ex jam impetratis bonis, meliora etiam se postea consecuturos sperent. « Et sponsabo te mihi in sempiternum: et sponsabo mihi in justitia, in judiciis, et in misericordia, et in miserationibus. » Te, inquam, in amicitiam meam reponam, tibi que familiaritatem meam restituum; æquo jure agens, et eos qui tibi captivitatis tempore injurii fuerunt puniens, justumque de omnibus judicium ferens, res tuas denique benigne regens. « Et sponsabo te mihi in fide, et cognosces Dominum. » Vos, inquam, in necessariorum numero posthinc habebō, qui et mihi credidistis prout Deo par est, meque vestrum Dominum agnovistis.

οἰκείωσιν ὑμῶν λοιπὸν πεπιστευκότων τέ μοι καθὼς

VERS. 21. — « Eritque die illa, dicit Dominus, exaudiam cœlum, et cœlum exaudiet terram, et terra exaudiet triticum et vinum et oleum, et hæc exaudient Israelem. Seramque eam mihi in terra, et miserebor ejus cujus non eram misertus. Dicamque populo non meo, Populus meus es tu: et ipse dicet, Dominus Deus meus es tu. » Tunc certe multam habebitis frugum ubertatem: etenim aer,

me volente, imbrem telluri demittet; quippe cœlum pro aere dicit, veluti cum cœli volucres dicit, nempe illas quæ aerem findunt. Terra autem rite irrigata fructus suos abundanter præbebit: quorum lauto Israel usu fruatur, id est terræ bonorum. Faciamque ut **16** propriam regionem denuo incolant, qua antea privati fuerant; atque ita ibi degentes cultum mihi exhibebunt. Id enim significant illa verba, « Seram eam mihi in terra: » metaphora a seminatoribus sumpta dicere volens, se illos tota rursus regione patria sparsurum, in qua secure habitabunt, debitisque erga me officiis fungentur. Quæ quidem ita evenient, quia res vestræ, me curante, meliore conditione esse cœperunt; adeo ut misertum sit illius quæ extra misericordiam fuerat; factusque sit populus, qui antea non erat populus. Atque ita jure optimo his fiet, quia et ipsi vetere errore relicto, debitum suum agnoscent, claraque voce dicent, solum esse ipsorummet vere Dominum ac Deum, eum qui omnium creator est, specialemque eis curam suam cœlitus tribuit.

CAP. III.

VERS. 1. — « Dixitque mihi Dominus: Adhuc vade, et dilige mulierem diligentem mala et adulteram: haud secus quam Deus filios Israelis diligit, dum ipsi ad deos alienos respiciunt, diliguntque cupedias et vinacea. » Hinc quoque exploratum sit, quod multoties diximus, non ad descriptionis formam, unoque tenore, prophetarum oracula fuisse conscripta, sed ex intervallo dictata, secundum acceptarum tempora revelationum: quarum instinctu ad populum necessario verba faciebant, divinis illuminationibus consecrati. Nam cum superius enarrasset oblatam sibi illarum rerum ob populi vituperationem imaginem, merito nunc revelationem alteram pariter exponit, quam utpote a Deo sibi immissam, nequit reticere. Etenim verba, « Dixit mihi Dominus, » hoc significant, nimirum Dei loquentis vocem veluti esse, factam illam sibi **17** divinitus revelationem. Mandavit ergo mihi mulierem habere adulteram, et cujusvis malorum generis operatricem: ut hæc etiam representatio quædam sit mentis, quam ego erga Israelis filios retinere studui, quanquam omni improbitati deditos, suumque aperte adulterium ostentantes; qui diis falso apud ethnicos reputatis student; magnopere satagentes constitutas illic religiones exsequi: id enim significant verba « cupedias cum vinaceis; » quasi dicat panes varie laboratos, cum passis nimirum uvis, admistis bellariis, quos more suo quodam idolis offerebant: nam « cupedias cum vinaceis appetere, » dictum est pro voluptate quam honorandis idolis capiunt. Porro superiora dicta fuere præsertim ad decem tribuum reprehensionem, quarum populus derelicto Deo, se idolis addixerat: hæc autem ad reprehensionem pariter illorum

A ἀφθονίαν· ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος κατὰ γνώμην ἐμὴν παρέξει τῇ γῇ τὸν ὑετόν· οὐρανὸν γὰρ τὸν ἀέρα καλεῖ· ὡς καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ὅταν λέγῃ, ἵνα εἴπῃ τὰ τέμνοντα τὸν ἀέρα· ἡ δὲ γῆ ὡς εἰκὸς ἀρδομένη τοὺς καρποὺς ἀφθόνως παρέξεται τοὺς οἰκείους· ἐκ δὲ τούτων ἀφθονον ὁ Ἰσραὴλ τὴν ἀπόλαυσιν κτήσεται τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀγαθῶν· παρασκευάσω τε πάλιν αὐτοὺς τὴν γῆν οἰκεῖν τὴν ἰδίαν, ἥσπερ οὖν ἀφηρέθησαν πρόσθεν, ὡς ἂν (p. 24) αὐτόθι διάγοντες τῆς ἐμῆς ἐπιμελοῖντο θεραπείας· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Σπερῶ αὐτὴν ἐμαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς· » ἐκ μεταφορᾶς τῶν σπειρόντων βουληθεὶς εἰπεῖν, ὅτι Κατὰ πάσης αὐτοὺς ἐκτενῶ πάλιν τῆς γῆς τῆς οἰκείας, μετὰ ἀσφαλείας τε οἰκοῦντας ἐναυτῇ, καὶ τῶν ἐμοὶ προσηκόντων ἀντεχομένων λοιπόν· ἔσται δὲ ταῦτα, ἐπειδὴ μεταβολὴν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὰ καθ' ὑμᾶς διὰ τῆς κηδεμονίας δέχεται τῆς ἐμῆς· ὡς ἐλεεῖσθαι μὲν τὴν οὐκ ἡλεημένην· λαὸν δὲ εἶναι τὸν οὐ πρότερον λαόν· ὅπερ οὖν εἰκότως αὐτοῖς προσέσται, ἐπειδὴ κακείνοι τῆς πρότερον ἀποστάντες πλάνης ἐπιγνώσκονται τε τὸ δέον, καὶ μετὰ λαμπρᾶς ἐροῦσι τῆς φωνῆς, ὅτι αὐτὸς δὴ μόνος ἐστὶν αὐτῶν ὄντως Κύριός τε καὶ Θεός, ὁ τῶν ἀπάντων μὲν ποιητῆς καὶ δεσπότης, ἰδίαν δὲ αὐτοῖς ἄνωθεν τὴν οἰκίαν νεύμας κηδεμονίαν.

ΚΕΦ. Γ'.

Στιχ. α'. — « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με, Ἐτι πορεύθητι καὶ ἀγάπησον γυναῖκα ἀγαπῶσαν πονηρὰ καὶ μοιχαλὶν· καθὼς ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσιν ἐπὶ θεοὺς ἄλλοτρίους, καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων. » Εὐδὴλον ὁ πολλάκις εἰρήκαμεν κἀντεῦθεν, ὅτι μὴ ἐν συγγραφῇ εἶδει κατὰ μίαν ἁρμονίαν συγγέγραπται τὰ τῶν προφητῶν· διηρημένως δὲ (p. 25) εἴρηται κατὰ τὸν τῶν ἀποκαλύψεων ὧν ἐδέξαντο καιρόν· ἐφ' αἷς καὶ τὰ πρὸς τὸν λαὸν ἀναγκαίως προσήγοντο λέγειν ταῖς ἀποκαλύψεσιν ἐπόμενοι ταῖς θείαις· εἰρηκῶς γὰρ τὴν λῆψιν τῆς κατ' ἐκεῖνα εἰκότος ἐπ' ἔλεγχον τοῦ λαοῦ ῥηθέντα, δικαίως ἐτέραν ἀποκάλυψιν ἐνταῦθα διηγεῖται πάλιν, ἣν παρὰ Θεοῦ δεξάμενος ἐκτίθεται ἀναγκαίως· τὸ γὰρ, « Εἶπε Κύριος πρὸς με, » τοῦτο δηλοῖ, Θεοῦ λέγοντος εἶναι φωνὴν τὴν γεγεννημένην ἀποκάλυψιν αὐτῷ θειόθεν· Εἶπεν οὖν μοι, φησὶ, περὶ γυναῖκα ἔχειν μοιχαλίδαν καὶ παντοίων ἐργάτιν κακῶν· ὡς ἂν μὴ μῆσις εἴη καὶ τοῦτο τῆς γνώμης, ἣν περὶ τοὺς υἱοὺς **D** Ἰσραὴλ ἀποσώζειν ἐσπούδακα, πάση μοχθηρίᾳ συζῶντας, καὶ σαφῇ τὴν ἑαυτῶν ἐπιδεικνυμένους μοιχείαν· οἱ περὶ διαφόρους ἐσπουδάκασιν θεοὺς τοὺς παρὰ τοῖς ἔθνεσι νομισθέντας ψευδῶς, περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τὸ τὴν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην θεραπείαν προσάγειν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ « πέμματα μετὰ σταφίδων· » ἵνα εἴπῃ ἄρτους οὓς ποικίλως κατασκευάζοντες σταφίσι τε καὶ τοῖς τραγήμασι μιγνύντες, κατὰ τι τῶν περὶ ταῦτα ἐχόντων ἔθος, προσέφερον τοῖς εἰδώλοις· τὸ γὰρ « φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων, » ἀντὶ τοῦ, δι' ἡδονῆς ἐστὶν αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖν ἐπὶ τιμῇ τῶν εἰδώλων. (p. 26) Ἔστι δὲ αὐτῷ τὰ μὲν πρότερα εἰρημένα πρὸς ἔλεγχον μᾶλλον τῶν δέκα φυλῶν· οἱ καταλελοιπότες τὸν Θεὸν τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον· ταυτὶ δὲ πρὸς ἔλεγχον τῶν τῇ βα-

σελεία προσηκόντων τῆς Ἰουδαίας· οἱ τὸν ναὸν ἔχον-
τες παρ' ἑαυτοῖς, καὶ δὴ καὶ τινα σπουδὴν διὰ τε
πανηγύρειων καὶ θυσιῶν ἐνδεικνύμενοι περὶ τὸν ὄντως
Θεόν, μοιχευομένης δίκην τὴν περὶ τὰ εἰδῶλα θερα-
πείαν συνῆπτον τῇ ἐνδείξει τῆς περὶ τὸ Θεῖον
σπουδῆς.

Στιχ. β'-ε'. — Εἶτα λέγει· «Καὶ ἐμισθωσάμην ἑμαυτῷ
πέντε καὶ δέκα ἀργυρίου, καὶ γομὸν κριθῶν, καὶ νεβὲλ
οἴνου·» τῇ ἀκριβολογίᾳ χρησάμενος εἰς δῆλωσιν τοῦ
γεγονότος ὄντως· ἀναγκαῖον δὲ καὶ τοῦ «ἐμισθωσάμην»
τὸ ὑπόδειγμα, ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς ἐπὶ μεγάλας δωρεαῖς τε
καὶ μισθοῖς τοὺς Ἰουδαίους ἑαυτῷ συνῆψεν. «Καὶ εἶ-
πον πρὸς αὐτήν, Ἡμέρας πολλὰς καθίσῃ ἐπ' ἐμοί,
καὶ ἐγὼ ἐπὶ σοί, καὶ οὐ μὴ πορνεύσῃς, οὐδὲ μὴ γένη
ἀνδρί.» Ὡς ἂν καὶ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπ' ὀλίγον, ἀλλ'
ἐπὶ μακρῷ τῷ χρόνῳ προσέχειν τε αὐτῷ βουλευθέντος
τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῖς ὑποσχο-
μένου τὴν οἰκείαν· οὕτω τε αὐτοὺς βουλευθέντος μὴ
πρὸς τὰ εἰδῶλα νεύειν, ἐπὶ δὲ τῆς περὶ αὐτὸν μένειν
εὐνοίας. Εἶτα λέγει· «Διότι ἡμέρας πολλὰς καθίσονται
οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἄρ-
χοντος (p. 27), οὐδὲ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσια-
στηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δῆλων.» Ὡς γὰρ ἐκεί-
νης οὐκ ἐπὶ τῶν συνθηκῶν μεινάσης τῶν οἰκείων, τῇ
δὲ πορνικῇ γνώμῃ πρὸς ἑτέρους νευσάσης, οὕτως ἐν-
ταῦθα λέγει, ὅτι Παρόμοια δὴ καὶ τῶν Ἰουδαίων περὶ
ἐμὲ πεποιηκότων, τιμωρίαν αὐτοῖς ἀνάλογον ἐπάξω,
ἐφ' ἱκανῷ μὲν τῷ χρόνῳ παραδοὺς αἰχμαλωσίᾳ, παρα-
σκευάσας δὲ πάντων τῶν κατὰ τὴν χώραν τὴν οἰκείαν
ἐρήμους εἶναι παντελῶς· ὡς βασιλέως μὲν οἰκείου
ἐκτὸς εἶναι καὶ ἄρχοντος, ἅτε ὑφ' ἑτέρῳ βασιλεῖ τε-
ταγμένους, ὧπερ αἰχμαλώτους γεγονότας δουλεύειν
ἀνάγκη· ἀφαιρεῖσθαι δὲ αὐτῶν καὶ τὰς θυσίας καὶ
τὴν τοῦ θυσιαστηρίου χρεῖαν, καὶ πᾶσαν τὴν ἱερατι-
κὴν λειτουργίαν· διὰ τὸ γεγονότας αἰχμαλώτους πόρ-
ρῳ καθεστάναι τῶν τόπων ἐν οἷς ἱερατεύειν Θεῷ νενο-
μισμένον ὑπῆρχεν, ἀμοιρεῖν δὲ καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς
ἀπορουμένοις διὰ τῶν προφητῶν δηλώσεως· οὐπερ
οὖν πρότερον ἐτύγγανον ποικίλως. «Καὶ μετὰ ταῦτα
ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ζητήσουσι Κύριον
τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν.»
Τῆνικαῦτα, φησὶν, αἰσθόμενοι τῶν οἰκείων κακῶν,
μεταβαλοῦνται τὴν γνώμην, τὴν τοῦ Θεοῦ μετιόντες
γνώσιν τε καὶ θεραπείαν σπουδῇ· καὶ δὴ καὶ βασι-
λέα στέρξουσιν ἔχειν τὸν ἐκ τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς·
(p. 28) ταῦτα γὰρ ὡς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐσόμενα λέ-
γει, ὅτε ὑφ' ἐνὶ βασιλεῖ τῷ Ζοροβάβελ ἐτύγγανον
ἅπαντες ἐκ τοῦ Δαυὶδ καταγομένῳ, οὐκέτι ζηλοῦντες
τὴν γνώμην ἐκείνην, καθ' ἣν ἀποστᾶσαι τῆς βασι-
λείας τῶν διαδόχων τοῦ μακαρίου Δαυὶδ, αἱ δέκα
φυλαὶ βασιλέας εἵλοντο ἑτέρους. «Καὶ ἐκστήσονται
ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν.»
Εἰς ἑκστασιν δὲ καταστήσονται πάντες τῇ ὑπερβολῇ
τοῦ θαύματος, ἀναλογιζόμενοι ὅπόσων αὐτοῖς ἀγαθῶν διὰ
τῆς προνοίας τῆς Θείας, ἐνεγένετο τυχεῖν· ἐν δὲ
τούτοις καὶ τὰ πρὸς ἑλεγχον τῶν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν εἰπών,
κοινὸν λοιπὸν πρὸς ἅπαντας ποιεῖται τὸν λό-
γον, ποτὲ μὲν τούτους, ποτὲ δὲ ἐκείνους, ποτὲ δὲ ἅπαντας ἐλέγχων κοινῇ.

A pertinent, qui in Judææ regno vivebant : namque
et hi, quanquam templum apud se haberent, nec-
non aliquam observantiam solemnitatum ac sacri-
ficiorum præ se ferrent in veri Dei honorem,
nihilominus instar adulteræ, idolorum cultum,
cum demonstratione studii erga Deum copula-
bant.

VERS. 2-5. — « Et mercede conduxī eam mihi
quindecim argenteis, et coro hordei ac mensura
vini. » Minuta hac locutione utitur ad veræ rei
gestæ demonstrationem. Item opus fuit « mercedis »
exemplo, quia Deus quoque magnis donis atque
mercedibus Judæos sibi addixerat. « Dixique ei :
Dies multos exspectabis me, et ego te; et non
B fornicaberis, neque viro eris. » Quasi Deus quo-
que non paulisper, sed diuturno tempore Judæos
velit sibi adhærere, quibus vicissim curam suam
promittit : ita mandans quominus ad idola decli-
nent, sed erga se benevolentiam retineant. Postea
dicit : « Quia dies multos sedebunt filii Israelis
sine rege, et sine principe, et sine 18 sacrificio,
et sine altari, ac sine manifestationibus. » Nam-
que, ut si illa mulier in fœdere suo non perman-
sisset, sed meretricio animo ad alios declinasset :
ita hic dicit, Si paria Judæi mihi fecerint, pœnam
iis dignam imponam, longo quidem tempore
captivitati tradens, et omnium patriæ regionis
rerum faciens egentes : rege scilicet vel principe
proprio expulso, ipsisque alteri regi suppositis,
C cui captivos factos servire necesse erit : simulque
auferri sacrificiorum ritum, et altaris usum, et
sacerdotale omne ministerium, quia captivi procul
iis locis consisterent, ubi Deo sacra facere legiti-
mum erat, et dubiorum quoque solutione, quæ
prophetarum ore fiebat, carerent, quaque antea
multifariam fruebantur. « Et post hæc revertentur
filii Israelis, et quærent Dominum Deum suum, et
Davidem regem suum. » Tunc, inquit, malorum
suorum sensu tacti, sententiam commutabunt, et
Dei scientiam cultumque studiose asciscent. Sed et
regem habere optabunt ex Davidis successione.
Hæc enim ceu post reditum eventura dicit, cum
sub uno rege Zorobabele exstiterunt omnes, ex
D Davide stirpem ducente; deposita jam sententia
illa, qua olim a beati Davidis regis successoribus
deficientes decem tribus, alios sibi delegerant.
« Et stupebunt super bonis ejus in novissimis
diebus. » Exstasim quamdam patientur omnes
summa rerum admiratione, reputantes qualia illi
quantaque bona a Dei providentia consecuti sint.
His ad incolarum Judææ reprehensionem dictis,
communem deinde ad omnes orationem convertit,
modo hos, modo illos, modo cunctos simul ob-
jurgans.

CAP. IV.

A

ΚΕΦ. Δ'.

VERS. 1-5. — **19** Idcirco ait : « Audite verbum Domini, o Israelis filii, quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ : non est enim veritas, et non est misericordia, neque scientia Dei in terra. Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt terram, et sanguis sanguini commistus est. » Age, jam audite, inquit, iudicio vobiscum disceptantem Deum, atque ostendentem quali quantaque malitia providentiam ejus remunerati sitis. Nemo quippe vestrum veritatis curam gerit, neque ullam charitatis erga homines rationem habet : siquidem ne de Dei quidem scientia solliciti estis ; sed fraus et execrabilia prorsus opera, homicidium, furtum atque adulterium passim in terra exercentur ; mutisque cædibus tantopere indulgetis, ut semper cum præcedentibus cruor subsequens misceatur. « Propter hoc lugebit terra, et minuetur cum omnibus qui habitant eam. » In luctu terra omnis versabitur, propter ingruentium malorum magnitudinem : dum ii tam immaniter ab hostibus trucidantur, ut nonnisi exiguus incolarum numerus supersit : id enim valent verba, « Minuetur terra cum habitantibus eam. » — « Cum feris agri, cum reptilibus terræ, et cum cæli volucribus. » Tropice more suo dicit, fore ut cum plebe principes quoque ejusdem pereant, qui ferarum instar infirmioribus nocebant : et ceu aves quædam diripiendis pauperibus subito involabant ; vel denique serpentium ritu proximos quosque vulnerare studebant. « Maris quoque pisces deficient. » Cuncti, ut uno verbo dicam, qui, tanquam mare pisces, sic terram replebant, funditus disperibunt. His addit : « Ut nemo vel judicetur, vel arguatur quisquam. » **20** Tanta, inquit, omnium rerum vastitas erit, ut neque deinceps iudex supersit, nec qui aliorum crimina corrigat : cunctis una captivitatis calamitate æque obrutis. « Populus autem meus tanquam sacerdos, cui contradicitur : » dignitate omni decedens, nulloque jam habitus respectu dignus : veluti si quis sacerdos in controversiam incidat, et deponatur, atque apud omnes dehonestetur. « Et infirmus erit interdiu. » Diutissime in infirmitate versabitur incumbentium malorum. « Et infirmus erit propheta tecum noctu. » Et qui falsis antea prædictionibus ad vos decipiendos abutebantur, plerique omnes infirmabuntur ; ab obruente eos calamitate, nocturnis veluti tenebris occupati, fraudis suæ inutile jam molimen cernentes. « Nocti assimilavi matrem tuam. » Adeo hæc in inscitia atque errore semper versatur !

VERS. 6-8. — « Visus est populus meus tanquam non habens scientiam. » Vos quoque ejusdem imitatores facti, nullam scientiæ meæ rationem habuistis. « Quia et tu repulistis scientiam, repellam te ego quoque, quominus sacerdotio mihi fungaris. » Sicuti vos scientiam meam mente vestra eje-

Στίχ. α'-ε'. — Διό φησιν : « Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, υἱοὶ Ἰσραὴλ, ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν· διότι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλεος, οὐδὲ ἐπίγνωσις Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· ἀρὰ καὶ ψεῦδος, καὶ φόνος, καὶ κλοπὴ, καὶ μοιχεῖα κέχυνται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν. » Ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τούτοις, φησὶν, ἀκούσατε κρινομένου τοῦ Θεοῦ πρὸς ὑμᾶς καὶ δεικνύντος οἷσις τε καὶ ἡλίκοις αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν ἡμεῖψασθε κακοῖς· φροντίζει μὲν γὰρ ἀληθείας οὐδεὶς ἐν ὑμῖν, ἀλλ' οὐδὲ φιλανθρωπίας ὑμῖν λόγος· (p. 29) ἐπεὶ μηδὲ τῆς θείας γνώσεως ἔχετε φροντίδα· ἀπάτη δὲ καὶ τὰ πάσης ἄξια κατάρας, φόνος τε καὶ κλοπὴ καὶ μοιχεῖα διὰ πάσης χύδην ἐπιτελεῖται τῆς γῆς· τοσαύτην ὑμῶν ἐχόντων περὶ τὸ φονεύειν ἀλλήλους τὴν σπουδὴν, ὥστε αἰετ τοῖς προειληφόσι τῶν καθ' ἑξῆς μὴ γίνονται τὰ αἵματα. « Διὰ τοῦτο πενήθσει ἡ γῆ, καὶ σμικρυνθήσεται σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. » Ἐν πένθει πᾶσα γῆ γενήσεται διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιγινόμενων αὐτοῖς κακῶν· οὕτω τῶν πολεμίων ἀναιρῶντων αὐτοὺς ἀφειδῶς, ὥστε εἰς ἐλάττωσιν περιστῆναι τῶν οἰκούντων τὸν ἀριθμόν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Σμικρυνθήσεται ἡ γῆ σὺν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. » — « Σὺν τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, καὶ τοῖς ἐρπετοῖς τῆς γῆς, καὶ σὺν τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ. » Τροπικῶς λέγει κατὰ τὸ εἰωθὸς, ὅτι συναπολοῦνται καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς δυνατοὶ τοῖς λοιποῖς, οἱ θηρίων τε δίκην ἐπηρεάζοντες τοῖς ἀσθενεστέροις· καὶ ὥσπερ τινὰ πτηνὰ ἀθρόον, ταῖς τῶν πενήτων ἀρπαγαῖς ἐπιόντες· καὶ οὐχ ἥττον ἐρπετῶν βλάπτειν ἐσπουδακότες τοὺς πέλας. (p. 30) « Καὶ ἰχθύες τῆς θαλάσσης ἐκλείψουσιν. » Ἀπαντες, συντόμως εἰπεῖν, οἱ καθ' ὁμοιότητα τῶν τῆς θαλάττης ἰχθύων πληροῦντες τὴν γῆν ἄρδην ἀπολοῦνται. Τούτοις ἐπάγει· « Ὅπως μηδεὶς μήτε δικάζεται, μήτε ἐλέγχεται μηδεὶς. » Τοσαύτη δὲ, φησὶν, ἅπαντα ἐρημία καθέξει, ὥς μήτε τὸν δικάζοντα εἶναι λοιπὸν, μήτε τὸν τὰ ἐτέρων διορθούμενον πταίσματα· μὴ τῇ τῆς αἰχμαλωσίας συμφορᾷ κατεχομένων ἀπάντων ὁμοίως. « Ὁ δὲ λαός μου ὡς ἀντιλεγόμενος ἱερεὺς· » πάσης ἀποπεσὼν τῆς πρόσθεν ἁξίας, καὶ οὐδενὶ λόγῳ φαινόμενος ἄξιος· ὥσπερ ἂν εἴ τις ἱερεὺς εἰς ἀντίρρῃσιν πεσὼν, ἀθετοῖτό τε καὶ ἀτιμάζοιτο παρὰ πάντων. « Καὶ ἀσθενήσει ἡμέρας. » Ἐπὶ πλεῖστον ἐν ἀσθενείᾳ ὑπὸ τῶν ἐπιχειμένων γενήσεται κακῶν. « Καὶ ἀσθενήσει προφήτης μετὰ σοῦ νυκτός. » Καὶ οἱ ταῖς προβήσεσι δὲ τοῖς ψευδέσι πρὸς ἀπάτην ὑμῶν πρότερον κεχρημένοι, ἐν ἀσθενείᾳ πλεῖστοι καὶ αὐτοὶ γενήσονται· ὑπὸ τῆς κατεχούσης αὐτοὺς συμφορᾷς, ὥσπερ νυκτερινῷ τινι περιβαλλόμενοι σκότῳ, καὶ τῆς ἀπάτης ἄχρηστον ἑαυτοῖς τὴν ἐπιτήδευσιν ὀρῶντες. « Νυκτὶ ὡμοίωσα τὴν μητέρα σου. » Οὕτως ἐν ἀγνοίᾳ καὶ πλάνῃ καθεστῶσαν αἰετ.

Στίχ. ζ'-η'. — « Ὁμοιώθη ὁ λαός μου ὡς οὐκ ἔχων ἐπίγνωσιν. » Ἐμιμήσασθε δὴ ταύτην καὶ ὑμεῖς, οὐδένα τῆς ἐπιγνώσεως τῆς ἐμῆς ἔχοντες λόγον. « Ὅτι καὶ σὺ ἐπίγνωσιν ἀπώσω, ἀπώσομαι (p. 31) σε καγὼ τοῦ μὴ ἱερατεύειν μοι· » ὥσπερ δὲ ὑμεῖς ἀποθεβλήκατε τὴν γνῶσιν ἑαυτῶν τὴν ἐμὴν, οὕτω καγὼ τῆς

περὶ ἐμὲ θεραπείας ὑμᾶς ἐκβαλῶ, μακρὰν διὰ τῆς A
αἰχμαλωσίας ποιήσας τῶν τόπων, ἐν οἷς ἱερατεύειν
ὑμᾶς προσήκον ἦν ἐμοί. Τοῦτο λέγει τὸ, « Ἀπώσομαί
σε τοῦ μὴ ἱερατεύειν μοι. » Ἐπειδὴ γὰρ κοινὸν ἀπάν-
των κέρδος ἡ ἱερατεία, καθὼς ὁ μακάριος λέγει Παῦ-
λος, διὰ τοῦτο ὀφείλει ὥσπερ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, οὕτως καὶ
τῶν τοῦ λαοῦ προσφέρειν ἀγνοημάτων · εἰκότως
ἀπαντας ἀποβάλλεσθαι τῆς ἱερωσύνης λέγει, πεπαυ-
μένης ἐκείνης · ἐπειδὴ ὥσπερ γινομένη κοινὸν εἶχε
τὸ κέρδος, οὕτω καὶ παυομένη κοινὴν ἀποτελεῖ τὴν
ζημίαν. « Καὶ ἐπελάθου νόμου Θεοῦ σου· ἐπιλήσομαι
τέκνων σου χάγῳ. » Παραλογισαμένους τὰ νόμιμα
τὰ ἐμὰ, ἐν οὐδενὶ ποιήσομαι λόγῳ. « Κατὰ τὸ πλῆθος
αὐτῶν, οὕτως ἡμαρτόν μοι. » Καὶ γὰρ πολλοὶ τινες
καὶ ἀναρίθμητοι διὰ τῆς κηδεμονίας γεγονότες τῆς
ἐμῆς, δέον ἐπιγινώσκειν τὸν ταύτης αὐτοῖς αἴτιον B
γεγονότα τῆς δωρεᾶς · οἱ δὲ ἀνάλογον τῷ πλήθει τῷ
οἰκείῳ τὴν εἰς ἐμὲ παρανομίαν ἐπεδείξαντο, πολλὴν
τινα καὶ ἀμέτρητον αὐτὴν ἐργασάμενοι. Τί οὖν; « Τὴν
δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. » Ἀπὸ τῶν προτέ-
ρων ἀγαθῶν εἰς χειρόνων πείραν αὐτοὺς καταστήσω.
« Ἀμαρτίας λαοῦ μου φάγονται. » (p. 32) Ἵνα εἴπῃ
ὅτι, Τοιαῦτα δὲ ὁ λαὸς ὁ ἐμὸς ἡμαρτηκῶς εἰς ἐμὲ,
ἀνάλογον ὧν πεποίηκε λήφεται τὸν καρπὸν τοιούτων
ἀπολαύσας καρπῶν, οἷά περ ἔσπειρε· τὸ γὰρ « Ἀμαρ-
τίας λαοῦ μου φάγονται, » ἀντὶ τοῦ, Τοιούτων ἀπο-
λαύσουσιν οἱ τοῦ λαοῦ μου οἷά περ ἡμαρτον.

Στίχ. 9-11. — « Καὶ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν
λήφονται ἄλλοι ψυχὰς αὐτῶν. » Ὑπὲρ γὰρ ὧν ἡμάρ-
τανον εἰς ἐμὲ, δι' ἐτέρων δώσουσι δίκην τῶν ἐπιέναι C
μελλόντων αὐτοῖς πολεμίων. « Καὶ ἔσται καθὼς ὁ
λαὸς, οὕτως καὶ ὁ ἱερεὺς. » Ἐν τοσαύτῃ συγχύσει
τε καὶ συμφορᾷ διὰ τῆς αἰχμαλωσίας γενήσονται, ὥς
μηδὲ μίαν εἶναι ἱερατεύοντός τε καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν
ἱερωσύνην διαφορὰν · ἅτε μηδενὸς μὲν τῶν ἐν ἱερα-
τεία θεῖα προσηκόντων γινομένου τότε, πάντων δὲ
τῇ τῆς αἰχμαλωσίας συμφορᾷ περικειμένων ὁμοίως.
« Καὶ ἐκδικήσω ἐπ' αὐτοὺς τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ
διαβούλια αὐτῶν ἀνταποδώσω αὐτοῖς. » Τιμωρήσο-
μαι γὰρ αὐτοὺς ἀνάλογα οἷς τε ἐβουλεύοντο ἐπιτελεῖν
καὶ προήρηντο. « Καὶ φάγονται καὶ οὐ μὴ ἐμπλη-
σθῶσιν. » Ἀπαστον ἔξουσι τῶν κακῶν τὴν πείραν,
ἀεὶ τοῖς πρώτοις προστιθεμένων ἐτέρων · ἐκ μετα-
φορᾶς αὐτὸ εἰπὼν τῶν ἐπειδ' ἂν φαγόντες μὴ κο-
ρεσθῶσιν, ἐσθιόντων πάλιν· ἵνα εἴπῃ ὅτι καὶ οὗτοι
ἐν πείρᾳ γενήσονται τῶν κακῶν · καὶ τῶν προτέρων
γεγονότων, (p. 33) πάλιν ἔσται δεύτερα · πέρας δὲ
τῶν γιγνομένων οὐκ ἔσται · τὸ γὰρ « φάγονται » κἀν-
ταῦθα εἶπεν ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέροις « Ἀμαρτίας λαοῦ μου
φάγονται, » ἀντὶ τοῦ, Πειραθήσονται. « Ἐπόρνευ-
σαν καὶ οὐ μὴ κατευθυνθῶσιν. » Ἐπειδὴ γὰρ ἀπέστη-
σάν μου παντελῶς, οὐδὲν αὐτοῖς εἰς δέον ἐκθήσεται.
« Διότι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον, τοῦ φυλάξαι πορ-
νεΐαν · καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα ἐδέξατο καρδίᾳ λαοῦ
μου. » Ἀμελήσαντες γὰρ τοῦ Θεοῦ παντελῶς, πολ-
λὴν ἐπιμέλειαν τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα ἐποιοῦντο σπου-
δῆς · ὥστε μεθύοντας αὐτοὺς τοῖς κακοῖς, μηδὲ αἰσθῆσιν τῆς παρανομίας λοιπὸν ἔχειν τῆς ἰδίας.

cistis, sic ego quoque vos a cultu meo expellam,
procul vos propter captivitatem ab iis locis sub-
movens, in quibus rem mihi sacram a vobis fieri
constitutum fuerat. Hoc significant verba, « Repel-
lam te quominus sacerdotio fungaris mihi. » Nam
quia commune lucrum est sacerdotium, prout bea-
tus Paulus ait, ac propterea debet sacerdos tum
pro se, tum etiam pro populi ignorantibus offerre¹¹:
merito cunctos de sacerdotio expelli dicit, si-
quando hoc desinit: nam sicuti dum existit,
communem præbet utilitatem, sic desinens, com-
mune detrimentum parit. « Et oblita es legis Dei
tui; obliviscar filiorum tuorum et ego. » Eos qui
legitima mea transgredientur, nihili æstimabo.
« Secundum multitudinem **21** eorum, sic pecca-
verunt mihi. » Cum multi, imo innumerabiles, ob
providentiam meam facti essent, æquum profecto
erat, ut hujus muneris auctorem cognoscerent; at
illi contra, parem numero suo iniquitatem adversus
me exprompserunt, multam scilicet et infinitam
patrantes. Quid ergo? « Gloriam eorum in igno-
miniam commutabo. » A prioribus bonis dejectos,
pejora faciam experiri. « Peccata populi mei co-
medent. » Quasi dicat, Talia populus meus cum in me
peccaverit, congruum factis suis fructum percipiet; ta-
les nempe fructus capiens, quale semen jecit. Nam lo-
cutio, « Peccata populi mei comedent, » perinde est at-
que, Talibus perfuetur populus meus, qualia peccavit.

VERS. 9-11. — « Et in iniquitatibus eorum ac-
cipient alii animas ipsorum. » Namque ob ea quæ C
in me peccarunt, ultionem ab aliis patientur ho-
stibus, qui consurgent. « Et erit sicut populus, sic
sacerdos. » In confusionem tantam calamitatemque
devenient propter captivitatem, ut nulla sit sacer-
dotis ab eo qui sub sacerdotio est discrepantia;
quatenus nihil tunc ad sacerdotale ministerium
pertinens fiet, cunctis servitutis infortunio indiffe-
renter correptis. « Et ulciscar super eos vias eo-
rum, et cogitationes eorum reddam ipsis. » Pu-
niam eos congrua his, quæ cogitarunt facere ac
voluerunt, vindicta. « Et comedent, et non reple-
buntur. » Indesinenter mala experientur, aliis alia
excipientibus. Utitur autem metaphora eorum qui
comestione non satiati, rursus comedunt; ut dicat
D fore ut hi etiam mala experiantur; et peractis
prioribus, fore ut posteriora superveniant: nul-
lumque finem impositum iri. Nam verbum « come-
dent » hic item eo sensu dicit quo in superioribus,
« peccata populi mei comedent, » id est, Expe-
rientur. « Fornicati sunt, et non recte eis erit. »
Nam quia a me omnino recesserunt, nihil iis bene
eveniet. « Quoniam Dominum **22** dereliquerunt,
ut fornicando inhærerent. Fornicationem, vinum
et ebrietatem cor populi mei excepit. » Quippe
Deo prorsus neglecto, multam circa idolorum dili-
gentiam exprompserunt: adeo ut malis ebriati, ne
sensum quidem iniquitatis suæ habeant.

¹¹ He'x. vii. 12.

VERS. 12-14. — « In auspiciis interrogabant, et in virgis suis annuntiabant ei. » More, inquit, ethnicorum agebant, qui dæmones interrogabant, sive horum sacerdotes, ex auspiciis discere volentes quæ ipsis opus erant : quorum erat consuetudo ut virgis quibusdam utentes, fraudulentè ad interrogata responderent. « Spiritus fornicationis decipit eos, et fornicati sunt a Deo suo. » Fornicariam habentes mentem, ad errorem a Deo prorsus aversi declinaverunt. « Super vertices montium sacrificabant, et super colles accendebant thymiana : subtus quercum et populum et umbrosam arborem, quia bonum erat umbraculum. » Deinde ad montes collesque currebant, ibique dæmonibus sacrificia faciebant, magnasque et umbrosas arbores deligebant, ubi suas perversitates peragerent ; magnum quid et sanctum putantes esse arborum amplitudinem ac densitatem, et suæ impietati commodum existimantes. « Ideo fornicabuntur filiae vestrae, et sponsæ vestrae adulteræ erunt. Et non visitabo super filias vestras cum fuerint fornicatae, et super sponsas vestras cum adulteraverint : quoniam et ipsi cum meretricibus conversabantur, et cum initiatis immolabant. Et populus intelligens adhærebat meretrici. » Dignas delictis vestris pœnas dabit, cum vobis potiti hostes, filiabus vestris ac uxoribus stupra inferent, quorum ego factorum nullam geram sollicitudinem ; quia merito hæc patiemini, qui **23** fornicario errore vos irretivistis, conjurantes simul, ut me derelicto ad idola accedatis ; in tantum, ut multi ex vobis constitutas quoque apud ethnicos initiationes susceperint, et sacrificia his consueta tanquam pro grandi aliquo bono peragant. Atque ut summatim dicamus, universus populus, qui maxime omnium cordatus esse debuerat, et Deum ceu proprium creatorem agnoscere, illorum societatem prætulit, quæ hanc improbam intemperantemque fornicationem patrabant, a Deo aversi, et dæmonibus cultum exhibentes.

VERS. 15-19. — « Tu vero, Israel, ne ignores, et, Juda ne pergatis in Galgala, neque in domum On ascendatis, et ne juretis viventem Dominum. » Ne sic, inquam, omnes pessimo laboretis inscitiae morbo, ut in Galgala ad adorandum veniatis constitutum illic idolum ; et simuletis honorare tanquam æternum illum qui verus Deus non est. Cum scire oporteat, impossibile esse hæc simul consistere : multa enim est differentia æterni Dei ab idolo, quod heri manus hominum fabricaverunt : confitentique æternum Deum prorsus esse abstinendum ab iis qui fecte hanc gerunt obtrusam appellationem : cujusmodi est On idolum, cujus fanum aditis, haud convenientem ei cultum deferentes. « Quoniam sicut vacca asilo percussa, insanivit Israel. » Vaccæ instar naturalis cupidinis motu ad

(3) Cod. σοῦ, fortasse pro μοῦ. Vulgatus Lat. legelāt οὐ, non. Sed Theodorum nostrum legisse ap-

Στίχ. ιβ'-ιδ'. — « Ἐν συμβόλοις ἐπηρώτων, καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτοῦ ἀπήγγελλον αὐτῷ. » « Ἀ κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθος ἐποιοῦν, λέγει, ὅτι οἱ μὲν ἐπηρώτων τοὺς δαίμονας, εἴτε τοὺς τούτων ἱερέας, διὰ συμβόλων μανθάνειν βουλόμενοι, τί τῶν αὐτοῖς ἀναγκαίων οἱ κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτοῖς ῥάβδοις τισὶ κεχρημένοι μετὰ ἀπάτης τῶν ἐρωτήσεων τὴν ἀπόκρισιν ἐποιοῦντο. » Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν, καὶ ἐξεπόρνευσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. » Πορνικῇ χρησάμενοι γνώμῃ, πρὸς πλάνην εἶδον ἀποστάντες τοῦ Θεοῦ παντελῶς. » Ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἔθυσίαζον, (p. 34) καὶ ἐπὶ τοὺς βουνοὺς ἔθυσον ὑποκάτω δρυὸς καὶ λεύκης καὶ δένδρου συσκιάζοντος, ὅτι καλὸν σκέπη. » Εἶτα ἐπὶ τὰ ὄρη τε καὶ τοὺς βουνοὺς ἀνέτρεχον, αὐτόθι θυσίας ἐπιτελοῦντες τοῖς δαίμοσι· καὶ δένδρων τὰ μεγάλα τε καὶ σύσκια ἐκλεγόμενοι, αὐτόθι τὴν ἀπάτην ἐπλήρουν τὴν οἰκείαν, μέγα τι καὶ σεμνὸν νομίζοντες εἶναι τὸ μέγεθος τῆς ἀπὸ τῶν δένδρων σκιᾶς· ὥστε καὶ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἐπιτηδεύωσιν αὐτὰ νομίζουσιν. » Διὰ τοῦτη πορνεύουσιν αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ αἱ νύμφαι ὑμῶν μοιχεύουσιν· καὶ οὐ μὴ ἐπισκέψωμαι ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν ὅτ' ἂν πορνεύσωσι, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν ὅτ' ἂν μοιχεύσωσιν· ὅτι καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν πορνῶν συνεφέροντο, καὶ μετὰ τῶν τετελεσμένων ἔθυσον· καὶ ὁ λαὸς ὁ (3) συνίων συνεπλέκετο μετὰ πόρνῃς. » Ἀναλόγους δὴ τοῖς πλημμελήμασι τοῖς οἰκείοις δώσετε τὰς δίκας· ἐπειδ' ἂν κατασχόντες ὑμῶν οἱ πολέμιοι, εἰς τὰς προσηκούσας ὑμῖν θυγατέρας τε ἐξυθρίζωσι καὶ νύμφας· ὧν γινομένων οὐδένα ποιήσομαι λόγον· ἐπεὶ περ δικαίως ὑπομενεῖτε ταῦτα, συμφυρέντες τε τῇ πορνικῇ πλάνῃ, καὶ κοινωνίαν ποιησάμενοι πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τῷ καταλιπεῖν μὲν ἐμὲ, προσέχειν δὲ τοῖς εἰδώλοις· (p. 35) ὥστε τελείσθαι μὲν πολλοὺς ἐξ ὑμῶν τὴν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι νενομισμένην μῆσιν· θυσίας δ' ἐπ' ἐκείνοις ὡς ὑπὲρ μεγίστων τινῶν ἐπιτελεῖν ἀγαθῶν· ἅπας τε, συντόμως εἰπεῖν, ὁ λαὸς ὁ μάλιστα πάντων συνιέναι τὸ δέον ὀφείλων καὶ Θεὸν ἐπιγινώσκειν τὸν ἑαυτοῦ ποιητὴν, τὴν μετὰ τοιούτων εἴλετο κοινωνίαν οἱ τὴν μοχθηρὰν ταύτην καὶ ἀκόλαστον ἐξετέλουν πορνείαν, Θεοῦ μὲν ἀποστάντες, δαίμοσι δὲ προσανέχοντες θεραπείαν.

Στίχ. ιε'-ιθ'. — « Σὺ δὲ, Ἰσραὴλ, μὴ ἀγνόει, καὶ Ἰούδα μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλγαλα, καὶ μὴ ἀναβαίνετε εἰς τὸν οἶκον Ὠν, καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα Κύριον. » Ἀλλὰ γὰρ μὴ οὕτω πάντες χαλεπὴν νοσεῖτε τὴν ἄγνοιαν, ὥστε ἀνιέναι μὲν εἰς Γάλγαλα ἐπὶ θεραπείᾳ τοῦ αὐτόθι ἰδρυμένου εἰδώλου, προσποιεῖσθαι δὲ τιμᾶν τὸν αἰδίδιον καὶ ὄντως ὄντα Θεόν· δέον εἰδέναι, ὡς συνιέναι ταῦτα ἀλλήλοις, τῶν ἀδυνάτων· πολλὴ δὲ διαφορὰ αἰδίδιου τε Θεοῦ καὶ εἰδώλου τοῦ χθὲς ὑπ' ἀνθρωπείων κατασκευασθέντος χειρῶν· καὶ ὡς τῷ γε τὸν αἰδίδιον ὁμολογοῦντι Θεὸν ἀφεστῆναι προσῆκον εἴη πάντων πεπλασμένως τὴν ὀνομασίαν ἐπαγομένην ταύτην· οἶδόν περ ἐστὶ τὸ Ὠν εἶδωλον· οὐπερ εἰς τὸν οἶκον εἴσιτε, τὴν οὐχ ἀρμοδίαν αὐτῷ προσάγοντες θεραπείαν. » Ὅτι ὡς δάμαλις παροιστρῶσα παροιστρήσεν Ἰσραὴλ. » Δίχην γὰρ δαμάλεως κινήσει τῆς φη-
paret ὁ, prout habet etiam codex nobilissimus Vat. 1209.

σικῆς ἐπιθυμίας πρὸς ἀταξίαν νευσάτης, (p. 56) ἀπέστητε μὲν τῆς δουλείας τῆς ἐμῆς, ἀκολάστῳ δὲ γνῶμῃ πρὸς τὴν τῶν εἰδώλων ἐνεύσατε θεραπείαν. « Νῦν νεμήσει αὐτοὺς Κύριος ὡς ἀμνὸν ἐν εὐρυχώρῳ. » Διασκορπίσω τοίνυν αὐτοὺς τῇδε κάκεισε περιάγων τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ, ὡς μηδὲν ἀμνοῦ διαλλάττειν ἐν μεγίστῃ χώρᾳ διατρέχοντός τε καὶ πλανωμένου καὶ τὴν οἰκείαν ἐπιζητοῦντος μητέρα. τὸ γὰρ σκορπίσειν λέγει, ἀπὸ τῶν διανεμόντων (4) τι ἀφειδῶς καὶ διασκορπίζοντων. « Μέτοχος εἰδώλων Ἐφραΐμ. » Τὴν πρὸς τὰ εἰδῶλα εἴλοντο κοινωνίαν. Ἐφραΐμ γὰρ πολλαχοῦ τε ἐτέρωθι κἀνταῦθα ἐκ μέρους τὸν Ἰσραὴλ ὀνομάζει, ἐκ τῆς δυνατωτέρας φυλῆς ἐν ταῖς δέκα τὴν ὀνομοσίαν τιθεῖς. ὡς τὸ, « Υἱὸς Ἐφραΐμ ἐντείνοντες καὶ βάλλοντες τόξοις. » — « Ἐθήκαν ἑαυτοῖςσχάνδαλα. » Αὐτὸς ἐπενόησεν ἑαυτῷ τὰς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκτροπὰς. πῶς καὶ τίνα τρόπον; « Ἡρέτισε Χαναναίους, » τὴν ἐκείνων ζηλώσας ἀσέβειαν. « Πορνεύοντες ἐξεπόρνευσαν. » Ἐντεῦθεν παντελῶς ἐνεύσαν πρὸς τὸ χεῖρον. « Ἠγάπησαν ἀτιμίαν ἐκ φρυάγματος αὐτῆς. » Πολλῇ τῇ ἀπονοίᾳ (p. 37) χρησάμενοι, καὶ τῇ ὑπεροφίᾳ τῇ κατ' ἐμοῦ, τὴν τῶν εἰδώλων εἴλοντο θεραπείαν, ἣ πάσης αὐτοῖς ἀτιμίας πρόξενος ἔσται. « Συστροφὴ πνεύματος αὐτοὺς συριεῖ ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῆς. » Ὡς γὰρ ἰπτάμενον τὸ ὄρνειον ταῖς πτέρυξιν αὐτῆς οἰκείαις τὸ ἀέριον ἐλαῦνον πνεῦμα, μετάρσιον αἴρεται τῇ πτήσει, οὕτως ὑπὸ τῆς ὀργῆς οὗτοι ληφθέντες τῆς ἐμῆς, ὡσανεὶ μετέωροι γεγονότες, μετὰ πολλῆς ἀπαχθήσονται τῆς ὕδρεως εἰς αἰχμαλωσίαν. « Καὶ καταισχυνθήσονται ἐκ τῶν θυσιαστηρίων αὐτῶν. » Ὡστε αὐτοὺς τότε αἰσθήσιν λαβεῖν ὅτι ματαίαν καὶ ἐπιβλαβὴ τὴν περὶ τὰ θυσιαστήρια τῶν εἰδώλων εἶχον σπουδὴν.

ΚΕΦ. Ε'.

Στίχ. α'-ε'. — « Ἀκούσατε ταῦτα, οἱ ἱερεῖς, καὶ προσέχετε, οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ οἶκος τοῦ βασιλέως, ἐνωτίζεσθε. » Δῆλον ὅτι πάλιν ἐνταῦθα ἐξ ἀποκαλύψεως ἐτέρας ἀρχὴν τῆς παρουσίας διαλέξεως ποιεῖται, πρὸς τε τοὺς ἱερεῖς καὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τοὺς τῆς βασιλικῆς οἰκίας ἅπαντας λέγων. « Διότι πρὸς ὑμᾶς ἔστι τὸ κρίμα. » Ὑμᾶς γὰρ ἐλήλυθα ὑπὸ τὴν κρίσιν ποιησόμενος τὴν ἐμὴν, καὶ δίκας ὑπὲρ ὧν τετολμήκατε ληψόμενος παρ' ὑμῶν. « Ὅτι παγίς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταθύριον, ὃ οἱ ἀγρεύοντες τὴν θήραν κατέπηξαν. » (p. 38) Διαφόρους, φησὶν, ὑποβουλάς κατὰ τῶν προφητῶν ἐτεκτῆνασθε τῶν ἐμῶν, δίκην τῶν τὰ δίκτυα ἀπλούντων ἐπὶ θήραν τῶν ἀγρευομένων, διαφοροῖς αὐτοὺς περιβάλλειν ἐσπουδακότες κακοῖς. σκοπιάν γὰρ, τῶν προφητῶν τὸν σύλλογον λέγει. ὡς παρὰ τῷ Ἐζεκιήλ τὸ, « Σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » — « Ἐγὼ δὲ παιδευτὴς ὑμῶν εἰμι. » Ἄλλ' ἐπειδὴ δυσχεραίνοντες ἐφ' οἷς ἐμήνυσον ὑμῖν ἐκεῖνοι τὰ ἐσόμενα, τοιαῦτα κατ' αὐτῶν ἐμηχανᾶσθε, αὐτὸς ἐπάξω τὴν τιμωρίαν, παιδεύων ὑμᾶς ἐφ' οἷς ἡμαρτήκατε, ἦν καὶ ἄκοντες ὑποδέξεσθε πάντως. « Ἐγὼ ἔγνω τὸν Ἐφραΐμ, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ. » Καὶ γὰρ ἐπίσταμαι τὰ γινόμενα παρ' αὐτῶν ἀκριβῶς, ἅτε πάντοτε αὐ-

A incontinentiam tendentis, a servitio meo discessistis, lascivaque mente ad idolorum cultum deflexistis. « Nunc pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine. » Dispertiar itaque illos, hac et illac circumagens in hostium incursione, adeo ut ab agno non differant qui in spatiosa regione oberrat matrem suam requirens. Nam pascet, pro dispartietur, ait, capta metaphora ab iis qui profuse dispartiuntur aliquid atque dispergunt. « Particeps 24 idolorum Ephraim. » Scilicet cum idolis communicavit. Et sæpe alibi et nunc etiam Ephraimum pro Israele dicit, ex potentiore inter decem tribus nomen assumens, sicut illud: « Filii Ephraimi intendentes ac jaculantes arcubus ¹³. » — « Scandala sibi posuerunt. » Ipse sibi conversionem ad deteriora excogitavit. Quamobrem, vel quomodo? « Provocavit Chananæos, » illorum impietatem æmulatus. « Fornicantes fornicati sunt. » Exin in pejus omnino ruerunt. « Dilexerunt ignominiam ob fastum ejus. » Multa utentes insania et adversus me superbia, idolorum religionem amplexi sunt, quæ omnimodam ipsis ignominiam asperget. « Turbo spiritus quasi sibilus extollet eos in alis suis. » Sicut volucer, aereum spiritum alis suis impellens, in sublime volando fertur: sic isti ab ira mea correpti, et quasi per aerem raptati, multa cum violentia in captivitatem abripiuntur. « Et probro afficientur ex altaribus suis. » Tunc demum intelligent, stulto se ac noxio circa idolorum altaria C studio defunctos.

CAP. V.

VERS. 1-5. — « Audite hoc, sacerdotes, et attendite, domus Israel, et domus regis, auscultate. » Manifestum est, hinc quoque rursus, ex alia revelatione initium sequentis dictionis facere, sacerdotes simul, et Israel, et regie familie cunctos alloquens. « Quia vobis iudicium est. » Ad vos enim veni ut iudicium meum exerceam, et pœnas de ausibus vestris lata sententia sumam. « Quia laqueus facti estis in specula, et quasi rete in liabyrio extensum, quod venatores prædæ causa D fixerunt. » Varias, inquit, prophetis moliti estis insidias, et venatorum more qui rete ad capiendam 25 prædam extendunt, diversis illos implicare malis studuistis. Nam speculam appellat prophetarum cœtum; veluti apud Ezechielem: « Speculatorem dedi te domui Israelis ¹³. » — « Ego vero eruditor vester sum. » Sed quia vos, moleste ferentes quæ illi vobis eventura canebant, talia adversus eos machinati estis, equidem peccatis vestris pœnam imponam, quam inviti licet sine dubio patiemini. « Ego novi Ephraimum, et Israel a me non abest. » Opera enim illorum probe scio, utpote qui nunquam illis non adsum. « Quia nunc fornicatus est Ephraimus, contaminatus est Israel. »

¹³ Psal. LXXVII, 9. ¹³ Ezech. III, 17.

(4) Græce νέμω refertur ad διανέμω. Sed Latine non ita se haberet pascet ad dispartietur.

Vidi illos prorsus a me recessisse, et idolorum religione se polluisse. « Non dederunt cogitationes suas ut revertantur ad me, quia spiritus fornicationis ipsis inest, et Dominum non cognoverunt. » Neque resipiscentibus mens fuit ad me revertendi, quia in vitium toto homine incurrerunt, nullum mei respectum habere volentes. « Et humiliabitur arrogantia Israelis in faciem ejus. » Atqui vesaniae hujus atque arrogantiae, qua adversus me insanierunt apostasia sua a me, et accessu ad idola, dignas luent poenas, cum suam depressionem spectabunt, in quam me ulciscente devenient. « Et Israel atque Ephraïmus infirmabuntur in iniquitatibus suis. Judas pariter cum ipsis infirmabitur. » Cuncti communiter peccantes, communiter quoque poenam perferent, propterea quod adversus scientiam meam injurii fuerunt. Sic etiam beatus ait Paulus : « Eorum, qui veritatem in injustitia detinent¹⁴; » nempe eorum, qui veritati faciunt injuriam sua ad vitium perversione.

VERS. 6-9.—« Cum ovibus suis ac vitulis pergunt ad quærendum Dominum, et non invenient eum; etenim ab ipsis declinavit, postquam Dominum dereliquerunt. » Etiam si hostias adduxerint, his putantes propitium sibi Numen reddere, nihil inde **26** proficient, Deo prorsus aversante; quandoquidem eo dimisso, idolis totos se dediderunt. « Quia filios alienos sibi genuerunt. » Nam et cum gentibus præter præscriptum conjugia miscentes, ex alienigenarum copula liberos susceperunt. Ergo hinc etiam omnimodam illorum cum alienigenis commistionem ostendit, quia ex his etiam liberi ipsis nati sint. Hoc enim illis improperat etiam beatus David dicens : « Et commisti sunt inter gentes¹⁵. »—« Nunc devorabit eos rubigo, necnon hæreditates ipsorum. » Dicit nimirum se tanquam rubigini traditurum eos exitio cum patrimonio universo. « Clangite buccina super colles, sonate super excelsa, prædicate in domo On. » Cunctis, inquit, locis, ubi impietatem vestram patrastis, omissis consuetis ritibus, clamate potius, quo vobis eventura mala portendatis. Quænam hæc? « Obstupuit Benjamin, Ephraïm in desolatione fuit, in diebus correptionis. » Benjamin nomine, Judææ regnum dicit; Ephraïmo autem, decem denotat tribus. Neque vero ait illum obstupuisse, hunc autem desolatum; sed de utroque communiter utrumque dicit, nempe quod obstupescant et desolabuntur. « In diebus correptionis, » id est in hostium incursu, quos ipse adducet, ut populi sui perversitatem palam castiget. Obstupescant ergo, ait, mirantes subitam rerum suarum catastrophem, in qua funditus destruentur, me hostes eis immittente, et peractam ab ipsis transgressionem puniente. Jam rem communem diæresi dici, passim comperire est etiam apud beatum Davidem, velut cum ait : « Die clamavi, et nocte coram te¹⁶; » non ait se interdiu

Α τοῖς παρῶν. « Διότι νῦν ἐξεπόρνευσεν Ἐφραΐμ, ἐμίανθη Ἰσραὴλ. » Οἶδα τοίνυν αὐτοὺς τέλει ἀποστάντας ἐμοῦ, καὶ ἐν τῇ τῶν εἰδώλων μιανθέντας λατρεία. « Οὐκ ἔδωκαν τὰ διαβούλια αὐτῶν τοῦ ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῶν, ὅτι πνεῦμα πορνείας ἐστὶν ἐν αὐτοῖς· τὸν δὲ Κύριον οὐκ ἐπέγνωσαν. » Οὐδὲ γὰρ μεταβαλλόμενοι γνώμην ἔσχον τοῦ νεῦσαι πρὸς ἐμὲ, ἐπειδὴ παντελῶς πρὸς τὸ χεῖρον ἐξώκειλαν, οὐδένα λόγον ἐθέλοντες ἐμοῦ ποιεῖσθαι. « Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕbris τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. » Ἀλλὰ γὰρ ταύτης δὲ τῆς παροινίας καὶ τῆς ὕβρεως ἦν ἐπαροίνουν ἀποστάντες ἐμοῦ, καὶ προσανέχοντες τοῖς εἰδώλοις, ἀξίαν δώσουσι δίκην, αὐτοὶ θεαταὶ τῆς οἰκείας γινόμενοι ταπεινώσεως, εἰς ἣν διὰ τῆς τιμωρίας καταστήσονται τῆς ἐμῆς. « Καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραΐμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν (p. 39), καὶ ἀσθενήσει καὶ Ἰούδας μετ' αὐτῶν. » Ἄπαντες κοινῇ πλημμελοῦντες, κοινῇ καὶ τὴν τιμωρίαν ὑπομενοῦσιν, ὑπὲρ ὧν τὴν γνῶσιν ἠδίκουν τὴν ἐμήν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Παῦλος τὸ, « Τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων »· ἵνα εἴπῃ, Τῶν τὴν ἀλήθειαν τῇ πρὸς τὸ χεῖρον ἀδικούντων ἐκτροπῇ.

Στίχ. 5'-θ'. — « Μετὰ προβάτων καὶ μόσχων πορεύονται τοῦ ἐκζητῆσαι τὸν Κύριον, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν αὐτόν· ἐκκέκλικε γὰρ ἀπ' αὐτῶν, ὅτι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον. » Κὰν θυσίας δὲ προσάγωσι, τούτοις ἐξιλεοῦσθαι νομίζοντες τὸ Θεῖον, οὐδὲν ἐντεῦθεν ἔξουσι πλέον, ἐκτετραμμένου πάντως αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ· ὑπὲρ ὧν ἀφέντες αὐτόν, παντελῶς τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον. « Ὅτι τέκνα ἀλλότρια ἐγέννησαν ἑαυτοῖς. » Καὶ γὰρ καὶ τοῖς ἔθνεσι παρὰ τὸ διατεταγμένον ἐπιμιγέντες, ἐξ ἀλλοφύλων ἐτεχνώσαντο ἐπιμιξίας· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ ἐγκαλεῖ λέγων· « Καὶ ἐπεμίγησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι. » Κὰνταῦθα τοίνυν τὴν παντελῇ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἐπιμιξίαν δηλοῖ, τὸ τέκνα αὐτοῖς ἐξ αὐτῶν γενέσθαι. « Νῦν καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐρυσίθη καὶ τοὺς κληρὸν αὐτῶν. » Ἰνα εἴπῃ ὅτι Δίκην τε ἐρυσίθης αὐτοὺς τε καὶ τὰ προσόντα αὐτοῖς ἅπαντα παραδώσω φθορᾷ. « Σαλπίζατε σάλπιγγι ἐπὶ τοὺς βουνούς· ἠχήσατε ἐπὶ τῶν ὕψηλῶν, κηρύξατε ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν. » Ἐν ἅπασιν δὲ, φησὶ, τοῖς τόποις ἐν οἷς τὴν ἀσέθειαν εἰργάζεσθε τὴν οἰκείαν, (p. 40) ἀφέντες τὰς συνήθεις σπουδὰς, βοήσατε μᾶλλον, τὰ περὶ ὑμᾶς ὑπὲρ τούτων ἐσόμενα μηνύοντες κακὰ. Ποῖα ταῦτα; « Ἐξέστη Βενιαμὴν, Ἐφραΐμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο ἐν ἡμέραις ἐλέγχου. » Ἀπὸ μὲν γὰρ τοῦ Βενιαμὴν τὴν τῆς Ἰουδαίας λέγει βασιλείαν· ἐκ δὲ τοῦ Ἐφραΐμ τὰς δέκα μηνύει φυλάς· οὐ τοῦτο δὲ λέγει, ὅτι ὁ μὲν ἐξέστη, ὁ δὲ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο· ἀλλ' ἵνα κοινῇ ἐπ' ἀμφοτέρων εἴπῃ τὸ συναμφοτέρον, ὅτι ἐκστήσονται καὶ εἰς ἀφανισμόν ἔσονται· καὶ « ἐν ἡμέραις τοῦ ἐλέγχου » λέγει δὲ ἐν τῇ ἐφόδῳ τῶν πολεμίων, ἣν ἐπάξει, τὰς παρανομίας αὐτῶν ἐλέγχων προδήλως. Ἐκστήσονται οὖν, φησὶν, ἐκπληττόμενοι τῆς περὶ αὐτοὺς μεταβολῆς τὸ ἀθρόον, ὑφ' ἧς ἀφανισθήσονται παντελῶς· ἐμοῦ τοὺς τε πολεμίους αὐτοῖς ἐπάγοντος, καὶ τὴν ἐπιτελουμένην

¹⁴ Rom. i, 18. ¹⁵ Psal. cv, 35 ¹⁶ Psal. LXXXVII, 2.

παρ' αὐτοῖς ἐλέγχοντος παρανομίαν· τὸ δὲ τὸ κοινὸν A κατὰ διαίρεσιν λέγειν, εὖροι ἂν τις συνεχὲς καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ· ὡς ὅταν λέγῃ· « Ἡμέρας ἐκέκραξα, καὶ ἐν νυκτὶ ἐναντίον σου· » οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μὲν βοᾷν λέγων, ἐν νυκτὶ δὲ ἐναντίον φθέγγεσθαι τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐκέκραξα ἐναντίον σου· κατὰ διαίρεσιν τοίνυν εἶπε τὸ κοινόν· οὕτω κἀνταῦθα λέγει τὸ, « Ἐξέστη Βενιαμὴν, Ἐφραΐμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο· » ἵνα εἴπῃ ὅτι κατὰ κοινοῦ ἐξέστησάν τε καὶ εἰς ἀφανισμόν γεγόνασιν. « Ἐν ταῖς φυλαῖς Ἰσραὴλ ἔδειξα πιστά. » (p. 41) Ταῦτα δὲ ἐπάγων αὐτοῖς, ἐλέγξω τῶν ἀπειλῶν τῶν ἐμῶν τὸ ἀληθὲς καὶ βέβαιον, αἷς διὰ τῶν προφητῶν γινομέναις ἠπίστουν· αἰσθήσονται δὲ ἐκ τῆς πείρας ὅτι πάντα ἦν πιστά τε καὶ ἀψευδῆ τὰ λεγόμενα.

Στίχ. ι'-ιβ'. — « Ἐγένοντο οἱ ἄρχοντες Ἰουδα ὡς B μετατιθέντες ὅρια. » Ὡς περ γὰρ οἱ τὰ σημεῖα τῆς τῶν χωρῶν διαιρέσεως ἀφαιροῦντες λυμαίνονται τοῖς τῆς δεσποτείας δικαίοις, οὕτως ὑμεῖς, φησὶ, πολλῆς οὕσης διαιρέσεως μεταξὺ ἐμοῦ τε καὶ τῶν εἰδώλων, τῷ προσήκειν μὲν ἐμοὶ τὴν Θεοῦ τιμὴν τε καὶ ὀνομασίαν, ἐκείνοις δὲ οὐδ' ὅλως, ἀρῶραγῇ δίκαια πολλοῖς τε καὶ ποικίλοις διηρημένα τρόποις, τό γε ἐφ' ὑμῖν διελύσατε, τὴν ἐμοὶ προσοῦσαν ὀνομασίαν τε καὶ τιμὴν περιάψαντες ἐκείνοις. « Ἐπ' αὐτοὺς ἐκχεῶ ὡς ὕδωρ τὸ ὄρμημά μου. » Φοβερά γ' οὖν τινι χρήσομαι τῇ κατ' αὐτῶν ὀρμῇ τετολημηκότων τοιαῦτα, δίκην ὕδατος ἐπικλύσας αὐτοὺς τῷ πλήθει τῶν πολεμίων. « Κατεδυνάστευσεν Ἐφραΐμ τὸν ἀντιδίκον αὐτοῦ, κατεπάτησε τὸ κρίμα. » Οὐδένα λόγον εἶχον τοῦ δικαίου· ἕκαστος δὲ καθὼς ἴσχυεν ἠδίκηε τὸν ἕτερον, C πεπατηκότες τὸ δίκαιον, καὶ μηδένα τούτου ποιούμενοι λόγον· ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· « Κατελίπετε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον (5). » (p. 42) Ἰνα εἴπῃ, ὅτι Λόγον οὐδένα ἔχετε τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς φιλανθρωπίας· καὶ ἀντιδίκον δὲ, τὸν ἀδικούμενον ὁ Κύριος φαίνεται καλῶν· ὡς τὸ, « Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ· » τοῖς ἀδικούσι παραινῶν πάσῃ δυνάμει τοὺς ἀδικούμενους ὑπ' αὐτῶν θεραπεύειν. « Ὅτι ἤρξατο πορεύεσθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. » Ταῦτα δὲ διεπράττοντο ἐξ ὅτε περὶ τὴν τῶν εἰδώλων προσανέχειν εἶλοντο θερικεῖαν, ἅτε μηδένα τῶν νόμων τῶν ἐμῶν καὶ τοῦ προσήκοντος ἔτι ποιούμενοι λόγον. « Καὶ ἐγὼ ὡς ταραχὴ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς κέντρον τῷ οἴκῳ Ἰουδα. » D Ἐν πολλῇ ταραχῇ διὰ τῶν πολεμίων αὐτοὺς καταστήσω, ὥς περ τινὲ βαρεῖ κέντρῳ ταῖς ἐκείθεν ὀδύναις πλήττων αὐτούς· εὐδηλον γὰρ ὅτι οὐχὶ τὸ μὲν τῷ Ἐφραΐμ, τὸ δὲ τῷ Ἰουδα λέγει· κατὰ κοινοῦ δὲ ἀμφοτέροις τὴν τε ταραχὴν ἐποίσειν καὶ τὸ κέντρον φησὶ, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐδείξαμεν.

Στίχ. ιγ'-ιε'. — « Καὶ εἶδεν Ἐφραΐμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ Ἰουδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ· καὶ ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰαρείμ· καὶ αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη ρύσασθαι ὑμᾶς. » Τότε δὴ τῶν οἰκείων αἰσθήσονται

clamare, et noctu coram Deo loqui; sed ait potius, Interdiu noctuque clamavi coram te. Ergo per figuram diæreseos rem communem dixit. Sic etiam hoc loco ait: « Obstupuit Benjamin, Ephraim in desolatione fuit; » ut communi **27** ambobus dictione dicat, Obstupuerunt et desolati sunt. « In tribubus Israelis ostendi fidelia. » Hæc nimirum illis impingens, minarum mearum veritatem firmitatemque comprobabo, quibus a prophetarum intentatis isti non crediderunt: sentient autem experimento edocti fidelia omnia ac veracia fuisse quæ dicta fuerant.

γινόμεναις ἠπίστουν· αἰσθήσονται δὲ ἐκ τῆς πείρας

VERS. 10-12. — « Facti sunt principes Judæ quasi terminos transferentes. » Quemadmodum illi, qui divisionum in campis signa auferunt, dominii juri nocent: sic vos, inquit, cum tanta esset inter me atque idola intercapedo, quatenus mihi debetur honor et nomen divinum, illis vero nequaquam; firma jura, multisque ac variis distincta modis, vos quidem pro virili parte dissolvistis, nomen meum honoremque idolis attribuendo. « Super eos effundam quasi aquam impetum meum. » Terribili quodam impetu ferar in eos, qui talia sunt ausi, aquæ instar eos inundans multitudine hostium. « Oppressit Ephraimus adversarium suum, conculcavit judicium. » Nullam justitiæ rationem habuerunt: unusquisque pro viribus vim injustam alteri intulit, jus conculcantes ac pro nihilo habentes. Sicut Dominus in Evangeliiis: « Dereliquistis charitatem et judicium ac misericordiam ¹⁷; » pro eo ac dicat: Nihil pensi habetis charitatem, justitiam, ac benignitatem. Nam et adversarium videtur dicere Dominus pro eo qui læsus fuit; velut: « Esto benevolus adversario tuo celeriter ¹⁸; » monet scilicet offensores ut omnino conentur abs se læsos placare. « Quia cœpit abire post vana. » Ita quippe se gerebant, ex quo idolorum superstitioni se addixerunt, ommissa legum mearum observantia, omnique officio. « Et ego quasi conturbatio Ephraimo, et **28** quasi stimulus Judæ. » In grandi eos hostium causa perturbatione constituam, belli doloribus quasi gravi stimulo illos compungens. Porro satis constat, quod haud alterum de Ephraimo dicat, alterum de Juda, sed communem ambobus minatur conturbationem ac stimulum, ut jam in superioribus demonstravimus.

VERS. 13-15. — « Et vidit Ephraimus languorem suum, et Judas dolorem suum. Et abiit Ephraimus ad Assyrios, misitque legatos ad regem Jarim, et ipse non potuit sanare vos. » Tunc enim vero mala sua persentient: hæc enim appellat languorem atque

¹⁷ Luc. xi, 42. ¹⁸ Matth. v, 25.

(5) Animadvertite præclaram lectionem ἔλεον, cuius vestigia alibi non inveniebam, ne in Vaticano quidem prænobili 1209, nec in Vulgato. Præclaram

dixi, imo pretiosam lectionem, quia *miser cordia* argumentum fructusque est *caritatis*, quæ ibi præcedit.

dolorem: cum videlicet captivus abducetur ad Assyrios Ephraïmus: qui ad Ægyptiorum quidem regem legatos miserat, sed nullam inde opem impetraverat. « Et non desinet vester dolor; quoniam ego quasi panthera Ephraïmo, et quasi leo domui Judæ: ego rapiam et vadam et tollam, nec qui eruat erit. » In continuis perseverabitis malis; etenim tanquam panthera leoque vobis ero, multa vos cum celeritate rapiens et abducens per hostium incursionem; quin vos aliquis incumbentibus malis possit subtrahere. « Ibo et revertar ad locum meum, donec dispereant. » Consentaneum propositæ similitudini hoc quoque dicit: quandoquidem ferarum hujusmodi hic mos est, ut cum velocitate rapiant, et quod occurrerit auferant; mox ad speluncam suam abeant, ibique devorent prædam atque consumant. Ergo ad pantheram et leonem hæc quoque verba retulit, pro eo ut diceret: Postquam vos hostium manu prædatus fuero, et captivos fecero, mecum ipse habitabo, neque ad gestam rem respiciam, nulloque modo vobis opitulabor, donec ab oppressoribus vestris supremum exitium patiamini. « Tunc demum convertentur, et faciem meam requirent. » Tunc sane et illi resipiscentes opem meam implorabunt.

ἐπιστρέψουσιν καὶ ζητήσουσι τὸ πρόσωπόν μου. » δεήσονται τῆς ἐμῆς.

CAP. VI.

29 VERS. 1-3. — « In tribulatione sua mæne vigi- labunt ad me dicentes: Revertamur ad Dominum Deum nostrum; quia ipse percussit, et sanabit nos; vulneravit, et medebitur nobis: sanos nos præstabit post biduum, tertia die resurgemus, vivemusque coram illo, et sciemus. » Propter incumbentes ipsis tribulationes multa cum celeritate ad me current; magnopere confidentes, fore ut qui eos percusserim, pariter omnino sanem, et acceptis convenientem vulneribus medicinam faciam, cito admodum et expedite res eorum prosperitati restituens. Hoc enim denotant verba: « Sanabit nos post biduum, et tertia die resurgemus. » Tam brevi, inquit, nos sanabit, ut ad summum biduo vel triduo in antiquam nos reponat valetudinem. Dictio vero « Et sciemus » ponitur pro, Meliore conditione erimus. Veluti illud: « Notas mihi fecisti vias vitæ¹⁹, » id est, In vita me constituisti. « Persequamur, ut cognoscamus Dominum. » Studiose scientiam ejus conquiramus. « Quasi paratum diluculum inveniemus eum. » Adjutorium ejus nanciscemur quasi diluculum, quasi nimirum e tenebris res nostræ in lucem transferantur. « Venietque ad nos quasi imber telluri matutinus aut serotinus. » Uberem præbebit bonorum largitionem, veluti de terra fructus proveniunt, quæ omni tempore idoneum imbrem obtinuerit.

παρέξει τῶν ἀγαθῶν τὴν χορηγίαν, δίκην τῶν ἐκ γῆς ἐπιτηδείου τυγχάνη τοῦ ὕετοῦ.

VERS. 4-7. — « Quid faciam tibi, Ephraïme? quid faciam tibi, Juda? Misericordia vestra quasi

κακῶν· τοῦτο γὰρ λέγει νόσον καὶ ὀδύνην· ὅτ' ἂν ἀπάγῃται μὲν αἰχμάλωτος εἰς τοὺς Ἀσσυρίους ὁ Ἐφραΐμ, ἀποστέλλων δὲ πρέσβεις ἐπὶ τὸν τῶν Αἰγυπτίων βασιλέα, (p. 45) μηδὲ μίαν ἐκεῖθεν κομίζεται βοήθειαν. » Καὶ οὐ μὴ διαπαύσῃ ἐξ ὑμῶν ὀδύνη· διότι ἐγὼ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων ἐν τῷ οἴκῳ Ἰούδα· καὶ ἐγὼ ἀρπῶμαι καὶ πορεύσομαι καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος. » Ἐν ἀπαύστοις μενεῖτε κακοῖς, ἐπειδὴ ὡς ἂν ἢ πάνθηρ τε καὶ λέων ὑμῖν ἔσομαι, μετὰ πολλῆς ὑμᾶς τῆς ὀξύτητος ἀρπάζων τε καὶ ἀπάγων διὰ τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου· οὐδενὸς ἀπαλλάττειν ὑμᾶς τῶν ἐπικειμένων κακῶν οἴου τε ὄντος. » Πορεύσομαι καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσι. » Ἀκολουθῶς τῇ εἰκόνι τῇ προκειμένη καὶ τοῦτο ἐπήγαγεν· ἐπειδὴ τῶν τοιούτων θηρίων ἰδιὸν ἔστι μετὰ ὀξύτητος μὲν ἀρπάζειν τε καὶ ἀφαιρεῖν τὸ προσπίπτον, ἀπιέναι δὲ ἐπὶ τὴν μάνδραν τὴν οἰκείαν, εἴτα αὐτόθι κατεσθίειν τε καὶ καταναλίσκειν τὸ ληφθὲν· πρὸς οὗν τὸ ὡς πάνθηρ καὶ λέων, ἀπέδωκε καὶ τοῦτο· ἀντὶ τοῦ, Ἀρπάσας ὑμᾶς διὰ τῶν πολεμίων, καὶ αἰχμαλώτους καταστήσας, κατ' ἐμαυτὸν ἔσομαι, οὐκ ἐπιστρεφόμενος πρὸς τὰ γινόμενα, οὐδέ τινα νέμων ὑμῖν βοήθειαν, ἄχρι ἂν ὑπὸ τῶν κατεχόντων παντελῆ τὴν ἀπώλειαν ὑπομείνητε. » Καὶ τότε γὰρ δὴ κάκεινοι μεταβαλόμενοι τῆς βοηθείας

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. α'-γ'. » Ἐν θλίψει αὐτῶν προσορθηριοῦσι πρὸς με λέγοντες· Πορευθῶμεν καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς τὴν Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ὅτι αὐτὸς πέπαικεν καὶ ἰάσεται ἡμᾶς, πατάξει καὶ μοτιύσεται· (p. 44) ὑγιάσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσόμεθα, καὶ ζησόμεθα ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ γνωσόμεθα. » Ὑπὸ γὰρ τῶν ἐπικειμένων αὐτοῖς θλίψεων μετὰ πολλῆς ὀρμήσουσιν ἐπ' ἐμὲ τῆς ὀξύτητος· σφόδρα γε θαρρόυντες ὅτι πατάξας αὐτοὺς καὶ ἰάσομαι πάντως, θεραπείαν τε ἐπάξω τοῖς συμδεθηκόσιν αὐτοῖς κατάλληλον τραύμασι, μετὰ πολλῆς τῆς ὀξύτητος καὶ τῆς εὐμαρείας εἰς διόρθωσιν ἅγων παντελῆ τὰ κατ' αὐτοὺς· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Ὑγιάσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσόμεθα. » οὕτως γὰρ ἡμᾶς, φησὶ, συντόμως ἰάσεται, ὥστε ἐν δύο καὶ τρισὶν ἡμέραις τὸ μήκιστον, εἰς τὴν παλαιὰν ἡμᾶς ἀποκαταστήναι πάλιν εὐπραγίαν· τὸ δὲ, « Καὶ γνωσόμεθα, » ἀντὶ τοῦ, Ἐν ἀπολαύσει τῶν κρειττόνων ἔσόμεθα· ὡς τὸ, « Ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς, » ἀντὶ τοῦ, Ἐν τῷ ζῆν με κατέστησας. » Διώξομεν τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον. » Μετὰ σπουδῆς αὐτοῦ τῆς γνώσεως ἐπιμελησόμεθα. » Ὡς ὄρθρον ἔτοιμον εὐρήσομεν αὐτόν. » Τευξόμεθα γὰρ αὐτοῦ τῆς βοηθείας δίκην ὄρθρου, ὡς ἂν ἐκ σκότους εἰς φῶς μεταβαλόντα τὰ ἡμέτερα. » Καὶ ἤξει ἡμῖν ὡς ὕετος πρῶϊμος τῇ γῇ. » Ἀφθονον ἀναδιδομένων καρπῶν, ὅτ' ἂν κατὰ πάντα καιρὸν

Στίχ. δ'-ζ'. — (p. 45) « Τί σοι ποιήσω, Ἐφραΐμ; τί σοι ποιήσω, Ἰούδα; τὸ δὲ ἔλεος ὑμῶν ὡς νεφέλη

¹⁹ Psal. xv, 11.

πρωινή, καὶ ὡς ὁρόσος ὀρθρινὴ πορευομένη. » Ἀρχὴ A
 τις ἑτέρα καὶ αὕτη διαλέξεως, ἣν πρὸς τὸν λαὸν ὁ
 προφήτης ἐποίησατο, ἐξ ἧς ἐδέξατο ἀποκαλύψεως,
 τὴν ἀφορμὴν τοῦ λόγου λαθὼν. Τί δὲ προσῆκεν ὑμῖν,
 φησί, παρ' ἐμοῦ γενέσθαι, οὕτω παρανομεῖν ἐσπου-
 δαχόσιν; Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐλεεῖν ὑμᾶς θέλω· τὰ δὲ
 πραττόμενα παρ' ὑμῶν οὐκ ἐὰν γίνεσθαι τοῦτο, τὴν
 τιμωρίαν ἀναγκαίως ἔλκοντα ἐφ' ὑμᾶς· καὶ εἰ δὲ (6)
 ἐλεεῖν ὑμᾶς ἐβουλεύομην, ἀνάγκη ταύτην ἀτελῇ μέ-
 νειν ἐφ' ὑμῖν τὴν γνώμην, ἀφ' ὧν διαπράττεσθε
 ἀφανῇ γιγνομένην πάντως· ὡς ἂν εἰ νεφέλη τις ἢ
 ὁρόσος ἔωθεν πρὸς ὀλίγον φανέντα, παραχρῆμα δια-
 λυθεῖ. « Διὰ τοῦτο ἀπεθέρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν,
 ἀπέκτεινα αὐτοὺς ἐν ῥήματι στόματός μου. » Καί-
 τοι γε, φησὶν, ἐγὼ καὶ τοῖς προφήταις τοῖς ἐμοῖς,
 οὓς ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ἀπέστελλον χρείας, θανάτου B
 πρόξενος ἐγινόμην· ἐπειδὴ ἐγὼ μὲν αὐτοὺς ὑπομι-
 μνήσκω ὑμᾶς περὶ τῶν δεόντων ἐκέλευον· ἐκεῖνοι
 δὲ πειθόμενοι μὲν ἦσαν πρὸς ὑμᾶς· αὐτοὶ δὲ οὔτε
 τῶν λεγομένων οὔτε τοῦ πέμποντος ἐμοῦ τινὰ ἔχον-
 τες αἰδῶ, ποικίλοις αὐτοὺς περιβάλετε θανάτοις· τὸ
 οὖν, « Ἀπεθέρισα, » καὶ « Ἀπέκτεινα αὐτοὺς (p. 46) ἐν
 ῥήματι στόματός μου, » ἀντὶ τοῦ, Αἷτιος αὐτοῖς δι'
 ὧν ἐπέταττον ποιεῖν ἐγινόμην τούτου· οὐ γὰρ τοῦτο
 λέγει, ὅτι αὐτὸς διὰ τῆς οἰκείας φωνῆς τοιαῦτα διετίθει
 τοὺς προφήτας, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ ὅτι, δι' ὧν ἐπέταττον
 αὐτοῖς πρὸς ὑμᾶς παραγίνεσθαι, μικροῦ γε τοῦτο
 αὐτὸς εἰργαζόμενος· οἷόν ἐστι καὶ παρὰ τῷ μακα-
 ρίῳ Δαυὶδ τὸ, « Ἐξέκλινας τὰς τρίβους ἡμῶν ἀπὸ
 τῆς ὁδοῦ σου· » οὐχ ὅτι αὐτὸς ἐξέκλινεν, ἀλλὰ τῷ C
 συγχωρῆσαι πρὸς τοσούτων πείραν αὐτοὺς ἐλθεῖν
 κακῶν, αὐτῷ προσλογιζόμενος τοῦ γιγνομένου τὴν
 αἰτίαν. « Καὶ τὸ κρίμά μου ὡς φῶς ἐξελεύσεται. »
 Ἄλλ' οὐ γὰρ ἀνεκδίχοντα ταύτην ὑμῶν ἄσω τὴν
 παρανομίαν· λήψομαι δὲ δίκας παρ' ὑμῶν· ὥστε ἐξ
 ὧν ὑπομένειν μέλλετε κακῶν, φωτὸς ἐνδηλότερον
 ἅπασι γενέσθαι, ὅτι τῇ εἰς τοὺς προφήτας γεγενη-
 μένῃ παρ' ὑμῶν παρανομία κρίνων, τοῖς τοσούτοις
 ὑμᾶς περιθέβληκα κακοῖς· καὶ δεικνύς ὅτι οὐκ ἀλό-
 γως αὐτὸ διαπράττεται, « Διότι ἔλεον θέλω ἢ θυσίαν,
 καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἢ ὀλοκαύτωμα. » Ἐγὼ μὲν γὰρ
 ὡς καὶ θυσιῶν καὶ ὀλοκαυτωμάτων προτιθεῖς τὸ εὐ-
 τελεές ὑμῖν ποιῆσαι, καὶ πρὸς ἐπίγνωσιν ἀγαγεῖν τὴν
 ἐμὴν, ἐπεμπον τοὺς προφήτας· ἐπειδὴ δὲ τοιαῦτα
 αὐτοὺς διατιθέντες κακοῖς ἡμείβεσθε τὰ παρ' ἐμοῦ D
 γινόμενα, δώσετε τῶν παρανομημάτων δίκην δι-
 καίαν· (p. 47) ἐλέου γὰρ τὸ καὶ ὑπὲρ τῶν πασχόντων
 κακῶς τιμωρίαν περιβάλλειν τοὺς ἀδικοῦντας. « Αὐτοὶ
 δὲ εἰσιν ὡς ἄνθρωπος παραβαίνων διαθήκην, ἐκεῖ
 κατεφρόνησάν μου. » Μεμενήκατε γὰρ ἐπὶ τῆς βά-
 σεως (7) τῆς οἰκείας, τῶν μὲν ἄνωθεν ὑμῖν συντε-
 θέντων πρὸς ἐμὲ λόγον οὐδένα ποιούμενοι, καταπεφρονηκότες δὲ μου παντελῶς· ὥστε καὶ τοὺς ὑπο-
 μιμνήσκοντας ὑμᾶς περὶ τούτου τῶν προφητῶν ἀνελεῖν.

Στίχ. η'-ια'. — « Γάλγαλα πόλις ἐργαζομένη μά-
 ταια. » Αἰτία δὲ τούτων ὑμῖν ἡ Γάλγαλα, παρ' ἣ

¹⁰ Psal. XLIII, 40.

(6) Cod. οὐδέ, quod visum est corrigendum,
 quamquam plerumque codex est emendatissimus,
 firmaque et optima manu scriptus.

nubes matutina, et quasi ros mane pertransiens. »
 Hoc quoque alterum allocutionis initium est, quam
 ad populum fecit propheta, ex accepta revelatione
 occasionem dicendi sumens. Quid oportuit, inquit,
 a me vobis fieri, qui tam studiose **30** peccastis?
 Equidem vestri misereri vellem, sed facinora vestra
 non sinunt, quæ necessariam pœnam vobis attra-
 hunt: etiamsi enim misericorditer vobiscum agere
 cogitem, carere hanc effectu voluntatem meam
 oportet, quia facta vestra frustraneam prorsus elli-
 ciunt. Veluti si quæ nebula aut ros mane brevi ap-
 pareat, statim dissolvitur. « Propterea succidi pro-
 phetas vestros, et occidi eos verbo oris mei. »
 Profecto ego, inquit, etiam prophetis meis, quos
 utilitatis vestræ causa mittebam, necis ministrator
 fui: siquidem ego illos admonere vos de officio
 vestro mandabam; et illi quidem vos adhortaban-
 tur; sed vos contra, nullam sive dicentium sive
 mei mittentis reverentiam habentes, variis eos
 mortibus affecistis. Itaque vocabula « Succidi, » et,
 « Occidi eos verbo oris mei, » ponuntur pro, Causa
 ego his fui rei huiusmodi propter impositum ipsis
 mandatum. Non ergo ait, se voce propria sic inter-
 fecisse prophetas, sed quia, Propter demandatum
 iis apud vos officium, ipse propemodum neces illas
 exsecutus sum. Velut etiam apud beatum Davidem:
 « Declinasti semitas nostras a via tua¹⁰: » non quod
 ipse semitas declinaverit, sed quia permisit in tan-
 tum illos devenire malorum, ideo sibi rei causam
 quodammodo attribuit. « Et iudicium meum quasi
 lux egredietur. » Atqui non impunem prævarica-
 tionem hanc vestram esse sinam; nam pœnas a
 vobis reposcam; ita ut ex iis quæ patiemini malis,
 luce clarius cunctis fiat, me vestrum adversus pro-
 phetas crimen ulciscensem, tantis vos malis im-
 plicuisse. Cæteroqui ut ostendat se non absque ra-
 tione id agere, « Quia misericordiam, inquit, volo
 et non sacrificium, et scientiam Dei plus quam ho-
 locausta. » Etenim ego ceu si vellem sacrificiorum
 quoque et holocaustorum vilitatem **31** vobis sua-
 dere, atque ad mei agnitionem adducere, prophetas
 mittebam. Nunc quia sic illos tractantes, malam
 mihi retributionem obtulistis, justam peccatorum
 vindictam perferetis. Nam misericordiæ officium
 quoque est, propter eos qui male sunt passi, sup-
 plicium injuriosis decernere. « Ipsi autem tanquam
 homo pactum transgrediens, illic me contempse-
 runt. » Vos autem in transgressione vestra perse-
 verastis, neglecto quod mecum pepigistis antiquo
 fœdere, meque prorsus despecto, adeo ut prophetas
 quoque id vobis commemorantes interfeceritis.

VERS. 8-11. — « Galgala civitas quæ operatur
 vana. » Causa horum vobis Galgala, apud quam

(7) Ita cod. βάσεως, sea mendose, ut araitror, pro
 παραβάσεως.

noxium vanumque idolorum studium expromitis. Sic enim et in superioribus dixit, « Ne abieritis in Galgala civitatem; neque vana operemini, » ait, ut quæ in ea patrantur, significet. « Quæ conturbat aquam. » Illi qui limpiditatem et puritatem piæ religionis, in mei agnitione apparentem, idolorum admistione inquinant. « Et fortitudo tua, viri piratæ. » Quæ vim suam videlicet in errantium damno demonstrat; quemadmodum mos est piratis, aliorum damnis incumbere, suasque vires in cæterorum perniciæ ostendere. « Celarunt sacerdotes viam, occisione Sicima peremerunt, quia iniquitatem patravérant²¹. » Exemplo vult illorum nequitiam explanare: Quia, patres vestri, inquit (dicit autem Jacobi filios Levim ac Simeonem), postquam fornicariam injuriam sorori suæ illatam viderunt, tanta rei indignatione exarserunt, ut oblique quidem ac subdole Sicimitas sint allocuti, amicitiam simulantes: id enim innuunt verba: « Viam celarunt, » sed idoneo captato tempore, cunctos uno impetu propter illud flagitium interemerunt. « In domo Israelis vidi horribilia; **32** ibi fornicationem Ephraimi. » Et res quidem illorum ita se habuit. Nunc vero in universo Israele plena horroris aspexi; fornicationem universalem, non corporis, sed corruptæ animæ atque a Deo apostaticæ. « Contaminatus est Israel, et Judas omisit messem suam. » Cuncti ad prævaricationem spectabant, idolorum cultu polluti; cuncti infirmum ac profligatum salutis suæ negotium esse ostendebant. Nam veluti si quis agricola peractis seminationibus, et jam frugibus messem postulanti-
bus, mox ignaviæ se dederet, agricoltionem suam pessumdaret, præteritum omnem laborem inertia sua futilem redderet: sic vos, inquit, tot tantisque bonis potiti, egressi Ægypto, emenso deserto, lege accepta, promissam terram adepti, et in conveniente religioni loco constituti; cum jam fructus oportebat ad Deum ferre, tunc omnia vestri gratia acta, per malitiam vestram cassa effecistis: omissa videlicet post tot taliaque beneficia fructuum redditione, factaque ad vitium universali atque omnimoda perversione. Paria his apud Isaiam: « Exspectavi ut faceret uvam, fecit autem spinas²². » — « Incipe fruges colligere, cum ego convertero captivitatem populi mei, et Israelem sanavero. » Quamobrem vobis novo initio opus est, quod ego per summam benignitatem vobis concedam, dum præter spem omnem humanam de captivitate vos reducam. Nam certe si volueritis ad meliorem vitam intendere, novo vobis initio opus est; ut si denique acceptorum munerum magnitudine pudefacti, in virtutis studio deinceps versemini, id vobis facitare liceat. Nam verbum « Incipe » dicit pro, Incipere poteris, cum volueris ad officium spectare. Nunc vero quid?

ἐτέρας δεήσει· ἵνα καὶ γοῦν τῶν τότε δωρεῶν αἰσχυνομένης τὸ μέγεθος, περὶ τὴν τοῦ κρείττονος ἑαυτοὺς ἐπιμέλειαν τρέψητε τοῦ λοιποῦ, τότε μὲν δὴ τοῦτο, φησὶν, ποιεῖν ὑμῖν ἐξέσται· τὸ γὰρ « Ἀρχου, » λέγει ἀντὶ τοῦ, Ἀρξασθαι δυνήσῃ, βουλευθεὶς πρὸς τὸ δεῖον ἰδεῖν. Νῦν δὲ τί;

²¹ Gen. xxxiv, 27 sqq. ²² Isa. v, 4.

(8) Videatur de esse μή, vel scribendum esse ὅτι ἄν εἶδον.

τὴν ἐπιβλαβὴ καὶ μάταιον περὶ τὰ εἰδῶλα σπουδὴν ἐπιδείκνυσθε· οὕτω γὰρ καὶ ἀνωτέρω λέγει, « Μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλγαλα τὴν πόλιν· καὶ ἐργάζεσθε, » λέγει, μάταια, « τὰ ἐν αὐτῇ γιγνόμενα σημαίνων. « Ταράσσουσα ὕδωρ. » Οἱ τὸ διειδὲς καὶ καθαρὸν τῆς εὐσεβείας ἐν τῇ γνώσει διαφαινόμενον τῇ ἐμῇ, τῇ τῶν εἰδώλων ἐπιθολοῦντες ἐπιμιξίᾳ. « Καὶ ἡ ἰσχὺς σου ὡς ἀνδρὸς πειρατοῦ. » Ἡ πᾶσαν τὴν δύνανται τὴν οἰκείαν ἐν τῇ τῶν ἀπατωμένων ἐπιδείκνυται βλάβῃ· ὅν δὴ τρόπον καὶ τοῖς πειραταῖς ἔθος ἐστὶ περὶ τὴν ἐτέρων ἐσπουδακέναι βλάβην, καὶ τὴν οἰκείαν δύνανται διὰ τῆς ἐτέρων διαδείκνυσθαι ἀπωλείας. « Ἐκρυψαν ἱερεῖς ὁδόν· ἐφόνευσαν Σίχιμα· ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν. » Ἐκ παραθέσεως βούλεται τὴν τούτων ἐπιδείξαι κακίαν· Ὅτι οἱ μὲν πατέρες, φησὶν, εἰ ὑμέτεροι (λέγει δὲ τοὺς υἱοὺς Ἰακώβ, Λευὶ τε καὶ Σιμεὼν), ἵνα (8) πορνικὴν ἐπήρειαν ὑπομείναςαν ἴδωσιν αὐτῶν τὴν ἀδελφὴν, (p. 48) τοσαύτην ἔσχον τὴν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τῷ γεγονότι, ὥστε λαθραίως μὲν καὶ μετὰ δόλου διαλεχθῆναι τοῖς Σιχιμίταις προσποιούμενοι φιλίαν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Ἐκρυψαν ὁδόν· » καιροῦ δὲ λαθόμενοι, πάντας κατ' αὐτὸν ἀνεῖλον ὑπὲρ τοῦ γεγονότος. « Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰσραὴλ εἶδον φρικώδη, ἐκεῖ πορνείαν τοῦ Ἐφραῖμ. » Καὶ τὰ μὲν ἐκείνων, φησὶ, τοιαῦτα· νῦν δὲ ἐν ἅπαντι τῷ Ἰσραὴλ φρίκης εἶδον μεστὰ, πορνείαν ἀπάντων οὐκ ἐν σώματι συστᾶσαν, ἀλλ' ἐν διαφθορᾷ ψυχῆς καὶ ἀποστάσει Θεοῦ. « Ἐμιάνθη Ἰσραὴλ, καὶ Ἰούδας ἀφῆκε θερισμὸν αὐτοῦ. » Πάντες πρὸς μίαν εἶδον παρανομίαν τῇ τῶν εἰδώλων μιανθέντες θρησκειᾷ· καὶ πάντες ἀτελή καὶ διεφθαρμένην τὴν ἑαυτῶν ἀπέδειξαν σωτηρίαν· ὡς γὰρ εἴ τις γεωργὸς τελειωθέντων σπερμάτων, καὶ τοῦ καρποῦ τὸν θερισμὸν ἀπαιτοῦντος, ἤδη πρὸς ῥαθυμίαν ἰδὼν, ἀπολέσειεν μὲν τὰ γεωργηθέντα, κενὸν δὲ πάντα τὸν προσιληφότα πόνον διὰ τῆς οἰκείας ἀποφθνήσειεν ῥαθυμίας· οὕτως ὑμεῖς, φησὶ, τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀπολελαυκότες ἀγαθῶν, ἐξεληλυθότες Αἰγύπτου, διαβάντες τὴν ἔρημον, νόμον δεξάμενοι, τὴν γῆν ἀπειληφότες τὴν ἐπηγγελημένην, τὸν τῇ θρησκειᾷ πρέποντα κτησάμενοι τόπον· ὅτε τοὺς καρποὺς ἐχρῆν λοιπὸν (p. 49) τῷ Θεῷ προσκομίζειν, τότε πάντα τὰ ὑπὲρ ὑμῶν γεγονότα περιττὰ διὰ τῆς ἑαυτῶν ἀπεδείξατε κακίας· ἀφέντες μὲν τὸ ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ τοὺς ὑπὲρ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων εὐεργεσιῶν καρποὺς, περὶ δὲ τὴν τοῦ χείρονος ἐκτροπὴν ἀσχοληθέντες ὅλοι δι' ὅλων· ὁμοίον ἐστὶ τούτῳ καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ· « Ἐμείνα ἵνα ποιήσῃ σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. » — « Ἀρχου τρυγᾶν σεαυτῷ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου, ἐν τῷ ἰᾶσθαι με τὸν Ἰσραὴλ. » Ὡστε δεῖν ὑμῖν πάλιν ἐτέρας ἀρχῆς, ἣν δι' ὑπερβάλλουσιν φι-
ανθρωπίαν ἐγὼ παρέξω, ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ὑμᾶς παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐπανάγων ἐλπίδα· τότε δὴ λοιπὸν πρὸς τὸ κρεῖττον ὁρᾶν ἐθέλοιτε, ἀρχῆς ὑμῖν

ΚΕΦ. Ζ'.

A

CAPUT VII.

Στιχ. α'-δ'. — « Καὶ ἀποκαλυφθήσεται ἡ ἀδικία Ἐφραΐμ, καὶ ἡ κακία Σαμαρείας, ὅτι εἰργάσαντο ψευδῆ. » Πρόδηλος ἅπασιν ἡ παρανομία ἦν εἰργάζεσθε ἅπαντες, καὶ ὅτι ἀποστάντες μου, πρὸς τὸ ψεῦδος ἐωρᾶτε, (p. 50) διὰ τῆς τιμωρίας ἣν ὑπομενεῖτε δικαίως ὑπὲρ ὧν παρενομεῖτε τοιαῦτα· πῶς, καὶ τίνα τὸν τρόπον; « Καὶ κλέπτῃς πρὸς αὐτὸν εἰσελεύσεται, ἐκδιδύσκων ληστῆς ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ, ὅπως συνάδωσιν ἄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν. » Ὡς γὰρ ἂν εἴ τις κλέπτῃς ἢ ληστῆς ἐν ὁδῷ ποτε περιτυχὼν ἐκδύσειεν τοὺς προστυχόντας, καὶ εἰς οἰκίαν εἰσελθὼν τὰ ἐνόντα λάθοι· οὕτω, φησὶν, ἐπελθόντες ὑμῖν οἱ πολέμιοι ἅπαντα τὰ τε κατ' οἰκίαν τὰ τε ἐξω προσόντα ὑμῖν αἰρουσιν, τὰ μὲν ἀφαιροῦντες, τὰ δὲ ἀφανίζοντες παντελῶς· ὥστε ἅπαντας ὑμᾶς ὑπὸ τῆς συμφορᾶς κατεχομένους, ἄσματα θρήνου μεστὰ κατὰ ταυτὸν ἄδειν, ὀδυνωμένους τε κατὰ καρδίαν ἐπὶ τοῖς γινομένοις, καὶ ὀλοφυρομένους δι' ὀλοφυρτικῶν ῥημάτων ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν συμφορῶν τῶν συμβαινουσῶν ὑμῖν. « Nūn ἐκύκλωσεν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν, ἀπέναντι τοῦ προσώπου μου ἐγένοντο. » Ἀπάντων δὲ τῶν μετὰ πολλῆς αὐτῶν ἐπιτετελεσμένων τῆς κακίας μνήμην λαθὼν, περιβαλὼν μεγίστοις αὐτοὺς κακοῖς· ἀνάλογον οἷς βουλευόμενοι μετὰ πολλῆς ἀναιδείας ἐπ' ὅψεσι διεπράττοντο ταῖς ἐμαῖς. « Ἐν ταῖς κακίαις τῷφραναν βασιλεῖς, καὶ ἐν τοῖς ψεύδεσιν αὐτῶν ἄρχοντες. » (p. 51) Ὡστε πολλὴν τοῖς ἐναντίοις εἴτε βασιλεῦσιν εἴτε ἄρχουσιν ἡδονὴν ἐγγενέσθαι, οἱ κατακρατήσουσί τε αὐτῶν καὶ αἰχμαλώτους λήψονται, ὑπὲρ ὧν τε διεπράττοντο κακῶν· καὶ ὅτι δὴ τὴν ἐμὴν ἀφέντες γινώσκουσιν, τὴν ψευδῆ καὶ ἀπατηλὴν τῶν δαιμόνων μετήψαν θρησκεῖαν. « Πάντες μοιχεύοντες ὡς κλιθάνος καϊόμενος εἰς πέψιν. » Συμφώνως γὰρ ἅπαντες τῆς γνώσεως ἀποστάντες τῆς ἐμῆς μοιχικῆς τινα γνώμην ἀνεδέξαντο, πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων ἀποκλίναντες θεραπείαν· καὶ δίκην κλιθάνου πρὸς πέψιν ἐκκεκαυμένου, μετὰ θερμῆς τινος τῆς προθυμίας πρὸς τὴν ἀκολασίαν ῥέποντες ἐκείνην. « Κατακαύσει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς φλογός. » Ἀλλὰ γὰρ ἐξ αὐτῆς δὲ ταύτης καταναλωθήσονται τῆς γνώμης. « Ἀπὸ φυράσεως στέατος ἕως τοῦ ζυμωθῆναι αὐτὸ ὅλον, αἱ ἡμέραι τῶν βασιλείων ὑμῶν. » Ὡς γὰρ εἰ στέας ληφθὲν τε καὶ ἐμβληθὲν ἀλεύρῳ ζυμοί τε καὶ ἐναποτελεῖ τὸ σῦμπαν, οὕτως ἐξότε περ τὴν παράνομον ταύτην κατεστήσασθε βασιλείαν, ἀπὸ τοῦ Ἰεροβοάμ λαβόντες τὴν ἀρχήν, πρὸς τὴν αὐτὴν γνώμην τῆς κακίας ἅπαντες ἐνεύσατε ὁμοίως.

Στιχ. ε'-θ'. — « Ἦρξαντο ἄρχοντες θυμοῦσθαι ἐξ οἴνου. » Οἷ τε γὰρ ἄρχοντες αὐτῶν μέθαις καὶ οἵνοφλογίαις προσεῖχον, ἀκράτῳ κατὰ πάντων ὡς ἐκ τοιαύτης παροινίας τῷ θυμῷ κεχρημένοι. (p. 52) « Ἐξέτειναν τὴν χεῖρα αὐτῶν μετὰ λοιμῶν. » Πρὸς πλεονεξίαν ἐώρων, κοινωνίαν ἐλόμενοι πρὸς ἅπαντας τοὺς διεφθαρμένους τὸν τρόπον. « Διότι ἀνεκαύθησαν ὡς κλιθάνος αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἐν τῷ καταρράσσειν αὐτοὺς ὅλην τὴν νύκτα. » Ἐξεκαίοντο γὰρ δίκην κλιθάνου τὴν διάνοιαν ἐκ τῆς μέθης ἧς δι' ὅλης ἐπετίθειον τῆς νυκτός. « Ὑπνου Ἐφραΐμ ἐνεπλήσθη. » Ὡς ἐκ μέθης τοίνυν τοιαύτης δίκην τῶν ὕπνῳ βαρεῖ κατεχομένων, οὐδένα τοῦ προσήκοντος ἐποιοῦντο

33VERS. 1-4. — « Et revelabitur iniquitas Ephraimi, et Samariæ malitia, quia operati sunt mendacium. » Quam operamini omnes nequitiam, dum a me digressi ad mendacium spectatis, ea manifesta cunctis fiet a pœna, quam merito ob hæc flagitia luetis. Quam ob rem, aut quomodo? « Et fur ingreditur ad eum, latro spoliens in via, ut concinant canentes in corde suo. » Nam veluti si quis fur aut latro in via aliquando occurrens viatores spoliet, et ædes ingressus, rem domesticam auferat: sic, inquit, supervenientes vobis hostes, omnia quæ sive domi sive extra possidetis capient, partim asportantes, partim funditus consumentes; ita ut vos omnes calamitate pressi, cantilenas lamento plenas simul concinatis, cum gemitibus cordis ob hujusmodi eventum, et cum vocis ululatibus, propter infortuniorum gravitatem quæ vos corripuerunt. « Nunc circumdederunt eos cogitationes suæ; coram facie mea factæ sunt. » Jam vero omnium ab ipsis patratorum malitiam in memoriam revocans, gravibus eos malis irretiam; merito quidem propter multam qua præ oculis meis ita egerunt impudentiam. « Iniquitatibus suis lætificaverunt reges, mendaciis suis principes. » Contigit enim, ut hinc multam tum reges tum principes caperent voluptatem; qui idcirco eos superabunt, captivosque abducent, propter peccata adamussim quæ commiserunt; et quia scientia mei ommissa, falsum et fraudulentum dæmonum cultum asciverunt. « Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus ad coquendum. » Concorditer omnes a scientiæ mei recedentes, adulterinam veluti sententiam susceperunt ad dæmonum cultum declinandi; clibanique instar ad coquendum **34** succensi, fervido quodam animi impetu ad illud flagitium decurrerunt. « Exuret eos in flamma. » Sed enim hoc ipso consilio suo consumentur. « Fermento arvinæ, donec fermentetur totum, dies regum vestrorum. » Veluti si quis sumptam arvinam in farinam conjiciat, tota hæc fermentatur, et universam massam perficit: ita ex quo illegitimum hoc constituistis regnum, capto initio abs Jeroboamo, in unam eandemque sententiam cuncti pariter conspirastis.

D VERS. 5-9. — « Cœperunt principes furere a vino. » Principes eorum crapulæ et ebrietati indulgebant, ira immodica adversus omnes tanquam crapulati utentes. « Extenderunt manum suam cum pestilentibus. » Avaræ cupiditati mentem intenderunt, inita cum pessimis omnibus societate. « Ideo exarserunt ut clibanus corda eorum, dum tota nocte agitantur. » Mentem more clibani inflammata gerebant a crapula, cui tota nocte vacarunt. « Somno repletus est Ephraïmus. » Ergo tanquam ex crapula hujusmodi somno gravi correpti, nullius honesti officii curam gerebant. « Mane factum est, et succensa est quasi ignis lux: calefacti sunt

omnes quasi clibanus ardens. » Die succedente, A
rursus in eodem opere erant, quasi igne inflam-
mati, et quasi clibanus calefacti, atque ad turpia
facta incitati. « Et ignis devoravit iudices eorum. »
Meritam ergo pœnam sustinent, dum igni veluti,
quicumque apud eos regnabant, hostili sunt traditi
cædi. « Cuncti reges eorum ceciderunt. » Exitio et
cædi omnes tradentur. Cur? « Nemo erat inter eos,
qui invocaret me. » Quia una mente erant, nul-
lumque prorsus habere mei respectum volebant.
« Ephraïmus commistus est populis. » Hoc etiam
beatus improperat David, dicens: « Commisti **35**
sunt inter gentes ²³. » Interdictum quippe per legem
eis omnino erat, quominus alienigenis commisce-
rentur; ideoque id merito hic etiam illis exprobrat.
« Ephraïmus factus est subcinericius panis, qui
non reversatur. » Adeo inconversus in eadem per-
mansit malitia, sicut ille manere solet immobilis
in quocunque ponitur loco. « Comederunt alieni
robur ejus. » Sustinet ergo debitam punitionem:
sceleste enim alienigenis commistus, ab ipsis fun-
ditus exterminabitur. « Ipse autem nescivit; cani
effloruerunt ei, et ipse ignoravit. » Quia in officii
sui ignorantia perseveravit, ne a longævitate qui-
dem ad bonam frugem converti passus, idcirco
hæc perpetietur.

ἐκείνων ἀφανισθήσεται παντελῶς. « Αὐτὸς δὲ οὐκ
ἔγνω. » Ἐπειδὴ γὰρ διαμεμένηκεν ἐπὶ τῆς τῶν
προσηκόντων ἀγνοίας, οὐδὲ τῷ μακρῷ χρόνῳ πρὸς τὸ
δέον ἐλόμενος ἰδεῖν, διὰ τοῦτο πείσεται τοιαῦτα.

VERS. 10-12. — « Et humiliabitur arrogantia Is- C
raelis in facie ejus, nec reversi sunt ad Dominum
Deum suum, et non quæsierunt eum in omnibus
his. » Quoniam itaque erga Deum contumeliosi fue-
runt, dum sic impudenter ac pertinaciter dæmo-
num superstitioni adhæserunt, illorumque seque-
lam vero Deo antetulerunt, videbunt humiliatio-
nem suam, quam merito sustinent, postquam ne in
catastrophe quidem ad Deum inclinare voluerunt.
« Eratque Ephraïmus quasi columba insipiens, non
habens cor: Ægyptum invocabant, et ad Assyrios
abierunt. » Qualis est columba, quæ ne de pullis
quidem suis sollicita est; quibus sibi ablatis,
iisdem locis nidificare rursus solet, futurorum
improvida, quia æque eripi poterunt: sic et isti se
habuerunt, nullum sensum exitii sui capientes, D
sed exspectantes Ægyptorum auxilia, quæ non
impetrarunt; dum interea grandi cum potestate
Assyrii eos abducebant captivos in regionem suam.
« Et cum profecti fuerint, expandam super eos
rete meum: quasi volucres cæli detraham eos. »
Fugere ab illorum, inquam, servitute prorsus non
36 licebit; quia ego, reti veluti, decreto meo illos
comprehensos, in captivitatem quasi totidem aves
abducam. « Castigabo eos ipso suæ tribulationis
audit. » Tanta illis inferam mala, ut vel ipsa per-
molesta eventurorum malorum auditio sufficiat ad
correptionem.

²³ Psal. cv, 55.

λόγον. « Πρωτὶ ἐγενήθη, καὶ ἀνεκαύθη ὡς πυρὸς
φέγγος· πάντες ἐθερμάνθησαν ὡς κλίβανος καίόμε-
νος. » Ἡμέρας δὲ ἐπιλαμβανούσης, τῶν αὐτῶν
ἤπτοντο πάλιν, ἀναπτόμενοί τε δίκην πυρὸς, καὶ
ὥσπερ τις κλίβανος διαθερμαινόμενός τε, καὶ διεγει-
ρόμενος πρὸς τὴν τῶν ἀτόπων ἐργασίαν. « Καὶ πῦρ
κατέφαγε τοὺς κριτὰς αὐτῶν. » Κατάλληλον τοίνυν
ὑπομένουσι τὴν τιμωρίαν, δίκην πυρὸς πάντων τῶν
ἄρχειν ἐν αὐτοῖς ὑπειλημμένων τῇ τῶν πολεμίων
παραδιδόμενων σφαγῇ. « Πάντες οἱ βασιλεῖς αὐτῶν
ἔπεσον. » Ἀπωλεία καὶ σφαγῇ παραδοθήσονται
πάντες. Τίνος ἕνεκεν; « Οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ ἐπιχα-
λούμενος πρὸς με. » Ἐπειδὴ καὶ σύμφωνον εἶχον τὴν
γνώμην, οὐδένα λόγον ἑμοῦ ποιεῖσθαι καθάπαξ ἐθέ-
λοντες. « Ἐφραῖμ ἐν τοῖς λαοῖς αὐτὸς συνανεμί-
γνυτο. » Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος αὐτοὺς αἰτιᾶται Δαυῖδ
λέγων· (p. 55) « Καὶ ἐπεμίγησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι. »
Καὶ γὰρ ἦν ἀπειρημένη παντελῶς αὐτοῖς ἐκ τοῦ νό-
μου ἡ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἐπιμιξία· εἰκότως οὖν
αὐτοῖς ὀνειδίζει κἀνταῦθα τοῦτο. « Ἐφραῖμ ἐγένετο
ἐγκρυφίας οὐ μεταστρεφόμενος. » Οὕτως ἀμετάβλη-
τος τὸν τρόπον ἐπὶ τῆς αὐτῆς μεμενηκὸς κακίας,
ὥσπερ ἐκεῖνο μένειν εἴωθεν ἀμετακίνητον ἐφ' οὗπερ
τέτακται τόπου. « Κατέφαγον ἀλλότριοι τὴν ἰσχὺν
αὐτοῦ. » Ὑπομένει τοίνυν ἀνάλογον τὴν τιμωρίαν·
παρανόμως γὰρ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπιμιγείς, ὑπ' αὐτῶν
ἔγνω· καὶ πολλὰ ἐξήνησεν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς οὐκ

Στίχ. ι'-ιβ'. — « Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ
Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐπέστρεψαν
πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐξεζήτησαν
αὐτὸν ἐν πᾶσι τούτοις. » Ὑπὲρ ὧν τοίνυν ἐξύδρισαν
εἰς τὸ Θεῖον, οὕτως ἀναιδῶς καὶ ἀμεταθέτως περὶ τὴν
τῶν δαιμόνων ἐσχηκότες θεραπείαν, καὶ τὴν περὶ
ἐκείνους σπουδὴν προτιμήσαντες τῆς περὶ τὸ θνῶς
Θεῖον, ὄφονται τὴν ταπεινώσιν τὴν οἰκείαν, ἣν ὑπο-
μένουσι δικαίως, (p. 54) οὐδὲ ἐκ μεταβολῆς νεῦσαι
πρὸς τὸν Θεὸν βουλευθέντες. « Καὶ ἦν Ἐφραῖμ ὡς
περιστερὰ ἄνους οὐκ ἔχουσα καρδίαν· Αἴγυπτον
ἐπεκαλοῦντο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύθησαν. »
Οἷα πέρ ἐστιν ἡ περιστερὰ μηδὲ τῶν οἰκείων γεννη-
μάτων ποιούμενη λόγον· ὧν ἀφαιρουμένη, ἐπὶ τῶν
αὐτῶν τόπων νεοττεύειν εἴωθεν πάλιν, οὐδὲ μίαν
ἔχουσα προμήθειαν τῆς ἀφαιρέσεως τῶν γεννωμένων·
οὕτω δὲ καὶ οὗτοι γεγόνασιν, αἰσθησιν τῆς ἀπωλείας
οὐ λαμβάνοντες τῆς οἰκείας, ἀλλ' ἀναμένοντες μὲν
τὴν ἐκ τῶν Αἰγυπτίων βοήθειαν, τυγχάνοντες δὲ οὐθ-
ενός· ἅτε μετὰ μεγάλης τῆς δυναστείας τῶν Ἀσσυ-
ρίων αἰχμαλώτους αὐτοὺς ἀπαγόντων ἐπὶ τὰ οἰκεῖα.
« Καθὼς ἂν πορεύονται, ἐπιθαλῶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ
δίχτυόν μου· καθὼς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἄξω
αὐτούς. » Διαφυγεῖν αὐτοὺς, φησὶ, τὴν ἐκείνων αἰχμα-
λωσίαν, τῶν ἀδυνάτων· ἐπειδὴ ὥσπερ τινὶ δικτύῳ τῇ
ἀποφάσει περιβαλὼν αὐτοὺς, δίκην πετεινῶν εἰς τὴν
αἰχμαλωσίαν ἀπάξω. « Παιδεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκοῇ
τῆς θλίψεως αὐτῶν. » Τοιαῦτα δὲ αὐτοῖς ἐπάξω κακὰ,
ὥστε καὶ τὴν ἀκοὴν τῶν ἐπελευσομένων αὐτοῖς κα-
κῶν βαρυτάτην οὔσαν, ἀρκεῖν εἰς παιδείαν αὐτοῖς.

Στίχ. ιγ'-ις'. — Καὶ τί τὸ τούτων αἷτιον πάλιν λέγων· « Οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ· δειλαιοὶ εἰσιν (p. 55) ὅτι ἡσέθησαν εἰς ἐμέ· ὑπὲρ γὰρ τῆς εἰς ἐμὲ παρανομίας πείσονται ταῦτα· ἐγὼ δὲ ἐλυτρώσαμην αὐτούς, καὶ αὐτοὶ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. » Καὶ γὰρ ἄνωθεν ἐγὼ μὲν αὐτούς εὖ ἐποίησα, αὐτοὶ δὲ τὴν ἀγνωμοσύνην περὶ ἐμὲ ἐπεδείκνυντο τὴν οἰκείαν· ἀπήλλαξα μὲν γὰρ αὐτούς τῆς ὑπὸ Αἰγυπτίους δουλείας, ἐκεῖνοι δὲ πᾶν ὃ τι βλάσφημον ἐφθέγγοντο εἰς ἐμέ· ποτὲ μὲν μόσχον ἐργαζόμενοι καὶ λέγοντες· « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἱ ἐξήγαγόν σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου· » ποτὲ δὲ ἐπεὶ ἐπάταξε πέτραν, καὶ ἐρρύησαν ὕδατα, καὶ χεῖμα ῥοοὶ κατεκλύσθησαν, « Μὴ ἄρτον δυνήσεται δοῦναι, ἢ ἐτοιμάσαι τράπεζαν τῇ λαῷ αὐτοῦ; — Καὶ οὐκ ἐδόθησαν πρὸς με αἱ καρδίαι αὐτῶν. » Νεῦσαι δὲ πρὸς με εἰλικρινεῖ τῇ διανοίᾳ, καὶ ἀναμεῖναι τὴν παρ' ἐμοῦ δωρεάν, εἰς νοῦν οὐκ ἐβάλλοντο. « Ἀλλὰ ὠλόλυζον ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν· ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ κατεμένοντο. » Τούναντίον μὲν οὖν καὶ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσεληλυθότες, καὶ τῆς παρ' ἐμοῦ δοθείσης αὐτοῖς ἀναπαύσεως τετυχηκότες (κοίτην γὰρ αὐτῶν τοῦτο καλεῖ), μηδένα λόγον ἐμοῦ ποιούμενοι, περὶ τὴν τῶν δαιμόνων ἡσχολοῦντο θεραπείαν, ὀλολύζοντες τε καὶ κατατεμνόμενοι κατὰ τὸ παρ' ἐκείνοις εἰθισμένον· ἅπερ οὖν ἐπλήρουν, αὐτοῖς λογιζόμενοι τῶν δεδομένων αὐτοῖς ἀγαθῶν παρ' ἐμοῦ τὴν χορηγίαν. « Ἐπαιδεύθησαν ἐν ἐμοί. » (p. 56) Ὑπὲρ δὲ τούτων ὧν εἰς ἐμὲ παρηνόμεον δέξονται παρ' ἐμοῦ τὴν προσήκουσαν παιδείαν αὐτάρκη. Διδάσκει δὲ αὐτούς ὡς παρηνόμεον τοιαῦτα ποιῶντες. « Καὶ ἐγὼ κατίσχυσά τοὺς βραχίονας αὐτῶν, καὶ εἰς ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρά. » Καὶ ὅτι ὁ μὲν τὴν ἰσχὺν ἅπασαν αὐτοῖς παρέχων κατὰ τῶν πολεμίων ἤμην ἐγὼ· οἱ δὲ πᾶν ὃ τι ἄτοπον καὶ ἀσεβείας μεστὸν μετήρσαν ἀσεβοῦντες εἰς ἐμέ. « Ἐπεστράφησαν εἰς οὐθέν. » Μεταβαλομένους γὰρ αὐτούς διὰ τῆς ὀργῆς καὶ τῆς τιμωρίας τῆς ἐμῆς ἔδειξα ὄντας τὸ μηθέν. « Ἐγένοντο εἰς τόξον οὐ τεταμένον. » Ὡστε μηδὲν αὐτοὺς διαλλάττειν τόξου οὐκ ἐντεταμένῃν ἔχοντος τὴν νεύραν, ὅπερ ἀνωφελές ἐστι τῷ πολεμοῦντι, μέχρις ἂν ἐπὶ τούτου τοῦ σχήματος ᾗ· οὕτως ἔσονται ἄπρακτοι κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ἀσθενεῖς· τοῦτο οὖν λέγει τὸ, « Ἐπαιδεύθησαν ἐν ἐμοί, » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Οὐχ ὁμολογοῦντας ὧν ἔλαβον παρ' ἐμοῦ τὴν ἀπόλαυσιν τῇ ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῇ, τὸ δέον αὐτοὺς ἐπαίδευσά, σαφῇ τῆς παρανομίας αὐτῶν παρεχόμενος αὐτοῖς τὴν ἀπόδειξιν. « Πέσονται οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ, δι' ἀπαιδευσίαν γλώσσης αὐτῶν. » Οὗτοι μὲν οὖν ἀσθενήσουσιν· οἱ πολέμιοι δὲ τοσαύτην ἔξουσιν κατ' αὐτῶν τὴν ἰσχύν, (p. 57) ὥστε καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν σὺν τοῖς λοιποῖς ἀνελεῖν, ὑπὲρ ὧν ἀπαιδεύτως ἐφθέγγοντο κατ' ἐμοῦ.

ΚΕΦ. Η'.

Στίχ. α'-γ'. — « Οὗτος ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν ἐν γῇ Αἰγύπτου ἐπὶ φάρυγγι αὐτῶν· ὡς γῇ ἄβατος, ὡς σάλπιγξ, ὡς ἀετὸς ἐπ' οἶκον Κυρίου. » Ταῦτα δὲ πείσονται μιμησάμενοι τῶν πατέρων αὐτῶν τὴν γνώμην, οἱ κατὰ τὴν Αἰγύπτου ἐξεφαύλιζον τὰς εἰς αὐ-

VERS. 13-16. — Atque horum causam mox dicens, « Vae eis, inquit, quoniam resilierunt a me! Infelices sunt, quia impie egerunt in me: utique propter suas erga me offensas, haec patientur. Equidem eos redemeram, at ipsi locuti sunt contra me mendacia. » Olim ego eis bene feceram, at ipsi ingrati adversus me exstiterunt. Subduxi eos servitio Aegyptiorum, at ipsi nullum blasphemiae genus adversus me non dixerunt, nunc fabricato vitulo dicentesque: « Hi dii tui, Israel, qui te Aegypto eduxerunt²⁴: » nunc postquam (Moyses) petram percusserat, et aquae effluerant, et torrentium instar inundaverant, adhuc tamen dicebant: « Num Dominus dare panem poterit, mensamque apparare populo suo²⁵? — Neque ad me clamaverunt corda eorum. » Ad me vero sincera mente declinare, et donativum expectare, non cogitarunt. « Sed ululabant in cubilibus suis: super tritico et vino secabantur. » Contra vero, ne postea quidem quam in promissam terram devenerant, data a me ipsis requie potiti, hanc enim cubile eorum nuncupat, nihil de me solliciti, daemonum superstitioni vacabant, ululantes semetque secantes, pro more illic consueto: quae dum agerent, accepta ferebant daemonibus bona illa quae ego largitus fueram. « Eruditi fuerunt a me. » Ob haec autem quae contra me peccaverunt, congruam sufficientemque me auctore castigationem nanciscentur. Porro eis demonstrat, quod ita se gerentes peccaverint. « Ego roboraveram brachia eorum, at ipsi in me cogitaverunt malitiam. » Ego enimvero robur omne iis adversus hostes indideram, at ipsi turpe quodlibet **37** et impietate scatens cum offensa mea patravērunt. « Conversi sunt in nihilum. » Conversos illos, ob iram meam poenamque a me impositam, nihil esse ostendi. « Facti sunt quasi arcus minime intentus. » Ita ut nihil differant ab arcu intentum nervum non habente; qui sane inutilis bellatori est, quandiu hac conditione est. Sic erunt inertes adversus hostes atque imbecilli. Hoc itaque significant verba, « Eruditi sunt a me; » nempe eos non confitentes bonorum a me acceptam possessionem, imo in pejus conversos, debitum officium docui, perspicuam iniquitatis suae faciens illis demonstrationem. « Cadent principes eorum gladio propter imperitiam linguae suae. » Hi ergo infirmabuntur: hostes autem tam validis erunt viribus, ut etiam illorum principes cum reliquis sint interfecturi; propterea quod inscite adversus me verba effutiebant.

CAP. VIII.

VERS. 1-3. — « Haec est subsannatio eorum in terra Aegypti in gutture eorum, ut terra invia, ut tuba, ut aquila super domum Domini. » Haec sane patientur, dum parentum suorum imitantur sententiam, qui in Aegypto teruncii aestimabant ac-

²⁴ Exod. xxxiii, 4. ²⁵ Psal. lxxviii, 19

cepta a Deo beneficia : nam locis inviis similes erunt, desertioni omniomodæ traditi, in qua constituentur dum tuba bellica clamose super eos clangit, et imminentem hostium incursum nuntiat, qui quidem quam citissime aderunt, more aquilæ prædæ suæ subito involantis. Sic utique et hostes advenient, qui populum destruent, et Dei domum inflammabunt. Hoc autem addidit, ob iræ ostendendam magnitudinem, quod nempe ne propriæ quidem domui parcat, sed excidio eam præter reliqua hostibus tradet. **38** Deinde cur hæc eventura sint declarans : « Quia transgressi sunt, inquit, fœdus meum, et contra legem meam scelestè egerunt. » Etenim absurdum existimavi, postquam hi pactum meum violaverant, et omni impietate adversus legem meam prævaricati fuerant, templo parcere, quod isti gressu suo inquinaverant atque polluerant. « Ad me clamabunt : Deus, cognovimus te. » Tunc rebus ipsis, et imposita a me his pœna convicti, potentiam meam fatebuntur inviti. « Quia Israel aversatus est bona, inimicum persecuti sunt. » Merito hæc patientur, qui conlatis a me beneficiis ingrati fuerunt. Atqui eo tempore, quo ego illis opem tuli, facile admodum hostes suos superarunt.

VERS. 4-6. — « Sibimetipsis regnaverunt, non per me imperaverunt, et mihi minime notificaverunt. » Tantopere insanierunt, ut datum a me regem exauctorantes, ipsi proprium sibi regem constituerint, nihil jam de jure meo solliciti : id enim denotat dictio : « Nequaquam notificaverunt. — Argentum suum, et aurum suum fecerunt sibi idola, ut dispereant. » Et institutum a me regnum, et legitimam religionem aboleverunt, ut regnum sibi proprium constituerent. Dicit vero illud decem tribuum, cujus initium Jeroboamus, qui et juvenecas primus ipsis fabricavit : hæque consentanea regni novi absurditati idola multa ac varia ex auro argentoque sibi efformarunt ; a quibus aliud nihil quam exterminium suum consequentur. Et quoniam illis regni novi institutionem exprobravit, unde juvenecarum facinus ortum erat, consequenter

addit : « Abjice vitulum, Samaria ; concitatus est furor meus adversus eos. » Recede a juvenecarum impio cultu ; neque enim mediocriter patrato sceleris **39** irascor. « Quousque tandem emundari non poterunt in Israele ? Idolum hoc artifex fecit, et non est Deus. » Siccine, ne temporis quidem diuturnitas te docuit officium tuum ? neque tantæ impietatis maculam eluisti ? sed idola manuum humanarum opus admiraris, quæ sane quandonam dii credi poterunt, cum talem habeant existentiae suæ causam ? « Propterea fallax est vitulus tuus, o Samaria. » Nondum itaque potuisti cognoscere, juvenecarum fabricam tibi causam aberrandi a Deo exstitisse, quam ob rem justo eas odio prosequi debeas ?

πλάνης σοι τῆς ἀπὸ Θεοῦ γέγονεν αἰτία, ὥστε καὶ διὰ τοῦτο χρῆναι μισεῖν αὐτὰ δικαίως ;

Α τοὺς γεγεννημένους παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρεάς· ἀθάνατοι γὰρ ἔσονται παραπλήσιοι, τῇ ἐρημίᾳ παραδοθέντες παντελεῖ, εἰς τὴν καταστήσονται, τῆς πολεμικῆς σάλπιγγος ἐπ' αὐτοὺς ἡχούσης μέγα, καὶ τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον μέλλουσαν γνωρίζουσης, ἢ μετὰ πολλῆς αὐτοῖς ἐπελεύσεται τῆς ὀξύτητος, δίκην ἀετοῦ ἀθρόον ἐφισταμένου τοῖς θηρωμένοις· οὕτω γὰρ δὴ καὶ οἱ πολέμιοι ἐπελεύσονται, τούτους τε ἀφανίζοντες, καὶ τὸν οἶκον πυρπολοῦντες τὸν θεῖον· τοῦτο δὲ προστέθεικεν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους τῆς ὀργῆς, ὅτι μὴδὲ τοῦ οἴκου φείδεται τοῦ οἰκείου, ἐκδιδούς αὐτὸν εἰς ἀφανισμόν μετὰ τῶν λοιπῶν τοῖς πολεμίοις· εἶτα καὶ ἀνθ' ὅτου ταῦτα γενήσεται δηλῶν· « Ἀνθ' ὧν παρέβησαν τὴν διαθήκην μου, καὶ κατὰ τοῦ νόμου ἡσέβησαν. » Ἐπεὶ καὶ ἄτοπον ἡγούμην τούτων παραβάντων τὴν διαθήκην τὴν ἐμήν, καὶ παντελῶς εἰς τὸν νόμον ἡσεθηκότων τὸν ἐμὸν, τοῦ οἴκου φείδεσθαι ὃν ἐρρύπουν τε καὶ ἐμόλυνον τῇ ἐπιθάσει τῇ οἰκείᾳ. « Πρὸς ἐμὲ κεκράζονται· Ὁ Θεὸς, ἐγνώκαμέν σε. » (p. 58) Τότε ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς τιμωρίας, ἄκοντες τὴν δύναμιν ὁμολογήσουσι τὴν ἐμήν. « Ὅτι Ἰσραὴλ ἀπεστρέψατο ἀγαθὰ, ἐχθρὸν κατεδίωξαν. » Πείσονται μέντοι τοιαῦτα δικαίως οἱ περὶ τὴν δόσιν τῶν ἀγαθῶν τῶν παρ' ἐμοῦ γεγονότες ἀγνώμονες· καίτοι γε ὁπότε παρεῖχον αὐτοῖς τὴν ἐμήν βοήθειαν μετὰ πολλῆς τῆς εὐμαρείας κρατοῦντες τῶν ἐχθρῶν τῶν οἰκείων.

Στίχ. δ'-ς'. — « Ἐαυτοῖς ἐβασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ ἤρξαν, καὶ οὐκ ἐγνώρισάν μοι. » Οὕτω δὲ με παντελῶς παρελογίσαντο, ὥς καὶ τὸν παρ' ἐμοῦ δοθέντα βασιλεῖα παραγραφάμενοι, αὐτοὶ βασιλείαν κατεστήσαντο ἰδίαν, οὐδένα τῶν περὶ ἐμὲ ποιησάμενοι λόγον· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Οὐκ ἐγνώρισαντο. — Τὸ ἀργύριον αὐτῶν καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἰδῶλα, ὅπως ἐξολοθρευθῶσιν. » Καὶ τὴν μὲν παρ' ἐμοῦ βασιλείαν, τὴν τε περὶ τὸν νόμον παρεγράψαντο θεραπείαν, βασιλείαν δὲ ἰδίαν καταστησάμενοι (λέγει δὲ τὴν ἐπὶ τῶν δέκα φυλῶν γεγонуῖαν, ἀρξάμενην ἀπὸ τοῦ Ἱεροβοάμ, ὃς καὶ τὰς δαμάλεις πρῶτος αὐτοῖς κατεσκεύασεν), ἀκόλουθα τῇ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς βασιλείας ἀτοπία διαπραττόμενοι, (p. 59) εἰδῶλα πολλὰ τε καὶ ποικίλα τὰ μὲν ἐκ χρυσοῦ κατεσκεύασαν, τὰ δὲ ἐξ ἀργύρου· ἀφ' ὧν οὐδὲν ἕτερον ἄλλ' ἢ τὸν ἀφανισμόν κερδανοῦσι τὸν οἰκεῖον· καὶ ἐπειδὴ τὴν τῆς βασιλείας αὐτοῖς ὠνείδισε καινουργίαν, ὅθεν δὴ κατὰ τῶν δαμάλεων ἐτολμήθη πρῶτον, ἀκολούθως ἐπάγει· « Ἀπόρριψον τὸν μόσχον σου, Σαμάρεια· παρωξύνθη ὁ θυμὸς μου ἐπ' αὐτούς. » Ἀπόστηθι δὴ τῆς περὶ τὰς δαμάλεις ἀσεβείας· οὐδὲ γὰρ ὥς ἔτυχεν ὀργισμαὶ ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων παρανομίᾳ. « Ἔως τίνος οὐ μὴ δύνωνται καθαρισθῆναι ἐν τῷ Ἰσραὴλ ; Καὶ αὐτὸ τέκτων ἐποίησε, καὶ οὐ Θεός ἐστιν. » Ἀλλ' οὐδὲ ὁ μακρὸς χρόνος ἐξεπαίδευσέ σε τὸ δέον ; οὐδὲ ἀπέθου τῆς τοσαύτης ἀσεβείας τὸν ῥύπον ; κέχνηας δὲ περὶ εἰδῶλα ἐξ ἀνθρωπίνων γινόμενα χειρῶν, ἃ πότε ἂν εἰκότως νομισθεῖεν θεοὶ, τοιαύτην ἔχοντα τῆς ὑπάρξεως τὴν αἰτίαν ; « Διότι πλανῶν ἦν ὁ μόσχος σου, Σαμάρεια. » Καὶ οὐ δεδύνησαι συνιδεῖν ὅτι ἡ τῶν δαμάλεων κατασκευὴ

Στίχ. 7-10. — « Ὅτι ἀνεμόφθορά ἐστι, καὶ ἡ κα- A
ταστροφὴ αὐτῶν ἐκδέξεται αὐτά· δράγμα οὐκ ἔχον
ἰσχύ· τοῦ ποιῆσαι ἄλευρον· ἐὰν δὲ καὶ ποιήσῃ, ἀλλό-
τριον καταφάγονται αὐτό. » Διαλλάττει γὰρ οὐδὲν
τῶν γεννημάτων ἐκείνων, (p. 60) ἃ ὑπὸ καύσωνος
ἀνέμου ξηρανθέντα τε καὶ διαφθαρέντα, ἄχρηστα παν-
τελῶς ἐστι πρὸς διατροφὴν ἀνθρώποις· φθορὰ μὲν
γὰρ αὐτὰ διαδέχεται καὶ ἀπώλεια· ἐστι δὲ ἀνωφελὲς
ἀνθρώποις, ἄλευρον εἰς διατροφὴν ἐπιτήδειον οὐ δυνά-
μενον ποιεῖν· εἰ δ' ἄρα τι καὶ γένοιτο, ὥς φαῦλον
εἰς βρώσιν προστίθεται ἀλόγων· τὸν αὐτὸν γὰρ δὴ
τρόπον καὶ ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπεία ἐπιβλαβὴς μὲν
ἐστι καὶ ὄνυσιν παρέχουσα οὐδὲ μίαν ὥστε εἴ τι καὶ
περίεστιν ὑμῖν ἐτέρωθεν, τῶν πολεμίων ἐστὶ καὶ
τοῦτο κέρδος διὰ τὴν ἐνοῦσαν ὑμῖν ἀσέβειαν. « Κατ- B
επόθη Ἰσραὴλ· νῦν ἐγένετο ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς σκεῦος
ἄχρηστον· ὅτι αὐτοὶ ἀνέβησαν εἰς Ἀσσυρίους. » Παν-
τελῇ γὰρ ἀφανισμόν ὑπὲρ τούτων ὑπομενεῖτε, λη-
φθέντες ὑπὸ Ἀσσυρίων ὥσπερ τι σκεῦος παντελῶς
ἄχρηστον ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις ἐσεσθε, οὐδενὸς ἀξιούμε-
νοι λόγου. « Ἀνέθαλε καθ' ἑαυτὸν ἐμοί. » Ἐπέδωκαν
εἰς πλῆθος διὰ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας, καὶ οὐδένα ποιεῖ-
σθαί μου λόγον ἐθέλοντες, τοσοῦτων ἀγαθῶν ὄντος
αὐτοῖς αἰτίου, αὐθαδεῖα πάντα διεπράττοντο κατὰ τὸ
δοκοῦν ἑαυτοῖς· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, καθ' ἑαυτόν.
« Ἐφραΐμ δῶρα ἠγάπησεν. » Καὶ οὐδὲ τοῖς παροῦ-
σιν ἀρχούμενοι πρὸς πλεονεξίαν ἐώρων. « Διὰ τοῦτο
παραδοθήσεται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. » Εἰκότως ἄρα ὑπὸ
τοῖς ἐχθροῖς γεγονότες αἰσθήσονται ὧν τε ἡσέβουν εἰς
ἐμὲ, ὧν τε ἠδίκουν. (p. 61) « Νῦν εἰσδέξομαι αὐ- C
τούς. » Ἀναμενῶ γὰρ αὐτοὺς ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων
χώρῃ· εἰς ἐκείνην διὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἔλκων αὐτούς,
ὥστε τῶν ἀσεβημάτων τῶν οἰκείων αἰσθήσιν λαβεῖν
τότε· πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον; « Καὶ κοπάσουσι μι-
κρὸν τοῦ χρίειν βασιλεῶ καὶ ἄρχοντας. » Παύσονται
γὰρ τοῦ τὰς παρανόμους ταύτας βασιλείας τε καθ-
ιστάναι καὶ ἀρχὰς, τῇ αἰχμαλωσίᾳ παιδευόμενοι τε,
καίας.

Στίχ. 11-14. — « Ὅτι ἐπλήθυνεν Ἐφραΐμ θυσια-
στήρια, εἰς ἀμαρτίας ἐγένοντο αὐτῶ. » Καὶ γὰρ εἰ-
κότως ὑπομένουσιν ταῦτα, ὑπὲρ ὧν τὴν ἀσεβῆ βασι-
λείαν κατεστήσαντο ἐκείνην· ἐπειδὴ ταύτην εὖρον
ὁδὸν τοῦ πολυειδῆ τῶν εἰδῶλων εὐρέσθαι τὴν θερα-
πείαν, πολλὰ τε ἑαυτοῖς ἐγεῖραι καὶ ποικίλα θυσια-
στήρια, ἐν οἷς δὴ μάλιστα πλημμελήσαντες δικαίως
δώσουσι δίκας. « Καταγράψω αὐτῶ πλῆθος, καὶ τὰ
νόμιμα αὐτοῦ. » Τοῦτο γὰρ δὴ τῶν θυσιαστηρίων τὸ
πλῆθος καὶ τῶν νόμων τῶν καινῶν ὧν εὗραντο περὶ
τὴν τῶν εἰδῶλων θρησκείαν, ὥσπερ ἐγγραφόν τινα
κατηγορίαν ἀποθήσομαι κατ' αὐτῶν δικαίαν, ἐπὶ τοῖς
τοσοῦτοις παρανομήμασι τὴν ἀπόφασιν κατ' αὐτῶν ἐξ-
άγων. « Εἰς ἀλλότρια ἐλογίσθη θυσιαστήρια τὰ ἡγαπη-
μένα. » Καὶ γὰρ δὴ καὶ τὰ θυσιαστήρια ἃ πολλὴν
τὴν ἀγάπην ἐπεδείκνυντο καὶ τὴν σπουδὴν, (p. 62)
ὑπὸ τὴν τῶν πολεμίων γενήσεται ἐξουσίαν. « Διότι
ἐὰν θύσῃσι θυσίαν καὶ φάγῃσι κρέα, Κύριος οὐ προσ-
δέξεται αὐτά. » Εἰ γὰρ δὴ καὶ πειρῶντο θυσίαις
ἐξιλάσkesthai τὸ Θεῖον, ἀπογευόμενοι τῶν ἐν ταῖς θυ-
σίαις κρεῶν, κατὰ τὸ εἰωθὸς, οὐδὲ τούτων ἐστὶ τις λό-

VERS. 7-10. — « Quia corrumpit (semina) ventus, A
excipiet ea subversio. Culmus farinæ efficiendæ
vim non habens : quam si forte fecerit, vorabunt
eam alieni. » Haud differt (idololatria) a germini-
bus illis, quæ æstuoso vento exsiccata et corrupta,
nutriendis hominibus prorsus sunt inepta : etenim
corruptio et exitium manet hæc : sunt quippe in-
utilia, quia farinam alendo aptam ex se promere
nequeunt ; nam si forte hinc aliquid efficiatur, id
jumentis pabuli causa projicitur. Pari namque ra-
tione, idolorum servitus noxia est, et nullam certe
utilitatem suppeditat. Quod si quid aliunde vobis
supersit, id quoque lucro hostibus cedet, propter
hærentem vobis impietatem. « Devoratus est Israel ;
nunc factus est in nationibus quasi vas inutile ;
quia ipsi ascenderunt ad Assyrios. » Supremum
quippe exterminium hanc ob causam patiemini,
mancipia Assyrii facti : vasis instar ad omnia in-
utilis inter alienigenas versabimini, et flocci flemini.
« Germinavit apud seipsum mihi. » Cum in mul-
titudinem providentia mea excrevissent, neque id-
circo me pensi habere vellent, qui tantorum ipsis
bonorum causa exstiti, cuncta audacter agebant
libito suo : id enim denotat dictio, « apud seipsum.
— Ephraïmus munera dilexit. » Ne his quidem quæ
sibi aderant contenti, plus habere satagebant.
« Idcirco tradetur nationibus. » 40 Digne profecto
sub jugo hostium positi agnoscent quæ in me im-
pie egerint, et quæ inique patraverint. « Nunc ex-
cipiam eos. » Expectabo scilicet eos in regione
Assyriorum, in quam captivos pertrahendos curabo,
ut tum demum impietatum suarum sensum capiant.
Sed quamobrem, et quomodo? « Et aliquandiu
cessabunt ab ungendo regem ac principes. » Desi-
nent hæc impia regna principatusque constituere,
captivitate eruditi, et nequitiae suæ sensu concepto.
καὶ τῆς παρανομίας αἰσθήσιν λαμβάνοντες τῆς οἰ-

VERS. 11-14. — « Quia multiplicavit Ephraïmus
altaria, facta sunt ei in peccatum. » Merito hæc
patiuntur, postquam impium illud regnum consti-
tuerunt, atque hanc viam excogitarunt multiformem
sibi adinveniendi idolorum culturam ; nec non
multa ædificandi sibi diversaque altaria, apud quæ
potissimum delinquentes justas pœnas persolvent.
« Scribam ei multitudinem, et legitima ejus. »
Hanc enim altarium multitudinem legumque nova-
rum, quas invenerunt circa idolorum culturam,
justæ adversus eos accusationis instar, scripto
comprehensam, habebo : quibus verbis sententiam
ob tanta crimina de illis fert. « Velut aliena compu-
tata sunt altaria dilecta. » Namque et altaria, quæ
multo digna amore studioque videbantur, sub ho-
stium venient potestatem. « Quia si immolaverint
hostiam, et comederint carnes, Dominus non susci-
piet eas. » Nam etsi forte hostiis conentur placare
Deum, gustatis sacrificiorum ritu solito carnibus,
nulli hoc Deo curæ erit, neque ullam peccatorum
gratificabitur remissionem. « Nunc recordabitur

iniquitates eorum, et ulciscetur peccata eorum. » Memor eorum quæ impie egerunt, non propitiabor illis, sed dignas peccatis ipsorum pœnas imponam. « Ipsi ad Ægyptum se converterunt, **41** et apud Assyrios polluta comedunt. » Inter has ærumnas petent quidem ab Ægypto auxilium, at nullum inde emolumentum capient; sed captivi in Assyriam abacti, servitutis experientur mala. « Et oblitus est Israel factoris sui, et ædificavit delubra. Et Judas multiplicavit urbes munitas: et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit fundamenta illarum. » Creatori suo nullum deferre obsequium voluerunt, sed delubra ædificaverunt ob idolorum culturam. Mox urbes insuper mœnibus communire tentabant, quasi aliquod malis remedium ita inventuri. Sed neque hæc eis proderunt hilum: tantam enim tamque terribilem, hostium manu, illis pœnam infligam, quæ ignis instar cunctos consumens, a fundamentis propemodum urbes ipsorum cunctas delebit. τῶν κακῶν ὀνήσει δὲ αὐτοὺς οὐδὲ ταῦτα οὐδέν· ἐπειδὴ τοιαύτην καὶ οὕτω φοβεράν αὐτοῖς τὴν διὰ τῶν πολεμίων ἐπάξω τιμωρίαν, ὥστε πυρὸς δίκην ἅπαντας ἐπινεμομένην, μόνον οὐκ ἐκ βάρων ἀπάσας αὐτῶν ἀφανίσαι τὰς πόλεις.

CAP. IX.

VERS. 1-4. — « Noli lætari, Israel, noli exsultare sicut populi, quia fornicatus es a Domino Deo tuo. » Nequaquam decet vos, æque ac reliquos homines, lætari ac gestire: etenim illi nullam acceperunt doctrinam quæ ad veram ipsos religionem ducere posset: vos autem post disciplinam multam, Dei-que notitiam, mente læva a scientia vobis tradita recedentes, ad idolorum cultum deflexistis. « Dillexisti munera super omnem aream tritici. » Utique etiam primitias frugum omnium dæmonibus obtulisti, quibus datorum tibi bonorum causam imputabas. « Et area ac torcular non novit eos. » Meritam referetis pœnam, fructuum privationem. « Non habitaverunt in terra Domini. » Ne in terra quidem vobis concessa manebitis. Namque « habitaverunt » dicit pro « habitabunt, » consueta temporum enallage utens, sicut apud beatum **42** quoque Davidem id sæpe usuvenire nos demonstravimus. « Habitavit Ephraïmus in Ægypto, et apud Assyrios polluta comedunt. » Postquam exsules in Ægypto fueritis, illinc omnes ad Assyriacam captivitatem transferemini. « Non libaverunt Domino vinum, nec ei placuerunt. » Et ferendarum utique ad idola oblationum studium tantum ac liberalitatem præ se gerebant, ut ex omni area primitias illis darent: verumtamen bonorum omnium datori Deo, ne vini quidem libamina offerre unquam voluerunt, nec quidquam agere quod Deo jucundum esse potuisset, pro dantis certe proposito. Nam sicut ait beatus David: « Jucundum sit ei eloquium meum ²⁶; » id est dulce et acceptabile videatur; ita hoc loco, « Non placuerunt ei, » dicitur pro, Nihil ei gratum facere unquam voluerunt. Deinde ut demonstret,

²⁶ Psal. ciii, 54.

Α γος τῷ Θεῷ, οὐδέ τινα ὑπὲρ τούτων αὐτοῖς τῶν παρανομημάτων χαριεῖται λύσιν. « Νῦν μνησθήσεται τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν, καὶ ἐκδικήσει τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. » Μερνήμενος γὰρ ὢν ἡσέβουν, ἔλεως μὲν αὐτοῖς οὐκ ἔσομαι, ἀναλόγους δὲ τῶν παρανομημάτων αὐτοῖς ἐπάξω τὰς τιμωρίας. « Αὐτοὶ ἀπέστρεψαν εἰς Αἴγυπτον, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἀκάθαρτα φάγονται. » Ἐν δὲ τούτοις τοῖς δεινοῖς αἰτήσουσι μὲν ἐξ Αἰγύπτου βοήθειαν, ὠφέλειαν δὲ ἐντεῦθεν καρπώσονται οὐδὲ μίαν, αἰχμάλωτοί τε ἀπαγόμενοι εἰς Ἀσσυρίους, καὶ τῆς ὥς ἐν αἰχμαλωσίᾳ πειρώμενοι κακίας. « Καὶ ἐπελάθετο Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν, καὶ ὠκοδόμησε τεμένη· καὶ Ἰούδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειχισμένας· καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῶν. » Τοῦ μὲν γὰρ πεποιηκότες αὐτοὺς λόγον ἔχειν οὐκ ἐβούλοντο, τεμένη δὲ ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων ὠκοδόμουν θεραπείᾳ· εἴτα ἐπὶ τούτοις τὰς πόλεις τείχεσιν ὀχειροῦν ἐπειρῶντο, ὥς ἂν τούτῳ τινὰ λύσιν εὕρησοντες (p. 63)

ΚΕΦ. Θ'.

Στίχ. α'-δ'. — « Μὴ χαῖρε, Ἰσραὴλ, καὶ μὴ εὐφραίνου καθὼς οἱ λαοί, ὅτι ἐπόρνευσας ἀπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. » Οὐ τοίνυν παραπλησίως τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις ἀρμόττον ὑμῖν εὐφραίνεσθαι καὶ χαίρειν· ἐπειδὴ οἱ μὲν οὐδὲ μίαν ἐδέξαντο διδασκαλίαν πρὸς εὐσέβειαν αὐτοὺς ἄγειν οἷαν τε οὔσαν· ὑμεῖς δὲ μετὰ πολλὴν παιδείαν τε καὶ ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, μοχθηρία γνώμης τῆς προσηγουσίας ὑμῖν γνώσεως ἀποστάντες, ἐπὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἐτράπητε θεραπείαν. « Ἠγάπησας δόματα ἐπὶ πᾶσαν ἄλωνα σίτου. » Καὶ δὴ καὶ ἀπαρχὰς ἐξ ἀπάντων προσήγετε τοῖς δαίμοσιν, αὐτοῖς λογιζόμενος τῶν δοθέντων τὴν αἰτίαν. « Καὶ ἄλων καὶ ληνὸς οὐκ ἔγνω αὐτούς. » Δώσετε τοίνυν δίκην ἀξίαν, τῶν καρπῶν τὴν ἀφαίρεσιν. « Οὐ κατώκησαν ἐν τῇ γῇ τοῦ Κυρίου. » Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς δοθείσης ὑμῖν μενεῖτε· τὸ γὰρ, « οὐ κατώκησαν, » ἀντὶ τοῦ, οὐ κατοικήσουσι, τῇ ἐναλλαγῇ τοῦ χρόνου συνήθως χρησάμενος, καθὰ καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ ἐν πολλοῖς ἡμῖν δέδεικται τοῦτο. « Κατώκησεν Ἐφραΐμ Αἴγυπτον, καὶ ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται. » (p. 64) Φυγάδες δὲ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον γεγονότες, ἐκεῖθεν ἄκοντες τῇ τῶν Ἀσσυρίων αἰχμαλωσίᾳ παραδοθήσεσθε πάντες. « Οὐκ ἔσπεισαν τῷ Κυρίῳ οἶνον, καὶ οὐχ ἡδυναν αὐτῷ. » Καὶ περὶ μὲν τὰς τῶν εἰδώλων προσφορὰς τοσαύτην ἐπεδείκνυντο τὴν σπουδὴν καὶ τὴν φιλοτιμίαν, ὥστε ἀπὸ πάσης ἄλωνος αὐτοῖς ἀπαρχὰς διδόναι· τῷ δὲ Θεῷ τῷ πάντων αὐτοῖς αἰτίῳ τῶν ἀγαθῶν, οὐδὲ σπονδὰς οἴνου προσηγάγειν εἴλοντο πώποτε, οὐδέ τι ποιῆσαι τῶν ὅσα ἡδεῖν ἡδύναντο τὸν Θεὸν διὰ τὴν τῶν ποιοούντων πρόθεσιν· ὥς γὰρ ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ, « Ἠδυνθείη αὐτῷ ἡ διαλογία μου, » ἀντὶ τοῦ, Ἠδεῖα αὐτῷ καὶ προσηγῆς φανείη· οὕτως ἐνταῦθα λέγει· « Οὐχ ἡδυ-

ναν αὐτῷ, ὡς ἀντὶ τοῦ, Οὐδὲν τῶν αὐτῷ κεχαρισμένων εἶλοντο πώποτε ποιῆσαι. Εἴτα δεικνύς ὅτι ὀνειδίζων αὐτοῖς τὴν γνώμην λέγει, οὐ μὴν τοῦ Θεοῦ τούτοις τερπομένου·

« Αἱ θυσίαι αὐτῶν ὡς ἄρτος πένθους αὐτοῖς· πάντες οἱ ἐσθίοντες αὐτὸν μιανθήσονται. » Τοσοῦτον δὲ ἀφέστηκε τοῦ δεῖσθαι θυσίων, ἢ ταύταις ὀρίζεσθαι τὴν οἰκείαν τιμὴν, ὥστε καὶ εἰ προσαγάγοιεν θυσίας, οὐδέξεται ταύτας Θεός· ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἴ τις τοῖς πένθοσι προσαγάγοι τροφήν, χαλεπὴν ἡγοῦνται τῶν δοκούντων ἅπασιν ἡδέων τὴν ὄψιν, τῇ τοῦ πένθους μνήμῃ νυττόμενοι, (p. 65) καὶ οὐδὲ προσίεσθαι τὴν προκειμένην ἀνεχόμενοι τροφήν· καὶ πᾶς δὲ ὅστις οὖν ἐν πένθει μεταλαμβάνειν ἀναγκαζόμενος τροφῆς, ὥσπερ τινὰ μiasμόν ἢ λύμην ἡγούμενος τὴν τροφήν, οὐ προσίεται ταύτην· οὕτω τὰς προσαγομένας αὐτῷ θυσίας, εἰ δὴ τι τοιοῦτο ποιεῖν ἐθέλοιεν, ὅρα ὁ Θεός· ἡδέως μὲν αὐτὰς παρὰ τῶν εὐγνωμόνως προσαγόντων δεχόμενος, χαλεπὴν δὲ τῆς προσκομιδῆς τῶν φαύλων καὶ τὴν ὄψιν εἶναι νομίζων, τῇ μνήμῃ τῆς ἀσεβείας, ἢ συζῶντες, ἐν εἰρωνείᾳ τινὶ προσάγειν δοκοῦσι τὴν θυσίαν. « Διότι οἱ ἄρτοι αὐτῶν, ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον Κυρίου. » Πᾶσα τοίνυν προσκομιδὴ ἣν ἂν ποιῶνται, εἰς αὐτοὺς ἀποστραφῆσεται, δεκτὴ Θεῷ κατ' οὐδένα γινομένη τρόπον· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον Κυρίου, » ἀντὶ τοῦ, Οὐκ ἔσται δεκτὰ Θεῷ, οὐδὲ παρόντα αὐτὰ τῷ Κυρίῳ λογιέται, πόρρωθεν ἀποπεμπόμενος ὡς ἐξ ἀσεβοῦς προσαγόμενα γνώμης. Ὡς γὰρ ὁ Θεός πρὸς τὸν Κάιν κακῶς προσκεκομιχότα λέγει· « Πρὸς σὲ ἡ ἀποστραφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ, » ἀντὶ τοῦ, Σοὶ ἀπέστραπται τὰ προσκομιθέντα, καὶ αὐτὸς αὐτῶν ἔσο κύριος· ἐγὼ δέδεγμαι καθάπαξ οὐδέν· οὕτως ἐνταῦθα λέγει· « Οἱ ἄρτοι αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, » ἀντὶ τοῦ, Τὰ προσκομιζόμενα παρ' αὐτῶν, αὐτοῖς ἔσται, οὐκ ὄντα Θεῷ δεκτά· ἄρτους δὲ ὠνόμασε τὰς προσφοράς, ἐκ μέρους ἀπάσας λέγων τὰς προσφοράς, (p. 66) ἐπειδὴ καὶ ἄρτους προσφέρειν εἰώθεσαν· ὡς καὶ ἀνωτέρω φησιν· « Ἠγάπησαν πέμματα μετὰ σταφίδων. »

Στίχ. ε'-ζ'. — « Τί ποιήσετε ἐν ἡμέρᾳ πανηγύρεως, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς τοῦ Κυρίου; » Τοιοῦτοι δὲ περὶ Θεὸν γεγονότες, τίνα ἀποφυγὴν εὐρήσετε τῶν κακῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν ἥπερ ἂν ἡ πανηγυρίς τε καὶ ἑορτὴ τις ἐπιτελεῖται τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει τῇ ὑμετέρᾳ, ὡς ἂν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ πολεμίων κατασφαττομένων δικαίως; « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ πορεύσονται ἐκ ταλαιπωρίας Αἰγύπτου, καὶ ἐκδέξεται αὐτοὺς Μέμφις, καὶ θάψει αὐτοὺς Μαχμάς· τὸ ἀργύριον αὐτῶν ὀλεθρὸς κληρονομήσει αὐτὸς, ἀκανθαὶ ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν. » Ὑμεῖς μὲν γὰρ μετὰ πολλὴν ταλαιπωρίαν ἣν ὑπομενεῖτε εἰς τὴν Αἰγύπτου ὡς ἐπὶ τίνα καταφεύγοντες σωτηρίαν ἐκπασθήσεσθε ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων εἰς τὴν παρ' ἐκείνοις ἀπαγόμενοι αἰχμαλωσίαν· διελεύσεσθε δὲ τὰς τῆς Αἰγύπτου πόλεις, ποικίλων ὑμᾶς διαδεχομένων κινδύνων· τοῦτο γὰρ λέγει, « Μέμφις καὶ Μαχμάς, » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Διελεύσεσθε τῆς Αἰγύπτου

A se illorum mentem increpare, non autem Deum rebus huiusmodi delectari, ait :

« Sacrificia eorum quasi panis luctus ipsis erunt; omnes qui comedent eum contaminabuntur. » Tantum abest, ut Deus sacrificiis indigeat, vel his contineatur honor ejus, ut etiamsi aliquis ei hostias offerat, non sit has recepturus Deus. Sed quemadmodum si quis lugentibus alimenta afferat, hi nihilominus tristem existimant horum aspectum, qui omnibus jucundus est, quia luctus sui memoria compunguntur, neque attingere oblatos cibos volunt; rursusque quemadmodum quisquis in luctu versans, si cibum capere forte adigatur, habet hunc piaculi ac detrimenti loco, neque ori admoveere patitur: ita Deus oblata sibi sacrificia (si quis ita agere voluerit) spectat sane libenter et recipit quæ a benevolis dantur; sed molestum sibi judicat oblationis, quæ a malis fiunt, aspectum; atque ob impietatis, in qua illi versantur, memoriam, ironice illi quodammodo videntur hostiam offerre. « Quia panes eorum, animabus ipsorum: non intrabunt in domum Domini. » 43 Quælibet ergo oblatio quam fecerint, ad ipsos revertetur; nam Deo certe nullatenus acceptabilis erit: sic enim valent verba, « Non intrabunt in domum Domini; » id est, Deo accepta non erunt, neque sibi præsentia reputabit, sed longe repellet, ceu cum malo mentis habitu oblata. Nam sicut Caino Deus prave offerenti dixit: « Ad te conversio ejus, et tu dominaberis illius²⁷, » id est, Ad te revertuntur oblata, tu horum esto dominus; ego enim nihil prorsus admisi: ita hoc etiam loco ait: « Panes eorum, animabus ipsorum; » id est, Quæ ipsi attulerint, sunt illis, quia Deo non sunt acceptabilia. Panum autem nomine nuncupavit oblationes, ex parte cunctas appellans oblationes; nam et reapse panes offerri consueverat; sicut et in superioribus dixit: « Offerebant placentas cum vinaceis. »

VERS. 5-7. — « Quid facietis in die solemni, in die festivitatis Domini? » Tales cum erga Deum fueritis, quodnam effugium invenietis malorum die illa, qua solemnem veluti conventum ac festum celebrabit Dominus ob vestrum peractum supplicium, qui tanquam ejus adversarii et hostes jure meritoque perempti fuistis? « Quapropter ecce abibunt de miseria Ægypti, et excipiet eos Memphis, et sepeliet eos Machmas. Argentum eorum possidebit interitus, spinæ in tabernaculis ipsorum. » Enimvero vos post miseriam quam pertulistis in vestro ad Ægyptum, quasi ad salutis locum, perfugio, abstrahemini illinc ab Assyriis ad serviendam apud ipsos servitutem. Pertransibitis Ægypti urbes, varia permutantes pericula: nominat autem « Memphis et Machmas, » ut dicat transituros eos per Ægypti urbes, afflictos et perditos ab Assyriis. Peribunt autem simul vestra omnia; tantaque ve-

²⁷ Gen. iv, 7.

stras urbes atque regiones occupabit solitudo, ut illic nemine habitante spinæ succrescant. 44. « Veniunt dies ultionis, veniunt dies retributionis. » Hæc autem tunc perferes, propinquante jam tempore, quo tuam oportet impietatem ulcisci, et iniqua opera tua remunerari. « Et sedebit Israel tanquam propheta insaniens, tanquam homo spiritu agitatus. » In tantum malorum devenies, ut nihil differas a falsa propheta in gravem exstasim mali spiritus operatione conjecto, ac ne illa quidem sentiente quæ ante pedes sunt. Adeo dejectus mente eris, propter malorum gravitatem! Cur? « Multitudine iniquitatum tuarum multiplicata fuit insania. » Quia nempe multa cum iniquitate vixisti, teque omnino idolorum insanix addixisti.

αἰσθησιν ἔχοντος· οὕτως ἔξω τῶν σαυτοῦ φρενῶν ἐκ τοῦ μεγέθους γενήσῃ τῶν κακῶν· τίνος ἕνεκεν, « Ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀδικιῶν σου ἐπληθύνθη μανία. » Ἐπειδὴ πολλῇ μὲν ἀδικίᾳ συνέζης, πολλῇ δὲ τῇ περὶ τὰ εἰδῶλα μανίᾳ σαυτὸν ἐκδεδώκεις παντελῶς.

VERS. 8-10. — « Scopus Ephraïmus cum Deo : B propheta laqueus tortuosus super omnes vias ejus. » Oporteret sane te esse cæteris exemplar et quasi scopum honesti, Deoque juvante docere alios virtutem, quam tu ipse a Deo didiceras; sed contra factus es ad vitium via; ita ut nihil a tristi laqueo differas incurrentibus periculoso. Sic omnibus impietatis regula exsistis. « Insaniam in domo Dei sui defixit. » Idololatria universam terram promissionis implesti : nam Dei domum terram promissionis appellat, utpote a Deo habitatam. « Corrupti sunt sicut in diebus collis. » Cuncti a virtute ad vitium conversi estis, mentis corruptionem experti haud dissimilem illis qui in deserto irreligiosi fuerunt, quique vitulo conflato dicebant : « Hi sunt dii tui, o Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti²⁸. » Nam « dies collis » tempus illud appellat. Igitur haud secius illis corrupti estis, id est, parem illis morbum contraxistis. « Recordabitur iniquitates eorum, ulciscetur peccata eorum. » Consequenter itaque, revocata iniquitatum vestrarum memoria, sumet de vobis pœnas, peccatis vestris congruas. « Quasi uvam in deserto inveni Israelem, et quasi ficum in 45 ficulnea præcocem patres vestros vidi. » Equidem tantum exprompsi erga patres vestros affectum, quantum quisque experitur, si forte in deserto uvam videat præter omnem spem oculis oblatam, vel ficum in arbore ante consuetum tempus exstantem. « Ipsi autem intraverunt ad Beelphegor, et abalienati sunt in confusionem, et facti sunt abominabiles. » Qui ad adorandum idolum declinaverunt, a me semet abalienarunt, nulla re alia quam confusione dignos se ostendentes, quoniam a Deo tantorum illis bonorum auctore ad idolum transfugerunt, a quo nihil boni acceperant. Quare et abominabiles facti, sub hostium suorum jugum missi sunt. Postquam hæc de illis dixit, addit :

ἐχθροῖς πεπτωκότες τοῖς οἰχείοις. Ταῦτα περὶ ἐκείνων εἰπὼν, ἐπάγει·

τὰς πόλεις, συντριβόμενοι τε καὶ ἀπολλύμενοι ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων· ἀπολεῖται δὲ καὶ τὰ προσόντα ὑμῖν ἅπαντα· τὰς τε πόλεις ὑμῶν καὶ τὰς χώρας τοσαύτη καταλήφεται ἐρημία, (p. 67) ὥστε ἀκάνθας αὐτόθι φύεσθαι μηδενὸς οἰκοῦντος. « Ἦκουσιν αἱ ἡμέραι τῆς ἐκδικήσεώς σου, ἤκουσιν αἱ ἡμέραι τῆς ἀνταποδόσεώς σου. » Ὑπομενεῖς δὲ ταῦτα τότε ἐγγίζοντος τοῦ καιροῦ καθ' ὃν ἐκδικηθῆναι σου χρή τὴν ἀσέβειαν, καὶ ἀποδοθῆναι σοι πρέποντα ὧν διαπραττόμενος ἡσέβεις. « Καὶ καθίσεται Ἰσραὴλ ὥσπερ ὁ προφῆτης ὁ παρεξεστηκώς, ἄνθρωπος ὁ πνευματοφόρος. » Ἐν τοσούτοις δὴ γενήσῃ τοῖς κακοῖς, ὥστε μηδὲν ἀπεοικέναι ψευδοπροφήτου, εἰς ἑκστασιν πολλὴν ἐκ τῆς τοῦ πονηροῦ πνεύματος ἐνεργείας καταστάντος, καὶ οὐδὲ τῶν παρόντων

Στίχ. η'-ι'. — « Σκοπὸς Ἐφραΐμ μετὰ Θεοῦ· προφῆτης παγὶς σχολιὰ ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. » Ἐχρῆν μὲν γὰρ σε σκοπὸν εἶναι τοῦ καλοῦ ἐτέροις, καὶ μετὰ Θεοῦ διδάσκειν τοὺς λοιποὺς τὸ δέον, ἅτε παρ' αὐτοῦ μεμαθηκότα τοῦτο· γέγονας δὲ τὸ ἐναντίον ὁδὸς ἅπασιν τοῦ χείρονος· ὥστε μηδὲν ἀπεοικέναι χαλεπῆς παγίδος κινδύνῳ περιβαλλούσης τοὺς ἐμπίπτοντας· οὕτως ἅπασιν νόμος ἐγίνου τῆς ἀσεβείας. (p. 68) « Μανίαν ἐν οἴκῳ Θεοῦ αὐτοῦ κατέπηξεν. » Εἰδωλολατρείας γὰρ πᾶσαν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐπλήρωσας· οἶκον γὰρ Θεοῦ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας καλεῖ, ὡς οἰκουμένην ὑπὸ Θεοῦ. « Ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας βουνοῦ. » Καὶ μετέστητε πάντες ἐκ τοῦ κρείττονος ἐπὶ τὸ χεῖρον, διαφθορὰν ἐννοιῶν ὑπομεμενηκότες, οὐδὲν ἀπεοικυῖαν τῶν ποτὲ κατὰ τὴν ἔρημον ἀσεβησάντων, οἳ μόσχον ποιήσαντες ἔλεγον· « Οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραὴλ, οἳ ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » « ἡμέρας γὰρ τοῦ βουνοῦ » τὸν καιρὸν ἐκείνον καλεῖ. Ἀκολουθῶς οὖν ἐκείνοις διεφθάρητε, ἀντὶ τοῦ, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐδέξασθε νόσον. « Μνησθήσεται τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν, ἐκδικήσει ἁμαρτίας αὐτῶν. » Ἀκολουθῶς τοίνυν μνήμην τῶν ἀσεβειῶν ὑμῶν ποιησάμενος, λήψεται δίκας παρ' ὑμῶν ἀναλόγους οἷς ἡμαρτήκατε εἰς αὐτόν. « Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ εὗρον τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὡς σύκον (9) ἐν συκῇ πρῶϊμον εἶδον πατέρας αὐτῶν. » Ἐγὼ μὲν οὖν τοσαύτην ἐπεδειξάμην περὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν διάθεσιν, μεθ' ὅσης ἂν ἢ ἐν ἐρήμῳ σταφυλὴν ἴδοι τις παρὰ πᾶσαν εὐρὴν ἐλπίδα, ἢ σύκον ἐπὶ τοῦ δένδρου πρὸ τοῦ εἰωθότος φανέν καιροῦ. « Αὐτοὶ δὲ εἰσῆλθον πρὸς Βεελφεγὼρ, καὶ ἀπηλλοτριώθησαν εἰς αἰσχύνην, καὶ ἐγένοντο ὡς οἱ ἐδδελυγμένοι. » Οἱ πρὸς τὴν τοῦ εἰδώλου προσκύνῃσιν νεύσαντες (p. 69) τὴν ἀλλοτριώσιν εἶλοντο τὴν ἀπ' ἐμοῦ, οὐθὲν ἕτερον ἢ αἰσχύνης ἑαυτοὺς πάσης δεικνύντες ἀξίους, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ τοῦ τοσούτων αὐτοῖς ἀγαθῶν αἰτίου γεγονότος, ἐπὶ εἰδῶλον μετέστησαν, οὗ μηδὲν εἰλήφεσαν ἀγαθόν· ὅθεν δὲ καὶ βδελυκτοὶ γεγόνασιν, ὑπὸ τοῖς

²⁸ Exod. xxxii, 4.

(9) Cod. σκοπόν.

Στίχ. ια'-ιδ'. — « Ἐφραΐμ ὡς ὄρνεον ἐξεπέτάσθη. » A Βρυλόμενος ἐκεῖνο στῆσαι τὸ, « Ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. » Ἀκολουθῶς γὰρ δὴ, φησὶν, καὶ οὗτοι τοῖς πατράσι τοῖς ἑαυτῶν μετὰ τοσαύτην κηδεμονίαν ἧς ἔτυχον παρ' ἐμοῦ, ὄρνέου δίκην ἀπέπτυσαν τῆς γνώμης. « Αἱ δόξαι αὐτῶν ἐκ τοκετῶν καὶ ὠδίνων καὶ συλλήψεων. » Εἴτα τοιαῦτα ἀσεβοῦντες, μακαριστοὺς ἑαυτοὺς νομίζουσιν εἶναι ἐπὶ τῇ πολυπληθείᾳ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἐκ τοκετῶν καὶ ὠδίνων καὶ συλλήψεων. » ἐπειδὴ ἐκ συλλήψεως καὶ ὠδίνος καὶ τοκετοῦ πρόεισι τὸ τικτόμενον. « Διότι καὶ ἂν ἐκθρέψωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀτεκνωθήσονται ἐξ ἀνθρώπων. » Οὐ συλλογιζόμενοι ὅτι καὶ εἰς ἄκραν ἀφίκοιντο τὰ τικτόμενα τελείωσιν, οὐδὲν αὐτοῖς ἐκ τούτου γενήσεται πλεόν· περιαχθήσονται γὰρ ταῖς τοῦ πολέμου σφαγαῖς εἰς ἀτεκνίαν. « Διότι καὶ οὐαὶ αὐτοῖς, διότι B ἀφῆκα αὐτούς. » Ἐμοῦ γὰρ τῆς κηδεμονίας αὐτοὺς χωρίσαντος τῆς ἐμῆς, ὁλεθροῦ αὐτοὺς μένει καὶ ἀπώλεια. « Σὰρξ μου ἐξ αὐτῶν. » (p. 70) Καίτοι γε τοσαύτη μοί τις ἦν ἡ σχέσις περὶ αὐτοὺς τὸ πρότερον, ὥστε νομίζειν ἐξ αὐτῶν εἶναί με· τοιαύτην τε περὶ αὐτοὺς ἔχειν τὴν γνώμην, οἷαν εἰκὸς ἔχειν τοὺς ἐκ τινων ὑπειληφότες εἶναι. « Ἐφραΐμ ὃν τρόπον εἶδον εἰς θήραν παρέστη τὰ τέκνα αὐτοῦ· καὶ Ἐφραΐμ τοῦ ἐξαγαγεῖν εἰς ἀποκέντησιν τὰ τέκνα αὐτοῦ. » Ἀλλὰ τοιαύτην ἔχοντός μου περὶ αὐτοὺς πρότερον τὴν σχέσιν, ἐπειδὴ πρὸς τὸ χεῖρον ἐτράπησαν παντελῶς, τὰναντία αὐτοῖς τῶν πρόσθεν συμβήσεται, καὶ ὥσπερ θήρα ταῖς τῶν πολεμίων χερσὶ παραδοθήσονται· ὅφ' ὧν κεντούμενοί τε ἀναρεθήσονται καὶ τιτρωσκόμενοι πάντες. « Δὸς αὐτοῖς, C Κύριε· τί δώσεις αὐτοῖς; δὸς αὐτοῖς μήτραν ἀτεκνοῦσαν καὶ μαστοὺς ξηρούς. » Δικαίαν δὲ καὶ ἀρμότουσαν ταύτην ὑπομένουσι τιμωρίαν, τὸ ἀτεκνίᾳ τε αὐτοὺς περιβληθῆναι, καὶ τὰ τικτόμενα ἐκτρέφειν μὴ δύνασθαι· ὡς ἂν τοιοῦτους ὄντας παντελῆς ἀπώλεισ λάβοι.

Στίχ. ιε'-ιζ'. — Εἴθ' ὡς ἂν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ αὐτοῖς ἐπαχθησόμενα δικαίως εἰπὼν, ἐπάγει λοιπὸν τὰ ἐξῆς· « Πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν ἐν Γαλγάλοις· ὅτι ἐκεῖ αὐτοὺς ἐμίσησα διὰ τὰς κακίας τῶν ἐπιτηδευμάτων. » Αὐτόθι πᾶν εἶδος ἀσεθείας μετήρσαν, ὑπὲρ ὧν δὲ καὶ ἐμίσουν τοιαῦτα πράττοντας δικαίως. « Ἐκ τοῦ οἴκου μου ἐκβαλῶ αὐτούς. » Τῆς γῆς, φησὶ, τῆς ἐπαγγελίας αὐτοὺς ἐκβαλῶ· οἶκον ἑαυτοῦ καλῶν γῆν πᾶσαν, ὡς ἐν αὐτῇ διάγειν ἐλόμενος. (p. 71) « Οὐκέτι μὴ προσθῶ τοῦ ἀγαπῆσαι D αὐτούς· πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἀπειθοῦντες. » Μένω δὲ βέβαιον ἔχων περὶ αὐτοὺς τὸ μῖσος, ἐπειδὴ πάντες μὲν νενεύκασιν εἰς ἀπειθειαν· ἡγούνται δὲ μάλιστα τῶν κακῶν οἱ ἄρχειν ἐν αὐτοῖς δοκοῦντες. « Ἐπόνεσεν Ἐφραΐμ, τὰς ρίζας αὐτοῦ ἐξηράνθη· καρπὸν οὐκέτι οὐ μὴ ἐνέγκῃ. » Ἐκ μεταφορᾶς τῶν δένδρων εἶπεν ὅτι ἄρδην ἀπολοῦνται, καθ' ὁμοιότητα ἐκείνων ἃ τῆς ρίζης διαφθορείσης ξηραίνεται παντελῶς, καρπὸν οὐκέτι φέρειν οἷά τε ὄντα. « Διότι ἂν καὶ τεκνώσωσιν, ἀποκτενῶ τὰ ἐπιθυμήματα τῆς κοιλίας αὐτῶν. » Ἀφανιῶ γὰρ δὴ καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἅπαντας, φησὶν. « Ἀπώσεται αὐτοὺς ὁ Θεός, ὅτι οὐκ εἰσῆκουσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. » Ἀλλοτρίους γὰρ πάντας αὐτοὺς τῆς οἰκείας

VERS. 11-14. — « Ephraïmus quasi avis avolavit. » Vult nimirum ostendere illud : « Corrupti sunt sicut in diebus collis. » Isti enim æque ac patres eorum post tantam meam providentiam, avis instar a sententia propria avolarunt. « Gloriæ ipsorum a partibus, ab uteris, et a conceptibus. » Deinde cum tanta peccaverint, beatos se existimant ob populi multitudinem : id enim denotatur per verba ; « partibus, uteris, conceptibus ; » quandoquidem ex conceptu, uteri gestatione, partuque res nata existit. « Propterea, quantumvis filios suos enutrierint, absque liberis fient inter homines. » Non considerant, quod etiamsi ad perfectum statum nati filii pervenerint, nihil inde lucrabuntur : etenim belli cædibus ad orbitatem redigentur. « Sed et vae eis, quoniam eos dereliqui ! » Me illos patrocinio meo spoliante, exitium ipsos manet atque perditio. « Caro mea ex eis. » Attamen ego olim tanto eos affectu diligebam, ut me quasi consanguineum ipsorum existimarem : talique erga eos animo essem, quales eos esse oportet qui ab aliquo naturam suam acceperunt. « Ephraïmus, quemadmodum vidi, 46 in prædam obtulit filios suos. Ephraïmus, inquam, eduxit ad interfectionem filios suos. » Nihilominus, etiamsi tam bene erga eos affectus antea fuerim ; quia mox ad nequitiam omnimodam declinaverunt, contraria prioribus experientur, ac veluti præda hostium manibus tradentur, a quibus omnes vulneribus confossi interibunt. « Da eis, Domine. Quid eis dabis? Da eis vulvam sine liberis, et ubera arentia. » Justam convenientemque perferent hujusmodi pœnam, nempe ut sterilitate multentur, nec liberos enutrire queant ; donec, tales cum sint, generali interitu pereant.

VERS. 15-17. — Dein postquam juste a Deo infligenda ipsis mala edixit, subjungit reliqua. « Omnes nequitiae eorum in Galgalis, quia ibi exosos habui eos propter malitiam adinventionum. » Ibi omne genus impietatis sectati sunt, ideoque eos ita se gerentes merito odi. « De domo mea ejiciam eos. » De terra, inquit, promissionis eos expellam ; domum suam appellans universam regionem, quia ibi habitare decreverat. « Haud ultra addam ut diligam eos : cuncti principes inobedientes. » Iram adversus eos retinebo, quia cuncti ad inobedientiam deflexerunt : duces vero ad malitiam sunt, qui principatum inter eos tenere videntur. « Doluit Ephraïmus, radices ejus exsiccatae sunt. » Sumpta ab arboribus metaphora, dicit funditus illos perituros, quemadmodum illæ corrupta radice prorsus exarescunt, neque ulterius fructum ferre valent. « Quod et si genuerint, interficiam desiderabilia uteri eorum. » Cunctos, inquit, ex eis natos perdam. « Abjiciet eos Deus, quia non audierunt eum, et erunt vagi in nationibus. » Alienos faciet omnes a cura sua, qui noluerunt ei auscultare, et ad poenitentiam respicere. Quamobrem bello capti, apud extraneos captivi erunt, et hac illac

circumagi et errare propter extremam egestatem cogentur.

ληφθέντες, αἰχμάλωτοι παρὰ τοῖς ἀλλοτρίοις ἔσονται, ἄγαν ἐνδεῖας ἠναγκασμένοι.

CAP. X.

VERS. 1-2. — **47** « Vitis frondosa Israel. » Ob populi sui multitudinem haud est dissimilis Israel viti palmitibus plurimis maximisque comanti. « Fructus ejus abundans. » Multitudo eorum quotidie augetur, multis inde nascentibus ob lautam felicitatem. « Juxta ubertatem fructuum suorum multiplicarunt altaria. » Hi tamen exuberantiam populi, quam Dei benedictione erant adepti, remunerati sunt grandi impietatis incremento : parem enim numero suo, in idolorum honorem altarium copiam exstruxerunt. « Quot erant terræ suæ bona, totidem statuit simulacra. » Multis terræ bonis fruenter, pro his simulacra honorandis idolis erexerunt. « Corda sua diviserunt. » Tantaque illorum erga idola exstitit devotionis insania, ut mens ipsorum circa idolorum studium varia fuerit, aliis hæc, aliis illa idola colentibus. « Nunc interibunt. » Justam perferent ob hæc punitionem. « Ipse suffodiet altaria eorum. » Etenim neglectus ab eis Deus omnia hæc subvertenda curabit, quæ impie ad idolorum cultum erexerant. « Male eveniet titulis eorum. » Hi quoque corrueant in destructionem.

πάντων τούτων, ἃ μετὰ ἀσεβείας ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων ἀνίστων θραπείᾳ. « Ταλαιπωρήσουσιν αἱ στήλαι αὐτῶν. » Ἀσθενήσουσι δὲ καχεῖναι καθαιρεθεῖσαι.

VERS. 3-5. — « Propterea nunc dicent : Non est rex nobis, quia non timuimus Deum. Rex autem quid faciet nobis? Loquens verba quasi prætextus, fœdus disponet. » Nunc enim inconsiderantiam suam agnoscent, qua regem sibi delegerunt præter Dei voluntatem : et quod omisso timore Dei, vanum quoddam et illegitimum regnum sibi constituerunt, adversus Davidis successionem juxta Dei promissum regnantem : ideoque et hoc ipsorum regnum deletum est, omnesque captivitati traditi ; nullumque **48** ipsis a rege suo emolumentum exstitit. Nihilominus hic (rex) fraudulentis verbis utens, improbum fœdus quoddam cum illis iniecit, nempe a Deo recedendi, et fabricatas a se juvenecas adorandi. « Orietur sicut gramen judicium in inculto agro. » Judicabit Deus facinus illorum iniquum, poenam tantam ob id eis imponens, ut efflorescat quodammodo, gravissimumque et terribile visurum sit Dei contra hos judicium : haud aliter quam repente natum in deserto solo gramen, multum statim incrementum capit. « Apud vitulum domus On morabuntur, qui habitant Samariam. » Assidebunt utique omnes cultis a se juvenecis, ingruentibus malis, opis alicujus illinc impetrandæ spe. « Quia luxit super eum populus ejus. » Sed nullam inde referet utilitatem : imo potius et ipsas lugebunt juvenecas, dum illarum destructionem spectant, terribilem enimvero, hostium manibus perpetrata. « Et quemadmodum illum irritaverant, gaudebunt super gloria ejus. » Multam hostes

ἐργάσεται κηδεμονίας, οὐ βουλευθέντας ἀκούσαι τε αὐτοῦ καὶ πρὸς μεταμέλειαν ἰδεῖν· ὑπὲρ ὧν δὴ τῇδε καχεῖσε περιάγειν τε καὶ πλανᾶσθαι ὑπὸ τῆς ἄγαν ἐνδεῖας ἠναγκασμένοι.

ΚΕΦ. Ι'.

Στίχ. α'-β'. — « Ἀμπελος εὐκληματοῦσα Ἰσραὴλ. » Διήλλαττεν οὐδὲν ὁ Ἰσραὴλ τῷ πλήθει κλήμασι πλείστοις τε καὶ μεγίστοις κομώσης ἀμπέλου. « Ὁ καρπὸς εὐθηνῶν αὐτῆς. » Καὶ ἐπεδίδοσαν καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς πλῆθος, (p. 72) πολλῶν ὄντων τῶν ἐξ αὐτῶν τικτομένων διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς εὐπραγίαν. « Κατὰ τὸ πλῆθος τῶν καρπῶν αὐτοῦ, ἐπλήθυνεν θυσιαστήρια. » Οἱ δὲ τὴν πολυπληθίαν, ἐν ἧπερ διὰ τῆς εὐλογίας καθίσταντο τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖθοντο ἀσεβείας ἐπιτάσει πολλῇ· ἀνάλογον γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ οἴκειου, ἐπὶ τιμῇ τῶν εἰδώλων ἀνίστων θυσιαστήρια. « Κατὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς αὐτοῦ, ὠκοδόμησε στήλας. » Καὶ πολλῶν ἀπολαύοντες τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀγαθῶν, στήλας ἀντ' ἐκείνων ἐπὶ θραπείᾳ τῶν εἰδώλων ἀνίστων. « Ἐμέρισαν καρδίας αὐτῶν. » Καὶ τοσαύτη τις ἦν αὐτῶν ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα μανία, ὥστε διαιρεῖσθαι τὴν διάνοιαν αὐτοῖς ἐν τῇ περὶ τὰ εἰδῶλα σπουδῇ, τῶν μὲν ταῦτα, τῶν δὲ ἐκεῖνα θεραπεύειν ἐσπουδαχότων. « Νῦν ἀφανισθήσονται. » Ὑπομενοῦσι δὲ δικαίαν ὑπὲρ τούτων τὴν ἀπώλειαν. « Αὐτὸς κατασκάψει τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν. » Ὁ γὰρ ἀμελούμενος παρ' αὐτῶν Θεὸς, αὐτὸς ἀνατροπὴν ἐργάσεται

ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων ἀνίστων θραπείᾳ. « Ταλαιπωρήσουσιν αἱ στήλαι αὐτῶν. » Ἀσθενήσουσι δὲ καχεῖναι καθαιρεθεῖσαι.

Στίχ. γ'-ε'. — « Διότι νῦν ἐροῦσιν· Οὐκ ἔστι βασιλεὺς ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἐφοβήθημεν τὸν Θεόν· ὁ δὲ βασιλεὺς τί ποιήσει ἡμῖν ; λαλῶν ῥήματα προφάσεις διαθήσεται διαθήκην. » Νῦν γὰρ αἰσθήσονται τῆς ἑαυτῶν ἀβουλίας, μεθ' ἧς ἐβλοντο βασιλεῖα παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ· (p. 73) καὶ ὅτι ὑπὲρ ὧν οὐ φοβηθέντες τὸν Θεόν, βασιλείαν ἀνέδειξαν κενὴν τινα καὶ παράνομον, ἀπεναντίας τῇ τοῦ Δαυὶδ διαδοχῇ κατ' ἐπαγγελίαν βασιλευούσῃ θείαν, ἀφήρηται μὲν αὐτῶν ἡ βασιλεῖα, αἰχμαλωσίᾳ δὲ παραδέδονται πάντες· κέρδος δὲ αὐτοῖς ἐκ τοῦ βασιλέως προσγέγονεν οὐδὲν· τούναντίον μὲν οὖν ἀπατηλοῖς χρησάμενος ῥήμασι, διαθήκην μοχθηρὰν τινα μετ' αὐτῶν ἐποίησατο· ὥστε ἀποστήναι μὲν τοῦ Θεοῦ, προσκυνεῖν δὲ ταῖς ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεῖσαις δαμάλεσιν. « Ἀνατελεῖ ὡς ἄγρωστις κρῖμα ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ. » Κρινεῖ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν παράνομον αὐτῶν τόλμαν, ὡς ἀνθῆσαι τε, καὶ μεγίστην τινὰ καὶ φοβεράν φανῆναι τὴν κατ' αὐτῶν γενομένην κρίσιν τοῦ Θεοῦ· οὐχ ἥττον ἢ ἄγρωστις ἀθρόον φυεῖσα πολλὴν ἐν χέρσῳ ποιήσαιο τὴν ἐπίδοσιν τὴν οἰκείαν. « Τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου ὦν παροικήσουσιν οἱ κατοικοῦντες Σαμάρειαν. » Προσεδρεύσουσι μὲν γὰρ ἅπαντες ταῖς θεραπευομέναις ὑπ' αὐτῶν δαμάλεσι τῶν κακῶν ἐπεληλυθότων, ἐλπίδι τοῦ τινὸς τυχεῖν βοηθείας ἐκεῖθεν. « Ὅτι ἐπένθησεν ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν. » Ὅνησιν δὲ ἐντεῦθεν δέξεται οὐδεμίαν· τούναντίον μὲν οὖν καὶ αὐτὰς πενθήσουσι τὰς δαμάλεις, (p. 74) τὴν καθαίρειν αὐτῶν ὁρῶντες φοβεράν τινα ταῖς τῶν πολεμίων γινομένην χερσίν.

« Καὶ καθὼς παρεπίκραναν αὐτὸν, ἐπιχαροῦνται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. » Πολλῇ μὲν γὰρ οἱ πολέμιοι χρήσονται κατὰ τῶν εἰδώλων τῇ ἀτιμίᾳ· πολλῆς δὲ τινος πλησθήσονται τῆς ἡδονῆς ὁρῶντες αὐτῶν ἀφρημένην τὴν δόξαν, ἣν τὸ πρότερον εἶχον ψευδῶς παρὰ τοῖς ἐσπουδακόσιν αὐτὰ θεραπεύειν· ὡς ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ· « Μὴ ἐπιχαρεῖσάν μοι οἱ ἐχθροί μου· » ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἡσθεῖεν, τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ἐκθάντα θεασάμενοι εἰς ἐμέ· οὕτως ἐνταῦθα λέγει τὸ, « Ἐπιχαροῦνται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ, » ἀντὶ τοῦ, Ἡσθήσονται ὁρῶντες αὐτὰ τῆς δόξης ἀφρημένα τῆς οἰκείας. « Ὅτι μετωκίσθησαν ἀπ' αὐτοῦ. » Πᾶσαν γὰρ αὐτῶν ἀφρημένην ὁρῶσιν τὴν δόξαν ἣν πρόσθεν εἶχον οὐ δικαίως.

Στίχ. 5-7. — « Καὶ αὐτὸν εἰς Ἀσσυρίους δῆσαντες, ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ. » Οἱ γὰρ δὴ πρότερον αὐτὰ θεραπεύειν δοκοῦντες, ἐπικειμένους τοὺς Ἀσσυρίους ὁρῶντες, ἅτε ἐκ χρυσοῦ κατεσκευασμένας τὰς δαμάλεις συντρίψαντές τε καὶ συνδήσαντες, ὡς ἂν εἰ χρυσὸν κοινὸν ἀποκομίζειν μέλλοντες ἀποίσουσιν ὥσπερ τι ξένιον τῷ βασιλεῖ τῷ Αἰγυπτίων, βοήθειαν εὐρέσθαι τινὰ προσδοκῶντες ἐκεῖθεν· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς πολλαχοῦ φαίνεται ὀνειδίζων ὁ προφήτης, ὅτι τὴν παρὰ τῶν Αἰγυπτίων βοήθειαν ἀνέμενον ματαίως. (p. 75) Τί δὲ γενήσεται; « Ἐν δόματι Ἐφραΐμ δέξεται αἰσχύνην. » Ὑπὲρ γὰρ τῆς δόσεως καὶ τῆς τοῦ ξενίου προσκομιδῆς, αἰσχυνθήσεται ὁ Ἐφραΐμ, ὡς οὐδὲν ὠφελήσας, ἀλλὰ μάτην τῇ σπουδῇ χρησάμενος ταύτῃ. « Ἐν τῇ βουλῇ αὐτοῦ αἰσχυνθήσεται Ἰσραὴλ. » Ἀποτεύξεται τῆς προσδοκίας ὡς εἰκὸς τῆς οἰκείας. « Ἀπέρριψε Σαμάρεια βασιλέα ἑαυτῆς ὡς φρύγανον ἐπὶ προσώπου ὕδατος. » Τῆς μὲν γὰρ μηχανῆς ἐκείνης καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποίσονται κέρως οὐδὲν· κρατηθήσονται αἰχμάλωτοι πάντες, ληφθέντος αὐτῶν καὶ τοῦ βασιλέως, ὃς δίκην φρυγάνων ἐν ὕδατι φερομένων ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ληφθεὶς, εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἀπαχθήσεται χώραν, ἀγόμενος ἥπερ ἂν τοῖς λαβοῦσι δοκῇ. « Καὶ ἐξαρθήσονται βωμοὶ ὧν, ἁμαρτήματα τοῦ Ἰσραὴλ. » Παύσεται ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπεία, δι' ὧν ἡμάρτανεν εἰς θεὸν ὁ Ἰσραὴλ. « Ἀκανθαὶ καὶ τρίβολοι ἀναθήσονται ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν. » Ἐν τῷ αὐτῷ γενήσεται ἐρημία, ὡς μηθενὸς ἐπιβαίνοντος, ἀκάνθας καὶ τρίβλους ἐν τοῖς τῶν θυσιαστηρίων εἶναι τόποις. « Καὶ ἐροῦσι τοῖς ὄρεσι, Καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς, Πέσετε εἰς ἡμᾶς. » Ἐπιθυμήσουσιν ὑπὸ τούτοις γεγονότες σύντομον ὑπομεῖναι τὴν ἀπώλειαν, (p. 76) ἢ τῶν κατὰ μέρος ἀνέχεσθαι τιμωριῶν.

Στίχ. 9-11. — « Ἀφ' οὗ οἱ βουνοὶ ἡμαρτον Ἰσραὴλ. » Ἐντεῦθεν αὐτοῖς καὶ ἡ περὶ τὸ ἁμαρτάνειν γέγονε σπουδὴ, ἐκ τοῦ τὸν θεὸν ἀφέντας περὶ τοὺς βουνούς καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἔχειν θεραπείαν. « Ἐκεῖ ἔστησαν. » Ἀλλὰ γὰρ παύεται αὐτῶν ἡ παρανομία διὰ τῆς τιμωρίας. « Οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐν τῷ βουνῷ. » Ἀφελεῖ γὰρ αὐτοὺς ἡ αἰχμαλωσία τῆς περὶ τοὺς βουνούς σπουδῆς· ὡς μηκέτι μὲν ἐν τῇ τῶν βουνῶν εὐρίσκεσθαι θεραπεία, ἡσυχολῆσθαι δὲ περὶ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας κακά. « Πόλεμος ἐπὶ τέκνα ἀδικίας ἦλθεν. » Ταῦτα γὰρ ἔσται ὑπὲρ ὧν ἡδίκουν, καὶ ἡσέβουν ἐπενεχθέντος αὐτοῖς τοῦ πολέμου τῶν

idolis facient ignominiam, multaque veluti redundabunt voluptate, dum ereptam his gloriam conspicient, quam antea, fallacem licet, habebant abs suorum adorantium studio. Sicut beatus ait David: « Ne supergaudeant mihi inimici mei²⁹; » ac si dicat: Ne jucundentur, dum suos adversus me successus vident. Ita hoc loco, « Gaudebunt super gloria ejus, » ponitur pro, Jucundabuntur videntes idola proprio honore spoliata. « Quia migraverunt ab eo. » Cunctam enim suam ablatam gloriam vident, quam immerito antea tenebant.

B VERS. 6-8. — « Atque ipsum alligantes tulerunt munera regi Jarim. » Qui antea colere idola videbantur, nunc irruptionem Assyriorum videntes, fabricatas auro juvencas conterent **49** atque colligabunt, ut tanquam profanum aurum deferant munus regi Ægyptiorum, aliquid inde opis sperantes. Id enim videtur eis sæpe exprobrare propheta, quod ab Ægyptiis auxilium frustra expectarent. Quid autem fiet? « In domo Ephraimus capiet ignominiam. » Propter oblationem munusque illud confundetur Ephraimus, nullo emolumento potitus, sed eo officio temere functus. « In consilio suo verecundabitur Israel. » Expectatione sua merito frustrabitur. « Abjecit Samaria regem suum sicut sarmentum super faciem aquæ. » Machinationis illius ac facinoris nullum referent lucrum; tenebuntur captivi omnes, rege quoque ipsorum capto: qui tanquam sarmenta in aquis agitata, ab Assyriis comprehensus in alienam asportabitur terram, hac illac circumductus prout victoribus libitum fuerit. « Et disperdentur aræ On, peccatum Israel. » Cessabit idolorum cultura, quorum causa peccavit Israel contra Deum. « Spinæ ac tribuli ascendent super altaria eorum. » In tanta erunt hæc solitudine, ut nemine jam accedente, spinæ ac tribuli in altarium locis futuri sint. « Et dicent montibus: Operite nos; et collibus: Cadite super nos. » Optabunt sub his sepulti compendiarium perpeti exitium, potius quam particulatim puniri.

D VERS. 9-11. — « Ex quo colles sunt, peccavit Israel. » Hinc eis exstitit peccandi voluntas, quia nempe Deo relicto, in collibus superstitionem idolorum exercebant. « Ibi steterunt. » Sed ecce scelus eorum desinit propter punitionem. « Non comprehendet eos in colle. » Scilicet eos captivitas a frequentandis collibus prohibebit: atque in collium religionibus jam non invenientur, captivitatis æumnis occupati. « Bellum **50** filiis iniquitatis supervenit. » Hæc illis evenient ob injustitiam atque impietatem, bellum inferentibus Assyriis. « Juxta desiderium eorum, corripiam eos. » Addu-

²⁹ Psal. xxxvii, 17.

cam eis itaque mala, quæ corripiendo sufficiant, a quibus eruditi propria peccata agnoscent. « Et congregabuntur super eos populi, cum corripientur propter duas iniquitates suas. » Grandem hostium multitudinem adversus eos congeram: corripiam eos quia et me neglexerunt, et idolis adhæserunt. « Ephraïmus vitula docta diligere contentionem. » Instar vitulæ resilientis, et superare domitores volentis, sic iste a Deo recessit, nec ipsi servitutis socio cedens. « Ego autem veniam super pulchritudinem colli ejus. » Omnem ei formositatem detraham, qua superbiebat. « Ascendam super Ephraïmum. » Tanquam vitulæ contentiosæ insistantam viribus meis. « Reticebo Judam. » Judam omitam, id est calamitatibus exerceri sinam, nullo auxilio suppeditato. Sicut est apud beatum Davidem: « Ne taceas a me³⁰, » id est, ne me omittas, dum asperis versor in rebus. « Roborabitur ei Jacob. » Ostendam vires meas universo Israeli: neque enim obscurum est, Jacob atque Israelis nominibus totam Judæorum gentem nuncupari, ex sui progenitoris duplici appellatione ita nominatam: qui antea dictus Jacob, post visionem Israel est appellatus. Sicut etiam apud beatum Davidem: « Elegit Davidem servum suum, sustulitque eum de gregibus ovium; et post fœtantes accepit eum; pascere Jacob servum suum, et Israelem hæreditatem suam^{30*}; » ambabus appellationibus Judaicam gentem sine dubio dicens.

προβάτων, ἐξόπισθεν τῶν λοχευομένων προσελάβετο αὐτόν, ποιμαίνειν Ἰακώβ τὸν δοῦλον αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. » ἀμφοτέραις ταῖς προσηγορίαις τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος εἰρηκότι σαφῶς.

VERS. 12-15. — « Seminate vobis ad justitiam, metite ad fructum vitæ. » Facite ergo omnimodæ justitiæ opera; ex his enim seminibus fructum vitæ metere licet. « Accendite **51** vobis scientiæ lumen. » Dum tempus habetis, veritatis scientiam acquirite: ante punitionis tempus, quantum fieri poterit, pœnitentia redimite malorum perpersionem. « Quærite Dominum, donec vobis veniant fruges justitiæ. » Omni cura id satagite quod Deo placet, ut vobis justitiam lucrari contingat. « Cur dissimulastis impietatem, et fructum ejus vindemiastis, fallacem fructum comedistis? » Desinite facere qualia olim egistis, dissimulantes reticentesque in tanta quæ fiebat impietate, cum contra ei irascendum fuisset, ex qua fructum errore ac nocumento plenum carpsistis. « Quia sperasti in

A Ἀσσυρίων. « Παιδεύσω αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου. » Ἐπάξω τοίνυν αὐτοῖς κακὰ παιδεύειν αὐτοὺς ἀρκούντως δυνάμενα· δι' ὧν παιδευθέντες αἰσθήσονται τῆς ἑαυτῶν κακίας. « Καὶ συναχθήσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοὶ ἐν τῷ παιδεύεσθαι αὐτοὺς ἐν ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν. » Πολὺ γὰρ πολεμίων πλῆθος ἐπ' αὐτοὺς ἀθροίσω, παιδεύω αὐτοὺς ὑπὲρ ὧν ἐμοῦ τε ἡμέλουν, καὶ τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον. « Ἐφραΐμ δαμαλὶς δεδιδραγμένη ἀγαπᾷν νεῖκος. » Δίχην δαμάλειως ἀποσχιρτώσης καὶ κατακρατεῖν τῶν δαμαζόντων ἐθελούσης, οὕτως ἀφιστάμενος τοῦ Θεοῦ καὶ οὐκ εἰκὼν τῷ συζύγῳ τῆς δουλείας. « Ἐγὼ δὲ ἐπελεύσομαι ἐπὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτῆς. » Πᾶσαν αὐτῆς ἀφελῶ τὴν εὐπρέπειαν, ἐφ' ἣ μέγα ἐφρόνει. (p. 77)

B Ἐπιβιβῶ τῷ Ἐφραΐμ. » Ὡς ἀνελὶ δαμάλειως ἐριστικῆς ἐπιθήσομαι κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐμήν. « Παρασιώπησομαι τὸν Ἰούδαν. » Παραπέμψομαι Ἰούδαν ἐν κακοῖς ἐξεταζόμενον, οὐδὲ μίαν αὐτῷ νέμων βοήθειαν· οἶόν ἐστι παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ, « Μὴ παρασιώπησης ἀπ' ἐμοῦ, » ἀντὶ τοῦ, Μὴ παραπέμψῃ τὰ κατ' ἐμὲ, ἐν χαλεποῖς ἐξεταζόμενον πράγμασιν. « Ἐνισχύσει αὐτῷ Ἰακώβ. » Ἐπιδείξομαι τὴν ἰσχύν τὴν ἐμήν παντὶ τῷ Ἰσραὴλ· οὐ γὰρ ἄδηλον ὅτι καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ τὸ ἔθνος ἅπαν καλεῖται τῶν Ἰουδαίων, ἐκ τοῦ προπάτορος αὐτῶν ἀμφοτέραις ὀνομαζόμενον ταῖς προσηγορίαις· ὅς λεγόμενος πρότερον Ἰακώβ, μετὰ τὴν ὀπτασίαν Ἰσραὴλ ἐπεκλήθη· ὡς καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ· « Ἐξελέξατο Δαυὶδ τὸν δοῦλον αὐτοῦ, καὶ ἀνέλαθεν αὐτὸν ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν

C Στίχ. 1β'-1ε'. — « Σπεύρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, καὶ θερίσατε εἰς καρπὸν ζωῆς. » Πράττετε τοίνυν ἅ πάσης δικαιοσύνης ἐστὶν ἔργα· (p. 78) ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων σπερμάτων ἐνεστι ζωῆς θερίσαι καρπόν. « Φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως. » Ἔως ἔστι καιρὸς, τῆς ἀληθείας μετέλθετε τὴν γνῶσιν, πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς τιμωρίας, ἐν ᾧ δυνατόν μεταμεληθέντας, κερδᾶναι τῶν κακῶν τὴν πείραν. « Ἐκζητήσατε τὸν Κύριον ἕως τοῦ ἐλθεῖν ὑμῖν γεννήματα δικαιοσύνης. » Φροντίδα πᾶσαν ποιήσασθε τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων, ὡς ἂν προσγένοιτο ὑμῖν καρπώσασθαι τὴν δικαιοσύνην. « Ἴνα τί παρεσιώπησατε ἀσέβειαν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς ἐτρυγήσατε, ἐφάγετε καρπὸν ψευδῆ; » Παύσασθε δὴ τοῦ τοιαῦτα ποιεῖν· ὅποια δὴ τὸ πρότερον ἐποιεῖτε, παραπεμπόμενοι τε καὶ ἡσυχάζοντες ἐπὶ ἀσεβείᾳ γιγνομένη τοσαύτῃ, δέον ἀγανακτεῖν ἐπ' αὐτῇ, ἥς τὸν καρπὸν ἐχομίσασθε ἀπάτης καὶ βλάβης μεστόν. « Ὅτι ἤλπισας ἐν τοῖς ἄρμασί(10) σου, ἐν πλήθει δυνάμεών σου· καὶ ἐξαναστήσεται

³⁰ Psal. xxvii, 1. ^{30*} Psal. lxxvii, 76.

(10) Animadvertamus præclaram lectionem ἄρμασι, curribus, quam reapse requirit versiculi contextus et mos biblicus geminandi sententiam in hemistichiis. Confirmatur hæc lectio curribus ab Arabico interprete in Polyglottis, necnon ab Italica vetere, et a. Gr. Alex. et Barber. apud Sabaterium. Attamen ipse codex celeberrimus Vat. 1209, cum ejus Romana editione, et communi Græco textu, habent ἀμαρτήμασι, peccatis. Veteres autem versiones

atque ipse Hebraicus textus, plus minus ad Græcam communem lectionem accedunt. Sed et aliam varietatem non reticebimus. Retro enim p. 44, v. ult. in textu biblico erat σκοπόν, prout vulgo in editionibus Græcis; at Mopsuestenus in commentario demonstrabat se legisse σῦχον ficum, quam verissimam Mopsuesteni lectionem confirmant Italica Lat. vet. ficum, vulgata Lat. prima poma ficulneæ, et sic Orientales variarum linguarum textus.

ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ τετειχισμένα σου ἀφανισθήσεται. » Σὺ μὲν γὰρ ᾧ σου τὴν δύναμιν ἀρκεῖν σοι τὴν οἰκίαν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἐναντίων πόλεμον· πρὸς τοὺναντίον δὲ πάντα ἐκθέβηκεν, ἀπώλειας κατεχούσης πάντα τὸν λαόν, ὡς καὶ τὰς τετειχισμένας καθαιρεθῆναι πόλεις. « Καθὼς ἠφανίσθη ὁ ἄρχων Σαλμανὰ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἀρβεὴλ ἐν ἡμέραις πολέμου· (p. 79) μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισαν· οὕτως ποιήσω ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ, ἀπὸ προσώπου τῆς κακίας ὑμῶν. » Ὅποιον γὰρ δὴ τότε ὑπέμειναν ἀφανισμὸν ἐκεῖνοι, βαρυτάτου μὲν αὐτοὺς (sic) ἀφανισμοῦ γεγονότος καὶ τοῦ πολέμου, ἀναιρεθέντων δὲ σὺν τοῖς τέκνοις τῶν γεννησάντων· τοιοῦτον ὑπομεινεῖτε καὶ νῦν ὑμεῖς οἱ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀνάλογον τῆς κακίας ὑμῶν δεχόμενοι τιμωρίαν· ἔοικε δέ τι λέγειν μετὰ πολλῆς ὁμότητος παρ' αὐτῶν γεγονὸς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον· οὗ γνωρίμου τυγχάνοντος αὐτοῖς ὡς εἰχὸς ἐποίησατο μῆνιν· ὅτι Οἷα δὴ πεποιήκατε τότε δι' ὑπερβάλλουσιν κακίαν, τοιαῦτα πείσεσθε νῦν ὑμεῖς δικαίως.

ΚΕΦ. ΙΑ'.

Στίχ. α'-δ'. — « Ὁρθροῦ ἀπερῶριψαν. » Μετὰ πολλῆς πεσοῦνται τῆς ταχύτητος. « Ὡς ὀρθρος (11) ἀπερῶριψεν βασιλεὺς Ἰσραὴλ. » Δίχην ὀρθρου πρὸς ὀλίγον φανέντος, εἶτα παυσομένου, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν πεσεῖται. (p. 80) « Διότι νήπιος Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἠγάπησα αὐτόν· καὶ ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα αὐτούς, οὕτως ὄχοντο ἀπὸ προσώπου μου· αὐτοὶ τοῖς Βααλὶμ ἔθυσον καὶ τοῖς γλυπτοῖς ἔθυμιών. » Νήπιον καλεῖ τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν Αἰγύπτου καιροῦ, ὁπνίκα συνεστάναι τε καὶ τῆς ἐπιμελείας ἤρξατο τυγχάνειν τῆς θείας. Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶν, εὐθὺ καὶ κατὰ πρῶτας ἀρτι συνίστασθαι ἀρξαμένων πολλὴν ἐποίησάμην τὴν πρόνοιαν, ὥστε αὐτοὺς καὶ ἐκσπᾶσαι τῆς Αἰγύπτου· οἱ δὲ ἀνάλογον τῇ περὶ αὐτοὺς ἀγάπῃ τε καὶ ἐπιμελείᾳ τὴν ἑαυτῶν ἐπεδείξαντο κακίαν, εὐθὺς ἀποστάντες ἐμοῦ, καὶ τραπέντες ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ δὴ καὶ τοῖς εἰδώλοις ἄπασαν τὴν ἐμοὶ προσήκουσαν νείμαντες σπουδὴν. « Καὶ ἐγὼ συνεπόδισα τὸν Ἐφραῖμ. » Καίτοι γε διεσπαρμένους ὑπὸ τῶν κακῶν κατὰ τὴν Αἰγύπτου, ἐγὼ διὰ τῆς ἐπιμελείας τῆς ἐμῆς εἰς ταῦτόν συνήγαγον. « Καὶ ἀνέλαβον αὐτόν ἐπὶ τὸν βραχίονά μου. » Καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτόν κατὰ τὴν δύναμιν ἠξίωσα τὴν ἐμὴν. « Καὶ οὐκ ἔγνωσαν ὅτι ἴαμαι αὐτούς. » Οἱ δὲ ἐπιγνῶναί με τὸν τοσοῦτον αὐτοὺς ἀπαλλάξαντα κακῶν, οὐκ ἐβουλήθησαν. « Ἐν διαφθορᾷ ἀνθρώπων εἴλχυσα αὐτούς, ἐν δεσμοῖς ἀγαπήσεώς μου. » Οὐδ' ὅτι κατὰ τὸν νόμον ἀνθρώπων διαφθείρεσθαι μέλλοντας ἐξέσπασα πάντας αὐτούς, ἀπορρήτως τῇ ἀγάπῃ συσφίγγας τῇ ἐμῇ. « Καὶ ἔσομαι ὡς ραπίζων ἀνθρώπων ἐπὶ τὴν σιαγόνα αὐτοῦ. » Οὕτω βαρείας αὐτοῖς ἐποίησω τὰς πληγὰς καὶ τὰς τιμωρίας ἀντὶ τῆς ἀφροσύνης ταύτης, ὥσπερ οὖν βαρὺ κατὰ προσώπου δέχεσθαι φερομένας πληγὰς. « Ἐπιβλέψομαι πρὸς αὐτόν, καὶ δυνήσομαι αὐτῷ. » (p. 81) Τρέψω γὰρ ἐμαυτόν ὅλον εἰς τιμωρίαν αὐτοῦ, ἵνα τούτῳ γ' οὖν, γνοίῃ τὴν ἰσχὺν τὴν ἐμὴν.

Στίχ. ε'-ζ'. — « Κατόκησεν Ἐφραῖμ Αἰγύπτου· καὶ Ἀσσοὺρ αὐτὸς βασιλεὺς αὐτοῦ. » Αὐτοὶ μὲν γὰρ φυγάδες ἐπὶ τὴν Αἰγύπτου ἀπελεύσονται, οἰόμενοι τῶν Ἀσσυρίων κερδαίνειν τὴν ἔφοδον· ὀνήσουσι δὲ οὐδέν· ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἐμοὶ δοκοῦν κατακρατήσουσι

A sufficere tibi vires tuas ad hostile bellum; sed omnia contra evenerunt, quia populum universum corripuit perniciēs; in tantum ut cunctæ etiam munitæ civitates sint deletæ. « Sicut vastatus fuit Salmāna in domo Arbelis belli tempore, matre super filios allisa: sic faciam vobis, domus Israelis, a conspectu malitiæ vestræ. » Quale tunc pertulerunt illi excidium, gravi facta ruina ac bello, interfectis una cum liberis genitoribus, tale nunc quoque nunc experiemini, o filii Israelis, congruum malitiæ vestræ luentes supplicium. Videtur autem dicere insignem aliquam sævitiam per illud tempus ab illis actam, de qua ipsis cognita, ut credendum est, facit mentionem: nempe dicens, Qualem tunc perpetrastis summam nequitiam, talem nunc ultionem merito patiemini.

CAP. XI.

VERS. 1-4.—**52** « Mane abjecti sunt. » Valde velociter cadent. « Ceu matutinum tempus abjectus fuit rex Israelis. » Velut mane brevi apparens, et mox desinens, ita rex eorum cadet. « Quia puer Israel, et ego dilexi eum. Et ex Ægypto vocavi eos, sic abierunt a facie mea: ipsi Baalim immolabant, et sculptilibus adolebant. » Puerum appellat Israelem, a tempore quo fuit in Ægypto, cum in populum exerescere cœpit, et cura divina frui. Ego, inquit, statim et tunc primum incipientis consistere multam gessi providentiam, ita ut etiam Ægypto extraxerim: illi autem æqualem amoris meo ac patrocinio suam exprompserunt nequitiam, statim a me discedendo, et ad vitium declinando, totumque suum, quod mihi debebant, studium idolis impendendo. « Et ego colligavi Ephraimum. » Dispersos sub æurnis per Ægyptum, ego cura mea in unum congregavi. « Suscepique eum in brachium meum. » Congrua meæ potentiae tutela dignatus sum. « Et non cognoverunt quod sanarem eos. » At ipsi me, qui tantis eos liberavi malis, agnoscere noluerunt. « In corruptela hominum traxi eos vinculis charitatis meæ. » Cum lege hominum perituri fuissent, eripui ipsos omnes, arcano modo amoris meo copulans. « Eroque velut exalapans hominem in maxilla ejus. » Tam graves illis imponam plagas et castigationes propter hanc insaniam, quam molestum est recipere in faciem inflictas verberationes. « Respiciam ad eum, eique D valebo. » Totum me convertam ad castigationem ejus, ut sic certe fortitudinem meam cognoscat.

53 VERS. 5-7. — « Habitavit Ephraimus in Ægypto, Assyrius ipse rex ejus fuit. » Ipsi quidem profugi ad Ægyptum ibunt, putantes se Assyriorum incursionem vitare, sed hilum non proficient: etenim me volente, omnino illis potentur Assyrii.

(11) Deest in Bibliis ὡς ὀρθρος. Attamen et interpunctio codicis, et commentarius ad Biblia referunt.

Cur vero patientur hæc? « Quoniam noluerunt A
converti. » Quia firmiter in malitia sua perseve-
rarunt, nullam præ se ferre mutationem volentes.
« Et debilitatus est gladio in civitatibus suis, et
cessavit manibus suis. » Itaque pugnando cum
hostibus nihil valebunt, neque ullam salutis par-
tem civitatibus suis conferent: quia arma omnia
omnisque apparatus bellicus, invalidus superva-
cuusque videbitur, me resistente ob eorum nequi-
tiam, pœnæque causa adducente ipsis Assyrios.
« Et comedent de cogitationibus suis. » Consilio-
rum suorum fructum capient, digno affecti suppli-
cio. « Et populus ejus suspensus in incolatu suo. »
Non enim manebunt in proprio incolatu, neque
tutum sibi habitaculum habebunt, quoniam eos
omnes tanquam pendulos nullamque basim haben-
tes, subito corripiens Assyrius in captivitatem abi-
get. « Et Deus super pretiosa ejus irascetur, et non
exaltabit eum. » Quidquid apud eum pretiosum
est, et affectu dignum videtur, hoc Deus furere
suo destruet, donec ad extremam miseriam cunctos
redigat.

δοκεῖ, τοῦτο ὁ Θεὸς ἀφανιεῖ τῷ θυμῷ τῷ οικείῳ·
γεῖν.

VERS. 8, 9. — « Quid tibi faciam, Ephraime?
protegam te Israel? » Quid a me tibi fieri oportet
ob talia tantaque mala? Ferrene opem in maxi-
mis malis constituto? « Quid tibi faciam, Ephraime?
Sicut Adamæ tibi faciam, et sicut Seboimo. » C
Auxilio certe te dignum non judico; contra vero
dignum tibi impositum iri supplicium cognosco,
si catastrophem illam patieris, quæ Sodomæ, Go-
morrhæ, et Adamæ et Seboimo 54 contigit.
« Conversum est cor meum, pariter conturbata est
pœnitudo mea: non agam secundum iram furoris
mei, non sinam deleri Ephraim. » Sed enim
quanquam vos apprime dignos pœna hujusmodi
esse comperio, meam de vobis sententiam muto;
et conturbatus quodammodo a calamitate vestra,
ad pœnitentiam trahor, ut a furore deinceps de-
sinam, neque vos sinam supremo exitio interire.
« Quoniam Deus ego sum, et non homo in medio
tui. » Deus quippe sum omnium creator, et re-
rum omnium tanquam mearum tutor: neque ulla-
tenus vestri similis et illorum qui inter vos ver-
santur. « Sanctus, et non ingrediar civitatem. »
Ego alienus sum humanis cunctis rebus ac supe-
rior: non dego in urbibus humano more, neque
illic incolatum vobiscum tenere soleo. Quamobrem
neque voluntatum vestrarum sum particeps, neque
malitiæ in qua vivere satagitis. Nam contra po-
tius, etiamsi debitum subituri eratis supplicium,
per summam tamen misericordiam do operam ut
id nequaquam patiamini.

γὰρ καὶ δικαίαν ὑπέχειν μέλλοντες τιμωρίαν, ἀπαλλάττειν δι' ὑπερβολὴν ἐλέους τοὺς πάσχοντας προ-
άγομαι ταύτης.

VERS. 10-12. — « Post Dominum ambulabunt. »
Prædictæ veluti Dei locutioni hoc subtextit addita-
mentum propheta, ita ferme dicens, oportere in

πάντως αὐτῶν ἐκεῖνοι. Ταῦτα δὲ πείσονται διὰ τῆ;
« Ὅτι οὐκ ἠθέλησαν ἐπιστρέψαι. » Ἐπειδὴ ἀνένδοτοι
μεμενήκασιν ἐν τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ, μεταβολὴν οὐδὲ
μίαν ἐπιδείξασθαι βουλευθέντες. « Καὶ ἡσθένησεν ἐν
ρόμφαίᾳ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ, καὶ κατέπαυσεν ἐν
ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. » Τοιγαροῦν οὐδὲν ἰσχύσουσι μα-
χόμενοι πρὸς τοὺς πολεμίους, οὐδὲ τινα παρέξουσι
ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι σωτηρίαν· ἐπειδὴ πάντα τὰ ὄπλα,
καὶ πᾶσα παρασκευὴ πολεμικὴ ἄτονος καὶ περιττὴ
φανεῖται, ἀντιπράττοντος μὲν αὐτοῖς ἐμοῦ διὰ τὴν
αὐτῶν κακίαν, ἐπάγοντος δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τιμωρίᾳ τοὺς
Ἀσσυρίους. « Καὶ φάγονται ἐκ τῶν διαβουλίῶν αὐ-
τῶν. » Τῶν οικείων βουλευμάτων ἀπολαύσουσι, τι-
μωρίαν ὑπομένοντες ἀξίαν. « Καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπι-
κεκραμένος ἐκ τῆς κατοικίας αὐτοῦ. » Οὐ γὰρ με-
νοῦσιν ἐπὶ τῆς οἰκήσεως τῆς ἰδίας, οὐδὲ ἀσφαλὲς τὸ
κατοικητήριον ἔξουσι τὸ αὐτόθι· ἐπειδὴ πάντας αὐτοὺς
ὥσπερ ἐκχρεμίζεις ὄντας, καὶ οὐδὲ μίαν ἔχοντας βάσιν,
ἄθρόον συνσρπάσας ὁ Ἀσσύριος εἰς αἰχμαλωσίαν
ἀπάξει. (p. 82) « Καὶ ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ τίμια αὐτοῦ
θυμωθήσεται, καὶ οὐ μὴ ὑψώσῃ αὐτόν. » Πᾶν γὰρ ὁ τί
ποτε παρ' αὐτῷ τίμιόν τε καὶ σπουδῆς ἄξιον εἶναι
ὥστε πρὸς τὴν ἐσχάτην ταπεινώσιν ἅπαντας ἀγα-

Στίχ. η', θ'. — « Τί σε διαθῶ, Ἐφραῖμ; ὑπερασπιῶ
σου, Ἰσραὴλ; » Ἀλλὰ γὰρ τί με προσῆκεν ἐπὶ τοσού-
τοις καὶ τηλικούτοις κακοῖς διαπράξασθαι περὶ σέ;
βοηθῆσαι σοι ὡς ἐν μεγίστοις ἐξεταζομένῳ κακοῖς;
« Τί σε διαθῶ, Ἐφραῖμ; ὡς Ἀδαμα θήσομαι σε καὶ
ὡς Σεβοεὶμ. » Ἀλλ' ἐκεῖνου γε οὐκ ὄντα σε ἄξιον
τυχεῖν εὐρίσκω· τούναντίον μὲν οὖν ἐκ τῶν πεπρα-
γμένων δικαίαν ἐπαχθησομένην σοι τιμωρίαν εὐρί-
σκων, εἰ τὴν καταστροφὴν ὑπομείνεις ἢ ὑπερ Σό-
δομά τε καὶ Γόμορα καὶ Ἀδαμα καὶ Σεβοεὶμ γενέσθαι
τότε συνέβη. « Μετεστράφη ἡ καρδίᾳ μου, ἐν τούτῳ
συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου· οὐ μὴ ποιήσω κατὰ
τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ
ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραῖμ. » Ἀλλὰ γὰρ καὶ σφόδρα
ταύτης ὑμᾶς ὄντας ἀξίους εὐρίσκων τῆς τιμωρίας,
μεταθέδλημαι τὴν διάνοιαν ἐφ' ὑμῖν, καὶ συνετα-
ραγμένος πως τῇ ὀφει τῆς ὑμετέρας συμφορᾶς, πρὸς
μεταμέλειαν ἔλκομαι, ὥστε με ἀποστῆναι μὲν τοῦ
θυμοῦσθαι λοιπὸν, (p. 83) μὴ ἀνέχεσθαι δὲ καταλιπεῖν
D ὑμᾶς ἀφανισμῷ παντελεῖ παραδιδομένους. « Διότι
Θεὸς ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος ἐν σοί. » Θεὸς γὰρ
εἰμι ὁ πάντα τε πεποιηκώς, καὶ πάντων ὡς οικείων
κηδόμενος ἔργων, κατ' οὐδὲν ὑπάρχων παραπλήσιος
τοῖς καθ' ὑμᾶς τε καὶ ἐν ὑμῖν στρεφομένοις. « Ἅγιος,
καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. » Ἐγὼ γὰρ ἀπῆλ-
λαγμαί τε καὶ ὑπέρχομαι πάντων τῶν ἀνθρωπίνων
πραγμάτων· οὐκ ἐν πόλεσι διάγων κατὰ νόμον ἄν-
θρώπων, οὐδὲ τὰς αὐτόθι διατριβὰς μεθ' ὑμῶν εἰθι-
σμένος ποιεῖσθαι· ὅθεν οὐδὲ κοινωνῶ τῆς γνώμης
ὑμῖν καὶ τῇ κακίᾳ ἣ συζῆν ἐσπουδάκατε· τούναντίον

Στίχ. ι'-ιβ'. — « Ὅπισω Κυρίου πορεύονται. »
Ὡς ἐπὶ τῇ προκειμένῃ τοῦ Θεοῦ φωνῇ τὴν ἐπαγω-
γὴν ὁ προφήτης πεποιήται ταύτην, τοιοῦτό τι λέγων,

ὅτι Ἐπεσθαι δὴ λοιπὸν προσήκει τῷ τοιούτῳ, καὶ πάντα πράττειν κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ οὕτως ἡμέρῳ τε ὄντι καὶ φιλανθρώπων περὶ ὑμᾶς. « Ὡς λέων ἐρεύξεται, καὶ ἐκστήσονται τέκνα ὑδάτων. » Εἰ γὰρ δὴ τοιοῦτους παράσχοιμεν ἑαυτοὺς, δίκην λέοντός τινος φοβεροῦ τοῖς κτήνεσιν, ἐξοίσει τὴν οἰκίαν φωνὴν ἐπὶ πάντας ἐκείνους, οὓς δίκην ὑδάτων ὑμῖν κατὰ τὸ πλῆθος τὸ οἰκεῖον ἐπεληλυθότας, εἰς ἑκστασιν πάντας καταστήσει τῷ φόβῳ τῷ οἰκειῷ. (p. 84) « Καὶ ἤξουσιν ὡς ὄρνεον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὡς περιστερὰ ἐκ γῆς Ἀσσυρίων· καὶ ἀποκαταστήσω αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, λέγει Κύριος. » Πανταχόθεν γὰρ αὐτοὺς ἐπανάξειν, τῆς κατεχούσης ἀπαλλάξας αἰχμαλωσίας, καὶ τοὺς τε παρὰ Ἀσσυρίοις αἰχμαλώτους, τοὺς τε ἐν Αἰγύπτῳ τε φυγάδας, δίκην ὀρνέων ἀποκαταστήσειν πάντας εἰς τὰ οἰκεῖα ὁ Θεὸς ὑπισχνεῖται. « Ἐκύκλωσέ με ἐν ψεύδει Ἐφραΐμ, καὶ ἐν ἀσεβείᾳ οἶκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα· νῦν ἔγνω αὐτοὺς ὁ Θεός· καὶ λαὸς ἅγιος κληθήσεται Θεοῦ. » Πρότερον μὲν γὰρ ἐπειδὴ πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἀποκλίναντες θεραπείαν ἐν ἀσεβείᾳ διήγον ἅπαντες, οὐδένα τὸν περὶ ἡμᾶς ποιούμενοι λόγον, ἀναγκαίως αὐτοὺς τοῖς κακοῖς περιέβληκα ἐκείνοις· μεταμελομένους δὲ καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδόντας, οἰκειώσομαι ἅπαντας (τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Ἐγὼ αὐτοὺς »)· καὶ ἐξ αὐτῶν ἔμοι φανήσονται τῶν πραγμάτων ὄντες, ἅτε τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν διὰ τῆς ἐμῆς ἀξιούμενοι βοηθείας· τὰ μὲν δὴ παρ' ἐμοῦ τοιαῦτα παρέχειν ἔτοιμος ἐγώ. Τί δέ;

ΚΕΦ. ΙΒ'.

Στίχ. α'-δ'. « Ὁ δὲ Ἐφραΐμ πονηρὸν πνεῦμα. » Ἵνα εἴπῃ, προαίρεσις μοχθηρά· πνεῦμα γὰρ πολλαχοῦ καλεῖ τὴν προαίρεσιν· ὡς τὸ, « Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν »· καὶ, « Πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἰγκάτοις μου. » Καὶ Χαλεβ ὁ τοῦ Ἰεφονί, (p. 85) καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ὅτι « Ἐγενήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ. — Ἐδίωξε καύσωνα ὅλην τὴν ἡμέραν. » Διηνεκῶς γὰρ ἐπετέλει τοιαῦτα, ἃ καύσωνος δίκην λυμαينوμένου τοῖς καρποῖς, ἐπάγειν αὐτοῖς ἦν αὐτάρχη τὴν φθοράν. « Κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθουναν. » Καὶ πλῆθος εἰδώλων κατεστήσαντο ἀνωφελῶν παντελῶς καὶ βλάβης μεγίστης αἰτίων. « Καὶ διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων διέθετο, καὶ ἔλαιον (12) εἰς Αἰγύπτου ἐνεπορεύετο. » Εἶτα κακοῖς ὑπὲρ τούτων περιπεπτωκώς, ποτὲ μὲν δι' Ἀσσυρίων, ποτὲ δὲ δι' Αἰγυπτίων ἠλπίζεν ἀγαθοῦ τινος τεύξεσθαι· καὶ πρὸς ἐκείνους μὲν φιλίας συνθήκας ἐβούλετο ποιεῖσθαι, παρὰ δὲ τούτου συμμαχίαν ἥτει· ὠφελεῖτο δὲ ἐξ ἀπάντων τούτων οὐδέν. « Καὶ κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς Ἰούδαν τοῦ ἐκδικῆσαι τὸν Ἰακώβ. » Ὁ γὰρ Θεὸς αὐτὸς ἔχει διὰ τῶν πραγμάτων κριθησόμενος πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐκδικῶν τὰ μὴ δεόντως αὐτοῖς πεπραγμένα· τὸν Ἰακώβ γὰρ κἀνταῦθα λέγει τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, ὅπερ οὖν καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν τοῦ προπάτορος αὐτῶν ὀνομασίαν, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐδείξαμεν· ὅθεν ἐπάγει· « Κατὰ τὰς ὁδοὺς

A posterum Deum sectari, atque omnino agere secundum Dei beneplacitum tam erga vos clementis atque benigni. « Quasi leo rugiet, et formidabunt filii aquarum. » Si tales nosmet exhibuerimus, ipse more leonis bestiis terribilis, vocem suam emittet contra illos omnes, qui ritu aquarum multitudine sua ingruunt, eosque attonitos omnes terrore suo faciet. « Et venient quasi avis ex Ægypto, et quasi columba de terra Assyriorum : et collocabo eos in domibus suis, dicit Dominus. » Undique enim se eos redacturum, a captivitatis pressura liberos, tum qui apud Assyrios erant captivi, tum **55** qui in Ægyptum profugerant : avium instar cunctos ad priora revocaturum promittit Deus. « Circumdedit me mendacio Ephraïmus, et impietate domus Israelis ac Judæ. Nunc novit eos Deus, et populus sanctus vocabitur Dei. » Antea quidem, quoniam ad falsitatem atque idolorum obsequium impie omnes declinaverant, nullum mei respectum habentes, necessario eos malis illis irretivi : sed nunc resipiscentes, et melioris frugis studiosos, familiares mihi omnes faciam. Id enim valet locutio illa, « Novi eos. » Et quidem in numero esse meorum, facta ipsa docebunt, quoniam tot tantaque bona me adjuvante assequentur. Certe ad huiusmodi ipsis exhibenda beneficia paratus sum. Quid porro?

C

CAP. XII.

VERS. 1-4. — « Ephraïmus autem malus spiritus. » Mala nimirum voluntas : nam spiritum sæpe appellat voluntatem ; veluti : « Spiritus fornicationis decepit eos ³¹ ; » et, « Spiritum rectum innova in visceribus meis ³² ; » Et Chaleb Jephoni filius, et Jesus Navi, quoniam « spiritus alius fuit in illo ³³. » — « Persecutus est æstum tota die. » Semper enim talia agebat, quæ more æstus frugibus noxiæ, afferre ipsis perniciem poterant. « Inania et vana multiplicaverunt. » Magnum numerum idolorum constituerunt, inutilium prorsus, imo maximi detrimenti causam præbentium. « Et fœdus cum Assyriis inibat, et oleum in Ægypto mercabatur. » Deinde in hæc mala conjectus, modo ab Assyriis, modo ab Ægyptiis sperabat boni aliquid consequi : et cum illis quidem amicitia fœdus jungere volebat, ab his autem belli societatem petebat : sed nihil ab his omnibus est consecutus. « Et iudicium Domini cum Juda, ut ulciscatur **56** Jacob. » Deus ipse venit, factis utique iudicium de illis peracturus, et quæ præter officium egerunt vindicaturus. Nam Jacob hoc quoque loco dicit universam Judæorum gentem, quæ et Jacob et Israel appellabatur, de sui progenitoris nomine, ut jam in superioribus diximus. Unde addit : « Juxta vias ejus, et juxta adinventiones ejus reddet ei. » Pro eo ac

³¹ Ose. iv, 12. ³² Psal. l, 12. ³³ Num. xiv, 24 ; xxvii, 18.

(12) Cod. ἔλεον.

dicat : se congruam peccatis eorum poenam imposurum. Deinde et progenitoris exemplo, horum redarguit improbitatem. « In utero supplantavit fratrem suum. » Profecto ille ante etiam natiuitatem portendit eo corporis motu fraudem, qua affectaturus erat primogeniti jura. « Et in laboribus suis valuit erga Deum. » Multos perpressus labores ac fraudes, non sustinuit a Dei benevolentia recedere. « Et viribus valuit cum angelo (luctari), et potens fuit. » Fratris insidias suspicans, visione angeli dignatus fuit, cum quo luctari visus, potens apparuit. Ac res illius ita se habuerunt. Quid vero ejus posterii? « Fleverunt, et me deprecari sunt. » In luctu omnes versantur, precibusque nituntur ærumnas avertere, quibus ob suam impietatem premuntur. Quænam est hæc? « In domo On invenerunt me. » Idolorum cultui vacabant, nomine meo colentes illa quæ huic appellationi jus nullum habebant. Illic, inquam, quasi præsentem me colebant, qui aberam. Ergo dictio, « In domo On me invenerunt, » ponitur pro : Quasi ibi me præsentem invenissent, quem coli ab ipsis tanquam Deum oportebat, interim idolo exhibebant appellationem simul et honorem Dei. « Et ibi facta sunt verba ad eos. » Sententiam illic propter impie facta justam audierunt.

VERS. 5-8. — « Et Dominus Deus omnipotens erit memoriale ejus. » Sed enim in talia incidet, unde verum Deum cognoscere discet, ejusque maximam omni tempore memoriam retinebit, **57** qui et ipsos creavit, et beneficiis continuis persecutus est, et nunc etiam criminibus impios castigando nititur ad meliorem frugem convertere. « Et tu ad Deum convertere, misericordiam et judicium custodi, et appropinqua Deo tuo semper. » Genuinam itaque ostende ad Deum conversionem; charitas erga homines, et justitia tibi curæ sint : da operam ut semper cum Deo sis : cujus si cultum retinueris, merito fructum inde capies; ita tamen ut ab idolorum obsequio prorsus abstineas. « Chanaan, in manu ejus statera iniquitatis; opprimere præpotenter dilexit. » Postquam eos prædictis verbis ad conversionem invitaverat, rursus hic malitiam exprobrat. Nihilo meliores, inquit, apparuistis Chananæis, quibus Deus regione ob ipsorum impietatem nequitiamque ejectis, vos illuc introduxit. Nihilominus vos ad injustitiam incumbitis, multoque studio infirmiores opprimitis, quos vestrae potentiae viribus male mulctatis.

VERS. 8, 9. — « Et dixit Ephraïmus : Verumtamen dives effectus sum, inveni solamen mihi. » Atqui injuste congesta pecunia, gaudet divitiis suis, quarum dulcem usum existimat. « Nullus labor ejus invenietur ipsi, propter iniquitates quas peccavit. » Atqui reputare debuerat, omnia hæc quæ injustis coacervavit laboribus, peritura omnino fore, propter ini-

A αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ. » Ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀνάλογον ὧν παύουσιν αὐτοῖς ἐπάξει τιμωρίαν · εἴτα καὶ κατὰ παράθεσιν τοῦ προπάτορος τὴν τούτων ἐλέγχει κακίαν. « Ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπτέρνισε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. » (p. 86) Ὁ μὲν γὰρ καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως ἐνεδείκνυτο τῷ σχήματι τὴν ἀπάτην, μεθ' ἧς ἡμελλεν ἀντιποιηθῆσθαι τῶν πρωτοτοκίων. « Καὶ ἐν κόποις αὐτοῦ ἴσχυσε πρὸς Θεόν. » Καὶ πολλοὺς ὑπομεμενηκῶς πόνους τε καὶ πλάνας, τῆς πρὸς Θεὸν οὐκ ἠνέσχετο εὐνοίας ἐκστῆναι. « Καὶ ἐνίσχυσε μετὰ ἀγγέλου, καὶ ἠδυνήθη. » Καὶ δὴ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἐπιβουλήν ὑφορώμενος, ὀπτασίας ἠξιώθη ἀγγέλου, πρὸς ὃν παλαίειν δοκῶν ὥρθη δυνατός · ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκείνου τοιαῦτα · τὰ δὲ τούτων τῶν ἀπογόνων τῶν ἐκείνου ὅποια; « Ἐκλαυσαν καὶ ἐδεήθησάν μου. » Ἐν δάκρυσιν ἅπαντές εἰσι καὶ δεήσασιν, ἀπαλλαγὴν αἰτοῦντες τῶν κακῶν ἐν οἷς ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας ἐξετάζονται τῆς οἰκείας · ποίας ταύτης; « Ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν εὖρόν με. » Περὶ γὰρ τὴν τῶν εἰδώλων ἡσχολοῦντο θεραπείαν, ἐν ὀνομασίᾳ μὲν τιμῶντες ἐμῇ τοὺς οὐδὲν αὐτῇ προσήκειν οἶους τε ὄντας · ὡς αὐτόθι δὲ παρόντα τιμῶντες ἐμὲ τὸν οὐ παρόντα · τὸ οὖν, « Ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν εὖρόν με, » ἀντὶ τοῦ, Ὡς ἐκεῖ με παρόντα εὐρίσκοντες · ὃν τιμᾶσθαι παρ' αὐτῶν ὡς Θεὸν ἐχρῆν, οὕτω τῷ εἰδώλῳ προσήγον τὴν τε ὀνομασίαν καὶ τὴν τιμὴν τοῦ Θεοῦ. « Καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς. » Αὐτόθι δὲ τὴν ἀπόφασιν ὑπὲρ ὧν ἡσέβουν ἐδέξαντο δικαίαν.

C Στίχ. ε'-η'. — Ὁ δὲ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἔσται μνημόσυνον αὐτοῦ. » (p. 87) Ἀλλὰ γὰρ περιπεσεῖται τοιούτοις ἀφ' ὧν ἐπιγνώσεται τὸν ὄντως Θεόν, μεγίστην τε αὐτοῦ διαπαντός ἔξει τὴν μνήμην, ὃς πεποίηκε τε αὐτοὺς, καὶ εὐηργέτηκε πάντοτε, καὶ δὴ καὶ νῦν ἀσεβήσαντας παιδεύσας ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβαλεῖ κατὰ τὴν δύναμιν τὴν οἰκείαν. « Καὶ σὺ ἐν Θεῷ σου ἐπίστρεψον · ἔλεον καὶ χρῖμα φυλάσσου · καὶ ἔγγιζε πρὸς τὸν Θεόν σου διαπαντός. » Γνησίαν τοίνυν ἐπίδειξαι τὴν ἐπὶ Θεὸν μεταβολήν, καὶ ἐπιμελοῦ φιλανθρωπίας καὶ τοῦ δικαίου · σπουδαζέ δὲ αἰετῶ Θεῷ συνεῖναι καὶ τῆς μὲν περὶ τοῦτον ἀντεχόμενος θεραπείας, ὅπερ ὀφείλεσθαι ταύτην συμβέβηκε δικαίως · τῆς δὲ περὶ τὰ εἰδῶλα σπουδῆς ἀπτεχόμενος παντελῶς. « Χαναάν, ἐν χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας · καταδυναστεύειν ἠγάπησε. » Εἰς ἐπιστρέφειαν αὐτοὺς δι' ἐκείνων ἐκκαλεσάμενος, ὀνειδίζει πάλιν αὐτοῖς τὴν κακίαν ἐνταῦθα. Ἀπεδείχθητε γὰρ, φησὶν, οὐδὲν ἐλαττούμενοι τῶν Χαναναίων, οὓς ἐκβαλὼν τῆς χώρας ὁ Θεός, διὰ τὴν περιοῦσαν αὐτοῖς ἀσεβείαν τε καὶ κακίαν, ὑμᾶς ἀντεισήγαγεν · οὕτω πρὸς ἀδικίαν τε βλέποντες, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας τοὺς ἀσθενεστέρους κατὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ἐκθλίβοντες δυναστείαν.

D Στίχ. η'-θ'. — « Καὶ εἶπεν Ἐφραΐμ· Πλήν πεπλούτηκα, εὖρηκα ἀναψυχὴν ἐμαυτῷ. » Εἴτα ἐξ ἀδικίας συλλέγων χρήματα, ἡδεῖται ἐπὶ τῷ πλουτεῖν, (p. 88) καὶ δὴ καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπόλαυσιν ἡδεῖαν ἠγεῖται. « Πάντες οἱ πόνοι αὐτοῦ οὐχ εὐρεθήσονται αὐτῷ δι' ἀδικίας ἧς ἡμαρτεν. » Δέον ἀναλογίσασθαι ὅτι πάντα δὴ ταῦτα ἅ μετὰ πρσανόμων συνήγαγε πόνων, ἀπ-

ολεῖται πάντα ὑπὲρ τῆς ἀδικίας μεθ' ἧς αὐτὰ συν-
 ἤγαγεν· ἐπειδ' ἂν Θεὸς τῶν παρανομημάτων, ἐν οἷς
 ἐξεταζόμενοι διετέλουν, δίκας αὐτοὺς εἰσπράττεσθαι
 βούληται. « Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεός σου ἀνήγαγόν σε
 ἐκ τῆς Αἰγύπτου. » Ἐδεῖ δέ σε πάσης ἀπέχεσθαι ἀδι-
 κίας τῆς κατὰ τῶν πενήτων, ἀναλογιζόμενον ὅτι σε
 ἐν δουλείᾳ καθεστῶτα πικρᾶ, ἐξέβαλον τῆς Αἰγύπτου.
 « Ἐτι κατοικιῶ σε ἐν σκηναῖς καθὼς ἐν ἡμέρᾳ ἐορ-
 τῆς. » Καὶ δὴ καὶ οἰκησὶν σοι παρέσχον, ἵνα εἴπῃ
 τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας τὴν ἀπόλαυσιν, ἐορτάζειν σοι
 παρασχὼν ἐν τῇ τῶν προσγεγονότων ἀπολαύσει· τὸ
 γὰρ « κατοικιῶ, » ἀντὶ τοῦ, κατήκισα, λέγει, τῇ
 ἐναλλαγῇ τοῦ χρόνου συνήθως χρησάμενος· σύνηθες δὲ
 τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ψαλμῶν ἐδειξάμεν αὐτάρκως· οἷόν
 ἐστι τὸ, « Ἐγὼ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέκραξα, καὶ ὁ Κύριος
 εἰσήκουσέ μου· » οἷς ἐπάγει· « Ἐσπέρας καὶ πρωῒ
 καὶ μεσημβρίας διηγῆσομαι, καὶ ἀπαγγελῶ, καὶ εἰς-
 ακούσεται τῆς φωνῆς μου· » καίτοι γε τὸ « εἰς-
 ἤκουσε » τῷ « εἰσακούσεται » οὐκ ἀκόλουθον· εἰ γὰρ
 γέγονε, τί δὴ γενέσθαι αἰτεῖ; Ἀλλὰ καὶ τὸ πρότερον
 τὸ, (p. 89) « καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσέ μου, » λέγει
 ἀντὶ τοῦ, εἰσακούσεται· καὶ ὅλως καὶ πολὺ καὶ κεχυ-
 μένον ἐν τοῖς Ψαλμοῖς ἐκ τοῦ ιδιώματος εὐρίσκεται τοῦ
 Ἑβραϊκοῦ· ὅθεν δὴ καὶ παρὰ τοῖς προφήταις, ὡς
 εἰκὸς, τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο εὔροι τις ἂν· ὡς ὅταν λέγῃ·
 « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, » ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν,
 ἀχθήσεται.

Στίχ. ι'-ια'. — « Καὶ ἐλάλησα πρὸς τοὺς προφή-
 τας· καὶ ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προ-
 φητῶν ὁμοιώθην. » Ἐγὼ δὴ τότε καὶ προφήτας C
 ἀνέδειξα, καὶ ὁπτασιῶν ἡξίωσα τοὺς τότε πλείστων,
 πολυτρόπως τε ἐπιφαινόμενος τοῖς τότε δικαίοις,
 Μωϋσεῖ τε λέγω καὶ Ἰησοῦ τῷ Ναυῇ καὶ τοῖς κατ'
 ἐκείνους· ἅπαντα δὲ ταῦτα πράττειν αἰρούμενος προ-
 θύμως, ὧν ἐχρῆν μεμνημένους ἀρκεῖσθαι τοῖς δο-
 θεῖσι, μὴ μετὰ ἀδικίας ἀφαιρουμένους τὰ ἐτέρων.
 « Εἰ μὴ Γαλαὰδ ἐστίν, ἄρα ψευδεῖς ἦσαν ἐν Γαλγά-
 λοις. » Ταῦτα δὴ φησιν· Εἰ μὲν ἐκ Γαλαὰδ ὑμῖν
 ὑπῆρξε καὶ Γαλγάλων (ἵνα εἴπῃ, ἐκ τῶν εἰδώλων),
 εἶχεν ἂν τινα ἀπολογίαν ὑμῖν τὰ νῦν πραττόμενα· εἰ δὲ
 μήτε ἐκ Γαλαὰδ ὑμῖν, μήτε ἐκ Γαλγάλων, τουτέστιν,
 εἰ μὴ ἐκ τῶν εἰδώλων ὑμῖν προσέγεγονε, πῶς οὐ πρό-
 δηλον ὅτι τῷ ψεύδει προστετήκατε; Νῦν τὴν ἀλήθειαν
 ἀφέντες, ἀποστάντες μὲν τοῦ εὐεργέτου, νεύσαντες
 δὲ πρὸς τοὺς ὠφελήκοντας οὐδέν· εἶτα τούτοις μετὰ D
 τῶν παρ' ὑμῖν ἀρχόντων τὰς θυσίας ἐπιτελοῦντες·
 (p. 90) ἀπὸ γὰρ « Γαλαὰδ » καὶ « Γαλγάλων » τὰ
 εἰδῶλα λέγει. Ὡς καὶ ἀνωτέρω φησὶ, « Μὴ εἰσπο-
 ρεύεσθε εἰς Γάλγαλα, » ἵνα εἴπῃ, Μὴ περὶ τὰ εἰδῶλα
 ἔχετε, ἀπὸ τοῦ τόπου τὰ ἐν αὐτοῖς θεραπευόμενα λέ-
 γων· οὕτως καὶ ἐνταῦθα Γαλαὰδ μέμνηται καὶ Γαλ-
 γάλων, ἐν οἷς πολλή τις ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπεία
 ἐγίνετο· ἀπὸ οὖν τῶν τόπων τὴν τῶν εἰδώλων σημαί-
 νει θεραπείαν· τοῦτο λέγων, ὅτι Τοσοῦτων ὑμῖν ὑπαρ-
 ξάντων παρ' ἐμοῦ, ἐκ δὲ τῶν δαιμόνων καὶ τῶν
 εἰδώλων οὐδενός, ἐξ ἀπάτης ἄρα καὶ τῆς περὶ τὸ
 ψεῦδος ῥοπῆς, ἐμοῦ μὲν ἀφεστήκατε, περὶ δὲ τὰς
 ἐκείνων ἔχετε θυσίας. « Καὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν

A quitatem qua ea collegerat : nempe cum Deus cri-
 minum, quorum illi sunt convicti, poenas sumere
 volet. « Et Ego Dominus Deus tuus eduxi te ex
 Ægypto. » Sane oportebat abstinere te ab oppri-
 mendis injuste pauperibus, reputantem quod in
 amara servitute cum degeres, Ægypto te abegi.
 « Adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut
 in die solemnitatis. » Quin etiam habitaculum tibi
 obtuli, id est, promissæ terræ jucundum usum,
 festalem tibi lætitiā 58 præbens in bonorum tuo-
 rum usufructu. Namque « habitare faciam, » posuit
 pro, habitare feci, solita temporum enallage utens :
 quem morem esse quoque Psalmorum, satis jam
 demonstravimus. Veluti est illud : « Ego autem ad
 Deum clamavi, et Dominus exaudivit me ³⁴. » Qui-
 bus addit : « Vespere et mane ac meridie narrabo et
 annuntiabo, et vocem meam exaudiet. » Atqui prius,
 « exaudivit, » subsequenti, « exaudiet, » non est con-
 sentaneum. Nam si factum est, cur fieri postulat? Sed
 enim prius illud, « et Dominus exaudivit me, » dicit
 potius pro, exaudiet me. In summa, sæpe pas-
 simque hic Hebraicus idiotismus occurrit. Quare et
 apud prophetas, ut par est, rem eandem observare
 cuilibet licebit ; veluti : « Ut ovis ad occisionem
 ductus est ³⁵, » pro, ducetur.

VERS. 10-11. — « Et locutus sum ad prophetas,
 et ego visiones multiplicavi, et in manibus prophe-
 tarum assimilatus sum. » Ego et prophetas tunc
 protuli, et visionibus plurimis illius temporis ho-
 mines dignatus sum, et multifariam justis illis ap-
 parui, Moysi inquam, et Jesu filio Navi, et contem-
 poraneis. Quæ cum omnia libenter fecissem, oport-
 ebatur sane horum memores, datis esse contentos,
 neque per injustitiam aliena rapere. « Si Galaad
 non est, utique falsi fuerant in Galgalis. » Hoc
 dicit : Siquidem ex Galaad et Galgalis vobis su-
 peresset, id est, ex idolis, haberent fortasse defen-
 sionem aliquam vestra opera ; sin vero neque ex
 Galaad neque ex Galgalis, id est, si nihil ab idolis
 vobis accessit, quidni sit exploratum vos rei falsæ
 adhæsisse? Nunc veritatem deseruistis, a benefa-
 ctore vestro recessistis, atque ad nihil profuturos
 (deos) accessistis, quibus sacrificia cum principibus
 vestris offertis. Nam « Galaad » et « Galgalorum » no-
 minibus idola dicit. Sicut et retro ait : « Ne abeatis in
 Galgala, » id est, Ne ad idola accedatis, a loco, cul-
 tos illic deos dicens : hic pariter Galaad 59 me-
 morat et Galgala, in quibus idolorum cultus fre-
 quentabatur ; a locis, inquam, idolorum cultum
 denotat. Summa autem sermonis est : Quod tantis
 a me acceptis beneficiis, nullis vero a dæmonibus
 atque idolis, sequitur ut fraude illecti et falsitatis
 affectu, a me recesseritis, et illorum sacrificia fre-
 quentetis. « Et altaria eorum quasi testudines in
 solo campestri. » Nullum capietis vestri erga illa
 studii emolumentum, quia hæc omnia manu ho-

³⁴ Psal. LIV, 17. ³⁵ Isa. LIII, 7.

stium destruet Deus. Nam quia testudo sub aquis A
habitare solita, in sicco deprehensa prorsus perit :
hoc exemplo voluit altarium excidium designare.
ὁ Θεός· ἐπειδὴ γὰρ ἡ χελώνη ἐν ὕδατι εἴωθε διαιτᾶσθαι, ἐν χέρσῳ δὲ ληφθεῖσα διαφθείρεται πάντως, τῶν
θυσιαστηρίων ἐβουλήθη τῷ ὑποδείγματι τὴν διαφθορὰν ὑποδείξαι.

VERS. 12-14. — Sed ecce denuo ex majorum
comparatione demonstrans nepotes peccare, « Fu-
git, inquit, Jacob in campum Syriae, et servivit
Israel ob uxorem, et in uxore fuit observans. »
Maluit ille propter virtutem et primogeniti bene-
dictionem, domo profugus per Syriam vagari, et
apud Labanum servitutem perferre : et cum gravi
ærumna ad nuptias pervenire uxoris, ne Chana-
næam duceret præter patris sui voluntatem : tan-
tamque ærumnam exantlavit, ut instituta majorum
servaret, et Dei circa uxorem ducendam placitum :
quod contra fecerat frater ejus, Chananæis uxori-
bus ductis præter Dei et parentum voluntatem.
« Et per prophetam eduxit Dominus Israelem de
terra Ægypti : et per prophetam servatus est. »
Quoniam post illa omnia descenderat Israel in
Ægyptum, tantam posteriorum ejus tutelam Deus
gessit, ut prophetæ Moysis ministerio cunctos ex
Ægypto reduxerit ; quos etiam in deserto provi-
dentia sua conservavit, donec in promissam terram
induceret. « Ad iracundiam me provocavit Ephrai-
mus et exacerbavit. » Tales cum fuerint progeni-
tores, et illorum gratia tot hi a me bona sint con-
secuti, nihilominus iram mihi **60** maximam
commoverunt, ingratos mihi se præbentes tanto
benefactori ; atque ad idola potius conversi, a
quibus nihil lucri perceperant. « Et sanguis ejus
super eum effundetur. » Quapropter in ipsum re-
cidet delictorum pœna. « Et opprobrium ejus re-
stituet ei Dominus, juxta Ephraimi sermonem. »
Calumniæ, quam impietate sua Deo aspersit, justas
luet pœnas congruasque verbis quæ contra eum
jactavit.

CAP. XIII.

VERS. 1-3. — « Justificationes accepit et ipse
in Israel, sed eas apposuit Baali, et mortuus est. »
Nam cum ipse ex lege Moysis religionis colendæ
ritus accepisset, ad Baalim cunctos transtulit, de-
bitum mihi ex lege cultum in idola conferens :
quo facto, mortem sibi indixit. « Et nunc addide-
runt ad peccandum, et fecerunt sibi conflatilia ex
auro argentoque suo in forma idolorum, quæ sunt
ab artificibus confecta opera. » Perseverarunt in
impietate, idola aurea et argentea humanarum ma-
nuum artificio fabricantes. Mox hujusmodi erga
idola studium quousque tandem intenderunt ? « Im-
molate, aiunt, homines, quia vituli defecerunt. »
Ita ut post tot sacrificia quæ ex brutis animalibus
obtulerant, non contenti victimarum illarum mul-
titudine, homines quoque sacrificiorum materiam
effecerint. Sic etiam beatus ait David : « Et immo-
laverunt filios suos ac filias suas dæmonibus ³⁶. »

³⁶ Psal. cv, 37.

ὥς χελῶναι ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ. » Ἔσται γὰρ ὑμῖν οὐ-
κ ἐν ὄφελος τῆς περὶ ἐκεῖνα, φησί, σπουδῆς, ἐπειδὴ
ἅπαντα ταῦτα παντελῶς ἀφανίσει διὰ τῶν πολεμίων
ὁ Θεός· ἐπειδὴ γὰρ ἡ χελώνη ἐν ὕδατι εἴωθε διαιτᾶσθαι, ἐν χέρσῳ δὲ ληφθεῖσα διαφθείρεται πάντως, τῶν
θυσιαστηρίων ἐβουλήθη τῷ ὑποδείγματι τὴν διαφθορὰν ὑποδείξαι.

Στίχ. ιβ'-ιδ'. — Καὶ πάλιν τῇ τῶν προγόνων παρα-
θέσει δεικνύς αὐτοὺς ἀσεβοῦντας, « Ἀνεχώρησεν
Ἰακώβ εἰς πεδῖον Συρίας, καὶ ἐδούλευσεν Ἰσραὴλ ἐν
γυναικί, καὶ ἐν γυναικί ἐφυλάξατο. » Εἴλετο μὲν γὰρ
ἐκεῖνος δι' ἀρετὴν καὶ τὴν τῶν πρωτοτοκίων εὐλογίαν,
τῶν οἰκείων φυγὰς γεγωνὺς περὶ τὴν Συρίαν εἰλεῖ-
σθαι, καὶ ὑπομεῖναι μὲν τὴν παρὰ τῷ Λαβὰν δου-
λείαν· (p. 91) μετὰ ταλαιπωρίας δὲ πολλῆς καὶ πρὸς
γάμον ἐλθεῖν γυναικὸς, ἵνα μὴ Χαναναίαν ἀγάγηται
παρὰ τὸ πατρὶ δοκοῦν· καὶ τοσαύτην ὑπέμεινεν τα-
λαιπωρίαν, φυλαττόμενος τὸ παρὰ τὰ νόμιμα τῶν
προγόνων καὶ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ γυναῖκα ἀγαγέσθαι·
ὅπερ οὖν πεποίηκεν ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνου, Χαναναίας ἀγα-
γόμενος παρὰ τὸ Θεῷ τε δοκοῦν καὶ τοῖς γονεῦσι.
« Καὶ ἐν προφῆτῃ ἀνήγαγε Κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐκ
γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐν προφῆτῃ διεφυλάχθη. » Ἐπειδὴ
δὲ μετ' ἐκεῖνα πάντα κατελήλυθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον,
τοσαύτην τῶν ἐξ ἐκεῖνου κηδεμονίαν ἐποίησατο, ὥστε
τῇ τοῦ προφῆτου Μωϋσέως ὑπουργίᾳ ἀναγαγεῖν τε
ἅπαντας ἐκ τῆς Αἰγύπτου, καὶ κατὰ τὴν ἔρημον αὐ-
τοὺς διὰ τῆς ἐπιμελείας φυλάξαι τῆς οἰκείας, ἄχρι
τοῦ καὶ εἰς τὴν γῆν εἰσαγαγεῖν τῆς ἐπαγγελίας. « Ἐθύ-
μωσέ με Ἐφραΐμ καὶ παρώργισεν. » Τοιούτων δὲ
γεγονότες προγόνων, καὶ τρσοῦτων δι' ἐκείνους παρ'
ἐμοῦ τετυχηκότες ἀγαθῶν, εἰς ὀργὴν με κατέστησαν
πλείστην, ἀγνώμονες μὲν περὶ ἐμὲ γεγονότες τὸν το-
σαῦτα αὐτοὺς εὖ πεποιηκότα· περὶ δὲ τὴν τῶν εἰδώ-
λων τραπέντες θεραπείαν, ὧν οὐδὲν εἰλήψασι κέρδος.
« Καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐκχυθήσεται. » Τοι-
γαροῦν ἐπ' αὐτὸν ἡ ὑπὲρ τῶν παρανομημάτων τρα-
πήσεται τιμωρία. (p. 92) « Καὶ τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ
ἀνταποδώσει αὐτῷ Κύριος κατὰ τὸν λόγον Ἐφραΐμ. »
Τῆς διαβολῆς ἧς διὰ τῆς οἰκείας ἀσεθείας προσετρί-
ψατο τῷ Θεῷ, δίκας αὐτὸν εἰσπράξεται δικαίας, ἀνά-
λογον οἷς ἐφθέγγατο κατ' αὐτοῦ.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Στίχ. α'-γ'. — « Δικαιώματα ἔλαβε καὶ αὐτὸς ἐν
τῷ Ἰσραὴλ· καὶ ἔθετο αὐτὰ τῷ Βαάλ καὶ ἀπέθανε. »
Δεξάμενος γὰρ αὐτὸς ἐκ τοῦ νόμου Μωϋσέως τὰς δια-
τάξεις ὧν πράττειν προσήκον ἦν αὐτὸν, εἰς τὸν Βαάλ
περιέστησεν ἀπάσας, τὴν ἐμοὶ προσήκουσαν κατὰ
νόμον θεραπείαν ἐπ' ἐκεῖνα μεταγαγών· ὑπὲρ ὧν
δὴ θανάτου πρόξενος γέγονεν ἑαυτῷ. « Καὶ νῦν προσ-
έθεντο τοῦ ἀμαρτάνειν, καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς χω-
νευτὰ ἐκ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργυρίου αὐτῶν κατ' εἰκόνα
εἰδώλων, ἔργα τεκτόνων συντετελεσμένα αὐτοῖς. »
Ἐπιμεμενήκασι δὲ τῇ ἀσεθείᾳ, τὰ μὲν ἐκ χρυσοῦ, τὰ
δὲ ἐξ ἀργύρου εἰδῶλα κατασκευάσαντες ἀνθρωπίναις
γεγονότα χερσίν· εἶτα τοσαύτην περὶ ταῦτα ἐπι-
δείκνυνται τὴν σπουδὴν, ὥστε τί ; « Αὐτοὶ λέγουσι·
Θύσατε ἀνθρώπους· μόσχοι γὰρ ἐκλελοίπασιν. » Ὡστε
μετὰ πολλὰς θυσίας ἃς διὰ τῶν ἀλήγων προσήγαγον,
οὐκ ἀρκεσθέντας τῷ πλήθει τῶν θυμάτων ἐκείνων,
ἔτι καὶ εἰς ἀνθρώπους μεταστῆσαι τῆς θυσίας τὴν

ἐπιχειρήσιν· οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ· Α
 « Καὶ ἔθυσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας
 αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις. » — « Διὰ τοῦτο ἔσονται ὡς νε-
 φέλη πρωϊνὴ, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινὴ πορευομένη,
 (p. 93.) καὶ ὡς ἀράχνη ἀποφυσωμένη λαίλαπι ἀπὸ
 ἄλωνος, καὶ ὡς ἀτμὶς ἀπὸ ἀκρίδων. » Ὡςπερ γὰρ
 νεφέλη τις ἢ δρόσος ἑωθινὴ διαλυθεῖσα παντελῶς
 ἀφανίζεται, ἀράχνη τε ἐν ἄλυνι καθεστῶσα ὑπὸ συ-
 στροφῆς ἀνέμου, καὶ μὴν καὶ ἀτμὶς βραχεῖα πρὸς
 ὀλίγον φανείσα ἀπὸ πτήσεως ἀκρίδων, οὕτως ἄθρόον
 ἀφανισθήσεσθε πάντες ὑπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐμῆς.

Στίχ. δ'-ε'. — « Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεός σου, στε-
 रेων οὐρανὸν καὶ κτίζων γῆν· οὗ αἱ χεῖρες ἔκτισαν
 πάσας τὰς στρατίας τοῦ οὐρανοῦ· καὶ οὐ παρέδειξά
 σοι τοῦ πορεύεσθαί σε ὀπίσω αὐτῶν· καὶ ἐγὼ ἀνήγα-
 γόν σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου· καὶ Θεὸν πλήν ἐμοῦ οὐ
 γνώσῃ· καὶ σώζων οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. » Μάλιστα
 δὲ σοι τὴν τιμωρίαν ἐποίησα (13) τὴν προκειμένην
 δικαίως, ὅτι πρὸς τὰ εἰδῶλα νένευκας ἀποστάς ἐμοῦ,
 ὅς ποιητὴς τῶν ἀπάντων ὢν, τῶν τε κατ' οὐρανὸν
 καὶ τῶν κατὰ γῆν, ὀπηνίκα σε ἐξήγαγον τῆς Αἰγύ-
 πτου, τῷ πλήθει καὶ τῷ μεγέθει τῶν θαυμάτων ἐκεί-
 νων, τῆς τε κατεχούσης ἀπαλλάττων δουλείας, καὶ
 τὴν ἐμὴν εἰδέναι διδάσκων δύναμιν, παρενεγγύησα
 σαφῶς ἐτέρῳ μὲν μηδενὶ μὴ τῶν κατὰ γῆν, μὴ τῶν
 κατ' οὐρανὸν φωστήρων νέμειν τὴν Θεοῦ προσηγο-
 ρίαν, ἐμὲ δὲ μόνον ὁμολογεῖν τε καὶ εἰδέναι Θεὸν, ὅς
 καὶ σώζειν, καὶ ἀπαλλάττειν τῶν ἐπικειμένων κακῶν
 δύναμαι μόνος, ἅτε τῶν ἀπάντων Κύριος ὑπάρχων·
 (p. 94.) ὡς ἂν μὴ λόγους εἶναι καὶ ῥήματα νομίζης τοὺς
 νόμους τοὺς ἐμοὺς, ἐκ δὲ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν πραγ-
 μάτων συγκειμένους δικαίως. « Ἐγὼ ἐποίμαινόν σε ἐν
 τῇ ἐρήμῳ, ἐν γῇ ἀοικήτῳ κατὰ τὰς νομὰς αὐτῶν. »
 Ἐξαγαγὼν δὲ σε τῆς Αἰγύπτου, καὶ κατὰ τὴν ἔρημον
 τῇ ἐμαυτοῦ κηδεμονίᾳ διήγαγον ἐν ἀοικήτῳ γῇ· καὶ ἐν
 ἡ δὴ νομαὶ θηρίων τε ἦσαν καὶ ἐρπετῶν, οὐδενὸς
 ὑστερηθῆναι τῶν ἀναγκαίων ἐάσας. « Καὶ ἐνεπλή-
 σθησαν εἰς πλησμονὴν, καὶ ὑψώθησαν αἱ καρδίαι αὐ-
 τῶν· ἐνεκεν τοῦτου ἐπελάθοντό μου. » Εἴτα εἰσελη-
 λυθότες εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τοσοῦτων
 παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα ἀπολελαυκότες ἀγα-
 θῶν, μεγάλοι τε παρὰ πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην
 δειχθέντες ἀνθρώποις, διὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἐξ ἐμοῦ
 γεγονότων, οὐκέτι μνήμην εἶχον ἐμοῦ τοῦ δωδωκότος
 αὐτοῖς τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν.

Στίχ. ε'-θ'. — « Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς ὡς πάνθηρ καὶ
 ὡς πάρδαλις κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀσσυρίων. » Τοιγαροῦν
 δεικνὴν πάνθηρος αὐτοὺς καὶ παρδάλεως, μετὰ πολλῆς
 τῆς ὀξύτητος συντρίβων τε καὶ ἀπολλύς, ὑπὸ τὴν
 τῶν Ἀσσυρίων αἰχμαλωσίαν ἐλάσω πάντας. « Ἀπαν-
 τήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκος ἀπορουμένη. (p. 95.) » Καὶ
 δεικνὴν ἄρκου τῶν γεννημάτων στερηθείσης τῶν οἰ-
 κείων, καὶ ἐπὶ πολλῆς τῆς ἐπ' ἐκείνοις ἀπορίας τοῖς
 ἀπαντῶσι λυμαιομένης, πλείστων ὄσων αὐτῶν ἐργά-
 σομαι τὸν φόνον. « Καὶ διαβρήξω συγκλεισμένον καρ-
 δίας αὐτῶν. » Καὶ πάντας δὲ τοὺς διαλογισμοὺς αὐ-
 τῶν οὗς παρ' ἑαυτοῖς συνέχοντες, μετὰ πολλῆς ἡσέ-

Idcirco erunt quasi nubes matutina, et sicut
 ros antelucanus præteriens, et quasi aranei tela
 turbine exsufflata de area, et sicut vapor a locu-
 stis. » Sicut enim nebula aliqua aut ros matutinus
 dissolutione prorsus disparent, et aranei tela quæ
 forte in area sit, venti **61** turbine abripitur,
 itemque levis vapor brevi apparens abs locustarum
 volatu : sic vos repente omnes ab ira mea de-
 struemini.

VERS. 4-6. — « Ego autem Dominus Deus tuus,
 qui firmavi cælum, et terram condidi, cujus manus
 creaverunt omnem militiam cœli; quique hanc
 haud tibi ostendi ut ambulares post eam; ego in-
 quam eduxi te Ægypto; tu vero nullum Deum
 præter me habebis; neque qui te salvet, excepto
 me. » Supradictam quidem potissimum pœnam tibi
 merito inferam, quia declinasti ad idola, deserto
 me; qui cum sim creator omnium cœlique et terræ,
 quo tempore te Ægypto eduxi, tanta cum miracu-
 lorum illorum multitudine ac magnitudine, servi-
 tutis pressura sublevans, et potentiae meæ notitiam
 te docens, tunc, inquam, palam mandavi tibi, ut
 nulli rei terrestri nullique cœlesti luminari appel-
 lationem Dei tribueres, meque solum confitereris
 ac scires esse Deum, qui et salvare et eripere ex
 instantibus malis, uipote omnium Dominus, solus
 queo. Quamobrem cave ne veluti sermones quos-
 dam ac verba existimes esse leges meas, sed po-
 tius rerum veritate recte concretas. « Ego pavi te
 in deserto, in terra inhabitabili, juxta pascua eo-
 rum. » Postquam te Ægypto eduxi, in deserto
 quoque providentia mea te sum comitatus, in terra
 habitatoribus cassa; ubi cum nihil aliud esset
 præter ferarum et serpentium pascua, nihil tibi
 necessarium deesse sivi. « Et saturati abunde sunt,
 et elevata sunt corda eorum, ideoque mei sunt
 obliti. » Post hæc promissam terram ingressi,
 tantisque præter quamlibet humanam spem, bonis
 fruantes, et magnum præ cæteris mundi incolis
 nomen adepti, propter mea circa ipsos opera; at-
 tamen mei memores non fuerunt, qui tantam iis
 bonorum copiam contuleram.

D VERS. 6-9. — **62** « Eroque illis ut panthera,
 et sicut pardus in via Assyriorum. » Propterea
 pantheræ more pardique, velociter admodum eos
 conteram perdamque, cunctos videlicet in Assy-
 riorum trahens captivitatem. « Occurrā eis quasi
 ursæ destituta catulis. » Ursæ more, cui sui sublati
 sint catuli, et ob grave illorum desiderium quot-
 quot occurrerint diserpentis, ego quoque magnam
 eorum occisionem faciam. « Et dirumpam con-
 clusionem cordis eorum. » Et eorum omnes cogi-
 tationes, quas intra se continentes, studiose
 admodum peccabant, supervacuas ac vanas per
 inflictam pœnam coarguam. « Et devorabunt eos

(13) Cod. ἐποίησι.

ibi catuli silvæ, et bestię agri discerpent eos. » A Sic eos variis cædibus consument hostes; veluti leones de saltu, aut aliæ hujusmodi feræ, subito irruentes dentibus omnes lacerarent. » Corruptioni tuæ, Israel, quis auxiliabitur? » Tantis fractus perditusque malis, quodnam auxilium invenies?

τούτοις θηρία, ἄθροα τοῖς ὁδοῦσιν ἐπιπεσόντα διασπάσειεν ἅπαντας. « Τῇ διαφθορᾷ σου, Ἰσραὴλ, τίς βοηθήσει σοι; » Ἀλλὰ γὰρ ὑπὸ τοσούτων διαφθειρόμενός τε καὶ ἀπολλύμενος κακῶν, τίνα ἂν εὗροις βοήθειαν;

VERS. 10-11. — « Ubi hic rex tuus? Nunc salvet te in omnibus urbibus tuis. Judex esto tuus, de quo dixisti: Da mihi regem et principem: dedique tibi regem in ira mea. » Neque enim ex regio aut militari regimine quidquam lucraberis: erit quippe et hoc invalidum ad defensionem, repugnante me. Nam cum mihi placuisset dare vobis præsidem Samuelem, virum justum et omni virtute præditum, qui sacerdotium simul et principatum populi administraret, vos eum omnino deposuistis; æque ac reliquas gentes, oportere vos habere regem dicentes, qui vobis usui esset ad bella contra alienigenas. Atqui tempus adest, quo inconsiderantiam vestram agnoscetis: nihil enim vobis proderunt hi qui regnare apud vos videntur, siquidem vestræ omnes urbes una eademque ruina corruent. Nemo igitur tibi judex erit, quasi immeritam **63** ab inimicis aggressionem patiaris; neque ullum in hoc rerum statu auxilium præbebit, quanquam hoc potissime regum erga suos officium est, ut injurias eorum ulciscantur: nunc vero hostes mirum quantum regibus vestris potentiores sunt. Sed tamen cum petistis, tanquam aliquid boni accepturi, regis dignitatem, indignans ego licet vestræ voluntatis improbitati, nihilominus ut regem haberetis indulsi, ne forte viderer vestræ optimæ deliberationi contradicere: toleravi, inquam, in ira mea. Et nunc pariter iratus tum illi veteri tum posterioribus vestris iniquitatibus, meum vobis auxilium subduxi, siveque vos ex ipsis discere rebus, quanto melius fuerat ab illis, quos ego pro vestra salute elegeram, semper gubernari, quam regiæ vos committere potestati.

VERS. 12-14. — « Vortex iniquitatis Ephraïmus, cum occulto peccato suo; dolores quasi parturientis venient ei. » Et quia in omnibus demonstratis (namque Ephraïmi nomine, more suo, tanquam ex parte totum dicit) vehementem quemdam impetum ac sedulitatem multifariam impie agendi peccandique adversus me, mentisque vestræ cogitatio in delicto tota defigitur (hoc enim dicit occultum peccatum, nempe quia animi deliberationes ignotæ externis sunt), propterea, inquit, in tot tantasque incidetis pœnas, ut quasi mulier in partu dolens, futuri sitis propter ingruentium malorum cruciatus. « Hiccine filius tuus prudens? » Hæccine sapientiæ vestræ opera, qui discernere nescivistis, quantum intersit inter gratiam meam ac tutelam, et declinationem ad idola atque ad opera voluntati meæ

δουν τῆς ἐπιμελείας, περιττοὺς ὄντας καὶ ματαίους, διὰ τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς ἐλέγχω τιμωρίας. « Καὶ φάγονται αὐτοὺς ἐκεῖ σκύμνοι δρυμοῦ, καὶ θηρία ἀγροῦ διασπάσει αὐτούς. » Οὕτω γὰρ αὐτοὺς τῇ τῆς σφαγῆς ποικιλίᾳ καταναλώσουσιν οἱ πολέμιοι, ὥσανει λέοντές τινες ἐκ δρυμοῦ, ἢ τινα ἕτερα παραπλήσια. « Τῇ διαφθορᾷ σου, Ἰσραὴλ, τίς βοηθήσει σοι; » Ἀλλὰ γὰρ ὑπὸ τοσούτων διαφθειρόμενός τε καὶ ἀπολλύμενος κακῶν, τίνα ἂν εὗροις βοήθειαν;

Στίχ. ι', ια'. — « Ποῦ ὁ βασιλεὺς σου οὗτος; καὶ διασωσάτω σε ἐν πάσαις ταῖς πόλεσί σου· καὶ κρίνᾳ σε, ὃν εἶπας, Δός μοι βασιλέα καὶ ἄρχοντα, καὶ ἔδωκά σοι βασιλέα ἐν ὀργῇ μου. » Οὐδὲ γὰρ ἐκ βασιλικῆς ἐπιμελείας ἢ στρατηγίας ἀποίσει τι κέρδος· ἔσται γὰρ καὶ οὗτος ἄτονος εἰς βοήθειαν, ἀντιπράττοντος ἐμοῦ· καίτοι γε [κατὰ τὸ γὰρ] ἐμοὶ δοκοῦν ἡγούμενόν σου τὸν Σαμουὴλ ἄνδρα δίκαιον, καὶ μετὰ πάσης ἀρετῆς τὴν τε ἱερωσύνην καὶ τὴν ἡγεμονείαν διέποντα τοῦ λαοῦ, παρεγράψασθε παντελῶς, (p. 96) παραπλησίως τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι φήσαντες δεῖν ἔχειν βασιλέα, ὃς ἀρκέσει πρὸς τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν πολέμους τοῖς ἀλλοτρίοις· ἀλλὰ γὰρ ἔχει καιρὸς, ἐν ᾧ τῆς ἀβουλίας αἰσθήσεσθε τῆς οἰκείας· οὐ γὰρ τι ὄφελος παρέξουσιν ὑμῖν οἱ βασιλεύειν ἐν ὑμῖν δοκοῦντες, ἅτε πασῶν τῶν ἐν ὑμῖν πόλεων ὑπὸ μίαν ἀπώλειαν πεσσυμένων· οὐ τοίνυν οὐδέ τις αὐτῶν κρίνει σοι, ὡς ματαίαν παρὰ τῶν πολεμίων ἐπανάστασιν ὑπομένοντι, καὶ τινα παρέξει βοήθειαν ἐπὶ τούτους· ἐπειδὴ τοῦτο πρὸς τοὺς οἰκείους τοῖς βασιλεῦσιν ἔθος ποιεῖν εἰς τὴν τῶν ἀδικουμένων βοήθειαν· πολέμιοι δὲ οἱ νῦν πλεῖστον ὅσον τῶν βασιλευόντων ἐν ὑμῖν ὄντες δυνατώτεροι· ὀπηνίκα δὲ ἤτεϊτε ὡς ἐπ' ἀγαθῷ ληψόμενοι τοῦ βασιλέως τὴν ἀρχήν, θυμούμενος ἐπὶ τῇ μοχθηρίᾳ τῆς γνώμης τῆς ὑμετέρας, ὅμως ἐπέτρεψα λαβεῖν τὸν βασιλέα, ὡς ἂν μὴ ἀντιπράττειν ὑμῖν τὰ κάλλιστα ὑπὲρ ἑαυτῶν διαπραττομένοις δοκοῖν. « Καὶ ἀνέσχον ἐν τῷ θυμῷ μου. » Θυμούμενος δὲ καὶ νῦν ἐπὶ τε ἐκείνῃ καὶ ταῖς καθεξῆς παρανομίαις ὑμῶν, ἀφείλον μὲν ὑμῶν τὴν ἐμὴν συμμαχίαν· εἶσα δὲ ὑμᾶς ἐξ αὐτῶν μαθεῖν τῶν πραγμάτων, πόσῳ δὲ ἄμεινον ὑμῖν ἦν ὑπὸ τοῖς παρ' ἐμοῦ προχειριζομένοις ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἄγεσθαι πάντοτε, ἢ βασιλικῇ πιστεύειν αὐτοὺς δυναστείᾳ.

Στίχ. ιβ'-ιδ'. — « Συστροφή ἀδικίας Ἐφραῖμ ἐν κεκρυμμένῃ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ· (p. 97) ὠδῖνες ὡς τικτούσης ἤξουσιν αὐτῷ. » Καὶ ἐπειδὴ διὰ πάντων ἐδείχθητε (ἀπὸ γὰρ τῶν Ἐφραῖμ εἰωθότως ὡς ἀπὸ μέρους λέγει τὸ πᾶν) πολλὴν τινα τὴν συστροφήν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ἔχοντες τῶν ποικίλως ἀσεβεῖν τε καὶ ἁμαρτάνειν εἰς ἐμὲ, ἐν μελέτῃ τε τῇ κατὰ διάνοιαν ἐστὶν ὑμῖν τὸ ἁμαρτάνειν (τοῦτο γὰρ ἐγκεκρυμμένην ἁμαρτίαν λέγει, τὸ τὰ τῆς ψυχῆς βουλευμάτα ἄδηλα τοῖς ἐκτὸς ὑπάρχειν), ὑπὲρ δὴ τούτων, φησὶ, τοιαύταις περιπεσεῖσθε τιμωρίαις, ὥστε δίκην γυναικὸς ὠδινούσης ἐν τῷ τίκτειν συνέχεσθαι ταῖς τῶν ἐπεληλυθότων ὑμῖν κακῶν ὁδύναις. « Οὗτος ὁ υἱός σου ὁ φρόνιμος; » Ταῦτα τῆς συνέσεως ὑμῶν τὰ ἔργα, οἳ οὐκ ἠδυνήθητε διακρίναι πόσον ἐστὶ τὸ διάφορον ἐμοὶ τε ἀρέσκειν, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι τὴν ἐμὴν, ἢ

πρὸς τὰ εἰδῶλα νεύειν, καὶ τάναντία τοῖς ἐμοὶ δο-
κῶσι; « Διότι νῦν οὐ μὴ ὑποστῇ ἐν συντριβῇ τέκνων
αὐτοῦ. » Τοιγαροῦν τοιαῦτα βουλευσάμενοι, ἐνεγχεῖν
οὐ δυνήσεσθε τὴν ἀπώλειαν τὴν οἰκείαν. Εἴτα τῶν κα-
κῶν ὑπισχνούμενος, καθὼς εἶπθε, τὴν λύσιν, ἐπάγει·
« Ἐκ χειρὸς ἁδοῦ ῥύσονται αὐτοὺς, καὶ ἐκ θανάτου λυ-
τρώσονται αὐτούς. » Ἀλλὰ γὰρ καὶ μετὰ πάντα ταῦτα
παιδεύσας αὐτοὺς τῇ τιμωρίᾳ, (p. 98) ἐξ αὐτοῦ μι-
κροῦ τοῦ θανάτου πάντας ὑμᾶς ἐξέλωμαι παρὰ πᾶσαν
ἀνθρωπίνην ἐλπίδα. « Ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; ποῦ
τὸ κέντρον σου, ἅδη; » Ὡστε σοι τότε λέγειν ἐξεῖναι
ταῦτ' ἐπὶ τὰ ῥήματα, ὁρῶντι τῶν τὸν ποικίλον ἐκείνον
θάνατον ἐπαγαγόντων σοι τὴν τιμωρίαν, λέγει δὲ τῶν
Ἀσσυρίων. « Παράκλησις κέκρυπται ἀπὸ ὀφθαλμῶν
σου. » Τεύξη γὰρ παρακλήσεως ἐπὶ τοῖς τοσούτοις
κακοῖς, ἣ νῦν μὲν ἄδηλός ἐστί σοι τέως, ὅψει δὲ αὐ-
τὴν ἐξ αὐτῶν τότε τῶν πραγμάτων.

Στίχ. ιε'. — « Διότι οὗτος ἀνὰ μέσον ἀδελφῶν διαστε-
λεῖ. » Τινὲς οὕτως ἐνόησαν ὅτι τῶν Ἰσραηλιτῶν κατ-
ήγαγε μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν τὰς δέκα φυλάς, τοὺς δὲ
τῆς Ἰουδαίας ἀφῆκε· τοῦτο δὲ οὐ κατὰ γνώμην γέ-
γονε τῷ Ἀσσυρίῳ, ὅς γε ἡβουλήθη τὴν τε Ἱερουσα-
λήμ καὶ τοὺς τῆς Ἰουδαίας τὰ ὅμοια διαθεῖναι·
ἐκωλύθη δὲ τῇ δυνάμει τῇ θείᾳ καὶ τῇ τοῦ ἀγγέλου
πληγῇ· ὥστε οὐκ αὐτὸς διέστειλεν, ἀλλ' ἡβουλήθη τὸ
μέγεθος τῶν κακῶν εἰπεῖν ὁ προφήτης, ἐν οἷς ἐξετα-
σθήσονται ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου ληφθέντες, εἰς ἀπόδει-
ξιν ὧν αὐτοῖς ὁ Θεὸς παρέξει, τιμωρεῖσθαι μέλλων
ὑστερον ἐκείνους· ἐπειδὴ τοίνυν αἰχμαλώτους αὐ-
τοὺς λαθὼν ὁ Ἀσσύριος διέσπειρεν αὐτοὺς τῇδε κα-
κεῖσε ἐνοικίσας διαφόροις τόποις, ὡς ἂν μηδὲ ἀλλή-
λοις παρέχειν τινὰ δύναιντο συμμαχίαν, (p. 99) μηδὲ
ἐκ συμφωνίας περὶ τῆς ἐκείθεν ἀπαλλαγῆς βουλευοῖντο
ἔτι· οὕτω δὲ λέγει καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ· « Τὰς δια-
σποράς τοῦ Ἰσραὴλ ἐπισυνάξει. » ἵνα εἴπῃ ὅτι
Διεσπαρμένους αὐτοὺς τῇδε κακεῖσε ἐπανάξει παρὰ
πᾶσαν ἐλπίδα· καὶ ἐτέρωθι δέ· « Εἰπάτωσαν δὴ οἱ
λελυτρωμένοι ὑπὸ Κυρίου, οὓς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς
ἐχθροῦ, καὶ ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ
ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης· »
δηλῶν ὅπως ἦσαν πολλαχοῦ διεσπαρμένοι· τοῦτο δὲ
λέγει κἀνταῦθα ὅτι Οὗτος ὁ λαθὼν ὑμᾶς αἰχμαλώτους,
καὶ εἰς ἄλλοτρίαν χώραν ἀπαγαγὼν, εἰς πολλοὺς ποι-
κίλους διέσπειρε τόπους· ὡς ἂν μὴ ἐπὶ ταυτὸν ἡθροί-
σμενοι παράκλησιν ἔχειν τινὰ δοκοίητε· ἐπιτείνονται δὲ

ταῦτα εἰρηκῶς εἰς ἀπόδειξιν τῆς τε δυνάμεως καὶ
τῆς ὀμότητος ἥπερ ἐχρήσατο κατ' αὐτῶν ὁ Ἀσσύριος,
ἐπάγει· « Ἐπάξει Κύριος ἀνέμου καύσωνα ἐκ τῆς
ἐρήμου ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀναξηρανεῖ τὰς φλέδας αὐτοῦ,
καὶ ἐξηρημώσει τὰς πηγὰς αὐτοῦ, καὶ πάντα αὐτοῦ
τὰ σκεύη τὰ ἐπιθυμητά. » Ἐπάξει γὰρ αὐτῷ πολέ-
μιον· λέγει δὲ τὸν τῶν Βαβυλωνίων βασιλέα ὅς ὥσπερ
ἐκ τίνος πόρρωθεν κειμένης χώρας, δίκην ἀνέμου
καύσωνος ἀθρόον ἐπελθὼν, ὅλον αὐτὸν ἀφανιεῖ διόλου·
τὴν τε εὐπραγίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν τῶν προσόντων ἀγα-
θῶν ἀφθονίαν, εἰς ἐρημίαν μεταστήσας· καὶ πάντα

A contraria? « Quamolrem nunc non subsistet in
contritione filiorum suorum. » Propterea cum talia
deliberaveritis, tolerare perditionem vestram non
poteritis. Exin porro malorum, **64** ut solet, pro-
mittens solutionem, pergīt dicere : « De manu in-
ferni liberabo eos, de morte redimam eos. » Jam
vero post hæc omnia, pœna jam eruditos, ex ipsa
propemodum morte vos omnes eruam, præter omnem
humanam spem. « Ubi ultio tua, mors? ubi stimu-
lus tuus, inferne? » Tunc a te dici hæc verba lice-
bit, cum multiforem illum interitum cernes ho-
minum, qui tibi pœnam intulerunt, nempe Assy-
riorum. « Consolatio abscondita est ab oculis
suis. » Habebis certe malorum tantorum solamen,
quod nunc tibi adhuc ignotum est, sed ex ipsis
B demum rebus gestis innotescet.

VERS. 15. — « Quia hic inter fratres dividet. »
Nonnulli existimarunt Assyrium abduxisse in ca-
pivitatem decem tribus, sed Judææ incolas dimisisse.
Atqui de hoc non cogitavit Assyrius, qui imo vo-
luit Hierosolymis et Judææ incolis paria facere, sed
divina potentia impeditus fuit et angeli clade. Non
ergo ille divisit, sed propheta nihil aliud dicere vult
quam malorum gravitatem, quibus exercebuntur
capti ab Assyrio; vultque demonstrare cujusmodi
Deus dabit supplicia, cum suo tempore faciet illo-
rum castigationem. Etenim reapse Assyrius captivos
Israelitas hac illac dispersit diversis locis, quomi-
nus ullum præstarent mutuum auxilium, neque
collatis consiliis de reditu illinc cogitarent. Sic
etiam beatus David ait : « Dispersiones Israelis con-
gregabit ³⁷; » nempe ut dicat : Dispersos eos hac et
illac, præter omnem spem adunabit. Et alibi : « Di-
cant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de
manu inimici, et de regionibus congregavit eos, a
solis ortu et occasu, ab aquilone et mari ³⁸; » ita
significans fuisse illos multis locis dispersos.
Ergo hic quoque dicit : Hic qui vos captivavit, et
in alienam regionem deportavit, multis variisque
vos sparsit locis, ne **65** in eadem statione adunati
solamen aliquod habere videremini, sed augeri
vobis potius æramnam voluit in diversitate locorum
constitutis.

Jam vero his dictis ob vim sævitiamque ostenden-
dam, qua usi fuerunt adversus eos Assyrii, prose-
quitur : « Adducet Dominus urentem ventum ex de-
serto super ipsum, et siccabit venas ejus, et fontes
ejus desolabit, atque omnia vasa ejus desiderabilia. »
Adducet ei hostem : dicit autem Babyloniorum regem,
qui tanquam ex aliqua longinqua regione, in venti
urentis similitudinem repente superveniens, uni-
versum Israellem omnino delebit; ejusque prosperi-
tatem, bonorumque affluentiam, in vastitatem con-
vertet; ejusdemque omnes facultates, et quidquid

³⁷ Psal. CLXVI, 2. ³⁸ Psal. CVI, 2.

majori pretio habebatur funditus destruet. Nam A
verbis, « Ubi ultio tua, mors? ubi stimulus tuus, inferne? » subjungitur: « Propterea hic inter fratres dividet, » et reliqua; ita tamen ut intermedia sint verba illa: « Consolatio abscondita est ab oculis tuis; » significante propheta, eventurum illud quod eatenus latebat. Sed enim postquam ipsorum in meliorem statum dixit conversionem, loquitur rursus de mox correptura eosdem pœnali calamitate.

CAP. XIV.

VERS. 1-3. — « Destruetur Samaria, quoniam in Deum suum rebellavit. Gladio cadent; tum illorum lactentes solo allidentur; et fetæ ipsorum scinduntur. » Tunc ergo, inquit, prædicta beneficia insperato conferet Dominus captivis. Sed ante illud tempus corripiet eos exitium gravissimum, propterea quod contraria Deo fecerint; namque acerbissimum experientur bellum, in tantum ut ne lactentium quidem parvulorum **66** miserturi sint hostes, neque mulierum gravidarum. Age vero postquam eos eventurorum malorum commemoratione satis ad modestiam composuit, nunc promissioni insistens quam in superioribus fecit, futuramque illis molestiarum solutionem portendens, ait: « Convertere, Israel, ad Dominum Deum tuum, quoniam infirmatus es in iniquitatibus tuis. » Age jam, respice modo ad Deum; et voluntatem ejus considerans, in quantam veneris ob delicta tua infirmitatem cognosce: et cum insperato incumbentium malorum solutionem sis nactus, da operam ut debitis officiis in posterum defungaris. « Tollite vobiscum verba, et convertimini ad Dominum Deum vestrum. Dicite ei: Potes omne auferre peccatum; ut ita non assumatis iniquitatem, sed capiatis bona. » Hos quodammodo sermones inter vos mutuo serite, quibus omnes per omnia ad Deum tendatis; certa-que fide credatis posse Deum vestra omnia peccata delere, si certe vos pœnitentes in contingentibus viderit calamitatibus: atque jam omni impietate omissa, uberem impetrabitis bonorum a Deo largitionem. Simulque invicem exhortemini, ad perpetuos illi hymnos et gratiarum actiones ob ea quæ possidetis bona, attollendos.

VERS. 4-8. — « Assur non salvabit nos; super equos non ascendemus; haud ultra dicemus opificiis nostris: Dii nostri estis. » Non enim Assyrii deinceps indigebimus auxilio, facti jam ei superiores ob divinum patrociniū. Neque equis utentes ad fugam spectabimus; adest enim auxiliator Deus. Tum et ab illo errore procul postea erimus, eos quos ipsi fecimus, deos appellandi. « Quia in te miserebitur pupilli. » Date operam ut una cum benivolo sinceroque erga Deum affectu, egentium quoque misereamini. « Sanabo habitationes eorum; diligam eos manifeste, quia aversus **67** est furor meus ab eis. » Si ita, inquit, te gesseris, audies Deum hæc promittentem atque facientem, teque in

δὴ τὰ προσόντα αὐτῷ, καὶ πολλῆς ἡξιωμένα τῆς σπουδῆς ἀφανιεῖ καθάπαξ· πρὸς γὰρ τὸ, « Ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου, ἄδῃ; » ἐπῆκται· « Διότι οὗτος ἀνὰ μέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ, » καὶ τὰ ἐξῆς· ὥστε εἶναι διὰ μέσου, τὸ « Παράκλησις κέ- κρυπται ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου, » δηλοῦντος, ὅτι γενή- σεται τοῦτο ὃ νῦν αὐτοῖς ἀδελόν ἐστι τέως. Εἴτα τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῶν μεταβολὴν εἰρηκώς, λέγει πάλιν τὴν νῦν καθέξουσιν αὐτοὺς τιμωρίαν.

ΚΕΦ. ΙΔ'.

Στίχ. α'-γ'. — « Ἀφανισθήσεται Σαμάρεια, ὅτι ἀν- ἔστη πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς· ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται, καὶ τὰ ὑποτίθια αὐτῶν ἐδαφισθήσονται, καὶ αἱ ἐν γαστρὶ αὐτῶν ἔχουσαι διαρρήγῃσονται. » Τότε μὲν οὖν, φησὶν, ἐκεῖνα παρέξει παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τοῖς γεγρονόσιν αἰχμαλώτοις· πρὸ δέ γε ἐκείνων καταλή- ψεται νῦν αὐτοὺς ἀπώλεια βαρυτάτη, ὑπὲρ ὧν ἐναντία εἶλοντο τῷ Θεῷ· πολέμου γὰρ ἐν πείρᾳ καταστή- σονται πικροτάτου, ὡς μήτε τῶν ἐτι γαλακτοτροφου- μένων παιδίων ἔλεον εἶναι πολεμίοις, μήτε μὴν τῶν γυναικῶν τῶν ἐγκύων· καὶ ἐπειδὴ περ αὐτοὺς τῇ μνήμῃ τῶν καταληφόμενων αὐτοὺς κακῶν ἐσωφρόνισεν αὐ- τάρκως, ἀκολουθῶν τῇ ἐπαγγελίᾳ ἣν ἐν τοῖς ἀνωτέ- ροις ἐποιήσατο, (p. 100) τὴν ἐσομένην αὐτοῖς λύσιν τῶν λυπηρῶν μηνύων, ἐπάγει· « Ἐπιστράφηθι, Ἰσραὴλ, πρὸς Κύριον τὸν Θεόν σου, διότι ἡσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. » Ἀλλὰ γὰρ νῦν δὴ νεῦσον πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα ἀναλογισάμενος, ὑπὲρ ὧν ἡσέβεις, εἰς ὅσῃν κατηνέχθης ἀσθένειαν· καὶ λα- βὼν παρ' ἐλπίδα τῶν προσπεπιτωκότων κακῶν τὴν λύσιν, ἐπιμελεῖσθαι λοιπὸν σπουδαῖζε τοῦ προσήκον-τος. « Ἀναλάβετε μεθ' ἑαυτῶν λόγους, καὶ ἐπιστρά- φητε πρὸς Κύριον τὸν Θεόν ὑμῶν· εἶπατε αὐτῷ, Δύνασαι πᾶσαν ἀφαιρεῖν ἁμαρτίαν· ὅπως μὴ λάβῃτε ἀδικίαν, καὶ ἵνα λάβῃτε ἀγαθὰ. » Τοιούτοις δὴ τισι πρὸς ἀλλήλους χρήσασθε τοῖς λόγοις, δι' ὧν νεύσετε μὲν ὅλοι δι' ὅλων πρὸς Θεόν· ἀναμφίβολον δὲ ἔξετε τὴν πίστιν, τοῦ πάσας ἀφαιρεῖν ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας αὐτάρκως ἔχειν τὸν Θεόν, εἴπερ οὖν ὑμᾶς μεταμελο- μένους ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν ἴδοι κακοῖς· ὡς ἂν μηκέτι πρὸς ἀσέβειαν νεύοντες, ἀφθονον ἔχοιτε τῶν ἀγαθῶν παρὰ Θεοῦ τὴν χορηγίαν· καὶ προτρέψασθε πάντες ἀλλήλους διηνεκεῖς αὐτῷ τοὺς ὕμνους καὶ τὰς εὐχαριστίας ὑπὲρ τῶν ὑπαρξάντων ὑμῖν ἀποδοῦναι D καλῶν.

Στίχ. δ'-η'. — « Ἀσσοὺρ οὐ μὴ σώσῃ ἡμᾶς, ἐφ' ἵππων οὐκ ἀναβησόμεθα, οὐκέτι οὐ μὴ εἴπομεν, Θεοὶ ἡμῶν, τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν. » Οὐτε γὰρ τῆς τοῦ Ἀσσυρίου λοιπὸν δεησόμεθα βοηθείας, ἀνώτεροι καθεστῶτες αὐτοῦ διὰ τὴν θείαν κηδεμονίαν· οὐτε ἵπποις χρησάμενοι νεύσομεν πρὸς φυγὴν· πάρεστι γὰρ ὁ βοηθῶν Θεός· πόρρωθεν δὲ ἐσόμεθα καὶ τῆς πλάνης ἐκείνης λοιπὸν, ὥστε τὰ παρ' ἡμῶν γινόμενα θεοὺς ὀνομάζειν. « Ὅτι ἐν σοὶ ἐλεήσῃ ὀρφανόν. » Ἐπιμελεῖσθε δὲ μετὰ τῆς εἰς Θεὸν εὐγνωμο- σύνης, καὶ τῆς εἰς τοὺς δεομένους συμπαθείας. « Ἰάσομαι τὰς κατοικίας αὐτῶν, ἀγαπήσω αὐτοὺς ὁμολόγως, ὅτι ἀπέστρεψεν ἡ ὀργή μου ἀπ' αὐτῶν. » Εἰ γὰρ δὴ τοιαῦτα, φησὶ, ποιεῖς, ἀκούσῃ τοῦ Θεοῦ

ταῦτα ἐπαγγελλομένου τε περὶ σοῦ καὶ ποιοῦντος· **A** καὶ ὅτι ἀποδώσει μὲν σοι τὴν παλαιάν οἴκησιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας· ἴσῃν δὲ καὶ ὁμοίαν περὶ πάντας ἐπιδείξεται τὴν ἀγάπην, ἅτε πᾶσαν ὀργὴν ἀφελὼν ἀφ' ὑμῶν. « Ἔσομαι ὡς δρόσος τῷ Ἰσραήλ. » Οὕτως αὐτὸν ἐκτρέφει τῇ παρ' ἐμοῦ κηδεμονίᾳ, ὥσπερ ἡ δρόσος ἐκτρέφειν εἴωθε τοὺς καρπούς. « Ἀνθήσει ὡς κρίνον. » Ἐπίδοξος ἔσται παρὰ πᾶσι. « Καὶ βαλεῖ τὰς ῥίζας αὐτοῦ ὡς ὁ Λιβάνος. » Εἰς πολυπληθίαν ἐπιδώσει, δίκην ἐκείνου ταῖς κέδροις στενοχωρουμένου. « Πορεύονται οἱ κλάδοι αὐτοῦ. » (p. 101) Ἐκταθήσονται ἐπὶ πλείστον εὐπραγίας οἱ ἐξ αὐτοῦ. « Καὶ ἔσται ὡς ἐλαία κατάκαρπος, καὶ ἡ ὁσφρασία αὐτοῦ ὡς λιβάνου. » Αὐτὸς τε διὰ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας ἀεὶ θάλλων ἔσται τοῖς καρποῖς, καὶ λιθανωτοῦ δίκην ἡδὺς τοῖς ἀκούουσι τὰ περὶ αὐτοῦ ἀγαθὰ. « Ἐπιστρέψουσι καὶ καθιοῦνται ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ, καὶ ζήσονται, καὶ στηριχθήσονται σίτῃ. » Ἐπανελθόντες ἀπολαύσουσι τῶν οἰκειῶν, καὶ διαμενοῦσι ἀφθονον τῶν καρπῶν ἔχοντες τῇ ἐμῇ κηδεμονίᾳ τὴν χορηγίαν. « Καὶ ἔξανθήσει ὡς ἄμπελος τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ· ὡς οἶνος **Β** ἀμπελὸς τε ἀνθοῦσα, καὶ οἶνος ὁ κατὰ τὸ ὄρος τοῦ Λιβάνου γίνεσθαι εἰωθώς. »

Στίχ. 9-10. — « Τῷ Ἐφραΐμ, τί αὐτῷ ἔτι καὶ εἰδώλοις; Ἐγὼ ἐταπείνωσα αὐτὸν, καὶ ἐγὼ κατισχύσω αὐτόν. » Οὐκέτι δὴ σοι κοινωνίαν οὐδεμίαν προσῆκεν εἶναι πρὸς τὰ εἰδωλα, ἐπειδὴ μηδὲ δεηθήσῃ τι ἐκείνων· ἐγὼ γὰρ ὑπὲρ τῆς περὶ ἐκεῖνα σπουδῆς σε ταπεινώσει περιβαλὼν, μεταμεληθέντα ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ἀνέδειξα εὐπραγίας. « Ὡς ἄρκευθος πυκάζουσα ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπὸς σου εὐρήσεται. » Ἐπειδὴ ἀειθαλὲς ἔστι τὸ δένδρον τοῦτο· λέγει ὅτι ὡς ἐκεῖνο διὰ παντὸς τὴν ἐκ τῶν φύλλων ἔχει κόμην, οὕτως ἔσονται καὶ **C** οὗτοι διηνεκῇ τῶν ἀγαθῶν ἔχοντες τὴν ἀφθονίαν, ὧν αὐτοῖς διὰ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας ἀπόλαυσις προσέσται. (p. 102) Ἀκολουθῶς δὲ πᾶσι τούτοις ἐπήγαγεν ὁ προφήτης· « Τίς σοφός, καὶ συνήσει ταῦτα; ἢ συνετὸς, καὶ γνώσεται αὐτά; ὅτι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύονται ἐν αὐταῖς. » Ἀλλὰ γὰρ ὅντως ἂν τις ἀποφαίνοιτο σοφὸν καὶ συνετὸν εἶναι τὸν τῶν εἰρημένων ἔχοντα τὴν γνῶσιν, καὶ περὶ ταῦτα ἐσπουδακότα, ἀφ' ὧν ἐξέσται κεχωρισμένους τε αὐτοὺς τοῦ κακοῦ καὶ σπουδῇ μετιόντας τὸ καλόν, ἐν ἀπαλλαγῇ μὲν τῶν χειρόνων, ἐν ἀπολαύσει δὲ καθιστάναι τῶν κρείττωνων· ἐπειδὴ περ ἅπαντα τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ πραττόμενα, ὀρθότητος γέμει πολλῆς, μεθ' ἧς καὶ πταίουσιν ἐπάγει τιμωρίαν· καὶ μεταμελομένους, περισώζειν ἐπίσταται· δικαίους τε ἀποφαίνοιτο ἂν τις τοὺς ἐν τούτοις ὄντας, καὶ ἐξ ἑκατέρου τούτων ὠφελεῖσθαι ἐπισταμένους· καὶ σωφρονεστέρους μὲν ἐν ταῖς τιμωρίαις γινομένους, εἰς πρατροπὴν δὲ ἀρετῆς λαμβάνοντας τῶν ἐκ τῆς μεταμελείας προσγινομένων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν· ἀσεβεῖς δ' ἂν ἀποφύνοιτο κατὰ πάντα καὶ παντοίων (ἀξίους κακῶν) ἐκείνους, οἳ μηδὲν ἰσχύουσιν τούτων, τῇ πρὸς τὸ χεῖρον προστετηκότες βροτῇ, καὶ συνιέναι διὰ τοῦτο τῶν δεόντων οὐδὲν οἰοί τε ὄντες. — Ἑρμηνεία Ὡσπερ τοῦ προφήτου.

A antiquum habitaculum restituentem cum potestate eadem; æqualem denique similemque priori erga omnes ostendet amorem, quoniam omnem iram suam a vobis avertit. « Ero quasi ros Israeli. » Sic illum mea cura nutriam, ceu ros fruges alere solet. « Florescet sicut lilium. » In honore apud omnes erit. « Mittet radices suas quasi Libanus. » Excre-scet in multitudinem, haud secus quam ille cedris densatur. « Ibunt rami ejus. » Dilatabitur prosperitas nepotum ejus. « Et erit quasi olea fructi-fera, et odor ejus quasi thuris. » Ipse ob curam meam semper fructibus pullulabit, et thuris instar suavis erit audientibus prosperitates ejus. « Revertentur atque sedebunt sub umbra ejus; vivent et roborabuntur tritico. » Post reditum fruentur rebus suis, ac perseverabunt uberem habentes a mea providen-
B tia frugum largitionem. « Et efflorescet quasi vitis memoriale ejus, et quasi vinum Libani. » Ita suavis erit et jucundus spectantibus ceu vitis florens, et ut vinum quod in Libano monte gigni solet.

Λιβάνου. » Οὕτως ἡδὺς ὧν καὶ προσηνῆς τοῖς ὀρώσιν, ὡς

VERS. 9-10. — « Ephraimo, quid ei ulterius et idolis? Ego humiliavi eum, et ego roborabo eum. » Nullam jam tibi esse communionem cum idolis decet, quia nec illis prorsus indigebis. Ego vero, qui ob illorum studium te humiliaveram, postea pœnitentem veteri prosperitati restitui. « Sicut juniperus condensa, ita fructus tuus ex me invenietur. » Quia hæc arbor semper virescit, ait: Sicut illa semper foliorum coma frondescit, sic et istos fore in per-
C petua bonorum ubertate, quorum usus eis a mea providentia continget. Consentaneæ vero his omni-bus, addit propheta: « Quis sapiens, et intelliget ista? quis intelligens, et cognoscet hæc? quia rectæ viæ Domini, **68** et justi ambulabunt in eis. » Reapse exploratum est, illos esse sapientes atque intelligen-tes, qui prædictarum rerum scientiam habent, et earumdem studio tenentur; quarum præsidio sejuncti a vitio, et virtutis participes, deteriora vitabunt, et fruentur melioribus. Nam cuncti Dei actus rectitudi-ne multa redundant, qua dirigente peccatoribus quo-que pœnam infert; et postea pœnitentes, salvare scit. Jam vero justos illos esse compertum est, qui hoc vitæ genere sunt, et utrinque juvari sciunt: qui
D modestiores a castigationibus facti, hortamentum sibi ad virtutem judicant, bonorum post pœnitentiam impetratorum usufructum. Impios autem esse constat omnino, et quibuslibet malis dignos illos, qui nihil horum cognoscere valent, ob constan-tem suam ad vitium inclinationem; et propterea quidquam honestum ac debitum intelligendi haud compotes. Commentarius in Oseam prophetam (ex-plicit.)

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΙΩΗΛ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN JOELEM PROPHE TAM.

Propositum nobis est beati Joelis explanationem nunc exordiri. Est vero sermonum ejus argumentum, ut generaliter dicam, idem quod omnium prophetarum, eventura populo prædicere satagentium, pro collata ipsis hac in re sancti Spiritus gratia: quorum prophetarum primus, quemadmodum retro aiebam, beatus David olim, imo valde antiquitus, et multo ante rerum exitum, cuncta populo diversis temporibus eventura edixit: quod idem a reliquis etiam prophetis factum est, qui antiquiore admodum tempore ab illo dicta, posterius affirmarunt, paulo nimirum ante ipsarum rerum eventum, ut simul et de prædictis admonerent omnes, et **69** ea jam in proximo esse asserentes, vaticiniorum demonstrarent veritatem. Cumque varia essent, variisque contingentia temporibus, quæ a beato diximus prædicta Davide, necessario unumquemque prophetam plerumque ea dicere apparet, quorum sibi propinquior demonstrabatur exitus. Connectebant autem, consentanea quadam rei serie ad id deducti, nonnulla etiam posthinc futura, sed hæc ipsa a beato Davide dicta. Beatus itaque Oseas quæ ab Assyriis ac Babyloniis eventura posterius populo erant, dicit; emendare hunc connitens rerum illarum mentione. Joel vero easdem ipse quoque res commemorat; quippe per idem tempus vivens quo Oseas, atque in eodem argumento versari spiritali revelatione permotus. Addit etiam quæ post reditum Babylone statim Judæis contigerunt, cum gens Scythica eis supervenit, cujus dux Gog erat, omnesque funditus extinguere volebat. Cæteroquin Judæi, Deo suppetias ferente, victores exstiterunt: qua de re beatus quoque David in Psalmis verba fecit.

λυσεν, οὐπερ οὖν οἱ περὶ τὸν Γὼγ ἐξῆρχον, ἄρδην ἅπαντας ἀπολέσαι βουλόμενον· ὠφθησαν δὲ οἱ Ἰουδαῖοι τῇ θείᾳ συμμαχίᾳ κρείττους ἐκείνων· εἴρηται δὲ καὶ περὶ τούτων τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ ἐν Ψαλμοῖς.

CAP. I.

VERS. 1-3. — « Verbum Domini, quod factum est ad Joelem Bathuelis filium. » Hic pariter titulus quidam est, æque ac apud Oseam, demonstrans prophetam ex revelatione ipsi oblata divinitus commotum, quæ sequuntur dicere ad populi utilitatem directa. « Audite hoc, senes, et auribus percipite, omnes habitatores terræ, si facta sunt talia in diebus vestris. » Quasi ad dicta audienda segiores, excitare prædictionis terrore conatur; quare et initium verborum suorum capit a minis. Ad omnes certe, inquit, terræ incolas prædicationis sermo-

(p. 103) Πρόκειται μὲν ἡμῖν τοῦ μακαρίου Ἰωὴλ τοῦ προφήτου τῆς σαφηνείας ἀπάρξασθαι νῦν· ἔστι δὲ ὑπόθεσις αὐτοῦ τῶν λόγων, κοινῶς εἰπεῖν, ἡ καὶ πάντων τῶν προφητῶν, τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα μὴνύειν ἐσπουδαχότων, κατὰ τὴν ἐγγενομένην αὐτοῖς περὶ τοῦτο τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν· ὧν ἀρχὴ μὲν γέγονε, καθὰ καὶ πρότερον ἔφην, ὁ μακάριος Δαυὶδ πάλαι καὶ πρόπαλαι καὶ πολὺ πρὸς τῆς τῶν πραγμάτων ἐκθάσεως ἅπαντα τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰρηκῶς· τὸ αὐτὸ καὶ παρὰ τῶν λοιπῶν ἐγένετο προφητῶν τὰ παρ' ἐκείνου πρὸ πολλῶν ῥηθέντα τῶν χρόνων ὕστερον λεγόντων, καὶ πρὸς αὐτῇ γε τῇ τῶν πραγμάτων ἐκθάσει μικροῦ· ὥς ἂν ὁμοῦ τε τῶν προειρημένων ὑπομιμνήσκοιεν ἅπαντας, καὶ δὴ πλησίον ἐσόμενα λέγοντες, τῶν προειρημένων μὴνύειν τὴν ἀλήθειαν· διαφορῶν δὲ ὄντων, καὶ κατὰ διαφόρους συμβάντων καιροὺς ἐκείνων, ἃ τῷ μακαρίῳ πρόσθεν ἔφαμεν εἰρησθαι Δαυὶδ, ἀναγκαίως τῶν προφητῶν ἕκαστος κατὰ μὲν τὸ πλεῖστον ἐκεῖνα φαίνεται λέγων, ὧν ἐγγύθεν ἐπ' αὐτῶν ἡ ἐκθασίς ἐδηλοῦτο πραγμάτων (p. 104)· συνῆπτον δὲ ἐκ τινος ἀκολουθίας ἐπὶ τοῦτο προαγομῆνοι, καὶ τινὰ τῶν μετὰ τοῦτο ἐσομένων, εἰρημένα δηλονότι καὶ τὰ αὐτὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ· ὁ γ' οὖν μακάριος Ὡσηὲς τὰ παρὰ τε τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ὕστερον περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα λέγει, σωφρονίζειν αὐτοὺς τῇ μνήμῃ πειρώμενος ἐκείνων· ὁ δὲ Ἰωὴλ μέμνηται μὲν καὶ αὐτὸς τῶν αὐτῶν, ἅτε καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τῷ Ὡσηὲ γεγονῶς, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν εἰπεῖν κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν πνευματικὴν ἐπιτετραμμένος· προστίθῃσι δὲ καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον εὐθύς αὐτοῖς γεγονότα· ὁπνίκα Σχυθικὸν μὲν ἔθνος αὐτοῖς ἐπελή-

C λυψέως τινος ἐγγεγονυίας αὐτῷ, θειόθεν κινούμενος λέγει τὰ ἐξῆς, εἰς ὠφέλειαν συντείνοντα τοῦ λαοῦ. « Ἀκούσατε ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, εἰ γέγονε τοιαῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν. » Ὡς ἂν ῥαθυμότερον διακειμένους περὶ τὰ λεγόμενα, (p. 105) διεγείρειν τῷ φόβῳ τῶν μνησσομένων πειρᾶται, ὥστε καὶ προοίμιον αὐτῷ τῶν λόγων εἶναι τὴν ἀπειλήν· πρὸς ἅπαντας δὲ,

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α'-γ'. — « Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ἰωὴλ τὸν τοῦ Βαθουήλ. » Προγραφή τίς ἐστι καὶ αὕτη παραπλησίως τῷ Ὡσηὲ, δηλοῦσα ὅτι ἐξ ἀποκαλύψεως τινος ἐγγεγονυίας αὐτῷ, θειόθεν κινούμενος λέγει τὰ ἐξῆς, εἰς ὠφέλειαν συντείνοντα τοῦ λαοῦ. « Ἀκούσατε ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, εἰ γέγονε τοιαῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν. » Ὡς ἂν ῥαθυμότερον διακειμένους περὶ τὰ λεγόμενα, (p. 105) διεγείρειν τῷ φόβῳ τῶν μνησσομένων πειρᾶται, ὥστε καὶ προοίμιον αὐτῷ τῶν λόγων εἶναι τὴν ἀπειλήν· πρὸς ἅπαντας δὲ,

φησὶ, τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας τῆς ἐπαγγελίας ποιῶμαι τὸν λόγον· καὶ πρό γε τῶν ἄλλων πρὸς τοὺς ἐν ὑμῖν πρεσβυτέρους, καὶ τι καὶ πλέον εἰδέναι διὰ τὸν μακρὸν ὀφείλοντας χρόνον, εἰ δέ τι τοιοῦτο γεγὼς, ἢ κατὰ τὸν ὑμέτερον καιρὸν, ἢ κατὰ τὸν τῶν ὑμετέρων πατέρων ἐπίστασθε, ὅποια δὴ νῦν ὑμῖν ἐποίσει Θεὸς, ἐπὶ μακρῷ μὲν ὑμῶν ἀνασχόμενος τῷ χρόνῳ, ἀνεχόμενος δὲ μηκέτι, ἐπεὶ μηδὲν ὑμᾶς ἐκ τῆς ἀνεξικακίας ὠφελουμένους ὀρᾷ, τὸναντίον μὲν οὖν καὶ προκόπτοντας ἐπὶ τὸ χεῖρον. « Περὶ αὐτῶν τοῖς τέκνοις ὑμῶν διηγήσασθε, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς γενεὰν ἐτέραν. » Τοιοῦτο γὰρ δὴ τῶν νῦν ἐπελευσομένων ὑμῖν τὸ μέγεθος κακῶν, ὥστε δεῖν ὑμᾶς διὰ τῶν διαδόχων τῶν οἰκείων εἰς τοὺς μετέπειτα παραπέμψαι τὴν γνῶσιν, δύναίτο κάκείνους.

Στίχ. δ'-ε'. — « Τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρίς· καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς ἀκρίδος κατέφαγεν ὁ βροῦχος· καὶ τὰ κατάλοιπα τοῦ βρούχου κατέφαγεν ἡ ἐρυσίθη. » Τροπικῶς βούλεται τὰ ἐπεληλυθότα αὐτοῖς εἰπεῖν κακὰ· καὶ ὡς αἰεὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τὰ πρότερα ἐπετείνετο· ἐλήλυθε μὲν γὰρ, φησὶ, Θεγλαφασάρ ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς, ὃς δίκην κάμπης οὐκ ὀλίγα μέρη τῶν προσηκόντων ὑμῖν ἐδῆψεν· (p. 106) μετ' ἐκεῖνον Σαλμανασάρ ὥσπερ ἀκρίς τις πλέον ἐπινεμηθεὶς τὰ ὑμέτερα· ἐπ' ἐκεῖνοις Σενναχηρείμ βρούχου δίκην κοινὸν ἀφανισμόν ἐπάγων ταῖς δέκα φυλαῖς Ἰσραὴλ· ἐπελήλυθεν ὥσπερ τις ἐρυσίθη πρὸς τοῖς λοιποῖς ὁ Βαβυλώνιος, ὃς καὶ τοὺς τῆς Ἰουδαίας λαθὼν, κοινὸν ἀπάντων τῆς αἰχμαλωσίας πεποίηκε τὸ κακόν· εἴτα τί βούλεται τούτων ἡ μήνυσις; « Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν, καὶ κλαύσατε, πάντες οἱ πίνοντες οἶνον εἰς μέθην· ὅτι ἐξηρται ἐκ στόματος ὑμῶν εὐφροσύνη καὶ χιρὰ. » Ἀπόθεσθε δὴ τὴν μέθην, ὑφ' ἧς κατεχόμενοι νῦν διὰ τὴν πρὸς τὸ χεῖρον ῥοπὴν, οὐδὲ συν-ορᾶν ἐθέλετε τὸ δέον· καὶ μετάστητε εἰς δάκρυα καὶ θρήνους, εἴ πως τῇ μεταμελείᾳ τὴν παλαιὰν ἀποσμήξετε μέθην· ἐπειδὴ γὰρ οὐκέτι χαίρειν ὑμᾶς καὶ εὐφραίνεισθαι τὰ συμβησόμενα ἔα, ἄμεινον εἰς μεταμέλειαν τῇ τε θρήνῳ χρῆσασθαι καὶ τοῖς δάκρυσιν, ὥς ἂν ἐντεῦθεν κουφισμὸς τις ὑμῖν γένοιτο τῶν κακῶν· εἴτα μηνύων ὑπὲρ ὅτου ταῦτα, φησὶν·

Στίχ. ζ'-θ'. — « Ὅτι ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν καὶ ἀναρίθμητον· οἱ ὀδόντες αὐτοῦ, λέοντες· καὶ αἱ μύλαι αὐτοῦ, ὡς σχύμνου αὐτοῦ. » Ἐπεληλύθασιν γὰρ τῇ χώρᾳ τῇ ἐμῇ πολέμιοι πολλοὶ τε καὶ δυνατοί, οἱ λεόντων οὐδὲν ἀφροστήχασιν, τοῖς ὀδοῦσι καὶ ταῖς μύλαις ταῖς οἰκείαις κατασφαττόντων τε καὶ καταναλίσκόντων τῶν κτηνῶν τὰ ἐμπύπτοντα, (p. 107) οὕτως ἀφανίζοντές τε καὶ χειρούμενοι τοῖς ὀπλοῖς. « Ἔθετο τὴν ἄμπελόν μου εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὰς συκᾶς μου εἰς συγκλασμόν. » Πάντα τὸν Ἰσραὴλ, ὃν ἄμπελου δίκην περιεῖπον, καὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας ἐγκαλλωπίζων τῆς ἐμῆς, ἡφάνισέ τε καὶ ἀπώλεσε παντελῶς σὺν ταῖς ἐν μέσῳ συκαῖς, ἃς συνέτριψεν ἀπάσας· αἰνίττεσθαι δὲ βούλεται τοὺς ἐν αὐτοῖς ὑπερέχοντας πλούτῳ τε καὶ δυνάμει, ἐκ τοῦ τὰ τοιαῦτα δένδρα ὑπερφέρειν τῶν φυ-

A nem instituo, in primis vero **70** ad seniores, qui plura scire ob suam longævitatē debent, rogo, inquam, an par aliquid vel ætate vestra vel patrum vestrorum contigisse sciatis, quale nunc vobis Deus facturū est, qui longo quidem tempore vos sustinuit, sed jam diutius non tolerabit, quia nihilo vos meliores ob patientiam suam effectos videt, imo contra in deterius etiam ruentes. « Super hoc filiis vestris narrate, et filii vestri filiis suis, et filii eorum generationi alteri. » Tanta enim est eventurorum nunc vobis malorum magnitudo, ut vos oporteat per successores vestros ad posteros notitiam transmittere, quo rerum gestarum novitas illos quoque modestiores possit efficere.

ἢ τῇ τῶν πραγμάτων καινότης τῇ ἀκοῇ σωφρονίζειν

B VERS. 4-5. — « Residua erucæ comedit locusta, et residua locustæ comedit bruchus, et residua bruchi comedit rubigo. » Figurata vult superventura ipsis dicere mala, et quod semper priora posterioribus augebuntur. Venit enim, inquit, Theglaphasar Assyriorum rex, qui erucæ instar non paucas rerum vestrarum partes pessumdedit. Post illum Salmanasar, ceu quædam locusta magis adhuc vestras opes depopulatus est. Deinde Sennacherimus quasi bruchus generale exitium decem tribubus intulit. Postremus omnium tanquam rubigo supervenit Babylonius (Nabuchodonosor) qui Judææ quoque incolis captis, communem fecit captivitatis ærumnam. Porro quid sibi vult harum rerum denuntiatio? C « Expergiscimini, ebrii, ex vino vestro, et plorate, omnes qui bibitis vinum ad ebrietatem, quia ablatum est ex ore vestro gaudium et lætitia. » Pellite ebrietatem, qua nunc occupati, propter vestram ad vitia proclivitatem, quod factu opus est haud vultis conspiciere: et ad lacrymas ploratumque convertimini, si forte pœnitentia antiquam abstergere poteritis ebrietatem. Nam quia gaudere vos ulterius atque lætari non sinunt casus, melius est pœnitentes **71** ploratu lacrymisque uti, ut hinc vobis levatio aliqua malorum contingat. Deinde significans quamobrem hæc, pergit dicere:

VERS. 6-9. — « Gens enim ascendit super terram meam fortis et innumerabilis; dentes ejus, leonis, et molares ejus, ut catuli leonis. » Supervenerunt regioni meæ hostes multi ac validi, a leonibus nihil differentes, qui dentibus suis molaribusque conterunt atque consumunt quæcunque obviam fiunt animalia. Sic nimiram hostes armis suis invadunt atque devastant. « Posuit vineam meam in dissipationem, et ficulneas in confractionem. » Universum Israelē, quem quasi vitem colebam, meaque cura ornabam, destruxit funditusque perdidit, cum interpositis ficulneis, quas omnes confregit. Vult autem innuere eminentiores inter Israelitas divitiis atque potentia, quoniam hæc arbores extolli supra vitis plantas videntur. « Scrutando scrutatus est illam, albos fecit palmites ejus. » To-

tam illam invadens sic evulsit et in servitutem adduxit, ut captivi homines nequaquam differrent a palmitibus albescentibus planeque exsiccatis postquam vitis subversa fuit. « Planget ad me plus quam sponsa sacco accincta super virum virginalem suum. » Tunc iniquitatis suae sensum percipient, et cum magnis ad me respicient gemitibus, quæ ipsis evenerunt mala deplorantes; haud secus quam mulier nuper nuptiis copulata, mox repente privata viro, cui graviolem facit dolorem privationis celeritas. « Ablatum est sacrificium et libatio de domo Domini. » Hic manifeste eventura a Babylo-niis mala significat: tunc enim desiit solita fieri in Dei templo liturgia, cum et ædificium combussit Babylonius, et cives omnes captivavit.

ὁμῶς τὰ ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων προσόμενα αὐτοῖς μηνύει κακά· τότε γὰρ ἐπαύσατο ἡ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ ἐκτελουμένη λειτουργία, ὁπνίχα τὸν τε οἶκον ἐνέπρησεν ὁ Βαβυλώνιος, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς πόλεως αἰχμαλώτους ἔλαθεν ἅπαντας.

72 VERS. 10-13. — « Lugete, sacerdotes qui altari ministratis, quoniam miserum est triticum, exsiccatum vinum, imminutum oleum, confusi agricolæ. Lugete, prædia, propter triticum et hordeum, quia periit messis agri, vitis exaruit, ficulneæ sunt imminutæ, arbor malogranata et palma et malus et omnia ligna agri exaruerunt. » Congruus sacerdotibus et altaris ministris luctus, quia generalis sterilitas campos tenet, unde primitias ac decimas percipientes, rei necessariæ copiam habebant. Congruus haud minus luctus terræ quoque frugibus carenti, unde agricolis creatur confusio, quia frustra laboraverunt: pariterque cunctis terræ prædiis, quia nullum terræ proventum, nullum arborum partum more solito collectum videre est. « Quoniam gaudium confuderunt filii hominum. » Pro eo ut dicat: Nemini adest lætandi occasio, pudenti scilicet nisi in talibus tantisque malis luctum agat. Per hæc omnia demonstrat gravissimam sterilitatem Israelitarum regioni contigisse, duplicemque ærumnam fuisse, hostibus scilicet eam pessime devastantibus, et ipsa terra frugum fertilitatem negante. Quid ergo post hæc?

πολεμίων τε αὐτοὺς διατιθέντων τὰ χεῖριστα, καὶ τῆς γῆς πᾶσαν ἀρνησαμένης τῶν καρπῶν τὴν φορὰν. Τί οὖν ἐπὶ τούτοις;

VERS. 15-16. — « Accingite vos et plangite, sacerdotes, lamentamini, qui ministratis altari, ingredimini, dormite in saccis dum in Dei ministerio versamini, quia recessit a domo Dei vestri sacrificium et libatio. » Præ omnibus decet vos potissimum, sacerdotio fungi sortitos, sacco vestiri, neque id unquam deponere, sive cubetis, sive etiam rem sacram peragatis; sed gemitibus luctuique indulgere; propterea quod qui rite Deo exhibebatur cultus omnino desiverit. « Sanctificate jejunium. » Quoniam sanctum dicitur, quidquid est selectum et a multitudine separatum, ideo « Sanctificate **73** jejunium » dicit, id est ad hoc vos comparate, omnisque omnibus et prorsus sejuncti, dedite vos ac disponite ad jejunii observantiam. « Prædicare cultus officium. » Indicite omnibus, ut humanis

τῶν τῆς ἀμπέλου δοκεῖν. « Ἐρευνῶν ἐξηρεύνησεν αὐτήν, καὶ ἐρρίψεν· ἐλεύκασε τὰ κλήματα αὐτῆς. » Πᾶσαν αὐτὴν ἐκπεριελθὼν οὕτως ἀνέσπασέν τε καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπήγαγεν, ὥς μηδὲν ἀποικέναι πάντας κλημάτων λευκανθέντων τε καὶ ξηρανθέντων παντελῶς μετὰ τὸ τὴν ἀμπελον ἐκσπασθῆναι. « Θρηνησεί πρὸς με ὑπὲρ νύμφην περιεζωσμένην σάκκον ἐπὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς τὸν παρθενικόν. » Τότε τῆς παρνομίας αἰσθήσονται τῆς οἰκείας, καὶ μετὰ μεγάλων νεύσουσι πρὸς με τῶν θρῆνων ἀνακεκλαυσμένοι τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς κακά· οὐχ ἦττον ἢ γυνὴ νεωστὶ συναφθεῖσα πρὸς γάμον, εἶτα ἀθρόον ἀποθαλοῦσα τὸν ἄνδρα, ἢ βαρύτερον τὸ πάθος τῆς ἀφαιρέσεως ἐργάζεται ἢ ὀξύτης. (p. 108) « Ἐξήρται θυσία καὶ σπονδὴ ἐξ οἴκου Κυρίου. » Ἐνταῦθα προ-

Στίχ. ι'-ιγ'. — « Πενθεῖτε, οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, ὅτι τεταλαιπώρηκε σῖτος, ἐξηράνθη οἶνος, ὠλιγόθη ἔλαιον, κατησχύνθησαν γεωργοί· θρηνεῖτε, κτήματα ὑπὲρ πυροῦ καὶ κριθῆς, ὅτι ἀπόλωλε τρυγητὸς ἐξ ἀγροῦ· ἡ ἀμπελος ἐξηράνθη, καὶ συκαὶ ὠλιγόθησαν· ροιά καὶ φοῖνιξ καὶ μῆλον καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν. » Ἀρμόττων μὲν οὖν τοῖς ἱερατεύουσι τῷ θυσιαστηρίῳ ὁ θρῆνος, ὅτι παντελὴς ἀφορία κατέχει τὰς πεδιάδας, ἀφ' ὧν τὰς τε ἀπαρχὰς καὶ τὰς δεκατίας κομιζόμενοι, τῶν ἀναγκαίων εἶχον τὴν ἀφθονίαν· ἀρμόττων δὲ οὐχ ἦττον θρῆνος καὶ τῇ γῇ πάντων ἀφηρημένη τῶν καρπῶν· ὥς καὶ τοῖς γεωργοῦσι τὴν γῆν, αἰσχύνην ἐντεῦθεν περιγίγνεσθαι, ὅτι δὴ πεπονθήκασιν μάτην· καὶ πᾶσι δὲ τοῖς ἐπὶ τῆς χώρας κτήμασιν ὁμοίως, ὅτι μήτε τῶν ἀπὸ γῆς γιγνομένων, μήτε (p. 109) τῶν ἐν δένδροις τικτομένων εἰσχομιζόμενόν τι κατὰ τὸ εἰωθὸς δυνατόν ἰδεῖν. « Ὅτι κατήσχυναν χαρὰν αἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. » Ἰνα εἴπῃ ὅτι μηδενὶ πρόσσεστιν ἀφορμὴ τοῦ χαίρειν, αἰσχυνομένοις εἰ μὴ πενθοῖεν ἐπὶ τοσούτοις καὶ τηλικούτοις κακοῖς· διὰ πάντων δὲ τούτων ἀκαρπία βαρυτάτη κατελιγῆσθαι δείκνυσιν τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν χώραν, ὥς εἶναι διπλοῦν τὸ κακόν·

Στίχ. ιγ'-ις'. — « Περιζώσασθε καὶ κόπτεσθε, οἱ ἱερεῖς, θρηνεῖτε οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, εἰσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκκοις λειτουργοῦντες Θεῷ· ὅτι ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν θυσία καὶ σπονδὴ. » Ἐφ' ἅπασιν δὲ μάλιστα πρέπον ὑμῖν τοῖς εἰς τὴν ἱερωσύνην προβεβλημένοις περιθέσθαι μὲν σάκκον, οὐκ ἀφαιροῦντας αὐτὸν, οὔτε εἰ καθεύδοιτε, οὔτε μὴν εἰ τὴν λειτουργίαν ἐκτελοῖτε τὴν θείαν· θρῆνῳ δὲ προσανέχειν καὶ κοπετῷ, ὑπὲρ ὧν ἅπαντα πέπαυται ἡ καθηκόντως ἀπονεμομένη τῷ Θεῷ θεραπεία. « Ἀγιάσατε νηστείαν. » Ἐπειδὴ ἅγιον λέγεται τὸ ἐξαίρετον καὶ τῶν πολλῶν κεχωρισμένον, « Ἀγιάσατε νηστείαν » λέγει, ἀντὶ τοῦ, Πρὸς ταύτην (p. 110) ἑαυτοὺς ἐκτάξατε, καὶ πάντων ἀφέμενοί τε καὶ χωρισθέντες παντελῶς, ἀφορίσατε καὶ τάξατε πρὸς τὴν ταύτης ἐκπλήρωσιν ἑαυτούς. « Κηρύξατε θεραπείαν. » Καὶ

μηνύσατε πᾶσιν, ὅπως ἂν τῶν ἀνθρωπείων ἀφόμενοι πραγμαμάτων, τῇ τοῦ Θεοῦ προσανέχοιεν θεραπεία. « Συναγάγετε πρεσβυτέρους, πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν εἰς οἶκον Θεοῦ ὑμῶν, καὶ κεκράξατε πρὸς Κύριον ἐκτενῶς, Οἶμοι, οἶμοι, οἶμοι εἰς ἡμέραν, ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα Κυρίου. » Καὶ πάντας δὴ ἐπὶ τῆς ὑμετέρας χώρας ἡγεῖσθαι τῶν λοιπῶν ὡς εἰκὸς, κοινῇ μὲν εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον ἐπείχθητε τοῦ Θεοῦ, ἐν ὧσιν περ ὑμῖν ἐστὶν ἄδεια τοῦ εἰσιέναι· μετὰ πολλῶν δὲ ἀναβοήσατε τῶν στεναγμῶν· τοῦτο γὰρ λέγει, « Οἶμοι, οἶμοι, οἶμοι· » εὐχόμενοι μὴ εἰς πείραν ἔλθειν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἣν οὐ πόρρω συμβέβηκεν εἶναι κατὰ τὴν ἀπειλὴν τὴν θείαν. « Καὶ ὡς ταλαιπωρία ἐκ ταλαιπωρίας ἤξει. » Ὡς ἂν μὴ ἐπαλλήλοις ὑμῖν περιπσεῖν ἐγγένηται τοῖς κακοῖς. « Ὅτι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν βρώματα ἐξηράνθη, καὶ ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν εὐφροσύνη καὶ χαρά. » Ἵνα μὴ αὐτόπται γένησθε τῶν κακῶν ἐκείνων, ὅτι πολλὴ μὲν τις ἐστὶ καὶ μεγίστη τῶν καρπῶν ἡ ἀφορία· προστεθήσεται δὲ τὸ χειρίστον ἀπάντων τὴν πᾶσαν ἀφηρηθῆσαι τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ τὴν καθήκουσάν τε καὶ ὀφειλομένην τῷ Θεῷ (p. 111) θεραπείαν, ἡ πλείστης ὁσῆς εὐφροσύνης τε καὶ χαρᾶς πληροῦν ἡδύνατο τοὺς πρὸς τὸ θεὸν ὀρῶντας.

Στίχ. ιζ'-κ'. — « Ἐσχίρτησαν δαμάλεις ἐπὶ ταῖς φάτναις αὐτῶν. » Αὗται μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς κατεχούσης ἐνδείας συναυνοῦνται πρὸς τὸ σκιρτᾶν τε νεύσουσι καὶ ταραττεσθαι, ὑπὸ μὲν τῆς φύσεως τὴν τροφήν ἐπιζητοῦσαι, ὑπὸ δὲ τοῦ μὴ παρῆναι τὸ τρέφον, πρὸς ἄτακτον κινούμεναι σκίρτησιν. « Εὐρωτίασε σιτοδοχεῖα ἀπὸ τῶν χρισμάτων αὐτῶν. » Ἐπειδὴ ἔθος περιχρίσθαι τοῦ σίτου τὰς ἀποθήκας ἀσφαλείας ἔνεκεν, οὐκ ἐνόντων, φησὶ, τῶν ἐμβαλλομένων, εὐρώτα ὁ ἐπιχρίόμενος ἔξει πηλὸς, ἐκ τοῦ μηδὲν ἀποτίθεσθαι καθάπαξ. « Ἐφανίσθησαν θησαυροί. » Πᾶς τόπος ὄντινα δὴποτε εἰσδέχεσθαι καρπὸν εἰθῶς, περιττὸς ἐστὶ, οὐκ ὄντων τῶν ἐμβάλλεσθαι ὀφειλόντων. « Κατεσχάφησαν ληνοί. » Περιτταὶ καὶ αὗται φανοῦνται, οὐδενὸς εἰσχομιζομένου. « Ὅτι ἐξηράνθη σῖτος, τί ἀποθήσομεν ἑαυτοῖς ; » Ἀπὸ μέρους τοῦ σίτου τοὺς πάντας εἰπεῖν ἡδουλήθη καρπούς· εἰς γὰρ βεβαίωσιν τῶν προειρημένων τοῦτο βούλεται λέγειν, ὅτι τῶν καρπῶν παντελῶς ἀφηρημένων, περιττὸς πᾶς ἐστὶ τόπος δέχεσθαι τοὺς καρπούς εἰθῶς, (p. 112) οὐκ ὄντων τῶν ἀποτίθεσθαι μελλόντων. « Ἐκλαυσε βουκόλια βοῶν, ὅτι οὐχ ὑπῆρχε νομὴ αὐτῶν· καὶ τὰ ποιμνία τῶν προβάτων ἠφανίσθησαν. » Ἀφήρηται τῶν κτηνῶν ἡ συνήθης κατὰ χώραν τροφή. « Πρὸς σέ, Κύριε, βοήσομαι, ὅτι πῦρ ἀνήλωσε τὰ ὠραῖα τῆς ἐρήμου, καὶ φλόξ ἀνῆψε πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ. » Κοινῇ δὲ πάντες ἐπὶ τοῖς κατέχουσι κακοῖς παρὰ σοῦ τῶν τηλικούτων κακῶν αἰτήσομεν τὴν λύσιν, ὅτι οἴκην πυρὸς ἅπασα ἡ χώρα σὺν τοῖς ἐνοῦσι δένδροις ἠφάνισται· « ὠραῖα » γὰρ « τῆς ἐρήμου » λέγει τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι τόπους πρὸς σπερμάτων καταβολὴν ἐπιτηδείους ὄντας, οὓς εἰώθασιν κοινῇ λόγῳ « ὀροπέδια » καλεῖν· Ἵνα οὖν εἴπῃ· ὅτι πᾶς τόπος καὶ πᾶν ξύλον ἠφάνισται, ὡς ὑπὸ πυρὸς τινος καταπεφλεγμένα. « Καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου ἀνέβλεψε πρὸς σέ, ὅτι

A negotiis omissis, Dei cultui celebrando intersint. « Congregate senes, omnesque terræ incolæ ad domum Dei vestri, et clamate ad Dominum vehementer: Heu mihi! heu mihi! heu mihi in die! quia prope dies Domini. » Et omnes, qui in regione vestra præcedere aliis ob ætatem debent, coadunantes, quos et reliquos sequi par est, gregatim Dei domum ingredi impellite, quandiu vobis adhuc ingrediendi copia est. Cum multis autem clamate gemitibus; id enim prædicta locutio heu mihi, heu mihi, heu mihi, significat; orantes ne diem illam experiri cogamini, quæ haud procul abest, juxta divinam comminationem. « Et quasi miseria de miseria veniet. » Ne sine intercapedine malis corripiamini. « Quia ante oculos vestros alimenta exaruerunt, item de domo Dei vestri gaudium atque lætitia. » Ne spectatores malorum illorum sitis, quia multa erit imo maxima frugum sterilitas. Pessimus omnium accedet cumulus, cessatio omnimoda in Dei templo congrui debitiq; Deo cultus, qui gaudio plurimo atque lætitia replere poterat honesti studiosos.

VERS. 17-20. — « Subsultaverunt juvenæ in præsepibus suis. » Hæ quippe premente fame coactæ, subsultare ac perturbari incipient, naturaliter alimoniam quærentes; qua negata, ad inconditas subsultationes moventur. « Computruerunt horrea ab unctionibus suis. » Quia mos erat ungendi apothecas tritici, causa conservationis, si deficiet quidquid illuc ingerendum erat, putrescet illitum lutum, cum nihil omnino sit intus repositum. « Destructi sunt thesauri. » Quilibet locus recipere fruges solitus, supervacaneus erit, cum non sint quæ reponi debeant. « Suffossa sunt torcularia. » 74 Hæc quoque videbuntur superflua, cum nemo quidquam afferat. « Cum arefactum sit triticum, quid nobis reponemus? » A parte, id est a tritico, cunctos vult denotare fructus. Namque ad antea dictorum confirmationem hoc dicere vult, nempe quod frugibus cunctis ablatis, supervacuum erit omnis locus iis excipiendis consueto more paratus, cum quod reponatur desit. « Fleverunt armenta boum, quia non erant eis pascua: et greges ovium disperierunt. » Jumentorum consueta per agros alimenta defecerunt. « Ad te, Domine, clamabo, quia ignis consumpsit speciosa deserti, et flamma cuncta ligna agri succendit. » Cuncti simul in tantis constituti malis, a te poscimus illorum solutionem, quia velut igne universa regio cum suis arboribus vastata est. Nam « deserti speciosa » dicit locos in montibus seminationi idoneos, qui vulgari loquela dici solent « planitiæ montanæ. » Vult ergo dicere, omnem locum omneque ligni genus tanquam igne fuisse inflammatum. « Sed et bestię agri ad te suspexerunt, quoniam arefactæ sunt aquarum scaturigines. » Pereunt, inquit, siti jumenta, fontibus jam, ob pluvie defectum, aquam

emittere non valentibus. Postquam igitur lato sermone exposuit malorum multitudinem, similia prædictis subtextit.

CAP. II.

VERS. 1-3. — « Claugite tuba in Sione, prædicate in monte sancto meo, congregentur omnes habitatores terræ, quia adest dies Domini, quia prope est dies tenebrarum et caliginis, dies nebulae et turbinis. » Tubæ itaque signo dato, juxta ritum legitimum, **75** cunctos ad Sionem montem congregate, ubi mihi cultum exhiberi mos est; illic ineam implorantes misericordiam, quia haud procul est quam Deus comminatus est dies, quæ cunctos tenebris atque caligine opplere potis est; adeo ut videre nihil possint, utpote rebus omnibus nebula ac turbine obvolutis. Recte autem ad Sionem montem omnes advocat, in quo lex Mosaica coli Deum debere constituit. Quare et decem tribus derelicto loci ejus divino cultu, juvenis secundum Jero-boami consilium, eundem detulerunt. Nunc itaque hortatur, ut ab insania illa recedentes, ad Sionem montem respiciant, et ad universalem Dominum ibi coli jussum, ut sic ab imminentibus sibi malis liberari impetrent. Revera hoc contigisse sub Sennacherimo, Ezechia regnante in Judæa, illius loci incolis comperire est. « Quasi mane expandetur super montes populus multus et fortis: similis ei non fuit a sæculo, et post eum non adjicietur usque ad annos in generationes generationum. » Ceu mane, quod suo tempore universam occupat terram, innumerabilis quidam hostium populus superveniet, omnes occupans montes, cui neque similis fuit antea, neque facile erit postea. « Ante faciem ejus ignis vorans, et post eum exurens flamma. » Cuncta in circuitu ascensu suo destruet, velut ignis. « Quasi hortus voluptatis terra coram eo, et post eum campus desolatus. » Quos locos nondum invasit, ii videntur haud horto dissimiles, tum incolarum multitudine, tum elegantia ædificiorum: verumtamen post illius adventum, totam illam statim amœnitatem deletam videre est. « Neque est qui sit incolumis ab eo. » Difficile ergo est quemquam illius impetum effugere.

νότος δὲ, ἀθρόον ἅπασαν ἐκείνην ἀφανιζομένην ἔστιν ἰδεῖν τὴν εὐπρέπειαν. « Καὶ ἀνασωζόμενος οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτοῦ. » Χαλεπὸν γ' οὖν τινι διαφυγεῖν τὴν ὁρμὴν τὴν ἐκείνου.

76 VERS. 4-8. — « Quasi aspectus equorum, aspectus eorum: et quasi equitatus, sic persequen-tur. Sicut sonitus curruum super vertices montium exsiliunt, et sicut sonitus flammæ ignis devorantis stipulam, et velut populus multus ac fortis in acie instructus. » Particula, « sicut, » non similitudinis causa ponitur, sed narrative. Quale est illud: « Sicut (quam) bonus Israeli Deus³⁹, » pro, « bonus. »

³⁹ Psal. LXXII, 1.

(14) Videmus pulchram lectionem συναχθήτωσαν confirmatam a subsequente commentario, nec non in lect. var. Græc. apud polyglott., pro communi

ἑξηράνθησαν ἀφέσεις ὑδάτων. » Ἀπολείται, φησὶ, τῷ δίψει τὰ κτήνη, τῶν πηγῶν ἐκ τῆς ἄγαν ἀνομβρίας ὕδωρ οὐ δυναμένων ἐκπέμπειν· εἶτα τῇ πλατύτητι δηλώσας τῶν κακῶν τὸ πλήθος, ἐπάγει τὰ ὅμοια τοῖς προκειμένοις.

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α'-γ'. — « Σαλπίζατε σάλπιγγι ἐν Σιών, κηρύξατε ἐν ὄρει ἁγίῳ μου, καὶ συναχθήτωσαν (14) πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν· (p. 113) διότι πάρεστιν ἡ ἡμέρα Κυρίου· ὅτι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα σκότους καὶ γνόφου, ἡμέρα νεφέλης καὶ ὀμίχλης. » Τῇ τοίνυν σημασίᾳ τῆς σάλπιγγος κατὰ τὸ νόμιμον ἔθος χρη-sάμενοι, πάντας ἐπὶ τὸ Σιών συναγάγετε ὄρος, ἐνθα μοι τὴν θρησκείαν ἀποδίδοσθαι ἔθος· αὐτόθι τὸν ἔλεον αἰτοῦντες τὸν θεῖον, ἐπειδὴ οὐ πόρρω συμβέβηκεν εἶναι τὴν ἠπειλημένην ὑμῖν ἡμέραν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ σκότους αὐτάρκης καὶ γνόφου πάντας πληροῦν, ὡς ἐν νεφέλῃ τινὶ καὶ ὀμίχλῃ πάντα καθεστῶτα ὄραν οὐχ οἶους τε ὄντας· καλῶς δὲ ἐπὶ Σιών ὄρος ἅπαντας καλεῖ, ἐν ᾧ περ κατὰ τὸ Μωσαϊκὸν ἔθος θεραπεύεσθαι τέτακτο τὸ θεῖον· ὡς ἂν καὶ τοὺς τῶν δέκα φυλῶν ἀπολελοιπότας μὲν τὴν αὐτόθι τοῦ Θεοῦ θεραπείαν, ταῖς δαμάλεσι δὲ κατὰ τὴν τοῦ Ἱεροβοὰμ προσανέχοντας συμβουλήν, ἐντρέψῃ· νῦν γοῦν τῆς μανίας ἀποστάντας ἐκείνης, πρὸς τὸ Σιών ὄρος ἰδεῖν, καὶ τὸν τοῦ παντός Κύριον αὐτόθι θεραπεύεσθαι τεταγμένον, ἵν' οὕτω τῶν προσδοκωμένων αὐτοῖς κακῶν λάβοιεν τὴν λύσιν· τοῦτο γὰρ δὴ καὶ προσγεγονὸς ἐπὶ τοῦ Σενναχηρείμ Ἐζεχίου βασιλεύοντος τῆς Ἰουδαίας τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκείνον οἰκοῦσιν, εὖροι τις ἂν προδήλως. « Ὡς ὄρθρος χυθήσεται ἐπὶ τὰ ὄρη λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρός· ὁμοῖος αὐτῷ οὐ γέγονεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος· καὶ μετ' αὐτὸν οὐ προστεθήσεται, ἕως ἐτῶν εἰς γενεὰς γενεῶν. » (p. 114) Δίχην γὰρ ὄρθρου κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἅπασαν πληρώσαντος τὴν γῆν, ἀναρίθμητός τις ἐπελεύσεται λαὸς τῶν πολεμίων ἅπαντα πληρῶν τὰ ὄρη, ᾧ μήτε γέγονε παραπλήσιος πρότερον, ἀλλ' οὐδὲ ἔσται ῥαδίως. « Τὰ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πῦρ ἀναλίσκον, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ ἀναπτομένη φλόξ. » Ἄπαντα κυκλόθεν διὰ τῆς οἰκείας ἐπιβάσεως ἀφανιεῖ, δίχην πυρός. « Ὡς παράδεισος τρυφῆς ἡ γῆ ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ πεδῖον ἀφανισμού. » Οὐς μὲν γὰρ οὕτω τόπους ἐπελήλυθεν, ἴδοι τις ἂν παραδείσου μηδὲν ἀπεικότας, τῷ τε πλήθει τῶν οἰκούντων, καὶ τῷ τῶν οἰκοδομημάτων κάλλει· παραγεγο-

Στίχ. δ'-η'. — « Ὡς ὄρασις ἵππων, ἡ ὄρασις αὐτῶν καὶ ὡς ἵππος, οὕτω καταδιώξονται· ὡς φωνὴ ἁρμάτων ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐξαλαῦνται· καὶ ὡς φωνὴ φλογὸς πυρός κατεσθιούσης καλὰ μὴν· καὶ ὡς λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρὸς παρατασσόμενος εἰς πόλεμον. » Τὸ, « ὡς, » οὐ κατὰ ὁμοίωσιν λέγει, ἀλλὰ κατὰ ἀφήγησιν· οἶόν ἐστι τὸ, « Ὡς (15) ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεός, » ἀντὶ τοῦ, « Ἀγαθός· » τοῦτο γὰρ

συγχυθήτωσαν.

(15) Pace tua, Theodore, aio videri mihi hoc loco ὡς particulam admirandi.

ὅτι κἀνταῦθα λέγει· ὅτι πολλὴν μὲν ἔστιν ἰδεῖν αὐτῷ προσοῦσαν τὴν ἵππον· (p. 115) φοβεροὶ δὲ τινες οἱ ἐπὶ τῶν ἵππων ἐλαύνοντες κατὰ τῶν ἐναντίων· ἄρματα τε αὐτῷ πλείστα ἄχρι τῶν ὑψηλοτάτων χρώμενα ταῖς ἐφόδοις· ἀπεοίκασι τε οὐδὲν πυρὸς ἐπινεμομένου καλὰ μὴν, οὕτως ἅπαντας ἐπιόντες οὓς βούλονται τόπους· εἰσὶ γὰρ πολλοὶ τινες καὶ ἄγαν ἀνδρεῖοι, παντὸς μᾶλλον εἰς πόλεμον παρεσκευασμένοι. « Ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ συντριβήσονται λαοί· πᾶν πρόσωπον ὡς πρόσκαυμα χύτρας. » Πλείστους γ' οὖν ὡς εἰκὸς διὰ τῆς οἰκείας ὀρμῆς ἀφανιοῦσιν· ὥστε δοκεῖν ἅπαντας τοὺς ὑποπεπτωκότας αὐτῷ εἰκέναι χύτρα ὑπὸ πυρὸς κατακεκαυμένη· καὶ ἐπιμένων τῷ διηγεῖσθαι τὰ κατ' αὐτὸν, ὡς ἂν μεῖζονα τοῖς ἀκούουσιν ἐνθεῖν τὸν φόβον· « Ὡς μαχηταὶ δραμοῦνται, καὶ ὡς ἄνδρες πολεμιστὰ ἀναθήσονται ἐπὶ τὰ τεῖχη. » Μετὰ πολλῆς μὲν ὀξύτητος ἐπὶ τὰς μάχας ὀρμῶσι· μετὰ πολλοῦ δὲ τοῦ θράσους καὶ τοῖς τεύχεσιν ἐπελεύσονται τῶν πόλεων, οὐδὲ τὴν ἐκεῖθεν ὑφορώμενοι βλάβην. « Ἐκαστος ἐν τῇ αὐτοῦ ὁδῷ πορεύεται, καὶ οὐ μὴ ἐκκλίνωσι τὰς τρίβους αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ οὐκ ἀφέξεται. » Συντεταγμένοι κέχρηται τῷ πολέμῳ, οὐδενὸς δεξιὰ οὐδὲ ἀριστερὰ ἐκκλίνοντος πώποτε· ἀλλ' ἕκαστος μὲν τὴν ὠρισμένην τε καὶ τεταγμένην ἀνύοντος ὁδόν· πάντων δὲ μετὰ πολλῆς τῆς συμφωνίας ἐπὶ τὸν πόλεμον τὴν ὀρμὴν ποιουμένων. (p. 116) « Καταβαρυνόμενοι ἐν τοῖς ὅπλοις αὐτῶν πορεύονται, καὶ ἐν τοῖς βέλεσιν αὐτῶν πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν. » Μέγιστον καὶ τοῦτον πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πρὸς πόλεμον παρεσκευάσθαι, τὸ μὴδὲ πώποτε τῶν ὅπλων ἔξω γίνεσθαι τῶν οἰκείων· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, Οὐτε ὁδοιποροῦντες ἀποτίθενται τὰ ὅπλα, ἥδιον αὐτῶν ἀνεχόμενοι τοῦ βάρους, ἢ ἄοπλοι δεικνύμενοι τοῖς ὀρώσιν· οὐτε εἰ πρὸς ἀνάπαυσιν νεύοιεν ποτε, ἔξω τῶν ὅπλων γίγνονται τῶν οἰκείων· τὸ γὰρ πεσοῦνται, ἀντὶ τοῦ ἀναπεσοῦνται καὶ ἀνακλιθήσονται λέγει· βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι μετὰ τῶν ὅπλων καὶ πορεύονται καὶ ἀνακλίνονται· διὸ καλῶς ἐπήγαγε, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν· ἀντὶ τοῦ, πέρας οὐκ ἴσασιν τοῦ πολέμου, πάντοτε δὲ ἐν ὅπλοις τέ εἰσι καὶ πολέμοις.

Στίχ. 9-11. — « Τῆς πόλεως ἐπιλήψονται, καὶ ἐπὶ τῶν τειχέων αὐτῶν δραμοῦνται, ἐπὶ τὰς οἰκείας ἀναθήσονται, καὶ διὰ θυρίδων εἰσελεύσονται ὡς κλέπται. » Μετὰ πολλῆς μὲν τῆς δυνάμειος χειροῦνται τὰς πόλεις, οὐδὲ ἀνατρέχειν ὀκνοῦντες μετὰ τῶν ὅπλων ἐπὶ τὰ τεῖχη· εἰσεληλυθότες δὲ ἅπασαν ἐπινέμονται τὴν πόλιν, ὥστε καθ' ἕκαστην οἰκίαν καὶ διὰ θυρῶν καὶ διὰ θυρίδων εἰσιέναι, ἐπὶ τῷ πάντα ἀφελεῖν τὰ ἐνόντα· τὸ γὰρ, « ὡς κλέπται, » τοῦτο λέγει, ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ τῷ πάντα ἀφελεῖν καὶ κλέψαι. « Πρὸ προσώπου αὐτοῦ συγχυθήσεται ἡ γῆ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανός, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι, (p. 117) καὶ τὰ ἄστρα δύσουσι τὸ φέγγος αὐτῶν. » Ἔοικε μὲν ὁ προφήτης ὑπερβολικῶς τὰ πολλὰ λέγειν, εἰς μεῖζονα ἐκπληξίν τῶν ἀκούοντων· ἐπειδὴ ὁποῖά ποτ' ἂν ἦ τὰ λεγόμενα, λείπεται τῶν ἔργων· ὁ ἥλιος δὲ ἐστὶ κἀνταῦθα, οὐ τὰ στοιχεῖα λέγων συγχεῖσθαι καὶ μετατίθεσθαι, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἐν κακοῖς ἔξεταζομένοις ἰδιὸν ἐστὶ τὰς ὑπολήψεις πρὸς τὴν κατέχουσαν μεθίστασθαι πολλάκις ἀνάγκη· τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι συγχύσεως μὲν πληροῦνται, ἐπιόντος

A Id enim etiam hoc loco dicit, multum nempe conspici comitantem ei equitatum. Sunt autem ii terribiles qui equis insidentes irruunt in hostes. Currus item ei plurimi, usque ad sublimia decurrentes. Nihil porro differunt ab igne stipulam depascente: adeo cunctos quos volunt pervadunt locos. Plurimi sunt et strenui, atque apprime ad bellum instructi. « A facie ipsius conterentur populi: omnis vultus quasi adustio ollæ. » Plurimos itaque, ut par est, impetu suo destruent; adeo ut cuncti sub eo cadentes visuri sint ollæ ab igne tostæ similes. Tum pergens adhuc de eo loqui, ut maiorem audientibus incutiat metum: « Ut bellatores, inquit, current; quasi viri pugnaces mœnia conscendent. » Multa cum celeritate in prælia ruent; multa item cum audacia urbium muris insilient, spreto illinc damni periculo. « In sua quisque via graditur, neque a propria deflectit semita, nec a fratre suo discedit. » Ordinata utuntur acie, nemo dextrorsum aut sinistrorsum usquam declinat: sed singuli definitam imperatamque terunt viam: omnes vero summa concordia ad prælium ruunt. « Armis suis gravati incedent, et in jaculis suis cadent, et non finientur. » Hoc quoque plurimum interest ob demonstrandam ad bellum promptitudinem, si quis nunquam extra propria arma sit. Dicit enim: Ne in itinere quidem arma deponunt, libentius 77 eorum pondus gerentes, quam se inermes spectantibus exhibentes: nam neque si forte pausam aliquam capiant, sine armis suis sunt. Etenim, cadent, posuit pro, procident aut recumbent: dicere volens, quod armati et incedunt et recumbunt: ideoque pulchre addidit, et non finientur, id est nullum finem bellandi agnoscunt, in armis semper præliisque versantur.

λέγει· βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι μετὰ τῶν ὅπλων καὶ πορεύονται καὶ ἀνακλίνονται· διὸ καλῶς ἐπήγαγε, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν· ἀντὶ τοῦ, πέρας οὐκ ἴσασιν τοῦ πολέμου, πάντοτε δὲ ἐν ὅπλοις τέ εἰσι καὶ πολέμοις.

VERS. 9-11. — « Urbem capient, et super mœnia ejus discurrent; domos conscendent, et per fenestras intrabunt quasi fures. » Magnis viribus urbes domant, neque non audent currere ad mœnia cum armis, et per januas fenestrasque ingredi, ut quidquid est intus auferant: hoc enim significat locutio, « quasi fures, » pro, Ad omnia auferendum et furandum. « A facie ejus confundetur terra, commovebitur cœlum, sol et luna obtenebrabuntur, et stellæ recondent splendorem suum. » Videtur propheta hyperbolice multa dicere, ut majore audientes pulset terrore. Nam cuicuiusmodi sint hæc verba, minora rebus sunt. Apparet autem hoc etiam loco prophetam haud ita loqui quasi elementa confundantur et transferantur, sed quia mos est eorum qui malis exercentur, mentis ideas ad suas præsentēs sæpe angustias transferre. Dicit igitur fore ut homines confusione repleantur, Domino in terram adventante. Videtur ergo illis, qui talia a Deo in terra patiuntur, et cœlum concuti, et sol ac luna et sidera jam non

relucere, malorum scilicet gravitate patientibus A eripiente lucis sensum. « Et Dominus dabit vocem suam ante faciem exercitus sui : quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia opera verborum ejus : magnus enim dies Domini, magna et illustris valde, et quis sustinebit eam ? » Loquetur præter facta hæc ipse Dominus, cujus voluntate, hæc propter vestram nequitiam patiemini : **78** quamobrem tunc vos noveritis totam hanc ejus esse aciem, cujus voluntate movetur. Scietis etiam quanta sit verborum ejus vis, olim loquentis, cum vos verbis non credebatis, quæ postea in rem contulit ; ostenditque, quemlibet sermonem ejus perinde esse ac forte opus : quandoquidem adeo magna et illustris est supervenientium vobis malorum dies. Tunc res pro divina voluntate fiet, nec quisquam malorum illorum ferre poterit molem. Quibus verbis postquam hostium graves vires exposuit, subjungit :

τὴν γνώμην τὴν θεῖαν, ὡς μὴδὲ εἶναι τινα δυνατὸν τῶν τότε γινομένων κακῶν ὑποφέρειν τὸ μέγεθος· διηγησάμενος δὲ τῶν πολεμίων τὴν βαρύτητα ἐν τούτοις,

VERS. 12-14. — « Et nunc dicit Dominus Deus vester : Convertimini ad me toto corde vestro, in jejuniis et in fletu et in planctu, et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra : et convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus et misericors est, et longanimis ac multæ misericordiæ, et flexibilis super iniquitatibus. » Sed enim quamquam res ita se habeant, agesis cuncti studia nostra a vitio ad virtutem convertamus, cuncti, inquam, tota mente ad Deum inclinemur, jejuniis, fletu et planctu occupati ; neque vestes nostras scindamus, qui mos vester sæpe est sine animi affectu ; sed corda vestra pandite, Deoque nuda exhibete, ut vetere malitia deposita, vestram circa Deum mentem demonstretis. Neque enim est incredibile, cum sit valde benignus, et multa erga peccantes patientia uti solitus, fore ut mala retrahat quæ vobis imponere cogitabat. « Quis novit, num convertatur, et pœniteat, et relinquat post se benedictionem, sacrificium, et oblationem Domino Deo vestro ? » Quamquam haud vobis omnibus id exploratum esse contingit, qui conscientia vestra vulneramini, attamen apprime nobis constare oportet, quod si convertamur atque ad eum declinare voluerimus, ipsum quoque pœnitebit malorum **79** quæ nobis se illaturum ostenderat ; nobisque potius futuro tempore beneficia largiturum : hanc enim dicit benedictionem : quorum beneficiorum primum erit notitia, quod copia nobis sit sacrificia ac libationes ei ritu solito offerendi. Perspicuum est enim Deum dici benedicere, cum suis donis bene alicui facit. Deinde addit :

τὸν γὰρ ὅτι εὐλογεῖν λέγεται ὁ Θεός, τῷ ταῖς οἰκείαις εὐεργετεῖν δωρεαῖς· ὅθεν καὶ εὐλογίαν τὴν τοιαύτην κέκληκε δωρεάν. Ἐῖτα ἐπάγει·

VERS. 15-18. — « Clangite tuba in Sione, sanctificate jejunium, prædicate cultum, congregare

αὐτοῦ τὰ κατὰ γῆν· δοκεῖ δὲ τοῖς ἐν τῇ γῇ τοιαῦτα πάσχουσι παρ' αὐτοῦ, καὶ ὁ οὐρανὸς σαλευέσθαι, καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ τὰ ἄστρα μηκέτι φαίνειν, τῆς τῶν κακῶν βαρύτητος ἀφαιρουμένης τῶν πασχόντων τοῦ φωτὸς τὴν αἴσθησιν. « Καὶ Κύριος δώσει φωνὴν αὐτοῦ πρὸ προσώπου δυνάμεως αὐτοῦ· ὅτι πολλὴ ἐστὶ σφόδρα ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ· ὅτι ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ· διότι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς σφόδρα· καὶ τίς ἐστὶν ἱκανὸς αὐτῇ ; » Ἐπιφθέγγεται δὲ τοῖς γινομένοις καὶ ὁ Θεός, οὐπὲρ οὖν γνώμη ταῦτα διὰ τὴν οἰκείαν πείσεσθε κακίαν· ὥστε τότε μὲν ὑμᾶς γινῶναι πᾶσαν αὐτοῦ τὴν παράταξιν ταύτην οὔσαν, οὐπὲρ οὖν κεκίνηται γνώμη· γινῶναι δὲ καὶ ὅση ἐστὶ τῶν λόγων αὐτοῦ ἡ ἰσχὺς, πάλαι μὲν εἰρηκότος ὅτε περ ἠπιστεῖτε τοῖς λεγομένοις· ὕστερον δὲ αὐτὰ ἐξάξοντος εἰς ἔργον, (p. 118) καὶ δεῖξαντος ὅτι πᾶς λόγος αὐτοῦ ἔργον ἐστὶν ἰσχυρόν· ὅτι τε οὕτω μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς ἡ τῶν ἐπιόντων ὑμῖν κακῶν ἡμέρα· τότε ἔσται κατὰ ἐπάγει·

Στίχ. 13'-14'. — « Καὶ νῦν λέγει Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν, Ἐπιστράφητε πρὸς με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, ἐν νηστείᾳ καὶ ἐν κλαυθμῷ καὶ ἐν κοπετῷ· καὶ διαρρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν· καὶ ἐπιστράφητε πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν· ὅτι ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων ἐστὶ, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. » Ἀλλὰ γὰρ καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, φέρε δὴ πάντες μεταβαλώμεθα τὸν λογισμόν ἐκ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ νεύσωμεν ἅπαντες ὁλοκλήρῳ τῇ διανοίᾳ πρὸς Θεὸν, νηστεύειν τε καὶ κλαυθμῷ καὶ κοπετῷ κεχρημένοι· καὶ μὴ τὰ ἱμάτια τὰ ἑαυτῶν διαρρήγνυντες, διόπερ ἔθος ὑμῖν οὐκ ἐκ διαθέσεως πολλάκις ποιεῖν· τὰς καρδίας δὲ ἑαυτῶν διανοίγοντές τε καὶ γυμνάς προσάγοντες τῷ Θεῷ· ὡς ἂν τὴν παλαιὰν ἀποθέμενοι κακίαν, δῆλοι γένησθε τῆς περὶ αὐτὸν ἀντεχόμενοι γνώμης· οὐ γὰρ ἀπεικὸς, ἄγαν ὄντα φιλόανθρωπον καὶ πολλῇ τῇ ἀνεξικακίᾳ (p. 119) περὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας κεχρημένον, μεταγινῶναι ἐπὶ τοῖς κακοῖς, οἷς ἐπαγαγεῖν ὑμῖν ἐβουλεύσατο. « Τίς οἶδεν εἰ ἐπιστρέψει καὶ μετανοήσει καὶ ὑπολείψεται (16) ὀπίσω αὐτοῦ εὐλογίαν θυσίαν καὶ σπονδὴν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν ; » Εἰ γὰρ καὶ μὴ πᾶσιν ὑμῖν δῆλον εἶναι τοῦτο συμβέβηκεν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως πληττομένοις τῆς οἰκείας, ἀλλὰ σφόδρα γε εἰδέναι προσῆκεν ἡμᾶς, ὡς εἰ μεταβαλοίμεθα τε καὶ νεῦσαι βουληθείημεν πρὸς αὐτὸν, μεταμεληθήσεται μὲν καὶ αὐτὸς ἐφ' οἷς καθ' ἡμῶν ἀπεφάνετο· χαριεῖται δὲ ἡμῖν ἐν τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ τῶν οἰκείων ἀγαθῶν τὴν χορηγίαν· τοῦτο γὰρ εὐλογίαν φησὶν· ὣν πρῶτον ἡμῖν ἔσται γινώρισμα τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἐξουσίας τοῦ θυσίας τε καὶ σπονδᾶς αὐτῷ κατὰ τὸ εἰωθὸς προσάγειν· εὐδη-

Στίχ. 15'-17'. — « Σαλπίζατε σάλπιγγι ἐν Σιών, ἀγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε

λαὸν, ἀγιάσατε Ἐκκλησίαν, ἐκλέξασθε πρεσβυτέρους, συναγάγετε νήπια θηλάζοντα μαστούς· ἐξελθέτω νυμφίος ἐκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς. » Τοιαύτη γὰρ, φησὶ, καὶ οὕτω φιλ-ανθρώπων γνώμη τοῦ Θεοῦ κεχρημένου, τοῦτο ποιη-τέον ἡμῖν· τὸ πάντας μὲν ἐπὶ τὸ Σιών ὄρος ταῖς τῶν σαλπείγγων συναγαγεῖν σημασίαις· (p. 120) ἀφορίσαι δὲ καὶ κηρύξαι νηστείαν ἐπὶ θεραπεία τοῦ Θεοῦ· συναγαγεῖν δὲ ἅπαντα τὸν λαὸν, ὡς ἂν ἀθροισθέντας εἰς Ἐκκλησίαν ἐκτάξειαν ἑαυτοὺς ἐπὶ τῇ μεταμελείᾳ τῆς γνώμης· παρόντων μὲν τῶν παλαιότερων καθ' ἡλικίαν, παρόντων δὲ καὶ τῶν νηπίων ἄχρι τῶν θη-λαζόντων· καὶ μὴν τῶν νεωστὶ γεγαμηκότων ἀφ-ισταμένων τῆς γαμικῆς εὐφροσύνης διὰ τὴν τῆς με-τανοίας ἐπιμέλειαν· ὥστε συντόμως εἰπεῖν ἅπασαν ἡλικίαν καὶ πάντα ὄντιναοῦν ἐν ὅτῳ δῆποτε καθ-εστῶτα παρεῖναι τῇ μεταμελείᾳ, τῶν λοιπῶν ἀφεμέ-νους ἁπάντων. « Ἀνὰ μέσον τῆς κρηπίδος καὶ τοῦ θυσιαστηρίου κλαύσονται οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες Κυρίῳ· καὶ ἐροῦσι, Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ ὀψὲς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος, τοῦ μὴ κατάρξαι αὐτῶν ἔθνη· ὅπως μὴ εἴπωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι, Ποῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς αὐτῶν; » Πάντες δὲ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου στάντες οἱ πρὸς τὸ τῆς ἱερωσύνης ἔργον προβεβλημένοι, καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν ἐκτε-ταγμένοι τὴν θεῖαν, μετὰ κλαυθμῶν αἰτεῖτωσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν καταλλαγὴν· ὡς ἂν φεῖσαι τότε τοῦ λαοῦ τοῦ οἰκείου, καὶ μὴ παντελῶς αὐτοὺς ἐκδοίη τῇ τῶν ἐθνῶν ἐξουσίᾳ, μηδὲ καταλίποι παρὰ τοῖς ἔθνε-σιν ὄνειδιζομένους, ὅτι δὴ μάτην ἐπὶ τῇ πρὸς Θεὸν σεμνυνόμεθα οἰκειώσει. Τούτοις ἐπάγει· « Καὶ ἐζή-λωσε Κύριος τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ ἐφείσατο τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. » (p. 121) Οὐχ ὡς ἤδη γεγονὸς μηνύων, ἀλλὰ τὸ ἐσόμενον λέγων. Ζηλώσει γὰρ καὶ φείσεται ὑμῶν, φησὶν, εἰ μεταμελομένους τε ἴδοι, καὶ τὰ προκείμενα ποιῶντας· ἐνήλλακται δὲ ὁ χρόνος κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν ἰδίωμα, ἀντὶ τοῦ Φείσεται τὸ Ἐφείσατο εἰπόντος· ὅπερ οὖν καὶ ἀπὸ τῶν Ψαλμῶν ἐν ἑτέροις ἐδείξαμεν· πρό-δηλον γὰρ ὅτι οὐ γεγονότα λέγει, ἐξ ὧν μετὰ τὴν μήνυσιν ταύτην αὐτοῖς ἐπελήλυθε τὰ κακά.

Στίχ. ιθ'-κ'. — « Καὶ ἀπεκρίθη Κύριος καὶ εἶπεν τῷ λαῷ αὐτοῦ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξαποστέλλω ὑμῖν τὸν σῖτον καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον· καὶ ἐμπλησθήσεσθε αὐ-τῶν, καὶ οὐ δώσω ὑμᾶς οὐκέτι εἰς ὄνειδισμὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι· καὶ τὸν ἀπὸ βορρᾶ ἐκδιώξω ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἐκδιώξω αὐτὸν εἰς γῆν ἀνυδρον· καὶ ἀφανιῶ τὸ πρόσ-ωπον αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην· καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην· καὶ ἀναθήσεται ἡ σαπρία αὐτοῦ, καὶ ἀναθήσεται ὁ βρόμος αὐτοῦ. » Τὸ « ἀπεκρίθη Κύριος καὶ εἶπεν, » ἀντὶ τοῦ, Ἀποκριθήσεται καὶ ἐρεῖ, ἐνήλλαγμένου κἀνταῦθα τοῦ χρόνου· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι Τὴν τε τῶν καρ-πῶν ἀφθονίαν ὑμῖν μεταμεληθεῖσιν ἀποδώσει πάν-τως, τοὺς πολεμίους τε τροπώσειται τοὺς ὑμετέρους, ὅπερ οὖν καὶ πεποίηκε μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὁ Θεός· (p. 122) καθὰ καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ προλέγων, πρῶτον μὲν εἶπεν· « Σοὶ πρόπει ὕμνος, ὁ Θεός, ἐν Σιών, καὶ σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ· » — « Καὶ ἅγιος ὁ ναός σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ σου· » δεικνὺς ὅτι τε ἐπαναλεύονται εἰς

A populum, sanctificate Ecclesiam, eligit senes, con-gregate parvulos ubera sugentes : egrediat sponus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo. » Quoniam Deus tam clemente sententia est, hoc nobis facien- dum superest : tubarum nimirum signis cunctos ad Sionem montem convocare : decernere ac præ- dicare jejunium in honorem Dei : universum popu- lum congregare, ut in Ecclesia adunati ad pœnitentiam mentis se comparent : adstantibus ætate gran- dioribus, adstantibus item parvulis, usque ad ubera sugentes : nec non novis nuptis a conjugali gaudio ad pœnitentiæ studium conversis : uno verbo, omni ætatis gradu et cujusvis loci incola accedente ad pœnitentiam, reliquo omni prætermisso negotio. « Inter vestibulum et altare plorabunt sacerdotes ministri Domini, et dicent : Parce, Domine, populo tuo, et ne des hæreditatem tuam in opprobrium, ne dominantur eis nationes ; ne inter gentes dica- tur : Ubinam est Deus eorum ? » Cuncti ante altare consistentes, qui sacerdotii funguntur munere, et divinæ liturgiæ sunt addicti, cum fletu postulent a Deo propitiationem, ut tunc parcat populo suo, neque eum potestati nationum tradat, neque his irridendum permittat, quasi inaniter Dei familiari- tate gloriemur. **80** His addit : « Et zelatus est Do- minus terram suam, et pepercit populo suo. » Haud hoc tanquam factum affirmat, sed futurum dicit. Zelabitur enim, inquit, et parcet vobis, si pœniten- tes viderit, et supra dicta feceritis ; est vero tem- poris enallage, cum idiotismo Hebraico dicente propheta : Pepercit, pro, Parcet ; id quod imitatione Psalmorum fieri, alibi ostendimus. Constat enim non de re acta dici, quandoquidem reapse mala juxta prædictionem ipsis supervenerunt.

ποιῶντας· ἐνήλλακται δὲ ὁ χρόνος κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν ἰδίωμα, ἀντὶ τοῦ Φείσεται τὸ Ἐφείσατο εἰπόντος· ὅπερ οὖν καὶ ἀπὸ τῶν Ψαλμῶν ἐν ἑτέροις ἐδείξαμεν· πρό-δηλον γὰρ ὅτι οὐ γεγονότα λέγει, ἐξ ὧν μετὰ τὴν μήνυσιν ταύτην αὐτοῖς ἐπελήλυθε τὰ κακά.

VERS. 19-20. — « Et respondit Dominus, dixitque populo suo : Ecce ego mitto vobis frumentum et vinum et oleum, et replebimini eis : et non dabo vos ultra ad opprobrium in gentibus. Et eum qui ab aquilone est, procul faciam a vobis, et expellam eum in terram aquis carentem. Et disperdam faciem ejus in mare primum, et posteriora ejus in mare novissimum. Et ascendet putredo ejus, et ascendet fetor ejus. » Verba « respondit Dominus et dixit, » ponuntur pro, Respondebit et dicet, permutato hic quoque tempore. Dicere quippe vult, fore ut pœni- tentibus vobis abundantiam frugum sine dubio con- cedat, vestrosque hostes in fugam conjiciat ; quod revera post reditum Deus præstitit. Sicut etiam beatus David, populi reditum prædicens, primo quidem ait : « Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Hierusalem⁴⁰ ; » — « Et san- ctum templum tuum, mirabile in æquitate tua ; » demonstrans reddituros in propria, solitumque Deo cultum in templo rursus reddituros. Et post hæc,

⁴⁰ Psal. lxin, 2 sqq.

addit: « Visitasti terram, et inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam, » et reliqua; ubertatem dicens quæ tunc illis obveniet. Eodem modo hic etiam, postquam annonæ copiam daturum se dixit, ait: Non sinam vos gentibus diutius subesse. Nam verba, « Non dabo vos nationibus ulterius ad opprobrium, » hoc significant. **81** Imo etiam pœnas de aggressoribus vestris sumam, eosque vastitati supremoque exitio tradam. Nam primo per Babylonios puniam Assyrios: postea Babylonios Persarum manu prorsus exstinguam: tantumque illorum excidium faciam, ut ritu morientium et occisione occisorum, sanies eorum ac fetor neminem lateat: nam putredo et fetor hoc dicunt, tanquam nuper mortuorum et cadaverum projectorum. Tum et verbum, « ascendet, » pro, Audietur, dicit. Horum vero omnium quænam causa est? « Quia magnificata sunt opera tua. » Demonstrabit quippe Dominus operum suorum magnitudinem hostium punitione. Dehinc consentanee ait:

εἰ; « Ὅτι ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα αὐτοῦ. » (p. 123) περὶ αὐτοὺς τιμωρίᾳ. Εἶτα ἀκολουθῶς ἐπάγει·

VERS. 21-27. — « Confide, terra; gaude et lætare, quoniam magnificavit Deus, ut faceret. Confidite, jumenta campi, quia germinarunt prata deserti: quia lignum edidit fructum suum, vitis et ficulnea protulerunt vigorem suum. » Gaudio gestiet terra ob Dei operum magnitudinem, accepta ab eo frugum fecunditate: neque secius jumenta campi copiosam pascui habentia fruitionem; præterque hæc omnia, ligni quoque fructus copiosus præbebitur indigentibus eo. « Et filii Sionis, gaudete atque lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis escas ad justitiam, pluetque vobis imbrem matutinum ac serotinum, sicut antea. Et implebuntur aræ frumento, et redundabunt torcularia vino et oleo. » Quæ antea dixit ereptum iri, ea nunc danda affirmat. Cuncti enim qui circa Sionem montem sunt congregati, et convenientem Deo cultum exhibent, lætari merentur, frugum abundantia potiti, quam juste ipsis peccatorum suorum pœnitentibus Deus attribuit; quibus etiam imbrium tempestivam sufficientemque usuram exhibebit; adeo ut germinantia tellure semina, et lignorum **82** fructus multa cum exuberantia illis obveniant. « Et reddam vobis annos quos comedit locusta, bruchus, et rubigo, et eruca: fortitudo mea magna quam misi ad vos. Et comedetis vescentes, et saturabimini, et laudabitis nomen Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum; et non confundetur populus meus in sempiternum. Et cognoscetis quia in medio Israelis ego sum: et ego Dominus Deus vester, et non est alius præter me. Et non confundetur ultra populus meus in sempiternum. » Quanta igitur de necessariis supervenientes hostes varie ac multifariam consumpserint (patet enim locustæ nominibus, ac bruchi, et rubiginis, et erucæ, hostes denotari) totidem ego restituiam, ut sic vos lautum habentes datarum rerum usum, debitos retribuatis Deo hymnos, propter

τὰ οἰκεῖα, καὶ ὅτι τὴν συνήθη θεραπείαν ἐν τῷ ναῶ πάλιν ἀποδώσουσι τῷ Θεῷ· μετὰ δὲ τοῦτο ἐπάγει· « Ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτήν, ἐπλήθυνας τοῦ πλουτῆσαι αὐτήν, » καὶ τὰ ἐξῆς· τὴν ἀφθονίαν λέγων τὴν τότε προσεσομένην αὐτοῖς· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἀνταῦθα εἰπὼν τῆς εὐθηνίας τὴν ἀπόδοσιν, λέγει ὅτι Οὐκ ἐάσω ὑμᾶς ὑπὸ τοῖς ἔθνεσιν εἶναι οὐκέτι· τὸ γὰρ « Οὐ δώσω ὑμᾶς ἐν τοῖς ἔθνεσιν οὐκέτι εἰς ὀνειδισμόν, » τοῦτο λέγει. Ἀλλὰ γὰρ καὶ δίκας λήψομαι, φησὶ, παρὰ τῶν ἐπεληλυθόντων ὑμῖν, ἐρημία τε αὐτοῦς καὶ ἀφανισμῷ παντελεῖ παραδιδούς· πρῶτον μὲν γὰρ διὰ Βαβυλωνίων τιμωρήσομαι Ἀσσυρίους· μετ' ἐκεῖνο δὲ Βαβυλωνίους διὰ Περσῶν παντελῶς ἀπολέσω· τοσαύτην δὲ αὐτῶν ἐργάσομαι τὴν ἀπώλειαν, ὥστε δίκην τῶν ἀποθνησκόντων τε καὶ παντελῶς νεκρουμένων, τὴν τε σῆψιν αὐτῶν καὶ τὴν δυσωδίαν μηδένα διαλαθεῖν· τὴν γὰρ σαπρίαν καὶ τὸν βρόμον, τοῦτο λέγει, ὡς ἐπιτεθνηκότων ἤδη καὶ νεκρῶν χειμένων· τὸ δὲ « ἀναθήσεται, » ὅτι Πᾶσιν ἐξάκουστος ἔσται, φησὶ· τούτων δὲ πάντων αἷτιον Δείξει γὰρ τῶν οἰκείων ἔργων τὸ μέγεθος ὁ Θεὸς ἐν τῇ

Στίχ. κα'-κζ'. — « Θάρσει, γῆ, χαίρου καὶ εὐφραίνου· ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι· θαρσεῖτε, κτήνη τοῦ πεδίου, ὅτι βεβλάστηκε τὰ πεδία τῆς ἐρήμου· ὅτι ξύλον ἤνεγκε τὸν καρπὸν αὐτοῦ· ἄμπελος καὶ συκὴ ἔδωκαν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν. » Ἐν εὐφροσύναις μὲν οὖν ἔσται ἡ γῆ ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ γιγνομένων, ἀπειληφυῖα τῶν καρπῶν τῶν οἰκείων τὴν φορὰν· οὐδὲν ἤττον καὶ τὰ τοῦ πεδίου κτήνη δαψιλῇ τῆς νομῆς ἔχοντα τὴν ἀπόλαυσιν· καὶ πρὸς ἅπασί γε ὅτι καὶ ὁ ἐκ τῶν ξύλων καρπὸς δαψιλῆς παρέχεται τοῖς δεομένοις. « Καὶ τὰ τέκνα Σιών, χαίρετε, καὶ εὐφραίνεσθε ἐπὶ τῷ Κυρίῳ Θεῷ ὑμῶν· ὅτι ἔδωκεν ὑμῖν βρώματα εἰς δικαιοσύνην· καὶ βρέξει ὑμῖν ὑετὸν πρῶτον καὶ ὄψιμον καθὼς ἔμπροσθεν· καὶ πλησθήσονται αἱ ἄλωνες σίτου, καὶ ὑπερεκχυθήσονται αἱ ληνοὶ οἴνου καὶ ἐλαίου. » Ἀ γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἶπεν ἀφηρηθῆναι, ταῦτα νῦν ἀποδίδοσθαι λέγει· πάντες γὰρ, φησὶν, οἱ περὶ τὸ Σιών ὄρος συλλεγόμενοι τε, καὶ τὴν καθήκουσαν τῷ Θεῷ πληροῦντες θεραπείαν, δίκαιοι εἶεν ἂν εὐφραίνεσθαι, τὴν ἀφθονίαν τε τῶν καρπῶν ἀπολαβόντες, (p. 124) ἣν δικαίως αὐτοῖς μεταμεληθεῖσιν ὑπὲρ ὧν ἡμαρτον παρέσχηκεν ὁ Θεός, καὶ ὅτι τῶν ὑετῶν αὐτοῖς εὐκαιρον καὶ αὐτάρκη παρέξεται τὴν χρεῖαν· ὥστε καὶ τὰ ἐκ γῆς φυόμενα τῶν σπερμάτων, καὶ τοὺς ἐκ ξύλων καρποὺς, μετὰ πολλῆς αὐτοῖς προσγίνεσθαι τῆς περιουσίας. « Καὶ ἀνταποδῶ ὑμῖν ἀντὶ τῶν ἐτῶν ὧν κατέφαγεν ἡ ἀκρίς καὶ ὁ βροῦχος καὶ ἡ ἐρουσίθη καὶ ἡ κάμψη, ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη ἣν ἐξαπέστειλα εἰς ὑμᾶς· καὶ φάγεσθε ἐσθίοντες, καὶ ἐμπλησθήσεσθε, καὶ αἰνέσετε τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, ὃς ἐποίησε μεθ' ὑμῶν θαυμάσια· καὶ οὐ μὴ κατασχυνοθῇ ὁ λαός μου εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ ἐγὼ εἰμι· καὶ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν ἐμοῦ· καὶ οὐ μὴ κατασχυνοθῇ ὁ λαός μου ἔτι εἰς τὸν αἰῶνα. » Ὅποσα τοίνυν ἐπεληλυθότες

οἱ πολέμιοι τῶν προσηκόντων κατανάλωσαν διαφόρως τε καὶ ποικίλως· εὐδὴλον γὰρ ὅτι ἀκρίδα καὶ βροῦχον καὶ ἐρυσίθην καὶ κάμπην ταῦτα καλεῖ· ταῦτα ὑμῖν ἀποκαταστήσω, ὥστε ὑμᾶς πλουσίαν ἔχοντας τῶν δεδομένων τὴν ἀπόλαυσιν, ὀφειλομένους ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ τοὺς ὕμνους, ὑπὲρ ὧν δὴ μεγάλων καὶ θαυμαστῶν πεποίηκεν εἰς ὑμᾶς· ὡς μηκέτι μὲν ὑμᾶς τοσοῦτοις περιπεπτωκότες κακοῖς· (p. 125) ἀκριβῆ δὲ δύνασθαι ὑμᾶς ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν, ὅτι ἐν ὑμῖν εἰμι· ἅτε καὶ δεσπότης ὑμῶν καὶ κηδεμὼν μόνος ὑπάρχων.

Στίχ. κη'-λβ'. — « Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνυπνίοις ἐνυπνιασθήσονται· καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται· καὶ γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου, καὶ προφητεύσουσι· καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, αἶμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ· ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ· καὶ ἔσται πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται· ὅτι ἐν τῷ ὄρει Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἀνασωζόμενος, καθότι εἶπε Κύριος· καὶ εὐαγγελιζόμενοι οὖς Κύριος προσκέκληται. » Παρέξω δὲ πᾶσι, φησὶ, πλουσίαν τὴν κηδεμονίαν τὴν ἐμήν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ « ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου· » τῶν ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Πνεῦμα μὲν ἅγιον μοναδικὸν ἐν ὑποστάσει κεχωρισμένως τῶν λοιπῶν, Θεοῦ τε ὄν καὶ ἐκ Θεοῦ οὐκ ἐπισταμένως (17)· Πνεῦμα ἅγιον καὶ πᾶν ὃ τι δὴ ποτε τοιοῦτο, τὴν χάριν αὐτοῦ καὶ τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν διάθεσιν καλοῦντων· ὡς καὶ ψυχὴν ὅτ' ἂν ἐπὶ Θεοῦ λέγῃ, (p. 126) « Τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου· » τὴν διάθεσιν γὰρ λέγει καθ' ἣν ἐμίσει τὰς ἐορτάς· τοιοῦτόν ἐστι, « Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ· » κηδόμενος γὰρ μου, φησὶ, διὰ πολλὴν ἀγαθότητα παρέξεις ταῦτα· τοιοῦτόν ἐστι τὸ, « Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ· » ἵνα εἴπῃ, Τὴν περὶ ἐμὲ κηδεμονίαν μὴ ἀφέλῃς· καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἵνα μὴ μὴκύνωμεν εἰς οὐδὲν δέον τὴν Γραφὴν· τοιοῦτο δὲ τι κἀνταῦθ' αὖ φησιν, ὅτι Οὕτω πλουσίαν τότε τὴν κηδεμονίαν ὑμῖν παρέξω τὴν ἐμήν, ὥστε ἅπαντας ἀξιουμένους ὀπτασιῶν δύνασθαι τι καὶ περὶ τῶν ἐσομένων μηνύειν· ἐφ' ἅπασιν δὲ ἐν οὐρανῷ τε καὶ ἐπὶ γῆς ἐργάζομαι θαυμαστά, φόνον πολλὸν τῶν ἐναντίων, τὴν τε κατ' αὐτῶν τιμωρίαν, καὶ δὴ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ τὴν θείαν ὑπερβαίνουσαν ὀργὴν· μεταβληθήσονται δὲ καὶ ἥλιος εἰς σκότος καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα κατὰ τὴν τῶν ὁρώντων ὑπόνοιαν· ἦν διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιγινομένων αὐτοῖς ὑπομένουσι κακῶν· καὶ ταῦτα δὲ γενήσεται πρὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἣν ἐπιφανῆ διὰ τῆς τῶν

A grandia ac mirabilia quæ vestri causa patravit. Jamque vos diutius non erubescetis, quasi absque auxilio a me destituti, in ejusmodi ærumnas incurreritis: plenamque poteritis ex rebus ipsis notitiam capere, me inter vos versari, qui reapse Dominus vester et tutor solus sum.

αἰσχύνεσθαι ἐφ' οἷς ἀδοθήητοι παρ' ἐμοῦ μεμενήκατε, ἀδύναστον εἶναι ὑμᾶς ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν, ὅτι ἐν ὑμῖν εἰμι· ἅτε καὶ δεσπότης ὑμῶν καὶ κηδεμὼν μόνος ὑπάρχων.

VERS. 28-32. — « Et erit post hæc: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem; et prophetabunt filii vestri et filiae vestræ: senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Sed et super servos meos et ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo, et prophetabunt. Et dabo prodigia in cælo et super terram, sanguinem et ignem et vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et illustris. Et erit: omnis qui invocaverit nomen Domini, salvabitur; quia in monte Sione et in Hierusalem salvus erit, sicut dixit Dominus: et evangelizati quos Dominus vocaverit. » Præstabo cunctis, inquit, amplam tutelam meam: id enim denotant verba, « effundam de Spiritu meo. » Cætero-qui **83** sub Vetere Testamento nesciebant homines Spiritum sanctum in persona propria distinctum a cæteris, Dei Spiritum, et ex Deo: sed Spiritum Dei, et Spiritum sanctum, et aliam quamlibet hujusmodi appellationem, pro Dei gratia et providentia atque affectu accipiebant: sicut animam cum ea de Deo dicitur; veluti, « Neomenias vestras et sabbata vestra odit anima mea⁴¹; » videlicet (animam) pro affectu dicit, quo solemnitates oderat. Tale est et illud: « Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam⁴²; » curam quippe mei gerens, inquit, cum bonitate multa mihi hæc præbebis. Item illud: « Spiritum sanctum tuum ne auferas a me⁴³; » id est, ne tuam a me providentiam submoveas: et quotquot sunt locutiones hujusmodi, ne scriptum nostrum absque ulla utilitate producamus. Sic etiam hoc loco ait: Tam amplam vobis exhibebo tutelam meam, ut omnes visionum facti compotes, significare aliquid de rebus futuris queant. Præter hæc omnia vero, in cælo et super terram mirabilia faciam, multam hostium occisionem ac punishmentem: imo et fumi vaporem, qui divinam præfigurat iram. Vertentur autem sol in tenebras, et luna in sanguinem, juxta spectantium phantasiā, quam ob malorum gravitatem experientur. Atque hæc evenient ante diem illum, quem hostium punishmente reddet illustrem. Inter quæ omnia, consequentur tamen salutem hi qui divinum nomen

⁴¹ Isa. i, 14. ⁴² Psal. cXLII, 10. ⁴³ Psal. L, 13.

(17) Audacius dicere hoc videtur Mopsuestenus de Spiritu sancto, quasi ignoto prorsus cunctis sub lege Moysis hominibus; quanquam se aliquatenus mox corrigit, citata Petri apostoli concione. Controversiam hanc theologicā mira eruditione more suo pertractat summus Petavius *De Trinitate* lib.

II, 7. Prolatis in medium Patrum plurimis testimoniis, quibus addendus videtur etiam Josephus in *Hypomnestico* lib. II, cap. 66 et 67. Nos vero de hac re iterum dicturi sumus ad Aggæum atque ad Zachariam, ubi liberiores hanc sententiam suam Mopsuestenus repetet.

invocaverint, qui et in montem Sionem ac Jerusalem ascendunt incolumes: quandoquidem hæc Deus promisit, et nuntiari concessit illis, quotquot ad hunc reditum vocavit. Atque hic est obvius locutionis hujus sensus.

84 At enim beatus Petrus eam adhibuit Judæos alloquens⁴⁴, de sancti Spiritus descensu, jure admodum; namque umbra futurarum omnium rerum lex fuit: tum et populus Dei providentia dignus habebatur, propter eventum expectationem in Christi Domini adventu. Erantque res quidem illorum omnes exiguæ, et tanquam in umbra contingentes, adeo ut quod ad illos attinet, hyperbolice potius dicta fuerint, quam re ipsa se haberent. Sed dictorum veritatem exitum suum habuisse compertum est in Christo, quo tempore grandia omnia, et terrore plena, vereque nova et inexpectata fuere, et mirum quantum superiora iis quæ in lege facta sunt: adeo ut res Veteris Testamenti ænigmatis locum teneant; veritatis autem, rerum sub Christo actarum magnitudo. Sic beatus David de populo dicit, quod derelicta non fuerit anima ejus in inferno, neque caro ejusdem viderit corruptionem⁴⁵: quod in rerum natura cogitari non potest; sed metaphorice sive hyperbolice dicit ereptum fuisse periculo corruptionis. Attamen dictarum rerum veritas in Christo Domino apparuit, cujus neque animæ derelinqui contigit in inferno, revocatæ nimirum in corpus propter resurrectionem: neque corpus corruptionem ullam expertum est: ita ut non solum propriam retinuerit figuram, in qua mortuum fuerat, sed etiam in immortalem incorruptibilemque naturam translatum sit: ita ut vetera illa sint ænigma, Christus autem veritas. Quamobrem ea locutione usus est etiam beatus Petrus, quasi olim quidem quamdam ob causam metaphorice dicta fuerit, nunc autem verum exitum in ipsis rebus nacta sit, ut multo magis oporteat præsentibus credere, quam olim ea res admirationi erat.

Cum vero multa hujusmodi in divina Scriptura ferantur, consimile hoc quoque manifeste est. Nam Dominus Deus secundum veterem consuetudinem Judæos prophetæ **85** ore alloquens, suam abunde præstiturum curam affirmabat, et reliqua quomodo antea explanavimus: evenerunt autem vere omnia in Christo Domino, quia et sol obtenebratus fuit, et luna cum illo: et grandia in cælo, multaque etiam in terra, exstiterunt prodigia: et salutaris sanguis Christi Domini visus est: et ignis figura, advenientis Spiritus operationem significans, cui etiam præcessit summi vapor, ob illam portendendam pœnam quæ audaces crucifixo- res correptura erat. Tunc sane participaverunt omnes sancti Spiritus gratiam, variis ac multis charismatibus

A ἐναντίων ἐργάζεται τιμωρίας· ἐν οἷς ἅπασι τεύχονται τῆς σωτηρίας οἱ τὴν ὀνομασίαν ἐπικαλούμενοι τὴν θείαν· οὗ καὶ ἐπὶ τὸ ὄρος Σιών καὶ ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀναθήσονται σεσωσμένοι· ἐπειδὴ ταῦτα ἐπηγγείλατό τε Θεὸς, καὶ εὐαγγελίσασθαι δέδωκεν ἐκείνοις, (p. 127) ὁπόσους εἰς τὴν ἐπάνοδον προσκέκληκε ταύτην. Ἡ μὲν δὲ πρόχειρος τῆς λέξεως ἔννοια αὕτη.

B Ὁ δὲ γε μακάριος αὐτῇ Πέτρος ἐχρήσατο πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενος ἐπὶ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθόδῳ, μάλα εἰκότως· ἐπειδὴ σκιά μὲν ἀπάντων τῶν μελλόντων εἶχεν ὁ νόμος· κηδεμονίας δὲ ὁ λαὸς ἤξιοῦτο διὰ τὴν τῶν φανησομένων προσδοκίαν ἐν τῇ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίᾳ· καὶ ἦν τὰ μὲν ἐπ' ἐκείνων μικρὰ πάντα καὶ ὥς ἐν σκιᾷ γινόμενα· ὥστε καὶ ὑπερβολικῶς εἰρῆσθαι μᾶλλον ἢ τὰ πράγματα εἶχεν· ἡ δὲ τῶν εἰρημένων ἀλήθεια τὴν ἔκθασιν ἐφαίνετο ἐπὶ τοῦ Δεσπότης λαμβάνοντα Χριστοῦ, ὁπηνίκα πάντα ἦν μεγάλα καὶ φόβου μεστὰ, καινὰ τε ὄντως παράδοξα, καὶ πλεῖστον ὅσον ὑπερβαίνοντα τὰ ἐν νόμῳ γινόμενα· ὥς αἰνίγματος μὲν τὰ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τάξιν ἐπέχειν, ἀληθείας δὲ εἶναι τῶν ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ γινομένων τὸ μέγεθος· οὕτως ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ περὶ τοῦ λαοῦ, ὅτι *Οὐκ ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ἄδην, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν*· ὅπερ οὐκ ἐπὶ τῶν πραγμάτων νοεῖσθαι δυνατόν, μεταφορικῶς δὲ ἦτοι ὑπερβολικῶς λέγει, ὅτι ἐξήρθη κινδύνου ἡ διαφθορά· ἡ δὲ τοῦ πράγματος ἀλήθεια τῶν εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Δεσπότης (p. 128) δείκνυται Χριστοῦ, ὅτε οὔτε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καταλειφθῆναι γέγονε εἰς ἄδην ἀποκαταστασάν τῷ σώματι διὰ τῆς ἀναστάσεως· οὔτε τὸ σῶμα διαφθοράν τινα ὑπομεμένηκεν· ὥς μὴ μόνον ἐπὶ τοῦ οἰκείου μέναι σχήματος, ἐν ᾧ δὴ τετελεύτηκεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰς ἀθάνατον καὶ ἀφθαρτον μεταστῆναι φύσιν· ὥς εἶναι ἐκεῖνο μὲν αἰνίγμα, τοῦτ' δὲ ἀλήθειαν· διόπερ ἐχρήσατο τῇ φωνῇ καὶ ὁ μακάριος Πέτρος, ὥς ἂν τότε μὲν κατὰ τινα αἰτίαν μεταφορικῶς εἰρημένη, νῦν δὲ ἀληθῆ τὴν ἔκθασιν ἐπ' αὐτῶν λαβοῦσα τῶν πραγμάτων· ὥστε καὶ πολλῶ πλεον δεῖν τοῖς νῦν πιστεύειν, ἢ τότε θαυμάζον ἐκεῖνο.

D Πολλῶν δὲ τοιούτων ὄντων ἐπὶ τῆς θείας Γραφῆς, παρόμοιον προδήλως ἐστὶ καὶ τὸ παρόν· ὁ μὲν γὰρ Δεσπότης Θεὸς κατὰ τὴν τότε συνήθειαν Ἰουδαίοις διαλεγόμενος διὰ τοῦ προφήτου, τὴν οἰκίαν αὐτοῖς παρέχεσθαι δαψιλῶς ἔλεγε κηδεμονίαν, καὶ τὰ ἐξῆς δὲ καθ' ὃν ἡρμηνεύκαμεν τρόπον· ἐκθέθηκε δὲ ἅπαντα μετὰ τῆς ἀληθείας ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ· ὅτι καὶ ἥλιος ὄντως ἐσχοτίσθη, καὶ σελήνη δὲ σὺν ἐκείνῳ· καὶ μεγάλα μὲν ἐν οὐρανῷ, πολλὰ δὲ ἐν τῇ γῇ γέγονε τέρατα· αἷμά τε ἀνεφάνη τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ τὸ σωτήριον· καὶ πῦρ κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ φοιτήσαντος Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν μηνύον, ὅπερ οὖν καὶ ἀτμὶς προηγείτο καπνοῦ, εἰς ἔλεγχον τῆς καταληφθεμένης τοῦ στυγερῶς σταυρὸν τετολμηκότας τιμωρίας· (p. 129) τότε δὲ καὶ μετέσχον ἅπαντες τῆς

⁴⁴ Act. II, 16. ⁴⁵ Psal. XV, 10.

τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, ποικίλων τε καὶ πολλῶν χαρισμάτων ἀξιωθέντες· ὧν οἱ μὲν προηγόρευον τὸ μέλλον, οἱ δὲ πλεῖστα ὅσα κατειργάζοντο εἰς πίστωσίν τε τοῦ μεγέθους τῶν γινομένων, καὶ εἰς ἔλεγχον τῆς δόξης τῆς περὶ τὸν Δεσπότην Χριστόν· ὡς τοῦτο δὴ τὸ πάλαι διὰ τοῦ προφήτου μεταφορικῶς ἢ ὑπερβολικῶς εἰρημένον, πραγμάτων τὴν δεῖξιν, μετὰ τοῦ καὶ ἐλαττοῦσθαι τῶν πραγμάτων τὸν λόγον· ἢ μὲν οὖν αἰτία, εἴτε ταύτης τῆς φωνῆς, εἴτε καὶ τῶν λοιπῶν, ὁπόσας ἐφ' ἑτέρων εἰρημένας παρὰ τοῖς προφήταις, εἰς τὴν κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστόν ἐξέλαβον οἰκονομίαν οἱ μακάριοι ἀπόστολοι, τοιαύτη τις ἂν ὑποληφθεῖν (18) δικαίως· ὡς ἂν καὶ ἡ τῶν τότε πραγμάτων ἱστορία φαίνοιτο μὴ πεπλασμένη, καὶ τῶν νῦν τὸ μέγεθος ἐκ παραθέσεως ἐκείνων ἐλέγχοντο μᾶλλον· δεικνύοντό τε ἀκριβῶς διὰ πάντων, ὅτι ἔσται μὲν τις ἐκείνων οἰκειότης πρὸς ταῦτα· λείπεται δὲ ὁμῶς τοσοῦτον τῶν παρόντων τὰ προειληφότα, ὅσον σκιάν λείπεσθαι σώματος ἀνάγκη, κἂν εἰ προσήκειν αὐτῷ τι δοκοῖν (19). (p. 130) Ὁ δὲ γε προφήτης ἐπειδὴ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον διὰ τῶν προῤῥηθέντων ἐμήνυσεν, τὰ τε προσεσόμενα αὐτοῖς κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἀγαθὰ ποικίλως, ἀκολουθότατα ἐξῆς ἐπάγει.

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. α'-γ'. — «Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὡς ἂν ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰούδα καὶ Ἱερουσαλήμ, συναξω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ κατὰξω αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ· καὶ διακριθήσονται πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου καὶ τῆς κληρονομίας μου Ἰσραὴλ, οἱ διεσπάρησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὴν γῆν μου καταδιείλοντο· καὶ ἐπὶ τὸν λαόν μου ἔβαλον κλήρους· καὶ ἔδωκαν τὰ παιδάρια πόρναις, καὶ τὰ κοράσια ἐπώλουν ἀντὶ οἴνου καὶ ἔπινον.» Λέγει δὲ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐν τούτοις μηνύων, τῶν τε περὶ τὸν Γὼγ τὴν ἄνοδον, ἣν ποιήσονται μετὰ πολλοῦ πλήθους ὁρμήσαντες κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν ἀπώλειαν ἣν ὑπὲρ τοῦ τολμήματος ὑπομενοῦσι τούτου. Ἐπειδ' ἂν γάρ, φησὶν, ἐπαναγάγω ὑμᾶς ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, συνελεύσεται μὲν πολλὰ πολλαχόθεν ἔθνη ἐφ' ὑμᾶς· λέγει δὲ, ὅτι «Συναξω πάντα τὰ ἔθνη,» οὐχ ὅτι αὐτοὺς ἄγειν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶασε αὐτοὺς τὴν πρόθεσιν εἰς ἔργον ἐκβάλεῖν τὴν οἰκείαν· ἐτιμωρήσατο δὲ ἐπικεχειρηκότας τῇ κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀνόδῳ· καὶ πεποιήκασιν μὲν οὐδὲν ὧν ἐβούλοντο εἰς τοὺς Ἰουδαίους, φοβερὰν δὲ τινα καὶ παράδοξον ὑπομεμενήκασιν (p. 131) τῇ τοῦ Θεοῦ βροπῇ τὴν τιμωρίαν· διὰ τοῦτο αὐτὸς συναγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη λέγει· τοῦτο βουλόμενος εἰπεῖν, ὅτι Εἶασα αὐτοὺς τῇ μοχθηρᾷ ἑαυτῶν χρήσασθαι γνώμῃ, καὶ ὁρμῆσαι κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὡς ἂν αὐτόθι δίκας αὐτοὺς εἰσπραξάμενος, τῆς τε περὶ τὸν λαὸν κηδεμονίας καὶ τῆς ἑμαυτοῦ (20) δυνάμεως ἀποδείξιν παράσχωμαι πᾶσιν. Εἰπὼν γ' οὖν, «Συναξω πάντα τὰ ἔθνη,» ἐπέγαγεν, «Καὶ κατὰξω αὐτὰ εἰς

A digni sunt habiti : quorum alii prædicebant futura, alii plurima patrabant prodigia ob rerum gestarum confirmandam magnitudinem, et gloriam Christi Domini ostentandam. Quo fit ut hoc olim a propheta metaphorice aut hyperbolice dictum, nunc manifestam habeat rerum ostensionem, ita tamen ut verba a rebus superentur. Causa igitur, cur sive hanc locutionem, sive reliquas, quotquot de aliis subjectis apud prophetas dictæ sunt, de Christi Domini incarnati mysterio beati apostoli intellexerint, causa, inquam, hæc merito existimari potest. Atque ita nec veterum rerum historiam constat esse conflictam; et præsentium magnitudo comparatione illarum magis arguitur : atque ex his omnibus accurate demonstratur, quamdam intercedere B illarum cum his necessitudinem; sic tamen ut præterita tantum a præsentibus superentur, quantum umbra a corpore debet, quanquam illa huic aliquantum congruat. Agē vero, propheta postquam a Babylone reditum prædictis verbis portendit, necnon varia eventura per illud tempus Israelitis bona, consentanea admodum ita pergit dicere.

CAP. III.

86 VERS. 1-3. — «Quia ecce ego in diebus illis et tempore illo, cum convertero captivitatem Judæ et Hierusalem, congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat : et disceptabo cum C eis ibi super populo meo, et hæreditate mea Israele, qui dispersi sunt in nationibus, quæ regionem meam diviserunt : et super populum meum miserunt sortes, et tradiderunt pueros meretricibus, et puellas vendebant pro vino ut hiberent.» Significat quæ Israelitis post reditum erant eventura, Gogique incursionem, quam cum ingenti multitudine adversus Hierusalem faciet, et cladem quam ob hanc audaciam erat experturus. Nam postquam, inquit, reduxero vos Hierusalem, multæ undique conspirabunt contra vos gentes. Dicit autem : «Congregabo omnes gentes,» non quod ipse sit eas adducturus, sed quod iis permissurus propositum proprium exsequi. Et quidem illos puniit qui Israelitarum reditui infesti fuerunt : D neque tamen illi voluntati suæ obsequi valuerunt contra Judæos, sed terribilem potius et insperatam a Dei viribus pœnam retulerunt. Propterea dicit se congregasse omnes gentes, nempe dicere volens, sivilisse ut sua perversa uterentur sententia, et contra Hierusalem impetum facerent, ut sumpto illic de iis supplicio, et tutelæ erga populum, et suæ potentiae specimen exhiberet. Jam postquam dixit, «Congregabo omnes gentes,» addidit : «Et deducam eas in vallem Josaphat,» id est, Eo loco, inquit, agam eos adversus Hierusalem, ibidemque

nempe quod prophetiæ nonnisi secundum effectum, κατ' ἐκδασιν, ad res Christianas spectaverint.

(20) Cod. ἑαυτοῦ.

(18) Cod. λειφθ.

(19) Dicit hæc cum didascalica dignitate Theodorus; quæ tamen merito omnibus non placuerunt,

ultionem quasi concinnans pro populo meo, pro dignitate puniam, ob ipsorum facinora, quod nempe illum quaqueversus spargere voluerint, regionemque partiri in qua **87** meo juri obnoxia habitabat, et ipsos simul incolas sortito dividere : per summum denique scelus illorum quoque pueros atque puellas in prostibulis ponere, ut suam expleant libidinem, multamque haberent pergræcandi copiam. His circa Gogum dictis, pergit porro :

ἀποδίδοσθαι· ὡς ἂν δὴ ἐκείνων εἰς πόρνas τε τὴν οἰκείαν ἀκολασίαν ἐκπληροῖεν, καὶ πολλὴν ἔχοιεν τῆς μέθης τὴν ἀφθονίαν· ταῦτα τῶν περὶ τὸν Γῶγ ἔνεκεν εἰρηκῶς, ἐπάγει·

VERS. 4 8.—« Verum quid mihi et vobis, Tyrus et Sidon et tota alienigenarum Galilæa? Nunquid ultionem vos retribuetis mihi? aut iram in corde retinetis adversus me? Cito velociterque reddam vicissitudinem vobis super capita vestra; pro eo quod argentum meum aurumque cepistis, et selecta quæque ac pulchra in delubra vestra intulistis, et Judæ filios filiosque Hierusalem vendidistis filiis Græcorum, ut ejiceretis eos de finibus suis. Ecce ego suscitabo eos de loco, in quo vendidistis eos : et convertam retributionem vestram in capita vestra : et vendam filios vestros ac filias vestras in manus filiorum Judæ : vendentque eos in captivitatem genti longinquæ; quoniam Dominus locutus est. » Quandoquidem Gogi exercituum adversus Hierusalem visa incursione, Tyrii Sidoniiue et omnes finitimi alienigenæ, idoneum tempus oblatum sibi existimaverant perdendi funditus Israelitas, quibus clam irascebantur, propter bella secum gesta, et illorum Deo adjuvante victorias; idcirco ait : Vos autem cur iræ tenaces, et occasionem nacti voluntatem vestram explendi, cur, inquam, contra mei juris populum audaciam sumitis? Certe velim sciatis me cito vestrum hoc consilium puniturum; propterea quod illorum opes cunctas capientes, in templa vestra contulistis : insuper et ipsorum filios vendidistis, non sine spe populum universum finibus suis expellendi : cujus facinoris mihi pœnas dabitis : namque illos ex angustiarum suarum pressura expediam, imo et hostium nunc victores efficiam : **88** ut sic vos remunerer pro vestris adversus eos facinoribus; filiiue vestri ac filiæ in servitutem rapiantur, ac procul divendantur, unde eos recuperare sit vobis impossibile. His veluti vaticinio suo interpositis circa Tyrios ac Sidonios, cunctosque finitimos, qui per illud tempus Gogo ad Judæorum perniciem faverant, sermonis sui seriem prosequitur sic :

θεὶς, ὡς ἂν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐπιχειρηκότας ἀπωλείη, ἔχεται τῆς οἰκείας ἀκολουθίας, καὶ φησι·

VERS. 9-12.—« Prædicate hæc in gentibus, sanctificate bellum, suscite pugnatores, accedite et ascendite, omnes bellatores : concidite aratra vestra in gladios, et falces vestras in lanceas : infirmus dicat, Fortis ego sum : congregemini et venite, omnes gentes de circuitu, et illuc coacervemini :

A τὴν κοιλιάδα Ἰωσαφάτ··· τουτέστιν, Ἐκεῖ αὐτοὺς ἄξω εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτόθι ὥσπερ τινὰ δίκην πρὸς αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ ἐμοῦ συγκροτήσας τιμωρήσομαι δικαίως, ὑπὲρ ὧν κατ' αὐτῶν διεπράξαντο, ἀπανταχοῦ τε αὐτοὺς διασπείραι βουληθέντες, καὶ διελέσθαι μὲν τὴν γῆν ἐν ἧπερ κατὰ γνώμην ἔκουν τὴν ἐμὴν ἐμοὶ προστήκουσαν· διελέσθαι δὲ κλήρω καὶ αὐτοὺς ἐκείνους· τετολμήκασι δὲ πρὸς ἅπασιν καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν εἴτε παῖδας εἴτε καὶ κόρας

Στίχ. δ'-η'. — « Καὶ τί ἐμοὶ καὶ ὑμῖν, Τύρος καὶ Σιδῶν καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; Μὴ ἀνταπόδομα ὑμεῖς ἀνταποδιδότε μοι, ἢ μνησικαχεῖτε ὑμεῖς ἐπ' ἐμοί; Ὁξέως καὶ ταχέως ἀνταποδώσω τὸ ἀνταπόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν· ἀνθ' ὧν τὸ ἀργύριον ἐλάβετε, καὶ τὰ ἐπιλεκτά καὶ τὰ καλὰ εἰσηνέγκατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν· καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα καὶ τοὺς υἱοὺς Ἱερουσαλήμ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων, (p. 132) ὅπως ἐξώσητε αὐτοὺς ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν· ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγερῶ αὐτοὺς ἐκ τοῦ τόπου, οὗ ἀπέδοσθε αὐτοὺς ἐκεῖ, καὶ ἀνταποδώσω τὸ ἀπόδομα ὑμῶν εἰς τὰς κεφαλὰς ὑμῶν· καὶ ἀποδώσομαι τοὺς υἱοὺς ὑμῶν καὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν εἰς χεῖρας υἱῶν Ἰούδα· καὶ ἀποδώσονται αὐτοὺς εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰς ἔθνος μακρὰν ἀπέχον, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. » Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς περὶ τὸν Γῶγ ἐπιόντας ἐωρακότες τὴν Ἱερουσαλήμ, Τύριοι τε καὶ Σιδωνιοὶ, πάντες τε οἱ περίοικοι τῶν ἀλλοφύλων, καιρὸν ἔχειν ᾤθησαν τοῦ πάντελῶς ἀπολέσαι τοὺς Ἰσραηλίτας, μνησικακοῦντες αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν πεπολεμήκασι τε πολλάκις, καὶ κεκρατήκασιν αὐτῶν διὰ τῆς θείας βροτῆς, τοῦτο λέγει· Ὑμεῖς δὲ τίνος ἔνεκεν μνησικακοῦντες, καὶ καιρὸν εὐρόντες τοῦ τὰ δοκοῦντα διαπράξασθαι, τοιαῦτα κατὰ τῶν ἐμοὶ προσηκόντων τετολμήκατε; Ἰστε γὰρ ὅτι ὁξέως ὑμῖν ἐπάξω τὴν ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης τιμωρίαν, ἀνθ' ὧν ἅπαντα τὰ προσόντα τούτοις λαθόντες, εἰς τοὺς ναοὺς εἰσηνέγκατε τοὺς ὑμετέρους· ἔτι δὲ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν διαπωλήσαντες, ἐλπιδὶ τοῦ πάντας αὐτοὺς τῶν ὁρίων ἐκβαλεῖν τῶν οἰκείων· ὧν περ οὖν ὑμεῖς εἰσπράξομαι δίκας· (p. 133) ἀπαλλάξω γὰρ τούτους τῆς κατεχούσης αὐτοὺς ἀνάγκης· νῦν δὲ καὶ κρείττους ἐργάσομαι τῶν πολεμίων· ὥστε καὶ ὑμῖν ἀποδοῦναι, ἀνθ' ὧν εἰς αὐτοὺς τετολμήκατε, λαβεῖν τοὺς τε υἱοὺς ὑμῶν καὶ τὰς θυγατέρας αἰχμαλώτους· καὶ δὴ καὶ ἀποδόσθαι αὐτοὺς μακρὰν που, ὅθεν οὐδὲ δυνατόν ὑμῖν αὐτοὺς ἀνασώσασθαι ἔτι· ταῦτα πρὸς τοὺς Τυρίους τε καὶ Σιδωνίους καὶ τοὺς περιικοῦντας ἅπαντας παρεν- συμπράξει τοῖς ἀμφὶ τὸν Γῶγ ἐπὶ τῇ κατὰ τῶν Ἰουδαίων

Στίχ. θ'-ιβ'. — « Κηρύξατε ταῦτα ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἀγιάσατε πόλεμον· ἐξεγείρατε τοὺς μαχητάς· προσ- ἀγάγετε καὶ ἀναβαίνετε, πάντες ἄνδρες πολεμιστὰς· συγκόψατε τὰ ἄροτρα ὑμῶν εἰς ῥομφαίας, καὶ τὰ δρέπανα ὑμῶν εἰς συρομάστας· ὁ ἀδύνατος λεγέτω, ὅτι Ἰσχύω ἐγώ· συναθροίξεσθε καὶ εἰσπορεύεσθε,

πάντα τὰ ἔθνη, κυκλόθεν, καὶ συνάχθητε ἐκεῖ· ὁ A
 πρὸς ἔσται πολεμιστής. » Ὡς γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω,
 ὅτι Συνάξω αὐτοὺς διὰ τὴν προῤῥηθείσαν αἰτίαν, οὐ-
 τω κἀνταῦθα ὡς ἂν αὐτὸς αὐτοῖς ἐγχελευόμενος.
 Ἄπαντες δὲ, φησὶν, ὁπόσοι ταύτην ἔχετε τὴν γνῶ-
 μὴν κατὰ τῶν ἐμοὶ προσηκόντων, μετὰ πολλῆς μὲν
 συνάχθητε τῆς σπουδῆς· συγκροτήσατε δὲ πρὸς αὐ-
 τοὺς πόλεμον· (p. 134) καὶ δὴ καὶ τὰ τῆς γεωργίας
 ὄργανα εἰς ὄπλων μετὰθετε χρῆσιν, ὡς ἂν ἀρκούντα
 μὲν ἔχοιτε τὰ ὄπλα τῷ πλήθει τῶν ἐπιόντων· διὰ
 πλειόνων εὐκολον ὑμῖν εἴη, καθὰ προήρησθε, πάντων
 ἐργάσασθαι τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν ἀπώλειαν. Εἴτα τοῦ
 διεγείραι πρὸς τὸν πόλεμον αὐτοὺς τὴν αἰτίαν λέγων·
 « Ἐξεγείρεσθω καὶ ἀναβαινέτω πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν
 κοιλάδα Ἰωσαφάτ, ὅτι ἐκεῖ καθιῶ τοῦ διακρίναι
 πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν. » Πᾶσι γὰρ ὑμῖν κατὰ ταύ-
 τὸν συνελθεῖν βουλομένοις κατὰ τῶν τὴν Ἱερουσαλήμ
 οἰκούντων, ἐπιτρέπω τοῦτο ποιεῖν· ὡς ἂν αὐτοῖσι δί-
 κας ὑμᾶς εἰσπραξαίμην τοῦ τε τολμήματος καὶ τῆς
 ἀνελὼν θανάτοις. Τί οὖν;

Στίχ. ιγ'. — « Ἐξαποστείλατε δρέπανα, ὅτι παρ-
 ἔστηκεν ὁ τρυγητός· εἰσπορεύεσθε, πατεῖτε, διότι πλή-
 ρης ἡ ληνός, ὑπερχειται τὰ ὑπολήνια· ὅτι ἐπληθύνθη
 τὰ κακὰ αὐτῶν. » Τοσοῦτος γὰρ ἔσται φόνος αὐτῶν
 καὶ τοσαύτη πτώσις πάντων αὐτῶν κατ' ἀλλήλων ὀπλι-
 ζομένων, ὥστε τοῖς τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦσιν ὑμῖν μὴ
 πολέμου δεῖν· ἀλλὰ γὰρ οἶσθαι τρυγητόν τινα παρεῖ-
 ναι, ἐν ᾧ περ δρεπάνων χρεῖα δὲ καὶ τῶν πατούντων
 τὴν ληνόν, ὡς ἂν ἐκθλιβόμενος οἶνος ἐκρέη· τοιοῦτο
 γὰρ δὴ τι καὶ νῦν γίνεται· (p. 135) ἐπειδὴ γὰρ ὁ
 πόλεμος τῇ δυνάμει κατορθοῦται ἐμῇ, καὶ πάντες
 ἔκκεινται ταῖς σφαγαῖς, ὑμᾶς χρὴ παρόντας ὁρᾶν
 τρυγητοῦ μὲν δίκην ὥσπερ τινὰς βότρυας τεμνο-
 μένους τε, καὶ ἐπ' ἀλλήλοις πίπτοντας ταῖς σφα-
 γαῖς· καθ' ὁμοιότητα δὲ ληνοῦ πατουμένης ὑπερχεό-
 μενον τὸ τῶν ἀναιρουμένων αἷμα· οὕτως αὐτῶν τὰ
 κακὰ πληθυνθήσεται, καὶ τοσοῦτος αὐτῶν ὁ φόνος
 γενήσεται, οὐχ ὑμῶν πολεμούντων, ἀλλ' ἐκείνων εἰς
 ἀλλήλους τὰς οἰκείας τρεπόντων δεξιᾶς, κατὰ τὸ δο-
 κοῦν ἐμοί. Εἴτα καὶ τὰ ἐξῆς ἀκολουθῶς λέγει.

Στίχ. ιδ'-ιζ'. — « Ἦχοι ἐξήχησαν ἐν τῇ κοιλάδι
 τῆς δίκης, ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα Κυρίου ἐν τῇ κοιλάδι
 τῆς δίκης. » Φοβεροὶ γὰρ ἦχοί τινες ἐκ τοῦ πλήθους
 τῶν ἀναιρουμένων ἐπὶ τῆς κοιλάδος γενήσονται ταύ-
 της, ἐν ᾗ δὲ τὰς δίκας αὐτοὺς εἰσπράξομαι τοῦ καθ'
 ὑμῶν τολμήματος· κοιλάδα γὰρ δίκης τὴν τοῦ Ἰω-
 σαφάτ ἐκάλεσεν, ἀπὸ τῆς τιμωρίας τῆς αὐτόθι μελ-
 λούσης ἐπάγεσθαι ἐκείνοις παρὰ τοῦ Θεοῦ. « Ὁ ἥλιος
 καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι, καὶ οἱ ἀστέρες δύσουσι
 τὸ φέγγος αὐτῶν. » Ἀκολουθῶς εἶπεν, ὅτι τοῖς
 ἀναιρουμένοις οὐκ ἔσται φῶς· ὅπως δὲ ταῦτα γενή-
 σεται δηλῶν, ἐπάγει· « Ὁ δὲ Κύριος ἀνακράξεται
 ἐκ Σιών· ἀνακράξεται, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ δώσει
 φωνὴν αὐτοῦ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ·
 ὁ δὲ Κύριος φείσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· καὶ ἐνισχύσει
 Κύριος τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ· καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ
 Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, κατασκηνῶν ἐν Σιών ἐν ὄρει
 ἁγίῳ μου. » (p. 136) Αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς ὁ
 ἐν Σιών προσάγεσθαι τὴν νόμιμον θεραπείαν τάξας

qui mansuetus erat, fiat bellator. » Sicut antea
 dixerat, se illos ob prædictam causam collecturum,
 ita nunc more imperantis idem eisdem dicit.
 Cuncti, inquit, qui hac mente estis adversus meos,
 multa cum festinatione congregemini, bellum con-
 tra hos conflate, et ipsa agriculturæ instrumenta
 ad armorum usum accommodate, ut sufficientem
 multitudini militum armorum copiam habeatis. Sic
 aucto numero, facile vobis erit, prout vultis,
 Israelitarum omnium excidium perpetrare. Deinde
 causam exponens, ob quam illos ad bellum susci-
 taverit, « Consurgant, inquit, et ascendant omnes
 gentes in vallem Josaphat, quia ibi sedebo ut judicem
 omnes gentes in circuitu. » Omnes vos, qui simul
 vultis adversus Hierusalem incolas præliari, id ego
 ut agatis sinam; quia illic pœnas de audacia et fa-
 cinore isto sumam, omnes quaqueversus variis
 mortibus absumens. Quid ergo?

ἐπιχειρήσεις ταύτης, ἅπαντας πανταχόθεν ποικίλοις

VERS. 13. — « Mittite falces, quoniam adest vinde-
 mia: introite, calcate, quia plenum est torcular, redun-
 dant supposita solia. » Tanta erit illorum occisio, tan-
 taque strages **89** hostium in mutuam cædem arma
 vertentium, ut vobis Judææ incolis pugnare non
 sit necessarium: vindemiam quamdam instare pu-
 tetis, cui recidendæ falcibus opus est: item opus
 erit calcantibus torcularare, ut expressum vinum
 effluat: nam et nunc simile quid fieri contingit.
 Quia enim bellum potentia mea feliciter geritur, et
 omnes cædibus contraduntur, vos quidem specta-
 culo adesse decet, spectantes tanquam in vindemia
 racemorum instar veluti cæsos, et mutuis stragibus
 humi prostratos, et quasi de torculari calcato ef-
 fluentem occisorum sanguinem. Sic eorum mala
 cumulabuntur; tantaque fiet ipsorum occisio, haud
 pugnantibus vobis, sed illis contra se mutuo dextras
 vertentibus. Deinde et reliqua consentaneo tenore
 prosequitur.

VERS. 14-17. — « Sonitus exauditi sunt in valle
 judicii, quia prope est dies Domini in valle judicii. »
 Nam sonitus quidam terribiles ex occisorum in hæ
 D valle multitudine fient, in qua pœnas ab eis repo-
 scam sui contra vos ausus. Etenim judicii vallengi
 dicit Josaphati vallem, a pœna quæ illic a Deo
 hostibus imponenda erat. « Sol et luna simul ob-
 securabuntur, et stellæ retrahent splendorem suum. »
 Non incongrue dicit, occisis lumen defuturum.
 Quomodo autem hæc fient declarans, ait: « Domi-
 nus autem de Sione clamabit; clamabit, et ex Hie-
 rusalem dabit vocem suam: et cælum ac terra
 concatientur. Dominus autem parcet populo suo, et
 roborabit Dominus filios Israelis. Et scietis quia
 ego Dominus Deus vester, habitans in Sione in
 monte sancto meo. » Ipse, inquit, Dominus, qui
 sibi in Sione legitimum cultum exhiberi constituit,
 magnam adversus hostes vocem emittet, a qua
 cælum ac terra quassari propemodum videbuntur,

ob eventum mirabilitatem, tantamque stragem tam **90** inopinate editam, Dei opera, interim suis parcentis, fortesque in conspectu hostium ostendentis : ut omnibus manifestum fiat ipsum vere Deum esse universalem, et Dominum illum in Sione monte coli solitum.

VERS. 18-21. — « Et erit Hierusalem sancta, et alienigenæ non transibunt per eam amplius. Et erit die illa, stillabunt montes dulcedinem, et colles fluent lacte, et omnes emissiones Judæ fluent aquis : et fons de domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem funicularum. » Sanctam esse Hierusalem ex rebus ipsis gestis constabit, nemine abhinc alienigena ad illam ascendere audente. Cunctis autem Judæis promissam terram incolentibus bonorum ubertas erit, quia et montes et colles multos ipsis ac varios fructus præbebunt; fontes item consuetam aquarum suarum copiam suppeditabunt; solita dicens ex Dei templo dona erogari, et indidem affluentes uberes bonorum divitias accedentibus illuc, et debita Deo officia complere satagentibus. Hic est enim qui a propheta dicitur de domo Domini fons egressurus. Hic, inquam, tantus erit, ut usque ad longinquos copiam suam extensurus sit. Mox postquam dixit : « Et Ægyptus desolabitur, et Idumæa similiter ob sua contra vos facinora, et propter multos ex vobis contra fas interfectos, » addit : « Et Judæa in sua firma felicitate habitabitur a propriis incolis in Hierusalem. » Quibus superaddit : « Et requiram sanguinem eorum, quem inultum esse non sinam. Et Dominus habitabit in Sione. » Quasi dicat : Quotquot adversus Israelitas aliquid aggressi fuerint, supremis afficiam suppliciis. Et permanebo cum istis, præsentiam meam arcana providentia demonstrans, quam copiosam in omne ævum abhinc eisdem præstabo.

(21 Verba αὶ εἰωθυῖαι. . . δωρεαί, lectoris cujusdam interpretamentum, in textum male invasisse

A εαυτῷ, μεγάλην κατ' αὐτῶν ἀφήσει τὴν φωνήν· ἀφ' ἧς δὴ μικροῦ καὶ οὐρανὸς δόξει συσσεῖσθαι, καὶ γῆ ἐκ τοῦ παραδόξου τῶν γιγνομένων, καὶ τῆς τοσαύτης σφαγῆς οὕτω παραδόξως ἐκτελουμένης, ἣν ποιήσεται Θεὸς, τῶν οἰκείων φειδόμενος, καὶ ἰσχυροὺς αὐτοὺς κατὰ τῶν ἐναντίων ἀποδεικνύς· ὥς ἂν ἅπασι γένοιτο δῆλον, ὅτι ὄντως οὗτος δὴ Θεὸς τῶν ἀπάντων, καὶ Κύριος ὁ ἐν τῷ ὄρει τῷ Σιών θεραπεύεσθαι εἰωθώς.

Στίχ. ιη'-κα'. — « Καὶ ἔσται Ἱερουσαλήμ ἁγία· καὶ ἀλλογενεῖς οὐ διελεύσονται δι' αὐτῆς οὐκέτι· καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμὸν, καὶ οἱ βουνοὶ ῥυήσονται γάλα· καὶ πᾶσαι αἱ ἀφέσεις Ἰουδα ῥυήσονται ὕδατα· καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου Κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμάρρουν τῶν σχοίνων. » Ἡ μὲν γὰρ Ἱερουσαλήμ ἁγία ἐξ αὐτῶν φανήσεται τῶν πραγμάτων, οὐδενὸς ἐπιβαίνειν αὐτῇ ἀλλοτρίου τολμῶντος ἐτι· ἅπασι δὲ Ἰουδαίοις ἐπὶ τῆς γῆς οἰκοῦσι τῆς ἐπαγγελίας πολλή τις ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν ἔσται, ὥς καὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς καρποὺς δὴ πολλοὺς τινὰς καὶ ποικίλους παρέχειν αὐτοῖς· τὰς πηγὰς τε συνήθως τῶν οἰκείων ὑδάτων (p. 157) παρέχειν τὸν πλοῦτον [αὶ εἰωθυῖαι ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ θείου χορηγεῖσθαι δωρεαί (21)], καὶ πηγάζειν ἀφθονον τῶν ἀγαθῶν τὸν πλοῦτον τοῖς αὐτόθι τε εἰσιούσι, καὶ τὰ καθήκοντα τῷ Θεῷ πληροῦν ἐσπουδαχόσι· ταύτην γὰρ λέγει πηγὴν ἐξ οἴκου Κυρίου ἐξελεύσεσθαι· τοσαύτη τις ἔσται ὥστε ἄχρι καὶ τῶν πόρρωθεν τὴν φιλοτιμίαν ἐκτείνειν. Εἶτα εἰπὼν ὅτι « Καὶ Αἴγυπτος ἀφανισθήσεται, καὶ ἡ Ἰδουμαία δὲ σὺν ἐκείνῃ, ὑπὲρ ὧν πεπράχασί τε καὶ ὑμῶν, καὶ πολλοὺς ὑμῶν ἀδίκως ἀνεῖλον· » ἐπάγει· « Ἡ δὲ Ἰουδαία ἐν βεβαίῳ τῆς οἰκείας εὐπραγίας ἔσται οἰκουμένη ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν οἰκείων. » Οἷς προστίθησι· « Καὶ ἐκζητήσω τὸ αἷμα αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἀθώωσω· καὶ Κύριος κατασκηνώσει ἐν Σιών. » Ἰνα εἴπη· Τοὺς τε ἐπιχειροῦντάς τι κατ' αὐτῶν ἐτι τιμωρίαις περιβαλὼν ταῖς ἐσχάταις, διαμενῶ τε ἐν αὐτοῖς δεικνύς ἐμαυτὸν τοῦ λοιποῦ διὰ τῆς ἀπορρήτου κηδεμονίας, ἣν πολλήν τινα παρέχων αὐτοῖς εἰς τὸν ἔπειτα διατελέσω χρόνον.

suspiciatur Otto Frid. Fritzsche, *De Theod. Mops. Vita et scriptis*, p. 57, Halæ, 1856, 8. Edit.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΜΩΣ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

IN AMOSUM PROPHETAM COMMENTARIUS.

Πρόδηλον μὲν οὖν ὅτι καὶ μακάριος Ἀμὼς ὁ προ-
φήτης, ὃν ἐρμηνεύειν Θεοῦ χάριτι πρόκειται νῦν
ἡμῖν, περὶ τῶν τῷ λαῷ συμβησομένων διὰ πάσης
μικροῦ τῆς προφητείας (p. 138) λέγει, ἃ τε παρὰ
τῶν Ἀσσυρίων πείσονται πρότερον αἱ δέκα φυλαὶ
μηνύων, καὶ ἃ περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Ἰουδα
φυλὴν, εἴτ' οὖν τοὺς λοιπούς (22) τοὺς τῆς βασιλείας
ἐκείνης, ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων γίγνεσθαι ἤμελλεν.
τούτου δὲ λόγος ἦν τοῖς προφήταις οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ'
ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν περὶ τὸν λαὸν ἐπιμέλειαν ὑπὲρ τῆς
τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ δείξεως ὁ Θεὸς ἐποιεῖτο, ἐπὶ
κοινῇ τῇ πάντων ἀνθρώπων σωτηρίᾳ κατὰ τὸν οἰκεῖον
γενησομένης καιρόν· τούτου γὰρ ἔνεκεν αὐτοὺς καὶ
ἀφώρισε τῶν ἐθνῶν, καὶ περιτομῇ διέκρινε, καὶ οἰ-
κειαν ἔχειν παρεσκεύασε χώραν, καὶ ἀφωρισμένως
ἐν τῷ ὄρει τῷ Σιών διὰ τῆς νομικῆς διατάξεως τὴν
περὶ αὐτὸν προσέταξε ποιῆσθαι θεραπείαν, ἵν' ἐκ
τοιούτων κατὰ τὰς προφητικὰς μηνύσεις, καὶ τὴν
ἄνωθεν ἐπὶ τούτοις περὶ τὸν λαὸν γεγεννημένην διά-
ταξιν, φανεῖς ὁ Δεσπότης Χριστὸς, δῆλον ἅπασιν
ἐργάσῃται τοῖς ἀνθρώποις, ὅτι οὐχ ὕστερον ἐκαινοτό-
μησεν ὁ Θεὸς τὴν ἀπάντων ἀνθρώπων σωτηρίαν,
ἀλλ' ἄνωθεν καὶ πρὸ μακρῶν τῶν χρόνων τοῦτο
προωρισμένον κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον ἔχων παρ'
ἑαυτοῦ, ἐξελέξατο μὲν τὸν Ἀβραάμ, συνέστησε δὲ τὸ
ἐξ ἐκείνου γένος, ἐπιμέλειαν δὲ αὐτοῦ καθ' ὃν εἰρή-
καμεν πεποιῆται τρόπον· ἵν' ἐξ αὐτῶν ὕστερον ὁ
Δεσπότης Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ἐπὶ τῇ πάντων
ἀνθρώπων φανεῖς σωτηρίᾳ, (p. 139) δῆλος ὑπάρχῃ
κατὰ τὸν ἄνωθεν ὀρισμὸν ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν παρ-
εληλυθώς.

Ὑπὲρ δὲ τούτων καὶ μετοικισθῆναι τὸν λαὸν διὰ
τῆς αἰχμαλωσίας παρεσκεύασεν ὅλον, καὶ ἐπανήγα-
γεν ἐξ αὐτῶν οὓς ἐβούλετο, ὧν περ οὖν ἡγεῖτο ἡ
Ἰουδα φυλὴ μόνη, ἡ πᾶσα τὴν ἐπάνοδον δεξαμένη,
ἐπειδὴ περ ἐξ αὐτῆς ἤμελλεν ἀναφαίνεσθαι τὸ κατὰ
σάρκα ὁ Δεσπότης Χριστός· τῶν λοιπῶν γάρτοι
φυλῶν ἀφ' ἐκάστης ἐπόμενοι ταύτῃ, συνανήλθον
ὀλίγοι· ἵνα διὰ μὲν τῆς γεγεννημένης αἰχμαλωσίας
καὶ τῆς ἐπάνοδου τοῦτον ἀποτελεσθεΐσης τὸν τρόπον,
δῆλος γένηται τῆς περὶ τὸν λαὸν ἐπιμελείας ὁ σκο-
πὸς τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ τοῦ φανησομένου γε ἐξ αὐτῶν
ἐπὶ τῇ πάντων ἀνθρώπων σωτηρίᾳ πάντα ποιούντος·
ὥστε δὲ μὴ εἰς ἀπόγνωσιν παντελῇ καταστάντας
ἐπιμιγῆναι τοῖς ἔθνεσι τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπομε-
μενηκότας ἐκείνην, χώραν δὲ μηκέτι μήτε τὴν ἐπ-
άνοδον ἔχειν, μήτε τὸν ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν χω-

91 Perspicuum est beatum quoque Amosum
prophetam, ad quem interpretandum, Deo favente,
nunc aggredimur, de futuris populi (Hebræi)
casibus per universam fere prophetiam loqui : ea
scilicet innuere, quæ primo ab Assyriis passuræ
erant decem tribus mala ; tum etiam illa quæ Hie-
rosolymis, Judæque tribui, cæterisque regni ejus
partibus a Babyloniis eventura erant. De his autem
rebus non sine causa prophetæ verba faciebant,
sed quia Deus curam eximiam populi gerebat,
propterea quod Christus Dominus ad communem
omnium hominum peragendam salutem suo tem-
pore adventurus erat. Idcirco Hebræos Deus ab
ethnicis separavit, et circumcisione distinxit, et
propriam habere voluit regionem, seorsumque in
B Sion monte ex legitima forma religiosum sibi ab
eis cultum exhiberi mandavit. Sic enim futurum
erat, ut secundum propheticas promissiones atque
olim ordinatam congruenter his vaticiniis populi
administrationem, Christus Dominus in orbem ve-
niens cunctos mortales certiores faceret, haud
nuper demum de salute hominum procuranda
Deum cogitavisse ; sed cum antiquitus longisque
ante temporibus id apud se, teste beato Paulo,
habuisset decretum, segregavisse sibi Abrahamum,
ex eoque gentem conflasse, curamque hujus,
sicuti jam dictum est, gessisse ; ut ex hoc postea
genere Christus Dominus secundum carnem ⁴⁶ pro
communi apparens salute, manifeste videretur
secundum vetera decreta ad redemptionis opus
C venisse.

Propterea quoque populum universum in captivi-
tatem abducendum curavit Deus, ex eaque revo-
candam partem populi quam ipse voluit, cujus
deinde principatum **92** sola tenuit Judæ tribus,
quæ universa reditu digna fuit, quoniam ex ipsa
orturus erat cum carne Christus Dominus : nam de
reliquis tribubus pauci e singulis redierunt. Sic
enim tum e captivitate, tum e reditu hac ratione
curato patefaciendus erat divinæ circa populum
Providentiæ scopus, hæc omnia satagentis propter
inde venturum universalis salutis auctorem Chri-
stum. Ergo ne Judæi captivitatem illam perpassi,
spe omni deposita, confunderentur gentibus ; sibi-
que patriam, aut reditum ad illam, haud jam super-
esse crederent ; neve suæ ab ethnicis secretionis
obliviscerentur ; olim ore prophetarum tum futu-

(22) Pro λοιπούς legendum videtur περιόχους.

ram captivitatem significavit Deus, tum ex eadem postliminium : ut hac spe retenti, ubi accidisset captivitas, reditum expectarent, qui reapse eo quem diximus modo ac suprascriptam ob causam contigit. Quamobrem olim et jamdiu hæc a beato Davide compluribus in psalmis dicta fuerant : propinquante autem gerendarum rerum tempore prophetas misit divinus favor, nunc quidem impendentia ab Assyriis præcinentes mala, mox autem Babylonicam superventuram Judæis calamitatem significantes : post hæc omnia tamen spondentes reditum; nihilque eorum, quæ per id tempus scire commodum erat, reticentes. Porro rerum superiorum exitus prognosticis consentaneus, fidem faciebat fore ut postea quoque prædicta, sine dubio ad vaticinii normam evaderent.

Hinc fit ut prophetæ cuncti et res Assyriacas et subsecutas mox Babylonicas loquantur : nam etsi hæ diversæ fuerunt incursiones, Assyriis primo, deinde Babyloniis expeditionem facientibus; hisque eventibus aliquantum temporis spatium interpositum fuit, nihilominus una fuit universalis captivitas, orsa ab Assyriis contra 93 decem tribus; absoluta vero contra reliquas, quæ regnum Judæ constituebant, a Babyloniis urbis expugnantibus. Idcirco cæteri etiam prophetæ hæc portendunt, atque in his omnis eorum sermo versatur; si paucas aliquot res excipias, neque a prædictis valde discrepantes, quas obiter appinxerunt. Sic facit etiam hic, quem in manibus habemus, propheta, qui suum omne vaticinium ad mala ab Assyriis Babyloniisque Israeli Judæque inferenda manifeste convertit : ita tamen ut breviter circa procæmium quædam etiam damna commemoret, quæ a finitimis populis sub idem tempus passuri erant Israelitæ. Sic autem Deus demonstrabat, haud se crudelitate aliqua vel incuria vel consilii volubilitate populum Assyriaca ac Babylonica calamitate implicuisse; sed quia hunc a sceleribus revocare studebat : quandoquidem etiam finitimos, qui huic populo injurii fuerant, eodem tempore poenæ subjecit : in quos haudquaquam animadvertisset, nisi populum suum plurimi faceret. Quare Deus in peccantium supplicio declarat suam erga electos curam, quibus plagas imponit haud sævitia vel contemptu vel odio exstimulatus, sed providentiæ causa et erudiendi emendandique studio, atque ut ad frugem meliorem revocet. Hoc est igitur libri argumentum.

Atque ita omnia quæ ad populum spectant dixit propheta, et breviter etiam significavit, quidnam adversi proximis urbi populis Babylonii apprime imposituri eadem occasione essent, propter illorum erga electos injurias; cujus rei jam causam diximus. Edit autem vaticinium haud Hierosolymis sed in ethnicorum locis, circa fines Israelis prope Bethelis fanum, ubi hostias idolis Israelitæ litabant.

Α ρισμόν, ἄνωθεν διὰ τῶν προφητῶν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐσομένην ἐμήνυε καὶ τὴν ἐπάνοδον ἐπ' ἐκείνη· ἵνα ταῖς ἐλπίσι κρατούμενοι ταύταις, καὶ μετὰ τὴν συμβᾶσαν αἰχμαλωσίαν τὴν ἐπάνοδον ἀναμένωσιν· ἥπερ οὖν καὶ γέγονε καθ' ὃν ἔφαμέν τε τρόπον, καὶ ὑπὲρ ἧς εἰρήκαμεν αἰτίας. (p. 140) Διὰ τοῦτο πάλαι μὲν καὶ πρόπαλαι τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ εἶρητο ταῦτα διὰ πολλῶν τῶν ψαλμῶν· ἐγγίζοντος δὲ τοῦ καιροῦ τῶν πραγμάτων, τοὺς προφῆτας ἀνέδειξεν ἡ θεία χάρις, νῦν μὲν ἐφ'esτῶτα τῶν Ἀσσυρίων μηνύοντας τὰ κακά, αὐτοῖς δὲ ἐπ' ἐκείνους τὰ παρὰ Βαβυλωνίων ἐσόμενα δηλοῦντας· ἐφ' ἅπασί τε λέγοντας τὴν ἐπάνοδον, ἕτερά τε ὁπόσα τῶν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον γεγονότων μηνύεσθαι προσῆκον ἦν· ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν προτέρων ἐκθασίς ἀκολούθως ταῖς προρρήσεσι γιγνομένη, πίστις ἦν τῶν μετὰ ταῦτα προειρημένων τε, κατὰ τὴν πρόρρησιν ὡς εἰκὸς ἐσομένων.

Ἐντεῦθεν ἅπαντες τὰ τε παρὰ τῶν Βαβυλωνίων γεγονότα φασίν· ἐπειδὴ καὶ εἰ διηρημέναις τὰς ἐφόδους ταύτας γεγενῆσθαι συνέβη, πρότερον μὲν Ἀσσυρίων ἐπεληλυθότων, Βαβυλωνίων δὲ ὕστερον, τῶν τε πραγμάτων καιρὸς τις γέγονεν ἐν μέσῳ, ἀλλὰ μία γε ἦν ἡ παντελὴς αἰχμαλωσία, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων περὶ τὰς δέκα φυλάς, περαιωθείσα δὲ περὶ τὰς ὑπολοίπους, αἱ τῆς Ἰούδα βασιλείας ἐτύγγανον, ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίων πολιορκίας. Τούτου μὲν οὖν ἔνεκεν οἷ τε λοιποὶ ταῦτα μηνύουσι, καὶ περὶ ταῦτα τὴν πᾶσαν εἶχον τοῦ λόγου σχολήν· (p. 141) πλὴν ὅσα βραχέα οὐ πολὺ γε τούτων ἀπεσπασμένα προσετίθεσαν τοῖς λεγομένοις· πεποίηκε δὲ τι τοιοῦτο καὶ ὁ παρὼν προφήτης, τὴν μὲν προφητείαν ἅπασαν ἐν τοῖς περὶ τε τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐσομένοις παρὰ τε Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων πεποιημένους προδήλως· ἐν βραχείῃ δὲ κατὰ τὸ προοίμιον ἐπιμνησθεὶς καὶ τῶν ὅσα περὶ τοὺς περιοίκους πολλὴν τοῖς Ἰσραηλίταις τὴν ἐπήρειαν, κατὰ τὸν αὐτὸν ἡμελλεν γίνεσθαι καιρόν· ὡς ἂν δῆλον ποιήσειεν, ὅτι οὐκ ἀφειδίξεν τινὲ καὶ ἀμελεία καὶ μεταβολῇ γνώμης ταῖς τε τῶν Ἀσσυρίων καὶ ταῖς τῶν Βαβυλωνίων ἐκδέδωκε συμφοραῖς τὸν λαόν, ἐπανορθώσασθαι δὲ αὐτῶν τὰς ἀσθενείας βουλόμενος· ὅς γε καὶ τῶν περιοίκων τοὺς ἡμαρτηκότας εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸν αὐτὸν ἐτιμωρήσατο χρόνον· οὐκ ἂν ποτε δίκας ὑπὲρ τούτων εἰσπραξάμενος ἐκείνους, εἰ μὴ πλεῖστόν τινα τούτων ἐποιεῖτο τὸν λόγον· ἀλλ' ἐν μὲν τῇ τῶν ἡδικοκώτων τιμωρίᾳ τὴν περὶ τούτους ἐδείκνυ κηδεμονίαν· τὰ δὲ περὶ τούτους αὐτοὺς κακά δηλὸς γέγονεν ἐπάγων οὐκ ἀφειδίξεν τε καὶ ὑπεροψία καὶ μίσει, ἀλλ' ἐπιμελεία τε καὶ σωφρονισμῷ καὶ διορθώσει καὶ τῇ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπαναγωγῇ· ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις αὕτη τοῦ βιβλίου.

(p. 142) Οὕτω μὲν ἅπαντα τὰ περὶ τὸν λαόν εἰρηκότος τοῦ προφήτου, ἐν ὀλίγοις δὲ μηνύοντος ἅ κατὰ τὸν καιρὸν καὶ μάλιστα παρὰ τῶν Βαβυλωνίων περὶ τοὺς ἀστυγείτονας ἡμελλε γίνεσθαι, ὑπὲρ ὧν εἰς αὐτοὺς πεπλημμελήκεσαν, δι' ἣν ἔφην αἰτίαν· ποιεῖται δὲ καὶ τὴν προφητείαν οὐκ ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἀλλ' ἐν τοῖς τῶν ἐθνῶν τόποις πλησίον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν Βαιθὴλ τε τῷ ἱερῷ, ἔνθα δὴ τοῖς εἰδώλοις ἐπετέλου

οἱ τοῦ Ἰσραὴλ τὰς θυσίας· ἐν μὲν γὰρ τῇ Ἱερουσαλὴμ προφητεύων, οὐκ ἂν ἐγένετο δῆλος, οὔτε τῷ Ἰσραὴλ οὔτε τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν, ἐφ' οἷς ἤμελλε λέγειν περὶ αὐτῶν· ἐπεὶ μὴδὲ ἐπιθαίνειν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἡνείχεντο τις ἐκείνων· ἐν δὲ τοῖς προῤῥηθεῖσι τόποις τὴν προφητείαν ποιούμενος, ἀναγκαίως καὶ τῷ Ἰσραὴλ καταφανὴς ἦν καὶ τοῖς ἔθνεσιν οἳ γε πλησίον ἦσαν· καὶ πολλάκις ἐκ τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπείας ἐπεμύγνυντο ἀλλήλοις· ὥς ἂν ἅπαντες, περὶ ὧν τοὺς λόγους ἐποιεῖτο, εἰδεῖν τε τὰ περὶ αὐτῶν λεγόμενα, καὶ πρὸ τῶν πραγμάτων δεξάμενοι τὴν προφητείαν, ἐγγύθεν τε ἰδόντες τὴν ἐκθασιν, μείζονα τὴν πίστιν ἔχοιεν τῆς ἐνεργούσης ἐν τοῖς προφῆταις χάριτος θείας.

Τὸ μέντοι γε παρὰ τινων λεγόμενον, ὅτι Ὀζιαν τὸν βασιλέα οὐκ ἠλεγξαν οἱ προφῆται τοῖς τῆς ἱερωτύνης ἔργοις ἐπιχειροῦντα, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐπαύθησαν ἅπαντες τοῦ προφητεύειν, (p. 143) σφόδρα μοι μυθῶδες εἶναι φαίνεται μάλλον· ἢ τε γὰρ τοῦ Ὡσηὲ βίβλος οὕτως ἔχει· « Λόγος Κυρίου ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὡσηὲ τὸν τοῦ Βεηρὶ ἐν ἡμέραις Ὀζίου, » καὶ τὰ ἐξῆς· παρὰ Ἡσαΐα τε τῷ προφῆτῃ οὕτως φησὶν· « Ὅρασις ἦν εἶδεν Ἡσαΐας υἱὸς Ἀμώς, ἣν εἶδε κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλὴμ ἐν βασιλείᾳ Ὀζίου, » καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ παρὰ τῷ παρόντι δὲ προφῆτῃ οὕτω φησὶν· « Λόγοι Ἀμώς οἳ ἐγένοντο ἐν Καραθαρίμ ἐκ Θεκούε, οὓς εἶδεν ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἐν ἡμέραις Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα. » Πῶς οὖν οἶόν τε ἦν ἐν ταῖς ἡμέραις Ὀζίου πεπαῦσθαι τῆς προφητείας κατ' ἐκείνων λόγον, ὅποτε καὶ Ὡσηὲ καὶ Ἡσαΐας καὶ Ἀμώς ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν οἰκείων βιβλίων δηλοῦνται ἐν ἡμέραις Ὀζίου πεποιημένοι τὴν προφητείαν; Πρὸς τῷ κάκεινο δῆλον εἶναι, ὅτι οὔτε κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀποκάλυψιν ἐλέγξαι κελευόμενοι τὸν Ὀζιαν, ἀνεβάλλοντο ἂν ποτε οἱ προφῆται, ταῖς θεαῖς ἀποκαλύψεσι πειθόμενοι μάλλον, ἢ τὸν πλημμελοῦντα αἰδοῦμενοι βασιλέα· μὴ τετυχηκόσι τε πρὸς τοῦτο ἀποκαλύψεως; οὐδεὶς ἂν μέμφαιτο δικαίως, οὐκ ἐπιχειρηκόσι πράγματι μὴ ἐξ ἀποκαλύψεως θείας αὐτοῖς δειχθέντι, οἳ γε διὰ πάντων εἰώθεισαν ταῖς πνευματικαῖς ἀποκαλύψεσιν ἐπόμενοι, κατ' ἐκείνας μὲν καὶ λέγειν τι καὶ μὴ λέγειν· παρ' ἐκείνας δὲ μὴτε λέγειν μὴτε σιγᾶν οὐκ ἂν ποτέ (p. 144) τι, οὔτε μὴτε εἰπεῖν ἐλόμενοι παρ' ἐκείνας· τοῦτο μὲν οὖν παρὰ πολλοῖς (23) οὐκ οἶδ' ὅπως φερόμενον, καὶ σφόδρα μοι δόξαν ἐναντίως ἔχειν ταῖς τῶν βιβλίων γραφαῖς, σιωπῇ παραδραμεῖν οὐ καλῶς ἔχειν ἡγησάμην· τοῦ δὲ βιβλίου τῆς προφητείας παντὸς περὶ τε τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰούδαν ἡσυχολημένου, καὶ τὰ τούτοις τε κάκεινοις συμβάντα, πρότερον μὲν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, ὑπὸ Βαβυλωνίων ὕστερον, ἐν ὀλίγοις δὲ κατὰ τὸ προοίμιον μνήμην ἔχοντος τῶν εἰς τοὺς περιοίκους συμβησομένων κακῶν, τῶν μὲν περὶ τὸν λαὸν αἰτίαν εἶναι φαμεν, ἣν καὶ πρότερον εἰρήκαμεν, ὑπὲρ ἧς δὲ πᾶσαν ἐνείμεν αὐτῷ τὴν οἰκίαν κηδεμονίαν ὁ Θεὸς, διὰ τὸν ἐξ αὐτῶν ἀναδείκνυ-

A Nam si Hierosolymis vaticinatus esset, res neque Israeli innotuisset, neque populis reliquis, de quibus erat verba factururus; quorum nemo Hierosolyma ventitare solebat : **94** prædictis contra in locis vaticinans, necessario tum Israeli tum finitimis ethnicis innotescebat, qui sæpe ob idolorum cultum invicem frequentabant. Sic cuncti, quorum causa sermones serebat, et ea quæ de se dicebantur resciebant; cognitoque ante res gerendas vaticinio, moxque viso exitu, firmiorem fidem inspiranti prophetas divinæ gratiæ adhibituri erant.

B Age vero quod aiunt nonnulli, Oziam regem a prophetis reprehensum non fuisse cum sacerdotii munera obire ausus est; atque ob eam causam propheticum spiritum cunctis esse subtractum; valde id mihi fabulosum videtur. Nam et Osee liber sic habet : « Verbum Domini quod factum est ad Oseam Beerī filium in diebus Ozīæ, » et reliqua. Tum apud Isaiam prophetam sic dicitur : « Visio oblata Isaiæ Amosi filio, quam contra Judam urbemque Hierosolymorum vidit, sub Ozia rege, » et reliqua. Et præsentī in libro denique sic : « Sermones Amosi, qui facti sunt in Cariatharim de Thecūe, quos vidit super Hierosolymis in diebus Ozīæ Judæ regis. » Qui igitur fieri potest, ut in Ozīæ diebus divinandi vis prophetis erepta fuerit, quemadmodum istorum interpretum opinio fert; siquidem et Osee et Isaias et Amosus in suorum librorum titulis, se in diebus Ozīæ prophetavisse declarant? Tum vero exploratum est, si divina forte revelatione prophetæ jussi fuissent Oziam castigare, nequaquam id fuisse recusaturos, divino potius lumini obtemperantes, quam peccatorem regem reverentes : sin autem de objurgando rege haud divinitus fuerunt admoniti, nemo eos merito vituperet, qui rem non attigerint, quam eis divina revelatio non demonstraverit. Est enim prophetarum perpetuus mos spiritalibus revelationibus obsequendi, sive ex earum instinctu loquendum sit, sive tacendum : ita ut præter illas neque dicant quidquam, neque reticeant, atque ab iis ne latum quidem **95** unguem discedere soleant. Hanc igitur opinionem, quæ nescio cur multorum mentes pervasit, quæque mihi sacris Litteris magnopere adversari videtur, silentio præterire haud æquum existimaui. Jam universi hujus vaticinii liber circa Israelem et Judam vertitur, nempe circa utriusque adversitates, quæ primo ab Assyriis, deinde a Babyloniis contigerunt. Breviter etiam mentionem initio complectitur malorum quæ finitimos correptura erant. Et quidem cur Hebræo populo hæc evenerint, causam diximus in præcedentibus, Deo curam suam illi impendente, propter

(23) Hanc, quam reprehendit Theodorus opinionem, præ se ferunt Chrysostomus ad Isaiæ cap. vi; Hieronymus epist. 18, 1, et Procopius item in

commentario ad prædictum Isaiæ locum. Sane objurgatum a sacerdotibus Oziam dicit sacer textus, non a prophetis.

eum, qui inde exorturus erat secundum carnem, Christum Dominum, communis salutis parentem. Præponuntur autem reliquis res finitimis populis eventuræ, ut palam fiat nihil Deum contra suum populum fecisse sævitia commotum; quandoquidem de iis, qui hunc afflixerant, pœnas repoposcit. Sed jam initium faciendum libri est, qui ita se habet:

CAPUT I.

VERS. 1, 2. — « Sermones Amosi, qui facti sunt in Cariatharim de Thecue, quos vidit super Hierosolymis, in diebus Oziaë Judæ regis, et in diebus Jeroboami Joaso geniti, regis Israelis, ante terræ motum biennio. » Verba hæc, sicuti in cæteris prophetis diximus, tituli cujusdam vice funguntur, qui libri scopum et continentiam et auctorem ætatemque declarat. Neque est mirandum quod dixerit, *Sermones* quos vidit super Hierosolymis, etsi casus quoque narraturus erat Israeli, id est **96** decem tribubus, necnon finitimis populis eventuros: sic enim egit, quia potissimas omnium res urbis Hierosolymorum existimabat, nempe ejus populi, qui ex Judæ tribu constabat, sicuti jam in superioribus diximus: cum interim cæterorum ratio in prædicti gratiam haberetur. Sic ergo a principali re, vaticinii sui causam ostendit, quod ita exorditur: « Dominus de Sion locutus est, ex Hierosolymis vocem suam emisit. Luxerunt pascua pastorum; exaruit Carmeli cacumen. » Mire admodum his verbis loqui cœpit; nam quia non Hierosolymis, sed in illis loquebatur locis, quos ethnici regnumque Israelis occupabant, statim prudenter addidit, « De Sion locutus est, ex Hierosolymis vocem suam emisit: » ne forte auditores rerum a se dicendarum cultis per ea loca dæmonibus causam imputarent: imo potius universi agnoscerent, se Dei voluntate verba illa facere; qui cum omnium factor Dominusque sit, congruam sibi religionem in Sione monte exhiberi legitimis ritibus jusserrat: idemque prophetam ad hæc dicenda nunc excitaverat, suoque tempore vaticinia in rem collaturus erat. Jam verba, « Luxerunt pascua pastorum, exaruit Carmeli cacumen, » significant fore ut cum prædictis finitimi omnes non sine suis ducibus ad luctum vertantur: et quidem etiam Israel cum illis, quos Carmeli cacumen appellavit, quia circa locum illum incolebant, ac præter omne officium superbia exultabant. Deinde subdiviso particulatim sermone, de singulis finitimis pergit dicere.

« κορυφήν » ὠνόμασεν τοῦ Καρμήλου, ὡς περὶ ἐκεῖνον οἰκοῦντας τὸν τόπον, καὶ εἰς οὐδὲν δέον τῇ ὑπεροχῇ κεχρημένους. Εἶτα μερίζων τὸν λόγον ἀνὰ μέρος, περὶ ἐκάστου τῶν περιοίκων λέγει·

VERS. 3-5. — « Dixitque Dominus: Super tribus sceleribus Damasci et super quatuor non aversabor eam, quia serris ferreis prægnantes Galaaditidas dissecuerunt. Ignem immittam **97** in Azaelis domum, qui fundamenta filii Aderi consumet. Damasci vectes confringam, disperdam incolas agri, quorum etiam tribum succidam de viris Charran:

(24) Obscurus videbatur Hieronymo hic prophetæ locus epist. 53, 8. Sed en Mopsuestenus more suo perspicue atque indubitanter explanabit.

σθαι μέλλοντα τὸ κατὰ σάρκα Δεσπότην Χριστὸν, ἐπὶ τῇ πάντων φανούμενον σωτηρίᾳ· πρᾶτεθεῖσθαι δὲ τῶν λοιπῶν τὰ περὶ τοὺς περιοίκους ἐσόμενα, εἰς ἑλεγχον τοῦ μηδὲ τὰ κατὰ τὸν λαὸν ἀφειδίᾳ τὸν Θεὸν πεποιῆσθαι· ὅπου γὰρ καὶ ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτοὺς παρανομίας δίκας εἰσπράττεται ἐτέρους· ἀρκτέον δὲ τοῦ βιβλίου λοιπὸν ἔχοντος οὕτως·

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α', β'. — « Λόγοι Ἀμώς, οἱ ἐγένοντο ἐν Καρια-
θαρίμ ἐκ Θεκούε, οὓς εἶδεν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, ἐν ἡμέ-
ραις Ὀζίου τοῦ βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἱερο-
βοάμ τοῦ Ἰωᾶς βασιλέως Ἰσραὴλ, πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ
σεισμοῦ. » (p. 145) Τοῦτο μὲν οὖν, καθὰ καὶ τοῖς λοι-
ποῖς εἰρήκαμεν προφήταις, προγραφῆς τινος τάξιν
ἐπέχει, δηλούσης τί ποτε βούλεται ἡ βίβλος, παρ' ὅτου
B τε καὶ περὶ τίνων εἴρηται καὶ πότε· θαυμαστὸν δὲ
οὐδὲν, εἰ λόγοι εἶπεν οὓς εἶδεν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· καί-
τοι γὰρ μέλλων κάκεῖνα λέγειν ὅποσα περὶ τὸν Ἰσραὴλ,
τοῦτ' ἐστὶ τὰς δέκα γέγονε φυλάς, καὶ μὲν καὶ περὶ
τοὺς περιοίκους οὐχ ἦττον· ἀλλ' ὡς ἂν κυριώτατον
μὲν ἀπάντων ἡγούμενος εἶναι τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσα-
λήμ, εἴτ' οὖν τὸν περὶ αὐτὸν λαόν· ἦν δὲ οὗτος ἡ τοῦ
Ἰούδα φυλὴ, καθὼς ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρήκαμεν· τῶν
λοιπῶν δὲ ἐξ ἀκολουθίας λεγομένων τε καὶ γιγνομέ-
νων δι' ἐκεῖνον· οὕτως ἀπὸ τοῦ κυριωτάτου τῆς προ-
φητείας ἐδήλωσε τὴν αἰτίαν· ἀρχόμενος μέντοι τῆς
προφητείας, οὕτω φησὶν· « Κύριος ἐκ Σιών ἐφθέγγετο,
καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ· καὶ ἐπένθη-
σαν αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων· καὶ ἐξηράνθη ἡ κορυφὴ
C τοῦ Καρμήλου. » Θαυμασιώτατα ἐντεῦθεν ἤρξατο
τοῦ λόγου· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, ἀλλ'
ἐν ἐκείνοις ἐφθέγγετο τοῖς τόποις, οἱ τῶν τε ἐθνῶν
καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐτύχχανον ὄντες, εἰ-
κότως προτέθεικε τὸ, « Ἐκ Σιών ἐφθέγγετο, καὶ ἐξ
Ἱερουσαλήμ ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ· » ὡς ἂν μὴ τοῖς
περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον θρησκειομένοις δαίμοσιν ἐπι-
γράφειν μέλλοιεν οἱ ἀκούοντες τῶν λεγομένων τὴν
αἰτίαν· (p. 146) εἶδεῖν δὲ ἅπαντες ὅτι γνώμη Θεοῦ
ταῦτα φθέγγεται, ὅς τῶν ἀπάντων ποιητῆς τε καὶ
Κύριος ὢν, ἐν τῷ Σιών ὄρει τὴν καθήκουσαν αὐτῷ
θρησκείαν κατὰ τὴν νομικὴν διατάξιν πληροῦσθαι
προσέταξε· τῷ τε προφῆτῃ νῦν εἰπεῖν ταῦτα διδοῦς,
καὶ κατὰ καιρὸν τῶν μηνυομένων τὴν ἐκβασιν εἰς
ἔργον ἐκφέρων· τὸ δὲ, « Ἐπένθησαν αἱ νομαὶ τῶν
D ποιμένων, καὶ ἐξηράνθη ἡ κορυφὴ τοῦ Καρμήλου, »
ἵνα εἴπῃ ὅτι ἐκ τῆς ἀποφάσεως τῆς ἐκεῖνου πάντες
τε οἱ περιοίκοι σὺν τοῖς ἡγουμένοις μεταστήσονται εἰς
πένθος· καὶ μὴν καὶ τοῦ Ἰσραὴλ σὺν ἐκείνοις, οὓς

Στίχ. γ'-ε'. — « Καὶ εἶπεν Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶ
ἀσεβείαις Δαμασκού καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν (24) οὐκ
ἀποστραφήσομαι αὐτήν, ἀνθ' ὧν ἐπρίζον ἐν πρίοσι
σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν. Καὶ
ἀποστελῶ πῦρ εἰς τὸν οἶκον Ἀζαήλ, καὶ καταφάγε-
ται θεμέλια υἱοῦ Ἀδέρ· καὶ συντρίψω μοχλοὺς Δα-
μασκού· καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐκ πεδίου

Ἦν· καὶ κατακόψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαρρᾶν· καὶ αἰχμαλωτευθήσεται λαὸς Συρίας ἐπὶ κλητος, λέγει Κύριος. » (p. 147) Τὸ « ἐπὶ ταῖς τρισὶ καὶ τέσσαρσι » λέγει ἀντὶ τοῦ, ταῖς ἄγαν πολλαῖς. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μετὰ τὸν ἕνα καὶ δύο ἀριθμὸς πληθυντικὸς καλεῖται (25), « τρισὶ » μὲν λέγει ταῖς πολλαῖς, « τέσσαρσι » δὲ τὴν ἐπίτατιν τοῦ πλήθους. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πολλὰς ἀσεβείας τῆς Δαμασκοῦ παρεῖδεν· ἐπιμένοντας δὲ καὶ ἐπὶ πλείστον ἐκτείνοντας τὴν ἀσέβειαν, μὴ ἀποστρέφεισθαι καὶ μισεῖν οὐκέτι δυνατόν. Εἴτα καταλιπὼν τὰς λοιπὰς αὐτῶν παρανομίας, τῆνεις τοὺς Ἰσραηλίτας παρ' αὐτῶν γεγεννημένην λέγει· ὥς ἂν δείξειεν ὅτι καὶ πολλὰ ἡσεβήκασιν, ἀλλ' ὑπὲρ τούτων μάλιστα αὐτοὺς τιμωρήσεται, ὧν πολλὴν ποιεῖσθαι ἐσπούδακε τὴν κηδεμονίαν. Τὸ οὖν, « Τῶν Γαλααδιτῶν, » ἐκ μέρους βούλεται τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰπεῖν· ἐπειδὴ τοῦ Ἰσραὴλ μέρος ἦν ἡ Γαλαὰδ. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, τοσαύτην ἐξέτειναν κατ' αὐτῶν τὴν παρανομίαν, ὥς καὶ τὰς ἐγκύους αὐτῶν σιδηροῖς πρίοσι διατέμνειν (ἔοικε δὲ τοῦτο λέγειν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ὀμότητος αὐτῶν, δι' ἣν οὐδὲ τῶν ἐγκύων ἐφείδοντο, ἥτοι πρίοσιν ὄντως αὐτὰς ἢ ξίφεσιν ἀνατέμνοντες πολέμου νόμῳ· ὅπερ οὖν εἶπεν « ἐν πρίοσι σιδηροῖς, » εἰς μείζονα ἔμφασιν τοῦ γινομένου), ὑπὲρ δὴ τούτων, φησὶν, αὐτοῖς ἐπάξω τοὺς ἀφανίζοντας, (p. 148) ὥς καὶ τὰ βασιλεία αὐτῶν καθαιρεθῆναι· τοῦτο γὰρ λέγει « θεμέλια υἱοῦ Ἀδέρ· » πᾶσαν τε τῆς μητροπόλεως αὐτῶν τὴν ἰσχὺν ἀφαιρεθῆναι· ὅπερ δηλοῖ τὸ « Συντρίψω μοχλοῦς Δαμασκοῦ· » καὶ δὴ καὶ πάντας τοὺς ἐξ αὐτῶν ἀφανιῶ, ὥστε καὶ τοὺς ἐκ τῆς Χαρρᾶν παροικοῦντας αὐτοῖς ἀφανίσει, πολλὴν αὐτοῖς ἐκ τῆς οἰκείας δυνάμεως ὑποπτευσμένης παρέχειν βοήθειαν· καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἅπαντας τοὺς τῆς βασιλείας ἐκείνης, οἷς ἐπὶ κλητὴν ὄνομα Συρία, αἰχμαλωσίᾳ παντελεῖ παραδώσω.

Στίχ. 5'-7'. — « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Γάζης καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς, ἔνεκεν τοῦ αἰχμαλωτεῦσαι αὐτοὺς αἰχμαλωσίαν Σολομῶν, τοῦ συγκλείσαι εἰς τὴν Ἰδουμαίαν. » Τὸ αὐτὸ λέγει κἀνταῦθα, ὅτι Πολλὰς ἀσεβείας ἐργασαμένων καὶ ἐπιμενόντων τῇ μοχθηρίᾳ τῆς γνώμης, οὐκ ἀνέξομαι ἔτι· μάλιστα δὲ αὐτοὺς τιμωρήσομαι, ὑπὲρ ὧν τοῦ Σολομῶντος αἰχμαλώτους λαθόντος τοὺς τῆς Ἰδουμαίας, καὶ ὑπὸ τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν πεποιηκότες ἐξουσίαν, ὥς καὶ πλείστον αὐτοὺς ἐπὶ τούτου διαμεῖναι τοῦ σχήματος, ἐπεληλυθότες οὗτοι ἀφελόν τε τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκείνην πολέμου νόμῳ, καὶ συνηνάγκασαν ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἀπελθεῖν πάλιν. Καὶ γὰρ κἀνταῦθα πλημμέλειαν αὐτῶν λέγει ἦν περὶ τοὺς Ἰσραηλίτας (p. 149) εἰργάσαντο. Τί οὖν; « Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰ τεῖχη Γάζης, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐξ Ἀζώτου, καὶ ἐξαρθήσεται φυλὴ ἐξ Ἀσφάλωνος, καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ Ἀκκαρῶν, καὶ ἀπολοῦνται οἱ κατάλοιποι τῶν ἄλλοφύλων, λέγει Κύριος. » Τὴν αὐτὴν ἐπάξω καὶ τούτοις τιμωρίαν, φησὶ. Πῦρ γὰρ κἀνταῦθα τὸν πόλεμον λέγει ὥς ἂν οὕτως αὐτοὺς ἐπινεμόμενον·

B captivus abducetur populus Syriæ nuncupatus, ait Dominus. » Dicit autem *super tribus et quatuor*, nempe pro, Multis. Nam quia numerus post unum et duo pluralis dicitur, verbo *tribus* multos denotat, verbo autem *quatuor* multitudinem exaggerat. Significat autem se multa Damasci scelera neglexisse: verumtamen cum ejus cives in impietate perstarent eamque cumularent, jam fieri non posse quin eos a se repelleret atque odio prosequeretur. Exin cæteris eorum sceleribus omissis, illud commemorat quod adversus Israelitas commiserant: nempe ut ostendat, etiamsi hostes multa peccaverint, tamen eos potissime se puniturum populi sui causa, de quo magnopere sollicitus erat. Igitur Galaaditidas feminas dicens, partem pro toto appellat; pars enim B Israelis Galaad. Causa puniendi fuit, quod tantum adversus Israeliam scelus exprompserant, ut ipsas populi hujus prægnantes serris ferreis dissecuerint. Videtur autem hoc dicere ut hostium crudelitatem demonstret, qui ne gravidis quidem feminis pepercissent, sive eas reapse serris, sive gladiis more belli conciderint: ita ut locutio *serris ferreis* ad pægravandam facinoris emphasim adhibeatur. Quamobrem, inquit, immittam eis hostes, a quibus cuncti ceu igne absumentur; et quidem regia quoque ipsorum sedes delebitur; hoc enim innuit dictio *Fundamenta Ader*: atque omne metropoleos eorum robur subtraham; id quod significat dictio, « Vectes Damasci confringam. » Ita demum eos omnes funditus destruam, ut finitimos quoque Charran incolas simul deleam, quorum scilicet vires Damasco videbantur validum præsidium exhibere. Ut breviter dicam, cunctos regni ejus incolas, qui Syriæ vocabulo indigitantur, servitio addicendos curabo.

98 VERS. 6-8.— « Hæc ait Dominus: Super tribus Gazæ sceleribus et super quatuor, non aversabor eos, propterea quod ipsi mancipaverint captivitatem Salomonis, ut eam concluderent in Idumæam? » Id ipsum hic quoque dicit; nempe quod illos sceleribus cumulandis deditos, atque in animi pravitate obfirmatos, jam diutius non feret, imo potissimum puniet, quia cum Salomon in captivitatem Idumæos redegisset, atque Israelis ditioni adjecisset, ita ut Idumæi diu in hac conditione permanserint, illi supervenientes, captivitatem illam jure belli dissolverint, hosque iterum in Idumæam secedere jusserint. Nimirum hinc etiam propheta arguit hostium scelus adversus Israelitas. Quid ergo? « Immittam in mœnia Gazæ flammam, quæ illam a fundamentis consumet: delebo Azoti cives: Ascalonis populum destruam: Accaroni manus inferam: reliquæ alienigenarum peribunt, dicit Dominus. » Eisdem his quoque pœnas, inquit, imponam. Nam et hoc loco ignem pro bello dicit, quod scilicet hostes ceu flamma vorabit, Gazæ mœnibus exitium inferet, cunctamque ur-

bem a fundamentis subruet, ejusque incolas perdet, cum Azoti Ascalonisque civibus. Neque ipsi Accaroni, inquit, parcam. Memorata scilicet Gaza, quæ satrapiarum exterarum princeps erat, generaliter prædicit eventuram cunctis alienigenis cladem. Quamobrem subdit: « Alienigenarum reliquiæ peribunt, ait Dominus: » quo dicto breviter significat fore ut omnes exteri pereant; sicuti in superioribus populum universum, Syriæ nomine nuncupatum, in servitutem redactum iri prædixit, etc.

VERS. 9, 10. — « Hæc ait Dominus: Super tribus Tyri sceleribus et super quatuor, non aversabor eam, propterea quod concluderunt captivitatem Salomonis in Idumæam, et **99** non sunt recordati fœderis fratrum. Et immittam ignem in mœnia Tyri, et devorabit fundamenta ejus. » Cum hæc diu, inquit, patienter tulerim, jam diutius prolongantes impietatem suam non feram; præsertim quia Salomonis captivos in Idumæam transferendos curarunt, commune hoc scelus habentes cum alienigenis. Atqui captivis hæc minime facere debuerunt, fœderis memores, quod Salomon et illorum rex amicabiliter inter se contraxerant; cujus prorsus immemores, nunc ita se gesserunt: propter quod me volente hostis adveniens, mœnia eorum subvertet, totamque urbem destruet.

ὕπερ ὧν δὴ κατὰ γνώμην ἐμὴν ἐπελθὼν ὁ πολέμιος, τὰ τεῖχη τε αὐτῶν περιελεῖ, καὶ πᾶσαν ἀφανιεῖ τὴν πόλιν.

VERS. 11, 12. — « Hæc dicit Dominus: Super tribus Idumææ sceleribus et super quatuor, non aversabor eam, propterea quod ipsi persecuti sint gladio fratrem suum. Et vulvam humi labefactavit, et rapuit in testimonium horrorem suum, et impetum servavit usque ad victoriam. » Cum plurima peccantes tulerim, jam ulterius delinquentes non feram: præsertim quia bellum adversus Israelitas commoverunt, neque cognationem cum illis reveriti sunt, et quod ex fratribus utrique progeniti essent, ex Esau videlicet atque Jacob. Id enim denotat dictio *fratrem suum*. Jam verba, *vulvam humi labefactavit*, dicit pro, interemerunt omnes et humi prostraverunt: quod perinde erat atque in maternam vulvam peccare. Nam quia fratres nuncupavit, utpote ex fratribus natos, vulvæ excidium appellavit fratrum occisionem, quasi isthoc modo in communem matrem peccassent. Patrarunt autem adversus illos horribilia, quo majus testimonium crudelitatis suæ spectantibus perhiberent. Sed et impetu multo ac vehementi in eos irruerunt, odium suum ad finem **100** usque contra eos demonstrantes: nam « servavit usque ad victoriam, » hunc sensum habet. Propter hæc autem quid? « Et immittam ignem in Thæman, et vorabit fundamenta mœnium ejus. » Thæman Idumæorum erat urbs spectabilior. Adducam itaque illis bellum,

ἃς περιελεῖ μὲν τῆς Γάζης τὰ τεῖχη, ἐκ βάθρων δὲ ἅπασαν ἀνασπάσει τὴν πόλιν, ἀφανιεῖ τε τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν μετὰ τῶν τήν τε Ἀζωτον καὶ τὴν Ἀσκάλωνα οἰκούντων· οὐκ ἀφέξομαι δὲ οὐδὲ τῶν ἐν Ἀκκάρει· μνημονεύεται γὰρ τῆς Γάζης ὡς ἐξαρχούσης τῶν ἐν τοῖς ἄλλοφύλοις σατραπειῶν· κατὰ κοινού λέγει τὴν τιμωρίαν ἅπασιν ἐπελεύσεσθαι τοῖς ἄλλοφύλοις· ὅθεν ἐπάγει· « Καὶ ἀπολοῦνται οἱ κατάλοιποι τῶν ἄλλοφύλων, λέγει Κύριος· » ἵνα εἴπῃ, ὅτι συντόμως ἅπαντας ἀφανιῶ τοὺς ἄλλοφύλους, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀνωτέροις αἰχμαλωτευθῆσθαι ἔφη πάντα τὸν λαὸν τὸν ἐπίκλητον Συρίας.

Στίχ. θ', ι'. — « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Τύρου καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτὴν, ὧν συνέχλεισαν αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶν εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν διαθήκης ἀδελφῶν. Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰ τεῖχη Τύρου, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς. » Καὶ γὰρ καὶ τούτων ἐπὶ πολὺ, φησὶν, ἀνασχόμενος, (p. 150) ἐπὶ πλεῖστον ἐκτεινόντων τὴν ἀσέβειαν οὐκ ἀνέξομαι τὴν οἰκίαν, καὶ μάλιστα γὰρ πάντων ὅτι τὴν τοῦ Σολομῶντος αἰχμαλωσίαν εἰς τὴν Ἰδουμαίαν παρεσκεύασαν, κεκοινωνηκότες τῆς παρανομίας ταύτης τοῖς ἄλλοφύλοις· οὓς ἐχρῆν μάλιστα ἀποσχέσθαι τοῦτ' ἐτοιμοῦτον διαπράξασθαι, εἰς μνήμην ἐληλυθότας τῶν συνθηκῶν, ἃς ὁ τε Σολομῶν καὶ ὁ αὐτῶν βασιλεὺς ὑπὲρ φιλίας ἐποίησαντο πρὸς ἀλλήλους, ὧν οὐδένα ποιησάμενοι λόγον, τοιαῦτα πεπράχασι νῦν· τὰ τεῖχη τε αὐτῶν περιελεῖ, καὶ πᾶσαν ἀφανιεῖ τὴν πόλιν.

Στίχ. ια', ιβ'. — « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις τῆς Ἰδουμαίας καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτὴν, ἔνεκεν τοῦ διῶξαι αὐτὸν ἐν ῥομφαίᾳ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· καὶ ἐλυμήνατο μήτραν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἤρπασεν εἰς μαρτύριον φρίκην ἑαυτοῦ· καὶ τὸ ὄρμημα αὐτοῦ ἐφύλαξεν εἰς νῆκος (26). » Πλεῖστα ὅσα ἡσεθηκότας ἐνεγκῶν, ἐπὶ πλεῖστον ἀσεβοῦντων οὐκ ἀνέξομαι· καὶ μάλιστα γὰρ ὑπὲρ ὧν πόλεμον κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκίνησαν, οὐδὲ τὴν συγγένειαν αἰσχυρθέντες τὴν πρὸς αὐτοὺς, καὶ ὅτι ἐξ ἀδελφῶν ἦσαν αὐτοὶ τε καὶ οὗτοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ Ἡσαῦ, οἱ δὲ ἐκ τῶν Ἰακώβ καταγόμενοι· τοῦτο γὰρ εἶπε « τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· » τὸ δὲ, « ἐλυμήνατο μήτραν ἐπὶ τὴν γῆν, » λέγει ἀντὶ τοῦ, Κατέσφαξαν ἅπαντας καὶ εἰς γῆν κατήνεγκαν· ὅπερ ἦν εἰς τὴν τεκοῦσαν αὐτοὺς μήτραν πλημμελοῦντων (p. 151) ἐπειδὴ γὰρ ἀδελφοὺς ὠνόμασεν ὡς ἐξ ἀδελφῶν τετεγμένους, λύμην μήτρας ὠνόμασε τὴν τῶν ἀδελφῶν ἀναίρεσιν, ὡς ἂν εἰς τὴν κοινὴν μητέρα τούτῳ λυμηνάμενων τῷ τρόπῳ. Πεποιήκασί τε, φησὶν, εἰς αὐτοὺς φρίκης μεστὰ, ἵνα μείζονα τὴν μαρτυρίαν τῆς ἑαυτῶν ὁμότητος παράσχωνται τοῖς ὁρώσι· καὶ δὴ καὶ ὁρμῇ πολλῇ τινι καὶ σφοδρᾷ κατ' αὐτῶν ἐχρήσαντο, ἄχρι τέλους τὴν αὐτὴν τοῦ μίσους περὶ αὐτοὺς ἐπιδειξάμενοι γνώμην· τὸ γὰρ, « ἐφύλαξεν εἰς νῆκος, » τοῦτο λέγει. Ὑπὲρ δὲ τούτων τί; « Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς Θαιμάν, καὶ καταφάγεται θεμέλια τειχέων αὐ-

(26) Nobis placeret magis lectio Complutensis εἰς νεῖκος, ad contentionem.

τῆς. » Θαιμάν τῶν Ἰδουμαίων ἦν ἡ περίβλεπτος πόλις. Ἐπάξω τοίνυν αὐτοῖς, φησί, τὸν πόλεμον, ὃς τὴν μεγίστην αὐτῶν καὶ βασιλικωτάτην πόλιν παντελῶς ἀφανιεῖ, ἐκ βάθρων αὐτὴν μετὰ τῶν τειχῶν ἀνασπάσας.

Στίχ. ιγ'-ιε'. — « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις υἱῶν Ἀμμὼν καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς, ἀνθ' ὧν ἀνέσχιζον τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν, ὅπως ἂν πλατύνωσι τὰ ὅρια αὐτῶν. Καὶ ἀνάψω πῦρ ἐπὶ τῇ τείχει Ῥαββά· καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς μετὰ κραυγῆς ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, (p. 152) καὶ σεισθήσεται ἐν ἡμέρᾳ συντελείας αὐτῆς, καὶ πορεύσεται Μελχὼμ ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ καὶ ἄρχοντες αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, λέγει Κύριος. » Τὰ ὅμοια δὲ καὶ περὶ τούτων εἰπὼν, ὑπὲρ τούτου μάλιστα ἀγανακτεῖν λέγει κατ' αὐτῶν, ὅτι τῶν Ἰσραηλιτῶν τὰς ἐγκύους ἀνέσχιζον, τὴν Δαμασκηνῶν ὠμότητα μιμούμενοι· ἐλπιδί τοῦ ἀπολλύειν μὲν ἅπαν τὸ ἔθνος διὰ τῆς εἰς τὰς ἐγκύους παρανομίας· κτᾶσθαι δὲ τὴν ἐκείνων χώραν, ὡς ἂν μείζονα τὴν οἰκησιν ἐργάσαιντο τὴν οἰκείαν. Ἐπελεύσεται δὲ, φησὶν, ὑπὲρ τούτων ὁ πολέμιος, πάντα μὲν ἀφελὼν τῆς Ῥαββά τείχει, ἥ μητρόπολις αὐτῶν ὑπάρχει· ἐκ βάθρων δὲ ἀνασπῶν τὴν πόλιν, καὶ τοσοῦτον ἐξάπτων κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον, ὡς ἀφορήτους ἐπὶ ταῖς γινομένοις τὰς τῶν πασχόντων ὀλοφυγὰς ἀποτελεῖσθαι· αὕτη μὲν οὖν ἀπώλειαν ὑπομενεῖ παντελῆ· τὸ δὲ εἶδωλον αὐτῶν Μελχὼμ οὕτω προσαγορευόμενον ἀπαχθήσεται αἰχμάλωτον κάκεινο σὺν ἅπασιν τοῖς τε ἱερατεύουσι καὶ τοῖς ἄρχουσι τοῦ λαοῦ.

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α'-γ'. — « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Μωάβ καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτὸν, ἀνθ' ὧν κατέκαυσαν ὅστ' αὐτὸν βασιλέως Ἰδουμαίας εἰς κονίαν. » Ὅτι μὲν οὖν διὰ πάντων τῶν λοιπῶν παρανομίας λέγει τῶν ἐθνῶν, ἃς κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐμηχανήσαντο, δῆλον· οὐ μὴν οὐδὲ ἐνταῦθα τῶν προκειμένων ἐναλλάξας ἀκολουθίαν, (p. 153) ἐπ' ἐκδικίᾳ τοῦ βασιλέως Ἰδουμαίας ἐπάγειν ταῦτά φησιν· ὅς γε καὶ Ἰδουμαίοις τὰ ὅμοια ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἠπειληκῶς ὥπται. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ μὲν τῶν Ἰδουμαίων βασιλεὺς ἠδουλήθη ποτὲ πρὸς εἰρήνην καὶ φιλίαν νεῦσαι τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἀγανακτήσαντες δὲ ἐπὶ τούτοις οἱ Μωαβῖται ἐπεστράτευσάν τε κατὰ τῆς Ἰδουμαίας ἀπεχθεῖα τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ νενικηκότες ὥσπερ τινὰ θυσίαν ἐπινίκιον τοῖς εἰδώλοις τοῖς οἰκείοις τοῦ βασιλέως τῆς Ἰδουμαίας προσήγαγον τὴν σφαγὴν, ἔτι καὶ ὀλοκαυτῶσαντες αὐτὸν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ. Τοῦτο οὖν λέγει τὸ, « Κατέκαυσαν ὅστ' αὐτὸν βασιλέως Ἰδουμαίας εἰς κονίαν, » τὴν προσαγωγὴν λέγων καὶ τὴν σφαγὴν ἐφ' ἧ περ ὥσπερ ὀλοκαυτοῦντες αὐτὸν εἰς κονίαν αὐτοῦ τὰ ὅστ' αὐτὸν μεταβεβλήκασιν· ὀργίζεσθαι μὲν οὖν κατὰ τῶν Μωαβιτῶν λέγει, ὑπὲρ τῆς αἰτίας δι' ἣν ἀπεχθεῖα τῇ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας τοσαύτην ἐπεδείξαντο κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰδουμαίας τὴν ὀργήν. Ὑπὲρ δὲ τούτων τί; « Ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ Μωάβ, καὶ καταφάγεται θεμέλια τῶν πόλεων αὐτοῦ· καὶ ἐναποθανεῖται ἐν ἀδυναμίᾳ Μωάβ μετὰ φωνῆς καὶ μετὰ κραυγῆς σάλπιγγος· καὶ ἐξολοθρεύσω κριτὰς ἐξ αὐ-

A quod maximam illorum et imperiosissimam urbem prorsus consumet, atque a fundamentis cum mœnibus suis convellet.

Vers. 13-15. — « Hæc dicit Dominus : Super tribus sceleribus filiorum Ammonis et super quatuor non aversabor eos, propterea quod dissecuerint prægnantes Galaaditarum, ut dilatarent terminos suos. Et succendam ignem super mœnia Rabbæ, et devorabit fundamenta ejus cum ululatu in die belli, et conquassabitur in die consummationis ejus. Et ibit Melchom in captivitatem, sacerdotes ejus principesque simul, dicit Dominus. » Paria de his quoque dicens, irasci tamen potissimum illis dicit, quia Israelitarum prægnantes dissecuerant, Damascenorum sævitiam imitati; sperantes scilicet totam gentem perdere per hoc adversus fetas scelus: illorum insuper regionem possidere, ut latiore incolatum haberent. Sed superveniet, inquit, ob hæc hostis, qui Rabbæ mœnia destruet, quæ erat illorum metropolis. Porro urbe a fundamentis per-eunte, tantoque ardente bello, intolerabiles ob eam rem extollentur patientium ululatus. Urbs itaque supremum exitium experietur: ipsorum autem idolum, Melchom appellatum, abducetur pariter captivum cum sacerdotibus cunctis ac principibus populi.

CAP. II.

101 Vers. 1-3. — « Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Moab et super quatuor non aversabor eum, eo quod combusserit ossa regis Idumææ usque ad cinerem. » Quod in reliquis cunctis dicat nationum iniquitates, quas contra Israellem molitæ sunt, exploratum est. Et quidem hoc item loco haud mutato sermonis tenore, ob vindicandum Idumææ regem hæc se adjungere ait; cum tamen in superioribus paria interminatus Idumæis videatur. Sed quia rex Idumææ aliquando voluit pacem amicitiamque cum Israelitis componere, indignati ob id Moabitæ bello appetiverunt Idumæam odio Israelitarum: et cum victores exstitissent, ceu victoriatum quoddam sacrificium idolis suis regis Idumææ obtulerunt mactationem, imo ipsum et holocaustum in ara fecerunt. Id enim valent verba, « Combusserunt ossa regis Idumææ usque ad cinerem, » oblationem dicens et cædem, in qua ipsum holocausti ritu cremantes, ossa ejus in cinerem redegerunt. Ait ergo Deus, indignari se Moabitæ, quia odio Israelitarum, tantam adversus Idumææ regem iram exseruerunt. Quid inde porro? « Immittam ignem in Moab, et devorabit fundamenta urbium ejus. Et morietur in virium infirmitate Moab cum clamore et clangore tubæ. Et disperdam judices ab eo, ejusdemque principes omnes interficiam cum ipso, dicit Dominus. » Adventabit enim, inquit, hostis cunctas eorum civitates vastaturus; adeo ut ad extremam redacti miseriam, neque ferendæ

magnitudini inflictorum malorum pares, cum clamore magno inter bellicarum tubarum clangorem mortem appetituri sint. Atque ut summam dicam, tantum erit illorum exitium, **102** ut neque iudex eorum aliquis neque princeps superfuturus sit, cunctis eodem tempore occisione deletis.

κῶν σαλπίγγων θάνατον ὑπομεῖναι· συντόμως τε εἰπεῖν, τοσοῦτος ὄλεθρος αὐτῶν ἔσται, ὥς μὴ κριτὴν αὐτῶν μηδὲ ἄρχοντα περιλειφθῆναι μηδένα, πάντων αὐτῶν ἀπολωλότων καθάπαξ.

VERS. 4, 5. — Sic autem narratis quæ finitimis eventura erant ob ipsorum adversus Israelitas iniquitatem, convertit se mox propheta ad res populo quoque suo eventuras; demonstrans quod sicut illi puniendi erant ob suam contra populum peculiariter Deo addictum iniquitatem; ita etiam populus pœnam non effugiet ingrati sui erga Deum animi. Meminit vero in primis tribus Judæ, quam præcipue pœna dignam censet, propterea quod circa Dei templum habitans, nihilo tamen minus irreligiosa erat. Sic autem fatur: « Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus filiorum Judæ et super quatuor non aversabor eos. » Peccantes hos sæpenumero odisse se dicit, quia in impietate sua perseverarunt. Mox etiam pœnæ causam dicit: « Propterea quod abjecerint legem Domini et mandata ejus non custodiverint. Et deceperunt eos vana (idola) sua quæ fecerant, post quæ abierant patres eorum. » Namque et hi nullam mandatorum meorum rationem habere voluerunt, et idolorum cultui se addixerunt, consentanea patribus suis facientes. **C** Quid ergo? « Immittam ignem in Judam, et Hierusalem fundamenta vorabit. » Perdam, inquit, hostium manu cunctos regni illius cives, et Hierusalem cum ipsis. Exploratum est prophetam hæc de Babyloniis dicere, qui Hierusalem demoliti sunt, et Judæ tribum captivam transtulerunt. Cæterum in sequentibus, de Israelis, id est decem tribuum malis loquens, Assyrios ut par est nominat, qui tribus illas abduxerunt captivas. Quamobrem apparet unam veluti existimari a propheta populi captivitatem ab Assyriis ac Babyloniis peractam: quanquam reapse alii fuere qui decem tribus ceperunt, **103** Assyrii scilicet: Babylonii autem, qui Judæ tribum abstulerunt: et quidem tempus aliquod intercessit: sic tamen universi populi contigit compleri captivitatem, cœptam a decem tribubus, et in Judæ tribu absolutam. Quare et prophætæ eventuras popule res denuntiantes, modo illos, modo hos memorant, quia ambo populum unum constituunt, atque ad unam communiter captivitatem traducti fuerunt; etiamsi hæc distinctis temporibus contigit.

λῆς· διόπερ καὶ οἱ προφητῆται τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα ἐξαγγέλλοντες, ποτὲ μὲν ἐκείνων, ποτὲ δὲ μέμνηνται τούτων, (p. 156.) ὥς ἀμφοτέρων εἰς τὸν λαὸν συντελούντων, πρὸς μίαν τέ τινα τοῦ κοινοῦ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀναφερομένων, καὶ εἰ διηρημένοις πως γέγονει τοῖς καιροῖς.

VERS. 6-8. — « Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Israelis, et super quatuor non aversabor eum. » Postquam dixit, se illos propter continuata peccata juste aversari, narrat in sequentibus illorum iniquitates plurimas: « Propterea quod vendiderunt

A τοῦ, καὶ πάντας ἄρχοντας αὐτοῦ ἀποκτενῶ μετ' αὐτοῦ, λέγει Κύριος. » Ἐπελεύσεται γὰρ, φησὶν, ὁ πολέμιος, πάσας αὐτῶν ἀφανίζων τὰς πόλεις· (p. 154) ὥς εἰς ἐσχάτην κατενεχθέντας ἀσθένειαν, καὶ μηδὲ ἀρχοῦντας πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς κακῶν, μετὰ μεγίστης τινὸς φωνῆς τε καὶ κραυγῆς τῶν πολεμικῶν.

Στίχ. 8, ε'. — Οὕτω δὲ τὰ τοῖς περιοίκις συμβησόμενα ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας παρανομίας εἰρηκῶς ὁ προφήτης, τρέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὰ τῷ λαῷ συμβησόμενα, δεικνύς ὅτι ἐκεῖνοί τε ὑπὲρ τῆς εἰς τούτους ἀδικίας ἡμελλον τιμωρεῖσθαι, ὥς ἂν εἰς Θεὸν ᾧ περ προσήκειν αὐτοὺς συνέβαινε τοῦτο πλημμελοῦντες τῷ τρόπῳ· οὗτοί τε οὐ διαφεύξονται τὴν τιμωρίαν ἀγνώμονες περὶ Θεὸν γεγονότες· μέμνηται μέντοι πρότερον τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς ὥς ἂν μάλιστα τιμωρίας ἀξιῶν, ὑπὲρ ὧν περὶ τὸν ναὸν τυγχάνοντες τὸν θεῖον, οὐθενὸς ἤττον ἡσέβουν· λέγει δὲ οὕτως· « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις υἱῶν Ἰούδα καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτούς. » Ἡσεθηκότας καὶ τούτους πολλάκις μισεῖν λέγων, ἐπειδὴ περ ἐπιμεμενῆκασιν τῇ ἑαυτῶν ἀσεβείᾳ· εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν λέγων τῆς τιμωρίας, « Ἐνεκεν τοῦ ἀπώτασθαι αὐτοὺς τὸν νόμον Κυρίου, (p. 155) καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ οὐκ ἐφυλάξαντο· καὶ ἐπλάνησεν ἑαυτοὺς τὰ μάταια αὐτῶν ἃ ἐποίησαν, οἷς ἐξηκολούθησαν οἱ πατέρες αὐτῶν ὅπισω αὐτῶν. » Καὶ γὰρ καὶ οὗτοί τῶν μὲν νόμων καὶ τῶν προσταγμάτων τῶν ἐμῶν οὐθένα λόγον ποιεῖσθαι ἠθούλοντο, τῇ δὲ τῶν εἰδώλων προσανείχον θεραπείᾳ, ἀκόλουθα τοῖς ἑαυτῶν ἐργαζόμενοι πατράσι. Τί οὖν; « Ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ Ἰούδαν, καὶ καταφάγεται θεμέλια Ἱερουσαλήμ. » Ἀφανιῶ, φησὶ, διὰ τῶν πολεμίων τοὺς τε τῆς βασιλείας ἅπαντας ἐκείνης, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ σὺν αὐτοῖς. Εὐδὴλον δὲ ὅτι περὶ τῶν Βαβυλωνίων ταῦτά φησιν· ἐκεῖνοί γάρ τὴν τε Ἱερουσαλήμ κατήγαγον, καὶ τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς ἔλαβον αἰχμαλώτους· καίτοι γε ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τὰ εἰς τὸν Ἰσραὴλ, εἴτ' οὖν τὰς δέκα φυλάς, μηνύων κακὰ, τῶν Ἀσσυρίων ὥς εἰκὸς ἐπιμέμνηται, ὅπερ οὖν αὐτοὺς καὶ αἰχμαλώτους λαβόντες ἀπῆλθον· ὥς δὴλον εἶναι ὅτι μίαν **D** τινὰ αἰχμαλωσίαν ἡγεῖται τὴν περὶ τὸν λαὸν ὑπὸ τε Ἀσσυρίων γεγεννημένην καὶ τῶν Βαβυλωνίων· εἰ καὶ ἕτεροι μὲν ἦσαν οἱ τὰς δέκα λαβόντες φυλάς, οἱ Ἀσσύριοι, λέγω· Βαβυλώνιοι δὲ οἱ τοὺς τῆς Ἰούδα λαβόντες φυλῆς· καὶ τις καὶ χρόνος ἐν μέσῳ γέγονει· ἐπειδὴ τοῦ παντὸς λαοῦ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦτον συνέβη πληρωθῆναι τὸν τρόπον· ἄρξαμένην μὲν ἀπὸ τῶν δέκα, περαιωθεῖσαν δὲ εἰς τοὺς τῆς Ἰούδα φυ-

Στίχ. 8, η'. — « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτόν. » Εἶτα εἰρηκῶς ὅτι ὑπὲρ ὧν ἐπιτεταμένως ἡσέβουν ἀποστρέφεται δικαίως, λέγει καθεξῆς καὶ τὰ τούτων πλημμελήματα πλεῖστα

γε ὄντα. « Ἀνθ' ὧν ἀπέδοντο δίκαιον ἀργυρίου. » Δίκαιον οὐ τὸν κατ' ἀρετὴν λέγει νῦν, ἀλλὰ τὸν ὥπερ ἐπὶ τῆς κινουμένης ἀμφισβήτησεως δίκαια προσῆν· ἵνα εἴπῃ ὅτι χρημάτων προεδίδosan τοὺς τοῖς δικαίοις ὠχυρωμένους· καὶ ἐπιτείνων τὸ λεγόμενον, « Καὶ πένητα ἔνεκεν ὑποδημάτων τῶν πατούντων ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς. » Ἄχρι γὰρ τοσούτου, φησὶ, τὴν αἰσχροκερδίαν ἐξέτειναν τὴν ἑαυτῶν, ὥστε τῶν πενήτων προδιδόναι τὸ δίκαιον ὑπὲρ εὐτελεστάτων λημμάτων· τοῦτο γὰρ ὁλοῦ τὸ, « ὑποδημάτων τῶν πατούντων ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς, » ὅπερ ἦν ἔλεγχος σαφὴς τοῦ μηδένα λόγον ποιεῖσθαι τοῦ δικαίου, εἴ γε καὶ ἐπ' εὐτελεσί αὐτὰ λήμμασι διεπράττοντο εὐκόλως. « Καὶ ἐκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν. » Τῶν αὐτῶν λέγει, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐπήμυνον αὐτοῖς δίκαια αἰτοῦσιν, ἀλλὰ καὶ προσέπληττον ἀδεῶς. Ὅθεν ἐπάγει· « Καὶ ὁδὸν ταπεινῶν ἐξέκλιναν. » Καὶ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς, φησὶν, ὁρθῶς ἐχόντων, (p. 157) μετέτρεπον εἰς τὸναντίον τὴν κρίσιν, ἀμελοῦντες αὐτῶν διὰ τὴν ταπεινότητα. « Καὶ υἱὸς καὶ πατήρ αὐτοῦ εἰσεπορεύοντο πρὸς τὴν αὐτὴν παιδίσκην, ὅπως βεβηλώσωσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ αὐτῶν· καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινίοις παραπετάσματα ἐποιοῦν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν ἐπινον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. » Δι' ὑπερβολὴν ἀσελγείας οὐδένα λόγον οὐδὲ τῶν τῆς φύσεως ποιούμενοι νόμων, πατήρ τε καὶ υἱὸς ἀδεῶς συνεμίσγυντο ταῖς αὐταῖς· τοσαύτης βλασφημίας παραίτιοι γινόμενοι τῷ Θεῷ, ὃν ἐπικαλεῖσθαι ἐδόχουν· καὶ δὴ σκηνάς ἐξ ἱματίων κατασκευάζοντες πλησίον τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ οὐδὲ τὴν ἐγγύτητα ἐντρεπόμενοι τῶν ἁγίων, τὴν τε ἀκολασίαν ἐξεπλήρουν ταύτην· καὶ ἐκ τῆς τῶν πενήτων ἐπηρείας οὕς πολυτρόπως ἠδίκουν, ἐορτὴν τινα μετὰ μέθης ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ συνίστων οἴκῳ.

Στίχ. θ'-ιβ'. — « Ἐγὼ δὲ ἐξῆρα τὸν Ἀμορραῖον ἐκ προσώπου αὐτῶν· οὗ ἦν καθὼς ὕψος κέδρου τὸ ὕψος αὐτοῦ, καὶ ἰσχυρὸς ἦν ὡς δρύς· καὶ ἐξῆρα τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐπάνωθεν, καὶ τὰς ῥίζας αὐτοῦ ὑποκάτωθεν· καὶ ἐγὼ ἀνήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· καὶ περιήγαγον ὑμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη, τοῦ κατακληρονομήσαι τὴν γῆν Ἀμορραίων· καὶ ἔλαθον ἐκ τῶν υἱῶν ὑμῶν εἰς προφήτας, (p. 158) καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν. » Καὶ ταῦτα διεπράττεσθε, τῶν εὐεργεσιῶν οὐ μεμνημένοι τῶν ἐμῶν, οὐθ' ὅτι τὸν Ἀμορραῖον οὕτως μέγαν τε ὄντα καὶ δυνατὸν παντελῶς ἠφάνισα, οὐδὲ λείψανον αὐτοῦ τι καταλιπὼν ἐπὶ τῆς γῆς· οὐδ' ὅτι δουλεύοντας ὑμᾶς ἐξήγαγον ἐξ Αἰγύπτου· οὐδ' ὅτι κατὰ τὴν ἐρημον τεσσαράκοντα ὑμᾶς ἔτη διέθρεψα ποικίλως· ὥστε τὴν τῶν Ἀμορραίων γῆν τὴν οὐθὲν ὑμῖν προσήκουσαν εἰς κτήσιν παρασχεῖν· ἐφ' οἷς ἅπασι προφητικῆς τε χάριτος ἐνίοις ὑμῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ κοινοῦ μεταδédωκα· καὶ δὴ καὶ τινὰς τῶν ἐν ὑμῖν ἐπελεξάμην, ὡς ἂν ἐπιμελεστέρω τε καὶ κρείττονι προσανέχοιεν βίῳ, κόσμον ἅπασι φέροντες τοῖς λοιποῖς. Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα πρόδηλα πᾶσιν ἦν, ὁμοίως εἰπὼν· « Μὴ οὐκ ἔστι ταῦτα, υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος; » Οὐ γὰρ δυνατὸν ὑμῖν, φησὶν, ἀρνεῖσθαι ταῦτα οὕτως ἔχοντα.

A argento justum. » Justum nunc non dicit hominem virtute ornatum, sed illum cui in litium controversia jus æquum reddendum erat. Ait igitur propter pecuniam proditos fuisse homines, quibus æquitas juris favebat. Intendensque adhuc verba ait : « Et pauperem propter calceamenta quæ terræ pulverem calcant. » Usque adeo, inquit, turpe lucrum suum ampliaverunt, ut pauperum jus propter vilissima munera venderent. Id enim valeant verba, « Propter calceamenta, quæ terræ pulverem calcant, » quod sane indicium manifestum erat, nullam æqui haberi rationem, si tam facile ob vilia munuscula ita se gerebant. « Et pugno verberabant capita pauperum. » Loquitur de iisdem, aitque non solum defensos non fuisse jus petentes pauperes, sed licenter etiam verberatos. Unde addit : « Et viam humilium declinabant. » Cumque illorum acta recte se haberent, contrariam sententiam tulerunt, despiciatui habentes ipsorum humilitatem. « Et filius ac pater ejus ingrediebantur ad eandem puellam, ut contaminarent nomen Dei sui. Et vestimenta sua funiculis alligantes, 104 faciebant velamina juxta altare : et vinum de calumniis bibebant in domo Dei sui. » Propter immanem libidinem, naturæ leges pensi non habebant, paterque ac filius proterve iisdem feminis miscebantur : tantæ se blasphemix apud Deum reos facientes, quem invocare videbantur. Quin etiam papiliones ex suis vestibis sibi apud altare tendebant, ne loci sancti quidem propinquitatem reverentes, ibique hanc libidinem explebant. Tum de pauperum damno, quos multiplicitate injustitiæ vexabant, solemnitate sibi quodammodo non sine crapula intra Dei domum constituebant.

VERS. 9-12. — « Et tamen ego sum qui exterminavi Amorrhæum a facie eorum, cujus altitudo sicut cedri proceritas erat, et robur ut quercus : abs tulique fructum ejus desuper, et radices ejus subter. Ego sum qui vos de regione Ægypti eduxi, et quadraginta annis in deserto circumduxi, ut Amorrhæorum regionem possideretis. Assumpsique de filiis vestris in prophetas, et de juvenibus vestris in sanctificationem. » Vos, inquam, talia patrastis beneficiorum meorum immemores : nec quod ego Amorrhæum talem tantumque ac potentem prorsus destruxerim, nullis ejus relictis in terra vestigiis : nec quod vos servituti mancipatos de Ægypto eduxerim : nec annis quadraginta multifariam vos in deserto aluerim, donec Amorrhæorum regionem nullo humano jure ad vos pertinentem potestati vestræ tradidi. Præter hæc omnia, nonnullos vestrum, publicæ utilitatis causa, propheticæ quoque gratiæ feci participes : denique et ex vobis aliquos delegi, qui accuratiori meliori-que vitæ generi addicti, ornamento cæteris essent. Et quia hæc omnibus perspicua erant, pariter addit : « Nunquid non ita est, filii Israelis, dicit Dominus? » Profecto hæc verissima, negari a vobis

nequeunt. Tum superioribus consentaneæ addit: « At A
vos **105** sanctificatis viris vinum propinastis:
et prophetis mandastis dicentes: Ne prophetetis. »
Vos quidem in gratiam meam constanter injurii
fuistis, dum et homines vitæ puriori deditos, par-
ticipare vinum coegistis, necnon reliqua omnia,
a quibus secundum propositum suum abstinere vo-
lebant: denique etiam prophetas, quominus opere
suo fungerentur, prohibuistis. Quid inde porro?

VERS. 13-16. — « Quapropter ecce ego volvo subter
vos, quemadmodum volvitur plaustrum stipula ple-
num. Et peribit fuga a cursore: et fortis non posside-
bit vires suas: et pugnator non salvabit animam
suam: et sagittarius non sustinebit: et velox pedibus
suis non salvabitur: et eques non salvabit animam
suam: et validus non inveniet cor suum in poten-
tibus. » Tales ego vobis pœnas adducam, ut
plaustrum instar valde onusti, et propter grave onus
impositum, dum trahitur, stridorem edentis,
pressos vos malorum pondere, ululatibus ac
gemitibus, multa cum vocis contentione, in-
dulgere opus sit. Tum neque expedito ad cursum
fugere mala licebit, neque forti suæ vires prode-
runt, neque ad pugnam bellumque paratus salutem
consequi potis erit: sed et sagittandi peritus im-
possibile negotium habebit: neque si quis pedum
pernecitate valet, salutem consequetur: neque item
equos agitare doctus: postremo ne ii quidem qui
suis viribus valde confidunt, rationem invenient
qua hærentem sibi virtutem exserant. His ob ma-
lorum magnitudinem demonstrandam dictis, per-
git porro: « Ille qui nudus est die illa effugiet, di-
cit Dominus. » Pro eo ac dicat: Pauperrimus quisque,
et ob egestatem vilitatemque suam nullo in pretio
apud alios habitus, hic solus salute potietur, negli-
gentibus eum comprehendere vilitatis causa ho-
stibus. Mox ante dictis sequentia connectit:

ὑπάρχων, οὗτος μόνος εὑρετο ἂν τότε σωτηρίαν, ἀμελούντων αὐτοῦ τῆς συλλήψεως, διὰ τὴν εὐτέλειαν, τῶν
πολεμίων· εἶτα ἐπισυνάπτει τοῖς εἰρημένοις·

CAP. III.

106 VERS. 1-6. — « Audite verbum hoc, quod
locutus est Dominus super vos, o domus Israelis,
et adversus omnem tribum quam Ægypto eduxi,
dicens: Verumtamen vos cognovi de cunctis tribu-
bus terræ; idcirco ulciscar super vos omnia pec-
cata vestra. » Neque perfunctorie hæc æstimetis a
Deo de vobis pronuntiata; nam qui vos omnes de
Ægypti servitute liberavit, singularem præ cunctis
hominibus sollicitudinem vestri ostendens, idem
nunc quoque ad vos loquitur justam minitans
pœnam, eo quod ingrati benefactori tanto exstite-
ritis. « Si omnino ambulabunt duo pariter, quin
inter se mutuo revelent? » Ad dictorum confirma-
tionem, demonstrandumque haud temere hæc dicta
fuisse, subnectit sequentia hujusmodi: Si fieri po-
test, inquit, ut duo longam pariter emetientes viam,
invicem celent profectionis causam, neque hanc
inter se communicent, ut conjuncta sententia iter
absolvant; si hoc, inquam, fiet, tum etiam hostes

Ἀκολουθῶς τοῖς ἀνωτέροις ἐπάγει· « Καὶ ἐποτίζετε
τοὺς ἡγιασμένους οἶνον· καὶ τοῖς προφήταις ἐνετέλ-
λεσθε λέγοντες· Οὐ μὴ προφητεύσητε. » Διεμένετε
γὰρ προδῆλως εἰς τὴν χάριν ἐξυβρίζοντες τὴν ἐμὴν,
τούς τε πρὸς ἀκριβέστερον ἀφωρισμένους βίον
ἀναγκάζοντες οἶνου μετέχειν καὶ τῶν λοιπῶν ὀπόσων
διὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἀπέχεσθαι ἔσπευδον τὴν οἰκείαν,
καὶ τοὺς προφῆτας προδῆλως κωλύοντες τὸ ἔργον
ἐκτελεῖν τὸ οἰκεῖον. Ὑπὲρ δὲ τούτων τί;

Στίχ. ιγ'-ις'. — « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ κυλίω ὑπο-
κάτω ὑμῶν, ὃν τρόπον κυλίεται ἡ ἄμαξα ἡ γέμουσα
καλάμης· καὶ ἀπολεῖται φυγὴ ἐκ δρομέως· (p. 159)
καὶ ὁ κραταῖδς οὐ μὴ κρατήσῃ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· καὶ ὁ
μαχητὴς οὐ μὴ σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· καὶ ὁ τοξότης
οὐ μὴ ὑποστῇ· καὶ ὁ ὀξύς τοῖς ποσὶν αὐτοῦ οὐ μὴ δια-
σωθῇ· καὶ ὁ ἱππεὺς οὐ μὴ σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ·
καὶ ὁ κραταῖδς οὐ μὴ εὖρῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐν
δυναστείαις. » Τοιαύτας ὑμῖν ἐπάξω τὰς τιμωρίας,
ὥστε δίκην ἀμάξης ἄγαν πεφορτισμένης καὶ πολλὴν
ἐκ τοῦ βάρους τῶν ἐπικειμένων ἐν τῷ ἔλκεσθαι τὸν
τρισμαχὸν ἀποτελούσης, πιεζομένους ὑμᾶς τῷ βάρει
τῶν κακῶν, ὀλολυγαῖς τε καὶ στεναγμοῖς μετὰ πολ-
λῆς κεχρησθαι τῆς ἐπιτάσεως· ὥς μήτε τῷ πρὸς
δρόμον ἡκονημένῳ δυνατὴν εἶναι τὴν ἀπὸ τῶν κακῶν
φυγὴν, μήτε δὲ ἰσχυρῷ τῆς περιούσης εἶναι τι δυνά-
μεως ὄφελος, μήτε τῷ περὶ μάχην καὶ πόλεμον παρ-
εσκευασμένῳ δυνατὸν εἶναι ἐντεῦθεν εὐρέσθαι τινὰ σω-
τηρίαν· ἀνυπόστατον δὲ εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ τῷ περὶ
τὴν τοξείαν ἐμπεῖρῳ· μὴ δύνασθαι δὲ μηδὲ ὀξύτητι
ποδῶν κεχρημένον εὐρέσθαι τινὰ σωτηρίαν· ἀλλὰ
μηδὲ ἐφ' ἱππῶν ἐλαύνειν εἰδότα· τοὺς τε ἐπὶ ἰσχύϊ
μέγα φρονούντας, μηδὲ εὐρίσκειν ὅπως ἂν τῇ με-
νούσῃ χρήσαιντο δυνάμει· ταῦτα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ
μεγέθους τῶν κακῶν εἰρηκῶς, ἐπάγει· « Ὁ γυμνός
φεύζεται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος. » Ἵνα
εἴπῃ (p. 160) ὅτι ὁ πενέστατος καὶ δι' ὑπερβολὴν
ἀπορίας τε καὶ εὐτελείας, οὐδὲ ἐν λόγῳ τοῖς λοιποῖς

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. α'-ς'. — « Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον ὃν
ἐλάλησε Κύριος ἐφ' ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ κατὰ
πάσης φυλῆς ἧς ἀνήγαγον ἐκ τῆς Αἰγύπτου λέγων·
Πλὴν ὑμᾶς ἔγνων ἐκ πασῶν φυλῶν τῆς γῆς· διὰ
τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ' ὑμᾶς πάσας τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν. »
Μηδὲ πάρεργα, φησὶ, ποιήσεσθε ταῦτα δὴ τὰ περὶ
ὑμῶν ἀποπεφασμένα παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ δὲ ὁ πάν-
τας ὑμᾶς τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἀπαλλάξας,
ἐξαίρετόν τε τότε παρὰ πάντας ἀνθρώπους περὶ
ὑμᾶς τὴν κηδεμονίαν ἐπιδειξάμενος, οὗτος δὲ καὶ
νῦν ἀποφαίνεται ταῦτα περὶ ὑμῶν δικαίαν ἀπειλὴν
τὴν τιμωρίαν, ὑπὲρ ὧν οὕτως ἀγνώμονες περὶ τὸν
τοσοῦτον γεγόνατε εὐεργέτην. « Εἰ πορεύονται δύο
ἐπὶ τὸ αὐτὸ καθόλου, ἐὰν μὴ γνωρίσωσιν ἑαυτούς. »
Εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων, καὶ ἀπόδειξιν τοῦ μὴ
ὥς ἔτυχεν εἰρῇσθαι τὰ εἰρημένα, ἐπάγει ταυ-
τοιοῦτό τι λέγων· Εἰ ἐγχωρεῖ, φησὶ, δύο κατὰ ταυ-
τὸν μακρὰν ἀνύοντας ὁδὸν διὰ παντὸς ἀλλήλους
κρύψαι τῆς ὁδοῦ τὴν αἰτίαν, καὶ μὴ κοινώσασθαι

ἐαυτοὺς περὶ ταύτης, καὶ δὴ καὶ κοινῇ γνώμῃ τὴν ὁδοπορίαν ἀνύσαι, (p. 161) ἐνδέξεται καὶ τοὺς πολεμίους μὴ κατὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ ἐλθεῖν ἐφ' ὑμᾶς. « Εἰ ἐρεῖξεται λέων ἐκ τοῦ δρυμοῦ αὐτοῦ, θήραν οὐκ ἔχων· εἰ δώσει σκύμνος φωνὴν αὐτοῦ καθόλου, ἐὰν μὴ ἀρπάσῃ τι. » Εἰ ἐνδέχεται, φησὶ, λέοντα ἢ ἐκ τῆς μάνδρας βοῆσαι τῆς οἰκείας, μὴ θήρας ἔχοντα προσδοκίαν· εἰ καὶ ἐωρακότα τι, μὴ ἀρπάσαι· καὶ γὰρ καὶ σκύμνον πάλιν τὸν λέοντα λέγει· ὡς ὅτ' ἂν εἴπῃ· « Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου; » Εἰ τοίνυν ταῦτα, φησὶν, οἷόν τε γενέσθαι, ἐνδέχεται καὶ τὸν πολέμιον τὸν ὑμέτερον τῇ ἐφ' ὑμᾶς ὁρμῇ χρήσασθαι, μὴ πάντας ὑμᾶς ὥσπερ τινὰ συλλαμβάνοντα θήραν. « Εἰ πεσεῖται ὄρνις ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ ἱξευτοῦ· εἰ χασθήτεται παγὶς ἐπὶ τῆς γῆς, ἄνευ τοῦ συλλαβεῖν τι. » Ὡς γὰρ τὰ τε ὄρνεα, φησὶν, ὑπὸ ἱξευταῖς λαμβάνεσθαι εἶωθεν· αἱ τε παγίδες τῆνικαῦτα ἐκπίπτειν, ἐπειδ' ἂν τι καὶ συλλαμβάνειν μέλλωσιν, οὕτω καὶ ὑμᾶς τὸ τοσοῦτο μείναι τῶν κακῶν ἀνάγκῃ, τῶν πολεμίων κατὰ γνώμην θεῖαν ἐπιόντων τε καὶ συλλαμβανομένων, καὶ δὴ καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγόντων ὑμᾶς. « Εἰ φωνήσῃ σάλπιγξ ἐν πόλει, καὶ λαὸς οὐ πτοηθήσεται. » Εἰ ἐνδέχεται ἀθρόον σάλπιγγος ἐν πόλει βοήσας, μὴ πᾶσι πτόησιν ἐγγενέσθαι ἐπὶ τῇ τῶν γινομένων ἀδηλίᾳ, ἐνδέξεται καὶ ὑμᾶς ἀθορύβως καὶ ἀθλαδῶς τῆς πολεμικῆς ἀκούσαι σάλπιγγος. « Εἰ ἔσται κακία ἐν πόλει, (p. 162) ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησεν. » Ὡς δὲ ταῦτα ἀδύνατον μὴ καθ' ὃν ἔφη γενέσθαι τρόπον, οὕτως ἀδύνατον καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν τὴν ὑμετέραν συμβῆναι κακὰ, μὴ Θεοῦ ἐπαγαγόντος ὑμῖν.

Στίχ. 7-10. — « Διότι μὴ ποιήσῃ Κύριος ὁ Θεὸς πρᾶγμα, ἐὰν μὴ ἀποκαλύψῃ παιδείαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς προφῆτας. » Οὐ τοίνυν οὐδὲ ἡμεῖς μάτην φθεγγόμεθα, ἀλλ' ὅποσα Θεὸς δέδωκεν ἡμῖν εἰπεῖν· ὅς πρὸ τῶν πραγμάτων βούλεται δι' ἡμῶν μὴνύεσθαι τὰ ἐσόμενα, καὶ ἅπερ εἰς παιδεύειν ἐπάγειν μέλλει τὴν ὑμετέραν· ὡς ἂν εἰδείητε τῶν ἐπαγομένων ὑμῖν κακῶν τὴν αἰτίαν, παρ' ὅτου τε καὶ ὑπὲρ ὧν ἐπάγεσθαι μέλλει. « Λέων ἐρεῖξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; Κύριος ὁ Θεὸς ἐλάλησε, καὶ τίς οὐ προφητεύσει; » Οὕτ' οὖν λέοντος φθεγγομένου μέγα, δυνατόν μὴ φόβῳ λαμβάνεσθαι τὰ κτήνη· Θεοῦ τε ἀποφαινομένου, οὐκ ἔστιν ἡμᾶς μὴ μετὰ δέους ὑπηρετεῖσθαι τοῖς αὐτῷ δοκοῦσιν. « Ἀπαγγείλατε χώραις ἐν Ἀσσυρίοις, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας ἐν γῇ Αἰγύπτου· καὶ εἰπάτε· Συνάχθητε ἐπὶ τὰ ὄρη Σαμαρείας, καὶ ἴδετε θαυμαστὰ πολλὰ ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ καταδυναστεῖαν ἐν αὐτῇ· καὶ οὐκ ἔγνω ἃ ἔσται ἐναντίον αὐτῆς, λέγει Κύριος. » Ὡς γὰρ πιστωσάμενος τὸ κατὰ γνώμην Θεοῦ μὴνύειν αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα, Πάντες δὴ, φησὶν, Ἀσσύριοι τε καὶ Αἰγύπτιοι ἦχete ἐπὶ τὴν Σαμαρείαν ὀφόμενοι ἡλίχῃ κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων λέχρηται τῇ δυναστείᾳ· (p. 163) οὐκ ἀναλογιζόμενοι οἷα πείσονται ὑπὲρ τούτων, ὀργιζομένου κατ' αὐτῶν τοῦ Θεοῦ· γνώσεσθε γὰρ ὅτι δικαίαν αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν διαπράττονται τοιαύτην ἐπάγει τὴν τιμωρίαν· πεπολιορκηκότες γὰρ αὐτοὺς Ἀσσύριοι, τοὺς καταπεφευγότες ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐξείλχυσάν τε ἐκεῖ-

A absque Dei voluntate vos aggredientur. « Si rugiet in silva leo, nisi habuerit prædam; si dabit catulus ejus vocem suam omnino, nisi aliquid rapuerit. » Si fieri potest ut leo de spelunca sua clamet, nisi feræ capiendæ immineat; vel si aliquid videat, non rapiat. Nam etiam vocabulo *catulus* leonem denuo dicit: veluti ubi dicitur: « Quid est homo, aut filius hominis⁴⁶⁻⁴⁷? » Si ergo, inquit, hæc fieri possint, tunc continget etiam, ut hostis vester adversus vos impetum faciat, quin simul omnes vos tanquam prædam venaticam capiat. « Si cadet avis in terram absque aucupe; si demittetur laqueus in terra, quin aliquid comprehendat. » Sicut enim, inquit, aves ab aucupibus capi solent; et laquei tunc **107** ex-cidere cum aliquid comprehensuri sunt: ita et vos tantum malorum perpeti necesse erit, hostibus divina voluntate irruentibus et comprehendentibus, imo et in captivitatem vos abducentibus. « Si clanget tuba in civitate, et populus non expavescet. » Si fieri potest ut, tuba in civitate clangente, consternatio non accadat iis qui rei causam ignorant: tunc vos quoque poteritis intrepidi atque indemnes bellicam audire tubam. « Si erit ærumna in civitate, quam Dominus non effecerit. » Sicut ista impossibile est non ante dicto modo fieri, ita impossibile est et civitati vestræ quamlibet ærumnam accidere, nisi eam Deus vobis adduxerit.

C VERS. 7-10. — « Quamobrem non faciet Deus quidquam, nisi revelaverit disciplinam suam servis suis prophetis. » Itaque ne nos quidem temere apud vos loquimur, sed quæ Deus nobis commisit dicenda; qui ante rerum eventum, vult per nos significari futura, et quæ ad correptionem vestram acturus est; ut noscatis inflictorum malorum causam, et quo auctore et quam ob rem eventura sint. « Leo rugiet, et quis non timebit? Dominus locutus est, et quis non prophetabit? » Nec leone igitur magnam vocem edente, fieri potest ut bestię non expavescant: neque Deo revelante, fieri potest quominus nos cum timore obsequamur voluntati ejus. « Annuntiate regionibus apud Assyrios, et provinciis in terra Ægypti, et dicite: Congregamini super montes Samarię, et videte mirabilia multa in medio illius, et oppressionem in ea: et ignorat quæ imminet coram ipsa, ait Dominus. » Quasi jam fidem impetrasset, se voluntate Dei populo significare futura, Omnes, inquit, Assyrii atque Ægyptii, venite Samariam, et videte quanta ibi sit infirmiorum oppressio; dum non reputat fore ut justam sibi propter sua facinora Deus pœnam **108** talem imponat. Nam cum Assyrii eam obsederunt, illos etiam qui illinc ad Ægyptios profugerant, indidem retraxerunt, et apud ipsam Ægyptum puniverunt: sicut etiam apud Oseam dicitur⁴⁸, quod « Ex Ægypti calamitate procedent, et excipiet eos Memphis, et eos

⁴⁶⁻⁴⁷ Psal. viii, 5. ⁴⁸ Ose. ix, 6.

Machmas sepeliet. Propterea igitur ad eos loquitur, ut pœnæ suæ causam cognoscant. « Qui thesaurizant iniquitatem et miseriam in regionibus suis. » Multam enim et immodicam adversus pauperes iniquitatem exercuerunt, multimodis eos afficientes injuriis.

τιμωρίας αὐτῶν τὴν αἰτίαν. « Οἱ θησαυρίζοντες ἀδικίαν καὶ ταλαιπωρίαν ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν. » Πολλῇ γάρ τινι καὶ ἀμετρήτῳ κέχρηται τῇ κατὰ τῶν πενήτων ἀδικίᾳ, διαφόρως αὐτοὺς περιβάλλοντες ταῖς ἐπηρείαις.

VERS. 11, 12. — « Propterea hæc dicit Dominus : Tyrus, et in circuitu terra tua desolabitur, et detrahetur ex te fortitudo tua, et diripientur regiones tuæ. » Ea propter, inquit, adducet vobis Assyrium Deus, qui Tyrum, et universam tuam in circuitu terram, id est proximos omnes, in solitudinem rediget : in tantum, ut nulla spes tibi reliqua salutis sit, tali tantoque hoste obsidente : qui post omnia finitimorum absumpta, tuam quoque regionem prædando depopulabitur, ut nihil tibi æstimabile superfuturum sit. Deinde gravitatem quoque exitii quod patientur significat. « Hæc dicit Dominus : Quemadmodum si extrahat pastor de ore leonis duo crura aut extremum auriculæ, sic eruentur filii Israelis, qui habitant Samariæ, ex adverso tribus Damasci. » Tanta, inquit, vestra fiet ruina, ut paucis admodum salvatis, res nihil differre videatur, ac si ove a leone comprehensa et adeo consumpta, vix exiguae ejus partes a pastore possint ore leonis excidentes colligi : quas quidem is contemnit, utpote excarnificatas et alimonix non idoneas. Hoc enim denotatur per duo crura et extremum auriculæ. Sic nimirum pauci oppido et humiles ex hoc **109** bello supererunt, de illis nempe qui Samariam incolunt ex adverso Damascenorum ; quos perinde ac se, ab hostibus mactari videbunt. Namque et Tyri antea et nunc Damasci meminit, ut magnitudinem malorum ostendat ; et quod nemo ne de finitimis quidem in Assyriorum incursione evadet. Tunc enim evenit quod in præmio patefecerat, nempe omnium illorum exitium.

κακῶν · ὅτι μὴδὲ τῶν περιοίκων ἔνεστί τινα ἐν τῇ εἶχεν αὐτῷ χώραν τὸ λεγόμενον ἀπάντων ἐκείνων ἐν προοιμίῳ δεδηλωκότε τὴν ἀπώλειαν.

VERS. 13-15. — « Sacerdotes, audite et contestamini in domo Jacob, dicit Dominus Deus omnipotens ; quia in die qua ulciscar et super altaria Bethelis, et suffodientur cornua altaris, et humi decident : et conteram atque percutiam domum pinnatam super domum æstivam : et peribunt domus eburneæ, aliæque multæ dissipabuntur, dicit Dominus. » Hæc, inquit, ii præcipue audiant qui impio idolorum sacerdotio funguntur : ut hinc jam discant, quod cum Deus a populo pœnas impietatis exiget, tunc omnia etiam idolorum altaria suffodientur, belli ludibrium effecta. Nam verbo Bethel idola dicere voluit, a parte totum. Dicit autem suffossum iri cornua altaris et humi casura, quia tota illorum magnitudo, et tota pompa, quam a sacrilegorum adorantium cura habebant, funditus destruetur. Nam et illorum, inquit, domos a fundamentis convellam. Porro pinnatam dicit pro hiemalem, quia

θεν, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐτιμωρήσαντο τῆς Αἰγύπτου · ὡς καὶ παρὰ τῷ Ὡσηΐ φησιν, ὅτι Πορεύσονται ἐκ ταλαιπωρίας Αἰγύπτου, καὶ ἐκδέξεται αὐτοὺς Μέμφις, καὶ θάψει αὐτοὺς Μαχμάς. Διὰ τοῦτο οὖν πρὸς ἐκείνους φησιν, ὡς ἂν μαθεῖν ὀφείλοντας τῆς

πρὸς ἐκείνους φησιν, ὡς ἂν μαθεῖν ὀφείλοντας τῆς

Στίχ. ια'-ιβ'. — « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός · Τύρος καὶ κυκλόθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται, καὶ κατὰξει ἐκ σοῦ τὴν ἰσχύ σου, καὶ διαρπαγήσονται αἱ χώραι σου. » Ὑπὲρ δὲ τούτων, φησιν, ἐπάγει τὸν Ἀσσύριον ὑμῖν ὁ Θεός, ὃς Τύρον τε καὶ πᾶσαν σου τὴν περιχειμένην γῆν, ἵνα εἴπῃ, πάντας τοὺς περιοικούντας, ἐρήμους ἐργάσεται · ὡς μηδεμίαν ἐλπίδα μὴδὲ σοὶ σωτηρίας ὑπολελειφθαι ὑπὸ τοσούτου πολιορκουμένῳ πολεμίου · (p. 164) ἀφανίσας γὰρ ἅπαντα τὰ τῶν περιοίκων, ἅπασαν καὶ σοῦ δι' ἀρπαγῆς ποιήσεται τὴν χώραν · ὡς μηδὲν περιλειφθῆναι τῶν λόγου πως ἀξίων εἶναι δοκούντων ἐν σοί. Εἴτα καὶ τῆς ἀπωλείας αὐτῶν ἧς ὑποστήσονται τὴν βαρύτητα σημαίνων, « Τάδε λέγει Κύριος, Ὁν τρόπον ὅτ' ἂν ἐκσπάσῃ ὁ ποιμὴν ἐκ στόματος λέοντος δύο σκέλη ἢ λοβὸν ὠτίου, οὕτως ἐκσπασθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οἱ κατοικοῦντες ἐν Σαμαρείᾳ κατέναντι φυλῆς Δαμασχοῦ. » Τοσαύτη γὰρ ὑμῶν, φησὶ, γενήσεται ἡ ἀπώλεια, ὥστε ἅγαν ὀλίγων περισωθέντων, μὴδὲν ἀπεικέναι τὸ πρᾶγμα προβάτου ληφθέντος τε ὑπὸ λέοντος καὶ καταναλωθέντος ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μόγις βραχέα τινὰ μέρη ἐξ αὐτοῦ δυνηθῆναι τὸν ποιμένα ἐκπεπωκότα τοῦ στόματος τοῦ λέοντος λαβεῖν · καὶ ταῦτά γε, ὧν ὑπερορᾷ ὡς ἀσάρκων τε καὶ πρὸς τροφήν οὐκ ἐπιτηδείων · τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, δύο σκέλη ἢ λοβὸν ὠτίου · οὕτως ὀλίγοι τινὲς καὶ εὐτελεῖς ἐν τῷ πολέμῳ περιλειφθήσονται τούτῳ, ἐκ τῶν τὴν Σαμάρειαν οἰκούντων κατέναντι τῶν Δαμασκηνῶν · ὡς ὁμοίως ἑαυτοῖς ἀπολλυμένους ὄψονται ὑπὸ τῶν πολεμίων. Καὶ γὰρ καὶ τῆς Τύρου πρότερον καὶ νῦν τῆς Δαμασχοῦ μνήμην ἐποίησατο, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους τῶν τῶν Ἀσσυρίων ἐφόδῳ διαφυγεῖν · (p. 165) καὶ γὰρ

Στίχ. ιγ'-ιδ'. — « Ἱερεῖς, ἀκούσατε καὶ ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰακώβ, λέγει Κύριος ὁ Θεός ὁ παντοκράτωρ · διότι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὅτ' ἂν ἐκδικῶ ἀσεβείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτόν · καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βαιθήλ · καὶ κατασκαφήσεται τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου καὶ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν · καὶ συντρίψω καὶ πατάξω τὸν οἶκον τὸν περίπτερον ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερινόν · καὶ ἀπολοῦνται οἱ οἶκοι οἱ ἐλεφάντινοι, καὶ ἀφανισθήσονται ἕτεροι πολλοί, λέγει Κύριος. » Ταῦτα δὲ, φησιν, ἀκουέτωσαν μάλιστα πάντων οἱ τὴν ἀσεβῆ τοῖς εἰδώλοις πληροῦντες ἱερατείαν · ὡς ἂν ἐντεῦθεν ἤδη μάθοιεν ὅτι ὅπου ἂν δίκας εἰσπράττηται τῆς ἀσεβείας τὸν λαὸν ὁ Θεός, καὶ τὰ θυσιαστήρια πάντα κατασκαφήσεται εἰδώλων, ἔργον τοῦ πολέμου γινόμενα · τὸ γὰρ Βαιθήλ ἀπὸ μέρους ἡβουλήθη τὰ εἰδῶλα εἰπεῖν · τὸ δὲ, « Κατασκαφήσεται τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, » ἵνα ὅτι πᾶν τὸ μέγεθος αὐτῶν, καὶ πᾶσα ἡ περιφάνεια ἣν εἶχον ἐκ

ἐκ τῆς τῶν ἀσεβῶς θρησκευόντων αὐτοῖς ἐπιμελείας, ἀφανισθήσεται παντελῶς. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τοὺς οἴκους αὐτῶν καθελῶ, φησὶν, ἐκ βάθρων· περίπτερον μὲν γὰρ λέγει τὸν χειμερινόν, (p. 166) ὡς περιβεβλημένον πανταχόθεν διὰ τὴν τοῦ κρύους προσβολήν. Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι Πάντας πανταχόθεν ἀφανιῶ τοὺς οἴκους· ὡς μὴ θερινῶν, μὴ χειμερινῶν μέρος ἐν αὐτοῖς περιλειφθῆναι· καὶ τοὺς ἐπιδόξους δὲ ἐν αὐτοῖς τῶν οἴκων παντελῶς ἀφανιῶ, τοῦτο γὰρ λέγει τοὺς ἐλεφαντίνους, οἳ μετὰ πολλῶν ἐτέρων πεσοῦνται, ἅτε μιᾶς ἀποφάσεως κατὰ πάντων ἐκφερομένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. α'-γ'. — « Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον, δαμάλεις τῆς Βασανίτιδος, αἱ ἐπὶ τῷ ὄρει Σαμαρείας, αἱ καταδυναστεύουσαι πτωχοὺς, καὶ καταπατοῦσαι πένητας, καὶ λέγουσαι τοῖς κυρίοις ἑαυτῶν· Ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πίνωμεν. » Ἐντεῦθεν τρέπει πρὸς τὰς γυναῖκας τὸν λόγον, αἱ πρὸς ἄπρακτον καὶ ὑπερήφανον νεύσασαι βίον, τοὺς τε πένητας ἡδίκουν ἐκ τῆς περιούσης δυναστείας· τοῦτω συγκεχρημέναι, καὶ δὴ καὶ κατάρχουσαι τῶν ἀνδρῶν τῶν οἰκείων, εἰς ὑπουργίαν ἀπρεπῶν ἐχρῶντο πραγμάτων· οἷόν τι καὶ παρὰ τῆς Ἰεζάβελ ἐφαίνετο γεγονός, ὅτε ὁ μὲν Ἀχαάβ τὴν ἀντίρρῃσιν ἡδέσθη τοῦ Ναβουθαὶ δικαίαν οὖσαν· ἡ δὲ μιαιφῶ καὶ ἀναιδεῖ καὶ φονικῶ τρόπῳ χρωμένη, οὐδὲ ἀνελεῖν ὤκνησε τὸν Ναβουθαὶ, ὡς ἂν ἀφέλοιτο αὐτοῦ τὸν ἀμπελῶνα, ὃν εἰκότι λόγῳ διδόναι οὐκ ἔνείχετο· καλεῖ δὲ αὐτὰς δαμάλεις μὲν τῆς Βασανίτιδος, ὡς ἂν ἡγρίων μάλιστα καὶ ἀνημέρων οὖσῶν τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ τρεφομένων δαμάλεων· (p. 167) εἰρηκῶς δὲ τὴν εἰς τοὺς πένητας αὐτῶν ἀδικίαν, ἐπὶ ἡγάγε τὸ, Αἱ λέγουσαι τοῖς κυρίοις ἑαυτῶν, Ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πίνωμεν· ἵνα εἴπῃ ὅτι οὐδὲ τοῖς ἑαυτῶν ἀνδράσιν, οὓς ἐχρῆν ὡς ἡγουμένους αἰδεῖσθαι διὰ τὴν τῆς φύσεως τάξιν, ὀκνοῦσαι πρὸς τὴν ἀσέλγειαν τὴν ἑαυτῶν ἀποκεχρῆσθαι· μόνον δὲ οὐκ ἐπιτάττουσαι αὐτοῖς ἅπαντα ποιεῖν ὅποσα περ ἂν πρὸς τὴν αὐτῶν ἀσέλγειαν συνεργῇ. Τί οὖν; « Ὁμνύει Κύριος κατὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ, διότι ἡμέραι ἔρχονται ἐφ' ὑμᾶς, καὶ λήψονται ὑμᾶς ἐν ὅπλοις· καὶ τοὺς μεθ' ὑμῶν εἰς λέβητας ὑποκαιομένους ἐμβαλοῦσι· καὶ ἐξενεχθήσεσθε γυμνοί, γυνὴ καὶ ὁ ἀνὴρ ἀπέναντι ἀλλήλων· καὶ ἀπορρίψήσεσθε εἰς τὸ ὄρος Ἀρμανά, λέγει Κύριος. » Ἀπεφάνετο, φησὶν, ὁ Θεός, ἃ μὴδὲ μεταβολὴν δυνατὸν δεῖξασθαι· τοῦτο γὰρ τὸ ὁμνύει δηλοῖ· ὅτι παρέσται καιρὸς ἐν ᾧ τούτων δώσετε δίκας· ἐπελεύσονται γὰρ ὑμῖν πολέμιοι, οἳ λαθόντες ὑμᾶς αἰχμαλιώτους, ἀνηκέστοις ἐμβαλοῦσι κακοῖς, ὥστε κατὰ ταυτὸν πάντων τῶν περιόντων νῦν ἀγαθῶν γυμνωθέντας, ὁμοῦ τὰς τε τοιαῦτα ἐργαζομένας γυναῖκας, καὶ τοὺς ὑπηρετούμενους αὐταῖς πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀνδρας αἰχμαλιώτους ἐπὶ τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀπαχθῆναι χώραν. Ἀρμανά γὰρ τὸ Ἀρμενίων ὄρος καλεῖ, (p. 168) ὅπερ ὑπὸ τὴν Ἀσσυρίων ὃν ἐτύγγανε τότε βασιλείαν.

Στίχ. δ'-ς'. — « Εἰσῆλθετε εἰς Βαιθήλ, καὶ ἠνομήσατε· καὶ εἰς Γάλγαλα, καὶ ἐπληθύνετε τοῦ ἀσεβῆσαι· καὶ ἠνέγκατε πρῶτ' θυσίας ὑμῶν, καὶ εἰς τὴν τριημερίαν τὰ ἐπιδέκατα ὑμῶν· καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίαν. » Ἐνταῦθα καὶ περὶ τὰ εἰδῶλα αὐτοῖς σπουδὴν ὀνειδίζει· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Εἰς Βαιθήλ καὶ εἰς Γάλγαλα εἰσῆλθετε. »

A de domo loquitur undique circumsepta propter frigoris externam vim. Vult autem dicere, ubique se demoliturum domos, ita ut neque æstivæ partes illarum remaneant, neque hiemales. Imo etiam nobiliores apud eos ædes prorsus destruat; id enim innuit vocabulum eburneæ; quæ item multis cum aliis corrurent, eo quod unum adversus cunctas decretum Dei latum sit.

CAP. IV.

VERS. 1-3.—**110.** « Audite verbum hoc, vaccæ Basanitidis, quæ estis in monte Samariæ, quæ opprimitis pauperes, et conculcatis egenos, quæ dicitis dominis vestris: Date nobis ut bibamus. » Abhinc ad mulieres convertit sermonem, quæ inertī ac superbo vitæ generi intentæ, pauperibus injurias faciebant præpotentia sua. Tali more utentes, et viris suis etiam dominantes, his abutebantur ad indigna patranda auxiliaribus: quod factum a Jezabele apparuit, cum Achaabus contradictionem reveritus est, utpote justam, Nabuthis; illa autem scelestο et impudente cruentoque modo utens, ne occidere quidem dubitavit Nabuthem, ut ejus vineam usurparet, quam ille æqua de causa concedere recusaverat. Vocat autem ipsas vaccas Basanitidis, quia feroces admodum sævæque nutriebantur illo in loco vaccæ. Jam postquam dixit de iniquitate erga pauperes, addit: Quæ dicunt dominis suis, Date nobis ut bibamus: nempe ut significet, illas ne viris quidem suis, quos ut rectores revereri naturæ lege oportebat, verēcundari ad luxuriam suam abuti: illis propemodum imperantes omnia facere quæ ipsarum libidini favebant. Quid igitur? « Jurat Dominus per sanctos suos, quoniam dies veniunt super vos, et tollent vos in armis, et eos qui vobiscum sunt in ollas succensas injicient: et ejiciemini nudi, mulier atque vir, coram invicem; et projiciemini in montem Armanam, dicit Dominus. » Decrevit Dominus rem quæ mutari non potest: hoc enim denotat verbum « jurat; » tempus adfore quo de his pœnas dabit: supervenient enim vobis hostes, qui vos captivos intolerandis **111** irretient malis: quia nempe cunctis simul spoliati bonis, cum pravi moris mulieribus, et cum subservientibus ad peccandum viris, captivi ad Assyriorum regionem ducemini. Armanam vero dicit montem Armeniorum, qui tunc in ditione Assyriorum erat.

VERS. 4-6.—« Introistis in Bethel, et impie egistis: in Galgala, et multiplicastis prævaricationem. Attulistis mane victimas vestras, in triduum decimas vestras. Et legerunt deforis legem, et invocerunt confessionem. » Hoc loco sedulitatem erga idola illis exprobrat; id enim valent verba, « in Bethel atque Galgala introistis; » ita idolorum cultum

de more significans : et quidem alacriter admodum A
prævaricantes, sacrificia sedulo attulistis. Jam « in
triduum » dicit, vel tres dies intelligens ob osten-
dendam frequentiam qua sacrificia offerebant; vel
peculiarem aliquem modum, quo sacrificia apud
idola peragebant. Illuc autem decimas quoque in-
tulistis, et legem quamdam pro libito vestro legi-
stis; et fœdera super hac apud idola fecistis :
atque ut summam dicam, omnia illa quæ vos
decebat secundum divinam legem Hierosolymis
præstare Deo, hæc in prædictis locis erga idola, ex
institutionum mearum norma fecistis. Quibus præ-
clare subjungit : « Annuntiate, quoniam hæc dilexe-
runt filii Israelis, dicit Dominus. » Omnibus explo-
ratum sit istorum erga idola studium, ut simul
constet quamobrem pœnas luerint. Quid vero? « Et B
ego dabo vobis stuporem dentium in cunctis urbi-
bus vestris, et indigentiam panum in omnibus locis
vestris; et non revertimini ad me, dicit Dominus. »
Equidem multam faciam vestri contritionem, et
plurima necessariarum rerum egestate premam;
neque tamen idcirco emendati ad me declinabitis.
Nam dentium stuporem dicit, pro **112** gravi con-
tritione; sicut etiam apud beatum Davidem :
« Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum :
molas leonum confregit Dominus ⁴⁹. » Vult scilicet
summam contritionem dicere et quasi ad dentium
stuporem deventuram.

των συνέθλασεν ὁ Κύριος · » βουλομένῳ τὴν ὑπερβάλλουσαν εἰπεῖν συντριβὴν, ὡς ἄχρι τῶν ὀδόντων ἐσομένην
καὶ τῶν γομφίων.

VERS. 7-10. — « Et ego prohibui a vobis im- C
brem, cum adhuc tres menses superessent ad mes-
sem. Et pluam super unam civitatem, et super
alteram civitatem non pluam : pars una compluta est,
et pars, super quam non plui, aruit. Et convenient
duæ civitates in civitatem unam ut bibant aquam, et
non satiabuntur. Et vos ad me non estis reversi,
dicit Dominus. » Subtraxi autem vobis imbrem,
quamobrem in maximam sterilitatem incidistis;
nam locutio, tribus ante messem mensibus, hoc
significat : etenim eo toto intervallo continuata
siccitas, universalem frugum facit perniciem, quæ
neque ali neque pinguescere queunt : prohibet
denique, quominus idonea armentis pascua suppe-
tant. Reliqua autem pro more contingente dicit :
quia in nimis siccitatibus, aeris quoque sæpe con-
tingit aliquem fieri turbinem, et exiguam pluviam
sparsis decidere locis, cujus tamen nulla est erga
frugum incrementum utilitas. Non dabitur ergo
vobis usui sufficiens pluviarum copia, sed vix te-
nuis particula erit, ut alius quidem locus hume-
ctari videatur, alius omnino sit aridus, nihil fruges
juvante hac exigua ministratione. Evidenter vero
defectum imbrium depinxit, dum ait civitates simul
duas vel tres turmatim abituras in locum, ubi

ἐκ τούτου εἰωθότως τὴν περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπείαν δη-
λῶν · καὶ μετὰ πολλῆς μὲν ἡσθεῖτε τῆς προθυμίας ·
προσῆγετε δὲ σπουδῇ καὶ τὰς θυσίας · τὸ δὲ,
« εἰς τὴν τριημερίαν, » ἢ Διὰ τριῶν ἡμερῶν, εἰπεῖν
βούλεται, εἰς δὴλωσιν τοῦ συνεχῶς τὴν προσαγω-
γὴν τῶν θυσιῶν ποιῆσθαι, ἢ τρόπον τινὰ καθ' ὃν
τὰς θυσίας ἐπετέλουν τότε τοῖς εἰδώλοις. Αὐτόθι δὲ
καὶ τὰς δεκάτας προσεφέρετε, καὶ νόμον τινὰ ἀν-
εγινώσκετε τὸν ὑμῖν δοκοῦντα · τὰς συνθήκας ἐπ' αὐτῷ
πρὸς τὰ εἰδῶλα ποιούμενοι · καὶ συντόμως εἰπεῖν
ἅπαντα δὴ ἃ προσῆκον ἦν ὑμᾶς κατὰ τὸν νόμον τὸν
θεῖον ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀποπληροῦν τῷ Θεῷ,
ταῦτα ἐν τοῖς προῤῥηθεῖσι τόποις καὶ περὶ τὰ εἰδῶλα
κατὰ μίμησιν τῶν ἐμοὶ διατεταγμένων ποιῶντες ·
οἷς καλῶς ἐπάγει · « Ἀπαγγείλατε ὅτι ταῦτα ἡγά-
πησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος ὁ Θεός. » Γε-
νέσθω δὴ πᾶσι καταφανὴς αὐτῶν, ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα
σπουδῇ, ὡς ἂν καὶ ὑπὲρ ὅτου διδάσκει δίκας, (p. 169)
γένοιτο δῆλον. Τί γάρ; « Καὶ ἐγὼ δώσω ὑμῖν γομ-
φιασμὸν ὀδόντων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ὑμῶν, καὶ
ἐνδεῖαν ἄρτων ἐν πᾶσι τοῖς τόποις ὑμῶν, καὶ οὐκ
ἐπιστρέψετε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Καὶ γὰρ καὶ
συντριβὴν ὑμῶν ἐργάσσομαι πλείστην, καὶ τῇ τῶν
ἀναγκαίων ἐνδεῖα περιβαλῶ · καὶ οὐδὲ ἐπὶ τούτῳ
σωφρονισθέντες νεύσετε πρὸς με · γομφιασμὸν γὰρ
ὀδόντων τὴν ἄγαν συντριβὴν λέγει · ὡς καὶ παρὰ τῷ
μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ, « Ὁ Θεὸς τοὺς ὀδόντας αὐτῶν συν-
τρίψει ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τὰς μύλας τῶν λεόν-
των

Στίχ. ζ'.-ι'. — « Καὶ ἐγὼ ἀνέσχον ἐξ ὑμῶν τὸν
ὕετον πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ θερισμοῦ · καὶ βρέξω ἐπὶ
πόλιν μίαν, ἐπὶ δὲ πόλιν μίαν οὐ βρέξω · μερὶς μία
βραχίσεται, καὶ μερὶς ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται ·
καὶ συναθροισθήσονται (27) δύο καὶ τρεῖς πόλεις εἰς
πόλιν μίαν τοῦ πιεῖν ὕδωρ, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι ·
καὶ οὐκ ἐπεστράφητε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Ἀφεῖ-
λον δὲ ὑμῶν καὶ τὸν ὕετον, ὥστε ἀκαρπία περιπε-
σεῖν μεγίστη · τὸ γὰρ, « πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ θερι-
σμοῦ, » τοῦτο λέγει · ἐπειδὴ ἡ ἐκ τότε ἄχρι τέλους
γινόμενη ἀβροχία, παντελῇ μὲν τῶν καρπῶν ἐργά-
ζεται τὸν ἀφανισμόν, οὔτε ἐκτρέφεσθαι, (p. 170) οὔτε
πιαίνεσθαι οἷων τε ὄντων · κωλύει δὲ καὶ τὴν ἐπιτη-
δεῖαν τοῖς κτήνεσι νομὴν ἀναδίδοσθαι ἐκ τῆς γῆς · τὰ
δὲ ἐξῆς ἀπὸ τοῦ εἰωθότος λέγει · ἐπειδὴ ἐν ταῖς ἄγαν
ἀβροχίαις συμβαίνει τινὰ πολλάκις γίνεσθαι συστρο-
φὴν μικρὰν τοῦ ἀέρος · καὶ τινὰ ὕετον εὐτελῇ κατὰ
τινας διηρημένους γίνεσθαι τόπους · ὧν οὐδὲν ὄφε-
λος πρὸς τὴν σύστασιν ἐστὶ τῶν καρπῶν · οὐ δοθήσε-
ται τοίνυν ὑμῖν αὐτάρκης πρὸς τὴν χρεῖαν τῶν ὕε-
τῶν ἡ χορηγία, ἀλλὰ βραχύ τι κατὰ μέρος γενήσεται ·
ὡς τὴν μὲν δοκεῖν βεβρέχθαι, τὴν δὲ καθάπαξ εἶναι
ξηράν · τοῖς καρποῖς δὲ ὄφελος ἐκ τῆς βραχείας κατ-
αγωγῆς προσγίνεσθαι μηδὲν · μάλιστα δὲ ἐδειξε τὴν
ἀβροχίαν τῷ εἰπεῖν, ὅτι καὶ πόλεις ἐπὶ τὸ αὐτὸ δύο

⁴⁹ Psal. LVII, 7.

(27) Cod. συναθροισθήσεται.

τε καὶ τρεῖς πολλάκις γενόμεναι ἀπελεύσονται εἰς τόπον ἐν ᾧ περ μάθωσι εὐρίσκεισθαι πῶς ὕδωρ, οὐ τὴν χρεῖαν ἅπασαν οὐδ' οὕτω κομιζόμενοι, βραχείας δέ τινος ψυχαγωγίας ἀπολαύοντες ἐκεῖθεν. Ἄλλ' οὐδὲ ἐκ τούτων ἔσεσθε ἑαυτῶν, φησὶ, βελτίους. « Ἐπάταξα ὑμᾶς ἐν πυρώσει καὶ ἐν ἰκτέρῳ, καὶ ἐπληθύνατε τοῦ ἀσεβῆσαι. » Νόσοις ὑμᾶς περιέβαλον ποικίλαις, ὑμεῖς δὲ ἐπατεῖνετε τὴν ἀσέβειαν. « Οὐς ἐπληθύνατε κήπους ὑμῶν καὶ ἀμπελώνας ὑμῶν καὶ συκῶνας ὑμῶν καὶ ἐλεῶνας ὑμῶν κατέφαγεν ἡ κάμπη· καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Πάντας ὑμῶν ἠφάνισα τῇ κάμπῃ τοὺς καρπούς· μεμενήκατε δὲ οἱ αὐτοὶ καὶ οὕτως. « Ἐξαπέστειλα εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδῷ Αἰγύπτου, καὶ ἀπέκτεινα ἐν ῥομφαίᾳ τοὺς νεανίσκους ὑμῶν μετὰ αἰχμαλωσίας ἱππῶν σου· (p. 171) καὶ ἀνήγαγον ἐν πυρὶ τὰς παρεμβολὰς ὑμῶν ἐν τῇ ὀργῇ μου, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Καὶ καταπεφυγότας δὲ ὑμᾶς ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἐλπιδὶ σωτηρίας, αὐτόθι περιθαλῶ θανάτοις τε καὶ σφαγαῖς· ἔτι καὶ τοὺς περιλιμπανομένους ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων δὴ τῶν προσόντων αὐτοῖς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπάγων· ἅπαν τε ὑμῶν τὸ πλῆθος ὥσπερ τινὲς πυρὶ καταναλίσκων τῇ διὰ τῶν πολεμίων ὑμῖν ἐπαγομένη τιμωρίᾳ· μετανοήσετε δὲ οὐδὲ τότε.

Στίχ. ια'-ιγ'. — « Κατέστρεψα ὑμᾶς καθὼς κατέστρεψεν ὁ Θεὸς Σόδομα καὶ Γόμορρα· καὶ ἐγένεσθε ὡς δαλὸς ἐξεσπατμένος ἐκ πυρός· καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Τὸ τελευταῖον παντελῆ τὴν ἐρημίαν ὑμῖν ἐπήγαγον παραπλησίως Σοδόμοις τε καὶ Γομόρροις· ὥστε ὑμᾶς δίκην δαλοῦ καταπεφλεγμένου πεπυρῶσθαι τε καὶ περιθεβλῆσθαι τοῖς ἐπαχθεῖσι κακοῖς· ἄλλ' οὐδὲ ἐκ τούτων σωφρονισμόν τινα δεδύνησθε δέξασθαι. Τοσαῦτα εἰρηκῶς, ὧν ἐπαχθέντων αὐτοῖς οὐ γεγονόασι βελτίους, ἐπάγει· « Διὰ τοῦτο οὕτως ποιήσω σοι, Ἰσραὴλ· πλὴν ὅτι οὕτως ποιήσω σοι, ἐτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ· διότι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτῶν· ποιῶν ὄρθρον καὶ ὁμίχλην, καὶ ἐπιθαίνων ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς· Κύριος ὁ Θεός, (p. 172) ὁ Παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ. » Ἄλλ' εἰ καὶ τοιοῦτοι γεγόνετε περὶ ἐμὲ, ἀλλ' ἔγωγε μετὰ τὴν πεῖραν τῶν κακῶν ἐκείνων, ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταστῆσαι βεβούλευμαι τὰ καθ' ὑμᾶς, εἴπερ οὖν τότε σωφρονέστεροι ἐκ τῶν τοσούτων γεγονότες κακῶν νεῦσαι πρὸς ἐμὲ βουλευθείητε· ὁ γὰρ τὸ ἀέριον πνεῦμα μαλακὸν τε ὂν καὶ διαλελυμένον χαυνόν τε καὶ ἀραιὸν παντελῶς ἐπὶ τοσοῦτον συστρέφειν δυνάμενος, ὥστε καὶ τὸν ἐκεῖθεν ἀποτελούμενον κτύπον τῆς βροντῆς ἀνυποίστον εἶναι τοῖς κατὰ γῆν, ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τῶν καθ' ὑμᾶς μεταβολὴν ἐργάσομαι πλείστην, ἐκ τῶν ἀνελπίστων ὑμῖν σωτηρίαν ἐκφαίνων μεγίστην· μηνύω τέ σοι Κύρον τὸν Περσῶν βασιλέα, ὃς παρ' ἐμοῦ προχειρισθήσεται ἐπὶ τοῦτο, ὥς ἂν πλείστων ὄσων κρατήσας, λύσειέν τε ὑμῖν τὰ κατέχοντα κακὰ, καὶ ἐπανελεθῖν καλεῦσαι εἰς τὰ οἰκεῖα· ὁ γὰρ τὸν ὄρθρον ἐργαζόμενος ἐκ σκότους, καὶ ὁμίχλην συνίστασθαι τε ἔων, καὶ ὑπὸ ταῖς ἀνατολαῖς διαλύων τοῦ ἡλίου, ἐν ὕψει τε καὶ ὑπεράνω πάντοτε τυγχάνων τῆς γῆς, ὁ αὐτὸς διαλύσω μὲν ὑμῖν ὥσπερ τι σκότος τὰς συμ-

A aquam inveniri didicerint; neque quantum sibi usui foret illinc reportaturas, breve illic solamen expertas. Neque vos idcirco meliores fiemini. « Percussi vos ardore et aurugine, et impietatem vestram multiplicastis. » Variis vos mortibus implicui, vos vero impietatem auxistis. « Quos multiplicastis hortos vestros, et vineas vestras, et ficeta vestra, et oliveta vestra, devoravit eruca; et ne sic **113** quidem reversi estis ad me, dicit Dominus. » Fructus ego omnes vestros eruca absumpsi; vos tamen iidem qui antea mansistis. « Im-misi vobis mortem in via Ægypti, occidique gladio juvenes vestros, cum equorum vestrorum captivitate; et traduxi ignem per castra vestra in ira mea; et ne sic quidem reversi estis ad me, dicit Dominus. » Profugos vos ad Ægyptum spe salutis, illic mortibus cædibusque implicabo: insuperque reliquos omnes ex vobis cum omni re sua familiari in captivitatem abducendos curabo: vestram omnem multitudinem igne veluti consumens, per hostilem persecutionem. Et ne tunc quidem resipiscetis.

VERS. 11-13. — « Subverti vos, sicut subvertit Deus Sodoma et Gomorrha, et facti estis sicut torris erutus de igne; et ne sic quidem conversi estis ad me, dicit Dominus. » Postremo generalem vobis vastitatem intuli æque ac Sodomis et Gomor-rhis; fecique vos, torris instar ardentis, molestis implicari et exuri calamitatibus; sed neque ab his emendationem aliquam potuistis accipere. His dictis, quod nempe ob eos casus, non sint facti meliores, addit: « Quapropter sic faciam tibi, Israel: postquam sic fecero tibi, præpara te ut invoces Deum tuum, Israel. Quia ecce ego firmans tonitruum, et creans spiritum, et annuntians hominibus Christum eorum: faciens mane et nebulam, et gradiens super excelsa terræ, Dominus Deus, nomen ei Omnipotens. » Sed quanquam tales erga me fuistis, ego tamen postquam illa mala experti fueritis, res vestras in meliorem statum convertere cogito. Si ergo modestiores ab his malis effecti, respicere ad me volueritis; sicut aerius spiritus cum sit mollis et resolutus, levis rarusque omnino, nihilominus adeo in turbinem convolvi potest, ut editus illinc tonitruī fragor terræ incolis fiat intolerabilis; **114** ita etiam ego maximam in vobis conversionem rerum faciam, ex insperato maximam vobis salutem ostentans. Denuntio itaque tibi Cyrum Persarum regem, qui a me idcirco eligitur, ut, maximo imperio potitus, finem malis vestris imponat, et reditum in propria imperet. Nam qui mane facio de tenebris, et nebulam conflare sino, quam ortu solis dissipō, sublimisque omnino supra terram resideo, idem ego vestras ærumnas quasi tenebras quasdam dissolvam, et quasi diem, prosperitatis voluptatem faciam illucescere, et quamlibet vobis molestam gravitatem dispellens, hac mea providentia palam me cunctis superiorem osten-

dam : sum etenim Dominus factorque omnium. Sic igitur per universalia illa a se facta, presentium fecit fidem. Non est autem mirandum, quod christum appellaverit Cyrum; quandoquidem non unctos tantummodo, sed electos quoslibet hoc indigitare vocabulo Scriptura solet. Velut illud : « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari ⁸⁰. » Christos enim hoc loco non unctos dicit, sed ipsum Abrahamum, qui electus tantummodo fuerat.

στῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. » χριστοὺς γὰρ ἐνταῦθα οὐ κεχρισμένους καλεῖ τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ, ὡς δὲ ἐξελεγμένους μόνον.

CAP. V.

VERS. 1, 2. — « Audite verbum istud, quem ego scilicet assumo super vos, planctum : domus Israelis cecidit, non adjiciet amplius ut resurgat : virgo Israelis projecta est in terram suam, non est qui erigat eam. » Significata in præcedentibus malorum solutione, minatur iterum more suo punitionem; hac quidem terrens et ad modestiam componens, illa autem ad poenitentiam invitans. Fletu, inquit, dignæ res vestræ sunt : lapsu gravissimo propter vestras prævaricationes corruistis, unde sublevatum **115** iri nulla spes, cum tanta sit tristitium casuum magnitudo. « Propterea hæc dicit Dominus : Ex qua urbe egrediebantur mille, relinquentur in ea centum : et ex qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem domui Israelis. » Tanta enim vestri ab hostibus strages fiet, ut vix centum de mille, vix decem de centum in unaquaque urbe comperiendi sint. « Propterea hæc dicit Dominus domui Israelis : Quærite me, et vivetis : et nolite quærere Bethel, et in Galgala nolite intrare, et ad puteum juramenti ne ascendatis, quia Galgala captivata captivabuntur : et Bethel erit quasi non existens. » Consulo igitur vobis ut ad me spectetis, abstineatis a Bethel et Galgalis et a puteo juramenti, ad quæ nunc concurritis, idola et dæmones illis locis adoraturi; scitote enim, hæc omnia vobiscum in solitudinem redactum iri. « Quærite Dominum, et vivetis : ne Josephi domus succendatur ut ignis, qui devoret eam; et non erit qui exstinguat domum (ardentem) Israelis. » Omissis illis, Deo adhærete, ne punitio a Deo, quasi ignis, vos omnes comburat : neque, si Deus mala hæc vobis immiserit, invenire defensorem vobis licebit.

VERS. 7-9. — « Qui facit in excelso judicium, et justitiam in terra posuit. » Haud decet vos quibuslibet Dei ad vos minis vel promissionibus fidem negare : ipse enim est qui judicium atque justitiam in excelso exercet, tum etiam in terra collocavit. Nimirum dicit : Hic est, qui vobis patientibus injuriam ab hostibus jus reddere potest; et illos

⁸⁰ Psal. civ. 5.

A φοράς · ἐκφανῶ δὲ ἡμέρας δίκην τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἡδονὴν · πᾶσάν τε ἀντιπράττουσαν ὑμῖν βαρύτητα ἀφελῶν, ἐπιδείξω διὰ τῆς περὶ ὑμᾶς κηδεμονίας σαφῶς ἐμαυτὸν ὑπερκαίμενον τῶν ἀπάντων · (p. 173) ἅτε Κύριός τε καὶ ποιητὴς τῶν ἀπάντων ὑπάρχων · δι' ὅλου δὲ ἐκ τῶν καθόλου παρ' αὐτοῦ γιγνομένων ἐπιστώσατο τὰ παρόντα. Οὐ θαυμαστὸν δὲ εἰ χριστὸν κέκληκε τὸν Κύρον, οὐ τοὺς κεχρισμένους μόνον, πάντας δὲ τοὺς ἐξελεγμένους ὅπως ποτὲ ταύτη καλεῖν εἰωθῶς τῇ φωνῇ · ὡς τὸ, « Μὴ ἄπτεσθε τῶν χριστοῦς γὰρ ἐνταῦθα οὐ κεχρισμένους καλεῖ τοὺς

B

ΚΕΦ. Ε'.

Στίχ. α', β'. — « Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον, ὃν ἐγὼ λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρῆνον · οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεν· οὐκέτι μὴ προσθῇ τοῦ ἀναστῆναι · παρθένος τοῦ Ἰσραὴλ ἔσφαλεν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς · οὐκ ἔστιν ὁ ἀνιστῶν αὐτήν. » Μηνύσας διὰ τῶν προκειμένων τὴν λύσιν τῶν κακῶν, ἀπειλεῖ πάλιν καθὼς εἶωθε τὴν τιμωρίαν · διὰ ταύτης μὲν φοβῶν τε καὶ σωφρονίζων, δι' ἐκείνου δὲ πρὸς μετάνοιαν ἐκκαλούμενος. Θρήνου δὴ, φησὶν, ἄξια τὰ καθ' ὑμᾶς · πεπτῶκατε γὰρ διὰ τὰς οἰκείας παρανομίας πτώμα μέγιστον, ἀφ' οὗ μὴδὲ λύσιν ἐνεστὶν ἐλπίζειν κατὰ γε τὸ μέγεθος τῶν συμβάντων. « Διότι τάδε λέγει Κύριος · Ἐκ πόλεως ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο χίλιοι, ὑπολειφθήσονται ἑκατὸν · καὶ ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο ἑκατὸν, ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ δέκα τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » Τοσαύτη γὰρ ὑμῶν γενήσεται ὑπὸ τῶν πολεμίων ἡ σφαγὴ, ὥστε μόλις μὲν ἑκατὸν ἀπὸ χιλίων, μόλις δὲ δέκα ἐξ ἑκατὸν καθ' ἑκάστην (p. 174) εὐρίσκεισθαι πόλιν. « Διότι τάδε λέγει Κύριος πρὸς τὸν οἶκον Ἰσραὴλ · Ἐκζητήσατέ με, καὶ ζήσεσθε · καὶ μὴ ἐκζητεῖτε Βαιθὴλ, καὶ εἰς Γάλγαλα μὴ εἰσπορεύεσθε, καὶ ἐπὶ τὸ φρέαρ τοῦ ὄρκου μὴ ἀναβαίνετε · ὅτι Γάλγαλα αἰχμαλωτευομένη αἰχμαλωτευθήσεται, καὶ Βαιθὴλ ἔσται ὡς οὐκ ὑπάρχουσα. » Συμβουλεύω τοίνυν ὑμῖν ἰδεῖν μὲν πρὸς ἐμὲ, ἀποστῆναι δὲ Βαιθὴλ τε καὶ Γαλγάλων καὶ τοῦ φρέατος τοῦ ὄρκου, ἐν οἷσπερ συντρέχετε νῦν, εἰδωλά τε καὶ δαίμονας θεραπεύοντες ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις, εὖ εἰδότες ὡς ἐρημία καὶ ταῦτα λήψεται πάντα μεθ' ὑμῶν. « Ἐκζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ζήσεσθε · ὅπως μὴ ἀναλάβῃ ὡς πῦρ ὁ οἶκος τοῦ Ἰωσήφ, καὶ καταφάγῃ αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σθέσων τὸν οἶκον Ἰσραὴλ. » Ἀφέμενοι δὲ τούτων, Θεῷ προσανέχετε, ὥστε μὴ τὴν τιμωρίαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δίκην πυρὸς ἅπαντας ὑμᾶς καταφλέξει · οὐ γὰρ οἶόν τε, ταῦτα ὑμῖν ἐπιπέμποντος τοῦ Θεοῦ, εὐρεθῆναι τὸν ἀμῦναι δυνάμενον.

Στίχ. ζ'-θ'. — « Ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρῖμα, καὶ δικαιοσύνην εἰς γῆν ἔθηκεν. » Οὐδὲ γὰρ ἀπιστεῖν ὑμᾶς προσῆκε τινὲ τῶν ἀπειλουμένων ἢ ὑπισχνουμένων ὑμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ · ἐπειδὴ οὗτός ἐστιν ὁ κρῖμα καὶ δικαιοσύνην εἰς ὕψος τε ποιῶν καὶ εἰς γῆν τιθεῖς · ἵνα εἴπῃ, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ ἀδικουμένοις ὑμῖν ὑπὸ τῶν πολεμίων κρῖναι δυνάμενος · καὶ τιμωρήσασθαι

μὲν τοὺς τοσαῦτα ὑμῖν ἐπάγοντας κακὰ, δεῖξαι δὲ τὴν A
δικαιοσύνην καὶ τὴν κρίσιν, (p. 175) ἣν ὑπὲρ ὑμῶν
τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων ποιεῖται, μεγάλην τε οὖσαν καὶ
παντὸς γέμουσαν θαύματος. Καὶ εἰς πίστωσιν τῶν
αὐτῶν, ἐπάγει πάλιν· « Ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετα-
σκευάζων. » Καὶ γὰρ καὶ ποιεῖν ἅπαντα οὐκ ὄντα,
καὶ γεγονότα μεταβάλλειν εἰς ὃ τι βούλεται, δύναται
ῥαδίως. « Καὶ ἐκτρέπων εἰς τὸ πρῶτ' σκιάν θανάτου,
καὶ ἡμέραν εἰς νύκτα συσκοτάζων. » Οὗτος κινδύνους
θάνατον ἐπάγοντας εἰς εὐφροσύνην λαμπράν τινα καὶ
ἡδεῖαν μεταβάλλειν αὐτάρκης· τοὺς ἐν λαμπρότητί
τε εἶναι δοκοῦντας, σκότῳ διὰ τῶν συμφορῶν περι-
βάλλειν δύναται ῥαδίως· βούλεται γὰρ κἀνταῦθα ἐκ
τῶν καθόλου στυστῆσαι, ὅτι αὐτάρκης καὶ τὰ κατ'
αὐτοῦς ὡς βούλεται μεταβαλεῖν· καὶ ποτὲ μὲν ἐκ
συμφορῶν εἰς εὐημερίαν μετὰγειν· ποτὲ δὲ ἐξ εὐημε- B
ρίας εἰς συμφορὰς καθιστᾶν. « Ὁ προσκαλούμενος
τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ προσ-
ώπου τῆς γῆς, Κύριος ὁ Θεός, ὁ Παντοκράτωρ ὄνομα
αὐτῷ. » Οὗτος ὁ καὶ τὸ τῆς θαλάττης ὕδωρ αἴρων τε
διὰ τῶν νεφελῶν καὶ κατὰ πάσης ἐκχέων τῆς γῆς,
αὐτάρκης καὶ νῦν τὴν τῶν Ἀσσυρίων στρατιάν, θα-
λάττης μέγεθος μιμουμένην, ἐφ' ὑμᾶς διὰ τῆς ὀργῆς
ἐκχέει τῆς οἰκείας, ὅς τῶν ἀπάντων Κύριος ὢν, αὐτ-
άρκης τὰ δοκοῦντα ποιεῖν. « Ὁ διαιρῶν συντριμμὸν
ἐπ' ἰσχύον, καὶ τάλαιπωρίαν ἐπὶ ὀχύρωμα ἐπάγων. »
Οὗτος καὶ θλίψιν τὴν ἐνοχλοῦσαν διαλύων, (p. 176)
ἰσχυροὺς ἀπεργάζεται καὶ τοὺς ἐκ τῶν κακῶν ἡσθε-
νηκότας· τάλαιπωρίας τε τοὺς ἄγαν δοκοῦντας μεγάλα
δύνασθαι ἀθρόον πληροῖ· ὅς βουλευθεῖς καὶ τὰ καθ' C
ὑμᾶς μετέβαλε τε ἐκ τοῦ κρείττονος ἐπὶ τὸ χεῖρον·
καὶ πάλιν ἐκ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρείττον βουλευθεῖς
μεταβαλεῖ ῥαδίως.

Στίχ. ι', ια'. — « Ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα,
καὶ λόγον ὅσιον ἐβδελύξαντο. » Ἀρχεται λοιπὸν ἐν-
τεῦθεν τὰς παρανομίας αὐτῶν ἐξηγεῖσθαι. Τοὺς μὲν
οὖν προφήτας ἐν διορθώσει τὰς παρανομίας αὐτῶν
ἐλέγχειν προσταττομένους ἐμίσουν· ἐβδελύττοντο δὲ
καὶ ὅποσα περ ἔλεγον αὐτοῖς, συμβουλευόντες χωρί-
ζεσθαι μὲν τῶν κακῶν, αἰρεῖσθαι δὲ τὰ κρείττω· τὸ
δὲ ἐν πύλαις οὕτω φησὶν· Ἔθος ἦν τὸ παλαιὸν καὶ
τὰς τῶν ἀναγκαιοτάτων πραγμάτων βουλὰς τοὺς κατὰ
πόλιν ἐν ταῖς πύλαις ποιεῖσθαι· καὶ τοῖς ἐχθροῖς πρε-
σβευομένοις περὶ τίνος, πρὸς αὐτοὺς ἐν ἐκείνοις ἀπο-
κρίνεσθαι τοῖς τόποις· (p. 177) καὶ δὴ καὶ τὰς μεί- D
ζους τῶν κρίσεων αὐτόθι ποιεῖσθαι, ὡς ἂν ἅπασιν
τοῖς κατὰ τὴν πόλιν εἰσιούσι τε καὶ ἐξιούσι δι' αὐ-
τῆς καταφανῇ γίγνοιτο τὰ πραττόμενα. Διὰ τοῦτο ὁ
μακάριος λέγει Δαυὶδ· « Οὐ καταισχυνθήσονται ὅτ'
ἂν λαλῶσι τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν ἐν πύλαις· » ἐπειδὴ
αὐτόθι τὰς ἀποκρίσεις τὰς πρὸς τοὺς ἐξωθεν ἐποιῶντο·
« Καὶ ἡδολέσχουν κατ' ἐμοῦ οἱ καθήμενοι ἐν πύλῃ· »
ὡς αὐτόθι τὰς πλείστας εἰωθότων αὐτῶν ποιεῖσθαι
συνόδους. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἐνταῦθα τοὺς ἐν πύ-
λαις ἐλέγχοντας λέγει, ὡς ἂν τῶν προφητῶν αὐτόθι
τὰ κατὰ γνώμην θεῖαν κηρύττειν αὐτοῖς ἐσπουδακό-
των· ἐνθα δὴ καὶ πᾶσιν ἐγένετο καταφανῇ τὰ λεγό-

quidem punire qui tanta inferunt mala; demonstrare
autem justitiam atque iudicium, quod pro vobis
regionis hujus incolis exseret, magnum atque ex-
celsum et omni mirabilitate plenum. Confirmans-
que dicta, ait: « Qui facit omnia, et transformat. »
Revera enim et omnia facere ex nihilo, et facta
transmutare, ut **116** voluerit, expedite potest.
« Qui convertit in mane tenebras mortis, et diem
nocte obtenebrat. » Ipse potest mortalia pericula in
splendidum jucundumque gaudium convertere; et
eos qui in splendore versari videntur, ærumnarum
tenebris facile obruere. Vult enim hoc loco ex ge-
neralibus concludere, posse Deum res quoque illo-
rum pro suo libito commutare; et modo ex ærum-
nis in prosperitatem, modo contra ex prosperitate in
ærumnam transferre. « Qui vocat aquam maris,
et effundit super faciem terræ, Dominus Deus, no-
men ei Omnipotens. » Ipse, qui maris aquam nu-
libus attollit, et per universam terram effundit
valet nunc etiam Assyriorum exercitum, amplitudi-
nem maris imitantem, contra vos ira sua effundere,
cum sit Dominus universalis, et quidquid sibi
libuerit peragere valens. « Qui dividit contritionem
super fortitudinem, et miseriam super munitionem
adducit. » Ipse pressuram molestam sublevans, va-
lidos reddit etiam illos, qui calamitatibus sunt de-
bilitati: vicissimque subita miseria complet qui
magnis viribus pollere videntur. Is cum voluit, res
vestras a meliore statu transtulit ad deteriore:
rursusque si quando voluerit, in meliorem facile re-
vocat.

VERS. 10, 11. — « Odio habuerunt in portis
arguentem, et sermonem sanctum abominati sunt. »
Abhinc rursus incipit iniquitates illorum exponere.
Prophetas quidem, peccata ipsorum coarguere atque
emendare a Deo jussos, oderant: et abominabantur
quæcunque hi apud eos concionabantur, hortando
ad vitiorum fugam, et virtutis amorem. Dictio
autem in portis, sic intelligenda. Mos priscus fuit,
gravissimæ cujusque rei consultationes a civibus in
portis urbis fieri; et hostium etiam de re aliqua lega-
tionibus, **117** iisdem in locis respondere. Imo etiam
D majora judicia ibidem exercebant, ut cunctis urbem
ingredientibus vel egredientibus tractata negotia inno-
tescerent. Propterea beatus dicit David: « Non con-
fundentur cum loquentur inimicis suis in portis⁵¹: »
quia ibi responsiones exteris dabant. Item: « Et
garriebant adversus me qui sedebant in porta⁵²; »
utpote qui plerumque illic cœtus suos habere sole-
bant. Pari nunc modo arguentes in portis dicit,
quasi ibi curarent prophetæ voluntates Dei prædi-
care, ubi cunctis quæ dicebantur manifesta fiebant,
neque civibus tantum, verum etiam exteris si quando
ad urbem venirent. Deinde in sequentibus de ini-
quitatibus illis loquitur, quas et antea dixerat.

⁵¹ Psal. cixvi, 5. ⁵² Psal. lxxviii, 13.

Idcirco, pro eo quod pugno pauperem percutiebatis, et dona electa accepistis ab eo, domos lævigato lapide ædificastis, in eis non habitabitis: vineas desiderabiles plantastis, et vinum earum non bibetis. Quoniam mala pauperibus inflixistis, et eorum quæque optima diripuistis, ædesque speciosas ex injusta compilatione ædificastis, necnon agros multa sedulitate excoluistis; probe scitote vos his cum injustitia acquisitis non fruituros: nam nec in illis domibus permanebitis, neque ex hujusmodi agris fruges percipietis.

μετὰ πολλῆς ἐξεργάσασθε τῆς ἐπιμελείας· εὖ ἴστε ὡς οὐκ ἀπολαύσετε τῶν οὕτως ἐξ ἀδικίας περιγεγονότων ὑμῶν· οὔτε γὰρ ἐπὶ τῶν οἴκων μενεῖτε ἐκείνων, οὔτε μὲν τοὺς τῶν τοιούτων ἀγρῶν ὑποδέξεσθε καρπούς.

VERS. 12-15. — « Quia cognovi multa scelera vestra, et gravia peccata vestra: justitiam vos conculcantes, accipientes pacta pretia, pauperes in portis deprimentes. » Haud me latet multitudo ac magnitudo scelerum et peccatorum vestrorum, neque quod munera cum justitia commutastis, quibus acceptis, pauperum judicia contra veritatem prævaricati estis. Atque hic etiam portarum mentionem intulit, juxta quod antea diximus. « Ideo qui intelligit, tempore illo tacebit, quia tempus malum est. » Ergo cum pœna minaciter vobis prædicta advenerit, ii qui intelligere prout par 118 est sciunt, malorum veluti magnitudine attoniti, malunt silentium tueri, tempus hoc esse putantes quo illa longe ante prædicta eventura erant. « Quærite bonum et non malum, ut vivatis; et sic erit vobiscum Dominus Deus omnipotens. Sicut dixistis, odite malum et diligite bonum, et restituite in portis judicium: ut misereatur Dominus Deus omnipotens reliquiarum Josephi. » Veruntamen quandiu tempus superest, consulo vobis omnibus ut a vitio recedatis, et virtutem amplectamini. Sic enim vobis continget prosperitate frui, Deo suam præstante tutelam, propterea quod honesto studentes, a deteriore via resilistis. Et si vetere mutata sententia in portis more solito justa volueritis exercere judicia, consequemini divinam clementiam, quæ plurimos vestrum salvabit. Josephum autem hic dicit decem tribus, a præcipua inter illas, Ephraimi dico, qui filius Josephi fuit.

θείας φιλανθρωπίας περισωζούσης ὑμῶν τοὺς πλείστους· (p. 179) Ἰωσήφ δὲ ἐνταῦθα τὰς δέκα λέγει φυλάς, ἀπὸ τῆς ἡγουμένης ἐν αὐτοῖς, τῆς τοῦ Ἐφραΐμ λέγω, ὅς ἦν υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ.

VERS. 16-18. — « Propterea dicit Dominus Deus omnipotens: In omnibus plateis planctus, et in omnibus viis dicetur lamentatio, vae! vae! » Sed quia prædictas monitiones pensi non habuistis, lamentationum ac planctuum plena erit urbs et regio, propter editæ ab hostibus stragis magnitudinem. « Vocabitur agricola ad luctum et planctum, et ad illos qui lamentari sciunt, et in cunctis viis planctus; quia transibo per medium tui, dicit Dominus. » Agricola etiam omisso agresti opere, planctibus variis et luctibus et lamentationibus occupabuntur, editam simul fugentes ab hostibus stragem, et terræ infructuositatem. Hæc autem pa-

μενα, οὐ τοῖς οἰκείοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξωθεν, ὅπως ποτὲ εἰς τὴν πόλιν ἀφικνουμένοις· εἶτα καὶ καθέξης τὰς παρανομίας λέγων ἐκείνας, ἃς καὶ πρόσθεν εἰρήκει· « Διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν κατεκονδυλίζετε πτωχόν, καὶ δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ' αὐτοῦ, οἴκους ξεστοὺς ὠκοδομήσατε, καὶ οὐ μὴ οἰκήσητε ἐν αὐτοῖς· ἀμπελῶνας ἐπιθυμητοὺς ἐφυτεύσατε, καὶ οὐ μὴ πίητε τὸν οἶνον αὐτῶν. » Ἐπειδὴ ἐπετρίβετε μὲν τοῖς πτωχοῖς τὰ κακὰ, τὰ κάλλιστα δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς δι' ἀρπαγῆς ποιούμενοι, οἴκους τε εὐπρεπεῖς ἐκ τῆς ἀδίκου κατεσκευάσατε συλλογῆς, καὶ δὴ καὶ ἀγροὺς

Στίχ. 13'-15'. — « Ὅτι ἔγνων πολλὰς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἰσχυρὰ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν, καταπατοῦντες τὸ δίκαιον, λαμβάνοντες ἀλλάγματα, καὶ πένητας ἐν πύλαις ἐκκλίνοντες. » Οὐδὲ γὰρ με λέληθεν τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν τε ἀσεβειῶν καὶ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ὑμετέρων· οὐθ' ὅτι τὸ δίκαιον ἀντηλλάττεσθε χρημάτων· (p. 178) ἀ παρὰ τῶν ἀδικούντων κομιζόμενοι, τὰς τῶν πενήτων κρίσεις εἰς τὸναντίον ἐτρέπετε τῆς ἀληθείας· κἀνταῦθα δὲ τὸ ἐν πύλαις προσέθηκεν, κατὰ τὸ πρόσθεν εἰρημένον ἡμῖν. « Διὰ τοῦτο ὁ συνιών ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σιωπήσεται· ὅτι καιρὸς πονηρός ἐστι. » Ἐπαχθείσης τοίνυν τῆς ἀπειλουμένης τιμωρίας ὑμῖν, ἅπαντες οἱ τὸ δέον συνιέναι οἱ τε ὄντες, ὥσπερ ἐκπεπληγμένοι ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν κακῶν, ἀξιοῦσιν ἡσυχίαν παρῆναι, τὸν καιρὸν ὑπειληφότες καθ' ὃν ἔσεσθαι πόρρωθεν μεμήνυται ταῦτα. « Ἐκζητήσατε τὸ καλόν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, ὅπως ζήσητε· καὶ ἔσται μεθ' ὑμῶν οὕτως Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὃν τρόπον εἶπατε· Μερίσσηκαμεν τὰ πονηρὰ, καὶ ἡγαπήκαμεν τὰ καλὰ, καὶ ἀποκαταστήσατε ἐν πύλαις κρίμα, ὅπως ἐλεήσῃ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τοὺς καταλοίπους τοῦ Ἰωσήφ. » Ἀλλὰ γὰρ ἐν ὅσῳ τούτου καιρὸς, συμβουλεύω πᾶσιν ἀποστῆναι μὲν τοῦ χειρόνος, ἐλέσθαι δὲ τὸ κρεῖττον· οὕτω γὰρ ὑμῖν προσέσται τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀπόλαυσις, τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκίαν παρέχοντος κηδεμονίαν, ὑπὲρ ὧν ἐλόμενοι τὰ καλὰ, ἀπεστράφητε τὰ χεῖρω· καὶ εἴ γε τὴν παλαιὰν ἀλλάξαντες γνώμην, ἐν ταῖς πύλαις κατὰ τὸ εἰωθὸς τὰς κρίσεις ἐθέλετε ποιεῖσθαι δικαίας, τεύξεσθε τῆς

Στίχ. 15'-17'. — « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· Ἐν πάσαις πλατείαις κοπετός, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς ῥηθήσεται θρῆνος, οὐαί, οὐαί. » Ἐπειδὴ δὲ οὐ τούτων ὑμῖν λόγος, θρήνων καὶ κοπετῶν ἔσται μεστὰ τὰ τε κατὰ πόλιν καὶ κατὰ χώραν, ἀπὸ τοῦ πλήθους τῆς γινομένης ὑπὸ τῶν πολεμίων σφαγῆς. « Κληθήσεται γεωργὸς εἰς πένθος καὶ εἰς κοπετὸν καὶ εἰς εἰδότας θρῆνον· καὶ ἐν πάσαις ὁδοῖς κοπετός· διότι διελεύσομαι διὰ μέσου σου, λέγει Κύριος. » Καὶ γεωργοὶ δὲ τῶν κατὰ γῆν ἀφόμενοι ἔργων, περὶ κοπετοὺς καὶ πένθη καὶ θρήνων ἀσχοληθήσονται ποικίλιαν, τὴν τε σφαγὴν τῶν πολεμίων καὶ τῆς γῆς τὴν ἀκαρπίαν κατὰ ταῦτα.

θρηνοῦντες· ταῦτα δὲ πείσονται Θεοῦ διὰ τῶν πολεμίων εἰς μέσους α' τοὺς εἰσιόντος, καὶ τοῖς τοσούτοις καὶ τηλικούτοις περιβάλλοντος κακοῖς. « Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου· καὶ ἵνα τί ὑμῖν αὕτη ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου; καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος καὶ οὐ φῶς. » Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ πρὸς τὸ χειρόν παντελῶς ἐκτετραμμένοι, ὡσανεὶ ψευδομένων ἐφ' οἷς ἐμήνουν τῶν προφητῶν, ἐτόλμων λέγειν, ὅτι Ἐλθέτω δὴ τὰ κακὰ ἃ φατέ καὶ μηνύετε, εἰ δὴ τις ἀλήθεια πρόσεστι τοῖς λόγοις ὑμῶν· τοῦτο λέγει· Ἐλεεινότατοι, φησὶν, ἐστέ τὴν ἡμέραν (p. 180) ἐκείνην ἐπιζητοῦντες, ἣν οὐ πιστεύοντες ἐλεύσεσθαι, ὤψεσθε τῇ πείρᾳ, ζοφερόν ὑμῖν τῷ πλήθει· τῶν κακῶν ἐπάγουσαν σκότος· εἶτα καὶ ὑποδείγματι τὸ εἰρημένον πιστούμενος.

Στίχ. ιθ'-κγ'. — « Ὅν τρόπον ἐὰν ἐκφύγῃ ἄνθρωπος ἐκ προσώπου τοῦ λέοντος, καὶ ἐμπέσῃ αὐτῷ ἡ ἄρκτος; καὶ εἰσπηδήσῃ εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἀπερείσῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τοίχον, καὶ δάκῃ αὐτὸν ὄφεις· οὐχὶ σκότος ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, καὶ οὐ φῶς; καὶ γνόφος οὐκ ἔχων φέγγος αὐτῆς; » Δι' ὑποδείγματος γὰρ ἡβουλήθη τῆς ἡμέρας τὴν χαλεπότητα ἐπιδείξαι. Ὡς γὰρ εἴ τις, φησὶ, καθ' ὁδὸν μὲν ἀκούσας λέοντος ἔφοδον, ἐπὶ τὴν πόλιν καταδράμοι· ἐμπεσὼν δὲ ἄρκτι κατὰ τὴν πόλιν τοὺς ἐμπίπτοντας λυμαινομένη, ἐπὶ τὴν οἰκίαν εἰσπηδήσας τὴν οἰκίαν, λύσιν εὐρέσθαι τινὰ τῶν κακῶν ἐλπίζῃ· εἶτα πῶς ἐπὶ τινὶ χρεῖᾳ τῷ τοίχῳ προσαγαγὼν τὴν χεῖρα τὴν οἰκίαν, ἀθρόον ὑπὸ ὄφews δηθείῃ, οὐκ ἀνάγκη τῷ τρικύτῳ μετὰ τοσαύτην πείραν κακῶν καὶ θόρυβον τοσοῦτον, ἀφύκτι περιπεπτωκότι τῇ πληγῇ τοῦ ὄφews, σκότος εἶναι τὴν ἐτέροις φαινομένην ἡμέραν; οὐδὲ διορᾶν μέντοι τῶν παρόντων ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶντι τῶν οἰκείων; (p. 181) οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς, φησὶν, ἀκούσαντες μὲν πανταχόθεν τῶν πολεμίων τὴν ἔφοδον ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσελεύσεσθε· ἐκ δὲ τοῦ κατ' αὐτὴν θορύβου διαταραχθέντες, ὃν ἀνάγκη τῶν πολεμίων ἐφεστῶτων γίνεσθαι ἐν αὐτῇ, εἰς τοὺς οἴκους εἰσελεύσεσθε τοὺς οἰκείους, περιέσται δὲ οὐθὲν οὐδὲ ἐκ τούτου πλέον ὑμῖν, ἐκ τῶν μυκῶν τῆς οἰκίας ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐξελκόντων ὑμᾶς τῶν πολεμίων. Πῶς δὴ τοῖς ταῦτα πάσχουσιν, οὐ σκότος εἶναι τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀνάγκη; Εἶτα εἰς τὴν τῆς μοχθηρίας αὐτῶν ἀπόδειξιν ἐπάγει· « Μεμίσηκα, ἀπῶσμαι τὰς ἐορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν. » Διὰ δὲ τὴν τοῦ τρόπου μοχθηρίαν ὑμῶν, καὶ τὰς ἐορτὰς ἃς ἐπιτελεῖν ἐπὶ τιμῇ δοκεῖτε τῇ ἐμῇ διὰ μίσους ἔχω, καὶ οὐ προσίεμαι ταύτας. « Διότι ἐὰν ἐνέγκητέ μοι ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίας ὑμῶν, οὐ προσδέξομαι· καὶ σωτηρίους ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι. » Κἂν θυσίας οὖν ἢ ὀλοκαυτώματα προσφέρητε, τὴν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἐμῆς σωτηρίας ἐλπίζοντες διὰ τούτων λαβεῖν, οὕτως δέξομαι, ἀλλ' οὐδὲ προσέξω τοῖς γινομένοις ὅλως. Τί οὖν; « Μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἤχον ὥδῶν σου, καὶ ψαλμὸν ὁργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. » Παῦσαι δὴ καὶ τὰς ἐκ τῶν ψαλμῶν ὥδὰς ἐπ' ἐμοῖ ποιούμενος, ἐπεὶ μηδὲ τούτου μοι λόγος.

A tientur, Deo per medios illos cum exercitu hostili transeunte; et talibus tantisque malis obruente. « Væ desiderantibus viam Domini! Cur vobis hæc dies Domini? Ipsa quidem haud lux est, **119** sed tenebræ. » Quoniam multi improbitati prorsus dediti, quasi falsa prophetæ vaticinarentur, dicere audebant: Veniant sane quæ vos dicitis ac portenditis mala, si certe verbis vestris veritatis aliquid inest; ait nunc propheta: Miserabiles apprime estis; qui diem illam expetitis, quam venturam non credentes, experimento videbitis quantas vobis per malorum multitudinem adducet tenebras. Deinde similitudine etiam dictum suum confirmans;

B

VERS. 19-23. — « Quemadmodum, inquit, si fugiat homo a facie leonis, et occurrat ei ursa; et festinet ingredi domum, et dum innititur manibus suis super parietem, mordeat eum coluber; nunquid non tenebræ dies Domini, et non lux? et caligo et non splendor in ea? » Hac similitudine voluit diei illius terribilitatem ostendere. Veluti, inquit, si quis in via audiens leonis incursum, urbem versus diffugiat: tumque in ursam, quæ circa urbem occurrentes laniabat, incidens, in domum suam spe mali vitandi properet; moxque ibi necessitate aliqua parieti manum suam impingens, repente a colubro mordeatur; nonne huic, post tantam malorum experientiam tantumque periculum, inevitabili demum colubri morsu icto, diem illam, quæ cæteris lux apparet, tenebras videri necesse est? ita ut nihil coram oblatum propter malorum angustias cernat, mortem vero propemodum oculis suis præsentem spectet? Sic omnino vos, inquit, audita hostium quaqueversus incursione, ad urbem vosmet recipietis: ibi vero tumultu turbati, quem fieri imminentibus hostibus necesse est, domos vestras introibitis, sed ne id quidem plus vobis proderit: ex angulis enim ædium extractos abducent vos hostes in captivitatem; jam vero talia patientibus, quid ni tenebras diem illam videri necesse erit? Posthinc ob illorum improbitatem demonstrandam, addit: « Odi, repuli festivitates vestras, et non **120** odorabor in cœtibus vestris. » Propter morum vestrorum improbitatem, solemnitates etiam quas ad mei honorem celebrare creditis, odio habeo, neque eas excipio. « Quod, si mihi obtuleritis holocausta et sacrificia vestra, non suscipiam, et salutare conspectus vestri non respiciam. » Etiam si igitur sacrificia vel holocausta obtuleritis, salutem ex respectu meo sperantes ob hæc impetrare, non admittam, neque quidquid feceritis pensi habebo. Quid ergo? « Transfer a me sonitum carminum tuorum; psalmum organorum tuorum non audiam. » Desine psalmorum carmina mihi componere, quoniam ne hæc quidem mihi cordi sunt.

VERS. 24-27. — « Et volvetur quasi aqua judicium, et justitia quasi torrens invius. » Dum vestram considero vitam, et secundum hanc judicium meum de vobis instituo, justissimam video a me vobis impositum iri punitionem, quam reapse vobis omnibus adducam, quasi torrentem amplitudine sua prorsus intransibilem. « Num hostias et sacrificia obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, o domus Israelis? » Quod nulli curæ mihi victimæ sint, inde vos potissimum poteratis cognoscere, quod quadraginta annis in deserto, nihil hujusmodi a patribus vestris exegi: et tamen ego perpetuam illorum curam gessi. « Et admisistis tabernaculum Molochi, et sidus dei vestri Rhemphan, simulacra quæ vobis formastis. Et transferam vos ultra Damascum, dicit Dominus Deus, cui nomen Omnipotens. » Vos tamen de honestate cogitare nolentes, sacrificiis delinire me speratis, qui cæteroqui nullam mei rationem habetis, sed idolis studiose adhæretis. Molochum vero dicit adoratum ab eis idolum: tabernaculum vero Molochi, id est idoli templum, frequentatis, eique curam impenditis: imo et sideris cultui vacatis, cui Dei appellationem attribuistis.

121 Hebraicæ linguæ periti aiunt hunc esse luciferum. Quin adeo apud simulacra etiam, quæ vestris manibus fabricastis, tempus omne consumitis. Jamvero qui idolis adhæretis, et nullam religionis meæ sollicitudinem geritis, placare me tamen sacrificiis speratis, quæ nihil certe vobis proderunt; abducemini enim in loca a vestris sedibus longe distantia; id enim vocabulo Damasci innuit, nempe a parte, quælibet loca longinqua. Beatus ergo Stephanus in sanctorum apostolorum Actibus, testimonio hoc in sermone ad Judæos utens, transferam vos ultra Babylonem, ait ⁵³, loca hic designata apertius nominans. Et quia a Deo apostatæ circa idola tempus terebant, addit:

τῇ μαρτυρίᾳ ταύτῃ χρησάμενος, μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος, ἔφη, τοὺς ἐνταῦθα μνηυομένους τόπους σαφέστερον εἰρηκῶς (28). Καὶ ἐπειδὴ περὶ ταῦτα τὴν σχολὴν ἔσχον ἀφεστῶτες Θεοῦ, ἐπάγει·

CAP. VI.

VERS. 1, 2. — « Væ contemnentibus Sionem, et confidentibus in monte Samariæ! » Sed enim vos infelicissimi, qui Sionem montem et excultum in ipso Deum deseruistis; Samariæ vero constitutisque illic idolis attenditis! « Vindemiarent primitias gentium, et ingressi sunt sibi ipsis, domus Israel. » Non reputantes quanta vobis contulit ille qui in Sione monte omnem sibi exhiberi cultum jussit Deus; nec quod plurimas gentes earumque principes cædens et omnino destruens, ingressum in ea loca vobis incolatumque concessit. « Transite in Chalanem, et videte; et ite inde in

⁵³ Act. vii, 43.

(28) Ita Stephanum cum Amoso breviter ingenueque conciliat Theodorus. Placet autem hic Grotius: « Lucas rem magis spectans quam verba, ultra Babylonem ait; recte, nam Assyria et Armenia, in quam transportati fuerunt Israelitæ, ultra

Στίχ. κδ'-κζ'. — « Καὶ κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ κρίμα, καὶ ἡ δικαιοσύνη ὡς χειμάρρους ἄβατος. » Πρὸς γὰρ τὸν βίον, (p. 182) φησὶν, ὁρῶν τὸν ὑμέτερον, καὶ κατ' ἐκείνον τὴν κρίσιν τῶν καθ' ὑμᾶς ποιούμενος, ὁρῶ δικαιοτάτην ὑμῖν ἐπαχθησομένην τὴν τιμωρίαν, ἣν καὶ ἐπάξω πᾶσιν ὑμῖν, χειμάρρου δίκην ἀδιεξοδεύτου διὰ τὸ μέγεθος παντελῶς. « Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηγέκατε τεσσαράκοντα ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραὴλ; » Ὅτι γὰρ μηδεὶς μοι θυσίων λόγος, ἐκεῖθεν μάλιστα εἰδέναι προσήκον ἦν ὑμᾶς, ἀφ' ὧν ἐπὶ τεσσαράκοντα τοῖς ἔτεσι κατὰ τὴν ἐρημον, τοιοῦτο μὲν παρὰ τῶν πατέρων ἤτησα τῶν ὑμετέρων οὐδέν· αὐτὸς δὲ ἐπιμέλειαν αὐτῶν τὴν προσήκουσαν ποιούμενος διετέλουν. « Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεμφάν, τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε ἑαυτοῖς· καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκού, λέγει Κύριος ὁ Θεός, ὁ Παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ. » Ἀλλὰ γὰρ συλλογιζέσθαι τὸ δέον οὐ βουλόμενοι, θυσίαις με ἐκμειλίττεσθαι προσδοκᾶτε, ἄνδρες ἐμοῦ μὲν οὐδένα ποιούμενοι λόγον, τοῖς εἰδώλοις δὲ προσανέχειν ἐσπουδακότες· Μολὸχ γὰρ εἰδῶλον λέγει παρ' αὐτοῖς θρησκευόμενον· σκηνὴν δὲ τοῦ Μολὸχ, ἵνα εἴπῃ, ὅτι Περιέπετε τοῦ εἰδώλου τὸν ναὸν, καὶ περὶ τοῦτον ἔχετε· καὶ δὴ καὶ περὶ ἄστρου θεραπείαν ἀσχολεῖσθε, Θεοῦ προσηγορίαν αὐτῷ περιτεθεικότες· (p. 183)· φασὶ δὲ τὸν ἐωσφόρον οὕτω κατὰ τὴν Ἑβραίων καλεῖσθαι γλῶτταν· καὶ δὴ καὶ περὶ τὰ εἰκονίσματα ἃ ταῖς ἑαυτῶν κατεσκευάσατε χερσὶ, περὶ ταῦτα τὴν πᾶσαν ἄγετε σχολὴν· εἶτα εἰδώλοις προσανέχοντες, καὶ μηδένα τῆς ἐμῆς θεραπείας ποιούμενοι λόγον, ἐκμειλίττεσθαι με προσδοκᾶτε ταῖς θυσίαις, ὧν οὐθὲν ὑμῖν γενήσεται ὄφελος· ἀπαχθήσεσθε γὰρ αἰχμάλωτοι εἰς τόπους πολὺ γε τῶν περὶ ὑμᾶς ἀφεστῶτας τόπων· τὸ γὰρ, « Δαμασκού, » τοῦτο λέγει· ἵνα ἀπὸ μέρους τοὺς ἄγαν ἀπωκισμένους εἴπῃ τόπους ὁ γοῦν μακάριος Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, πρὸς Ἰουδαίους

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. α', β'. — « Οὐαὶ τοῖς ἐξουθενούσι Σιών, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας. » Ἀλλὰ γὰρ ἐλεεινότατοι πάντων ἐστὲ, οἳ τὸ μὲν Σιών ὄρος καὶ τὸν ἐν αὐτῷ θρησκευόμενον παρεγράψασθε Θεόν· τῇ Σαμαρείᾳ δὲ καὶ τοῖς αὐτόθι ἰδρυμένοις προσέχετε εἰδώλοις. « Ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἔθνων, καὶ εἰσῆλθον ἑαυτοῖς, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ. » Οὐκ ἀναλογισάμενοι ἡλίκα παρέσχεον ὑμῖν, ὃς ἐπὶ τοῦ Σιών ὄρους ἅπασαν αὐτῷ προσάγεσθαι τὴν θρησκείαν (p. 184) προστάξας ὁ Θεός· οὐδ' ὅτι πλεῖστα ὅσα ἔθνη τε καὶ τοὺς τούτων ἄρχοντας περικόψας τε καὶ ἀφελὼν παντελῶς, τὴν ἐν τοῖς ἐκείνων τόποις εἰσοδόν τε καὶ οἴκησιν

Damascum et Babylonem sunt. » Neque displicet Vatablus qui interpretatur Hebraicum *רְשִׁמְתָּהּ בְּרִיחָהּ* in regionem a vestra remotissimam. Conf. etiam Simon. lex.

παρέσχεν ὑμῖν· καὶ δεικνύς τῆς θείας δωρεᾶς τὸ μέγεθος ὁπόσον ἐστὶ, « Διάβητε πάντες καὶ ἴδετε εἰς Χαλάνην, καὶ διέλθετε ἐκεῖθεν εἰς Αἰθὰμ τὴν μεγάλην, καὶ κατάβητε ἐκεῖθεν εἰς γῆν τῶν ἀλλοφύλων, τὰς κρατίστας ἐκ πασῶν τῶν βασιλείων αὐτῶν, εἰ πλείονά ἐστι τὰ ὅρια αὐτῶν τῶν ὑμετέρων ὁρίων. » Περιέλθετε γάρ, φησί, τῶν τε ἀλλοφύλων καὶ πάντων δὴ τῶν περιόικων τὴν χώραν· καὶ δὴ καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἐν αὐτοῖς πόλεων ἰδόντες, δοκιμάσατε τῆς τε χώρας τῆς ὑμετέρας τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλάτος, καὶ δὴ καὶ τῆς ἐκεῖνων· ὥς ἂν ἐκ παραθέσεως γνοίητε ὅσῃν ὑμῖν παρὰ πάντας ἐκεῖνους εἰς οἰκήσιν δέδωκε γῆν, ὥς ἂν μετὰ πολλῆς ἐπ' αὐτῆς διάγοιτε τῆς εὐρυχωρίας· εἶτα πάλιν ὀνειδίζει τὰς ἀτόπους πράξεις αὐτοῖς.

Στίχ. γ'-η'. — « Οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν, οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἐφαπτόμενοι Σαββάτων ψευδῶν· οἱ καθεύδοντες ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, καὶ κατασπαταλῶντες ἐπὶ ταῖς στρωμαῖς αὐτῶν· οἱ ἐσθιόντες ἐρίφους ἐκ ποιμνίων, καὶ μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνά· οἱ ἐπικροτοῦντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων, ὥς ἐστῶτα ἐλογίσαντο καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα· (p. 185) οἱ πίνοντες τὸν διυλισμένον οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι· καὶ οὐκ ἔπασχον ἐπὶ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ. » Ἀλλὰ γὰρ ὑμεῖς εἰς πεῖραν ἐλεύσεσθε τῆς ἡμέρας ἐκεῖνης, ἥ μέγιστον ὑμῖν ἐσμὲν ἐπάγει κακῶν· οἱ τὰ μὲν Σάββατα μετιέναι προσποιεῖσθε, οὐκ εὐσεβείας ἔνεκεν, ἀλλ' ὥστε εἰς παρανομίαν καταχρήσασθαι τῇ ἀργίᾳ· πολὺν δὲ ἄχρι τῶν κλινῶν καὶ τῆς ἐν αὐταῖς στρωμνῆς τὸν τε πλοῦτον ἐπιδεικνύμενοι καὶ τὴν ἀσέλγειαν, ἐκ τῆς τῶν πενήτων ἀρπαγῆς, ἐρίφους τε καὶ βόας καὶ παντοῖα κατεσφάττετε ζῶα ὀργάνων τε ὠδαῖς καὶ κρότοις κεχρημένοι χειρῶν· οἶνον τε προσφέρεσθε διυλισμένον ὥς ἂν πλείονος ὑμῖν ἐμπορεῖσθαι δυνατόν ὑπάρχη· καὶ δὴ καὶ μύροις καταχρίεσθε ἐκλεκτοῖς· καὶ ταῦτα δὴ μετῆεите, διαμένειν ὑμῖν τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν προσδοκῶντες, καὶ οὐδὲ πώποτε ὑμῶν ἀποστήτεσθαι, οὐκ ἀναλογιζόμενοι τε οἷαν τινὰ ὑπὲρ τούτων ὑπομενεῖτε τὴν τιμωρίαν· συντριβὴν γὰρ τοῦ Ἰωσήφ κἀνταῦθα πάλιν ἀπὸ μέρους τοῦς πάντας λέγει· ἵνα εἴπῃ, ὅτι Εἰς ἔννοιαν οὐ λαμβάνετε τὴν νῦν συντριβὴν, ἣν ὑπὲρ τούτων ὑπομενεῖτε. (p. 186) « Διὰ τοῦτο νῦν αἰχμάλωτοι ἐσονται ἀπ' ἀρχῆς δυναστῶν, καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ Ἐφραΐμ· ὅτι ὤμοσε Κύριος καθ' ἑαυτοῦ λέγων· Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, διότι βδελύσσομαι ἐγὼ πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καὶ τὰς χώρας αὐτοῦ μεμίσηκα, καὶ ἐξαρῶ πόλιν σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. » Ἐπειδὴ γὰρ οὐδένα λόγον τῶν ἀπειλουμένων ποιεῖσθε, αὐτῇ τῇ πεῖρᾳ γνώσεσθε τῶν μηνυομένων τὴν ἀλήθειαν· ἀπαχθήσεσθε γὰρ ἅπαντες αἰχμάλωτοι ὑπὸ ἀρχόντων δυνάμειν περιβεβλημένων πολλήν· ὥστε καὶ τὴν παρασκευὴν ὑμῖν τὴν πολεμικὴν σὺν τοῖς ἵπποις ἀφανισθῆναι παντελῶς· ἐπειδὴ γὰρ πᾶσαν ὑμῶν τὴν παρανομίαν βδελύττεται Θεὸς, ἣν ἐφ' ὕβρει γε αὐτοῦ πληροῦν οὐκ ὀκνεῖτε ὥστε καὶ τὰς πόλεις ὑμῶν καὶ τὰς χώρας τῆς ἀσεβείας πεπληρωθῆαι ταύτης, εἰκότως ἀπᾶσας ὑμῶν σὺν ταῖς χώραις τὰς πόλεις μετὰ τῶν αἰκούντων ἀφανιεῖ· εἶτα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους τῆς ἐρημώσεως λέγει·

Στίχ. θ', ι'. — « Καὶ ἔσται ἐὰν ἀπολειφθῶσι δέκα ἄνδρες ἐν οἰκίᾳ μιᾷ, ἀποθανοῦνται· καὶ ὑπολειφθή-

A Emath magnam; et descendite illinc in terram alienigenarum, et ad optima quæque regni horum; si latiores termini eorum terminis vestris sunt. » Peragrate **122** enim, inquit, alienigenarum et finitimum omnium regionem; et postquam maximas ipsorum urbes lustraveritis, æstimate vestræ regionis magnitudinem ac latitudinem præ illis, ut comparando noscatis, quantam vobis præ illis omnibus ad habitandum terram concesserit, ut in ea spatiosè admodum vitam degeretis. Postea rursus improbos illorum actus vituperat.

VERS. 3-8. — « Venientes in diem malam, propinquantes et attingentes falsa Sabbata; dormientes in lectis eburneis, et lascivientes in stratis suis; comedentes hædos de gregibus, et lactentes vitulos de medio armentorum; plaudentes ad vocem organorum, quasi stabiles res existimarunt et non fugaces; bibentes vinum defæcatum, et unguentis primis peruncti; et nihil patiebantur super Josephi contritione. » Verumtamen vos diem illam experiemini, quæ maximum vobis malorum examen adducet: qui Sabbata observare simulatis, non religionis gratia, sed ut ad peccandum otio abutimini; multum insuper in lectis etiam stratisque luxum lasciviamque ex pauperum rapina ostentantes, hædorum quoque ac boum, et cujusvis generis animalium macellum instruitis; et inter organorum cantica et manuum plausus vinum apponitis defæcatum, quo bibere largius possitis; denique unguentis quoque selectis ungimini. Hæc autem faciebatis, sperantes constantem illorum usum, et nunquam vobis defuturum; nec reputare voluistis qualis et quanta vobis pœna foret sustinenda. Nam Josephi contritionem hic quoque dicit partem pro Israele toto; id est, in mentem vobis non venit contritionis, quam nunc ea propter patimini. « Ideo nunc captivi erunt sub principatu dynastarum; et auferetur hinnitus equorum ex Ephraïmo. Quia juravit Dominus per semetipsum dicens: Dominus Deus **123** virtutum, abominor ego contumeliam Jacobi, et regiones ejusdem odi, destruamque urbem cum omnibus incolentibus ipsam. » Quia minas flocci facitis, experimento ipso agnosceatis prædictionum veritatem; abigemini enim captivi omnes sub principibus magna potestate præditis; quare omnis vester apparatus bellicus cum equis prorsus disperibit. Nam quia vestram omnem nequitiam abominatur Deus, quam in ejus contumeliam consummare non dubitatis, ita ut urbes æque ac regiones sceleribus his redundant, merito urbes vestras omnes ac regiones cum incolis vastabit. Deinde ob ostendendam solitudinis magnitudinem ait:

VERS. 9, 10. — « Et erit, si remanserint decem viri in una domo, morientur; et remanebunt reliqui;

et sument domestici eorum; et conabuntur efferre domo ossa eorum; et dicet iis qui præsunt domui: Num adhuc apud te est? Et dicet: Nequaquam. Et dicet: Tace, ut non nomines nomen Domini. » Profecto his dictis inest obscuritas multa ad explanandum; videturque locus similis illi in Genesi ⁶⁶, ubi de conventionem sermo est Labani et Jacobi inter se, circa ovium partus, utros horum hic vel ille haberet; nam certe et illud laborat in verbis obscuritate, nec nisi interpretando, sensus ejus deducitur ad claritatem. Oportet autem et præsens dicti sensum exponere, obscura dictione nobis recitatum. Nimirum hæc ait propheta, significare volens maximam fore vastitatem. Nam sæpe, inquit, in ampla ac numerosa familia vix decem remanebunt homines, cæteris belli multifariam interfectis, quomodo et in superioribus dixit, de centum decem superfuturos; et de mille, centum. Tum mortuis, inquit, cæteris, ii qui superfuerint, sedulam dabunt operam ut omnia exstinctorum corpora quæ intus jacent, efferant ac sepulturæ tradant. Hoc autem ait, quia multimodis **124** in bello strages fiunt, et varie occisi in diversis ædium partibus jacent: acciditque interdum, ut hoc rerum statu partes quoque ædium nonnullæ convellantur et in corpora decidant. Ideo etiam, conantur, dixit; ut significet laboriosum nec facile habere negotium eos qui cadavera omnia mandare sepulturæ voluerint. Deinde ait: lassitudine confecti ob elatorum cadaverum multitudinem, verba quædam facient, mutuo altercantes, num omnia exportata sint corpora, an adhuc aliqua insepulta jaceant; et quidem domui præsidentes denotat illos qui ex universo numero, decem remanserant: quasi ergo mutuis sermonibus ita loquentes introducit. Postquam vero cuncta efferre et sepelire cadavera potuerint, tum demum nullum jam remanere de exstinctis cognoscent, dum altum ædium silentium videbunt, ob occisorum multitudinem et inquilinorum solitudinem, paucis admodum relictis in tam magna domo tantoque habitantium numero. Quare taciturni in talibus tantisque malis fient; ac prope amissa voce, propter ærumnæ summam gravitatem, mente tum revolvant, quænam tam dirorum malorum causa exstiterit: quod nempe, divino cultu neglecto, contemptoque universalis Domini nomine, idolis se addixerint, idcirco hæc sibi evenisse mala, captivitatem, ædium ruinam, intersectorum multitudinem, habitantium solitudinem. Addit ergo quasi ad dictorum confirmationem:

ειδώλοις, (p. 189) ταῦτα δὴ αὐτοῖς ἐπελήλυθε τὰ κακὰ, αἰχμαλωσία τε, καὶ οἴκων καταπτώσεις, καὶ πλήθος ἀναιρεθέντων, καὶ οἰκούντων ἐρημία· ἐπάγει γοῶν ὥσπερ εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων·

VERS. 11-13. — « Ideo ecce Dominus mandat, et percutiet domum magnam ruinis, et domum parvam scissionibus. » Quasi causam dicens, cur tantus futurus sit labor mortuorum corpora efferendi

Α σονται οἱ κατάλοιποι, καὶ λήφονται οἱ οἰκεῖοι αὐτῶν· καὶ παραβιῶνται τοῦ ἐξενεγκεῖν τὰ ὅστ' αὐτῶν ἐκ τοῦ οἴκου· καὶ ἐρεῖ τοῖς προεστηκόσι τοῦ οἴκου· Εἰ ἐτι ὑπάρχει παρὰ σοί· καὶ ἐρεῖ· Οὐκέτι· καὶ ἐρεῖ· Σίγα· ἕνεκεν τοῦ μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου. » (p. 187) Ἔστι μὲν ἐκ τῆς ἐρμηνείας ἀσάφεια πολλή συμπεπλεγμένη τῷ ῥητῷ· καὶ παρέοικέ τε τῷ ἐν τῇ κτίσει, ἐνθα περὶ τῶν συνθηκῶν λέγει, ἃς Λάβαν τε καὶ Ἰακώβ ἐποιήσαντο πρὸς ἀλλήλους, ἐπὶ τῷ τῶν προβάτων τὰ τικτόμενα, τὰ μὲν τοῦτον, τὰ δ' ἐκεῖνον ἔχειν· ἐπεὶ χάκεῖνο ἀσαφὲς μὲν ἐστὶν ἐν τῇ λέξει· ὁ δὲ νοῦς ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας δέχεται τὴν σαφήνειαν· ἀνάγκη δὲ καὶ τούτου τὸν νοῦν ἐκθεῖναι, ἀσαφῶς δηλούμενον ἐν τῇ λέξει· βούλεται γὰρ εἰς ἀπόδειξιν τῆς καταληφθεμένης αὐτοῦς ἐρημίας ὡς ἄγαν οὐσης μεγίστης τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι Πολλάκις, φησὶν, ἐξ οἰκίας μεγίστης πολυανθρώπου μόγις ὑπολειφθήσονται δέκα, τῶν λοιπῶν ἀναιρεθέντων ἐν τῷ πολέμῳ ποικίλως· οἷόν τι καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις φησὶν, ὅτι ἐκ μὲν τῶν ἑκατὸν, δέκα μενοῦσιν· ἑκατὸν δὲ, ἐκ τῶν χιλίων. Εἰτα, φησὶν, ἀποθανόντων τὰ σώματα καὶ ἔνδον κειμένων ἐξενεγκεῖν τε καὶ παραδοῦναι ταφῇ· τοῦτο δὲ λέγει ὡς καὶ τοῦ πολέμου πολυτρόπους ποιούντος τὰς σφαγὰς, καὶ τῶν ἀναιρουμένων ποικίλως ἐν διαφόροις μέρεσι τῆς οἰκίας κειμένων· ὡς ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει καὶ τινῶν τῶν τῆς οἰκίας μερῶν κατασπωμένων τε καὶ πιπτόντων τοῖς σώμασι· (p. 188) διδὼ καὶ τὸ, παραβιῶνται, εἶπεν· δεικνὺς ὅτι παραβιασμένον καὶ οὐκ εὐχολον ἐπιχειροῦσι πρᾶγμα, τὰ σώματα ἅπαντα βουλόμενοι ταφῇ παραδοῦναι· εἰτά φησιν· Ἀπειπόντες πρὸς τὰ τῶν ἐξενεχθέντων πλήθος νεκρῶν, λόγους δὴ τινὰ ποιήσονται πρὸς ἀλλήλους διαμφισβητοῦντες· εἴτε ἄρα πάντα ἐξενήνεγκται τὰ σώματα, εἴτε καὶ ἐτι εἴη κείμενα ἄταφα· προεστηκότας γὰρ τῆς οἰκίας αὐτοῦς τοὺς ὑπολειφθέντας ἐξ ἀπάντων λέγει τοὺς δέκα, οἷον εἰπεῖν ὡς ἂν πρὸς ἀλλήλους ἐροῦντάς τε ταῦτα· ἐπειδ' ἂν γὰρ αὐτοῖς ἐγγένηται πῶς πάντα τε ἐκβάλλειν καὶ ταφῇ παραδοῦναι τὰ σώματα, γνῶσονται μὲν οὐκέτι ὄντας νεκρούς· ὀρῶντες γὰρ τὴν κατέχουσιν τὸν οἶκον ἡσυχίαν ἐκ τε τοῦ πλήθους τῶν ἀπολωλότων καὶ τῆς τῶν οἰκούντων ἐρημίας, ἄγαν ὑπολειφθέντων ὀλίγων ἐξ οἰκίας τε τοσαύτης καὶ πλήθους τῶν οἰκούντων αὐτήν· σιωπῇ δὲ τινὶ κατασχεθέντες ἐπὶ τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις γεγονόσι κακοῖς· καὶ μόνον οὐκ ἀφωνία ληφθέντες διὰ τὴν τῶν ἐπεληλυθότων κακῶν ὑπερβολὴν, ἀναλογιζοῦνται τότε δὴ τῶν γεγονότων τοσοῦτων καὶ τηλικούτων κακῶν τὴν αἰτίαν· καὶ ὅτι ὑπὲρ ὧν δι' ἀμελείας ἔσχον τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν, ἀπωσάμενοί τε τὴν ὀνομασίαν τοῦ πάντων Κυρίου, προσανέσχον

Στίχ. ια'-ιγ'. — « Διότι ἰδοὺ Κύριος ἐντέλλεται, καὶ πατάξει τὸν οἶκον τὸν μέγαν θλάσμασι, καὶ τὸν οἶκον τὸν μικρὸν ῥήγμασιν. » Ὡς γὰρ τὴν αἰτίαν λέγων, δι' ἣν τοσοῦτος ἔσται πόνος τοῦ τὰ σώματα τῶν

⁶⁶ Gen. xxx, 21.

ἀποθανόντων ἐφενεχθέντα παραδοθῆναι ταφῇ, Προσέταξε, φησὶν, ὁ Θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο πάντα οἶκον μέγαν τε [καὶ] μικρὸν, τὸν μὲν μερικαῖς παραδώσει βλάβαις· τοῦτο γὰρ λέγει, *ρήγμασι*· τὸν δὲ τοῖς καθόλου· τὸ γὰρ, *θλάσμασι*, τοῦτο δηλοῖ· οὐ γὰρ τοῦτο λέγει, ὅτι τὸν μὲν μέγαν θλάσμασι, τὸν δὲ μικρὸν *ρήγμασι* πατάσσει· ἀλλ' ὅτι οὔτε μέγας οἶκος διαφεύζεται τὴν τιμωρίαν, οὔτε βραχύς· διαφόρως δὲ, οἱ μὲν ἐκ μέρους δέξονται τὴν βλάβην, οἱ δὲ καὶ κατενεχθήσονται παντελῶς· οἷα δὴ γίνεσθαι πέφυκεν ἐν πολέμῳ καὶ πολιορκίᾳ πολλῇ. Καὶ τὸ τῶν εἰρημένων ἀναντίρρησητον δεικνὺς ἐπάγει· «Εἰ διώξονται ἐν πέτραις ἵπποι.» Ἄλλ' οὔτε ἵππους τις κατὰ πετρῶν ἐλάσειεν ἂν, ἀλλ' ἐνθα συνεργεῖν τὸν τόπον συμβαίνει τῷ δρόμῳ ἵππων· οὐτ' ἂν ὑμῖν ἐπεγένετο ταῦτα, εἰ μὴ τὴν αἰτίαν αὐτοὶ παρέσχετε τοῦ τοιαῦτα παθεῖν. «Εἰ παρασιωπήσονται ἐν θηλείαις.» (p. 190) Οὐ μὲν οὐδὲ ἐν μέσῳ θηλειῶν ἵπποι γεγονότες, ἡσυχίαν ἀγάγοιεν, παρουσῶν τῶν δέξασθαι τὴν ἐξ αὐτῶν ὁρμὴν οἶων τε οὐσῶν· ὥστε οὐδὲ τοὺς πολεμίους ἡσυχίαν ἀγαγεῖν ἐφ' ὑμῖν δυνατόν, τὴν ἀφορμὴν διὰ τῆς παρανομίας δεδωκότων ὑμῶν τοῦ τοιαῦτα γενέσθαι παρ' αὐτῶν εἰς ὑμᾶς. «Ὅτι ἐξεστρέψατε εἰς θυμὸν κρίμα, καὶ καρπὸν δικαιοσύνης εἰς πικρίαν.» Νῦν γὰρ, φησὶν, ἄφ' ὧν διεπράξασθε, πείσεσθε τοιαῦτα, εἰς ὁργὴν συγκινήσαντες τὸν Θεόν, ὥστε κρίναί τε τὰ καθ' ὑμᾶς· καὶ ἐπειδὴ δικαίαν οἶδεν ὑφέξοντας τὴν τιμωρίαν, τὴν τοσαύτην ἐπαγαγεῖν ὑμῖν τῶν κακῶν τὴν πικρίαν· λέγει δὲ πάλιν καὶ τὰ παρ' αὐτῶν οὐ δεόντως γινόμενα, ὑπὲρ ὧν δὴ τὰ προῤῥηθέντα ἐπελεύσεται αὐτοῖς κακά· «Οἱ εὐφραίνόμενοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀγαθῷ, οἱ λέγοντες· Οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ ἡμῶν ἔχομεν κέρατα;» Ταῖς μὲν γὰρ τῶν προφητῶν συμβουλαῖς προσέχειν οὐκ ἐθέλετε ὑπομιμνησκόντων ὑμᾶς ἁμαρτάνοντας, καὶ ἐπαναγόντων ἐπὶ τὸ δέον· τῇ δὲ οἰκείᾳ δυνάμει λογισάμενοι τὸ πάντοτε πάντων κεκρατηχέναι τῶν βαρύτητα, ὡς ἂν ἀρκοῦντες καὶ νῦν ἀντιστῆναι τοῖς

Στίχ. ιδ'. — «Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐπεγείρω ἐφ' ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ, φησὶ Κύριος ὁ Θεός, στρατιῶν ἔθνος· καὶ ἐκθλίψουσιν ὑμᾶς τοῦ μὴ εἰσελθεῖν εἰς Αἰμάθ, (p. 191) καὶ ἕως τοῦ χειμάρρου τῶν δυσμῶν.» Ὑπὲρ δὲ ταύτης ὑμῶν, φησὶ, τῆς γνώμης, ὁ πάντων τῶν ἀπανταχοῦ δυνατῶν Κύριος, ἐπεγερεῖ τοὺς πολεμίους ὑμῖν, μεγίστην ἐπάξοντας τῶν κακῶν τὴν πείραν, ὡς ἀπὸ Αἰμάθ (λέγει δὲ τόπον ὁρίων προκειμένον τῶν αὐτοῖς προσηκόντων) ἄχρι πέρατος τῶν ὁρίων ὑμῶν ἅπαντας περισχεῖν τὸ κακόν· λέγει γοῦν ἐν ταῖς Βασιλείαις περὶ Ἱεροβοάμ τοῦ Ἰωᾶς, ἐφ' οὐπερ καὶ ὁ προφήτης γέγονεν οὗτος αὐτός· «Ἀπεκατέστησε τὸ ὄριον Ἰσραὴλ ἀπὸ εἰσόδου Αἰμάθ ἕως τῆς θαλάσσης τῆς πρὸς ἐσπέραν.» Ὡς δὴλον εἶναι ὅτι πέρατα τῶν Ἰσραηλιτικῶν ὁρίων ἦν τὰ ταῖς ὀνομασίαις δηλούμενα ταύταις· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι Ἐκεῖθεν ἀρξάμενον τὸ κακὸν πάντας ὑμᾶς ἐπελεύσεται, ὡς μηδεὶς δυνηθέντος τῶν πολεμίων τὰς χεῖρας διαφυγεῖν, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων αἰσθησιν ὑμᾶς λαβεῖν, ὅτι οὔτε πρότερόν τι κατὰ τῶν πολε-

A ac sepulturæ tradendi, propterea Deus, inquit, domos omnes seu magnas seu parvas, partim aliquo detrimento afficiet; id enim denotatur **125** verbo scissionibus; partim universali, nam verbum ruinis hoc dicit. Neque tamen divise dicit, domum magnam ruinis, parvam scissionibus percutiet; sed, neque magnam domum, neque exiguam absque pœna fore: cæterum diverse, alias quidem domos detrimento passuras, alias omnino fore prosternendas, prout in bello diuturnaue obsidione usuvenit. Et dictorum cœrtitudinem ostendens, subdit: «Si persequentur in petris equi.» Nemo certe equos per petrasaget, sed illuc potius ubi locus favere equorum cursui potest. Sic ne vobis quidem hæc contigissent, nisi causa patiendi ea per vos exstisset. «Si reticebunt ad feminas.» Neque profecto in medio feminarum equi quiescent, præsentibus illis quæ illorum impetum admittere possunt. Sic neque hostes ad vos aggrediendum inertes erunt, vestris peccatis occasionem præbentibus ut ita contra vos se gerant. «Quia convertistis in furorem iudicium, et fructum justitiæ in amaritudinem.» Nunc en, inquit, vestris digna factis hæc patiemini, Deo ad iram commoto ut iudicio de vobis decernat, et quia vos pœnam meritos scit, hanc malorum vobis inferet amaritudinem. Mox denuo inhoneste ab iis acta recitat, quorum causa prædicta mala evenient. «Qui nullo bono verbo lætamini, qui dicitis: Nonne ex nostra fortitudine cornua habemus?» Prophetarum consiliis non vultis auscultare, qui vos peccantes commonefaciunt, atque ad honestum revocant, sed vestris viribus semper tribuentes de hostibus cunctis victoriam, nihili æstimatis minarum gravitatem, quasi nunc quoque obsistere hostibus valeatis. Quid ergo?

ἐχθρῶν, ἐν οὐδενὶ τῶν ἀπειλουμένων τίθεσθε τὴν πολεμίοις. Τί οὖν;

VERS. 14. — «Idcirco en ego suscito adversus vos, domus Israelis, gentium exercitum, qui vos conterent, quominus ingrediamini in Æmath, et usque ad occidentis torrentem.» **126** Ob has ergo cogitationes vestras, omnium quotquot ubique sunt potentium Dominus, hostes vobis suscitabit, qui maximam vobis malorum vim adducent, ita ut ab Æmath (dicit autem locum terminalem finitimis illorum objectum) usque ad finium vestrorum extremitatem, universalis futura sit calamitas. Ergo loquitur sub regnis Jeroboami Joaso geniti, cujus reapse ætate hic ipse propheta vixit: «Constituit (Jeroboamus Joasi filius) fines Israelis ab introitu Æmath, usque ad mare occidentale⁵⁵,» ita ut constet fines Israeliticos fuisse, qui his nominibus denotantur. Dicere autem vult, mala illinc initio ducto, vos quoque omnes correptura, quia nemo hostium manus evadere poterit. Atque hinc ex rebus ipsis cognoscetis, ne præterito quidem tempore quidquam vos, absque Dei potentia,

adversus hostes valuisse. Ecce enim nunc, subtrahito illius auxilio, in tanta malorum pressura versamini. Hic subnectit propheta revelationem quam vidit, ad dictorum suorum confirmationem.

CAP. VII.

VERS. 1-3. — « Hæc ostendit mihi Dominus Deus. Et ecce fetus locustarum, et ecce bruchus unus, Gog rex. Et erit, si compleverit vorare fenum terræ. Et dixi: Domine, Domine, propitius esto. Quis suscitabit Jacobum? quoniam modicus est. Pœniteat te, Domine, super hoc: Non erit, dixit Dominus Deus. » Vidisse se ait locustarum bruchorumque multitudinem: et illæ quidem Assyrios, hi vero Babylonios denotabant, quia venturi erant, et omnia quasi locustæ et bruchi consumpturi. Sed cum vidi, inquit, multitudinem talem omni terræ fructui vastando parem; procidens, inquit, veniam postulavi peccatis nostris dari, cernens perditarum rerum numerositatem, et superstitum paucitatem. Imo vero de reliquiarum quoque desperavi salute, nisi Deus peccatis nostris propitiatus, rem in melius commutaret. Verumtamen non admisit precem hanc Deus, quia majorem peccatorum nostrorum numerum existimavit, quam ut misericordiam vellet impertiri. Jam nemo miretur quod Gogum regem memoret: etenim et antea Assyriis, et Babylonis postea, multi de Scythicis quoque populis auxiliares belli erant, quorum rex erat Gogus; cujus facit mentionem non tanquam belli ducis, sed tanquam regnatoribus suppetias ferentis. Scimus autem Assyrium prius, et deinde Babylonium, multis imperavisse populis: quos omnes cum satrapis suis seu regiis præfecturis, non est incredibile bello socios interfuisse. Aliam rursus recitat abhinc revelationem.

οἰκείων, εἴτ' οὖν βασιλειῶν, οὐκ ἀπεικὸς ἦν καὶ παρεῖναι καὶ συμπράττειν αὐτοὺς τῷ πολέμῳ. Εἶτα πάλιν ἐτέραν ἀποκάλυψιν λέγει.

VERS. 4-9. — « Sic ostendit mihi Dominus Deus. Et ecce vocavit iudicium in igne Dominus; et devoravit abyssum multam; et devoravit partem. Et dixi: Domine, desine modo. Quis suscitabit Jacob, quia modicus est? Pœniteat te, Domine, super hoc! At hoc non fiet, dicit Dominus Deus. » Vidi, inquit, rursus Deum vocantem iudicium, quo res hominum judicare solet: namque horum omnia severe et multa cum inquisitione scrutandi mos ei est. Porro in igne vocavit, quia tali poena digna facta existimavit. Quo igne Israelitarum multitudinem (quam abyssu comparat) cum absumi viderem, rursus exclamavi, deminutionem aliquam mali postulans. Nihilominus Deus non annuit. Sed jam tertiam quoque narrat revelationem. « Sic ostendit mihi Dominus: ecce vir stans super murum adamantinum, et in manu ejus adamas. Et dicit Dominus ad me: Quid tu vides, Amos? Et dixi: adamantem. **128** Et dixit Dominus ad me:

μίων δίχα τῆς θείας ἰσχύσατε ῥοπῆς· καὶ νῦν ἐν ταύτῃ πείρᾳ κατέστητε κακῶν, ἐπειδὴ τῆς αὐτοῦ βοηθείας ἔξω γεγόνατε· τοῦτοις ἀποκάλυψιν προστίθουσιν ἣν εἶδεν ὁ προφήτης εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων.

ΚΕΦ. Ζ'.

Στίχ. α'-γ'. — (p. 192) « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος· καὶ ἰδοὺ ἐπιγονὴ ἀκριδῶν ἐρχομένη ἐωθινή, καὶ ἰδοὺ βροῦχος εἷς, Γῶγ ὁ βασιλεὺς· καὶ ἔσται, ἐὰν συντελέσῃ τοῦ φαγεῖν τὸν χόρτον τῆς γῆς· καὶ εἶπον· Κύριε, Κύριε, ἴλεως γενοῦ· τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ, ὅτι ὀλιγοστός ἐστι; μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τούτῳ. Καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένοιτο, λέγει Κύριος. » Θεεῖσθαι γὰρ ἀκριδῶν τε καὶ βρούχων λέγει πλῆθος, ὧν τὸ μὲν τὸν Ἀσσύριον, τὸ δὲ τὸν Βαβυλωνιον ἐδήλου, ὡς ἂν ἐπελευσόμενων τε καὶ ἀφανιούντων ἅπαντα, ἀκρίδος τε καὶ βρούχου δίχην· Ἄλλ' ὡς εἶδον, φησὶ, τὸ πλῆθος αὐταρχεῖς ὅν ἅπαντα ἀφανίσαι τὸν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόμενον καρπὸν, προσπεσὼν, φησὶν, ἥτησα συγγνώμην δοθῆναι τοῖς πταίσμασι τοῖς ἡμετέροις, ὁρῶν μὲν τῶν ἀπολομένων τὸ πλῆθος, ὁρῶν δὲ τῶν περιλειφθέντων τὴν ὀλιγότητα· ἀνέλπιστον δὲ λοιπὸν ἡγούμενος καὶ τῶν μεμενηκότων τὴν σωτηρίαν, εἰ μὴ Θεὸς ἴλεως τοῖς ἁμαρτήμασι γεγόνως τοῖς ἡμετέροις, ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβάλοι τὰ πράγματα· οὐκ ἐδέξατο δὲ, φησὶ, τὴν δέησιν ταύτην ὁ Θεός, ἐπειδὴ μεῖζον ἱλασμοῦ τῶν ἁμαρτηθέντων αὐτοῖς ἡγεῖτο τὸ πλῆθος· οὐ γὰρ θαυμάζειν εἰ εἶπε, « Γῶγ ὁ βασιλεὺς, » ἐπειδὴ καὶ Ἀσσυρίοις πρότερον, καὶ Βαβυλωνίοις μετ' ἐκεῖνο, πολλοὶ καὶ τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν συνέπραττον εἰς τὸν πόλεμον· ὧν περ οὖν ἐβασίλευεν ὁ Γῶγ, οὐ περ ἐμνημόνευσεν οὐχ ὡς ἄρχοντος τοῦ πολέμου τότε, ἀλλ' ὡς τοῖς ἄρχουσι συμμαχοῦντος· οὐ γὰρ ἄδηλον ὅτι καὶ ὁ Ἀσσύριος πρότερον ἐθνῶν πολλῶν ἐκράτει, (p. 193) καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ Βαβυλωνίος· οὗς ἅπαντας μετὰ τῶν σατραπῶν τῶν

Στίχ. δ'-θ'. — « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος ὁ Θεός· καὶ ἰδοὺ ἐκάλεσεν τὴν δίχην ἐν πυρὶ Κύριος, καὶ κατέφαγε τὴν ἄβυσσον τὴν πολλήν, καὶ κατέφαγε τὴν μερίδα· καὶ εἶπον· Κύριε, κόπασον δὴ· τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ ὅτι ὀλιγοστός ἐστι; μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τούτῳ. — Καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένηται, λέγει Κύριος ὁ Θεός. » Ἐθεασάμην γὰρ, φησὶ, πάλιν τὸν Θεὸν, καλοῦντα τὴν δίχην καθ' ἣν ἅπασι δικάζειν εἶωθε τοῖς ἀνθρώποις, μετὰ ἀκριθείας τε καὶ ἐξετάσεως πολλῆς τὰ κατ' αὐτοὺς οἰκονομεῖν εἰωθώς· ἐκάλεσε δὲ ἐν πυρὶ, ἐπειδὴ τοιαύτης τιμωρίας ἡγεῖτο τὰ πεπραγμένα· ἀφ' οὗ δὴ, φησὶ, τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν πλῆθος ἀβύσσῳ παρειοκὸς καταναλισκόμενον ἰδὼν, πάλιν ἐβόησα γενέσθαι τινὰ μείωσιν αἰτῶν τοῦ κακοῦ· ἀπεφύνατο δὲ ἔσεσθαι τοῦτο Θεός. Ἀλλὰ καὶ τρίτην ἀποκάλυψιν λέγει· « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος· καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐστηκώς ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου· καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας· καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Τί σὺ ὁρᾷς, Ἀμώς; Καὶ εἶπα· Ἀδάμαντα.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς μέ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐντάσσω ἀδάμαντα ἐν μέσῳ λαοῦ μου Ἰσραὴλ· οὐκέτι μὴ προσθῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτόν· καὶ ἀφανισθήσονται οἱ βωμοὶ τοῦ γέλωτος· καὶ αἱ τελεταὶ Ἰσραὴλ ἐρημωθήσονται· (p. 194) καὶ ἀναστήσομαι ἐπὶ τὸν οἶκον Ἱεροβοάμ ἐν ῥομφαίᾳ. » Ἐδείξε γάρ μοι τινα, φησὶν, ἐπ' ἀδαμαντίνου τείχους ἐστῶτα, ἔχοντα ἐπὶ τῆς χειρὸς ἀδάμαντα· ἦν δὲ ταῦτα σημεῖα τοῦ στεῖρόν καὶ ἄλυτον ἐξενηγέχθαι κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόφασιν, ἅτε τοῦ ἀδάμαντος τῇ στεῖρότητι τὰ λοιπὰ νικῶντος. Μετὰ πάσης τοίνυν, φησὶ, τῆς στεῖρότητος ἐπάξω τῷ λαῷ τὰ κακὰ, οὐκέτι παρατρέχειν αὐτοῦ τὰς παρανομίας ἀνεχόμενος· ἀφανισθήσονται δὲ οἱ βωμοὶ πάντες, ἐν οἷς ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ τὴν ἡδονὴν ἐκαρποῦντο· καὶ πάντα δὴ, φησὶ, συντόμως ἐρημιά παραδοθήσεται ὅποσα νῦν παρ' αὐτῶν ἐπὶ θρησκείᾳ τῶν δαιμόνων πληροῦται· καὶ δὴ καὶ πᾶσαν τοῦ βασιλεύοντος ὑμῶν νῦν Ἱεροβοάμ ἀφανιῶ τῷ πολέμῳ τὴν δύναμιν. Ἔοικε δὲ οἶκον Ἱεροβοάμ ἐνταῦθα τὴν βασιλείαν ἅπασαν λέγειν, ἐκ τοῦ κρατοῦντος ἅπαν σημήνας τὸ ἔθνος, δήλου γε ὄντος ὡς ἐν τοῖς μετὰ τὸν Ἱεροβοάμ χρόνοις ἡ τῶν (28') Ἀσσυρίων ἐφοδος γέγονε κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ.

Στίχ. ι'-ιγ'. — Τοιαῦτα δὴ τοῦ προφήτου μεμνηνός ἐπελεύσεσθαι τῷ ἔθνει τοῦ Ἰσραὴλ, ὑπὲρ ὧν ἡσέβουν τε καὶ παρενόμουν ποικίλων, Ἀμεσίας ὁ ἐν Βαιθήλ ἱερατεύων καὶ τῆς τοσαύτης ἀσεβείας ἡγούμενος παντὶ τῷ λαῷ, συνιδὼν ὡς ἐπὶ πλεόν ταῦτα παρὰ τοῦ προφήτου λεγόμενα, (p. 195) ἀμελεστέρους εἶναι περὶ τὴν τοῦ εἰδώλου θεραπείαν παρασκευάσει τοὺς πλείστους, ἅτε τῷ φόβῳ προκατεχομένους τῶν μνησμένων παρὰ τοῦ προφήτου, πειράται μὲν αὐτὸν τὸν βασιλέα Ἱεροβοάμ ἐπὶ τὸν προφήτην παροξύναι, ὡς πλείστα ὅσα κατὰ τε αὐτοῦ καὶ πάσης αὐτοῦ λέγοντα τῆς βασιλείας· καὶ ὅτι μηδὲ τὴν ἀκοὴν οἶόν τε ὑπενεγκεῖν τοῦ μεγέθους τῶν ἀπειλουμένων ἐσεσθαι παρ' αὐτοῦ· μνηύει γὰρ θάνατον μὲν τοῦ βασιλέως, αἰχμαλωσίαν δὲ παντὸς τοῦ λαοῦ· ἦν δὲ τὸ περὶ τοῦ βασιλέως προδήλως ψευδές, ἐπεὶ μηδὲ εἰρητό πού τι τοιοῦτο τῷ προφήτῃ· συνέπλεξεν δὲ ὁμῶς αὐτὸ τῇ περὶ τὸν λαὸν ἀποφάσει, ὡς ἂν τούτῳ μᾶλλον παροξύνειεν τὸν βασιλέα· ὡς δὲ οὐκ ἔσχε τὸν βασιλέα πειθόμενον ὁ Ἀμεσίας, δέισαντά τι κατὰ τοῦ προφήτου ποιῆσαι κακὸν, ἀφ' ὧν ἐγνώκει παρὰ τε Ἡλίου καὶ Ἐλισσαίου προφητευόντων τε ἤδη καὶ γεγονότων· καὶ μάλιστα ἐπειδὴ γνώμῃ τοῦ Ἐλισσαίου, Ἰησοῦ τὸν προπάτορα τὸν ἑαυτοῦ ἐπ' ἐκδικίᾳ τῆς Ἰεζάβελ τε καὶ Ἀχαάβ παρανομίας παρεληλυθότα εἰς τὴν βασιλείαν ἠπίστατο, ἥ καὶ εἰς αὐτὸν ἐλήλυθεν ἀπὸ τῶν πρὸς ἐκεῖνον γεγεννημένων ἐπαγγελιῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ· αὐτὸς λοιπὸν τῇ οἰκείᾳ αὐθαδεῖᾳ πρὸς τὸν Ἀμὼς ὁ Ἀμεσίας φησὶν· « Ὁ ὁρῶν, βάδιζε, ἐκχώρησον σὺ εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίου, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις· εἰς δὲ Βαιθήλ οὐκέτι προσθήσεις τοῦ προφητεῦσαι· ὅτι ἁγίασμα βασιλέως ἐστὶ καὶ οἶκός ἐστι βασιλείας. » (p. 196) Εἰρωνικῶς ἔφη τὸ, « ὁ ὁρῶν »· ἐπειδὴ γὰρ οὕτως ἐχάλουν τοὺς

⁸⁶ 1 Reg. ix. 9.

(28') Cod. ἡττων.

A Ecce ego impono adamantem in medio populi mei Israelis; nequaquam ultra addam ut pertranseam eum. Et destruentur aræ risus, et initiationes Israelis desolabuntur; et consurgam adversus domum Jeroboami cum gladio. » Demonstravit mihi quemdam, inquit, super adamantino muro stantem, qui manu item adamantem tenebat. Porro hæc erant indicia firmæ atque insolubilis a Deo latæ adversus Israelitas sententiæ, nimirum uti adamas duritiæ sua omnia superat. Cum omni igitur, inquit, firmitate adducam populo mala, nec diutius dissimulare peccata ejus patiar. Destruentur autem aræ omnes, apud quas idola colendo voluptatis fructum capiebant. Et omnia ut breviter dicam vastitati tradentur, quotquot nunc ab ipsis ob dæmonum culturam fiunt. Quin et universam regnantis nunc Jeroboami potentiam bello pessumdabo. Videtur autem hic domum Jeroboami dicere pro toto regno; ex principe gentem totam significans. Porro exploratum est Jeroboami temporibus evenisse Assyriorum expeditionem contra Israellem.

VERS- 10-13. — Cum hæc propheta genti Israelis eventura prædixisset, propter varias perpetratas impietates atque nequitias, Amesias qui apud Bethel sacerdos erat, et tanti sceleris populo universo dux, animadvertens quod si ea ulterius propheta dicere pergeret, segniores in idolorum cultu plurimos faceret, quippe qui vaticiniorum prophetæ jam tenebantur metu, conatus est regem Jeroboamum in prophetam concitare, quasi plurima adversus ipsum totumque regnum dicentem; quarum minarum ne auditu quidem tolerari immanitatem posse; prædicere enim regis mortem, et universi populi captivitatem. Manifestum id tamen mendacium erat, ad regem **129** quod attinet; nihil enim ejusmodi propheta dixerat; verum Amesias id calide dictis de populo implicuit, ut regem magis exasperaret. Cum rem tamen regi non persuaderet, timenti prophetam lædere, propter ea quæ evenisse noverat sub prophetis nuperis Elia atque Elissæo; præcipueque quia voluntate Elissæi Jeum avum suum ob ulciscendum Jezabelis et Achabii scelus, ad regnum assumptum sciebat, quod usque ad se, juxta factas illi a Deo promissiones, devenerat; post hæc, inquam, propria instinctus audacia ita ipse Amesias cum Amoso expostulavit. « O videns, perge, recede in regionem tuam, et ibi vive, et ibi prophetabis. Et in Bethel non adjicies ultra ut prophetes, quia sanctificatio regis est, et domus est regni. » Ironice dixit, « o videns. » Quia enim sic vocabant prophetas, utpote peculiares quasdam visiones, Deo per revelationem operante, videntes; sicut etiam in Regum libris dicitur⁸⁶, a populo appellari prophetam, qui antea dicebatur videns⁸⁶; ironice, inquam, dicit, « o vi-

dens, » pro, o qui hæc nuntias, abi hinc in terram Judæ, qua certe in regione constabunt tibi quæ dicis : modo ab his locis absistas, ubi omnia ad Israelitici regni jus pertinent; neque tibi fas est homini de tribu Judæ hic diversari, et pro libito loqui, nostrumque regnum conturbare.

γόμενα· τῶν δὲ ἐνταῦθα τόπων ἀπόσχου, ἐπειδὴ ἀφώρισται πάντα τὰ ἐνθάδε τῇ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλείᾳ· καὶ οὐ θεμιτόν σοι ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ὄντι ἐνταῦθα παρεῖναι τε καὶ λέγειν τὰ δοκοῦντα, διαταράττειν τε τὴν βασιλείαν οὕτω τὴν παρ' ἡμῖν.

VERS. 14-17. — Ad quæ propheta pro facta sibi divina revelatione respondit : « Neque propheta eram, neque prophetæ filius. » Haud ego quasi artem quamdam eam rem didici, nec veluti hæreditatem a patre accepi : nam divinæ gratiæ hoc negotium est, et iis quos Deus voluerit contingit. « Eram autem caprarius ego, et sycamina vellicans. » Id est pascendis capris occupatus, nec non terram pro facultate colens. Sycamina pro ficibus dicit, sicut etiam beatus David : « Occidit graudine vitem eorum, **130** et sycaminos eorum pruina ⁵⁷. » Patet autem, cum vitibus non sycamina, sed ficus periisse, ab eo dici. Vocabulum item « vellicans » pro sarriens dicit et opera excolens. Voluit autem particulari hac sycaminorum mentione dicere se pascendis capris et ovibus et agriculturæ deditum semper fuisse. Verumtamen Deus me ab ovibus, inquit, abstractum (unde constat, eum pariter capras ovesque pavissee) prophetare jussit, et omnibus significare, quæ populo imminerant a Deo : quæ quidem non mearum erat virium ut scirem, sed solius docentis Dei, ob demonstrandam oraculorum veritatem. Nunc audi, quæ ad te attinent; tu quidem mihi mandas ut a prophetando his in locis abstineam, ne plebem ad has audiendas doctrinas congregem. Sed scias velim, cuncta a me dicta exitum habitura. Venient hostes, qui præter multa alia quæ patrabunt mala, tua quoque abutentur uxore in media urbe, inhoneste eam violantes : nati tui occidentur omnes cum aliis qui loca ista possessuri sunt. « Tuque in terra immunda morieris. » Tu ipse morieris apud extraneos homines et scelestos (id enim valent verba, in terra immunda), ad quos cum reliquis omnibus captivus duceris. His dictis, revelationem quoque his de rebus acceptam subjungit.

« ἀκαθάρτῳ »), εἰς οὓς μετὰ τῶν λοιπῶν αἰχμάλωτος ἀπαχθήσῃ πάντων· ταῦτα εἰρηκῶς, τὴν ἐπὶ τούτοις αὐτῷ δειχθεῖσαν ἀποκάλυψιν ἐπάγει.

CAP. VIII.

VERS. 1-3. — « Ostendit enim mihi Dominus : et ecce vas aucupis. Et dixit Dominus mihi : quid tu vides, Amos ? Et dixi : Vas aucupis. » Jam vero significabat visio, fore ut instar avis aucupii arte captæ, universus Israel comprehensus atque captivus abduceretur, quin aliquis eum de manu tenentium possit eripere; quod si captus a **131** visco passer aufugere jam non poterit, ita cum visco validior sit aggrementum potentia, comprehendet

A προφήτας, ὡς ἐξαιρέτους τινὰς ὄψεις κατ' ἐνέργειαν θεῖαν δι' ἀποκάλυψεως ὁρῶντας (καθὰ καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις φησὶν, ὅτι τὸν προφήτην ἐκάλει ὁ λαὸς, « ἔμπροσθεν ὁ βλέπων »), εἰρυνικῶς εἶπε τὸ, « ὁρῶν, » ἀντὶ τοῦ, ὅ ταῦτα ἐπαγγελλόμενος. Ἄπιθι δὴ ἐντεῦθεν εἰς τὴν Ἰούδα γῆν, ἐν ᾗ δὴ χώρα ἔξει σοι ταῦτα λε-

Στίχ. 15'-17'. — Πρὸς ἃ δὴ ὁ προφήτης κατὰ θεῖαν ἀποκάλυψιν ἀπεκρίνατο ταῦτα· « Οὐτε προφήτης ἤμην, οὐτε προφήτου υἱός. » Οὐτε γὰρ ὡς τέχνην τινὰ μεμάθηκα ταύτην, οὐθ' ὡς κληρονομίαν ἐδεξάμην τοῦτο παρὰ τοῦ πατρός· ἐπειδὴ χάριτός ἐστι τὸ ἔργον θείας, καὶ προσγίνεται οἷς ἂν αὐτὸ προσ- εῖναι βούληται Θεός. « Ἡμην δὲ αἰπόλος ἐγὼ καὶ συκάμινα κνίζων· » ἵνα εἴπῃ περὶ νομὴν τε αἰγῶν ἀσχολούμενος, καὶ δὴ καὶ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον τὴν γῆν γεωργῶν· συκάμινα μὲν γὰρ ἀντὶ τοῦ σῦκα λέγει· καθὼς καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ φησὶν· « Ἀπέκτεινεν ἐν χαλάζῃ τὴν ἄμπελον αὐτῶν, καὶ τὰς συκαμίνους αὐτῶν ἐν τῇ πάχνῃ· » (p. 197) εὐδηλον γὰρ ὅτι μετὰ τῶν ἀμπέλων οὐ συκάμινα ἀλλὰ συκάς ἀπολωλέναι ἐδήλου· τὸ δὲ, « κνίζων, » ἀντὶ τοῦ περισκάλλων λέγει καὶ γεωργῶν· ἡβουλήθη δὲ ἐκ μέρους τῶν συκαμίνων εἰπεῖν, ὅτι τῷ νέμειν αἰγας καὶ γεωργεῖν προσανειχόν ἀεί. Ἀλλὰ με τῶν προβάτων, φησὶν, ἀποσπάσας ὁ Θεός (ὡς δὴλον εἶναι ὅτι τὸ, « αἰπόλος, » εἶπεν, ὡς ἂν κατὰ ταυτὸν καὶ αἰγας καὶ πρόβατα νέμων), προφητεύειν ἐκέλευσε καὶ μηνύειν ἅπασιν τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα παρ' αὐτοῦ· ἅπερ οὐκ ἐμὸν ἦν εἰδέναι, ἀλλὰ τοῦ διδάσκοντος μόνου Θεοῦ, εἰς γε ἀπόδειξιν τῆς τῶν εἰρημένων ἀληθείας. Ἀκουε δὴ τὰ περὶ σαυτοῦ· αὐτὸς μὲν γὰρ μοι κελεύεις ἀποσπῆναι τοῦ προφητεύειν ἐνταῦθα, ὡς ἂν μὴ δῆμους ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν τῶν τοιούτων συλλέγοιμι διδασκαλιῶν. Ἰσθι δὲ πάντα γενησόμενα τὰ ῥηθέντα παρ' ἐμοῦ· ἐπελεύσονται γὰρ οἱ πολέμιοι, οἱ πρὸς πολλοῖς ἐτέροις οἷς ποιήσουσι κακοῖς, καὶ τῇ σῇ γυναικὶ χρήσονται μέσῃ τῇ πόλει ἀτίμως ἐξυθρίζοντες εἰς αὐτήν· οἱ ἐκ σοῦ τε σφαγήσονται πάντες σὺν πολλοῖς ἐτέροις, ἢ προσοῦσά γε σοι γῆ ἐν μέτρῳ παραδοθήσεται ἐτέροις τοῖς μέλλουσι τὰ ἐνθάδε κατέχειν. « Καὶ σὺ ἐν γῇ ἀκαθάρτῳ τελευτήσεις. » Τελευτήσεις δὲ αὐτὸς παρ' ἄλλοφύλοις ἀνθρώποις (p. 198) καὶ παρανόμοις (τοῦτο γὰρ λέγει

D

ΚΕΦ. Η'.

Στίχ. 1'-3'. — « Ἐδειξε γὰρ μοι, φησὶ, Κύριος· καὶ ἰδοὺ ἄγγος ἰξευτοῦ· καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις, Ἀμώς; Καὶ εἶπον· Ἀγγος ἰξευτοῦ. » Ἐδήλου δὲ ἡ ὄψις ὅτι δίκην ὀρνέου ἰξευτοῦ ληφθέντος τέχνη ἅπας ὁ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν πολεμίων συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπαχθήσεται, οὐδενὸς αὐτὸν τῶν κατεχόντων ἀφαιρεῖσθαι οἴου τε ὄντος· ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸ ληφθὲν ὑπὸ τοῦ ἰξοῦ στρουθίον ἀποσπῆναι δυνατόν λοιπὸν, ἐπειδὴ παντὸς ἰξοῦ δυνατώτερον ἢ τῶν ἐπι-

⁵⁷ Psal. LXXVII, 47.

όντων δυναστεία, καθέξει τε αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν A
αἰχμαλωσίαν ἀπάξει. Ἐπάγει γοῦν. « Καὶ εἶπεν
Κύριος πρὸς με. Ἦκει τὸ πέρας ἐπὶ τὸν λαόν μου
Ἰσραὴλ. οὐκέτι μὴ προσθῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτόν.
καὶ ὀλοῦξαι τὰ φανώματα τοῦ ναοῦ. » Τὴν γὰρ τῶν
δειχθέντων εἶπε δύναμιν. Ἦκει τοίνυν, φησὶν, ὁ
καιρὸς καθ' ὃν τῇ τιμωρίᾳ παραδοθήσονται πάντες.
καὶ παύσεται δὲ μετ' ἐκείνων καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ
τῆς ἀσεβείας καὶ ἡ τῆς παρανομίας ἐπιμέλεια πάσης.
οὐ γὰρ ἔτι ἀνέξομαι παρατρέχειν αὐτῶν τὰ κακὰ, καὶ
ἀνεχδίκητα τοιαῦτα ὄντα ἔαν. ἄφηται μέντοι καὶ τοῦ
ναοῦ τὸ κακόν, ἐπειδὴ σὺν τῇ πάντων ἀπωλείᾳ πυρὶ
παραδοθήσεται καὶ ἐκεῖνος. Δῆλον δέ ἐστιν, ὅ πολλὰ-
κις ἔφην, ὅτι ἐν τῇ μηνύσει τῶν κακῶν, καὶ τὰ περὶ
τὸν Ἰσραὴλ λέγει, (p. 199) ἀλλ' ἐπισυνάπτει καὶ τὰ
τῆς Ἰουδα φυλῆς ἐπὶ τῶν Βαβυλωνίων ἐσόμενα, ὅτε δὴ B
καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀλῶναι καὶ τὸν ναὸν ἐμπρησθῆ-
ναι συνέβη. « Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, πολὺς
ὁ πεπτωκὼς ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιρρίψω σιωπὴν. » Τότε
δὲ, φησὶ, πολὺς μὲν ἀπανταχοῦ γενήσεται θάνατος, καὶ
ἀναρίθμητοι τῶν πιπτόντων ἔσονται αἱ σφαγαί, τῶν
μὲν ἀνηρημένων, τῶν δὲ αἰχμαλώτων ληφέντων· σιωπὴ
δὲ ὑπὸ τῆς ἄγαν ἐρημίας καθέξει τὰ πάντα. Εἴτα πάλιν
ὑπόμνησιν τῶν παρανομιῶν ὧν ἐπετέλουν ποιεῖται.

Στίχ. 8-10. — « Ακούσατε δὴ ταῦτα, οἱ ἐκθλίβοντες
εἰς τὸ πρῶτ' πένητα, καὶ καταδυναστεύοντες πτωχὸν
ἀπὸ τῆς γῆς. οἱ λέγοντες. Πότε διελεύσεται ὁ μῆν,
καὶ ἐμπολήσομεν; καὶ πότε ἤξει τὰ Σάββατα, καὶ
ἀνοίξομεν θησαυροὺς, τοῦ ποιῆσαι μικρὸν τὸ μέτρον,
καὶ μεγαλῦναι σταθμίον, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἄδικον, C
τοῦ χτᾶσθαι ἐν ἀργυρίῳ πτωχοὺς, καὶ ταπεινὸν ἀνθ'
ὑποδημάτων, καὶ ἀπὸ πάσης πράξεως ἐμπορευσόμεθα; »
Ταῦτα δὲ, φησὶ, μάλιστα πάντων εἰρησθαι πρὸς
ὑμᾶς νομίσατε, οἱ διὰ παντὸς μὲν ταῖς ἀδίκαις κεχρη-
μένοι δυναστείας εἰς τὴν τῶν πενήτων ἀδικίαν, ἀνα-
μένοντες δὲ ἐκάστου μηνὸς τὴν συμπλήρωσιν ἐπὶ τῷ
τάς παρανόμους τῶν οἰκείων δανεισμάτων ἐργασίας
συλλέξει. ἀναμένετε δὲ καὶ τὰ Σάββατα, οὐχ ἵνα τῷ
Θεῷ ἑορτάσητε ἐν αὐτοῖς, (p. 200) ἀλλ' ἵνα τὴν ἐμ-
πορίαν δαψιλεστέραν ποιήσησθε, ἀποχρησάμενοι τῷ
καιρῷ τῆς ἑορτῆς, θησαυροὺς τε ἑαυτοῖς ἀδίκους συλ-
λέξητε, μέτρα τε καὶ σταθμία μικρὰ καὶ μεγάλα
ποιοῦντες, ὥς ἂν ἐκατέροις πρὸς τὴν ἑαυτῶν κεχρη-
μένοι καπηλείαν, συλλέξητε ἀργύριον ἐκ τῆς τῶν πε-
νήτων ἀδικίας, λημμάτων μὲν οὐδὲ τῶν εὐτελεστάτων D
ἀπεχόμενοι. τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἀνθ' ὑποδημάτων. »
ἀπὸ παντὸς δὲ συναλλάγματος σκοποῦντες τί ὑμῖν
προσγενήσεται κέρδος. τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἀπὸ πά-
σης πράξεως ἐμπορευσόμεθα. » Κατὰ δὲ ταύτης ὑμῶν
τῆς ὑπερηφανίας (ὑπερηφανίαν γὰρ ὀνομάζει τὴν εἰς
τοὺς πένητας ἀδικίαν, ἣν εἰργάζοντο μὴ συλλογίζο-
μενοι τοῦ Θεοῦ τὴν δίκην) ἀπόφασιν ἐξήνεγκε βεβαίαν
ὁ Θεὸς καὶ ἀμετάπτωτον. τὸ γὰρ, « ὀμνύει Κύριος, »
τοῦτο δηλοῖ, ὥς οὐ παραδώσει λήθη παντελῶς τὰ παρ'
αὐτῶν γινόμενα. μόνον δὲ οὐχὶ πᾶσαν συγκινήσας
τὴν γῆν, τοσοῦτοις τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ περιβαλεῖ
τοῖς κακοῖς, ὥστε πένθει κατέχεσθαι πάντας, ἐπὶ τῷ
μεγέθει τῆς ἐπελθούσης αὐτοῖς συμφορᾶς. δίκην γὰρ
τοῦ κατ' Αἴγυπτον ποταμοῦ πλημμυροῦντός τε καὶ

Israelitas et in servitium deportabit. « Et dixit Do-
minus mihi : Venit finis super populum meum
Israelem; non adjiciam ultra ut pertranseam eum;
et ululabunt lacunaria templi. » Demonstratarum
sibi rerum vim dicit. Venit ergo, ait, tempus quo
de omnibus pœnæ sumentur, et eorum cessabit
libertas atque potentia; simulque desinet ipsorum
impietas, et omne irreligiositatis ac peccati stu-
dium: non enim jam patiar dissimulare illorum
nequitiam, neque hæc inulta sinam. Templum
quoque attinget calamitas, quia et ipsum in com-
muni exitio igne inflammabitur. Porro apparet,
quod jam sæpe dixi, in prædictione malorum,
etiamsi de Israele sit sermo, attamen a propheta
connecti etiam ea quæ tribui Judæ a Babyloniis
imminebant, quo tempore et Jerusalem capi et
incendi templum contigit. « Illa die, dicit Dominus,
multi cadentes. In omni loco projiciam silentium. »
Tunc, ait, ubique erit mors, et innumeræ caden-
tium erunt cædes, partim occisorum, partim in
captivitatem abductorum. Silentium denique pro-
pter summam solitudinem omnia occupabit. Deinde
rursus iniquitatum, quas frequentabant facit men-
tionem.

VERS. 4-14. — « Audite hæc, qui conteritis mane
pauperes, et opprimitis in terra egenum; qui di-
citis: Quandonam transibit mensis, et negotiabi-
mur? Quandonam venient Sabbata, aperiemusque
thesauros, ut faciamus mensuram parvam, et au-
geamus pondus, faciamusque stateram injustam, C
ut possideamus pecunia pauperes, et egenum pro
calceamentis, et omni venditionis genere negotie-
mur? » Hæc vobis maxime dicta existimate, qui
injustis semper oppressionibus pauperes atteritis,
exspectantes cujusque mensis finem ob exigendos
iniquos usurarum vestrarum quæstus: qui 132
item exspectatis Sabbata, non ut Deo per hæc
feriemini, sed ut utiliore mercaturam faciatis,
abutentes festali tempore; atque ut injustos the-
sauros vobis coacervetis, et mensuras atque state-
ras parvas magnasque faciatis, ut utrisque in
nundinis vestris utamini: quo pecuniam ex pau-
perum oppressionibus corradatis, ne a vilissimis qui-
dem muneribus abstinentes; id enim denotat
dictio, pro calceamentis; atque ex qualibet merca-
tura aliquid lucrari curantes. Id quippe valent
verba: omni venditionis genere negotiemur. Jam
adversus hanc vestram superbiam (superbiam enim
nominat injustitiam contra pauperes, quam per-
petrabant, de Dei vindicta non cogitantes) firmum
tulit Deus decretum atque immutabile. Nam dictio,
jurat Dominus, hoc significat, quod omnino obli-
vioni non tradet facta illorum: imo toto veluti
terrarum orbe commoto, tantis eos per hostium
incursionem obruet malis, ut omnes in luctu fu-
turi sint, magnitudine pressi calamitatis. More
enim Ægyptiaci fluminis inundantis et mox rece-
dentis, invadet vos hostis generaliter vastans,
comprehendensque captivos ad suam regionem

asportabit. Tunc vero, inquit, sol meridie obscuratus videbitur iis qui in angustiis versantur; tenebrisque omnes se teneri putabunt propter malorum magnitudinem. Tunc omissis vitiosis solemnitatibus, luctui vacabitis: et pro antiquis canticis, largo fletui indulgebitis: pro molli veste, sacco induemini praesentium malorum indice: et vetere capitis ornatu omisso, calvitium malis vestris congruam esse putabitis. Cuncti, ut summam dicam, tanquam in luctu dilecti unigeniti propter excruciantem dolorem degetis, incumbentium vobis malorum magnitudinem complorantes. Tum et alia praeter haec eventura, graviora **133** adhuc significans propheta, Venient, inquit, dies, quibus non penuria tantum cibi potusque laborabitis, sed et gravissimam aliam patiemini penuriam, quia nempe nullum impetrabitis divinum oraculum, ex eorum numero, quae per prophetas fieri solebant, ad aerumnosorum solatium. Ait nimirum, quod etiam apud beatum Oseam prophetam dicitur: «Sedebunt filii Israelis sine rege, sine magistratu, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine oraculis:» quibus verbis significat cuncta haec captivitatis Babylonicæ tempore fuisse sublata. Idem vero nunc propheta nuntiat, nempe: aerumnis trademini, et tunc prophetas expetitis, quos nunc negligitis; scire cupientes num aliqua in melius commutatio vos maneat. «Commovebuntur aquae a mari usque ad mare: a borea ad orientem discurrent quærentes verbum Domini, neque id invenient.» Id est, omnis illa Israelis innumera multitudo sparsim ubique agitur, quærens an uspiam propheta aliquis appareat, Dei voluntate nuntians sibi eventura; quem tamen tunc non invenient. Deinde, peribit, ait, funditus quidquid nunc præstantissimum vobis videtur et desiderabile: peribunt vestrae nunc omni cura custoditæ virgines: peribunt etiam formosissimi juvenes. Haec autem quam ob causam patiemini? «Qui jurant per propitiationem Samariæ, dicuntque: Vivit Deus Dan; et vivit Deus tuus, Bersabea: et cadent, et non resurgent.» Quia derelicto Deo omnium Domino, Samariæ idola venerari studuerunt, eaque deorum nominibus appellaverunt; ideo corrueant lapsu prorsus irreparabili. Deinde aliam recitat revelationem:

Σαμαρείας, καὶ λέγοντες· Ζῇ ὁ θεὸς Δάν, καὶ ζῇ ὁ θεὸς σου Βερσαβέε· καὶ πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ ἀναστῶσιν ἔτι. Ὑπὲρ ὧν ἀφέντες Θεὸν τὸν τοῦ παντὸς Κύριον, τὰ ἐν Σαμαρείᾳ εἰδῶλα θεραπεύειν ἐσπευδόν, καὶ ταῦτα ἐκάλουν θεοὺς· ὑπὲρ τούτων πεσοῦνται πτῶμα ἀδιόρθωτον παντελῶς. Εἶτα πάλιν ἀποκάλυψιν ἑτέραν λέγει·

CAP. IX.

134 VERS. 1-5. — «Vidi Dominum stantem super altare. Et dixit: Percute super propitiatorium, et commovebuntur vestibula. Et dixit: Incide in capita omnium: et reliquos ex ipsis gladio occidam, non effugiet ex eis, qui fugerit: neque salvabitur ex eis, qui incolumis evaserit.» Vidi,

⁸⁸ Use. III.4.

πάλιν ὑποχωροῦντος, ἐπελεύσεται τε ὑμῖν ὁ πολέμιος ἅπαντας ὑμᾶς ἀπολλύς, καὶ δὴ καὶ λαβὼν αἰχμαλώτους ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἀπάξει χώραν. Τότε δὴ, φησὶν, ὁ μὲν ἥλιος (p. 201) ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῆς ἡμέρας ἀφανῆς εἶναι δόξει τοῖς ἐν ἀνάγκαις καθεστῶσι· σκότος δὲ ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς δόξει κατέχειν, διὰ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν. Καὶ τὰς μὲν παρανόμους ἐορτὰς ἀφέντες, τῷ πένθει προσέξετε· ἀντὶ δὲ τῶν παλαιῶν ἁσμάτων θρήνην χρήσεσθε πολλῶ· ἀντὶ δὲ τῆς μαλακῆς ἐσθῆτος, σάκκον περιθήτεσθε ἐπὶ τῷ πένθει τῶν παρόντων κακῶν· τοῦ δὲ παλαιοῦ κόσμου τῆς κεφαλῆς ἀμελήσαντες, τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τριχῶν, ὥς ἐν τοσούτοις ὑμῖν ἀρμόζειν οἰήσεσθε τοῖς κακοῖς· ἅπαντές τε, συντόμως εἰπεῖν, ὥς ἐπὶ πένθει μονογενοῦς υἱοῦ ἡγαπημένου διατελέσετε ὑπὸ τῆς κατεχούσης ὀδύνης, τῶν περιεχόντων ἑαυτοὺς κακῶν θρηνοῦντες τὸ μέγεθος· καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ἐπὶ τούτοις ἐσόμενα, ὥς βαρύτερα δηλῶν ὁ προφήτης, «Παρέσονται γὰρ, φησὶν, ἡμέραι, ἐν αἷς οὐκ ἐνδεία τροφῆς τε καὶ ποτοῦ περιπεσεῖσθε μόνον, ἀλλὰ γὰρ τὴν βαρυτάτην ἐνδειαν ὑπομενεῖτε, οὐδὲ μιᾶς φωνῆς ἀξιούμενοι θείας, τῆς διὰ προφητῶν εἰωθυίας γίνεσθαι ἐπὶ ψυχαγωγίᾳ τῶν ἐν δεινοῖς καθεστῶτων.» Λέγει δὲ τὸ καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ ῥηθὲν Ὡσηε τῷ προφήτῃ, (58) ὅτι «Καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐδὲ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δήλων.» (p. 202) ἐν οἷς σημαίνει τὸ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν ἐν Βαβυλῶνι γενομένην ἅπαντα αὐτῶν ἀφαιρεθῆναι ταῦτα. Τὸ αὐτὸ δὴ καὶ νῦν ὁ προφήτης δηλοῖ, ὅτι Παραδοθήσεσθε τοῖς κακοῖς· τότε τοὺς προφήτας ἐπιζητεῖτε ὧν νῦν ἀμελεῖτε· καὶ ἐπιθυμοῦντες μαθεῖν εἴ τινα μεταβολὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον δέξεται τὰ καθ' ὑμᾶς. «Σαλευθήσεται γὰρ, φησὶ, τὰ ὕδατα ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἕως ἀνατολῶν περιδραμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον Κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν αὐτόν.» Ὡς εἶπη ὅτι πᾶν τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἄπειρον ποικίλως διαταραχθήσεται ἅπανταχοῦ, ζητοῦν ποῦ τις προφήτης φανεῖται κατὰ γνῶμην Θεοῦ μηνύων αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα· οὐπερ οὖν οὐ τεύχονται τότε. Εἶτα, φησὶν, ἀφανισθήσεται παντελῶς πᾶν ὃ τι κάλλιστον ὑμῖν φαίνεται νῦν καὶ σπουδῆς ἄξιον. Ἀπολοῦνται μὲν γὰρ αἱ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας νῦν παρθενεύμεναι παρ' ὑμῖν, ἀπολοῦνται δὲ καὶ οἱ ἐπὶ νεότητι μάλιστα θαυραζόμενοι· πείσεσθε δὲ ταῦτα ὑπὲρ τίνος; «Οἱ ὀμνύοντες κατὰ τοῦ ἰλασμοῦ

ΚΕΦ. Θ'.

Στ.χ. α'-γ'. — «Εἶδον τὸν Κύριον ἐφεστῶτα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ εἶπε· Πάταξον ἐπὶ τὸ ἰλαστήριον, (p. 203) καὶ σεισθήσεται τὰ πρόπυλα· καὶ διάκοφον εἰς κεφαλὰς πάντων, καὶ τοὺς καταλοιπούς αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἀποκτενῶ· οὐ μὴ διαφύγῃ ἐξ αὐτῶν φεύγων, καὶ οὐ μὴ σωθῇ ἐξ αὐτῶν ἀνασωζό-

μενος. » Ἐθεασάμην γάρ, φησίν, ἐστῶτα μὲν πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὸν Θεόν, δῆλον ὅτι τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ· λέγοντα δέ μοι πληῖσαι τὸ ἱλαστήριον, ἵνα εἴπῃ, τὸ θυσιαστήριον· ἱλαστήριον γὰρ αὐτὸ καλεῖ ὡς ἐπὶ ἱλασμοῖς τῶν θυσιῶν προσαγομένων· ἐν δὲ τῷ κελευσθῆναι πατάξαι τὸν προφήτην, σημεῖον τοῦ πληγῆσθαι τε αὐτὸ καὶ πείσεσθαι. Ἐπάγει γοῦν· « Καὶ σεισθήσεται τὰ πρόπυλα· » ἵνα ἐκ μέρους εἴπῃ, ὅτι ἅπας ὁ ναὸς διασαλευθήσεται ἅμα τῇ πληγῇ ταύτῃ· ἐπεὶ περ ἀνάγκη ἦν κοινωνεῖν τῆς βλάβης τοῦ θυσιαστηρίου τὸν οἶκον ὅλον. Σημεῖά τε, φησίν, ἐνθεσ τινὰ ταῖς ἀπάντων κεφαλαῖς, ὡς ἂν εἴῃ γινώρισμα τοῦ ἐντεῦθεν ἤδη κατασεσημάνθαι πάντας, ὡς παραδοθησομένους μὲν τῇ ἀπωλείᾳ, οὐδενὸς δὲ διαφευξομένου τὸν κίνδυνον ἐκεῖνον. Ὡς γὰρ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ σημεῖον δέδωκε τὸ ἐπὶ τῶν φλιῶν τοῦ αἵματος, εἰς διάκρισιν τῶν τε ἀπολλυμένων καὶ τῶν σωζομένων· οὕτως ἐνταῦθα κελεύει σημεῖον αὐτόν τι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς ἀπάντων ποιῆσαι κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν θείαν, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πάντας παραδεδοῦσθαι τῷ θανάτῳ· (p. 204) οὐπερ πρὸς βεβαίωσιν ἐπάγει, ὅτι καὶ εἰς τὸν ἄδην κατενσχῶσιν, ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀνέλκω· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλθωσιν, ἐκεῖ αὐτοὺς κατὰγω· καὶ εἰς τὰς διαδύσεις κρυθῶσι τοῦ Καρμήλου (ἵνα εἴπῃ τῶν ὀρέων, ἐκ μέρους λέγων τὸ πᾶν), ἀνιχνεύσας αὐτοὺς πάντας παραδώσω τῇ αἰχμαλωσίᾳ· καὶ ἐπὶ τὸ βάθος ἀπέλθωσι τῆς θαλάσσης, διὰ τῶν ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀπολῶ θηρίων· καὶ μετὰ τὸ πληθεῖς δὲ τῶν κακῶν ὧν πείσονται πάντες εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαχθέντες, ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐντολὴν τὴν ἐμὴν ἀπολοῦνται ὡς εἰκός· οἷς ἐπάγει·

Ὁσπερ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ· οὕτως ἐνταῦθα κελεύει σημεῖον αὐτόν τι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς ἀπάντων ποιῆσαι κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν θείαν, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πάντας παραδεδοῦσθαι τῷ θανάτῳ· (p. 204) οὐπερ πρὸς βεβαίωσιν ἐπάγει, ὅτι καὶ εἰς τὸν ἄδην κατενσχῶσιν, ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀνέλκω· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλθωσιν, ἐκεῖ αὐτοὺς κατὰγω· καὶ εἰς τὰς διαδύσεις κρυθῶσι τοῦ Καρμήλου (ἵνα εἴπῃ τῶν ὀρέων, ἐκ μέρους λέγων τὸ πᾶν), ἀνιχνεύσας αὐτοὺς πάντας παραδώσω τῇ αἰχμαλωσίᾳ· καὶ ἐπὶ τὸ βάθος ἀπέλθωσι τῆς θαλάσσης, διὰ τῶν ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀπολῶ θηρίων· καὶ μετὰ τὸ πληθεῖς δὲ τῶν κακῶν ὧν πείσονται πάντες εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαχθέντες, ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐντολὴν τὴν ἐμὴν ἀπολοῦνται ὡς εἰκός· οἷς ἐπάγει·

Στίχ. δ'-ε'. — « Καὶ στηριῶ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου εἰς κακὰ, καὶ οὐκ εἰς ἀγαθὰ. » Ἀντὶ τοῦ, Ἐπιμενῶ προσέχων αὐτοῖς, οὐχ ὥστε τινὸς αὐτοῖς ἀγαθοῦ μεταδοῦναι, ἀλλ' ὥστε εἰς παντοίαν αὐτοὺς καταστήσαι πείραν κακῶν· ἐπειδὴ περ τοιούτων ἑαυτοὺς ἀξιόους διὰ τῶν ἔργων ἀπέφηναν τῶν οἰκείων. Ἔστι γάρ, φησὶ, Θεὸς ὁ τοῦ παντός ποιητὴς τε καὶ Κύριος, ὃς ἅπασαν μὲν αὐτάρκης ταλεῦσαι τὴν γῆν διὰ μόνης ἀφῆς· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τῆς γῆς ἐργάζεται ταύτης, ἀποφάσει τινὲ πᾶσαν αὐτὴν σαλεύων καὶ πρὸς ἐρημίαν πολλὴν καθιστάς, ὡς πένθει πάντας κατασχεθῆναι τοὺς οἰκοῦντας αὐτήν· ἐπειδὴ δίκην τοῦ κατ' Αἰγύπτου ποταμοῦ ἐπελθὼν αὐτοῖς ὁ πολέμιος πολλοὺς ἀνελεῖ, καὶ παρασύρας εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπάξει τοὺς λοιπούς· (p. 205) εἴτα εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων, « Ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς θεμελιῶν. » Οὗτος, φησίν, ὁ πάντοτε μὲν ἐν οὐρανῷ δεικνύμενος, οὐπερ ἄνειςί τε ἀεὶ καὶ δι-ἀγει, πάντων ὑπερκείμενος, ἅπαντα δὲ βεβαιῶν ὁ πόσις περ ἂν ἐπὶ γῆς ποιεῖν ἐπαγγέλληται πάντως· οὗτος ὁ τὸ μὲν ὕδωρ τῆς θαλάσσης λαμβάνων τε καὶ ἐπὶ γῆς ἐκχέων ἀπάσης· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ νῦν διαπραττόμενος, τὸ τὸν Ἀσσύριον θαλάσση προσεικότα τῷ πλήθει ἐπαγαγεῖν τῇ γῇ τῇ ὑμετέρᾳ· ταῦτα γὰρ ἔργα Θεοῦ τοῦ πάντων Κυρίου τε καὶ ποιητοῦ· εἴτα βουλόμενος τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν ἐκ τῆς περὶ αὐτοὺς ἐπιδείξαι γνώμης τοῦ Θεοῦ, ἐπάγει·

PATROL. GR. LXVI.

inquit, stantem super altare Deum; super illud videlicet quod Hierosolymis erat; et mandantem mihi ut propitiatorium percuterem, quod pro altari dicit; propitiatorium nempe appellatum, quia ibi sacrificia fiebant ad propitiandum. Quod autem jubetur propheta illud percutere, indicium erat fore ut reapse percuteretur et caderet. Addit ergo: « Et commovebuntur vestibula, » ut nominata parte dicat totum templum quassatum iri hac percussione: necesse enim erat ut altaris detrimentum universo templo commune fieret. Et signa, inquit, in omnium capitibus pone, ut indicia sint, jam abhinc omnes signatos esse, ut exitio tradantur, quin periculum illud quisquam effugiat. Sicut enim in Ægypto signum Deus dedit sanguinem postibus domorum illitum, ob distinguendos neci addictos a salvandis: ita nunc mandat prophetæ ut signum quoddam in capite omnium imprimat, juxta divinam revelationem, ut cunctos morti traditum iri demonstret. Quod ut confirmet, addit: Etiam si usque ad infernum descenderint, inde eos educam: et si ascenderint usque in cœlum, inde eos detraham: et si in cavernis abscondantur Carmeli (id est montium, partem dicens pro universitate), ego eos vestigans captivitati tradam; et si in maris profunditatem abierint, belluis ibi latentibus **135** consumam. Et post tot quæ passi fuerint mala, turmatim omnes in captivitatem abducti, illic meo jussu merito peribunt. His addit:

VERS. 4-6. « Et obfirmabo oculos meos super illos in mala, et non in bona. » Pro eo ac si dicat: Perseverabo illis instare, nec boni aliquid imperiar, sed eos omne malorum genus faciam experiri; quandoquidem horum se dignos operibus suis comprobarunt. Est enim Deus creator omnium ac Dominus, qui universum potest vel solo tactu quassare orbem terrarum. Atque hoc idem huic quoque regioni faciet, decreto quodam totam concutiens, atque in vastam solitudinem redigens, ita ut ejus incolæ omnes luctu corripiantur. Nam instar fluvii Ægyptiaci, invadens eos hostis, multos interficiet, et reliquos vi pertrahens in captivitatem abiget. Tum dicta confirmans: « Qui ædificat in cœlo ascensionem suam, et promissionem suam super terram fundat. » Hic, ait, qui semper in cœlo se ostendit, quo ascendit ibique degit, cunctis supereminens, omnia confirmans quæcunque in terra se omnino facturum promiserit: hic qui aquam de mari extollit et in universam terram effundit: idem nunc quoque agit, dum Assyrium, multitudine sua mare exæquantem in regionem vestram immittit. Sunt enim hæc Dei opera Domini universalis et creatoris. Deinceps, ut ex hac Dei sententia vecordiam Israelitarum coarguat, addit:

VERS. 7. — « Nunquid ut filii Æthiopum vos A estis mihi, filii Israelis? » Num similes filiis Æthiopum apud me vos constitui; quibus ego quidem nihil peculiare contulisse videor. « Nonne Israellem de terra Ægypti eduxi? » Neque enim, sicuti vos de Ægypto sumens, acerbo illo servitio exemi, talisque ac tantæ et nihil ad vos pertinentis regionis dominos feci; ita par aliquid Æthiopibus fecisse visus sum. « Et alienigenas de Cappadocia, et Syros de Bothro? » Bothrum nonnulli aiunt **136** dici pro iis quæ nunc appellantur Caræ, alias vero Charran. Ego vero hac superflua disquisitione omissa, quæ nihil sensui intelligendo prodest, quicumque demum hic denotetur locus, præsentis textus significatum exponam. Quippe haud dicit: Alienigenas ex Cappadocia eduxi, et Syros ex Bothro; sed contrarium potius affirmat, se nempe nullum ejusmodi beneficium aliis contulisse, cujusmodi Israelitis; ita ut hos oportuisset gratiorem præ cæteris animum erga Deum conservare. Namque et illud exploratum est, quod si forte etiam illos pari modo in libertatem vindicasset, omnino providentiam quamdam circa eosdem adhibuisse diceret, ejus providentiæ scopus cunctis facile esset compertus. Sed enim Israellem, non simpliciter tantum ex Ægypto eduxit, sed multa cura illi adstitit, quo idoneum redderet, ut ex ipso salus universalis appareret Christus Dominus.

Ergo quid demum dicit? Migrationes multæ de locis in alia loca fuerunt; veluti Tharræ, qui beati Abrahami pater fuit, quique de regione Chaldæorum egressus, in Charran migravit, atque ibi deinde mortuus est. Unde et contigit ut postea Abrahamus transiret in Palæstinam. Constat etiam beatum Jacob cum universa progenie in Ægyptum incolatum suum transtulisse. Simile quiddam et aliis contigit, ut credibile est: et quidam de Capadocia egressi, et ad loca alienigenarum migrantes, misti sunt illis, parsque eorum evaserunt. Ex Bothro item ad Syros alii transgressi, apud eos manserunt, et cum ipsis coaluerunt. Volens itaque Deus dicere **137** nemini se tanta beneficia largitum, quanta Israelitis, primo ait se eos haud illo ordine apud se habuisse, quo Æthiopes, a parte scilicet cunctas gentes denotans: tum dicere pergit se nullius parem unquam curam gessisse; Solos enim vos Ægypto eduxi multis cum miraculis et insperato prorsus agendi modo: deduxique in talem tantamque regionem, ejus vos dominos feci quanquam nullo jure ad vos pertinentis. Neque tamen ad prædictam terram eo modo pervenistis, quo alienigenæ ex Cappadocia miscelli, vel Syri de Bothro, venerunt; etenim hi migrationes

(29) Βόθρον hic intelligere videtur nomen proprium Theodorus probabilius fortasse, quam Hieronymus, qui appellativum apud LXX judicabat in comm. ad hunc locum. En verba: *Pro Cyrene, Aquila et quinta editio ipsum verbum Hebraicum*

Στίχ. 7. — « Οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθιοπῶν ὑμεῖς ἐστέ μοι, υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος; » Οὐ παραπλησίους Αἰθιοψιν ἐθέμην ὑμᾶς ἐμαυτῷ; οἷς γε οὐδὲ φαίνομαί τι νείμας ἐξαίρετον ἐγώ. « Οὐ τὸν Ἰσραὴλ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου; » Οὐδὲ γὰρ ὥσπερ ὑμᾶς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου λαβὼν, τῆς τε δουλείας ἀπήλλαξα τῆς πικρᾶς ἐκείνης, καὶ γῆς ἀπέφηνά τοσαύτης τε καὶ τοιαύτης κυρίου τῆς οὐ προσηκούσης ὑμῖν, οὕτω δὴ τι περὶ Αἰθιοπίας ὥφθην πεποιηκώς. « Καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους ἐκ Βόθρου (29); » Τὸ μὲν ἐκ Βόθρου (p. 206) τινὲς ἔφασαν λέγεσθαι, τουτέστιν, ἐκ Καρῶν (30) τῆς νῦν οὕτω λεγομένης, ποτὲ δὲ Χαρρᾶν· περιττὴν δὲ οὖσαν τὴν ἀκριβολογίαν ταύτην ἀφεῖς, τῷ μηδὲν πρὸς τὸ νόημα συντελεῖν, ὅστις ποτὲ ἂν ὁ δηλούμενος τόπος ἐν τοῦτοις ᾗ, τὸ σημαινόμενον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐρῶ· οὐ γὰρ τοῦτο λέγει, ὅτι τοὺς ἀλλοφύλους ἀνήγαγον ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους ἐκ Βόθρου· τὸ γὰρ ἐναντίον βούλεται δεικνῦναι, ὅτι οὐθὲν τοιοῦτο παρέσχηκεν ἑτέροις, οἷον δὴ τοῦτοις, ὥστε μείζονα καὶ παρὰ τούτων τὴν εὐγνωμοσύνην εἰς αὐτὸν παρὰ πάντας χρῆναι φυλάττεσθαι· δήλου γε ὄντος κάκεινου, ὡς εἶπερ ἀναγαγὼν ἦν καὶ ἑτέρους παραπλησίως τοῦτοις, πάντως ἂν τινα καὶ πρόνοιαν ἔλεγε περὶ αὐτοὺς γεγενῆσθαι, μετὰ τοῦ καὶ τῆς προνοίας τὸν σκοπὸν εὐγνωστον ἅπασιν εἶναι· ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰσραὴλ οὐχ ἀπλῶς ἀνήγαγε τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' ὥστε διὰ πολλῆς ἀγαγὼν τῆς ἐπιμελείας, ἐπιτήδειον ἐργάσασθαι πρὸς τὸ ἐκεῖθεν τὴν ἀπάντων φανῆναι σωτηρίαν, τὸν Δεσπότην Χριστόν.

C Τί οὖν ἐστὶν ὃ φησι; Μεταστάσεις πλείσται γεγόνασιν ἐκ τόπων εἰς τόπους· οἷον δὴ τι καὶ παρὰ τοῦ Θάρρα τοῦ πατρὸς τοῦ μακαρίου γέγονεν Ἀβραάμ, ἐξεληθόντος μὲν ἐκ γῆς Χαλδαίων, ἐληλυθότος δὲ εἰς Χαρρᾶν, εἶτα τετελευτηκότος αὐτόθι· ὅθεν δὴ καὶ μεταστῆναι γέγονε λοιπὸν τὸν Ἀβραάμ ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην· οὐκ ἄδηλον δὲ ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἰακώβ μετὰ πάντων (p. 207) τῶν προσηκόντων αὐτῷ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον μετέστη. Τοσοῦτο δὴ τι γέγονε καὶ περὶ ἑτέρους ὡς εἰκός· καὶ τινες ἐκ Καππαδοκίας ὁρμώμενοι, ἐπὶ τοὺς τόπους τῶν ἀλλοφύλων μεταστάντες, ἐγκατεμίγησαν ἐκείνοις καὶ γεγόνασιν αὐτῶν μέρος· ἐκ Βόθρου τε πάλιν εἰς Σύρους ἑτεροὶ μεταστάντες, παρ' αὐτοῖς τε διέμειναν, καὶ τὴν ἐπιμιξίαν ἐδέξαντο τὴν πρὸς ἐκείνους· βουλόμενος τοίνυν εἰπεῖν ὁ Θεός, ὅτι μηδενὶ τοιαῦτα δεδωρηται, ὁποῖα περ αὐτοῖς, εἶπε μὲν, ὅτι Οὐκ ἐν τάξει ἔσχον ὑμᾶς Αἰθιοπῶν, ἐκ μέρους τὰ ἔθνη βουλόμενος ἅπαντα εἰπεῖν· καὶ ὅτι μηδένα τῶν αὐτῶν ἀξιώσας ὥπται ποτε· Ἀνήγαγον γὰρ, φησιν, ὑμᾶς μόνους ἐκ τῆς Αἰγύπτου, μετὰ πολλῶν μὲν θαυμάτων, πολλῆς δὲ παραδοξοποιίας· ἡγαγόν τε εἰς γῆν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην, ἥς ὑμᾶς ἀπέφηνά κυρίου οὐδὲν ὑμῖν προσηκούσης· οὐ μὴν οὐδὲ εἰς ταύτην οὕτως ἐληλύθατε, ὥσπερ οἱ ἀλλόφυλοι ἐκ Καππαδοκίας ἐπιμεμιγμένοι, ἢ ἐκ Βόθρου τοῖς Σύροις· *posuerunt CIR: septuaginta saveam, id est βόθρον: Theodotio parietem: Symmachus Cyrenem, quem et nos in hoc loco secuti sumus.*

(30) Videlicet ex Hebraico חָרָן.

μεταστάσεις γάρ τινας ὑπομεμενήκασιν ἐκεῖνοι, οὐδὲν ἐχούσας παράδοξον, οὐδέ τινα ἐμὴν ἐξαίρετον ἐπιμέλειαν δεικνύσας περὶ αὐτούς· πρὸς τῷ καὶ ἐν προσηλύτων τάξει διάγειν αὐτούς, παρ' οἷσπερ εἰσιν· ὑμᾶς δὲ δῆλον μὲν μεθ' ὧν ἐξέβαλον τῶν θαυμάτων· ὅπως δὲ διήγαγον τὴν ἔρημον, ὅπως δὲ εἰσήγαγον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, (p. 208) ὅσης δὲ ὑμᾶς γῆς πεποίηκα κυρίους, ἅπαντας τοὺς ἐπ' αὐτῆς πρότερον ὄντας ἀνελών· ὅσης δὲ καὶ διετέλεσα μεταδιδούς ὑμῖν ἐπιμελείας παρὰ πάντας ἀνθρώπους· ὑπὲρ ὧν ἄγαν ὀφείλοντες αἰδῶ μοι νέμειν τινὰ, οὐδένα λόγον τῶν ἐξ ἐμοῦ γεγεννημένων εἰς ὑμᾶς ἐπιδεδειγμένοι φαίνεσθε. Τί οὖν;

Στίχ. η'-ι'. — « Ἴδοὺ οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἀμαρτωλὸν· καὶ ἐξαρθῶ αὐτὴν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς· πλὴν ὅτι εἰς τέλος οὐ μὴ ἐξαρθῶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, λέγει Κύριος. » Ὑπὲρ μὲν οὖν ταύτης τῆς ἀγνωμοσύνης ἀφελῶ τε ὑμᾶς τῆς γῆς, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπάξω τὴν οὕτω πονηρὰν βασιλείαν· οὐ μὴν ἀνέξομαι παντελῆ τὸν ἀφανισμόν ὑμῶν ἀπεργάσασθαι, μεμνημένος τῆς γνώμης τῆς ἐμῆς μεθ' ἧς τοσαύτην ἐνείμα τὴν ἐπιμέλειαν. « Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐντέλλομαι, καὶ λικμήσω δὲ οἶκον Ἰσραὴλ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὃν τρόπον λικμάται ἐν τῷ λικμῷ· καὶ οὐ μὴ πέσῃ σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν. » Δίκην γὰρ τῶν λικμώντων ἄλωνα καὶ χωριζόντων τοῦ ἀχύρου τὸν σῖτον, παραδώσω μὲν ὑμᾶς εἰς αἰχμαλωσίαν τοῖς ἔθνεσι· παντελῆ δὲ ὑμῶν τὸν ἀφανισμόν οὐκ ἐργάσομαι, περισώζων οὓς ἂν ἀξιόους δοκιμάσω τοῦ τῆς σωτηρίας ταύτης τυχεῖν. « Ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσουσι πάντες ἀμαρτωλοὶ τοῦ λαοῦ μου, (p. 209) οἱ λέγοντες, Οὐ μὴ ἐγγίση οὐδὲ μὴ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς τὰ κακά. » Ἀφανιῶ γὰρ τῷ πολέμῳ τοὺς πρὸς τὸ χεῖρον νεύοντας, καὶ οὐκ οἰομένους κατὰ τὰς τῶν προφητῶν μηνύσεις ἐπελεύσεσθαι τι τῶν λυπούντων αὐτούς. Οὕτω διὰ πάντων τὰ ἐπελευσόμενα τῷ λαῷ μηνύσας κακά, ἅτε παρὰ τῶν Ἀσσυρίων περὶ τὰς δέκα συμβαίνειν ἡμελλε φυλάς, ἅτε παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ὕστερον εἰς τοὺς λοιπούς, μηνύει καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῶν μετ' ἐκεῖνος μεταβολὴν, καὶ φησὶν·

Στίχ. ια', ιβ'. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ ἀνοικοδομήσω αὐτήν, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος· ὅπως ἐκζητήσωσιν με οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐφ' ἃ ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτὰ, λέγει Κύριος ὁ ποιῶν πάντα ταῦτα. » Ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὴν τῶν λυπηρῶν πείραν μεταβαλὼν πάντα ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ ἀνεγερῶ τοῦ Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν βασιλείαν· καὶ πάλιν ἐξ αὐτῆς ἡγούμενον δώσω παντὶ τῷ λαῷ· ὥς μὴ μόνον τούτων τοὺς ὑπολειφθέντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ πολλοὺς τῶν ἐναντίων ὑπὸ τῆς γινομένων ἐκπλήξεως κινουμένους Θεὸν ὁμολογῆσαι τὸν τοῦ παντὸς ποιητὴν τε καὶ Κύριον· ταῦτα γὰρ ἀποφαίνεται ὁ καὶ πρὸς πέρας ἄξων αὐτὰ Θεός· ἐνταῦθα μὲν οὖν τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος λέγει, ὅτι δὴ βασιλεὺς ἐκ τοῦ Δαυὶδ ὄντα τὸν Ζοροβάβελ ἐπανιόντες ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἡμελλον ἅπαντες ἔχειν· (p. 210) ὁ μὲντοι γε μακάριος Ἰακώβος ἐν ταῖς Ἠράξεσι

A quasdam fecerunt, nihil mirabile habentes, neque ullum meum præ se ferentes peculiarem favorem: præterquam quod isti in proselytorum ordine sunt apud illos, quibuscum versantur. At enim vos quantis ego prodigiis liberaverim, notissimum est: quomodo per desertum deduxerim, quomodo in promissam terram introduxerim, et quantæ vos possessores regionis fecerim, omnibus qui illam antea incolebant peremptis: quantam denique vobis præ cunctis hominibus et quam constantem curam impenderim. Quorum omnium causa, cum eximium mihi deberetis obsequium, nullum tamen beneficiorum erga vos meorum respectum ostendistis. Quid ergo?

B VERS. 8-10. — « Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, et auferam illud a facie terræ: verumtamen non in finem auferam domum Jacob, dicit Dominus. » Propter hunc sane ingratum animum, auferam vos de terra, et in captivitatem expellam tam nequam regnum; non tamen patiar plenum vestri consummari exitium, memor voluntatis meæ, qua tantam vobis curam impendi. « En ego præcipiam, et ventilabo domum Israelis, quemadmodum ventilatur in ventilabro, et non cadet fragmentum super terram. » Ritu ventilantium in area, et secernentium a palea triticum, tradam vos gentibus in captivitatem; haud vero absolutam vestri perniciem **138** faciam, conservans illos quos hanc impetrandi salutem dignos judicabo. C « Gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabunt neque venient super nos mala. » Bello enim eos perdam, qui improbitati sunt dediti, et non credunt fore ut juxta prophetarum vaticinia triste aliquid sibi eveniat. Postquam sic hactenus, eventura populo mala propheta prædixit, tum quæ ab Assyriis decem tribus passuræ erant, tum quæ postea reliqui a Babyloniis, prædicit etiam ipsorum post illa in melius conversionem, aitque:

D VERS. 11, 12. — « Die illa suscitabo tabernaculum Davidis quod cecidit, et reædificabo illud sicut dies sæculi, ut exquirant me reliqui hominum, et gentes omnes, super quibus invocatum est nomen meum, dicit Dominus qui hæc omnia facit. » Age vero post molestiarum perpersionem, omnia in melius mutabo, et prostratum Davidis regnum excitabo: rursusque ex ipso dabo ducem universo populo: ita ut non hi solum ruinæ superstites, sed alii multi de numero contrariorum, rerum harum stupore perculsi, Deum confessuri sint universi mundi factorem ac Dominum. Quippe hæc palam decernit is qui eadem ad exitum perducet Deus. Hic igitur res circa reditum Babylone agendas dicit; et quod regem Davide oriundum Zorobabelem omnes in propria reduces habituri sint. Beatum quinetiani Jacobum in sanctorum apostolorum Actibus de Christo Domino hanc eandem locutionem usur-

passé apparet⁵⁹, quoniam ea verum exitum tunc habuerat cum reapse collapsum Davidis regnum resurrexit, omnique vetere corruptela abjecta, perfectum statum recuperavit. Tunc enimvero cepit regnum posterorum Davidis firmitatem, parem diebus æternis, **139** quia perpetuum statum obtinuit. Præterea et Dei quoque notitiam apud reliquos homines cunctasque gentes diffundendam fuisse, res ipsæ gestæ verum demonstrarunt. Quamobrem prophetæ quidem vox res post reditum eventuras hactenus dixit: attamen dictorum veritas, et firmitas, et immobilitas, ac perpetuitas, in Christo Domino ostensa et consistens, justam beati Jacobi dicto auctoritatem præbuit.

δεικνύμενόν τε καὶ συστάν δικαίαν εἰληφέναι ἐκ τοῦ μακαρίου Ἰακώβου τῆς φωνῆς τὴν χρῆσιν (31).

Deinde et generaliter prædicens quæ tunc Israelitis eventuræ erant prosperitates, cæterorum ritu prophetarum dicit, adfore illis omnimodam frugum copiam, ita ut coacervatas aræ fruges exceptura sit vindemia, maturis semper concessis fructibus; et ipsis propemodum montibus collibusque copiam suppeditantibus, et omni re bona affluentibus. Captivitatem populi dissolvam, ut securi sint, et postliminio fruantur, et suas urbes in antiquam formam restaurent, et agricolæ terræ a se cultæ fructus percipiant. Firmiter eos in sua patria stabilitatem; id enim sonat dictio: « Et plantabo eos in terra eorum; » et non sinam ulterius extra patriam regionem fieri, cujus ipsos ab initio dominos feci. Nam verba, « Et non evellentur ultra de terra sua, quam eis dedi, » hoc significant; id est procul illa non amandabuntur, prout tunc evenerat cum propria captivitate tanquam velamine impediti, ne aspicere quidem patriam suam poterant. Hoc est, inquit, decretum opusque Dei rerum omnium creatoris ac Domini. μηδὲ ὁρᾶν δύνασθαι τὴν οἰκίαν γῆν, Ταῦτα δὲ, ῥησίν, ἀπόφασίς τε καὶ ἔργον Θεοῦ τοῦ ποιητοῦ τε πάντων καὶ Κυρίου.

⁵⁹ Act. xv, 16.

(31) Hic, et alibi, et præsertim in *Prologo ad Iohannem*, videmus Theodorum nostrum haud ita δουλοφρονα esse, ut quibusdam interdum visus fuit,

τῶν ἁγίων ἀποστόλων (59) ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ φαίνεται τῇ φωνῇ συγκεχυμένος ταύτῃ, ἅτε καὶ τὴν ἐκθᾶσιν ἀληθῆ λαβούσῃ τότε ὀπηνίκα ὄντως ἡ βασιλεία πεπτωκυῖα τοῦ Δαυὶδ ἀνέστη, καὶ πᾶσαν ἀποδαλοῦσα σάθρῳσιν ἐν τελειότητι κατέστη· τότε δὴ καὶ τὴν βεβαίωσιν εἰληφεν ἡ βασιλεία τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς, παραπλησίαν ταῖς τοῦ αἰῶνος ἡμέραις, ὅτε περὲν διηνεκεῖ τὴν σύστασιν εἶχεν· καὶ μὲν καὶ τὸ τὴν ἐπίγνωσιν τὴν θείαν ἐγγενέσθαι τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων καὶ πᾶσι δὲ τοῖς ἔθνεσιν, ἐπ' αὐτῶν ὥπται τῶν πραγμάτων τὸ ἀληθές· ὥστε εἰρησθαι μὲν παρὰ τοῦ προφήτου τὴν φωνὴν τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἐσόμενα μηνύοντος τέως· τὸ δὲ τῶν εἰρημένων ἀληθές; καὶ βέβαιον καὶ ἀσάλευτον ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ

Εἶτα καὶ καθόλου μηνύων τὰ τότε αὐτοῖς περιεσόμενα καλὰ, παραπλησίως τοῖς λοιποῖς προφήταις λέγει τὸ καὶ τῶν καρπῶν τὴν ἀφθονίαν αὐτοῖς προσέσεσθαι παντελῶς, ὡς τοὺς ἐξ ἁλῶνος συλλεγομένους καρποὺς διαδέχεσθαι τὴν τρύγην, ὠρίμων μὲν αὐτοῖς ἀποδοιδομένων τῶν καρπῶν, (p. 211) μόναν δὲ οὐχὶ καὶ τῶν ὀρῶν καὶ τῶν βουνῶν πολλὴν αὐτοῖς παρεχόντων τὴν ἀφθονίαν, πλεῖστά τε ὅσα ἐκφυόντων καλὰ. Καὶ τὴν μὲν αἰχμαλωσίαν λύσω, φησὶν, τῷ λαῷ, ὥστε λαβόντας τε ἄδειαν, καὶ γεγονότας ἐν τοῖς οἰκείοις, καὶ τὰς οἰκίας κατὰ τὸ παλαιὸν ἀνορθῶσαι σχῆμα, καὶ τὴν γῆν κατεργασαμένους τὸν ἐξ αὐτῆς κομίζεσθαι καρπὸν. Ἐν βεβαίῳ τε αὐτοὺς καταστήσω τῆς οἰκείας γῆς· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Καταφυτεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, » καὶ οὐκ ἔασω τῆς οἰκείας ἔξω γενέσθαι χώρας ἔτι, ἥσπερ οὖν αὐτοὺς κυρίους ἀπέφηνα τὴν ἀρχήν· τὸ γὰρ, « Οὐ μὴ ἐκσπασθῶσιν οὐκέτι ἀπὸ τῆς γῆς αὐτῶν ἥς ἔδωκα αὐτοῖς, » τοῦτο δηλοῖ· ἵνα εἴπῃ ὅτι οὐ γενήσονται αὐτῆς ἔτι πόρρω· ὥστε τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὥσπερ τινὲς κατεχόμενοι σκέπη,

sed prophetarum de Christo vaticinia agnoscere et explicare.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΒΔΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN ABDIAM PROPHETAM.

140 Inimici jamdiu Israelitarum Idumæi erant, valdeque hi optabant illorum excidium, atque eorundem adversis casibus lætabantur: imo cum ipsorum quoque hostibus perpetuo conspirabant,

Ἀπεχθῶς ἄνωθεν Ἰδουμαῖοι πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ἔσχον, περὶ πολλοῦ τε αὐτῶν ποιούμενοι τὴν ἀπώλειαν, καὶ ἐπὶ ταῖς προσγιγνομέναις αὐτοῖς ἡδόμενοι συμφοραῖς, ὥστε καὶ συμπράττειν (p. 212)

πρὸς ἅπαντα τοῖς ἐπιούσιν αὐτοῖς, ἤδη ποτὲ κατὰ
 θεῖαν συγχώρησιν ἐν πείρᾳ καθίσταντο κακῶν· γεγό-
 νησαν γὰρ Ἰσραηλίται μὲν ἐκ τοῦ Ἰακώβ κατάγοντες
 τὸ γένος, Ἰδουμαῖοι δὲ ἐκ τοῦ Ἡσαῦ, ἀδελφοὶ δὲ
 ἦσαν οὗτοι υἱοὶ τοῦ Ἰσαάκ· καὶ ἐπειδὴ κατὰ θεῖαν
 κρίσιν τῶν πρωτοτοκίων ἐπὶ τὸν Ἰακώβ μετεληλυ-
 θότων, διὰ μίσους τε εἶχεν αὐτὸν ὁ Ἡσαῦ, καὶ
 ἀνελεῖν καιροῦ λαβόμενος ἠθούλετο, παρασκευάζει
 μὲν τὸν Ἰακώβ εἰς τὴν Χαρρὰν ἀπελθεῖν ἢ μήτηρ,
 ὡς ἂν πόρρῳ γεγονότος λωφῆσειεν ἢ ὀργῇ τοῦ Ἡσαῦ·
 καὶ δὴ καὶ θείας προνοίας ἀξιωθείς ὁ Ἰακώβ παν-
 τελῶς διέφυγε τοῦ ἀδελφοῦ τὴν βλάβην· μετελήλυθε
 δὲ ὁμῶς εἰς τοὺς ἐξ αὐτῶν ἢ ἐχθρὰ· διέμεινάν τε οἱ
 ἐκ τοῦ Ἡσαῦ κατάγοντες τὸ γένος Ἰδουμαῖοι πολε-
 μίως πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ἔχοντες ἐκ τοῦ Ἰακώβ
 καταγομένους, ὡς ἔφην ἡδὴ· ποικίλως τοίνυν τὴν
 κατ' αὐτῶν ἐχθρὰν ἐπιδεικνύμενοι, οὐθὲν ἤττον τὴν
 αὐτὴν ἐπεδείξαντο γνώμην καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖ-
 νον, καθ' ὃν Ἀσσυρίους τε Ἰσραηλίταις, καὶ Βαβυ-
 λωνίους ὕστερον τῇ τε Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῖς τῆς
 Ἰούδα φυλῆς ἐπελθεῖν συνέδη· ὥστε καὶ πλείστα
 ὄσα ἐπὶ τε τῶν Ἰουδαίων ἀπωλείᾳ τοῖς Βαβυλωνίοις
 συμπράξει· ἐντεῦθεν ὁ μακάριος Δαυὶδ τὰ κατὰ Βα-
 βυλῶνα προφητεύων λέγει μὲν· [ἐπὶ τῶν ποταμῶν
 Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσταμεν καὶ ἐκλαύσαμεν, καὶ
 τὰ ἐξῆς· δι' ὧν ἐδείκνυ τὰ κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν
 ἐκείνην αὐτοῖς συμβεβηκότα κακὰ· (p. 213) ἐπειδὴ
 δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῶν μεταβολὴν ἤμελλε
 μνησθῆναι, ἐπάγει· «Μνήσθητι, Κύριε, τῶν υἱῶν
 Ἐδὼμ τὴν ἡμέραν Ἱερουσαλὴμ, τῶν λεγόντων· Ἐκ-
 κενοῦτε, ἐκκενοῦτε ἕως τῶν θεμελίων αὐτῆς·» εὐ-
 δηλον γὰρ ὅτι υἱοὺς Ἐδὼμ τοὺς Ἰδουμαίους λέγει,
 ἀμφοτέραις ταύταις καλουμένους ταῖς προσηγορίαις,
 ὡς πολλαχοῦ τε ἐκ τῆς θείας ἔνεστι μαθεῖν Γραφῆς·
 καὶ οὐδὲν ἤττον ἐκ τῆς τῶν Βασιλειῶν ἱστοριῶν, ὅτι
 Ἀμεσίας ἐπάταξε τὸν Ἐδὼμ ἐν πολέμῳ· εἶτα ἀπ-
 ἔστειλε μὲν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ βασιλέα, ἐπὶ πόλεμον
 αὐτὸν ἐκκαλούμενος· ὁ δὲ ὕδριστικῶς ἀποκρινάμενος
 πρὸς αὐτὸν, πρὸς τοῖς λοιποῖς καὶ τοῦτό φησι· «Πα-
 τάξας ἐπάταξες τὴν Ἰδουμαίαν· καὶ ἐπῆρε σε ἡ καρ-
 δία σου ἡ βαρεῖα·» οὗς ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἶναι τοῦ
 Ἐδὼμ ἔφην, Ἰδουμαίους ἐν τούτοις εἰπών· Μνή-
 σθητι τοίνυν, φησὶ, τῶν Ἰδουμαίων, ὅποια δὴ καθ'
 ἡμῶν πεποιήκασιν, οἳ τὸν καιρὸν τῆς συμφορᾶς τῆς
 ἡμετέρας, πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν ἐποιήσαντο κακίας·
 ὥστε τοῖς ἐπεληλυθόσιν ἡμῖν συνεπισχύειν, εἴ πως
 ἅπασαν ἐκ βάθρων ἀνασπάσειαν τὴν πόλιν, καὶ μηδὲ
 λείψανον αὐτῆς τι καταλίποιεν ἔτι· καὶ ἐπάγει·
 «Θυγάτηρ Βαβυλῶνος ἡ ταλαίπωρος, μακάριος ὅς ἀντ-
 ἀποδώσει σοι τὸ ἀνταπόδομά σου, (p. 214) ὁ ἀνταπ-
 ἔδωκας ἡμῖν·» δεικνύς ὅτι τότε δὴ καὶ Ἰδουμαίοις
 ὑπὲρ τῆς γνώμης ἐκείνης ἐπάξει τὴν τιμωρίαν ὁ
 Θεός· ὅπηνίκα δὴ τὴν μὲν Βαβυλωνίων κατασπάσει
 δυναστείαν, τὴν βασιλευσμένην πόλιν αὐτῶν ἅμα τῷ
 τε βασιλεῖ καὶ πᾶσι τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὴν παραδούς τοῖς
 Πέρταις (32), ὥστε καὶ παθεῖν παρ' αὐτῶν ἐκεῖνα ἅπερ
 οὖν κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ πεποιήκεσαν ἡδὴ· Ἰσραηλίτας δὲ τῆς κατεχούσης ἀπαλλάξας αἰχμαλωσίας εἰς τὴν
 οἰκίαν χώραν ἐπαναγάγῃ πάλιν.

A postquam Deo permittente Israelitæ variis cladibus
 affici ceperant. Porro Israelitæ a Jacob genus tra-
 hebant, Idumæi ab Esau, qui fratres erant Isaaco
 geniti. Jam quia divino judicio jus natu majoris
 ad Jacob transierat, atque ob id invisum habebat
 Jacobum Esau, eumque interficere, si occasio tu-
 lisset, moliebatur, dedit operam mater ut Jacob
 Charras peregrinaretur, dum interim eo submoto
 quiesceret Esau furor. Et Jacob quidem divina
 providentia tectus plane vitavit impendens a ger-
 mano exitium; sed tamen manavit in posteros
 horum odium: retinueruntque Esau progenies
 Idumæi hostiles animos adversum Israelitas de
 Jacob, ut dixi, progenitos. Cumque multifariam
 jam prodidissent simultatem illam, tum etiam men-
 tem suam aperuerunt quo tempore Assyrii contra
 Hierosolyma Judæque tribum, expeditionem fece-
 runt. Tunc sane plurima ad Judæorum perniciem
 fecerunt, cum Babyloniis conspirantes. Quare et
 beatus David res Babylonicas prædicens ait: « Su-
 per flumina Babylonis, illic flevimus ⁶⁰, » et reliqua.
 Quibus verbis mala per illam captivitatem Judæis
 eventura significavit. Verumtamen quia meliorem
 quoque rerum ordinem restituendum dicturus erat,
 addidit: « Memento Domine filiorum Edomi, qui in
 die Hierosolymorum aiebant: Exinanite, **141**
 exinanite a fundamentis urbem. » Perspicuum est
 filios Edomi a Davide intelligi Idumæos, qui utra-
 que appellatione utebantur, ut sæpenumero ex di-
 vina Scriptura cognoscere licet; et quidem ex
 Regnorum libris historicis ⁶¹. Quarta enim historia
 dicit ab Amesia cæsum fuisse in acie Edomum,
 deinde missam ab eo legationem ad Israelis regem,
 ut ad prælium eum provocaret; hunc autem cum
 stomacho respondisse illi inter cætera: « Extulit
 te superbia cordis tui, propterea quod clade affe-
 ceris Idumæam. » Quos in superioribus dixit Edomi
 filios, nunc Idumæos dicit historia. Itaque David,
 Memento, ait, quanta Idumæi contra nos fecerint,
 qui calamitatis nostræ tempore abusi sunt tanquam
 ansa ad suam expromendam malitiam; quique hos-
 tibus nostris vires addiderunt, ut universam a
 fundamentis eruerent urbem, nihilque in ea reliquum
 esse paterentur. Addiditque: « Filia Babylonis mi-
 sera! Felix qui reddet tibi retributionem quam
 nobis retribuisti! » significans fore ut eodem tem-
 pore Idumæis quoque ob hujusmodi ipsorum men-
 tem pœnas Deus imposeret: nimirum quo tem-
 pore Deus Babyloniæ imperium eversurus erat,
 regiamque horum urbem cum rege cunctisque in-
 colis, Persarum potestati traditurus, ut ab his eo
 jure tractarentur, quod ipsi pridem contra Hiero-
 solyma exercuerant: expeditis interim captivitate
 Israelitis atque in patriam restitutis.

⁶⁰ Psal. cxxxvi, 1. ⁶¹ IV Reg. xiv, 10. ⁶² Psal. cxxxvi, 8.

(32) Sub Cyro.

Quandoquidem ergo Deus correptura Israelitas A mala prophetarum ore sæpe prædixerat, primo quidem ab Assyriis imponenda, iterum a Babylo- niis cum universus Israel migrare patria jussus est; et quia valde, ut dixi, per id tempus Idumæi cum hostibus consenserunt, dum idoneam nacti occa- sionem se crederent perdendi funditus omnes quicunque de Israelitica stirpe essent (qua in re et Idumæi sine dubio Deo adversabantur, qui Jaco- bum majoris natu privilegio dignatus fuerat **142** cunctosque hujus posteros peculiari magnaue cura complectebatur; et ipsos Israelitas magnopere mœrere par erat, quia posteri ejus qui divino decreto primogeniti tulerat benedictionem, hæc patiebantur ab iis qui cum suo parente benedictione divina exciderant), ob hæc, inquam, necessario B Deus beatum prophetam excitavit Abdiam, qui universo suo vaticinio eventuram Idumæis pœnam significaret, cum Deo aliquando visum foret res Israelitarum in pristinam prosperitatem vindicare; a servitio scilicet expedire, suæque patriæ red- dere, ut Hierosolyma instaurarent templumque reficerent: in quo maxime decebat iterum congre- gari eos, ut ibi legitimis erga Deum religionibus operarentur. Et quidem nunc haud exiguo mœren- tibus solatio erat horum eventuum prædictio; tum vero post vaticiniorum exitum multo magis credituri erant, hæc olim Dei voluntate prædicta, et deinde verba in rem collata fuisse. Quæ res utraque comprobabat Dei erga eos providentiam; certioresque eosdem faciebat, hæc a Deo vaticinia fuisse edita gentis gratia, de cujus incolumitate magnam, ut sæpe dixi, curam gerebat.

VERS. 1. — « Visio Abdiæ. » Nihil hujus vocabuli vis differt a dictione: « Sermo Domini. » Quippe sermonem Scriptura appellat eam virtutem, per quam spiritali munere notitiam rerum futurarum prophetæ excipiebant. Visionem scilicet dicit pro divina revelatione, cujus ope illis contingebat, ut arcanorum scientiam consequerentur. Nam quia et theorias quasdam inenarrabiliter spiritali opera in animam excipiebant prophetæ, tum etiam doctri- nam futurarum rerum tanquam ab aliquo loquente audiebant, pro sancti Spiritus agente in iis vir- tute; idcirco et visionem dicit Scriptura et sermo- nem Domini; imo etiam, ut mihi videtur, auditum: propterea quod **143** spiritalis doctrinæ notitiam, auditionis cujusdam instar, recipiebant. Quare beatus quoque Isaias propheta ait: « Domine, quis credidit auditui nostro ⁶³? » nempe notitiæ rerum nobis demonstratarum, et quas divinitus edocti sumus. Convenientissime item beatus Paulus hanc divinitus protulit locutionem: « Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei ⁶⁴: » significans haud aliter accidere posse prophetis auditionem

Ἐπειδὴ τοίνυν πολλάκις διὰ τῶν προφητῶν ὁ Θεὸς τὰ καταληφόμενα τοὺς Ἰσραηλίτας ἔφη κακὰ, πρό- τερον μὲν ὑπὸ Ἀσσυρίων, ὑπὸ Βαβυλωνίων δὲ μετ' ἐκεῖνο, ὅτι τε αἰχμάλωτος ἅπας ὁ Ἰσραὴλ τοῦτον ἀπαχθήσεται τὸν τρόπον· πολλὴν δὲ, ὡς ἔφην, ἐπὶ τῶν καιρῶν ἐκεῖνων τὴν οἰκείαν ἐπεδείξαντο συνερ- γίαν Ἰδουμαῖοι, καιρὸν ἐπιτήδειον εἰληφέναι νομί- σαντες εἰς τὸ πανωλεθρὶ πάντας ἀπολέσαι τοὺς ἐκ τῆς Ἰσραηλιτικῆς ὠρμημένους συγγενείας· ὅπερ ἦν Θεῷ πολεμούντων προδήλως, ὅς τὸν τε Ἰακώβ τῆς τῶν πρωτοτοκίων ἡξίωσεν εὐλογίας, καὶ πάντων τῶν ἐκεῖθεν καταγομένων πολλὴν τινα καὶ ἐξαίρετον πεποιημένος διατετέλεκε τὴν ἐπιμέλειαν· ἀθυμεῖν τε ἐπὶ τούτοις εἰκὸς ἦν τοὺς Ἰσραηλίτας, εἰ ἐκ τοῦ τὴν εὐλογίαν τῶν πρωτοτοκίων κατὰ θεῖαν κομισαμένου ψῆφον καταγόμενοι, (p. 215) τοιαῦτα πάσχοιεν παρὰ τῶν ἐκ τοῦ προπάτορος οἰκείου τῆς εὐλογίας ἀπο- βληθέντων τῆς θείας· ἀναγκαίως τὸν μακάριον προ- φῆτην Ἀβδὶαν ἐπὶ τούτῳ κεκίνηκεν ὁ Θεός, ὡς ἂν διὰ πάσης αὐτοῦ τῆς προρρήσεως τὴν καταληφομέ- νην Ἰδουμαίους μηνύσειεν τιμωρίαν· ὁπηνίκα ἂν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταγαγῇ τὰ Ἰσραηλιτῶν δοκιμάσῃ Θεός, ἐπαναγαγὼν τε αὐτοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῇ χώρᾳ πάλιν ἀποδιδούς τῇ οἰκείᾳ, ὥστε καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνοικοδομῆσαι, καὶ τὸν ναὸν ἐν αὐτῇ κατασκευάσαι, ἐν ᾧ δὴ μάλιστα προσῆκεν αὐτοὺς συνιέναι πάλιν, τὴν καθήκουσαν ἐκ τῆς νομικῆς διατάξεως ἀποπληροῦντας αὐτόθι τῷ Θεῷ θρησκείαν· νῦν τε γὰρ οὐ μικρὰν ἢ τούτων μήνυσις τὴν ψυχα- γωγίαν παρείχετο τοῖς ἀδικουμένοις· καὶ μετὰ τὴν τῶν μηνυθέντων ἔκθασιν, ἔτι μᾶλλον ἐπέθοντο τὸ γνῶμη Θεοῦ πάλοι τε ταῦτα εἰρῆσθαι· καὶ πρὸς ἔρ- γον ὕστερον ἐκθεσθῆκεναι, ἅπερ ἦν ἄμω τῆς περὶ εἶναι ὅτι προμνηθεῖα τοῦ λαοῦ καὶ ταύτην ἐποιεῖτο τὴν Θεός.

Στίχ. α'. — « Ὅρασις Ἀβδίου. » Οὐδὲν κατὰ τὴν δύναμιν διαλλάττει τοῦτο, (p. 216) τοῦ, « Λόγος Κυρίου. » Λόγον γὰρ τε Κυρίου τὴν ἐνέργειαν ὀνο- μάζει τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν τῇ πνευματικῇ χάριτι τὰς ἀποκαλύψεις οἱ προφῆται τῶν ἐσομένων ἐδέχοντο· καὶ ὅρασιν τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καλεῖ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν θεῖαν, καθ' ἣν ἐγένετο αὐτοῖς τῶν ἀδήλων δέ- χεσθαι τὴν γνῶσιν· ἐπειδὴ γὰρ καὶ θεωρίας τινὰς ἀπορρήτως διὰ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐδέχοντο τῆς οἰκείας οἱ προφῆται, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐρομένων ὡς παρὰ τινος λαλοῦν- τος ὑπήκουον, κατὰ τὴν ἐγγινομένην αὐτοῖς ἐνέργειαν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· διὰ τοῦτο καὶ ὅρασιν αὐτὸ καὶ λόγον Κυρίου καλεῖ· καὶ ἀκοὴν δὲ ὡς εἰκὸς, ἅτε τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, ὥσπερ ἀκοὴ τινι, δεχομένων τὴν γνῶσιν· ὅθεν καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας ὁ προφῆτης φησὶ· « Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; » ἵνα εἴπῃ, τῇ γνῶσει τῶν δειχθέντων ἡμῖν, καὶ ὧν ἐδιδάχθημεν θεοῦθεν· ἀκολουθότατα δὲ καὶ ὁ μα- κάριος Παῦλος ταύτην τε θεϊκῶς τὴν φωνὴν ἐπήγα- γεν· « Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήμα- τος Θεοῦ· » δεικνὺς ὅτι οὐκ ἄλλως δυνατόν τὴν τοιαύ-

⁶³ Isa. LII, 1. ⁶⁴ Rom. x, 17.

την ἀκοὴν προσγίνεσθαι τοῖς προφήταις, ἀλλ' ἢ διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείας· καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ· «Κλινῶ εἰς παραβολὴν τῶ οὖς μου, ἀνοίξω ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου·» ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ὑποθεῖς τὴν ἀκοὴν καὶ δεξιόμενος θειόθεν τὴν γνῶσιν, διαπορθμεύσω τοῖς ἀνθρώποις τῶν προσηκόντων τὴν διδασκαλίαν· κἀνταῦθα τοίνυν ἐπειδὴ εἶπεν Ὁρασις Ἀβδίου, (p. 217) ὁ προγραφή τις παραπλησίως τοῖς λοιποῖς ἦν τοῦ βιβλίου δῆλωσιν ἔχοντος οὕτινος ἦν τὰ λεγόμενα, ὅπως τε τοῦ τοιαῦτα λέγειν δύναμιν εἰληφότος, ἄρχεται τῶν τῆς προφητείας ῥημάτων οὕτως·

«Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῇ Ἰδουμαίᾳ. » Δηλῶν περὶ ὧν ἡ προφητεία γίνεται. «Ἀκοὴν ἤκουσα παρὰ τοῦ Κυρίου. » Τῶν δὲ ἐσομένων, φησὶ, κατὰ τὴν Ἰδουμαίαν ἀδελῶν μὲνδοντων ἀνθρώποις, μετὰ πολὺν δὲ ἐσομένων τὸν χρόνον, παρὰ τοῦ Θεοῦ δέδεγμαι τὴν διδασκαλίαν· εἶτα τίς ἀκοή; «Καὶ περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλε. » Περιοχὴν λέγει τὸ κύκλω τι περιέχον, οἷον τεῖχος ἢ τι τοιοῦτο· οὕτω λέγει τὸ, «Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; » ἵνα εἴπῃ, Εἰς πόλιν τετειχισμένην, τουτέστι περιεχομένην τῷ τείχει κύκλω· Ταύτην οὖν, φησὶν, ἤκουσα τὴν ἀκοὴν, ὅτι ὥσπερ τινὰ περιοχὴν τὸ πρόσταγμα ἐξαπέστειλε τὸ οἰκεῖον εἰς τὰ ἔθνη ὁ Θεός, ἅπαντας αὐτοὺς ἐν κύκλω κατὰ τῆς Ἰδουμαίας συλλέγων. «Ἀνάστητε καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ' αὐτὴν εἰς πόλεμον. » Κατὰ ἀποσιώπησιν τὸ «λέγων» νοεῖται, ἵνα ἢ, Καὶ περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλεν λέγων· «Ἀνάστητε καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ' αὐτὴν εἰς πόλεμον·» (p. 218) ὡσανεὶ τοῦ Θεοῦ ταῦτα λέγοντός τε καὶ κελεύοντος, καὶ πανταχόθεν ἐπ' αὐτὴν τὰ ἔθνη συλλέγοντος· καὶ δὴ καὶ στρατηγεῖν αὐτοῖς μέλλοντος ἐν τοῖς κατὰ τῆς Ἰδουμαίας πολέμοις· οἷόν τι καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ· «Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; καὶ τίς ὁδηγήσει με ἕως τῆς Ἰδουμαίας; οὐχὶ σὺ ὁ Θεὸς ὁ ἀπώσάμενος ἡμᾶς; » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ὁ Θεός μοι εἰς τοὺς κατὰ τῆς Ἰδουμαίας στρατηγήσει πολέμους· ἰδίωμα δὲ τοῦτο καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ εὖροι τις ἂν κατὰ ἀποσιώπησιν σημαίνεσθαι τὸ «λέγων» ἢ «λέγοντες» ἢ τι τοιοῦτο· οἷόν ἐστι τὸ, «Ἴνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· Διαβρῆξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπορρίψωμεν ἅψ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν· » καὶ γὰρ κἀνταῦθα κατὰ ἀποσιώπησιν τὸ «λέγοντες» νοεῖται, εἰς δῆλωσιν τῆς γνώμης, μεθ' ἧς τὴν παράνομον ἐκείνην εἰργάζοντο πρᾶξιν· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, «Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα, καὶ εἰσήκουσέ μου· Κύριε, ῥῦσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας· » κατὰ ἀποσιώπησιν γὰρ κἀνταῦθά φησι τὸ «λέγων», ἵνα ἢ· «Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα λέγων· Κύριε, ῥῦσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας· » (p. 219) τὸ γὰρ «εἰσήκουσέ μου,» διὰ μέσου κατὰ ἀνταπόδοσιν εἴρηται τοῦ παντός· οὕτως

A hujusmodi, nisi a sancti virtute Spiritus. Tum etiam beatus David ait : «Inclinabo ad parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam⁶⁵ : » nempe, Quam aure præbita divinitus hausero cognitione, eam mox ad homines perferam, ut officiorum fiat disciplina. Igitur quod hic dicitur «Visio Abdiæ, » is est quidam (ut in cæteris prophetis usuvenit) titulus libri, qui nomen ejus præ se fert a quo ista dicuntur, simulque innuit quam auctor virtute loquendi imbutus, verborum prophetarum hoc initium faciat :

«Hæc dicit Dominus Deus Idumææ. » Significantur ii, de quibus prophetia fit. «Auditionem audiavi a Domino. » Adversos Idumææ casus, B arcanos adhuc hominibus, sed tamen post diutinum tempus eventuros, a Deo edoctus sum. Jam quæ res audita? «Et septum inter gentes misit. » Septum dicit quo aliquid circumcluditur, murum puta, aut aliquid hujusmodi. Sic ait Scriptura : «Quis deducet me in urbem septi⁶⁶? » id est in urbem munitam, seu muro circumdatam. Ergo hanc, ait, audiavi auditionem, a Deo scilicet missum præceptum ejus, septi instar, ad cunctas orbiculatim gentes contra Idumæam congregandas. «Surgite et consistamus contra eam belligerantes. » Sub reticentia intelligitur «dicens, » nempe septum inter gentes misit, dicens : «Surgite et consistamus contra eam belligerantes. » Tanquam si 144 Deus hæc diceret juberetque, et undique contra Idumæam gentes colligeret, imo belli gerendi ducem se fore reciperet. Veluti etiam beatus David : «Quis me transferet in urbem septi? quis me deducet usque in Idumæam? nonne tu, Deus, qui nos repulisti? » Nempe ait, Deum sibi ducem futurum bellorum contra Idumæam. Hunc loquendi modum observare licet apud beatum eundem Davidem, cum per reticentiam intelligitur, «dicens» vel «dicentes, » aut locutio ejusmodi. Veluti : «Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus. Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum⁶⁷. » Nam et hic per reticentiam D vox «dicentes» intelligitur, ad consilii patefactionem, quo impium illud susceperunt facinus. Simile et illud : «Ad Dominum cum tribularer clamavi, et exaudivit me. Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa. » Hic quoque sub reticentia innuitur «dicens. » Nimirum : «Ad Dominum cum tribularer clamavi, dicens : Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa. » Nam quod medium interponitur «exaudivit me, » id utrique membro responsionem facit. Sic igitur hoc loco dicit, «congregavisse Deum gentes, » ceu voce quadam, præcepto suo, easque ad bellum Idumææ inferendum concitavisse. Deinde

⁶⁵ Psal. XLVIII, 5. ⁶⁶ Psal. CVII, 41. ⁶⁷ Psal. II, 4.

bello veluti indicto, pergit loqui contra Idumæam. Α οὖν κἀνταῦθα λέγει· « Ὅτι συνέλεξεν ὁ Θεὸς τὰ ἔθνη, ὥσπερ τινὶ φωνῇ τῷ ἐπιτάγματι τῷ οἰκείῳ διεγείρων αὐτοὺς εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἰδουμαίας πόλεμον· εἴτα ὡς τὸν πόλεμον δηλώσας, ἐπάγει πρὸς τὴν Ἰδουμαίαν αὐτήν.

VERS. 2-4. — « Ecce minimam dedi te in gentibus; vehementer contempta es. » Magna tui, inquit, cæde edita, ad modicam te gentem redigam, ita ut omnium minima fias, multaque ignominia noteris; hostium numero oppressa, atque innume-
 ris malis obruta. Quænam porro rei causa fuit? « Superbia cordis tui te extulit incolentem rupium
 145 specus, in sublimi habitaculo stantem, animoque tuo volutantem. Quis me in terram detrahet? » Quandoquidem Idumæi montana in regione degebant, hoc fere dicit: Ingentes admodum spiritus geris, quia scopulorum recessus occupas, ibique spatiosam ac maximam, ut certe arbitraris, stationem tenes: et sane neminem fore credis qui te præsentī prosperitate dejicere queat. Quamobrem quæ dicta sunt, patieris; ut sentias frustra temet aliquid esse putasse, invita Dei voluntate. « Etiam si aquilæ instar alta petas, et si mediis in astris nidum statuas, illinc ego te detraham, dicit Dominus. » Sublimis seraris licet, aquilæ more quæ montes supervolare procul solet; in mediis quamvis sideribus gloriæ tuæ magnitudo te collocet, viribus meis minime obsistes, statim ac te deturbare voluero.

VERS. 5-7. — « Si fures ad te venissent nocturnive latrones, ubinam projecta fuisses? nonne furati essent sufficientia sibi? Et si vindemiatores ad te ingressi fuissent, nonne tibi racemum reliquissent? Quomodo lustratus est Esau, deprehensa-
 que sunt occulta ejus? » Si fures aliqui, clam noctu furari soliti in domum tuam irrupissent, paucis direptis fortasse discessissent; tu tamen haudquaquam ædibus pulsus fuisses; tuis enim te laribus ii qui furto tumultuario aliquid diripiunt spoliare non possent. Item si qui vindemiæ causa vineam introissent, nihilominus partem aliquam fructus in vite reliquissent. Verumtamen rei nunc tibi eventuræ alia ratio est: supervenient enim hostes, qui tantopere tui potentur, ut omnia tua scrutati, nihil tibi, reconditum licet, incolume esse sinant. Adeo cuncta in eorum potestatem devenient, qui quidquid libitum fuerit depopulati, tum demum abscedent. Deinde ob mali gravitatem declarandam ait: « Usque ad terminos tuos dimiserunt te viri omnes fœderis tui; obsisterunt tibi; vires suas contra te intenderunt. » Qui jure 146 amicitiae mutique præsidii tecum antea copulati erant, statim ac calamitatis tuæ gravitatem senserint, ad hostium partes transibunt; cumque his conspirantes finibus tuis te propellent, dum hostibus gratificantur, atque in captivitatem extrudent. Hi totis viribus adversabuntur, atque hostibus suppetias ferent. Id ipsum alibi denuo dicit: « Homines tui pacifici, qui tecum epulis accumbebant, insidias tibi collocaverunt. Nulla est prudentia

Στίχ. β'-δ'. — « Ἰδοὺ ὀλιγοστὸν δέδωκά σε ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἡτιμωμένος εἶ σὺ σφόδρα. » Πολλήν σου, φησὶ, διὰ τῶν πολεμίων τὴν σφαγὴν ἐργασάμενος, εἰς ὀλίγους σου περιστήσω τὸ ἔθνος· ὥστε πάντων ἐλάττονας εἶναι καὶ ἐν ἀτιμίᾳ καθεστάναι πολλῇ· ὡς ὑπὸ πολλῶν τε πεπολιορρημένον καὶ μυρίοις περιβληθέντα κακοῖς· εἴτα τίς ἡ αἰτία; « Ἡ ὑπερηφανία τῆς καρδίας σου ἐπήρε σε κατασκηνοῦντα ἐν ταῖς ὁπαῖς τῶν πετρῶν, ὑψῶν τὴν κατοικίαν αὐτοῦ· λέγων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Τίς με κατάξει ἐπὶ τὴν γῆν; » Ἐπειδὴ γὰρ ὄρειον ὤκουν χώραν οἱ Ἰδουμαῖοι, μᾶλλον τοῦτο λέγει, ὅτι Ἀμέτρωσ ἐπήρθη τὴν διάνοιαν, ἐν καταδύσει μὲν οἰκῶν πετρῶν, πολλὴν δέ σου καὶ μεγίστην, ὡς ὄρου, πεποιηκὼς τὴν οἰκῆσιν· καὶ δὴ καὶ οἰόμενος οὐκ ἂν ποτε ἔσεσθαι τὸν δυνάμενόν σε τῆς προσούσης ἐκβαλεῖν εὐπραγίας· ὑπὲρ ὧν δὴ πείσῃ τὰ εἰρημένα, ἵνα αἰσθῇ μάτην οἰόμενος εἶναι τι θείας ἀντιπραττούσης βουλῆς. (p. 220) « Ἐὰν μετεωρισθῇς ὡς ἀετὸς, καὶ ἐὰν ἀνὰ μέσον τῶν ἀστρῶν θῇς νοσσιάν σου, ἐκεῖθεν κατάξω σε, λέγει Κύριος. » Ὡστε κἂν ἀετοῦ δίκην εἰς ὕψος ἀρθῇς, ὅς πολὺ τῶν ὀρῶν ὑπερίπτασθαι πέφυκε, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀστρῶν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς περιφανείας σαυτὸν καταστήσης, οὐκ ἀρχέσεις πρὸς τὴν δύναμιν τὴν ἐμήν, ὅτ' ἂν σε κατασπᾶν ἐθέλω.

Στίχ. ε'-ζ'. — « Εἰ κλέπται εἰσῆλθον πρὸς σέ, εἰ λησταὶ νυκτὸς, ποῦ ἂν ἀπερβρίψης; οὐκ ἂν ἐκλεψαν τὰ ἱκανὰ αὐτοῖς; καὶ εἰ τρυγηταὶ εἰσῆλθον πρὸς σέ, οὐκ ἂν ὑπελίποντο ἐπιφυλλίδα; πῶς ἐξερευνήθη Ἡσαῦ, καὶ κατελήφθη αὐτοῦ τὰ κεκρυμμένα; » Εἰ μὲν οὖν κλέπται τινὲς οἱ λεληθότως ἐν ταῖς νυξὶ ληστεύειν εἰσθότες εἰς τὴν οἰκίαν ἐπεισῆλθον τὴν σὴν, βραχέα τινὰ λαβόντες, τυχὸν ἐξῆλθον ἂν· σὺ δὲ οὐκ ἂν ἀπερβρίψης τῆς οἰκίας, ἐπειδὴ τῆς οἰκήσεώς σε ἀποστερεῖν οἱ διὰ ληστείας τὰ προστυχόντα ἀφελόμενοι οὐκ ἠδύναντο· καὶ ἐπὶ τρύγην δέ τινες εἰς ἀμπελῶνα εἰσεληλυθότες, πάντως ἂν τινὰ καρπὸν κατέλιπον ἐν ταῖς ἀμπέλοις· τὸ δέ γε νῦν σοι συμβησόμενον οὐ τοιοῦτον ἔσται· ἐπελεύσονται γὰρ πολέμιοι οἱ τοσοῦτάν σου κατακρατήσουσιν, ὥστε ἅπαντα ἐξερευνήσαντες τὰ προσόντα σοι, μηδὲ τῶν κεκρυμμένων ἀκέραιον ἀφεῖναι τι παρὰ σοί· οὕτω πάντα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἔσται τὴν ἐκείνων. (p. 221) καὶ πάντα δοκοῦντα ἀπελεύσονται λαβόντες· εἴτα εἰς ἔλεγχον τῆς ἐπιτάσεως τοῦ κακοῦ· « Ἔως τῶν ὀρίων σου ἐξαπέστειλάν σε πάντες οἱ ἄνδρες τῆς διαθήκης σου· ἀντέστησάν σοι, ἡδυνήθησαν πρὸς σέ. » Καὶ γὰρ καὶ οἱ πρότερον συνθήκας, φιλίας τε καὶ συμμαχίας ἔχοντες πρὸς σέ, θεασάμενοί σου τῆς συμφορᾶς τὸ μέγεθος, οὕτω τῆς τῶν ἐναντίων ἔσονται μοίρας, ὥστε σε σὺν ἐκείνοις πάντων ἐξωθῆναι τῶν ὀρίων τῶν σῶν, χάριτι τῶν πολεμίων ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ὠθοῦντας· οἳ καὶ ἀντιστήσονται σοι, καὶ δυνήσονται τοῖς πολεμίοις συμπράττοντες τοῖς σοῖς· καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἐτέρως λέγων· « Ἄνδρες εἰρηνικοί σου οἱ συνεσθιόντές σοι, ἔθηκαν ἐνεδρα ὑποκάτω

σου· οὐκ ἔστι σύνθεσις ἐν αὐτῷ. » Οἱ φιλίαν ἀσπα-
ζόμενοι πρὸς σέ καὶ ἄλῳν σοι κοινωνοῦντες, αὐτοὶ σοι
λόγους ὑφανοῦσιν, εἰς ἀπώλειαν ἄγοντες, ἐπειδὴ δι'
ὑπερβάλλουσιν ἀνοιαν οὐδὲ διακρίνειν τοὺς ὄντως
φίλους ἐπίστασαι τῶν ἐχθρῶν.

Στίχ. η'-ια'. — « Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύ-
ριος, ἀπολῶ σοφοὺς ἐκ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ σύνεσιν
ἐξ ἧρου. » Ἡσαῦ· καὶ πτοηθήσονται οἱ μαχηταί σου
ἐκ Θαμάν, ὅπως ἐξαρθῇ ἄνθρωπος ἐξ ἧρου Ἡσαῦ,
διὰ τὴν σφαγὴν καὶ τὴν ἀσέβειαν τὴν εἰς τὸν ἀδελ-
φόν σου Ἰακώβ· καὶ καλύψει σε αἰσχύνῃ, (p. 222)
καὶ ἐξαρθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. » Ἀπολοῦνται δὲ πάν-
τες οἱ ἐν ὑμῖν περὶ τὰ πολεμικὰ σοφοί τε καὶ δυνατοί
τινες αὐχοῦντες εἶναι· οἳ τε μέγα φρονοῦντες ἐπὶ
ταῖς μάχαις ἐν Θαμάν, ἡ μεγίστη τῶν πόλεων εἶναι
δοκεῖ τῶν ὑμετέρων· νικηθέντες τῷ φόβῳ τῶν ἐπ-
εληλυθόντων κακῶν εἰς πτόησιν καταστήσονται καὶ
δειλίαν· τοσαύτη τῶν ἀνθρώπων ἀπώλεια γενήσεται
τῶν ὑμετέρων, ὑπὲρ ὧν αὐτοὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς
ἰδίους ἐκ τοῦ Ἰακώβ κατάγοντας τὸ γένος, ὅς ἀδελ-
φός ἦν τοῦ ὑμετέρου προγόνου, παρανόμοις ἐκδεδώ-
κατε ταῖς σφαγαῖς· ὑπὲρ δὲ τούτων αἰσχύνῃ τε
περιβληθήσῃ, καὶ παντελῇ τὴν ἀπώλειαν ὑπομε-
νεῖς. » Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀντέστης ἐξ ἐναντίας ἐν
ἡμέρᾳ αἰχμαλωτευόντων ἀλλογενῶν δύναμιν αὐτοῦ·
καὶ ἀλλότριοι εἰσῆλθον εἰς πύλας αὐτοῦ, ἐπὶ Ἱερου-
σαλήμ ἔβαλον κλήρους, καὶ σὺ ἦς ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν. »
Τῶν δὲ ἐπελευσομένων σοι κακῶν ἐξ ἐκείνου δέδεξαι
τὴν ἀπόφασιν, ἐξότε περ τοιαῦτα κατὰ τῶν ἀδελφῶν
τετόλμηκας τῶν οἰκειῶν· ὅτε μὲν ἀλλότριοι αὐτοὺς
αἰχμαλωτοὺς ἐλάβανον, σὺ δὲ ἀντέστης ἐξ ἐναντίας·
ἵνα εἴπῃ· Ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν ἑταξας σαυτὸν μερίδι·
καὶ ἀλλογενεῖς μὲν αὐτῶν εἷς τε τὰς λοιπὰς πόλεις
εἰσῆσαν, καὶ πρὸς ταῖς λοιπαῖς, καὶ τὴν Ἱερουσα-
λήμ· καὶ δὴ καὶ κλήρῳ τὰ ἐνόντα διενείμαντο
πάντα· σὺ δὲ ἐκοινωνεῖς τοῖς τοιαῦτα τολμῶσιν.

Στίχ. ιβ'-ιδ'. — « Καὶ μὴ ἐπίδῃς ἡμέραν ἀδελφοῦ
σου ἐν ἡμέρᾳ ἀλλοτρίων· (p. 223) καὶ μὴ ἐπίχαιρε
ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν· καὶ
μὴ μεγαλορρήμονήσῃς ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως αὐτῶν·
μηδὲ εἰσέλθῃς εἰς πύλας λαῶν ἐν ἡμέρᾳ πόνων αὐτῶν·
καὶ μὴ ἐπίδῃς· καὶ σὺ ἐπὶ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν ἐν
ἡμέρᾳ ὀλέθρου αὐτῶν, μηδὲ συνεπιθῇ ἐπὶ τὴν δύνα-
μιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν· μηδὲ ἐπιστῇς
ἐπὶ τὰς διεκβολὰς αὐτῶν ἐξολοθρεῦσαι τοὺς ἀνασω-
ζομένους ἐξ αὐτῶν, μηδὲ συγκλείσῃς τοὺς φεύγοντας
αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. » Τὸ « μὴ ἐπίδῃς » ἀντὶ
τοῦ, ἵνα μὴ ἐφησθῇς, λέγει· ἵνα μὴ ταῦτα, φησί,
ποιῇς· ἀκολουθῶς γὰρ τοῖς ἀνωτέροις εἰπεῖν βούλεται,
ὅτι Ὑπὲρ τούτων δώσεις δίκην, καὶ τὴν μηνυομένην
ὑπομενεῖς τιμωρίαν· ἐπειδὴ ἐπέχαιρες ταῖς τοῦ ἀδελ-
φοῦ συμφοραῖς· καθ' ὃν ἐκεῖνοι καιρὸν τὴν ὑπὸ τῶν
ἀλλοτρίων ὑπέμενον ἀπώλειαν· καὶ ἐν ἀνάγκαις αὐ-
τῶν ἐξεταζομένων ἐφθέγγου ῥήματα, οἷα εἰκὸς ἐπὶ τῇ
αὐτῶν ἡδόμενος ἀπώλεια· τὸ γὰρ « μεγαλορρήμο-
νήσῃς » τοῦτο λέγει· καὶ ἐν ἀνάγκαις ὄντων ἐκείνων
εἰσῆεις καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν λοιπῶν, τὰ
ἐνδεχόμενα κακὰ διαθήσων αὐτούς· καὶ εἴ τινας δὲ
αὐτῶν διαφυγεῖν πῶς ἠδύναντο, τὴν σωτηρίαν τούτῳ

A ejus. » Qui tecum amicitia juncti, communi mensa
utebantur, machinationes tibi struxerunt quæ in
perniciem ducerent, quia pro tua summa stultitia ne
germanos quidem amicos ab inimicis discernere
nosti.

VERS. 8-11. — « Illa die, inquit Dominus, pes-
sum dabo sapientes in Idumæa, intellectum in
monte Esau : cadent bellatores tui e Thæman, ita
ut exterminetur homo ex monte Esau, propter
cædem atque nequitiam quam in Jacob fratrem
tuum exseruisti : ignominia oppleberis, atque in
æternum deleberis. » Leto occumbent quicunque
apud vos rei bellicæ periti feruntur vel fortitudinem
jactant; quique præliis in Thæman pugnatis glo-
riantur, quæ maxima videtur urbium vestrarum;
B hi metu instantium malorum fracti, animos ultro
despondebunt. Tanta fiet civium vestrorum cla-
des ! propterea quod ipsi fratres vestros, ex Jacob
progenitos, qui vestri progenitoris germanus fuit,
immeritis cladibus affecistis. Idcirco, inquam, pro-
bro suffundemini, supremumque exitium adibitis.
« Ex quo die adversarius constitisti; quo die
alienigenæ in captivitatem redigebant potentiam
ejus; extraneique ingrediebantur portas ejus,
superque Hierosolyma sortes mittebant; tu quoque
eras tanquam unus ex illis. » Eventurorum tibi
malorum eo tempore causam tibi conciliasti, ex
quo adversus fratres tuos talia facere ausus es :
cum extranei servitio eos mancipabant, 147 tu
ex adverso constiteras, id est te in hostium partes
conjeceras. Utique alienigenæ cunctas urbes, atque
in his Hierosolyma, occupaverunt; manubiasque
sortibus diviserunt; tu vero talia audentium parti-
ceps eras.

VERS. 12-14. — « Neque despicias fratris tui
diem, in die alienigenarum; neque læteris super
Judæ filiis in die ferali eorum; neque superbe lo-
quaris in die calamitatis eorum; neque ingrediaris
portas populorum in die cladis eorum; neque de-
spicias congregationem eorum in die quo interi-
bunt; neque inveharis in potentiam eorum in die
quo peribunt; neque steteris in exitibus eorum, ut
evadentes perdas; neque fugam eorum impedias in
die calamitoso eorum. » Verbum « despicias » pro,
Ne delecteris, usurpat, id est : Cave talia facias.
Superioribus enim consonans dictis, significat fore
ut pœnas pro his maleficiis des, prædictamque
animadversionem perferas, quia lætatus es fratrum
tuorum adversis casibus, quo tempore hi ab hosti-
bus vastabantur : dumque angustiis vexarentur,
verba effutiebas, quæ solent ii qui alieno exitio
gaudent. Hoc enim significat « superbe loqui. »
Atque in eorum pressuris tu urbem cum hostibus
ingrediebaris, ut fratrum cladem augeres. Quod si
qui forte viam fugæ nanciscerentur, in qua unice
spem salutis collocabant, hos tu quoque perdere
satagebas; capiens nimirum profugos, ac punien

tibus tradens. Hoc enim significat, « Neque steteris in exitibus eorum, ut evadentes perdas, neque fugam eorum impediās in die calamitatis eorum. » Atque horum dictorum generalis sententia hæc est, quia fratrum tuorum Israelitarum exitio lætatus es; quia suppetias hostibus contra illos tulisti, malisque eorundem gavisus es; atque eos pro facultate tua detrimentis affecisti; idcirco paratum tibi lues supplicium. Quare addit:

ἡσθη ἐπὶ τοῖς αὐτῶν κακοῖς, διαφόροις τε αὐτοῖς καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν περιβέβληκας τοῖς κακοῖς, ὑπὲρ τούτων δὴ τὴν μέλλουσαν ὑπομενεῖς τιμωρίαν. "Οθεν ἐπάγει·

148 VERS. 15-17. — « Quia prope est dies Domini super omnes gentes. Quæ aliis fecisti, eadem tibi fient; retributio tua retribuetur in caput tuum. » Adest enim tempus quo Deus puniet omnes qui aliquando Israelitis male fecerunt. Et quidem tibi præ cæteris gravem imponet pœnam, paremque maleficiis quæ in fratres tuos commisisti. « Quia quemadmodum bibisti super montem sanctum meum, sic bibent omnes populi vinum: bibent et ascendent; eruntque sicut non existentes. » Nam et ipse propterea quod contra montem meum incolasque ejus invectus es, supplicio non carebis. Qui sententiæ tuæ factorumque participes fuerint, iidem pœnæ quoque socii erunt, inter necivo traditi exitio, ita ut ab iis non differant qui nulli sunt. Nam verba « bibisti » et « bibent, » animadversionem significant in Idumæam aliosque hostes expromendam. Veluti, « Calix in manu Domini plenus misto. Et inclinavit ex hoc in hoc; verumtamen sæx ejus non est exinanita: bibent omnes peccatores terræ⁶⁸. » Memorat autem montem sanctum suum, significans fore ut propter crimina adversus eum montem incolasque ejus patrata, pœnæ obnoxii fiant Idumæi: et qui cum eorum consiliis rebusque gestis conspiraverunt, iidem ad supplicii societatem vocentur, capitalique vindicta puniantur. « In Sion autem monte salus erit et sanctitas, et possidebit Jacob qui se possederant. » Vobis itaque sociisque consiliorum vestrorum hæc accident. Incolumes autem erunt, atque omni adversitate carebunt in monte Sion qui antea bellis appetebantur: atque ita mons ille propter horum securitatem sanctus videbitur: imo vero cunctis dominabuntur, qui se antea devicebant, Jacob posteri; quibus nimirum vos nuper vestrique socii molesti armis fuistis.

VERS. 18-21. — « Et erit domus Jacob ignis, et domus Joseph flamma: et domus Esau stipula:

149 et succendentur in eis, vorabuntque eos. » Sic, inquit, Idumæos omnes superabunt Israelitæ, ut instar ignis stipulam absumentis, eosdem belli vi deleturi sint. « Et non erit flammiger in Esau domo, quia Dominus locutus est. » Quoniam ignem dixit Israelem Esau fore, veluti si omnes ejus opes bello esset consumpturus, idcirco non erit, inquit, flammiger in Esau domo: id est nemini Idumæo

πορίζεσθαι προσδοκῶντες, καὶ τούτους ἀπολλύειν ἐσπούδαζες, συλλαμβανόμενός τε τοὺς φεύγοντας ἐξ αὐτῶν καὶ παραδιδούς τιμωρίᾳ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Μὴ ἐπιστῇς ἐπὶ τὰς διεκβολὰς αὐτῶν ἐξολοθρεῦσαι τοὺς ἀνασωζομένους ἐξ αὐτῶν, (p. 224) μηδὲ συγκλείσης τοὺς φεύγοντας αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. » δι' ὧν βουλόμενος εἰπεῖν, ὅτι Ὑπὲρ ὧν ἡσθη ἐπὶ τῇ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπωλείᾳ ἀδελφῶν ὄντων σῶν, καὶ δὴ καὶ τοῖς πολεμίοις συνέπραξας κατ' αὐτῶν, καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν περιβέβληκας

Στίχ. ιε'-ιζ'. — « Διότι ἐγγὺς ἡμέρα Κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη· ὃν τρόπον ἐποίησας, οὕτω ἔσται σοι· τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται σοι εἰς κεφαλὴν σου. » Ἦκει γὰρ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἅπαντας μὲν τιμωρήσεται τοὺς ὅτιδῆποτε πεπραχότας εἰς αὐτοὺς, μάλιστα δὲ πάντων βαρεῖαν ἐπάξει σοι τὴν τιμωρίαν, ἀνάλογόν σοι τὴν συμφορὰν ἐπάγων οἷς πεποίηκας κατ' αὐτῶν. « Διότι ὃν τρόπον ἔπιες ἐπὶ τὸ ὄρος μου τὸ ἅγιον, πίνονται πάντα τὰ ἔθνη οἶνον· πίνονται καὶ ἀναθήσονται, καὶ ἔσονται καθὼς οὐχ ὑπάρχοντες. » Αὐτὸς τε γὰρ ὑπὲρ ὧν εἰς τὸ ὄρος τὸ ἐμὸν τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῷ τοιαῦτα τετόλμηκας, δέδεξαι τὴν τιμωρίαν· οἱ κοινωνήσαντές τέ σοι τῆς γνώμης ταύτης καὶ τῶν πράξεων, ὡς εἰκὸς κοινωνήσουσι τῆς τιμωρίας, παντελεῖ ληφθέντες ἀπωλείᾳ, (p. 225) ὡς μηδὲν ἀπεικέναι τῶν καθάπαξ οὐκ ὄντων· τὸ μὲν γὰρ « ἔπιες » καὶ « πίνονται, » τὴν τιμωρίαν δηλοῖ τὴν αὐτοῖς τε ἐπαχθησομένην καὶ τοῖς λοιποῖς· ὡς τὸ, « Ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου, οἶνου ἀκράτου, πλήρες κεράσματος· καὶ ἐκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο· πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη· πίνονται πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς. » τὸ δὲ « ἐπὶ τὸ ὄρος μου τὸ ἅγιον, » ἵνα εἴπῃ· Ὑπὲρ ὧν εἰς τὸ ὄρος τὸ ἐμὸν εἰς τε τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῷ τοιαῦτα τετολμήκατε, δέδεξαι τὴν τιμωρίαν· οἱ κοινωνήσαντές τέ σοι τῆς γνώμης ταύτης καὶ τῶν πράξεων, ὡς εἰκὸς κοινωνήσουσι τῆς τιμωρίας, παντελεῖ ληφθέντες ἀπωλείᾳ. « Ἐν δὲ τῷ ὄρει Σιών ἔσται ἡ σωτηρία, καὶ ἔσται ἅγιον, καὶ κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ἰακώβ τοὺς κληρονομήσοντας αὐτοῦς. » Περὶ μὲν οὖν ὑμᾶς τε καὶ τοὺς κεκοινωνηκότας ὑμῖν τῆς γνώμης, ταῦτα γενήσεται· περισωθήσονται δὲ καὶ πάσης ἀνάγκης ἔξω γενήσονται ἐν τῷ ὄρει τῷ Σιών πρότερον πολεμηθέντες· ὥστε ὄντως αὐτὸ διὰ τῆς τούτων βοηθείας ἅγιον φανῆναι· ἐπεὶ καὶ πάντας τοὺς πρότερον αὐτῶν κεκρατηκότας ὑποχειρίους ἔξουσιν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰακώβ, οὓς ἐπολεμεῖτε ἐνθεν ὑμεῖς μετὰ τῶν λοιπῶν.

Στίχ. ιη'-κα'. — « Καὶ ἔσται ὁ οἶκος Ἰακώβ πῦρ, καὶ ὁ οἶκος Ἰωσήφ φλὸξ, ὁ δὲ οἶκος Ἡσαῦ εἰς καλάμην· καὶ ἐκκαυθήσονται εἰς αὐτοὺς, καὶ καταφάγονται αὐτούς. » (p. 226) Οὕτω γὰρ κρατήσουσιν ἅπαντων οἱ Ἰσραηλῖται τῶν Ἰδουμαίων, ὥστε δίκην πυρὸς καλάμην ἀναλίσκοντος ἅπαντας αὐτοὺς ἀφανίσαι τῷ κράτει τοῦ πολέμου. « Καὶ οὐκ ἔσται πυρφόρος τῷ οἴκῳ Ἡσαῦ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. » Ἐπειδὴ πῦρ ἔφη τὸν Ἰσραὴλ ἔσεσθαι τῷ Ἡσαῦ, ὥσει πάντας ἄν

⁶⁸ Psal. lxxiv, 9.

αὐτοὺς ἀναλίσκειν μέλλοντα τῷ πολέμῳ, διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται πυρφόρος, φησὶ, τῷ οἴκῳ Ἡσαῦ· ἀντὶ τοῦ, οὐθεὶς ἔσται ἐν αὐτοῖς ὃς διαθεῖναι τι δυνήσεται τοὺς Ἰσραηλίτας κακόν· ἀλλὰ πείσονται μὲν παρ' αὐτῶν οὐ τὰ τυχόντα· ἀμύναι δὲ ἑαυτοῖς, ἢ ποιῆσαι τι πρὸς βλάβην ἐκείνων, οὐ δυνήσονται καθάπαξ οὐδέν· ἃ δὴ πάντα γενήσεται πάντως, ἐπειδὴ Θεός ἐστιν ὁ ἀποφηνάμενος γενέσθαι· καὶ ἐπειδὴ περ ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἔφη ὅτι κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ἰακώβ τοὺς κατακληρονομήσοντας αὐτοὺς, πλατύτερον αὐτὸ βουλόμενος εἰπεῖν, λέγει ὅτι οἱ μὲν ἐν Ναγέβ Ἰσραηλῖται κατακληρονομήσουσι τοὺς προσήκοντας τόπους τῷ Ἡσαῦ· οἱ ἐν Σιφηλᾷ δὲ τοὺς τῶν ἀλλοφύλων κομισοῦνται δὲ καὶ τὴν οἰκείαν χώραν ὡς εἰκός· οἱ μὲν τοῦ Ἐφραῖμ τὸ τῆς Σαμαρείας πεδῖον· τὴν Γαλααδίτιν δὲ ὁ Βενιαμὴν· τῆς τε μετοικίας αὐτῶν τῆς ἐπὶ τὰ οἰκεία, ἀρχὴ μὲν αὐτοῖς γενήσεται ἡ Σαρεφθῶν χώρα· τέλος δὲ ἡ Ἐφραθά· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πάντας τῶν Χαναανίων τοὺς ἐν μέσῳ καθέξουσιν τόπους, οὐσπερ οὖν καὶ πρότερον εἶχον· (p. 227) οὕτω δὲ καὶ τὰς ἐν Ναγέβ πόλεις ἑαυτῶν ὑποδέχονται ἀπάσας ἅπαντες, συντόμως εἰπεῖν, οἱ τῷ Σιών ὄρει προσήκοντες, καὶ τὴν αὐτόθι τῷ Θεῷ προσήκουσαν θρησκείαν ἐκτελοῦντες· αὐτοὶ τε πάσης τεύξονται σωτηρίας· καὶ μεγίστην τινὰ τοῖς τοῦ Ἡσαῦ τὴν τιμωρίαν ἐπάξουσιν, ἀνθ' ὧν πεπόνθασιν παρ' αὐτῶν· οἷς ἐπήγαγεν ἅπασιν ἐν αὐτῷ συμπεράνας τὴν προφητείαν· « Καὶ ἔσται τῷ Κυρίῳ ἡ βασιλεία. » Ἰνα εἴπῃ, ὅτι διὰ πάντων ὧν τε εὖ πάσχουσιν Ἰσραηλῖται καὶ ὧν ὑπομένουσι, δίκας διδόντες οἱ παρανενομηχότες εἰς αὐτοὺς, φανεῖται βασιλεὺς ἀληθὴς ὁ Θεός, ὁ Κύριός τε καὶ ποιητὴς τῶν ἀπάντων, κατ' ἐξουσίαν ἃ βούλεται περὶ τε τοὺς οἰκείους καὶ περὶ τοὺς ἀλλοτρίους εἶναι δοκοῦντας ποιῶν.

A licebit male facere Israelitis ; sed illi quidem ab his quaelibet perpetientur, quin tamen injurias ulcisci queant, vel quidquam ad illorum perniciem moliri. Hæc adamussim omnia fient ; Dei enim oraculo futura esse dicuntur. Et quoniam in superioribus dixit, fore ut domus Jacob eos possideat, qui se possederant ; explicatius jam id dicere volens ait, Israelitas Nagebi incolas hæreditatis jure capturos proximos Esau locos ; Siphelæ item cives Israelitas, regionem alienigenarum occupaturos : præterquam quod patriam quoque regionem, uti par est, obtinebunt ; nempe Ephraimitæ Samariæ planitiem, Benjamitæ Galaaditidem. Jamvero postliminii eorum initium regio Sareptæ erit, finis Ephrathæ. Nempe ait possessuros eos intermediam omnem B Chananæorum regionem. Cunctas item finitimas Nagebi urbes recuperabunt omnes hi, ut summam dicam, qui Sion monti sunt proximi, ibique legitimam persolvunt Deo religionem. Atque hi summam salutem adepti, maximas ab Esau posteris injuriarum veterum reposcent pœnas. Quibus omnibus addit prophetiæ clausulam : « Et erit Domino regnum. » Videlicet tum Israelitarum prosperitate, tum impiorum hostium supplicio, Deus vere rex comprobabitur, Dominusque et creator omnium, qui seu suorum, seu etiam illorum, qui videntur alieni, pro suæ voluntatis arbitrio, vitam fortunisque temperat.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΙΩΝΑ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN JONAM PROPHETAM.

Εἰς καὶ ὁ αὐτὸς τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης ὑπάρχων Θεός ὁ Δεσπότης καὶ Ποιητὴς τῶν ἀπάντων, πρὸς ἓνα σκοπὸν ὁρῶν, τὰ τε κατ' ἐκείνην ὥκονόμησε καὶ τὰ κατ' αὐτήν· πάλαι μὲν ἔχων βεβουλευμένον παρ' ἑαυτῷ τὸ τὴν μέλλουσαν ἐκφῆναι κατάστασιν, (p. 228) ἥσπερ τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἀνέδειξεν οἰκονομίᾳ· ἀναγκαῖον δὲ νομίσας, ἐν ταύτῃ δὴ, τῇ παρουσίᾳ λέγω, πρότερον ἡμᾶς γενέσθαι, εἰθ' ὕστερον εἰς ἐκείνην μεταστῆναι διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· ὡς ἂν ἐκ παραθέσεως μᾶλλον γνοίημεν τῶν τε δειχθησομένων τὸ μέγεθος ἀγαθῶν· εἰθ' ὡς ἂν τοῦτο γένηται δῆλον, καὶ μὴ καινόν τι νομίζοιτο ὕστερον βεβουλευθῆναι τε καὶ δεδοκιμασθῆναι περὶ ἡμῶν, διὰ πολλῶν μὲν ἤδη καὶ ἐτέρων ἑναπέθετο τοῖς ἀνθρώποις τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ τὴν παρουσίαν, ὥστε πάντας Ἰουδαίους πόρρωθεν ἀπεκδέχε-

C **150** Unus idemque Veteris ac Novi Testamenti Deus, Dominus et creator omnium, uno scopo sibi proposito, illius pariter atque hujus temporis curam gessit : olim quidem habens firmum apud se propositum futurum rerum statum ad exitum perduendi ; cujus initium Christi Domini incarnatione fecit : necessarium tamen judicavit, præsentem antea conditionem nos experiri, tum ad futuram transferri per resurrectionem a mortuis, nempe ut ex comparatione magis nobis innotesceret promissorum magnitudo bonorum. Deinde quo id consilium palam fieret, neque aliquid novi excogitatum postea decretumque videretur, aliis quoque per multis indiciis Christi Domini adventum hominibus portenderat, ita ut Judæi omnes hunc jamdiu expectarent. Neque id minus ex oraculis Abra-

hamo Davidique editis conficiebatur, quibus promiserat; illi quidem, fore ut omnes gentes in semine ejus benedicerentur; huic autem, fore ut posteris ejus perpetuum regnum attribueretur. Quæ itaque secundum populi existimationem significabant illum, cujus causa hæc res efficiendæ erant, ea reapse in Christi Domini incarnatione comperta sunt exitum habere: in quo etiam gentibus vere contigit benedici, et perpetuum inconcussamque generis regnum fieri. Propterea etiam Dei providentia circa populum multa fuit, quoniam omnes promissionum dictarum memores, exoptatum Christi Domini præstolabantur adventum. Atque hæc causa fuit, cur plurima in Vetere Testamento Deus secundum ejusmodi administraverit rationem: ita ut gesta illa tum ejus temporis **151** hominibus maximam præberent utilitatem, tum etiam significationem haberent gerendarum postea rerum: præterquam quod excellentia simul quam plurima Novi præ Vetere Testamento apparitura erat. Compertum est igitur hoc modo, vetera esse typum quemdam posteriorum, non sine aliqua eorundem imitatione, et cum idoneo suis temporibus usu: sed tamen re ipsa demonstrantia, quantopere illa præsentibus minora fuerint.

Deus igitur ex Ægypto Israellem eduxit, omnique illa acerba servitute expedit; editaque ingenti primogenitorum cæde, hinc rem Israeliticam integræ salutis restituit: quos populos miraculo etiam discriminauit, dum Hebræos, nihil simile Ægyptiis pati voluit: id quod accidit ob cruoris in postibus aspersionem. Hæc, inquam, multum ejus ætatis Israelitis emolumentum exhibuerunt, quibus ejusmodi bono fruidatum fuit. Id autem portendebat, typi scilicet instar, fore ut Christus Dominus liberaret nos haud ex Ægypti servitio, sed mortis atque peccati: quod quidem nobis Christus præstitit proprii sanguinis aspersione. Hoc enim ille pro omnibus fuso, et nece pro nobis obita, mortuorum resurrectionem patravit; fecitque ut nos omni hac servitute soluti, immortalitatis et incorruptibilitatis et impeccantiæ bonum reciperemus: quo impetrato, haud jam promissam terram, ut illi, incoleremus, sed in

regno versaremur cælorum. Jam quantum hæc ab illis differunt! Israelitæ ad breve temporis spatium bona illa consequabantur; nos hæc, quæ multa sunt et maxima, cum æternæ utilitate tenemus: id quod ex omni rerum ipsarum natura compertum est: Sic etiam peccantes in eremo Israelitas pœnæ subiecit Deus, ut his veluti exemplaribus peccatorum formidinem nobis incuteret, quorum causa in deteriorem solemus conditionem incidere.

152 Id quod beatus docet Paulus dum ait: « Hæc omnia illis in imagine contingebant; scripta autem sunt ad eruditionem nostram, in quos

σθαι ταύτην· οὐδενὸς δὲ ἦττον ἐκ τε τῶν κατὰ τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Δαυῖδ εἰργασταὶ τοῦτο, πρὸς οὓς ἐπαγγελίας ἐποιήσατο, τὸν μὲν, ὅτι ἐνευλογηθήσεται ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· τὸν δὲ, ὅτι διηνεκῇ παρέξει τοῖς ἐξ αὐτοῦ τὴν βασιλείαν· ἅπερ οὖν τῷ μὲν δοκεῖν τὸν λαὸν ἐμήνυε τὸν ἐφ' οὗπερ ταῦτα πληροῦσθαι ἡμέλλεν· ἡ δὲ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν οἰκονομηθέντων ἐδείκνυτο λαβοῦσα τὸ πέρας, ἐφ' οὗπερ καὶ τὸ ἐνευλογηθῆναι τὰ ἔθνη γέγονεν ἀληθῶς, καὶ διηνεκῇ δὲ καὶ ἀσάλευτον εἶναι τῷ σπέρματι τὴν βασιλείαν· διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡ περὶ τὸν λαὸν ἐπιμέλεια τοῦ Θεοῦ πολλή τις γέγονεν, (p. 229) ἐπειδὴ πάντες ἐπὶ ταῖς ἐπαγγελίαις φυλαττόμενοι ταῖς εἰρημέναις, τὴν προσδοκωμένην παρουσίαν ἀνέμενον τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ· ἀλλὰ γὰρ ταύτης ἔνεκεν τῆς αἰτίας πλείστα ὅσα ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κατὰ τούτον ὠκονόμησε τὸν τρόπον, ὥς ἂν καὶ τοῖς τότε μεγίστην τὰ γινόμενα παρέχοιτο τὴν ὠφέλειαν, καὶ μῆνυσιν τινὰ τῶν πραγμάτων ἔχῃ τῶν ὕστερον δειχθησομένων· μετὰ τοῦ καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν δευτέρων πρὸς τὰ πρότερα πλείστην τινὰ φανήσεσθαι οὖσαν· εὐρίσκετό τε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τύπος τις τὰ παλαιὰ τῶν ὕστερον, ἔχοντα μὲν τινὰ μίμησιν πρὸς ταῦτα, μετὰ τοῦ καὶ χρεῖαν ἐν τοῖς οἰκείοις παρέχεσθαι καιροῖς· δηλούμενα δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὁπόσον ἡλάττωνται ταῦτα.

Ἐξήγαγε μὲν οὖν τῆς Αἰγύπτου τὸν Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς καὶ πάσης τῆς πικρᾶς ἐκείνης ἀπῆλλαξε δουλείας· ἐργασάμενος δὲ θάνατον τῶν πρωτοτόκων πύλιν, διὰ τοῦτο τὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν περιέσωσε παντελῶς· ἅπερ οὖν καὶ σημείῳ διέκρινε πρὸς τὸ μηδὲν παραπλήσιον τοῖς Αἰγυπτίοις παθεῖν· ἦν δὲ τοῦτο ἡ ἐπὶ τῶν φλιῶν τοῦ αἵματος κρίσις· ταῦτα δὲ πολλὴν μὲν τοῖς Ἰσραηλίταις γινόμενα τότε παρείχετο τὴν ὠφέλειαν, τοῖς γε καὶ ἐν ἀπολαύσει τοιούτων καθισταμένοις· προεσημαίνετο δὲ πῶς ὡς ἐν τύποις τὸ καὶ τὸν Δεσπότην Χριστὸν οὕτως ἡμᾶς ἀφαιρήσεσθαι οὐ τῆς Αἰγύπτου δουλείας, ἀλλὰ τῆς τε τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀμαρτίας· (p. 230) ἅπερ οὖν ἡμῖν παρέσχε τῇ κρίσει τοῦ αἵματος τοῦ οἰκείου· τοῦτο γὰρ ὑπὲρ ἀπάντων ἐχέας, καὶ τὸν θάνατον ὑποστάς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν, εἰργάσατό τε τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, καὶ παρέσχεον ἅπασιν ἡμῖν τὸ, πάσης τῆς ἐνταῦθα δουλείας ἀπαλλαγεῖσιν, ἀπεκδέχεσθαι τῆς τε ἀθανασίας καὶ τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς ἀναμαρτησίας τὴν ἀπολαυσιν· μεθ' ὧν οὐ γῆν ἐπαγγελίας οἰκήσομεν, ὡς ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν ἐσόμεθα βασιλείᾳ· ὁπόσον δὲ τούτων πρὸς ἐκεῖνο τὸ διάφορον, καὶ ὅτι ἐκείνων μὲν ἐπ' ὀλίγον ἐγένετο τὸ κέρδος, τούτων δὲ μεγίστων τε ὄντων καὶ πολλῶν διηνεκῆς ἡ ὠφέλεια τοῖς λαβοῦσιν προσέσται, ἐξ αὐτῶν ἅπασιν ὄλγον καθέστηκε τῶν πραγμάτων· οὕτω καὶ τοὺς ἐπταικότας τῶν Ἰσραηλιτῶν τιμωρίαις ἐπέβαλεν ἐπὶ τῆς ἐρήμῃ τὴν ἀμαρτίαν, ὡς ἱκανὴν τε οὖσαν τοῖς χείροσιν ἡμᾶς

Τοῦτο δὲ ὁ μακάριος δηλοῖ Παῦλος λέγων· « Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκεῖνοις· ἐγγράφη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήν-

τησεν. » Οὕτω διὰ τῆς νομικῆς διατάξεως, ταῖς τε θυσίαις καὶ τῷ αἵματι τῶν ἀλόγων ζώων ἔταξεν ὡφελεῖσθαι τοὺς χρωμένους· (p. 231) ἔν' ἐκ παραθέσεως ἡμῖν τὸ πιστεύειν μειζόνως προσῇ, ὅτι μεγίστων ἀγαθῶν ἐν τῷ αἵματι τευξόμεθα τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ· ὅθεν ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· « Εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωνμένους ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἁμῶν ἐαυτὸν προσήνεγκε τῷ Θεῷ, καθαρῶς τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων; » Ἐκ γὰρ τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ διαφορᾶς πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα, ἀρχούντως ἡμᾶς ἐπιστάτωσατο, ὅτι πολλῷ πλέον ἡμᾶς τούτοις προσῆκε πιστεύειν ἢ ἐπ' ἐκείνοις ἐπίστευον οἱ τότε· καὶ κατὰ τὴν ἔρημον δὲ τῶν Ἰσραηλιτῶν δι' ἀπειθειαν ταῖς τῶν ὄφρων ἀπολλυμένων πληγαῖς, ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς τῷ μακαρίῳ Μωσῇ χαλκοῦν ἀπεργάσασθαι ὄφιν, ὡς ἂν ἐπ' αὐτὸν ἀποθλέποντες οἱ πληττόμενοι τῆς βλάβης τῶν πληττόντων ῥάδιαν δέχοιντο τὴν λύσιν· δυναμένου μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλήττεσθαι παντελῶς ἔξω ποιῆσαι, ἢ ἑτέραν γοῦν τινα εὐρέσθαι τῆς κληγῆς ἰατρείαν· βουλευθέντος δὲ ἐν ἀπεικονίσματι τῶν πληττόντων τῆς βλάβης δέχεσθαι αὐτοὺς τὴν λύσιν· ἵνα μὴ σφόδρα θαυμάζωμεν εἰ τῷ θανάτῳ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ λύων τὸν θάνατον ὁ Θεός, (p. 232) ἀθάνατον ἡμῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως παρέχεται τὴν ζωὴν· ὅθεν καὶ ὁ Κύριός φησι· « Καὶ καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὕψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον· » δεικνύς ὅτι ὄνπερ τρόπον τότε τῶν πληττόντων τὸ μίμημα τὴν ἀπὸ τῆς πληγῆς ἰατρὴν βλάβην, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ νῦν ὁ πάντας ἀνθρώπους ἐπινεμόμενος θάνατος, ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ γεγονώς, οὐκ αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις τοῦ θανάτου παρέξει τὴν λύσιν.

Οὕτω δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν μακάριον γέγονεν Ἰωνᾶν τὸν προφήτην, ὃν, Ἰουδαίων ἀπειθούντων καὶ προσέεσθαι τὰς προφητείας οὐκ ἐθελόντων, ἐπὶ τὰ ἔθνη μεταλθεῖν παρεσκεύασεν ὁ Θεός· εἴτα διὰ τριῶν τε ἡμερῶν καὶ νυκτῶν παραδόξως ἐπὶ τοῦ κήτους αὐτὸν διασώσας, ἤγαγέ τε εἰς τὴν πόλιν τὴν μυρίων πλήρη κακῶν· καὶ παρεσκεύασε κηρύξαντα τὴν μετάνοιαν, σωτηρίας ἅπασιν τοῖς αὐτόθι πρόξενον γενέσθαι· ἔν' ἐκ παραθέσεως μὴ ἀπιστοίημεν, εἰ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς διὰ τῶν ἰσων καιρῶν ἀδιάφθορος φυλαχθεὶς, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, ἐν ἀθανάτῳ ζωῇ κοινήν ἅπασιν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ταῦτά γε ἀπειθούντων Ἰουδαίων, τὴν ἐκ τῆς μετανοίας παρέχεται σωτηρίαν· ὅθεν καὶ ὁ Κύριος ποτὲ μὲν φησιν· « Ὡςπερ γὰρ ὁ Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας ἐποίησε καὶ τρεῖς νύκτας, (p. 233) οὕτω δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς ποιῆσαι τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· » ποτὲ δέ· « Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται καὶ κατακρίνουσι τὴν γενεάν ταύτην, ὅτι ἤκουσαν τοῦ κηρύγματος Ἰωνᾶ· καὶ ἰδοὺ πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε· »

A termini sæculorum devenerunt⁶⁹. » Atque ita legalibus institutis curavit, ut illi cum fructu, victimis et brutorum animantium sanguine uterentur; atque ut eo exemplo fides nostra roboraretur, fore nimirum ut bona maxima per Christi Domini sanguinem consequeremur. Quare beatus ait Paulus: « Si enim sanguis taurorum et hircorum, et cinis vitulæ aspersus, qui eo utuntur sanctificat ad carnis emundationem: quanto magis sanguis Christi, qui per æternum spiritum Deo se obtulit immaculatum, conscientiam nostram a mortuis operibus perpurgabit⁷⁰? » Nam Deus per Christi Domini a brutis animantibus differentiam satis nos facit certiores, multo nos magis novis his debere confidere, quam illi veteribus confidebant. Jam cum Israelitæ in B eremo propter suam incredulitatem colubrorum morsibus interirent, mandavit Deus beato Moysi, ut æneum conflaret colubrum; quem qui vulnerati respicerent, damini sui medicinam facilem recepturi erant. Atqui cum Deo liceret vel Israelitas a morsibus omnino defendere, vel aliam quamlibet suppeditare ictus medelam; nihilominus eos voluit a mordentium imagine remedium referre: quo minime miraremur, si morte Christi Domini Deus mortem destruens, immortalem nobis per corporum resurrectionem compararet vitam. Quare et Dominus ait: « Sicuti Moyses exaltavit serpentem in solitudine, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam⁷¹. » Quibus verbis docet, sicut olim mordentium imago damnum vulneris persanabat, sic nunc mortem, quæ omnes homines **153** depascebatur, postquam ea Christo Domino accidit, non huic solum, sed cunctis hominibus mortis remedium esse allaturam.

Sic etiam contigit beato prophetæ Jonæ, quem Judæis incredulis, neque ejus oracula recipientibus, ad gentes transgredi jussit Deus; deinde tribus diebus totidemque noctibus mirabiliter intra cetum conservavit incolumem, perduxitque in urbem innumeris sceleribus redundantem: nempe ut is pœnitentiam prædicans, conciliator salutis incolis fieret; nos autem hoc exemplo eruditi minime negaremus, Christum Dominum pari temporis spatio sine corruptione servatum; qui mox e mortuis ad immortalem vitam revocatus, communem cunctis ethnicis (Judæis interim incredulitatem retinentibus) pœnitentiæ merito salutem exhibuit. Unde et Dominus aliquando dixit: « Sicut enim Jonas in ventre ceti tres dies totidemque noctes transegit: ita oportet Filium hominis tres dies in corde terræ totidemque noctes manere⁷². » Aliquando vero: « Viri Ninivitæ consurgent, et generationem hanc condemnabunt; propterea quod ipsi pronas aures prædicanti Jonæ præbuerunt: ecce autem plus

⁶⁹ 1 Cor. x, 11. ⁷⁰ Hebr. ix, 13. ⁷¹ Joan. iii, 4. ⁷² Matth. xii, 40.

τὸ θεῖον· νῦν μὲν Ἰουδαίων ἀνενδότως ἐχόντων περὶ τὴν τοῦ χειρόνος αἵρεσιν, διὰ τὸ συγχωρεῖν οὕτω τὸν θεόν, εἰς ἐλεγχον τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως τε καὶ ἀσθενείας· ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας ὅτι ἂν τὴν οἰκείαν βούληται δεικνῦναι χάριν ὁ θεός, ἀπάντων ἀνθρώπων τῶν διαπαντὸς πρὸς ἀσέβειαν νεύοντων, τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον λαμβανόντων ῥοπήν· ὡς καὶ ὁ μακάριος Παῦλός φησιν, ὅτι « Συνέκλεισεν ἡ Γραφή τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν » (p. 236) δεικνὺς ὅτι ἐκ τῶν προειληφότων τὴν ἐπὶ τὸ χειρόν τῶν ἀνθρώπων ἐπαιδεύθημεν ῥοπήν, ἵνα μάθωμεν ὅτι θείας χάριτος τὸ κρεῖττον.

Τούτου γε ἀπόδειξιν αὐτάρκη παρέσχετο τοῖς προσητάις τὰ παρόντα, ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἰωνᾶν μάλιστα τοῦτο χρῆναι δειχθῆναι νομίζων· ὅς τύπον ἐν ἑαυτῷ τινὰ τῶν περὶ τὸν Δεσπότην ἐσομένων παρέσχε τὸν Χριστόν· ἀποστέλλει μὲν γὰρ αὐτὸν εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν, μεγάλην οὖσαν καὶ πολυανθρωποτάτην, καὶ τῶν ἐν Ἀσσυρίοις βασιλίδι τυγχάνουσαν· ἐν ᾗ πάντες πρὸς ἀσέβειάν τε ἐώρων, καὶ μοχθηρῷ προσανείχον βίῳ, τρυφαίς τε καὶ ἀνέσεσι καὶ ἀκολασίαις καὶ πάσῃ συζῶντες παρανομία· κελεύει δὲ τὴν τῆς πόλεως μηνύσαι καθαίρεσιν, εἰ μὴ νεύσειαν πρὸς τὸ θεῖον· εἶτα παρεσκεύασε πάντας ἐκείνους ἀθρόον φωνῆς ἀκηκότας τοῦ προφήτου, ὃν οὐχ ὅστις ἦν ἠπίσταντο, ἀλλ' οὐδὲ μετὰ θαυμάτων φανέντα εἶδον, ὥστε ἐκπλήξιν αὐτοῦ τινὰ λαθεῖν· ἐντεῦθεν μεταθεμένους τῆς πρόσθεν γνώμης ἀπὸ μόνης τῆς ἀπειλῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδεῖν, ἐθνικούς τε ὄντας καὶ οὐδὲν διδασκαλίας εἶδος εἰς θεοσέβειαν ἡκούσης πρότερον δεδειγμένους· ὡς ἂν δηλώσειεν ἐκ τῶν παρόντων, (p. 237) ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ τῆς τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας ἅπαντα τὰ ἔθνη τῇ οἰκείᾳ χάριτι νεῦσαι παρασκευάσει πρὸς τὸ κρεῖττον, καὶ ἀπειθεῖν ἐθέλωσιν Ἰουδαῖοι τῇ τῆς εὐσεβείας διδασκαλίᾳ.

Ἐντεῦθεν ὁ μακάριος προφήτης ἐκ τε τῶν παρόντων συνειδὼς ὡς τῆς ἐσχάτης ἀξιοὶ φανοῦνται τιμωρίας Ἰουδαῖοι, ἐκ τῆς αὐτῆς διδασκαλίας μηδεμίαν δεξιόμενοι διόρθωσιν, εἰ Νινευῖται ἀσεβείᾳ συζῶντες καὶ στρεφόμενοι, ἀθρόον ἐκ μηνύσεως μόνης μεταθέμενοι φαίνονται πρὸς τὸ κρεῖττον· καὶ ὅτι τούτων ὅττι πρὸς ἀπόδειξιν γιγνομένων τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην ἐσομένων Χριστόν, τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πολλῶν πλέον συμβήσεται, ὅπότε ἂν τὰ μὲν ἔθνη τῇ θεῇ καλούμενα χάριτι ῥέπῃ πρὸς τὴν εὐσεβείαν, Ἰουδαῖοι δὲ μένωσιν ἀπειθεῖς καὶ μὴ δεχόμενοι τὸν Δεσπότην Χριστόν, οὗ τὴν μήνυσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν ἄνωθεν φερομένην εἶχον παρ' ἑαυτοῖς· ὅτι τε ἐντεῦθεν κληρονόμοι μὲν ἀποφανθήσονται τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν οἱ πανταχοῦ γῆς οἰκοῦντες ἄνθρωποι, ἐξωσθήσονται δὲ τῆς δωρεᾶς ταύτης διὰ τὴν οἰκείαν ἀπειθειάν τε καὶ ἀσέβειαν Ἰουδαῖοι, καίτοι γε δόξαντες ἐν τῇ αὐτῇ διδασκαλίᾳ τοῦ κρείττονος γεγενῆσθαι, ἀναγκαίως ἡθύμει, πένθους ἀξιον πανταχόθεν ἔρῳ τὸ πρᾶγμα, καὶ συναλγῶν μὲν Ἰουδαίοις εἰκότως, (p. 238) τοιοῦτοι τε οὔσι καὶ τῶν αὐτῶν μέλ-

A adventum, quo tempore suam Deus gratiam patefacturus erat, cuncti homines, qui nunc prorsus impietati dediti erant, ad virtutem cursum directuri erant. Quare etiam beatus Paulus ait, conclusisse Deum omnia sub peccato, ut fide justificemur⁷⁵, significans quemadmodum a maioribus nostris ad sectanda vitia inclinati fuerimus; quo scilicet cognosceremus gratia nobis opus esse ad discernendam atque anteponendam cuivis rei virtutem.

Quarum rerum id neam in praesenti demonstrationem prophetis exhibuit, eam scilicet quam in Jonæ præcipue casibus exprimendam curavit, qui quamdam rerum in Christo Domino efficiendarum imaginem in se ipso gestavit. Mittit enim eum Deus in magnam urbem Niniven, populo copiosissimam, Assyriorum regiam sedem; cujus cuncti cives non sine religionis contemptu pravum vitæ genus agitabant, otio, luxuria, intemperantia, atque omnimodis vitiis diffluentes: jubetque ut urbis excidium nuntiet, nisi incolæ ad officium convertantur. Exin curavit Deus, ut ii repente omnes audita prophetæ voce (quem antea minime noverant, neque nunc prodigiis communitum cernebant, ita ut ejus admiratione aliqua percellerentur), curavit, inquam, Deus ut priore ingenio mutato, minarumque vi impulsæ, ad saniora consilia mentem intenderent quantumvis ethnici, et qui nullam veræ pietatis speciem hactenus præ se tulerant. Res ergo præsens docebat, fore ut eadem ratione circa Domini Christi adventum populi omnes, vi gratiæ ejus, de virtutis studio cogitarent: Judæis licet obstinata incredulitate doctrinam pietatis respicientibus.

B
C
D
156 Quamobrem beatus propheta ex præsentire cognoscebat, fore ut extremo viderentur supplicio digni Judæi, qui tanto a magisterio nullam vitæ emendationem contraxerant; dum interim Ninivitæ omni quondam improbitate polluti ac volutantes, statim solo prædicationis terrore ad meliorem frugem traducti fuissent. Cumque hæc intelligeret fieri, ob ea significanda quæ circa Christi Domini adventum futura erant; rem multo graviolem eventuram videbat, cum ethnici divina gratia vocati ad pietatem confluerent; Judæis nihilominus incredulitatem suam retinentibus, neque Christum Dominum recipientibus, cujus cæteroqui significationem atque doctrinam cœlitus immissam apud se habebant; atque hinc regni cœlestis hæredes declaratum iri homines, qui ubique terrarum habitarent; exclusum autem iri ab hac donatione propter suam incredulitatem impietatemque Judæos, qui tamen videbantur in tam inclyto virtutis magisterio versari. Hæc necessario prophetæ animum torquebant, luctuosum usquequaque negotium

⁷⁵ Rom. xi, 32.

cernentis, vicemque Judæorum ut par erat dolentis, qui tanta dignitate cum essent, in talia ruituri erant. Rursus propheta mœrebat, quia præsenti Ninivitarum comparatione digniores poena fiebant Judæi : tum in posterum districto repudio dimittendi erant, præ reliquis ubique terrarum existentibus populis ad religionis veræ doctrinam accessuris. Nam si beatus Paulus luget eorum rejectionem, ac supremo se occursurum supplicio libenter eorum causa ait, ut his ad officium revocatis efficeret non inutilem tantam Dei providentiam : « Vere enim in Christo dico, non mentior, testimonium perhibente mihi conscientia mea in Spiritu sancto, quoniam tristitia est mihi magna et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ; quorum **157** adoptio est in filios, et gloria et testamentum et legislatio et cultus et promissiones; quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen ¹⁶. » Nonne hinc constat, prophetas quoque eadem animi affectione præditos, ingemuisse super his atque luxisse,

Propter hoc fugam quoque propheta maturavit, sperans se necessitatem vitaturum faciendæ ad Ninivitas prædictionis, atque hinc impediturum quominus ea contingerent, quæ manifestam Judaicæ malitiæ patefactionem allatura erant. Jam quæ consecuta sunt, dictis meis suffragium addunt. Namque Ninivites, qui tanta alacritate ad virtutem mentem converterant, bellicam expeditionem adversus Israelitas paulo post susceperunt; reliquisque etiam in captivitatem abactis, summa vi vastitatem Hierosolymis ipsis inferre conati sunt : quam ob rem poenas quoque maximas Deo luerunt, quas qui prædixerat Nahumus propheta, scriptis quoque commendavit. Igitur Jonæ prophetia, necnon ea quæ per id tempus Ninivitis acciderunt, significationes divinæ gratiæ fuerunt, cujus impulsu tam proclivem cuncti ad virtutem conversionem experti sunt. Nahumi vero prophetia demonstrat eorundem Ninivitarum improbitatem, cujus instinctu tanta mala capessiverunt, justasque demum scelerum omnium poenas sustinuerunt. Atque hæc, quæ beato Jonæ olim acciderunt, vel de eodem dicta sunt, ea, inquam, omnia in Novo postea Testamento instaurata, sicuti jam dixi, jure meritoque videre est. Age vero res illas, quæ tunc gestæ libelloque commendatæ fuerunt, et quæ ei tempori plurimum emolumentum atque usum exhibuerunt, ex eisdem singillatim cognoscemus, quarum jam interpretationem Deo auspice aggrediemur.

CAP. I.

158 VERS. 1, 2. — « Et factum est verbum Domini ad Jonam Amathi filium dicens : Surge et vade Niniven in urbem magnam, atque ibi prædica-

¹⁶ Rom. xi, 1 sqq.

λουσι ὑπομένειν· ὁδύρόμενος δὲ εἰ καὶ νῦν ἐκ τῆς τῶν Νινευϊτῶν παραθέσεως, τιμωρίας ἄξιοι φαίνονται· καὶ μετὰ τοῦτ' ἔτι παντελῆ τὴν ἀποβολὴν ὑπομένοινεν, παραθέσει τῶν τε ἀπανταχοῦ γῆς ὄντων ἐθνῶν προσιέναι τῇ τῆς εὐσεβείας μελλόντων διδασκαλίᾳ· εἰ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος ὁδύρεται αὐτῶν ἀποβολὴν, καὶ τὴν ἐσχάτην ἔφασκε τιμωρίαν ὑπομενεῖν ἡδέως, ὥστε τούτους πρὸς τὸ δέον ἰδόντας, μὴ τὴν τοσαύτην ἐπ' αὐτοῖς γεγεννημένην ἐπιμέλειαν παρὰ τοῦ Θεοῦ περιττὴν ἀποφῆναι· « Ἀλήθειαν γὰρ λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη καὶ ἀδιάλειπτος ὁδύνη τῇ καρδίᾳ μου· ἡρόχμη γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινες εἰσιν Ἰσραηλῖται· ὧν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ διαθήκη καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ οἱ ἐπαγγελίαι· ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν· » πῶς οὐ πρόδηλον ὅτι τὴν αὐτὴν ἔχοντες καὶ οἱ προφῆται γνώμην, ὠδύροντό τε ἐπὶ τούτοις καὶ ἐθρήνουν, εἴτε τῶν τότε γιγνομένων ἔνεκεν, εἴτε καὶ τῶν μηνυομένων ἔσεσθαι ὕστερον, sive ob ea quæ evenerant, sive ob ea quæ porten-

« Ὑπὲρ γὰρ τούτου καὶ τὴν φυγὴν ὁ προφήτης εἴλετο, οἰόμενος διαφεύξεσθαι τε τὴν πρὸς τοὺς Νινευϊτας μῆνυσιν, καὶ κωλύσειν τὰ ἐντεῦθεν ἐσόμενα, (p. 239) ἀφ' ὧν δὴ σαφῶς ἡ τῶν Ἰουδαίων ἐπεδείκνυτο κακία· Ἐλεγχος δὲ τῶν εἰρημένων τὰ μετὰ ταῦτα· Νινευῖται γὰρ οἱ μετὰ τοσαύτης ἐτοιμότητος τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον δεξάμενοι μεταβολὴν, ἐπεστράτευσάν τε μετ' οὐ πολὺ τοῖς Ἰσραηλίταις, καὶ τοὺς λοιποὺς αἰχμαλώτους λαβόντες, πλείστην ἔσχον καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα πορθῆσαι σπουδὴν· ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τιμωρίαν ἐδέξαντο παρὰ τοῦ Θεοῦ μεγίστην, ἣν Ναοὺμ ὁ προφήτης μεμνηνυκῶς καταλέλοιπεν ἐν βιβλίῳ· ὥστε τὴν μὲν τοῦ Ἰωνᾶ προφητείαν, καὶ τὰ τότε περὶ τοὺς Νινευϊτας γεγονότα, μῆνυσιν τῆς θείας χάριτος εἶναι, καθ' ἣν οὕτω ῥαδίαν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ἐδέξαντο πάντες· τὴν δὲ τοῦ Ναοὺμ δῆλωσιν ἔχειν τῆς αὐτῶν ἐκείνων μοχθηρίας, ἀφ' ἧς ἐπικεχειρήκασί τε τοσοῦτοις κακοῖς, καὶ τιμωρίαν ὑπὲρ πάντων ἐδέξαντο τὴν ἁλίαν· καὶ ταῦτα μὲν ἐξ πάντων τῶν περὶ τὸν μακάριον Ἰωνᾶν γεγονότων τε πρότερον καὶ εἰρημένων, ὕστερον ἐπὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, καθὰ πρόσθεν ἐδείκνυμεν, εἰκότως γνῶναι τις ἂν· τὰ δὲ γε τότε γεγονότα τε καὶ διὰ τῆς τοῦ βιβλίου δηλούμενα συγγραφῆς, ἃ δὴ καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον μεγίστην τοῖς τότε τὴν τε ὠφέλειαν παρέσχετο καὶ χρεῖαν, ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν κατὰ μέρος, ὧν περ οὖν καὶ ἐρμηνείας ἀψόμεθα Θεοῦ διδόντος.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α', β'. — (p. 240) « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν τὸν τοῦ Ἀμαθὶ λέγων· Ἀνάστηθι καὶ πορεύθητι εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, καὶ

κήρυξον ἐν αὐτῇ, ὅτι ἀνέβη κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν πρὸς με. » Ἀποκάλυψιν θείαν ἐδέξατο, φησὶν, Ἰωνᾶς ὁ προφήτης εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν ἀπελθεῖν τε καὶ κηρύξαι ἐν αὐτῇ, ὡς μέγала γε αὐτῶν παρανομούντων, καὶ τοιαῦτα οἷα ἱκανὰ τῷ μεγέθει συγκινῆσαι τὸν Θεόν· μεγίστην δὲ ἄγαν οὖσαν τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ πλήθους στενοχωρούμενην, καὶ τῶν ἐν Ἀσσυρίοις ἀπασῶν τότε περιφανεστέραν οὖσαν, ἀναγκαῖον ἦν ἐξ ἀκοῆς τοῖς κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ἐγνώσθαι· ὅθεν δὴ καὶ ὡς ἐπὶ γνωρίμην αὐτὸν ἀποστέλλει πόλιν, ὡς οὐκ ὄψει γε ἀλλ' ἀκοῇ μόνον αὐτὴν εἰδόντα· ἐνταῦθα μὲν οὖν τοῦτο μόνον φησὶν, ὅτι « Κήρυξον ἐν αὐτῇ »· δῆλον δὲ ὡς ἐπὶ τούτῳ γε ἐπέμπετο, ἐπὶ τῷ καὶ τὴν καταστροφὴν ἀπειλῆσαι τῇ πόλει, καὶ νοθεύειν τοὺς οἰκούντας ἅπαντας πρὸς μετάνοιαν ἰδεῖν, ὡς οὕτω γε κερδανούντας τῆς πώλεως τὴν καταστροφὴν· τῆς θείας Γραφῆς τὰ πολλὰ συντέμνειν εἰσθυίας, ὅτ' ἂν τοῖς ἀναγινώσκουσι τὰ ἀκόλουθα συλλογίζεσθαι δυνατόν ὑπάρχη· οὔτε γὰρ ἐπειδὴ ἐνταῦθα εἶπε, « Κήρυξον ἐν αὐτῇ, » ἀπέστειλε τὸν προφήτην τοῦτο μόνον εἰπὼν ὁ Θεός, (p. 241) καὶ οὐ διδάξας ὅτι ποτὲ κηρύξαι προσήκον ἦν αὐτόν· οὐθ' ὅτ' ἂν λέγῃ, « Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ κατασκαφῆσεται, » ἐκεῖνο μόνον εἰπεῖν ὁ προφήτης ἐκαλεύσθη, ἀλλ' ὥστε τῇ μηνύσει τῆς καταστροφῆς βελτίονας αὐτοὺς ἀπεργάσασθαι· ἐλπίδα λαθόντας τοῦ, εἰ μεταμεληθεῖεν, κερδᾶναι τὴν ἀπειλήν· ἐπεὶ καὶ περιττὸν ἦν ἀπειλεῖν τὴν καταστροφὴν, εἰ γενέσθαι πάντως αὐτὴν ἐχρήν, οὐθὲν τῆς ἀπειλῆς κέρδος· ὥστε ἡ μεταβαλομένους γοῦν κερδᾶναι τὴν τιμωρίαν, ἢ μὴ μεταβαλομένοις δικαίως αὐτὴν ἐπαχθεῖσαν παρὰ Θεοῦ ἐκ τῆς αὐτῶν δεικνυσθαι κακίας.

Στίχ. γ'. — Ταῦτα δὲ καὶ ὁ προφήτης εἰδὼς, *Θαρσεῖς*, φησὶν, *ἔφυγεν ἐκ προσώπου Κυρίου*· οὐκ ἂν γε τοῦτο πεποιτηκὼς εἰ τὴν καταστροφὴν ἐσομένην πάντως ἠπίστατο, καὶ ἐπὶ τούτῳ γε ἀπεστάλθαι, ὡς ἂν μηνύσειεν μόνον ἐσόμενον τὸ τοσοῦτο κακόν, οὐθενὸς ἐσομένου καθάπαξ βελτίονος ἐντεῦθεν. *Θαρσεῖς* δὲ οἱ μὲν ἔφασαν λέγεσθαι τὴν Ταρσὸν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἐκφωνησιν ἐγγυτητος, ὡς ἔοικε, πλανηθέντες. Ταρσὸς μὲν γὰρ παραθαλασσία πόλις οὐκ ἔστιν· τὴν δὲ προσηγορίαν ταύτην εἰς δῆλωσιν παραθαλασσίων πόλεων εἴωθεν ἡ θεία λέγειν Γραφή· ὡς παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ, *Ἐν πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα Θαρσεῖς*· ὅπερ οὖν ἐπὶ μὲν τῆς παραθαλασσίας (34) πόλεως καὶ παρ' αὐτὴν ἐχούσης ἐστὶ τὰ πλοῖα (p. 212) λέγεσθαι δυνατόν, ἐπὶ δὲ τῆς ἀπωχισμένης ὅσον περ ἡ Ταρσὸς ἀφεστῶσα φαίνεται τῆς θαλάσσης, οὐδαμῶς ἀρμόττον· ἕτεροι δὲ τὴν *Ῥόδον* ἔφασαν· ἀλλ' ἐγὼ γε πᾶσαν τὴν ἀκριβολογίαν ταύτην περιττὴν εἶναι πρὸς τὸ προκείμενον νομίζω, ἅτε τοῦ κατὰ τὸν προφήτην διηγήματος ἐρῶμένου δὴ πάντως ὁμοίως, ἦντινα δῆποτε εἴ τις εἶναι νομίζοι τὴν πόλιν· ἐπισημαντέον δὲ ἐκεῖνο μᾶλλον, ὅτι οὐκ εἶπεν, *Ἐφυγεν ἐκ τοῦ Θεοῦ*, ἀλλ' *Ἐκ προσώπου Κυρίου*· οὐ γὰρ Θεὸν φεύγειν ὁ προφήτης

A ca, quod ejus scelerum clamor ad me usque con-scenderit. » Oraculum, inquit, divinum Jonas pro-pheta accepit, ut abiret in urbem Niniven, ibique prædicaret; cujus cives tantopere tamque graviter peccabant, ut Dei iracundiam commoverint. Jam cum illa urbs maxima esset et populo confertissi-ma, atque Assyriacarum omnium illustrissima, ne-cesse erat eam fama Judæis innotuisse: quare et Deus prophetam veluti ad cognitam urbem mittit, haud visu tamen sed auditu tantummodo notam. Hic autem unum hoc dicit, nempe ut in ea prædi-cet. Atqui insuper constat missum eum fuisse ad minitandum quoque urbi excidium, admonendos-que incolas omnes, ut de pœnitentia cogitarent, ceu si hoc pacto urbis eversionem vitaturi essent. B Solent enim divinæ Scripturæ multa congestim di-cere, quotiescunque legentibus ratiocinio colligere consequentia licet. Neque sane cum in præsentī dixit, « Prædica, » hoc uno verbo prophetam instru-ctum misit Deus, quin simul doceret, quænam ab eo posthinc prædicanda essent. Neque cum dixit, « Tres adhuc dies, et Ninive subvertetur, » id tantum-modo propheta dicere jussus fuit, sed dare operam ut prædictione excidii ad saniozem eos mentem revocaret; spe oblata, si ipsos pœniteret, fore ut minas irritas redderent. Alioqui inutile fuisset mi-nitari exitium, si id necessario eventurum erat. Hic erat ergo minarum fructus, nempe ut vel pœ-nitentes ultionem effugerent, vel pertinaces cogno-scerent juste inflictas a Deo pœnas ob hanc ipsam C illorum improbitatem.

159 VERS. 3. — Harum, inquit, rerum pro-pheta gnarus, « fugiebat a facie Domini in Tharsis » Porro id omnino non facitavisset, si exitium sine dubio futurum nosset, et si unice ad calamitatem nuntiandam missus fuisset, ita ut nihil boni conse-queretur. Jam Tharsis nonnulli aiunt significare Tarsum, nominis propinquitatem ut videtur decepti. Tarsus enim haud est maritima urbs: illo autem nomine maritimas urbes designare Scriptura solet, veluti apud beatum Davidem: « Vento valido con-teres naves Tharsis⁷⁷: » id quod de maritima urbe naves apud se habente dici potest; remotæ autem, ceu Tarsus est, a mari, non congruit. Alii Rhodum intelligunt. Ego vero omnem hanc curiositatem existimo supervacaneam, ac prophetæ historiam æque firmam, quamlibet quisque civitatem cogitet. Illud potius animadversione dignum est, quod non dixerit, Fugit a Deo, sed, a facie Domini. Neque enim propheta se a Deo fugere opinabatur, quem omnium Dominum creatoremque sciebat, atque ubique præsentem credebatur. Sed quoniam in Sion monte universum sibi cultum adhiberi Deus jus-serat, opinione quadam Judæis immissa, quasi ibi incolet, suumque ibidem aspectum revelaret

⁷⁷ Psal. XLVII, 8.

(34) Ita hic cod. iou. At supra ια.

(quare et Hierosolyma et regio omnis promissa A dicebatur ob eam causam tentorium Dei, ceu si hanc universam occuparet incolatu suo Deus, eamdemque oculis perlustraret); idcirco a facie Domini fugisse prophetam ait Scriptura, qui excesse- rat ea regione, in qua semet Deus revelabat. Nempe his verbis in aliam quamvis remotam ter- ram secessisse propheta dicitur: qui reapse ita se gesserat, ceu si in judaica regione manenti appari- turus omnino Deus esset, seque ad jussa facienda excitaturus: contra si procul fieret, cariturum se molestia sperabat: **160** quasi nimirum aliis in locis Deus semet revelare non pateretur. Atque ita Judæi, dum captivi detinerentur, victimarum quo- que vel cujusvis religionis Deo exhibendæ nullum fructum esse putabant: ceu si Deus illis in locis neque apparere neque honorem religiosum sibi adhibitum soleret admittere. Perspicuum porro est prophetam ad id negotium torpuisse, propterea quod eum Deus quidem non sine præclara spe mit- tebat (neque enim unius excidii causa nuntiandi misisset, nisi hinc quoque boni aliquid moliretur extundere); sed tamen ipse valde absurdum puta- bat, si forte homo subito superveniens his qui se antea non noverant, continuo nebulonis cujusdam et circulatoris famam contraheret: id quod ipse- met in consequentibus mox sermonibus satis ostendit.

τῶν ἄγαν δὲ ἀτόπων εἶναι νομίσας εἰ πρῶτον ἀνθρώποις ὀφθεῖς τοῖς οὐ πρότερον αὐτὸν ἐπισταμέ- νοις, εὐθύ τινος ψεύστου καὶ ἀπατεῶνος ἀπενέγκοιτο δόξαν· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς μετέπειτα διὰ τῶν οἰκείων δηλῶν φαίνεται ῥημάτων.

VERS. 4-6. — Hac de causa descendit Joppen C propheta, deprehensaque navi Tharsis versus ten- dente, naulum exsolvit contumaciæ suæ, et cum reliqua turba conscendens Tharsis navigabat, ceu si ibi divina molestia liber esset futurus, quia Deus alienis in regionibus minime sibi occursurus esset, neque necessitatem certi loci adeundi impositurus. Jam ubi in altum progressus fuit, declaravit illi Deus quam inutilem quamque stultam fugam ca- pessivisset; graviolem enim commovens ventum, tantam in mari conflavit procellam, ut infringi na- vis periclitaretur, quæ vim fluctuum non ferebat. Hinc pavor navigantes, ut par erat, corripuit; et apud suum quisque creditum deum, quem patria religione colebat, præsens vitæ discrimen elatis clamoribus deprecabatur. Tum se intendente pro- cella, sarcinas quoque quotquot impositæ fuerant de more in mare jaciebant, si forte onere levata navis periculum evaderet. His addit Scriptura: « Jonas autem in sentinam navis descenderat, ibique dormiens **161** stertebat. » Non quod post commotam tempestatem in inferiora navis dormi- tum descenderit: esset enim ridiculum, si tanta perturbatione coorta, cunctisque de salute peri- clitantibus, ipse somno se tradidisset: verumtam- en id egerat statim ac navim conscendit; at

ᾧ αὐτοῦ πάντων αὐτὸν Δεσπότην καὶ ποιητὴν εἶναι νο- μίζων, καὶ πανταχοῦ παρῆναι πιστεύων· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοῦ Σιών ὅρους ἅπασαν αὐτῷ προσάγεσθαι τὴν λατρείαν προσέταξεν ὁ Θεός, ὑπόνοιαν Ἰουδαίους ἐν- τεθεικώς ὡς αὐτόθι γε καὶ οἰκῶν καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ποιούμενος τὴν οἰκείαν· καὶ σκῆνωμα δὲ τοῦ Θεοῦ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἢ τε πόλις Ἱερουσαλὴμ ἐλέγετο, καὶ ἡ γῆ δὲ πᾶσα τῆς ἐπαγγελίας, ὡς ἂν ἐν ἀπάσῃ τε οἰκοῦντος τοῦ Θεοῦ καὶ πᾶσαν αὐτὴν ἐφορῶντος· διὰ τοῦτο ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου πεφευγέναι λέγει τὸν προφήτην, τὸν τῆς χώρας ἐκείνης ἐν ἧπερ ἐποιεῖτο τὴν οἰκείαν ἐπιφάνειαν ὁ Θεός ἐκθάντα, εἰς ἐτέραν τινὰ καὶ ἀπωκισμένην χώραν ἀπελθεῖν οὕτω δηλῶν· τοῦτο γὰρ ὁ προφήτης ἐποίει· ὡς ἄχρι μὲν ἐν ἐκείνῃ διῆγε τῇ χώρᾳ ἐπιφαινομένου πάντως B (p. 245) αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ διεγείροντος αὐτὸν ἐφ' ὅπερ ἐβούλετο· εἰ δὲ πόρῳ γένοιτο, κερδαίνων τὴν ἐνόχλησιν ἐκείνην· ὡς ἂν μηδὲ ἐπιφαίνεσθαι ἐν ἐτέ- ροις τόποις ἀνεχομένου τοῦ Θεοῦ· οὕτω καὶ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντες, περιττὰς ἡγοῦντο καὶ τὰς θυσίας καὶ τὴν λατρείαν ἅπασαν τὴν τῷ Θεῷ προσαγομένην, ὡς αὐτοῦ μὴ ἐπιφαίνεσθαι ἐν τοῖς ἐκεῖ τόποις, μηδὲ δέχεσθαι τὰ αὐτόθι εἰς τὴν αὐτοῦ πληρούμενα τιμὴν ἀνεχομένου· δηλὸς δὲ ἦν ὁ προφή- της πρὸς τὸ πρᾶγμα ὀκνῶν, διὰ τὸ συνορᾶν μὲν ὡς ἐπὶ τισὶν αὐτὸν ἀποστέλλει πάντως χρυσταῖς ἐλπίσιν· οὐκ ἂν γε ἐπὶ δὴ μόνῃς πέμψας αὐτὸν καταστροφῆς, εἰ μὴ τι καὶ ἀγαθὸν ἐντεῦθεν οἰκονομεῖν ἐβούλετο·

Στίχ. δ'-ς'. — Κατέβη μὲν οὖν εἰς τὴν Ἰόππην ὁ C προφήτης ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας· αὐτόθι δὲ πλοῖον ἐπὶ Θαρσεῖς ἀπὴν εὐρὼν, τὸν τε μισθὸν δέδωκε τῆς ἀπονοίας, καὶ ἐμβὰς μετὰ τῶν λοιπῶν (p. 244) ἐπὶ Θαρσεῖς ἐξέπλει· ὡς ἂν αὐτόθι τὴν ἐνόχλησιν μέλ- λων ἐκκλίνειν τὴν θείαν, οὐκ ἐπιφαινομένου τε αὐτῷ ἐν ἄλλοτρίοις τόποις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπείγοντος ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀπελθεῖν· ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν θάλατ- ταν ἐγένετο πλέων, δηλὸν αὐτὸν οἶον (35) ὁ Θεός ὅτι περιττὴν τινα καὶ ματαίαν ὑπέμενε τὴν φυγὴν, σφο- δρὸν πνεῦμα κινήσας, τοσοῦτον ἐπὶ τῆς θαλάσσης εἰργάσατο τὸν κλύδωνα, ὥστε καὶ συντριβῆναι κιν- δυνεύειν τὸ πλοῖον οὐ φέρον τῶν κυμάτων τὴν βίαν· φόβος ἐκ τούτου τοὺς ἐν αὐτῷ εἴληφεν ὡς εἰκός· ἕκαστός τε πρὸς ὃν ἡγεῖτο θεὸν, καὶ ὥπερ θρησκεύ- D ειν εἰώθει, τῇ φωνῇ κεχρημένος ἀπαλλαγὴν ἤτει τοῦ παρόντος γενέσθαι κινδύνου· ἐπιτεινομένου δὲ τοῦ κλύδωνος, καὶ τὰ ἐνόντα τῷ πλοίῳ κατὰ τὸ εἰωθὸς τοῖς χειμαζομένοις ἀπέρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν, εἰ- πως κουφισθὲν διαφύγοι τὸν κίνδυνον τὸ πλοῖον. Τού- τοις ἐπάγει· « Ἰωνᾶς δὲ κατέβη εἰς τὴν κοίλην τοῦ πλοίου, καὶ ἐκάθευδεν ἐκεῖ καὶ ἔρεγχεν. » Οὐχ ὅτι μετὰ τὸ ἐκεῖνα γενέσθαι εἰς τὸ πλοῖον κατελθὼν ἐκά- θευδεν· γελοῖον γὰρ εἰ ταραχῆς τοσαύτης γενομένης καὶ πάντων περὶ τῆς σωτηρίας κινδυνευόντων τῆς οἰκείας, εἰς ὕπνον ἑαυτὸν ἐκείνος ἐδίδου· ἀλλὰ γὰρ

τοῦτο μὲν εὐθὺς ἐπιβάς πεποίηκε τοῦ πλοίου· ἡ δὲ Γραφή τὰ κατὰ τὴν κλύδωνα διηγησαμένη, ὕστερον ἐπήγαγε τὰ παρὰ τοῦ προφήτου κατ' ἐκεῖνον (p. 246) γενόμενα τὸν καιρὸν· ὅτι τε ὁ πρωρεὺς ὡς ἐν ταραχῇ τοσαύτῃ καθεύδοντα τὸν προφήτην ἰδεῖν ἀπεληλυθὺς, διήγειρέ τε αὐτὸν, καὶ ἐθαύμαζεν ὅτι τοσοῦτου γινομένου κακοῦ, μηδεμίαν αἴσθησιν ἔχοι τῶν κατεχόντων αὐτοὺς κακῶν, ἀλλ' ὡς ἀδεία πολλῇ καθεύδει τε καὶ ῥέγχει· ὑπεμίμησκει δὲ αὐτὸν ἀναστάντα τὸν θεὸν καλεῖν τὸν ἴδιον, εἰ πως ὑπ' αὐτοῦ γοῦν διασωθεῖεν.

Στίχ. 7-9. — Ὡν δὲ ὁ μὲν προφήτης οὐδὲν διεπράττετο· τοιοῦτο σφαλερὸν εἶναι νομίζων δεήσεις προσάγειν τούτῳ οὐπερ πεφύγει. Ἐπετείνετο δὲ τοῦ κλύδωνος τὸ κακόν· ἐδοκίμασαν λοιπὸν κλήρω διαγνῶναι τὴν τοῦ παρόντος αἰτίαν κακοῦ· τοῦτο δὲ ἐδήλου μὴ κοινὸν κατὰ πάσης θαλάσσης εἶναι τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ περὶ αὐτὸ γε μόνον τὸ πλοῖον τὴν σύμπασαν ταραχὴν κινεῖσθαι· ἀφ' οὐπερ οἱ ἐν αὐτῷ λογιζόμενοι τὴν αἰτίαν, κλήρω διαγινώσκειν τὸν αἴτιον ἐβούλοντο τῶν κακῶν· τυχὸν καὶ τοῦ Δεσπότης Θεοῦ ταύτην αὐτοῖς ἐμβεβληκότος τὴν διάνοιαν, ὡς ἂν ἀκολούθως τὰ λοιπὰ γε πραχθεῖη· οἱ μὲν γὰρ ἐχρήσαντο τοῖς κλήροις· ἐδείκνυτο δὲ ὁ μακάριος Ἰωνᾶς τῶν γεγονότων αἴτιος· ἐφ' ᾧ δὴ καὶ θαυμάσαντες οἱ ναυτικοὶ λοιπὸν, εἰ τοιοῦτό τι πεπραγμένον αὐτῷ τυγχάνοι ὥστε καὶ τοσοῦτον γεννηῖν κακὸν, μετὰ σφοδρᾶς τῆς ἐπιτιμήσεως καὶ μονονουχί δικαστικῇ λοιπὸν κεχρημένοι τῷ σχήματι, (p. 246) ὡς ἂν πρὸς ἄνθρωπον καταδεδικασμένον ἤδη τῷ κλήρῳ διαλεγόμενοι, ἀπῆτουν μαθεῖν ὃ τί περ αὐτῷ πεπραγμένον εἴη, τί δὲ καὶ ἐπιτήδευμα μετήει, ὅθεν τε ἔρχοιτο, καὶ ὅποι περ ἄπεισιν, ἐκ ποίας τε ὁρμαῖται χώρας, καὶ ὅτινι ἔθνει προσῆκε τῶν ἀνθρώπων· πρὸς οὓς σαφῶς ἀπεκρίνετο· « Δοῦλος Κυρίου ἐγὼ εἰμι, καὶ Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ σέβομαι, ὃς ἐποίησε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν. » Ὡς γὰρ ἐκεῖνων περὶ εἰδῶλα ἐχόντων, αὐτὸς τὸ τῆς οἰκείας θρησκείας ἐξαίρετον ἐδήλωσεν εἰπὼν ὅτι δοῦλος εἴη τοῦ Θεοῦ, τουτέστι φροντίδα ἔχων πᾶσαν τῆς θεραπείας ἐπιμελεῖσθαι τοῦ αὐτοῦ· οὐ γὰρ δὴ κατὰ τὸ κοινὸν εἶπε, Δοῦλος, καθ' ὃ καὶ τοὺς ναύτας ἦν ἀνάγκη δοῦλους εἶναι τοῦ Θεοῦ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότας· εἶτα καὶ τὸ ἰδιαζόν λέγων τοῦ Θεοῦ ὅν ἐθρήσκει, Τὸν τοῦ παντός, φησὶ, ποιητὴν ἐγὼ σέβομαι, ὃς καὶ οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης καὶ πάντων ποιητὴς ἐστίν.

Στίχ. 10-13. — Ἐφοβήθησαν οἱ ἄνδρες ἀκηκοότες ταῦτα, ὡς ἂν τοῦ πάντων ποιητοῦ κατ' αὐτῶν κεκινημένου· ὅθεν καὶ τὸν προφήτην ἠρώτων· Τί τοῦτο ἐποίησας; καὶ ἐπειδὴ περ ἔγνωσαν αὐτὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ πεφευγέναι τὴν ὑπόμνησιν ἐκκλίνοντα τὴν ἐκεῖθεν, εἶτα τῷ παρόντι σὺν αὐτοῖς περιπεπτωκέναι κακῷ, (p. 247) ὡς ἂν γνοίη πανταχοῦ παρόντα τε τὸν Θεόν, καὶ ὁμοίως ἀπανταχοῦ τὰ δοκοῦντα ἐργαζόμενον, καὶ μηδὲ οἷόν τε εἶναι φυγεῖν τὸν τοιοῦτον· πρὸς αὐτὸν δὴ λοιπὸν τὸν προφήτην φασίν· « Τί σοι ποιήσομεν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ἡμῶν; » Ἐκ γὰρ τῶν εἰρημένων τὰ περὶ αὐτὸν ἐγνωκότες, καὶ ὅτι ὑπηρέτης τε καὶ προφήτης ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ τὰ

A Scriptura postquam procellam narravit, postremo loco dixit, quæ propheta priore tempore fecerat. Pergit porro dicere, ut gubernator ad prophetam videndum venerit, qui in tanta omnium trepidatione dormiebat; eumque excitaverit, miratusque fuerit, quod in eo procinctu nullum ipse ingruentium malorum sensum perciperet; sed veluti profunda securitate stertens dormiret. Ergo illum admonuit, ut expergiscens deum suum invocaret, si forte ab eo servarentur.

VERS. 7-9. — Sed enim cum propheta nihil ejusmodi ageret, quia intuitum existimabat precibus eum obtundere a quo fugiebat; cumque vis tempestatis augesceret, decreverunt nautæ, quisnam esset ejus mali auctor, sortito exquirere. Hinc satis intelligimus haud generalem fuisse toto mari procellam, sed circa illud unum navigium undarum strepitum desævisse: qua re ad suspicandam causam commoti nautæ, calamitatis ejus reum sibi discernendum sortibus putaverunt: Domino fortasse Deo hanc illis cogitationem ingerente, ut consequenter reliqua peragerentur. Ergo cum nautæ sortes jecissent, beatus Jonas presentis adversitatis causa demonstratus est. Id quod deinde nautæ mirantes, quodnam scilicet ille tam grave facinus admisisset, ut tantæ mali auctor existeret, et jam vehementi objurgatione ac prope judiciali formula utentes, atque hominem ceu jam sorte damnatum arguentes, certiores fieri volebant, quidnam ipse patrasset, quam artem profiteretur, unde digrederetur, quonam tenderet, qua patria oriundus esset, vel cui hominum genti affinis. Quibus ille aperte respondit: « Servus Domini ego sum, Dominum Deum cœli colo, qui 162 mare et aridam fecit. » Nam quia illi idololatræ erant, peculiarem ipse religionem suam declaravit, dum se Dei servum dixit; studiosum nempe summopere cultus, qui eum decebat, præstandi. Neque enim generali quadam ratione se dixit « servum, » cujusmodi alios quoque nautas opus erat Dei esse servos, a quo fuerant creati. Deinde et singularem notionem edidit ejus Dei cui erat devotus; nimirum ait se colere Deum a quo cœlum, terra, mare, resque omnes creatæ fuerunt.

VERS. 10-13. — Quo audito, expaverunt homines, quod nimirum universæ naturæ conditor contra se commotus fuisset. Quamobrem prophetam sciscitabantur, quodnam crimen patravisset. Mox ubi hunc fugere a Deo cognoverunt, atque ab ejus admonitionibus declinare; ideoque in præsentem cum ipsis calamitatem incurrisse, ut cognosceret Deum ubique interesse, nulloque loco non sua placita facere, neque fieri posse, ut mortalis quisquam ab ejus potestate discedat; prophetam deinde nautæ rogabant: « Quid tibi faciemus ut mare nobis sedetur? » Nam ex dictis cognita hominis persona, nempe quod famulus et propheta

Dei esset; cum facta quoque verbis consentanea comperissent, ab eo discere voluerunt, quid a se fieri oporteret ob impetrandam præsentis mali fugam. Porro addit Scriptura, mare vehementius ferbuisse, fluctusque majores extulisse; tempestatis scilicet incrementum significans, cujus causa rem negligere nautæ non poterant. Deinde addit: « Dixitque eis Jonas, Tollite me et jacite in mare, quod illico vobis sedabitur: novi enim procellam ingentem hanc mei causa vobis excitatam. » Ego, inquit, horum vobis origo malorum sum: quare suadeo ut me in profundum mergatis, quo pœnas dem culpæ meæ in Deum, vosque necis laqueo expediamini. Verumtamen illi periculosum **163** existimantes talem virum Deique familiarem in mare temere abjicere, dabant strenue operam, si fieri posset ut ad litus navim appellentes, prophetam exponerent. Sed cum id assequi nequiverissent, graviorque maris æstus fieret, præfati apud Deum rei, quam acturi erant, excusationem, ita demum prophetam in mare dejecerunt.

VERS. 14-16. — Quippe ait Scriptura: « Exclamaverunt ad Dominum: Ne pereamus, Domine, ob hujus hominis vitam, neque sanguinem innocuum nobis imputes, quia tu, Domine, prout tibi libitum fuit rem gessisti. » Ne pœnas, inquiunt, de nobis sumas, quasi hominem justum sine causa in mare jecerimus; nobis enim magnopere in votis erat hominem conservare: sed aliter tibi visum inde constat, quod aucta procella, haud nos sivist saluti hominis consulere. His pro se apud Deum peroratis, Jonam mari merserunt; atque illico procellæ omnis fervor quievit: unde et gravi terrore correpti sunt vectores, supremi Domini potentia agnita, qui mare pro libito commoverat, eodemque mox libito quietum præstiterat. Exin additur, quod « et Domino sacrificaverint, et vota conceperint. » Non quod ibi statim Domino sacra fecerint; neque enim in navi hostias oblaturi erant: sed Scriptura significat, vectores illos plane ab idolis defecisse, sequæ Dei cultui addixisse; fide data, se deinceps in ejus famulatu futuros, debitasque victimas immolatu-
 ros. Id enim significat vota concipere.

ὕπεσχοντο τοῦ λοιποῦ τῆς αὐτοῦ δουλείας ἀνθεξέσθαι, ὡς λέγει τὸ, *Hῦξαντο εὐχάς.*

CAP. II.

VERS 1-7. — Porro Jonas mari per diu jactabatur, donec Deus ceto grandi mandavit, ut naufragum devoraret: cujus in ventre tres dies mansit tresque noctes incorruptus plane propheta: ita ut ipse mirans suam intra cetum incolumitatem et integritatem, **164** dum ibi ceu in domuncula quadam tute degit, conversus ad preces est, quas ex ceti ventre ad Deum fudit: quarum precum hæc verba sunt: « Clamavi ad Dominum Deum meum, qui me exaudivit: emissam de ventre inferi clamoris mei vocem auscultasti. » Gravissima pressura irretitus,

A πράγματα συνάδοντα τοῖς λεγομένοις ἐγνωκότες, παρ' αὐτοῦ μαθεῖν ἐβουλήθησαν τί δὴ προσήκεν αὐτοῖς διαπράξασθαι καὶ ἀπαλλαγῆναι τοῦ παρόντος κακοῦ. Καὶ ἐπάγει· ὅτι « Ἡ θάλασσα ἐπορεύετο καὶ ἐξήγειρε μᾶλλον κλύδωνα· » δεικνύς ὅτι προσθήκην αἰεὶ τὰ τοῦ χειμῶνος ἐδέχετο, ὡς ἂν μὴ ἐν ἀμελείᾳ οἱ κατὰ τὸ πλοῖον θεῖεν τὸ γινόμενον. Εἰτά φησι· « Καὶ εἶπεν Ἰωνᾶς πρὸς αὐτούς· Ὑποτάξτε καὶ ἐμβάλετέ με εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ὑμῶν· διότι ἐγὼ ἔγωγα ἐγὼ ὅτι δι' ἐμὲ ὁ κλύδων οὗτος ὁ μέγας ἐστὶν ἐφ' ὑμᾶς. » Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶ, τούτων αἴτιος ὑμῖν εἰμι τῶν κακῶν· συμβουλεύω δὲ ὑμῖν ῥίψαί με εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς ἂν ἐγὼ δοίην δίκας ὑπὲρ ἧς ἡμαρτον εἰς Θεόν, αὐτοὶ τε λύσιν τῶν κατεχόντων λάβοιτε κακῶν· ἀλλ' ἐκεῖνοί γε σφαλερὸν εἶναι νομίζοντες
 B ἄνδρα τοσοῦτον καὶ Θεῷ προσήκοντα εἰς θάλατταν ἀπλῶς ἐκρίπτειν, ἐφιλονεῖκουν εἰ πως οἶόν τε ἐπὶ τὴν γῆν ἐπανελθόντες, οὕτως τοῦ πλοίου τὸν προφήτην ἐξαγαγεῖν· (p. 248) ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἠδύναντο ἐπιτείνουσης αὐτοῖς τὸν χειμῶνα τῆς θαλάσσης, ἀπολογησάμενοι τῷ Θεῷ ὑπὲρ οὗ δὴ πράττειν ἡμελλον, οὕτω τῇ θαλάσσῃ τὸν προφήτην ἐνέβαλον.

Στίχ. 14-15. — Λέγει γὰρ οὕτως· « Καὶ ἀνεβόησαν πρὸς Κύριον καὶ εἶπαν· Μηδαμῶς, Κύριε, μὴ ἀπολώμεθα ἕνεκεν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ μὴ δώῃς ἐφ' ἡμᾶς αἷμα δίκαιον· διότι σὺ, Κύριε, ὅν τρόπον ἐδούλου πεποίηκας. » Μὴ γὰρ δὴ, φησὶ, τιμωρίαν ἡμῖν ἐπαγάγῃς, ὡς ἂν δίκαιον μᾶτην ῥίπτουσιν εἰς θάλασσαν, ἐπειδὴ ἡμῖν μὲν ἦν περὶ πλείστου σωθῆναι τὸν ἄνδρα· οὐ γέγονε δὲ τοῦτο, ὡς εἰσὶ σοὶ μὴ δοκοῦν, ἀφ' ὧν ἐπιτείνόμενος ὁ κλύδων ποιεῖν ἡμᾶς τὰ εἰς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου οὐκ εἶα· οὕτω τε διὰ τούτων ἀπολογησάμενοι τῷ Θεῷ τῶν ῥημάτων, ἐνέβαλον τὸν Ἰωνᾶν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ εὐθὺς ὁ κλύδων ἅπας ἐπαύσατο· ὥστε καὶ φόβῳ μεγάλῳ κατασχεθῆναι τοὺς ἄνδρας, θεασαμένους τὴν ἐξουσίαν τοῦ πάντων Κυρίου, ὃς καὶ συνεκίνησε τὴν θάλασσαν ὡς ἐδούλετο, καὶ βουληθεὶς αὐτὴν εὐθὺ καὶ παραχρῆμα πᾶσαν εἰς γαλήνην μετέστησεν. Εἰτά ἐπάγει, ὅτι « Καὶ ἔθυσαν τῷ Κυρίῳ καὶ ἠύξαντο εὐχάς· » οὐχ ὅτι παρὰ αὐτὰ ἔθυσαν τῷ Κυρίῳ λέγων· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ πλοίου θυσίας ἡμελλον ἐπιτελεῖν· ἀλλ' ἵνα εἴπῃ ὅτι τῶν εἰδώλων παντελῶς ἀποστάντες, ἀνέθεσαν αὐτοῖς τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ, (p. 249) καὶ αὐτῷ τε καὶ τὰς καθηκούσας προσάξουσιν θυσίας· τοῦτο

D

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. 1-7. — Ὁ μὲν οὖν Ἰωνᾶς ἐπὶ πλείστον ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐφέρετο· προσέταξε δὲ ὁ Θεὸς κῆται μεγάλῳ ἐπὶ τῆς θαλάσσης φερόμενον καταπιεῖν τὸν Ἰωνᾶν, ὡς ἂν ἐν τῇ κοιλίᾳ τρεῖς ἡμέρας τε καὶ νύκτας πεποίηκεν ἀδιάφθορος παντελῶς ὁ προφήτης· ὥστε καὶ αὐτὸν θαυμάσαντα, ὅτι περ ἀβλαβὴς ἐπὶ τοῦ κήτους πεφύλακται καὶ ἀδιάφθορος παντελῶς, ὡς ἐν οἰκίσκῳ τινὶ μετὰ πολλῆς τυγχάνοντα τῆς ἀσφαλείας, ἐπὶ προσευχὴν τραπῆναι, ἣν ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους ἀνέπεμπε τῷ Θεῷ. Τὰ δὲ τῆς προσευχῆς ῥήματα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· « Ἐβόησα πρὸς

Κύριον τὸν Θεόν μου, καὶ εἰσήκουσέ μου· ἐκ κοιλίας ἁδοῦ κραυγῆς μου ἤκουσας, φωνῆς μου. » Ἐν βαρυτάτῃ θλίψει τυγχάνων καὶ ἐν αὐτῷ γε τῷ ᾄδῃ γεγονώς τῇ τῶν κακῶν ἀπογνώσει, ἐδόξά τε πρὸς σὲ καὶ οὐκ ἀπέτυχον τῶν αἰτήσεων. « Ἀπερρίψάς με εἰς βάθη καρδίας θαλάσσης, καὶ ποταμοὶ με ἐκύκλωσαν· πάντες οἱ μετεωρισμοὶ σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπ' ἐμὲ διήλθον. » Ἀποφυγόντα γὰρ τὴν ὑπουργίαν τὴν σὴν, ἐμπεσεῖν τε τῇ θαλάττῃ πεποιήκας, καὶ πολλοῦ τινος πειραθῆναι τοῦ κλύδωνος· ὅφ' οὗ δὴ ἄγαν ταραττομένης τῆς θαλάττης ποταμῶν δίκην ἐντεῦθεν ἐπερρίει μοι τῶν κυμάτων τὰ ὕδατα. (p. 250) « Καὶ ἐγὼ εἶπον· Ἀπῶσμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου· ἄρα προσθήσω τοῦ ἐπιβλέψαι πρὸς ναὸν τὸν ἅγιόν σου; » Ὑπὸ γοῦν τῆς τῶν κακῶν ἀμηχανίας ἐκβεβλήσθαι τῆς προνοίας ὥμην τῆς σῆς, καὶ οὐδεμίαν εἶχον ἐλπίδα λοιπὸν τοῦ γενόμενος ἐν τῷ ναῷ σου τῷ ἁγίῳ τὴν καθήκουσαν ἀποτίσαι σοι θρησκείαν· ἅτε πόρρω τε αὐτοῦ τυγχάνων, καὶ βαρυτάτοις περιστοιχισμένος κακοῖς. « Περιεχύθη μοι ὕδωρ ἕως ψυχῆς μου. » Αὐτῆς μου τῆς ψυχῆς καθίκετο τῶν περιχευόμενων ἡ ταραχή. « Ἀβυσσος ἐκύκλωσέ με ἐσχάτῃ. » Τὸ τελευταῖον ὑπ' αὐτῆς κατεπόθην τῆς ἀβύσσου. « Ἐδυ ἡ κεφαλὴ μου εἰς σχισμὰς ὀρέων. » Διαλάττειν τε οὐδὲν ἐδόκουν ἐμαυτῷ τοῦ ἐν διαιρέσεσιν ὀρέων βαρυτάταις ληφθέντος, εἶτα τῶν ὀρέων ἐπὶ ταυτὸν συνεληλυθότων, οὐδεμίαν ἀποφυγῆς εὐρίσκοντι λοιπὸν ἐλπίδα. « Κατέβην εἰς γῆν, ἧς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτοχοι αἰώνιοι. » Εἶτα ἐκεῖθεν διεδέξατό με τὸ κῆτος, καὶ γῆν τινα οἰκεῖν ἐδόκουν, ἐξ ἧς ἀποφυγεῖν τῷ κατεχομένῳ δυνατόν οὐδαμῶς ὑπῆρξεν· ἀβλαβὴς μὲν ἔνδον τῇ θείᾳ ἂν γένοιτο οὐχ εὐρίσκων.

Στίχ. η'-ια'. — « Καὶ ἀναβήτην ἐκ φθορᾶς ἡ ζωὴ μου πρὸς σὲ, Κύριε, ὁ Θεός μου. » Ἀλλὰ γὰρ μόνῃς τῆς σῆς ἐστὶ δυνάμει τῆς ὑπειλημμένης αὐτόθι φθορᾶς ἀπαλλάξαι μου τὴν ζωὴν. (p. 251) « Ἐν τῷ ἐκλείπειν ἀπ' ἐμοῦ τὴν ψυχὴν μου, τοῦ Κυρίου ἐμνήσθην. » Μικροῦ γὰρ ἀφίεις τῇ ἀπορίᾳ τὴν ψυχὴν, τὴν σὴν ἥτουν βοήθειαν. « Καὶ ἔλθοι πρὸς σὲ ἡ προσευχή μου εἰς ναὸν ἅγιόν σου. » Αὐτὸς τέ μου δέξαι τὴν προσευχὴν ἐν τῷ ναῷ καθεστώς τῷ οἰκείῳ, οὐθέν σε τῆς διαστάσεως τῶν τόπων ἀμύνειν μοι κωλυούσης. « Φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψεύδη, ἔλεον αὐτῶν ἐγκατέλιπον. » Οἱ μὲν γὰρ τὴν ναυτικὴν μετιόντες ἐργασίαν, καίτοι γε εἰδώλοισι προσέχοντες, καὶ περὶ τὴν ἀπάτην ἐκαίνην ἡσυχολημένοι, ἡδουλήθησάν μοι τινα ποιήσασθαι φειδῶ· νικηθέντες δὲ ὑπὸ τῶν κακῶν, τῆς γνώμης ἀπέστησαν ἐκαίνης, ὁρῶντες οὐκ ἐν αὐτοῖς βιωτὸν, εἰ μὴ τῆς ἐγγύτητος ἀπαλλαγεῖν τῆς ἐμῆς. « Ἐγὼ δὲ μετὰ φωνῆς αἰνέσεως καὶ ἐξομολογήσεως θύσω σοι, ὅσα ἡυξάμην ἀποδώσω σοι εἰς σωτήριον τῷ Κυρίῳ. » Ἀλλὰ γὰρ πανταχόθεν μόνῃ τῇ χάριτι τῇ σῇ φυλαχθεὶς, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ θανάτου λαβὼν, ὕμνους τε καὶ εὐχαριστίας ἀποτίσω σοι, ὑπὲρ ὧν τῇ προνοίᾳ διασώσασμαι τῇ σῇ. Τὰ μὲν δὲ τῆς εὐχῆς τοῦ προφήτου ῥήματα ταῦτα· τὸ δὲ κῆτος Πνεύματι θείῳ τὸν Ἰωνᾶν ἐπὶ τὴν ξηρὰν ἤμεσεν, καθὼς ἐδόκει τοῦτο γενέσθαι τῷ Θεῷ· τῆς γὰρ ἐσχάτης ἐστὶν ἀνοίας τοσοῦτων τῶν

atque in ipsis inferis, desperatis scilicet malis, versans, clamavi ad te; neque irrita fuit postulatio mea. « Projecisti me in profundum maris cor, undæque me concluserunt; omnes æstus tui fluctusque super me transierunt. » Qui perfuga eram ab obedientia tua, curasti ut in mare inciderem, ibique ingentem experirer procellam: qua dum mare, fluminis instar, agitatur, ego quidem aquarum vorticibus quaqueversus obruebar. « Et ego dixi: Rejectedus sum procul oculis tuis. Num denuo videbo templum sanctum tuum? » His me malis cum expedire nequirem, exclusum me reputabam a providentia tua; nullamque præterea spem fovebam, fore ut in templum tuum reversus legitima perfungerer religione. Quippe illinc longissime aberam, gravissimis implicitus calamitatibus. « Offusæ mihi sunt aquæ usque ad animam. » Circumstantium malorum terrores ad ipsam animam penetraverunt. « Ina me vallavit abyssus. » Denique gurgite absorptus sum. « Caput meum in fissuras montium demissum est. » Nihil mihi differre videbar ab iis qui in cavernis montium altissimis detinentur, ita ut coeuntibus in se montibus, nulla spes evadendi reliqua sit. « Descendi infra humum, cujus vectes æterna retinacula sunt. » Tum ibi me excepit cetus, intra quem terram quamdam videbar incolere, unde evadere detento homini prorsus non licebat. Cæteroqui incolumis intus divino nutu servor, quanquam exitum nullum nanciscor.

προνοία φυλαττόμενος, τὴν ἐκεῖθεν τε ἐκδύσιν ἥτις

165 VERS. 8-11. — « Utinam se emergat a corruptione vita mea ad te, Domine Deus meus! » Tuæ profecto tantummodo virtutis est, a tenaci illo exitio eripere animam meam. « Cum jam me desereret spiritus meus, Domini memor fui. » Cum jam in angustiis animam agerem, tuam poposci opem. « Veniat utinam ad te in templum tuum oratio mea! » Ipse excepisti preces meas tuo in templo residens; nihil te locorum distantia, quominus mihi ferres opem, prohibuit. « Qui vanitatibus dant operam atque mendaciis, misericordiam dereliquerunt. » Hi qui nauticam vitam exercent et idola observant, atque ejusmodi fraudulentis vacant, optarunt quidem mihi quodammodo parcere: verumtamen adversitate victi, de sententia sua decesserunt: certiores facti haud sibi vitam superfuturam, nisi a mea se vicinia sejungerent. « Ego vero cum voce laudis atque præconii sacrificabo tibi: quæcunque vovi solvam, pro salute recepta, tibi, Domine. » Equidem tua sola gratia servatus et morte ereptus, hymnos tibi et gratiarum actiones reddam, qui curæ tuæ salutem acceptam fero. Atque hæc fuit prophetæ oratio. Cetus autem a sancto Spiritu instinctus Jonam in littore evomuit, sicuti Deo visum erat ut fieret. Summæ enim insanix foret, post tot circa Jonam patrata miracula, præcipueque post retentam intra ceti viscera vitam, prophetæ demum

codem ex celo exitum humano ingenio intelligibilem, aut nostra voce explicabilem, reputare.

τοῦ κήτους ἔξοδον πολυπραγμονεῖν τοῦ προφήτου, λογισμῷ τε οἰεσθαι καταλαμβάνειν ἀνθρωπίνῳ, καὶ διὰ φωνῆς τῆς ἡμετέρας λέγειν ὅπως ἐγένετο.

CAP. III.

VERS. 1-4. — Jam ubi in littore propheta stetit, rursum Deus præcepit illi ut Niniven iret, idque ibi prædicaret quod eidem antea in mandatis dederat. Unde potissimum demonstratur, **166** haud simpliciter Jonæ Deum mandavisse ut prædicaret: «Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur» (quanquam id breviter sic videtur Scriptura dicere); verum etiam ut minaciter quæ eventura erant significaret, nisi pœnitentes cives a vitiis recederent. Idcirco ait: «Prædica ibi prædicationem, de qua tecum antea locutus sum.» Quibus verbis universam illi doctrinam innuit, qua superiore sermone præceperat ut Ninivitas imbueret. Porro autem propheta experientia rerum jam eruditus festinabat ut Dei jussis obtemperaret. Ait vero Scriptura «urbem illam fuisse maximam coram Deo:» nempe significat, eam divina providentia fuisse auctam: atque ita nos docet, quominus humanum quidquam putemus in gloriam venire posse, nisi id Deus cura sua dignetur. «Erat autem, inquit, veluti iter trium dierum:» haud sane intelligens tantam ejus fuisse longitudinem; sed quod tot diebus opus esset ad eam circumeundam, atque ad ejusdem speciem, si quis vellet, curiose observandam. Subdit ergo: «Cœpitque Jonas progredi intra urbem quasi itinere unius diei.» Narrat scilicet, prophetam urbem ingressum, atque in ejusdem parte quadam prædicare orsum, circumisse tandiu, donec unam veluti insumpsit diem, prædicans atque dicens: «Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur;» et reliqua quæcunque ab eo dici par erat in singulis urbis partibus ad civium eruditionem.

VERS. 5-9. — His addit: «Et crediderunt incolæ Ninivitæ Deo.» Cœpta per prophetam in quadam urbis parte prædicatione, celeriter admodum inter omnes diditus sermo significatur; ita ut vulgo homines certam ex dictis suscipientes sententiam, consternati magnopere monitis obtemperaverint. Præterea, quod Ninivitæ cives Deo crediderint, id satis indicat, haud simpliciter dixisse prophetam, «Adhuc tres dies, **167** et Ninive subvertetur.» Neque enim ob hanc unam voculam credere Deo poterant, si homo peregrinus ipsis prorsus incognitus exitium minatus esset, nihil autem præterea addidisset: neque docuisset auditores, quo mittente venisset. Sed enim exploratum est, prophetam et Dei meminisse omnium Domini, et se missum ab eo confirmavisse: et præconium exitii fecisse, atque ad pœnitentiam esse adhortatum: quarum rerum notitia imbuti, merito dicti sunt credidisse Deo; cujus decretum magisteriumque excipientes, prophetæ voce nuntiatum, ad virtutem

A περὶ αὐτὸν παραδόξως γεγονότων, καὶ μάλιστα γὰ πάντων τῆς ἐν τῷ κήτει σωτηρίας, (p. 252) τὴν ἐκ τοῦ κήτους ἔξοδον πολυπραγμονεῖν τοῦ προφήτου, λογισμῷ τε οἰεσθαι καταλαμβάνειν ἀνθρωπίνῳ, καὶ διὰ φωνῆς τῆς ἡμετέρας λέγειν ὅπως ἐγένετο.

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. α'-δ'. — Μέντοι γε Θεὸς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς γεγονότι τῷ προφῆτῃ πάλιν ἀπελθεῖν εἰς τὴν Νινευὴ κελεύει, καὶ κηρύξαι δὴ ἐκεῖνα ἃ πρόσθεν αὐτῷ εἶρητο παρ' αὐτοῦ· ἀφ' οὗ δὴ μάλιστα δείκνυται ὅτι οὐχ ἀπλῶς εἶπεν αὐτῷ κηρύττειν· «Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται.» εἰ καὶ μετὰ συντομίας αὐτὸ λέγειν οὕτως ἡ θεία δοκεῖ Γραφή· ἀλλ' ὥστε καὶ δηλῶσαι ὅτι ἀπειλεῖ ταῦτα συμβῆσθαι, εἰ μὴ μεταμεληθεῖεν ἀποστάντες τοῦ χείρονος· διὰ φησιν·
B «Κήρυξον ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ κήρυγμα τὸ ἐμπροσθεν ὃ ἐγὼ ἐλάλησα πρὸς σέ.» ἅπασαν αὐτῷ σημαίνων τὴν διδασκαλίαν ἣν ἐπέταξεν ἐν τοῖς πρόσθεν αὐτῷ πρὸς τοὺς Νινευῖτας ποιήσασθαι. Ὁ μὲν δὲ προφήτης ἅτε τῇ πείρᾳ λοιπὸν σωφρονισθεὶς ἠπείγετο πρὸς πέρας ἀγαγεῖν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ προσταχθέντα· λέγει δὲ ὅτι· «ἡ πόλις ἦν μεγίστη τῷ Θεῷ.» ἵνα εἴπῃ ὅτι τῇ θείᾳ προνοίᾳ εἰς μέγεθος αὐξηθεῖσα· ὡς διδάξειεν ἂν ἡμᾶς μηδὲν οἰεσθαι δυνατόν εἶναι κατὰ τὸν βίον (p. 253) ταῦτον εἰς περιφάνειαν καταστῆναι, μὴ Θεοῦ παρέχοντος τὴν οἰκίαν κηδεμονίαν. «Ἦν δὲ, φησὶν, ὡσεὶ ἡ πορεία ὁδοῦ ἡμερῶν τριῶν.» Οὐχὶ τὸ μῆκος αὐτῆς τοσοῦτον εἶναι λέγων, ἀλλ' ὡς τοσοῦτων ἡμερῶν δεομένου τοῦ πᾶσαν αὐτὴν ἐκπεριελθεῖν τε ἐν κύκλῳ καὶ κατιδεῖν οἷα τίς ἐστὶν βουλομένου σαφῶς.
C «Ἐπάγει γοῦν.» Καὶ ἤρξατο Ἰωνᾶς τοῦ εἰσπορεύεσθαι εἰς τὴν πόλιν ὡσεὶ πορείαν ἡμέρας μιᾶς· ἵνα εἴπῃ, ὅτι εἰσεληλυθὼς εἰς τὴν πόλιν ὁ προφήτης, καὶ κατὰ τινος μέρους ἀρξάμενος τῆς πόλεως ἐκπεριῆει τε αὐτὴν, καὶ ὡσεὶ μίαν ἡμέραν πεποίηκε κηρύττων τε καὶ λέγων, ὅτι· «Ἐτι τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται,» καὶ τὰ λοιπὰ δὴ ὅποσα λέγειν αὐτὸν καθέκαστον μέρος τῆς πόλεως πρὸς τοὺς παρόντας ἐπὶ διδασκαλίᾳ τῶν ἀκούοντων ἀκολούθως ἐνῆν.

Στίχ. ε'-θ'. — Τούτοις ἐπάγει· «Καὶ ἐπίστευσαν οἱ ἄνδρες Νινευὴ τῷ Θεῷ.» δεικνύς ὅτι ἐκ τοῦ μέρους τῆς πόλεως ἀρξάμενος τοῦ προφήτου ποιεῖσθαι τὸ κήρυγμα, εἰς ἅπαντάς τε ὁ λόγος διεδόθη μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους· καὶ δὴ πάντες ἀναμφίβολον ἐπὶ τοῖς λεγομένοις τὴν γνώμην δεξάμενοι μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου τοῖς λεγομένοις ἐπέθοντο· δείκνυσσι δὲ καὶ τὸ, «Ἐπίστευσαν οἱ ἄνδρες Νινευὴ τῷ Θεῷ,» ὅτι οὐχ ἀπλῶς τοῦτο μόνον ἔλεγεν, ὅτι· «Ἐτι τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται.» οὐ γὰρ ἀπὸ μόνης ταύτης τῆς φωνῆς πιστεύειν εἶχον τῷ Θεῷ, (p. 254) ἄνδρὸς ξένου καὶ ἀγνώστου αὐτοῖς παντελῶς τὴν καταστροφὴν μὲν ἀπειλοῦντος, προστιθέντος δὲ οὐδέν, οὐδ' ὅφ' ὅτου περ ἀπεσταλμένος εἴη διδάσκοντας τοὺς ἀκούοντας· ἀλλ' εὐδὴλον ὅτι καὶ Θεοῦ ἐμέμνητο τοῦ πάντων Κυρίου, καὶ ἀπεστάλθαι ἔλεγε παρ' αὐτοῦ· καὶ τὸ κήρυγμα ἐποιεῖτο τῆς καταστροφῆς, πρὸς μεταμέλειαν αὐτοὺς ἐκκαλούμενος· ὧν περ οὖν δεξάμενοι τὴν διδασκαλίαν, εἰκότως πιστεύειν ἔλεγοντο τῷ Θεῷ· οὗ τὴν τε ἀπόφασιν καὶ τὴν διδασκαλίαν

ἐξήμενοι κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν πρὸς τὸ
κρεῖττον εἶδον· ὥστε καὶ πολλὴν τινα καὶ σύντονον
τὴν μεταμέλειαν ἐπιδείξασθαι· νηστείαν γὰρ ἀνὰ
τὴν πόλιν ἐκήρυξαν, ὡς φησι, καὶ σάκκους πάντες ἐν-
δυσάμενοι μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, πενθικῶς κεχρημένοι
τῷ σχήματι, ἴλεω γενέσθαι τὸν Θεὸν αὐτοῖς ἐξήτουν·
ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄχρι τοῦ βασιλέως ἐληλυθὼς ὁ λόγος,
οὐδὲ ἐκεῖνος ἀμελήσας φαίνεται τοῦ πράγματος· ἀλλὰ
μικρὰ τοῦ βασιλικοῦ φροντίσας ἀξιώματος, τὸν τε
θρόνον ἀφείς τὸν οἰκεῖον, καὶ τὴν βασιλικὴν στολὴν
ἀπορρίψας, σάκκον καὶ αὐτὸς περιθέμενος, ἐπὶ σπο-
δοῦ καθεζόμενος διετέλει· προστάγματά τε ἐξῆς
παρά τε τοῦ βασιλέως καὶ τῶν κατ' αὐτὴν (36) ἀρχόντων
ἐξετέθη τοῦ μὴ τοὺς ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ
πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτοῖς τεταγμένα ζῶα παντοίας τε
τροφῆς καὶ ποτοῦ διαμένειν ἐκτός· καὶ οὐ μέχρι τού-
των (p. 255) ἐστησαν τὴν μεταμέλειαν, ἀλλὰ γὰρ καὶ
τῶν πάλαι κακῶς αὐτοῖς πραττομένων ἀποστάντες,
πάσης τε τῆς εἰς ἐτέρους ἀδικίας χωρίσαντες αὐτούς,
σφόδρα γε ἀνέμενον τὸ καὶ τὸν Θεὸν ἐφ' οἷς ἀπεφύ-
νατο κατ' αὐτῶν μεταγνόντα λῦσαι τὴν ἐξενεχθεῖσαν
ἀπόφασιν παντελῶς· « Τίς γάρ, φησὶν, οἶδεν εἰ με-
τανοήσει καὶ παρακληθήσεται ὁ Θεός, καὶ ἀποστρέ-
ψει ἀπὸ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀπολώμεθα; » ἅπερ οὖν οὐχ οἶόν τε λέγειν αὐτοὺς μὴ ἐκ τῶν τοῦ
προφήτου δεδιδαγμένους φωνῶν· τοῦτο δὲ καὶ γεγενῆσθαι φησὶν ὁ προφήτης· καὶ ἐπειδὴ περ εἶδεν
αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἀποστάντας μὲν τῶν χειρόνων, νεύσαντας δὲ πρὸς τὸ κρεῖττον, ἔλυσε καὶ αὐτὸς τὴν ἀπόφασιν
ἥν περ οὖν ἐξενήνοχε κατ' αὐτῶν.

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. α'-δ'. — « Ἐπὶ τούτοις ἐλυπήθη, φησὶν, ὁ
Ἰωνᾶς λύπην μεγάλην καὶ συνεχύθη. » Εἰκότως·
διεταράττετο γὰρ ὡς ἀπατεῶνος καὶ ψεύστου δόξαν
μέλλων ἀποφέρεσθαι παρ' αὐτοῖς, ὅτι ὁ μὲν εἶσω
τριῶν ἡμερῶν ἠπειλήσεν ἔσεσθαι τὴν καταστροφὴν·
ἐγένετο δὲ οὐδέν· εἶτα καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποθλέψας
ἔλεγεν· « Οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι μου ἦσαν ἔτι ὄντος μου
ἐν τῇ γῇ μου; διὰ τοῦτο προέφθασα τοῦ φυγεῖν εἰς
Θαρσεῖς, διότι ἔγνων ὅτι σὺ ἐλεήμων εἶ καὶ οἰκτίρ-
μων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ
ταῖς κακίαις. » Σαφῶς γὰρ ἐδήλωσεν ὅτι τοῦτο καὶ
τῆς φυγῆς αὐτῷ γέγονεν αἴτιον, (p. 256) τὸ εἰδέναι
ὅτι φιλόανθρωπος ὢν, εἰ μεταβαλομένους ἴδοι, τὴν
ἀπόφασιν πάντως ἀλλάξει τὴν οἰκείαν· ὅτι τε ἐν-
τεῦθεν αὐτῷ περιέσται τὸ ψεύστου τινὸς καὶ ἀπα-
τεῶνος δόξαν λαβεῖν παρ' αὐτοῖς· ὅθεν ἐπάγει·
« Καὶ νῦν, Δέσποτα Κύριε, λάβε τὴν ψυχὴν μου ἀπ' D
ἐμοῦ, ὅτι καλὸν μοι τὸ ἀποθανεῖν με μᾶλλον ἢ ζῆν
με. » Διὰ δὲ τούτου, φησὶ, τὸν θάνατον αἰρετώτερον
κρινῶ τοῦ μετὰ δόξης τοιαύτης ζῆν παρὰ τοῖς ἀν-
θρώποις· Ὁ μὲν οὖν Θεὸς ὁ καὶ πρὸς τοὺς μετανοοῦν-
τας φιλόανθρωπος καὶ τοῖς οἰκείοις ἡμερος ἄγαν,
ἐντρεπτικῶς ἐπιτιμῶν τῷ προφῆτῃ φησὶν· « Εἰ
σφόδρα λελύπησαι; » ἀντὶ τοῦ, « Εοικας ἀθυμεῖν
τοσούτων σεσωσμένων· δέον ἀντιστηκοῦν τῇ ὑπολή-
φει τῇ σαυτοῦ τὴν πάντων σωτηρίαν, καὶ αἰρετώτερον
νομίζεις αὐτόν σε τοιοῦτον ὑποληφθῆναι, ἢ τοσούτων
ἀπώλειαν γεγενῆσθαι.

Στίχ. ε'-η'. — Ὁ δὲ προφήτης ἐξεληλυθὼς τῆς

resipuerunt, ita ut multæ vehementisque pœniten-
tiæ signa ediderint. Jejunium enim per civitatem,
ut ait, indixerunt, saccumque omnis ætas induit,
lugubri habitu Dei clementiam implorantes. Cumque
ad ipsum usque regem sermo devenisset, ne is
quidem rem parvi fecit; sed regia sprete dignitate,
throno relicto, regalique veste abjecta, saccum et
ipse induit, atque in cinere sedit: scriptumque a
rege edictum est et a civitatis principibus, ut non
solum homines, verum etiam jumenta illorum ser-
vitio addicta omni pabulo potuque carerent. Neque
hactenus illorum pœnitentia stetit; sed omni ante
actæ vitæ maleficio omisso, mutisque imposito in-
juriis fine, magnopere sperabant, fore ut ipse quo-
que Deus pœnitens perlatum decretum funditus an-
tiquaret. « Quis enim, inquit Scriptura, novit num
forte immutetur mitigeturque Deus, atque ab æstu
furoris sui recedat, nobis incolumibus? » Quæ sane
dici ab eis non potuerunt, nisi propheticis vocibus
fuissent edocti: id quod reapse factum propheta
dicit. Jam postquam eos cognovit Deus vitiis omis-
sis ad virtutem tendere, decretum ipse quoque quod
in eos tulerat abrogavit.

CAP. IV.

168 VERS. 1-4. — « His gestis, pergit Scriptura
dicere, magnum contraxit Jonas mœrorem, eique
animus perturbatus est. » Neque immerito. Timebat
enim ne vani et mendacis opinionem apud Ninivitas
acquireret: quandoquidem ipse quidem futurum
minatus erat intra tres dies excidium; nihil autem
inde consecutum est. Mox Deum suspiciens aiebat:
« Nonne hic erat sermo meus, dum adhuc in patria
regione versarer? ideoque fugam in Tharsis ma-
turaveram; quia te clementem noveram et miseri-
cordem, patientem admodum et indulgentem, atque
obliviscendis injuriis facilem. » Perspicue demon-
strat hanc sibi fugæ causam fuisse, quia mutatum
iri decretum noverat, si Deus clementissimus im-
mutari vidisset homines; se vero fallacis hominis
ac deceptoris famam aucupaturum. Quare ait:
D « Nunc, potens Domine, spiritum mihi eripe, quia
mori mihi quam vivere satius est. » Optabilior enim
mihi, inquit, mors est, quam in hac hominum
opinione versari. Tum Deus pœnitentium amator,
suisque admodum mitis, pudorem Jonæ incutiens,
increpuit dicens: « Num tibi magnopere dolet ani-
mus? » Nempe mœrere videris, quod tanta hominum
multitudo conservata sit. Atqui deberes communem
salutem æqui bonique consulere præ fama tua; tui-
que nominis maculam, quam tot hominum exitium,
malle.

VERS. 5-8. — Tunc urbe propheta egressus,

coram resedit, tuguriolo ibi constructo : in quo manens, nunquid præterea civitati fieret, observabat : minarum enim gravitatem secum reputans, existimabat hinc aliquid consecuturum. Mox jussit Deus ut cucurbita repente nata tugurium totum, in quo propheta versabatur, umbra obtegeret : **169** quare Jonas putabat quamdam se domum habere densitate foliorum circumseptam. Et quidem poma quoque affatim undique dependentia maximam animo præbebant oblectationem. His, inquam, propheta magnopere lætabatur. Sed enim dum eo miraculo, reique aspectu atque usu fruitur, dum multa ob id voluptate perfunditur, atque hac sibi recreatione beatus videtur ; divino repente nutu vermiculus plantæ innatus, hanc confestim corrumpit atque exsiccavit. Jam hunc vermiculum Scriptura matutinum vocat, ut significet genus serpentis matutino tempore Deo volente in arbore geniti, hanc penitus exsiccavisse : ita ut orto mox sole, vehemens in Jonam solaris flammæ inciderit radius. Pergit Scriptura dicere : « Præcepit Deus spiritui calido urenti ut sæviret in Jonæ caput ; qui animo concidens jam vitam respuebat. » Ita vero intelligimus haud consuetum hunc fuisse calorem, sed flammam gravissimam divino consilio immis- sam ; ejus causa majorem solito patiens propheta sensum, vehementiusangebatur, parumque aberat, quin vitam amitteret vi caloris. Hoc enim significat « vitam respuebat. » Ait igitur Deo : « Melius mihi mori quam vivere. » Quibus verbis hoc quodammodo aiebat : Malorum mihi solamen hæc planta fuit ; sed eadem mox defecit. Ego vero præter famam pessimam, caloris quoque molestiam et discrimen patior. Quidni igitur mori malim quam vivere, qui tantis obtundor malis ?

κακῶν ἔχειν τὸ φυτόν· εἶτα ἄθρόον τὸ μὲν ἀπελήλυθεν, ἐγὼ δὲ τῇ μοχθηρίᾳ τῆς ὑπολήψεως προσεκτησάμην τοῦ καύσωνος τὴν βαρύτητα καὶ τὸν ἐνοχλοῦντα κίνδυνον ἐντεῦθεν· πῶς οὖν οὐ τοῦ ζῆν βέλτιον τὸ ἀποθανεῖν, εἰ τοσοῦτοις μέλλοιμι παλαίειν κακοῖς ;

VERS. 9-11. — Quamobrem ait illi Deus : « Num tu magnopere mæres propter cucurbitam ? » quo respondente, se mortiferis angi doloribus (adeo jucundam fecerat prophetæ arborem Deus, idemque tantam de illius exitio tristitiam creaverat, ut hoc exemplo mærorem hominis de civitatis salute injustissimum coargueret) ; subdit Deus : **170** « Tune tantopere cucurbitæ causa mæres, qui eidem excolendæ nullum laborem impendisti ? una enim nocte repente nata, illico una nocte interitum passa est ; me vero cur magis non decuit miserari Nini- ven, tanti populi civitatem, ut duodecim ibi sint myriades hominum, qui lævam a dextera non discernunt ? » Pueri nimirum infantes intelligendi sunt, qui reapse lævæ dextræque discrimen nullum agnoscunt : quique ob ætatis infirmitatem nulla de re judicare queunt ; ideoque ne culpæ quidem obnoxii fuerunt, ætate nondum patiente. Sic autem Deus locutus est ob declarandam incolarum copiam. tibi enim infantium tantus erat numerus, quantus demum adultorum cogitandus est ? Jam cæteris prætermis- sis, Deus lactentium memoravit numerum, quorum sine dubio propter innocentiam nullum

Α πόλεως, ἐκαθέζετο κατάντικρυ, σκηνὴν ἑαυτῷ ποιή- σας, καὶ ὑπὸ ταύτην διάγων, ἄχρις ἰδοὶ τί ποτε ἄρα γένοιτο πλεόν περὶ τὴν πόλιν· τῆς γὰρ ἀπειλῆς τὸ μέ- γεθος ἀναλογιζόμενος ὑπελάμβανε τι τὸ τυχὸν καὶ ἐσε- σθαι μετὰ τοῦτο· εἶτα προσέταξεν ὁ Θεὸς κολοκύνθην ἀθρόον ἐκφυεῖσαν, ἅπασαν τὴν σκηνὴν ἐν ἥπερ ἦν ὁ προφήτης πληρῶσαι σκιᾶς· (p. 257) ὥς καὶ αὐτὸν δοκεῖν οἰκίας τινὸς σκέπην ἔχειν τῷ πλήθει τῶν φύλ- λων· καὶ δὴ καὶ τὸν καρπὸν πανταχόθεν ἀθρόον ἐκ- κρεμάμενον, πλείστην τινὰ παρέχειν αὐτῷ τὴν ψυχ- αγωγίαν· ἦσε τοῦτο τὸν προφήτην ὡς εἰκὸς τερ- φθέντα τῷ παραδόξῳ τῆς τε θεᾶς καὶ τῆς χρείας τοῦ γεγονότος· ὥς δὲ πολλὴν ἐπὶ τῷ πράγματι τὴν ἡδο- νὴν ἔσχε, καὶ ἀρκοῦσάν τινα κομίζεσθαι τὴν ψυχα- γωγίαν ἐντεῦθεν ἐδόκει, ἀθρόον πάλιν ἐπιτάγματι Β θεῷ σκώληξ ἐγγεγονῶς τῷ φυτῷ ἅπαν ἀθρόον αὐτὸ ἀνήλωσέν τε καὶ ἐξήρανεν παντελῶς· τὸ γὰρ « σκώ- ληκι ἐωθινῇ » λέγει, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἐωθεν προστάγματι θεῷ σκώληξ ἀθρόον ἐκφυεῖς ἐπὶ τοῦ φυτοῦ ἀπεξή- ρανεν ἅπαν· ὥστε ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου σφοδρο- τάτην αὐτῷ τοῦ ἡλιακοῦ καύσωνος ἐπιπεσεῖν τὴν ἀκτίνα. Λέγει γοῦν, ὅτι « Προσέταξεν ὁ Θεὸς πνεύ- ματι καύσωνος συγκαίοντι, καὶ ἐπάταξεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰωνᾶ, καὶ ὠλιγοψύχει, καὶ ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· » δεικνύς ὅτι οὐ κατὰ τὸ εἰωθὸς οὐδὲ ὁ καύσων ἐγένετο, ἀλλὰ προστάγματι θεῷ βαρυτά- την αὐτῷ τὴν φλόγα ἐπεμψεν, ὥς ἂν μείζονα τοῦ συμβάντος τὴν αἴσθησιν λαβὼν ἔτι μᾶλλον ἀλγήσειεν ὁ προφήτης, μικροῦ γοῦν ἀφιέναι τὴν ψυχὴν ὑπὸ τοῦ καύσωνος κινδυνεύων· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, « Καὶ ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. » Ἐφη πρὸς τὸν Θεόν· « Καλὸν μοι τὸ ἀποθανεῖν ἢ ζῆν. » (p. 258) Τοιοῦτό τι λέγων, ὅτι Ψυχαγωγίαν τινὰ τῶν συνεχόντων ἔδοξα

С ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. » Ἐφη πρὸς τὸν Θεόν· « Καλὸν μοι τὸ ἀποθανεῖν ἢ ζῆν. » (p. 258) Τοιοῦτό τι λέγων, ὅτι Ψυχαγωγίαν τινὰ τῶν συνεχόντων ἔδοξα

Στίχ. θ'-ια'. — Διὸ δὴ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός· « Εἰ σφόδρα λελύπησαι ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ ; » Τοῦτου δὲ εἰπόντος, ἕως θανάτου λυπεῖσθαι (οὕτως αὐτῷ καὶ ἐράσμιον ἔδειξε τὸ φυτὸν ὁ Θεός, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ φυτοῦ λύπην αὐτῷ μείζονα πεποίηκεν ἐγγενέσθαι, ἐπὶ τῷ παραθέσει μειζόνως αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς πόλεως λύπην ἐλέγχει χάκιστα γεγεννημένην), ἐπάγει· « Εἶτα σὺ μὲν, φησὶ, τοσοῦτον ὑπὲρ τῆς κολοκύνθης ἠλγυσας, οὐδένα κάματον εἰς τὴν σύστασιν αὐτῆς εἰσενεγκῶν ; ἐν νυκτὶ γὰρ ἀθρόον γεγονυῖα, ἀθρόον ἐν νυκτὶ καὶ τὴν ἀπώλειαν δέ- δεκται· ἐμοὶ δὲ πῶς οὐ πλείονα ἀρμόττον φειδῶ Νινευὴ τῆς πόλεως ἔχειν, τῆς οὕτω μεγίστης, ὥς δῶδεκα μυριάδας αὐτὴν οἰκεῖν ἀνθρώπων οὐκ ἐγνω- κότων δεξιὰ ἢ ἀριστερά ; » ἵνα εἴπῃ, Νηπίων· τοιού- τους γὰρ οὐκ ἐγνωκότας δεξιὰ ἢ ἀριστερά λέγει, τοὺς διὰ νηπιότητα οὐκ ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων διά- κρισιν ἔχοντας, οὐδὲ ἐν ἀμαρτίαις ποτὲ ὡς γεγονό- τας, ἅτε τῆς ἡλικίας οὐ δεχομένης τοῦτο· (p. 259) λέγει μὲν γὰρ αὐτὸ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πλήθους τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν· ἐνθα γὰρ τοσοῦτο τῶν νηπίων ἦν τὸ πλήθος, πόσον δὴ τὸ τῶν τελείων ἀνθρώπων ἦν ; Τοὺς δὲ γε λοιποὺς ἅπαντας παραλιπὼν ὁ Θεός,

τὸν τῶν νηπίων εἶπεν ἀριθμόν· οἱ ὁμολογουμένως A
ἐφαίνοντο, οὐκ ὄντες ἄξιοι τοῦ τι κακὸν παθεῖν,
ἅτε μηδὲ ἡμαρτηκότες τι τέως· οὐ γὰρ δὴ, φησὶν,
εἴποις ἂν ὅτι καὶ τοσοῦτον ἀριθμὸν νηπίων οὐθὲν
ἡμαρτηκόντων ἀπολέσθαι προσήκον ἦν· ὥστε καὶ εἰ
μὴ τῶν τελείων φειδῶ, γοῦν τῶν νηπίων μνησθῆναι
μᾶλλον ἐχρῆν, ἐπὶ τῷ μηδὲν κακὸν τὴν πόλιν παθεῖν.
Προσέθηκε δὲ τὸ, « καὶ κτήνη πολλά· » ὥς ἂν καὶ
τούτων ἀβλαβῶν φυλάττεσθαι ὀφειλόντων δικαίως
τοῖς ἐπὶ τῆς πόλεως διασωζομένοις τῶν ἀνθρώπων.

erat pœnæ meritum. Nemo certe dixerit simpli-
cium parvulorum tantam multitudinem æquo jure
fuisse perdendam. Quamobrem etiamsi forte adul-
torum nulla fuisset miseratio, puellorum utique
meminisse oportuit, quo nihil mali urbi fieret.
Adjecit Deus, « et jumenta multa; » ceu si me-
rito hæc quoque servari incolumia debuissent, ob
civium, quibus erat parcitum, commoditatem.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΜΙΧΑΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN MICHÆAM PROPHETAM.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α', β'. — Παραπλήσια τοῖς περὶ τε Ὡση
καὶ Ἀμώς καὶ τοὺς λοιποὺς ὁπόσοι ταυτὰ τούτοις
προεφήτευσαν, δῆλός ἐστι καὶ ὁ μακάριος προφη-
τεῶν Μιχαίας· τὰ γὰρ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα παρὰ
τε τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων πνευματικῇ
κινούμενος τῇ χάριτι καὶ αὐτὸς προαγορεύειν πει-
ρᾶται, εὐθὺς ἐκ προοιμίων κοινὸν περὶ παντὸς τοῦ
Ἰσραὴλ (p. 260) ποιούμενος τὸν λόγον, τῶν τε δέκα
λέγων φυλῶν, ὧν τὴν Σαμάρειαν ἐξάρχειν συνέβαινε,
καὶ τῶν δύο ὧν περ οὖν ἡ Ἱερουσαλήμ ἡγεῖτο· φαί-
νεται δὲ καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς προφητεῶν
ἐκείνοις, τουτέστιν ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ καὶ Ἀχαζ
καὶ Ἐζεκίου τῶν βασιλέων Ἰούδα. « Ἐν γὰρ ταύ-
ταις ταῖς ἡμέραις γεγενῆσθαι λόγον Κυρίου φησὶ
πρὸς Μιχαίαν τὸν Μοραϊθίτην· » τουτέστιν ἐνεργείας C
τετευχηκέναι θείας. Τίνος ἕνεκεν; « Ὑπὲρ ὧν εἶδε
περὶ Σαμάρειας καὶ περὶ Ἱερουσαλήμ· » ἵνα εἴπῃ,
Παντὸς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, τῆς τε βασιλείας
τῶν δέκα φυλῶν, καὶ τῆς τῶν δύο ὧν περ ἡγεῖσθαι
τὴν Ἰούδα συνέβαινε φυλῇν, τῶν ἐκ τοῦ μακαρίου
Δαυὶδ κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν γεγεννημένην ἐπαγγελίαν
βασιλευόντων αὐτῆς· ὑπὲρ δὴ τούτων καὶ τῶν περὶ
αὐτοὺς ἐσομένων ἐνεργεία θεία τὴν ἀποκάλυψιν δεξά-
μενος ὁ Μιχαίας λέγει ταῦτα, ἅπερ οὖν εἶπεῖν ἐπὶ
τῆς ἀποκαλύψεως ἐδιδάχθη τῆς θείας, ἀρξάμενος οὕ-
τως· « Ἀκούσατε, λαοὶ πάντες, λόγους. » Ἀχο-
λούθως τὸ « λαοὶ πάντες, » ἵνα εἴπῃ, Πᾶς ὁ Ἰσραὴλ
ὁ ταῖς δύο βασιλείαις προσήκων· ὅθεν ἐπήγαγε·
« Καὶ προσεχέτω ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ· »
τουτέστιν ἡ Ἰσραηλιτικὴ χώρα πᾶσα· εἴτ' οὖν οἱ D
ταύτην οἰκοῦντες, ἄνωθεν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς πατέρας
ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ δεδομένης αὐτοῖς. (p. 261)
« Καὶ ἔσται Κύριος ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον. »
Διαλέγεται δὲ, φησὶν, ὑμῖν δι' ἡμῶν ὁ Θεός, διαμαρ-
τυρίαν τινὰ περὶ τῶν ἐσομένων ποιούμενος· ἐπειδὴ

B

CAP. I.

VERS. 1, 2. — Similia Oseæ et Amoso et reliquis,
quotquot his paria prophetaverunt, apparet beatum
quoque vaticinari Michæam. Etenim eventura po-
pulo ab Assyriis atque 171 Babyloniis spirituali
permotus gratia ipse quoque prædicere nititur, sta-
tim ab exordio communem de universo Israele ser-
monem instituens, de tribubus, inquam, decem,
quarum regni caput erat Samaria, et de duabus
quarum metropolis Hierusalem. Patet autem iisdem
quibus superiores prophetavisse temporibus, id est
diebus Joatham, Achaz, et Ezechie regum Judæ;
etenim « his diebus ait factum esse verbum Domini
ad Michæam Moraithitem, » id est se divinam ex-
pertum esse operationem. Cur? « Ob ea quæ vidit de
Samaria et Hierusalem, » de universo scilicet Israe-
litico populo, seu de decem tribuum regno, et de
duabus quarum principatum tenebat ipsa Judæ tri-
bus, beati Davidis posteris juxta Dei promissum in
ea regnantibus: de quibus eorumque rebus, accepta
divinitus revelatione Michæas hæc dicit, quæ Deo,
ut diximus, revelante didicerat, sic exordiens:
« Audite verba, populi omnes. » Consentaneæ.
« populi omnes, » ut universum Israellem denotet qui
ad regna duo pertinebat. Quamobrem addidit:
« Attendatque terra, et omnes qui in ea sunt, » id
est Israelitica tota regio, sive ejus incolæ, quo-
rum illa patribus divino promisso tradita fuit.
« Et erit Dominus Deus vobis in testimonium. »
Loquitur vobis per nos Deus, testimonium quod-
dam rebus futuris dans; ex quo vos sæpe ad ho-
nesta adhortatus, nullam in melius conversionem
perspexit. Quare apparet illum quidem nihil ve-
stræ utilitatis causa non molitum, vos vero nihilo
meliores fieri voluisse, sed mala in vos tantum-
modo provocasse. « Dominus de domo sancta sua »

Necessarium additamentum « sancta; » nam quia generatim omnes alloquitur, multus autem erat apud decem tribus idolorum cultus, cujus causa fanis etiam constructis, dæmones honoribus divinis colendos curabant, recte dixit: **172** « Dominus de domo sancta sua, » demonstrans se ad omnes communiter verba facere, ob id a Deo missus qui Hierosolymis domum habet suam, quam sanctam propter insitam ei virtutem definit. Postea pergit dicere:

τοὺς δαίμονας, καλῶς προσέθηκε τὸ, « Κύριος ἐξ οἴκου ἁγίου αὐτοῦ. » δηλῶν ὅτι κοινῇ πρὸς ἅπαντας ποιεῖται τοὺς λόγους, παρὰ Θεοῦ ταῦτα εἰπεῖν ἀπεσταλμένος τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ τὸν οἶκον ἔχοντος τὸν ἴδιον. ὃν καὶ ἅγιον διὰ τῆς ἐνεργείας ἀπέφηνε τῆς οἰκείας. Εἶτα καὶ προστίθῃσι·

VERS. 3-5. — « Quia ecce Dominus egreditur de loco suo: et descendet atque ascendet super excelsa terræ. Et commovebuntur montes subter eum, et valles liquescent sicut cera a facie ignis, et sicut aqua quæ decurrit in præceps. » Procedens enim ex illo, inquit, monte Deus, habitationis suæ locum ostendit, eumque universæ Israelitarum regioni dominari dicit, quam propheta alloquitur. Conturbabit autem procures ejus; hos enim montes ob suam eminentiam appellat; necnon et reliquos omnes: nam valles classem hominum humiliorum nominat. Patet autem haud divisim dicere montes commotos et liquefactas valles, sed Hebraico idiomatismo quem sæpe docuimus, per diæresim dicit commune, quod nempe omnes procures reliquamque plebem divina ira corripiet, commovens destruensque ceræ more igni admotæ: pertrahetque ad pœnam instar aquæ vehementis impetuose ex alto ad inferiora ruentis. Horum autem causa est: « Propter scelus Jacob hæc omnia, et propter peccatum domus Israelis. » Mox addit: « Quodnam scelus Jacob? nonne Samaria? Et quodnam peccatum domus Judæ? nonne Hierusalem? » Illorum quidem manifesta erat impietas qui Samariæ congregabantur ad idolorum cultum, cujus præcipue causa illic ædificata fana habebant. Sed et horum iniquitas haud minus constabat, qui Hierosolymis templum apud se habentes, hoc despecto, ab idolorum cultu non abstinebant. Deinde punitiones enumerans:

δήλη, οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς, (p. 263) οὐδὲ τὸν ναὸν αἰσχυνόμενοι τῆς τῶν εἰδώλων ἀπειχόντο θεραπείας· εἶτα τὰς τιμωρίας ἀπαριθμούμενος·

173 VERS. 6-9. — « Et ponam Samariam quasi pomorum custodiam, et quasi plantationem vineæ: et detraham in voraginem lapides ejus et fundamenta ejus revelabo. » Constituam Samariam in solitudinem vastam, ita ut campi instar in ea agrocoletur, et tuguria ibi fiant ob pomorum custodiam: etenim ego ædificia ejus omnia destruiam a fundamentis evertens; ex quo illa omnia sequentur. « Et omnia sculptilia ejus concidentur. » Tunc etiam vanorum opificiorum suorum excidium cernent, deleta scilicet cernent ab hostibus quæ fabricaverant idola. « Et omnes mercedes ejus igne comburentur. » Exuretur igne ornatus omnis idolis circumpositus atque templis, quem illi quasi mercedem

πολλάκις ὑμῖν τὰ προσήκοντα διαλεχθεῖς, οὐδὲ μίαν μεταβολὴν δεξαμένους ἐπὶ τὸ κρεῖττον εἶδεν· ὡς ἂν φαίνοιτο ὁ μὲν πάντα τὰ πρὸς ὑμετέραν πεποιηκῶς ὠφέλειαν, ὑμεῖς δὲ οὐδὲν θελήσαντες ἑαυτῶν γενέσθαι βελτίους, ἐφελκυσάμενοι δὲ μόνον ἐφ' ἑαυτοὺς τὰ κακά. « Κύριος ἐξ οἴκου ἁγίου αὐτοῦ. » Ἀναγκαῖα ἡ προσθήκη· ἐπειδὴ γὰρ πρὸς ἅπαντας κοινῇ διαλέγεται, πολλὴ δὲ ἦν ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα τῶν δέκα φυλῶν θεραπεία, ἐφ' ἣ καὶ οἴκους κατασκευάσαντες, ὡς θεοὺς διὰ τῶν εἰδώλων θεραπεύειν ἐπειρῶντο

Στίχ. γ'-ε'. — « Διότι ἰδοὺ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· καὶ καταβήσεται καὶ ἐπιθήσεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς· καὶ σαλευθήσεται τὰ ὄρη ὑποκάτωθεν αὐτοῦ· καὶ αἱ κοιλάδες τακῆσονται ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς (p. 262) καὶ ὡς ὕδωρ καταφερόμενον ἐν καταβάσει. » Προῖων γὰρ ἐκ τοῦ ὄρους ἐκείνου, φησὶν, ὁ Θεός, τῆς οἰκήσεως τῆς οἰκείας τόπον ἀπέφηνεν, ἀπάσης μὲν κατακρατήσῃ τῆς γῆς τῆς Ἰσραηλιτικῆς, λέγων, πρὸς ἣν ὁ λόγος αὐτῷ, ἐν ταραχῇ δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ καταστήσῃ δυνατοὺς, τούτους γὰρ ὄρη διὰ τὸ ὑπερέχον καλεῖ, καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ ἅπαντας· κοιλάδας γὰρ τοὺς ταπεινοτέρους ὀνομάζει, δίκην κηροῦ πυρὶ προσωμιληκότος καταναλίσκων αὐτούς· δήλου γε ὄντος ὅτι οὐκ ἐκείνους μὲν σαλεύεσθαι λέγει, τὰς κοιλάδας δὲ τήκεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰδίωμα τὸ Ἑβραϊκόν, ὃ πολλάκις ἀπεδείξαμεν, κατὰ διαίρεσιν λέγων τὸ κοινόν, ὅτι πάντας καὶ δυνατοὺς καὶ τὸν λοιπὸν ἄνθρωπον ἐπελεύσεται ἡ ὀργὴ ἡ θεία, σαλεύουσά τε αὐτοὺς καὶ ἀφανίζουσα δίκην κηροῦ πυρὶ προσωμιληκότος· κατασπάσει τε αὐτοὺς εἰς τιμωρίαν, δίκην ὕδατος σφοδροῦ τε καὶ ῥαγδαίου ἐξ ὕψους ἐπὶ τὰ κατώτερα φερομένου. Ἡ δὲ τούτων αἰτία, « Δι' ἀσέβειαν Ἰακώβ πάντα ταῦτα, καὶ δι' ἁμαρτίαν οἴκου Ἰσραὴλ. » Εἶτα ἐπάγει· « Τίς ἡ ἀσέβεια Ἰακώβ; οὐχ ἡ Σαμάρεια; καὶ τίς ἡ ἁμαρτία οἴκου Ἰούδα; οὐχ ἡ Ἱερουσαλήμ; » Ἐκείνων τε γὰρ ἡ ἀσέβεια δήλη ἐν Σαμαρείᾳ συλλεγομένων ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ, οὐ δὴ μάλιστα τοὺς ἐπὶ τούτῳ κατασκευασμένους εἶχον ναοὺς· καὶ τούτων δὲ ἡ παρανομία οὐχ ἥττον οὐδὲ τὸν ναὸν αἰσχυνόμενοι τῆς τῶν εἰδώλων ἀπει-

Στίχ. ς'-θ'. — « Καὶ θήσομαι Σαμάρειαν εἰς ὀπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ εἰς φυτείαν ἀμπελῶνος· καὶ κατασπάσω εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀποκαλύψω. » Καταστήσω δὲ Σαμάρειαν εἰς ἐρήμωσιν πολλήν, ὥστε χώρας δίκην γεωργεῖσθαι, σκηνάς τε ἐπ' αὐτῆς θεῖναι ἐπὶ φυλακῇ τῶν καρπῶν· ἀφανιῶ γὰρ αὐτῆς τὰς οἰκοδομὰς παντελῶς ἐκ βάθρων αὐτὰς ἀνασπάσας· ἀφ' οὗ δὴ πάντως ἔψεται κάκεῖνα. « Καὶ πάντα τὰ γλυπτὰ αὐτῆς κατακόψουσι. » Τότε δὴ καὶ τῶν ματαίων πόνων ἑαυτῶν ὄψονται τὴν ἀπώλειαν, καθαιρούμενα ὑπὸ τῶν πολεμίων ὁρῶντες ἃ κατασκεύασαν εἰδῶλα. « Καὶ πάντα τὰ μισθώματα αὐτῆς ἐμπρήσουσιν ἐν πυρὶ. » Πάντα τὸν κόσμον τὸν περιχέμενον τοῖς τε εἰδώλοις

καὶ τοῖς ναοῖς ἀφανιοῦσιν ἐν πυρὶ, ὃν ὥσπερ τινὰ μισθὸν ἐτέλουν τοῖς δαίμοσι. « Καὶ πάντα τὰ εἰδῶλα αὐτῆς θήσομαι εἰς ἀφανισμόν· διότι ἐκ μισθωμάτων πόρνῃς συνήγαγε, καὶ ἐκ μισθωμάτων πόρνῃς συνέστρεψε. » Πορνικῇ γὰρ χρησάμενοι γνώμῃ, καὶ ἀποστάντες μὲν ἐμοῦ, νεύσαντες δὲ πρὸς τὰ εἰδῶλα, μισθώματά τινα τῆς ἐαυτῶν ἀθροίζοντες πορνείας, προσέφερον ἐκεῖνα τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ, ἃ δὴ πάντα κατὰ ταυτὸν ἀφανιῶ. « Ἐνεκεν τούτου κόψεται καὶ θρηνήσῃ, πορεύσεται ἀνυπόδετος καὶ γυμνή. » (p. 264) Ἐν θρήνοις ἔσται καὶ κοπετοῖς αἰχμαλωσίᾳ παραδοθεῖσα μεγίστη· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « γυμνή καὶ ἀνυπόδετος, » ὅτι οὕτως αἰχμάλωτος ἀπαχθήσεται, παντὸς ἀφαιρεθεῖσα τοῦ προσόντος αὐτῇ κόσμου. « Ποιήσεται κοπετὸν ὡς δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων σειρήνων· ὅτι κατεκράτησεν ἡ πληγὴ αὐτῆς· διότι ἦλθεν ἕως Ἰούδα, καὶ ἤφατο ἕως πύλης λαοῦ μου ἕως Ἱερουσαλήμ. » Τὸ « ὡς δρακόντων καὶ σειρήνων » λέγει κατὰ τὸ μυθολογούμενον παρ' ἐνίοις· τοῦτο βουλόμενος εἰπεῖν, ὅτι ἐκεῖνα δὴ τὰ ἐν μύθῳ παρὰ τῶν πολλῶν λεγόμενα, ἐπ' αὐτῶν ὑπομενοῦσι τῶν ἐργων, τῷ βαρεῖαν αὐτοῖς ἐπαχθῆναι παρ' ἐμοῦ τὴν πληγὴν, ἥτις ἀπὸ τῆς Σαμαρείας ἀρξαμένη ἐπὶ τὸν Ἰούδαν μετελεύσεται ἀπτομένη καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· ἐπεὶ κακείνην ὕστερον εἶλον Βαβυλώνιοι.

Στίχ. ι'-ιγ'. — « Οἱ ἐν Γέθ, μὴ μεγαλύνεσθε, καὶ οἱ ἐν Ἀκείμ, μὴ ἀνοικοδομεῖτε ἐξ οἴκου καταγέλωτα. » Ἐπὶ τοὺς περιοίκους τῶν ἐθνῶν τρέπει τὸν λόγον· περὶ ὧν καὶ ὁ μακάριος Ἀμὼς ἔφη, ὡς τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰσραηλῖταις πεισομένων ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων κακείνων· Οἱ τοίνυν, φησὶν, ἐν ἐκείναις ταῖς πόλεσι, μὴ μεγάλα φρονεῖτε, τὰς τούτων ὁρῶντες συμφοράς, μηδὲ πολλὴν ἐπ' αὐτοῖς ἐγείρετε γέλωτα. « Γῆν κατασπάσασθε εἰς καταγέλωτα. » Ἀρμόττον γὰρ ὑμῖν κατασπάσασθαι κόνιν, (p. 265) ὑπὲρ ὧν ἐτέροις ἔσεσθε γέλως. Πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον; « Κατοικούσης καλῶς, καθελῶ τὰς πόλεις αὐτῆς. » Ὅπως γὰρ ἂν νομίσητε εὖ τὰς πόλεις οἰκεῖν τὰς ἰδίας ὡς ἐν ἀσφαλεῖ καθεστῶτες, ὤψεσθε πασῶν τὴν καθαίρεσιν. « Οὐκ ἐξηλθε κατοικοῦσα Αἰνὰν κόψεσθαι οἶκον ἐχόμενον αὐτῆς. » Ἀλλὰ κακείνοι, φησὶν, ὁρῶντες ἐκ γειτόνων ὄντας τοὺς Ἰσραηλῖτας, καὶ τοιούτοις περιπεπτωκότας κακοῖς, οὐκ ἐβουλήθησαν προσελθόντες τῶν ἰδίων, κοινωνῆσαι τοῦ πένθους αὐτοῖς, ἡδόμενοι δὲ ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς αὐτῶν διετελοῦν κακείνοι. Τί οὖν; « Λήψεσθε ἐξ ὑμῶν πληγὴν ὀδύνης. » Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἄλλοτρίοις οὐ συνηλγῆσατε κακοῖς, αὐτοὶ πληγὴν ὀδυνηρὰν δεξάμενοι, δίκην δώσετε τῆς μοχθηρᾶς γνώμης ἐκείνης, καθ' ἣν τοῖς ἄλλοτρίοις ἐφῆδεσθε κακοῖς. « Τίς ἤρξατο εἰς ἀγαθὰ κατοικούσῃ ὀδύνας; » Καὶ γὰρ οὐδὲ οἶόν τε ἀγαθοῦ τινος μετέχειν τοὺς ἐν ὀδύναϊς οἰκοῦντας, διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπ' ἐνεχθέντων αὐτοῖς κακῶν. Εἶτα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ῥηθέντος· « Ὅτι κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ πύλαις Ἱερουσαλήμ, φόφος ἀρμάτων καὶ ἱππευόντων. » Τοσαύτη γὰρ, φησὶν, ἐπὶ πάντας ἔσται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ὥστε μὴδὲ τῆς Ἱερουσαλήμ τότε γενέσθαι φειδῶ κυκλουμένης ὑπὸ τε ἀρμάτων καὶ ἵππων καὶ πάσης τῆς πολεμίας χειρός.

Στίχ. ιγ'-ιε'. — (p. 266) Εἶτα ἀποστρέφει τὸν λόγον ἐπὶ τὴν Λάχεις πόλιν οὔσαν τῆς Ἰούδα βασιλείας καὶ πολλῶν παρανομιῶν μεστήν, καὶ φησιν· « Κατοικοῦσα Λάχεις, ἀρχηγὸς ἀμαρτίας αὕτη ἐστὶ τῇ θυ-

A quamdam dæmonibus persolvebant. « Et omnia idola ejus ponam in perditionem, quia ex mercedibus meretricis congregavit, et ex mercedibus meretricis convertit. » Meretricia mente a me recedentes, et ad idola accedentes, mercedes quasdam ex ipsorum coacervantes fornicatione, idolorum cultui offerebant : quæ ego omnia simul disperdam. « Propter hoc planget et lamentabitur, ibit discalceata et nuda. » In lamentis erit et luctibus captivitati maximæ tradita; id enim significant verba « nuda et discalceata; » nempe quod hoc modo captiva abducetur, omni suo ornamento spoliata. « Faciet planctum quasi draconum, et luctum quasi filiarum sirenarum. » Verba quasi draconum et sirenarum, ait secundum nonnullorum fabulas; dicere volens fore ut illa quæ in fabulis apud multos jactantur, ipsi re vera sustineant, dum ego gravem iis pœnam imponam, quæ a Samaria incipiens, ad Judam perveniet, et ipsam attinget Hierusalem; quoniam et hanc postremo Babylonii ceperunt.

B fore ut illa quæ in fabulis apud multos jactantur, ipsi re vera sustineant, dum ego gravem iis pœnam imponam, quæ a Samaria incipiens, ad Judam perveniet, et ipsam attinget Hierusalem; quoniam et hanc postremo Babylonii ceperunt.

174 VERS. 10-13. — « Qui in Geth, nolite magnificari; et qui in Acim, nolite reædificare ex domo in risum. » Finitimos populos hic respicit sermo, de quibus etiam beatus Oseas aiebat, fore ut paria Israelitis ii quoque ab Assyriis paterentur. Qui ergo, inquit, in urbibus illis versamini, ne superbiatis dum Israelitarum ærurnas spectatis, neque altum cachinnum super his extollatis. « Terra aspergite derisionem vestram. » Congruum vobis aspergite pulverem, quia cæteris risui eritis. Cur, aut quomodo? « Destruam civitates ejus, quæ bene habitat. » Qui bene creditis civitates vestras habitare, quasi tuto in loco constituti, harum omnium destructionem videbitis. « Non est egressa habitatrix Ænan, deplorare domum proximam sibi. » Illi quidem videntes propinquos suos Israelitas, tantis malis mersos, his gratulantes perstabant. Quid ergo? « Accipietis ex vobis plagam doloris. » Sed quia alienis non condoluistis malis, ipsi quoque acerbam accipientes plagam, pœnas improbæ illius mentis dabit, qua alienis gavisi estis malis. « Quis faciet bonorum initium, si habitet in doloribus? » D Profecto fieri nequit, ut ii aliquo bono fruantur, qui in doloribus versantur, incumbente ipsis malorum mole. Mox dicta confirmans : « Quia descenderunt mala a Domino in portas Hierusalem, strepitus curruum et equitatus. » Tanta, inquit, ingruet in omnes ira Dei, ut ne Hierosolymis quidem parcendum sit, curribus et equitatu et omni hostili vi obsessis.

τοῦ Θεοῦ, ὥστε μὴδὲ τῆς Ἱερουσαλήμ τότε γενέσθαι φειδῶ κυκλουμένης ὑπὸ τε ἀρμάτων καὶ ἵππων καὶ πάσης τῆς πολεμίας χειρός.

VERS. 13-15. — Postea sermonem convertit ad Lachis urbem regni Judæ, peccatorum multitudine redundantem, aitque : « Quæ habitas Lachis, princeps peccati hæc est filia Sionis; quia in te inventa

sunt scelera Israelis. » Scito et tu, inquit, quæ tibi **175** evenient mala, quæ malitiæ dux fuisti urbi Hierusalem (nam filiam Sionis hanc nominat), nihil differens a Samaria mentis tuæ perversitate. « Propterea dabis emissarios super hæreditatem Geth, domos vanas : domus vanorum in vacuum factæ sunt regibus Israelis. » Eapropter tu quoque captivitatem sustines ; nam « dabis emissarios » dicit pro, Mittis in captivitatem, tui causa paria incolis Geth passura, cunctis quæ ad impietatem struxisti ædificiis tibi pereuntibus ; quemadmodum apud Samariam quoque dejecta sunt fana idolorum. « Usque ad hæredes tuos te adducam. » Hæc patris, me tibi hostes adducente, qui tui erunt hæredes. « Quæ habitas Lachis, hæreditas usque ad Odollam veniet, gloria filiae Sionis. » Hi Lachis ipsam tenebunt, et usque ad Odollam extendent hæreditatem suam, id est totam occupabunt promissam regionem. Et super hæc, illa etiam gloriosa propter conditum in ea templum, capietur Hierusalem.

ἐξουσι τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας· (p. 267) πρὸς οἷς ληφθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ.

Nonnulli dixerunt, hæc loqui prophetam contra Lachis, quia regem Amessiam occiderat : nam primo ejusmodi in illa urbe facinus fuit proprii regis occidendi ; cum apud decem tribuum regnum id sæpe jam accidisset. Atqui hoc totum fabulosum falsumque videre est, ab iis excogitatum qui prophetica verba non intellexerunt. Nam nec primus Judæ tribus regum Amessias proditione fuit interemptus ; nam Joasus pater ejus antea hoc modo fuerat exstinctus, ut Regum historia tradit ⁷⁸, dicens : « Insurrexerunt servi Joasi, et conjuratione in eum structa, percusserunt eum : » quos quidem ipse Amessias, illius filius, regno potitus postea cepit, patrem suum ulciscens : de quo ipso ait Scriptura : Et factum est, postquam regnum in Amessiae manu confirmatum fuit, percussit servos suos qui ipsius **176** percusserant ⁷⁹. Præterea Amessiam non videntur Lachis cives occidisse. Sic enim scriptum est : Et revoluta est contritio adversus Amessiam in Hierusalem, qui fugit in Lachis. Missique sunt post eum homines ad Lachis, qui ipsum ibi interfecerunt, sublatumque in equo, Hierosolymis sepelierunt. Ex quo manifeste ostenditur consurrexisse adversus eum quosdam de Hierosolymis, fugientemque in Lachis missis hominibus occidisse. Sic ergo evidens fabula convicta est. Porro Lachis propheta alloquitur, in ejus nomine, tanquam in parte, res Judæ regno eventuras narrans : quemadmodum et de Samaria locutus est ; utpote qui de utroque simul regno et visionem viderat et loquebatur, sicut vaticinii exordium perspicue ostendit. Jam de Lachis sic pergit propheta dicere :

VERS. 16. — « Decalvator et tondetor super

A γὰρ τὸ Σιών· ὅτι ἐν σοὶ εὐρέθησαν αἱ ἀσεβείαι τοῦ Ἰσραὴλ. » Ἴσθι δὴ καὶ σὺ, φησί, τὰ συμβησόμενά σοι κακὰ, ἢ τῇ Ἱερουσαλήμ (θυγατέρα γὰρ Σιών ταύτην ὀνομάζει) ἡγεμῶν ἦσθα τῶν κακῶν, οὐδὲν διαλλάττουσα τῶν περὶ τὴν Σαμάρειαν τῇ τῆς ἀσεβείας γνώμῃ. « Διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως κληρονομίας Γέθ, οἴκους ματαίους· οἴκοι ματαίων εἰς κενὸν ἐγένοντο τοῖς βασιλεῦσιν Ἰσραὴλ. » Ὑπὲρ δὲ τούτων τὴν αὐτὴν αἰχμαλωσίαν ὑπομένεις καὶ σὺ· τὸ γὰρ « δώσεις ἐξαποστελλομένους, » λέγει ἀντὶ τοῦ, Ἀποστέλλεις εἰς αἰχμαλωσίαν, ἐξ ἑαυτῆς τὰ αὐτὰ μὲν πεισομένη τοῖς τὴν Γέθ οἰκοῦσιν, πάντων δὲ σοι τῶν ἐπ' ἀσεβείᾳ κατεσκευασμένων οἴκων διαφθειρομένων· ὥνπερ δὴ τρόπον καὶ οἱ κατὰ τὴν Σαμάρειαν διεφθάρησαν οἴκοι τῶν εἰδώλων. « Ἔως τοὺς κληρονόμους ἀγάγω σου. » Ὑπομένεις δὲ ταῦτα ἐμοῦ τοὺς πολεμίους ἄγοντος, οἱ τῶν σῶν ἀγαθῶν ἔσονται κληρονόμοι. « Κατοικοῦσα Λάχεις, κληρονομία ἕως Ὀδολλάμ ἔξει, δόξα τῆς θυγατρὸς Σιών. » Οἱ καὶ τὴν Λάχεις κτήσονται, καὶ ἄχρις Ὀδολλάμ τὴν κληρονομίαν ἐκτενοῦσι τὴν οἰκίαν· ἵνα εἴπῃ, Πᾶσαν καθ-
B καὶ ἡ ἐπίδοξος εἶναι δοκοῦσα διὰ τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν

Τινὲς δὲ ἔφασαν πρὸς τὴν Λάχεις λέγειν ταῦτα τὸν προφῆτην, ὡς τὸν Ἀμεσσίαν ἀνελοῦσαν τὸν βασιλέα· ἐπειδὴ τοῦτο πρῶτον ἐτολμήθη παρ' αὐτοῖς τὸ οἰκεῖον ἀνελεῖν βασιλέα, πρότερόν γε ἐν τῇ τῶν δέκα φυλῶν βασιλείᾳ τούτου γεγονότος πολλάκις· ἔστι δὲ πανταχόθεν μῦθον καὶ πλάσμα τὸ ῥηθὲν ἰδεῖν, ῥῥημένον ἀπὸ τῶν τὴν προφητικὴν οὐ νενοηκότων φωνῇν·
C οὔτε γὰρ Ἀμεσσίας πρῶτος ἐκ τῶν τῆς Ἰούδα βασιλευσάντων φυλῆς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀνῆρέθη, Ἰώας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πρότερον ἀναιρεθέντος οὕτως, ὡς ἡ τῶν Βασιλειῶν ἱστορία δηλοῖ λέγουσα, ὅτι « Ἀνέστησαν οἱ δοῦλοι τοῦ Ἰώας, καὶ ἐποίησαν σύνδεσμον, καὶ συνῆψαν ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπάταξαν αὐτόν· οὐσπερ οὖν καὶ Ἀμεσσίας ὁ τούτου υἱὸς παρελθὼν εἰς τὴν βασιλείαν εἶπεν ὕστερον, τὸν φόνον ἐκδικῶν τοῦ πατρὸς τοῦ οἰκείου· περὶ οὗ καὶ αὐτοῦ φησι· Καὶ ἐγένετο ὡς ἐκραταιώθη ἡ βασιλεία ἐν τῇ χειρὶ Ἀμεσσίου, ἐπάταξε τοὺς παῖδας αὐτοῦ τοὺς πατάξαντας τὸν πατέρα αὐτοῦ· καὶ τὸν Ἀμεσσίαν δὲ οὐχ οἱ ἐν Λάχεις ἀνελόντες φαίνονται· λέγει γὰρ οὕτως· Καὶ συνεστράφη σύντριμμα ἐπὶ Ἀμεσσίαν ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔφυγεν εἰς Λάχεις, καὶ ἐθανάτωσαν αὐτὸν ἐκεῖ· καὶ ἦραν ἐπὶ τὸν ἵππον, (p. 268) καὶ ἐτάφη ἐν Ἱερουσαλήμ·
D σαφῶς δηλώσας ὅτι ἐπανεστήσαν αὐτῷ τινες ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, οἱ καταφυγόντα εἰς τὴν Λάχεις ἀποστείλαντες ἀνείλον. Τοῦτο μὲν οὖν ἀντικρυς φαίνεται πλάσμα· πρὸς δὲ τὴν Λάχεις ὁ προφῆτης ποιεῖται τὸν λόγον, ἐξ ἐκείνης ὡς ἀπὸ μέρους τὰ περὶ τὴν Ἰούδα βασιλείαν συμβησόμενα λέγων· ὥνπερ οὖν τρόπον καὶ τὰ περὶ Σαμάρειαν εἶπεν· ὡς ὑπὲρ ἀμφοτέρων καὶ ἑωρακῶς, καὶ λέγων, καθὰ τὸ προσίμιον ἐδήλου σαφῶς· πρὸς ἣν ἀκολουθῶν ὁ προφῆτης ἑαυτῷ φησι·

Στίχ. 15'. — « Εὐρησαι καὶ κεῖραι ἐπὶ τὰ τεκνα σου

⁷⁸ IV Reg. xii, 20 ⁷⁹ IV Reg. xiv, 5.

τὰ τρυφερά· ἐμπλάτυνον τὴν ξύρησίν σου ὡς ἀετὸς, ὅτι ἡχμαλωτεύθησαν ἀπὸ σοῦ. » Πενθεῖν γάρ σοι, φησὶν, ἀρμόττον τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν σῶν· οἱ πρότερον μὲν ὡς ἐν οἰκείοις μετὰ πολλῆς διήγον τῆς τρυφῆς, νῦν δὲ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας πειραθήσονται κακῶν· τὸ δὲ, « Πλάτυνον τὴν ξύρησίν σου ὡς ἀετὸς, » λέγει, ἐπειδὴ ἅπαντα κατὰ καιρὸν ἀποβάλλειν τουτὶ τὸ ἥρνεον τὰ οἰκεῖα λέγεται πετερά. Εἶτα καὶ λέγει, κατὰ τὸ εἰωθὸς, τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν.

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α'-γ'. — « Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν· καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτά· » (p. 269) ἀντὶ τοῦ, Διετέλουν τοιαύτας ἐν ἑαυτοῖς συστρέφοντες ἐννοίας, ἀφ' ὧν τούτους ἑαυτοῖς ἀπεγέννησαν τοὺς κόπους, ἀνατυποῦντες μὲν ἐπὶ τῆς κοίτης τῆς ἰδίας τῶν ἀτόπων τὴν ἐργασίαν· ἡμέρας δὲ γενομένης, πέρας τοῖς μοχθηροῖς αὐτῶν ἐπιτιθέντες βουλευμάσι. « Διότι οὐκ ἦσαν πρὸς τὸν Θεὸν χεῖρας αὐτῶν· καὶ ἐπεθύμουν ἀγροὺς, καὶ διήρπαζον ὄρφανους, καὶ οἴκους κατεδυνάστευον, καὶ διήρπαζον ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. » Πρὸς μὲν γὰρ Θεὸν ἀφορᾶν οὐκ ἐβούλοντο, οὐδὲ τινα λόγον τῶν παρ' αὐτοῦ νενομοθετημένων ποιεῖσθαι· περὶ δὲ τὰς τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίας ἡσυχολοῦντο, καὶ τῶν ἀπροστασιάστων καὶ πενήτων διήρπαζον τὰ κτήματα, εἰς ἄτοπον τῇ ἑαυτῶν κατακεχρημένοι δυναστείᾳ. « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Ἴδού ἐγὼ λογίζομαι ἐπὶ τὴν φυλὴν ταύτην κακὰ, ἐξ ὧν οὐ μὴ ἄρητε τοὺς τραχήλους ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πορευθῆτε ὀρθοί· ἐξαίφνης, ὅτι καιρὸς πονηρός ἐστίν. » Ὑπὲρ δὲ τούτων ὑμῶν τῶν τε βουλευμάτων καὶ τῶν πράξεων τοιαύτην ὑμῖν ἐποίησω τιμωρίαν, ἀφ' ἧς οὐδὲ ἀνανεῦσαι ὑμῖν ἔσται δυνατόν· διαμενεῖτε δὲ συγκεκαμμένοι παντελῶς καὶ κάτω νεύοντες ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν ἐπικειμένων κακῶν.

Στίχ. δ', ε'. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη ληφθήσεται ἐφ' ὑμᾶς παραβολὴ καὶ θρηνηθήσεται θρῆνος, ἐν μέλει λεγόντων· Ταλαιπωρία ἐταλαιπωρήσαμεν, μερὶς λαοῦ μου κατεμετρήθη (p. 270) ἐν σχοινίῳ· καὶ οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέψαι· οἱ ἀγροὶ ὑμῶν διεμετρήθησαν. » Τότε δὲ θρῆνος ὑμῖν ὀδυνηρὸς ἀρμόσει· τὸ γὰρ « ἐν μέλει » τοῦτο λέγει. « Ὅν ποιήσεσθε τὴν ἑαυτῶν θρηνοῦντες ταλαιπωρίαν, ὁρῶντες τὴν μερίδα τὴν οἰκειάν, τουτέστι τὴν ὑμῖν προσήκουσαν γῆν ὑπὸ ἀλλοτρίων κατεχομένην τε καὶ διαιρουμένην οὐδεὶς ὄντος τοῦ κωλύειν ταῦτα γιγνόμενα δυναμένου, τοὺς τε ἀγροὺς ὑμῶν οὓς ἐκ πλεονεξίας κατεσχέκατε, ὁρῶντες ὑμῶν μὲν ἀφαιρουμένους, ἐν διανομῇ δὲ ἐτέροις παραδιδόμενους. Εἶτα ἐπάγει· « Διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται σοι βάλλων σχοινίον κλήριφ. » Ἐπειδὴ τὸ σχοινίον ἐπὶ τῆς διαμετρήσεως εἶθε λέγειν, ἀπὸ τῶν ἐν τῷ μετρεῖν ταῖς σχοινοῖς κεχρημένων· ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ· « Σχοινία ἐπέπεσόν μοι ἐν τοῖς κρατίστοις· » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Διεμετρήθη μοι καὶ ἐπέλαχεν ἐν κλήρῳ τὸ κάλλιστον μέρος τῆς γῆς· τοῦτο λέγει, ὅτι Ὁψεσθε τὰ ὑμέτερα ἐτέρους μὲν λαμβάνοντας καὶ διαμετροῦντας, ὑμέτερον δὲ ἐξ ἀπάντων ὑπάρχον οὐδέν· ἐν ὑμῖν οὐν οὐδεὶς ἔσται μετρῶν, οὐδὲ κλήρον βάλλων· ἐπειδὴ

A filios delicatos tuos : dilata calvitium tuum, sicut aquila, quoniam captivi abducti sunt ex te. » Luge-re enim te oportet captivitatem tuorum, qui antea tanquam in patria delicate vivebant, nunc vero captivitatis mala gustabunt. Jam, « Dilata calvitium tuum ut aquila, » ait, quia hæc avis certo tempore cunctas suas abjicere traditur pœnas. Deinceps more suo causam malorum recitat.

CAP. III.

VERS. 1-3. — « Facti sunt cogitantes labores, et operantes mala in cubilibus suis, et luce matutina consummabant ea. » Id est, has animo versabant cogitationes, unde ipsis hi parti sunt labores, imaginantes in lecto suo protervos actus, et mox illucescente die consilia improba in rem conferentibus. « Quoniam non extulerunt ad Deum manus suas, et concupiebant agros, et diripiebant virum ac domum ejus, virum, 177 inquam, et hæreditatem ejus. » Namque ad Deum respicere nolebant, neque ullam mandatorum ejus rationem habebant, et alienæ rei inhiabant, et pauperum ac patrocínio carentium facultates diripiebant, potentia sua ad iniquitatem abutentes. « Propterea hæc dicit Dominus : Ecce ego cogito super tribum istam mala, ex quibus non auferetis colla vestra, et non ambulabitis erecti subito, quia malum tempus est. » Propter vestra hæc consilia et actus, talem vobis pœnam edicam, ex qua respirare vobis non licebit; sed curvi omnino manebitis et humo proni sub incumbentium malorum pondere.

VERS. 4, 5. — « Illa die sumetur super vos parabola, et planctus plangetur in cantico, dicendo : Miseria miseri facti sumus : pars populi mei funiculo dimensa est, et non erat qui prohiberet eum ut averteretur. Agri vestri divisi fuerunt. » Tunc vos acerba lamentatio decebit : nam « canticum » id denotat, quod cantabitis vestram deplorantes miseriam, portionem vestram videntes, id est vestri juris regionem, ab alienis occupatam atque divisam, nemine id prohibere valente; et agros quos præpotenter obtinueratis, vobis ereptos cernentes, et alios dominos vestra sibi partientes. Deinde addit : « Ideo non erit vobis jaciens in hæreditate funiculum. » Quoniam funiculus in dimensione dici solet, quia illo utuntur homines ad dimetien-dum; velut ait Psalmista : « Funiculi mihi ceciderunt in optimis⁸⁰; » ac si dicat : Dimensum mihi fuit, et optima terræ pars hæreditati obligit; idcirco ait : Bona vestra cernetis ab aliis capi atque distribui; vobis autem nihil esse reliquum. Sic igitur nemo inter vos erit qui dimetiatur vel sortem jaciat, quia vestra omnia auferentur, et aliena fient. Vos, inquam, ex tot opibus nullius rei possessionem

⁸⁰ Psal. xv, 6.

retinebitis, sed omnia in aliorum **178** dominatum transire videbitis : alios, inquam, pro suo quæsito jure, bona vestra inter se tribuere.

VERS. 6, 7. — « In Ecclesia Domini nolite flere lacrymis, neque lacrymentur super his ; non enim abjiciet opprobria qui dicit : Domus Jacob ad iram provocavit Spiritum Domini. » Nolite ergo in cœtibus vestris lacrymari sine pœnitentia, sed dolentes tantummodo de malorum vestrorum gravitate : et cum Deo propemodum expostulando, dicentes : Non nos soli Deum irritavimus, neque nos tantum p̄ ave nos gessimus. Quid ? Cæteri quidem pro libito nos vexant, nos vero soli passivi ? Atqui ex his verbis nullam vos utilitatem capietis ; neque ob hanc querelam vitabitis malorum experimentum, atque a maledicendo ob supervenientia mala cessabit. Hæc, inquit, nolite facere. « Si hæ sunt ordinationes ejus, nonne boni sunt sermones ejus cum ipso, rectique procedunt ? » Illud potius considerate, Deum qui talia vobis intulit, nihil debitum omisisse ; sed et idoneis verbis vos esse allocutum, et sæpe officium docuisse, et futuræ pœnæ prædictione a maleficiis vos retrahere voluisse. At vos dictis auscultare renuentes, verborum Dei rectitudinem et æquitatem manifeste comprobastis, qui primo quidem emendare vos voluit prædictionibus ; sed postquam non obtemperastis, necessario vobis non pœnitentibus veritatem dictorum suorum comprobavit. **Β** **Ε**δείξατε σαφῶς, οἳ πρότερον μὲν ὑμᾶς βελτιοῦν ἠθούλοντο τῇ μηνύσει, ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐπέσθητε, ἀναγκαίως ὁμῶν οὐ μεταμεληθεῖσι τὴν ἀλήθειαν ἐπέδειξαν τὴν οἰκείαν.

VERS. 8-10. — Deinde amplians invectionem, ait : **C** « Et antea populus meus cum inimicitia restitit contra pacem suam. » Sed vos jam olim inimicitiam quamdam, hostilemque adversus me sententiam suscepistis, obedire dictis noluistis, vestraeque pacis magis, quam alterius cujuslibet, adversarii exstitistis. Ergo vestrae contumaciae lucrum **179** cepistis præsens bellum. « Pellem ejus excoriaverunt, ut spem eriperent, contritionem belli. » Quidquid fuit apud pauperes eripuistis, omnemque illorum bonam spem præcidistis : quam ob causam belli hujus contritionem adversus vos concitastis. Cur, vel quomodo ? « Propterea duces populi mei ejicientur ex ædibus deliciarum suarum, propter malas adinventiones suas ejecti sunt. » Cuncti qui principari videntur sua in populum dominatione, et in pauperes iniquitate, ejicientur domibus in quibus deliciabantur, ubi plurimas pauperum opes coacervaverant ; et hanc nequitiae suæ pœnam luent, quod earum rerum possessu excident, quas injuste obtinuerant. Quid ergo ? « Propinquate montibus æternis. » Surge et proficiscere, quia non hic tibi requies propter immunditiam : corrupti estis putredine : fugistis, nemine persequente. Vobis itaque ne pugnandi quidem adversus hostes prætextus supererit, quoniam his a Deo ob nequitiam vestram traditi fuistis. Proficiscimini ergo ad hostium fines, quos

πάντα μὲν ὑμῶν ἀφαιρηθήσεται, ἔσται δὲ ἐτέρων· καὶ ὑμεῖς μὲν ἐκ πολλῶν κτημάτων ἔσεσθε κύριοι οὐδενός, (p. 271) ὤψεσθε δὲ αὐτὰ ὑπὸ τὴν ἐτέρων γιγνόμενα δεσποτείαν, καὶ ἐτέρους κατ' ἐξουσίαν διανεμομένους τὰ ὑμέτερα.

Στίχ. 5', 6'. — « Ἐν Ἐκκλησίᾳ Κυρίου μὴ δακρύετε δάκρυσιν, μηδὲ δακρυέτωσαν ἐπὶ τούτοις· οὐ γὰρ ἀπώσεται ὀνειδίῃ λέγων· Οἶκος Ἰακώβ παρώργισεν Πνεῦμα Κυρίου. » Μὴ τοίνυν συνιόντες δάκρυσιν κέχρησθε οὐ μεταμελείας, ἀλλ' ἀλγοῦντες μὲν ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν συμβεβηκότων ὑμῖν κακῶν, τρόπον δὲ τινα καὶ αἰτίαισιν προσάγοντες τῷ Θεῷ, καὶ λέγοντες, ὅτι Οὐχ ἡμεῖς μόνον Θεὸν παρωργίσσαμεν, οὐδὲ παρ' ἡμῶν μόνων τὰ ἄτοπα πέπραχται. Τί δὴ ποτ' οὖν ; ἕτεροι μὲν τὰ δοκοῦντα ποιοῦσιν εἰς ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ πάσχομεν μόνον ; Οὐδὲ γὰρ ἔσται τι, φησὶν, ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων ὄφελος ὑμῖν, οὐδὲ ἐκ τῆς αἰτιάσεως ταύτης διαφεύξεσθε μὲν τῶν κακῶν τὴν πείραν, παύσεσθε δὲ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν ὀνειδιζόμενοι κακοῖς· ταῦτα μὲν οὖν, φησὶ, μὴ ποιεῖτε. Τί δέ ; « Εἰ ταῦτα ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἔστιν, οὐχὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ καλοὶ εἰσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ὀρθοὶ πεπόμενται ; » Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀποβλέψατε, ὅτι ὁ ταῦτα ἐπάγων ὑμῖν Θεός, οὐδὲν παραλέλοιπε τῶν δεόντων· ἀλλὰ καὶ λόγοις ἐχρήσατο τοῖς προσήκουσι πρὸς ὑμᾶς· καὶ ἐδίδαξεν ὑμᾶς πολλάκις ἃ δεῖ ποιεῖν· καὶ τῇ μηνύσει τῆς μελλούσης τιμωρίας ἀποστῆσαι τῆς κακοπραγίας ὑμᾶς ἠβουλῆθη· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐβελήσαντες προσέχειν τοῖς λεγομένοις, (p. 272) τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν δικαιοκρισίαν ἐπ-

Στίχ. 7'-9'. — Εἶτα καὶ ἐκτείνων τὴν κατηγορίαν· « Καὶ ἔμπροσθεν ὁ λαός μου εἰς ἐχθραν ἀντέστη κατ' ἐναντί τῆς εἰρήνης αὐτοῦ. » Ὑμεῖς δὲ ἄνωθεν ἐχθραν τινὰ καὶ πολεμίαν γνώμην εἴλεσθε πρὸς ἐμὲ, πείθεσθε μὲν τοῖς λεγομένοις οὐκ ἐθέλοντες, πολεμοῦντες δὲ τῇ οἰκείᾳ εἰρήνῃ μᾶλλον ἢ περ ἐτέρῳ τῆς γοῦν ἀπειθείας τῆς ἑαυτῶν κέρδος εἰλήφατε τὸν παρόντα πόλεμον. « Τὴν δορὰν αὐτοῦ ἐξέδειραν, τοῦ ἀφελέσθαι ἐλπίδα, συντριμμὸν πολέμου. » Πάντα τὰ περιόντα τοῖς πένησιν ἀφηρείσθε, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀγαθὴν ἐξεκόπτετε ἐλπίδα· ὑπὲρ ὧν δὴ τοῦ παρόντος πολέμου τὴν συντριβὴν καθ' ἑαυτῶν κεκινήκατε. Πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον ; « Διὰ τοῦτο οἱ ἡγούμενοι τοῦ λαοῦ μου ἀπορριφήσονται ἐκ τῶν οἰκιῶν τρυφῆς αὐτῶν· διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν. » Ἀπαντες γὰρ οἱ ἐξάρχειν δοκοῦντες διὰ τὴν δυναστείαν ἐν τῷ λαῷ ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς πένητας ἀδικίας, ἐξωσθήσονται τῶν οἰκῶν οἷς ἐνετρύφων, πλοῦτον ἐκ τῶν πενήτων συλλέγοντες πλεῖστον· (p. 273) οἳ καὶ δίχας τῆς μοχθηρᾶς πράξεως δώσουσι, τὸ ἔξω γενέσθαι τούτων δεσποτείας, ἃ κακῶς προσεκτήσαντο. Τί οὖν ; « Ἐγγίσατε ὅρεσιν αἰωνίοις. » Ἀνάστηθι καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις ἐνεκεν ἀκαθαρσίας· διεφθάρητε φθορᾷ· κατεδιώχθητε, οὐδενός διώκοντος. Οὐχ ὑπολέλειπται τοίνυν ὑμῖν οὐδὲ μάχης πρὸς τοὺς πολεμίους πρόφασις, ὑπὸ Θεοῦ παραδεδομένοις διὰ τὴν μοχθηρίαν τὴν οἰκείαν· ἅπιτε δὲ

ἐπὶ τὰ ὄρια τῶν πολεμίων, ἃ πόρρωθεν ὑμῖν ἡτρεπίσεν ὁ Θεός, ὥς ἂν μετὰ αἰχμαλωσίας οἰκοίητε ἐν αὐτοῖς· τυχεῖν γάρ σε τῆς ἐνταῦθα ἀναπαύσεως, τῶν ἀδυνάτων· ἐπειδὴ ὑπὲρ ὧν ἀκαθαρσία συνεζήτε πολλῇ κατὰ τε τὴν ἀσέθειαν, κατὰ τε τὴν τῶν πράξεων μοχθηρίαν, τῇ τῶν πολεμίων διαφθορᾷ παρεδόθητε εἰς ἣν συνελαύνεσθε, οὐκ ἀνθρώπων ὑμᾶς ἀπαγόντων, ἀλλὰ Θεοῦ τοῦ τὴν τιμωρίαν ὀρίσαντος ταύτην ὑμῖν.

Στίχ. ια'-ιγ'. — Καὶ τὴν αἰτίαν λέγων τῆς τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς διαφθορᾶς, « Πνεῦμα ἔστησε ψευδές· » γέγονε δέ σοι, φησὶ, πάντων αἷτιον τὸ πιστεῦειν τῇ τῶν ψευδοπροφητῶν ἀπάτῃ. « Ἐστάλαξέ σοι εἰς οἶνον καὶ μέθυσμα. » Ἐκείνου γὰρ ἀπεστάλαξέ σοι ταυτηνὴ τὴν τιμωρίαν, ἀφ' ἧς μεθύοντος διενήνοχας οὐδὲν, τῇ ποικιλίᾳ περιεγόμενος τῶν κακῶν· ἐδείξαμεν (p. 274) δὲ καὶ ἐτέρωθι ὅτι τὸν οἶνον ἐπὶ τῆς τιμωρίας λέγει. « Καὶ ἔσται ἐκ τῆς σταγόνης τοῦ λαοῦ τούτου συναγόμενος συναχθήσεται Ἰακώβ σὺν πασίν. » Ἐκ δὲ ταύτης τῆς κακῶς ὑμῖν ἐγγενομένης ἀπάτης τῶν ψευδοπροφητῶν, ἅπαντες εἰς τὴν παροῦσαν ἡθροίσθητε τιμωρίαν, ἣν οὐδαμῶς διαφυγεῖν ὑμῖν δυνατόν. « Ἐκδεχόμενος ἐκδέξομαι τοὺς καταλοίπους τοῦ Ἰσραὴλ, ἐπὶ τὸ αὐτὸ θήσομαι τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν. » Ἄπαντας τοίνυν ὑμᾶς, τοὺς τε πρότερον ληφθέντας ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ τοὺς ὕστερον, ἀναμενῶ τῇ τοσαύτῃ παραδιδόμενους τιμωρίᾳ, εἰς ἣν κατὰ ταύτην τῶν τόπων ἀφαιρηθέντες τῶν οἰκείων, ἀποστραφήσεσθε εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγόμενοι. « Ὡς πρόβατα ἐν θλίψει, ὥς ποίμνια ἐν μέσῳ κοίτης αὐτῶν ἐξαλοῦνται ἐξ ἀνθρώπων. » Τοσοῦτο γὰρ ὑμῖν ἐμπεσεῖται δέος ἐκ τῆς ἐφόδου τῶν πολεμίων, ὥστε μηδὲν ὑμᾶς ἀπεικέναι προβάτων, ἃ καθεύδοντα ἀθρόον ἐπιστάντος λύκου, εἰς ταραχὴν τε καθίστανται καὶ δέος, περὶ τῆς σωτηρίας ἀγωνίαν ἀναγκαζόμενα τῆς οἰκείας. « Ἀνάβηθι διὰ τῆς κοπῆς πρὸ προσώπου αὐτῶν· διέκοψαν καὶ διήλθον πύλην, καὶ ἐξῆλθον δι' αὐτῆς· καὶ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν πρὸ προσώπου αὐτῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Βαβυλώνιοι ἐπὶ πολὺ τὴν Ἱερουσαλὴμ πολιορκοῦντες, (p. 275) μηχανήμασι τὴν πόλιν λαβόντες διένεμον τὸ τεῖχος, οὕτω τε τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσοδὸν ἑαυτοῖς πραγματευσάμενοι, ἅπαντας μετὰ τοῦ βασιλέως διὰ τῆς πύλης ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐξήγαγον· τοῦτο λέγει· Ἀνιθὶ δὴ, φησὶ, καὶ ὅρα τὸ τεῖχος σου διατετμημένον, ὃ διακόψαντες οἱ πολέμιοι ματαίαν σοι τὴν ὑποπτευομένην ἐντεῦθεν ἀσφάλειαν πεποιήκασιν· ἅπαντας γὰρ τοὺς ἐν τῇ πόλει μετὰ τὴν τῶν πεπτωκότων ἀναίρεσιν, διὰ τῆς πύλης, ἣν ἀνάγειν οὐκ ἐβούλεσθε, λαβόντες αἰχμαλώτους ἐξῆλθον, προηγούμενου τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ βασιλεύειν αὐτῶν πρότερον δοκοῦντος. Καὶ πῶς ταῦτα ποιῆσαι δυνήσονται οἱ πολέμιοι; « Ὁ δὲ Κύριος ἡγήσεται αὐτῶν· » ἐπειδὴ Θεὸς αὐτοῖς ἐν τοῖς καθ' ὑμῶν στρατηγεῖ πολέμοις. Εἴτα καὶ ὑπὲρ ὧν ταῦτα πείσονται πάλιν λέγων·

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. α'-δ'. — « Καὶ ἐρεῖ· Ἀκούσατε δὴ, αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ἰακώβ, καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ· οὐχ ὑμῖν ἔστι τοῦ γινῶναι τὸ κρίμα; » Συμπράξει γάρ, φησὶ, καθ' ὑμῶν τοῖς πολέμοις, ταύτας ὑμῖν τὰς αἰτίας ἐπάγων, καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς τε ἐξάρχον-

A multo antea vobis paravit Deus, ut illic captivi incolatis; nam te hoc loco diutius quiescere, impossibile est; quandoquidem propter vitæ vestræ impuritatem sive irreligiose sive improbe agendo, hostibus vestris ad perniciem traditi estis, ad quam ducemini; haud hominibus vos trahentibus, sed ipso Deo qui hanc vobis pœnam decrevit.

VERS. 11-13. — Tum causam corruptelæ illorum dicens: « Spiritus, inquit, statuit mendacium. » Causa tibi horum omnium fuit, fidem adhibuisse falsorum prophetarum fraudi. « Stillavit tibi in vinum et ebrietatem. » Ex illo tibi instillavit hanc punitionem, qua factus es ebrio similis, malorum variorum multitudine circumactus. Et quidem alibi nos ostendimus, vinum dici a Scriptura interdum pro punitione. 180 « Et erit, de stilla populi huius, congregatione congregabitur Jacob cum omnibus. » Ob hanc autem male vobis insinuatam a falsis prophetis fraudem, cuncti simul ad hanc adacti pœnam fuistis, quam non licet effugere. « Suscipiendo suscipiam reliquos Israelis, in id ipsum ponam aversionem eorum. » Cunctos ergo vos tum antea captos ab Assyriis, tum postea, expectabo tali pœnæ contraditos, ad quam propriis avulsi sedibus avertimini, in captivitatem abrepti. « Sicut oves in tribulatione, quasi greges in medio cubilis sui, exsiliunt ex hominibus. » Tantus vobis ingruet pavor ab hostium incursu, ut haud dissimiles futuri sitis ovium quæ dormientes, irruente repente lupo, tumultu et consternatione turbantur, de salute sua trepidare coactæ. « Ascende per divisionem ante faciem eorum; diviserunt et transierunt portam, et per eam excesserunt: et rex eorum exivit ante ipsos. » Postquam Babylonii Hierusalem diu obsederunt, expugnataque demum urbe machinis mœnia diviserunt, atque ingressu sibi patefacto, cunctos una cum rege per portam in captivitatem expulerunt; hoc ait: Ascende, vide murum tuum divisum, quem hostes demolientes vanam tibi speratam ab hoc salutem effecerunt. Omnibus enim in urbe superstitis, post occisorum stragem captivatis, per portam quam reserare noluistis, exierunt, præeunte in captivitatem illo qui antea rex eorum esse videbatur. At enim quomodo hæc hostes patrare poterunt? « Dominus dux illorum erit. » Dominus imperatoris vice fungitur apud inimicos vestros. Deinde cur hæc patiantur, rursus ait.

181 CAP. III.

VERS. 1-4. — « Et dicet: Audite, principes Jacob, et reliqui domus Israelis: nunquid non vestrum est cognoscere iudicium? » Auxiliabitur, inquit, vestris hostibus; has vobis objiciens causas, et cunctis principibus vestris, et reliquis, dicens

debuisset vos apprimere officium vestrum discernere, A vitium aversari, virtutem amplecti, quoniam hæc omnia ego vos docueram tum legis constitutione, tum aliis quæ sæpe ob hunc finem edixi. « Vos autem odio habetis bonum, et appetitis malum, diripitis eorum pelles desuper eis, et carnes ex ossibus eorum. » Vos vero contrarium doctrinæ acceptæ facitis, aversantes bonum, perpetrantes mala, totamque vestram in pauperes humilioresque exercentes iniquitatem, cunctas eorum multimodis diripiendo facultates. Quid ergo? « Sicut populi mei carnes comederunt, et pelles ei detraxerunt, et ossa comminuerunt, et conciderunt sicut carnes in lebece, et sicut carnem in olla: sic ad Dominum clamabunt, qui non exaudiet eos, avertetque faciem suam ab ipsis tempore illo, quoniam nequiter egerunt in adinventionibus suis. » Quia vos, inquit, omnia pauperibus eripuistis, varie illos fraudantes, opprimentes atque conterentes, ideo facta hostium incursione invocabitis quidem necessitate premente Deum, nullum tamen impetrabitis ab eo auxilium: imo ne respicere quidem vos volet, et instantibus omnino malis contradet, propterea quod tam indigna, tamque plena injustitiæ operari vos cognovit. Jam postquam dixit quæ fecerint, **182** et quæ sint propterea passuri, quia falsorum prophetarum verbis crediderunt, contra ipsos denovo falsos prophetas sermonem convertit, et ait:

παντελῶς δὲ τοῖς κατέχουσιν ἐκδιδοὺς κακοῖς, ἐπειδὴ χόσι (p. 277) σύνοιδεν ὑμῖν· εἰρηκῶς δὲ ἅ τε ἔπραττον, καὶ ἅ πείσονται ὑπὲρ τούτων, τοῖς τῶν ψευδοπροφητῶν πεπιστευκότες λόγοις, ἐπ' αὐτοὺς πάλιν τοὺς ψευδοπροφήτας τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησι·

VERB. 5-7. — « Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, et prædicant eis pacem; atqui hæc tradita non est ori eorum. » Hæc de falsis prophetis dicit Deus, qui multifariam fraudibus populum ab honesto abducentes, eum propemodum vorant fabulationibus suis et actibus, ad ea illos provocantes quorum causa punitioni fient obnoxii. Constanter autem pacem illis nuntiabant, et quod peccatorum suorum causa nihil mali forent passuri, juxta verba prophetarum. Sed enim haud sincera mente loquentes, pacem meam nuntiabant, quam promittere edocti a me non fuerant. Unde quid confecerunt? « Sanctificaverunt super eos bellum. » Dum pacem nuntiant, bellum ipsi concitarunt, quod contra eos fieri definierunt. « Propterea nox vobis ex visione erit, et tenebræ vobis erunt ex divinatione: et occumbet sol super prophetas, et obtenebrabitur super eos dies. Et confundentur qui vident somnia, et risui erunt arioli, et obtrectabunt iis omnes; quia non erit qui illos audiat. » Pro eo quod se videre et divinare, populum decipientes, simulabant, tenebris ipsi et eis credentes cuncti obruentur: adeo ut ne sol quidem splendere eis videndus sit magnitudine malorum obtenebratis: et hi qui eas visiones videre et narrare simulant, pudore suffundentur, rebus contra illorum affirmationem testantibus: tum et multus de iis risus exsistet,

τας ἐν ὑμῖν καὶ τοὺς λοιποὺς λέγων, ὅτι Πάντων μάλιστα ὑμᾶς ἐχρῆν διακρίνειν τὸ δέον, καὶ ἀποστρέφασθαι μὲν τὸ χεῖρον, αἰρεῖσθαι δὲ τὸ κρεῖττον, ἅτε ἀπάντων μὲν τοῦτο παρ' ἐμοῦ δεδιδραγμένων διὰ τὴς νομικῆς διατάξεως καὶ τῶν λοιπῶν, ὅποσα δὴ πρὸς τοῦτο πεποίηκα πολλάκις. (p. 276) ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ τῶν ἀρχόντων εἰς τὴν ἐξουσίαν παρεληλυθόντων ταύτην. « Οἱ δ' ἔτι μισοῦντες τὰ καλὰ, καὶ ζητοῦντες τὰ πονηρὰ, ἀρπάζοντες τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπὸ αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀστέων αὐτῶν. » Οἱ δὲ τοῦναντίον ὧν ἐδιδάχθητε διαπράττεσθε, ἀποστρέφόμενοι μὲν τὰ καλὰ, ἐργαζόμενοι δὲ τὰ χεῖρω, καὶ πᾶσαν εἰς τοὺς πένητάς τε καὶ εὐτελεστεροὺς ἀδικίαν ἐπιδεικνύμενοι τῷ πάντα τὰ προσόντα αὐτοῖς ἀφαιρεῖσθαι ποικίλως. Τί οὖν; « Ὁν τρόπον κατέφαγον τὰς σάρκας τοῦ λαοῦ μου, καὶ τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν ἐξέδειραν, καὶ τὰ ὀστᾶ αὐτῶν συνέθλασαν, καὶ ἐμέρισαν ὡς σάρκας εἰς λέβητα, καὶ ὡς κρέα εἰς χύτραν, οὕτως κεκραῖζονται πρὸς Κύριον, καὶ οὐκ εἰσακούσεται αὐτῶν, καὶ ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀνθ' ὧν ἐπονηρεύσαντο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν ἐπ' αὐτοῖς. » Ἐπειδὴ γάρ, φησὶν, ὑμεῖς πάντα τὰ τῶν πένητων ἀφηρεῖσθε, ποικίλως αὐτοὺς ἀδικοῦντες καὶ ἄρχοντες καὶ συντρίβοντες, διὰ τοῦτο τῆς ἐφόδου τῶν πολεμίων γιγνομένης καλέσετε μὲν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τὴν Θεὸν, οὐδεμιᾶς δὲ τεύξεσθε τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας· ἀλλὰ μὲν εἰ μὴδὲ προσθλέπειν ὑμῖν αἰρούμενος, τοιαῦτα ἄτοπα καὶ τοσαύτης ἀδικίας μεστὰ πεπρα-

C Στίχ. ε'-ζ'. — « Τάδε λέγει Κύριος ἐπὶ τοὺς προφήτας τοὺς πλανῶντας τὸν λαόν μου, τοὺς δάκνοντας ἐν τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν, καὶ κηρύσσοντας ἐπ' αὐτοῖς εἰρήνην· καὶ οὐκ ἐδόθη εἰς τὸ στόμα αὐτῶν. » Ταῦτα δὲ, φησὶ, περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν λέγει Θεός, οἱ διαφόρως ταῖς ἑαυτῶν ἀπάταις ἐξάγοντες τοῦ προσήκοντος τὸν λαόν, μονονουχὶ κατήσθιον αὐτοὺς αὐτοὶ δι' ὧν ἔλεγόν τε καὶ ἔπραττον, ἐπὶ ταῦτα αὐτοὺς ἐκκαλοῦμενοι ὑπὲρ ὧν τὴν τοσαύτην ἡμελλον δέχεσθαι τιμωρίαν· διετέλουν γάρ εἰρήνην αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, καὶ ὡς οὐδὲν ὑπὲρ ὧν ἁμαρτάνουσι πείσονται κακόν, κατὰ τὰ ῥήματα τῶν προφητῶν· ταῦτα δὲ οὐ κατὰ γνώμην τὴν ἐμὴν ἐπηγγέλλοντο εἰρήνην, ἣν οὐκ ἐδιδάχθησαν λέγειν παρ' ἐμοῦ. Ἀφ' ὧν δὴ τι πεποίηκασιν; « Ἠγίασαν ἐπ' αὐτῶν πόλεμον. » Ἐπαγγελλόμενοι γὰρ εἰρήνην, πόλεμον αὐτοῖς ἐπήγειραν, ὃν ἀφώρισαν εἰς τὸ κατ' αὐτῶν γενέσθαι. « Διὰ τοῦτο νῦν ὑμῖν ἔσται ἐξ ὀράσεως, καὶ σκοτία ὑμῖν ἔσται ἐκ μαντείας· καὶ δύσεται ὁ ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας, καὶ συσκοτάσει ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἡμέρα· (p. 278) καὶ κατασχυνοῦνθαι οἱ ὀρώντες τὰ ἐνύπνια, καὶ καταγελασθήσονται οἱ μάντεις, καὶ καταλαλήσουσι κατ' αὐτῶν πάντες αὐτοί· διότι οὐκ ἔσται ὁ ἐπακούων αὐτῶν. » Ὑπὲρ δὲ τούτων ὧν ὀρᾶν τε καὶ μαντεύεσθαι προσεποιούντο τὸν λαόν ἀπατῶντες, σκοτία αὐτοῖς τε καὶ οἱ πειθόμενοι περιβληθήσονται πάντες· ὥστε αὐτοῖς μὴδὲ τὸν ἥλιον φαίνειν δοκεῖν ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν ἐσκοτισμένοις· αὐτοὶ τε γὰρ οἱ

τὰ τοιαῦτα ὁρᾶν τε προσποιούμενοι καὶ λέγειν, αἰσχύνῃ περιβληθήσονται, τῶν πραγμάτων ἐναντίων οἷς ἐφασκον δεικνυμένων· γέλως τε πολὺς ἐπ' αὐτοῖς· παρὰ πάντων γενήσεται, οὐδενὸς οὐδὲ προσέχειν ἐπὶ τοῖς παρ' αὐτῶν λεγομένοις ἐθέλοντος, διὰ τὸ τῇ πείρᾳ μαθεῖν ὅσων αὐτοῖς διὰ τῆς ἀπάτης τῆς ἰδίας γεγόνασιν αἵτιοι κακῶν.

Στίχ. η'-ια'. — « Ἀλλὰ μὴν ἐγὼ ἐνεπλήσθην ἰσχύος ἐν πνεύματι Κυρίου, καὶ κρίματος καὶ δυναστείας τοῦ ἀπαγγεῖλαι τῷ Ἰακώβ ἀσεβείας αὐτοῦ, καὶ τῷ Ἰσραὴλ ἀμαρτίας αὐτοῦ. » Ἐγὼ δὲ πᾶσαν ἐκείνην τὴν ἀπάτην ἀφείλ, πνεύματος ἁγίου πλήρης γεγωνῶς, διακρίνειν τε ἐπίσταμαι τὸ δέον, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἰσχύος καὶ τῆς παρρησίας προάγομαι, τὸν λαὸν ὑπὲρ ὧν ἡμαρτέ τε καὶ ἡσέθησεν ἐλέγχειν, εἰδὼς ὅτι τοῦτο αὐτοῖς λυσιτελήσει μᾶλλον εἰς σωφρονισμόν, τῇ τε μνήμῃ τῶν ἀμαρτηθέντων καὶ τῇ ἀπειλῇ τῶν ἐσομένων, πρὸς τὸ δέον ἐνάγκασθαι δυναμένοις. « Ἀκούσατε δὴ ταῦτα, οἱ ἡγούμενοι οἴκου Ἰακώβ, (p. 279) καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ. » Ὑπὲρ δὴ ταῦτα τούτου, φησὶ, κοινὸν πρὸς τε τοὺς ἡγουμένους καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας ποιοῦμαι τὸν λόγον, ὀνειδίζων ὑμῖν τὰ πεπραγμένα. Ποῖα δὴ ταῦτα; « Οἱ βδελυσσόμενοι κρίμα, πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες. » Οἱ τὸ μὲν κεκριμένως διαγινώσκουν ἐκ τοῦ κακοῦ τὸ κρεῖττον ἀποστρεφόμενοι, ἐν διαβολῇ δὲ τιθέμενοι καὶ τὰ παρ' ἐτέρων λεγόμενά τε καὶ πραττόμενα εἰς δέον, ὥστε καὶ τοῖς ἡμῶν προφητῶν ἀπειθεῖν λόγοις. « Οἱ οἰκοδομοῦντες Σιών ἐν αἵμασι, καὶ Ἱερουσαλὴμ ἐν ἀδικίαις. » Πεπληρώκατε πᾶσαν αὐτὴν φόνων καὶ ἀδικίας. « Οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς μετὰ μισθοῦ ἀπεκρίνοντο, καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο, καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπανεπαύοντο λέγοντες· Οὐχὶ Κύριος ἐν ἡμῖν ἐστίν; οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ἡμᾶς κακὰ. » Οἱ μὲν γὰρ ἐξάρχοντες οὐδένα τοῦ δικαίου ποιεῖσθαι λόγον ἐθέλοντες, χρημάτων ἐν ταῖς κρίσεσιν ἐπώλουν τὸ δίκαιον· οἱ δὲ ἐν τῷ ἱερατεῦσιν καθεστῶτες, ἐξ ἀδικίας χρήματα τῇ προφάσει τῆς ἱερατείας, ὥσπερ τινὰς μισθοὺς συλλέγειν ἐπειρῶντο· καὶ μὴν καὶ οἱ ψευδοπροφῆται τοῖς χρήμασιν ἡδόμενοι, πρὸς τὸ κεχαρισμένον τοῖς παρέχουσι τὰς μαντείας ἐποιοῦντο· εἶτα τοσαῦτα ἐργαζόμενοι κακὰ, προσεποιοῦντο τῷ Θεῷ ἑαυτοὺς ἐπιτρέπειν, (p. 280) Θεὸν ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν λέγοντες· καὶ οὐχ οἷόν τε εἶναι τοιούτων ἡξιωμένους, πειραθῆναι τῶν κατὰ γνώμην Θεοῦ παρ' ἡμῶν μηνυομένων κακῶν. Τί οὖν;

Στίχ. ιβ'. — « Διὰ τοῦτο δι' ὑμᾶς Σιών ὡς ἀγρὸς ἀροτριαθήσεται, καὶ Ἱερουσαλὴμ εἰς ὀπωροφυλάκιον ἔσται, καὶ τὸ ὄρος τοῦ οἴκου εἰς ἄλσος δρυμοῦ. » Ἐπειδὴ τοίνυν τοῖς μὲν ἡμετέροις ἀπειθεῖτε λόγοις κατὰ γνώμην Θεοῦ γιγνομένοις, τοῖς ψευδοπροφῆταις δὲ προσέχοντες τοσαύτας ἀσεβείας τε καὶ παρανομίας καθ' ἐκάστην ἅπαντες ἡμέραν ἐπιτελεῖτε, διὰ τοῦτο εἴσεσθε τῶν ἡμετέρων λόγων τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι τοσαύτη τις ἐρημία καταλήψεται τότε Σιών ὄρος καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ πόλιν, ὡς τὸ μὲν ἀγροῦ δίκην γεωργεῖσθαι, τὴν δὲ σκηνῆς διαλλάττειν μηδὲν ἐπὶ ὀπωρῶν φυλακῇ κατεσκευασμένης, τῶν οἰκοδομημάτων αὐτῇ πανταχόθεν κατεβρίμμένων, πᾶν τε, συντόμως εἰπεῖν, τὸ ὄρος ἐν ᾧ περὶ οὗ τοῦ Θεοῦ οἶκος ἐστίν, οὐδὲν διοίσει τόπου συμφύτου, τοσοῦτων ἐκ τῆς ἐρημίας ἀναδιδόμενων αὐτόθι φυτῶν. Ἀλλὰ γὰρ ἄχρι

A nemine jam verbis eorum præbere aurem volente, postquam experimento didicerunt, quantarum eis ærumnarum, fraude sua, causa exstiterint.

VERS. 8-11. — « Verumtamen ego repletus sum fortitudine in spiritu Domini, et judicio ac potestate, ut annuntiem Jacob impietates ejus, et Israeli peccata ejus. » Ego vero omni illa fraude exclusa, spiritu divino plenus, discernere honestum valeo, multoque cum robore ac fiducia pergo populum de peccatis atque impietatibus coarguere; sciens id illis ad emendationem profuturum, quia peccatorum memoria et futuri comminatione ad bonam frugem perducī poterunt. « Audite hæc, duces domus Jacob et reliqui domus Israelis. » De hoc, inquit, communem orationem ad duces reliquosque omnes habeo, facta vestra vobis exprobrans. Quænam vero hæc? « Qui abominamini judicium, et omnia recta pervertitis. » Qui a malo bonum distinguere recusatis, calumniantes insuper aliorum recte dicta et facta, usque adeo ut ne nostris quidem, qui prophetæ sumus, verbis credatis. « Qui ædificatis Sionem in sanguinibus, et Hierusalem in iniquitatibus. » Qui eam replestis cædibus et injustitia. « Principes ejus cum muneribus judicabant; et sacerdotes ejus cum mercede respondebant: et prophetæ ejus cum argento divinabant, et super Dominum requiescebant dicentes: Nonne Dominus in nobis est? non venient super nos mala. » Principes nullam æqui juris rationem habere volentes, vendebant id in judiciis. Tum et sacerdotes, pecuniam injustam, sacerdotii prætextu, ceu mercedes quasdam colligere nitebantur. Denique falsi etiam prophetæ, pecunia delectati, ad gratiam vaticinia edebant donantibus. Talibus vero ac tantis onerati peccatis, simulabant se Deo addictos, Deumque in se habere: nec fieri posse aiebant ut tanto Dei munere præditi mala illa experirentur unquam, quæ a nobis prophetis portenduntur. Quid ergo?

VERS. 12. — « Ideo, vestri causa, Sion quasi ager arabitur, et Jerusalem quasi custodia pomarii erit, et mons templi quasi lucus in saltu. » Quoniam itaque nostris discreditis verbis, quæ ex Dei sententia protulimus, et falsis prophetis auscultantes, tot iniquitates ac prævaricationes quotidie committitis; propterea nostrorum verborum veritatem cognoscetis; quia tanta tunc in Sione monte et in imposita ei civitate solitudo fiet, ut ille quidem agri instar arandus sit, hæc autem haud dissimilis futura sit tugurio custodiendis pomis erecto; urbanis nempe ædificiis ubique prostratis: atque ut compendio dicam, mons in quo domus Dei est, nihil a plantato loco differet, tot illis propter solitudinem pullulantibus plantis. Jam vero narratis hactenus inflictis Israelitis pœnis, dicit

deinceps res eorum post capturam futuras; nimirum quantam habituri sint in melius conversionem. Quem morem fuisse reliquorum prophetarum, nominatimque beati Davidis, sæpe ostendimus: nimirum prædicendi post ærumnarum cruciatum jucunda; deinde rursus tristia dicendi, ut hac continua memoria, utroque modo eos erudirent, corripientes tristium mentione, hortantes autem nuncio rerum benigniorum, spem erga Deum fovere. Dicit ergo:

CAP. IV.

VERS. 1—3. « Et erit novissimis diebus conspicuus mons domus Domini, præparatus in verticibus montium, et sublimis super colles. Et properabunt ad eum populi, pergentque gentes multæ, et dicent: Venite, ascendamus in montem Domini, et ad domum Dei Jacob. Et demonstrabunt nobis viam ejus, et ibimus in semitis ejus: quia de Sione egredietur lex, et verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit inter **185** populos multos, et arguet gentes fortes usque in longinquum. » Verumtamen postquam mala perpessi fuerint, primo quidem ab Assyriis captivati, deinde a Babyloniis; tanta fiet hoc in loco rerum conversio, ut conspicuus omnibus futurus sit mons, in quo Deus habitare existimatur, et cunctis sublimior montibus plurimumque hos excedens, omnesque colles, propter manifestatam divinæ tutelæ in eo gloriam. Multi quoque extranei multis ex locis concurrent ad hunc Dei montem, in quo videlicet habitare Deus creditur, ut hinc doceantur quomodo eos componere mores oporteat, et ex norma honestatis vivere: ita ut lex fiat etiam extraneis, illa quæ hoc loco regnat lex; putentque omnes se Dei vocem audire, qua jubentur secundum instituta civitatis Jerusalem vivere. Sic autem merito existimabunt, spectantes evidentem Dei potentiam, dum multos ex iis qui male nobis fecerunt ad suum iudicium pertrahit, arguitque validissimos etiam, quantumvis procul abesse videantur, ob illatas nobis injurias; pœnasque illis imponit facinoribus ipsorum dignam.

καίαν, ἐλέγχων τε καὶ τοὺς ἄγαν εἶναι δοκοῦντας εἰς ἡμᾶς πεπλημμελήχασιν, καὶ δὴ καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπάγων τῶν τετολημμένων ἀξίαν.

Miror autem eos qui affirmarunt, dicta hæc a propheta de rebus Israelitis eventuris, postquam Babylone reversi fuissent; addentes etiam, typum quemdam eas fuisse rerum sub Christo Domino gendarum. Atqui hos ego, quatenus populi reditum Babylone his verbis designari aiunt, ceu optime dicentes laudo. Quod autem typus quidam in iisdem lateat rerum Christi Domini, haud scio quomodo id affirmare animum induxerint: constat enim typum imitationem esse quamdam ejus rei, cujus esse dicitur typus; dictio autem: « De Sione egredietur lex, et verbum Domini de Jerusalem, » multum abest a Christi propositione, qui disertis verbis Samaritanæ dixit ⁸¹: « Mulier, crede mihi, quia venit

⁸¹ Joan. iv, 21.

αὐτοῦ τὰς ἐπαγομένας αὐτοῖς συμφορὰς εἰρηκῶς, λέγει λοιπὸν καὶ οἷα τὰ περὶ αὐτοὺς μετὰ τὴν ἄλυσιν ἔσται, ὅσῃν τε ἔξει τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ὅπερ οὖν εἰωθὸς ὦν τοῖς λοιποῖς προφήταις (p. 281) καὶ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ, πολλάκις ἐδείξαμεν, τὸ μὴ νύειν μετὰ τὴν τῶν χαλεπῶν πείραν τὰ ἡδέα, εἴτα πάλιν λέγειν τὰ λυπηρὰ, ἵνα τῇ συνεχείᾳ τῆς μνήμης δι' ἀμφοτέρων αὐτοὺς παιδεύωσι, σωφρονίζοντες μὲν τῇ μνήμῃ τῶν λυπηρῶν, προτρεπόμενοι δὲ τῇ μνηύσει τῶν χρηστοτέρων τῆς ἐλπίδος ἀντέχεσθαι τῆς θείας. Λέγει τοίνυν.

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. α'-γ'. — « Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμφανὲς τὸ ὄρος τοῦ οἴκου Κυρίου, ἔτοιμον ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, καὶ μετεωρισθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν καὶ σπεύσουσιν ἐπ' αὐτὸ λαοί, καὶ πορεύσεται ἔθνη πολλὰ καὶ ἐροῦσι, Δεῦτε καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ καὶ δείξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ ὅτι ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρὰ ἕως μακράν. » Ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὴν πείραν τῶν κακῶν ἐν ἧπερ γενήσονται, πρότερον μὲν ὑπὸ Ἀσσυρίων αἰχμαλωτισθέντες, ὑπὸ Βαβυλωνίων δὲ ὕστερον, τοσαύτη μεταβολὴ περὶ τὸν τόπον γενήσεται τοῦτον, ὥστε περιφανὲς ἅπασιν τὸ ὄρος γενέσθαι, ἐν ᾧ περ οἰκεῖν ὑπείληπται Θεός, ἀπάντων τε ὑπερκεείμενον δειχθῆναι τῶν ὀρέων, καὶ πλείστον ὅσον ὑπεραίρον πάντα μὲν ὄρη, πάντας δὲ βουνούς, διὰ τὴν ἐκ τῆς θείας κηδεμονίας ἐν αὐτῷ γινομένην δόξαν· συναχθήσονται δὲ πολλοὶ πολλαχόθεν καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐπειγόμενοι τοῦτο δὴ τοῦ Θεοῦ καταλαβεῖν τὸ ὄρος, (p. 282) ἐν ᾧ περ οἰκεῖν δοξάζεται Θεός· ἐνταῦθα τε παιδευθῆναι ὦν δὴ τρόπον προσῆκεν αὐτοὺς πολιτεύεσθαι, ὅπως τε βιοῦν κατὰ τὸ δέον ὥστε νόμον εἶναι καὶ τοῖς ἐτέρωθι τὸν ἐνταῦθα κρατοῦντα νόμον, φωνῆς τε θείας δοκεῖν ἀκούειν ἅπαντας, ἀφ' ἧς προσῆκεν τοῖς Ἱερουσαλήμ πολιτεύεσθαι νομίμοις· ταῦτα δὲ οἰήσονται δικαίως, ὁρῶντες τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν ἣν ἐπιδείξεται, πολλοὺς τῶν κακῶς διατεθεικότων ἡμᾶς ὑπὸ τὴν κρίσιν ἄγων τὴν οἰσχυροῦς, καὶ εἰ πόρρωθεν εἶναι δοκοῖεν, ὑπὲρ ὧν

Ἐθαύμασα δὲ τοὺς εἰρηκότας λελέχθαι μὲν ταῦτα τῷ προφήτῃ ἐπὶ τῶν περὶ τοὺς Ἰσραηλίτας ἐσομένων, ἐπειδ' ἂν ἐπανάγεσθαι μέλλωσι τῆς Βαβυλώνος, φήσαντας δὲ τύπον αὐτὰ τίνα καὶ τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην ἔχειν Χριστόν· οὗς ὅτι μὲν τὴν ἐκ Βαβυλώνος ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ σημαίνεσθαι ἔφασαν ἐν τούτοις, ὡς κάλλιστά γε εἰρηκότας ἐπαινῶ· ὅτι δὲ τύπον τινὰ τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην ἔχει Χριστόν, οὐκ οἶδα ὅπως προήχθησαν εἰπεῖν, δήλου γε ὄντος ὡς ἅπας τύπος μίμησιν ἔχει τινὰ πρὸς ἐκεῖνο οὐπερ λέγεται τύπος· τὸ δὲ ἐκ Σιών ἐξελεύσεσθαι νόμον, καὶ λόγον Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, (p. 283) πολὺ γε ἀφέστηκεν τῆς τοῦ Χριστοῦ διατάξεως, ὅς σαφῶς εἶρηκε πρὸς τὴν Σαμαρείτιν· « Πίστευέ μοι, γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε

οὕτε ἐν Ἱεροσολύμοις, οὕτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσ-
κυνήσετε τῷ Πατρὶ· » καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, « Πνεῦμα
ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι
καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· » σαφῶς γὰρ ἀπεφάνητο
καταλυθῆσεσθαι τὴν περὶ τὸν τόπον ἀκριβολογίαν
παντελῶς, καὶ μηδένα λόγον ἔσεσθαι τοῦ ἐν Ἱερου-
σαλήμ μᾶλλον ἢ ἐτέρωθι προσκυνεῖν· ἐπειδὴ ἅπαντες
παιδευθέντες ἀσώματον εἶναι τὸ Θεῖον, μετὰ τοιαύτης
αὐτῷ προσκυνεῖν μέλλουσι τῆς διανοίας· ὡς ὅπου
ποτ' ἂν αὐτὸ διαπράττωνται, οὐδὲν ἄλλοιότερον
ποιοῦντες· περὶ μὲν δὲ τῆς ἐπανόδοις τῆς ἀπὸ Βαβυ-
λῶνος ἀρμοστικῶς λέγοιτο ἂν, « Ἐκ Σιών ἐξελεύσε-
ται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, » ἐπει-
δὴ περ ἀπεδόθησαν Ἰσραηλῖται τότε τῷ τόπῳ τῷ Σιών,
ὥστε κατὰ τὴν νομικὴν διάταξιν, τὴν διατεταγμένην
θρησκείαν αὐτόθι πληροῦν, ἣν ἐτέρωθι γε ὄντες πλη-
ροῦν οὐκ ἠδύναντο· ὡς καὶ λέγειν ἐπὶ τῆς Βαβυλῶνος
ἵκτας· « Πῶς ἄσμεν τὴν ὁδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἄλλο-
τρίας; » Τύπον δέ γε πῶς ἂν ἔχοι πρὸς τὰ τοῦ Δεσπό-
του Χριστοῦ, οὐ περ ἡ διάταξις ὁμοίως ἀπανταχοῦ
πληροῦσθαι τὴν θεῖαν βούληται λατρείαν, τρόπῳ, καὶ
οὐ τόπῳ διακρινομένων (p. 284) τῶν εὖ τε καὶ χεῖ-
ρον αὐτὴν πληροῦντων;

Στίχ. δ', ε'. — Ἀλλ' ὁ γε προφήτης τῇ προρρήσει
τῶν προκειμένων ἐπισυνάπτων τάδε, φησὶν ὅτι· Κατα-
κόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰ
δόρυα αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ μάθωσι
πολεμεῖν. » Δεικνὺς ὅτι παύσεται μὲν ἅπας πόλεμος,
εἰρήνη δὲ πάντα καθέξει· ὥστε καὶ τὰ πολεμικὰ
ὄργανα εἰς τὴν τῶν γεωργικῶν σκευῶν χρῆσιν τρέ-
πειν λοιπὸν, ὡς περ ἦττον μενόντων τῶν πολεμικῶν,
πεπαυμένου τοῦ πολέμου, τῆς γεωργίας δὲ ὡς ἐν εἰ-
ρήνῃ κρατεῖν ὀφειλούς. Εἶτα λέγει, ὅτι « Καὶ ἀνα-
παύσεται ἕκαστος ὑποκάτω ἀμπέλου αὐτοῦ, καὶ ἕκα-
στος ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφο-
βῶν· » σημαίνων ὅτι πάντες ἀπολαύσουσι τῶν οἰκείων
πόνων, ὡς ἐν εἰρήνῃ οὐδενὸς ὄντος τοῦ φοβεῖν αὐτοὺς
καὶ ἐκταράττειν δυναμένου λοιπὸν, καὶ μεθιστάντος
τῶν τόπων τῶν οἰκείων. Καὶ ἐπειδὴ παράδοξα τὰ
λεγόμενα ἦν, καλῶς ἐπήγαγεν· « Τὸ γὰρ στόμα
Κυρίου παντοκράτορος ἐλάλησε ταῦτα· » ἵνα εἴπῃ,
ὅτι ταῦτα ἀπεφάνητο Θεὸς γενέσθαι, καὶ γενήσεται
πάντως. « Ὅτι πάντες οἱ λαοὶ πορεύσονται ἕκαστος
τὴν ὁδὸν αὐτοῦ· » (p. 285) ἡμεῖς δὲ πορευσόμεθα ἐν
ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπέ-
κεινα. » Πάντες μὲν γὰρ ὡς ἐν εἰρήνῃ καθεστῶτες,
τὰ προσήκοντα αὐτοῖς ἔργα διαπράττονται λοιπὸν· οἱ
μὲν ἐπὶ γεωργίαν, οἱ δὲ ἐπὶ θαλαττουργίαν τρεφό-
μενοι, οἱ δὲ ἐφ' ἥντινα δὴποτε τέχνην, ἣν ἂν ἕκαστος
μετιῶν τυγχάνῃ· κοινὸν δὲ ἅπαντες ἔξομεν ἔργον
ἀπαντα τὸν ἐξῆς χρόνον. Καὶ ἐπιβεβαιῶν αὐτὰ πάλιν λέγει·

Στίχ. ς'-η'. — « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει Κύ-
ριος, συνάξω τὴν συντετριμμένην, καὶ τὴν ἀπωσμέ-
νην εἰσδέξομαι, καὶ οὓς ἀπωσάμην· καὶ θήσομαι τὴν
συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν ἀπωσμένην
εἰς ἔθνος ἰσχυρόν· καὶ βασιλεύσει Κύριος ἐπ' αὐτοὺς
ἐν ὄρει Σιών, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔως εἰς τὸν αἰῶνα. »

A hora, quando neque Hierosolymis, neque **186** in
monte hoc adorabitis Patrem. » Tum causam assi-
gnans : « Spiritus, » inquit, « est Deus, et eos qui
adorant eum, in spiritu et veritate oportet adora-
re : » perspicue docens solutum iri omnino loci
ejus scrupulosam observantiam ; nullique in po-
sterum curæ fore utrum Hierosolymis potius quam
alibi adoretur ; quia omnes incorporeum esse Deum
edocti, tali eum cum mente adoraturi sunt ; et
quidquid ubivis fecerint, perinde alienum non fore.
Verumtamen de reditu quidem e Babylone conve-
nienter dici potuit : « De Sione egredietur lex, et
verbum Domini de Jerusalem ; » quia tunc resti-
tuti fuerunt Israelitæ in Sionis stationem, ut ibi
legalia instituta et præscriptum cultum comple-
rent, quem alibi positi factitare non poterant :
unde et Babylone degentes aiebant : « Quomodo
cantabimus canticum Domini in terra aliena ⁸²? »
Quomodo autem hæc, inquam, figura sint rerum
Christi Domini, cujus institutio pari ubique ratione
Dei adorationem fieri vult ; modo tantum, non loco,
differentibus invicem qui bene vel secus id officii
præstant?

VERS. 4, 5. — Porro autem propheta supradi-
ctæ prædictioni aliam subnectit, nempe : « Et con-
cident gladios suos in vomeres, et hastas suas in
falces, et non discent ultra belligerare : » demon-
strans scilicet omne bellum desitutum, et pacem
ubique fore : quamobrem etiam bellica instrumenta
in rustica utensilia conversum iri deinceps, bel-
lico illorum usu cessante, quia finitis bellis, agri-
cultura pacis comes ubique regnabit. Mox ait :
« Et sedebit unusquisque sub vite sua, et unusquis-
que sub ficu sua ; et non erit qui terreat : » si-
gnificans, cunctos laboribus suis fruituros, nemine
ut in pace usuvenit eos terrere aut perturbare jam
valente, et patriis locis abstrahere. Tum quia para-
doxa dicta hæc erant, recte addidit : « Os Domini
omnipotentis **187** hæc locutum est : » scilicet hæc
Deus decrevit fieri, fientque omnino. « Quia omnes
populi ambulabunt unusquisque in via sua ; nos
autem ambulabimus in nomine Domini Dei nostri
in æternum et ultra. » Omnes, utpote in pace con-
stituti, congrua sibi opera facient, alii ad agri cul-
turam, alii ad maritimam negotiationem conversi,
D alii ad quamlibet artem, quam quisque profitendam
delegerit : commune tamen opus cuncti deinceps
habebimus, secundum Dei præscripta in omne
ævum futurum vivere. Atque hæc confirmans ait :
τὸ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ πολιτεύεσθαι λοιπὸν εἰς

VERS. 6-8. — « Diebus illis, dicit Dominus, con-
gregabo eam quæ contrita est, et eam quæ ejecta
fuerat suscipiam, nec non quos repuleram. Et po-
nam contritam in residuum, et repulsam in gentem
validam. Et regnabit Dominus super eos in monte
Sion, abhinc et usque in æternum. » Tunc sane,

⁸² Psal. cxxxvi, 4.

inquit, maximis malis attritos, atque a providentia mea propriisque sedibus submotos, rursus in pertinentem ad eos regionem reducam; et eos qui antea pessumdati erant, tutela mea sic custodiam, ut ex his Israeliticum totum genus propagandum denuo sit. Hoc enim dicit (residuum); potentioresque præ multis ostendam, qui ob suam nunc infirmitatem patria sunt extorres. Permanebitque Deus in monte Sion, potentiam suam demonstrans incolarum tutamine, nec non pœna quam eis inferre bellum volentibus impositurus est. Nam quod ait «in æternum», patet totum ævum dicere pro valde diu. Neque enim ignoramus, rursus eos sub Machabæis eversionem quamdam expertos, maximam vero et prorsus irreparabilem, postquam, ob suum adversus Christum Dominum facinus, a Romanis pertulerunt captivitatem, patria pulsi, et in diutina servitute constituti. Hactenus quidem reditum Babylone narrat populi, et quæ per illud **188** tempus obvenerunt ei prosperitates. Posthinc vero rursus molestiarum facit mentionem, futuras alias enumerans calamitates. Quamobrem ad Hierusalem orationem convertens, sic ait: «Et tu, turris gregis, squalens filia Sionis.» Quod filiam Sionis Hierusalem nominet, exploratum est, sic eam perpetuo prophetis ac beato Davide appellantibus; veluti cum hic dicit: «Ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filia Sionis⁸³.» Quamobrem indubium est, non ad Sedeciam, quod nonnulli nescio cur sibi persuaserunt, sed ad Hierusalem converti hic a propheta sermonem; quam cum filiam Sionis de more dixisset, merito turrim gregis nuncupat, utpote inter omnes Israeliticas urbes celsiorem, et propter omnium ad eam concursum, sive ob illic exercendum Dei cultum, sive ob auxilium quod inde sperabant, quia Deus illic habitare præsumebatur. Squalentem contumeliose dicit, velut peccati pœdore obsitam, et gregi ad vitium factam exemplar, cum contra oporteret ad virtutem præire. «Contra te veniet, et ingredietur principatus primus, regnum Babylonis, o filia Hierusalem.» Propter delicta apud te patrata, superveniet tibi maximus valdeque potens rex Babylonis, qui tibi talia inferret mala qualia a potentis regis adventu fieri par est.

τῶν οὐ δεόντων ἐν σοὶ πραττομένων, ἐπελεύσεται σοὶ βασιλεὺς μέγιστος καὶ ἄγαν δυνατὸς ὁ τῆς Βαβυλῶνος, ὃς διαθέσει σε, οἷα εἰχλὸς δυνατὸν ἐπεληλυθότα ποιεῖν βασιλεῖα.

VERS. 9, 10. — «Et nunc cur in malis versaris? Nonne tibi rex tuus erat? Aut consilium tuum periiit, quoniam te occuparunt dolores quasi parturientis?» Jam vero cur tu in mala tanta prolapsa es? Equidem et regem nabebas, qui tibi dux belli defensorque esset; quem et idcirco olim elegeras, deposito (Samuele) quem ego tibi dominari constitueram. Tum etiam plurimos apud te habere putabas prudentia præstantes viros. Quomodo ergo in mala tanta incurristi, quibus correpta nihil differs

A Τότε δὲ, φησὶ, τοὺς ὑπὸ τῶν μεγίστων κακῶν συντριβέντας, καὶ τῆς τε προνοίας τῆς ἐμῆς καὶ τῶν τόπων ἀποστάντας τῶν ἰδίων, ἐπανάξω πάλιν εἰς τοὺς καθήκοντας τόπους· καὶ τοὺς μὲν πρότερον συντετριμμένους οὕτω τῇ ἐμαυτοῦ διαφυλάξω προνοίᾳ, ὥστε ἅπαν τὸ γένος τὸ Ἰσραηλιτικὸν ἐξ αὐτῶν ἀύξηθῆναι πάλιν· τοῦτο γὰρ λέγει «ὕπολειμμα·» δυνατωτέρους τε πολλῶν ἀποφανῶ τοὺς δι' ἀσθένειαν νῦν τῶν τόπων ἀποβληθέντας τῶν οἰκειῶν· διαμενεῖ τε Θεὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Σιών, (p. 286) τὸ κράτος ἐπιδεικνύμενος τὸ οἰκεῖον διὰ τῆς περὶ τοὺς ἐνοικοῦντας κηδεμονίας, τῆς τε τιμωρίας ἣν ἐπάγειν μέλλει τοῖς πολεμεῖν ἐθέλουσιν αὐτοῖς· τὸ γὰρ «καὶ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα,» εὐδῆλον ὅτι δι' ὅλου τὸ μέχρι πολλοῦ λέγει· οὐ γὰρ ἄδηλον ὡς ἐδέξαντο μὲν τινὰ πάλιν ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων μεταβολὴν, μεγίστην δὲ καὶ ἀδιόρθωτον παντελῶς, ὅτε κατὰ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ τετολημνῆστες, τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων ὑπέμειναν αἰχμαλωσίαν παντελῶς, τῆς τε γῆς ἐξορισθέντες τῆς οἰκείας, καὶ ἐν δουλείᾳ καθεστῶτες μακρᾷ· μέχρι δὲ τούτου τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον λέγει τοῦ λαοῦ, τὰ τε κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν αὐτοῖς προσεσόμενα ἀγαθὰ. Ἐντεῦθεν δὲ πάλιν τῶν λυπηρῶν ποιεῖται τὴν μνήμην, τὰς ἐπελευστομένας αὐτοῖς συμφορὰς διηγούμενος· ὅθεν δὴ πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ αὐτὴν ἀποστρέφων τὸν λόγον, οὕτω φησὶ· «Καὶ σὺ πύργος ποιμνίου, αὐχμώδης θυγάτηρ Σιών.» Ὅτι θυγάτηρ Σιών τὴν Ἱερουσαλὴμ ὀνομάζει, δῆλον, συνεχῶς καὶ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ οὕτως αὐτὴν καλοῦντος· ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ· «Ὅπως ἂν ἐξαγγείλω πάσας τὰς αἰνέσεις σου, ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς Σιών·» ὡς ἀναμφίβολον εἶναι τὸ μὴ πρὸς Σεδεκίαν, ὃ τινες οὐκ οἶδ' ὅπως ᾤήθησαν, πρὸς δὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀποστρέφοντα ποιεῖσθαι τὸν λόγον ἐνθάδε τὸν προφήτην· (p. 287) ἣν θυγατέρα Σιών κατὰ τὸ εἰωθὸς προειπὼν, εἰκότως πύργον ὀνομάζει τοῦ ποιμνίου· ἅτε πάντων τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξέχουσιν καὶ πάντων ἐπ' αὐτὴν κατατρεχόντων, διὰ τε τὴν ἐκτελουμένην αὐτῇ τῷ Θεῷ θεραπείαν, καὶ τὴν βοήθειαν ἣς ἡλπίζον ἐκεῖθεν τυγχάνειν, ὡς ἐκεῖ διαγίνειν ὑπειλημμένου τοῦ Θεοῦ· αὐχμώδης δὲ αὐτὴν ὀνειδίζων φησὶν, ὡς δίκην αὐχμοῦ τῇ ἀσεβείᾳ συνεχόμενην, καὶ δὴ παντὶ τῷ ποιμνίῳ τῶν χειρόνων κατάρχουσιν, δέον ἐν τοῖς κρείττοσιν ἡγεῖσθαι. «Ἐπὶ σὲ ἥξει, καὶ εἰσελεύσεται ἡ ἀρχὴ ἡ πρώτη βασιλεῖα ἐκ

D Βαβυλῶνος, τῇ θυγατρὶ Ἱερουσαλὴμ.» Ὑπὲρ γὰρ βασιλεὺς μέγιστος καὶ ἄγαν δυνατὸς ὁ τῆς Βαβυλῶνος ποιεῖν βασιλεῖα.

Στίχ. 9', 1'. — «Καὶ νῦν ἵνα τί ἐγnows κακὰ; μὴ βασιλεὺς οὐκ ἦν σοι; ἢ ἡ βουλὴ σου ἀπώλετο; ὅτι κατεκράτησάν σου ὠδίνες ὡς τικτούσης.» Ἀλλὰ γὰρ ὑπὲρ ὅτου, φησὶν, εἰς τοσαύτην κακῶν κατηνέχθης πείραν; ἢ γε καὶ βασιλεῖα ἐκέκτησο στρατηγεῖν ἐν τοῖς ὑπὲρ σοῦ πολέμοις δυνάμενον· ὃν καὶ ἐπ' αὐτῷ γε εἴλου τούτῳ παραγραφάμενη τὸν ἄρχειν παρ' ἐμοῦ τεταγμένον ὑμῶν· καὶ ἐν συνέσει δὲ πρωτεύοντας ἐκέκτησο πλείστους, ὡς ὦου· πῶς οὖν ὑπὸ τηλικούτων περιεῖληψαι κακῶν,

⁸³ Psal. ix, 15.

ὅρ' ὧν κεκρατημένη διαλλάττεις οὐδὲν ἐπὶ τοκετῷ ἄν
 γυναικὸς ὠδινούσης; ὧν οὐκ ἂν ποτε πεῖραν εἰλήφεις,
 εἰ τοῖς νομίμοις ἐσπούδαζες ἔπεσθαι τοῖς ἐμοῖς·
 (p. 288) ὅπερ ἐπειδὴ μὴ πεποίηκας, « Ὡδινε, καὶ
 ἀνδρίζου, καὶ ἔγγιζε, θύγατερ Σιών, ὥς ἡ τίχτουσα. »
 Ὑπόμεινε τὰς ἐπικειμένας ὠδῖνας, καὶ ἐν αὐταῖς δια-
 καρτέρει δίκην τικτοῦσης, προσεγγίζουσα ταῖς ἐκ τοῦ
 τίχτειν ὠδίναις. « Διότι νῦν ἐξελεύσῃ ἐκ πόλεως, καὶ
 κατασκηνώσῃς ἐν πεδίῳ, καὶ ἤξεις ἕως Βαβυλῶνος. »
 Πέραν γὰρ εἰληφὲ τὰ κατὰ σέ, καὶ ληφθήσῃ μὲν ἐκ
 τῆς πόλεως εἰς αἰχμαλωσίαν· ἀπαγομένη δὲ εἰς τοὺς
 τυχόντας τόπους, ἐρρίμμένη διάξεις, οἷα εἰκὸς αἰχμά-
 λωτος ἐπαγομένη, ἄχρις ἂν εἰς αὐτὴν γένοιτο τὴν
 Βαβυλῶνα, ἐν ἧπερ διάγειν σε μετὰ τῆς συμφορᾶς
 ἀνάγκη τῆς οἰκείας· εἶτα τὴν τιμωρίαν εἰρηκῶς,
 πάλιν λέγει τὴν λύσιν· « Ἐκεῖθεν ῥύσεται σε, καὶ
 ἐκεῖθεν λυτρώσεται σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐκ χειρὸς
 ἐχθρῶν σου. » Ἄλλ' ἐπειδὴ ἂν εἰς ἐκείνους αἰχμά-
 λωτος ἀφίκη τοὺς τόπους, ἀφ' ὧν οὐδὲ μία σοι λύσεως
 ἐλπίς ὑποφαίνεται, παραδόξου τεύξε τῆς θείας βοη-
 θείας, ἥ, κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν, τῆς τε αἰχμαλω-
 σίας καὶ τῆς τῶν κατεχόντων ἀπαλλάξῃ σε δυνα-
 στείας.

Στίχ. ια'-ιγ'. — « Καὶ νῦν ἐπισυναχθήσεται ἐπὶ σέ
 ἔθνη πολλά, καὶ λαοὶ λέγοντες· Ἐπιχαρούμεθα, καὶ
 ἐπόψονται ἐπὶ Σιών οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. » (p. 289)
 Τότε δὴ ἔθνη Σκυθικὰ πολλά τε καὶ ἀνήμερα (λέγει
 δὲ τοὺς περὶ τὸν Γῶγ), τὴν εὐπραγίαν οὐ φέροντες
 καὶ τὴν ἐπάνοδον τὴν σὴν, ἐπελεύσονται σοι, μάλα
 προσδοκῶντες ῥαδίως τὰ δοκοῦντα ἑαυτοῖς ἐπὶ σοὶ
 καταπράξασθαι κακά. « Καὶ αὐτοὶ οὐκ ἔγνωσαν τὸν
 λογισμὸν Κυρίου, καὶ οὐ συνῆκαν τὴν βουλὴν αὐτοῦ,
 ὅτι συνήγαγεν αὐτοὺς, ὥς δράγματα ἄλωνος. » Πε-
 ποίηνται δὲ τὴν ἐφοδον, τῷ τε πλήθει καὶ τῇ δυνάμει
 τῇ οἰκείᾳ θαρρόντες, καὶ οὐκ εἰδότες τοῦ ἡμετέρου
 Θεοῦ τὴν γνῶμην· ὅς διὰ τοῦτο συνεχώρησεν αὐτοῖς
 ἐπὶ τὸν πόλεμον τοῦτον βουλευθεῖσιν ἐξελθεῖν, ἵνα τὴν
 τε περὶ ὑμᾶς ἐπιδείξῃ κηδεμονίαν, καὶ τὴν οἰκείαν εἰς
 αὐτοὺς ἐλέγξῃ δύναμιν, δίκην θεριζομένων δραγμά-
 των καὶ εἰς ἄλωνα ἀποτιθεμένων, πάντας αὐτοὺς ταῖς
 σφαγαῖς τῶν ὑμετέρων χειρῶν ἐκδιδοὺς· καὶ ὥς
 τούτῳ γε πάντως ἐσομένῳ θαρρόν, λέγει πρὸς τοὺς
 Ἰσραηλίτας· « Ἀνάστηθι καὶ ἀλόα αὐτοὺς, θύ-
 γατερ Σιών. » Λαβοῦσα δὲ, φησὶν, αὐτοὺς ὑποχει-
 ρίους τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ, πάντας αὐτοὺς ὥς ἐν
 ἄλυνι διαφοροῖς σύντριψον καὶ κατανάλωσον ταῖς
 σφαγαῖς. « Ὅτι τὰ κέρατά σου θήσομαι σιδηρᾶ, καὶ
 τὰς ὀπλάς σου θήσομαι χαλκᾶς. » Δέδωκα γὰρ σοι
 δύναμιν οὐχ ἥττον σιδηρῶν κεράτων, ἀμύνεσθαι τοὺς
 ἐναντίους ἀρκοῦσαν, καὶ πατεῖν μᾶλλον ἢ ὀπλαῖς τις
 χαλκαῖς χρώμενος πατήσειεν ἄν. (p. 290) « Καὶ
 κατὰτήξεις ἐν αὐταῖς ἔθνη, καὶ λεπυνεῖς λαοὺς πολ-
 λούς· καὶ ἀναθήσεις τῷ Κυρίῳ τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ
 τὴν ἰσχὺν αὐτῶν τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. » Ταύτη
 δὴ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ σοι χορηγούμενῃ ῥοπῇ πάντας
 αὐτοὺς ἀφανιεῖς παντελῶς, πλείστους γε ὄντας, καὶ
 πάντος τοῦ πλῆθους αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν λογισεῖ (38)

a 189 muliere in partu dolente? quæ nunquam
 experta fuisses, si legem meam observandam cu-
 rassess. Quod cum non feceris, audi : « Dole, et vi-
 riliter age, et appropinqua, filia Sionis, sicut par-
 turiens. » Perfer ingruentes dolores, in iisque con-
 stanter age quasi parturiens, propinquantibus par-
 tus doloribus. « Quia nunc egredieris de civitate,
 et habitabis in campo, et venies usque Babylo-
 nem. » Finis rerum tuarum est, et ex urbe in
 captivitatem deportaberis : abducta vero in quæ-
 libet loca, projecta jacebis, ut captivæ conditio
 fert, donec ad ipsam usque Babylonem perveneris,
 in qua te habitare calamitate tua obrutam necesse
 est. Tum post narratam pœnam, ejusdem solutio-
 nem connectit : « Inde te liberabit, inde te redimet
 Dominus Deus tuus de manu inimicorum tuorum. »
 Sed posteaquam captiva in ea loca deveneris, unde
 tibi evadendi nulla spes affulgebit, mirabile expe-
 rieris ultra vires tuas Dei auxilium; id est, ille vi
 propria te servitio et oppressorum expediet domi-
 natione.

VERS. 11-13. — « Et nunc congregabuntur super
 te gentes multæ populique, dicentes : Insultemus ;
 respiciant in Sionem oculi nostri. » Tunc Scythicæ
 gentes numerosæ et sævæ (dicit vero Gogum) pro-
 speritatem tuam reditumque æquo animo non fe-
 rentes, invadent te, valde sperantes facile se quas
 voluerint tibi æumnas imponere posse. « Et ipsi
 non cognoverunt cogitationem Domini, neque intel-
 lexerunt consilium ejus, quod nempe adunaverit
 eos quasi manipulos areæ. » Expeditionem fecerunt
 numero viribusque suis confidentes, sed Dei nostri
 sententiam nescientes; qui eos idcirco sivit hoc
 cupide bellum contra vos suscipere, ut providen-
 tiam erga vos suam ostenderet, et vires proprias
 exsereret, demessorum instar manipulorum 190
 et in area repositorum, universos illos vestrarum
 manuum cædi contradens. Atque hac re sine dubio
 eventura lætatus, dicit Israelitis : « Surge et tritura
 eos, filia Sion. » Hos tibi virtute Dei subjectos,
 tanquam in area variis contere et consume cædi-
 bus. « Nam cornua tua ponam ferrea, et ungulas
 tuas ponam æreas. » Contuli tibi haud minorem
 cornibus ferreis vim, qua propulsare adversarios
 valeas, eosque magis conculcare quam si quis un-
 gulis æreis præditus esset. « Et his contabefacies
 conteresque populos multos; et Deo consecrabis
 multitudinem illorum, et fortitudinem eorumdem
 Domino universæ terræ. » His tibi a Deo concessis
 viribus hostes omnes prorsus disperdes, quanquam
 plurimo numero; et universæ ejus multitudinis
 excidium Deo imputabis, qui cum totius terræ sit
 Dominus, totam illorum pro suo libito fortitudinem
 exsufflabit. Deinde hostium aggressionem narrans,
 cujus causa quæ supra sunt dicta patientur, ait :

(38) Cod. Vat. λογισῇ, cod. Vindobon ἀναλογισεῖ, De Wegn. legi mavult ἀναλογισεῖς (?).

τῷ Θεῷ, ὃς ἀπάσης Κύριος ὢν τῆς γῆς, ἅπασαν αὐτῶν κατὰ τὸ δοκοῦν ἀφανιεῖ τὴν ἰσχύ· εἴτα τὴν τῶν ἐναντίων ἐπιχείρησιν λέγων ὑπὲρ ἧς δὴ τὰ ῥηθέντα ὑπομένουσιν·

CAP. V.

VERS. 1, 2. — « Nunc sepimento sepietur filia : obsidionem posuerunt vobis : virga percutient in maxilla tribus Israelis. » Hæc patientur, inquit, quia numero viribusque suis fidentes venerunt, sepientes vos et circumdantes ceu quadam sepe multitudine sua, ut comprehensos omnes funditus perdant; ac propemodum maxillis vestris potentiae suæ verbera infligentes. Mox etiam belli ducem dicit, ut ostendat hæc esse eventura, propterea quod eis imperabit ille qui voluntate Dei ad id officium est promotus. « Et tu, Bethlehem domus Ephrathæ, nequaquam minima es, ut sis in millibus Judæ : ex te mihi exiet qui sit princeps in Israele; et egressionem ejus **191** ab initio, a diebus æternitatis. » Nam qui nunc Bethlehem oriendus rex vester est, etiamsi vos exigui videmini numerus præ illo hostium, meo tamen favore et viribus, contra hostium bellum, multorum licet atque potentium, abunde sufficiet : quandoquidem cœlitus ei hæc electio obvenit, jam inde ab eo tempore, quo Davidi Deus promisit fore ut successoribus ejus regnum conservet. Quare et hic ab ea promissione in regnum provector, par erit præsentium malorum sustinendæ moli. Loquitur scilicet de Zorobabele : hic enim tunc erat Israelitarum rex, Davide oriundus, per tempus reditus Babylone, et Gogi adversus Hierusalem expeditionis.

Ἰσραηλιτῶν, ἐκ τοῦ Δαυὶδ καταγόμενος, ὁπηνίκα ἦτε ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδος ἐγένετο, καὶ οἱ περὶ τὸν Γῶγ τοῖς κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπελθεῖν ἐπεχείρησαν.

Sed tamen illud quoque manifestum est, quod etiamsi de Zorobabele, secundum præcedentium tenorem, dicta sint hæc, qui de Davidis posteris erat, nihilominus verus dictorum terminus in Christo Domino exitum habuerit; quia et tota Davidi facta promissio de regni continuatione, videtur priore significato successores ejus denotare in regno Israelis; re tamen vera Christum Dominum incarnatum portendit, qui de Davidis successoribus ortus, verum et immutabile regnum tenet. Atque hoc ex octogesimo præsertim octavo psalmo cognoscere quivis manifeste potest; ubi affirmat, regni promissiones ad ipsius posteros successores pertinere. De quibus tamen dicit : « Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint, et justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint; visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum : misericordiam autem meam non dispergam ab eis ⁸⁴. » Certe patet convenire hæc Davidis successoribus Israelis regibus futuris; quos quidem peccantes puniturum **192** se spondet, non tamen regno omnino exclusurum. Pergit autem denotare Christum Dominum

A

ΚΕΦ. Ε'.

Στίχ. α', β'. — « Nūn ἐμφραχθήσεται θυγάτηρ ἐν φραγμῷ· συνοχὴν ἔταξεν ἐφ' ὑμᾶς· ῥάβδῳ πατάξουσιν ἐπὶ σιαγόνα τὰς φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ. » Τοιαῦτα δὲ πείσονται, φησὶν, ὑπὲρ ὧν τῷ τε πλήθει καὶ τῇ δυνάμει θαρρόυντες τῇ οἰκείᾳ ἐπεληλύθασιν, περιφράτοντες ὑμᾶς καὶ περιβάλλοντες ὥσπερ τινὶ φραγμῷ τῷ πλήθει τῷ οἰκείῳ, ὡς ἂν συνέχοντες ἄρδην ἀπωλ[έσ]οιεν ἅπαντας, καὶ μόνον οὐκ ἐπ' αὐτάς ὑμῖν τὰς σιαγόνας τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως ἐπάγοντες τὰς πληγὰς. Εἴτα καὶ τὸν ἡγούμενον τοῦ πολέμου φησὶν, ὡς ἂν δείξειεν ὅτι ταῦτα γενήσεται διὰ τὸ ἄρχειν αὐτῶν τὸν γνῶμη Θεοῦ πρὸς τοῦτο ἡγμένον. « Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, μὴ ὀλίγιστος εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ· καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. » Ὁ γὰρ ἐκ τῆς Βηθλεὲμ νῦν βασιλεύων ὑμῶν, (p. 291) καὶ εὐαρίθμητοί τινες εἶναι δοκοῖτε πρὸς τοὺς πολεμίους, τῇ ἐμῇ γε ῥοπῇ τε καὶ δυνάμει, μάλα γε πρὸς τὸν τῶν ἐναντίων πόλεμον πολλῶν τε ὄντων καὶ δυνατῶν ἀρχέσει· ἐπειδὴ περ ἄνωθεν αὐτοῦ τὴν προβολὴν ταύτην τετάχθαι συμβέβηκεν· ἐξότι περ πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπηγγεῖλατο Θεός, ὅτι τοῖς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν φυλάξει τὴν βασιλείαν· ἐξ ἐκείνης δὲ καὶ οὗτος τῆς ἐπαγγελίας προβεβλημένος εἰς τὴν βασιλείαν, ἀρχέσει πρὸς τὸ μέγεθος τῶν παρόντων κακῶν· λέγει δὲ τὸν Ζοροβάβελ· οὗτος γὰρ ἦν ὁ τότε βασιλεύων τῶν

Δήλου γε ὄντος ἐκείνου, ὅτι καὶ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐκ τῆς τῶν προκειμένων ἀκολουθίας εἴρηται ταῦτα, ἐκ τῆς τοῦ Δαυὶδ καταγομένου διαδοχῆς, ἀλλὰ τό γε ἀληθές τῶν εἰρημένων πέρας τὴν ἐκδοσὶν εἰληφεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ· ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἡ πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελία περὶ τοῦ βασιλεύσειν τοὺς ἐξ αὐτοῦ γενομένη, δοκεῖ μὲν κατὰ πρῶτον λόγον σημαίνειν τοὺς κατὰ διαδοχὴν ἐξ αὐτοῦ γεγονότας βασιλεῖας τοῦ Ἰσραὴλ· τῇ ἀληθείᾳ δὲ τὸν Δεσπότην Χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα μηνύει, ὃς ἐκ τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς γεγονώς, (p. 292) ἀληθῆ καὶ ἀπαρασάλευτον ἔχει τῶν ἀπάντων τὴν βασιλείαν. Καὶ τοῦτό γε ἀπὸ τοῦ ὀγδοηκοστοῦ καὶ ὀγδοῦ ψαλμοῦ σαφέστερον γνοίη τις ἂν, ἐνθα δὴ σημαίνει μὲν τὸ τὰς βασιλείας ἐπαγγελίας τοῖς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν ἐσομένοις προσήκειν· περὶ ὧν δὴ φησιν· « Ἐὰν ἐγκαταλίπωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τὸν νόμον μου, καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσι, καὶ τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς ἐντολάς μου μὴ φυλάξωσιν, ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιγι τὰς ἀδικίας αὐτῶν· τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκηδάσω ἀπ' αὐτῶν. » Ταῦτα γὰρ εὐδὴλον ὅτι τοῖς καθ' ἐξῆς ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ καταγομένοις τε μέλλουσι βασι-

⁸⁴ Psal. LXXXVIII, 31-54.

λεύειν τοῦ Ἰσραὴλ ἀρμόσειεν ἄν, οὓς παιδεύειν μὲν ἁμαρτάνοντας ὑπισχνεῖται, οὐ μὴν παντελῶς ἐξωθεῖσθαι τῆς βασιλείας· μὴνύει δὲ προβαίνων τὸν κατὰ σάρκα Δεσπότην Χριστὸν, ἐφ' οὗπερ τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν οἰκείων ἀληθὲς ἔδειξε τὸ πέρας ὁ Θεός· τὸ γὰρ, « Θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα, » πρόδηλον ὡς ἐπ' οὐδενὸς μὲν τῶν διαδόχων ἔξει χώραν λεγόμενα· (p. 293) σαφῶς δὲ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ δείχνουσι τὴν βασιλείαν διηνεκῇ τε καὶ ἀσάλευτον, μετὰ πολλῆς μὲν τῆς δυνάμεως, πολλῆς δὲ τῆς λαμπρότητος, εἰς τὸν ἔπειτα διαμένον· οὕτω καὶ τὴν παροῦσαν μαρτυρίαν ἀρμόττουσαν μὲν κατὰ τὸ ἀληθὲς καὶ ἀναντίρρητον τῶν πραγμάτων ἴδοι τις ἂν ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φωνήν· λεγομένων ἐκ τοῦ Δαυὶδ βασιλείων τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν θεῖαν· ὅθεν δὴ καὶ νῦν ὁ προφήτης, ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ αὐτὴν ἐξεῖληφεν εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἔλεγε τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος, καὶ τὴν ἔφοδον τῶν περὶ τὸν Γῶγ, τὴν τε ἐπενεχθεῖσαν αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν, ἀκολούθως μέμνηται καὶ τοῦ κατ' ἐπαγγελίαν θεῖαν ἐκ τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν τότε πεπιστευμένου, ὡς ἂν δείξειεν καὶ τὰ διὰ τούτου περὶ τὸ ἔθνος κατορθωθέντα, διὰ τὴν ἤδη γεγεννημένην πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχὺν εἰληφέναι· ὅθεν καὶ εἶπεν τὸ, « Αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος· » ἵνα εἴπῃ ὅτι τὰ ἄνωθεν εἰρημένα τε καὶ ἐπηγγελμένα, παρὰ τοῦ Θεοῦ προεβάλετο· τοῦτον εἰς τὴν ἀρχὴν δυνηθῆναι τε πεποίηκε τοιαῦτα. Εἶτα ἐπάγει·

Στίχ. γ', δ'. — « Διὰ τοῦτο δώσει αὐτοὺς ἕως καιροῦ τικτούσης τέξεται. » Ὡδίνειν καὶ τίκτειν πολλάκις ἡ θεία λέγει Γραφή (p. 294) τὸ ἐν μέσῳ τῶν δεινῶν παράδοξον τὴν θεῖαν ἀναφαίνεσθαι βοήθειαν· οὕτω λέγει τὸ, « Διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας ὃ ἐποίησας ἐπὶ τῆς γῆς· » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ὑπὲρ ὧν ἐφοβούμεθά σε, συνελάβομεν ἐν αὐτοῖς τὴν ἀπόρρητόν σου χάριν, ἀφ' ἧς διὰ πολλῶν ὠδίνων ἐν τῷ μέγθει τῶν κακῶν σωτηρία ἡμῖν ἀπετέχθη παράδοξος· κἀνταῦθα τοίνυν ὡς ἂν τῆς Ἱερουσαλήμ συλλαβούσης τε ἐκ τῆς θείας χάριτος καὶ τὴν δωρεάν ἀποτεκούσης ταύτην, ἀφ' ἧς αὐτοὶ τε περιεσώθησαν, καὶ παντελῇ τὴν ἀπώλειαν ἐδέξαντο οἱ πολέμιοι, τοῦτο λέγει ὅτι τοὺς ἐναντίους παραδώσει ἀπωλεία, ἐπειδὴ τῇ Ἱερουσαλήμ μετὰ πολλῶν ὠδίνων, ἃς ὑπέμεινεν ἐν τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ, ἀπετέχθη τοῦ Θεοῦ δωρεά. « Καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. » Τότε γὰρ δὴ πάντες οἱ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανελθόντες, κοινὸν ἡγήσονται βασιλεῖα τὸν Ζοροβάβελ· οὐκέτι ἰδίᾳ μὲν ἀρχομένων τῶν δέκα φυλῶν, τῆς δὲ Ἰούδα μόνης μετὰ τῆς Βενιαμὶν τοὺς ἐκ τοῦ Δαυὶδ βασιλέας κατὰ τὸ πρόσθεν ἐχούσης, ἀλλὰ πάντων ἓνα βασιλεῖα τὸν Ζοροβάβελ ἡγουμένων λοιπῶν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Ὡσηὲ λέγει· « Καὶ συν-

A incarnatum, in quo promissionum suarum veritatem exitum habuisse ostendit Deus. Nam verba : « Ponam in sæculum sæculi semen ejus ; et thronum ejus sicut dies cæli ; et semen ejus manebit in æternum ; et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum ⁸⁵, » notissimum est de nemine successorum Davidis dici potuisse : perspicue autem Christi Domini regnum perpetuum ostendere, et immobile multa cum virtute multoque splendore in posterum tempus perseveraturum. Atque ita præsens testimonium, conveniens quidem secundum veritatem atque evidentiam actarum rerum comperiemus in Christo Domino, juxta evangelicum textum ⁸⁶ : sed tamen dici etiam de posteris Davidis, qui per tempora secundum Dei promissionem reges Israelis exstiterunt : uade nunc etiam propheta de Zorobabele merito intellexit. Nam cum de rebus post reditum Babylone loquatur, et de Gogi incursione, consentanee meminit et illius de Davidis stirpe hominis, cui tunc principatus traditus erat ; ut ostendat, quæcunque hic ad salutem gentis fecerit, ea ex Dei ad Davidem promissione vim accepisse. Unde et dixit : « Egressiones ejus ab initio, a diebus æternitatis : » quibus verbis significat, quod supra dictum fuit atque promissum, id Deum reapse pronuntiavisse, atque ab initio ut fieri posset, constituisse. Postea addit :

C VERS. 3, 4. — « Propterea dabit eos usque ad tempus, quo pariens pariet. » Parturire et parere sæpe dicit divina Scriptura, cum in mediis calamitatibus divinum insperato auxilium affulget. Sic ait : « Propter timorem tui, Domine, in ventre concepimus, et parturivimus ac peperimus spiritum salutis quem in terra fecisti ⁸⁷ ; » ut dicat : Quia **193** te timuimus, concepimus in nobis ineffabilem gratiam tuam, a qua per multos dolores in malis maximis salus nobis mirabiliter parta est. Igitur hoc quoque loco, quasi Hierusalem ex divina gratia concepisset, atque hoc donum peperisset, cujus beneficio ipsi salvi exstitissent, hostes contra funditus periissent, ait se inimicos exitio traditurum, quoniam urbi Jerusalem post dolores multos quos pertulit in hostium incursu, mirabile partum est Dei donum. « Et reliqui fratres ejus convertentur ad filios Israelis. » Tunc omnes a captivitate reduces, communem existimabunt regem Zorobabelem : haud diutius seorsum decem tribubus sub regno constitutis, solis vero Judæ ac Benjamin tribubus reges de Davidis stirpe ut antea habentibus ; sed cunctis unum regem Zorobabelem abhinc agnoscen-
tibus. Sic etiam beatus Oseas aiebat : « Et congregabuntur filii Judæ et filii Israelis in id ipsum, con-

⁸⁵ ibid. 30, 38. ⁸⁶ Luc. 1, 32. ⁸⁷ Isa. xxvi, 18.

stituentque sibi regnum unum⁸⁸. » Tum et beatus David : « Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in id ipsum⁸⁹ ! » concordiam ipsorum futuram circa reditus tempus his verbis significans, quam conservabant sub uno rege constituti deinceps. Hoc itaque pariter loco propheta ait : « et reliqui fratres : » pro eo ac dicat : Cuncti qui extra Judæ tribum sunt, conjungentur cum reliquis Israelis filiis, unum eundemque regem habentes. « Et stabit et videbit et pascet gregem suum cum fortitudine Dominus : et in gloria nominis Domini Dei sui erunt ; quia nunc magnificabitur usque ad terminos terræ. » Erit, inquit, per ejus temporis regem propria cura pascens Deus, qui et illos illustres nomine suo efficiet : constanterque per universam terram multa cum admiratione laudabitur, quia tot tantaque pro iis fecit, **194** qui illius nomen participant ; qui sunt Israelis filii : quos nunc quidem de captivitate præter omnem spem reduxit : postea vero victoriam paucis illorum numero patrabit, qua innumerabilem fortium virorum multitudinem, per hos humiles paucosque, sua virtute omnino profligabit.

γοις αὐτοῖς νίκην καταπραττόμενος αὐτήν, ἀφ' ἧς καὶ εἰς πολεμικὴν ἐμπειρίαν παρεσκευασμένων, διὰ τῶν εὐτελῶν τούτων καὶ εὐαριθμῶν παντελῶς κατὰ τὴν οἰκίαν τροπῶσεται δύναμιν.

Sic autem cum ea dixisset, quæ post reditum Babylone futura erant, quæ nimirum sub Zorobabele, Davidis stirpe orto, juxta Dei promissionem regnante, ipsis sine dubio contingerent, promissis propriis fidelem Deum volens propheta ostendere, et multam iis, quæ secundum ejusdem beneplacitum fiant, robur præbentem, rerum Zorobabelis exemplo utitur. Cæterum quia multo serius hæc eventura videbantur, scilicet a Babylone reditus, et Gogi post illum reditum expeditio ; commemorat propiora, et quæ haud remotum exitum habitura erant, res nempe Assyriorum sub Ezechia ; ut ex proximis, seu non multo post futuris, fidem iis conciliaret quæ longa post tempora forent. Constat autem hæc prædixisse prophetam, ut liber ostendit, diebus Joatham, et Achazi, et Ezechiæ ; ita ut vaticinium prope absit ab Ezechiæ rebus. Sed tamen tunc portendebat, et quasi ante pedes proponebat exitum omnium, coram iis qui cum ante rem gestam excepissent prophetiæ vocem, eventum quasi proximum aspiciebant ; ut sic ostenderet rerum Ezechiæ proximarum, cum illis Zorobabelis multo post futuris, cognationem ; atque ex utrisque palam faceret, quanta esset divinarum promissionum vis. Unde non tunc tantummodo cum habebant Israelitæ Zorobabelem ducem, sed antea quoque cum Ezechias ipsis dominaretur, ex Dei promissione ipse pariter principatum assecutus, tantus exercitus adversus Jerusalem veniens nihil valuit efficere, quia

⁸⁸ Ose. i, 11. ⁸⁹ Psal. cxxxii, 1.

(39) Cod. αὐτό.

(40) Ita Cod.

A αχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰούδα καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτό, (p. 295) καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν. » Καὶ ὁ μακάριος ὁ Δαυὶδ· « Ἰδοὺ δὴ τί καλὸν καὶ τί τερπνὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό ! » τὴν ὁμόνοιαν αὐτῶν τὴν ἐσομένην κατὰ τὸν τῆς ἐπανόδου καιρὸν ἐν τούτῳ σημαίνων, ἣν ἀπέσωζον ὅφ' ἐνὶ τῷ βασιλεύοντι καθεστῶτες λοιπόν. Ὁμοίως οὖν κἀνταῦθα ὁ προφήτης λέγει, ὅτι « Καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀδελφῶν, » ἵνα εἴπῃ, ὅτι πάντες καὶ οἱ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐκτὸς συναχθήσονται τοῖς λοιποῖς υἱοῖς τοῦ Ἰσραὴλ, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἡγούμενοι βασιλέα. « Καὶ στήσεται καὶ ὄψεται, καὶ ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν ἰσχύϊ Κύριος· καὶ ἐν τῇ δόξῃ ὀνόματος Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσιν· διότι νῦν μεγαλυνθήσεται ἕως ἁκρῶν τῆς γῆς. » Ἔσται δὲ, φησὶν, ὁ διὰ τοῦ τότε βασιλεύοντος ἅπαντας τῇ οἰκίᾳ κηδεμονία ποιμαίνων Θεός, ὃς καὶ ἐπιδόξους αὐτοὺς διὰ τὴν ὀνομασίαν ἐργάσεται τὴν οἰκίαν· διαμενεῖ τε κατὰ πάσης τῆς γῆς μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος ἀνυμνούμενος, ἐφ' οἷς τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα πεποίηκε περὶ τοὺς τὴν αὐτοῦ μετιόντας ὀνομασίαν, λέγω δὴ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ· νῦν μὲν αὐτοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ πᾶσαν ἐπανάγων ἐλπίδα· μετ' ἐκεῖνο δὲ ἐν ὀλίγοντι ἀναρίθμητόν τι πλῆθος ἐρρωμένων ἀνδρῶν, (p. 296)

Ἄλλὰ γὰρ οὕτω τὰ μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον ὑπάρξοντα αὐτοῖς εἰρηκῶς, ἃ τοῦ Ζοροβάβελ κατ' ἐπαγγελίαν Θεοῦ ἐκ τοῦ Δαυὶδ αὐτῶν βασιλεύοντος περιγενέσθαι πάντως ἤμελλεν αὐτοῖς, ἐπειδὴ ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς οἰκείαις προσέχοντα τὸν Θεὸν ὁ προφήτης ἐβουλήθη δεῖξαι, πολλὴν τοῖς κατὰ τὸ αὐτῷ (39) γεδοκοῦν γιγνομένοις παρέχοντα τὴν ἰσχύ, ἀποδείξει τοῖς κατὰ τὸν Ζοροβάβελ χρησάμενος· ἐδόκει δὲ μετὰ πολὺ ταῦτα γίνεσθαι, τὰ τε τῆς ἐπανόδου λέγω τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος, καὶ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκείνην εἰς τοὺς περὶ τὸν Γῶγ γεγονότα· μέμνηται τῶν ἐγγύς καὶ μετ' οὐ πολὺ τὴν ἐκθασιν λαμβανόντων, λέγω δὴ τῶν περὶ τοὺς Ἀσσυρίους ἐπὶ τοῦ Ἐζεχίου συμβάντων, ἵν' ἐκ τῶν ἐγγύθεν καὶ μετ' οὐ πολὺ γινομένων, τῶν μετὰ μακροὺς ἐσομένων τοὺς χρόνους παράσχηται τὴν πίστιν· εὐδελον γὰρ ὅτι ταῦτα προηγόρευεν ὁ προφήτης. D ὥς ἡ Βίβλος δηλοῖ, ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ καὶ Ἀχαζ καὶ Ἐζεχίου· ὥστε οὐ πρόρρωθεν ἡ πρόρρησις ἦν τῶν κατὰ τὸν Ἐζεχίαν· ἀλλὰ γὰρ ἐμήνυε τότε καὶ παρὰ πόδας ἐλάμβανε τὴν ἐκθασιν πάντων, οἱ (40) πρὸ τῶν πραγμάτων τῆς προφητείας ἔτυχον δεδεγμένοι (41) φωνὴν, (p. 297) ἐγγύθεν ὁρώντων τὴν ἐκθασιν· ἵν' οὕτω δεῖξῃ τῶν κατὰ τὸν Ἐζεχίαν ἐγγύθεν ὄντων, πρὸς τὰ τοῦ Ζοροβάβελ μετὰ πολὺν τὸν χρόνον ἐσόμενα, τὴν συγγένειαν· δῆλόν τε δι' ἀμφοτέρων ποιήσῃ πόση τις ἦν τῆς ἐπαγγελίας ἡ ἰσχύς τῆς θείας· ἀφ' ὧν οὐ τότε μόνον (ἔτε) τετύχηκεν ὁ Ἰσραὴλ ἡγουμένου τοῦ Ζοροβάβελ, ἀλλὰ καὶ πρότερον ὅτε περὶ ὁ Ἐζεχίας αὐτῶν ἐδασίλευε, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν θεῖαν καὶ αὐτοὺς

(41) Cod. δεδειγ.

εἰς τὴν ἀρχὴν παρελθὼν, στρατοπέδου μὲν ἐπεληλυ-
θὼτος τοσούτου τῇ Ἱερουσαλήμ, ἀνῦσαι δὲ δυνηθέντος
οὐδὲν, διὰ τὸ τὴν θείαν προσεῖναι ῥοπὴν τῇ κατὰ τὴν
ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ τὴν βασιλείαν ἔχοντι τοῦ Ἰσραήλ·
καίτοι γε τῆς τῶν δέκα φυλῶν βασιλείας οἱ αὐτοὶ γε
μετὰ πολλῆς κεκρατήκασιν τῆς εὐμαρείας, οἱ μετὰ
τὴν κατ' ἐκείνων νίκην ἐπεληλυθότες τῇ Ἱερουσα-
λήμ, μεγίστην ἐκ τῆς τοῦ ἀγγέλου πληγῆς ἐδέξαντο
τὴν τιμωρίαν. Φαίνεται γὰρ καὶ ἐν ἐκείνοις λέγων ὁ
Θεός, ὅτι Ὑπερασπιῶ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ
διὰ Δαυὶδ τὸν δοῦλόν μου· δεικνὺς ὅτι τῶν ἐπαγγε-
λιῶν τῶν πρὸς ἐκεῖνον μεμνημένος, καὶ τὰ νῦν αὐτὸς διαπράσσεται, συνεργῶν τῇ τότε τὴν βασιλείαν ἔχοντι τοῦ
Ἰσραήλ, λέγω δὴ τῇ Ἐζεκίᾳ.

Στίχ. ε', ζ'. — Εἰρηκῶς τοίνυν τὰ κατὰ τὸν Ζορο-
βάβελ, ὡς ἔφην, πόρρωθεν ὄντα, ἀναγκαίως διὰ τὴν
τῶν πραγμάτων συγγένειαν, εἰς τὴν τοῦ προκειμέ-
νου σύστασιν, μέμνηται τῶν κατὰ τὸν Ἀσσύριον
ἐπὶ τοῦ Ἐζεκίου γεγονότων, καὶ φησιν· (p. 298)
« Καὶ ἔσται αὕτη ἡ εἰρήνη, ὅτ' ἂν ὁ Ἀσσύριος
ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅτ' ἂν ἀποβῇ ἐπὶ τὴν
χώραν ὑμῶν. » Τοῦτο γὰρ δὴ, φησὶν, ὅπερ τότε διὰ
τοῦ Ζοροβάβελ πεποιήκεν ὁ Θεός, παύσας μὲν το-
σοῦτον πόλεμον, εἰρήνην δὲ ἰσχυρὰν δεδωκώς τοῖς
οἰκείοις, τοῦτο δὴ καὶ κατ' ἐκεῖνον ἐργάσεται τὸν
καιρὸν μετ' οὐ πολὺ γεννησόμενον, ὁπηνίκα ἂν ὁ Ἀσ-
σύριος ἐπέλθῃ τῇ Ἱερουσαλήμ· τότε γὰρ δὴ παρα-
δόξως μὲν τὸ τοσοῦτο τροπώσεται πλῆθος· παράδοξον
δὲ τοῖς οἰκείοις παρέξει τὴν εἰρήνην, Ἐζεκίου βασι-
λεύοντος ἐκ τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς κατὰ τὴν ἐπαγ-
γελίαν τὴν θείαν. Εἴτα λέγων τὰ ἐσόμενα· « Καὶ
ἐπεγεροθήσονται ἐπ' αὐτὸν ἐπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτὼ
δήγματα ἀνθρώπων· καὶ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦρ
ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ ἐν τῇ τάφρῳ
αὐτῆς. » Τὸ, « ἐπτὰ ποιμένες καὶ ὀκτὼ δήγματα ἀν-
θρώπων, » μυθωδέστερόν τινες νενοήκασιν· ἐπτὰ
μὲν ποιμένας, προφῆτας ἀριθμοῦντες ἐπτὰ· ὀκτὼ
δὲ δήγματα, Ἐζεκίαν μετὰ τῶν ὑπηρετουμένων
αὐτῷ πρὸς τὴν βασιλείαν, λέγοντες· οὓς οὐδ' οὔτινές
εἰσιν οἱ ὀκτὼ δεδύνηται λέγειν, ἀποφάσει δὲ τὸν λό-
γον ἐπιστάσαντο τὸν οἰκεῖον· εἰ δὲ τοὺς ὑπηρετου-
μένους τῇ βασιλείᾳ τις λέγειν ἐθέλοι, καὶ πολλῶν
πλείους τῶν ὀκτὼ γενέσθαι δυνήσονται. (p. 299) Ἀλλὰ
πεποιήκε τὴν πλάνην τοῖς οὕτω νενοηκόσι, τὸ μὴ
πρὸς τὸ ἰδίωμα τῆς θείας Γραφῆς ἀπιδεῖν, ἀναγκα-
σθῆναι δὲ ἐντεῦθεν μύθους ἀναπλάσαι γραῶδεις, ἵνα
τι δόξωσι λέγειν. Ἰδίωμα δὲ ἐστὶ τῆς θείας Γραφῆς
τὸ τὸν τέλειον ἀριθμὸν ἐνίοτε καλεῖν ἐπτὰ· τὸ δὲ
ὑπὲρ τοῦτο, ἀνθ' ὑπερβολῆς λαμβάνειν· ἐπειδὴ γὰρ
ἐν ἑξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
γῆν, τῇ δὲ ἐβδόμῃ κατέπαυσεν (ὥστε καὶ ἀργεῖν Ἰου-
δαίως τὸ σάββατον διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν), ἅπας τε
ὁ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς ἐν ταῖς ἐπτὰ ταύταις ἀνα-
κυκλοῦσθαι εἶωθε, πάντων ἀρχομένων μὲν ἀπὸ πρῶ-
της, ληγόντων δὲ εἰς τὴν ἐβδόμην, μετὰ δὲ τὴν ἐβδό-
μην, αὐθις ἐπὶ τὴν πρώτην ἀνατρεχόντων· διὰ ταύτην ἡ θεία Γραφή τὴν αἰτίαν, ἐπτὰ μὲν τὸ τέλειον
καὶ ἀπηρτισμένον καλεῖ, ὀκτὼ δὲ, ὡς εἶπον, τὴν ὑπερβολήν.

Οὕτως ὁ Θεός λέγει τὸ, « Ἐπτὰ ἐκδικούμενα παρα-

A divinum aderat **195** auxilium ei qui ex Dei pro-
missione regnum Israelis tenebat. Quanquam vero
iidem hostes decem tribuum regnum tam facile
subjugaverant, nihilominus cum post illam victo-
riam Jerusalem aggressi essent, ab angelo cladem
passi sunt. Exploratum est enim tunc quoque di-
xisse Deum: Urbem hanc et propter me et propter
Davidem servum meum defendam; demonstrans,
quod promissorum Davidi memor, nunc quoque
idem praestabit, opem praebens regnum Israelis te-
nenti, id est Ezechie.

VERS. 5, 6. — Postquam itaque dixisset res Zo-
robabelis adhuc sua ætate remotas, necessario ob
eventuum cognationem, ad propositionis confirma-
tionem, memorat expeditionem Assyriorum sub
Ezechia, aitque: « Et erit hæc pax, quando Assyrius
venerit in terram vestram, et quando ascenderit in
regionem vestram. » Quod aliquando faciet Domi-
nus per Zorobabelem, tantum sedans bellum, vali-
danique pacem suis concedens; id ipsum illo tem-
pore nobis propinquo faciet, quando Assyrius veniet
contra Hierusalem: tunc enim mirabiliter tantam
profligabit multitudinem: insperatam autem suis
concedet pacem, Ezechia regnante, ex Davidis suc-
cessoribus, secundum divinam promissionem. Mox
futura dicens: « Et consurgent adversus eum septem
pastores, et octo morsus hominum. Et pascent
Assyrium in gladio, et terram Nebrodi in fovea
ejus. » Septem pastores, et octo morsus hominum,
fabulosius nonnulli intellexerunt, dum septem
pastores, septem numerant prophetas; octo autem
morsus, Ezechiam cum suis regni administris esse
aientes; nam nec qui sint hi octo, dicere potuerunt,
solaque adfirmatione sermoni suo fidem fecerunt.
Quod si revera de regni administris cogitare quis
velit, multo plures quam octo esse poterunt. Sed
196 enim error his qui ita cogitarunt, ideo obre-
psit, quia non considerato divinæ Scripturæ idio-
tismo, coacti sunt fabulas confingere aniles, ut
aliquid dicere viderentur. Est autem divinæ Scri-
pturæ idiotismus, perfectum numerum interdum
appellare septenarium; quidquid autem ultra septe-
narium est, pro excessu habere. Nam quia sex
diebus fecit Deus cælum et terram, et septimo
requievit (quare et Judæi hanc ob causam in sab-
bato otiantur); totus autem dierum numerus intra
hoc septenarium revolvi solet, cunctis a primo in-
cipientibus, et in septimum desinentibus; et post
hebdomadam denuo ad primum recurrentibus; hac
de causa divina Scriptura, septem appellat id quod
est perfectum et absolutum; octo autem, ut dixi,
excessum.

Ita Deus ait: « Septem vindictas exsolvet⁹⁶. »

⁹⁶ Gen. iv, 15.

Ut dicat: Qui occiderit illum ob summa crimina, A maximam aliquam plenamque ipsi impositam comparietur poenam persolvere. Simile quid apud Ecclesiastem: « Da partem septem, imo et octo⁹¹. » Ut dicat: Abunde tribue indigentibus, et ne renuas hac in re excedere. Hinc beatus Petrus: « Quoties in me peccabit frater meus, et dimittam illi? num usque septies⁹²? » septenarium dicens numerum ut sufficientem. Quem ab eo magnopere superari volens Dominus, subdidit: « Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. » Consimile quiddam hic quoque dicit. Namque Assyrium cum exercitu suo advenientem, magna atque gravissima angeli ministerio irretivit Deus punitione: multis enim interfectis, in fugam se reliqui conjecerunt; et locorum incolis facilis præda effecti, sexcenta passi sunt multifariam mala atque a multis, dum fugientes facile admodum adorirentur, et deprehensos occiderent. Postremo multa cum ignominia rex eorum ad propriam ditionem reversus, a liberis suis interemptus fuit: ut exploratum **197** sit, punitionem illis infligam a Deo gravissimam; nec illis solum ab angelo circa Hierusalem percussis, sed reliquis etiam qui gravi timore correpti indidem fugiebant. De quibus etiam beatus dicit David: « Pones eos dorsum; in reliquiis tuis præparabis vultum eorum⁹³. » Hoc significans, fore ut omnes in fugam convertantur; commoveatque iram suam etiam in superstites Deus. Hoc igitur vult hoc loco dicere, dum septem pastores suscitatum iri ait; declarat scilicet divinæ punitionis gravitatem, quam perfectam plenamque per angeli cladem adduxit illis Deus.

γὴν, κινήσει δὲ τὴν ὀργὴν τὴν οἰκείαν καὶ κατὰ ἐνθάδε βούλεται λέγειν, ἑπτὰ μὲν ποιμένας ἐπεγεροθήσεσθαι λέγων· ἵνα δηλώσῃ τῆς θείας τιμωρίας τὴν βεβήτητα, ἣν τελείαν τε καὶ ἀπηρτισμένην διὰ τῆς

Octo hominum morsus dicit, ut cumulum incubitorum post fugam illine malorum denotet, multis per ea loca hominibus, utpote qui in sedibus propriis perstabant, fugientes perdentibus; necnon et illos qui in patriam se putabant evasisse, quibuscum regem quoque a suis liberis interim contigit: quam rem elegante vocabulo dixit hominum morsus, ut ab angeli punitione distingueret. Postea dicere pergit: « Et pascent Assyrium in gladio, et terram Nebrodi in fovea ejus. » Ut dicat gladio consumendum Assyrium, qui propriam quoque regionem cernit vastatam: quod reapse malum passus postea a Babyloniis est. Jam terram Nebrodi illam nuncupat, quia illis fuit in locis Nebrodus gigas, qui regiam dignitatem apud ipsos obtinuit, magnusque visus est apud ejus temporis homines, virium suarum conscientia elatus. Sie enim ait Creationis liber: « Hic fuit gigas venator coram Deo. Propterea dicent: Sicut Nebrodus gigas venator coram Deo: » fuitque caput regni ejus Babylon. Quia igitur hujus causa superbiebant Assyrii, ceu magnis præstantes viribus, utpote a tali viro pro-

λύσει· ἵνα εἴπῃ, ὅτι ὁ ἀναιρῶν αὐτὸν ὑπὲρ ἀνηκέστων πταισμάτων, μεγίστην τινὰ καὶ ἀπηρτισμένην αὐτῷ τιμωρίαν ἐπικειμένην εὐρεθήσεται λύων· τοιοῦτόν ἐστι καὶ παρὰ τῷ Ἐκκλησιαστῇ τό· « Δὸς μερίδα τοῖς ἑπτὰ, καὶ γὰρ τοῖς ὀκτώ· » ἵνα εἴπῃ, Φιλοτίμως δίδου τοῖς δεομένοις, μηδὲ ὑπερβολῇ περὶ τοῦτο χρῆσθαι παραιτούμενος· ἐντεῦθεν ὁ μακάριος ἔφη Πέτρος· « Ποσάκις, ἐὰν ἀμάρτη εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; » ὡς ἀρχοῦντος, τὸν τέλειον εἰπὼν ἀριθμόν· ὃν ὑπερβῆναι κατὰ πολλὴν περιουσίαν βουλόμενος ὁ Κύριος, ἐπήγαγε τὸ, (p. 300) « Οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἐβδομηκοντάκις ἑπτὰ. » Τοιοῦτο δὲ τι κἀνταῦθά φησιν· ἐπεληλυθότα γὰρ τὸν Ἀσσύριον μετὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ οἰκείου, μεγάλῃ μὲν τινι καὶ βαρυτάτῃ, διὰ τῆς ὑπουργίας τοῦ ἀγγέλου, περιβέβληκεν ὁ Θεὸς τῇ τιμωρίᾳ· πολλῶν δὲ ἀναιρεθέντων, εἰς φυγὴν τε ἐτράπησαν οἱ λοιποὶ, καὶ τοῖς κατὰ τόπους εὐάλωτοι γεγονότες, πλεῖστα ὅσα πεπόνθασιν ἐν διαφόροις καὶ παρὰ διαφορῶν, τῶν ὡς ἂν φεύγουσι μετὰ πολλῆς ἐπιόντων τῆς εὐμαρείας καὶ τοὺς ἐμπίπτοντας ἀναιρῶντων· τὸ τελευταῖον δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἀτιμίας ὁ βασιλεύων αὐτῶν εἰς τὴν χώραν ἀπεληλυθὼς τὴν οἰκείαν, ὑπὸ τῶν υἱῶν ἀνηρέθη τῶν ἰδίων· ὡς φαίνεσθαι τὴν τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπαχθεῖσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ βαρυτάτην, οὐ μόνον διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου πληγέντων περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν λοιπῶν τῶν μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους πεφευγόντων τε ἐκεῖθεν καὶ ποικίλως ἀναιρεθέντων· περὶ ὧν δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ, « ὅτι θήσεις αὐτοὺς νῶτον, ἐν τοῖς περιλοίποις σου ἐτοιμάσεις τὸ πρόσωπον αὐτῶν· » τοῦτο δηλῶν, ὅτι τραπήσονται μὲν ἅπαντες εἰς φυγὴν ὑπολελειμμένων ὁ Θεός. (p. 301) Τοῦτο τοίνυν τοῦ ἀγγέλου πληγῆς ἐπήγαγεν αὐτοῖς ὁ Θεός.

Ὀκτώ δὲ δῆγματα ἀνθρώπων, ἵνα τὴν ὑπερβολὴν εἴπῃ τῶν καταληφόμενων αὐτοὺς κακῶν μετὰ τὴν ἐκεῖθεν φυγὴν, διαφορῶς τῶν τε κατὰ τόπον ἀνθρώπων καὶ τῶν πρὸς αὐτῇ γὰρ αὐτῶν τῇ χώρᾳ καθεστῶτων, τοὺς τε φεύγοντας ἀπολλύντων, καὶ τοὺς ἐν τοῖς τόποις καταπεφευγέναι δοκοῦντας τοῖς ἰδίοις· μεθ' ὧν ἀναιρεθῆναι καὶ τὸν βασιλέα ὑπὸ τῶν υἱῶν συνέβη τῶν ἰδίων· ὁ καὶ καλῶς ἀνθρώπων εἶπε δῆγματα, ἀντιδιαστέλλων αὐτὰ τῇ διὰ τοῦ ἀγγέλου τιμωρίᾳ. Εἶτα ἐπάγει· « Καὶ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦρ ἐν βομφαίᾳ καὶ τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ ἐν τῇ τάφρῳ αὐτῆς· » ἵνα εἴπῃ ὅτι, Εἴφει τε καταναλωθήσεται ὁ Ἀσσύριος, καὶ τὴν γῆν τὴν οἰκείαν ὄψεται δηρῶν, ὅπερ οὖν καὶ πέπονθεν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ὕστερον· γῆν γὰρ τοῦ Νεβρώδ ἐκείνην ὀνομάζει, ὡς ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις τοῦ Νεβρώδ γεγονότος, τὰ βασίλειά τε ἔχοντος ἐκείνων, ὃς μέγας ἐφαίνετο παρὰ τοὺς τότε ἀνθρώπους ἐπὶ δυνάμει φρονῶν. Οὕτω γὰρ ἡ τῆς Κτίσεως βίβλος φησὶν· « Οὗτος ἦν γίγας κυνηγὸς ἐναντίον Κυρίου· διὰ τοῦτο ἐροῦσιν, Ὡς Νεβρώδ γίγας κυνηγὸς ἐναντίον τοῦ Θεοῦ· » καὶ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ Βαβυλῶν· ἐπειδὴ τοῖ-

⁹¹ Eccli. xi, 2. ⁹² Matth. xviii, 21.

νυν ἐξ ἐκείνου μέγα ἐφρόνουν οἱ Ἀσσύριοι, ὡς μεγά-
λοι τὴν δύναμιν, ἅτε ἐκ τοιοῦτου καταγόμενοι, τοιοῦτό
τοι ὁ προφήτης εἰπεῖν ἠδουλήθη, ὅτι ἡ τῶν δοκούν-
των ἀνδρείων εἶναι χώρα, πᾶσα ἐν τοῖς οἰκείοις
τόποις ὑπὸ πολεμίων ἀναιρεθήσεται, οὐδὲν ὑπὸ τῆς
ισχύος ὠφελουμένων τῆς οἰκείας ἐφ' ἣ μέγα ἐφρό-
νουν, διὰ τὴν ὀργὴν τὴν θεῖαν. Ἀκολουθῶς μέντοι
γε τοῖς εἰρημένοις ὁ προφήτης, « Καὶ ῥύσεται σε,

φησὶν, ἐκ τοῦ Ἀσσοῦρ, ὅτ' ἂν ἀπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅτ' ἂν ἐπιβῇ ἐπὶ τὰ ὅρια ὑμῶν. »
Στίχ. 7-9. — Εἴτα εὐαγγελισάμενος τοῖς Ἰσραη-
λίταις τὸ μὴδὲν ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου πείσεσθαι κακόν,
ἐπάγει· « Καὶ ἔσται τὸ ὑπόλειμμα τοῦ Ἰακώβ ἐν
τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν ὡς δρόσος παρὰ
Κυρίου ἐπιπίπτουσα, καὶ ὡς ἄρνες ἐπ' ἄγρωσιν,
ὅπως μὴ συναχθῇ μὴδεῖς, μὴδὲ ὑποστῇ ἐν υἱοῖς ἀν-
θρώπων. » Οἱ γὰρ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ ὑπολειφθέντες ἐπὶ
τῆς Ἰουδαίας, εἴτ' οὖν τῆς Ἱερουσαλήμ, τούτων γε-
γονότων, αἰδέσιμοι φανοῦνται πᾶσι τοῖς ἐκτὸς, καὶ
πολλῆς ἀξιοῦ σπουδῆς, οὐχ ἥττον ἢ δρόσος ἐστὶ πο-
θεινὴ τοῖς γεωργοῖς κατὰ καιρὸν καταφερομένη τὸν
οἰκεῖον· (p. 303) διοίσουσί τε οὐδὲν προβάτων ἄγρω-
σιν νεμομένων, οὕτως ἅπαντα τῶν ἀπολωλότων τε
καὶ πεφευγόντων ἐπιόντες τὰ λάφυρα· ὡς καὶ δέος
ἅπασιν ἐγγενέσθαι τοῖς ἀνθρώποις τοῦ μὴδένα ποτὲ
ἐπιχειρῆσαι τῷ κατ' αὐτῶν πολέμῳ. « Καὶ ἔσται τὸ
ὑπόλειμμα τοῦ Ἰακώβ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν
πολλῶν, ὡς λέων ἐν τοῖς κτήνεσι τοῦ δρυμοῦ, καὶ
ὡς σκύμνος ἐν ποιμνίοις προβάτων· ὃν τρόπον ὅτ'
ἂν διέλθῃ καὶ διαστείλῃς ἀρπάσῃ, καὶ μὴ ἦ ὁ ἐξαι-
ρούμενος· ὑψωθήσεται ἡ χεὶρ σου ἐπὶ τοὺς θλίβον-
τάς σε, καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ σου ἐξολοθρευθήσονται. »
Καὶ διοίσετε, φησὶν, οὐδὲν λέοντος φοβεροῦ τοῖς
κτήνεσιν· οὕτως ἅπασι τοῖς ἀλλοτρίοις ὄντες φοβεροὶ
λοιπὸν, διὰ τὴν τοῖς Ἀσσυρίοις ὑπὲρ ὑμῶν ἐπι-
γενομένην πληγὴν· ὡς γὰρ ἂν εἴ τις λέων (σκύμνον
γὰρ πάλιν τὸ αὐτὸ λέγει, τὸ τοῦ λέοντος γέννημα
οὕτω καλῶν), ποιμνὴν προβάτων ἀθρόον ἐμπεσὼν,
τὴν οἰκείαν, οὕτως τοῖς ἐχθροῖς τοῖς ὑμετέροις
ἀπωλείας ἐπενεχθείσης τοῖς ἐπικεχειρηκόσιν ὑμῖν

Στίχ. 10-15. — Ταῦτα περιέσεσθαι τοῖς Ἰσραηλίταις
διὰ τῆς τῶν Ἀσσυρίων πληγῆς εἰρηκῶς ὁ προφήτης,
ἐφεξῆς καὶ τὴν κατ' αὐτῶν τῶν Ἀσσυρίων τιμωρίαν
πλατύτερον λέγει. Κατὰ γὰρ ἐκεῖνον δὴ τὸν καιρὸν,
φησὶ, πάντας τοὺς τε ἵππους καὶ τὰ ἄρματα ἀφανιεῖ·
(p. 304) ἵνα εἴπῃ· Τὴν ὀπλιτικὴν παρασκευὴν ἄχρη-
στον ἀποφανεῖ πᾶσαν· ἀπολεῖ δέ σου τὰς πόλεις
ἅπασας, καὶ εἴ τινας ἰσχυραὶ τε καὶ μετὰ πολλῆς τε-
τειχισμέναι τῆς ἀσφαλείας ἐν αὐταῖς εἶναι δοκοῖεν·
συναπολέσει δὲ αὐταῖς καὶ πάντα ὅποσα περ διὰ τῆς
δαιμονικῆς μετῆεις (42) θεραπείας· τὰ γὰρ φάρμακά
σου· τοῦτο λέγει, ἵνα εἴπῃ τὰς ἐπὶ πόδας καὶ τοὺς
οἰωνισμοὺς, καὶ ὅποσα δὴ τοιαῦτα ἔθος ἦν γίνεσθαι
παρ' αὐτοῖς· οὐ τοίνυν οὐδὲ τοὺς ἀποφθεγγομένους
ἐξῆς ἐτι τοὺς ταῖς μαντείαις καὶ χρησμοῖς κεχρημέ-
νους· ἐπειδὴ καὶ τὰ εἰδωλά σου πάντα καὶ τὰς στή-
λας ἀφανισμῷ παντελεῖ παραδώσει· ὡς μὴδὲ βουλο-
μένῳ σοι δυνατόν εἶναι τὰ αὐτὰ τοῖς πρόσθεν ποιεῖν
καὶ προσκυνεῖν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν τῶν ὑμετέ-

(42) Cod. μετρίεις.

A geniti, hoc fere dicere voluit propheta, quod quæ
fortium virorum **198** videbatur esse patria, ea
tota ab hostibus pessumdabitur, nihil ei suis viribus
profuturis quibus superbiebat, propter divinam
iram. Consentaneæ demum prædictis propheta, «Li-
berabitque te, inquit, ab Assyrio cum venerit in
terram vestram, et cum ad fines vestros ascen-
derit.»

Vers. 7-9. — Deinde gratum nuntium Israelitis
canens, fore ut nihil mali ab Assyriis patiantur,
addit: «Et erunt reliquæ Jacob in gentibus in medio
populorum multorum, quasi ros a Domino cadens,
et quasi agni super gramen, ut non congregetur
quispiam, neque subsistat in filiis hominum.»
Etenim qui relictæ fuerint in Judæa sive Hierusalem,
venerabiles extraneis cunctis videbuntur, multoque
digni studio, haud secus quam agricolis gratus est
ros tempore proprio decidens: similesque appare-
bunt ovibus depascentibus gramen; sic enim per-
euntium atque fugientium carpent exuvias: ex quo
timor fiet cunctis hominibus, quominus eos bello
quaterere velint. «Et erunt Jacob reliquæ in gentibus
in medio populorum multorum, ut leo in jumentis
silvæ et ut catulus leonis in gregibus pecorum,
qui cum transierit et dividens rapiat, non est qui
eruat. Exaltabitur manus mea super tribulantes te,
et omnes inimici tui interibunt.» Haud dissimiles
leoni eritis bestiis tremendo: adeo cunctis extraneis
posthinc terribiles, propter cladem Assyriis vestri
causa illatam. Nam sicut leo (catulum autem rursus
dicit eundem, leonis natum sic appellans) gregi
ovium repente indicens, quotquot ex his voluerit
pro suis viribus rapit, ita vos fortiores hostibus
vestris abhinc esse reputabimini, quoniam tanta
perniciēs aggressoribus vestris obvenit.

ὅποσα βούλεται ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν ἰσχύν ἀρπάσῃ
δυνατώτεροι νομισθήσεσθε τοῦ λοιποῦ, ἅτε τοιαύτης
ἐπελθεῖν.

Vers. 10-15. — Postquam hæc Israelitis even-
tura, plagæ causa Assyriis impositæ, propheta
199 edixit, deinde eorundem Assyriorum pœnam
latius narrat. Namque illo tempore, ait, cunctos
equos currusque destruet Dominus; ut dicat: Uni-
versum bellicum apparatus præstabit inutilem:
cunctasque tuas urbes perdet, quanquam ex his
aliquæ satis firmæ multoque munitæ præsidio esse
videantur: cum iisque peribunt quotquot tu dæmo-
niaco cultu prosequeris: nam vocabulo veneficia
id denotat; nempe incantationes, auguria, et quæ-
cunque hujusmodi apud eos fieri consuevit. Ergo
ne respondentes quidem per oracula erunt, sive di-
vinationibus oraculisque utentes: quia idola tua
omnia titulosque supremo tradet exitio: ita ut ne si
volueris quidem, veteres ritus tuos frequentare
valeas, et opificia manuum vestrarum adorare. Ex-
cidentur etiam luci, in quibus superstitiones vestras
agitis: civitates denique omnes destruem. Atque ut

summatim dicam, ira ac furore commotus maximam gravissimamque vobis poenam imponam atque perniciem, quia mea nolulistis abstinere terra; sed hanc quoque præter beneplacitum meum depopulari voluistis. Jam ubi de futura poena Assyriorum dicendi finem fecit, propter illorum adversus Hierusalem ausum, ad populum verba convertit, nunc opportune ingratum illius animum reprehendere aggrediens. Quin adeo tribunal quoddam statuens propheta, sic ait:

πει πρὸς τὸν λαὸν τὸν λόγον, ἐν καιρῷ νῦν μάλιστα δὴ καὶ κριτήριόν τι καθίζων ὁ προφήτης οὕτω φησίν·

CAP. VI.

VERS. 1-5. — « Surge et iudicio discepta cum montibus, et audiant colles vocem tuam. Audite, colles, iudicium Domini, nec non valles fundamenta terræ, quia iudicium Domino cum populo suo, et cum Israele disceptabit. » Sed quia tot tantisque **200** in eos collatis a Deo beneficiis, ingratum nihilominus animum retinent, cuius causa etiam Babylonicam pertulerunt captivitatem, sane perlibenter iudicium instituiam inter Deum et illos: sumamque iudices montes et colles vallesque, quæ antea innumerabilem illam exceperunt Assyriorum multitudinem Hierusalem aggredientium, per omnes extra locos dispersam: unde plurimus urbis incolas timor incessit; dein repente tot habuerunt circa se projecta cadavera hominum tanta nuper superbia elatorum. Digni certe fide testes hi erunt in iudicio, qui et spectatores fuerunt. Mox tanquam pro tribunali sedens, et jam convicta Israelitarum vecordia, coram iudicibus rerumque testibus, introducit postea dicis causa Deum ipsum eis dicentem: « Popule meus, quid feci tibi, aut in quo molestus tibi fui? » Profecto res Assyriaca quæ fuerit, constat, et qualis vos providentiæ meæ demonstratio exstitistis. Superest ut mihi dicatis, num parum vel multum a me contristati fueritis, num aliquando nocuerim, aut omnino molestus vel gravis visus vobis fuerim. Mox, quasi nihil contra hæc hiscere audentibus, « Responde mihi, » inquit, quasi dicat, Fare age si quid habes; admittam enim, si vera loqueris. Tum cum illis prorsus silentibus conscientia sua convictis, et Dei verba nullatenus falsitatis arguere valentibus, pergit dicere: « Quia eduxi te de terra Ægypti, et de domo servitutis redemi te; et misi ante faciem tuam Moysen et Aaronem et Mariam. » Num ergo hæc mihi retribuisti, quia te insperato tam acerba liberavi servitute, Moyse, Aarone, ac Maria ministris ac ducibus tanti beneficii utens? « Popule meus, memento, quid cogitaverit contra te rex Moabita, et quid responderit ei Balac Moabitarum rex; et **201** quid responderit ei Balaam filius Beori, de Schœnis usque ad Galgala, ut agnoscatur justitia Domini. » Jam tu fac memineris Balaci quoque regis Moabitarum, qui ad se contra vos vocavit Balaamum; hic autem primo quidem ire

ρων· Ἐκκοπήσεται δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἐν οἷς τὰς θρησκείας ἐπιτελεῖτε τὰς οἰκείας, τὰς τε πόλεις ὑμῶν ἀπάσας ἀφανιῶ· καὶ, συντόμως εἰπεῖν, ὀργῇ καὶ θυμῷ χρησάμενος, μεγίστην καὶ βαρυτάτην ὑμῖν τὴν τε τιμωρίαν ἐποίησα καὶ τὴν ἀπώλειαν, ὑπὲρ ὧν ἀποσχέσθαι τῆς χώρας οὐκ ἠβουλήθητε τῆς ἐμῆς, ἀλλὰ γὰρ ἠλπίσατε παρὰ τὸ ἐμοὶ δοκοῦν ἐρημίᾳ παραδιδόναι καὶ ταύτην. Καὶ ἐπειδὴ συνεπέρανε τὴν ἐπαχθησομένην τοῖς Ἀσσυρίοις τιμωρίαν, ὑπὲρ ὧν ἐπελθεῖν τετολμήκασιν τῇ Ἱερουσαλήμ, (p. 305) τρέ- τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν ἐλέγχειν ὑπειληφώς. Καὶ

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. α'-ε'. — « Ἀνάστηθι, κρίθητι πρὸς τὰ ὄρη· καὶ ἀκουσάτωσαν βουνοὶ φωνὴν σου· ἀκούσατε, βουνοὶ, τὴν κρίσιν τοῦ Κυρίου, καὶ αἱ φάραγγες θεμέλια τῆς γῆς, ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ διελεγχθήσεται. » Ἄλλ' ἐπειδὴ τοιούτων, φησὶ, τῶν παρὰ Θεοῦ γεγονότων εἰς αὐτοὺς, οὐθὲν ἤττον ἐπὶ τῆς ἀγνωμοσύνης μένουσι τῆς οἰκείας, ὑπὲρ ὧν δὲ καὶ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ὑπομένουσιν αἰχμαλωσίαν, ἥδιστα ἂν κρίσιν ποιησαίμην τοῦ τε Θεοῦ χάκείνων· καὶ δέξομαι κριτὰς τὰ τε ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς καὶ τὰς φάραγγας, ἃ πρότερον μὲν ἐδέξατο τὸ ἀναρίθμητον ἐκεῖνο τῶν Ἀσσυρίων πλῆθος ἐπεληλυθὸς τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ κατὰ πάντας τοὺς ἔξωθεν διεσπαρμένον τόπους· ἀφ' οὗ δὴ καὶ φόβος τοῖς κατὰ τὴν πόλιν, ὡς εἰκὸς, ἐπέκειτο πλείστος· εἴτα ἄθρόον νεκρὰ τὰ τοσαῦτα σώματα ἔσχεν ἐν ἑαυτοῖς ἐρρίμμένα τῶν πρὸ βραχέος μεγάλα φρονούντων· ἀξιόπιστοι γὰρ οὗτοι πρὸς τὴν κρίσιν ἔσονται ταύτην, οἱ καὶ θεαταὶ τῶν γεγονότων. Εἴθ' ὡς ἂν κριτήριον καθίσας, καὶ δὴ πρόδηλον τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην ποιήσας ὑπὸ κριταῖς τοῖς καὶ μάρτυσι τῶν γεγονότων, εἰσάγει λοιπὸν ἐκ περιουσίας τὸν Θεὸν λέγοντα πρὸς αὐτούς· (p. 306) « Λαός μου, τί ἐποίησά σε, ἢ τί παρηνώχλησά σοι; » Ἀλλὰ γὰρ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ἀσσύριον δῆλα, φησὶν, ὅπως ἔσχεν, ὅσην τε τῆς κηδεμονίας μου τῆς περὶ ὑμᾶς παρέσχην τὴν ἀπόδειξιν· ἐπιτρέπω δὲ ὑμῖν λέγειν, εἴ τι μικρὸν ἢ μέγα πώποτε λελύπησθε παρ' ἐμοῦ, εἴ πεποίηκά τι βλάπτων ὑμᾶς, εἴ λελύπηκα καθάπαξ, εἴ φορτικὸς ἐν τισιν ὤφθην ὑμῖν· εἴθ' ὡς ἂν οὐδὲ πρὸς ταῦτα φωνὴν ἔχοντων, « Ἀποκρίθητί μοι, » φησὶν· ἵνα εἴπῃ· Λέγε, εἴ τι ἔχεις· δέξομαι γὰρ, ἂν ἀληθεύων λέγῃς. Εἴθ' ὡς σεσιωπηκότων καθάπαξ διὰ τὴν συνειδήσιν, καὶ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν τῶν εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐλέγχειν ψευδὲς, ἐπάγει· « Διότι ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐλυτρώσάμην σε· καὶ ἐξαπέστειλα πρὸ προσώπου τὸν Μωσῆν καὶ Ἀαρὼν καὶ Μαριάμ. » Ἀλλὰ μὴ τοῦτό μοι, ὅτι σε παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τῆς οὕτω πικρᾶς ἀπῆλλαξα δουλείας, Μωσῆ τε καὶ Ἀαρὼν καὶ Μαριάμ ὑπηρέταις τε καὶ προηγούμενοις τῆς δωρεᾶς χρησάμενος ταύτης. « Λαός μου, μνήσθητι τί ἐβουλεύσατο κατὰ σοῦ Βαλὰκ βασιλεὺς Μωάβ· καὶ τί ἀπεκρίθη αὐτῷ Βαλαάμ υἱὸς τοῦ Βεὼρ ἀπὸ τῶν σχολίων ἕως τοῦ

Γαλγὰλ, ὅπως γνωσθῇ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Κυρίου. » Α (p. 307) Ἀλλὰ γὰρ ὑπομνήσθητι καὶ τὴν κατὰ τὸν Βαλὰκ τὸν Μωαβιτῶν βασιλέα, ὃς ἀπέστειλε μὲν καλῶν τὸν Βαλαάμ καθ' ὑμῶν · ὁ δὲ πρότερον μὲν οὐδὲ ἀπελθεῖν διὰ τὸ ἐπίταγμα ἐβούλετο τὸ ἐμὸν · ἀπεληλυθὼς δὲ ὕστερον, κατηράσατο μὲν οὐδ' ὅλως, ἠὲ δόγησε δὲ κατὰ τὸ ἐμοί γε δοκοῦν · ὥστε διὰ πάντων εὐδὴλον ὑμῖν εἶναι, ὅτι αἰ τὸ δίκαιον ὑπὲρ ὑμῶν ἐκίνησα κατὰ τῶν ἀδικεῖν ὑμᾶς ἐπιχειρούντων, πάντας τε αὐτοὺς κατὰ πολλῆς ἐτιμωρησάμην τῆς ἀφειδίας.

Στίχ. 5'-η'. — Καὶ ἐπειδὴ μηδεμίαν ἀντίρρῃσιν ἐδέχετο τὰ εἰρημένα, ὡς ἂν συνηγόρου τινὸς τάξιν τῷ λαῷ πληρῶν ὁ προφήτης, ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου τοιαύδε φησὶν · « Ἐν τίνι καταλάβω τὸν Κύριον; ἀντιλήψομαι Θεοῦ μου ὑψίστου; » Ὡς γὰρ τοῦ λαοῦ τουτὶ λέγοντος, οὕτω φησὶν, ὅτι Ἐπειδὴ διὰ πάντων ἐλέγχομαι ἐπὶ πολλαῖς ταῖς εὐεργεσίαις ἀγνώμων γεγὼς, τί δὴ με ποιῆσαι προσήκεν, ἵνα νῦν γοῦν ἐπιλάβωμαι τοῦ Θεοῦ, οὗ περ ἐμαυτὸν διὰ τῶν τρόπων ἐχώρισα τῶν οἰκείων; καὶ πῶς φανῶ τῶν αὐτῷ δοκούντων ἀντεχόμενος; « Εἰ καταλήψομαι αὐτὸν ἐν ὀλοκαυτώμασιν, ἐν μόσχους ἐνιαυσίοις; εἰ προσδέξεται Κύριος ἐν χιλιάσι κριῶν, ἢ ἐν μυριάσι χιμάρων πιόνων; εἰ δώσω πρωτότοκά μου ὑπὲρ ἀσεθείας μου, καρπὸν κοιλίας μου ὑπὲρ ἀμαρτίας ψυχῆς μου; » Ὡς γὰρ διαπορούντων αὐτῶν, ὅτι καὶ ποιῆσαι προσήκεν αὐτοὺς ἐπὶ θεραπείᾳ τῆς τοσαύτης ἀγνωμοσύνης, οὕτω φησὶν · (p. 308) Ἐξιλάσομαι, φησὶν, αὐτὸν ἄρα, εἰ προσαγάγοιμι ὀλοκαυτώματα μόσχων ἐνιαυσίων, ἢ [εἰ] χιλιάδας καὶ μυριάδας κριῶν τε αὐτῷ προσαγάγοιμι καὶ προβάτων, ἢ εἰ τὰ πρωτότοκα τῶν ἐμῶν γεννημάτων αὐτῷ προσαγάγω, ὡς ἂν τῆς ψυχῆς ἀφέλω τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἐμῆς; Πρὸς δὲ ταύτην τοῦ λαοῦ τὴν ἀπορίαν ἀποκρινόμενος ὁ προφήτης φησὶν · « Ἀπηγγέλη σοι, ἄνθρωπε, τί καλὸν, καὶ τί Κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τοῦ ποιεῖν κρῖμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεον, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι σε ὀπίσω Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου; » Πάρες δὲ, φησὶν, ὀλοκαυτώματα καὶ θυσιῶν πλῆθος καὶ πρωτοτόκων προσκομιδὴν · εἰ δέ σοι φροντὶς ἐξιλάσασθαι τὸ Θεῖον, ἐκεῖνα διάπραξαι ἅπερ ἄνωθέν σοι προσέταξεν διὰ τοῦ Μωσέως ποιεῖν ὁ Θεός. Ποῖα δὲ ταῦτα; Ἰν' ὀρθῇ ἐφ' ἀπάντων ποιῇς τὴν κρίσιν καὶ τὴν δοκιμασίαν, καθ' ἣν ἐκλέγειν ὀφείλεις ἀπὸ τοῦ χείρονος τὸ κρεῖττον, καὶ ἵνα πᾶσαν τὴν δυνατὴν σοι φιλοανθρωπίαν τε καὶ συμπάθειαν ἐπιδεικνύμενος εἰς τοὺς πέλας διατελῇς, καὶ ἵνα παρσκευασμένος ἢ [ς] εἰς τὸ παντὶ τρόπῳ τὰ δοκούντα μετιέναι Θεῷ. Λέγει δὲ, συντόμως εἰπεῖν, τὸ « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν » (p. 309) ἅπερ εἶρητο πάλαι διὰ Μωσέως · ταῦτα δὲ μέτιθι, φησὶ, προτιμότερα θυσιῶν ὄντα Θεῷ.

Στίχ. 9'-13'. — « Φωνὴ Κυρίου τῇ πόλει ἐπικληθήσεται, καὶ σώσει φοβουμένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » Εἰ γὰρ δὲ ταῦτα, φησὶ, ποιήης, φωνὴ τις Θεοῦ φανήσεται ἡ πόλις τὰ δοκούντα αὐτῷ ποιοῦσα, ἔργῳ τε τὸν νόμον ἐπιδεικνύσα τὸν Θεόν, ὥστε καὶ ἐπὶ παντὸς κινδύνου τῆς θείας ἀξιουμένους κηδεμονίας τοὺς ἐν αὐτῇ καθεστῶτας, μηδεὶν λυπηροῦ δέχεσθαι πεῖραν · εἴτα παραινετικῶς πάλιν ὁ προφήτης τρέπει πρὸς αὐτοὺς τὸν λόγον · « Ἀκουε, φυλὴ, τίς κοσμήσει πόλιν; μὴ πῦρ καὶ οἶκος ἀνόμου θησαυρίζων θησαυροὺς ἀνόμους

⁹⁵ Matth. xii, 37.

A noluit, mandato meo : postea profectus, nullatenus maledixit, sed prout ego volui benedixit. Quibus ex omnibus compertum vobis est, me rectum jus pro vobis semper persecutum contra adversantes vobis injuste, quos omnes absque ulla venia punivi.

ὅτι αἰ τὸ δίκαιον ὑπὲρ ὑμῶν ἐκίνησα κατὰ τῶν ἀδικεῖν ὑμᾶς ἐπιχειρούντων, πάντας τε αὐτοὺς κατὰ πολλῆς ἐτιμωρησάμην τῆς ἀφειδίας.

VERS. 6-8. — Et quia nullam contradictionem verba hæc patiebantur, patroni veluti personam pro populo propheta sumens, hæc ait : « In quo apprehendam Dominum? suscipiam Deum excelsum? » Tanquam populo hoc dicente, sic ait : Quoniam multis beneficiis ingratus fui, quid nunc me facere oportet, ut Deum mihi recuperem, a quo moribus meis me sejunxi? Et quomodo placitorum ejus jam studiosus videbor? « Num apprehendam Dominum holocaustis, et vitulis anniculis? Num suscipiet Dominus mille arietes, vel decem millia pinguium hircorum? Num dabo primogenita mea pro impietate mea, fructum ventris mei pro peccato meo? » Quasi ambigentibus ipsis quid agere deceret ob vecordiae tantæ remedium, sic ait : Num illum placavero, si holocausta vitulorum anniculorum obtulero, vel millia aut decem millia arietum ei afferam atque ovium? Et si primogenita generationum mearum ei exhibeam, num ex anima mea peccatum delevero? Huic vero populi dubitationi respondens propheta ait : « Nuntiatumne tibi fuit, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te, nisi ut facias judicium, et diligas misericordiam, et paratus sis ambulare post Dominum Deum tuum? » Omitte, inquit, holocausta et victimarum multitudinem, et primogenitorum oblationem. Quod si tibi curæ est **202** Deum placandi, illa fac quæ tibi olim facere mandavit per Moysem Deus. Quænam hæc? Rectum in omnibus exercere judicium et discrimen, ut bonum malo præferas : quantam poteris benignitatem et misericordiam in proximos tuos expromere; paratum te esse ut omnimode Dei voluntatem sequaris. Dicit in summa ⁹⁶ : « Diliges Dominum Deum tuum toto corde tuo, et tota mente D tua, et tota anima tua; et diliges proximum tuum sicut te ipsum : » quæquidem dicta fuerant antiquitus per Moysem. Hæc facito, inquit, quæ Deus præ victimis æstimat.

VERS. 9-12. — « Vox Domini civitati acclabatur, salvabitque timentes nomen ejus. » Hæc si fecerit, vox quædam Dei esse videbitur civitas, beneplacita ejus faciens; et opere divinam legem demonstrans : quo fiet ut in quovis periculo cives ejus divina tutela protecti, nullam molestiam capiant. Exin adhortando, rursus verba ad populum convertit propheta. « Audi, o tribus : et quis ornabit civitatem? Num ignis et domus iniqui thesaurizans thesauros iniquos, et contumeliæ injurias? »

Neque ignis ornare urbem valet, quam potius destruit: neque impius vir multo cum studio peccans; contumeliose et inique vivens, vitabit punitionem. Pessumdant enim, haud secus quam ignis, homines hujusmodi civitatem. « Num justificabitur in statera injustus, et in sacculo pondera dolosa? de quibus divitias suas impietatis impleverunt, et habitantes in ea loquebantur mendacia, et lingua eorum exaltata est in ore ipsorum? » Sicut enim in anomala et inæquali statera justum cerni nequit, neque pondera fraudulenta et vitiata recipi: ita nec illi qui opes suas ex iniquitatibus augent frui his poterunt. Nam isti omnes civitatis incolæ, cum fallacia viventes, **203** et superba utentes mente, nullamque Dei rationem habentes, necessario divinam vindictam experientur.

ὑπερηφάνῳ κεχρημένοι διανοίᾳ, ὥς μηδένα τῆς ἐπὶ τούτοις τιμωρίας τοῦ Θεοῦ ποιεῖσθαι λόγον, ἐξ ἀνάγκης ὑπὸ τὴν τιμωρίαν γενήσονται τὴν θείαν.

VERS. 13-16. — « Et ego incipiam te percutere: delebo vos in peccatis vestris. » Qui ita vivitis, ego castigatione mea percutiens congruo peccatis vestris modo omnes pessumdabo. « Tu comedes, et non saturaberis. » Brevi enim partas opes tempore tenens, haud usque in finem iis frueris, quia tibi pœnæ causa eripientur. « Fientque tibi tenebræ, et declinabis, et non salvaberis. » Caligine veluti obrueris ultione mea, cujus vim declinare volens, non poteris. « Et quicumque salvati fuerint, gladio tradentur. » Etiamsi brevi fortasse tempore evadere videaris hostium ultionem, attamen omnino capieris. « Tu seres oleam, et oleo non ungeris; vinum cultura parabis, et non bibes vinum. » Belli stragi succumbens, ne laboribus quidem tuis, ut par est, frueris; quos omnes ab hostibus vastari consentaneum est. « Et delebuntur legitima populi mei, et omnia opera domus Achaabi. Et ambulastis in voluntatibus eorum, ut darem te in perditionem, et omnes habitantes in ea in sibilum, et opprobria populi mei accipient. » Tunc omnia colendorum idolorum legitima quæ observabatis, imitantes Achaabi et æqualium illi regum exempla; coacervata destruentur, et vos cum illis: quo fiet ut exteri omnes vestrum exitium spectantes exsibilent, et mirentur tantam vestræ fortunæ conversionem, vobisque exprobrent quod peccatorum vestrorum causa hæc patimini. Atque ita eventuram illis ultionem minatus, exin more suo dicit causas futurorum eventuum, sub lamenti figura narrationem instituens: decebat enim apprimere prophetam sub **204** gemituum forma, condolentem nimirum patientibus, et eorum sibi peccata sumentem. Quid ergo ait?

αὐτοῖς, ἐν σχήματι θρήνου τὴν ἀφήγησιν αὐτῶν ποιούμενος· ἐπεὶ καὶ σφόδρα ἡρμωσεν τῷ προφήτῃ ἀλγοῦν τε ἐφ' οἷς πάσχουσι, καὶ τὰ πλημμελήματα αὐτῶν οἰκείουμένων τῶν ὀδυρμῶν τὸ σχῆμα. Τί οὖν φησιν;

CAP. VII.

VERS. 1. — « Væ mihi! qui factus sum ut qui

(42) Cod. φάγεσε ✕

A καὶ μετὰ ὕβρεως ἀδικίας; » Οὐτε γὰρ πῦρ οἶόν τε κοσμήσαι πόλιν· τὸναντίον γὰρ αὐτὴν ἀφανίζει· οὐτε γὰρ παράνομος ἀνὴρ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας τὴν παρανομίαν ἐργαζόμενος, καὶ πολλῇ μὲν ὕβρει, πολλῇ δὲ ἀδικίᾳ συζῶν, κερδανεῖ τὴν τιμωρίαν· ἀφανιοῦσι γὰρ οὐχ ἥττον πυρὸς οἱ τοιοῦτοι τὴν πόλιν οἰκοῦντες. « Εἰ δικαιωθήσεται ἐν μαρσίππῳ στάθμια δόλου; ἐξ ὧν τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἀσεθείας ἐνέπλησαν, καὶ ἐνοικοῦντες αὐτὴν ἐλάλουν ψευδῆ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ὑψώθη ἐν τῷ στόματι αὐτῶν; » Ὡς γὰρ οὐχ οἶόν τε ἐν ἀνωμάλῳ τε καὶ ἀνίσῳ ζυγῷ φανῆναι τὸ δίκαιον, ἢ στάθμια δεδολωμένα καὶ διεστραμμένα εὐπαράδεκτα γενέσθαι, (p. 310) οὕτως οὐδ' οἱ τὸν πλοῦτον τὸν οἰκεῖον ἐκ παρανομιῶν αὐξοντες ἀπολαῦσαι δυνήσονται τῶν προσόντων· πάντες γὰρ οἱ

B τοιοῦτοι πόλιν οἰκοῦντες, ψεύδει τε συζῶντες καὶ

Στίχ. ιγ'-ις'. — « Καὶ ἐγὼ ἄρξομαι τοῦ πατάξαι σε, ἀφανιῶ ὑμᾶς ἐν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν. » Τοιαῦτα γὰρ ποιοῦντας τῇ τιμωρίᾳ πλήξας τῇ ἐμῇ, ἅπαντας ὑμᾶς ἀνάλογον ταῖς ἀμαρτίαις ἀπολῶ ταῖς ὑμετέραις. « Σὺ φάγεσαι (42) καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῇς. » Ἐπ' ὀλίγον γὰρ τῶν προσόντων μετασχὼν, οὐκ εἰς τέλος ἐξεῖς αὐτῶν τὴν ἀπόλαυσιν, ἀφαιρούμενός αὐτῶν διὰ τῆς τιμωρίας. « Καὶ συσκοτάσει ἐν σοί· καὶ ἐκνεύσεις, καὶ οὐ μὴ διασωθῇς. » Ὡς σκότῳ γὰρ περιβληθήσῃ τῇ παρ' ἐμοῦ τιμωρίᾳ· καὶ βουλόμενος ἐκκλίνειν τῶν κακῶν τὴν πείραν, οὐδαμῶς δυνήσῃ. « Καὶ ὅσοι ἂν διασωθῶσιν, εἰς ῥομφαίαν παραδοθήσονται. » Κἂν γὰρ πρὸς βραχὺ πως διαφεύγειν δόξης τῇ τῶν πολέμιων τιμωρίᾳ, καταληφθήσῃ πάντως. « Σὺ σπερεῖς ἐλαίαν, καὶ οὐ μὴ ἀλείψῃ ἐλαιον· καὶ ποιήσεις οἶνον, καὶ οὐ μὴ πίῃς οἶνον. » Ὑποπεσὼν γοῦν τῇ σφαγῇ τοῦ πολέμου, οὐδὲ τῶν πόνων ἀπολαύσεις, ὥς εἰκός, τῶν οἰκείων, (p. 311) ἐπειδὴ πάντας αὐτοὺς ἀφανιοῦσιν, ὥς εἰκός, οἱ πολέμοι τοῦτο γὰρ βούλεται δι' ὅλου λέγειν. « Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου, καὶ πάντα ἔργα οἴκου Ἀχαάβ· καὶ ἐπορεύθητε ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν, ὅπως παραδῶ σε εἰς ἀφανισμόν, καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν εἰς συριγμόν, καὶ ὄνειδῃ λαοῦ μου λήφονται. » Τότε γοῦν ἅπαντα ἃ ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων θρησκείᾳ νόμιμα ἐφυλάττετε, μιμούμενοι τὰ παρὰ τε τοῦ Ἀχαάβ καὶ τῶν κατ' ἐκεῖνον βασιλέων, ἐπεισυναχθέντα ὑμῖν ἀφανισθήσεται σὺν ὑμῖν· ὥστε ἅπαντας τοὺς ἐξωθεν ὀρῶντας ὑμῶν τὴν ἀπώλειαν συριγμῷ κεχρῆσθαι θαυμάζοντας τὴν τοσαύτην ὑμῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολὴν, ὀνειδίζειν τε ὑμῖν ἐφ' οἷς ὑπὲρ τῆς πρᾶνομίας πεπόνθατε τῆς οἰκείας· ἐν δὴ τούτοις τῆς ἐπαχθησομένης αὐτοῖς τιμωρίας τὴν ἀπειλὴν εἰρηκῶς, ἐξῆς πάλιν, κατὰ τὸ εἰωθὸς, λέγει τὰς αἰτίας τῶν ἐπάγεσθαι μελλόντων

ΚΕΦ. Ζ'.

Στίχ. α'. — « Οἱμοὶ! ὅτι ἐγενήθην ὥς συνάγων κα-

λάμην ἐν ἀμῆτι, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγῆτι οὐχ ὑπάρχοντος βότρου· τοῦ φαγεῖν πρωτόγονα ἐπεθύμησεν ἡ ψυχὴ μου. » Ἀλλὰ γὰρ θρηνεῖν ἐπεισὶ μοι τοσαύτην τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπὴν βλέποντι τοῦ λαοῦ, (p. 312) ὡς μηδένα δικαιοσύνης ἐν αὐτοῖς ἀναφαίνεσθαι καρπὸν· τοιοῦτο γοῦν τι πάσχειν ἐπ' αὐτοῖς προάγομαι, ὅσον ἂν εἴ τις πάθοι γεωργὸς, ἥ ἐν καιρῷ θερισμοῦ παντελῶς τῶν καρπῶν ἀπολωλότων, καλὰ μὴν τινὰ ἀντὶ δραγμάτων εὐτελεῖ συλλέγειν ἀναγκαζόμενος, ἥ ἐν ταῖς τῶν καρπῶν εὐφορίαις ἐκπίπτειν εἴωθε τῶν δραγμάτων· ἡ τρυγητοῦ παρόντος βότρου μὲν οὐχ εὐρίσκων, ἐπιφυλλίδας δὲ τινὰς βραχείας συλλέγων· ἐπεὶ καὶ νῦν τοῦ καιροῦ, μετὰ τοσαύτην κηδεμονίαν τε καὶ ἐπιμέλειαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένην εἰς αὐτοὺς, ἀναγκαίως τῆς τε θεοσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς τοὺς καρποὺς ἐπιζητοῦντος, σπανίζον ἐν ἅπασιν αὐτοῖς παντελῶς εὐρίσκω τὸ καλόν· οὐδὲ γοῦν ἀπαρχὴν τινὰ ἐν αὐτοῖς ἀναφαινομένην ἔστιν ἰδεῖν· ἐπιθυμία δὲ μοι πλείστη καθ' ἑστῆκε τουτὶ τοιοῦτον ἰδεῖν· ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῆς τῶν καρπῶν τελειότητος εἰώθαμεν ἀπαρχὰς λαμβάνειν, τοῦτο δὲ ἔστι καὶ τὰ πρωτότοκα· ὅθεν ὁ μακάριος Δαυὶδ· « Καὶ ἐπάταξε πᾶν πρωτότοκον ἐν γῇ Αἰγύπτου, ἀπαρχὴν παντὸς πόνου αὐτῶν ἐν τοῖς σκηνώμασι Χάμ· » τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀκαρπίας ἐπιθυμία με κατέσχευεν εὐρεῖν τι ἐν αὐτοῖς, ἀπαρχῆς τάξιν ἐπέχειν δυνάμενον.

Στίχ. β'-δ'. — (p. 313) Καὶ ἐπιμένων τοῖς ὁδυρμοῖς· « Οἶμοι! ψυχὴ, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαθὲς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει· πάντες εἰς αἵματα δικάζονται, ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσιν ἐκθλιβῆ· ἐπὶ τὸ κακὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐτοιμάζουσιν· ὁ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰρηνικοὺς λόγους ἐλάλησε, καταθύμιον ψυχῆς αὐτοῦ ἔστι. » Πῶς γὰρ οὐ θρηνεῖν ἄξιον, ὅτι φόβος μὲν Θεοῦ παρ' αὐτοῖς οὐδαμοῦ; ὅθεν οὐδὲ ἔστιν εὐρεῖν τὸν ἐπιμελεῖσθαι τοῦ προσήκοντος ἐθέλοντα· πάντα δὲ αὐτοῖς περὶ φόνων γυμνάζεται τὰ ἐγκλήματα, οὐκ ἀνεχομένοις μικρὰ πταίνειν, ἀλλ' ἄχρι φόνων τὰς χεῖρας ἐκτεινόντων τὰς ἰδίας· ἕκαστός τε αὐτῶν ὡς ἂν ἔχη δυνάμειος ὀδύναις καὶ ἀνάγκαις περιβάλλειν τὸν ἐγγὺς πένητα πειράται, παρεσκευασμένοι τε περὶ τὴν τῶν κακῶν εἰσὶν ἐργασίαν· εἴτα ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν ἐν τῷ ἄρχειν καθεστῶς, ἀμελῶν τοῦ προσήκοντος χρήματα ζητεῖ, καὶ τούτοις διακρούεται τῶν ἁμαρτανόντων τὰς ἀδικίας· ὁ δὲ τοῦ κρίνειν εἰληφῶς τὴν ἐξουσίαν, ἀφείς τὸ δίκαιον ὀρίζειν, θεραπευτικοῖς κέχρηται ῥήμασιν· ὡς ἂν διὰ τούτων ἑαυτῷ περιποιήσειεν ἄδικα κέρδη, πρὸς ἃ δὴ τεταμένον ἔχει τὸν λογισμόν τῆς ψυχῆς. « Καὶ ἐξελοῦμαι τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν, ὡς σῆς ἐκτρώγων καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνος ἐν ἡμέραις σκοπιᾶς σου. » (p. 314) Ὑπὲρ δὲ τούτων ἐν παντελεῖ σε καταστήσω τῶν ἀγαθῶν ἐνδεία, δίκην στήθους, διὰ τῶν πολεμίων πᾶν ἀφανίζων ὃ τι καλόν ἔστιν ἐν σοί· ὡς γὰρ ἔστι ἐν κανόνι ξύλου γεγονώς, ὁδῷ βαδίζων, ἅπαν αὐτὸ κατεσθίει καὶ ἀναλίσκει ταῖς κατὰ μέρος διαφθοραῖς, οὕτω κατὰ μικρὸν ἅπαντα ὁμῶν ἀφελῶ τὰ ἀγαθὰ· κατὰ τὸν καιρὸν ἐν ᾧ δὴ τὸ

A stipulam in messe colligit, et racemulos in vindemia, cum non sit botrus. Primitiva comedere desideravit anima mea. » En mihi lugere subit, tantam populi ad malum inclinationem videnti, ut nullus apud eos justitiæ fructus appareat. Perinde igitur ego patior atque agricola, si messis tempore cunctæ illi fruges depereant, vilemque stipulam loco manipulorum cogatur colligere : vel certe in fructuum abundantia, manipulorum penuria laboret ; vel vindemia instante, botros nullos comperiat, sed vix breves racemulos colligat. Sane hoc tempore, post tantam a Deo impensam curam ac sedulitatem, necessario demum pietatis atque virtutis fructus exspectans, rara apud ipsos omnino comperio bona opera ; nam nec primitias aliquas apud eos videre est, quanquam id maxime optabam. Etenim sicut ex maturis fructibus primitias solemus sumere, id est primitivos ; unde et beatus David : « Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Chami⁹⁶ ; » hoc dicere propheta vult : In magna sterilitate, cupiditas me incessit inveniendi aliquid apud ipsos quod primitiarum loco esset.

Vers. 2-4. — Et ploratibus insistens : « Væ mihi, anima, quia periit pius de terra, et qui emendate agat in hominibus non est : omnes de sanguinibus iudicio contendunt, **205** unusquisque proximum suum pressura premit, ad malum manus suas parat. Princeps poscit, iudex pacifica verba loquitur, desiderium animæ ejus est. » Quicquid digne plorandum sit, siquidem nullus Dei timor apud eos usquam est? quo sit, ut nemo qui officium sequi velit inveniatur. Cuncta horum crimina in cædibus versantur, quia non sustinent levia peccare, sed ad homicidia manus intendunt : unusquisque pro viribus, doloribus angustiisque proximos sibi pauperes irretire conatur, et ad patranda scelera alacres sunt. Præterea princeps æquitatis immemor, pecuniam poscit, atque ob hanc dissimulat peccantium iniquitates : iudex autem, omissa juris dictione, blandis utitur sermonibus, ut his injusta sibi lucra conciliet, ad quæ animi cogitationem intentam habet. « Et auferam bona eorum, quasi tineam comedens, et ambulans super regulam in die speculationis suæ. » Ob hæc in absoluta te constituam bonorum egestate, more tineæ, hostium manu quidquid est apud te præclarum destruens. Nam sicut tineam in ligni trabecula existens, via gradiens totam illam vorat atque consumit, particulatim corrumpens, sic ego paulatim bona vestra auferam ; et postea, secundum tempus quo magnitudinem peccatorum vestrorum speculatus fuero, congruum factis supplicium inferam. « Væ ! væ ! ultiones tuæ venerunt ; nunc erunt fletus eorum. » Venit dies, quo tu pec-

⁹⁶ Psal. LII, 36.

catorum pœnas des; quorum causa nunc te flere decet, quia ex inlatis malis sentis quantum tibi nocueris tuo in vitium lapsu.

θμοὶ αὐτῶν. » Παραγέγονεν ἡ ἡμέρα τοῦ δοῦναι σε δίκην τῶν πλημμελημάτων, ὑπὲρ ὧν δὴ νῦν σε προσῆκε δακρῦσαι διὰ τῶν ἐπαγομένων κακῶν αἰσθανόμενον, ὅπως ἐλυμαίνου σαυτῷ τῇ περὶ τὸ χεῖρον ῥοπή.

VERS. 5-7. — Et futurorum malorum magnitudinem demonstrans: « Nolite credere, inquit, amicis; neque speretis a ducibus: ei, quæ tecum cubat, cave quidquam concredere: quia filius contumeliam facit patri, et filia consurgit adversus matrem suam, nurus **206** adversus socrum suam; et inimici hominis, cuncti domestici ejus. » Nemo tunc alteri auxiliabitur, non amicus amico, non princeps subdito, non vir uxori, non filio pater, non matri filia, non nurui socrus: nam calamitatis magnitudo de sua quemque salute anxium esse cogens, necessario cunctos inimicitia inter se committit, nemine de alterius utilitate cogitante, dum unusquisque plurimi facit salutem suam. Deinde rursus post ærumnarum prædictionem, more solito conversionem in melius nuntians, « Ego autem, inquit, ad Dominum aspiciam, expectabo Deum salvatorem meum: audiet me Deus meus. » Sed quamvis tales tantæque sint calamitates, de Dei patrocínio non desperabo: constanter ad ipsum respiciam, salutem inde exspectans, quam etiam mihi sine dubio præbebit; eum, qui in hujusmodi calamitatibus petit auxilium, exaudiens.

αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν ἀναμένων· ἦν καὶ παρέξει μοι τὴν βοήθειαν ἀκούσας.

VERS. 8-11. — « Ne læteris, inimica mea, super me, quia si cecidi, consurgam: si ambulavero in tenebris, Dominus illuminabit me. » Licebit mihi aliquando ad inimicos meos, præcipueque ad Idumæos dicere: Vanum est de lapsu meo vos lætari: surgam de casu, Deo adjuvante: etsi quasi per medias tenebras in malis gradiar, luce mihi splendidius affulgebit Dei auxilium. « Iram Dei portabo, quoniam peccavi ei, donec causam meam judicet, et peragat judicium meum. Educet me in lucem, videbo justitiam ejus. » Iram ejus, et molestias inde manantes propter peccata expertus sum. Concedet tamen mihi conversionem in melius, ipse mihi jus reddens de iis quæ a cunctis inimicis meis pertuli inique, mihi que quod æquum est adjudicabit: meque adeo in priorum bonorum splendore collocabit, ut manifesta atque **207** in-

A μέγεθος περισκοπήσας τῶν ἀμαρτημάτων ὑμετέρων, ἀνάλογον ἐπάξω τοῖς πραττομένοις τὴν τιμωρίαν.

« Οὐαὶ, οὐαὶ, ἐκδικήσεις σου ἤκασι· νῦν ἔσονται κλαυ-

Στίχ. ε'-ζ'. — Καὶ δεικνὺς τῶν ἐπελευσομένων αὐτοῖς κακῶν τὸ μέγεθος, « Μὴ καταπιστεύετε ἐν φίλοις, μὴ δὲ ἐλπίζετε ἐπὶ ἡγουμένοις· ἀπὸ τῆς συγκοίτου σου φύλαξαι τοῦ ἀναθέσθαι τι αὐτῇ· διότι υἱὸς ἀτιμάζει πατέρα, θυγάτηρ ἐπανεστήκεν ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς· ἐχθροὶ ἀνδρὸς πάντες οἱ ἄνδρες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. » Οὐδὲ μία δὴ, φησὶν, οὐδενὶ παρ' οὐδενὸς ἔσται τότε ἡ βοήθεια· οὐ φίλῳ παρὰ φίλου, οὐκ ἀρχομένῳ παρὰ ἀρχοντος, (p. 315) οὐκ ἀνδρὶ παρὰ γυναικὸς, οὐκ υἱῷ παρὰ πατρὸς, οὐ μητρὶ παρὰ θυγατρὸς, οὐ νύμφῃ παρὰ πενθερᾶς· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ περὶ τῆς ἰδίας ἑκάστον ἀναγκάζουσα ἀγωνιστὴν σωτηρίας, ἀναγκάτως πάντας ἐχθροὺς ἀλλήλων ἀποδείκνυσιν, οὐδενὸς τὸ τῷ πέλας χρήσιμον σκοπεῖν δυναμένου, διὰ τὸ μέγιστον ἡγεῖσθαι, εἰ ἑαυτῷ τίνα περιποιήσκειν σωτηρίαν. Εἶτα μετὰ τὴν τῶν κακῶν μήνυσιν εὐαγγελιζόμενος πάλιν συγῆθως τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολήν· « Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ Κυρίῳ ἐπιβλέψομαι, ἐπιμενῶ ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρί μου· ἐπακούσεται μου ὁ Θεός μου. » Ἀλλὰ γὰρ καὶ τοσούτων ὄντων καὶ τηλικούτων τῶν κακῶν, οὐκ ἀπογνώσομαι τοῦ Θεοῦ τὴν κηδεμονίαν· μενῶ δὲ πρὸς αὐτὸν ὁρῶν, καὶ παρ' πάντως ἐν ταῖς ἀνάγκαις ἐκείναις, αἰτοῦντος αὐτοῦ

C

Στίχ. η'-ια'. — « Μὴ ἐπὶ χαιρέ μοι, ἡ ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα καὶ ἀναστήσομαι· διότι ἐὰν καὶ πορευθῶ ἐν τῷ σκότει, Κύριος φωτισεῖ μοι. » Ἐξέσται δὴ μοι τότε καὶ πρὸς τοὺς ἐμοὺς, καὶ μάλιστα γὰρ πάντων πρὸς τοὺς Ἰδουμαίους λέγειν, ὡς Περιττὸν ὑμῖν τὸ ἐφῆδεςθαί μοι πεσοῦσθαι· ἀναστήσομαι γὰρ τοῦ πτώματος τῇ ῥοπῇ τῇ θεῷ· ὥστε εἰ καὶ δίκην σκότους ἐν μέσῳ πεπόρευμαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ φωτὸς μοι λαμπροτέρα γενήσεται τοῦ Θεοῦ ἡ βοήθεια. « Ὀργὴν Κυρίου ὑπέσσω, (p. 316) ὅτι ἡμαρτον αὐτῷ, ἕως δικαιώσῃ τὴν δίκην μου, καὶ ποιήσῃ τὸ κρίμα μου· καὶ ἐξάξει με εἰς τὸ φῶς, καὶ ὄψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. » Τῆς μὲν γὰρ ὀργῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἐντεῦθεν λυπηρῶν ὡς ἡμαρτηκῶς ἐπειράθην· παρέξει δὲ μοι τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολήν, αὐτός μοι δικάσας ὑπὲρ ὧν πέπονθα παρὰ πάντων τῶν ἐχθραινόντων ἀδίκως, καὶ δὴ καὶ ἀπονείμας μοι τὸ δίκαιον ἐν τῇ κρίσει· οὕτω τέ με ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν οἰκειῶν καθιστὰς ἀγαθῶν, ὥστε πρόδηλόν τε καὶ ἀναμφίβολόν μοι γενέσθαι τὴν γνώμην τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν τοῦ δικαίου φροντίσας, ἐμέ τε τῶν περιεχόντων ἀπῆλλαξε κακῶν, καὶ τοὺς ἡδικοκῶτας με μάτην ἐτιμωρήσατο δικαίως· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Ὀψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. » Καὶ, « Ὀψεται ἡ ἐχθρά μου, καὶ καλύψει αὐτὴν αἰσχὺνη, ἡ λέγουσα πρὸς με· Ποῦ Κύριος ὁ Θεός σου; » Τότε δὴ αἰσχυν-

θήσεται ἐφ' οἷς ὠνεΐδιζέ μοι, ὥς οὐδεμιᾶς τυγχάνοντι τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας, ὁρῶν αὐτοῦ τῆς περὶ ἐμὲ κηδεμονίας τὸ ἀπόρρητον. « Οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπόψονται αὐτήν. » Οὐ γὰρ αὐτὸς μόνον ἀπαλλαγῆσμαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰς τῶν ἐχθραίνοντων μοι τιμωρίας ὀψομαι. « Νῦν ἔσται εἰς καταπάτημα ὥς πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς ἡμέρα ἀλοιφῆς πλίνθου, ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη. » Καταπατηθήσῃ γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων πηλοῦ δίκην ἐν ὁδοῖς τε ὑπὸ πλῆθους τῶν ὁδοιπορούντων πατουμένου, καὶ ἐπὶ πλίνθων ἐργασία διαμαλαττομένου ποικίλως, (p. 317) ὅπερ οὖν τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένοις ἔθος ἐπὶ πλεῖστον ποιεῖν, ὥς ἂν λεανθεῖς πρὸς τὴν προκειμένην ἐπιτηδειότερος γένοιτο χρεῖαν. Τοιαύτη καὶ σοῦ, φησὶ, κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐξάλειψίς ἔσται, τουτέστιν οὕτως ἐξαλειφθήσῃ ὑπὸ τῶν ἐπιόντων σοι πολεμίων, ποικίλως καταπατούντων τέ σε καὶ συντριβόντων μετὰ πολλῆς τῆς ἀφειδίας.

Στίχ. ιβ', ιγ'. — « Ἀπώσεται νόμιμά σου ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη. » Ἐρήμωσιν, φησὶν, ὑπομενεῖς παντελῆ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τῶν νομίμων ἡ ἀφαίρεσις· ἐπειδὴ πάσης πολιτείας καὶ ἀρχῆς συνεστώσης μὲν, ἀνάγκη τὰ νόμιμα κρατεῖν, οἷσπερ οὖν εἰώθασιν οἱ κατ' αὐτὴν κεχρῆσθαι· ἐρημίας δὲ καὶ αἰχμαλωσίας καταλαβούσης, ἀφανίζεσθαι τῶν νόμων ἀνάγκη τὴν τάξιν· ἐπάγει γ' οὖν « Καὶ αἱ πόλεις σου ἥξουσιν εἰς συγκλεισμὸν καὶ διαμερισμὸν Ἀσσυρίων. » Τὴν γὰρ αἰτίαν τῆς τῶν νομίμων ἀφαιρέσεως δηλοῖ εἰρηκῶς ὅτι Ἀσσύριοι καθελοῦσί τε τὰς πόλεις, καὶ διαμετριοῦνται κατὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς. « Καὶ αἱ πόλεις σου αἱ ὄχυραὶ ἔσονται εἰς διαμερισμὸν ἀπὸ Τύρου ἕως τοῦ ποταμοῦ Συρίας, καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ τοῦ ὄρους ἕως τοῦ ὄρους. » Ἵνα εἴπῃ ὅτι πάντων τούτων κρατήσουσιν οἱ Ἀσσύριοι τῶν πόλεων· τοῦτο δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἀμὼς δηλοῖ, τὰ καταληφόμενα ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων κακὰ τοὺς περιοίκους λέγων· « Ἡμέρα ὕδατος καὶ θορύβου (44)· καὶ ἔστιν ἡ γῆ εἰς ἀφανισμόν μετὰ τῶν κατοικούντων αὐτήν, (p. 318) ἀπὸ καρπῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. » Ἐπελεύσεται γὰρ ὑμῖν πλῆθος πολεμίων, δίκην ὕδατος ἐπικλύζον ἅπαντας, ἀφ' οὗπερ αὐτοὶ τε πολλῆς πληρωθήσεσθε τῆς ταραχῆς· καὶ πάντα δὲ τὰ ὑμέτερα σὺν ὑμῖν ἀφανισθήσεται, ἐπειδὴ τῶν πραττομένων ὑμῖν τιμωρίαν ταύτην ὑφέξετε δικαίαν· εἰρηκῶς δὲ τῶν ἐχθραίνοντων αὐτοῖς πολυτρόπως τε αὐτοὺς λελυπηκότων ἐν τούτοις τὴν τιμωρίαν, τρέπει λοιπὸν πρὸς τὸν λαὸν τὸν λόγον.

Στίχ. ιδ'-ιζ'. — « Ποίμαινε τὸν λαόν σου ἐν ῥάβδῳ φυλῆς σου, πρόβατα κληρονομίας σου, κατασκηνοῦντας κατὰ μόνας ὀρυμὸν. » Ἀλλὰ γὰρ σὺ, φησὶν, ἀπηλλαγμένος μὲν θορύβων καὶ ταραχῆς καὶ πολέμων, ἐν εἰρήνῃ δὲ τυγχάνων, κατὰ τὸ δέον ἄγειν σπούδαζε σαυτὸν· ἐπειδὴ σὲ κτήσιν οἰκείαν λογισάμενος ὁ Θεὸς ἀφεῖλέ τε τῶν πολεμίων, καὶ κεχωρισμένους ἅπαντων δίκην προβάτων σὺν ἀδείᾳ νέμεσθαι δέδωκεν ἐν τοῖς οἰκείοις. « Ἐν μέσῳ τοῦ Καρμήλου νεμήσονται τὴν Βασανίτιν καὶ τὴν Γαλααδίτιν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος· καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐξοδίας σου ἐκ γῆς Αἰγύπτου δείξω αὐτοῖς θαυμάτια. » Ἀπολήψον-

ctabunt illud. » Ego enim non ærumnis solum liberabor, sed etiam inimicorum meorum supplicium videbo. « Nunc erit in conculcationem ut lutum viarum. Dies lituræ lateris : deletio tua dies illa. » Conculcaberis ab hostibus luti ritu in viis quod a turba itinerantium calcatur, et ad usum lateris varie mollitur, quemadmodum ii plerumque faciunt qui eam artem exercent, ut mitigata materia ad usum illum sit aptior. Talis tui quoque erit per illud tempus deletio, id est deleberis ab hostibus varie conculcantibus te, et crudeliter admodum conterentibus.

proκειμένην ἐπιτηδειότερος γένοιτο χρεῖαν. Τοιαύτη καὶ σοῦ, φησὶ, κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐξάλειψίς ἔσται, τουτέστιν οὕτως ἐξαλειφθήσῃ ὑπὸ τῶν ἐπιόντων σοι πολεμίων, ποικίλως καταπατούντων τέ σε καὶ συντριβόντων μετὰ πολλῆς τῆς ἀφειδίας.

B VERS. 12, 13.—« Expellet legitima tua, dies illa. » Solitudinem, inquit, universalem patieris. Id enim denotat legitimorum ablatio; nam quandiu durat politia aliqua et principatus, necesse est legitima quoque perseverare, quibus ii uti solent qui in ea republica sunt; verum facta captivitate, legum ordinem tolli necesse est. Addit igitur : « Et urbes tuæ venient in conclusionem divisionemque Assyriorum. » Auferendorum causam legitimorum dicit, quod Assyrii delebunt urbes, et pro libito suo partientur. « Et urbes tuæ munitæ partitionem patientur a Tyro usque ad Syriæ flumen, et a mari ad mare, et a monte ad montem. » Id est, Cunctis istis patientur Assyrii urbibus. Hoc etiam propheta Amosus significat⁹⁷, dum mala quæ ab Assyriis finitimi patientur dicit. « Dies aquæ ac tumultus. Eritque terra in destructionem cum habitatoribus suis, qui erunt fructus adinventionum eorum. » Superveniet vobis hostium multitudo, aquæ instar cunctos inundans : unde vos multa perturbatione implebimini, et vestra omnia vobiscum destruentur, quia factorum vestrorum justam hanc pœnam luetis. Jam postquam hactenus dixit inimicorum varieque eos excruciantium pœnam, convertit in sequentibus ad populum verba.

D VERS. 14-17. — « Pasce populum tuum virga tua, oves hæreditatis tuæ, solitatim habitantes in saltu. » Sed jam tu, inquit, a tumultu, perturbatione et hostibus liber, et in pace versans, da operam ut honeste te geras; quoniam te Deus possessionem suam reputans, eruit ex hostibus, et seorsum ab omnibus, quasi oves cum securitate pasci concessit in patria. « In medio Carmeli pascentur Basanitidem et Galaaditidem, secundum dies sæculi : et secundum dies egressionis tuæ de terra Ægypti ostendam eis mirabilia. » Recuperabunt loca propria, sicut olim Ægypto egressi multa cum

⁹⁷ Amos. viii, 12.

(44) Animadvertamus apud Mopuestenum trium præcedentium verborum biblicum additamentum,

PATROL. GR. LXVI.

quod agnoscit etiam interpretes Arabicus in polyglottis.

potentia obtinuerunt. Neque enim priscis minora erunt, quæ nunc mirabilia ipsorum causa operabor. « Videbunt gentes, et confundentur super omni fortitudine sua. » Quæ horum gratia fient, incutiendo pudori idonea erunt illis qui antea bellum inferre voluerant, quia hos a divino patrocínio tanta vi munitos videbunt. « Imponent manum ori suo. » Mirantes scilicet gestarum rerum magnitudinem. « Aures eorum obsurdescent. » Ne auditu quidem tolerare poterunt rerum, ut dixi, gestarum magnitudinem. « Lingent pulverem sicut serpentes qui terram **209** attrahunt. » Nihil autem rebus vestris jam adversari valentes, in terram corruent more serpentium qui circa illam volvuntur. « Tenebuntur in conclusione sua. » Non modicas angustias patientur, hostibus eos in cædem concludentibus. « In Domino Deo nostro obstupescant, et a te formidabunt. » Magnitudine rerum vestri causa a Deo patratarum, extasim quamdam patientur, pavore concident, et vos in posterum non dubitabunt nonnisi a Deo talem adeptos esse providentiam.

VERS. 18, 19.— Deinde post prædictionem eventurorum ipsis bonorum, gratiarum quamdam actionem ad hæc omnia in sequentibus Deo exsequitur: « Quis Deus ut tu, qui auferis iniquitatem, et transis peccata reliquiarum hæreditatis tuæ? » Nunc cum maxime a rebus ipsis demonstratum est, et magnum te Deum esse, et cunctos benignitate superare, et peccata dimittere, et dissimulare impietates, et erga tuorum reliquias liberalitatem tuam expromere. « Et non retinuit in testimonium iram suam, quoniam volens misericordiam est. » Neque enim justam quam habebat adversus vos iram diu retinere passus est, quanquam ea jure optimo uti potuit: etenim sæpe nobis contestatus fuerat quæ passuri ob peccata nostra essemus; quanquam nos minarum admonitionem pensi non habuimus. Verumtamen ille cuncta vicit misericordia sua, quam super omnia exaltare solet. « Ipse convertetur et miserebitur nostri, et projicientur in profundum maris omnia peccata nostra. » Nam qui nos in captivitatem abegit, sua denuo misericordia utens, nos reduxit, delens omnino peccata nostra, et veluti in abyssum quamdam ea projiciens, unde illa exurgere et adversus nos prævalere nunquam poterunt. Denique horum omnium causam recitans, « Dabis, inquit, veritatem tuam Jacob, misericordiam Abrahamo, sicut jurasti **210** patribus nostris, juxta dies priores. » Cuncta hæc, inquit, fecisti memor promissionum tuarum, quas patribus nostris, temporibus priscis pro tua constante liberalitate fecisti: promissiones, inquam, illas tunc eis fecisti, quæ nunc erga nos illorum posteros a te in rem collatæ fuerunt.

Αται, φησί, τοὺς τόπους τοὺς οἰκείους, καθὰ καὶ τὸ πρότερον ἐξεληλυθότες τῆς Αἰγύπτου μετὰ πολλῆς κατέσχον αὐτοὺς τῆς δυναστείας· οὐ γὰρ ἔλαττον τῶν τότε καὶ νῦν ἄξια θαύματος ἔσται τὰ περὶ αὐτοὺς γινόμενα παρ' ἐμοῦ. « Ὁφεται ἔθνη καὶ αἰσχυνοθήσεται ἐκ πάσης τῆς ἰσχύος αὐτῶν. » (p. 319) Ἰκανὰ γὰρ ἔσται τὰ περὶ αὐτοὺς γινόμενα, καὶ τοὺς πολεμεῖν πρότερον αὐτοῖς ἐγνωκότας εἰς πολλὴν περιβαλεῖν αἰσχύνην, ὀρῶντας τῇ θείᾳ κηδεμονίᾳ τοσαύτης ἐπειλημμένους δυνάμεως. « Ἐπιθήσουσι χεῖρας ἐπὶ τὸ στόμα αὐτῶν. » Θαυμάζοντες ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν γινομένων. « Τὰ ὥτα αὐτῶν ἀποκωφθήσεται. » Οὐ δὲ ἀκοῇ φέρειν δυνήσονται τῶν γινομένων τὴ μέγεθος. « Λείξουσιν χοῦν ὡς ὄφεις σύροντες γῆν. » Ἀνύειν δὲ ἐπὶ τοῖς περὶ ὑμᾶς γινομένοις δυνάμενοι πλέον οὐδὲν, ὄψεων δίκην εἰς γῆν πεσοῦνται περὶ ταύτην εἰλούμενοι. « Συσχεθήσονται ἐν συγκλεισμῷ αὐτῶν. » Ὑπομενοῦσι συνοχὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν, συγκλειόντων αὐτοὺς εἰς σφαγὴν πολεμίων. « Ἐπὶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν ἐκστήσονται, καὶ φοβηθήσονται ἀπὸ σου. » Ἐπὶ γὰρ τοῖς τῷ μεγέθει τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ γινομένων εἰς ἑκστασίν τινα πεπτωκότες, φοβεροὺς καὶ ὑμᾶς λοιπὸν νομιοῦσι τοσαύτης ἡξιωμένους τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας.

Στίχ. ιη', ιθ'. — Εἶτα μετὰ τὴν μήνυσιν τῶν προσεσόμενων αὐτοῖς ἀγαθῶν, ὡς εὐχαριστίαν τινὰ ἐξ ἀπάντων προσάγει τὰ ἐξῆς τῷ Θεῷ· « Τίς Θεὸς ὥσπερ σὺ, ἐξαίρων ἀδικίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀσεβείας τοῖς καταλοίποις τῆς κληρονομίας αὐτοῦ; » Νῦν εἴπερ ποτὲ ἄλλοτε ἐξ αὐτῶν δέδειξαι τῶν πραγμάτων, μέγας Θεὸς δυνάμει τε καὶ φιλάνθρωπιᾳ πάντας νικῶν, (p. 320) καὶ λύων μὲν ἁμαρτήματα, παραπεμπόμενος δὲ ἀσεβείας, εἰς δὲ τοὺς ὑπολοίπους τῶν οἰκείων τὴν φιλοτιμίαν ἐπιδεικνύμενος τὴν οἰκείαν. « Οὐ συνέσχεν εἰς μαρτύριον ὀργὴν αὐτοῦ, ὅτι θελητὴς ἐλέους ἐστίν. » Οὐδὲ γὰρ τὴν ὀργὴν ἣν δικαίαν εἶχε καθ' ἡμῶν, κατέχειν ἐπὶ πλεῖστον ἡνέχχετο, καίτοι γε δικαίως ἂν αὐτῇ χρησάμενος· ἐπειδὴ πολλάκις μὲν ἡμῖν διεμαρτύρατο, περὶ ὧν δὴ πεισόμεθα πταίοντες, οὐδαμῶς δὲ τῷ σωφρονισμῷ τῶν ἀπειλῶν προσεσχέκαμεν· τῷ ἐλέῳ δὲ ἅπαντα νενίκηκε τῷ οἰκείῳ, ὃν ἔργον αὐτῷ πάντων ὑπερτιθέσθαι πάντοτε. « Αὐτὸς ἐπιστρέφει καὶ οἰκτειρήσει ἡμᾶς· καταδύσει τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἀπορρίψονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης πᾶσαι αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν. » Ὁ γὰρ ἀποπέμφας ἡμᾶς εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, οἰκείῳ πάλιν ἐλέῳ χρησάμενος, ἡμᾶς ἐπανήγαγεν, παντελῶς ἡμῶν ἀφανίσας τὰς ἁμαρτίας, καὶ ὥσπερ εἰς τινὰ βυθὸν αὐτὰς καταρρίψας, ἃς οὐδὲν αὐτὰς ἀνανεῦσαι τε καὶ ἰσχύσαι καθ' ἡμῶν οὐκ ἔνεστι τοῦ λοιποῦ. Καὶ τὴν αἰτίαν ἀπάντων λέγων, « Δώσεις ἀλήθειάν σου τῷ Ἰακώβ, ἔλεον τῷ Ἀβραάμ, καθάπερ ὥμοσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἐμπροσθεν. » Ἄπαντα γὰρ ταῦτα, φησί, πεποίηκας, (p. 321) τῶν ἐπαγγελιῶν μνησθεῖς τῶν οἰκείων, ὧν πρὸς τοὺς πατέρας τοὺς ἡμετέρους κατὰ τοὺς ἄνωθεν πεποίησαι χρόνους φιλοτιμίᾳ τινὶ βεβαία· καὶ τὰς πρὸς ἐκείνους ὑποσχέσεις τότε πεποιημένος, καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν τῶν ἐξ ἐκείνων εἰς ἔσθον αὐτὰς ἐκβαλὼν.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΝΑΟΥΜ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN NAHUMUM PROPHE TAM.

Ἡ Νινευὴ πόλις ἦν μεγάλη, πλήθει τε κομῶσα, καθὼς ἡ θεία διδάσκει Γραφή, καὶ τῶν ἐν Ἀσσυρίοις περιφανεστάτη πασῶν, ἐν ἣ τὰ τε βασιλεία ἐτύγγα-
 νεν ὄντα, καὶ ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς τὰς πλείστας ἐποιεῖτο διατριβὰς· ἀλλὰ γὰρ οὗτοι, λέγω δὲ τοὺς οἰκοῦντας τὴν Νινευή, βουλομένου μὲν τοῦ Θεοῦ τῆς οἰκείας χάριτος ποιήσασθαι τὴν ἀπόδειξιν, καθὼς σαφέστερον ἐπὶ τῆς τοῦ μακαρίου Ἰωνᾶ προφητείας ἔφθημεν εἰπόντες, ἀπὸ μόνης ἀπειλῆς ὑπὸ ἀγνώστου γενομένης ἀνδρὸς, τοσούτῳ κατεσχέθησαν τῷ δέει, ὥστε μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους μεταβληθέντες πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἐνδέδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὴν προαίρεσιν ἐπιδεῖξαι τὴν οἰκείαν, τοσαύτῃ μὲν ἐχρήσαντο μοχθηρίᾳ γνώμης, τοσαύτῃ δὲ ὠμότητι καὶ τρόπου κακίᾳ, (p. 322) ὥστε πάντας μὲν τοὺς τῶν δέκα φυλῶν ἐπιστρατεύσαντες αἰχμαλώτους λαβεῖν· πορθήσαντές τε αὐτῶν τὰς πόλεις, καὶ τὰ προσ-
 ὄντα αὐτοῖς δι' ἀρπαγῆς πώλησάμενοι πάντα, ὀρμῆσαι δὲ καὶ μέχρι τῆς Ἱερουσαλήμ, ἣν καὶ αἰρήσειν ἔσπευδον, οὐδεμίαν αἰδῶ τοῦ τε ναοῦ καὶ τῆς αὐτόθι γινομένης τοῦ Θεοῦ λαμβάνοντες θεραπείας.

Καὶ τι γέγονε παραπλήσιον τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ ποτὲ γεγονόσιν, ὅτε Φαραὼ τε ὁ βασιλεύων ἐν αὐτοῖς, καὶ πάντες δὲ οἱ Αἰγύπτιοι διὰ σπουδῆς εἶχον τὸν τε Ἰακώβ καὶ τὸν Ἰωσήφ, καὶ πάντας τοὺς προσήκοντας αὐτοῖς κατὰ γένος, ἄχρι ταύτην αὐτοὺς ἀποσώζειν τὴν γνώμην παρεσκεύαζεν ὁ Θεός· ὥς δὲ ἐπεδέδωκεν μὲν εἰς πλῆθος ὁ λαὸς, ἔπειγεν δὲ ὁ τῆς ἐξόδου καιρὸς, ἐνδέδωκε τῷ τε Φαραὼ καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις τὴν ἐαυτῶν περὶ ἐκείνου ἐπιδεῖξαι κακίαν, ὥστε καὶ πάσῃ χρήσασθαι σπουδῇ πάντας αὐτοὺς ἄρδην ἀνελεῖν· ἀφορμῇ δὲ ταύτῃ χρησάμενός οὕτως αὐτοὺς ἐξήγαγεν ὁ Θεὸς τῆς Αἰγύπτου. Τοῦτο γοῦν ὁ μακάριος λέγων Δαυὶδ, « Ἀπέστειλε βασιλεὺς, » φησὶ, « καὶ ἔλυσεν αὐτόν, ἄρχων λαοῦ καὶ ἀφῆκεν αὐτόν· κατέστησεν αὐτόν κύριον τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ ἄρχοντα πάσης τῆς κτήσεως αὐτοῦ· τοῦ παιδεῦσαι πάντας τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ ὡς ἑαυτόν, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ σοφίαι· » λέγει δὲ τὴν περὶ τὸν Ἰωσήφ τιμὴν τε καὶ σπουδὴν ὑπὸ τοῦ Φαραὼ γεγонуῖαν· οἷς ἐπάγει· (p. 323) « Καὶ εἰσῆλθεν Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον, καὶ Ἰακώβ παρώκησεν ἐν γῇ Χάμ· καὶ ηὔξησε τὸν λαὸν αὐτοῦ σφόδρα, καὶ ἐκραταίωσεν αὐτόν ὑπὲρ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. » Καὶ ἐπειδὴ καὶ τοῦ Ἰακώβ εἶπε τὴν εἰσοδὸν, καὶ ὁπόσον εἰς πλῆθος ἐπιδεδώκασιν οἱ τοῦ λαοῦ πάντες, ἐπάγει· « Μετέστρεψε τὴν καρδίαν αὐτοῦ τοῦ μισῆσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ, τοῦ δολιοῦσθαι ἐν

Ninive urbs magna fuit, populi numero abundans, et Assyriacarum omnium illustrissima, ubi regia palatia erant, rexque Assyriorum plurimo anni tempore versabatur. Porro hujus urbis cives, volente Deo suæ gratiæ ostensionem facere, sicuti jam planius diximus dum ad beati Jonæ prophetiam commentaremur, Ninivitæ, inquam, ob unius ignoti hominis minas, adeo metu correpti fuerunt, ut celeriter admodum resipiscentes, ad virtutem spectaverint. Postquam vero indulgit eis Deus, quominus propositum suum exsequeretur, tanta usi sunt pravitate animi, tanta crudelitate et malitia morum, ut suscepta bellica contra decem tribus expeditione, omnes in captivitatem abduxerint; vastatisque harum urbibus et opibus ubique direptis, adusque Hierosolyma propinquaverint, quam urbem capere nitebantur, sine ulla vel templi vel religionis, qua ibidem Deus colebatur, reverentia.

ἔσπευδον, οὐδεμίαν αἰδῶ τοῦ τε ναοῦ καὶ τῆς αὐτόθι

Tunc simile quid contigit atque olim in Ægypto versantibus, ubi principio quidem Pharaon rex omnesque Ægyptii studio impenso Jacob et Josephum cunctamque horum cognationem fovebant, quoad eis Deus hanc mentem conservavit. Sed 211 postquam in multitudinem excrevit populus, instabatque demigrandi tempus, Pharaonem sivit Deus atque Ægyptios suam expromere contra Hebræos malitiam, ita ut omni vi niterentur eos funditus extinguere: qua occasione Deus utens Israelitas Ægypto eduxit. Rem his verbis beatus narrat David: « Misit rex, inquit, et solvit eum; princeps populi, et dimisit eum. Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ, ut erudiret principes ejus sicut se ipsum, et senes ejus prudentiam doceret⁹⁵. » Loquitur scilicet de Josepho, deque honorificentia et officiis quibus eum prosecutus est Pharaon. Post hæc addit: « Et intravit Israel in Ægyptum, et Jacob accola fuit in terra Chami. Et auxit populum suum vehementer, roboravitque eum præ inimicis ejus⁹⁶. » Jam ubi Propheta narravit Jacob ingressum, quantumque in numerum populus universus crevisset, subdit: « Convertit cor illius ad odio habendum populum suum, insidiasque struendas servis suis¹. » Significans, Deo permittente, immutatos animos Ægy-

⁹⁵ Psal. civ, 20-22. ⁹⁶ Ibid. 23, 24. ¹ Ibid. 25.

pliorum cum rege suo, qui jam deinceps oderant Israelitas, eosque internecioni destinabant. Exin vero demigrationem narrat beatus David.

Nunc quoque Deus pariter primo quidem gratiae suae edidit luculentam demonstrationem, dum Assyriorum regem cunctosque Ninives incolas ad meliora convertit: haud multo post autem, cum iis concessisset ut suam malitiam declararent, sivit eos arma contra Israelitas commovere, ita ut decem tribus vastaverint, et Hierosolyma obsederint, tanta insania ruentes quasi ipsi Deo bellum quodammodo inferrent. Sed enim hic statim illis gravissimam manu angeli plagam imposuit; versosque in fugam reliquos variis irretivit calamitatibus: quoad in ditionem suam cum **212** summa ignominia regressus Sennacherimus, Assyriorum illa ætate rex, necem a propriis liberis perpressus est. Deinde gentis quoque imperium funditus delevit Deus qui per Babylonios obsidendam Niniven vastandamque curavit: adeo ut innumerabili populo frequens civitas et nobilissima atque regina, captiva fuerit ac desertissimæ solitudini tradita. Nam sicuti priore tempore, de quo beatus Jonas propheta loquitur, suae gratiae indicium Deus fecit, dum repente Assyrios omnes ad virtutem convertit: ita nunc eosdem sceleribus iterum deditos, maximo et horrendo ultionis genere affecit: utraque re generatim homines erudiens, ut et gratiae ejus magnitudinem noscant, siquando vult suam in homines benevolentiam expromere: et vindictæ terrorem, siquando hac dignos existimat, qui pervicacem peccandi sententiam retinent.

ἔθελῃ περὶ τοὺς ἀνθρώπους τὴν οἰκείαν ἐπιδείκνυσθαι φιλοτιμίαν, καὶ τῆς τιμωρίας τὸν φόβον ὅτ' ἂν ταύτης ἀξίους εἶναι νομίζῃ τοὺς ἀδιόρθωτον ἐπὶ τῷ πταίειν ἔχοντας τὴν γνώμην.

Illud igitur Jonas propheta declarat, hoc Nahum, ultionem vaticinans multifariam in eos exserendam, qui tanta superbia adversus Israelitas ac Hierosolyma usi fuerant, necnon contra universalem, qui colebatur ibidem, Deum. Unde omnibus claruit, haud permissurum Deum fuisse hæc Israelitis mala ab Assyriis accidere, nisi hæc perpeti ob suam impietatem dignos se præbuisent. Age vero postquam Hebræi passi sunt mala ab Assyriis impacta, illamque pertulerunt captivitatem, dum impietatis suae pœnas penderent; consequenter Deus ad eos, qui calamitates illas conflaverant, iram suam transtulit, consilii vesaniam puniens, quod ausi fuerant contra Deum ejusque familiares arma capere. Igitur Israelitas quidem, ceu **213** pœnæ obnoxios ob impietatem et peccata sua, sic affligi permisit; Assyrios autem qui crimine proprio Hebræis molesti fuerant, necessario punivit ac ultus est, propterea quod animi vesania ac pravitate ducti, in tantum sceleris venerant, ut quantum in

Α τοῖς δούλοις αὐτοῦ. » Δῆλον ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐνδόντος μετεβλήθησαν οἱ Αἰγύπτιοι σὺν τῷ βασιλεῖ πάντες, ὥστε καὶ διὰ μίσους ἔχειν τοὺς Ἰσραηλίτας, καὶ βούλεσθαι παντελῶς αὐτοὺς ἀνελεῖν. Οἷς τὰ τῆς ἐξόδου λοιπὸν ὁ μακάριος ἐπάγει Δαυὶδ.

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἀνταῦθα πρότερον μὲν τῆς οἰκείας χάριτος ἐπίδειξιν ποιούμενος ὁ Θεός, ἀθρόαν τοῦ τε βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων καὶ πάντων δὲ τῶν κατὰ τὴν Νινευὴ τὴν ἐπὶ τὸ χρεῖττον μεταβολὴν γενέσθαι πεποίηκε· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐνδοὺς αὐτοῖς τὴν οἰκείαν ἐκφῆναι κακίαν, εἶασε τοιαῦτα περὶ τοὺς Ἰσραηλίτας παρ' αὐτῶν γενέσθαι, ἀφ' ὧν ἐπόρθησάν τε τὰς δέκα φυλάς, καὶ ἐπεστράτευσαν τῇ Ἱερουσαλὴμ, μετὰ πολλῆς ὀρμήσαντες τῆς ἀπονοίας, ὡς καὶ αὐτῷ γε μικροῦ πολεμήσοντες τῷ Θεῷ· ἀλλὰ γὰρ εὐθὺ μὲν βαρυτάτην αὐτοῖς διὰ τοῦ ἀγγέλου τὴν πληγὴν ἐπήγαγεν ὁ Θεός, τρέψας δὲ τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν πολυτρόποις περιέβληκε τοῖς κακοῖς· (p. 324) καὶ τὸ τελευταῖον ἐπὶ τῆς οἰκείας χώρας γεγρονῶς μετὰ πολλῆς τῆς ἀτιμίας Σενναχηρείμ ὁ τότε τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς τὴν ὑπὸ τῶν ἰδίων υἱῶν ὑπομεμένηκε σφαγὴν· εἴθ' ὕστερον καὶ παντελῶς αὐτῶν τὴν βασιλείαν καθεῖλεν, διὰ τῶν Βαβυλωνίων πολιορκηθῆναι παρ' αὐτῶν παρασχευάσας τὴν Νινευὴ, ὥστε τὴν πολυανθρωποτάτην καὶ περιφανῆ καὶ βασιλίδαν, αἰχμάλωτόν τε γενέσθαι καὶ εἰς ἐρημίαν καταστῆναι παντελῇ (45)· ὡς γὰρ ἐν τοῖς προτέροις, ἅπερ ὁ μακάριος Ἰωνᾶς ὁ προφήτης διηγείται, τῆς χάριτος τὴν ἐπίδειξιν ὁ Θεός ἐποίησατο τῆς οἰκείας, ἅπαντας αὐτοὺς ἀθρόον μεταθεῖς ἐπὶ τὸ χρεῖττον, οὕτως ἐνταῦθα τὴν κακίαν ἐπιδειξαμένους τὴν οἰκείαν, μεγίστην τινὶ καὶ φοβεράν περιέβληκε τῇ τιμωρίᾳ· δι' ἀμφοτέρων ἅπαντας παιδεύων ἀνθρώπους, ὡς ἂν καὶ τὸ τῆς χάριτος αὐτοῦ μέγεθος εἰδεῖεν ὅπότ' ἂν

φιλοτιμίαν, καὶ τῆς τιμωρίας τὸν φόβον ὅτ' ἂν ταύτης ἀξίους εἶναι νομίζῃ τοὺς ἀδιόρθωτον ἐπὶ τῷ πταίειν ἔχοντας τὴν γνώμην.

Ἐκεῖνα μὲν οὖν Ἰωνᾶς ὁ προφήτης διηλοῖ· ταυτὲ δὲ ὁ Ναοὺμ, τὴν τιμωρίαν λέγων τὴν ποικίλως αὐτοῖς ἐπάγεσθαι μέλλουσαν, ὑπὲρ ὧν τοσοῦτῳ φρονήματι κατὰ τε τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐχρήσαντο καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, (p. 325) τοῦ τε ἐν αὐτῇ θεραπευομένου τῶν ὅλων Θεοῦ· δι' ὧν ἅπασιν ἐγένετο δῆλον, ὅτι οὐτ' ἂν ἐκεῖνα παθεῖν συνεχώρησε παρ' αὐτῶν τοὺς Ἰσραηλίτας, εἰ μὴ τοῦ τοιαῦτα παθεῖν δι' ὧν ἐσέβουν αὐτοὶ παρέσχον ἑαυτοὺς ἀξίους· καὶ ἐπειδὴ πεπόνθασιν οὗτοι τὰ παρ' ἐκείνων αὐτοῖς ἐπαχθέντα καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπερμεμενήκασιν ἐκείνην, δίχας τῆς ἀσεβείας διδόντες τῆς οἰκείας, ἀκολούθως ὁ Θεός ἐπὶ τοὺς τοιαῦτα πεποιηκότας μετάγει τὴν ὀργὴν τιμωρούμενος αὐτοὺς, ὑπὲρ ὧν μοχθηρίᾳ γνώμης πεποίηκασί τε καὶ τετολμήκασιν κατὰ τε τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτῷ προσηκόντων· τοὺς μὲν γὰρ Ἰσραηλίτας ὡς ἀξίους τοιούτων ὑπὲρ ὧν ἐσέβουν τε καὶ ἡμάρτανον εἶα παθεῖν, τοὺς δὲ ἐκ τῆς οἰκείας μοχθηρίας τοιαῦτα κατ' αὐτῶν πεποιηκότας, ἀναγκαίως ὑπῆγε τῇ τιμωρίᾳ, δίχας αὐτοὺς εἰσπραττόμενος,

nostra enormes illius ruinæ ac monumenta effodiuntur Gallorum sumptibus et industria.

(45) Ninives a Babyloniiis capturam et destructionem narrat Diodorus Siculus lib. II, 24, et 28; prædixerat sanctus Tobias cap. XIV, 6. Ætate demum

ὕπερ ὧν ἀπονοία τε καὶ μοχθηρία γνώμης ἐλόμενοι πρὸς τοσοῦτον ἐξώκειλαν ἀσεβείας, ὥστε καὶ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἄρασθαι πόλεμον τό γε ἐπ' αὐτοῖς· ὥσπερ γὰρ ὁ Ἀβδίου τὴν κατὰ τῶν Ἰδουμαίων λέγει τιμωρίαν, τὴν ὑπομένειν ἡμελλον ὕστερον μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ, ὕπερ ὧν πεπλημμελήκεσαν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τε τοὺς οἰκοῦντας αὐτὴν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, δῆλον τῇ μηνύσει ποιῶν ὅτι κατὰ γνώμην Θεοῦ τὰ περὶ αὐτοὺς γενήσεται τότε, οὕτως ὁ μακάριος Ναὺμ ἐπὶ τῆς βίβλου ταύτης τὴν ἐπαχθησομένην τοῖς Ἀσσυρίοις παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν φησὶν, (p. 326) ἥνπερ οὖν καὶ διὰ Βαβυλωνίων ὑπέμειναν ὕστερον· δηλῶν καὶ αὐτὸς ὅτι κατὰ γνώμην Θεοῦ καὶ παθεῖν ταῦτα οἱ Ἰσραηλῖται διὰ τὴν οἰκείαν συνεχωρήθησαν ἀσέβειαν· καὶ ἀνάλογον οἷς πεπλημμελήκεσαν δώσουσι δίκην. Τὰ μὲν δὲ τῆς ὑποθέσεως τοῦ βιβλίου ταῦτα· προσεκτέον δὲ τοῖς κατὰ μέρος λοιπόν.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α'. — « Λῆμμα Νινευῆ, βιβλίον ὁράσεως Ναὺμ τοῦ Ἐλχεσαίου. » Τοῦτο μὲν οὖν ἡ εἰωθυῖα ἐπιγραφὴ τῶν προφητικῶν· τοῦ λήμματος δὲ σαφηνίσαι προσήκει τὴν διάνοιαν· ἐν μὲν γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ τοῖς τῶν τοιούτων ἡξιωμένοις τὴν οἰκείαν παρείχετο χάριν· καθὼς ὁ μακάριος Παῦλός φησιν· « Ἐχοντες δὲ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐπίστευσα, διὸ καὶ ἐλάλησα· καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν· » δεικνὺς ὅτι τῆς αὐτῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος οἱ τε πάλαι μετεῖχον, καὶ οἱ τῷ τῆς Καινῆς Διαθήκης ὑπερητούμενοι μυστηρίῳ· διάφοροι δὲ πρὸς τὸ κατεπεῖγον τῆς χρείας ἐπετελοῦντο αἱ ἐνέργειαι· « Διαιρέσεις γὰρ, » φησὶ, « χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα. » Διάφορα μὲν εἶναι τὰ διδόμενα λέγων, ἐν δὲ τὸ παρέχον ἅπαντα Πνεῦμα. Εἰπὼν γοῦν καὶ τὸν τῶν χαρισμάτων κατάλογον, « Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, » καὶ τὰ ἐξῆς (p. 327) ἐπάγει· « Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ αὐτὸ Πνεῦμα διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται· » δεικνὺς ὅτι ὑφ' ἑνὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἅπαντα ἐνεργεῖτο· πολὺτροποι δὲ καὶ κατὰ τὴν χρείαν ἐνεγίνοντο αὐτοῖς ἐνέργειαι, καθ' ἃς τὴν ἀποκάλυψιν ἐδέχοντο τῶν ἀναγκαίων. Ἐκστάσει μὲν οὖν ἅπαντες ὡς εἰκὸς τῶν ἀπορρήτοτέρων ἐδέχοντο τὴν γνῶσιν, ἐπεὶ περ ἐντὴν αὐτοῖς ταῖς ἐννοίαις πόρρω που τῆς παρούσης καταστάσεως γεγονότας, οὕτω δυνηθῆναι τῇ τῶν δεικνυμένων θεωρίᾳ προσανέχειν μόνῃ· εἰ γὰρ ἡμᾶς οὐχ οἶδόν τε ἀκριβῆ παρὰ τῶν παιδευόντων δέχεσθαι τὴν μάθησιν, εἰ μὴ πάντων ἑαυτοὺς ἀποσπάσαντες σὺν ἀκριβεῖ πολλῇ προσέχοιμεν τοῖς λεγομένοις, ἢ πού γε τὰς οὕτω φοβεράς τε καὶ ἀπορρήτους θεωρίας δυνατὸν ἦν αὐτοῖς ὑποδέχεσθαι, μὴ τῷ λογισμῷ πρότερον κατὰ τὸν τῆς θεωρίας καιρὸν ἐξισταμένοις τῶν παρόντων; Οὕτω τὸν μακάριον λέγει Πέτρον ἐν ἐκστάσει γεγονότα τὴν σινδόνα ἰδεῖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταφερομένην· ἐπειδὴ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις πρότερον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἀποσπᾶσα τῶν παρόντων,

A ipsis erat bellum Deo indixerint. Jam sicuti Abdias Idumæis canit punitionem, quam deinde passuri erant, post Hebræi populi Babylone reditum, ob ea quæ adversus Hierosolyma eorumque incolas antea deliquerant; significans omnino fore, ut hæc a Dei voluntate illis eveniant: ita beatus hoc libro Nahumus superventuras Assyriis a Deo pœnas recitat quas reapse a Babyloniis perpassi sunt postea: ipse pariter ostendens, quemadmodum Dei nutu et hæc contingere Israelitis permissum fuerit; et ipsi demum Assyrii scelera sua tempore idoneo suppliciis expiaturi essent. Et libri quidem argumentum ejusmodi est. Nunc ad singula explananda incumbendum est.

Ἀσσύριοι γὰρ τῆς ἀπονοίας τῆς ἑαυτῶν κατὰ καιρὸν ὑποθέσεως τοῦ βιβλίου ταῦτα· προσεκτέον

B

CAP. I.

VERS. 1. — « Lemma, assumptio, Nínives, liber visionis Nahumi Elcesæi. » Hic quidem consuetus librorum prophetarum titulus est: vocabuli tamen lemma notionem enucleare, pretium operæ erit. Unus erat sanctus Spiritus, qui horum munerum dignis suam gratiam suppeditabat, teste beato Paulo: « Habentes autem eundem Spiritum fidei, sicuti scriptum est: Credidi, propterea locutus sum; et nos quia credimus, ideo loquimur². » Quibus verbis significat, eadem sancti Spiritus gratia tum veteres illos potitos, tum etiam recentiores qui Novi Testamenti mysterio operam suam locaverunt. Diversæ vero pro instantia operis præstabantur facultates: « Divisiones 214 enim, inquit, gratiarum sunt, idem tamen Spiritus³. » Diversa dona ait, unum nihilominus, qui omnia suppeditat, Spiritum. Imo et gratiarum catalogum recitat: « Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ juxta eundem Spiritum⁴. » Tum reliqua subdit: « Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus dividens seorsum singulis prout vult⁵. » Omnia scilicet ab uno Spiritu fieri confirmat; cæterum varias, prout res postulat, facultates dari, quarum ope gravissimarum rerum notitiam excipiebant prophetæ. Itaque exstasi quidem omnes, ut credibile est, ad sublimiorum rerum cognitionem comparabantur. Oportebat enim eorum mentes a præsentī natura procul abesse, ut uni possent revelatarum rerum contemplationi vacare. Nam si fieri nequit, ut nos accurate a præceptoribus imbuamur doctrina aliqua, nisi animis ab omni evagatione cohibitis, sedulo dictis mentem intendamus: num prophetæ terrificas adeo atque inenarrabiles visiones percipere potuissent, nisi mentem antea, nempe sub ipsum visionis tempus, ab alienatam terrenis habuissent? Sic beatum Petrum Scriptura dicit in exstasi positum vidisse sionem de cælo demissam. Spiritus enim gratia mentem ejus primo abstraxit terrestribus, tum

² II Cor. iv, 13. ³ I Cor. xii, 6. ⁴ Ibid. 8. ⁵ Ibid. 11.

ipsum idoneum reſſidit demonstratarum rerum intuitui. Ac veluti in somno dum tantisper a præsenti corporis conditione degredimur, revelationum imagines animo recipimus : sic prophetæ migratione quadam mentis sub sancti Spiritus constituti gratia, oblatas mox res contemplabantur.

Jam vero in hac positis conditione interdum quidem tale exhibebat magisterium sancti Spiritus gratia, ut sibi viderentur audire quodammodo aliquem loquentem eosque erudientem; eoque pacto imbuebantur rerum quæ opus erant cognitione. Sicuti revera beatus Petrus animadversa sindone, audire insuper existimabat **215** vocem sibi dicentem : « Consurgens, Petre, eade et manduca ⁶. » Hinc etiam Isaias propheta ait : « Domine, quis credidit auditui nostro ⁷? » auditus nomine appellans exhibitam sibi divinitus revelationem, siquidem ceu loquentem aliquem auscultare se arbitrabatur. Interdum etiam post aliquam visionem sibi oblatam, loquentis vocem exaudiebant. Veluti beatus Petrus sindonem simul cernebat, et rerum, quæ sibi dicebantur, doctrinam excipiebat. Quin adeo beatus quoque Isaias, cum aiebat se Deum seraphimque videre ⁸, voces pariter ad se missas audiebat. Propterea Scriptura modo ait : « Sermo Domini qui factus ⁹ » est huic vel illi; sermonem appellans eam vim, qua ille qui erudiebatur, putabat se a voce quadam necessariis notionibus informari. Modo eadem Scriptura dicit : « Visio, quam vidit ¹⁰ hic vel ille »; revelationem hac appellatione designans, secundum quam propheta spectare aliquid credens, id quod sibi opus erat discebat. Idem significat locutio : « Et fuit manus Domini super me ¹¹. » Nam hic etiam manus Domini dicitur pro sancti Spiritus virtute; qua Deus veluti attingens prophetæ mentem, doctrinam ei tradebat necessariam. Ejusmodi quid significat etiam vox *lemma*, *assumptio*. Namque admirabile aliquid sæpenumero demonstrare prophetis volens Deus, subitam eis mentis faciebat conversionem, ut hoc animi habitu affecti, majore cum reverentia futurorum scientiam acciperent. Assumptionem itaque hanc dicit; quia Spiritus sancti gratia tanquam repente corripuens prophetæ mentem, convertit eam ad rei demonstratæ contemplationem. Pari ratione hic quoque dicitur : « Assumptio Ninives, liber visionis Nahumi Elcesæi. » Nempe intelligitur prophetæ mens a sancti Spiritus gratia repente correpta, atque ad contemplationem rei revelatæ conversa; unde cognitio futuris Ninives casibus, scientiæ oblatæ nuntium propheta audientibus impertivit. Idcirco autem assumptionem simul et visionem ait, ut priore nimirum vocabulo declaret modum quo Spiritus **216** sancti vis se prodit; posteriore autem visionis vocabulo, demonstratorum oraculorum intuitum significet. Incipit autem sic :

VERS. 2, 3. — « Deus zelator et ultor Dominus, iracundus ultor Dominus, de inimicis suis ultionem

A τότε προσανέχειν τῇ θεωρίᾳ παρεσκεύασε τῶν δεικνυμένων, ἵν' ὥσπερ ἔξω τῆς παρούσης γινόμενοι καταστάσεως καθ' ὕπνους τῶν ἀποκαλυπτομένων δεχόμεθα τὴν θεωρίαν, οὕτω πως τῇ μεταστάσει τῆς διανοίας ὑπὸ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθιστάμενοι χάριτος, τῶν δεικνυμένων ὑποδέχονται τὴν θεωρίαν.

(p. 328) Ἀλλὰ γὰρ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει γινόμενοις αὐτοῖς ποτὲ μὲν τοιαύτην τινὰ παρείχετο τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ χάρις, ὥστε δοκεῖν αὐτοὺς ὥσπερ τινὸς λαλοῦντος ἀκούειν τε καὶ παιδεύεσθαι· οὕτω τε δέχεσθαι τῶν ἀναγκαίων τὴν γνῶσιν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Πέτρος ἐπὶ τῆς σινδόνος φωνῆς ἀκούειν ἐδόκει λεγούσης πρὸς αὐτὸν· « Ἀναστὰς, Πέτρε, θύσον καὶ φάγε. » Ἐντεῦθεν καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας φησὶν· « Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; » ἀκοὴν καλέσας τὴν παρασχεθεῖσαν ἀποκάλυψιν αὐτῷ θεϊκὴν, ἐπειδὴ ὥσπερ τινὸς λέγοντος ἀκούειν ἐδόκει. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τινὰ ὁπτασίαν ὁρῶντες μετ' ἐκείνης ἤκουον τῶν λεγομένων· ὡς ὅτε μακάριος Πέτρος ὁμοῦ καὶ τὴν σινδόνα ἐώρα καὶ τῶν λεγομένων πρὸς αὐτὸν ἐδέχετο τὴν διδασκαλίαν· καὶ μὴν καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας ὅτε λέγει μὲν ἐωρακέναι τὸν Θεόν, καὶ τὰ σεραφίμ, ἤκουε δὲ καὶ τῶν πρὸς αὐτὸν γινομένων φωνῶν. Διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν λέγει, « Λόγος Κυρίου ὃς ἐγένετο » πρὸς τόνδε ἢ τόνδε, λόγον καλῶν τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν ἐδόκει φωνῇ τινι διδασκόμενος παιδεύεσθαι τὸ δέον· ποτὲ δὲ, « Ὁρασιν, ἣν εἶδεν » ὅδε ἢ ὅδε, τὴν ἀποκάλυψιν οὕτω καλῶν, καθ' ἣν ὁρᾶν τι δοκῶν ἐπαιδεύετο τὸ προσῆκον· τὸ αὐτὸ σημαίνει, καὶ, « Ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ Κυρίου, » λέγει· (p. 329) καὶ γὰρ κἀνταῦθα χεῖρα Κυρίου τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀνομάζει· καθ' ἣν ὥσπερ ἐφαπτομένη τῆς τοῦ προφήτου διανοίας τὴν διδασκαλίαν αὐτῇ παρείχετο τῶν ἀναγκαίων. Τοιοῦτο δὲ τι βούλεται καὶ τὸ « λῆμμα »· ἐκπλήξεως γὰρ τι γέμον πολλάκις ὑποδείξαι τοῖς προφήταις βουλόμενος ὁ Θεός, ἀθρόαν αὐτῶν τῆς διανοίας τὴν μετάστασιν ἐποιεῖτο, ὡς ἂν ἅμα τῇ τοιαύτῃ καταστάσει μετὰ μείζονος τοῦ φόβου τῶν μελλόντων δέχονται τὴν γνῶσιν· λῆμμα οὖν τοῦτο καλεῖ, ἐπειδὴ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ὥσπερ ἀθρόον ἐπιλαμβάνομένη τῆς τοῦ προφήτου διανοίας πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν αὐτὴν μεθίστη τῶν δεικνυμένων. Τὸ αὐτὸ δὲ κἀνταῦθα φησι· « Λῆμμα Νινευῆ, βιβλίον ὁράσεως Ναοὺμ τοῦ Ἑλκεσαίου· » ἵνα εἴπῃ ὅτι Πνεύματος χάριτος ἀθρόον ἡ τοῦ προφήτου ληφθεῖσα διάνοια πρὸς τὴν θεωρίαν ἐκείνων μετέστη, δι' ὧν τὰ τῇ Νινευῇ συμβησόμενα μαθὼν, τὴν ἐκ τῶν δειχθέντων αὐτῷ διδασκαλίαν παρείχετο τοῖς ἀκούουσι· διὰ τοῦτο καὶ λῆμμα καὶ ὁρασιν εἰρηκῶς, ἵνα τῷ μὲν τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος δηλώσῃ, τῇ ὁράσει δὲ τῶν δειχθέντων αὐτῷ τὴν θεωρίαν. Ἀρχεται δὲ οὕτως·

Στίχ. β', γ'. — « Θεὸς ζηλωτὴς καὶ ἐχθικὼν Κύριος, καὶ ἐχθικὼν Κύριος μετὰ θυμοῦ, καὶ ἐχθικὼν Κύριος

⁶ Act. x, 13. ⁷ Isa. lxi, 1. ⁸ Isa. vi, 2. ⁹ Jer. xl, 1. ¹⁰ Isa. i, 1. ¹¹ Ezech. i, 3.

τοὺς ὑπεναντίους αὐτοῦ, καὶ ἐξαίρων αὐτοὺς τοὺς ἄχθρους αὐτοῦ. » Ζῆλον καλεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, (p. 350) ἣν ἐπὶ τοῖς ἄγαν ἀτόπως γινομένοις παροξυνόμενος δέχεται κατὰ τῶν ἀσεβούντων· οὕτως λέγει τὸ, « Εἶδεν Κύριος καὶ ἐξήλωσεν, καὶ παρωξύνθη δι' ὀργὴν υἱῶν αὐτοῦ καὶ θυγατέρων. » Κάνταῦθα τοίνυν ἐπειδὴ ὀργὴν ἤμελλε λέγειν παρὰ Θεοῦ κατὰ τῶν Νινευϊτῶν κινηθεῖσαν, εἴτ' οὖν τῶν Ἀσσυρίων· ἐν γὰρ τῇ βασιλευούσῃ πόλει τὸ ἔθνος ἅπαν δηλοῖ· ὑπὲρ ὧν ἀσεβεία τε καὶ παρανομία πλείστη χρησάμενοι, τοσαῦτα μὲν καὶ τηλικάῦτα κακὰ πολλοὺς τε ἑτέρους διέθηκαν, καὶ πρὸς ἅπασί γε τοὺς Ἰσραηλίτας· ἐπεληλυθότες δὲ καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ, μικροῦ γε πρὸς αὐτὸν ἦσαν τὸ πόλεμον τὸν Θεόν· καλῶς ἐντεῦθεν ἤρξατο, « Θεὸς ζηλωτὴς » λέγων, ἀντὶ τοῦ σφόδρα παροργίζεσθαι ἐπὶ ταῖς ἀσεβείαις εἰδὼς, καὶ μετὰ πολλῆς μὲν ἐκδικιῶν τῆς ὀργῆς τὰς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπιτελουμένας ἀσεβείας, πάντας δὲ τοὺς ἐχθρὰν καὶ ἐναντίαν πρὸς αὐτὸν γνώμην αἰρουμένους τιμωρούμενός τε καὶ παντελῶς ἀφανίζων. Εἴτα ἐπειδὴ νῦν ταῦτα, φησὶ, πολλὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν περὶ αὐτοὺς ἐπιδεικνύμενου, ὁπνίκα τῷ τοῦ μακαρίου Ἰωνᾶ κηρύγματι πεισθέντες πρὸς μετάνοιαν εἶδον· « Κύριος μακρόθυμος, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· καὶ ἄθωων οὐκ ἄθωώσει Κύριος. » Ὡς περ γὰρ, φησὶν, ἀνεξικακεῖν οἶδεν καὶ παρορᾷν ἁμαρτημάτων τε καὶ ἀσεδημάτων πλῆθος, ἐπειδ' ἂν νεύσαντας ἴδῃ πρὸς μεταμέλειαν, (p. 351) οὕτως ἀρχοῦσαν ἐπιδείκνυται τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τῷ μεγέθει τῆς τιμωρίας, ἐπειδ' ἂν ἀμετανόητα πταίνοντας ἴδῃ καὶ πρὸς ἄκρον ἀσεβείας ἐληλακότας, οὓς οὐκ ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημάτων, οὐδὲ τῆς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τιμωρίας, ἅτε ἐκ τῶν οὐκαίρων πράξεων καταχρινόμενους.

Στίχ. δ', ε'. — Καὶ τίς ἡ τούτων ἀπόδειξις; « Ἐν συντελείᾳ καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. » Ὅδον καλεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν πρᾶξιν· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων φησὶ πολλάκις· ὥς τὸ, « Γινώσκει Κύριος τὰς ὁδοὺς τῶν ἀμώμων. » Ἐνταῦθα οὖν τοῦτο φησὶν ὅτι, Νῦν τοῦτο πράττειν ἔγνωκε, καὶ ἐπὶ τούτῳ δὴ τὴν ὀρμὴν ἔχει τὴν καθ' ὑμῶν, ὥστε ἅπαντα μὲν τὰ παρ' ὑμῖν συσσεῖσαι, παντελῆ δὲ ὑμῖν ἐπαγαγεῖν τὴν ἀπώλειαν. « Καὶ νεφέλαι χονιορτὸς ποδῶν αὐτοῦ. » Ἀκολουθῶς τῷ « ὁδὸς » εἰπεῖν, ἐπήγαγε, « Νεφέλαι χονιορτὸς ποδῶν αὐτοῦ. » ἐπειδὴ γὰρ ἐπιταῖ τῷ μετὰ πολλῆς ὀρμῶντι τῆς κινήσεως τὸ χονιορτὸν βαδίζοντα κινεῖν, Τούτου, φησὶ, χονιορτὸς ποδῶν αἱ νεφέλαι· ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ὀρμῶν ἐφ' ὑμᾶς, τὸν ἀέρα πάντα καθ' ὑμῶν συστρέφει· « Ἀπειλῶν θαλάσση καὶ ξηραίνων αὐτήν, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς ἐξερημῶν. » Αὐτάρκης δὲ καὶ μόνη φωνὴ θάλασσαν τε ξηραίνει καὶ ποταμοὺς σὺν ἐκείνῃ, δηλῶν ὅτι οὐδεὶς πόνος αὐτῷ τὸ ὑμέτερον σύστημα καὶ τὸ πλῆθος τὸ παρ' ὑμῖν ἀνελεῖν βουληθέντι. Εἴτα καὶ τοῦ γινομένου τὴν ἀπόδειξιν παρεχόμενος· « Ὀλιγώθη ἡ Βασανίτις καὶ ὁ Κάρμηλος, (p. 352) καὶ πάντα τὰ ἐξανθοῦντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλιπεν· τὰ ὄρη ἐσεισθη ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ βουνοὶ ἐσαλεύθησαν, καὶ ἀνεστάλη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου ἡ σύμπασα, καὶ

exigit Dominus, eosque de medio tollit. » Zeli nomine appellat iram quam Deus vesanis hominum actibus exacerbatus concipit adversus impios. Sic dicitur : « Vidit Dominus, zeloque excanduit, propter iram ad quam eum provocaverunt filii sui et filiae¹². » Par est nunc quoque Scripturæ locutio, dum iram Dei recitatura est contra Ninivitas sive Assyrios commotam (namque in urbe dominatrice universam gentem designat), quia summa impietate ac scelere usu, tot tantaque mala tum aliis multis intulerant populis, tum denique etiam Israelitis : quin adeo Hierosolyma adorti, ipsum propemodum Deum bello laccessiverant. Quamobrem præclarum fecit initium propheta appellans Deum Zelatorem : nempe ut diceret, Qui magnopere irasci criminibus solet, multaue iræ vi quæ patrantur ab hominibus scelera vindicare, atque eos omnes qui hostili et adverso in eum animo sunt, pœnis irretitos exitio addicere. Deinde qui hæc nuper dixerat, idem multam a Deo benevolentiam erga Assyrios adhibitam ait, quo tempore beato Jonæ concionanti assentientes resipuerunt. « Dominus patiens ; magnum robur ejus. Absolvendo non absolvat Dominus. » Quantum enim, inquit, patienter ferre et dissimulare peccata ac scelera novit, siquando homines ad meliora converti viderit, tantumdem demonstrat vires suas in pœnæ magnitudine, siquando sine pœnitentiæ spe lapsos senserit, atque in malitiam summam provectos. Nimirum eos neque a criminatione liberat, neque a culparum pœna ; quippe qui jam suismet actibus damnati sunt.

VERS. 4,5.—**217** Quænam porro est harum rerum demonstratio? « In consummatione et in commotione via ejus. » Viam dicit Dei actum ; quam locutionem de hominibus quoque sæpe usurpat Scriptura ; veluti : « Novit Dominus viam immaculatorum¹³. » Hoc loco ait, sibi id nunc propositum esse, atque idcirco in vos ruere, ut vestra omnia usquequaque commoveat, vobisque exitium inferat. « Nebulæ pulvis pedum ejus. » Consequenter, quia « viam » dixerat, addit, « Nebulæ pulvis pedum ejus. » Nani sicuti accidit ut is qui multo cum impetu currit, pulverem in incessu excitet : ita divinorum, inquit, pedum pulvis nebulæ sunt. Nempe significat a Deo in vos irruente universum aerem contra vosmet convolvi. « Minitans mari, illudque exsiccans, et flumina cuncta devastans. » Qui potest scilicet unius ope vocis mare fluviosque pariter exsiccare. Quibus verbis Deus declarat perfacile sibi esse vestrum populum quantumlibet numero ingentem excindere, siquando voluerit. Deinde rei gestæ demonstrationem proferens : « Imminuta est, ait, Basanitis et Carmelus, et omnis Libani flos defecit : montes a Deo concussi fuerunt collesque commoti : tellus coram eo cum colonis suis inhibita est. » Enimvero

¹² Deut. xxxii, 19. ¹³ Psal. xxxvi, 18.

quidquid, inquit, vestris manibus passi sunt Israelitæ, ejus id omne voluntate contigit, qui illorum scelere infensus sivit eos pati, quæcunque vobis patrare collibuit: quare haud vestrarum virium illa fuerunt, sed divini consilii opera. Proptereaque et Basanitis et Carmelus et Libani decor exitio dati fuerunt, montesque propemodum et colles simul omnes commoti sunt. Atque ut summatim dicam, cunctam ab aspectu suo terram illam cum incolis ejus submovit Deus, vitia illorum abominans.

VERS. 6-10. — « A facie iræ ejus quis sustinebit? furori iræ ejus quis resistet? Furor ejus **218** dissolvit principatus, petræ ab eo conteruntur. » Hinc enimvero vobis constat, neminem posse potestati Dei resistere, qui quidem par est conterendis imperiis maximis ac potentissimis, iisque funditus destruendis. Tum similia priorum dicens: « Bonus Dominus exspectantibus eum in die tribulationis: novit ipse qui se pie colunt. » Est, inquit, clemens admodum et valde beneficus erga illos qui spem suam in eo collocaverunt, ejusque minas reverentur. « In diluvio transeunte consummationem faciet. Qui eum irritaverint atque oderint, persequentur eos tenebræ. » Verumtamen ubi ad iram spectaverit, dignosque hac aliquos nactus fuerit, diluvium nescio quod impetu suo convehet, quo summam cladem improborum edet: cunctosque sibi adversantes, sibi que resistere audentes, tenebris multisque angustiiis circumveniet per impositarum magnitudinem calamitatum. « Quid cogitatis contra Dominum? » Quænam, inquit, consilia in eum molimini? Num bellum adversus Deum geri posse putatis? Sane ex quo primum Hierosolyma oppugnare cœpistis, his Deum blasphemiiis laccessistis. « Consummationem ipse faciet; non vindicabit his rem eandem in tribulatione. » Decreta quippe suprema perniciæ vestra, adeo violenter suam in vos voluntatem exsequetur, ut opus ei non sit iterato ictu ferire: subitum enim vel prima plaga interitum vobis pariet. « Quoniam usque ad fundamentum vastabuntur, » ita ut omnia apud vos solitudo fiant. « Tortilis more smilacis devorabuntur, et sicut calamus ariditate occupatus. » Ejus instar herbæ quæ sæpibus circumplicatur, atque ab obviis quibusque belluis consumitur, cuncti ab hostibus absumemini: aridique ritu calami, aggressorum vestrorum tanquam igne destruemini, quorum incursibus sustinendis pares non eritis.

219 VERS. 11-15. — « Ex te egressa est machinatio contra Dominum; improba atque hostilia consilia animo volvistis. » Ausus es hæc facinoramente agitare et agere contra Dominum, armis urbem adoriens divino templo præditam: eamque facile te capturum existimasti, quasi nihil a Deo

A πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. » Καὶ γὰρ καὶ ὅποσα, φησὶν, ὑμῶν ἐργαζομένων ἐπασχον οἱ Ἰσραηλῖται, κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἐγίνετο· ὅς κατεγνωκῶς αὐτῶν διὰ τὴν ἀσέβειαν, εἶασεν αὐτοὺς πάσχειν ἅπερ αὐτοῖς ἐπάγειν ἐβούλεσθε· ὥστε οὐχ ὑμετέρας δυνάμεως ἦν οὐδ' ἐκεῖνα, ἀλλὰ γνώμης ἔργα τῆς θείας· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ Βασανίτις καὶ ὁ Κάρμηλος καὶ τὰ σεμνὰ τοῦ Λιβάνου πρὸς ἀπώλειαν εἶδεν, ὅρη τε καὶ βουνοὶ μικροῦ συνεκινήθησαν πάντες· καὶ, συντόμως εἰπεῖν, ἅπασαν τῆς προσόψεως τῆς οἰκείας ἀφεῖλεν τὴν γῆν ἐκείνην σὺν τοῖς οἰκοῦσιν αὐτήν, μισήσας αὐτοὺς διὰ τὴν ἀσέβειαν.

Στίχ. 5'-1'. — « Πρὸ προσώπου ὀργῆς αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται; καὶ τίς ἀντιστήσεται ἐν ὀργῇ θυμοῦ αὐτοῦ; ὁ θυμὸς αὐτοῦ τήκει ἀρχάς, καὶ πέτραι διεθρύθησαν ἀπ' αὐτοῦ. » Ἐχετε τοίνυν ἐξ ἐκείνων τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι οὐδεὶς ὁ ἀνθίστασθαι δυνάμενος τῇ ὀργῇ τῇ θεῇ, αὐτάρκως ἔχοντι καὶ τοὺς ἐν μεγάλαις δυναστείαις, καὶ τοὺς ἐν πλείστη καθεστῶτας ἰσχυρεῖ διαθρυβεῖν τε καὶ παντελῶς ἀφανίζειν. Καὶ τὰ ὅμοια τῶν πρόσθεν λέγων· « Χρηστὸς Κύριος ὑπομένουσιν αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, (p. 353) καὶ γινώσκων τοὺς εὐλαβουμένους αὐτόν. » Ἔστι μὲν γὰρ, φησὶν, ἄγαν φιλόανθρωπος καὶ ἄγαν εἰδὼς εὐεργετεῖν τοὺς πρὸς αὐτὸν ὀρώντας, καὶ τὴν ἀπειλήν αὐτοῦ δεδοικότες. « Καὶ ἐν κατακλυσμῷ πορείας συντέλειαν ποιήσεται· τοὺς ἐξεγειρομένους καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διώξεται σκότος. » Ἐπειδ' ἂν δὲ πρὸς ὀργὴν νεύσῃ, ταύτης τινὰς εὐρηκῶς ἄξιους, κατακλυσμὸν τινα διὰ τῆς ὀργῆς ἐπάγει τῆς οἰκείας, δι' ἧς παντελῇ μὲν ἐργάζεται τὸν ἀφανισμόν τῶν μοχθηρῶν· ἅπαντας δὲ τοὺς ἐπανισταμένους αὐτῷ καὶ τολμῶντας αὐτῷ τι βούλεσθαι ἐναντίον, σκότῳ περιβάλλει καὶ ἀπορίᾳ πολλῇ τῷ μεγέθει τῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς κακῶν. « Τί λογίζεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον; » Ὅμοίαν τοίνυν, φησὶν, ἔχετε περὶ αὐτοῦ τὴν ἐννοίαν; ἢ μὴ νομίζετε δυνατὸν ὑμῖν εἶναι πολεμεῖν τῷ τοιοῦτῳ; ἀφ' οὗ δὴ καὶ πρότερον ἐπεληλύθατε τῇ Ἱερουσαλὴμ, οὕτω τε βλασφήμες εἰς τὸν Θεὸν ἐξετείνετε λόγους. « Συντέλειαν αὐτὸς ποιήσει, καὶ οὐκ ἐχδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει. » Δοκιμάσας γὰρ ὑμῶν παντελῇ ποιῆσαι τὸν ἀφανισμόν, οὕτως ἀθρόον τὸ δοκοῦν αὐτῷ καθ' ὑμῶν ἀπεργάζεται, ὥστε μὴ δεηθῆναι δευτέραν αὐτὸν πληγὴν ἐπενεγκεῖν, ἀθρόαν δὲ ὑμῖν ἀπὸ τῆς πρώτης πληγῆς τὴν ἀπώλειαν ἐγγενέσθαι. « Ὅτι ἕως θεμελίου αὐτῶν χερσωθήσονται. » (p. 354) Ὡστε εἰς παντελῇ καταστῆναι πάντα τὰ παρ' ὑμῖν ἐρημίαν. « Καὶ ὡς σμίλας περιπλεκομένη βριωθήσονται, καὶ ὡς καλάμη ξηρασίας μεστή. » Δίκην δὲ ἐκείνης τῆς βοτάνης τῆς τοῖς φραγμοῖς περιπλεκομένης, εἶτα ὑπὸ πάντων τῶν προσπεσόντων ὑπὸ πολεμίων· καλάμης τε δίκην ξηρᾶς ὡς ὑπὸ πυρὸς πρὸς τὴν ἐφοδὸν αὐτῶν οἱοί τε ὄντες.

Στίχ. 12'-15'. — « Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογισμὸς κατὰ τοῦ Κυρίου, πονηρὰ βουλευόμενος ἐναντία. » Εἶτα δὴ τετόλμηκας τοιαῦτα βουλευσασθαι κατὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ διαπράξασθαι, ἐπελθὼν τῇ πόλει τῇ τὸν ναὸν ἐχούσῃ τὸν θεῖον; οὐτε τε πρόχειρον ἐνόμισας αὐτὴν ἀνελεῖν ὡς οὐθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βοηθεῖσθαι

δυναμένην, τί οὖν; « Τάδε λέγει Κύριος κατάρχων ὑδάτων πολλῶν. » Ἀκούε τοίνυν ἄτινα ὑπὲρ τοῦ τολμήματος ἐκείνου νῦν ἀποφαίνεται Θεὸς ὁ πάντων Κύριος τῶν κατὰ γῆν ἐθνῶν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ὑδάτων πολλῶν. » « Καὶ οὕτως διασταλήσονται. » Ὡς γὰρ ἂν εἰ τις, φησὶν, ὕδωρ ἐξ ὕδατος ἐν τινὶ τόπῳ συνεστῶς μετὰ πολλῆς διαστήσεως τῆς εὐμαρείας, οὕτω πάντων ὑμᾶς ἀφοριεῖ τῶν ἐθνῶν ὁ Θεὸς παραδοὺς ἀπωλείᾳ. « Καὶ ἀκοή οὐκ ἐνακουσθήσεται ἐτι. » ὥς μηκέτι σου μηδὲ ἀκοήν εἶναι τοῦ παντελῶς ἀπολωλότες. « Καὶ νῦν συντρίψω τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς δεσμούς σου διαρρήξω. » Πάντα γὰρ σου τὰ σκήπτρα, καὶ τὴν βασιλείαν ἣν ἔχεις ἐδόκεις, συγκόψω. (p. 335) καὶ πᾶσαν τὴν δυναστείαν ἣν κατὰ τῶν ὑποχειρίων εἶχες, ὥσπερ τισὶ δεσμοῖς αὐτοὺς τῇ ἐξουσίᾳ περιβάλλων τῇ οἰκείᾳ, παντελῶς διατέμω, ἅτε μετὰ τῆς ἀπωλείας ἣν ὑπομένεις πάσης σου τῆς βασιλείας καὶ τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐξουσίας ἣν καθ' ἐτέρων εἶχες ὡς εἰκὸς ἀφανιζομένης. « Καὶ ἐντελεῖται περὶ σοῦ Κύριος. » Ταῦτα γὰρ περὶ σοῦ γενέσθαι κεκέλευκεν ὁ Θεός. « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἐτι. » Ἐπειδὴ οἱ ὑπὸ βασιλείας ὄντες εἰώθασιν ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς ἅπαντα ἀναφέρειν, καὶ ἐκ τῆς ἐκείνων καλεῖσθαι προσηγορίας, ὡς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ὄντες τὴν ἐκείνων, οὐκ ἐτι σου, φησὶν, ἡ ὀνομασία οὐδαμοῦ φανήσεται παντελῶς ἀπολλυμένου. « Ἐξ οἴκου Θεοῦ σου ἐξολοθρεύσω γλυπτὰ, καὶ χωνευτὰ θήσομαι ταφὴν σου, ὅτι ἡτιμώθης. » Συναφανιῶ γὰρ σοὶ καὶ τὰ εἰδῶλα, οἷς πολλὴν ἀπένεμες τὴν τιμὴν, ἅπερ ὥσπερ τις ταφὴ σοὶ γενήσεται συναπολλύμενα, καὶ συναφανιζόμενα, καὶ μονονουχὶ συνθαπτόμενα τῇ ἀτιμίᾳ τῇ σῇ. « Διότι ἰδοὺ ἐπὶ τὰ ὄρη πόδες εὐαγγελιζομένου καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰρήνην. » Τότε δὴ, φησὶν, ἔσονται πολλοὶ οἱ ἀνὰ τὰ ὄρη τῆς Ἱερουσαλήμ ἀνατρέχοντες καὶ τὴν ἀπώλειαν εὐαγγελιζόμενοι πᾶσι τὴν σὴν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν καθέξουσιν αὐτοὺς εἰρήνην. « Ἐόρταζε, Ἰούδα, τὰς ἐορτάς σου, ἀποδοὺ τῷ Θεῷ τὰς εὐχάς σου, διότι οὐ μὴ προσθῶσιν ἐτι τοῦ διελθεῖν εἰς παλαίωσιν. » (p. 336) Ἔσο δὴ καὶ σὺ λοιπὸν ἐν ἡδοναῖς, καὶ τὰς καθηκούσας ἐορτάς τε καὶ εὐχάς τῷ Θεῷ μετὰ πάσης ἐκπλήρου τῆς σπουδῆς πάννυ γε θαρρόν· ὡς οὐκ ἂν ἐπέλθοιεν ἐτι ἐπὶ τῷ τι διαφθεῖραι τῶν προσηκόντων ὑμῖν ἀπολωλότες ἅπαξ. Διὸ ἐπάγει· « Συντετέλεσται, ἐξῆρται. » Ἡφάνισται γὰρ, φησὶν, ὁ ταῦτα τολμῶν.

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α'-δ'. — « Ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον αὐτοῦ, ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως. » Θεῖα γὰρ τις ὀργὴ ὥσπερ ἐμφυσήματι τινὶ παντελῶς αὐτὸν ἐσθεσε καθ' ὑμῶν ἐξαπτόμενον· ὥστε σε μηδεμίαν θλίψιν ἐντεῦθεν ὑποπτεῦειν λοιπόν. Ταῦτα ὡς πρὸς τὸν Ἰούδαν εἰρηκῶς, ἐορτάζειν ὀφείλοντα ἐπὶ τῇ τοῦ τοιαῦτα τετολμηκότος κατ' αὐτῶν ἀπωλείᾳ, τρέπει δὴ λοιπὸν πρὸς τοὺς Νινευίτας τὸν λόγον. « Σκόπευσον ὁδόν. » Ὅρα δὴ, φησὶ, τοὺς ἐπιέναι σοὶ μέλλοντας. « Κράτησον ὀσφύος. » Σύσφιξον πρὸς τὴν αὐτὴν ἐφοδὸν εἰ δύνῃ σαυτόν. « Ἀνδρῖσαι τῇ ἰσχύϊ σφόδρα. » Νῦν σου τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐπίδειξαι δύναμιν. « Διότι ἀπέστρεψεν Κύριος τὴν ὕδριν Ἰακώβ, καθὼς ὕδριν τοῦ Ἰσραήλ. » Ἀλλὰ γὰρ οὐ δυνατόν σοι τὰ ἐπινινύ-

A juvanda foret. Quid ergo? « Hæc ait Dominus rector aquarum multarum. » Audi porro quasnam ausibus illis nunc pœnas decernat Deus cunctorum in orbe populorum Dominus. Ut enim cuilibet, inquit, licet congregatas alicubi aquas facillime separare: sic vos ab omnibus gentibus discernet Deus cum exitio tradet. « Neque audietur diutius auditio. » Ita ut ne famam quidem ejus qui periit jam sis auditurus. « Et nunc contritam avertam virgam ejus a te, et vincula tua dirumpam. » Cuncta enim sceptræ et imperium, quod habere videbaris, comminuam: universam potentiam tuam quam in subditos exercebas, et qua ceu vinculis populum hunc in tua ditione retinebas, omnino præcidam: omni scilicet ditione spoliaberis: vires atque potestas, quam in alias gentes exercebas, jam merito evanescent. « Et præcipiet de te Dominus. » Hæc fieri mandavit Deus. « Haud seretur de tuo diutius nomine. » Quoniam regum subditi solent ad reges suos omnia referre, atque ab illorum vocitari nominibus, quorum ditioni parent; haud diutius, inquit, nomen tui funditus pereuntis exstabit. « De domo Dei tui ejiciam sculptilia, ponamque conflabilia sepulcrum tuum, quia dehonestatus es. » Destruam tecum idola, quibus multum tribuebas honorem; atque hæc, inquam, fient tanquam tumulus tibi, tecum scilicet perdita atque destructa, ac propemodum ignominia tue contumelata. « Quamobrem ecce in montibus pedes læta nuntiantis, 220 pacemque prædicantis. » Tunc, ait, multi per Hierosolymorum montes discurrent, cladem tuam palam nuntiantes, suamque inde consecuturam pacem. « Age, Juda, solemnitates tuas, redde Deo vota tua; quia jam nemo in posterum res tuas antiquabit. » Esto et tu deinceps in deliciis, legitimæque solemnitates ac vota Deo persolve cum omnimoda solemnitate ac lætitia; neque enim amplius supervenient qui res tuas pessumdent, quandoquidem illi jam perierunt. Quare addit: « Consummatus est atque sublatus. » Destructus est, inquit, qui hæc ausus fuerat.

D

CAP. II.

VERS. 1-4. — « Ascendit qui insufflet in faciem ejus, qui de calamitate eripiat. » Divina, inquit, ira ceu flatu quodam prorsus illum exstinxit, qui contra vos accensus fuerat: quare jam nullam hinc cladem suspicari poteritis. His Judam verbis allocutus, quibus eum jussit festum agere propter adversarii sui perniciem, sermonem deinceps ad Ninivitas convertit. « Observa viam. » Videsis quinam tibi superveniant. « Lumbos roboræ. » Ad ejusmodi incursionem, si vales, sustinendam præcingitor. « Viriliter admodum age. » Nunc tuas illas ingentes ostende vires. « Quoniam avertit Dominus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israelis. » Profecto haud potes eventura mala vitare; nam quæ tu Israeli

fecisti, eadem Deus in caput tuum retorsit. A
 « Quare excutiendo excutierunt eos, et palmites
 eorum corruerunt, arma potentiae ejus ex homi-
 nibus. » Tantæ, inquit, erunt adversum te hostium
 vires, ut ritu eorum qui vestem excutunt, dignitate
 tua proterendus sis; atque omnia amissurus, qui-
 bus tu olim stipatus ac veluti famulatio cultus
 superbiebas. Prorsus **221** ut verba ad compendium
 conferam, bellica omnis peritia tua cunctaque vis ex
 incolatu hominum exterminabitur. Deinde veterem
 eorumdem potentiam memorat, quæ ab illis contra
 fas exercita, nihil in præsentī profutura erat.
 « Viri strenui ignem ludibrio habentes. » Vos
 quondam, ait, tantis viribus pollebatis, ut ipsi
 flammæ certare non dubitaretis. « Habenæ cur-
 rum illorum, in die præparationis ejus; equites B
 turbabuntur in viis. » Equis olim curribusque si-
 distis, qui nunc inutiles sunt. Nam quo tempore
 Deo visum fuerit pœnam vobis infligere, trepidatio
 currus et equites occupabit, ita ut metu hostium
 nihil agere queant. « Confundentur currus, et in
 plateis collidentur. » In fugam, inquit, se conji-
 cient: hac autem trepidatione inter se collisi, ante
 hostium adventum pessum ibunt. « Aspectus eorum
 ut lampades igneæ, ut fulgura discurrentia. » Iro-
 nice id dicit: nempe vos nihil fulgure differre
 xosmet putavistis, qui lucentibus armis præditi,
 vehementi impetu in hostes ferebamini.

τούς ἀπολλύειν. « Ἡ ὄρασις αὐτῶν ὡς λαμπάδες πυρὸς, καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσαι. » (p. 338) Εἰρωνικῶς
 ἐπὶ διασυρμῷ τοῦτο λέγει· καίτοι γε, φησὶν, οὐδὲν ἀστραπῶν καὶ πυρὸς διαλλάττειν ἐνομίζεσθε ἐκλάμ-
 ποντές τε τοῖς ὅπλοις καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐπιόντες τοῖς ἐναντίοις.

VERS. 5-7. — « Fugæ interdiu memores erunt opti- C
 mates: in trepidatione sua festinabunt mœnia te-
 nere; propugnacula sua præparabunt. » Vester ille
 apparatus atque armatura in cassum fiet. Itaque
 omisso prælio fugam meditabimini: neque hac
 ipsa expedite utemini; sed cum ingenti consterna-
 tione currentes ob ingruentem hostium metum, ad
 mœnia, quæ sola reliqua erunt, festinabitis, pugna
 ob desperationem ommissa: atque hinc tutelam ex-
 spectabitis, et ad consuetam murorum custodiam
 studio omni incumbetis. Quod vero gravius est,
 « Portæ urbium patuerunt, regia palatia concide-
 runt, opes revelatæ sunt. Ipsa ascendit, et ancillæ
 ejus præcedebant, ceu columbæ loquentes in corde
 suo. » Sed enim ne perfugii quidem **222** ad muros
 ulla vobis utilitas est; potientur enim civitate ho-
 stes, perque portas multa cum securitate ingre-
 dientur; regias domos a fundamentis evertent;
 opes tuas omnes atque thesauros dum diripiunt,
 publicos facient; quæcunque scilicet diligenti olim
 et arcana custodia servabas. « Et ipsa ascendit. »
 Ninivem scilicet dicit propheta. (Pro « ascendes »
 ait « ascendit, » more suo tempora commutans.)
 Ascendes, inquit, ad inimicum regem deducta, ca-
 ptiva deinde mansura: cunctæque tibi subditæ ur-
 bes atque pagi (his enim ancillarum nomina facit)

μενα κακὰ διαφυγεῖν, ἐπειδὴ ἃ πεποίηκας εἰς τὸν
 Ἰσραὴλ, εἰς τὴν κεφαλὴν ἔτρεψε τὴν σὴν ὁ Θεός.
 « Διότι ἐκτινάσσοντες ἐξετίναξαν αὐτοὺς, καὶ τὰ κλή-
 ματα αὐτῶν διέφθειραν, ὅπλα δυναστείας αὐτοῦ ἐξ
 ἀνθρώπων. » (p. 337) Τοσαύτη γὰρ ἔσται κατὰ σοῦ
 τῶν πολεμίων ἡ δύναμις, ὥστε σε δίκην τῶν ἐκτινατ-
 τόντων ἐσθῆτα, τῆς ἀξίας ἀποβαλεῖν τῆς οἰκείας, ἀπο-
 λέσαι τε ἅπαντα ἐφ' οἷς ὡς κεκυκλωκόσι σε καὶ περὶ
 τὴν θεραπείαν ἡσχολημένοις τὴν σὴν μέγα ἐφρόνεις·
 καὶ, συντόμως εἰπεῖν, πᾶσάν σου τὴν πολεμικὴν ἐμ-
 πειρίαν καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἐξ ἀπάντων ἀπολέ-
 σουσι τῶν ἀνθρώπων. Εἶτα καὶ τὴν παλαιὰν αὐτῶν
 ἐντίθεται δύναμιν ἥπερ οὐκ εἰς δέον ἐχρήσαντο, ὡς
 οὐδὲν αὐτοὺς ὠφελήσουσαν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ.
 « Ἄνδρες δυνατοὶ ἐμπαίζοντες ἐν πυρί. » Ὑμεῖς

ἦτε, φησὶν, οἱ δι' ὑπερβολὴν ἰσχύος οὐδὲ πυρὸς κατα-
 τολμᾶν ὀκνοῦντες. « Αἱ ἡνίαι τῶν ἄρμάτων αὐτῶν
 ἐν ἡμέρᾳ ἐτοιμασίας αὐτοῦ, καὶ οἱ ἵπποις θορυθηθή-
 σονται ἐν ταῖς ὁδοῖς. » Οἱ μέγα ἐφ' ἵπποις τε φρο-
 νοῦντες καὶ ἄρμασιν, ἃ δὴ πάντα νῦν ὑμῖν ἄχρηστα
 φανεῖται· ἐν γὰρ τῷ καιρῷ καθ' ὃν παρεσκευάσται
 παρὰ Θεοῦ τὰ τῆς τιμωρίας ὑμῖν, θόρυβος καὶ τὰ
 ἄρματα καὶ τοὺς ἵππους καθέξει, οὐθὲν ἐπιτελεῖν διὰ
 τὸ δέος τῶν πολεμίων οἷους τε ὄντας. « Συγχυθήσεται
 τὰ ἄρματα, καὶ συμπλακῆσονται ἐν ταῖς πλατείαις. »
 Πρὸς φυγὴν γὰρ, φησὶν, ὁρμήσουσι πάντες· ὥστε
 ὑπὸ τῆς κατεχούσης αὐτοὺς ἀπορίας, ἀλλήλοις αὐτοὺς
 συμπλεκομένους πρὸ τῆς ἐφόδου τῶν πολεμίων ἑαυ-

Στίχ. ε'-ζ'. — « Καὶ μνησθήσονται οἱ μεγιστᾶνες,
 καὶ φεύξονται ἡμέρας, καὶ κρατήσουσιν ἐν τῇ ἀπορίᾳ
 αὐτῶν καὶ σπεύσουσιν ἐπὶ τὰ τεῖχη, καὶ ἐτοιμάσουσι
 τὰς προφυλακὰς αὐτῶν. » Τὰ μὲν δὴ τῆς παρασκευῆς
 ὑμῖν ἐκείνης, καὶ τῆς δυνάμεως περιττὰ γενήσεται
 πάντα· τὸ πολεμεῖν δὲ ἀφέντες, φυγῆς λήψεσθε μνή-
 μην· καὶ οὐδὲ ταύτῃ χρώμενοι τῷ δρόμῳ διὰ τὴν
 ὑπερβολὴν τοῦ ἐπικειμένου δέους τῶν πολεμίων ὑμῖν·
 ἀναδραμεῖσθε δὴ λοιπὸν ἐπὶ τὰ τεῖχη, τὸν μὲν πόλε-
 μον διὰ πολλὴν ἀπόγνωσιν ἀφέντες, τὴν ἐξ ἐκείνων
 δὲ προσδοκῶντες ἔξιν ἀσφάλειαν, καὶ δὴ καὶ περὶ
 τὰς εἰωθυίας ἐπὶ τῶν τειχῶν φυλακὰς πᾶσαν ἔξετε
 τὴν ἀσχολίαν. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον· « Πύλαι τῶν πόλεων
 διηνοίχθησαν, καὶ τὰ βασίλεια διέπεσε, καὶ ἡ ὑπό-
 στασις ἀπεκαλύφθη· καὶ αὕτη ἀνέβαινε, καὶ αἱ δοῦ-
 λαι αὐτῆς ἤγοντο, καθὼς περιστρεφά φθειγγόμεναι ἐν
 καρδίᾳ ἑαυτῶν. » Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ τῆς περὶ τὰ τεῖχη
 σπουδῆς ὕψελός τι γέγονεν ὑμῖν· κρατήσουσι γὰρ τῆς
 πόλεως οἱ πολέμιοι, (p. 339) καὶ διὰ γε τῶν πυλῶν
 μετὰ πολλῆς εἰσελεύσονται τῆς ἀδείας· τὰ βασίλεια
 τε παντελῶς ἀφανιοῦσι· πᾶσάν τέ σου τὴν ὑπαρξιν
 καὶ πάντας τοὺς περιόντας σοι θησαυροὺς δι' ἄρπα-
 γῆς ποιησάμενοι, καταφανῇ πᾶσιν ἐργάσονται, καὶ
 τὰ πάλαι σοι διὰ πολλῆς τε ὄντα φυλακῆς καὶ κεκρύ-
 φθαι δοκοῦντα. « Καὶ αὕτη μὲν ἀνέβαινε (46). » Πρὸς
 τὴν Νινευὴ δὲ ὁ προφήτης φησὶν, ἀντὶ τοῦ, « Ἀνα-

θήση, τὸ « ἀνέβαινεν » εἰπὼν, καθὼς ἐναλλάττειν εἶθε τὸν χρόνον. Ἀναθήση γάρ, φησὶν, ἐπὶ τὸν τῶν πολεμίων ἀγομένη βασιλεία ὡς αἰχμάλωτος οὔσα λοιπὸν· καὶ πᾶσαι δὲ σου αἱ ὑπήκοοι πόλεις τε καὶ χῶραι, δούλας γὰρ ταύτας ὠνόμαζε, μακρὰ χαίρειν αἰχμαλωσίαν ἀχθήσονται πᾶσαι σὺν σοι, κατ' ἐννοιαν τε καὶ ὁδυρόμεναι συμφοράς.

Στίχ. η', θ'. — Εἶτα τὴν παλαιὰν εὐπραγίαν αὐτῶν φησι, διαιρῶν εἰς ταῦτα τὸν λόγον· καὶ ποτὲ μὲν ἐν οἷσις ἐξετασθήσεται κακοῖς διδάσκων, ποτὲ δὲ τὴν πάλαι προσοῦσαν αὐτοῖς ἐκτιθέμενος δυναστείαν· ὡς ἂν καὶ τούτῳ τὸ συμβαῖνον αὐτῇ πάθος αὐξήσειεν, εἰ ἀπὸ τοιούτων εἰς τοιαῦτα ἀφικνεῖσθαι μέλλει. « Καὶ Νινευὴ ὡς κολυμβήθρα ὕδατος τὰ ὕδατα αὐτῆς· καὶ αὐτοὶ φεύγοντες οὐκ ἔστησαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπιθλέπων. » Πάλαι μὲν γὰρ κολυμβήθρας μεγίστης διήλλαττεν οὐδὲν ὑπερχεομένης τῷ ὕδατι πανταχόθεν, (p. 340) καὶ πολλοὺς ἐν ἑαυτῇ τρεφούσης ἰχθύας· οὕτω πολλοὺ μὲν γέμουσα πλήθους οἰκείου· πολλοὺς δὲ ἐκ τῶν πολέμων αἰχμαλώτους ἔχουσα παρ' ἑαυτῇ· νῦν δὲ εἰς τοῦτο κατέστησαν τάλαιπωρίας, ὡς μηδὲ βραχύτατον στήναι πρὸς τοὺς πολεμίους δυνάμενοι, πρὸς φυγὴν ἰδεῖν· εὐρίσκετο δὲ οὐδεὶς τοῖς τοσούτοις ἐφορῶν κακοῖς, ἢ τινα διόρθωσιν αὐτοῖς ἐπάγων. « Διήρπαζον τὸ ἀργύριον, διήρπαζον τὸ χρυσίον. » Ἄπαντα δὴ λοιπὸν δι' ἀρπαγῆς οἱ πολέμιοι τὰ παρ' αὐτοῖς ἐποιοῦντο. « Καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ κόσμου αὐτῆς. » Ἀναρίθμητόν τινα πλοῦτον αὐτῶν ἀφαιρούμενοι, ὥπερ ἐκοσμοῦντο τὸ πρόσθεν. « Βεβάρυνται ὑπὲρ πάντα τὰ σκεύη αὐτῆς τὰ ἐπιθυμητά. » Πολλὴν γοῦν μάλιστα τὴν σπουδὴν ἐποιοῦντο τὰ δοκοῦντα τίμια εἶναι, καὶ ἂ μετὰ πολλῆς ἔσχον τῆς ἐπιθυμίας ἀφελέσθαι παρ' αὐτῶν· τὸ γὰρ « βεβάρυνται, » ὁμοίον ἐστὶ τοῦ ἐν ταῖς Βασιλείαις, « Ἐβαρύνθη ὁ πόλεμος ἐπὶ Σαούλ, » ἵνα εἴπῃ ὅτι κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐπέκειντο μάλιστα οἱ πολέμιοι· οὕτω κἀνταῦθα τὸ « βεβάρυνται » λέγει, ἵνα εἴπῃ ὅτι πλείων περὶ ἐκεῖνα ἡ σπουδὴ τοῖς πολεμίοις ἐγίγνετο.

Στίχ. ι', ια'. — « Ἐκτιναγμὸς καὶ ἀνατιναγμὸς, ἐκδρασμὸς καὶ καρδίας θραυσμὸς, καὶ ὑπόλυσις γυνάτων, καὶ ὠδίνες ἐπὶ πᾶσαν ὁσφύν, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὡς πρόσκαυμα χύτρας. » Βούλεται εἰπεῖν ὅτι ποικίλοις ἐκ τῶν πολεμίων περιβληθήσονται τοῖς κακοῖς (p. 341) ἐκτιναττόμενοι καὶ ἐκδραζόμενοι· ὡς παντελῶς μὲν αὐτοῖς τῆς διανοίας σβεσθῆναι τὸν λογισμὸν· ἐκκελυμένους δὲ ὑπὸ τοῦ δέους μηδὲ στήναι δύνασθαι ῥαδίως, ἐν ὁδύναις τε κοιναῖς ἅπαντας εἶναι· καὶ συντόμως εἰπεῖν, τοιούτους ἐκ τῆς τῶν κακῶν ἀπορίας εἶναι, ὡς μηδὲν ἀπεοικένας κεκαυμένης χύτρας ὑπὸ πυρός. Καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν μνήμην ἄγων αὐτοὺς τῆς παλαιᾶς δυναστείας· « Ποῦ ἐστὶ τὸ κατοικητήριον τῶν λεόντων καὶ ἡ νομὴ ἡ οὔσα τοῖς σκύμνοις; » Ἀλλὰ γὰρ οἴχεται δὲ αὐτῶν καὶ ἡ νομὴ πᾶσα· καὶ γὰρ σκύμνους τὸ αὐτὸ λέγει, τουτέστι τοὺς λέοντας· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι Πάλαι μὲν οἱ τὴν Νινευὴ κατοικοῦντες, λεόντων δίκην ἦτε πᾶσι τοῖς λοιποῖς φοβεροὶ, καὶ τὰ πανταχόθεν ἐκ τῶν πολέμων λαμβάνοντες ἡθροίζετε παρ' ἑαυτοῖς· νῦν

A multum valere jubentes pristinum imperium tuum, servitio tecum addicentur; tacita cogitatione, columbae more, suam pariter atque tuam moerentes calamitatem,

εἰποῦσαι τῇ προσοῦσῃ σοι πρότερον βασιλείᾳ, ἐπὶ τὴν περιστερὰς δίκην τὰς ἑαυτῶν τε καὶ σοῦ στενάζουσαι

VERS. 8, 9. — Deinde pristinam felicitatem dicit, sic distributo sermone, ut modo mala quibus illa cruciabitur narret, modo veterem commemoret dignitatem, nimirum ut incidens infortunium ideo gravius fiat, quod talis urbs ad talia devenerit. « Ninive, ut aquae piscina aquae ejus. Ipsi arrepta fuga nusquam substiterunt; nec erat qui aspiceret. » Olim quidem a piscina maxima non differebant, aquis undique affusis, multitudo piscium ibidem alita. Sic videlicet Ninive multitudo populi redundabat; multos quoque bello captos homines apud se habens. Nunc vero tanta adversitate sunt oppressi, ut ne brevissime quidem contra hostes in acie steterint, quominus se fugae statim committerent. Porro autem nemo inventus est, qui his malis mentem intenderet, aut iisdem medicinam aliquam faceret. « Diripuerunt argentum, diripuerunt aurum. » Cunctas horum opes praedae habuerunt hostes. « Neque erat finis ornamentorum ejus. » Innumeras divitias eripuerunt, quibus **223** antea ornabatur. « Aggravati sunt super omnem supellectilem ejus desiderabilem. » Vehementi studio ad pretiosa quaeque ruerunt, multamque diripiendi eam cupiditatem praese tulerunt. Nam dictio *aggravati sunt*, idem significat atque in Regnorum libris: « Aggravatum est praelium contra Saulem¹⁴, » ut denotetur, illa potissimum parte vires hostium sese intendisse. Ita hic etiam *aggravati sunt* dicitur, ut intelligamus, potissimum hostium studium circa opes esse versatum.

VERS. 10, 11. — « Excussio et redicussio, et ebullitio, et cordis confractio et genuum dissolutio, et dolores omnium renum, et facies eorum ut adustio ollae. » Significat fore ut eos inimici variis afficiant malis, crebro excutientes, et ejicientes, ita ut universum iis exstinguatur mentis ratiocinium. Timore autem enerves ne stare quidem facile poterunt, et communibus quatiantur angoribus: atque ut breviter dicam, tantis ob has clades prementur angustiis, ut ferventis ab igne ollae haud dissimiles visuri sint. « Ubinam est leonum habitaculum, et pascua catulorum? » Periit leonum habitaculum, et omnia pascua eorum. Nam catuli iidem sunt atque leones. Significat autem, Ninives olim incolas leonum instar cunctis populis fuisse terribiles, et unde quaque bellis sibi opes parasse. Nunc vero etiam Ninive, inquit, habitaculum vestrum periit, simulque quidquid opum illic antea congesta habuistis. « Quo abiit leo, ut ingrederetur? » Valde hoc irridenter. Nam quia Assyrii perpetuis in bellis versati fue-

¹⁴ 1 Reg. xxi, 5.

rant, semperque aliquos veluti venando persecuti; Quonam, inquit, dux vester abiit? in quam venationem profectus est? Utique dicit finem bellandi factum, et potentiam vimque pristinam fuisse depositam.

ὥς ἐπὶ τινὰ θήραν, Ποῦ δὲ, φησὶ, νῦν ἀπελήλυθεν ὁ κρατῶν ὑμῶν; ἐπὶ ποίαν ἀπελήλυθε θήραν; ἵνα εἴπῃ ὅτι πέπαυται τοῦ πολεμεῖν, ἀπέθετο τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν τὴν πρόσθεν.

VERS. 12, 13. — **224** Idcirco addit: « Ibi catuli leonum erant, nemine territante; leo venabatur catulis suis alimoniam, et catulorum suorum gratia suffocabat; venatione nidum suum complevit, cubile suum rapinis. » Antea quidem, ait, leonum more passim vim faciebatis, nullusque vos ab ea violentia deterrebat metus. Direptis alienis, ingentes vobis opes comparavistis, quibus vestri quoque liberi fruerentur. Occidistis, suffocastis populos, atque hos prædæ instar soboli vestræ utendos objecistis; rapina et scelere divitias vestras exaggeravistis. Quid porro? « En ait tibi Dominus omnipotens: Incendam fumo multitudinem tuam; leones tuos gladius absumet; venationem tuam exterminabo; et non audientur ultra opera tua. » Ob ea scelera omnia, de te nunc ita edixit Deus, flammis atque pressuris plurimis consumptum iri populum tuum; fortissimum quemque civium tuorum ab hostibus cæsum iri; quæcunque improbe coacervasti, vastatum iri; destructum iri denique dominatum tuum, nullamque tui mentionem deinceps futuram, quasi hominis qui aliquid fecerit, idemque mox funditus perierit.

CAP. III.

VERS. 1-5. — Deinde punitione dicta, malitiam rursus objurgat. « O sanguinaria civitas, tota mendax, iniquitate plena! » Patiementi hæc, inquit, quia semper cædibus indulsistis, multosque mortales per fraudem atque mendacium injustis necibus irretire conati estis: veluti Rhapsaces falsis promissionibus nisus est Hierosolymorum cives urbe deducere¹⁸. « Non contrectabitur venatio. » Nempe haud amplius venandi occasio suppetet; multaue moliens, nihil efficere poteris. Idque ait sumpta metaphora ab iis qui curiosa aliquid contrectatione vestigant. Cur? « Vox verberum et **225** vox commotarum rotarum, et equi persequentis, currusque ferventis, equitis agitantis, gladii splendidi, et armorum luce micantium, multitudinis vulneratæ, gravisque ruinæ. » Hæc vos, ait, pro superiore fortuna manent, verbera, et rotarum sonitus, et equorum persecutio, et enses, cum cæteris armis vel ipso splendore terribilibus, unde multi cædentur, multaue interfectorum funera erunt. « Et non erat (finis) gentibus ejus. » Subditorum ejus mala non interquiescent, sed aliud ex alio consequetur. « Infirmabuntur in corporibus suis a multitudine fornicationum. » Multis interfectis, ad paucos admodum redigetur illorum numerus. Hic

δὲ καὶ Νινευὴ τὸ κατοικητήριον ὑμῶν οἴχεται; καὶ πάντα σὺν αὐτῇ ὁπόσα τε ἡθροισμένα παρ' ἑαυτοῖς τὸ πρότερον εἶχετε. « Ποῦ ἐπορεύθη λέων, τοῦ εἰσελθεῖν; » Σφόδρα διασυρτικῶς· ὥς γὰρ ἐν πολέμοις αὐτῶν πάντοτε ὄντων, καὶ αἰεὶ πού τισιν ἐπιόντων

(p. 342) Στίχ. ιθ', ιγ'. — Διὸ ἐπάγει· « Ἐκεῖ σκύμνοι λεόντων, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν· λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμοις αὐτοῦ, καὶ ἀπέπνιξε τοῖς λέουσιν αὐτοῦ, καὶ ἐπλησε θήρας νοσσιὰν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἀρπαγῆς. » Πρότερον μὲν γὰρ λεόντων δίκην ἐπῆειτε πᾶσι, καὶ φόβος ὑμᾶς τοῦ τοιαῦτα ποιεῖν ἐπεῖχεν οὐδεὶς· δι' ἀρπαγῆς δὲ τὰ ἐτέρων ποιοῦμενοι, πλοῦτον ἑαυτοῖς συνελέγετε πλείστον, αὐτάρκη καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν εἰς ἀπόλαυσιν, ἀναιρουντές τε καὶ συμπνίγοντες ἐτέρους, ὥσπερ τινὰ θήραν τοῖς γεννήμασι συνελέγετε τοῖς οἰκείοις, ἐξ ἀρπαγῆς καὶ παρανομίας τὸν πλοῦτον αἰξοντες τὸν οἰκεῖον. Τί οὖν; « Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ ἐκκαύσω ἐν καπνῷ πλῆθος σου, καὶ τοὺς λέοντάς σου καταφάγεται μάχαιρα· καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ τῆς γῆς τὴν θήραν σου· καὶ οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἔτι τὰ ἔργα σου. » Ὑπὲρ δὲ πάντων ἐκείνων ἀπεφάνητο κατὰ σοῦ νῦν ὁ Θεός, ὅτι ἐν πυρὶ μὲν ἀναλωθήσεται καὶ στενοχωρία πλείστη τὸ πλῆθος σόν· τοὺς δὲ ἐν σοὶ δοκοῦντας εἶναι δυνατοὺς ἀνελούσιν οἱ πολέμοιοι· ἀφανισθήσεται δὲ πάντα ὁπόσα συνέλεξας κακῶς, ὥς πᾶσαν μὲν σου καταλυθῆναι τὴν δύναμιν, ἀκουσθῆναι δὲ περὶ σοῦ μηκέτι μηθὲν, ὥς τι πεποιηκότος καὶ ἀπολωλότος καθάπαξ.

ΚΕΦ. Γ'.

(p. 343) Στίχ. α'-γ'. — Εἶτα τὴν τιμωρίαν εἰπὼν, ὀνειδίζει πάλιν τὴν κακίαν· « Ὡ πόλις αἱμάτων, ὅλη ψευδῆς, ἀδικίας πλήρης. » Πείσσεθε δὴ ταῦτα, φησὶν, ὑπὲρ ὧν περὶ φόνους ἅπασαν εἶχετε τὴν σχολήν, καὶ πολλοὺς ψεύδει τε καὶ ἀπάτῃ κεχρημένοι ἀδικεῖν ἐπειράσθε τὰ ἀνήκεστα· οἷόν τι ὁ Ῥαψάκης ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐποίει ὑποσχέσεσιν ἀγαθῶν αὐτοῦς ἐξαγαγεῖν βουλόμενος. « Οὐ ψηλαφηθήσεται θήρα. » Ἵνα εἴπῃ ὅτι, Οὐκέτι θήρας ἔξεις καιρὸν, καὶ πολλὰ ζητήσας οὐκ ἰσχύσεις τι διαπράξασθαι· τοιοῦτον, ἐκ μεταφορᾶς αὐτὸ τῶν ἐπιμελῶς τι ψηλαφία ζητούντων, εἰρηκῶς. Διὰ τί; « Φωνὴ μαστίγων, καὶ φωνὴ σεισμοῦ τροχῶν, καὶ ἵππου διώκοντος, καὶ ἄρματος ἀναθράσσοντος, ἱππέως ἐλαύνοντος, καὶ στιλβούσης ῥομφαίας, καὶ ἐξαστραπτόντων ὀπλῶν, καὶ πλήθους τραυματιῶν, καὶ βαρείας πτώσεως. » Ταῦτα γὰρ ὑμᾶς ἀντὶ ἐκείνων διαδέξεται, φησὶ, μαστιγες, καὶ κτύπος τροχῶν, καὶ ἵππων ἐλασία, καὶ ἄρμάτων θόρυθος πολὺς, καὶ ἱππέων διώξεις, καὶ ξίφη μετὰ τῶν λοιπῶν ὀπλῶν φοβερά καὶ ἰδεῖν τῇ λαμπρότητι τῇ οἰκείᾳ· ἀφ' ὧν δὴ πολλοὶ μὲν πληγῇσονται, πολὺς δὲ θάνατος ἔσται τῶν ἀναιρουμένων. « Καὶ οὐκ ἦν τοῖς ἔθνεσιν αὐτῆς. » Καὶ οὐδὲ στήσεται τοῖς ὑπηκόοις αὐτῆς τὰ κακὰ, ἀλλ' αἰεὶ τι τὸ πρῶτον ἕτερον διαδέξεται κακόν. « Καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν

¹⁸ IV Reg. xviii, 28.

τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἀπὸ πλήθους πορνείας. » Πολ-
λῶν δὲ, φησὶν, ἀναιρουμένων, (p. 344) εἰς ὀλιγίστους
ἀγαν αὐτῶν ὁ ἀριθμὸς περιστήσεται· τοῦτο γὰρ λέ-
γει τὸ, « Ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν, » ἵνα
εἴπῃ, ὅτι Ὀλίγα περιλειφθήσεται σώματα· καὶ τὴν
αἰτίαν λέγων, « ἀπὸ πλήθους πορνείας. » Ταῦτα γὰρ
παίρονται, φησὶν, ὑπὲρ ὧν πλεῖστον ὅσον ἐξετράπησαν αὐτῶν.

Στίχ. δ'-ζ'. — Εἶτα ὀνειδίζων ἐπάγει· « Πόρνη
καλὴ καὶ ἐπίχαρις ἡγουμένη φαρμάκων. » Σὺ δὲ,
φησὶν, ἦσθα ἡ τοῦ προσήκοντος ἐκτετραμμένη, εὐ-
πρεπὴς μὲν ἑαυτῇ φαινόμενη διὰ τὴν περιοῦσαν
δυναστείαν, ἐπίχαρις δὲ διὰ τοὺς ταύτης ἕνεκέν σε
θεραπεύειν ἐσπουδακότας, καὶ δὴ καὶ πάντων ἑξαρ-
χος τῶν τῆς ἀσεθείας ἐθνῶν ἐτέροις ἐγίγνου. « Ἡ Β
πωλοῦσα ἔθνη ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ φυλάς ἐν τοῖς
φαρμάκοις αὐτῆς. » Ὀλόκληρα γὰρ ἔθνη καὶ φυλάς
ὅλας τῇ ἐξουσίᾳ κατακεχρημένη τῇ οἰκείᾳ, εἰς τὴν
αὐτὴν σοὶ συμμετῆγες ἀσέθειαν, καὶ πᾶσαν δὴ τὴν
περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδὴν. « Ἴδου ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει
Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· καὶ ἀποκαλύψω τὰ
ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου· καὶ δεῖξω ἔθνε-
σιν τὴν αἰσχύνην σου, καὶ βασιλείαις τὴν ἀτιμίαν
σου, καὶ ἐπιρρίψω ἐπὶ σέ βδελυγμὸν, καὶ τὰς ἀκα-
θαρσίας σου· καθίσομαί σε εἰς παράδειγμα. » Τοι-
γαροῦν ἐγὼ σοι, φησὶν ὁ Θεός, ἀνάλογον ταῖς τοιαύ-
ταις ἀτοπίαις ἐπάξω τὴν τιμωρίαν· περιβαλὼ γὰρ
σε, φησὶν, αἰσχύνῃ παντοίᾳ, (p. 345) ὥσπερ ἂν εἴ τις
αἰχίζεσθαι τινα μέλλον, ἀφελὼν τὴν ἐσθῆτα ἐπὶ τὸ
πρόσωπον ἐλκύσειεν ἅπασαν, ὡς αἰσχρὰν μὲν εἶναι C
τῆς γυμνώσεως τὴν θεάν, πικρὰν δὲ τοῦ αἰχισμού
τὴν προσδοκίαν· περιβεβλημένος δὲ τῇ ἐσθῇ τὸ
πρόσωπον, μὴδὲ διορᾶν τὰ προκείμενα δύνασθαι.
Οὕτω δὲ, φησὶν, ἅπαντά σου τὸν κόσμον ἀφελὼν, εἰς
ἀτιμίαν καταστήσας τὴν ἐσχάτην, τῇ τῶν πολεμίων
ἐκδώσω τιμωρίαν, ὥστε πᾶσι μὲν τοῖς ἀπανταχοῦ
περιφανῇ σου τὴν αἰσχύνην καὶ τὴν ἀτιμίαν γενέσθαι,
βδελυκτὴν δὲ σε καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς ἅπασι φαίνεσθαι
μόνης, ὑπὲρ ὧν εἰς τοσαύτην εὐτέλειαν κατενήνεξαι·
πάτημά τε γεγονυῖα πάντων καὶ παράδειγμα τῆς
ἐσχάτης ἀτιμίας ἀποδειχθεῖσα τῇ ὑπερβολῇ τῶν κα-
κῶν. « Καὶ ἔσται, πᾶς ὁ ὁρῶν σε, καταθήσεται ἀπὸ
σοῦ, καὶ ἐρεῖ, Δειλαία Νινευὴ, τίς στενάξει ἐπ' αὐ-
τήν, πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῇ; » Οἱ δὲ ταῦτα D
λοιπὸν ὁρῶντες, καὶ τὴν προσοῦσάν σοι πρόσθεν εὐ-
πραγίαν εἰδότες σαφῶς, ἀποστάντες τῆς ὑπολήψεως
ἐκείνης ἧς εἶχον περὶ σοῦ, εἰς ἔλεον τὸ κατὰ σοῦ με-
ταστήσουσι μῖσος· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ « καταθήσεται ἀπὸ σοῦ, » ὥστε καὶ ἔλεεῖν σε τῶν κατεχόντων
κακῶν, συλλογιζομένους ὡς οὔτε δυνατόν τινα ἐπαξίως ὀδύρασθαι τὴν ἐπιγεγονυῖάν σοι συμφορὰν,
(p. 346) ἀλλ' οὐδὲ παράκλησιν τινα καὶ θεραπείαν εὑρεθῆναι οἷόν τε τῶν τοσούτων κακῶν.

Στίχ. η'. — « Ἀρμوسαι χορδὴν, ἐτοίμασαι, μερὶς
Ἀμμὼν, κατοικοῦσα ἐν ποταμοῖς, ὕδωρ κύκλῳ αὐ-
τῆς· ἡ σὴ ἀρχὴ θάλασσα, καὶ ὕδωρ τὰ τεῖχη αὐτῆς. »
Τινὲς Ἀμμὼν ἔφασαν ἐνταῦθα λέγεσθαι τὴν ὀνομα-
ζομένην νῦν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου· καίτοι
γε δῆλον ὅτι ἐγγὺς που μετὰ τετρακόσια ἔτη τῆς
προφητείας ταύτης Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Μακεδονίας
γέγονε βασιλεὺς, ὃς σὺν πολλοῖς ἐτέροις κατεσχηκῶς
τῆς Αἰγύπτου, ἐπώνυμον ἑαυτῷ τὴν Ἀλεξάνδρειαν

A enim significatus est verborum *infirmabuntur in corporibus suis*. Pauca, inquit, supererunt cor-
pora; causamque rei tradit multitudinem fornicationum. Hæc, ait, patientur, quia mirum quantum a Deo recesserunt. Atque hæc Dei placita merito ad exitum deducenda sunt.

τοῦ Θεοῦ· καὶ τοῦτ' ἐπράττειν ἄξιον τῶν δοκούντων

VERS. 4-7. — Deinde convicians ait: « Meretrix pulchra et gratiosa, dux veneficiorum. » Tu, inquit, illa es quæ ab officio recessisti, quæque speciosa tibi ob imperium videbaris, gratiosa propter eos qui dominatus tui causa te colere certabant; et quidem cæteris quoque impiorum morum auctrix fuisti. B
« Quæ vendis gentes fornicatione tua, et tribus pharmacis tuis. » Gentes integras tribusque totas, potestate tua abutens, ad impietatis tuæ societatem pellexisti. « Ecce ego super te, ait, Dominus Deus omnipotens; revelabo posteriora tua super faciem tuam: ostendam gentibus ignominiam tuam, regi-
bus probrum tuum, jaciāque super te abominatio-
nem et immunditiam tuam; statuam te in exem-
plum. » Quamobrem, ait Deus, congruas 226 huic
vesaniæ pœnas imponam: cooperiam, inquit, te ignominia omnimoda, veluti cum quis aliquem excruciaturus detractam ei vestem in vultum con-
gerit universam, ut turpe sit nuditatis spectaculum, amara autem cruciatuum exspectatio; qui
quidem capite vestibis obvoluto, ne rem quidem præsentem cernere potest. Prorsus ita, ait, detracto
omni ornatu tuo, in extrema te ignominia constitu-
tam, hostibus puniendam tradam. Sic omni genti probrum tuum ac turpitudine exploratissima fiet: tuique nominis vel sola auditio cunctis erit abomi-
nabilis, postquam in tantam vilitatem decideris, proculcata ab omnibus, excessuque malorum ad
summæ ignominiae exemplum proposita. « Et erit, quicumque viderit, descendet a te, dicetque: Ninive infelix, quis illi ingemiscet? quodnam ei solamen conquiram? » Qui hæc in posterum viderint, ac
superioris gloriæ tuæ probe meminerint, omissa illa de te æstimatione, odium misericordia commu-
tabunt; id enim aiunt verba *descendet a te*; tua-
que mala miserabuntur, mente reputantes fieri non posse ut digne quis inflictam tibi calamitatem de-
ploret, aut solamen aliquod vel remedium exco-
gitet.

VERS. 8. — « Apta chordam, compara te, pars Ammon, quæ incolis flumina: aqua in circuitu ejus, initium ejus mare, aqua mœnia ejus. » Nonnulli dixerunt Ammonem hic appellari Alexandriam Ægypti. Atqui compertum est, quadringentis circiter post hanc prophetiam annis Alexandrum Macedonum regem exstitisse, qui occupata cum aliis multis regionibus Ægypto, cognominem sibi Alexandriam condidit. Quod si quis dicat, ante hunc quoque exstitisse in

eo loco urbem nomine Ammonem, deque hac modo prophetam loqui; profecto, quod sæpe jam monui, supervacaneam **227** esse arbitror super his rebus curiositatem; siquidem nihil ea confert ad rei propositæ intelligentiam. Quare subtilior de his disputatio, vana ostentatio hominum, qui videri volunt incertiorum locorum nomina interpretari. Illud est apud eos fabulosius, cum aiunt de Alexandria exitio prophetam loqui, ut ostendat nil mirum esse, si idem quoque Ninivæ acciderit. Neque enim solari verbis Niniven propheta vult. Porro ad solamen pertinet, alienæ calamitatis commemoratio, quasi hæc malis exercitum recreet. Revera mæstos consolari solemus mentione paria patientium, ne plus æquo animis concidant, quasi aliquid inusitati ipsis acciderit. Contra omnino exploratum est, prophetam eventuris Ninivæ malis veterem illius felicitatem adjungere, qua calamitas ejus comparatione gravior evadebat. Sed hæc superfluitate quadam sermonis dicta sunt. Loci vero sententia est: Venit usque in Ægyptum Assyrius, multa ibi quoque mala patravit; et quidem profugos illuc Israelitas ibidemque degentes maximis incommodis affecit, ut Oseas propheta demonstrat: « Propterea ecce fugient ab adversitate Ægypti, recipiet eos Memphis, sepeliet eos Machmas ¹⁶. » Significat quæ ab Assyriis Ægyptum ingressis perpressuri erant profugi Israelitæ. Sicuti ergo in superioribus, postquam correptura Assyrios mala recitavit, ad Judæ tribum verba convertit, jubens eam festum agere, et pace in posterum frui, quandoquidem aggressori ejus exstingui contigerat; ita et nunc ad Ammonem Ægypti urbem loquela conversa ait: Sume citharam, multoque cum gaudio para te ad canendum fidibus Assyrii exitium tuamque pacem; tu quæ aquis undique cincta, mari fluviiisque vallata, nihil inde protecta fueras ab Assyrii incursione; nunc demum universa tibi maleficii ab eo patiendi formido sublata est. Deinde addit:

τοῦ μὲν ἄδειν τὴν ἀπώλειαν, σοῦ δὲ τὴν εἰρήνην· ἡ πανταχόθεν ὕδατι περιβεβλημένη θαλάττη τε ὠχυρωμένη καὶ ποταμοῖς, ὄνηται ἐκ τούτων οὐδὲν, (p. 348) ἐπεληλυθότος τοῦ Ἀσσυρίου· νῦν μέντοι γε πᾶσα τῆς ἐκείνου κακίας λέλυται σοι ἡ ὑπόνοια. Εἶτα ἐπάγει·

228 VERS. 9-12. — « Æthiopia atque Ægyptus D fortitudo ejus. Non est terminus fugæ tuæ. Phut et Libyes auxiliares ejus sunt. Ipsa in deportationem ibit captiva. Parvulos ipsius solo allident in viarum ejus capitibus. » Nam et hi, inquit, Æthiopes et Libes, cæterique quorum mentionem feci, fœdera tecum inierant, seque tibi in omni bellica necessitate adfuturos receperant. Verumtamen nihil opis hinc retulisti; dumque fugam maturares, capta es hostium manibus et abducta; qui sane ne parvulorum quidem tuorum miserti, exanimis abjicient passim in compitis, vario cædium genere enecatos. Constat autem hic Æthiopus dici non illos longe dissitos, sed qui Ægyptiis sunt finitimi.

¹⁶ Osee. ix, 6.

πεποίηκεν· εἰ μὴ ἄρα τις ἐκεῖνο λέγοι ὅτι καὶ πρὸ τούτου πόλις ἦν αὐτόθι Ἀμμὼν λεγομένη, περὶ τῆς τὰ νῦν ὁ προφήτης φησὶν· ἀλλὰ γὰρ, ὁ πολλάκις ἐφη, περιττὴν εἶναι τῶν τοιούτων ἡγοῦμαι τὴν ἀκριβολογίαν, ὅπότ' ἂν μηδὲν εἰς φανέρωσιν τῆς προκειμένης συντελῆ διανοίας· ὥστε καὶ ἐπίδειξιν τινα κενὴν εἶναι τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀκριβολογίαν, ἵνα δὴ δοκῶσι τοὺς ἀδηλοτέρους ταῖς ὀνομασίαις ἐρμηνεύειν τόπους. Μυθωδέστερον δὲ ἔστι τὸ παρ' αὐτῶν λεγόμενον, ὅτι τῆς Ἀλεξανδρείας τὴν ἀπώλειαν ὁ προφήτης λέγει· ὡς ἂν δείξειεν ὅτι μηδὲν θαυμαστὸν, εἰ καὶ περὶ τὴν Νινευὴ τι γέγονε τοιοῦτο· οὐ γὰρ ψυχαγωγεῖν ἐν τοῖς λόγοις ὁ προφήτης πειράται τὴν Νινευή· ψυχαγωγίας δὲ ἦν τὸ ἐτέρων συμφορὰς μεμνησθαι, ὡς ἂν ἐκ ταύτης ὁ πεπονηὸς παρακαλοῖτο. Εἰώθαμεν γοῦν **B** αἰεὶ τοὺς πενοῦντας τῇ μνήμῃ (p. 347) παρακαλεῖν τῶν ὁμοίων, ὡς ἂν μὴ ἄγαν ἀθυμοῖεν, καινόν τι τὰ κατ' αὐτοὺς νομίζοντες εἶναι. Τούναντίον μὲν οὖν διὰ πάντων δῆλός ἐστιν ὁ προφήτης τῇ μηνύει τῶν προσεσομένων τῇ Νινευὴ κακῶν, τὴν παλαιὰν αὐτῆς συνάπτων εὐπραγίαν, ἀφ' ἧς δὴ μάλιστα τὸ συμβαῖνον αὐτῇ κακὸν αὐξάνεσθαι ἤμελλεν. Ἀλλὰ γὰρ ταῦτα μὲν ἐκ περιουσίας εἰρήσθω· ὁ δὲ νοῦς τῶν ῥητῶν οὗτός ἐστιν· Εἰσεληλυθεν ἄχρι τῆς Αἰγύπτου ὁ Ἀσσύριος, πλεῖστα καὶ τοὺς αὐτόθι διατιθεῖς κακὰ, ὥστε καὶ τοὺς ἐκπεφευγότες τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ αὐτόθι διάγοντας μεγίσταις περιβαλεῖν συμφοραῖς, ὡς ὁ προφήτης δείκνυσιν Ὡσηέ· « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ πορεύσονται ἐκ ταλαιπωρίας Αἰγύπτου, καὶ ἐκδέξε- **C** ται αὐτοὺς Μέμφις, καὶ θάψει αὐτοὺς Μαχμάς· » δηλον δὲ ἄπερ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων εἰσεληλυθότων εἰς τὴν Αἰγύπτου πάσχειν ἤμελλον οἱ ἐπ' αὐτὴν καταπεφευγότες τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ὡς περ τοίνυν ἐν τοῖς ἀνωτέροις τὰ καταληψόμενα τοὺς Ἀσσυρίους λέγων κακὰ, ἐπὶ τὸν Ἰουδαν ἀπέστρεψε τὸν λόγον, ἐορτάζειν αὐτῷ κελεύων ὡς ἐν εἰρήνῃ καθεστῶτι λοιπὸν, τῷ τὸν ἐπεληλυθότα αὐτῇ πολέμιον ἀνηρῆσθαι· οὕτω κἀνταῦθα ἐπὶ τὴν Ἀμμὼν πόλιν οὔσαν τῆς Αἰγύπτου τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησιν· Ἀνάλαβε κιθάραν καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς παρασκεύασαι διὰ ταύτης

Στίχ. θ'-ιβ'. — « Αἰθιοπία ἡ ἰσχύς αὐτῆς καὶ Αἰγύπτος, καὶ οὐκέτι πέρας τῆς φυγῆς σου· Φοῦτ καὶ Αἰθιοὺς ἐγένοντο βοηθοὶ αὐτῆς· καὶ αὐτῇ εἰς μετοικεσίαν πορεύσεται αἰχμάλωτος, καὶ τὰ νήπια αὐτῆς ἐδαφιοῦσιν ἐπ' ἀρχαῖς τῶν ὁδῶν αὐτῆς. » Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι, φησὶν, Αἰθιοπὲς τε καὶ Αἰθιοὺς καὶ πάντες δὴ ὧν πεποίημαι μνήμην, συμμαχίαν ἔθεντο πρὸς σὲ ἐν ἀπάσαις βοηθεῖν ἐπαγγελλόμενοι σοι ταῖς ἀνάγκαις· ὠφέλησαι δὲ οὐδὲ ἀπὸ τούτων οὐδὲν, περὶ φυγὴν τε ἀσχολουμένη καὶ αἰχμάλωτος ταῖς τῶν πολεμίων ἀπαγομένη χερσίν, οἳ οὐδὲ τῶν νηπίων τῶν παρὰ σοὶ φειδῶ ποιησάμενοι ἐρρίψασιν αὐτὰ νεκρὰ κατὰ πᾶσαν ὁδὸν πολυτρόποις ὑποβαλόντες σφαγαῖς. Εὐδὴλον δὲ ὅτι Αἰθίοπας οὐ τοὺς πόρρω που ἀπωχισμέ-

νοὺς φησὶν, ἀλλὰ τοὺς ὅσους ὁμόρους εἶναι συνέβαινεν Α Αἰγυπτίοις. « Καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔνδοξα αὐτῆς βαλοῦσιν κλήρους, καὶ πάντες οἱ μεγιστᾶνες αὐτῆς δεθήσονται χειροπέδαις. » Ἄπαντα μὲν γὰρ τὰ παρὰ σοὶ τίμια ἀφελόντες οἱ πολέμιοι διενείμαντο κλήροις· καὶ τοὺς μέγα δὲ τῶν ἐν σοὶ δύνασθαι νομιζομένους χειροπέδαις ἐμβαλόντες ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν εἴλκον. (p. 549.) « Καὶ σὺ μεθυσθήσῃ. » Ἐπειδὴ τὸν οἶνον ἐπὶ τιμωρίας λαμβάνειν εἴωθε, βαρυτάτην, φησὶν, ὑπομένεις τὴν τιμωρίαν· ὥστε δίκην μεθύοντος τῇδε κάκεισε περιαντλεῖσθαι τοῖς κακοῖς. « Καὶ ἔση παρωραμένη. » Λόγος δὲ οὐδενὶ γενήσεται τῶν κατὰ σέ. « Καὶ σὺ ζητήσεις σεαυτῇ στάσιν ἐξ ἐχθρῶν σου. » Ἐπιθυμήσεις δέ τινα ἄνεσιν τῶν κακῶν λαβεῖν, ὅποσα δὴ σοὶ παρὰ τῶν πολεμίων κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἐπάγεσθαι μέλλει. « Πάντα τὰ ὀχυρώματα σου ὡς σύ. » Καταλυθήσεται γὰρ παραπλησίως σοὶ πάντα ὅποσα δὴ πρὸς ἀσφάλειαν οἰκίαν πρότερον εἶχες. « Καὶ σκοποὺς ἔχουσι ἐὰν σαλευθῶσι, καὶ πεσοῦνται εἰς στόμα ἐσθλόντος. » Πειράσῃ δὴ διὰ πολλῶν ἀποσκοπεῖν τὰ ἐσόμενα, ἐπειδὴ ἂν τῆς παρουσίας τῶν πολεμίων δέξῃ τὴν ἀκοήν· οἱ δὲ ὀνήσουσί σε οὐδέν· ἐκτραπέντες γὰρ τῶν ἐντεταλμένων πεσοῦνται ὑπὸ τοῖς πολεμίοις.

Στίχ. 15-16. « Ἴδοὺ λαός σου ὡς γυναῖκες ἐν σοὶ τοῖς ἐχθροῖς σου ἀνοιγόμεναι ἀνοιχθήσονται πύλαι τῆς γῆς σου, καὶ καταφάγεται πῦρ τοὺς μοχλοὺς σου. » Πάντες σου, φησὶν, οἱ κατὰ τὴν πόλιν ὑπήκοοι γυναικῶν δίκην ἐν ὀλοφυαῖς γενήσονται καὶ δέει· ἐπειδὴ ἂν τὰς μὲν πύλας ὑπὸ τῶν πολεμίων ἴδωσιν ἀνοιγείσας· κεκρατημένην δὲ ὑπ' αὐτῶν τὴν πόλιν πάσης τῆς πρότερον αὐτῇ δοκούσης ἀσφαλείας προσεῖναι ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀθρόον ἀναλωθείσης. (p. 550) « Ὑψὺν περιοχῆς ἐπίσπασαι σεαυτῇ, καὶ κατακράτησον τῶν ὀχυρωμάτων σου. » Πολλοὺς ἔθος ἐστὶ πρὸ τῶν τειχῶν τάφρους ἐργάζεσθαι μεγίστας, καὶ πληροῦν τρύτας ὕδατος, ὡς μὴ ῥαδίαν ἐπὶ τὰ τεῖχη τοῖς πολεμίοις εἶναι τὴν διάβασιν. Τοῦτο οὖν λέγει κἀνταῦθα· ὅτι, Ἐφέλχουσαι τὴν ἐκ τοῦ ὕδατος βοήθειαν, καὶ περιέβαλε τοῦτω τὸ τεῖχος τὸ οἰκεῖον, καὶ πάντων τῶν εἰς ἀσφάλειάν σοι κατεσκευάσθαι δοκούντων, πολλὴν ποιήσαι τὴν ἐπιμέλειαν, εἴ ποῦ τι ἐκ τούτων ὄφελος δέξαιο. Λέγει δὲ αὐτὰ εἰρωνικῶς διασύρων, ὡς οὐδενὶ βοηθεῖσθαι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν οἷων τε ὄντων. Ἐπάγει γοῦν· « Ἐμῇθι εἰς πηλὸν, καὶ συμπατήθητι ἐν ἀχύροις· κατακράτησον ὑπὲρ πλίνθων· ἐκεῖ καταφάγεται σε πῦρ, ἐξολοθρεύσει σε μάχαιρα· καὶ καταφάγεται σε ὡς ἀκρίς, καὶ βαρυνθήσῃ ὡς βροῦχος· ἐπλήθυνας ἐμπορίας σου ὑπὲρ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ. » Ἄλλ' οὐδὲν ἔσται σοὶ πρὸς σωτηρίαν μηχανήμα τότε· τούναντίον μὲν οὖν, ὥσπερ εἰς τινα πηλὸν ἐμπέσῃ, τὸ μέγεθος τῶν κακῶν, δίκην ἀχύρων ἐν ποιήσει πλίνθων συμπατουμένων τε καὶ συναναφυρομένων τῷ πηλῷ ἐν ἅπασιν τοῖς τότε φυρόμενος κακοῖς καὶ αὐτός· ἀναλώσει μὲν γὰρ σε δίκην πυρὸς ὁ πολέμιος· ἀφανισθήσῃ δὲ σφαγαῖς ποικίλαις· βρούχου τε καὶ ἀκρίδος δίκην ἐπελεύσεται σοὶ τῶν πολεμίων τὸ πλῆθος, (p. 551) καταναλίσκοντές σε καὶ βαρεῖαν ἐξεργαζόμενοί σοι τῶν κακῶν τὴν πείραν· ἀπρακτος δὲ σοὶ πᾶς ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος γενήσεται, ὃν συνέλεξας ὥσπερ εἰς τοῖς ἄστροις ἀμιλλώμενος τοῦ οὐρανοῦ.

« Super præclara quæque ejus mittent sortes, cunctique optimates ejus manicis vincientur. » Omnia tibi pretiosa eripientes hostes, sorte inter se dividerunt, cunctosque qui apud te potentatu pollebant manicis injectis in captivitatem abduxerunt. « Et tu inebriaberis. » Quia vino significare punitionem Scriptura solet, gravissimam illi ait inflictum iri pœnam, ut ebrii instar hinc inde obrutatur adversitatibus. « Et despiceris. » Nulla tui ratio habebitur. « Et tu quæres tibi requiem ab inimicis tuis. » Optabis levamine aliquo malorum potiri, quæ tibi eo tempore ab hostibus tuis accident. « Omnes munitiones tuæ sicut tu. » Æque ac tu corrueant omnia quæ olim tutelæ tuæ gratia tenebas. « Etiamsi speculatores habent, nihilominus quassatæ corrueant in os vorantis. » Conaberis quidem multis exploratoribus ventura prænoscere, statim ac propinquantem hostem audieris, sed tamen custodum nullus fructus erit, namque ab imperatis stationibus dejecti in hostium potestatem incident.

VERS. 15-16. — « Ecce populus tuus tanquam feminae apud te. Hostibus tuis patefient portæ regionis tuæ; ignis aduret vectes tuos. » Omnes qui dicto tuo obtemperabant per urbem cives, feminarum ritu ululatibus indulgebunt atque formidini, statim ac portas hostibus patentes viderint, captamque ab his urbem, cujus vetus omnis munitionis attrahere tibi, obtine propugnacula tua. Multorum mos est præ mœnibus foveas maximas effodere easque aquis complere, ne sit expeditus hostibus ad mœnia accessus. Id utique nunc ait: Pete ab aqua præsidium, atque hac circumda murum tuum; nihilque eorum prætermitte quæ tutelæ prodesse videntur; si forte hinc aliquid opis impetrare queas. Loquitur vero ironice et subsannans, quoniam hæc nulli usui per id tempus futura erant. Ergo addit: « Ingredere lutum, conculcare in paleis, roborare super laterem: ibi vorabit te flamma, perdet te gladius, comedet te quasi locusta, gravaberis ut bruchus. Multiplicasti negotiationes tuas super astra cœli. » Verumtamen nulla tunc tibi ad salutem machinatio proderit; imo veluti in lutum in malorum barathrum incidēs, et pælearum instar quæ, cum lateres conficiuntur, conculcantur et luto immiscentur, omnibus illius temporis malis et ipse commisceberis. Quippe ignis instar absumet te hostis; cædibus variis peribis: bruchi et locustæ more superveniet tibi hostium agmen, qui te consument, acerbumque tibi malorum sensum efficiant: otiosæ tibi erunt opes illæ, quarum numerum stellis cœlestibus parem congesseras.

« Et tu inebriaberis. » Quia vino significare punitionem Scriptura solet, gravissimam illi ait inflictum iri pœnam, ut ebrii instar hinc inde obrutatur adversitatibus. « Et despiceris. » Nulla tui ratio habebitur. « Et tu quæres tibi requiem ab inimicis tuis. » Optabis levamine aliquo malorum potiri, quæ tibi eo tempore ab hostibus tuis accident. « Omnes munitiones tuæ sicut tu. » Æque ac tu corrueant omnia quæ olim tutelæ tuæ gratia tenebas. « Etiamsi speculatores habent, nihilominus quassatæ corrueant in os vorantis. » Conaberis quidem multis exploratoribus ventura prænoscere, statim ac propinquantem hostem audieris, sed tamen custodum nullus fructus erit, namque ab imperatis stationibus dejecti in hostium potestatem incident.

Vers. 16-19. — «Bruchus irrui et evolavit; A exillit, quasi attelabus, commistus tuus: ut locusta quæ insedit sæpem in die gelu. Ortus est sol, et illa avolavit; neque cognitus 230 est locus ejus.» Omnes, inquit, subditi tui, quos multis e locis contraxeras, incrementum, ut arbitraberis, virium tuarum (id enim significet vox *commistus*), bruchi ritu avolaverunt quaquaversus, diffugeruntque instar attelabi. Imitati sunt locustam quæ hora gelida sæpem insidet: hæc enim manet in statione immobilis a frigore, donec orto sole geluque resoluta, vim volandi recuperans, exsilit, nullo sui vestigio relicto. Dicit autem: Hi pariter qui tibi antea metus causa obtemperabant, mox ubi adversa fortuna laboraveris, tanquam libertate recepta, cuncti a te ovantes recedent. Deinde lugubriter generatimque propheta exclamat: «Væ illis! dormitaverunt pastores tui; rex Assyrius conso- pivit potentes tuos.» Flebiles, ait, vos omnes: nam duces, ceu sopore quodam, punitioe correpti oc- cubuerunt. Tale est illud apud beatum Davidem: «Dormitaverunt qui ascendebant equos¹⁷.» Porro rege vestro neci tradito commortui sunt omnes qui apud eum dignitate præstabant. «Diffugit ad montes populus tuus, neque erat qui eum exciperet.» Cuncti jam ad fugam spectabant, quoniam nemo reliquus erat qui præsentī malo suppetias ferret. «Non est confractionis medela.» Cura omnis atque emendatio malorum tuorum sublata est. «Vulnus tuum intumuit.» Crevit calamitas tua, jamque est insanabilis. «Omnes qui rei nuntium audient, manibus plaudent super te. Ad quem enim non devenerat perpetua malitia tua?» Profecto populos omnes fama cladum tuarum oblectabit, hique manuum plausu quantopere perniciē tua lætentur significabunt. Tu enim bellum adversus omnes suscepas, neminemque pro viribus molestia ac detrimento non afficiebas. Hinc tuus interitus commune gaudium omnibus attulit.

τὴν ἡδονήν. Ἐπειδὴ γὰρ κοινὸν πρὸς ἅπαντας ἦρου τὸν πόλεμον, καὶ πάντα ὄντιναοῦν βλάπτειν καὶ κα- κοῦν κατὰ τὴν δύναμιν ἔσπευδες τὴν οἰκείαν, διὰ τοῦτο κοινήν ἅπασιν ἡδονήν ἐκ τῆς ἀπωλείας γενέ- σθαι οὐνέδη τῆς σῆς.

¹⁷ Psal. LXXV, 7.

Στίχ. 15'-19'. — «Βροῦχος ὤρμησε καὶ ἐξεπετά- σθη, ἐξήλατο ὡς ἀττέλαθος ὁ σύμμικτός σου, ὡς ἀκρις ἐπιθεσθηκυῖα ἐπὶ φραγμὸν ἐν ἡμέρᾳ πάγου· ὁ ἥλιος ἀνέτειλε, καὶ ἀφῆλατο, καὶ οὐκ ἐγνώσθη ὁ τόπος αὐτῆς.» Πάντες, φησὶν, οἱ ὑπήκοοί σου οὗς πολλαχόθεν συνήγαγες αὐξὼν ὡς ὥρου τὴν δύναμιν ἐαυτῷ, τοῦτο γὰρ λέγει «σύμμικτον», ὡς περ τις βροῦχος ἀπέπτῃ σου παντελῶς, καὶ ἐξεπήδησεν ἀτ- τελάθου δίκην· ἐμιμήσατό τε ἀκρίδα ἐν πάγῳ, ἐπι- θεσθηκυῖαν φραγμῷ, ἥ ἀκίνητος ἐκ τοῦ κρίου ἐπὶ τῆς στάσεως μένουσα τῆς οἰκείας, ἡλίου φανέντος τε καὶ διαλύσαντος τὸν πάγον, ἀθρόον τῆς πτήσεως τῆς οἰκείας ἀπειληφυῖα τὴν δύναμιν ἀφίπτεται, οὐδὲν ἔχονος τῆς στάσεως αὐτῆς καταλιποῦσα τῆς πρότε- ρον. Οὕτω γὰρ, φησὶ, καὶ αὐτοὶ πρότερον μὲν ὑπὸ σοὶ καθεστήχασαν τῷ δέει· καταλαβούσης δὲ σε τῆς συμφορᾶς, ὡς περ ἐν ἐλευθερίᾳ τινὶ γεγονότες, τὸν ἐκ σοῦ χωρισμὸν ἀγαπήσουσιν ἅπαντες. Εἴτα θρη- νητικῶς ἐφ' ἅπασιν ὁ προφήτης λέγει· «Οὐαὶ αὐ- τοῖς· ἐνύσταξαν οἱ ποιμένες σου· βασιλεὺς Ἀσσύριος ἐκοίμισε τοὺς δυνάστας σου.» (p. 352) Θρήνων, φησὶν, ἄξιοι πάντες ὑμεῖς· οἱ μὲν γὰρ ἡγούμενοι ὡς περ ὕπνῳ τινὶ τῇ τιμωρίᾳ κατενεχθέντες πεπτῶκασιν. Τοιοῦτον δὲ ἐστὶ καὶ τὸ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυΐδ, «Ἐνύσταξαν οἱ ἐπιθεσθηκότες ἵππους.» Ὁ δὲ βα- σιλεὺς ὁ ὑμέτερος ἀπωλεία παραδοθεὶς συναπώλε- σεν ἐαυτῷ πάντας τοὺς παρ' αὐτῷ δυναστεύοντας πρότερον. «Ἀπῆρεν ὁ λαός σου ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος.» Πρὸς φυγὴν ἅπαντες εἶδον λοιπὸν, ἐπεὶ μηδεὶς ἦν ὁ βοηθεῖν δυνάμενος τοῖς πα- ροῦσι κακοῖς. «Οὐκ ἔστιν ἱσσις τῆς συντριβῆς.» Πᾶσα γὰρ θερσπεία τε καὶ διόρθωσις τῶν σῶν ἀφ- ῆρηται κακῶν. «Ἐφλέγμανεν ἡ πληγὴ σου.» Ἡὐξήθη γὰρ σου τὸ κακὸν, ὥστε καὶ μένειν ἀνίατον. «Πάντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγγελίαν σου κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σέ, διότι ἐπὶ τίνα οὐκ ἐπῆλθεν ἡ κακία σου διὰ παντός;» Ἀλλὰ γὰρ οἱ πανταχοῦ τῶν περὶ σέ κακῶν δεξάμενοι τὴν ἀκοὴν ἠσθήσονται, τῷ κρότῳ τῶν χει- ρῶν τῶν οἰκείων ἐπιδεικνύμενοι τῆς σῆς ἀπωλείας

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΒΒΑΚΟΥΜ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN HABACUCUM PROPHE TAM.

231 Postquam jam decem tribus Assyrius in suam regionem captivas abduxerat, et deinde expe- ditione adversus Hierusalem suscepta, terribilem

(P. 353) Ἦδη τοῦ Ἀσσυρίου τοὺς μὲν τῶν δέκα φυλῶν αἰχμαλώτους εἰς τὴν οἰκείαν ἀπαγαγόντας χῶσαν, ἐπεληλυθότος δὲ τῇ Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν

φοδερὰν ἐκεῖνην διὰ τοῦ ἀγγέλου πληγὴν δεξαμένου, μετὰ πολλῆς ὡς εἰκὸς ἐντεῦθεν τῆς ἀτιμίας ὑποστρέψαντος εἰς τὰ οἰκεῖα, ὁ μακάριος Ἀμβακούμ (47) ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας τὴν προφητείαν ποιεῖται ταύτην, εἰς δύο μερίζων τὸν λόγον, εἰς τε τὴν αἰτίαν τῶν ἐν τῷ λαῷ δυναστευόντων τε καὶ κρινόντων, οἱ πολλοὶ καὶ διαφόροις ταλαιπωρίαις τοὺς πένητας περιέβαλλον, ὑπὲρ ὧν δὴ μάλιστα ἐπαχθήσεσθαι τὰ παρὰ τῶν Βαβυλωνίων αὐτοῖς μνημονεύει κακὰ· καὶ εἰς τὴν αὐτῶν τῶν Βαβυλωνίων κατηγορίαν ὡς κεκρατηκότων μὲν τῆς Ἱερουσαλήμ, οὐκ εἰς δέον δὲ τῷ κράτει χρησαμένων, πολλὴν δὲ τὴν ἀμετρίαν τῆς ὀμότητος κατ' αὐτῶν ἐπιδειγμένων· ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τούτους τιμωρηθήσεσθαι λέγει· ὥστε κατὰ γε τὴν διαίρεσιν ταύτην εἰκέναι τῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ δοκεῖν αὐτοῦ τὴν προφητείαν, ὅς ἐστι μὲν εἰς τῷ ἀριθμῷ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκφωνήσεως, δύο δὲ ἐπὶ τῆς Ἑβραίων γλώττης, ἰδίαν ἑκατέρου τὴν ὑπόθεσιν ἔχοντος· ὡς τοῦ μὲν προτέρου ἀρχὴν μὲν εἶναι τὸ, « Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, διηγῆσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου· » πέρας δὲ τὸ, « Κατάστησον, Κύριε, νομοθέτην αὐτοῖς, γνῶτωσαν ἔθνη ὅτι ἄνθρωποι εἰσι. » Τοῦ δευτέρου δὲ ἀρχὴν μὲν τὸ, « Ἰνα τί, Κύριε, ἀφέστηκας μακρόθεν; (p. 354) ὑπερορᾷς ἐν εὐκαιρίαις, ἐν θλίψεσι; » τέλος δὲ, « Τὴν ἐτοιμασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς σου, ἵνα ὁρῶν καὶ ταπεινῶ, ἵνα μὴ προσθῇ ἐτι τοῦ μεγαλυνεῖν ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς. » Τούτων δὲ ἐν μὲν τοῖς προτέροις τοὺς ἀλλοτρίους αἰτιᾶται, λέγω δὲ τοὺς περιούσιους, ὡς πολλῇ τῇ κατ' αὐτῶν ὀμότητι χρησαμένους, ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπιτελεῖται λέγει παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἐν δὲ τοῖς δευτέροις, τοὺς ἐν τῷ λαῷ τῷ τε πλούτῳ καὶ τῇ δυναστείᾳ ἐπ' ἀδικίαν καὶ βλάβην καὶ ἐπὶ πῆρειαν τῶν πενήτων κεχρημένους, οὓς καὶ αὐτοὺς οὐκ ἔξω τιμωρίας ἔσεσθαι φησι. Τοιοῦτο γάρ τι καὶ νῦν ὁ μακάριος Ἀμβακούμ ὁ προφήτης ποιεῖ, μερίζων τὸν λόγον εἰς τε τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐπ' ἀδικίαν τῶν πενήτων τῇ προσούσῃ κεχρημένους δυναστεία· τούτους γάρ ἐν τοῖς προτέροις αἰτιασάμενος, λέγει καὶ τὴν ἐπαγομένην αὐτοῖς ὑπὲρ τούτου τιμωρίαν· καὶ εἰς τοὺς Βαβυλωνίους, ὧν καὶ αὐτῶν πλείστα ὅσα διατεθεικότων κακὰ τὸν λαὸν ἐπαχθησομένην ὕστερον τιμωρίαν μηνύει. Ἀλλὰ γὰρ τοιαύτης τινὸς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως τῶν τοῦ προφήτου ῥημάτων, τὰ κατὰ μέρος σκοπητέον λοιπόν. Πράττειται μὲν οὖν ἡ εἰωθυῖα προγραφὴ τοῦ βιβλίου, « Τὸ λῆμμα ὃ εἶδεν Ἀμβακούμ ὁ προφήτης· » ἀρχεται δὲ οὕτως·

ΚΕΦ. Α'.

D

CAP. I.

Στίχ. β'. — « Ἔως τίνος, Κύριε, κεκραξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσης; βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ μὴ σώσης; » (p. 355) Οὐχ ὡς αἰτίας τινα τῷ Θεῷ προσάγων ὁ προφήτης ταῦτά φησιν, ἀλλὰ καθὼς ἔθος αὐτοῖς ἐπὶ τῶν τινα διαπόρησιν ἔχόντων, ἧ καὶ ἀγανάκτησιν κινούντων δικαίαν κατὰ τῶν ποιοούντων, ἐν αἰτιατικῷ λέγειν σχήματι τῶν πραττομένων τὴν ἀτοπίαν· οὕτω κἀνθάδε φησὶν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ τὸ, « Ἰνα τί, Κύριε.

A illam ab angelo cladem acceperat, multaque, ut par erat, cum ignominia illinc in patriam regressus fuerat; beatus Habacucus hoc edidit de Judæa vaticinium, diviso in partes duas sermone; quarum priore principes iudicesque incusat, qui multis variisque ærumnis pauperes implicuerant; quam ob rem præcipue eventura illis a Babyloniiis mala memorat: altera vero pars Babyloniorum ipsorum increpationem continet, qui Hierusalem potiti, haud recte victoria usi erant, sed multum crudelitatis excessum adversus Judæos exprompserant; cujus causa punitum iri dicit. Quare secundum hanc divisionem, videtur prophetia hæc nono similis psalmo, qui unus est in Græca interpretatione, duo autem in Hebræa lingua, cum suo quisque argumento. Et prioris quidem initium est: « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo; narrabo omnia mirabilia tua. » Finis autem: « Constitue, Domine, legislatorem eis; sciant gentes quoniam homines sunt. » Alterius vero psalmi initium est: « Ut quid, Domine, recessisti longe, despicias in opportunitatibus, in tribulationibus? » Finis: « Præparationi cordis eorum attendit auris tua, judicare pupillo et humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram. » Jam vero in priore psalmo alienigenas increpat, id est finitimos, qui magnopere contra Judæos sævierant, ac propterea pœnam 232 ipsis a Deo inflictam dicit; in altero populi ditiores ac principes objurgat, qui pauperes iniquitate, detrimentis, injuriisque vexabant; atque hos etiam haud pœnam evasuros ait. Idem fere nunc agit beatus Habacucus propheta, bipartito sermone, primo quidem adversus eos qui pauperes injusta vi opprimebant: his enim apprime increpitis, eventuram delicto pœnam prædicat; deinde in Babylonios convertitur, qui cum innumera mala populo Judaico intulissent, punitionem ipsis impositum iri prædicat. Nunc postquam verborum prophetæ argumentum exposuimus, sequitur ut partes singulas consideremus. Præit solitus libello titulus: « Assumptio quam vidit Habacucus propheta. » Sic autem exorditur:

« Τὸ λῆμμα ὃ εἶδεν Ἀμβακούμ ὁ προφήτης· » ἀρχεται

VERS. 2. — « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis? » Non tanquam expostulans, hæc ait propheta, sed more illorum, qui in re aliqua anxii, vel etiam justa indignatione commoti, figurato ad expostulationem sermone de rerum actuum iniquitate queruntur. Ita scilicet hoc se loco gerit propheta. Sicut ergo beatus etiam ait David: « Ut quid, Domine, recessisti longe, despicias in

(47) In titulo 'A66.

opportunitatibus, in tribulationibus? Dum extollitur impius, incenditur pauper¹⁸, » et reliqua; haud Deum culpans ita loquitur, sed illis irascens qui talia agunt, et quodammodo exæstuans, quod non cito pœnas debitas luerint. Ita et alibi: « Cur, Deus, repulisti in finem? iratus est furor tuus adversus oves pascui tui¹⁹? » Etenim magnitudine malorum populo illatorum attonitus, sic etiam hoc loco loquitur. Velut etiam beatus Jeremias dicit: « Cur via impiorum prosperatur, **233** beate agunt omnes reprobantes reprobrationes²⁰? » Nam ne iste quidem Deum accusans sic loquitur, sed indignans potius quod delictorum pœnas non pertulerint. Pari enim prophetæ omnes animo erant. Quin et illud apud beatum Davidem dictum: « Domine, in cœlo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes: justitia tua, sicut montes Dei; judicia tua abyssus multa²¹: » quæ nimirum dicit, benignitatem Dei demirans erga homines tanquam infinitam, et quod multam de viro justo gerat sollicitudinem, imperscrutabile dicens Dei examen et iudicium, quo seras peccantibus pœnas imponit, quas sæpe differt, quanquam multa inter homines mala versentur. Eodem prorsus modo hic quoque dicit propheta, iniquitati irascens principum populi, qui multam variamque pauperibus injuriam faciebant: magnopere quidem cognoscens digna esse suppliciis ea quæ fiebant, dolens autem quod Deo ultionem differente, multa adversus pauperes vigeret injustitia. Propterea, ceu qui sæpe expetiverat vindictam de iis capi tam prave agentibus, nihil vero impetraverat: « Usquequo, inquit, Domine clamabo, et non exaudies? » Nam sumpta sibi patientium injuste persona dicit: Quousque tandem miseriis multis exercitus clamo tuum exposcens auxilium, neque tamen id impetro?

σώσης; » Ἀναλαβὼν γὰρ τὸ τῶν ἀδικουμένων πρόσωπον λαις ἐξεταζόμενος βοῶ μὲν αἰτῶν τὴν σὴν βοήθειαν, οὐ

VERS. 3-5. — « Quare mihi ostendisti labores et dolores, videre miseriam et impietatem? » Nil aliud quotidie video nisi laborem atque pressuram, quam mala mente principes pauperibus inferre conantur. « Contra me factum est iudicium, et iudex accipit. Propterea dissipata est lex, et non deducitur ad finem iudicium. » Queror itaque quod sæpe vidi, nempe iudicio instituto, jus omnino contemni, sed respicientem personas iudicem, hunc sibi proponere sententiæ suæ scopum, cumulando scilicet **234** oppressi detrimentum. Hinc legum tuarum observantia negligitur, nullaque harum ratio habetur: nullius iudicii bonus est exitus, sed manifesta iniquitate laborat. « Quia impius prævalet adversus justum. » Qui igitur impie vivunt, et legitima tua pensi non habent, injuriarum omne genus pro sua præpotentia in egenos conferunt. Nam justum hoc loco dicit pro oppresso

A ἀφέστηκας μακρόθεν, ὑπερορᾷς ἐν εὐκαιρίαις, ἐν θλίψεσιν; ἐν τῷ ὑπερηφανεύεσθαι τὸν ἀσεβῆ, ἐμπυρίζεται ὁ πτωχός, » καὶ τὰ ἐξῆς· οὐ γὰρ τὸν Θεὸν αἰτιώμενος ταῦτα λέγει, ἀγανακτῶν δὲ κατὰ τῶν τοιαῦτα ποιούντων, καὶ τινα τρόπον διαπορῶν, ἀνθ' ὅτου μὴ δίκας διδόναι δέξεται. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἴνα τί, ὁ Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος, ὠργίσθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρόβατα νομῆς σου; » Διαπορῶν γὰρ ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν γεγονότων εἰς τὸν λαόν, κἀνταῦθ' αὖ φησι· καὶ πολλὰ δὲ τοιαῦτα εὗροι τις ἄν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Ἱερεμίας φησί· « Τί ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται, ἠὲ θήνησαν πάντες οἱ ἀθετοῦντες ἀθετήματα; » Οὐδὲ γὰρ οὐδ' οὗτος τὸν Θεὸν αἰτιώμενος λέγει, ἀγανακτῶν δὲ ἐφ' οἷς ἐπραττον ὅτι μὴ διδόναι δίκας· ἐπεὶ περ οἱ προφητῆται πάντες ὁμοίως ἦσαν πεπεισμένοι, ἐκεῖνο δὲ τὸ παρὰ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ λεγόμενον· « Κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ἔλεός σου, ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν, ἡ δικαιοσύνη σου ὡς ὄρη Θεοῦ, τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλή· » ἅπερ οὖν ἔφη καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐκπληττόμενος τοῦ Θεοῦ ὡς ἀμέτρητον οὔσαν, (p. 356) καὶ τοῦ δικαίου τὴν φροντίδα ὅτι πολλὴν γε ποιεῖται ταύτην· ἀνέφικτον δὲ εἶναι λέγων τοῦ Θεοῦ τὴν δοκιμασίαν καὶ τὴν κρίσιν, καθ' ἣν οὐκ ὀξείας ἐπάγει τοῖς πταίοις τὰς τιμωρίας, ἀναβάλλεται δὲ αὐτὰς πολλάκις, καίτοι γε ἐν ἀνθρώποις πολλῶν πασχόντων κακῶς. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ προφήτης ἐνταῦθ' αὖ φησιν, ἀγανακτῶν ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ τῶν ἐν τῷ λαῷ δυναστευόντων, καὶ πολλὴν τινα καὶ πολύτροπον τοῖς πένησι τὴν ἐπήρειαν ἐπαγόντων· καὶ σφόδρα μὲν εἰδώς, ὡς τιμωρίας ἄξια τὰ πραττόμενα, ἀθυμῶν δὲ ὅτι τὴν τιμωρίαν ἀναβαλλομένου τοῦ Θεοῦ, πολλή τις ἡ κατὰ τῶν πενήτων γίνεται ἀδικία. Διὰ τοῦτο ὡς ἂν πολλάκις αἰτήσας τοῦ Θεοῦ τὴν τιμωρίαν ἐπενεχθῆναι τοῖς οὕτω διαπραττομένοις κακῶς, ἀνύσας δὲ πλεον οὐδὲν, « Ἔως τίνος, φησὶ, Κύριε, κεκραξομαι καὶ οὐ μὴ εἰσακούσης, βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ μὴ οὕτω φησὶν, ὅτι Ἀχρι τίνος ἐν ταλαιπωρίαις πολλὰς ἐγγίνομαι τὴν ταύτην;

Στίχ. γ'-ε'. — « Ἴνα τί μοι ἔδειξας κόπους καὶ πόνους ἐπιβλέπειν ἐπὶ ταλαιπωρίαν καὶ ἀσέθειαν; » Οὐδὲν γοῦν ἕτερον καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁρῶ, ἀλλ' ἡ πόνον καὶ συντριβὴν, ἣν οἱ δυναστεύοντες ἀσεβεῖ τῇ γνώμῃ τοῖς πένησι ἐπάγειν πειρῶνται. « Ἐξεναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει· διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος, (p. 357) καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα. » Αἰτιῶμαι γοῦν ἅ πολλάκις εἶδον, ὅτι δίκης συγκροτουμένης παρορᾶται μὲν παντελῶς τὸ δίκαιον, πρὸς σχήματα δὲ ὁρῶν ὁ δικαστὴς τούτῳ τὸ πέρας ποιεῖται τῆς δίκης, ἐπαύξων τῷ ἡδίκημένῳ τὴν βλάβην· ἐντεῦθεν γοῦν ἡμέληται μὲν τῶν νόμων τῶν σῶν ἡ ἀκρίβεια, καὶ λόγος τούτων οὐθεὶς οὐδενὶ δίκῃ δὲ οὐδεμίᾳ πέρας δέχεται χρηστὸν, ἀλλ' εἰς ἀδικίαν πρόδηλον καταντᾷ. « Ὅτι ὁ ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. » Οἱ γοῦν ἀσεβεῖς συζῶντες καὶ τῶν σῶν νομίμων οὐδένα ποιούμενοι λόγον, πᾶν εἶδος ἐπηρείας κατὰ τὴν οἰκείαν δυναστείαν ἐπάγουσι

¹⁸ Psal. x, 1. ¹⁹ Psal. lxxiii, 1. ²⁰ Jer. xii, 1. ²¹ Psal. xxxv, 6.

τοῖς πενομένοις· δίκαιον γὰρ ἐνταῦθα τὸν ἀδικού-
μενον πένητα καλεῖ, ὡς δικαίας γε τῆς ἐκδικίας
τευξόμενον. « Ἐνεκεν τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα
διστραμμένον. » Ἐντεῦθεν οὐδὲ παρὰ τοῦ κριτοῦ
γινόμενόν τι μὴ διστραμμένον ἴδοι τις ἂν· ἐπειδὴ
κάκεινος ἀμελῶν τοῦ δικαίου πρὸς τὸν δυναστεύοντα
τὴν πᾶσαν ἔχει ῥοπήν. Εἶτα τὴν τῶν πραττομένων
αἰτιασάμενος ἀτοπίαν ἐν τούτοις, ἐπάγει λοιπὸν τὴν
τιμωρίαν· ὡς ἂν μετὰ τὴν ἐντευξιν τῶν πρὸς τὸν
θεὸν ἐξ ἀποκαλύψεως θείας ἐγνωκώς τε αὐτὴν καὶ
μηνύων ἅπασιν δικαίως. « Ἴδετε, οἱ καταφρονῆται,
καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ θαυμάσατε· καὶ ἴδετε θαυμάσια,
καὶ ἀφανίσθητε· διότι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς
ἡμέραις, ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε ἂν τις ἐκδι-
ηγῇται. » (p. 358) Ἀλλὰ γὰρ οὐκ εἰς τὸ παντελὲς
ὑμῖν ἐξέσται τοιαῦτα ποιεῖν τῆς κρίσεως καταφρο-
νοῦσι τῆς θείας· ὄψεσθε γὰρ θαυμαστήν τινα τιμω-
ρίαν ἐπαγομένην ὑμῖν, καὶ πρὸς ἀφανισμόν ἀρχού-
σαν παντελῆ, ἐπειδὴ τοιαῦτα ὑμῖν ἐπάξει θεός·
τοῦτο γὰρ λέγει, « Ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι, ὃ καὶ ἀπιστοὶ
ποῖον τοῦτο λέγων. »

Στίχ. 5-7. — « Διότι ἐγὼ ἐγείρω τοὺς Χαλδαίους,
τὸ ἔθνος τὸ πικρὸν καὶ τὸ ταχινόν, τὸ πορευόμενον
ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, τοῦ κατακληρονομήσαι
σκηνώματα οὐκ αὐτοῦ. » Ἐπάξω γὰρ ὑμῖν τοὺς Βα-
βυλωνίους τῆς τοσαύτης ὑμῶν ἔνεκεν παρανομίας,
ἔθνος ὠμότατον, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἐπιτε-
λοῦν ἃ βούλεται, ὃ πᾶσαν διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ
δύναμιν μικροῦ γε ἐπελεύσεται τὴν γῆν, ὡς ἂν περι-
βάλοιτο κτήσιν, τὴν μηδαμόθεν αὐτῷ προσήκουσαν
μηδαμῶς. « Φοβερὸς καὶ ἐπιφανὴς ἐστὶ, » πολλοῦ γέ-
μῶν τοῦ φόβου καὶ καταφανὴς ἅπασιν ἐκ δύνασθαι
μεγάλα. « Ἐξ αὐτοῦ τὸ κρίμα αὐτοῦ ἔσται, καὶ τὸ
λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. » Οὐθὲν τῆς ἐτέ-
ρου δεόμενος συμμαχίας, ἀλλ' αὐτὸς οἰκείᾳ τῇ δυνάμει
πάντα διαπραττόμενος, ὥστε καὶ κρίνειν καὶ κατα-
κρατεῖν ὧν βούλεται, ἀθρόον τε ἦν ἂν ἐθέλη τιμω-
ρίαν ἐπάγειν αὐτοῖς. « Καὶ ἐξαλοῦνται ὑπὲρ παρδά-
λεις οἱ ἵπποι αὐτοῦ, καὶ ὀξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους
τῆς Ἀραβίας, καὶ ἐξιπᾶσονται οἱ ἵπποι αὐτοῦ,
(p. 359) καὶ ὁρμήσουσι μακρόθεν· καὶ πετασθήσονται
ὡς ἀετὸς πρόθυμος ἐπὶ τὸ φαγεῖν. » Ἰππικὸν μὲν αὐ-
τῷ παρεσκευασμένον ἐστὶ πρὸς πόλεμον, παρδάλεων
τε καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀραβίαν λύκων ὀξύτερον· οἱ
δὲ ἱππεύοντες τοσαύτη πρὸς τὸ πολεμεῖν χέχρηται
τῇ προθυμίᾳ, ὥστε θαρρόντας ἐπὶ γῆν ἐλαύνειν
πόρρωθεν αὐτῶν ἀπωχισμένοις δοκεῖν, αἰετοῦ δίκην ἐπὶ
θήραν ἐτοίμου.

Στίχ. 8-10. — « Συντέλεια ἐπ' ἀσεβεῖς ἔξει ἀνθ-
εστηκότας προσώπων αὐτῶν ἐξ ἐναντίας. » Οὗτοι
πάντας τοὺς ἐν τῷ λαῷ, τὴν κατὰ τῶν πενήτων ἀσέ-
θειαν ἐπιδεικνυμένους παντελῶς ἀπολέσουσιν, οὐδὲ
πρὸς τὸ βραχύτατον ἀντιβλέπειν αὐτοῖς, ἢ ἀνθίστα-
σθαι τολμῶντας. « Καὶ συνάξει ὡς ἄμμον αἰχμαλω-
σίαν· καὶ αὐτὸς ἐν βασιλεῦσιν ἐντροφήσει, καὶ τύ-
ραννος παίγνια αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν ὀχύρωμα
ἐμπαίξεται, καὶ βαλεῖ χῶμα, καὶ κρατήσεται αὐτοῦ. »
Πολλοὺς μὲν οὖν αἰχμαλώτους ἐργάσεται, ἀναριθμή-
τους οὐχ ἥττον ἢ ἄμμος· αὐτὸς δὲ τὴν ἰδίαν ἡδονὴν
αὐξήσειεν τῷ πολλὰς καθελεῖν βασιλείας· ὧν τὸν

A paupere, qui justam impetrandi defensionem di-
gnus erat. « Propterea egredietur iudicium per-
versum. » Hinc nihil ne a iudice quidem nisi per-
versum fieri quisquam videat; nam et iste, æqui-
tate ommissa, ad potentem toto sui pondere inclinat.
Deinde hanc operum sævitatem vituperans, pœnam
mox subdit, quasi hanc in tractatu cum Deo reve-
latione superna novisset, eamque merito cunctis
portenderet. « Videte, contemptores, et respicite,
et admiramini, et spectate mirabilia, et disperdi-
mini, quia opus ego operor in diebus vestris, quod
non crederetis si quis narraret. » Verumtamen
haud perpetuo hæc a vobis fieri poterunt divini
iudicii contemptoribus: videbitis enim miram
quandam punitionem vobis impactam, et omnimodo
B exitio parem; namque ita Deus vobiscum aget:
quippe ita valent verba: Opus ego operabor, quod
incredibile narratu videbitur, ante hujus experi-
mentum. Quod quale sit, dicit.

ἂν ἐκ μόνης διηγήσεως γένοιτο πρὸ τῆς πείρας·

VERS. 6-8. — « Quia ego Chaldæos suscito, gen-
tem acerbam et velocem, quæ ambulat super lati-
tudes terræ, ut possideat tabernacula non sua. »
Adducam contra vos Babylonios, propter tantum
scelus vestrum, gentem sævissimam, et ad id quod
voluerit exsequendum expeditissimam, quæ viribus
quibus pollet universam ferme terram occupabit,
ut ea sibi subjiciat, quæ nullatenus ad se pertine-
bant. « Terribilis **235** et illustris est » multum-
C que terrorem afferens, notaque omnibus ob po-
tentia suæ magnitudinem. « Ex ipsa iudicium ejus
erit, et assumptio ejus ex ipsa egredietur. » Nul-
lius auxilio indigens, sed suapte potentia cuncta
exsequens, ita ut et decernat, et quod vult obti-
neat, subitamque pro suo libito pœnam hostibus
impingat. « Et exsiliunt plus quam pardi equi ejus,
et velociores lupis Arabiæ. Et equitabunt equites
ejus, et de longinquo irruent, et volabunt quasi
aquila ad vorandum percita. » Equitatus est illi ad
bellum paratus, pardis et Arabiæ lupis velocior.
Tantus vero est equitum ad bellandum impetus,
ut ad longinquas regiones alacriter discurrant, ac
volare propemodum videantur iis qui procul ha-
bitant, aquilæ instar quæ in prædam insilit.

πόρρωθεν χειμένην, καὶ μόνον οὐκ ἐφίπτασθαι τοῖς

D VERS. 9-14. — « Consummatio in impios veniet
resistentes faciei ipsorum ex adverso. » Hi cunctos
de populo, qui adversus pauperes iniqui fuerunt,
funditus perdent; nam ne brevissimo quidem tem-
pore ex adverso intueri hostes aut iis obsistere
audebunt. « Et congregabit quasi arenam captivi-
tatem. Et ipse de regibus delicias capiet, et tyran-
nus ludibria ejus: et ipse cuilibet munitioni illu-
det; et struet aggerem, et capiet illam. » Multos
itaque faciet captivos, imo innumerabiles quantum
arena est. Ipse vero voluptatem suam cumulabit
multorum regnorum destructione, quam sine la-

bore multo et quasi ludens patrabit; atque eadem facilitate munitissimas quoque urbes arcesque obtinebit, struens expeditissime aggeres, atque omnia subruens sive mœnia sive aliud quidvis tutamen videtur. « Tunc mutabit spiritum, et pertransibit, et propitiabitur. » Verumtamen maximam hanc punitionem inspiciens Deus, et quidem a talibus talique animo prœditi inflictam hominibus, suam adversus nos **236** iram omittet: et per medios nos, ut ita dicam, providentia sua transibit, veniam priscis peccatis indulgebit, et impositam horum causa pœnam remittet. « Hæc est fortitudo Deo meo. Nonne tu a principio, Domine Deus sancte meus? Et non moriemur? » Hoc est potentiae opus, quod desuper pro nobis ostendit ille qui sanctus est, et omni rei existenti superior: quam obrem vivere quoque speramus, post pœnæ depulsionem. « Domine, ad iudicium rem hanc constituisti; et formavit me ut arguam disciplinam ejus. » Nempe ut erudiam correptione mea reliquos homines, ne securi peccent. Deinde ad ipsum Deum convertit sermonem: « Purus oculus tuus, ne mala videat, et contemplari molestias non poteris. » Multa tibi æqui juris cura est: quare male agentes spectare non sustinebis, et qui molestiarum aliis et contritionis auctores sunt. « Cur aspicias contemptores? Tacebisne, dum justum devorat impius? Et facies homines quasi pisces maris, et quasi reptilia non habentia ducem? » Non ergo spectare patieris eos qui punitionis tuæ contemptu hæc agunt; neque tantam iniquitatem dissimulabis, ut justī ab impiis propemodum devorentur. Alioqui videbimur a piscibus atque reptilibus duce carentibus nihil differre, nisi tu punitionis tuæ demonstratione, palam fias ceu præsens noster et actuum omnium humanorum scrutator accuratus. καταπίνεσθαι ὑπὸ ἀσεβῶν· φανούμεθα γὰρ ἰχθύων τε καὶ ἑρπετῶν οὐκ ἔχόντων ἡγούμενον διαλλάττοντες, οὐδὲν, εἰ μὴ τῇ τιμωρίᾳ τῇ σῇ δῆλος γένοιτο, ἐπιστατῶν τε ἡμῖν καὶ πᾶσαν ἐξέτασιν ἀκριβῆ τῶν ἀνθρωπείων ποιούμενος πραγμάτων.

VERS. 15-17. — Postquam hæc omnia de Babylonis dixit, qui sæve admodum populum tractaverant, exponit deinceps hostis ejusdem potentiam, cujus ope quotquot vult malis innumeris facile irretit. « Hamo sustulit illum ad consummationem, traxitque eum reti suo, et in sagenis suis adunavit. Propterea lætabitur et gaudebit; propterea **237** immolabit sagenæ suæ, et thurificabit reti suo. » Quasi hamo aliquo ac reti plurimos potentia sua circumveniens, supremo tradet exitio. Sic autem in potestatem suam cunctos rediget, ut et operibus suis gavisurus sit, ac propemodum quasi Deo aliquo viribus suis priorum gestorum magnitudinem tributurus. Nam verba, « Immolabit sagenæ, et thurificabit reti, » dicit sumpta metaphora ab iis qui in casu ejusmodi, gratias Deo referunt. Vult ergo dicere illum Dei instar imaginari omnia posse pro suo libito efficere; causamque exponens, « Quia in ipsis, inquit, incrassavit

(48) Cod. Συναγωγαῖς.

A ἀφανισμόν οὐ μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου, ὡς ἂν παίζων δὲ ποιήσεται ῥαδίως· μετὰ πολλῆς δὲ τῆς εὐμαρείας καὶ τῶν ἄγαν ὠχυρωμένων πόλεων τε καὶ φρουρίων κρατήσῃ, χῶμά τε ἐγείρων μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας, καὶ κατασπῶν πᾶν εἴτε τεῖχος εἴθ' ἐτέρως πως ἡσφαλίσθαι δοκοῦν. (p. 360) « Τότε μεταβαλεῖ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ διελεύσεται, καὶ ἐξιλάσεται. » Ἀλλὰ γὰρ μεγίστην τὴν ἐπαχθεῖσαν τιμωρίαν ἰδὼν ὁ Θεός, ἅτε παρὰ τοιούτων καὶ οὕτω διακειμένων ἐπαγομένην ἀνδρῶν, μεταβαλεῖ μὲν τὴν καθ' ἡμῶν ὀργήν· ὥσπερ δὲ εἰς μέσους ἡμᾶς τῇ κηδεμονίᾳ παρελθὼν, συγγνώμην μὲν ὑπὲρ τῶν πάλαι πεπλημμελημένων δώσει, λύσει δὲ τὴν ἐπιχειμένην ἡμῖν διὰ ταῦτα τιμωρίαν. « Αὕτη ἡ ἰσχὺς τῷ Θεῷ μου· οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς, Κύριε ὁ Θεός μου ὁ ἅγιος; καὶ οὐ μὴ ἀποθάνωμεν. » Τοῦτο γὰρ τῆς σῆς δυνάμεως τὸ ἔργον, ὅπερ ἄνωθεν ἐπιδέδειξαι περὶ ἡμᾶς ἅγιος ὢν, καὶ πάντων ὑπερκείμενος τῶν ὄντων, ὑπὲρ ὧν δὲ καὶ ζήσεσθαι προσδοκῶμεν, λυθείσης ἡμῖν τῆς τιμωρίας. « Κύριε, εἰς κρίμα τέταχας αὐτὸ, καὶ ἐπλασέ με τοῦ ἐλέγχειν παιδείαν αὐτοῦ. » Ἄνωθεν γὰρ με αὐτὸς εἰς τὴν τῶν ἀμαρτανόντων διέπλασας κρίσιν· ὡς ἂν καὶ παιδεύοιμι διὰ τῶν ἐλέγχων αὐτοῦ, ἐξω τῆς τοῦ πλημμελεῖν καθίστασθαι ἀδείας· εἴτα πρὸς αὐτὸν ἀποστρέψας τὸν Θεὸν τὸν λόγον, « Καθαρὸς ὁ ὀφθαλμός σου τοῦ μὴ ὁρᾶν πονηρὰ, καὶ ἐπιβλέπειν ἐπὶ πόνους οὐ δυνήσῃ. » Πολλὴ φροντίς σοι τοῦ δικαίου· ὅθεν οὐδὲ βλέπειν ἀνέχῃ τοὺς τὰ πονηρὰ ἐργαζομένους, πόνων τε καὶ συντριβῆς ἐτέροις καθισταμένους αἰτίους. (p. 361) « Τί ἐπιβλέπεις ἐπὶ καταφρονούντας; παρσιωπήσῃ ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον· καὶ ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς ἑρπετὰ οὐκ ἔχοντα ἡγούμενον. » Οὐ τοίνυν ἀνέχῃ θεωρεῖν τοὺς καταφρονήσας τῆς σῆς τιμωρίας τοιαῦτα διαπραττομένους, οὐδὲ παραπέμπεσθαι τὴν τοσαύτην ἀδικίαν, ὥστε δικαίους μονονουχί

C καὶ ἑρπετῶν οὐκ ἔχόντων ἡγούμενον διαλλάττοντες, οὐδὲν, εἰ μὴ τῇ τιμωρίᾳ τῇ σῇ δῆλος γένοιτο, ἐπιστατῶν τε ἡμῖν καὶ πᾶσαν ἐξέτασιν ἀκριβῆ τῶν ἀνθρωπείων ποιούμενος πραγμάτων.

D Στίχ. ιε'-ιζ'. — Ταῦτα δὲ ἅπαντα περὶ τῶν Βαβυλωνίων εἰρηκῶς, ὡς πολλῇ κατὰ τοῦ λαοῦ τῇ ἀφειδίᾳ χρησαμένων, διηγεῖται λοιπὸν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν, ἣν χρώμενος, ὁπόσους ἂν ἐθέλοι μυρίους κακοῖς περιβάλλει ῥαδίως. « Συντέλειαν ἐν ἀγκίστρῳ ἀνέσπασεν αὐτὸν, καὶ ἐλκυσεν αὐτὸν ἐν ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ· καὶ συνήγαγεν αὐτὸν ἐν ταῖς σαγήναις (48) αὐτοῦ· ἕνεκεν τούτου εὐφρανθήσεται καὶ χαρήσεται· ἕνεκεν τούτου θύσει τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ. » Ὡς γὰρ ἀγκίστρῳ τινὶ καὶ ἀμφιβλήστρῳ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει πλείστους ὅσους περιθαλὼν εἰς παντελῆ παραδίδωσιν ἀπώλειαν· οὕτω τε ἅπαντας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἀθροίζει τὴν οἰκείαν, ὥστε ἡδεσθαι μὲν ἐπὶ τοῖς ἔργοις τοῖς ἰδίοις, κινδυνεύειν δὲ ὡς ἂν τινὶ Θεῷ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει λογιζέσθαι τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων τὸ μέγεθος· (p. 362) τὸ γὰρ, « Θύσει τῇ σαγήνῃ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιβλήστρῳ, » τοῦτο λέγει ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν εὐχαριστίαν ἀποτινύντων τῷ Θεῷ. Βούλε-

ται οὖν εἰπεῖν ὅτι μονονουχὶ Θεοῦ δίκην φαντάζεται ἄ
 δύνασθαι πάντα κατὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτῷ ποιεῖν· καὶ
 τὴν αἰτίαν λέγων· «Ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐλίπανεν μερίδα
 αὐτοῦ, καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά.» Τῇ γὰρ
 ἰσχυρῇ τῇ οἰκείᾳ λογίζεται τῶν κατωρθωμένων τὸ μέ-
 γεθος, ἀφ' ὧν δὴ προσγέγονεν αὐτῷ τὸν πλοῦτον αὐ-
 ξῆσαι τὸν οἶκετον· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, «Ἐλίπανε με-
 ρίδα αὐτοῦ.» Ἐντεῦθεν δὲ, φησὶ, καὶ πάντων δὴ τῶν
 δοκίμων τε καὶ ἐκλεκτῶν τὴν ἀπόλαυσιν ἔχει· ὅπερ
 ἐστὶ τὸ, «Καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά.— Διὰ
 τοῦτο ἀμφιβαλεῖ τὸ ἀμφίδηστρον αὐτοῦ, καὶ διαπαν-
 τὸς ἀποκτείνειν ἔθνη οὐ φείσεται.» Ἐκ δὲ ὧν κατώρ-
 θωσε πολλάκις θαρρόων ἐτι τῇ οἰκείᾳ χρῆται δυνάμει,
 καὶ πολέμοις χρώμενος ἀπαύστοις, πολὺν ἀφειδῶς τῶν ἐμπιπτόντων ἐργάζεται τὸν φόνον· εἰρηκῶς δὲ τὰ
 παρὰ τοῦ Βαβυλωνίου γινόμενα, καὶ διὰ πάντων αὐτοῦ τὴν εἰς τὸν λαὸν παρανομίαν αὐξήσας, ἐπάγει λοιπόν·

ΚΕΦ. Β'.

B

Στίχ. α'-δ'. — «Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι,
 καὶ ἐπιθήσομαι ἐπὶ πέτραν.» Ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν
 πολέμῳ καὶ πολιορκίᾳ τὴν τοῦ τείχους διαιρουμένων
 φυλακῆν. «Ἐπὶ τῆς φυλακῆς, φησὶν, ἐγὼ στήσομαι τῆς
 ἐμῆς, ἵνα εἴπῃ ὅτι Τοῦ ἐμοὶ προσήκοντος οὐκ ἐκστή-
 σομαι, (p. 363) ἀλλὰ γὰρ ἔξομαι τούτου, ἐν ἀσφαλείᾳ
 γε πλείστη καθεστάναι νομίζων εἰ ταῦτα ποιήσῃ.
 Καὶ σαφέστερον ποιῶν ὃ λέγει· «Καὶ σκοπεύσω τοῦ
 ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοί, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν
 ἔλεγχόν μου.» Βούλεται εἰπεῖν ὅτι, Ἔργον ἡμῶν πρὸς
 τὸν Θεὸν ἀφορᾶν, καὶ τὰ ἐκεῖθεν γινόμενά τε καὶ
 δεικνύμενα δέχεσθαι, ἐντεῦθεν γὰρ μοι καὶ ἀσφάλεια
 πλείστη προσέσται. Διαμενῶ τοίνυν, φησὶν, ἀφορῶν
 τί ποτε ἄρα περὶ τῶν γινομένων ἀποφαίνεται Θεός,
 ὡς ἂν ταῦτα μαθὼν ἀποκρίνωμαι καὶ αὐτὸς τὰ δει-
 κνύμενα τῷ λαῷ εἰς ἔλεγχόν τε αὐτῶν ἐξῆς. Ὡς περ
 δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέροις τῶν ἐν τῷ λαῷ τὰς πλημμελείας
 εἰπὼν, ὡς ἐξ ἀποκαλύψεως ἐγνωκῶς θείας τὴν ἐπ-
 αχθησομένην αὐτοῖς διὰ τῶν Βαβυλωνίων τιμωρίαν
 φησὶν, οὕτω κἀνταῦθα τοῦ Βαβυλωνίου τὰς παρανο-
 μίας εἰρηκῶς, λέγει μὲν ἀναμένειν παρὰ τοῦ Θεοῦ
 μαθεῖν, ὃ τί ποτε καὶ περὶ τούτων ἀποφαίνεται·
 ἐπάγει δὲ ἐξῆς τὴν ἐπὶ τούτοις ἀποκάλυψιν αὐτῷ γε-
 γουσίαν. Διὸ φησι· «Καὶ ἀπεκρίθη πρὸς με Κύριος,
 καὶ εἶπε· Γράψον ὅρασιν σαφῶς εἰς πυξίον, ὅπως
 διωκῇ ὁ ἀναγινώσκων αὐτά.» Ἀναμένειν γὰρ εἰρη-
 κῶς μαθεῖν ἅτινα περὶ τούτων ἀποφαίνεται ὁ Θεός,
 ταῦτα δὴ ἀποκεκρίσθαι πρὸς αὐτὸν φησὶ τὸν Θεόν·
 κελεῦσαι μὲν αὐτῷ ὡς ἐν ὁράσει θείᾳ εἰς πυξίον γρά-
 ψαι τὰ δεικνύμενα, ἵνα πᾶσιν ἡ σαφῇ τε καὶ δῆλα
 πρὸς ἀνάγνωσιν τὰ εἰρημένα τε καὶ γεγραμμένα.
 (p. 364) Λέγει δὲ τὰ περὶ τοὺς Βαβυλωνίους ἐσόμενα,
 ἅπερ ἐξῆς φησὶν. Εἶτα ἐπάγει· «Διότι ἐτι ὅρασις
 εἰς καιρὸν μακρὸν, καὶ ἀνατελεῖ εἰς πέρας καὶ οὐκ
 εἰς κενόν.» Τὰ μὲν γὰρ δειχθέντα οὐ παραυτίκα ἐκ-
 θήσεται, ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον, ὃς ἀφέστηκε νῦν,
 ἔσται δὲ πάντως καὶ λήφεται πέρας· ἐπεὶ μηδὲ μά-
 την δέδεικται, ἀλλ' ὡς καὶ ἐσόμενα πάντως. «Ἐάν
 ὑστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτὸν, ὅτι ὁ ἐρχόμενος ἤξει καὶ
 οὐ μὴ χρονίση.» Ὡς τε εἰ καὶ τις ὑπέρθεσις δόξειεν
 τῶν μηνυθέντων γίνεσθαι, τέως ἀναμείνατε πάντως
 αὐτά, ἐπειδὴ ἅπερ ὡς ἐσόμενά τε καὶ ἐλευσόμενα

A partem suam; et cibi ejus electi. » Propriis viribus
 rerum bene gestarum magnitudinem tribuit, unde
 illi opum cumulus accessit. Sic enim valent verba :
 «Partem suam incrassavit. » Hinc, inquit, rei omnis
 bonæ et electæ fructum consecutus est; namque
 ita verba «Cibi ejus electi» intelligenda sunt. «Id-
 circo extendet rete suum, et cædi populorum
 nunquam parcat. » Repetitis successibus elatus
 potentiam suam exercebit, perpetuisque bellis in-
 dulgens, multam crudeliter devictorum stragem
 edet. Jam vero Babylonii gestis narratis ejusque
 per omnia adversus Judaicum populum scelere
 exaggerato, pergit dicere :

CAP. II.

B

VERS. 1-4. « Super custodia mea stabo, et supra
 petram ascendam. » Metaphora sumpta ab iis qui
 belli tempore et obsidionis custodiendi muri vices
 sibi distribuunt. «Super custodia, inquit, mea stabo;»
 pro eo ut dicat, Officio meo non deero, sed illud
 observabo : etenim valde tutum me existimabo,
 si ita me geram. Atque adhuc apertius **238** lo-
 quens, « Et contemplabor, inquit, ut videam quid
 in me loquatur, et quid respondeam ad correptionem
 meam. » Dicere vult officii esse nostri ad Deum
 respicere, et quæ inde accidunt et ostenduntur,
 excipere. Hinc enim mihi plurimum tutamen erit.
 Perseverabo itaque spectans, quid forte Deus ali-
 quando de rerum eventu revelet, ut hoc cognito,
 renuntiem ego quoque populo ostenta mihi ad il-
 lius futuram correptionem. Sicut autem in supe-
 rioribus, postquam populi peccata recitavit, tan-
 quam divina revelatione illustratus, imponendam
 populi pœnam dixit : ita etiam hoc loco, dictis Ba-
 bylonii sceleribus, ait se exspectare a Deo monitio-
 nem, quid aliquando de his quoque patefacturus
 sit. Mox addit, quam super his acceperat revelatio-
 nem. Idcirco ait : « Et respondit mihi Dominus
 dixitque : Scribe manifeste visa in buxo, ut per-
 sequatur qui legit ea. » Postquam dixit exspectare
 se a Deo moneri, quale de his oraculum reddat;
 hæc sibi a Deo responsa dicit : Jussisse videlicet
 tanquam ex divina visione in buxo scribere quæ
 ostensa fuerant, ut omnibus perspicua fierent ac
 patentia legentibus quæ dicta erant et scripta ;
 nempe ea quæ a Babyloniis eventura erant, et a se
 inferius dicenda. Tum addit : « Quia adhuc visio in
 longum tempus, et orietur in finem, et non in va-
 cuum. » Etenim quæ ostensa sunt, haud statim
 exitum habebunt, sed post aliquod tempus, quod
 nunc abest, sed tamen omnino erit, ac finem ac-
 cipiet : non enim hæc frustra revelata sunt, sed
 prorsus ut eventura. « Si moram fecerit, exspecta
 illum, quia veniens veniet, et non tardabit. » Quare
 etiamsi dilatio forte aliqua eorum quæ prædicta
 sunt, fieri videbitur, constanter interim exspectate ;
 siquidem quæ futura eventuraque prædicta sunt,

ea, inquam, evenient fientque prorsus, neque in perpetuam dilationem incurrent. « Si se subtraherit, non bene placebit animæ meæ **239** super eum ; justus autem ex fide mea vivit. » Si quis ad fidem futuris rebus prædam torpuerit, et ancipiti animo erit, hic mihi valde est invisus : ego enim justum illum esse definio, qui promissionibus credit, et utilitatem ex eis capit.

VERS. 5, 6. — His circa revelationem dictis, atque ad credendum ostensis hortatus, deinceps visionem evolvens ait : « Vir autem præsumptuosus et contemptor atque superbus nihil perducet ad finem. » Probe ergo cognoscite hunc hostem vestrum, Babylonium designans, immodica arrogantia elatum, divinæque patientiæ contemptorem, et aliorum calamitatibus exsultantem, hunc, inquam, dominationis suæ negotium felici exitu non conclusurum, sed terribilem quamdam a divina vindicta conversionem experturum. « Qui dilatavit sicut infernus animam suam, et mortis instar est insatiabilis ; qui adunabit sibi omnes gentes, et cunctos populos ad se recipiet. » Qui quasi infernus adversus omnes vim suam extendit, passim interficiens, et mortis imitator nullam occisorum satietatem cepit, captivans plurimos, et ubique omnes sub suam potestatem redigens, hic formidabilem quamdam abs divina ira subversionem patietur. « Nonne hæc omnia parabolam adversus eum summent, et problema de ipso narrabunt ? dicentque : Væ qui sibi non sua multiplicat ! Quousque collare suum aggnavabit vehementer ? » Cuncti postea quotquot ubique sunt, rerum ejus conversione attoniti, tanquam in parabola, dicent : Miserrimus ille omnium qui alienæ rei rapina suas opes auget, qui gravis subditis fit ob suæ sævitatis pondus : id enim significat dictio, *collare suum graviter aggravans*. Profecto haud poterit ad extremum usque hæc agere : namque id denotatur vocabulo *quousque*, quod in medio **240** positum, ad omnia refertur : quasi dicatur : Haud in perpetuum hoc statu erit, sed conversionem res ejus patietur, propter infligendam ipsi a Deo pœnam.

λές γενήσεται τοιοῦτος, μεταβολὴν τῶν κατ' αὐτὸν τιμωρίαν.

VERS. 7-10. — Deinde qualiter quomodoque ea fient dicit : « Quia subito consurgent qui mordeant eum, et vigilabunt insidiatores tui, et eris in rapinam eis. » Emergent præter omnem expectationem hostes, damnis tuis intenti, bona tua omnia diripientes. « Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes reliqui populi, propter sanguinem hominum, et impietatem regionis ac civitatis, et cunctorum incolarum ejus. » Quemadmodum ipse impetu facto aliena rapuisti, ita vicissim tua diripientur ab iis qui puniendi tui causa relictī sunt, quia tu nempe plurimos Dei famulos interfecisti, et adversus Dei regionem ac civitatem impie egisti, contra omnes denique illius incolas, Hie-

μεμήνυται, ταῦτα δὴ ἤξει τε καὶ γενήσεται πάντως, οὐ μὴν εἰς ὑπέρθεσιν ἐμπεσεῖται παντοσλῇ. « Ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτῷ. ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεώς μου ζήσεται. » Ὡστε εἰ καὶ τις ὀκνήσειε περὶ τὴν πίστιν τῶν ἐσομένων, καὶ ἀμφιβάλλων εἰ γενήσεται πάντως, σφόδρα μοι διὰ μίσους ἐστὶν ὁ τοιοῦτος. ἐπειδὴ δίκαιον ἐγώ γε ὀρίζομαι τὸν πιστεύοντά τε τοῖς ἐπηγγελλέμοις, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν κομιζόμενον ὠφέλειαν.

Στίχ. ε', ς'. — Ταῦτα περὶ τῆς ἀποκαλύψεως εἰρηκῶς, καὶ προτρεψάμενος πιστεύειν τοῖς δεικνυμένοις, λοιπὸν ἐπάγων τὰ τῆς ὁράσεως οὕτω φησὶν. « Ὁ δὲ κατοίμενος καὶ καταφρονητὴς ἀνὴρ ἀλαζῶν οὐθὲν οὐ μὴ περάνῃ. » Εὖ ἴστε τοίνυν, φησὶν, τοῦτον τὸν πολέμιον τὸν ὑμέτερον. λέγει δὲ τὸν Βαβυλώνιον, (p. 365) τὸν ἀμέτρω τῷ οἴηματι κεχρημένον καὶ καταφρονοῦντα τῆς ἀνεξικακίας τῆς θείας, καὶ ἐν ταῖς ἐτέρων ἀλαζονευόμενον δυσπραγίαις, οὐκ εἰς πέρας μὲν οὖν τὰ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ δυναστείας, φοβερὰν δὲ τινὰ τῇ ἀπειλῇ τῇ θεῇ τὴν μεταβολὴν ὑπομενοῦντα. « Ὅς ἐπλάτυνε καθὼς ὁ ἄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς θάνατος οὐκ ἐμπιμπλάμενος. καὶ ἐπισυνάξει πρὸς αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐκδέξεται πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς λαοὺς. » Ὁ γὰρ δίκην ἄδου κατὰ πάντων ἐκτείνας ἑαυτὸν, καὶ πάντας μὲν ἀναιρῶν, κατὰ μίμησιν δὲ θανάτου κόρον τῶν ἀναιρουμένων οὐκ ἔχων, χειρούμενός τε πλείστους, καὶ τοὺς πανταχόθεν ὑπὸ τὴν οἰκείαν ἄγων ἐξουσίαν, φοβερὰν τινὰ τὴν μεταβολὴν διὰ τῆς ὀργῆς ὑπομενεῖ τῆς θείας. « Οὐχὶ ταῦτα πάντα παραβολὴν κατ' αὐτοῦ λήφονται, καὶ πρόβλημα εἰς διήγησιν αὐτοῦ ; καὶ ἐροῦσιν, Οὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ ! ἕως τίνος καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ στιβαρῶς ; » Ἀπαντες δὲ λοιπὸν οἱ πανταχοῦ τὴν κατ' αὐτὸν μεταβολὴν ἐκπληττόμενοι ὡς ἐν παραβολῇ, πάντες ἐροῦσιν. Ἐλεεινότατος δὲ πάντων ὁ τὰ ἐτέρων ἀφαιρούμενος, καὶ τὸν οἰκεῖον αὖξων πλοῦτον, ὁ βαρὺς τοῖς ὑπηκόοις διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὀμότητος. τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ στιβαρῶς. » οὐ γὰρ εἰς τὸ παντελὲς δυνήσεται τὰ τοιαῦτα ποιεῖν. τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἕως τίνος, ἢ διὰ μέσου κείμενον, (p. 366) πρὸς ἅπαντα ἀποδεδόται, ἵνα εἴπῃ, ὅτι Οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ὀντων, διὰ τὴν ἐπαγομένην αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ

Στίχ. ζ'-ι'. — Εἶτα πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον λέγων, « Ὅτι ἐξαίφνης ἐξαναστήσονται δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς διαρπαγὴν. » Ἀναφανήσονται γὰρ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα πολέμιοι, λέγει δὲ τοὺς Πέρσας, οἱ ὥσπερ δῆγμασι ταῖς ἐφόδοις ταῖς οἰκείαις διασπάσουσί σου τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν, μετὰ πολλῆς μὲν τῆς ἐπιμελείας τὰ πρὸς βλάβην σὴν ἐργαζόμενοι. δι' ἀρπαγῆς δὲ καὶ τὰ σοι προσόντα τιθέμενοι πάντα. « Διότι σὺ ἐσχύλευσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσί σε πάντες οἱ ὑπολελειμμένοι λαοὶ δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς καὶ πόλεως καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν. » Ὅνπερ γὰρ τρόπον αὐτὸς ἐπιὼν ἀφῆρου τὰ ἐτέρων, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἀφαι-

ρεθήσεται καὶ τὰ σοι προσόντα παρὰ τῶν εἰς τιμω-
ρίαν σὴν καταλελειμμένων· ὑπὲρ ὧν ἀνεῖλές τε
πλείστους τῶν τῷ θεῷ προσηκόντων, καὶ ἡσέδησας
εἰς τε τὴν γῆν τὴν θείαν καὶ τὴν πόλιν, καὶ πάντα
δὴ τοὺς οἰκοῦντας αὐτήν, λέγει δὲ περὶ τε τῆς Ἱε-
ρουσαλὴμ καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἀπάντων. Εἴθ' ὥς ἂν
ἐπεμβαίνων αὐτῷ δικαίως πεπονηθῇ τοιαῦτα, λέγει
τὰς παρανομίας ὑπὲρ ὧν τὴν τοιαύτην δέδεκται τι-
μωρίαν· «Ὡς ὁ πλεονεχτὼν πλεονεξίαν κακὴν τῷ οἴκῳ
αὐτοῦ, (p. 367) τάξαι εἰς ὕψος νοσσιὰν αὐτοῦ, τοῦ
ἐκσπασθῆναι ἐκ χειρὸς κακῶν! ἐβουλεύσω αἰσχύνην
τῷ οἴκῳ σου, συνεπέραναι λαοὺς πολλοὺς, καὶ ἐξ-
ῆμαρτεν ἡ ψυχὴ σου.» Αὐτὸς ἦσθα, φησὶν, ὁ ἀμέτρῳ
κεχρημένος τῇ πλεονεξίᾳ ἐπὶ τῷ τὸν πλοῦτον αὖξιν
τὸν οἰκεῖον ἐκ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν, ὑψηλὴν τε τῆς
οἰκείας βασιλείας ἀποδείξαι τὴν σύστασιν· εἴτα B
ταῦτα μὲν ἐποίεις, ὅπως δ' ἂν δυνηθείσης τῶν ἐπ-
αγομένων σοι κακῶν ἀπαλλαγὴν εὑρασθαι τινα, συνιδεῖν οὐ δεδύνησαι· ἀλλὰ γὰρ πολλοὺς ἀδικῶν παρανομῶν
τε εἰς ἅπαντας ἀδεῶς, οὐ πλοῦτον, ὥς ᾤου, αἰσχύνην δὲ, ὥς ἡ ἐκθασίς δεδήλωκε, τῷ οἴκῳ συνήγαγες τῷ
σαυτοῦ· ὑπὲρ γὰρ ἀπάντων ὧν διαπεπραγμένος ὦσαι, τὴν τιμωρίαν δέδωκας ταύτην.

Στίχ. ια'. — «Διότι λίθος ἐκ τοίχου βοήσεται,
καὶ κύνθαρος ἐκ ξύλου φθέγγεται αὐτά.» Τοιγαροῦν
ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν, καὶ ἐκ τῶν οἰκοδομῶν
αἱ κακῶς ἀνήγειρας ἀναπέμπονται ὥσπερ εἰ φωναί
τινες κατηγοροῦσά σοι τὴν πλεονεξίαν, τῶν τε λί-
θων μονονουχί φωνὴν ἀφιέντων κατὰ σοῦ τοιαύτην,
καὶ τῶν σκωλήκων δὲ σὺν αὐτοῖς ὁπόσους ἐν μέσαις
ταῖς τῶν λίθων τε καὶ πλίνθων ἀρμογαῖς ἐμφωλεύειν
ἔθος, ἥ καὶ ἐν μέσοις πολλάκις εὐρίσκεισθαι τοῖς ξύ-
λοις· κύνθαρον γὰρ ἐνταῦθα λέγει τὰ ἐν τε ξύλοις
εὐρισκόμενα, (p. 368) ἐν τε τοίχοις ἐν μέσῳ τῶν C
πλίνθων εἰωθότας ἐμφωλεύειν, ὥς ἂν τις εἴποι ζωῶ-
φιά τε καὶ σκώληκας οὕτως ὀνομάζων, ὥς ἂν κοινῇ
ταύτῃ κατηγορίᾳ καλουμένων ἀπάντων τῶν τοιού-
των. Ἔστι δὲ τινα ἐν τοῖς καταγαίοις εἰωθότα μάλ-
λον ἐν μέσῳ τῆς νοτίδος εὐρίσκεισθαι ἅ κανθαρίδας
καλοῦσι· τινὲς δὲ ἔφασαν τὸν Σύρον πάσσαλον λέ-
γειν· ἀλλ' ἀνόητον εἶη ἂν ἀφέντας τῆς Ἑβραϊδος τὴν
φωνὴν καθ' ἣν ὁ προφήτης ἐφθέγγετο, ἥνπερ οὖν
ἡμῖν διὰ τῆς οἰκείας ἑρμηνείας σαφῇ κατέστησαν
ἄνδρες Ἑβδόμηκοντα, δόκιμοί τε καὶ ἀκριβῶς τῆς
γλώττης ἐπιστήμονες ἐκεῖνης, Σύρῳ προσέχειν με-
ταθεβληκότη τὴν Ἑβραίων εἰς τὴν Σύρων· εἴτα πολ-
λάκις τὸ πταῖσμα τὸ οἰκεῖον, νόμον βουλευθέντι θεῖναι
φωνῆς, ὅς δοκεῖ μοι, μὴ συνεῖς ὁ τί ποτε λέγει, τὸν
κύνθαρον πάνυ γε εἰωθότα ἐμφωλεύειν τοῖς τοίχοις D
τὸ «πάσσαλος» τεθεικέναι, ἵνα δοκῇ τινα τὸ λεγό-
μενον ἀκολουθίαν ἔχειν· καίτοι γε πάσσαλον ἐκ ξύ-
λου φθέγγεσθαι ἀνακόλουθον ἄγαν. ἐπειδὴ ἐκ τοίχου
μὲν ἐνδεχόμενον, ἐκ ξύλου δὲ οὐκέτι· οὐ γὰρ ὥσπερ
ἐκ λίθων συντίθεται τοῖχος, οὕτως ἐκ πασσάλων
ξύλον.

Στίχ. ιβ'-ιε'. — Οὐ μέντοι γε προφήτης ἐπειδὴ καὶ
ἐκ τῶν τοίχων εἴτε τῶν ἐνιόντων αὐτοῖς ἔφη τὴν
κατηγορίαν γίνεσθαι κατ' αὐτοῦ, καλῶς ἐπήγαγεν·
«Οὐαὶ ὁ οἰκοδομῶν πόλιν ἐν αἵμασι, καὶ ἐτοιμάζων
πόλιν ἐν ἀδικίαις· οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παν-
τοκράτορος· (p. 369) καὶ ἐξέλιπον λαὸν ἱκανὸν ἐν
πυρὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ ὀλιγοψύχητεν, ὅτι πλησθήσε-

rusalem scilicet, et quidquid ad eam pertinebat.
Posthinc quasi ei juste insultans talia passo, sce-
lera recitat, quorum causa poenam hujusmodi luit.
«O qui ampliat avaritiam malam domui suæ, ut
ponat in excelso nidum suum, ut eruatur de manu
malorum! Cogitasti confusionem domui tuæ, con-
sumpsisti populos multos, et peccavit anima tua.»
Tu, inquit, immodica habendi cupiditate percitus,
ob opes tuas ex alienis damnis augendas, subli-
memque regni tui conditionem ostentandam; dum
hæc ageres, haud tamen potuisti discernere quo-
modo imponendorum tibi malorum pondus vitares:
sed multos interim lædens, atque in omnes secure
peccans; haud divitias, ut credebas, sed ignomi-
niam, ut reapse exitus ostendit, domui tuæ conci-
liasti; nam ob hæc omnia quæ fecisse te constat,
hanc poenam persolvisti.

VERS. 11. — «Quia lapis de pariete clamabit,
et scarabæus de ligno loquetur ea.» Igitur 241
ex cumulo malorum, necnon ex ædificiis quæ con-
tra fas struxisti, voces veluti quædam mittuntur
quæ tuam avaritiam accusant, saxis ipsis propemo-
dum sic contra te clamantibus, necnon et ver-
mibus quotquot in mediis saxis laterumque jun-
cturis latitare solent, et intra ligna sæpe comperiri.
Etenim scarabæum hoc loco appellat animalcula
quæ in lignis occurrunt, et in muris intra lapides
lateresve cubitant, quasi, inquam, hoc nomine dicat
animalcula quævis et vermes, ceu si omnia com-
muni hac appellatione vocitentur. Sunt etiam sub-
terranea quædam in media præcipue rubigine in-
veniri solita, quas cantharidas vocant. Nonnulli
vero dixerunt apud Syrum interpretem paxillum
legi. Atqui stultum est omissa Hebraica lingua,
qua propheta locutus est, cujus vocabulum propria
interpretatione septuaginta viri nobis declararunt,
probatum nimirum illi et ejus linguæ accurate periti,
Syro attendere qui Hebraicum scriptum ad Syro-
rum sermonem transtulit: qui sæpe errorem suum
pro linguæ regula vult obtrudere, quantum mihi
videtur, quid dicat minime intelligens: itaque pro
scarabæo passim in muris cubitare solito, paxillum
posuit, ut quamdam sermonis sequelam retinere
videretur. Atqui paxillum ex ligno loqui, non est
consentaneum: nam si ex muro potest, ex ligno
nequaquam: non enim sicut ex lapidibus murus
conficitur, ita ex paxillis lignum.

VERS. 12-15. — Ergo propheta, quandoquidem ex
muris et ex hærentibus illic animalculis accusationem
fieri contra Babylonium dixit, præclare addidit: «Væ
qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præparat
urbem in iniquitatibus! Non sunt hæc a Domino
omnipotente. Et defecerunt populi multi in igne, et
gentes multæ animo conciderunt. Quia replebitur

terra, ut cognoscat gloriam Domini : quasi aqua multa **242** operiens maria. » Quis te non defleat urbes cadibus et iniquitatibus ædificantem? Neque enim cernis quænam tibi hujus rei causa a Deo inferentur mala. Tu quidem multos, quot nemo recitabit, quasi igne crudelitate tua consumpsisti : multos ad vitæ exitum intolerandis ærumnis deduxisti : quamobrem nunc hæc sustines : ut ita omnes per orbem terrarum homines agnoscant magnam Dei providentiam talia operantem, tibi que ob facinora tantam pœnam imponenti, peccatorum tuorum multitudini convenientem. Rursusque cum exprobratione : « O qui propinat, inquit, proximo suo subversionem turbidam, et inebriat ut inspiciat in speluncas eorum! » Dixi jam sæpe, vinum et ipsam potationem pro ærumnis dici. Tu ergo es, qui universis hominibus turbidum potum propinas, inebriare ac subvertere potantes omnino valentem, id est, gravissimum supplicium cunctis inferis. Hæc faciebas, inquit, dum aliena concupisceres, et alienos thesauros scrutareris, ut in rem tuam sevo- cares.

VERS. 16-18. — « Saturitatem ignominie de gloria bibe et tu : cor commovebor et concutitor. » Quæ igitur aliis fecisti, dignus ipse pati es ; ut post omnem illam gloriam ignominia obrutus, nutans et concidens, quasi crapula quadam, a magnitudine punitionis fias. « Circumdedit te calix dexteræ Domini, et aggesta est ignominia super gloriam tuam. » Adduxit tibi calicem suum Deus, pro eo ut dicat decretam a se pœnam, ut gloria tua in ignominiam plurimam undique in te congestam deinceps convertatur. « Quia impietas Libani operiet te, et miseria bestiarum terreat te, propter sanguines hominum, et impietates terræ et urbis ejusque incolarum. » Sicut enim adversus populum impie egisti, nunc pœnam lues, hostibus ferarum ritu **243** tibi ingruentibus, atque in miseria multa constitueris ; propter homines a te Hierosolymis interfectos, et quia scelestè contra Dei regionem urbemque egisti, nemini parcens incolarum ejus. Jam postquam illi peccata adversus populum templumque exprobravit, consequenter subdit : « Quid prodest scul-
ptile, quia sculpservnt illud? Fecerunt illud conflatile, vanum simulacrum, quoniam confidit fictor in figmento suo, muta facere idola. » Tu quidem verum Deum negligebas ; peccabas secure contra res vel homines ad eum pertinentes ; ab idolis te adjutum iri putabas : quod humanæ manus vano simulamento formaverant, tu adorare studebas, juvari te ab idolis mutis et humana manu formatis sperans.

ἐν ἀπατηλῇ τινι φαντασίᾳ θεραπεύειν ἔσπευδες, ὠφελῆσθαι τι οἰόμενος ἀπὸ εἰδώλων ἀφώνων ἀνθρωπείᾳ πλασθέντων χειρὶ.

VERS. 19-20. — Postea consentaneo sermone prosequitur : « Væ qui dicit ligno : Expergiscere, surge ; et lapidi : Extollere : nihil vero aliud quam

ταὶ ἡ γῆ τοῦ γινῶναι τὴν δόξαν Κυρίου, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας. » Οὐκ ἂν σε θρηνησείεν ἐκ φόνων καὶ ἀδικιῶν κατασκευάζοντα πόλεις ; Οὐ γὰρ συνεώρας ἅτινα ὑπὲρ τούτων ἐπενεχθήσεται σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ πολλοὺς μὲν τινὰς καὶ ἀμυθή-
τους ὥσπερ πυρὶ τῇ σαυτοῦ καταναλώσας ὠμότητι, πολλοὺς δὲ πρὸς αὐτὸ τὸ τέλος ἡγάγες τοῦ βίου ταῖς ἀνηκέστοις συμφοραῖς· ὑπὲρ ὧν δὴ ταῦτα νῦν ὑπο-
μενεῖς, ὥστε ἅπαντας τοὺς κατὰ γῆν ἀνθρώπους ἐπιγινῶναι τῆς θείας οἰκονομίας τὸ μέγεθος τοιαῦτα ἐργαζομένης· οὕτω τέ σοι τῷ τοσαῦτα δυνηθέντι καὶ πεποιηκότι, φοβερὰν ἐπάγοντι τὴν τιμωρίαν, καὶ πρέπουσάν γε τῷ πλήθει τῶν ἡμαρτημένων ὑπὸ σοῦ. Καὶ πάλιν ὀνειδιστικῶς λέγων· « Ὡς ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολερὰν, καὶ μεθύ-
σκων ὅπως ἐπιβλέπη ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν. » Εἶπον πολλάκις ὅτι τὸν οἶνον καὶ τὸ πίνειν αὐτὸν ἐπὶ τῆς συμφορᾶς λέγει. Σὺ οὖν, φησὶν, ἦσθα ὁ πᾶσιν ἀν-
θρώποις πόμα θολῶδες προσάγων, μεθύσκειν τε καὶ ἀνατρέπειν τὸν πίνοντα δυνάμενον παντελῶς· ἵνα εἴπῃ, τιμωρίαν βαρυτάτην ἅπασιν ἐπάγων· ταῦτα δὲ, φησὶν, ἐποίησες τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμῶν, (p. 370) καὶ τοὺς θησαυροὺς τοὺς ἀλλοτρίους ἀνερευνώμενος καὶ σαυτοῦ ποιεῖν ἐθέλων.

Στίχ. 15'-17'. — « Πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης πίε καὶ σύ· καρδίᾳ σαλεύθητι, καὶ σείσθητι. » Ἄ τοίνυν πεποίηκας ἐτέροις, δίκαιος ἂν εἴης παθεῖν· ἵν' ἐξ ἀπάσης ἐκείνης τῆς δόξης ἀτιμίας πληρωθεῖς, διασαλευόμενός τε καὶ καταπίπτων ὡς ὑπὸ τινος μέ-
C θους τῇ τῆς τιμωρίας διαμένοις ὑπερβολῇ. « Ἐκύ-
κλωσεν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς Κυρίου, καὶ συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου. » Ἐπήγαγε γὰρ σοι τὸ οἰκεῖον ποτήριον ὁ Θεός, ἵνα εἴπῃ τὴν ἐκ τῆς οἰκείας ἀποφάσεως τιμωρίαν, ὥστε σοι τὴν δόξαν εἰς ἀτι-
μίαν πλείστην πανταχόθεν ἀθροισομένην ἐπὶ σὲ με-
ταβεβῆσθαι λοιπόν. « Διότι ἀσεβεία τοῦ Λιθάνου καλύψει σε, καὶ τάλαιπωρία θηρίων πτοήσει σε, δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν. » Ὡς γὰρ εἰς τὸν λαὸν ἡσέβησας, νῦν δώσεις δίκην δικαίως, ὥσπερ ὑπὸ τι-
νων θηρίων τῶν ἐπιόντων σοι πολεμίων· εἰς φόβον καὶ τάλαιπωρίαν καταστήσῃ πολλήν· ὑπὲρ ὧν ἀνεῖ-
λές τε ἀνθρώπων κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἡσέβεις εἰς τε τὴν γῆν τὴν θεῖαν καὶ τὴν πόλιν, οὐδὲ μίαν τῶν οἰκούντων αὐτήν φειδῶ ποιεῖσθαι βουλόμενος.
D Καὶ ἐπειδὴ περ αὐτῷ τὴν εἰς τὸν λαὸν καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν ὠνειδίσεν ἐν τούτοις πλημμέλειαν, ἀκο-
λούθως ἐπάγει· « Τί ὠφελεῖ γλυπτὸν, ὅτι ἐγλύψαν αὐτό ; Ἐπλάσαν αὐτὸ χώνευμα φαντασίαν ψευδῆ, ὅτι πέποιθεν ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ ποιῆσαι εἰ-
δῶλα κωφά. » Ἀλλὰ γὰρ ἡμέλεις μὲν, φησὶν, τοῦ ὄντος Θεοῦ· (p. 371) καὶ ἐπλημμέλεις ἀδεῶς εἰς τὰ αὐτῷ γε προσήκοντα· ὑπὸ δὲ τῶν εἰδώλων ὠφελῆσθαι σεσθαι ἔρου· ὃ ταῖς ἀνθρωπίναις εἰργασμένον χερσὶν

Στίχ. 18', 19'. Εἴτα ἀκολούθως ἐπάγει· « Οὐαὶ ὁ λέγων τῷ ξύλῳ, Ἐκνηφον, ἐξεγέρθητι· καὶ τῷ λίθῳ, Ὑψώθητι· καὶ αὐτὸ ἐστι φαντασία· τοῦτο δὲ ἐστιν

ἔλασμα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου, καὶ πᾶν πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ· ὁ δὲ Κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ εὐλαβεῖσθω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. » Πῶς οὖν οὐκ ἐλσεινότητος εἴης ἂν ὡς ἐγρηγοροῦσι τῷ ξύλῳ διαλεγόμενος, καὶ βοήθειαν ὡς ἐξ ὑψηλοῦ ζητῶν τοῦ εἰδώλου, ὃ φαντάζει μὲν τὸν ὁρῶντα μόνον ὡς ἐξ ὕλης κατεσκευασμένον τιμίας, ἔρημον δὲ ζωτικῆς πάσης ἐστὶ δυνάμεως; πολλῷ γὰρ ἦν ἄμεινόν σοι, τούτων μὲν καταφρονεῖν καὶ μηδένα λόγον αὐτῶν ποιεῖσθαι, ἀναλογίζεσθαι δὲ τοῦ Θεοῦ τὸ μέγεθος, ἔχοντος μὲν φοβερόν καὶ ἀπόρρητον ναὸν τὸ τῶν οὐρανῶν οἰκητήριον, κεκτημένου δὲ ναὸν καὶ ἐπὶ γῆς διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων χρείαν· πρὸς ὃν οὐ σὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς κατὰ γῆν ἀνθρώπους ἀφορῶντας, μετὰ πολλοῦ προσήκον ἦν τοῦ δέους καὶ τὴν ἔννοιαν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐκείνου. Ἐν μὲν δὲ τούτοις συνεπέρανε τῶν προειρημένων ἡμῖν τὴν προφητείαν ὁ μακάριος Ἀμβρόσιος, (p. 372) τῶν τε ἐν τῷ λαῷ καταδυναστευόντων τοὺς πένητας καθ' αἰῶνα, καὶ τὴν ἐπαχθησομένην αὐτοῖς διὰ τῆς Βαβυλωνίων ἐφόδου τιμωρίαν εἰπών. Καὶ μετ' ἐκείνου τὴν αὐτῶν τε τῶν Βαβυλωνίων εἰρηκῶς καὶ τὴν ὁμότητα ἥ περὶ τε τοὺς λοιποὺς καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐχρήσαντο τοὺς τε οἰκοῦντας αὐτήν, ὅπως τε καὶ οἱ δίκαις τῆς οἰκείας δεδώκασιν παρανομίας.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ AMBAKOYΜ.

Στίχ. α', β'. — Τρέπει δὲ ἐπὶ προσευχὴν ἐντεῦθεν τὸν λόγον, ἐν σχήματι προσευχῆς τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα μηνύων ἀγαθὰ. Ἀρχεται δὲ οὕτως· « Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην. » Ἀκοήν λέγει τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀποκάλυψιν· ὥσπερ καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας τὸ, « Τίς ἐπίστευσε τὴν ἀκοήν ἡμῶν; » καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ, « Κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου· » ὥνπερ οὖν καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις πεποιήμεθα μνήμην. Κάνταῦθα τοίνυν τοῦτό φησιν, ὅτι Δεξάμενός σου τὴν ἀποκάλυψιν, δι' ἧς ἐγνώρισας, ὅπως μὲν τιμωρήσῃ τοὺς ἐν τῷ λαῷ παρανομοῦντας διὰ Βαβυλωνίων, ὅπως δὲ πάλιν τοῖς Βαβυλωνίοις ἀνάλογον οἷς πεπλημμελήκεσαν ἐπάξεις τὴν τιμωρίαν, φόβου πᾶς ἐπληρώθην εἰκότως. (p. 373) « Κύριε, κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέστην. » Ἀναλογισάμενος γὰρ ὅσα ποικίλως διαπράττει περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξίκακία τε τῇ δεούσῃ κεχρημένος, καὶ ἀδιορθῶτως πταίοντας, μετὰ λόγου τοῦ προσήκοντος τιμωρούμενος, εἰς ἑκστασιν ἐλήλυθα ἐπὶ τῷ θαύματι τῶν οὕτως ἀπορρήτως παρὰ τῆς σῆς οἰκονομουμένων σοφίας. « Ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ. » Ἰδοὺ γὰρ καὶ νῦν ὥσπερ ἐν δύο ζώοις τοῖς τε ἐν τῷ λαῷ πλημμελοῦσι καὶ τοῖς Βαβυλωνίοις μετ' ἐκείνους, ἐξ ὧν περὶ ἑκατέρους πεποιήκας, τὴν τε δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν περὶ τὸ δίκαιον ἐπιμέλειαν ἐγνώρισας σαυτοῦ. « Ἐν τῷ ἐγγίξειν τὰ ἔτη ἐπιγνωσθήσῃ, ἐν τῷ παρεῖναι τὸν καιρὸν ἀναδειχθήσῃ. » Νῦν μὲν γὰρ αὐτὰ δι' ἀποκαλύψεως κατέστησας ἡμῖν γνώρισμα· παραγενομένου δὲ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃ προσήκεν αὐτὰ κατὰ τὸ δοκοῦν σοι πέρας λαβεῖν, μείζονά τε καὶ θαρσετέραν αὐτοῖς ἔργοις τῆς οἰκείας δυνάμεως καὶ

A phantasia est; id est auri argente lamina, nullusque in eo spiritus est. Dominus autem in templo sancto suo: revereatur a facie ejus universa terra. » Quidni ergo miserrimus sis, qui lapidem ceu vigilantem alloqueris; et auxilium, quasi ex alto, ab idolo exposcis, quod phantasiam tantummodo spectanti objicit, ceu pretiosa materia constans, sed tamen vi omni vitali caret? Multo tibi melius erat, hæc contemnere ac flocci facere; et cogitare potius de Dei magnitudine, qui tremendum arcanumque habet in cælo habitaculum, et in terris quoque templum possidet hominum usui accommodatum; ad quem non te solum, sed et omnes per orbem homines respicere multa cum reverentia oporteret, ejusque memoriam mente tenere. Atque in his conclusit illam de qua nos hactenus egimus prophetiam beatus Habacucus; principes simul qui pauperes opprimebant increpans, simulque inferendam illis a Babyloñis pœnam 244 dicens. Postea Babyloniorum ipsorum narravit sævitiam, quam et in cæteros et contra Jerusalem ejusque cives exprompserant, et quo pacto et isti nequitiae suæ pœnas meritas dederint.

ORATIO HABACUCI.

VERS. 1, 2. — Convertit deinde ad orationem verba propheta, et sub orantis specie eventura populo a Deo bona prædicit. Sic autem incipit: « Domine, audiavi auditionem tuam, et timui. » Auditionem dicit factam sibi a Deo revelationem; sicut etiam apud beatum Isaiam: « Quis credidit auditioni nostræ? » Item beatus David: « Inclino in parabolam aurem meam »; cujus rei in superioribus quoque mentionem fecimus. Hoc igitur etiam loco ait: Accepta ego revelatione tua, qua me docuisti, quomodo puniturus sis Babyloniorum manu peccantes in populo, et quomodo vicissim Babyloñis congruam delictis eorum pœnam sis impositurus; pavore sum repletus, et merito. « Domine, consideravi opera tua, et obstupui. » Considerans quanta multifariam feceris erga homines idonea patientia utens, et eos qui sine pœnitentia prolapsi sunt conveniente ratione puniens, stupore sum correptus, arcanæ tuæ providentiæ sapientiam admirans. « In medio duorum animalium cognosceris. » Ecce enim et nunc, quasi in duobus animalibus, id est populi peccatoribus, et mox in Babyloñis, ex iis quæ circa utrosque fecisti, potentiam tuam atque sapientiam justitiæque curam ostendisti. « Cum appropinquaverint anni, cognosceris; cum tempus aderit, demonstraberis. » Nunc hæc nota nobis revelando fecisti: sed adveniente 245 tempore, quo ea oportet te volente exitum habere, majorem ac manifestiorem potentiae ac sapientiae tuæ operibus ipsis facies demonstrationem. « Cum turbata fuerit anima mea, tu in ira misericordiae recordaberis. » Tunc summa tua apparebit benigni-

²² Isa. LIII, 1. ²³ Psal. XLVII, 5.

tas erga Judææ incolas, cum eos, propter inflictam peccatorum pœnam, turbatos animis et vix sui compotes, misericordiæ tuæ memor, ærumnis subtrahes, et præter omnem humanam spem postliminio in patriam restitues.

κασι τιμωρίας διατεταραγμένων τὴν ψυχὴν καὶ οὐδὲ ἐν ποιησάμενος, ἀπαλλάξεις τε αὐτοὺς τῶν κακῶν, καὶ ἐπανάξεις ἐπὶ τὰ οἰκεῖα παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα.

VERS. 3-5. — « Deus de Thæman veniet, sanctus de monte umbroso. » Thæman dicit Idumææ metropolim : montem autem umbrosum, illum in quo Hierusalem, utpote Dei protectionem undique sortitum. Tunc ergo apparebis de Thæman Idumæorum veniens, quos propter suas erga nos injurias jam puniveris; de sancto autem Sionis monte, quatenus eum reditu nostro clarissimum cunctis feceris.

« Operuit cœlos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra. » Operum suorum magnitudine cœlum terramque replebit, in tantum ut cuncti ad hymnum convertantur, sapientiam ac magnitudinem gestorum ab ipso admirantes. Nam hoc etiam loco quod commune est per diæresim dicit, quem non infrequentem divinæ Scripturæ idiotismum esse ostendimus. Scilicet cœlos terramque ait virtute Dei opertos, ut omnia dicat : laudemque ejus propter res gestas ab omnibus cumulari oportere. « Splendor ejus quasi lux erit. » Adventu suo, inquit, cuncta lumine implebit. « Cornua in manibus ejus. » Ostendet habere se idoneas ad suos defendendos vires, et his infestos domandos : metaphoram porro ab animalibus quæ cornibus decertant, sumpsit. « Et posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ. » Hæc nimirum faciet, **246** magnitudine suæ erga nos dilectionis utens. « Ante faciem ejus ibit verbum. » Rebus ipsis præit futuri revelatio, quæ cum omnibus a Deo prophetis facta fuerit, nunc mihi quoque haud secius oblata fuit. « Et egredietur ad correptionem per vestigia ejus. » Subsequitur vero opus ipsum ; ita ut utroque modo erudiantur ad officium homines. Quæ res futuræ sunt prædictæ, eæ postea nactæ sunt exitum.

ὥστε δι' ἀμφοτέρων τοὺς ἀνθρώπους παιδεύεσθαι τὸ δέον· δι' ὧν τε προεῖρηται τὸ ἐσόμενον, καὶ εἰς ἔργον ἐκδέδωκεν ὕστερον.

VERS. 6-12. — « Stetit, et commota est terra. » Tantum apparens, terram commovet. Veluti est illud : « Deus stetit in synagoga eorum²⁴ ; » id est in medio eorum apparuit. « Aspexit, et extanuerunt gentes : contriti sunt violenter montes, tabuerunt colles æterni a gressibus æternis ejus. » Vel solo aspectu gentes omnes pessumdat, et montes collesque conterit, qui tanto tempore vi propria videbantur perstare. Namque hæc cœlitus facere mos ejus est, et his operibus regiminis sui cursum demonstrare solet. « Pro laboribus vidi tabernacula Æthiopum, pavebunt tentoria terræ Madian. » Namque et olim cum in Ægypto serviremus, posteaquam tibi libuit nos ex illo servitio expedire, deserta vidimus et habitationes Æthiopum, ac Madianita-

σοφίας, τὴν ἐπίδειξιν ποιήσῃ. « Ἐν τῷ ταραχθῆναι τὴν ψυχὴν μου, ἐν ὀργῇ ἐλέους μνησθήσῃ. » Τότε φανήσεται σου καὶ τῆς φιλανθρωπίας ἡ ὑπερβολὴ περὶ τοὺς τῆς Ἰουδαίας, ὧν ὑπὸ τῆς ὀργῆς τῆς σῆς τῆς τε ἐπαχθείσης αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν πεπλημμελή-
ἐαυτοῖς ὄντων, μνήμην τῆς φιλανθρωπίας τῆς οἰκείας

Στίχ. γ'-ε'. — « Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἤξει, ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους κατασκίου. » (p. 374) Θαιμὰν μὲν τὴν μητρόπολιν λέγει τῆς Ἰδουμαίας· ὄρος δὲ κατάσκιον τὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὥσπερ πανταχόθεν τῆς θείας ἡξιωμένον σκέπῃς. Τότε οὖν φανήσῃ ἀπὸ Θαιμὰν τε τῆς Ἰδουμαίας ἐρχόμενος, οὗς τιμωρήσῃ ὑπὲρ τῆς εἰς ἡμᾶς πλημμελείας, καὶ ἐκ τοῦ ἁγίου ὄρους τοῦ Σιών ὃ λαμπρὸν διὰ τῆς ἐπανόδου πᾶσιν ἐργάσῃ τῆς ἡμετέρας. « Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ. » Τῷ γοῦν μεγέθει τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων καὶ οὐρανὸν πληρώσει καὶ γῆν· ὥστε ἅπαντας πρὸς ὕμνον τρέπεσθαι λοιπὸν, θαυμάζοντας τὴν τε σοφίαν καὶ τὸ μέγεθος τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων. Κατὰ διαίρεσιν γὰρ κἀνταῦθα τὸ κοινὸν λέγει, ὅπερ οὖν ἐπὶ πολλῶν ἐδείξαμεν ἤδη ἰδίωμα τῆς θείας ὑπάρχον Γραφῆς. Καὶ γὰρ καὶ οὐρανοὺς καὶ γῆν κεκαλύφθαι λέγει τῇ ἀρετῇ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἴπῃ τὸ σύμπαν· καὶ τὴν αἰνεσιν αὐτοῦ τῶν γεγονότων ἔνεκεν παρὰ παντὸς χρῆναι πληροῦσθαι φησι. « Καὶ φέγγος αὐτοῦ ὡς φῶς ἔσται. » Τῇ μὲν οὖν ἐπιφανείᾳ τῇ οἰκείᾳ, φησὶν, ἅπαντα πληρώσει φωτός. « Κέρατα ἐν χερσὶν αὐτοῦ ὑπάρχει αὐτῷ. » (p. 375) Δείξει δὲ αὐτὸν ἀρχοῦντως ἔχοντα ἀμύνειν μὲν τοῖς οἰκειοῖς, χειροῦσθαι δὲ τοὺς ἐχθραίνειν αὐτοῖς ἐπιχειροῦντας· ἐκ μεταφορᾶς τῶν τοῖς κέρασι μαχομένων ζώων οὕτως εἰπὼν· « Καὶ ἔθετο ἀγάπῃσιν κραταιὰν ἰσχύος αὐτοῦ. » ἅπερ οὖν διαπράσσεται διὰ τὸ μεγίστη τῇ περὶ ἡμᾶς ἀγάπῃ κεχρῆσθαι. « Πρὸ προσώπου αὐτοῦ πορεύεται λόγος· » πρὸ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ἀποφαίνεται τὸ ἐσόμενον, ὅπερ οὖν πάντοτε διὰ τῶν προφητῶν ποιῶν, οὐχ ἥττον καὶ νῦν πεποίηκε δι' ἐμοῦ. « Καὶ ἐξελεύσεται εἰς παιδείαν κατὰ πόδας αὐτοῦ. » Ἀκολουθεῖ δὲ καὶ τὸ ἔργον, καὶ εἰς ἔργον

Στίχ. ς'-ιβ'. — « Ἔστη, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ. » Φανείς μόνον σαλεύει τὴν γῆν· ὡς τὸ, « Ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν. » ἵνα εἴπῃ ὅτι ὥφθη ἐν μέσῳ αὐτῶν. « Ἐπέθλεψε, καὶ ἐτάκη ἔθνη· διεθρύβη τὰ ὄρη βίᾳ, καὶ ἐτάκησαν βουνοὶ αἰῶνιοι πορείας αἰώνιους αὐτοῦ. » Ἀπιδὼν δὲ μόνον ἔθνη τε ἀπόλλυσιν ὅλα, καὶ ὄρη καὶ βουνοὺς διαθρύπτει ἐκ πολλοῦ γε συνεστάναι κατὰ τὴν ἰσχύον δοκοῦντα τὴν οἰκειαν· ἐπειδὴ ἄνωθεν αὐτῷ τοιαῦτα διαπράττεσθαι ἔργον, καὶ διὰ τοιούτων ἔργων τῆς οἰκονομίας τὴν πορείαν ἐπιδείκνυσθαι τῆς οἰκείας. « Ἀντὶ δὲ κόπων εἶδον σκηνώματα Αἰθιοπῶν, πτοηθήσονται σκηναὶ γῆς Μαδιάμ. » Καὶ γὰρ κάλαι πρότερον ὀπηνίκα κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἡμῶν δουλεύοντες, ὅτε βουλευθεὶς ἀπήλλαξας ἡμᾶς τῆς ὑπ' Αἰγυπτίοις δουλείας, εἶδον

²⁴ Psal. LXXXI, 1.

ἐρήμους τὰς οἰκήσεις Αἰθιοπῶν τε καὶ Μαδιηναίων, καὶ πάντων γε ὁπόσοι τὴν ἐχθραν ἡροῦντο τότε τὴν καθ' ἡμῶν. « Μὴ ἐν ποταμοῖς ὀργισθῇς, Κύριε, ἢ ἐν ποταμοῖς ὁ θυμός σου, (p. 376) ἢ ἐν θαλάσῃ τὸ ὄρημά σου ; » Ἔθος σοι κατὰ ποταμῶν καὶ θαλάσσης τὴν ὀργὴν ἐπιδείκνυσθαι τὴν οἰκείαν· τὸ γὰρ « μὴ ἐν ποταμοῖς, » ἀντὶ τοῦ, Οὐκ ἐν ποταμοῖς καὶ θαλάσῃ πάντοτε τὴν ὀργὴν καὶ τὸν θυμὸν ἐπιδέδειξαι βουλευθεὶς τὸν οἰκεῖον. Ἐπάγει γοῦν· « Ὅτι ἐπιθήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἵππασία σου σωτηρία. » Ὅτ' ἂν γὰρ βουλευθῇς, φησὶν, ὥσπερ ἐφ' ἵππων τινῶν ἐπιβαίνων ταῖς ἀοράτοις καὶ λειτουργικαῖς δυνάμεσιν ἐπιτάττεις· οἱ δὲ πάντας μὲν ἀθρόως τιμωροῦνται τοὺς ἐναντίους· σωτηρία δὲ ἐντεῦθεν ἐπιγίνεται τοῖς σοῖς. « Ἐντεινὼν ἐντενεῖς τὸ τόξον σου ἐπὶ τὰ σκῆπτρα, λέγει Κύριος. » Συνεχέσι δὲ ταῖς τιμωρίαις κατακοντίζεις τοὺς ἐν βασιλείᾳ καὶ δυναστείᾳ καθεστάναι δοκοῦντας. « Ποταμοῖς ῥαγήσεται ἡ γῆ. » Ὅστε τῶν ποταμῶν τὴν ἀναίρεσιν ἐκ τῆς ὀργῆς ἀθρόον γινομένην τῆς σῆς διαβρόχῃς τὴν γῆν· ἔθος γὰρ τοῦτο τῇ γῇ μειωθέντων ὑπομένειν τῶν ὑδάτων ἀπὸ τῆς ἐπακολουθοῦσης ξηρότητος ὕστερον. « Ὅφονταί σε καὶ ὠδινήσουσι λαοί. » Ἐν ὁδύναις ἔσονται πλεῖστοι, οὐδὲ τὴν πρόσοψιν ἐνεγκεῖν δυνηθέντες τὴν σὴν. (p. 377) « Σκορπίζων ὑδάτα πορείας. » Ἀφανίζεις γὰρ βουλευθεὶς ἅπασαν ὑδατος διέξοδον. « Ἐδωκεν ἡ ἄβυσσος φωνὴν αὐτῆς, ὕψος φαντασίας αὐτῆς. » Τότε δὴ καὶ ἄβυσσος ὥσπερ τινὰ φωνὴν κατὰ τὸ μέγεθος ἀφήσει τὸ οἰκεῖον, τῷ νεύματι κλονουμένη τῷ σῷ. « Ἐπῆρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔσται ἐν τῇ τάξει αὐτῆς. » Ἐπειδὴ δύνειν λέγει τὸν ἥλιον τοῖς ἐν ἀνάγκαις, ἐνταῦθα τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι τοῖς παρὰ σοῦ ἐν εὐπραγίᾳ καθισταμένοις φωτεινὰ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν φανεῖται ὁ ἥλιός τε καὶ ἡ σελήνη. « Εἰς φῶς βολίδες σου πορεύονται· » περιφανῶς καὶ μετὰ πολλῆς τῆς λαμπρότητος ἐπάξεις τὰς πληγὰς τοῖς ἐναντίοις. « Εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὀπλων σου. » Ἀστραπῆς δίκην ἐκλάμψει σου τὰ ὅπλα, ἵνα εἴπῃ, Ἡ κατὰ τῶν πολεμίων ἰσχὺς. « Ἐν ἀπειλῇ σου ὀλιγώσεις γῆν, καὶ ἐν θυμῷ κατάξεις ἔθνη. » Πᾶσαν τὴν γῆν μετὰ τῶν οἰκούντων αὐτὴν ὀργισθεὶς ἀποφάσει μόνῃ παντελῶς ἀπολλύεις.

Στίχ. ιγ'-ις'. — « Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τοὺς χριστούς σου. » Ἀπαντα γὰρ πράττεις ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ οἰκείου λαοῦ ἅτε ἐξελεγμένων παρὰ σοῦ· χριστοὺς γὰρ ἐνταῦθα τοὺς ἐξελεγμένους λέγει, οὐ τοὺς κεχρισμένους· ὡς ὁ μακάριος Δαυὶδ περὶ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, λέγων, « Μὴ ἄπτεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε· » χριστοὺς οὐχ ὡς κεχρισμένους, ἀλλ' ὡς ἐξελεγμένους αὐτοὺς εἰρηκῶς. (p. 378) « Ἐβαλες εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατον. » Ὑπὲρ τούτου θανάτῳ περιβαλεῖς τοὺς ἐναντίους. « Ἐξήγειρες δεσμοὺς ἕως τραχήλου εἰς τέλος. » Καὶ δεσμοὺς αὐτοὺς ἡττηθέντας ἀποφανεῖς. « Διέκοψας ἐν ἐκστάσει κεφαλὰς δυναστῶν. » Τοὺς πρότερον δυναστεύοντας οὕτω τῇ σαυτοῦ ὀργῇ

rum, et quotquot tunc inimicitiam adversus nos susceperunt. « Num fluminibus iratus es, Domine, num (inquam) adversus flumina furor tuus, et contra mare impetus tuus? » Mos tibi est adversus flumina et mare iram tuam demonstrare; id est contra innumerabiles populos soles iratus potentiam tuam ostendere. Nam locutio, « num fluminibus, » ponitur pro, Non fluminibus atque mari iram semper furoremque tuum vis demonstrare. Addit itaque: « Quia ascendes super equos tuos; et equitatio tua, salvatio. » Nam cum volueris, inquit, tanquam equos quosdam conscendens, invisibilibus ministrisque virtutibus imperas: hæc vero cunctos subito puniunt adversarios: atque hinc populo tuo salus creatur. « Intendens intendes arcum tuum super 247 sceptrā, dicit Dominus. » Perpetuis castigationibus pulsas eos qui in regno ac potestate constituti videntur. « Fluminibus scindetur terra. » Fluminibus repente ab ira tua extinctis, terra scindetur. Mos enim est ut hoc terra patiat, imminutis aquis et consequente mox siccitate. « Videbunt te, et dolebunt populi. » Plurimi doloribus corripientur, neque ferre poterunt aspectum tuum. « Dispergens aquas itineris. » Præcludis, si forte volueris, omnem aquæ exitum. « Dedit abyssus vocem suam, altitudo phantasie ejus. » Tunc quidem abyssus etiam vocem quamdam pro sua magnitudine edet, nutu tuo concussa. « Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo. » Quoniam sol occidere dicitur angustiat, nunc vult dicere fore ut illis, quos tu in prosperitate constituisti, sol et luna secundum propriam naturam splendidi appareant. « In luce jacula tua ibunt. » Splendide multaque cum claritate plagas adversariis tuis impones. « In splendores coruscationis armorum tuorum. » Fulguris instar splendebunt arma tua, id est contra hostes fortitudo. « In comminatione tua imminues terram, et in furore tuo detrahes gentes. » Universam terram cum incolis suis, cum iratus fueris, uno decreto pessum das.

VERS. 13-16. — « Egressus es in salutem populi tui, ad salvandos christos tuos. » Omnia pro salute proprii populi agis, qui constat ex electis tuis: christos enim hic electos appellat, non vero unctos. Sicut beatus David de Abrahamo, Isaaco et Jacobo loquens: « Nolite, inquit, tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari²⁵; » christos videlicet eos appellans, non quia unctos, sed quia electos. « Misisti in capita iniquorum mortem. » Propterea adversarios morte occupabis. « Suscitasti vincula usque ad collum, in finem. » Superatos a te, vinctos etiam ostentabis. 248 « Præcidisti in stupore capita principum. » Eos qui antea dominabantur, tam vehementer ira tua concidisti, ut omnibus stupor fuerit. « Relaxabunt frena sua,

²⁵ Psal. cīv, 15.

sicut pauper comedens in absconso. » Resolvere ora sua ad liberum sermonem non audebunt; sed more pauperis, qui subfuratus aliquid latenter comedit, ne forte deprehendatur, multo cum timore loquentur. « Et superduxisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas. » Immisisti invisibiles potestates tuas adversus hostium multitudinem, multam illis turbationem commoventes. « Custodivi, et expavit venter meus a voce orationis labiorum meorum, et ingressus est tremor in ossa mea, et subter me conturbata est habitudo mea. » Sæpe igitur circa mala quæ agebantur silentium tenere malens, et orationi vacare, futurorum eventuum revelatione accepta, timor mentem meam occupavit, et toto corpore contremui. « Requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum incolatus mei. » Miratus sum audita incredilibi per potentiam tuam re futura; quod nempe ex tali tribulatione tantisque malis, quibus in captivitate exercitus fui, requiem consequar et molestiarum depulsionem: quin etiam ad incolatus nostri locum pergam cum proprio populo.

διὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἐξητάσθην, ἐν ἀναπαύσει τε ἔσομαι καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν δεινῶν· καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τὴν παροικίαν τὴν ἡμετέραν ἀνελεύσομαι μετὰ τοῦ λαοῦ τοῦ οἰχείου.

VERS. 17-19. — « Quoniam ficus non fructificabit, et non erunt germina in vitibus, mentietur opus olivæ, et arva non afferent escam; destituit esca oves, et non sunt boves in præsepibus. » Videbam, inquit, iram quoque adversus contumaces terribilem, ob quam illos non hostilis tantum calamitas corripuit, sed etiam sterilitate omnimoda occupati fuerunt, nullum de germinibus lignisve carpere fructum valentes. Peribunt insuper jumenta omnia, pascui et alimonix defectu. « Ego autem in Domino **249** exultabo, lætabor in Deo salvatore meo. » Et res quidem illorum ita se habebunt; nobis autem, te suppetias ferente, voluptas erit atque salus: Nam pronomen, ego, dicit in propria persona de universo populo; qui mos prophetarum perfrequens est. Sicut etiam beatum Davidem preces pro communi populi persona facientem videmus; veluti cum ait: « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum ²⁶. » Item: « Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat ²⁷. » Hæc enim ex communi dicit captivorum persona; ita ut singuli prece hac commode uti queant. Eodem nunc modo propheta tanquam ex communi persona loquitur, quandoquidem et de communi utilitate agit. « Dominus Deus, virtus mea: et ponet pedes meos quasi cervi, et ad excelsa me deducit, ut vincam in cantico ipsius. » Is mihi in omnibus vires suppetitat, qui nos celeriter admodum captivitati subducet: nam more cervorum celerem inde faciemus reditum. Sublimes autem nos præ omnibus ostendet; ita ut nobis nihil aliud supersit, quam canticis atque hymnis Deum celebrare: quandoquidem vic-

A σφοδρῶς διέτεμες, ὥστε ἅπανιν ἐγγενέσθαι θαῦμα. « Σεισθήσονται ἐν αὐτῇ. » Σαλευόμενοι τιμωρία. « Διανοίξουσι χαλινούς αὐτῶν ὡς ἐσθίων πτωχὸς λάθρα. » Διανοῖξαι τὸ στόμα αὐτῶν εἰς πεπαρῥήσιασμένην οὐ τολμήσουσι λαλίαν· δίκην δὲ πένητος κελοφότης τι καὶ λαθραίως ἐσθίωντος ὡς ἂν μὴ ἄλῳ, μετὰ πολλοῦ φθέγγονται τοῦ δέους. « Καὶ ἐπεδίδασας τοὺς ἵππους σου ἐπὶ τὴν θάλασσαν ταρασσοντας ὕδατα πολλά. » Ἐπαφῆκας τὰς ἀοράτους δυνάμεις τῷ πλήθει τῶν πολεμίων, μεγίστην αὐτοῖς ταραχὴν ἐνεργαζόμενας. « Ἐφυλαξάμην, καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδία μου ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς χειλέων μου· καὶ εἰσῆλθε τρόμος εἰς τὰ ὀστέα μου, καὶ ὑποκάτωθέν μου ἐταράχθη ἡ ἔξις μου. » Πολλάκις γοῦν ἐπὶ τοῖς πραττομένοις κακοῖς τὴν ἡσυχίαν ἐλόμενος ἀγαγεῖν τῇ προσευχῇ χρησάμενος, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἐντεῦθεν ἀποκάλυψιν λαθὼν, φόβῳ τε κατεσχέτην τὴν διάνοιαν, καὶ τρόμος ὅλον με δι' ὅλου κατέσχεν. (p. 379) « Ἀναπαύσομαι ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως τοῦ ἀναθῆναι εἰς λαὸν παροικίας μου. » Καὶ γὰρ ἐθαύμαζον μαθὼν πρᾶγμα ἄπιστον ἐσόμενον τῇ δυνάμει τῇ σῇ· ὅτι ἐκ τοσαύτης θλίψεως καὶ τοσούτων κακῶν, ἐν οἷς

ὅτι ἐκ τοσαύτης θλίψεως καὶ τοσούτων κακῶν, ἐν οἷς
C Στίχ. ιζ'-ιθ'. — « Διότι συκὴ οὐ καρποφορήσει, καὶ οὐκ ἔσται γεννήματα ἐν ταῖς ἀμπέλοις· ψεύσεται ἔργον ἐλαίας· καὶ τὰ πεδία οὐ ποιήσιν βρώσιν· ἐξέλιπεν ἀπὸ βρώσεως πρόβατα, καὶ οὐχ ὑπάρχουσιν βόες ἐπὶ φάτναις. » Ἐώρων γὰρ, φησὶ, καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐναντίων ὀργὴν φοβεράν τινα οὔσαν, ἀφ' ἧς οὐ τὰ ἐκ τῶν πολεμίων αὐτοὺς μόνον συνεῖχε κακὰ· ἀλλὰ γὰρ καὶ ὑπὸ ἀκαρπίας κατεῖχοντο παντελοῦς, οὐκ ἐκ γεννημάτων, οὐκ ἐκ ξύλων καρπὸν κομίσασθαι οἷοί τε ὄντες· προσαπολέσονται δὲ καὶ τὰ κτήνη πάντα, ἐρημία νομῆς τε καὶ βρωμάτων. « Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ Κυρίῳ ἀγαλλιάσομαι, χαρήσομαι ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρί μου. » Καὶ τὰ μὲν περὶ ἐκείνους ἔσται τοιαῦτα· ἡμῖν δὲ τῇ σῇ βοθηθείᾳ ἡδονὴ τε προσέσται καὶ σωτηρία· τὸ γὰρ, ἐγὼ δὲ, ἐκ προσώπου τοῦ οἰχείου περὶ τοῦ κοινοῦ λέγει λαοῦ, ὅπερ οὖν ἔθος πολλοῦ τοῖς προφήταις ποιεῖν· (p. 380) ὡς καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ τὰς αἰτήσεις ἐκ προσώπου τοῦ αὐτῶν ποιούμενος φαίνεται· ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ· « Ἐπὶ σοί, Κύριε, ἤλπισα, μὴ καταισχυνθεῖν εἰς τὸν αἰῶνα· » καὶ, « Κύριε, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου, καὶ ἡ κραυγὴ μου πρὸς σὲ ἐλθέτω. » Ταῦτα γὰρ ἐκ τοῦ κοινοῦ λέγει τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων, ὡς ἂν ἐκάστου ἀρμοδίως τῇ φωνῇ χρησαμένου ταύτῃ. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ νῦν ὁ προφήτης ὡς ἀπὸ τοῦ κοινοῦ λέγει ταῦτα, ἐπειδὴ καὶ περὶ τῶν τῷ κοινῷ προσεσομένων διαλέγεται. « Κύριος ὁ Θεός μου· δύναμις μου· καὶ τάξει τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου· καὶ ἐπὶ τὰ ὕψηλά ἐπιβιβᾷ με, τοῦ νικῆσαι ἐν τῇ ψῶῃ αὐτοῦ. » Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ τὴν ἐν ἅπασιν δυνάμιν μοι χαριζόμενος· ὃς ἀφελεῖ μὲν ἡμᾶς μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους τῆς αἰχμαλωσίας, δίκην ἐλάφων

²⁶ Psal. xxx, 2. ²⁷ Psal. ci, 2.

ὁξεῖαν τὴν ἐκείθεν ἀναχώρησιν ποιουμένους· ὕψη- A toriam nobis de hostibus, præter omnem humanam
λοτέρους δὲ ἡμᾶς πάντων ἀποφαίνει, ὥστε μηδὲν spem, concessit.
ἕτερον ἡμῖν ἀρμόττειν λοιπὸν, ἢ τὸ ἐν ὧδαῖς καὶ ὕμνοις εἶναι τοῖς ὀφειλομένοις τῷ Θεῷ· ὑπὲρ ὧν τὴν
κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῶν ἡμετέρων νίκην παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα ἔδωκεν ἡμῖν.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΟΦΟΝΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ

COMMENTARIUS IN SOPHONIAM PROPHETAM.

Οὐ πόρρω τοῦ μακαρίου Ἀμβακούμ τῷ χρόνῳ τὴν B
προφητείαν ταύτην ὁ μακάριος πεποιήται Σοφονίας·
ἐπὶ γὰρ Ἰωσίου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, καθὼς
ἡ Βίβλος δηλοῖ, προφητεύει τὰ παρόντα· μεθ' οὗ
βραχέος διεληλυθὸς χρόνου, (p. 381) ἐπεληλύθασι
τε τῇ Ἱερουσαλήμ οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ πλείστα ὅσα
κατὰ τὴν Ἰούδα διαθέντες φυλὴν, καὶ πολλοὺς μὲν
ἀνελόντες, πλείστους δὲ ἀπαγαγόντες αἰχμαλώτους,
αὐτὴν τε ἐπόρθησαν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ δὴ καὶ
πυρὶ τὸν τε ναὸν τὸν θεῖον καὶ τῶν τῆς πόλεως οἰκο-
δομημάτων τὰ κάλλιστα κατέφλεξαν ἅπαντα· ἔτι καὶ
τὸ τεῖχος αὐτῆς παντελῶς καθελόντες, ὥς μηδὲ
ἀσφάλειάν τινα τοὺς ἐνοικοῦντας, εἴπερ οὖν τινες
συνήθης προγραφὴ τοῦ βιβλίου.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α'-γ'. — « Ὁ λόγος Κυρίου ὃς ἐγένετο πρὸς
Σοφονίαν τὸν τοῦ Χουσί, υἱὸν Γοδολίου, τοῦ Ἀμαρίου,
τοῦ Ἐζεχίου, ἐν ἡμέραις Ἰωσίου υἱοῦ Ἀμὼς βασι-
λέως Ἰούδα· » ἐν οἷς δεδήλωκε τὸν τε προφήτην
ὅστις ἐστὶ καὶ ὅθεν καταγόμενος καὶ ἐν τίνι καιρῷ
ποιεῖται τὴν προφητείαν. Ἀρχεται δὲ τῆς τῶν ἐσο-
μένων προρρήσεως οὕτως· « Ἐκλείψει ἐκλιπέτω
πάντα ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει Κύριος. » Γε-
γόνεσαν μὲν γὰρ αἰχμαλῶτοι παντελῶς αἱ δέκα φυ-
λαί· κεκρατηκότες δὲ ἐκείνων Ἀσσύριοι ἐπῆλθον
μὲν καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ ὥς αἰρήσοντες καὶ ταύτην.
Ὡς δὲ τὴν φοβεράν ἐκείνην ἐδέξαντο διὰ τοῦ ἀγγέ-
λου πληγὴν, μετὰ πολλοῦ μὲν τοῦ δέους εἶδον οἱ
λοιποὶ πρὸς φυγὴν ὁπόσοι γε τῆς διὰ τοῦ ἀγγέλου
τιμωρίας γεγόνεσαν ἐκτός· ἐν εἰρήνῃ δὲ βαθεῖα τὰ
κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ γέγονεν ἐκ τούτου· ἐπειδὴ
τοίνυν τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς τοὺς τε τὴν Ἱερουσα-
λήμ οἰκοῦντας, οὐ τῆς τιμωρίας τῶν Ἀσσυρίων τὸ
μέγεθος ἐσωφρόνισεν, οὐ τῶν δέκα φυλῶν ἐφόθησεν ἡ
αἰχμαλωσία, μεμενήκασιν δὲ οὐδὲν ἔλαττον ἐκείνων πα-
ρανομία τε καὶ ἀσεβεία συζῶντες καὶ οὗτοι, ἀναγκαίως
ἐντεῦθεν ἤρξατο τοῦτο λέγων, ὅτι ἀνάγκη καὶ τοὺς
ὑπολοίπους ἐκλιπεῖν τοῦ λαοῦ, ἀφαιρεθέντας μὲν τῆς
γῆς τῆς ἐπαγγελίας, ἀπαχθέντας δὲ εἰς αἰχμαλωσίαν·
ἐπειδὴ καὶ οὗτοι μεμενηκότες, οὐδὲν ἐκείνων ἔλαττον
ᾤφθησαν ἀσεβοῦντες. (p. 382) Καλῶς δὲ καὶ ἐν ἀπο-
φάσει τὴν μήνυσιν ποιεῖται· ὥς ἂν δεικνύς ὅτι τοῦ-

Haud procul beati Habacuci tempore prophetiam
hanc beatus fecit Sophonias: nam sub Josia rege
Judææ, sicut liber demonstrat, præsentia vaticinatur.
Post quem brevi interposito spatio, expeditionem
fecerunt adversus Hierusalem Babylonii. plurimis-
que cladibus Judæ tribum affecerunt, interfectis
multis, plurimis in **250** captivitatem abductis,
ipsa vastata Hierusalem, templo divino inflammato,
et pulcherrimis urbis ædificiis igne crematis: de-
nique mœnibus etiam funditus dirutis, ne quod
munimen incolæ, si forte aliqui vellent, habere
possent. Sequitur vero consuetus libri titulus.

ἐπιθυμοῖεν τούτου, δύνασθαι ἔχειν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ

CAP. I.

VERS. 1-3. — « Verbum Domini, quod factum est
ad Sophoniam filium Chusi, filii (49) Godoliæ, filii
Amaria, filii Ezechie, in diebus Josia filii Amosi
regis Judæ. » Ex his demonstratur quis fuerit pro-
pheta et a quibus stirpem ducat, et quo tempore
prophetiam faciat. Exorditur autem futurorum præ-
dictionem sic: « Defectione deficient omnia a facie
terræ, dicit Dominus. » Captivæ jam cunctæ erant
decem tribus; victores autem illarum Assyrii
aggressi sunt etiam Hierusalem, ceu hanc pariter
capturi. Postquam autem terribilem illam experti
sunt ab angelo cladem, reliqui cum ingenti metu,
quotquot extra angeli animadversionem fuerunt, in
fugam conversi sunt. Exin alta in pace fuit Hieru-
salem. Quoniam itaque Judæ tribum et Hierusalem
cives magnitudo pænæ Assyriis impositæ non emen-
davit, nec decem tribuum captivitas terrefecit,
perstiteruntque haud minus illis injuste impieque
vivi- D
vivi- hinc necessario exorsus est dicens, ne-
cesse fore ut reliqua etiam populi pars deficiat, de
terra promissionis abrepta, et in captivitatem tra-
ducta: quandoquidem hi etiam qui illic remanse-
rant, haud minus illis visi sunt peccatores. Egregie
autem cum absoluta sententia facit prædictionem,
ut ostendat dignos illos semet malis his, per ea
quæ gesserant, effecisse; unde et Deus talia de
251 iis decernere adductus sit. Jam postquam ge-

neraliter dixit, «Deficient omnia,» pergit dicere particulatim: «Deficiat homo, et jumenta deficient, necnon cœli volucres, et maris pisces: et infirmabuntur impii, et auferam iniquos a facie terræ, dicit Dominus.» Hyperbolice quidem hominibus ac jumentis volucres quoque et pisces copulavit: vel etiam tropice, ceu solet loqui; ita ut volucres dicat illos qui principatu inter cæteros homines eminent, pisces vero plebeios qui valde humiliter repunt. Mox et causam addens, «Et infirmabuntur, inquit, impii, et auferam iniquos de facie terræ, dicit Dominus.» Qui impie injusteque vivunt, ad extremam deducuntur infirmitatem, quia sub hostilis manus ictu cadent: reliqui vero mancipio capti, abducuntur a regione, quam a me acceptam non sine multis sceleribus retinebant.

σουσιν ἀσθένειαν, ὑπὸ τῇ τῶν πολεμίων πεπτωχότες σονται τῆς γῆς, ἣν παρ' ἐμοῦ λαβόντες μετὰ πολλῆς

VERS. 4-6. — Deinde de quibus hæc dicat, clarius explanans, «Extendam, inquit, manum meam super Judam, et super omnes Hierusalem incolas.» Postquam de tribu et urbe capturum se pœnas dixit, necessario tantæ animadversionis causas recitat: «Et auferam de loco isto nomina Baalim, et nomina delubrorum cum sacerdotibus, et qui adorant super tecta exercitum cœli, et qui jurant per Dominum, et qui jurant per Melchomum, et qui declinant a Domino, et qui Dominum non quærunt, et qui non retinent Dominum.» Ejiciam omnino de loco hoc, partim cædi tradens, partim captivitati; idola simul omnia destruens, et illorum culturam, cum iis qui sacerdotes eorumdem videbantur; postremo illos qui super tecta luminaribus cœli cultum exhibere studebant. Sed justam apprime ii patientur pœnam, qui circa templum meum versantes, non erubescunt idolorum cultui vacare: sed modo **252** quidem, cultus mei se memores ostendentes, per me jurant; modo autem per idola quoque jurant: etenim Melchomum idolum nominat, ut ex uno, prout solet, cuncta denotet idola.

ἐνδείκνυνται θεραπείας φροντίζειν ὅτ' ἂν αὐτοῖς ὀμνύουσι· Μελχὸμ γὰρ τὸ εἰδῶλον λέγει· ἔν' ἀφ' ἐνός,

Multas memini me prætermittere fabulas eorum qui ad Syriacam interpretationem respiciunt, ne ineptiis viderer divinam implere Scripturam. Nunc vero opportune existimo rei hujus facere mentionem, ob coarguendum tum id quod ab ipsis nunc incongrue dicitur, tum etiam cætera hujusmodi, quæ ab iisdem dicta, ego tamen ob eam quam retuli causam prætermisi. Dicunt igitur vocabulum Melchomum hoc loco regem significare; quia Melchom rex dicitur in Syrorum atque Hebræorum lingua; sed interpretes errore deceptos, pro rege Melchomum dixisse, quod est idolum. Atqui illud imprimis oportebat considerare, divinam Scripturam Hebraico sermone fuisse dictatam, ad Syrorum autem usum translata fuisse abs quolibet homine (neque enim ad hunc usque diem quis ille fuerit rescitum est). In Græcorum autem linguam

Α των ἀξίους ἑαυτοὺς δι' ὧν ἐπραττον πεποιθήκασιν· ὅθεν δὴ καὶ ἀποφύνασθαι περὶ αὐτῶν τοιαῦτα προσήκται Θεός. Εἶτα καθολικῶς εἰπὼν, «Ἐκλιπέτω πάντα,» ἐπάγει κατὰ μέρος· «Ἐκλιπέτω ἄνθρωπος, καὶ κτήνη ἐκλιπέτω, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης· καὶ ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς· καὶ ἐξαρῶ τοὺς ἀνόμους ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει Κύριος.» Ὑπερβολικῶς μὲν τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς κτήνεσι τὰ τε πετεινὰ καὶ τοὺς ἰχθύας συνῆψεν· ἡ καὶ τροπικῶς, καθὼς εἴωθεν λέγειν, ἵνα πετεινὰ μὲν εἴπη τοὺς δυναστείας ὑπεραιρουμένους τῶν λοιπῶν, ἰχθύας δὲ τοὺς ἐν τῷ δήμῳ διὰ ταπεινότητα ἔρποντας πολλήν. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ἐπάγων, «Καὶ ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς, καὶ ἐξαρῶ τοὺς ἀνόμους ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει Κύριος.» Οἱ γὰρ ἀσεβεῖς

Β καὶ ἀνομία συζῶντες, (p. 383) εἰς παντελῇ καταντήχειρί· οἱ λοιποὶ τε αἰχμαλωσίᾳ ληφθέντες, ἀφαιρεθῆκατε τῆς παρανομίας.

Στίχ. δ'-ς'. — Εἶτα καὶ περὶ τίνων λέγει σαφέστερον ποιῶν, «Καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ Ἰούδαν καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ.» Κατὰ τε τῆς φυλῆς, κατὰ τε τῆς πόλεως ἐπάξειν εἰρηκῶς τὴν τιμωρίαν, ἀναγκάως δὲ καὶ τὰς τῆς τοσαύτης τιμωρίας λέγων αἰτίας· «Καὶ ἐξαρῶ ἐκ τοῦ τόπου τὰ ὀνόματα τῶν Βααλὶμ, καὶ τὰ ὀνόματα τὰ τῶν ἱερῶν μετὰ τῶν ἱερέων, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐπὶ τὰ δώματα τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ὀμνύοντας κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ τοὺς ὀμνύοντας κατὰ τοῦ Μελχὸμ, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας ἀπὸ τοῦ Κυρίου, καὶ τοὺς μὴ ζητοῦντας τὸν Κύριον, καὶ τοὺς μὴ ἀντεχομένους τοῦ Κυρίου.» Ἀφελῶ γὰρ παντελῶς τοῦ τόπου τούτου, τοὺς μὲν τῇ σφαγῇ, τοὺς δὲ τῇ αἰχμαλωσίᾳ, συναφανίζων αὐτοῖς καὶ τὰ εἰδῶλα πάντα, τὴν τε ἐπ' αὐτοῖς θεραπείαν, μετὰ τῶν ἱερατεύειν αὐτοῖς δοκούντων, πρὸς ἅπασί τε τοὺς ἐπὶ τῶν δωμάτων τοὺς κατ' οὐρανὸν φωστῆρας θεραπεύειν ἐσπουδακότας· δικαίαν γὰρ δὴ μάλιστα οὗτοι δέχονται τὴν τιμωρίαν, οἳ περὶ τὸν ναὸν οἰκοῦντες τὸν ἐμὸν οὐκ αἰσχύνονται περὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἀσχολούμενοι θεραπείαν* (p. 384) ἀλλὰ ποτὲ μὲν τῆς ἐμῆς ὀμνύειν κατ' ἐμοῦ δοκῇ, ποτὲ δὲ κατὰ τῶν εἰδώλων καθὼς εἴωθεν, ἅπαντα εἴπη τὰ εἰδῶλα.

Ἄλλὰ γὰρ πολλὰς μὲν οἶδα μυθολογίας παρεῖς τῶν πρὸς τοὺς Σύρους κεκηνότων, ὥς ἂν μὴ φλυαριῶν δοκοῖεν ἐμπιμπλᾶν τὴν θείαν Γραφήν· ἐν καιρῷ δὲ νῦν ἐνόμισα διὰ τούτου ποιήσασθαι μνήμην, εἰς ἔλεγον εἴτε τοῦ νῦν οὐ δεόντως παρ' αὐτῶν λεγομένου, εἴτε καὶ τῶν λοιπῶν, ἃ λεγόντων αὐτῶν παρῆκα δι' ἣν ἔφην αἰτίαν. Λέγουσι γὰρ ὅτι Μελχὸμ ἐνταῦθα τὸν βασιλέα βούλεται εἰπεῖν· Μελχὸμ γὰρ τοῦ βασιλέως λεγομένου κατὰ τὴν Σύρων καὶ Ἑβραίων γλῶτταν, πλανηθέντας τοὺς ἐρμηνεύσαντας, ἀντὶ τοῦ βασιλέως, Μελχὸμ εἰπεῖν, ὅπερ ἐστὶν τὸ εἰδῶλον. Οὕς ἐχρῆν πρὸ πάντων ἐκεῖνο συνιδεῖν, ὅτι κατὰ μὲν τὴν Ἑβραίων γλῶτταν εἴρηται τὰ τῆς θείας Γραφῆς, ἡρμῆνευται δὲ ταῦτα εἰς μὲν τὴν Σύρων παρ' οὗτου δήποτε (οὐδὲ γὰρ ἔγνωσται μέχρι τῆς τήμερον ὅστις ποτὲ οὗτός ἐστιν)· εἰς δὲ τὴν Ἑλλήνων ἐβδομήκοντα μετενηγόχασιν ἄνδρες πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, ἐπιστή-

μονες μὲν ἀκριβῶς τῆς γλώττης τῆς οἰκείας, ἐπιστή-
μονες δὲ καὶ τῶν θείων Γραφῶν, ὑπὸ τε τοῦ ἱερέως
καὶ παντὸς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ δοκιμασθέντες,
(p. 385) ὥς ἂν πάντων μάλιστα πρὸς τὴν ἐρμηνείαν
ἄξιοι· ὧν τὴν τε ἐρμηνείαν καὶ τὴν ἔκδοσιν καὶ οἱ
μακάριοι ἀπόστολοι δεξάμενοι φαίνονται προδήλως,
οἳ καὶ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν πεπιστευκόσιν οὐδ' ὅλως προσ-
έχουσι πρότερον τοῖς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, παρ-
έδωκαν τὰς θείας Γραφὰς ἐπὶ τῆς Ἑλλήνων κειμένας
γλώττης κατὰ τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα ἐρμηνείαν· παρ'
ὧν δὲ καὶ παραλαβόντες αὐτὰς νῦν ἔχομεν ἅπαντες
οἱ ἐξ ἐθνῶν τῷ Δεσπότη πεπιστευκότες Χριστῷ, ἐν τε
ταῖς ἐκκλησίαις ἀναγινώσκοντες καὶ κατ' οἶκον ἔχοντες.
Πῶς οὖν οὐκ ἀνόητον νομίζειν ὅτι οἱ μὲν Ἑβδομήκοντα
καὶ τοσοῦτοι καὶ τοιοῦτοι καὶ οὕτω δεδοκιμασμένοι
διεσφάλλοντο περὶ λέξιν, οἳ καὶ πρὸ πάσης ἐρμηνείας
ἤδεσαν πάντως τὸ ἐν τῇ θείᾳ κείμενον Γραφῇ, καὶ εἴ-
τε βασιλέα λέγει, εἴτε εἰδῶλον; Ἀξιοπιστότερον δὲ
ἀπάντων ἐκείνων ὑπειληφθαι προσῆκεν ἓνα τινὰ
ἀφανῆ εἰς τὴν Σύρων γλώτταν μεταθεβληκότα τὰ
Ἑβραίων, ὥς γέ φασι· πρὸς τῷ κάκεινο δῆλον εἶναι,
ὅτι τῆς τῶν εἰδώλων ἐνεκεν θεραπείας αὐτοῦς ὁ Θεὸς
αἰτιάται ἐν τούτοις διὰ τοῦ προφήτου· καὶ ἐπειδὴ
περὶ τὸν ναὸν τὸν θεῖον ὄντες τοιαῦτα διεπράττοντο,
τοῦτο αὐτοῖς ἐπιμέμφεται, ὅτι καὶ τὸν τοῦ ναοῦ Θεὸν
θεραπεύειν ἐδόκουν, τουτέστι τὸν τοῦ παντὸς Κύριον,
καὶ τῆς τῶν εἰδώλων οὐκ ἀπείχοντο θεραπείας. Τοῦ
δὲ εἰδώλου τούτου μέμνηται καὶ ὁ μακάριος Ἀμὼς ὁ
προφήτης (p. 386) ὥς ὑπὸ Ἀμμανιτῶν θεραπευομέ-
νου, λέγων οὕτως· Καὶ πορεύεται Μελχὼμ ἐν αἰχμα-
λωσίᾳ, οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐπὶ τὸ
αὐτὸ, λέγει Κύριος· τοῦτο λέγων ὁ καὶ πολλαχοῦ φαί-
νεται διὰ τῶν προφητῶν εἰρημένον, ὅτι ἡ κατὰ ὀργὴν
οἶαν ἐπαγομένη τιμωρία τοῖς ἀλλοφύλοις ἄχρι τῶν
εἰδώλων καὶ τῶν ἱερατευόντων αὐτοῖς ἐξετείνετο. Ὅτι
δὲ ἅπασαν τὴν περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπείαν ἐκ τῶν
παρὰ τοῖς Ἑλλήσι θρησκευομένων δαιμόνων εἴλχυσαν
οἱ Ἰσραηλίται, δῆλον ὥς ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ·
« Καὶ ἐπεμίγησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα
αὐτῶν, καὶ ἐδούλευσαν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν »· δεικνὺς
ὅτι τὴν ἐκείνων ἡσπάσαντο εἰδωλολατρείαν· ὥς τὸν
αὐτὸν φαίνεσθαι τρόπον καὶ τὴν περὶ τὸ εἶδωλον, ὃ
Μελχὼμ ἐκαλεῖτο, θεραπείαν αὐτοῦς ποιεῖσθαι.

Στίχ. 5'-θ'. Ὁ μέντοι γε προφήτης τοῖς εἰρημέ-
νοισι οὕτως ἐπάγει· « Καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας ἀπὸ τοῦ
Κυρίου, καὶ τοὺς μὴ ζητοῦντας τὸν Κύριον, καὶ τοὺς
μὴ ἀντεχομένους τοῦ Κυρίου. » Βουλόμενος εἰπεῖν
ὅτι ἀπὸ τούτων δῆλους ἑαυτοὺς καθιστῶσιν ἀπηλλο-
τριωμένους παντελῶς τῆς ἐμῆς εὐνοίας, καὶ μηδένα
λόγον ἐθέλοντας ἐμοῦ τε καὶ τῶν ἐμοὶ δοκούντων ποιεῖ-
σθαι· πρόδηλον γὰρ ὥς τῆς ἐμῆς γνώσεως ἀντεχόμε-
νοι γνησίως, οὐκ ἂν ποτε προσέσχον εἰδώλοις. Εἰρη-
κῶς δὲ δικαίας τῆς τιμωρίας τὰς αἰτίας, ἐπάγει·
« Εὐλαθεῖσθε ἀπὸ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ,
(p. 387) διότι ἐγγὺς ἡμέρα Κυρίου· ὅτι ἡτοίμασε
Κύριος τὴν θυσίαν αὐτοῦ, ἡγάγετε τοὺς κλητοὺς αὐ-

A septuaginta viri converterunt, seniores de populo.
peritissimi linguæ propriæ, periti pariter divinarum
Scripturarum, a pontifice cunctoque populo Israe-
litico probati, ceu præ cæteris omnibus interpre-
tando idonei: quorum interpretationem atque edi-
tionem beatos quoque apostolos receptam habuisse
apparet; qui etiam accedentibus ad fidem ex ethni-
cis, et Vetus antea Testamentum prorsus ignoran-
tibus, divinas tradiderunt Scripturas, Græcorum
lingua expressas, secundum septuaginta virorum
interpretationem: a quibus eas acceptas nunc om-
nes tenemus, qui ex ethnicis in Christi partes con-
cessimus; easque et in ecclesiis legimus, et domi
habemus. Quidni ergo insanum sit existimare,
septuaginta viros tales **253** tantosque adeoque pro-
batos, errasse in vocabulo; qui et ante quamlibet
interpretationem probe sciebant quid esset in divina
Scriptura, et utrum regem ea diceret an idolum?
Nam majore fide dignum, præ cæteris cunctis, ju-
dicare oporteret, unum quemlibet obscurum homi-
nem qui in Syrorum linguam convertit Hebraicum
textum, ut aiunt. Præterquam quod illud etiam
patet, nempe de idolorum cultu Deum Israelitas
hoc loco accusare per prophetam. Et quia circa
divinum templum incolentes, hæc agebant, hoc
illis exprobat, quod cum templi Deum venerari
viderentur, id est universi mundi Dominum, ab
idolorum tamen non abstinebant obsequio. Porro
hujus idoli beatus quoque meminit Amosus pro-
pheta, ceu ab Ammanitis adorati. Dicit enim: Et
vadit Melchom in captivitatem, ejusque sacerdotes,
et principes populi simul, dicit Dominus. Hoc di-
cens, quod sæpenumero apud prophetas legere est,
quod nempe qualibet ex indignatione, imponenda
alienigenis pœna, usque ad idola horumque sacer-
dotes deveniet. Quod autem omnem idolorum su-
perstitionem, a cultis apud ethnicos dæmonibus
Israelitæ contraxerint, exploratum est, dicente
beato Davide ²⁸: « Et commisti sunt inter gentes, et
didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus
eorum; » quibus verbis demonstrat idololatriam suam
Israelitas ab ethnicis condidicisse. Pari ergo modo
apparet eos circa idolum, quod Melchom nuncupa-
batur, superstitionem exercuisse.

D VERS. 6-9. — Age vero propheta post superiora
ita pergit dicere: « Et eos qui declinant a Domino,
et qui non quærunť Dominum, et qui non retinent
Dominum. » Significans nimirum, eos ita agendo,
manifeste ostendere se omnino alienos ab amore
Dei, nullamque hujus, et præceptorum ejusdem
habere rationem. Perspicuum est enim, quod si
fideliter scientiam mei retinerent, nequaquam ido-
lis adhærerent. **254** Jam postquam dixit justæ
animadversionis causam, prosequitur: « Timete a
facie Domini Dei, quia prope est dies Domini Dei,
quia paravit Dominus hostiam suam, et sanctifi-
cavit vocatos suos. » Sed quoniam Deum negle-

²⁸ Psal. cv, 35.

xistis, necessario nunc timebitis universalem Dominum, cum dignam poenam peccatis vestris imponet. Non enim abest tempus illud, imo proximum est, quo vos hostibus quasi victimas tradet: quos ille hostes proprio mandato ad hoc elegit vocavitque. Id enim significant verba, « sanctificavit vocatos suos, » quasi dicat habere se jam delectos, quos ad hanc hostiam mactandam vocavit; hostes nimirum intelligens, qui et vos immolabunt. « Et erit in die hostiæ Domini, et ulciscar super principes, et super domum regis, et super omnes qui induti sunt veste peregrina. Et ulciscar manifeste super vestibula in die illa, qui complent domum Dei sui impietate ac dolo. » Tempore illo puniam eos qui principes vestri videntur, ipsamque regis domum funditus destruam, quia in captivitatem abducendus est is qui tunc rex vester videbitur: atque in omnes prorsus animadvertam, qui tantopere imitationi ethnicorum semet tradiderunt, ut etiam vestium illarum usum affectaverint, quæ a lege vetitæ, gentibus congruunt. Cunctos, inquam ante vestibula templi puniam, contra quod impie egerunt; dum illuc ingrederentur quidem ob simulandum cultum meum, sed nonnisi cum hypocrisi et dolo introire illuc auderent: siquidem nullam veræ religionis rationem habere voluerunt, sed idolis potius studiose adhærere.

σεως δὲ καὶ δόλου ποιῆσθαι τὴν εἴσοδον τολμῶντες, εἴ γε τῆς μὲν εὐσεβείας οὐθένα λόγον ἐβούλοντο ποιῆσθαι, τοῖς εἰδώλοις δὲ προσανείχον σπουδῇ.

VERS. 10, 11. — « Et erit die illa, dicit Dominus, vox clamoris a porta cædentium, et ululatus a secunda, et contritio magna a collibus. » Tunc sane vox quædam terribilis exaudietur, a porta incipiens, propter hostes irrumpentes multamque occidionem **255** facientes. Excipiet vero vocem illam ululatus intolerabilis hominum per domos contritorum varieque pereuntium; insuperque eorum qui ad celsiora loca spe evadendi confugient (id enim dicit vocabulum *collibus*), neque tamen quidquam opis invenient, sed extremum supplicium perferent. Quibus consentaneè subdit: « Plangite, qui habitatis concisam. » Nunc, inquit, lamentari dignum est habitatores Hierusalem, quam varia cæde incolarum hostes concident, ejusque ædificia perfringent, et inquilinos trucidabunt. « Quia universus populus assimilatus est Chanaani, disperierunt omnes qui elati erant argento. » Quandoquidem Chananæorum mores imitati sunt, ideo par illis sustinere supplicium, pessumdati; quemadmodum scilicet et illi perierunt cum regionem Israelitis tradidit Deus. Simul peribunt cum reliquis, illi qui superbiebant, divitiis se fultos cernentes: nullum a suis opibus emolumentum habebunt, sed contra omnino bonis suis spoliati, pauperrimis similes fient.

ἑαυτοὺς, μηδὲν ἐκ τῆς εὐπορίας κέρδος λαθόντες· τούναντίον μὲν οὖν ἐν τῇ ἀφαιρέσει τῶν οἰκείων πα-

(50) Ita hic cod.

(51) Cod. ἐκδικήσιν.

τοῦ. « Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀμελῶς περὶ τὸ θεῖον ἐσχήκατε, νῦν γοῦν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀνάγκης φοβηθήσεσθε τὸν τοῦ παντός Κύριον, ὅτε τὴν τιμωρίαν ὑμῖν ἀξίαν ἐπάγει τῶν πλημμελημάτων· οὐδὲ γὰρ ἀφέστηκεν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ μάλα γε ἐγγύθεν ἐστίν, ἐν ᾧ περ ὑμᾶς τῇ τῶν πολεμίων παραδώσει θυσία, οὗς οἰκείῳ προστάγματι ἀφώρισέν τε καὶ κέκληκεν ἐπὶ τούτῳ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἡγίασε (50) τοὺς κλητοὺς αὐτοῦ, » ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀφωρισμένους ἔχει τοὺς εἰς τὴν θυσίαν ταύτην κεκλημένους· λέγει δὲ τοὺς πολεμίους, οἳ καταθύσουσιν ὑμᾶς. « Καὶ ἔσται ἐν ἡμέρᾳ θυσίας Κυρίου, καὶ ἐκδικήσω (51) ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐνδεδυμένους ἐνδύματα ἀλλότρια· καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ πάντα· ἐμφανῶς ἐπὶ τὰ πρόπυλα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, τοὺς πληροῦντας τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ἀσεβείας καὶ δόλου. » Ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ καιρῷ τοὺς ἄρχειν ἐν ὑμῖν δοκοῦντας τιμωρήσομαι· αὐτόν τε παντελῶς ἀφανίσω τοῦ βασιλέως τὸν οἶκον, ἅτε πρὸς αἰχμαλωσίαν ἀπαγεσθαι μέλλοντος τοῦ τότε βασιλεύειν ὑμῶν δοκοῦντος· (p. 388) καὶ πάντας δὲ καθάπαξ τιμωρήσομαι τοὺς οὕτω πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μίμησιν ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότας, ὡς καὶ τῶν ἱματίων ζηλοῦν τὴν χρῆσιν τὴν τῷ νόμῳ μὲν ἀπηγορευμένην, τοῖς ἔθνεσι δὲ ἀρμοδίαν. Πάντας δὲ, φησὶ, περιφανῶς τιμωρήσομαι πρὸ τῶν τοῦ ναοῦ προθύρων, εἰς ὃν ἡσέβουν, εἰσιόντες μὲν τῷ δοκεῖν εἰς ἐμὴν θεραπείαν, μεθ' ὑποκρί-

C Στίχ. 1', 1α'. — « Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, φωνὴ κραυγῆς ἀπὸ πύλης ἀποκεντούντων, καὶ ὀλολυγμὸς ἀπὸ τῆς δευτέρας, καὶ συντριμμὸς μέγας ἀπὸ τῶν βουνῶν. » Τότε δὲ φοβερά μὲν τις γενήσεται φωνὴ ἀπὸ τῆς πύλης λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν, διὰ τῶν εἰσιόντων τε πολεμίων, καὶ πολλὴν ἐργαζομένων τὸν φόνον· διαδέξεται δὲ τὴν φωνὴν ἐκείνην ὀλολυγὴ τις ἀφόρητος τῶν κατ' οἰκίαν συντριβομένων τε καὶ ἀπολλυμένων ποικίλως, ἔτι καὶ τῶν ἐν ὑψηλοτέροις τόποις ἐλπιδι φυγῆς κατατρεχόντων (τοῦτο γὰρ λέγει « βουνῶν »), οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελεῖσθαι δυναμένων ἐντεῦθεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν ἐσχάτην δεχομένων τιμωρίαν. Οἷς ἀκολούθως ἐπάγει· « Θρηνεῖτε, οἱ κατοικοῦντες τὴν κατακεκομμένην. » Ἐνταῦθα δὲ, φησὶ, θρηνεῖν ἅπαντας ἄξιον τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἣν διχοφύως διὰ τῶν οἰκούντων κατακόφουσιν οἱ πολέμιοι, τὰς τε οἰκοδομὰς αὐτῆς διατέμνοντες, καὶ τοὺς κατοικοῦντας διασφάττοντες. « Διότι (52) ὡμοιώθη πᾶς ὁ λαὸς Χαναάν, ἐξωλοθρεύθησαν πάντες οἱ ἐπηρμένοι ἀργυρίῳ. » Ἐπειδὴ γὰρ τῶν Χαναναίων ἐμικήσαντο τὸν τρόπον, (p. 389) διὰ τοῦτο παραπλησίως ἐκείνοις καὶ τὴν τιμωρίαν ἐδέξαντο ἀπολλύμενοι παντελῶς, ὥν περ δὲ τρόπον ἀπώλοντο καὶ οἱ ὀπηνίκα τοῖς Ἰσραηλίταις παρεδίδου τὴν γῆν ὁ Θεός· συναφανισθήσονται γὰρ δὴ πάντες τοῖς λοιποῖς καὶ οἱ μέγα φρονοῦντες ἐπὶ πλούτῳ θεωροῦντες

(52) Cod. διὰ τί.

Στίχ. ιβ'-ις'. — « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἡμεῖς ἐξερευνήσω τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ λύχνου. » Ἐπειδὴ τοῖς τὰ ἐνδότετα καὶ σκότῳ πως κατειλημμένα ζητοῦσιν, ἔθος λύχνῳ κεχρῆσθαι πρὸς ἀκριβεστέραν ἔρευναν τῶν ἀποκεκρυμμένων, τοῦτο λέγει, ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριθείας ἐξερευνηθήσεται πάντα τὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὡς μηδὲν τῶν ἐνόντων διαλαθεῖν τοὺς πολεμίους. Ὅπερ [F. ὅπερ] ἀκολούθως ἐπήγαγεν τὸ, « Ἐξωλοθρεύθησαν πάντες οἱ ἐπηρμένοι ἀργυρίῳ. » δεικνὺς ὅτι οὕτω πάντα τῶν εὐπόρων ἀφαιρεθήσεται τὰ ὄντα, οὐθενὸς λαθεῖν τῶν πολεμίων τὴν ἔρευναν δυναμένου. « Καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς καταφρονοῦντας ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν, τοὺς λέγοντας ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, Οὐ μὴ ἀγαθοποιήσῃ Κύριος, οὐδὲ μὴ κακώσῃ. » Τιμωρήσομαι γάρ, φησὶ, τούτους, (p. 390) οἳ τῶν μὲν προσταγμάτων τῶν ἐμῶν καὶ τῆς θεραπείας καταφρόνουν παντελῶς τῆς ἐμῆς, ἀφ' ὧν δὴ φυλάττεσθαι καὶ διατηρεῖσθαι ἐκ πάσης ἡδύναντο ἐπιχειρεῖν· διακειμένους δὲ ὅτι μὴ οἶδόν τι κακὸν αὐτοῖς ἐπενεχθῆναι τοιαῦτα παρανομοῦσιν· τὸ γάρ, « Οὐ μὴ ἀγαθοποιήσῃ Κύριος, » κατὰ ὑπόκρισιν ἀναγνωστέον, ἀντὶ τοῦ, Ἀγαθοποιήσῃ. « Καὶ ἔσται ἡ δύναμις αὐτῶν εἰς διαρπαγὴν, καὶ οἱ οἴκοι αὐτῶν εἰς ἀφανισμόν· καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ οὐ μὴ κατοικήσωσιν ἐν αὐταῖς· καὶ καταφυτεύσουσιν ἀμπελῶνας, καὶ οὐ μὴ πίωσι τὸν οἶνον αὐτῶν· ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη, ἐγγὺς καὶ ταχεῖα σφόδρα. » Πᾶσα μὲν οὖν αὐτῶν ἡ δύναμις ὑπὸ τῶν πολεμίων περιαιρεθήσεται· ἀφανισθήσονται δὲ καὶ πάντες αὐτῶν οἱ οἴκοι· καὶ οὕτε τῶν οἴκων ἀπολαύσουσιν, οὐς μετὰ πολλῆς οἰκοδομήσαντες ἐπιμελείας, οὐτε τῶν γεωργιῶν τῶν οἰκείων λήφονται τὸν καρπὸν· ἐπειδὴ πάρεστιν καὶ πλησίον ἄγαν ἐστὶν ἡμέρα τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ἐκθήσεται πάντα ἅπερ οὖν ἀποπέφανται κατ' αὐτῶν ὁ Θεός. « Φωνὴ ἡμέρας Κυρίου πικρὰ καὶ σκληρὰ τέτακται. » Μεμνήνεται γάρ ὁ καιρὸς τῆς ἀποφάσεως τῆς θείας, πολλῆς πικρίας τε καὶ τραχύτητος γέμων. « Δυνατὴ ἡμέρα ὀργῆς. » Ἰσχυρὸς ἄγαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ θυμός. « Ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡμέρα θλίψεως καὶ ἀνάγκης, ἡμέρα ἄωρίας καὶ ἀφανισμοῦ, ἡμέρα σκότους καὶ γνόφου, ἡμέρα νεφέλης καὶ ὀμίχλης, ἡμέρα σάλπιγγος καὶ κρουγῆς (p. 391) ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὀχυράς, καὶ ἐπὶ τὰς γωνίας τὰς ὑψηλάς. »

Στίχ. ις', ιη'. — Τότε γάρ ἀνάγκη τε καὶ θλίψις ἔσται πολλή, καὶ θάνατοι ἄωροι τῶν ἐν νηπία σφαζομένων τῇ ἡλικίᾳ· ἀφανισμός τε ἀνθρώπων πολὺς, ὡς ἐντεῦθεν ἅπαντας δοκεῖν σκότῳ, γνόφῳ ἢ τινι νεφέλῃ περιεχέσθαι καὶ ὀμίχλῃ· ἢ τε γάρ πολεμικὴ σάλπιγξ, καὶ ἡ μετὰ ταύτης φωνὴ τῶν πολεμίων μέγιστον ἡχήσει προσημαίνουσα τῶν τε ἰσχυρῶν πόλεων καὶ τῶν μεγίστων οἰκιῶν τὴν καθαίρεσιν. « Καὶ ἐκθλίψω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πορεύσονται ὡς τυφλοὶ, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἐξήμαρτον· καὶ ἐκχεῶ τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς χοῦν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ὡς βύβριτα. » Τῇ μὲν γάρ ὑπερβολῇ τῆς θλίψεως διοίσουσι τυφλῶν οὐδέν· οὐδὲ τὰ πρὸ ποδῶν ὄραν οἳ οἱ τε ὄντες· πείσονται δὲ ἅπαντα συντόμως εἰπεῖν, ἐπειδὴ περ ἄγαν ἡσέβησαν εἰς Θεόν· ὑπὲρ ὧν αἱμάτων τε ἐκχυσίς ὡς ἐκ πολλοῦ γενήσεται φόνου· αἳ τε τῶν ἀποθνησκόντων σάρκες ἀτάφων μενόντων τῶν ἀναιρουμένων, ὡσεὶ κόπρος τις κατὰ παντὸς ριφή-

PATROL. GR. LXVI.

VERS. 12-16. — « Et erit in die illa, scrutabor Hierusalem cum lucerna. » Quoniam eorum, qui intima et in tenebris condita quærunt, mos est lucerna uti ad accuratiorem latentium rerum vestigationem, idcirco sic loquitur, fore nempe ut multa cum sedulitate vestigentur res omnes Hierusalem, ut nihil opum ejus hostes lateat. Quo fit ut consentanee subjungat, « Disperierunt omnes elati argento; » significans fore ut cuncti divitum thesauri diripiantur, cum nihil hostium vestigationem vitaturum sit. « Et ulciscar super viros, qui contemnunt custodias suas, qui dicunt in cordibus suis : Utique ne facia bene Dominus, et non faciat male. » Hos, inquit, puniam qui præcepta mea cultumque omnino aspernantur, quibus custodiri ac servari ab omni detrimento poterant : contraque existimant fieri non posse ut mali aliquid eis accidat talia peccantibus. Nam dictio « Ne bene faciat, » figurate legenda est pro, bene faciet. « Et erit fortitudo eorum in direptionem, et domus eorum in dissipationem : et ædificabunt domos, et non habitabunt in eis ; et plantabunt vineas, et non bibent vinum earum, quia juxta est dies Domini magna, juxta est et velox nimis. » Universa, inquit, eorum fortitudo ab hostibus exstinguetur, destruentur cunctæ domus eorum : neque ædificiis fruentur quæ sedula cura extruxerant, neque de arvis suis fructum carpent. Quoniam adest propeque est Dei dies, quo cuncta evenient quæ de illis decrevit Deus. « Vox diei Domini amara et dura posita est. » Prædicatur tempus divini decreti, amaritudine multa et asperitate plenum. « Potens dies iræ. » Validus admodum diei illius furor. « Dies illa, dies tribulationis et angustiae, dies intempestivitatís et exiti, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulae et turbinis, dies tubæ et clamoris super urbes munitas et super angulos excelsos. »

VERS. 17-18. — Tunc enim angustiae erunt, et tribulatio multa, et immaturæ mortes in tenera occisorum ætate, cædes hominum multa, ita ut abhinc videantur omnes tenebris, caligine, et nebula quadam ac turbine circumfundi. Nam et bellica tuba, et hanc subsecutus hostium clamor altissime resonabit, munitarum urbium ac palatiorum exitium portendens. « Et tribulabo homines, et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt : et effundam sanguinem eorum sicut pulverem, et carnes eorum sicut stercorea boum. » Tribulationis excessu, non erunt cæcis dissimiles, ne illa quidem quæ ante pedes sunt videre valentes. Atque, ut summam dicam, nihil non patientur, quia graviter in Deum peccaverunt. Ea propter et sanguinis effusio, tanquam multæ occisionis erit, et occisorum carnes, insepultis mortuis manentibus, quasi fimus quidam omni loco jactabuntur. « Et argentum au-

15

rumque eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini, et igne zeli ejus consumetur universa terra : quia consummationem et festinationem faciet super omnes terræ habitatores. » Nihil ipsis proderunt divitiæ quas injuste coacervaverunt, quia hæc omnia tempore illo divinæ cedent iræ, quæ ignis instar universam consumet terram, cunctos autem habitatores ejus multa cum festinatione pessumdabit. Deinde post malorum prædictionem, in spem illos præ more suo propheta erigens, pergit dicere : πολλοῦ γε ἀπολέσει τοῦ τάχους. Εἶτα μετὰ τὴν μήνυσιν τῶν κακῶν, εὐελπίδας αὐτοὺς καθὼς εἶωθεν ὁ προσφῆτης ποιῶν, ἐπάγει :

CAP. II.

VERS. 1-3. — « Congregamini, simulque orate, gens inerudita, antequam fiat ut flos pertransiens diurnus, antequam veniat super vos ira furoris Domini. » Agesis enim, omnes qui hactenus officii vestri disciplinam non excepistis, nunc congregati communes Deo preces extollite, ne forte floris instar repente marcescentis, supremum exitium patiamini, tota in vos irruente divina ira. « Quærite Dominum, cuncti humiles terræ. » Vos qui præ cæteris terræ incolis, calamitatibus inflictis humiliati fuistis, nunc resumpto veræ pietatis studio, misericordiam implorate divinam. « Judicium operamini et justitiam quærite. » Nunc facti justī debitæ honestatis judices, discernentesque a deteriore melius, justitiæ date operam. « Quærite mansuetudinem et respondete ea, ut protegami in die iræ Domini. » Mansuetudinem eligite et patientiam, secus ac olim injustæ pauperum oppressioni operam dedistis : **258** quin adeo spondete, morum horum fore vos studiosos : id enim valet dictio, « Respondete ea ; » ut tempore punitio-

nis consequamini aliquam a Deo opem. Postea recitat inferendas alienigenis castigationes, propter illorum adversus Israelitas iniquitatem, ut sic majorem Dei erga hos tutelam demonstret.

VERS. 4-6. — « Quia Gaza diripietur, et Ascalon in desolationem, et Azotus meridie projicietur, et Accaron eradicabitur. » Alienigenæ omnes, propter ea quæ adversus vos egerunt, non vulgare supplicium perferent. Jam « meridie, » commune aliis vocabulum, dicit pro, manifeste, ita ut res neminem lateat : nam quæ de singulis dicit urbibus, sive Gaza, sive Ascalone, sive reliquis, communiter de omnibus dicit, etsi diviso sermone, ut solet. Vult enim dicere cunctas alienigenarum urbes direptum destructumque iri, et omni sua proprietate dejectas supremum excidium passuras. « Væ qui habitatis funiculum maris, advenæ Cretenses ! Verbum Domini super vos, Chanaan terra alienorum. Et perdam vos de habitatione. Et erit Creta pascua gregum, et ovile pecorum. » Quia maritimæ urbes illæ erant, ideo funiculum maris eas appellavit, sicut etiam beatus David ait his verbis : « Dabo tibi terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ ²⁵⁹ : » pro eo ut dicat :

²⁵⁹ Psal. civ, 11.

σεται τόπου. « Καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν οὐ μὴ δυνηθῇ ἐξελεῖσθαι αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου, καὶ ἐν πυρὶ ζήλου αὐτοῦ καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ· διότι συντέλειαν καὶ σπουδὴν ποιήσει ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Ὅνῃσις αὐτοῖς οὐδεμία τοῦ πλοῦτου γενήσεται ὅν συνήγαγον ἀδίκως, (p. 392) ἐπειδὴ ταῦτα πάντα κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον δεύτερα τῆς ὀργῆς ἔσται τῆς θείας, ἡ πυρὸς δίκην πᾶσαν μὲν καταναλώσει τὴν γῆν, πάντας δὲ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτὴν μετὰ τῶν κακῶν, εὐελπίδας αὐτοὺς καθὼς εἶωθεν ὁ προσ-

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α'-γ'. — « Συνάχθητε καὶ συνδεθήθητε, τὸ ἔθνος τὸ ἀπαιδευτὸν πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄνθος παραπορευόμενον ἡμέρας, πρὸ τοῦ ἐπελθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ὀργὴν θυμοῦ Κυρίου. » Ἀλλὰ γὰρ ἅπαντες ὑμεῖς οἱ μέχρι τοῦ δεῦρο τὴν τῶν προσηκόντων οὐ δεξάμενοι παιδείαν, νῦν γοῦν συνελθόντες, κοινὰς τὰς δεήσεις τῷ Θεῷ προσαγάγετε, ὡς ἂν μὴ δίκην ἄνθους ἀθρόον ἀφανισθέντος παντελῆ τὴν ἀκώλειαν ὑπομείνητε, ὁλοτελοῦς ἐφ' ὑμᾶς ἐνεχθείσης τῆς ὀργῆς τῆς θείας. « Ζητήσατε τὸν Κύριον, πάντες ταπεινοὶ γῆς. » Καὶ οἱ παρὰ πάντας τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας ταῖς ἐπενεχθείσαις ὑμῖν συμφοραῖς τεταπεινωμένοι, ἐπιμεληθέντες τῆς εὐσεβείας, τὸν ἔλεον αἰτήσατε τὸν θεῖον. « Κρῖμα ἐργάσασθε καὶ ζητήσατε δικαιοσύνην. » Νῦν ὀρθοὶ τοῦ προσήκοντος γενόμενοι κριταί, καὶ διακρίνοντες ἐκ τοῦ χειρόνος τὸ κρεῖττον ἐπιμελεῖσθε τοῦ δικαίου. (p. 393) « Ζητήσατε πραότητα καὶ ἀποκρίνεσθε αὐτὰ, ὅπως σκεπασθῇτε ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου. » Ἐπιείκειαν ἔλεσθε καὶ ἀνεξικακίαν, ἀνθ' ἧς πρότερον κατὰ τῶν πενεστέρων ἐπετηδεύετε ἀδικίας, καὶ δὴ σύνθεσθὲ περὶ τὴν τοῦτων ἔχειν σπουδὴν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Καὶ ἀποκρίνεσθε αὐτὰ, » ὡς ἂν προσηγένοιτο ὑμῖν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τιμωρίας τυχεῖν τινος παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας. Εἶτα λέγει τὰς κατὰ τῶν ἐπάγεσθαι μελλούσας ὡς ἂν μείζονα τῆς περὶ αὐτοὺς

Στίχ. δ'-ς'. — « Διότι Γάζα διηρπασμένη ἔσται, καὶ Ἀσκάλων εἰς ἀφανισμόν, καὶ Ἀζωτος μεσημβρίας ἐκριφῆσεται, καὶ Ἀκκαρὼν ἐκριζωθήσεται. » Πάντες γὰρ οἱ ἀλλόφυλοι, ὑπὲρ ὧν καθ' ὑμῶν πεποιθήκασι, τιμωρίαν δέξονται οὐ τὴν τυχοῦσαν· τὸ γὰρ « μεσημβρίας » κατὰ κοινοῦ λέγει ἀντὶ τοῦ, προδήλως, ὡς μηθένα τὸ γινόμενον λαθεῖν· ἃ γὰρ περὶ ἐκάστης λέγει τῶν πόλεων, εἴ τε Γάζης, εἴ τε Ἀσκάλωνος, εἴ τε τῶν λοιπῶν, κατὰ κοινοῦ περὶ πασῶν λέγει διελὼν τῷ λόγῳ, καθὼς εἶωθε. Βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι πᾶσαι τῶν ἀλλοφύλων αἱ πόλεις διαρπαγῆσονται τε καὶ ἀφανισθήσονται, καὶ τῆς οἰκείας εὐπραγίας ἀπορρίψεσθαι παντελῆ δέξονται τὴν ἀπώλειαν. « Οὐαὶ οἱ κατοικοῦντες τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης, πάροιχοι Κρητῶν· λόγος Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς. Χαναὰν γῆ ἀλλοφύλων· καὶ ἀπολῶ ὑμᾶς ἐκ κατοικίας· καὶ ἔσται Κρήτη νομὴ ποιμνίων, καὶ μάνδρα προβάτων. » (p. 394) Ἐπειδὴ παραλίους εἶναι τὰς πόλεις συνέβαινε, σχοίνισμα θαλάσσης αὐτὰς κέ-

κληκεν, ὡς ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ λέγων· « Σοὶ δώσω τὴν γῆν Χαναάν, σχολίσμα κληρονομίας ὑμῶν· » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Εἰς κτήσιν ὑμῖν ἀφοριῶ τὴν Χαναανίαν γῆν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν σχολίων μετρούντων τῶν τε διοριζόντων τὴν γῆν. Οὕτως οὖν κἀνταῦθα λέγει· « τὸ σχολίσμα τῆς θαλάσσης, » ἀντὶ τοῦ, Οἱ τὴν παραθαλάττιον οἰκοῦντες μερίδα. Τὸ δὲ « παροικοὶ Κρητῶν » λέγει, ἐπειδὴ τινες ἐκ Κρήτης κατ' ἐμπορίαν αὐτόθι παραγεγονότες ὡς εἰς παραθαλάσσιους πόλεις, οἰκεῖν εἴλοντο παρ' αὐτοῖς. Ὡς καὶ παρὰ τῷ Ἀμὼς λέγει· « Κατακόψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαρρᾶν, » περὶ τῶν ἐκεῖθεν τῇ Δαμασκῷ παροικούντων λέγων· οὕτως γὰρ καὶ ἐνταῦθα παροίκους Κρητῶν καλεῖ, ἵνα εἴπῃ τοὺς παρ' αὐτοῖς οἰκοῦντας Κρητῶν· βούλεται οὖν εἰπεῖν ὅτι Ἀθλιώτατοι πάντων, πάντες ὑμεῖς οἱ τὴν παραθαλάττιον οἰκοῦντες μερίδα, μετὰ καὶ τῶν παροικούντων ὑμῖν Κρητῶν· ἀποπέφανται γὰρ κατὰ πάντων ὑμῶν ὁ Θεὸς τῶν οἰκούντων τὴν Χαναανίαν ἀλλοφύλων· ὅτι ὑμᾶς τε ἀπολέσει παντελῶς, καὶ τὴν ἐκ τῶν Κρητῶν παρ' ὑμῖν οἰκουμένην χώραν, νομὴν τε ποιμνίων καὶ οἴκησις προβάτων, διὰ τῆς ἐρημίας παραδώσει τῇς πολλῆς.

Στίχ. ζ'. — « Καὶ ἔσται τὸ σχολίσμα τῆς θαλάσσης τοῖς καταλοίποις οἴκου Ἰούδα· ἐπ' αὐτοὺς νεμήσονται ἐν τοῖς οἴκοις Ἀσφάλωνος, δειλῆς καταλύσουσι ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰούδα, ὅτι ἐπέσκειται αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν. » (p. 395) Οἱ γὰρ περισωζόμενοι, φησὶν, ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς, πάσης δὴ τῆς παραθαλαττίου καθέξουσι μερίδος, καὶ πᾶσαν αὐτὴν ὡς οἰκίαν νεμήσονται χώραν, ὥστε τοὺς τῆς Ἀσφάλωνος. Βούλεται δὲ ἐκ μιᾶς τᾶς ὅλας τῶν ἀλλοφύλων πόλεις εἰπεῖν, καθὼς εἴωθεν ἀπὸ μέρους τὸ ὅλον καλῶν, ὑφορωμένους τῶν υἱῶν Ἰούδα τὴν ἰσχύν, μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους τοῖς οἰκείοις διάγειν· τὸ γὰρ, « δειλῆς καταλύσουσι, » τοῦτο λέγει. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ « μεσημβρίας » εἴληφεν ἐπὶ τοῦ προφανῶς, τὸ « δειλῆς » ἔλαθεν ἐπὶ τοῦ δέους· ὡς τῶν λανθανόντων φευγόντων μὲν τὸν ἡμερινὸν καιρὸν, ἐπὶ δὲ τὸν ἐσπεριον κατατρέχειν εἰωθότων ἐλπίδι τοῦ λαθεῖν. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἔσται, ἐπειδὴν ἐπισκεψάμενος ὁ Θεὸς τοῦ, τῆς Ἰούδα φυλῆς ἀπαλλάξειεν τε αὐτοὺς τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ πρὸς τὰ οἰκεῖα πάλιν μετὰ τῆς ἰδίας ἐπαναγάγοι βοηθείας.

Στίχ. η'-ι'. — Εἴτα ἀπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἐφ' ἐτέρους μετάγων τὸν λόγον, « Ἦκουσα ὀνειδισμοὺς Μωάβ, καὶ κονδυλισμοὺς υἱῶν Ἀμμὼν ἐν οἷς ὠνειδίζον τὴν λαὸν μου, καὶ ἐμεγαλύνοντο ἐπὶ τὰ ὅρια αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ὅτι Μωάβ ὡς Σόδομα ἔσται, καὶ υἱοὶ Ἀμμὼν ὡς Γόμορρα. » Καὶ τὰ παρὰ Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμωνιτῶν εἰς τοὺς ἐμοὺς γινόμενα ἐώρων, (p. 396) ἅτε ἔλεγον αὐτοῖς ὀνειδίζοντες ὡς οὐδὲν ἐκ τῆς ἐμῆς ὠφελουμένης θεραπείας, ὅσα τε αὐτοῖς κατὰ τὴν δύναμιν τὴν οἰκίαν ἐπῆγον κακὰ· ὥστε καὶ μεθ' ὑπερβαλοῦσης τῆς μεγαλαυχίας τῶν ὁρίων ἐφάπτεσθαι τῶν ἐμῶν, ὡς ἂν αὐτοῖς προσήκειν ὀφειλόντων λοιπόν· ὑπὲρ ὧν δὴ Σοδόμων τε καὶ Γομόρρων μιμήσονται τὴν ἐρημίαν. « Καὶ Δαμασκὸς ἐκλελειμμένη ὡς θημωνιὰ ἄλωνος καὶ ἡφανισμένη εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ οἱ

A Possessioni vestræ addicam Chananæorum regionem, sumpta metaphora ab iis qui funiculis metiuntur ac dividunt terras. Ita nunc etiam « funiculum maris » dicit, pro maritimæ partis incolis. Denique « advenas Cretenses » dicit, quia nonnulli ex Creta mercaturæ causa illuc progressi utpote ad urbes maritimas, ibi habitare maluerunt. Sicut etiam apud Amosum dicitur : « Concidam tribum ex viris Charran²⁹, » loquens scilicet de illius regionis advenis circa Damascum incolentibus. Sic nunc quoque Cretensium advenas dicit, pro ea parte **259** incolarum quæ Creta erat oriunda Vult ergo dicere : Infelicissimi omnium cuncti vos, qui maritimam partem habitatis cum Cretensibus advenis. Decrevit contra vos omnes Deus, o Chananæam habitantes alienigenæ, perditurum se vos omnino, necnon a Cretensibus apud vos habitatam regionem (quæ pascuum fiet gregum, et statio ovium) in solitudinem vastam rediget.

VERS. 7. — « Et erit funiculus maris reliquis de domo Judæ : super ipsos pascentur in domibus Ascalonis, ad vesperam requiescent a facie filiorum Judæ, quia visitat eos Dominus Deus eorum, et avertit captivitatem ipsorum. » Nam qui servati fuerint, inquit, de Judæ tribu, totam tenebunt maritimam partem, illamque omnem quasi suam incolent regionem usque Ascalonem. Vult autem ex una cunctas alienigenarum urbes dicere, more suo a parte totum significans, timentes filiorum Judæ fortitudinem, multo cum pavore in proprio solo degentes. Nam dictio, « Ad vesperam requiescent, » hoc significat. Sicut enim « meridie » pro manifeste, ita « vesperam » pro timore : quasi ii qui latere student diurnum tempus vitent, vespertino autem discurrere soleant, latitandi spe. Hæc, inquit, erunt cum Deus Judæ tribum visitans avertet eos a captivitate atque in patriam rursus auxilio suo restituet.

VERS. 8-10. — Deinde ab alienigenis ad alios sermonem transferens, ait : « Audivi opprobria Moab, et contumelias filiorum Ammon, quibus exprobrabant populo meo, et magnificabantur super terminos ejus. Propterea, vivo ego, dicit Dominus, quia Moab sicut Sodoma erit, et filii Ammon quasi Gomorrha. » Moabitarum quoque et Ammanitarum adversus meos videbam facinora, et quod eis conviviantes dicerent, nullum **260** iis fore emolumentum cultus mei ; quanta denique mala viribus suis intulerunt. Atque ita gloriabundi fines meos invaserunt, ceu futuros in posterum juris ipsorum. Quamobrem Sodomorum atque Gomorrhæ experientur vastitatem. « Et Damascus derelicta sicut acervus areæ, ac dissipata in æternum. Et qui reliqui fuerint de populo meo diripient eos, et re-

²⁹ Amos, i, 6.

sidui gentis meae possidebunt eos. » Damascus etiam, inquit, quasi acervus in area contritus et conculcatus destruetur, atque ignobilis fiet, ex tumore maximo multaque superbia in imam detracta humilitatem : ita ut qui reliqui de meis fuerint, reditumque sortiti, cunctos sint direpturi, et alienas opes pro suis possessuri. « Hæc erunt eis pro contumelia sua, quia conviciati sunt et magnificati sunt super populum Domini omnipotentis. » Hæc, inquit, patientur propter suam adversus Deum audaciam, et propter contumelias quibus mihi populoque meo conviciati sunt, insultantes ei scilicet tanquam extremis malis demerso.

VERS. 11, 12. — « Apparebit Dominus super eos, et disperdet omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum singuli de loco suo, cunctæ insulæ gentium. » Illustrem faciet ultionem suam Deus, ita ut alienigenas omnes cum cultis ab eis diis disperdat : quo fiet ut reliqui omnes ubique homines, in urbibus insulisque, Dei facinoribus attoniti, commune illi obsequium exhibeant, in sua quisque statione summam illius potentiam confitentes. « Et vos, Æthiopes, vulnerati gladio meo. » Vos quoque gladio a meis puniemini, propter ea quæ adversus hos peccastis. Æthiopes autem nunc etiam dicit illos Ægypto finitimos. Sic autem loquitur beatum imitans prophetam Amosum, qui dum Israelis nec non Hierusalem futuros casus recitat, meminit simul alienigenarum, qualia scilicet passuri sint Damasceni, Tyrii, Idumæi, Ammanitæ, cæterique omnes quorum facit mentionem. Eodem igitur modo beatus Sophonias postquam eventura urbi Hierusalem a Babyloniis mala prædixit, memorat etiam quotquot his ab aliis gentibus clades erant per illud tempus superventuræ. Quapropter post ante dicta sermonem transfert ad Assyrios et Niniven, quia nimirum tunc Babylonii Assyriorum imperium deleverunt, regia ipsorum urbe Ninive subversa et vastitati omnimodæ tradita. Unde addit :

δὴ μετὰ τὰ προῤῥηθέντα ἐπὶ τοὺς Ἀσσυρίους τε καὶ τὴν Νινευὴ μετάγει τὸν λόγον· ἐπειδὴ τότε Βαβυλώνιοι καὶ τὴν Ἀσσυρίων καθεῖλον ἀρχὴν, τὴν βασιλεύουσαν ἐν αὐτοῖς πόλιν, (p. 398) τὴν Νινευὴ λέγω, ἐκπορθήσαντες τε καὶ ἐρημιά παντελεῖ παραδόντες. Ὅθεν ἐπάγει·

VERS. 13-15. — « Et extendet manum suam super aquilonem, et perdet Assyrium, et ponet Niniven in desolationem inaquosam quasi desertum. Et pascentur in medio ejus greges, et omnes bestię terræ, et chamæleontes et ericii in præsepibus ejus cubabunt : et bestię clamabunt in foveis ejus, et corvi in portis ejus, quia cedrus altitudo ejus. » Profecto etiam ab Assyriis pœnas reposcam, qui tali cum proposito Hierusalem aggressi sunt. Et enim ipsorum regiam urbem Niniven adeo destruam, ut plane deserta fiat, et in medio ejus pascantur greges, et feræ habitent, et quotquot animalia solent in desertissimis locis cubitare. Has autem justas

κατάλοιποι λαοῦ μου διαρπῶνται αὐτοὺς, καὶ οἱ κατάλοιποι ἔθνους μου κληρονομήσουσιν αὐτοὺς. » Καὶ ἡ Δαμασκὸς δὲ, φησὶν, ὡς ἂν θημωνιά ἐν ἄλῳ συντριβεῖσα ἀφανισθεῖη, οὕτως ἀφανὴς γενήσεται ἐξ ὄγκου μεγίστου καὶ ὑπερηφανίας πολλῆς εἰς ταπεινότητα καταχθεῖσα μεγίστην· ὥστε τοὺς ὑπολιμπανομένους τῶν ἐμῶν καὶ τῆς ἐπανόδου τυχόντας, ἐν διαρπαγῇ τε ποιήσασθαι πάντας αὐτοὺς καὶ κτῆσιν ἰδίαν σχεῖν τὰ ἐκείνων. « Αὕτη αὐτοῖς ἀντὶ τῆς ὕδρεως αὐτῶν, διότι ὠνείδισαν καὶ ἐμεγαλύνθησαν ἐπὶ τὸν λαὸν Κυρίου παντοκράτορος. » Ταῦτα γὰρ, φησὶ, πείσονται ὑπὲρ ὧν ἐτόλμησαν εἰς Θεὸν, καὶ ἐξυβρίζειν ὀνειδίζοντες τοῖς ἐμοῖς ἐπ' ἐμοὶ κατεπαίρομενοι αὐτῶν ὡς ἂν ἐν συμφοραῖς ὄντων ἐσχάταις.

Στίχ. ια', ιβ'. — « Ἐπιφανὴς ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς Θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς » (p. 397) καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τόπου αὐτοῦ πᾶσαι αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν. » Περιφανῇ τοίνυν ποιήσεται τὴν οἰκείαν ἐκδικίαν ὁ Θεός, ὥστε πάντας τοὺς ἄλλοτρίους μετὰ τῶν παρ' αὐτοῖς θρησκευομένων ἀπολέσαι θεῶν· ἅπαντάς τε τοὺς πανταχοῦ λοιπὸν ἀνθρώπους, εἴ τε ἐν πόλεσιν εἴ τε ἐν νήσοις, πολλὴν ἐπὶ τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ γινομένοις τὴν ἐκπληξιν λαβόντας, κοινὴν αὐτῷ τὴν προσκύνησιν ἀποδιδόναι, ἐν τοῖς ἰδίοις ἐκάστου τόποις ὁμολογούντος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὴν ὑπερβολήν. « Καὶ ὑμεῖς, Αἰθίοπες, τραυματαῖοι ῥομφαίας μου ἔστέ. » Καὶ αὐτοὶ δὲ ξίφει (53) διὰ τῶν ἐμῶν τιμωρηθήσεσθε ὑπὲρ ὧν πεπλημμελήκατε εἰς αὐτοὺς· Αἰθίοπας δὲ καὶ νῦν τοὺς πλησιάζοντας Αἰγύπτῳ λέγει. Ταῦτ' ἐμὸν καθ' ὁμοιότητα τοῦ μακαρίου Ἀμῶς τοῦ προφήτου φησὶν, ὅς τὰ τε τῷ Ἰσραὴλ, τὰ τε τῇ Ἱερουσαλὴμ συμβησόμενα λέγων, μέμνηται καὶ τῶν ἄλλοτρίων ὅποσα πείσονται καὶ αὐτοὶ, Δαμασκηνοὶ τε λέγω καὶ Τύριοι, Ἰδουμαῖοι καὶ Ἀμμανῖται, καὶ πάντες δὲ ὁπόσων πεποιήται μνήμην· τὸν αὐτὸν γὰρ δὴ τρόπον καὶ ὁ μακάριος Σοφονίας τὰ περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐσόμενα παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐν τούτοις λέγων, μέμνηται καὶ τῶν ὅσα τοῖς ἄλλοτρίοις κατ' ἐκεῖνον συμβαίνειν ἤμελλεν τὸν καιρόν. Ὅθεν

Στίχ. ιγ'-ιε'. — « Καὶ ἐκτενεῖ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ βορρᾶν, καὶ ἀπολεῖ τὸν Ἀσσύριον, καὶ θήσει τὴν Νινευὴ εἰς ἀφανισμόν ἀνυδρον ὡς ἔρημον, καὶ νεμήσεται ἐν μέσῳ αὐτῆς ποίμνια, καὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, καὶ χαμαιλέοντες καὶ ἐχῖνοι ἐν τοῖς φατνώμασιν αὐτῆς κοιτασθήσονται, καὶ θηρία φωνήσεται ἐν τοῖς διορύγμασιν αὐτῆς, καὶ κέρακες ἐν τοῖς πυλῶσιν αὐτῆς· διότι κέδρος τὸ ἀνάστημα αὐτῆς. » Καὶ γὰρ καὶ παρὰ τῶν Ἀσσυρίων τότε δὴ λήψομαι δίκας, μετὰ τοιαύτης γνώμης ἐπελθεῖν ἐπιχειρησάντων τῇ Ἱερουσαλὴμ· ἀφανιῶ γὰρ αὐτῶν καὶ Νινευὴ τὴν βασιλίδαν πόλιν· ὥστε γενέσθαι μὲν αὐτὴν ἔρημον παντελῶς, ἐν μέσῳ δὲ αὐτῆς ποίμνιά τε νέμεσθαι,

καὶ θηρία διάγειν, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ ζῶα ὅποσα ἐν τοῖς A
ἐρημοτάτοις ἐμφωλεῦειν εἴωθεν τόποις. Ταύτην γὰρ
δώσει δίκην δικαίαν ὑπὲρ ὧν μέγα κατὰ πασῶν
ἐφρόνει τῶν πόλεων, ὡσανεὶ κέδρου δίκην πρὸς τὰ
λοιπὰ κρινομένης φυτὰ ὑπερφέρουσα τῶν ἀπάντων.
« Αὕτη ἡ πόλις ἡ φαυλίστρια ἡ κατοικοῦσα ἐπ' ἐλπίδι,
ἡ λέγουσα ἐν καρδίᾳ αὐτῆς, Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι
μετ' ἐμέ ἔτι. » Εὐδὴλον δὲ ὅτι ἐκ τῆς πόλεως τῶν ἐνοι-
κούντων τὸ φρόνημα λέγει· οὐ γὰρ δὴ περὶ τῶν ἀψύ-
χων λίθων ταῦτά φησιν. Αὕτη τοίνυν, φησὶν, ἔστιν
ἡ φαυλίστρια, ἀντὶ τοῦ, ἡ πάντα μὲν ἐκφαυλίζουσα,
(p. 399) καὶ μὴθὲν εἶναι τοὺς λοιποὺς ἡγουμένην
πρὸς ἑαυτήν, ἀρχεῖν δὲ ἑαυτῇ πρὸς ἅπαντα ὑπειλη-
φυῖα· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ « κατοικοῦσα ἐπ' ἐλπίδι, »
ἀντὶ τοῦ, ἐλπίδα περὶ ἑαυτῆς ἔχουσα ὡς οὐδὲν οὐ-
δέποτε πεισομένη παρ' ἐτέρου κακόν· διακεμένη τε, B
φησὶν, ὡς μόνη τε οὔσα, καὶ οὐδὲ ἐν τῷ εἶναι κρίνε-
σθαι· ἀξίων οὐσῶν τῶν λοιπῶν πόλεων πρὸς αὐτήν.
Εἶτα ὀνειδιστικῶς ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὴν κατὰ πάντων
ὀνειδίσας ὑπεροψίαν αὐτῇ, κάλλιστα ἐπάγει· « Πῶς ἐγέ-
νετο εἰς ἀφανισμόν νομὴ θηρίων; πᾶς ὁ παραπορευό-
μενος αὐτῆς συριεῖ, καὶ κινήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ. »
Ἀλλὰ γὰρ οἶαν ὑπομεμένηκας τὴν μεταβολήν, ὅπως
δὲ εἰς ἐρημίαν καταστάς νομὴ γέγονας θηρίων; ὥστε
τὰς χεῖρας, θαυμάζοντάς σου τὴν τοσαύτην μεταβολήν· καὶ τί λέγειν;

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. α', β'. — « Ὡς ἡ ἐπιφανὴς καὶ λελυτρωμένη C
πόλις· ἡ περιστερὰ οὐκ εἰσήκουσε φωνῆς, οὐδὲ ἐδέ-
ξατο παιδείαν, ἐπὶ τῷ Κυρίῳ οὐκ ἐπεποιθεῖ καὶ πρὸς
τὸν Θεὸν αὐτῆς οὐκ ἤγγισεν. » Ταῦτα, φησὶν, ἐροῦ-
σιν, Ὅποση τις ἦν ἡ ταύτης περιφάνεια, ὅπως ἀπάν-
των ἐκεχώριστο τῶν κακῶν; τοῦτο γὰρ λέγει, « λε-
λυτρωμένη· » ὁποση τις αὐτῆς ἦν ἡ εὐπρέπεια;
τὴν γὰρ περιστερὰν τοῦτό φησιν, ἐπειδὴ πῶς τερπνὸν
ἐν ὀρνέοις εἶναι δοκεῖ τὸ ζῶον καὶ σοβαρῶς βαδίζον·
οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ· « Ἐὰν κοιμηθῇτε
ἀνὰ μέσων τῶν κλήρων, (p. 400) ἐκεῖ πτέρυγες περι-
στερᾶς περιηργυρωμέναι, καὶ τὰ μετὰφρενα αὐτῆς
ἐν χλωρότητι χρυσοῦ· » ἀπολαθόντας τὴν γῆν τῆς
ἐπαγγελίας, ἀπάντων φανεῖσθαι τοὺς Ἰσραηλίτας
τερπνοτέρους λέγων τῇ τῆς περιστερᾶς ὁμοιώσει·
οὕτω κἀνταῦθα εἰπεῖν ἠβουλήθη, ἀντὶ τοῦ, ὡραία ἦ D
ἐπιτερπής· ὡς καὶ ὁ μακάριος Ναοὺμ ὀνειδίζων αὐ-
τῇ λέγει τὸ, « Πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις. » Τοιαύτη,
φησὶν, οὔσα, τῆς τοῦ πεμφθέντος πρὸς αὐτήν προ-
φήτου φωνῆς οὐκ εἰς τέλος ἤκουσεν, οὐδὲ παντελῆ
τὴν ἐκεῖθεν ἐδέξατο διδασκαλίαν· πρὸς μικρὸν δὲ
μεταβάλλεσθαι δοκοῦσα, αὐθις ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς ἀν-
έδραμεν κακίαν· οὐδὲ γοῦν λόγον τινὰ τοῦ τὸν προ-
φήτην ἀποστείλαντος ἐποιήσατο Θεοῦ, οὐδὲ ἐδοκίμα-
σεν αὐτῷ λοιπὸν προσανέχειν, τοιαύτην εἰληφυῖα
πεῖραν. Τοῦναντίον μὲν οὖν ἀπέστη τε αὐτοῦ παντε-
λῶς, καὶ πρὸς πόλεμον αὐτοῦ κατέστη, μετὰ τὴν
τῶν δέκα φυλῶν ἀναίρεσιν ἐπεληλυθυῖα τῇ Ἱερουσα-
λήμ, ἐν ἧ περ εἶναι τοῦ Θεοῦ συνέβαινε τὸν ναόν.
Ἐνταῦθα πάλιν οἱ θαυμαστοὶ μυθολόγοι τῶν Σύρων,

dabit poenas, quia contra omnes superbiebat civi-
tates, quasi cedrus inter reliquas arbores caput ex-
tollens. « Hæc est civitas vilipendens, quæ habitat
in spe, quæ dicit in corde suo : Ego sum, et non
est post me amplius. » Patet prophetam urbis no-
mine incolarum superbiam denotare : neque enim
de insensatis lapidibus hæc dicit. Hæc est ergo,
inquit, urbs vilipendens, id est omnium contemp-
trix, et omnes reliquas præ se flocci faciens, sibi que
ipsi ad omnia sufficere existimans. Id enim signifi-
cant **262** verba « habitans in spe, » id est, spem
fovens nihil unquam mali se abs quolibet passuram :
unicam semet existimans, nullamque urbem esse
dignam quæ secum comparetur. His non sine con-
vicio dictis, ejusque adversus omnes superbia ob-
jurgata, egregie addit : « Quomodo facta est in so-
litudinem, in pascuum bestiarum? Omnis qui per
eam transibit, sibilabit manusque suas commove-
bit. » Hem qualem experta es conversionem, in tan-
tum ut pascuum bestiarum evaseris, ut omnes qui
juxta te transeunt, exhibilent, manusque suas erga
te intendant, tantam mirantes conversionem! Quid
vero dicentes?

ἅπαντας τοὺς παριόντας συρίπτειν τε ἐπὶ σοὶ καὶ κινεῖν
τὰς χεῖρας;

CAP. III.

VERS. 1, 2.— « O illustris et redempta civitas, co-
lumba! Non exaudivit vocem; non admisit discipli-
nam; in Domino non est confisa, et Deo suo non ap-
propinquavit. » Sic omnes, inquit, dicent : Quanta
fuit hujus celebritas! quantum omni calamitate
abera! Id quippe denotat dictio, « redempta. » Quanta
ejus pulchritudo erat! hoc enim denotat columbæ
vocabulum, quod animal videtur inter aves apprimè
delectabile et cum dignitate incedens. Sic etiam
beatus ait David : « Si dormiatis inter medios cle-
ros, ibi alæ columbæ deargentatæ, et dorsum ejus
cum pallore auri³⁰. » Dicit nimirum post acquisitam
promissionis terram, Israelitas videri præ cæteris
delectabiles, ad columbæ similitudinem. Ita hoc
etiam loco dicere voluit pro pulchra et speciosa.
Velut etiam beatus Nāhumus ei convicians ait :
« Meretrix pulchra et gratiosa³¹. » Talis cum es-
set (Ninive) missi ad eam prophetæ noluit vocem
usque ad finem audire, neque perfectam admisit
disciplinam; sed tantisper visa converti, rursus ad
eamdem recurrit nequitiam. Nihil pensi Deum ha-
buit qui prophetam miserat, neque **263** illi obe-
dire deinceps voluit, quanquam tale tantumque
experimentum ceperat. Sed contra potius a Deo
prorsus recessit, imo bellum in eum commovit,
cum post decem tribuum excidium, Hierusalem
adorta est, qua in urbe templum Dei erat. Rursus
hic mirabiles Syrorum mythologi aiunt : JONA
Syrorum lingua appellari columbam. Sophoniam
igitur, voluisse hanc appellare prophetæ Jonæ ur-

³⁰ F. al. LXVII, 14. ³¹ Nah. III, 4.

bem, qui illie prædicavit : at Græcum interpretem columbam non sine errore dixisse. Sed enim quod non septuaginta viri erraverint, sed ipse potius Scripturæ Syrus interpres errores passus credendus sit, dictum a nobis antea satis fuit. Illud vero quomodo hi miri mythologi non intelligunt, quod per convicium dicit : « O illustris et redempta civitas, columba? » Hæc sunt enim et alia hujusmodi, veluti apud Nahumum : « Meretrix pulchra et gratiosa; » similiter nunc etiam exprobat illam qua antea gloriabatur formositatem. Verumtamen Jonæ prophetæ urbem, propterea quod ab illo salvata fuit, nunquam eam si conviciaretur, dixisset. At isti dictione non intellecta, ad Syriacas anilesque fabulas conversi sunt.

οὐκ ἂν ποτε ὀνειδίζων ἔφη· ἀλλ' οἱ μὲν οὐ νενοηκότες τὸ εἰρημένον, ἐπὶ Συριακοὺς τε καὶ γραῶδεις ἐτράποντο μύθους.

VERS. 5-6. — Verum propheta consentanee sequentia quoque addit, priscam illius felicitatem ironice simul et cum convicio memorans : « Principes ejus in ea veluti rugientes leones. » Adeo potentes, et adversus omnes asperi. « Judices ejus ut lupi Arabiæ, nihil dimittebant in mane. » Ad rem conficiendam celeres, ut una eademque die cuncta concidant, nihilque non confectum in posterum relinquant. « Prophetæ ejus spiritu perciti, viri contemptores. » Qui apud ipsam, inquit, vaticinari spondent, multo cum fastu visa sibi loquebantur. « Sacerdotes ejus contaminant sancta, peccant in legem. » Qui apud eos fungi sacerdotio videbantur, **264** contra legem meam contraque templum impie agebant; et quos obsequentes habebant, ad hæc ipsa scelera studiose concitabant. Quamobrem consequenter subdit : « Dominus autem justus in medio eorum, et nihil aget iniquum : mane proferet judicium suum in lucem. » At enim nihil eis profuit illa iniquitas : namque in medio eorum versabatur Deus, etiam si eum flocci faciebant : qui tamen magnopere justitiæ tenax, ne nunc quidem horum iniquitatem diu dominari sinet : etenim cum iniquum reputet impunes dimittere hujusmodi homines, properatum judicium de his exercebit, publicamque imponet eis peccatorum punitionem. Nam duplicata dictio, « mane mane, » summam celeritatem denotat. Deinde rei effectum significans : « In corruptela, inquit, traxi superbos, dissipati sunt anguli eorum, desertas omnino faciam vias eorum, ita ut nemo illuc pertranseat : defecerunt civitates eorum, quia nemo superest vel inhabitat. » Corruptelæ tradidi illos propter superbiam : destruam cunctas ipsorum civitates, resque illorum ad tantam solitudinem redigam, ut ipsæ incognitæ futuræ sint transeuntium penuria; quod ipsum cunctis quoque urbibus eveniet, quia nullus deinceps incola invenietur in eis. Jamvero postquam his verbis Ninives desolationem ostendit, et Assyriaci imperii eversionem, vertit ad Judæos sermonem, aitque :

A *Ἰωρα*, φασί, λέγεται κατὰ τὴν Σύρων γλῶτταν ἡ περιστερά· ὁ μὲν οὖν προφήτης, Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου πόλιν αὐτὴν βούλεται λέγειν διὰ τὸ αὐτόθι κηρύξαι· ὁ ἑρμηνεύσας δὲ, περιστερὰν αὐτὴν εἶπε διασφαλεῖς. Περὶ μὲν οὖν τοῦ μὴ τοὺς ἑβδομήκοντα ἐσφάλλαι, (p. 401) τὸν δὲ εἰς τὴν Σύρων γλῶτταν ἡρμηνευκότα τὴν Γραφὴν πολλῶν δικαιότερον ἂν νομισθῆναι τοῦτο πεπονηθέναι, εἴρηται πρόσθεν ἡμῖν ἀρκούντως· ἐκεῖνο δὲ οἱ θαυμαστοὶ μυθολόγοι πῶς οὐ συνεῖδον ὅτι ὀνειδίζων τῇ πόλει λέγει, « Ὡς ἐπιφανὴς καὶ λελυτρωμένη πόλις, ἡ περιστερά; » τοιαῦτα γὰρ καὶ τὰ ἐξῆς, οἷον ἐστὶ καὶ παρὰ τῷ Ναοῦμ τὸ, « Πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις »· ὁμοίως γὰρ αὐτῇ κἀνταῦθα ὀνειδίζει ἐφ' ἧ πρόσθεν ἐσεμνύνετο εὐπρεπείᾳ· Ἰωνᾶ δὲ πόλιν αὐτὴν τοῦ προσηύτου διὰ τὸ ἐξ ἐκεῖνου σεσωσθαι.

B Στίχ. γ'-ς'. — Ὁ δὲ προφήτης ἀκολουθῶς καὶ τὰ ἐξῆς ἐπάγει, τὴν παλαιὰν εὐπραγίαν αὐτῆς εἰρωνικῶς τε ἅμα λέγων καὶ ὀνειδιστικῶς· « Οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν αὐτῇ ὡς λέοντες ὠρυόμενοι. » Οὕτω δυνατοὶ καὶ κατὰ πάντων θρασυνομένοι. « Οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας, οὐχ ὑπελίποντο εἰς τὸ πρωῒ. » Ὅξεῖς περὶ τὸ πέρας ἐπιτιθέσθαι τοῖς πράγμασιν, ὥστε αὐθήμερον ἅπαντα τέμνειν, καὶ μηδὲν ἀτελὲς εἰς τὴν ἐξῆς ἀφιέναι. « Οἱ προφῆται αὐτῆς πνευματοφόροι ἄνδρες καταφρονηταί. » Καὶ οἱ ἐν αὐτῇ δὲ, φησὶ, μαντεύεσθαι ἐπαγγελλόμενοι, μετὰ πολλῆς ὑπεροφίας τὰ δοκοῦντα ἐφθέγγοντο. « Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς βεβηλοῦσι τὰ ἅγια, καὶ ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν νόμον. » (p. 402) Καὶ οἱ δοκοῦντες δὲ παρ' αὐτοῖς ἱερατεύειν, εἰς τε τὸν νόμον τὸν ἐμὸν εἰς τε τὸν ναὸν ἡσέβουν, διεγείρειν ἐπὶ ταῦτα τοὺς πειθομένους αὐτοῖς πᾶσαν ἔχοντες τὴν σπουδὴν. Οἷς ἀκολουθῶς ἐπήγαγεν· « Ὁ δὲ Κύριος δίκαιος ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ποιήσῃ ἄδικον· πρωῒ δώσει κρίμα αὐτοῦ εἰς φῶς. » Ἀλλὰ γὰρ οὐθὲν ὄφελος αὐτοῖς γέγονεν τῆς παρανομίας ἐκείνης· καὶ γὰρ καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἐν μέσῳ Θεὸς ὑπῆρχεν, εἰ καὶ μηδένα λόγον αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἐβούλοντο· ὅς πολλὴν ἔχων τοῦ δικαίου φροντίδα, οὐδὲ νῦν ἀνέξεται τῆς παρὰ τούτων ἐπιτελουμένης ἀδικίας ἐπὶ ἰσχυρῶς κρατούσης· ἄδικον δὲ ἡγησάμενος τὸ ἀτιμωρήτους ἀφεῖναι τοιοῦτους ὄντας, ὅξεϊν κρίσιν τῶν κατ' αὐτοὺς ποιήσεται, καὶ πρόδηλον αὐτοῖς ἐπάξει τὴν ὑπὲρ τῶν ἐπταισμένων τιμωρίαν· τὸ γὰρ « πρωῒ πρωῒ » τὴν ἄγαν ταχύτητα λέγει. Εἴτα τίνα τὰ ἐκ τούτου γινόμενα λέγων· « Ἐν διαφθορᾷ κατέσπασα ὑπερηφάνους, ἡφανίσθησαν γωνίαι αὐτῶν· ἐξερημώσω τὰς ὁδοὺς αὐτῶν τὸ παράπαν τοῦ μὴ διοδεύεσθαι· ἐξέλιπον αἱ πόλεις αὐτῶν παρὰ τὸ μηδένα ὑπάρχειν μηδὲ κατοικεῖν. » Διαφθορᾷ μὲν γὰρ αὐτοὺς διὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῶν παραδέδωκα· ἡφανίσθαι δὲ πάσας αὐτῶν τὰς πόλεις· εἰς τοσαύτην τε ἐρημίαν ἄξω τὰ παρ' αὐτοῖς, (p. 403) ὥστε καὶ τὰς ὁδοὺς λοιπὸν ἀδελφούς εἶναι ἐρημίᾳ τῶν διοδευόντων, ἥπερ οὖν παραδώσω καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν ἀπάσας, ὥστε μηθένα οἰκοῦντα εὐρίσκεισθαι ἐν αὐταῖς. Ἀλλὰ γὰρ δηλώσας ἐν τού-

τοῖς καὶ τῆς Νινευῆ τὴν ἐρημίαν, τῆς τε τῶν Ἀσσυρίων ἀρχῆς τὴν καθαίρεσιν, τρέπει πρὸς τοὺς τῆς Ἰουδαίας τὸν λόγον καὶ φησιν·

Στίχ. ζ', η'. — « Εἶπον· Πλὴν φοβεῖσθέ με, καὶ δέ-
ξασθε παιδείαν, καὶ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῆτε ἐξ ὀφθαλμῶν
αὐτῆς διὰ πάντα ὅσα ἐξεδίκησα ἐπ' αὐτήν. » Ἦδη μὲν
οὖν προλαβὼν διεμαρτυράμην ὑμῖν διὰ τῶν προφη-
τῶν, ὥστε ἐν φόβῳ μὲν ἔχειν ἐμὲ, ἅτε ῥαδίως ὑμᾶς
εἰ πταίετε καὶ τιμωρεῖσθαι δυνάμενον, δέξασθαι δὲ
τὴν προσαγομένην ὑμῖν διδασκαλίαν ἐπαγγειλάμενος·
οὔτε ἀφανίζεῖν ὑμᾶς, εἰ ταῦτα ποιοῖτε, τῆς προσ-
φύεως τῆς ἐμῆς ἀφαιρεθέντας τῶν τόπων, ἐν οἷς-
περ διατέτακται τῆς θεραπείας ὑμᾶς ἐπιμελεῖσθαι
τῆς ἐμῆς· οὐτ' ἔτι διαπράξασθαι τούτων ἅ νῦν
ἐπήγαγον ὑμῖν εἰς ἐκδικίαν ὧν πεπλημμελήκατε πολ-
λάκις. « Ἐτοιμάζου, ὀρθρισον, διέφθαρται πᾶσα ἡ
ἐπιφυλλὶς αὐτῶν. » Ἄλλ' ἐπειδὴ τότε τὸ δέον παρελί-
πετε καὶ πεπόνθατε τοιαῦτα, νῦν γοῦν ἑαυτοὺς εἰς τὸ
δέον παρασκευάσατε εἰς τὸ μετὰ πάσης ἐπιμελείας
τε καὶ σπουδῆς τῶν παρ' ἐμοῦ διατεταγμένων ἀντ-
έχεσθαι, ἅτε καὶ τῆς κηδεμονίας μου τῆς περὶ ὑμᾶς
ἀπόδειξιν ἔχοντες τὸ πᾶσαν παντελῶς ἀφαιρεθῆναι
τὴν δύναμιν τῶν ἐχθρῶν. « Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν
με, λέγει Κύριος, (p. 404) εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς
μου εἰς μαρτύριον. » Καὶ διατελεῖτε δὴ πρὸς ἐμὲ
ἀφορῶντες, καὶ τὴν παρ' ἐμοῦ βοήθειαν ἀναμένοντες
τὴν κατὰ καιρὸν ὑμῖν παρέξω, ὥς ἐκ νεκρῶν ὑμᾶς
ἀνιστῶν, καὶ ἀπαλλάττων μὲν τῆς αἰχμαλωσίας,
ἐπανάγων δὲ πάντας ὑμᾶς ἐπὶ τὰ οἰκεία. Ταῦτα γὰρ
πάσαι τε διὰ τῶν προφητῶν καὶ νῦν ὑμῖν ἐπήγγελ-
μαι παρέξειν, ὥς ἂν μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας τῶν
ἐκθασιν.

Στίχ. θ', ι'. — « Διότι τὸ κρίμά μου εἰς συναγω-
γὰς ἐθνῶν τοῦ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς τοῦ ἐκχέαι ἐπ'
αὐτοὺς πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου· διότι ἐν πυρὶ ζήλου
μου καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ. » Τότε γὰρ δὴ
μάλιστα σαφῆ τὴν κρίσιν ἐπιδείξομαι τὴν ἐμὴν τὴν
ὑπὲρ ὑμῶν ποιήσομαι, τοὺς πανταχόθεν ἀθροισμέ-
νους τῶν ἐθνῶν ὑπὸ τιμωρίαν ἄγων· πολλοὺς γὰρ
δὴ βασιλεῖς τε καὶ σατράπας σὺν τοῖς οἰκείοις στρα-
τοπέδοις ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ χωροῦντας εἰσδέξομαι,
τουτέστιν ἐλθεῖν ἐάσω, ὥστε σαφῆ μὲν μου τὴν κη-
δεμονίαν τὴν περὶ ὑμᾶς αὐτῶν ποιῆσαι τῶν πρα-
γμάτων· πολλὴν δὲ τινα τὴν ἐπ' αὐτοὺς ὀργὴν
ἐκχέαι, πᾶσαν τε αὐτὴν κατ' αὐτῶν κινήσαι· ἐπειδὴ
ὥσανεὶ διὰ πυρὸς ἀναλώσω πάντας αὐτοὺς ζήλῳ τινὶ
λαμβανόμενος, ὅτι κατὰ τῶν οἰκείων τῶν ἐμῶν τε-
τολμήκασι τοσοῦτον· (p. 405) λέγει δὲ τῶν περὶ
τὸν Γῶγ ἔνεκεν, οὓς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπεληλυθότας
αὐτοῖς ἀναριθμήτους ὄντας ἀπώλεσεν ἅπαντας.
« Ὅτι τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν εἰς
γενεὰς αὐτῶν, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα
Κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἓνα. » Θαῦμα
γοῦν κοινὸν ἅπαντας λήψεται τοὺς πανταχοῦ τῶν
ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ καινότητι τῶν γινομένων, ὥστε
ὥσανεὶ μιᾷ γλώττῃ κεχρημένους τοὺς ἐν διαφόροις
τε καθεστῶτας τόποις, καὶ εἰς διάφορα συντέλουντας
ἔθνη, συμφώνως Θεὸν τε ὁμολογεῖν τὸν τῶν Ἰσραη-
λιτῶν Θεόν, ὥσπερ ὑφ' ἐνὶ ζυγῷ πάντας καταστάν-
τας μακαριστὴν ἡγεῖσθαι τὴν ὑπ' αὐτῷ δουλείαν,

VERS. 7, 8. — « Dixi : Verumtamen timete me,
et excipite disciplinam, atque ita non peribitis ex
oculis illius, propter ea omnia, quæ ultus sum con-
tra eam. » Jampridem testatus vobis sum per
prophetas, ut me timeretis, qui facile possum, si
peccaveritis, punire; atque ut data monita recipe-
retis denuntiavi, nunquam vos, si ita vos gesse-
ritis, me destructurum, neque a locis quos ego
aspectu meo dignos judico, expulsurum : deni-
que nihil eorum gesturum, quæ nunc peccatorum
vestrorum multitudine **265** commotus ira vindice
perpetravi. « Præparare, consurge diluculo, cor-
rupta est frondositas eorum. » Sed quia tunc offi-
cium vestrum deseruistis, ideoque hæc pertulistis;
nunc vosmet comparate ad obediendum mandatis
meis sedulitate omni ac studio; quippe qui meæ
erga vos providentiæ demonstrationem habetis,
hostium vestrorum potentiæ supremum extermi-
nium. « Propterea exspecta me, dicit Dominus, in
diem resurrectionis meæ in testimonium. » Ad me
continenter respicite, meumque auxilium expe-
ctate quod suo tempore conferam, dum vos tanquam
a mortuis suscitabo, et expediam captivitate, atque
ad propria unumquemque loca reducam. Quippe
hæc olim per prophetas, et nunc denuo collaturum
me vobis spondeo, ut veritatis promissionum mea-
rum testis vobis sit rerum exitus.

παρ' ἐμοῦ προηγορευμένων ἔχοιτε τῶν γινομένων τὴν

VERS. 9, 10. — « Quia iudicium meum ad con-
gregationes gentium, ut corripiam reges, ut effun-
dam super eos totam iram furoris mei, quia in
igne zeli mei consumetur universa terra. » Tunc
maxime ultionem meam manifestam reddam, quam
pro vobis facturus sum, cum gentes undique coa-
cervatas pœnæ subijciam. Multos enim reges atque
satrapas cum suis exercitibus adversus Hierusa-
lem irruentes excipiam, id est venire permittam, ut
meam mox erga vos tutelam rebus ipsis demon-
strem : multam in eos iram effundam, totoque
impetu intorquebo, quia tanquam igne omnes
consumam zelo quodam correptus, propterea quod
contra populum meum talia ausi sunt. Insuper de
Gogi quoque exercitibus verba facit, quos post
Israelitarum reditum cum infinito numero incur-
sionem facientes perdidit. « Quia tunc convertam
super populos linguam in generationes eorum, ut
invocent omnes nomen Domini, **266** ut ei tan-
quam uno sub iugo serviant. » Admiratio omnes
communis corripiet ubique gentium, propter acta-
rum rerum novitatem, ita ut cuncti una veluti
lingua utentes, qui diversis habitant regionibus,
et in varias scissi sunt gentes, una voce Deum esse
confiteantur, Israelitarum Deum, et tanquam uni
iugo subjecti beatum existiment ei servire, ex
nimirum beneficia cernentes quibus ego vos digna-
turus sum. « Usque a finibus fluminum Æthiopiar

excipiam supplicantes mihi : cum dispersis (meis) mihi victimas afferent. » Venient itaque, meoque servitio accedent, ab Æthiopum regionibus, qui vobiscum nunc captivitate dispersis, tunc autem reducibus, communiter mihi victimas adducent. τῶν νῦν μὲν διεσπαρμένων ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, ἐπανεληλυθότων δὲ τότε, κοινὰς μοι προσάξουσι τὰς θυσίας.

VERS. 11-15. — « In die illa non confunderis ab omnibus adinventionibus tuis, quibus impie egisti in me, quia tunc auferam a te vilipendia contumeliæ tuæ, et ultra non adjicies ut glorieris super montem sanctum meum. » Illo quidem tempore nihil experieris eorum, quæ nunc impietatis tuæ causa patiens pudore plurimo obrueris. Cuncta enim quæ egistis, obsequium meum negligentes, mihi que omne genus injuriæ per idolorum servitutem inferentes, hæc inquam procul omnibus vobis faciam, pœnas simul ob ea vobis impositas auferens, ut vos deinceps in monte qui cultui meo est addictus, tali cum superbia non consistatis, mei quidem obliti, cultum vero omnem exhibentes idolis. « Et relinquam in te populum mansuetum et humilem. » Reducam vos satis eruditos ex captivitate, ut jam mansuete humiliterque viventes, pie cultu meo fungamini. Unde addit : « Et verebuntur a nomine Domini reliquiæ Israelis, et non facient iniquitatem, et non loquentur vana, et non invenietur in ore eorum lingua dolosa, quoniam ipsi pascentur, et non erit **267** qui exterreat eos. » Perseverabitis autem vos reduces e captivitate nomen meum timori habentes, ab iniquitate omni abstinentes, et omni vitio purgati, cui antea fuistis obnoxii : cavebitis autem quominus cultum meum dolosa mente simuletis, dum idolis adhæretis. Hinc vobis continget ut secure prorsus pascamini, vestrisque bonis fruamini, atque in alta requie vivatis, nemine vos turbare vestrisque sedibus abducere valente. Hæc illis post reditum fore vaticinatus, deinde addit : « Lætare valde, filia Sion ; prædica, filia Hierusalem ; exsulta et delectare toto corde tuo, filia Hierusalem ; abstulit Dominus peccata tua, redemit te Dominus de manu inimicorum tuorum ; regnat Dominus in medio tui : non videbis mala ulterius. » In omnimoda deinceps voluptate versare, o Hierusalem, cum omni lætitia et delectatione vitam exige : nam cum tua omnia peccata Deus deleverit, necessario te ab inimicorum potentatu subduxit, quibus eras subjecta dum justas pœnas lueres. Erit vero apud te abhinc Deus, per suum erga te patrociniū, proprium regnum demonstrans. Quare nulla jam ad te propinquare calamitas poterit.

ἀφεῖλε δυναστείας, ὅφ' οὐς ἐπεπτώκεις, τῆς τιμωρίας εἰς σὲ κηδεμονίας τὴν οἰκίαν βασιλείαν δεικνύων· ὡς

VERS. 16-20. — « Tempore illo dicet Dominus Hierusalem : Confide, Sion, non dissolvantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in te : potens salvabit te, et renovabit te charitate sua, et lætabitur in te delectatione, quasi in die solemni. Et congregabit confractos. » Tunc ab omni infirmitate tuebitur

ἀφ' ὧν αὐτοὶ γε ἀξιοῦσθαι μέλλετε παρ' ἐμοῦ. « Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας προσδέξομαι τοὺς ἰκετεύοντας, μετὰ τῶν διεσπαρμένων οἴσουσι θυσίας μοι. » Ἐλεύσονται γοῦν τῇ δουλείᾳ προστρέχοντες τῇ ἐμῇ ἀπὸ τῶν Αἰθιοπίας μερῶν, οἱ μεθ' ὑμῶν δὴ τῶν νῦν μὲν διεσπαρμένων ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, ἐπανεληλυθότων δὲ τότε, κοινὰς μοι προσάξουσι τὰς θυσίας.

Στίχ. ια'-ιε'. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐ μὴ καταισχυνηθῇς ἐκ πάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων σου ὧν ἠτέθησας εἰς ἐμὲ, ὅτι τότε περιελῶ ἀπὸ σοῦ τὰ φαυλίσματα τῆς ὑδρεώς σου, καὶ οὐκ ἔτι μὴ προσθῇς τοῦ μεγαλαυχῆσαι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου. » Κατ' ἐκείνον δὴ τὸν καιρὸν οὐχ ὑπομενεῖς οὐθὲν τῶν ὅσα διὰ τὰς ἀσεβείας σου πάσχουσα νῦν αἰσχύνη περιβέβλησαι πλείστη· πάντα γὰρ ὅσα πεποιήκατε ἐκφαυλίζοντές τε τὰ ἐμὰ, καὶ παντοίας ὑδρεώς μοι διὰ τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπείας γινόμενοι πρόξενοι, (p. 406.) περιελῶ δὴ ἐξ ἀπάντων ὑμῶν, ἅτε καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις ἐπαχθείσας ὑμῖν τιμωρίας ἀφαιρῶν· ὡς μηκέτι μὴ δὲ ὑμᾶς ἐν τῷ ὄρει τῷ πρὸς θεραπείαν ἐμὴν καθεστῶτι μετὰ ὑπερηφανίας διάγειν τοσαύτης, ἀμελοῦντας μὲν τῶν κατ' ἐμὲ, θεραπείαν δὲ πᾶσαν προσάγοντας τοῖς εἰδώλοις. « Καὶ ὑπολείψομαι ἐν σοὶ λαὸν πρᾶον καὶ ταπεινόν. » Ἐπανάξω γὰρ ὑμᾶς πεπαιδευμένους ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ὥστε πραότητι καὶ ταπεινότητι συζῶντας δι' εὐλαθείας ἔχειν τὰ ἐμὰ. Ὅθεν ἐπάγει· « Καὶ εὐλαβηθήσονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος Κυρίου οἱ κατάλοιποι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ ποιήσουσιν ἀδικίαν, καὶ οὐ λαλήσουσι μάταια· καὶ οὐ μὴ εὐρεθῇ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν γλῶσσα δολία· διότι αὐτοὶ νεμήσονται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν αὐτούς. » Διαμενεῖτε γὰρ οἱ ἐπανεληλυθότες ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐν φόβῳ μὲν ἔχοντες τὴν ἐμὴν ὀνομασίαν, ἀδικίας δὲ ἀπεχόμενοι πάσης, καὶ τῶν ἀτοπιῶν καθαρεύοντες ἅς δὴ μετῆγίτε πρότερον· φυλάξεσθε δὲ τότε καὶ τὸ δολερὰ τῇ διανοίᾳ προσποιεῖσθαι μὲν τὴν ἐμὴν θεραπείαν, προσκείσθαι δὲ τοῖς εἰδώλοις· ἐντεῦθεν γοῦν ὑμῖν προσέσται καὶ τὸ μετὰ πάσης ἀδείας νέμεσθαί τε καὶ ἀπολαύειν τῶν οἰκείων, ἐν ἀπάσῃ τε διάγειν ἀναπαύσει, μηδενὸς ὑμᾶς ἐκταράττειν τε καὶ ἀφιστᾶν τῶν οἰκείων τόπων οἴου τε ὄντος. Ταῦτα ὑποσχόμενος αὐτοῖς παρέσεισθαι ἐκ τῆς ἐπανόδου, ἐπάγει λοιπόν· « Χαῖρε, θύγατερ Σιών, σφόδρα· κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ, (p. 407) εὐφραίνου καὶ κατατέρπου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· περιεῖλε Κύριος τὰ ἀδικήματά σου· λελύτρωται σε Κύριος ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου· βασιλεύει Κύριος ἐν μέσῳ σου· οὐκ ὄψει κακὰ οὐκέτι. » Ἐν ἡδοναῖς δὲ λοιπὸν διάγε παντοίαις, ὧς Ἱερουσαλήμ, μετ' εὐφροσύνης καὶ τέρψεως διάγουσα παντελοῦς· ἀφελὼν γάρ σου πάντα τὰ παρανομήματα ὁ Θεός, ἀναγκαίως σε καὶ τῶν ἐχθρῶν διδοῦσα δίκας· ἔσται τε Κύριος ἐν σοὶ λοιπὸν διὰ τῆς μηδὲν ἔτι σοι προσεγγίσει οἶόν τε εἶναι κακόν.

Στίχ. ις'-x'. — « Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐρεῖ Κύριος τῇ Ἱερουσαλήμ· Θάρσει, Σιών, μὴ παρείσθωσαν αἱ χεῖρές σου· Κύριος ὁ Θεός σου ἐν σοὶ, δυνατὸς σώσει σε, ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφροσύνην, καὶ καινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσεται ἐπὶ σοὶ ἐν τέρψει ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, καὶ συνάξει τοὺς συνω-

τριμμένους. » Τότε δὲ πάσης ἐκλύσεις ἀπαλλάξει A τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ Θεὸς, αὐτὸς αὐτὴν διὰ τῆς οἰκείας περισώζων δυνάμει, ἐν πολλῇ τε καθιστὰς εὐφροσύνη ἀνακαινίζει τὴν περὶ ὑμᾶς ἀγάπην· τοιαῦτα δὲ πράττων τε καὶ ἐπιδεικνύμενος τῆς ὑμετέρας ἔνεκεν σωτηρίας, οἷάπερ ἐπεδείξατό ποτε μετὰ πολλῶν τεράτων τε καὶ θαυμάτων ἐξαγαγὼν ὑμᾶς τῆς Αἰγύπτου. Οὕτω γὰρ δὴ καὶ νῦν ὑμᾶς ὑπὸ τῆς αἰχμαλωσίας συντριθέντας ἀπαλλάξει τε τῶν κατεχόντων κακῶν, καὶ ἀποδώσει τοῖς οἰκείοις πάλιν. « Οὐαί, τίς ἔλαθεν ἐπ' αὐτὴν ὀνειδισμόν; Ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ ἐν σοὶ ἔνεκεν ἐμοῦ, λέγει Κύριος. » (p. 408) Ἀλλὰ γὰρ ἐλεεινότατοι οἷτι πεπλημμεληκότες εἰς αὐτὴν, εἰς οὓς ὑπὲρ ὑμῶν τὴν οἰκείαν ἐπιδείξεται δύναμιν ὁ Θεός· ὥστε καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὀνομαστοὺς ὑμᾶς ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν ὑμῶν γε ἔνεκεν εἶναι. « Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σώσω τὴν B ἐκπεπισμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι· τιμωρήσομαι μὲν γὰρ ἐκείνους, περισώσω δὲ τοὺς ὑπὸ τηλικούτων κακῶν πιεσθέντας, τοὺς ἀπωσμένους τε τῶν οἰκείων ἐπαναξῶ πάλιν ἐπὶ τὰ οἰκεία. « Καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ· ὥστε αὐτοὺς ἐκ τῶν παρ' ἐμοῦ περὶ αὐτοὺς γιγνομένων ἐν θαύματί τε καὶ ἐπαίνοις παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις εἶναι. « Καὶ κατασχυνθήσονται ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὅτ' ἂν καλῶς ὑμῖν ποιήσω, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ὅτ' ἂν εἰσδέξωμαι ὑμᾶς. » Περιβληθήσονται γὰρ αἰσχύνῃ πάσῃ οἱ ὑμέτεροι πολέμιοι, ἐπειδ' ἂν τὰ χάλλιστα περὶ ὑμᾶς διαπραττόμενος, εἰς τὰ οἰκεία πάλιν ὑμᾶς ἐπαναγάγω. « Διότι δώσω ὑμᾶς ὀνομαστοὺς, καὶ εἰς καύχημα ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς τῆς γῆς, ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με τὴν αἰχμαλωσίαν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν, λέγει Κύριος. » C Τοσαῦτα γὰρ καὶ τηλικαῦτα περὶ ὑμᾶς τε καὶ ὑπὲρ ὑμῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐργάσομαι τῶν ὑμετέρων, ὥστε ἅπαντας τοὺς πανταχοῦ διὰ μνήμης τε ἔχειν ὑμᾶς καὶ ἐπαίνων, (p. 409) θαυμάζοντας ᾧτινι δὴ τῷ τρόπῳ τῆς τοιαύτης αἰχμαλωσίας ὑμᾶς ἀπαλλάξας ἐπανήγαγον εἰς τὰ οἰκεία.

Hierusalem Deus, ipse suam sua virtute salvabit, atque in multa hilaritate constituens, suam erga vos charitatem instaurabit: paria illis faciens et ostentans vestrae salutis causa, qualia olim ostentavit, cum non sine prodigiis multis atque miraculis Ægypto vos eduxit. Sic nunc etiam vos calamitate **268** contritos ab urgentibus malis liberabit, et in patriam restituet. « Væ, qui acceperit super eam opprobrium! Ecce ego facio in te propter me, dicit Dominus. » Profecto infelicissimi erunt qui aliquid adversus Hierusalem egerint, cujus gratia Deus potentiam suam expromet; in tantum ut apud omnes homines famosi evadatis ob collatam vobis cœlestem opem. « Tempore illo salvabo oppressam, et expulsam recipiam. » Puniam illos, salvabo autem tot malis obrutos, et sua patria expulsos postliminio in eam reducam. « Et ponam eos in gloriam, et famosos in universa terra. » Hos certe, ob ea quæ ipsorum causa feci, admiratione ac audibus omnes homines prosequuntur. « Et confundentur tempore illo quando bene vobis fecero, et tempore quo suscepero vos. » Pudore omnino suffundentur inimici vestri, cum rebus vestris egregie consulens, in patriam vos restituum. « Quia faciam vos illustres atque nobiles inter reliquos omnes terræ populos, cum convertero captivitatem vestram coram vobis, dicit Dominus. » Tot tantaque circa vos proque vobis adversus vestros inimicos agam, ut ubique omnes memoraturi sint vos ac laudaturi, mirantes quomodo tali vos captivitate expeditos in patriam restituerim (54).

ἅπαντας τοὺς πανταχοῦ διὰ μνήμης τε ἔχειν ὑμᾶς

(54) Postquam de vero Sophonia egimus, in Hebræorum armarium Christianæque Ecclesiæ canonem recepto, non piget alium quoque commemorare sed apocryphum Sophoniam, quem citant Clemens Alex. Strom. lib. v, 11, et S. Athanasius

in S. Scripturæ synopsi n. 75. Imo et Virgilius Tolosanus grammaticus a nobis editus AA. class. t. V, p. 20, quædam Susphoniæ Hebræi (falsi tamen) verba insperato nobis recitat.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΓΓΑΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN AGGÆUM PROPHETAM.

Ὡςτὲ μὲν καὶ Ἰωὴλ καὶ Ἀμώς καὶ Μιχαίας οἱ μακάριοι προφηταὶ κοινὸν πρὸς ἅπαντα τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν ἐποιῶντο τὸν λόγον, τοὺς τε τῶν δέκα φυλῶν ὧν ἐβασίλευεν ἡ Σαμάρεια, καὶ μὴν καὶ τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς, τοὺς τε τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντας, ἀμφοτέρους ὁμοίως· ἐπὶ τε ταῖς ἀσεβείαις καὶ ταῖς

269 Beati prophetæ Oseas et Joel et Amosus atque Michæas ad universum pariter Israelitarum populum verba fecerunt, nempe et ad decem tribus, quarum metropolis Samaria erat, itemque ad Judæ conjunctim tribum civesque Hierosolymorum; quos omnes peccatis deditos et diversorum crimi-

num reos æque objurgabant; adjectis impendendum malorum minis, si sine pœnitentia delinquerent: ceu reapse illis accidit, decem scilicet primo tribubus ab Assyriis, deinde Judæ tribui a Babyloniiis. Sed tamen cum his prædictionibus felicem quoque rerum conversionem spondebant prophetæ, nempe quod populus captivitate expeditus in patriam reversurus esset. Beatus autem Abdias pœnas Idumæis circa reditus tempus infligendas narrat. Beatus Jonas excidium Ninivitis minatur, nisi a sua malitia resipuerint. Beatus Nahumus Ninives obsidionem, universique imperii Assyriorum eversionem præcinit, quam a Babyloniiis expecturi erant. Beati prophetæ Abacucus ac Sophonias posteaquam decem tribus Assyrii jam populati fuerant, suisque sedibus abreptas in captivitatem transtulerant, Judæ tribum, quæ sola erat reliqua, civesque urbis Hierosolymorum de sua iniquitate legumque violatione coarguunt, atque adfuturam aiunt a Babyloniiis ultionem, haud equidem sero pede, sed jam proximam, cum malorum omnium, quæ prædicta fuerant, cohorte: et sane propinquum rerum exitum Sophonias propheta canit.

διὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐπὶ τούτοις ἐπαχθησομένην αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν, οὐ μετὰ πολὺν γε ἔσομένην τὸν χρόνον, ἀλλ' ὥς εὐθύ γε καὶ παραχρῆμα τῶν μηνυομένων κακῶν ἐπελευσομένων αὐτοῖς ἀπάντων, καὶ ἐγυτέραν γε τῶν ἔσομένων τὴν ἐκθασιν Σοφονίου μηνύοντος ἔσεσθαι τοῦ προφήτου.

270 Beatus vero Aggæus propheta, cujus nunc explanandi cum Dei gratia consilium a nobis susceptum est, vaticinium suum non modo circa recentem Hierosolymorum a Babyloniiis captorum calamitatem facit; verum etiam solutos jam servitute Israelitas, atque in patriam præter omnem humanam spem Dei gratia restitutos, oratione sua reduces alloquitur, qui in propriis laribus versabantur, tantoque beneficio mirabiliter usi fuerant; atque eorum in templi ædificatione segnitiam objurgat: quod templum ut ædificaretur, haud equidem sui causa tantam curam gerebat Deus, qui cæteroquin ait: « Cœlum mihi thronus, terra autem scabellum pedum meorum. Quæ est ista domus quam mihi ædificatis, ait Dominus; aut quisnam locus quietis meæ³²? » Profecto nihil non parvum est, si quæ diximus cum Dei magnitudine comparentur, quæ res omnes creatas tantum excedit, quantum homini nec fari licet. Verumtamen Deus, cui animarum cura est, Israelitarum potius causa de templi ædificatione tantopere laborabat. Nam quia in mandatis dederat, ut eo in loco temploque congregati congruum legitimis institutionibus cultum sibi persolverent; atque his cæremoniis exerceri a populo religionem volebat, ut apte illine tempore suo ad communem peragendam salutem Christus Dominus in carne emergeret; ideo de hoc ædificio sollicitus necessario erat; nempe ut conventibus in eo celebrandis mores suos emendaret populus, cui præ cæteris, ut dixi, hominibus tantam Deus curam dignanter impertiebat. Nam sicuti sacrificia et cætera

Α παρανομίαις ἐλέγχοντες αἱς διεπράττοντο ποικίλως· προστιθέντες δὲ καὶ τὰ ὑπὲρ τούτων αὐτοῖς ἀμετανοήτως πταίουσι συμβησόμενα κακὰ, τὰ τε ταῖς δέκα φυλαῖς πρότερον ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων συμβάντα, καὶ τὰ τοῖς τοῦ Ἰούδα φυλῆς ὑπὸ Βαβυλωνίων ὕστερον γεγονότα· οἷς περ οὖν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῶν μεταβολὴν ἐπισυνῆπτον ταῖς προρρήσεσι ταῖς ἑαυτῶν, ὅτι τε ἀφεθέντες τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ τὴν χώραν πάλιν ἀνελεύσονται τὴν οἰκίαν. Ἀθδιοῦ μὲν τοῦ μακαρίου τὴν Ἰδουμαίοις κατὰ τὸν τῆς ἐπανόδου καιρὸν ἐπαχθησομένην λέγοντος τιμωρίαν· Ἰωνᾶ δὲ τοῦ μακαρίου τὴν καταστροφὴν ἀπειλήσαντος Νινευίταις, εἰ μὴ τῆς ἑαυτῶν μεταβάλουσιν κακίας· (p. 410) τοῦ μακαρίου δὲ Ναοὺμ σαφῶς τὴν τε πολιορκίαν τῆς Νινευῆ, καὶ τὴν καθάρσιν ἀπάσης τῆς τῶν Ἀσσυρίων βασιλείας

Β μηνύοντος προδήλως, ἣν ὑπὸ Βαβυλωνίων ἐμελλον ὑπομένειν. Ἀμβακούμ δὲ καὶ Σοφονίας οἱ μακάριοι προφῆται ἤδη τῶν ἐν ταῖς δέκα φυλαῖς ἐκπορθηθέντων τε ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ παντελῆ τὴν τε αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἐκ τῶν τόπων τῶν οἰκείων μετάστασιν δεξαμένων, τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς μόνους, τοὺς τε ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντας, ἐπὶ ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἐλέγχουσι καὶ ταῖς παρανομίαις, λέγοντες τὴν

Γ Ἀγγαῖος δὲ ὁ μακάριος προφήτης, οὗ δὴ πρόκειται νῦν ἡμῖν Θεοῦ χάριτι ποιῆσθαι τὴν σαφήνειαν, οὐ τῆς αἰχμαλωσίας μόνον ἤδη γεγεννημένης τῆς ὑπὸ Βαβυλωνίων τοῖς κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπαχθείσης ποιεῖται τὴν προφητείαν, ἀλλὰ γὰρ ἀπαλλαγέντων μὲν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἤδη τῆς αἰχμαλωσίας, ἐπανελθούτων δὲ πάλιν εἰς τὴν χώραν τὴν οἰκίαν παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα χάριτι θεῆς, (p. 411) τοῖς λόγοις κέχρηται τοῖς οἰκείοις, τοὺς ἐπανελθούτους τε καὶ ἐπὶ τῆς οἰκείας διάγοντας χώρας τῆς τοσαύτης χάριτος παραδόξως τετυχηκότας ἐλέγχων ἐπὶ τῇ περὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ ῥαθυμίᾳ· οὗ τῆς οἰκοδομῆς πρόδηλον ὡς οὐχ ἑαυτοῦ γε ἔνεκεν εἶχε φροντίδα πολλὴν ὁ Θεός, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ φησιν· « Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον τοῦτον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, λέγει Κύριος; ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου ἐστί; » Καίτοι γε μισχρὸν καὶ τοῦτο, εἰ πρὸς τὸ μέγεθος τὰ εἰρημένα σκοπεῖτο τὸ θεῖον, ἀπάντων γε τῶν ὄντων προδήλως ὑπερκεῖμενον, οὐδ' ὁπόσον εἰπεῖν τε ἢ νοῆσαι δύναίτο ἂν τις. Ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν γε τῶν Ἰσραηλιτῶν ὁ τῶν ἀνθρωπείων ψυχῶν κηδόμενος, τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ πολὺν ποιεῖται τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ διετάξατο μὲν ἐν ἐκείνῳ τῷ τε τόπῳ καὶ τῷ ναῷ συνιόντας τὴν καθήκουσαν αὐτῷ τοῖς νομικοῖς παραγγέλμασιν ἀκολούθως ἀποδιδόναι θρησκείαν, διὰ πάντων δὲ τούτων ἐπὶ τῆς εὐσεβείας ἐβούλετο συνέχεσθαι τὸν λαόν, ὡς ἂν προσηκόντως ἐκεῖθεν κατὰ καιρὸν ὀφθῇ τὸν δέοντα ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ὁ Δεσπότης τὸ κατὰ σάρκα Χριστός, ἀναγκαίως τῆς κατασκευῆς ἐπιμέλειαν ἐποιεῖτο τοῦ ναοῦ, ὡς ἂν ὁ λαὸς διὰ τῆς

³² Isa. Lxvi, 1.

ἐν αὐτῷ συναγωγῆς τὴν βελτίωσιν δέχοιτο, ὑπὲρ ἀπάν-
των, ὡς ἔφην, ἀνθρώπων τῆς οὕτω πολλῆς τε καὶ
μεγίστης ἀξιούμενος ἐπιμελείας· ὡς γὰρ θυσίων
ἀνέχεται καὶ τῶν ἄλλων δὴ τῶν τοιούτων ὁ Θεὸς, οὐθὲν
τούτων δεόμενος καθάπαξ αὐτὸς διὰ τὴν ἡμετέραν χρείαν
(p. 412) οὕτω καὶ τῆς περὶ τὸν ναὸν εἶχετο φροντίδος,
οὐχ ἑαυτοῦ γε ἔνεκεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνων, οὓς αὐτόθι συν-
ιέναι τε καὶ τὴν καθήκουσαν τῷ Θεῷ θεραπείαν ἀποδι-
δόναι προσήκον ἦν ὑπὲρ ἀπάντων γε ἀνθρώπων, ὥσπερ
οὖν ἔφθην πρόσθεν εἰπών. Ἐχει δὲ τινα καὶ μήνυσιν
ἐπομένων τὸ βιβλίον, τῶν περὶ τὸν Γὼγ φημι, ἦν ἀπ' αὐτῶν τῶν γεγραμμένων ἄμεινον ἴδοι τις ἂν· ἀλλ' οὗ-
τος μὲν ὁ τοῦ βιβλίου σκοπός. Προσεκτέον δὲ τοῖς κατὰ μέρος λοιπόν.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α', β'. — « Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δα-
ρείου τοῦ βασιλέως, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, μιᾷ τοῦ
μηνὸς ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ
προφήτου λέγων· » ἐν δευτέρῳ μὲν ἔτει Δαρείου
Περσῶν βασιλεύοντος τοῦ τετάρτου μετὰ Κύρον ὃς
πρῶτος Μήδων τε καὶ Περσῶν κατὰ ταυτὸν ἐδασί-
λευσεν, ἐπανεληλυθόντων ἤδη εἰς τὰ οἰκεία τῶν τε τῆς
Ἰουδα φυλῆς καὶ τῶν λοιπῶν ὁπόσοι περ αὐτοῖς συν-
ανελεῖν προθυμίαν ἔσχον, καὶ δὴ καὶ τῆς Ἱερουσα-
λήμ ἀπειληφότων τὴν οἰκῆσιν, Ἀγγαῖον τὸν μακά-
ριον προφήτην ἀποκαλύψεως ἡξιώσθαι θείας φησὶν,
ἐπὶ τῷ τὴν τῶν προσηκόντων διάλεξιν πρὸς τοὺς ἀν-
εληλυθότας ποιήσασθαι τῶν Ἰουδαίων, καὶ πρό γε
τῶν ἄλλων τῆς οἰκοδομῆς καταμελοῦντας ἐλέγξαι τοῦ
ναοῦ, ὃν δὴ μάλιστα ἐπανεληλυθότας ἀπὸ τῆς αἰχμα-
λωσίας μετὰ πολλῆς ἀνεγείραι τῆς προθυμίας προσ-
ήκον ἦν. Ἐπιστημαίνεται δὲ καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν
ἡμέραν καθ' ἣν ἐξ ἀποκαλύψεως θείας ὁ προφήτης
ἐχρῆτο τοῖς πρὸς Ἰουδαίους λόγοις, ὡς ἂν τεταγμέ-
ως δείξειεν ὅπως μὲν αὐτοῖς (p. 413) τῆς οἰκοδομῆς
ἀμελοῦσι τοῦ ναοῦ τὰ πράγματα διαχειρῆσθαι συνέβαι-
νεν, ὅσῃν δὲ μετὰ στασιν ἐπὶ τὸ χρεῖττον ἔλαβον
ὁπηνίκα τῆς περὶ τὸν ναὸν οἰκοδομῆς τὴν προσήκου-
σαν ἔχειν ἤρξαντο φροντίδα. Τίνα δὲ ἦν ἅπερ εἰπεῖν
πρὸς αὐτοὺς ὁ προφήτης ἐκελεύσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ,
ἐξῆς φησὶν. « Εἰπὼν πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιήλ
ἐκ φυλῆς Ἰουδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ
τὸν ἱερέα τὸν μέγαν λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παν-
τοκράτωρ λέγων· Ὁ λαὸς οὗτος λέγουσιν, Οὐχ ἔχει ὁ
καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυρίου. » Κελεύει
γὰρ αὐτῷ πρὸς τε τὸν Ζοροβάβελ ὃς τῆς Ἰουδα φυλῆς
ὑπάρχων, ἐκ τε τοῦ μακαρίου Δαυὶδ καταγόμενος κατὰ
τὰς ἐπαγγελίας τὰς θείας ἐδασίλευε τότε τοῦ λαοῦ·
καὶ μὴν καὶ πρὸς τὸν Ἰωσεδὲκ Ἰησοῦν, ὃς τὸ τῆς
ἀρχιερωσύνης ἔργον ἀκολουθία γένους κατὰ τὴν Μω-
σαϊκὴν διάταξιν ἐκ τοῦ Ἀαρὼν καταγόμενος ἐκε-
λεῖν ἐπεπίστευτο, εἰπεῖν ταῦτα ἅπερ οὖν ἐπ' ἐλέγχῳ
τῆς περὶ τὸν ναὸν τοῦ λαοῦ ῥαθυμίας διδάξαι προσ-
ήκον ἦν. Ταῦτα γὰρ δὴ πρὸς τούτους μάλιστα ὡς
ἡγουμένους εἰκότως ἐλέγχετο· ἅτε καὶ τοὺς λοιποὺς
διεγείρειν ἐπὶ τὸ πρᾶγμα ὀφείλοντας, φαίνεται οὐκ
αὐτοῖς ἐν τῷ λόγῳ καταμεμφόμενος, ἀλλὰ τῷ λαῷ·
ὡς δῆλον εἶναι ὅτι οἱ μὲν τὴν προσήκουσαν εἶχον περὶ
τὸ πρᾶγμα προθυμίαν, (p. 414) ἐκτελεῖν δὲ ὅπερ
ἐβούλοντο ἀδυνάτως εἶχον, οὐκ ἐθέλοντος αὐτοῖς τοῦ
ἐλέγχῳ τοῦ λαοῦ συντείνοντα λέγει, ὡς ἂν οὗτοί τε μᾶλλον ἐπὶ τὸ ἔργον διεγερθεῖεν, κάκῃνοι δὲ διόρθωσιν

A ejusmodi Deus recipit, non quia ipse his egeat, sed
utilitatum nostrarum causa; sic etiam templi stu-
dium præ se ferebat, non equidem sui gratia, sed
Judæorum, quos illic congregari justamque Deo
religionem persolvere, præ 271 cæteris, ut paulo
ante dixi, hominibus, æquum erat. Futurarum præ-
terea rerum mentio aliqua in libello est; quarum
notitiam ex ipsis scriptis cognoscere præstat.
Hoc est igitur argumentum libri, qui jam singillatim
explanandus est.

CAP. I.

VERS. 1, 2. — « Anno Darii regnantis secundo,
mense sexto, die una (prima) mensis, factus est
sermo Domini in manu Aggæi prophetæ dicens : »
B anno secundo Darii Persarum regis, quarti post
Cyrum illum qui primus Medorum simul atque
Persarum imperium tenuerat, cum jam in patriam
se recepissent quotquot ex Judæ tribu et ex reliquis
sponte cum illa redire voluerant, cumque ii Hieroso-
lymorum urbem jam incolerent, beatus Aggæus
propheta divina revelatione collustratus dicitur;
ut is nimirum reduces Judæos de officiis admoneret,
atque apprime negligentiam eorum in ædificando
templo objurgaret, qui sane excitandi illius maxi-
mum studium debuissent expromere. Significat
etiam mensem ac diem, quo secundum Dei revela-
tionem propheta ad populum loqui orsus est; ut deinde
ordinatim dicat quid eis acciderit ob neglectum templi
ædificium; quantoque meliore in statu tunc fuerint,
cum structuram illam alaeri animo urgere cœperunt.
Jam quænam iis propheta dicere a Deo jussus fuerat,
in sequentibus declarat : « Loquere ad Zorobabelem
Salathielis filium de tribu Judæ, et ad Jesum Josedeci
filium sacerdotem magnum, dicens : Hæc ait Dominus
omnipotens dicens : Populus iste dicit, Non venit tem-
pus ædificandi domum Domini. » Mandat ei, ut Zoroba-
beli qui de Judæ 272 tribu ortus, et de beati Davidis
posteris, juxta divinas promissiones regnabat in po-
pulo; item Jesu Josedeci filio, cui sacerdotalis operis,
ob seriem generis juxta Mosaicam constitutionem, ut-
pote ex Aarone oriundo, administratio commissa fue-
rat, mandat hæc dicere quæ ad reprehendendam circa
templum segnitiam apta erant. Porro hæc præsertim
ducibus merito dicebantur, qui reliquum populum
ad opus exstimulare debebant : et nihilominus non
tam duces quam populum objurgare propheta vide-
tur; constabat enim duces convenientem operis cu-
ram gessisse, haud tamen voti compotes fieri, re-
nuate populo ad id cooperari : quamobrem his ea
quæ ad populi objurgationem pertinebant dicit, ut
et ipsi magis ad opus excitarentur, et populus con-
gruam correptionem acciperet, quo omni alacritate
ædificii laboribus instarent, suisque ducibus multa
cum docilitate obedirent, quatenus sibi hoc in ne-
gotio præciperent, tanquam Dei jussa facturis.
λαοῦ πρὸς τοῦτο συμπράττειν· διόπερ τούτοις τὰ ἐπ'

λέξαιντο τὴν προσήκουσαν, εἰς τὸ πάσῃ τῇ προθυμίᾳ τὰ συντείνοντα εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ διαπράττεσθαι, καὶ μετὰ πολλῆς γε πείθεσθαι τοῖς ἡγουμένοις τῆς ἐτοιμότητος, πρὸς ἅπερ ἂν αὐτοῖς περὶ τούτου κελεύωσιν, ὥς κατὰ βούλησιν θεῖαν τὸ ἐπίταγμα ποιούμενοις.

VERS. 3-5. — Jam vero ad populi reprehensionem A conversus, præclare ex ipsorum simulata excusatione initium ducit, qua utentes, specioso cum prætextu existimabant se posse opus negligere. Aiunt enim, inquit, nondum tempus ædificandi templi adesse, ita ut merito cessare ab opere viderentur. Deinde falsam hanc defensionem coarguens ex nequitia ortam ad desidiæ obtentum pergit dicere : « Et factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens : Si tempus quidem vobis est habitandi in domibus vestris laqueatis, domus autem hæc deserta est ? » Deinde ait : Ad vestras quidem ædificationes sedulo incumbitis, quas non solum studiosa opera excitatis, verum etiam totis viribus exornatis : solius autem templi extruendi tempus adhuc non adest ? Neque vos pudet, causam vobis ejuslibet boni Deum, in **273** tanta vastitate relinquere ? ita ut vestræ quidem domus non ædificentur tantummodo, verum etiam omni cum sedulitate exornentur ; area vero templi prorsus deserta sit, nihil vobis ad ejus structuram conferre volentibus. « Et nunc hæc dicit Dominus omnipotens : Ponite corda vestra ad vias vestras. » Reputate, inquit, res vestras, et facta explore, qui divinum templum negligitis ; et quænam vobis proinde contigerint. Patet autem prophetam vocabulo viæ, illorum opera, prout solet, designare.

VERS. 6-8. — Postea dicit : « Seminastis multa, et intulistis pauca : comedistis, et non ad saturitatem : bibistis, et non ad ebrietatem : induistis vos, et non estis calefacti in eis : et qui mercedes congregabat, coacervavit eas in sacculum pertusum. » Considerate, in quantam vestræ ignaviæ causa deveneritis egestatem et rei necessariæ penuriam : ita ut de multis seminibus exiguum fructum collegeritis, et neque esca neque potu neque vestimento satis frui potueritis, neque urgentem egestatem satiare, quia vobis necessaria omnia defuerunt. Hinc etiam pensiones vestræ, quotquot locandis agris vel aliis hujusmodi comparavistis, ad nihilum redactæ fuerunt : etenim pessumdatis fructibus, ne pensiones quidem a redemptoribus dari potuerint. Sicut autem in crumena aut panniculo aut quovis alio involucro, quod pertusum fuerit, coacervari argentum nequit, quod omnino efflueret ac periret, sic etiam pereuntibus fructibus, vestras quoque pensiones deperire necesse fuit. « Hæc ait Dominus omnipotens : Ponite corda vestra ad vias vestras : ascendite in montem, et præcidite ligna, et deferte, ac templum ædificate, et delectabor in eo, et glorificabor, ait Dominus. » Eia ergo hæc reputantes, facite quæ hactenus neglexistis, **274** et de templo extruendo solliciti estote, ligna præcidentes, ac reliqua ædificationi idonea multo cum animi fervore parantes. Ego

Στίχ. γ'-ε'. — Τρεπόμενος δὲ ἐπὶ τὸν ἑλεγχον τοῦ λαοῦ, καλῶς ἐκ τῆς πεπλασμένης αὐτῶν ἀπολογίας ποιεῖται τὴν ἀρχὴν, ἥπερ κεχρημένοι εὐπροσώπως καταμελεῖν ἐδόκουν τοῦ ἔργου. Λέγουσι γάρ, φησὶν, οὕτω παρῆναι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τὸν καιρὸν, ὥς ἂν δικαίως ἀμελοῦντες φαίνοντο τοῦ ἔργου. Εἶτα πεπλασμένην ἐλέγχων τὴν ἀπολογίαν ἐκ κακίας ἡύρημένην εἰς προκάλυμμα τῆς ῥαθυμίας, ἐπάγει : « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου λέγων · Εἰ καιρὸς μὲν ὑμῖν ἐστὶ τοῦ οἰκεῖν ἐν οἴκοις ὑμῶν κοιλοστάθμοις, ὁ δὲ οἶκος οὗτος ἐξηρημωται ; » Εἶτά φησὶν · Περὶ μὲν τὰς οἰκοδομὰς τὰς οἰκείας οὕτως ἐσπουδάκατε, οὐ μόνον μετὰ πολλῆς αὐτὰς ἀνεγείροντες τῆς προθυμίας, ἀλλὰ καὶ καλλωπίζοντες αὐτὰς σὺν πάσῃ δυνάμει · τῷ δὲ ναῷ μόνῳ καιρὸς οἰκοδομῆς οὐ πάρεστιν ; οὐδὲ αἰσχύνεσθε τὸν πάσης ὑμῖν τῆς σωτηρίας αἷτιον ἐν τοσαύτῃ τυγχάνοντα περιορῶντες ἐρημίᾳ, (p. 415) ὥς τὰ μὲν οἰκήματα ὑμῶν καὶ γεγονέναι μετὰ δὲ κεκαλλωπίσθαι μετὰ πολλῆς ἄγαν τῆς ἐπιμελείας, τοῦ ναοῦ δὲ τὸν τόπον ἐρημίᾳ παραδεδοῦσθαι ἔτι, μὴθὲν ὑμῶν εἰς οἰκοδομὴν αὐτοῦ ποιῆσαι καθάπαξ ἐλομένων. « Καὶ νῦν τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ · Τάξατε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν. » Ἀναλογίσασθε, φησὶ, τὰ καθ' ἑαυτοὺς καὶ δοκιμάσατε μὲν ἃ πεπράχατε, τοῦ ναοῦ καταρῥαθυμοῦντες τοῦ θείου, τίνα δὲ ὑμῖν ἐκ τούτου συμβέβηκεν. Εὐδηλον γάρ ὅτι ὁδοὺς αὐτῶν τὰς πράξεις αὐτῶν καλεῖ, καθὼς εἶωθεν.

Στίχ. ς'-η'. — Εἶτα λέγει : « Ἐσπεύρατε πολλὰ, καὶ εἰσηνέγκατε ὀλίγα · ἐφάγετε, καὶ οὐκ εἰς πλησμονήν · ἐπίετε, καὶ οὐκ εἰς μέθην · περιεβάλεσθε, καὶ οὐκ ἐθερμάνθητε ἐν αὐτοῖς · καὶ ὁ τοὺς μισθοὺς συνάγων, συνήγαγεν εἰς δεσμὸν τετρυπημένον. » Ἐννοήσατε γάρ ἐν ὅσῃ διὰ τὴν ῥαθυμίαν ἐκείνην κατέστητε ἐνδεία τε καὶ σπάνει τῶν ἀναγκαίων · ὥς ἀπὸ πολλῶν μὲν σπερμάτων βραχὺν συλλέγειν καρπὸν, ἀπολαύειν δὲ μὴ τροφῆς, μὴ πότου, μὴ ἐνδυμάτων πρὸς κόρον τῆς κατεπειγούσης χρείας, ἅτε πάντων σπανιζόντων ὑμῖν τῶν ἀναγκαίων. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τὰ μισθώματα ὑμῖν, ὥς εἰκὸς, ὅσαπερ ἐποιεῖσθε ἀγροὺς τε ἐκμισθοῦντες, καὶ ὅποσα δὴ τοιαῦτα εἰς οὐδὲν ἐγίνετο ὄφελος · ἐπειδὴ τῶν καρπῶν ἀπολλυμένων, οὐδὲ τὰ μισθώματα ὑμῖν παρὰ τῶν ἐκλαμβανόντων τελεῖσθαι δυνατόν ὑπῆρχεν. (p. 416) Ὡςπερ δὲ ἐν βαλαντίῳ ἢ ῥάχει ἢ τινὶ ὅλως ἀποδέσμῳ εἰ τετρυπημένον εἴη, συλλέγεσθαι ἀργύριον οὐδαμῶς δυνατόν, διεκπίπτον καὶ ἀπολλύμενον πάντως, οὕτως τῇ τῶν καρπῶν ἀπωλείᾳ καὶ τὰ μισθώματα ὑμῖν συνδιαφθείρεσθαι ἀναγκαῖον ὑπῆρχεν. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ · Θέσθε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν · ἀνάβητε ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ κόψατε ξύλα, καὶ οἴσατε, καὶ οἰκοδομήσατε οἶκον, καὶ εὐδοκήσω ἐν αὐτῷ καὶ ἐνδοξασθήσομαι, εἶπε Κύριος. » Ἀλλὰ γὰρ ταῦτα ἀναλογισάμενοι, διορθώσασθε μὲν τὰ νῦν παρ' ὑμῶν ἀμελούμενα, καὶ φροντίσατε τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ · ξύλα τε ἐκτεμόντες, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ τὰ πρὸ,

τὴν οἰκοδομὴν ἐπιτήδεια μετὰ πολλῆς εἰσενέγκαντες τῆς προθυμίας· ἀρεσθεὶς δὲ καὶ αὐτὸς τῇ γενομένῃ παρ' ὑμῶν οἰκοδομῇ τοῦ ναοῦ, τοιαῦτα εἰς ὑμετέραν εὐεργεσίαν ἐργάσομαι, ἃ παρὰ πᾶσι με ποιήσῃ γνώριμον, ὥς μέγιστα τοὺς εὐνοίᾳ μοι πεῖθεσθαι βουλομένους δυνάμενον ὠφελεῖν.

Στίχ. 9-11. — Εἶτα πάλιν ὑπομιμνήσκων αὐτοὺς ὧν τὸ πρότερον διὰ τὴν ῥαθυμίαν ὑπέμενον, καὶ εἰπὼν, « Ἐπεβλέψατε εἰς πολλὰ, καὶ ἐγένετο ὀλίγα, καὶ εἰσηνέχθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεφύσησα αὐτά. » Ἵνα εἴπῃ ὅτι· Οὐτε τοὺς καρποὺς ὑμῖν ἐκ τῆς γῆς παρέχεσθαι εἶων· καὶ τὰ δοκοῦντα γίνεσθαι, ἀπόλλυον. Ἐτέρως ἐπάγει· « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, (p. 417) Ἄνθ' ὧν ὁ οἶκός μου ἐστὶν ἔρημος, ὑμεῖς δὲ διώκετε ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἀνέξει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ ὀρόσου, καὶ ἡ γῆ στελεῖται τὰ ἐκφόρια αὐτῆς ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ἐπάξω ῥομφαίαν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐπὶ τὸν σῖτον, καὶ ἐπὶ τὸν οἶνον, καὶ ἐπὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἐπὶ πάντα ὅσα ἐκφέρει ἡ γῆ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ τὰ κτήνη, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πόνους τῶν χειρῶν αὐτῶν. » Βούλεται δὲ διὰ τούτων αὐτοὺς ὧν ἀμελοῦντες τοῦ ναοῦ πεπόνθεσαν ὑπομνήσαι. Ὅτε γάρ, φησὶ, τὸν οἶκον τὸν ἐμὸν ἐν ἐρημίᾳ τυγχάνοντα περιορῶντες, περὶ τὴν οἰκοδομὴν τῶν οἰκῶν ἐσπουδάξετε τῶν ἰδίων, τότε, φησὶν, ὃ τε ὑετὸς ἐπέιχετο, καὶ ἡ γῆ τὸν καρπὸν οὐκ ἐδίδου, καὶ ὥσπερ τινὲς ξίφει πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἡφάνιζον καρποὺς, ἀπτόμενος καὶ ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν πολλάκις, πάντα τε συντόμως εἰπεῖν ἀπολλύς ὑπὲρ ὧν ἐπονείτε. Ἐπὶ γὰρ τῇ προτροπῇ τοῦ ἀναθῆναι καὶ κόψαι ξύλα ἐνεγκεῖν τε καὶ φροντίσαι τῆς οἰκοδομῆς, ταῦτα ἐπήγαγε, τῇ μνήμῃ τῶν γεγονότων φοβῶν αὐτοὺς μὴ ὀκνηθῶς δέξασθαι τὸ ἐπίταγμα. Ἐπάγει γοῦν·

Στίχ. 12-14. — « Ἦκουσε Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ πάντες οἱ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ, τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ τῶν λόγων Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, καθότι ἐξαπέστειλεν αὐτὸν Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐφοβήθη ὁ λαὸς ἀπὸ προσώπου Κυρίου. » Δεικνύς ὅτι οὐκ ἀνωφελεῖς οἱ λόγοι γεγονάσι πρὸς αὐτοὺς, πάντες δὲ τὴν ἐκ τῶν εἰρημένων φοβηθέντες ἀπειλὴν ἐνευσαν πρὸς τὸ δέον· (p. 418) ὥστε καὶ ἀποσταλέντα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν προφήτην εἰπεῖν πρὸς αὐτοὺς, « Ἐγὼ εἰμι μεθ' ὑμῶν, λέγει Κύριος. » Ὡς ἂν δείξειεν ὅτι ἅμα μετεβάλλοντο τὸν τρόπον, καὶ περὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τὴν σπουδὴν ἔσχον, καὶ εὐθὺς ἐπηγγείλατο Θεὸς ἐν ἅπασιν αὐτοῖς τὴν ἑαυτοῦ παρασχεῖν κηδεμονίαν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « Εἰμὶ μεθ' ὑμῶν, λέγει Κύριος, » ἀντὶ τοῦ, συνών τε ὑμῖν καὶ κηδόμενος καὶ πᾶσαν χρεῖαν ὑμῖν πληρῶν. « Καὶ ἐξήγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν καταλοίπων παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ εἰσῆλθε, καὶ ἐποιοῦν ἔργα ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος Θεοῦ αὐτῶν. » Οὐ γὰρ ἐπηγγείλατο μόνον αὐτὸς τὴν οἰκίαν κηδεμονίαν ὁ

A vero vicissim hoc vestro templi ædificio delectatus, ea vobis beneficia conferam, quæ me palam ostendent, illos maxime juvare valentem qui benevolo obsequio mihi obediunt.

VERS. 9-11. — Rursus postea commemorans, quæ antea propter suam segnitiam pertulerunt, ait : « Respexistis ad multa, et facta sunt pauca, et illata sunt in domum, et exsufflavi ea. » Id est, Ne fruges quidem vobis a terra suppeditari sivi : et quæ natæ videbantur, eas pessumdedi. Tum pergit dicere : « Propterea hæc ait Dominus omnipotens : Quia domus mea deserta est, vos autem properatis unusquisque in propriam domum, idcirco abstinebit cælum a rore, et terra subtrahet procreationes suas vobis. Et inducam gladium super terram, et super montes, et super triticum, et super vinum, et super oleum, et super omnia quæ tellus germinat, et super homines, et super jumenta, et labores quoslibet manuum vestrarum. » His verbis vult eis in memoriam revocare quæ ob neglectum templum mala pertulerant. Dum enim, inquit, templum meum in vastitate jacere sinentes, vestrarum ædium extructioni operam dabatis; tunc, inquit, imber prohibitus fuit, tellus fruges negavit, et quodam veluti gladio cunctos ego terræ fructus destruxi, hominibus quoque ac jumentis haud raro percussis; cunctis denique, ut summam dicam, laboribus vestris pessumdatis. Jam præter exhortationem ut ad præcidenda ac deferenda ligna ascenderent, et ædificii curam gererent, hæc addidit, præteritorum nimirum memoria terrens illos quominus segniter mandatum exciperent. Addit igitur :

VERS. 12-14. — « Et audivit Zorobabel Salathielis filius de tribu Judæ, et Jesus Josedeci filius **275** sacerdos magnus, et reliqui omnes de populo, vocem Domini Dei sui, et sermones Aggæi prophetæ, prout miserat eum Dominus Deus eorum ad ipsos, timuitque populus] a facie Domini. » Ostendit haud inaniter facta verba ad eos fuisse; etenim cuncti prædictas minas verentes ad officium redierant : ita ut missus a Deo propheta dixerit eis : « Ego vobiscum sum, ait Dominus. » Nempe ut ostendat, quod simul ac mores immutarunt, et ædificando templo studium impenderunt, statim Deus promiserit se patrocinium ad omnia exhibiturum. Etenim hoc denotant verba : « Vobiscum sum, ait Dominus; » id est, Vobis adsum, consulens, et quidquid vobis opus est suppeditans. « Et suscitavit Dominus spiritum Zorobabelis filii Salathielis de tribu Judæ, et spiritum Jesu filii Josedeci, sacerdotis magni, et reliquorum de omni populo, qui ingressus est ad opus faciendum in domo Domini omnipotentis Dei sui. » Nimirum haud suum tantummodo patrocinium promisit Deus, sed alacritatem simul ducum concitavit universique populi, ut cæteris cunctis

omissis ædificando templo vacarent, utque pro viribus ad finem opus perducerent. Posthinc alacritatem illorum magis adhuc confirmans, Deus prophetæ apparet, hæc dicens :

τέλος ἀφίκοιτο τὸ ἔργον. Εἶτα καὶ τὴν προθυμίαν αὐτῶν ἐπὶ πλεονέπιρρῶννός ὁ Θεὸς ἐπιφαίνεται πάλιν τῷ προφήτῃ ταυτὶ λέγων·

CAP. II.

VERS. 1-5. « Loquere Zorobabeli Salathielis filio de tribu Judæ, et Jesu Jesedeci filio, et reliquis omnibus de populo, dicens : Quis ex vobis vidit domum istam in gloria sua priore? et quomodo videtis ipsam nunc, quasi non sit coram vobis? Et nunc confortare, Zorobabel, dicit Dominus : confortare item, Jesu Josedeci fili, sacerdos magne : confortetur denique universus terræ populus, dicit Dominus omnipotens : **276** et Spiritus meus astitit in medio vestri. » Si quis vestrum, inquit, veterem domus hujus gloriam novit, et qualia ego hujus causa sæpe fecerim, vel pro populo qui ejusdem sollicitudinem gessit, utique agnosceret quantum illa priora a præsentibus differant. Nunc plerique vestrum illa ignorantes, et præsentia tantum spectantes, nihil propemodum vos videre putatis, propter obsidentem templum hoc solitudinem seu ruinam. Verumtamen si perseverante alacritate ædificationi ejus instabitis, atque omnia ad ejus complementum studiose contuleritis, meam enimvero providentiam sentietis ; et quasi omne officium erga Dei templum præstiteritis, reliquorum beneficiorum compotes eritis. Eroque vobiscum, inquit, factis ipsis id demonstrans ; meamque gratiam consequimini, vobis quodammodo astantem vestrasque res administrantem atque regentem. Nam verba « Spiritus meus, » gratiam ab eo collatam significant.

Quandoquidem Spiritus sancti hypostasim propriam, tanquam in singulari persona agnitam apud Deum veteris Testamenti homines non agnoverunt ; cuncti autem ante Christi Domini adventum, et Deum et creationem sciebant, sed præterea nihil ; divina tunc Scriptura assecras suos ita docente ; in invisibili autem creatura nihil unicum agnoscente, sed angelos atque virtutes cunctas appellante invisibiles ac ministrantes substantias, quas subservire per omnia tradebat divinis nutibus. Spiritum sanctum itaque in propria hypostasi apud Deum agnoscere nequibat : nam neque inter ministrantes numerari poterat quod erat unicum, neque cum Deo **277** collocari quidquid in peculiari persona consistere dicebatur : nihil enim hujusmodi tunc scitum erat ; sed id demum nos edocuit Christus Dominus, qui apostolis suis mandavit, « Euntes docete omnes

(55) Sequitur Theodori disputatio, quod veteris ætate Testamenti Spiritus sancti persona nota non fuerit ; quam suam opinionem idem nobis oggessit etiam retro p. 83. Atqui Nicetas Aquileiensis, Theodoro ferme contemporaneus, ex hoc ipso Aggæi loco contrariam Theodoro tuctur sententiam in egregio *De Spiritu sancto* tractatu, quem nos ex Vaticano codice edidimus, in Script. Vet. tom. VII. Ait enim

Θεός, ἀλλὰ καὶ τὴν προθυμίαν κατὰ ταυτὸν τῶν τε ἡγουμένων ἐπερρώσε καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, ὥστε πάντα δὴ τὰ λοιπὰ παρωσαμένους περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀσχολεῖσθαι τοῦ ναοῦ, καὶ τὸ ὅπως ἂν αὐτοῖς εἰς

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α'-ε'. — « Εἰπόν δὴ πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, καὶ πρὸς πάντας τοὺς καταλοίπους τοῦ λαοῦ, λέγων· Τίς ἐξ ὑμῶν ὅς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἐμπροσθεν ; καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν καθὼς οὐχὶ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν ; καὶ νῦν κατίσχυε, Ζοροβάβελ, (p. 419) λέγει Κύριος· καὶ κατίσχυε, Ἰησοῦ ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας· καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαὸς τῆς γῆς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκε ἐν μέσῳ ὑμῶν. » Εἰ γάρ τις ὑμῶν, φησὶ, τὴν παλαιὰν τοῦ οἴκου τούτου δόξαν ἠπίστατο, καὶ οἶάπερ τὰ περὶ αὐτὸν παρ' ἐμοῦ γεγνότα πολλάκις, εἴτε περὶ τὸν λαὸν τῆς ἐν αὐτῷ τελουμένης σπουδῆς ἔνεκεν, συνεῖδεν ἂν ὁπόση τῶν τότε καὶ νῦν ἐστὶν ἡ μεταβολή· νῦν γὰρ ἐκεῖνα μὲν οὐκ εἰδότες ὑμῶν οἱ πολλοὶ, τὰ παρόντα δὲ ὁρῶντες, ὡς ἂν οὐκ ὄντα διὰ τὴν κατέχουσιν αὐτὸν ἐρημίαν ὁρᾶτε· ἀλλὰ γὰρ ἐπιμείνατε τῇ περὶ τὴν οἰκοδομὴν προθυμίᾳ, καὶ πάντα δὴ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιτελεῖτε σπουδῆς εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ναοῦ· αἰσθήσεσθε γὰρ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας τότε, καὶ οἶον τὰ καθήκοντα ἐν τῷ ναῷ περὶ τὸν Θεὸν πληροῦντες, τεύξεσθε τοῦ λοιποῦ· ἔσομαι δὲ, φησὶν, ἐν ὑμῖν, δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων δεικνύμενος, καὶ τὰ χάριτος τεύξεσθε τῆς ἐξ ἐμοῦ μόνον οὐκ ἐφεστῶσης ὑμῖν, οἰκονομούσης τε καὶ διοικούσης τὰ καθ' ὑμᾶς· τὸ γὰρ Πνεῦμά μου, τὴν χάριν τὴν ἐξ αὐτοῦ λέγει.

Ἐπειδὴ Πνεύματος ἁγίου ὑπόστασιν ἰδίαν ὡς ἐν προσώπῳ γνωριζομένην οἰκείῳ παρὰ τὸν Θεὸν οἱ τῆς παλαιᾶς οὐκ ἠπίσταντο Διαθήκης (55), (p. 420) πάντων τῶν πρὸ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίας Θεὸν εἰδόντων καὶ κτίσιν, ἕτερον δὲ οὐδένα τε, καὶ τῆς θείας Γραφῆς τοῦτο παιδευούσης τοὺς οἰκείους ἐν τῷ τότε καιρῷ, ἐν ἀοράτῳ δὲ κτίσει μοναδικὸν μὲν οὐδὲν ἐπισταμένης· ἀγγέλους δὲ καὶ δυνάμεις κοινῶς καλούσης ἀπάσας τὰς ἀοράτους καὶ λειτουργικάς οὐσίας, ἃς ὑπηρετεῖσθαι ἐν ἅπασιν ἐδίδασκε τοῖς νεύμασι τοῖς θεοῖς. Πνεῦμα τοίνυν ἅγιον ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει παρὰ τὸν Θεὸν εἰδέναι οὐκ ἠδύναντο· οὔτε γὰρ ἐν λειτουργικοῖς ἀριθμῶν οἶόν τε ἦν τὸ μοναδικόν, οὔτε Θεῷ συντάττειν ἐν ἰδίῳ τι λέγοντας προσώπῳ· ἐπεὶ μηδὲν ᾔδεσαν τοιοῦτο· ταῦτα δὲ ἡμᾶς ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐξεδίδαξεν, ὅς τοις ἑαυτοῦ παρέδωκεν ἀποστόλοις τὸ, « Πορευθέντες μαθητεύ-

p. 325 : de Spiritu sancto, quod adsit ubique, dicit propheta ex persona Domini, « Ego in vobis, et Spiritus meus stat in medio vestrum. » Ibidemque alia recitat testimonia Jobi, Davidis, Salomonis. Quod argumentum latius tractarunt alii Patres, de quibus videndus Petavius *De Trin.* lib. II, 7. De hac re rursus nos disseremus ad Zachariæ capitulum 11.

σατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἅψ' ὧν δὴ μανθάνομεν Πατρός τε πρόσωπον ἴδιον, καὶ Υἱοῦ πρόσωπον ἴδιον, καὶ Πνεύματος ἁγίου πρόσωπον ἴδιον, τῆς θείας καὶ αἰδίου οὐσίας ἕκαστον τούτων εἶναι νομίζοντες ὁμοίως, ἅτε μιᾶς μὲν τῆς μαθητείας οὐσης ἦν ἐπὶ διδασκαλίᾳ τῆς θείας ἐξεπαιδεύοντο γνώσεως· ἐνδὲς δὲ τοῦ βαπτίσματος τοῦ ἐπ' ὀνόματι τούτων πληρουμένου. Ἡ Παλαιὰ δὲ, ὡς ἔφην, Πνεῦμα ἅγιον ἐν ἰδίῳ προσώπῳ καὶ ὑποστάσει ἰδίᾳ, κεχωρισμένως τοῦ Θεοῦ οὐκ ἠπίστατο· Πνεῦμα δὲ ἅγιον ἐκάλει, ἥτοι Πνεῦμα Θεοῦ, τὴν χάριν αὐτοῦ, ἢ τὴν ἐπιστάσιν, ἢ τὴν κηδεμονίαν, ἢ τὴν περί τι διάθεσιν, ἢ εἴ τι τοιοῦτον· (p. 421) «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω;» Βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι Ἐξω τῆς ἐπιστάσεως σου γενέσθαι οὐ δυνατόν, ἐπειδὴ πάρει τοῖς πᾶσιν· ἐπάγει γοῦν πρὸς τὸν Θεόν, οὐκέτι Πνεύματος μεμνημένος· «Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ·» ἵνα εἴπῃ ὅτι Ὅπου ποτ' ἂν ὦ, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καθέστηκε τὴν σὴν, καθ' ἣν ὅπως ἂν ἐθέλῃς τε τοῖς πᾶσι παρῶν τὰ κατ' ἐμὲ διοικεῖς· «Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ·» ἵνα εἴπῃ, Ἀγαθότητι πάντοτε τὰ κατ' ἐμὲ διοικήσας, κατὰ ταύτην με καὶ νῦν ἐπανάξεις· «Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ,» ἵνα εἴπῃ, Τὴν ἐξαίρετόν σου καὶ ἐξελεγμένην κηδεμονίαν ἀπ' ἐμοῦ μὴ ἀφέλῃς. Οὕτως καὶ ἐνταῦθα λέγει· «Καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκε ἐν μέσῳ ὑμῶν·» ἵνα εἴπῃ, Ἡ χάρις ἡ ἐμὴ, καὶ ἡ περί ὑμᾶς διάθεσις συνέσται ὑμῖν, ἐφεστῶσα τε καὶ τὴν ἑαυτῆς ἡμῖν παρέχουσα ὠφέλειαν. Ὡς γὰρ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λέγει, οὐχ ὑπόστασιν τινα, τὴν δὲ περί τι διάθεσιν οὕτως ὀνομάζων· οἶον ὅτ' ἂν λέγῃ, «Τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα μισεῖ ἡ ψυχὴ μου,» ἵνα τὴν διάθεσιν εἴπῃ καθ' ἣν ἐμίσει τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα μοχθηρῶν ὄντων τὸν τρόπον· οὕτως καὶ τὸ Πνεῦμα λέγει. Ἀλλὰ γὰρ ταῦτα μὲν ὑπὲρ πλείονος εἰρήσθω τῆς ἀκριβοείας.

Στίχ. 5'-1'. — Ὁ δὲ γε Θεὸς ἐπειδὴ διήγειρε μὲν ἐν τοῖς προειρημένοις τὸν λαὸν διὰ τοῦ προφήτου περὶ τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς αὐτάρκως καὶ προθυμοτέρους εἰργάσατο, (p. 422) ἑώρα δὲ συλλογιζομένους πόθεν ἂν αὐτοῖς προσγένετο τὸσαῦτα ἔτι πενομένοις ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἅψ' ὧν δυνατόν κατὰ τὸ προσήκόν τε ἀπαρτισθῆναι τὸν ναὸν καὶ πᾶσαν αὐτῷ τὴν προσήκουσαν εὐπρέπειαν ἀποδοθῆναι, οἶαν δὴ τὸ πρότερον εἶχεν ἐν οἰκοδομαῖς τε καὶ σκεύεσιν ἁγίοις καὶ τοῖς λοιποῖς, ἐπάγει· «Θαρσεῖτε, μὴ δὴ φοβεῖσθε.» Περὶ τούτων, φησὶ, καὶ πῶς ἐνεστι, μὴ φοβεῖσθε. «Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐτι ἅπαξ ἐγὼ σείω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν· καὶ συσείσω πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἥξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν· καὶ πλήσω τὸν οἶκον τοῦτον δόξης, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· διότι μεγάλη ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου, ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην, λέγει Κύριος παντο-

gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti³³· unde discimus Patris personam propriam, et Filii personam propriam, et Spiritus sancti personam propriam, unumquemque horum divinam ac sempiternam æque habere substantiam censes; quandoquidem una est doctrina, qua in divinæ scientiæ traditione imbuebantur: unum item baptisma in nomine horum collatum. At Scriptura vetus, ut dixi, Spiritum sanctum in propria persona, et in propria hypostasi, seorsum a Dei generali notione nescivit: Spiritum vero sanctum sive Spiritum Dei, gratiam ipsius vocabat, vel imperium ac providentiam, vel erga aliquid affectionem, vel quidvis huiusmodi. «Quo a Spiritu tuo ibo? et a facie tua quo fugiam³⁴?» Vult enim dicere fieri non posse, ut extra tuum imperium sim, quoniam omnibus rebus ades. Pergit itaque dicere de Deo omissa Spiritus mentione: «Si ascendero in cælum, tu ibi es³⁵;» ubicunque fuero, sub potestate tua sum constitutus, qua quomodocunque volueris cunctis præsens, res meas gubernas. «Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam³⁶;» id est, Bonitate tua res meas gubernans, hac ipsa me nunc reduces. «Spiritus sanctum tuum ne auferas a me;» id est peculiare selectumque patrocinium a me non auferas. Sic etiam hoc loco ait³⁷: «Spiritus meus astitit in medio vestri;» id est, Gratia mea meusque erga vos affectus vobiscum est, præsiciens suamque vobis opem præbens. Sicut videlicet animam in Deo dicit, non quasi quamdam hypostasim, sed affectum erga aliquid ita nominans. Veluti cum dicit: «Calendas vestras, et sabbata odit anima mea³⁸;» affectionem **278** illam significans, qua illorum opera oderat improbis moribus prædicatorum. Ita Spiritum quoque dicit. Verum de his satis superque dictum sit.

VERS. 6-10. Et Deus quidem cum excitasset in prædictis populum per prophetam ad ædificii opus, satisque eum promptum effecisset, cernebat tamen eum reputantem, undenam sibi pauperi ex captivitate facultas foret digne templum exstruendi, et congruum ornatum addendi, qualem antea habuerat in structuris ac vasis sanctis et reliquis; ideoque addit: «Confidite, neque metuat. Hæc, inquit, quomodo futura sint, ne ambigatis. «Quia hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc ego cælum concutio et terram ac mare et aridam: et commovebo omnes gentes: et venient electa quæque omnium gentium: et implebo domum hanc gloria, dicit Dominus omnipotens: quia magna erit gloria domus huius, posterior præ priore, dicit Dominus omnipotens: et hoc in loco dabo pacem, dicit Dominus omnipotens, et pacem animæ in acquisitionem omni ædificanti, ut templum hoc exstruat.» De penuria necessariorum, inquit, ne solliciti sitis: ego

³³ Matth. xxviii, 19. ³⁴ Psal. cxxxviii, 7. ³⁵ Ibid. 8. ³⁶ Psal. cxlii, 10. ³⁷ Psal. l, 13. ³⁸ Isa i, 15.

enim cunctas pene commovens gentes, magno numero multisque præditas opibus, ad vos venire permittam. Dicit autem Gogi populum, quo adveniente, tunc maxime domus hujus gloria inclarescet propter meam tutelam: nam illorum argentum et aurum, et quidquid, ut summatim dicam, ii habent, meum est, quoniam nihil in mundo meum non est, quia creatura omnis opus meum est: quæ ego ipsis erepta ad vos transferam, nullam iis injuriam faciens qui non sua possidebant; sed mea jure meritoque meis conferens; ita ut gloriam meam in hoc templo per ea quæ geram ostensurus sim, preces vestras **279** illic excipiens, vobisque adversus hostes vires suppeditans, tales tantosque qui et omnem numerum exsuperant, et bellica peritia invicti sunt: quo fiet ut cunctis major appareat præsens, quam præterita templi hujus gloria: quia majus hoc videbitur facinus, quam prius illud sub Assyriis vel quibusdam aliis: propterea quod non multitudine tantum, sed vigore etiam atque peritia præsentibus hostes priscis antecellant. Quibus omnibus virtute mea mirabiliter superatis, in omnimoda pace vivetis, tranquillo animo propter cujuslibet hostis depulsionem, plurimisque manubiis inde reportatis, quarum potiti facilem habebitis copiam pro vestro libito templum hoc exstruendi et in altum attollendi, ut decus suum habeat, propter eos qui orandi et cultum exhibendi causa convenient.

μοις προσόντων λάφυρα συναγαγόντες· ἃ περιποιήσαντες ἑαυτοῖς, εὐχολον ἔξετε βουλευθέντες τὴν δύναμιν τοῦ τὸν ναὸν τοῦτον κατασκευάσαι τε καὶ ἀνεγείραι, ὡς ἂν τὴν οἰκίαν εὐπρέπειαν ἔχοι, τῆς τῶν ἐν αὐτῷ συνιόντων ἕνεκεν εὐχῆς τε καὶ θεραπείας.

VERS. 11-15. — Jam postquam prædictis omnibus satis eos adhortatus est, atque ad operam ædificandi impulit, promissionibus etiam in spem erexit, fore ut multa beatitate fruantur facti hostibus superiores, et quod omnia ad templi ædificationem idonea habituri affatim sint. Cæterum recte illos posthinc victuros putavit, et in reliquis curaturos peccatorum suorum emendationem. Sic autem dicit: « Quarta et vicesima mensis noni, anno secundo sub Dario, factus est sermo Domini ad Aggæum prophetam dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Interroga nunc sacerdotes legem dicens: Si sumperit homo carnem sanctam in summitate vestimenti sui, et tetigerit summitas vestimenti ejus panem aut rem coctam aut vinum aut oleum, aut quemlibet cibum, num sanctificabitur? Responderuntque sacerdotes et dixerunt: Nequaquam. Dixitque Aggæus: Si tetigerit animo pollutus de omnibus his, num contaminabitur? Responderuntque sacerdotes: Contaminabitur. Responditque Aggæus, et dixit: Sic populus iste, et sic gens hæc coram me, dicit Dominus; et **280** sic omnia opera manuum eorum: et quicumque appropinquaverit illuc, contaminabitur. » Vult illos reprehendere, qui sacra vasa, et reliqua di-

A κράτωρ, καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίζοντι, τοῦ ἀναστῆλαι τὸν ναὸν τοῦτον. » Περὶ δὲ τῆς σπάνεως τῶν ἐπιτηδείων, φησὶ, μὴ φροντίζετε· μόνον γὰρ οὐχ ἅπαντα συσσεύσας τὰ ἔθνη, πολλὰ τε καὶ πολλοῦ γέμοντα πλούτου, ἐφ' ὑμᾶς ἐλθεῖν ἐάσω. Λέγει δὲ τοὺς περὶ τὸν Γῶγ, ὧν ἐληλυθότων τότε δὴ τῆς δόξης τοῦ οἴκου τούτου τὸ μέγεθος ἐκφανὲς ποιήσω διὰ τῆς κηδεμονίας τῆς ἐμῆς· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀργύριον τὸ προσὸν ἐκείνοις, (p. 423) καὶ τὸ χρυσίον, καὶ πάντα δὴ συντόμως εἰπεῖν τὰ προσόντα ἐκείνοις ἐμά· ἅτε δὴ πάντα ὄντα ἐμά· ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἔργον ἢ κτίσις ἐμόν· ἅπερ οὖν ἀφελὼν, εἰς ὑμᾶς μεταστήσω, οὐκ ἀδικῶν τοὺς ἔχοντας οἳ γε εἶχον τὰ μὴ αὐτῶν· τὰ ἐμά δὲ εἰκότως διδοὺς τοῖς ἐμοῖς· ὥστε τὴν τότε δεικνυμένην περὶ τὸν οἶκον τοῦτον δόξαν B ἀφ' ὧν διαπράττομαι, δεχόμενός τε ὑμῶν τὰς ἐν αὐτῷ δεήσεις, καὶ παρέχων ὑμῖν τὸ κατὰ τῶν πολεμίων κράτος, τοσοῦτων τε ὄντων καὶ τοιούτων, ὡς ἀριθμὸν μὲν αὐτοὺς τῷ πλήθει νικᾶν, ἀκαταμαχῆτους δὲ εἶναι διὰ δύναμιν τε καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν· τοῖς πᾶσι δοκεῖν μείζονα φαίνεσθαι τῆς ποτὲ περὶ τὸν οἶκον τοῦτον φανείσης δόξης· ἅτε καὶ τοῦ ἔργου μείζονος ὄντος ἢ πρότερον ἐπὶ τε τῶν Ἀσσυρίων, ἢ καὶ τινῶν ἐτέρων ἐγένετο· διὰ τὸ οὐ πλήθει μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐμπειρίᾳ πολεμικῇ τοὺς νῦν ὑπεραίρειν τῶν πάλαι· ὧν δὴ πάντων τῇ ἐμῇ δυνάμει παραδόξως περιγεγονότες ἐν εἰρήνῃ παντελεῖ γενήσεσθε, ἀθόρυβοί τε ταῖς ψυχαῖς διαμένοντες διὰ τὸ παντὸς ἀπηλλάχθαι πολεμίου, καὶ πλεῖστα ὅσα ἐκ τῶν τοῖς πολε-

C Στίχ. ια'-ιε'. — (p. 424) Διὰ δὴ πάντων τῶν προειληφότων ἀρχούντως αὐτοὺς προτρεψάμενός τε καὶ παρορμήσας ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς, καὶ δὴ καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις εὐέλπιδας ποιήσας, ὅτι πολλῆς μεθέξουσιν τῆς εὐπορίας κεκρατηχότες τῶν πολεμίων, ὡς ἂν ἅπαντα πρὸς τε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ καὶ πρὸς ὅτι ἂν ἐθέλοιεν ἄφθονα ἔχοιεν. Τοῦ λοιποῦ καλῶς ἔχειν ἡγήσατο καὶ τὴν ἐν ἐτέροις διόρθωσιν αὐτοῖς προσ-αγαγεῖν ἐν οἷσπερ ἡμάρτανον. Λέγει δὲ οὕτως· « Τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἐνάτου μηνός, ἔτους δευτέρου ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐπερώτησον τοὺς ἱερεῖς νόμον λέγων· Ἐὰν λάβῃ ἄνθρωπος κρέας ἅγιον ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ἄψῃται τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄρτου ἢ ἐψήματος ἢ οἴνου ἢ ἐλαίου καὶ παντὸς βρώματος, εἰ ἁγιασθήσεται; Καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς, καὶ εἶπον· Οὐχί. Καὶ εἶπεν Ἀγγαῖος· Ἐὰν ἄψῃται μεμιασμένος ἐπὶ ψυχῇ ἀπὸ πάντων τούτων, εἰ μιανθήσεται; Καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς καὶ εἶπον· Μιανθήσεται. Καὶ ἀπεκρίθη Ἀγγαῖος, καὶ εἶπεν· Οὕτως ἐλάδς οὗτος, καὶ οὕτως τὸ ἔθνος τοῦτο ἐνώπιον ἐμοῦ, λέγει Κύριος· καὶ οὕτως πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ ὅς ἐάν ἐγγίσῃ ἐκεῖ (56), μιανθήσεται. »

(56) Ita Græcus textus, etiam Vaticanus, cum Arabico. Sed melius in Hebraico, Syro atque Lat. vulgato dicuntur contaminari omnia illic oblata.

Βούλεται μὲν αὐτοὺς ἐλέγχειν ὡς τῶν σκευῶν τῶν
 ἱερατικῶν, καὶ τῶν λοιπῶν δὴ τῶν τῇ τοῦ θεοῦ θερα-
 πείᾳ προσηκόντων ἀμελῶς καὶ προχειρῶς ἐφαπτομέ-
 νους, καὶ οὐ μετὰ τοῦ προσήκοντος δέους, (p. 425)
 ὑπὲρ οὗ δὴ τοῖς ἱερεῦσι προσαγαγεῖν τὴν ἐρώτησιν
 ταύτην προσέταξε τῷ προφῆτῃ, ἅτε ἐν ἐκείνοις ὄν
 τὸ τὰ τοιαῦτα ἐν ἀμελείᾳ ποιεῖσθαι, ἢ μετὰ τοῦ προσ-
 ῆκοντος δέους. Κάλλιστα δὲ καὶ τὴν ἐρώτησιν ἀπὸ
 εὐτελῶν ἐποιήσατο, ἵνα μειζόνως τὸ κατὰ τὰ σκεύη
 τὰ ἅγια πλημμέλημα αὐξήσῃ. Λέγει τοίνυν ὅτι, Εἴ
 τις κρέας ἅγιον τὸ ἀπὸ θυσίας ἢ τινος προσφορᾶς
 ἡγιασμένον ἐν μέρει τινὶ τοῦ ἱματίου ἐμβάλλῃ τοῦ οἰ-
 κείου, εἴτα τοῦτο δὴ τὸ ἄκρον ἐτέρου τινὸς ἄψεται
 οἶνου ἢ ἐλαίου ἢ ὄτου δὴ ποτε τῶν βρωτῶν, ἄρα
 ἅγιον ἔσται τὸ τοιοῦτο διὰ τὴν τοῦ ἄκρου τοῦ ἱματίου
 ἀψήν, ἐν ᾧ περ ἀπέκειτο τὸ κρέας; Οἱ δὲ ἀκολουθῶς
 ἔφασαν ὅτι μὴ ἅγιον γίνεταί τὸ τοιοῦτο, ὡς οὐκ αὐ-
 τάρκως ἔχοντος τοῦ ἄκρου τοῦ ἱματίου διὰ τὸ ἐγκεί-
 μενον κρέας ἅγιον ἐτέρῳ βρωτῷ τὸν ἁγιασμὸν παρέ-
 χειν. Εἴτα πάλιν ἐρωτᾷ, Ἐὰν δέ τις μεμιασμένος
 ἐπ' ὅτῳ δὴ ποτε ἄψεται τῶν τοιούτων, μαιίνει ἄρα
 πάντως αὐτὰ, ἢ οὐ; Οἱ δὲ ἔφασαν μαιίνειν. Ἡθου-
 λήθη δὲ διὰ τούτων εἰπεῖν ὅτι, Ὡς περ τὸ ἄκρον τοῦ
 ἱματίου, οὐ διὰ τὸ ἐπικείμενον ἅγιον ἀγιάζειν δύνα-
 ται τὸ προσεγγίζον, ὁ μεμιασμένος δὲ ἀπτόμενος τῶν
 τοιούτων μαιίνει πάντως αὐτὰ, οὕτως χρὴ νομίζειν
 καὶ ὑμᾶς ἀπτομένους προχειρῶς, (p. 426) καὶ οὐ μετὰ
 τοῦ προσήκοντος σεβάσματος τῶν ἱερατικῶν σκευῶν,
 ἢ τῶν ὅπως ποτὲ τῷ Θεῷ προσηκόντων, ὅτι οὐχ ὁ
 ἐνεκίων ἁγιασμὸς ὑμᾶς ἀγιάζει, ὁ δὲ ὑμέτερος τρό-
 πος μεμιασμένος ὢν ὕβριν προστρίβεται τοῖς ἁγίοις,
 εἴπερ οὖν αὐτῶν ἔξω τοῦ προσήκοντος ἐφαπτομένοι
 φαίνοισθε. Ὅθεν καὶ ὁ προφῆτης ἀποκρίνεται ὡς τοῦ
 Θεοῦ εἰπόντος ὅτι, Τοιοῦτο δὴ καὶ τὸ παρ' ὑμῶν
 γινόμενον ἔστιν, ὅτ' ἂν ἄπτησθὲ τινος τῶν ἐμοὶ προσ-
 ηκόντως ἁγίων· ὥστε προσήκειν ὑμᾶς εἰδέναι ὅτι
 πᾶς ἐγγίζων ἐμοὶ (ἐγγίζειν γὰρ ἐμοὶ λέγω, τὸ τῶν
 ἐμοὶ προσηκόντων τε καὶ ἀνακειμένων ἐφάπτεσθαι)
 εἰ προχειρῶς καὶ ἐν ἀμελείᾳ καὶ καταφρονήσει τοῦτο
 ποιῇ, οὐ μόνον οὐθενὸς ἀπολαύει κέρδους ἐκ τῆς
 ἀφῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ μολύνεται προσαδικούμενος καὶ
 προσβλαπτόμενος, ὑπὲρ ὧν τῶν οὕτως ἁγίων ἡψατο
 προχειρῶς. « Ἐνεκεν τῶν λημμάτων αὐτῶν τῶν
 ὀρθρινῶν ὀδυνηθήσονται ἀπὸ προσώπου πονηριῶν
 αὐτῶν, καὶ ἐμισεῖτε ἐν πύλαις ἐλέγχοντας. » Λημ-
 μάτων αὐτῶν, ἵνα εἴπῃ ὡς ἐπελαμβάνοντο πρᾶτ-
 τοντες οὐ δεόντως. Ὑπὲρ γὰρ ὧν, φησὶν, ἐπεχειρεῖτε
 πράξειςιν ἀτόποις, ὀρθριοὶ εἰς τοῦτο διανιστάμενοι,
 καὶ μετὰ πάσης τᾶς ἀτοπίας τῆς σπουδῆς ἐπιτελοῦντες,
 τῇ βαρύτητι τῶν προσγεγονότων ὑμῖν περιπεπιώκατε κακῶν, καὶ πολλῷ γε πλεον ἐπειδὴ τὸν παρὰ τῶν προ-
 φητῶν ἐλεγχον οὐκ ἐδέχεσθε· (p. 427) ἐδυσχεραίνετε δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς πύλαις ἐστῶτας, ὡς ἂν κοι-
 νὴν ἅπασιν τοῖς εἰσιούσι τε καὶ ἐξιούσι τὴν ἀπὸ τῶν λεγομένων προσάγοιεν ἐνδιόρθωσιν.

Στίχ. ις'-κ'. — « Καὶ νῦν θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρ-
 δίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης καὶ ὑπεράνω
 πρὸ τοῦ θεῖναι λίθον ἐπὶ λίθον ἐν τῷ ναῷ Κυρίου·
 τίνες ἦτε ὅτε ἐνεβάλλετε εἰς κυψέλην εἰκοσι σάτα,
 καὶ ἐγένετο δέκα σάτα κριθῆς· καὶ εἰσεπορεύετο εἰς
 τὸ ὑπολήνιον ἐξαντλήσαι πεντήκοντα μετρητάς καὶ
 ἐγένοντο εἰκοσιν ἐπάταξα ὑμᾶς ἐν ἀφορίᾳ καὶ ἐν

A vino cultui congrua negligenter indifferenterque tan-
 gebant, et non cum conveniente pavore : qua super re
 sacerdotes ipsos interrogari a propheta Deus jubet,
 in quorum arbitrio erat hæc vel negligenter vel cum
 debito metu tractare. Egregie vero interrogationem
 vilibus in rebus facit, ut adversus sacra vasa pec-
 catum magis augeat. Ait igitur : Quodsi quis san-
 ctam carnem de victima aut qualibet oblatione, in
 partem aliquam vestimenti sui conjecerit; deinde
 hujus vestis summitas aliud aliquid contigerit sive
 vinum sive oleum, sive quamlibet aliam escam,
 num id, inquam, sanctum evadet propter summi ve-
 stimenti contactum, in quo caro reposita erat?
 Illi vero congruenter responderunt, rem hujusmodi
 sanctam non fore, quatenus non sufficiebat vestis
 B summitas, in qua caro sancta inclusa esset, com-
 municando alteri escæ sanctificationem. Mox denuo
 interrogat : Si quis quomodocunque pollutus res
 hujusmodi attigerit, num illas omnino contaminat?
 Illi vero dixerunt : Contaminat. Voluit autem per
 hæc dicere, quod vestimenti quidem summitas pro-
 pter rem sanctam inclusam sanctificare proximum
 aliquid nequeat; sed quod homo pollutus si quid
 ejusmodi tangat, plane illud contamine: ideoque
 credendum, quod si vos temere, et sine debita re-
 ligione vasa sacra, vel quidquid divino cultui ad-
 dictum est, tetigeritis, haud illorum sanctitas vos
 sanctificet, sed vita vestra inquinata contumeliam
 rebus sanctis aspergat, siquidem illas absque de-
 bita reverentia contrectare videamini. Quamobrem
 C etiam propheta respondet, tanquam Deo loquente,
 hoc ipsum **281** ab iis fieri quotiescunque res sa-
 ctas cultui meo addictas tetigerint. Quamobrem scire
 debetis, quemlibet mihi propinquantem (propin-
 quare autem mihi illum dico, qui res meas mihi ob-
 oblatus attingit), si temere ac socorditer aut con-
 temptim id agat, non modo nullum ex contactu ca-
 pere emolumentum, verum etiam inquinari non sine
 sua culpa ac damno, propterea quod temere res
 adeo sanctas contrectaverit. « Propter munera sua
 matutina dolebunt a facie iniquitatum suarum: et
 oderatis arguentes in portis. » Munera dicit quæ non
 recte agendo accipiebant. Propter improbos actus
 vestros, quos diluculo consurgentes, omnimoda se-
 dulitate exercebatis, in gravia mala incidistis, præ-
 sertim quia prophetarum reprehensionem æquo ani-
 mo non tulistis; indignatus his dum in portis con-
 sisterent, ut communem cunctis ingredientibus et
 exeuntibus dictis suis suaderent emendationem.

D
 VERS. 16-20. — « Et nunc ponite in cordibus
 vestris a die hac et supra, antequam poneretur lapis
 super lapidem in templo Domini: quinam fueritis,
 quando mittebatis in cypselen viginti sata, et siebant
 decem sata hordei: et ingrediebamini torcular ut
 hauriretis quinquaginta amphoras, et siebant viginti.
 Percussi vos sterilitate, et aeris corruptione, et gran-

dine omnia opera manuum vestrarum; et non reversi estis ad me, dicit Dominus. Apponite nunc corda vestra a die ista et supra, a quarta et vicesima noni mensis, et a die qua fundamenta jacta sunt templi Domini. Ponite in cordibus vestris, utrum adhuc cognoscetur super aream, et num adhuc viti et ficui et malogranato, et arboribus oleæ, quæ fructum negant, ex hac die benedicam. » Comparatione instituta superioris temporis, quo templi ædificationem negligebant, et præsentis quo urgere opus cœperant, ostendere voluit rerum quæ **282** ipsis obvenerant differentiam : et in quanta neglectus tempore versati fuissent sterilitate, et quanta bona experti postquam exstruendo templo multam contulissent sedulitatem. Ergo, inquit, reputate superiora tempora, cum nondum ædificandi templi curam susceperatis, in quibusnam rerum adjunctis versaremini, cum nimirum manipulos colligebatis viginti satorum fructui suppeditando idonea, vix autem exstabant decem propter frugum corruptelam. Et quidem etiam vitis fructum tantum colligebatis quantum amphoris quinquaginta implendis satis erat; attamen vix viginti efficiebatis, quia et hic ab aere exustus fuerat. Sane ego vobis immisi sterilitatis aerisque pestilentis plagas, quin etiam grandine vestros omnes labores perdidi : vos autem post illa quoque contumaciam vestram retinuistis. Sed ea, inquit, præteriti temporis sunt. Nunc vero considerate, quænam vobis ex illa die evenierint, qua ad templi ædificationem cœpistis incumbere : comperietis enim, neque areæ fructum, neque arborum, comparandum cum superiore : ex his enim antea nullus vobis proventus exstabat : postquam vero templi mei curam geritis, omnia vestra benedictionibus meis cumulans, uberem vobis effeci frugum usum. Jam postquam ita eos cohortatus fuerat, atque ad opus excitaverat veterum rerum memoria, et posteriorum adjectione, propter suam adhuc ambigentes penuriam, rursus animos eis addit dicens :

VERS. 21-23. — « Et factum est verbum Domini secundo ad Aggæum prophetam quarta et vicesima mensis, dicens : Loquere ad Zorobabelem Salathielis filium de tribu Judæ, dicens : Adhuc ego semel commoveo cælum et terram, ac mare et aridam. Et subvertam thronos regum, et perdam fortitudinem regis gentium, subvertamque currus et ascensores : et descendent equi et ascensores eorum, unusquisque cum gladio **283** adversus fratrem suum. » Similia prioribus dicit; talia quippe sunt verba : « Et factum est verbum Domini secundo ad Aggæum. » Atqui in superioribus apparet sæpe divinam revelationem accepisse prophetam, et secundum illam populo locutum. Sed nunc ait « secundo, » quia res Gogi denuo denuntiat, ut qui propter illarum magnitudinem discredabant, sententiam firmam susciperent, quoniam haud semel tantummodo, verum etiam secundo, denuntiabat eas

A άνεμοφθορία καὶ ἐν χαλάζῃ πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ὑμῶν· καὶ οὐκ ἐπεστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· τάξατε δὴ τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης καὶ ἐπέκεινα, ἀπὸ τῆς τετραδὸς καὶ εἰκάδος τοῦ ἐνάτου μηνὸς, καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἐθεμελιώθη ὁ ναὸς Κυρίου· θέσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν εἰ ἔτι ἐπιγνωσθήσεται ἐπὶ τῆς ἄλλω· καὶ εἰ ἔτι ἡ ἀμπελος καὶ ἡ συκὴ καὶ ῥοὰ καὶ τὰ ξύλα τῆς ἐλαίας τὰ οὐ φέροντα καρπὸν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης εὐλογήσω. » Παραθέσει πάλιν τῶν τε πρότερον, ὅτε περ ἡμέλουν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ, καὶ τῶν νῦν ἐξότε περ σπουδάζειν ἤρξαντο περὶ τὸ ἔργον, ἡβουλήθη δεῖξαι τῶν γεγονότων περὶ αὐτοὺς τὴν διαφορὰν· καὶ ἐν ὅσῃ μὲν ἀμελοῦντες ἀφορία γεγόνεσαν, ὅσων δὲ ἀγαθῶν ἐν πείρᾳ κατέστησαν, ἐπειδὴ τῇ τοῦ ναοῦ προσέχειν οἰκοδομῇ προθυμίαν ἔσχον πολλήν. Ἀναλογίσασθε οὖν, φησὶ, τὰ τῆς ἡμέρας ἀνώτερα, (p. 428) ὅτε οὐπω τῆς οἰκοδομῆς ἐφροντίζετε τοῦ ναοῦ, ἐν οἷοις ἦτε, ὅτι συνιλέγετε μὲν δράγματα ἱκανὰ καρπὸν εἶκοσι σάτων ἀποδιδόναι, μόγις δὲ ἐξεδίδοτο δέκα ἐκ τοῦ τοὺς καρποὺς διεφθάρθαι. Καὶ μὴν καὶ τῆς ἀμπέλου καρποῦ συνελέγετε πρὸς πεντήκοντα μετρητῶν ἀρχοῦντα φορὰν, καὶ μόγις ἐκομίζεσθε εἶκοσι διὰ τὸ κάκεινα ἐξηράνθαι τῷ ἀέρι· καὶ γὰρ μὲν ἐπήγαγον ὑμῖν πληγὰς ἀφορίας τε καὶ άνεμοφθορίας, καὶ δὴ καὶ χαλάζῃ πάντας ὑμῶν ἠφάνισα τοὺς πόρους· ἐμένετε δὲ ἀκαμπεῖς καὶ πρὸς ἐκεῖνα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸ τούτου, φησὶν. Ἀναλογίσασθε δὲ ἐπ' ἐκείνοις οἷάπερ ὑμῖν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης προσγέγονεν ἐν ἧ περ περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἐσπουδάσατε τοῦ ναοῦ· εὐρήσετε γὰρ οὔτε τὸν τῆς ἄλωνος καρπὸν, οὔτε τὸν τῶν δένδρων, παραθέσει τῶν τότε ἐπιγνωσθῆναι δυνάμενον. Πρότερον μὲν γὰρ ὑμῖν οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐδίδοτο καρπός· ἐξότε δὲ περὶ τὸν ναὸν ἐσπουδάσατε τὸν ἐμὸν, πάντα εὐλογίας πληρώσας τὰ προσόντα ὑμῖν, ἀφθονον ἔχειν ἐποίησα τῶν καρπῶν τὴν ἀπόλαυσιν. Εἴτα τούτοις αὐτοὺς πάλιν προτρεψάμενος καὶ διεγείρας περὶ τὸ ἔργον τῇ μνήμῃ τῶν παλαιῶν καὶ τῇ παραθέσει τῶν ὕστερον, διὰ τὴν πενίαν ἀμφιβάλλοντας ἔτι τὴν οἰκίαν, παραθάρρυνει πάλιν καὶ φησιν οὕτως·

(p. 429) Στίχ. κα'-κγ'. — « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐκ δευτέρου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην, ἐν τῇ τετραδὶ καὶ εἰκάδῃ τοῦ μηνὸς, λέγων· Εἰπὼν πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, λέγων· Ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν· καὶ καταστρέψω θρόνους βασιλείων, καὶ ἐξολοθρεύσω δυνάμιν βασιλείως ἐθνῶν, καὶ καταστρέψω ἄρματα, καὶ ἀναβάτας· καὶ καταθήσονται ἵπποι καὶ ἀναβάται αὐτῶν, ἕκαστοι ἐν ῥομφαίᾳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. » Τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις λέγει· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐκ δευτέρου πρὸς Ἀγγαῖον. » Καίτοι γε φαίνεται ἐν τοῖς ἀνωτέροις πολλάκις ἀποκάλυψιν τε θεῖαν δεξάμενος ὁ προφήτης καὶ κατὰ ταύτην διαλεχθεὶς τῷ λαῷ. Ἀλλὰ τοῦτό φησιν « ἐκ δευτέρου, » ὅτι τὰ περὶ τοῦ Γῶγ νῦν πάλιν αὐτὸς ἐπαγγέλλεται, ἵνα μὴ διὰ τὸ μέγεθος ἀπιστῶσι τῷ λεγομένῳ, ἀναμφίβολον δὲ ἔχωσι τὴν γνώμην, ἐκ τοῦ μὴ

μόνον ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον ἐπαγγείλασθαι τὰ αὐτὰ τὸν Θεόν. Εἶπε γὰρ αὐτῷ, φησὶν, ὅτι Μονο-
νουχὶ συσσεύσας ἅπαντα καταστροφὴν ἐργάσομαι
πολλῶν βασιλέων θρόνοις βασιλικοῖς κοσμουμένων,
τὴν δύναμιν τε πᾶσαν αὐτῶν ἀφανίζων, καὶ κατα-
στρέφων τὰ ἄρματα σὺν τοῖς ἐπαναβεδηκόσιν αὐ-
τοῖς· ὥστε εἰς ἀλλήλους αὐτοὺς συμπεσόντας, (p. 450)
τούς τε ἵππους καὶ τοὺς ἐπιβεδηκότας τῶν ἵππων,
ἀλλήλων γενέσθαι σφαγέας, καὶ πολὺν ἀποτελεσθῆναι
τὸν φόνον, ἀναιρουμένων αὐτῶν ὑπ' ἀλλήλων· ὅπερ
οὖν ἐργάσομαι, ὥστε δῆλον ἐξ ἀπάντων γενέσθαι,
ὅτι οὐ τῆς ὑμετέρας διὰ χειρὸς ἔργον ἡ τροπὴ τοῦ
τέλεσται τὸ πᾶν τῆς ἐμῆς.

Στίχ. κδ'. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος
παντοκράτωρ, λήψομαι σε, Ζοροβάβελ, τὸν τοῦ Σα-
λαθιήλ τὸν δοῦλόν μου, λέγει Κύριος· καὶ θήσομαι σε
ὡς σφραγίδα· διότι σε ἡρέτισα, λέγει Κύριος παντο-
κράτωρ. » Τότε δὴ, φησὶν, ὦ Ζοροβάβελ, τῆς οικείας
ἀξιώσας ἡγούμενον τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, πάντων
κρατῆσαι παρασκευάσω· ὥστε ἐξ αὐτῶν δῆλον γε-
νέσθαι τῶν ἔργων, ὅτι ψήφῳ τῇ ἐμῇ βασιλεύς τε
ῤῥησαι βεβαίως, καὶ ἀρεσκείᾳ τῇ ἐμῇ εἰς τὴν ἀξίαν
προχεχεῖρσαι ταύτην· παντὸς συνέντος ὃν ῥαδίως
ὅτι δυνηθῆναί σε ταῦτα οὐδαμῶς οἶόν τε ἦν, εἰ μὴ
κατὰ γνώμην ἐμὴν τὸ βασιλεύειν ἔχων, ἐμῇ τῇ ῥοπῇ
καὶ τὴν τοσαύτην κατεπράξω νίκην. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ
σφραγὶς ἐπιτιθεμένη ἀσφάλειάν τινα τοῖς ἐμβαλλο-
μένοις παρέχειν δοκεῖ, τοῦτο λέγει τὸ, « Θήσομαι σε
ὡς σφραγίδα, » ἀντὶ τοῦ, Δείξω σε ἀσφάλειαν καὶ βε-
βαίωσιν ὄντα παντὸς τοῦ λαοῦ, ἅτε τοσούτων τῇ ἡγε-
μονίᾳ τυγχάνοντος τῇ σῇ, ἐπειδὴ ψήφῳ πρὸς τοῦτο
ῤῥησαι τῇ ἐμῇ. Οὕτως καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέ-
γει· « Τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός, »
ἀντὶ τοῦ, Τοῦτον βεβαίως ἀπέδειξε πρόξενον ἅπασιν
ἀνθρώποις τῶν μεγίστων ἀγαθῶν. (p. 451) Καὶ ὁ
μακάριος δὲ Παῦλος· « Ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς
ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε, » ἀντὶ τοῦ, Βεβαιουτέ μοι
τὴν ἀποστολὴν, ὑμεῖς οἱ πεπιστευκότες. Τὸν αὐτὸν
οὖν τρόπον κἀνταῦθα λέγει τὸ, « Θήσομαι σε ὡς
σφραγίδα, » ἀντὶ τοῦ, Βεβαίαν ἀποδείξω τὴν βασι-
λείαν τὴν σὴν ἐπ' ἀσφαλεῖ ἀπάντων τῶν οικείων,
ἀρεσκείᾳ προβεβλημένην τῇ ἐμῇ. Εἰκότως δὲ ἀπαν-
ταχοῦ κοινῇ πρὸς τε τὸν Ζοροβάβελ καὶ τὸν Ἰησοῦν
διαλεγόμενος, ἐνταῦθα πρὸς τὸν Ζοροβάβελ μόνον
ἐποιήσατο τὸν λόγον, ἐπειδὴ περ τοῦ πολέμου τὴν
ἡγεμονίαν τῷ βασιλεῖ μάλιστα προσήκειν ἐχρῆν.

³⁹ Joan. vi, 27. ⁴⁰ I Cor. ix, 2.

Deus. Dicit enim ei : En ego propemodum omnia
concutiens, subversionem patrabo multorum
regum thronis regalibus præditorum, omnem
illorum potentiam destruens, et currus cum ascen-
soribus suis subvertens; ita ut invicem impin-
gentes tum equi tum equorum ascensores, mutui
occisores fiant, multamque cædem efficiant alter
alterum interimentes. Quod quidem ego agam, ut
palam omnibus fiat, haud manuum vestrarum opus
hanc esse belli conversionem atque victoriam, sed
potentiæ meæ viribus omnia esse confecta.

πολέμου καὶ ἡ νίκη, ὑπὸ δὲ τῆς δυνάμεως ἀποτε-

VERS. 24. — « Die illa, dicit Dominus omnipo-
tens, assumam te Zorobabelem Salathielis filium,
servum meum, dicit Dominus : et ponam te tan-
quam signaculum; quia te elegi, dicit Dominus
omnipotens. » Tunc vero te, ait, o Zorobabel, meo
dignans auxilio ducem populi Israelitici, cunctis
dominari faciam : ita ut ex ipsis operibus explora-
tum fiat, te suffragio meo regem stabilem electum,
meoque beneplacito ad hanc assumptum dignitatem;
ut nemo non facile intelligat te nullatenus talia
potuisse patrare facinora, nisi voluntate mea rex
factus, ope pariter mea victoriam tantam retulisses.
Nam sicut signaculum impositum tutelam quamdam
suppositæ rei conferre videtur, ideo dicit : « Ponam
te tanquam signaculum, » id est, Ostendam te esse
284 tutelam totiusque populi firmamentum, qui
taliam ducatu tuo consecutus est, qui meo suffragio
ad id officii electus es. Sic etiam in Evangeliiis di-
citur : « Hunc enim Pater signavit Deus ³⁹, » id est,
Hunc firmiter præbuit Deus datorem cunctis homini-
bus maximorum bonorum. Tum et beatus Paulus :
« Signaculum apostolatus nostri vos estis, » id est,
Firmatis mihi apostolatum vos qui credidistis. Eo-
dem itaque modo hic etiam dicit ⁴⁰ : « Ponam te ut
signaculum, » id est, Stabile ostendam regnum tuum,
quod ob tuorum omnium tutelam, voluntate mea
constitutum fuit. Jam cum ubique communiter Zo-
robabelem simul et Jesum allocutus sit, merito
nunc Zorobabelem solum alloquitur, quan-
doquidem belli ducatus regi præcipue conve-
niebat.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN ZACHARIAM PROPHETAM.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν Ἀγγαίῳ προφῆτῃ δῆλός
ἔστι καὶ ὁ μακάριος προφητεύων Ζαχαρίας· ἐν ἔτει

Sub idem tempus, quo beatus Aggæus in pro-
phetis versabatur, beatum etiam Zachariam vaticin-

nium suum cecinisse compertum est. Namque anno Darii secundo, ut ex ipsis cognoscere licet divinis Litteris, aiebat ille se post acceptam revelationem initium facere prophetandi; et nunc iste similiter. Quare post reditum Israelitici populi, qui Babylone in Judæam se recepit, prorsus constat utrumque prophetiam edere. Cum enim Cyrus, qui primus Persis simul et Medis imperitavit, reverti in patriam Judæis concessisset, non exigua vis populi in urbem Hierusalem atque in Judæam regressa est, duce Zorobabele. Atque hi reduces fundamenta templi jecerunt, in eoque altare excitaverunt. Sed enim postquam opus impediri cœptum est, partim molestorum hostium malitia, partim ipsa Judæorum desidia, **285** tunc beatus Aggæus propheta divina instinctus revelatione segnitiam illorum objurgabat, atque operis neglectum vecordiae eorumdem imputabat, qui privatos quidem lares non solum sedulo exstruebant, verum omni quoque elegantia exornabant; Dei vero habitaculum negligebant: et sic omnes ut instarent operi perurgebat; quam rem ipse prophetæ liber demonstrat.

Jam et beatus Zacharias, divina accepta revelatione, suis pariter prædictionibus confirmat populi reditum; fidemque insuper facit, fore ut rursus urbs Hierusalem proprium decus recuperet, rege ibi divina sententia electo, cœlestique gratia instructo, ita ut et urbem gubernet, et exterorum hostium bellis resistat: denique ait sacerdotium denuo cum vetere hilaritate dignitatem suam recepturum. Atque ita reducibus quoque firmam fore in patria stationem suadebat: namque adhuc dubitare eos verisimile erat, utrum domi essent mansuri necne, sive propter acerbam captivitatem quam nunquam se perpessuros putavissent, sive propter ipsius reditus mirum prodigium. Denique etiam reliquos, qui adhuc in captivitate versabantur, redituros in Judæam spondebat; quæ res in primis stabile fore postliminium, his qui jam redierant, testimonii loco erat. Videtur autem complures diversasque revelationes vidisse, quarum singillatim vim enarrat. Significat etiam bellicam Gogi incursionem, ejusque futuram internecionem; quippe ejus vires Judæi præter omnem spem debellaturi erant, rege Zorobabele ac duce. Mala quoque his superventura memorat, quæ Macchabæorum ætate a Macedonici imperii successoribus contigerunt.

Μέμνηται δὲ καὶ τῶν μετ' ἐκεῖνο προσεσομένων αὐτοῖς λυπηρῶν, ἃ κατὰ τοὺς τῶν Μακκαβαίων αὐτοῖς ἐγένετο χρόνους ὑπὸ τῶν διαδόχων τῆς Μακεδονικῆς βασιλείας.

Neque est mirandum si qua jam præterita, tamen insit rei futuræ, in revelatione **286** ostenduntur: veluti cum quatuor cornua, quæ Israellem disperserant, contracta vidit propheta: namque hoc non futurum, sed jam peracta fuerat. Sive enim Assyrios, Babylonios, Medos, Persasque his quatuor cornibus innuit, ut nonnullorum opinio fert, satis

γὰρ δευτέρῳ Δαρείου, καθὼς ἐξ αὐτῆς ἐστὶ μαθεῖν τῆς θείας Γραφῆς, ἐκεῖνός τε κατὰ ἀποκάλυψιν θεῖαν ἄρξασθαι λέγει τῆς προφητείας, καὶ μὴν καὶ οὗτος ὁμοίως, ὡς μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἰσραηλικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπαναχθέντος ἀμφοτέρους προδήλως φαίνεσθαι ποιούμενους τὴν προφητείαν. Κύρου γὰρ τοῦ πρώτου Περσῶν τε καὶ Μήδων κατὰ ταύτῃ βασιλεύσαντος ἐπανελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν ἐπιτρέψαντος χώραν, ἀνελήλυθεν (p. 432) μὲν πλῆθος εἰς τε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Ἰουδαίαν οὐκ ὀλίγον ἡγουμένου τοῦ Ζοροβάβελ, οἱ καὶ τοὺς θεμελίους κατεβάλλοντο τοῦ ναοῦ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἀνήγειραν ἐν αὐτῷ. Ὡς δὲ τὸ ἔργον ἀχθῆναι πρὸς πέρας ἐκωλύετο, νῦν μὲν διὰ τῶν ἐνοχλούντων αὐτοῖς κακίαν, αὐτοῖς δὲ διὰ τὴν αὐτῶν ἐκείνων ῥαθυμίαν, Ἀγγαῖος μὲν ὁ μακάριος προφήτης κατὰ θεῖαν ἀποκάλυψιν ἐμέμψατό τε αὐτοῖς περὶ τῆς ῥαθυμίας, καὶ μοχθηρίαν γνώμης ἀμελοῦντας ἐλέγχας τοῦ ἔργου, ἀφ' ὧν περὶ μὲν τοὺς ἑαυτῶν ἐσπούδαζον οἴκους, ὅπως ἂν αὐτοὺς μὴ ποιοῖεν μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἐργάζονται τῆς εὐπρεπείας, τοῦ δὲ οἴκου κατημέλουν τοῦ θεοῦ, διήγειρεν ἅπαντας ἐπὶ τὸ ἔργον, ὡς αὐτὴ δείκνυσιν ἡ τοῦ προφήτου βίβλος.

Ζαχαρίας δὲ ὁ μακάριος κατὰ ἀποκάλυψιν θεῖαν καὶ αὐτὸς ὁμοίως βεβαίως μὲν ταῖς οἰκείαις προρρήσει τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ· πιστοῦται δὲ τὸ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τῆς οἰκείας ἔσεσθαι πάλιν εὐπρεπείας, βασιλείας τε ἐν αὐτῇ τοῦ κατὰ θεῖαν γεγεννημένου ψῆφον, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἡξιωμένου, διέποντός τε τὰ κατ' αὐτὴν καὶ προμαχοῦντος ἀπάντων εἰς τοὺς κατὰ τῶν ἀλλοτρίων πολέμους· τῆς ἱερωσύνης τε πάλιν μετὰ τῆς παλαιᾶς φαιδρότητος τὸν οἰκεῖον ἀπολαβούσης κόσμον· ὡς ἂν διὰ τούτων καὶ τοὺς ἀνεληλυθότας ἤδη πείσειεν βεβαίαν (p. 433) αὐτοῖς ἐσομένην ἡγεῖσθαι τὴν ἐπὶ τῶν τόπων οἴκησιν, περὶ ἧς εἰκὸς ἦν αὐτοῖς καὶ ἐπανεληλυθότας ἀμφίβολον εἶναι τὴν γνώμην ἔχειν, εἰ μενοῦσιν βεβαίως, εἴτε διὰ τὴν γεγεννημένην βαρύτητα τῆς αἰχμαλωσίας, ἣν οὐκ ἂν ποτε ἤλπισαν ὑπομένειν, εἴτε καὶ διὰ τὸ τῆς ἐπάνοδου παράδοξον. Καὶ δὴ καὶ ἑτέρους τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων εἰτι διδάξειεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπανελευσομένους· ὃ δὴ μάλιστα καὶ τοῖς ἀνελθοῦσι τοῦ βεβαίου τῆς ἐπάνοδου πίστις ἐγίνετο. Φαίνεται δὲ πολλὰς τινὰς καὶ διαφόρους ἀποκαλύψεις βλέπων, ὧν ἐκάστης τὴν δύναμιν ἐξηγεῖται· μνησθεῖς δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν Γῶγ τὴν ἐφοδὸν, τὴν τε ἀπώλειαν αὐτῶν ἐσομένην παντελῶς· καὶ ὅτι παραδόξως καὶ παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα κρατήσουσιν αὐτῶν Ἰουδαῖοι ὑπὸ τῷ Ζοροβάβελ βασιλευόμενοι τε καὶ στρα-

θαυμάζειν δὲ οὐ προσῆκεν, εἴ τινα καὶ γεγονότα ἤδη, ὡς ἐσόμενα δι' ἀποκαλύψεως δηλοῖ· ὡς ὅταν λέγῃ, ὅτι τέσσαρα κέρατα διασκορπίσαντα τὸν Ἰσραὴλ εἶδε συντριβόμενα. Ταῦτα γὰρ εὐδὴλον, ὅτι οὐκ ἔσεσθαι ἤμελλον, ἀλλ' ἐγεγόνει. Εἰ μὲν γὰρ τὸν Ἀσσύριον καὶ Βαβυλώνιον καὶ Μῆδον καὶ Πέρσην σημαίνει διὰ τῶν τεσσάρων κερμάτων (p. 434) ὡς ὁ ἐνίων βούλεται

λόγος, πρόδηλον μὲν ὅτι καὶ Ἀσσύριοι καὶ Βαβυ-
λώνιοι δεδώκεσαν ἤδη δίκας κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον.
Μήδους δὲ Κύρος καθεῖλε· μεθ' ὃν τέταρτος γέγονε
Δαρεῖος· παρὰ Περσῶν δὲ οὐδὲ γέγονέ τι χαλεπὸν
τοῖς Ἰσραηλίταις· τοῦναντίον μὲν οὖν εὖ ὑπὸ τῆς
βασιλείας ἔπαθον ἐκεῖνης, πρότερον μὲν αὐτοὺς Κύ-
ρου τοῦ πρώτου βασιλευσάντος ἀφέντος τῆς αἰχμα-
λωσίας, μετ' ἐκεῖνο δὲ Δαρείου τοῖς λοιποῖς τῶν
Ἰουδαίων τοῦ ἀνελθεῖν εἰς τὰ οἰκεῖα παρασχόντος
τὴν ἄδειαν. Εἰ δὲ καὶ ἕτερά τις βούλοιτο σημαίνε-
σθαι τὰ τέσσαρα κέρατα κακῶς διατεθεικότα τοὺς
Ἰσραηλίτας ἐπὶ τοῦ τῆς αἰχμαλωσίας καιροῦ, πρό-
δηλον ὅτι κάκεινα πέρας εἰλήφει. Ἀλλ' εἰκεν ὁ προ-
φήτης τῶν τοιούτων διὰ τοῦτο μνημονεύειν, ὥς ἂν
καὶ τῆς θείας χάριτος διὰ τοῦτο νῦν αὐτῷ τοῦτο δει-
κνυούσης, ἵν' ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας αὐτός
τε βεβαίαν ἔχη τῶν γεγονότων τὴν πίστιν, καὶ τοὺς
ἀκούοντας δὲ ἀκριβῶς πεπεισθαι διδάσκη, ὅτι μένει
μὲν ἡ τῶν λελυπηκότων αὐτοὺς τιμωρία· μένει δὲ
καὶ αὐτοῖς βέβαια τὰ τῆς δοθείσης εὐεργεσίας. Εἴρη-
ται δὲ ταῦτα ἡμῖν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ τῆς
κατὰ μέρος ἐρμηνείας ὁρῶντές τινα μηνυόμενα, ὥς
ἂν ἐσόμενα, ἃ γέγονεν ἤδη, θαυμάζωμεν ἢ διαπορῶ-
μεν περὶ τοῦ σχήματος τοῦ λεγομένου. (p. 435) Τὰ
μὲν δὲ τῆς ὑποθέσεως ἐν τούτοις· κατὰ μέρος δὲ προσ-
εκτέον λοιπὸν, καθὼς ἂν ἡ θεία χάρις διδῷ.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α'-δ'. — « Ἐν τῷ ὀγδόῳ μηνὶ ἔτους δευτέρου
ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν
τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἐδδῶ, τὸν προφήτην, λέ-
γων. » Τὸν μὲν χρόνον ἐδήλωσεν ἐν τούτοις καθ' ὃν
ἠξιώθη τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας· τίνα δὲ ἄπερ
ἐκαλεύσθη πρὸς τὸν λαὸν εἰπεῖν, ἐξῆς ἐπάγει. « Ὁρ-
γίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὀργὴν με-
γάλην. » Πρέπον τῷ καιρῷ τὸ προαίμιον ἐποιήσατο
ὁ προφήτης· ἐπειδὴ γὰρ νεαράν καὶ ἑναυλον τῶν τῆς
αἰχμαλωσίας κακῶν εἶχον τὴν μνήμην, ἄρτι τε αὐ-
τῆς ἀπαλλαγέντες καὶ εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπανελθεῖν δυνη-
θέντες, εἰκότως πρὸ παντὸς λόγου τῆς συμφορᾶς αὐ-
τοὺς ὑπομιμνήσκει τῆς ἀρτίως γεγεννημένης· ὥς ἂν
τῇ μνήμῃ τῶν γεγονότων φυλάττοιτο εἰς πείραν τῶν
αὐτῶν καταστῆναι πάλιν. Ἰστε γὰρ, φησὶν, ὀργι-
σθεὶς ἡλίχην τοῖς πατράσι τοῖς ὑμετέροις ἐπήγαγον
τιμωρίαν, οἷων τε αὐτοὺς διὰ τὴν ἀπειθειαν ἐν πείρᾳ
κατέστησα κακῶν, ἀφελὼν μὲν τῆς γῆς τῆς οἰκείας,
ἀπαγαγὼν δὲ αἰχμαλώτους εἰς γῆν ἄλλοτριαν, ἣν
οὐπω πρότερον εἶδον. « Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτοὺς, Τάδε
λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐπιστρέψατε πρὸς με,
λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ ἐπιστραφήσομαι
πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων· καὶ μὴ γί-
νεσθε καθὼς οἱ πατέρες ὑμῶν οἷς ἐνεχάλουν αὐτοῖς
οἱ προφῆται οἱ ἔμπροσθεν λέγοντες, (p. 436) Τάδε
λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Ἀποστρέψατε δὲ ἀπὸ
τῶν ὁδῶν ὑμῶν τῶν πονηρῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτη-
δευμάτων ὑμῶν τῶν πονηρῶν· καὶ οὐκ ἤκουσαν, καὶ
οὐ προσέσχον τοῦ εἰσακοῦσαί μου, λέγει Κύριος
παντοκράτωρ. » Ἀλλὰ νῦν γοῦν ἀποστάντες τῆς

A constat Assyrios ac Babylonios ante id tempus
pœnas luisse. Medos item imperio a Cyro spolia-
tos scimus : post quem reliquus est quartus Da-
rius. Porro a Persis nihil molestum Israelitis ac-
cidit ; imo omnia secus ab istorum regno experti
sunt ; Cyro primum imperii auctore captivitatem
solvente ; deinde Dario Judæis reliquis ut in pa-
triam redirent largiente. Quod si quis aliud quid
his quatuor cornibus, quæ Israelitis captivitatis
tempore nocuerunt, significari arbitratur, constat
id quoque jam tum finem fecisse. Sed enim videtur
propheta idcirco horum meminisse (divina scilicet
gratia ob id ipsum hæc eadem ei demonstrante),
ut a coelesti revelatione certum ipse rerum per-
actarum testimonium acciperet, suosque auditores
B omnino certiores faceret de decreta inimicis eo-
rum pœna, et de beneficii impetrati constantia.
Atque hæc ego non temere præfatus sum, sed ut
dum in cursu interpretationis quædam forte ceu
futura occurrent, quæ jam everant, ne miremur,
neque de rei, quæ dicitur, oblata specie ambiga-
mus. De prophetiæ argumento hactenus. Superest
ut res singulas, prout divina gratia concesserit,
persequamur.

CAP. I.

VERS. 1-4. — « Octavo mense anni secundi, im-
perante Dario, factus est sermo Domini ad Zacha-
riam Barachiae, filii (57) Eddonis, prophetam. » His
verbis tempus significat, 287 quo divina reve-
latione dignus habitus est : deinceps vero addit
quæ ad populum loqui jussus fuit. « Grandi ira
adversus parentes vestros iratus est Dominus. »
Congruum temporis exordium propheta fecit ; nam
quia recentem adhuc præsentemque malorum in
captivitate exantlatorum retinebant memoriam ;
quippe qui vix eam depulerant, vixque lares suos
recuperare potuerant ; merito antequam aliud
dicat, calamitatem iisdem refricat, quam nuper
perpassi fuerant ; ut nimirum præteritorum ma-
lorum memores caverent utique ne in eadem rur-
sus inciderent. Nostis, inquit Deus, quantas ego
iratus parentibus vestris pœnas imposuerim, quan-
D tisque adversitatibus propter ipsorum contuma-
ciam eos obruerim, patria spoliatos, in alienam
regionem quam nunquam viderant serviliter ab-
actos. « Dicesque eis, Hæc ait Dominus omnipo-
tens : Revertimini ad me, dicit Dominus virtu-
tum ; et ego convertar ad vos, dicit Dominus virtu-
tum. Neque fiatis ut patres vestri, quos repre-
hendebant superiores prophetæ dicentes : Hæc ait
Dominus omnipotens : Recedite a viis vestris ma-
lis, atque a studiis vestris malis. Illi tamen mihi
non obediverunt, neque meis verbis aurem præ-
buerunt, ait Dominus omnipotens. » Nunc ergo
omissa imitatione majorum vestrorum ad me re-

spicite, meisque dictis ac monitis erecto oculo attendite, ut ego quoque vos respiciam, vestrique curam libenter geram. Ne patres vestros imitemini vehementer cavete, qui cum diu multumque a priscis prophetis admoniti fuissent atque exorati, quo scilicet a sua pravitate recederent, neque auscultare voluerunt, neque ullam admonitionum rationem habere.

τῆς κακίας ἀποστῆναι τῆς οἰκείας, καὶ κερδᾶναι τὴν ὑπὲρ τῶν κακῶς πεπραγμένων αὐτοῖς τιμωρίαν, οὔτε προσέχειν οὔτε λόγον τινὰ ποιῆσθαι τῶν διδασκόντων ἐβούλοντο.

VERS. 5, 6. — Patres vestri ubinam sunt? et prophetæ num semper vivent? Eia meos sermones **288** legemque meam excipite, quidquid ego videlicet præcipio in Spiritu meo servis meis prophetis, qui patres vestros comprehenderunt. » Profecto æquum est vos reputare, quod neque patres vestri jam supersint neque prophetæ: nam et hos et illos communis naturæ interitus interceptit, quominus vitam diutius propagarent. Et illi quidem e vivis excesserunt, contumaciæ suæ pœnam experti; prophetæ autem etsi hujus vitæ finem fecerunt, nihilominus verborum suorum veritatem factis comprobaverunt; quandoquidem vel ipsis mortuis vaticinia suum exitum æque habuerunt; quia hæc nimirum me jubente edita fuerant. His exemplis monitos ea, quæ prophetæ meo nomine aiunt, non parvipendere decet, imo his auscultare quæ spiritali gratia commoti loquuntur: nam neque dicta ab iis irritari queunt, neque vobis dictorum neglectus vacare periculo potest. His verbis compunctus populus, quorum veritati locuples facta testimonium dabant, sic respondit, ut docilitatem animorum suorum manifestam faceret. « Responderunt, inquit, atque dixerunt: Sicuti disposuit Dominus omnipotens facere nobis secundum vias nostras, et secundum studia nostra, sic fecit nobis. » Verbum « disposuit » pro disposuerat ponitur: etenim haud de præsentī, sed de præterita re sermo est. Fatemur, inquit, quæ Deus nobis eventura portenderat, congruo facinoribus nostris decreto, ea nos revera expertos fuisse: quare vehementer nobis persuasum est dictorum divinorum veritatem esse certissimam. Hæc elocutus, revelationem deinceps propheta narrat sibi a Deo oblatam, ex qua cum ipse non dubiam publicæ felicitatis confirmationem percepit, tum fidenter auditoribus visa nuntiavit. Sic autem ait:

τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων. Τούτων οὕτως εἰρημένων, αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἧς αὐτός τε ἀκριβῆ τῶν ἀκούουσι θαρρόντως εὐηγγελίζετο τὰ φαινόμενα. Λέγει δὲ οὕτως:

289 VERS. 7-10. — « Die vicesima quarta mensis undecimi, qui est sabat, secundo Darii anno, sermo Domini factus est ad Zachariam Barachiae, filii (58) Eddonis, prophetam, dicens. » Verba « Sermo Domini factus est » pro, divina revelatione ego dignus habitus sum, ponuntur; unde revelationem indicans: « Vidi per noctem, » inquit. Neque

μιμήσεως τῶν πατέρων τῶν οἰκείων, πρὸς με ἀποβλέψατε, καὶ πρὸς τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα ὑμῖν καὶ συμβουλευόμενα τεταμένον ἔχετε τὸ ὄμμα, ὥς ἂν καὶ αὐτὸς ἐφορᾷ ὑμῖν καὶ δι' ἐπιμελείας ἔχειν τὰ καθ' ὑμᾶς ἐλοίμην. φυλάξασθε δὲ πᾶσαν μίμησιν τὴν πρὸς τοὺς πατέρας τοὺς ὑμετέρους. οἱ πολλὴν καὶ συχνὴν παρὰ τῶν προφητῶν τῶν πρότερον γενομένων συμβουλήν δεξάμενοι καὶ παραίνεσιν, ὥστε

Στίχ. ε', ς'. — « Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσι; καὶ οἱ προφῆται μὴ εἰς τὸν αἰῶνα ζήσονται; Πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν Πνεύματί μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις, οἱ κατέλαβον τοὺς πατέρας ὑμῶν. » Καί-
B τοι γε καλῶς ἂν ἔχοι κάκεινο ὑμᾶς συλλογίσασθαι, ὅτι οὔτε οἱ πατέρες ὑμῶν εἰσὶν ἔτι, οὔτε οἱ προφῆται. προκατελάβετο δὲ κάκεινους καὶ τούτους ὁ κοινὸς τῆς φύσεως θάνατος, ἐπὶ πλείστον ἐκτεταμένην ἔχειν τὴν οἰκείαν ζωὴν οὐκ ἔω· (p. 457) ἀλλ' οἱ μὲν ἀπεληλύθασιν τὴν ἐκ τῆς ἀπειθείας δεξάμενοι τιμωρίαν. οἱ προφῆται δὲ καὶ παυσάμενοι τοῦ παρόντος βίου τῶν οἰκείων ῥημάτων ἔργοις ἐπέδειξαν τὴν ἀλήθειαν. ἐπεὶ καὶ τετελευτηκότων αὐτῶν, οὐθὲν ἤττον ἄπερ εἶπον εἰς πέρας ἐξήγετο, ἅτε κατ' ἐμὴν εἰρημένα γνώμην. Πρὸς δὲ τοῦτο ἀφορῶντας προσήκοι ἂν μὴ πάρεργα ποιῆσθαι τὰ παρ' ἐμοῦ διὰ τῶν προφητῶν λεγόμενα. δέχεσθαι δὲ πάντα ὅσα περ ὑμῖν διὰ πνευματικῆς λέγουσι τῆς
C χάριτος. ἐπεὶ μήτε ψευθεῖναι οἷόν τι τῶν λεγομένων παρ' αὐτῶν, μήθ' ὑμῖν ἀκίνδυνον ἀμελεῖν ἐθέλουσι τῶν παρ' αὐτῶν λεγομένων. Ἐπὶ δὲ τούτοις εἰκότως τοῖς ῥήμασιν οἱ τοῦ λαοῦ, ἅτε τῶν πραγμάτων τῇ τῶν λεγομένων ἀληθείᾳ μαρτυρούντων αὐτάρκως, ἀπόκρισιν ἐποιήσαντο, σαφῆ τῆς εὐγνωμοσύνης ἑαυτῶν παρεχόμενοι τὴν ἀπόδειξιν. « Καὶ ἀπεκρίθησαν γάρ, φησὶν, καὶ εἶπον. Καθὼς παρατέτακται Κύριος παντοκράτωρ τοῦ ποιῆσαι ἡμῖν κατὰ τὰς ὁδοὺς ἡμῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἡμῶν, οὕτως ἐποίησεν ἡμῖν. » Τὸ « παρατέτακται, » Παρετέτακτο λέγει. οὐ γὰρ περὶ παρόντων διαλέγεται, ἀλλὰ περὶ τῶν γεγονότων ἤδη. Ὁμολογοῦμεν, φησὶν, ὅτι οἰάπερ ὁ Θεὸς ἀπεφύηατο γενέσθαι περὶ ἡμᾶς, ἀνάλογον οἷς ἐπράττομεν ἐκβαλὼν τὴν ἀπόφασιν, τοιαῦτα δὲ
D καὶ πεπόνθαμεν ὥστε σφόδρα ἡμᾶς παπεισθαι, (p. 458) ὅτι ἀναντίρρητος τῶν παρὰ Θεοῦ λεγομένων ἡ ἀλήθεια. καὶ οὐκ ἀκίνδυνον ἡμῖν ἀμελεῖν βουλομένοις ἀποκάλυψιν λοιπὸν ὁ προφήτης διηγείται δεῖχθῆσαν περὶ τὸν λαὸν ἀγαθῶν τὴν πίστιν ἐλάμβανε, καὶ τοῖς

Στίχ. ζ'-ι'. — « Τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι, τῷ ἑνδεκάτῳ μηνί, οὗτός ἐστιν ὁ μὴν σαβᾶτ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἐδδῶ, τὸν προφήτην, λέγων. » Τὸ « ἐγένετο λόγος Κυρίου, » ἀντὶ τοῦ, Ἀποκαλύψεως ἡξιώθη θείας. ὅθεν τὴν ἀποκάλυψιν λέγων λοιπὸν, « Ἐώρακα, φησὶ, τὴν νύκτα. » Οὐ

γὰρ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου οὐδὲ Κύριος ἤμελλεν λέγειν
 « Ἐώρακα τὴν νύκτα· ἀλλὰ δηλονότι ὁ προφῆτης
 φησὶ. Δι' ἐκείνου τοίνυν δηλώσας ἀποκάλυψιν αὐτῷ
 γεγενῆσθαι θείαν, ἐν τούτοις τὴν ἀποκάλυψιν, τίς
 ἐστὶ, διηγείται· διὸ λέγει· « Ἐώρακα τὴν νύκτα, »
 ἀντὶ τοῦ, Εἶδον ἀποκάλυψιν τοιάνδε. Εἶτα καὶ λέγει
 τοιαύτην ἥτις ἐστὶ. « Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐπιβεβηκὼς
 ἵππον πυρρόν· καὶ οὗτος εἰστήκει ἀναμέσον τῶν
 ὀρέων τῶν κατασκίων· καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἵπποι πυρ-
 ροὶ καὶ ποικίλοι καὶ λευκοί· καὶ εἶπον, Τί οὗτοι,
 Κύριε; Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν
 ἐμοί, Ἐγὼ δεῖξω σοι τί ἐστὶ ταῦτα· καὶ ἀπεκρίθη
 ὁ ἀνὴρ ὁ ἐφεστηκὼς ἀναμέσον τῶν ὀρέων, (p. 439)
 καὶ εἶπε πρὸς με· Οὗτοι εἰσιν οὓς ἐξαπέστειλε Κύ-
 ριος περιδεῦσαι τὴν γῆν· καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ ἁγ-
 γέλῳ Κυρίου τῷ ἐφεστῶτι ἀναμέσον τῶν ὀρέων, καὶ
 εἶπον, Περιδεύσαμεν τὴν γῆν πᾶσαν, καὶ ἰδοὺ πᾶσα
 ἡ γῆ κατοικεῖται καὶ ἡσυχάζει. » Εὐδὴλον ὅτι πάντα δὴ
 τὰ τῷ προφῆτῃ δειχθέντα, γνωρίσματα τινῶν ὑπῆρχε
 πραγμάτων (59)· ὥς γὰρ ὁ Ἰωσήφ εἶδε δράγματα
 καὶ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας, ἕκαστον δὲ τούτων
 πράγματός τινος ἐσομένου δῆλωσιν εἶχεν· καὶ ὁ Φα-
 ραὼ στάχυάς τε καὶ βόας, τοὺς μὲν εὐπαθεῖς, τοὺς
 δὲ λεπτοὺς, ἦν δὲ καὶ ἐν τούτοις ἕτερα τὰ ἐκ τῶν
 δεικνυμένων σημαινόμενα· τὸ αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ
 προφῆτης ταῦτα μὲν δι' ἀποκαλύψεως ὁρᾷ θείας,
 ἕκαστον δὲ τῶν δεικνυμένων αὐτῷ σημείον τι καὶ
 δῆλωσιν πράγματος εἶχεν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος
 Πέτρος εἶδε σινδόνα ἀπ' οὐρανοῦ καταφερομένην,
 μεστήν παντοδαπῶν ζώων καθαρῶν τε καὶ ἀκαθάρ-
 των, τὰ φαινόμενα δὲ ἐτέρων τινῶν δῆλωσιν εἶχε.
 Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας τὴν
 ἀποκάλυψιν διηγούμενος λέγει πρὸ τῶν ἄλλων ὅτι
 ἀναμέσον τῶν ὀρέων εἰστήκει τῶν κατασκίων.

Πολλῆς δὲ πλάνης καὶ ἀνοίας ἐστὶ μεστὸν, καὶ οὐδὲ
 ἀσεθείας ἀφεστῶς, τὸ παρά τινων λεγόμενον, (p. 440)
 ὅτι τὸν Υἱὸν ἑώρα τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα· δῆλου γε ὅν-
 τος ὅτι τῶν πρὸ τῆς τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ παρου-
 σίας οὐθεὶς ἠπίστατο Πατέρα καὶ Υἱὸν (60), οὐ
 Πατέρα Θεὸν Υἱοῦ Θεοῦ πατέρα, οὐχὶ Υἱὸν Θεὸν υἱὸν
 Πατρὸς Θεοῦ, τοῦτο ὄντα ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατήρ, ἅτε καὶ
 ὄντα ἐξ αὐτοῦ· ἐπειδὴ πατρὸς μὲν ὀνομασία καὶ υἱοῦ,

⁴¹ Gen. xxxvii, 6. ⁴² Gen. xli. ⁴³ Act. x, 11.

(59) Ἄφρον καὶ ἀγροικία· εἰ μὴ ἐκάθευδον καὶ
 ἀνύπαρκτα ὄνειρα ἔβλεπον ἐκ μελαγχολικῆς διαθέ-
 σεως, πάντως περὶ πραγμάτων αὐτοῖς οἱ λόγοι· ἀλλ'
 ὁ ἐρμηνεύων οὐ τοῦτο σκοπεῖ, πρόδηλον ὄν, ἀλλὰ
 περὶ ποίου καὶ τί τὸ πρᾶγμα ὃ σημαίνει ὁ λόγος.
*Insiapiens hoc et indoctum. Nisi forte dormiebant, et
 insubsistentia somnia videbant ex melancholica
 animi affectione, prophetæ omnino de rebus loquun-
 tur. At interpres hoc, quamvis evidens, non observat,
 sed quæ qualisque res sit quam sermo significat.*

(60) Scholion. Ἀνούστατε καὶ τῷ ὄντι πλάνε·
 οὐχ ὅτι οὐκ ἐγίνωσκον Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον
 Πνεῦμα, διὰ τοῦτο οὐκ ἐχρήσαντο ταῖς ὀνομασίαις,
 ἀλλ' ὅτι οὐ δυνατοὶ τοιαῦτα ἀκούειν, πρὸς οὓς ἔλεγον·
 διὰ τοῦτο ἄλλαις ὀνομασίαις ἰσαῖς τούτων ἐχρῶντο
 τὰ αὐτὰ δυναμέναις· ἐπεὶ πόθεν ἔγνωμεν τὸν Θεὸν
 ἐν τρισὶ προσώποις, εἰ μὴ οὐ κατὰ τῶν προφητῶν;
*O amentissime vereque fallax! Non quod ignorarent
 (prophetæ) Patrem et Filium et Spiritum sanctum,*

A enim vel sermo Domini vel Dominus dicturus erat
 « Per noctem vidi. » Sed enim hic loqui prophetam
 constat. Igitur postquam ait divinam sibi accidisse
 revelationem, quænam ista fuerit pergit dicere.
 Ait: « Ego per noctem vidi, » pro hoc ostentum vidi.
 Mox ejus rei rationem edisserit. « Ecce vir equo
 rufo insidens: hic in montium umbrosorum medio
 stabat: post eum equi rufi et varii et albi. Dixi-
 que: Quinam isti sunt, Domine? Dixitque mihi an-
 gelus qui in me loquebatur: Ego tibi rem hanc
 declarabo. Responditque vir ille qui inter medios
 montes constiterat, dixitque mihi: Hi sunt quos
 misit Dominus ad perlustrandam terram. Porro
 responderunt angelo Domini qui in mediis monti-
 bus stabat, dixeruntque: Terram universam per-
 ambulavimus, et ecce universa terra habitatur et
 quiete fruitur. » His ostentis prophetæ oblatis si-
 gnificari facta nonnulla, nemo non videt. Nam sic-
 ut Josephus manipulos vidit et solem et lunam et
 astra ⁴¹, quæ singula facti alicujus significationem
 habebant; itemque Pharaô spicas et boves partim
 crassas partim macie confectas ⁴², quæ pariter
 certum quid aliud innuebant; eodem modo etiam
 propheta res, quas diximus, divina revelatione
 spectat; sed tamen singula ostenta facti alicujus
 indicium afferebant. Sic etiam beatus Petrus sin-
 donem vidit cælo demissam **290.** ⁴³ omnigenis bel-
 luis, tum mundis tum etiam immundis plenam, quæ
 visio aliud quid designabat. Hoc pacto Zacharias
 quoque propheta revelationem suam proponens, ait
 C in primis se virum vidisse equo rufo insidentem,
 qui in medio umbrosorum montium constiterat.

ἄνδρα εἶδεν ἐπὶ ἵππον ἐπιβεβηκότα πυρρόν, ὃς ἀνα-

Multo autem errore ac dementia scatet, neque ab
 impietate abest quod nonnulli aiunt, Filium Dei a
 propheta hic visum: cum constet neminem qui
 ante Christi Domini adventum vixerit, agnovisse
 Patrem ac Filium, minime, inquam, Deum Patrem
 Dei Filii patrem, neque Filium Deum Dei Patris
 filium, eundem substantia ac Patrem, utpote ex
 ipso oriundum. Patris utique ac filii appellatio in

D idcirco horum nominibus non utebantur, sed quia
 intelligendis his non erant idonei homines apud quos
 verba faciebant, propterea paria his nomina pone-
 bant idem significantia. Alioquin undenam Deum in
 tribus personis cognovimus, nisi etiam a prophetis?
 Hanc sententiam quod SS. Trinitas ignota prorsus
 fuerit etiam prophetis, jam recitaverat Mopsue-
 stenus etiam ad Aggæi ii, 5. Jam vero notos Judæis
 Patrem et Spiritum sanctum, Filium ignotum, ait
 Photius Amphil. XLIII, 47. et CXC, 2. Sed inno-
 tuisse Danieli etiam Filium observant Hippolytus
 et Apollinaris in catena quam nos edidimus ad
 Dan. cap. iii, 92, 93. Porro Mopsuesteni sententia
 diserte refutatur ab iis quæ sunt apud Eusebium
Hist. eccl. i, 2, 3, 4, et contra Marcellum i, 19, nec
 non toto pene opere *Eclogarum proph.* (quod a cl.
 benemerentissimo viro Thoma Gaisfordio editum
 habemus.) Miror Petavium *De Trin.* ii, 7. non
 ponere satis notam Eusebii luculentam disputatio-

Vetere Testamento erat : Patre quidem generaliter Deo appellato hominum cura ejus fruentium ; his vicissim filiis appellatis, qui plus aliquid haberent propter Dei familiaritatem. Sed tamen Deum Patrem, ut jam dixi, Dei Filii, et Filium Deum Patris Dei, sciebat hominum illius ævi prorsus nemo. Etenim Deum tantummodo et creationem noverant quotquot ante Christi Domini adventum veram religionem edocti fuerant : Deum quidem sempiternam agnoscentes substantiam et rerum omnium causam ; **291** creationem autem, ut breviter dicam, res ab illo ex nihilo ad existendum productas. Idque satis demonstratur vel ex ipsis apostolis, qui in Domini adventu, longo tempore cum eo versati, Christum quidem eum confitebantur, prout ex multo magisterio didicerant ; Filium tamen, ea qua dixi ratione, Dei esse nesciebant : nisi quod peculiariter Dei Filium dicebant Christum, antiquiorum more sanctorum atque justorum. Hinc Philippus Domino aiebat : « Ostende nobis Patrem tuum, et sufficit nobis »⁴⁴ ; » quod nunquam dixisset, si quinam esset Filius, quinam item Pater, scivisset. Alioqui plane noverat invisibilem esse divinam naturam. Unde et Dominus illi dixit : « Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe »⁴⁵ : » ostendens, quod ne ipsum quidem agnosceret, quem scire putabat : ideoque Patrem quoque videre postulat, impossibilem rem cupiens. Subdit ergo Dominus : « Qui videt me, videt et Patrem meum »⁴⁶ : » ostendens se, ad deitatem quod attinet, eundem esse ac Patrem, invisibilem pariter : eundemque esse utriusque conspectum. Alibi vero manifestius dixit illis Dominus : « Hæc in proverbii locutus sum vobis ; sed venit hora cum jam non in proverbii loquar vobis, sed aperte Patrem vobis annuntiabo »⁴⁷ : » significans quod tanquam in ænigmate Patris vocabulum audierant, de natura humana secundum eandem relationem id intelligentes ; at postea verum Dei Filium **292** agnituros Deum ex Deo, substantialiter ex ipso existentem, eandem-

ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς ἥν Διαθήκης· πατὴρ δὲ μὲν κοινῶς κατὰ κηδεμονίαν τοῦ Θεοῦ λεγομένου τῶν τῆς ἐκεῖθεν ἐπιμελείας ἀξιουμένων ἀνθρώπων, υἱὸν δὲ τῶν ἐχόντων τι πλεον κατὰ οἰκείωσιν Θεοῦ· Πατέρα δὲ Θεόν, ὡς περ οὖν ἔφην ἡδη, Υἱοῦ Θεοῦ, καὶ Υἱὸν Θεὸν Θεοῦ Πατρός, ἡπίστατο τῶν τότε καθάπαξ οὐδεὶς· Θεὸν γὰρ καὶ κτίσιν μόνον ἤδεσαν οἱ πρὸ τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίας παιδευόμενοι τὴν εὐσέβειαν· Θεὸν μὲν τὸν αἰδίων γνωρίζοντες οὐσίαν καὶ πάντων αἰτίαν· κτίσιν δὲ πάντα συντόμως εἰπεῖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρεληλυθότα. Καὶ τούτου γε ἀπόδειξις αὐτάρχεις ἐκ τῶν μακαρίων ἀποστόλων γένοιτο ἂν, οἳ ἐπὶ τῆς τοῦ Δεσπότης παρουσίας ἐπὶ μακρῷ τῷ χρόνῳ συγγεγονότες αὐτῷ, Χριστὸν μὲν αὐτὸν ὡμολόγουν, ἐγνωκότες διὰ πολλῆς διδασκαλίας· Υἱὸν δὲ, καθ' ὃν ἔφην λόγον, Θεοῦ οὐκ ἡπίσταντο· πλὴν ὅσον κατὰ οἰκείωσιν ἔλεγον Θεοῦ υἱὸν τὸν Χριστὸν κατὰ τὸ τῶν πρόσθεν ἔθος ἀγίων τε καὶ δικαίων (61). Ἐντεῦθεν ὁ Φίλιππος λέγει πρὸς τὸν Κύριον· « Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν »· οὐκ ἂν γε τοῦτο εἰπὼν εἰ ἡπίστατο, τίς μὲν ὁ Υἱός, τίς δὲ ὁ Πατήρ· ἡπίστατο γὰρ πάντως, ὡς δὲ ἀθέατον ἡ θεία φύσις· (p. 441) ὅθεν καὶ ὁ Κύριος λέγει πρὸς αὐτόν· « Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε ; » δεικνὺς ὅτι οὐδὲ αὐτὸν ἡπίστατο, ὃν εἰδέναι ὥρετο. Καὶ τούτου γε ἔνεκεν καὶ τὸν Πατέρα ἰδεῖν αἰτεῖ, πράγματος ἐπιέμενος ἀδυνάτου· ἐπάγει γοῦν· « Ὁ ἐώρακώς ἐμέ, ἐώρακε τὸν Πατέρα· » δεικνὺς ὅτι κατὰ τὴν θεότητα τοῦτο ἐστὶν ὅπερ ὁ Πατήρ, ἀθέατος ὁμοίως ἐκείνῳ, καὶ ὅψις αὐτῇ ἐκείνου ἢ καὶ τούτου. Καὶ ἐτέρωθι δὲ σαφέστερον πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος λέγει· « Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παρρησίᾳ περὶ τοῦ Πατρὸς ἀπαγγελῶ ὑμῖν· » δεικνὺς ὅτι ὡς ἐν αἰνίγματι τὴν τοῦ Πατρὸς ἤκουον φωνήν, ἐπὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως κατὰ σχέσιν αὐτὴν ἐκλαμβάνοντες, γινώσκονται δὲ ἀληθῶς Υἱὸν ὅτ' ἂν γινῶσι Θεὸν ἐκ Θεοῦ κατ' οὐσίαν ὄντα ἐξ αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ὄντα τὴν οὐσίαν ὅπερ ἐκεῖνος. Εἰ δὲ οἱ προφῆται καὶ οἱ πρόσ-

⁴⁴ Joan. xiv, 8. ⁴⁵ Ibid. 9. ⁴⁶ Ibid. ⁴⁷ Joan. xvi, 25.

nem inter eos auctores qui ex Vet. Testamento Filii divinitatem astruxerunt. Jam præsens invectio fortasse fit adversus Hieronymum, qui Christum Dominum hoc loco agnoscit. Et quidem oppugnatum fuisse alio opere a Mopsuesteno Hieronymum, demonstrat Cavæus. Quanquam si fortasse nonnisi Græcos auctores legebat hic noster, respici ab ipso puto vel Hippolytum vel Origenem vel Didymum, quos appellat Hieronymus in præf. ad Zach. Denique non est dissimulandum, abs Hieronymo ad Dan. x, 21. xii, 4, non Christum, sed angelum apud Zachariam intelligi, sicut etiam a Theodoreto, qui Mopsuesteno nostro solet subscribere.

(61) Mopsuesteni interpretatio hæc non est admittenda in confessione certe Petri : *Tu es Christus Filius Dei vivi*, etc. Etenim S. Hilarius *De Trin.* vi, 56 : *Non est, inquit, evangelica et apostolica fides, Filium Dei nomine potius quam natura credidisse. Si enim adoptione hæc nuncupatio est, et non idcirco Filius est, quia exierit a Deo ; quæro unde beatus Simon Barjona est confessus : Tu es Christus Filius Dei vivi ? Anne cum omnibus potestas*

*sit per sacramentum regenerationis in filios Dei nasci ? Si secundum hanc nuncupationem Filius Dei Christus est, interrogo quid illud sit, quod Petro « non caro neque sanguis revelavit, sed Pater qui in cælis est ? » Generalis professio quid habet meriti ? aut quæ revelationis est gloria in publica conscientia ? Si ex adoptione Filius est, unde hæc in Petro beata confessio est, hoc Filio deferenti quod est commune sanctorum ? Ultra humanam autem intelligentiam se fides apostolica protendit. Pergit alia ibidem cumulare Hilarius, quæ breviter hic recitari non possunt. Consonat autem Hilario altera dogmatum basis S. Athanasius *De sent. Dionysii*, n. 8, et *Contra Arianos* orat. II, n. 18. 62, et alibi. Sic denique Petri verba de naturali Filio Dei Christo dicta intellexerunt summates alii Patres Ambrosius, Augustinus, Cyrillus, Chrysostomus, quos Tirinus memorat ad *Matth.* xvi, 16. Nos igitur necessario hanc criticam adnotationem faciendam judicavimus, præsertim quia Græcus scholiastes, qui alia in Mopsuesteno notavit, nihil hoc in loco animadvertit.*

θεν δὴ πάντες ἠπίσταντο Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ δὴ τοῦτο ἐκ τῶν θείων ἐδιδάσκοντο Γραφῶν, πρὸ τῶν ἄλλων ἤδεσαν ἂν οἱ ἀπόστολοι τοῦτο· ἀλλ' εὐδὴλον ὡς οὐκ ἤδεσαν, ἔμαθον δὲ ὁπηνίκα τοῦ Πνεύματος ἔλαβον τὴν χάριν φοιτήσασαν ἐπ' αὐτοὺς μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριός φησι πρὸς αὐτοὺς, « Ἐτι πολλὰ ἔχω λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ὅτ' ἂν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνο τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, (p. 442) ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. » Εἰ δὲ τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς ἠπίσταντο, καὶ δὴ καὶ Πατέρα τὸν ὡς Θεὸν Θεοῦ Πατέρα, τί δὴ τούτων μεῖζον ἦν, ὃ μανθάνειν ἡμελλόν ὕστερον; Τὴν τοίνυν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς οὔτε ἠπίστατό τις τῶν πρὸ τῆς τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας, οὔτε τις τῶν προφητῶν περὶ ταύτης διαλέγεται (62).

Ἐπεὶ κακεῖνο πάσης ἀνοίας ἐστὶ μεστὸν, ἀληθέστερον δὲ εἰπεῖν, φρενοβλαθείας, τὸ λέγειν ὅτι ὅτ' ἂν ἀγγέλου τε μέμνηται καὶ Κυρίου, κατὰ τοῦτον ἡ Παλαιὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγει· οὗς ἐχρῆν αἰσχυρῶναι γοῦν, τοῦ μακαρίου Παύλου τὴν φωνὴν διαρροῦντος ἐκ τῶν ἀγγέλων τὸν Υἱόν, καὶ δεικνύντος ὡς τούτου τε κακεῖνου τὸ μέσον ἐστὶ καὶ τοσοῦτον, ὅσον γε ὑπερέτου καὶ Δεσπότου. Λέγει γοῦν οὕτως· « Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει, Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· » πρὸς δὲ τὸν Υἱόν, « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου, » δεικνύς ὅπόσον ἐστὶ τὸ διάφορον, Υἱοῦ τε καὶ ἀγγέλων· καὶ ὅτι μὴδὲ συγελθεῖν οἶόν τε τὰς φωνὰς ἀλλήλαις ταύτας, τῶν μὲν ἀοράτων δυνάμεων καὶ πρὸς λειτουργίαν ἐκτεταγμένων εἰκότως ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν, διὰ τὴν ὑπουργίαν καλουμένων εἰς τὴν ἐτύγχανον προβεβλημένοι· τοῦ Υἱοῦ δὲ ταύτας μὲν οὐ προσιεμένου τὰς φωνὰς, μόνην δὲ ταύτην ἀναδεξαμένου τὴν φωνὴν δικαίως, τὴν, « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, (p. 443) ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου, » ὅπερ ἐστὶ λέγοντος αἰδίου βασιλέα Κύριον τῶν ἀπάντων, ἐν εὐθύτητι πάσῃ τὸ πᾶν διοικοῦντα· πῶς οὖν οὐκ ἀνόητον καὶ μανικὸν τοσαύτης ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου τῆς διαφορᾶς ἡμῖν ὑποδεδειγμένης, τολμᾶν συνάγειν τὰ ἀσύμβατα, καὶ λέγειν καὶ ἄγγελον καὶ Κύριον δυνατὸν λέγεσθαι τὸν Υἱόν; Ἀλλ' εὐδὴλον ὅτι ὁπότε ἂν τι τοιοῦτον ἐν τῇ θείᾳ φέρηται Γραφῇ, ἀγγέλου μὲν μέμνηται τοῦ πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ἐκτεταγμένου τῶν δεικνυμένων· ἐπειδὴ πάντες εἰσὶ λειτουργικά πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, ὡς ὁ μακάριος Παῦλός φησι.

Κύριον δὲ ὀνομάζει οὐ τὸν ἄγγελον οὕτω καλῶν, ἐπὶ Θεὸν δὲ ἀναφέρων τοῦ γινομένου τὸ ἔργον· ὥσπερ οὖν καὶ οἱ προφῆται πολλάκις τὰ ἀρμόττοντα

A que Patris substantiam habentem. Quod si prophetæ et illi veteres cuncti novissent Patrem ac Filium, idque a divinis Scripturis edocti fuissent, utique apostoli præ cæteris scivissent. Sed constat eos ignorasse, et tum demum didicisse, cum Spiritus sancti gratiam receperunt in eos immissam post Christi Domini in cœlos reditum. Unde et Dominus aiebat illis ⁴⁸: « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo; cum autem venerit ille Spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem. » Quod si deitatem Unigeniti scivissent, itemque Patrem ceu Deum Dei Patrem, quid majus supererat quod postea discerent? Igitur Unigeniti deitatem nec quisquam novit ante Christi Domini adventum, neque aliquis prophetarum de hac loquitur.

B

Insuper et illud putæ insipientiæ plenum est, imo, ut verius dicatur, insanix, videlicet si quis dicat, quod ubi angeli mentio sit ac Domini, ibi Vetusta Scriptura Filium Dei denotet. Atqui oportebat revereri beati Pauli vocem distinguentis ab angelis Filium, et inter hunc atque illos intervallum tantum ponentis, quantum est inter famulum Dominumque. Sic ergo ait: « Et ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignis flammam. Ad Filium autem: Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi: virga æquitatis, virga regni tui ⁴⁹; » demonstrans quanta sit differentia Filii ab angelis, et quod ne comparari quidem hæc vocabula **293** inter se possint: invisibilibus quidem potestatibus, et ministrando addictis, merito angelorum nomine et ministrorum propter ministerium appellatis, cui sunt creati; Filio autem hujusmodi dictiones non patiente, unam vero juste admitte, id est: « Thronus tuus, Deus, in sæcula, virga æquitatis virga regni tui; » quod perinde est ac dicere sempiternum regem Dominumque omnium, omni æquitate cuncta regentem. Quidni igitur insipiens sit atque furiosum, tanta nobis a beato Paulo differentia monstrata, copulare audere quæ componi nequeunt, ac dicere fieri posse ut angelus ac Dominus dicatur Filius? Plane igitur exploratum est, quod ubi hujusmodi aliquid in divina Scriptura fertur, ibi de angelo agitur ministerio eorum, de quibus sermo, addicto: ⁵⁰ quia omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis, ut beatus ait Paulus.

D

Dominum autem nominat, non quod angelum ita appellet, sed ad Deum rei gestæ operam referens. Veluti etiam prophetæ sæpe verba dicunt Deo

⁴⁸ Joan. xvi, 12, 13. ⁴⁹ Hebr. i, 7, 8. ⁵⁰ ibid. 14.

(62) Scholion. Καὶ τοῦτο ἀμαθῶς νομίζεις. Ἡσαΐας γὰρ ὥσπερ διὰ τοῦ τρισαγίου τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὑποφαίνει, οὕτω καὶ διὰ τοῦ εἰπεῖν, Καὶ καλεῖται τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, ἄγγελον αὐτὸν εἶναι λέγει, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ κατὰ τὴν Δεσπότου τὴν αὐτοῦ· εἰ γὰρ ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Πατρὸς ὡς ἀπὸ αἰτίου, ἄγγελός ἐστιν, ἀνήγγειλε γὰρ

ἡμῖν τὴν σωτηρίαν· ὥς που καὶ αὐτὸς φησὶν, Ἄκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀνήγγειλα ὑμῖν· καὶ μὴ παράτρεπε τὴν Ἀποστόλου ῥῆσιν δι' ἐτέραν εἰσαχθεῖσαν αἰτίαν. Hoc item imperite arbitraris. Isaias enim sicut per trisagium tres personas indicat, ita etiam illis verbis: Hic appellatur magni consilii angelus (Isa. ix, 6), angelum ipsum esse dicit, non

convenientia, non quod sibi dicta illa tribuant, sed Deo causam eorum imputantes. Atque hoc statim ex præsente propheta quispiam cognoscet. Nam postquam ait : « Verbum Domini factum est ad Zachariam, dicens, » addidit : « Iratus est Dominus adversum patres vestros ira magna. » Atqui consentaneum erat dicere : Factum est verbum Domini dicens : Iratus sum adversum patres vestros; ne verba Domini ad prophetam facta, de alio quodam viderentur domino dicere tanquam irato. Sed enim patet, quod cum dictio, « Factum est verbum Domini, » revelantem significet, addit mox verba propheta quæ Deus ipse locutus est; neque sua dicit, sed quæ Deus pronuntiavit, exponit. Eodem plane modo et cum angelum dixit, deinde etiam Dominum **294** nominat, angeli quidem vocabulo ministrum denotat; Domini vocabulo, illum qui per angelos illa fieri mandavit. Sed et illud exploratum est, angelos visibiliter hominibus apparentes, cum id Deo placuerit, humanam formam imitari solere, quæ congrua est cernentibus et revelationem excipientibus. Atque hoc ex Novo quoque Testamento condiscere quispiam potest. Etenim Christi Domini resurrectionem divina Scriptura narrans, ait angelum visum qui lapidem revolverat ⁵¹. Mox describens quis esset, et quomodo visus, « Erat, » inquit, « facies ejus ut fulgur, vestimenta autem alba tanquam nix ⁵². » Et post Domini in cælum reditum, hiantem ore stupentibus ad rei novitatem discipulis ⁵³, « Ecce, » inquit, « duo viri astiterunt in veste candida. » Erant autem angeli, qui discipulos rem gestam docebant. Eodem modo nunc etiam angelum videt propheta a gratia missum ob ea administranda quæ humanæ salutis conferunt.

ἀνθρώπου μορφῇ ἄγγελον θεωρεῖ πρὸς ὑπουρνίαν ὑπὸ τῆς χάριτος τεταγμένον τῶν εἰς σωτηρίαν ἡκόντων ἀνθρωπίνην.

VERS. 9, 10.—Species itaque externa angelum exhibebat; at ipsius adjuncta, significabant res quæ fiebant. Equum itaque inscenderat, ob significandum celeritatem, qua omnia exsequi invisibiles potestates solent Dei mandata. Rufus autem erat equus, ob iram denotandam, qua pro eis angelus contra alienos erat incensus. Inter montes denique umbrosos constiterat: et montes quidem celsam firmamque potentiam angeli administratorii demonstrabant; umbrosa autem qualitas, perfectionem quam præbere populo suo Deus promiserat. Interrogat ergo propheta: « Quid isti? » revelatione eum ad interrogandum impellente, ut edocendo via pandatur. « Respondit autem, inquit, angelus qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi quid sint hæc. » Dicit vero ipsum virum, quem insidentem equo rufo viderat. Idcirco etiam dixit, « Qui loquebatur in me, »

⁵¹ Matth. xxviii, 2. ⁵² Ibid. 3. ⁵³ Act. i, 10.

secundum angelorum substantiam, sed secundum suam, id est Domini. Si enim missus fuit a Patre tanquam causante, angelus est; nuntiavit enim nobis salutem; ut alicubi ipse dicit: « Quæ audiavi a Pa-

A λέγουσι τῷ Θεῷ, οὐχ ἑαυτοῖς λογιζόμενοι τὰ λεγόμενα, ἐπὶ Θεὸν δὲ αὐτῶν ἀναφέροντες τὴν αἰτίαν. Καὶ τοῦτό γε εὐθύς ἐκ τοῦ προφήτου τοῦ παρόντος ἴδοι τις ἂν· εἰπὼν γὰρ ὅτι, « Ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν λέγων, » ἐπήγαγεν· « Ὁργίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὀργὴν μεγάλην. » Καίτοι γε ἦν ἀκόλουθον εἰ (63) ἄρα εἰπεῖν ὅτι, Ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν λέγων, Ὁργίσθη ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν· ὥς ἂν μὴ ὁ γεγονὼς λόγος τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν προφήτην, περὶ ἐτέρου τινὸς φαίνεται κυρίου λέγων ὡς ὀργισθέντος. Ἄλλ' εὐδὴλον ὅτι τὸ, « Ἐγένετο λόγος Κυρίου, » τὸν ἀποκαλύψαντα εἰπὼν, (p. 444) ἐπάγει λοιπὸν τὰ ῥήματα ὁ προφήτης ἅπερ αὐτὸς εἶπεν ὁ Θεός, οὐκ οἰκεία λέγων, τὰ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ λελεγμένα ἐκτιθέμενος. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὅτ' ἂν ἄγγελον λέγῃ, εἶτα καὶ Κύριον ὀνομάζῃ, τῷ μὲν ἄγγέλῳ τὸν ὑπουργοῦντα δείκνυσιν, τῇ δὲ τοῦ Κυρίου φωνῇ τὸν ἐπιτάξαντα διὰ τῶν ἀγγέλων ἐκεῖνα γενέσθαι. Ἀλλὰ γὰρ εὐδὴλον ὅτι τοὺς ἀγγέλους αἰσθητῶς φαινομένους τοῖς ἀνθρώποις, ὅτ' ἂν τοῦτο δοκῇ τῷ Θεῷ, ἔθος ἀνθρώπων εἶδος μιμεῖσθαι, ὅπερ οἰκείον ἐστὶ τοῖς ὁρώσι τε καὶ παιδευομένοις. Τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης οὐχ ἥττον μάθοι τις ἂν· τὰ γὰρ κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ διηγούμενη ἡ θεία Γραφή λέγει, ἄγγελον ὤφθαι τὸν ἀποκυλίσαντα τὸν λίθον· εἶτα διαγράφουσα οἷός τις ἦν, καὶ ὅπως ὤφθη, « Ἦν αὐτοῦ, » φησὶν, « ἡ εἰδέα ὡς ἀστραπή, τὰ δὲ ἱμάτια λευκά ὡς χιῶν. » Καὶ μετὰ τὴν ἀνοδὸν δὲ τοῦ Κυρίου τὴν εἰς οὐρανὸν, κεχηνότων πρὸς τὴν τοῦ γεγονότος καινότητά τῶν μαθητῶν, « Ἰδοὺ, » φησὶ, « δύο ἄνδρες εἰστήκεισαν ἐν ἐσθῇτι λευκῇ· » ἦσαν δὲ ἄγγελοι διδάσκοντες αὐτοὺς ἃ προσῆκον ἦν ἐπὶ τοῖς γεγονόσι, εἰδέναι. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἀνταῦθα ἐν

C Στίχ. θ', ε'. — Ἡ μὲν οὖν ὄψις ἄγγελον ἐδήλου· τὰ περὶ αὐτὸν δὲ ἦν μηνυτικὰ πραγμάτων· ἵππου μὲν οὖν ἐπιθεβλήκει εἰς δῆλωσιν τοῦ τάχους, μεθ' οὗ πάντα ἐπιτελεῖν ταῖς ἀοράτοις δυνάμεσιν ἔργον ἐστὶν ἅπερ ἂν ἐπιτάτῃ Θεός· (p. 445) πυρρόν δὲ, ὡς ἂν τὸν θυμὸν δεικνύῃ ὃν ὑπὲρ αὐτῶν εἶχεν κατὰ τῶν ἀλλοτρίων. Ἐν μέσῳ δὲ κατασκίων ὁρέων εἰστήκει· τῶν μὲν ὁρέων, τὸ ὑψηλὸν καὶ στερρόν τῆς δυνάμεως τοῦ λειτουργοῦντος φανερόν ποιούντων· τῶν κατασκίων δὲ, δῆλωσιν ἐχόντων τῆς σκέπης ἣν παρέχειν ὁ Θεός εὐηγγελίζετο τῷ λαῷ τῷ οἰκείῳ. Ἐρωτᾷ μὲν οὖν ὁ προφήτης, « Τί οὗτοι; » τῆς ἀποκαλύψεως πρὸς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν κινήσεως, ὡς ἂν καὶ ὁδὸν ἢ διδασκαλίαν λάθοι. « Ἀποκρίνεται δὲ, » φησὶν, « ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἐγὼ δείξω σοι τί ἐστι ταῦτα. » Λέγει δὲ αὐτὸν τὸν ἄνδρα ὃν ἐπιθεβηκότα ἐπὶ ἵππον εἶδεν πυρρόν· διὰ τοῦτο καὶ τὸ, « ὁ λαλῶν

tre, nuntiavi vobis (Joan. xv, 15). » Cave ergo ne Apostoli dictum pervertas, quod aliam ob causam prolatum fuit.

(63) Ita cod.

ἐν ἑμοί, » λέγει, ἐπειδὴ οὐκ ἔξωθεν φερομένης ἤκουε φωνῆς, ἀλλὰ κατὰ ἀποκάλυψιν ἐναποτυπωμένης αὐτοῦ τῇ διανοίᾳ. Ὡς καὶ ὁ μακάριος Πέτρος ἤκουε τὸ, « Ἀναστὰς, Πέτρε, θύσον καὶ φάγε. » Εὐδὴλον δὲ ὅτι οὐκ ἐξ οὐρανῶν ἐφέρετο τοιαύτη φωνὴ πρὸς αὐτόν· ἡ γὰρ ἂν καὶ πᾶσαν ἐπλήρωσε τὴν οἰκουμένην ἢ τοῦ λεγομένου γνῶσις· ἐναπετυποῦτο δὲ αὐτῷ ἡ φωνή, ὡς ἂν οὐρανόθεν πρὸς αὐτὸν γιγνομένη. Ὅτι δὲ τὸν λαλοῦντα ἄγγελον αὐτῷ, τὸν ἐπιβεβηκότα ἐπὶ τὸν ἵππον τὸν πυρρόν λέγει, δῆλον· ὡς γὰρ εἶπεν, « Ἐγὼ δεῖξω σοι τί ἐστὶ ταῦτα, » ἐπάγει, « Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἀνὴρ ὁ ἐφεστῆκώς ἀναμέσον τῶν ὀρέων, καὶ εἶπεν πρὸς με· Οὗτοί εἰσιν οὓς ἐξαπέστειλε Κύριος περιοδεῦσαι τὴν γῆν· » (p. 446) σαφῶς δεικνύς ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ὀφθεῖς αὐτῷ ἀνὴρ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων, αὐτὸς ἦν ὁ λαλῶν ἐν αὐτῷ· ὃς καὶ διδάξιν αὐτὸν ὑπέσχετο, τίνα δὴ ταῦτα τὰ τῶν ἵππων· καὶ ὅτῃ καὶ ἐδίδαξεν εἰπὼν καθεξῆς ὅτι, Οὗτοι εἰσὶν οἱ πέμπεσθαι εἰσθότες παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῷ τῇ γῆν ἅπασαν ἐκπεριῖναι, καὶ τὴν καθήκουσαν ἐκασταχοῦ πληροῦν λειτουργίαν κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ. Εὐδὴλον μὲν οὖν ὅτι περὶ ἀγγέλων φησὶν· ἀγγέλων γὰρ ἔργον τοῦτο· τοῦτο δὲ οὐ τοὺς ἵππους λέγει· ὅθεν καὶ ὁ ἐρμηνεύων, ἀπεστάλθαι λέγει τούτους ἐπὶ τὸ περιοδεῦσαι τὴν γῆν, οὐ τοὺς ἵππους, ἀλλὰ τοὺς ἐπιβεβηκότας λέγων· ἀναγκαίως δὲ καὶ οὗτοι, ἅτε ἄγγελοι, ἐφ' ἵππων ὤφθησαν, κατὰ τὸν ἐπὶ τὸν ἵππον ἐπιβεβηκότα τὸν πυρρόν· τῶν μὲν ἵππων δηλούντων τὴν ταχύτητα τῆς λειτουργίας. Ἄλλοι δὲ πυρρόν, τὸν θυμὸν ὃν κατὰ τῶν ἀλλοτρίων εἶχον, καὶ τῶν λευκῶν δὲ εἰς μήνυσιν τῆς περισσομένης τοῖς Ἰσραηλίταις λαμπρότητος, ἐκ τῆς αὐτῶν ὑπουργίας, ἦν ἐκτελοῦντες οἱ ἄγγελοι, τὰς τε τιμωρίας ἐπάγουσι τοῖς τούτων ἀξίοις, καὶ τὰς δωρεὰς παρέχουσιν οὓς ἂν τοιοῦτοις ἀμείβεσθαι θέλῃ Θεός.

Στίχ. ια', ιβ'. — Ἡ δὲ τῶν λεγομένων ἀπόδειξις, τὰ ἐξῆς. « Ἀπεκρίθησαν γὰρ, φησὶν, τῷ ἀγγέλῳ Κυρίου τῷ ἐφεστῳτῇ ἀναμέσον τῶν ὀρέων, καὶ εἶπον· Περιοδεύσαμεν τὴν γῆν πᾶσαν· καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ κατοικεῖται καὶ ἡσυχάζει. » Οὐκ ἂν τοὺς ἵππους αὐτῷ ἀποκρίσθαι εἶπον· ποία γὰρ ἂν καὶ γένοιτο ἀπὸ ἵππων φωνή; (p. 447) ἀλλὰ δῆλον ὅτι τοὺς τῶν ἵππων ἐπιβεβηκότας λέγει, οἳ ἐν μορφῇ φαινόμενοι ἀνθρώπου, παραπλησίως τοῦ ἀναμέσον τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων ἐφ' ἵππου φανέντος πυρρόν, εἰκότως ἀνάλογον τῇ ὁψεί τὴν πρὸς αὐτὸν ποιεῖσθαι διάλεξιν ἡμελλον, ἀφ' ἧς δὴ καὶ ὁ προφήτης κατὰ ἀποκάλυψιν τῶν λεγομένων ἀκούων, τὴν ἐξ αὐτῶν διδασκαλίαν ἐδέχετο. Εὐδὴλον γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ ἀποκάλυψις καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς θεωρούμενα, καὶ εἴτε ἐρώτησις, εἴτε ἀπόκρισις, εἴθ' ὅ τι δῆποτε, πάντα ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως διετυποῦτο· ὡς ἂν διὰ πάντων τὴν διδασκαλίαν ὁ προφήτης δεξάμενος, αὐτὸς τε πίστιν περὶ τῶν ἐσομένων ἔχοι βεβαίαν, καὶ εἰς ἐτέρους ἐκφέροι τὴν ὠφέλειαν. Ἔοικε δὲ τὸν ἐπιβεβηκότα ἐπὶ τὸν ἵππον ἀναμέσον ὀρέων, ἄγγελον αἰνίττεσθαι τὸν ἐφεστῳτα τῷ ἔθνει τῶν Ἰσραηλιτῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον, « Ἐστησεν ὅρια

A quoniam haud extrorsum allatam vocem audiebat, sed vi revelationis **295** in mente propria impressam. Sicut etiam beatus Petrus verba illa audiebat· « Surgens, Petre, occide et manduca. » Patet nimirum haud de cœlis allapsam hujusmodi ad illum vocem : alioqui universum mundum impleset dictæ rei notitia ; sed in eo imprimebatur vox illa tanquam cœlitus ad eum demissa. Quod vero angelum sibi loquentem dicit illum qui rufo equo insidebat, manifestum est. Nam postquam ait, « Ego tibi ostendam quid sint hæc, » addit, « Et respondit qui stabat inter montes, dixitque mihi : Isti sunt quos misit Dominus ut terram circumirent : » manifeste ostendens, illum qui apparuerat visum inter montes umbrosos, eundem esse qui in eo loquebatur, et qui ei receperat docturum esse quodnam hoc esset equorum negotium. Reapse autem postea docuit dicens, hos esse qui mitti solent a Deo ad circumeundam terram, et conveniens explendum ubique ministerium prout Dei voluntas tulerit. Constat igitur de angelis prophetam loqui ; est enim hoc angeli officium : de his ergo, non de equis, verba facit : quamobrem et is qui respondit, missos hos fuisse ait ad circumeundam terram, haud equidem equos, sed equites dicens. Necessario autem hi quoque tanquam angeli equis insidentes apparuerunt, ad ejus normam qui equo rufo insidebat ; equis videlicet ministerii celeritatem indicantibus ; rufo autem colore iram qua in adversarios fervebant : denique et quidam albi, Israelitarum claritatem portendebant, ex illorum ministerio futuram, quod revera angeli exercent, pœnas noxiis imponentes, beneficia vero illis quos Deus remunerari voluerit.

VERS. 11, 12. — Dictorum autem demonstratio in sequentibus fit. « Et responderunt, inquit, angelo Domini, qui stabat inter montes, atque dixerunt : Circumivimus universam terram ; et ecce universa terra habitatur, et quiescit. » Haud equidem equos sibi **296** respondisse dicit ; nam quænam equorum vox fuisset ? Sed patet equites ab eo dici, qui in hominis figura oblatis, ad normam ejus qui inter montes umbrosos equo rufo insidens apparuerat, merito congruum speciei cum eo dialogum habituri erant ; ex quo etiam propheta per revelationem quæ dicebantur audiens, rerum notitiam hauriebat. Constat enim quamlibet revelationem, et res in ea visas, sive interrogando fiat, sive respondendo, sive quomodolibet, haud aliter quam revelationis typo fieri : ut per hæc omnia propheta edoctus, tum ipse futurorum eventuum firmam fidem conciperet, atque aliis quoque utilitatem impertiretur. Porro videtur per illum equitem, innuere angelum Israelitarum genti præidentem, juxta dictum : « Constituit terminos populorum juxta numerum angelorum Dei »²⁴. Quoniam ergo reliqui angeli, curæ ut

²⁴ Deut. xxxii, 8.

par erat participes, de antedictis loquebantur, alii vero etiam aiebant universam terram in quiete versari; ex his ille quoque occasionem nactus est, qui inter umbrosos montes apparebat, ceu populi sibi cura concredita, ac dolens veluti quod cum omnia quiete agerent, solius Hierusalem res turbarentur, occasionem, inquam, cepit precem quamdam et obsecrationem pro universo populo Dei offerendi. « Respondit enim, inquit, angelus Domini dixitque (ille scilicet qui inter montes consistebat; nam cæteri universam terram dixerant habitari et quiescere): Domine omnipotens, quousque non misereberis Hierusalem, urbiumque Judæ, quas septuaginta jam annos aspernatus es? » Dicens propemodum: Cæteris gentibus omnibus, tutum præbes incolatum et quietem, in qua illas versari concedis; sola vero tua, ut videtur, Hierusalem et reliquæ Judæ civitates communi hoc non fruuntur munere. Sed quoniam rei hujus causa peccata exstiterunt, atque impietatis studium, **297** et contumacia, misericordia malis ejus medetor, et annorum numerum respiciens quibus his premuntur calamitatibus, sufficientem jam peccatis arbitrator punitiorem mala hæc, quæ ipsos tanto tempore obruunt. Quamobrem clementia tua peccato omni deleta, pristinam redde prosperitatem, ut et Hierusalem juxta priorem formam ædificetur, et reliquæ Judæ civitates denuo consistant.

γραφάμενος ἅπαντα, καὶ τὴν παλαιὰν αὐτοῖς ἀποδοῦς εὐπραγίαν· ὥστε καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκισθῆναι τὸ πρότερον σχῆμα καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ Ἰουδα πόλεις αὐθις συστήναι.

VERS. 13, 17. — Insuper pergit dicere: « Responditque Dominus omnipotens angelo loquenti in me bona verba et sermones consolatorios. » Ostendit his verbis hanc esse orationem illius qui inter montes umbrosos loquebatur in eo: cui inquit respondisse Deum plenos benignitate sermones multorumque bonorum promissores, quique omnino ad consolandum sufficerent homines in tot tantisque angustiiis versantes. Quibus verbis ipse angelus ad fiduciam erectus, significat prophetæ, quæ sibi Deus dixerat maxima bona spondens, quæ deinceps urbi Hierusalem conferet. « Dixitque mihi angelus qui in me loquebatur: Clama, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Zelatus sum Sion atque Hierusalem zelo magno. Et ira magna irascor ego super gentes quæ hostiliter invaserunt: quoniam ego modice iratus fui, illæ autem scelestam aggressionem fecerunt. Propterea hæc dicit Dominus: Revertar ad Hierusalem cum misericordia, et domus mea rursus ædificabitur in ea, dicit Dominus omnipotens, et mensura extendetur adhuc in Hierusalem. Et dixit mihi angelus qui loquebatur in me, Clama, dicens: Hæc ait Dominus omnipotens: Adhuc affluent civitates bonis, et miserebitur adhuc Dominus Sion, et eliget Hierusalem. »

Accepto, inquit, hoc a Deo responso angelus, tum ipse his dictis gavisus est, tum me quoque con-

ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. » Ὡς περ οὖν οἱ λοιποὶ τῶν ἀγγέλων κοινωνοῦντες ὡς εἰκὸς τῆς φροντίδος περὶ τῶν προκειμένων διελέγοντο, οἱ καὶ ἐμνήυσαν αὐτῷ τὸ πᾶσαν τὴν γῆν ἐν ἡσυχίᾳ καθεστάναι τότε· ἅψ' ὧν δὴ καὶ χώραν ἐκεῖνος λαβὼν ἀναμέσον τῶν κατασκήνων ὁρέων ὀφθεῖς, (p. 448) ὡς ἂν τὴν τοῦ λαοῦ φροντίδα πεπιστευμένος, καὶ τι καὶ παθὼν εἰ πάντα μὲν ἔστιν ἐν ἡσυχίᾳ, τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ δὲ διατετάρακται μόνον, εὐχὴν τινα καὶ δέησιν ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους προσάγει τῷ Θεῷ. « Ἀπεκρίθη γάρ, φησὶν, ὁ ἄγγελος Κυρίου καὶ εἶπεν. » Ἐκεῖνος δὴ ὁ ἀναμέσον τῶν ὁρέων ἐφραστὼς, ὅπερ οὖν εἶπον οἱ λοιποὶ τὸ πᾶσαν τὴν γῆν κατοικεῖσθαι καὶ ἡσυχάζειν. « Κύριε παντοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰς πόλεις Ἰουδα, ἃς ὑπερείδες τοῦτο ἑβδομηκοστὸν ἔτος; » Μονονουχὶ λέγων, Πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι τοῖς κατὰ γῆν ἀσφαλῆ παρέσχες τὴν οἰκῆσιν καὶ τὴν ἡσυχίαν, μεθ' ἧς ἔταξας διάγειν αὐτοὺς· μόνῃ δὲ ἡ σὴ ὡς ἔοικεν, Ἱερουσαλὴμ καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ Ἰουδα πόλεις τῆς κοινῆς ταύτης οὐκ ἀπολαύουσι δωρεᾶς. Ἀλλ' ἐπειδὴ περ αἰτία τούτων αὐτοῖς τὰ ἀμαρτήματα γέγονε, καὶ ἡ τῆς ἀσεβείας ἐπιμέλεια, καὶ τὸ δυσπειθές, ἐλέω δὴ τὰ κατ' αὐτὰς ἴασαι, ἥ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν ἀποθλέψας ἐν οἷς ἐν ταῖς συμφοραῖς γεγόνασι ταύταις, ἀρκοῦσαν ὑπὲρ ὧν ἡμαρτον λόγισαι τὴν τιμωρίαν τῶν ἐν τοσούτῳ χρόνῳ περιεσχηκότων αὐτοὺς κακῶν· ἐλέω τε οἰκείῳ τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν παρα-
εὐπραγίαν· ὥστε καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκισθῆναι τὸ πρότερον σχῆμα καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ Ἰουδα πόλεις αὐθις συστήναι.

C Στίχ. ιγ', ιζ'. — Πρὸς δὲ ταῦτα ἐπάγει· « Καὶ ἀπεκρίθη Κύριος παντοκράτωρ τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι ἐν ἐμοὶ ῥήματα καλὰ καὶ λόγους παρακλητικούς. » (p. 449) Ἐδειξε καὶ διὰ τούτου ὅτι αὐτοῦ τοῦ ἀναμέσον τῶν ὁρέων τῶν κατασκήνων τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ καὶ ἡ δέησις ἦν αὕτη· πρὸς ὃν λέγει τὸν Θεὸν ἀποκεκρίσθαι πολλῆς ἀγαθότητος γέμοντας λόγους, καὶ πολλῶν ἀγαθῶν ἔχοντας ἐπαγγελίαν, καὶ ἱκανοὺς παντοῖαν παράκλησιν τοῖς ἐν τοσούτοις τε καὶ τοιαύταις προσ-
αγαγεῖν ἀνάγκαις. Ἐφ' οἷς δὴ καὶ ὁ ἄγγελος τὸ θαρρῆν λαβὼν, μηνύει τῷ προφῆτῃ οἷά περ αὐτῷ εἰρητο παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαν μεγίστων ἔχοντα ἀγαθῶν, ἃ περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπιδείξεται τοῦ λοιποῦ. Λέγει δὲ οὕτως· « Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἀνάκραγε, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐξήλωκα τὴν Σιών καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ζῆλον μέγαν· καὶ ὀργῇ μεγάλῃ ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα· ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὀργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνέπεθεντο εἰς κακὰ. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἐν οἰκτιρμῷ, καὶ ὁ οἶκος μου ἀνοικοδομηθήσεται ἐν αὐτῇ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ μέτρον ἐκταθήσεται ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἔτι. Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἀνάκραγε, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν ἀγαθοῖς, καὶ ἐλεήσει Κύριος ἔτι τὴν Σιών, καὶ αἰρετιεῖ ἔτι τὴν Ἱερουσαλὴμ. »

(p. 450) Δεξάμενος γάρ, φησὶν, ἀπόκρισιν παρὰ τοῦ Θεοῦ τοιαύτην ὁ ἄγγελος, αὐτὸς τε ἐπὶ τοῖς λε-

γομένοις ἦσθη, καὶ ἐμὲ θαρρῶν ἐκέλευε περὶ πάντων εἰς τὸ ἐξῆς· ὥστε καὶ θαρρῶντα μηνύειν ἅπασιν ὅτι σφόδρα ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ ὀργίζεται κατὰ τῶν τοσαύτην ὀμότητα ἐπιδειξαμένων εἰς αὐτούς· οἱ μείζονα τῆς ὀργῆς τῆς ἐμῆς τὴν τιμωρίαν αὐτοῖς ἐκ τῆς ἰδίας ἐπήγαγον κακίας· τοιγαροῦν ἀπάντων ἔνεκεν πολλῷ χρήσομαι περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ τῷ ἐλέῳ· ὥστε καὶ τὸν οἶκον τὸν ἐμὸν ἐν αὐτῇ γεγονότα τὴν συνήθη τοῖς ἐπ' αὐτὸν συνιοῦσιν ὠφέλειαν παρέχεσθαι, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπὶ μεῖζον ἢ νῦν ἐκταθῆναι· καὶ πάσας δὲ, συντόμως εἰπεῖν, τὰς αὐτῇ προσήκουσας πόλεις ἐν ἀφθονίᾳ καταστῆναι πολλῶν· τότε γὰρ ἐλέῳ χρήσομαι πολλῷ περὶ αὐτήν· δεδοκίμακα πᾶν ὃ τι χρηστὸν ἐργάσασθαι εἰς αὐτήν τε καὶ τοὺς προσήκοντας αὐτῇ τοῦ λοιποῦ. Εὐδηλον δὲ ὅτι ὅτ' ἂν λέγῃ τὸ, «Ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα, ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, συνεπέθεντο δὲ εἰς κακὰ,» περὶ τε τῶν ἐκπεπορηκότων αὐτὴν Βαβυλωνίων λέγων, καὶ τῶν ὅπως ποτὲ εἰς τοῦτο συμπραξάντων αὐτοῖς, τὴν γενησομένην αὐτοῖς τιμωρίαν διὰ τούτων σημαίνει. Δεδώκεσαν μὲν γὰρ ἤδη Βαβυλώνιοι δίκας, καὶ καθήρητο μὲν αὐτῶν ἡ βασιλεία, εἰληπτο δὲ ἡ πόλις παντελῶς ὑπὸ Κύρου τοῦ Περσῶν βασιλέως· τετιμώρητο δὲ οἱ συμπράξαντες αὐτοῖς Ἰδουμαῖοί τε καὶ οἱ λοιποὶ δὴ πάντες· ὥστε δῆλον ἐκεῖνο εἶναι τὸ παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως εἰρημένον, ὅτι πολλῶν μέμνηται γεγονότων ἤδη, (p. 451) βεβαιῶν αὐτὰ ταῖς οἰκείαις ἐπαγγελίαις ὁ Θεός· ἐπεὶ καὶ σφόδρα τούτων ἔδει· τότε τοῖς Ἰσραηλῖταις, ἐν ἀμφιβόλῳ καὶ μετὰ τὴν σωτηρίαν ἔχουσι τὴν οἰκείαν· ὥς μὴ δὲ τὸν ναὸν τὸν θεῖον ἀρξαμένους πέρας ἐκβαλεῖν, εἴτε διὰ τὴν ἐνόχλησιν τῶν ἐναντίων, εἴτε καὶ διὰ τὴν αὐτῶν ῥαθυμίαν αὐξανομένην ὡς εἰκὸς τῇ τῶν πολεμίων κακίᾳ· δύο μὲν δὴ ταῦτα ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως ἐγνωκέναι ἔφη, ὅτι τε τοὺς ἡδικοχότας τὸν ναὸν τιμωρήσεται ὁ Θεός, καὶ ὅτι τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν παλαιὰν εὐπραγίαν ἀποκαταστήσει πάλιν.

Στίχ. ιη' - κα'. — Ἐπὶ βεβαιώσει δὲ ἀμφοτέρων ἀποκαλύψεις καθεξῆς ἐκτίθεται ἐτέρας, ἃς ἰδὼν αὐτός τε τὴν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἤδη πίστιν εἶχε βεβαίαν· καὶ δὴ καὶ τοὺς τοῦ λαοῦ πάντας ἔπειθεν ὁμοίως ἡγεῖσθαι· καὶ πρώτην γε περὶ τῆς τῶν ἐναντίων τιμωρίας λέγει, ἥνπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης ἀποκαλύψεως προτέραν εἶπεν. «Καὶ ἦρα τοὺς ἐφθαλμούς μου καὶ εἶδον τέσσαρα κέρατα· καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί, Τί ἐστὶ ταῦτα, Κύριε; Καὶ εἶπε πρὸς με· Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ θιασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἔδειξέ μοι Κύριος τέσσαρας τέκτονας· καὶ εἶπον, Τί οὗτοι ἐρχονται ποιῆσαι, Κύριε; Καὶ εἶπε, Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ θιασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ κατέαξαν καὶ οὐδαίς αὐτῶν ἦρεν κεφαλὴν· (p. 452) καὶ ἐξῆλθον αὐτοὶ τοῦ ὀξύναι αὐτὰ εἰς χεῖρας αὐτῶν· τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ ἔθνη τὰ ἐπαιρόμενα κέρας ἐπὶ τὴν γῆν Κυρίου, τοῦ θιασκορπίσαι αὐτήν.» Οἱ μὲν οὖν μυθολογεῖν ἐθέλοντες, τέσσαρα κέρατα τὸν Ἀσσύριον καὶ τὸν Βαβυλώνιον τὸν τε Μῆδον καὶ τὸν Πέρσην φασίν.

A fidere jussit de omnibus in futurum: ita ut possem cum fiducia **298** palam significare, Deum magnopere Hierusalem causa irasci adversus eos qui tantam adversus illam exercuerunt crudelitatem; qui majorem, quam ira mea tulisset, punitionem fecerunt adversus Israelitas. Horum itaque omnium causa multam expromam erga Hierusalem misericordiam: ita ut domus quoque mea, quæ illic est, consuetam convenientibus in ea utilitatem præbeat, et urbs Hierusalem majus adhuc spatium sit occupatura, cæteræque, ut summatim dicam, ei subjectæ urbes in multa rerum copia futuræ sint. Tunc enim multam exhibebo urbi Hierusalem benignitatem: quippe decrevi nihil non boni huic facere in posterum, nec non cæteris ad eam pertinentibus. Sine dubio autem, cum se irasci dicit gentibus, quæ Hierusalem hostiliter invaserant, cui ego modice iratus eram, ipsæ autem scelestam aggressionem fecerant, de Babyloniis loquitur qui ipsam depopulati fuerant, deque aliis qui socii belli ejus fuerunt; et impendentem illis pœnam his verbis significat. Sane jam pœnas luerant Babylonii, eorumque regnum corruebat, et urbs a Cyro Persarum rege occupata fuerat. Idumæi quoque Babyloniorm adjutores reliquique omnes puniti fuerant. Quamobrem apparet illud quod nos in argumento commentarii diximus, multas hic res memorari quæ jam evenerant, quasque suis promissionibus confirmat Deus: his enim magnopere indigebant tunc Israelitæ, qui etiam post reditum de salute sua dubitabant: ita ut ne templi quidem ædificationi, quam cœperant, finem imponere curavissent, sive propter adversariorum molestiam, sive propter ipsorummet segnitiam, ab hostium malitia ut credibile est auctam. Veruntamen duo hæc ex revelatione innuisse ait, quod Judaici populi offensores puniturus sit Deus, et quod urbem Hierusalem in pristinam felicitatem restitutus.

VERS. 18-21. Jamvero ad utriusque rei confirmationem, duas alias posthinc exponit revelationes, **299** quas cum ipse vidisset, firmam circa res dictas fidem retinebat, et populo universo ut idem existimaret suadebat. Priorem quidem de adversariorum punitione recitat, quam etiam in superiore revelatione primam posuerat. «Et levavi oculos meos, et vidi quatuor cornua. Et dixi angelo in me loquenti: Quid sunt hæc, Domine? Dixitque mihi: Hæc sunt cornua, quæ disperserunt Judam et Israellem atque Hierusalem. Et ostendit mihi Dominus quatuor fabros. Et dixi: Quid isti veniunt facere, Domine? Et dixit: Hæc sunt cornua quæ disperserunt Judam, atque Israellem confregerunt, et nemo illorum levavit caput: et exierunt isti ad ea acuenda in manibus suis. Quatuor cornua, gentes sunt quæ cornu extulerunt super terram Domini ut eam disperderent.» Qui ergo fabulas nectere volunt, quatuor cornua dicunt esse Assyrium, Babylonium, Medum, ac Persam: considerare enim nolentes, sæpe numerum a divina Scriptura haud accurate

numeri causa dici, sed ob aliud aliquid significandum, appellationes numero accommodare contendunt; quamobrem vanas fabulas consequenter sequi coguntur, ut suum fictum commentum instruant: quod cum saepe alibi passi sunt, tum in beati Michææ prophetia dicentis, consurrecturos adversus Assyrium septem pastores, et octo hominum morsus: septem quidem homines, pastores; octo autem homines, morsus numerare studentes⁵⁵; quod cum faciunt, multa risu digna ob hanc causam coguntur dicere. Pari modo hic quoque quatuor cornua dicunt esse quas nominavimus gentes: non reputantes, quod jamdiu Assyrius ac Babylonius pœnas dederant; Medi autem a Cyro deleti fuerant; Persæ denique nihil mali unquam Israelitis intulerant, imo potius captivitate eos dimiserant.

θῆρηντο· Πέρσαι δὲ οὐδὲν αὐτοὺς καθάπαξ ἡδικοχότες εὐρίσκονται, τούναντίον μὲν οὖν καὶ τῆς αἰχμῆς ἀφέντες.

300 Divina igitur Scriptura quatuor cornua non aliquos nominatim homines dicit; sed quia in quatuor partes distributum orbem dicimus, orientem, occasum, septentrionem, ac meridiem, commemorat sæpe hæc climata, ut quæ multis in locis fiunt designet. Veluti cum dicit beatus David de Israelitis: « Dicant redempti a Domino, quos redemit de manu inimici, et de regionibus congregavit eos, ab oriente, ab occasu, a borea, et a mari⁵⁶. » Atqui constat, quod nequaquam per quatuor orbis terminos dispersos Israelitas congregavit Deus, sed sub Babyloniiis tantummodo atque Assyriis servitutem servientes in propriam regionem restituit. Dicit autem Scriptura ab oriente et occasu et borea et mari, ut denotet quod multis locis dispersos congregaverit atque in patriam reduxerit. Sic ergo hic quoque quatuor cornua dicit, ut designet populos undecunque Israelitis hostiliter supervenientes, et omnimodis eis nocere volentes, sive hi Assyrii fuerint, sive Babylonii, sive Idumæi, sive Moabitæ, sive cæteri finitimi, sive denique alii quilibet. Ea propter quatuor etiam fabros videt, ut ministratorias potestates dicat, quasi variis ex locis supplicia iis populis adducentes, dum singulæ juxta Dei decretum ab illis pœnas reposcunt. Jam cornua (« exacuere » dixit, pro, illa extenuare, atque omni asperitate spoliare; id est vires, quibus ii aggressores suffulti erant, eripere. Postquam hac revelatione pœnam offensoribus Israelitarum imponendam propheta affirmavit, aliam pergit narrare sibi factam revelationem, quæ urbis Hierusalem instaurationem demonstrabat. Sic autem dicit:

CAP. II.

301 VERS. 1-5. — « Levavi que oculos meos, et vidi, et ecce vir in cujus manu funiculus geometricus. Dixique ei: Quo tu pergis? Et dixit mihi: Ut dimetiar Hierusalem, et videam quanta sit latitudo ejus et quanta longitudo. Et ecce angelus qui loque-

A Οὐ γὰρ προσέχειν ἐθέλοντες, ὅτι πολλάκις τὸν ἀριθμὸν ἢ θεία Γραφή οὐκ ἀριθμοῦ γε ἔνεκεν ἀκριβολογουμένη λέγει, ἐπὶ δηλώσει δὲ ἐτέρου τινὸς, φιλονεικοῦσι μὲν ἐφαρμόζειν ὀνομασίας τῷ ἀριθμῷ· μυθολογεῖν δὲ ὡς εἰκὸς ἀναγκάζονται εἰς τὴν τῶν πλασμάτων συνθήκην· ὅπερ οὖν πολλαχοῦ μὲν καὶ ἐτέρωθι πεπόνθασι, καὶ μὴν καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ μακαρίου Μιχαίου προφητείας λέγοντος ὅτι, « Ἐγερθήσονται ἐπὶ τὸν Ἀσσύριον ἑπτὰ ποιμένες καὶ ὀκτὼ δῆγματα ἀνθρώπων· » ἑπτὰ μὲν ἀνθρώπους τοὺς ποιμένας, ὀκτὼ δὲ ἀνθρώπους τὰ δῆγματα ἀριθμεῖν φιλονεικοῦντες ἀναγκαζόμενοι τε διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πλείστου γέλωτος ἄξια λέγειν. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἀνταῦθα τέσσαρα κέρατά φασι τοὺς προῤῥηθέντας ἡμῖν· οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι πάλαι μὲν ὁ Ἀσσύριός τε καὶ ὁ Βα-

B βυλώνιος δεδώκεσαν δίκας· Μῆδοι δὲ ὑπὸ Κύρου κα-

« Ἡ δὲ θεία Γραφή τέσσαρα κέρατα οὐ ῥητοὺς τινὰς ἀνθρώπους λέγει, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τέσσαρα πέρατα μεμερίσθαι τὴν οἰκουμένην φαμὲν, ἀνατολάς τε καὶ δυσμᾶς καὶ ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν, (p. 453) μέμνηται τῶν κλιμάτων τούτων πολλάκις τὸ πολλαχοῦ γινόμενον δηλοῦσα· ὡς ὅταν ὁ μακάριος λέγῃ Δαυὶδ περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν· « Εἰπάτωσαν οἱ λελυτρωμένοι ὑπὸ Κυρίου, οὓς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς ἐχθροῦ, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν συνήγαγεν αὐτοὺς, ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης. » Εὐδὴλον γὰρ ὅτι οὐκ εἰς τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς οἰκουμένης διασκορπισθέντας τοὺς Ἰσραηλίτας συνήγαγεν ὁ Θεὸς, ὑπὸ Βαβυλωνίοις δὲ καὶ Ἀσσυρίοις μόνοις αἰχμαλώτους ὄντας εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανήγαγε γῆν. Λέγει δὲ ἡ Γραφή τὸ « ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης, » ἵνα εἴπῃ ὅτι τοὺς πολλαχόθεν διεσπαρμένους ἡθροισέ τε καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὰ οἰκεῖα. Οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα τέσσαρα κέρατα λέγει, ἵνα εἴπῃ τοὺς πολλαχόθεν αὐτοῖς ἐπεληλυθότας καὶ παντοίως αὐτοὺς βλάψαι βουλευθέντας, εἴτε Ἀσσυρίους εἴτε Βαβυλωνίους εἴτε Ἰδουμαίους, ἢ Μωαβίτας ἢ καὶ τοὺς λοιποὺς περιόικους, εἴθ' οὕστινας δῆποτε ἐτέρους. Διὰ τοῦτο καὶ τέκτονας τέσσαρας βλέπει, ἵνα εἴπῃ τὰς λειτουργικὰς δυνάμεις, ὡς πολλαχόθεν αὐτοῖς τὴν τιμωρίαν ἐπαναγαγούσας, ἐκάστων τοὺς παρ' αὐτοῖς κατὰ τὴν ἀπόφασιν τιμωρησαμένων τὴν θείαν. Τὸ δὲ « ὀξύναι » τὰ κέρατα λέγει ἀντὶ τοῦ ἐκλεπτύναι αὐτὰ καὶ πάντα τὸν ὄγκον αὐτῶν ἀφελεῖν· ἵνα εἴπῃ τὴν περιχειμένην τοῖς ἐπελθοῦσι δυνάμειν ἀφανίσαι· ταῦτα δὲ τῇ ἀποκαλύψει τὴν τῶν ἡδικοχότων τοὺς Ἰσραηλίτας τιμωρίαν βεβαιώσας ὁ προφήτης, (p. 454) ἐτέραν ἀποκαλύψιν λέγει δειχθεῖσαν αὐτῷ δηλωτικὴν τῆς κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνανεώσεως. Λέγει δὲ οὕτως·

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α'-ε'. — « Καὶ ἤρα τοὺς ὀφθαλμοὺς μου καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον γεωμετρικόν· καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν, Ποῦ σὺ πορεύῃ; καὶ εἶπε πρὸς με, Διαμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, τοῦ ἰδεῖν πηλίκον τὸ πλάτος αὐτῆς ἐστὶ καὶ πηλίκον

⁵⁵ Mich. v, 5. ⁵⁶ Psal. cvi, 2.

τὸ μῆκος. Καὶ ἰδοὺ ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ εἰστήκει· καὶ ἄγγελος ἕτερος ἐξεπορεύετο εἰς συνάντησιν αὐτῷ· καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν λέγων, Δράμε καὶ λάλησον πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον λέγων, Κατακάρπως κατοικηθήσεται Ἱερουσαλήμ ἀπὸ πλήθους ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν τῶν ἐν μέσῳ αὐτῆς· καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τεῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς. » Ἐπειδὴ τοῖς τὰς οἰκοδομὰς ἐργαζομένοις σχοινίῳ μετρεῖν ἔθος ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ τε πλάτη καὶ τὰ μήκη καὶ τοὺς τύπους τῆς οἰκοδομῆς, ἀναγκαίως ἄγγελον ὁρᾷ πάλιν κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐν ἀνθρώπου μορφῇ, σχοινίον κατέχοντα τοιοῦτο· ὃς ἐρωτηθεὶς κατὰ τὴν γινομένην ἀποκάλυψιν τῷ προφῆτῃ. ὅποιπερ ἄπεισιν, μετρησαὶ ἔφη τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπιέναι τὴν οἰκοδομήν, ὁποῖαν τε καὶ ὅσην αὐτὴν γενέσθαι προσήκει. Εἶτα λέγει μὲν πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα, ὃν ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐν ἀνθρώπου μορφῇ καθήμενον εἶδεν ἐφ' ἵππου πυρρῶ ἀναμέσον τῶν ὁρέων τῶν κατασχιῶν· (τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐκ τῶν προειληφόντων ἐγένετο δῆλον, ὅτι τὸν αὐτὸν ἄγγελον ἀναμέσον τε ἑωρακέναι τῶν ὁρέων ἔφη, καὶ δὴ καὶ λαλεῖν ἐν αὐτῷ·) τοῦτον δὴ καὶ νῦν ἑωρακέναι φησὶν ἐστῶτα ὡς ἂν ἡδόμενον ἐπὶ τῷ γινομένῳ· (p. 455) καὶ ὅτι τὰ τῆς δεήσεως αὐτῷ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πρὸς πέρας ἔχται, ἣν ὑπὲρ τε τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τοῦ ἔθνους προσήγαγε τῷ Θεῷ, τῷ μὴ μόνον δειχθῆναι τὴν ἐπαχθησομένην τοῖς ἰδιωκόσιν αὐτοῦς τιμωρίαν· ἀλλὰ γὰρ φανῆναι καὶ τὸν τὸ σχοινίον ἔχοντα τὸ γεωμετρικὸν σύμβολον τοῦ ἐν ἔργῳ τῆς πόλεως εἶναι λοιπὸν τὴν οἰκοδομήν. Εἶτα λέγει ὅτι ἕτερος ἄγγελος ἀποσταλεὶς ἔφη πρὸς αὐτὸν, ὥστε καὶ εἰπεῖν τῷ νεανίσκῳ τὸ γεωμετρικὸν ἔχοντι δηλονότι σχοινίον· οὕτω γὰρ αὐτὸν κέκληκεν ὡς ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως εἶδεν ὁ προφῆτης τῇ ὅψει τοῦ νεανίσκου δειχθέντα, εἰς δῆλωσιν τοῦ μετὰ πάσης ἰσχύος εἰς πέρας τὰ προκείμενα ἄξειν. Λέγει τοίνυν, φησὶν, ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος τῷ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντι ἀγγέλῳ, μετὰ τάχους τε δραμεῖν καὶ εἰπεῖν τῷ νεανίσκῳ, ὅτι σφόδρα μετὰ πολλῆς τῆς εὐθηνίας ἡ Ἱερουσαλήμ οἰκηθήσεται ἀπὸ ἀνθρώπων τε καὶ κτηνῶν τῶν ὑπηρετουμένων αὐτοῖς στενοχωρουμένη· ὡς ἂν ταῦτα γνοὺς ἐπὶ μείζον ἐκτείνειεν τῆς πόλεως τό τε πλάτος καὶ τὸ μῆκος ὀφειλούσης ἀρκεῖν τῷ πλήθει τῶν οἰκησόντων αὐτήν. Παρέξομεν γὰρ αὐτῇ, φησὶ, πᾶσαν ἀσφάλειαν τὴν ἐξ ἐμοῦ μείζονα ἢ τεῖχος ἐκ πυρὸς κατεσκευασμένον παράσχοι ἂν αὐταρκες ὢν συμφλέγειν τοὺς ἐπιόντας· φανήσομαι δὲ ἐπ' αὐτῶν ἔργων διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς κηδεμονίας· ὥστε παρὰ πᾶσιν ἐν εὐφημίαις τε εἶναι καὶ ἐπαίνοις, ὑπὲρ τοῦ μεγέθους τῶν

A batur in me stabat, et angelus alius egrediebatur in occursum ejus. Dixitque ei dicens : Curre et loquere adolescentulo illi, dicens : Copiose habitabitur Hierusalem a multitudine hominum et jumentorum in medio ejus. Et ego ero illi, dicit Dominus, murus ignis, et in gloria ero in medio ejus. » Quandoquidem mos est ædificantium funiculo terram metiri, latitudinem scilicet et longitudinem atque formas struendi ædificii, necessario angelum videt rursus more solito humana specie, funiculum hunc tenentem ; qui interrogatus, ut facta prophetæ revelatio narrat, quonam abiret? ad dimetiendam, inquit, Hierusalem ædificationem, qualem quantamque eam fieri oporteat. Deinde ait angelo, qui in ipso loquebatur, quem in superioribus dictum est ab eo visum equo rufo insidentem inter montes umbrosos (etenim nobis ex ante dictis perspicuum fit eundem esse, quem inter montes vidisse dixerat, atque illum qui in ipso loquebatur.) Hunc, inquam, nunc quoque vidisse ait stantem, et de re quæ gerebatur lætantem ; et quod ipsius ad Deum oratio scopum esset assecuta, illa nimirum quam pro Hierusalem et pro gente Deo obtulerat : cujus exitus erat, non solum pœnæ ostensio quam Deus inimicis impositurus erat, verum etiam visio angeli tenentis funiculum, quod erat indicium cœpti jam urbis ædificii. **302** Deinde ait alterum angelum missum, huic dixisse ut adolescentulo loqueretur geometricum habenti funiculum. Sic enim hunc nominat, quemadmodum in revelatione viderat eum propheta speciem adolescentuli præ se ferentem, ob significandum robur omnimodum quo res proposita ad exitum deducetur. Ait igitur missus angelus loquenti in me angelo, ut celeriter currat dicatque adolescentulo, fore ut magnopere multaue copia habitetur Hierusalem, ab hominibus et jumentis operam his præbentibus prope angustiata : sicque ait, ut re cognita, in majus spatium extendat latitudinem urbis ac longitudinem, quæ incolarum multitudini sufficere debeat. Ei quidem nos majus ei præsidium præbebimus, quam murus igne constructus exhiberet qui aggredientes valeret comburere. Nam me conspicuum factis ipsis et providentia erga ipsos efficiam : et D laudibus præconiisque celebrabor ob meorum erga eos magnitudinem beneficiorum.

εἰς αὐτοὺς κηδεμονίας· ὥστε παρὰ πᾶσιν ἐν εὐφημίαις τε εἶναι καὶ ἐπαίνοις, ὑπὲρ τοῦ μεγέθους τῶν

(p. 456) Ἐπισημαντέον δὲ κακεῖνο ἐν τῷ μέσῳ, ὅτι ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι ἐν αὐτῷ, τουτέστι τῷ ἐν μέσῳ τῶν ὁρέων ἐπιβεβηκότι τοῦ ἵππου τοῦ πυρρῶ, λέγει· « Δράμε καὶ λάλησον πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον. » Εἰ δὲ κατὰ τοὺς μυθολογεῖν ἐθέλοντας ὁ ἐν μέσῳ τῶν κατασχιῶν ὁρέων φανείς, ὁ τοῦ Θεοῦ ἦν Υἱός, πῶς οἶόν τε ἦν τὸν ἄγγελον τολμῆσαι πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, « Δράμε καὶ λάλησον πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον, λέγων, Κατακάρπως κατοικηθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ ; » Ἀγγελον μὲν

Illa quoque dictio animadvertenda est « inter » quod nempe angelus, angelo loquente in propheta, id est angelo inter montes, equo rufo insidenti, ait : « Curre et loquere adolescentulo illi. » Nam si juxta hos mythologos, is qui inter montes umbrosos apparebat, Dei erat Filius, qui audere potuisset illi dicere : « Curre et loquere adolescentulo illi dicens : Copiose habitabitur Hierusalem ? » Etenim angelum Filio Dei præcipere aliquid, impossibile est : et hoc credere, summæ impietatis est : at an-

gelum angelo significare quid agendum sit, nil mirum: nam et famulorum est invicem denuntiare voluntates dominicas, multoque magis hoc decet illos qui ab omnium Domino ad id mittuntur, prout nunc accidit. Namque angelo qui loquebatur in propheta, et pro urbe orabat, merito angelus missus ex sententia Dei, currere **303** ipsi imperat et loqui quæ opus erat adolescentulo, atque nuntiare preces ejus scopum esse assecutas, Deique voluntatem erga Hierusalem factam esse benignam: oportere autem ipsum propter impetratum Dei favorem, libenter jussibus obsequi; et celeriter admodum, ei qui ad ædificandam urbem missus fuerat, significare quæ Deus de ipsa decreverat.

οἷς ἐδεήθη παρὰ τῷ Θεῷ, μεθ' ἡδονῆς τε τοῖς τάχους τῷ ἐπὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀποσταλέντι τῆς πόλεως

VERS. 6-7. — Age vero necessaria fiducia ab his ostentis propheta repletus exclamabat dicens: «O, o, fugite a terra boreali, dicit Dominus; quoniam a quatuor ventis cæli congregabo vos, dicit Dominus. Ad Sion salvi confugite, vos qui nunc apud filiam Babylonis incolitis.» Mandat etiam reliquis, qui adhuc in captivitate versantur, ut multa cum festinatione ad Sionis montem accurrant confidentes Dei promissionibus de Hierusalem, qui undecunque eos illuc se congregaturum sponderat. Atque hic rursusdictio «a quatuor ventis,» haud aliquem numerum, sed potius undecunque denotat, ut Judæi qui adhuc Babylonicam regionem incolebant, ad urbem Hierusalem cuncti festinarent; in qua degentes stabili posthinc salute perfruerentur, Deo ipsos juxta promissa sua custodiente: quia jam tum deleta fuerat Babylon, totaque Babyloniorum dominatio desiverat, Darii nimirum regis temporibus. Simul tamen prædicit de illis qui per illud tempus redituri erant. Nam reapse redierunt sub Dario non pauci: nihilominus jubet eos Babylone reverti, id est de captivitate quam a Babyloniis perpassi erant. Constat autem prophetam sub jussi figura prædictionem rei futuræ facere.

VERS. 8-12. — «Hæc enim ait Dominus omnipotens: Post gloriam misit me ad gentes quæ spoliaverunt vos, quia qui tetigerit vos, quasi qui tangat pupillam oculi ejus. Quia ecce ego inferam manum meam super eos; et erunt prædæ iis qui servierant ipsis: **304** et cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me.» Hæc ego, inquit, vobis effata recito, Dei qui sic est elocutus jussu, qui misit me gloriam ejus nuntiaturum, ac magnitudinem potentiæ suæ, quam contra offensores vestros ostendet: tantopere iis succensens qui vos vexare voluerunt, quanto iis irasceretur qui oculorum ipsius pupillas læderet. Patet autem Deum humano loquendi more eximiam providentiam suam denotare voluisse. Tam gravem, inquit, inimicis vestris pœnam inferam, ut ab illis expugnandi sint atque vastandi, quos antea famulorum loco habebant.

A γὰρ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ κελεύειν, τῶν ἀδυνάτων ἦν, καὶ νομίζειν δὲ τοῦτο τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἀσεβείας· ἄγγελον δὲ ἀγγέλω σημαίνειν τὸ πρακτέον, θαυμαστὸν οὐδέν· ἐπειδὴ τῶν ὑπηρετῶν ἰδίον μηνύειν ἀλλήλοις τὰ δεσποτικὰ βουλευματα, καὶ πολλῶ γε πλεον τοὺς ἐπὶ τοῦτο πεμπομένους παρὰ τοῦ πάντων Κυρίου, οἷόν τι καὶ νῦν ἐγίνετο· τοῦ γὰρ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ τὴν ὑπὲρ τῆς πόλεως προσαγαγόντος δέησιν, εἰκότως ὁ πεμφθεὶς ἄγγελος κατὰ γνώμην Θεοῦ, δραμεῖν αὐτῷ καὶ λαλῆσαι κελεύει τὰ προσήκοντα πρὸς τὸν νεανίσκον, ὡς ἂν εὐαγγελιζόμενος ὅτι περ αὐτῷ τὰ τῆς δεήσεως ἴχται πρὸς πέρας, καὶ δέδοχται μὲν περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ τῷ Θεῷ τὰ κρείττω· χρῆ δὲ καὶ αὐτὸν ὡς ἰσχύσαντα ἐφ' κεκελευσμένοις ὑπηρετεῖσθαι, καὶ μετὰ πολλοῦ τεῦ γνωρίσαι τὰ περὶ αὐτῆς δόξαντα τῷ Θεῷ.

B Στίχ. 5'-5'. — Ἀλλὰ γὰρ ἀναγκαίως θάρσους ἐκ τῶν δειχθέντων ὁ προφήτης πληρωθεὶς ἐβόα λέγων· «Ὡῶ, φεύγετε ἀπὸ γῆς βορρᾶ, λέγει Κύριος» (p. 457) διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς, λέγει Κύριος· εἰς Σιών ἀνασώζεσθε, οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλῶνος.» Κελεύει γὰρ δὴ καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων ἔτι, μετὰ πολλῆς ἐκτρέχειν τῆς σπουδῆς ἐπὶ τὸ Σιών ὄρος, θαρρόντας τοῖς ἐπηγγελλμένοις τῷ Θεῷ περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅς ὑπέσχετο πανταχόθεν αὐτοὺς εἰς αὐτὴν συνάξειν· κἀνταῦθα μέντοι πάλιν τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων οὐκ ἀριθμὸν τινα, ἀλλὰ τὸ πανταχόθεν δηλοῖ, ὡς ἂν θαρρόντες οἱ τὴν Βαβυλωνίων οἰκοῦντες χώραν ἔτι τῶν Ἰουδαίων, ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπείγοιντο πάντες· οὐπερ διάγοντες βεβαίαν ἐξουσίαν τοῦ λοιποῦ τὴν σωτηρίαν, τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς οἰκείας αὐτοὺς φυλάττοντος ἐπαγγελίας, ὅτι μὲν καθηρέθη τότε Βαβυλὼν, καὶ πᾶσα πέπαυτο ἡ Βαβυλωνίων ἀρχή, κατὰ τὸν Δαρείου τοῦ βασιλέως καιρὸν δῆλον· ἀλλ' ὅμως μηνύων τοὺς κατ' ἐκεῖνον ὀφείλοντας τὸν καιρὸν ἀνελθεῖν. Καὶ γὰρ ἀνῆλθον ἐπὶ Δαρείου οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν· ὅμως ἐκ τῆς Βαβυλῶνος αὐτοὺς ἐπανελθεῖν κελεύει, ἵνα εἴπη τῆς αἰχμαλωσίας ἦν ὑπὸ Βαβυλωνίων ὑπομεμενήκεσαν. Πρόδηλον δὲ ὡς ἐν ἐπιτάγματος σχήματι μῆνυσιν τοῦ ἐσομένου ποιεῖται.

Στίχ. 9'-12'. — «Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὅπισω δόξης ἀπέσταλκέ με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ὑμᾶς· διότι ὁ ἀπτόμενος ὑμῶν, (p. 458) ὡς ὁ ἀπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ· διότι ἐγὼ ἐπιφέρω τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἔσονται σκῦλα τοῖς δουλεύουσιν αὐτοῖς, καὶ γνώσεσθε ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με.» Ταῦτα γὰρ ὑμῖν, φησὶν, εἰρημένα λέγω, τοῦ εἰρηκότος κελεύσαντος Θεοῦ, ὅς ἀπέσταλκέ με τὴν δόξαν ὑμῖν γνωριοῦντα, καὶ τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἧς ἐπιδείξεται κατὰ τῶν ὑμᾶς ἡδικοχότων· οὕτως ὀργιζόμενος ἐπὶ τοῖς τι λυπεῖν ὑμᾶς βουλομένοις, ὡς ἂν ὀργισθεῖν εἴ τις αὐτοῦ τὰς κόρας βλάπτοι τῶν ὀφθαλμῶν· εὐδὴλον μὲν οὖν ὅτι ἀνθρωπίνως τὸ τῆς κηδεμονίας ἐξαίρετον εἰπεῖν ἡβουλήθη. Οὕτω δὲ βαρεῖαν ἐπάξω, φησὶ, τοῖς ἐχθροῖς τοῖς ὑμετέροις τὴν τιμωρίαν, ὥστε ὑπ' ἐκείνων ἐκωλυορκτηθῆναι

τε καὶ πορθηθῆναι οὓς τὸ πρότερον ἐν δούλων εἶχον τάξει· ὡς ἂν ἐξ αὐτῶν γένοιτο δῆλον τῶν πραγμάτων, ὅτι γνώμη Θεοῦ τοῦ πάντων Κυρίου εὐαγγελίζομαι ταῦτα ὑμᾶς. Εἶτα καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἀποστρέψας τὴν λόγον· θυγατέρα γὰρ τῆς Σιών τὴν Ἱερουσαλήμ εἶωθεν ὀνομάζειν· « Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θυγατερ Σιών· διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. » Ἐν ἡδοναῖς ἔσο τοῦ λοιποῦ, ἔξεις γάρ με ἐν σοὶ τῇ κηδεμονίᾳ δεικνύμενον· « Καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαὸν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ σου, καὶ γνώσῃ ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἔξαπέσταλκέ με πρὸς σε· καὶ κατακληρονομήσει Κύριος τὸν Ἰούδαν τὴν μερίδα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἀγίαν γῆν, (p. 459) καὶ αἰρετιεῖ ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ. » Τοσαύτην δὲ, φησὶ, τὴν περὶ ὑμᾶς ἐπιδείξομαι κηδεμονίαν, ὥστε καὶ τῶν ἀλλοτρίων πολλοὺς ἐφ' ὑμᾶς καταφυγεῖν, Θεὸν ὁμολογοῦντας ἑαυτῶν ἐμὲ τὸν παρ' ὑμῶν γνωριζόμενον· οἱ καὶ τῶν οἰκείων ἀποστάντες τόπων τὴν οἰκήσιν αἰρήσονται τὴν ἐν σοὶ διὰ τὴν κηδεμονίαν τὴν ἐμήν· τότε δὴ μάλιστα γνώσεσθέ με Θεοῦ γνώμη τοῦ πάντων Κυρίου ταῦτα ὑμῖν εὐαγγελιζόμενον, ὅς τῳ τε Ἰούδᾳ τὴν παλαιάν αὐτῷ μερίδα τῆς γῆς ἀποδώσει, πᾶσαν τὴν Ἱερουσαλήμ τε ἀποφανεῖ παρὰ πᾶσιν λαμπράν.

Στίχ. ιγ'. — Εἶτα ἀκολούθως ἐπάγει· « Εὐλαβείσθω πᾶσα σὰρξ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ἐξεγήγερται ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ. » Ὡστε πᾶσιν ὁμοίως τοῖς τε οἰκείοις καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀρμόττειν δεδοικέναι λοιπὸν τὸν Θεόν, ὅς ἐκ τῶν ἀνωτέρων τόπων, οὓς οἰκεῖν τε εἶωθε καὶ ἁγίους ἐκ τῆς οἰκήσεως ἀποδεικνύναι τῆς οἰκείας, κεκίνηται δὲ ἐπὶ βοήθειαν ἡμετέραν ἔλθειν, τοῦτον φοβεῖσθαι πᾶσιν ἀρμόττον τοῖς τε οἰκείοις, ὡς ἂν μὴ παρανομοῖεν καθάπαξ, καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ὡς ἂν μηδὲν περὶ τοὺς αὐτῷ προσήκοντας ἐπιχειροῖεν ἔτι. Οὕτω δὴ ταῖς ἀποκαλύψεσι ταύταις τὰ ἐπὶ τῆς πρόσθεν ἀποκαλύψεως μηνυθέντα βεβαιώσας, ὅτι τετιμωρήσεται τοὺς ἐναντίους, καὶ ὅτι εὐποιήσει τὴν Ἱερουσαλήμ, ἅπαντάς τε τοὺς προσήκοντας αὐτῇ τῶν Ἰουδαίων, ἐφ' ἑτέρας ἀποκαλύψεις τρέπεται μάλα γε πρὸς τὸ προκείμενον ἀναγκαίας· ἐν αἰχμαλωσίᾳ μὲν γὰρ τυγχάνοντες, καὶ βασιλέως ἐστέρηντο καὶ ἱερέως, (p. 460) ἃ δὴ κυριώτατα πρὸς τὴν τοῦ ἔθνους συγκράτησιν ἦν· τοῦ βασιλέως μὲν ἐν τε τοῖς πολέμοις καὶ τῇ τῶν λοιπῶν διοικήσει τὴν χρεῖαν παρεχομένου τὴν οἰκείαν, τοῦ ἱερέως δὲ τῶν τε δεήσεων καὶ τῶν ἱερεσιῶν καὶ πάσης δὴ τῆς Θεῷ προσηκούσης ἐξάρχοντος λειτουργίας. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ προφήτης Ὡσηὲς προλέγων, « Διότι ἡμέρας, » φησὶ, « πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος ἄρχοντος, οὐδὲ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δῆλων. » Δεικνύει δὲ διὰ τῆς παρούσης ἀποκαλύψεως ὁ Θεὸς τῷ προφῆτῃ εἰς διδασκαλίαν παντὸς τοῦ λαοῦ, ὅτι καὶ ταῦτα ἃ δὴ μέγιστα τε ἦν καὶ πρῶτα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς τὴν τοῦ κοινοῦ συγκράτησιν, ὧν περ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας εἰκὸς ἐστέρηντο, ἀποδοθήσεται νῦν αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἅτε τῆς πόλεως σὺν τῷ ἔθνει πᾶσαν τὴν εὐχοσμίαν ἀπολαμβάνειν μελλούσης τὴν οἰκείαν. Λέγει τοίνυν οὕτως·

A Quamobrem ex ipso rerum eventu patefiet me Dei voluntate omnium Domini hæc vobis nunc denuntiare. Deinde ad urbem quoque sermonem convertens (nam filiam Sion solet Hierusalem appellare), « Lætare, » inquit, « et gaude, filia Sion, quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus. » Lætitia posthinc incede; habebis enim me tecum, tutelæ vi demonstratum. « Confugientque gentes multæ ad Dominum die illa: eruntque ei in populum, et in medio tui habitabunt, et cognosces quod me omnipotens Dominus ad te miserit. Et possidebit Dominus Judam quasi partem suam in terra sancta, et eliget adhuc Hierusalem. » Tantam, inquit, vestri sollicitudinem præ me feram, ut alienigenæ quoque multi ad vos accursuri sint, **B** Deumque me confessuri qui apud vos agnoscitur isti, inquam, a suis locis digredientes, habitare apud te malent, patrocinium meum exquirentes. Tum vero maxime vos cognoscetis me Dei omnium Domini voluntate hæc vobis nuntiare, qui et Judæ veterem terræ assignatæ partem restituet, totamque Hierusalem cunctis splendidam efficiet.

VERS. 13. — Deinde pergit dicere: « Timeat universa caro a facie Domini, quoniam consurrexit **305** de nubibus sanctis suis. » Cunctos æque tum domesticos tum alienigenas timore Dei percelli deinceps decet, qui de supernis locis, quos incolere solet, quosque sanctos incolatu suo efficit, nunc vero ad opem nobis ferendam procedit. Hunc a suis omnibus timeri oportet, ut omnino non peccent; ab alienigenis autem, ne unquam postea populum ei addictum lædere ausint. Sic igitur postquam his revelationibus, res priore revelatione prædictas confirmavit, nempe quod adversarios puniet, et urbi Hierusalem bene faciet, nec non omnibus in ipsius dititione Judæis; ad alias transit revelationes huic proposito apprime congruas. Etenim in captivitate versantes, rege carebant ac sacerdote, qui ambo maxime ad firmam gentis constitutionem necessarii erant: ut rex nimirum bellis gerendis reliquisque regni usibus exsequendis operam suam navaret, sacerdos autem precibus et supplicationibus, et universæ Deo debitæ liturgiæ præset. Quod Oseas quoque propheta prædicens, « Quia dies multos, » inquit, « sedebunt filii Israel sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine vatibus ⁸⁷. » Præsentem vero revelationem ostendit prophetæ Deus ad totius populi eruditionem, fore ut hæc ipsa quæ ad continendam rempublicam maxima sunt et prima ac necessaria, quibus in captivitate carebant, ipsis a Deo reddantur: quia urbs nimirum cum gente omnem ornatum suum receptura erat. Sic ergo ait:

⁸⁷ Ose. iii, 4.

CAP. III.

A

ΚΕΦ. Γ'.

VERS. 1-5. — « Et ostendit mihi Dominus Jesum sacerdotem magnum, stantem ante faciem angeli Domini, et diabolus stabat a dextris ejus, ut adversaretur ei. Et dixit Dominus **306** diabolo : Increpet Dominus te, diabole; et increpet te Dominus qui elegit Hierusalem. Nonne ecce hoc ut torris erutus de igne est? Et Jesus indutus erat vestibus sordidis, et stabat ante faciem angeli. Responditque, et ait adstantibus coram facie sua dicens : Auferte vestimenta sordida ab eo. Dixitque ei : Ecce abstuli iniquitates tuas; et induite eum podere, et imponite mitram ac cidarim mundam super caput ejus. Et circumjecerunt ei vestimenta : et imposuerunt mitram ac cidarim mundam super caput ejus. » Necessario sacerdotii restitutionem in sacerdotis persona videt; neque enim sacerdotium per se visibile est, sed in iis tantum quibus illud gerere commissum est. Videt ergo Jesum sacerdotem magnum (porro magnum dicit illum qui successionis jure, ministerium Aaroni attributum gerebat) angelo astantem, quoniam omnium hominum angelis cura commissa est; sicut etiam Dominus in Evangeliiis ait : « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est ⁸⁸. » Tum et in Actibus beatorum apostolorum, « Angelus ejus est, » de beato Petro dixerunt quidam. Necessario autem hic etiam coram angelo consistens apparet, id est coram illo cui curandus a divina voluntate commissus fuerat. Stabat item diabolus adversans ei, cujus negotium est hominum bono adversari. Hic, inquit, nocere illi tota opera satagebat, omni legitimo ministerio repellens, quod alioquin in captivitate peragere non licebat. Dicit autem hunc a Deo increpitum, qui Hierusalem peculiariter sibi asciverat : atque ita ostendit diabolicum omnem conatum Dei protectione fuisse compressum; qui postquam sibi propriam Hierusalem vindicaverat, necessario etiam sacerdoti dignitatis suæ decus reddidit.

γνοίη πᾶσαν τὴν ἀντίστασιν τὴν διαβολικὴν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ πεπαυμένην κηδεμονίας· ὅς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκλεξάμενος, ἀναγκαίως καὶ τοῦτῃ τῆς ἱερωσύνης ἀποδίδωσι τὴν εὐπρέπειαν.

307 Jam verba, « tanquam torris de igne erutus, » significant, quod Ceu si quis lignum mox igne consumendum, extractum servet incolume; ita Deus hunc sacerdotem, igne veluti captivitatis correptum et mox comburi periclitantem, erui et urgentibus malis subluxi. Indutus porro erat vestimentis sordidis Jesus, pro eo ac dicat illum captivitatis luctu obrutum (in quo versans extra omnino divinam liturgiam erat, et gravi servitio addictus), illum, inquam, juberi a Deo sordibus iis spoliari adstantium manu, id est liturgicarum virtutum opera; quæ divinæ voluntati obsequentes captivitatis veste illum exuerunt, omnique

Στίχ. α'-ε'. — « Καὶ ἔδειξέ μοι Κύριος τὸν Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν ἐστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου· καὶ ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τοῦ ἀντικεισθαι αὐτῷ· καὶ εἶπε Κύριος πρὸς τὸν διάβολον· Ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοὶ, διάβολε, καὶ ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοὶ ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. Οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος κατὰ πυρὸς; Καὶ Ἰησοῦς ἦν ἐνδεδυμένος ἱμάτια ῥυπαρά, καὶ εἰστήκει πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου· καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἐστηκότας πρὸ προσώπου αὐτοῦ λέγων· (p. 461) Ἀφέλετε τὰ ἱμάτια τὰ ῥυπαρὰ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Ἰδοὺ ἀφήρηκα ἀπὸ σοῦ τὰς ἀνομίας σου· καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν ποδήρη, καὶ ἐπιθετε μίτραν καὶ κίδαριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ περιέβαλον αὐτὸν ἱμάτια, καὶ ἐπέθηκαν μίτραν καὶ κίδαριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. » Ἀναγκαίως δὲ τῆς ἱερωσύνης τὴν ἀποκατάστασιν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἱερέως ὁρᾷ, ἅτε καὶ τῆς ἱερωσύνης οὐ καθ' αὐτὴν φαινομένης, ἀλλ' ἐπὶ τῶν μεταχειρίζεσθαι τεταγμένων αὐτὴν. Ὅρᾳ τοίνυν Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, μέγαν δὲ λέγει τὸν κατὰ διαδοχὴν τὴν τῷ Ἀαρὼν προσήκουσαν ἐκτελοῦντα λειτουργίαν, πρὸς ἀγγέλου μὲν ἐστῶτα, ἐπειδὴ πάντων μὲν ἀνθρώπων ἄγγελοι τὴν ἐπιστάσιαν εἰσὶν ἐπιτετραμμένοι (63)· καθὼς ὁ τε Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φησὶν· « Οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· » ἐν τε ταῖς Πράξεσι τῶν μακαρίων ἀποστόλων, ὅτι « Ἄγγελος αὐτοῦ ἐστὶ, » περὶ τοῦ μακαρίου λέγοντες Πέτρου. Ἀναγκαίως δὲ καὶ οὗτος πρὸ προσώπου φαίνεται ἀγγέλου, τουτέστι τοῦ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ κατὰ θεῖαν ἐπιτετραμμένου βουλὴν· εἰστήκει δὲ καὶ ὁ διάβολος τοῦ ἀντικεισθαι αὐτῷ, ὅπερ (64) ἔργον ἀντιπράττειν τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοῖς. Οὗτος δὲ, φησὶ, καὶ τότε ἐπηρεάζειν αὐτῷ πᾶσαν εἶχεν σπουδὴν, ἐξωθῶν αὐτὸν τῆς τεταγμένης αὐτῷ λειτουργίας, (462) ἣν οὐδὲ ἐκτελεῖν αὐτὸν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας οἶόν τε ἦν. Λέγει δὲ τοῦτῃ τὸν Θεὸν ἐπιτιμῆσαι τὸν τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκλεξάμενον, ὡς ἂν

Τὸ δὲ, « ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρὸς, » ἵνα εἴπῃ ὅτι, ὡς ἂν εἴ τις ξύλον μέλλον ὑπὸ πυρὸς καταναλίσκεσθαι ἀθρόον, ἐκσπάσας ἀβλαβὲς τηρήσειεν, οὕτω δὲ καὶ τοῦτον ὡς ἐν πυρὶ τῇ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνάγκῃ καθεστῶτα καὶ καταφλεχθῆναι ὑπ' αὐτῆς μικροῦ κινδυνεύοντα ἐξέσπασά τε καὶ τῶν περιεχόντων ἀπήλλαξα κακῶν. Ἐνεδέδυτο δὲ, φησὶν, ἱμάτια ῥυπαρὰ ὁ Ἰησοῦς, ἵνα εἴπῃ ὅτι, Τὸ περικεχυμένον ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν πένθος, ἐν ᾧ περ διῆγε παντελῶς ἔξω τῆς λειτουργίας ὑπάρχων τῆς θείας, ἐν βαρύτητι καθεστὼς δουλείας, ταῦτα ἀφελεῖν ἀπ' αὐτοῦ τοῖς ἐστηκόσιν ἐπιτάττει Θεός· τουτέστι, ταῖς ὑπηρετουμέναις λειτουργικαῖς δυνάμεσιν, ἅτε

⁸⁸ Matth. xviii, 10. ⁸⁹ Act. xii, 15.

(63) Observa Mopsuesteni, imo SS. Bibliorum, sententiam de angelis hominum custodibus.
(64) Num pro οὐπερ?

ταῖς θείαις ὑπηρετούμεναι βουλαῖς ἀφείλον τε αὐτοῦ τῆς αἰχμαλωσίας τὴν ἐσθῆτα, καὶ τὸ πένθος ἅπαν ἐκεῖνο, καὶ εἰς τὴν πόλιν ἐπανήγαγον τὴν οἰκίαν. Εἶτα τοῦτου γεγονότος, φησὶ πρὸς αὐτόν· Ἀφῆρηκα πάσας τὰς ἀνομίας σου· δηλῶν ὅτι τὰ τῆς αἰχμαλωσίας λέλυται κακὰ, ἐπειδὴ τῶν ἀμαρτιῶν ἀφείλε τὴν μνήμην. (p. 463) Εἶτα ἐξῆς κελεύει τὸν ποδῆρην τε αὐτὸν ἐνδύσασθαι καὶ περιτεθῆναι τε αὐτῷ τὴν τε μίτραν καὶ τὴν κίδαριν, εἰς ἐνδειξιν τοῦ τῆς ἱερωσύνης αὐτῷ λοιπὸν ἐπιτετράφθαι τὴν ἐξουσίαν· ὅπερ οὖν καὶ γέγονε κατὰ τὸ σύνθημα τὸ θεῖον. Ταῦτα εἰρηκῶς ὁ προφήτης εἰς ἐνδειξιν τοῦ τὴν ἱερωσύνην αὐτοῖς ἀποδεδοῦσθαι, καὶ τὸν ἱερέα πάλιν ἐπὶ τῆς συνήθους ἐξετάζεσθαι λειτουργίας, τὴν οἰκίαν περὶ τὸ πρᾶγμα παρόρησιαν τε ἔχοντα καὶ ἐξουσίαν, ἐπάγει·

Στίχ. 5', 6'. — « Καὶ ὁ ἄγγελος Κυρίου πρὸς Ἰησοῦν λέγων, Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐὰν ἐν ταῖς ὁδοῖς μου πορεύσῃ, καὶ ἐὰν τὰ προστάγματά μου φυλάξῃς, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν οἶκόν μου· καὶ ἐὰν διαφυλάσῃς τὴν αὐλήν μου, καὶ δώσω ἀναστρεφόμενους ἐν μέσῳ τῶν ἐστηκότων τούτων. » Ἀκολουθῶς ἀπειληφότι τῆς ἱερωσύνης τὴν ἐξουσίαν ταῦτα εἰρησθαί φησιν· ὡς ἂν γνοίῃ ὅπως αὐτὸν μεταχειρίζεσθαι προτήκε τὴν λειτουργίαν. Ἐὰν γάρ, φησὶ, ἐπιμένης τῶν προστεταγμένων παρ' ἐμοῦ φροντίδα ποιούμενος, ἔσῃ μὲν ἐν ἱερέως αὐθεντία κρίνων τοῖς πᾶσι· καὶ τῇ αὐλῇ δὲ τῇ ἐμῇ τὴν προσήκουσαν φυλακὴν διὰ τῆς ἐπιμελείας προσάγων τῆς οἰκίας, παραπέμψεις δὲ καὶ εἰς διαδόχους τὴν τιμὴν, οἳ γενήσονται ἐν μέσῳ παντὸς τοῦ λαοῦ τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς ἐκτελοῦντες λειτουργίαν. Εἶτα καὶ τῆς βασιλείας τὴν ἀποκατάστασιν δηλῶν, οὕτω λέγει· (p. 464) « Ἄκουε δὴ, Ἰησοῦ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, σὺ καὶ οἱ πλησίον σου οἱ καθήμενοι πρὸ προσώπου σου· διότι ἄνδρες τερατοσκόποι εἰσίν. » Ἵνα εἴπῃ, Πρὸς σέ μοι ὁ λόγος, καὶ πάντας τοὺς σὺν σοὶ ἄρχειν τοῦ λαοῦ πεπιστευμένους, ἐν τε διδασκαλίᾳ καὶ ἐξηγήσει νομίμων, καὶ τῇ λοιπῇ τῶν εἰς θεοσεβείαν ἡκόντων λειτουργία· οὗς τερατοσκόπους διὰ τοῦτο καλεῖ, ὡς τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ παραδόξως γινομένων τὰς αἰτίας σκοπεῖν τε καὶ εἰδέναι οἷους τε ὄντας. Τί οὖν φησὶ;

Στίχ. 7', 8'. — « Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἄγω τὸν δοῦλόν μου ἀνατολήν· διότι λίθος ὃν ἔδωκα πρὸ προσώπου Ἰησοῦ, ἐπὶ τὸν λίθον τὸν ἕνα ἑπτὰ ὀφθαλμοὶ εἰσιν. » Ἐγὼ γάρ, φησὶ, τὸν δοῦλον τὸν ἐμὸν, τὸν Ζοροβάβελ λέγων, καὶ ἀποκαθίστημι τῇ βασιλείᾳ, ἀνατολῆς οὐχ ἥττον λαμπρὸν τῇ τῆς (sic) ἐξουσίᾳ δεικνύς. Τοῦτον δὴ ὥσπερ τινὰ λίθον τίθῃμι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν σῶν, ἐφ' ᾧ περ ἐστηρίχθαι σε χρὴ, παρέχοντα μὲν αὐτῷ τὴν ἐκ τῶν προσευχῶν καὶ τῆς ἱερωσύνης βοήθειαν, κομιζόμενον δὲ παρ' αὐτοῦ τὴν σπουδὴν, ἣν ἐν τοῖς κατὰ τῶν ἐναντίων ἐπιδείκνυται πολέμοις, ὡς ἂν ἐν εἰρήνῃ διάγοντες ἐκτελοῖν τε τὴν ἱερωσύνην δεόντως· θαρρεῖν δὲ σε τούτῳ προσήκε τῷ λίθῳ, ἑπτὰ μετέχειν αὐτὸν ὀφθαλμῶν νομίζοντα. Κάνταῦθα δὲ τῷ ἑπτὰ οὐκ ἐπὶ ἀκριβολογίας ἀριθμοῦ λέγει, ἀλλ' Ἵνα εἴπῃ, ὅτι Δυνήσεται δὲ ταῦτα ὁ Ζοροβάβελ εἰς τὴν βασιλείαν παρ' ἐμοῦ προχειρισθείς, ἐπειδὴ πολλὴν τινα καὶ ἄφατον αὐτῷ παρέξω τὴν ἐποψίαν τὴν ἐμὴν, (p. 465) καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ἀφ' ἧς τι γενήσεται

A prædicto luctu, et in propriam urbem reduxerunt. Quo facto, cunctas, ait, abstuli iniquitates tuas; ita ostendens dissoluta esse captivitatis mala, quia peccatorum memoriam deleverat. Deinde jubet ut podere eum induant, mitram atque cidarim circumponant, ut ostendat traditam ei in posterum sacerdotii dignitatem: quod reapse divino decreto contigit. His dictis, ob significandam sacerdotii Israelitis restitutionem, et sacerdotem abhinc consueto ministerio destinandum fore, qui proprio officio confidenter et recto jure fungetur, pergit dicere:

B VERS. 6, 7. — « Et angelus Domini dicebat Jesu: Hæc ait Dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaveris, et mandata mea servaveris, et tu domum meam judicabis: et si atrium meum custodieris, et dabo tibi qui conversentur in medio stantium istorum. » Opportune ait dicta hæc fuisse homini qui sacerdotii dignitatem susceperat, ut idem agnosceret quomodo gerere ministerium deberet. Si enim perseveraveris, inquit, in præceptorum meorum observantia, manebit tibi sacerdotalis auctoritas judicandi de omnibus. Et si atrio meo convenientem custodiam sedulitate tua adhibueris, 308 posteris quoque dignitatem tuam transmittes, qui in medio universi populi jure ad se pertinentem exercebunt liturgiam. Postea regni quoque C instaurationem innuens, ait: « Audi, Jesu sacerdos magne, tu et proximi tui qui sedent ante faciem tuam, quia viri spectatores portentorum sunt. » Id est, Ad te sermo meus atque ad omnes quibus tecum populi principatus creditus est, ut magisterio legisque interpretatione fungamini, et reliquo rerum divino cultui addictarum ministerio: quos homines appellat portentorum spectatores, ceu rerum præter expectationem a Deo patratarum causas considerare et cognoscere idoneos. Quid ergo ait?

D VERS. 8, 9. — « Ecce enim ego adduco servum meum, Orientem: quia lapis quem dedi ante faciem Jesu; super lapidem unum septem oculi sunt. » Ego enim, inquit, servum meum, id est Zorobabelem, regem constituo, soli orienti splendore parem ob dignitatis suæ amplitudinem. Hunc vero ceu quemdam lapidem propono coram oculis tuis, in quo te firmiter niti oportet, eidemque exhibere precum et sacerdotii auxilium, vicissimque ab eo referre tutelam, quam bellis contra hostes gerendis rependit, ut pace fruantes sacerdotio rite fungamini. Confidere autem te huic lapidi oportet, et septem eum habere oculos existimare. Jam hoc etiam loco vocabulum septem haud de exacto numero ait, sed ut dicat Zorobabelem ad hæc validum fore, a me scilicet in regnum provectum; quia ei multam atque ineffabilem providentiam meam curamque impendam, qua majus incrementum capiet. « Ecce ego fodio foveam, dicit Dominus omnipotens, et con-

tretrabo omnem iniquitatem terræ illius die una. » Adeo illum potentem efficiam, ut omnes virtute sua bellica hostes fugans, quasi fovea quadam exitio eos obruat, meæ ultionis minister, propterea **309** quod mei juris terram violare voluerint, cui ego regem præesse statueram. Mox auxilii quoque magnitudinem ostendens, et quantopere a Zorobabelis ope bellica juvandi sint: « Die illa, dicit Dominus omnipotens, convocabit unusquisque proximum suum sub ficum suam. » Et hostes quidem, hoc duce illa patientur; qui autem de populi mei numero erunt, multa cum voluptate frugibus suis vescantur, ita ut etiam continuo ad mutua convivia invitent. Atque hactenus dictis regni et sacerdotii demonstrata instauratione, deinde ponit revelationem aliam necessario prorsus post prædicta sibi oblatam. Sic ergo dicit:

ιερωσύνης τὴν ἀποκατάστασιν δηλώσας, ἐξῆς τίθησιν αὐτῷ δειχθεῖσαν. Λέγει δὲ οὕτως·

CAP. IV.

VERS. 1-3. — « Et reversus est angelus qui loquebatur in me, et suscitavit me sicut suscitari solet homo de somno suo. Dixitque mihi: Quid tu vides? » Rursus angelum in se loquentem denotat illum humana forma præditum qui inter montes umbrosos equo rufo insidens apparuerat. Didicimus enim satis evidenter, ex superioribus, prophetam de illo ipso in se loquente ubique verba facere, a quo nunc etiam se excitatum dicit, quasi somno quodam sopitum ob prædictarum rerum contemplationem; et de præsentem ostento interrogatum, quidnam videret: ut ipse videlicet visionem suam recitaret, ille autem ostenti sensum explanaret. « Et dixi: Vidi, et ecce candelabrum aureum, et lampas super ipso, et lucernæ septem super eodem, una dextrorsum, altera sinistrorsum. » Candelabrum quidem, indicium divinæ gratiæ est, in terra quidem succensæ, sed usque ad res ultra terram positas devenientis; quippe quæ omnia administrat: quam etiam **310** recte, ceu grandem atque illustrem, vidit auream totam, quia præ qualibet terrena materia pretiosissimum aurum est. Jam lampas illi imposita demonstrat radiantem ab alto super omnes terrigenas ex divina gratia lucem. Videt autem lucernas septem, ut perfectionem copiamque gratiæ ostendat; veluti superius aiebat Deus, « super uno lapide oculos septem, » ob significandam providentiæ suæ magnitudinem. Deinde narrat utrinque in candelabro oleas, dextrorsum unam, sinistrorsum alteram: quæ res regnum denotabat ac sacerdotium; quæ duo dignitatis culmina inter homines esse Deus constituit: et ab illo quidem negotia tractari, quæ ad præsentis vitæ statum sunt idonea; ab hoc autem homines usque ad Deum admoveri.

VERS. 4-7. — Postquam hæc angelo se vidisse dixit propheta, sic prosequitur: « Et interrogavi, dixique angelo, qui loquebatur in me, dicens: Quid sunt hæc, Domine? Responditque angelus qui

πλέον. « Ἴδοὺ ἐγὼ ὀρύσσω βόθρον, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκείνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. » Οὕτω γὰρ αὐτὸν ἐργάσσομαι δυνατόν, ὥστε πάντας διὰ τῆς ἐκείνου στρατηγίας τοὺς πολεμίους τρεπόμενος, ὥσπερ βόθρῳ τινὶ τῇ ἀπωλείᾳ περιβάλλειν διὰ τῆς ἐμῆς τιμωρίας. ὑπὲρ ὧν ἂν ἀδικεῖν ἔλονται τὴν ἐμοὶ προσήκουσαν γῆν, ἥσπερ οὖν ἔταξα προεστάναι τὸν βασιλέα. Εἶτα καὶ τὸ τῆς βοηθείας μέγεθος δεικνύς, οἷόν τε ἐκ τῆς τοῦ Ζοροβάβελ ἀπολαύσουσι στρατηγίας, « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, συγκαλέσεται ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ. » Οἱ μὲν γὰρ ἐχθροὶ τούτου στρατηγοῦντος πείσονται ἐκεῖνα· οἱ δὲ τῷ λαῷ προσήκοντες τῷ ἐμῷ, μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς ἀπολαύσουσι τῶν οἰκείων καρπῶν, ὥστε καὶ συνεχῶς ἐπὶ ἐστίασιν συγκαλεῖν ἀλλήλους. Ἐν δὲ τούτοις τῆς τε βασιλείας καὶ τῆς ἀποκάλυψιν μάλα γε ἀναγκαίως ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. α'-γ'. — « Καὶ ἐπέστρεψεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐξήγειρέ με, ὃν τρόπον ὅτ' ἂν ἐξεγερεθῇ ἄνθρωπος ἐξ ὕπνου αὐτοῦ· καὶ εἶπε πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις; » Ἀγγελον πάλιν τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα δηλῶν ἐκεῖνον τὸν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ ἐν μέσῳ τῶν κατασκήνων ὁρέων ἐφ' ἵππου φανέντα πυρρόν· μεμαθήκαμεν γὰρ ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἀκριβῶς, ὅτι αὐτὸν ἐκεῖνον ἐν αὐτῷ λαλοῦντα πανταχοῦ λέγει· (p. 466) ὃν καὶ νῦν φησιν ἐξεγεῖραι μὲν αὐτὸν ὡς ἂν ἐξ ὕπνου τινὸς κατεχόμενον τῇ τῶν ἡδὴ δειχθέντων θεωρίᾳ· περὶ δὲ τῶν νῦν δεικνυμένων πάλιν ἐρωτῶντα αὐτὸν ὅ τι ποτὲ βλέποι, ἵν' ὁ μὲν εἴπῃ τὴν ὄψιν, ὁ δὲ τῶν δειχθέντων δηλώσῃ τὸν νοῦν. Λέγει τοίνυν· « Καὶ εἶπον· Ἐώρακα, καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσῇ ὅλῃ, καὶ τὸ λαμπαδῖον ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἑπτὰ λύχνοι ἐπάνω αὐτῆς· καὶ δύο ἐλαῖαι ἐπάνω αὐτῆς, μία ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπαδίου αὐτῆς, καὶ μία ἐξ εὐωνύμων. » Ἡ μὲν λυχνία, δῆλωσις τῆς θείας χάριτός ἐστιν, ἀπτομένης μὲν τῶν ἐπὶ γῆς, διηκούσης δὲ ἄχρι τῶν ὑπὲρ γῆν πραγμάτων, ἅτε τῶν ἀπάντων ταύτῃ διοικουμένων· ἦν καὶ εἰκότως ὡς μεγάλην τε καὶ περιφανῆ, χρυσῇ ὅλῃν εἶδεν. Ἐπειδὴ χρυσὸς ἀπασῶν τῶν ἀπὸ γῆς ὕλῶν ἐστι τὸ τιμιώτατον· τὸ δὲ ἐπάνω αὐτῆς λαμπαδῖον δηλοῖ τὸ ἐκ τῆς χάριτος τῆς θείας ἐξ ὕψους ἅπαντας τοὺς ἐπὶ γῆς περιλάμπον φῶς· ἑπτὰ δὲ λύχνους ὀρᾷ, τὸ τέλειόν τε καὶ πλούσιον τῆς χάριτος δεικνύς· ὡς ἀνωτέρω λέγει τὸ, « Ἐπὶ τὸν λίθον τὸν ἕνα ἑπτὰ ὀφθαλμοὶ εἰσιν, » ἵνα εἴπῃ τῆς ἐπιμελείας τῆς οἰκείας τὸ μέγεθος. Εἶτα ἐκατέρωθεν τοῦ λαμπαδίου ἐλαίας, τὴν μὲν ἐκ δεξιῶν, τὴν δὲ ἐξ εὐωνύμων· ὅπερ ἐδήλου τὴν τε βασιλείαν καὶ τὴν ἱερωσύνην, ἅπερ ἀκρότατα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις εἶναι δέδωκεν ὁ Θεός· ὡς τῇ μὲν διοικεῖσθαι τὰ πρὸς τὴν τοῦ παρόντος βίου κατάστασιν ἐπιτήδεια, τὴν δὲ αὐτάρκη τυγχάνειν εἰς τὸ προσάγειν ἀνθρώπους Θεῷ.

Στίχ. δ'-ζ'. — (p. 467) Ταῦτα πρὸς τὸν ἄγγελον ἐωρακέναι ὁ προφήτης εἰπὼν, ἐπάγει· « Καὶ ἐπηρώτησα, καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί, λέγων· Τί ἐστὶ ταῦτα, Κύριε; Καὶ ἀπεκρίθη

ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ εἶπε πρὸς με λέγων· Οὐ γινώσκεις τί ἐστὶ ταῦτα; Καὶ εἶπον, Οὐχί, Κύριε. Καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπε πρὸς με λέγων· Οὗτος ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ λέγων, Οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλη, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ' ἐν Πνεύματί μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Οὗτος δὲ ὁ ἄγγελος, ὃν ἐν αὐτῷ λαλεῖν ὁ προφήτης λέγει, οὗτος δὲ καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ δεήσεις ὥφθη ποιούμενος, ὡς ἀπάντων μὲν τῶν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν τὴν ἐπιστάσιαν ἐπιτετραμμένος· ἀναγκαίως δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν αὐτῶν δέησιν προσάγων τῷ Θεῷ. "Οθεν καὶ ὁ προφήτης τοῦτον καὶ ἐρωτᾷ, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον μανθάνει· ἐπειδὴ πάντων τῶν δειχθέντων δήλωσιν ἐχόντων, τῆς περὶ τὴν πόλιν καὶ τὸ ἔθνος τοῦ Θεοῦ φιλοτιμίας, ἀναγκαίως ἤρμωσεν, παρὰ τούτου τὰ καθέκαστον τῶν δεικνυμένων, ὅπως ἔχοι, μανθάνειν. Συντόμως οὖν εἶπεν αὐτῷ τῶν δειχθέντων τὴν δύναμιν, ὅτι τῆς χάριτός ἐστι δήλωσις τῆς θείας, ἥ καὶ τὴν τοῦ Ζοροβάβελ προεχειρίσατο βασιλείαν· ὅς οἰκοθεν μὲν δύναται καὶ καθ' ἑαυτῇ θείᾳ προβεβλημένος, ταύτῃ καὶ δύνασθαι ἔχει. "Οθεν καὶ δεικνύς τῆς περὶ αὐτὸν δωρεᾶς αὐτὸν οὐδὲν κατορθοῦν τῶν εἰς τὴν βασιλείαν ἡκόντων καὶ τὴν τοῦ λαοῦ προστασίαν, τῇ δὲ χάριτι τὸ μέγεθος, « Τίς εἰ σὺ τὸ ὄρος τὸ μέγα πρὸ προσώπου Ζοροβάβελ τοῦ κατορθῶσαι; καὶ ἐξοίσω τὸν λίθον τῆς κληρονομίας, ἰσότητά χάριτος αὐτῆς. » (p. 468) Ἐπειδὴ γὰρ λίθον ὠνόμασε τὸν Ζοροβάβελ, ὄρος λέγει μέγα τοὺς ἄγαν δυνατοὺς ἐν βασιλείᾳ τε καὶ στρατοπέδῳ καὶ ὑπηκόων πλήθει. Τίς γὰρ δὴ, φησὶν, οὕτω μέγας ἐστίν, ἢ οὕτω μέγα δυνάμενος διὰ τε τὸ πλῆθος τῶν ὑπηκόων καὶ τὴν τοῦ ὀπλιτικοῦ παρασκευὴν, ὥστε δυνηθῆναι ἀπεναντίας τι τοῦ Ζοροβάβελ ἰσχύσαι; ὃν διάδοχον τῆς βασιλικῆς ἀποδείξας κληρονομίας, ἥς τὰς ἐπαγγελίας πρὸς τὸν προπάτορα τοῦ γένους ἐποιησάμην, λέγω δὲ τὸν Δαυὶδ, ὅλον δι' ὅλου τῆς χάριτος πληρώσω τῆς ἐμῆς. Τοῦτο γὰρ ἰσότητά λέγει χάριτος, ἀφ' ἧς περ αὐτῷ ἀναγκαίως προσέσται τὸ μέγαλα ὑπὲρ τῶν οἰκείων στρατηγούντι δυνηθῆναι κατὰ τῶν ἐναντίων.

• Στίχ. η'—ι'. — Εἶτα τὰς ἐπαγγελίας τὰς περὶ αὐτὸν βεβαιῶν· « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων, Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν· καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς· διότι τίς ἐξουδένωσεν εἰς ἡμέρας μακράς; » Αὐτὸς δὲ οὗτος καὶ τοῦ ἐμοῦ οἴκου τοὺς θεμελίους καταβαλόμενος, αὐτὸς αὐτὸν καὶ πρὸς πέρας ἄξει· ὥστε καὶ ἐκ τούτου πᾶσι δῆλον γενέσθαι ὅτι γνώμη Θεοῦ παραγέγονα ταῦτα προμηνύσων ὑμῖν. Μὴ τοίνυν μηδ' ὡς ἐν χρόνῳ πολλῷ τούτων γίνεσθαι μελλόντων ἀπιστήσητε τοῖς λεγομένοις· ἀνοήτατος γὰρ εἴη ἂν ὁ τὰς ἀποφάσεις τὰς ἐμὰς ἀτελεῖς νομίζων τῷ μήκει γίνεσθαι τοῦ χρόνου· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἐξουδένωσεν ἡμέρας μακράς· » ἐμοῦ δυνάμενου οὐ· ῥαδίως πάντα καθὼς ἂν ἐβελήσω ποιεῖν, (p. 469) μετὰ πολλῆς τε ἁγείν τῆς συντομίας

* Deest aliquid.

** Expungenda negatio, quam quidem non legit interpre. Edit.

A loquebatur in me, atque mihi dicens : Non agnosceis quid sunt hæc ? Et dixi : Nequaquam, Domine. Et respondit, mihi que ait dicens : Iste est sermo Domini ad Zorobabelem dicens : Non in fortitudine magna, neque in viribus, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens. » Iste angelus, quem in se loquentem propheta narrat, idem ille est qui visus fuit pro urbe Hierusalem deprecari, propterea quod Judæ incolæ omnes tutelæ ipsius commissi erant ; necessario simul pro illis quoque preces Deo offerens : quamobrem propheta hunc interrogat, et res singulas edocetur. Nam quia ostenta omnia eo tendebant, ut Dei erga urbem curam ingentem demonstrarent, necessario oportuit prophetam ab hoc angelo singularum visionum explanationem audire. B Breviter ergo patefecit ei ostentorum vim ; hanc nimirum esse divinæ gratiæ manifestationem, quæ Zorobabelis quoque regnum constituerat : qui per se quidem propriis viribus nullum regni 311 negotium expedire valeret, neque populo præesse ; sed tamen divina gratia promotus, ab hac agendi virtutem habet. Atque ut doni ejus magnitudinem ostendat, « Quis tu, inquit, mons magne, ante faciem Zorobabelis, ut prospere quidquam agas ? Et efferam lapidem hæreditatis, æqualitatem gratiæ ejus. » Quandoquidem lapidem appellavit Zorobabelem, montem dicit magnum potentes valde homines sive regni dignitate, sive bellica virtute, sive subditorum multitudine. Quis enim, inquit, tantus est tamque validus subditorum numero et armorum apparatu, ut adversus Zorobabelem hilum possit proficere ? quem regalis hæreditatis successorem designavi ; cujus rei promissiones progenitori stirpis, Davidi inquam, factas adamussim atque omnino gratia mea complebo. Id enim dicunt verba : Æqualitatem gratiæ : qua fretus necessario insitam vim habebit grandia belli adversus hostes patrare.

VERS. 8-10. — Postea promissiones de illo factas confirmans, ait : « Et factus est sermo Domini ad me dicens : Manus Zorobabelis fundaverunt domum istam, et manus ejus perficient eam. Et scietis quoniam Dominus omnipotens misit me ad vos. Quis enim despexit in dies longos ? » Idem hic qui domus meæ fundamenta jecit, idem eidem, inquam, coronidem imponet. Quare ex hoc quoque palam omnibus fiet, me voluntate Dei hæc vobis nuntiatum venisse. Cavete igitur quominus dicatis discredatis quasi multo tempore post eventuris : nam stultissimus foret, qui decreta mea irrita fieri prolixitate temporis existimaret. Id enim innuunt verba, « despexit in dies longos : » ego enim facile queo omnia prout voluero facere, multoque compendio ad exitum res deducere quæ longum tempus desiderarent. Tum dicta confirmans, « Et lætabuntur, inquit,

atque videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabelis. » **312** Ne ergo, inquit, fidem dictis denegetis; horum quippe exitum videbitis, ac letabimini potentem ad omnia videntes Zorobabelem: nam stanneus lapis futuram ejus Deo juvante fortitudinem significat. Quamobrem causam etiam addit: « Septem hi oculi Domini sunt, universam terram speculantes. » Etenim qui cuncta inspicit ac regit salvatque copiose ac varie, idem est qui hæc de Zorobabele promisit et ad exitum perducturus est. Nam hoc item loco vocabulum « septem » de perfecta re dicitur.

VERS. 11-14. — « Et respondi, dixique ei: Quid sunt duæ oleæ istæ, quæ a dextris candelabri et a sinistris? Et interrogavi secundo, dixique ei: Quid duo rami olearum in manibus duarum narium aurearum, quæ infundunt et retrahunt suffusoria aurea? Dixitque mihi: Non nosti quid sunt hæc? Et dixi: Nequaquam, Domine. Et dixit: Isti duo filii pinguedinis, qui universæ terræ Domino assistant. » Interrogat quid sibi velint duæ oleæ, quarum una in dextra parte, altera in sinistra candelabri erat, sive lampadis super eo positæ? Quid item nati ex oleis duo rami? De quibus, audiit: Hi sunt duo filii pinguedinis, qui universæ terræ Domino assistant. Nam quia duæ oleæ regni ac sacerdotii indicium erant, quæ duo in terra dominari Deus constituit, duos ramos ex olea enatos dicit Zorobabelem atque Jesum; quorum prior a divina gratia in regnum fuerat provectus; alter vero sacerdotii gratia divino ministerio addictus. Propterea pinguedinis quoque eos appellat filios, id est ex duobus maximis et apud homines honorandissimis ortos, regno ac sacerdotio; qui pariter Deo deservire jussi sunt omnium Domino. Atque hoc toto sermone, res Hierusalem gentisque Judaicæ maximum bonorum incrementum capturas demonstravit **313** propheta, hostibus illorum punitis, providentia plurima et omnimoda erga Israelitas a Deo exprompta; quoniam de captivitate redituri erant alii prope innumeri, qui adhuc in ea conditione tunc erant: dato demum Judæis regno ac sacerdotali dignitate, in illorum personis, quas divina gratia ad hæc officia promoverat. Sed enim, ne eximia bonorum prædictio ignaviores Israelitas faceret, ita ut divinis confidentes promissis, officium negligerent, revelationem posthinc videt, ex qua pavor illis incutiebatur, quo vitium fugerent, virtutem amplecterentur. Sic ergo dicit:

ἀγαθῶν ῥαθυμότερους αὐτοὺς ἀπεργάσασθαι, θαρρόυντας μὲν ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς θεαῖς, ἀμελοῦντας δὲ τοῦ προσήκοντος, ἀποκάλυψιν ὁρᾷ λοιπὸν δι' ἧς αὐτοῖς καὶ φόβος ἐνετίθετο πρὸς τὸ φεύγειν μὲν τὰ χεῖρω, μετιέναι δὲ τὰ κρείττω. Λέγει δὲ οὕτως:

CAP. V.

VERS. 1-4. — « Et conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi, et ecce falx volans. Dixitque mihi: Quid tu vides? Et dixi: Video falcem volantem longitudinis cubitorum viginti, et latitudinis

εἰς πέρας τὰ πολλοῦ δεόμενα τοῦ χρόνου. Καὶ βεβαιῶν τὸ εἰρημένον, « Καὶ χαρήσονται, καὶ ὀφονταὶ τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. » Μὴ τοίνυν ἀπιστεῖτε, φησὶ, τοῖς λεγομένοις· ἐπειδὴ καὶ ὤψεσθε αὐτῶν τὸ πέρας, καὶ χαρήσεσθε τὴν περὶ πάντα δύναμιν ὁρῶντες τοῦ Ζοροβάβελ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸν κασσιτέρινον λίθον, τὴν περιεσομένην αὐτῶν δηλῶν ἰσχὺν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν· « Ἐπτά οὗτοι ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰσὶν, οἱ ἐπιδλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. » Ὁ γὰρ τὰ πάντα ἐφορῶν τε καὶ διοικῶν καὶ σώζων πλουσίως τε καὶ ποικίλως, οὗτός ἐστιν ὁ καὶ ταῦτα ὑποσχόμενός τε περὶ τοῦ Ζοροβάβελ καὶ πρὸς πέρας ἄξων· καὶ γὰρ κἀνταῦθα τὸ « ἑπτὰ » ἐπὶ τοῦ τελείου λέγει.

Στίχ. ια'-ιδ'. — « Καὶ ἀπεκρίθην καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· Τί αἱ δύο ἐλαῖαι αὗται αἱ ἐκ δεξιῶν τῆς λυχίας καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτῆς; Καὶ ἐπηρώτησα ἐκ δευτέρου, καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν, Τί οἱ δύο κλάδοι τῶν ἐλαιῶν οἱ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν δύο μυξωτήρων τῶν χρυσῶν τῶν ἐπιχεόντων καὶ ἐπαναγόντων τὰς ἐπαρυστρίδας τὰς χρυσᾶς, Καὶ εἶπε πρὸς με, Οὐκ οἶδας τί ἐστὶ ταῦτα; Καὶ εἶπον, Οὐχί, Κύριε· καὶ εἶπεν, Οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πίότητος, οἱ παρεστήκασιν τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. » Ἐρωτᾷ τί μὲν αἱ δύο βούλονται ἐλαῖαι, ὧν ἡ μὲν ἐκ δεξιῶν, ἡ δὲ ἐξ εὐωνύμων ἐτύγχανε τῆς λυχίας, ἥτοι τοῦ ἐπ' αὐτὴν λαμπαδίου; τί δὲ οἱ ἐκπεφυκότες δύο κλάδοι τῶν ἐλαιῶν; (p. 470) περὶ ὧν ἤκουσεν· Οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πίότητος, οἱ παρεστήκασιν τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς· ἐπειδὴ γὰρ αἱ ἐλαῖαι τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἱερωσύνης ἦσαν γνώρισμα, ἃς ἐπὶ γῆς κρατεῖν ἔταξεν ὁ Θεός, δύο κλάδους ἐκ τῶν ἐλαιῶν ἐκπεφυκότας λέγει τὸν τε Ζοροβάβελ καὶ τὸν Ἰησοῦν· ὧν ὁ μὲν ἐκ τῆς θείας χάριτος εἰς τὴν βασιλείαν παρήκτο, ὁ δὲ τῇ τῆς ἱερωσύνης χάριτι πρὸς τὴν λειτουργίαν προσεδέβλητο τὴν θεῖαν. Διὰ τοῦτο καὶ πίότητος αὐτοὺς ἐκάλεσεν υἱοὺς, ἵνα εἴπῃ, Οἱ ἐκ τῶν μεγίστων καὶ τιμωτάτων παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκπεφυκότες βασιλείας τε καὶ ἱερωσύνης· οἱ πάντες ὑπουργεῖν εἰσι Θεῷ τεταγμένοι τῷ πάντων Κυρίῳ. Διὰ πάντων μὲν δὴ τούτων τὰ κατὰ τε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, ὅτι μεγίστην ἐπίδοσιν εἰς τὸ κρεῖττον λήψεται δεδήλωκεν ὁ προφήτης· τιμωρουμένων μὲν τῶν ἐχθραίνόντων αὐτοῖς, κηδεμονίας δὲ πολλῆς ἀξιουμένων ἐν ἅπασιν αὐτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἅτε καὶ ἐπανιέναι ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας μελλόντων ἐτέρων οὐκ εὐαριθμήτων τινῶν, οὓς ἐπ' ἐκείνου τοῦ σχήματος εἶναι τότε συνέβαινεν ἔτι· ἀποδοθείσης δὲ αὐτοῖς καὶ τῆς βασιλικῆς καὶ τῆς ἱερατικῆς ἀξίας, διὰ τῶν ἐκ τῆς θείας χάριτος ἐπὶ τοῦτο προβεβλημένων.

Ἀλλὰ γὰρ ὥστε μὴ τὴν ὑπερβάλλουσαν μὴνυσιν τῶν

ΚΕΦ. Ε'.

Στίχ. α'-δ'. — « Καὶ ἐπέστρεψα καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου· καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ δρέπανον πετόμενον· καὶ εἶπε πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις; καὶ εἶπον· (p. 471) Ἐγὼ ὁρῶ δρέπανον πετόμενον, μήκους πη-

χῶν εἴκοσι, καὶ πλάτους πηχῶν δέκα· καὶ εἶπε πρὸς με· Ἀὕτη ἡ ἀρὰ ἡ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς· διότι πᾶς ὁ κλέπτης ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκδικηθήσεται· καὶ πᾶς ὁ ἐπιόρχος ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκδικηθήσεται· καὶ ἐξοίσω αὐτὸν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ κλέπτου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει· καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτὸν καὶ τὰ ξύλα αὐτοῦ καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ. » Δρέπανον μὲν ὁρᾷ ἱκανὸν κάτωθεν τὰ προσπίπτοντα ἐκτέμνειν· πετόμενον δὲ, εἰς δῆλωσιν τοῦ ὀξέως τὴν τιμωρίαν ἐπάγεσθαι τὴν θείαν τοῖς ταύτης ἀξίοις· πλάτος δὲ καὶ μῆκος, ὡς ἂν καὶ τῷ μεγέθει φοβήσιν τοὺς ἀκούοντας. Λέγει δὲ τὴν τιμωρίαν ταύτην κατὰ τὰ κλεπτόντων καὶ ἐπιόρχούντων κινεῖσθαι· δήλου γε ὄντος, ὡς οὐ ταῦτα μόνον ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις παρανομήματα, πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα, φόνος τε καὶ μοιχεύια, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ, ἃ μὴδὲ ἀριθμεῖν ῥάδιον. Τί οὖν ἐστὶν ὃ φησιν; Εἰς δύο ταῦτα κυριώτατα μεμερίσθαι τὰς ἐντολὰς συμβέβηκε τὰς θείας, εἰς τε τὴν περὶ Θεὸν γνώμην, καὶ εἰς τὴν περὶ τὸν πλησίον ἀγάπην· ὡς καὶ ὁ Κύριος εἰπὼν, « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου· καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· » ἐπήγαγεν, (p. 472) « Ἐν ἐντολαῖς ταύταις ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται· » βουλευθεὶς τοίνυν συντόμως εἰπεῖν τὰ τε εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὰ εἰς τὸν πλησίον, τῇ μὲν ἐπιόρχιᾳ ὡς εἰς Θεὸν τεινούσῃ τὰς ἀσεβείας πάσας, λέγω δὲ τὰς εἰς Θεὸν πλημμελείας, συλλήθδην λέγει· τῇ δὲ κλοπῇ, τὴν περὶ τὸν πλησίον· ἐπειδὴ γὰρ ἀφαίρεσις τῶν οὐ προσόντων ἐστὶν ἡ κλοπή, κλοπὴν κοινῶς ὠνόμασε πᾶσαν τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀφαίρεσιν· ἵνα συντόμως εἴπῃ ὅτι ἡ ἀρὰ αὕτη μεγίστη τε καὶ φοβερά καὶ παντὶ γε ἐπιούσα, εἴτε εἰς Θεὸν τι ἀσεβοίῃ, εἴτε εἰς τὸν πλησίον κατὰ τι πταίῃ. Λέγει δὲ ὅτι καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτὸν καὶ τὰ ξύλα αὐτοῦ καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ· ἵνα εἴπῃ, ὅτι μὲν Εἶπα τοιοῦτον ἀμετανοήτως πταίνοντι, ἡ τιμωρία ἡ θεία ἄχρις ἂν αὐτὸν σὺν ἅπασιν ἐξαλείψῃ τοῖς προσήκουσι. Διὰ δὲ τούτων αὐτάρκως φοβήσας αὐτοὺς, δείχνουσι διὰ τῶν ἐξῆς ἀφηρημένην αὐτῶν τὴν ὑπὲρ τῶν παρεληλυθότων ἀμαρτίαν τε καὶ τιμωρίαν· ὡς ἂν μειζόνως ἔχοιεν εἰδέναι, ὅτι τῆς τοῖς ἐπὶ προσηλυφόσι χάριτος δοκούντων Θεῷ. Διὸ ἐπάγει·

Στίχ. ε'-η'. — « Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ εἶπε πρὸς με· Ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου καὶ ἴδε τί τὸ ἐκπορευόμενον τοῦτο· καὶ εἶπον, Τί ἐστὶ; καὶ εἶπε, Τοῦτο τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον· καὶ εἶπεν, Αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ· καὶ ἰδοὺ τάλαντον μολίβδου ἐξαιρόμενον· (p. 473) καὶ ἰδοὺ γυνὴ μία ἐκάθητο ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου, καὶ εἶπεν, Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀνομία· καὶ ἔρριψεν αὐτὴν εἰς μέσον τοῦ μέτρου· καὶ ἔρριψε τὸ τάλαντον τοῦ μολίβδου εἰς τὸ στόμα αὐτῆς. » Τὸν αὐτὸν

A eubitorum decem. Dixitque mihi : Hæc est maledictio quæ egreditur super faciem universæ terræ ; quia omnis fur abhinc usque ad mortem punietur, et omnis perjurus abhinc usque ad mortem item punietur. Et educam illam, dicit Dominus omnipotens, et ingreditur in domum furis, et in domum jurantis nomine meo super mendacio, et diversabitur in medio domus ejus, et consumet eam, et ligna ejus et lapides ejus. » Falcem videt idoneam deorsum secando quæcunque occurrerent ; volentem autem ob denotandum divinam pœnam cito inferri merentibus : denique ejus latitudinem longitudinemque dicit, ut magnitudine quoque audientes terrefaciat. Dicit vero hanc pœnam adversus fures et perjuros commoveri : quanquam alioqui constat B haud hæc tantummodo versari inter homines peccata, sed et alia multa, homicidium puta, adulterium, et cætera quæ 314 haud facile numerari queunt. Quid ergo dicit? In hæc duo potissima dividi solent mandata divina, nempe in Dei scientiam, et in charitatem erga proximum. Quare et Dominus postquam dixit ⁶⁰, « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mente tua, et ex omnibus viribus tuis, itemque proximum tuum sicut te ipsum ; » addidit : « In his mandatis universa lex pendet et prophetæ. » Volens itaque hoc loco breviter dicere quæ Deum quæque proximum spectant ; perjurio quidem quod in Deum tendit, cunctas irreligiositates, id est adversus Deum peccata, compendio dicit : furto autem, quæ adversus proximum sunt. Nam quia furtum est rei alienæ ablatio, nunc furtum generaliter appellavit quidquid alteri auferitur ; ut paucis significet maledictionem hanc esse maximam ac terribilem et cuilibet impendentem, sive is in Deum impius sit, sive proximum quomodolibet violet. Dicit autem fore ut ea maledictio diversetur domi ejus, et consumat illam ac lapides ipsius ; id est, Dixi huic sine pœnitentia peccanti : Divina pœna eatenus perseverabit, donec peccatorem cum omni re sua consumat. Age vero postquam satis eos terrefecit, ostendit in sequentibus remissam fuisse præteritam illorum culpam atque pœnam ; ut magis inde cognoscant, post impetratam præteritorum veniam, oportere eos diligentius Dei voluntati obsequi. Quamobrem addit :

D τετυχότας προσήκοι ἂν ἐπιμελέστερον ἀντέχεσθαι τῶν

VERS. 5-8. — « Et egressus est angelus qui loquebatur in me, dixitque mihi : Suspice oculis tuis, et vide hoc quod egreditur. Et dixi : Quid est? Et ait : Hæc est mensura quæ egreditur. Et ait : Hæc est iniquitas eorum in universa terra. Et ecce talentum plumbi elevatum: et ecce mulier una sedebat in mensuræ medio. Et dixit : Hæc est 315 iniquitas. Et conjecit eam in medium mensuræ; et projecit lapidem plumbi in os ejus. » Eundem videt rursus angelum, jubentem ei ut aspiceret quod in præ-

⁶⁰ Matth. xxii. 37, seqq.

genti visione discurrere videbatur. Moxque propheta intuitus rogabat: Quidnam hoc est? Angelus vero respondit hanc esse mensuram pœnæ, quam perpetui merebantur Israelitæ morum suorum causa. Deinde plumbi talentum videt, quod et suapte natura grave est, et ingenti pondere urget, ut sic pœnæ gravitatem ostendat. Porro quamdam mulierem mensuræ insidentem videns, hanc ait esse peccatum; nam pro peccati modulo, pœnæ gravitas, ut par est, deputabatur. Deinde mulierem in mediam mensuram conjecit, plumbique talentum in ore ejus posuit, demonstrans, Deum tum peccatum tum consecranteam ei pœnam simul sustulisse, totamque malorum gravitatem in illius os contulisse, quasi obstruendo impediendoque eam a præda, quo significet cunctas ei vires ablatas; ita ut ne vocis quidem suæ potestatem retineat; id est, ne forte Israelitis exprobet, ob ea quæ passi erant, derelictionem Dei, omnem quoque vocis facultatem illi ereptam. Sicut beatus ait David: « Muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem ⁶¹. » Et hæc quidem vidit, ut ostenderetur Israelitarum iniquitates eorumque pœnas prorsus fuisse remissas. Nunc vero, ut palam fiat, pœnam Israelitis remissam, in eorum hostes fuisse collatam, pergit dicere:

VERS. 9-11. — « Et levavi oculos meos, vidique, et ecce duæ mulieres egredientes, et spiritus in alis earum. Et ipsæ habebant alas, ut sunt alæ upupæ. Et extulerunt mensuram inter terram ac cœlum. Et dixi angelo, qui loquebatur in me: Quonam istæ mensuram deferunt? Dixitque mihi: Ad ædificandum ei domum in regione Babylonis et præparandum. Et ponent illam ibi super præparationem illius. » Videt **316** insuper duas mulieres, quæ celeriter admodum volabant; id enim valent verba, « spiritus in alis earum, » a quo veluti impulsæ velociorem faciebant volatum. Ea propter upupæ dicit ipsas habere alas, cujus avis celer est volatus. Hæc porro, inquit, mulieres illam pœnæ mensuram rapientes atque in altum efferentes, multa cum vehementia avolabant. Idcirco enim dixit, « inter terram ac cœlum; » quia ex alto ad citima facilior velociorque est avium volatus. Quæsi vi itaque, ait, quonam illæ abirent, et quonam mensuram transferrent? cognovique ex angelo eam ab his transferri in regionem Babylonicam, ibi domum ei ædificare, ibidemque perpetuum habitaculum eidem definire, id est pœnam omnem Babylonem se translaturum, quæ illic nunquam remissa perseveverabit, secus ac vestra finem pœna nacta est. En autem ob dicta sua confirmanda, denuo orationem continuat.

« ὁραὶ πάλιν ἄγγελον, ἀπιδεῖν αὐτῷ κελεύοντα πρὸς τὸ ἐν τῇ ὄψει διατρέχειν τῇ παρούσῃ δοκοῦν. Εἰθ' ὁ μὲν προφήτης θεασάμενος ἤρετο, Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι μέτρον τοῦτο τῆς τιμωρίας ἦν ὑπομεῖναι προσήκον ἦν τοὺς Ἰσραηλίτας ὑπὲρ ὧν διεπράττοντο. Εἶτα θεωρεῖ τάλαντον μὲν μολίβδου, ὃ καὶ τῇ φύσει βαρὺ καὶ τῷ σταθμῷ πολὺν ἔχον τὸν ὄγκον, ὥς ἂν οὕτω τῆς τιμωρίας δείξειεν τὴν βαρύτητα· γυναῖκα δὲ τινα καθεζομένην ἐπὶ τοῦ μέτρου, ἣν ἀνομίαν ἔφησεν εἶναι· ἐκ γὰρ τῆς ἀνομίας ὡς εἰκὸς ἡ τῆς τιμωρίας ἐγένετο βαρύτης· εἶτα αὐτὴν τε ἔρριψεν εἰς τὸ μέσον τοῦ μέτρου· καὶ τὸ τοῦ μολίβδου τάλαντον τέθεικεν ἐπὶ τοῦ στόματος αὐτῆς, δεικνύς ὅτι καὶ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὴν ἐκ ταύτης τιμωρίαν κατὰ ταυτὸν ἠφάνισε, πᾶσαν τε τῶν κακῶν τὴν βαρύτητα εἰς τὸ ἐκείνης ἐνέθηκε στόμα, ὥσπερ ἐμφράττων καὶ διακωλύων αὐτῇ τὴν λείαν, εἰς ἐνδειξιν τοῦ πᾶσαν αὐτῆς ἀφηρῆσθαι τὴν δύναμιν, καὶ μηδὲ φωνῆς ἔτι κυρίαν εἶναι, τῷ καὶ τοῖς ὀνειδίζουσιν αὐτοὺς πρότερον ἐφ' οἷς ἔπασχον ὡς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καταλειμμένους, ἅπασαν ἀνηρῆσθαι τοιαύτην φωνήν· ὡς ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ· « Ἀλαλα γεννηθήτω τὰ χεῖλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν. » Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἶδεν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ τὰ τε ἀνομήματα καὶ τὰς ὑπὲρ τούτων τιμωρίας τῶν Ἰσραηλιτῶν παντελῶς ἀφηρῆσθαι. (p. 474) Δεικνύς δὲ ὅτι ἀφῆρηται μὲν αὐτῶν ἡ τιμωρία, εἰς δὲ τοὺς ἐχθροὺς μετενήνεκται τοὺς αὐτῶν, ἐπάγει·

C Στίχ. 9'-11'. — « Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ δύο γυναῖκες ἐκπορευόμεναι, καὶ πνεῦμα ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν· καὶ αὗται εἶχον πτέρυγας ὡς πτέρυγας ἔποπος· καὶ ἀνέλαβον τὸ μέτρον ἀναμέσον τῆς γῆς καὶ ἀναμέσον τοῦ οὐρανοῦ· καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί, Ποῦ αὗται ἀποφέρουσι τὸ μέτρον; Καὶ εἶπε πρὸς με, Οἰκοδομήσαι αὐτῷ οἰκίαν ἐν γῇ Βαβυλῶνος καὶ ἐτοιμάσαι· καὶ θήσουσιν αὐτὸ ἐκεῖ ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν αὐτοῦ. » Θεωρεῖ δὴ λοιπὸν ἐπ' ἐκείνοις δύο γυναῖκας, αἱ μετὰ πολλοῦ διέπταντο τοῦ τάχους· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « πνεῦμα ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν, » ὅφ' οὗπερ ὡς ὠθούμεναι ὀξυτέραν ἐποιοῦντο τὴν πτήσιν· τούτου δὲ ἐνεκεν καὶ ὡς ἔποπος λέγει τὰς πτέρυγας αὐτῶν εἶναι, ἐπειδὴ ὀξεῖα τοῦ ὀρνέου ἡ πτήσις· αὗται δὲ, φησὶν, αἱ γυναῖκες, ἐκείνο τῆς τιμωρίας τὸ μέτρον ἀρπάσασαί τε καὶ εἰς ὕψος ἀναγαγεῖν, μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος καθιπτάμεναι ἀπῆγον· διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε τὸ, « ἀναμέσον τῆς γῆς καὶ ἀναμέσον τοῦ οὐρανοῦ· » ἐπειδὴ ἐξ ὕψους ἐπὶ τὰ κατώτερα εὐμαρεστέρα τοῖς ὀρνέοις ἡ πτήσις καὶ ὀξύτερα γίνεσθαι. Ἡρόμην οὖν, φησὶν, ὅποι μὲν ἀπίοιεν, ὅποι δὲ ἀπάγοιεν τὸ μέτρον; ἔγνω δὲ παρὰ τοῦ ἀγγέλου ὅτι περ αὐτὸ εἰς τὴν Βαβυλῶνος ἀπάγουσι γῆν, αὐτόθι τε αὐτῷ οἰκίαν οἰκοδομήσουσαι, χάκει πᾶσαν αὐτῷ τὴν οἰκῆσιν ὀριοῦσαι· ἵνα εἴπῃ, ὅτι τὴν τιμωρίαν πᾶσαν εἰς Βαβυλῶνα ἀπάξει, μένουσαν αὐτοῖς καὶ οὐ λυθησομένην ἔτι, ὥνπερ δὴ τρόπον λύσιν ἐδέξατο τὰ ὑμέτερα. (p. 475) Ἀλλὰ γὰρ εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων, ἐπάγει πάλιν·

⁶¹ Psal. xxx, 19.

ΚΕΦ. Γ.

Στίχ. α'-η'. — « Καὶ ἐπέστρεψα καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον τέσσαρα ἄρματα ἐκπορευόμενα ἐκ μέσου δύο ὀρέων· καὶ τὰ ὄρη ἦν ὄρη χαλκᾶ· ἐν τῷ ἄρματι τῷ πρώτῳ ἵπποι πυρροί, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες· καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ τρίτῳ ἵπποι λευκοί, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ τετάρτῳ ἵπποι ποικίλοι ψαροί· καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί, Τί ἐστὶ ταῦτα, Κύριε; καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ εἶπε πρὸς με, Ταῦτά ἐστὶν οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ, οἱ ἐκπορεύονται παραστῆναι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς· ἐν ᾧ ἦσαν οἱ ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆς βορρᾶ· καὶ οἱ λευκοί ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν αὐτῶν· καὶ οἱ πυρροί ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου· καὶ οἱ ποικίλοι καὶ ψαροί ἐξεπορεύοντο, καὶ ἐξήτουν καὶ ἐπέβλεπον τοῦ περιδεῦσαι τὴν γῆν· καὶ εἶπε, Πορεύεσθε καὶ περιδεύσατε τὴν γῆν· καὶ περιώδευσαν τὴν γῆν· καὶ ἀνεβόησε καὶ ἀνεκάλεσέ με, καὶ ἐλάλησε πρὸς με λέγων, Ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου ἐπὶ γῆν βορρᾶ. »

Τέσσαρα ἄρματα λέγει, δηλῶν τὰς ἐν τοῖς τέσσαρσι κλίμασι τῆς οἰκουμένης ἐφεστῶσας ἀοράτους δυνάμεις, καὶ κατὰ θεῖαν ἅπαντα διαπραττομένας βουλὴν. Διόπερ ὁ ἄγγελος ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ προφήτου τίνα δὴ ταῦτα εἶη, τέσσαρας ἀνέμους ἔφη τοῦ οὐρανοῦ τοὺς παρισταμένους τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὰ κλίματα τέσσαρας ἀνέμους εἶπεν τοῦ οὐρανοῦ τὰς ἐν τοῖς τέσσαρσι κλίμασι δυνάμεις, (p. 476) ὥς οὐρανίους οὐσας παρεστάναι λέγει τῷ Θεῷ, τουτέστι διηνεκῇ τὴν λειτουργίαν ἐκτελοῦσας (ὁ δὲ) αὐτῷ· καλεῖ δὲ αὐτάς τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα εἴπῃ ἡμῶν ὑπερχειμένας· ὥς ὅτ' ἂν πετεινὰ λέγῃ τοῦ οὐρανοῦ, ἐπεὶ μηδὲν ὑπὲρ οὐρανόν ἐστι τῶν ἀοράτων καὶ λειτουργικῶν δυνάμεων· κέκληκε δὲ αὐτάς καὶ ἀνέμους εἰκότως, εἰς δὴλωσιν τοῦ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἅπανταχοῦ παραγίνεσθαι τοῖς συνθήμασιν ὑπερητούμενας τοῖς θεοῖς. Ἐκ μέσου μὲν οὖν ὀρέων εἶδεν αὐτάς ἐκπορευόμενας, ὥς ἂν τὸ ὑψηλὸν καὶ δυνατὸν δηλώσῃ τῶν φύσεων· τούτου δὲ ἕνεκεν καὶ χαλκᾶ εἶναι τὰ ὄρη ἔφη, ὥστε τὸ στερεὸν αὐτῶν καὶ εὐτονον περὶ τὴν ὑπουργίαν δηλῶσαι. Τοὺς μὲν οὖν μέλανας ἐπὶ τὸν βορρᾶν ἐξέπεμψεν, τὴν κατήφειαν τῇ χροῇ δηλοῦντας, ἐν ᾗ περ ἡμελλον καθεστάναι πάντας τοὺς αὐτόθι δι' ἧς ἐπήγαγον αὐτοῖς τιμωρίας· περὶ ᾧ καὶ φησιν ὁ ἄγγελος, ὅτι « Οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου ἐπὶ γῆν βορρᾶ. » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ἀνάλογον τῷ θυμῷ τῷ ἐμῷ οἱ ἐπ' ἐκείνους ἀπελθόντες τοὺς τόπους ἅπαντα διεπράξαντο, μεγίσταις αὐτοῖς, καὶ οἷαις προσῆκον ἦν, περιβαλόντες ταῖς τιμωρίαις. Κατόπισθεν δὲ αὐτῶν τοὺς λευκοὺς οἱ τῶν Βαβυλωνίων ἀναιρουμένων καὶ σφοδραῖς περιβαλλομένων ταῖς τιμωρίαις, συνήργουν τῇ ἀφέσει τῶν ἀναχωρῆσαι τῆς αἰχμαλωσίας ὀφειλόντων, τὴν περιεσομένην αὐτοῖς λαμπρότητα τοῦ λοιποῦ τῇ χροίᾳ δεικνύντες τῇ οἰκείᾳ· (p. 477) οἱ πυρροὶ δὲ

A

CAP. VI.

VERS. 1-8. — « Et conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi quatuor quadrigas egredientes de medio duorum montium, et montes erant montes ænei. In quadriga prima equi rufi, et in quadriga secunda equi nigri, et in quadriga tertia equi albi, et in quadriga quarta equi varii cinerei coloris. Et respondi dixique angelo qui loquebatur in me : Quid sunt hæc, Domine? Et respondit angelus qui loquebatur in me, dixitque : Illi sunt quatuor venti cœli, qui egrediuntur ut assistant Domino universæ terræ. In qua erant equi nigri, egrediebantur super regionem aquilonis, et albi egrediebantur post eos : et rufi ibant ad regionem austri : et varii, seu cinerei coloris, egrediebantur, et considerabant ut irent circumire terram. **317** Et dixit : Ite et circumite terram. Et circumierunt terram. Clamavitque et vocavit me dicens : Ecce qui egrediuntur super regionem aquilonis, pacaverunt furorem meum super regionem aquilonis. »

B

C

D

Quatuor quadrigas dicit, designans invisibiles quæ quatuor mundi climatibus præsident potestates, et divinam in cunctis exsequuntur voluntatem. Quamobrem angelus a propheta interrogatus quidnam hæc essent, quatuor esse ventos cœli ait Domino universæ terræ assistentes. Nam quia, juxta climatum numerum, quatuor ventos dixit cœli illas quæ sunt in quatuor climatibus potestates, eas utpote cœlestes Deo assistere dicit, id est continuum huic ministerium exhibere. Nominat vero cœlestes, id est supra nos positas : veluti cum dicit volucres cœli, quia nulla est supra cœlum invisibilis ac ministratoria potestas. Ventos quoque recte eas appellavit, ut denotet multa ubique cum celeritate adesse ad obsequendum divinis jussibus. Porro de medio montium vidit eas proficiscentes, ut celsitatem potentiamque naturarum declaret. Ideo montes quoque æneos dixit, ut firmitatem illarum vigoremque ad ministerium demonstret. Equos igitur nigros ad boream misit, torvitatem colore significantes, in qua constituendi erant omnes illarum partium incolæ, propter inflictas illis pœnas. De quibus angelus dixit, « qui ad boreæ regionem ibant. eos furorem meum pacasse super boreæ regionem, » id est, consentanee furori meo eos qui ad illa loca accesserunt, cuncta fecisse, maximas incolis et pro suo merito pœnas imponendo. Jam qui post illos decurrerunt equi albi, hi Babyloniis jam de medio sublatis gravesque pœnas expertis, favebant libertati illorum qui de captivitate redituri erant : quorum futurum splendorem colore suo portendebant. **318** Tum rufi ad austri regionem pergebant, furorem veluti spirantes adversus eos qui illic Israelitas afflixerant. Post quos equi varii, seu cinerei coloris egrediebantur, deliberantes quonam terra-

rum se abire oporteret. Significat autem reliquis A etiam curam fuisse varium exhibere ministerium, quod varietate coloris sui innuebant, paratis observare num quid esset præterea abs se præstandum, juxta Dei voluntatem, ad hostium pœnam et Judaicæ gentis beneficium. Quibus ait: «Ite, et circumite terram.» Mox et addit: «Et circumierunt terram,» ostendens scilicet concessum illis ut curam suam ad exitum perducerent, et reapse ita se egisse.

γῆν· » εἶτα καὶ ἐπήγαγεν, «Καὶ περιώδυσαν τὴν γῆν,» δεικνὺς ὅτι καὶ ἐπετράπησαν τὴν φροντίδα τὴν οἰκίαν ἀγαγεῖν εἰς πέρας, καὶ ἐπιτραπέντες εἶχοντο τούτου.

VERS. 9-15. — «Et factus est sermo Domini ad me dicens: «Accipe quæ de captivitate sunt a principibus, et abs optimatibus ejus, et ab iis qui B cognoverunt eam, ab Eldai, et a Tobia, et ab Ideo. Et ingredieris tu die illa in domum Josiæ filii Sophoniæ, qui venit de Babylone. Accipiesque argentum et aurum, faciesque coronam, et impones super caput Jesu, Josedeco geniti, sacerdotis magni. Dicesque ei: Hæc ait Dominus omnipotens: Ecce vir, cui nomen Oriens, et subter eum orietur. Et ædificabit domum Domini, et ipse accipiet virtutem, et sedebit ac dominabitur super throno suo. Et erit sacerdos a dextris ejus, et inter utrosque erit consilium pacificum. Corona autem expectantibus erit, et optimatibus ejus, et qui cognoverunt eam, et in gratiam filii Sophoniæ, et in psalmum domui Domini. Et qui procul iis sunt venient, et ædificabunt in domo Domini: et scietis quia Dominus C omnipotens misit me ad vos. Et erit, si exaudientes exaudieritis vocem Domini Dei vestri.»

ριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς· καὶ τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. »

Quemadmodum vero beatus Moyses Ægypto egressus, divino jussu accepit a populo quæ ad tabernaculi ædificium ornatumque conferebant, ita beatus quoque 319 Zacharias jubetur accipere a reducibus de captivitate, sive ducibus, sive quomodolibet largiendo idoneis, imo ab universis qui patriam recuperaverant. Optimates terræ dicit eos, qui ob suas divitias conferre aliquid huic usui valebant. Cognoscentes vero eam, dicit qui eam, id est patriam, recuperaverant, ceu qui præter spem, ea deperdita potiti erant. Sic nimirum a singulis D pro sua copia offerentibus accipiendo, domum Dei conditum et pro dignitate exornatum iri. Recitatis vero aliquot etiam hominum nominibus ad id maxime idoneorum, mox jubet ad Josiæ Sophonia nati domum accedere, viri de Babylonica captivitate reversi, cæterosque omnes copia rerum et alacritate ad opus superantis. Ab hoc autem quidquid argenti auriue collatum fuerit, coronam inde fieri vult sacerdotis capiti imponendam, ad sacerdotii ornatum ac decus. Hæc mox sacerdotis capiti imposita, moneri eum vult, ut de retro expositis rebus multis ac maximis fiduciam sumat. Etenim divina sententia virum apparuisse, cui ex rerum eventu nomen est Oriens; dicit vero Zorobabelem,

ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου, ὡς θυμοῦ πνέοντες κατὰ τῶν αὐτῶν τοὺς Ἰσραηλίτας διατεθεικότων κακῶς· μεθ' οὓς οἱ ποικίλοι καὶ ψαροὶ ὠφθησαν ζητοῦντες, ὅποι ποτὲ ἀπελθεῖν αὐτοὺς δέοι τῆς γῆς. Δηλοῖ δὲ ὅτι καὶ τοῖς ὑπολειπομένοις φροντὶς ἦν πρὸς ποικίλην λειτουργίαν, κατὰ τὴν χροιάν ἐκτεταγμένοις ἰδεῖν μὴ πού τι καὶ ἕτερον ἔστιν γενέσθαι παρ' αὐτῶν ὀφελόν, κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, εἰς τιμωρίαν τε τῶν ἐναντίων, καὶ εὐεργεσίαν τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους· πρὸς οὓς λέγει, «Πορεύεσθε καὶ περιοδεύσατε τὴν

Στίχ. 9'-15'. — «Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων· Λάβε τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρησίμων τῆς γῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτὴν παρὰ Ἑλδαὶ καὶ παρὰ Τωβίου, καὶ παρὰ Ἰδέου· καὶ εἰσελεύσῃ σὺ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εἰς τὸν οἶκον Ἰωσίου τοῦ Σοφονίου τοῦ ἡκοντος ἐκ Βαβυλῶνος· καὶ λήψῃ ἀργύριον καὶ χρυσίον, καὶ ποιήσεις στέφανον, καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ τοῦ μεγάλου, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτόν· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἰδοὺ ἀνὴρ, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου· καὶ αὐτὸς λήψεται ἀρετὴν, καὶ καθιεῖται καὶ κατάρξει ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ· καὶ ἔσται ὁ ἱερεὺς ἐκ δεξιῶν, καὶ βουλὴ εἰρηνικὴ ἔσται ἀναμέσον ἀμφοτέρων· ὁ δὲ στέφανος ἔσται τοῖς ὑπομένουσι καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτὴν· καὶ εἰς χάριτα υἱοῦ Σοφονίου, καὶ εἰς ψαλμὸν οἴκῳ Κυρίου· καὶ οἱ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἤξουσιν, (p. 478) καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου· καὶ γινώσσεσθε ὅτι Κύριος ἔσται ἐὰν ἀκούοντες εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου

Ὅνπερ δὴ τρόπον ὁ μακάριος Μωσῆς ἐξεληλυθὼς τῆς Αἰγύπτου, κατὰ πρόσταγμα θεῖον εἴληφε παρὰ τοῦ λαοῦ τὰ πρὸς κατασκευὴν τε καὶ εὐχοσμίαν τῆς σκηνῆς συντελοῦντα, τὸν αὐτὸν δὲ καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας κελεύεται παρὰ τῶν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐληλυθόντων, εἴτε ἡγουμένων, εἴθ' ὅπως δὴποτε δι' εὐπορίαν ἐπιτηδεῖων πρὸς τοῦτο καὶ παρὰ πάντων δὴ τῶν ὅλως ἀπειληφότων τὰ οἰκεῖα· χρησίμους μὲν γὰρ λέγει τῆς γῆς, τοὺς δι' εὐπορίαν συνεισενεγκεῖν τι τῇ χρεῖᾳ δυναμένους· ἐπεγνωκότας δὲ αὐτὴν, τοὺς ἀπειληφότας αὐτὴν, ὡς παρ' ἐλπίδας δεξαμένους ἦν ἀπολωλέκεσαν ἤδη· ὥστε παρὰ τούτων ἀπάντων ἐκάστου δὴ τὰ κατὰ δύναμιν εἰσφέροντος λαθεῖν ἐπὶ τῷ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ γενέσθαι τε καὶ κοσμηθῆναι, καὶ κατὰ τὸ προσῆκον. Εἰρηκῶς δὲ καὶ τινων ὀνομασίας τῶν μάλιστα ὡς εἰκὸς ἐπιτηδεῖων, πρὸς τοῦτο κελεύει εἰς τὸν Ἰωσίου τοῦ Σοφονίου οἶκον εἰσεληλυθότα, ἐληλυθότος μὲν ἐκ τῆς κατὰ τὴν Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας καὶ αὐτοῦ, νικῶντος δὲ τοὺς ἄλλους καὶ εὐπορίᾳ καὶ τῇ περὶ τὸ πρᾶγμα προθυμίᾳ. Καὶ δὴ κομισάμενον ἀργύριόν τε καὶ χρυσίον ὁπόσον ἀναδιδῶ, στέφανον ἐξ αὐτοῦ κατασκευάσαι τὸν ἐπικεῖσθαι τῇ τοῦ ἱερέως ὀφειλόντα κεφαλῇ, εἰς τὴν τῆς ἱερωσύνης εὐχοσμίαν τε καὶ εὐπρέπειαν. (p. 479) Τοῦτον δὲ γενονότα ἐπιθεῖναι μὲν τῇ τοῦ ἱερέως κε-

φαλή, εἰπεῖν δὲ πρὸς αὐτὸν ὡς ἂν περὶ τῶν προκει-
μένων, πολλῶν τε ὄντων καὶ μεγίστων, ἔχοι θαρρῆν·
ὅτι γνώμη θεία ἀνὴρ ἀναπέψανται, ὥπερ ἐκ τοῦ
πράγματος ὄνομα Ἀνατολή. Λέγει δὲ τὸν Ζοροβάβελ,
ὡς ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἡγεμονίας δι' αὐτῶν λαμπρὸν
φανούμενον τῶν πραγμάτων· « Ἀνατελεῖ δὲ, φησὶν,
ὑποκάτωθεν αὐτοῦ· » ἀντὶ τοῦ Πᾶσα λαμπρότης ἐξ
αὐτοῦ περιέσται τῷ πλήθει τῶν Ἰουδαίων· τὸν τε
γὰρ ναὸν οὗτος οἰκοδομήσει, καὶ πᾶσαν ἐκ τῆς θείας
ρόπης ἀρετὴν περιθέμενος ἐπὶ τῆς βασιλικῆς καθ-
έδρας διαμενεῖ βεβαίως. Ἐκ τούτου δὴ σοὶ τὸ θαρρῆν
περὶ τῶν προκειμένων περιέσται· ἔση γὰρ αὐτῷ
μετὰ πολλῆς συνῶν τῆς τιμῆς· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ,
« Ἔσται ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, » ὁμονοίας ἐν ἀμφοτέροις,
ὅμιν κρατούσης· ὡς σοὶ τε τὰ πράγματα διὰ τῆς
βασιλικῆς ἐξουσίας γίνεσθαι ῥᾶω, ἐκείνόν τε διὰ τῆς
σῆς ἱερουργίας πολλῆς τυγχάνειν τῆς θείας ῥοπῆς.
Ὁ δὲ γε ἐκ τοῦ περιτεθέντος στεφάνου κόσμος, οὐκ
αὐτοῦ μόνου, παντὸς δὲ ἔπαινος ἔσται τοῦ πλήθους
τῶν τε πρὸς τὴν θείαν ὁρῶντων ἐλπίδα, καὶ τῶν νῦν
τὰ ἐνδεχόμενα συμβαλλομένων πρὸς τὴν τοῦ οἴκου
κατασκευὴν, καὶ πρό γε πάντων τοῦ Σοφονίου τος-
αύτην ἐπιδεδειγμένου τὴν φιλοτιμίαν. « Ἀ δὲ πάντα
γέγονέ τε καὶ γίνεται, ὡς ἂν διηγεῖται ἢ τε τῶν
ἱερέων λειτουργία, καὶ οἱ διὰ τῶν συνιόντων ὕμνοι
πρὸς τὸν Θεὸν ἐκπληροῦσθαι δύναιντο. (p. 480) Καὶ
γὰρ δὴ καὶ τῶν πόρρουθεν ὄντων πλείστους ὅσους συντρέχοντας ὤψεσθε, τὰ παρ' αὐτῶν εἰς τὴν τοῦ οἴκου
συνεισφέροντας οἰκοδομήν· ὡς ἐξ αὐτῶν πρόδηλον ἅπασιν γενέσθαι τῶν πραγμάτων, ὅτι γνώμη Θεοῦ νῦν
εὐαγγελιούμενος ὑμᾶς ἐλήλυθα ταῦτα, ἅπερ οὖν καὶ πρὸς πέρας ἐλεύσεται, ἐάνπερ διαμείνητε τοῖς νομίμοις
ἐσπουδαχότες πείθεσθαι τοῖς ἐμοῖς.

ΚΕΦ. Ζ'.

Στίχ. α'-ε'. — Μετὰ τοῦτο λέγει, τετάρτῳ ἔτει
βασιλεύοντος Δαρείου ἀπεστάλθαι μὲν τινὰς παρ'
ἐνίων τῶν ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βα-
σιλευόντων, πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἱερεῖς
τε καὶ προφῆτας· ὥστε ἐξιλάσασθαι μὲν Θεὸν θυ-
σίαις ὑπὲρ ὧν ἡμαρτηκόσι συνήδεσαν αὐτοῖς· ἐρω-
τῆσαι δὲ καὶ μαθεῖν εἰ τὸν οἰκεῖον ἀπέλιπε κόσμον
ὁ τοῦ Θεοῦ ναὸς, ὡς ἂν καὶ ταῖς καθηκούσαις ἐπὶ
τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ χρῆσαιντο νηστεύουσιν. Ὅπερ
οὖν καὶ πεποιήκασιν ἐπὶ πλείοσι τοῖς ἔτεσιν ἤδη·
γεγονότος δὲ τούτου παρ' ἐκείνων, καὶ δὴ καὶ τῶν
ἀπεσταλμένων παρόντων τε καὶ τὴν χρεῖαν ἐκπλη-
ρῶντων ἐφ' ἧπερ ἦσαν ἀπεσταλμένοι, δι' ἀποκαλύ-
ψεως οἷας τῷ προφῆτῃ κελευσθῆναι ταῦτα πρὸς τε
τὸν λαὸν ἅπαντα τῆς γῆς καὶ τοὺς ἱερεῖς διαλεχθῆ-
ναι· ἅπερ οὖν ἀκείνους μαθεῖν παρόντας ἐχρῆν, ὡς
ἂν τὸ λεγόμενον, μὴ τῶν οἰκείων μόνον, ἀλλὰ καὶ
τῶν ἐληλυθότων ἔχη διδασκαλίαν. Ἦν δὲ τὰ λεγό-
μενα ταῦτα· Οὐ σπουδὴ μοι, φησὶ, νηστεύοντας
ὑμᾶς καὶ κοπτομένους βλέπειν· οὐ γὰρ ἐν τούτοις
τὴν ἐμαυτοῦ τίθεμαι θεραπείαν· ἐπὶ ἐβδόμηκοντα
γούν τοῖς ἔτεσιν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γεγονότες, οὐδὲ
μίαν ἐπεδείξασθε νηστείαν· (p. 481) καὶ ὁμῶς οὐδὲν
τοιούτου παρ' ὑμῶν αἰτήσας, μεταβαλλομένους τῆς κα-
κίας ἰδὼν, ἀποκατέστησα τοῖς οἰκείοις· εἴτε γὰρ
φάγοιτε καὶ πίοιτε, εἴτε καὶ μὴ, ὑμετέρα μὲν τὸ
φαγεῖν ἀπόλαυσις, ὑμετέρα δὲ καὶ τὸ μὴ φαγεῖν
στέρησις, ἐμοὶ δὲ λόγος τούτων οὐδεὶς. Καὶ δεικνύς

A ad regalem principatum ab ipsis rebus gestis splen-
dide euectum. « Orietur autem, inquit, subter ipsum; »
id est, Claritas omnis ex eo confiet populo Judæo-
rum; nam templum hic ædificabit, et omni virtute
Deo juvante ornatus in regali sede manebit firmi-
ter. Hinc tibi confidere prædictis rebus licebit;
etenim secum multo cum honore versaberis. Nam-
que ita valent verba, « A dextris ejus erit, » con-
cordia inter vos ambos perseverante, ita ut et res
tuæ regalis potentatus ope fiant meliores, et ille
propter tuum sacerdotium divino fulcimento fru-
atur. Jam et impositæ coronæ ornamentum haud
tibi ipsi tantum, sed universo populo laudi 320
erit, divinam spem præ oculis habenti et nunc pro
viribus ad templi ædificium stipem conferenti,
Sophonia in primis tantum rei studium præ se
ferente. Quæ omnia et facta sunt et fiunt, ut per-
petuum sacerdotum sit ministerium, et congrega-
torum in templo hymni ad Deum extolli possint.
Imo et longinquos plurimos huc concurrentes vi-
debitis, symbolam suam ad templi ædificationem
conferentes. Quare ex factis ipsis perspicuum
omnibus fiet me Dei sententia hæc nuntiaturum
ad vos venisse; quæ quidem exitum suum nanci-
scentur, si vos certe legitimis meis obedientes con-
stanter fueritis.

C

CAP. VII.

VERS. 1-5. — Postea dicit quarto Darii re-
gnantis anno missos fuisse aliquos a quibusdam
qui inter alienigenas Israeliticæ genti imperitabant,
ad sacerdotes in urbe Hierusalem atque prophetas,
ut Deum sacrificiis placarent pro suis quorum con-
scii erant peccatis; atque ut exquirerent num sa-
tis conveniente ornatu templum Dei instructum es-
set, quo ipsi ad Dei honorem congrua jejunia per-
agerent; quod pluribus jam annis fecerant. Quod
cum illi egissent, præsentibus qui missi fuerant,
et negotio cujus causa venerant peracto, per re-
velationem propheta jussus est hæc omnia apud
universum terræ populum sacerdotesque enuntiare,
quæ scilicet ipsos quoque scire oportebat; ut quæ
dicerentur, non popularibus tantum, verum etiam
advenis magisterio forent. Erant autem dicta hæc:
Nil mea interest jejunantes vos et gementes videre;
neque enim in his cultus mei rationem positam
esse judico. Certe annis septuaginta captivitate de-
tenti nullum jejunium observastis; attamen 321
nihil hujusmodi a vobis expetens, postquam vidi
a nequitia resipiscentes, in patriam postliminio
revocavi. Nam seu vos comedatis atque bibatis,
sive secus, vestra est comedendi voluptas, vestra
item a comedendo abstinencia; mihi vero nulli res
hujusmodi curæ sunt. Atque ut ostendat haud nunc
primum hæc illis dicere:

ὅτι οὐ νῦν ταῦτα πρῶτον φησὶ πρὸς αὐτούς·

VERS. 6-12. — « Nonne, ait, ista verba sunt, A quæ locutus est Dominus in manibus prophetarum qui fuerunt prius, quando Hierusalem populo opibusque affluebat: itemque oppida ejus finitima et montana et campestria incolis frequentabantur? » Hæc et olim, inquit, per prophetas olim dicebam, quo tempore Hierusalem domestica lautitia abundabat, cunctæque urbes ei subjectæ, quæ sive in montana sive in campestri regione, idonea populi multitudine plenæ erant. Nihilo tamen minus vobis tunc aiebam me nullam jejunii vestri rationem habere, quod sine bono mentis habitu observabatis. Quænam vero mihi grata essent, quæque potissimum vobis factitanda, per prophetas vos edocebam. « Judicium justum judicate, et misericordia ac miseratione utimini unusquisque erga fratrem suum, et viduam et pupillum, et advenam, et pauperem ne opprimatis, et malitiæ unusquisque fratris sui ne memineritis in cordibus vestris. » Suasi vobis omni tempore justitiæ plurimam curam gerere, et compassione erga proximos uti, et omni pauperum ac derelictorum detrimento abstinere; item similitatem et iram mutuam vitare, deposita illarum quæ vulgo incidunt offensarum memoria. Profecto ego, jejunium vestrum re-nuens, hæc vobis agenda suadebam. « Et noluerunt attendere, et averterunt dementer dorsum suum, et aures suas aggravaverunt ne audirent, et cor suum contumax fecerunt ne obedirent legi meæ ac verbis quæ misit Dominus omnipotens in Spiritu suo per 322 superiorum prophetarum manum. » Ne his quidem attendere voluistis, sed cum insania multa dicta illorum aversati estis. Id enim valent verba, « Averterunt dementer dorsum suum. » His quæ dicebantur aurem præbere noluistis, mente prorsus obfirmata, quominus leges meas sequeremini, quas per superiores prophetas vobis explanabam. Quid vero hinc accidit?

VERS. 13, 14. — « Et processit ira magna a Domino omnipotente. » Propterea tantum sustinuistis supplicium, quoniam ego jejniis vestris contemptis hortabar vos ad legum debitam observantiam: at vos contra flocci fecistis leges meas. « Eritque, quemadmodum ipse dixit, nec ei auscultarunt, ita clamabunt, nec ego exaudiam, ait Dominus omnipotens. » Sicut illi dicta mea noluerunt audire, ita ego vicissim clamori eorum in angustiis constitutorum aurem non præbebo. Quid porro egi? « Propellam eos tanquam turbine inter gentes quas non noverant, et terra post eos desolabitur absque transeunte vel revertente: posueruntque terram electam in vastitatem. » Comminatus sum, vos omnes quasi venti procella maxima me dispersurum, et captivitati traditos ad regionem expulsurum quam antea ignorabatis, et vastitate terram vestram me obruturum prædixi, nemine postea illinc revertente, aut iter faciente,

Στίχ. 5'-12'. — « Οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι εἰσὶν οὓς ἐλά- λησε Κύριος ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν, ὅταν ᾦν Ἱερουσαλήμ κατοικοῦμένη καὶ εὐθηνούσα, καὶ αἱ πόλεις αὐτῆς κυκλόθεν, καὶ ἡ ὄρεινὴ καὶ πεδινὴ κατωχεῖτο; » Ταῦτα δὲ, φησὶ, καὶ πάσαι διὰ τῶν προφητῶν ἔλεγον πρὸς ὑμᾶς, ὁπηνίκα ἐπὶ τε τῆς οἰκείας εὐθηνείας ᾦν ἡ Ἱερουσαλήμ καὶ πᾶσαι αἱ ὑπ' αὐτὴν πόλεις ὡσαύτως, ἅτε καὶ τῆς ὄρεινῆς καὶ τῆς πεδινῆς χώρας τῆς προσηκούσης αὐταῖς πεπληρωμένης τῶν οἰκούντων· καὶ ὁμῶς ταῦτα τότε πρὸς ὑμᾶς ἔλεγον ὅτι μοι λόγος οὐδεὶς τῆς νηστείας ὑμῶν οὐκ ἀγαθῇ γνώμῃ νηστευόντων· τίνων δὲ μοι λόγος, ὧν ἐπιμελεῖσθαι μάλιστα προσήκειν ὑμᾶς ἐδίδασκον διὰ τῶν προφητῶν. « Κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ ἔλεον καὶ οἰκτιρμὸν ποιεῖτε ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ χήραν καὶ ὀρφανὸν καὶ προσήλυτον καὶ πένητα μὴ καταδυναστεύετε· καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ μὴ μνησικαχεῖτε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. » Συνεβούλευον γὰρ ὑμῖν ἀπανταχοῦ τοῦ δικαίου ποιεῖσθαι πρόνοιαν πλείστην, συμπαθεία τε χρῆσθαι πρὸς τοὺς πέλας, (p. 482) καὶ δὴ καὶ πάσης βλάβης τῆς εἰς τοὺς πένητάς τε καὶ ἀπροστασιάστους ἀπέχεσθαι· καὶ μῆνιδος δὲ καὶ ὀργῆς τῆς κατ' ἀλλήλων ἀφεστάναι, ἀφαιροῦντας τὴν μνήμην ἑαυτῶν τῶν ἐν μέσῳ πως συμβάντων λυπηρῶν. Ἀλλ' ἐγὼ μὲν τὴν νηστείαν παρωθούμενος, ταῦτα συνεβούλευον ὑμῖν. Τί δέ; « Καὶ ἠπειθήσαν τοῦ προσέχειν, καὶ ἔδωκαν νῶτον αὐτῶν παραφρονοῦντα, καὶ τὰ ὧτα αὐτῶν ἐβάρυναν τοῦ μὴ εἰσακούειν, καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῇ τοῦ μὴ εἰσακούειν τοῦ νόμου μου, καὶ τῶν λόγων ὧν ἐξαπέσταλκεν Κύριος παντοκράτωρ ἐν Πνεύματι αὐτοῦ, ἐν χερσὶ προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν. » Οὐδὲ τούτων δὴ λόγον ποιεῖσθαι ἠθέλετε, ἀλλ' ἐκ παραφροσύνης μὲν πολλῆς παντελῶς ἀπεστρέφεσθε τὰ λεγόμενα· τοῦτο γὰρ λέγει, « Ἐδωκαν νῶτον αὐτῶν παραφρονοῦντα· » προσέχειν δὲ τοῖς λεγομένοις οὐκ ἐθέλετε, κρίναντες καθάπαξ ἀπειθῶς ἔχειν πρὸς τοὺς νόμους τοὺς ἑμοὺς, οὓς διὰ τῶν προφητῶν τῶν πρόσθεν ὑμῖν ἐξηγούμεν. Ἐφ' οἷς τί γέγονε;

Στίχ. 13', 14'. — « Καὶ ἐγένετο ὀργὴ μεγάλη παρὰ Κυρίου παντοκράτορος. » Ὅτι πρὸς τούτων τὴν τοσαύτην ὑπομενήκατε τιμωρίαν, ὑπὲρ ὧν τὰς νηστείας ὑμῶν παρωθούμενος ἐκεῖνα συνεβούλευον ὧν μάλιστα προσήκον ᾦν ὑμᾶς τῶν νόμων ἀντέχεσθαι. Λόγος δὲ ᾦν ὑμῖν τῶν νόμων οὐδεὶς τῶν ἑμῶν. « Καὶ ἔσται, ὃν τρόπον εἶπε, καὶ οὐκ εἰσήκουσαν αὐτοῦ, οὕτως κεκράζονται καὶ οὐ μὴ εἰσακούσω, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ὡς περὶ δὲ ἐκεῖνοι τῶν παρ' ἑμοῦ λεγομένων ἀκούειν οὐκ ἠθέλον, (p. 483) οὕτω δὴ καὶ γὰρ γεγονότων αὐτῶν ἐν τοιαύταις ἀνάγκαις βοώντων οὐ προσεῖχον. Τί δὲ πεποίηκα; « Καὶ ἐκβαλὼ αὐτοὺς ὡς ἐν λαίλαπι εἰς πάντα τὰ ἔθνη ἃ οὐκ ἔγνωσαν· καὶ ἡ γῆ ἀφανισθήσεται κατόπισθεν αὐτῶν ἐκδιοδεύοντος καὶ ἐξαναστρέφοντος· καὶ ἔταξαν γῆν ἐκλεκτὴν εἰς ἀφανισμόν. » Ἡπειλήσα γὰρ ἅπαντας ὑμᾶς ὥσπερ εἰ συστροφῇ περιβαλὼν ἀνέμου μεγίστη διασκορπίσαι τε, καὶ αἰχμαλωσίᾳ παραδοὺς εἰς χώραν ἀπαναγεῖν ἣν οὐκ ᾔδειτε πρότε-

ρον· ἀφανισμῷ τε περιβληθήσεσθαι τὴν γῆν ἀπεφηνάμην τὴν ὑμετέραν, οὐκ ἀναστρέφοντος ἐπ' αὐτῆς ἔτι τινός, οὐ διοδεύοντος διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐρημίαν. Ταῦτα δὴ καὶ ἐπέειπα, φησὶ, καὶ πεποίηκα· ἦν ἐξ ἐλεξάμεν γῆν πρότερον εἰς κτήσιν ὑμετέραν, ἀφανισμῷ παραδέδωκα· τὸ γὰρ « κεκράζονται » καὶ « ἀφανισθήσεται, » ὡς ἐπὶ μέλλοντος λέγει, τὸ γεγονός ἐξηγούμενος, τὸν χρόνον κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐναλλάττων· ὁ πολλαχού γινόμενον ἐπὶ τῆς θείας Γραφῆς παρὰ τε τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ καὶ τοῖς λοιποῖς προφήταις διὰ πολλῶν ἐδείξαμεν ἤδη. Ὅπερ οὖν καὶ δεδήλωκεν εἰπὼν, « Καὶ ἔταξαν γῆν ἐκλεκτὴν εἰς ἀφανισμόν· » ἐδείξε γὰρ ὅτι οὐ μέλλον πρᾶγμα λέγει, ἀλλὰ παρεληλυθός τε ἤδη καὶ γεγονός. Ἡβουλήθη δὲ δι' ὧν εἰπεῖν, ὅτι τὴν μὲν νηστείαν ὑμῶν παρητούμεν κακῶς γινομένην, συνεβούλευον δὲ ἅ προσήκον ἦν πράττεσθαι παρ' ὑμῶν· καὶ ἐπειδὴ τούτοις μὴ προσεῖχετε, τοιαύτην ὑμῖν ἐπήγαγον τιμωρίαν. Ἀλλὰ τότε μὲν ταῦτα ὤφει· νῦν δὲ τί;

ΚΕΦ. Η'.

Στίχ. α'-ε'. — « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐξήλωσα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ζῆλον μέγαν· καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐξήλωσα αὐτήν. » Μεταβέβληκά μου τὴν περὶ αὐτὴν σχέσιν, (p. 484) ὥστε καὶ ἄγαν ὀργίζεσθαι ὑπὲρ ὧν πέπονθε κατὰ τῶν ἡδικοτήτων αὐτῆν· καὶ ἐπιμένων τοῖς εἰρημένοις, « Τάδε λέγει Κύριος, Ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιών καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ· καὶ κληθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ πόλις ἀληθινή, καὶ ὄρος Κυρίου παντοκράτορος, ὄρος ἁγίου. » Ἐπανάξω γὰρ μου τὴν περὶ τὸ ὄρος Σιών διάθεσιν, καὶ φανοῦμαι πάλιν διὰ τῆς κηδεμονίας τῆς οἰκείας ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· ἀποδείξω τε αὐτὴν πόλιν ὥντως συνεστῶσαν, καὶ ἐν εὐθηνίᾳ καθεστῶσαν πολλῇ· τὸ τε ὄρος ἐφ' οὗπερ ἡ πόλις οἰκοδομεῖται, ἁγίου ἀποδείξω, ὡς τῆς παρουσίας ἡξιωμένον τῆς ἐμῆς. Καὶ προστιθεὶς ἔτι τοῖς αὐτοῖς· « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Ἐτι καθίσονται πρεσβύτεροι καὶ πρεσβύτεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ἕκαστος τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀπὸ πλήθους ἡμερῶν· καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως πλησθήσονται παιδαρίων καὶ χορασίων παιζόντων ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς. » Οὕτως δὲ, φησὶν, ἀβλαβῆ φυλάξω τὴν πόλιν καὶ πάντας τοὺς οἰκοῦντας αὐτήν, ὥστε μὴ παραπλησίως τοῖς πρόσθεν ὑπὸ τῶν κατεχόντων κακῶν αἰῶρους ὑπομένειν θανάτους· ὡς ἐν εὐθηνίᾳ δὲ πολλῇ τῆς πόλεως οὕσης, ἀναγκαίως καὶ τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὴν παρεκτείνεσθαι τὴν ζωὴν· ὥστε καὶ ἀσθενοῦντας, διὰ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς βακτηρίαις ἀναγκάζεσθαι εἰς τὴν τῆς πορείας βοήθειαν· (p. 485) ἔσται δὲ καὶ ἡ πόλις μεστὴ παιδαρίων τε καὶ χορασίων παιζόντων· εὐθυνομένης γὰρ καὶ πολυανθρώπου πόλεως σημεῖον καὶ τοῦτο.

Στίχ. ς'-θ'. — Εἴτ' ἐπειδὴ πῶς πρὸς τὰ παρόντα ἀδύνατα ταῦτα εἶναι ἐφαίνετο, « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Εἰ ἀδυνατήσῃ ἐνώπιον τῶν καταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιον ἐμοῦ ἀδυνατήσῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ; » Ἀλλ' εἰ καὶ ἀδύνατα, φησὶ, ταῦτα ὑμῖν

A propter summam locorum solitudinem. Hæc et comminatus sum, inquit, et peregi: quam elegeram antea terram ad incolatum vestrum, vastitati tradidi; etenim verba, « clamabunt, » et, « desolabitur, » dicit tanquam de re futura, cum reapse de præterita loquatur, tempus more solito invertens: quod sæpe fieri tum apud beatum Davidem tum apud cæteros prophetas in divina Scriptura, jamdiu affatim demonstravimus. Quem ipsum tropum hic usurpat dicens: « Et posuerunt terram **323** electam in desolationem: » ostendit enim se non de re futura loqui, sed de præterita et jam peracta. Vult autem per hæc omnia dicere Deus, se jejunium vestrum renuere vitiose actum; suasisse autem quæ vos facere oportebat; et quia morem ei gerere noluistis, tantam vobis imposuisse pœnam. Sed tunc quidem hæc, inquit, fuerunt. Nunc vero quid?

CAP. VIII.

VERS. 1-5. — « Hæc dicit Dominus omnipotens: Zelatus sum Hierusalem atque Sion zelo magno, furore magno zelatus eam sum. » Convertam meum erga illam affectum, ita ut magnopere calamitatum ejus causa injustis ejus inimicis irascar. Et sua dicta continuans inquit: « Hæc ait Dominus: Revertar ad Sion, et habitabo in medio Hierusalem. Et vocabitur Hierusalem urbs vera, et mons Domini omnipotentis, mons sanctus. » Reducam ad me meum erga Sionis montem affectum, meoque erga Hierusalem patrocínio innotescam; efficiamque eam vere urbis nomine dignam, et multa fruentem rerum copia; montemque ubi urbs condita, sanctum esse ostendam, utpote quem mea præsentia dignatus sim. Pergitque prædicta cumulare: « Hæc ait Dominus omnipotens: Adhuc sedebunt senes anusque in plateis Hierusalem, singuli baculos suos manibus tenentes præ dierum multitudine. Et urbis plateæ replebuntur puerulis puellisque ludentibus in plateis ejus. » Adeo incolumem servabo, inquit, urbem omnesque ibi incolentes, ut minime, prout antea usuveniebat, immaturos obitus ab impendentibus malis expectent; ita ut urbe prosperitatem plurimam habente, civibus quoque vitæ spatium prorogetur: quo fiet ut vitæ longævitate cogantur baculis inniti ob incessus adjumentum. Erit item **324** urbs plena puerulis puellisque lusitantibus; namque et hoc lautæ cum numeroso populo civitatis indicium est.

VERS. 6-9. — Deinde quia, præ præsentī rerum statu, impossibilia hæc videbantur, « Hæc ait (pergit dicere) Dominus omnipotens: Si impossibile videtur reliquiis populi hujus diebus illis, num coram me quoque erit hoc impossibile, dicit Dominus omnipotens? » Etiam si hæc impossibilia videantur his qui exiguitatem spectant nunc in urbe congregatorum: attamen mihi certe haud impossibile est tantam operari rerum conversionem, ut ex præsentī miseria ad prosperitatem plurimam et urbem et

ejus res omnes transferam. Atque ex semet possibilitatem promissæ rei confirmans, prosequitur dicens: Multos sane alios Israelitas pluribus ex locis ad hanc urbem contraham, qui adhuc in captivitate versantur, et a me patriæ terræ incolatui reddentur. Et propter meam erga illos sollicitudinem clarus fiam, quia illos re ipsa populum meum esse ostendam, quatenus tali tantaque providentia mea fruuntur: vereque videbor illorum Deus, dum firmam meam exhibeo eis gratiam; meaque justitia utens cunctos puniam qui aliquando eos lædere ausi fuerint. Cumulat hæc promissa, dicens: «Hæc ait Dominus omnipotens: Roborentur manus vestræ qui auditis his diebus sermones hos ex ore prophetarum, jam inde a die quo fundata est domus Domini omnipotentis, et templum ædificari cœptum.» Age

nunc, inquit, his promissis meis attendentes, quæ sæpe per prophetas vobis significavi, multa cum sedulitate domum meam absolvendam curate; reputantes, a quo tempore huic operæ incumbitis domus meæ ædificandæ, quanto meliores res vestræ evaserint.

VERS. 10. — **325** Deinde ex priorum comparatione conversionem ostendens: «Quia ante dies illos, inquit, merces hominum non erat in lucrum, et merces jumentorum nulla erat, et seu egredienti seu ingredienti nulla pax a tribulatione: et mittam omnes homines unumquemque super proximum suum.» Olim, inquit, et ante templi ædificationem in multa versabamini miseria, et ne ex jumentorum quidem vestrorum opera, neque ex multis laboribus lucrum aliquod reportabatis; nam infructuosa omnia vobis efficiebat pacis cujusvis desiderium, dum perpetuis variisque tribulationibus vexarentur omnes qui urbem vestram ingrediebantur aut inde exhibant, id est urbis cives. Augebat autem tribulationem vestram, quod nulla pace utebamini, multis extra consurgentibus hominibus, dum ego me a vobis averteram. Per hæc autem videtur eodem sensu quo beatus Aggæus propheta, manifeste exprobrare illis ignaviam; memorabat enim Aggæus subnata illis mala, cum ad ædificationem torpebant; ostendebat simul quanta facta fuisset in melius conversio, postquam cœperant divini templi ædificium urgere. Idem hoc loco beatus Zacharias dicit, nempe vos multas expertos esse calamitates, dum templum negligebatis: sed postquam mutata sententia, debitam suscepistis templi curam, quid tum contigit? ἦτε, φησὶ, ταλαιπωρίαις ἀμελοῦντες τοῦ οἴκου· ἐπειδὴ περὶ τὸν οἶκον σπουδὴν, τί γέγονε;

VERS. 11-15. — «Et nunc non juxta dies priores facio reliquiis populi hujus, dicit Dominus omnipotens, sed pacem ostendam. Vineam dabit fructum suum, et terra dabit germina sua, et cælum dabit rorem suum, faciamque ut reliquiæ populi mei hæc omnia possideant. Et erit, sicut eratis maledictio

A καταφαίνεται ἀφορῶσι πρὸς τὴν ὀλιγότητα τῶν νῦν συνειλεγμένων ἐπὶ τῆς πόλεως, ἀλλ' οὐκ ἐμοί γε ἀδύνατον τοσαύτην ἐργάσασθαι τῶν πραγμάτων τὴν μεταβολὴν, ὥστε ἐκ τῆς νῦν ταλαιπωρίας εἰς εὐθηνίαν πολλὴν μεταστῆναι τὴν τε πόλιν καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἅπαντα. Καὶ πιστωσάμενος ἐξ αὐτοῦ τὸ δυνατόν τῶν ἐπηγγελμένων, προστίθῃσι πάλιν ὅτι, Πολλοὺς μὲν καὶ ἐτέρους τῶν Ἰσραηλιτῶν πολλαχόθεν ἐπ' αὐτὴν συνάξω τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων ἔτι, οὓς ἀποδώσω τῇ οἰκῇ τῆς γῆς τῆς οἰκείας· ἔσομαι δὲ αὐτοῖς διὰ τῆς κηδεμονίας γνωριζόμενος, ὡς ἐκείνους τε ἐκ τῶν πραγμάτων δείκνυσθαι αὐτῶν ὄντως Θεὸν, ἀφ' ὧν βεβαίαν τε αὐτοῖς παρέχω τὴν οἰκειαν χάριν, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ τῇ οἰκείᾳ κεχρημένος πάντας τιμωροῦμαι τοὺς ὅπως ποτὲ βλάπτειν αὐτοὺς ἐπιχειροῦντας. Ταύταις ἐπισυνάπτει ταῖς ἐπαγγελίαις· «Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Κατισχυέτωσαν αἱ χεῖρες ὑμῶν τῶν ἀκούοντων (p. 486) ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοὺς λόγους τούτους ἐκ στόματος τῶν προφητῶν, ἀφ' ἧς ἡμέρας τεθεμελειώται ὁ οἶκος Κυρίου παντοκράτορος, καὶ ὁ ναὸς ἀφ' οὗ ὠκοδοῦνται.» Φέρε τοίνυν, φησὶ, ταύταις ταῖς ἐπαγγελίαις

στίχ. ι'. — Εἴτ' ἐκ παραθέσεως τῶν προτέρων δεικνύς τὴν μεταβολὴν· «Διότι πρὸ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ μισθὸς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν εἰς ὄνησιν, καὶ ὁ μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐχ ὑπῆρχε, καὶ τῷ ἐκπορευομένῳ καὶ τῷ εἰσπορευομένῳ οὐκ ἦν εἰρήνη ἀπὸ τῆς θλίψεως· καὶ ἐξαποστελῶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἕκαστον ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ.» Πάλαι μὲν γάρ, φησὶ, καὶ πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ ἐν πολλῇ καθειστήκατε ταλαιπωρία· καὶ οὔτε τῇ τῶν κτηνῶν τῶν ὑμετέρων ἐργασίᾳ προσκείμενοι ἐκ τῶν πολλῶν τι πόνων ἀπεφέρεσθε κέρδος· ἀνόνητα γὰρ ὑμῖν ἅπαντα ἐποίει τὸ μηδεμιᾶς μὲν εἰρήνης ἀπολαύειν, ἐν θλίψεσι δὲ πάντοτε ἐξετάζεσθαι ποικίλαις ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς πόλεως εἰσιόντας τε καὶ ἐξιόντας τῶν ἐν ὑμῖν, ἵνα εἴπῃ τοὺς ἐπὶ τῆς πόλεως ἀναστρεφόμενους. Ἡὔξανε δὲ ταῦτα ὑμῖν τὴν τε θλίψιν, καὶ τὸ μὴ ἐν εἰρήνῃ καθεστάναι, τὸ πολλοὺς ὑμῖν ἐπεγεῖρεσθαι τῶν ἐξωθεν ἀνθρώπων, διὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν ἐμήν· ἔοικε δὲ ταῦτα κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῖς τοῦ μακαρίου Ἀγγαίου τοῦ προφήτου σαφῶς (p. 487) ὄνειδίζων αὐτοῖς τὴν ῥαθυμίαν· ἐμνημόνευσε μὲν τῶν ἐπιγεγονότων αὐτοῖς κακῶν, ὁπηνίκα τῆς οἰκοδομῆς κατερράθυμουν· ἐδήλωσε δὲ πόσῃν ἔσχε μεταβολὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὰ κατὰ τοὺς ἐλομένους τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ φροντίζειν τοῦ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ κἀν ταῦθα ὁ μακάριος Ζαχαρίας λέγει, ὅτι Ἐν πολλαῖς δὲ μεταβαλόντες τὴν γνώμην, τὴν προσήκουσαν ἔχετε

στίχ. ια'-ιε'. — «Καὶ νῦν οὐ κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν ἐγὼ ποιῶ τοῖς καταλοιποῖς τοῦ λαοῦ τούτου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· ἀλλ' ἢ δείξω εἰρήνην· ἡ ἄμπελος δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς, καὶ ἡ γῆ δώσει τὰ γενήματα αὐτῆς, καὶ οὐρανὸς δώσει τὴν δρόσον αὐτοῦ· καὶ κατακληρονομήσω τοῖς καταλοι-

ποις τοῦ λαοῦ μου πάντα ταῦτα· καὶ ἔσται ὃν τρόπον ἦτε κατάρρα ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οἶκος Ἰουδα, καὶ οἶκος Ἰσραὴλ, οὕτως διασώσω ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε ἐν εὐλογίᾳ. Οὐχ ὅμοια τοῖς πρόσθεν τὰ νῦν περὶ τοὺς ἐπανεληλυθότας γενήσεται, οὓς ἐκ πολλῶν τῶν ἀπολομένων ὀλίγους περιλειφθέντας αὐξήσω πάλιν ἐγὼ καὶ πρὸς πλῆθος ἄξω, εἰρήνης τε αὐτοὺς πλήρεις ἐργασάμενος, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν καρπῶν εὐθηνίαν αὐτοῖς παρέχων, καὶ πάντων δὴ συντόμως εἰπεῖν τῶν ἀγαθῶν δωρούμενος αὐτοῖς τὴν ἀπόλαυσιν· ἔν' ὥσπερ τὸ παλαιὸν τιμωρίας ἐφαίνεσθε πᾶσιν ἄξιοι διὰ τὴν ὀργὴν τὴν ἐμὴν, (p. 488) οὕτως ἐκ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας μακαριστοὶ φαίνοισθε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις· καὶ πλέον παραθαβρύνων αὐτοὺς, «Θορρεῖτε καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, "Ὁν τρόπον διενόηθην τοῦ κακῶσαι ὑμᾶς ἐν τῷ παροργίσει με τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μετενόησα, οὕτως παρατέταγμαι καὶ διανενόημαι ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοῦ καλῶς ποιῆσαι τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰουδα.» Ἀποθέμενοι δὴ πάντα φόβον καὶ πᾶσαν ἀπόγνωσιν, ἐν εὐθυμίαις ἔσεσθε καὶ θάρσει πολλῇ· καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἔχεσθε τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ· εὖ εἰδότες ὅτι ὥσπερ πρότερον τιμωρίαν ἀπεφηνάμην καθ' ὑμῶν ὑπὲρ ὧν πλημμελεῖν τοὺς ὑμετέρους συνέβαινε εἰς ἐμὲ, καὶ ταύτην ἡγᾶγον εἰς πέρας, οὐ μεταβαλλόμενος τὴν γνώμην· οὕτω νῦν τὰς ἐπαγγελίας εἰς πέρας ἄξω πάντως ἅς περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπεφηνάμην, καὶ πάσης δὴ τῆς Ἰουδα φυλῆς· ὥς ἡ μὲν ἐν εὐθηνίᾳ γενήσεται, οἱ δὲ πολλῆς μεθέξουσιν τῆς εὐετηρίας.

Στίχ. ις', ιζ'. — Καὶ δεικνύς ὅ τι ποτὲ ποιοῦντας προσῆκε τῷ βεβαίῳ θαρρεῖν τῶν ἐπαγγελιῶν· «Θαρρεῖτε, οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ποιήσετε, λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ κρίμα εἰρηνικὸν κρίνατε ἐν ταῖς πύλαις ὑμῶν· καὶ ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ πλησίον μὴ λογίζεσθε ἐν καρδίαις ὑμῶν, καὶ ὄρκον ψευδῆ μὴ ἀγαπᾶτε· διότι ταῦτα πάντα ἐμίσησα, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.» (p. 489) Θαρρεῖτε δὴ ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς ἐμαῖς· εἰ τούτων δὴ ὧν περ οὖν συμβουλεύω πολλὴν ἔχετε τὴν ἐπιμέλειαν, ἀδόλως μὲν τὰ πρὸς ἀλλήλους διατιθέντες, ἀληθινῇ δὲ διανοίᾳ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀποσώζοντες φιλίαν, καὶ δὴ φροντίζετε πάσας τὰς ἐμπιπτούσας φιλονεικίας διαλύοντες εἰς φιλίαν συνάγεσθαι πρέπουσάν γε καὶ πρὸς εἰρήνην συνιοῦσαν, τῶν ἀμφισβητουμένων ποιοῦμενοι τὴν διάλυσιν, τὰ συμβαίνοντά τε παραλογίζεσθαι τῶν πταισμάτων, καὶ πᾶσαν ἔχετε φροντίδα τοῦ μὴ μετ' ἐπιτοκίας ὀμνύναι· ταῦτα γὰρ ἐμοὶ μὲν διὰ μίσους ἐστὶν ἄγαν· ὑμεῖς δὲ εἰ τοῖς λοιποῖς πειθόμενοι τοῖς ἐμοῖς βούλοισθε σπουδῇ διαπράττεσθαι τὰ παρηγγελμένα ὑμῖν ἀγαθῶν.

Στίχ. ιη', ιθ'. — «Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου παντοκράτορος πρὸς με λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Νηστεία ἡ τοῦ τετάρτου, καὶ νηστεία τοῦ πέμπτου, καὶ νηστεία τοῦ ἑξῆς, καὶ νηστεία ἡ τοῦ δεκάτου ἔσονται τῷ οἴκῳ Ἰουδα εἰς χαρὰν καὶ εἰς εὐφροσύνην καὶ ἐορτὰς ἀγαθὰς, καὶ εὐφρανθήσεσθε, καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην ἀγαπήσατε.» Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέροις παρόντων τῶν ἄλλοτριῶν οὓς οἱ τῶν ἐθνῶν ἀπεστάλκεσαν βασιλεῖς, παρ-

A inter gentes, o domus Judæ et domus Israelis, ita salvabo vos, et eritis in benedictione. » *Plaud æque ac antiquioribus, ita posteris eveniet, quos ex multis extinctis paucos relictos, rursus ego* **326** *augebo et in multitudinem proveham, pace eos cumulans, et frugum copiam suppeditans; atque ut compendio dicam, omnium bonorum eisdem usum tribuens, ut sicuti olim poena videbamini digni ob iram meam, ita propter patrocinium meum beati videamini cunctis hominibus. Et magis adhuc fiduciam eis augens, « Confidite, inquit, et roborentur manus vestræ: quoniam hæc dicit Dominus omnipotens: Quemadmodum cogitavi vos affligere, quia me patres vestri exacerbaverant, dicit Dominus omnipotens, neque tunc me poenituit, ita constitui ac deliberavi diebus his bene facere urbi Hierusalem et Judæ domui. »* *Omni seposito timore et omni desperatione, in gaudio eritis multaue fiducia, studioseque admodum ad ædificationem templi incumbetis: probe scientes, quod sicut antea poenam in vos exprompsi, propter patrum vestrorum adversus me iniquitates, atque illam reapse immobili sententia consummavi: ita nunc promissa mea prorsus exsequar, quæ de Hierusalem significavi deque universa Judæ tribu; quod nempe illa rerum copia diffluet, hæc multa felicitate fruetur.*

VERS. 16, 17.—Atque ut suadeat debere eos, qui recte facerent, firmitati promissorum confidere, « Confidite, inquit; isti sunt sermones quos facietis: loquimini veritatem unusquisque ad proximum suum, et justum iudicium judicate in portis vestris. Et unusquisque malum proximo suo ne machinemini in cordibus vestris, et mendax iuramentum ne diligatis, quia hæc omnia odi, dicit Dominus omnipotens. » Confidite promissis meis; si certe consiliorum quæ vobis suasi rationem habueritis, sine dolo invicem tractantes, et verace mente mutuam charitatem servantes; et si operam dederitis, ut incidentibus jurgiis præcisis in amicitiam coeatis debitam et **327** pacis sociam, et sublatis litibus offensas quæ occurrere solent neglexeritis; omni denique diligentia perjurium vitaveritis. Hæc enim ego vehementer odi. Vos vero si reliquis monitionibus meis obediētes, studiose eas observabitis, promissa vobis bona consequemini.

VERS. 18, 19. — « Et factus est sermo Domini omnipotentis ad me dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi erunt in domo Judæ in gaudium et lætitiā et bonas solemnitates; et lætabimini, et veritatem pacemque diligetis. » Quia in superioribus, propter alienigenarum præsentiam quos gentium reges miserant, reprohaverat Deus jejunium, et ea opera substituerat, quæ fieri

oportere censebat, ut suos simul et alienos qui aderant erudiret, necessario in subsequente monito sic loquitur, demonstrare volens haud se jejunium simpliciter improbasse, sed illud tantum quod incongrue fiebat: secus vero si convenienter agatur, tunc se libenter excipere. Hoc ergo ait: Vos antea pro peccatis vestris cum luctu jejunabatis, quorum causa tantis correpti fuistis calamitatibus: nunc autem reditum consecutis congruit vobis haud cum luctu jejunium paragere, sed libenter jucundaque, festo dignum reputantes jejunium; quia nos Dei propinquos facere idoneum est. Decebit enim vos jejunare lætanter, si veritatis ac pacis respectum habebitis. Atque ut ostendat bonorum magnitudinem quorum gratia decet eos in solemnitate ac lætitia jejuniis uti, sic prosequitur:

καὶ εἰρήνης ποιῶσθε λόγον. Καὶ δεικνὺς τῶν ἀγαθῶν καὶ εὐφραινομένους χρῆσθαι ταῖς νηστείαις, ἐπάγει·

VERS. 20-25. **328** — « Hæc ait Dominus omnipotens: Adhuc venient populi multi, et habitatores urbium multarum. Et qui habitant unam convenient ad alteram civitatem, dicentes: Euntes eamus ut deprecemur faciem Domini, ut quæramus faciem Domini omnipotentis. Pergam et ego. » Nil mirum, inquit, hæc apud vos contingere, siquidem multi alienigenæ diversis in urbibus habitantes, ex unaquaque urbe in unum coibunt: ita enim valet dictio, « Qui habitant unam, convenient ad alteram civitatem. » Hi excitabunt mutuoque hortabuntur ad huc adventandum, ut et ipsi in orando Deo perseverent, atque ab eo quodlibet bonum expectent. Quare alterutrum hortabuntur dicentes: « Pergam et ego; » id est, Unusquisque sedulitate ad hujusmodi opus utens, ad par studium cæteros quoque excitabit. Deinde dicit, plurimos ex multis diversisque gentibus ventaturos Hierusalem Deum propitiaturi pro peccatis suis, et de qualibet ipsorum necessitate deprecaturi. Mox addit: « Hæc ait Dominus omnipotens: Diebus illis apprehendent decem viri ex omnium gentium linguis, apprehendent, inquam, fimbriam viri Judæi dicentes: Veniemus tecum, quia audivimus Deum vobiscum esse. » Adeo illustrem faciet reliquiarum Israelis reditum, ut multi diversis oriundi gentibus, et illius calamitatis participes, animadversa Dei erga populum suum providentia, apprehenso ipsorum quolibet, eo duce utantur reditus ad urbem Hierusalem, cunctis satis ad id concitatis ex evidenti notione quod vobis adsit Deus, teste operum erga vos mirabilitate. Etenim hoc etiam loco « decem viros » haud de numero dicit, sed ut « multos » significet. Exin memorat gentes quæ Dei timore ita se gerent, tum et alias quæ ob superbiam suam nullius pensi rem hanc habebunt. Propterea dicit:

οὐκ ἐπὶ ἀριθμῷ λέγει, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ « πολλοί. » Εἶτα τοῦτο δέει τοῦ Θεοῦ, τῶν δὲ δι' ὑπεροφίαν οὐ ποιησαμένων τούτου λόγον. Διὸ φησί·

(66) Ita Theodori codex hic et infra, consentiens cum Hebræo et antiquis interpretibus. Attamen Græcus textus, etiam Vaticanus, κατοικοῦντες πέντε

ἠτήσατο μὲν τὴν νηστείαν, ἀντεισέγαγε δὲ ἃ χρῆναι πράττεσθαι ἀναγκαῖον ἡγεῖτο, ὡς ἂν καὶ τοὺς οἰκείους κατὰ ταυτὸν καὶ τοὺς ἀλλοτρίους παρόντας παιδεύσειν, ἀναγκαίως μετὰ τὴν τῶν καθεξῆς διδασκαλίαν ἐπάγει ταυτὶ, δεῖξαι βουλόμενος ὡς οὐ τὴν νηστείαν ἀπλῶς παραιτεῖται, (p. 490) ἀλλ' ὅτ' ἂν γίγνηται μὴ δεόντως. Εἰ δὲ μετὰ τοῦ προσήκοντος γίγνοιτο, καὶ μάλα γε αὐτὴν ἀποδέχεται γιγνομένην· τοῦτο τοίνυν φησὶν ὅτι, Πρότερον μὲν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτημάτων νηστεύοντες ἐπενθεῖτε τῶν οἰκείων, ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τοσαύταις ἤτε περιβεβλημένοι ταῖς συμφοραῖς· νῦν δὲ ἐπειδὴ τῆς ἐπανόδου τετυχήκατε, ἀρμόττον εἴη ἂν ὑμῖν πένθει μετιέναι τὴν νηστείαν, ἀλλὰ μεθ' ἡδονῆς τε καὶ εὐφροσύνης, ἐορτῆς ἄξιον τιθεμένοις τὸ νηστεύειν ὡς αὐτάρκες ὃν οἰκειοῦν Θεῷ· ἀρμόσει

B γὰρ ὑμῖν τὸ μεθ' ἡδονῆς νηστεύειν, εἰ ἀληθείας τε τὸ μέγεθος ἐφ' οἷς προσῆκεν αὐτοὺς ἐορτάζοντάς τε

Στίχ. κ'-κγ'. — « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἔτι ἤξουσιν λαοὶ πολλοί, καὶ κατοικοῦντες πόλεις πολλάς· καὶ συνελεύσονται κατοικοῦντες μίαν εἰς μίαν πόλιν (66) λέγοντες, Πορευθῶμεν πορευόμενοι δεηθῆναι τοῦ προσώπου Κυρίου, καὶ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος· πορεύσομαι καγὼ. » Θαυμαστὸν γὰρ οὐδὲν, φησὶν, εἰ παρ' ὑμῶν γίνοιτο ταῦτα, ὅπου γε πολλοὶ καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐν διαφόροις πόλεσιν οἰκοῦντες, ἐπὶ ταυτὸν ἀφ' ἐκάστης πόλεως γεγονότες· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Συνελεύσονται κατοικοῦντες μίαν εἰς μίαν πόλιν. » Διεγερῶσι δὲ καὶ προτρέφονται ἀλλήλους εἰς τὴν ἐνταῦθα παρουσίαν, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ διαμένοντες τε δεόμενοι τοῦ Θεοῦ, καὶ παρ' αὐτοῦ πᾶν ὃ τι ἀναμένοντες ἀγαθόν· ὥσθ' ἕκαστον προτρέπόμενον τὸν ἕτερον λέγειν, (p. 491) « Πορεύσομαι καγὼ, » ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἕκαστος προθυμία τῇ περὶ τὸ πρᾶγμα κεχρημένος, ἐπὶ τὰ ὅμοια διεγερεῖ καὶ τοὺς ἄλλους· εἶτα ὅτι πλείστοι ὅσοι ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἐθνῶν παρέσονται εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐξιλεούμενοί τε τὸ Θεῖον ἐπὶ ταῖς ἐαυτῶν ἀμαρτίαις, καὶ πᾶν ὅτου ἂν δέοντο παρ' αὐτοῦ ζητοῦντες. Οἷς ἐπάγει· « Τάδε λέγει ὁ Κύριος παντοκράτωρ· Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐπιλήψονται δέκα ἄνδρες ἐκ πασῶν [τῶν γλωσσῶν] τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπιλήψονται τοῦ κρασπέδου ἀνδρὸς ἑνὸς λέγοντος, Πορευσόμεθα μετὰ σοῦ, διότι ἀκηκόαμεν ὅτι ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν ἐστίν. » Οὕτω γὰρ λαμπρὰν τῶν ὑπολειπομένων ποιήσεται Θεὸς τὴν ἐπάνοδον, ὥστε πολλοὺς ἐκ διαφόρων ὄντας ἐθνῶν καὶ τῆς συμφορᾶς κοινωνηκότας ἐκείνης, θεασαμένους τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τὸν λαὸν κηδεμονίαν, ἐπιλαθέσθαι τε ὅτου δὴ ποτε τῶν ἐξ αὐτῶν, καὶ ἡγουμένῳ χρήσασθαι ἐκείνῳ εἰς τὴν ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπάνοδον διεγειρομένων αὐτάρκως ἀπάντων ἐπὶ τοῦτο ἐκ τοῦ γινῶσιν ἀκριβῆ λαβεῖν τοῦ μεθ' ὑμῶν εἶναι τὸν Θεὸν διὰ τοῦ παραδόξου τῶν περὶ ὑμᾶς γιγνομένων· καὶ γὰρ κἀνταῦθα τὸ « δέκα ἄνδρες » μέμνηται τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι τῶν μὲν ἐργασομένων

πόλεις εἰς μίαν. Sed in Complutensi deest πέντε, quod tamen legebat Arabs interpretes.

ΚΕΦ. Θ'.

A

CAP. IX.

329 VERS. 1-4. — « Assumptio verbi Domini in

terra Edrach. Et Damascussacrificium ejus. Quia Dominus inspicit homines et omnes tribus Israelis, atque Emath in finibus ejus. » Damasceni quidem, inquit, et Edrach incolæ atque Emath, multo cum studio Deo sacrificia audiverunt ceu omnium Domino, et homines speculanti ceu opera famulosque suos, peculiari vero Israelem providentia tuenti. « Tyrus ac Sidon, quoniam sapientes fuerunt nimis. Et ædificavit Tyrus munitiones suas, et thesaurizavit argentum ut pulverem, et aurum sicut lutum viarum. Propterea Dominus possidebit eos, et detrahet in mare fortitudinem ejus, et ipsa igne consumetur. » Tyrii quidem atque Sidonii, quia magna superbia elati cultum meum contempserunt, sibi que sufficere putantes, murorum securitatem procurarunt, aurumque et argentum luti instar coacervarunt, dignam insania sua pœnam referent. Occupabit enim eos Dominus, omnesque humiliabit, cunctam illorum substantiam propinquo mari contradens. Ipsa vero (urbs) ignis præda fiet ab irrudentibus in eam hostibus. His de Tyro atque Sidone dictis, proseguitur :

VERS. 5-7. — « Videbit Ascalon, et timebit ; et

Gaza, et dolebit nimis ; et Accaron, quoniam confusa est super ruina sua : et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur ; et habitabunt alienigenæ in Azoto. Et destruam injuriam alienigenarum, et auferam sanguinem eorum de ore ipsorum, et abominationes eorum de medio dentium ipsorum. Et relinquentur et isti Deo nostro ; et erunt ut tribunus in Juda, et Accaron sicut Jebusæus. » Dicere vult fore ut alienigenas pœna maxima corripiat, **330** quia nimirum Dei cultum dereliquerant. Varie autem pœnas illas exponit, urbes enumerans : nempe quod Ascalon timore occupabitur, Gaza dolebit, Accaronem item pudebit, dum peccatorum suorum pœnas luet : quin et Gazæ rex deponetur, et Azotum incolent extranei. Hæc autem elocutus est, non quia hoc quidem futurum esset, et aliud secus : quasi dicat Gazæ hoc, illud vero Ascaloni ; sed idiotismo suo, quod commune est divisim dicit, nempe quod casus hujusmodi cunctis evenient alienigenis. Ideo post illam enumerationem addit : « Et destruam injuriam alienigenarum ; » id est, illorum omnem ulciscar vesaniam. Puniam autem illos pœna digna ob effusum Israelitarum sanguinem ; idola simul omnia destruens, quæ ipsi adorare videbantur. Atque ita ex inflicto ipsis supplicio, multi ex his timore eventum correpti, ad Dei cultum confugient ; qui vobiscum connumerabuntur, tribuni quodammodo ordinem tenentes, dum se ad vestras partes adjungunt. Salvi autem fient, haud secus quam Jebusæus ; quippe et hi Accaronis cives. Nam hic etiam, commemorata Accarone, quinque satrapiarum homines ad pietatem conversos dicere vult ; significans, fore ut

Στίχ. α'-δ'. — « Λῆμμα λόγου Κυρίου ἐν γῇ Ἐδράχ· καὶ Δαμασκὸς θυσία αὐτοῦ· διότι Κύριος ἐφορᾷ ἀνθρώπους καὶ πάσας φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ Ἡμὰθ ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῆς. » Δαμασκηνοὶ μὲν γὰρ, φησὶν, οἳ τε τῆς Ἐδράχ καὶ τῆς Ἐμὰθ, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς προσάξουσι τῷ Θεῷ θυσίας ὡς ἂν Δεσπότη τοῦ παντός, (p. 492) καὶ μὲν ἀνθρώπους ἐφορῶντι ὡς ἂν ἔργα τε καὶ οἰκέτας ἰδίους, ἐξαίρετον δὲ νέμονται τὴν κηδεμονίαν τῷ Ἰσραὴλ. « Τύρος καὶ Σιδῶν, ὅτι ἐφρόνησαν σφόδρα· καὶ ὠκοδόμησε Τύρος ὀχύρωμα αὐτῆς, καὶ ἐθησαύρισεν ἀργύριον ὡς χοῦν, καὶ χρυσίον ὡς πηλὸν ὁδῶν. Διὰ τοῦτο Κύριος κληρονομήσει αὐτούς, καὶ κατὰξει εἰς θάλασσαν τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ αὐτὴ ἐν πυρὶ καταναλωθήσεται. » Τύριοι μὲντοι καὶ Σιδῶνιοι ἐπειδὴ μεγάλῳ χρησάμενοι τῷ φρονήματι ὑπερεῖδον τῆς ἐμῆς θεραπείας, καὶ ἀρχεῖν ἑαυτοῖς νομίσαντες τῆς τῶν τειχῶν ἐπιμελήσαντο ἀσφαλείας, χρυσὸν τε καὶ ἀργυρον πηλοῦ δίκην ἀθροίσαντες, ἀνάλογον τῆς ἀπονοίας τῆς οἰκείας δέξονται τὴν τιμωρίαν· κτήσεται γὰρ αὐτούς ὁ Θεὸς καὶ ταπεινώσει πάντας αὐτούς, ἐγγύθεν οὖση τῇ θαλάσῃ πᾶσαν αὐτῶν δύναμιν παραδούς· ἔσται δὲ αὐτὴ πυρὸς ἔργον ἐκ τῶν ἐπιόντων αὐτῇ πολεμίων. Ταῦτα περὶ Τύρου τε καὶ Σιδῶνος εἰπὼν, ἐπάγει·

Στίχ. ε'-ζ'. — « Ὁψεται Ἀσκάλων, καὶ φοβηθήσεται· καὶ Γάζα, καὶ ὀδυνηθήσεται σφόδρα· καὶ Ἀκκάρων, ὅτι κατησχύνθη ἐπὶ τῷ παραπτώματι αὐτῆς· καὶ ἀπολείται βασιλεὺς ἐκ Γάζης· καὶ Ἀσκάλων οὐ μὴ κατοικηθῇ· καὶ κατοικήσουσιν ἄλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ· καὶ καθελῶ ὕδριν ἄλλοφύλων, καὶ ἐξαρθρῶ τὸ αἷμα αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν ἐκ μέσου ὁδόντων αὐτῶν· καὶ ὑπολειφθήσονται καὶ οὗτοι τῷ Θεῷ ἡμῶν· καὶ ἔσονται ὡς χιλιάρχος ἐν τῷ Ἰούδᾳ, καὶ Ἀκκάρων ὡς Ἰεβουσαῖος. » Βούλεται μὲν εἰπεῖν ὅτι τοὺς ἄλλοφύλους ἐκδέξεται τιμωρία μεγίστη, (p. 493) παραλελοιπότας δὴ τὴν περὶ τὸν Θεὸν θεραπείαν. Λέγει δὲ αὐτὰ ποικίλως ἀπαριθμούμενος τὰς πόλεις· ὅτι φόβῳ μὲν Ἀσκάλων ληφθήσεται, ἐν ὁδύναϊς δὲ ἔσται Γάζα, Ἀκκάρων τε ἐν αὐτοῖς αἰσχυνθήσεται ἐφ' οἷς ἡμαρτε καὶ δοῦσα δίκην· ἡμισθὴσεται δὲ καὶ τῆς Γάζης ὁ βασιλεὺς, Ἀσκάλα οὐκ οἰκουμένης ἔτι· ἄλλοτρίων δὲ τὴν Ἀζωτον οἰκούντων· ταῦτα δὲ ἐπήγαγεν οὐχ ὅτι τότε μὲν ἔσται, τὸ δὲ οὐ· οἷον εἰπεῖν Γάζῃ τότε, καὶ τότε οἷον εἰπεῖν Ἀσκάλωνι, ἀλλὰ κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα ἐν τῇ D διαιρέσει τὸ κοινὸν εἰπὼν, ὅτι ταῦτα περὶ πάντας ἔσται τοὺς ἄλλοφύλους. Ὅθεν μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν ἐπάγει, « Καὶ καθελῶ ὕδριν ἄλλοφύλων, » ἵνα εἴπῃ ὅτι, Ὑπὲρ πάσης αὐτοὺς τιμωρήσομαι τῆς παροινίας· τιμωρήσομαι αὐτοὺς ἀνάλογον οἷς ἐξέχεαν αἷμασι τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἔτι συγκαθελὼν αὐτοῖς καὶ τὰ εἰδῶλα πάντα, ἃ δὴ θρησκεύειν ἐδόκουν· ὥστε ἐκ τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς τιμωρίας, πολλοὺς καὶ τούτων ληφθέντας τῷ θεῷ τῶν γινομένων, ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ καταφυγεῖν λατρείαν, οἳ μεθ' ἡμῶν ἀριθμήσονται χιλιάρχου τινὸς ἐπέχοντες τάξιν. Οὕτως ἑαυτοὺς τῆς ἡμετέρας ἐργασάμενοι μερίδος· περισωθήσονται δὲ οὐχ ἥττον τοῦ Ἰεβουσαίου καὶ οἱ ἐξ Ἀκκάρων τοιοῦτοι· καὶ γὰρ πάνταυθα ἀπὸ τῆς μνήμης τῆς Ἀκκάρων τοὺς

Israelitico populo connumerentur, neque ita salvi fiant, imminenti pœnæ subtracti, quicunque ex ipsis facti frugi ad rectam vitæ rationem spectaverint.

VERS 8-10. — « Et præstabo domui meæ elevationem, quominus in ea fiat cursus et recursus : neque superveniet eis ultra abactor, quia nunc vidi oculis meis. » Validum quoddam populo meo suscitabo auxilium, quod omnes extraneos longe submovebit, neque sinet fines familiarium meorum ingredi, ita ut nemo jam invadere audeat, neque regionem vexare ad me pertinentem ; siquidem omnino prospicere iis decrevi, **331** et mea providentia dignari. Nam verba, « domui meæ, » de tota regione dicit Israelis, utpote ad se pertinente. Mox manifestius pandens, cujus opera hæc fient, et quisnam a Deo sit electus : « Lætare, inquit, magnopere, filia Sion ; prædica, filia Hierusalem. Ecce rex tuus venit tibi justus et salvans : ipse humilis, et insidens jumento et pullo novello. Et perdam quadrigas ex Ephraïmo, et equum de Hierusalem : et dissipabitur arcus bellicus : eritque multitudo, et pax ex gentibus. » Gaude igitur, o Hierusalem, tanto rege tibi divinitus suppeditato, qui tibi ad-erit, salvare potens populum suum ob insitam sibi divinam vim, et omnimodam adversariis inferet punitionem : qui vili quidem animali insidet, ceu nuper de captivitate egressus, sed multam contrahet fortitudinem ex divina vi : in tantum ut ex Ephraïmo et Hierusalem cunctos adversariorum destructurus sit currus, et equitatum universum, et arcum bellicum. Pro eo ac dicat : Omnes profligabit hostes, ut nemo deinceps adversarius Judaicæ regioni supersit. Perdet, inquit, magnum hostium numerum, ac pace omni privabit, contritos nimirum ac perditos bello quod ipsemet geret.

ἐναντίων, κατὰ τὰ τῆς χώρας εἶναι τῆς Ἰουδαίας ἔτι· ῥήνης δὲ πάσης ἐκτὸς αὐτοὺς καταστήσει, ἅτε πολέμου.

Jam quod hæc de Zorobabele nunc dicantur, exploratum est. Attamen ego miratus sum nonnullos, qui in absurdas abeuntes opiniones, partem quidem dicti hujus de Zorobabele intelligunt, partem autem de Christo Domino : quod aliud nihil est, nisi inter Zorobabelem et Christum Dominum prophetiæ divisio ; quæ summa insania est. Verus autem locorum hujusmodi sensus ille est, quem jam antea me dixisse scio, nempe quod umbra omnium Christi Domini rerum lex fuerit. Multa igitur mire acta, sive circa populum, sive circa nonnullos ad aliquod munus electos, **332** recitat hyperbolice de prædictis Scriptura, cum tamen dictio in sensu obvio veritatem non contineat : sed ea tunc demum vera comperiuntur, cum de ipso censentur Christo Domino, qui sublata ubique legis umbra, et propria veritate subintroducta, jure meritoque hujusmodi quoque dictionum ostendit veritatem. Tale est illud Abrahamo dictum, quod

ἐκ τῶν πέντε σατραπειῶν νεύσαντας πρὸς τὸ δέον, εἰπεῖν ἡβουλήθη, δηλῶν ὅτι συναριθμήσονται τε τῷ λαῷ τῷ Ἰσραηλιτικῷ, καὶ περισωθήσονται ἐκπα-σθέντες τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς τιμωρίας, οἱ ἂν ἐξ αὐτῶν σωφρονισθέντες νεύσωσι πρὸς τὸ δέον.

Στίχ. η'-ι'. — « Καὶ ὑποστήσομαι τῷ οἴκῳ μου ἀνά-στημα τοῦ μὴ διαπορεύεσθαι μηδὲ ἀνακάμπειν· (p. 494) καὶ οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτοὺς οὐκέτι ἐξελεύ-νων, διότι νῦν ἐώρακα ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου. » Ἰσχυρὰν δὲ τινα τοῖς ἐμοὶ προσήκουσιν ἀναστήσω βοήθειαν, ἥ πάντας τοὺς ἀλλοτρίους μακρὰν διώξεται, ἐπιθαίνειν τῶν ὀρίων οὐκ ἐῴσα τῶν ἐμοὶ προσήκόν-των, ὥς μήτε ἐπιέναι τινὰ τολμᾶν ἔτι, μήτε ἐπὶ τὴν χώραν ἐλαύνειν τὴν ἐμοὶ προσήκου-σαν· ἐπειδὴ περ ἅπαξ ἐφορᾶν αὐτοὺς ἐδοκίμασα, τῆς τε προνοίας ἀξιοῦν τῆς ἐμῆς· τὸ γὰρ « τῷ οἴκῳ μου, » πάσῃ τῇ χώρᾳ λέγει τοῦ Ἰσραὴλ ὡς αὐτῷ προσήκουσῃ. Εἶτα καὶ σαφέστερον ποιῶν δι' οὗτου περ ἔσται ταῦτα, καὶ τίς ὁ ἐπὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ προβεβλημένος· « Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυττε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων· αὐτὸς πρῶτος καὶ ἐπιθεδικῶς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον· καὶ ἐξ-ολοθρεύσω ἄρματα ἐξ Ἑφραΐμ, καὶ ἵππον ἐξ Ἱερου-σαλήμ, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικόν· καὶ πλῆθος, καὶ εἰρήνη ἐξ ἐθνῶν. » Εὐφραίνου τοίνυν, ὦ Ἱερουσαλήμ, τοιοῦτου σοι βασιλέως παρὰ τοῦ Θεοῦ προβεβλημένου, ὃς παρέστη σοι περισώζειν τε δυνά-μενος τοὺς οἰκείους διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ θείαν ῥοπὴν, καὶ πᾶσαν τοῖς ἐναντίοις τὴν δικαίαν ἐπάγων τιμωρίαν· ὃς ἐπιβέβηκε μὲν ἐπ' εὐτελοῦς τοῦ ζώου, ἅτε νῦν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παραγεγονῶς, πολλῆς δὲ ἐπιλήψεται δυνάμειος διὰ τῆς θείας ῥοπῆς, ὥστε ἀπὸ τε τοῦ Ἑφραΐμ καὶ ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ πάντα μὲν τῶν ἐναντίων ἀφανίσει τὰ ἄρματα, πάντα δὲ ἵππον καὶ πᾶν τόξον πολεμικόν· (p. 495) ἵνα εἴπῃ ὅτι πάντας τροπώσεται τοὺς πολεμίους, ὥς μηδενὶ τῶν ἀφανιεῖ δὲ, φησί, καὶ πλῆθος πολὺ τῶν ἐναντίων, εἰ-συντριβομένους τε καὶ ἀπολλυμένους τῷ παρ' αὐτοῦ

Ὅτι μὲν οὖν ταῦτα περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐνταῦθα λέγεται, δηλόν. Ἐγὼ δὲ ἐθαύμασα τῶν ἐπ' ἀλλοκό-τους τρεπομένων διανοίας, καὶ τὸ μὲν τι μέρος ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐκλαμβανόντων, τὸ δὲ ἐπὶ Δεσπότου Χριστοῦ· ὅπερ οὐθὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ μεριζόντων τῷ τε Ζοροβάβελ καὶ τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ τὴν προφη-τείαν. Ἔστι δὲ ταῦτα μὲν ἀνοίας τῆς ἐσχάτης· ὁ δὲ ἀληθὴς τῶν τοιούτων νοῦς, ἐκεῖνός ἐστιν ὃν καὶ πρόσ-θεν εἰρηκῶς οἶδα, ὅτι σκιάν ὁ νόμος εἶχεν ἀπάντων τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστόν. Πολλὰ τοίνυν τῶν παραδόξως γινομένων, εἴτε περὶ τὸν λαόν, εἴτε τοὺς ἐπὶ τισιν ἐκλεγέντας, λέγει μὲν ὑπερβολικώτερον ἐπ' αὐτῶν ἐκείνων ἢ Γραφῇ, τῆς λέξεως κατὰ τὸ πρό-χειρον τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἐχούσης· εὐρίσκεται δὲ ἀλη-θῆ τὰ τοιαῦτα, ὅτ' ἂν ἐπ' αὐτοῦ κρίνηται τοῦ Δεσπό-του Χριστοῦ, ὃς ἐν ἅπασι παύσας μὲν τοῦ νόμου τὴν σκιάν, ἐπεισαγαγὼν δὲ τὴν ἀλήθειαν τὴν οἰκείαν, εἰκότως καὶ τῶν φωνῶν τῶν τοιούτων ἐπιδείκνυσσι τὴν ἀλήθειαν. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ πρὸς τὸν Ἀβραάμ, δι

« Ἐνευλογηθήσεται ἐν σοὶ καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη : » δηλοῖ μὲν γὰρ τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεγονότας κατὰ τὸ πρόχειρον · ἡ ἀλήθεια δὲ τοῦ ῥήματος ἐπὶ τοῦ Δεσπότης συνίσταται Χριστοῦ, (p. 496) ἐφ' οὗπερ ὄντως ἐνευλογηθῆναι γέγονε τὰ ἔθνη. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ, « Ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. » Τῷ μὲν γὰρ προχείρῳ δοκεῖ τοὺς διαδόχους λέγειν, ἐφ' ὧν διαμένειν ἡμελλεν ἡ βασιλεία · ἡ δὲ τοῦ πράγματος ἀλήθεια ἐπὶ τοῦ Δεσπότης δέικνυται Χριστοῦ, οὗ ὄντως ἡ βασιλεία παντὸς μὲν ἡλίου λαμπροτέρα καθέστηκε, παντὸς δὲ οὐρανοῦ μονιμωτέρα. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ, « Οὐκ ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾄδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν, » ὅπερ ὑπερβολικῶς εἰρημένον παρὰ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ ἐπὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐπ' αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας ὥπται γεγονὸς ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ. Ὅθεν δὴ καὶ τῇ φωνῇ δικαίως ὁ μακάριος ἐχρήσατο Πέτρος λέγων ὅτι, « Οὐκ ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾄδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν. »

Πολλὰ τοιαῦτα εὗροι τις ἂν, ἃ μακρὸν λέγειν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἃ πρότερον μὲν ὑπερβολικῶς ἐλέγετο, οὐκ ἔχοντα τοῦ λεγομένου τὴν ἀλήθειαν ἀκριβῆ, εὐρίσκεται δὲ οὕτως ἔχοντα, ὥσπερ οὖν εἴρηται, ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ. Τοιοῦτο δὴ τι καὶ τοῦτό ἐστιν. Ὁ μὲν γὰρ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἔλεγεν ἐκ τῆς διαδοχῆς τοῦ Δαυὶδ κατὰ γνώμην Θεοῦ ἡγουμένου τῶν Ἰουδαίων, ὥρθη δὲ τὸ πρᾶγμα ἀναντιρρήτον ἔχον ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ τὴν ἀλήθειαν · τοῦ μὲν γὰρ καὶ ἡ κατὰ τῶν ἐθνῶν τιμωρία μικρά, (p. 497) καὶ ἡ τῶν οἰκειῶν σωτηρία εὐτελής · ὅθεν καὶ ἀκολούθως ἐπάγει, ὅτι « Ἐξολοθρεύσει ἄρματα ἐξ Ἐφραΐμ καὶ ἵππον ἐξ Ἰερουσαλήμ, ὁδὴν δὲ πρὸς τοῦτο αὐτοῖς συμβαλεῖται τὸ τῶν πολέμων αὐτοὺς ἀπαλλάττειν. Ἀληθὲς δὲ ἡ φωνὴ πέφηνεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ἐφ' οὗπερ ὄντως ἐνεστι χαίρειν νόμιμόν τε χαρὰν καὶ διηνεκίᾳ · ὅς ὄντως δίκαιός ἐστιν, ἅτε μετὰ τούτου πάσῃ κρίνῃ τῇ οἰκουμένῃ καὶ ὄντως, ὃ γε πάντας ἐξ ἀπωλείας εἰς σωτηρίαν μεθιστὰς διηνεκίᾳ καὶ βεβαίαν. Ἐνταῦθα οὖν εἴρηται περὶ τοῦ Ζοροβάβελ συμμετρομένης τῆς φωνῆς τίς ἐφ' οὗπερ λέγεται τὰ γεγραμμένα · ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις ἐπὶ τὸν Δεσπότην ἦχται Χριστὸν, ὃς διὰ πάντων ὥπται, καὶ μέγας καὶ ὑψηλός καὶ δίκαιος καὶ σώζων καὶ μονίμους τὰς οἰκείας παρέχων εὐεργεσίας, ἀμεταθέτους τε παντελῶς καὶ μεταβολὴν οὐδεμίαν δέξασθαι δυναμένας. Τοῦτο μὲν οὖν ἀκολούθωτάτον τε καὶ πρέπον καὶ λέγειν καὶ νοεῖν. Τὸ δὲ μέρος μὲν αὐτοῦ λέγειν εἰρησθαι περὶ τοῦ Χριστοῦ, κατιόντας δὲ μεθίστασθαι ἐπὶ τὸν Ζοροβάβελ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀπ' ἐκείνου, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν Ζοροβάβελ ἀπὸ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, οὐδὲν ἔτερόν ἐστιν, ἢ πρῶτον μὲν ἀλλόκοτον δεικνύντων τὴν προφητείαν, εἶτα τὰς φωνὰς τὰς γραφικὰς ἐξ Ἰσου μεριζόντων, εἰς τε τὸν οἰκέτην καὶ τὸν Δεσπότην · ἐπὶ καὶ τὸ λέγειν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ τῷ Ζοροβάβελ

A « Benedicentur in te et in semine tuo omnes gentes ⁶². » Nempe obuius quidem sensus posteros ejus designat ; verumtamen dicti veritas in Christo Domino constat, in quo reapse benedici gentes contigit. Tale est etiam illud beato Davidi dictum : « Thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum. Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cæli ⁶³. » Obvio sane sensu videtur successores dicere, in quibus regnum perseveraturum erat : sed tamen rei veritas in Christo Domino apparet, cujus vere regnum sole quolibet splendidius est, et quolibet cælo constantius. Tale denique est : « Non est derelicta anima ejus in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem ⁶⁴ ; » quod B hyperbolice dictum a beato Davide de Israelitarum populo, ipsa rei actæ veritate in Christo Domino conspectum est. Quare et hoc dicto usus est jure meritoque beatus Petrus dicens « Non fuisse derelictam animam ejus in inferno, neque carnem ejus vidisse corruptionem ⁶⁵. »

multa hujusmodi comperire licet, quæ in præ-senti percensere longum esset ; quæ dicta fuere hyperbolice, quoniam dictæ rei veritatem accuratam non continent ; sed tamen reapse ita se habent, ut diximus, in Christo Domino. Talis est hic, de quo agimus, locus. Propheta quidem de Zorobabele dicebat, homine de stirpe Davidis, C Dei voluntate Judæorum duce ; sed res demum evidente veritate patuit in Christo Domino. Nam Zorobabel exiguas de gentibus pœnas sumpsit, et 333 suorum tenuem salutem patravit ; unde mox addit : « Perdet currus ex Ephraïmo et equum ex Hierusalem ; » ostendens fore ut his actis contingat illis bello liberari. Verax autem dictio apparuit in Christo Domino, in quo vere licet lætari constante perpetuaque lætitia. Is enim vere justus est, quippe qui universum mundum judicat ; vereque salvat, quandoquidem omnes ex perditione ad salutem transtulit firmam atque perennem. Hic igitur de Zorobabele sermo est, coarctata dictione ad illum de quo Scriptura loquitur. Verum in Evangeliiis ad Christum Dominum trahitur ⁶⁶ ; qui D per omnia visus est magnus, excelsus, justus, ac salvator, stabilia sua præbens beneficia, immobilia prorsus et nulli mutationi obnoxia. Sic, inquam, maxime consentaneum est et loqui et cogitare. At vero partem quidem vaticinii affirmare de Christo loqui ; et mox progrediendo transferre ad Zorobabelem ; rursusque ab hoc ad Christum, et denuo ad Zorobabelem a Christo Domino ; nihil est aliud quam primo quidem absurdam ostendere prophetiam ; deinde Scripturæ vocabula æquis partibus distribuere inter servum ac dominum. Namque et dicere, ob demonstrandum non convenire dicta Zorobabeli, dicere, inquam, apud prophetam legi,

⁶² Gen. xvi, 4 ⁶³ Psal. lxxxviii, 38. ⁶⁴ Psal. xv, 10. ⁶⁵ Act. ii, 51. ⁶⁶ Joan. xii, 15.

« Adventat, » cum tamen jam de captivitate rediisset cum reliquis Zorobabel, hoc satis frigidum superfluumque est, et hominis divinarum Scripturarum imperiti.

Certe et illud : « Tanquam ovis ad occisionem ductus est ⁶⁷, » non tanquam futurum, sed tanquam præteritum effertur : non enim dixit, ducetur, sed, « ductus est : » quare ne hoc quidem Christo Domino quadraret, juxta sapientissimorum horum ratiocinium, quos potius scire oporteret temporum variam enallagen apud divinam Scripturam ; quod nos copiose satisque in Psalmorum ac Prophetarum interpretatione **334** docuimus. Hoc autem loco ne usus quidem dictionis, si quis eam ad normam temporis exigat, Christi Domini adventui congruit ; hic enim post multum tempus futurus erat ; at propheta non ait, Aderit, quod de re futura dici oportebat, sed, « Adventat, » quod de rebus instantibus, et quæ illico fiunt, dici solet. Sane juxta horum interpretandi rationem, plura quoque alia invenientur supervacue apud prophetam posita : quia Jesu quoque nunc detrahi dicit sordida vestimenta, quæ captivitatis indicia erant ; quamquam exploratum est ipsum pariter cum Zorobabele jam rediisse, captivitate liberum, et sacerdotali habitu indutum. Quamobrem et beatum Aggæum prophetam communiter tum Zorobabeli, tum Jesu, dicere apparet suscipiendam esse templi ædificandi curam ; pœnæque mensuram nunc ablatam, una cum Israelis peccato, ait Babylonem translatam. Attamen jam Cyrus Persarum rex de captivitate populum emiserat, Babylonemque vastaverat. Porro constat dici hæc a propheta regnante Dario, qui fuit quartus a Cyro. Quare intempestivum fuisset, juxta talis sententiæ auctores, dicere nunc fieri, quæ olim et multo tempore ante evenerant. Sed enim perspicuum est res quidem illas jam evenisse, prophetam vero revelatione illustratum easdem nunc cognoscere peractas fuisse : ut sic universus populus certior fieret, nihil eorum quæ acta fuerant, casu vel per se contigisse, sed divina voluntate ac decreto comparata esse quæcumque ipsis acciderant bona. Quamobrem haud absurdum est, nunc etiam de populi futuris casibus sub Zorobabelis regno, Dei sententia ad id electi, loquentem prophetam, dicere « Adventat justus et salvator ; » ut significet adesse illum ad id negotii, et a Deo regem electum, ut ea præstet, quæ in subsequentibus, pro populo ab eo peracta fuisse, dicit.

335 VERS. 10-12. — Sed hactenus a nobis ob tradendam accuratiorem doctrinam dictum sit. Jam propheta de Zorobabele loquens, deque eodem nunc

⁶⁷ Isa. LIII, 7.

(66) Granditer libereque more suo criticas hermeneuticæ regulas tradidit hoc loco Theodorus ; quibus tamen, tum hic tum alibi, nonnisi ex communiore

A βελ προσήκειν τὰ εἰρημένα, ὅτι « ἔρχεται » ὁ προφῆτης ἔφη, καίτοι γε πάλαι τοῦ Ζοροβάβελ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπανεληλυθὸς, (p. 498) ψυχρολογίας ἐστὶ περιττῆς καὶ ἀπειρίας τῶν θείων Γραφῶν.

Τὸ γοῦν, « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἦχθη, » οὐχ ὥσπερ μέλλοντος, ὡς περιγεγονότος δὲ ἤδη λέγει· οὐ γὰρ Ἀχθήσεται εἶπεν, ἀλλ' Ἠχθη· ὡς οὐκ ἂν ἀρμόσειεν οὐδὲ τοῦτο τῷ Δεσπότη Χριστῷ κατὰ τὸν τῶν σοφωτάτων λόγον, οὓς ἐχρῆν εἰδέναι τῶν χρόνων τὴν ἐναλλαγὴν ποικίλην οὔσαν ἐπὶ τῆς θείας Γραφῆς, ὅπερ οὖν διὰ πολλῶν ἡμεῖς ἐν τῇ τῶν Ψαλμῶν ἐρμηνείᾳ, καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ἐδείξαμεν αὐτάρκως. Ἐνταῦθα μέντοι γε οὐδὲ ἡ χρῆσις τῆς φωνῆς, εἰ δὴ τις αὐτὴν κατὰ τὸν χρόνον κρίνοι, ἀρμόττουσα τῇ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ παρουσίᾳ· ἡ μὲν γὰρ μετὰ πολλῶν ἡμελλεν γενέσθαι τὸν χρόνον, ὁ δὲ οὐκ ἔλεύσεται εἶπεν, ὅπερ ἤρμωσεν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος εἰπεῖν, ἀλλ' « Ἐρχεται, » ὅπερ εἰώθεν ἐπὶ τῶν ἐγγύς καὶ παραχρῆμα γινομένων λέγεσθαι. Κατὰ δὲ γε τοῦτον αὐτῶν τὸν λόγον πολλὰ καὶ ἕτερα περιττῶς εὑρεθήσεται κείμενα παρὰ τῷ προφῆτῃ· ἐπεὶ καὶ τοῦ Ἰησοῦ νῦν ἀφαιρεῖσθαι λέγει τὰ ῥυτὰρὰ ἱμάτια, ἅπερ ἦν δῆλωσις τῆς αἰχμαλωσίας, νῦν τε αὐτῷ τὸ ἱερατικὸν περιτίθεσθαι σχῆμα· καίτοι γε δῆλον ὅτι καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Ζοροβάβελ ἐληλύθει, ἀπαλλαγείς τε τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἐν τῷ τῆς ἱερωσύνης σχήματι καθεστώς. Ὅθεν καὶ ὁ προφῆτης μακάριος Ἀγγαῖος κοινῇ πρὸς τὸν Ζοροβάβελ καὶ πρὸς αὐτὸν φαίνεται λέγων τὸ χρῆναι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ φροντίσαι, καὶ τὸ μέτρον δὲ τῆς τιμωρίας νῦν ἀφαιρεθὲν μετὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ Ἰσραὴλ, φησὶν εἰς Βαβυλῶνα ἀπενηνέχθαι. Καίτοι γε Κύρος μὲν ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς τῆς τε αἰχμαλωσίας ἀπέλυσε τὸν λαόν, (p. 499) καὶ τὴν Βαβυλῶνα καθεῖλε· φαίνεται δὲ ταῦτα ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως λέγων ὁ προφῆτης, ὃς τέταρτος ἦν ἀπὸ Κύρου· ὥστ' οὐκ εἶχε καιρὸν, κατὰ γε τοὺς τῶν τοιούτων νομοθέτας, νῦν λέγειν γίνεσθαι ἅ πάλαι καὶ πρὸ πολλοῦ γέγονει τοῦ χρόνου· ἀλλ' εὐδῆλον ὅτι τὰ μὲν πράγματα γέγονεν, ὁ προφῆτης δὲ δι' ἀποκαλύψεως ὁρᾷ νῦν αὐτὰ γινόμενα, ὡς ἂν καὶ γεγονότων οἱ τοῦ λαοῦ μάθοιεν πάντες, ὅτι μηδὲν ἀπὸ ταυτομάτου γέγονε, θεῖα δὲ βουλήσει καὶ ὄρω ἐπιτετέλεσται δὴ πάντα τὰ περὶ αὐτοὺς ἀγαθὰ· ὥστ' οὐδὲν ἀπεικὸς ἦν, καὶ νῦν περὶ τῶν προσεσομένων τῷ λαῷ διὰ τῆς τοῦ Ζοροβάβελ βασιλείας κατὰ Θεοῦ γνώμην εἰς τοῦτο προχειρισθέντος λέγοντα τὸν προφῆτην εἰπεῖν, ὅτι « Ἐρχεται δίκαιος καὶ σώζων, » ὡς ἂν δηλώσειεν ὅτι ἐπὶ τούτοις πάρεστί τε καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν ἐξελέχεται παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸ ποιῆσαι ταῦτα, ἅπερ οὖν ἐν τοῖς ἐξῆς περὶ τὸν λαόν δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι φησιν.

Στίχ. ι'-ιβ'. — Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ἀκριβεστέραν εἰρήσθω διδασκαλίαν (66). Ὁ δὲ προφῆτης περὶ τοῦ Ζοροβάβελ λέγων, καὶ περὶ αὐτοῦ δὴ τὰ νῦν προφη-

norma sanctorum Patrum utemur. Conferantur certe in hoc Zachariæ capitulo Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus. Ad Joannis autem xii, 15, locum le-

τεύων, εἰ καὶ τινὰ φαντασίαν ὡς προφήτης καὶ αὐτὸς Ἀ περὶ τῶν μελλόντων εἶχεν, ἐπάγει· « Κατάρξει ὑδάτων ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως διεκβολῶν γῆς. » Ὑπερβολικῶς καὶ τοῦτο κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰρηκῶς, ὅτι πολλῶν περιγενήσεται τῶν ἐναντίων, καὶ πολλὴν καθέξει χώραν, Ἰουδαίους τὴν οἰκῆσιν αὐτῆς παραδούς. Τοιοῦτός ἐστι καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ ὁ ἐβδομηκοστὸς α' ψαλμὸς, ἐν εὐχῆς σχήματι δῆλωσιν ἔχων τῆς κατὰ τὸν Σολομῶνα εὐετηρίας, ἐνθα φησὶν· « Πρὸ τοῦ ἡλίου διαμενεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν. » (p. 500) καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης· οὐ γὰρ δηλονότι ὑπερβολικῶς εἴρηται καὶ ταῦτα; εἴτα ἐπάγει, « Καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης σου ἐξαπέστειλās δεσμίους σου ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ· καὶ B καθίσσεσθε ἐν ὀχυρώματι δέσμιοι τῆς συναγωγῆς, καὶ ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας παροικεσίας σου διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι. » Ἐν ᾧ πασι δὴ τούτοις μάλιστα τὰ περὶ τὸν Γῶγ ἐσόμενα ἐν ταῖς τοῦ Ζοροβάβελ ἡμέραις μνηνύει· πρὸς δὲ λέγει ὅτι πολλοὺς ἀνελών, καὶ πολλῶν αἵματα ἐκχέας, καὶ τῇ τῶν ἐναντίων ἀναιρέσει ὥσπερ τιπὶ συνθήκαις βεβαιώσας ἐαυτῷ τὴν τοῦ λαοῦ βασιλείαν, ἀπαλλάξει μὲν ἅπαντας κινδύνων μεγίστων, ἐν οἷς ὥσπερ ἐν λάκκῳ τινὶ διάγουσιν ὕδωρ οὐκ ἔχοντι, ἵνα εἴπῃ, ἀπαρμυθήτοις κακοῖς ψυχαγωγίαν ἔχουσιν οὐδεμίαν· διαμενεῖτε δὲ οἱ πάλοι δέσμιοι τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς μετὰ πολλῆς τῆς ἀσφαλείας διάγοντες ἐν τοῖς οἰκείοις τῇ προεστῶτος ὑμῶν ἀσφαλείᾳ· ὥστε ἀνθ' ὧν πεπόνθατε, ὀπηνίκα ἐν αἰχμαλωσίαις ἦτε διάγοντες, μείζονά σου πολλῶ τῶν παρόντων ἀγαθῶν γενέσθαι τὴν ἀντίδοσιν.

Στίχ. ιγ'-ιζ'. — Εἴτα ἀκολουθῶς ἐπάγει· « Διὰ C τοῦτο ἐνέτεινά σε ἐμαυτῷ, Ἰούδα, ὡς τόξον, ἐπλησα τῷ Ἐφραΐμ· καὶ ἐξεγερῶ τὰ τέκνα Σιών ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ψηλαφήσω σε ὡς ῥομφαίαν μαχητοῦ. » Ἰούδα καὶ Ἐφραΐμ λέγει, ἵν' ἐκ μέρους τοῦ κυριωτάτου τὸ σύστημα τῶν Ἰουδαίων εἴπῃ. (p. 501) Ὡς τόξον τρίνυν ἐντεταμένον κατὰ τῶν πολεμίων ὑμᾶς ἐργάσομαι ἰσχυροὺς, ὥστε κατὰ πάντων τῶν ἐπεληλυθόντων ὑμῖν ἀλλοτρίων μετὰ πολλῆς ὑμᾶς ὀρμήσαντας τῆς προθυμίας πολλὴν αὐτῶν ἐργάσασθαι τὸν φόνον· καὶ ὅσον εἰκὸς ἐξ ἀνδρὸς γενέσθαι ἐν μάχαις καὶ πολέμοις καὶ φόνοις τὸ ξίφος αἰεὶ γυμνάζοντος τὸ οἰκεῖον. Καὶ ὅθεν ταῦτα αὐτοῖς περιέσται δηλῶν, « Καὶ Κύριος ἐπ' αὐτοὺς ὀφθήσεται, καὶ ἐξελεύσεται ὡς ἀστραπὴ βολὴς αὐτοῦ· καὶ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἐν σάλπιγγι σαλπιεῖ, καὶ ἐκπορεύσεται ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ· Κύριος παντοκράτωρ ὑπερασπιεῖ αὐτῶν· καὶ καταναλώσουσιν αὐτοὺς, καὶ καταχώσουσιν αὐτοὺς ἐν λίθοις σφενδόνης, καὶ ἐκπίονται τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς οἶνον, καὶ πλήσουσι τὰς φιάλας ἐλαίου ὡς θυσιαστήριον. » Γενήσεται δὲ ταῦτα, φησὶν, ἐπειδὴ Θεὸς στρατηγῶν ὑμῖν φοβερόν κατὰ τῶν ἐναντιουμένων ὑμῖν ἀνατείνει τὸ ὄμμα, ἀστραπῆς δόκην ἐπιπέμπων αὐτοῖς τὰ ξίφη· καὶ ὥσπερ τινὲ

⁶⁸ Psal. LXXI, 5-8.

gantur Augustinus in Joan. serm. 51, Chrysostomus item in Joan. homil. 66, Cyrillus. comm. in Joan. opp. T. IV, p. 698, denique Theophylactus opp. T.

vaticinans, siquidem phantasiam quamdam de futuris rebus ipse quoque ceu propheta habebat, addit : « Dominabitur aquis a mari ad mare, et a fluminibus usque ad exitus terræ. » Hyperbolice hoc etiam more suo dicit, quod nempe multos superabit hostes, multamque obtinebit regionem, quam Judæis incolendam tradet. Talis est etiam apud beatum Davidem septuagesimus primus psalmus, sub precis specie declarans Salomonis prosperitatem, ubi ait : « Ante solem permanebit nomen ejus, et ante lunam per generationes generationum. Et dominabitur a mari ad mare, et a fluminibus usque ad terminos terræ⁶⁸. » Nonne et hæc hyperbolice dicta fuerunt? Mox subdit : « Et tu in sanguine testamenti tui emisisti captivos tuos de lacu aquam non habente et sedebitis in munitio- ne captivi Synagogæ : et pro uno die peregrinationis tuæ, duplicia tibi retribuam. » In his omnibus res præcipue Gogi futuras Zorobabelis ætate innuit : cui dicit fore ut, multis interemptis et multorum sanguine effuso, et adversariorum cæde, quasi fœdere quodam, populi sibi regno asserto, fore, inquam, ut omnes maximis periculis expediat, in quibus tanquam lacu quodam aquis carente degunt, id est in malis solatio omni et recreatione carentibus. Perseverabitis autem qui olim eratis Judæi captivi, multa cum securitate in patria sub præsidis vestri tutela. Quare pro iis quæ passi estis captivitatis tempore, multo major vobis præsentium bonorum copia retribuetur.

ἐν αἰχμαλωσίαις ἦτε διάγοντες, μείζονά σου πολλῶ
336 VERS. 13-17. — Postea prosequitur : « Propterea tetendi te mihi, Juda, ut arcum ; replevi Ephraimo. Et concitabo filios Sion adversus filios Græcorum, et attrectabo te tanquam gladium bel- latoris. » Judam atque Ephraimum dicit, ut a parte principaliore nationem Judæorum denotet. Quasi arcum itaque extentum adversus hostes faciam vos validos, ut multa cum alacritate contra omnes extraneos aggressores impetum facientes, copiosam illorum occidionem patretis : nempe prout viro deceret in pugnis bellisque et cædibus gladium suum vibrare consueto. Atque hæc undenam illis sint obventura docens, « Et Dominus, inquit, supra eos apparebit, et exhibit quasi fulgur sagitta ejus. Et Dominus Deus omnipotens tuba canet, et procedet D in procella minarum suarum : Dominus omnipotens tuebitur eos. Et illos pessumdabunt, et obruent eos lapidibus funda ejaculatis, et bibent sanguinem illorum quasi vinum, et implebunt phialas oleo, sicut altare. » Fient hæc, inquit, quia Deus, bellorum vestrorum dux, terribilem adversus hostes oculum intendit, fulguris instar immittens eis gladios : et tanquam classico quodam, virtute sua, vos omnes ad bellum concitans, dux vester erit, minis suis

I, p. 675, ed. Ven., qui omnes prophetiam de Christo simpliciter intelligunt.

cunctos quatiens adversarios: tantasque vobis favore suo suppetias feret, ut incolumitate vobis manente, adversarios omnes interimatis, et lapidum ictibus obruatis; sanguinem denique illorum propter nimiam effusionem propemodum bibere videamini, dum cædi illorum multa cum alacritate indulgetis. Atque ita post victoriam plenas oleo phialas, sacrificii instar Deo offeretis, ob demonstrandam (Dei) clementiam, a qua tantas vires impetrastis. Mox subnectit fore ut Deus suos omnes salvet, ovium instar incolumes custodiens; cujus rei causam recitans, «Quia lapides sancti, inquit, volvuntur super terram **337** ejus, quia si quid bonum, ejus; et si quid pulchrum, ejus.» Multi enim, inquit, inter vos invenire est virtutis studiosos, qui cum reliquis hominibus in terra repere videntur, ignoti pluribus. At Deus horum gratia, ne reliquos quidem despiciet. Nam quidquid bonum pulchrumque est, opus illius est: ideoque sanctorum et virtutis sectatorum sibimet vindicans passiones, paratus est alteri quoque propter illos bene facere. Posthinc ubertatem quoque ipsis nuntians post hostium cædem, pergit dicere:

ἐστὶ καὶ ἐτέρους ὑπὲρ αὐτῶν εὐποιεῖν. Εἶτα καὶ εὐετηρίαν αὐτοῖς εὐαγγελιζόμενος μετὰ τὴν τῶν πολεμίων σφαγὴν, ἐπάγει·

CAP. X.

VERS. 1-3. — «Petite a Domino pluviam opportunam, matutinam et serotinam. Dominus fecit phantasias, et imbrem hiemalem dabit eis, unicuique herbam in agro.» Ab ipso postulate pluvias idoneas frugum proventui: qui multo cum terrore solitus aerem conturbare, et mentem omnium commovere terræ incolarum magnitudine phænomenorum, pluviam potest congruentem vobis suppeditare, ut omnia de tellure enascantur vobis necessaria: namque herbam generatim dicit pro quolibet fructu; veluti est illud: «Germinet terra herbam feni⁶⁹»; ubi constat cuncta denotari quæ de terra nascuntur germina. Deinde rursus salutaris monitionis causa, præterita mala commemorans, addit: «Quoniam hi qui loquebantur, locuti sunt labores, et divini falsas visiones, et somnia fallacia narrabant, et vane consolabantur. Ideo arefacti sunt sicut oves, et afflicti sunt, quia non erat sanatio. Super pastores concitatus est furor meus, et agnos meos visitabo.» Olim quidem, inquit, quando divinis attendebatis multa cum falsitate vobis omnia dicentibus, et prophetis vestris neglectis, dictis illorum potius credebatis; tunc vos insanabiles et inemendabiles **338** nactus, tanquam oves supplicii tradidi, pari ira adversus duces et adversus subditos utens, qua et hos et illos simul perdidisti. Atque hæc quidem ob illa tunc pertulistis.

VERS. 4-7. — Nunc vero quid? «Et visitavit Dominus omnipotens gregem suum, domum Judæ,»

⁶⁹ Gen. 1, 11.

σάλπιγγι τῇ οἰκείᾳ δυνάμει πάντας ὑμᾶς εἰς τὸν πόλεμον διεγείρας, προηγήσεται ὑμῶν, τῇ ἀπειλῇ τῇ ἰδίᾳ πάντας σαλεύων τοὺς ἐναντίους· τοσαύτην τε ὑμῖν παρέξει διὰ τῆς οἰκείας συνεργίας τὴν βοήθειαν, ὥστε ὑμᾶς ἀβλαβεῖς διαμεῖναι, καὶ τοὺς ἐναντίους καταναλῶσαι πάντας· καὶ ταῖς τῶν λίθων καταχῶσαι βολαῖς, τὸ αἷμά τε αὐτῶν τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἐκχύσεως μόνον οὐκ ἐκπιεῖν, πολλῇ τῇ τῆς ἀναιρέσεως αὐτῶν προθυμίᾳ κεχρημένους· ὥστε μετὰ τὴν νίκην πληρώσαντας ὑμᾶς ἐλαίου φιάλας, θυσίας δίκην τῷ Θεῷ προσκομίσαι, (p. 502) εἰς ἔλεγχον τῆς φιλανθρωπίας δι' ἣν τετυχήκατε τῆς τοσαύτης δυνάμεως. Τούτοις ἀκολούθως ἐπάγει, ὅτι πάντας τοὺς οἰκείους περισώσει Θεὸς, προβάτων δίκην ἀβλαβεῖς φυλάττων· καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, «Διότι λίθοι ἅγιοι κυλίσονται ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ· ὅτι εἴ τι ἀγαθόν, αὐτοῦ· καὶ εἴ τι καλόν, αὐτοῦ.» Πολλοὺς μὲν γὰρ ἐν ὑμῖν εἶναι συμβέβηκε, φησὶν, ἀρετῆς ἐπιμελομένους, οἳ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς ἔρπειν δοκοῦσιν, ἀφανεῖς ὄντες τοῖς πολλοῖς· Θεὸς δὲ δι' ἐκείνους οὐδὲ τοὺς λοιποὺς περιόψεται· ἐπειδὴ πᾶν ὃ τι ἀγαθόν τε καὶ καλόν, ἔργον αὐτοῦ· διὸ δὴ καὶ τῶν ἁγίων καὶ πρὸς ἀρετὴν βλέπόντων οἰκειούμενος τὰ πάθη, ἐτοιμὸς

ΚΕΦ. Ι'.

Στίχ. α'-γ'. — «Αἰτεῖσθε παρὰ Κυρίου ὑετὸν καθ' ὥραν πρωῒμον καὶ ὄψιμον· Κύριος ἐποίησε φαντασίας, καὶ ὑετὸν χειμερινὸν δώσει αὐτοῖς, ἐκάστῳ βοτάνην ἐν ἀγρῷ.» Παρὰ τούτου δὴ καὶ ὑετοὺς αἰτεῖτε ἐπιτηδεῖους εἰς τὴν τῶν καρπῶν φορὰν· ὅς εἰωθὼς μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου συστρέφειν τὸν ἀέρα, καὶ φαντάζειν ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τῷ μεγέθει τῶν γινομένων, αὐτάρκης ὑετὸν ὑμῖν παρασχεῖν τὸν καθήκοντα, ὥσθ' ἅπαντα φύειν ἐκ τῆς γῆς τὰ ὑμῖν ἀναγκαῖα· βοτάνην γὰρ κοινῶς τοὺς καρποὺς λέγει· οἷόν ἐστι καὶ τὸ, «Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου.» εὐδὴλον γὰρ ὅτι κακεῖ πάντα λέγει τὰ ἐκ γῆς φυόμενα τῶν σπερμάτων. Εἶτα πάλιν ἐπὶ σωφρονισμῶ τῶν προειληφόντων αὐτοὺς ὑπομιμνήσκων ἐπάγει· «Διότι ἀποφθεγγόμενοι ἐλάλησαν κόπους· καὶ οἱ μάντεις ὀράσεις ψευδεῖς καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῇ ἐλάλουν, (p. 503) μάταια παρεκάλουν· διὰ τοῦτο ἐξηράνθησαν ὡς πρόβατα, καὶ ἐκακίσθησαν, ὅτι οὐκ ἦν ἴασις· ἐπὶ τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμὸς μου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἄμνους μου ἐπισκέψομαι.» Πάλαι μὲν γὰρ, φησὶν, ὀπηνίκα τοῖς μάντεσι προσείχετε μετὰ πολλοῦ τοῦ ψεύδους ἅπαντα διαλεγόμενοις ὑμῖν, καὶ δὴ τῶν μὲν προφητῶν ἡμελεῖτε τῶν ἐμῶν, τοῖς παρ' ἐκείνων δὲ λεγομένοις ἐπέθεσθε μᾶλλον, τότε δὴ ἀνιάτὰ τε καὶ ἀδιόρθωτα τὰ καθ' ὑμᾶς εὐρῶν, ὥσανεὶ πρόβατα τιμωρίαις ἐχδέδωκα, ἐνὶ τῷ θυμῷ, ἐπὶ τε τοὺς ἡγουμένους, ἐπὶ τε τοὺς ὑπηκόους χρησάμενος, ὃ δὴ κακεῖνους κατὰ ταυτὸν ἀπώλεσα καὶ τούτους· τότε μὲν δὴ καὶ τοιαῦτα ὑπὲρ ἐκείνων πεπόνθατε.

Στίχ. δ'-ζ'. — Νυνὶ δὲ τί; «Καὶ ἐπισκέψεται Κύριος ὁ παντοκράτωρ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, τὸν οἶκον

Ἰούδα, καὶ τὰ ἐξῆς, ὥν ὥστε μὴ μηχανέιν, τὴν λέξιν ἅπασαν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκτιθέναι παρεῖς, τὸν νοῦν ἐρῶ, Θεοῦ χάριτι, ταῖς προφητικαῖς λέξεσιν αὐτὸν εἰς τὴν τῶν ἐντυγχανόντων κατανόησιν ἐφαρμόζων, λέγει γάρ, ὅτι Ἐπιμελήσομαι τοῦ οἴκου Ἰούδα οὗς ὥσπερ ποιμνιον ἰδίον ἐθέμην· γενήσονται δὲ ἰσχυροὶ κατὰ τῶν ἐναντίων ἐν τοῖς πολέμοις, μᾶλλον ἢ ἵππος ἰσχυρὸς ὑπὸ ἀνδρὸς πολεμιστοῦ κατὰ τῶν πολεμίων ἐξελαυνόμενος· ἐξ αὐτοῦ γάρ, λέγω δὴ τοῦ Ἰούδα, προεῖδον χρῆναι τὸν Ζοροβάβελ προβληθῆναι, κάκειθεν αὐτὸν λαβὼν εἰς τὴν βασιλείαν ἑταξα, ἰσχυρόν τε αὐτὸν καὶ θυμοῦ πνέοντα κατὰ τῶν ἐναντίων εἰργασάμην, ἐπειδὴ καὶ καθάπαξ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ὤρισα προϊέναι τοὺς ἄρχοντας, (p. 504) οὗς καὶ προηγείσθαι προσῆκεν ἐν τοῖς πολέμοις πάντοτε τοῦ λαοῦ· ἐπεὶ καὶ κατακρατήσουσιν οὕτω τῶν ἐναντίων ἐν τοῖς πολέμοις, ὥστε καταπατεῖν αὐτοὺς πηλοῦ δίκην ἐν ὁδοῖς ὑπὸ τῶν διόντων πατουμένου· οὕτως ἐκκείσονται, φησὶν, οἱ πολέμοι πάσχοντες μὲν, ἀντιμηχανᾶσθαι δὲ δυνάμενοι οὐθέν· καὶ θαρρόυντες δὴ πρὸς πάντας παρατάξονται τοὺς ἐναντίους, τὴν θείαν αὐτοῖς παρεῖναι πιστεύοντες βοήθειαν· τότε αἰσχυνθήσονται μὲν τῶν πολεμίων οἱ ἐφ' ἵπποις μέγα φρονούντες· φανήσονται δὲ οὗτοι μεγάλοι τε καὶ ἰσχυροὶ τῇ ἐμῇ βοήθειᾳ· οἶκον γάρ Ἰούδα καὶ οἶκον Ἰωσήφ, ἵνα εἴπῃ τὸν λαὸν, ἐκ μέρους τὸν ὅλον ὀνομάζων· παρέξω τε αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκησιν, ἐπειδὴ περ αὐτοὺς ἀγαπήσας ἐδοκίμασα αὐτοὺς τῆς ἐμῆς μὴ ἀποβαλεῖν προνοίας· ἔσομαι γάρ ἀεὶ μετ' αὐτῶν, καὶ ἐν ἀνάγκαις τὴν ἐμὴν αἰτούντων βοήθειαν, ἀκούσομαι· καὶ κρατήσουσι μάχῃ τῶν ἐναντίων· τὸ γάρ ἐοικὸς τοῦ Ἐφραΐμ, ἡ πάλιν ἀπὸ μέρους τῶν ἐναντίων νενικηχότας χαίρειν τῇ διανοίᾳ, μᾶλλον ἐμφορηθέντων οἴνου.

Στίχ. η'-ιβ'. — Ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν ἰδόντες, ἐν εὐφροσύναις γενήσονται διὰ τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν· ὥσπερ σάλπιγγι τοίνυν σημήνας ἅπαντας αὐτοὺς ἀθροίσω τε καὶ εἰσδέξομαι, ἀπολύων αὐτοὺς πάσης ἀνάγκης· ὥστε μετὰ ἀσφαλείας ἐν τοῖς οἰκείοις διάγοντας, εἰς πλῆθος ἐπιδοῦναι παραπλησίως τῷ πρόσθεν χρόνῳ (p. 505) στενωχωρούμενους τε ἐπὶ τῆς γῆς τῆς οἰκείας ὑπὸ τοῦ πλῆθους τοῦ οἰκείου, ἐν πολλοῖς διασπαρῆναι καὶ τῶν ἀλλοτρίων, ὧν κατακρατήσαντες κτήσονται τε καὶ οἰκήσουσι τὴν χώραν· οἱ πάντες μνήμη τῇ ἐμῇ διὰ τὸ τῶν γενομένων μέγεθος, οὐ μόνον βλάψουσιν οὐδὲν, ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἐπιμέλειαν ποιήσονται· τοῦτο γάρ λέγει τὸ, Ἐκθρέψουσιν τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ ἐπιστρέψουσιν, ἡ ἀντὶ τοῦ, Ταῦτα ποιήσουσι, πρὸς ἐμὲ νεύσαντες καὶ τὴν γνῶσιν τὴν ἐμὴν. Πανταχόθεν δὲ λοιπὸν τοὺς ἐξ αὐτῶν διεσπαρμένους, εἴτε κατ' Αἴγυπτον, εἴτε ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων χώρᾳ, μεταβαλλόμενος ἐπανάξω εἰς τὰ οἰκεῖα, ὥστε τοὺς τόπους οἰκεῖν τοὺς οἰκείους, μηδεὶς ἔξω τούτων διάγοντος εἶ· οἱ δὲ πολλοὶ παρελεύσονται πλῆθους, στενωχωρούμενοι μὲν τῷ πλήθει τῶν ἐναντίων, κατακρατοῦντες δὲ αὐτῶν τῇ ἐμῇ δυνάμει, ὥστε καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀπολέσαι τὴν ἰσχύν, ἅπαντάς τε αὐτοὺς δίκην θαλάσσης κυματομένης ἀγριαυνομένους καθ' ὅμων τιμωρῆσασθαι, περιστῆσαι τε τῇ οἰκείᾳ τιμωρίᾳ καὶ

et reliqua, quæ nunc, ne prolixus sim, contextum totum in præsentī recitare omittens, sensum ejus exponam. Deo favente, prophetis verbis hunc accommodans, ut eum lectores cognoscant. Ait enim: Sollicitus ero de domo Judæ, quam ut gregem mihi proprium reputo. Fient autem validi adversus hostes in bellis plus quam validus equus a bellicoso viro in hostes adactus. Ex hac enim domo, prævidi oportere Zorobabelem eligi; reque vera inde eum sumptum regia dignitate donavi; validumque ipsum, et iram adversus hostes spirantem feci, quia prorsus de Judæ tribu decrevi procedere principes, quos semper populi duces esse in bellis decebit: namque hostes suos præliando superaturi sunt, ut eos conculcare luti instar possint quod in viis a transeuntibus teritur. Tanta, inquit, hostes clade afficientur, ut repugnare nequeant. At mei grandi fiducia contra adversarios omnes pugnabunt, divinum sibi affore auxilium credentes. Tunc pudebit hostes qui equis suis magnopere gloriantur: at isti magni fortesque apparebunt, ope mea ipsis suppeditata. Dicit enim domum Judæ et domum Josephi, ut populum denotet, a parte totum appellans. Efficiam vero ipsis tutum in patria incolatum: quoniam eos diligens, nolui ipsos providentia mea procul abjicere: sed illis semper adero, et in angustiis auxilium meum implorantes exaudiam; et in præliis superiores discedent **339** (nam cum Ephraimi tribum dicit, rursus a parte populum designat), ita ut victores cæde hostium magis gavisuri sint, quam illi qui vino pleni exsultant.

τὸν λαὸν λέγει· ὥστε αὐτοὺς ἐκ τῆς σφαγῆς τῶν ἐμφορηθέντων οἴνου.

VERS. 8-12. — Hæc autem filii ipsorum videntes lætitiis incedent propter concessum sibi a Deo auxilium. Igitur quasi tuba signum canens cunctos congregabo et ad me recipiam, omni eos pressura liberans; quo fiet ut in patrio solo securi degentes, in multitudinem excrescant æque ac superiore tempore; in tantum ut in propria terra jam numero angustiatī, ad multos dispergantur locos extraneorum, quos devincentes possidebunt, habitabuntque illorum regionem: qui omnes mei memores, ob actarum rerum magnitudinem, non modo meis non nocebunt, verum etiam curam omnimodam eorumdem gerent. Id enim denotant verba, Nutrient filios eorum, et convertentur; id est, hæc agent, ad me meique notitiam animum convertentes. Cæterum quaqueversus eos dispersos, sive in Ægypto sive in Assyriorum regione, converso affectu reducam eos in patriam, ut suos singuli locos incolant, nemine extra hos deinceps degente. Ergo in magnum numerum excrescent: tum hostium multitudine angustiatī, his nihilominus virtute mea superatis, cunctam illorum enervabunt fortitudinem; omnesque illos, quasi mare procellosum sævientes in perniciem vestram, contraria vice supplicio et cæde ad nihilum redigetis. Sic enim intelligenda sunt verba, Et exsiccabuntur profunda fluminum, id

est, tanti numeri hostes profligabunt. Et neque Assyriis vires adversus meos supererunt, neque Aegyptiis; quorum hi olim Judæos in mancipio habebant; illi autem postremo captivos abduxerunt. Quomodo vero hæc fient? « Et roborabo eos in Domino Deo suo, et in nomine ejus gloriabuntur, ait Dominus. » Nam validos eos efficiam **340** et hostibus cunctis invictos, ut nomine meo auxilioque gloriaturi sint. His dictis, prosequitur :

λέγει Κύριος. » Ἐπειδὴ ἰσχυροὺς τε αὐτοὺς ἐργάσονται καὶ ἀλήπτους πᾶσι τοῖς ἐναντίοις, ὥστε αὐτοὺς καὶ ἀσμενύνεσθαι ἐπὶ τῇ ὀνομασίᾳ καὶ τῇ βοηθείᾳ τῇ ἐμῇ. Ταῦτα εἰρηκῶς, ἐπάγει.

CAP. XI.

VERS. 1-5. — « Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. Ululet pinus, quia cecidit cedrus, quia optimates valde miseri facti sunt. Ululate, quercus Basanitidis, quia succisus est saltus consitus. Vox lugentium pastorum, quoniam misera facta est magnificentia ipsorum. Vox rugientium leonum, quia debilitata est superbia Jordanis. » Quoniam dixerat se undecunque eos congregaturum, nempe ex Aegypto et ex Assyriorum regione, nihilque hujusmodi eos in posterum experturos; consentanee deinceps ad eos qui dominatu opprimebant convertit sermonem dicens: O magni, et instar Libani magnitudine gloriantes cedrorum, fortitudinemque vestram ostentantes, nunc omissa familiarium meorum oppugnatione, quasi portas quasdam fines vestros pandite, cunctis liberum concedentes a vobis in patriam discessum, priusquam ignis instar ultio mea potentes vestros consumat; et ululare cogat infirmiores, dum potentium ruinam vident. Sic enim significat: « Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Nam conspecta potentium ruina, de se ipsis, ut par est, desperabunt. Aequè omnes qui aliqua gloriabuntur potentia ululabunt, videntes populi sui multitudinem tanquam consitum saltum vastatam, ignis instar ingruente eis divina punitione. Nam principes vestri in luctu erunt, qui meis familiaribus bellum indicere ausi sunt, suasque omnes vires succisas videbunt. Lamentabuntur vero, quasi leones qui suis confidebant viribus, dum cunctos miseria pressos **341** videbunt qui adversus Jordanem superbiebant. Nam quia Jordanes fluvius pars Judææ erat, commemorato Jordane regionem Israelitarum significat propheta: tum quia Hierusalem in veterem restituetur prosperitatem, reddito genti sacerdotio ac regno; tum quia populus undequaque congregabitur; tum quia denique eorum hostes puniet Deus, et in plurimorum honorum copia suos constituet. Quin adeo Zorobabeli ad regnum electo maximas suppeditabit vires, quibus validi evadent contra hostes, devincent autem Gogi exercitum innumerabilem et antea invictum. Atque ut paucis dicam, cunctis quæ hactenus dixit declaravit, quantus futurus sit Israelitarum in melius progressus.

καὶ τῶν περὶ τὸν Γὼγ ἀναριθμήτων τε ὄντων καὶ ἀμαχωτάτων· καὶ συντόμως εἰπεῖν διὰ πάντων τῶν προρρήθέντων ἐγνώρισεν ὁπόσῃν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὰ κατ' αὐτοὺς λήψεται τὴν ἐπίδοσιν.

A σφαγῇ εἰς μηδὲν τοὺς τοσοῦτους· τοῦτο γὰρ λέγει, « Καὶ ξηρανθήσεται πάντα τὰ βάθη ποταμῶν, » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ἀφανιεῖ τοὺς οὕτω πολλοὺς· οὔτε δὲ Ἀσσυρίοις ἰσχύς ἐτι περιλειφθήσεται τοῦτι δύνασθαι κατ' αὐτῶν, οὔτε Αἰγυπτίοις, ὧν οἱ μὲν αὐτοὺς πάλαι εἶχον ἐν τῇ δουλείᾳ, οἱ δὲ ὕστερον ἀπήγαγον αἰχμαλώτους· ἀπαλλαγῇσονται γὰρ ἀπάντων. Τίτι τῷ τρόπῳ; « Καὶ κατισχύσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, (p. 506) καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ καυχῇσονται,

ΚΕΦ. ΙΑ'.

Στίχ. α'-γ'. — « Διάνοιξον, ὁ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου· ὀλολύξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος, ὅτι μεγιστᾶνες μεγάλως ἐταλαιπώρησαν· ὀλολύξατε, δρύες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσπάσθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος· φωνὴ θρηγνούντων ποιμένων, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλωσύνη αὐτῶν· φωνὴ ὀδυρομένων λεόντων, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου. » Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι, Πανταχόθεν αὐτοὺς ἄξω, ἀπὸ τε τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίων χώρας, καὶ ὅτι μηδενὸς ἐτι πειραθήσονται τοιοῦτου, ἀκολουθῶς λοιπὸν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τρέπει τὸν λόγον, τοῦτο λέγων· Οἱ μεγάλοι καὶ δίκην τοῦ Λιβάνου τῷ μεγέθει σεμνυνόμενοι τῶν κέδρων, τὴν ἰσχύν ἐπιδεικνύμενοι τὴν οἰκείαν, ἀποστάντες τοῦ ἐτι μάχεσθαι τοῖς ἐμοὶ προσήκουσιν, ὥσπερ τινὰς θύρας ἀνοίξατε τὰ ἑαυτῶν, πᾶσιν ἀδεῇ παρέχοντες τὴν ἀφ' ὑμῶν ἀναχώρησιν τε καὶ ἐπάνοδον εἰς τὰ οἰκεῖα, (p. 507) πρὶν ἢ πυρὸς μὲν δίκην τὴν ἐμὴν τιμωρίαν τοὺς ἐν ὑμῖν ἀφανίσαι δυνατοὺς, ὀλολύξειν δὲ τοὺς ἀσθενεστέρους ὀρῶντας τῶν δυνατῶν τὴν πτώσιν· τοῦτο γὰρ λέγει, « Ὀλολύξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος. » Θεασάμενοι γὰρ τὴν τῶν δυνατῶν ἀπώλειαν, ἀπογνώσονται ὡς εἰκὸς ἑαυτῶν· καὶ πάντες οἱ ἐπὶ τινι δυνάμει μέγα φρονοῦντες ὀλολύξουσιν, ὀρῶντες τὸ οἰκεῖον πλῆθος ὥσπερ σύμφυτον δρυμὸν ἀφανιζόμενον, δίκην πυρὸς ἐπιπιπτούσης αὐτοῖς τῆς θείας τιμωρίας· ἔσονται μὲν γὰρ οἱ ἐξάρχοντες ὑμῶν ἐν θρήνοις, ἀνθίστασθαι ἐτι τοῖς ἐμοὶ προσήκουσι τολμῶντες, ὀρῶντες ἄπασαν αὐτῶν τὴν ἰσχύν ἀπολλυμένην· θρηγήσουσι δὲ καὶ οἱ λεόντων δίκην τῇ οἰκείᾳ πεποιθότες ἰσχυροί, πάντας ὀρῶντες ἐν τάλαιπωρίαις ὄντας τοὺς μέγα πεφρονηκότες κατὰ τοῦ Ἰορδάνου. Ἐπειδὴ γὰρ μέρος τῆς Ἰουδαίας ἦν ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς, ἀπὸ τῆς τοῦ ποταμοῦ μνήμης τὴν χώραν τῶν Ἰσραηλιτῶν δεδήλωκεν ὁ προφήτης· ὅτι τε ἡ Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν παλαιὰν ἀποκατασταθήσεται εὐπραγίαν, ἀποδοθείσης μὲν τῆς τε ἱερωσύνης καὶ τῆς τε βασιλείας τῷ ἔθνει, ἐπισυναχθέντος δὲ τοῦ λαοῦ πανταχόθεν· καὶ ὅτι τιμωρήσεται μὲν αὐτῶν τοὺς ἐχθροὺς ὁ Θεὸς, ἐν ἀγαθῶν δὲ πλείστων ἀφθονίᾳ καταστήσει τούτους. Ἀλλὰ καὶ ὅτι τῷ Ζοροβάβελ πρὸς τὴν βασιλείαν ἐξελεγεμένῳ πλείστην τινὰ παρέξει τὴν ῥοπὴν, ἀφ' ἧς ἰσχυροὶ μὲν ἔσονται κατὰ τῶν ἐναντίων, περιγενήσονται δὲ ἀμαχωτάτων· καὶ συντόμως εἰπεῖν διὰ πάντων τῶν

Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εὖ ἐχρήσαντο Ἰουδαῖοι τῇ τε εὐ-
 πράγῃ καὶ τῇ εἰρήνῃ ἧς ἐπὶ πλεῖστον ἀπέλαυσαν,
 (p. 508) μεταβαλόμενοι τε ἐντεῦθεν πρὸς τὸ χεῖρον
 ἐξώκειλαν, πρὸς τὸναντίον μὲν αὐτοῖς ἐκδέθηκεν
 ἅπαντα· πολλὴ δὲ τις ἀκοσμία καὶ σύγχυσις αὐτῶν
 κατεῖληφε τὸ ἔθνος, ἅτε τῶν νόμων ἀμελουμένων παρ'
 αὐτοῖς τῶν θείων· ἔνιοι γὰρ τῶν ὑποδεεστέρων πρὸς
 τοὺς ἀρχιερέας καὶ ἡγουμένους τοῦ λαοῦ παντὸς, μετὰ
 πολλῆς τε διέποντας αὐτὸν τῆς ἀκριθείας, ἐκ τοῦ
 πρὸς τὸ χεῖρον ῥέπειν, αὐτοὶ διηνέχθησαν ὡς εἰκός,
 καὶ μὴδὲν κατ' αὐτῶν ἰσχύσαντες, διὰ τὴν παρὰ τῷ
 λαῷ δόξαν τῶν ἀνδρῶν, ἐπὶ τοὺς βασιλέας ἐληλύθασι
 τοὺς ἐκ τῆς Μακεδονικῆς διαδοχῆς τῶν κατὰ τὴν
 Συρίαν κρατοῦντας μερῶν, καὶ παρεσκεύασαν μὲν ἐν
 κινδύνοις τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν γενέσθαι, ἄνδρας
 νομίμως τε ἱερατεύοντας καὶ δοκίμως· μεθίστατο δὲ
 τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης εἰς ἑτέρους παρὰ τὴν τῶν θείων
 νόμων ἀκολουθίαν, κατὰ τὸ τοῖς βασιλεῦσι δοκοῦν·
 οἱ μὲν οὐκ ἐπὶ πωλοῦντες τὸ ἔθνος τοῖς βασιλεῦσι, καὶ
 χρημάτων παρὰ τὸ δέον τὴν προστασίαν ὠνούμενοι
 τοῦ λαοῦ, πλεῖστα μὲν ὅσα διεπράττοντο κακὰ, ἐν
 ἀκοσμίᾳ δὲ καὶ σύγχυσι καθίστων ἅπαντα τὸν λαόν·
 καὶ κατελέλυτο μὲν καθάπαξ ἡ τῶν νόμων ἀκριθεία,
 ἀντεισέγχετο δὲ ἀταξία τε καὶ τὸ πρὸς τὸναντίον τοῖς
 θείοις νόμοις ἅπαντα γίνεσθαι· ὑπὲρ δὲ τούτων
 ἀπάντων μυρίοις μὲν ὅσοις περιεβλήθησαν τοῖς κα-
 κοῖς Ἰουδαῖοι· τῶν Μακκαβαίων δὲ ἐκ τοῦ μὴ φέρειν
 τὴν περὶ τὰ θεῖα πλημμέλειαν, μὴδὲ ἀνεκτὸν ἡγεῖ-
 σθαι ἡσυχάζειν, (p. 509) οὕτω μὲν παραβαινομένων
 τῶν νόμων θείων, τοσαύτης δὲ ἀσεβείας ἀντεισαχθεί-
 σης τε καὶ πολιτευομένης, ἐν αὐτοῖς τὸν πρὸς τοὺς
 Μακεδονικῆς διαδοχῆς βασιλέας πόλεμον ἀναδεξαμέ-
 νων, οὐκ ὀλίγοι τινὲς τῶν εἰς τὸ ἔθνος τελούντων τὴν
 ἐκείνων ζηλώσαντες γνώμην ἐκοινώνησαν τοῦ προρ-
 ρηθέντος πολέμου· καὶ γέγονε μὲν περὶ τε τὴν πόλιν
 καὶ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶν δὲ τὸ ἔθνος συντόμως
 εἰπεῖν μυρία ὅσα παρὰ τῶν Μακεδόνων κακὰ, ἃ μὴδὲ
 ῥάδιον εἰπεῖν· ἐδέξατο δὲ ταῦτα διόρθωσιν, ὁπνίκα
 Θεὸς τῇ γνώμῃ τῶν περὶ τὸν Μακκαβαῖον ἀρεσθεὶς,
 παρέσχεν αὐτοῖς τὴν οἰκείαν ῥοπήν· ὥστε παρὰ
 πᾶσαν ἐλπίδα κεκρατηκότας ἐκείνους τῶν βασιλέων,
 καίτοι γε εὐαριθμήτους ὄντας καὶ πρὸς πολλὴν
 δύναμιν μαχομένους, δυνήθηται τὴν πρέπουσαν εὐκο-
 σμίαν ἀποδοῦναι τῷ ἔθνει. Ἀναγκαιότατα δὲ καὶ τού-
 των τὴν γνώσιν δεξάμενος ὁ προφήτης ἐξ ἀποκαλύψεως
 τῶν εἰς τοὺς ἐξῆς παραπέμπει τὴν γνώσιν ἐν τοῖς καθεξῆς τοῖς περὶ τούτων χρώμενος λόγοις. Ἀρχεται δὲ οὕτως·

Στίχ. δ', ε'. — «Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, D
 Ποίμαινε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς.» Ἔθος τῇ θεῖᾳ
 Γραφῇ πολλάκις προστακτικῷ σχήματι μηνύειν τὸ
 μέλλον, οἷόν ἐστι τὸ, «Χαῖρε σφόδρα, θυγάτερ Σιών·»
 καίτοι γε οὐδὲ ἐν ἐπιτάγματι κεῖται τὸ χαίρειν, ἐπεὶ
 μήτε παρόντων τῶν ἡδέων δυνατόν μὴ χαίρειν, χαί-
 ρειν τε οὐκ ἔνεστιν ἀπόντων τῶν ἡδέων· ἀλλὰ μηνύ-
 σαι βουλομένη τὴν προσεσομένην αὐτοῖς ἡδονὴν ἐκ
 τῆς τοῦ Ζοροβάβελ ἡγεμονίας, προστακτικῶς τοῦ λό-
 γου πεποιήται τὴν ἀρχήν. (p. 510) Καὶ μετὰ βραχείᾳ·
 «Αἰτεῖτε παρὰ Κυρίου ὑετὸν καθ' ὥραν πρῶτον καὶ
 ἑβδόμενον·» δῆλου μὲν ὄντος ὡς οὐκ ἂν τις ἐν χρεῖᾳ
 ὢν παραλίποι τὸ αἰτεῖν, εἴπερ οὖν ὅτι δοθήσεται

A Sed quia Judæi non bene usi sunt felicitate ac
 pace qua diu fructi erant, et inde animo mutato ad
 vitium deflexerant, in contrarium eis cuncta cesse-
 runt; multaque perturbatio et confusio gentem
 ipsorum occupavit, divinis nimirum legibus apud
 eos neglectis. Nonnulli enim humilioris conditionis
 homines, adversus pontifices et populi universi
 duces, quem omni cum diligentia administrabant,
 propter suam pravam agendi rationem ininicitias
 susceperunt, ut primum factu erat; quibus cum
 prævalere non possent, propter virorum illorum
 apud populum majestatem, ad reges profecti sunt,
 qui ex Macedonica successione Syriæ provinciis
 imperabant; et pericula conflagrant principibus
 suis, qui probe legitimeque sacerdotium gerebant;
 B ita ut pontificatus ad alios homines transferretur
 præter legum divinarum ordinem, pro regum libito.
 Illi videlicet gentem suam propemodum regibus
 vendiderunt, et pecunia præter fas emerunt populi
 dominatum, et plurima mala invexerunt, populum-
 que universum in perturbationem et confusionem
 conjecerunt. 342 Tunc omnino desiit legum obser-
 vantia, successit autem iniquitas, et ut contraria
 legibus divinis cuncta fierent. Jam ob hæc omnia,
 innumeris malis Judæi correpti fuerunt. Tunc
 Machabæi non ferentes illatam religioni offensam,
 neque sibi quiescendum putantes divinis legibus
 tantopere violatis, tantaque invecta ac dominante
 impietate, in se bellum adversus Macedonicæ suc-
 cessionis reges receperunt, et haud pauci de gente
 sententiam eorum æmulantes, prædictum bellum
 participarunt. Hinc urbi et Dei templo, et universæ,
 ut uno verbo dicam, genti mala innumera a Mace-
 donibus illata fuerunt, quæ dici facile nequeunt.
 Sed enim his remedium adfuit, cum Deus Macha-
 bæorum proposito delectatus, suum illis adjunxit
 auxilium; ita ut præter omnem spem superatis
 regibus, quanquam pauci numero adversus magnum
 exercitum decertantes, decentem ordinem populo
 restituere potuerint. Apprime igitur necessariam
 rerum harum nactus propheta a divina revelatione
 cognitionem, prædicat populo futura; scriptamque
 horum ad posterum transmittit notitiam insequentibus
 ita loquens. Sic autem incipit:

θείας, μηνύει τε τῷ λαῷ τὰ ἐσόμενα· καὶ ἔγγραφον αὐ-
 τῶν εἰς τοὺς ἐξῆς παραπέμπει τὴν γνώσιν ἐν τοῖς καθεξῆς τοῖς περὶ τούτων χρώμενος λόγοις. Ἀρχεται δὲ οὕτως·
 VERS. 4, 5. — «Hæc ait Dominus omnipotens :
 Pasce oves occisionis.» Mos est divinæ Scripturæ
 sæpe modo imperativo futurum denotare, veluti est
 illud: «Lætare vehementer, filia Sionis.» Atqui læ-
 titia imperari nequit; nam neque lætari non pos-
 sumus si jucunda adsint; neque vicissim lætari
 possumus si absint jucunda. Verum Scriptura
 significare volens futurum Israelitarum gaudium ex
 Zorobabelis principatu, imperative facit dicendi
 initium. Et paulo post: «Petite a Domino pluviam
 tempestivam, matutinam et serotinam.» Atqui per-
 spicuum erat fore ut nemo pluvia indigens 343
 postulare omitteret, si certe se impetraturum sciret.

Sed tamen dicere volens copiose illis ac tempestive A
pluviam Deum concessurum, imperativo modo præ-
dictionem futuri facit. Eadem ratione nunc quoque,
eventura populo mala imperativo modo vaticinatur,
dicens videlicet: Hæc a me populo evenient, quem-
admodum nuper dixi; et tantis populus fruetur
bonis, et Hierusalem copiis diffluet, et hostibus
superiores evadent, ex quibus multas sibi colligent
opes. Verumtamen quia non recte felicitate utentur,
et ad pejus spectabunt, sub pastoribus futuri sunt
talibus, a quibus ovium instar ad cædem agentur.
Sicuti est apud beatum Davidem: «Æstimati sumus
sicut oves occisionis⁷⁰»; quod de iisdem Judæis
dictum fuit. Significat autem nulla eos Dei cura
dignos futuros, sed omnia mala passuros, tanquam
cædi tantummodo addictos. Reique modum dicens:
«Quas (oves), inquit, possessores sui jugulabant, et
non eos pœnitebat.» Judæorum videlicet reges do-
mini, haud tanquam rei suæ parcebant, sed eos
quasi hostes inclementer interficiebant. Id enim
valet: Et non pœnitebat. «Et qui vendebant eos
dicebant: Benedictus Dominus, quia divites facti
sumus.» Qui tradiderant regibus gentem, et pecu-
niam inde conflaverant, tantum aberant ut talem
tantamque avaritiam sibi ignominiaē ascriberent,
ut ob hujusmodi opes gratias Deo agendas putarent.
«Et earum pastores nullum erga eas patiebantur
affectum.» Traditi ad regendum fuerunt viris, qui
nullam eis misericordiam exhibere volebant.

VERS. 6. — «Ideo non parcam ulterius terræ in-
colis, dicit Dominus.» Propterea hos deseram,
nullaque mea providentia dignabor. «Et ecce trado
homines, unumquemque in manum proximi sui,
et in manus regis sui, et concident in terra Cha-
naan.» Sinam illos pati gravissima tum a scelestis
inter suos, tum a regibus bello eos appetentibus,
344 quandoquidem semetipsos, per hæc quæ
agunt, dignos talia pati efficiunt. Sic omnes prope-
modum Judææ incolæ interficientur. Sic enim sonant
verba: «Concident terram;» nullo a me præstito
iis auxilio quo se hostium dominatui subtraherent.
Ducamque eos ad cædem, cui ab operibus propriis
addicti fuerunt, et quidem ut par est ante oculos
Chananæorum. Nam verba: «Pascam oves occisio-
nis,» ponuntur pro, ducam eas ad occisionem, non
quod ipse occidam, sed quia permitto. Namque et
hoc positum est in divinæ Scripturæ more, ut per-
missionem divinam tanquam rem actam dicat. Velut
illud: «Declinasti semitas nostras a via tua⁷¹»;
non quod Deus eas declinavisset, sed quia siverat
ipsos iis passionibus corripi, quæ a recto officio
eosdem deflectere idoneæ erant. «In terra vero
Chanaan,» id est in conspectu alienigenarum. Mo-
lestius enim accidebat, illos qui veterem Judæorum

πάντως εἰδείη· ἀλλ' ὁμῶς βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι,
'Αφθόνως ὑμῖν καὶ καθ' ὥραν τὸν ὑστὲν παρέξει
Θεὸς, ἐν σχήματι προστακτικῶ τὴν μήνυσιν πεποίη-
ται τοῦ ἐσομένου. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κάνταῦθα τὰ
περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα κακὰ προστακτικῶ σχήματι
προλέγει, τοιοῦτό τι λέγων, ὅτι Τὰ μὲν παρ' ἐμοῦ
περὶ τὸν λαὸν ἔσται οἷάπερ ἔφθην εἰπὼν· καὶ τοσού-
των μὲν ἀπολαύσει τὸ ἔθνος ἀγαθῶν, ἐν τοσαύτῃ δὲ
γενήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ εὐθηνία, κατακρατήσουσί
τε τῶν πολεμίων, ἀφ' ὧν δὴ καὶ πολλὸν ἀθροίσουσι
πλοῦτον· οὐκ εἰς δέον δὲ τῇ εὐπραγίᾳ χρῆσάμενοι,
καὶ δὴ πρὸς τὸ χεῖρον ἰδόντες, ὑπὸ ποιμένας ἔσονται
τοιούτους ὥστε δίκην προβάτων ἄγεσθαι ὑπ' αὐτοῖς
εἰς σφαγὴν ἐκκειμένων· οἷόν ἐστι καὶ παρὰ τῷ μα-
καρίῳ Δαυὶδ τὸ, «Ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφα-
γῆς,» περὶ τῶν αὐτῶν εἰρημένων. Βούλεται δὲ εἰ-
πεῖν, ὅτι Οὐδεμιᾶς ἀξιωθήσονται ἐπιμελείας, πάντα
δὲ πείσονται ὡς εἰς τὸ σφάττεσθαι μόνον ἐκδεδομένοι.
Καὶ τὸν τρόπον λέγων· «Ἄ οἱ κτησάμενοι κατέσφα-
ζον, καὶ οὐ μετεμέλοντο.» Οἱ μὲν γὰρ κρατοῦντες
αὐτῶν βασιλεῖς οὐχ ὡς ἰδίων ἐπεμελοῦντο κτημάτων,
ὡς δὲ πολεμίους ἀνῆρουν ἀνηλεῶς· τοῦτο γὰρ δηλοῖ
τὸ, οὐ μετεμέλοντο. «Καὶ οἱ πωλοῦντες αὐτὰ ἔλεγον,
Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν.» Οἱ δὲ ἀπο-
διδόμενοι τοῖς βασιλεῦσι τὸ ἔθνος, καὶ πόρους ἐκ τού-
του συλλέγοντες, τοσοῦτον ἀπείχον τοῦ αἰσχύνεσθαι
ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ πλεονεξίᾳ, (p. 511) ὥστε καὶ εὐχα-
ριστίας ἄξιον ἡγεῖσθαι τὴν τοιαύτην εὐπορίαν. «Καὶ
οἱ ποιμένες αὐτῶν οὐκ ἔπασχον οὐδὲν ἐπ' αὐτοῖς.»
C Ἐπιστεύοντο δὲ αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιστάσιαν ἄνδρες
οὐδένα ἔλεον αὐτῶν ποιεῖσθαι ἐθέλοντες.

Στίχ. 5'. — «Διὰ τοῦτο οὐ φείσομαι οὐκέτι ἐπὶ
τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει Κύριος.» Ὑπὲρ
τούτων αὐτοὺς ἀφήσω, μηδεμιᾶς ἀξιώων προνοίας τῆς
παρ' ἐμοῦ. «Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους
ἕκαστον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ εἰς
χεῖρας βασιλέως αὐτοῦ· καὶ κατακόψουσιν εἰς τὴν
γῆν Χαναάν.» Καταλιμπάνω δὲ αὐτοὺς πάσχοντας
τὰ ἀνήκεστα παρὰ τε τῶν ἐν τοῖς οἰκείοις μοχθη-
ρῶν, καὶ παρὰ τῶν βασιλέων ἐπιστρατευόντων αὐ-
τοῖς, ἐπειδὴ περ ἑαυτοὺς ἐξ ὧν πρᾶττουσι, τούτων
ἀξιόους ἐργάζονται· οὕτω τε πάντες μὲν ἀναιρεθή-
σονται μικροῦ οἱ τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦντες· τοῦτο γὰρ
λέγει, «Κατακόψουσιν τὴν γῆν,» οὐδεμιᾶς αὐτοῖς παρ'
D ἐμοῦ βοηθείας παρεχομένης εἰς τὸ τῆς τῶν ἐναντίων
ἐπικρατείας ἀπαλλαγῆναι· ἄξω δὲ τοὺς πρὸς τὴν
σφαγὴν ἐκ τῶν οἰκείων ἔργων ἐκκειμένους, ὡς εἰκὸς
ἄγεσθαι τοὺς τοιούτους ἐπ' ὄψει τῶν Χαναναίων·
τὸ γὰρ, «Ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς,» ἵνα εἴπῃ,
ὅτι Ἐπὶ τὴν σφαγὴν αὐτοὺς ἄξω, οὐχ ὡς αὐτοὺς
ποιῶν, ἀλλὰ τῷ ἀφιέναι· ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἔθος τῇ
θείᾳ Γραφῇ τὸ τὴν συγχώρησιν τὴν θείαν ὡς πρᾶγμα
λέγειν· (p. 512) οἷόν ἐστι τὸ, «Ἐξέκλινας τὰς τρίβους
ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου·» οὐχ ὅτι Θεὸς ἐξέκλινεν, ἀλλ'
ὅτι συνεχώρησε παθεῖν ἅπερ αὐτοὺς ἐκτρέψαι τοῦ
προσέχοντος ἦν ἱκανά. Τὸ δὲ, «Εἰς τὴν γῆν Χαναάν,»

⁷⁰ Psal. XLIII, 22. ⁷¹ Ibid. 19.

τουτέστιν ἐπ' ὄψεσι τῶν ἀλλοτρίων· βαρύτερον γὰρ ἦν τὸ τοὺς τὴν παλαιὰν αὐτῶν εὐπραγίαν εἰδότες, ἀθρόον ἰδεῖν ἐν τοιοῦτοις ἐξεταζομένους καχοῖς.

Στίχ. ζ', η'. — «Καὶ λήψομαι ἐμαυτῷ δύο ῥάβδους, τὴν μίαν ἐκάλεσα κάλλος, καὶ τὴν δευτέραν ἐπεκάλεσα σχοίνισμα· καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα.» Ἄς δέδωκα αὐτοῖς, φησὶν, εἰς ἡγεμονίαν συντελούσας ἀρχάς, βασιλείαν τε καὶ ἱερωσύνην, αἷς δὴ μάλιστα κοσμεῖσθαι τε αὐτοὺς καὶ συγκρατεῖσθαι πρὸς τὸ θεόν ἐχρῆν, ταύτας, ἐπειδὴ μοχθηροὶ τὸν τρόπον γεγόνασιν, ἀφελὼν ἐξ αὐτῶν, ἡγήσομαι αὐτῶν ἐπὶ τιμωρίᾳ λοιπόν· ὁ γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω, «Ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς,» τοῦτο πάλιν ἐνταῦθα δευτέρων εἶπε, «Καὶ ποιμαίνω τὰ πρόβατα. Καὶ ἐξαρῶ τοὺς τρεῖς ποιμένας ἐν μηνὶ ἐνί.» Οὐδὲ ἐνταῦθα τὸ τρεῖς ἀριθμὸν βούλεται λέγειν, ἀλλ' ἐπειδὴ περ ἀπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωζεφ μετὰ τὸν χρόνον τῶν καιρῶν ὑπὸ ἀρχιερεῦσιν ἐποιμαίνοντο δοκίμοις, ἅπαντας, φησὶν, ἐκείνους τοὺς ἱερέας τοὺς δοκίμους ὅφ' ἐνὶ τῷ καιρῷ παύσω, ὅτε δὴ πρὸς τὸ χεῖρον οὗτοι τραπέντες, ἀντὶ τῆς κρείττονος ἱερωσύνης καὶ νομίμου, τὴν χείρονα καὶ παράνομον ἑαυτοῖς ἐπιλέξονται. Εἰωθότως γὰρ τὰ συμβαίνοντα αὐτοῖς κακὰ τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ περιάπτει, ὡς ἂν ἐν τιμωρίας εἶδει φαίνοιτο πάντα αὐτοῖς περιγεγονότα τὰ χεῖρω. Οὕτω καὶ ὁ μικάριος λέγει Παῦλος, (p. 513) ποτὲ μὲν, «Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν,» οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ παραδόντος, ἀλλ' ἐν τιμωρίας μέρει τιθεῖς, καὶ τὴν χείρονα αἵρεσιν τῶν πρὸς τοῦτο νευόντων, ὡς ἂν τῶν τοιοῦτων ἀλλοτριομένων μὲν τῆς θείας κηδεμονίας, οὕτω δὲ ἀμεταμέλητον τὴν ἐν τῷ χείρονι λαμβανόντων ῥοπήν. Κάνταῦθα οὖν τοῦτό φησιν, ὅτι, Παυθήσεται μὲν ὅφ' ἐνί τινι καιρῷ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, Ἐν μηνὶ ἐνί ἢ τῶν πάλαι καλῶς ποιμαίνοντων αὐτοὺς ἐπίστασία· ἔσονται δὲ ὑπὸ τινος μοχθηροῦς καὶ παρανόμου τῇ προστασίᾳ ταύτῃ κεχρημένους. «Καὶ βαρυνθήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτούς.» Ὅθεν δὴ μάλιστα μέγιστον κατ' αὐτῶν ἀναδέχομαι τὸ μῖσος, ὁρῶν αὐτοὺς ἀντὶ τοιοῦτων τοιαῦτα ἐλομένους, καὶ οὕτω ἐκβεβληκότας μὲν τὰ κρείττω, ἐλομένους δὲ τὰ χεῖρω. Καὶ δεῖκνυς ὅτι δικαίαν αὐτοῖς ταύτην ἐπήγαγε τὴν τιμωρίαν, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ γεγόνασιν οἰκεῖα μοχθηρὰ κακοί. «Καὶ γὰρ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐπαυρύνοντο ἐπ' ἐμέ.» Τοιαύτη γὰρ, φησὶν, ἐχρησάμην γνώμη περὶ αὐτοὺς, ἐπειδὴ κάκεινοι δίκην θηρίων κατ' ἐμοῦ τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐξέτειναν· ἐπειδὴ ἅπερ εἰς τοὺς δοκίμους ἐπραττον ἱερέας, εἰς ἐμὲ προδῆλως ἐτόλμων· οἷόν ἐστι τὸ πρὸς τὸν Σαμουὴλ, «Οὐ σὲ ἐξουθενώχασιν, ἀλλ' ἐμέ.»

Στίχ. θ', ι'. — «Καὶ εἶπον, Οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς.» Ἐνταῦθεν τοῦ τε ποιμαίνειν αὐτοὺς ἀπέστην καὶ τοῦ τὴν προσήκουσαν αὐτῶν ἐπιμέλειαν ὡς προβάτων οἰκεῖων ποιεῖσθαι. Ἐδείξε δὲ ὅτι ἐν τοῖς ἀνωτέροις τὸ «ποιμανῶ» ἐπὶ τοῦ, Παραδώσω τῇ τιμωρίᾳ, λέγει. (p. 514) Ἐνταῦθα γοῦν σαφῶς τέθεικεν, τὸ «οὐ ποιμανῶ,» τὸ μετ' ἐπιμελείας ποιμαίνειν σημαίνων, καὶ ἔτι ταύτην αὐτοῖς οὐχ ἐξεί: τὴν θεραπείαν. Ἐπάγει

A felicitatem conspexerant, nunc subito videre hos tot malis exercitos.

VERS. 7, 8. — «Et sumam mihi duas virgas, unam appellavi decorem, et alteram funiculum, et pascam oves.» Quas dedi eis regimini aptas dignitates, regnum ac sacerdotium, quibus potissimum ornari eos atque ad rectum morem conformari oportebat, has ego postquam pravo more esse coeperunt iisdem eripiens, ducam eos deinceps ad supplicium. Nam quod superius dixit, «Pascam oves occisionis;» nunc iterum ait: «Pasco oves. Et auferam tres pastores in mense uno.» Ne hoc loco quidem vocabulum «tres» significat numerum; sed quia abs Jesu Josedeci usque ad illa tempora a pontificibus probis recti fuerunt, Omnes, inquit, probos illos pontifices uno tempore desinere faciam, quo videlicet isti ad deterius conversi, pro meliore legitimoque sacerdotio, deterius et illegitimum malent. More enim solemnem 345 suo, quæ Judæis eveniebant, in Dei personam confert, ut sub poenæ specie appareant omnes quæ illis contingunt calamitates. Sic etiam beatus Paulus modo ait: «Tradidit illos Deus passionibus ignominiae¹¹;» modo autem: «Tradidit illos Deus reprobo sensui¹²;» non quod Deus reapse tradiderit, verum id poenæ loco ponit, propter pejorem electionem illorum qui ad vitium spectabant; quasi ii a divina tutela alieni essent, quoniam adeo contumacem ad vitium ceperant inclinationem. Hoc igitur etiam loco ait fore, ut ea rerum conditio uno quodammodo tempore desinat. Sic enim intelligenda sunt verba: Mense uno desinet bonorum apud eos pastorum dignitas; et quibusdam subjicientur improbis, qui illegitime sacrum hunc magistratum tenebunt. «Et ægre feret illos anima mea.» Hinc ego maximo eos odio prosequar, videns eos talia præ talibus malentes, atque ita dimisso melioris rei studio, pejora sequi. Moxque ostendit se justam illis adduxisse poenam, propterea quod ipsi spontanea malitia improbi evaserant. «Siquidem animæ eorum rugiebant contra me.» Hoc, inquam, animo fui adversus illos, quia et illi ferarum instar contra me furorem suum exprompserunt: nam quidquid contra probos sacerdotes egerunt, adversus me manifeste ausi sunt. Velut illud ad Samuelem: «Non te spreverunt, sed me¹³.»

VERS. 9, 10. — «Et dixi: Non pascam vos.» Abhinc ego desivi a pascendo vos, et congruam curam quasi ovibus propriis impertiendo. Demonstravit insuper vocabulum, «pascam,» in superioribus dictum fuisse pro, supplicio tradam. Nunc vero manifeste posuit dictionem, «Non pascam,» significans regimen cum diligentia, et quod hoc illis non exhibebit officium. Addit ergo: «Quod moritur,

¹¹ Rom 1, 26. ¹² Ibid. 28. ¹³ I Reg. viii, 7.

morietur; et quod deficit, deficiat; **346** et qui reliqui fuerint comedant unusquisque carnes proximi sui. Sinam, inquit, unumquemque ex propria malitia percipere punitionem, invicem consentibus per contentiones, dimicationes, et insidiarum structuram. « Et sumam virgam meam pulchram, et projiciam eam ob dispergendum testamentum meum, quod statueram cum omnibus terræ populis. » Auferam probatissimum et optimum sacerdotium, humi jam prostratum ab iis qui oppugnaverant illud: quin et extraneos ab eo abalienabo. Nam extranei qui multo antea cum studio ad templum meum confluebant ob rituum reverentiam qui illic legitime perficiebantur, ipsi quoque a priore consuetudine recedent propter regnantem illic confusionem ac perturbationem, a solito templi accessu deterriti. Hoc enim significant verba, « dispergere testamentum meum, quod statueram cum omnibus terræ populis. » Dicit nimirum: Curabo ut desinat, quod ab extraneis etiam antea fiebat; propriæ scilicet personæ accommodans, quod ex aliorum malitia contingebat. Quamobrem iræ, ut summam dicam, pessima signa apparebunt.

VERS. 11, 12. — « Et fiet dispersio in die illa, et cognoscent Chananæi oves quæ me observant, quia sermo Domini est. » Tunc, inquit, desinet adversariorum erga templum meum obsequium, dissoluto sic foedere quod cum illis pepigeram: notique fient etiam extraneis quinam vere mei sint, et voluntatis meæ observandæ satis solliciti: et quod divinum decretum improbis mala immittit; virtutis vero studiosis, licet paucis, curam multam impendit; ut vere appareat meam ipsis amicitiam lucro esse; quatenus tantam mei providentiam sortiuntur, ut adversariis multis atque potentibus facile potiantur. Deinde ut ostendat egregios suorum mores, de Machabæis scilicet loquens, qui pro gente et pro divinis legibus bellum contra Macedonum **347** reges gesserunt, addit: « Et dicam eis: Si bonum est in conspectu vestro, date mercedem meam, aut renuite. » Tantopere, inquit, probi erunt erga me firmique, ut ego fiducialiter eis dicere queam: Si vobis placet mihi esse subjectis, et meæ subesse potestati, utique præbete mihi benevolentiae obedientiaeque vestrae remunerationem. Quod si molestum vobis est, ob vestrum erga me obsequium tot mala experiri, quot nunc ab hostibus perferre cogimini, publicam a dominatu meo facite apostasiam. Namque id simile est Domini ad discipulos dicto: « Num vos quoque vultis abire? » quod sane haud eos avertendi causa a consortio aiebat, sed ut hoc dicto firmiores efficeret. Pari modo nunc dicit, se fiducialiter hanc illis optionem offerre; probe sciens fore ut malint molesta perpeti, quam meliore sorte fruenter extra meum dominatum fieri.

γούν· « Τὸ ἀποθνήσκον ἀποθνήσκειτω, καὶ τὸ ἐκλείπον ἐκλείπεται, καὶ τὰ κατάλοιπα κατεσθιέτω ἕκαστος τὰ σάρκας τοῦ πλησίον αὐτοῦ. » Ἀφίημι δὲ, φησὶν, ἕκαστον ἐκ τῆς ἑαυτοῦ κακίας δέχεσθαι τὴν τιμωρίαν, αὐτῶν ἀλλήλους ἀναλίσκόντων, ταῖς τε ἔρισι καὶ ταῖς μάχαις καὶ τῇ τῆς ἐπιβουλῆς ἐμμελείᾳ. « Καὶ λήψομαι τὴν βλάβην μου τὴν καλὴν καὶ ἀποδρίψω αὐτὴν τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. » Ἀφελῶ δὴ τὴν δοκιμωτάτην καὶ ἀρίστην ἱερωσύνην, καὶ χαμαὶ που κειμένην ὑπὸ τῶν καταβαλόντων αὐτὴν, ἀφ' ἧς μεταστήσω καὶ τὰ τῶν ἐκτὸς τοῦ ἔθνους πρὸς τὸναντίον. Οἱ γὰρ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων μετὰ πολλῆς πρότερον τῇ προθυμίας ἐπὶ τὸν ναὸν κατατρέχοντες τὸν ἐμὸν, αἰδεῖ τῶν αὐτόθι νομίμως ἐκτελουμένων, ἀποστήσονται καὶ οὗτοι ταῦτα αὐτὰ ποιεῖν ὑπὸ τῆς κρατούσης τὰ αὐτόθι συγχύσεως τε καὶ ἀκροσμίας, ἀνιέναι συνήθως εἰς τὸν ναὸν κωλυόμενοι. Τοῦτο οὖν λέγει, « Διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Παύσω τοῦτο γινόμενον, ὃ καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων ἐγίγνετο πρότερον· τῷ οἰκείῳ προσώπῳ πάλιν περιτιθεὶς τὸ ἐκ τῆς ἐτέρων συμβαῖνον κακίας· ὥστε ὀργῆς αὐτοὺς, συντόμως εἰπεῖν, ἅπαντα τὰ χεῖρῳ φαίνεσθαι σημεῖα.

Στίχ. ια', ιβ'. — « Καὶ διασκεδασθήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, (p. 515) καὶ γνώσκονται οἱ Χαναναῖοι τὰ πρόβατα τὰ φυλασσόμενά με, διότι ὁ λόγος Κυρίου ἐστὶ. » Τότε, φησὶ, παύσεται μὲν ἡ παρὰ τῶν ἐναντίων εἰς τὸν ναὸν γινομένη θεραπεία, συγκαταλυομένης ὡς εἰκὸς τοῦτῃ τῆς διαθήκης ἣν πρὸς αὐτοὺς ἐθέμην· ἔσονται δὲ γνώριμοι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις οἱ ὄντως ἐμοὶ, καὶ πολλὴν τῆς τῶν ἐμοὶ δοκούντων φυλακῆς ἔχοντες τὴν φροντίδα· καὶ ὅτι ὁρος τίς ἐστὶ θεῖος ὁ τοὺς μὲν μοχθηροὺς ἐκδοὺς τοῖς χεῖροσι, τῶν δὲ τὸ δέον ζητουμένων καὶ ὀλίγων ὄντων οὕτω πολλὴν ποιούμενος τῆς ἐμῆς οἰκειότητος αὐτῶν γίνεσθαι δῆλον· ἐξ ὧν τοσαύτης ἀξιούνται τῆς παρ' ἐμοῦ προνοίας, ὡς καὶ τῶν ἐναντίων πολλῶν τε ὄντων καὶ δυνατῶν ῥαδίως κρατεῖν. Εἶτα βουλόμενος δεῖξαι τὸ δόκιμον τοῦ τρόπου τῶν οἰκείων, λέγει δὲ τοὺς περὶ τῶν Μακκαβαίων, οἱ τὸν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους καὶ τῶν νόμων τῶν θεῶν πόλεμον πρὸς τοὺς τῶν Μακεδόνων εἴλοντο βασιλέας, ἐπάγει· « Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτούς· Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν ἐστὶ, δότε τὸν μισθόν μου, ἢ ἀπέλπασθε. » Οὕτω γάρ, φησὶν, ἔσονται δόκιμοι περὶ ἐμὲ καὶ βέβαιοι, ὥστε θαρρόυντά με πρὸς αὐτοὺς λέγειν ὅτι, Εἰ μὲν ἀρεστὸν ὑμῖν τὸ ὑπ' ἐμοί τε εἶναι καὶ τῆς ἐπιστάσιος ἀξιουῖσθαι τῆς ἐμῆς, καὶ δὴ παρέχετε μοι τῆς εὐνοίας καὶ τῆς ὑπακοῆς τῆς ὑμετέρας τὸν μισθόν· εἰ δὲ βαρὺ τὸ πρὸς ἐμὲ νεύοντα τοσούτων πειρᾶσθαι κακῶν, ὅποσα περ ὑπομένειν ἀναγκάζεσθε νῦν παρὰ τῶν πολεμίων, φανεράν τῆς ἐμῆς ἐπιστάσιος ποιήσασθε τὴν παραίτησιν. (p. 516) Ὅμοιον γάρ ἐστὶ τῷ παρὰ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρημένῳ, « Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; » ὅπερ οὐκ ἀποτρέπων αὐτοὺς συνεῖναι λέγει, ἀλλὰ τῇ

φωνῇ βεβαιότερους δεικνύς. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον A καὶ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι θαρρῶν αὐτοῖς προτείνω τοῦτο, εἰδὼς ὅτι δέξονται τὸ δι' ἐμὲ πάσχειν κακῶς, ἢ ἐν ἀπολαύσει τῶν κρείττωνων εἶναι τῆς ἐπιστάσεως ἕξω τυγχάνοντες τῆς ἐμῆς. Ἐπάγει τοίνυν· « Καὶ ἔστησαν τὸν μισθόν μου τριάκοντα ἀργυρίου. » Οὐκ ἀριθμὸν οὐδὲ ἐνταῦθα λέγων τὰ τριάκοντα, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ ὅτι, Πολλὴν μοι τὴν εὐνοίαν ἀπέδωκαν τὴν οἰκείαν, καὶ διέμειναν τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπιδεικνύντες τὴν ἑαυτῶν.

Στίχ. ιγ'-ιε'. — « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Κάθες αὐτοὺς εἰς τὸ χωνευτήριον, καὶ σκέψαι εἰ δόκιμόν ἐστιν, ὃν τρόπον ἐδοκιμάσθην ὑπὲρ αὐτῶν· καὶ ἔλαβον τριάκοντα ἀργυρίους, καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον. » Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι ὡς περὶ χωνεῖν τινὲ τῷ πειρασμῷ τῶν κακῶν περιβέβληκα αὐτῶν τὴν περὶ ἐμὲ προαίρεσιν, ὥστε με ἰδεῖν εἰ οὕτως εἰσὶ δεδοκιμασμένοι περὶ ἐμὲ, ὥσπερ ἐγὼ περὶ αὐτῶν, τουτέστιν, εἰ οὕτω βεβαίαν ἔχουσι περὶ ἐμὲ τὴν εὐνοίαν, ὡς ἐγὼ δὲ βεβαίαν αὐτοῖς τὴν ἐπιστάσιν παρέχω τὴν ἐμήν. Ἐμβέβληκα τοίνυν αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον· εἰκότως τὸ « εἰς τὸν οἶκον » εἰπὼν, ὑπὲρ οὗ δὴ ἅπαντα τὸν ἀγῶνα ὑβρίζομένου παρὰ τῶν πολεμίων εἶχον, ἵνα εἴπῃ ὅτι καὶ διὰ τῆς χωνείας τῶν κακῶν ὠφθησαν δόκιμοι. (p. 517) Εἶτα τὴν τῶν οἰκείων εὐνοίαν εἰρηκῶς, ἀποδίδωσι τοῖς προτέροις τὸ λεῖπον· καὶ ἐπειδὴ περ εἶπεν ἐν τοῖς ἀνωτέροις, ὅτι « Ἐλάβον τὴν ῥάβδον μου τὴν καλὴν καὶ ἐπέβριψα αὐτήν, » ἐπάγει· « Καὶ ἀπέβριψα τὴν ῥάβδον τὴν δευτέραν τὸ σχοίνισμα, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην τὴν ἀνὰ μέσον Ἰούδα καὶ ἀνὰ μέσον Ἰσραὴλ. » Ἰνα C εἴπῃ, ὅτι Καὶ τὴν βασιλείαν καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ περιεῖλον αὐτῶν διὰ τὴν μοχθηρίαν τοῦ τρόπου· κάλλος μὲν γὰρ κέκληκε τὴν ἱερωσύνην, ὡς εὐπρεπεῖς καὶ δοκίμους ἐργαζομένην Θεῷ· σχοίνισμα δὲ, τὴν βασιλείαν, ὡς διαμετροῦσαν καὶ διορίζουσαν τοῖς ὑπηκόοις τὸ πρέπον. Οἶόν ἐστι τὸ λέγον, « Σοὶ δώσω τὴν γῆν Χαναὰν σχοίνισμα κληρονομίας ὑμῶν, » ἀντὶ τοῦ, Τὴν γῆν Χαναὰν ὑμῖν διελών τε καὶ ἀφορίσας τῆς γῆς ἀπάσης, δέδωκα εἰς κληρονομίαν.

Στίχ. ιε', ις'. — Εἶτα καὶ δεικνύς ὅτι ἐπὶ πλεῖστον ἐν τοῦτοις στραφῇσονται τοῖς κακοῖς, ἐπάγει· « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἔτι λάβε σεαυτῷ σκευὴ ποιμενικὰ ποιμένος ἀπείρου· διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγερῶ ποιμένα ἀπειρον ἐπὶ τὴν γῆν· τὸ ἐκλεῖπον οὐκ ἐπισκέψεται, καὶ τὸ ἐσχορπισμένον οὐ μὴ ζητήσῃ, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ μὴ κατευθύνη· τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει. » Ἐνταῦθα πάλιν ἐν προστατικῷ σχήματι τὸ ἐσόμενον λέγει. Ἐπιμένει γὰρ, φησὶν, ἡ περὶ τὸν λαὸν ἐκ τῶν κακῶς ποιμαίνοντων ταλαιπωρία, οἷ μεταχειριοῦνται τὴν ἱερωσύνην κακῶς· σκευὴ γὰρ ποιμενικὰ, ἀνήκοντα τῇ προβολῇ τῆς ἱερωσύνης ἐργα δηλοῖ, δι' ὧν ταύτην ἔθος ἐκτελεῖσθαι τὴν λειτουργίαν. Ἐπιλήφονται τοίνυν, (p. 518) φησὶ, τῆς ἱερωσύνης ἄνδρες οὐδεμίαν τοῦ πράγματος ἐμπειρίαν ἔχοντες, οὐδέ τι πράττειν τῶν δεόντων εἰδότες, οἷ οὔτε τὸ ἡσθιενηκὸς ἐπισκέπτονται, οὔτε τῶν ἀφισταμένων ζητήσιν ποιοῦνται, θεραπείαν τε τοῖς κεκακω-

A Subdit ergo. « Et statuerunt mercedem meam triginta argenteos. » Ne hoc quidem loco dicit triginta quasi numerum, sed ut dicat: Multam mihi benevolentiam rependerunt, suumque constanter bonum animi affectum demonstraverunt.

VERS. 13-15.—« Dixitque mihi Dominus: Pone eos in conflatorio, et vide num probatum sit, sicut ego probatus sum erga eos. Et accepi triginta argenteos, et injeci eos in domum Domini in conflatorium. » Dicere vult: Ego ceu conflatura quadam tentatione malorum exploravi illorum erga me propositum, ut cognoscerem an ita sint erga me probati, quemadmodum ego illis; id est, num adeo firmam mihi servant benevolentiam, ut ego iis constans præbeo patrocinium meum. Conjeci ergo eos in domum Domini in conflatorium. Merito dixit « in domum Domini, » pro qua ab hostibus violata certamen omne susceperant. Ait nimirum illos in conflatorio malorum 348 visos esse probatos. Jam postquam suorum benevolentiam commemoravit, reliqua verba ad priores, id est ad extraneos, refert. Et quia retro dixerat: « Sumpsis virgam meam pulchram, et eam projeci, » addit: « Et projeci virgam meam alteram; funiculum, ut dispergerem foedus meum cum Juda et cum Israele. » Id est, Regnum et hujus bona iis eripui propter morum improbitatem. Pulchritudinem enim appellavit sacerdotium, quod decoros probatosque facit Deo homines: funiculum vero regnum, quod dimittitur definitque subditis æquum jus. Veluti est illud: « Tibi dabo terram Chanaan funiculum hæreditatis vestræ⁷⁶; » pro, Terram Chanaan, vobis distribuens atque abs qualibet regione disterrminans, vobis possidendam dedi.

VERS. 15, 16.—Postea ut ostendat diu illos in his fore malis, addit: « Dixitque mihi Dominus: Adhuc sume tibi vasa pastoralia pastoris imperiti. Quia ecce ego suscitabo pastorem imperitum super terram: quod deficit non visitabit, et dispersum non requireret, et confractum non sanabit: carnem electorum vorabit, et talos illorum subvertet. » Rursus hic imperativa figura rem futuram dicit. Perseverat, inquit, miseria populi, malorum pastorum causa, qui malis artibus sacerdotium arripient. Nam vasa pastoralia, convenientia sacerdotali officio opera denotant, quibus solet liturgia peragi. Occupabunt itaque, ait, sacerdotium viri nullam rei peritiam habentes, bonum quodlibet facere nescii; qui neque infirmum visitabunt, neque absentes requirerent, neque medelam ægris ullam afferent: sed neque incolumium cura illis erit, ut in sua sanitate conserventur. Contra vero illorum qui meliorem frugem sectantur, carnes ipsas, si fieri potest, talosque

παρέξω τὴν βοήθειαν, καὶ διὰ τῶν πρὸς τὴν ἐμὴν ὁρώντων βοήθειαν (βούλεται δὲ τῶν Μακκαβαίων εἰπεῖν) πᾶσαν τὴν ἱππικὴν τῶν ἐναντίων καταπλήξω δύναμιν, ὥστε καὶ τοὺς ἐπιθεθηκότας αὐτῶν εἰς παντελῇ παραφροσύνῃν τῷ μεγέθει τῶν κακῶν ἐμπεσεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοὺς ἐναντίους ἐργάσομαι· τοῖς δὲ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς, ἐξ ἧσπερ ἦσαν καὶ οἱ ἡγούμενοι τοῦ πολέμου Μακκαβαῖοι, τὴν τε ἐποψίαν καὶ τὴν κηδεμονίαν παρέξω τὴν ἐμὴν, ἅπαν τῶν ἐναντίων τὸ ἱππικὸν ὡς ἂν τυφλώσει τινὶ περιβάλλον, καὶ οὕτως ἄπρακτον κατὰ τῶν ἐμοὶ προσηκόντων ποιῶν· τότε δὲ λοιπὸν οἱ ἡγούμενοι τοῦ Ἰούδα ἡσθήσονται ὅτι περ αὐτοῖς ἄδεια δέδοται παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ πάλιν ἀνελθεῖν τε εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ παρῥησίας καὶ ἐπιμελομένους ὧν προσήκον ἐστὶν ἐπιμελεῖσθαι τοὺς καθεξῆς ἐπάγει·

Στίχ. 5'-7'. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θήσομαι τοὺς χιλιάρχους Ἰούδα ὡς δαλὸν πυρὸς ἐν καλάμῃ· καὶ καταφάγονται ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων πάντας τοὺς λαοὺς κύκλον· καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλήμ ἔτι καθ' ἑαυτὴν ἐν Ἱερουσαλήμ· (p. 521) καὶ σώσει Κύριος τὰ σκηνώματα Ἰούδα καθὼς ἀπ' ἀρχῆς· ὅπως μὴ μεγαλύνηται καύχημα οἴκου Δαυὶδ, καὶ ἔπαρσις τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν. » Τότε δὲ, φησὶν, οὕτως ἰσχυροὺς ἐργάσομαι τοὺς ἡγουμένους τῆς Ἰούδα φυλῆς κατὰ τῶν πολεμίων, ὥστε πάντας αὐτοὺς ταῖς πληγαῖς καὶ τῷ φόνῳ δίκην πυρὸς ἐπινέμεσθαι ξύλοις ἐπιπεπτωκότος ἡ καλάμῃ· οὕτως πολλὸν ἐντεῦθεν τε κάκειθεν καὶ πανταχόθεν ἐργάσονται φόνον τῶν ἐναντίων· περιγενήσεται δὲ τῇ Ἱερουσαλήμ τὸ ἐν εἰρήνῃ διάγειν λοιπὸν, μηδεμίαν ὀχλήσιν ὑπὸ τῶν ἐναντίων δεχομένη, ἅτε πάντας ἐμοῦ τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς, τοὺς τε προσήκοντας αὐτοῖς περισώζοντος καὶ ἐπὶ τὴν πρόσθεν ἐπανάγοντος εὐπραγίαν· τότε δὲ τοῦ μὲν μέγала φρονεῖν ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν ἀγαθοῖς, οἳ τε ἐκ τοῦ Δαυὶδ καὶ πάντες οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες Ἰουδαῖοι παύσονται· αἰσθήσονται δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὅτι πρότερόν τε ἐν εὐπραγίαις ἦσαν ἐμοῦ βουλομένου, οὐθὲν ἐκ τῆς οἰκείας ἑαυτοῖς περιποιεῖν δυνάμεως οἳ τε ὄντες, καὶ τῆς ἐμῆς ἀποβληθέντες κηδεμονίας διὰ τὴν ἑαυτῶν μοχθηρίαν ἡλέγχθησαν ἀσθενέστατοί τε ὄντες καὶ οὐδεμίαν ἑαυτοῖς βοήθειαν παρέχειν δυνάμενοι· καὶ ὅπως τοῦτο γενήσεται λέγων, « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὑπερασπιεῖ Κύριος ὑπὲρ τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔσται ὁ ἀσθενῶν ἐν αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὡς Δαυὶδ· ὁ δὲ οἶκος Δαυὶδ ὡς οἶκος Θεοῦ, ὡς ἄγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτοῦ. » Αἰσθήσονται γὰρ τότε τῇ ἐμῇ βοηθείᾳ τοσοῦτον κατὰ τῶν ἐναντίων δυνάμενοι πάντες, (p. 522) ὡς πρὸ βραχέως ἀσθενεῖς, ἐν τοσαύτῃ γνωρίζεσθαι δυνάμει κατὰ τῶν πολεμίων, ἐν ᾗ περ ὥπται Δαυὶδ κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν τῇ ῥοπῇ τῇ θεῇ· ἔσται τε ζηλωτὸς ὁ οἶκος τοῦ Δαυὶδ πάλιν, καὶ θαυμαζόμενος, ἀφ' ὧν οἱ ἐκείθεν καὶ τῆς ἐκείνου φυλῆς τοῦ λαοῦ προεστῶτες, τοσοῦτον ὠφθησαν ἰσχύοντες κατὰ τῶν ἄλλοτρίων, ὡς ἅπαντας καταφεύγειν ἐπ' αὐτοὺς ὡς ἐπ' οἶκον Θεοῦ, πολλὴν τοῖς καταφυγοῦσι παρέχοντα τὴν βοήθειαν, ἥ ὥσπερ ἐπὶ τινα ἄγγελον ἐπὶ πληγῇ πεμφθέντα

A intelligit autem Machabæos, cunctam hostilis equitatus potentiam terrefaciam, ita ut equites omnimodo stupore ob malorum magnitudinem percellantur. atque hæc quidem inimicis faciam: at Judæ tribui, ex qua oriundi erant qui duces belli fuerunt Machabæi, providentiam curamque meam impendam, universum hostium equitatum quasi cæcitate obstruens. atque ita invalidum adversus meos familiares efficiens. Tunc vero duces Judæ gaudebunt datam sibi a Deo facultatem redeundi Hierusalem confidenter, ibique cum priore prosperitate habitandi, servatis omnibus quæ illic servari decet officiis, ab iis qui Deo sint placituri. Postea prosequitur:

μετὰ τῆς πρόσθεν αὐτὴν οἰκεῖν εὐθηνίας, ἀπάντων οἰκοῦντας αὐτόθι, εἰ δὲ μέλλοιεν ἀρέσκειν Θεῷ. Καὶ

351 VERS. 6-8. — « Die illa ponam tribunos Judæ sicut torrem ignis in stipula; vorabuntur a dextris et a sinistris omnes circa populos. Et habitabit Hierusalem adhuc per se in Hierusalem, et servabit Dominus tabernacula Judæ sicut ab initio, ne amplificetur jactantia domus Davidis, et elatio habitatorum Hierusalem super Judam. » Tunc sane, inquit, tam validos efficiam duces tribus Judæ adversus hostes, ut hos omnes vulneribus cædibusque consumant; flammæ instar quæ in ligna vel stipulam incidit. Adeo multam hinc et illinc et ubicunque stragem edent inimicorum! Tunc urbi Hierusalem in pace degere licebit, nullam ab hostibus molestiam patienti; me scilicet Judæ tribum eique addictos salvante, et in priorem felicitatem vindicante. Tunc vero bonis suis superbire, Davidis posterii et incolæ Hierusalem Judæi, desinent: sentient enim ex rebus ipsis, se antea me volente felices fuisse, nihil tamen viribus propriis se acquirere potuisse: et mox a mea tutela desertos propter suam nequitiam, infirmos esse compertos, nullumque sibimet subsidium ferre valentes. Quomodo autem id sit futurum dicens, « Et erit, inquit, die illa proteget Dominus habitatores Hierusalem. Et erit infirmus inter illos tanquam David, et domus Davidis tanquam domus Dei, ut angelus Domini coram ipso. » Sentient tunc ob auxilium meum tantopere omnes se valere adversus hostes, ut qui antea infirmi erant, tantum nunc exserant contra hostes vigorem, quantum visus est ætate sua

D David habere a divino instinctu. Eritque iterum optabilis admirabilisque domus Davidis, quia posterii hujus, et qui de Judæ tribu populo præerant, tantopere hostibus superiores fuerunt, ut passim homines ad eos accurrerint tanquam **352** ad domum Dei, multam confugientibus ad se tutelam præbentem; vel tanquam ad quemdam angelum ad cædem hostium missum, quemadmodum scilicet Assyriis Hierusalem obsidentibus, ad Dei domum omnes confugerunt, atque illic contigit angelum missum tantam hostium multitudinem interimere. Quomodo autem id accidet, mox dicit:

τῶν ἐναντίων· ὥνπερ δὴ τρόπον ἦδη τῶν Ἀσσυρίων

ἐπεληλυθότων τῇ Ἱερουσαλήμ, ἐπὶ τὸν οἶκόν τε κατέφυγον ἅπαντες τοῦ Θεοῦ, κάκειθεν αὐτοῖς περιέγονε τὸ τὸν ἄγγελον ἐπεληλυθότα τοσοῦτο πλήθος ἀνελεῖν τῶν πολεμίων. Καὶ τίνα τρόπον ἔσται τοῦτο λέγων.

VERS. 9, 10. — « Et erit die illa quæram auferre omnes gentes quæ veniunt contra Hierusalem. Et effundam super domum David, et super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ et misericordiæ. » Tunc quidem omnes Hierusalem aggressores perdam. Super domum autem Davidis, id est super oriundos inde duces populi, omnesque ad Hierusalem ditionem pertinentes, multam meam gratiam ac benignitatem effundam, omne genus ipsis largiens patrocini. Ex quo quid accidet? « Et aspicient ad me quem transfixerunt. Et plangent super eum planctu magno tanquam super dilectum, et dolebunt dolore tanquam super primogenito. » Tunc qui antea tam contraria voluntati meæ factitaverant, tantaque audacia adversus me usi fuerant, inconsiderantiam suam et iniquitatem agnoscent; adeo ut poenitentes grandem luctum sint acturi, quali scilicet is uteretur qui primogenitum suum lugeret. Deinde ait multos Hierusalem poenitentes cives planctus ejus fore participes, qui contraria honesto prius fecerant; sed nunc gentis ad virtutem conversionem cernentes, resipiscere ut par erat a suis iniquitatibus volent. Pergit mox enumerare tribus, ostendens unamquamque illarum in luctu fore; summam vero omnes qui pejora secuti fuerant, nunc poenitentiam acturos. Nam quanta fuerat antea gentis ad deteriora declinatio, tanta postea sub Machabæorum ducatu in melius conversio **353** exstitit, ex quo divinum adepti erant auxilium. Quamobrem et hostes suos exstinxerunt, et in urbe ac Dei templo legitima ac sacerdotale officium decente cura tractari cœperunt; ac tum demum Judæi necessario resipuerunt ab ea in quam antea incurrerant impietate ac legum inobedientia. Jam qui planctum dixerat et poenitentiam, idem conversionem quoque rerum in melius non reticuit, quæ nimirum tantam illam poenitentiam in cunctis commoverat.

λώσας δὲ τὸν κοπετὸν καὶ τὴν μεταμέλειαν, λέγει τὰ τῆς τοσαύτης μεταμελείας ἐνεγίνετο πᾶσιν.

CAP. XIII.

VERS. 1-7. — « Illa enim, inquit, die omnis locus apertus erit domui Davidis. » Id est, cuncti libenter illos duces excipient, cum omni ad eos alacritate confugientes, ut pios et adversus hostes divina palam ope adjutos. Deinde ostendens quomodo res religiosæ ad rectum statum per Machabæorum potentiam revertentur, curantibus illis vitiosa omnia destruere, et Deo placita instaurare, « Et erit, inquit, die illa, dicit Dominus, delebo nomina idolorum de terra, neque ulterius mentio illorum erit. Et pseudoprophetas ac spiritum impium de terra auferam. » Tunc sane sub illorum præfectura omnis idolorum cultus auferetur, et omnis pseudoprophetarum fraus dissolvetur, ne mine audente quidquam hujusmodi attentare. Atque

A Στίχ. θ', ι'. — « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ζήσῃ ἐξῆραι πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐρχόμενα ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκχεῶ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαυὶδ καὶ ἐπὶ τοὺς οἰκοῦντας Ἱερουσαλήμ πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ. » Τότε γὰρ δὴ τοὺς μὲν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπικεχειρηκότας πάντας ἀφανιῶ· ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Δαυὶδ, ἵνα εἴπῃ τοὺς ἐκεῖθεν ἡγουμένους τοῦ λαοῦ ἅπαντάς τε τοὺς τῇ Ἱερουσαλήμ προσήκοντας, πολλὴν τὴν τε χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδείξομαι. τὴν ἐμὴν, πᾶν εἶδος αὐτοῖς παρέχων κηδεμονίας· ἀφ' οὗ δὴ τί γενήσεται; « Καὶ ἐπιβλέφονται πρὸς με εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ κόψονται ἐπ' αὐτῷ κοπετὸν ὡς ἐπὶ ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ἐπ' αὐτῷ ὀδύνην ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ. » Τότε δὲ οἱ τάναντία τῶν ἐμοὶ δοκούντων ἐλόμενοι πρότερον, (p. 525) καὶ τοσαύτη **B** τόλμῃ χρησάμενοι κατ' ἐμοῦ, τῆς ἀβουλίας καὶ τῆς παρανομίας αἰσθήσονται τῆς ἰδίας· ὥστε καὶ μεταμελομένους αὐτοὺς μεγάλῳ χρῆσθαι κοπετῷ, καὶ οὐ περ ἂν τις χρήσαιτο ὀδυνώμενος ἐπὶ τελευτῇ πρωτοτόκου. Εἶτα λέγει μὲν ὅτι πολλοὶ τῶν τῆς Ἱερουσαλήμ μεταμελόμενοι τοῦ κοπετοῦ μεθέξουσιν τούτου. οἱ τάναντία τῶν δεόντων αἰρούμενοι πρότερον, τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν τοῦ ἔθνους θεασάμενοι, μεταμέλῃσθαι ὡς εἰκὸς ἐπὶ ταῖς παρανομίαις ἡμελλόν ταῖς ἰδίαις. Λέγει δὲ καὶ καθέξῃς ἀπαριθμούμενος τὰς φυλάς, δηλῶν ὅτι ἐκάστη καθ' ἑαυτὴν χρήσεται τῷ πένθει, ἵνα συντόμως εἴπῃ ὅτι πάντας τοὺς τὰ χεῖρονα ἐλομένους μεταμέλεια λήψεται· ἐπειδὴ γὰρ πολλὴ μὲν τις πρότερον ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐγεγόνει **C** ῥοπή τοῦ ἔθνους, πολλὴ ὕστερον ἢ ἐκ τῆς τῶν Μακκαβαίων προστασίας ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴ τετυχηκότων τῆς θείας ῥοπῆς· ὡς ἀναιρεθῆναι μὲν τοὺς ἐναντίους ὑπ' αὐτῶν, ἀποκαταστῆναι δὲ τῇ πόλει καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ ναῷ τὴν εὐκοσμίαν, τοὺς νόμους τε πάλιν τοὺς θεῖους τὴν τε τῆς ἱερωσύνης ἐπιμέλειαν τῆς προσηκούσης τυγχάνειν σπουδῆς, ἀναγκαίως ἄρα ἐκ τῆς μεταβολῆς μετεμέλοντο, ἐφ' οἷς πρόσθεν εἰς τοσαύτας ἀσεθείας τε καὶ παρανομίας ἐξώκειλαν. Δη- τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, ἀφ' ἧς δὴ μάλιστα

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Στίχ. α'-ζ'. — « Ἐν ἐκείνῃ γὰρ, φησὶ, τῇ ἡμέρᾳ πᾶς τόπος ἔσται διανοιγόμενος τῷ οἴκῳ Δαυὶδ. » Ἴνα εἴπῃ ὅτι πάντες ἐτοίμως ὡς ἡγουμένους προσδέξονται, (p. 524) μετὰ πάσης αὐτοῖς προθυμίας προστρέχοντες, ὡς εὐσεβέσι τε καὶ ἰσχυροῖς τῇ θείᾳ ῥοπῇ κατὰ τῶν ἐναντίων φανείσιν. Εἶτα δεικνύς ὅπως καὶ τὰ τῆς θεοσεβείας ἐπὶ τὸ δέον διὰ τῆς τῶν Μακκαβαίων ἐπικρατείας μεταστήσεται, παρασκευαζόντων ἀφανίζεσθαι μὲν ἅπαντα τὰ χεῖρω, κρατεῖν δὲ τὰ τῷ Θεῷ δοκούντα, « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος Σαβαώθ, ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνηστὴρ καὶ τοὺς ψευδοπροφῆτας καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐξαρώ ἀπὸ τῆς γῆς. » Τότε γὰρ δὴ διὰ τῆς ἐκείνων ἐπιστασίας πᾶσα μὲν ἡ τῶν εἰδώλων ἀφαιρεθήσεται

θεραπεία, πᾶσα δὲ καταλυθήσεται τῶν ψευδοπροφη-
τῶν ἢ ἀπάτη, οὐδενὸς ἐπιτολμῶντος οὐδὲν ἐπιτη-
δεύειν τοιοῦτο. Καὶ δεικνύς ὁπόση τις ἢ ἐπικράτεια
γενήσεται τοῦ καλοῦ, φησὶν ὅτι εἰ τολμήσειέ τις παρ-
ελθὼν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον προσποιήσασθαι τι
τῶν ἐσομένων μηνύειν ἐκ πνεύματος ἐνεργούμενος
ἀλλοτρίου, οὐδενὸς ἐπὶ τῷ τολμήματι τούτῳ καὶ τῷ
παρανομήματι οὐδὲ παρὰ τῶν γεννησαμένων αὐτὸν
συγγνώμης ἢ ἐλέου τεύξεται ἔτι· αὐτοῖς γὰρ ἐκεῖνοι
μονονουχὶ συνδήσαντες αὐτὸν, ὑπὲρ δὴ ψευδεῖ καὶ
πεπλανημένῃ προφητείᾳ κεχρησθαι τολμᾷ, παραδώ-
σουσι τιμωρίᾳ· οὕτως αἰσχύνῃ μὲν περιβληθήσονται
πάντες οἱ τηνικαῦτα τοιοῦτοις ἐπιχειροῦντες, πρὸς
μεταμέλειαν δὲ νεύσουσι καὶ πένθος ἐκ τῶν ἐπιγίνο-
μένων αὐτοῖς κακῶν. (p. 525) Τοῦτο γὰρ λέγει τὸ,
« ἐνδύσονται δέῃ τριχίνην »· οἷόν ἐστι παρὰ τῷ μα-
καρίῳ Δαυὶδ τὸ, « Διέρρηξας δὲ τὸν σάκκον μου, καὶ
περιέζωσάς με εὐφροσύνην »· ἵνα εἴπῃ, Τὸ πέν-
θος περιελὼν εὐφροσύνης με πεπλήρωκας. Οἱ δὲ
τοιοῦτοι, φησὶ, πρὸς μεταμέλειαν νεύσαντες, καὶ πεν-
θικὸν περιθέμενοι σχῆμα, ἀπαρνήσονται τὴν ἀπάτην
τὴν οἰκείαν, λέγοντες, ὡς οὔτε ἴσασί τι, οὔτε χρήσον-
ται ἐπὶ τοιοῦτῳ, ἀσχοληθήσονται δὲ τοῦ λοιποῦ περὶ
τὴν ἐργασίαν τῆς γῆς, ὅπερ οὖν καὶ ἐπιτηδεύειν εὐ-
θὺς ἐκ πρώτης ἔμαθον ἡμέρας παρὰ τῶν γεννησαμέ-
νων αὐτούς. Κἂν εἴ τινες δὲ αὐτοὺς ἔτι νεαρὰς φέ-
ροντας τῶν τυπτησάντων αὐτοὺς τὰς πληγὰς ἐρω-
τῶεν, ὅθεν δὴ ταύτας ἐπιφέροιντο, ἐπαγγελοῦσι σα-
φῶς οὐδὲν ἀρνησάμενοι ὅτι ἐπιχειροῦντες οἷς οὐ
δεγμένοι τὰς μάστιγας παρ' ἐκείνων οἷς δὴ μάλιστα πάντων ἀγαπητοὶ τυγχάνειν ἐδόκουν, ἅτε γονεῦσιν
υἱοὶ, οἳ μηδεμίαν αὐτῶν φειδῶ πεποίηνται ἁμαρτανόντων, ἐπειδὴ τῆς εὐσεβείας τὴν ἐπιμέλειαν ἀνωτέ-
ραν τῆς φυσικῆς ἔθεντο συμπαθείας.

Στίχ. ζ'. - Ἀλλὰ γὰρ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν C
τῶν πραγμάτων εἰρηκῶς ὁ προφήτης, ὅπως τε τῇ τῶν
Μακκαβαίων προστασίᾳ καθηρέθησαν μὲν οἱ ἐναν-
τίοι, γέγονε δὲ ἐν εὐκοσμίᾳ τὸ ἔθνος πολλῇ, ὥστε
πᾶσαν μὲν ἀσέβειαν ἐξ αὐτῶν καὶ παρανομίαν ἀν-
τὶρῆσθαι, κρατεῖν δὲ πάντα γὰρ ὁπόσα τοῖς θεοῖς νό-
μοις ἀκόλουθα συνέβαινεν εἶναι, ὥσπερ ἐκ τῆς τοιαύ-
της ἀποκαλύψεως, ἣν ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος
ἐδέδεκτο ἐνεργείας, ἐνθους τε γεγονῶς, καὶ κατιδὼν
ἀκριβῶς τὰ ἐσόμενα, οἷά τε ἐξ οἷων γενήσεται τὰ
Ἰουδαίων, καὶ οἷαν μὲν ἐκ τῆς τῶν Μακκαβαίων
προστασίας διόρθωσιν δέξεται τὰ κατ' αὐτοὺς, ἐν
ᾧ δὲ γέγονεν ἀκοσμία (p. 526) ἐκ τῆς ἐκείνων
μοχθηρίας οἱ παρὰ τῶν βασιλέων παρὰ τε τὸ πρέπον
καὶ τὸ τοῖς νόμοις ἀκόλουθον τοῖς θεοῖς τὴν τε ἱερω-
σύνην ἀναδεχόμενοι καὶ τὴν τοῦ λαοῦ προστασίαν, συγ-
χύσεως μεγίστης πεπληρώκασιν ἅπαντα, μεγίστην
τινὰ τὴν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τῇ μοχθηρίᾳ τῶν τοῦ το-
σοῦτου κακοῦ γεγονότων αἰτίων δεξάμενος, τοιάδε
φησὶν· « Ρομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ
ἐπ' ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκρά-
τωρ. » Προστακτικῶς πάλιν κἀνταῦθα τὸ ἐσόμενον
μηνύει· καὶ ὥσπερ πρὸς αὐτὸ τὸ ξίφος τρέψας τὸν
λόγον, Κινήθητι δὴ, φησὶν, ὦ μάχαιρα κατὰ τε ἐκεί-
νων τῶν οὕτω κακῶς τῇ προστασίᾳ χρησαμένων, καὶ

A ut demonstret quam late honestas dominatura sit,
Nemo, inquit, illo tempore audebit, in medium pro-
cedens, simulare aliquod vaticinium alieno spiritu
instinctus; neque enim quisquam ob id facinus
atque scelus vel ab ipsis parentibus veniam aut mi-
sericordiam consequeretur. Ipsi enim illi hunc pro-
pmodum ligantes, falsa fraudulentæ 354 pro-
phetia abuti ausum, supplicio traderent. Sic ignomi-
nia quidem obruentur omnes qui tunc hæc scelera
admiserint: de pœnitentia autem luctuque cogita-
bunt propter ingruentes ipsis calamitates. Id enim
significant verba: « Induentur pelle cilicina. » Sic-
ut est apud beatum Davidem: « Conscidisti sac-
cum meum, et circumdedisti me lætitia⁷⁸; » id est,
luctu depulso, gaudio me complexisti. At hi, in-
quit, ad pœnitentiam conversi, et lugubri induti
habitu, imputatam sibi fraudem denegabunt dicen-
tes, se nihil hujusmodi scire, neque talia unquam
commissuros, sed colendæ deinceps terræ vacatu-
ros; quod vitæ genus statim a pueritia abs paren-
tibus suis didicerant. Quod si quis illos adhuc re-
centibus plagis tumentes rogaverit, unde eas retu-
lissent, fatebuntur aperte nihil negantes, quod
alienum sibi officium usurpantes, propria in domo
verbera illa ab iis acceperint, quibus præcipue cari
esse videbantur, ceu liberi parentibus, qui peccan-
tibus non pepercerunt, propterea quod religionis
curam naturali compassioni prætulerunt.

προσῆκον ἦν, ἐπὶ τῆς οἰκίας τῆς ἑαυτῶν εἶεν δε-
δοκίμαστοι πάντων ἀγαπητοὶ τυγχάνειν ἐδόκουν, ἅτε γονεῦσιν
υἱοὶ, οἳ μηδεμίαν αὐτῶν φειδῶ πεποίηνται ἁμαρτανόντων, ἐπειδὴ τῆς εὐσεβείας τὴν ἐπιμέλειαν ἀνωτέ-
ραν τῆς φυσικῆς ἔθεντο συμπαθείας.

VERS. 7. — Age vero post nuntiatam rerum in
melius conversionem, et quomodo in Macchabæo-
rum principatu deleti fuerint hostes, et gens bene
admodum composita, abjecta scilicet omni impie-
tate ac nequitia, revocatoque divinarum legum stu-
dio; ex hujusmodi revelatione, quam Spiritu san-
cto operante acceperat, mente percitus propheta,
ac futura evidenter cernens, et quænam et ex qua-
libus res Judæorum forent, et quantam sub Mac-
chabæorum principatu emendationem nacturæ es-
sent; quantaque rursus perturbatio futura ob illo-
rum improbitatem, qui a regibus, præter fas legi-
timum ac divinum, tum sacerdotalem dignitatem, tum
etiam populi ducatum accipientes, maxima confu-
sione omnia repleverunt; summa indignatione adver-
sus 355 horum improbitatem commotus, qui tan-
torum malorum causa fuerunt, in hæc verba erum-
pit: « Framea, consurge adversus pastorem, et su-
per virum civem ejus, dicit Dominus omnipotens. »
Rursus hoc etiam loco imperative rem futuram
significat; et quasi ad ipsum gladium verbis con-
versis, Commovetur, inquit, o gladio, tum contra
illos qui tam male principatu utuntur, tum etiam
contra omnes qui genti nostræ jure societatis ad-
dicti, favere illorum improbitati curarunt. « Per-

⁷⁸ Psal. xxix, 12.

cute pastorem, et dispergantur oves. » Tuo verberare necem infer his qui tam male populi ducatu usi fuerant, totumque faventium illis cœtum, eodem cum illis ictu pœnaque disperse. His imperative dictis, ad rei futuræ prædictionem, pergit loqui, consentaneam prædictioni formam sermonis tenens : « Et convertam manum meam contra minutos pastores. » Si qui sub principum potestate fuerint, et impio illorum imperio favere voluerint, et ipsi quoque parte aliqua officii sibi concredita, prave se gerere cœperint, hos item puniam. Namque hos appellat minutos pastores.

αὐτῶν τῇ μοχθηρᾷ προστασίᾳ βουλόμενοι, καὶ δὴ καὶ αὐτοὶ κατὰ τινὰ τάξιν τὴν δοκοῦσαν αὐτοῖς ἐμπεπιστευθῆναι, κατάρχειν ἐσπουδακότες τοῦ χειρόνος, τιμωρήσομαι κακείνους. Μικροὺς γὰρ ποιμένας τοὺς τοιούτους καλεῖ.

VERS. 8, 9. — Postea pœnæ æquitatem demonstrans, « Et erit, inquit, die illa in omni terra, dicit Dominus, duæ ipsius partes peribunt et deficient, et tertia relinquetur in ea. Et traducam tertiam partem per ignem; et inflammabo eos ceu inflammatur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum. Ipse invocabit nomen meum, et ego exaudiam eum. Dicamque: Populus meus hic est. » Quod bi justam patientur pœnam, res ipsa demonstrat, quoniam tantam fecerunt populi ad pejus declinationem, ut duæ populi partes ad vitium prolapsæ supplicio traditæ sint. Cæterum duas partes dicit, pro plurimis. Nihilominus haud pauci adhuc supererunt honestatis **356** amatores, quanquam hi pauciores illis: id enim denotatur a « tertia parte »: qui veluti igne quodam, inflictorum malorum gravitate probati, majus virtutis propriæ specimen dederunt, plurima passi mala, neque idcirco a meo deficientes amore: qui ad auxilium meum respicientes, eo digni fuerunt. Ego vero eos in numero meorum collocavi, meam spondens curam; illique vicissim suas res omnes dominatui patrocinioque meo concrediderunt. Exin denuo locutus de dominante malitia, culpa eorum qui male rebus præerant, et de inflicta idcirco illis pœna, memorat vicissim tutelam suam quam sibi firme adhærentibus largiturum promiserat.

τὴ γεγεννημένην ἐπικράτειαν τοῦ κακοῦ, τῇ τῶν κακῶς προεστῶτων μοχθηρίᾳ, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐπαχθεῖσαν αὐτοῖς τιμωρίαν, ἀντιπαρατίθῃ τὴν κηδεμονίαν ἣν τοῖς περὶ αὐτὸ μεμενηκόσι βεβαίως παρέσχετο.

CAP. XIV.

VERS. 1-4. — « Ecce dies Domini venit, et dividuntur spolia tua in te. Et congregabo omnes gentes adversus Hierusalem ad bellum; et capietur civitas, diripientur domus, et mulieres polluentur: et egredietur dimidia pars civitatis in captivitatem: et pars reliqua populi mei non peribit de civitate. » Adest, inquit, tempus, quo plurima alienigenarum multitudo expeditionem faciet adversus Hierusalem, totamque intus spoliabunt. Et ipsa quidem ab hostibus capietur, diripientur vero omnia quæ in ædibus fuerint; tantaque victores percellentur insania, ut ne a mulierum quidem corporibus violandis abstineant, plurimosque cives abducant captivos.

κατὰ πάντων τῶν ἔσοι τῷ ἔθνει προσήκοντες συμπράττειν αὐτῶν ἐσπευδὼν τῇ μοχθηρίᾳ. « Πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήτω τὰ πρόβατα. » Τῇ γὰρ πληγῇ τῇ οἰκείᾳ θάνατον μὲν ἐπάγαγε τοῖς οὕτω κακῶς τῇ προστασίᾳ τοῦ λαοῦ χρησαμένοις, ἅπαν δὲ τῶν συμπραττόντων αὐτοῖς τὸ σύστημα ἅμα τῇ ἐκείνων πληγῇ διασκέδασον τῇ τιμωρίᾳ. Ταῦτα προστακτικῶς εἰρηκῶς εἰς τὴν τῶν ἐσομένων μήνυσιν, ἐπάγει τὰ ἑξῆς, ἀκόλουθον ἐπαγαγὼν τοῖς μηνυμένοις τοῦ λόγου τὸ σχῆμα. « Καὶ ἐπιστρέψω τὴν χειρὰ μου ἐπὶ τοὺς μικροὺς ποιμένας. » Καὶ γὰρ καὶ εἴ τινες ὑπὸ τοῖς ἡγουμένοις εἶεν, συμπράττειν τε

καὶ αὐτοὶ κατὰ τινὰ τάξιν τὴν δοκοῦσαν αὐτοῖς ἐμπεπιστευθῆναι, κατάρχειν ἐσπουδακότες τοῦ χειρόνος, τιμωρήσομαι κακείνους. Μικροὺς γὰρ ποιμένας τοὺς

Στίχ. η', θ'. — Εἶτα δεικνὺς τὸ τῆς τιμωρίας διακαίον. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐν ᾗ τῇ γῇ, λέγει Κύριος, τὰ δύο αὐτῆς μέρη ἐξολοθρευθήσεται καὶ ἐκλείψει, (p. 527) τὸ δὲ τρίτον ὑπολειφθήσεται ἐν αὐτῇ. καὶ διάξω τὸ τρίτον διὰ πυρός· καὶ πυρώσω αὐτοὺς ὡς πυρῶται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτοὺς ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον· αὐτὸς ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐγὼ ἐπακούσομαι αὐτῷ· καὶ ἐρῶ, Λαός μου οὗτός ἐστι· καὶ αὐτὸς ἐρεῖ, Κύριος ὁ Θεός μου. » Ὅτι γὰρ, φησὶ, δικαίαν ὑπομενοῦσιν οἱ τοιοῦτοι τὴν τιμωρίαν, αὐτὸ δηλοῖ τὸ πρᾶγμα, οἷ τοσαύτην ἐποίησαν ἐπὶ τὸ χειρόν τοῦ ἔθνους τὴν ἐκτροπὴν, ὥστε τὰ δύο μέρη τοῦ λαοῦ ῥέψαντα πρὸς τὸ χειρόν τιμωρίᾳ παραδοθῆναι· τὰ δὲ δύο μέρη φησὶν, ἵνα εἴπῃ τοὺς πλείστους. Ἀλλὰ γὰρ οὕτως ὑπολειφθήσονται οὐκ ὀλίγοι τοῦ δέοντος ἔρασταί, εἰ καὶ ἐλάττους ἐκείνων οὗτοι· τοῦτο γὰρ λέγει « τὸ τρίτον. » οἷ ὥσπερ διὰ πυρός τινος τῷ μεγέθει τῶν ἐπαχθέντων αὐτοῖς κακῶν δοκιμασθέντες, μείζονα τῆς ἀρετῆς τῆς οἰκείας παρέσχοντο τὴν ἀπόδειξιν, πλείστα μὲν ὅσα ὑπομεμενηκότες κακὰ, οὐδαμοῦ δὲ τῆς περὶ ἐμὲ ἐκστάντες εὐνοίας· οἷ δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐμὴν βοήθειαν εἶδον καὶ τετυχήκασιν αὐτῆς· ἐγὼ τε γὰρ αὐτοὺς οἰκείους ἐθέμην, τὴν κηδεμονίαν ὑποσχόμενος τὴν ἐμὴν, κακείνοι δὲ ἐν ἐμοὶ τὸ πᾶν ἔθεντο, τῇ τε δεσποτείᾳ καὶ τῇ προστασίᾳ τὸ πᾶν πιστεύσαντες τῇ ἐμῇ. Καὶ δὴ πάλιν εἰπὼν τὴν

κακῶς προεστῶτων μοχθηρίᾳ, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐπαχθεῖσαν αὐτοῖς τιμωρίαν, ἀντιπαρατίθῃ τὴν κηδεμονίαν ἣν τοῖς περὶ αὐτὸ μεμενηκόσι βεβαίως παρέσχετο.

D

ΚΕΦ. ΙΔ'.

Στίχ. α'-δ'. — « Ἰδοὺ ἡμέρα ἔρχεται Κυρίου· καὶ διαμερισθήσεται τὰ σκυλά σου ἐν σοὶ, καὶ ἐπισυνάξω πάντα τὰ ἔθνη ἐπὶ Ἱερουσαλήμ εἰς πόλεμον, καὶ ἀλώσεται ἡ πόλις, (p. 528) καὶ διαρπαγῇσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται, καὶ ἐξελεύσεται τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἷ δὲ κατὰλοιποι τοῦ λαοῦ μου οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶσιν ἐκ τῆς πόλεως. » Παραγίνεται γὰρ, φησὶ, καιρὸς ἐν ᾧ πλείστοι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιστρατεύσαντες τῇ Ἱερουσαλήμ, ἅπασαν αὐτὴν σκυλεύσουσιν ἐνδόν· καὶ ἡ μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθήσεται, διαρπαγῇσεται δὲ πάντα τὰ ταῖς οἰκίαις ἐνόντα, τοσαύτη τε οἷ ἐπεισ-εληλυθότες τῇ πόλει χρήσονται τῇ παροινίᾳ, ὡς μήτε

τῆς εἰς τὰ σώματα τῶν γυναικῶν ὕδρευς ἀποσχέ-
σθαι, καὶ πλείστους ὅσους τῆς πόλεως αἰχμαλώτους
λαβεῖν· ἀλλὰ καὶ τούτων οὕτω γινομένων διὰ τὴν
ἐτέρων κακίαν οἱ τῆς ἐμῆς εὐνοίας ἀντεχόμενοι,
ἀθλαθεῖς ἐπὶ τῆς πόλεως τῇ κηδεμονίᾳ διεφυλάχθη-
σαν τῇ ἐμῇ. Εἶτα λοιπὸν ἐφεξῆς τὴν βοήθειαν λέγει
τὴν θεῖαν ἀφ' ἧς ἅπαντα αὐτοῖς ἐπὶ τὸ κρεῖττον τῇ
τῶν Μακκαβαίων προστασίᾳ μετέστη· Προηγῆσεται
μὲν γάρ, φησὶ, τῶν οἰκείων ὁ Θεὸς ὥσπερ ἐν παρα-
τάξει πολέμου νόμῳ, στρατηγῶν τε αὐτοῖς καὶ κατὰ
τῶν ἐναντίων παραταττόμενος. Σταθεὶς δὲ, φησὶ,
ἐπὶ τὸ τῶν Ἑλαιῶν ὄρος κατέναντι τῆς Ἱερουσαλήμ,
κλονήσεται μὲν τὸ ὄρος, συγκινήσεται δὲ ἅπαντα τὰ πρὸ
τῆς πόλεως καὶ τὴν πόλιν αὐτήν· ὥστε δοκεῖν μὲν
ποικίλως διατέμνεσθαι τὸ ὄρος τῷ φόβῳ τοῦ κινήμα-
τος, δοκεῖν δὲ τὰ τότε πράγματα εἰκέναι τοῖς ἐπὶ
τοῦ σεισμοῦ γεγονόσιν, ὃν ἐπὶ τῆς Ὀζίου βασιλείας
κατὰ θεῖαν ὀργὴν ἀποτελεσθῆναι συνέβη. Λέγει μὲν
οὖν ἅπαντα ὑπερβολικῶς ὡς εἶθε, (p. 529) καὶ ὅτι
τῷ μεγέθει τῆς βοηθείας ἦν παρέχεται τοῖς οἰκείοις
τῇ τε κατὰ τῶν ἐναντίων ἀγανάκτησει ὥσπερ ἐλ-
λευσὶν ἅπαντα δόξει· ἐχρήσατο δὲ τῇ πρὸς τὸν Ὀζίαν
ὁμοιότητι, ἐπειδὴ κακείνος οὐθὲν τῇ ἱερωσύνῃ προσ-
ήκων, ἐπεχείρησεν αὐτῆς ἐπιλαβέσθαι· ἐφ' ᾧ δὲ
καὶ τῷ μεγέθει τοῦ σεισμοῦ τὴν ἀγανάκτησιν τὴν οἰ-
κείαν ὁ Θεὸς ἐπεδείξατο. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ
μὲν τὴν νομικὴν εὐταξίαν, τῇ ἱερωσύνῃ δὲ παρὰ τὸ
πρέπον ἐπιχειρηκότας, πολλὴν ἐπιδείξεται τὴν
ἀγανάκτησιν ὁ Θεὸς τὴν οἰκείαν, συστειὼν ἅπαντα,
ἐπὶ τιμωρίᾳ μὲν τῶν ἐναντίων, σωτηρίᾳ δὲ τῶν οἰ-
κείων. Οἷς ἐπάγει·

Στίχ. ε'-ζ'. — « Καὶ ἔξει Κύριος ὁ Θεός μου, καὶ
πάντες οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ. » Ἀπ' αὐτοῦ γάρ δὴ,
φησὶ, τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ὡσανεὶ πόρ-
ρωθὲν ποθεν εἰς βοήθειαν ἡμῶν ἐληλυθὼς ὁ Θεὸς
φανεῖται, ἄγων τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον ἅπαν σὺν
ἑαυτῷ. Λέγει δὲ τὰς ἀοράτους δυνάμεις· ταύτας
γάρ καλεῖ τοὺς ἁγίους, αἱ πρὸς ἅπαντα αὐτῷ τὰ
δοκοῦντα ἐν τοῖς περὶ τοὺς ἀνθρώπους γινομένοις
ὑπηρετεῖσθαι εἰώθασιν. « Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ
ἡμέρᾳ, οὐκ ἔσται φῶς, ἀλλὰ ψύχος καὶ πάγος ἔσται
μιᾶ ἡμέρᾳ. » Οὐ φῶς ὄντως καὶ ψύχος καὶ πάγος
λέγει, ἀλλ' ὥσπερ εἶωθεν λέγειν, ὅτι ὁ ἥλιος σκοτι-
σθήσεται, καὶ δύσεται αὐτοῖς ὁ ἥλιος, καὶ ὅσα τοιαῦτα·
ὡς τῶν ἐν συμφοραῖς ὄντων οὐδεμίαν αἴσθησιν τοῦ
φωτὸς λαμβανόντων, ἀλλ' ὥσπερ ἐν σκότῳ τινὶ τότε
εἶναι δοκοῦντων. Οὕτω κἀνταῦθ' αὖ φησὶ· Δόξουσι μὲν
γάρ ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν γινομένων οἱ ἄνθρωποι,
φησὶν, οὐδὲ φῶς ὄρεῖν, ὥσπερ δὲ ἐν ψύχει καὶ πάγῳ
ταραττόμενοι ἐν τρόμῳ τε καὶ κλόνῳ μενοῦσι, συν-
αράττοντες τοὺς ὀδόντας τῷ μεγέθει τῶν γενησομένων
κακῶν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς θείας· (p. 530) οἷόν
ἔστι καὶ τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου λεγόμενον, « Ἐκεῖ ἔσται
ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. » — « Καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνω-
στὴ τῷ Κυρίῳ. » Ἵνα εἴπῃ ὅτι κατὰ γνώμην Θεοῦ γε-
νήσεται τοιαῦτα, ἐπεὶ περ ἀρεστὸν αὐτῷ τὸ οὕτω ταῦτα
τότε συμβῆναι· οἷόν ἐστι τὸ, « Ἐγὼ Κύριος τοὺς ὄντας
αὐτοῦ. » ἀντὶ τοῦ, Ὁμκειώσατο αὐτοὺς καὶ ἀρεστοὺς
ἐνόμισεν ἑαυτῷ. Οὕτω καὶ τὴν ἡμέραν λέγει γνωστὴν

A His nihilominus ita peractis ab aliorum malitia, hi
tamen qui in mei amore permanserint, incolumes
in civitate patrocínio meo custodientur. Deinde per-
git dicere divinam opem, qua omnia ipsis in melius
sub Macchabæorum principatu versa sunt. **357**
Præcedet, inquit, suis Deus tanquam in acie, lege
belli, dux factus et contra hostes instructus :
stansque, inquit, super monte Olearum ex adverso
Hierusalem, concutiet montem, commovebit ante
urbem omnia, ipsamque urbem : ita ut videatur
varie confringi mons motu eo pavefactus rerumque
casum similem esse terræ motui illi, quem sub Ozia
rege a divina ira concitari contigit. Dicit ergo omnia
hyperbolice, ut solet, et quod magnitudine auxilii
suis præbiti, et adversus hostes indignatione, om-
nia prope quassare videbitur. Usus est autem Oziæ
similitudine, quoniam ille quoque nullatenus sa-
cerdotii particeps, hoc usurpare voluit : cujus rei
causa Deus terræmotus magnitudine indignationem
suam declaravit. Pari modo nunc quoque, inquit,
propter eos qui mente impia legitimum ordinem
prætergrediuntur, et sacerdotium contra fas usur-
pant, multam Deus ostendet indignationem suam,
elementa omnia commovens ad hostium pœnam,
suorum vero salutem. His addit :

νῦν, φησὶν, διὰ τοὺς ἀσεβεῖ γνώμῃ παρωσαμένους
καὶ πολλὴν ἐπιδείξεται τὴν
καίων. Οἷς ἐπάγει·
VERS. 5-7. — « Et veniet Dominus Deus meus,
et omnes sancti cum eo. » Ex magnitudine, inquit,
rerum gestarum, de longinquo veluti loco, ad au-
xilium nostrum veniens Deus apparebit, cunctum
suum secum agens exercitum, id est invisibiles po-
testates; has enim sanctorum nomine appellat;
quæ ad omne ejus libitum, in humanis rebus mi-
nistrare solent. « Et erit die illa, non lux erit, sed
frigus et gelu erit una die. » Haud reapse lucem vel
frigus geluve dicit, sed potius more suo, fore ut
sol obscuretur, vel occumbat illis; aut alia hujus-
modi : quasi homines in calamitatibus versantes nul-
lum lucis sensum habeant, sed quibusdam tenebris
circumsepti videantur. Ita hic etiam ait : Casuum
magnitudine videbuntur homines ne lucem **358**
quidem aspicere, sed frigore geluque pulsati, in tre-
more et concussione manebunt, dentibus infrenden-
tes, ob ingruentium malorum magnitudinem in Dei
adventu juxta Domini dictum : « Ibi erit stridor
dentium ⁷⁹. » — « Et dies illa nota Domino. » Id est,
juxta Dei sententiam talia fient, quoniam ei libuit
hæc tunc evenire. Veluti illud : « Novit Dominus qui
sunt ejus ⁸⁰ ; » id est, familiares suos fecit, et in
charorum numero habuit. Sic diem ait notam Domi-
no, nempe ipsi gratam, quia ex ejus sententia die
illa fient talia, ad hostium punitionem, amicorum
autem salutem. « Et non dies neque nox, et post
vesperam lux erit. » Incumbentibus malis, tantæ

⁷⁹ Matth. viii, 12. ⁸⁰ II Tim. ii, 19.

omnibus offundentur tenebræ, ut nulla sit noctis a die distinctio : adeo tenebræ cuncta occupabunt ! His tamen succedet (id enim innuit dictio « post vesperam »), succede, inquam, lux, id est divinum auxilium : quia cuncta illa fiunt ad hostium punitionem, ut suos ad se recipiat. Propter hæc igitur addit :

εἶναι νυχτός τε καὶ ἡμέρας διαφοράν· οὕτω σκότος λήψεται τὰ πάντα· ἀκολουθήσει δὲ τούτοις (τοῦτο γὰρ λέγει « πρὸς ἐσπέραν ») φῶς, τουτέστιν ἡ ἀντίληψις ἡ θεία· ἐπειδὴ πάντα ἐκεῖνα διαπράττεται ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν ἐναντίων, ὥς ἂν τοὺς οἰκείους ἑαυτῷ περιποιήσκειεν. Διὰ τούτων ἐπάγει γοῦν·

VERS. 8-11. — « Et die illa egredietur aqua vivens ex Hierusalem. » Id est, tunc purum sacerdotium in urbe Hierusalem constituetur atque legitimum, nec non principatus Deo placens, et doctrina divinis legibus consentanea, quæ non illius tantum temporis gentibus opportuna erit, verum etiam posteris. Nam mare primum priores dicit, postremum posteros. Quibus addit : « Æstate et verno tempore ita erit, » id est, per omne tempus divino patrocínio perseverabit prosperitas. Sic, inquit, universa terra regem agnoscet et confitebitur unum Deum rerum omnium creatorem ac Dominum. Ipse enim per ea quæ facit, suam demonstrat providentiam ac potestatem : perque terram omnes (id est gentis suæ homines) perseverant deinceps omni errore **359** liberi, solum ipsam appellant Deum. Exin diversos locos memorat, volens per omnia dicere, fore ut in parte qualibet nostræ regioni finitima constanter Deus agnoscatur atque adoretur, fraude omni atque impietate depulsa. Cum hac, inquit, Dei notitia habitabunt deinceps Hierusalem constanter omnes qui genti nostræ sunt devoti, nemoque in populo irreligiosus erit aut a Deo alienus. Sic enim valent verba, « Non erit ulterius anathema. » Nempe, ut beatus ait Paulus, « Si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit ⁸¹. » Igitur nihil ejusmodi posthinc erit ; quia nemo item abhinc erit a Deo alienus : cunctique habitabunt deinceps Hierusalem multa cum securitate, quam civitas a divina tutela assequetur propter suum virtutis studium. Atque in his finem facit de Macchabaicis rebus prophetia, et de illorum temporum casibus, et de futuris populi peccatis, et de malis adversariorum manu infligendis, nec non de cura quam Deus circa illos ostendet, honesti videlicet asseclis suum impendens auxilium. Exin vero resumit res ante tempora Macchabaica abs se dictas, ubi præstandis a Zorobabele genti Judaicæ bonis recitatis, adjunxerat exercituum Gogi occisionem. Rerum harum hoc etiam loco resumit prædictionem, utpote proximarum ; ut illis etiam quæ post plurimum intervallum eventuræ erant, Macchabaicis, inquam, fidem facerent ea quæ nuper circa Gogum acciderant : atque ita propheta vaticinium suum utiliore prædictione concluderet. Ait igitur :

εὐχόμενα τῷ ἔθνει καλὰ λέγων, προσέθηκε τῶν περὶ τὸν Γῶγ τὴν ἀναίρεσιν. Τούτων δὲ κἀνταῦθα πάλιν ἀναλαμβάνει τὴν μήνυσιν, ὅτε καὶ ἐγγύθεν ἐσόμενων, ὥς ἂν τοῖς τε μετὰ πλεῖστον γίνεσθαι μέλ-

τῷ Κυρίῳ, ὡς ἀρεστὴν αὐτῷ, τῷ κατὰ γνώμην αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα ἐν αὐτῇ γενέσθαι, ἐπὶ τιμωρίᾳ μὲν τῶν ἐναντίων, σωτηρίᾳ δὲ τῶν οἰκείων. "Οθεν ἐπάγει· « Καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ, καὶ πρὸς ἐσπέραν ἔσται φῶς· » ἐπικρατούντων μὲν γὰρ τῶν κακῶν, τοσοῦτο περιχυθήσεται σκότος ἅπασιν, ὥς μηδεμίαν

Στίχ. η'-ια'. — « Καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελεύσεται ὕδωρ ζῶν ἐξ Ἱερουσαλήμ. » Ἴνα εἴπῃ, Τότε καθαρὰ ἱερωσύνη ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπιτελεσθήσεται καὶ νόμιμος, προστασία τε ἀρέσκουσα τῷ Θεῷ, καὶ διδασκαλία τοῖς νόμοις ἀκόλουθος τοῖς θείοις, ἥτις οὐ τοῖς κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν τοῦ ἔθνους ἐπιτηδεῖα μόνον ἔσται, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα. Θάλατταν μὲν γὰρ πρώτην τοὺς τότε λέγει· ἐσχάτην δὲ τοὺς μετ' ἐκείνους· οἷς προστέθεικεν ὅτι « Ἐν θέρει καὶ ἐν ἔαρι ἔσται οὕτως. » (p. 551) Ἴνα εἴπῃ ὅτι κατὰ πάντα καιρὸν διὰ τῆς θείας κηδεμονίας ἐπικρατήσῃ τὰ κρείττω· οὕτω τε, φησί, κατὰ πάσης τῆς γῆς ἔσται βασιλεὺς γνωριζόμενός τε καὶ ὁμολογούμενος μόνος εἶναι Θεός ὁ τοῦ παντός ποιητής τε καὶ Κύριος· αὐτός τε γὰρ δι' ὧν ποιεῖ, τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐπιδείκνυται τὴν οἰκείαν· καὶ δὴ καὶ πάντες οἱ κατὰ γῆν (ἵνα εἴπῃ τοὺς τοῦ ἔθνους) διαμένουσι λοιπὸν ἀπηλλαγμένοι μὲν πλάνης ἀπάσης, τὴν ὀνομασίαν δὲ μόνην τὴν αὐτοῦ καλοῦντες ὡς Θεοῦ. Εἶτα καὶ περὶ τόπων λέγει διαφορῶν, βουλόμενος διὰ πάντων εἰπεῖν, ὅτι κατὰ παντός μέρους προσήκοντος τῇ γῇ τῇ ἡμετέρᾳ διαμενεῖ Θεός γνωριζόμενός τε καὶ προσκυνούμενος, ἀπεληλαμένης πάσης πλάνης τε καὶ ἀσεθείας ἐξ ἡμῶν. Μετὰ ταύτης δὲ, φησί, τῆς γνώσεως καὶ οἰκήσουσι τὴν Ἱερουσαλήμ λοιπὸν ἅπαντες βεβαίως οἱ τῷ ἔθνει προσήκοντες τῷ ἡμετέρῳ, καὶ οὐθεὶς ἔσται λοιπὸν ἐν τῷ ἔθνει ἀσεθεὶς χαίρων, οὐδὲ ἀπηλλοτριωμένος Θεοῦ· τοῦτο γὰρ λέγει, « Καὶ ἀνάθεμα οὐκ ἔσται ἔτι. » Ὡς γὰρ ὁ μακάριος λέγει Παῦλος, « Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἦτω ἀνάθεμα· » οὐκ ἔσται οὖν, φησὶν, οὐκέτι τοῦτο· ἐπεὶ μηδὲ ἐστὶ τις λοιπὸν ἡλλοτριωμένος Θεοῦ· διαμενεῖ τε λοιπὸν οἰκουμένη ἡ Ἱερουσαλήμ ὑπὸ πάντων μετὰ πολλῆς τῆς ἀσφαλείας, ἣν ὑπὸ τῆς θείας ἔξει κηδεμονίας διὰ τὴν τοῦ κρείττονος ἐπιμέλειαν. Ἐν μὲν δὲ τούτοις συνεπέρανε τῶν Μακκαβαϊκῶν τὴν προφητείαν, καὶ τὰ κατ' ἐκείνον ἐσόμενα τὸν καιρὸν, τὰ τε παρ' αὐτῶν πλημμελεῖσθαι μέλλοντα, καὶ τὰ περὶ αὐτοὺς γενησόμενα παρὰ τῶν ἐναντίων, (p. 552) καὶ μὴν καὶ ὅσῃν τινὰ τὴν περὶ αὐτοὺς ἐπιδείξεται κηδεμονίαν ὁ Θεός, τοῖς τοῦ καλοῦ προσεστῶσι τὴν οἰκείαν παρέχων ῥοπήν. Ἐντεῦθεν δὲ ἀναλαμβάνει τὰ πρὸ τῆς τῶν Μακκαβαϊκῶν μηνύσεως αὐτῷ ῥηθέντα· ἐν οἷς τὰ διὰ τοῦ Ζοροβάβελ προσ-

εὐχόμενα τῷ ἔθνει καλὰ λέγων, προσέθηκε τῶν περὶ τὸν Γῶγ τὴν ἀναίρεσιν. Τούτων δὲ κἀνταῦθα πάλιν ἀναλαμβάνει τὴν μήνυσιν, ὅτε καὶ ἐγγύθεν ἐσόμενων, ὥς ἂν τοῖς τε μετὰ πλεῖστον γίνεσθαι μέλ-

⁸¹ 1 Cor. xvi, 22.

λουσι τὸν χρόνον, λέγω δὲ τοῖς Μακκαθαῖοις, πίστις ἢ τὰ πρόσφατον περὶ τὸν Γ'ὼγ γινόμενα, καὶ τῷ προφῆτῃ δὲ ἐγγένηται τὴν οἰκείαν προφητείαν εἰς χρηστοτέραν μὲνυσιν συμπερᾶναι. Λέγει τοίνυν·

Στίχ. 13'-18'. — « Καὶ αὕτη ἔσται ἡ πτώσις ἣν ἂν νόψει Κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπεστράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. » Τοῦ γὰρ ἔθνους, φησὶν, ἐκείνου τοῦ μεγίστου τε καὶ ἀμαχωτάτου περιέσσονται τῇ θείᾳ δυνάμει· ὥς ἐστῶτων μὲν αὐτῶν τακῆναι τὰς σάρκας, οὐδὲ προβαίνειν ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐωμένων, τῷ φθάνειν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς τιμωρίας· ἀφαιρεθήσεται δὲ αὐτῶν καὶ ἡ τοῦ βλέπειν ἰσχὺς, ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν καταλαμβάνοντων αὐτοὺς κακῶν, μενοῦσί τε ἄφωνοι διὰ τὴν τῶν συμβάντων ἀπορίαν· καὶ συντόμως, φησὶ, τοσαύτη αὐτοὺς ἀθρόα κατὰ θείαν ὀργὴν ἐκστασις λήφεται, ὥστε ἕκαστον ἐπὶ τὸν πλησίον τρέποντα τὴν οἰκείαν χεῖρα, μηδὲ τοῦτο εἰδέναι, ἀλλ' οἶεσθαι ἀλλοτρίων ἐφάπτεσθαι, ὥς κατὰ γε τὸ πλεῖστον ἔργον αὐτοὺς ἀλλήλων γενέσθαι, πλείονάς τε αὐτῶν ὑπὸ τῶν οἰκείων ἢ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων πληττομένους πεσεῖν. (p. 533) Ἀλλὰ γὰρ ἐν τοιούτοις κακοῖς ἐξεταζομένων ἐκείνων, παρατάσσεται, φησὶ, καὶ Ἰούδας ἐν Ἱερουσαλήμ· ἵνα εἴπῃ, ὅτι θαρρόων ἐπὶ τὸν κατ' αὐτῶν ἐξελεύσεται πόλεμον ὑπὸ τῷ Ζοροβάβελ στρατηγούμενος, ὃς ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς βασιλεὺς αὐτῶν κατὰ θείαν ἀναδέδεικται κρίσιν· οὕτω τε κρατήσουσι τῶν ἐναντίων, ὥστε πάντα αὐτοῖς τὰ προσόντα, χρυσόν τε καὶ ἄργυρον καὶ ἐσθῆτα, καὶ ὅ τι ποτ' ἂν ἔχοιεν παρ' ἑαυτοῖς ἀγαθόν, ταῦτα δὴ πάντα ἀφελόμενους τὸν οἰκεῖον αὐξήσαι πλοῦτον. Τοῦτο γὰρ εἶπε, « Καὶ συνάξει τὴν ἰσχύον πάντων τῶν λαῶν κυκλόθεν· » ἰσχύον αὐτῶν εἰπὼν τὰ προσόντα ἀφ' ὧν εἶχον τὸ δύνασθαι. Ὅθεν καὶ σαφηνίζων αὐτὸ, ἐπήγαγε· « Χρυσόν τε καὶ ἄργυρον καὶ ἱματισμὸν εἰς πλῆθος σφόδρα. » Τούτοις ἐπάγει, ὅτι πολλή τις ἀπώλεια καὶ ἱππῶν ἔσται καὶ ἡμιόνων καὶ καμήλων καὶ ὄνων καὶ πάντων τῶν προσόντων αὐτοῖς κτηνῶν, ὅποσα περ ἐπιτήδειά πῶς ἑαυτοῖς εἰς τὸν πόλεμον νομίσαντες εἶναι, συλλαβόντες ἦγον μεθ' ἑαυτῶν. Ὁ μὲν δὲ θάνατος αὐτῶν, φησὶ, καὶ ἡ ἀπώλεια τοσαύτη τις ἔσται καὶ τοιαύτη· ὅποσοι δ' ἂν αὐτῶν περισωθεῖεν, ἐπιγινόντες τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν ἐξ ὧν πεπόνθασι, νόμον θήσονται παρ' ἑαυτοῖς, διηνεκῶς ἀνιόντες ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ τὴν καθήκουσαν ἀποτινύναι τῷ Θεῷ προσκύνησιν, ἐπιτελεῖν δὲ καὶ τὴν ἐορτὴν τῆς σκηνοπηγίας, ἐπειδὴ τοῖς πόρρωθεν ππραγνομένοις ἐπιτήδειος ὁ καιρὸς θερινὸς ὑπάρχων· καὶ πολλοῖς δὲ τῶν δι' ὑπεροψίαν οὐκ ἀποπληρῶντων ταῦτα, τιμωρίαν ἐπάξω, ἀβροχίᾳ καὶ τῇ ἐντεῦθεν ἀκαρπείᾳ καταδικάζων αὐτοὺς, (p. 534) ὥς ἂν αἰσθῶντο τῆς τοῦ πάντων Κυρίου τιμῆς ἀμελοῦντες. Κἂν αἱ τῆς Αἰγύπτου δὲ, κἂν εἴ τινες δὴ ποτε ταύτην ἀναδέξωνται τὴν γνώμην, τὴν αὐτὴν δώσουσι τιμωρίαν· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι, πολλοὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν γεγονότων πολλαχόθεν ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ συρρέουσιν, τὴν καθήκουσαν τῷ Θεῷ προσκύνησιν ἀποδιδόντες, ὥς καὶ τιμωρίαν ἀπεχδέχεσθαι εἰ μὴ τοῦτο ποιοῖεν. Τούτοις ἐπάγει·

Στίχ. 19'. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται τὸ ἐπὶ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου ἅγιον τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι· καὶ ἔσονται οἱ λέβητες ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου ὥς φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου. » Βούλεται μὲν εἰπεῖν ὅτι, πολλὰ καὶ τῷ Θεῷ ἀνατεθήσεται παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τῶν λαφύρων, ἃ παρὰ τῶν πολεμίων

VERS. 12-19. — « Et hæc erit ruina qua percutiet Dominus omnes populos, quicunque militaverunt contra Hierusalem. » Gentis illius, inquit, maximæ et inexpugnabilis victores evadent divina virtute : tanquam si stantium illorum tabescerent carnes, neque **360** ad pugnam procedere sinerent, Deo ipsorum impetum præveniente pænæ impositione. Auferetur quoque ipsis cernendi vis a magnitudine incumbentium malorum, mutique fient ob eventuum angustias. In summa, tanta illis a Dei ira mentis perturbatio incidet, ut singuli invicem manus afferentes, haud sentiant, sed extraneos pulsare se putent, fiantque mutuæ cædis auctores, majorque illorum pars a suis quam a Judæis percussa cadat. Verum dum illi his malis implicantur, comparabit se ad prælium Judas in urbe Hierusalem, id est, audacter exiit ad hostium oppugnationem duce Zorobabele, qui rex ipsis divino iudicio constitutus est. Atque ita potentur hostibus, ut omnes eorum opes, aurum, argentum, vestem, et quidquid boni secum habuerint, diripientes ad suarum opum cumulum conferant. Sic enim significant verba : « Congregabit fortitudinem populorum omnium in circuitu, » fortitudinem illorum dicens opes a quibus vires accipiebant. Quod declarans, ait : « Aurumque et argentum et vestem valde plurimam. » His addit, multum fore equorum detrimentum, et mulorum, et camelorum, atque asinorum, omniumque apud eos jumentorum, quotquot bello utilia æstimantes, secum adducebant. Et interitus quidem illorum atque exitium tale erit. Quotquot autem ex ipsis salvæ supererunt, agnoscentes Dei potentiam ex his quæ sunt passi, legem sibi et statuent ascendendi perpetuo ad urbem Hierusalem, ibique debitum Deo obsequium persolvendi, nec non tabernaculorum festum agendi, quandoquidem iis qui de longinquo veniunt verum tempus idoneum est. Multis autem superbe hæc negligentibus pœnas inferam, pluviam et ubertatem frugum negando, ut agnoscant se universalis **361** domini honorem neglexisse. Et si Aegypti incolæ, et si quidam alii hac prava mente fuerint, pœnam similem perferent. Vult autem dicere, extraneos multos magnitudine eventuum territos, variis ex locis ad urbem Hierusalem concursuros, debitum Deo obsequium oblaturus; et nisi fecerint, pœnam relatueros. His addit :

VERS. 20. — « Die illa erit quod super frenum equi est, sanctum Domino omnipotenti. Et erunt lebetes in domo Domini sicut phialæ ante faciem altaris. » Fore dicit, ut complura Deo offerantur ab Israelitis de manubiis quæ ex hostibus retulerint, multa sane et innumerabilia. Sicuti fecit beatus

David post Goliathi cædem gladium Deo dedicans. Idem hic quoque dicit, nempe quod equorum frenos interemptis ablatis Deo offerent. Namque a freno tanquam a parte, reliqua arma et spolia denotat, quæ oblaturi erant, singulis pro suo proposito ex manubiis quod visum fuerit asserentibus. Unde addit, lebetes plurimos adductum iri quos hostes secum habuerant, utpote coquendis carnibus idoneos, quorum multitudo phialarum vice fungetur in domo Dei exposita. Vult autem frenis, æmorum oblationem designare; lebetibus, divitiarum; more Scripturæ consueto a parte multitudinem denotandi, quotiescunque supervacaneam judicat partium accuratam enumerationem. Certe hic superfluum erat enumerare singillatim hastas, gladios, loricas, lebetes, et quidquid ad usum hominum est, verbi gratia catinos, pocula, et si quid aliud hujusmodi est. Sed a parte, ut nuper dixi, et sæpe adnotavi, se totum designare demonstrat. Jam ut ostendat oblаторum lebetum usum, sic proseguitur: εἰπεῖν πινάκια, ποτήρια, ἢ καὶ εἴ τι τοιοῦτο· ἐκ δὲ τοῦ μέρους, ὡς εἰπόν τε ἤδη, καὶ ἐπεσημηνάμην πολλάκις, ἐδήλωσε τὸ πᾶν εἰπεῖν. Δεικνὺς τῶν λεβήτων τῶν ἀνατιθεμένων τὴν χρεῖαν, ἐπάγει·

VERS. 21. — « Eritque omnis lebes in urbe Hierusalem et apud Judam sanctus Domino omnipotenti. **362** Et venient cuncti immolantes, et summent inde, et coquent in eis. » Oblati quidem lebetes, sancti erunt, utpote oblatis in posterum Deo. Commoditas vero hinc erit adducentibus victimas, copiam habendi ubi coquere oporteat, et sacrificia decenter perficere. Nonne enim in primo Regnorum sic loquitur divina Scriptura, dum narrat filiorum Heli iniquitatem? nempe quod veniebat puer sacerdotis, fuscinulam tridentem habens in manu sua, mittebatque fuscinulam in lebetem seu cacabum seu caldariam; et omne quod levabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi⁸². Vult ergo dicere, convenientibus ad Dei cultum in urbe Hierusalem copiam fore lebetum, quibus opus erat ipsis ad explendum sacrificiorum ritum. His addit: « Et non erit Chananæus ulterius in domo Domini omnipotentis die illa. » Quia infames erant Chananæi ob irreligiositatem morumque pravitatem, innuit sic propheta desituros deinceps cunctos de populo Israelitico ab impietate aut qualibet morum malitia, eventibus ipsis edocti quantum bonum sit pietas et virtutis studium. Sic etiam beatus Oseas ait⁸³: « Chanaan, in manu ejus statera iniquitatis, opprimere præpotenter dilexit. Dixitque Ephraim: Verumtamen dives factus sum, inveni mihi solatium. » Scilicet Chananæorum nomine Israelitas illos appellat qui illicita agebant, Chananæorum mores imitantes.

προσηγορία, τοὺς Ἰσραηλίτας τὸ μὴ δέον διαπραττομένους καλέσας, ὡς ἂν τὸν ἐκείνων τρόπον μιμούμενους.

⁸² I Reg. II, 13. ⁸³ Osc. XII, 7.

λήφονται, πολλά τε ὄντα καὶ ἀριθμὸν νικῶντα· οἷον πεποίηκεν ὁ μακάριος Δαυὶδ μετὰ τὴν τοῦ Γολιάθ ἀναίρεσιν τὸ ξίφος ἀναθείς τῷ Θεῷ. Τὸ αὐτὸ δὲ λέγει κἀνταῦθα, ὅτι καὶ χαλινούς ἵππων, οὓς τῶν ἀναιρεθέντων ἀφείλοντο, προσοίσουσι τότε τῷ Θεῷ· ἀπὸ γὰρ τοῦ χαλινοῦ ὡς ἀπὸ μέρους ἡβουλήθη τὰ λοιπὰ ὅπλα τε καὶ λάφυρα εἰπεῖν, ἅπερ οὖν ἀνατιθέσθαι ἡμελλον, ἐκάστου κατὰ τὴν οἰκείαν πρόθεσιν προσάγοντος τὸ δοκοῦν ἐκ τῶν λαφύρων. Ὅθεν ἐπάγει, ὅτι προσαχθήσονται καὶ λέβητες πλεῖστοι οὓς ἐπήγοντο οἱ πολέμιοι, ἐπιτηδείους ἑαυτοῖς εἶναι νομίζοντες εἰς τὴν ἐψήσιν τῶν κρεῶν, οἳ διὰ τὸ πλῆθος, φιαλῶν δίκην, ἔσονται τοῦ οἴκου προκείμενοι τοῦ Θεοῦ. Ἡβουλήθη δὲ ἀπὸ μὲν τοῦ χαλινοῦ τὰ ἀπὸ τῶν ὀπλῶν ἀνατιθέμενα εἰπεῖν, (p. 555) ἀπὸ δὲ τῶν λεβήτων τὰ ἀπὸ τῶν κτημάτων, ὡς εἴωθεν ἀπὸ μέρους τὰ πλεῖστα δηλοῦν ἡ θεία Γραφή, ὅτ' ἂν περιττὴν ἡγῆται τὴν κατὰ μέρος ἀκριβολογίαν· ἐπεὶ κἀνταῦθα περιττὸν ἦν τὸ ἀριθμεῖν δόρατα καὶ ξίφη καὶ θώρακας, λέβητάς τε καὶ τὰ ἐν ἀνθρώπων κείμενα χρήσει, οἷον τοῦ μέρους, ὡς εἰπόν τε ἤδη, καὶ ἐπεσημηνάμην

Στίχ. ια'. — « Καὶ ἔσται πᾶς ὁ λέβης ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν τῷ Ἰουδᾷ ἅγιος τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι· καὶ ἔξουσιν πάντες οἱ θυσιάζοντες, καὶ λήφονται ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐψήσουσιν ἐν αὐτοῖς. » Οἱ μὲν γὰρ προσκομισθέντες λέβητες, φησὶν, ἅγιοι ἔσονται, ἅτε ἀνακείμενοι λοιπὸν τῷ Θεῷ· ἀφθονία δὲ ἐντεῦθεν ἔσται τοῖς προσάγουσι τὰς θυσιάσεις, τῷ ἔχειν ὅποι προσῆκεν ἐψήσαντας τὰ τῶν θυσιῶν πληρῶσαι τὸ πρέπον· ἡ γὰρ οὕτως ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν ἡ θεία λέγει Γραφή διηγούμενη τῶν υἱῶν Ἠλὶ τὴν παρανομίαν; ὅτι ἤρχετο τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως ὡς ἂν ἡψήθη τὸ κρέας, καὶ κρεάγγρα τριόδους ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ καθίει αὐτὴν εἰς τὸν λέβητα, ἢ εἰς τὴν χύτραν, ἢ εἰς τὸ χαλκίον· καὶ πᾶν ὃ ἀνέβαινεν ἐν τῇ κρεάγγρᾳ ἐλάμβανεν ἑαυτῷ ὁ ἱερεὺς; Τοῦτο οὖν εἰπεῖν ἡβουλήθη, ὅτι ἀφθονία λοιπὸν τοῖς ἐπὶ τῇ θεραπείᾳ τοῦ Θεοῦ συνιοῦσι εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔσται λεβήτων, ἐν οἷς προσῆκεν αὐτοὺς τὴν ἐπὶ ταῖς θυσίαις χρεῖαν ἑαυτῶν ἐκπληροῦν. Τούτοις ἐπάγει· « Καὶ οὐκ ἔστι Χαναναῖος ἔτι ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος, (p. 556) ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. » Ἐπειδὴ ἐπιβεβλημένοι Χαναναῖοι τὸν τρόπον ἦσαν ἐπὶ τε ἀσεβείᾳ ἐπὶ τε ἡθῶν μοχθηρίᾳ, τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι παύσονται πάντες λοιπὸν οἱ τοῦ Ἰσραὴλ τοῦ πρὸς ἀσέβειαν ἢ τινα μοχθηρίαν νεύειν ἡθῶν, ἐξ αὐτῶν δεδιδαγμένοι τῶν πραγμάτων ἡλίχον ἀγαθὸν εὐσεβείας τε καὶ ἀρετῆς ἐπιμέλεια. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Ὡσηὲς λέγει· « Χαναάν, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας, καταδυναστεύειν ἡγάπησε· καὶ εἶπεν Ἐφραΐμ, Πλὴν πεπλούτηκα, εὗρηκα ἀναψυχὴν ἑμαυτῷ· » τῇ τῶν Χαναάν

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΜΑΛΑΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN MALACHIAM PROPHETAM.

Τῶν μακαρίων προφητῶν Ἀγγαίου τε καὶ Ζαχα-
ρίου μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ
κατὰ θεϊαν προφητευσάντων ἐνέργειαν, Ἀγγαῖος
μὲν ὁ μακάριος περὶ τῆς ναοῦ οἰκοδομῆς διείλε-
κται τῷ λαῷ, καὶ δὴ καὶ τῶν περὶ τὸν Γῶγ μηνύει
τὴν ἀπώλειαν· ὁ δὲ μακάριος Ζαχαρίας ταῦτά τε λέ-
γει, προστιθεὶς καὶ τὰ κατὰ τοὺς Μικχαθαίους μετὰ
πολὺν γεγονότα τὸν χρόνον, καὶ δὴ καὶ ἀποκαλύψεις
πολλὰς καὶ διαφόρους ἐκτίθεται, δι' ὧν τό τε ποικί-
λον τῆς περὶ αὐτοὺς εὐεργεσίας ἐδήλωσε τοῦ Θεοῦ,
καὶ διδασκαλίαν παρέσχετο, θεοσεβείᾳ τε καὶ ἐπι-
μελείᾳ βίου προσάγειν αὐτοὺς δυναμένην αὐτάρκως.
(p. 537) Ἐπειδὴ δὲ τῆς θείας προνοίας ἀξιωθέντες
Ἰουδαῖοι, καὶ τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανόδου, πλεί-
στων τε ὅσων τετυχηκότες ἀγαθῶν, καὶ δὴ καὶ ἐν
εὐπραγίᾳ καταστάντες πολλῇ, οὐκ εἰς δέον ἐχρή-
σαντο τῇ ἀνέσει, τὰ μὲν τῶν ἱερέων, τὰ δὲ καὶ τοῦ
λαοῦ πλημμελοῦντος παντός, ὡς καὶ τὰς κατὰ νόμον
ὑρισμένας θυσίας μὴ μετὰ τοῦ προσήκοντος ἐκτελεῖν,
ἀναγκαίως ὁ παρὼν οὗτος προφήτης κατὰ θεϊαν
ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦτο προβληθεὶς, ἐλέγχει μὲν τῶν τε
ἱερέων καὶ τοῦ λαοῦ τὰς πλημμελείας, ἃς αἰτινές
εἰσιν, ἐξ αὐτῶν τῶν γεγραμμένων ἄμεινον μάθοι τις
ἂν· μηνύει δὲ καὶ τινὰ τῶν ἐσομένων. Ὄνομα δὲ
τῷ προφῆτῃ, κατὰ μὲν τὴν Ἑλλήνων γλῶτταν, Ἀγ-
γελος· κατὰ δὲ τὴν Ἑβραίων, Μαλαχίας· ἐπειδὴ τὸν ἄγγελον οὕτω καλεῖν Ἑβραίοις ἔθος· ὅθεν καὶ
μεταβολῇ τῇ εἰς τὴν Ἑλλήνων γλῶτταν ἄγγελος κέκληται ἀντὶ Μαλαχίου. Λέγει δὲ οὕτως·

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α', β'. — « Λῆμμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν
Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ. » Ἰνα εἴπῃ ὅτι κατὰ
θεϊαν ἐνέργειαν ἐνεπιστεύθη τὸ τῆς προφητείας ἔρ-
γον ὁ ἄγγελος εἰς ἑλεγχον τοῦ Ἰσραὴλ, ἐπειδὴ κοινῇ
ταύτῃ προσηγορίᾳ τοὺς τε ἱερέας καὶ τὸν λαὸν ση-
μαίνειν ἡμελλεν· Ἰσραηλῖται γὰρ ἅπαντες ἐλέγοντο
κοινῶς· εἶτα μετὰ τὴν εἰωθυῖαν ταύτην προγραφὴν
τῶν προφητικῶν βιβλίων, ἄρχεται τῶν οἰκείων λό-
γων ὁ προφήτης οὕτως· « Θέσθε δὲ ἐπὶ τὰς καρδίας
ὑμῶν. » Κάλλιστα ὡς ἂν παραλελοιπόσιν ἄχρι τοῦ
δεῦρο ἃ ποιεῖν αὐτοὺς προσήκον ἦν· κελεύει νῦν
τὸ δέον εὖ λογίσασθαι, (p. 538) καὶ συνιδεῖν μὲν
ἅπερ ἔπραττον, δοκιμάσαι δὲ ὅποσον ἐξέβαινον τοῦ
προσήκοντος, ὡς ἂν τινὰ καὶ διόρθωσιν ταῖς ἑαυτῶν
προσαγάγοιεν πλημμελείαις. Εἶτα μετὰ τὴν προ-
τροπὴν καὶ τὴν παραίνεσιν καθ' ἣν ἐπιμελεστέρους
αὐτοὺς περὶ τὸ δέον εἰργάζετο, ἐπάγει· « Ἠγάπησα
ὑμᾶς, λέγει Κύριος. » Καλῶς γὰρ τοῖς ἀγνώμοσι πρὸς
πάντων τὴν ἀγάπην λέγει τὴν οἰκείαν, ὡσανεὶ πρὸς
ταύτην κρίνονται μάλιστα ἐλεγχόμενοις ἐπὶ τῇ φαν-

363 Cum beati prophetae Aggaeus ac Zacharias
post populi Babylone reditum divino instinctu pro-
phetarent, beatus quidem Aggaeus de templi aedifica-
tione disseruit cum populo, et Gogi etiam exitium
praedixit; beatus autem Zacharias eadem dixit,
adjectis etiam Macchabæorum rebus quæ multo
tempore post evenerunt: tum et multas diversas-
que revelationes addidit, quibus et beneficiorum
Dei erga Judæos varietatem declaravit, et doctri-
nam tradidit admovendo illos idoneam pietati
morumque probitati. Sed quia divinam providen-
tiam adepti Judæi nec non Babylone reditum, et
plurima dein bona consecuti, multaque fruentes
felicitate, haud bene hoc solatio sunt usi; sacer-
dotibus nimirum ac populo universo peccante, ita
ut ne statuta quidem sacrificia convenienter face-
rent: necessario hic noster propheta divina ope-
ratione ad hoc electus, sacerdotum pariter atque
populi peccata redarguit: quæ ejusmodi fuerint,
ex ipsis scriptis melius quispiam cognoscet. Quæ-
dam etiam futura prædicit. Nomen autem prophe-
tæ est Græcorum quidem lingua angelus, at He-
bræorum Malachias; quoniam angelum ita dicere
solent Hebræi. Quamobrem in Græcorum sermone
angelus appellatur pro Malachia. Sic autem dicit:
τὸν ἄγγελον οὕτω καλεῖν Ἑβραίοις ἔθος· ὅθεν καὶ
μεταβολῇ τῇ εἰς τὴν Ἑλλήνων γλῶτταν ἄγγελος κέκληται ἀντὶ Μαλαχίου. Λέγει δὲ οὕτως·

CAP. I.

VERS. 1, 2. — « Assumptio verbi Domini super
Israelem in manu angeli ipsius. » Id est **364** di-
vina operatione concreditum est prophetiæ opus
angelo, ad Israelis reprehensionem: namque hoc
nomine sacerdotes simul et populum denotare
volebat: cuncti dicebantur communiter Israelitæ.
Deinde post hoc solitum propheticorum librorum
proœmium seu titulum, sic initium facit sermonum
suorum propheta: « Ponite in cordibus vestris. »
Egregie sic alloquitur illos qui hactenus debita
officia neglexerant. Jubet ergo nunc quid opus facto
sit cogitare, et quid egerint considerare, et quan-
tum a rectitudine exorbitaverint, ut aliquam pec-
catorum suorum emendationem curent. Mox post
impulsum et adhortationem, qua eos diligentiores
ad officium reddidit, prosequitur: « Dilexi vos,
dicit Dominus. » Bene ingratis ante omnia memo-
rat amorem suum, ut inde judicentur, de suorum
morum pravitate convicti. « Et dixistis: In quo
dilexisti nos? » Atqui omnibus exploratum erat,

quantorum ipsis bonorum auctor exstitisset, sive A antea gestis, sive postea sæpe numero, sive etiam nuper patralis. Sed mos est divinæ Scripturæ vocem pro re adhibere, et hominum statum vel affectum voce designare. Velut illud: « Dixerunt: Quis videbit eos ⁸⁴? » id est, ita se habuerunt, quasi eos nemo spectaret. Atqui nihil hujusmodi dixerant. Item: « Dixit enim in corde suo: Non movebor a generatione in generationem, sine malo ⁸⁵. » Sic enim sese habebant, quasi nihil unquam mali essent passuri. Multaque ejusmodi quis inveniet, quæ coacervare non hujus temporis est. Sic ergo nunc etiam dicit: « Et dixistis: In quo dilexisti nos? » Quasi dicat: A me dilecti, et beneficiis sæpe affecti, improba ingrataque mente fuistis, quasi nec a me dilecti, neque ullo unquam beneficio donati. Dein facta dicit, unde hi cognoscere possent, quanta a Deo bona accepissent.

οὔτε ἡγαπημένοι παρ' ἐμοῦ, οὔτε τινὸς τετυχηκότες ἀφ' ὧν ἐξῆν αὐτοὺς συνορᾶν ἡλίκων ἔτυχον παρὰ τοὺς ἄλλους ἀγαθῶν.

365 VERS. 3-5. — « Nonne frater erat Jacob Esau? dicit Dominus; et tamen dilexi Jacob, Esau autem odio habui. Et statui terminos ejus in desolationem, et hæreditatem ejus in domos deserti. Quia si dixerit: Idumæa eversa est, et revertemur atque ædificabimus deserta ejus: hæc ait Dominus omnipotens: Ipsi ædificabunt, et ego destruam. Et vocabuntur ipsis termini iniquitatis, et populus adversus quem stat in acie Dominus usque in sæculum. Et oculi vestri videbunt; et vos dicetis: Magnificatus est Dominus super terminos Israelis. » Nuper fuerant Idumæi puniti, et plurimas experti calamitates, propter mala quæ Israelitis intulerant, quo tempore Assyrii primum et postea Babylonii hostes supervenerant. Jamque hæc prædicta fuerant a beato Davide in Psalmis, ubi ait: « Memor esto, Domine, filiorum Edom, in die Jerusalem, qui dicunt: Exinanite, exinanite usque ad fundamenta ejus. Filia Babylonis misera ⁸⁶! » Quibus verbis ostendit, Babylonios pœnas daturus, propter illata Israelitis mala. Idumæi etiam cum iis punientur, qui in affligendis Israelitis socii ipsorum fuerunt. Idem postea prædixerat etiam beatus Abdias propheta. Nunc quia illa exitum habuerant, recentesque apud omnes erant inflictæ Idumæis a Deo pœnæ, merito ex comparatione cum illis demonstrat suum erga Israelitas amorem, ab horum progenitoribus atque ab Idumæis sumpto initio. Erat enim illorum progenitor Jacob; horum autem, Esau. Dicit ergo, ambos fuisse fratres; cumque naturæ lex communia ipsis omnia faceret, progenitorem quidem vestrum, inquit, dilexi, at illorum odi Esau: et usque in hodiernum diem perseveravi, amoris **366** erga vos, odii vero erga illos argumenta exhibere. Namque universam illorum re-

λότῃτι τῶν τρόπων τῶν οἰκείων. « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι ἡγάπησας ἡμᾶς; » δῆλου παρὰ πᾶσι τυγχάνοντος ὁπόσων αὐτοῖς ἀγαθῶν αἴτιος ἐγεγόνει, εἴτε ἐκ τῶν πρόσθεν ὑπαρξάντων, εἴτε καὶ τῶν ὕστερον πολλάκις, καὶ δὴ καὶ τῶν πρόσφατον γεγονότων· ἀλλὰ γὰρ ἔθος τῇ θεῇ Γραφῇ τὴν φωνὴν ἐπὶ πράγματος λέγειν, καὶ τὴν τῶν τι ποιούντων διάθεσιν φωνῇ σημαίνειν· οἷον τό· « Εἶπον· Τίς ὄψεται αὐτούς; » ἀντὶ τοῦ, Διέκειντο ὡς οὐδενὸς ἐφορῶντος τὰ γινόμενα· οὐ γὰρ δὴ ἔλεγον οὕτως· καὶ, « Εἶπε γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐ μὴ σαλευθῶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἄνευ κακοῦ. » Διέκειντο, γὰρ, φησὶν, ὡς οὐθέν ὑπομενοῦντες πῶποτε κακόν· καὶ πολλὰ τοιαῦτα εἰποι τις ἂν, ἃ μὴ τοῦ παρόντος ἐστὶ συλλέγειν καιροῦ· οὕτως οὖν κἀνταῦθα λέγει τὸ, « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι ἡγάπησας ἡμᾶς; » ἀντὶ τοῦ, Ἀγαπηθέντες παρ' ἐμοῦ, καὶ εὖ πεπονθότες πολλάκις, μοχθηρὰ καὶ ἀγνώμονι κεχρημένοι τῇ διανοίᾳ διέκεισθε, ὡς ἂν πῶποτε ἀγαθοῦ. (p. 539) Εἶτα λέγει τὰ πράγματα

Στίχ. γ'-ε'. — « Οὐκ ἀδελφὸς ἦν Ἡσαῦ τοῦ Ἰακώβ; λέγει Κύριος· καὶ ἡγάπησα τὸν Ἰακώβ, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα· καὶ ἔταξα τὰ ὅρια αὐτοῦ εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ εἰς δώματα ἐρήμου· διότι ἐάνειπῃ, Ἡ Ἰδουμαία(68) κατέστρεπται, καὶ ἐπιστρέψομεν καὶ ἀνοικοδομήσομεν τὰς ἡρημώμενας αὐτῆς, τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω· καὶ ἐπικληθήσεται αὐτοῖς ὅρια ἀνομίας, καὶ λαὸς ἐφ' ὃν παρατέτακται Κύριος ἕως αἰῶνος· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν ὥφονται, καὶ ὑμεῖς ἐρεῖτε, Ἐμεγαλύνθη Κύριος ὑπεράνω τῶν ὀρίων Ἰσραὴλ. » Πρόσφατον ἦσαν Ἰδουμαῖοι τετιμωρημένοι, καὶ πλείστων ὅσων ἐν πείρᾳ γεγονότες κακῶν, ὑπὲρ ὧν διατεθείκασαν τοὺς Ἰσραηλίτας κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον καθ' ὃν Ἀσσύριοι τε αὐτοῖς πρότερον καὶ Βαβυλώνιοι μετὰ τοῦτο ἐπῆλθον. Ταῦτα δὲ προεῖρητο μὲν τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ ἐν Ψαλμοῖς· λέγει γὰρ, « Μνήσθητι, Κύριε, τῶν υἱῶν Ἐδὼμ τὴν ἡμέραν Ἱερουσαλὴμ, τῶν λεγόντων, Ἐκκενοῦτε, ἐκκενοῦτε ἕως τῶν θεμελίων αὐτῆς· θυγάτηρ Βαβυλῶνος ἡ ταλαίπωρος· » ἐν οἷς ἔδειξεν ὅτι καὶ Βαβυλώνιοι δώσουσι δίκας ὑπὲρ ὧν αὐτοὺς διατεθείκασιν κακῶν· καὶ Ἰδουμαῖοι δὲ τιμωρηθῶσονται συμπράξαντες αὐτοῖς ἐν τοῖς κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν κακοῖς. Προεῖπε δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἀβδίου ὁ προφήτης μετὰ τοῦτο· ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν εἰλήφει τὴν ἐκθασιν ἐκεῖνα, καὶ νεαρὰ παρὰ πᾶσιν ἦν ἡ μνήμη τῆς ἐπιγενομένης κατὰ τῶν Ἰδουμαίων παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίας, (p. 540) εἰκότως ἐκ παραθέσεως τῆς πρὸς ἐκεῖνους ἐνδείκνυται τὴν ἀγάπην ἑαυτοῦ τὴν περὶ τούτους, ἀπὸ τῶν προπατόρων τούτων τε καὶ τῶν Ἰδουμαίων τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος. Ἦν γὰρ τούτων μὲν Ἰακώβ, Ἡσαῦ δὲ ἐκείνων. Λέγει τοίνυν, ὅτι Ἀδελφοὶ μὲν ἦσαν ἀμφοτέροι· τοῦ νόμου δὲ τῆς φύσεως κοινὰ πάντα αὐτοῖς ποιούντος, ἡγάπησα μὲν

⁸⁴ Psal. LXXIII, 6. ⁸⁵ Psal. x, 6. ⁸⁶ Psal. CXXXV, 7.

(68) Variat hic interpunctio apud antiquos interpretes, aliis ante *Idumæam*, aliis post pausantibus.

Cum Græco conspirat Arabs, cum Hebraico Latinus vulgatus.

τὸν ὑμέτερον προπάτορα, ἐμίσησα δὲ τὸν ἐκείνων τὸν Ἰσαῦ· καὶ δὴ διαμεμένηκα μὲν ἄχρι τοῦ δεῦρο, τῆς τε περὶ ὑμᾶς ἀγάπης, καὶ τοῦ περὶ ἐκείνων μίσους· ἣν ἀπόδειξιν παρεχόμενος· πᾶσαν μὲν γὰρ αὐτῶν τὴν χώραν ἠφάνισα δι' ὑμᾶς, δίκας αὐτοὺς εἰσπραττόμενος ὧν καθ' ὑμῶν τετολμήκασι· πᾶσαν δὲ αὐτῶν τὴν κτῆσιν μετέστησα εἰς ἐρημίαν, ἣν τοσαύτην αὐτοῖς ἐπήγαγον καὶ οὕτω χαλεπήν, ὥστε καὶ εἰ μεταβαλλόμενοι ποτε βουληθεῖεν διορθώσασθαι τὰ οἰκεῖα, καὶ ἀνοικοδομησαὶ τὰς ἠρημωμένας αὐτῶν πόλεις τε καὶ χώρας, μηθὲν δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν· ἀπεφηνάμην γὰρ κατ' αὐτῶν ἐρημίαν, καὶ οὐδαμῶς οἶόν τε συστήναι τὰ ἐκείνων πάλιν· ἐπειδὴ καὶ ἐπιχειρήσωσιν οἰκοδομῆσαι, καταστρέψω πάλιν· ὥστε ἐκείνοις μὲν ὄνομα ἐπικεκλῆσθαι Ἀνομίας ὄριον, ἅτε ὑπὸ παρανομίας ἠρημωμένοις· περὶ ὑμᾶς δὲ οὕτως ἐδοκίμασα πᾶν ὅ τι καλὸν διαπράξασθαι, ὥστε αὐτοὺς ὑμᾶς θεατὰς γεγονότας τῶν δωρουμένων ὑμῖν ἀγαθῶν, ἐπιγινῶναι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν τοσοῦτοις φαιδρύναντος ἀγαθοῖς τὰ ὑμέτερα.

Στίχ. 5'. — (p. 541) Εἶτα ἐπιτείνων τὸ ἐγκλημα, Β
« Υἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν κύριον αὐτοῦ φοβηθήσεται· καὶ εἰ πατήρ εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστὶν ὁ φόβος μου; λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Υἱῶν μὲν οὖν ἴδιον, φησὶ, τοιαῦτα διαπράττεσθαι, ἀφ' ὧν κόσμος τις καὶ σεμνολογία περιέσται τοῖς πατράσι· δούλων δὲ τὸ μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους ὑπηρετεῖσθαι τοῖς δεσποτικοῖς ἐπιτάγμασιν· ἐγὼ δὲ, φησὶν, εἰμὶ μὲν ὑμῶν Κύριος, ἅτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑμᾶς εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν· δι' ὑπερβάλλουσιν δὲ φιλανθρωπίαν τε καὶ χρηστότητα ὥκειωσάμην τε ὑμᾶς καὶ ἐδεξάμην υἱοὺς ἐμοὺς καλεῖσθαι· μεταδεδωκά τε ὑμῖν παρρησίας τοῦ πατέρα ὑμῶν ὀνομάζειν ἐμέ· ὁρῶ δὲ πρὸς οὐδέτερον ὑμᾶς εὐγνωμονοῦντας· οὔτε γὰρ ὡς πατέρα τῇ καλοκαγαθίᾳ τῶν ἐπιτηδεύματων τῶν οἰκείων σεμνύνειν ἐσπουδάκατε, οὔτε ὡς Δεσπότην δεδοικότες τῶν ἐπιταγμάτων φροντίζετε τῶν ἐμῶν. Οὕτω δὴ κοινὸν κατὰ πάντων τὸν ἔλεγχον ποιησάμενος, διορίζει καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, καὶ δὴ διαλεγόμενος πρὸς τοὺς ἱερέας οὕτω φησὶν· « Ὑμεῖς, οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομά μου. » Ὑμεῖς, φησὶν, οἱ τὴν λειτουργίαν ἐμπεπιστευμένοι τὴν θεῖαν, καὶ ὁδηγοὶ τοῖς λοιποῖς ὀφείλοντες εἶναι τῶν κρειττόνων, τοιαῦτα διαπράττεσθε ἀφ' ὧν οὐδενὸς ἀξιὸν ὄντα με λόγου δείκνυτε τοῖς τὰ παρ' ὑμῶν πραττόμενα ὁρῶσι. « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι ἐφαυλίσαμεν τὸ ὄνομά σου; » Ὁμοίως κἀνταῦθα λέγων τὸ εἶπατε, ἵνα εἴπῃ ὅτι, Ἐκ πολλῆς τῆς ἀπροσεξίας οὐδὲ αἰσθησὶν ἔχετε ἐπὶ τῷ τοσοῦτῳ πλημμελήματι, ἀλλὰ διέκεισθε ὡς οὐδὲν ἄτοπον διαπραττόμενοι, καίτοι γε τοσοῦτον ἐργαζόμενοι κακόν.

Στίχ. 6'. — Εἶτα λέγει καὶ τὸ γινόμενον· « Προσάγοντες πρὸς τὸ θυσιαστήριον ἄρτους ἡλισγημένους. » Οὐ γὰρ κατὰ τὴν τοῦ νόμου διδασκαλίαν, οὐδὲ κατὰ τὰς Μωσαϊκὰς διατάξεις, (p. 542) σὺν ἐπιμελείᾳ ποιεῖσθε τῶν ἄρτων τὴν πρόθεσιν, ἀλλὰ κοινούς καὶ ὡς ἔτυχεν γεγονότας παρὰ τὸ διατεταγμένον λαβόντες, αὐτοὺς ἐπιτίθετε τῇ τραπέζῃ· λέγει δὲ « ἡλισγημένους » τοὺς ζυμωτοὺς, ὃ προδήλως ἐναντίον ἦν τῷ νόμῳ ἀζύμους ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου κελεύοντι προσάγεσθαι τοὺς ἄρτους, ζυμωτὸν δὲ μηδόλως. Πα-

gionem vestri gratia desolavi, pœnas ab iis reposcens ob ea quæ in vos ausi sunt: tum et illorum prædia omnia in solitudinem verti, quam tantam tamque horridam iis intuli, ut etiamsi forte conversi voluerint aliquando semet emendare, et desertas urbes regionesque restaurare, nihil sint effecturi. Decrevi enim illorum locorum vastitatem, nec omnino fieri poterit ut res ipsorum reparentur. Nam si ædificare moliantur, ego rursus evertam: ita ut iis locis appellatio hæreat, Termini iniquitatis, utpote ab iniquitate desolatis. At vobis ita bene facere constitui, ut spectatores ipsimet facti bonorum vobis collatorum, Dei potentiam agnoscat, qui tantis bonis vitam vestram lætificat.

Ὑπὸ παρανομίας ἠρημωμένοις· περὶ ὑμᾶς δὲ οὕτως ὑμᾶς θεατὰς γεγονότας τῶν δωρουμένων ὑμῖν ἀγαθῶν,

VERS. 6.—Deinde expostulationem intendens, « Filius, inquit, honorat patrem, et servus dominum suum timebit. Quod si pater ego sum, ubi est honor meus? et si Dominus ego sum, ubi est timor meus? ait Dominus omnipotens. » Filiorum quidem officium est, inquit, ea agere unde ornamentum quoddam et decus parentibus confletur: servorum autem multo cum metu herilibus subservire jussibus. Ego vero, inquit, Dominus vester sum, cui qui ex nihilo vos ad existendum produxi; et summa mea benignitate ac bonitate in meam familiaritatem recepi, et meos filios appellare vos sum dignatus, fiduciamque vobis indulsi ut Patrem me vocaretis. Cæterum vos nulla in re gratos video: nam neque ut patrem, vestrorum actuum honestate me honorare satagitis; neque ut Dominum verentes, mandata mea pensi habetis. Sic ergo communiter cunctis objurgatis, mox personas singillatim distinguit et actus; et sacerdotes quidem alloquens, sic ait: « Vos sacerdotes, qui despicitis **367** nomen meum. » Vos, quibus divinum ministerium commissum est, quique duces cæteris ad virtutem esse debetis, ita vivitis, ut nullo me dignum respectu ostendatis iis, qui mores vestros observant. « Et dixistis: In quo despeximus nomen tuum? » Similiter hoc etiam loco ait « dixistis, » pro, Ob gravem socordiam vestram, ne sensum quidem tanti peccati habetis, sed ita animo affecti estis, quasi nihil incongruum gesseritis, quanquam tantam

D culpæ molem sustinetis.

VERS. 7. — Mox et rem gestam narrat: « Obtulistis altari meo panes pollutos. » Haud juxta legis doctrinam, neque juxta Mosaicas constitutiones, accurate fecistis panum propositionem, sed communes et prout vobis occurrerunt præter fas sumentes, mensæ imposuistis. Pollutos autem appellat panes fermentatos; manifeste id enim contrarium legi erat azymos jubenti panes offerre, fermentatum nihil. Omnem enim, inquit, oblationem quam Deo affertis, sine azymo facietis. Quod cum tam perspicue

mandatum fuisset, contrarium erat panum fermentationum oblationi, cujus causa juste cum iis expostulat, ut legi prorsus contradicentibus. « Et dixistis : In quo polluimus ipsos? » Atque ita, inquit, agentes ne considerare quidem voluistis rei actæ absurditatem. Nam vocabulum « dixistis, » hic etiam pro animi affectione ponit : id est, quasi nihil feceritis, ita animo affecti estis, socorditer et absque sensu tantam patrantes iniquitatem. « In eo quod dicitis : Mensa Domini despecta est, et res ei impositas despexistis. » Rursus hic quoque dum ait, « in eo quod dicitis, » pro actu affectum animi dicit : id est, dum ita vos agitis, nihil aliud mente agitare demonstratis, neque aliter vos esse affectos ; vel quod mensa mea nullo sit digna respectu, ideoque ne imponendorum quidem panum delectum ullum habeatis : cujus rei indicium **368** est quod socorditer panum impositionem facitis, nullius pensi habentes legitimæ institutionis observantiam, quoniam illos potissimum mensæ imponendos panes curare oporteret, ceu pro universo populo oblatos. Nam Deus mandaverat, ut sex numero essent, duas tribus in singulis agnoscendo, ut in sex panibus duodecim tribus reputarentur, pro quibus panum propositionem fieri jubebat.

ἄρτους ἐπιμελείας τυγχάνειν ἐχρῆν, ὡς τρόπον τινὰ ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ προσαγομένους· ἐπειδὴ περ ἐκέλευσεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς, καὶ ἐξ εἶναι τὸν ἀριθμὸν, δύο δώδεκα παραλογίζοιντο φυλαί, ὑπὲρ ὧν δὴ τὴν πρόθεσιν ἐκέλευσε γίνεσθαι τῶν ἄρτων.

Vers. 8, 9. — Aliud quoque mox subdit illorum peccatum. « Quoniam si obtuleritis cæcam victimam, non est malum. Et si obtuleritis claudam vel ægrotantem, non est malum. » Dum ejusmodi, inquit, victimas offertis, peccare non existimatis. Et rei actæ absurditatem ostendens : « Offer id, inquit, duci tuo, si excipiet, si suscipiet faciem tuam, dicit Dominus omnipotens. » Agesis, si per rei actæ absurditatem non agnoscis, fac periculum in offereundo principi gentis tuæ, et videsis num excipiat, num tui reverens hanc injuriam dissimulet. Nonne contra a te magis offensus quam honoratus, contumeliose te rejiciet cum tali oblatione tua? Demonstrata vero utraque absurditate, tum panum tum victimarum, addit : « Nunc vero placate faciem Dei vestri, eumque deprecemini, ut vestri misereatur. » Age jam abhinc priora emendate peccata, et his omissis, præteritorum etiam postulate a Deo veniam. Iisque merito timorem incutiens, « In vestris, inquit, manibus hæc sunt. » Recens est calamitatum experientia, in quas paulo ante incidistis ob debiti officii negligentiam, quorum præcipue memores studium omne honestati debetis impendere. « An ex vobis suspiciam facies vestras? dicit Dominus omnipotens. » Hinc **369** debetis cognoscere, me ne nunc quidem vos peccantes, respectu dignos habiturum, nisi pœnitendo delicta vestra emendetis.

Ἀφ' ὧν ὀφείλετε εἰδέναι, ὡς οὐδὲ νῦν ὑμᾶς ἀμαρτάνοντας αἰδεσθήσομαι, εἰ μὴ μεταμελεία τινὰ διόρθωσιν ἐπαγάγοιτε τοῖς πλημμελουμένοις παρ' ὑμῶν.

σαν γὰρ θυσίαν, φησὶν, ἣν ἂν προσφέρητε Κυρίῳ αὐ ποιήσετε ζυμωτόν· οὐπερ οὕτω σαφῶς διατεταγμένου ἐναντίον ἦν τῷ ζυμωτοῦς προσφέρειν τοὺς ἄρτους, ὑπὲρ οὗ δὴ αἰτιᾶται δικαίως αὐτοὺς ὡς τάναντία τῷ νόμῳ διαπραττομένους προδήλως. « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι ἡλισγήσαμεν αὐτούς; » Καὶ τοῦτο, φησὶν, ποιοῦντες, οὐδὲ συλλογίζεσθαι βούλεσθε τοῦ γινομένου τὴν ἀτοπίαν· τὸ γὰρ, « Καὶ εἶπατε, » κἀνταῦθα πάλιν τὴν διάθεσιν λέγει· ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ὡς οὐθὲν διαπραττόμενοι διάκεισθε, ἀναισθησίᾳ καὶ ἀπροσεξίᾳ τὴν τοσαύτην ἐργαζόμενοι πλημμέλειαν. « Ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς, Τράπεζα Κυρίου ἐξουδενωμένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα ἐξουδενώσατε. » Πάλιν κἀνταῦθα τὸ « ἐν τῷ λέγειν » οὕτω φησὶν, ὡς ἀντὶ πράγματος τὴν διάθεσιν δηλῶν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι Τὸ ταῦτα ποιεῖν ὑμᾶς, οὐχ ἕτερόν τι κατὰ διάνοιαν ἔχοντας δείκνυσιν, οὐδ' ἑτέρως πως διακειμένους, ἀλλ' ἢ ὡς οὔτε τῆς τραπέζης τῆς ἐμῆς τυγχάνειν τινὸς ὀφειλῆς σπουδῆς, ἀναγκαίως τε καὶ τῶν ἐπιτιθεμένων οὐδενὸς ὀφειλόντων ἀξίων εἶναι λόγου· (p. 543) τοῦτο δηλοῖ τὸ ῥαθύμως ὑμᾶς ποιεῖσθαι τῶν ἄρτων τὴν πρόθεσιν, οὐ φροντίζοντας ὅπως ἂν κατὰ τὴν νομικὴν ἐπιτελεσθεῖη διάταξιν. Καὶ πρῶτον μὲν εἶπε τὸ τῶν ἄρτων, ὡς ἂν πρῶτον ἀμάρτημα· ἐπειδὴ περ ἐκείνους μάλιστα τοὺς ἐπὶ τῆς τραπέζης προτιθεμένους·

Στίχ. η', θ'. — Ἐξῆς δὲ ἐπάγει καὶ ἑτέραν αὐτῶν πλημμέλειαν. « Διότι ἐὰν προσαγάγητε τυφλὸν εἰς θυσίαν, οὐ κακόν· καὶ ἐὰν προσαγάγητε χωλὸν ἢ ἄρρωστον, οὐ κακόν. » Ἐν δὲ τῷ τοιαῦτα, φησὶ, προσφέρειν τῷ Θεῷ θυσίας ἔνεκεν, οὐχ ἀμαρτάνειν οἴεσθε· καὶ δείκνυς τοῦ γινομένου τὴν ἀτοπίαν· « Προσάγαγε δὴ αὐτὸ τῷ ἡγουμένῳ σου, εἰ προσδέξεται, εἰ λήφεται πρόσωπόν σου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἀλλὰ γὰρ εἰ μὴ κατὰ σαυτὸν συννοῇς τοῦ γινομένου τὸ ἄτοπον, πειράσθητι αὐτὸ προσαγαγεῖν τῷ τὴν ἡγεμονίαν ὑμῶν πεπιστευμένῳ· καὶ θέασαι δὴ εἰ δέξεται, εἰ αἰδοῖ τῇ πρὸς σὲ κομιεῖται τὴν ὕδριν· οὐχὶ δὲ τοῦναντίον ὡς ἂν ὕβρισμένος παρὰ σοῦ μᾶλλον ἢ τετιμημένος, προσυθρίσας σε ἀποπέμψει μετὰ τοῦ προσκομισθέντος ὄντος τοιούτου; Δεῖξας αὐτῶν ἀμφοτέρας τὰς ἀτοπίας τὴν τε ἐπὶ τῶν ἄρτων καὶ τὴν ἐπὶ τῶν θυμάτων, ἐπάγει. « Καὶ νῦν ἐξιλάσκεσθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, καὶ δεήθητε αὐτοῦ, (p. 544) ἵνα ἐλεήσῃ ὑμᾶς. » Ἀλλὰ γὰρ κἀν τοῖς μετὰ ταῦτα διωρθώσασθε τὰ πρόσθεν ὑμῶν ἀμαρτήματα, καὶ παυσάμενοι τοῦ τοιαῦτα διαπράττεσθαι, ἐτι ὑπὲρ τῶν παρεληλυθότων αἰτήσατε συγγνώμης τυχεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ φοβῶν εἰκότως· « Ἐν χερσὶν ὑμῶν γέγονε ταῦτα. » Ἐγγύθεν γὰρ ἔχετε τῶν κακῶν τὴν πείραν· οἷς οὐ πρὸ πολλοῦ περιπεπτώκατε διὰ τὴν τοῦ προσηκόντος ἀμέλειαν, ὧν τῇ μνήμῃ μάλιστα πᾶσαν ἔχειν ὑμᾶς ἐπιμέλειαν προσήκει τοῦ καλοῦ. « Εἰ λήψομαι ἐξ ὑμῶν πρόσωπα ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. »

Ἐξ ὑμῶν πρόσωπα ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἐπειδὴ περ ἐκείνους μάλιστα τοὺς ἐπὶ τῆς τραπέζης προτιθεμένους·

Στίχ. ι'-ιβ'. — « Διότι καὶ ἐν ὑμῖν συγχλειςθήσονται θύραι, καὶ οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν. » Οὐ γὰρ χαλεπὸν μοι καὶ νῦν ἄβατον ὑμῖν ποιῆσαι τὸν ναὸν τὸν ἐμὸν, καὶ παῦσαι πάλιν ὑμᾶς τοῦ τῷ θυσιαστηρίῳ ὑπηρετεῖσθαι τῷ ἐμῷ, διαπραττομένους τοιαῦτα· ὅπερ οὖν ἤδη πεποίηκα, παραδοὺς μὲν πυρὶ ναὸν, ἐπειδὴ πλημμελοῦντας ὑμᾶς ἀνήκεστα ἐώρων ἐν αὐτῷ· αἰχμαλωσία δὲ ὑμᾶς παραδοὺς, ἐν ᾗ καθεστῶτες, οὐδὲν τῶν εἰς ἱερατικὴν λειτουργίαν ἡκόντων ποιεῖν οἶοί τε ἦτε. « Οὐκ ἔστιν θέλημά μου ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. » Εὖ γὰρ ἴστε ὅτι ἄχρις ἂν τοιαῦτα διαπράττεσθε, ἀποστρέφομαί τε τὰ παρ' ὑμῶν γινόμενα, καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν οὐ προσίεμαι· ὥστε οὐδὲ τὸ κέρδος ἀποίσεσθε, (p. 545) οὐπερ οὖν ἐλπιδί τῶν θυσιῶν τὴν προσκομιδὴν ποιεῖσθε. « Διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν αὐτοῦ τὸ ὄνομά μου δοξάσειεν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ· διότι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἀπανταχοῦ, φησὶ, γῆς τὴν ὀνομασίαν τὴν ἐμὴν ἅπαντες διώκουσιν οἱ ὅπου ποτὲ καθεστῶτες τῶν ἀνθρώπων· Θεὸν γὰρ σέβειν ἐσπούδακεν ἕκαστος καὶ τὴν τούτου περιέπειν ὀνομασίαν, ὡς ἂν Δεσπότου τε καὶ Κυρίου· ὅπερ οὖν ὄντως εἰμὶ ἐγώ· ὥστε εἰ καὶ πεπλανημένοι οἷς οὐ προσῆκε τὴν ὀνομασίαν περιτιθέασιν τὴν ἐμὴν, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν γε ὅπως περιέπουσιν ἅπαντες, καὶ ἐπ' ὀνόματι τῷ ἐμῷ τὰς θυσίας ἐπιτελοῦσι, πάντων μέγιστον καὶ πάντων ὑπερέχον νομιζόντων τὸ Θεῖον· ὑμεῖς δὲ τὸ παρὰ πᾶσιν οὕτω μέγα τε νομιζόμενον καὶ σεπτὸν ἐξυθρίζοντες φαίνεσθε· ἐπειδὴ ἐν τῷ τὴν τράπεζαν τὴν ἐμὴν κοινὴν ἡγεῖσθαι, καὶ μηδὲν ἔχουσαν πλέον τῶν λοιπῶν, τὰ τε ἐπιτιθέμενα μηδεμιᾶς ἄξια νομίζειν σπουδῆς, τοιαῦτά τέ μοι προσφέρειν, τὴν ἐμὴν ὀνομασίαν προδήλως ἐνυθρίζοντες, φαίνεσθε ἐν οὐδενὸς μέρει τιθέμενοι τὸ Θεῖον, ὃ παρὰ πᾶσιν οὕτω τε μέγα καὶ φοβερὸν ὑπεύληπται καὶ σεβάσμιον καὶ πάντων ὑπερέχον δικαίως.

Στίχ. ιγ', ιδ'. — « Καὶ εἶπατε, Ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστί· καὶ ἐξεφύσησα αὐτά, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Εἶτα ὑμεῖς μὲν, φησὶ, σεμνύνεσθε ὡς ἐκ πόνου καὶ ἰδρώτων καὶ κακοπαθείας προσφέροντες ἰδίας, (p. 546) ἐγὼ δὲ αὐτὰ ἀπερρίψα, τοσαύτην οὖσαν ὑμῶν τὴν ἐν τῇ προσκομιδῇ καταφρόνησιν θεωρῶν. « Καὶ εἰσφέρετε ἀρπάγματα, καὶ χωλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα· καὶ προσφέρετε αὐτὰ εἰς θυσίαν· εἰ προσδέξομαι αὐτὰ ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν ταῖς θυσίαις τοιαῦτα προσκομίζετε, ἔτι μᾶλλον αὐτὰ ἀπεπεμπόμην ὡς φαῦλα καὶ ἐκ φαύλης προσφερόμενα γνώμης. Εἶτα καὶ νόμον τιθεῖς, « Καὶ ἐπικατάρατος ὅς ἦν δυνατὸς καὶ ὑπῆρχεν ἐν τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἄρσεν· καὶ ἡ εὐχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ· καὶ θύει διεφθαρμένα τῷ Κυρίῳ· διότι βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ τὸ ὄνομά μου ἐπιφανὲς ἐν τοῖς ἔθνεσι. » Πᾶς δὲ, φησὶν, εὐχὴν ἐπὶ θυσίᾳ πεποιημένος, εἶτα εὐπρωῶν καὶ δυνάμενος ἐκ τῶν προσόντων αὐτῷ ποιμνίων προσαγαγεῖν ἄρσεν τε καὶ δόκιμον

A VERS. 10-12. — « Quoniam et in vobis clauduntur ostia, neque succendetis altare meum gratis. » Non est enim mihi arduum, templum meum vobis inaccessum efficere, vobisque ministerio altaris mei interdicere, talia agentibus : quod reapse jam feci, igni templum tradendo, postquam vos intolerabiliter peccare in eo animadverti, nec non in captivitatem amandando, in qua constituti nihil ad sacerdotale ministerium pertinens agere poteratis. « Non est voluntas mea in vobis, dicit Dominus omnipotens ; neque victimam accipiam de manibus vestris. » Probe scitote, me quandiu ita vos geritis, aversaturum quidquid sit a vobis, neque sacrificia vestra admissurum : quamobrem ne emolumentum quidem reportabitis, cujus spe sacrificia adducitis. B « Quoniam ab ortu solis usque ad occasum ejus, nomen meum honorificatur, et in omni loco incensum offertur nomini meo, et in mundum sacrificium. Quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens. » Ubique, inquit, terrarum nomen meum cuncti sectantur cujusque regionis incolæ. Nam singuli Deum colere satagunt, ejusque nomen venerari ceu principis atque domini : cujuscemodi revera ego sum : adeo ut, etiamsi errore decepti nomen iis quos non decet imponunt, nihilominus nomen adhuc meum quodammodo honorant omnes, et in nomine meo sacrificia perficiunt, dum omnium rerum maximam et excellentissimam judicant divinitatem. Vos tamen rem omnium opinione magnam ac venerabilem contumelia prosequi videmini, quia dum mensam meam existimatis profanam, et nihilo pluris quam alias, et quæ illic imponitis nullo delectu dignamini, et hæc mihi offerentes nomini meo manifeste injurii estis, hinc, inquam, Deum 370 flocci fieri a vobis constat, qui omnium judicio magnus est et terribilis et augustus et res omnes merito excedens.

D VERS. 13, 14. — « Et dixistis : Hæc ab ærumna sunt. Et exsufflavi ea, dicit Dominus omnipotens. » Deinde vos, inquit, gloriâmini quasi ex labore, sudoribus, ærumnaque propria offerentes ; attamen ego hæc rejeci, tantum vestrum in offerendo contemptum videns. « Et inferebatis rapinas, et clauda, et languida, et ea sacrificii loco dabatis. Num ego ea recipiam de manibus vestris ? dicit Dominus omnipotens. » Quoniam hæc victimæ causa afferebatis, equidem ut vilia vilique ex mento oblata respuebam. Mox et legem recitans : « Maledictus, » inquit, « qui dives erat, habebatque in grege suo masculum : et oratio ejus in ipso : et sacrificat corrupta Domino. Quia rex magnus ego sum, dicit Dominus omnipotens, nomenque meum illustre in gentibus. » Quicumque, inquit, precem facit sacrificando, et cum sit dives possitque ex suis gregibus offerre masculum, et probatum, et quod Deo offeratur dignum ; si id tamen minime offerat, sed vile aliquid et corruptum Deo

sacrificet, is, inquam, summa dignus poena est : quia Deo omnium dominatori, et cunctis hominibus ob propriae naturae magnitudinem cognito, copiam rei dignae habens, deteriorem offert.

CAP. II.

VERS. 1, 2. — « Et nunc mandatum hoc ad vos, o sacerdotes : Nisi audieritis, et nisi posueritis in corde vestro dare gloriam nomini meo, ait Dominus omnipotens, mittam super vos maledictionem, et maledicam benedictioni vestrae, et maledicam ei : et **371** dissipabo benedictionem vestram, et non erit in vobis, quia vos non ponitis in corde vestro. » En ego haec de vobis decerno, qui sacerdotali ministerio fungimini; quod nisi nunc velitis sedulo dictis meis attendere, et ministerii sedulitate debitam convenientemque Deo gloriam reddere, maximam vobis poenam inferam; et hunc honorem quo interim fruimini, in dedecus et ærumnarum experimentum convertam; vobisque omnem sacerdotalem detraham honorem, ita ut nemo vestrum dignitati huic succedat. Patet enim maledictionem dici pro poena et ærumnarum experimento : benedictionem vero, pro bonorum fruitione. Quamobrem sic sacerdotium quoque appellat, seu bonorum multorum causam tum his qui illud possident, tum etiam illis quorum gratia id exerceri contingit.

VERS. 3, 4. — Deinde ob magis demonstrandam indignationem suam, « Ecce ego, ait, projiciam humerum; et dispergam ventriculum in facies vestras, et suscipiam vos in id ipsum. » Mandatum erat a lege, ut quasi electum aliquod, separaretur Deo humerus. Haud ultra igitur ne hoc quidem a vobis recipiam; etenim nulla re ego indigens, utilitatis vestrae gratia sic fieri constitueram. Nunc autem quia tantum mei contemptum ostenditis, ut me re tali honorare putetis, humerum nimirum mihi offerendo, vobis hunc retroago, ut indignationis meae argumentum vobis exhibeam. Sinam vero vos hoc etiam vesci cum animalium stercore; quoniam hoc a vobis in solemnitatibus offerri dignum est, quas nequitia polluitis; communemque ob ea quae egistis poenam adducam. Id enim significant verba, « suscipiam vos in id ipsum. » « Et scietis, quod ego Dominus miserim ad vos præceptum hoc, ut esset testamentum meum ad levitas, dicit Dominus omnipotens. » Tunc ex corripiente **372** vos ignominia poenaeque accurate cognoscetis potentatum virtutemque meam; et quod ego bene faciendi vobis causa jam inde ab initio ad sacerdotalem extuli dignitatem; haec vobiscum foedera componens, ut concessa a me fruentes honore, cuncta ad utilitatem ageretis illorum propter quos sacerdotium tenetis. Vos vero nullius haec pensi habuistis, sed datum vobis conculcastis

καὶ οἶον προσάγεσθαι πρέπον Θεῷ· καὶ τοῦτο μὲν οὐ προσάγων, φαῦλον δέ τι καὶ διεφθαρμένον θύων τῷ Θεῷ, τῆς ἐσχάτης ἁξίως ἐστὶ τιμωρίας· ἐπειδὴ Θεῷ πάντων βασιλεύοντι, καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπὶ τῷ μεγέθει τῆς οἰκείας ἐγνωσμένῳ φύσεως, εὐπορῶν ὧν δεῖ, προσάγει τὰ μὴ τοιαῦτα.

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α', β'. — « Καὶ νῦν ἡ ἐντολὴ αὕτη πρὸς ὑμᾶς, οἱ ἱερεῖς· Ἐὰν μὴ ἀκούσητε καὶ ἐὰν μὴ θέσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν τὸ δοῦναι δόξαν τῷ ὀνόματί μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ ἐξαποστελῶ ἐφ' ὑμᾶς τὴν κατάραν, καὶ ἐπικαταράσομαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ καταράσομαι αὐτήν, καὶ διασχεδάσω τὴν εὐλογίαν ὑμῶν· καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οὐ τίθεσθε ἐπὶ καρδίας ὑμῶν. » (p. 547) Ἀλλὰ γὰρ ἰδοὺ ταῦτα περὶ ὑμῶν ἀποφαίνομαι τῶν ἐπὶ τῆς ἱερατικῆς καθεστῶτων λειτουργίας· ὅτι εἰ μὴ νῦν γοῦν βουλευθείητε σπουδῇ τοῖς παρ' ἐμοῦ λεγομένοις προσέχειν, καὶ τῇ τῆς λειτουργίας ἐπιμελείᾳ τὴν προσήκουσάν τε καὶ ὀφειλομένην ἀποτίσαι τῷ Θεῷ δόξαν, μεγίστην ὑμῖν ἐπάξω τιμωρίαν, καὶ τὴν τιμὴν δὲ ταύτην ἧς ἀπολαύετε νῦν, εἰς ἀτιμίαν τε καὶ πείραν μεταστήσω κακῶν, πᾶσάν τε ὑμῶν τὴν ἱερατικὴν ἀφελῶ τιμὴν, ὥς μηδένα ἐξ ὑμῶν εἶναι διάδοχον τῆς ἁξίας γενέσθαι ταύτης· εὐδὴλον γὰρ ὅτι κατάραν μὲν τὴν τιμωρίαν λέγει, καὶ τὴν πείραν τῶν κακῶν· εὐλογίαν δὲ, τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν· ὅθεν οὕτω καὶ τὴν ἱερωσύνην ὀνομάζει, ὥς πολλῶν ἀγαθῶν αἰτίαν τοῖς τε ἔχουσι καὶ τοῖς ὑπὲρ ὧν ἐπιτελείσθαι συμβέβηκε ταύτην.

Στίχ. γ', δ'. — Εἶτα εἰς μείζονα ἐνδειξὴν τῆς ἀγανακτήσεως τῆς οἰκείας· « Ἴδοὺ ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὦμον, καὶ σκορπιῶ ἐνυστρον ἐπὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν, καὶ λήψομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό. » Κεκελευσμένον ἦν ἐν τῷ νόμῳ ὥς τι ἐξαίρετον ἐκ τῶν θυσίων ἀφαιρεῖσθαι τῷ Θεῷ τὸν ὦμον· Οὐκέτι οὖν, φησὶν, οὐδὲ τοῦτο δέξομαι παρ' ὑμῶν, ἐπεὶ μηδὲν δεόμενος εἰς ὠφέλειαν ὑμετέραν διεταξάμην οὕτω γίνεσθαι· ἐπειδὴ δὲ ἐν τούτοις τὴν περὶ ἐμὲ δεικνύντες ἀμέλειαν, τούτῳ με οἴσθε τιμᾶν, τῷ τὸν ὦμον ἀφαιρεῖν μοι, ὑμῖν αὐτὸν ἀποστρέφω, τῆς ἀγανακτήσεως ἑλεγχον παρεχόμενος τῆς ἐμῆς· ἔασω δὲ ὑμᾶς καρποῦσθαι καὶ τοῦτο μετὰ τῆς κόπρου τῶν ζώων· ἐπειδὴ τοῦτο ὑμῖν ἐν ταῖς ἐορταῖς προσάγεσθαι πρέπον, (p. 548) ὥς τῇ κακίᾳ τῶν πραττομένων μολύνετε, κοινήν τε ἅπασιν ὑμῖν τὴν ὑπὲρ τῶν πραττομένων ἐπάξω τιμωρίαν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, « λήψομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό. » — « Καὶ ἐπιγνώσεσθε διότι ἐγὼ Κύριος ἐξαπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐντολὴν ταύτην, τοῦ εἶναι τὴν διαθήκην μου πρὸς τοὺς Λευῖτας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Τότε ἐκ τῆς περιγινόμενης ὑμῖν ἀτιμίας τε καὶ τιμωρίας αἰσθήσεσθε ἀκριδῶς τῆς τε ἐξουσίας καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἐμῆς· καὶ ὅτι ἐγὼ μὲν εὐποιεῖν ὑμᾶς βουλόμενος ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἱερατικὴν παρήγαγον ἁξίαν, τοιαύτας τινὰς θέμενος πρὸς ὑμᾶς τὰς συνθήκας, ἵνα τῆς παρ' ἐμοῦ δοθείσης ἀπολαύοντες τιμῆς, ἅπαντα πρὸς τὴν ἐκείνων ὠφέλειαν ποιῆτε ὑπὲρ ὧν μέτιτε τὴν ἱερωσύνην· ὑμεῖς δὲ οὐδένα τούτων ἐποιήσασθε λόγον,

ἀλλὰ τῆς τε δοθείσης ὑμῖν ὑπερίδετε τιμῆς, καὶ ἀμε-
λεῖα τοσαύτη τὴν ἐμὴν παραδεδώκατε λειτουργίαν.

Στίχ. ε'-ζ'. — Εἶτα ἐπειδὴ τὰ τῆς ἱερωσύνης ἐκ
τοῦ Ἀαρὼν εἴληρε τὴν ἀρχήν, ὃς πρῶτος ἀρχιερεὺς
κατὰ θεῖαν προβολὴν ἀπεδείχθη, ἐπάγει· « Ἡ δια-
θήκη μου ἦν μετ' αὐτοῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης·
καὶ ἔδωκα αὐτῷ φόβον φοβεῖσθαι με, καὶ ἀπὸ προσ-
ώπου ὀνόματός μου στέλλεσθαι αὐτόν· νόμος ἀλη-
θείας ἦν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ ἀδικία οὐχ ἠρέθη
ἐν χεῖλεσιν αὐτοῦ· ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη
μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς ἀπέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας· ὅτι
χεῖλη ἱερέως φυλάσσεται γινῶσιν, (p. 549) καὶ νόμον
ἐκζητήσουσιν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἄγγελος
Κυρίου παντοκράτορός ἐστι. » Ἐκεῖνον γοῦν πρῶτον,
φησὶν, ἐπιλεξάμενος, συνθήκας πρὸς αὐτὸν ἐθέμην,
ἐπαγγελάμενος μὲν αὐτῷ καὶ ζωῆς μακρᾶς καὶ εἰ-
ρήνης ἀπόλαυσιν, κελεύσας δὲ τὸν φόβον ἐπὶ τῆς
διανοίας ἔχειν τὸν ἐμὸν, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ θεοῦς
καὶ τὴν μνήμην ποιεῖσθαι τὴν ἐμὴν· ἠκολούθησε δὲ
ἄρα καὶ τὰ παρ' ἐκείνου πρέποντα τῇ τιμῇ τῇ παρ'
ἐμοῦ· ἐπειδὴ τέθεικε μὲν ἑαυτῷ νόμον τοῦ ζῆν τε
σὺν ἀληθείᾳ, καὶ ἅπαν ἀποστρέφεσθαι ψεῦδος· ἐφθέγ-
ξατο δὲ οὐδεπώποτε ἄδικον οὐθέν, οὐθ' ὃ βλάβης αἷτιον
τοῖς ὑπὸ τὴν ἱερωσύνην ἐγίνετο· ὑπὲρ δὲ τούτων ἀκο-
λούθως ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς ἐμαῖς, αὐτός τε ἐν εἰ-
ρήνῃ διήγεν, ἐν οὐδενὶ πώποτε πρὸς με διενεχθεὶς, οὐδέ
τι τῶν ἐμοὶ διαπραξάμενος ἐναντίων τοῦτο γὰρ λέγει
τὸ, « ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ· » καὶ
πολλοὺς δὲ ὅσους ἐπὶ τὸ χρεῖττον ἐκ τοῦ χείρονος ἐπ-
ανῆγεν· συντόμως τε εἰπεῖν, ὃ μάλιστα πρέπον ἦν
ἱερεὶ διεπράττετο, διδάσκων μὲν τῆς ἀληθείας τὴν
γινῶσιν, πρὸς δὲ τὸν νόμον τὸν θεῖον ἅπαντας τοὺς
ὑπ' αὐτὸν ἐπανάγων, καὶ διδάσκων ὅπως ἂν ἀσχο-
λοῖντο πάντοτε περὶ αὐτόν· τοῦτο γὰρ ἱερέως ἔργον,
ἀγγέλου τινὸς τάξιν ἐπέχειν τεταγμένου τοῖς λοιποῖς
ἀνθρώποις, καὶ πάντας ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἐπανάγοντος,
ὅπερ οὖν καὶ τοῖς ἀγγέλοις περὶ ἡμᾶς ἔργον ποιεῖν.
Ταύτας μὲν δὴ πρὸς τὸν Ἀαρὼν ἐθέμην τὰς συνθή-
κας, (p. 550) ὃς καὶ ἀκόλουθα τοῖς ἐμοῖς διεπράττετο νόμοις·
ὑμεῖς δὲ οἱ τὴν ἱερωσύνην διαδεξάμενοι τὴν ἐκείνου,
πάμπλου τούτων ἐστὲ κεχωρισμένοι. Πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον;

Στίχ. η'-ι'. — « Ὑμεῖς δὲ ἐξεκλίνατε ἐκ τῆς ὁδοῦ,
καὶ ἡσθενήσατε πολλοὺς ἐν νόμῳ, διεφθείρατε τὴν
διαθήκην τοῦ Λευὶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. »
Ἐξετράπητε γὰρ τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς· ὥστε καὶ
τοὺς λοιποὺς, ῥαθύμους περὶ τὸν νόμον ποιῆσαι· οὕτω
τε πάσας συντόμως εἰπεῖν τὰς συνθήκας, ἃς πρὸς
ἐκεῖνον ἐθέμην, βουλόμενος αὐτὰς καὶ ἐπὶ τῶν ἐκεί-
νου διαδόχων κρατεῖν, τῇ οἰκείᾳ διεφθείρατε κακίᾳ.
« Καὶ ἐγὼ δέδωκα ὑμᾶς ἐξουθενωμένους καὶ παρει-
μένους εἰς πάντα τὰ ἔθνη· ἀνθ' ὧν ὑμεῖς οὐχ ἐφυ-
λάξασθε τὰς ὁδοὺς μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα
ἐν νόμῳ. » Καλῶς ἐκ τῶν πρὸ βραχέως γεγονότων
αὐτοῦς σωφρονίζει· Τοιαῦτα γὰρ, φησὶν, ὑμᾶς δια-
πραττομένους εὐρῶν, αἰχμαλωσίᾳ παραδέδωκα τὸ
μηδὲν ἀποδείξας, καὶ πάντῃ τῆς ἱερατικῆς ἔξω κα-
ταστήσας τιμῆς ἀνθ' ὧν οὐδένα λόγον ποιεῖσθαι
τῶν προσταγμάτων ἐβούλεσθε τῶν ἐμῶν, συνεπράτ-
τετε δὲ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀμελεῖν τῶν νόμων, οὓς
σωφρονίζεσθαι παρ' ὑμῶν δίκαιον ἦν· τοῦτο γὰρ

A honorem, meumque ministerium socordia tanta
gessistis.

VERS. 5-7. — Exin quia sacerdotium ex Aarone
initium ceperat, qui primus pontifex divina ele-
ctione processit, prosequitur : « Fœdus meum fuit
cum eo vitæ et pacis, et indidi ei timorem ut
timeret me, et a facie nominis mei formidaret. Lex
veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est
inventata in labiis ejus : in pace dirigens ambulavit
mecum, et multos convertit ab iniquitate. Quoniam
labia sacerdotis custodient scientiam, et legem
requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini omni-
potentis est. » Cum illo itaque primo omnium
electo fœdus pepigi, promittens ei longæ vitæ pa-
cisque usum, mandansque eidem ut mei timorem
B mente retineret, multaque cum reverentia mentio-
nem mei faceret. Et quidem ille legem sibimet
constituit, veritatem per omnem vitam servandi, et
omne genus mendacii vitandi. Nihil autem un-
quam injustum locutus est, vel quod vituperatio-
nis occasio sacerdotibus fieret. Propterea promissis
meis consentanee, et ipse pacificam exegit vitam,
nulla mecum inimicitia suscepta, nihilque mihi
contrarium agens. Sic enim fere sonant verba :
« in pace dirigens ambulavit mecum. » Plurimos
item ad meliorem frugem ex deteriore transtulit.
In summa, quidquid præcipue sacerdotem decebat
egit, veritatis tradens notitiam, atque ad Dei
legem cunctos sibi subjectos pertrahens, et quo-
modo eam observarent docens. Hoc est enim
C sacerdotis opus, ut sit nimirum angeli instar
cæteris hominibus datus, ut omnes ad virtutem
deducat, quod ipsorum angelorum erga nos offi-
cium est. Hæc ego cum Aarone fœdera pepigi, qui
reapse consentaneos legi meæ mores præ se tulit.
At enim vos sacerdotium illius successionem sortiti,
mirum quantum a prædictis moribus abhorretis,
Quomodo id, inquam?

VERS. 8-10. — « Vos autem declinastis a via, mul-
tosque in lege infirmastis, corrupistis Levi fœdus,
ait Dominus omnipotens. » Tantopere ab hujus of-
ficii observantia declinastis, ut cæteros etiam circa
legem socordes feceritis : atque ita, ut breviter di-
cam, malitia vestra corrupistis fœdera quæ cum Aa-
rone pepigeram, volens ea cum illius quoque suc-
cessoribus permanere. « Et ego dedi vos contemptos
et abjectos in omnes gentes, propterea quod vias
meas non custodistis, sed accipiebatis personas
in lege. » Præclare ex iis quæ paulo ante accide-
rant illos commonet : Talia enim, inquit, cum
vos patrare comperissem, captivitati tradidi, ad
nihilum redactos, et omni sacerdotali honore spo-
liatos : quandoquidem nullam mandatorum meo-
rum rationem habere voluistis, imo et aliis æque
legem negligentibus cooperatores fuistis, quos
potius a vobis emendari oportebat. Sic enim in-
telligenda sunt verba, « accipiebatis personas in

lege; id est, reprehendere adversus legem peccantes noluistis. « Nonne Deus unus vos creavit? nonne Pater unus omnium vestrum? Cur ergo unusquisque sivistis fratrem vestrum profanare testamentum patrum vestrorum? » Atqui et vos, inquit, et ille, id est Aaron, ab uno Deo creati estis, quos etiam pari cura atque honore dignatus fuit: æque enim illi vobisque dixit: « Ego dixi: Dii estis, et filii Altissimi omnes⁷⁸; » quod dictum eos apprime respicit qui sacerdotalem dignitatem, vel ducatum populi tenent. Unde igitur tantam morum corruptelam traxistis, ut ille quidem sui temporis homines emendaverit, atque ad officium diligenter impulerit; vos autem subjectos sacerdotio fratres vestros negligatis, tantopere peccantes, ac propemodum legum mearum observantiam pedibus conculcantes? Quid ergo accidit? εξαμαρτάνοντάς τε οὕτως, καὶ μονονουχὶ πατοῦντας γέγονεν;

VERS. 11, 12. — « Derelictus est Judas, et abominatio facta est in Israele et Hierusalem, quia contaminavit Judas sancta Domini quæ dilexerat, et alienis diis studium impendit. » Igitur, quia et populus illicita patrabat, et vobis sacerdotibus nulla fuit corrigendi illum sollicitudo, destituti providentia mea in captivitatem abiistis: quia nimirum cultu Dei neglecto, quem a vobis potissimum vehementi cura observari oportebat, ad idolorum obsequium conversi estis. Atque ita a sacerdotibus ad omnes verba transferens, quasi et reliqui in eadem sacerdotum nequitia versarentur, communis castigationis ergo hæc addit: « Perdet Dominus hominem qui hæc fecerit, donec humilietur de tabernaculis Jacob, et de offerentibus omnipotenti Domino sacrificium. » Nisi ab hoc vitæ genere recesseritis, omnimoda vos ruina cunctos corripiet, ita ut in extremam abjectionem tum reliqui deveniant: tum et vos ex sacerdotii functione et sacrificiis quæ pro aliis offerre simulatis, nullam seu vos seu illi utilitatem capietis. Posthinc ad aliud illorum transit peccatum. Namque a captivitate reversi, et data a Deo felicitate potiti, ad lascivam versi vitam, priores suas uxores dimiserant, atque aliis oculum cupiditatis adjecerant: et illas quidem quæ longo cum eis tempore vixerant, et malorum etiam captivitatis participes illic fuerant, **375** nunc temere ejece-
rant, atque aliis per libidinem adhærebant. Jam cum nullum miseris mulieribus ferretur auxilium, nec quisquam facta hæc objurgaret, necessario injuriam ignominiamque non ferentes ipsæ mulieres, idcirco ad Deum confugiebant multis cum lacrymis multisque ejulatibus, Deique providentiam ut in re desperata implorabant. Propterea sic loqui pergit:

αἱ γυναῖκες οὐ φέρουσai, ταύτῃ ἐπὶ τὸν Θεὸν κατέτρεχον, πολλοῖς μὲν τοῖς δάκρυσι, πολλαῖς δὲ ταῖς οἰμωγαῖς κεχρημέναι, καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ προνοίας ὡς ἐν ἀβοηθήτοις ἀξιοῦσαι τυχεῖν. Ὑπὲρ δὲ τούτων οὕτω φησί:

λέγει τὸ, « ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ, » ἀντὶ τοῦ, Ἐλέγχειν τοὺς ἀμαρτάνοντας παρὰ τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν οὐκ ἐβούλεσθε. « Οὐχὶ Θεὸς εἰς ἑκτισεν ὑμᾶς; οὐχὶ Πατὴρ εἰς πάντων ὑμῶν; τί ὅτι ἐγκατελίπετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τοῦ βεβηλῶσαι τὴν διαθήκην τῶν πατέρων ὑμῶν; » Καίτοι γε, φησὶν, καὶ ὑμεῖς κακείνους (λέγει δὲ τὸν Ἀαρὼν) (p. 551) ὑφ' ἐνός τε γεγονάτε Θεοῦ, κηδεμονίας τε καὶ τιμῆς ἡξιώθητε τῆς αὐτῆς. κοινῇ γὰρ καὶ πρὸς ὑμᾶς ἔφην τὸ, « Ἐγὼ εἶπον, Θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. » ὅπερ δὴ μάλιστα τοῖς τῆς ἱερατικῆς προσεδρίας ἐπειλημμένοις, καὶ ἡγουμένοις ἐν τεῦθεν τοῦ λαοῦ ἀρμόττον. Πόθεν τοίνυν τσαύτην ἐπὶ τῶν τρόπων ἐσχήκατε τὴν διαφθοράν; ὥστε ἐκείνους μὲν ἐπανορθοῦσθαι τοὺς καθ' ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τὸ δέον ἐπανάγειν σπουδῇ, ὑμᾶς δὲ παρορᾶν τοὺς ὑπὸ τὴν ἱερωσύνην ὄντας, ἀδελφοὺς ὄντας ἰδίους, τῶν νόμων τῶν ἐμῶν τὴν ἀκρίθειαν. Τοιγαροῦν τί

Στίχ. ια', ιβ'. — « Ἐγκατελείφθη Ἰούδας, καὶ βδέλυγμα ἐγένετο ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ διότι ἐβεβήλωσεν Ἰούδας τὰ ἅγια Κυρίου ἐν οἷς ἡγάπησε, καὶ ἐπετήδευσεν εἰς θεοὺς ἄλλοτρίους. » Τοιγαροῦν ἐπειδὴ καὶ οἱ τοῦ λαοῦ τὸ μὴ δέον ἐπραττον, καὶ ὑμῖν τοῖς ἱερεῦσι λόγος οὐθεὶς ἦν τῆς ἐκείνων διορθώσεως, ἀφελόντες τῆς προνοίας τῆς ἐμῆς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπεληλύθατε. ὑπὲρ ὧν δὴ τῆς θεραπείας ἀμελήσαντες τοῦ Θεοῦ, ἦν δὴ μάλιστα μετὰ πολλῆς ὑμᾶς μετιέναι προσῆκον ἦν τῆς σπουδῆς, εἰς εἰδῶλων ἐξετράπητε θεραπείαν. οὕτως ἀπὸ τῶν ἱερέων εἰς ἅπαντας ἐκβαλὼν τὸν λόγον, ὡς ἂν τῇ τούτων κακίᾳ καὶ τῶν λοιπῶν γεγονότων τοιούτων, εἰς σωφρονισμὸν ἀπάντων κοινῇ λοιπὸν ἐπάγει. « Ἐξολοθρεύσει Κύριος τὸν ἄνθρωπον τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἕως ἂν καὶ ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ἰακώβ, καὶ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι. » (p. 552) Ἄλλ' εἰ γε μὴ τούτων ἀποσταίητε, φησὶ, παντελὴς ἀπώλεια λήψεται πάντας ὑμᾶς, ὥστε εἰς τὴν ἐσχάτην ταπείνωσιν τοὺς τε λοιποὺς ἀχθῆναι, καὶ δὴ καὶ ὑμᾶς τοὺς ἱερατεύειν τε καὶ τὰς ὑπὲρ ἐτέρων θυσίας προσποιουμένους, οὐθὲν οὔτε ὑμῶν οὔτε ἐκείνων τῇ προσαγωγῇ τῶν θυσιῶν ὠφελεῖσθαι οἶων τε ὄντων. ἐντεῦθεν ἐφ' ἐτέραν αὐτῶν μεθίσταται παρανομίαν. ἐπανελθόντες γὰρ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παρασχεθείσης αὐτοῖς εὐπραγίας μετεσχηκότες, εἰς ἀκόλαστον ἐκτραπέντες βίον, τὰς πρόσθεν ἑαυτῶν γυναῖκας ἡρτίσαν, ἐφ' ἐτέρας ὅπως ποτὲ τρέποντες τὸ ὄμμα. καὶ τὰς μὲν ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ συγγεγονυῖας αὐτοῖς, καὶ δὴ καὶ τῶν κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν κακῶν τῶν τε αὐτόθι ταλαιπωριῶν κεκρινωνηκυῖας αὐτοῖς ἀπέβαλλον ἀδεῶς, ἐφ' ἐτέρας δὲ ἐτρέποντο ἐξ ἀκολασίας. εἰτ' οὐδεμιᾶς ἐντεῦθεν βοηθείας προσαγομένης κακῶς πασχούσαις ταῖς γυναῖξιν, οὐδέ τινος τοῖς γινομένοις ἐπιτιμῶντος, ἀναγκαίως τὴν τε ὕβριν καὶ τὴν ἀτιμίαν

⁷⁷ Ps l. lxxxī, 6.

Στίχ. ιγ'. — « Καὶ ταῦτα ἃ ἐμίσουν ἐποιεῖτε· Ἀ
ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ
λαυθμῷ καὶ στεναγμῷ ἐκ κόπων· ἔτι ἄξιον ἐπι-
θλέψαι εἰς θυσίαν ὑμῶν, ἢ λαθεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν
χειρῶν; » Ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον
Κυρίου, (p. 555) καὶ κλαυθμῷ καὶ στεναγμῷ· οὐ πρὸς
τοὺς ὀδυρομένους φησὶν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς αἰτίους τού-
του· οὐ γὰρ δὴ ταῖς ἀπὸ τοσαύτης ἀνάγκης τε καὶ
ἐπηρείας ἐπὶ τὸν Θεὸν κατατρέχειν ἀναγκαζομέναις
καὶ τὰ συμβεβηκότα αὐταῖς ἀποδυρομέναις κακὰ,
μέμφεσθαι ἤμελλεν ὑπὲρ ὧν ταῦτα ποιοῦσιν, ἀλλ'
εὐδηλον ὅτι τοῖς ἀδικοῦσι καὶ τῶν τοιούτων οἰμωγῶν
τε καὶ δακρύων αἰτίους ἐπιμέμφεται δικαίως. Τὸ οὖν
« ἐκαλύπτετε » λέγει ἀντὶ τοῦ, Παρεσκευάζετε κα-
λύπτεσθαι. Ἐποιεῖτε δὴ, φησὶ, καὶ τοῦτο ὃ πάντων
μάλιστα ἀπειρημένον ἦν ἐμοί, καὶ πολλοῦ γε μίσους
φαινόμενον ἄξιον· οἷς καλῶς ἐπήγαγε τὸ, « Ἐτι
ἄξιον ἐπιθλέψαι εἰς θυσίαν ὑμῶν, ἢ λαθεῖν δεκτὸν ἐκ
τῶν χειρῶν ὑμῶν; » Πῶς γὰρ δὴ, φησὶ, καὶ δυνατόν
ἢ θυσίαν ἢ ἄλλο τι τῶν παρ' ὑμῶν προσκομιζομένων
δέξασθαι με, τῶν γυναικῶν τῶν ὑμετέρων ἐπὶ
τοσαύταις ἀδικίαις τε καὶ παροινίαις ἃς ὑπομένουσι
παρ' ὑμῶν, τοσούτῳ μὲν κλαυθμῷ, τοσούτοις δὲ
ὀδυρμοῖς ἐπ' ἐμοῦ κεχρημένων; ἃς παριδεῖν οὐκ εὐ-
πρεπές ἐμοί· ὥστε εἰ καὶ τὰς εἰς ἐμὲ γινομένας
ὑμῶν πλημμελείας παρίδοιμι, ἀλλ' οὐ τί γε τὰς ἀδι-
κίας παρόψομαι τῶν γαμετῶν τῶν ὑμετέρων· ὁμοιον
δὲ ἐστὶ τῷ τοῦ Κυρίου ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγον-
τος, « Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυ-
σιαστήριον, καὶ ἐκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει
τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἔχει τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσια-
στήριον, καὶ ὑπάγε πρῶτον, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ
σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. » (p. 554) Ὡς
γὰρ ἐκεῖ περιττὴν εἶναι λέγει τὴν προσκομιδὴν μὴ
τοῦ ἡδικομένου θεραπευθέντος πρότερον, οὕτως κάν-
ταῦθ' αὖ φησιν, ὅτι μὴ δυνατόν με δέξασθαι τι παρ' ὑμῶν
ὀρῶντα.

Στίχ. ιδ', ιε'. — « Καὶ εἶπατε, "Ενεκεν τίνος; » Κάν-
ταῦθα πάλιν τὸ « εἶπατε » ὁμοίως εἰπὼν ἀντὶ τοῦ,
Καὶ διαπράττεσθε τοσοῦτο κακὸν, ὥς οὐθὲν ἐργαζό-
μενοι, τοιαύτην τινὰ διάθεσιν ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ
κεκτημένοι παρανομία. Εἶτα δεικνὺς τοῦ γινομένου
τὴν ἀτοπίαν, ἐπάγει· « Ὅτι Κύριος διεμαρτύρατο
ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον γυναικὸς νεότη-
τός σου, ἣν ἐγκατέλιπες, καὶ αὐτὴ κοινωνός σου,
καὶ γυνὴ διαθήκης σου· καὶ οὐκ ἄλλος ἐποίησε,
καὶ ὑπόλειμμα πνεύματός σου. » Ἐγὼ μὲν γὰρ,
φησὶν, ἄνωθεν καὶ ἐκ πρώτης διαταξάμην τῆς δη-
μιουργίας πατέρα τε καὶ μητέρα ἀφιέντας, τῇ γυ-
ναικὶ προσκολλᾶσθαι τῇ ἰδίᾳ, ὥς ἂν εἶεν εἰς σάρκα
μίαν οἱ δύο· ὑμεῖς δὲ τοσοῦτον τῶν νόμων ἡμελήκατε
τῶν ἐμῶν, ὥστε τὴν ἐκ νεότητός σοι συναφθεῖσαν
πρὸς γάμον, καὶ κοινωνόν σοι τοῦ βίου γεγονυῖαν,
παντὸς ἀφιέναι δίχα λόγου τῆς οἰκίας ἐξωθούμε-
νος (69) τῆς ἰδίας, πρὸς ἣν τοιαῦτα σοι διὰ τῶν γα-
μικῶν νόμων εἶναι αἱ συνθῆκαι· ὥς ἂν μία τε εἴητε

VERS. 15. — « Et hæc quæ oderam faciebatis :
operiebatis lacrymis altare Domini, et planctu ac
gemitu de laboribus. Adhucne dignum est respi-
cere sacrificium, aut suscipere acceptabile de
manibus vestris? » Operiebatis lacrymis altare Do-
mini, et planctu ac gemitu; quod non de lugenti-
bus dicit, sed de iis qui lugendi causa erant. Non
enim Deus mulieribus quæ ex tantis angustiiis at-
que injuria ad se confugere cogebantur, suamque
calamitatem deslebant, exprobraturus erat quod ita se
gererent; sed patet, Deum injuriam facientibus et
hujusmodi ploratum ac lacrymarum auctoribus me-
rito irasci. Ergo « operiebatis » dicit, pro, operien-
dum curabatis. Id vero agebatis quod a me præ-
cipue vetitum est, multoque odio dignum apparet.
B Quibus præclare addit: « Num dignum adhuc est
me ad vestrum sacrificium respicere, vel quod-
libet de manibus vestris munus accipere? » Nam
qui fieri poterit ut ego sacrificium vel quidvis
aliud a vobis oblatum admittam, quandiu mulieres
vestræ in tot injuriis ac petulantiiis quas a vobis
patiuntur, tanto me gemitu ploratuque pulsant?
quas aspernari, indecorum mihi foret: adeo ut si
forte peccata vestra adversus me negligerem, haud
tamenstrarum uxorum injurias æquo animo
passurus sim. Par vero hoc est Domini in Evan-
geliis effato: « Si offeras munus tuum ad altare,
ibique recordatus fueris fratrem tuum habere ali-
quid adversus te, relinque ibi munus **376** tuum
in altari, et vade prius reconciliari fratri tuo, et
tunc veniens offer munus tuum ⁸⁸. » Namque ut
illic vanam esse dicit oblationem antequam læso
satisfiat; ita nunc ait non posse aliquid de vobis
suscipi oblatum, quandiu has ita a vobis injuriose
tractatas cerno.

προσφερόμενον, τὰς τοιαῦτα παρ' ὑμῶν ἡδικομένας

VERS. 14, 15. — « Et dixistis, Cur? » Hoc etiam
loco rursus verbum « dixistis, » ait, pro, tantum ma-
lum egistis; et quasi nihil egeritis, hoc animi
habitu estis in tanta nequitia. Postea ostendens
rei actæ pravitatem, addit: « Testis est Dominus
inter te et uxorem adolescentiæ tuæ, quam dese-
ruisti: quanquam ipsa particeps tua erat, et
uxor fœderis tui. Haud alius hoc fecit (id est,
nuptias copulavit, nisi Deus) et sunt reliquiæ
spiritus tui. » Equidem, inquit, olim et ab initio
constitui creationis, ut viri, patre ac matre reli-
cta, uxori propriæ adhærerent, ut duo essent in
carne una: vos vero tantopere leges meas negle-
xistis ut feminam tibi nuptiis ab adolescentia co-
pulatam, et vitæ tuæ sociam, nulla interveniente
causa domo propria pulsam dimittatis; cum qua
tamen tam grave exstiterat ex nuptialibus legibus
fœdus; ut nempe caro una essetis, et communia
omnia inter vos haberetis. Postea nihilominus hæc

⁸⁸ Matth. v, 25.

(69) Cod. v pro 5.

dimissa, tam legitime tibi copulata, ad aliam libidine stimulante transilis. Neque illud reputas, nuptias ob generis successionem constare, ut stirps humana, quæ morte exstinguitur, liberorum genitura conservetur. Quamobrem nuptiæ successionis machinamentum a Deo inventæ sunt: id enim aiunt verba « reliquiæ spiritus tui, » id est, cum præsentis temporis vitam deponere debeas (prout dictum est, « exhibit spiritus ejus, et revertetur homo in pulverem suum ⁸⁹ ») ne totus perire videaris, reliquit tibi Deus successionem memoriæ instar, et residuum substantiæ personæve tuæ. Ea propter respicientem te ad nuptiarum causam, oportebat **377** rem hanc revereri, neque peccare contra leges de his a Deo antiquitus positas, sed eas inviolatas custodire, et in priorum conjugio perseverare, quas prædictas ob causas duxistis, et non potius suadente libidine, dimissis primis ad secundas transire.

Tum mirabiliter admodum addidit: « Et dixistis: Quidnam quærit Deus aliud quam semen? » Quoriam videbantur ex illegitimis etiam uxoribus liberos suscipere, Hoc, ait, facitis, non quia sacras reveremini leges de nuptiis a Deo positas, sed quia more pecudum ad coitum tantummodo atque ad gignendum incumbitis; et tanquam a Deo sic comparati, ita priores uxores dimittitis, atque ad alteras transitis, nihil interesse putantes utrum ex his liberos suscipiatis an ex illis: cum scire deberetis, liberam propagationis licentiam brutis convenire; rationalibus vero, nuptiarum juxta Dei leges vinculum, atque ex his velle sibi successionem comparare. Etenim hoc etiam loco verbum, « dixistis, » haud vocem denotat; nam nec fieri poterat ut dicerent, Deum nihil aliud quam semen quærere, sed improbam mentis affectionem vult demonstrare; et quod omnia agerent, non tanquam homines rationales, qui legibus debent divinis vivere, sed more pecudum coitum tantummodo et propagationem affectarent. Deinde legem quoque porit: « Et custodite in spiritu vestro; et uxorem juventutis tuæ ne deseras. » Omni itaque sedulitate date in posterum operam, ut non absque decente affectu cum uxoribus vivatis quas olim duxistis, nedum has dimittatis. Et quia ipse Deus per Moysem libellum repudii dari jussit uxoribus, quanta sit inter utramque rem differentia ostendit dicens:

VERS. 16. — « Sed si odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel. » Si quando ex **378** acerbitate mulieris, aut pravo ingenio, aut vitio quolibet eam odio dignam faciente, in hujusmodi de ea sententiam adductus fueris, tunc eam dimittere mandavi, haud equidem nuptialem legem dissolvens, sed ex rei præsentis adjunctis, non tam ob tuam querelam permittens eam dimittere, quam ut ne quoti-

σάρξ, καὶ κοινὰ ἡγοῖσθε τὰ ἀλλήλων. Εἶτα ταύτην ἀφείς τὴν ἐπὶ τοιούτοις σοι συναφθεῖσαν, ἐφ' ἑτέραν μετήεις ἐξ ἀκολασίας· οὐδὲ ἐκεῖνο λογισάμενος ὅτι ἐπὶ διαδοχῇ γένους ὁ γάμος συνέστηκεν, (p. 555) ἵνα θανάτῳ διαφθειρόμενον τὸ γένος ἀνασώζηται τῇ τεκνογονίᾳ· ὥστε ὁ γάμος μηχανήμα τῆς διαδοχῆς εὐρηται παρὰ τοῦ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ « ὑπὸ λειμμα πνεύματός σου, » ἀντὶ τοῦ, Ἐπειδὴ ἀποτίθεσθαι μέλλεις τοῦ παρόντος βίου τὴν ζωὴν, οἷόν ἐστι τὸ, « Ἐξελεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὸν χοῦν αὐτοῦ, » ὡς ἂν μὴ παντελῶς ἀπόλλυσθαι δοκοῖς, ὑπελίπετό σοι τὴν διαδοχὴν μνημόσυνον ὁ Θεός, καὶ λείψανον τῆς τε ὑποστάσεως τῆς σῆς· ὥστε καὶ πρὸς τὴν αἰτίαν ὁρῶντα τοῦ γάμου, δεδίδτεσθαι τὸ πρᾶγμα ἐχρῆν, καὶ μὴ πλημμελεῖν εἰς τοὺς περὶ τούτου τεθέντας νόμους ἄνωθεν παρὰ τοῦ Θεοῦ, φυλάττειν δὲ αὐτοὺς ἀκεραίους τῷ μένειν ἐπὶ τῶν προτέρων, ἅς οὕτω τε καὶ ἐπὶ τούτοις ἡγάγεσθε, μὴ μὴν ἐξ ἀκολασίας ἀφιέναι μὲν τὰς πρώτας, μεθίστασθαι δὲ ἐφ' ἑτέρας.

Καὶ θαυμασιώτατα ἐπήγαγε· « Καὶ εἶπατε, Τί ἄλλο ζητεῖ ὁ Θεός, ἢ σπέρμα; » Ἐπειδὴ ἐδόκουν καὶ ἐκ τῶν παρανόμως συναπτομένων γυναικῶν παιδοποιεῖσθαι, Τοῦτο, φησὶν, οὐχ ὡς νόμους αἰδεῖσθε θεῖους τοὺς περὶ τοῦ γάμου τεθέντας παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς δίκην ἀλόγων εἰς συνουσίαν τε καὶ τῷ τέκτειν μόνον ἐκκεῖμενοι· καὶ ἐπὶ τούτῳ γεγονότες παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὕτω τὰς μὲν προτέρας ἀφίετε, ἐφ' ἑτέρας δὲ ἔρχεσθε, οὐδεμίαν διαφορὰν εἶναι νομίζοντες, ἢ ἐξ ἐκεῖνων τεκνογονεῖν ἢ ἐκ τούτων· δέον εἰδέναι, ὅτι τὸ μὲν ἀδελφὴς τῆς διαδοχῆς ἀλόγοις ἀρμόττον, (p. 556) τοῖς δὲ λόγου μετεληφόσι πρέπον τὸ μετὰ τῶν νόμων τῶν θεῶν μετέναι τε τοὺς γάμους, καὶ τὴν ἐντεῦθεν στέργειν διαδοχὴν· κἀνταῦθα γὰρ τὸ « εἶπατε, » οὐ φωνὴν λέγει, ἐπεὶ μὴδὲ οἷόν τε ἦν αὐτοὺς τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ζητεῖ Θεός ἄλλ' ἢ σπέρμα, ἀλλ' ἵνα τὴν διάθεσιν εἴπη τῆς διανοίας μοχθηρὰν οὔσαν· καὶ ὅτι οὕτω πάντα ἔπραττον, οὐχ ὡς ἄνθρωποι λογικοὶ νόμοις ζῆν ὀφείλοντες θεοῖς, ἀλλ' ὡς δίκην ἀλόγων πρὸς τὴν μίξιν μόνον καὶ τὴν διαδοχὴν ἐκκεῖσθαι· εἶτα καὶ νόμον τιθεῖς, « Καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ γυναῖκα νεότητός σου μὴ ἐγκαταλίπης. » Τοιγαροῦν πᾶσαν ἐπιμέλειαν ποιήσασθε τοῦ λοιποῦ τοῦ μετὰ τῆς προπούσης διαθέσεως ταῖς γαμεταῖς συνεῖναι, ἅς ἄνωθεν εἰλήφατε, μὴ μὴν ἀφιέναι ταύτας· καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς διὰ Μωϋσέως βιβλίον ἀποστασίου προσέταξε δίδεσθαι ταῖς γυναῖξι, δεικνὺς ὅπόσον ἐστὶ τὸ διάφορον, ἐπάγει·

Στίχ. 15'. — « Ἄλλ' ἐὰν μισήσης, ἐξαπόστειλον, λέγει Κύριος ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ. » Ὅτ' ἂν μὲν γὰρ ἐκ δυσκολίας γυναικὸς, ἢ τινος μοχθηρᾶς, ἢ ὅλως ἑτέρων τινῶν τῶν ἀξίαν αὐτὴν τοῦ μισεῖσθαι δεικνύντων, εἰς τὸ τοιαύτην ἔχειν τὴν γνώμην περὶ αὐτὴν καταστῆς, ἀπολύειν αὐτὴν ἐκέλευσα τότε, οὐ τὸν γαμικὸν λύων νόμον, ἐκ δὲ τῶν συμβαινόντων, οὐ παρὰ τὴν σὴν αἰτίαν ἐπιτρέπων σοι μᾶλλον αὐτὴν ἀφιέναι,

⁸⁹ Eccle. xii, 7; Sap. xvi, 11.

ἢ εἰς καθημερινούς καθίστασθαι πρὸς αὐτὴν δια-
πληκτισμούς, (p. 557) μήποτε τι καὶ χειρόν ὁ μα-
κρὸς ἐργάσεται χρόνος, καὶ πού καὶ πρὸς φόνον
ὀπλισθῆς τῆς γυναικὸς. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐν
τοῖς Εὐαγγελίοις πρὸς Φαρισαίους ἐρωτήσαντας,
« Τί οὖν Μωϋσῆς ἔδωκε βιβλίον ἀποστασίου ; » ἐπ-
ήγαγε, « Πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν
οὕτω Μωϋσῆς, ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως· ὁ
γὰρ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐ-
τούς· καὶ εἶπεν· Ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρω-
πος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ
πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ
ἑσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. » Τοῦτο λέγει, ὅτι τὸ
μὲν κάλλιστον ἦν κατὰ τὸν ἄνωθεν μετὰ τοῦ προσ-
ήκοντος διαμένειν, ἀλλήλοις συνόντας, ἄνδρα τε καὶ
γυναῖκα· εἰδὼς δὲ ὑμῶν τὰς ὀργὰς ἀκαθέκτους οὖ-
σας, ἐκέλευσεν, εἰ αἱ φυόμεναι ἐν ὑμῖν αἰτίαι δο-
κοῖεν παροξυσμὸν τινα παρέχειν, μᾶλλον ἀφιέναι
τὴν γυναῖκα ἢ ἐκ μίσους πρὸς ἐπιβουλήν καθίστα-
σθαι φόνου. Εἴτα ἐπειδὴ ἐνῆν αἰτίαν οὐ παρεχούσης
τῆς γυναικὸς, ἐκ τῆς πρὸς ἑτέραν ῥοπῆς, μῖσος
πλάττειν ἑαυτῷ τὸ μὴ δίκαιον, « Ἀποκαλύψει ἀσέβεια
τὰ ἐνθυμήματα ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. »
Εἰ γὰρ μὴ τούτων οὕτως ἐχόντων, πλαττόμενοι τὴν
αἰτίαν ἀποπέμποισθε τὰς ἄνωθεν ὑμῖν συναφθείσας
γυναῖκας, ἐστὶν ὁ τῶν ἀσεβειῶν ὑμῶν ἐξεταστὴς
Θεός. Οἷς καλῶς ἐπήγαγε· « Καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ
πνεύματι ὑμῶν, καὶ μὴ ἐγκαταλίπητε τὴν συνθήκην·
ὥστε, φησὶν, (p. 558) ὅλη διανοία καὶ διαθέσει τῇ
προσηκούσῃ μετὰ τῆς δεούσης εὐγνωμοσύνης τὸν γα-
μικὸν φυλάττετε νόμον, καὶ τὰς συνθήκας παραβάτους
τηρεῖτε μεθ' ὧν ἄνωθεν εἰς τὴν γαμικὴν
ἐληλύθατε κοινωνίαν.

Στίχ. ιζ'. — Συμπεράνας δὴ τὰ τῶν γυναικῶν ἐν τού-
τοις, λέγει καὶ ἑτέραν αὐτῶν οὐ πλημμέλειαν ἀπλῶς,
ἀλλ' ἀσέβειαν· πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τὰ μὲν παρ'
αὐτῶν ἀμαρτανόμενα ὁρᾷν οὐκ ἐθέλουσιν, ἀλλ' οὐδέ
τι πάσχειν ὑπὲρ τούτων ἔχονται· τούναντίον μὲν οὖν
καὶ δυσχεραίνουσιν ἐν πείρᾳ καθιστάμενοι λυπηρῶν,
καὶ ταῦτα ἤττον πολλάκις πάσχοντες τῆς ἀξίας· ὑπὲρ
ἐτέρων δὲ μέμφονται τῷ Θεῷ προχείρως, ὡς ἀμαρτα-
νόντων μὲν πλεῖστα, δίκας δὲ οὐ διδόντων. Τοῦτο
δὴ καὶ παρ' ἐνίων τῶν ἐν τοῖς Ἰσραηλίταις τότε γι-
νόμενον, ἐν τούτοις αἰτιώμενος ὁ προφήτης οὕτω
φησὶν· « Οἱ παροξύνοντες τὸν Θεὸν ἐν τοῖς λόγοις
ὑμῶν· καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐτόν; Ἐν
τῷ λέγειν ὑμᾶς, Πᾶς ποιῶν πονηρά, καλὸν ἐνώπιον
Κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ἠυδόκησε· καὶ ποῦ ἐστὶν
ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης; » Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ ἐκείνην
ὑμῶν παρήσω τὴν ἀσέβειαν, ἐφ' ἧ περ εἰς ἀγανάκτη-
σιν καθ' ἑαυτῶν κινοῦντες τὸν Θεὸν οὐκ αἰσθάνεσθε·
τὸ γὰρ, « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐ-
τόν; » κἀνταῦθα ἐπὶ τῆς διαθέσεως αἰτιώμενος λέγει,
(p. 559) ὡς οὐδὲ τοῦ ἀσεβεῖν ἐπὶ τοιούτοις αἰσθησὶν
ἔχοντες. Τί δὲ ἦν τὸ ἀσέβημα δηλῶν, Φατέ, φησὶν,
ὅτι ἔοικεν ἀρέσκεισθαι τοῖς τὰ κακὰ διαπραττομένοις
ὁ Θεός· καὶ τοῦτο δηλὸν ἐξ ὧν ἐπὶ τοιαύταις πλημ-
μελείαις οὐ διδόσιν ἄνθρωποι δίκας· καίτοι γε εἴ-
τις λόγος τοῦ δικαίου τῷ Θεῷ, προσηκόντως ἂν αὐ-
τοῖς κόλασιν ὁ παγαγόντι τὴν ἐσχάτην. Τί οὖν;

A dianis jurgiis cum ea contenderes, et ne gravius
aliquid longum tempus adduceret, et fortasse etiam
ad uxoris cædem manum armares. Sic enim etiam
Dominus in Evangeliiis, Pharisæis sciscitantibus,
« Cur ergo Moyses repudii libellum dedit? » respondit:
« Ob duritiam cordis vestri permisit ita Moyses:
ab initio autem non fuit sic. Nam qui ab initio
creavit, masculum et feminam fecit eos, dixitque:
Propter hoc derelinquet homo patrem suum ac
matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt
duo in carne una. » Hoc nempe ait: Pulcherrimum
profecto erat juxta priscam legem in debito officio
permanere, convictu junctos virum atque uxorem;
verumtamen iras vestras effrenatas videns, præ-
cepit ut si forte natæ inter vos querelæ graviore
exacerbatione fierent, uxor potius dimitteretur,
quam ex odio ad inferendæ necis consilium vir
procederet. Deinde quia fieri poterat, ut causam
non præbente uxore, cupiditate alterius mulieris
odium injustum simularet maritus, « Revelabit, in-
quit, iniquitas cogitationes vestras. » Si ergo rebus
ita se habentibus, simulata causa repudiaveritis
copulatas vobis olim uxores, est vestrarum ini-
quitatum inquisitor Deus. Tum bene addidit: « Et
custodite in spiritu vestro, neque foedus deseratis. »
Tota mente debitoque animi affectu nuptialem
custodite legem, et pacta inviolata servate, qui-
buseum olim ad nuptialem convictum accessistis.

προσηκούσῃ μετὰ τῆς δεούσης εὐγνωμοσύνης τὸν γα-
μικὸν φυλάττετε νόμον, καὶ τὰς συνθήκας παραβάτους
τηρεῖτε μεθ' ὧν ἄνωθεν εἰς τὴν γαμικὴν
ἐληλύθατε κοινωνίαν.

C VERS. 17. — Sic absoluto de uxoribus sermone,
dicit et aliam Israelitarum non nequitiam **379** tan-
tummodo sed impietatem. Multi enim homines
peccata sua spectare nolunt, sed nec quidquam ob
hæc patiendum sibi putant. Contra potius, agre
ferunt si quid molestum eis accidat, etiamsi id
infra ipsorum meritum sæpe sit. Verum ad alios
quod attinet, irascuntur facile Deo, quod ii pluri-
mum peccent, nec pœnas luant. Quod cum apud
nonnullos quoque Israelitas tunc contingeret, hoc
reprehendens propheta sic ait: « Qui provocatis
Deum in sermonibus vestris. Et dixistis: In quo
provocavimus eum? In eo nempe quod vos dicitis:
Omnis qui male facit, bonum est coram Domino, et
in his ipse complacuit. Et ubinam est Deus justi-
tiæ? » Sed ne illam quidem prætermittam impie-
tatem vestram, qua vos nescitis quantopere Deum
exasperetis. Nam verbis, « Et dixistis: In quo eum
provocavimus? » hic pariter illorum animum accu-
sat, ceu qui sic loquendo, impios se esse non
sentirent. Et quænam esset impietas, declarans:
Dicitis, inquit, videri Deum delectari male agentibus;
idque inde apparere, quod ob talia peccata
pœnas homines non persolvant. Quod si Deus juris
rationem haberet, merito illis supremum suppli-
cium decerneret. Quid ergo?

CAP. III.

A

ΚΕΦ. Γ'.

VERS. 4. — « Ecce ego mitto angelum meum, et inspiciet viam ante faciem meam, et statim veniet ad templum suum Dominus quem vos quæritis, et testamenti angelus quem vos vultis. » Quia igitur hæc dicitis, et justitiæ curam ut punitio fiat, a me exquiritis, mittam angelum qui placitis meis subseruiat. Nam verba, « Inspiciet viam ante faciem meam, » hoc dicunt; id est, iste dabit operam, ceu quidam præcursor, **380** ut voluntatem meam exsequatur. Repente autem adero illi ego quoque, operibus memet manifestans in templo: quandoquidem in cunctis quæ Dei decreto fiunt, ministerium quidem angelorum intelligitur, sed Deus in ipsis operans per ea quæ fieri præcipit. Sic etiam manna cibum angelorum ceu ministrorum dicit: « Panem, » inquit, « angelorum manducavit homo⁹¹; » Dei autem ceu dari jubentis: « Mandavit enim nubibus desuper, et januas cœli aperuit, et pluit illis manna ad manducandum⁹². » Porro verbum « veniet » consuevit dicitur tanquam in rebus angeli ministerio actis, Deo facto conspicuo qui negotii peracti causa est. Veluti est apud beatum Davidem: « Inclinauit cœlos, et descendit; et caligo sub pedibus ejus⁹³. » Id est ipsius ad auxilium nostrum venientis, ex operibus sensum capimus. Quare postquam dixit: « Veniet in templum suum Dominus quem quæritis, » addidit, « Et testamenti angelus quem vos vultis: » demonstrans, quod in rebus ministerio angeli effectis, præsentiam suam Deus ostendet. Ego igitur veniam, inquit, quem peccatorum vindicem exquiritis. Aderit simul angelus fœderibus inserviens, quæ sæpe vobiscum pepigi; quem quærentes, ultorem comperietis transgressionis illorum. Hæc consentanea prioribus dixit propheta. Hanc autem de beati Joannis Baptistæ adventu pronuntiatam fuisse locutionem⁹⁴, non est mirandum, quia ex rebus verum tunc evasit effatum, posteaquam præcursor atque minister decretorum Dei advenit beatus Joannes; cum eo-que apparuit etiam ille, cui testimonium dabat, Christus Dominus, in quo omnium hominum perficienda salus erat.

πρόδρομον καὶ ὑπηρέτην τῶν ὠρισμένων τὸν μακάριον Ἰωάννην, ἅμα δὲ αὐτῷ παρόντα φανῆναι καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρούμενον Δεσπότην Χριστὸν, ἐν ὧν ἡ πάντων ἀνθρώπων ἡμελλεν οἰκονομεῖσθαι σωτηρία.

VERS. 2. — Mox sibi consentaneus propheta prosequitur: « Ecce venit, ait Dominus omnipotens. Et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis ferre poterit aspectum **381** ejus? » Cum venerit, inquit, Deus publicus haud recte factorum vindex, nemo vestrum qui hæc dicere nunc audet, punitiois gravitatem sustinebit. Evidenter autem his verbis prædicit illis ea quæ sub Macchabæis eventura mala erant, quæ scilicet ob suam populus nequitiam pertulit. Ideo qui hanc dictionem convenire existimat Christo Domino, nec de alio quam de eo pronuntiatam, videtur ignorare rerum hic scriptarum

Στίχ. α'. — « Ἴδού ἐγὼ ἐξαποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιθλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου· καὶ ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης ὃν ὑμεῖς θέλετε. » Ἐπειδὴ τοίνυν τοιαῦτά φατε, καὶ τὴν περὶ τὸ δίκαιον ἐπιμέλειαν διὰ τῆς τιμωρίας ἐπιζητεῖτε παρ' ἐμοῦ, ἀποστελῶ μὲν ἄγγελον ὑπηρετησόμενον τοῖς ἐμοῖς δοκοῦσι· τὸ γὰρ, « Ἐπιθλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου, » τοῦτο λέγει· ἀντὶ τοῦ, « Ὃς σπουδὴν θήσεται, ὥσπερ τις πρόδρομος, διαπράξασθαι τὰ ἐμοὶ γε δοκοῦντα· παρέσομαι δὲ ἄθρόον ἐν αὐτῷ καὶ γὰρ διὰ τῶν ἔργων ἐμαυτὸν δεικνύς ἐν τῷ ναῷ· ἐπεὶ καὶ ἐν ἅπασιν τοῖς γιγνομένοις ὄρω Θεοῦ ἡ μὲν ὑπουργία νοεῖται τῶν ἀγγέλων, Θεὸς δὲ ὁ ἐν αὐτοῖς ἐργαζόμενος δι' ὧν ἐπιτάττει γίγνεσθαι· οὕτω καὶ τὴν τοῦ μάννα τροφὴν ἀγγέλων μὲν ὡς ὑπηρετησάμενων λέγει· « Ἄρτον γὰρ, φησὶν, ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος· » Θεοῦ δὲ, ὡς κελεύσαντος δοθῆναι· « Ἐνετείλατο γὰρ νεφέλαις ὑπεράνωθεν, καὶ θύρας οὐρανοῦ ἀνέωξε, καὶ ἔβρεξεν αὐτοῖς μάννα φαγεῖν. » Τὸ δὲ ἥξει, συνήθως λέγει ὡς ἂν ἐν τοῖς ὑπουργίᾳ τοῦ ἀγγέλου γιγνομένοις Θεοῦ διαφαινομένου τοῦ τῶν ἀποτελουμένων αἰτίου· (p. 560) οἷόν ἐστι καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ, « Ἐκλινεν οὐρανοῦς, καὶ κατέβη, καὶ γνώφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Παραγεγονότος εἰς βοήθειαν ἡμετέραν, ἐκ τῶν ἔργων ἐλάβομεν αἴσθησιν. Ὅθεν εἰπὼν, ὅτι « Ἦξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ Κύριος ὃν ὑμεῖς ἐζητεῖτε, » ἐπήγαγεν, « Καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης ὃν ὑμεῖς θέλετε· » δεικνύς ὅτι ἐν τοῖς ὑπουργίᾳ τοῦ ἀγγέλου γιγνομένοις τὴν παρουσίαν ἐνδείξεταί τὴν οἰκειαν ὁ Θεός. Ἐγὼ τε οὖν, φησὶν, ἐλεύσομαι, ὃν τιμωρὸν ἐπιζητεῖτε τῶν πλημμελουμένων· παρέσται δὲ καὶ ὁ ἄγγελος ὁ ταῖς συνθήκαις ὑπηρετησάμενος αἷς πεποίηκα πρὸς ὑμᾶς πολλάκις· ὃν ἐπιζητοῦντες εὐρήσετε τῶν πρὸς ἐμὲ συνθηκῶν ὑμῶν τιμωρούμενον τὴν παράβασιν. Ταῦτα μὲν δὴ τοῖς προρρήθεϊσιν ἀκολούθως εἶρηκεν ὁ προφήτης· τὸ δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ παρουσίας τὴν φωνὴν εἰρησθαι ταύτην, οὐ θαυμαστὸν, ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπαληθευούσης τότε τῆς φωνῆς, τῷ παραγίνεσθαι μὲν

Στίχ. β'. — Ἀκολουθῶν μέντοι γε ὁ προφήτης ἑαυτῷ, ἐπάγει· « Ἴδού ἔρχεται, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εισόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; » (p. 561) Ἐπειδὴ γὰρ παραγίνεται, φησὶν, ὁ Θεὸς τιμωρὸς ἐπιφανόμενος τῶν οὐ δεόντως γινομένων, οὐδεὶς ὑμῶν τῶν ταῦτα νῦν λέγειν τολμώντων ὑποστήσεται τῆς τιμωρίας τὸ μέγεθος· δῆλος δὲ ἐστὶν ἐν τούτοις τὰ ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων αὐτοῖς μηνύων κακὰ, ἅπερ τῆς ἑαυτῶν ἔνεκεν ὑπομεμενήκασι κακίας· ὡς ὁ γε αὐτὴν τὴν φωνὴν ἀρμόττειν οἰόμενος τῷ Δεσπότην Χριστῷ ὡς ἂν περὶ αὐτοῦ καὶ οὐχ ἐτέρου τοῦ ῥη-

⁹¹ Psal. LXXVII, 25. ⁹² ibid. 25. ⁹³ Psal. XVII, 10. ⁹⁴ Matth. XI, 10; Marc. I, 2; Luc. I, 17; VII, 27.

θεῖσαν (70), εἰκέν ἀγνοεῖν τὸ διάφορον τῶν ἐνταῦθα τε γεγραμμένων, καὶ τῶν ἐπὶ τῆς παρουσίας οἰκονομηθέντων τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ὅς εἰ καὶ κριτοῦ δίκην διέκρινεν ἐν Ἰουδαίοις τοὺς φαύλους ἀπὸ τῶν κρείττωνων, τοὺς μὲν ἐπ' αὐτὸν πεπιστευκότας ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταστήσας, τοὺς ἠπιστηκότας δὲ παραδοὺς τιμωρίᾳ, ἀλλ' εὐδὴλον ὅτι τῷ κοινῷ λόγῳ σκοπὸν τῆς οἰκείας ἐσχίκε παρουσίας, ὃν ὁ μακάριος Ἰωάννης δεδήλωκεν εἰπὼν, « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου » καὶ τὰ ἐφεξῆς δὲ ἔτι μᾶλλον δείκνυσι τῶν ῥημάτων τὸν σκοπὸν. Ἐπάγει γάρ·

Στίχ. γ', δ'. — « Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων· καὶ καθιεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον· καὶ καθαριεῖ τοὺς υἱοὺς Λευὶ, καὶ ἐκχεεῖ αὐτοὺς ὡς τὸ χρυσίον καὶ ὡς τὸ ἀργύριον· καὶ ἔσονται τῷ Κυρίῳ προσάγοντες θυσίαν ἐν δικαιοσύνῃ· καὶ ἀρέσει τῷ Κυρίῳ θυσία Ἰούδα ἐν Ἱερουσαλὴμ, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, καὶ καθὼς τὰ ἔτη τὰ ἐμπροσθεν. » (p. 562) Ἀλλὰ γὰρ ἔσται τι, φησὶ, κέρδος ἐκ τῆς ἐπαχθησομένης τότε τιμωρίας ὑμῖν· δίκην μὲν γὰρ πυρὸς ἐν χωνείᾳ ἀργύριόν τε καθαίροντος καὶ χρυσίον, ἢ καὶ πόας διὰ τῶν πλυνόντων καθαιρούσης ἐσθῆτα, ταῖς συμφοραῖς ταῖς τηνικαῦτα ἐπαγομέναις ὑμῖν καθαριεῖ πάντας τοὺς τὴν ἱερωσύνην τολμῶντας ἐκτελεῖν ἀδοκίμως· ὥστε αὐτοὺς τοῖς ἐπιγινομένοις σωφρονισθέντας κακοῖς προσάγει λοιπὸν τῷ Θεῷ θυσίας, ὡς νόμιμον προσάγειν Θεῷ προεστῶτι τοῦ δικαίου, ὃ δὴ μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους τὴν λειτουργίαν προσήκον ἐκπληροῦν, ὡς εἰδότε καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς καταμελεῖν ἐθέλοντας αὐτοῦ. Τότε δὴ, φησὶν, Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀρεστάς προσοίσουσιν τῷ Θεῷ θυσίας· ἀνάλογον τῷ πρόσθεν χρόνῳ, ἐν ᾧ περ τοῖς γεγονόσι κατὰ καιρὸν δικαίοις ἐπιμελησαμένοις τοῦ προσήκοντος, τὰς ἑαυτῶν προσάγειν θυσίας νόμιμον ἦν· οὔτε δὲ τὸ, « Καθαριεῖ τοὺς υἱοὺς Λευὶ, » οὔτε τὸ, « Ἀρέσει τῷ Κυρίῳ θυσία Ἰούδα ἐν Ἱερουσαλὴμ, » ἀρμόσει, εἰ τῷ Δεσπότη Χριστῷ τις προσήκειν οἶοιτο τὰ λεγόμενα· οὐδὲ γὰρ υἱοὶ τοῦ Λευὶ μόνον τὸν καθαρμὸν ἐδέξαντο τότε, ἀλλὰ πάντες ἄνθρωποι· οἷσπερ οὖν ἀρμόττουσα ἡ τοῦ μακαρίου Παύλου φωνή, « Ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ᾗτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστὲ ἄζυμοι. » Ἀλλ' οὐδὲ ἡ Ἰούδα θυσία ἐν Ἱερουσαλὴμ δεκτὴ τότε γέγονε τῷ Θεῷ· τούναντίον μὲν οὖν πεπαυμένη ἀπάσης νομικῆς θυσίας ἐν Ἱερουσαλὴμ γινομένης, (p. 563) ἅτε καὶ συγκαταλελυμένης τῇ τοῦ τόπου παρατηρήσει, ἀνεδείχθη θυσία ἀπόρρητός τε καὶ λογικὴ (71), ἣν ἐπὶ μνημοσύνῃ τοῦ τε πάθους τοῦ

A differentiam ab illis quæ in Christi Domini adventu per dispensationem actæ sunt: qui quamvis officio judicis discrevit Judæorum improbos a melioribus, credentes sibi ad meliorem frugem traducens, incredulos pœna afficiens: attamen exploratum est, quod generali ratione scopum habuerit adventus sui illum quem beatus Joannes declaravit dicens: « Ecce Agnus Dei qui tollit peccatum mundi⁹⁵. » Tum in sequentibus propheta magis adhuc aperit verborum suorum scopum. Addit enim:

VERS. 3,4. — « Quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorii, et quasi herba fullonum. Et sedebit conflans et purgans sicut aurum et sicut argentum. Et erunt Domino adducentes sacrificium in justitia. Et placebit Domino sacrificium Judæ in Hierusalem sicut dies sæculi et sicut anni pristini. » Verumtamen aliquid vobis emolumenti continget ex impacta pœna. Namque ignis instar in conflatorio argentum purgantis et aurum, vel herbæ etiam quæ fullonum opera vestem emundat, calamitatibus tunc vobis inflictis purgabit Deus illos qui sacerdotium improbe tractare audent: ut hi incumbantibus malis emundati, Deo posthinc offerant sacrificia, prout Deum **382** decet justitiæ vindicem, cui certe multo cum timore sacrum ministerium persolvendum est, cum valenti contemptores suos punire. Tunc Judæi, inquit, in urbem Hierusalem grata Deo adducent sacrificia, superioris ætatis more, in qua a justis per tempora exsistentibus, recti officii studiosis, sacrificia propria offerri legitimum erat. Nam neque verba « Purgabit filios Levi, » neque item illa, « Placebit Domino sacrificium Judæ in Hierusalem, » convenienter dicta fuerint, si quis ea Christo Domino congruere judicet. Neque enim filii Levi tantummodo tunc purgationem experti sunt, sed omnes homines: quibus idcirco congruit beati Pauli locutio: « Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi⁹⁶. » Sed neque Judæ sacrificium in urbe Hierusalem tunc acceptabile Deo fuit: imo contra, cessante omni secundum legem apud Hierusalem sacrificio, quia simul cum loci possessione desivit, exstitit posthinc sacrificium inauditum atque rationale, quod ob memoriam passionis Dominicæ ac resurrectionis, non in urbe Hierusalem, sed ubique terrarum quotquot credidimus pariter offerimus. « Crede enim mihi, inquit, o mulier, quia venit hora, quando neque Hierosolymis neque in loco isto adorabitis Patrem⁹⁷. » Reique causam dicens:

⁹⁵ Joan. i, 29. ⁹⁶ I Cor. v, 7. ⁹⁷ Joan. iv, 21.

(70) Rectius omnino in commentariis Hieronymus, Cyrillus ac Theodoretus Malachiæ verba de Joannis tantum prædicatione Christique adventu explicant. Noster autem more suo rem illam potius κατ' ἐκβάσιν, id est secundum eventum pleniorē, mavult intelligere, et huic quoque loco Macchabaica tempora importune admiscere et accommodare nititur. Notæ propterea sunt contra Mopsuestenum,

quasi Ἰουδαϊκόφρονα, veterum criminationes. Cum prædicatorum autem, aliorumque Patrum Christiana magis præsentis loci interpretatione recentiores etiam critici uno ore consonant.

(71) Rationale sacrificium, id est, absque materiali victima. Confer tamen quæ nos adnotavimus t. VI, ad Theodori Andidensis *De SS. missa tractatum*, p. 558.

« Spiritus, » inquit, « Deus est, et eos qui adorant eum, in spiritu ac veritate oportet adorare: nam Pater tales quærit qui adorent eum⁹⁸: » manifeste ostendens, se illos quidem repudiasse, qui intra Hierusalem ac Samariam Dei adorationem circumscribebant; plurimi autem facere hos veritatis amatores, qui ubique terrarum perinde offerunt sacrificium creatori omnium Deo ubique pariter præsentī.

αὐτόν· » σαφῶς δεικνύς ὅτι ἐκείνους μὲν ἀπεπέμψατο, φροντας τὴν προσκύνησιν τὴν θεϊαν, περὶ πολλοῦ δὲ ποιεῖται τούτους τοὺς ἐραστάς τῆς ἀληθείας, οἱ πανταχοῦ γῆς ὁμοίως προσάγουσι τὴν θυσίαν τῷ τῶν ἀπάντων ποιητῇ Θεῷ, καὶ πανταχοῦ γε παρόντι ὁμοίως.

Verumtamen convenienter hæc Macchabæorum temporī dicta fuerunt; quō cum **383** plurima essent tum eorum qui sacerdotio fungi videbantur, tum etiam populi peccata, objecit eos Deus bello Macedonicæ successionis, a quibus plurimis impliciti fuerunt ærumnis. Sed Juda Maccabæo tutelam divinæ legis gerente, bellumque pro ea adversus Macedonicos reges suscipiente, multa in melius conversio universæ gentis facta est. Nam Dei auxilium nacti Macchabæi, et reges debellaverunt, et improbis illorum ministris punitis, ordinī ac prosperitati gentem totam restituerunt: ita ut et divinæ leges apud eam prævalerent, et omnis antea late grassans iniquitas expelleretur: sacerdotium denique et omne hujus proprium ministerium debito ritu tractaretur. Quod item beatus Zacharias in suis significavit sermonibus. Hoc itaque nunc etiam dicit, nempe Quoniam judicium postulatis, tempus aderit cum vestra peccata puniam, vosque modestiores mala infligendo efficiam, et quasi conflatorio a pristinis peccatis purgans, comparabo vos ad omnium Deo gratorum officiorum observantiam, et quidem etiam ad placita Deo sacrificia offerenda. Quibus subnectens, quoniam infligendæ iis pœnæ utilitatem narraverat, perfectiorem se iis curaturum emendationem, ita dicit:

παρασκευάσω δὴ πάντων τε ἐπιμελεῖσθαι τῶν Θεῷ δοκούντων, καὶ δὴ καὶ τὴν τῶν θυσιῶν προσκομιδὴν ἀρεσκόντως ποιεῖσθαι Θεῷ· οἷς ἀκολούθως ἐπειδὴ τῆς ἐπαχθησομένης αὐτοῖς τότε τιμωρίας τὸ κέρδος ἔφη, ὡς ἂν ἐντελεστέραν προσαγάγοι τοῖς ἀκούουσι τὴν διόρθωσιν, οὕτω φησὶν·

VERS. 5-7. — « Et accedam ad vos in iudicio. » Id est, vobis apparebo vestra opera iudicaturus. « Et ero testis velox super veneficos, et super adulteras, et super jurantes in nomine meo cum mendacio, et super fraudantes mercedem mercenarii, et viduarum oppressores, et orphanorum verberatores, et qui pervertunt iudicium advenæ, et qui me non timent, dicit Dominus omnipotens. » His verbis nimirum ostendit quot quantarumque patratarum iniquitatum pœnas daturi sint. Jam locutionem **384** « Testis velox » dicit pro, Celerem pœnam adducam, quippe qui vestra omnia accurate scio: et adversus omnino cunctos, quotquot libere, omisso timore meo, nequitiae adhærent, hanc pœnam indicam. Mox addit: « Quia ego Dominus Deus vester, et non immutor. Et vos, filii Jacob, non receditis a peccatis patrum vestrorum,

A δεσποτικοῦ καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀναστάσεως, αὐκ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ πανταχοῦ γῆς οἱ πεπιστευκότες ἐπιτελοῦμεν ὁμοίως· » Πίστευε γάρ μοι, » φησὶν, « γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐτε ἐν Ἱερουσολύμοις οὐτε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ· » καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, « Πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούντας τοὺς τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ τῇ Σαμαρείᾳ περιγράφεται τούτους τοὺς ἐραστάς τῆς ἀληθείας, οἱ πανταχοῦ γε παρόντι ὁμοίως.

B Ἀρμοττόντως δὲ ταῦτα τῷ κατὰ τοὺς Μακκαβαίους εἴρηται καιρῷ, ὅτε πλείστης ὅσης, παρὰ τε τῶν Ἱερατεύειν δοκούντων, καὶ παρὰ τῶν τοῦ λαοῦ γινομένης τῆς πλημμελείας, παρέδωκε μὲν αὐτοὺς ὁ Θεὸς τῷ πολέμῳ τῶν ἐκ τῆς Μακεδονικῆς βασιλευόντων διαδοχῆς, ὑφ' ὧν δὴ πλείστοις περιεβλήθησαν κακοῖς· τῶν δὲ περὶ τὸν Μακκαβαῖον Ἰούδαν τοῦ νόμου προσταντων τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πόλεμον ἀναδεξαμένων πρὸς τοὺς τότε βασιλεύοντας τῶν Μακεδόνων, πολλή τις ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴ περὶ ἅπαν γέγονε τὸ ἔθνος· τετυχηκότες γὰρ τῆς θείας ῥοπῆς οἱ Μακκαβαῖοι τοὺς τε βασιλεῆς κατηγωνίσαντο, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς τῶν μοχθηρῶν τιμωρησάμενοι, (p. 564) ἐν εὐσταθείᾳ τε καὶ εὐκοσμίᾳ τὸ ἔθνος ἅπαν παρεσκεύασαν εἶναι· ὥστε καὶ τοὺς νόμους τοὺς Θεοῦ κρατεῖν παρ' αὐτοῖς, παρανομίαν τε πᾶσαν ἐξ αὐτῶν ἀπελαθῆναι πρότερον κρατοῦσάν· καὶ δὴ καὶ τὴν ἱερωσύνην πᾶσάν τε τὴν ταύτῃ καθήκουσαν λειτουργίαν μετὰ τοῦ προσήκοντος ἐκτελεῖσθαι· ὅπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας ἐν τοῖς ἑαυτοῦ δεδῆλωκε λόγοις· τοῦτο τοίνυν κἀνταυθα φησιν, ὅτι Ἐπειδὴ τὴν δικαίαν ζητεῖτε κρίσιν, ἔσται καιρὸς ὅπηνίκα τιμωρήσομαι μὲν ὑμῶν τὰς πλημμελείας, σωφρονεστέρους δὲ ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιγινομένων ἐργασάμενος κακῶν, καὶ ὥσπερ τινὶ χωνείᾳ τῶν παλαιῶν ἐκκαθήρας πλημμελημάτων, παρασκευάσω δὴ πάντων τε ἐπιμελεῖσθαι τῶν Θεῷ δοκούντων, καὶ δὴ καὶ τὴν τῶν θυσιῶν προσκομιδὴν ἀρεσκόντως ποιεῖσθαι Θεῷ· οἷς ἀκολούθως ἐπειδὴ τῆς ἐπαχθησομένης αὐτοῖς τότε τιμωρίας τὸ κέρδος ἔφη, ὡς ἂν ἐντελεστέραν προσαγάγοι τοῖς ἀκούουσι τὴν διόρθωσιν, οὕτω φησὶν·

Στίχ. ε'-ζ'. — « Καὶ προσελεύσομαι πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει· » ἀντὶ τοῦ, Φανοῦμαι ἐν ὑμῖν τότε κρίνων τοῖς παρ' ὑμῶν πραττομένοις. « Καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχύς ἐπὶ τοὺς φαρμακοὺς, καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας, καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀποστεροῦντας μισθὸν μισθωτοῦ, καὶ καταδυναστεύοντας χήρας, καὶ κονδυλίζοντας ὀρφανοὺς, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας κρίσιν προσηλύτου, καὶ τοὺς μὴ φοβουμένους με, (p. 565) λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Δεικνύς διὰ τούτων ὑπὲρ ὁπόσων ὧν διαπράττονται τότε κακῶν δώσουσι δίκας. Τὸ δὲ « μάρτυς ταχύς, » ἵνα εἴπῃ, Ὅξεϊαν ἐπάγων τὴν τιμωρίαν, ὡς ἂν ἀκριβῶς τὰ καθ' ὑμᾶς ἐπιστάμενος. Ἐπὶ πάντας δὴ τούτους, φησὶν, καὶ καθάπαξ δὲ ἐφ' ἅπαντας ἔσοι τοῦ φόβου καταμελοῦντες τοῦ ἐμοῦ τοῖς χείροσιν ἀδεῶς προστετήχασι τοιαύτην ἐπάξω τιμωρίαν. Ἐἵτα ἐπάγει· « Διότι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός

⁹⁸ Joan. iv, 23.

ὡμῶν, καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι· καὶ ὑμεῖς υἱοὶ Ἰακώβ
οὐκ ἀπέχεσθε ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν πατέρων ὑμῶν,
ἐξεκλίνετε νόμιμά μου, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε. » Ἐγὼ
μὲν γὰρ αὐτός εἰμι πάντοτε ἐμαυτῷ, καὶ ἀνεξικα-
κεῖν ὅτε προσῆκεν εἰδῶς, καὶ τιμωρίας καιρὸν ἐπι-
στάμενος· ὑμεῖς δὲ ἀκριβεῖς ἐστε μιμηταὶ τῶν πα-
τέρων ἁμαρτημάτων, παραπλησίως ἐκείνοις, τῶν τε
νόμων ἐκτραπέντες τῶν ἐμῶν, καὶ τῆς φυλακῆς αὐτῶν οὐδένα ποιούμενοι λόγον, ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τὴν
τιμωρίαν δέξεσθε δικαίαν.

Στίχ. η'-ι'. — Μεθίσταται δὲ πάλιν ὁ προφήτης
ἐφ' ἐτέραν πλημμέλειαν, ἣν περὶ τε τὰς ἀπαρχὰς
ἐπλημμέλουν καὶ τὰς δεκάτας, ἀποδιδόναι ταύτας
κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν οὐκ ἐθέλοντες. « Ἐπι-
στρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Νεύσατε δὲ πρὸς με, φησὶν, ὡς ἂν ἀκόλουθα ὑμῖν ὑπάρξειεν καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ. « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι ἐπιστρέφομεν; » (p. 566) Ἀλλὰ γὰρ οἴεσθε, φησὶ, μηδὲ δεῖσθαι τινὸς ἐπιστροφῆς· οὕτως ἀναίσθητον τινὰ ἀπ' ἐμοῦ πεποιθήσατε τὴν ἐκτροπὴν. « Εἰ πτερνίζει ἄνθρωπος Θεόν; διότι ὑμεῖς πτερνίζετε με; » Καὶ ταῦτα, φησὶν, οὕτω νομίζετε, ἀπατᾶν με οἰόμενοι· ὅπερ οὖν ἐπιχειρεῖν ἀνθρώποις περὶ Θεόν, τῆς ἐσχάτης ἐστὶν εὐθειας τε καὶ μανίας. « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι ἐπτερνίσασμέν σε; » ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ποιῶντες, αἴσθησιν ἔχετε τῆς ἀτοπίας τοῦ γιγνομένου. Εἶτα τὸ ἁμαρτημα λέγων· « Ὅτι τὰ ἐπιδέκατα καὶ αἱ ἀπαρχαὶ μεθ' ὑμῶν εἰσι· καὶ ἀποβλέποντες ὑμεῖς ἀποβλέπετε εἰς αὐτό· καὶ ὑμεῖς ἐμὲ πτερνίζετε. » Τὰς γὰρ δεκάτας καὶ τὰς ἀπαρχὰς οὐ κατὰ τὸ νενομισμένον προσάγετε τοῖς ἱερεῦσιν, ἀλλ' ἔχετε παρ' ἑαυτοῖς· εἰτά τι κέρδος ἑαυτοῖς ἐντεῦθεν προξενεῖν νομίζοντες, καὶ ὡς ἐπὶ τινα μεγίστην ὠφέλειαν ἀφορῶντες, εἰς ταῦτα δὴ καὶ παρ' ὑμῶν ἀποδίδοσθαι προσῆκον ἦν, τοῦτο μὲν εἰλικρινῶς ποιεῖν οὐκ ἐθέλετε· βραχέων δὲ τινων καὶ εὐτελῶν προσαγωγῇ, τὸ νόμιμον ἀποδιδόναι προσποιεῖσθε· ὅπερ οὖν οὐδὲν ἕτερον ἐστίν, ἀλλ' ἡ ἀπατᾶν με νομιζόντων· ἀπάτης γὰρ εἴη ἂν τὸ μὴ εἰλικρινῶς τὸ νόμιμον χρέος ἀποπληροῦν, πανουργεῖν δὲ αὐτοῦ περὶ τὴν ἀποπλήρωσιν πειρᾶσθαι. Εἶτα ἐπάγει· « Τὸ ἔτος συνετελέσθη· καὶ εἰσηνέγκατε πάντα τὰ ἐκφόρια εἰς τοὺς θησαυροὺς, καὶ ἡ ἀρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν. » (p. 567) Τὸ μὲν γὰρ ἔτος εἴληφε πέρας, καὶ αἱ τοῦ ἔτους τροπαὶ κατὰ τὴν ἐμὴν διάταξιν τὴν ἀκολουθίαν πεπληρώκασι τὴν οἰκείαν· ἀφ' ὧν ἡ τῶν καρπῶν γέγονε φορὰ· εἶτα ὑμεῖς ἐντελεῖς τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς κομισάμενοι καρπούς, θέον ὑπὲρ τούτων ἀποτίσαι τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν διὰ τῆς τῶν ἀπαρχῶν καὶ τῶν δεκατιῶν προσκομιδῆς, τοῦτο μὲν οὐ πεποιθήκατε· βραχέα δὲ τινα μονονουχὶ προσρίψαντες τοῖς ἱερεῦσιν, εἰς τοὺς θησαυροὺς ἅπαντα τοὺς οἰκείους εἰσηνέγκατε· οὐδὲ ἐκεῖνο λογισάμενοι, ὅτι οὐδὲν ἀπέοικεν τοῦτο, τοῦ τὰς τῶν πενήτων διαρπάζειν τροφάς, ὑπὲρ ὧν ταῦτα θυσιαστηρίῳ λειτουργοῦντες, οἳ τε διὰ πενίαν τῷ ναῷ προσεδρεύοντες τῷ ἐμῷ (72), τὰς ἀναγκαίας κομίζονται χρείας. Οἷς ἀκολούθως ἐπήγαγεν·

(72) Vides sub lege etiam Mosaica morem pauperibus templo assistantibus largiendi eleemosynam praesertim ex sacris opibus. Sic et ille claudus apud

A declinastis a legitimis meis, nec ea custodistis. » Ego, inquit, semper mihi consto, et quandonam patienter ferendum sit scio, et puniendi pariter tempus novi. Vos vero summi estis imitatores patrum peccatorum, aequae ac illi legum mearum praevaricatores, nec de earum observantia solliciti; quam ob rem justam patiemini punitionem.

αὐτῶν οὐδένα ποιούμενοι λόγον, ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τὴν

VERS. 8-10. — Transit denuo propheta ad aliud peccatum, quod circa primitias decimasque commiserant, nolentes eas juxta legis constitutum persolvere. « Revertimini ad me, et ego revertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. » Respicite ad me, inquit, ut consentanea vobis a me eveniant. « Et dixistis: In quo revertemur? » Quippe existimatis, inquit, nulla reversione indigere: adeo insensatum a me discessum fecistis! « Num supplantabit homo Deum, quia vos supplantastis me? » Quod profecto homines adversus Deum audere, extremæ stultitiæ insanixque est. « Et dixistis: In quo supplantavimus te? » Sed neque, dum ita ageretis, sensum vestrae absurditatis habuistis. Mox peccatum recitans, ait: « Quoniam decimae primitiaque apud vos sunt. Et vos respicientes respicitis in id ipsum. Et vos me supplantastis. » Nam decimas atque primitias nequaquam prout legitimum est sacerdotibus offertis, sed ipsi retinetis. Attamen quasi aliquod emolumentum capere existimantes, et quasi **385** maximam aliquam utilitatem spectantes, nempe si quod opus est reddatis, nequaquam integre id vultis facere, sed exiguorum aliquot atque vilium oblatione, quod legitimum est præstare simulatis. Quod sane nihil aliud est, quam hominum me decipere putantium facinus. Nam fraus est, debitum legitimum integre non persolvere, sed malitiose cum Deo circa hanc solutionem se gerere. Tum pergit dicere: « Annus completus est. Et intulistis omnes fructus in horrea, et rapina pauperum in domibus vestris est. » Anni certe exitus est, et anni conversiones juxta meam ordinationem periodum suam compleverunt, unde fructuum confectio sit. At vos maturis de tellure sublatis fructibus, cum pro his gratias referre Deo debuissetis, primitias decimasque afferendo, nihil hujusmodi egistis; sed exigua quaedam sacerdotibus projicientes, omnia in horrea vestra intulistis: ne hoc quidem putantes, perinde id esse ac si alimenta pauperum diripiatis, quorum gratia hæc a vobis suppeditari jussum est: nempe ut et qui altari deserviunt, et qui egestatis causa templo meo adsident, necessaria vitæ subsidia hinc referant. Quibus subnectit:

δίδοσθαι κεχέλευται παρ' ὑμῶν· καὶ ὡς ἂν οἳ τε τῷ ναῷ προσεδρεύοντες τῷ ἐμῷ (72), τὰς ἀναγκαίας κομίζονται χρείας. Οἷς ἀκολούθως ἐπήγαγεν·
portam templi speciosam eleemosynam a Petro apostolo petebat (Act. iii, 5).

VERS 11-12. — « Revertimini ergo in hoc, dicit A Dominus omnipotens. Nisi aperuero vobis catartas cœli, et effundam in vos benedictionem meam donec sufficiat. Et distribuam vobis in cibum, et non corrumpam vestras terræ fruges, et vitis vestra in agro non infirmabitur, ait Dominus omnipotens. Et beatos vos dicent omnes gentes; quia eritis terra desiderabilis, ait Dominus omnipotens. » Agesis, inquit, conversi hæc omnia emendate. Videbitis enim, quomodo vobis ego copiosum imbrem præbebo, et quomodo frugum copiam ad satietatem suppeditabo. Id enim **386** denotant verba, « Benedictionem meam donec sufficiat, » ut ex his pingue vos habeatis nutrimentum. Nam verba, « Distribuam vobis in cibum: » id significant, Conservabuntur autem volis incolumes fructus omnes, largum vobis vite etiam vestra potum præbente: ita ut ob generalem apud vos copiam, cuncti etiam exteri vos beatos dicturi sint, et quod vere vobis Deus optima quæque decernit, dum terræ vestræ plurimam præ cæteris frugum abundantiam concedit.

VERS. 13-16. — Deinde ad priores redit sermones, quasi nova admonitione dignans improbos illos ac impios, aitque: « Aggravavistis super me sermones vestros, dicit Dominus omnipotens. » Asperis, inquit, conviciis me appetivistis. « Et dixistis: In quo tibi oblocuti sumus? » Siccine ergo ne sensum quidem tantæ blasphemiae habetis? C Ubique enim hic propheta verbum « dixistis » ponit, quasi ipsis exprobrans gravem stupiditatem, qua improbe agebant, nullum rei sensum capientes, sed ita in suis peccatis versantes ceu si non peccasse existimarent. Mox quale fuerit peccatum edisserens, « Dixistis, inquit, inutile esse Deo servire. » Neque enim nobis aliqua utilitas accidit mandata servantibus: neque Deum sæpe deprecantibus boni quidquam accessit. Eo demum res nostræ cesserunt, ut nos in angustiis pressurisque languentes, beatos alios dicamus qui nullam divinæ voluntatis rationem habent, quibus in melius res procedunt, quanquam Deo semper adversantibus, a quo tamen nihil detrimenti patiuntur. « Hæc oblocuti sunt, qui timebant Dominum, unusquisque ad proximum suum. » Hæc quidem, inquit, inter se invicem loqui non dubitarunt, qui simulabant se præ omnibus alienigenis timorem meum retinere, Quibus Deus attendens, memoriam eorum scriptam posteris reliquit, **387** pro eo tempore quo pœnas persolvent hi qui huiusmodi utuntur sermonibus, seque omni generi nequitiae addicunt. Secus vero, nihil boni non eveniet iis qui meas vere leges observabunt; quos equidem tempore illo quo malos puniam, providentia mea dignabor: sic nimirum declarans, se hos habere in suorum necessariorum numero, et omnia optima illis retributurum: quemadmodum aliquis erga proprium filium afficeretur, qui multum sibi

Στίχ. ια', ιβ'. — « Ἐπιστρέψατε δὴ ἐν τούτῳ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· ἐὰν μὴ ἀνοίξω ὑμῖν τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐκχεῶ ὑμῖν τὴν εὐλογίαν μου ἕως τοῦ ἰκανωθῆναι, καὶ διαστελῶ ὑμῖν εἰς βρῶσιν, καὶ οὐ μὴ διαφθείρω ὑμῶν τὸν καρπὸν τῆς γῆς, καὶ οὐ μὴ ἀσθενήσῃ ὑμῶν ἡ ἀμπελος ἐν τῷ ἀγρῷ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη, διότι ἔσεσθε ὑμεῖς γῆ θελητῇ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἀλλὰ γὰρ, φησί, μεταβαλλόμενοι, διόρθωσιν τούτων δὴ ποιήσασθε πάντων· ὄψεσθε γὰρ ὅπως μὲν ὑμῖν πλούσιον παρέξω τὸν ὑετὸν, ὅπως δὲ ὑμῖν τῶν καρπῶν παρέξω τὴν ἀφθονίαν εἰς κόρον· τοῦτο γὰρ λέγει, « τὴν εὐλογίαν μου ἕως τοῦ ἰκανωθῆναι, » (p. 568) ὥστε πλουσίαν ἔχειν ὑμᾶς τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπολαυσιν· τὸ γὰρ, « Καὶ διαστελῶ ὑμῖν εἰς βρῶσιν, » τοῦτο σημαίνει· Διαφυλαχθήσονται τε ὑμῶν ἀδιάφθοροι πάντες οἱ καρποὶ, πλουσίαν ὑμῖν καὶ τῆς ἀμπέλου τὴν οἰκίαν ἀπολαυσιν παρεχούσης· ὥστε ἐκ τῆς πολιτευομένης ἐν ὑμῖν εὐθηνίας, ἅπαντας δὴ τοὺς ἐκτὸς μακαρίζειν ὑμᾶς, ὅτι ὄντως ὑμῖν τὰ κάλλιστα βεβούληται Θεὸς, ὥστε καὶ τῇ γῇ ὑμετέρᾳ πλείστην παρὰ τοὺς λοιποὺς παρέχειν τὴν ἀφθονίαν τῶν καρπῶν.

Στίχ. ιγ'-ις'. — Εἶτα ἐπὶ τοὺς πρόσθεν ἀνατρέχει λόγους, ὡς ἂν δυσσεβεῖς καὶ μοχθηροὺς δευτέρας ἀξιῶν νουθεσίας, καὶ φησὶν· « Ἐβαρύνετε ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· » χαλεπαῖς, φησί, λοιδορίαις ἐχρήσασθε κατ' ἐμοῦ. « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι κατελαλήσαμεν σου; » εἶτα οὐδὲ αἰσθῆσιν τῆς τοσαύτης λαμβάνετε δυσφημίας, διόλου γὰρ ὁ προφήτης οὗτος τὸ « εἶπατε » τέθεικεν, ὥσπερ ὀνειδίζων αὐτοῖς ἀναισθησίαν πολλήν, μεθ' ἧς ἐπραττον τὰ ἄτοπα, οὐδεμίαν ἐπ' αὐτοῖς λαμβάνοντες αἰσθῆσιν, ἀλλ' οὕτως ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι διατιθέμενοι τοῖς ἑαυτῶν, ὡς μηδὲ ἀμαρτάνειν ἠγείσθαι. Εἶτα λέγων τὸ ἀμάρτημα· « Εἶπατε, φησὶν, ὡς ἀνωφελὲς τῷ Θεῷ δουλεύειν· » οὐδὲ γὰρ ἡμῖν προσεγένετό τι ὄφελος ἐπιμεληθεῖσι τῆς φυλακῆς τῶν παρ' αὐτοῦ προστεταγμένων· ἀλλ' οὐδὲ δεηθεῖσιν αὐτοῦ πολλάκις, οὐδὲν ὑπῆρξε πλεον· (p. 569) περιέστηκε δὲ εἰς τοῦτο τὰ πράγματα, ὥστε ἡμᾶς μὲν εἶναι ἐν ἀνάγκαις καὶ θλίψεσι, μακαρίζειν δὲ ἐτέρους, οὐδένα τῶν αὐτῶ δοκούντων πεποιημένους λόγον, οἷς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προβαίνει τὰ πράγματα, ἀνθεστηκόσι μὲν αὐτῷ πάντοτε, βλαπτομένοις δὲ οὐδὲν ἐκ τούτου. D « Ταῦτα κατελάλησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ, φησί, πρὸς ἀλλήλους λέγειν οὐκ ὤκνουν, οἱ προσποιούμενοι παρὰ πάντας τοὺς ἄλλοτρίους τὸν φόβον ἔχειν τὸν ἐμόν· οἷς προσεσχηκῶς ὁ Θεὸς, ἐν γραφῇ τὴν μνήμην αὐτῶν τοῖς μετέπειτα καταλέλοιπεν, ὀπηνίκα μὲν δώσουσι δίκας οἱ τοῖς τοιούτοις κεχρημένοι λόγοις, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος παρανομίας ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες· περιέσται δὲ πᾶν ὃ τι ἀγαθὸν τοῖς ὄντως ἐπιμελομένοις τῶν νόμων τῶν ἐμῶν, οὓς περ οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ καθ' ὃν τιμωρήσομαι τοὺς φαύλους, τῆς κηδεμονίας ἀξιῶσω τῆς ἐμῆς· οὕτως αὐτοὺς ἐν τοῖς οἰκειοτάτοις ἔχειν αἰρούμενος, καὶ πᾶν ὃ τι κάλλιστον περὶ αὐτοὺς δοκιμάζων ποιεῖν· ὡς ἂν εἰ τις

περὶ υἱὸν ἑαυτοῦ διατεθεῖη, πολλὴν τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπιδεικνύμενον πάντοτε περὶ αὐτόν. Εἶτα ἐπάγει·

Στίχ. η'. — « Καὶ ἐπιστραφήσεσθε, καὶ ὤψεσθε ἀνὰ μέσον δικαίου, καὶ ἀνὰ μέσον ἀνόμου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ δουλεύοντος Θεῷ, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ μὴ δουλεύοντος αὐτῷ. » Τότε φανερὰ γενήσεται ἡ διάκρισις τῶν τε δικαίων, καὶ τῶν παρανόμων, καὶ τῶν δουλεύειν τε ἐσπουδαχόντων Θεῷ, καὶ τῶν μηδένα τούτου ποιεῖσθαι λόγον ἐθελόντων, τῆς τε τοῖς κακοῖς ἐπαγομένης (p. 570) τιμωρίας, καὶ τῶν τοῖς εὐγνωμοσι περιγινομένων ἀγαθῶν, καὶ τῶν ὄντων κακῶν σαφῆ ποιουμένων τὴν διάκρισιν, τῶν τε ὄντων ἀγαθῶν καὶ τῶν ὄντων κακῶν· λέγει δὲ καὶ ταῦτα ἀκολουθῶς τοῖς πρόσθεν περὶ τῶν ἐσομένων κατὰ τὸν τῶν Μακκαβαίων καιρὸν, ὅτε δὴ μάλιστα βαρυτάτην μὲν οἱ κακοὶ τοῦ λαοῦ τὴν τιμωρίαν ἐδέξαντο, μεγίστης δὲ ἐν ᾧ πᾶσι τῆς θείας ἔτυχον ῥοπῆς οἱ τοῦ κρείττονος ἔρασταί. Ὅθεν εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων ἐπάγει·

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. α'-β'. — « Ὅτι ἰδοὺ ἡμέρα ἔρχεται καιομένη ὡς κλίβανος, καὶ φλέξει αὐτούς· καὶ ἔσονται πάντες οἱ ἀλλογενεῖς καὶ πάντες οἱ ποιοῦντες ἄνομα, καλάμη· καὶ ἀνάψει αὐτούς ἡ ἡμέρα ἡ ἐρχομένη, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῇ αὐτῶν ῥίζα οὐδὲ κλῆμα. » Ἐν ἐκείνῳ γὰρ, φησὶ, τῷ καιρῷ ὡς ὑπὸ πυρὶ φλεχθήσονται οἱ τε ἀλλότριοι πάντες, καὶ οἱ τῆς ἀνομίας ἐργάται καλάμης δίκην ὑπὸ τῆς προσπιπτούσης αὐτοῖς ἀφανιζόμενοι τιμωρίας· καὶ περὶ μὲν οὖν τοὺς κακοὺς ταῦτά φησι· τοῖς δὲ φοβουμένοις τί; « Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά μου ἡλὶος δικαιοσύνης, καὶ ἱασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. » Ὑμῖν δὲ πολλὴ μὲν περιέσται λαμπρότης δικαίως ὑμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ χορηγουμένη ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτόν εὐνοίας· ἀπαλλάξει δὲ ὑμᾶς παντὸς κακοῦ, ὥσπερ τισὶ πτέρυξι τῇ κηδεμονίᾳ σκέπων τῇ οἰκείᾳ· (p. 571) καὶ διοίσετε, φησὶν, οὐδὲν μοσχαρίων ἀπολυθέντων τε ἐκ δεσμῶν καὶ μετὰ πολλῆς σκιρτῶντων τῆς ἡδονῆς· κρατήσετε γὰρ καὶ τῶν παρανομούντων, οἱ σποδοῦ δίκην ὑπὸ τοῖς ποσὶν ἔσονται τοῖς ὑμετέροις, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον οὐδὲ μιᾶς ἐπιμελείας ἢ τινος ἀξιούμενοι διορθώσεως ἔτι· λέγει ἔτι ταῦτα, ὡς πολλάκις ἔφην, ἐπὶ τοῦ καιροῦ γεγονότα τῶν Μακκαβαίων, ὁπηνίκα τὴν ἑαυτοῦ παρασχὼν ῥοπὴν ὁ Θεὸς ἐτιμωρήσατο μὲν τοὺς κακοὺς, ἐν ἀνέσει δὲ καὶ εὐπραγίᾳ κατέστησε τοὺς τῶν αὐτοῦ νομίμων ἀντεχομένους· οἱ καὶ ἐτιμωρήσαντο καὶ κατεκράτησαν παντελῶς τῶν ἐναντίων, οὐ τῶν παρὰ τοῖς ἀλλοτρίοις μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν οἰκείων· ἀφ' ὧν δὴ καὶ δῆλον ᾧ πᾶσιν ἐγένετο ὅσον ἐστὶ τὸ μεταξὺ τῶν τε δουλεύοντων Θεῷ, καὶ τῶν τάναντία φρονούντων, ἀφ' ὧν οἱ μὲν βαρυτάτην ἐδέξαντο τιμωρίαν, οἱ δὲ ἐν εὐθηνίᾳ τε καὶ εὐπραγίᾳ κατέστησαν πλείστη. Ἡ μὲν δὲ πρὸς τὸν λαὸν προφητεία τοῦ μακαρίου Ἀγγέλου τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, ἣν περὶ τῶν αὐτοῖς προσηκόντων κατὰ τε τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, κατὰ τε τὸν τῶν Μακκαβαίων ἐποιήσατο.

Ἐπειδὴ δὲ τελευταῖος οὕτως ἐγένετο προφήτης ἀπάντων τῶν γραφῇ τὰς ἑαυτῶν παραδεδοχόντων προφητείας, καλῶς ἔχειν ἡγήσατο λοιπὸν δεῖξαι μὲν τοῦ νόμου τὴν κατάλυσιν, δεῖξαι δὲ τὰ μετὰ τοῦτο

A amorem omni tempore ostendisset. Deinde addit :

« Et convertemini, et cernetis inter justum et injustum; et inter famulantem Deo, et non famulantem eidem. » Tunc manifesta fiet distinctio justorum ab iniquis, et eorum qui servire Deo studuerunt ab illis qui nihil pensi id habuerunt: item inter inflictam improbis pœnam, et inter bona probis impertita: omnino discretio erit inter malos, et inter bonos. Ait autem hæc consentanee dictis antea de rebus ætate Maccabæorum futuris: quo tempore quotquot fuere mali in populo gravissimum passi sunt supplicium; maximumque vicissim nacti sunt a Deo auxilium qui virtutis sectatores fuerunt. Quare ob dictorum confirmationem sic proseguitur :

CAPUT IV.

VERS. 1, 2. — « Quia ecce dies venit ardens sicut cli-banus, et comburet eos. Eruntque omnes alienigenæ omnesque agentes iniqua, sicut stipula. Et succedet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens; et non supererit illorum, radix aut ramus. » Illo, inquit, tempore tanquam ab igne comburentur alienigenæ omnes; et nequitiae operadores stipulæ instar a corripiente eos pœna destruentur. Et de improbis **388** quidem ait hæc. De timoratis vero quid? « Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus. » Vobis quidem multa, ut par est, gloria erit, a Deo propter vestram erga eum benevolentiam concessa. Tum et omni malo expediet, alis veluti providentia sua tegens. Nihilque differetis a vitulis qui vinculis soluti multa cum voluptate exsiliunt. Dominabimini etiam iniquis, qui quasi cinis pedibus vestris suberunt, quia illo tempore cura mea nulla vel levamento digni habebuntur. Hæc autem ait, ut sæpe dixi, de rebus quæ Maccabæorum tempore contigerunt, cum suum præbens auxilium Deus, malos pœna implicuit, in solatio autem et prosperitate eos constituit qui leges ipsius protegebant: qui certe puniverunt atque domuerunt omnino adversarios suos, non ex alienigenis tantum, verum etiam ex popularibus suis. Ex quo cunctis innotuit quid interesset inter Deo servientes, et inter contrarium agentes; qua de causa hi gravissimam pœnam pertulerunt, illi autem prosperos successus felicitatemque plurimam nacti sunt. Et prophetia quidem beati Angeli ita se habuit, quam de rebus tum ætate illa, tum sub Maccabæis, ad Israelitas pertinentibus fecit.

Quia vero postremus hic omnium prophetarum fuit, qui suas scripto prophetias mandarunt, recte se facere judicavit demonstrando deinde legis cessationem, et quæ postea essent consecutura.

« Mementote legis Moysis servi mei, sicut ei praecepi in Choreb ad universum Israellem mandata et justificationes. Et ecce ego mittam vobis Eliam Thesbitem, ante quam veniat dies Domini magna et illustris, qui reconciliabit cor patris erga filium, et cor hominis erga proximum suum, ne ego veniens funditus omnia percutiam. » **389** Verumtamen praeter omnia quae dicta fuerunt, hoc vobis postremum mandatum trado, ut legis meae memores sitis, quam per Moysem universo Israeli imposui, quaecunque ab eo fieri oporteret manifeste edicens. Sic ergo in primis obedientiae dabitis indicium, si Dominum venientem exceperitis Christum, qui propter omnium hominum salutem apparebit; quique legi finem imponet, et perfectionem propriam demonstrabit. Profecto bene fuisset vos statim, et in primo ejus adventu credere, atque hunc agnoscere illum esse quem Moyses cunctique prophetæ innuerant, finem legi impositurum, et communem omnium palam effecturum salutem: ex quo illud quoque omnibus innotuisset, hoc esse economiae totius legis caput maximumque bonum, nempe ut omnes homines ad Christum Dominum adducerentur, qui tanti boni gratia tempore suo adventurus erat. Sed quia praesenti illi malevolentiam vestram ostendetis, beatus ad vos mittetur Elias, ante secundum Christi Domini adventum qui de caelo futurus est, ut eos qui religionis causa inter se dissident copulet, nec non ut parentes per ipsius religionis notitiam ad concordiam cum liberis pertrahat, dissidentes antea ejusdem religionis causa: in summa, ut omnes homines uno eodemque vinculo constringat: ita ut qui tunc inventi fuerint irreligiosi, ab eo notitiam veritatis suscipiant, et cum religiosis deinceps conspirent. Haec faciet qui omnium hominum salutis curam gerit Deus; ne forte in impietate perseverantes, tremendum adventum ejus experiantur, qui ad supremum improborum exitium fiet.

ὁ δὲ καὶ τὴν ἐντεῦθεν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς κοινωνίαν· τῶν σωτηρίας ὁ Θεός· ὡς ἂν μὴ μένοντες ἐπὶ τῆς ἀσεβείας, φοβεράς αὐτοῦ τῆς παρουσίας πειραθῶσιν, ἐπὶ ἀφανισμῷ παντελεῖ τῶν μοχθηρῶν γινομένης.

ἑσόμενα· διὸ φησι (Στίχ. ζ')· « Μνήσθητε νόμου Μωσῆ τοῦ δούλου μου, καθότι ἐνετειλάμην (p. 572) αὐτῷ ἐν Χωρὴβ πρὸς πάντα τὸν Ἰσραὴλ προστάγματα καὶ δικαιώματα, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην, πρὶν ἢ ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, ὅς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην. » Ἀλλὰ γὰρ ἐφ' ἅπασιν τοῖς εἰρημένοις ἐσχάτην ταύτην ὑμῖν παραδίδωμι τὴν ἐντολήν, ἵν' ἔχητε τὸν νόμον ἐν μνήμῃ τὸν ἐμὸν, ὃν διὰ τοῦ Μωσέως πρὸς ἅπαντα δέδωκα τὸν Ἰσραὴλ, ἅτινα πράττειν αὐτοὺς ἐφ' ἐκάστῳ χρῆ, σαφῶς εἰρηκῶς· ὥσπερ οὖν πρῶτον, τοῦ πείθεσθαι παρέξετε γνῶρισμα, τὸ τὸν Δεσπότην παραγεγονότα δέξασθαι Χριστὸν, ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ἀνθρώπων φανούμενον σωτηρίας, ὅς παύσει μὲν τὸν νόμον, ἐκφανεῖ δὲ τὴν τελειότητα τὴν οἰκειαν· ὅπερ οὖν καλῶς μὲν εἶχεν ὑμᾶς εὐθὺ καὶ κατὰ πρῶτας φανέντι πιστεῦσαι, καὶ γινῶναι τοῦτον ὄντα ἐκείνον ὃν Μωσῆς τε καὶ πάντες ἐμήνυσον οἱ προφῆται, τέλος μὲν ἐπιθήσοντα τῷ νόμῳ, τὴν κοινὴν δὲ ἀπάντων ἐκκαλύψοντα σωτηρίαν· ὥστε κακεῖνο δῆλον ἅπασιν γενέσθαι, ὅτι δὴ τοῦτο πάσης τῆς κατὰ τὸν νόμον οἰκονομίας ἐστὶ τό τε κεφάλαιον καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθόν, τὸ πάντας ἀνθρώπους τῷ Δεσπότη προσάγαγεῖν Χριστῷ ἐπὶ τοῖς τοσοῦτοις ἀγαθοῖς κατὰ τὴν καιρὸν φανουμένῳ τὸν οἰκεῖον· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἐκείνου δείξεως τὴν ἀγνωμοσύνην ἐπιδείξετε τὴν οἰκειαν, (p. 573) Ἠλίας ἀποσταλήσεται πρὸς ὑμᾶς ὁ μακάριος, πρὸ τῆς δευτέρας τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ παρουσίας, ἣν ἀπ' οὐρανῶν ποιήσεται· ὥστε τοὺς διὰ τὴν εὐσέβειαν πρὸς ἀλλήλους διηρημένους συναΐσαι, καὶ δὴ καὶ πατέρας διὰ τῆς κατὰ τὴν εὐσέβειαν ἐπιγνώσεως εἰς τὴν τῶν τέκνων ἀγαγεῖν ὁμόνοιαν, διηρημένους πρότερον ἐκ τῆς κατὰ τὴν εὐσέβειαν αἰτίας· πάντας τε ἀνθρώπους συντόμως εἰπεῖν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν καταστῆσαι συνάφειαν· τῶν ἐν ἀσεβείᾳ τότε καταλαμβανομένων, δεχομένων μὲν παρ' αὐτοῦ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, ἐχομένων τὰῦτα δὲ ποιήσεται τῆς ἀπάντων ἀνθρώπων φροντίδος ἀσεβείας, φοβεράς αὐτοῦ τῆς παρουσίας πειραθῶσιν,

THEODORI MOPSUESTENI

FRAGMENTA IN VETUS TESTAMENTUM.

IN GENESIN.

Ex concilio Constantinopolitano anni 553, actione IV, num. LVII-LX, LXII.

Ejusdem Theodori ex libro quinto commenta de creatura, in quibus et bona et mala a Deo esse facta dicit.

Nec igitur mortem non sponte et præter iudicium suam intulit hominibus, neque peccato aditum ad nullam utilitatem dedit; nec enim hoc fieri nolens non poterat: sed quoniam sciebat utile esse nobis, magis autem omnibus rationabilibus, prius quidem malorum et deteriorum fieri aditum, postea autem deleri quidem hæc, introduci autem meliora: ideo in duos status divisit Deus creaturam, præsentem et futurum; in illo quidem ad immortalitatem et immutabilitatem omnia ducturus, in præsentem vero creatura in mortem et mutabilitatem interim nos dimittens. Nam si quidem statim ab initio immortales nos fecerit et immutabiles, nullam differentiam ad irrationabilia haberemus, proprium nescientes bonum. Ignorantes enim mutabilitatem, immutabilitatis ignorabamus bonum: nescientes mortem, immortalitatis lucrum nesciebamus: ignorantes corruptionem, non laudabamus incorruptionem: nescientes passionum gravamen, impassibilitatem non mirabamur. Compendiose dicere, ne longum sermonem faciam: nescientes malorum experimentum, bonorum illorum non poteramus scientiam mereri.

Ejusdem de iisdem, et angelos, et homines, et demones similiter malos esse dicentis.

Necesse est autem, omnia simul rationabilia, invisibilia dico, et nos ipsos, quibus mortale quidem est corpus, anima autem per omnia ejusdem * invisibilibus et rationalibus substantiis, hic quidem præsentem mutabilitatem pati, ut optima erudiamur doctrina religiositatis, et ad benevolentiam constituamur.

Ejusdem interimentis iudicium, et dicentis quod mutabilia et mortalia omnia facta sunt, et iterum omnia immutabilia et immortalia statim post resurrectionem erunt secundum similitudinem Christi.

Quod quidem placuit Deo, hoc erat, in duos status dividere creaturam: unum quidem qui præsens est, in quo mutabilia omnia fecit; alterum

A autem qui futurus est, cum renovans omnia ad immutabilitatem transferet: quorum principium nobis ostendit in dispensatione Domini Christi, quem ex nobis existentem resuscitavit ex mortuis, et immortalem corpore, et immutabilem fecit animam [fort. anima]: per quod demonstravit, quia circa universam creaturam hoc futurum est.

Ejusdem ex quarto libro de creatura.

Illo certo constituto, quod quemadmodum nobis per resurrectionem et corpus incorruptum et immutabilis anima erit, eodem modo et invisibilibus et rationabilibus naturis immutabilem mereri contingit, nunc quidem accipientibus conversionem, sicut versa multoties decem millia dæmonum ostendunt, tunc autem in immutabilitatem nobiscum futuris.

Ejusdem ex quinto libro, quod sciens Deus expedire hominibus peccatum, hoc fieri disposuit.

Nam sciebat quidem quod peccabunt omnimodo, concedebat vero hoc fieri, expedire eis cognoscens: quoniam nec erat possibile eum, qui cum fecerit non exstantes, et tantorum quidem demonstraverit dominos, tanta vero bona proposuerit ut eis fruantur, non prohibere peccati aditum, si expedire eis hoc cognosceret. Sed enim non erat possibile, nos aliter discere peccatum, et passionum molestiam, et deteriora, et nostram infirmitatem in his demonstrandam, ad ostendendam C magnitudinem immutabilitatis, quam postea nobis esset donaturus, nisi sic ab initio hæc fuissent a Deo dispensata, ut collatione et experimento infinitorum illorum bonorum possemus scire magnitudinem: et hujus gratia, utpote profuturum nobis, peccatum intrare dimittens, magnum in ejus bello auxilium invenit.

Ejusdem Theodori detrahentis quæ sunt de flammea framea et de cherubim dicta (Gen. III).

Nam flammeam quidem frameam dicunt, ut dicat quia ignis est terribilis coruscans, in habitu gladii extensus, ut bifariam terribilis quidam visus esset videntium, et ex natura et ex habitu

ejus quod ostendebatur : quam et verti dixit, ut assiduitate motus coruscans, terribilem et majorem videnti timorem faceret. Cherubim vero animalium dicit quasdam formas terribiles et potentes tremefacere videntem. Sicut enim nos animalia quædam forsitan januis constituimus, sic Deus flammeam frameam constituit et cherubim, ut per eam, quæ est terribilis de visu, Adam cum timore

A prohibitus introitu paradisi, merito castigaretur. Non enim invisibiles quasdam virtutes dicit cherubim hic, sicut quidam arbitrantur : quoniam non aliquid valebat invisibilis natura ibi, cum sensibilis visus esse deberet, et quæ Adam castigaret. Nec igitur flammea framea natura erat ignis, sed talis visus : nec cherubim animalia, sed visus talis.

FRAGMENTA ALIA IN GENESIN.

Ex Catena Nicephori monachi, Lipsiæ 1772 in-fol. (a).

CAP. I.

VERS. 14. — Theodori. Fiant luminaria in cælo, ait, non ei adhærentia, sed velut super illud destinatum sibi cursum perficientia. Pariter enim de Adam dictum est : Posuit eum in paradiso, non sane terræ affixum, sed super terram huc illucque vagantem. Simili ratione jubet hic luminaria in firmamento cæli reponi. Recte autem adjicit ad illuminationem super terram, quasi dicat, ut terræ inserviant. His enim de causis in cælo collocata sunt.

CAP. II.

VERS. 2. — Et consummavit Deus in die sexto opera sua, quæ fecit; et requievit in die septimo, et cætera. Quibus declarat, se die sexto ita cuncta consummasse, ut nihil novi deinde iis adjiceret, quando omni ex parte perfecta videbantur. Septimo autem die operari destitit. Ideo autem istum diem adjecit, quamvis omni opere vacuum et ab omni creatione liberum, ut illo hujusce diei otio probaret omnia jam prorsus perfecta esse. Quod enim et primo, et secundo, et tertio, et quarto, et quinto, et sexto die semper quid novi protulerat, quod creationi deesse videbatur, manifestum sit, ideo eum septimo die ab omni opere abstinuisse, ut isto otio declararet creationem tandem consummatam esse. Septem ergo dierum numero definivit dierum seriem, cum idem sex illorum dierum spatio facere potuisset, quibus creationem perfecit. Sex igitur isti dies rationem præbent eorum quæ facta sunt; septimus autem indicat cuncta finem suum contigisse, et jam nulla ex parte deficere.

Manifestum quod nihil novi post sextum diem factum sit, licet quotidie et plantæ et semina et animalia nascantur. Hæc enim non nova, sed ad formam eorum quæ prius condita sunt, et ad eandem legem, juxta indictam ipsis a Deo benedictionem, singulis diebus crescunt.

(a) Titulum integrum vide infra.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. ιδ'. — Θεοδώρου. "Ωστε εἶναι, φησὶν, αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ οὐ πεπηγότας, ἀλλ' ὡς ἐπ' αὐτοῦ, τὸν οἰκεῖον ἐξελαύνοντα δρόμον. Ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ φησιν, "Εθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐχ ὡς πεπηγότα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ὡς κινούμενον ἐπ' αὐτῆς· οὕτω κἀνταῦθα εἶναι μὲν ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ τοὺς φωστῆρας κελεύει. Καλῶς δὲ ἐπήγαγεν, Εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς· ἵνα εἴπῃ, ὅτι τὴν χρεῖαν παρεχέτωσαν τῇ γῇ. Τούτου γὰρ ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ τέθινται.

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. β'. — Καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἃ ἐποίησε, καὶ κατέπαυσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, καὶ τὰ ἑξῆς. Δεικνὺς, ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς ἕκτης συμπεπλήρωκε πάντα, ἅτε μηδὲν αὐτοῖς προστιθέναι μέλλον καινόν, ἐπειδὴ μηδὲ λείπειν τι αὐτοῖς ἡγεῖτο. Ἐπαύσατο δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ τοῦ ποιεῖν. Τούτου γὰρ ἕνεκεν τὴν ἡμέραν ταύτην προστέθεικεν, ἀπρακτον οὖσαν, καὶ ἐν ᾗ καθάπαξ πεποίηκεν οὐδὲν, ὡς ἂν τῇ κατὰ τὴν ἡμέραν ἀργία δηλώσειεν, ὅτι πάντα ἔχει πέρας αὐτῷ. Ὁ γὰρ καὶ τῇ πρώτῃ, καὶ τῇ δευτέρᾳ, καὶ τῇ τρίτῃ, καὶ τῇ τετάρτῃ, καὶ τῇ πέμπτῃ, καὶ τῇ ἕκτῃ αἰεὶ τι καινόν πεποιηκώς, ὃ λείπειν ἡγεῖτο τῇ κτίσει· εὐδηλον, ὅτι διὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς ἑβδόμης τοῦ ποιεῖν ἀπεπαύσατο, ὡς ἂν τῇ ἀργίᾳ τῇ ἐν αὐτῇ δείξειε τὸ πέρας εἰληφέναι τὴν κτίσιν. Ὅθεν καὶ ἐν ἑπτὰ ἡμέραις τὸν πάντα κύκλον τῶν ἡμερῶν περιέγραψε, δυνάμενος ἐν ταῖς ἑξ τοῦτο ποιῆσαι, ἐν αἷς συνεπλήρωσε τὴν κτίσιν· ἵνα αἱ μὲν ἑξ, δὴλωσις ᾧσι τῶν γεγονότων· ἡ δὲ ἑβδόμη, πάντα εἰληφέναι πέρας καὶ μηδὲν αὐτοῖς λείπειν ἔτι.

Εὐδηλον γὰρ ὡς οὐδὲν οὐκ ἔτι καινόν μετὰ τὴν ἕκτην ἐγένετο, γινομένων μὲν αἰεὶ καὶ φυτῶν, καὶ σπερμάτων, καὶ ζώων· οὐ καινῶν δὲ, ἀλλ' οἷάπερ ἦν τὰ πρότερον γεγονότα, κατ' ἐκεῖνον τὸν ὅρον, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἀπόφασιν τε καὶ εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, πάντων καθ' ἐκάστην ἐπιδιδόντων τὴν ἡμέραν.

Στίχ. ζ'. — Τοῖς μὲν γὰρ ἀλόγοις ἀπὸ τῆς εἰσπνοῆς τοῦ κατὰ τὸν ἀέρα πνεύματος ἐψυχῶσθαι, ἐδόθη τὸ ζῆν· τῷ δὲ, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀθανάτου καὶ διαφερούσης οὐσίας. Ἐνεφύσησε γὰρ ὁ Θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ προὐν ζώης, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς προὐν ζῶσαν. Καὶ τοῖς μὲν, δουλεύειν καὶ ἄρχεσθαι προσετάγη, τῷ δὲ ἄρχειν καὶ δεσπόζειν.

Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐγένετο ἡ σὰρξ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ἀλλ' Ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, τῇ τοῦ ἀνθρώπου χρησάμενος ὀνομασίᾳ, ἡ κοινή γέ ἐστι τοῦ συναμφοτέρου. Καὶ ταύτην μὲν εἰρηκῶς, δι' ὅλου τὸ συναμφοτέρον ἐδήλου. Τῇ διαιρέσει δὲ τῆς ποιήσεως διακρίνας τὰς φύσεις, καὶ τῷ μὲν, ἐπλασε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, τὴν σάρκα δηλώσας· τῷ δὲ, ἐνεφύσησε προὐν ζώης, τὴν ψυχὴν ἐμφήνας· εἶτα κατὰ νοικοῦ πάλιν ἐπήγαγε, Καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.

Στίχ. η'. — Ἐδὲμ δὲ εἰσὶν ὀνομάζειν τὸν τόπον τὸν κατὰ ἀνατολὰς κείμενον, ἐν ᾧ περὶ ὁ παράδεισος ἦν, οὐ μικρόν τι μέρος τῆς γῆς οὕτω καλῶν. Μέγαν γὰρ δείκνυσι τὸν παράδεισον, εἶγε ὁ τοῦτον ἄρδων ποταμὸς μετὰ τὴν ἐκείνου χρεῖαν ἔξω φερόμενος, τέσσαρας οὕτω μεγίστους ἀποτελεῖ ποταμούς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ὡστε τῇ τοῦ Ἐδὲμ προσηγορίᾳ μὴ τὸν παράδεισον ὀνομάζεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξωθεν οὐ βραχύν τινα τόπον, μέρος μὲν εἶναι νομιζόμενον τοῦ Ἐδὲμ καλουμένου τόπου, προτεγγίζοντα δὲ, ὡς εἰκὸς, τῷ παραδείσῳ. Ὅθεν περὶ τοῦ Κάιν οὕτω φησί· Καὶ ἐξῆλθε Κάιν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ, καὶ κατέκησεν ἐν γῇ Naïd, κατέναντι Ἐδὲμ. Ὡς ἂν πρότερον μὲν αὐτῶν ἐν Ἐδὲμ οἰκοῦντων, ἐνθαπερ αὐτοῖς καὶ ὁ Θεὸς ἐπεφαίνετο. Ἐπειδὴ δὲ ἔξω τῶν τόπων ἐγένετο ἐκείνων, ἀπορρίψας τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν οἰκίαν κακοπραγίαν, ἐν ἐτέρῳ τόπῳ λοιπὸν οἰκεῖ, ἐπονομαζομένῳ Naïd, ὃς ἀντικρὺ τοῦ Ἐδὲμ ὑπῆρχε τόπου, ἐν ᾧ τὸ πρότερον ἦκουν. Οὕτω γὰρ καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐκβλήθέντα τοῦ παραδείσου, κατωκίσθαι ἔφη κατέναντι τοῦ παραδείσου. Τοίνυν ἐξ ἀπάσης τῆς γῆς ὥσπερ τινὰ ἔξοχον τόπον κατὰ ἀνατολὰς ἐκλεξάμενος, Ἐδὲμ ὀνομαζόμενον, ἐν αὐτῷ δὴ τὸν παράδεισον κατεσκεύασεν. ἔταξεν οἰκεῖν.

Στίχ. ιθ'. — Οὐκ ὅτι ἄλλα ζῶα μετὰ τοιαῦτα πεποίηκεν ἐκ τῆς γῆς, ἀλλὰ περὶ τῶν ἤδη γεγονότων κατὰ ἐπανάληψιν, διὰ τὸ προκείμενον λέγει. Τὸ δὲ, ἔτι, ἐκ τινος ἰδιώματος τῆς Ἑβραϊδος προστίθησι γλώσσης. Οὕτω καὶ τὸ, Ἐξανάτειλεν ἔτι ὁ Θεὸς ἐκ τῆς γῆς.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. ζ'. — Ἀνοήτως τινὲς ἔφασαν πεπληρῶσθαι τὸ παρὰ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν γυναῖκα ῥηθὲν· ἐπειδὴ ὁ μὲν ἔφη, Διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἔσσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρὸν· ὁ προφήτης δὲ ἅμα τῷ φαγεῖν, ἔφη, ὅτι Διανοιχθήσονται οἱ ὀφθαλμοί τῶν δύω, καὶ ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ εἰσι· δέον συνιδεῖν, ὅτι πολὺ τῶν εἰρημένων τὸ διάφορον. Ὁ μὲν γὰρ διάβολος, τὴν διάνοξιν τῶν ὀφθαλμῶν οὕτω φησὶν, ὡς ἂν κατ' ἐννοιαν ὀξυτέρων ἔσομένων, καὶ δυναμένων δίκην

VERS. 7. — Animalia quidem ratione destituta vitam obtinent, dum flatu spiritus animantur qui per aera; homo autem ipsius immortalis et præstantissimæ naturæ particeps. Insufflavit enim Deus in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem. Alia quidem servire et obedire jubentur, alius vero dominari et regnare.

Non dixit autem, Facta est caro in animam viventem, sed, Factus est homo in animam viventem, nomen hominis usurpans, utrique sexui commune. Sane hac appellatione designabat utrumque conjungi; distinctione autem creationis naturas discreverat, illo, et finxit pulverem de terra, carnem indicans, illo autem, et insufflavit spiraculum vitæ, declarans animam; deinde utraque simul addit: Et factus est homo in animam viventem:

VERS. 8. — Videtur nomine Edem non parvā terræ partem appellasse, sed illam omnem regionem quæ ad orientem, qua paradisos erat. Magnum enim fuisse paradysum declarat illud quod flumine irrigatus fuerit, in quatuor maximo flumine diviso, quod dein ad exteriora ferebatur. Et paulo post: Nomine Edem designatur non paradysus modo, sed regio externa haud parva, quæ pars putabatur esse Edem, paradiso autem adjacebat. Unde de Cain dixit: Egressus est autem Cain a facie Dei, et habitavit in terra Næd contra Edem (Gen. iv, 16). Credas igitur eos prius in Edem habitasse, ubi Deus ipsis apparuerat. Quando autem postea e locis illis egreditur, propter malitiam suam procul a Deo rejectus, deinceps alium locum incolit, Næd vocatum, qui contra Edem priorem ipsius sedem. Simili ratione dicitur Adam e paradiso ejectus, contra paradysum collocari. Ex omni igitur terra elegit Deus ad orientem continuam quamdam regionem, qua paradysum institueret. Quam etiam homini creato incolendam tradidit, ipsum veneraturus.

Ἐν ᾧ δὴ τιμῆσαι βουλευθεὶς γεγονότα τὸν ἄνθρωπον

VERS. 19. — Non quasi alia animalia posthæc de terra finxisset, sed occasione data, illa rursus memorat quæ antea facta fuerant. Vox autem adhuc Hebraicæ linguæ proprietates. Ut etiam illud: Et produxit adhuc Deus de terra.

CAP. III.

VERS. 7. — Inepte quibusdam visum est impleta fuisse quæ diabolus ad mulierem dixerat, hisce: Aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum. Docuerunt hoc, quia propheta, gustato cibo, protinus addit: Et aperti sunt oculi amborum, et agnoverunt quia nudi erant. At notandum est hæc multiplici ratione inter se differre. Nam diabolus oculos eo sensu aperiendos dicit, quasi ipsis mens acrior futura esset, et facultas ad exemplar Dei animo intuendi et bonum a malo

discernendi. Nihil autem aliud declarat propheta nisi eos nuditatem suam sensisse ac de ea erubuisse. Prius enim nec eam observaverant nec ea erubuerant; postea vero ista nuditate ita afficiuntur, ut ea intellecta, statim erubescant. Neminem fugit animo inesse rationem cur, re visa, nunc sic, nunc aliter moveamur. Infantes enim non pudet nuditatis suæ, neque balneo utentes; non quod eam non videant, sed quia hic aspectus nullos pravos sensus apud eos excitat. Adam igitur et socia, recens nati, peccato nondum inquinati, vel ne ullum quidem malum suspicati, neque nuditatem, neque aliam naturæ suæ formam turpem existimabant. Postquam autem peccaverant, a Dei legibus abhorrentes, tunc etiam perceperunt, jubente Deo, pudoris sensum, quo a peccato averterentur, et pessimus quisque reprimeretur impetus. Primo autem de organis erubuerunt quæ ad procreationem liberorum inserviunt, ut pudor hic homines procul ab omni intemperantia deterreret. τὴν ὁρμήν. Πρώτην δὲ τῆς αἰσχύνῃς τὴν ἔννοιαν ἀναγκαιῶς ἐπὶ τοῖς παιδογόνοις ἔλαβον ὀργάνοις· ἵνα πόρρωθεν τοῖς ἀνθρώποις ἡ αἰδῶς ἐκκόπτῃ τὴν ἀκόλαστον μίξιν.

VERS. 8. — Quando vocem Dei deambulantis, dum adhuc folia consueverant, audierunt, absconderunt se sub lignum, ut videtur, non diversum ab illo cujus folia consuebant. Hoc autem idem erat de quo mandatum perceperant, testante propheta: *Nam absconderunt se, ait, in medio ligni paradisi.* De illo autem, fructu manducato, folia decerpserunt, propter verecundiam suam de nuditate. Atqui hæc erant profecto fici, ergo ficus erat arbor de qua mandatum acceperant. Negant autem hoc nonnulli, stulte, ni fallor, existimantes mirum quid fuisse illud lignum, non cogitantes quod peccati pondus neque a qualitate ligni pendet, neque a novitate cibi, sed a legis conditione. Quæ qualicumque modo violata fuerit, eadem erit usque culpa.

VERS. 17. — Audiavi nonnullos dicentes: Si Deus prævidit Adam legem violaturum, qua de causa præbuit huic transgressionis occasionem, ferendo legem? Respondebo eum ideo hæc fecisse, quod sciebat mortalitatem hominibus profuturam. Nam immortales qui sunt, in æternum labuntur. Nostri ergo intererat ut soluto corpore mortis, simul et solveretur corpus peccati. Deus autem non constituit nos protinus in optimo (mortalitatis scilicet) statu, ne propterea accusaretur quod immortalitatem non ab initio dederit. At prius statuit illam legem, quam noverat negligendam fore. Qua ratione probavit homines, etiamsi obedientibus immortalitas promitteretur, rebellibus autem intenderetur mors, adeo nihilominus de conditore et benefactore suo dubitaturos, ut sperarent se non solum immortalitatem habituros, si non obediissent, sed divinitatis etiam dignitatem consecuturos esse. Quod si caro etiam eorum immortalitatem sortita fuisset, quanto magis credidissent se deos per inobedientiam futuros! Quos enim nec

Θεῶν ὁρᾶν τε ταῖς ἐννοίαις καὶ διακρίνειν ἐκ τοῦ πονηροῦ τὸ καλόν· ὁ προφήτης δὲ οὐ ταύτην εἶπεν, ἀλλὰ καθ' ἣν εἶδόν τε καὶ ἤσθοντο τῆς οἰκείας γυμνώσεως. Πρότερον μὲν, οὐδὲν ἐπ' αὐτῇ πάσχοντες, οὐδὲ αἰσχυρόμενοι· ὕστερον δὲ, τοιαύτην τινὰ ἐπὶ τῇ γυμνώσει τὴν αἴσθησιν λαβόντες, ὡς καὶ πρὸς μόνην αἰσχύνεσθαι τὴν ἐν τῇ γυμνώσει τοῦ σώματος θεωρίαν. Οὐ γὰρ ἄδηλον, ὡς ὁ λογισμὸς ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ὁ τὴν ἐπὶ τῇ θεωρίᾳ διάθεσιν νῦν μὲν τοιάνδε, αὖθις δὲ τοιάνδε ποιῶν. Τὰ γοῦν βρέφη οὐκ αἰσχύνονται ἐπὶ τῇ γυμνώσει, οὔτε μὴν οἱ ἐν βαλανείῳ, οὐ τῷ μὴ βλέπειν αὐτήν, ἀλλὰ τῷ μηδὲν φαῦλον ἀπὸ τῆς θεωρίας ἐπὶ τῆς ἐννοίας εἰσδέχεσθαι. Οἱ τοίνυν περὶ τὸν Ἀδὰμ ἄρτι μὲν γεγονότες, ἁμαρτάνοντες δὲ οὐδὲν, καὶ οὔτε φαῦλόν τι εἶναι μαθόντες, οὔτε ἄλλο οὐδὲν τῆς οἰκείας φύσεως, αἰσχρὸν οὐχ ἡγοῦντο τὴν γύμνωσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἥμαρτον, τάναντία τοῖς τοῦ Θεοῦ διαπραξάμενοι νόμοις, ἐνετέθη μὲν αὐτοῖς ὁ λογισμὸς τῆς αἰσχύνῃς ὑπὸ Θεοῦ εἰς τὴν κατὰ τῆς ἁμαρτίας βοήθειαν, αὐτάρκης ὢν ἐγκόπτειν αὐτῆς ἀναγκαιῶς ἐπὶ τοῖς παιδογόνοις ἔλαβον ὀργάνοις· ἵνα

Στίχ. η'. — Ἐπειδὴ ῥάπτοντες ἔτι τὰ φύλλα, ἤκουσαν τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ περιπατοῦντος, ὑπὸ τὸ ξύλον ἐκρύβησαν, οὐκ ἄλλο δηλονότι, ἀλλ' ἢ οὐπερ ἔρραπτον τὰ φύλλα. Τοῦτο δὲ ἦν ἐφ' ᾧ τὴν ἐντολὴν εἰλήφεισαν, ὡς ὁ προφήτης φησὶν· Ἐκρύβησαν γὰρ, φησὶν, ἐν μέσῳ τοῦ ξύλου τοῦ παραδείσου. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ καὶ βεβρωκότες, τὰ φύλλα ἔρραπτον διὰ τὴν γενομένην αὐτοῖς αἰσχύνην ἐπὶ τῇ γυμνώσει. Ταῦτα δὲ ἦν φύλλα συκῆς ἀναντιρρόητως, ἄρα τὸ δένδρον συκὴ ἦν, ἐφ' ᾧ παρειλήφεισαν τὴν ἐντολὴν. Ἄλλ' οὐ προσέονται τοῦτο τινες, διὰ πολλὴν εὐήθειαν· ἐμοὶ δοκεῖ, οἰδόμενοι χρῆναι καινόν τι εἶναι τὸ ξύλον, καὶ οὐ λογιζόμενοι, ὅτι μὴ τῇ ποιότητι τοῦ ξύλου, μηδὲ τῇ καινότητι τῆς βρώσεως τὰ ἁμαρτήματα κρίνεται, ἀλλὰ τῇ δόσει τῆς ἐντολῆς. Ἦν τὸ ἐφ' οὗτουδὲποτε παραβῆναι ἴσην ἔχει τὴν μέμψιν.

Στίχ. ιζ'. — Ἐπειδὴ τινῶν ἀκήκοα πυνθανομένων· Εἰ προῆδει ὁ Θεός, ὅτι παρακούσει ὁ Ἀδὰμ, τίνας ἔνεκεν τῇ δόσει τῆς ἐντολῆς παρέσχε τῇ παρακοῇ πρόφασιν; τοσούτον ἐρῶ, ὅτι μάλα ὁ Θεός εἰδὼς συμφέρουσαν ἀνθρώποις τὴν θνητότητα· μένοντες γὰρ ἀθάνατοι, πταίσουσιν ἀθάνατα· καὶ ὅτι λυσίτελεϊ τοῖς τοιούτοις, θανάτῳ λυομένου τοῦ σώματος, συγκαταλυθῆναι καὶ τὸ τῆς ἁμαρτίας· οὐκ εὐθὺς ἔδωκε τὸ συμφέρον, ἵνα μὴ βλασφημῆται, ὡς μὴ δεδωκώς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀθανασίαν. Ἀλλὰ πρότερον δίδωσι τὴν ἐντολὴν, ἣν οὐκ ἀνεξομένους ἤδει· ἵνα δείξῃ, ὅτι εἰ καὶ προτεινομένης αὐτοῖς ἀθανασίας ἀπὸ τῆς ὑπακοῆς, καὶ θανάτου ἀπειλουμένου διὰ τὴν παρακοήν, τοσούτον ἠπίστησαν τῷ ποιητῇ καὶ εὐεργέτῃ, ὡς ἐλπίζειν, εἰ παρακούσειεν οὐ μόνον τὴν ἀθανασίαν ἔξιν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα προσλήψασθαι. Εἰ καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῖς εἰλήφει τὴν ἀθανασίαν, πῶς οὐ μάλλον ἀνεπίσθησαν εἶναι θεοὶ διὰ τῆς παρακοῆς! Οἷς γὰρ οὐκ ἤρχεσεν ἀπειλὴ θανάτου εἰς τὴν φυλακὴν τῆς ἐντολῆς, τὸ τῆς ἀθανασίας βέβαιον πάντως ἂν ἄδειε εἰς τὸ πταίειν ἦν, καὶ διηνεχῆς, τῷ τῆς ἀθανασίας

ἀσφαλεῖ τεθαρρήκοσι. Πρῶτον οὖν δείκνυσιν τῇ τε δόσει τῆς ἐντολῆς, καὶ διὰ τῆς παρακοῆς τῶν περὶ τὸν Ἀδὰμ, ὅτι συμφέρει ἡ θνητότης· καὶ τότε ταύτην δίδωσιν, ὁμοῦ καὶ πείθων ἀνθρώπους, καὶ τῶν συμφερόντων οὐκ ἀφιστάμενος. Ὅτι γὰρ τῷ θνητῷ βίῳ τὸν ἄνθρωπον ἡτρεπίζειν, αὐτὸ τὸ σχῆμα τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος δείκνυσιν, ἐν τῇ δυνάμει τὴν παιδοποιίαν εὐθὺς καὶ ἐκ πρώτης δεικνύμενον. Ὡστε ἡ μὲν πλάσις ἡτοιμάσθη τῷ θνητῷ βίῳ· ἡ δὲ τῆς ἐντολῆς δόσις, καὶ τὸ αὐτεξούσιον προσγύμνασε, καὶ ἔδωκε τῇ γνώμῃ τῶν ἀθαιρέτων ἀγώνων τὴν πρόφασιν, καὶ τὸ τῆς θνητότητος συμφέρον ἔδειξεν.

constituit, et exercendæ voluntatis occasionem præbuit, et declaravit quantum nobis prodesset mortalitas.

Στίχ. κβ'. — Ἐζητεῖτε τί ἐστὶ χιτῶνας δερματίνους. Ἀλλ' εἰ μὲν ζῶων σφαγέντων, ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο τὰ ἐνδύματα, εὐδὴλον ὅτι ἐπέλιπε τὸ γένος τῶν σφαγέντων. Ἄρτι μὲν τοῦ Θεοῦ ἄρρεν τε καὶ θῆλυ πεποιηκότος, οὐπω δὲ οὐδενὸς τεταγμένου, πρὸς τῷ κάκεινο μὴ ἐνδέχεσθαι νομίζειν, ὅτι ζῶα σφάττεσθαι ἐκέλευσεν ὁ Θεός, ὅτε μήπω κρεοφαγία ἦν ἐπιτετραμμένη τοῖς ἀνθρώποις· τοὺς μὴ ὄντας δὲ χιτῶνας ἔτι πλέον ἀπρεπὲς νομίζειν, ὅτι παρήγαγεν ὁ Θεός, ὃς τῇ τοῦ ἀνθρώπου ποιήσει τοῦ ποιεῖν τι μὴ ὄν ἀπαύσατο, ὡς ἐν τούτῳ τοῦ κόσμου παντὸς συμπεράνας τὴν ποίησιν. Εὐδὴλον οὖν, ὡς οὐδ' ἂν χιτῶνας δερματίνους ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήγαγεν. Ἀλλὰ γὰρ ἠγνόησαν, ὡς ἔοικεν, οἱ περὶ τούτων ζητοῦντες, ὅτι δέρματα οὐ μόνον τὰ ἐκ τῶν ζῶων ἀφαιρούμενα λέγεται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῶν δένδρων. Ἄ καὶ φλοιοὺς ὀνομάζειν ἔθος τοῖς πολλοῖς. Ἐκ δένδρων τοίνυν, ἐπιτηδεύουσιν πῶς φλοιοὺς ἐχόντων εἰς ἐνδύματων κατασκευὴν οἱ περὶ τὸν Ἀδὰμ ἦκον, τοῦ Θεοῦ κατ' ἐννοίαν αὐτοῖς ὑποθεμένου, πῶς χρὴ τοῦτο ποιῆσαι.

Στίχ. κδ'. — Οὐκ ἀόρατους τινὰς δυνάμεις λέγει τὰ Χερουβίμ, ὡς τινες οἴονται· ἐπεὶ μηδὲ συνετέλει τι ἀόρατος φύσις ἐκεῖ, αἰσθητῆς ὀψείως ὀφειλούσης εἶναι τῆς τὸν Ἀδὰμ παιδεύουσης. Οὐτε οὖν ἡ φλογὶν ῥομφαία φύσις ἦν πυρὸς, ἀλλ' ὀψις τοιαύτη· οὐδὲ τὰ Χερουβίμ ζῶα, ἀλλ' ὀψις τοιαύτη· ἐπεὶ καὶ Ἰεζεκιὴλ τετραπρόσωπα τὰ Χερουβίμ ὀρᾷ. Τετραπρόσωπα δὲ ἀόρατος φύσις οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ Χερουβίμ καλεῖ πᾶν τὸ δυνατόν· οὕτω λέγει, Ὁ καθ' ἡμέρας ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, ἀντὶ τοῦ, ὁ δυνατὸς βασιλεὺς ὢν· καὶ, Ἐπέβη ἐπὶ Χερουβίμ, καὶ ἐπετάσθη, ἀντὶ τοῦ, μετὰ πολλῆς παρεγένετο τῆς δυνάμεως. Τὸ οὖν, Ἐταξε τὰ Χερουβίμ, ἵνα εἴπῃ· Δυνατὴν τινα καὶ φοβεράν ὄψιν καὶ μορφήν ὥσανεῖ τινων ζῶων ἐπέστησε τῇ εἰσόδῳ τοῦ παραδείσου, ὥστε ἀπείργειν τὸν Ἀδὰμ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Στίχ. γ'. — Οὕτε τῇ φύσει ἄνδρες ἦσαν, ἀλλ' ἐδόκουν εἶναι, οὕτε ἔφαγον ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐδόκουν ἐσθίειν τῇ ὀψει τῶν ὀρώντων, ἀναλισκομένων τῶν προτιθεμένων κατὰ θεῖαν ἐνέργειαν.

Στίχ. λα'. — Οὐκοῦν οὐ πάθος ἀκολασίας ἤλασεν αὐτάς, ἀλλὰ φειδὼ τοῦ γένους. Ὅθεν εὐσύγνωστοι.

A impendens mors ad observandum mandatum movere valuit, iidem immortalitatis munere confirmati, securius sibi æternam ruinam peperissent. Primum igitur ostendit Deus legis constitutione, et per hanc Adami inobedientiam, nobis prodesse mortalitatem; ac deinde mortales nos instituit, simul reprehensionibus nostris occurrens, et commodis nostris inserviens. Quod enim mortales nos efficere decreverit, probat ipsa maris et feminæ distinctio, qua facultas liberos creandi vel ab initio data. Ad mortalem igitur vitam constituti fuerant homines; mandati autem lex et liberos nos præbuit, et declaravit quantum nobis prodesset mortalitas.

VERS. 22. — Rogastis quid sibi velint illæ tunicæ pellicæ. Quod si ex immolatis animalibus vestes conficiendæ, manifestum genus istorum animalium ad exitum esse perductum. Deus autem nuper ea condiderat masculum et feminam, nec unquam quid statuerat, unde concludere possimus, quod animalia mactari jussisset, dum nondum carnem edere hominibus liceret. Absurdus etiam foret contendere Deum tunicas ex nihilo fecisse, qui hominis conditione creationi ex nihilo finem imposuit, tanquam in illo rerum omnium perfectionem consummans: unde etiam apparet, tunicas pellicæas non ex nihilo factas. Non attenderunt autem, ut mihi videtur, qui hac de re inquirunt, pelles vocari non solum quæ ex animalibus, sed etiam quæ ex arboribus, quæ cortices nominari plerumque solent. Ab arboribus igitur opportune cortice instructis desumpsit Adam vestimenta sua, docente Deo qua ratione hoc faciendum sit.

VERS. 24. — Non invisibiles quædam virtutes vocantur hic cherubim, uti pluribus visum est. Quid enim præstitisset illic invisibilis natura, cum sensibili spectaculo Adam erudiendus erat? Nec flammea igitur rhomphæa ignis erat natura, sed ita apparebat; nec erant cherubim animalia, sed ita videbantur. Nam Ezechiel quoque vidit cherubim quadruplici facie instructos, licet talis non sit natura invisibilis. At cherubim vocat quodcunque potestate præstat; sic dicens, Qui sedet super cherubim (Psal. xcvi, 1), quasi dicat, qui potens est rex; ita etiam, Ascendit super cherubim et volavit (Psal. xvii, 11), hoc est, multa cum potestate apparuit. Illud igitur, ordinavit cherubim, idem sonat ac: Potentem et terribilem quemdam visionem ac formam, tanquam animalium, ante aditum paradisi constituit, qua Adam averteretur.

CAP. XIX.

VERS. 3. — Non erant natura homines, sed esse videbantur; nec comedebant ut homines, sed videbantur comedere cernentium oculis, sublatis divina potentia quæ offerebantur.

VERS. 31. — Non indulgebant igitur libidinis motibus, sed generi suo parcebant. Unde venia dignæ.

VERS. 32. — *Furtim se cum patre miscent. Non fugiebat enim eas sobrii patris temperantia.*

CAP. XX.

VERS. 5. — *Non intemperantia, inquit, volui cum ea conjungi, sed magni esse credidi, si mulierem sanctam et viri sancti sororem in matrimonium ducerem.*

CAP. XXVII.

VERS. 1. — *Hoc quoque divinae gratiae opus, ut interim ope Rebecca Jacobo benedictionem subripere liceret.*

CAP. XXVIII.

VERS. 18. — *Superfudit Jacob oleum in cacumen lapidis, et vocavit locum, Domus Dei. Hic autem figura Mosaici tabernaculi, quod constructum et ædificatum unxerunt.*

CAP. XXX.

VERS. 39. — *Quando in Mesopotamia subalbæ oves quærentur, nigræque capræ, in Palæstina autem contrarium valet, commodis inserviebat patriarcharum res ante dicta.*

CAP. XXXII.

VERS. 1. — *Jacobo a Laban liberato occurrerunt angeli, profecto a Michael principe Israelitarum missi, quippe qui illis præerat, dicente Gabriel ad Danielelem: Michael princeps vester (Dan. xi, 21). Quando enim liber a formidine Laban, Esavum reformidare cœperat, docetur Jacob ab occurrentibus angelis, ne occursum eorum timeat qui circa fratrem erant.*

VERS. 24. — *Transmissis omnibus suis trans flumen, solus tunc remanet Jacob, et luctatur cum quodam ipsi apparente. Hic autem certe non alius præter illum qui super scalam incumbibat in Bethel visam. Angeli autem qui ascendebant et descendebant in eadem, non diversi ab eis quibus occurrerat.*

VERS. 25. — *Vidit autem, ait, quia non valet erga eum, et tetigit latitudinem femoris ejus, et obtorpuìt. Jacob vidit quia non valet erga angelum, angelus autem tetigit latitudinem femoris ejus.*

VERS. 26. — *Non alia de causa dicit angelus: Dimitte me, quam ut Jacobum excitet illique occasionem præbeat respondendi: Non te dimittam, nisi me benedixeris.*

VERS. 27. — *Hic autem rogat: Quod est nomen tuum? At ille dixit: Jacob. Et dixit ei: Non vocabitur ultra nomen tuum Jacob, sed Israel erit nomen tuum: quia invaluisti cum Deo, et cum hominibus potens eris. Sufficiens tibi benedictio, ait, colluctatio cum Deo; maximum tibi signorum novum nomen Israel, quod interpretatur homo videns Deum. Sane si angelus vere fuisset qui apparuit, perperam vocaretur Jacob Israel, cum verum Deum non vidisset. Deus erat igitur idem ac homo et angelus;*

Στίχ. λβ'. — Κλέπτουσι τοῦ πατρὸς τὴν κοίτην. Ἦδειςαν γὰρ νήφοντος τὴν σωφροσύνην αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Στίχ. ε'. — Οὐκ ἀκολασία, φησὶν, ἡβουλήθη συνελθεῖν αὐτῇ, ἀλλ' ὡς δικαίαν καὶ ἀδελφὴν δικαίου μέγιστον ἡγησάμην, εἰ ἀγάγοιμι πρὸς γάμον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Στίχ. α'. — Καὶ τοῦτο τῆς θείας χάριτος ἔργον· ἵνα ἐν μέσῳ καιρὸς γένηται τῇ Ρεβέκκᾳ κλέψαι τῷ Ἰακώβ τὴν εὐλογίαν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Στίχ. ιη'. — Ἐπέχεεν ὁ Ἰακώβ ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ λίθου, καὶ ἐχάλεσε τὸν τόπον, Οἶκος Θεοῦ. Ἦν δὲ τὸ πρᾶγμα τύπος τῆς Μωσαϊκῆς σκηνῆς· ἦν κατασκευάσας καὶ ἀναστήσας, ἔχρισεν.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Στίχ. λθ'. — Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ τὰ λευκὰ ζητεῖται πρόβατα, καὶ αἱ μέλανες αἴγες, ἐν δὲ τῇ Παλαιστίνῃ τὸ ἐναντίον, πρὸς τὸ τῶν πατριαρχῶν συμφέρον οἰκονομεῖται τὰ προειρημένα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Στίχ. α'. — Τοῦ Λάβαν ἀπαλλαγείς ὁ Ἰακώβ, ὁρᾷ παρεμβολὴν ἀγγέλων· πάντως που τὴν ὀρισθεῖσαν μετὰ Μιχαὴλ τοῦ ἄρχοντος τοῦ λαοῦ Ἰσραὴλ· ὃς κατέστη αὐτοῦ προστάται, ὡς Γαβριὴλ φησι πρὸς τὸν Δανιὴλ, Μιχαὴλ ὁ ἄρχων ὑμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν τοῦ Λάβαν φόβον ἀποθέμενος, μετέθεικε τὰς φροντίδας εἰς τὰ κατὰ Ἡσαῦ, δείκνυται ἡ παρεμβολὴ τῶν ἀγγέλων, ὡς ἂν μὴ φοβοῖτο τὴν παρεμβολὴν τῶν συνόντων αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ.

Στίχ. κδ'. — Πάντας δὲ τοὺς αὐτοῦ παραγαγὼν διὰ τοῦ ποταμοῦ, καὶ αὐτὸς ὑποληφθεὶς, τότε παλαίει τῷ φανέντι. Καὶ οὗτος ἦν ἄρα ὁ ἐπὶ τῆς κλίμακος ἐστηριγμένος τῆς ἐν Βαιθὴλ φανείσης αὐτῷ. Οἱ δὲ ἄγγελοι οἱ ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες, ἡ παρεμβολὴ ἦν.

Στίχ. κε'. — Εἶδε δὲ, φησὶν, ὅτι οὐ δύναται πρὸς αὐτόν· καὶ ἤψατο τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνάρκησεν. Ὁ μὲν Ἰακώβ εἶδεν, ὅτι οὐ δύναται πρὸς τὸν ἄγγελον, ὁ δὲ ἄγγελος ἤψατο τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ αὐτοῦ.

Στίχ. κς'. Τό γε μὴν τὸν ἄγγελον εἰπεῖν, Ἀπόστειλόμ' με, προτρεπομένου ἦν, καὶ παρρησίαν διδόντος τῷ Ἰακώβ εἰπεῖν, Οὐ μὴ σε ἀποστείλω, εἰ μὴ με εὐλογήσης.

Στίχ. κς'. — Ὁ δὲ ἐρωτᾷ, Τί τὸ ὄνομά σου; ὁ δὲ εἶπεν, Ἰακώβ. Εἶπε δὲ αὐτῷ, Οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλ' ἡ Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου· ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατὸς ἔσῃ. Ἰκανή σοι, φησὶν, εὐλογία τὸ παλαῖσαι μετὰ Θεοῦ. Καὶ σημεῖον ἔστω σοι μέγιστον τὸ Ἰσραὴλ μετονομασθῆναι, ὑπερ ἔστιν ἄνθρωπος ὁρῶν Θεόν. Καὶ μὴν εἰ τὴν φύσιν ἄγγελος ἦν ὁ φανείς αὐτῷ, ψευδῶς ἀνεκλήθη Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ τὸν οὐκ ὄντα Θεὸν ἐωρακέναι. Οὐκοῦν Θεὸς ἦν ὁ

αὐτὸς, καὶ ἄνθρωπος, καὶ ἄγγελος· πάντα ἀληθῶς. **A** omnia vere: sed homo, quia incarnatus; angelus ex officio; Deus autem natura.

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

Στίχ. ε'. — Κόνδυ μὲν, τὸ λεγόμενον ἀπλοπότιον λέγει· τὸ δὲ, *Οἰωνισμῶ οἰωνίζεται ἐν αὐτῷ*, τοῦτό φησιν, ὅτι ἐγκριτον, ὡς ἄρχοντος, τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ παρὰ τοῖς συνεσθιομένοις αὐτὸ τὸ ποτήριον. Ἐχει τοίνυν σύμβολον ὥσπερ αὐτὸ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ πάσης ἐπιβουλῆν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

Στίχ. δ'. — Ἐπειδὴ γὰρ ἰδίον ἐστὶ τοῦ ὕδατος θερμαίνεσθαι τε, τοῦ πυρὸς ὑποκειμένου, καὶ ἀποτίθεσθαι τὴν θερμὴν ταχέως, τοῦ πυρὸς ἀφαιρεθέντος, μὴ κατ' ἐκεῖνο, φησὶν, ἀπόλλοιο, καὶ ἀφανισθείης εἰς τὸ παντελὲς τῷ θανάτῳ. Τοῦτο γὰρ λέγει, ὡς **B** *ὕδωρ μὴ ἐκζέσῃς*. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ἀμάρτημα, φησὶν, ἀξιόν ἐστιν ὀλεθρόν σοι ἐπαγαγεῖν, ἀλλὰ μὴ οὕτως ἀπόλλοιο, μηδὲ δίκην ὕδατος διαφθαρείης, τὴν ἐνοῦσαν ἀποθέμενος θερμὴν, τῷ διαδοχῇ ἐκ σοῦ μηδεμίαν γενέσθαι.

Στίχ. ι'. — Εἰρηκῶς τὸ τῆς ὄνου, ἤγουν τοῦ πώλου, ἐφ' ᾧ περ ἐκαθέσθη πρὸ τοῦ πάθους ὁ Κύριος, ἐπάγει καὶ τοῦ πάθους τὴν μῆνυσιν. *Πλυεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ*, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔθος τῇ Γραφῇ οἴνῳ παρεικάζειν τὰς τιμωρίας καὶ τοὺς θανάτους· ὡς τὸ, *Ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου οἴνου ἀκράτου*· ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐξουσίας ἐστὶ τῆς αὐτοῦ τὰς τιμωρίας ἐπαγαγεῖν οἷς βούλεται. Κάνταῦθα τοίνυν τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον οἶνον εἰπὼν, καλῶς προστέθεικε τὸ εἶναι αἷμα τῆς σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ· ὡς **C** *ἂν τῷ τοῦ αἵματος ὀνόματι σαφέστερον δηλώσῃ τὸ πάθος*. Στολὴν μὲν οὖν αὐτοῦ ὀνομάζει τὴν ληφθεῖσαν τοῦ δούλου μορφήν. Εὐδὴλον δὲ, ὡς οἴνῳ πλύνεσθαι ἐσθῆτα οὐχ οἶόν τε· τούναντίον δὲ καὶ μολύνεται οἴνῳ εὐθύς, ὡς καὶ δυσέκπλυτον εἶναι τὸν ἐξ αὐτοῦ μολυσμόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ θάνατος πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ἀπόθεσις ἐστὶ ζωῆς, τῷ δὲ Κυρίῳ οὐκ ἀπόθεσις ζωῆς, ἀλλὰ μετὰστασις πρὸς ἑτέραν τινὰ κρείττονα γέγονε ζωὴν, εἰς ἣν ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς μετελήλυθε· διὰ τοῦτο λέγει, *Πλυεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ*, καὶ τὰ ἐξῆς· ἵνα εἴπῃ, ὅτι δέξεται τὸ πάθος οὐκ ἐπὶ τιμωρίᾳ, ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλ' ὡς πολὺ λαμπρότερος ἐξ αὐτοῦ φανῆναι, ἀθάνατος καὶ ἀφθαρτος γεγυνώς.

Στίχ. ιβ'. — *Χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου*, καὶ *λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα*. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν οἴνῳ πολλῷ κεκρημένων ἔθος ὑφαίμους πως εἶναι τοὺς ὀφθαλμοὺς, τοῦτο λέγει, ὅτι κατὰ μὲν τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ἀλλοιωσὶν τινὰ φανεῖται δεξιόμενος· τοσαύτην δὲ ἔξει ἐπὶ τὸ κρείττονον μεταβολὴν, ὡς γάλακτος φανῆναι λαμπρότερος. Ἀπὸ γὰρ τῶν ὀδόντων, ὡς ἀπὸ μέρους, τὸ πᾶν εἰπεῖν ἡβουλήθη· καὶ μάλιστα ἐπειδὴ πως ἀποκεκρυμμένους μὲν εἶναι τοῖς χεῖλεσι τοὺς ὀδόντας συμβαίνει, ἀναφαίνεσθαι δὲ διανοιγομένου τοῦ στόματος. Οὕτω δὲ πως καὶ ἡ περὶ αὐτὸν λαμπρότης κεκρυμμένη **D** κατὰ τὸν τοῦ θανάτου καιρὸν ἀναφανήσεται πᾶσι

CAP. XLIV.

Vers. 5. — *Condy vox nil præter poculum significat. At illud, Augurio auguratur in eo*, indicat illud fuisse præstantius, tanquam principis, hoc est poculum quo inter solemnia utebatur. Innuit ergo res eos vel ipsius imperio invidisse.

CAP. XLIX.

Vers. 4. — Cum ea sit aquæ natura, ut admoto igne effervescat, et remoto igne bullire protinus desinat, eadem ratione, inquit, ne pereas, neque morte omnino evanescas. Hoc enim declarat illud, **B** *sicut aqua non effervesceas*. Quamvis peccato tuo, ait, exitium tibi promerueris, ne tamen pereas, nec instar aquæ tollaris, nec exstineto quo ardes calore, progenie omnino careas.

Vers. 10. — Nominato asino seu pullo, cui supersedit Dominus ante passionem suam, nunc et ipsam passionem memorat. *Lavabit in vino stolam suam*, et cætera. Scripturæ mos est vino pœnas et mortem figurare, uti in illo: *Calix in manu Domini vini meri* (*Psal. lxxiv, 8*), quasi dicat, Penes Deum est pœnis affligere quoscunque voluerit. Quando igitur hic passionem et mortem vinum vocat, bene adjecit in sanguine uvæ esse amictum ejus, ut sanguinis nomine passionem manifestius declararet. **C** *Stolam* autem appellat assumptam servi formam. Satis autem apparet vino vestes mundari non posse; imo vino protinus ita polluuntur, ut hæc pollutio non nisi difficillime deleri possit. At cum hominibus mors vitæ depositio, Domino autem non vitæ depositio, sed translatio ad aliam meliorem vitam, quam e mortuis resurgens accepit, ideo dicit: *Lavabit in vino stolam suam*, et cætera. His enim significat mortem Christo non ad pœnam dari, ut cæteris, sed ut exinde illustrior appareat, immortalis et incorruptibilis factus.

Vers. 12. — *Gratifici oculi ejus super vinum, et candidi dentes ejus quam lac*. Quando oculi hominum vino deditorum suberuenti videntur, indicat his Christum post passionem et mortem novam speciem accepturum. Adeo autem meliora sortietur ut lacte candidior appareat. Nam ex dentibus, tanquam ex parte, totum vult significare. Insuper quemadmodum dentes labiis occultantur et dein aperto ore apparent; ita etiam Christi candor tempore mortis occultatus, postea omnibus per resurrectionem apparebit.

κατὰ τὸν τοῦ θανάτου καιρὸν ἀναφανήσεται πᾶσι

FRAGMENTUM IN EXODUM.

CAP. XXVI.

Vers. 55. — Candelabrum erat symbolum diei a Deo perfecti. Unde etiam septem lucernas habebat, quibus hebdomas dierum figurabatur. Ita quidem constitutum erat prius tabernaculum. At simul omnia figura posterioris. Nam arca testamenti indicabat cultum et agnitionem Dei; tabulæ autem testamenti quæ in arca, et virga Aaron significabant divinum cultum legis observatione et sacris ritibus perfici. Urna manna habens commendabat memoriam temporis, quo ita a Deo eruditi, manna in deserto vescebantur. Declarabat etiam aureum thuribulum gratam esse Deo et acceptam virtutem quæ his perficitur. Innuebat aurum ex omni parte nihil in terris Deo magis placere quam hominum circa pietatem studium. Cherubim quæ desuper erant, erant memoria invisibilium et ministratoriarum virtutum. Quas inter Deum versari decebat cum invisibilibus virtutibus, tanquam ministris, uti soleret, et per ea cuncta peragere quæ ad utilitatem animarum nostrarum pertinent.

ven· ἐπειδὴ καὶ ταῖς ἀοράτοις δυνάμεσι, διακόνοις κεχρησθαι τῷ Θεῷ ἔθος, καὶ διὰ τούτων πάντα πληροῦν τὰ εἰς ὠφέλειαν συντείνοντα τῶν ἡμετέρων ψυχῶν.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Στίχ. λε'. — Ἡ δὲ λυχνία σύμβολον ἦν τῆς ἀποτελουμένης παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμέρας. "Ὅθεν καὶ ἐπὶ τὰ τοὺς φωστῆρας εἶχε, σύμβολον τῆς ἐβδομάδος τῶν ἡμερῶν. Οὕτω μὲν οὖν εἶχεν ἡ πρώτη σκηνή. Λέγει δὲ καὶ τὰ τῆς δευτέρας. Ἡ μὲν οὖν κιθωτὸς τῆς διαθήκης, τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας τε καὶ ἐπιγνώσεως σύμβολον ἦν· αἱ δὲ ἐν αὐτῇ πλάκες τῆς διαθήκης, καὶ ἡ τοῦ Ἀαρὼν ῥάβδος, τοῦτο ἐσήμαινον· τὸ τὴν περὶ τὸν Θεὸν θεραπείαν διὰ τε τῆς τῶν νομίμων πληροῦσθαι φυλακῆς, καὶ τῆς κατὰ τὴν ἱερατείαν λειτουργίας. Ἡ δὲ τὸ μάννα ἔχουσα στάμνος, ὑπόμνημα ἦν τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ταῦτα παρὰ τοῦ Θεοῦ παιδευόμενοι, τὸ μάννα κατὰ τὴν ἔρημον διετρέφοντο. Τὸ μέντοι χρυσοῦν θυμιατήριον, σύμβολον τοῦ δεκτὸν εἶναι τῷ Θεῷ καὶ ἡδὺ τὴν ἀπὸ τούτων πληρουμένην ἀρετὴν. Περὶ πάντα δὲ χρυσοῦς, εἰς μῆνυμα τοῦ πάντων εἶναι τῶν ἐπὶ γῆς τιμιωτέρων Θεῷ τὴν περὶ ταῦτα τῶν ἀνθρώπων ἐμμέλειαν. Τὰ δὲ ὑπεράνω τούτων Χερουβίμ, μῆνυμα τῶν ἀοράτων καὶ λειτουργικῶν δυνάμεων· ὧν ἐν μέσῳ τούτων τὸν Θεὸν χρηματίζειν συνέβαι-

B

EJUSDEM THEODORI

EXPOSITIO IN PSALMOS.

Ex catena Corderiana in Psalmos, insertis suo loco fragmentis alias editis.

PSALMUS I.

Vers. 1.—Theodori Antiocheni. Cum Deus proprie beatus sit [Paulus enim ait: *Beatus ac solus potens* (1 Tim. vi, 15)], hujus nos appellationis participes effecit, ut qui etiam fidelis dictus sit: *Fidelis* enim, inquit, *Deus, per quem vocati estis* (1 Cor. i, 9). Et, *Deus fidelis, et non est iniquitas in ipso* (Deut. xxxii, 4). Sic etiam deos vocat, juxta illud: *Ego dixi: Dii estis* (Psal. lxxxi, 6). Nomen itaque *beati*, fructus est perfectionis in virtute.

PSALMUS II.

Vers. 1. — Theodori Antiocheni. Non dicit gentes absolute, ita ut omnino omnes comprehendi pute-

C

ΨΑΛΜΟΣ Α'.

Στίχ. α'. — Θεοδώρου Ἀρτιοχέως. Κυρίως δὲ μακάριος ὢν ὁ Θεὸς (Παῦλος γάρ φησιν, Ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης), μετέδωκε ταύτης τῆς προσηγορίας ἡμῖν, ὥς καὶ πιστὸς καλούμενος. Πιστὸς γάρ, φησιν, ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε. Καὶ, Θεὸς πιστὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. Οὕτως καὶ θεοὺς καλεῖ, κατὰ τὸ, Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστέ. Τὸ οὖν μακάριος ὄνομα, τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος ὑπάρχει καρπός.

ΨΑΛΜΟΣ Β'.

Στίχ. α'. — Θεοδώρου Ἀρτιοχέως (1). Οὐ λέγει, τὰ ἔθνη, μετὰ τοῦ ἄρθρου, ἵνα πάντας περιλαμβάνε-

D

(1) Speravi quidem majores me partes editurum commentariorum Theodori Mopsuesteni ad Psalmos; verumtamen non semel comperi reliquias ejus in catenis obvias, modo esse Theodori incerti, modo etiam Theodoretī; præter multas a Corderio præoccupatas. Itaque ne quid ambiguum ederem, illa tantum mihi segmenta vindicavi (i. e. fragm. in psal. ii, iii, v, vi, vii, viii, ix, xi, xii, xiii, xv, xvi, xvii, xxvi, xxviii, xxix, xl, xlii, quæ suis locis interseruimus. Ed. Patr.), quæ Theodori nominatim Antiocheni nomen gerebant, quo titulo

semper intelligi Theodorum illum, qui fuit Mopsuestiæ episcopus, exploratum est. Edita item ab aliis recudenda non judicavi; et cum otio minime abundem, duos tantum evolvi codices, nempe præstantem ac veterem Vat. 754 (A), et recentiore, sed multo copiosiore Vat. 1682 (B). Latinam denique brevium horum excerptorum translationem aliis si volent faciendam permisi. Mihi integrum in prophetas commentarium de Græco Latinum fecisse satis est. (Maj, Bibl. nov. Patr., VII, 390.)

σθαι νομίσης, ἀλλ', ἔθνη, ἐπὶ μερικόν τι ἄγων τὴν ἄλυσιν· ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι λαβόντες [τὸν Χριστὸν], τοῖς ἔθνεσιν αὐτὸν ἐξέδωκαν, διὰ τοῦτο ταῦτά φησιν· Τίς ἡ τοσαύτη αἰτία, ἢ τί τὸ γεγονός, ὥς καὶ τοὺς λαοὺς συγκινηθῆναι κατ' αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας αὐτὸν παραδοθῆναι τῶν ἐθνῶν; Τὸ δὲ, Ἐφρύαξαν, ἀντὶ τοῦ, Ἠλαζονεύοντο.

Στίχ. ζ'. — Πρὸ αἰώνων Υἱὸς, σήμερον γεννᾶται γενόμενος ἄνθρωπος.

Στίχ. θ'. — Οὐχ ὥστε ἀπολέσαι καὶ ἀναλῶσαι συντρίβει, ἀλλ' ὥστε ἀναπλάσαι· πρὸς τοῦτο γὰρ σκοπὸς τῷ κεραμεῖ, συντρίβειν τὰ οἰκεῖα σκεύη, ὅταν μὴ ὑγιῇ καὶ ἀκέραιον σώζῃ τοῦ κεραμέως τὴν διάπλασιν, οὐδέπω πυρὶ προσωμιληκότα· τούτοις δὲ μαρτυρεῖ καὶ ὁ μακάριος Ἱερεμίας ὁ προφήτης λέγων ὡς ἐκ Θεοῦ· Ἡ καθὼς ὁ κεραμεὺς οὗτος οὐ δύνησμαι τοῦτο ποιῆσαι ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος; τουτέστι, οὕτως καὶ διαπεσόντας ἀναπλάσαι, καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστήσαι.

Στίχ. ια'. — Ἐπειδὴν γὰρ φοβηθέντες τὸν Δεσπότην, τὰ προσήκοντα διαπραξώμεθα, πλείστην ἐκ τῶν πραχθέντων ἡμῖν ἔχομεν τὴν εὐφροσύνην ἐγγινομένην, τοῦ συνειδότος ἀγαθοῦ μὲν τυγχάνοντος, μεγίστην δὲ ἐμοὶ τούτου τὴν χαρὰν παρεχομένου. Ἐν τρόμφῳ δὲ, τουτέστιν ἐν κατανύξει, μὴ ποτε ἡ τοῦ Θεοῦ χαρὰ εἰς τὴν τοῦ κόσμου μεταπέσῃ χαρὰν.

Στίχ. ιβ'. — Ἀπρὶξ ἡμᾶς ἔχεσθαι τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας βουλόμενος, εἰκότως τῇ τοῦ δράξασθε φωνῇ κέχρηται.

ΨΑΛΜΟΣ Γ'.

Στίχ. γ'. — Τοῦτο φανερώτερον δείκνυσιν, ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ λέγεσθαι δεῖν τὸν ψαλμὸν. Τὸ γὰρ ἐπανίστασθαι κυρίως λέγεται ἐπὶ τῶν πρότερον μὲν ἐν ὑπηκόων τάξει καθεστῶτων, μετὰ δὲ ταῦτα πόλεμον ἀραμένων.

ΨΑΛΜΟΣ Ε'.

Στίχ. θ'. — Τὸ, Ὁδηγήσόν με, καὶ τὸ, Κατεύθυνον ἐνώπιόν σου τὴν ὁδόν μου, τὸ αὐτὸ λέγει ἀντὶ τοῦ, Ἐπανάγαγε· τὸ γὰρ, Ἐνώπιόν σου, ἀντὶ τοῦ, Πρὸς σέ μου κατεύθυνον τὴν ὁδόν, ἵνα ἐπανεέλθω πρὸς σέ κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν ὑπόληψιν, ὥς ἐν τῷ Σιών ὄρει τοῦ Θεοῦ διάγοντος. Τὸ οὖν, Ἐνεκα τῶν ἐχθρῶν μου, διὰ μέσου πρὸς ἀμφοτέρωθεν ἔχον τὴν ἀνταπόδοσιν (Ἐπανάγαγε γὰρ με, φησὶν, ὥστε ἀπαλλάξαι τῶν κατεχόντων ἐχθρῶν, καὶ ἐπειδὴ εἶπεν, Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου, τουτέστιν καθὼς ἔθος σοί ἐστιν κρίνειν δικαίως), δείκνυσιν εὐθὺς ὅπως αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι δίκαιον τῶν ἐχθρῶν· ἀπὸ τοῦ ἐκείνου τρόπου τὴν ἀπόδειξιν ποιούμενος.

ΨΑΛΜΟΣ Γ'.

Στίχ. β'. — Ἐξομολογεῖται τῷ Θεῷ ὁ μακάριος Δαυὶδ περὶ τῆς ἰδίας ἀμαρτίας, ἣν εἰργάσατο συγκαθευδῆσας τῇ Βερσαβέ. Λέγει δὲ ταῦτα ἐν συμφοραῖς ὧν, ἐν αἷς καὶ ἐξητάζετο διὰ τὴν ἀμαρτίαν.

Τὸ αὐτὸ μειζόνως εἶπεν· τὸ μὲν γὰρ, Ἐταράχθη τὰ ὀστέα μου, τὸ ἰσχυρὸν τοῦ συντριμμοῦ καὶ τῆς τεραχῆς παρίστησιν· τὸ δὲ, Καὶ ἡ ψυχὴ μου ἐτα-

lis, sed gentes, quamdam exceptionem subintelligens: cum Judæi (Christum) apprehensum gentibus tradiderint, propterea hæc inquit: Quæ ista causa, aut quodnam factum, ut populi contra ipsum commoverentur, atque in manus gentium traderetur? Fremuerunt autem pro gloriati sunt.

VERS. 7. — Qui ante sæcula erat Filius, hodie nascitur homo factus.

VERS. 9. — Non ad destructionem ac ruinam confringit, sed ad restorationem: ad hoc enim agit figulus, vasa domestica confringens, cum opus figmenti, nondum igne coctum, nec solidum nec purum salvaverit: his testificatur quoque beatus Jeremias propheta ex Deo loquens: Nunquid sicut figulus iste non potero hoc facere vobis, domus Israel, dicit Dominus? (Jer. xviii, 6.) Hoc est dirutos restaurare et in pristinum statum restituere.

VERS. 11. — Cum, Dominum timentes, recte agamus, plurimam ex factis nostris lætitiā referimus, conscientia bona maximum semper gaudium præbente. In tremore autem, hoc est in compunctione, nequando Dei gaudium in gaudium mundi relabatur.

VERS. 12. — Venementer nos Domini doctrinam amplecti volens, merito voce apprehendite utitur.

PSALMUS III.

VERS. 2. — Hoc manifestius ostenditur sub Davide hunc psalmum fuisse scriptum. Hoc enim insurgunt proprie dicitur de his qui, primum in ditio- nem sapienter redacti, bellum postea moverunt.

PSALMUS V.

VERS. 9. — Deduc me et dirige in conspectu tuo viam meam, hoc dicit pro Reduc me: etenim In conspectu tuo pro Ad te dirige viam meam, ut redeam ad te secundum Judaicam mentem, quasi in montem Sion adducente Domino: propter inimicos meos interim duplex mihi retributio erat: Reduc enim me, inquit, ita ut ab inimicis qui ceperunt me salvus sim, et postquam dixit In justitia tua, hoc est secundum morem tuum judicandi, statim ostendit quomodo sit justum se ex inimicis salvari, modo suo rationem asserens.

PSALMUS VI.

VERS. 2. — Confitetur Deo beatus David de suo peccato quod fecerat cum Bersabee dormiendo. Hæc autem dicit cum esset in adversitatibus quibus propter peccatum probabatur.

Idem fortius dixit: hoc namque, Conturbata sunt ossa mea, magnitudinem contritionis et conturbationis ostendit: Et anima mea turbata est valde, hoc

est, quæ corpus meum contrivit, usque ad ipsam animam penetravit conturbatio.

PSALMUS VII.

VERS. 4. — *Si feci istud quod nunc patior, hoc est, si inique egi : unde apertius addit dicens : Si est iniquitas in manibus meis, pro si inique agens inventus sum, si reddidi retribuentibus mihi mala : quod majus est secundo loco semper post minus ordinat : atqui non incipere injustitias, quod majus est quam inique agentes sustinere, secundo loco dicit.*

VERS. 7. — *Non quod ipse exaltatur, non enim exaltatione indiget, sed quod in nostro cogitatu de ipso idea talis inest ; cum aliquid terribile signum faciat : propterea dicit, In finibus inimicorum meorum ; hoc est, ultione tua omnes inimicos circumdans, notam fac magnitudinem tuam et fortitudinem : inde enim maxime celebrabatur, in omnes ultionem exercendo.*

VERS. 8. — *Cum in seipsum tempore Absalom divisum esset regnum, aliis Davidi, aliis Absalom adherentibus, consequenter dixit, Insurgentibus in me judicia exercentibus secundum tuum mandatum ; rursum autem congregabuntur (populi) in unum, debitas tibi reddentes gratias : propter hoc enim excelsus videberis.*

VERS. 9. — *Nec innocentem nec justum se dicit, sed nihil mali egisse : porro quemadmodum, inquit, male cum illis non egi, malum vero nunc ab illis patior, ita me judica innocentem, gratis nec juste patientem.*

VERS. 10. — *Loco consumetur, perficietur posuit Symmachus. Sive vanitas sive malum male viventes maneat, studiosi virtutis cultores, inquit, sibi bonum exitum parabunt.*

VERS. 17. — *Hæc mihi aperte atque de verbo ad verbum in Achitophel impleta esse videntur. Etenim cum Chusai consilio e scopo suo dejectus fuisset, vir inter omnes præclarus, invidiam non potuit sustinere, futuri prævidendi peritus, Absalomque prodita esse negotia, seque nunquam e manibus Davidis liberandum esse prospiciens, in domo sua suspendio seipsum tradit, ac omnia quæ suis consiliis genuerat, colligens ac congregans eadem pravitate qua contra Davidem, in propria perniciæ parturivit. Profundiores, inquit, lacum aperuit, ex metaphora dolum alitudinemque consilii significans.*

VERS. 18. — *Ego autem talem a Deo expertus providentiam, hoc beneficium in æternum cantabo, et narrabo justitiam judiciorum ejus.*

PSALMUS VIII.

VERS. 3. — *In hoc quoque Christum nobis prophetat beatus David. Ex inspiratione Spiritus, quomodo eum laudaturi sint in templo infantes, lactentes cæterique parvuli, prædicat : quidam dicunt,*

Ῥάχθη σφόδρα, τουτέστι, Συντρίψασά μου τὸ σῶμα, διέδου μέχρις αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἡ ταραχή.

ΨΑΛΜΟΣ Ζ'.

Στίχ. δ'. — *Εἰ ἐποίησα τοῦτο ὃ νῦν πάσχω, τουτέστιν, Εἰ ἡδίκησα ὅθεν φανερώτερον ἐπάγει λέγων Ἐἴ ἔστιν ἀδικία ἐν χερσὶ μου, ἀντὶ τοῦ, Εἴ εὗρημαί τι ἄδικον ἐργασάμενος, εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδούσί μοι κακά ἅει τὸ μείζον δεύτερον τάττει τοῦ ἐλάττονος ἡ μείζον τοίνυν ὃν τοῦ ἀδικούντος ὑποφέρειν, τὸ μὴ ἄρξαι ἀδικίας, δεύτερον λέγει.*

Στίχ. ζ'. — *Οὐχ ὅτι αὐτὸς ὑφούται (οὐ γὰρ προσδεῖται ὑψώσεως), ἀλλ' ὅτι ἐν ταῖς διανοαῖς ἡμῶν τοιαύτη ἐγγίνεται ἔννοια περὶ αὐτοῦ, ἐπειδὴν τι ποιήσῃ φοβερὸν σημεῖον διὰ τοῦτο λέγει, Ἐν τοῖς πέρασιν τῶν ἐχθρῶν μου, τουτέστι, Πάντας περιλαβὼν τῇ τιμωρίᾳ τοὺς ἐχθροὺς, γνώριμον ἅπασιν τὸ ὑψηλὸν σου καὶ τὸ ἰσχυρὸν ὅτι τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐγνωρίζετο ἐκ τοῦ πάντας τιμωρηθῆναι.*

Στίχ. η'. — *Ἐπειδὴ διηρέθη πρὸς ἑαυτὴν ἐπὶ τοῦ Ἀβεσσαλὼμ ἡ βασιλεία, τῶν μὲν τῷ Δαυὶδ, τῶν δὲ τῷ Ἀβεσσαλὼμ προσκειμένων, ἀκολούθως εἶπεν, ὅτι Τῶν ἐπαναστάντων μοι δίκην δεδοκῶτων κατὰ τὸ πρόσταγμα τὸ σὸν, ἅπαντα μὲν ἦν νῦν τοῖς λαοῖς ἐνούσα... παυθήσεται, συναχθήσονται δὲ πάλιν εἰς ἓν, τὰς καθηκούσας σοι εὐχαριστίας ἀποδιδόντες διὰ γὰρ τοῦτο ὑψηλὸς δειχθήσῃ.*

Στίχ. θ'. — *Ἀκακίαν δὲ οὔτε τὴν ἀπλότητα, ἀλλὰ τὸ μηδὲν ἐργάσασθαι κακὸν λέγει. Ὡς περ τοίνυν, φησὶν, ἐγὼ κακῶς μὲν αὐτοὺς οὐ διέθηκα, πάσχω δὲ νῦν ὑπὲρ ἐκείνων κακῶς ὅτι μοι κρίνον ἀδικουμένων μάτην, καὶ μὴ δικαίως πάσχοντι.*

Στίχ. ι'. — *Ἀντὶ τοῦ συντελεσθῆναι, ἀπαρτισθῆναι ὁ Σύμμαχος τέθεικεν Ἡ[ν] ματαία, φησὶν, δειχθείη τῶν κακίᾳ συζώντων ἡ πονηρία, σπουδαιότεροι [οἱ] τῆς ἀρετῆς τρόφιμοι τὴν προκειμένην αὐτοῖς πορείαν ποιήσονται.*

Στίχ. ιζ'. — *Ταῦτά μοι δοκεῖ ῥητῶς καὶ κατὰ λέξιν πεπληρῶσθαι ἐπὶ τοῦ Ἀχιτόφελ. Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ Χουσί συμβουλίαν ἐκπεσὼν αὐτὸς τοῦ σκοποῦ, ὡς ἂν παρευδοκιμηθεῖς, καὶ μὴ οἴσῃτε φέρειν τὸν φθόνον, καὶ προορῶν, ἅτε δεινὸς ὢν καταστοχάζεσθαι τὸ μέλλον, ὡς προδέδοται τὰ τοῦ Ἀβεσσαλὼμ πράγματα, μέλλει τε ὅσον καὶ αὐτὸς οὕτω ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ ἀπαλλάττεσθαι, γενόμενος ἐν τῇ οἰκείᾳ αὐτοῦ ἀγχόνῃ ἑαυτὸν παραδίδωσιν, καὶ πάντα ὅσα τοῖς ἑαυτοῦ λογισμοῖς ὠδίνησεν, συνάγων καὶ συλλαμβάνων ἐν τῇ ἑαυτοῦ πονηρίᾳ, ὥς περ μετὰ πονηρίας κατὰ τοῦ Δαυὶδ, ταῦτα ἐπὶ ὀλέθρῳ τῷ ἑαυτοῦ ἀπέτεκεν. Βαθυτέραν, φησὶν, εἰργάσατο τὴν ἐπιβουλήν, ἐκ μεταφορᾶς τὸ δολερὸν καὶ βαθὺ τῆς βουλῆς παραστήσας.*

Στίχ. ιη'. — *Ἐγὼ δὲ τοσαύτης παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας τυχὼν, ὑμνήσω τὸν εὐεργέτην διηνεκῶς, τῆς κρίσεως τὸ δίκαιον διηγούμενος.*

ΨΑΛΜΟΣ Η'.

Στίχ. γ'. — *Καὶ ἐν τούτῳ τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν ἡμῖν προφητεύει ὁ μακάριος Δαυὶδ ὁ προαναφωνεῖ ἐκ[τ]ῇ[ς] τοῦ Πνεύματος ἐνεργεία[ς], ὡς ἂν ὑμνήσωσιν αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ οἱ παῖδες, οἳ τε [οἱ] ὑπομάζιοι καὶ οἱ ἕτεροι*

νήπιοι· φασὶ δέ τινες καὶ εἰς τὴν κοινὸν εἰρῇσθαι ἄν-
θρωπον ἐν τῇ τῶν Σκηνοπηγίων ἑορτῇ τοῦτον [λελέχθη]
τὸν ψαλμὸν ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαυΐδ, καθ' ὃ ἡ τῶν
καρπῶν συγκομιδὴ γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο ἐπιγέγρα-
πται, *Παρά τῶν Ληνῶν*.

ΨΑΛΜΟΣ Θ'.

Στίχ. β'. — Μετὰ γὰρ τὴν διήγησιν τῶν σῶν θαυ-
μασίων, προσέσται μοι καὶ τὸ εὐφραίνεισθαι ἐπὶ σοί,
ἀναμιμνησκομένῳ τῆς σῆς εὐεργεσίας.

Στίχ. ε'. — Σύμμαχος, Ἐδρασε κρίσει τὸν θρό-
νον αὐτοῦ, τουτέστι, Βεβαίαν τὴν κρίσιν ταύτην
ἐποιήσατο, καὶ μεταβολὴν τὰ ὑπ' αὐτοῦ κριθέντα
οὐκ ἐπιδέχεται (1).

Στίχ. ι'. — Ἀντὶ τοῦ, Καὶ γενήσεται καταφυγή·
τοῦτο γὰρ ἡ ἀκολουθία βούλεται· ἐνήλλακται δὲ ὁ
χρόνος. Εὐκαιρος γὰρ ἡ βοήθεια, κατὰ τὸν τῆς θλί-
ψεως γινομένην καιρόν.

Στίχ. ιδ'. — Κάνταῦθα πάλιν ὑπαλλαγή χρόνου,
ἀντὶ τοῦ Ἠλέησεν γὰρ, Ἐλέησον, φησὶν· οὕτως καὶ
Ἀκύλας φησὶν· Ἐδωρήσατό μοι· Κύριος εἶδεν κα-
κουχίαν μου· τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἀκολουθία βούλεται.—
Τοῦτο, φησὶν, ἐστὶ τὸ τέλος τῶν ἀγαθῶν, ἡ τῆς φθο-
ρᾶς ἀπαλλαγὴ, καὶ τοῦ θανάτου καταλύσις, ἧς ἀπο-
λύοντες εἰς αἰὲ τὰς σὰς εὐεργεσίας ὑμνήσωμεν.

Στίχ. ιε'. — Πύλας θανάτου τὸν κίνδυνον καλεῖ
τὸν ἄγοντα ἐπὶ τὸν θάνατον. — Σιών καλεῖ τὴν ἐπου-
ράνιον πόλιν, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος ἐδίδαξεν· πύλας
δὲ ἐκείνης τὰς ἀπανταχοῦ γῆς Ἐκκλησίας, δι' ὧν εἰς
ἐκείνην εἰσίστιν οἱ πιστεύοντες. Ἐνταῦθα τοίνυν,
φησὶν, ἀγαλλόμενοι καὶ χορεύοντες ἐπὶ ταῖς ἐλπίσιν
τῆς ἀναστάσεως, τὸν τούτων πρόξενον ἀνυμνήσωμεν·
καὶ ἐπειδὴ τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως ἐμνημόνευ-
σεν, εἰκότως ἐπήγαγεν. — (2) Διὰ τὴν ὑπερβολὴν,
φησὶν, τῆς ὑπερήφανίας αὐτοῦ καὶ τοῦ θυμοῦ τοῦ
κατὰ τῶν πενήτων, οὐκ ἐκζητεῖ τὸν Δεσπότην, οὐδὲ
νοεῖ ὅτι ἀπαρέσκον αὐτῷ τὸ γινόμενον. — Ἐναλλαγὴ
κάνταῦθα χρόνου, ἀντὶ τοῦ, Κατακυριεύει· τὸ γὰρ
γινόμενον ὑπὸ τοῦ ἀδικοῦντος διηγεῖται, ἀντὶ τοῦ,
διὰ τοῦτο πάντων κρατεῖ, καὶ πάντας ἀφειδῶς ἀδι-
κεῖ. Σαφέστερον δὲ Σύμμαχος εἶπεν· Πάντας τοὺς
ἐχθροὺς αὐτοῦ ἐκφυσᾷ. — (3) Σαφέστερον τοῦτο ὁ
Σύμμαχος ἡρμήνευσεν· Οὐ περιτραπήσομαι εἰς γε-
νεὰν καὶ γενεὰν, οὔτε ἔσομαι ἐν κακώσει· καὶ
ταύτη κέχρηται τῇ θρασύτητι, καὶ ἡγεῖται μηδὲν δει-
νὸν ὑποστήσεσθαι, πάντα μετιὼν τῆς κακίας τὰ εἶδη.

Στίχ. ις'. — Οἷς (4) ἐμηχανήσαντο, φησὶ, καθ'
ἡμῶν οἱ πολέμιοι, τούτοις ἐάλωσαν αὐτοί. Ἀντὶ τοῦ,
Ἄπερ ἐσπούδαζον καθ' ἡμῶν, ταῦτα ἔπαθον.

ΨΑΛΜ. ΉΒΡΑΙΚ.

Στίχ. δ'. — Ἐν τούτῳ γὰρ μάλιστα, φησὶ, Παρ-
ώξυνε τὸν Δεσπότην ὁ ἀσεβής, ἐν τῷ τολμῆσαι
ἐννοῆσαι περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐχδίκησιν τῶν ἀδικουμένων
οὐ ποιεῖται.

(1) Grammaticalem temporum enallagen sæpe ad-
notavit apud prophetas noster Theodorus, qui et in
sua psalmorum explanatione, ut nunc et posthinc
fit, de eadem se lectores admonuisse narrat. Mai.

A et hæc est sententia communis, hominem interro-
gatum fuisse in Scenopagiæ festo, hunc psalmum
a Davide fuisse compositum pro tempore quo fru-
ctuum fit collectio : ideo *Pro torcularibus* inscri-
bitur.

PSALMUS IX.

VERS. 2. — Etenim post narrationem mirabilium
tuorum, mihi beneficiorum tuorum reminiscenti
lætari quoque superest.

VERS. 5. — Symmachus *Judicio stabilivit thronum
ejus*, id est, Firmum hoc judicium fecit. mutatio-
nemque judicia illius non norunt.

VERS. 10. — *Loco fiet refugium*, hoc enim vult
contextus, tempus mutatum est. Opportunum enim
est adjutorium quod tempore tribulationis advenit.

VERS. 14. — Deinde iterum mutatio temporis ;
loco enim misertus est, *miserere* dicit : sic et Aquila
dicit *donavit mihi : Dominus vidit humilitatem meam* :
hoc enim vult quoque contextus. Illud, inquit, est
summa bonorum, malorum remotio, liberatioque
mortis a qua liberati in æternum tua beneficia
cantabimus.

VERS. 15. — *Portas mortis* periculum ad mortem
ducens vocat. *Sion* vocat Jerusalem cœlestem, sicut
beatus Paulus docuit. *Portas* autem hujus orbis
terrarum ecclesias, per quas in illam intrant creden-
tes : ibi ergo, inquit, lætantes et exultantes in spe
resurrectionis, horum bonorum Domino cantabi-
mus : cumque mortis liberationis fuit recordatus,
nos bene deduxit. Propter excessum, inquit
(Psal. 11), *superbiæ ejus atque iræ adversus pau-
peres*, non quærit Dominum, nec putat displicere illi quod factum est. Hic quoque mutatio tem-
poris, loco *dominabitur : quod factum est enim ab
iniquo dicitur, loco propter hoc omnium dominatur*,
et omnes inique persequitur. Clarius autem Sym-
machus dixit, *Omnes hos suos inimicos exsufflat*.
Illud apertius explanavit Symmachus, *Non movebor
in generationem et generationem, nec ero in malo*
(v. 6) : hacque agit audacia, confiditque nihil ter-
ribile esse superventurum, post omnes species ma-
litix festinans.

VERS. 16. — *Iis*, inquit, quæ machinati fuerant
contra nos inimici nostri, iisdem ipsi capti sunt.
Id est, Ea quæ contra nos comminiscabantur, ipsi
passi sunt.

PSAL. HEBR.

VERS. 4. — Hic enim multum dicit *exacerbavit
Dominum impius*, cum de ipso (Deo) fore ut non
ulciscatur iniqua agentes cogitare audet.

(2) Verba sequentia referenda videntur ad
psal. x secundum Hebr., vers. 2, 5, 6. EDIT.

(3) Psal. Hebr. verss. 6.

(4) Ex Corderio.

VERS. 14. — Hæc verba sunt ex inversione : loco A enim *quoniam videns, vides* legitur; eo quod sic vult textus Hebraicus : cum enim de iniquis dixit : *Dixit enim in corde suo : Non requireret, adduxit, Vides quoniam tu laborem et dolorem consideras*, quasi volens ad Deum dicere iniquum usque eo venisse ut diceret, non tibi esse curam de iniquis, nec delicta requirere, cum eorum furorem ac malitiam videns, non cito ad ultionem exeas, sed *consideras*, id est, moraris, usquedum ex multitudinis delictorum seipsos in tuas manus tradant, iniquitatum suarum numero in seipsos vindictam concitante : hoc dicit ex metaphora eorum qui usque ad unum vel secundum delictum non sistunt, sed quos multa delicta ad tribunalia ducunt, ubi iniquorum frequentia adest : vult autem Dei longanimitatem ostendere.

VERS. 17. — *Desiderium* hic pro *prece* posuit, quia quæ desideramus fieri, in eorum postulatione instamus.

PSALMUS XI.

VERS. 3. — *Vana pro dolosa* : communiter enim *vana* vocat omnia quæ non decent, sicut bona quæ ab agentibus recte fiunt. — Cum dolo, inquit, unusquisque loquitur ad proximum, sicque labiis utens in cor proximi mendacia immittit : illeque iterum similiter similia remittit, inde reliquum est ut illis vindictam minetur.

VERS. 5. — Dicunt scilicet, inquit, in potestate nostra esse quæ volumus loqui : quem enim dominum habemus qui timendus sit? Hoc autem dicit non quasi sic illis omnino loquentibus, sed ratione agendi ostendentibus omnia sic sine ullo timore facere, quasi nullus esset iudex.

VERS. 9. — Cum undique ab impiis circumdemur, neuntiquam aliter liberari, nisi Deo adjuvante, possumus.

PSALMUS XII.

VERS. 2. — In solitudine sua bene mentem ad Deum elevabat, atque in animo contrito tremenda ejus judicia meditabatur : Num mihi propitius fuit Deus? Num ira ejus quievit? Iratusne est adhuc? D aliaque hujusmodi. Sic ergo loquitur : Usquequo hæc meditabor, et ponam consilia? *Donec avertis faciem*, inquit, id est, irasceris contra me, necesse est post hæc cogitare, hæcque meditari. Loco hujus Symmachus dixit : *Curam in corde meo quotidie*. Hæc autem scripsit (Psalmist.) ad nostram admonitionem, quomodo poenitere oporteat peccatorum docens his verbis, quibus ut medicinis utendum est.

VERS. 3. — Deo propter peccatum pati consentiente, fortes interim erant inimici adversus illum,

Στίχ. ιδ'. — Πρωτύστερόν ἐστι τὰ ῥήματα· ἀντὶ γὰρ τοῦ, ὅτι βλέπεις, κεῖται, *Βλέπεις*· ὅτι τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας γεγέννηται τοῦ Ἑβραϊκοῦ· ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῶν ἀδικούντων εἶπεν τὸ, *Εἶπεν γὰρ ἐκ καρδίας αὐτοῦ, Οὐκ ἐκζητήσει*, ἐπήγαγεν τὸ, *Βλέπεις*, ὅτι σὺ πόρον καὶ θυμὸν κατανοεῖς, τοῦτο βουλόμενος ὡς πρὸς τὸν Θεὸν εἰπεῖν, ὅτι Προήχθη δὲ ἐκεῖνος ὁ ἀδικὸς ταῦτα λογίσασθαι, ὅτι μὴ μέλει σοι περὶ τῶν ἀδικουμένων, μηδὲ ἐκζητεῖς τὰ γινόμενα, ἐπειδὴ ὁρῶν αὐτῶν τὴν ὀργὴν καὶ τὴν πονηρίαν, οὐκ εὐθὺς ἐξέρχῃ τοῖς γινομένοις, ἀλλὰ *κατανοεῖς*, τουτέστι μένεις, ἕως ἂν ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἰδίων κακῶν ἑαυτοὺς ἐκεῖνοι ταῖς σαῖς παραδῶσιν χερσίν, τὸ πλῆθος τῆς οἰκείας ἀδικίας ἐπισπασάμενοι καθ' ἑαυτῶν τὴν τιμωρίαν· τοῦτο δὲ λέγει ἐκ μεταφορᾶς τῶν μέχρις μὲν ἑνὸς καὶ δευτέρου κακοῦ μὴ ἰσταμένων, τὸ δὲ πλῆθος τῶν γινομένων ἑαυτοὺς ἀγόντων εἰς τὰ δικαστήρια τὸ τῶν ἀδικουμένων πλῆθος· βούλεται δὲ δεῖξαι τοῦ Θεοῦ τὴν μακροθυμίαν.

Στίχ. ιζ'. — *Ἐπιθυμίαν* ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ, τὴν προσευχὴν, λέγει· ἐπειδὴ ἅπερ ποθοῦμεν γίγνεσθαι, ταῦτα καὶ εὐχεσθαι φιλοῦμεν.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΑ'.

Στίχ. γ'. — *Μάταια* (1) ἀντὶ τοῦ, *δολερά*· κοινῶς δὲ *μάταια* οἶδεν ἅπαντα καλεῖν τὰ ἄτοπα, ὡς εἰκὴ παρὰ τῶν πραττόντων γινόμενα. — Μετὰ δόλου, φησὶν, ἀλλήλοις προσδιαλέγονται, καὶ οὕτως τοῖς χεῖλεσι χρώμενος εἰς τὴν τοῦ πέλας καρδίαν τὰ ψευδῆ παραπέμπει· καὶ ἐκεῖνος πάλιν ὁμοίως ἀντιπέμπει τὰ ὅμοια· ἐντεῦθεν λοιπὸν αὐτοῖς ἀπειλεῖ τιμωρίαν.

Στίχ. ε'. — Λέγουσιν γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐπ' ἐξουσίας ἡμῶν ἐστὶν ἃ βουλόμεθα φθέγγεσθαι· τίνα γὰρ ἔχομεν δεσπότην, ὃν καὶ δεῖσαι δεῖ; τοῦτο δὲ [οὐχ] ὡς πάντως λεγόντων ἐκείνων φησὶν, ἀλλ' ὡς τῷ πράγματι δεικνύντων τὸ οὕτως ἀδεῶς ἅπαντα πράττειν, ὡς οὐκ ὄντος χριτοῦ.

Στίχ. θ'. — Ἐπειδὴ τοὺς ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν κυκλωθέντας οὐκ ἔνεστιν ἑτέρως τὴν τούτων ἀπαλλαγὴν εὐρασθαι μὴ τῷ Θεῷ βοηθῶ χρώμενο[υ]ς.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΒ'.

Στίχ. β'. — Εἰκὸς ἦν αὐτοῦ τούτου μόνον φροντισόντα τοῦτον Θεὸν ἔχειν, καὶ κατηλλαγμένον ἐκαστοτὲ διαλογίζεσθαι φοβούμενον ἐν τῇ ψυχῇ· Ἄρα κατήλακταί μοι ὁ Θεός; ἄρα πέπαυται τῆς κατ' ἐμοῦ ὀργῆς, ἥ ὀργίζεται ἔτι; καὶ ὅσα τοιαῦτα. Τοῦτο οὖν φησὶν· Ἔως πότε τὰ τοιαῦτα ἐνθυμηθήσωμαι, καὶ βουλεύσωμαι; *Μέχρι ἀποστρέψης τὸ πρόσωπον*, φησὶν, τουτέστιν ὀργίζῃ κατ' ἐμοῦ, ἀνάγκη με ταῦτα ὑποπτεῦειν καὶ ταῦτα λογίζεσθαι· ἀνθ' οὗ Σύμμαχος ἔφη· *Μέριμναν ἐν τῇ καρδίᾳ μου καθ' ἡμέραν*· ταῦτα δὲ ἐγράφη πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, πῶς δεῖ μετανοεῖν ἐφ' ἁμαρτήμασιν ἐκδιδάσκοντα τοῖς παροῦσι ῥήμασιν, οἷα δὲ φαρμάκοις χρωμένους.

Στίχ. γ'. — Τοῦ Θεοῦ πάσχειν συγκεχωρηκότος διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἰσχυροὶ μὲν ἦσαν οἱ πολέμιοι κατ'

αὐτοῦ· πάντες δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας τὰ δοκοῦντα A διατιθέασαν· ἦσαν δὲ τότε οἱ περὶ τὸν Ἀβεσσαλώμ πολεμοῦντες αὐτόν· τοῦτο οὖν φησιν· *Μέχρι πότε οἱ ἐχθροὶ ὑψηλοὶ κατ' ἐμοῦ ἔσονται;*

ΨΑΛΜΟΣ ΙΓ'.

Στίχ. 5'. — Πτωχοῦ τοῦ Ἐζεκίου ἐνταῦθα λέγει, διὰ τὸ ὀλίγους ἔχειν τοὺς ὑπ' αὐτόν. Βουλὴν δὲ ἦν συνεβούλευσεν τοῖς Ἰουδαίοις, λέγων καταφρονεῖν μὲν ἐκείνον, πεποιθέναι δὲ ἐπὶ τὸν Δεσπότην· ὑμεῖς μὲν, φησὶν, ἐγελάτε τὴν βουλὴν αὐτοῦ, ὁ δὲ Κύριος ἐλπίς αὐτοῦ ἔστιν.

Στίχ. 7'. — Ἐπειδὴ καὶ τὰς θυσίας ἐν τῷ ὄρει Σιών ἀναφέρειν προστεταγμένοι ἦσαν, καὶ τὰς προσφορὰς καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν λατρείαν ἐκεῖ ἐπιτελεῖν ἦσαν νενομοθετημένοι, εἶχόν τε δόξαν ὡς ἐκεῖ καὶ τοῦ Θεοῦ τυγχάνοντος· διὰ τοῦτο φησιν, *Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ;* τουτέστιν, *Τίς ἀπὸ τοῦ Σιών ὄρους παρέξει τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν βοήθειαν ἡμῖν;* ἔν' εἶπη, Ὁ Θεός, κατὰ ἀποσιώπησιν, ὡς ὁμολογούμενον σημήνας τὸ μὴδὲν ἕτερον εἶναι ἐν τῷ Σιών τὸν σώζειν ἀπὸ κινδύνων, ἢ Θεὸν μόνον.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΕ'.

Στίχ. 1'. — Ὁμοίος (1) ἔστι τῷ ἐννάτῳ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν. Κάνταῦθα γὰρ εὐχαριστεῖ ὑπὲρ τῆς τῶν περιοίκων ἀναιρέσεως τιμωρηθέντων ὑπὸ Θεοῦ, ὃ δὴ καὶ γέγονεν ἐπ' αὐτοῦ. Πολλοὺς γὰρ καὶ μικροῦ πάντας τοὺς περιοίκους ἐτιμωρήσατο διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ συμμαχίας. Ἀπαντα μέντοι τὰ τοῦ ψαλμοῦ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνο[υ] ἦν κέρδος ἢ τῶν ἐχθρῶν ἀναίρεσις, ἐκείνους διδάσκει ὅπως αὐτοὺς προσήκει, καὶ τίσιν κεχρημένους τοῖς ῥήμασιν, εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῆς τῶν πολέμιων ἀναιρέσεως.

Στίχ. 5'. — Ἐπειδὴ (2) σχοινοῖς ἀεὶ μετρεῖσθαι πέφυκεν ἡ γῆ· ὥσπερ δὲ ἕκαστον ἔθνος ἰδίαν εἶχε γῆν ἣν κατέχει, οὕτω καὶ τῷ λαῷ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὥσπερ ἰδίαν τινὰ γῆν ἀπεκλήρωσεν τὴν τῆς ἐπαγγελίας· τοῦτο βούλεται λέγειν, ὅτι Ὡσπερ κατὰ διαμέτρῃσιν ἐκκληρώθη μοι τὸ ἄριστον μέρος τῆς γῆς· τὸ γὰρ, *Ἐπεσεν*, ἀντὶ τοῦ, *Ἐκκληρώθη*, ἐκ μεταφορᾶς τῶν κλήρων, ὡς καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν φησιν· *Καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν.*

Στίχ. 7'. — Οὐκοῦν εὐχαριστήσω σοι ὑπὲρ πάντων, D ὅτι οὐ μόνον γῆν μοι δέδωκας ἐξαίρετον εἰς κτῆσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ σύνεσιν παρέσχες καὶ σοφίαν τοῦ πράττειν ἃ δὴ [ἐ]νομοθετήσας περὶ τὴν τῶν πρακτέων καὶ τῶν μὴ τοιούτων.

Στίχ. 9'. — Διὰ τοῦτο· ποῖον; Ἐπειδὴ *Προωρώμην Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός*, καὶ οὐκ ἀπεσφάλην, φησὶν, τῶν ἐλπίδων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀεὶ τὴν παρὰ τοῦ προσεδεχόμεν βοήθειαν, ἔτυχον ὧν ἐξήτουν, καὶ ἐν εὐφροσύνῃ κατέστην πολλῇ.

Στίχ. 11'. — Κάνταῦθα πάλιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὸ ὅλον καλεῖ· Ἀπολαύσω δὲ τούτων, φησὶν, ἐπειδὴ με αὐτὸς

omnesque cum omni fiducia, quæ sibi placebant instituebant. Erant autem ex partibus Absalom qui adversus illum præliabantur; ideo dicit: *Usquequo inimici exallabuntur contra me?*

PSALMUS XIII.

VERS. 6. — Hæc dicit de Ezechia, inope causa paucorum sibi subditorum. Consilium quod dederat Judæis dicens illum (*Sennacherib*) spernere, seipsum vero in Domino confidere. Vos autem, inquit, consilio ejus gaudete; quoniam Dominus spes ejus est.

VERS. 7. — Cum etiam hostias in montem Sion deferre sacrificiaque omnemque cultum perficere ex lege deberent, de præsentia Dei hic sedente poterant etiam gloriari: propterea dicit: *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* id est, *Quis ex monte Sion præbebit salutem auxiliumque nobis?* ut ex reticentia respondeat, Deus; quasi ex jure significans nullum alium esse in hoc monte ad salvandum ex periculis nisi solum Deum.

PSALMUS XV.

VERS. 1. — Hic psalmus nono similis est, quantum ad argumentum. Nam etiam hic gratias agit, propter eversionem hostium finitimorum, a Deo punitorum; quod etiam ipsi contigit. Plurimos enim, et fere omnes vicinos ultus est, opitulante Deo. Porro omnia quæ in psalmo continentur, sub populi persona loquitur. Quandoquidem enim eversionem inimicorum sibi lucro apponebant, docet eos quomodo ipsos deceat, et quibus verbis ob hostium eversionem Deo gratias agere.

VERS. 6. — Cum funibus semper terram metiri soleant, quemadmodum unaquæque gens habebat quam terram habitabat, ita quoque hoc vult populo Israelitico dicere: quemadmodum propriam quamdam terram ex promissione obtinuerat, *mihi* sicut ex mensura optima pars terræ cecidit. *Cecidit* ponitur pro *sortitus sum*, ex metaphora sortium, quemadmodum etiam in Actibus dicitur: *Et cecidit sors super Matthiam.* (Act. 1, 26.)

VERS. 7. — Ideo gratias ago tibi propter omnia, eo quod non solum mihi terram egregiam dedisti in possessionem, sed etiam quod prudentiam sapientiamque concessisti ad facienda quæ præcepisti de his, scilicet, quæ agenda sunt ac de his quæ non agenda.

VERS. 8. — Propter hoc quodnam (offeram)? Cum *providerem Dominum in conspectu meo semper*, nec, inquit, a spe frustrarer; sed cum semper a te adjutorium acciperem, quæ postulabam mihi obvenirent, atque in magna lætitia constitutus sum.

VERS. 10. — Ibi animam omnem personam vocat. His omnibus fruar, inquit, cum custodiens

(1) Iterum ex Corderio.

(2) Mai ibid. p. 393.

me in periculis perire non sinas, nec me illis corrupendum trades; sanctumque vocans populum (Israeliticum) ad discernendum ab aliis ob Dei cognitionem.

VERS. 11. — *Ex vultu tuo*, id est, *Ex tua manifestatione atque adjutorio adimpleor letitia*. — Animadvertendum est autem quoque his verbis finis psalmi beatum apostolum Petrum in Actibus (11, 25) ut de Domino dictis usum fuisse. Porro sciendum est eodem sensu hæc verba tunc a beato Petro adhibita fuisse, cum tunc ad convincendum dixerit. Proprie autem, et juxta verum sensum verborum, dico eventum habere in Domino, de quo quoque in testimonium usus est, quasi rerum eventu de illo evidentius testimonium præbente (1).

PSALMUS XVI.

VERS. 6. — *Mutatio temporis facta est, loco Extuli quoniam exaudis me, quoniam exaudisti me.*

VERS. 8. — *Id est resistentibus adjutorio tuo; cum enim dixerit, Qui salvos facis sperantes in te (v. 7); sperantibus autem in eo succurrit atque auxiliatur, resistentes vero sperantibus auxilio suo bonos dixit.*

Dominus susceptor, quoniam adjuvat me, nec sinit me perverti. Illud enim: *A dextris est mihi, ne commovear*, idem est atque, auxiliatur mihi; a dextra scilicet et potiori parte auxilium vocans.

VERS. 10. — *Sic, inquit, delicati sunt, ita ut ne ullius turbent mollitiem cavent, conclusum enim hunc adipem in magna securitate constituerunt. Dicit concluderunt pro prosperitatem suam in magna securitate habent, ita ut nullus casus illis timendus sit, ne dicatur vitæ felicitatem perdidisse.*

VERS. 11. — *Ad hoc respiciunt, atque ad hoc totis viribus tendunt, ut me ex terra hæreditatis, id est, ex terra promissionis depellant.*

— (4) Qui quondam, inquit, me beatum prædicabant, nunc persequuntur et circumdant, ut e medio tollant. Sic enim et Symmachus ait, *Beatum me prædicantes, confestim circumdederunt me. Projicientes vero hic vocavit eos qui beatum prædicabant, quia non sincera mente prius beatum dixerant; sed ut ejicerent, et a decenti via diverterent, ad imposturam usi sunt vocabulis beatitudinis.*

VERS. 12. — *Exspectant me, ut perdant, more*

(1) Hæc ultima verba erronea sunt. Vid. S. S. *Curs. compl.* t. XV, col. 35. EDIT. PATR.

(2) Ex Corderio.

φυλάττων οὐκ ἔξω ἀναπολέσθαι τοῖς κινδύνοις, οὐδὲ παραδώσεις με διαφθαῖναι ὑπ' αὐτῶν ὅσιον κἀνταῦθα τὸν λαὸν καλῶν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνων, ὡς ἔχοντα τοῦ Θεοῦ τὴν γνῶσιν.

Στίχ. ια'. — Ἀντὶ τοῦ, Ἐκ προσώπου σου, τοῦτο ἐστὶ, Ἐκ τῆς ἐπιφανείας σου καὶ τῆς παρὰ σοῦ βοηθείας πληροῦμαι εὐφροσύνης. — Ἐπισημαντέον δὲ κἀνταῦθα ὅτι τοῖς τελευταίοις τοῦ ψαλμοῦ ὁ μακάριος ἀπόστολος Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσι ὡς περὶ τοῦ Κυρίου εἰρημένους ἐχρήσατο. Ἰστέον τοίνυν ὅτι κἀνταῦθα κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐξείληπται τῷ μακαρίῳ Ἀποστόλῳ· ἐπειδὴ ἐνταῦθα μὲν προτρεπτικώτερον εἴρηται· κυρίως δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν, τῇ πρὸς τὰ ῥητὰ λέγω, τὴν ἐκθασιν ἔχει ἐπὶ τοῦ Κυρίου, ἐφ' οὗ καὶ τῇ μαρτυρίᾳ ἐχρήσατο· ὡς τῆς τῶν πραγμάτων ἐκθάσεως ἐπ' αὐτοῦ κυριωτέραν τὴν μαρτυρίαν ἀποφαινούσης.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΓ'.

Στίχ. ε'. — Ἐναλλαγὴ χρόνου γεγενηται, ἀντὶ τοῦ, Ἄρον· τοῦ Ὅτι ἐπακούεις μοι, Ὅτι ἐπήκουσάς μου.

Στίχ. η'. — Τοῦτέστιν, Ἀνθεστηκότων τῇ βοηθείᾳ σου· ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Ὁ σῶζων τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σοί· τοῖς δὲ ἐλπίζουσιν ἐπ' αὐτῷ αὐτὸς ἐπαμύνει καὶ βοηθεῖ· τοὺς ἀνθεστηκότας τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπ' αὐτὸν τῇ αὐτοῦ βοηθείᾳ καλοὺς ἔφησεν.

Κύριος (2) ὁ προσδεχόμενος, ὅτι βοηθεῖ, καὶ οὐκ ἔα περιτραπῆναι. Τὸ γὰρ, Ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ, ἀντὶ τοῦ, Βοηθεῖ μοι, ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ κρείττονος τὴν βοήθειαν καλέσας.

Στίχ. ι'. — (3) Οὕτω, φησὶν, εἰσὶν εὐπαθεῖς, ὡς μὴ διαδῦναι αὐτῶν τὸν λιπασμόν· ἐπειδὴ γὰρ τὸ συγκεκλεισμένον ἐν ἀσφαλείᾳ πλείστη καθέστηκεν, τοῦτο λέγει τὸ, *Συνέκλεισαν*, ἀντὶ τοῦ, Τὴν εὐθηνίαν αὐτῶν ἐν πλείστη ἔχουσιν ἀσφαλείᾳ, ὡς μηδὲ προσδοκᾶν αὐτῶν διαπεσεῖν, ἵν' εἴπῃ ὅτι οὐκ ἀπέβαλον τοῦ βίου τὴν εὐπραγίαν.

Στίχ. ια'. — Πρὸς τοῦτο ἀφορῶσιν, καὶ πρὸς τοῦτο ἔχουσι πᾶσαν τὴν σπουδὴν, ὥστε ἐμὲ τῆς γῆς ἐκθαλεῖν τῆς κληρονομίας, τοῦτέστιν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας.

— Οἱ ποτὲ, φησὶ, μακαρίζοντες, νῦν καταδιώκουσι καὶ περικυκλοῦσιν, ὥστε ἀνελεῖν. Οὕτως γὰρ λέγει καὶ Σύμμαχος, *Μακαρίζοντες παραχρῆμα περιεκύκλωσάν με*. Ἐκβάλλοντας δὲ τοὺς μακαρίζοντας ἐνταῦθα ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ μὴ γνησίᾳ τῇ διανοίᾳ τὴν μακαρισμὸν ἐποιοῦντο τὸ πρότερον· ὥστε δὲ ἐκθαλεῖν καὶ ἐκτρέψαι τῆς προσηκούσης ὁδοῦ, ἀπάτης ἔνεκεν τοῖς τοῦ μακαρισμοῦ ῥήμασιν ἐκέχρηντο.

Στίχ. ιβ'. — Περιμένουσί με, ὥστε ἀνελεῖν, δίκην

(3) Mai ibid.

(4) Ex Corderio.

λέοντος θήραν προδοκῶντος. Ἀντὶ δὲ, Περιμένουσιν, εἶπεν τὸ, Ὑπέλαβον. Ἐπειδὴ οἱ ὑπολαμβάνοντες, ἔσεσθαι τι προδοκῶσι. Τοῦτέστι, Ταύτην ἔχουσι περὶ ἐμοῦ τὴν ὑπόληψιν, ὅτι λήφονται ὡς περ τινὰ θήρα. Οὕτω καὶ τὸ, Ὑπελάβομεν, ὁ Θεὸς, τὸ ἔλεός σου, τοῦτέστι, Περιεμείναμεν καὶ προσεδοκήσαμεν ἔσεσθαι σου ἐν ἡμῖν τὴν φιλανθρωπίαν.

Στίχ. ιγ'. — Τινὲς, (1) Ῥομφαία σου, ἀναγινώσκουσιν, ἡμετέρας δοτικῆς πτώσεως λέγοντες. Ἔστι δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ, Ῥομφαίας σου, τῇ γενικῇ πτώσει λεγόμενον· οὕτως γὰρ Ἀκύλας εἶπε, Μαχαίρας σου. Ὁ δὲ βούλεται εἰπεῖν, τοιοῦτόν ἐστιν· Ῥῦσαι τὴν ψυχὴν μου, τοῦτέστιν ἐμὲ, ἀπὸ τούτων τῶν ἀσεβῶν, καὶ ἀπὸ τῆς Ῥομφαίας τῶν ἐχθρῶν τῆς χειρὸς σου· Ῥομφαίαν γὰρ καλεῖ τὴν κατ' αὐτοῦ γινομένην ὑπ' αὐτῶν μηχανήν, πάσης μαχαίρας κατ' αὐτοῦ τμητικωτέραν τὴν ἐπιβουλὴν ἐργαζομένην· ἐχθροὺς δὲ τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ καλεῖ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ αὐτοῦ· ἐπειδὴ τὸν ὑπ' αὐτοῦ χρισθέντα εἰς βασιλέα ἐλεῖν ἐσπουδακότες, αὐτῷ δῆλοι ᾗσαν ἐχθραίνοντες τῷ Θεῷ, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις ἀνθίστασθαι ἐσπουδακότες.

Στίχ. ιδ'. — Τὸ μὲν οὖν, Ἀπολύων (2) ἀπὸ τῆς γῆς, εἶπε πρὸς τὸν Θεόν, ὡς ἂν αὐτοῦ τὴν τοῦ θανάτου ἀπόφασιν κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐξενέγκαντος· Ἰν' εἴπῃ, ὅτι Σὺ ὁ πάντας ἀποθνήσκειν ποιῶν· τὸ, Διαμέρισον, ἀντὶ τοῦ, Διασκόρπισον, ἀπὸ τοῦ τὸ σκορπιζόμενον πάντως τῇδε καχεῖσθαι μερίζεσθαι· τὸ δὲ, Τῶν κεκρυμμένων, ἀντὶ τοῦ, Τῶν τιμωριῶν σου ὧν ἔχεις ἐν ἀποκρύφῳ, ἅς, ὅτε θέλεις, ἐκφέρῃς, τιμωρούμενος ἀπροδοκῆτως τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὡς οὐκ ἴσασι.

Στίχ. ιε'. — Τοῦτέστιν, Ἐκεῖνοι μὲν τοι τοιαῦτα διαπραξάμενοι, ταύτης δίκαιοι τιμωρίας ἀπολαῦσαι· Ἐγὼ δὲ μετὰ δικαιοσύνης σοι φανεῖς, τοῦτέστιν οὐδὲν ἄδικον εἰς αὐτοὺς διαπραξάμενος, πληρωθήσομαι τῆς σῆς βοηθείας, καὶ ἀπολαύσω τῆς δόξης σου παρὰ σοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΖ'.

Στίχ. ς'. — Τὸ δὲ, Προέφθασάν με, τοιοῦτόν τι λέγειν βούλεται· Τοσαῦται, φησὶν, καὶ τοιαῦται κατ' ἐμοῦ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλαὶ γεγόνασιν, ὡς προ[σ]φθάσαι μου καὶ τὸν λογισμὸν, καὶ μηδὲ καιρὸν ἐνδοῦναί μοι καὶ κατανόησιν καὶ πρὸς τὸ ἀφιδεῖν τίνι δέ[ι] τρόπῳ τὴν φυγὴν τὴν ἐξ αὐτῶν πορίσασθαι.

Στίχ. η'. — Ἰν' εἴπῃ, (3) ὅτι τοῦ Θεοῦ ἀκούσαντος, καὶ συγκινηθέντος εἰς ὀργήν, πρῶτον μὲν ἅπαντα ἐσαλεύετο, γῆ τε καὶ ὄρη. Εἶτα ἐδείχθη καπνὸς τῆς ὀργῆς αὐτοῦ τὸ προοίμιον, καὶ μετὰ τοῦτο πῦρ ἀνῆλθῃ, τοῦτέστι φανερώς ὀργιζόμενος ἐδείχθη, διὰ τῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τιμωρίας. Εἶτα βουλόμενος καὶ τῆς τιμωρίας τὴν ἐπίτασιν εἰπεῖν, τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς οἰκείας χρησάμενος σωματοποιήσεως, ἐπήγαγεν· Ἀνέβη καπνός.

Στίχ. θ'. — Πυρὸς γὰρ (4) ἐπὶ πολὺ γενομένου,

(1) Mai ibid.

(2) Theodorus cum LXX legit ἀπολύων, *disperdens*, pro ἀπὸ ὀλίγων, *a paucis*, quod est Vulgatæ lectio.

A leonis prædam expectantis. Pro *expectant* autem, dixit *susceperunt*. Quoniam qui suscipiunt, aliquid futurum expectant. Id est, Talem de me opinionem habent, ut me veluti feram quamdam venientur et capiant. Simile est et illud : *Suscepimus, Domine, misericordiam tuam* (*Psal. XLVII, 10*), hoc est, *Expectavimus futuram in nobis humanitatem tuam*.

VERS. 13. — Quidam Ῥομφαία (*cum framea tua*) legunt dativo casu. Non autem est ita, sed Ῥομφαίας (*a framea tua*) genitivo casu legendum est ; sic enim dixit Aquila μαχαίρας (*a gladio tuo*). Quod dicere vult, hoc est : Eripe animam meam, id est me ipsum, ab his impiis, atque a framea inimicorum manus tuæ. Frameam autem vocat omnis generis arma ab illis inventa quibus illi insidias periculosiores parabant. Inimicos vero manus Dei vocat inimicos ipsius, cum quem unxerat in regem depellere studerent. Manifeste oderant Deum, factis ab ipso obsistere studentes.

VERS. 14. — De terra ergo disperdens, ad Deum dixit tanquam decretum mortis contra homines exserentem, ut dicatur morti solus imperare. *Divide* pro *disperge*, unde dispersum omnino undique dividendum est. — *Absconditis* autem pro *ultionibus* quas absconditas tenes, quasque cum vuleris exseris ad hos homines imparatos atque inscios ulciscendos.

VERS. 15. — Id est, Illi qui talia fecerunt, tali ultione ut fruantur digni sunt. — *Ego autem in iustitia* coram te apparens, id est, Postquam nihil iniqui egero erga illos, adimplebor adjutorio tuo, gloriaque tua apud te fruar.

PSALMUS XVII.

VERS. 6. — *Præoccupaverunt me* quidquam huiusmodi dicere vult : Tot et tantæ contra me inimicorum insidiæ factæ sunt, ut præoccupetur etiam ratio mea, nec detur tempus neque intelligentia ad modum inquirendum ex manibus eorum evadendi.

VERS. 8. — Ac si dicat : Cum Deus audivisset, et ad iram concitatus esset, primum quidem omnia commota sunt, tam terra, quam montes. Deinde apparuit initio fumus iræ ejus, et postmodum ignis accensus fuit ; id est, palam iratus apparuit, propter supplicium quod inimicis irrogabat. Denique cum et supplicii gravitatem explicare vellet, in obvia metaphora a rebus corporeis desumpta pergens, subjunxit, *Ascendit fumus*.

VERS. 9. — Cum enim ignis plurimus factus

EDIT.

(3) Ex Cordeario.

(4) Mai ibid.

sit, carbones multos fieri contigit: omnibus his dicere volens, simul orantes exaudivisse, commotum fuisse contra inimicos, statimque omnia perturbari. Ira autem ejus ex parte effectibus quibusdam patefacta est, nunc vero hostes ulcisci cœpit: augetur ira ac vehementius illos castigat. Deinde perseverans, illos omnino delet: tunc enim carbones consumendi mos est, cum ignis, valde auctus, ligna subjecta incendit.

VERS. 10. — Sed cum ex sacris verbis, quæ proferenda sunt, fore ut quidquam indecens aut humile videatur prævideat, iterum sermonem extollit, dicens: *Descendit de cælo, et habebat caliginem sub pedibus ejus*. Porro cum nobis humilior visa fuisset hæc præsentia, addidit (v. 11): *Ascendit super cherubim*, ostendens illum tanquam regem super curru sedentem, cumque majestate apparentem. Deinde, contextu resumpto, rursus illud dixit: *Et posuit tenebras latibulum suum* (v. 12), et, quod consequens est, *caligo sub pedibus ejus*. At cum plura de tenebris dixerit, scilicet quæ sunt sub pedibus ejus illosque abscondunt, quodpiam indecens ex eloquio sacro provenire videbatur, cum asseritur circuitum tenebrosum ejus esse ipsius tabernaculum; sed primo, tenebræ, inquit, dum ipse latet, adversus inimicos projiciuntur, ipseque interim a nemine videtur. Alias hoc tabernaculum ejus circa eum erat, ita ut dieatur lux, sicut beatus Paulus de ipso dicit (I Tim. vi, 16), *Lucem habitans inaccessibilem*. In eundem autem sensum hæc duo recidunt; quemadmodum enim dicitur lucem habitare, ita tabernaculum Dei proprie dicitur lux; tenebrosa aqua in nubibus aeris, in circuitu ejus tabernaculum ejus, rursumque quod præcedentia sequitur, *Et fuerunt tenebræ latibulum ejus*. Addidit: *Tenebrosa aqua in nubibus aeris*. Consequuntur ergo caligo et tenebræ; nam omnia, inquit, consentanea sunt ex parte Dei iram annuntiantis; aer enim condensatus obscuritatem generat, idemque evenit de aqua in nubibus aere condensato obumbratis.

ἄνθρακας ἐπὶ πολὺ γενέσθαι συμβαίνει· δι' ὧν βουληθεὶς εἰπεῖν, ὅτι ἅμα τε ἤκουσεν ἐξαμίνου, καὶ ἐκινήθη κατὰ τῶν ἐχθρῶν· καὶ εὐθὺς μὲν ἅπαντα ἐσαλεύετο· ὑπεφαίνετο δὲ αὐτοῦ κατὰ μέρος καὶ διὰ πραγμάτων ἡ ὀργή, νῦν μὲν ἀρχομένου τιμωρεῖσθαι τοὺς πολεμίους, προϊόντος δὲ καὶ σφοδρότερον αὐτοὺς κολάζοντος· εἴτα τῆς παραμονῆς καὶ παντελῶς αὐτοὺς ἀφανίζοντος· τότε γὰρ ἔθος ἐστὶν ἀποτελεῖσθαι τοὺς ἄνθρακας, ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἐπὶ πλεῖον γινόμενον τὰς ὑποκειμένας ὕλας καταφλέξῃ τῶν ξύλων.

Στίχ. ι'. — Ἄλλ' ὅταν ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ εἶδῃ τινὰ ἀπρέπειαν ὑπερφαινομένην, ἢ ταπεινότητα τῇ παρενθέσει τῶν ἐν μέσῳ, πάλιν αὖξαι τὸν λόγον, ὅν εἶπεν, ὅτι *Κατέβη ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ εἶχεν γνώφον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ*. Ἐπειδὴ τοίνυν ταπεινή τις ἐντεῦθεν ὑπεφαίνετο ἡ παρουσία, παρέθηκεν τὸ, *Ἐπέβη ἐπὶ χερουβὶμ*, δεικνὺς αὐτὸν ὡς βασιλέα ὑφ' ἄρματος ὀχούμενον, καὶ οὕτω παραγινόμενον· εἴτα τῆς ἀκολουθίας λαβόμενος πάλιν εἶπεν τὸ, *Καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, ἀκόλουθον ὃν τῷ, Καὶ γνώφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ*· ἀλλ' ἐπειδὴ πολὺν περὶ τοῦ σκότους ἐποίησατο τὸν λόγον, ὡς ὄντος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἀποκρύπτοντος αὐτοὺς, ἐδόκει δὲ τις ἀπρέπεια ἐγγίνεσθαι τῷ σχηματισμῷ· ἀσφαλιζόμενος τὸ ὑποπίπτον κύκλῳ αὐτοῦ, φησὶν· *Ἡ σκηνὴ αὐτοῦ*. Ἀλλὰ τὸ μὲν σκότος, φησὶν, κατὰ τῶν ἐχθρῶν προβέβλητο, ἀποκρύπτον αὐτὸν, καὶ οὐδὲ ὁρᾶσθαι τοῖς ἐναντίοις ποιοῦν· περὶ αὐτὸν δὲ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ ἦν· ἔν' εἶπη, τὸ φῶς, ὡς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος περὶ αὐτοῦ φησιν· *Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον*· τῆς γὰρ αὐτῆς ἐννοίας ἔχεται ἀμφοτέρω· ὥσπερ γὰρ φῶς οἰκεῖν λέγεται, οὕτω καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ λέγοιτο ἂν κυρίως τὸ φῶς. Σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων, παρενθεντικῶς τῷ, *Κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ*. Πάλιν ἀκολουθῶς τοῖς προηγουμένοις, τῷ, *Καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, ἐπήγαγεν*· *Σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων*· ἀκόλουθον γὰρ ἦν τὸ γνώφος καὶ σκότος· συνέχεεν γὰρ, φησὶν, ἅπαντα γινόμενου σχηματίσας τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν· ἡ γὰρ τοῦ ἀέρος συστροφὴ, πάντως ζόφον εἰργάσατο τοιοῦτο[ν] εἶναι καὶ τὸ ὕδωρ ἐν ταῖς νεφέλαις μελανθείσαις τῇ τοῦ ἀέρος συστροφῇ (1).

(2) *Ejusdem in psalmum vigesimum primum.*

Foderunt manus meas et pedes, et omnia perscrutabantur, et quæ agebam, et quæ conabar. Nam foderunt, ex translatione dixit eorum, qui per effossionem scrutari quæ in profundo sunt tentant. *Dinumeraverunt omnia ossa mea*, totius meæ fortitudinis et totius meæ substantiæ detentores facti sunt, ut etiam numero mea subjicerent. Istud autem ex consuetudine quam habent hostes, dixit: qui quando obtinuerint, numero et talis subtilem notitiam inventorum faciunt. Propterea et sequenter dicens: *Ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me*, intulit: *Diviserunt sibi vestimenta mea, et supra vestimentum meum miserunt sortem*. Considerantes autem me, ait, et conspicientes quod omnia eis evenerunt in me desiderata (conspicere enim ita ut apud nos, dicitur pro eo, quod est, vidit in eum quæ volebat pati eum), jam tanquam me omnino malis dedito, sicut et hostes mei post

(1) Abhinc usque ad psalmum xxxvii nihil est Theodori Antiocheni in hoc codice 1682 (B.) Quamobrem puto defuisse Catenæ auctori quaterniones aliquot codicis Theodori, unde excerpta sume-

bat. Mai.

(2) Citatur hoc fragmentum in concilio Constantinopolitano anni 553, actione iv, num. 23. Mansi, XI, 242.

vastationem et captivitatem diviserunt sorte divisionem eorum facientes. Et evangelista quidem in Domino verba ex rebus assumens, eis usus, ut hic et in aliis diximus. Nam quod non pertineat ad Dominum psalmus, in superioribus evidenter ostendimus. At vero beatus David supra modum ista magis ex his quæ Absalom facta sunt, dixit : quoniam dum recessisset David, jure belli metropolitim ingressus quidem, omnes obtinuit res regales, *non pignit autem etiam patris cubile inquinare.*

ΨΑΛΜΟΣ ΚΖ΄

A

PSALMUS XXVI.

Στίχ. β'. — Ἡνίκα οὖν (1) πλησίον οὗτοι γεγόνασιν, ὥς καὶ ἀπογευσάμενοί μου τῶν σαρκῶν· τοῦτο γὰρ βούλεται εἰπεῖν τὸ, *Τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου*. ὥστε δεῖξαι αὐτῶν τὴν ὠμότητα καὶ τὴν ὀργήν, μεθ' ἧς ὤρμουν ἐπ' αὐτούς· τὸ δὲ, *Ἐγγίξειν*, ἀντὶ τοῦ, Ἡνίκα οὕτω πλησίον γεγόνασιν, ὥς μηδὲν ἐλλείπειν πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς προθέσεως αὐτῶν· καλῶς δὲ αὐτοὺς *κακοῦντας* ἐκάλεσεν, ὥς διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς ἰσχὺν ἅπαντας μυρίοις περιβαλόντας κακοῖς. — Καλῶς τὸ, *Αὐτοί*· ὅτι Ἡμεῖς μὲν ἠδίκησαν οὐδὲν, ἐπληθον δὲ ταῦτα αὐτοί, ἅπερ ἡμεῖς διαθεῖναι προσεδόκων· ἐμφαντικώτερον δὲ τὸ, *Ἡσθένησαν καὶ ἔπεσον*, ἀντὶ τοῦ, Οὐχ ὑπὸ πολεμίων ἀνῆρέθησαν, οὐδὲ ὑπὸ ἀνθρώπων ἐπαθόν τι δεινόν, ἀλλὰ παραδόξως ἄνευ πάσης ἀνθρωπείας χειρὸς, ἐξαίφνης εἰς ἀσθένειαν τῇ τοῦ Θεοῦ κατηνέχθησαν τιμωρία.

Στίχ. γ'. — Ὅτι ἀπόδειξιν ἔχων αὐτάρκη τὰ γεγονότα τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, παρεμβολῆς ὅλης κινήσεως καὶ πολέμου, δέδοικα οὐδένα, ταύτῃ πεποιθὼς τῇ τοῦ Θεοῦ συμμαχίᾳ· τὸ γὰρ, *ἐν ταύτῃ*, τουτέστι τῇ βοηθείᾳ καὶ τῇ συμμαχίᾳ τοῦ Δεσπότου.

Στίχ. ε'. — Ὡς περ τινὶ σκηνῇ τῇ οἰκείᾳ σκεπάσας βοηθείᾳ, μετὰ πολλῆς με τῆς ἀσφαλείας ἐφύλαξεν· *σκηνὴν* γὰρ, τοῦ Θεοῦ καλεῖ τὴν βοήθειαν, ὥς σκεπάσασαν αὐτὸν ἀπὸ τῶν κακῶν· τὸ δὲ, *Ἐκρύψεν*, ἀντὶ τοῦ, Ἐφύλαξεν, ἀπὸ τοῦ κατακρύπτειν αἰετὸς τοὺς βουλομένους τι φυλάττειν· *Ἐν ἡμέρᾳ δὲ κακῶν μου*, ἐν τῷ καιρῷ τῆς συμφορᾶς, ὅτε πολλῶν προσεδόκησα *πειραθῆσθαι κακῶν*.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΗ΄.

Στίχ. γ'. — Περὶ ταύτης τῆς ἀδύσσου τῶν λογισμῶν ὑδάτων φησὶν ὁ Δαυὶδ· *Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων*.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΘ΄.

Στίχ. ι'. — Ἀντὶ τοῦ, Ταῦτα ἔλεγον· Ἐὰν ἀποθάνω, τί τὸ ὄφελος; ἀποθανὼν γὰρ διαφθείρομαι, τέφρα γινόμενος καὶ σποδός.

Στίχ. ιβ'. — Ὁ σάκκος κακίαν καὶ ἀγνοσίαν σημαίνει, ἐπειδὴ καὶ αἱ τρίχες τῶν ἐρίφων ἦσαν τῶν ἱσταμένων ἐξ εὐωνύμων καὶ τοῦ ἀποπομπαίου τράγου.

Στίχ. ιγ'. — Εἰπὼν, Οὐ μὴ κατανυγῶ, ἀντὶ τοῦ, Οὐ μεταγνώσομαι ἐπὶ τῇ ψαλμωδίᾳ, ἐπήγαγεν· *Εἰς τὸν αἰῶνα* ἐξομολογήσομαι, τοῦ ταύτην διατελέσαι σοι ἀπαύστως εὐχαριστῶν· αἰῶνα καλῶν, τὸν τῆς οἰκείας ζωῆς χρόνον.

(1) Mai ibid. p. 394.

VERS. 2. — Dum igitur illi prope facti sunt, quasi carnes meas gustantes, hoc enim significat, *Ut edant carnes meas*, ut ostendat eorum crudelitatem atque iram qua in ipsum irruebant. *Appropiant* autem, pro, Dum tam prope facti sunt, ut nihil illis deesset ad implendum eorum propositum. Recte autem illos vocavit *nocentes*, qui ob suam potentiam omnes mille malis opprimunt. — Recte *ipsi*, quia nihil quidem nobis nocuerunt, passi sunt autem eadem quæ contra nos excogitabant. Cum majore autem emphasi dicit, *Infirmati sunt et ceciderunt*, pro, Nec ab hostibus deleti sunt, nec ab hominibus quidquam terribile passi sunt, sed mirabiliter sine ulla manu humana, subito ex Dei vindicta in infirmitatem dejecti sunt.

VERS. 3. — Cum facta divina de auxilio sperando sufficiant, quamvis omnia castra bellumque me circumdarent, nihil timebo, in auxilio Dei sperans, sperans, inquam, in eo, id est, in adjutorio auxilioque Domini.

VERS. 5. — Quemadmodum quodam tabernaculo, adjutorio suo protegens, magna securitate me custodivit. *Tabernaculum* enim vocat adjutorium divinum, tanquam eum ab eorum malis protegens. *Abscondit* autem, pro *custodivit*, ex his qui semper abscondunt quod servare volunt. *In die autem malorum*, tempore adversitatis, quando me multa mala experturum credidi.

PSALMUS XXVIII.

VERS. 3. — De abyssu murmurantium aquarum dicit David, *Vox Domini super aquas*.

PSALMUS XXIX.

VERS. 10. — Propterea hæc dicebam : Si mortuus fuero, *quæ utilitas* ? Nam *mortuus* corrumpor, cinis pulvisque fio.

VERS. 12. — Saccus malitiam atque ignorantiam significat, cum pili essent hircorum qui steterant tam ex immolatis quam ex emissariis.

VERS. 13. — *Et non compungar*, pro Non cantare desistam; addit, *In sæculum confitebor*, sine fine hoc fungi gratias agens, cum sæculum malorum sit hujus vitæ tempus.

PSALMUS XXX.

VERS. 3. — Cum clamores nostri ad tuam celsitudinem extollantur, *inclina ad me aurem tuam*, quia in abyssum prolabor, quemadmodum in quodam evidens periculum.

VERS. 5. — Laqueos vocavit captivitatem in qua fuit retentus. *Quem absconderunt mihi*; eandem figuram persequitur, cum laqueum captivitatem appellaverit. Proprium autem laquei est poni latenter in abscondito loco, sicque importune capere prædam.

VERS. .. — Propterea enim, dicit, nos juste liberasti, cum illos oderis ac disperseris, qui tam ardentem pravitatem fuerant operati; non enim ex æstu iræ malum operantur, sed sicut quoddam necessarium malum observant. *Supervacue*, quia nihil proficiunt ex suo mali operandi studio, cum puniri, ac non sinere ut ipsi impellantur in aliquem peroptatum finem oderint.

PSALMUS XXXII.

VERS. 3. — Bene incipit Psalmista, præcipue attentis consequentibus. Cum enim lætitiā illis annuntiasset, ad hymnos agendasque gratias propter beneficia excitare debebat, in posterum propter agendi rationem tremebundos constituere volens, ita ut genuina decentia hymnos, gratiarumque actiones ad Deum referrent. Prænuntiante, *Rectos decet collaudatio*, admonentur non esse omnium Deum laudare, sed solum qui cum rectitudine rationis hoc agunt, illos pro beneficiis quorum sunt testes laudationes decere. Cum igitur fuerint digni, cum pietate ad laudandum Deum accedant.

In titulo. Tempore beati Ezechiae Israelitis, per admirabilem Assyriorum eversionem, a Deo datam victoriam beatus David in hoc psalmo prædicens, ipsum tanquam victoriæ canticum, pro iis quæ contigerant, more suo cecinit. Atque hinc ex argumento contra Assyrios, ad universalem Dei laudationem, et rerum ab ipso gestarum commemorationem digreditur. Docet autem omnes, ne præsensibus rebus, tametsi magnis, confidant; sed auxilium Dei rebus omnibus potentius esse ducant. Hoc enim in Psalmis potissimum advertere oportet, quod ab argumentis ad cohortationem pro instructione nostra convertatur, hanc diversimode, et ad auditorum utilitatem accommodat, instituens. Unde necesse nos est, ad Psalmorum vim recte assequendam, primum argumenta eorum nosse: deinde

A

ΨΑΛΜΟΣ Α'.

Στίχ. γ'. — Ἐπεὶ μὴ φθάνει ἡ ἡμετέρα κραυγὴ πρὸς τὸ σὸν ὕψος, *Κλῖνον τὸ οὖς σου πρὸς ἐμὲ*, διὰ συγκαταβαίνειν με.

Στίχ. ε'. — Παγίδας ἐκάλεσε τὴν αἰχμαλωσίαν ἐφ' ἣ συνέληπτο, ὥσπερ εἰς τινα κίνδυνον προφανῇ. Τὸ *Ἦς ἐκρυψάν μοι*, ἀκολουθῶς εἶπεν τῷ παραδείγματι, ἐπειδὴ παγίδα τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκάλεσεν· ἴδιον δὲ τῆς παγίδος τὸ λανθανόντως τίθεσθαι κρυπτομένην, οὕτω τε ἀπροόπτως λαμβάνειν τοὺς θηρωμένους.

Στίχ. ζ'. — Διὰ τοῦτο γάρ, φησὶν, ἡμᾶς δικαίως ἀπήλλαξας, ἐπειδὴ ἐκείνους ἐμίσησας καὶ ἀπεστράφης, τοὺς μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας τὰ ἄτοπα διαπραττομένους· οὐ γὰρ ἀπὸ συναρπαγῆς διαπράττονται τὸ κακὸν, ἀλλ' ὥσπερ τι ἀναγκαῖον, τοῦ κακοῦ φυλάττουσι τὴν πρᾶξιν· τὸ δὲ, *Διὰ κενῆς*, ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦνται ἐκ τῆς περὶ τὸ κακὸν πράττειν ἐπιμελείας, διὰ τὸ μισεῖν αὐτοὺς καὶ τιμωρεῖσθαι, καὶ μὴ ἔαν εἰς τι πέρας ἄγειν αὐτοὺς τὸ σπουδαζόμενον (1).

ΨΑΛΜΟΣ ΑΒ'.

Στίχ. γ'. — Καλὴ (2) ἡ ἐπαγωγὴ τοῦ ῥητοῦ, καὶ μάλιστα τῶν ἐξῆς ἔνεκεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν εὐφροσύνην αὐτοῖς εὐηγγελίσαστο, ἤμελλεν δὲ ἐπὶ τὴν ὑμνωδίαν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν γεγονότων εὐχαριστίαν προτρέπειν· ἐξῆς βουλόμενος αὐτοὺς ἐμφόδους περὶ τὸ πρᾶγμα καταστήσαι, ὥστε μετὰ τῆς προσηκούσης γνησιότητος ἀναπέμψαι τὴν ὑμνωδίαν καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ, προλαβὼν, τοῖς εὐθέσι φησὶν τὴν αἴνεσιν πρέπειν· ἔν' ἀκούσαντες ὅτι μὴ πάντων ἐστὶν ὑμνεῖν τὸν Θεόν, ἀλλὰ μόνον τῶν μετ' εὐθύτητος λογισμῶν τοῦτο ποιουμένων (οἷς καὶ πρέπον ἐστὶν τὸ ὑμνεῖν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς, ἐπεὶ περ καὶ τοῦ τυχεῖν αὐτῶν ἄξιοι καθεστήχασιν), μετὰ πολλῆς εὐλαθείας προσέλθωσι τῇ τοῦ Θεοῦ ὑμνωδίᾳ.

Τὴν (5) ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἐζεχίου παρασχεθεῖσαν νίκην τοῖς Ἰσραηλίταις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς παραδόξου τῶν Ἀσσυρίων ἀναιρέσεως, προφητεύων ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὥσπερ τινὰ ἐπινίκιον ὕμνον ἐπὶ τοῖς γε[γε]νημένοις αὐτὸν ἀνεβόησε, [κατὰ] τὸ σύνηθες αὐτῷ· κἀντεῦθεν διαπραττόμενος, καὶ ἀπὸ τῆς κατὰ τοὺς Ἀσσυρίους ὑποθέσεως τρεπόμενος μὲν εἰς καθολικὴν ὑμνωδίαν τοῦ Δεσπότου, καὶ ἐξηγήσιν τῶν ἐπ' αὐτοῦ γεγονότων· παιδεύων δὲ πάντας μὴ ἐπὶ τοῖς παροῦσι μεγάλοις πεποιθῆναι, ἀλλὰ πάντων ἠγεῖσθαι δυνατωτέραν τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἀφορᾷ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς προσήκει, ὅτι ἐκ τῶν ὑποθέσεων ἐπὶ κατηχητικὴν τρέπεται παραίνεσιν, διαφόρως ταύτην ποιούμενος, καὶ τοῖς ἀκροαταῖς ὠφελίμως. Ὡστε ἀναγκαῖον μὲν ἡμῖν εἰδέναι τὰς ὑποθέσεις πρὸς νυνῶσιν τῆς τῶν

(1) Exin usque ad finem hujus codicis 754 (A) nihil Mopsuesteni reperiebam. Mai.

(2) Mai p. 595, et hoc est ultimum ex fragmen-

tis ab ipso editis.

(3) Ex Corderio.

Ἐαλμῶν δυνάμεως · προσεκτεῖν δὲ καὶ τοῖς λοιποῖς, οἷς ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων κέχρηται, πρὸς τὴν τῶν ἐν-
τυγχανόντων ὠφέλειαν.

Στίχ. α'. — Δικαίους ἐνταῦθα καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους, οὐκ ἀπὸ τῆς τοῦ βίου ἀρετῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως. Εἰκότως δὲ εἰπὼν τὸ, Ἀγαλλιᾶσθε, προσ-
έθηκεν, ἐν τῷ Κυρίῳ. Ἐπεὶ γὰρ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους εὐτελεῖς ἦσαν καὶ ταπεινοί, καὶ πρόχειροι τοῖς Ἀσ-
συρίοις εἰς ἄλωσιν, πολλοὶς τε οὔσι, καὶ ἰσχυροῖς, καὶ ἐμπειρία πολεμικῇ κεκοσμημένοις, ἐν τῷ Κυρίῳ τὴν ἀγαλλίασιν αὐτῶν προσευαγγελίζεται · οὗ τῇ βοηθείᾳ παραδόξως [τε] τευχήκασιν τῆς σωτηρίας, οὐκ ἐν πολέμῳ καὶ παρατάξει, ἀλλὰ μόνῃ τῇ τοῦ Θεοῦ πληγῇ τῶν Ἀσσυρίων ἀναιρεθέντων.

In codice Vatic. B. f. 112. b. hoc exstat Theodori argumentum ineditum psalmi XXXIV (1).

Θεοδώρου. — Ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ τὰ κατὰ τὸν Β Ἱερεμίαν ὁ μακάριος προφητεύει Δαβὶδ · τό τε ἐκεί-
νου πρόσωπον λαβὼν ἐν τῇ προφητείᾳ ταῦτα φθέγγε-
ται, ἅπερ εἰκὸς ἦν ἐκεῖνον εἰπεῖν ἐν τῷ πράγματι
καθεστῶτα, ταύτῃ μάλιστα κεχρημένος ἐν τοῖς πλείο-
σιν τῇ συνηθείᾳ · λέγων τε ἅπερ ἐκεῖνοις εἰπεῖν ἀρ-
μόττει περὶ ὧν πεποιήται τὴν προφητείαν · διαλλάτ-
τει δὲ οὐδ' ὁ ψαλμὸς ὧδε, πλὴν τοῦ προσώπου τῶν
περὶ τοῦ λαοῦ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι. Κατὰ γὰρ τὸν αὐτὸν
γενομένου καιρὸν τοῦ προφήτου, καχεῖνα προ[σ]λέγον-
τος ἐγγύθεν ἐσόμενα, ἅπερ καὶ οἱ λοιποὶ πόρρωθεν
ἔλεγον προφητῇ · καὶ διὰ τοῦτο ἅπαντα πάσχοντος
ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅσα δὴ καὶ πέπονθεν, τῷ τὰ περὶ ἐκεί-
νων εἰπεῖν · σαφῶς ἔστιν ἐκεῖνα εἰπεῖν, πρὸς τὸ δεῖξαι
ὅτι καὶ δικαίως ἔπατχον, οὐδὲ τῷ πλησίον τῶν και-
ρῶν προφήτῃ πειθόμενοι, ὅτε καὶ ἡ ἐκβασίς ἐγγύθεν
ἐπιστοῦτο τὴν πρόρρησιν τῶν λεγομένων. Ποιεῖται
δὲ τὴν περὶ τοῦ μακαρίου Ἱερεμίου προφητείαν ὁ
μακάριος Δαβὶδ οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ δι' ὅλου ἐν τοῖς πλείοσι τῶν ψαλμῶν τὰ τοῖς λαοῖς συμβησόμενα
προ[σ]αγορεύει.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΘ'.

Καὶ ἐν τούτῳ προφητεύει τὰ κατὰ τὸν λαὸν ὡς-
ανεὶ αἰχμαλωτισθέντα ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως ·
καὶ ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου φθέγγεται εὐχαριστῶν
τῷ Θεῷ, ὡς μελλόντων αὐτῶν ἀπαλλαγῆσθαι τῆς
αἰχμαλωσίας · διδάσκων, ὡς ἐὰν ἐν ταῖς συμφοραῖς
ἐπὶ τὸν Θεὸν θῶνται τὴν ἐλπίδα, δυνήσονται ῥυθῆ-
ναι τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀνιάρων · ἔπειτα καὶ μα-
καρίζει τοὺς ἐν ταῖς συμφοραῖς ἐξετασθέντας, πάσης
δ' ἐκτὸς γεγονότας ἐκτόπου πράξεως, καὶ τοῦ Θεοῦ
ἡρτημένους, ὥσπερ αὐτοῦ τευξομένους μόνου βο-
θείας (2).

ΨΑΛΜΟΣ Μ'.

Ἐν τούτῳ τὰ κατὰ τὸν μακάριον προφητεύει
Ἐζεχίαν ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὅπως τε καὶ τίνος ἔνεκεν
ἡρρώστησεν, λέγω δὴ τῆς ἁμαρτίας · καὶ τί ἐν τῷ
καιρῷ τῆς ἡρρώστιας ὑπὸ τῶν φίλων αὐτῷ γέγονεν ·
ἔπειτα διδάσκει ὡς διὰ τὴν εἰς τοὺς πένητας ἐπι-
μέλειαν, τῆς ὑγείας ἔτυχεν · πάντας ἐξῆς προτρε-
πόμενος ποιεῖν (3).

(1) Mai, Bibl. nov. PP., III, 455.

(2) Hoc Theodori fragmentum (καὶ ἐν.... βο-
θείας) edidit. Ang. Mai in Bibl. Nova PP., III,

A vero, ad legentium proventum, et cætera perpen-
dere, quibus in argumentis usus est.

VERS. 1. — *Justos* hoc loco non a vitæ hone-
state, sed a Dei cognitione, Judæos appellat. Cæte-
rum cum dixisset, *Exsultate*, merito addidit, *in*
Domino. Quandoquidem enim in humanis viles et
pauperes erant, et Assyriorum rapinæ expositi, qui
multitudine, robore et belli experientia præstabant ;
illorum in Domino exsultationem prædicit : cujus
ope salutem miraculose adepti sunt, non bello, non
militum expeditione, sed sola Dei cæde Assyriis
sublatis.

Hoc in psalmo res beatus David sub Jeremia ge-
stas prædicit, cujus assumpta persona, ea loqui-
tur quæ homini conveniunt in eadem conditione
versato ; prout ipsius solemnibus consuetudo est,
dicendi nimirum illa quæ iis conveniunt de quibus
vaticinatur. Jam hic psalmus, mutata tantum per-
sona, differt ab illis qui de captivis apud Babylo-
nem detentis exstant. Fuit enim Jeremias circa
illud tempus propheta, eademque proximus dicit,
quæ alii multo ante cecinerant ; ideoque a populo
quæ sunt notissima passus est, quia de eodem va-
ticipinatus fuerat. Sane manifeste vult demonstrare
hæc illos merito passos, quia ne proximo quidera
temporibus ipsorum prophetæ crediderant, cum
rerum instans eventus prædictioni fidem faciebat.
C Haud tamen de beato solo Jeremia vaticinatur hic
beatus David, sed prout in plerisque psalmis so-
let, futuros populorum eventus simul addit.

τοῖς πλείοσι τῶν ψαλμῶν τὰ τοῖς λαοῖς συμβησόμενα

PSALMUS XXXIX.

Hoc in psalmo vaticinatur David de populo tan-
quam jam in potestatem Babylonii regis redacto,
atque in ejus persona loquitur, Deo gratias agens
ob futuram ejusdem populi a captivitate liberatio-
nem ; docens nimirum fieri posse ut si afflicti in
Deo spem collocent, incumbantibus sibi molestiis
expediantur. Deinde etiam beatos prædicat, pro-
pterea quod calamitatibus probati, cuivis indigno
actui valedixerint Deoque adhæserint, a quo uno
auxilium erant consecuturi.

PSALMUS XL.

Hoc in psalmo res beati Ezechiae beatus David
vaticinatur, quomodo scilicet et cujus rei causa,
nempe peccati, ille ægrotaverit ; quidque ei ægro-
tanti ab amicis acciderit. Deinde docet quomodo
propter suam pauperum curam valetudinem re-
ceperit, cunctos deinceps hortans ut ita se gerere
velint.

290, ex cod. Vatic. B., f. 143 B.

(3) Ἐν τούτῳ... ποιεῖν. Ex Ang. Mai Bibl. Nov.
PP. III, 297, ex cod. Vatic. B., f. 297.

PSALMUS XLIV.

VERS. 1. — Quid itaque (1) inveniatur majus his quæ a Christo facta sunt in tanta mundi commutatione omnibus agnoscentibus, Deum universorum et pietatis atque virtutis diligentiam habere festinantium, et glorificantium quidem Dei Unigenitum, exhibentium vero sancto Spiritui condignam adorationem : pro quibus B. David ait : *Eructavit cor meum verbum bonum* (Psal. XLIV, 1).

PSALMUS XLIX.

VERS. 1. — Etiam hic psalmus moralis est, verum non ad omnes homines dirigitur, sed tantum ad Judæos, utpote virtutis contemptores, et in legalibus sacrificiis totum collocantes ; hoc unum sat-agentes, ut verba legis scirent, non autem ut mandata servarent. Illis igitur formidabilem sermonem instituens, judicem judicantem et ipsos reos figurate describit.

PSALMUS LII.

VERS. 5. — Cum trajectione hoc positum est. Sic enim etiam hic subintelligendum ; quoniam hæc est consequentia : *Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem in cibo panis, quoniam Deus dissipavit ossa hominum ?* cætera autem interjecta sunt. Id est : Nonne scient ipsi operarii iniquitatis, qui populum devorant, et quasi cibum necessarium ipsos consumere conantur, te omnes absumere, et abolere, qui hominibus placent, Rapsacis exemplo ; quoniam is ad gratiam hominum, verba impietatis plena proferebat ? Illud autem, *Deum non invocaverunt ; illic timuerunt timore, ubi non erat timor*, in medio interjacet, quasi dicat, Dei memoriam non facientes, timebant quæ non exspectaverant. Illa enim quæ Jerosolymis erant, tanquam futilia et nullius momenti contemnentes, præter omnem spem a Deo supplicio affecti sunt.

VERS. 7. — Quoniam Deus in Sion habitare ab ipsis putabatur, Quisnam, inquit, de monte Sion salutem nobis exhibebit ? Id est, Deus, tanquam id quod in confesso sit, subticens, quandoquidem ex monte Sion a nullo alio auxilium accipere poterant, præterquam a Deo, qui ibidem commorari credebatur.

PSALMUS LIII.

VERS. 3. — Quoniam illi, qui civitatem obsidebant, hoc præcipue exprobrabant, quod ea quæ ab Ezechia dicebantur, nil ipsis prodesse possent (erant autem hæc, quod nimirum in Deum confidendum sit, qui ipsos e periculo esset omnino liberaturus), pulchre dixit istud : *In nomine tuo salvum me fac*. Id est : Quandoquidem nomen tuum invocans ab ipsis derideor, in hoc ipso salutem mihi præbe, ne bello vel exercitu sit opus ; sed sola tua invocatione consequar quæ peto, ut discant hi quanta virtus sit eorum qui auxilium tuum implorant.

VERS. 4. — Attende, inquit, et cum propensione audi verba orationis meæ.

(1) Apud Facundum Hermianensem, ix, 1.

A

ΨΑΛΜΟΣ ΜΘ'.

Στίχ. α'. — Καὶ οὗτος (2) ἡθικὸς ὁ ψαλμὸς, ἀλλ' οὐκέτι πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους, πρὸς Ἰουδαίους δὲ μόνον, ὥσανεὶ ἀμελοῦντας μὲν ἀρετῆς, τὸ δὲ πᾶν τιθεμένους ἐν ταῖς θυσίαις τοῦ νόμου, ἕως τοῦ εἰδέναι τὰ ῥήματα μόνον ἐπιμελουμένους, οὐκέτι δὲ καὶ τὰ προστάγματα φυλάττειν. Καὶ φοβερότερον αὐτοῖς κατασκευάζων τὸν λόγον, σχηματοποιεῖ κριτὴν, δικάζοντα καὶ τοὺς ἐλεγχομένους.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΒ'.

Στίχ. ε. — Μεθ' ὑπερβάτου ἐστίν. Οὕτω γὰρ ἐπεσημηνάμεθα χάκει· ἡ γὰρ ἀκολουθία αὕτη· Οὐχὶ γινώσκονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οἱ κατεσθίοντες τὸν λαὸν ἐν βρώσει ἄρτου, ὅτι ὁ Θεὸς διεσκόρπισε τὰ ὀστέα ἀνθρώπων [ἀρέσκων] ; τὰ δὲ λοιπὰ διὰ μέσου. Τουτέστιν· Οὐκ ἂν μάθοιεν αὐτοὶ οἱ τῆς ἀνομίας ἐργάται, οἱ τὸν λαὸν κατεσθίοντες, καὶ καταναλίσκειν ὥσπερ τινὰ τροφὴν ἀναγκαίαν αὐτοὺς πειρώμενοι, ὅτι πάντας ἀναλίσκεις, καὶ ἀφανίζεις τοὺς ἀνθρωπαρέσκους, ὡς ἀπὸ τοῦ Ῥαψάκου, ἐπειδὴ πρὸς χάριν ἀνθρώπων ἀσεβείας ἐφθέγγετο μεστά ; Τὸ δὲ, Τὸν Θεὸν οὐκ ἐπεκαλέσαντο· ἐκεῖ ἐφοβήθησαν φόβον οὗ οὐκ ἦν φόβος, διὰ μέσου κεῖται. Ἀντὶ τοῦ, Θεοῦ μνήμην μὴ ποιησάμενοι, ἐφοβήθησαν ἅ μὴ προσεδόκησαν. Καταφρονήσαντες γὰρ τῶν ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, ὡς εὐτελῶν καὶ ὀλίγων, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν ἐδέξαντο.

C

Στίχ. ζ'. — Ἐπειδὴ ἐν τῇ Σιών κατοικεῖν παρ' αὐτοῖς ὑπέληπτο ὁ Θεός, τίς ἡμῖν, φησὶν, ἀπὸ τοῦ Σιών ὄρους παρέξει τὴν σωτηρίαν ; ἀντὶ τοῦ, Ὁ Θεός, ὡς ὁμολογούμενον ἀποσιωπήσας, ἐπεὶ μηδὲ ἐντὶν παρ' ἐτέρου τινὸς ἐκδέξασθαι βοήθειαν ἐκ τοῦ Σιών ὄρους, ἢ τοῦ Θεοῦ, καὶ διάγειν ἐκεῖ πιστευομένου.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΓ'.

Στίχ. γ'. — Ἐπειδὴ τοῦτο μάλιστα ἐκαῖνοι ὠνείδιζον, κεκυκλωκότες τὴν πόλιν, ὡς οὐδὲν αὐτοὺς ὄνῃσαι δύναται τὰ παρὰ τοῦ Ἐζεχίου λεγόμενα (ταῦτα δὲ ἦν, ὡς προσῆκεν ἐπὶ τὸν Θεὸν πεποιθέναι, ὅς ἀπαλλάξει πάντως αὐτοὺς τοῦ κινδύνου)· καλῶς εἶπε τὸ, Ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με. Τουτέστιν· Ἐπειδὴ τὸν σὸν ὄνομα ἐπικαλούμενος χλευάζομαι παρ' ἐκείνων, ἐν αὐτῷ τούτῳ τὴν σωτηρίαν μοι παράσχου, ὥστε μὴ πολέμου, μὴ παρατάξεως δεθῆναι· ἀλλὰ μόνῃ τῇ σῇ προσευχῇ τυχεῖν τῶν σπουδαζομένων, ἵνα μάθωσιν οὗτοι, πόση τῶν τὴν βοήθειαν ἐπικαλουμένων ἡ ἰσχὺς.

Στίχ. δ'. — Φρόντισον, φησὶ, καὶ μετὰ διαθέσεως ἄκουσον τῶν τῆς προσευχῆς μου ῥημάτων

(2) Ex Corderio.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΔ'.

Θεοδώρου (1). Τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγέντες A
[οἱ Ἰουδαῖοι] τῆς ἐν Βαβυλῶνι παραδόξως τῇ τοῦ
Θεοῦ δυνάμει, κατεσκευάσαν μὲν τὸν ναὸν καὶ οἰκίαν
πάλιν ὤκησαν γῆν, ἀπειλήφει δὲ καὶ ἡ πόλις τὸν
οἰκεῖον ἅπαντα κόσμον· ἀλλὰ καὶ βαθείας ἀπήλαυον
τῆς εἰρήνης. Καὶ δὴ τοῦ χρόνου παραβαίνοντος, ἀρχ-
ιερεὺς τοῦ ἔθνους γεγένηται Ὀνίας, ἀνὴρ δικαιοτάτος
καὶ εὐσεβέστατος· τότε δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τὴν
ἀρχὴν τοῦ ἔθνους ἐμπειπιστεῦθαι συνέβαινε. Τῇ τοί-
νυν ἐπιστάσι τοῦ Ὀνίου, μετὰ πάσης ἀκριθείας τῶν
νομίμων φυλαττομένων, καὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν εὐσε-
θείας ἄριστα πληρουμένης, Σίμων τις ἐκ τῆς φυλῆς
Βενιαμὴν, Σελεύκου τότε βασιλεύοντος τῆς Ἀσίας
ἀπάσης, Συρίας τε καὶ Φοινίκης, προστασίαν τινὰ
πεπιστευμένος τοῦ ἱεροῦ, διηνέχθη μὲν οὐκ εὐλόγως B
πρὸς τὸν Ὀνίαν· ἐν δὲ τῇ πρὸς αὐτὸν ἡττηθεὶς δια-
φορᾷ, κοινοῦται Ἀπολλωνίῳ τῷ στρατηγῷ, φήσας
ἀποχεῖσθαι πάμπολλα χρήματα ἐν τῷ ναῷ, ἃ δυνατὸν
ληφθέντα χρήσιμα τῷ βασιλεῖ γενέσθαι πρὸς στρατο-
λογίαν· γίνεται δὲ τοῦτο καὶ τῷ βασιλεῖ γινώριμον διὰ
τοῦ στρατηγοῦ· καὶ δεξάμενος τὰ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ
μηνυθέντα, Ἡλιοδώρον τινα τῶν οἰκείων ἀποστέλλει
ληψόμενον τὰ χρήματα. Καὶ δὴ παραγεγονώς ὁ Ἡλιό-
δωρος, ἔγνω χρημάτων μὲν οὐκ εἶναι τοσοῦτον πλῆθος
ἐν τῷ ἱερῷ ὅσον ἡ τοῦ Σίμωνος ἐβούλετο διαβολή, εἶναι
δὲ ὀλίγα, καὶ ταῦτα παρακα[τα]θήκας ἐτέρων, οἳ πρὸς
τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ τόπου καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν
ἀποβλέψαντες, τὰς παρακα[τα]θήκας ἀπέθεντο· συν-
εβούλευεν δὲ ὁ Ὀνίας, μὴδὲν ἐπιχειρῆσαι λαβεῖν τῶν
ἀποκειμένων. Ὑβρις γάρ, φησὶν, εἰς τὸ Θεῖον τὸ γινό- C
μενον, καὶ λυπήσεις ἐκεῖνο, οὗ τὴν παρακα[τα]θήκην
ἀποσυλήσεις. Ἐμελλεν τούτων οὐδὲν τῷ Ἡλιοδώρῳ,
μείζονα πάντων κρίναντι τὸ τοῦ βασιλέως εἰς πέρας
ἀγαγεῖν πρόσταγμα. Εὐχαὶ μὲν οὖν καὶ θρῆνοι κατὰ
τὴν πόλιν ἐγίγνοντο ἐπὶ τούτοις, ἰκετευόντων τὸν Θεὸν
μὴ καταλιπεῖν ἀνεκδίκητον τὴν τόλμαν· εἰσῆει δὲ τῇ
ἐτέρᾳ ὥς τὰ χρήματα ληψόμενος· καὶ ὁ Θεὸς ταῖς
ἰκεσίαις τοῦ πλῆθους ἐπινεύσας, καὶ τοῦ ἀρχιερέως
τὴν εὐσέθειαν ἀποδεξάμενος, φοβερωτάτῃ τινὶ ἐπι-
φανείᾳ τοῦ τολμήματος ἀπεσκευάσεν. Ὡφθη γάρ
εἰσιέναι μέλλοντι ἵππος διὰ τοῦ ἀέρος φοβερὸς μὲν
ὄψιν, φαιδρὸς δὲ τὸ σχῆμα, ἐποχούμενόν τε ἔχων
μετὰ χρυσῆς τῆς πανοπλίας, ὅς καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ
ῥυζήματος ταῖς ἐμπροσθίαις ὀπλαῖς τὸν Ἡλιοδώρον
ἐπληξεν. Δύο τε νεανίαι, φοβεροὶ καὶ οὗτοι τὴν θέαν, D
ἐπίδοξοί τε τὸ σχῆμα, περιστάντες ἐντεῦθεν κἀκείθεν
ἐμαστίγουν. Καὶ οὕτως ἀπὸ τῆς ὀπτασίας καὶ τῶν
πληγῶν καταπεσὼν ἦρθη, μικροῦ νεκρὸς ὑπάρχων.

(1) Theodori Mopsuesteni prolixum argumentum
in psalmum XLV, in quo Judæorum historia a tem-
poribus captivitatis usque ad Antiochum Illustrem
et Oniæ fugam in Ægyptum summatim attingeba-
tur, exstitisse ms. apud Anglum Galæum, narrant
Cavæus atque Fabricius, ubi de scriptis doctissimi
Mopsuesteni pro ipsorum instituto agunt. Ecce
autem ego quoque id argumentum in Vaticana ad
Psalterium catena nactus sum, in codice, inquam,
B. f. 211-212. Simul tamen comperi, errore typo-
graphico scribi apud prædictos auctores 45, pro 54,
perversis nempe numeralibus notis: nam re qui-
dem vera hoc argumentum non XLV, sed LIV psalmi

PSALMUS LIV.

Babylonica captivitate Judæi mirabiliter a Dei
potentia liberati, instauraverunt templum, suamque
rursus patriam incoluerunt; ipsaque urbs totum
recepit splendorem veterem, altaque pace cuncti
fruebantur (II Mach. III, IV). Progressu autem
temporis pontifex gentis factus est Onias, vir ju-
stissimus et religiosissimus: tunc enim ad ponti-
fices principatus quoque gentis deferri solebat.
Ergo Onia rei publicæ præsidente, legis jure ac-
curate observato, religione erga Deum optime
exercita, Simon quidam de tribu Benjamin, Se-
leuco Asiæ universæ Syriæque et Phœniciæ impe-
rante, quadam templi præpositura præditus, pa-
rum honeste ab Onia dissidebat: in qua conten-
tione victus, convenit Apollonium præfectum,
eique indicavit plurimam esse in templo pecu-
niam, quæ inde protracta, regi ad militum sti-
pendia utilis foret. Quod cum a præfecto regi
significatum fuisset, hic eo indicio usus Heliodo-
rum quemdam familiarem suum misit qui pecu-
niam caperet. Jam vero illuc profectus Heliodorus,
comperit non tantas esse in templo opes quantas
Simon delator dixerat, sed thesaurum modicum,
et quidem ex alienis depositis hominum qui loco
fidentes et Dei potentiam religionemque spectantes,
ibi sua reposuerant. Hortabatur porro Heliodorum
Onias, ne quid inde detraheret: etenim Deo fa-
ctum iri injuriam gravemque offensam, si deposita
apud ipsum pecunia diriperetur. Verumtamen hæc
nihil pensi Heliodorus habebat, cui præ omnibus
cordi erat regis mandatum exsequi. Preces igitur
ac lamentationes tota urbe erant orantium Deum,
ne is ausus foret inultus. Ecce autem ille sequenti
die ingrediebatur pecuniam sumpturus; cum Deus
populi precibus annuens ac pontificis pietatem
respiciens, terribili admodum visione facinus in-
hibuit. Apparuit enim jam ingredienti equus in
aere terribilis aspectu, splendida forma, equitem
gerens aurea tectum armatura; isque valido cum
impetu prioribus calcibus Heliodorum percussit.
Duo insuper juvenes, terribili pariter specie, ac
splendido ornatu, utrique lateri astantes Helio-
dorum verberabant. Atque ita tum ea visione tum
plagis consternatus, semivivus inde elatus est.
Tum vero Heliodori comites Oniam orabant, apud
Deum intercessorem fieri, ut ille imminente morte
liberaretur. Quod illico faciens Onias, sacrificio ejus
gratia oblato, hominem infirmitate expedit, Deo
est; quod ne diutius lateat, typis sine mora im-
primere decrevi. Nobile quippe fragmentum est,
inter plurima quæ auctoris hujus vulganda mihi
supersunt: nec tam merito historico, utpote in re
pervulgata, commendatur, quam quia hinc denuo
cognoscimus, quomodo famigeratus SS. Bibliorum
interpretes Theodorus ab historia Veteris Testamenti
ad res Novi Fœderis, atque ad vaticinia de Christo
transire solitus fuerit: quam rem in ejus integro
etiam ad XII prophetas minores commentario,
quem nos olim edidimus *Script. ret. t. VI*, obser-
vare non semel licuit. *MAI, Biblioth. nova Patrum,*
III, 453.

ipsi apparente, multasque gratias pontifici reddere jubente. Sic ille servatus, oblati Deo victimis, ad regem reversus est, quæ sibi acciderant narraturus. Non tamen destitit a sua nequitia Simon, neque a calumniis contra Oniam struendis: ita ut hic ad regem profectus, et criminationes sibi illatas cognoverit, et simul populo idoneam pacem conciliaverit.

ἐπανῆλθεν πρὸς τὸν βασιλέα διηγησόμενος τὰ γεγονότα· ἀλλ' οὐκ ἀφίστατο τῆς οἰκείας μοχθηρίας ὁ Σίμων, παρέμενεν δὲ πολλαῖς κατ' αὐτοῦ κεχρημένος διαβολαῖς· καὶ διὰ τοῦτο μέχρις τοῦ βασιλέως Ὀνίας γενόμενος, ἔγνω τὰς κατ' αὐτοῦ πάσας διαβολὰς, ὥστε καὶ τῷ ἔθνει περιποιῆσαι τὴν προσήκουσαν εἰρήνην.

Hæc dum ageret Onias, Seleucus moritur, regnumque occupavit Antiochus Illustris; cui Jason quidam, Oniæ frater, pecuniam plurimam se daturum spondit, si pontificatum ipse impetraret. Alia insuper dona plurima offerebat, si gymnasium in urbe struere, circumcisionem antiquare, atque omnino legis usus abolere sibi permitteretur. His promissis persuasus Antiochus, dignitatem illi contulit. Igitur Onias quidem religiosissimus ac justissimus vir, exactoratus pontificatu est; Jason autem sacerdotio simul et principatu potitus, statim ad ethnicos mores aggressus est Judæos traducere, et gymnasium præter Judaicam consuetudinem ædificavit: et legem immutare pergens, cunctis a Dei cultu præceptisque legalibus recedere suadebat, atque ethnicorum mores suscipere, gymnasia, palæstras, et alia hujusmodi frequentare. Jamque omittebatur circumcisio, sabbatorum observantia negligebatur, generatimque ethnicam formam civitas induebat. Hæc videns beatus Onias diu fieri, amgebatur animo, ferebat ægerrime, ac deplorabat. Malo autem quotidie ingravescente, urbem dereliquit, atque in Ægyptum profectus altare ibi erexit, templum adornavit, divinique ibi cultus curam gessit, Judæis indigenis in his quæ ad religionem pertinent ministerium suum commodans.

στήριόν τε ἐπήξατο, καὶ ναὸν κατεσκεύασεν, καὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν εὐσεβείας ἐπεμελήσατο, τοῖς ἐκεῖ Ἰουδαίοις τὰ δέοντα περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν ὑποτιθέμενος.

Hæc beatus David præsentē psalmo vaticinatur; assumptaque Oniæ persona ea dicit, quæ dici ab illo oportebat qui insidias a suis passus erat, et ab Antiochi satellitibus sacerdotio dejectus, et qui ob incolarum urbis nequitiam, postremoque ob irreligiosorum civium præpotentiam, legalium rituum abolitionem, semperque auctam malorum molem, se in pedes dederat. Cæteroqui hunc psalmum David Saule insectante composuit, cum exsul esset et deserta loca incolere coactus. Prædicat simul Judæorum quoque adversus Servatorem insidias, atque in se ipso Domini passionem ante tempus describit. Ipse enim a Saule, cui benefecerat, exagitatus, et ab aliquot familiaribus proditus, Dominum spiritalibus oculis prævidebat eadem passurum. Propterea etiam inscriptio in finem ad res prædictas lectorem transmittit, sapienterque dictis attendere monet, ceu prophetico sensu illic latente, qui suo tempore ad finem deducendus erat. Insuper hic psalmus inter hymnos quoque numeratur,

Δεήσεις ὑπὲρ τούτων πρὸς τὸν Ὀνίαν ἐγίνοντο παρὰ τῶν συνόντων τῷ Ἡλιοδώρῳ, ἵκετεῦσαι τὸν Θεόν, χάρισθαι αὐτῷ τοῦ προσδοκωμένου θανάτου τὴν ἀπαλλαγὴν. Ὁ καὶ ποιήσας ὁ Ὀνίας εὐθύς, καὶ θυσίας προσαγαγὼν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀπῆλλαξε τῆς κατεχούσης νόσου· ἐπιφανέντος τε αὐτῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλὰς ἔχειν χάριτας τῷ ἀρχιερεῖ παρακελευσαμένου. Οὕτω διασωθεὶς καὶ θυσίας τῷ Θεῷ προσκομίσας,

Οὕτω διασωθεὶς καὶ θυσίας τῷ Θεῷ προσκομίσας,

Ἄλλ' ἐν τούτοις ὄντος τοῦ Ὀνίου, τελευταῖ μὲν ὁ Σέλευκος, παραλαμβάνει δὲ τὴν βασιλείαν ὁ Ἐπιφανῆς Ἀντίοχος, ἐφ' οὗ Ἰάσων τις ἀδελφὸς τοῦ Ὀνίου ἔφησε πολλῶν χρημάτων πρόσδοτον τῷ βασιλεῖ προσάξει, εἰ λάβοιτο τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτός· δώσειν δὲ καὶ ἕτερα πλείονα, εἰ καὶ γυμνάσιον κατασκευάσειεν ἐν τῇ πόλει, καὶ τὴν περιτομὴν αὐτῶν λύσειεν, καὶ ὅλως ἐξαλλάξει τὰ νόμιμα συγχωρηθῇ. Ἐπείσθη τούτοις τοῖς ῥήμασι, παραδίδωσί τε αὐτῷ τὴν ἀρχήν. Καὶ ὁ μὲν Ὀνίας εὐσεβέστατός τε καὶ δικαιοτάτος ὢν ἀνὴρ, ἔξω τῆς ἀρχιερωσύνης κατέστη· ὁ δὲ Ἰάσων, τῆς τε ἱερωσύνης καὶ τῆς ἐξουσίας ἐπιλαθόμενος, εὐθύς ἐπὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα μετήγαγεν τοὺς Ἰουδαίους, γυμνάσιόν τε κατεσκεύασεν παρὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθος· καὶ τὰ νόμιμα δὲ ἐξαλλάξει παρασκευάσας, ἅπαντας μὲν ἀνελεῖν τῆς εἰς τὸν Θεὸν θεραπείας καὶ τῶν τοῦ νόμου προσταγμάτων ἔπεισεν, προσέχειν δὲ τοῖς ἔθουσιν τοῖς Ἑλληνικοῖς, γυμνασίοις, καὶ παλαίστραις, καὶ τοῖς τοιοῦτοις· ἡμελεῖτο δὲ λοιπὸν καὶ τὰ τῆς περιτομῆς, κατεφρονεῖτο καὶ τῶν σσβάτων ἢ τήρησις, καὶ ὅλως εἰς Ἑλληνικὸν σχῆμα τὰ κατὰ τὴν πόλιν μετέπεσεν. Ταῦτα ὁρῶν ὁ μακάριος Ὀνίας ἐπὶ πολὺ γινόμενα, ἠθύμει καὶ ἠγανάκτει καὶ ἐστέναζεν· ὥς δὲ καὶ προβαῖνον ἑώρα τὸ κακὸν, καταλιπὼν ἀνεχώρησεν, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καλῶν (ita cod.), θυσια-

εἰς τὸν Θεὸν εὐσεβείας ἐπεμελήσατο, τοῖς ἐκεῖ Ἰουδαίοις Ταῦτα ὁ μακάριος προφητεύει Δαβὶδ ἐν τῷ παρόντι ψαλμῷ· καὶ τὸ τοῦ Ὀνίου πρόσωπον ἀναλαβὼν, ταῦτα ἐφθέγγετο, ὅσα εἰκὸς ἦν λέγειν ἐκεῖνον, ἐπιβουλευόμενον ὑπὸ τῶν οἰκείων, ἐκβαλλόμενον τῆς ἱερωσύνης ὑπὸ τῶν Ἀντιόχου· ὁρῶντα τὴν μοχθηρίαν τῶν τότε τὴν πόλιν οἰκούντων, διὰ τε τὰς ἐν αὐτῇ πλεονεξίας, καὶ τὴν τῶν νομίμων ἐναλλαγὴν, καὶ τὴν ἐκάστοτε γινομένην τῶν κακῶν ἐπίτασιν, ἥδη καὶ περὶ φυγῆς βουλευόμενον. Εἶρηκε μὲν τὸν ψαλμὸν ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ διωκόμενος, καὶ μετανάστης γενόμενος, ἐν ἐρήμῳ τε διάγειν ἀναγκαζόμενος· προθεσπίζει δὲ κατὰ ταύτῃ καὶ τὰς τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιβουλάς, καὶ ἐν ἑαυτῷ προδιαγράφει τὰ τοῦ Δεσπότης παθήματα. Αὐτός τε γὰρ ὑπὸ τοῦ εὐεργετηθέντος Σαοὺλ ἐξηλαύνετο, καὶ ὑπὸ τινῶν γνωρίμων προ[ύ]διδότο, καὶ τὸν Δεσπότην προσέωρα τοῖς τοῦ Πνεύματος ὀφθαλμοῖς ταῦτα τοῦτο πεισόμενον· διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸ τέλος ἡ ἐπιγραφὴ παραπέμπει τὸν ἐντυγχάνοντα, καὶ συνετῶς προσέχειν τοῖς λεγομένοις παρεγγυᾷ, ὥς τῆς προφητικῆς διανοίας κε-

καλυμμένης, καὶ μετὰ χρόνου δεχομένης τὸ τέλος. Πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ τοῖς ὕμνοις ὁ ψαλμὸς ἐγκατε-
 λεκται, σκιαγραφίαν τινὰ ἔχων τῶν Δεσποτικῶν πα-
 θημάτων· δίκαιον γὰρ αἰεὶ ὕμνεῖν τὸν ταῦτα παθεῖν
 ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀνασχόμενον σωτηρίας.
 Ἀλλὰ μηδεὶς τῇ ταπεινότητι τῶν ῥημάτων προσέχων,
 ἀνάξια ταῦτα ἡγείσθω τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ· σκο-
 πεῖτω δὲ ὡς ὁ χολῆς καὶ ὄξους καὶ τῶν τοιούτων
 ἀνασχόμενος, οὐκ ἂν λόγων ταπεινότητα παρητήσατο.
 Κατάλληλα γὰρ εἶναι τὰ ῥήματα προσήκει τοῖς πρά-
 γμασιν· αὐτοῦ δὲ ἐστὶν ἡ φωνὴ τὸ, *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ*
ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρή-
σετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· καὶ πάλιν·
Ἐντολὴν ἔλαβον, τί εἴπω καὶ τί λαλήσω, καὶ οὐδὲν
ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ· καὶ, Θεέ μου, Θεέ μου, Ἰνα τί
με ἐγκατέλιπες; Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀνθρωπί-
 νως ἐφθέγγετο, καὶ τὴν ἀνθρωπίαν φύσιν ὑπεδείκνυ,
 καὶ οἰκονομῶν (cod. οἰκοδομῶν) τὴν τῶν Ἰουδαίων
 ἀσθένειαν· ἐνταῦθα μέντοι ὁ θεὸς Δαβὶδ καὶ τὴν εἰς
 αὐτὸν γεγεννημένην ἀδικίαν διδάσκει, καὶ τὴν εἰς τὸν
 Δεσπότην ἐσομένην προδιαγράφει, τῇ κοινωνίᾳ τῶν
 παθημάτων ἐναθρυνόμενος καὶ μονονουχὶ βοῶν μετὰ

A quia passionis Dominicæ continet adumbrationem·
 Merito enim ille hymnis celebrandus est, qui talia
 pro hominum salute pati voluerit. Jam nemo di-
 ctionum humilitatem considerans, indignas has
 Servatore Christo existimet: consideret potius,
 eum qui fel acetumque et alia hujusmodi tolera-
 verit, eundem facile ne dictionum quidem humi-
 litatem recusavisse. Etenim verba consonare factis
 consentaneum est. Nam et ipsius vox est: *Discite*
a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis
requiem animabus vestris (Matth. xi, 29). Et rursus,
 Mandatum accepi, quid dicam et quid eloquar, et
 nihil a me ipso facio. Et, *Deus meus, Deus meus,*
quare dereliquisti me? Hæc et hujus generis alia
 humano more loquebatur, ut humanam suam na-
 turam ostenderet, atque ut se Judæorum infirmi-
 tati accommodaret. Hoc certe loco David et inju-
 rias sibi illatas docet, et simul Domino eventuras
 prædicit; ob passionum communionem plaudens
 sibi, ac propemodum cum Paulo exclamans: Ego
 stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.

Παύλου· Ἐγὼ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ

ΨΑΛΜΟΣ ΝΔ'.

Στίχ. β'. — Μὴ διαπτύσης (1), μηδὲ καταφρονήσης,
 μικρὰν αὐτὴν καὶ εὐτελεῖ λογισάμενος. Ὑπεριδεῖν
 γὰρ λέγεται τὸ καταφρονῆσαι, ὡς μικροῦ καὶ οὐ-
 δενός.

Στίχ. γ'. — Ἀδολεσχίαν καλεῖ παντὸς πράγματος
 συνέχειαν. Τὸ οὖν, *Ἐλυπήθην ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ*
μου, καὶ ἐταράχθην· τουτέστι, Συνεχῇ τὴν λύπην
 ἔσχον καὶ τὴν ταραχὴν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν κακῶν,
 ἁλλων ἐπ' ἁλλοῖς αἰεὶ συμβαινόντων.

Στίχ. ιδ'. — Σύμμαχος, Ἀλλὰ σὺ ἄνθρωπος ὁμό-
 τροπος, καὶ συνήθης, καὶ γνώριμος. Τὸ δὲ, *Ἡγεμὼν*
μου, καλῶς ὡς πρὸς τὸν Σίμωνα· ἐπειδὴ τοῦ μακα-
 ρίου Ὁνίου ἀρχιερατεύοντος, προστασίαν τινὰ ἔχε-
 χεῖριστο. Οὕτως ἡγεμόνας καὶ ἄρχοντας βασιλέων
 καλοῦμεν τοὺς ὑπ' αὐτῶν πράττοντας, εἴτε παρ' αὐ-
 τῶν τὴν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένους.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΖ'.

Στίχ. ια'. — Ἡ δὲ εἰς ὑμᾶς, φησὶ, τιμωρία εὐφρο-
 σύνην παρέξει τοῖς δικαίοις, τοῖς νῦν ὑφ' ὑμῶν ἐπι-
 βουλευομένοις.

Θεοδώρου. Τὸ *νίπτεσθαι* ἡ θεία Γραφή συνεχῶς
 λαμβάνει ἐπὶ τοῦ ἥ κοινωνεῖν τινι ἢ μὴ κοινω-
 νεῖν. Τοῦτο γὰρ ἔθος τοῖς παλαιοῖς, διὰ τοῦ νίπτεσθαι
 τὰς χεῖρας σημαίνειν ὁπότερον ἂν ἐβούλοντο. Οὕτω
 καὶ Πιλάτος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φαίνεται τῷ νίψα-
 σθαι τὰς χεῖρας σημαίνων, ὅτι μὴ κοινωνῇ τῷ φόνῳ
 κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω καὶ ἐτέρωθί φησιν ὁ μακά-
 ριος Δαβὶδ· *Νίψομαι ἐν ἀθώοις τὰς χεῖράς μου·*
τουτέστι, Τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀσπάσομαι κοινωνίαν.
Ἐνταῦθα οὖν τοῦτο λέγει, ὅτι ὁ δίκαιος ἐν τῇ σφαγῇ
καὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἁμαρτωλοῦ δειχθήσεται μηδεμίαν

PSALMUS LIV.

VERS. 2. — Noli respuere, vel contemnere, par-
 vam et vilem illam æstimans. Despicere enim di-
 citur idem quod contemnere, tanquam quid parvi
 et nullius momenti

VERS. 3. — Exercitationem vocat cujuscunque
 negotii continuationem. Istud igitur, *Contristatus*
sum in exercitatione mea, et conturbatus; id est,
 Continuam habui tristitiam et conturbationem a
 multitudine malorum, dum alia ex aliis semper
 oriuntur.

VERS. 14. — Symmachus, *Sed tu homo eorum-*
dem morum, et familiaris meus, et notus. Illud
 vero, *Dux meus,* recte tanquam ad Simonem di-
 ctum; ut qui, Onia supremo sacerdotio fungente,
 præfecturam aliquam gerebat. Hoc modo duces et
 imperatores regum appellamus eos qui ipsis sub-
 ordinati sunt, sive qui ab ipsis imperium sibi
 concreditum acceperunt.

PSALMUS LVII.

VERS. 11. — Vestrum autem, inquit, supplicium
 lætitiā præbebit justis illis, qui nunc a vobis in-
 sidiis impetuntur.

IBID. — Theodori. Verbum *lavandi* Scriptura
 divina semper accipit pro communicatione vel non
 communicatione alicujus. Illa enim erat consuetu-
 do veteribus, ut per lotionem manuum alterutrum,
 prout volebant, significarent. Sic etiam Pilatus in
 Evangeliiis videtur per lotionem manuum signifi-
 casse, se non communicare cædi Christi. Sic etiam
 alio loco beatus David ait: *Lavabo inter innocentes*
manus meas; id est, cum ipsis amplectar commu-
 nicationem. Hic ergo dicit, justum in cæde ac morte
 peccatoris declaratum iri nullam habere cum iis

communicationem, hoc est, justum appariturum. **A** Cum enim illi propterea puniantur, hi autem maneant nil mali patientes, horum virtus demonstratur.

VERS. 12. — Nonnulli istud, *Utique est fructus justo*, per interrogationem legerunt; ac si sciscitarentur utrum sit: quod in syllogismis dicere solemus, Nunquid hoc? id est, Ergone hoc? sic etiam hoc loco ait, quod cum hæc facta fuerint, omnes dicturi sint, Quoniam vere est fructus justo, et non sine mercede justitiam exercet. Ecce enim propterea puniti sunt qui ipsis insidiabantur.

PSALMUS LVIII.

VERS. 7. — Hic etiam est temporis immutatio, pro *convertantur*, et *circumeant*, et *famem patiantur*. Quod autem dicit est ejusmodi: Quoniam canum proprium est noctis tempore circuire civitatem universam, et majoribus uti vocibus; maxime autem hoc faciunt, quando contigerit ipsos esurire cibi indigos. Simile quid, inquit, hostibus eveniat; a præsentī felicitate in pejus per supplicium tuum convertantur: et sicut canes, noctis tempore a fame obsessi, in circuitu ululantes circumeunt civitatem, sic et hi supplicio tuo icti ejulent ad instar canum; ita ut ex ipsa voce ejulatum tui in ipsos supplicii appareat magnitudo. Temporis autem immutationem indicat Symmachus dicens, *Convertantur ad vesperam*.

VERS. 8. — Hic etiam istud ecce adjectum est ex phrasi Hebræa. Symmachus vero ait: *Ipsi autem singultiunt comedentes ore suo, et quasi gladios labiis suis* [egerunt]. Nam et hic tempus immutavit, cum futurum pro præsentī dixit. Ipsi enim, inquit, per os suum et per labia sua loquuntur verba omni gladio pejora, et quæ omni ense atrocius valeant vulnerare. Quoniam quis audivit? id est, Nemo. Porro hic etiam vox dicentes subauditur, quasi per reticentiam Prophetæ dicta; sicut etiam in psalmo secundo istud: *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum, adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum*: nam etiam ibi per reticentiam subauditur vox dicentes, ut sensus sit, dicentes, *Dirumpamus vincula eorum*: ita etiam hic, *Ecce ipsi loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum: quoniam quis audivit?* Expressius autem in psalmo quadragesimo quarto adnotavimus, sicut consuetudo est Prophetæ, istud dixit et dicens, et si quid sit istiusmodi, per reticentiam poni. Vult enim de ipsis dicere, quasi dicant: Minime supplicium formidavimus, sed pro virili in ipsos irruimus, eos occidentes et interticientes: dum enim etiam multa alia fecissemus, quis audivit eos gementes? vel attendit ipsis injuria oppressis? vel quis ultus est interfectores? Non quasi hæc omnino dixerint inimici, sed a re ipsa pro sua consuetudine istud dixit ponens; simile enim est isti, *Dixit enim in corde suo: Non requiret;*

ἔχειν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, τούτέστιν, ἀποφανθῇ-
σεται δίκαιος. Ὅταν γὰρ ἐκεῖνοι διὰ τούτων κολά-
ζονται, οὗτοι δὲ μένωσι μηδὲν πάσχοντες κακὸν, δεί-
κνυται τούτων ἡ ἀρετή.

Στίχ. ιβ'. — Τινὲς τὸ, Ἄρα ἐστὶ καρπὸς τῷ δικαίῳ, κατ' ἐρώτησιν ἀνέγνωσαν· ὡσανεὶ πυθθανομένων, ὅτι Εἰ ἐστὶν ἄρα, ὅπερ ἔθος ἡμῖν ἐν τοῖς συλλογισμοῖς λέγειν, εἰ μὴ τόδε; ἀντὶ τοῦ, Οὐκοῦν τόδε; οὕτω κἀνταῦθα λέγει, ὅτι τούτων γενομένων, πάντες ἐροῦσιν, ὅτι ἀληθῶς ἐστὶ τῷ δικαίῳ καρπὸς, καὶ οὐκ ἀμισθὶ τὴν δικαιοσύνην ἐργάζεται. Ἰδοὺ γὰρ ὑπὸ τούτων ἐτιμωρήθησαν οἱ ἐπιβουλεύοντες αὐτοῖς.

ΨΑΛΜΟΣ NII.

Στίχ. ζ'. — Ἐναλλαγὴ κἀνταῦθα χρόνου, ἀντὶ τοῦ, Ἐπιστρεψάτωσαν, καὶ κυκλωσάτωσαν, καὶ λιμωξάτωσαν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐπειδὴ τῶν κυνῶν ἴδιον κατὰ τὸν τῆς νυκτὸς καιρὸν περιιέναι τε τὴν πόλιν ἅπασαν, καὶ μείζοσι κεχρῆσθαι ταῖς φωναῖς· ποιοῦσι δὲ αὐτὸ μάλιστα, ἐπειδὴν συμβαίνει καὶ π[ε]ρινεῖν δεχθέντας τροφῆς· τοιοῦτόν τι περὶ τῶν ἐχθρῶν φησι· Μεταστραφάτωσαν ἀπὸ τῆς νῦν εὐπραγίας εἰς τὸ χεῖρον τῇ παρὰ σοῦ τιμωρίᾳ· καὶ ὥσπερ κύνες, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς νυκτὸς ὑπὸ λιμοῦ συνεχόμενοι, κύκλῳ βοῶντες τὴν πόλιν ἐκπερίεσιν· οὕτω καὶ οὗτοι τῇ παρὰ σοῦ τιμωρίᾳ πληγέντες ὁλοθυγέτωσαν ὅμοια τοῖς κυσίν· ὥστε καὶ τῇ φωνῇ τῶν ὁλοθυγῶν φαίνεσθαι τῆς τιμωρίας σου τῆς εἰς αὐτοὺς τὸ μέγεθος. Τὴν δὲ ἐναλλαγὴν τοῦ χρόνου δείκνυσι Σύμμαχος εἰπὼν, Ἐπιστρεψάτωσαν εἰς ἐσπέραν.

Στίχ. η'. — Θεοδώρου. Κἀνταῦθα τὸ, Ἰδοὺ, προσέρριπται ἀπὸ τοῦ Ἑβραϊκοῦ ιδιώματος. Σύμμαχος δὲ φησιν· Αὐτοὶ μὲν ἀποβλύζουσι τοῖς στόμασιν ἑαυτῶν, καὶ ὡς μαχαίρας τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν. Κἀνταῦθα γὰρ ἐνήλλαξε τὸν χρόνον, μέλλοντα εἰρηκῶς ἀντὶ τοῦ ἐνεστώτος. Αὐτοὶ γὰρ, φησὶ, φθέγγονται ῥήματα διὰ τοῦ στόματος αὐτῶν καὶ τῶν χειλέων πάσης χείρονα μαχαίρας, καὶ παντὸς ξίφους εὐτονώτερον πλήττειν δυνάμενα. Ὅτι τίς ἤκουσεν; ἀντὶ τοῦ, Οὐδεὶς. Ἔστι δὲ κἀνταῦθα τὸ, λέγοντες, ἀπὸ κοινοῦ νοοῦμενον, ὡς κατὰ ἀποσιώπησιν εἰρημένον τῷ προφῆτῃ οἶον καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ τὸ, Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπορρίψωμεν αὐτῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν· ἀπὸ κοινοῦ γὰρ καὶ κατὰ ἀποσιώπησιν νοεῖται τὸ, λέγοντες· ἵνα ἡ· Λέγοντες· Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν. Οὕτως οὖν κἀνταῦθα, Ἰδοὺ αὐτοὶ ἀποφθέγγονται ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ ῥομφαία ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν· ὅτι τίς ἤκουσεν; Ἀκριβέστερον δὲ ἐν τῷ μδ' ψαλμῷ ἐπεσημηνάμεθα, ὡς ἔθος τῷ προφῆτῃ, τὸ, Εἰπέ, καὶ, Λέγων, καὶ εἰ τι τοιοῦτον, κατὰ ἀποσιώπησιν τιθέται. Βούλεται γὰρ περὶ αὐτῶν εἰπεῖν, ὅτι φασίν· Οὐ προσῆκε δεδιέναι τιμωρίαν, ἀλλ' ἐπιβῶμεν αὐτοῖς ὅση δύναμις, ἀναιροῦντες καὶ κατασφάττοντες· πολλὰ γὰρ καὶ ἕτερα πεποιηκότων ἡμῶν, τίς ἤκουσεν αὐτῶν στεναζόντων; ἢ τίς προσέσχεν αὐτοῖς ἀδικουμένοις; ἢ τίς ἐπήμυνεν ἀναιρουμένοις;

Οὐχ' ὅτι τοῦτο ἔλεγον πάντως οἱ ἐχθροί· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πράγματος κατὰ τὸ οἰκεῖον ἔθος τὸ εἶπε τεθεικώς· ὁμοιον γάρ ἐστι τῷ, *Εἶπε γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἐκζητήσει· καὶ τῷ, Εἶπον· Τίς ὄψεται αὐτούς;* Τὸ αὐτὸ γὰρ κἀνταῦθα εἰπεῖν βούλεται. "Ὅτι οὕτως ἅπαντα πράττουσιν, ὡς οὐκ ἀκούοντος οὐδενός, οὐδὲ φροντίζοντος τῶν γιγνομένων. "Ἰδὼν δὲ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ τὸ διὰ τοῦτο μάλιστα αἰτεῖν τοῦ Θεοῦ τὴν κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων τιμωρίαν· διὰ τὸ τῶν πολλῶν ἐν ταῖς ἀδικίαις αἰτιωμένων τὸν Θεόν, ὡς οὐ προνοοῦντα τὸν Δεσπότην· ὥσπερ γὰρ ἀδικοῦντες καὶ πάσχοντες οὐδὲν, τοιαύτην τοῖς πολλοῖς τὴν ὑπόνοιαν ἐργάζονται· οὕτω τιμωρούμενοι, τὸ ἐναντίον πάντας ὑποπτεύειν παρασκευάζουσι. Δείκνυσιν οὖν ἑαυτὸν οὐ διὰ τὸ τι παθεῖν, τὸν κατὰ τῶν ἀδικούντων αἰτοῦντα τιμωρίαν, ἀλλ' ὥστε κρείττονα περὶ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐντεῦθεν ἐγγενέσθαι τὴν ὑπόληψιν, ἡμᾶς παιδεύων, διὰ πάντων τὸ πρὸς δόξαν Θεοῦ συντελοῦν ἐπιζητεῖν.

Στίχ. ιβ'. — Κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. Ἀντὶ τοῦ· Ἄλλ' οὐ μὴ αὐτοὺς ἀποκτείνης, ὥστε μὴ ἐπιλαθέσθαι τοῦ νόμου σου; ὥστε, φησὶν, οὔτε διὰ τοῦτο οἶόν τε αὐτοὺς κερδάναι τὴν τιμωρίαν. "Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Πρὸ τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίας τὴν προσήκουσαν, καὶ τελείαν πίστιν περὶ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἔχοντες, ἠγοῦντο τοὺς τελευτῶντας παντελῶς τοῦ εἶναι ἐκτὸς γίνεσθαι, καὶ μὴ δύνασθαι λόγον τινὰ ἢ μνήμην Θεοῦ ἔχειν· διὰ τοῦτό φησί που, "Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου· καὶ ἀλλαχού, *Οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσωσί σε, Κύριε.* Καὶ ὅλως πολλὴν ἔστιν εὐρεῖν ταύτην τὴν χρῆσιν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Ἐπειδὴ τοίνυν ὡς τῶν μὲν ἐνταῦθα ὑμνοῦντων τὸν Θεόν, τῶν δὲ ἐκ τῶν τοῦ βίου γιγνομένων, οὐδὲ μεμνησθαι ἔτι τοῦ Θεοῦ οἶόν τε ὄντων, τοῦτό φησιν· Ἄλλ' οὐκ ἀποκτενεῖς αὐτοὺς, φησὶν, ἀλλ' ὑπερβῆσθαι τὴν κατ' αὐτῶν τιμωρίαν, ὡς ἂν μήτε ἀποθανόντες εἰς λήθην τῆς σῆς ἔλθοιεν δυνάμεως. Ἀντὶ τοῦ· Οὐχ οἶόν τε οὐδὲ διὰ τοῦτο ἀναβάλλεσθαι τὴν τιμωρίαν· εἰ μὲν γὰρ ἐμέμνηντό σου τῆς δυνάμεως, καὶ τὴν γνῶσιν εἶχον τὴν σὴν, καὶ ἤδεσαν ἃ προσήκον ἦν, εἰκὸς διὰ τοῦτο φείσασθαι, ὥστε μὴ ἀποθανόντων τὴν σὴν περιαιρεθῆναι μνήμην ἐξ αὐτῶν· ἐπειδὴ δὲ τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ ἐνταῦθά σου μνημονεύειν, ὥστε εἰς τὸ ἐναντίον ἅπαντα πράττειν, καὶ ἀδικεῖν ὡς οὐκ ὄντος τοῦ ἐφ'esτῶτος τῷ βίῳ· καὶ διακρίνοντος τὰ πραττόμενα, τοιαῦτα δὲ καὶ λέγειν ὡς οὐδεὶς ὁ ἀκούων, ἢ φροντίζων τῶν γιγνομένων. Καὶ οὐκ ἔνεστιν ἐκεῖνα λογίσασθαι ἢ τῆς βελτίστης εἰσὶ μοίρας καὶ τῆς κρείττονος περὶ σοῦ ὑπολήψεως, ὡς μὴ λήθῃ παραδοῖεν τὰ κατὰ σέ, θανάτῳ τε ἅμα τιμωρῆσαι καὶ ποικίλαις κακώσεσι, καὶ ταύταις μᾶλλον ἢ τῷ θανάτῳ ὑποβαλεῖν. Ὁ γὰρ παρελχυσμός τῶν δεινῶν ὑπόμνησιν ἐμποιεῖ τῶν ἁμαρτιῶν. Καὶ τοῦτο δὲ βούλεται διὰ πάντων εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς πρόσσεστιν ἄξιον, τοῦ φειδοῦς τυχεῖν τινος.

Στίχ. ιγ'. — Ἐπειδὴ τὰ γιγνόμενα πάντως καὶ ἀπαγγέλλονται, πολλάκις ἀντὶ τοῦ γιγνομένου τὴν ἐπαγγελίαν λέγει. Ὡς τό· Ἀκουτιεῖς με ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνῃν· ἀντὶ τοῦ, Παρέξεις μοι πάντως· τὸ γὰρ γιγνόμενον, τοῦτο καὶ ἀκουτεῖν ἔμελλε.

PATROL. GR. LXVI.

A et isti, *Quis videbit eos* (Psal. LXXIII, 6)? idem enim hoc loco vult dicere. Quoniam sic omnia agunt, ac si nemo audiret, vel curam gereret eorum quæ fiunt. Proprium autem est beati Davidis ob hoc maxime rogare Deum, ut peccatores puniat; quia plurimi injuriis affecti incusant Deum, ac si minime providus esset Dominus: sicut enim, dum iniquitatem facientes, nihil patiuntur, istiusmodi opinionem plurimis ingerunt; ita dum puniuntur, omnes contrarium faciunt opinari. Ostendit itaque se non ideo quod aliquid patiatur, exigere ut de injuriis irrogantibus supplicium sumatur, sed ut hominibus exinde melior de Deo opinio ingeratur, docens nos, ut omnia ad Dei gloriam perficere satagamus.

αἰτοῦντα τιμωρίαν, ἀλλ' ὥστε κρείττονα περὶ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐντεῦθεν ἐγγενέσθαι τὴν ὑπόληψιν, ἡμᾶς παιδεύων, διὰ πάντων τὸ πρὸς δόξαν Θεοῦ συντελοῦν ἐπιζητεῖν.

B VERS. 12. — Per interrogationem hoc legendum. Quasi dicat: Nunquid occides eos, ne obliviscantur legis tuæ? ita ut, inquit, neque propterea possint supplicii lucrum facere. Quod autem dicit est istiusmodi: Ante Christi Domini adventum, cum non haberent perfectam fidem resurrectionis, existimabant defunctos penitus annihilari, et non posse rationem aliquam aut memoriam Dei habere; idcirco alibi dicit, *Quoniam non est in morte qui memor sit tui* (Psal. VI, 6); et alio loco, *Non mortui laudabunt te, Domine* (Psal. CXIII, 17). Et omnino frequentem in Veteri Testamento istiusmodi usum loquendi reperire licet. Quasi itaque illi qui hic sunt Deum laudarent, hi vero qui e vivis excesserunt ne memoriam quidem Dei amplius habere possent, hoc dicit: Sed non occides, inquit, eos, verum differes supplicium eorum, ne videlicet morientes in oblivionem veniant potentiae tuæ. Quasi dicat: Neque per hoc poterunt evadere supplicium: nam si virtutis tuæ memores fuerint, et notitiam tuam habuerint, et ea quæ conveniebant cognoverint, par est ut idcirco parcatur iis, ne ipsis morientibus memoria tua ab illis auferatur: verum cum tantum absint a memoria tua hic recolenda, ut e diverso cuncta faciant tam inique, ac si nemo huic vitæ præesset, et ea quæ geruntur dijudicaret; quin etiam talia dicant, ac si nemo audiret, aut curaret ea quæ fiunt. Neque etiam illa licet cogitare quæ sortis sunt optimæ et sanioris circa te opinionis, ne oblivioni tradant ea quæ ad te spectant, morte simul ac diversis malis ipsos puni, atque his potius quam morti subijciantur. Tractus siquidem molestiarum memoriam refricat peccatorum. Atque hoc per omnia vult dicere, quod nihil in ipsis sit quod aliquam indulgentiam mereatur.

VERS. 13. — Quoniam ea quæ fiunt omnino etiam annuntiantur, frequenter pro facto annuntiationem dicit. V. g. *Audire me facies exsultationem et lætitiā* (Psal. I, 10); id est, præbebis omnino mihi: nam id quod fiebat, futurum erat

ut audiri faceret. Hoc loco igitur etiam illud, *An-*
nuntiabuntur in consummatione, id est Erunt. Exse-
crationem vero et mendacium vocat ea quæ ab
ipsis fiebant, utpote mendacii plena atque exse-
cratione digna. Ex his igitur, inquit, quæ faciunt,
ex iisdem consummabuntur, et morientur: siqui-
dem hæc ipsis causa erunt consummationis ac
mortis. Utrobique autem sibi ipsi consonat, ex
moribus ipsos majori supplicio dignos demonstrare
volens; sic enim ait: Non licet ipsis a te suppli-
cii lucrum facere, quasi tui memores essent, aut
te cognoscerent: quoniam hoc ipso potius pœna
digni apparent, propter ea quæ dicunt et faciunt:
hæc enim maxime necessarium ipsis supplicium
afferunt; quinimo etiam consummationem.

VERS. 14. — Et quoniam sæpe nobis exprobrant,
quod præsectura tua minime digni habiti simus,
et idcirco maxime indecenter adversus nos insidiis
usi sunt; ex supplicio ipso cognoscent, quod non
solum noster, sed universæ quoque terræ herus
sis ac Dominus: propter hoc vindica nos quantum
volueris, eos qui injuriam nobis faciunt puniendo.
Expressit autem totum consequenter ad ista verba,
Ne occidas eos: deinde ex superioribus resunit
contra illos execrationem, et ait:

VERS. 15. — Id quod superius ipsis exprobrando
dixerat, hoc etiam hic resumendo dicit, postquam
ipsos supplicio dignos esse demonstraverat. Itaque,
inquit, quoniam minime licet ipsis parcere, tan-
quam nunc quidem te curantibus, sed, si mortui
fuerint, oblivioni te tradituris; e contra utique,
cum ingrati sint, ex supplicio debitum agnoscent:
justissimam igitur pœnam subeant, et supplicio tuo
rejecti, ululent instar canum noctis tempore per
civitatem circumvagantium.

PSALMUS LIX.

VERS. 3. — Cæterum si etiam hæc pati permi-
sisti, haudquaquam certe malis immorari permi-
sisti, promptissimam nobis clementiam tuam exhi-
bens.

VERS. 4. — Qui rebus materialibus adhære-
scunt, et terrena sapiunt, cum illis delectentur,
eo quod iis afficiantur, existimant se stabilitatem
et imperturbationem obtinere: verum istiusmodi
status illis detrimentum affert; unde utile est, ut
per misericordiam Dei concutiat ac conturbetur
ratione pœnitentiæ. Sciens enim quam noxium sit
rebus materialibus inhærere, et terreni hominis
imaginem sapere, turbationem et commotionem
patiatur, a priori prava vita ad probam ac beati-
tudinis plenam translata; contrita nempe, et sen-
sum percipiens contritionum ex invisibilibus ho-
stibus existentium, invocabit utique eum qui di-
cit, Ego sum Dominus sapiens te: cum enim
medicus sit, sanabit eam. Cæterum possit quoque
terræ motio induci iis qui in ea sunt, dæmonibus
translatis ad oracula divina suscipienda.

IBID. — Quandoquidem eorum affectiones assum-
pserat super terram, propria usus est sequela; et

A Κάνταῦθα οὖν τὸ, Διαγγελήσονται ἐν συντελείᾳ,
ἀντὶ τοῦ Ἔσονται. Ἀρὰν δὲ καὶ ψεύδος καλεῖ τὰ παρ'
ἐκείνων γιγνόμενα, ὡς ψεύδους μεστὰ καὶ κατάρως
ἄξια. Ἀπὸ τούτων τούτων, φησὶν, ὧν πράττουσιν,
ἀπὸ τούτων συντελεσθήσονται, καὶ ἀποθανοῦνται·
ταῦτα γὰρ αὐτοῖς τῆς συντελείας ἔσται καὶ τοῦ θά-
νάτου τὰ αἷτια. Δι' ὅλου δὲ ἑαυτῷ ἠκολούθησεν, ἀπὸ
τοῦ τρόπου μείζονος αὐτοῦς τιμωρίας ἀξίους δεῖξαι
βουλόμενος. Οὕτω γὰρ φησιν· Οὐκ ἔνεστιν αὐτοῦς
κερδάναι τὴν παρὰ σοῦ τιμωρίαν, ὡς μεμνημένους
σου, ἢ εἰδότες σε· ὅτι δ' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἄξιοι φαί-
νονται τιμωρίας, ἀφ' ὧν λέγουσί τε καὶ ποιοῦσι·
ταῦτα γὰρ μάλιστα ἀναγκαίαν αὐτοῖς ἐπάγει τὴν
τιμωρίαν· ἔτι δὲ καὶ τὴν συντέλειαν.

B Στίχ. 18. — Καὶ ἐπειδὴ πολλάκις ἡμῖν ὀνειδίζου-
σιν, ὡς τῆς παρὰ σοῦ προστασίας οὐκ ἀξιοθεῖσι,
καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἀδεέστερον ταῖς καθ' ἡμῶν
ἐπιβουλαῖς ἐχρῶντο· διὰ τῆς τιμωρίας γινώσκονται,
ὅτι δεσπότης τε καὶ Κύριος οὐχ ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ
γὰρ καὶ πάσης τῆς γῆς· διὰ τοῦτο ἡμῖν ἐπάμυνον,
τούς ἀδικοῦντας τιμωρούμενος ὅσα ἐθέλεις. Ἀπέ-
δωκε δὲ τὸ πᾶν κατὰ ἀκολουθίαν, τὸ Μὴ ἀποκτείνης
αὐτούς· εἴτα ἀναλαμβάνει ἄνωθεν τὴν κατ' αὐτῶν
κατάραν, καὶ φησιν·

Στίχ. 19. — Ὅπερ ἄνω εἶπεν ἐπαρώμενος αὐτοῖς,
τοῦτο κάνταῦθα ἀναλαμβάνων λέγει, μετὰ τὸ δεῖξαι
αὐτοῦς ἀξίους ὄντας τῆς τιμωρίας. Οὐκοῦν, φησὶν,
ἐπειδὴ καὶ φείσασθαι αὐτῶν οὐχ' οἶόν τε, ὡς νῦν μέν
σου φροντιζόντων, ἐπιλησόμενων δὲ εἰ ἀποθάνοιεν·
C τούναντίον δὲ ἀγνώμονες ὄντες, ἀπὸ τῆς τιμωρίας τὸ
δέον ἐπιγινώσκονται· δικαιοτάτην οὖν τιμωρίαν ὑπο-
μεινάτωσαν, καὶ τῇ παρὰ σοῦ τιμωρίᾳ βληθέντες,
ὁλοθυζέτωσαν δίκην τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἐκπεριόντων
κυνῶν ἐν τῇ τῆς νυκτὸς καιρῷ.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΘ'.

Στίχ. 1. — Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦτα παθεῖν συνεχώρη-
σας, οὐ μὴν ἐναφῆκας τοῖς κακοῖς, ὀξύτατην τὴν
παρὰ σοῦ φιλανθρωπίαν ἡμῖν παρεχόμενος.

Στίχ. 8. — Οἱ προσπαθοῦντες τοῖς ὕλικοις, καὶ τὰ
ἐπίγεια φρονοῦντες, τερπόμενοι ἐπ' αὐτοῖς, τῷ ἐμ-
παθεῖς εἶναι, οἶονται εὐσφάθειαν καὶ ἀταραξίαν ἔχειν·
βλάβην δὲ ἡ τοιαύτη κατὰστασις φέρει· ὅθεν χρήσι-
D μόν, ἐλέω Θεοῦ συσεισθῆναι αὐτὴν καὶ ταραχθῆναι
μεταμελείας τρόπῳ. Γνωῦσα γὰρ ὡς ἐπιβλαβὲς τὸ
ὕλικοις ἐνέχεσθαι, καὶ φρονεῖν τὴν τοῦ χοῦκου εἰκόνα,
τάραχον καὶ συσεισμόν σχολίῳ, μετατιθεμένη ἐκ
προτέρου φαύλου βίου ἐπὶ σπουδαῖον καὶ μακαριότη-
τος πλήρη· ἀμέλει γοῦν, συντριβείσα αἰσθησὶν λα-
βοῦσα τῶν ὑπαρξάντων συντριμμάτων ἐκ τῶν ἀορά-
των πολεμίων, παρακαλέσει τὸν λέγοντα, ἐγὼ εἰμι
Κύριος ὁ ἰώμενός σε· ἱατρὸς γὰρ ὑπάρχων, ἰάσεται
αὐτὴν. Δυνατὸν δὲ καὶ σάλον ἐπαχθῆναι τῇ γῇ μετα-
τιθεμένων τῶν ἐπ' αὐτῆς δαιμόνων ἐπὶ παραδοχὴν
θείων θεσπισμάτων.

Ἐπειδὴ τὰ αὐτῶν πάθη ἀνέλαθεν ἐπὶ τῆς γῆς, τῇ
οἰκίᾳ ἐχρήσατο ἀκολουθίᾳ· καὶ διὰ τοῦτο ὡσανεὶ

ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τοῦ σεισμοῦ τῆς γῆς συντριβείσης καὶ διαλυθείσης οὕτω φησί· Θεράπευσον τὰ πάθη, καὶ διάλυσον τὰς συμφοράς.

Κατάνυξιν λέγει τὸ ἐφόσῃ δῆποτε πράγματι παθεῖν τὴν ψυχὴν· οὕτως ὅταν λέγῃ, τὸ διεσχίσθησαν, καὶ οὐ κατενύγησαν, τουτέστιν, ἀποτυχόντες πολλάκις, οὐδὲ οὕτως ἔπαθον τὴν ψυχὴν, οὐδὲ κατέγνωσαν ἑαυτῶν. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, Ἄ λέγεται ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐν ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε. Τουτέστιν, ἃ βουλευέσθε κατὰ διάνοιαν, ἐφ' ἡσυχίας ὄντες, ἐν τῇ κλίνῃ λογισάμενοι κατὰ γνώστε ἑαυτῶν, καὶ μεταμελήθητε ἐφ' οἷς διεπράξασθε. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Σουσάννας περὶ τῶν πρεσβυτέρων φησὶν, ὅτι κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ· τουτέστιν, ἔπαθον ἐπ' αὐτῇ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας συνεχόμενοι. Κάνταῦθα οὖν κατάνυξιν καλεῖ τὴν ἐπιθυμίαν, ὡς πάθος ἐνεργαζόμενον τῇ ψυχῇ. Ὡς γὰρ μεταμέλεια καὶ κατάνυξις πράγματος πάθος ἐμποιεῖ, καὶ ὡς ἐπιθυμία καὶ ἔρως χαλεπὸν, οὕτως ἀθυμία πάθος ἐνεργάζεται. Τὸν δὲ οἶνον ἐπὶ τῆς συμφορᾶς αἰεὶ λέγει καὶ τῆς τιμωρίας· ἀπὸ τοῦ τὸν οἶνον πλείονα δοθέντα παράγειν τοὺς λογισμοὺς, καὶ παραφέρειν, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν ἐκτὸς τοῦ καθεστῶτος ἐργάζεσθαι. Τοῦτο οὖν φησιν· Ὅτι τιμωρίαν ἡμῖν ἐπενεχθῆναι συνεχώρησας, οὕτω μὲν δαφιλῶς, ὥστε δοκεῖν εἰς ἀπόγνωσιν τῆς τιμωρίας μετέχειν· οὕτω δὲ χαλεπὴν, ὡς πάθος καὶ ἀθυμίας αὐτάρκως πληροῦν τὴν ψυχὴν.

Στίχ. 5'. — Ἄλλ' ἐν μέσῳ τσοῦτων ὄντας κακῶν οὐκ ἀφῆκας παθεῖν, ὥσπερ δὲ σημείῳ τινὶ διακρίνας ἡμᾶς· οὕτως ἐν μέσῳ τῶν κακῶν στρεφομένους ἀνεπιβουλεύτους φυλαχθῆναι ἐποίησας τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιβουλῆς. Τοῦτο δὲ ἐκ μεταφορᾶς λέγει τῶν ἐν τοῖς πολέμοις πολλάκις ἀναμιγνυμένων τοῖς πολεμίοις, οἵτινες ἀλλήλοις διδῶσι σημεῖα καὶ σύμβολα οἰκειότητος, καὶ γινώσκουσιν ἀλλήλους ἐν ἀπομιμήσει τοῦ σχήματος, ὡς μὴ ἀθρόαν καὶ ἀπροσδόκητον ὑποστῶσι τὴν τιμωρίαν· οἱ γὰρ τοῦτο ποιοῦντες, αἰεὶ σημειῶν τι πάντως ἀλλήλοις καὶ σύνθημα διδῶσιν, ὡς ἂν μὴ ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ σχῆμα κοινότητος ἀλλήλους ἀντὶ τῶν πολεμίων ἀνέλωσι· σημείῳ δὲ τινι γνωρίμῳ διακρίνοντες ἀλλήλους, φυλάττονται μὲν τὰς κατ' ἀλλήλων σφαγὰς, πράττουσι δὲ μετὰ πάσης ἀδείας τὰ δοκοῦντα εἰς τοὺς πολεμίους· ὃ δὲ ποιῆσαι τε καὶ φυλάξασθαι ἐκείνους οὐχ οἶόν τε τῷ σχήματι μὲν ἀπατωμένους, τὸ σύνθημα δὲ οὐκ εἰδότας. Τοῦτο οὖν φησιν· Ὅτι ὥσπερ σημείῳ τινὶ διακρίνας, πάσης ἡμᾶς ἐρρύσω τῆς παρ' ἐκείνων ἐπιβουλῆς, ὡς ἂν μήτε ὑπὸ τόξων φερομένων μήτε ὑπὸ τινος ἐτέρου πάθοιμὲν τι δεινόν. Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν κατ' Αἴγυπτον λαβὼν εἶπεν, ὅτι ὥσπερ σημείῳ τινὶ τῷ ἐπὶ τῶν φλιῶν αἵματι διακρίνας τοὺτους ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων, τοὺτους μὲν ἀβλαβεῖς διετήρησεν, ἐκείνους δὲ ἐτιμωρήσατο.

Στίχ. 6'. — Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἐποίησας ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἡγαπημένων ὑπὸ σοῦ, ἵνα ἡμεῖς ἀπαλλαγώμεν τῆς ἐκείνων ἐπιβουλῆς. Εἶτα καὶ εὐχόμενος ἐπιφέρει, Ὅπως γὰρ, φησὶν, ἀβλαβεῖς διαμεΐναντες, ῥυσθώμεν

idcirco quasi ex hyperbole motionis terræ contritæ ac dissolutæ sic ait : Medere affectionibus, et dissolve calamitates.

IBID. — Compunctionem vocat quamlibet animæ erga quæcunque rem affectionem ; ut cum dicit, *Dissipati sunt, nec compuncti* (Psal. xxxiv. 15), id est, sæpenumero frustrati, nequedum animo moti sunt, neque semetipsos accusarunt. Tale est et illud, *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini* (Psal. iv, 5). Id est, Quæ mente volvitis, in quiete constituti, in lectulo rationem ineuntes vosmetipsos condemnate, et pœnitentiam agite pro commissis. Sic etiam ad Susannam de senioribus ait, *Quoniam compuncti sunt corde* (Dan. xiii, 56) ; id est, affecti fuerunt erga illam a concupiscentia detenti. Hoc loco igitur compunctionem vocat concupiscentiam, ut quæ in anima excitet affectionem. Quemadmodum enim pœnitentia et compunctio rei affectum inserit, et sicut concupiscentia et amor molestiam, sic animi dejectio passionem ingerit. Porro vinum semper de calamitate et supplicio dicit ; eo quod vinum copiosius datum cogitationes transferat, et transvertat, et supplicium a Deo illatum a suo statu mentem dimoveat. Hoc itaque dicit : Quoniam nobis supplicium irrogari permisisti, idque adeo ubertim, ut præ pœna in desperationem inducere videreris ; adeo autem grave, ut passione et pusillanimitate animam abundanter impleret.

VERS. 6. — Cæterum in medio tantorum maiorum existentes non permisisti lædi, sed tanquam signo quodam nos distinguens ; sic in medio maiorum versantes, ab insidiis adversariorum tutos custodiri fecisti. Hoc autem dicit ex metaphora eorum, qui in bellis sæpenumero hostibus permisti, sibi mutuo signa quædam ac symbola familiaritatis seu amicitie præbent, unde se invicem agnoscant in similitudine figuræ, ne repentiam et inexpectatam cædem incurrant : qui enim hoc faciunt, semper omnino sibi mutuo signum aliquod ex condicto tradunt, ne propter communem speciem se invicem pro hostibus interimerent : porro signo aliquo notabili invicem discernentes, a mutuis quidem cædibus abstinere, cum omni vero securitate faciunt ea quæ contra hostes videntur opportuna : quod utique ipsi facere atque observare minime possent, si specie quidem deciperentur, conditum vero signum ignorarent. Hoc itaque ait : Quod sicut signo aliquo discernens, omnes nos ab illorum insidiis liberasti, ut neque a sagittariis, neque ab alio aliquo quidpiam mali pateremur. Hoc autem etiam dixit exemplo eorum quæ in Ægypte contigerunt : quia quasi signo quopiam sanguine liminarium hos ab Ægyptiis distinguens, illæsos custodivit, Ægyptios vero punivit.

VERS. 7. — Hæc autem, inquit, pro nobis a te dilectis effecisti, ut ab illorum insidiis liberaremur. Deinde etiam rogans subjungit, Ut nimirum, inquit, illæsi permanentes, a facie arcus liberare-

mur, dilectis tuis prædictum signum tradidisti. Hoc autem etiam hic dicendum, quod tunc liberari poterunt ab inimicis invisibilibus, quando eos servabit dextera tua, Filius tuus unigenitus. Hic enim dextera Dei sæpenumero interpretatus est, præsertim quando præpositum est illud, *Stabilivi te dextera justa mea* (Isa. xli, 10); et, *Dextera mea firmavit cælum* (Isa. xlviii, 13). Sciendum quomodo iterum ordine intelligentiæ sese habeant ea quæ proferuntur. Primum enim ubi exaudiverit, servat Deus: et hæc consequenter est connexio orationis, post *Salva, exaudi me* habentis. Nisi forte sic intelligatur; quasi dicat: Salvans dextera exaudi me, ita ut mihi servato in votis sit divina bona postulare; hæc autem non sunt alia quam dona Spiritus sancti. Porro dilecti Dei sunt illi, qui ob morum probitatem digni sunt ab illo diligere.

PSALMUS LXVII.

VERS. 18. — Cum igitur populus quasi captivus esset in Ægypto serviens, extraxit eos e servitute Deus, et liberavit lege belli: nam cum hostes punivisset, tunc ipsos eripuit. Captivitas autem dicitur, quidquid lege belli capitur. Hoc est quod dicit; ac si dicat: *Captivitatem* (scilicet nos, qui quasi in captivitate serviebamus) *captivam ducens* (tanquam fortis dux belli lege vincens) *abduxisti*, et *extraxisti*. Istud autem, *Ascendisti in altum*: demonstratus es, inquit, magnus et excelsus: idcirco *accepisti dona in hominibus*. Tunc etiam Deus ipsis præceperat, ut peterent vasa argentea et aurea; atque ubi hæc petivissent acceperunt (*Exod. ix*): deinde morte primogenita invadente (*Exod. xii*), eruperunt ex Ægypto, jubente Deo, habentes etiam vasa. Non igitur, inquit, nos solum extraxisti, et e servitute liberasti, sed etiam dona accepisti ab hominibus, quasi cum donis omnibus ipsos dimittentibus. Cæterum Apostolus hoc testimonio usus est (*Ephes. iv, 8*) quasi de Christo; quoniam et ipse nos sub diabolo captivos existentes, cum ipsum prælio inito devicisset, exemit. Propterea cum istud *accepisti dona* nostro loquendi mori non quadraret, quo in ecclesiasticis sententiis utimur, immutans verbum *accepisti*, dixit *dedisti*. Hoc enim Christo magis congruebat, ut qui non acceperit, sed post ascensum suum in cælos Spiritus sancti dona largitus sit.

PSALMUS LXVIII.

(1) *Ejusdem de interpretatione sexagesimi octavi psalmi, in verba illa: Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.*

Quoniam cibi et potus suaves quidem fiunt in tempore gaudii, insuavia autem et amara in tristitia; talia erant, inquit, quæ ab illis fiebant, ut ex tristitia et ira esset quidem mihi in locum fellis cibus, esset autem et potio aceto nihil differens. Maxime autem hoc fit in iracundiis quæ in tribulatione fiunt, quod verisimile erat pati eos contra suos. Usus autem est evangelista hoc testimonio in Domino, et ipse autem Dominus: *Zelus domus tuæ comedit me*, de seipso dicens;

(1) Ex concilio CP. supra citato, Mansi IX, 215.

A ἀπὸ προσώπου τόξου, τοῖς ἀγαπητοῖς σου τὴν λεχθεῖσαν σημείωσιν ἔδωκας. Λεχτέον δὲ καὶ ὧδε, τότε ῥυσθῆναι ἀπὸ πολεμίων ἀοράτων δυνήσονται, ὅταν σῶση ἡ δεξιὰ σου, ὁ μονογενὴς σου Υἱός. Οὗτος γὰρ δεξιὰ Θεοῦ ἡρμήνευται πολλάκις, μάλιστα ὅτε προέκειτο τὸ, *Ἥσφαλισάμην σε τῇ δεξιᾷ τῇ δικαίᾳ μου*· καὶ, *Ἡ δεξιὰ μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν*. Ἐπιστατέον ὡς ἔμπαλιν τῇ τάξει τῆς νοήσεως ἔχει τὰ τῆς πρόφορας. Πρότερον γὰρ εἰσακούσας, σῶζει Θεός· καὶ αὕτη ἡ ἀκολούθως ἁρμονία τῆς λέξεως, μετὰ τὸ *Σῶσον* τὸ *Ἐπάκουσόν μου* ἐχούσης. Εἰ μὴ ἄρα οὕτω νοηθεῖ· Σώσας τῇ δεξιᾷ ἐπάκουσόν μου, εὐχῆς οὐσης ἐμοὶ τῷ σωθέντι περὶ θείων ἀγαθῶν αἰτουμένῳ· οὐκ ἄλλα δὲ ταῦτα τῶν τοῦ πνεύματος χαρισμάτων. Ἀγαπητοὶ δὲ τοῦ Θεοῦ τυγχάνουσιν, οἱ διὰ καλοκαγαθίαν ὄντες ἄξιοι τοῦ ἀγαπᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ

ΨΑΛΜΟΣ ΕΖ'.

Στίχ. ιη'. — Ἐπειδὴ οὖν ὁ λαὸς ὡς αἰχμάλωτος ἦν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ δουλεύων, ἐξέσπασεν αὐτοὺς τῆς δουλείας ὁ Θεός, καὶ ἀπῆλλαξε πολέμου νόμῳ· τιμωρησάμενος γὰρ τοὺς ἐναντίους, οὕτω τοὺς ἀφείλεν. Αἰχμαλωσία δὲ λέγεται, ἅπαν τὸ ἐν πολέμου νόμῳ λαμβανόμενον. Τοῦτό φησιν· ὡς ἂν εἴπῃ· *Τὴν αἰχμαλωσίαν* (δηλονότι ἡμᾶς, τοὺς ὡς ἐν αἰχμαλωσίᾳ δουλεύοντας) *αἰχμαλωτεύσας* (ὡς ἰσχυρὸς στρατιώτης πολέμου νόμῳ νικήσας) ἀφείλες, καὶ ἀπέσπασας. Τὸ δὲ, *Ἀνέβης εἰς ὕψος*, ἐδείχθη, φησί, μέγας καὶ ὑψηλός· διὰ τοῦτο ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις. Προσέταξε γὰρ αὐτοῖς τότε ὁ Θεός, αἰτῆσαι σκεύη ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ· καὶ ταῦτα αἰτήσαντες ἔλαβον· εἶτα καταλαβόντος τοῦ θανάτου τῶν πρωτοτόκων, ἐξώρμησαν τῆς Αἰγύπτου τῷ προστάγματι τοῦ Θεοῦ, ἔχοντες καὶ τὰ σκεύη. Οὐχ ἡμᾶς οὖν, φησί, μόνον ἀφείλου, καὶ τῆς δουλείας ἀπῆλλαξε· ἀλλὰ καὶ δόματα ἔλαβες παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡσανεὶ μετὰ δώρων πάντων αὐτοὺς ἐκπεμφάντων. Ἐχρήσατο δὲ ὁ Ἀπόστολος ταύτῃ τῇ μαρτυρίᾳ, ὡς περὶ τοῦ Χριστοῦ· ὅτι καὶ αὐτὸς αἰχμαλώτους ἡμᾶς ὄντας ὑπὸ τοῦ διαβόλου, μάχῃ τῇ πρὸς αὐτὸν νικήσας, ἀφείλετο. Διὰ τοῦτο ἐπειδὴ τὸ *Ἐλαβες δόματα* οὐχ ἡρμοττε κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἔθος, ὥσπερ ἐν ταῖς διαλέξεσι ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς κεχρήμεθα, ὑπαλλάξας τὸ *Ἐλαβες*, εἶπεν τὸ *Ἐδωκας*. Τοῦτο γὰρ ἁρμοδιώτερον ἐπὶ Χριστοῦ, οὐ λαβόντος, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνοδὸν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς δεδωκότος τοῦ πνεύματος τὰ χαρίσματα.

ΨΑΛΜΟΣ ΕΗ'.

et beatus Paulus de Judæis loquens : *Fiat mensa eorum*, etc. ; et beatus Petrus de Juda : *Fiat habitatio ejus deserta*. Et certe diversis constitutis rebus, non quasi psalmo modo quidem pro his dicto, iterum autem de illo, et iterum de alio : sed quia de Judæis dicta sunt plura, qui se separaverunt de Deo et lege, convincentia illorum indevotionem, necessarius est testimoniorum usus simul et ex rebus captus qualis est, *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto*.

Στίχ. κζ'. — Καὶ (1) ἀπέκειντο πάντα δρῶντες καθ' ἡμῶν, ἀεὶ ταῖς προλαμβάνουσας συμφοραῖς ἐτέρας εἰσάγοντες, καὶ οὐδέποτε λήγοντες τοῦ πρὸς ἡμᾶς πολέμου.

Στίχ. κη'. — Οὐκ ἔχει ὁ Θεὸς αἰτίαν, εἰ πρὸς ὃν ἐπόθησαν παραδίδονται, δηλαδὴ τῷ Θεοῦ ἀποστατήσαντι διαβόλῳ· ἐξαπέστειλε γοῦν αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν· διὸ προστιθέασιν ἀνομίας ἐπ' ἀνομίαις. Τὴν σκιὰν δὲ τοῦ νόμου τῆς ἐλθοῦσης προτιμήσαντες ἀληθείας, ἐξώσθησαν καὶ τοῦ τόπου τῆς τυπικῆς λατρείας, τῇ προτέρᾳ προστιθέντες ἁμαρτίαν, ἐν τῷ τῆς Ἰουδαίας ἔξω βούλεσθαι ταῦτα ποιεῖν, διὸ οὐκ εἰσέρχονται ἐν δικαιοσύνῃ τῇ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ· περὶ ἧς εἴρηται· *Nūn δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν*. Περὶ σκιὰν γὰρ ἔχοντες ἀεὶ, πῶς εἰσέρχοντο ἐν δικαιοσύνῃ ἣν ἠγνόησαν Θεοῦ ; Τὴν ἰδίαν γὰρ ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν· ταῦτόν γὰρ τὸ ὑποταγῆναι, τῷ εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ.

Στίχ. κθ'. — Ἐξαλειφθεῖεν, τουτέστιν ἀποθά-
νοιεν. Βίβλον δὲ λέγει ζώντων, ὡς τοῦ Θεοῦ ὥσπερ ἐν βίβλῳ τινὶ τοὺς ζῶντας ἔχοντος καταλεγομένους, ἐκ μεταφορᾶς τῶν βασιλέων, τῶν ἐν ταῖς βίβλοις ἐχόντων ἐγγεγραμμένους τοὺς τῶν στρατιωτῶν καταλόγους.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΑ'.

Στίχ. ε'. — Τὸ πρὸ οὐχ ὡς ἐπὶ χρόνου λέγει, ὡς τινες ᾤθησαν· ἐπεὶ ποίαν ἔξει πρὸς τὸ παραμένειν ἀκολουθίαν ; Συμπαραμενεῖ γὰρ, φησὶ, τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεᾶς γενεῶν. Τὸ μὲν γὰρ συμπαραμένειν εἰς τὸ ἐξῆς λέγεται, τὸ δὲ πρὸ ἐπὶ τῶν προλαβόντων. Οὐδεὶς οὖν λέγει ὅτι πρὸ τοῦδε συμπαραμενεῖ. Εἰ δέ τις τὸ συμπαραμενεῖ μὴ βούλοιο κατὰ κοινοῦ νθεῖσθαι, καὶ τὸ, πρὸ τῆς σελήνης γενεᾶς γενεῶν, οὐδὲν ποιήσει, ἀλλ' ἢ χυλὸν καὶ ἀπλήρωτον ἔχον τὴν διάνοιαν· οὐ γὰρ συνῆπται αὐτῷ, ὅτι ἔστιν, ὅτι ὑπάρχει, ἢ ὅτι ἦν, ἢ τι τοιοῦτον. Τὸ μὲν οὖν συμπαραμενεῖ κατὰ κοινοῦ λέγει· τὸ δὲ πρὸ οὐχ ἐπὶ τῆς τοῦ χρόνου λέγει ὑπεροχῆς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς κατ' αὐτὸ τὸ διαμένειν. Διαμενεῖ τοίνυν, φησὶ, καὶ διαφυλαχθήσονται ἡ εἰρήνη καὶ τὸ δίκαιον ἴσα τῷ ἡλίῳ λάμποντα, καὶ ὑπὲρ τὴν σελήνην, ὥστε καὶ προέχειν τῆς σελήνης κατὰ τοῦτο. Διὰ τί δὲ καὶ προέχει τῆς σελήνης ; Ὅτι ἡ μὲν ἔχει καὶ μειώσεως πολλοὺς καιροὺς, αὕτη δὲ ἐν τῷ διαμένειν ἀεὶ, καὶ αὖξει, καὶ φυλάττεται. Τὸ δὲ, γενεᾶς γενεῶν, κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα εἶπεν ἀντὶ τοῦ ἐπὶ πολὺ.

istud, *In aenerationes generationum*, secundum Scripturæ proprium loquendi modum dixit pro diu.

VERS. 27. — Et institerunt omnia adversus nos tentare, præcedentibus calamitatibus semper alias superinduentes, et nunquam a bello adversum nos cessantes.

VERS. 28. — Deus non est in causa, si traditi sint illi quem desiderarunt, scilicet diabolo Dei desertori : dimisit igitur eos secundum adinventiones cordium ipsorum ; idcirco apposuerunt iniquitates super iniquitates. Cæterum cum legis umbram venturæ veritati prætulerint, etiam expulsi sunt e loco cultus figuralis, hoc peccato priori adjicientes, quod extra Judæam voluerint ista facere, ideo non intrant in justitiam, quæ est per fidem Jesu Christi, de qua dictum est : *Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est, testificata a lege et prophetis* (Rom. iii, 21). Cum enim semper umbræ adhærent, quomodo intrassent in justitiam Dei quam ignorabant ? Suam enim quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti (Rom. x, 3) : nam idem est subjici, quod intrare in eam.

VERS. 29. — *Deleantur*, id est moriantur. Librum autem dicit viventium, quasi Deus in libro quopiam viventes habeat recensitos, ex metaphora regum, qui in libris scriptos habent catalogos ducum exercitus.

PSALMUS LXXI.

VERS. 5. — Istud ante non quasi de tempore dicit, ut aliqui putarunt ; nam qualem hoc haberet connexionem cum verbo permanere ? Nam *compermanebit*, inquit, cum sole et ante lunam, in generationes generationum. Itaque verbum permanere ad sequentia, præpositio vero ante ad præcedentia refertur. Nemo igitur dicit, quod antehac permanebit. Si quis vero istud *compermanebit* aliquid subaudiendo intelligi nolit, etiam istud, ante lunam in generationes generationum, nil nisi mancum et claudum sensum faciet ; non enim illi adjunctum, quod sit, quod existat, vel quod fuerit, vel quid simile. Itaque istud *compermanebit* aliquid subaudiendo dicit ; istud vero ante non de temporis excessu dicit, sed de ipsa permanentia. Permanebit igitur, inquit, et custodietur pax atque justitia instar solis splendida, et supra lunam, ita ut etiam lunam ipsam in hoc superet. Quare autem lunam quoque ipsam antecellit ? Quia nimirum ipsa etiam multa tempora defectionis habet, hæc autem dum semper permanet, etiam augetur, et custoditur. Cæterum

VERS. 7. — Ostenderat se istud *permanebit cum sole*, de pace ac justitia dixisse: eadem igitur usus similitudine, istud *oriatur* quasi de sole quoque dixit; id est apparebit. Ita, inquit, lucebit sicut sol. Nunc itaque hoc ipsum manifestius declaravit. Atque omnia, inquit, per curam tuam tam alta pax continebit, ut æque impossibile futurum sit, pacem ejus ac lunæ substantiam dissolvi. Solet autem Scriptura in similibus uti hyperbolis; ut in psalmo octogesimo octavo, *Ponam in sæculum semen ejus, et thronum ejus sicut dies cæli* (Psal. LXXXVIII, 30). Cum magis hyperbolice dixisset, regnum in successoribus Davidis æque ac cælum indissolubile permansurum, in sequentibus vero iterum ait, *Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum* (Ibid. 38): quæ utique revera non ita contigerunt, sed hyperbolice dicta sunt a Scriptura divina

VERS. 8. — Non quod omnino imperabit et reget, sed quia fama et gloria omnes ipsum tanquam Dominum suum admirabundi venerabuntur: quod etiam revera factum reperitur.

VERS. 17. — Hic etiam demonstravit istud *ante* non de tempore dici, ut Christo convenire existimetur: quod aliqui putarunt. Nam si istud *ante* de tempore ac de præexistentia diceret, quomodo *permanebit*, quod in sequentibus ait? Adeo igitur, inquit, nomen ejus manet admirabile, non secus ac sol et luna. Atque hujus demonstratio est, quod usquedum sol et luna permanent, ipse quoque ab omnibus hominibus memoretur, et admirationi sit propter sapientiam, et gloriam, et honorem, quem apud omnes consecutus est.

IBID. — Hic maxime adduxit causam sermonum ad ipsum habitorem, quia ob commune bonum narrat ejus decora. Siquidem omnis honor regis, et præsertim justi cura, communem utilitatem spectat subditorum. Propter ipsum enim, inquit, admirationi erunt omnes tribus, id est, omnis Israel. Atque hujus argumentum est, quod regina Austri ad ipsum veniens, beatos pronuntiaverit ministros ejus, quod assidue sapientia ejus fruerentur.

PSALMUS LXXII.

VERS. 10. — Et vivent cum saturitate, dum ita ab ipsis vita instituitur, ut nullus vitæ dies præterfluat, ipsis a morte præventis. Hoc autem dicit, non quasi omnino determinatum tempus sit cuiuslibet hominis viventis, sed quod nos frequenter, cum natura simus passionibus obnoxii, ab ærumnis et afflictionibus vel aliquibus similibus mortem sustineamus; quam si declinare potuissemus, longissimo tempore vixissemus. Aliæ enim mortes sunt quæ ab ærumnis inferuntur, aliæ item quæ non ab externis malis, sed ex ipsiusmet naturæ conditione proficiscuntur. Nam licet

Στίχ. ζ'. — Ἐδειξεν ὅτι τὸ, *συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ*, ἐπὶ τῆς εἰρήνης εἶπε καὶ τοῦ δικαίου· ἐχρήσατο οὖν καὶ τῇ ὁμοιότητι, τὸ *ἀνατελεῖ* ἐπὶ τοῦ ἡλίου εἰπὼν· ἀντὶ τοῦ φανήσεται. Οὕτως λάμψει, φησὶν, ὡς ὁ ἥλιος. Νῦν οὖν αὐτὸ ἐδήλωσε σαφέστερον. Καὶ οὕτω, φησὶ, βαθεῖα πάντα καθέξει ἡ εἰρήνη διὰ τὴν παρὰ σοῦ κηδεμονίαν, ὡς ὁμοίως ἀδύνατον εἶναι, λυθῆναι τε τὴν ἐπ' αὐτοῦ εἰρήνην καὶ τῆς σελήνης τὴν ὑπαρξιν. Ταῖς δὲ ὑπερβολαῖς ἐπὶ τῶν τοιούτων ἔθος κεχρησθαι τῇ θείᾳ Γραφῇ, ὡς καὶ ἐν τῷ πη' ψαλμῷ, τὸ, *Θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ*. Ὑπερβολικώτερον εἰπὼν, τὴν βασιλείαν ἐν τοῖς διαδόχοις τοῦ Δαβὶδ ἴσα τῷ οὐρανῷ ἀδιάλυτον παραμένειν· καὶ ἐξῆς δὲ πάλιν, *Καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα*· ἅπερ κατὰ μὲν τὸ ἀκριβὲς οὐχ οὕτω γέγονεν, ὑπερβολικώτερον δὲ εἴρηται τῇ θείᾳ Γραφῇ

Στίχ. η'. — Οὐχ ὅτι κρατήσῃ πάντως καὶ βασιλεύσῃ, ἀλλ' ὅτι τῇ φήμῃ καὶ τῇ δόξῃ πάντες ὡς Κύριον ἑαυτῶν θαυμάσονται· ὃ καὶ ἀληθῶς γεγὼνός ἐυρίσκεται.

Στίχ. ιζ'. — Ἐδειξε κἀνταῦθα ὅτι τὸ *πρό* οὐκ ἐπὶ χρόνου λέγει, ἵνα τῷ Χριστῷ ἀρμόττειν νομισθῇ, ὃ τινες ὡήθησαν. Εἰ γὰρ τὸ *πρό* ἐπὶ χρόνου λέγει καὶ προϋπάρξεως, πῶς τὸ *διαμενεῖ*, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἐξῆς λέγει; Οὕτω τοίνυν, φησὶ, τὸ ὄνομα αὐτοῦ μένει θαυμαζόμενον, οὐκ ἔλαττον ἢ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Καὶ τούτου ἀπόδειξις, τὸ ἄχρι τῆς δεῦρο τοῦ τε ἡλίου καὶ τῆς σελήνης διαμενόντων, διαμένειν κἀκεῖνον παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις μνημονευόμενόν τε, καὶ θαυμαζόμενον ἐπὶ τῇ σοφίᾳ, ἐπὶ τῇ δόξῃ, ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἧς παρὰ πάντων ἔτυχε.

Ἐνταῦθα μάλιστα συνήγαγε τῶν εἰς αὐτὸν λόγων τὴν αἰτίαν, ὅτι διὰ τὸ κοινὸν τοῦ πλήθους τὰ περὶ αὐτὸν διηγείται καλά. Πᾶσα γὰρ τιμὴ βασιλέως, καὶ μάλιστα ἡ τοῦ δικαίου φροντίς, κοινὸν ὄφελος τῶν βασιλευσμένων. Θαυμασθήσονται γὰρ, φησὶ, δι' αὐτὸν πᾶσαι αἱ φυλαὶ, τουτέστι, πᾶς ὁ Ἰσραὴλ. Καὶ τούτου ἀπόδειξις, τὸ τὴν τοῦ νότου βασίλισσαν παραγενομένην, μακαρίσαι τοὺς ὑπηρετούμενους, ὅτι διηνεκῶς ταύτης ἀπῆλθον τῆς σοφίας.

D

ΨΑΛΜΟΣ ΟΒ'.

Στίχ. ι'. — Καὶ ζήσονται μετὰ ἀδείας, συγκροτούμενης αὐτοῖς τῆς ζωῆς, ὡς μὴ παραιρεῖσθαι μηδεμίαν αὐτῶν ἡμέραν, τοῦ βίου προλαμβανομένων ὑπὸ τοῦ θανάτου. Τοῦτο δὲ λέγει, οὐχ ὡς πάντως ὠρισμένον καιρὸν παντὸς ἀνθρώπου ζῶντος, ἀλλ' ὡς πολλάκις, ἡμῶν διὰ τὸ παθητοῦς εἶναι τὴν φύσιν, ὑπὸ συμφορῶν καὶ θλίψεων ἢ καὶ τινων τοιούτων ὑπομένων τῶν θάνατον· ὃν εἰ δυνηθείμεν ἂν ἐκκλίναντες, ἐπὶ μήχιστον βιώναι. Ἕτεροι γὰρ οἱ ἀπὸ τῶν συμφορῶν γιγνόμενοι θάνατοι, καὶ ἕτεροι οἱ οὐκ ἐκ τῶν ἐξωθεν κακῶν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς φύσεως συμβαίνοντες. Κἂν γὰρ μηδὲν ἐξωθεν ἐπι-

γένηται (οἷον ὁ διὰ ξίφους ἢ τινὸς τοιοῦτου θάνατος), ἀλλ' αὐτὴ πάντως ἡ φύσις εἰς γῆρας ἐλάσασα, ἀναγκαίως ἐφέλκεται τὸν θάνατον. Ὡς οὖν πρότερον αὐτῶν πολλὰ τοιαῦτα ὑπομενόντων, καὶ ὑπὸ τῶν κατεχόντων κακῶν πολλάκις προλαμβανομένων εἰς τὸν θάνατον, τοῦτό φησι ὅτι οὐκέτι πείσονται τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλ' ἔξουσι τὰς ἡμέρας πλήρεις, τὸν ἀπὸ τῆς φύσεως θάνατον ἐκδεγόμενοι μόνον.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΓ'.

Στίχ. ε'. — Ἐχει μὲν πολλὴν ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας τὴν δυσκολίαν τὸ ῥητόν. Λέγει δὲ αὐτὸ Σύμμαχος σαφῶς· Ἔθεντο τὰ σημεῖα αὐτῶν ἐπισήμως, γνώρισμα κατὰ τὴν εἰσοδὸν ἐπάνω. Ἐπειδὴ γὰρ ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς, εἶπου τινὰ ἐκράτησαν πόλιν, ἐπὶ τῆς πύλης γράμματα διαχαράττειν, τὴν ἑαυτῶν προσηγορίαν ἐμφαίνοντα, ὡς ἐνίκησάν τε καὶ ἔλαβον τὴν πόλιν αἰχμάλωτον· πολλάκις δὲ καὶ τινα ὡς σημεῖα καὶ σύμβολα ἐγκαταπηγνόμενοι, οἷα δὴ πολλὰ ἡμῶν τὰ τρόπαια καὶ τὰ σύμβολα, ἐπισήμως πρὸ τῆς πύλης ἔθηκαν, ὡς κρατήσαντες, ὡς αἰχμάλωτον αὐτὴν λαβόντες.

Στίχ. ς'. — Οὕτω τε αὐτὴν ἀφειδῶς ἐπόρθησαν, ὡς καὶ τὰς τῶν οἰκημάτων θύρας ἀξίναις κατακόπτειν, ὡς ἂν εἰ ξύλα τις ἐν ὕλαις τέμνοι, ἀναγκαίως διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων τεμνόμενα χρεῖαν.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΔ'.

Στίχ. β'. — Καὶ ἀπὸ τοῦ σοῦ ὀνόματος, φησι, καλέσομεν ἑαυτούς. Ἀντὶ τοῦ, Δεσπότην σε ὁμολογήσομεν, εὐεργέτην, προστάτην, εἰκότως ἀφ' ὧν ἀπηλαύσαμεν τὸ ὠφέλιμον παιδευόμενοι. Ἰδίον γὰρ τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἀπ' ἐκείνων καλεῖσθαι τῶν δεσποζόντων ἢ εὐεργετούντων. Οἷον ὅταν λέγωμεν, Ὁ τοῦδε εἴτε δοῦλος, εἴτε οἰκέτης, εἴθ' ὅτι δῆποτε τοιοῦτον.

Στίχ. γ'. — Ἐνταῦθα ἐνικῶς εἶπεν, οὐ Διηγησόμεθα πάντα τὰ θαυμάσιά σου, ἀλλὰ Διηγῆσομαι. Οὐκ ἄλλο τι βουλόμενος εἰπεῖν, ἀλλ' ὡς ἐκάστου τοῦ λέγοντος ὅπερ ἐν τῇ κοινῇ πάντων γίγνεται φωνῇ. Ααθόμενος οὖν σχολῆς καὶ εὐκαιρίας, καὶ ἀπαλλαγῆς τῆς ἐφόδου τῶν πολεμούντων ἔργον θήσομαι, τῶν γενομένων τὸ μέγεθος διηγείσθαι. Τοῦτο δὲ αὐτὸ τὴν εὐχαριστίαν λέγει. Εὐχαριστία γὰρ εἰς Θεὸν, τὸ ὁμολογεῖν εὐεργετηῖσθαι, διηγούμενον τὰς χάριτας· οἷον καὶ ἐν τῷ θ' ψαλμῷ τό· Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ μου· διηγῆσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου. Ποῖα οὖν θαυμάσια διηγεῖται; Ἐγὼ εὐθύτητας κρινῶ. Ταῦτα, ὅτι ἐπηγγείλω κρίνειν εὐθύτητας, ὡς τοῦ Θεοῦ τοῦτο εἰπόντος καὶ ἐπαγγελιαμένου. Δέδεικται γὰρ πολλαχοῦ, ἀντὶ τοῦ ἔργου τὸν λόγον καὶ τὴν ἐπαγγελίαν λαμβάνων. Οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν, ὅτι μὴ εἶπε, Διηγῆσομαι τὰ θαυμάσιά σου, ὅταν λάβω καιρόν. Ἰδίον γὰρ αὐτοῦ, τὸ ἐκ τῆς ἀκολουθίας λέγειν τὰ ἐκ τινων ῥηθέντα, καὶ μὴ προστιθέναι τὸ εἰπών, ἢ λέγων, ἢ τι τοιοῦτον. Καὶ πολλαχοῦ ἂν τις εὖροι ζητήσας τῶν Ψαλμῶν· οἷον ἐν τῷ ριθ', Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐνέκραξα.

extrinsecus nihil acciderit (v. g. mors per gladium aut simili modo illata), ipsa tamen natura per se omnino ad senium provecta, necessario secum mortem attrahit. Tanquam igitur ipsi prius multa istiusmodi perpessi sint, et a malis ingruentibus sæpe immatura morte præventi sint, ait ipsos nil simile amplius in posterum passuros, sed dies plenos habituros, ex solius naturæ defectu mortem tantum obituros.

PSALMUS LXXIII.

VERS. 5. — Dictum hoc multam habet in interpretando difficultatem. Symmachus autem clare hoc ait: *Posuerunt signa sua insigniter, indicium ad ingressum superne*. Cum enim antiquis usitatum esset, ut si quando civitatem aliquam cepissent, in porta quasdam litteras insculperent, quæ nomen eorum indicarent, ac modum quo civitatem devicissent, atque in suam potestatem redegissent: sæpenumero autem quædam quasi signa seu symbola imprimebant, aut insculpebant, qualia nimirum sunt multa nostra tropæa et symbola, quæ insigniter antè portam posuerunt, tanquam qui illam in suam potestatem redegerint, et captivam fecerint.

VERS. 6. — Tam immaniter eam vastarunt, ut etiam domorum januas securibus infringerent, non secus ac qui ligna in silvis cædunt, necessario illa secant ad usum humanum.

PSALMUS LXXIV.

VERS. 2. — Et ex nomine tuo, inquit, nos ipsos appellabimus. Id est, te Dominum confitebimur, benefactorem, præsidem, ab iis quæ consecuti sumus utilitatem edocti. Proprium enim hominum, ut a suis dominis aut benefactoribus appellentur, v. g. dum dicimus: *Hic illius est sive servus, sive domesticus ac familiaris, sive quid istiusmodi*.

VERS. 3. — Hic singulariter dixit, Non enarrabimus omnia mirabilia tua, sed Enarrabo. Non aliud quid volens dicere, quam quod unusquisque dicat id quod communi omnium voce fit. Nactus igitur otium et opportunitatem, et ab insultu hostium liberatus, hoc mihi negotium proponam, ut eorum quæ facta sunt magnitudinem enarrem. Hoc ipsum autem gratiarum actionem vocat. Gratitude enim in Deum est, confiteri beneficium, gratias commemorando; quale est et illud in psalmo nono: *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo; narrabo omnia mirabilia tua* (Psal. ix, 1). Qualia igitur mirabilia enarrat? *Ego justitias judicabo*. Hæc sunt, quod promiseris justitias judicare, quasi Deo hoc dicente ac promittente. Plurimis enim locis ostensum est, quod pro opere sermonem ac promissionem acceperit. Non oportet autem mirari, quod non dixerit, Enarrabo mirabilia tua, cum accipero tempus. Proprium enim ipsius, ut ex consequenti referat ea quæ ab aliquibus dicta sunt, et non addat verbum *aiens*, vel *dicens*, aut quid simile. Atque hoc frequenter quis reperiet in Psal

mis, si quærat; ut in psalmo centesimo decimo nono, *Ad Dominum cum tribularer clamavi: et exaudivit me* (Psal. cxix, 4); et non adjungens verbum *dicens*, subjunxit, *Domine, libera animam meam*, per relincentiam, ex consequenti significans istud *dicens*; et clarius in secundo psalmo: *Astiterunt enim, inquit, reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Dirumpamus vincula eorum* (Psal. ii, 2). Nunc autem relinquens verbum *dicentes*, usus est ubique propria consequentia. Atque omnino hoc plurimis locis reperire liceat. Sed hæc sufficiat proposuisse in testimonium ejus quod a nobis dictum. In ipsa deinceps interpretatione sæpe dicta phrasis occurrit; legentium utique erit meminisse semper subauditionis seu adsignificationis.

VERS. 7. — Exitum sæpenumero vocat solis ortum, ut illud, *Exitus matutini et vespere delectabis* (Psal. lxxiv, 9). Quia etiam exitum solis vocat ipsum orientem, ut istud, *A summo cælo egressio ejus* (Psal. xliii, 7). Egressionem igitur seu exitum dicit partium orientalium, desertum vero montium septentrionalium et meridionalium. Nam quia duorum istorum climatum partes aliæ quidem sunt inhabitatæ ac desertæ, propter excessum glaciei (scilicet boreales), aliæ vero propter nimium calorem (nempe australes), hæc duo climata desertum montium appellavit. Vult autem dicere, quod nullibi sit Deum effugere. Quocunque enim ad quatuor cæli climata recesseris, Deum communem judicem et ubique præsentem effugere nequaquam potes.

VERS. 8. — Vinum accipit de supplicio, eo quod illi qui puniuntur instar ebriosorum circumgantur, et succumbant plagæ Dei. Habet enim, inquit, in manu sua calicem plenum mero vino; ac si dicat terribiliores pœnas, eo quod vinum merum magis feriat, seu perturbet. Porro mistum non de commistione dicit (quomodo enim, cum merum dixerit, rursus mistum appellaret?), sed quia misionem sæpe vocamus mensuram, quæ ad haustum sufficiat. Hoc nimirum voluit dicere, quod istiusmodi mistio fuerit adeo magna, ut calicem impleverit. Ex utroque enim vult significare supplicii intensionem; tum ex eo quod merum vinum fuerit, tum ex eo quod calix plenus exstiterit: mero quidem austeritatem et vehementiam declarans, plenitudine vero sufficientiam seu abundantiam, et quod ad omnes pertingeret. Graviorem autem pœnam appellavit sæcem. Ego, inquit, magis clarum ebibi; id est minoribus malis subjectus fui. Ipsam vero sæcem Babylonii bibent, id est, graviora pro facinoribus suis luent.

καὶ εἰσήκουσέ μου· καὶ οὐ προστεθεικὼς τὸ εἰπὼν ἐπήγαγε, Κύριε, ρῦσαι τὴν ψυχὴν μου, κατὰ ἀποσιώπησιν σημάνας ἐκ τῆς ἀκολουθίας τὸ εἰπὼν· καὶ σαφέστερον ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, Παρέστησαν γὰρ, φησὶν, οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν. Νῦν δὲ παραλιπὼν τὸ λέγοντες, ἐχρήσατο τῇ οἰκείᾳ δι' ὅλων ἀκολουθίᾳ. Καὶ ὅλως πολλαχοῦ τοῦτο ἔστιν εὐρεῖν. Ἀρχεῖ γὰρ ταῦτα παραθεμένους εἰς μαρτυρίαν τοῦ παρ' ἡμῶν λεγομένου. Ἐν αὐτῇ καθεξῆς ἐρμηνείᾳ δεῖξαι πολλαχοῦ φερόμενον τὸ ἰδίωμα· τῶν ἀναγινωσκόντων μέντοι εἴη ἂν μνημονεύειν ἀπανταχοῦ τῆς ἐπισημασίας.

B

Στίχ. ζ'. — Ἐξοδὸν πολλαχοῦ καλεῖ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν, ὡς τὸ, Ἐξόδους πρωῒας καὶ ἐσπέρας τέρψεις. Ἐπειδὴ καὶ ἔξοδον τοῦ ἡλίου καλεῖ αὐτὴν τὴν ἀνατολήν· ὡς τὸ, Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ. Ἐξοδὸν οὖν λέγει τῶν ἀνατολῶν, ἔρημον δὲ ὀρέων ἄρκτου καὶ μεσημβρίας. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν δύο τούτων κλιμάτων τὰ μὲν ἔστιν ἄοικα καὶ ἔρημα, δι' ὑπερβολὴν κρύους (λέγω δὲ τὰ ἀρκτῶα), τὰ δὲ δι' ὑπερβολὴν θάλπους (ὡς τὰ μεσημβρινά), ἐρήμων ὀρέων ἐκάλεσε ταῦτα τὰ δύο κλίματα. Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι οὐδαμῶθεν ἔστι διαφυγεῖν τὸν Θεόν. Ὅπου ποτὲ γὰρ ἂν ἀπέλθῃς τῶν τεσσάρων κλιμάτων τοῦ οὐρανοῦ, διαφυγεῖν οὐχ οἶόν τε τὸν Θεὸν κοινὸν ὄντα δικάστην καὶ πανταχοῦ παρόντα.

C

Στίχ. η'. — Τὸν οἶνον ἐπὶ τῆς τιμωρίας λαμβάνει, ἀπὸ τοῦ περιάγεσθαι, καὶ καταπίπτειν τῇ τοῦ Θεοῦ πληγῇ, τοὺς τιμωρουμένους δίκην μεθυόντων. Ἐχει γὰρ, φησὶν, ἐν τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ ποτήριον πεπληρωμένον ἀκράτου οἴνου· ἵνα εἴπῃ φοβερωτέρας τιμωρίας, ἀπὸ τοῦ τὸν ἄκρατον οἶνον μειζόνως καθάπτεσθαι. Τὸ δὲ κεράσματος οὐ κεκραμένου λέγει· (πῶς γὰρ, οἶόν τε εἰπόντα ἀκράτου, πάλιν εἰπεῖν κεκραμένου;) ἀλλ' ἐπειδὴ κρᾶσιν πολλάκις καλοῦμεν τὸ μέτρον, ὃ πρὸς πόσιν ἀρχεῖ. Τοῦτο ἡβουλήθη εἰπεῖν, ὅτι τοιαύτην κρᾶσιν οὕτω μεγίστην, ὥστε πληρῶσαι τὸ ποτήριον. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ἐξ ἀμφοτέρων τῆς τιμωρίας τὴν ἐπίτασιν· καὶ ἐκ τοῦ ἄκρατον εἶναι τὸν οἶνον, καὶ ἐκ τοῦ πεπληρῶσαι τὸ ποτήριον· τῷ μὲν ἀκράτῳ τὸ αὐστηρόν καὶ εὐτονὸν δεικνὺς, τῷ δὲ πλήρει τὸ διαρκές, καὶ πάντων ἀπτόμενον. Τὴν χαλεπωτέραν δὲ τιμωρίαν τρυγίαν ἐκάλεσεν. Ἐγὼ, φησὶ, τὸ διειδέσπερον ἔπιον· τουτέστιν, ἐλάττωσιν ὑπεβλήθην κακοῖς. Αὐτὴν δὲ τὴν ὑποστάθμην Βαβυλώνιοι (1) πίνονται· ἀντὶ τοῦ, χαλεπώτερον ὢν εἰργάσαντο πείσονται.

D

(1) Legendum Ἀσσύριοι monet Otto Frid. Fritzsche *De Theod. Mops. Vita et Script.*, p. 30. Halle 1846. EDIT.

IN JOBUM.

Ejusdem Theodori reprobantis et librum Job, et contra conscriptorem ejus, id est, sanctum Spiritum, dicentis quod pagana sapiens hunc librum conscripsit.

His (1) quæ pro doctrina hominum scripta sunt, et Salomonis libri connumerandi sunt, id est, Proverbia et Ecclesiastica, quæ ipse ex sua persona ad aliorum utilitatem composuit, cum prophetiæ quidem gratiam non accepisset, prudentiæ vero gratiam, quæ evidenter altera est præter illam, secundum beati Pauli vocem.

Et post alia.

Erat igitur satis idoneum, supervacua quidem omnia verba auferre Scripturæ: quæ autem ad significationem vitæ ejus necessaria erant exponere, quæ omnia sufficiebant quemlibet ad meliora convertere, et æmulatorem facere boni. Nunc vero cum hoc non fecisset, ad vani honoris amatorem non necessarium respiciens, non in minimis existimationi justî nocuit apud eos, qui divinas Scripturas non cum debita devotione judicare solent, et ex hoc multos fecit scripta inculpare, et ad accusationem ea trahere beati Job.

Et post alia.

Ipsa statim verba, ex quibus incipere eum dicit conscriptor, cum pervenissent amici, quis consideranter omnia videns, omnia vel dicens, putet aut dicat justî unquam menti convenire? Maledicta enim tam multa colligere statim ab initio, et rebus ea imponere quæ maledictum suscipere non possunt, quia nec subsistere creduntur, quis existimet viro convenire, qui cum tanta sapientia et virtute et reverentia suam vitam gubernasset?

Et per omnia reprobans scripturam Job, et conscriptori maledicens (idem autem est dicere sancto Spiritui), in fine interpretationis blasphemiam suam ita dicit:

Parvum autem et istud flagitium ad hoc quod in fine positum est. Hoc enim quod dixit, tertiam filiam suam Amalthææ cornu eum vocasse, nihil aliud est, quam ostendere eum paganis fabulis assentientem, et idololatriæ figmenta diligentem, certo quidem constituto, quod nec scire quidem de Jove et Saturno et Junone paganicas fabulas poterat Job beatus, homo barbarus et Edomitanus genere. Quod si et sciret, sed non filia suæ mirabiliter divinitus natæ, ex idololatriæ paganis fabulis nomen imposeret, decorare eam existimans si ita nominata fuisset. Hoc enim erat paganis fabulis consentientis, et idololatriæ diligentis figmenta, et filiam decorare per ea volentis, et desiderantis et

A sibi et filia suæ ad fabularum figmenta communionem esse videri. Sed quod omne hoc figmentum est, omnibus certum est.

Et post alia.

Et conscriptor quidem manifestus est, ex amore magno et importuno vani honoris hoc passus. Ut enim semeptipsum ostenderet et extranea eruditum esse doctrina, et paganorum fabularum scientiam habuisse, quas de illis quos deos putabant, firmas habebant, minimum existimavit nominationem istam inde acceptam justo imponere, quasi per eam filiam suam decorari volenti. Mihi vero ex tota libri conscriptione liquet conscriptorem paganica scientia esse eruditum, ad cujus imitationem præsentem volens scripturam componere, nocuit historiæ pulchritudini. Qui enim apud illos tragœdias componunt, causas quidem accipiunt ab his quæ multi loquuntur, quando etiam eam contigerit quodammodo apud plurimos opinionem veritatis habere: pura autem causa utentes, suam artem et sapientiam in compositione fabularum ostendere festinant, et personas introducentes sibi placitas, et voces circumponentes eis, a quibus clariores fieri arbitrantur et decorari, ut et querimoniam et laudem quæ a scriptis infertur, sive per intellectum, sive per ipsa verba scriptor peccaverit, non ad personas quarum verba confingit, legentes referant, sed ad fabulæ conscriptorem. Et iste autem cum invenisset et de beato Job historiam maximam et claram, quæ in ore omnium similiter ferebatur non solum Israelitici generis, sed et aliorum, quem etiam clariorem Dei testimonium faciebat quod factum est ad prophetam, gloriam ex magnitudine causæ volens suscipere, hanc scripturam composuit, non cogitans, quod multa differentia est, inter historiam justî secundum divinæ Scripturæ et simplicitatem et subtilitatem propositam, et inter verba superflua, et ad probationem conficta. Inde et illas plasmationes fecit, in quibus certamen ad Deum fecit diabolus, et voces sicut voluit circumposuit, alias quidem justo, alias vero amicis: in quibus vocibus quantum competenti excessit, dictum est etiam in superioribus. Illum autem Elium in postremo introduxit tantæ injuriæ plena dicentem adversus justum, et in fine personæ magnitudinis divinæ naturæ circumposuit talem dictionem, in qua non piguit etiam figmentum cetus addere. Ex hoc autem importuno vani honoris amore, et nominationem hanc ex fabulis paganis arreptam, beato Job applicavit.

(1) Ex concilio C.P. supra laudato, ut sequentia etiam fragmenta.

IN CANTICUM CANTICORUM.

Ad hæc (1) autem despernit idem Theodorus et Canticum canticorum, et sicut ad amatam sibi hæc Salomonem scripsisse, dicit, infanda Christianorum auribus de hoc exponens. Habet autem sic:

Cum me piguisset Cantica canticorum perlegere, quoniam neque secundum propheticam speciem exposita sunt, neque secundum historiarum traditionem, sicut scriptura regnorum, neque demonstrativa admonitione studii utuntur, nescio quomodo tuarum litterarum præceptum de Canticis canticorum exigens a nobis irrecusabiliter causam, fecit me circa eum diligentior, violenter quidem. Et sic nec enim cessavi, et initio ipso lectionis quasi studiosa alacritate oscitans frequenter, et dormitans, sicut convivio codicis nuptiali, et hoc regali, percantatus.

Et post pauca.

Sed sic per sapientiam gentibus et Judæis prædicabilem et terribilem existentem ut solertem. Unde et pax ei firmior, quam in anterioribus temporibus erat, timore summæ circa ea prudentiæ frenatis gentibus bella amantibus, Ægyptiacum convivium facit, Salomonem apud Judæos vitiosum, tanquam legum paternarum prævaricatorem, abdicantium alienigenas nuptias, et ad puellæ convivium cecidit fugiendæ quidem etiam ipso patrio deformi colore (nocturnorum enim colorum Ægyptus genitrix), magis vero fugiendæ, quoniam qui genus habebat ex Cham, qui hæres fuit antiquæ maledictionis Noe, ex quibus passus est aliquid Salomon circa conjugis desiderium, et opprobrio prævaricationis irritatus, componit canticam excusationem, ut gratior etiam uxori sit, canticis delectatus pro ea factis: et impropere sapienter percussit, tanquam conscripti causam illi dantes lætitiarum, et non poenitentiae propter nuptias tanquam pravas. Unde ab osculis nuptialibus statim ei et initium est, tanquam sistenti novam nuptiam reclamantem vituperantibus: *Osculetur me sponsus ab osculis oris ejus*, et vestrum mihi cura nulla opprobrium latrantium. Et iterum irritatio ad vituperationes pro sponsa sua calidior. *Nigra sum et bona, filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pellis Salomonis.* Ne mihi, dicit, colorem ad vituperationem proponite, nisi forte etiam bene compositarum? ædificationum ex nigro lapide Arabiæ miraculum, vituperationem esse putatis: quorum lapidum mihi membra similia sunt, sicut quidam lapides pretiosi. Cæruleo enim ipso coloris, quod vituperantes canitis, similitudo est talium lapidum, et regalis purpuræ, et regalis non simpliciter, sed qualem Salomon circumdatur, qui plus omnibus regibus ornamenta amat. Sed et cæteri cantici expositio, irritatio est vituperationum

A tanquam insipientium, et sine causa alienigena vocantium ea quæ cognita sunt.

Et post alia.

Qui enim canit omnem cantationem, se delectat: ego vero quidem cano propositam cantationem: quibus vero cano, non cum illis me delectans cano: nolebam enim mearum nuptiarum detractio- nis esse in sæcula conscriptor. Necessitate autem excusationis volens canere, quorum non volo, cantationem canere cogor, ut sit mihi canticum super morem cantici. Canere enim modo cum sponsa cogor, quæ vituperant publicam excusationem, et clamare ea quæ abscondere nubentibus decet. Quoniam enim configere nos vituperationibus putant, et reprehensionum opprobriis dividere, audiant nos nostros amplexus canentes calidius, et nuptialium nostrorum unguentorum amplius odorem accipiant: circumsonent canticis tragicis nostrorum osculorum: clama tuam nigritudinem, sponsa, purpuream, gratiosam clama: tuum genus vituperatur laudabilis originis, Israel congenile. Incipe initio responsionis ad eos: Ex calidis osculis meis cognoscant, quod amatoris sermonibus adinvicem fruimur; discant percutientes vituperationibus tacitam citharam nuptias amantem; cognoscant maledictionibus, quod saltare in meis nuptiis a nobis putati sunt. Non maledicere seiant, quod excitaverunt amorem resonantem jucundiora vituperantibus; intret aures eorum amarus aliquis in corde stimulus nostrorum osculorum. Sed intellectus quidem conscriptori ejusmodi est, habebat vero intellectum, eo quod sine nomine conscriptionem fecit, tantummodo non clamans ad Israel, quod non ipsius Salomonis est conscriptor, sed necessitate æmulationis.

Et post pauca.

Quæ omnia oportet legentes librum cogitando, nec ad impuditiæ hortationem putare esse conscriptionem sapientissimi, et propter hoc odisse (qualis enim esset utilitas Salomoni festinare ad conscriptionem impuditiæ, cui et sine conscriptione potestas erat impuditiæ?), nec collaudare codicem, sicut habentem prophetiam dictationem bonorum Ecclesiæ. Si enim propheticam gratiam meruisset, mentionem alicubi Dei fecisset (in nulla enim prophetica scriptura Deus non memoratur), sed scire debent omnes, æmulationis nuptialis codicem mensale canticum esse, sicut et de amore postea convivium Plato conscripsit. Unde nec Judæis, nec nobis publica lectio unquam Cantici canticorum facta est, tanquam domesticus et nuptialis Salomonis convivii cantus opprobria sponsæ sonans.

(1) Ex eadem concilio Constant.

THEODORI MOPSUESTENI

COMMENTARIORUM IN NOVUM TESTAMENTUM

QUÆ REPERIRI POTUERUNT.

COLLEGIT, DISPOSUIT, EMENDAVIT

OTTO FRIDOLINUS FRITZSCHE,

TH. DR. ET IN ACADEMIA TURICENSI P. P. O., BIBLIOTHECÆ REIPUBLICÆ TURIC. H. T. PRÆFECTUS
SOCIETATIS HIST. THEOL. LIPS. SODALIS.

(Turici, sumptu Meyeri et Zelleri. 1847, in 8°.)

PRÆFATIO.

Cum in commentatione, quam ante hos undecim annos de Theodori Mopsuesteni vita et scriptis Halæ edidi (1), me mox quæ restarent de Theodoro disputaturum significarem, non fore existimavi, ut fidem datam tam diu fallerem. Sed ut sit, alia me alio traxerunt. Et primum quidem, cum paulo post patriam cum Helvetia commutassem, novi muneris rationes rerumque vicissitudines effecerunt, ut ad alia animi appellerem; deinde vero cum mihi interdum otium, quo nihil est dulcius, fecissem, alia studia animi sive erectum oblectarunt sive dejectum erexerunt. Sed nihil ad alios domesticæ meæ sive delectationes, sive sollicitudines. Quanquam seposui quæ aliquando depromam. Ad Theodorum ut revertar, nunquam quidem ejus prorsus immemor fui, sed cum viderem quotannis fere nova ejus fragmenta ex tenebris ad lucem protrahi, satius habui opportunitatem disserendi opperiri. Nunc vero tempus esse credidi, ut primum omnia ejus fragmenta, quæ hucusque publicata sunt, in unum colligamus et digeramus. Hæc enim præterquam quod diversissimis in libris, quorum aditus non multis patet leguntur, fieri ita poterit, ut et adulterinis genuina facilius discernamus et cum uno quasi tenore animo ea persequi possimus qualis Theodorus ejusque mens fuerit accuratius indagemus. Omnino quod præteriens moneo: non eam hucusque quam oportuit viri docti in eorum scriptorum ecclesiasticorum, quorum libri maximam partem perierunt, fragmentis colligendis operam impenderunt. Cui rei si magis vacaverint, mihi credite plures eorum quasi ex mortuis resuscitabuntur, neque solum historia litteraria, verum ipsa etiam historia ecclesiastica magnam inde percipiet utilitatem.

Hoc igitur libro Theodori commentariorum in Novum Testamentum reliquias comprehendere et cum J. C. Orellius, collega et amicus egregius, potestatem mihi fecisset indici lectionum per semestre quod instat hibernum in nostra academia habendarum præcludendi, hac occasione usus sum Theodori *De Incarnatione Filii Dei* librorum quæ supersunt collecta et emendata exhibere, qui libellus Turici typis Orellii Fusslini et sociorum 4 impressus est. Quæ restant Theodori fragmenta dogmatica et in Vetus Testamentum exegetica tum edam cum hoc virorum doctorum interesse cognovero.

De hujus libri instituto paucis defungi licet. Nam cum non id agerem, ut Theodorum explicarem, sed ut ejus verba emendata exhiberem, raro notas subjeci et fere verbo tantum significavi si quid sive per linguæ sive per alias rationes notabile mihi esse videretur. In textu emendando non audacia et vi grassatus sum, sed quam fieri potuit maxime codicis vestigia legi. Scio catenarum textum plerumque admodum esse vitiatum et corruptum, alia esse omissa, alieno loco posita alia, denique licenter egisse auctores; verumtamen si quis hac re nisus libros scriptos minus curaverit, is ut multa ingeniose, ad veritatem pauca disputabit. Sed haud raro levi mutatione interpunctionis vel accentuum genuinæ lectiones restitui poterant.

Reliquum est, ut quæstionem perdifficilem de Theodoro monacho paucis attingam. Codex Crameri

(1) Exstat initio hujus voluminis.

Bodleianus cum catenam in Epistolam ad Romanos tantummodo usque ad caput nonum contineret, Cramer e codice Monacensi, de quo v. Reiser. *Catal. theolog.*, p. 9, supplementum satis amplum p. 163 ss. adjecit. Is codex XXXIX fragmenta Theodoro monacho adscribit. Horum sedecim, adde unum Theodoreto tributum, fide codicum Bodleiani et Vaticani, quam male addubites, Mopsuesteni sunt, duo Theodoreti pp. 416, 469; v. ej. Op. ed. Hal., III, pp. 123, 139, quatuor c. Bodlei. Diodoro assignant, pp. 188, 199, 226, 252; cf. pp. 105, 114, 128, 140 et unum p. 212 convenit ex parte cum fragmentis in c. Bodl. p. 119 s. Diodoro tributis, ita vero ut catenarum auctores eodem fonte usos esse appareat. Addo quod idem codex p. 123 s. Diodorea dicit, quæ pp. 219, 220, Severiano et Theodoro adscribuntur. Restant sedecim fragmenta pp. 183, 260, 263, 265, 321, 328, 381, 387, 392, 395, 397, 404, 414, 417, 477, 508, quæ quin Theodori aut monachi, aut Mopsuesteni, aut Diodori sint non est quod dubites. Idem valet de octo scholiis quæ Theodoro tribuuntur, v. p. 358. (Hæc iis repugnant, quæ ad eundem l. 9, 25 c. Vatic. Theodorum Mops. disputantem facit v. infra p. 33 s.) 359, 441, 481, 509, 516, 518, 526. Quis horum hæc scripserit ex indole fragmentorum ægre efficias, cum hi interpretes inter se admodum similes fuerint. Quæ cum ita sint temere egisse mihi viderer si hæc in hunc librum recepissem, imo expectandum existimavi, donec codicum fides hunc nodum expediret. At vero quærat quispiam quis fuerit ille Theodorus modo monachus et presbyter, modo monachus, modo presbyter dictus, qui in catenis sæpe memoratur. Ad quam quæstionem ne nunc quidem (v. commentat. meam) habeo quod respondeam. Plures viros ita appellatos fuisse scimus, v. Fabricii *Bibl. Gr.*, sed horum quemquam Scripturæ sacræ interpretem claruisse memoriæ non est proditum. Deinde ex fragmentis ipsis hucusque impressis ne conjectura quidem assequaris, qualis fuerit et quo tempore vixerit. Quanquam virorum hujus nominis, in quos incidi, hic unus tantummodo videtur in censum venire posse, Theodorus Alexandrinus, monachus, qui Severianis erat addictus. Claruit sub sæculi sexti initio. Dixit de eo Facund. 2, 3., ejus libros contra Themistium memoravit Photius *Bibl.* c. 108; omnino v. Fabricii *Bibl. Gr.* ed. Harl. X, pp. 372, 710. Ne plura; disquirant alii me doctiores de viro illo, qui sine ulla dubitatione de interpretanda Scriptura sacra bene meruit. Fragmenta ejus leguntur in catenis in Matthæum a Possino et Cramero editis, illa continet tria I. pp. 35, 63, 214; hæc quindecim pp. 13, 33, 34, 37, 39, 48, 51, 56, 75, 78, 79, 87, 88, 125, 243. Denique cod. Coisl. catenæ in Acta apostolorum a J. A. Cramero Oxonii 1838 editæ duo fragmenta tribuit Theodoro monacho et presbytero pp. 33, 227, cl. pp. 427, 438, quæ cod. Nov. Colleg. Theodoro Ancyrano assignat. Hoc si verum, sane *Theodoti* scribendum est, quanquam illud mire cecidit, quod in altero codice utroque loco *Theodori Anc.* exaratum est.

Scribebam Turici Kal. Septembr. a. MDCCCXLVII.

O. F. FRITSCHÉ.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EVANGELIUM MATTHÆI COMMENTARII FRAGMENTA (1).

(2) Matthæus quidem evangelista post tentationes dicit, quod accedentes angeli ministrabant ei (*Matth.* iv, 11): scilicet cum eo constituti, et cooperantes, et omnibus circa eum Deo ministrantes, quod jam per certamina ad diabolum ostensus est clarior. Sed et quod passuro ei aderant angeli, ex Evangeliiis discimus: et cum resurrexit, in monumento visi sunt. Per omnia etenim ista monstrabatur dignitas Christi, quod inseparate ei angeli aderant, et omnibus circa eum ministrabant. Sicut enim a peccantibus separantur, sic et per meritum honoratis subveniunt. Propter quod bene Dominus ait (*Joan.*, i, 51, 52): Quod majus videbitis, et quod cælum aperietur omnia per me, et omnes angeli semper mecum erunt, nunc quidem ascendentes, nunc vero descendentes, sicut ad domesticum Dei et amicum.

(3) Nam rationis quidem proprium est, discretio bonorum et malorum. Cum vero non essent con-

(1) Evangelium Matthæi Theodorus, teste Ebediesu (Asseman. *Bibl. Or.* III, i, p. 32), uno tomo ad Julium explicavit.

(2) Act. conc. Const. II, iv, 26. Mansi IX, p. 214. Vigil. const. 27, Mansi IX, p. 79. Ejusdem de interpretatione Evangelii [vett. I. secundum Joannem

Evangelii] libro primo: sed v. quæ dixi in Comment. de Theodori M. vita et scriptis. Hal. 1836 (huic volumini præfixa).

(3) Act. C. Const. II, iv, 55, Vig. C. 56, Ex his quæ sunt in Ev. sec. Matth., in quibus dixit: « Quod Deus creavit contraria, i. e. bona et mala. »

traria, non erat ei possibile aliquid discernere. Primum igitur in his quæ creata sunt, magnam contrarietatem fecit.

(1) Quoniam autem non obaudiit Adam, deinde subditus est morti : et factum est hoc propter inobedientiam, quod et citra inobedientiam propter utilitatem nostram a Creatore factum est, edocti sumus omnes peccatum.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. ιη'. — Τὸ Πνεῦμα (2) τὸ ἅγιον μία τίς ἐστὶ τῆς Τριάδος ὑπόστασις, καὶ οὔτε Πατὴρ ὀνομάζεται, οὔτε Υἱός, ἀλλ' ἐξαίρετόν τι ὄνομα ἔχει. τὸ καλεῖσθαι Πνεῦμα ἅγιον, ὡς φησιν ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὡς περ γὰρ κοινωνόν ἐστὶ Πατρί τε καὶ Υἱῷ εἰς τὴν τοῦ παντὸς δημιουργίαν, οὕτω καὶ τὸ ἐκ τῆς Παρθένου τοῦ Σωτῆρος σῶμα κατεσκεύασε.

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. ις'. — Ὅσον (3) γὰρ χρόνον ὑπόπτειυσεν ὁ Ἡρώδης εἶναι ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως διὰ τῆς τῶν μάγων ἐλεύσεως, τοσούτων ἐτῶν παῖδας ἀποκτεῖναι παρεκελεύσατο. Μὴ τοίνυν ὑπολάβῃς αἰτίαν εἶναι τῆς τῶν παίδων ἀδίκου σφαγῆς τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Ἡρώδου ἀθεΐαν τε καὶ ἀνοσιδότητα· οὐδὲ γὰρ οἱ τὸν Χριστὸν σταυρώσαντες τότε γεγῶνασι πονηροί, ἀλλὰ προὔπαρχοντες καὶ καιροῦ λαβόμενοι ἑαυτοὺς ἐφάνέρωσαν οἵτινες ἦσαν.

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. ις'. — Ἐν εἶδει (4) περιστερᾶς ἐφάνη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς φιλόστοργόν τε καὶ φιλόανθρωπον, καὶ πολλάκις ὑφ' ἡμῶν ἀθετούμενον πάλιν ἔχεται ἡμῶν καὶ εὐεργετεῖ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα. Ἡ γὰρ περιστερὰ φιλόστοργον οὔσα καὶ φιλόανθρωπον ζῶον, ὑπὸ ἀνθρώπων ἀδικουμένη τὰ ἐκείνης ἐκγόνα ἀποσπώντων τε καὶ ἐσθιόντων, οὐκ ἀφίσταται τῶν συνήθων, ἀλλ' ἔχεται παντοίως.

deserit tamen infestas eorum rapinis domos ac nidos, quibus semel insuevit, sed in iis hæret, et parere pergit.

VERS. 15. — Nam (5) et illud : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, insania evidens est de Deo Verbo putare dicere eum. Qui enim dixit : *Hic est Filius meus dilectus* ; et intulit : *in quo mihi complacui*, significavit quod aperte ad comparisonem hoc dicit aliorum filiorum, qui nec dilecti ei sunt, nec placere nimis potuerunt ei.

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. β'. — Ὅτε (6) ὁ Χριστὸς ἐπείνασεν, ὡς γεγραπται, τότε ὁ διάβολος ἐπιτίθεται πειράσων, ἐπεὶ οὐδὲ πάνυ τεθαύμαζε τὴν ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις νηστείαν, γινώσκων τὸν Ἠλίαν τοσαύτας ἡμέρας νηστεύσαντα. Διὸ καὶ θαρρήσας προσέβαλεν, ὅμοιον ἐκείνῳ νομίσας εἶναι καὶ οὐ Θεόν.

fastigio majus habentem, audacter, aleam certaminis expectaturus, vadit.

(1) Act. C. Const. II, IV, 56, Vig. Const. 57, Ejusdem ex libro [vet. libri, ex eodem libro] quod Deus peccatum docuit et mortem introduxit ; v. quæ dixi in comment. p. 64, n. 3 (infra, col. 55).

(2) Leguntur hæc in Matth. fragmenta Græca in : Symbolarum in Matthæum tomus prior exhibens catenam Græc. Patr. unius et viginti nunc primum editam. Ex bibliotheca illustrissimi D. Caroli de Montchal archiep. Tolosani Petrus Possinus e soc. Jesu sacrar. Litterarum Tolosæ professor, ex antiquissimis membranis eruit, Latina interpre-

A

CAP. I.

VERS. 18. — Spiritus sanctus una est persona Trinitatis, quæ neque Pater vocatur neque Filius, sed proprium habet nomen, Spiritus sanctus, juxta id, quod Salvator ad discipulos ait : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (Matth. xxviii, 19). Quemadmodum enim Patri et Filio cooperatus est Spiritus sanctus in creatione mundi, ita et Salvatoris corpus ex Virgine matre ipse aptavit et construxit.

CAP. II.

VERS. 16. — Quantum enim tempus ab ortu Christi habita ratione adventus Magorum opinatus est Herodes effluxisse, tantæ ætatis puerulos trucidandos curavit. Ne vero existimes causam esse cædis puerorum nativitatem Christi : verum Herodis impietatem ac furorem immanissimum. Neque enim qui Christum affixerunt cruci, mali tum primum fuerunt, sed cum jamdudum tales essent, arrepta occasione, se ipsi prodiderunt quales essent.

CAP. III.

VERS. 16. — In specie columbæ apparuit Spiritus sanctus utpote natura benevolus, et hominum generis amans : et licet a nobis sæpe repulsus exclususque rursus requirens amplexensque nos, beneficiis fovens, propria quadam liberalitatis innatæ bonitate. Columba enim benevolum hominumque amans animal, violata licet ab hominibus qui pullos ei suos substrahunt eosque comedunt, non

in Eliæ similem (III Reg. xix, 8), nihilque humano

CAP. IV.

VERS. 2. — Quando Christus esuriit, ut scriptum est, tunc diabolus in eum invadit tentaturus. Scilicet non nimium admiratus est quadraginta dierum jejunium, memor Eliam totidem dies jejunio continuasse. Inde igitur animo sumpto tanquam

D in Eliæ similem (III Reg. xix, 8), nihilque humano

tatione et scholiis illustravit, librumque addidit de concordia evangelistarum in genealogia Christ. Tolosæ 1646. f. Singulis præmissa sunt v. Θεοδώρου Μοφουεστίας, uni (ad xxiii, 15.) Θ. Ἀντιοχέως. Quod primo loco posui, invenitur p. 13.

(3) Possini cat. p. 51.

(4) Possini cat. p. 45.

(5) Act. C. Const. II, IV, 40, Vigil. const. 40, Ejusdem Theod. ex interpretatione sec. Matthæum Evangelii ; sed v. quæ dixi in comment.

(6) Possini cat. p. 46.

CAP. V.

VERS. 40. — Convenit non declinare contentionem cum adversariis, quando ea pro religione aut pietate fuerit. Tunc enim exantlandi alacriter labores omnes, et mala quaecunque perferenda etiam cum gaudio. Quod si adsit aliqua copia temporalium rerum, toleranda libenter ejus jactura, et eripere volenti concedendum, nihil quidquam hiscendo contra.

CAP. VIII.

VERS. 13. — Supplicabat (2) autem ei, inquit, ut curaret puerum. Ad quem Dominus dicit: Ego veniens curabo eum. Propterea maxime ipse promptius ire promisit, ut virtus centurionis cum refugit appareret. Etenim, *Non sum dignus*, dicit, *ut intres sub tectum meum; igitur verbo tantum dic*, et hoc curare sufficiet. Primum igitur reverentiam multam, secundo autem maximam fidem ostendit. Deinde et cum prudentia fidem propriam monstrans: *Nam et ego homo sum sub potestate, habens sub me milites, et dico huic, Vade, et vadit; et alii, Veni, et venit; et servo meo, Fac hoc, et facit*. Prudentiæ enim erat, secundum rationem quæ ei videbatur, talia credere de Christo. Homo enim et ego: sed tamen, quorum accepi potestatem, horum sum dominus: quæ mihi videntur, ea fiunt a meis subjectis. Ergo nihil ab re est, et te hanc sumentem a Deo potestatem, verbo tantum jubente expelli passiones. Neque enim tanquam Dei Filium, et ante omnem creaturam subsistentem, et omnium quæ sunt opificem, adierat centurio. Hæc enim neque discipulorum erat tunc scire ante crucem, sicut in reliquis ostendemus, Domino adjuvante, subtilius: sed tanquam hominem per virtutem adeptum a Deo majorem quam est hominis potestatem. Unde ei dixit: *Nam et ego homo sum*.

VERS. 34. — Rogabant igitur ut ad alios fines transiret, quasi non digni essent qui tanto bono sua in patria fruerentur, territi scilicet propter peccata sua.

CAP. IX.

VERS. 8. — Opus quidem divinum videtur; ille autem qui fecit, homo; qua de causa velut donum Dei, non ut virtutem Christi mirantur illud.

CAP. X.

VERS. 5. — Samaritani civitates habitabant in media ipsa Judæa sitas, per quas necessarium iter erat apostolis ultro citroque per Judæam commean-
tibus. Occasione igitur sæpius occurrentia introeundi ejusmodi urbes, vetat ipsos: *ne introieritis*, sed *ne eatis*.

VERS. 16. — Si quis columbæ pullos abstulerit, tamen illa in loco eodem iterum ova incubabit et excludet. Itaque et vos, ait, insidiis et persecutionibus appetiti, manete in mea fide, neque averti, abducive vos quoquam sinite. Cæterum ut serpens fugiens occultansque seipsum evadit salvus, ita et vos si fuga vitaveritis eos qui cruentis armati odiis vos ad cædem quærunt, vivetis.

(1) Possini cat. p. 77.

(2) Facund. pro defensione tr. capitul. iii, 4.

(3) Acta conc. Const. ii, iv, 51 Vigili constit. 52. ex quarto libro comment. sec. Matth.

A

ΚΕΦ. Ε'.

Στίχ. μ'. — Προσθήκει (1) τὴν πρὸς τοὺς ἐναντίους μὴ ἐκκλίνειν φιλονεικίαν, ὅταν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τυγχάνῃ, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τὰ δεινὰ ὑπομένειν καὶ χαίρειν ἐπὶ τοῦτοις. Εἰ δὲ ἕτερόν τι τῶν βιωτικῶν ὑπάρχει, ἡδέως παραχωρεῖν τῷ βουλομένῳ καὶ μὴ ὁπωσιστοῦν ἀντιφθέγεσθαι.

B Bene intulit: (3) *Namque et ego homo sum*, ut dicat Nihil mirandum si hoc potes, cum sis homo accipiens a Deo: quoniam et ego cum hoc sim, accipio obediētes, semel habens jubendi potestatem propter datoris indulgentiam.

Quapropter (4) nec incongruum est, et te accepta ista a Deo potestate, verbo solo jubentem abigere passiones. Nec enim tanquam Filio Dei et ante universam creaturam exsistenti, et creatori eorum quæ sunt, accessit centurio.

Στίχ. λδ'. — Παρεκάλεισαν τοίνυν ἐφ' ἑτέρους μεταβῆναι τόπους, ὡς οὐκ ἄξιοι ὄντες τοσοῦτον ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἔχειν χώρας, δείσαντες δὴπου ἀμαρτημάτων ἕνεκεν.

ΚΕΦ. Θ'.

Στίχ. η'. — Θεῖον τὸ πρᾶγμα γινώσκουσιν, τὸν δὲ ποιήσαντα ὁρῶσιν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο ὡς δωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχ ὡς αὐτοῦ δύναμιν θαυμάζουσιν.

ΚΕΦ. Ι.

Στίχ. ε'. — Οἱ Σαμαρεῖται (5) πόλεις κατέχουν ἐν μέσῳ τῆς Ἰουδαίας, δι' ὧν ἀναγκαῖον ἦν τοὺς ἀποστόλους πορεύεσθαι. Διὸ καὶ ἐκώλυεν αὐτοὺς, μὴ εἰσέλθῃ· ἐπὶ δὲ τῶν ἐθνῶν οὐκ εἶπε *Μὴ εἰσέλθῃτε*, ἀλλὰ *Μὴ ἀπέλθῃτε*.

Στίχ. ις'. — Ἐάν τις (6) περιστερᾶς ἀφαιρῇται τοὺς νεοσσοὺς, ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ πάλιν νεοττεύει. Διὸ καὶ ὑμεῖς, φησὶν, ἐπιβουλευόμενοι τε καὶ διωκόμενοι μένετε ἐν τῇ ἐμῇ πίστει καὶ μὴ ὅλως ἀφίστασθε· καὶ ὥσπερ ὁ ὄφις φεύγων καὶ κρύπτων ἑαυτὸν σώζεται, οὕτω καὶ ὑμεῖς φεύγοντες τοὺς μέλλοντας ἀναιρεῖν ὑμᾶς ζήσεσθε.

(4) Ibid. n. 52

(5) Possini cat. p. 194.

(6) Ibid.

ΚΕΦ. ΙΒ'.

Στίχ. ζ'. — Θυσιῶν μὲν, φησὶν (1), οὐ προσδέομαι, δέχομαι δὲ ταύτας τῇ τῆς ὑμετέρας ἀσθενείας γνώμῃ συγκαταβαίνων, ἀπαιτῶν δὲ τὰ δύο ταῦτα, τὴν τε πρὸς ἐμὲ εὐνοίαν καὶ τὴν εἰς τὸν πέλας φιλανθρωπίαν· ταῦτα γὰρ νομοθετῶν πρῶτα τέθεικα· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.

Στίχ. λδ'. — Ὡ, φησὶ, πάντων ἀνθρώπων πονηρότατοι καὶ κατὰ μηδὲν τῇ πονηρίᾳ τῶν ἐχιδνῶν ἀφεστηκότες· οὐ θαυμαστὸν εἰ μηδὲν φθέγγεσθε ἀγαθόν, ἔπεται γὰρ τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς τὰ ῥήματα· ἀλλὰ πῶς εὐφημα φθέγγεσθε, τὰ χεῖρω προηρημένοι καθάπαρ καὶ πῶς τὸ χεῖρον ἐκκλίνοντες;

ΚΕΦ. ΙΓ'

Στίχ. λγ'. — Ἀλεύρου (2) σάτα τρία Ἑλλήνας καὶ Ἰουδαίους καὶ Σαμαρείτας ὀνομάζει· τοῦτοις τοῖς τρισὶν ἐμβληθεῖσα ἡ ζύμη ἐν φύραμα τὴν φύσιν πάντων εἰργάσατο.

ΚΕΦ. ΙΔ'.

Στίχ. α'. — Ἄλλος (3) ἐστὶν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς, καὶ ἕτερος ὁ τετράρχης ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Μετὰ γὰρ τὸν τοῦ βασιλέως Ἡρώδου θάνατον εἰς τετραρχίας διεῖλον οἱ Ῥωμαῖοι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ὁ δὲ τούτου υἱὸς ἐν μέρος τῆς τετραρχίας εἶχεν· οὗτος δὲ ἦν ὁ τὸν Πρόδρομον κατατομήσας, καὶ διὰ τοῦτο δίκας ἔδωκεν οὐκ εἰς μακράν.

Στίχ. κε'. — Τετάρτην (1) λέγει φυλακὴν τῆς νυκτὸς τὴν τριωρίαν τὴν μετὰ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς νυκτός.

ΚΕΦ. ΙΕ'.

Στίχ. ιγ'. — Μανιχαῖοι δὲ βουλόμενοι δεικνύναι τὸν νόμον οὐκ εἶναι τοῦ Πατρὸς τοῦ Χριστοῦ, ταύτη κέχρηται τῇ μαρτυρίᾳ, πλεῖστον ὅσον τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντες· οὐ γὰρ περὶ τῆς κατὰ νόμον λέγει διαγωγῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν Φαρισαίων αἰρέσεως, οἵ ταις οἰκείαις ἐπινοίαις πλεῖστα ἐναντία τοῖς πειθόμενοις αὐτοῖς ἐξεπαίδευσεν, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἀνωτέρω φαίνεται σαφῶς ἐλέγχων αὐτούς.

Στίχ. λδ'. — Οὕτω τὴν βούλησιν συνῆκαν, ὅτι τὴν ἐπὶ ταῖς τροφαῖς αὐθις θαυματουργίαν ὑπὲρ τῆς πίστεως ὁ Κύριος ἐβούλετο παρασχέσθαι, καίτοι ἡ ἐπερώτησις εἰς τοῦτο αὐτὸ διανίστησιν, ὡς ὁ Ἰωάννης διδάσκει τῷ· Πόθεν ἀγοράσωμεν ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι;

Ἐβούλετο γὰρ διαγυμνάζεσθαι τὴν τῶν μαθητῶν ψυχὴν εἰς τὸ πιστεύειν τῇ θεῷ αὐτοῦ δυνάμει, ὅτι μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις τοὺς ἀκολουθοῦντας ἐπαίδευσεν.

Οὐκ ἀγνοοῦντος ἡ ἐρώτησις, ἀλλ' ἐπὶ τὴν αἴσθησιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἐνάγοντος.

A

CAP. XII.

VERS. 7. — Sacrificiis, inquit, non indigeo, illa tamen suscipio me vestrae infirmitati accommodans : at duo hæc postulo, ut me amore et proximum quemque humanitate prosequamini ; quæ enim primas inter mandata mea tenent : *Diliges Dominum Deum tuum, et proximum sicut teipsum* (Matth. xxii, 37, 39).

VERS. 34. — O, inquit, hominum omnium sceleratissimi et malitia viperis similes, non mirum si nihil boni loquimini ; verbis enim mentis affectus exprimuntur : et quomodo benedicere potestis qui nihil nisi deteriora sentitis et ad deteriora usque declinatis ?

CAP. XIII.

B

VERS. 33. — Farinae sata tria Græcos, Judæos et Samaritanos vocat. His enim tribus injectum fermentum evangelicæ doctrinae unam ex omnibus massam commiscuit.

CAP. XIV

VERS. 1. — Alius est Herodes rex, alius tetrarcha filius ejus. Etenim post obitum regis Herodis in tetrarchias diviserunt Romani regnum ejus. Harum unam filius ejus obtinuit, hic qui Præcursorem decollavit. Cujus sceleris pœnas non diu post dedit.

VERS. 25. — Quartam vocat noctis vigiliam trium horarum spatium quæ post nonam noctis horam numerabantur.

C

CAP. XV.

VERS. 13. — Hoc quidem testimonium usurpant Manichæi ut probent legem non fuisse a Christi Patre constitutam, sed quam longissime a veritate aberrant. Hic enim non agitur de legis præceptis, sed de Phariseorum doctrinis, qui, opinionibus suis indulgentes, asseclis suis disciplinam a lege quamplurimum dissentientem inculcabant, uti vel ipse Salvator illud eis supra aperte exprobravit.

VERS. 34. — Nondum intellexerant Dominum ad confirmandam fidem consilium cepisse cibos rursus mira ratione multiplicandi, licet id ipsum hæc interrogatio intenderet, sicuti docet illud Joannis : *Unde ememus panes ut manducent hi ?*

D

Cupiebat enim ita animam discipulorum instituere ut jam non de divina ipsius virtute dubitarent, ideoque erudiebat eos non sermonibus tantum, sed operibus.

Interrogat non quasi ignoret, sed ut clarius virtutem suam demonstret.

CAP. XVI.

VERS. 5. — Dominus enim Christus (5) erat quidem et Deus et homo, utrumque secundum naturam similiter : ex altero quidem apparens, ex altero vero utpote secundum naturam divinam, invisibilis exstans. Erat autem unum quidem omnibus manifestum utpote quod apparebat : hominem enim eum omnes

(1) Possini cat. p. 202.

(2) Ibid.

(3) Ibid.

(4) Ex Catena Cramerii, ut sequentia duo fragmenta.

(5) Facund. l. l. ix, 2. Videtur hoc fragmentum ex l. quodam Theodori dogmatico depromptum.

tunc temporis æstimabant esse, et amplius nihil. Quod enim in illo latebat, omnibus erat incredibile priore tempore : sed ex magnitudine eorum quæ circa illum agebantur, et novitate miraculorum, quæcunque ad doctrinam videntium efficiebat, et ex gratia sancti Spiritus qui super apostolos venit, intellectus est postea et creditus verus Deus, essentialiter exstans Filius verus Dei æterni. Quoniam vero in priore tempore ignorabatur hoc secundum essentiam exstare, ex eo autem quod apparebat videntibus homo purus putabatur, secundum hominem pleraque, et secundum eam quæ apparebat naturam loquebatur. Et hæc ex his quæ in Evangelio scripta sunt quivis inveniet animadvertens attentius.

Proximus (1) etiam passioni ad discipulos Dominus dixit : *Si me sciretis, utique et Patrem meum sciretis* (Joan. viii, 19); et ad Philippum : *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me?* (Joan. xiv, 9.) *Philippe, qui videt me, videt et Patrem meum*; ostendens quoniam neque divinam naturam sciebant Unigeniti, neque Deum sciebant verum Patrem. Unde neque dicentem de proprio Patre veluti de Deo dicentem aliquatenus advertabant : sed divisa intelligentia eadem ipsa putabant etiam illa. Hinc etiam adductus est Philippus ad dicendum : *Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis* (Joan. xiv, 8). Si enim sciret integre, quia Patrem suum dicebat eum, qui re vera ejus esset pater, ex quo erat vere sicut Deus ex Deo, nunquam dixisset, *ostende nobis Patrem tuum*, bene sciens quia invisibilis est hominibus divina natura. Consequenter itaque et Dominus dixit ad illum : *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me, Philippe?* (Ibid. 9.) Velle enim Patrem videre, indicium erat eo quod neque ipsum sciret quis esset secundum naturam, neque quem diceret Patrem esse, Filius ex eo exstans. Et aperiens hoc ipsum addidit : *Qui videt me, videt et Patrem*. Si enim cognoveris, inquit, quis sim, cognosces et illum, secundum quod possibile est, per me contemplans Patris naturam, cujus sum Filius ex ipso exstans secundum essentiam, et ejusdem cum illo exstans essentiæ. Quoniam vero nescis me, neque Patrem meum scis quem dico : cognoscens autem me, cognosces et Patrem quem dixi : me videns contemplatione intelligentiæ, per me videbis omnino etiam illum. Addidit etiam : *Usque nunc nihil petistis in nomine meo* (Joan. xvi, 24). Et aperiens quoniam necdum divinam naturam ejus intelligentes, neque orationes ei offerebant ut Deo neque petitiones aliquas in ejus nomine faciebant, sicut oportebat facere in nomine Dei exstantis et Filii Dei omnium : et quia propter hanc eorum infirmitatem in similitudinibus de Patre loquebatur, eo quod neque illi potuerunt integre scire ea quæ dicerentur, vel de quo diceret Patre, vel qualiter exstante, adhuc apertius indicatur. Dixit enim : *Hæc in parabolis locutus sum vobis; venit hora, quando non jam in parabolis loquar vobis, sed manifeste de Patre annuntiabo vobis* (Joan. xvi, 25). Quid autem erat quod de Patre non manifeste dixerat, nisi quia re vera divinam naturam Unigeniti nesciebant, ex quo possent discere Deum Patrem, qui ex certo ejus esset Pater, ut Deus Dei ex eo nati secundum essentiam? Cujus rei gratia per similitudines eis de Patre loquebatur : nunc quidem nomine tantum apud eos utens, ejus autem veram intelligentiam in posterum illis reservans edicere, quando eos gratia Spiritus sancti quæ super eos venit, instituens perceptibiles tantæ doctrinæ perficeret. Propter hoc etiam ipse Dominus in eodem ipso sermone proximus passioni, ut infirmitatem eorum ostenderet, unde possent doctrinam perfectiorem assumere, dicebat : *Multa habeo vobis dicere* (Ibid. 12). Cujus ergo rei gratia modo non dicis? quia non potestis modo portare : non invidens, sed quia non sufficitis ad majorem rerum perceptionem, infirmius adhuc affecti, quam ut horum dogmatum integritatem possetis edoceri. Quando ergo poterunt, vel unde? Quando venerit ille Spiritus veritatis, inducet vos in omnem veritatem. Superveniet enim super vos Spiritus sancti gratia, ex qua cuncta dogmatum subtilitatem cognoscetis. Proinde si divinitatem Unigeniti docerentur et Patrem Deum utique docerentur utpote Dei Filii Patrem, ecquid perfectius ad dogmatum scientiam eis remaneret?

CAP. XXIII.

VERS. 15. — Multam (inquit) in eo diligentiam expromitis ut aliquem ex iis qui ab Israelitis alieni sunt, ad veram religionem adducatis, et efficiatis proselytum. At hujus ubi estis voti compotes, simul, inquam, aliquem mysteriis veræ religionis initiastis intimeque admovistis, tum vero pestilentibus exemplis malorum operum vestrorum filium gehennæ ipsum facitis.

CAP. XXIV.

VERS. 29. — Græcorum sapientes qui futuram confitentur mundi conflagrationem, quæ quidem hic de sole ac luna dicta sunt facile recipiunt. At

A

ΚΕΦ ΚΓ'.

Στίχ. ιε'. — Πολλὴν (2) ἐπιμέλειαν ἐπιδείκνυσθε, φησὶν, ὥστε τινὰ τῶν ἀλλοτρίων τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὴν εὐσέθειαν ἀγαγεῖν καὶ ποιῆσαι προσήλυτον· ἐπειδὴ δὲ τοῦτον τέλειον ποιήσητε καὶ τῆς εὐσεβείας οἰκειότατον, τότε διὰ τῶν ὑμετέρων πράξεων εἶδὼν γεέννης αὐτὸν ἐργάζεσθε.

ΚΕΦ. ΚΔ'.

Στίχ. — κθ'. Οἱ τὴν (3) ἐκπύρωσιν εἰσάγοντες τοῦ κόσμου Ἑλλήνων σοφοί, τὰ μὲν περὶ ἡλίου καὶ σελήνης εἰρημένα δέχονται, οὐκέτι δὲ καὶ τὴν ἐξ οὐρανοῦ

(1) « Post aliquanta sic iterum dicit. »

(2) Possini cat. p. 305.

(3) Possini cat. p. 522.

τῶν ἀστέρων πτώσιν ὁμολογοῦσιν, ὡς ἀγνοοῦντες τὴν A
τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ ὅτι πάντα τῷ θελήματι αὐτοῦ
ἰσχυροῦνται.

Στίχ. μθ'. — Τὸ μὲν οὖν (1) λέγειν τὸν κακὸν
δοῦλον, ὅτι Χρονίζει ὁ κύριος, τέθεικε σημαίνων ὅτι
οὐκ ἄλλως ἀμαρτάνουσιν, ἀλλ' ἢ τῷ μὴ παρῆναι τὸν
κριτὴν, μηδ' ὅλως (2) ἔσεσθαι κρίσιν ἐννοεῖν αὐτούς·
τὸ δὲ, *τύπτειν τοὺς συνδούλους*, λέγει, τῷ μεγίστην
γίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις βλάβην κατὰ ψυχὴν διὰ τῶν
σφαλμάτων τῶν διδασκόντων.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Στίχ. κδ'. — Κατακρύπτει (3) τὸ τάλαντον ἀγνώ-
μων ὧν καὶ ὀκνηρὸς, καὶ μηδὲν ἐργασάμενος ὧν ὁ
κύριος αὐτῷ ἐνετείλατο· διὸ καὶ ἀρθήσεται καὶ δο- B
θήσεται ἔχοντι καὶ ἐργαζομένῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Στίχ. κς'. — Οὐκ (4) εἶπε· Τοῦτό ἐστι τὸ σύμβολον
τοῦ σώματός μου, καὶ τοῦτο τοῦ αἵματός μου, ἀλλὰ,
Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου καὶ τὸ αἷμά μου, διδάσκων
ἡμᾶς μὴ πρὸς τὴν φύσιν ὁρᾶν τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ
διὰ τῆς γενομένης εὐχαριστίας εἰς σάρκα καὶ αἷμα
μεταβάλλεσθαι.

(1) Possini cat. p. 330.

(2) Cat., μθ' δὲ ὅλως.

quæ de casu stellarum e cœlo hic habentur admit-
tere recusant, ignorantes videlicet Dei potentiam,
cujus nutibus et voluntati cuncta obsequuntur.

VERS. 48, 49. — Quod inducitur sic secum di-
cens malus servus : *Tardat venire dominus...* eo
significatur non alia fere de causa peccare homi-
nes quam quod præsentem judicem non videant,
nec omnino unquam futurum judicium reputent.
Quod addit malum servum *verberare conservos*,
ideo dicit quod maximum ac plagis quibusvis et
verberibus par incommodum in animas redundet
subditorum ex culpis erroribusque magistrorum.

CAP. XXV.

VERS. 24. — Occultat talentum ingratus et piger,
nihilque operatus eorum quæ dominus ipsi præce-
perat. Ideo auferetur ab illo et dabitur habenti et
negotianti.

CAP. XXVI.

VERS. 26. — Non dixit : Hoc est symbolum cor-
poris mei, et hoc symbolum sanguinis mei, sed :
Hoc est corpus meum et sanguis meus. Docet nos
non attendere naturam rei subjectæ ac sensibus
propositæ : ea enim per gratiarum actionem et
verba super eam pronuntiata, in carnem et san-
guinem mutata est.

(3) Possini cat. p. 338.

(4) Possini cat. p. 350.

THEODORI MOPSUESTENI

AD EVANGELIUM MARCI COMMENTARII FRAGMENTA (1).

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. δ'. — Ἐρωτᾷ (2) τοὺς Ἰουδαίους ὁ Σωτὴρ εἰ
ἐξεστὶν ἐν Σαββάτῳ θεραπεύειν, καὶ ψυχὴν σῶσαι ἢ
ἀπολέσαι· οἱ δὲ σιωπῶσιν, εἰδότες ὅτι πάντως αὐτὸν
ιάσεται.

C

CAP. III.

VERS. 4. — Judæos Salvator interrogat an liceat
in Sabbato sanare et animam salvare aut perdere ;
hi vero silent, expectantes donec omnino curetur
infirmus.

CAP. IV.

VERS. 21. — Per modium (3) quidem malitia atque terrena prudentia, per lucernam vero virtus intel-
ligenda est. Hæc itaque sub malitia collocari non potest. Lectulus autem pigritiæ symbolum est, quippe
corpori quietem præbens. Virtus itaque in excelso custodienda, non per pigritiam occultanda est ; bonum
enim neglectum perit.

Στίχ. κς'-κθ'. — Βουλὴματι ἡμετέρῳ (4) ἐπιτρέ-
πων ἐνταῦθα ὁ Σωτὴρ τὴν ἐργασίαν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν
αὐτὸς κατεργαζόμενος φαίνεται, καὶ ἡμῶν ἀκούσιον
ἔσται τὸ ἀγαθόν, καὶ μὴ κατὰ προαίρεσιν ἡμετέραν,

VERS. 26-29. — Hoc loco voluntati nostræ Sal-
vator committit opus, ne ipse omnia fecisse vi-
deatur, nec virtus nostra sit involuntaria aut inde-
liberata, quare hoc subjungit : Terra enim *ἐ-ia*

(1) Theodorum Marci Evangelium singulari com-
mentario illustravisse nec veterum quisquam pro-
didit, nec probabile est. Sed cum Marcum prorsus
negligere non posset, videtur rem ita instituisse,
ut Marci ubi opus esset in reliquorum Evangeliorum
commentariis rationem haberet, ex quibus pauca
fragmenta, quæ supra posui, manarent. Cf. quæ

D exposui in comment.

(2) Catena Gr. Patrum in Ev. sec. Marc. collect.
atque interpr. Petro Possino. Rom. 1673, f.,
p. 62.

(3) Catena Gr. Patrum in Lucam Latine ed. Balh.
Corderius, Antv. 1628, f., p. 326.

(4) Possini cat. in Marc. p. 91.

sponte fructus profert, neque necessitate quadam coacta. Profert autem primo herbam, secundum naturæ legem, deinde spicam; jam vero ubi fructus incrementum cepit et agri albescunt ad messem, agricola solers falcem promit ut frumenta in horrea colligat.

CAP. XIII.

VERS. 30. — Dicit alius verba *generationem pravam* tropico, non proprio sensu intelligenda, quasi doceret Christus se adstantibus et cernentibus impiis ac Christi interfectores gloriam suam celestem revelaturum, ita ut adimpleatur illud: *Videbunt in quem transfixerunt* (Joan. xix, 37; Zach. xii, 10).

(1) Ex catena Cramerii. Oxon.

διὰ τοῦτο ἐπάγει· Ἀὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκης τρόπῳ· καρποφορεῖ δὲ ἡ γῆ πρῶτον χόρτον νόμῳ φύσεως, εἶτα στάχυν· ὅταν δὲ παραδῶ ὁ καρπὸς καὶ αἱ χῶραι λευκανθῶσι πρὸς θερισμόν, ἐκτείνει τὸ δρέπανον ὁ καλὸς γεωργὸς, ἵνα συνάξῃ τὸν καρπὸν εἰς τὰς ἀποθήκας.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Στίχ. λ'. — Ἄλλος δὲ (1) φησι, γενεὰν λέγειν αὐτὸν πονηρὰν τῷ τρόπῳ, καὶ οὐ τοῖς προσώποις, διδάσκων ὅτι παρόντων καὶ ὁρώντων τῶν ἀσεβῶν καὶ Χριστοκτόνων δείξει τὴν ἀπ' οὐρανοῦ δόξαν αὐτοῦ, ὥστε πληρωθῆναι τὸ, Ὁψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EVANGELIUM LUCÆ COMMENTARII FRAGMENTA (1).

CAP. II.

VERS. 31, 32. Apostolo dicente (Rom. iii, 29), Num Judæorum solum Deus, nonne etiam gentium? restipulatur Julianus: « Curnam inter Judæos misit propheticum munus, et Mosen, et unctiones, et prophetas, et legem, et portenta prodigiosa fabularum? Audis vero ipsos dicentes: *Panem angelorum manducavit homo* (Psal. lxxvii, 25). Denique et Jesum iis misit. » Successione verotemporum eadem hæc et omnibus missa sunt, qui licet tunc omnes haud acceperint, postea tamen acceperunt. Vehementer enim superiore tempore concutiebantur a prophetis, et portentis antea factis. Succubuerunt vero omnino, cum deos vestros victos tempore Christi viderent, fictionesque et fabulas, nihilque præterea, omnia ea esse, quæ de iis dicerentur invenirent. Cum enim immobiles essent propter idolorum fraudem quæ omnium aures obturabat, illisque (idolis) prout salvatoribus confisi, tenerentur; propter hoc Deus omnes eos inimicis omnibus tradidit commisceri,

(1) Lucam et Joannem Theodorus, Ebediesu teste, duobus tomis ad Eusebium enarravit.

(2) Commentarii Theodori in Lucam fragmenta sex Græca Frid. Muenther in libro: *Fragmenta Patrum Græcorum*. Fascic. I. Hafn. 1788, 8, p. 79 ss., primus edidit et illustravit eaque exscripsit Romæ in bibl. Corsin. ex apographo viri docti, quem Fogginum fuisse suspicatur. Sumpta sunt ex cod. palat. XX, catenam Patrum in Lucam continente. Primo præmissa sunt verba: Θ. Μ. ἐκ τῆς πρὸς τὰ κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, alteri v. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν, ei denique quod ad Luc. xxi, 7 ss. spectat, v. Ἐκ τῆς πρὸς Ἰουλιανόν. His verbis nisus Muenther Theodorum librum contra Julianum scripsisse opinatus est, ex quo illa fragmenta petita essent. Ego vero Theodorum hæc ipsa in commentario in Lucam disputasse,

B

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. λα, λβ'. — Τοῦ Ἀποστόλου (2) εἰπόντος· Ὁ Ἰουδαίων (3) Θεὸς μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ἀντεπερωτᾷ Ἰουλιανὸς καὶ, Τοῦ χάριν, φησὶν, πολὺ μὲν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἔπεμπε τὸ προφητικὸν χάρισμα καὶ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸ χρίσμα καὶ τοὺς προφῆτας καὶ τὸν νόμον καὶ τὰ παράδοξα τεράστια τῶν μύθων; Ἀκούεις γὰρ αὐτῶν βοῶντων· Ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος. Ἐπὶ τέλους δὲ καὶ τὸν Ἰησοῦν ἔπεμψεν ἐκείνοις (4). Ἐν δευτέροις δὲ τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ πᾶσιν, εἰδὲ μὴ παρεδέξαντο πάντες τότε, ἀλλ' ὕστερον παρεδέξαντο. Διεσαλεύθησαν γὰρ πρότερον ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ τῶν προλαβόντων τεραστίων, ὑπέπεσον δὲ παντελῶς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἡττηθέντας ὑμῶν θεασάμενοι τοὺς θεοὺς, καὶ πλάσματα καὶ μύθους ὄντας εὐρόντες τὰ λεγόμενα περὶ αὐτῶν, καὶ μηδὲν πλέον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀμεταθέτως εἶχον ἀπὸ τῆς τῶν εἰδώλων ἀπάτης πᾶσιν ἀποφραττούσης τὰς ἀκοάς, καὶ ὡς σωτῆρσιν ἐκείνοις πειθόμενοι, διὰ τοῦτο τοῖς πολεμίοις συνεχώρησεν ὁ Θεὸς πάντας πᾶσιν ἀναμι-

in quo Juliani commenta pluribus refutasset, in comment. probabiliter docuisse mihi videor.

(3) Articulus ὁ ante Θεός errore videtur deesse.

(4) Hucusque Theodorus Julianum ea disserentem fecit, quæ jam refutare volebat: Deum Judæorum tantummodo curam gessisse. Nexus verborum Juliani, ut ex libro iii Cyrilli Alex. *adv. Jul.* (ed. Ez. Spanhem. Lips. 1696, p. 106) intelligitur, hic est: Docent Moses, Christus et Paulus, Deum ab initio Judæorum solum curam gessisse, est tamen in hac de Deo doctrina summa Pauli inconstantia: Δίχαιον οὖν ἐρέσθαι τὸν Παῦλον (scil. propter locum cit. Rom. iii, 29), Εἰ μὴ τῶν Ἰουδαίων μόνων ἦν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν, τοῦ χάριν, κ. τ. ε. Theodorus autem suam, quam adjecit, refutationem ita instituit, ut Juliani verba exciperet, h. r.: Recte. Contigerunt illa Judæis. Verum —.

χθῆναι, ἵνα τὸν ἑαυτῶν ἕκαστοι θεάσωνται θεὸν μήτε ἑαυτῷ μήτε ἑκείνοις βοηθῆσαι δυνάμενον, καὶ γινῶσιν, ὥς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς σωτηρίας ἐλπίς. Ὑφ' ἓνα ἄνδρα (1) τοσούτων γενομένων ἐθνῶν καὶ θεῶν τῶν ἀρξάντων ποτὲ, πάλαι μὲν ὑπὸ Μακεδόσι μόνους γεγεννημένων, εἴτ' αὖθις ὑπὸ Ῥωμαίοις, καὶ ζητούντων θεόν, ὥπερ ἀσφαλῶς καταπιστεύσειαν ἑαυτοὺς, ἐν τούτοις (2) ὤφθη Χριστὸς καὶ δεομένοις ἐπεφάνη κατὰ καιρὸν, πρότερον μὲν οὐ κατὰ ἔθνη, ἀλλὰ κατὰ ἄνδρα ἐκλεγόμενος (3) ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οὓς ἀνεύρισκε πειθομένους, νῦν δὲ κατὰ ἔθνη. Οὐ γὰρ βιάζεσθαι βούλεται τὸ ἐθέλειν ἡμῶν ὁ θεός, ἔν' ὅπερ θέλομεν μὴ ἐθέλωμεν· τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ μεταποιεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν.

(4) Καὶ τίνος χάριν ποτὲ μὲν τούτῳ, ποτὲ δὲ ἐκείνῳ τῷ ἔθνει τὰς καθολικωτέρας τῆς οἰκουμένης ἐξουσίας παρεδίδου ὁ θεός, ὥς τοῖς κατὰ (5) καιρὸν κρατοῦσιν νόμοις καὶ ἡμᾶς πάντας τε χρῆσθαι (6) τοὺς ὑπηκόους; Καὶ δι' ἄλλας μὲν πολλὰς αἰτίας ταύτας συνεχώρει τὰς μεταβολὰς γίνεσθαι καὶ διὰ τὸ χρῆσθαι θεῷ, ἵνα ἔλθωσιν (7) ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τὸ ζητεῖν τὸν ὄντως θεόν.

A quo quisquis suum videret deum, neque sibi, neque suis opitulari valentem, atque nullam omnino in iis esse salutis spem cognosceret. Redactis itaque sub potestatem unius viri tot populis atque diis hisce quondam imperantibus, a solis quidem olim Macedonibus, denique vero a Romanis subjectis, iisque Deum quærentibus, ut illi tute sese crederent committerentque : per id tempus visus est Christus, et opportune apparuit indigentibus. Primo quidem non singulos gentes, sed singulos homines, quos fideles invenit de gentibus elegit : nunc vero singulas gentes. Deus enim non vult vim voluntati nostræ inferri, ut, quod volumus, non voluerimus. Hoc enim nihil aliud est, nisi mutare naturam nostram.

B Et quam ob causam alias quidem huic, alias vero illi populo universale in orbem terrarum tradidit dominium Deus, ita ut nos quoque omnes legibus hoc tempore imperantibus morem geramus? Aliasque multas ob causas hasce mutationes fieri, Deoque uti concessit, ut necessitate coacti veniant ad quærendum verum Deum.

CAP. III.

VERS. 22. — Hoc enim (8), quod : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit*, in baptismo adoptionem demonstrat secundum comparisonem Judaicæ adoptionis, quia et ad illos dictum erat : *Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes* (Psal. LXXXII, 6) ; et : *Filios genui et exaltavi* (Isa. 1, 2) : ejus adoptionis præcipuum, eo quod dixit, *dilectus*, et *in quo mihi complacuit*, ostendens. Propter hoc et vox Patris fiebat adoptionem confirmans, et Filii nominatione per adoptionem secundum gratiam eum qui vere Filius est, demonstrabat : cujus conjunctio ad veram et firmam adoptionem istum constituerebat : et Spiritus sanctus in specie columbæ descendens, permansit super eum, quatenus in conjunctione ad eum qui vere Filius est, ejus cooperationi intentus maneat, firmam adoptionis habens dignitatem : per omnia autem in quo primo adoptionis præformabatur baptisma, dico autem Domini Christi, ex Patre et Filio et Spiritu sancto hoc quod fiebat, complebatur.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. α'. — Οὐδὲν (9) καινόν, ἀσεβέστατε Ἰουλιανέ, εἰ καὶ γινώσκειται ὑπὸ τῶν δαιμόνων καὶ ὁμολογεῖται θεός καὶ πειράζεται ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τῶν δαιμόνων μὴ ὁμολογοῦντος τὴν αὐτοῦ βασιλείαν. Οὐ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ πρότερον μὲν ἀγωνίζεται

C

CAP. IV.

VERS. 1 sqq. — Non est novum quid, impie Juliane, Jesum, licet dæmones eum cognoscant, Deumque esse confiteantur, nihilo tamen secius a principe dæmonum, regnum ejus haud professo, tentari (Luc. iv, 34, 41, al.) : non enim eodem tem-

(1) Augustum dici recte observavit Muent.

(2) Ὑφ' τούτοις. Muent. : per id tempus. Malim, inter hos.

(3) Male scribas — ἄνδρας ἐκλεγόμενους — (Döderlein. Theolog. Biblioth. Lips. 1788, iv, 7, p. 492). Censor libri Muent. (Göttinger gel. Anz. 1788, p. 1246) recte monuit, v. κατὰ ἔθνη et κατὰ ἄνδρα distributive sumenda esse (cf. Cord. cat. in psal. II, p. 641. Theod. οὐ κατ' ἓνα καὶ κατὰ μέρος ἀποθνήσκόντων —). Enarra : principio (rerum Christianarum) non singulos populos, sed viros, quos obsequentes reperiebat, de populis elegit, nunc vero (de suo tempore loquitur Theodorus) singulos populos. Jam quæri poterat, cur non statim post Christi adventum populi facti essent Christiani. Hujus rei hanc Theodorus reddidit rationem, quod religionis Christianæ professio, nisi forte Deus humanam naturam commutasset, ab ipsis hominibus penderet.

(4) Hoc fragmentum cum præcedenti paucis fortasse verbis interjectis cohesit.

(5) Muent. τοῖς τόν.

(6) Muent. πάντας κεχρῆσθαι. h. e. — ita ut legibus, quibus tum vis erat, etiam nos omnes, qui subjecti sumus, uteremur. Sed præterquam quod perfecto offenderis, verba illa videntur Juliani esse.

(7) Muent. — καὶ διαχρῆσθαι θεῷ ἔλθωσιν — . Fortasse locus valde mutilatus est. Sed Theodorea sane sententia mea conjectura efficitur : — et ut Deo uterentur (ut dei, quem quisque coleret, infirmitatem experirentur) quo necessitate coacti venirent ad quærendum verum Deum. Theodori disputatio hæc est : Deus modo apud hunc, modo apud illum populum summum imperium esse ideo maxime voluit, ut gentes publica calamitate pressæ ad suum, quem putarent deum se converterent, quo ejus infirmitatem experti ad verum ducerentur. Hoc vero tum demum recte fieri poterat, cum summum imperium non apud unum eundemque populum esset, sed ab hoc ad illum transferretur.

(8) Act. C. C. II, iv, 48, Vigil. const. 49, Ejusdem Th. M. de commentis sec. Lucam Evangelii.

(9) In hoc fragmento plura refelluntur quæ contra historiam tentationis Christi Julianus protulit.

pore, sed prius, et inscius quidem cum eo dimicat; A deinde vero victus, imperium ejus agnoscit atque confitetur hisce verbis: Noscimus te, quis sis; tu es Sanctus Israelis (*Luc. iv, 34; Marc. i, 34*). Haud enim ante baptismum hæc proficitur, sed postquam et baptizatus et tentatus esset Jesus, redieritque ex deserto, victor diaboli secundum carnem, secundum quam et tentaverat eum. Is enim Deum Verbum, essentia sua omnibus ignotum, haud cognoscens, eum modo tentavit secundum carnem, quæ et revera famem tentationemque passa est. Sed Moses, inquit, postquam quadraginta dies jejunaverat, legem accepit; Eliæ vero, post idem tempus jejunio peractum, divinæ contigerunt revelationes: Jesus autem, quid post idem jejunium accepit? Haud æqualis obtinet ratio inter utrumque, legem accipere, divinarumque dignum censeret revelationum, atque Evangelium accipere et regnum cælorum prædicare. Tanta enim inter utrumque differentia, quanta cælum inter est ac terram, immortale et mortale, æternum et temporarium. Illud vero, *omni verbo Dei* (*Luc. iv, 4*), non doctrinæ causa dicit, sed propter comparisonem cibi. Ad ineptam enim illius provocationem, *Jube ut lapides isti panes fiant* (*Matth. iv, 3*), quasi Jesum ubique pane nutriri oporteret, eorum memor quæ in deserto facta essent, commonuit eum, dicens: *Non opus habet Deus panibus*. Et enim Deus absque pane Israellem nutrit in deserto, et nutrire eum potest prout vult Verbum, C divinam (*verbo*) indicans creatricem voluntatem. Mosi quidem et Eliæ, ad minora alia properantibus, haud permissum est tentari a diabolo: Redemptori vero, cui dissolutio mortis priorisque sententiæ curæ erat, necessario id permitti debuit. Valde enim diabolus homines contra divinas legislationes in iis, quæ in potestate nostra posita sunt, deflectere atque decipere cupit. Illud vero, ut lex ederetur, suscipereturque cum non in Mosis sed in Dei esset potestate, diabolus impedire haud potuit. Concessum tamen illi est, in illis nos decipere, quæ facere atque omittere in nostro posita sunt arbitrio. Ita quoque Adamum decepit: gustatio enim arboris, licet non in potestate nostra posita sit, spontanea tamen est. Cum igitur D ipsum Jesum, qui absque peccato esset, peccatorum causa curis atque innocentia sua pati, sententiamque mortis auferre oporteret, non tamen

ἀγνοῶν, ἡττηθεὶς δὲ ὕστερον γνωρίζει καὶ ὁμολογεῖ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ λέγων. Οἶδαμέν σε τίς εἶ· σὺ εἶ ὁ Ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ. Οὐ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος ταῦτα ὁμολογεῖ, ἀλλὰ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ πειρασθῆναι καὶ κατελθεῖν ἐκ τῆς ἐρήμου νικήσαντα τὸν διάβολον κατὰ τὴν σάρκα, καθ' ἣν καὶ ἐπειράζειν αὐτόν. Οὐ γὰρ εἰδὼς τὸν Θεὸν Λόγον ἐπειράσεν ἄν- πᾶσιν γὰρ κατ' οὐσίαν ὁ Θεὸς ἐστὶν ἄγνωστος, ἀλλὰ κατὰ τὴν σάρκα, καθ' ἣν ἀληθῶς καὶ ἐπεινάσας καὶ ἐπειράσθη. Ἀλλὰ Μωσῆς, φησὶν, ἡμέρας τεσσαράκοντα νηστεύσας, ἔλαβε τὸν νόμον· Ἠλίας δὲ τοσού- τας νηστεύσας, θείων αὐτοψιῶν ἔτυχεν· Ἰησοῦς δὲ τί μετὰ τοσαύτην (1) νηστείαν ἔλαβεν (2); Οὐκ ἴσον τῷ λαβεῖν νόμον καὶ θεοπτείας ἀξιωθῆναι τὸ λαβεῖν Εὐαγ- γέλιον καὶ κηρύξαι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· το- οὔτον δὲ διάφορον, ὅσον οὐρανὸς διαφέρει τῆς γῆς, καὶ τὸ ἀθάνατον τοῦ θνητοῦ, καὶ τὸ αἰδῖον τοῦ προσκαι- ρου. Τὸ δὲ, *Ἐπὶ παντὶ ῥήματι Θεοῦ*, οὐ περὶ διδασκα- λίας λέγει, ἀλλὰ πρὸς τὸν πορισμὸν τῆς τροφῆς. Πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνου πρόκλησιν ἄτοπον οὖσαν, τὸ, *Εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι ἄρτοι γίνωνται* (3), ὥς παντὶ τόπῳ ὑπὸ ἄρτου διατραφῆναι ὀφείλοντος, τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ γεγόμενα ὑπομιμνήσκων αὐτὸν ἔλεγεν, ὡς *Οὐ χρεῖα* (4) *ἄρτων τῷ Θεῷ*. Καὶ ἄνευ γὰρ ἄρτων Θεὸς ἐν ἐρήμῳ διέθρεψε τὸν Ἰσραὴλ, καὶ αὐτὸν διαθρέψαι δύναται, καθὼς ἂν βούληται, ῥῆμα λέγων τὴν ποιητικὴν βού- λησιν τοῦ Θεοῦ. (5) Μωσῆς δὲ καὶ Ἠλίας νηστεύ- σαντες οὐ συνεχωρήθησαν πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ δια- βόλου πρὸς ἕτερα σπεύδοντες μικρότερα· ὁ δὲ Σωτὴρ ἀναγκαίως συνεχωρήθη, πρὸς τὴν κατάλυσιν τοῦ θανάτου πολιτευόμενος καὶ λύσιν τῆς προτέρας ἀπο- φάσεως. Πρὸς γὰρ τὰς νομοθεσίας τοῦ Θεοῦ σπεύδει καὶ ὁ διάβολος ἐκτρέπειν καὶ ἀπατᾶν τοὺς ἀνθρώπους ἐν οἷς ἂν ἔνεστι τὸ ἐφ' ἡμῖν, τὸ δὲ ἀναχθῆναι (6) καὶ λαβεῖν τὸν νόμον ὁ διάβολος ἀνελεῖν οὐκ ἔδύνατο. Τοῦτο γὰρ ἦν ἐπὶ τῷ Θεῷ καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ Μωσεί. Ἄ δὲ ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν ποιῆσαι καὶ μὴ ποιῆσαι, ἐν τού- τοις καὶ ἀπατᾶν συγχωρεῖται, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ ἐποίησε. Τὸ γὰρ ἄψασθαι (7) τοῦ ξύλου καὶ μὴ, τοῦ ἐφ' ἡμῖν καὶ αὐθαίρετόν. Ἐπεὶ οὖν διὰ πολιτείας καὶ τοῦ ἀναμαρτήτου ἔδει καταλῦσαι τὴν τοῦ θανάτου ἀπόφασιν πάσχοντα ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν αὐτὸν ἀναμάρτητον ὄντα, οὐκ ἔδεικνυτο δὲ ἀναμάρ- τητος ὁ μήπω κατὰ πάντα πολιτευσάμενος καὶ ἐν πᾶσιν ἀγωνισάμενος πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης συγχωρεῖται πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβό- λου, ὡς βούλεται αὐτὸς ὁ διάβολος, ἵνα καθαρῶς ἀνα- μάρτητος ὁφθῇ, οὐ τῷ μὴ πειρασθῆναι, ἀλλὰ τῷ φυ-

(1) V. Theod. ad Matth. iv, 2.

(2) V. Ἀλλὰ Μωσ. — — ἔλαβεν, Juliani sunt, non etiam, ut male Muent., sequentia — προσκαί- ρου. Τὸ δὲ. — λέγει. Hæc propter falsam, Juliani credo, v. ἐπὶ π. ρ. τ. θ. interpretationem addidit. Πορισμὸν τ. τροφ. de comparatione cibi.

(3) Γένωνται.

(4) Muent. Προ γὰρ τὴν — —. αἰσθητῶν οφείλοντες τα — γεγόμενα, ὑπομιμνήσκων αὐτοῦ. — — χρεῖαν — — ante provocationem — quasi necesse omnino esset, ut omnia quæ in deserto facta essent, a pane dissolvi deberent, commonuit eum dicens — .! Ὀφείλοντος recte jam scripsit

v. d. in Döderlein. Theol. Bibl. 1. 1, pag. 495. Verte: Ad ineptam enim illius provocationem — quasi Jesum ubique pane nutriri oporteret.

(5) Jam ad aliam rem transit ac docet, cur Ser- vator tentandus fuisset, neque vero Moses et Elias. Manifestum est, eum hic quoque contra Julianum disputare.

(6) Muent., ἀνεχθῆναι? ἀναχθῆναι, duci sc. in montem Sinai.

(7) Muent. Το γὰρ ἄψασθαι — atque in his ne- scio quam subtilem distinctionem deprehendisse sibi visus est. Paulo post τοῦ ἐφ' ἡμῖν bene habet. Τοῦ est genit. partitivus.

λάξασθαι πειρασθεῖς. Τί δὲ θαυμάζεις, (1) ὅτι μὴ ὄντος ὄρους ὑψηλοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται ὁ διάβολος ἀναγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν; Ἐν στιγμῇ γὰρ χρόνου λέγει (2), σαφῶς δεικνύς φαντασίαν ὄρους τὸν διάβολον πεποιηκέναι καὶ οἰκουμένην βασιλευμένην πρὸς ἀνθρώπων ὄραν οὕτω δυνάμενον (3). Οὐ γὰρ καθὼς Θεὸς ἦν ἢ ἐπειράζεν ὁ διάβολος ἢ ἐπειράζετο· τοῦτο γὰρ οὐκ ἦν πειρασθῆναι, ἀλλὰ ἀπατηῖσθαι (4) μάλλον. Ἀλλὰ πῶς, φησὶν, εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ τὸν Κύριον ἀνήγαγεν ὁ διάβολος ὄντα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Διότι οὐκ ἐπ' ἀπολείψει τῆς ἐρήμου εἰς τὸ πτερύγιον ἀνήγετο, ὅθεν τῷ ἐν ὀλίγῳ ἀπολειφθῆναι, καὶ οὐκ ἐν πολλῷ, καὶ ὡς ἐκεῖσε πάλιν ἐπανελευσόμενος. Οὐ λέγεται γὰρ ἐξεληλυθέναι ἐκ τῆς ἐρήμου (5). Ὡς περ γὰρ τις ἐν πόλει ἢ οἰκίᾳ γενόμενος, ὅσας ἂν ἡμέρας ἢ μῆνας ἢ ἐνιαυτοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ ἢ τῇ πόλει ἢ (6), ἐκεῖσε λέγεται ποιῆσαι, καὶ ἔξω ποτὲ γένηται οὐκ ἐπ' ἀπολείψει τελείᾳ τῆς πόλεως ἢ τῆς οἰκίας· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἀναχθεὶς εἰς τὴν ἐρημον πειρασθῆναι, καὶ ἔξω τῆς ἐρήμου πειραζόμενος ἐγένετο οὐκ ἐπ' ἀπολείψει τῆς ἐρήμου, εἰκότως ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται εἶναι, καὶ (7) τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐποίησε μὴ ἐξεληλυθὼς τῆς ἐρήμου. Τὸ δὲ, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, οὐ λέγει, ὅτι Ἐμε, εἰ καὶ Θεὸς ἦν· οὐ γὰρ ὡς Θεὸν ἐπειράζεν (8) ὁ διάβολος, οὐδὲ ὡς Θεὸς πειραζόμενος ἀπεκρίνατο· ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς πειραζόμενος (9), τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπεκρίνατο, τὸ μὴ ἐκπειράσαι τὸν Θεόν. Ὁ γὰρ ἐκπειράζων τὸν Θεὸν φαίνεται μὴ πιστεύειν αὐτῷ, ἀλλὰ τυχὸν ζητῶν πιστεῦσαι. Διήλεγξεν οὖν αὐτοῦ τὴν κακίαν κύκλῳ καὶ ἐκ περιόδου, εἰς τὸ ἀπιστῆσαι αὐτὸν τῷ Θεῷ προσάγοντος διὰ τοῦ δοκεῖν πάνυ πιστεύειν αὐτῷ. Κάκεινο δὲ λεκτέον, ὅτι ἀπὸ τῆς πειραζομένης ἀνθρωπότητος ἔλεγε τὸ, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνον (10) λατρεύσεις, οὐκ ἐξαιρῶν τῆς προσκυνήσεως τοῦ Πατρὸς τὸν Θεὸν Λόγον καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

(1) Theodorus ita disputat : Moses et Elias non sunt post jejunium tentati, quia minora perficere debebant, contra Servator, cui prior illa mortis sententia abolenda esset. Quippe in iis tantum Satanas homines ad prava incitare potest, quæ in hominum potestate posita sunt. Sic Adamum decipit, at cum legislatio non in Mosis, sed in Dei potestate esset, Moysen non potuit. Jam cum prior illa mortis sententia nonnisi ab ἀναμαρτήτῳ aboleri posset, nec vero ille, qui nondum in omnibus contra peccatum pugnasset, ἀναμαρτήτος evasisset, Jesus a diabolo necessario tentandus erat, ut eo, quod tentationi non succubuisset, vere ἀναμαρτήτος existeret.

(2) Muent., λέγει πεποιηκέναι.

(3) H. e. — manifesto indicans, diabolum visum montis et orbem terrarum (visum orbis terrarum), qui ab se (Satana) regeretur (qui sibi pareret, cf. Luc. iv, 6) effecisse homini, videre ita valenti.

(4) Malis pro ἀπατῆσαι scribi ἀπατηθῆναι h. s. hoc enim (si diabolus Jesu Deo visum montis ostendisset) non fuisset, tentari, imo decipi. Sed ἀπατῆσαι bene habet, si v. τοῦτο γὰρ, κ. τ. λ. ad statim prægressa refert : diabolus Jesu visum montis ostendit, (fieri hoc potuit) neque enim Deus tentatus est. Nam hoc (Deum tentari) non tentari fuisset, sed decipere (si Deus tentatus esset, non tentatus fuisset, sed ipse decepisset). Itaque v. οὐ

expers peccati monstrabatur, qui nondum ubique versatus esset et in omnibus cum peccato dimicaverit : propterea necessario opus erat, eum a diabolo ad arbitrium ipsius tentari, ut manifeste peccati expers esse videretur; non quidem quod non tentatus esset, sed quod in tentatione sese probaverit. Quid vero miraris dici eum a diabolo ductum fuisse in montem excelsum (Luc. iv, 5), cum in deserto mons haud sit excelsus? In momento enim temporis factum id esse dicit, bene indicans, visionem montis a diabolo procreatam fuisse, eumque in modum orbem terrarum, cui imperaturus esset, secundum humanam naturam a Jesu videri potuisse. Secundum divinam enim naturam neque tentatus est, neque eum tentavit diabolus : hoc enim potius erat deceptio, quam tentatio. Sed quomodo, pergit Julianus, Dominum, cum in deserto esset, diabolus duxit in pinnaculum templi? Quare non, cum a deserto, quod brevi præterea temporis spatio relicturus erat, discederet, in pinnaculum ducebatur, cum jam in illud iterum redire deberet? At non de Jesu narratur eum rediisse ex eremo. Quemadmodum enim de homine, qui dies, menses, vel annos in urbe vel domo quadam commoratus est, etiamsi aliquando discesserit, totum tamen commorationis tempus haud ante integram urbis vel domus derelictionem computatur : ita quoque Christus, qui in desertum, ut ibi tentaretur, subductus, licet extra id, non tamen postquam ex eo egressus esset, tentatus fuerit, merito in deserto fuisse dicitur adeoque quadraginta dies ex eo haud egressus transegit. Verbis vero : *Non tentabis Dominum Deum tuum* (Luc. iv, 12), licet Deus esset, haud ait, *non tentabis me* : diabolus enim eum non sicut Deum tentavit; neque ut Deus, sed ut homo, qui revera tentabatur, verba humana respondit : *Non tentabis Deum*. Qui enim Deum tentat, is

γὰρ, κ. τ. ε. muniunt prægressa, et hæc ipsa v. τοῦτο γὰρ κ. τ. λ. muniuntur.

(5) Muent. ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Cum multa v. d. tum hoc peccavit, quod etiam v. διότι — ἐπανελευσόμενος Juliano tribuit, interrogationem iis contineri opinatus. Αἰγύπτου errore natum esse contextus satis docet, ut sileam illa ratione Theodori argumentationem errore niti, qui haud dubie ab eo alienus erat. Pro Αἰγ. scribendum esse ἐρήμου jam dudum viderunt censores illi Muenteri, Lipsiensis (Doederl. l. l. p. 494.) et Goetting. (Goetting. gel. Anz. l. l., p. 1246.)

(6) V. ἢ conjectura restitui.

(7) Καὶ apud Muent. deest. Fortasse pro ἐποίησε scribendum ποιῆσαι.

(8) Fort. scrib. Θεὸν αὐτὸν ἐπειράσεν.

(9) Severus Antioch. adv. Julianum Halicarn. (Spicileg. Rom. X, p. 195) : « Cyrillus Theodorum (sed fortasse scrib. Diodorum) castigat, qui dixerat sanctitatis virtutisque in Christo defectum, quo tempore ab inimico tentatus fuit, a superveniente in eum sub columbæ specie Spiritu sancto fuisse suppletum. » Hæc si Theodori fuisset sententia, cum iis quæ supra disputat conciliari ægre posset.

(10) Ita Muent., sed non dubito, quin Theodorus μόνον scripserit.

Deo haud quidem credere, sed fidem fortasse quærere videtur. Jesus igitur malitiam diaboli refellit, qui per simulatam in Deum fiduciam circulo atque ambagibus ad diffidendum inducere eum voluit. Et hoc quidem dicendum, quoniam dictum est de humana natura tentata: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Luc. iv, 8); neutiquam tamen ab adoratione Patris sejuncto Verbo divino atque Spiritu sancto.

CAP. XXI.

VERS. 7. — Talia sæpius facta sunt atque fiunt. Et quomodo sunt hæc consummationis signa? Ast licet non in omnibus, neque omnia simul, facta sint, nunc tamen omnia hæc, partim neque ubique facta, omnibus in locis evenient, ut omnibus conspicuum tunc sit, mundum hisce ex causis quemadmodum infirmum interiturum esse, cui, cum omnia signa mortalia in hoc unum concurrant, nulla amplius superest spes, licet sæpius quodam horum ægrotaverit, mortemque evaserit, cum unum id ad mortem hominis efficiendam haud suffecerit. Quando igitur, inquit, omnia hæc simul evenient, famines atque pestis, insurrectiones populorum adversus populos, et regnorum adversus regna, atque reliqua omnia, quæ dixi, terribilia et omnia simul omnino commovebuntur; tunc vicinum adventum ejus indicari ait (Luc. xxi, 11, 12).

CAP. XXII.

VERS. 39 sqq. — Et talia quoque, inquit, Jesus orat; nam miser homo calamitatem sustinere haud potens orat, atque, licet Deus sit, ab angelo corroboratur. Quis vero tibi, Luca, renuntiavit de angelo, quomodo successerit id, cum discipuli, qui tunc in vicinia orantes essent, videre haud valerent? dormiebant enim. Quamobrem eos, ab oratione veniens, præ mœstitia dormientes reperit dixitque: *Quid dormitis? Surgite et orate* (Luc. xxii, 46), etc.; et inferius (vers. 47): *Adhuc eo hæc loquente, ecce turba magna et Judas*. Propter id quoque Joannes, qui nihil viderat, nihil scripsit. Hæc Julianus. Haud est fortitudinis atque sapientiae documentum, non expavescere terribilia, sed, cum talia bene cognita sint, prudenter ea aliquando sustinere. Nihil enim hominibus morte terribilius, licet eam ob beneficia collata patiaris. Cum igitur Christus secundum carnem assumptam verus homo natura constitutus esset, necesse quoque erat ut

(1) In hoc fragmento refellitur Julianus, qui signa illa συντελείας, Luc. xxi, 7 sqq. memorata, nulla esse contenderat.

(2) Hæc Juliani sunt, quæ Theodorus jam diluit.

(3) Fort. i. γενόμενα.

(4) Muent. διαφευγotos. F. i. διαφεύγοντος.

(5) Muent. επι βασιλείας.

(6) Fragmentum hoc anepigraphum Muent. in schedis bibl. Corsin. invenit, quod Theodori esse et qui schedas illas scripsit et Muent. recte judicavit. Videtur enim ex eodem illo cod. catenam in Lucam exhibente desumptum, certe pertinet ad Luc. xxii, 39-47, et quæ propter hunc locum Julianus contra Jesum protulerat refelluntur. Jam cum Theodorus in commentario in Lucam Julianum sæpius refutaverit (v. inf.), externa quæ dicunt argumenta ad Theodorum nos ducunt. Hoc magis etiam de internis valet. Oratio, refellendi ratio, denique doctrina manifesto Theodori indolem referrunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Στίχ. ζ'. — (1) Τοιαῦτα πολλάκις ἐγένετο καὶ γίνεται καὶ πῶς ταῦτα συντελείας σημεῖα; Ἀλλ' εἰ καὶ (2) γέγονε τοιαῦτα, οὐκ ἐπὶ πάντων, οὐδὲ πάντα ὁμοῦ· νῦν δὲ ταῦτα πάντα κατὰ μέρος καὶ οὐκ ἐπὶ πᾶσι γινόμενα (3) γενήσεται πανταχοῦ τότε, ὥστε πᾶσιν εἶναι καταφανὲς ἐκ τούτων τὸν κόσμον λυθήσεσθαι ὥσπερ ἄρρωστον ἐν ἀπογνώσει γενόμενον, πάντων ὁμοῦ τῶν φθειρόντων αὐτὸν σημείων συμπεσόντων εἰς ταῦτ', καίπερ πολλάκις νοσήσαντος ἐκ τινος τούτων καὶ διαφυγόντος (4) τὸν θάνατον διὰ τὸ μὴ ἰκανὸν γενέσθαι τὸ ἐν διαφθεῖραι τὸν ἄνθρωπον. Ὅταν οὖν, φησὶ, πάντα ὁμοῦ ταῦτα γένηται, λοιμοὶ καὶ λιμοὶ καὶ ἐπαναστάσεις ἐθνῶν ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας ἐπὶ βασιλείαν (5) καὶ τὰ ἄλλα ἃ εἶπε φόβητρα, καὶ πάντα ὁμοῦ κατὰ πάντων κινήθῃ, τότε σημαίνειν, φησὶ, ἐγγὺς οὔσαν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Στίχ. λθ'. — Ἀλλὰ καὶ (6) τοιαῦτα προσεύχεται, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, οἷα ἄθλιος ἄνθρωπος συμφορὰν φέρειν εὐκόλως οὐ δυνάμενος, καὶ ὑπ' ἀγγέλου Θεοῦ ὦν ἐνισχύεται. Τίς δὲ καὶ ἀνήγγειλέ σοι, Λουκᾶ, περὶ τοῦ ἀγγέλου ὅπου, εἰ καὶ γέγονε τοῦτο; οὐδὲ οἱ τότε παρόντες (7) εὐχομένῳ ἰδεῖν οἷοί τε ἦσαν· ἐκοιμῶντο γάρ. Διὸ καὶ ἀπὸ τῆς προσευχῆς ἐλθὼν εὗρεν αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ τῆς λύπης καὶ εἶπε· *Τί καθεύδετε; ἀναστάντες προσεύχεσθε*, καὶ τὰ ἐξῆς, εἶτα· *Καὶ ἔτι αὐτοῦ* (8) τοῦτο λαλοῦντος, ἰδοὺ ὄχλος πολλὸς καὶ Ἰούδας. Διὸ οὐδὲ ἔγραψεν Ἰωάννης, οὐδὲ γὰρ εἶδε. Ταῦτα Ἰουλιανός. Οὐκ ἀνδρείας ἐστὶ τε καὶ σοφίας τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὰ φοβερά, ἀλλὰ τὸ καὶ τοιαῦτα εἰδὼτα (9), ὅμως σὺν λόγῳ ποτὲ καταδέχεσθαι. Θανάτου γὰρ ἀνθρώποις οὐδὲν φοβερώτερον, καὶ ὑπὲρ τοῦ εὐεργετῆσαι τινος ἦ. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν σάρκα τὴν ληφθεῖσαν ἄνθρωπος ἀληθῶς κατὰ φύσιν ἦν, εἰ καὶ τοῦ (10) Πατρὸς καταγόμενος λογισμῷ καὶ κρίσει πολιτευόμενος (7), ἀλλ'

(7) Muent. male interpunxit nec locum intellexit. Verte: *Quis vero tibi, Luca, de angelo nuntiavit, ubi etiam fuerit* (erat autem in monte Olivarum. Cf. Luc. xxii, 39, 40) *etiamsi illud factum est* (etiamsi quod narras verum est)? *Quid vero si scribas ἀγγέλου ὁπόθεν καὶ γέγονε*; (unde etiam venerit?) τοῦτο —. Hac ratione respexit Julianus v. Lucæ ἀγγ. ἀπ' οὐρανοῦ eumque ridet, qui tam accurate narret, quod ne tum præsentes quidem videre potuissent. Hinc intelligas, cur τοῦτο scriptum sit, neque vero τοῦτον.

(8) Αὐτοῦ non legitur apud Muent. Τοῦτο autem verbis citatis scriptor perspicuitatis causa de suis adjecit.

(9) Muent. εἶδοι.

(10) Muent. ἦν, ἐξ του.

(11) Cf. Theod. ap. Leont. (Mai. Script. vet. nova coll., VI, p. 303 sq.).

οὐκ ἐν σχήματι καὶ δοκῇσιν πολιτεύεσθαι δοκῶν, δει-
 λιᾷ τὸν θάνατον κατὰ φύσιν ἀνθρώπων καὶ εὐχεται
 καὶ ἐνισχύεται ὑπὸ ἀγγέλου (1). Τῆς μὲν ψυχῆς αὐ-
 τοῦ προθυμουμένης λογισμῷ αἰρεῖσθαι ὑπὲρ πάντων
 τὸν θάνατον, τοῦ δὲ σώματος διαπίπτοντος τῇ δειλίᾳ,
 ἀληθῶς οὖν ἀνδρείαν ψυχὴν ἦν θεάσασθαι ἐν ἀσθενείᾳ
 σώματος λογισμῷ μόνῳ πρὸς τὴν φύσιν μαχομένην
 καὶ κρατοῦσαν (2). Μὴ οὖν σύγχει τὰ λεγόμενα ὑφ'
 ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ Θεὸν λέγομεν τὸν Χριστὸν κατὰ
 τὴν αἰδίον καὶ ἀναρχὸν ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φύσιν,
 οὐχὶ καὶ ἀνθρωπὸν ἀληθῶς ὁμολογοῦμεν αὐτὸν κατὰ
 τὴν πρόσκαιρον καὶ μετὰ πολλὰς γενεὰς γενομένην ἐξ
 ἀνθρώπων διαδοχὴν (3); Οὐ γὰρ τῷ μεταβληθῆναι
 λέγομεν γενέσθαι τὸν Θεὸν Λόγον σάρκα, ἀλλὰ τῷ
 ἀναλαβεῖν σάρκα (4). Μαθεῖν δὲ τὸν Λουκᾶν περὶ τοῦ
 ἀγγέλου πολλαχόθεν ἦν δυνατόν· πρῶτον μὲν παρὰ
 Πέτρου καὶ τῶν Ζεβεδαίου υἱῶν εὐχομένῳ παρόντων
 τῷ Ἰησοῦ, ἔπειτα καὶ παρ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀνάστα-
 σιν τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συναυλιζομένου.
 Οὐκ ἔγραψε δὲ τοῦτο Ἰωάννης εἰδῶς, ἐπεὶ καὶ ἄλλα
 μυρία εἰδῶς οὐκ ἔγραψε, τίχα καὶ διότι οὗτος ἐφθη
 γράψας (5). Πῶς δὲ ἐκεῖνο οὐ καθορᾷ, ὥς οὐχ ἅμα
 τῷ εὐχεσθαι τὸν Ἰησοῦν καθεύδοντες οἱ μαθηταὶ πα-
 ραδέδονται, ἵνα μηδὲ θεάσωνται τὸν ἄγγελον, εἴγε
 ἐνεδίδото πρὸς τὸ θεάσασθαι; οὐδὲ γὰρ πόρρω θεὰς
 καὶ ἀκοῆς ἦσαν, παρατεινομένης δὲ τῆς εὐχῆς αὐτῶν
 συνέβαινε τοῖς μαθηταῖς τὸ βαρεῖσθαι τε καὶ καθεύ-
 δεῖν. Ἄλλως τε καὶ (6) τρίτον προσευξαμένου καὶ
 διυπνιζομένων εἰς τὸ προσεύχεσθαι ὁρᾷν γε (7) τὸν
 ἄγγελον συνέβαινε ἐν νυκτὶ πανσελήνῳ (8), καὶ ἄνευ
 τοῦ φωτὸς (9) τοῦ ἐν νυκτὶ πολλῷ περιαστραπτομέ-
 νου φωτὶ (10), ἣ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ παραδηλώσαν-
 τος αὐτοῖς τότε τὰ παρακολουθήσαντα αὐτῷ προσευ-
 χομένῳ, ἵνα μᾶλλον αὐτοὺς εἰς προσευχὴν διανα-
 στήσῃ.

43). Et absque luce hac, multum in nocte splendorem reddente, vel ab ipso Jesu, quo melius ad orationem incitarentur, de illis, quæ inter orandum ei evenissent, edoceri potuerunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Στίχ. η'. Ἰησοῦς δὲ (11) ἐπαχθεὶς πρὸς Ἡρώδην
 οὐδὲν ἐποίησε σημεῖον, καίπερ ἐκεῖνου ἐπιθυμοῦντος
 ἰδεῖν ἢ ἀκοῦσαί τι λέγοντος, ἐπειδὴ ἦδει ὡς οὐκ εὐερ-
 γετηθήσεται. Τὰ γὰρ σημεῖα οὐχ ἀπλῶς ἐποίει (12),
 οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξιν ἵνα αὐτὸς θαυμάζεται, ἀλλ' ἵνα
 ἐκεῖνοι πιστεύσαντες σωθῶσιν. Δῆλος γὰρ ἦν οὐκ ἐπὶ

(1) Cf. Leont. (Galland. Bibl. Patr., xii, p. 688): *Timuit mortem tanquam hanc enixe fugiens, quam nunquam sponte sustinere voluisset, nisi tuam longam et prolixam admonitionem nactus esset, quam a te fictam angelo attribuis.*

(2) Statuit Theodorus, Jesum sensim ac paulatim et meritis suis eum factum esse, qui fuisset. Cf. v. c. Act. C. Const. ii, iv, 32, 39.

(3) Facili conjectura scribere possis: Τί γάρ; ἐπειδὴ — διαδοχὴν; sed cave ne quæ Theodorus negligenter scripsit corrigas. Ita recte, credo, con- jecit censor ille Lips. l. i. p. 495. Muent. μετα- κληθῆναι.

(4) Theod. ap. Leont. (Mai. l. i. p. 310, Ban- din. Catal. cdd. msscr. bibl. Med.-Laur., i. p. 170): *Ἡμεῖς εἰληφέναι ἀνθρωπὸν τὸν Θεὸν Λόγον καὶ σφόδρα φαιμέν, γεγενῆσθαι δὲ ἀνθρωπὸν, καθ' ὁμᾶς (Apollinaristas) οὐκ ἂν ποτε εἰπεῖν ἀνασχοίμεθα.*

A Patris consilio duceretur atque judicio ejus obe-
 dientiam præstaret. Sed cum non in figura tan-
 tum atque pro forma obedire vellet, mortem quo-
 que secundum humanam naturam timuit, oravit-
 que, et ab angelo corroboratus est. Anima enim
 ejus consilio, mortis in salutem omnium eligendæ,
 inhærente, corpore autem præ timore evanescente,
 fortem sane animam, in infirmitate corporis solo
 suo consilio cum natura dimicantem, victricem-
 que videre erat. Ne igitur verba nostra confun-
 das: cum enim Christum dicamus Deum secun-
 dum æternam atque increatam ejus ex Deo Patre
 naturam, nonne etiam eum hominem verum con-
 fitemur, secundum successionem ejus ex homini-
 bus temporariam, atque post multas generationes
 factam? Non enim mutatione, sed susceptione car-
 nis, Deum Verbum carnem esse factum dicimus.
 Multis autem ex locis Lucas de angelo discere
 potuit: primo quidem a Petro et a filiis Zebedæi,
 qui cum Jesus oraret præsentibus essent (*Matth.*
xxvi, 37; Marc. xiv, 33); dein quoque a Jesu
 ipso, post resurrectionem quadraginta per dies
 cum illis commorato. Joannes vero, hoc licet probe
 noverit, haud scripsit, cum et alia plurima, licet
 sciens, omiserit (*Act. i, 3, 4*), facile et in hoc
 quoque a Luca jam præventus. Quomodo vero
 non animadvertis, quod haud omnes discipuli, si-
 mul ac Jesus oraret, somno dediti essent, ut ange-
 lum, si modo videndum sese præbuerit, non vi-
 dissent? Non enim procul erant a visu atque auditu:
 prorogata autem ab illo oratione, evenit discipu-
 lis ut somno gravarentur et dormirent. Præcipue
 vero in nocte plenilunio illustrata videre potue-
 runt angelum, cum tertia jam vice oraret, illique
 ipsi expergefatti essent ad orandum (*Matth. xxvi,*

43). Et absque luce hac, multum in nocte splendorem reddente, vel ab ipso Jesu, quo melius ad orationem incitarentur, de illis, quæ inter orandum ei evenissent, edoceri potuerunt.

CAP. XXIII.

VERS. 8. — Jesus vero, coram Herode ductus,
 nullum fecit miraculum, licet ille valde cuperet
 miraculum videre, vel sermones ejus audire: probe
 sciens, Herodem a se non beneficio ornatum iri.
 Non enim frustra vel ostentationis causa mira-
 cula fecit, ut Herodes eum admiraretur: sed ut

(5) Probat Theodorus antiquæ Ecclesiæ senten-
 tiam qua Joannes, reliquis Evangeliiis probatis,
 suum supplementi causa scripsit, eamque latius
 exposuit in Proëm. in Joann., infra.

(6) Muent. δὲ καὶ —. Errat Theodorus; v. *Matth.*
xxvi, 41 sq.

(7) Muent. ὁραν δε.

(8) Pascha Judæorum (d. xiv m. Nisan) semper
 in tempus plenilunii incidere constat.

(9) Muent.: ἀνευ δε φωτός.

(10) Intellige, ut verissime monuit censor com-
 mentat. meæ in l. ab Rheinwaldio edito *Allg. Re-*
pertorium für die theol. Literatur, T. xxv, fasc.
 4, 1839, illud lumen, quo angeli circumdati esse
 putabantur.

(11) Muent. l. c. p. 145 s. Præmissum legitur
 Θεοδώρου.

(12) Cf. Theod. ad Joan. xi, 34.

illi credentes, salvarentur. Manifeste vero Herodes hanc ob causam nullum quæsitum miraculum, sed illi iratus indignatione dignum aliquid videre expectavit. Non enim tanquam insontem, licet ut impotentem eum sperneret, Jesum dimisit, sed militari eum veste induens, misit ad Pilatum, quocum, remota suspicione, reconciliatus erat, cum hoste atque inimico potitus, eum velut hostem impotentem contemneret.

Α τούτῳ ζητῶν τι θαῦμα, ἀλλ' ὡς μεμηνὼς κατ' αὐτοῦ καὶ ἄξιον ὀργῆς τι θεάσασθαι προσδοκῶν. Οὐ γὰρ ἄθῳον ἀφῆκεν, καίπερ καταφρονήσας ὡς μηδὲν ποιῆσαι δυνάμενον, ἀλλὰ στρατιωτικὴν αὐτὸν ἐνδύσας ἐσθῆτα ἀπέπεμψε τῷ Πιλάτῳ φίλος γενόμενος, ὡς ἀπαλλαγεῖς ὑποψίας καὶ κρατήσας ἐχθροῦ καὶ πολέμιου, ἐξουθενώσας αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν μηκέτι τι ποιῆσαι δυνάμενον.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EVANGELIUM JOANNIS COMMENTARII FRAGMENTA (1).

PROOEMIUM.

Post Domini in cælos ascensionem, longo tempore discipuli Jerosolymis commorati sunt, vicinas civitates obeuntes, et Judæis potissimum prædicantes, donec magnus ille Paulus, instinctu divinæ gratiæ ad palam gentibus prædicandum segregatus fuit. Temporis autem progressu divina gratia suos prædicatores parte aliqua terræ concludi minime permittens, diversis eos muniis ad remota loca eduxit. Simonis siquidem professio beato Petro Romam proficiscendi occasionem dedit, alteri vero alio: non enim ista recensendi modo tempus est. Sic porro beato quoque Joanni Ephesus obligit inhabitanda, universam exinde Asiam peragranti, maximamque ejus incolis prædicatione sua utilitatem afferenti. Conscriptis igitur editisque cæterorum evangelistarum Matthæi et Marci, necnon et Lucæ Evangeliiis, statim omnibus per orbem fidelibus distributa, et ab iisdem magno, uti par erat, studio ac religione accepta sunt. Verum cum fideles Asiani beatum Joannem ad Evangelium scribendum, et auctoritate ac fide cæteris præpollere existimarent (ut qui ante Matthæum cum Christo fuerat conversatus et majorem dilectionis ac gratiæ prærogativam acceperat), libros Evangeliorum ipsi obtulerunt, ut ejus de ipsis judicium explorarent. Ipse autem eos ut veritati quidem consonos approbavit, nonnulla tamen dixit ab eis prætermissa et quidem, quæ ad eruditionem omnium fere maxime conducere, miracula. Addebat insuper cum de Christi in carne adventu disseruissent, non oportuisse quoque divinitatem ejus silentio præterire, ne temporis successu homines iis duntaxat sermonibus assueti, id tantum quod apparebat crederent. Rogatus est itaque a fratribus, ut quæ maxime ad eruditionem necessaria judicaret, et a cæteris prætermissa cerneret, diligenter scripto

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Μετὰ τὴν (2) εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου, ἐπὶ πολλῶ μὲν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐνδιέτριψαν οἱ μαθηταὶ τῷ χρόνῳ, τὰς πλησίον περινοστοῦντες πόλεις καὶ μᾶλλον τοῖς Ἰουδαίοις διαλεγόμενοι περὶ τοῦ κηρύγματος, μέχρι Παῦλος ὁ μέγας ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἐναχθεὶς φανερώς πρὸς τὸ τοῖς ἔθνεσι κηρύττειν ἀφωρίσθη. Τοῦ δὲ χρόνου προδάντος ἡ θεία χάρις, οὐκ ἀνεχομένη τοὺς οἰκείους κήρυκας ἐν μέρει περιχελεῖσθαι τῆς γῆς, διαφόροις οἰκονομίαις αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς πόρρω τόπους ἐξήγαγεν. Ἡ μὲν γὰρ Σίμωνος πρόφασις τὸν μακάριον Πέτρον τὴν ἐπὶ Ῥώμην ὁδὸν ποιήσασθαι παρεσκεύαζεν, ἕτερον δὲ ἑτέρως· οὐ γὰρ ταῦτα νῦν καταλέγειν καιρὸς. Οὕτω δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης οἰκεῖ τὴν Ἐφεσον, ἅπασαν ἐφοδεύων τὴν Ἀσίαν καὶ πολλὴν τοῖς ἐκεῖ διὰ τῶν οἰκείων λόγων τὴν ὠφέλειαν παρεχόμενος. Γίνεται τοίνυν ἐν τούτοις τῶν λοιπῶν εὐαγγελιστῶν ἐκδοσις, Ματθαίου τε καὶ Μάρκου, ἔτι μὴν καὶ Λουκᾶ τὰ οἰκεῖα γεγραφότων Εὐαγγέλια, διεδόθη τε καὶ κατὰ πάσης ἐν ἀκαρεῖ τῆς οἰκουμένης καὶ ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐσπουδάζετο πάντων μετὰ πολλῆς, ὡς εἰκὸς, τῆς διαθέσεως. Ἀλλ' οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν πιστοὶ, ἀξιοπιστότερον τῶν λοιπῶν εἰς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου μαρτυρίαν Ἰωάννην κρίναντες εἶναι τὸν μακάριον, ὡς καὶ ἄνωθεν αὐτῷ συνόντα καὶ πρὸ Ματθαίου καὶ πλείονος διὰ τὴν ἀγάπην τῆς χάριτος ἀπολαύσαντα, προσήνεγκαν μὲν αὐτῷ τὰς βίβλους, μαθεῖν ἦντινα περὶ αὐτῶν ἔχει τὴν δόξαν παρ' αὐτοῦ βουλόμενοι. Ὁ δὲ ἐπήνεσε μὲν τῆς ἀληθείας τοὺς γεγραφότας, ἔφησε δὲ βραχέα μὲν αὐτοῖς παραλελειφθαι καὶ τῶν μάλιστα ἀναγκαίων λεχθῆναι θαυμάτων τὰ διδασκαλικά ἅπαντα μικροῦ. Εἶτα καὶ δεῖν ἔφασκε τοὺς περὶ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας τοῦ Χριστοῦ διαλεγόμενους μηδὲ τοὺς περὶ τῆς θεότητος λόγους παραλιπεῖν, ὥστε μὴ τοῦ χρόνου προβαίνοντος τούτοις ἐνεθισθέντας τοῖς λόγοις τοὺς ἀνθρώπους τοῦτο μόνον αὐτὸν νομίζειν ὅπερ ἐφαίνετο. Ἐπὶ τούτοις παράκλησις τῶν ἀδελφῶν

(1) Hujus commentarii fragmenta Græca quæ sequuntur fere omnia leguntur in Catena Patrum Græcorum in S. Joannem ex antiquissimo Græco codice ms. nunc primum in lucem edita — — a

Balthasare Corderio Antverpiano S. J. s. th. D. et in alma Viennensi univ. Pr. Antverpiæ 1630, f. Singulis præfixa sunt v. Θεοδώρου Μοψουεστίας.

(2) Cord. cat. proœm.

ἐγένετο, ταῦτα ἂ μάλιστα ἀναγκαῖα μὲν κρίνει πρὸς διδασκαλίαν, παραλελειμμένα δὲ ὁρᾷ τοῖς λοιποῖς γράψαι μετὰ σπουδῆς, ὃ δὴ καὶ πεποίηκεν. "Οθεν εὐθὺς μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς περὶ τῶν τῆς θεότητος ἐφιλοσόφησε δογμάτων, ταύτην ἀναγκαίαν κρίνων τοῦ Εὐαγγελίου ἔσεσθαι τὴν ἀρχήν, καὶ οὕτω ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν μεταβάς, τοῖς αὐτὸς περὶ τοῦ Κυρίου τὴν εἰδὼς οὖσαν ἀληθεύειν τὴν ἀρχήν.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. γ'. — Τινὲς μὲν οὖν (1) οὕτως ἀνέγνωσαν, "Ο γέγονεν ἐν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, δι' αὐτοῦ, λέγοντες. Πῶς δὲ οὐκ εὐθὺς ἦν, εἰ τοῦτο ἐμελλε λέγειν ὁ Εὐαγγελιστής, ὥς τι διδάσκων ἡμᾶς καινὸν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄγνωστον; "Ο καὶ ὁ τυχὼν εἰπεῖν ἐδυνήθη καὶ περὶ τυχόντος. Χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν τῶν δι' αὐτοῦ γεγονότων. Πᾶς γὰρ ὅστις οὖν καὶ περὶ παντὸς τοῦτο ἐρεῖ, ἐπειπερ δῆλον ὡς ἐπὶ παντὸς τῶν ὅτι ποτὲ διαπραττομένων οὐκ ἂν εἴποι τις ἑτέρως, ἢ ὅτι. Τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων οὐδὲν γέγονε χωρὶς αὐτοῦ. Τινὲς δὲ ἑτέρως ἀνέγνωσαν. Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν. εἰτα. "Ο γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. πολλὰ γὰρ ἀμέτοχα ζωῆς ἐστίν, ὡς γῆ καὶ ὕδρ. "Εστὶν οὖν πλοκή καὶ βεβαίωσις τοῦ προτέρου. εἰτα καὶ ἡ σαφήνεια. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἐπήγαγε. Καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲ ἐν ὃ γέγονεν, τουτέστι καὶ συντόμως εἰπεῖν, Οὐδὲν τῶν γεγονότων ἄνευ αὐτοῦ γεγέννηται, μόνου τοῦ Πατρὸς ὑπεξηρημένου τῆς αὐτοῦ ποιήσεως σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἐπειδὴ περ αἱ συνὼν αὐτοῖς, εἰκότως καὶ κατὰ τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν αὐτοῖς κεκοινώνηκε.

Τοῦτο εἶπεν (2) διὰ πάντων βουλευθεὶς δεῖξαι (3), ὅτι οὗτος αἰὲς συνῆν τῷ Πατρὶ, ὡς ὁμοῖος τὴν φύσιν, ὡς κοινωνὸς τῆς δημιουργίας, ὡς συνὼν μὲν αἰὲς, συνεργασάμενος δὲ ὅτε ἔδει γενέσθαι τὰ ὄντα. Σαφῶς δὲ ἔδειξεν, ὅτι τὸ, δι' αὐτοῦ, οὐ διακονίας ἔνεκεν αὐτῷ κεῖται, ἀλλὰ συνεργείας. καὶ τοῦ μηδὲν ὑφαιρεῖσθαι τῆς αὐτοῦ ποιήσεως τῶν γεγονότων, τὸ ἐπαγαγεῖν. Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν, ὃ γέγονεν (4).

Στίχ. δ'. — "Εν (5) αὐτῷ ζωὴ ἦν. ἀντὶ τοῦ, Πηγάζει τὴν ζωτικὴν δύναμιν, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν ζῆν, ἀλλὰ καὶ ζῶντα ποιεῖν, ὅπερ καὶ ἦν ἀκόλουθον τῷ, Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν ὃ γέγονεν. "Εποίησε γὰρ, φησὶ, τὰ ὄντα, πηγάζων τὴν ζωὴν, καὶ οὐ παράγει μόνον φύσεις ἀπλῶς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ζῶσας ποιεῖ.

"Αντὶ τοῦ. Αὕτῃ μέντοι ἡ ἐν αὐτῷ δύναμις οὐ ζωοποιεῖν μόνον ἱκανή, ἀλλὰ καὶ γνώσεως πληροῦν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς.

Στίχ. ε'. — Μετεληλυθὼς (6) λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Υἱοῦ, τίνα ἂν εὑρεν ἀρχὴν ἑτέραν, ἢ τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην; "Αφ' οὗ γνωρίζεσθαι, ὅστις ἦν ὅς τὴν ἀρχὴν ἐδέξατο.

(1) Ex Vaticana Evang. catena ed. Ang. Maius Scriptor. vet. nova collect., t. I, p. 225. qui p. 575 conferri jubet hunc locum Græcum cum Latino apud Combefisium Bibl. concion., I, p. 281.

(2) Cord. cat. p. 17.

A mandaret, quod et fecit. Unde statim in exordio de divinitate accurate disseruit: hinc Evangelium necessario auspicandum ratus, ac deinde ad incarnationis opus transiens, rerum a Domino dictarum vel gestarum non aliud præter hoc verissimum esse principium perspectum habens

λεχθέντων ἢ γεγονότων οὐχ ἑτέραν τινὰ, ἀλλ' ἢ ταύ-

CAP. I.

VERS. 3. — Legerunt quidem plures, quod factum est in ipso, pro per ipsum, dicentes: Qui autem non esset ridiculum, si ita loquendo Evangelista, nos rem novam et hominibus ignotam docere intenderit? Vel obvius quisque et de obvio quoque idem asserere potuisset: Sine ipso factum est nihil eorum quæ per ipsum facta sunt. Nam quilibet vel de quolibet idem profitebitur, cum appareat de quovis rem quamcunque perficiente eadem dici, Eorum quæ per ipsum facta sunt nihil sine ipso factum est. Quidam autem aliter legerunt, nam primo: Et sine ipso factum est nihil, et deinde: Quod factum est in ipso vita erat; multa enim vita carent, uti terra et montes. Hæc igitur præcedentia complicant et confirmant, imo et elucidant. Nam post illa, Omnia per ipsum facta sunt, addit, Et sine ipso nihil quod factum, hoc est ut uno verbo loquar, Nihil eorum quæ facta sunt ab alio facta sunt, nisi forte a Patre ejus et Spiritu sancto; nam quando ab eis nunquam dividitur, et rerum omnium creationem una cum eis operetur oportet.

Hoc dixit, ut per hæc omnia confirmaret Filium semper adesse Patri, ut qui ejusdem sit naturæ, et consors operationis, semper quidem ei coexistens, cooperans vero cum expediebat universa produci. Clare autem ostendit, illud, per ipsum, de eo non ministerii causa, sed cooperationis gratia dictum esse, et ne quid rerum ab ipsius fabricatione eximeretur, adjunctum et illud: Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.

VERS. 4. — In ipso vita erat. Quoniam vim vivificam facit scaturire, ita ut non solum vivat ipse, verum etiam aliis vitam præstet. Unde sequitur: Et sine ipso factum est nihil quod factum est. Fecit enim, inquit, omnia, vitam suppetitans, ita ut non naturas duntaxat simpliciter producat, sed etiam vivificet.

Quoniam eadem in ipso virtus, non vivificandis solum animabus hominum, verum etiam omni cognitione illas imbuendis abunde sufficit.

VERS. 6. — Cæterum ad Filii apparitionem transiens, quidnam aliud principium invenit quam illud secundum Joannem? Unde licet intelligere quis sit qui principium accepit.

(3) V. δεῖξαι in catena non legitur.

(4) Cat. p. 16, ὃ ἐγένετο.

(5) Cord. cat. p. 18, 19.

(6) Cord. cat. p. 21.

In (1) mundo erat, et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit, dicens venientem in hunc mundum de Domino Christo bene intulit, In mundo erat, ut ostenderet quia venientem ad manifestationem retulit. Substantia enim et natura erat in mundo, inquit, et antea. Et veluti hoc parum esset, intulit, Mundus per eum factus est : hoc est, Quid mirum si erat in mundo, qui non esset, nisi ille voluisset? Sed tamen erat quidem in mundo et antea, et fecit etiam mundum ipse, Et mundus eum non cognovit. Bene hic Et non cognovit dixit, velut si diceret non cognoverunt proprium Dominum.

VERS. 10. — Post illa verba : Venientem in hunc mundum, de Domino ejus Christo recte subjunxit : In mundo erat, ut declararet illud venientem dictum esse propter carnis manifestationem. Nam secundum hypostasim, inquit, ac naturam suam, etiam antea in mundo erat, ipso videlicet adhuc imperfecto, unde subjunxit : Et mundus per ipsum factus est. Quasi dicat : Ecquid mirum, si in mundo erat, qui omnino non fuisset, nisi ipsum esse voluisset?

VERS. 13. — Uberem sane se suscipientibus mercedem retribuit. Primum siquidem maximumque bonum, honoris quodammodo sui illis largitus est æqualitatem, paulo scilicet suo minorem, qualis ipsi capaces erant, filiationis eos munere donando : qua gratia fruuntur, non secundum naturalem generationis ordinem corporaliter renascendo, sed divina virtute, per similitudinem quamdam et affinitatem spiritualiter procreati.

Etenim Deus, charitate plenus erga homines atque beneficus, non vi, nec necessitate, suasionem autem ac benefaciendo omnes ad ipsum traxit. Itaque, cum venisset, alii eum receperunt, alii vero non. Homines enim quidem, cum propter necessitatem domus ministerium instituunt, qui conducti sunt magno numero lege domini astringuntur. Deus autem non indigens aliquo, propter nostram salutem vero omnia agens, hujus nos dominos facit. Quid ergo castigat, inquit, non obediētes sibi? Quia etiam inobediētes nos curæ habet. Adeo bonus est, ut nos discedentes, aut fugientes non deserat; sed cum primam virtutis viam derelinquimus, viam obediētiæ ac prosperitatis aliam nobis imponit, viam castigationis atque ultionum, ne illarum experimentum capiamus, inviti que sapientiores efficiamur. Nam et legislatores, in malefactores multas ac severas castigationes decernunt, nihilominus non aversamur atque e contra castigationum gratia magni facimus; si etiam, qui de ratione agendi sapienter statuerunt, admiramur; quanto magis admirari amareque Deum ob hujusmodi curam debemus! Stupendum autem esset aliquem discipulum non magistri dedecore erubescere, sed audacter hoc opprobrium notum facere; hocque signum esset non minimum

Στίχ. ι'. — Εἰπὼν (2) ἰ, Ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ καλῶς ἐπήγαγεν τὸ, Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, ὥστε δεῖξαι, ὅτι τὸ, ἐρχόμενον, πρὸς τὴν διὰ σαρκὸς εἶπεν φανέρωσιν. Τῇ γὰρ ὑποστάσει, φησὶ, καὶ τῇ φύσει ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ πρὸ τούτου, καὶ ὡς καὶ τούτου μικροῦ τινος ὄντος ἐπήγαγε. Καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο· τουτέστι, Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, ὅς οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ ἐκεῖνος ἐβουλήθη;

Στίχ. ιγ'. — Οὐκ ἀκερδῆς (3) τὸ πρᾶγμα ἐγένετο τοῖς δεξαμένοις αὐτόν. Τὸ γὰρ πρῶτον καὶ μέγιστον ἀγαθὸν ἐχαρίσατο τὴν πρὸς ἑαυτόν ἰσοτιμίαν μικροῦ δεδοικῶς καθ' ὅσον ἦν ἐν ἐξουσίᾳ ἔχειν, τῆς υἰότητος τὴν ἀπόλαυσιν αὐτοῖς χαρισάμενος, ἧς ἀπῆλθον (4), οὐ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν πάλιν διαδοχῇ τινι σωματικῶς τιχτόμενοι, ἀλλὰ θεία δυνάμει διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητός τε καὶ συναφείας τὴν γένεσιν δεχόμενοι.

(5) Φιλάνθρωπος γὰρ ὢν ὁ Θεὸς καὶ εὐεργετικός, βία μὲν οὐδὲ ἀνάγκη, πειθοῖ δὲ καὶ τῷ ποιεῖν εὖ τοὺς βουλομένους ἅπαντας ἔλκει πρὸς ἑαυτόν· καὶ διὰ τοῦτο ἐλθόντα αὐτόν οἱ μὲν ἔλαβον, οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ, ἅτε ἐν χρεῖᾳ καθεστῶτες τῆς τῶν οἰκετῶν διακονίας, καὶ βουλομένους πολλοὺς τῷ τῆς δεσποτείας κατέχουσι νόμῳ· ὁ δὲ Θεὸς ἀνευδεῆς ὢν, τῆς δὲ ἡμετέρας ἔνεκεν σωτηρίας μόνον ἅπαντα πράττων, ἡμᾶς αὐτοὺς ποιεῖ τούτου κυρίους. Τί οὖν κολάζει, φησὶ, τοὺς οὐκ ἔχοντας ὑπακούειν αὐτῷ; Ὅτι καὶ μὴ πειθομένων ἡμῶν λίαν κήδεται, σφόδρα ὢν ἀγαθός, καὶ ἀποπηδώντων καὶ φευγόντων οὐκ ἀφίσταται· ἀλλ' ἐπειδὴ προτέραν τῆς εὐεργεσίας ὁδὸν ἀπώσάμεθα, τὴν διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τοῦ παθεῖν εὖ, τὴν ἐτέραν ἡμῖν ἐπεισήγαγε, τὴν διὰ τῆς κολάσεως καὶ τῶν τιμωριῶν, ὅπως δέει μὴ πείραν τῶν τοιούτων λαβεῖν, καὶ ἄκοντες σωφρονῶμεν. Ἐπεὶ καὶ οἱ νομοθέται πολλὰς καὶ χαλεπὰς κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων τιθέασιν τιμωρίας· καὶ ὅμως αὐτοὺς οὐκ ἀποστρεφόμεθα· διὰ ταῦτα καὶ μᾶλλον τιμῶμεν τῶν κολάσεων χάριν· εἰ δὲ τούτους θαυμάζομεν εὐταξίαν εἰσάγοντας ἐν τῷ βίῳ, οὐ πολλῷ μᾶλλον τὸν Θεὸν ἐκπλήττεσθαι δεῖ καὶ ἀγαπᾶν τῆς τοσαύτης κηδεμονίας ἔνεκεν; Θαυμάσαι δ' ἂν τις τοῦ μαθητοῦ μὴ αἰσχυρόμενος ἐπὶ τῇ τοῦ διδασκάλου ἀτιμίᾳ, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας τὴν εἰς αὐτὸν γεγεννημένην ὕβριν

(1) Facund. l. 1. ix, 3.

(2) Cord. cat. p. 23. Cf. frag. sequens, Latine ex Facundo.

(3) Cord. cat. p. 27.

(4) Vid. Matthiæ Ausf. griech. Gramm. ed. 2, 1, p. 310. Sed inveni etiam Achill. Tat. ed. F. Jacobs. p. 14 ἀπῆλθον, Basil. M. hom. in ps. xiv, 1, p. 112 Garn., πόσοι ὄναρ πλουτήσαντες ὑπεραπῆλθον (at legendum cum Hemsterhusio ὑπαρ ἀπῆλθον, v.

Aristæneti epist. cur. Abresch. Zwollæ 1719 p. 146) τῆς ζημίας; In Theodoreto hæc forma sæpius legitur. V. indic. ed. Hal. s. ἀπῆλθον. Si catenæ fides, Theodorus infra ad Joan. vi, 5, ἠρύθμisen scripsit.

(5) Hactenus fragmentum est etiam apud Corde- rium in Catena. Pergit vere multo ulterius codex Reginæ Sueciæ IX, ap. Ang. Mai Bibl. nov. Patr. vii, p. 396. EDIT.

ἀναγράφοντος· καὶ τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν τὸ φιλάληθες αὐτῶν τρόπου τε τεκμήριον· καὶ ἄλλως δὲ τὸν αἰσχυρόμενον ὑπὲρ τῶν ὑβρικότων, οὐχ ὑπὲρ τοῦ παροινηθέντος αἰσχύνεσθαι χρή· οὗτος γὰρ ταύτῃ μᾶλλον ἔλαμψεν, καὶ μετὰ τὴν ὑβριν τοσαύτην τῶν ὑβρικότων ποιούμενος πρόνοιαν· ἐκεῖνοι δὲ ἀγνώμονες καὶ μιαιοὶ παρὰ πᾶσιν ἐφάνησαν, τὸν ἐπὶ τοσούτων παραγενόμενον ἀγαθῶν ὡς ἐχθρὸν ἀπώσάμενοι καὶ πολέμιον· οὐ ταύτῃ μόνον ἐδράκηνσαν, ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ τυχεῖν ὧν ἔτυχον οἱ λαβόντες αὐτόν.

Στίχ. ιδ'. — Σκηνὴν δὲ (1) καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων ὁ Ἀπόστολος τὸ σῶμα καλεῖ, λέγων· *Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκηνεὶ στενάζομεν*· καὶ πάλιν, *Οἶδαμεν ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνου καταλυθῇ*. Ἰδίωμα δὲ τῆς Γραφῆς ἀπὸ τῆς σαρκὸς τὸν ὅλον ἄνθρωπον καλεῖν, ὡς τὸ, *Πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἦξει*· καὶ τὸ, *Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα*.

Στίχ. ιε'. — Τὸ (2), ὀπίσω, ἔμπροσθεν, κατὰ τὴν δόξαν λέγει καὶ τὴν παρὰ ἀνθρώποις ὑπόληψιν· εἰ δὲ, *Γέγονεν*, εἶπεν ἀντὶ τοῦ, *Γενήσεται*, οὐ θαυμαστόν· πρὸς γὰρ τῷ χύδην εὐρίσκεσθαι ταύτην ἐν τῇ θεῇ Γραφῇ τὴν συνήθειαν, ἔτι καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν ἐν τοῖς ἀνωτέρω οὕτως εἰρηκότα ἐδείξαμεν, τὸ, *Οὐ κατέλαβεν*, σαφῶς εἰπόντα, ἀντὶ τοῦ, *Οὐκέτι λήφεται*.

Στίχ. κζ'. — Μηδὲν ὑφορώμενος μετὰ τῆς προσηκούσης ἐλευθερίας τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ πᾶσιν ἀνακηρύττει ὁ μακάριος Ἰωάννης· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν τόπον ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστής, ἵνα τὴν παρρησίαν δείξει τοῦ μεγαλοφωνοτάτου κήρυκος· τὸν γὰρ Ἰορδάνην καταλαβὼν, ἐν μέσῳ τῷ πλήθει παρόντων ἀπάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ βαπτιζομένων (βαπτίζοντι γὰρ ἐπέστησαν οἱ Ἰουδαῖοι), τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην ἐρρήξε φωνήν· *Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ*.

Στίχ. κη'. — Ταῦτα δὲ ἐγένετο οὐκ ἐν τῇ Βηθανίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ Βηθαρά, ὡς τὰ ἀκριβῆ περιέχει τῶν ἀντιγράφων· ἡ γὰρ Βηθανία οὐχὶ πέραν Ἰορδάνου, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἐρήμου ἦν, ἀλλ' ἐγγὺς πρὸς τῶν Ἱεροσολύμων· τοὺς δὲ τόπους ἐπισημαίνεται ὡς τὰ πρὸ μικροῦ συμβάντα τοῦ χρόνου διηγεῖσθαι μέλλον, καὶ τοὺς παρόντας καὶ θεωμένους μάρτυρας ποιούμενος τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων.

Στίχ. κθ'. — Εἰρηκῶς ἐνταῦθα ὁ Βαπτιστής, ὅτι *Οὗτός ἐστιν ὁ αἰρὼν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*, οὐκ εἶπεν, ὁ μονογενὴς Υἱός, οὐδὲ, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, οἷα φαίνεται ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρηκῶς· καίτοι ἔδοξεν ἂν νῦν ἀκολουθότερον αὐτοῦ τὸ μέγεθος λέγειν τῆς φύσεως εἰς ἐπιδείξιν τῆς ἐπαγγελίας τῶν δι' αὐτοῦ δοθησομένων· ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἔφη, Ἄμὲν δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν τοῦ Θεοῦ· ὅπερ ἦν ὄνομα τοῦ πάθους σημαντικόν· ἐπεὶ περ ἐν τῷ πάθει τὴν ἁμαρτίαν κατέλυσεν. Ταύτης γὰρ ἐν τῇ θνητότητι τὴν ἐπίτασιν δεξαμένης, τοῦ δὲ θανάτου πάλιν ὑπ' ἐκείναις καθ' ἡμῶν σφιχθέντος, ἔληλυθως ὁ Κύριος ἡμῶν ὁ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός, ἐκεῖ-

veracitatis characterisque eorum. Cæterum vexantibus contumeliis erubescens, vexatum non erubescere debet; sic enim tanto magis splendescit, cum imprimis, talibus contumeliis perpressis, vexantibus providet. Illi stulti sacrilegique omnibus apparuerunt, cum, qui propter bonum venerat, boni tanquam inimicum et hostem repellendo. Non solum in hoc erraverunt, sed etiam non consequendo quod consecuti sunt qui eum receperunt.

VERS. 14.—Apostolus etiam humanum corpus tabernaculum appellat, dicens: *Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus* (II Cor. v, 4). Et iterum: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur* (ibid., 1). Usitatum autem Scripturæ, a carne totum hominem appellare, ut in illo: *Ad te omnis caro veniet* (Psal. lxi, 2). Et in eo: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem* (Joel. ii, 28).

VERS. 15.—Post et ante juxta opinionem dicit, atque ad intellectum hominum. Si dicit *factum est hoc est pro fiet*; quid mirum? cum ostenderimus hanc esse Scripturæ sacræ hoc persæpe dicendi consuetudinem, nostrum etiam Evangelistam dixisse supra: *non comprehenderunt* (v. 6.) pro *comprehendent*.

VERS. 27.—Nihil suspicans aperta libertate, quæ ad Christum spectant, annuntiat beatus Joannes. Ideo autem etiam signat locum (v. 28.) Evangelista, ad fiduciam præconis magna annuntiantis ostendendam. Cum enim ad Jordanem devenisset, in media turba omnium astantium ab eo baptizatorum (ad baptismum enim ejus concurrerant Judæi) hæc mirabilia verba denuntiavit: *Non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti*.

VERS. 28.—Hæc autem facta sunt non in Bethania, sed in Bethara, ut habent accuratiora exemplaria. Bethania enim non erat cis Jordanem, nec in deserto, sed prope Jerusalem. Hæc loca autem notat quia paulo post facta eo tempore narraturus est, utque astantes veritatis verborum testes habeat.

VERS. 29.—Hic Baptista dicens: *Hic est qui tollit peccatum mundi*, non dixit: ecce *Filius unigenitus*, nec ecce *qui est in sinu Patris*, ut supra vidimus (v. 18). Attamen videretur magnitudo naturæ recte enuntiari ad promissiones eorum quæ daturus erat probandas. Sed hoc non dixit, *Agnum vero Dei* vocat illum, quo passio significabatur, cum passione sua peccatum diluerit. Peccato enim in nostra mortalitate regnante, ac vicissim morte propter peccatum nobis adhærente, Dominus noster Jesus Christus venit, hanc et illud nobis condonans; ac morte per mortem suam destructa, destruxit quoque peccatum in nostra mortalitate radicatum.

τοῦ τῆς ἀληθείας ἔνεκεν μαρτυρεῖν αὐτῷ τὰ γνωρίσματα. Ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον διατριβῆς καὶ ἀπὸ τοῦ ἀκοινωνήτου τῆς διαγωγῆς τοῦτο αὐτὸ διαμαρτυρόμενος ἔλεγε· *Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι ἐκεῖνός μοι εἶπε.*

Στίχ. μζ'. — Ἡ Ναζαρέτ (1) πάνυ διαβέβληται παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἄνωθεν, δηλονότι ὡς ὑπὸ ἐθνικῶν μᾶλλον οἰκούμενον τὸ χωρίον καὶ ἀγαθὸν ἐνεγκεῖν οὐδέποτε τι δυνάμενον. Ὅθεν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον πρὸς τὸν Νικόδημον· *Ἐρευνήσον καὶ ἴδε τὸ, Προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγήγερται.* Καλῶς οὖν καὶ ὁ Φίλιππος πρὸς τὸν Ναθαναήλ· *Ἐρχου καὶ ἴδε.* Ἐπειδὴ γάρ μοι, φησί, τὴν παλαιὰν προβάλλῃ δόξαν, ἐγὼ σοι τὰ πράγματα δεικνύναι ἐπαγγέλλομαι (2). Εἶτα ὡς Ἰησοῦ πόρρωθεν θεασαμένου τὸν Ναθαναήλ, καὶ εἰπόντος, *Ἴδε ἀληθὴς Ἰσραηλίτης ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι· καὶ τοῦ Ναθαναήλ εἰπόντος, Πόθεν με γινώσκεις;* Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· *Πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι, καὶ ἐξῆς· ὅθεν καὶ ὁ Ναθαναήλ ἔργοις αὐτοῖς τὴν ἀπόδειξιν λαβὼν, φησί· Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.* Ταῦτα δηλονότι περὶ τοῦ Χριστοῦ προσεδόκων ὡς οἰκειωμένου παρὰ πάντας Θεῷ, ὡς βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ, εἰ καὶ ἀμυδρότερον αὐτὰ καὶ σωματικώτερον τέως προσεδόκων· οὔτε γὰρ ὅπως ἦν Υἱὸς Θεοῦ Ἰουδαίους τότε εἰδέναι δυνατόν ἦν, ἀλλ' οὐδὲ ὅπως βασιλεὺς· ἀλλ' οὐδὲ ἦν τοῦ Ναθαναήλ εὐθύς ἐκεῖνο ἐπιγινῶναι, ὁ μακρῷ χρόνῳ καὶ τοὺς ἀποστόλους ὕστερον ἐγνωχότας ἔστιν εὑρεῖν· ἐπεὶ περ ἐθεώρει μὲν ἄνθρωπον· τὰ δὲ παρὰ τοῦ Κυρίου λεχθέντα πρὸς αὐτόν οὕτω τοιαῦτα ἦν, ὥστε τὴν φύσιν ἐκείνην ἐμφαίνειν· ἐπεὶ καὶ προφητῶν ἔργον τοῦτο ἦν· ἀμέλει καὶ Ἐλισσαῖος ἐλέγχει τὸν οἰκεῖον μαθητὴν τὸν χρυσίον λαβόντα παρὰ τοῦ Νεεμάν, καίτοι γε πλείστῳ τῷ διαστήματι πόρρωθεν· ἀλλ' ὅμως καὶ τὸ πρᾶγμα ὅπως ἐγένετο ὑποκάτω τῆς συκῆς πιστεύεις; *Μείζονα τούτων ὄψει· καὶ οὕτως ἔδειξεν ὅτι οὐδὲν μέγα τὸ παρ' αὐτοῦ λεχθὲν, μηδὲ οὕτω ἱκανὸν ὥστε ἀκριβῶς αὐτόν, ὅστις εἶη, παραστήσαι.*

Στίχ. ν'. — Αὐτάρκως (3) ἐμφαίνων αὐτῷ τῆς οἰκειας δυνάμεως τὴν περιουσίαν, ὅθεν καὶ ὁ Ναθαναήλ ἔργοις αὐτοῖς τὴν ἀπόδειξιν λαβὼν, φησὶν· *Ραββὶ, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.* Ταῦτα γὰρ δηλονότι περὶ τοῦ Χριστοῦ προσεδόκων.

Rabbi (4), tu es Filius Dei, tu es rex Israel, hoc est : Tu es ille qui de longe prædicatus est Christus. Hoc enim scilicet de Christo sperabat, sicut domestico constituto præter omnes Deo.

Certus quidem (5) et ipse erat, Filium Dei non secundum deitatis dicens nativitatem, sed secundum quod domesticus Deo erat : per quod filii Dei, qui per virtutem domestici Deo constituti homines, interrim vocabantur.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Στίχ. γ'. — Ἀξιόν (6) ζητῆσαι πόθεν ἐπῆλθεν τῇ μητρὶ μέγα τι φαντασθῆναι περὶ τοῦ παιδός· σημεῖον γὰρ οὐδὲν ἦν πεποιηκώς· ταύτην γὰρ φησιν ἀρχὴν

A tatis causa ejus manifestaret perfectiones. Propter commorationem vero ejus in deserto, atque inso-ciabile vitæ institutum, illud ipsum etiam testatus dixit : *Et ego nesciebam eum; sed qui misit me ut baptizarem aqua, is mihi dixit (Joan. i, 33).*

VERS. 47. — Nazareth olim a Judæis valde contemnebatur, quia nimirum ab ethnicis fere regio illa incolebatur, nec unquam boni quidpiam protulerit. Unde etiam Judæi dicebant Nicodemo : *Scrutare Scripturas et vide, quia a Galilæa propheta non surgit (Joan. vii, 52).* Recte igitur Philippus Nathanaeli ait : *Vade et vide.* Cum enim mihi, inquit, antiquam objicias opinionem, ego tibi res ipsas declarare instituo. Deinde Jesus, videns a longe venientem ad se Nathanael, dixit : *Ecce verus Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael : Unde me nosti? Respondit Jesus : Priusquam te Philippus vocaret, et reliqua.....* Unde et ipsis operibus convictus fuerat ut diceret : *Tu es Filius Dei, tu es rex Israel (v. 39).* Christus profecto exspectabatur tanquam Dei præ omnibus familiaris, tanquam rex Israel, nisi etiam forte obscurius magisque carnaliter; nec enim quomodo esset Filius Dei Judæos erat possibile scire, nec quomodo rex; nec ergo possibile erat Nathanael statim hoc scire, quod post longum tempus ipsos apostolos tandem cognovisse videmus. Hic enim tantum hominem videbat; quæ autem ad ipsum a Domino dicta fuerant, ad demonstrandam alteram naturam non poterant sufficere. Namque de prophetis talia narrantur : haud dubie Eliseus discipulum suum reprehendit (*IV. Reg. v, 26*) quod a Naaman aurum acceperat, quamvis longe abesset. Attamen et tantum propter quod factum est (*v. 50*) *sub ficu credis? Majus his videbis.* Sic ostendit nihil esse magnum quod ille dixerat, nec ad plane patefaciendum qualis erat sufficiens.

VERS. 50. — Abunde protecto satis ipsi virtutis suæ magnitudinem declaraverat, quandoquidem Nathanael ab ipsis etiam operibus accepta declaratione, dicat : *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel.* Ista videlicet atque ejusmodi de Christo exspectabant.

CAP. Μ.

VERS. 3. — Merito inquirendum est unde matri de filio hæc tacita fiducia orta esset; nullum enim miraculum fecerat, cum evangelista dicat (*v. 11*)

libro primo. Act. C. C. II, IV, 33. Vig. C. 33.

(5) *Et post alia.* Act. C. C. II, IV, 34. Vig. C. 34.

(6) Mai ibid.

(1) Cord. p. 60.

(2) Pergit Theodorus ap. Maium ibid.

(3) Cord. cat. p. 61.

(4) Ejusd. Th. de interpret. sec. J. Evangelii, de

hoc fecisse initium signorum in Cana Galilææ. Quidam autem forte dixerit hoc non probare sufficienter initium hoc fuisse miraculorum; hoc in loco primum quidem fuisse, sed non omnino primum; nam verisimile est alia alibi fecisse. Ad hoc respondebimus Joannem dixisse (i, 31): *Et ego nesciebam eum: sed ut manifestetur in Israel, propterea veni baptizans*. Porro si tempore adolescentiæ miracula fecisset, nullum opus fuisset Israelitis ut manifestaretur; quæ enim facta fuissent, illustriora fuisse viderentur, utpote ab adolescente facta. Unum vero tantum testimonium huic affert Lucas (ii, 42), cum factus esset annorum duodecim, magistros audientem sedisse, suisque responsis mirabilem illis visum fuisse. Verisimiliter autem et ut vere dicatur, non cœpit a prima adolescentia miracula facere, ne phantasma esse videretur. Unde ergo, inquit, tanta hæc matri fiducia de illo (5)? reliquum est ut manifestari cœperit. Ex Joannis quidem testimonio manifestatus fuerat, ex verbis quæ ad discipulos protulerat; supra autem omnia hæc, ex conceptione atque ex his quæ conceptionem fuerant comitata, maxima de puero orta matri fuerat opinio, omniaque conservabat in corde suo (Luc. ii, 19). Cum igitur cognovit Joannem gratia illius venisse, de illo testimonium perhibere, discipulosque habere, tunc cætera gaudens revocavit. Nam se illustriorem facere gratiamque illis præbere volebat. Forte aliquid humani experiebatur, quemadmodum fratres ejus qui dicebant: *Manifesta te ipsum mundo* (vii, 4), ex miraculis ejus gloriam adepturos sperantes.

VERS. 9. — Architriclinus ministerio mensarum apparatusque nuptiarum præerat. Advocare autem sponsum, quo audito inquirere, scientem sponso non esse alterum vinum, ac quidem postquam inquisivisset unde vinum esset, quod factum fuerat discere, omnino æquum erat. Nemo tamen illorum credidit, sed tantum hoc retulit evangelista ut ostenderet non solum aquam in vinum conversam fuisse, sed in naturam aliquam mirabilem vini. Cætera autem ut superflua, nec utilitati inservientia neglexit.

VERS. 14-19. — Visus est Christus, cum e templo venditores nummulariosque exturbavit, non negotiationem solum, verum etiam victimarum ritum sustulisse, quandoquidem boves columbasque earum duntaxat gratia venderent. Unde satis fit probabile, eum ad resurrectionem alluisse, ac si tacite diceret: Ejus signum quæritis, paulisper expectate. Cum enim me sublatum putabitis, tunc demum resurgens, omnibus meipsum exhibebo, ostendamque qui sim. Et sic quidem veteribus illis antiquatis, nova quædam existet politia, novæ videlicet illius vitæ post resurrectionem promissæ.

(1) Hic prænoscutur pater Nestorii de gloria B. M. V. detrahentis.

(2) Cord. cat. p. 75.

A τῶν σημείων ἐποίησεν ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· εἰ δὲ λέγει τις μὴ εἶναι τοῦτο τεκμήριον ἱκανὸν τοῦ ταύτην ἀρχὴν εἶναι τῶν σημείων ἐγχωροῦν ἐκεῖ πρῶτον, μὴ μέντοι πάντως πρῶτον· εἰκὸς γὰρ αὐτὸν ἀλλαχοῦ πεποιηκέναι ἕτερα· ἐκεῖνο πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν, ὅτι Ἰωάννης φησὶν, ὅτι Ἐγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον βαπτίζων· εἰ γὰρ καθ' ἡλικίαν ἐθαυματούργει, οὐκ ἂν ἐδεήθησαν οἱ Ἰσραηλῖται τοῦ αὐτὸν φανερώσαντος· τὰ τε γὰρ γινόμενα παραδοξότερα ἂν ἔδοξεν εἶναι, ἅτε παρὰ μεираίου γενόμενα· ἐν δὲ μόνον ἐμαρτύρησεν αὐτῷ ὁ Λουκᾶς, ὅτι ἐκαθέζετο δωδεκαετῆς ὢν τῶν διδασκάλων ἀκροώμενος, καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐδόκει αὐτοῖς θαυμάσιος εἶναι· εἰκότως δὲ καὶ κατὰ λόγον οὐκ ἤρξατο τῶν σημείων ἐκ πρώτης ἡλικίας, ἵνα μὴ δόξωσι φάντασμα εἶναι. Πόθεν οὖν ἐπῆλθεν τῇ μητρὶ μέγα φαντασθῆναι περὶ αὐτοῦ, φησὶν; ἀποκαλύπτεσθαι λοιπὸν ἤρχετο· καὶ ἐξ Ἰωάννου κατὰ δὴλος ἦν, ἐκ τῶν πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρημένων αὐτῷ· καὶ πρὸς τοῦτο δὲ πάντων, αὐτὴ ἡ σύλληψις, καὶ τὰ περὶ τὴν σύλληψιν γινόμενα, μεγίστην αὐτῇ περὶ τοῦ παιδὸς ἐνέθηκεν τὴν [δόξαν], καὶ ἦν συμβάλλουσα, φησὶ, πάντα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. Ὅτε οὖν οἶδεν ὅτι Ἰωάννης δι' αὐτὸν ἦλθεν καὶ ἐμαρτύρει αὐτῷ, καὶ ὅτι μαθητὰς ἔσχευεν, τότε λοιπὸν θαρρόνως παρεκάλει· ἐβούλετο γὰρ ἑαυτὴν λαμπροτέραν ποιῆσαι (1) ἐκείνοις τε χάριν καταθέσθαι· καὶ τάχα γὰρ ἀνθρώπινόν τι ἔπασχε, καθάπερ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ λέγοντες· Δεῖξον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ· βουλομένοι τὴν ἐκ τῶν θαυμάτων δόξαν καρπώσασθαι.

Στίχ. θ'. — Ἀρχιτρίκλινον λέγει τὸν ἐξάρχοντα τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῆς εἰς τὸν γάμον παρασκευῆς· εἰκὸς δὲ ἦν καὶ τὸν νυμφίον ἐγκαλούμενον, καὶ ἀκούσαντα διαπορῆσαι, εἰδότα ὡς οὐκ ἦν αὐτῷ οἶνος· ἔτερος, καὶ ἐρωτῆσαι μὲν ὅθεν ὁ οἶνος, μαθεῖν δὲ τὸ γεγονός· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων προσέθηκεν, ἀλλὰ μόνον τοῦτο ἐμνημόνευσεν, ὥστε δηλῶσαι [ὅτι] οὐ μόνον τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετεποίησεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰς θαυμαστήν τινα φύσιν οἶνου· τὰ μέντοι λοιπὰ ὡς περιττὰ, μηδὲν τῇ χρεῖα συμβαλλόμενα παρητήσατο.

Στίχ. ιδ'-ιθ'. — Ἐδόκει (2) ὁ Χριστὸς τοὺς ἐν τῷ ἱερῷ ἀπελαύνων καπήλους καὶ κολ[λ]υθιστὰς οὐ τὴν ἐμπορίαν μόνον καταλύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν θουσιῶν ἔθος, ἐπεὶ περ ἐκείνων ἔνεκεν οἱ πιπράσκοντες τοὺς τε βόας καὶ τὰς περιστερὰς ἐπίπρασκον. Ὅθεν εἰκότως ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν ἐχώρησεν, ὡς ἂν εἴπῃ· Ταύτης σημείον ζητεῖτε, βραχὺ τι ἀναμείνατε. Ἐπειδὴν γὰρ ἀνελεῖν με δόξετε, τότε ἀναστὰς πᾶσιν ἑαυτὸν γνωρίσω ὅστις εἰμὶ. Καὶ οὕτω ταῦτα μὲν τὰ πάλαι λυθήσεται, καὶ καινὴ τις πολιτεία, ἅτε δὴ καὶ καινοῦ βίου τοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν κατευαγγελλ[ιζ]ομένου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. ε'. — Τὸν τρόπον (1) ἐξηγήσατο τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως, τοῦ μὲν ὕδατος, ἐν ᾧ πληροῦται τὸ ἔργον εἰπὼν, τοῦ δὲ Πνεύματος ἐν τῷ ὕδατι τὴν οἰκείαν πληροῦντος ἐνέργειαν. Ὁ Θεὸς γὰρ καὶ Πνεῦμα υἱοθεσίας λέγεται, οὐχ ὕδωρ, ἐπειδὴ τοῦτου τῇ δυνάμει τὴν ἀναγέννησιν δεχόμεθα· τούτου γε ἕνεκα καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι τὸ μὲν Πνεῦμα μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὀνομάζομεν, τοῦ δὲ ὕδατος οὐ μνησθῆναι ὡς φαίνεσθαι, ὅτι τὸ μὲν σύμβολον καὶ χρείας τινὸς ἕνεκεν παραλαμβάνεται, τὸ δὲ ὡς ἐνεργοῦν μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐπικαλούμεθα, ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος πρὸς τὸ, *Δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι*, τὸ ἐξ ὕδατος τε καὶ Πνεύματος ἀντέταξεν. Ὡς περ ἐπὶ τῆς φυσικῆς γεννήσεως ἡ κοιλία τὸ φυσικὸν ἐργαστήριόν ἐστι, ἐν ᾧ τὸ τιχτόμενον ἀποτελεῖται θεῖα δυνάμει, ἡ (2) κατὰ τὸν ἄνωθεν ὅρον αὐτὸ διαπλάττει· οὕτω καὶ ἐν ταῦθα τὸ ὕδωρ ἐν τάξει τῆς μητρὸς λαμβάνεται, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐν τάξει τοῦ διαπλάττοντος Δεσπότου.

Στίχ. κα'. — Καλῶς (3) εἶπεν· Ὁ τὰ φαῦλα πράσσων καὶ, Ὁ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν· οὔτε, Ὁ πράξας, εἰπὼν, οὔτε, Ὁ ποιήσας. Ἐγχωρεῖ γὰρ καὶ τὸν ποιήσαντα τὸ κακὸν ἀποστῆναι μὲν τῆς κακίας, ἰδεῖν δὲ πρὸς τὸ καλόν, καὶ τὸν τῇ ἀληθείᾳ χαίρειν ἐπαγγελλόμενον νεῦσαι ποτε πρὸς τὸ χεῖρον. Διὸ εἶπεν τὸ πράσσων καὶ τὸ ποιῶν· οὔτε γὰρ ἔνεστι περὶ τὴν κακίαν διακείμενον χαίρειν τῷ καλῷ, καὶ ὁ τῆς ἀληθείας ἐραστὴς πάντως ἐστὶ τῶν καλῶν ἐπιθυμητής.

Στίχ. κδ'. — Ὅλα (4) ταῦτα πρότερα γεγονότα τῆς τοῦ Βαπτιστοῦ καθείρξεως τῶν λοιπῶν εὐαγγελιστῶν, εὐθὺς μετὰ [τὸ] τοῦ Κυρίου βάπτισμα, καὶ τοὺς διαβόλου πειρασμούς, Ματθαίου μὲν εἰπόντος· Ἀκούσας ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν· εὐδὴλον μέντοι ὅτι καὶ Λουκᾶς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἀκολουθίαν ἐξήλωσεν τῆς διδασκαλίας· ὡς φαίνεσθαι ὅτι δεῖ καταλ[ε]πόντων ἐκείνων τὰ πρὸ τῆς Ἰωάννου καθείρξεως ὑπὸ τοῦ Κυρίου γεγονότα, ταῦτα μάλιστα αὐτὸς ἐφρόντισεν. Εἰ δέ τις λέγοι, Καὶ μὴν ὁ Ματθαῖος εἰπὼν βεβαπτίσθαι τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπ' αὐτὸν καταβεβηκέναι, παραχρῆμα ἐπιφέρει, *Τότε ἐκβάλλει τὸ Πνεῦμα αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον*, λεκτέον ὡς ἡ τότε λέξις οὐχ ἀεὶ τὸ παραχρῆμα σημαίνει, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ τὰ μετὰ πολὺν χρόνον συμβησόμενα· ὡς τὸ, *Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν*, ὥς περ καὶ τὸ εὐθύς.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. θ'. — Διδάσκει (5) δὲ ἡμᾶς, ὅτι οὐχ ὡς ἑτεροδόξῳ δι' ἔχθραν τὸ ὕδωρ δοῦναι παραιτήσατο, ἀλλ' ὡς μέλλοντα τὸν ἐξ ἀρχαίου κείμενον αὐτῷ νό[μ]ον παραθεῖναι ὑπ' ἀνάγκης ὑπομῆσαι βουλομένη.

(1) Cord. cat. p. 88.

(2) Cat. omitta v. ἡ præbet deinde αὐτὰ pro αὐτό.

CAP. III.

VERS. 5. — Modum quo per baptismum regeneremur, exposuit, dum in aqua quidem conferri illum, sed sancto Spiritu propriam in elemento virtutem exserente, perfici negotium hoc affirmat. Deus siquidem, et non aqua, Spiritus adoptionis appellatur, quandoquidem virtute solius Dei regeneremur. Quam ob causam in baptismo etiam Spiritum una cum Patre Filioque nominamus, aquæ vero neutiquam meminimus, ut vel inde manifestum sit, illam quidem instar signi cujusdam ac notæ, ad quidpiam significandum assumi: Spiritum vero tanquam effectorem una cum Patre Filioque invocari, quandoquidem etiam Dominus istis verbis, *Potest in ventrem matris introire et renasci*, hoc de aqua et Spiritu opposuit: ut quemadmodum in naturali generatione, venter naturæ, in qua fetus divina, uti ante dictum est, virtute ipsum efformante perficitur, officina existit: sic et hoc loco, aqua quidem matricis, Spiritus vero effectoris Domini vices subit.

VERS. 21. — Scite autem, qui male facit, et qui facit veritatem, non vero, qui fecit, dixit. Siquidem contingit, eum qui mala perpetravit, nonnunquam resipiscere, et a pravitate abstinere: rursum vero est videre, eum, qui et honestatis et veritatis amator habitus sit, mutare aliquando, et ad malum vergere quocirca qui facit dixit: fieri enim nequit, ut qui malitiæ deditus est, virtuti sit addictus, et quisquis veritatis amator est, virtutum quoque semper est cultor.

VERS. 24. — Omnia hæc prima ad incarcerationem Joannis Baptistæ spectantia, apud cæteros evangelistas, statim post Domini baptismum tentationesque diaboli evenerunt; Matthæo quidem dicente (iv, 12), *Cum audisset Jesus quod Joannes traditus esset, secessit a Judæa in Galilæam*. Notum est etiam Lucam præ cæteris catenam factorum divinorum accurate retulisse, ut videre est, cum, cæteris omittentibus quæ incarcerationem Joannis antecesserant, tempore autem Christi facta fuerant, ad illa maxime incubuerit. Quidam forte dicet: Imo Matthæus, postquam dixit Jesum baptizatum fuisse, ac Spiritum sanctum super eum descendisse, statim addit: *Tunc Spiritus expulit eum in desertum* (Matth. iv, 1; Marc. 1, 12). Dicendum est vocem *tunc* non semper statim significare; sed aliquando quæ longo post tempore eventura sunt; scilicet: *Tunc qui in Judæa sunt fugiant* (Matth. xxiv, 16), quemadmodum etiam cito.

CAP. IV.

VERS. 9. — Docet autem nos, quomodo non tanquam alicui alterius sectæ, propter inimicitiam, illi aquam dare recusaverit, sed quod ipsum obligationis suæ monitum vellet, ne antiquam legem

(3) Cord. cat. p. 102.

(4) Mai ibid.

(5) Cord. cat. 121.

violaret. Lege siquidem, ne immundum tangerent, vetante, neque alienigenarum carnem contrectare ausi erant, putantes se hoc modo coinquinari.

CAP. V.

VERS. 12. — Cum enim opus illi sit, majora hominibus administrare, nullaue lege prohibeatur, neque etiam operandi terminum habet; idcirco inquit: *Et ego operor*, quoniam volo, nullum meis actionibus præfinitum tempus habens, pro communi hominum salute. Si igitur nemo Patrem reprehendat, quia summum illi dominium, jus fasque tribuit, neque me quisquam accusare præsumat; non enim mihi, quam illi, minus licet facere quod lubet.

VERS. 19. — Postquam dixisset: *Non potest Filius a se facere quidquam*, causam addidit: nisi quod viderit Patrem facientem: quæcunque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit; non enim alia sunt ab illo facta, et alia a me secundum similitudinem eorum quæ facta sunt ab ipso; sed quæcunque facit ille, hæc et ego facio, ex communi operatione, meque et illo eadem perficientibus. Non dixit simpliciter, *Hæc et Filius facit*, ita ut operatio superior in ipsis videatur, sed addidit *similiter*, ut non solum communia esse opera, sed etiam modum operationis, atque identitatem potentiae et voluntatis ostenderet. Merito ergo dixit non posse a se facere quidquam; cum enim communia sint et facta et modus operationis, quomodo consilium et voluntas facti dividi possent? *Pater diligit Filium, et omnia demonstrat ei*, sic interpretandum est: Cum Dominus noster, Salvatorque Jesus Christus, sit Deus et homo, in Deo autem omnia essent insita, in hominem vero omnia deinceps devenerint, per idoneam copulationem; sic tanquam homo ab illis arguitur quod sabbatum solvit, et ex testimonio verbi Dei non solvi demonstrat; licere autem ipsi omnia quæcunque facere voluerit. Quapropter de hujus naturæ magnitudine loquitur. Ex exprobratione Judæorum occasionem capit, ut suam naturam demonstret quanta et qualis esset; tum a divino ad humanum transit, cum dicta tam multum discrepent a factis.

τὴν οἰκείαν φύσιν, καθ' ὅσον ἐνῆν, οἷα τίς ἐστιν· διὰ τοῦτο ἀκολουθῶς ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον ἐντεῦθεν μεθίσταται, ἐπειδὴ περ καὶ πολὺ ἀπάδοντα τοῦ φαινομένου τὰ λεγόμενα.

VERS. 35. — Ille siquidem quasi lucernæ vicem obibat, cujus, absente sole, in tenebris usus est. Orto autem sole, superflua est, nec ad quidquam prodest.

VERS. 45. — Ego quidem, inquit, cum vos ad Deum adducam, nihil in hac vita magnifici pollicendo, doctrinæ meæ difficultatem subterfugitis. Ille vero, cum omnem suam in præsentī gloriam ostentet, plurimam in se credentibus stabilitam

Τοῦ γὰρ νόμου εἰρηκότος· Ἀκαθάρτου μὴ ἄψησθε, οὐδὲ τῆς σαρκὸς τῶν ἀλλογενῶν ἐτόλμων ἄψασθαι, νομίζοντες ἐκ τούτου μολύνεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Στίχ. ιβ'. — Ὡς περ (1) γὰρ ἔργον ἐκείνῳ τὰ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομεῖν καὶ νόμος οὐδεὶς ὁ κωλύων αὐτὸν, οὔτε μὴν ὅρον ἔχει τῆς πράξεως, οὕτως εἶπε· *Κἀγὼ ἐργάζομαι*, διότι καὶ βούλομαι, οὐδένα καιρὸν ἀφωρισμένον ἔχων τοῖς παρ' ἐμοῦ γενομένοις ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας. Εἰ δὲ οὐδεὶς ὁ μεμφόμενος ἐκείνῳ (ἡ γὰρ δεσποτεία τὴν ἄδειαν χαρίζεται), ἐγκαλεῖτω δὴ μὴδ' ἐμοὶ μηδεὶς. Ὅμοίως γὰρ ἔξεστι καὶ μοὶ ποιεῖν βουλομένῳ.

Στίχ. ιθ'. — Εἰπὼν (2), ὅτι *Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν*, τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν, ἔαν μὴ τι βλέπῃ, φησὶ, τὸν Πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ αὐτὸς ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· οὐ γὰρ ἕτερα μὲν τὰ παρ' ἐκείνου γινόμενα, ἕτερα δὲ τὰ παρ' ἐμοῦ, καθ' ὁμοίότητα τῶν παρ' ἐκείνου γενομένων, ἀλλ' ἅπερ ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ γὰρ ποιῶ, κοινῆς οὔσης τῆς ἐργασίας, τὰ αὐτὰ ἐμοῦ τε καὶ ἐκείνου ἐπιτελοῦντος· καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι *Ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ποιεῖ*, ὥστε μὴ δοκεῖν ὑπηρετούμενον ἐν αὐτοῖς ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ προσέθηκεν τὸ, ὁμοίως, ὥστε δεῖξαι ὡς οὐ μόνον κοινὰ τὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐργασίας ὁ τρόπος, καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ τοῦ βουλήματος ἡ ταυτότης· ὥστε καλῶς ἔφησε τὸ μὴ δύνασθαι ἀφ' ἑαυτοῦ μηδὲν ποιεῖν· ἔνθα γὰρ κοινὰ τε τὰ γινόμενα, καὶ τῆς ἐργασίας ὁ τρόπος, πῶς ἂν δυνατόν διασπᾶσθαι τὴν βουλὴν καὶ τὴν πρόσθεσιν τοῦ γινομένου; Τὸ δὲ, *Ὁ Πατὴρ φιλεῖ τὸν Υἱόν*, καὶ πάντα δεικνύσιν αὐτῷ, οὕτως ἐρμηνεύτέον· Ἐπειδὴ περ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Θεὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος, καὶ τῷ μὲν Θεῷ πάντα προσῆν ἐμφύτως, τῷ δὲ ἀνθρώπῳ πάντα προσεγένετο ὕστερον, διὰ τῆς πρὸς ἐκείνο[ν] συναφείας, εἰκότως ὡς ἄνθρωπος παρ' αὐτῶν ἐγκαλούμενος, ὅτι παραβαίνει τὸ Σάββατον, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀξιοπιστίας, τὸ μὴ παραβαίνειν ἀποδείκνυσιν, ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ πάντα ποιεῖν ἃ ἂν βούληται· καὶ διὰ τοῦτο τῆς φύσεως ἐκείνης λέγει τὸ ἀξίωμα· τὴν Ἰουδαίων μέμψιν ἀφορμὴν λαβὼν εἰς τὸ παραδείξαι

μεθίσταται, ἐπειδὴ περ καὶ πολὺ ἀπάδοντα τοῦ φαινομένου τὰ λεγόμενα.

Στίχ. λε'. — Ἐπειδὴ (3) ἐκεῖνος μὲν ὥς περ λύχνου τάξιν ἐπέειχεν, ὅς οὐ παρόντος τοῦ ἡλίου τοῖς ἐν σκότῳ τὴν χρεῖαν παρέχεται. Παραγενομένου δὲ ἐκείνου περιττός ἐστι, μηδὲν συμβαλλόμενος.

Στίχ. μγ'. — Ἐγὼ μὲν (4), φησὶν, ἐπειδὴ περ ὑμᾶς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνάγω, οὐδὲν ἐν τῷ βίῳ περίβλεπτον ὑμῖν ἐπαγγελλόμενος, ἀποφεύγετε τῶν παρ' ἐμοὶ (5) λεγομένων τὴν δυσκολίαν (6). Ἐκεῖνος δὲ, ἐπειδὴ περ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπιδείκνυ-

(1) Cord. cat. p. 148.

(2) Mai ibid.

(3) Cord. cat. p. 164.

(4) Cord. cat. p. 168.

(5) Cat. Cramerī p. 240, π. ἐμοῦ.

(6) Cram. διδασκαλίαν.

ται πολλήν τὴν ἐνταῦθα τοῖς ἐπ' αὐτὸν πιστεύουσιν ἄνεσιν τε καὶ δορυφορίαν (1) ἐπαγγελλόμενος, ἐπιθυμία τῆς παρούσης δόξης ἐπ' αὐτὸν συνδραμεῖσθε.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. γ'. — Ἀνῆλθεν (2) εἰς τὸ ὄρος διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι τὸν μάλιστα Θεῷ προσιόντα πάσης ἀπηλλάχθαι δεῖ ταραχῆς καὶ καιρὸν καὶ τόπον θορύβου καθαρὸν ζητεῖν.

Στίχ. ε'. — Πῶς οὐκ (3) ἀναβαίνει εἰς τὴν ἑορτὴν, ἀλλὰ πάντων ἐπειγομένων εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, αὐτὸς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἔρχεται; λοιπὸν ὑπεξέλυσε τὸν νόμον, ἀφορμὴν λαμβάνων ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς πονηρίας· ἐπισημαίνεται δὲ ὁ εὐαγγελιστῆς καθ' ὃν ἔμελλεν τὸ σημεῖον ποιεῖν, ὡς ἂν φαίνεσθαι ταῦτα πρὸ ὀλίγου τῆς ἑορτῆς γεγενῆσθαι τε καὶ ἡρεῖσθαι ἃ διηγεῖσθαι μέλλει. Καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ ὄχλον πολὺν· δείκνυσιν ὅτι οὐδέποτε ἀπλῶς ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἴσως ἀκριβολογούμενός τι πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐπιστρέφων πρὸς ἑαυτὸν, ὃ μάλιστα αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν ἐνδείκνυται, καὶ τὸ ταπεινὸν καὶ τὸ συγκαταβατικὸν τὸ πρὸς ἐκείνους· συνεχάθηντο γὰρ πρὸς ἀλλήλους ὀρῶντες· εἶτα ἀναβλέψας ὁρᾷ τὸν ὄχλον, καὶ τὰ ἐξῆς.

Στίχ. ς'. — Εἰ δὲ (3') πρὸς ἓνα λέγειν ὁ Κύριος ἐδόκει, ἀλλ' οὖν γε κοινὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων χρείας τὸν λόγον ἐποιεῖτο. Ὅμως ὁ εὐαγγελιστῆς ἐρμηνεύων καὶ τῆς ἐρωτήσεως τὸν τρόπον ἐπάγει· Τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων αὐτὸν, ἀντὶ τοῦ, δοκιμάζων, εἰπὼν, ἵνα εἴπῃ, δόκιμον ποιῶν. Τὸ γὰρ διαπορῆσαι πρότερον ἐκείνον διὰ τὴν ἐνδειαν, εἶτα ἐκ παραδόξου θεωρῆσαι τὸ γινόμενον θαῦμα, ἐδίδασκεν αὐτὸν ἀεὶ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέπειν, καὶ μηδέποτε ὑπὸ ἐνδείας στενοχωρεῖσθαι τὸν λογισμόν.

Στίχ. θ'. — Ταῦτα μέντοι (4) ἔφη, ὡς μὴ διὰ τὴν εἰκείαν χρείαν ἀποκρύπτεσθαι τι τῶν ἐνόντων δοκοίη. Ὅτι μὲν γὰρ τοῦτο (5) μηδὲν ἦν πρὸς τοσοῦτο πλήθος, αὐτὸς τε ἔφη καὶ τὸ πρᾶγμα οὐχ ἐτέρως ἔχει.

Στίχ. ιβ'. — Συναγάγετε (6) τὰ περισσεύσαντα κλάσματα. Τοῦτο μὲν λέγειν δόξας εἰς τὸ εὐπροσώπως αὐτοῖς κελεῦσαι τὴν τῶν κλασμάτων ποιήσασθαι συλλογὴν, ἐκεῖνο δὲ οἰκονομούμενος ὅπερ ἐξ αὐτοῦ παρηκολούθει τοῦ πράγματος, τὸ ἐπὶ πλεόν ἀπολαύοντας μᾶλλον τοῦ γεγονότος μεμνησθαι θαύματος, ἢ καὶ ὥστε δοθῆναι καὶ ἐτέροις (7) τὸ γεγενημένον. Ἐφαίνεται γὰρ καὶ τὸ θαυμάσιον τῆς χάριτος ἐν τῷ πλήθει τῆς περισσείας καὶ ὅτι πάντα κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ διαπράττεται. Συνεχώρησε δὲ περισσεῦσαι τοσαῦτα κλάσματα οὐ δι' ἐπίδειξιν, ἅπαγε, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομισθῆναι τὸ πρᾶγμα.

Στίχ. κθ'. — Τοῦτό (8) φησιν ὁ Κύριος συνελθόντων αὐτῶν ὑπερβαίνει τὴν ἀκοήν ὃ περὶ τοῦ μυστηρίου λόγος· τοῦτο γὰρ ἦν (9) ἡ πνευματικὴ τροφή. Οὐκ εὐθύς οὖν ἐπιτρέχει τῇ διηγῆσει, ἀλλ' ὁδῷ κέχρηται τῇ πρεπούσῃ πρὸς τὸν λόγον. Ἡ γὰρ

A satellitio securitatem promittendo, præsentis gloriæ cupiditate allecti, ad ipsum omnes conflugietis.

CAP. VI.

VERS. 3. — Ascendit in montem, ut nos doceret, eum qui Deo maxime appropinquare velit, tumultum omnem evitare, ac locum tempusque ab eo liberum quærere debere.

VERS. 5. — Quare non ascendit ad festum, sed, cum omnes Jerusalem concurrunt, ipse in Galilæam vadit? Uno verbo legem dissolvit, ex pravitate Judaica occasionem capiens. Tempus autem designat evangelista quo miraculum patraturus erat, ut notum esset paulo ante festum patratum fuisse, fidemque faceret dicendis. Cum sublevasset ergo oculos Jesus, et vidisset quia multitudo maxima venit: ex his nunquam otiose cum discipulis suis sedisse ostendit, sed semper de aliquo accurate apud illos disserentem, semetipsumque recolligentem, humilitatem atque ad illos descensum mirabiliter probasse. Sedebant ergo simul aspicientes; deinde cum sublevasset oculos videt turbam, et reliqua.

VERS. 6. — Etsi uni tantum loqui Dominus videretur, communem, tamen de omnium indigentia sermonem instituit. Interrogationis autem modum simul explicans evangelista, subjungit: Hoc autem dicebat tentans eum, id est probans, ac si dicat, probatum reddens. Nam cum primum animi penderet, ac deinde quod inopinato fiebat miraculum videret, edoctus fuit totum Deo semper committendum, nec unquam propter penuriam animo deficiendum esse.

VERS. 9. — Hæc utique dixit, ne eam, in qua re ipsa versabantur, penuriam celare videretur. Nam ista tantæ multitudini quasi nihil esse, et vere dixit, nec aliter res se habebat.

VERS. 12. — Colligite quæ superaverunt fragmenta. Hoc quidem dicere visus est, ut benevole illos fragmenta colligere juberet; rem vero totam ita dispensavit, ut quo plures copiosius reficerentur, eo magis tanti miraculi memores forent, vel ut etiam alii ejus facti participes redderentur. Gratiae siquidem ubertas in illa ciborum redundantia, multitudini apparebat, Christumque quidlibet pro placito gerere. Tot fragmenta superesse permisit, non propter ostentationem, absit, sed ne quis putaret opus in specie tantum factum esse.

VERS. 29. — Hoc ait Dominus quod mysterii nomen captum eorum excedere non ignoraret: erat enim cibus spiritualis. Quare non illico intulit explanationem, sed commodum tenuit orationis cursum. Nam fides, inquit, in me, viam vobis sternet ad

(1) Gram., δωρυφορίαν.

(2) Cord. cat. p. 171.

(3) Mai ibid. p. 399.

(3') Cord. cat. p. 172.

(4) Cord. cat. p. 174.

(5) Cat., γὰρ τό.

(6) Cord. cat. p. 176.

(7) Catena Gram., p. 243, εἰς ἐτέρους.

(8) Cord. cat. 181.

(9) C. Cr., p. 248, omittit ἦν et mox τῇ.

cæterarum rerum cognitionem atque doctrinam. Nam credentibus quidem de nullo dictorum dubitare licitum, infideles vero nihil eorum capere valent, ut quæ nimis magna sint, ac mere spiritalia, captumque nostrum multum superent.

VERS. 35. — Cum post resurrectionem, sempiternam atque immortalem vitam dei credentibus, idcirco ibi neque cibus neque potus erit, qui sensu percipiatur, adeoque non esurient.

VERS. 39. — Duo ista superius declaravit, nimirum omnes in ipsum credere oportere, atque credentibus vitam æternam esse tribuendam. Utraque igitur pulcherrime connectit, eandem sibi cum Patre voluntatem esse asseverans, ut videlicet omnes in ipsum credant, et credentes per ipsum præmium adipiscantur. Unde patet, illos in utroque Dei Patris voluntati esse reluctatos.

VERS. 41. — Hæc duo jam supra dixit: oportere ut omnes in Filium credant, credentibusque vitam æternam esse daturum. Cum voluntatem Patris voluntatem suam esse dixisset, recte ergo ambo conjunxit, et oportere ut omnes in eum credant, et credentes mercedem per ipsum adepturos esse: ita ut ex his duobus illos voluntati Patris decertare appareat.

VERS. 61. — *Durus erat haud dubie sermo carniū comestores sanguinisque potatores qui audiebant constituturum esse sibi proponens; his vero qui spiritualiter spiritalia intelligebant nihil durum videbatur, sed verba erant plena pietate atque ipsis vitam æternam paratura. Sciens autem Jesus quia murmurabant de hoc, quod quæ ad divinitatem suam spectabant et hæc mysteria palam proferebat, dicebat: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius (v. 63)? Jam autem dixerat Nathanael: Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, et reliqua. Cur ergo difficultatibus difficultates jungis? Neutiquam, hoc non fiat; sed ad magnitudinem multitudinemque dogmatum vult illos perducere. Si enim tantummodo e cælo descendisse dixisset, nihil addens amplius, magis scandalizati fuissent; magis cum dixisset: Corpus meum vita est mundi; et, Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem; et, Descendi de cælo ut difficultatem solverem. Proferens enim unum magnum tantummodo de se, in suspicionem de mendacio venit; hæc vero dicens, in futurum omnem suspicionem aufert. Omnia autem facit dicitque ita ut ab existimando patrem ejus esse Joseph abducantur. Non ergo ut scandalum augeat, hoc dicit, sed potius ut solvat. Qui enim illum*

πίστις, φησὶν, ἡ εἰς ἐμὲ ὁδὸς ὑμῖν ἔσται πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν κατανόησιν τε καὶ διδασκαλίαν. Οὐτε γὰρ πιστεύοντας ἔνεστι πρὸς τὴν τῶν λεγομένων βεβαιότητα (1) ἀμφιβάλλειν, οὔτε μὴ πιστεύοντας δέξασθαι τι τῶν λεγομένων δυνατὸν, μεγάλων, νοητῶν (2) καὶ πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαίνοντων ἀκοήν.

Στίχ. λε'. — Ἐπειδὴ (3) μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὴν αἰδίου καὶ ἀφθαρτον δίδωσι ζωὴν τοῖς πιστεύουσιν, ἡνίκα οὐκ ἔσται βρώσις οὐδὲ πόσις αἰσθητῇ, καὶ διὰ τοῦτο οὐ μὴ πεινάσωσι.

Στίχ. λθ'. — Δύο ταῦτα (4) ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἔφη, ὅτι εἰς αὐτὸν πιστεῦσαι πάντας προσῆκε καὶ ὅτι τοῖς πιστεύουσι τῆς αἰωνίου πρόξενός ἐστι ζωῆς. Καλῶς οὖν ἀμφοτέρω ἐξήρτησεν, τοῦ θελήματος τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ θελήμα εἶναι φήσας καὶ τὸ πιστεῦσαι πάντας εἰς αὐτὸν καὶ τὸ πιστεύσαντας τὴν δι' αὐτοῦ κομίσασθαι δωρεάν, ὥστε φανῆναι δι' ἀμφοτέρων αὐτοῦ τῷ θελήματι τοῦ Πατρὸς μεμαχηκέναι.

Στίχ. μα'. — Δύο γὰρ ταῦτα (4') ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἔφη, ὅτι τοῦ πιστεῦσαι πάντας προσῆκεν ἐπ' αὐτῷ, καὶ ὅτι τοῖς πιστεύουσι τῆς αἰωνίου πρόξενός ἐστι ζωῆς· καλῶς οὖν ἀμφοτέρω ἐξήρτησε τοῦ θελήματος τοῦ πατρικοῦ, αὐτοῦ θελήμα εἶναι φήσας, καὶ τὸ πιστεῦσαι πάντας εἰς αὐτὸν, καὶ τὸ πιστεύσαντας τὴν δι' αὐτοῦ κομίσασθαι δωρεάν· ὥστε φανῆναι δι' ἀμφοτέρων αὐτοῦ τῷ θελήματι τοῦ Πατρὸς μαχομένους.

Στίχ. ξα'. — Σκληρὸς ἦν ἀληθῶς ὁ λόγος ὁ νομιζόμενος σαρκοφάγους τινὰς καὶ αἰμοδόρους τοὺς ἀκούοντας ἀποτελεῖν· τοῖς δὲ γε πνευματικῶς τὰ πνευματικὰ ἐκλαμβάνουσιν οὐδὲν ἐφαίνετο σκληρὸν, ἀλλὰ ῥήματα εὐσεβείας ὑπάρχοντα, τὴν αἰώνιον αὐτοῖς πρυτανεύοντα ζωὴν (5). Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι γογγύζουσιν ἐν ἑαυτοῖς (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ θεότητος, τὸ τὰ ἀπόρρητα φέρειν εἰς μέσον), ἔλεγεν· Τοῦτο ὑμᾶς scandalίζει; Ἐὰν οὖν ἴδῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον; τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ Ναθαναὴλ ἐποίησεν λέγων· Ὅτι εἰπὼν σοι ὅτι εἰδὼν σε ὑποκάτω συκῆς, καὶ τὰ ἑξῆς. Τί οὖν ἀπορίαις ἀπορίας συνάπτεις; Οὐχὶ, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τῷ μεγέθει τῶν δογμάτων καὶ τῷ πλήθει ἐπαγαγέσθαι αὐτοὺς βούλεται· ὁ μὲν γὰρ εἰπὼν ἀπλῶς ὅτι Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα, καὶ μηδὲν πλέον προσθεῖς, μᾶλλον ἂν ἐσκανδάλισεν· μᾶλλον δὲ εἰπὼν, ὅτι Τὸ σῶμά μου ζωὴ τοῦ κόσμου· καὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, καὶ γὰρ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα· καὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα, τὴν ἀπορίαν λύει· ὁ μὲν γὰρ ἐν τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ φεγγόμενος, καὶ ὑποπτος γίνεται ὡς πλάττων· ὁ δὲ ταῦτα εἰρων, ἐφεξῆς πᾶσαν ἀναιρεῖ τὴν ὑπόψιν· πάντα δὲ ποιεῖ καὶ λέγει ὥστε αὐτοὺς ἀπαγαγεῖν τοῦ νομίζειν αὐτοῦ πατέρα τὸν Ἰωσήφ. Οὐ τοίνυν τὸ σκάν-

(1) V. βεβαιότητα a catena abest, ut ap. Cramerum, p. 248; sed hujusmodi vocabulum excidisse contextus docet.

(2) Suidas: Νοητά· τὰ μὴ αἰσθητά, τὰ ἀόρατα. Omnino id significat hæc vox quod solummodo sub intellectum vel fidem cadit et pro cujusque loci contextu varie a Patribus Græcis usurpatur. H. l. in-

terpretare, spiritalia — Cramer. legit δυντων.

(3) Cord. cat. p. 183.

(4) Cord. cat. p. 186.

(4') Mai ibid.

(5) Hactenus fragmentum apud Corderium sub nomine Theodori Heracleotæ. At in Vat. cod. sub Μοψ., ut semper. Et prosequitur. Mai.

δαλον ἐπιτεῖναι θέλων τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ λῦσαι μάλ-
λον· ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰωσήφ αὐτὸν εἶναι νομί-
ζων, οὐκ ἂν παρεδέξατο τὰ λεγόμενα· ὁ δὲ πεισθεὶς
ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκεν, καὶ ἐκεῖ ἀναβήσε-
ται, εὐκολώτερον ἂν προσέχεε τοῖς λεγομένοις.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Στίχ. ιθ'. — Ἐπειδήπερ ἐν τῇ προτέρᾳ ἑορτῇ
ἦσαν ἐγκεκληκότες αὐτῷ ἐπὶ τοῦ παραλύτου τὴν τοῦ
Νόμου παράβασιν, τὴν δοκῶσαν ἀπολογίαν τῆς ἀπι-
στίας αὐτῶν ἀνελών, τὸν περὶ ἐκείνου λόγον ἀναλαμ-
βάνει πάλιν, καὶ φησι· Οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν
τὸν Νόμον; καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν Νόμον,
ὅτι με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι· ἐκεῖνος μὲν γὰρ νομο-
θετῶν, μισαιφονίας ἀπέχεσθαι κελεύει· ὑμεῖς δὲ ἤδη
δι' ἀκρότητα πονηρίας περὶ τῆς ἐμῆς ἀναιρέσεως
βουλευέσθε. Ἡ καὶ οὕτως· Ἀλλὰ τὸν Μωσέως, φη-
σὶν, ἐκδικεῖτε Νόμον· δείξατε τοίνυν ἐπὶ τῶν ἔργων
τοῦ Νόμου τὴν φυλακὴν, καὶ εἶπατε τὴν αἰτίαν ἧς
ἐνεκα ἀνελεῖν με βούλεσθε, ὃ πάντων ἀνοσιώτατον τῷ
Νόμῳ νενόμισται. Οἱ δὲ πρὸς ὕβριν ἀποκριθέντες εἶ-
πον· Δαιμόνιον ἔχεις· τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;
ὀργῆς τὸ ῥῆμα καὶ θυμοῦ καὶ ψυχῆς ἀναισθητούσης
ἐπὶ τῷ παραδόξῳ ἐληλέχθαι. Εἶτα ἄφυκτον βουλό-
μενοι ἐργάσασθαι τὸν ἐπιβουλευόμενον, διὰ τῆς ἀρνή-
σεως, τοῦτο ποιῶσιν· αὐτὸς δὲ ἀφείς ἐλέγξει τοῦτο,
ὥστε μὴ ἀναισχυνοτέρους ποιῆσαι, πάλιν τῆς ἀπο-
λογίας ἄπτεται ὑπὲρ τοῦ σαββάτου, ἀπὸ τοῦ Νόμου
συλλογιζόμενος αὐτούς· καὶ ὅρα πῶς συνετῶς· Οὐ-
δὲν θαυμαστὸν, φησὶν, εἰ ἐμοῦ παρακούετε, ὅπου γε
οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ Νόμου ἠκούσατε· ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον
ὅτι Μωσῆς λελάληκεν ὁ Θεός, τοῦτον δὲ οὐκ οἶδα-
μεν πόθεν ἐστίν, δείκνυσιν ὅτι καὶ εἰς ἐκεῖνον
ὑβρίζον.

Στίχ. κβ'. — Ἐκεῖνος (1) μὲν γὰρ νομοθετῶν μισαιφο-
νίας ἀπέχεσθαι κελεύει, ὑμεῖς δὲ δι' ἀκρότητα πονη-
ρίας περὶ τῆς ἐμῆς ἀναιρέσεως βουλευέσθε; ἀπὸ τοῦ
λόγου συλλογιζόμενος πρὸς αὐτούς φησιν· Ἐν ἔργον
ἐποίησα, καὶ πάντες θαυμάζετε, τουτέστι, ταρατ-
τεσθε, θορυβεῖσθε.

Στίχ. λη'. — Τὸ δαψιλές (1*) τῆς χάριτος αἰνιττόμενος,
ὅπερ ἀλλαχοῦ φησι, Πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς
ζωὴν αἰώνιον, τουτέστι, πολλὴν ἔξει χάριν, ἀλλαχοῦ
μὲν ζωὴν αἰώνιον λέγει, ἐνταῦθα δὲ ὕδωρ ζῶν,
τουτέστιν, ἐνεργοῦν ἀεὶ· εἰ γὰρ τοῦ Πνεύματος χά-
ρις, ἐπειδὴ εἰς καθαρὰν διάνοιαν ἔλθῃ καὶ ἐνιδρυνθῇ,
πάσης πηγῆς μᾶλλον ἀναβλύζει, καὶ οὐ διαλιμπάνει,
οὐδὲ ἴσταται οὐδὲ κενοῦται· καὶ ἰδοὺς ἂν τὸ λεγόμε-
νον σαφῶς ἐν τοῖς ἀποστόλοις, πῶς οὐδὲν αὐτοὺς
ἐφοβήθη οὐδὲ ὑφίστατο, οὐ δῆμων θυμὸς, οὐ τυράν-
νων ἐπαναστάσεις, ἀλλ' ὡς ποταμὸς πολλῶ τῷ ῥοιζῶ
φερόμενος, οὕτω πάντα παρασύροντες ἀπέεισαν.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Στίχ. κα'. — Ἀπελθεῖν (2) δὲ με, φησὶ, προσήκει,

(1) Ex Crameri catena.

(1*) Mai ibid.

(2) Cord. cat. p. 228. Theodorus pericopam de

A ex Joseph esse existimabat, non dicta ipsius rece-
pit; qui vero eum e cælo descendisse illucque
ascensurum crediderat, libentius verbis ejus obse-
quebatur.

CAP. VII.

VERS. 19. — Cum in præcedenti festo illum vio-
lationis Legis in sanando paralytico accusassent,
quod videbatur excusatio ipsorum incredulitatis tol-
lens, de hoc iterum loquitur, dicens: *Nonne Moyses
dedit vobis Legem? et nemo ex vobis facit Legem;
quoniam quæritis me interficere*: ille autem Legem
ferens, homicidio ut abstinenceatur præcipit; vos vero
jam maxima malitia de me occidendo consultatis.
B Hoc autem ita sit: Sed Moysis, inquit, Legem vin-
dicate. Ostendite ergo de quam observatione
operum Legis, causamque dicite propter quam occi-
dere me vultis; haud dubie hoc crimen maxime
impium Lege prohibitum est. Illi autem ad hoc
opprobrium respondentes dicunt: *Dæmonium habes*:
quis te quærit interficere? Hoc verbum ira, furore
pravaque conscientia fuit prolatum. Deinde illum
volentes sine spe aufugiendi capere, per mendacium
exitum adipiscuntur. Ille autem, ut hoc a se repel-
lant sinens, ne nimio pudore suffundantur, iterum
excusationem de sabbati violatione perstringit, ex
ipsa Lege illos convincens; videre est quam sa-
pienter: Nihil mirabile, inquit, si me non auditis,
cum ne ipsam quidem Legem audiat; nam cum
dicerent quia *Moysi locutus est Deus*: *hunc autem
nescimus unde sit* (Joan. ix, 29), ostendit ipsi quo-
que illos conviciari.

VERS. 22. — Ille quidem Lege vetuit ne homicidium
admitteretis: vos autem propter summam malitiam
vestram de morte mea cogitatis. Qua ratione insti-
tuto argumento dicit: *Unum opus feci, et omnes
miramini*, hoc est, perturbamini, tumultuamini.

VERS. 38. — Abundantiam gratiæ significat, de
qua alibi dicit: *Fons aquæ salientis in vitam æter-
nam* (Joan. iv, 14); id est, multam gratiam habe-
bit; alibi autem dicit, *vitam æternam*, hic vero
D *aquam vivam*, id est, semper operantem. Etenim
Spiritus sancti gratia, cum in animam puram veniat
atque habitet in ea, omni fonte abundantius exsi-
lit, nec intermittit, nec sistit, nec exhauritur. Vi-
dere est in apostolis hoc perspicue dictum, quomodo
nec territi sint nec victi, nec populorum furore,
nec potentia tyrannorum, sed tanquam flumen
multis aquis exundans, omnia secum trahentes
abierint.

CAP. VIII.

VERS. 21. — Abeundum autem mihi, inquit, est

muliere adultera, quæ paulo ante legitur non inter-
pretatus est teste scholio cod. Basil. 4 (Griesb.)

eo, quo ubi fuero, vos quidem pervenire non poteritis, sed delicti in me pœnas dabit.

VERS. 26. — *Multa de multis habens de vobis judicare, juste vos non dignos loquela mea existimo. Nec qui misit me, me misit ut vobis mendacia loquerer, cum sit in omnibus verax, semperque sola veritate gaudens; nec ego alia ab his, quæ illi placent, loquor: ita ut, qui vos incredulos juste condemnare possem, juste etiam loqui vobis abstineam.*

VERS. 35. — *Quemadmodum dominus domo malum servum expellit, cum sibi placuerit, illumque pœnis quibus voluerit subjicit; filio autem, sicut domino, expulsio nulla timenda est: sic quidem, qui servit peccato expulsusque est ex omnibus quæ coram Deo sunt bona, æternæ ultioni traditur: qui autem libertate fructus est, atque in filii dignitate constitutus est, æternam eorum quæ coram Deo bona sunt possessionem accipit.*

VERS. 42. — *Poterat quidem et illud arguere, ita se non habere: sæpe namque commixti gentibus, et ex fornicatione plurimi erant nati; quod a prophetis sæpenumero illis improprium legitur. Sed id Dominus minime facit, verum a propria illos voce redarguit.*

VERS. 43. — *Hoc vult dicere: Sed dico, inquit, vobis, Quare loquelam meam non cognoscitis? Cum dicere potuerit: Quia ad malum proni estis. Apertæ probationi parcens, sermonem continuit, Quia, inquit, non potestis. Deinde ostendit quare non potestis: Quanta erat enim vestra quasi parentela cum illo qui ad mendacium natura pronus est, tanta ad veritatem conversio debet esse. Aliter autem dicit: Diabolus pater est mendacii, cum illud etiam genuerit. Primus illud adhibens, loquendo Adamo, proprium opus exercuit, alia pro aliis usurpans. Dicit igitur, Quia mendax est et pater ejus (v. 44), quia scilicet mendacio primus usus est, ut probat additus articulus, ut solet indifferenter Scriptura sacra loqui. Propterea igitur quod mendacii socii sitis, ad veritatem quam loquor non mirum est vos non attendere. Hoc autem enodavit: Quare veritatem meam non cognoscitis? quia non potestis audire sermonem meum. Causam enim dixit propter quam non possunt, ita ut non in natura, sed in illorum voluntate videatur, operum impotentia in propensione atque affectione ad malum jacente. Cum non credant veritati verborum, nec ideo dicta intelligant, tanquam ex ratiocinio concludens dixit: Ego veritatem dico, non creditis mihi (v. 45).*

γόμενα, ὥσπερ τι συλλογισμοῦ συμπέρασμα τοῦτο ἀπέδωτο τὸ, "Ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετε μοι.

ὅπου γενόμενος ἐμοὶ μὲν πλησιάσαι ὑμεῖς οὐ δύνησεσθε, τοῦ δὲ εἰς ἐμὲ πλημμελήματος δώσετε δίκην.

Στίχ. κς'. — Πολλὰ ἔχων (1) ὑμᾶς ἐπὶ πολλοῖς αἰτιᾶσθαι, δικαίως ἂν οὐδὲ τῆς ἐμῆς ἡξίωσα φωνῆς· οὐδὲ γὰρ ὁ πέμψας με ἐνεχείρησεν εἰπεῖν τι ψευδὲς πρὸς ὑμᾶς, ἀληθὲς ὢν κατὰ πάντα, καὶ τῇ ἀληθείᾳ μόνῃ πάντοτε χαίρων· οὔτε δὲ ἐγὼ ἕτερα παρὰ τὰ ἐκείνῳ δοκοῦντα φθέγγομαι· ὥστε δικαίως ὑμῖν ἀπιστοῦσιν ἐγκαλεῖν δυνάμενος, ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπομαχομένοις, δικαίως ἂν καὶ τοῦ λαλεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπέστην.

Στίχ. λς'. — Ὡσπερ ὁ δεσπότης ἐκβάλλει τῆς οἰκίας τὸν δοῦλον κακογνωμονοῦντα ὅτε καὶ βούλεται, καὶ τιμωρίαις αὐτὸν ὑποβάλλει ταῖς δοκούσαις αὐτῷ· ὁ δὲ υἱὸς ὡς δεσπότης οὐκ ἔχει τὸν ἐξεοῦντα· ὁμῶς ὁ μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ δεδουλωμένος ἔξω καθεστὼς ἀπάντων ὁμοῦ τῶν παρὰ Θεοῦ καλῶν, τῇ διηνεκεῖ τιμωρία παραδίδοται· ὁ δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀπολαύσας καὶ ἐν υἱοῦ τάξει καταστάς διηνεκεῖ τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν δέχεται τὴν ἀπόλαυσιν.

Στίχ. μβ'. — Ἡδύνατο (1*) μὲν καὶ τοῦτο οὐχ οὕτως ἔχειν (2) ἐλέγξαι· καὶ γὰρ ἐπεμίγησαν πολλάκις τοῖς ἔθνεσιν καὶ ἐκ πορνείας πολλοὶ παρ' αὐτοῖς ἐτέχθησαν, καὶ συνεχῶς τοῦτο ὀνειδιζόμενοι παρὰ τοῖς προφῆταις φαίνονται. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ποιεῖν ὁ Κύριος ἀνέχεται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτῶν φωνῆς (3).

Στίχ. μγ'. — Τοῦτο βούλεται (4) εἰπεῖν· Ἀλλ' εἴπω, φησὶν, ὑμῖν, Τίνος ἔρεκεν οὐ συνίετε τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα; ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, Πρὸς τὸ χεῖρον ῥέπετε· φεύγων τοῦ ἐλέγχου τὸ προφανές, ἐκώλυσε τὸν λόγον, Ἐπειδὴ, φησὶν, οὐ δύνασθε· εἴτα ὥστε δεῖξαι κατὰ τί οὐ δύνασθε· ἐκείνου γὰρ πρὸς τὸ ψεῦδος ῥέποντος ὅσον ἔχετε τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα, τοσαύτην ἔχρην ὑμᾶς ἀνάγκη πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὴν ἀλλοτριῶσιν· Ὅταν γὰρ λαλῇ, ἀντὶ τοῦ, Ὁ διάβολος ὁ τοῦ ψεύδους πατήρ, ὃς ἐπειδὴ περ αὐτὸ καὶ γεγέννηκεν· πρῶτος αὐτὸ περιβαλὼν ἐν τῇ πρὸς Ἀδὰμ φωνῇ ἕτερά τε πρὸς αὐτὸν ἀνθ' ἐτέρων εἰπεῖν τῷ ἰδίῳ κέχρηται ἔργῳ· τὸ οὖν Ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ ὅτι καὶ ψεύδους πρῶτος αὐτὸς χρησάμενος, ὡς φαίνεται τὸ ἄρθρον παρεγχείμενον, κατὰ τὴν ἐν τῇ θεῇ Γραφῇ τῆς φράσεως ἀδιαφορίαν· διὰ τοῦτο τοίνυν οἰκείως ἔχοντες πρὸς τὸ ψεῦδος, τὴν παρ' ἐμοῦ λεγομένην ἀλήθειαν εἰκότως οὐ προσέεσθε· τοῦτο δὲ ἀπέδωτο πρὸς τὸ, Διὰ τί τὴν ἀλήθειαν τὴν ἐμὴν οὐ γινώσκετε; ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον μου· τὴν γὰρ αἰτίαν εἶπεν δι' ἣν οὐ δύνανται, ὥστε φανῆναι ἐν τῇ αὐτῶν προαιρέσει, καὶ οὐκ ἐν τῇ φύσει, τὴν τοῦ πράγματος ἀδυναμίαν κειμένην, ἐν τῇ πρὸς τὰ χεῖρῳ ῥοπῇ καὶ φιλίᾳ· οὐ προσιεμένων τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν· διὰ τοῦτο οὐδὲ συνιέντων τὰ λε-

exciderunt, quanquam in catenis haud raro oratis temere ita contracta est, ut intelligi nequeat, nisi ex contextu verba falso ommissa scriptori restituas.

(4) Mai ibid.

(1) Mai ibid. p. 400.

(1*) Cord. cat. p. 237.

(2) Cat., ἔχων.

(3) Ut sententia certe integra sit adde post [φω- νῆς v. ἐλέγχει αὐτούς. Cujusmodi vv. fortasse errore

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

A

CAP. IX.

Στίχ. β. — Εὐλογον μὲν αἰτίαν εἶναι τοῦ συμβάντος ἐπίστευον, καὶ οὐκ ἂν ἀπλῶς αὐτῷ συμβῆναι τὸ πάθος, τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνθρώπινον ἐπιμελημένου πραγμάτων· κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, οὐδὲν πλέον ὑπολαβεῖν δυνηθέντες, τὴν τοῦ συμβάντος αἰτίαν ἐπὶ ἁμαρτίαν μόνην ἀνέφερον, ἥτοι γονέων ἢ καὶ αὐτοῦ πεπονθότος· οὐχ ὥς διὰ τὸ ἁμαρτῆσαι παθόντος· πῶς γὰρ οἶόν τε ἦν ἁμαρτεῖν τὸν μηδέπω γεννηθέντα; ἀλλ' ὥς ἂν διὰ τὸ μέλλειν ἁμαρτάνειν, τοῦ Θεοῦ μετὰ πρόγνωσιν αὐτὸν τῷ πάθει περιβαλόντος.

Στίχ. γ'. — Εἰπὼν, *Ἰνα φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ*, περὶ ἑαυτοῦ φησιν, οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς· ἐκεῖνου γὰρ ἡ δόξα φανερά ἦν· ἐπειδὴ γὰρ ἤκουον ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐποίησεν (1). Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ καὶ τότε πλαστοργήσας τὸν ἄνθρωπον, πρόσαντες ἐδόκει τοῖς ἀκούουσι· διὰ δὲ τοῦ ἔργου τοῦτο δεικνύμενον, οὐκέτι λοιπὸν προσίστατο· διὸ δὴ καὶ αὐτὸς λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ φυρῶν τῷ πτύσματι, οὕτως τὴν κεκρυμμένην αὐτοῦ δόξαν ἐφανερώσε· οὐ μικρὰ γὰρ δόξα τὸ δημιουργὸν αὐτὸν νομισθῆναι τῆς κτίσεως· εἰ γὰρ περὶ τοῦ μείζονος ἡ κτίσις, καὶ τὸ ἔλαττον ἐβεβαίου· κτίσεως γὰρ ἀπάσης τιμιώτερον ὁ ἄνθρωπος, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν τιμιώτερον ὁ ὀφθαλμός· οὐχ ὕλης δὲ ἕτερα τὸν πηλὸν λαμβάνει, ἀλλ' ἑαυτὸν εἶναι διδάσκων δημιουργόν· καὶ νίψας ἀπολῦσαι· καὶ ὅτι περὶ ἑαυτοῦ φησιν, *Ἰνα φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ*, ἐπήγαγεν· Ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι, τουτέστι, Δεῖ με φανερῶσαι ἑμαυτὸν καὶ ποιῆσαι τὰ δυνάμενα· δεῖξαι μὲν τὰ αὐτὰ τῷ Πατρὶ ποιοῦντα, ὁ μείζωνός ἐστιν ἀπαρραλλεξίας.

Ὅτι μὲν ἡ περὶ τὸν τυφλὸν θεραπεία αὐτῷ τε λυσιτελὴς ἐγένετο, τοῦ πάθους τὴν ἀπαλλαγὴν ἀφορμὴν λαβόντι τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐπιγνώσεως, καὶ ἕτεροι δὲ πολλοὶ τὴν ἐπ' αὐτὸν πίστιν ἀπάντων προτιμᾶν ἐπαιδεύθησαν, εὐδὴλον· ὅτι δὲ τοῦτο ἔσεσθαι καὶ πρὸς ταῦτα λυσιτελὴ εἶναι τὴν πῆρυσιν αὐτοῦ συνέβαινεν, ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους πρὸ τῆς ἐκθάσεως ἀγνοεῖν ἦν ἀνάγκη· οὕτως νῦν ἀπὸ τοῦ παρόντος ἐπιστώσατο τὰ λοιπὰ· ἐπειδὴ διαφόρως ἐν τοῖς γενομένοις θαύμασιν τὴν οἰκίαν ἀγνωμόσυνην ἐπεδείκνυντο Ἰουδαῖοι, ὥς ἐκ τῶν προλαβόντων ἔγνωμεν· μάλιστα δὲ ἐν τῇ τοῦ σαββάτου θεραπείᾳ ἡμέρα, καὶ διώκειν αὐτὸν ὥς ἀσεβῆ τινα καὶ παράνομον ἐπειρῶντο· σάββατον δὲ ἦν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὅταν θεραπεύειν ἔμελλεν τὸν ἐκ γεννητῆς τυφλόν· ὅθεν καὶ οἱ φαρισαῖοι ἀντιλέγειν πρὸς τὸ θαῦμα οὐ δυνάμενοι, ἀπὸ τῆς ἡμέρας διαβάλλειν τὸ γεγονός ἐπειρῶντο λέγοντες· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι παρὰ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ· καλῶς προλαβὼν φησιν· Ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με. Οἶδα, φησίν, ὅτι μαχήσονται φαρισαῖοι περὶ τῆς ἡμέρας, καὶ ἀσεβῆ καὶ παράνομον ὥς τὸ σάββατον λύοντα ἀποκαλέσουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν ταῦτα καὶ λεγέτωσαν καὶ ποιείτωσαν, ἐμὲ δὲ τοῦ πέμψαντός ἔργα ποιεῖν προσ-

VERS. 2. — Causam infortunii verisimilem esse credebant, nec ei immerito eventuram esse adversitatem, Deo, humano more, res humanas curante. Infirmitatis humanæ causa, nihil amplius cogitantes, soli peccato seu parentum, seu ipsius patientis causam infortunii tribuebant, non quidem peccato jam ab illo commissio: quomodo enim nondum natus peccare potuisset? sed peccato committendo, Deo, juxta prævisionem, adversitatem providente.

VERS. 3. — Cum dicit: *Ut manifestetur gloria Dei*, de seipso dicit, non de Patre; hujus enim gloria manifesta erat. Nam Deum, limo e terra sumpto, hominem fecisse audierant, propter quod ipse quoque fecerat. Si enim dixisset: Ego sum qui tunc quoque plasmavi hominem, durius hoc illis visum fuisset. Hoc opus cum sit patraturus nihil amplius addidit. Ipse ergo quoque e terra limum sumens, sputoque miscens, sic absconditam suam gloriam manifestavit; non enim erat ei modica gloria creationis auctorem existimari. Nam si de majore creatio haberetur, quod erat minus confirmabat. Quemadmodum enim omni creatione nobilior est homo, sic omnibus membris nostris nobilior est oculus. Nihil aliud quam limum sumens, sicque docens esse creatorem, jubens quoque lavari ut sanaretur; addens quoque de seipso, *Ut manifestetur gloria Dei: me oportet operari*, id est, Oportet me manifestare facereque quod potens sum; tandem se eadem ac Patrem facientem ostendens, maximam similitudinem demonstrat.

Cæci sanationem illi profuisse, cum ex sanatione infirmitatis occasionem ceperit ad fidem Unigeniti constituendam, cæterosque multos fidem ejus omnibus anteposuisse, cunctis patet. Omnia autem hæc fore, ad quæ fuit utilis infirmitas, omnes ante eventum ignorare necesse erat. Ita hoc miraculo nunc reliqua confirmata sunt; etenim, ut ex antecedentibus novimus, diverse stultitiam suam Judæi de miraculis ostenderant, imprimis de sanationibus die sabbati, illumque persequi ut impium quemdam Legisque prævaricatorem tentaverant. Sabbatum autem erat die qua cæcum a nativitate erat sanaturus; unde Pharisei, qui miraculo contradicere non poterant, ob diem damnare factum tentarunt, dicentes: *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit* (v. 16). Bene respondens Jesus dixit: *Me oportet operari opera ejus qui misit me* (v. 4). Scio, inquit, pharisæos de die decertaturos, meque impium et Legis prævaricatorem, tanquam sabbatum solventem, accusaturos esse; sed hæc dicant ac faciant, me autem mittentis opera facere decet, hæc perficientem opera quæ ipse statuit, cum horum tempus adsit opportunum. Erit enim tempus quo me ab his operibus desistere oportebit. Quemadmodum enim

(1) Quæcunque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter, cap. v, vers. 4.

apud homines discernuntur dies et nox, operibus A
tempus ducunt ac quieti opportunum, quo nihil
fieri potest: ita mihi tempus miraculorum operatio-
nis usque ad passionem est, quo inter diversa ope-
rari decet omnia quæ sunt juxta voluntatem Patris.
Cognoscit autem meam potestatem, qualis sit.
Post vero passionem, ab his omnibus desistere ne-
cesse est, cum terræ conversationem reliquerim.
Quandiu sum in hoc mundo, inquit, lux sum mundi
(v. 5), id est, Quemadmodum sol, diem perficiendo,
operandi hominibus occasionem præbet, sic est vita
mea; quemadmodum præsentia sua diem facit, sic
sanitates quæ operandæ sunt operor. Cum ante mi-
raculum hæc dixisset, ostendissetque se indignantes
videntem, non a miraculis desistere, facta quæ sibi
et Patri placebant fieri, nihil illis ob hoc ipsum
persequi prodesse, cum nihil pati ante statutum
tempus nequiret, nec usque ad hoc tempus ab ope-
ratione miraculorum esset destitutus, ad eandem
ergo operationem miraculorum incumbit.

ὅτι δοκοῦντα καὶ τῷ Πατρὶ γίνεται τὰ γινόμενα, καὶ ὅτι μηδὲν ὄφελος ἐκείνοις ἐκ τοῦ διώκειν αὐτὸν γίνε-
ται, οὔτε παθεῖν τι πρὸ τοῦ δέοντος καιροῦ δυναμένου, οὔτε ἄχρι τῆς προθεσμίας ἐκείνης ἀποστησόμε-
νος τῆς τῶν θαυμάτων ἐργασίας, ἐπ' αὐτὴν ὁρμᾷ λοιπὸν τοῦ θαύματος τὴν ἐργασίαν.

VERS. 17. — Attamen postquam inter se conten-
dissent, ad cæcum iterum se convertunt, tanquam
controversiæ suæ arbitrum seligentes, illique di-
cunt: *Tu, quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos?* In
interrogatione autem animadvertendum est eos
conjunxisse *Tu, quid dicis de illo?* et, qui aperuit
oculos tuos: non vero disjunxisse; non enim inter-
rogabant cæcum an oculos suos aperuerit: super-
fluum erat hoc inquirere, cum illud viderent; sed:
Quid dicis de illo? utquid aperuit oculos tuos? quia
mirabilis est hujus facti causa, vel legis prævarica-
tor ob sabbati violationem. Unde ad inquisita sa-
pienter respondens cæcus dixit: *Quia propheta est,*
non vero, *Talis est mihi de illo existimatio, quoniam*
iactum hoc ut de eo dicam persuadet.

VERS. 27. — Iterum illi eum interrogabant:
Quomodo aperuit tibi oculos? Ipse autem majori
cæterum usus libertate, eos increpabat simul, et
veritatem oppugnare arguebat, quin et salse simul
perstringendo irridebat. Quid enim ait? *Numquid et*
vos vultis discipuli ejus fieri?

VERS. 41. — Quemadmodum autem superius de
libertate a peccatis loquenti Domino responde-
runt: *Semen Abraham sumus, nec ulli servivimus un-*
quam, de corporali servitute intelligentes: similiter
et hic Domino illis spiritalem cæcitatem expro-
brante, ipsi tanquam qui corporis oculis optime
videant, de iisdem disserebant. Inde itaque Dominus,

ἤκει, ταῦτα διαπραττόμενον ἅπερ ἔργα καθέστηκεν
ἐκείνου, ἐὰν καὶ τὸν τοῦ ἔργου καιρὸν παρεῖναι συμ-
βαίνει· ἔσται γὰρ καιρὸς ὁπηνίκα παύσασθαι δεῖ με
τῶν ἔργων τούτων· ὥσπερ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ἡμέρα
τε διακρίνεται καὶ νύξ, καὶ τῆς μὲν ἐργασίας ἐπι-
τήδειον καιρὸν εἶναι νομίζουσι, τῆς δὲ ἀναπαύσεως,
καθ' ἣν οὐδὲ ἐργάσασθαι τι δυνατόν· οὕτω καὶ και-
ρὸς τῆς τῶν θαυμάτων ἐργασίας μέχρι τοῦ πάθους,
ἐν ᾧ τῶν προκειμένων ἔχασθαι προσήκει πάντα ἐπι-
μελοῦντα, ἃ σύμφωνα μὲν ἔστι τῇ γνώμῃ τοῦ Πατρὸς·
γνωρίζει δὲ τὴν ἐμὴν ἀξίαν, ἥτις ἐστὶ· μετὰ δὲ τὸ
πάθος ἀνάγκη παύσασθαι με τούτων ἀπάντων, ἀπο-
λιμπάνοντα τὰς ἐπὶ γῆς διατριβάς. "Ὅταν ἐν τῷ
κόσμῳ ᾧ, φησὶ, φῶς εἰμι τοῦ κόσμου· ἀντὶ τοῦ,
"Ὅσπερ ὁ ἥλιος τὴν ἡμέραν ἀποτελῶν, τοῦ ἔργου τὴν
B ἀφορμὴν παρέχει τοῖς ἀνθρώποις, κατὰ τόνδε τὸν βίον
εἰμὶ, ὥσπερ ἡμέραν ἀποτελῶν διὰ τῆς οἰκείας παρου-
σίας, τὰς προσηκούσας θεραπείας ἐπιτελῶ. Ταῦτα
πρὸ τοῦ θαύματος εἰρηκῶς, καὶ δείξας ὅτι τε ἀγαν-
ακτοῦντας εἰδὼς, οὐκ ἀφίσταται τῶν θαυμάτων, καὶ

Στίχ. ιζ'. — "Ὅμως ἀπὸ τῆς εἰς ἀλλήλους φιλο-
νεικίας, ἐπὶ τὸν τυφλὸν πάλιν μεθίστανται, ὥσπερ
δικαστὴν αὐτὸν τῆς οἰκείας αἰρούμενοι διαφορᾶς, καί
φασὶ πρὸς αὐτόν· *Σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ* (cod. hic
ἐαυτοῦ), *ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς;* καὶ
ἐρώτησιν δὲ ἐπαναγνωστέον, ἐπισυνάψαντας τὸ, *Σὺ*
τί λέγεις περὶ αὐτοῦ; καὶ, *ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς*
ὀφθαλμούς; οὐ μὴν διελδόντας αὐτό· οὐ γὰρ τοῦτο
τὸν τυφλὸν ἡρώτων, εἰ τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ ἤνοι-
ξεν· περιττὸν γὰρ ἦν τοῦτο βλέποντας ἐρωτᾶν, ἀλλὰ,
Τί περὶ αὐτοῦ λέγεις, ὑπὲρ ᾧ ἤνοιξέ σου τοὺς
ὀφθαλμούς; ὅτι θαυμαστὸς διὰ τὸ γεγεννημένον, ἢ
παράνομος διὰ τὴν τοῦ σαββάτου λύσιν; ὅθεν καταλ-
λήλως καὶ ὁ τυφλὸς ἀπεκρίνατο· "Ὅτι προφήτης ἐστίν·
ἀντὶ τοῦ, Ταύτην ἔχω περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν· τοῦτο
γὰρ ὑπὲρ τοῦ γεγονότος περὶ αὐτοῦ λέγειν προ-
άγομαι.

Στίχ. κζ'. — Πάλιν (1) ἐκεῖνοι ἡρώτων· *Πῶς*
ἀνέφξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; Ὁ δὲ λοιπὸν παρ-
ρησιαίτερον (2) τῷ πρὸς αὐτοὺς ἐλέγχῳ κεχρημένος
ὁμοῦ μὲν ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μαχομένους ἐλέγχει,
ὁμοῦ δὲ καὶ μετ' εἰρωνείας ἐχλεύασε· τί γὰρ φησὶ;
Μὴ καὶ ὑμεῖς μαθηταὶ αὐτοῦ θέλετε γενέσθαι;

Στίχ. μα'. — "Ὅσπερ δὲ (3) ἀνωτέρω τοῦ Κυρίου
περὶ ἐλευθερίας αὐτοῖς διαλεγόμενου τῆς ἀπὸ τῶν
ἁμαρτημάτων ἐκεῖνοι ἔφασκον· *Σπέρμι Ἀβραάμ*
ἐσμεν καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε, περὶ
σωματικῆς διαλεγόμενοι δουλείας, οὕτω κἀνταῦθα
πῆρυσιν αὐτοῖς τοῦ Κυρίου τὴν κατὰ ψυχὴν ὀνειδί-
ζοντος, ἐκεῖνοι περὶ τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν ὡς

(1) Cord. cat. p. 254.

(2) Theodoret. Hist. eccl. iii, 11: Ἰουλιανὸς δὲ παρ-

ρησιαίτερον, al. παρρησιάστερον.

(3) Cord. cat. p. 260.

βλεπόντων διελέγοντο. Διόπερ ὁ Κύριος ἀπὸ τούτου τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῖς ἐπιτείνας, ἐφ' ᾧπερ ἐκεῖνοι καυχᾶσθαι ἐδόκουν, Τί γάρ, φησὶ, φατέ ὅτι βλέπετε; κρεῖττον ἢν ὑμᾶς πηροῦς εἶναι τὰς ὄψεις· ἐγίνετο γὰρ ἂν τις ὑμῖν ἐντεῦθεν ἀπιστοῦσι συγγνώμη. Νυνὶ δὲ, ἐπειδὴ περ ὁρᾶν δοκεῖτε, καὶ αὐταῖς ὄψεσι τὸν ποτε τυφλὸν νῦν βλέποντα θεασάμενοι ἀπιστεῖτε τοῖς γείτοσιν, οὐδεμίαν ἔχειν ἀπολογίαν δυνάμενοι, ὡμολογημένην δέχεσθε τῆς ἀπιστίας τὴν κατάκρισιν.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Στίχ. α'. — Αὐλή μὲν (1) ἡμῖν ὑποκείσθω τῶν προβάτων ἢ νομοδιδασκαλία, πρόβατα δὲ οἱ ὑπὸ ταύτην καθεστῶτες καὶ ὑπὸ τὸν Νόμον ζῆν ἅπαξ ἐπαγγειλάμενοι, θυρωρὸς δὲ τῆς αὐλῆς ταύτης ὁ μακάριος Μωϋσῆς, ὁ τὴν αὐλὴν ταύτην διὰ τῆς τῶν νομίμων ἐκθέσεως κατασκευάσας. Ποιμὴν δὲ ἔστω τῶν προβάτων πᾶς ὁ τὸ διδασκαλικὸν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐγχεχειρισμένος ἀξίωμα, ὃς τῇ νομίμῳ χρησάμενος εἰσόδῳ, τουτέστιν, ὃς κατὰ πᾶσαν ἀκρίθειαν τοῦ Νόμου πολιτευσάμενος, καὶ οὕτως κατὰ τὴν αὐλὴν ταύτην κατὰ τὴν πρέπουσαν γεγωνὶς ἀκρίθειαν. Τότε καὶ τοὺς λοιποὺς, ὥσπερ πρόβατα, ἐπὶ νομὴν τινα τῶν κατὰ μέρος ἐξάγει διδασκαλίαν. Οὐκοῦν εἴπερ οὗτος ποιμὴν, κλέπτῃς ἀκολουθῶς καὶ ληστῆς ὁ μὴ τοιοῦτος, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπεισπηδῆσας τῇ εἰσόδῳ καὶ τῷ ἀξιώματι καὶ τὰ ἐπὶ λύμῃ τῶν προβάτων ἐργασάμενος. Ἐξεταστέον οὖν φημι ἐφ' ὑμῶν τε, εἰ δοκεῖ, καὶ ἐμοῦ, τίς ὁ τῇ νομίμῳ χρησάμενος εἰσόδῳ, τίς ὁ τῆς ἀκριθείας ἐπιμελησάμενος τοῦ Νόμου, τίνι Μωϋσῆς ὁ θυρωρὸς τοῦ Νόμου ἀνοίγει. Ἡ γὰρ τῶν νομίμων κατόρθωσις εὐρίσκεται παρ' ἐμοῦ μᾶλλον ἢ παρ' ὑμῖν.

Στίχ. ς'. — Ταῦτ' ἐμὲν (2) παραβολικώτερον εἰπεῖν ὁ Κύριος ἐδικαίωσεν, ὥστε μὴ δοκεῖν φορτικὸν εἶναι, τοιαῦτα μεγαλαυχοῦντα πρὸς αὐτούς· καὶ λέγοντας φανερώς ὅτι οὐχ ὑμῖν, ἀλλ' ἐμοὶ πρόσεστι μᾶλλον τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν περὶ ἑαυτοῦ μόνου διηγούμενος· οὐ γὰρ οὕτω φορτικὸν περὶ ἑαυτοῦ λέγειν τινὰ, καὶ κατὰ παράβασιν ἐτέρων ὑπερφέροντα ἑαυτὸν δεικνῦναι, καὶ μάλιστα ἐκεῖνων πρὸς οὓς διελέγετο. Καὶ ταῦτα ἀρχὴν τότε δοκούντων τοῦ λαοῦ σαφέστερον ἄρχεται λέγειν, ὅτι πρόσεστιν αὐτῷ ἢ τοῦ ποιμένου ἀξία.

Στίχ. ζ'. — Θύραν ἑαυτὸν ὠνόμασεν, οὐκ ἐναντία λέγων ἐκεῖνοις· διὰ τῆς θύρας ἑαυτὸν εἰσιέναι φησὶν· ἐπειδὴ γὰρ πρὸς φαρισαίους διελέγετο κατὰ Νόμον ἄρχοντας τοῦ λαοῦ, ὡς ἂν οὐ δικαίως τὸν ποτε τυφλὸν ἐκβάλλοντας, εἰκότως ἑαυτὸν συγκρίνων αὐτοῖς κατὰ τὴν νομικὴν ἀγωγὴν· ὡς ἂν μᾶλλον αὐτὸς τῆς ἀκριθείας ἐπιμελησάμενος τοῦ Νόμου, καὶ διὰ τοῦτο κυριώτερον ἄρχοντα τῶν προβάτων ἑαυτὸν διὰ τῆς θύρας εἰσιέναι ἔφη, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὸν Νόμον γενόμενος, καὶ τῇ νομικῇ χρησάμενος εἰσόδῳ· ἐνταῦθα δὲ ἑαυτὸν φησὶ τῶν προβάτων εἶναι τὴν θύραν· ὡς ἂν αὐτὸς πᾶσα ἀρχὴ τῆς εἰς τὴν ἀλήθειαν εἰσόδου

A unde gloriari videbantur, majus illis imputans peccatum, Quid enim, inquit, dicitis vos videre? Melius profecto vobis esset cæcis: nam hinc vobis incredulis venia saltem aliqua superesset. Nunc vero, cum videre videamini, atque oculis vestris eum qui quondam cæcus erat, modo videntem intueamini, non credentes vicinis vestris, nullam jam reliquam habere poteritis excusationem, quominus manifestam incredulitatis condemnationem sustineatis.

CAP. X.

B VERS. 1 sqq. — Ovile quidem ovium nobis propositum sit doctrina Legis: oves vero, qui eidem subditi sunt, quique sub Lege semel vixisse comprobantur. Ostiarius autem hujus ovilis beatus est Moyses, qui ovile hoc legitimis explanationibus stabilivit. Pastor autem sit ovium, quisquis reipsa digne doctorali munere insignitus, legitima via utitur, id est, qui in Lege omni diligentia versatus et in eadem probe excultus ovile hoc administrandum debita et convenienti ratione suscepit. Tunc utique cæteros, instar ovium, sigillatim ad doctrinæ pascua educit. Cum itaque qui est hujusmodi, pastor sit, fur consequenter et latro sit, qui non est talis, sed temere insiliendo ad dignitatem grassatur, et ovium perniciem machinatur. Inquirendum igitur, penes vos, inquam, si ita videtur, et me, quis legitimo usus sit ingressu, quis diligentem et accuratam Legis curam habeat, cui Legis ostiarius Moyses aperiat. Legum certe recta affectio penes me potius reperiatur, quam penes vos.

C VERS. 6.—Hæc autem in parabola dicere Dominus voluit, ne illis, de se tam magna loquens, onerosior videretur. Sunt etiam qui dicunt non vobis sed mihi magis prodesse doctrinam magistri ex ipsis actibus. Dein autem de se ipso loquitur. Nemo autem dicet illum onerosiorem fuisse, nec ostendet eum superbiisse juxta prævaricationem eorum, maxime contra quos loquebatur. Tuncque apertius omni vulgi lingua dicere incipit habitum pastoris ad se pertinere.

D VERS. 7. — Se vocans ostium, non illis contradicit. Seipsum per ostium intrare dicit. Phariseis enim loquebatur qui juxta Legem duces erant populi, sed qui injuste cæcum ejecerant; alioquin se illis juxta Legis instituta æquiparans. Accuratus Legem observaturus, ideo se ducem tutiorem ovium per ostium intrare dicit, cum etiam se Legi subjecturus sit legitimeque ingressurus. Ibi autem se ovium esse ostium dicit, tanquam omne principium introitus in veritatem ipse futurus. Per me, inquit (v. 9), si quis introierit, salvabitur. Qui autem ingressi fuerint mei erunt, per me insuper verita-

tem accipient, vera salute fruentur, commorandi-
que in veritate multam fiduciam habent, præcepto-
rum cibo abundanter fruente viteque æterna. Hoc au-
tem dicit, resurrectionem subaudiendo, ut hanc adje-
ctam habeant. Nec latro, nec prædator, inquit, ab
illis sunt timendi. Cæterum vult ostendere se non
esse pastorem mercenarium, ut qui ad pascendum
a quibusdam sunt conducti, sed dominum propria-
que pascentem. Hoc vero dicit contra pharisæos
ac scribas, omninoque omnes qui juxta Legem Ju-
ces videbantur, sed qui ut latrones ac prædatores
se gerebant. Neminem sequi poterant, cum populi
principatum sortiti esse viderentur. Non autem ut
domini, sed ut mercenarii a domino ad tempus
conducti, pascebant. Docet ergo se nullo modo
sicut illos esse ovium pastorem. Mercenarium au-
tem, *cujus non sunt oves propriæ, si viderit lupum*
venientem, neutiquam de ovibus sollicitum, de pro-
pria salute cogitare dicit; cum enim mercenarius
sit, aliorum gratia, pericula sustinere nescit.

οὐκ εἰσὶ τὰ πρόβατα ἴδια, ἀλλ' ἰδοὺ τὸν λύκον ἐρχόμενον, τῶν προβάτων ἀμελήσας, μόνης τῆς οἰκείας
φροντίζει σωτηρίας· μισθωτὸς γὰρ ὢν, ὑπὲρ ἀλλοτρίων κινδυνεύειν οὐκ ἀνέχεται.

VERS. 17. — Illud autem: *Ut iterum sumameam*,
non quod causa sit, dixit (non enim ideo mori-
tur, ut resurgat); sed modo loquendi Scripturæ
usitato, quasi causam dicit quod inde erat secu-
turum.

VERS. 22. — Primum dicit festivitatem qua
Salomon Encænia celebravit. Sæpenumero siqui-
dem ab hostibus eversa erat civitas, sed postre-
mum sub Antiocho plane fuerat devastata. Deinde
a Machabæis, denuo expulsis inimicis, antiquam
rursus speciem Dei adjutorio civitas recuperarat,
eumque quo restituta fuerat quotannis diem fe-
stivo cultu celebrabant, in memoriam præter omnem
spem salutis recuperatæ; eumque Encænia Hiero-
solympæ appellabant.

VERS. 35. — Quod dicit, hoc est: Si illi, qui
gratia hoc habuerunt, non damnantur quod se
deos nominant, dum solo verbo hoc factum est,
nec natura constituti sunt dii, sed mera gratia vo-
cem Dei receperunt. Hoc autem non de solis judi-
cibus, sed etiam de omnibus verbum Dei recipien-
tibus dictum est.

CAP. XI.

VERS. 2. — Monens evangelista eandem esse
Mariam quæ unxerat Dominum unguento, cum ea
quæ capillis suis pedes ejus absterserat, clare pro-
bat se levi momento æstimare mulierum vir-
tutem ad informandos quorumcunque mores. Hoc

(1) Cord. cat. p. 269.

(2) Cramer., ἐσόμενον.

(a) Verba καὶ ἐκμ. . . . αὐτῆς, apud Maium
omissa, ex catena restituimus. Edit. — Cf. Photii
Amphiloch. (Mai Script. Vet. IX, 40), ubi sententiæ

A καθιστάμενος. Δι' ἐμοῦ, φησὶ, εἴ τις εἰσέλθῃ, σω-
θήσεται· καὶ γὰρ οἱ προσιόντες ἐμοί, καὶ τὴν δι'
ἐμοῦ προσγινομένην ἀλήθειαν δεχόμενοι, καὶ σωτη-
ρίας ἀπολαύσουσιν ἀληθοῦς, καὶ τοῦ ἐνδαιτυθῆναι τῇ
ἀληθείᾳ πολλὴν ἔχουσι τὴν ἄδειαν, θαυμάσιως καὶ τῆς
νομῆς ἀπολαύοντες τῶν διδαγμάτων, καὶ τῆς διηγε-
κοῦς ζωῆς· τοῦτο γὰρ λέγει, ἵνα περισσότερον ἔχῃ,
τὴν ἀνάστασιν αἰνιττόμενος· δεῖξαι δὲ ὅτι κλέπτῃς
ἢ ληστῆς κατ' ἐκείνους οὐκ ἔστι· βούλεται δεῖξαι
λοιπὸν, ὅτι μὴδὲ ποιμὴν μισθωτὸς ἔστιν, ὡς οἱ παρὰ
τινῶν εἰς τὸ ποιμαίνειν λαμβανόμενοι, ἀλλ' ὡς δε-
σπότης καὶ ἴδια ποιμένων· τοῦτο δὲ καὶ κατὰ παρά-
θεσιν τῶν τε φαρισαίων καὶ τῶν γραμματέων δείκνυσιν
καὶ ὁλως τῶν κατὰ Νόμον ἄρχειν δοκούντων, οἱ κλέ-
πται μὲν καὶ λησταὶ χρηματίζοντες, οὐκ ἠδύναντο

B ἀκολουθεῖν τινι, δοκούντες τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζεσθαι
τοῦ λαοῦ· ὡς δεσπότης δὲ οὐκ ἐποίμεινον, ἀλλ' ὡς
μισθωτοὶ παρὰ τοῦ δεσπότης πρὸς καιρὸν ληφθέντες
ὥστε τοίνυν δεῖξαι, ὅτι μὴδὲ κατ' αὐτοὺς ποιμὴν
ἔστι τῶν προβάτων, φησὶν ὅτι ὁ μὲν μισθωτὸς, οὗ
ἐστὶ τῶν προβάτων ἀμελήσας, μόνης τῆς οἰκείας
φροντίζει σωτηρίας· μισθωτὸς γὰρ ὢν, ὑπὲρ ἀλλοτρίων κινδυνεύειν οὐκ ἀνέχεται.

Στίχ. ιζ'. — Τὸ (1) δὲ, "Ἰνα πάλιν λάβω αὐτήν",
οὐκ ἐπὶ αἰτίας εἶπεν, οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀποθνήσκει.
C ἵνα ἀναστῇ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰδίωμα τὸ Γραφικὸν ὡς
αἰτίαν τὸ ἐπόμενον (2) ἔφη.

Στίχ. κβ'. — Τὴν πρώτην (3) φησὶν ἑορτήν, καθ'
ἣν ἐπετέλεσε τὰ Ἑγκαίνια Σολομῶν. Κατέπεσε γὰρ
πολλάκις ὑπὸ τῶν πολεμίων ἡ πόλις, ὕστερον δὲ καὶ
ὑπὸ Ἀντιόχου πᾶσαν ἐρημωθῆναι συνέβη. Εἶτα ὑπὸ
τῶν Μακκαβαίων ἐτράπησαν μὲν οἱ πολέμιοι, πάλιν
δὲ ἡ πόλις ἀνέλαβε τὸ οἰκεῖον σχῆμα τῇ τοῦ Θεοῦ
βοηθείᾳ. Καθ' ἣν ἀνέστη πάλιν ἡμέραν, ταύτην ἐκά-
στου ἔτους ἑορτάζοντες εἰς ὑπόμνησιν τῆς παρὰ πᾶ-
σαν ἐλπίδα γεγεννημένης διορθώσεως, Ἑγκαίνια τῶν
Ἱεροσολύμων ἐκάλουν τὴν ἡμέραν (4).

Στίχ. λε'. — "Ὁ λέγει, τοῦτο ἔστι· Εἰ οἱ χάριτι
D τοῦτο λαβόντες οὐκ ἐγκαλοῦνται θεοὺς ἑαυτοὺς ὀνομά-
ζοντες, καὶ ταῦτα λόγου ψιλοῦ γενομένου, οὐ γὰρ εἰς
φύσιν Θεοῦ κατέστησαν, ἀλλὰ ψιλῇ χάριτι τὴν φωνὴν
ἐδέξαντο τοῦ Θεοῦ· τοῦτο δὲ οὐ περὶ τῶν χριτῶν εἰ-
ρηται μόνων, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν τοῦ Θεοῦ
δεξαμένων λόγον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Στίχ. β'. — Ἐπισημαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ Μαρία ἦν
ἀλείψασα τὸν Κύριον μύρω καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας
ταῖς θριξίν αὐτῆς (a)· σαφῶς ἐνδεικνύμενος ὅτι ἐν
παρέργῳ τῶν γυναικῶν εἰπεῖν βούλεται τὴν ἀρετὴν,
συντελοῦσαν εἰς παιδείαν τοῖς ἐντυγχάνουσι· τὸ μὲν

(3) Cord. cat. p. 271. Cramer. p. 304 Cyrillo tribuit.

(4) V. τὴν ἡμ. forsitan delenda.

unam eandemque Mariam fuisse quæ Jesum Chri-
stum unxisset γεννήτορες Ἀπολλινάριος καὶ ὁ Μαψου-
εατίας Θ. esse dicuntur. FRITZSCHE.

οὖν πρᾶγμα γέγονεν ὕστερον τοῖς κατὰ τὸν Λάζαρον· καὶ τοῦτο δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστής, ὕστερον αὐτὸ λέγων· ἐπειδὴ δὲ ἐμελλεν μνημονεύειν καὶ τούτου κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ὡς γεγονότος, προλαβὼν ὡς τοῦ μέλλοντος σαφηνίσας, τίς ἡ γυνὴ ὑπὲρ ἧς ἐνταῦθα λέγει, ἐπισημαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ κάκεινο ἐργασαμένη, καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ Λαζάρου.

Στίχ. γ'. — (1) Τὸ, "Ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ, πολλῆς πίστεως ἀπόδειξιν ἔχει. Οὕτω γὰρ ἤδεσαν πολλὴν περιεῖναι τῷ Κυρίῳ δύναμιν, ὡς θαυμάζειν, ὅτι καθίκετο ἀσθένεια ἀνδρὸς φιλουμένου παρ' αὐτοῦ.

Στίχ. δ'. — Ἐκεῖνο (1') δὲ θαυμαστὸν, εἰ τοῦ Λαζάρου τελευτήσαντος, ὁ Κύριος οὐ πρὸς θάνατον εἶναι φησὶ τὴν ἀσθένειαν· οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ θάνατος μετὰ βραχὺ μέλλοντι πάντως ἀνίστασθαι, ὅπερ φανερόν ποιήσει μικρὸν ὕστερον, ὕπνον καλῶν, καὶ οὐ θάνατον.

Στίχ. ε'. — Τούτοις προστίθῃσιν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς τὴν Μάρθαν καὶ τὴν Μαρίαν καὶ τὸν Λάζαρον· εἰς τὸ δεῖξαι τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀρετὴν, σύμφωνον ἐχόντων τῶν περὶ τοῦτο τὴν γνώμην.

Στίχ. ς'. — Ζητήσωμεν (2) ἐν ποίῳ τόπῳ ἦν ὁ Ἰησοῦς, ὅτε ταῦτα ἔλεγεν· ὅσον γὰρ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, οὐκ ἦν ἔξω τῆς Ἰουδαίας. Πῶς οὖν λέγει τοῖς μαθηταῖς· "Ἀγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν; εἰ μὴ ἄρα ἀπλούστερόν τις τὰ τοιαῦτα ἐξετάζων λέγοι, κατὰ τὸ σιωπώμενον αὐτὸν γεγονέναι ἔξω τῆς Ἰουδαίας. Εἰπὼν οὖν· "Ἀγωμεν πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀκούει ὑπὸ τῶν μαθητῶν τὸ, Καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ; τίς (2') δὲ οὐκ ἂν ὠφεληθείη ἀσκῶν εἶναι Ἰησοῦ μαθητῆς, ὁ μὲν χωρεῖν τοῖς κινδύνοις ὑπὲρ σωτηρίας καὶ τοῖς τῶν παρατήρησιν ἀνθρώποις ἀπεγνωσμένων;

Στίχ. ιε'. — Χαίρω (3), φησὶν, ὑμῶν ἔνεκα. Τὸ γὰρ μὴ εἶναι με ἐκεῖ συντελέσει πρὸς τὴν πίστιν τὴν ὑμετέραν, ἐπεὶ περ εἰ ἤμην (4) ἀρρώστουντα ἐθεράπευσον· μικρὸν δὲ ἦν τοῦτο τὸ θαῦμα εἰς δυνάμειος ἐπίδειξιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ ἀπελελείμην, ὁ δὲ θάνατος ἐπεγένετο, μέλλω δὲ ἐγὼ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀνιστᾶν, μειζρόνως εἰς τὴν πίστιν βεβαιωθήσεσθε τὴν ἐμὴν, ὅταν εἰδῇτέ με καὶ τοῦτο δυνάμενον, τοὺς νεκροὺς ἤδη διεφθορότας ἀνιστᾶν.

Στίχ. ις'. — Καλὸν μὲν (5) ἦν πεισθέντα μεῖναι, καὶ ἐκκλίνειν τῶν ἐχθρῶν τὴν ἐπιβουλὴν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δέδοκται πάντως αὐτῷ ἀπελθεῖν, *Συναπέλωμεν καὶ ἡμεῖς*· κρεῖττον γὰρ ἀποθνήσκοντας κοινωνῆσαι τοῦ θανάτου, ἢ τῆς οἰκείας σωτηρίας προνοομένους ἀπολειφθῆναι τοῦ διδασκάλου.

Στίχ. κα'. — Ἐξεῖσι (6) μὲν οὖν ἡ Μάρθα ἀκούσασα τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν, οὐκ ἀνακοινώσα-

A autem post ea quæ ad Lazarum pertinent, factum est, idque demonstrat evangelista, illud posterius dicendo. Cum in serie factorum hoc quoque deinceps relaturus esset (*cap. seq., v. 3*), factum anticipat, ostendens quæ sit mulier de qua hic loquitur, et præmonet eandem esse ac quæ hoc fecerat, ac nunc agitur de Lazaro.

VERS. 3. -- Illa verba, *Ecce quem amas infirmatur*, magnam fidem declarant. Tantam enim Domino virtutem inesse agnoscebant, ut mirarentur etiam corripì morbo posse eum qui ab ipso diligeretur.

B VERS. 4. — Hoc quidem mirabile fuisset si Lazarus fuisset defunctus; sed Dominus dicit infirmitatem hanc non esse ad mortem: illi enim mors non erat, qui brevi erat omnino resurrecturus, quod evidens paulo post faciet, somnum et non mortem eam vocans (*v. 11*).

VERS. 5. — Addit ad hæc evangelista Jesum dilexisse Martham et Mariam et Lazarum, ut ostenderet virtutem hominum, qui id ipsum invicem sentiunt (*Rom. xii, 16*).

C VERS. 6. — Quæramus quonam in loco Jesus fuerit, quando hæc dixit. Quantum enim ex Evangelio colligi potest, non erat extra Judæam. Quomodo ergo dicit discipulis: *Eamus in Judæam?* nisi forte quis simplicius ista examinando dicat, ipsum tacite Judæa egressum fuisse. Cum itaque dicit: *Eamus in Judæam iterum*, audit a discipulis: *Et iterum vadis illuc?* quis non sibi videretur beatus discipulus fidelis esse Jesu, atque in pericula manusque hominum prævaricatorum propter salutem se inferre?

D VERS. 15. — *Gaudeo*, inquit, *propter vos*. Quod enim illuc non adfuerim, conducet fidei vestræ: quia si adfuissem, infirmum curassem; illud autem miraculum perexiguum fuisset, ad virtutem meam demonstrandam. Cum autem ipse derelictus ero, et mors supervenerit, ego autem eo vadens eum suscitatum eam, magis in fide mea confirmabimini, cum me videritis mortuos, et quidem jam corruptos ac foetentes ad vitam revocare.

VERS. 16. — Pulchrum quidem erat, fide adhibita, manere, et inimicorum insidias devitare; at quia ipsi hoc omnino persuasum est, *Eamus et nos cum illo*; melius enim cum eo communi morte perire quam propriæ saluti consulentes ejus disciplina destitui.

VERS. 21 sqq. — Egressa quidem Martha, ubi audiverat Dominum adventare: nihil autem sorori

(1) Cord. cat. p. 278.

(1') Mai ibid. p. 403.

(2) Cord. cat. p. 279.

(2') Clausula τίς... ἀπεγν., quæ deest apud Corderium, supplevit Mai ibid.

(3) Cord. cat. p. 281.

(4) Cram., μὲν παρήμην.

(5) Ex Crameri catena, p. 316.

(6) Cord. cat. p. 284.

communicabat, quod celare vellet eos qui aderant Judæos, utpote Christi inimicos ac persecutores. Profert adhuc verba parvæ fidei

Quare mors hæc minime timenda est. Quod autem dicit est hujusmodi ac si dicat: Neque hic mortuus est, neque vos moriemini, utpote quæ spem habetis resurrectionis. Qui enim vivit per fidem in me, minime morietur, quandoquidem, tametsi mori videatur, nequaquam mortuus est, sed vivit propter promissionem, cum qua mortem ex naturæ lege suscipit.

VERS. 28. — Prudentissime ac secreto sororem vocavit, propter astantes Judæos, quos sciebat importune propter solum usum adesse. *Illa*, inquit (v. 29), *citissime surgit, ut ad Dominum veniat*: *nondum enim* (v. 29) *venerat Jesus in castellum*: *sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha*. Judæi ergo astantes et propter luctum consolantes, cum vidissent citissime surrexisse, existimantes ad mortem fratris lugendam exiisse, secuti sunt eam quasi ne dolore abrepta aliquid faceret quod dedeceret impedituri. Hoc autem ordinatum est ut adessent inviti miraculo faciendo illudque testarentur. Attamen cum Maria ad Jesum venisset, *citò cecidit ad pedes ejus*, dicens eadem ac Martha. Evangelista autem non dicit hanc cecidisse ad pedes, sed solum illi occurrisse, nec cito festinanterque cucurrisse. Mariæ enim hoc quoque dedit supra Martham, cum de hac breviter dixerit: *Occurrit illi* (v. 20); venire autem (v. 29) inferius est occurrere. Ex multis ergo Mariam majorem erga Jesum amorem habuisse patet.

θεῖν τὸ ὑπαντῆσαι ὑποδεέστερον· ὡς φαίνεσθαι διὰ Ἰησοῦν ἔχουσιν.

Enimvero in Evangelio non legitur Dominus dixisse illi: Voca sororem tuam; manifeste tamen colligitur id ei dictum esse, sed ab evangelista prætermissum, ut cui nonnisi necessaria erant exprimenda.

VERS. 34. — Rogat, *Ubi posuistis?* non ut ignorans: (quomodo enim ignoraret, qui dicebat eum mortuum cum adhuc procul esset?) sed ut certo quodam ordine, et non ad ostentationem, miraculum hoc facere videretur.

VERS. 35. — Non condolentiæ ac miserationis sunt lacrymæ Salvatoris, sed normæ atque doctrinæ: naturæ siquidem humanæ mensuram quamdam lacrymarum defunctis impendendarum præscribunt, ne planctus super mortuis decori limites excedant. Quemadmodum igitur Dominus etiam esurivit, ubi vigor nutrimenti defecerat; sitivitque, humore jam

ἀ μένη πρὸς τὴν ἀδελφὴν διὰ τὸ βούλεσθαι κεκρύφθαι τὴν παρουσίαν (1) ἀπὸ τῶν παρόντων Ἰουδαίων, ὡς ἂν ἐχθρῶν Χριστοῦ καὶ διωκόντων. Ὀλιγοπιστίας δὲ ῥήματα φθέγγεται.

Ὡστε οὐ χρὴ φρίττειν τοῦτον τὸν θάνατον. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι, ὅτι οὕτε οὗτος τέθνηκεν, οὔτε ὑμεῖς τεθνήξεσθε τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἔχουσαι. Ὁ γὰρ ζῶν μετὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως οὐδέποτε (2) ἀποθανέεται, ἐπειδὴ περ καὶ ἀποθνήσκειν δόξῃ οὐ νεκρός ἐστιν, ἀλλὰ ζῶν διὰ τὴν ὑπόσχεσιν, μεθ' ἧς δέχεται τοῦ τῆς φύσεως ὅρου τὴν τελευτήν.

Στίχ. κη'. — Συνετῶς σφόδρα (2*) καὶ τὸ λάθρα ἐκάλεσε τὴν ἀδελφὴν, διὰ τὸ παρεῖναι τοὺς Ἰουδαίους, οὓς ᾔδει καὶ πρὸς μόνην τὴν ἀκοὴν φορτικῶς διακείμενους. Ἐκείνη γοῦν, φησὶ, μετὰ πολλῆς ἐγείρεται τῆς ταχύτητος, ὥστε πρὸς τὸν Κύριον ἐλθεῖν· οὐ γὰρ ἐλήλυθε πρὸς τὴν κώμην ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ ἦν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ περ καὶ τὴν Μάρθαν ὑπαντῆσαι συνέβη· οἱ μὲν οὖν παρόντες Ἰουδαῖοι καὶ παραμυθούμενοι διὰ τὸ πένθος, μετὰ πολλῆς ἀναστάσαν θεασάμενοι τῆς ὀξύτητος, καὶ οἰηθέντες ἀπιέναι ἐπὶ τὸ κλαῦσαι τὸν νεκρὸν, ἠκολούθουν ὡς καθέξοντες μὴ πού τι καὶ ἀπρεπὲς ὑπὸ πάθους ποιῆσαι προαχθῇ· ψυχονόμητο δὲ τοῦτο εἰς τὸ ἄκοντας παραγενέσθαι καὶ μαρτυρῆσαι τῷ μέλλοντι γενέσθαι θαύματι. Ἡ μέντοι γε Μαρία παραγενομένη πρὸς τὸν Κύριον, εὐθὺς ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, τὰ αὐτὰ λέγουσα τῇ Μάρθᾳ· οὐκ εἶπεν ὅτι τοῖς ποσὶ προσέπεσεν, ἀλλ' ὅτι ὑπήντησεν μόνον· οὐδὲ ὅτι ταχέως καὶ σπουδαίως προσέδραμεν· τῇ γὰρ Μαρίᾳ καὶ τοῦτο δέδωκεν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπὶ τῇ Μάρθᾳ προειρηκῶς ψιλῶς τὸ, ὅτι Ἰπήντησεν αὐτῷ· τοῦ δὲ ἐλπομένων τὴν Μαρίαν πλείονα τὴν ἀγάπην περὶ τὸν

Καίτοι γε (3) ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις οὐ φαίνεται λέγων (4) αὐτῇ ὁ Κύριος, καλέσαι τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ δῆλον ὅτι εἴρηται μὲν, ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς παρέλειπεν, ἐνδὸς προσδόντων, μόνον (5) τὰ ἀναγκαῖα λέγειν.

Στίχ. λδ'. — Ἐρωτᾷ (6)· Ποῦ τεθεῖκατε; οὐκ ἄγνοων· πῶς γὰρ ὁ πόρρωθεν εἰπὼν ὅτι τετελεύτηκεν; ἀλλ' ὥστε δοκεῖν τάξιν τινὰ τῷ πράγματι διδόναι, καὶ μὴ μετ' ἐπιδείξεως τὸ θαῦμα ἐργάζεσθαι.

Στίχ. λε'. — Οὐ συμπαθείας (7) καὶ οἴκτου ἐστὶ τὰ δάκρυα τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ τύπου καὶ διδασκαλίας· μέτρα γὰρ ὁρίζει τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, μέχρι πόσου ἐπιτάξιν δεῖ τοῖς κοιμωμένοις (8) τὸ δάκρυον, καὶ μὴ πέρα τοῦ προσήκοντος ἐπὶ νεκροῦ πρὸς θρήνους ἐξάγεσθαι. Ὡς οὖν κατεδέξατο τὴν πέναν ὁ Κύριος τῆς στερεᾶς τροφῆς διαπνευσθείσης αὐτῷ, καὶ τὴν

(1) Cram. add. τοῦ Κυρίου, et mox αὐτόν post διωκ.

(2) Cram. p. 317, οὐδεπώποτε.

(2*) Mai ibid.

(3) Cord. cat. p. 286.

(4) Cramer. ibid., ὅτι ἔλεγεν, et mox δηλονότι.

(5) Id. ibid. παρέλιπε ἐνδὸς ὧν τοῦ μ.

(6) Cord. cat. p. 288. Neandrum in l. Allg. Gesch. der christl. Rel. u. Kirche, II, p. 935 ed. 1, hujus fragmenti authenticam perperam in dubitationem vocasse dixit in comment. p. 83.

(7) Cord. cat. p. 289.

(8) Vel κεκοιμημένοις. Cat. κοιμένοις.

δίψαν προσήκατο τῆς ὑγρότητος ἀναλωθείσης τῆς ἐν τῷ σώματι, καὶ ἐκοπίασε τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ὑπερταθέντων, οὐ τῆς θεότητος τῷ καμάτῳ δαμαζομένης, ἀλλὰ τοῦ σώματος τὰ ἐκ φύσεως ἐπακολουθοῦντα συμπτώματα δεχομένου, οὕτω καὶ τὸ δάκρυον προσήκατο τὸ φυσικὸν τῇ σαρκὶ ἐπιγενέσθαι σύμπτωμα συγχωρῶν.

Στίχ. λθ'. — Τοῦτο δέ (1) ἐστὶν ἀπιστοῦσης· συνεβάλλετο δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ θαύματος· ὅσῳ γὰρ ἐφαίνετο λυθεὶς τὸ σῶμα, καὶ κατὰ φύσιν τὴν μεταβολὴν ἐπιδειξάμενος, τοσοῦτον μᾶλλον ἐδείκνυτο τὸ περὶ αὐτὸν γινόμενον· διὸ καὶ ὁ Κύριος ὀνειδίζων αὐτῇ, φησὶν· *Οὐκ εἶπὸν σοι, ὅτι ἐὰν πιστεύσης ὄψει τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ*; τοῖς μὲν μαθηταῖς ἔφη· *Ἴνα δοξασθῇ ἐν αὐτῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ Πατρὸς*. Ὅρᾳς ὅτι ἡ ἀσθένεια τῶν ἀκούοντων τῆς διαφορᾶς τῶν λεγομένων αἰτία ἦν; ἄλλως δὲ ἡ τοῦ Υἱοῦ δόξα τοῦ Πατρὸς ἐστὶ· μιᾶς δὲ οὔσης δόξης, τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ δόξα· ἀναμιμνήσκει δὲ ὧν διηλέχθη πρὸς αὐτήν, σχεδὸν ἐπιτιμῶν ὡς ἀμνημονούσης· οὐ γὰρ ἐβούλετο τέως ταράξαι τοὺς θεατάς.

Στίχ. νς'. — Συνιόντες (2) οἱ ἀγνιζόμενοι κατὰ τὸ ἱερὸν διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ Χριστοῦ, διαμφισβητοῦντες πότερον ἐλεύσεται τιμὴ τῆς ἐορτῆς, ἢ ὑπερθήσεται τὴν παρουσίαν φυλαττόμενος τοὺς ἐπιβουλεύοντας. Ἦν δὲ ταῦτα ποθούντων αὐτὸν (3) ἰδεῖν τὰ ῥήματα· καὶ γὰρ, ὡς εἰκὸς, ἀπὸ τῶν γεγονότων θαυμάτων σφόδρα λοιπὸν αὐτοῦ τὸ πλῆθος ἐξεκρέματο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Στίχ. γ'. — Ταῦτα διηγούμενος ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, σφόδρα διεξοδικῶς τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐποιήσατο· οὔτε γὰρ τὴν ἀλείψασαν τῷ μύρῳ ἦτις ἐστὶν ἔφη, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ἀνωνύμως γυναῖκα ἐκάλεσεν· οὔτε τὸν αἰτιασάμενον, ὅτι Ἰούδας· ἀλλ' ἀπλῶς κοινήν αὐτὰ ἔφη τῶν μαθητῶν γενέσθαι φωνήν, ἀπάντων κατηγορῆσαι βουλόμενος· ἀλλ' ἀπλούστερον περὶ τὴν διήγησιν ὀρμήσας, ὁ μέντοι μακάριος Ἰωάννης κἀν τούτῳ τῆς περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης τὴν ἐπιστάσιαν ἐπεδείξατο· οὔτε γὰρ ἀμνημονῆσαι τῆς γυναικὸς ἠνέσχετο, καὶ τοῦ προδότου τὴν τρόπον φανερώς ἐξεκάλυψεν· κακεῖνο δὲ ἐπισημαντέον, ὅτι Ματθαῖος μὲν εἶπεν ὡς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξέχεεν τὸ μῦρον, Ἰωάννης δὲ ὅτι τοὺς πόδας ἡλείψεν καὶ ἐξέμασσε ταῖς θριξίν· ὡς δὴλον εἶναι ἐντεῦθεν ὅτι ἀμφότερα γέγονεν· ἀλλ' ὁ μὲν μόνην ἔφη τὴν κεφαλὴν ἀπεριεργώτερον· ὁ δὲ τοὺς πόδας, τὸ παραλειφθὲν ἐκεῖνο εἰπὼν· ὁ μᾶλλον καὶ πολλὴν εἶχε τὴν ἀπόδειξιν τῆς περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης· εἴρηται δὲ ἐν τοῖς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήμασι (4), ὅπως οἱ ἐξηγησάμενοι τὰ Εὐαγγέλια διαφόρους φασὶν εἶναι τὰς γυναῖκας, οὐ τὴν αὐτὴν παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ καὶ Ἰωάννῃ· καὶ ὁ βουλόμενος, ἐκεῖνα ἐντυγχανέτω, καὶ γνώσεται τὰς περὶ τούτων διαφοράς.

A corporis exhausto; et fatigatus fuit, femoribus ac nervis ex profectione distentis, divinitate quidem nullo labore subacta, sed corpore consequentes naturam convulsiones excipiente: sic et lacrymas carni per naturalem quamdam convulsionem sulcori permittebat.

VERS. 39. — Hæc verba sunt dubitantis; ad probationem autem miraculi hoc referebat: quanto enim magis corpore solutus videbatur secundumque naturam mutationem præferebat, tanto magis quod erat de se futurum ostendebat. Ideo Dominus exprobrans ei dixit: *Nonne dixi tibi quoniam si crederis, videbis gloriam Dei* (v. 40)? Discipulis dixerat: *Ut glorificetur in ea Filius Dei a Patre* (v. 4). B Videsne infirmitatem audientium differentiae verborum esse causam? Alias Filii gloria Patris est. Cum sit una gloria, Dei est gloria. Quæ autem jam illi dixerat repetit, quasi oblitam esse ferme existimans; non enim antea spectatores commovere volebat.

VERS. 56. — Qui expiationis gratia ad templum confluerant, inter sese conferebant de Christo, dubitantes, num propter festi reverentiam venturus esset, an vero præsentiam suam subtracturus, insidias præcavens. Erant autem verba ista eum videre desiderantium: exinde enim, uti verisimile est, propter ea quæ contigerant miracula, populus ab ipso valde dependebat.

C

CAP. XII.

VERS. 3. — Hæc referens evangelista Matthæus, admodum cursim memoriæ demandavit: nec dixit quæ fuerit mulier quæ unxit unguento, sed simpliciter et anonymam mulierem vocavit; nec eum qui exprobraverat, qui erat Judas, sed simpliciter dixit esse communem linguam discipulorum, omnes accusare volens. Sed explicatius in suam narrationem incumbens beatus Joannes ex hoc erga Christum vim amoris demonstravit. Mulierem enim non oblitus est, proditorisque agendi rationem palam detexit. Hoc autem etiam notandum est, scilicet Matthæum quidem dixisse super caput effudisse unguentum, Joannem vero pedes unxisse, capillisque extersisse. Unde evidens est utrumque fuisse factum. Sed unus de solo capite simplicius locutus est, alter vero etiam de pedibus, ut nihil omitteretur; quod etiam magis amorem erga Christum demonstrabat. Dictum est autem in commentariis in Matthæum, quomodo Evangeliorum interpretes mulieres diversas esse dicant, non eandem esse apud Matthæum, et Marcum, et Joannem. Qui ergo voluerit illos adeat, differentiasque de illis cognoscat.

(4) Citat ergo suos in Matthæum commentarios Mopsuestenus, qui pariter jamdiu vixerunt. Ματ.

(1) Mai ibid. p. 403.

(2) Cord. cat. p. 300.

(3) Cat. αὐτῶν.

VERS. 9-11. — Forte siquidem novi quidpiam ex ipso intelligere expectabant, ut qui a peregrinis et ignotis hominibus locis rediret. Quamobrem principes sacerdotum plurimam multitudinem Lazarum videndi cupiditate trahi conspicati, de illo quoque una cum Christo interficiendo cogitabant: perspectum scilicet habentes, non in Lazari visione populum subsistere, sed ipso viso eum quoque per quem suscitatus erat contemplantes, per ipsum ad Christi fidem adduci cognoscebant, quasi vero qui semel ipsum suscitaverat, secundo, si opus foret, excitare non posset.

VERS. 13. — Vides maxime illos suffocare, omnibus persuasum esse illum non esse Dei inimicum, omenque infaustissimum, plebem illum dicere a Patre venire. Quapropter clamabant: *Benedictus qui venit in nomine Domini*; id est: *Noli timere, filia Sion*. Cum ex omnibus eorum regibus plerique essent iniusti, quidam avari, eum tradiderunt inimicis suis: multitudinem corruerunt, illumque seditiosum faciebant apud hostes. Confide, inquit, non enim talis es, sed bonus et mansuetus: dignosciturque ex asino; non enim exercitum trahens ingressus est, sed unum asinum habens.

VERS. 16. — Vides pleraque ignorantes facere, nec ipsum revelasse. Quando enim dixit: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* (II, 19), neutiquam illud intelligebant. Hoc vero recte illos celabat, utpote adhuc supra illos. Ideo alius evangelista dicit omnes doluisse contristatosque fuisse (*Matth. XVII, 22*). Dolebant autem quod verbum de resurrectione non intelligerent.

VERS. 21. — Propter magna miracula quæ ubique apud Judæos fiebant, templique sanctitati, multi ex Græcis, nisi omnes, legitimorum erant participes. Ascendebant igitur ut Deum adorarent, festique, quantum possent, essent participes; cæterum prope erat ut essent proselyti. Fama ergo percrebrescente, hi accesserunt ad Philippum, dicentes illi: *Domine, volumus Jesum videre*. Philippus vero adit Andream qui erat prope illum, amboque rem illi deferunt. Sed nulla potestas annuitur. Audierat enim (*Philippus*): *In viam gentium ne abieritis* (*Matth. X, 5*); ideo primum discipulo colloquitur, deinde ad magistrum referunt: ambo enim dixerunt ei. Jesus vero respondit eis dicens: *Venit hora*; tempus est ad passionem veniendi; nam omnia impleta erant. Cum ergo, post mortem suam, hos ad gentes discipulos missurus esset, illosque festinantes videret, dixit: *Tempus est ad crucem veniendi*. Non permisit enim illis prius, ut sit illis in testimonium. Usquedum enim suis manibus ipsum tenuissent atque crucifixissent, non dixit: *Euntes docete omnes gentes* (*Matth. XXVIII, 19*), sed: *In*

Στίχ. θ'-ια'. — Τάχα γάρ (1) τί που καὶ ἀκούσθαι καὶ αὐτὸν προσεδόκων ἀπ' αὐτοῦ (2), ὡς ἀπὸ ξένων καὶ ἀγνώστων τοῖς ἀνθρώποις ἵκοντος τόπων. Ὅθεν οἱ ἀρχιερεῖς θεασάμενοι, ὅτι τοῦτο μάλιστα τὸ πλῆθος πρὸς τὴν θέαν ἐφέλκεται ἡ τοῦ Λαζάρου ἐπιθυμία, ἐβουλεύοντο καὶ αὐτὸν συναποκτεῖναι τῷ Χριστῷ τὸν Λάζαρον, ὁρῶντες ὅτι μὴδὲ μέχρι μόνης (3) ἵστατο τῆς θέας τοῦ Λαζάρου τὸ πλῆθος, ἀλλ' εὖ εἰδότες ὡς ὁρῶντες ἐκείνον δι' ἐκείνου τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ προσήγοντο, ὥσπερ οὐ δυναμένου τοῦ ἀπαξ αὐτὸν ἀναστήσαντος καὶ πάλιν ἐγεῖραι ἂν δέη.

Στίχ. ιγ'. — Ὅρξ (4) ὅτι τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἀπέπνιγε, τὸ πεισθῆναι πάντως ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος· καὶ τοῦτο μάλιστα ἡρῶει τὸν δῆμον τὸ λέγειν αὐτὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχειν· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ ἐβόων, *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*, τοῦτέστι. *Μὴ φοβοῦ, θύγατερ Σιών*· ἐπειδὴ πάντες αὐτῶν εἰ βασιλεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀδικοὶ τινες ἦσαν πλεονέκται, καὶ παρέδωκαν αὐτοῖς τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τὸ πλῆθος διέστρεφον καὶ ὑπευθύνους ἐποίουν τοῖς πολεμίοις· Θάρρει, φησὶν, ὡς οὐ τοιοῦτος, ἀλλὰ πρῶτος καὶ ἐπιεικής· καὶ δείκνυται ἀπὸ ὄνου· οὐ γὰρ στρατόπεδον ἐπισυρόμενος εἰσῆλθεν, ἀλλ' ὄνον ἔχων μόνον.

Στίχ. ις'. — Ὅρξ ὅτι τὰ πλείονα ἀγνοῦντες ἐποίουν, καὶ αὐτὸς οὐκ ἀπεκάλυψεν· καὶ γὰρ ὅτε εἶπεν· *Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν*, οὐδὲ τοῦτο ἤδεισαν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰκότως ἐκρύπτετο, ὡς μεῖζον ὢν ἢ κατ' αὐτούς· διὸ καὶ ἕτερος εὐαγγελιστὴς λέγει, ὅτι καθ' ἕκαστον ἤλθουν καὶ ἦσαν ἐν κατηφείᾳ· τοῦτο δὲ ἔπασχον ἐκ τοῦ μὴ εἰδέναι τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον.

Στίχ. κα'. — Ἐπειδὴ διὰ τῶν ἐκάστοτε γινομένων περὶ τοὺς Ἰουδαίους θαυμάτων σφόδρα καὶ τὸν ναὸν αὐτὸν σεπτὸν εἶναι συνέβαινεν, πολλοὶ καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἡ καὶ μὴ πάντες, μετεῖχον τῶν νομίμων· ἀνίσταντο γοῦν τῷ Θεῷ προσκυνήσαντες, καὶ τῆς ἐορτῆς καθ' ὅσον οἶόν τε μεθέξοντες· ἐγγὺς ὄντες λοιπὸν τοῦ προσήλυτοι γενέσθαι· τῆς φήμης οὖν ἀποδοθείσης, οὗτοι προσήλθον Φίλιππῳ καὶ ἡρώτων αὐτὸν λέγοντες· *Κύριε, θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν*· ὁ δὲ Φίλιππος παραχωρεῖ τῷ Ἀνδρέᾳ, ἅτε πρὸ αὐτοῦ ὄντι, καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτῷ κοινοῦται· ἀλλ' οὐδὲ οὗτος αὐτὸς αὐθεντεῖ· ἡκουσεν γάρ, ὅτι *Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε*· διὰ τοῦτο μετὰ τοῦ μαθητοῦ κοινωσάμενοι, τῷ διδασκάλῳ ἀναφέρουσι· ἀμφοτέρω γὰρ εἶπον αὐτῷ· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς λέγων· *Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα*. Καιρὸς ἔστι, φησὶ, ἐπὶ τὸ πάθος ἐλθεῖν, πάντων πεπληρωμένων· ἐπεὶ οὖν ἐμελλεν ἀφήσειν τοὺς μαθητάς ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν ἵεναι μετὰ τὸν σταυρὸν, ὁρᾷ δὲ αὐτοὺς προπηδῶντας, φησὶν· *Καιρὸς ἔστιν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλθεῖν*· οὐ πρότερον γὰρ αὐτοὺς εἴασεν, ἵν' ἡ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς· ἕως γὰρ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν διεκρούσαντο καὶ ἐσταύρωσαν, οὐκ εἶπεν.

(1) Cord. cat. p. 304.

(2) Αὐτοῦ, scil. τοῦ Λαζάρου.

(3) Theodoret. proœm. in XII proph., ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τούτων ἔστη τῆς διδασκαλίας ἡ χάρις. — Ad

Ezech. I, 28: — διδάσκων ἡμᾶς μὴ μέχρι τούτου ἐστάναι.

(4) Mai ibid. p. 409.

Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλ', εἰς ὁδὸν ἔθνῶν μὴ ἀπέλθητε· ἐπεὶ δὲ ἐσταύρωσαν αὐτὸν, τότε λοιπὸν ἀφῆκεν αὐτούς.

Στίχ. κγ'. — Καίρως (1), φησὶν, λοιπὸν ἐστὶ ἐπὶ τὸ πάθος ἐλθεῖν πάντων πεπληρωμένων. Εἰ γὰρ μέλ-
λοιμεν τούτοις μὲν ἀπειθοῦσι προσεδρεύειν, ἐκείνους δὲ καὶ βουλομένους μὴ προσίσθαι ἀνάξια τῆς ἡμετέ-
ρας ἔσται ταῦτα κηδεμονίας. Ἐπεὶ (2) οὖν ἐμελλεν ἀφήσειν τοὺς μαθητάς ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν ἵνα μετὰ τὸν σταυρὸν, ὁρῶν (3) δὲ αὐτοὺς προπηδῶντας, φησί· Καίρως ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλθεῖν. Οὐ πρότερον γὰρ αὐ-
τοὺς εἶασεν, ἵνα ἢ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Ἔως γὰρ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν διεκρούσαντο, ἕως αὐτὸν ἐσταύ-
ρωσαν οὐκ εἶπε· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλὰ, εἰς ὁδὸν ἔθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ, Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρό-
βατα οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ, Οὐκ ἔστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐμίσησαν αὐτὸν καὶ οὕτως ἐμίσησαν ὥς ἀνελεῖν, περιττὸν ἦν προσεδρεύειν διακρουομένων ἐκείνων. Καὶ γὰρ (4) παρητήσαντο αὐτὸν λέγοντες· Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα· τότε δὲ λοι-
πὸν αὐτοὺς ἀφῆκεν. Αὕτη δὲ (5) διάλεκτος γέγονε τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ τῆς ἑβδομάδος, ὥς οἱ ἄλλοι λέ-
γουσιν εὐαγγελισταί, καὶ τῇ τετράδι ὁ Ἰούδας συν-
έθετο τοῖς Ἰουδαίοις παραδοῦναι αὐτοῖς τὸν Κύριον.

Στίχ. κδ'. — Ἐπειδὴ ἀπὸ λόγων οὐχ οὕτως ἐπει-
θεν, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων αὐτὸ πείρας μεθ-
οδεύει λέγων, Ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ σίτῳ (6) τοῦτο γίνεται·
μᾶλλον φέρει καρπὸν, ὅταν ἀποθάνῃ. Εἰ δὲ ἐν τοῖς σπέρμασι τοῦτο, πολλῷ μᾶλλον ἐν ἐμοί. Ἀλλ' οὐκ ᾔδεισαν οἱ μαθηταὶ τὰ λεγόμενα.

Τί δὲ ἐστὶν ὁ κόκκος τοῦ σίτου; Περὶ τοῦ σταυροῦ λέγει· ἵνα γὰρ μὴ θορυβῶνται ἐννοοῦν-
τες, ὅτι ὅτε καὶ Ἕλληνες προσῆλθον, τότε ἀνηρέθη, λέγει· Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ποιήσει προσελθεῖν καὶ αὐξῆσαι τὸ ἐμὸν κήρυγμα· εἴτα ἐπειδὴ ἀπὸ λόγων οὐκ ἐπειθεν, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμά-
των αὐτὸ πείρας μεθοδεύει λέγων· Ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ σίτῳ τοῦτο γίνεται, μᾶλλον φέρει καρπὸν ὅταν ἀπο-
θάνῃ· εἰ δὲ ἐν τοῖς σπέρμασι τοῦτο, πολλῷ μᾶλλον ἐν ἐμοί· ἀλλ' οὐκ ᾔδεισαν οἱ μαθηταὶ τὰ λεγόμενα· διὸ συνεχῶς αὐτὸ τίθησι ὁ εὐαγγελιστὴς ἀπολογούμε-
νος ὑπὲρ τῆς μετὰ ταῦτα φυγῆς.

Στίχ. κε'. — Ταῦτα δὲ (7) φησιν, οὐχ ὡς τῆς ψυ-
χῆς ἐνταῦθά τι πασχούσης, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς φιλίαν καλέσας τὸ δοκεῖν αὐτὴν κατέχειν, καὶ ὥσπερ σωτή-
ριον οὐ προδιδόναι τοῖς συμβαίνουσι κινδύνους τὸ σῶμα

Στίχ. κς'. — Προτρέπει (8) ἀκολουθεῖν, μιμουμένους τὸν βίον, καὶ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ζηλοῦντας καὶ τὴν ἀρετὴν· καὶ εἵπομεν δ' ἂν πάντα τὸν ὅτι ποιοῦν κατὰ λόγον Θεοῦ πράττοντα διακονεῖν τῷ λόγῳ καὶ ὑπηρε-
τεῖν τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ μηδὲν

A *viam gentium ne abieritis. Cum vero crucifixissent eum, tunc illis annuit omnem potestatem.*

VERS. 23. — Tempus, inquit, cæterum est, om-
nibus impletis, ad passionem accedendi. Nam si his contumacibus inhæreremus, illos autem qui spontanei sunt rejiceremus, hoc sane nostra foret providentia indignum. Cum igitur discipulos post passionem suam ad gentes missurus esset, videret autem eos prævertere, Jam, inquit, tempus ad cru-
cem accedendi. Non enim prius eos dimisit, ut esset in testimonium eis. Etenim priusquam eum de facto repellerent, antequam crucifigerent, non dixit : *Euntes docete omnes gentes* (Matth. xxviii, 19); sed : *In viam gentium ne abieritis* (Matth. x, 5);
B et : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Matth. xv, 24); et : *Non bonum est accipere panem filiorum, et mittere canibus* (Ibid., 26). Cum autem odio eum prosequerentur, et qui-
dem tanto ut eum interficerent, superfluum erat persequentibus inhære. Etenim recusarunt, ab-
negaruntque eum, dicentes : *Non habemus regem nisi Cæsarem* (Joan. xix, 15). Tunc demum eos re-
liquit. Iste autem sermo, ut cæteri evangelistæ aiunt, habitus est secunda et tertia die septimanæ, quarta vero ejusdem Judas contulit cum Judæis de prodendo Domino.

VERS. 24. — Cum non ita verbis persuaderet, rerum ipsarum experientia id aggreditur, dicens, hoc in frumento contingere ut mortuum majorem fructum afferat. Quod si in seminibus id evenit, multo magis in me; sed non intellexerunt discipuli quid diceret.

Quid est vero granum frumenti? De morte loquitur ne scandalizentur, reminiscentes eum, quando venerunt gentiles, nisi mortuum fuerit dicere : Ex hoc ergo maxime proficiet, inquit, meumque Evangelium propagabunt. Deinde cum verbis meis non crediderint, factis credent. Cum hoc in frumento fiat, scilicet multum ferat fru-
ctum, quando mortuum fuerit; si autem hoc in seminibus, multo magis in me. Sed hæc verba non intellexerunt discipuli. Ideo hoc breviter notat evan-
gelista, ut fugæ eorum, mox secuturæ indulgentius parceretur.

VERS. 25. — Hæc autem ait non quasi anima quid hic pateretur, sed animam amari dicit ab iis qui illam servare videntur, et quibus nihil antiquius quam corpus ab instantibus quibuslibet periculis eripere.

VERS. 26. — Excitat ad sequendum vitam imi-
tando, honestatemque et virtutem suam æmulando. Dicam autem omnia quæcunque juxta verbum Dei facientem, ministrare verbo et servire Filio Dei, illumque sequi nihil illicitum facientem. Non enim

(1) Cord. cat. p. 309.

(2) C. Cr. p. 327 Ἐπειδὴ

(3) Cram. ὁρᾷ.

(4) Cram. γάρ, et mox αὐτόν om.

(5) Cramer. ἡ.

(6) Cat. Cramer. σπέρματι.

(7) Ex Crameri catena.

(8) Mai ibid.

ad sequendum simpliciter ambulanti invitatur. Multi namque ex impiis cum eo ambulabant atque sequebantur, ut sive sermone caperentur, sive actibus ejus apprehendi possent. Ut autem discipuli vestigia virtutis ejus divinæque honestatis sequantur, mansio cœlestis eis promittitur: *Et ubi sum ego, id est in cœlo, illic et minister meus erit. Siquis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.*

VERS. 27. — Hæc, inquit, peto, quæ magnæ gloriæ sunt causa; scilicet ut vos, sicut decet, non ad mortem timeatis, sed quæ sunt placita Deo faciatis. Hæc cum dixisset Dominus, facta est vox de cœlo ad confirmandos magis discipulos de his quæ ad illos erant dicta. Vox distincta non fuisse videtur, ideoque scinditur turba; alii angelum, alii tonitru esse putabant, adeo astantes fragore fuerant percussi. Discipulis vero, ad quos sermo fiebat, à Domino fortasse verbum hoc revelatum est.

VERS. 35. — Exemplo declaravit se et mortem experturum, non tamen in morte mansurum esse, dum ipse se lucem nominavit. Quemadmodum enim, inquit, lux hæc solaris, postquam decessit, jam non videtur esse, non tamen exstinguitur, neque penitus aboletur, sed in propria natura existere perseverat, et convenienti tempore rursus apparet: sic etiam, inquit, de me cogitate. Non enim ita morior, quasi in morte permansurus sim, cum neque corpus meum corrumpendum sit, anima vero paulisper a corpore decedens, statim resurrectura, propriumque denuo corpus resumptura sit incorruptum.

VERS. 36. — *Abscondit se ab eis.* Servans se nimirum in præstitutam passioni diem, quæ erat Pascha, quando et novam victimam paschalem apparaturus erat, pro ove ista, quam tum Judæi immolabant, semetipsum, pro peccato mundi expiando, agnum offerens rationalem.

CAP. XIII.

VERS. 10. — Cum Petrus existimaret se baptismi loco lavandum, atque per hoc se Domini participem futurum, atque idcirco diceret ut se totum lavaret, si ita res se haberet; Dominus ejus corrigens ignorantiam, respondit: *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet.*

VERS. 12. — Hic facti sui rationem reddit. Superius enim Petrum alloquens dixerat: *Scies autem postea;* hic dixit: *Scitis quid fecerim vobis?* id est, Scitis facti mei rationem ac finem?

VERS. 23-27. — Recumbenti in Christi sinu Joanni (illi ipsi videlicet qui hocce scripsit Evangelium), innuebat Petrus, utpote viciniore, et qui

αλόγως πράττοντα. Οὐ γὰρ ἀπλῶς περιπατοῦντι ἐπεσθαι παρακελεύει· πολλοὶ γὰρ ἦσαν τῶν ἀσεβῶν συμπεριπατοῦντες αὐτῷ καὶ ἀκολουθοῦντες, ἵνα ἡ λόγῳ παγιδεύσωσιν, ἢ ῥήματι αὐτοῦ λαβέσθαι δυνηθῶσι· τοῖς δὲ μαθηταῖς κατ' ἔχνος αὐτοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐνθέου πολιτείας ἀκολουθοῦσιν, αὐτὸθεν ἐπαγγέλλεται τὴν κατ' οὐρανὸν οἴκησιν· "Ὁπου γάρ, φησὶν, ἐγὼ εἰμι, τουτέστιν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται· ἐὰν τις ἐμοὶ διακονεῖ, τιμήσει αὐτὸν ὁ Πατήρ.

Στίχ. κζ'. — Ταῦτα, φησὶν, αἰτῶ, ἃ πολλῆς αἰτία γίνεται δόξης· ὥς οὕτω προσῆκεν καὶ ὑμᾶς μὴ πρὸς τὸν θάνατον δειλιᾶν, ἀλλ' ἐκεῖνα πράττειν ἃ τῷ θεῷ ἀρεστὰ καθέστηκεν. Ταῦτα εἰρηκότος τοῦ Κυρίου, ἐγένετο φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς μείζονα πίστωσιν τῶν πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρημένων· δῆλον δὲ ὅτι ἀσημοτέρα ἡ φωνὴ ἐγένετο, καὶ διὰ τοῦτο σιχίζεται τὸ πλῆθος, τοῖς μὲν ἄγγελον, τοῖς δὲ βροντὴν νομιζόντων, ἡχῷ μᾶλλον τοὺς παρόντας πλήξασα· τοῖς δὲ μαθηταῖς ἴσως, πρὸς οὓς καὶ ὁ λόγος ἐγένετο, τοῦ Κυρίου καταφανὲς τὸ εἰρημένον τῆς ἀποκαλύψεως κατέστη.

Στίχ. λε'. — Παραδείγματι (1) ἔδειξε, καὶ ὅτι πειραθῆναι δεῖ τοῦ θανάτου, καὶ ὅτι οὐ μένει ἀποθανῶν, φῶς ἑαυτὸν ὀνομάσας. "Ὡς περ γὰρ τὸ ἡλιακὸν τοῦτο φῶς, φησὶ, ἀναχωροῦν οὐκ εἶναι δοκεῖ, οὐ μὴν ἀποσβέννυται πάντη καὶ ἀπόλλυται, μένει δὲ ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει τε καὶ ὑπάρξει καὶ κατὰ καιρὸν ἀναφαινόμενον τὸν προσήκοντα, οὕτω δὴ τι καὶ περὶ ἐμοῦ νομίζετε. Οὐ γὰρ ἀποθνήσκω ὥς μένων ἐν τῷ θανάτῳ, ἐπεὶ περ οὐδὲ φθαρῆσεται μου τὸ σῶμα, πρὸς ὀλίγον δὲ τῆς ψυχῆς χωρισθείσης ἀπὸ τοῦ σώματος αὐθις τὸ μὲν ἀναστήσεται, ἡ δὲ τὸ οἰκεῖον ἀφθόρον ἀπολήψεται.

Στίχ. λς'. — Ἀπεκρύβη (2) ἀπ' αὐτῶν· φυλάττων δηλονότι κατὰ τὴν προσήκουσαν ἡμέραν ἑαυτὸν τῷ πάθει. Αὕτη δὲ ἦν ἡ τοῦ Πάσχα, καθ' ἣν νέον πάσχα κατασκευάζειν ἐμελλεν, ἀντὶ τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις προβάτου λογικὸν ἀμνὸν ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου προσάγων ἁμαρτίας.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Στίχ. ι'. — Πέτρου (3) οἰθθέντος ἐν βαπτίσματος χώρα νίπτεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο τὴν κοινωνίαν αὐτῷ πρὸς τὸν Κύριον γίνεσθαι, ἐντεῦθεν καὶ διὰ τοῦτο φήσαντος, ὅτι "Ὁλον με λοῦσον, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, διορθούμενος αὐτοῦ τὴν ἄγνοιαν ὁ Κύριός φησιν· "Ὁ λελουμένος οὐ χρειᾶν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι.

Στίχ. ιβ'. — Ἐνταῦθα (4) τοῦ γενομένου ἀπέδωκε τὴν αἰτίαν. Ἄνω γὰρ εἰπὼν πρὸς τὸν Πέτρον· Γνώση δὲ μετὰ ταῦτα, ἐνταῦθα ἔφη· Γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν; ἀντὶ τοῦ, "Ἐγνώτε τοῦ γενομένου τὴν αἰτίαν καὶ τὸν σκοπὸν;

Στίχ. κγ'-κζ'. — Ἀνακειμένῳ (5) τῷ Ἰωάννῃ, αὐτῷ δὴ τούτῳ τῷ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον γεγραφότι, ἐπὶ τοῦ κόλπου τοῦ Χριστοῦ νεύει Πέτρος, ὥς ἂν ἐγγυτέρῳ (6)

(1) Cord. cat. p. 319.

(2) Cord. cat. p. 320.

(3) Cord. cat. p. 334.

(4) Cord. cat. p. 336.

(5) Cord. cat. p. 342, 343.

(6) Vel ἐγγυτέρῳ. Cat. ἐγγυτέρῳ.

δυνάμειν ἡσυχῇ πυθέσθαι παρ' αὐτοῦ, τίς ἄρα εἶναι ὁ προδῶσων αὐτόν. Ἀναπεσὼν οὖν ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε μὴ εἰς ἐξάρχουστον βοῆσαι τῶν λοιπῶν ἐπύθετο.

Ἐπειδὴ γὰρ κρύπτειν ἐδόκει καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐνόμιζε μελετᾶν, καταφανὲς ἐγένετο τῇ δόσει τοῦ φωμίου τοῖς μαθηταῖς. Τοσοῦτον δὲ ἀπέσχε τοῦ θαυμάσαι μὲν τὴν δύναμιν τοῦ κατὰ τὴν ψυχὴν ἐπισταμένου καὶ τοὺς ἐν κρυφῇ λογισμοὺς τοῖς πᾶσιν ἐκφαίνοντος, σωφρονηθῆναι δὲ αἰσχυνομέντα τὸν ἐπὶ τῶν παρόντων ἔλεγχον, ὥστε καὶ μᾶλλον αὐτῷ βεβαιῶσαι (1) ἐπὶ τῆς οἰκείας ψυχῆς καὶ τὸν ἔλεγχον ἐνεγκόντα βαρέως θάττον ἐπιθεῖναι τοῖς δεδογμένοις τὸ πέρας ἐπαίγεσθαι. Ταύτην εἴσοδον ἐχάλεσεν εἰκότως τοῦ Σατανᾶ ὁ εὐαγγελιστής, τὴν κύρωσιν τῶν καταθυμίων τῷ διαβόλῳ λογισμῶν.

Στίχ. λγ'. — Τὸ δὲ (2), "Ἐτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι, φησὶ τὸν μέχρι τοῦ πάθους καιρόν. Τοῖς μὲν Ἰουδαίοις εἰπὼν, Ζητήσετέ με, ἐπήγαγε, Καὶ οὐχ εὐρήσετε, ἐπειδὴ μὴ ἐμελλον ὁρᾶν αὐτόν ἐτι· τοῖς δὲ μαθηταῖς· Ζητήσετε· καὶ γὰρ ἐζήτουν, ὡς εἰκὸς, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς διαθέσεως κινούμενοι, τὸ δὲ τοσοῦτου διδασκάλου τε καὶ κηδεμόνος ὁρῶντες ἑαυτοὺς ἐστερημένους, ἀλλὰ καὶ εὖρον. Εἶδον γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ συνεγένοντο καὶ συνέφαγον ἄχρι τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως.

Καλῶς τὸ ἄρτι προστεθεικίως· τὸ μὲν γὰρ μὴ δύνασθαι ἀπελθεῖν ὅπουπερ ὑπῆγε λέγει τὸ μὴ φέρειν αὐτοὺς ὁμοίως αὐτῷ κατατολμᾶν τοῦ θανάτου ἀμέλει. Πάντες μὲν ἔφυγον, Πέτρος δὲ καὶ μεθ' ὅρκων ἠρνήσατο. Προσέθηκε δὲ τὸ ἄρτι, δεικνὺς ὅτι ὕστερον σφόδρα τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου καταθάρρῃσαι· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Πνεύματος κάθοδον ἐτι καὶ ἔχαιρον πάσχοντες ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, βεβαίαν ἅπαξ περὶ τε τῶν μελλόντων καὶ τῶν κατὰ τὸν Χριστὸν τὴν πίστιν δεξάμενοι.

Ὡστε, φησὶ, καὶ ὑπὸ τῆς διαθέσεως κινούμενοι ζητεῖτε, οἶδα γὰρ ὅτι τοῦτο ὑμῖν προσέσται τῆς περὶ ἐμὲ ἀγάπης, ἀλλ' οὐπω δύνασθε νῦν ἔργῳ τὴν διάθεσιν ἐπιδείξασθαι, τῆς φυσικῆς ἀσθενείας ἀποδειλιᾶν ὑμᾶς παρασκευαζούσης πρὸς τὸν θάνατον.

Στίχ. λδ'. — Ὁ Νόμος (3) ἐκέλευεν· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν· ἡ δὲ τοῦ Κυρίου φωνὴ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοὺς ἀγαπᾶν ἡμᾶς βούλεται τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. Οὕτω γὰρ μέγιστον ἡ ταύτης φυλακὴ, ὥστε καὶ γνώρισμα αὐταρχεῖς εἶναι τῆς μαθητείας τῆς ἐμῆς. Ἐντεῦθεν, οἶμαι, καὶ ὁ Ἀπόστολος μεμαθηκίως τὴν τῆς ἀγάπης δύναμιν, πλήρωμα αὐτὴν Νόμου ὀνομάζει. Δῆλον γὰρ ὡς ὁ καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς τοῖς φίλοις παραχωρῶν ἀπάντων γε τῶν ἄλλων ἡδέως ἐκστήσεται καὶ πολὺ μᾶλλον συγχωρήσει. Τούτου δὲ ἐπιτελουμένου κακίας πρόφασις οὐδεμία, οὐδὲ χρεῖα τῶν κατὰ μέρος παραγγελμάτων, πάντων ἐν τούτῳ συντόμως περιειλημμένων.

(1) V. αὐτῷ βεβ. non sana esse mihi videntur. Scribe: αὐτόν βεβ., vel si v. αὐτῷ, quo offendor, retines, βεβαιῶσθαι vel certe βεβαιώσασθαι.

A submisso eum rogare posset, quis eum esset traditurus. Recumbens itaque in Christi pectus, elanculum, ne a cæteris audiretur, eum interrogavit.

Cum prodicionem occultare putaret, eamque tacitus secum animo volutaret, buccellæ traditione discipulis innotuit. Tantum autem aberat ut mentem suam cognoscentis, et occultas ejus cogitationes omnibus propalantis virtutem miraretur, et ob eam, quam coram aliis tulerat reprehensionem verecundia motus emendaretur, quin vel idcirco potius animum obfirmaret, et ægre reprehensionem ferens, tanto citius machinationes suas exsequeretur. Hanc itaque gratissimarum diabolo cogitationum confirmationem, Satanæ ingressum ab evangelista vocatum esse verisimile est.

VERS. 33. — Illud autem, *Adhuc modicum vobiscum sum*, dicit tempus usque ad passionem. Judæis namque dicens: *Quæretis me*, subjungit: *Et non invenietis*; quandoquidem non erant amplius ipsum visuri. Discipulis vero ait: *Quæretis*; nam ipsum, uti par erat, cum tanto tamque provido Magistro se destitutos cernerent, amore instigati quæsi-verunt, sed et invenerunt. Viderunt enim ipsum post resurrectionem, et cum eo conversati sunt, ac comederunt, usque dum in cælum ascenderet.

Scite addidit *modo*, siquidem non poterant abire quo ipse ibat, uti dixit, quod illi non essent in tolerando suppres, ita nimirum ut morti se exponere auderent. Omnes namque fugerunt, et ipsemet Petrus eum cum jurejurando negavit. Addidit autem *modo*, ut declaret eos postea et contra mortem et pericula audaciores futuros; nam post Spiritus descensum etiam gaudebant pro Christo pati, firma rerum futurarum et Christi fide instructi.

A statu ergo, inquit, dimoti quæretis me, de hoc enim amor vester erga me certior me fecit: sed non potestis nunc opere firmitatem demonstrare, naturali infirmitate ad mortem suggestura timorem vobis.

VERS. 34. — Lex jubebat, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*; sed vox Domini etiam plusquam nos ipsos, domesticos fidei amari cupit. Tanti namque est mandati hujus observatio, ut sufficiens signum sit discipulatus mei. Hinc etiam existimo Apostolum, charitatis virtutem edoctum, plenitudinem legis eam appellasse. Clarum utique est, eum qui animam ipsam pro amicis ponit, cætera omnia libenter impensurum, multoque magis quidlibet condonaturum. Hoc autem si fiat, nullus erit malitiæ prætextus, nihil opus erit particularibus mandatis, omnibus in hoc uno summatim comprehensis.

(2) Cord. cat. p. 348.

(3) Cord. cat. p. 349

CAP. XIV.

A

VERS. 1. — Id est, Ne propter jam dicta animo deficientes turbemini. Hoc in primis virtutem divinitatis ostendens, quod quæ animo gerebant in medium afferre posset, imperatque ne perturbentur.

VERS. 2. — Mansionem esse dixit perennem bonorum possessionem eo quod in propriis requiem tantummodo et felicitatem habemus. Cum sit quoque hominum moris, quando loci angustissimi sunt, hos locos præoccupare, dicere voluit: Brevi hoc idem apud homines me occupaturum esse dixissem vobis, si quominus magna aliqua sit possessio recusantibus, cum hæc possessio bonorum est diu expectandorum.

VERS. 6. — Labore non opus est ut viam cognoscatis. Doctrinam meam habetis, per me veritatem cognoscitis, vitam æternam estis consecuturi, bonorum illorum participes eritis, vobis ero dux in via, vos tandem ad bonorum speratorum possessionem manu ducam. Conciseque dicens, addit: *Nemo venit ad Patrem nisi per me*; nec illum potest cognoscere, aut aliter apud illum cognitione et amicitia donari.

VERS. 9. — Ut qui verbis suis quæ ad ipsos habuit Dominus, sufficientem Philippo rei hujus demonstrationem præbuisset, ait: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe?* Ac si dicat, Nonne tantum tempus suffecit, ut et me et Patrem docerem, ut adhuc existimes te videre eum posse? Si me cognovisses, utrumque fieret, ut et Patrem per me cognosceres, et non existimares oculis corporis videri eum posse.

Pulchre autem subinfert: Quomodo tu dicis ut ostendam tibi Patrem, nisi me penitus ignores? ut verum sit quod antea dictum est: *Neque me novistis, neque Patrem: si enim me cognovissetis, utique et ipsum cognovissetis*, propter omnimodam similitudinem ipso in me cognito.

VERS. 10. — Æqualitatem oppositionis declaravit, vel potius similitudinis accuratationem, utpote sic ipso in Patre, et Patre in ipso inexistente, ut utriusque in altero similitudo ostendi possit. Deinde etiam dicta sic probat atque confirmat: *Verba quæ ego loquor vobis, a meipso non loquor*. Si non credis, inquit, iis, scitote tantam esse naturæ ac sententiæ virtutisque conformitatem, ut neque verborum sit differentia, sed quæcunque loquor sint ita communia, ut neque solus quidquam loqui videar.

Æqualitas antistrophes. . . culmen summum proximitatis vides, uniusque substantiæ demonstrationem. Talem habeo, inquit, ad illum

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Στίχ. α'. — Ἀντὶ τοῦ (1), Μὴ ἀπὸ τῶν εἰρημένων εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπεσόντες ταρασσεσθε· τοῦτο πρῶτον τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐνδείκνυμενος, ὅτι ἃ κατὰ ψυχὴν εἶχον, ταῦτα οἶδεν εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ ἐπιτάττει μὴ ταραττεσθαι.

Στίχ. β'. — Μονὴν (1') εἶπεν τὴν διηνεκῇ τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν, ἀπὸ τοῦ ἐν οἰκίαις ἡμᾶς πᾶσαν ἀνεῖν καὶ ἀπόλαυσιν ἔχειν· καὶ ἐπειδὴ ἔθος ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις, ἐνθα μάλιστα πολλὴν εἶναι τῶν τόπων συμβαίνει τὴν στένωσιν προκαταλαμβάνεσθαι τοὺς τόπους, ἐντεῦθεν ἡβουλήθη εἰπεῖν, ὅτι Τάχα ἂν ὑμῖν κάκεινο τὸ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις κρατοῦν εἶπον, εἰ μὴ πολλή τις ἡ ἀπόλαυσις τοῖς μὴ βουλομένοις, ὅταν μὴ ἐκ ποδῶν τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν καταστῇ.

Στίχ. γ'. — Οὐ χρεῖα πόνων ὑμῖν, φησὶν, πρὸς τὸ γνῶναι τὴν ὁδόν· τῆς ἐμῆς ἔχεσθε γνώμης, καὶ δι' ἐμοῦ γνῶσεσθε μὲν τὴν ἀλήθειαν, τεύξεσθε δὲ καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, μεθέξετε δὲ κακείνων τῶν ἀγαθῶν, ἔσομαι δὲ ὑμῖν ἐν ὁδοῦ τάξει, δι' ἐμοῦ χειραγωγούμενων ὑμῶν πρὸς τὴν τῶν προσδοκωμένων ἀπόλαυσιν· καὶ ἔτι σφίγγων τὰ εἰρημένα φησὶν· Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ· οὐδὲ γὰρ δύναται γνῶναι τὸν Πατέρα, ἢ τὴν πρὸς αὐτὸν γνῶσιν καὶ οἰκείωσιν ἐτέρως δέξασθαι.

Στίχ. δ'. — Ὡς ἂν (2) αὐτάρκη διὰ τῶν οἰκείων ῥημάτων ὧν περ ἔλεγεν ὁ Κύριος πρὸς αὐτοὺς παρασχόμενος τῷ Φιλίππῳ τὴν ἀπόδειξιν, φησὶ· Τοσούτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε, Οὕτω φησὶν, Οὐδὲ ὁ χρόνος ἱκανὸς γέγονεν ἐμέ τε διδάξαι καὶ τὸν Πατέρα, ὡς οἴεσθαί σε καὶ ἰδεῖν αὐτὸν δύνασθαι; Εἴπερ ἤδεις με, ἀμφοτέρω ἂν προσεγένετο, τότε εἰδέναι τὸν Πατέρα δι' ἐμοῦ καὶ τὸ μὴ νομίζειν δύνασθαι τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὸν ἰδεῖν τῆς σαρκός.

Καλὴ δὲ (3) καὶ ἡ ὑπαγωγή· Πῶς σὺ λέγεις ἵνα σοι δείξω τὸν Πατέρα, εἰ μὴ πάντως ἀγνοῶν ἐμέ; ὥστε ἀληθὴς ὁ προειρημένος λόγος, ὅτι Οὐτε ἐμέ οἶδατε, οὔτε τὸν Πατέρα· εἴπερ ἐμέ ἤδείτε, κακείνον ἤδείτε ἄν, τῆς ὁμοιότητος ἀκριβῶς ἐκείνον ἐν ἐμοὶ γνωριζούσης.

Στίχ. ε'. — Τὸ ἴσον (4) τῆς ἀντιστροφῆς ἐδήλωσε μάλιστα τὸ τῆς ὁμοιότητος ἀκριβές, ὡς αὐτοῦ τε ὄντος ἐν τῷ Πατρὶ καὶ τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ, τῆς ὁμοιότητος ἐκάτερον ἐν τῷ ἐτέρῳ δεικνῦναι δυναμένης. Εἶτα καὶ ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων παρέχεται· Τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ' ἐμαντοῦ οὐ λαλῶ. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς τούτοις, φησὶν, γινώσκετε τοσαύτην οὖσαν τῆς φύσεως καὶ τῆς γνώμης καὶ τῆς δυνάμεως τὴν συνάφειαν, ὡς μηδὲ τοὺς λόγους κεχωρίσθαι, ἀλλ' ὅσα περ φθέγγομαι κοινὰ εἶναι τὰ ῥήματα, καὶ οὐκ ἐμοῦ μόνου τοῦ φθέγγεσθαι δοκοῦντος.

Τὸ ἴσον τῆς ἀντιστροφῆς, κ. τ. λ. ut apud Corderium, cui tamen deest sequens clausula: Εἶδες ἐγγύτητος ὑπερβολὴν, καὶ μιᾶς οὐσίας ὑπόδειγμα.

(1) Cord. cat. p. 353.

(1') Mai ibid.

(2) Cord. cat. p. 358.

(3) Cord. cat. p. 359.

(4) Cord. cat. p. 360.

Τοσαύτην ἔχων πρὸς αὐτὸν οὐσιώδη τὴν ἐμφέρεϊαν, ὥς αὐτοῦ τὰς ἐμὰς εἶναι φωνάς· καὶ ἅπερ ἂν δρῶ ἐγὼ, ταῦτα αὐτοῦ πιστεῦσθαι εἶναι κατορθώματα.

Στίχ. ιε'. — Ὑμᾶς μὲν (1), φησὶ, αἰτεῖν προσήκει πρότερον ἀγαπῶντας καὶ τὴν ἀγάπην δεικνύοντας τῇ τηρήσει τῶν ἐντολῶν, οὕτω δὲ διακειμένοις παρέξω τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ὥστε ἔχειν ὑμᾶς αὐτὸ διηνεκῶς ἀεὶ συνὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐκπαιδεύον ὑμᾶς, ἀφ' οὗ πάντων μεθέξετε (2) τῶν καλῶν. Ἄλλον δὲ Παράκλητον λέγει ἀντὶ τοῦ ἄλλον διδάσκαλον, Παράκλητον λέγων τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς διδασκαλίαν, ὥς ἂν τοῦ Πνεύματος τῇ οἰκείᾳ χάριτι μέλλοντος ἐπικουφίξῃ αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαγόμενα καὶ ῥᾶον φέρειν παρασκευάζοντος, ὃ δὴ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐδείχθη τῶν Πραγμάτων τῶν μαθητῶν, οὕτω μὲν πρότερον δεδιότων τὸν θάνατον, οὕτω δὲ μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος κάθοδον ἐφ' οἷς ἔπασχον ἡδομένων. Καὶ Πνεῦμα δὲ ἀληθείας ἐκάλεσεν ὥς οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἀλήθειαν διδάσκων τὸ μηδ' ἐπιδέχεσθαι τὴν εἰς τὸ ἐναντίον τροπὴν. Κάκεινῳ δὲ προσεχτέον, ὅτι τὸ ἐρωτήσω σχηματίσας μᾶλλον εἶπεν, ἀντὶ τοῦ ἐμοῦ δέξασθε τὴν χάριν· οὐ γὰρ δὴ πρεσβεύειν ἐμελλεν ἵνα λάθῃσι, τοῦτο δὴλον ἐξ ὧν προώριστο οὕτω γενέσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἡμετέραν χρείαν καὶ προαπήγγελτο, ἀμέλει πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριός φησιν, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατε. Εἰ δὲ ἡ ἐπαγγελία ἔκειτο, περιττὴ τῶν ἐπηγγελμένων ἢ αἵτησις.

Στίχ. κ'. — Τότε ἀπ' αὐτῶν (3) μαθήσεσθε τῶν πραγμάτων, ὅτι ἀληθὴ τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα, περὶ ὧν δὲ νῦν ἀμφιβάλλειν ὅτι δοκεῖτε, καὶ ὅτι ἐγὼ μὲν ἐν τῷ Πατρὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος, καὶ συναφείας, ὑμεῖς δὲ ἐν ἐμοὶ διὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως τε καὶ ἀγάπης, ἔτι καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως τὴν πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν λαμβάνοντες, καὶ γὰρ ἐν ὑμῖν, ὥς εἰκός. Ἡ γὰρ συνάφεια τοῦτο παρασκευάζει, ὥστε ἀναγεννηθέντων ὑμῶν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος καὶ ἐν τάξει μοι σώματος γενομένων κεφαλῆς χώραν ὑμῖν ἐπέχειν ἐπ' ἐμέ. *Addit Mai* : Πᾶς δὲ ὁ ἀγαπῶν με καὶ φυλάσσων τὰς ἐντολάς, ἀπολαύσει μὲν τῆς παρ' ἐμοῦ τε καὶ τοῦ Πατρὸς ἀγάπης, τεύξεται δὲ μου καὶ τῆς κατὰ τὴν ἐπίγνωσιν ὄψεως· μηδὲν ἐλαττούμενος ἀπὸ τοῦ μὴ σωματικῶς ἰδεῖν· ἐπεὶ καὶ τούτοις ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναστάσεως ἀπολαύσει, ἐξ οὐρανοῦ με παραγινόμενον ὀφόμενος.

ΚΕΦ. ΙΕ'.

Στίχ. δ'. — Ὡςπερ ἡ ἄμπελος, φησὶν, ἐπὶ τῆς γῆς καταβληθεῖσα οἰκίαν ἔχει τὴν ζωὴν, ἣν ἀπὸ τῆς γῆς ἅπαξ ἐδέξατο, κλήματα δὲ ἐκδίδωσιν, ἀναφέρει μὲν τὸν οἰκεῖον καρπὸν μέχρις ἂν ἐν τῷ φυτῷ μένῃσι συμβαίῃ, ἀφαιρεθέντα δὲ, οὐκέτι τὸν καρπὸν δίδωσι, οὕτω καὶ ἐφ' ὑμῶν νομιστέον, ὅτι ἀμπέλου μὲν τὰξιν ἐπέχουσι· πρῶτος πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ τὴν χάριν δεξάμενος κατὰ τὴν κοινωνίαν· *hactenus Mai*.

palmites mihi adhærentes virtute regenerationis Spiritus sancti.

A substantialem similitudinem, ut vox mea illius sit, ac quodcunque facio, illius esse iustitia credatur.

VERS. 15 *sqq.* — Vos, inquit, primum rogare convenit, diligendo, et mandatorum observatione dilectionem manifestando; atque ita dispositis præbebo Spiritus sancti gratiam, ut illum vobiscum semper habeatis docentem vos omnem veritatem, unde et omnium bonorum participes efficiemini. Alium autem dicit Paracletum, id est alium præceptorem, doctrinam in rebus difficilibus Paracletum vocans, ut quæ propria Spiritus gratia, ea quæ iis ab hominibus inferentur mala, leviora reddat, ut facile ista ferre possint, uti in apostolorum Actis perspicue ostensum est; qui quidem prius mortem formidabant, post descensum vero Spiritus quilibet etiam libenter patiebantur. Vocavit autem Spiritum veritatis, ut qui nihil præter veritatem doceat, nec ullam suscipiat in contrarium mutationem. Observandum autem, verbum istud, *rogabo*, figurate potius dictum, pro, accipietis meam gratiam. Non enim rogaturus erat ut acciperent, uti manifestum sit ex eo, quod ante id apud Deum pro nostra necessitate atque indigentia definitum ac statutum erat, atque promissum; uti videlicet ipse Dominus discipulis, Sed exspectate, inquit, promissionem Patris quam audistis. Quod si ergo fuerit promissio, superflua fuerit promissorum postulatio.

VERS. 20. — Tunc reipsa comperietis vera esse quæ dixi, de quibus etiamnum dubitare videmini: quod nimirum ego in Patre sim per similitudinem et naturam, et vos in me per fidem et dilectionem meam, insuper et dono Spiritus sancti mei participes effecti, et ego in vobis, uti par est. Hoc siquidem conjunctio efficit, ut vobis virtute Spiritus regeneratis, mihi quoque quodammodo incorporatis, in me quasi caput sit.

Omnis autem qui diligit me et servat mandata mea, ex me quidem et ex Patre meo amore fruetur, inveniet me visionemque in scientia, quæ visio omni corporali visione minor non erit; cum his fruiturus sit in die resurrectionis, e cælo descendentem me videns.

CAP. XV.

VERS. 4. — Quemadmodum, inquit, vitis in terra defixa propriam habet vitam, quam semel e terra accepit, palmites producit, refertque proprium fructum usquedum manserit in stipite; cum vero excisi fuerint hi palmites, non jam referunt fructum; sic a vobis existimandum est vos esse vitis imaginem. Ego primus in memetipso omnem gratiam accepi juxta communionem: vos autem estis Spiritus sancti.

(1) Cord. cat. p. 366.

(2) Cat. μεθέξεται

(3) Cord. cat. p. 369.

VERS. 4-6. — Vos, inquit, estis palmites, per regenerationem Spiritus mihi conglutinati, qui in trunco manentes fructum ferunt, recisi vero nullum. Idem vobis usu veniet, ut si meam dilectionem habueritis, necessario uberrimum virtutis fructum lataturi sitis; sin vero ab amore meo desciveritis, necessario etiam omni bono destituemini. Et quemadmodum agricola palmitum usum explorat, eosque quos pulchros videt, et fructu ferendo aptos, illos cura sua reddit fecundiores; quos vero infecundos, nec ulli usui futuros cernit, eos semel igni tradit: ita Pater uniuscujusque mentem explorans, quos quidem in dilectione mea constantes cernit, magnam eorum curam gerit, spiritualium bonorum maximam eis impertiens abundantiam; quos vero ab amore meo defecisse videt, eos futuræ reservat punitiōni.

VERS. 26. — Hoc autem non ad gratiam dictum esse, testatur ipsemet Spiritus, qui ex Patris substantia procedit. Nam nisi per vocabulum *procedit* naturalem intelligeret processionem, sed extrinsecam quamdam missionem, incertum esset, de quo ex multis, qui in ministerium missi sint, spiritibus in communi loqueretur, de quibus Paulus apostolus: *Nunquid omnes, inquit, sunt ministratorii spiritus in ministerium missi?* (Hebr. i, 14.) Hic vero proprietas em notat unde sufficienter cognosci possit solus ex Patre processisse, qui Spiritus vocabulo in sacra Scriptura proprie significatur. *Vos autem, inquit, testes estis, quoniam ab initio mecum estis.* Nam ex eo quod semper mecum fueritis necessario fide dignum testimonium exsistit, vobis quidem loquentibus, Spiritu vero dictis vestris testimonium perhibente, per miracula quæ contigerunt.

CAP. XVI.

VERS. 8. — Tam terribilis, inquit, est sancti Spiritus descensus, ut ipso delabente, hominibus eorum qui mihi insidiantur peccatum appareat.

VERS. 26. — Superius dicit: *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis;* hic vero: *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis.* Videntur autem ista contraria esse, verum ibi de ascensu suo ad cœlos disseruit, post quem Spiritus sanctus descendit, quod congruebat ejus dispensationi: hic vero, Divinitatis, inquit, meæ dignitatem clare cognoscetis, et hoc videtur non rogare declarans non opus fore ut illud roget pro iis, cum ipse id similiter dare possit. Ne autem id aperte dicendo, discipulis suis, utpote adhuc imbecillioribus, insolescendi ansam præberet. Cum

(1) Cord. cat. p. 379.

(2) Catena, οὐκ ἔστι.

(3) Cord. cat. p. 383. Cat. Cramer., ὅτι οὐδὲν πρός.

(4) Cramer. om. τοῦ Πατρὸς.

Στίχ. δ'-ε'. — Κλήματα (1), φησὶν, ὑμεῖς τῇ ἀναγεννήσει τοῦ Πνεύματος ἐμοὶ συναπτόμενοι, ἅπερ ἐν τῷ φυτῷ τυγχάνοντα δίδωσι τὸν καρπὸν, ἀφαιρεθέντα δὲ οὐκέτι (2). Οὕτως ἴδε καὶ ἐφ' ὑμῶν, τῆς μὲν ἀγάπης ἐχομένους τῆς περὶ ἐμὲ φέρειν πολλὴν τῆς ἀρετῆς τὸν καρπὸν ἀνάγκη, ἀποστάντας δὲ τῆς ἀγάπης τῆς ἐμῆς ἐρήμους ἀνάγκη παντὸς εἶναι καλοῦ. Καὶ ὥσπερ ἐνταῦθα δοκιμάζων ὁ γεωργὸς τῶν κλημάτων τὴν χρῆσιν ὅσα μὲν ὀρθὰ καλὰ τε καὶ προσφορὰ καρπῶν ἐπιτήδεια, ταῦτα τῇ ἐπιμελείᾳ χρησιμώτερα καθίστησιν, ὅσα δὲ ἄκαρπά τε καὶ μηδὲ τὸν γεωργὸν ὠφελεῖν δυνάμενα, ταῦτα τῷ πυρὶ καθάπαξ παραδίδωσιν· οὕτω τὴν ἐκάστου διάνοιαν δοκιμάζων ὁ Πατὴρ οὓς μὲν ὀρθὰ τῆς ἐμῆς ἐξημμένους ἀγάπης, τούτων ἐπιμελεῖται πολλὴν αὐτοῖς τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τὴν περιουσίαν χαριζόμενος· οὓς δὲ βλέπει τῆς ἐμῆς ἀπεσχοινισμένους διαθέσεως εἰς τὴν μέλλουσαν ἐνταῦθεν ἤδη φυλάττει κόλασιν.

Στίχ. κς'. — "Ὅτι δὲ οὐ πρός (3) χάριν εἴρηται, ἐπιμαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τοῖς λεγομένοις, ὃ ἐξ αὐτῆς τοῦ Πατρὸς (4) τῆς οὐσίας ἔχει τὴν ὑπαρξιν. Εἰ γὰρ μὴ (5) φυσικὴν ἐκεῖθεν πρόοδον ἔλεγε διὰ τοῦ ἐκπορεύεσθαι, ἀλλὰ τὴν (6) ἀποστολὴν ἐξωθεν γινομένην, ἀπορον περὶ τίνος λέγει, πολλῶν ὄντων κοινῶς τῶν κατὰ διακονίαν ἀποστελλομένων πνευμάτων, ὡς Παῦλος ὁ ἀποστολὸς φησι· Οὐχὶ πάντες εἰς λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα; Ἐνταῦθα δὲ ἰδικόν τί φησι καὶ ὡς ἂν ἐκεῖνο γνωρίσαι ἱκανὸν ὃ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τῇ τοῦ Πνεύματος φωνῇ κυρίως καλούμενον ἐν (7) τῇ θείᾳ Γραφῇ. Καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, φησὶν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστέ. Ἐκ γὰρ τοῦ συνεῖναι πάντοτε ἀξιόπιστον ἀνάγκη τὴν μαρτυρίαν καθεστάναι, ὑμῶν μὲν φθεγγομένων, τοῦ δὲ Πνεύματος ἐπιμαρτυροῦντος τοῖς λεγομένοις διὰ τῶν ἐπιτελουμένων θαυμάτων.

ΚΕΦ. ΙΖ'.

Στίχ. η'. — Οὕτω (8) φοβερά τις ἐστὶ, φησὶ, τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ κάθοδος, ὡς ἐπιφοιτήσαντος τοῖς ἀνθρώποις φανῆναι τῶν ἐπιθεβουλευχότων ἐμοὶ τὴν ἁμαρτίαν.

Στίχ. κς'. — Ἀνωτέρω (9) λέγει· Καγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν· ἐνταῦθα δὲ· Καὶ οὐ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα περὶ ὑμῶν, δοκεῖ δὲ ταῦτα ἐναντία εἶναι. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν περὶ τῆς ἀνόδου τῆς εἰς οὐρανὸς διελέγετο, μεθ' ἣν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐγένετο κάθοδος, τοῦτο δὲ τῇ οἰκονομίᾳ ἤρμωσεν· ἐνταῦθα δὲ, τὴν τῆς θεότητός μου ἀξίαν γνώσεσθε, φησὶ, σαφῶς καὶ τὸ οὐκ ἐρωτᾶν ἀποφαίνεται, δεικνὺς ὅτι οὐ χρήσι τοῦ αἰτεῖν ὑπὲρ αὐτῶν διδόναι καὶ αὐτὸς ὁμοίως δυνάμενος. Ἴνα δὲ μὴ σαφῶς αὐτὸ εἰπὼν ἀσθενέστερον εἴη τοῖς μαθηταῖς διαχειμένοις αὐθαδεῖας ἀπενέγκῃ τὴν

(5) Cramer. add. τὴν.

(6) Τινὰ Cramer.

(7) Cramer. om. ἐν.

(8) Cord. cat. p. 392.

(9) Cord. cat. p. 401.

δέξαν, φιλῶν γὰρ ὑμᾶς, φησὶν, ὁ Πατήρ ὑπὲρ τῆς περὶ ὑμῶν φιλίας δώσει πάντα ὑμῖν.

Στίχ. λ'. — (1) Ἴσως δὲ τοῦτο γινώσκονται, ὅτι ὁ Πατήρ ἐστὶν ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννήσας Υἱόν, ὅπερ οὐπώποτε ἐπίσταντο. Ἀλλ' οὐδὲ συνίεσαν Πατέρα αὐτοῦ κατὰ κηδεμονίαν, νομίζοντες ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἐλέγετο.

ΚΕΦ. ΙΖ'.

Στίχ. ς'. — Βούλεται εἰπεῖν ὅτι δὴλόν σε πᾶσιν ἐποίησα τοῖς ἀνθρώποις, οὐδενὶ βασκίνας τῆς διδασκαλίας· οὐ μὴν πάντες ὁμοίως ἐπίστευσαν· ἀλλ' ἡ μὲν ἐμὴ φιλοτιμία, πάντας μαθεῖν ἐβούλετο· ἡ δὲ προαίρεσις, τοὺς οἰκείους διέκρινεν· ἀπὸ γὰρ τοῦ κόσμου παντός οἱ ἀληθῶς προσήκοντες τῇ τῆς γνώμης σου οἰκειότητι, οὗτοι τοῖς ἐμοῖς λόγοις ἐπίστευσαν· ταῦτα δὲ πρὸς βεβαίωσιν ἔφη τῶν μαθητῶν.

ΚΕΦ. ΙΗ'.

Στίχ. κθ'. — (2) Εἰ μὲν ἑαυτοῖς ἐπιτρέπετε τὴν κρίσιν, αὐτοὶ καὶ τὴν ἐξέτασιν ὡς βούλεσθε· εἰ δὲ ἐπ' ἐμὲ βούλεσθε κρίναι τὸν ἄνδρα, τὴν αἰτίαν ὑμᾶς εἰπεῖν ἀναγκαῖον.

Στίχ. λα'. — Εἰ μὲν ἑαυτοῖς, φησὶν, ἐπιτρέπετε τὴν κρίσιν, αὐτοὶ καὶ τὴν ἐξέτασιν ὡς βούλεσθε ποιήσατε· εἰ δὲ ἐπ' ἐμοῦ βούλεσθε κριθῆναι τὸν ἄνδρα, τὴν αἰτίαν ὑμᾶς εἰπεῖν ἀναγκαῖον· τί οὖν Ἰουδαῖοι; Ἡμῖν οὐκ ἐξεστὶν ἀποκτεῖναι οὐδένα διὰ τὴν τοῦ Πάσχα ἡμέραν· ὡς ἂν τῷ παραδοῦναι τὸν Ἰησοῦν εἰς θάνατον, μὴ φονεῦν αὐτὸν νομίζοντες· καὶ ἐπάγει ὁ εὐαγγελιστής, *Ἰνα ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ πληρωθῇ ὃν εἶπεν*, καὶ τὰ ἐξῆς.

Στίχ. λη'. — Οὕτως (3) αὐτὸν εἶλε τοῖς βραχείσι ῥήμασιν, ὡς εἰπεῖν· *Τί ἐστὶν ἀλήθεια*; Σχεδὸν γὰρ ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνιστο τὸ πρὶν καὶ ἠγνοεῖτο ὑπὸ πάντων ἐτι ἐν ἀπιστίᾳ ἐξεταζομένων.

ΚΕΦ. ΙΘ'.

Στίχ. ιζ'. — Ἐνομήσθη (4) διαφωνία τις εἶναι κἀνταῦθά τισι τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος, ὅτι βασιτάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθε, τῶν δὲ λοιπῶν, ὅτι Σίμωνι Κυρηναίῳ τὸν σταυρὸν ἐπέθηκαν. Ἀμφότερα δὲ ἐγένετο, καθὰ εἴρηται ἐν τοῖς εἰς τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστὰς ὑπομνήμασιν.

ΚΕΦ. Κ'.

Στίχ. ιδ'. — Οἰκονομίας (5) ἦν τὸ στραφῆναι αὐτὴν, θείας χάριτος τοῦτο ἐνεργησάσης καὶ τὸ στραφεῖσαν μὴ ἐπιγνῶναι αὐτὸν, ὥστε μὴ αἰφνίδιον αὐτὴν καὶ παρ' ἐλπίδα θεασαμένην τοῦτον, ὃν ἔτι νεκρὸν ὑπώπτευσεν εἶναι, ἐκπλαγῆναι τὴν ψυχὴν δαιμονιώδη τινὰ φαντασίαν ὑπολαβοῦσαν τὸ φαινόμενον, κατὰ μέρος δὲ διαλεχθεῖσαν ὡς ἀνθρώπῳ πρότερον καὶ γνοῦσαν ὅτι ζῶντι διαλέγεται ἀληθῶς, τότε ἐπιγνῶναι μὲν τὸν παρόντα ὅστις ἐστίν, ὁμοῦ δὲ καὶ πιστεῦσαι καὶ θαυμάσαι τοῦ γενομένου τὸ μέγεθος.

A enim, inquit, Pater vos amet, mei gratia cuncta vobis dabit.

VERS. 30. — Fortassis vero tunc cognoscent Patrem ex se Filium generasse, quod nondum sciebant. Quinimo nondum cognoscebant Patrem omnia gubernare, existimantes ipsum pro cæterorum more hominum sic appellari.

CAP. XVII.

VERS. 6. — Dicere vult: Manifestum te feci omnibus hominibus, sine invidia erga ullum doctrinam communicans (Sap. vii, 13). Attamen non omnes æqualiter crediderunt; sed mea ambitio omnes docere volebat: electio autem tuos discrevit: ex toto enim mundo, vere amatores sapientiæ tuæ, verbis meis crediderunt. Hæc autem dixit ad confirmandos discipulos.

CAP. XVIII.

VERS. 29. — Siquidem vobis ipsi iudicium arrogatis, ipsi quoque inquirete prout vultis. Sin vero me vultis virum indicare, etiam causam proferatis necesse est.

VERS. 31. — Si quidem vobismetipsis, inquit, iudicium assumitis, cognoscite de illo quomodo volueritis, si autem hunc hominem a me iudicari vultis, causam necesse est vos offerre. Quid ad hoc Judæi? Nobis non licet interficere quemquam propter diem Paschæ. Quasi, postquam fuisset traditus in mortem Jesus, non interfecisse eum credidissent. Additque evangelista: *Ut sermo Jesu impleretur quem dixit*, et reliqua.

VERS. 38. — Ita movit illum brevibus verbis ut diceret: *Quid est veritas?* Nam olim ab hominibus pene ignorabatur et omnes fugiebat qui adhuc incredulitati inserviebant.

CAP. XIX.

VERS. 17. — Quidam etiam putarunt et hic esse aliquam dissonantiam, cum Joannes quidem dicat, quod egressus sit bajulans sibi crucem; reliqui vero Simoni Cyrenæo dicant crucem imposuisse. Sed utrumque contigit, uti in aliorum evangelistarum expositione dictum.

CAP. XX.

VERS. 14. — Dispensationis erat ut converteretur, divina gratia illud operante, et ut conversa illum non agnosceret; ne subito et præter spem videndo eum, quem adhuc mortuum opinabatur, percelleretur, putans illusionem quamdam esse dæmoniacam, spectrumve aliquod quod appareret: sed ut sensim et per partes illi primum loqueretur tanquam homini, sciendo vere se cum vivente colloqui, ac tum demum intelligeret quisnam ei præsens adesset, et simul crederet, et miraculi magnitudinem admiraretur.

(1) Cord. cat. p. 403.

(2) Gram. οὐπω τότε ἐπίστανται.

(3) Cord. cat. p. 428. Catena Grameri, p. 385,

ascribit hæc Armonio. Ex Gram. caten.

(4) Cord. cat. p. 437

(5) Cord. cat. p. 454.

VERS. 17. — Videtur quidem prohibere illi ne tangat, ut quæ non eodem quo solebat modo jam ad contactum corporis sui debeat accedere, longe videlicet jam alio ac multo præstantiore corpore effecto. Verum etiam aliquid aliud insinuat : nihil enim a contactu mulierem prohibuisse patet ex eo, quod discipulis sæpe se tangendum exhibuerit, et fixuras jusserit contrectare, quas corpori a clavis impressas mansisse par erat. Duo igitur his verbis innuit, tum quod corpus modo post resurrectionem potioris esset conditionis quam ante eam, adeoque non simplici ratione, humano contactui exponendum; tum etiam, quod futurum esset ut in cœlum assumeretur.

Hoc quidem (3) quod est, *ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum*, nemo sic demens est, ut alii cuidam convenire diceret, nisi templo Dei Verbi, assumpto pro nostra salute homini; qui et mortuus est, et resurrexit, et ascensurus esset in cœlos, et Patrem sibi ascripsit cum discipulis Deum, et ipse gratia adoptionem meritus, et Deum suum appellat, quia cum cæteris hominibus similiter ut esset accepit. Unde propter communitatem quidem naturæ *Patrem meum et Patrem vestrum* dicit, et *Deum meum et Deum vestrum* : divisit autem iterum suam personam ab ipsis, præcipuum gratiæ significans, propter quam ad Deum Verbum conjunctionem in loco veri Filii ab omnibus honoratur hominibus.

VERS. 22. — Hoc (4) quod dictum est, *accipite*, pro accipietis dicit. Si enim cum insufflasset, Spiritum dedisset discipulis, quod valde quidam stulte existimaverunt, superfluum erat dicere postea his et maxime in tempore ascensus ad cœlos, non separari ab Jerusalem, sed expectare promissionem Spiritus. Et in sequentibus : *Sed accipietis virtutem superveniente Spiritu sancto in vos* (Act. 1, 8). Et adventum autem ipsum sancti Spiritus super discipulos, aperte Lucas factum esse dicit quinquagesimo die resurrectionis, post ascensum. Et illud autem animadvertendum est, quod si ab insufflatu suscepissent Spiritum, non diceret, *accipite*, sed, quoniam accepistis. Hoc enim quod dictum est, *accipite*, his convenit qui nondum acceperunt.

VERS. 28. — Dicit (5) ad Thomam : Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et porrige manum tuam, et mitte in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis. Quoniam, dicit, non credis, et tactum solum sufficere tibi ad credendum putas, hæc enim dicens, non me latuisti, tange manu, et cape experimentum, et disce credere et non diffidere. Thomas quidem cum sic credidisset, Dominus meus et Deus meus, dicit, non ipsum Dominum et Deum dicens, non enim resurrectionis scientia docebat et Deum esse eum qui resurrexit, sed quasi pro miraculo facto Deum collaudat.

Sæculo (6) futuro illi, qui elegerunt hic honesta, cum laude accipient jucunditatem bonorum, mali vero, qui tota sua vita ad mala declinaverunt, cum supplicio et metu ejus ordinati fuerint mente (respuerint) et honesta elegerint et didicerint, quantum peccaverint, cum in malis persisterent neque essent in bonis, et acceperint per hæc scientiam doctrinæ primariæ timoris Dei et eruditi fuerint, qui voluntate bona eum apprehendant, digni facti erunt jucunditate liberalitatis divinæ. Neque enim unquam dixisset : Usquedum reddideris quadrantem ultimum (Matth. v, 26), nisi fieri posset, ut cum luissemus peccata pœnis dealbaremur ab illis. Nec porro dixisset : *Vapulabit multis, et, Vapulabit paucis* (Luc. xii, 47, 48), nisi postquam emensi essent (pertulissent) pœnas secundum peccata tandem acciperent solutionem.

CAP. XXI.

B

ΚΕΦ. ΚΑ'.

VERS. 25. — Hæc verba potius ab extraneo scriptore inserta sunt, ad præbandum plura esse quam quæ scripta sunt miracula a Deo facta : Ex parte primus, ignorantibus cæteris, fortasse hæc inseruerit, parsque

Στίχ. κε'. — Προσθήκη μᾶλλον ἐστὶ τεθεικός μὲν αὐτό τινος τῶν φιλοπόνων ἔξωθεν, εἰς παράστασιν τοῦ πλείονα τῶν γεγραμμένων εἶναι τὰ γεγενημένα παρὰ τοῦ Κυρίου θαύματα κατὰ μέρος δὲ ὅφ'

(1) Cord. cat. p. 455.

(2) Cat. ὁφείλων.

(3) Act. C. C. ii, iv, 13. Vig. C. 14. Ej. ex interpr. Ev. sec. Joannem l. sexto.

(4) Act. C. C. ii, iv, 14. Vig. C. 15. Ej. Th. ex ed. l. comment. sec. Joannem : quibus dicit—.

(5) Act. C. C. ii, iv, 15. Ej. Th. ex commento

sec. J. Evangelii, ubi dicit—.

(6) Hoc Theodori fragmentum Syriace edidit Assemanus l. l. III, 1, p. 525, ex Salomonis ep. Bassoræ libro, qui est *De fine pœnarum dæmonum et peccatorum*, quod cum nonnisi verbis Theodori comment. in Evangel. citetur, ad cujusnam Evangelii interpretationem pertinuerit ægre dicas.

ἐτέρων ἀγνοία τοῦ πρώτου τυχὸν ἔσω τεθὲν, καὶ μέρος τῆς τοῦ Εὐαγγελίου γραφῆς γινόμενον· εἴτα τοῦ χρόνου καὶ τῆς συνηθείας διὰ πάντων αὐτῶν Εὐαγγελίων φέρεσθαι παρασκευάσαντος· οὕτω βεβαίαν ἐσχηκότος παρὰ πᾶσαν τὴν δόξαν τοῖς πιστοῖς ὡς ἀληθῶς μέρος ἐν καὶ τέλος παρὰ τοῦ Εὐαγγελίου γραφέντων (1).

A facta est Evangelii scripturæ; deinde tempore ac consuetudine factum est ut hæc ab omnibus sicut quoddam Evangelii referrentur. Ita persuasio firma hæc esse vere partem finemque Evangelii in fidelibus nata est.

(1) Scholion hoc recitat Græce cum varietate etiam Frid. Matthæius (N. T., Rigæ 1786) et in aliis aliquot compertum codicibus fuit. Sed nemo, quod sciam, dixerat esse Mopsuesteni, ut nunc Regius Vat. codex affirmat. Cæterum id nullius esse ponderis patet ex ipsis auctoris verbis, qui men-

tis suæ commentum esse fatetur. Evangenstæ quidem clausulam hyperbolice scriptam intelligunt S. Cyrillus et Theophylactus; ipsam tamen habent plerique omnes codices, quos inter vetustissimi duo Vaticanus et Alexandrinus, cunctæque pariter agnoscunt priscæ versiones. MAI.

THEODORI MOPSUESTENI

IN ACTA APOSTOLORUM COMMENTARII FRAGMENTUM (1).

CAP. II.

VERS. 38. — Ille autem (2) dixit, oportere poenitentiam agentes eos pro crucis iniquitate, et agnoscentes Salvatorem et Dominum et omnium auctorem bonorum Jesum Christum quomodo propter ista pervenit et assumptus est de divina natura, in ipsum quidem fidem suscipere et ejus discipulos fieri, ante omnia ad baptismum accedentes, quod et ipse tradidit nobis, præformationem quidem habens sperationis futurorum, in nomine autem celebrandum Patris et Filii et sancti Spiritus. Hoc enim quod est, ut baptizetur unusquisque in nomine Jesu Christi (Act. II, 38), non hoc dicit, ut vocationem quæ in nomine Patris et Filii et sancti Spiritus est, relinquentes, Jesum Christum in baptismo vocent, sed quale est hoc, quod in Moyse baptizati sunt in nube et in mari (I Cor. X, 2), ut diceret, quia sub nube et mari Ægyptiorum separati sunt, liberati eorum servitute ut Moysis leges attenderent; tale est, et baptizetur unusquisque in nomine Jesu Christi, ut cum ad ipsum accessissent tanquam Salvatorem et omnium bonorum auctorem, et doctorem veritatis, ab ipso, utpote auctore bonorum et doctore veritatis vocarentur: sicut omnibus hominibus quaecunque sectam sequentibus, consuetudo est ab ipso dogmatis inventore vocari, ut Platonici et Epicurei, Manichæi et Marcionitæ, et si quidam tales dicuntur. Eodem enim modo et nos nominari Christianos judicaverunt apostoli (3), tanquam per hoc certum facientes, quod istius doctrinam oportet attendere: sic quod et ab ipso datum est, susciperent baptismum, in ipso quidem primo constitutum, qui et primus baptizatus est: ab ipso autem et cæteris traditum, ut secundum præformationem futurorum celebretur.

(1) Hunc I. Ebediesu teste ad Basilium, ut conjectavi in comment. episcopum Raphanæ cripit.

(2) Act. C. C. II, IV, 16; Vig. const. 17. Pelagii II, pap. ep. ad Eliam. Ejusdem Theodori ex commento quod est in Actis apostolorum, libro primo in

quo dicit, quod baptizari in nomine Jesu Christi, simile est scripto illi, quod baptizati sunt in Moyse; et vocari Christianos, simile est illi, quod vocantur Platonici, et Epicurei, et Manichæi et Marcionitæ ab inventoribus dogmatum

(3) Huc usque epist. Pelag.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS COMMENTARII FRAGMENTA (1).

CAP. I.

VERS. 2, 3 — Et quoniam (2) novum quodammodo esse videbatur, quod ab eis de Christo dicebatur, adjungit: *Quod ante promiserat per prophetas suos*, ex prophetia volens doctrinae antiquitatem ostendere. Unde et magnificans prophetiam, bene adjunxit, *In Scripturis sanctis*. Neque enim litteram, vel characterem sanctum volebat dicere; sed prophetiam ipsam, quae erat Spiritu sancto revelationem eis donante. Ipsam ergo prophetiam recte sic appellavit. Sic et alibi dixit: *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est*. (II Tim. III, 16.) Quid itaque istae dicunt? *de Filio ejus*. Et quoniam commune est filii nomen, et eum de divinitate dicitur, etiam de humanitate accipitur: manifestius aperire volens, unde ei nunc dicere propositum sit, vel cujus rei gratia prophetarum testimonium adjunxit: *qui factus est ei ex semine David secundum carnem*, aperte quidem ostendens, quoniam de assumpto homine sermonem inducit, tamen nec divinitatis indicium non significatum reliquit. In eo enim quod addidit, *secundum carnem*, sufficienter ostendit, quia et aliter filii significationem novit accipere; siquidem secundum hoc scit eum ex semine David factum, tanquam secundum aliud non ita eum cognoscens. Duae enim naturae, unum autem quiddam connexionem intelligunt. Altera quidem est assumpti hominis, altera vero Dei Verbi. Concurrent autem in unum ambae propter assumptionem et propter adunationem, quae ex assumptione facta est, quam ad Deum habet servi forma.

VERS. 8. — Hanc Epistolam et alias quoque gratiarum actionibus exordiendo, hortatur eos quibus verba facit, ut sermonem aut opus incipientes Deo primum gratias agant, non solum de suis, sed etiam de alienis. Hic autem quam aptissime illud exordium usurpat. Notandum quoque hic illud, *per Christum*, non ad ministrum, uti haereticis, videtur, sed ad causam bonorum referri. Non enim Christi ministerio indigebat Apostolus ad gratias Deo exhibendas, dicit autem: Gratias Deo ago pro vobis, praebente nobis Christo unde Deo gratias reddamus. Inest quoque iisdem verbis laus Romanorum haud vulgaris; eadem enim hac de causa semper in Epistolis suis hoc prooemio utitur, ut videlicet fidelium studia ad agnoscendam doctrinam incendat. Eadem etiam ratione cum Romanis agit, operibus eorum ad hoc adjutus.

φομένων παρασκευάζειν ἀνάγνωσιν· ὅπερ καὶ ἐπὶ συνεργούντων εἰς τοῦτο.

(1) Theodorus in interpretandis Pauli Epistolis multum operae et studii collocavit. Euthalius argumentorum notationes (τὴν ἐκθεσιν), quas singulis harum Epistolarum capitulis praemisisset, ab eximio quodam Patre (ἐνὶ τῶν σοφωτάτων τινὶ καὶ φιλοχρίστῳ Πατέρῳ) confectas esse narrat. V. Galland. Bibl. X, p. 247. Hunc Patrem, quo tempus aliaque ducere viderentur, Theodorum fuisse J. Millius (Prolegom. in N. T., n. 905 — 907) conjectavit, de qua conjectura, mihi ne nunc quidem satis probabili, dixi ut potui in comment. — Commentarium in Epistolam ad Romanos Theodorus Ebediesu teste Eusebio inscripsit.

(2) Facund. I. I. III, 6.

(3) Theodori in Pauli Epistolam ad Romanos commentarii fragmenta Graeca nuperrime demum et magnam partem bis typis exscripta sunt. Ac primum quidem Ang. Maius in *Spicilegii Romani* tomo IV, p. 499 — 573 (Rom. 1840.) Θεοδώρου Μοψουεστίας

Στίχ. η'. — Φαίνεται (3) καὶ ἐν ἑτέραις τῶν Ἐπιστολῶν ἀπ' εὐχαριστίας ἀρχόμενος, ἐκεῖνους πρὸς οὓς ποιεῖται τὸ γράμμα διδάσκων παντὸς λόγου καὶ πράγματος ἀπὸ εὐχαριστίας ἀπάρχεσθαι τῷ Θεῷ, οὐ μόνον ὑπὲρ οἰκείων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἀλλοτρίων· ἐνταῦθα δὲ μάλιστα κυριώτατα χρῆται τούτῳ τῷ προοιμίῳ. Προσεκτέον δὲ κἀνταῦθα τὸ, διὰ Χριστοῦ, ὅπως οὐκ ἐπὶ διακονίας κέχρηται, ὥσπερ δοκεῖ τοῖς αἵρετικοῖς, ἀλλ' ἐπὶ αἰτίας. Οὐ γὰρ δὴ διακόνῳ τῷ Χριστῷ κεχρησθαι ὁ Ἀπόστολος ἐμελλεν τῆς εἰς τὸν Θεὸν εὐχαριστίας, λέγει δὲ ὅτι τῷ Θεῷ εὐχαριστῶ ὑπὲρ ὑμῶν, τοῦ Χριστοῦ ταύτης ἡμῖν τῆς εὐχαριστίας τὴν αἰτίαν παρασχομένου. Ἔχει δὲ ὁμοίως καὶ Ῥωμαίων ἔπαινον τὸ εἰρημένον οὐ τυχόντα· καὶ αὐτοῦ γὰρ τούτου ἕνεκεν συνεχῶς ἐν ταῖς αὐτοῦ Ἐπιστολαῖς τούτῳ κέχρηται τῷ προοιμίῳ, ὥστε ταῖς εὐφημίαις προθυμότερους αὐτοὺς πρὸς τὴν τῶν γραφῶν εἰργάσατο, τῶν πραγμάτων αὐτῶν αὐτῷ

ἐπισκόπου ἐξ ἑρμηνείας τῆς Παύλου πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς τὰ εὐρηθέντα edidit, quae de catena desumpsit inter Vaticanas ferme praestantissima. Praeterea haec fragmenta fere omnia, quae quidem ad priora octo Epistolae capita pertinent, leguntur in I.: *Catena in S. Pauli Epistolam ad Romanos. Ad fidem cdd. mss. ed. I. A. Cramer, S. T. P. aulae Novi Hospitii Principalis, necnon historiae modernae Prof. Reg. Oxonii 1844.* 8. Editor codice Bodleiano E. II. 20. usus est, qui est chartaceus, forma quaternaria et e ms. antiquiore Gaditano, ut videtur, a I. Lluys a. 1601 descriptus. Hic codex catenam continet in Epistolam Pauli ad Rom. eximiam quidem, sed in fine mutilam; explicit enim in viro- rum d. explicationibus c. IX vs. 4 afferendis. Singulis Theodori fragmentis praemissum est v. Θεοδώρου. — Fragmentum primo loco positum tantummodo in *Spicil.* legitur.

Στίχ. θ'. — 'Εαυτοῦ (1) τὸ πνεῦμα εἶπεν, ἐπειδὴ ἂ μὴ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν δεδομένην αὐτῷ πρὸς τοῦτο χάριν.

Στίχ. ια'. — 'Εδει (2) γὰρ τὸν μετὰ τὴν Πέτρου διδασκαλίαν τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα παραδιδόναι αὐτοῖς ἐπιχειροῦντα, δεικνύναι ὡς ἀποδέχεται τὰ πρῶτα, καὶ οὐδὲν ἐκείνοις ἐπιμεμφόμενος τὴν πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται διδασκαλίαν.

Διδάσκει (3) μὲν ὁ τοὺς μήπω γινώσκοντας φωτίζων, παρακαλεῖ δὲ ὁ τοὺς ἤδη πεφωτισμένους εὐφραίνων τῷ τῆς σοφίας λόγῳ, ὡς αὐτὸς διαιρῶν φησιν, *Εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, εἴτε ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακλήσει*. Παρακαλουμένων δὲ Ῥωμαίων καὶ αὐτὸς, φησὶ, συμπαρακληθήσεται, κοινωνῶν τῆς ἐκείνων παρακλήσεως διὰ τὴν ἀγάπην, ἅμα δὲ ὡς οὐδὲ αὐτὸς ὢν ὑπεράνω τοῦ χρῆσιν τῆς ἐκ λόγου ὠφελείας· παρακλήσεις γὰρ ὁ λόγος καὶ τῷ λέγοντι.

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. ιε'. — Ἡ δὲ τούτων (4), φησὶν, διάγνωσις τότε ἔσται, ὅτε καὶ τῶν κατὰ νόμον βιούντων, ἐνὸς ἔντος τοῦ καιροῦ καθ' ὃν τὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐξετάζει Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου. ἵνα εἴπῃ, καθὼς καὶ αὐτὸς κηρύττων διατελῶ (5), ὅτι ἔσται κρίσεως καιρὸς, καὶ δεῖ πιστεύσαντας Χριστῷ τὴν τιμωρίαν ἐκφυγεῖν ἐκείνην.

Στίχ. ιζ'. — Οὐ (6) κατ' ἐρώτησιν, ὡς τινες ὑπέλαβον, ἀναγνωστέον τό· Ἰδὲ (7) σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, ἀλλὰ κατὰ ἀπόφασιν, ἵνα εἴπῃ· μὴ ὢν ἀληθῶς καὶ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ λεγόμενος.

Στίχ. κ'. — Μόρφωσιν (8) λέγει οὐ τὴν προτύπωσιν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς τό· Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων.

Στίχ. κε'. — Ζητῆσαι (9) χρὴ ποσαχῶς ὁ νόμος λέγεται, καὶ μάλιστα παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ἵνα μὴ δόξῃ ἐναντιοῦσθαι ἑαυτῷ, τοτὲ μὲν (10)· *Εἰ περιτέμνεσθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, ποτὲ δὲ· Περιτομὴν ὠφελεῖν ἐὰν νόμον τις πράσῃ*. Ἔστιν οὖν νόμος καθ' ἓνα τρόπον ψιλὸν τὸ Μωσέως γράμμα, καθὸ σημαινόμενον εἴρηται τό· *Εἰ ἐν νόμῳ δικαιούσθε, τῆς χάριτος ἐξέπεσατε, καὶ τό· Ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν*· ἔτι καὶ ὁ κατὰ πνεῦμα νόμος κυρίως ὀνομαζόμενος, καθὸ εἴρηται· Ὅστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία· ἔτι καὶ ὁ φυσικὸς, καθὸ εἴρηται· Ὅταν γὰρ ἔθρῃ τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου

VERS. 9. — Spiritum suum dicit, cum hic non personam Spiritus intendat, sed gratiam sibi ad hoc concessam.

VERS. 11. — Ipsi enim, disciplina Petri imbutos cum pietatis doctrina instruere vellet, primum declarandum erat, se illos non ita docere quasi pristinam eorum disciplinam respueret, aut aliqua ex parte reprehenderet.

Docet quidem nondum doctos, illuminans eos; et jam illuminatos consolatur, sapientiæ eos sermonibus lætificans; ita enim ipse distinguit dicens: *Sive qui docet in doctrina, sive qui exhortatur in exhortando*. (Rom. xii, 7, 8.) Solatio autem Romanis affectis ipse etiam, inquit, consolabitur, illorum consolationis per charitatem particip factus, imo vel ipse utilitatem consecutus quæ ex prædicatione; nam prædicatio loquenti etiam consolatio.

CAP. II.

VERS. 15. — Hi autem, inquit, tunc discernentur, quando ii quoque qui juxta legem vivunt; nam uno eodemque tempore judicabit Deus omnium hominum causas per Christum secundum Evangelium meum (Rom. ii, 16), hoc est, uti ipse prædicare non cesso, declarans diem judicii fore, et pœnam illam omnibus credentibus in Christum esse effugiendam.

VERS. 17. — Non interrogative, uti quidam suspicati sunt, legendum illud: *Si autem tu Judæus cognominaris*; sed negative, quasi dicat: *Si tu nomine tantum, non vero in abscondito et reipsa Judæus*.

VERS. 20. — Formam vocat non imaginem quamdam, sed ipsam hypostasim et scientiam et veritatem, uti in illo: *Qui, cum in forma Dei esset*. (Philipp. ii, 6.)

VERS. 25. — Inquirendum est quotuplici sensu lex nominetur, præsertim apud Apostolum, ne secum pugnare videatur. Nunc enim: *Si circumcimini, Christus vobis nihil proderit* (Gal. v, 2); nunc autem: *Circumcisionem quidem prodesse si legem quis observet*. Lex igitur interdum nil aliud præter nudam Moysis litteram, uti innuit illud: *Qui in lege justificamini, a gratia excidistis* (Gal. v, 4), et illud: *Lex pædagogus noster fuit in Christo*. (ibid. 24.) Alias etiam juxta spiritum lex præpripmis intenditur, sicuti dictum est: *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum*. (Rom. vii, 12.) Nonnunquam quoque de lege naturali agitur,

(1) Spicil.

(2) Spicil.

(3) Hoc fragmentum tantummodo in cat. Cramerii p. 7 legitur præmissis v. Ἀπολιναρίου, Ἰωάννου, Θεοδώρου. Quare si non verba Theodori sunt, certe sententia.

(4) Spicil., c. Cram. p. 11.

(5) C. Gram., αὐτὸ κηρύττων διατελῶν.

(6) Spicil., c. Cram. p. 12. V. Mill. ad h. l., qui pro Theodoro scribere debebat Theodoro.

(7) C. Gram., ἴδῃ.

(8) Spicil.

(9) Hoc fragmentum cunctanter recepi. Legitur solummodo in cat. Cramerii p. 12 s., neque vero patet utrum Theodoro, cujus fragmentum præcedit tribuatur, an sit anepigraphum. Ego de scriptore nihil affirmo, quanquam indoles fragmenti a Theodoro non abhorret; sed is qui verba catenæ inseruit, si non priorem, alteram certe disputationis partem decurtavit.

(10) Fortasse scribendum, ποτὲ μὲν.

juxta illud : *Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter eâ quæ legis sunt, faciunt* (Rom. ii, 14), et cætera. Dicitur etiam lex vel Moysis historia, uti quando in Epistola ad Galatas scribit : *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis? Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, et reliqua.* (Gal. iv, 21, 22.) Vocat quoque legem prophetias, uti : *In lege scriptum est : quoniam in aliis linguis et labiis aliis loquar populo huic* (I. Cor. xiv, 21); ista autem apud Isaiam. (Isa. xxviii, 11.) Nunquam vero Christi doctrinam de moribus legem appellat, et in illo : *Qui in lege justificamini : a gratia excidistis* (Gal. v, 4), nos a Moysis littera revocat. — Circumcisionem igitur hic aliam dicit a concisione (Phil. iii, 2), et legem spiritualem (Rom. vii, 14) intendit. Potest etiam hic lex de naturalibus sensibus intelligi : proficit enim anima, quæ spiritualiter circumciditur amputatis cupiditatibus; et quæ legem observat, ea quæ perficienda sunt operando. Nec inepte ista ad verbum interpretaberis, contendens ea ad illos pertinere qui de Judæis erant : nam Paulus factus erat Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucraretur (I. Cor. ix, 20); Timotheum circumcidit (Act. xvi, 3) et totondit et purificavit juxta legem; ita ut Judæis diceret : *Circumcisio quidem prodest, si legem observes*; illos autem qui de gentibus, prohibet ne circumcidantur : nulla tamen ratione secum pugnat.

Cum Abrahamo lex de circumcisione tradita est, non statutum fuit (Gen. xvii, 12) gentiles circumcidendos esse, sed eos tantum qui de semine ejus et vernaculos et emptitios; similiter in Levitico (xii, 5) nonnisi de filiis Israel agitur. Non est igitur cur proselytos isti legi subjicias. Quando enim aliquid de Levitis proprie definitur, aut de sacerdotibus, aut de senioribus, nemini licet idem de aliis quoque interpretari. Quotiescunque autem lex aliquid de proselytis præcipit, illos nominatim memorat : ita pluries de sacrificiis; præsertim vero anno quæ sanctificatio (Lev. xxv, 5) vocatur offerebant ipsi quoque proselyti. Ita etiam dicit Dominus decem leprosis qui mundati fuerant : *Ite, ostendite vos sacerdotibus.* (Luc. xvi, 14.) Unus autem ex illis Samaritanus erat, uti testatur ipse Salvator : *Nonne decem mundati sunt? Et novem ubi sunt? Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.* (ibid. 17, 18.) Quod si quis illa Exodi (xii, 48) objiciet dicentis proselytos pascha manducare cupientes circumcidendos esse, respondebimus, in uno tantum loco pascha immolandum fuisse, et hoc statuto, jam non spectat circumcisio ad proselytos.

VERS. 29. — *In spiritu, non sancto; non agitur enim de hominibus in gratia bonum operantibus, sed per omnia eos intendit qui extra legem illa quæ legis sunt perficiunt, eosque præ illis extol-*

ποιῇ (1), καὶ τὰ ἐξῆς. Λέγεται νόμος καὶ ἡ Μωσέως ἱστορία, ὡς ὅταν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φάσκη· *Λέγετέ μοι οἱ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γάρ· Ἀβραὰμ δύο υἱούς ἔσχε, καὶ τὰ ἐξῆς.* Καλεῖ δὲ καὶ τὰ προφητικά νόμον, ὡς· *Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· Ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χεῖλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ*, ἐν Ἡσαΐα· μήποτε δὲ καὶ τὴν Χριστοῦ περὶ τῶν πρακτέων διδασκαλίαν νόμον καλεῖ, ὡς ὅταν φάσκη· *Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε, ἀνατρέπει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Μωσέως γράμματος.* Περιτομὴν οὖν ἦν αὐτός φησι, νῦν ἑτέραν λέγει παρὰ τὴν κατατομὴν καὶ νόμον τὸν πνευματικόν. Δύναται δὲ νῦν νόμος νοεῖσθαι καὶ ὁ κατὰ τὰς φυσικὰς ἐννοίας· κατὰ γὰρ τὴν τῆς ψυχῆς βελτίωσιν ὁ πνευματικῶς περιτεμνόμενος ὠφελεῖται κατὰ τὴν τῶν φαύλων περιαιρέσιν, διὰ δὲ τοῦ πράττειν τὸν νόμον τὰ πρακτέα ἐργαζόμενος. Δύναται δὲ τις καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν ἐκτὸς ἀναγωγῆς ἐξηγήσασθαι τὸ ῥητὸν, καὶ φησιν ὅτι πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων διαλεγόμενος τοῦτό φησιν· ἐγένετο γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ, περιτεμὼν τὸν Τιμόθεον καὶ χειράμενος καὶ καθαιρόμενος κατὰ νόμον, ὥστε καὶ πρὸς αὐτοὺς λέγειν· *Περιτομή μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσης, πρὸς δὲ τοὺς ἐξ ἐθνῶν διαλεγόμενος, ταύτην κωλύει, μὴ ἐναντιώμενος ἑαυτῷ.*

Ἐπειδὴ δὲ εἴρηται ἐν τῷ περὶ ταύτης λόγῳ τῷ Ἀβραὰμ τοὺς ἐξ ἐθνῶν περιτέμνεσθαι, εἰ μὴ τοὺς ἀπὸ σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκογενεῖς καὶ τοὺς ἀργυρωνήτους, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἴρηται μόνον, οὐκ ἀνάγκη καὶ (2) τοὺς προσηλύτους τούτοις προσυπακούεσθαι, ἐπεὶ οὐδὲ τὰ περὶ τῶν Λευϊτῶν ἰδικῶς νενομοθετημένα, ἢ τὰ περὶ τῶν ἱερέων, ἢ τὰ περὶ τῆς γερουσίας προσυπακούειν αὐτοῖς δίδωσι καὶ ἑτέρους· ὅταν γὰρ καὶ τοὺς προσηλύτους βούληται τι διαπράττεσθαι, ἰδικῶς καὶ αὐτῶν μέμνηται, ὡς ὅταν περὶ θυσίας φησὶν ἀμείλει καὶ συνεστηκός τοῦ καλουμένου ἀγιάσματος προσέφερον καὶ προσήλυτοι· ὡς καὶ περὶ τῶν δέκα λεπρῶν τῶν καθαρθέντων ὁ Κύριος ἔφη· *Πορευθέντες δειξάτε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι, ἀφ' ὧν Σαμαρείτης εἷς ἦν, ὃ μαρτυρῶν ὁ Σωτὴρ φησιν· Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; οὐχὲν εὗρέθησαν ὑποστρέψαντες δόξαν δοῦναι τῷ Θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἄλλογενὴς οὗτος;* Εἰ δὲ τις τὰ ἀπὸ τῆς Ἐξόδου ἀνθυπολαβεῖ περὶ τῶν ἐσθίειν τὸ πάσχα βουλομένων προσηλύτων, ὡς δεῖ αὐτοὺς περιτέμνεσθαι, φήσομεν, ὡς ἐν ἐνὶ τόπῳ θύεσθαι τὸ πάσχα προσέταξεν ὁ Θεός, τούτου δὲ ἰσταμένου, νῦν περιττὴ ἡ περιτομή τοῖς ἐξ ἐθνῶν.

Στίχ. xθ'. — *Τῷ πνεύματι* (3), οὐ τῷ ἁγίῳ· οὐ γὰρ περὶ τῶν ἐν τῇ χάριτι κατορθούντων διαλέγεται, ἀλλ' ὑποτίθεται δι' ὅλου τοὺς ἔξω τὰ τοῦ νόμου ποιῶντας, καὶ δείχνουσι κρείττονας τῶν ἐν τῷ νόμῳ

(1) Cat. ποιῇ.

(2) Cat. : ἀνάγκη δὲ, et mox τούτους.

(3) Spicil. c. Cram. p. 14.

παραβαινόντων. Συνάδει δὲ ἅπαντα καταλλήλως τῷ οἰκείῳ σκοπῷ, πρόθεσιν ἔχων καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου Ἑλλήνας δεῖξαι παραβάτας, καὶ Ἰουδαίους πρὸς τῷ φυσικῷ καὶ τοῦ θεοῦ, ἵνα διὰ πάντων στήσῃ τὸ τῆς χάριτος χρῆζειν ἅπαντας. Λέγει δὲ τό· ἐν πνεύματι, ἀντὶ τοῦ τῇ προθέσει, ὡς ἐν τῇ τῶν Ἀριθμῶν βίβλῳ φησὶν ὁ Θεός· ὅτι Πάντες οἱ παροξύναντές με οὐκ ὄψονται τὴν γῆν· ὁ δὲ παῖς μου Χάλεθ (1), ὅτι ἐγενήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ καὶ ἐπηκολούθησέ μοι, καὶ τὰ ἐξῆς, φανερώς πνεῦμα τὴν πρόθεσιν εἰπών· καὶ ὁ προφήτης· Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν, ἵνα εἴπῃ, πρόθεσιν ἔσχον πορνικὴν.

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. θ'. — Ἵνα εἴπῃ (2)· Ἄγε τοίνυν μετὰ τὸν ἐκεῖνων (3) ἑλεγχον τῶν ἡμετέρων τὸ μέγεθος δείξομεν (4).

Στίχ. ιβ'. — Τῇ μαρτυρίᾳ (5) οὐχ ὡς προφητικῶς εἰρημένῃ ἐχρήσατο, ἀλλ' ὡς ἀρμοζούτῃ τοῖς ἀποδεικνύμενοις τῷ περιληπτικῶς περὶ ἐπταιχότων λέγειν αὐτὰ τὸν Δαβὶδ· ὡς περ οὖν καὶ (6) ἡμεῖς ἄχρι τῆς δεῦρο ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διαλέξεσι μαρτυρίαις συγκεχρήμεθα, ὡς ἂν ἀρμόζειν δυναμέναις ἀπὸ τῆς διανοίας τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις. Ὁ γὰρ ψαλμὸς ἐκεῖνος οὐ περὶ πάντων ἀνθρώπων εἴρηται τῷ Δαβὶδ· καὶ δῆλον ἐξ ὧν φησιν· Οὐχὶ γινώσκονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οἱ ἐσθλόντες τὸν λαόν μου ἐν βρώσει ἄρτου; Τίνα δὲ ἐμελλεν ὀνομάζειν οἰκεῖον Θεῷ ὁ περὶ πάντων ἀνθρώπων ὡς εἰς τὸ (7) χεῖρον ἐκκλινάντων ἀποφηνάμενος;

Στίχ. κζ'. — Πάντως (8) ἐρεῖτέ μοι· τίς ἐπεισελθὼν νόμος τοῦτον ἐξέβαλεν; ἐπειδὴ νόμῳ πέφυκεν ὁ κρατῶν λύεσθαι νόμος. Πρὸς οὓς φησιν· Οὐ νόμος ἔργων ἐπεισελθὼν τὸν πρότερον ἔλυσεν, κάλλιστα γὰρ εἶχεν ἐκεῖνος κατὰ γε τοῦτο, νόμος δὲ πίστεως ἐπεισεληλυθὼς περιττὸν (9) εἰκότως τοῦτον ἀπέφηνεν νικώσης τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου τῶν ἔργων, ἐπειδὴ ταῦτα ἡμῖν ἀπὸ τῆς θείας ὑπάρχει χάριτος, ἃ σὺν πολλῷ τῷ πόνῳ προσγίνεσθαι ἀπὸ τῶν προτέρων οὐκ ἠδυνήθη. Ἐδείξε δὲ διὰ νόμου πίστεως εἰπών, καὶ μὴ ἀπλῶς διὰ πίστεως [τὸ μὲν δικαιοῦ]σθαι πρὸς τὸν νόμον ὡς ἀλλότριον [(10) εἶναι, εἰ καὶ] ἐπὶ τῶν οἰκειῶν τὴν προσηγορίαν ἀσπάζεταιται.

Στίχ. κη'. — Τὸ δὲ (11), λογίζομεθα, οὐκ ἐπὶ ἀμφιβολίας λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ· Λογισμῷ τῷ προσήκοντι ἡγοῦμαι τῆς κατὰ πίστιν δικαιοώσεως ἄνευ ἔργων νόμου πάντα ἀνθρώπον βουλευθέντα μετέχειν. Σημειωτέον δὲ ὡς οὐχ ἀπλῶς εἶπεν· χωρὶς ἔργων νόμου, ὡς ἂν εἰ καὶ ἐργαζοίμεθα ἀρετῆς ἐπιμελού-

lit qui in lege legem transgrediuntur. Consentunt autem omnia cum proposito fine; nam Paulus probare cogitat Græcos quidem naturalis legis transgressores, et Judæos simul legis naturalis transgressores ac latae a Deo, ut omnino demonstret omnes gratia indigere. Dicit autem *in spiritu*, pro : mente, uti asserit Deus in libro Numerorum : *Omnes irritantes me non videbunt terram. Puer autem meus Chaleb, quoniam spiritus alius in eo et obsecutus est mihi* (Num. xiv, 23, 24) et cætera, profecto spiritum vocans mentis affectus. Ita etiam propheta : *Spiritu fornicationis seducti sunt* (Ose. iv, 12); quasi dicat : mente fornicationi inservierunt.

CAP. III.

VERS. 9. — Quasi dicat : Age igitur, confutatis illis, præstantiam nostram ostendamus.

VERS. 12. — Hoc testimonio utitur non tanquam prophetia, sed quia argumento convenit, quod illud generatim de lapsis David pronuntiet. Ita enim et nos adhuc in ecclesiasticis concionibus testimonia usurpamus, a genuino quidem sensu detorta, nostris autem dictis accommodata. Illum sane psalmum non de omnibus hominibus intendit David, ut ex ipsissimis ejus verbis apparet : *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant populum meum cibo panis?* (Psal. xiii, 4.) Quis fuisset autem ille populus Dei, si omnes homines in malum declinavissent?

C
VERS. 27. — Sciscitamini a me : Quæ lex nova legem hanc excludit? nam ea est natura lex quæ non nisi præstantiori lege solvatur. Quibus respondet : Non lex factorum posterius constituta priorem legem solvit; nam juxta facta aptissime fuerat illa instituta. At superfluum probavit illam merito lex fidei, gloriationem vincentis quæ per legem factorum, cum gratia Dei multa nobis præsto sint, quæ summo labore nequicquam in lege factorum quæsivisses. Declaravit autem non simpliciter fidem, sed, *legem fidei* vocans, justificationem nostram velut aliena ope perfici, licet nostra dicatur.

VERS. 28. — Illud arbitramur non dubitantis est, sed dicere intendentis : Aptâ conclusione existimo justificationis, quæ secundum fidem sine operibus fidei, omnem hominem participem fieri quicumque voluerit. Notandum non absolute proferri illud : *sine operibus legis*, ita ut etiam si opera virtutis

(1) C. Cram., Χάρεθ.

(2) *Spicil.*, c. Cram. p. 17.

(3) C. Cram., οἰκειῶν.

(4) C. Cram., λέξομεν.

(5) *Spicil.*, c. Cram. p. 18.

(6) C. Cram., καὶ om.

(7) Libri, ὥστε τό.

(8) *Spicil.*, in c. Cram. p. 23 tribuitur Origeni, sed errore tantum Theodori nomen videtur excidisse.

(9) Hic nisi quædam exciderunt satis negligenter scripsit Theodorus; post. v. τὴν adde καύχησιν.

(10) Codicum lacunam uncis notatam utcumque supplevi, neque enim quanta sit ab editoribus accurate indicatur. Cæterum cum eadem lacuna et apud Cram. reperiatur et in duobus Maji codd. sit, hos codices ex eodem fonte manasse manifestum est.

(11) *Spicil.*, c. Cram. p. 24.

fuerimus operati, illud non necessitate legis faciamus, sed ab alio ad hoc perducamur.

VERS. 30. — Ad Judæos spectat illud *ex fide*; licet enim aliis rationibus ad inquirendam justificationem moverentur, non poterant tamen eam consequi nisi *ex fide*. Ad gentes autem pertinent illa *per fidem*.

CAP. IV.

VERS. 8. — Mire hæc duo testimonia conjunxit, alterum de fide: *Et reputatum est illi ad justitiam* (Rom. iv, 3); alterumque de operibus: *Cui non imputavit Dominus peccatum*. Illic igitur tantum valuit fides, ut reputaretur illi in justitiam, hic autem opera vel prava non reputantur, misericordia Dei opera quæque superante.

VERS. 11. — Hoc verbo: *Ut sit pater omnium credentium*, juxta Paulinam loquendi rationem eodem modo proferuntur ac illa: *Ut sint inexcusabiles* (Rom. i, 20), ad rem videlicet affirmandam quæ cum factis necessario cohæret. Unde etiam addit: Communis est omnium pater, qui fidem similiter suscepserunt.

CAP. V.

VERS. 13. — Non enim solvit peccatum, inquit, lex postea data, sed quamdiu lex apud homines fuit, et valuit et dominata est, peccatum etiam augebatur, nihil præstante lege ad tollendum illud. Quod ut confirmaret, asserere non dubitavit: *Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset*. Peccatum non fuisset, ait, nisi esset lex, nedum lex peccatum auferre possit. Legem vocat hic judicium illud, quo seu lege seu natura duce, de rerum bonitate pronuntiamus. Nisi enim existeret hoc judicium, non est cur quis peccare diceretur; si quidem non peccat nisi qui a bono ad perspectum agnitumque malum deflectit. Hæc attulit ad probanda illa: *In quo omnes peccaverunt*. — Propositam autem doctrinam evolvens adjecit: *Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos, qui non prævaricaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri*. Verba illa: *etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ* hoc sensu interpretanda, quod in omnes mors regnavit, quocunque modo peccaverint. Non enim ideo mortis immunes sunt cæteri homines quod eorum peccata diversi generis sint ac peccatum Adæ; sed vel quacunque ratione peccantibus dominata est mors. Mors scilicet non talis aut talis peccati, sed omnis peccati pæna definita est. — Ast repetendus sermonis nexus ab

Α μενοι, οὐκ ἀνάγκη νόμου τοῦτο ποιούντων, ἀλλ' ὑφ' ἐτέρου πρὸς τοῦτο ἀγομένων.

Στίχ. λ'. — Ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων (1) τὸ, ἐκ πίστεως, τέθεικεν, ὡς ἂν ἐχόντων μὲν καὶ ἐτέρας ἀφορμὰς πρὸς δικαίωσιν, οὐ δυναμένων δὲ αὐτῆς μετέχειν πλὴν ἐκ τῆς πίστεως· ἐπὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς (2) πίστεως.

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. η'. — Θαυμασιώτατα (3) δὲ τὰς μαρτυρίας συνέκρουσεν, ἐπὶ μὲν τῆς πίστεως· καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· ἐπὶ δὲ τῶν ἔργων· καὶ οὐ μὴ λογίσσεται (4) Κύριος ἁμαρτίαν. Ἐκεῖ γοῦν ἤρρεσεν (5) ἡ πίστις, ὥστε λογισθῆναι αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, ἐνταῦθα δὲ τὰ (6) ἔργα καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ῥέποντα οὐ λογίζεται, ὅταν ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία τῶν γεγονότων ἀνωτέρα φαίνεται (7).

Στίχ. ια'. — Εἰς (8) τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμ· καὶ ἐνταῦθα εἶπεν ὡς τό· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογητοὺς· λέγει γὰρ τὸ ἀναγκαίως τοῖς γεγονόσιν ἐπόμενον. Ἐνταῦθέν φησι· Κοινός ἐστιν πάντων πατήρ, ἐπειδὴν τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα τῆς πίστεως δέξονται (9).

ΚΕΦ. Ε'.

Στίχ. ιγ'. — Οὐδὲ γὰρ (10) ὁ νόμος ἐπεισελθὼν, φησὶ, τὴν ἁμαρτίαν ἔλυσεν, ἀλλ' ἄχρις ἦν τε ὁ νόμος καὶ ἐπολιτεύετο καὶ ἐκράτει παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἐλάμβανε καὶ τὰ τῆς ἁμαρτίας προσθήκην, οὐδὲν πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ νόμου θέσεως συμβαλέσθαι (11) δυνηθείσης αὐτοῖς. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ προκειμένου ἐπάγει· Ἀμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ δικτος νόμου. Τοσοῦτον γὰρ ἀπείχεν ὁ νόμος, φησὶ, τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀνελεῖν, ὥστε οὐδ' ἂν γένοιτο ἁμαρτία, εἰ μὴ νόμος εἴη. Νόμον δὲ νῦν καλεῖ τὴν ἦντινα δῆποτε διάκρισιν εἴτε ἀπὸ φύσεως, εἴτε ἀπὸ θέσεως ἐγγινομένην· μὴ γὰρ οὐσης τῆς διακρίσεως οὐκ ἂν τις λέγοιτο ἁμαρτάνειν (12) ἁμαρτίαν, εἰ δὴ ὁ τὸ φαινόμενον κακὸν καὶ διακεκριμένον ἀπὸ τοῦ καλοῦ μετιών. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰς αὐξησιν τοῦ· Ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον, τέθεικεν. Ἐχόμενος δὲ τῆς οἰκειᾶς ἀκολουθίας ἐπήγαγεν· Ἀλλ' ἐβάσιλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραδόσεως Ἀδὰμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. Τὸ μὲν οὖν· καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραδόσεως Ἀδὰμ, τοῦτο λέγει, ὅτι ὁ θάνατος ἐκράτησεν ἁπάντων τῶν ὅπωςδῆποτε ἡμαρτηκότων. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ οὐχ ὁμοιον ἦν τὸ τῆς ἁμαρτίας εἶδος τό τε τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, θανάτου γεγόνασιν ἐκτὸς οἱ λοιποὶ, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἡμάρτανον ὅπωςδῆποτε, τοῦ θανάτου τὴν ἀπόφασιν

(1) Spicil., c. Cram. p. 25.

(2) V. τῆς in Spicil. male deest.

(3) Spicil., c. Cram. p. 28.

(4) C. Cram., λογίζεται.

(5) C. Cram., ἐκεῖ γὰρ ἤρρεσεν.

(6) Τὰ om. in Spic.

(7) C. Cram., φαίνεται.

(8) Spic., c. Cram. p. 29.

(9) Spic., δείκνυνται.

(10) Spic., c. Cram. p. 45.

(11) Spic., συμβάλλεσθαι.

(12) V. ἁμαρτάνειν om. in Spicil.; ib. libri. εἰ δὲ, et post v. μετιών comitate tantummodo interpungunt. Fortasse post v. μετιών apodosis quædam excidit, quanquam sententia ex mea textus conformatione recte habet. h. m. : εἰ δὲ siquidem (scil. ἁμαρτάνειν λέγεται) —.

ἐδέξαντο πάντες· οὐ γὰρ τῆς τοιαύτης ἀμαρτίας τιμωρία ὁ θάνατος ὤριται, ἀλλὰ πάσης ἀμαρτίας. Ἔστι δὲ ἐνθ' ὁρᾶν ἀπὸ (1) τοῦ· Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (2). Λέγει γὰρ ὅτι οὐκ ἐπὶ τούτῳ μόνον καυχώμεθα, ὅτι διὰ τοῦ Χριστοῦ κατήλλαξεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἑαυτῷ, ἀλλ' ὅτι καὶ πάντα δὴ τὰ παλαιὰ ἔλυσε κακὰ· ποῖα ταῦτα; Ἡμαρτηκός γάρ τοῦ Ἀδάμ, καὶ μὴν καὶ θνητοῦ διὰ τοῦτο γεγονότος, ἥ τε ἀμαρτία πάροδον ἔλαβεν εἰς τοὺς ἐξῆς, καὶ ὁ θάνατος πάντων ἐκράτει τῶν ἀνθρώπων ὡς εἰκός. Πάντων γὰρ ἡμαρτηκῶν, εἰ καὶ μὴ παραπλησίαν τῷ Ἀδάμ ἀμαρτίαν, ἀλλ' οὖν γε ὅπωςδὴποτε, τῶν μὲν οὕτω, τῶν δὲ οὕτω, ἀνάγκη καὶ τὸν θάνατον ἦν κρατεῖν ἐφ' ἀπάντων ὁμοίως. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ νόμος ἐπεισελθὼν ἀνελεῖν αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐδυνήθη· τούναντίον μὲν οὖν καὶ ἡ τοῦ ἀμαρτάνειν ἀφορμὴ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπεγίγνετο, τῷ μὴδὲ οἷόν τε εἶναι ἀμάρτημα κρίνεσθαι νόμων ἐκτός. Ὅντων δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν τούτοις ὡς μηδεμίαν (3) τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολῆς ὑποφαινεσθαι ἐλπίδα, λύσιν ἀπάντων ὁ Χριστὸς εἰργάσατο τῶν κακῶν. Διὸ συντόμως ἐπήγαγε τὸ, Ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος, ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ἐγένετο δὲ τὰ κατὰ τὸν Ἀδάμ τύπος τῶν κατὰ Χριστὸν, ἐπειδὴ οὕτω διὰ τούτου τῆς τῶν κρείττωνων ἀπολαύσεως τὴν ἀφορμὴν ἐδεξάμεθα.

Στίχ. ιε'. — Καὶ οὐδὲ (4) τοῦ παραπτώματος εἶδος, φησὶ, τοσοῦτον (5), ὅσον τὸ τοῦ χαρίσματος· εἰ γὰρ καὶ ἡ τοῦ ἐνὸς ἀμαρτία τοῖς ἀνθρώποις τὸν θάνατον ἐπήγαγεν, ἀλλ' οὖν γε ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ δωρεὰ μείζων τις περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐγένετο. Τὸ γὰρ, Οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, ἀντὶ τοῦ πάντες λέγει, πάντες γὰρ ἀπέθανον, ὡς αὐτὸς ἀνωτέρω φησὶν· Εἰς (6) πάντας ἀνθρώπους διήλθεν ὁ θάνατος. Ἀγλὸν δὲ ὅτι τὸ· Καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν, ὁμοίως ἀντὶ τοῦ εἰς πάντας λέγει· κοινὴ γὰρ καὶ ἡ τῆς ἀναστάσεως χάρις, ἀπάντων ἀνισταμένων ὁμοίως.

Στίχ. ις'. — Μίαν ταύτην (7) αἰτίαν λέγει τῆς διαφορᾶς. Ἐκεῖ μὲν γὰρ, φησὶν, εἰς ἡμαρτηκῶς καὶ κατακριθεὶς διὰ τοῦτο, εἰς τοὺς ἐξῆς τὴν τιμωρίαν ἐνεχθῆναι παρεσκεύασε, πάντας κοινωνοὺς τῆς ἀποφάσεως ἐσχηκῶς τοῦ θανάτου. Ἡ δὲ γε (8) χάρις οὐχ ὁμοίως· οὐ γὰρ ἀφ' ἐνὸς ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ εἰς τοὺς ἐξῆς ἐλήλυθεν, ἀλλὰ πολλῶν ὄντων τῶν ἤδη κατακεκριμένων, σύντομον εἰς τε τοὺς πρότερον καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς ἀνθρώπους τῆς δωρεᾶς ἐποιήσατο τὴν ἐξάπλωσιν· ἔστιν οὖν μείζων πολλῷ, ἔπερ ἐκεῖνο μὲν ἐξέλαμψε τοὺς ἐξῆς, τοῦτο δὲ οὐ τοὺς ἐξῆς μόνον ὠφέλησεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς προειληφότας (9) ἔλυσε τῶν ἐγκλημάτων.

Στίχ. ιζ'. — Ἔτι μὴν (10) κακεῖνο, φησὶ, πολλὴν δείκνυσιν τὴν διαφορὰν, ὅτι ἐκεῖ μὲν ὁ θάνατος εἰσαχθεὶς τῇ τοῦ Ἀδάμ ἀμαρτίᾳ καὶ κρατήσας ἐπὶ τῶν

illis: *Non solum autem: sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum.* Non enim, ait, ideo tantum gloriamur, quod nos sibi Deus per Christum reconciliavit, sed etiam quod prisca quæque mala solvit. Quæ autem hæc? Quando scilicet Adam peccavit et propterea mortis imperio addictus est, inde peccatum in posteros ejus transiit, et dominata est mors in omnes homines, ut par erat. Nam cum omnes, licet non eadem ac Adam, saltem qualicunque malitia peccaverint, alii sic, alii vero aliter, necesse est ut omnibus pariter dominetur. Non erat autem lex quæ homines a peccato liberaret, imò etiam peccandi nobis occasionem præbuit, cum sublati legibus, ne ullum quidem peccatum judicari potuisset. At tantis miseriis afflictos homines, et jam omni spe destitutos meliora consequendi, solvit Christus ab omnibus eorum malis. Unde uno verbo addit: *Qui est forma futuri*, quasi dicat: Quæ per Adam facta sunt figura eorum quæ per Christum facienda; nam quemadmodum per illum mala quæque in nos transierunt, ita per hunc bona quæque percipienda sortiemur.

ὥσπερ δι' ἐκείνου τῶν χειρόνων ἡ πάροδος ἐγένετο, ἀφορμὴν ἐδεξάμεθα.

VERS. 15. — Non autem tanta, inquit, delicti magnitudo quanta doni. Nam licet unius peccatum mortem hominibus promeruerit, majus tamen donum sunt homines per Christum adepti. Illud: *Multi mortui sunt*, pro omnes dicit; nam omnes mortui sunt, uti ipse supra asseruerat: *In omnes homines pertransiit mors*. Ita manifestum, illud: *In multos abundavit*, pro in omnes occurrere. Nam communi resurrectionis gratia, omnes pariter resurgent.

VERS. 16. — Unam tantum hanc causam affert istius differentiae. Illic enim, ait, unus peccans et propterea damnatus in posteros suos poenas comparavit, omnesque communi mortis imperio subjecit. Gratia autem non ita; etenim non ab uno in posteros [tantum transiit sicut Adæ peccatum, sed cum multi jam damnati essent, simul eos qui antea fuerant et qui postea nati sunt homines dono suo ditavit. Multo major igitur quando peccatum posteros modo infecit, donum autem, et posteros omni crimine solvit, simul et eos qui jam antea erraverant.

VERS. 17. — Hoc etiam multo præstat donum, quod mors Adæ peccato hominibus illata, eisque dominata, redimita erat; doni autem gratia nobis

(1) Libri, ἔστι δὲ ἐν τῷ πᾶν ἀπὸ.

(2) vs. 11. Post v. Χριστοῦ adduntur in cat. Cram. v. οὐ λέγει γὰρ τῆς τοιαύτης ἀμαρτίας τιμωρία ὁ θάνατος ὤριται, ἀλλὰ πάσης ἀμαρτίας. Sed lege paulo ante dicta.

(3) Spicil., μὴδὲ μίαν.

(4) Spic., c. Cram. p. 48.

(5) Spic., τοιοῦτον.

(6) Libri, εἰ.

(7) Spicil., c. Cram. p. 50.

(8) Vox γε om. in cat. Cram.

(9) Libri, προειληφότας.

(10) Spic., c. Cram. p. 50.

per Christum parta, qua resurrectionem contingemus, et in justitia peccati immunes vivemus, nunquam auferenda: permanebimus enim continuo venturam vitam possidentes.

VERS. 18. — Cum his versibus sat probaverit quantum peccatum et donum inter se differant, denuo argumenta instituit juxta illud: *Propterea sicut per unum hominem peccatum in mundum intravit*, verbaque illa explicat dicendo: His nobis probatum est quomodo, Adamo nobis peccati et mortis auctore facto, Christus nobis peccatorum solutionem largitus est, et mortis liberationem spe resurrectionis, qua extra omne peccatum ambulabimus; hoc enim vocat *justificationem vitae*. Sicut, ait, illius peccatum ceteros homines mortales effecit et ideo ad peccatum pronos (hoc enim significat esse peccatores), ita Christus nobis resurrectionem donavit, ut in immortalis natura constituti, ab omni peccato liberi vivamus, in perfecta justitia ambulantes. Probavit et eam hic vocem *multi* pro *omnes* usurpari. Nam cum dixerat: *in omnes homines ad justificationem vitae*, addidit: *peccatores constituti sunt multi*, unde apparet et hic et supra vocem *multi* pro *omnes* dici.

εστάθησαν οἱ πολλοί, ὥστε δῆλον ὅτι οἱ πολλοὶ ἀντὶ ταῦθα.

VERS. 21. — Illo, in morte regnare peccatum, intelligit nos, mortis lege admissa, ad peccatum promptiores esse. Sæpius enim labimur propter voluptatem circa cibos et potus et externum mundum et cum mulieribus conversationem, cum multi istis non convenienter utantur, aut ea immodice usurpent. Hæc autem de immortalis natura non valerent. Quæ enim voluptas, qui locus avaritiæ maneret apud naturam immortalem? Quando autem natura mortales effecti sumus et exsistimus, prædictis cupiditatibus quam vehementissime perturbamur, illisque sæpissime ad peccata propellimur. Recte igitur dicit regnare in morte peccatum, eo tantum sensu nobis imperans quod ideo facilius ad peccata feramur. Quemadmodum igitur dicit peccatum nobis dominatum esse, vel invite sæpius ad malum labentibus, ita nos suscipiet

καταξιωθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἐν ἀληθινῇ καὶ οὐκ ἐπιδεχόμενοι.

CAP. VI.

VERS. 3. — An ignoratis hoc, inquit, per baptismum nos cum Christo commori? Nam velut

(1) *Spicil.*, c. Cram. p. 52.

(2) V. *δικαίωσιν ζωῆς*..... εἶναι, τοῦτο γὰρ λέγει in cat. Cram. exciderunt.

ἀνθρώπων, ἐδέξατο λύσιν· ἡ δὲ γε τῆς δωρεᾶς ἀπολαύσεις διὰ τοῦ Χριστοῦ προσγεγονυῖα ἡμῖν, οἱ ἦν καὶ τῆς ἀναστάσεως τευξόμεθα καὶ ἐν δικαιοσύνῃ διατελέσομεν ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενοι, λύσιν οὐδέξεται· διαμενουμένον γὰρ τῆς μελλούσης ζωῆς διηνεχῶς ἀπολαύοντες.

Στίχ. ιη'. — Ἀρκούντως (1) ἐν τοῖς προκειμένοις τὴν διαφορὰν δείξας τῶν πραγμάτων, συλλογίζεται ἐνταῦθα τὸ πᾶν πρὸς τό· *Διὰ τοῦτο ὥσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε*, ταῦτα ἀποδιδούς καὶ λέγων, ὅτι δέδεικται διὰ τούτων ἡμῖν, ὅπως τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἁμαρτήσαντος καὶ θανάτου αἰτίου γεγονότος, ὁ Χριστὸς καὶ τὴν λύσιν τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν ἐχαρίσατο, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ θανάτου τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδι, καθ' ἣν ἐξωπάσης ἁμαρτίας, πολιτευσόμεθα· τοῦτο γὰρ λέγει *δικαίωσιν ζωῆς*. Καὶ ὥσπερ ἡ ἐκείνου, φησὶν, ἁμαρτία τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους θνητοὺς τε ἐποίησε καὶ ἐπιβρέπεις διὰ τούτου περὶ τὴν ἁμαρτίαν εἶναι, τοῦτο γὰρ λέγει (2) τὸ *ἁμαρτωλοὶ*, οὕτως ὁ Χριστὸς τὴν ἀνάστασιν ἡμῖν ἐδωρήσατο, ὥστε ἐν ἀθανάτῳ τῇ φύσει καταστάντας, πάσης ἁμαρτίας διάγειν ἐλευθέρους, ἐν ἀκριβεῖ τῇ δικαιοσύνῃ πολιτευομένους. Ἐδειξε δὲ κἀνταῦθα, ὅτι τὸ οἱ πολλοὶ ἀντὶ τοῦ πάντες λέγει· εἰπὼν γὰρ τό· *Εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς*, ἐπήγαγεν· *ἁμαρτωλοὶ καὶ τοῦ οἱ πάντες* λέγει καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις κἀνταῦθα.

Στίχ. κα'. — Τῷ βασιλεῦσαι (3) ἐν τῷ θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν οὕτως λέγει· μείζονα περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν θνητοὶ γεγονότες ἐσχήκαμεν. Πολλὰ μὲν γὰρ ἀπὸ ἡδονῆς τῆς περὶ τε βρώσιν καὶ πόσιν καὶ τὸν ἔξωθεν κόσμον καὶ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναικῶν ἐπιμιξίας ἐγγίνεται (4) ἡμῖν πταίσματα, ἐφ' ἑκάστου τούτων οὐκ ἐπὶ τοῦ πρέποντος τῶν πολλῶν ἱσταμένων, ἀλλ' εἰς ἀμετρίαν ἐκφερομένων· ταῦτα δὲ ἀθανάτῳ μὲν οὐκ ἂν ποτε ἐγγένοιτο φύσει· ποῖα γὰρ ἡδονή, τίς δὲ φιλαργυρία ἐπὶ τῆς ἀθανάτου χώραν ἔξει φύσεως; ἐπειδὴ δὲ θνητοὶ γεγονόμενοι τε καὶ ἐσμέν τὴν φύσιν, ἄφατον μὲν τινα ἀπὸ τῶν προειρημένων παθῶν τὴν ἐνόχλησιν ὑπομένομεν, πολλὴν δὲ τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν ἐντεῦθεν δεχόμεθα. Καλῶς οὖν ἔφη βασιλεῦσαι ἐν τῷ θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν, μονονουχὶ κρατοῦσαν ἡμῶν διὰ τῆς ἐνούσης ἡμῖν ἐντεῦθεν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπῆς. Ὅσπερ οὖν τότε φησὶν, ἡ ἁμαρτία ἡμῶν ἐκράτει συνωθούμενων ἐπ' αὐτὴν, καὶ παρὰ γνώμην πολλάκις, οὕτω δὴ ἡ τοῦ Θεοῦ καθέξει φιλοτιμία, ἀσάλευτον τὴν βασιλείαν ἔχουσα ἐν ἡμῖν, ἐπειδὴν τῆς αἰωνίου ζωῆς βεβαία τῇ δικαιοσύνῃ διάγειν μέλλομεν, ἁμαρτεῖν

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. γ'. — Ἡ οὐκ ἴστε (5), φησὶν, ἐκεῖνο, ὅτι τὸ βάπτισμα κοινωνοῦς ποιεῖ τοῦ θανάτου τοῦ Χρι-

(3) *Spic.*, c. Cram. p. 56.

(4) *Spic.*, ἐγγίνηται.

(5) *Spic.*, c. Cram. p. 60.

στοῦ; καὶ γὰρ ὥσπερ συνθάπτεσθαι δοκοῦμεν αὐτῷ βαπτίζόμενοι κατὰ γε τὸν τύπον, ὥστε προσήκειν ἡμᾶς, καθάπερ ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς εἰς ἐτέραν καινὴν τινα κατέστη ζωὴν, οὕτως καὶ αὐτοὺς ἐν καινῇ τινι ζωῇ καθεστάναι μετὰ τὸ βάπτισμα, λογιζομένους ἄξιον ἐπιδείκνυσθαι τὸν βίον τῆς ζωῆς ἐκείνης, εἰς ἣν διὰ τοῦ βαπτίσματος γεγενῆσθαι πιστεύομεν.

Στίχ. ε'. — Ἀγλιν δὲ (1) ἄρα κάκεῖνο, φησὶν, ὡς οὐκ ἔνεστι τυπικῶς κοινωνήσαντας τῷ θανάτῳ, μὴ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπ' αὐτῷ τυχεῖν τῶν πραγμάτων. Καλῶς δὲ εἶπε τὸ σύμφυτοι, περὶ τε νεκρώσεως καὶ ζωοποιήσεως διαλεγόμενος, ἐπειδὴ καὶ τῶν φυτῶν ἰδιὸν ἐστὶ τὸ νεκροῦσθαι μὲν ἐν τῇ φυτείᾳ, μεθίστασθαι δὲ ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξότερον πολλῷ. Καὶ εἰκότως ἀπὸ τῶν παρόντων τὰ μέλλοντα ἐπιστώσατο. B ἐπειδὴ γὰρ δῆλον ἦν ὡς Πνεύματος μετεῖχον ἐν τῷ βαπτίσματι, τοῦτο δὲ ὑπ' αὐτῶν σαφῶς ἐδείκνυτο τῶν πραγμάτων, καλῶς ἀπὸ τοῦ φαινομένου τότε τὸ μηδέπω δῆλον αὐτοὺς ἐπιστώσατο.

Στίχ. ζ'. — Λέγει καὶ (2) τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἐπὶ τίσιν ἐγένετο, εἰς μείζονα πίστιν τῶν εἰρημένων. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν γενόμενοι τοῦ θανάτου, πλείστον ὅσον ἐπιρρέπεστεροι (3) πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν ὑπὸ τῆς θνητότητος ἐγινόμεθα, τῷ Χριστῷ, φησὶν, ἐσταυρωμένῳ (4) ὥσπερ ἅπαντα ἡμῶν ἢ ὑπὸ τὴν θνητότητα κειμένη φύσις συνεσταυρώθη, ἐπειδὴ καὶ πᾶσα αὐτῷ συνανέστη, πάντων ἀνθρώπων αὐτῷ συμμετασχεῖν ἐλπίζόντων τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἐντεῦθεν συναφανισθῆναι μὲν τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἡμῶν εὐκολίαν διὰ τῆς ἐπὶ τὴν ἀθανασίαν τοῦ καταστῆναι τῆς τοῦ ἁμαρτάνειν ἀνάγκης.

Στίχ. ιβ'-ιδ'. — Λέγει μὲν (5), ὅτι τούτων οὕτως C ἐχόντων, δίκαιον ἡμᾶς μὴ ἁμαρτάνειν κατὰ τὸν παρόντα βίον, κἂν ἔτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὄντες, πλείονα ἔχητε τὴν ἐπὶ τοῦτο ῥοπὴν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ βασιλεύειν ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας τέθεικε, καλῶς εἶπε τό· Μὴ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν· παρεστάναι γὰρ τοῖς βασιλεῦσιν ἔθος τοὺς δορυφόρους. Μὴ τοίνυν, φησὶν, ὡς βασιλίδι τῇ ἁμαρτίᾳ σπεύδοντες ὑπηρετεῖσθαι διαπράττεσθε ἃ μὴ δεῖ, σπουδάσατε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἀφορίσαι τῷ Θεῷ κατὰ τοὺς ἐκ νεκρῶν ἀναδιώσκοντας, ὅλοι δι' ὅλων τὰ δικαιοσύνης ἔργα ποιεῖν ἐσπουδακότες. Θαυμασιώτατον δὲ αὐτοῦ τὸ, Ὡσεὶ (6) ἐκ νεκρῶν ζῶντας, δεικνύοντος ὅτι οὐ τὸ πρᾶγμα παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν μίμησιν· ζῶντες μὲν γὰρ ἐκ νεκρῶν τότε ἔσονται, νυνὶ δὲ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντες, φησὶν, ἀντὶ τοῦ κατὰ τὸ δυνατόν D ἐκεῖνο μιμούμενοι. Καὶ καλῶς πείθων αὐτοὺς μὴ δεδοικέναι τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν καὶ τὰς ἐντεῦθεν κινήσεις, εἰ τὰ τῆς γνώμης ἀκέραια σώζοιτο, ἐπάγει· Ἀμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων μὴ δεῖν αὐτοὺς ἁμαρτάνειν ἐδείξεν, ἀκολούθως ἐπήγαγεν, ὅτι κρατῆσαι ὑμῶν καθόλου τὴν ἁμαρτίαν τῶν ἀδυνάτων· ἔσται γὰρ

A consepeliri cum eo videmur baptizati juxta figuram quidem, ita ut nos deceat, sicut Dominus a mortuis resurgens aliam novam vitam adeptus est, sic et ipsos post baptismum in nova quadam vita constitui, si dies nostros vita illa dignos probare voluerimus, quam nos per baptismum consecutos esse credimus.

VERS. 5. — Certum autem et hoc quoque, ait, homines per figuram cum eo commortuos, cum eo etiam resurrectionis beatitudine frui. Recte vocem *complantati* adhibet, de mortificatione et de vivificatione disputans. Nam ea est plantarum natura ut pereundo germinent, itaque in statum multo meliorem et præstantiorem mutantur. Convenientes etiam per ea quæ sunt futura innuit. Cum enim manifestum nos Spiritus participes fieri in baptismo, et hoc aperte ipsis operibus probatur, apte per ea quæ tunc apparent, nos ea quæ nondum manifesta sunt, docet.

VERS. 6. — Quæ ut magis confirmet, describit etiam qua ratione Domini passio facta sit. Quando mortis imperio donec inserviimus, quam promptissimi ad peccatum eramus propter mortalitatem nostram, cum Christo, inquit, crucifixa est velut tota nostra, morti obnoxia natura, et tota cum eo resurrexit. Omnes spem cum eo resurgendi habent, ita ut, corpore immortalitatem adeptο, exinde tollatur ad malum proclivitas, et a necessitate peccandi liberemur.

σώματος μεταστάσεως, γενηθῆναι δὲ καὶ ἡμᾶς ἔξω

VERS. 12-14. — Dicit quidem, re ita se habente, nobis hac in vita peccandum non esse, licet mortales cum natura adhuc simus, ad malum potius feramur. Memorato peccati regno aptissime sonat illud: *Ne exhibeatis membra vestra*; regibus enim satellites exhiberi solent. Nolite igitur, ait, velut regi peccato inservire studentes, ea facere quæ non oportet; studete potius Deo adherere inter eos qui ex mortuis vivunt, unice per omnia justitiæ opera perficientes. Admiratione autem dignum illud: *Tanquam ex mortuis viventes*; declarat his se ab hominibus non postulare ut ita sint, dummodo id fieri conentur. Tunc enim viventes ex mortuis erimus, nunc autem tanquam ex mortuis viventes vocamur, pro viribus finem illum insecuti. Deinde rectissime eos docens, proclivitatem ad malum non reformidare, nec pravos quosque motus, donec mentem puram retinuerint, adjicit: *Peccatum enim vobis non dominabitur*. Quando enim probavit illis jam non amplius peccandum esse, consequenter contendit, fieri non posse ut eis peccatum omnino dominetur. Erit enim tempus, quo ab omni peccato liberati ambulabitis, ita ut si nunc vobis mens sana,

(1) *Spic.*, c. Cram. p. 61.

(2) *Spic.*, c. Cram. p. 64.

(3) *Cat. Cram.*, ἐπιρρέπεστερον

(4) *Observa anacoluthon*, cum Th. deinde pro

οὕτω καὶ scripserit ἐπειδὴ καί.

(5) *Spic.*, c. Cram. p. 67.

(6) De lectione ὥσεὶ v. Fritzsche ad Rom. vi, 13, I, p. 404.

omne genus peccati vitantibus et bonum operari studentibus, jam non ad malum proclivitatem timeatis. Sanabuntur enim hæc omnia tempore congruo, nec opus est nobis ut ad hoc laboremus. Imo dicit: *Non enim sub lege estis, sed sub gratia.* Peccatum enim non modo non reformidabitis, sed legibus non indigebitis, quid faciendum sit declarantibus; nam gratia et benignitate Dei Spiritus dona consequemini.

νόμων ὑμῖν δεήσει τῶν ὑποδεικνύντων ἃ πράττειν τοῦ Πνεύματος ἀπολαύσετε (1) δωρεᾶς.

VERS. 15. — Hæc Judæis præprimis dicenda erant: legem definire quid agendum, quidque omittendum sit. Quod si igitur nobis nulla lex, nil prohibebit quominus quodlibet faciamus; quod si autem lex quædam observanda, nos vero illa non illuminaverit, rursus sub lege erimus, et prædicta de nobis verba nil erunt præter vanam speciem. Sibimet igitur ipse objiciens quæ objici poterant ait: Quomodo peccati immunes erimus, quando lege destituemur, et quomodo gratia nobis immunitatem a peccato non præbet? Statim de more suo conclamat: *Absit*, vel nomen peccati fugiendum putans. Hoc autem modo objecta diluit: Quicumque homo alteri obedire voluerit, servum se illius agnoscit ut ei inserviat, ejusque voluntatem perficiat. Qui igitur peccato indulget, quæ peccati sunt faciat oportet, itaque mortem exinde oriundam suscipiat; qui autem justitiæ inservit, justa quæque operetur necesse est, et inde bona quæque exspectet.

VERS. 17. — Convenienter dicit illud: *Gratias autem Deo*; nam tantorum bonorum a Deo nobis concessorum dona enarrare cupienti, gratiæ primum exhibendæ erant. Aptissime autem illud: *formam doctrinæ in quam traditi estis.* Apostoli enim ubique terrarum dictitare non cessabant: *Vetera soluta sunt, mors victa est, peccatum extinctum est, opere quidem postea, sermone autem jam nunc.* Quamdā formam et figuram istorum implemus in baptismo, tradito nobis in ipso Spiritus dono velut renatis ad imitationem eorum quæ tunc erunt. Hoc igitur dicit: Mente disciplinam nostram suscepistis, qua vos adduximus et prope tradidimus futurorum formæ per baptismum: his autem credentes consona operentur oportet, imitantes ea vita, ad quæ figura constituti sunt.

VERS. 21. — Interrogative legendum illud: *Quem ergo fructum habuistis?* deinde respondetur illud: *In quibus nunc erubescitis.* Non ignoramus enim, ait, quid valeat illud studium de rebus, in quibus erubescitis si alii ea narraverint.

(1) Libri, ἀπολαύσεται.

(2) Spic., c. Gram. p. 71.

(3) Spic., c. Gram. p. 71.

καὶ τοῦ μέλλοντος, ἐν ᾧ πάσης ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένοι πολιτεύσεσθε, ὥστε εἰ νῦν τὰ τῆς γνώμης ὑμῶν ὑγιαίνοι, ἅπαν εἶδος ἁμαρτίας ἀποστρεφόμενων καὶ σπουδῇ τὰ καλὰ ποιεῖν ἐθελόντων, οὐ δεῖ δεδοικέναι τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπὴν· λήφεται γὰρ ἴασιν τοῦτο πάντως ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι καὶ οὐ χρεῖα τῶν ἡμετέρων πρὸς τοῦτο πόνων, καὶ τὸ μείζον· Οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. Τοσοῦτον γὰρ ἀφέξετε τότε καὶ τι τοιοῦτον δεδοικέναι, ὥστε οὐδὲ προσήκει, χάριτί τε καὶ φιλοτιμίᾳ τοῦ δωδωκότος τῆς

Στίχ. ιε'. — Τοῦτο (2) Ἰουδαίοις μάλιστα λέγειν ἐνῆν, ὅτι νόμου φύσις διορίζει τί μὲν πράττειν προσήκει, τί δὲ μὴ. Εἰ μὲν οὖν ἔξω νόμου τυγχάνομεν, οὐδὲν ἂν κωλύοι τὸ προστυχόν ἅπαντας πράττειν, εἰ δὲ ἐστὶ τις πρακτέων καὶ μὴ τοιούτων διακρίσις, ὑπὸ νόμον πάλιν ἐσμέν, καὶ σχῆμα ψιλὸν ἔχει τὰ λεγόμενα παρ' ὑμῶν. Ταύτην ποίνυν ἀντιθεῖς ἑαυτῷ τὴν ἀντίρρῳσιν, λέγει μὲν πῶς ἁμαρτίας ἐκτὸς εἶναι προσήκεν ἡμᾶς οὐχ ὑπὸ νόμον ὄντας, ὅπως δὲ ἡ τῆς χάριτος ἀπόλαυσις οὐκ ἄδειαν ἡμῖν τοῦ ἁμαρτάνειν παρέχεται. Καὶ εὐθὺς μὲν ἐπάγει κατὰ τὸ σύνθετον αὐτῷ· Μὴ γένοιτο, τοῦ ἁμαρτάνειν καὶ τὴν προσηγορίαν φευκτὴν εἶναι ἡγούμενος. Τὴν δὲ γε λύσιν τῆς ἀντιθέσεως οὕτω ποιεῖται· πᾶς ἄνθρωπος ὅτε περ ἂν ὑπακούειν ἔληται, φησὶ, δοῦλον ἑαυτὸν ἐκείνου κατέστησεν εἰς τὸ πείθεσθαι τε αὐτῷ καὶ τὰ ἐκείνου δοκοῦντα πράττειν ἅπαντα· ἢ τοίνυν τῇ ἁμαρτίᾳ πείθεσθαι ἐλόμενοι τὰ ἐκείνη δοκοῦντα ποιεῖν ἀνάγκη ἔχετε, τὸν ἐπιγινόμενον ἐντεῦθεν θάνατον ἐκδεδωμένοι, ἢ τῇ δικαιοσύνῃ προσνείμαντας ἑαυτοὺς δεήσει πάντως τὸ ταύτης βούλημα πληροῦν, τὰ ἐκείθεν ἀγαθὰ περιμένοντας.

Στίχ. ιζ'. — Ἀναγκαιότατον (3) μὲν οὖν καὶ τό· Χάρις δὲ τῷ Θεῷ· ἔδει γὰρ ἀπὸ εὐχαριστίας ἄρξασθαι τὸν γε τοσούτων ἀγαθῶν δόσιν παρὰ Θεοῦ ὑπάρξασαν ἡμῖν ἐξηγεῖσθαι μέλλοντα. Καιριώτατα δὲ τό· εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδασκαλίας· οἱ γὰρ ἀπόστολοι διετέλουν ἅπανταχοῦ λέγοντες, ὅτι λέλυται τὰ παλαιὰ, πέπαυται θάνατος, ἔσθεται (4) ἁμαρτία, ἔργῳ μὲν ὕστερον, ἐπαγγελίᾳ δὲ ἤδη. Τύπον δὲ τινὰ καὶ σύμβολα πληροῦμεν ἐκείνων ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, διὰ τῆς δεδομένης ἡμῖν ἐν αὐτῷ τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς ὥσπερ ἀναγεννώμενοι κατὰ μέμνησιν τῶν ἐσομένων τότε. Τοῦτο οὖν λέγει· ὅτι γνώμῃ τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν εἴλεσθε, δι' ἧς προσηγάγομεν ὑμᾶς καὶ μονονοῦχι παρεδώκαμεν τῷ τύπῳ τῶν μελλόντων διὰ τοῦ βαπτίσματος· τούτοις δὲ πεισθέντας ἀνάγκη σύμφωνα διαπράττεσθαι, μιμουμένους ἐκεῖνα τῷ βίῳ, εἰς ἃ τῷ τύπῳ κατέστητε.

Στίχ. κα'. — Κατ' ἐρώτησιν (5) ἀναγνωστέον τό (6)· Τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε; εἰτα κατὰ ἀπόκρισιν, Ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε. Εἶδομεν γὰρ τὸ κέρδος, φησὶ, τῆς περὶ ἐκεῖνα σπουδῆς, ἃ καὶ λεγόντων ἐτέρων αἰσχύνεσθε.

(4) Spic., ἔσθεται.

(5) Spic., c. Gram. p. 73.

(6) V. τὸ om. Spic.

ΚΕΦ. Ζ'.

A

CAP. VII.

Στίχ. δ'. — Δεικνύς (1) τῶν κατὰ Χριστὸν τὸ ὠφέλιμον, ἐπάγει· *Ἴνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ*. Οὐκ ἐπ' αἰτίας δὲ λέγει τὸ *Ἴνα* (2), ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον τῷ πράγματι κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐν ταύτῃ γενόμενοι τῇ ζωῇ, διηνεκεῖς οἴσομεν τῆς δικαιοσύνης τῷ Θεῷ τοὺς καρπούς, τῆς κατὰ νόμον πολιτείας ἀπηλλαγμένοι. Θαυμασιώτατον δὲ αὐτοῦ τὸ μὴ εἰπεῖν ἐθανατώθητε διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀρχὴ μὲν γὰρ τῆς παρούσης ζωῆς ὁ Ἀδὰμ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐγένετο, τῆς δὲ μελλούσης ὁ Χριστός· ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὴν πρὸς τὸν Ἀδὰμ κοινότητα τῆς φύσεως ἔχομεν, οὕτως ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ὁμοιότητα λαμβάνομεν, ἐκείθεν τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀναστάσεως ἔχοντες· μέρος οὖν τοῦ σώματος λεγόμεθα τοῦ Κυρίου, ἅτε δὴ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν δεχόμενοι. Ὅθεν ἐπειδὴ τυπικῶς ἐν ἐκείνοις διὰ τοῦ βαπτίσματος γεγενῆσθαι πιστεύομεν, τοῦτο λέγει, ὅτι μέρος γενόμενοι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν κοινωνίας, τῆς (3) ἐν τῷ βαπτίσματι πληροῦν τοὺς τύπους ἡγούμεθα· νεκρὸς μὲν ἐν (4) τῷ παρόντι βίῳ λοιπὸν, ἔξω δὲ τῆς ὑπὸ τὸν νόμον πολιτείας καθέστηκας, οὐδεμίαν φέρων ἑαυτῷ διαβολὴν, εἰ μὴ κατὰ ταύτην τὴν παροῦσαν ζώντων ζωὴν.

Στίχ. ε'. — Ἡ θεία Γραφή (5) ποτὲ μὲν σὰρκα λέγει τὴν φύσιν αὐτὴν, ποτὲ δὲ οὐ τὴν φύσιν ἀπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς θνητότητος οὕτως αὐτὴν ὀνομάζει, ὥς ἂν οὐκέτι δυναμένην οὕτω καλεῖσθαι, εἰ δὴ ἀπωθοῖτο τὸν θάνατον· ὥς ὅταν λέγῃ τό· *Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύνανται*, ὥς ἂν οὐκέτι σαρκὸς οὔτε οὔσης οὔτε ὀνομάζεσθαι δυναμένης τῆς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος γεγονυίας ἀθανάτου. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τὸ πάθος αὐτὸ σὰρκα οἶδε καλεῖν, ὥς ὅταν λέγῃ· *Ὁς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, Ἴνα εἴπῃ, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, ὅτε πρὸς αὐτῷ ἔμελλε γενέσθαι τῷ θανάτῳ*. Καὶ μὴν καὶ τὸ πρόσκαιρον καὶ εὐδιάλυτον ἅπαν οἶδεν οὕτω καλεῖν, ὥς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους εἰπὼν· *Ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, Ἴνα κατασχύρῃ τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀσθενῆ, Ἴνα κατασχύρῃ τὰ ἰσχυρὰ, καὶ τὰ ἐξουθενημένα καὶ τὰ μὴ ὄντα, Ἴνα τὰ ὄντα καταργήσῃ*, ἐπήγαγεν (6), *Ὅπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ, καίτοιγε οὐ διαφόρων ζώων μνησθεῖς, ἀλλ' Ἴνα εἴπῃ, ὥστε πάντα τὰ πρόσκαιρα φανῆναι ἄτονα πρὸς τὴν τῆς εὐσεβείας ἐπίγνωσιν, οὕτω δὲ τοῦ μὲν ἀθανάτου ζώντος ζωὴν οὐδὲ ποτε ταύτῃ καλουμένου τῇ φωνῇ. Σαρκὸς δὲ ποτὲ μὲν τῆς φύσεως λεγομένης, ποτὲ δὲ τῆς προσηγορίας οὐκ ἐπὶ τῆς φύσεως λαμβανομένης, ἀλλ' ἐπὶ σημασίᾳ τῆς θνητότητος, ὅφ' ἦν εἶναι συμβέβηκεν ἡμᾶς, ποτὲ δὲ τοῦ προσκαίρου παντὸς τὴν ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ θανάτου κειμένην καλεῖ*. Ὡς τό· *Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύνανται*, οὕτως λέγει

VERS. 4. — Declarans quid nobis Christus pro-sit, dicit : *Ut fructificemus Deo*. Non ad causam indicandam, sed ad designandum effectum adhibetur de more Paulino vox *ut*. Dicere enim intendit, nos ista vita donatos, continuos justitiæ fructus Deo laturus, omissa conversatione quæ juxta legem est. Admiratione summa dignum, illum non asserere : Per baptismum *mortificati estis*, sed *per corpus Christi*. Nam præsentis vitæ omnibus auctor Adam, futuræ autem Christus. Quemadmodum igitur præsentī in hac vita communem cum Adam naturam habemus, ita in futura ad similitudinem Christi informamur, et hac de causa resurgemus. Pars igitur corporis Domini dicimur, utpote ipsius participes facti. Cum ideo typice in illis per baptismum constitui credimus, hoc dicit, nos partem corporis Christi effectos esse per communionem juxta resurrectionem, cujus figuras in baptismo complere videmur. Mortificatus deinceps, et præsentī hac vita liberatus, illique conversationi alienus quæ juxta legem, jam nulli criminī obnoxius eris, si legis respueris præcepta, cum illa iis modo dominetur qui præsentī hac vita vivunt. πολιτεύοιο, ἐπειδὴ φύσις αὐτῷ τὸ κρατεῖν ἐπὶ τῷ

VERS. 5. — Divina Scriptura nunc *carne* naturam dicit ipsam, nunc autem non naturam simpliciter, sed naturam mortalem, ita ut jam non ita vocari excussa morte, possit. Ita quando dicit : *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt* (I Cor. xv, 50); caro certe nec vocari nec esse potest, quæ in futura vita immortalis facta est. Sit etiam ut carnem vocet passiones nostras, ut in illo, *Qui in diebus carnis suæ* (Hebr. v, 7), quasi dicat, in tempore passionum, quando ad mortem ferebatur. Interdum etiam caduca et fluxa quæque hoc nomine designat, uti in Epistola ad Corinthios : *Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma, ut confundat fortia; et contemptibilia, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non gloriaretur omnis caro in conspectu ejus*. (I Cor. i, 27-29.) — Licet utramque vitam hic non distinguat, dicere tamen videtur, vel præstantissima hujus vitæ cum pietatis scientia conferri non posse; illum autem qui immortalī vita vixerit, nunquam isto nomine vocabitur. Cum caro nunc naturam designet, nunc autem non ipsam naturam, sed mortalitatem cui obnoxii sumus, aut etiam caduca quæque, eam non nisi mortalia indicare declarat. Unde illud : *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*. Ita se habent hæc : *Cum essemus in carne*; hoc est, cum essemus mortales, eadem vocans in carne esse ac mortales esse. Qui enim Christo crediderunt, et

(1) Spic., c. Cram. p. 78.

(2) Libri, τὸ εἶναι.

(3) Spic., ἦς.

(4) Libri, εἶ.

(5) Spic., c. Cr. p. 81.

(6) V. ἐπήγαγεν om. Spic.

doctrinam jam admiserunt de futuris, et jam forma gratiæ in baptismo donati sunt, non amplius mortales reputantur; unde etiam dormire dicit in Epistola ad Thessalonicenses (*I Thess. iv, 13*) eos qui mortui sunt. Deinde addit: *Passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris*. Quemadmodum diversæ passionēs corpus nostrum affligunt, licet nec omnes cunctas et per omnia patiantur, ita etiam diversæ peccatorum nos perturbant passionēs, licet non omnes cunctas et per omnia sustineant. Uti enim corporis passionibus alii minus, alii magis laborant, ita et peccatis alii gravius, alii levius inserviunt. Cum igitur lege quadam peccata dijudicentur, seu juxta innatam nobis conscientiam, seu juxta præcepta legis nobis extrinsecus datæ, hoc dicit, omnes peccatorum passionēs, quas legis cujusdam judicio sortimur, quotiescunque aliquid præter conscientiæ sensum, aut præter præscriptum bonum egerimus, a nobis ipsis perfectas esse. Quasi dicat: Mortales cum natura simus, ideoque ad malum promptissimi, omne genus peccati perficimus, licet diversis legibus doceamur quæ nobis vitanda. Quid autem exinde factum? *Ut fructificarent morti*. Dicit nos ideo mortis pœna gravius oppressos fuisse. Nam ut propter mortalitatem major nobis ad lapsus proclivitas, ita propter lapsus æctius nos mors complectitur; nec ea est lex quæ nos adjuvet, contra peccata nobis suppeditat, mandata ejus prætergredientibus.

Θνητότητος μείζονα τοῦ ἀμαρτάνειν τὴν ἐνόχλησιν ὑπεμένομεν, οὕτως ἡ τιμωρία ὑπὸ τοῦ πταίνειν ἡμῖν ἐπεσφίγγετο, καὶ ὁ νόμος οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελεῖν ἠδύνατο, τοῦναντίον δὲ καὶ ἀμαρτημάτων ἐγίνετο πρόξενος, ἐπειδὴ ταῖς διαγορεύσεσι τάναντία διεπραττόμεθα.

VERS. 6. — Nunc autem, ait, omnia mutata sunt. Nam vita hac defuncti sumus, qua viventibus, velut necessitate quadam, juxta legem conversandum erat. Unde deinceps jam nulla nobis cum illa communio. Renovati enim virtute Spiritus, et ab illis mutati qui fuëramus, et ex præsentī hac vita ad incorruptibilem vitam translati; jam nullo peccandi desiderio movemur. Non legibus igitur nobis opus, nec litteris docentibus nos qui a malo abstinēamus. Hæc enim in vetustate hujus vitæ constitutis prodesse possunt, non autem iis qui a Spiritu renovati sunt, et incorruptibiles facti, quibus legum nulla utilitas, quia jam non peccati capaces. Ita meliora, inquit, et multo majora per Christum contigimus, quam qui lege erudiebantur.

ἡμέτερα ἐκείνων φησὶ, καὶ πολλῶ μείζονα τὰ κατὰ Χριστὸν ὠφέλειαν ἔχοντα τῶν ὑπὸ τὸν νόμον παιδαγωγουμένων.

VERS. 7. — Sentiens hoc: *Passiones peccatorum quæ per legem, et illud: Lex autem subintravit ut abundaret delictum* (*Rom. v, 20*); et alia plura su-

Α τό· ὅτε ἡμεν ἐν τῇ σαρκί, ἀντὶ τοῦ· ὅτε ἡμεν (1) θνητοί, ἐν σαρκί (2) λέγων εἶναι τὸ εἶναι θνητούς· τοὺς γὰρ πεπιστευκότας Χριστῷ, καὶ τὴν περὶ τῶν μελόντων ἐπαγγελίαν ἤδη κομισαμένους, καὶ μὴν καὶ τοῦ τύπου τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι χάριτος καταξιωθέντας, οὐκέτι λογίζεται εἶναι θνητούς, ὅθεν καὶ κοιμωμένους ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς καλεῖ τοὺς ἀποθνήσκοντας. Τότε τοίνυν τό (3)· Τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. Ὡς περ διάφορα πάθη τῷ σώματι τῷ ἡμετέρῳ συμβαίνειν πέφυκεν, καὶ μὴ πάντα πᾶσι μηδὲ πάντοτε ἐγγίνηται (4), οὕτω καὶ ἀμαρτιῶν διάφορα πάθη πέφυκεν ἡμῖν ἐνοχλεῖν, καὶ μὴ πάντα παρὰ πάντων ἐπιτελῆται, μηδὲ πάντοτε· ὡς γὰρ κατὰ τὸ σῶμα ὁ μὲν ἦττον, ὁ δὲ μᾶλλον τοῖς πάθεσι περιπίπτει, οὕτω καὶ (5) ἐπὶ τῶν ἀμαρτημάτων ὁ μὲν πλείοντα, ὁ δὲ ἐλάττονα ἀμαρτάνει. Ἐπειδὴ τοίνυν νόμῳ τινὲς τὰ ἀμαρτήματα κρίνεται, εἴτε κατὰ τὴν φυσικὴν διάκρισιν, εἴτε κατὰ τὰς δεδομένας ἐξωθεν διατάξεις, τοῦτο λέγει, ὅτι πάντα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ πάθη, ὅσα περ νόμῳ τινὲ διακρινόμενα ἐγγίνεσθαι ἡμῖν συμβαίνει, ὅταν τι παρὰ τὸ φαινόμενον ἡμῖν, ἢ διηγορευμένον καλὸν διαπραττώμεθα, ταῦτα δὴ πάντα καὶ ἐπράττετο παρ' ἡμῶν· ἵνα εἴπῃ, ὅτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὄντες καὶ περὶ τὸ ἀμαρτάνειν πολλὴν διὰ τοῦτο τὴν ῥοπὴν ἔχοντες, ἅπαν εἶδος ἐπετελοῦμεν ἀμαρτίας, καίτοιγε διαφορῶς τοῖς νόμοις παιδευόμενοι, ὧν ἀπέχεσθαι προσῆκον ἦν ἡμᾶς. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν γινόμενον· εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ, λέγει δὲ, ὅτι ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπεσφίγγετο τοῦ θανάτου ἡ τιμωρία· ὡς γὰρ ὑπὸ τῆς

Β καὶ (5) ἐπὶ τῶν ἀμαρτημάτων ὁ μὲν πλείοντα, ὁ δὲ ἐλάττονα ἀμαρτάνει. Ἐπειδὴ τοίνυν νόμῳ τινὲς τὰ ἀμαρτήματα κρίνεται, εἴτε κατὰ τὴν φυσικὴν διάκρισιν, εἴτε κατὰ τὰς δεδομένας ἐξωθεν διατάξεις, τοῦτο λέγει, ὅτι πάντα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ πάθη, ὅσα περ νόμῳ τινὲ διακρινόμενα ἐγγίνεσθαι ἡμῖν συμβαίνει, ὅταν τι παρὰ τὸ φαινόμενον ἡμῖν, ἢ διηγορευμένον καλὸν διαπραττώμεθα, ταῦτα δὴ πάντα καὶ ἐπράττετο παρ' ἡμῶν· ἵνα εἴπῃ, ὅτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὄντες καὶ περὶ τὸ ἀμαρτάνειν πολλὴν διὰ τοῦτο τὴν ῥοπὴν ἔχοντες, ἅπαν εἶδος ἐπετελοῦμεν ἀμαρτίας, καίτοιγε διαφορῶς τοῖς νόμοις παιδευόμενοι, ὧν ἀπέχεσθαι προσῆκον ἦν ἡμᾶς. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν γινόμενον· εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ, λέγει δὲ, ὅτι ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπεσφίγγετο τοῦ θανάτου ἡ τιμωρία· ὡς γὰρ ὑπὸ τῆς

Στίχ. 5'. — Ἀλλὰ (6) πάντα νῦν, φησὶ, μεταβέβληται. Τῷ γὰρ βίῳ τούτῳ νεκροὶ γεγόναμεν, ὧς δὴ τυγχάνοντες ὥς περ ὑπὸ τινος ἀνάγκης κατειχόμεθα εἰς τὸ τῷ νόμῳ πολιτεύεσθαι· ὅθεν οὐδὲ ἐστὶ τις ἡμῖν κοινωνία βίου πρὸς αὐτὸν τοῦ λοιποῦ· ἀνακαινισθέντες γὰρ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος καὶ ἕτεροι μὲν ἀνθ' ἐτέρων γεγονότες, μεταστάντες δὲ εἰς ἀφθαρτον ζωὴν ἀπὸ τοῦ παρόντος βίου, οὐδεμίαν ἀμαρτημάτων ἐνόχλησιν ὑπομένομεν. Οὐκοῦν οὐδὲ νόμων δεόμεθα καὶ γραμμάτων τῶν διδασκόντων ἡμᾶς τοῦ κακοῦ τὴν ἀποχὴν· ταῦτα γὰρ τοῖς ἐν τῇ τοῦ βίου τούτου παλαιότητι καθεστῶσι χρήσιμα εἶναι δύναται, οὐ τοῖς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀνακαινισθεῖσι καὶ γεγονόσιν ἀφθάρτοις, οἷς νόμων οὐκέτι χρεῖα ἐστὶ τὸ μηδὲ ἀμαρτάνειν ἐπιδέχεσθαι· οὕτω κρείττονα τὰ Χριστὸν ὠφέλειαν ἔχοντα τῶν ὑπὸ τὸν νόμον παιδα-

Στίχ. 5'. — Αἰσθόμενος (7) ἀπὸ τε τοῦ, Τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ διὰ (8) τοῦ νόμου, καὶ ἀπὸ τοῦ, Νόμος δὲ παρεισῆλθεν ἵνα πλεονάσῃ τὸ παρά-

(1) V. ἐν τῇ σ. α. τ. ὅ. ἡμεν om. Spic.

(2) Spic., ἐν τῇ σαρκί.

(3) Spic., τὲ, unde fortasse scribendum: τό τε τοίνυν τί - .

(4) Libri, ἐγγίνεταί.

(5) V. καὶ abest a c. Cram.

(6) Spic., c. Cram. p. 83.

(7) Spic., c. Cram. p. 88. Sed fragmentum, quod paulo ante in Spic. et c. Cram., p. 87, Theodori tribuitur, Theodoretī est. V. c. Cram. p. 168, Theodoretī Op. ed. Hal., III. p. 72.

(8) C. Cram.: ἀμ. καὶ διὰ.

πτωμα, καὶ ἐτέρων πλειόνων ὧν ἐν τοῖς ἀνωτέροις A εἶρήκει, διαβολὴν τινὰ ἐπιφουμένην τῷ νόμῳ ὡς παραιτίῳ (1) καὶ ποιητικῷ τῶν ἀμαρτημάτων, τρέπεται μὲν ἐπὶ τὸν περὶ τούτων λόγον. Ἀρχεται δὲ τῆς ἀντιθέσεως οὕτω λέγων· *Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὁ Νόμος ἀμαρτία;* Ἀλλ' ἄρα φησὶ, μὴ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἡμετέρων δείκνυται ῥημάτων, ὅτι δὴ φαῦλος καὶ ποιητικὸς ἀμαρτίας ὁ Νόμος, *Μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ Νόμου.* Τούναντίον οὐδ' ἂν ἔγνω τὴν ἀμαρτίαν, δι' ἧς ἐκκλίνειν προσήκει τὴν πράξιν, εἰ μὴ Νόμος ἦν ὁ τῇ διακρίσει τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος παιδεύων ἡμᾶς ἅ τε (2) ποιεῖν καὶ ὧν ἀπέχεσθαι δεῖ, ὥστε ὁ Νόμος ἡμῖν τοῦ μίσους τῆς ἀμαρτίας ἐγένετο αἷτιος, ὅς ὑπέδειξεν τε αὐτὴν καὶ ἀποφεύγειν προσέταξε· καὶ σαφέστερον ποιῶν τὸ εἰρημένον ἐπήγαγεν· *Τὴν τε B γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ Νόμος ἔλεγεν, Οὐκ ἐπιθυμήσεις.* Πολλῶν ἐπιθυμεῖν ἡμᾶς κατὰ τὸν παρόντα βίον συμβέβηκεν, οὐ βρωμάτων καὶ πομάτων καὶ γαμικῆς κοινωνίας μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξης καὶ χρημάτων· ὧν δὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἐνοῦσαν ἔχομεν, τούτων οὐκ ἂν ποτε εἶναι τι φαῦλον ἡγησάμεθα, μὴ Νόμου διδάσκοντος ἡμᾶς, ὧν ἐπιθυμοῦντας ἀπέχεσθαι προσήκει, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ ἄλογον ἕκαστον (3) ἀπαραιτήτως τὴν οἰκείαν ἐκπληροῦν ἐπιθυμίαν ἐπείγεται, ἅτε δὴ οὐδενὸς αὐτὰ πρὸς τούναντίον ἀνθέλκοντος, ὑφ' οὗ πρὸς μάχην τῆς οἰκείας ὀρέξεως καταστήσεται. Εἴτα ὑποδείγματι κέχρηται τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ εἰς μείζονα τοῦ γενομένου σαφήνειαν· νόμος γὰρ ἦν καὶ ἡ πρὸς ἐκείνον ἐντολὴ περὶ τοῦ φυτοῦ γενομένη καὶ συνεβάλλετο τὰ κατ' ἐκείνον εἰς σύστασιν τῶν περὶ τοῦ Νόμου λόγων.

Στίχ. η'. — Ὑποδείγματι (4) κέχρηται τοῖς περὶ C τὸν Ἀδὰμ, ἐπεὶ κάκεινος προκειμένων ἐπὶ τοῦ παραδείσου τῶν φυτῶν ἀδεῶς ἀπάντων μεταλαμβάνειν ἐδύνατο, εἰ μὴ νόμος αὐτῷ τις (5) περὶ ἀποχῆς ἔτυχε δοθεὶς, καὶ οὐκ ἦν ἀμάρτημα τὸ μετὰ τῶν λοιπῶν βουληθέντα (6) κάκεινου φαγεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ἐντολὴν ἐδέξατο ἀποσχέσθαι τοῦ φυτοῦ τῆς βρώσεως, ἐπιθυμία μὲν τις ἐνῆν αὐτῷ τῆς μεταλήψεως, ὡς εἰχὸς, τοῦ καρποῦ, ἐκωλύετο δὲ ὁμῶς (7) ὑπὸ τῆς ἐντολῆς, ἀμάρτημα εἶναι τὸ φαγεῖν τῶν ἀπαγορευμένων (8) ἡγούμενος· ἐντεῦθεν ἡ ἀμαρτία πάροδον ἔσχεν, τῆς μὲν ἐντολῆς ἐπεχούσης τὴν βρώσιν, τοῦ δὲ Ἀδὰμ οὐ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τῆς ἐντολῆς βουληθέντος (9) ἰδεῖν, ἀλλὰ πιστωθέντος μὲν τοῦ ἐπιβούλου τοῖς λόγοις, ὅλου δὲ τῆς ἐπιθυμίας (10) τοῦ φαγεῖν γεγονότος. Καὶ οὐ μόνον ἀφορμὴ τῆς ἀμαρτίας (11) ἐντεῦθεν D ἐγένετο, ἀλλὰ γὰρ ἔτι (12) κάκεινο ἐμάθομεν, ὡς οὐχ ἀπάσαις ταῖς (13) ἐπιθυμίαις προσῆκεν ἔπεσθαι ἡμᾶς, δοκιμάζοντας δὲ ἅ χρὴ ποιεῖν τῶν ἐτέρων ἀπ-

perius prolata, Legem incriminari tanquam causam et auctorem peccatorum, rem nunc explicandam suscipit. Occupans igitur quæ objici potuissent, ait : *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est?* Ast, inquit, verbis nostris nulla ratione innuimus, Legem malam esse et peccati auctorem. *Absit: sed peccatum non cognovi, nisi per Legem.* Imo peccatum non cognovissem, quo a bono declinare possumus, nisi Lex, bonum a malo distinguens, nos doceret quid agendum, quid omittendum sit. Unde Lex nobis peccatum odibile effecit, dum illud nobis descripsit et fugiendum declaravit. Quæ ut clarius etiam exprimat, addit : *Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret: Non concupisces.* Multa enim concupiscimus præsentī hac in vita, non cibos tantum, et potus, et stupra, sed gloriam quoque et divitias. Licet enim horum concupiscentia nobis insit, nunquam putavissemus illam esse malam, nisi nos Lex docuisset, quæ concupiscere non liceat. Ita enim brutum animal ad complendam concupiscentiam vi quadam necessaria fertur, nec existit quod illud in contrarium trahat, quo ad reprimenda desideria moveatur. Quæ doctrina historia Adæ manifestius probatur; nam lex erat illud mandatum de arbore datum, et quæ ipsi acciderunt aptissime cum his sermonibus de Lege consentiunt.

VERS. 8. — Exemplo adhibetur Adæ historia; nam ille omnibus paradisi arboribus absque timore frui potuisset, nisi lex ei de vitanda arbore data esset, et absque peccato de illa sicut et de cæteris manducare cupiisset. Quando autem mandatum suscepit de fugiendis illius arboris fructibus, concupiscentia invasit illum profecto sumendi fructus; prohibebatur autem mandato, peccaturum se ratus si de eo manducaret; unde peccato iter factum est, mandato quidem ne edat vetante, Adam vero mandato inservire nolente, imo inimici sermonibus confidente, et omnino edendi cupiditate obcæcato. Lege quidem non occasio tantum peccandi exorta est, sed hoc etiam illa docuit, nobis non omnes concupiscentias admittendas esse, probantibus quæ facienda et quæ fugienda sint; quod ni fecerimus, ad peccatum prorsus deficiemus. Ita peccato per mandatum iter stratum est, non eo tantum quod de arbore manducavimus, sed etiam quod de vitan-

(1) Vel scribe, αἰτίῳ. Libri, ἀναιτιῳ, quod ferri non potest, nisi audacter h. s. sumpseris, utpote quæ causam et rationem non habuerit.

(2) Cat. Cram., ἡμᾶς ὥστε.

(3) Libri, καὶ τὸν λόγον ἕκαστον.

(4) Spic., c. Cram. p. 89, et altera vice ibidem e cod. Monacensi p. 169, ubi Th. monacho tribuitur. Sed discedit in nonnullis textus c. Mon. ab altero. Statim ab initio ita habet : Τάχα δὲ καὶ εἰς τὰ κατὰ τὸν Ἀδὰμ ὡς ἐν ὑποδείγματι λόγῳ εἴποι τις ἀναφέρεσθαι τὸ προκειμένον, ἐπεὶ κάκεινος προκειμένων αὐτῷ φυτῶν ἀδ. ἀπ. μ. ἡδύνατο.

(5) V. τις om. c. M.

(6) V. βουληθ. om. c. M.

(7) V. ὁμῶς om. c. M.

(8) C. M., ἀπαγορευθέντων.

(9) C. M. ἀξιοπ. αὐτῆς βουλ.

(10) C. M. : ἀλλὰ τοῦ ἐπιβούλου πιστωθ. τοῖς λόγ. καὶ ὅλου τῆς ἐπιθ.

(11) C. M., τῆς ἐπιθυμίας.

(12) V. γὰρ ἔτι om. c. M.

(13) Spic. et c. Cram., οὐκ ἀπάτη ταῖς, et mox δοκιμάζοντες.

dis pluribus concupiscentiis exinde edocti peccavimus, cupiditatibus impie complendis indulgentes. Hoc enim declarat illud : *Operatum est in me omnem concupiscentiam*, omne scilicet peccatum concupiscentia quadam partum. Inde enim fons mali, inde conscientia occasiones peccandi adeptus est. Ita etiam supra dixerat : *Concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret : Non concupisces*, hoc est, nescivissem concupiscentiis non per omnia inserviendum esse, nisi Lex illud nobis definiisset; nam dum *in me* dicit, omnes homines intendit, et Adæ historiam adhibet ad communem omnium naturam describendam. Licet igitur de semetipso tantum loquatur, de omnibus illud probare vult nos necessario juxta præsentem hanc vitam legibus inservire, quibus conscientia cujusque movetur et officia nostra docemur, ita ut mens etiam nostra exerceatur. Nobis autem futura constitutione opus, in qua facillime quoque perficere poterimus, quæcumque nobis bona videbuntur. Concludens igitur ratiocinationem, et demonstrato quod nec discretio boni et mali in nobis foret, nec peccati cognitio, nisi hæc Lege apud nos distinguerentur, et quod brutorum instar cæco impetu omnia ageremus, addit, *Sine Lege enim peccatum mortuum erat*. Non fieret peccatum, ait, ni Lege definitum. Quare? Quia non actus simpliciter peccatum, sed perfectio eorum quæ mala esse quæque nobis fugienda esse cognovimus.

ἀλόγων δὲ δίκην τὸ προστυχὸν ποιεῖν ἅπαν ἐμέλλομεν, ἐπάγει· *Χωρὶς γὰρ Νόμου ἁμαρτία νεκρά*. Οὐδ' ἂν ἐνεργηθείη, φησὶν, ἁμάρτημα, μὴ Νόμῳ διωρισμένον· διὰ τί; "Οτι οὐχ ἡ πρᾶξις ἁμάρτημα ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ εἶδός τε ὧν ἀπέχεσθαι προσήκει, ποιεῖν τι παρὰ τὰ ἐγνωσμένα καλῶς ἔχειν.

VERS. 9-12. — Rursus exemplo instat ad confirmandam doctrinam, et dicit : *Ego autem vivebam sine lege aliquando* : de Adam dicens, eum primo post creationem absque lege fuisse antequam a Deo abstinencia ab arbore mandaretur; manifestum enim illum primum fuisse et deinde accepisse mandatum. Unde adjicit : *Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit, ego autem mortuus sum : et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem*. Quando, inquit, Deus legem de planta dedit, et simul distinctio duorum operum facta est, patuit peccato introitus. Ego autem ea faciens quæ præter Dei voluntatem, morte damnatus sum, et auctor nobis deinceps mortis fuit lex quæ vita nobis fuisset, si illi inservissemus. Nam beatus Paulus ad talia de lege prædicanda perductus est, ut probaret se illam non pro mala habere; cæterum autem communiter de legis natura disserit, docens quæ ejus utilitas, quis usus sit; ideo-

Α χεσθαι, οἷς οὐκ ἐμμενοντες δῆλοι πάντως ἐσμέν ἁμαρτάνοντες· ὥστε οὐ κατ' ἐκεῖνο μόνον ἡ ἁμαρτία τὴν πάροδον ἔσχε διὰ τῆς ἐντολῆς, καθὼς τοῦ φυτοῦ μετελήφειμεν (1). ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅτι μὴ πάσαις ἔπεσθαι ταῖς ἐπιθυμίαις ἀπλῶς ἐντεῦθεν μαθητόντες ἡμαρτάνομεν, τὰ τῆς ἐπιθυμίας παρὰ τὸ (2) δέον πληροῦν ἐπειγόμενοι· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, *κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν*, ἀντὶ τοῦ παντὸς ἁμαρτήματος ἀπὸ τινος ἐπιθυμίας τικτομένου. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ γέγονεν ἡμῖν, ὅτε δὴ τῆς διακρίσεως τὰς ἀφορμὰς δεξαμένης ἐντεῦθεν. Οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις τὸ (3), *τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν*, εἰ μὴ ὁ Νόμος ἔλεγεν, *οὐκ ἐπιθυμήσεις*, ἀντὶ τοῦ "Οὐκ ἂν ἤδειν ὡς οὐ δεῖ τι ποιεῖν τῶν ἐν ἐπιθυμίᾳ κειμένων (4), εἰ μὴ Νόμος ἦν ὁ τοῦτο διορίζων ἡμῖν (5). καὶ γὰρ τὸ ἐν ἐμοὶ ὅτε λέγει, τὸ κοινὸν (6) λέγει τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῖς τοῦ Ἀδάμ εἰς ἀπόδειξιν κέχρηται τῶν κοινῶν· ὅθεν ἐπὶ τοῦ οἰκείου κακεῖνο λέγει προσώπου, διὰ πάντων δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι ἀναγκάως μὲν κατὰ τὸν παρόντα βίον νόμοις πολιτευόμεθα, ὑφ' ὧν ἡ ἐμφυτὸς ἀνακινεῖται διάκρισις, παιδευσμένων ὧν τε ἀπέχεσθαι καὶ ἃ ποιεῖν προσήκει, ὥστε καὶ τὸ λογικὸν ἐν ἡμῖν ἐνεργὸν εἶναι· χρεῖα δὲ τῆς μελλούσης ἡμῖν καταστάσεως, ἐν ᾗ γεγονότες τὰ φαινόμενα ἡμῖν καλὰ, ταῦτα καὶ ποιῆσαι δυνασόμεθα βραδίως. "Οθεν τῆς οἰκείας ἐχόμενος ἀκολουθίας καὶ τοῦ δεικνύναι, ὡς οὐδ' ἂν τις ἦν ἐν ἡμῖν διάκρισις τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος, οὐδὲ ἁμαρτίας ἐπίγνωσις, εἰ μὴ νόμῳ ταῦτα διώριστο παρ' ἡμῖν.

Χωρὶς γὰρ Νόμου ἁμαρτία νεκρά. Οὐδ' ἂν ἐνεργηθείη, φησὶν, ἁμάρτημα, μὴ Νόμῳ διωρισμένον· διὰ τί; "Οτι οὐχ ἡ πρᾶξις ἁμάρτημα ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ εἶδός τε ὧν ἀπέχεσθαι προσήκει, ποιεῖν τι παρὰ τὰ ἐγνωσμένα καλῶς ἔχειν.

C Στίχ. 9'-13'. — Πάλιν (7) ἐπὶ τὸ παράδειγμα χωρεῖ εἰς τὴν τοῦ προκειμένου πίστωσιν, καὶ φησὶν· Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ, περὶ τοῦ Ἀδάμ λέγων, ὡς ἂν ὅτε εὐθὺς ἐγένετο ἔξω νόμου τυγχάνοντας, πρὶν ἢ δεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀποχῆς τοῦ φυτοῦ τὸ ἐπίταγμα· δῆλον γὰρ ὡς ἐγένετο πρότερον (8), εἶτα τὴν ἐντολὴν ἐδέξατο ὕστερον. "Οθεν ἐπάγει, Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς (9), ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον· καὶ εὐρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἢ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. Ἐπειδὴ δὲ φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν περὶ τοῦ φυτοῦ δέδωκε νόμον, καὶ διάκρισις ἐγένετο δύο πραγμάτων, ἡ μὲν (10) ἁμαρτία παρείσδυσιν ἔσχεν, ἐγὼ δὲ (11) τάναντία ποιήσας τοῖς τῷ Θεῷ δεδομένοις θανάτῳ κατεκρίθην, γέγονέ τε ἡμῖν λοιπὸν θανάτου παρεκτικὸς ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ τεθείς νόμος ἐπὶ τῷ ζῆσαι πεισθέντας αὐτῷ. "Ο γὰρ τοῦ μακάριος Παῦλος ἐλήλυθε μὲν ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ νόμου τοὺς λόγους, δεῖξαι βουλόμενος ὡς οὐ φαῦλον αὐτὸν ἡγεῖται· κοινῶς δὲ λοιπὸν περὶ τῆς τοῦ νόμου

(1) Spic. et c. Cram. : μετελήφσαμεν.

(2) C. M., ἔπεσθαι τ. ἐπιθ. μαθόντες ἡμάρτομεν ἀπάσας παρὰ τὸ —.

(3) C. M., τῷ.

(4) V. ὡς οὐ — κειμένων leguntur in c. M. post v. διορίζων.

(5) V. ἡμῖν abest a c. M.

(6) Huc usque c. M.

(7) Spic., c. Cram. p. 94, 97, et e c. Mon. (Θ. Mo-

νάχου) p. 175. C. M. principio sita habet : Τινὲς δὲ τὸ, Ἐγὼ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ, καὶ τὰ ἑξῆς, περὶ τοῦ Ἀδάμ λέγειν φασὶ τὸν Ἀπόστολον, ὡς ὅτε —. Ita nimirum catenæ scriptor, jam Theodorea adnectens v. i.

(8) C. M., πρῶτον.

(9) C. M., τ. ἐντολῆς καὶ τὰ ἑξῆς, omissis sequentibus Pauli v.

(10) V. μὲν abest a c. M.

(11) Spic., δὲ με.

φύσεως διαλέγεται, τὸ χρειώδες αὐτοῦ καὶ ὠφέλιμον διδάσκων (1), ὅθεν καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἀδὰμ μέμνηται ἐντολῆς, ἐπειδὴ ἀρχὴ νόμου τοῖς ἀνθρώποις ἐκεῖνος ἐγένετο · καὶ συμπλέκων ἀμφοτέρω ἐπάγει (2) · Ὡστε ὁ μὲν νόμος ἁγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία (3) καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ, ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἀμφοτέρω τοῖνυν ἔγαν ὠφέλιμα. Καλῶς δὲ ἐπὶ τῆς ἐντολῆς πλείοσιν ἐχρήσατο τοῖς ἐπαίνοις, ἅτε δὴ καὶ τῆς δόσεως οὐκ ἐπ' ἀναγκαίους κατὰ τὸ πρόχειρον δοξάσης δεδόσθαι καὶ θανάτου παρεκτικῆς ἅπασι γενομένης · ἐκάλεσε δὲ αὐτὴν ἀγίαν μὲν ὡς τὰς ἀφορμὰς παρέχουσιν τῆς τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ διακρίσεως καὶ τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος ἀφορίζουσιν, δικαίαν δὲ ὡς ἀναγκαίως μετὰ τὸ δεῖξαι τὸ καλὸν ἐπάγουσιν τῷ παραβάτῃ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴν ὡς καλῶν παρεκτικὴν, τὸ τε παρέχειν τὴν διάγνωσιν καὶ τὸ μείζονα πειθομένοις ὑπισχνεῖσθαι καλὰ.

Στίχ. ιδ'. — Τὸ πνευματικὸς (4) ἀντὶ τοῦ ὠφελεῖν καὶ παιδεύειν ἃ δεῖ δυνάμενος τὴν ψυχὴν, τὸ δὲ σαρκικὸς ἀντὶ τοῦ θνητοῦ καὶ διὰ τοῦτο πολλὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἔχων ῥοπὴν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἐπειδὴ περ ἡ πρᾶσις δούλον πάντως ποιεῖ τὸν πεπραμένον ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας καθιστάμενον ἀνάγκην, ὡς ἂν οὕτω καὶ ἡμῶν διὰ τῆς θνητότητος εἰς τὴν τοῦ ἁμαρτάνειν ἐτοιμότητα καταστάντων. Βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι καλὸς μὲν ὁ Νόμος, παιδεύει γὰρ τὴν ψυχὴν, τίνα μὲν ἀγαπᾷν, τίνα δὲ ἀποστρέφεισθαι προσήκει, καὶ τὸ πάντων προτιμᾷν τῶν θείων τὸ βούλημα· ὄφελος δὲ ἐμοὶ πρὸς τὸ ἀπηλλάχθαι τῆς ἁμαρτίας ἐντεῦθεν οὐ γίνεται· θνητοῦ γὰρ ὢν τὴν φύσιν καὶ πολλὴν διὰ τοῦτο περὶ τὸ ἁμαρτάνειν τὴν εὐκολίαν δεξάμενος, ἀπηλλάχθαι τοῦ πταίειν οὐ δύναμαι, καὶ μυριάκις ἃ προσήκει διὰ τοῦ Νόμου παιδεύωμεν τὴν ψυχὴν.

Στίχ. ιε', ιη'. — Καὶ τοῦτο (5) μὲν Νόμου, φησὶ, τὸ χρήσιμον δείκνυται, ἀφ' ὧν οὐδενὶ τῶν πραττομένων ἀρέσχομαι· ὁμολογῶ γὰρ ἄτοπα εἶναι, καὶ μυριάκις αὐτὰ διαπράττωμαι, τῷ (6) πεπαιδεύσθαι τοῦτο ὑπὸ τοῦ Νόμου· φαίνεται δὲ ἡ τῆς ἁμαρτίας ἰσχὺς οὕτω μου διὰ τὴν θνητότητα κρατοῦσα, ὡς καὶ ἄκοντα πολλάκις ἐπὶ τὴν τῶν ἀτόπων καταφέρεισθαι πρᾶξιν. Καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν, Οἶδα γὰρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ μου, τὸ ἀγαθόν. Καὶ γὰρ ἐπίσταμαι, φησὶν, ὅτι ὅσον ἐπὶ τῇ σαρκὶ, θνητὴν ἐχούσῃ τὴν φύσιν, οὐδὲν τῶν εἰς ἀρετὴν συντελούντων πραχθῆναι δύναται· ἡ μὲν γὰρ θνητότης τῶν παρόντων ἐφίεσθαι μόνον ἡμᾶς παρασκευάζει, ἐκ δὲ τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς ἁμαρτήματα τίκτεται μᾶλλον, κατορθῶσαι δὲ (7) ἀρετὴν εἰς ἄκρον οὐδαμῶς οἶδόν τε μὴ τῶν παρόντων ὑπερορῶντα, κρεῖττονι λογισμῷ ἀθανάτων ἐφιέμενον πραγμάτων.

Στίχ. θ'. — Ἐπιμένων (8) τοῖς αὐτοῖς· Οὐ γὰρ ὁ θέλω, φησὶ, ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν,

A que mandatum ad Adam factum memorat, cum illud hominibus prima omnium legum. Utraque una complectens, ait : *Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum*, quasi dicat utraque utilissima esse. Haud immerito autem mandatum pluribus laudibus effert, velut donum non necessario ad hoc datum et mortis causam omnibus factum. Vocat illud *sanctum*, quia nobis bonum a malo discernendi occasionem præbet et meliora a pejoribus distinguit ; *justum* quia necessario bono demonstrato, transgressoribus pœnas irrogat ; et *bonum*, quia virtutum causa, et præstantiores virtutes agnoscendas et perficiendas commendat.

παρεκτικὴν, τὸ τε παρέχειν τὴν διάγνωσιν καὶ τὸ

B VERS. 14. — *Lex spiritualis*, animam scilicet juvare et officia docere potest. Ego *carnalis*, hoc est, mortalis et idcirco ad peccatum promptissimus. Hoc enim significat illud : *Venundatus sub peccato*, quia venditio servum omnino facit eum qui venundatus est, et imperio domini eum subjicit ; ita nos propter mortalitatem nostram ad faciendum peccatum cogimur. Intendit enim dicere : *Lex quidem bona*, quia animam docet quid ipsi diligendum, quidque respuendum sit, et facit ut voluntatem Dei pro omnibus insequatur. Inde autem ad depellendum peccatum mihi non prodest. Nam cum mortalis sim natura, et propterea malum quam facillime suscipiam, a delictis avocari nequeo, licet millies per Legem anima doceatur quid eam deceat.

VERS. 17, 18. — Hoc tamen, inquit, prodest mihi Lex, quod operum meorum nulli assentiam. Fateor enim illa execranda esse, licet eadem millies admittam, hac de re per Legem edoctus. Videtur etiam ita mihi dominari propter mortalitatem vis peccati, ut vel invitatus sæpe ad peragenda mala perducatur. Et rursus : *Scio enim, quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum*. Etenim scio, ait, quantum in carne est, mortali natura instructa, nullam virtutem a nobis perfici posse ; nam mortalitas facit ut præsentibus modo adhæreamus ; quorum autem studium peccata plerumque parit, nec fieri potest ut quis summam virtutem adipiscatur, nisi præsentia negligat, et saniori mente operibus immortalibus adhæreat.

VERS. 19. — *Iisdem instans* : *Non enim quod volo*, inquit, *bonum facio : sed quod nolo malum*,

(1) V. γέγονε..... διδάσκων catenæ scriptor in c. M. ita decuravit : κατεκρίθην· ἐλήλυθε δὲ φησὶν, ὁ Παῦλος ἐπὶ τούτους ἀπὸ τοῦ νόμου τοὺς λόγους, δεικνύς ὡς οὐ φαῦλον ἡγεῖται αὐτὸν, κοινῶς δὲ περὶ τῆς τ. νόμου φύσεως διαλέγεται, τὸ χρειώδες αὐτοῦ διδάσκων.

(2) C. Cram. p. 94, 175, ἀμφοτέρω καλῶς ἐπάγει, p. 97, ἀμφοτέρω λέγει.

(3) Huc usque c. M.

(4) *Spic.*, c. Cram. p. 100.

(5) *Spic.*, c. Cram. p. 106.

(6) Libri, τό.

(7) V. ἁμαρτήματα τ. μ.. x. δὲ in cat. Cram. non leguntur.

(8) *Spic.*, c. Cram. p. 107.

hoc ago. Si autem quod nolo illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Hoc enim et hic dicit: Mente quidem bonum eligo, per Legem edoctus quid deceat, facio autem sæpe non quæ volo, sed potius quæ nolo. Volo enim quæ divinis legibus conveniunt, facio autem longe diversa ab illis virtutibus quæ sentio et volo, ita ut ex hoc appareat vis peccati, quod mihi propter mortalitatem meam dominatur, et me vel invitum ad sua opera pertrahit. Nam illud: Non ego operor, et hic et supra interpretandum invitum operor. Per hæc autem omnia ab illo: Scimus enim quia Lex spiritualis est, innuere cupit, Legem quidem bonam esse, ac docere animam quæ oportet, ac ideo quam utilissimam, ego autem propter mortalitatem peccata quam facillime admittens, per legis disciplinam a delictis revocari nequeo. Multum quidem valet lex ad erudiendam animam, illudque patet ex eo quod facilis inde nobis boni aut mali discretio; atque ideo nunquam peccatorum multitudo scientiam illam nobis eripiet, imo vel peccando millies peccati malitiam non poterimus non agnoscere. Lex tamen nos a peccato non liberat, propter mortalitatem nostram ad delinquendum semper promptissimos; et etiamsi Legis disciplina sensus nostros quam optime informet et instruat, sæpius adhuc inviti et velut nescii ad malum delabimur.

του (3) τὴν εὐκολίαν ἡμῖν ἐργασαμένης, ἀλλὰ καὶ ἂν σφόδρα διὰ τῆς οἰκείας διδασκαλίας πολλὴν του προσήκοντος ἐνεργάσῃται (4) τὴν διάθεσιν, ἄκοντες, καὶ ὡς οὐκ ἴσμεν, πολλάκις εἰς τὴν τῶν ἀτόπων ὑποφερόμεθα πράξιν.

VERS. 21. — Distinguenda phrasis: *Invenio igitur Legem mihi volenti facere bonum, ab illis: quoniam mihi malum adjacet.* Pars enim quæque suum habet sensum perfectum et absolutum; illud *mihi volenti* ad animam referendum, ad carnem autem illud *quoniam mihi malum adjacet.* Dicit enim: juxta animam quidem utilis Lex, eam disciplina sua ad bonum propellens, a malo revocans; at nunquam proclivitatem ad peccatum tollet, qua propter mortalitatem nostram laboramus.

VERS. 22. — Animo, ait, valde condelector legibus Dei, illasque laudo et multi facio; sed peccatum animæ voluntati repugnans me per omnia, ut ita dicam, membra in suas trahit. Recte habet: *in membris meis*, quia varium peccatum, seque omnibus membris accommodare potest; nam nunc oculis, nunc lingua, aut aliter etiam delinquimus. Admiratione digni hic qui quaerunt an tres aut quatuor leges Apostolus dicere voluerit, quum clara et

Α τοῦτο πράσσω· εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκουσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Τὸ γὰρ αὐτὸ κἀνταῦθα λέγει, ὅτι τῇ μὲν ψυχῇ αἰρουμαι τὸ καλὸν, ὑπὸ τοῦ Νόμου παιδεύμενος ἃ δεῖ, ποιῶ δὲ οὐχ ἃ βούλομαι πολλάκις, ἀλλὰ ἃ μὴ βούλομαι μᾶλλον· βούλομαι μὲν γὰρ τὰ τοῖς θεοῖς νόμοις ἀκόλουθα, πράττω δὲ τὰναντία, ὧν ἐπίσταμαι τε καὶ βούλομαι καλῶν, ὡς ἐντεῦθεν τῆς ἁμαρτίας φαίνεσθαι τὴν ἰσχὺν, ἣν κατ' ἐμοῦ διὰ τῆς θνητότητος ἐπεκτήσατο, εἴπερ δὴ καὶ παρὰ γνώμην ἐπὶ τὴν οἰκείαν με καθέλκειν δύναται πράξιν. Τὸ γὰρ, Οὐκ ἐγὼ κατεργάζομαι, ἀνωτέρω κἀνταῦθα λέγει τὸ παρὰ γνώμην. Διὰ πάντων δὲ τούτων ἀπὸ τοῦ, Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ὁ Νόμος πνευματικὸς ἐστὶ, βούλεται: εἰπεῖν, ὅτι καλὸς μὲν ὁ Νόμος παιδεύων ἃ δεῖ τὴν

B *ψυχὴν, καὶ τούτου γε ἕνεκεν σφόδρα χρήσιμος, ἐγὼ δὲ διὰ τῆς θνητότητος πολλὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν τὴν εὐβουλίαν (1) δεξάμενος, ἀπηλλάχθαι τοῦ πταίνειν διὰ τῆς τοῦ Νόμου (2) διδασκαλίας οὐ δύναμαι· πολλὴν μὲν γὰρ ἔχει τὴν ἰσχὺν ὁ Νόμος ἐν τῇ τῆς ψυχῆς διδασκαλίᾳ, καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν ἀκριβῆς ἔγκειται ἡμῖν ἢ τε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ διάκρισις· οὐδὲ πώποτε γοῦν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτημάτων τὸ εἰδέναι τοῦτο ἀπεβάλομεν, τὸναντίον δὲ καὶ μυρία πταίοντες τοῦ γοῦν εἰδέναι τῆς ἁμαρτίας τὴν φαιλότητα ἐκτὸς οὐ γεγόναμεν· οὐ μὴν ἀφελεῖν ἡμῶν τὸ ἁμαρτάνειν δεδύνηται, τῆς θνητότητος πολλὴν τούτου σφόδρα διὰ τῆς οἰκείας διδασκαλίας πολλὴν του*
Στίχ. κα'. — Κατὰ διαίρεσιν (5) ἀναγνωστέον· Εὕρισκω ἄρα τὸν Νόμον ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλὸν, εἴτα ἐξῆς, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν ἰδίᾳ τελείαν καὶ ἀπηρτισμένην ἔχει τὴν ἔννοιαν, τὸ μὲν (6), τῷ θέλοντι ἐμοὶ κατὰ τὴν ψυχὴν λέγοντος, τὸ δὲ, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται κατὰ τὴν σάρκα. Λέγει γὰρ, ὅτι κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν χρήσιμος ὁ Νόμος, παιδεύων αὐτὴν ἐφίεσθαι τοῦ καλοῦ, ἀποστρέφεσθαι δὲ τὸ κακόν· τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν δὲ ἡμῶν εὐκολίαν οὐδαμῶς δύναται ἀφελεῖν, ἥτις ἀπὸ τῆς θνητότητος ἐνεγένετο.

Στίχ. κβ'. — Σφόδρα μὲν γὰρ (7) ἐπὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις ἡδομαι, φησὶ, τὴν ψυχὴν, ἐπαινῶν τε αὐτοὺς καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμενος, ἀντιπράττουσα δὲ ἡ ἁμαρτία τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς διὰ πάντων, ὡς εἰπεῖν, τῶν μελῶν ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς μετέλκει πράξιν. Καὶ καλῶς (8) εἶπεν, ἐν τοῖς μέλεσιν, ἐπειδὴ πολύτροπος ἡ ἁμαρτία, διὰ πάντων ἐπιτηδεύεσθαι φύσιν ἔχουσα τῶν μελῶν· τὰ μὲν γὰρ δι' ὀφθαλμῶν, τὰ δὲ διὰ γλώττης, τὰ δὲ ἐτέρως ἁμαρτάνομεν. Θαυμάσαι

(1) V. πολλὴν π. τ. ἀ. τ. εὐβ. in cat. Cram. omissa sunt.

(2) Libri, τοῦ λόγου.

(3) V. τούτου a c. Cram. abest.

(4) C. Cram., ἐργάσῃται.

(5) Spic., c. Cr. p. 114.

(6) Verba τὸ μὲν et quæ sequuntur in c. Monac. (c. Cr. p. 190) [c. Augustanus (v. Theodoretii Opp. ed. Hal., III, p. 78) et Cramerii Monacensis unus

idemque videtur esse] falso Theodoro assignantur: Σὺ δὲ τὸ μὲν τ. θ. ἐμοὶ τὸ καλὸν ποιεῖν τῇ ψυχῇ πρόσσφον, τὸ δὲ — παρ. τῇ σαρκί. — V. ὁ νόμος locantur statim post v. ὅτι, in fine denique legitur ἥτις ἡμῖν et ἐγένετο.

(7) Spic., c. Cram. p. 116.

(8) V. Καὶ καλῶς, κτλ. præbet etiam c. Monac. (c. Cram. p. 202) sub nomine Th. monachi.

ὅτι ἀξιὸν ἐνταῦθα τοὺς διαπορησαντας (1), πότερον A
 τρεῖς ἢ τέσσαρας νόμους ὁ Ἀπόστολος βούλεται λέ-
 γειν, δὴλῃς οὕσης καὶ ἀπολύτου τῆς διανοίας (2).
 Ἀντὶ γὰρ (3) τοῦ εἰπεῖν τὴν ἁμαρτίαν, νόμον
 εἶπεν ἁμαρτίας, οὐδὲν ἀλλοιότερον λέγων, κατὰ τι
 δὲ αὐτὸ οἰκεῖον τεθεικὼς ἰδίωμα· οὕτω (4) καὶ ἐν τοῖς
 ἀνωτέρω λέγει ὅτι διὰ νόμον πίστεως, καὶ μετὰ
 βραχεία δέ· Ὁ γὰρ νόμος (5) τοῦ πνεύματος τῆς
 ζωῆς, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς (6).

Ἐπειδὴ γὰρ σκοπὸς ἐστὶ Νόμου παντὸς ἰδίου (7), ἐφ' B
 τὸν σκοπὸν τοῦ πράγματος, περὶ οὗπερ ἂν λέγῃ, αὐτὸ (8) τὸ πρᾶγμα καὶ οὐχ ἕτερον λέγων.

Στίχ. κδ'. — Θεωρήσας (9) τῷ νῦν τὸν διὰ τοῦ
 σώματος κατὰ τῆς ψυχῆς γενόμενον (10) πόλεμον καὶ
 δι' αὐτοῦ τὸν ἄνθρωπον αἰχμαλωτιζόμενον, καταφυ- B
 γὴν σωτηρίας (11) ζητεῖ καὶ τὸν ῥυόμενον περιβλέ-
 πεται, ἵνα αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ θανάτου εἰς σῶμα ζωῆς
 μεταποιήσῃ· εἶτα ὡς εὐρεθέντος τοῦ ῥυομένου καὶ
 ἐτοίμου ὄντος πρὸς τὴν χάριν σωτηρίας (12), τὴν
 πρέπουσαν εὐχαριστίαν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ διὰ Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ αὐτῷ καὶ τὸ ῥυσθῆναι τοῦ πολε-
 μίου προσεγένετο. Οὐ λέγει δὲ ἀπλῶς, οὐδὲ εὐχεται
 ῥυσθῆναι τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ κατασχόντος τὸ σῶ-
 μα θανάτου διὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ θανάτου· θέλει (13)
 γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ζωῆς εἶναι σῶμα, οὐ σῶμα θά-
 νάτου, οὐδὲ σῶμα ἁμαρτίας (14).

ΚΕΦ. Η'.

Στίχ. α'. — Τῇ μὲν (15) γὰρ ψυχῇ, φησὶν, αἰροῦμαι
 τὰ δοκοῦντα τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ δὲ τῆς θνητότη-
 τος ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν καθέλκομαι· ἀλλ' ἀπηλλάγμεθα C
 τούτων ἀπάντων καὶ τιμωρίας ἀπάσης κατέστημεν
 ἐκτὸς, οἱ διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως ἔξω γενό-
 μενοι τῆς θνητότητος καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ζῆν· τοῖς
 γὰρ θνητοῖς καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπὴν δεχομένοις
 ἀναγκαῖος ὁ Νόμος, ἀπείργων τοῦ χείρονος, ἀθανάτοις
 δὲ καὶ ἀτρέπτοις γεγονόσι περιττὸς ἐξ ἀνάγκης καθ-
 ἔστηκεν.

Στίχ. β'. — Τῇ τοῦ (16) πνεύματος μετουσία τὴν
 ἀνάστασιν γίνεσθαι ὁ Ἀπόστολος φησὶ· Σπείρεται
 γὰρ, φησὶ, σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευ-
 ματικόν, ὡς ἂν αὐτοῦ τότε κρατοῦντος ἡμᾶς ἐν ἀφ-
 θαρσία τε καὶ ἀτελευτότητι (17). Πνεῦμα οὖν αὐτὸ
 ζωῆς καλεῖ, ὡς ἂν τῆς ἀθανάτου ζωῆς παρεκτικόν,
 ἧς τότε τευξόμεθα. Τὸ τοίνυν πνεῦμα, φησὶ, τὸ ἐπ'
 ἐλπίδι τῆς ἀθανασίας ἡμῖν δεδομένον, οὗ τὴν ἀπό-

absoluta mens videatur. Nam pro peccatum habet
 legem peccati, idem significans et propriam quam-
 dam adhibens loquendi rationem. Ita enim et supra
 dixit quoniam per legem fidei (Rom. iii, 27); et pau-
 lo inferius (viii, 2) dicet: Lex enim spiritus vitæ,
 quasi habeat: Spiritus vitæ. Quando suus cuique
 Legi finis, de unoquoque nomen legis addit, ita ut
 dicat finem rei, de qua loquitur, rem ipsam et non
 aliam intendens.

ἐκάστου τὸ τοῦ νόμου προστίθῃσιν ὄνομα, ἵνα εἴπῃ
 αὐτὸ (8) τὸ πρᾶγμα καὶ οὐχ ἕτερον λέγων.

VERS. 24. — Considerans mente bellum per cor-
 pus cum anima gestum, et hominem per illud in
 captivitatem redactum, salutare confugium quærit,
 et a quo eruatur circumspicit, ut corpus ipsum
 mortis in corpus vitæ permutetur. Deinde quasi
 illum a quo erueretur invenisset, et qui gratiam
 salutis largiretur, meritis gratiarum actionibus
 Deum celebrat per Jesum Christum, per quem ipse
 ab inimico liberatus est. Non postulat simpliciter,
 non optat ut de corpore liberetur, sed de morte
 corpus mortis per peccatum occupante. Desiderat
 enim corpus suum vitæ corpus esse, non corpus
 mortis, nec corpus peccati.

CAPUT VIII.

VERS. 1. — Anima quidem, inquit, ea volo quæ
 legi Dei conveniunt, at mortalitate ad peccatum
 trahor. Sed ab his liberati sumus et ab omni poena
 liberi, quicunque per fidem in Christum jam non
 amplius mortalitate opprimimur, nec secundum
 illam vivimus. Nam mortalibus et ad malum pronis
 Lex necessaria ut illos a pravis avertat; immorta-
 libus autem et immotis, quæ necessaria olim fuerat,
 superflua facta est.

VERS. 2. — Spiritus participatione resurrectio-
 nem fieri dicit Apostolus. Nam seminatur corpus
 animale, ait, surget corpus spiritale (I Cor. xv, 44),
 ut, hoc dominante, in incorruptione et immortali-
 tate constituamur. Spiritum vitæ vocat illum,
 tanquam immortalis vitæ auctorem, quam tunc
 adipiscemur. Spiritus igitur, inquit, nobis in spem
 immortalitatis datus, quem nobis fides in Christum

(1) Cf. Expositiones antiquæ ab Œcumenio et
 Aretha collectæ. Veron. 1532, f., p. 305 s., et
 maxime quæ disserit Methodius in cat. Cram.
 p. 204 ss.

(2) V. Θαυμάσαι.... τ. διανοίας om. c. Mon.

(3) C. Mon., Ἀντὶ δέ. Mox. C. Cram. om. τήν.

(4) C. Mon., ἁμαρτίας κατὰ τι οἰκ. ἰδίωμα· οὕτω,
 et mox, ἔλεγεν ὅτι διὰ, Spic. et c. Cram., λέγει
 ὁ διὰ.

(5) C. Mon., καὶ πάλιν· ὁ νόμος.

(6) V. ἀντὶ... ζωῆς om. c. Mon.

(7) Spic., c. Cr., ἰδίως.

(8) C. M., εἶπη περὶ οὗ ἂν λέγῃ πράγματος τὸν
 σκοπὸν, αὐτό —.

(9) Hoc fragmentum in cat. Cram. p. 117 le-
 gitur, præmissis v. Σευηριανοῦ καὶ Θεοδώρου· c.
 Mon. ib. p. 208 ascribit Severiano. Severiani, Ga-
 balorum ep. et Theodoro æqualis, multa in catenis

fragmenta exegetica habentur, quæ qui excutiat
 videat, ne quæ Severi sunt Severiano tribuat et
 vice versa; nam Severiani et Severi acephali, stre-
 nuī concilii Chalcedonensis adversarii, nomina in
 catenis sæpissime confunduntur. Severiani homi-
 lias XV Armeniace et Latine primum edidit J. Bapt.
 Aucher, Venetiis 1827, 8. — C. Mon.: θεωρ-
 τοίνυν.

(10) C. Bodl., γινόμενον.

(11) C. M.: ζητ. καταφυγὴν σωτ.

(12) V. τῆς σωτ. om. c. M.

(13) C. M., σ. θανάτου τῇ ἁμαρτίᾳ θέλει —.

(14) C. M., γὰρ ζωῆς ἐαυτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, οὐ
 θαν., οὐδὲ ἁμ.

(15) Spic., c. Cram. p. 119.

(16) Spic., c. Cram. p. 120.

(17) Vocem ἀτελευτότης ignorant lexica. In Spicil.
 legitur, ἀτρεπτότητι, ex correctione, credo.

præstitit, liberavit me a morte et a peccato. Manifestum est eum dona nobis a Christo data per ea probare quæ olim peragenda erunt, quando reipsa perficientur; nam tunc liberabimur a morte, non resurgentes modo, sed etiam immortalī vita donati; tunc etiam eruemur a peccato, quippe qui immutabiles Spiritus gratia facti, jam peccati immunes erimus. Præsenti autem hac in vita certum nos mortī obnoxios esse, et peccati motibus agitados.

ἀμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμεθα · κατὰ γὰρ τοι τὸν παρόντα βίον πρόδηλον ὡς θνητοὶ τέ ἐσμεν καὶ ὑπὸ τὴν τῆς ἀμαρτίας ἐνόχλησιν κείμεθα.

VERS. 3. — Lex quidem, licet animæ prosit, ait, ad perficiendam virtutem nulla ratione nos adjuvat, cum illi mortalitas repugnet, et nos continuis peccati motibus permoveat. Filius autem Dei, naturam hanc mortalem et peccatis obnoxiam non alia de causa suscipiens, quam ut ejus peccatum tollat, liberavit eam de peccati potestate cui inservire videbatur, sublata ipsius mortalitate, ablato etiam simul peccato, ita ut in futurum finis et mens Legis a nobis perficiantur, a mortalitate solutis, et in immortalitate constitutis. Quod enim Lex in nobis facere non valuit, dum adhuc mortales natura eramus, licet permulta de vitando peccato disseruerit, hoc eversa mortalitate contigimus, nec fieri potest ut adhuc ullo malo motu perturbemur, quando natura prorsus immortales sumus.

τὸς ἀφαιρέσει προσεγένετο, οὐδεμίαν ἐνόχλησιν ἀμαρτίας δυναμένοις ὑπομένειν, ἐπειδὴν ἅπαξ τὴν φύσιν ἀθάνατοι γενώμεθα.

Deinde pluribus probat mortales peccato necessario inservire, immortales autem factos ab eo liberari, ita ut ex comparatione appareat quanto Christi dona Legi præstent; hæc enim mortem tollere non potuit, nec nos ab invicto peccati imperio eripere, licet millies officia sua animam docuerit; Christus autem mortem abstulit, et simul cum ea peccati motus quibus agitabamur. Ab illis: *Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum Jesum Christum (Rom. v, 1)*, demonstrare cœperat inter alia multa magnitudinem eorum, quæ nobis per Christum data sunt, et eorundem præstantiam cum Lege collatorum. Cum autem summarum disquisitionum solutionem aggressus est, illas defendens, uti clarius in prædictis probavimus, et præsertim Legem tanquam peccati causam incusantem, demonstravit illam necessario utilem esse: quod sane ex nuper explicatis manifestius apparet. Rursus Legem cum magnitudine donorum Christi conferens, ad pristinas disquisitiones redit, et probat Christum nobis summorum bonorum auctorem fuisse; qua de causa et hic multis rationibus ostendere conatur mortales peccato inservire, immortales autem ab eo liberari. Quapropter dicit: *Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt, et cætera. Hoc est: Qui natura mortales*

λαυσιν ἡ ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστις παρέσχηκεν ἡμῖν, ἀπὴλλαξέ με τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἀμαρτίας. Ἀγῶν δὲ ὅτι ἀπὸ τῶν μελλόντων ποιεῖται τὴν ἀπόδειξιν τῶν διὰ Χριστοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν, ὅτε ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὴν ἐκθασιν λήψεται, ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦ θανάτου ἐλευθερία τότε ἡμῖν προσγενήσεται, οὐκ ἀνισταμένοις μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀθανάτου ζωῆς ἀξιουμένοις · τότε δὲ καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀπαλλαττόμεθα, τότε ἄτρεπτοι γεγονότες τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι,

Στίχ. γ'. — Ὁ μὲν οὖν (1) Νόμος, εἰ καὶ τὴν ψυχὴν ὠφελεῖ, φησὶν, ἀλλὰ τῇ κατορθώσει τῆς ἀρετῆς ἀτονῶν ἐφαίνετο, ἀντιπραττούσης αὐτῇ τῆς θνητότητος, καὶ πολλὴν τῆς ἀμαρτίας τὴν ἐνόχλησιν ἡμῖν ἐνεργαζομένης (2) · ὁ δὲ γε Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν ταύτῃ γεγονώς τῇ φύσει τῇ θνητῇ καὶ ἀμαρτίαις ὑποκειμένη, οὐχ ἐτέρου ἔνεκεν, ἀλλ' ἡ ὥστε ἀφελεῖν αὐτῆς τὴν ἀμαρτίαν, ἀνείλε τὸ ἐνεῖναι δοκοῦν αὐτῇ κύρος τῆς ἀμαρτίας, ἀφελὼν μὲν αὐτῆς τὴν θνητότητα, συνανελὼν δὲ αὐτῇ καὶ τῆς ἀμαρτίας τὴν ἐνόχλησιν, ὡς λοιπὸν τοῦ Νόμου τὸν σκοπὸν καὶ τὸ βούλημα ἐν ἡμῖν πληροῦσθαι, τοῖς ἀπὴλλαγμένοις μὲν τῆς θνητότητος, ἐν ἀθανασίᾳ δὲ καθεστῶσιν · ὁ γὰρ οὐκ ἴσχυσε ποιεῖν ἐν ἡμῖν ὁ Νόμος, ὅτε ἐτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὦμεν, καίτοιγε πλείστα περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἀμαρτάνειν διαλεγόμενος, τοῦτο ἡμῖν ἐν τῇ τῆς θνητότη-

Ἀπεντεῦθεν (3) λοιπὸν διὰ πλείονων λέγει, ὅτι τοῖς μὲν θνητοῖς τὸ ἀμαρτάνειν ἔπεται πάντως, ἀθάνατοι δὲ γεγονότες ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας τούτου, ὥστε κατὰ παράθεσιν φανῆναι τὰ κατὰ Χριστὸν πλείστον ὑπερέχοντα τοῦ Νόμου, εἴπερ ἐκεῖνος μὲν ἀφελεῖν τὸν θάνατον οὐκ ἠδύνατο, καὶ ἀνάγκη πᾶσα ἦν κρατεῖν ἐν ἡμῖν τὴν ἀμαρτίαν, καὶ μὴ μυριάκις ἐπαιδεύετο ἡ ψυχὴ τὸ δέον · ὁ δὲ γε Χριστὸς τὸν τε θάνατον ἀφείλε καὶ τὴν ἐνοῦσαν ἡμῖν τῆς ἀμαρτίας ἐνόχλησιν συνανείλε τῷ θανάτῳ. Ἡρξάτο μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ, *Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν ἐξηγεῖσθαι τὸ μέγεθος σὺν πολλοῖς ἐτέροις, παραθέσει τῇ πρὸς τὸν Νόμον δεῖξας αὐτῶν τὴν ὑπεροχὴν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν τῶν ἀνακυπτόντων ζητημάτων ἐτράπη λύσιν, ἀπολογησάμενος ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ἐν τοῖς προκειμένοις δέδεικται ἡμῖν σαφέστερον, καὶ δὴ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτίας ποιητικὸν λέγειν τὸν Νόμον, ἔδειξε μὲν αὐτοῦ τὸ χρησιμον ἀναγκάτως · καὶ τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ἀρτίως ἐρμηνευθεῖσι σαφέστερον δεδηλώκαμεν. Πάλιν δὲ κατὰ παράθεσιν τοῦ Νόμου λέγων τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ τὸ μέγεθος, ἐπὶ τὸν τῶν πρώτων ζητημάτων ἀνατρέχει λόγον καὶ τὸ δεικνύναι, ὡς μεγίστων ἡμῖν ἀγαθῶν ὁ Χριστὸς ἐγένετο πρόξενος · οὐπερ ἔνεκεν κἀνταῦθα βούλεται διὰ πολλῶν δεικνύναι, ὅτι τῇ μὲν θνητότητι

(1) *Spic.*, c. Cram. p. 124.

(2) *Cat. Cram.*, ἐργαζομένης.

(3) *Spic.*, c. Cram. p. 126. — Ἀπεντεῦθεν, Eu-

thym. Z. in Matth. *Lectt. Mosq.*, I, p. 45; Boiss. mss.; Stephan. *Thes.* ed. Lond.

τὸ ἁμαρτάνειν ἔπεται, ἀθάνατοι δὲ γεγονότες ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τούτου. Διό φησιν· *Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσι*, καὶ τὰ ἐξῆς· τοῦτο λέγει· ὅτι οἱ μὲν θνητοὶ τὴν φύσιν ἀναγκαίως πλείστην τοῦ ἁμαρτάνειν τὴν ἐνόχλησιν ὑπομένουσι· τί γὰρ ἂν καὶ βουλευσάιτο ἀθάνατον φύσιν θνητῇ; Εἰ δὲ καὶ τίς ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἀρετὴ, οὐ τῆς σαρκὸς ἐστὶν αὕτη, ἀλλὰ τοῦ φρονήματος τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ ἀνωτέρα γένηται τῶν παρόντων. Οἱ μὲντοι τοῦ πνεύματος ἤδη μετεσχηκότες κρείττονα τούτων ἔχουσι τὸν λογισμὸν, ἀθάνατοι γεγονότες τὴν φύσιν καὶ πάσης τῆς ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐνοχλήσεως ἀπηλλαγμένοι· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, εἰρήνην, ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἀνωτέροις παρὰ τοῖς τὴν φύσιν θνητοῖς πόλεμον εἶναι ψυχῆς, εἰρήνην ἐνταῦθα λέγων τὸ ἀφαιρεῖσθαι (1)

Στίχ. ια'. — Προειπὼν (2) Πνεῦμα Χριστοῦ, πάλιν φησὶ· *Τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν*, ἐπαναγαγὼν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸν Πατέρα, εὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' (5) ἡ σαφῶς διδάσκων, ὅτι τοῦ Υἱοῦ (4) καὶ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἀλλότριον τῆς πατρικῆς θεότητός ἐστι· καὶ οἷς μία ἡ ἐνέργεια, τούτοις πάντως καὶ ἡ οὐσία τῷ Πατρὶ συναῖδιος. Ἀκολουθῶς μὲντοι ἐνοικήσαντος Πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς ἁμαρτίας νεκρωθείσης, ἔπεσθαι τοῖς ἀγωνιζομένοις τὰ ἐπαθλὰ φησιν, ὧν πρῶτον καὶ μέγιστον ἦν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις.

Στίχ. ιδ'. — Δῆλον οὖν (5) ὅτι οἱ τοιοῦτοι τὴν μακαρίαν ζωὴν παρὰ τῷ ἑαυτῶν Πατρὶ ζήσονται.

Στίχ. ιε'. — *Τὸ πάλιν* (6) ὡς πρὸς τὸ δουλείας ἀπέδωκεν· ἀναγνωστέον οὖν οὕτως· *Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα*, εἰτα διαστήσαντα ἐπαγαγεῖν χρῆ, *δουλείας πάλιν εἰς φόβον*. Περὶ γὰρ τῶν ἐν νόμῳ λέγει καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας, ὅτι, *μία μὲν ἀπὸ ὅρων Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννώσα*, δούλους τοὺς ἐν Νόμῳ παραθέσει τῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καλῶν, ἐπειδὴ οὗτοι μὲν ὑπὸ προστάγματα ὄντες ἢ παραβαίνοντες ἐτιμωροῦντο, ἢ φυλάττοντες ἐπαινοῦντο, ὅπερ οὖν τῶν δούλων ἴδιον εἶναι συμβέβηκεν, ἐκεῖνοι δὲ χάριτι τοῦ Δεσπότη τῶν μελλόντων ἀγαθῶν κομιζόμενοι τὴν ἀπόλαυσιν, οὐδεμίαν ἐτι μετβολὴν ὑφορῶνται, ὅπερ οὖν ὑπάρχει τοῖς τέκνοις ἐκ τῶν πατέρων ἔθος. (7) *Ὡς περὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον* λέγει· *Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δειλίας*, οὐχ ὡς ὄντος δειλίας πνεῦμα (8), ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, ταῦτα ἐμπνεῖν τὸ πνεῦμα φύσιν οὐκ ἔχει, οὕτως ἐνταῦθα· *Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας* (9) *πάλιν εἰς φόβον*, ἀντὶ τοῦ, πνεύματος μετεσχέκατε, οὐχ ἵνα πάλιν ὑπὸ δουλείαν ἦτε καὶ φόβον κατὰ τοὺς ἐν Νόμῳ, ταῦτα γὰρ ἐνεῖναι τοῖς παντελῇ τοῦ πνεύματος δεξαμένοις τὴν χάριν οὐχ οἷόν τε. Ἐλάβετε (10) πνεῦμα Υἱοῦς ἐργαζόμενον (11) Θεοῦ, ὅθεν καλεῖν Πατέρα τὸν Θεὸν προαγομέθα· δῆλον γὰρ ὅτι κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου

A necessario sæpiissime peccatorum motibus turbantur: quid enim immortale vel desideraret natura mortalis? Quod si enim quæ virtus in nobis, non carnis est illa, sed ad prudentiam animæ spectat, quæ sublimior est præsentibus. Qui autem spiritus jam participes facti sunt, præstantiori ratione utuntur, natura immortales facti, et ab omnibus cupiditatum sensibus liberati. Hoc enim significat pax; quando supra apud mortales natura bellum esse dixit, peccato animæ voluntati reluctante, pacem hic vocat malorum motuum sedationem.

VERS. 11. — Spiritum Christi prius dixerat, nunc iterum ait: *Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis*, deducens nos a Christo ad Patrem, non alia de causa quam ut doceat clare, Filii spiritum non alienum esse a patria divinitate; et quibus una operatio, his omnino et natura Patri coæterna. Habitante autem Spiritu sancto in nobis et mortificato peccato, athletic præmia distribuenda dicit, quorum primum et maximum resurrectio a mortuis.

VERS. 14. — Manifestum igitur quod tales beata vita apud Patrem suum vivent.

VERS. 15. — Vox iterum ad vocem servitutis referenda. Legendum igitur ita: *Non enim accepistis spiritum*; deinde distinctione facta: *servitutis iterum in timore*. De hominibus enim quæ sub lege sunt ait etiam in Epistola ad Galatas (iv, 24): *Unum quidem in monte Sina in servitutem generans*; servos vocat qui sub Lege, per comparisonem cum bonis futuri sæculi, quia præceptis subjecti, aut puniuntur si ea violant, aut laudantur si ea observant: quod sane servis evenire solet. Illi autem gratia Dei futura bona adepti, jam nullam mutationem suspicantur, quod natis patres tribuere solent. Nam uti in Epistola ad Timotheum: *Non enim accepistis spiritum timoris* (II Tim. i, 17), non quasi existat spiritus timoris, sed quasi dicat, talia: *Sentire spiritus naturæ non inest*; ita hic: *non enim accepistis spiritum servitutis*, quasi dicat, spiritum accepistis, non ut iterum in servitutem et timorem eatis veluti qui sub Lege: hæc enim inesse iis qui perfectam spiritus gratiam acceperunt, fieri nequit. Accepistis spiritum in filios adoptantis Dei, unde Deum patrem vocare jubemur. Manifestum enim eos qui baptismo donati sunt Deum patrem vocare juxta illud Domini effatum:

(1) *Spic.*, ἀφαιρεῖσθαι. Fortasse Theodoro ἀφ-
ηρησθαι restituendum.

(2) *Spic.*, c. Cram. p. 129.

(3) V. ἀλλ' in c. Cram. non legitur.

(4) Libri: ὅτι ἐκ τοῦ υἱοῦ.

(5) *Spic.*, c. Cram. p. 150.

(6) *Spic.*, c. Cram. p. 150.

(7) Nonnulla eorum quæ sequuntur continet etiam c. Mon. (c. Cram. p. 239. Θ. Μονάχου.) Ita vero

habent: Ἡ τάχα τό· οὐκ ἐλάβετε πν. δουλείας, οὐχ ὡς ὄντος πνεύματος δουλείας εἶπεν ἀλλ' —

(8) C. Cram. ἐλάβ. πνεῦμα δουλείας.

(9) *Spic.*, δειλίας. V. οὕτως ἐντ. — ἀντὶ τοῦ non leguntur in c. Mon., sed post v. πνεύματος additur ὑμεῖς.

(10) C. Mon., ἐλάβετε δέ.

(11) Huc usque c. Mon.

Pater noster qui es in cælis (Matth. vi, 9). Haud inepte illud : *Abba, Pater*, cum parvulorum sit patres *Abba* vocare. Parvuli autem erant adhuc juxta hanc vitam qui per baptismum in filios adoptati sunt, filios autem vere et perfecte se in venturo ævo futuros existimant. Vocem *Abba Pater* adhibuit, tum ad memorandam perfectionem quæ expectatur, tum ad præsentem nostrum statum significandum, in quo velut parvuli partem tantum imperfectam bonorum consequimur, cætera autem speramus juxta promissiones quæ nunc factæ sunt, nobis largienda esse.

VERS. 16, 17. — *Ipse Spiritus sanctus testimonium reddit spiritui nostro, quod spiritualiter vivimus, ideoque filii Dei sumus. Quod si igitur cum Christo compatimur, hoc est, si easdem passiones admittimus, quas Christus, veritatis præco, libenter adiit; si persequentes sustinemus, et alia hujusce generis pro pietate patimur, conglorificabimur cum eo filii Dei et coheredes Christi facti. Quæ autem hæc hæreditas prius dictum est, quando illud (Rom. iv, 14) explicavit: Si enim qui ex Lege, hæredes sunt, exinanita est fides.*

VERS. 18. — Illud existimo pro congruo argumento persuasum habeo hoc verum esse. Ita illud : *Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus Legis* (Rom. iii, 28).

VERS. 19. — Vox *Καταδοκεῖν* idem sonat ac *sperare*, ἀποκαταδοκεῖν autem idem ac firmiter sperare. Quod igitur ita interpretandum : Unum corpus effecit Deus omnem creaturam. Unde etiam mundus vocantur cuncta tum visibilia, cum invisibilia, ut in Epistola ad Corinthios dicit : *quia spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus* (I Cor. iv, 9). Quando igitur aliqua ratione inter se discrepent, aliaque visibilia sint, et alia invisibilia, omnia ut uno complectatur, effecit hominem, visibile simul et cum sensibili creatura cognatum corpus habentem (nam terra constat et aere et aqua et igne), atque animam invisibilem invisibilibusque similem. Creavit illum tanquam pignus quoddam amicitiae in omnes : nam utilia illi sensibilia, ut ex experientia discimus, et illis præsent spirituales naturæ ut ea nobis utilia efficiant; hoc testatur Apostolus de adversa potestate, dicens : *Secundum principem potestatis aeris hujus spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiae* (Ephes. ii, 2), ita ut omnibus appareat, ante lapsum diabolus inter illos annumeratum fuisse qui aeris motibus præsent. Solent etiam sane nos juvare disciplinam pietatis docendo, uti Apostolus dicit : *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi pro-*

παράδοσιν τὴν, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐχάλουν πατέρα τὸν Θεὸν οἱ τοῦ βαπτίσματος ἱερωμένοι. Καλῶς δὲ τὸ, Ἀββὰ ὁ Πατήρ, ἐπειδὴ τῶν (1) νηπίων ἰδιὸν ἐστὶ τὸ ἀββὰ καλεῖν τοὺς πατέρας· νήπιοι δὲ ἐτι (2) κατὰ τὸν παρόντα βίον ἦσαν οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἱερωμένοι τῆς υἰότητος, τὴν τελείαν καὶ ἀληθῆ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος προσδοκῶντες αἰῶνος· τὸ οὖν Ἀββὰ ὁ Πατήρ τέθεικε τὸ μὲν εἰς μῆνυσιν τῆς προσδοκωμένης τελειότητος, τὸ δὲ σύμβολον τῆς παρούσης καταστάσεως, ἐν ᾗ νηπίων δίκην οὐχ ὀλοτελῇ (3) τῆς μετουσίας τῶν ἀγαθῶν κομισάμενοι τὴν ἀπόλαυσιν, περιέμενον τὸ ποτὲ αὐτοῖς προσέσεσθαι κακεῖνα ταῖς νῦν ἐπαγγελίαις ἀκολουθῶς.

Στίχ. ις', ιζ'. — Αὐτὸ τὸ (4) Πνεῦμα τὸ ἅγιον συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι πνευματικῶς διάγομεν· διὸ καὶ ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ (5). Ἐὰν οὖν συμπάσχωμεν τῷ Χριστῷ, τουτέστιν ἐὰν τὰ αὐτὰ πάσχειν αἰρησώμεθα, ἅπερ ὁ Χριστὸς τὴν ἀλήθειαν πρεσβεύων ἔπαθεν ἐκὼν, ἐὰν διωκόμενοι καρτερώμεν καὶ ὅσα ὅμοια πάσχωμεν ὑπὲρ εὐσεβείας, συνδοξασθησόμεθα αὐτῷ ἐν τῷ γενέσθαι τέκνα Θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ· τίς δὲ ἡ κληρονομία, προεῖρηται ὀπίσω, ἐνθα ὁ λόγος ἦν περὶ τοῦ, Εἰ γὰρ οἱ ἐκ Νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις.

Στίχ. ιη'. — Τὸ, λογίζομαι (6), ἀντὶ τοῦ λογισμῷ τῷ προσήκοντι πέπεισμαι τοῦτο οὕτως ἔχειν, ὡς τὸ, Λογίζομεθα οὖν πιστεῖ δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων Νόμου.

Στίχ. ιθ'. — Καταδοκεῖν (7) λέγεται τὸ ἐλπίζειν, ἀποκαταδοκεῖν δὲ (8) τὸ ἀπελπίζειν· ὁ τοίνυν λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐν σῶμα τὴν σύμπασαν κτίσιν ἐποίησεν ὁ Θεός, ὅθεν καὶ κόσμος λέγεται πάντα, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ φησιν· Ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις· ἐπειδὴ τοίνυν διαφορά τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς, τὸ τὰ μὲν εἶναι ὁρατὰ, τὰ δὲ ἀόρατα, βουλόμενος εἰς ἐν τὰ πάντα συνῆφθαι, πεποίηκε τὸν ἄνθρωπον, ἐξ ὁρατοῦ μὲν συγκαίμενον τοῦ σώματος καὶ συγγενοῦς τῇ φαινομένῃ κτίσει (ἐκ γῆς γὰρ σύγκειται καὶ ἀέρος καὶ ὕδατος καὶ πυρὸς), ἀοράτου δὲ τῆς ψυχῆς καὶ οἰκείας τοῖς ἀοράτοις (9)· καὶ δὴ πεποίηκεν αὐτὸν ὥσπερ τι φιλίας ἐνέχυρον τοῖς πᾶσι· χρήσιμα μὲν γὰρ αὐτῷ τὰ φαινόμενα, ὡς αὐτῇ τῇ πείρᾳ μανθάνομεν, ἐφ'esτάσι δὲ αὐτοῖς αἱ νοηταὶ φύσεις, πρὸς τὸ ἡμῖν ὠφέλιμον αὐτὰ κινεῖν· καὶ τούτου μάρτυς ὁ Ἀπόστολος περὶ τῆς ἐναντίας λέγων δυνάμεως· Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ὡς εἶναι δῆλον ἡμῖν, ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως εἰς τοὺς ἐφ'esτώτας τῇ τοῦ ἀέρος κινήσει ὁ διάβολος συνετέλει· καὶ μὴν καὶ τοῖς πρὸς διδασκαλίαν τῆς εὐσεβείας εἰς ἡμετέραν ὠφέλειαν ὑπηρετεῖσθαι σύνηθες αὐτοῖς, ὡς ὁ Ἀπόστολός (10) φησιν·

(1) Sequentia v. habet etiam c. Monac. (c. Cram. p. 240) sub nomine Theodoretii [v. etiam Theodoretii Opp. ed. Hal., III, p. 85] : "Ἡ καὶ ἐπειδὴ τῶν —"

(2) V. ἐτι om. c. Mon.

(3) Cat. Cram. ὀλοτελῶς. ib. ὀλοτελῇ τῶν ἀγαθῶν τὴν μετουσίαν ἐκομίσαντο. Huc usque c. Mon.

(4) Spic., c. Cram. p. 132.

(5) Spic., τέκνα πνεῦμα Θεοῦ.

(6) Spic., c. Cram. p. 133. ib. v. τῷ om. Spic.

(7) Spic., c. Cram. p. 133.

(8) V. δέ om. c. Cram.

(9) V. καὶ οἰκείας τ. ἀοράτοις om. in Spic.

(10) C. Cram., σύν. αὐτοῦ ὡς καὶ ἀπ.

Οὐχὶ πάντες εἰς λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς δια-
 κορίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κλη-
 ροποιεῖν σωτηρίαν; Ἐντεῦθεν τοίνυν αἱ (1) ἁόρατοι
 φύσεις εἰς οἰκεῖα τίθενται τὰ καθ' ἡμᾶς εὐφραίνό-
 μεναι, εἰ δὴ ποτε (2) πρὸς τὸ κρεῖττον ῥέπειν ἡμᾶς
 συμβαίνει· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ Κύριος διδάσκει λέγων,
 ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι καὶ ἀγγέλους χαί-
 ρειν ἐν οὐρανοῖς· δῆλον δὲ ὅτι καὶ λύπην αὐταῖς
 προξενεῖ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπὶ τὸ χεῖρον διακείμενα·
 οὐδὲ γὰρ ἂν εὐφραίνοντο (3) ἡμῶν ἀφισταμένων τῆς
 τῶν ἀτόπων πράξεως, εἰ μὴ καὶ λύπην αὐταῖς ἐκίνει
 τὸ μένειν ἡμᾶς ἐπ' ἐκείνων. Οὕτω δὲ γνώμης ἔχου-
 σαι περὶ ἡμᾶς, ὡς ἄτε δὴ οἰκεῖον ζῶον καὶ συγγενὲς
 αὐταῖς, ἡνίκα γεγωνὸς ὁ Ἀδὰμ ἐδέξατο τοῦ Θεοῦ τὸ
 ἐπίταγμα, ὁμοῦ κάκεινο ἀκούσας, ὡς παραβὰς ἀπο-
 θανεῖται, ἐσκόπουν ἦντινα ἄρα τὰ κατ' αὐτὸν τὴν
 ἔκδοσιν λήψεται· καὶ ἐπειδὴ παραβὰς θνητὸς ἐγένετο
 διὰ τῆς ἀποφάσεως, ἐχωρίζετό τε, ὡς εἰκὸς, ἡ ψυχὴ
 τοῦ σώματος καὶ ὁ μηχανηθεὶς διὰ τοῦ ἀνθρώπου
 σύνδεσμος τῆς κτίσεως διελύετο, τούτῳ τῷ τρόπῳ
 ἐσχυθρώπαζον αἱ νοηταὶ φύσεις ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις,
 περὶ ἡμᾶς τε οὐκ εἶχον οἰκείως, ὡς ἂν τοιούτων γε-
 γονότων αἰτίους κακῶν· ὡς δὲ καὶ (4) τοῦ χρόνου
 προϊόντος οἱ καθεξῆς ἄνθρωποι μειζόνως ἐπὶ τὸ χεῖρον
 προβαίνοντες ἐπέσφιγγον ἑαυτοῖς τοῦ θανάτου τὴν
 ἀπόφασιν, πάντα μὲν τὰ καθ' ἡμᾶς ἀπεγίνωσκον,
 μεῖζον δὲ καθ' ἡμῶν ἀνεδέχοντο τὸ μῖσος· ὅθεν οὐδὲ
 πράττειν ὑπὲρ ἡμῶν ἐβούλοντό τι λοῖπόν, τοῦτο μὲν
 ὡς ἄλλοτρίους ἑαυτῶν ἀποστρεφόμενοι, τοῦτο δὲ
 ὡς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ μυσταττόμενοι (5). Τί οὖν ἐπὶ
 τούτοις ἐγένετο; ἔφησεν αὐτοῖς ὁ Κύριος, ὡς ποιήσει
 τὴν καθ' ἡμᾶς διόρθωσιν, ἀναστήσας τε ἡμᾶς καὶ
 ἀθανάτους ἐργασάμενος, ὡς μηκέτι δεδοικέναι μηδὲ
 μίαν πάλιν μεταβολὴν καὶ διάλυσιν τοῦ κοινοῦ συν-
 δέσμου τῆς κτίσεως. Ταύτην δεξάμενοι τὴν ὑπόσχεσιν
 ἠρθύνοντο, μαθόντες ὡς ἡ θεία χάρις τῶν ἡμῖν
 ἐπαισμένων ποιήσεται τὴν διόρθωσιν, καὶ φιλοτιμία
 πάντα ἡμῖν ἀποδώσει, ὧν ἡμεῖς ἑαυτοὺς διὰ μοχθη-
 ρίαν ἀπεστερήσαμεν τρόπου, καὶ μενεῖ μὲν ὁ καθόλου
 σύνδεσμος διάλυσιν οὐδεμίαν ἐπιδεχόμενος τοῦ λοι-
 ποῦ, μενεῖ δὲ ἄρρηκτος καὶ τῇ κτίσει πρὸς ἑαυτὴν ἡ
 φιλία· ἐντεῦθεν καὶ πράττειν ἅπαντα ὑπὲρ ἡμῶν
 οὐκ ὤκνουν, καίτοιγε ἐν τοῖς χείροσιν ἐξεταζομένων,
 τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελ-
 λίαν κρατούμενοι (6). Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι ἡ κτίσις
 τέγε ἐφ' ἡμῖν πολλάκις τὰ καθ' ἡμᾶς ἀπελπίσασα,
 ταύτην ἀπεκδέχεται τῶν ἀπάντων διόρθωσιν, τὴν
 προσδοκίαν τῶν μελλόντων, ὅτι ἀναστησόμεθα πάντες
 εἰς τὸ εἶναι ἀθάνατοι· τὴν γὰρ ἀποκάλυψιν τῶν

A pter eos qui hereditatem capient salutis (Hebr. 1, 14)?
 Hinc igitur invisibiles potestates de nobis curant,
 et lætantur si nobis meliora affectare contingit;
 hoc enim docet nos ipse Dominus dicens: Gau-
 dium erit coram angelis Dei super uno peccatore
 pœnitentiam agente (Luc. xv, 10). Manifestum etiam
 eos de nobis dolere si deteriora senserimus; non
 enim gauderent de nobis peccatorum operationem
 omittentibus, nisi iidem lugerent nostram in malo
 constantiam. Habemur ergo ab eis velut animal
 familiare et cognatum, quando natus Adam Dei
 præcepta audivit, et illud didicit simul se moritu-
 rum si ea transgrederetur, considerabant quis
 eum finis maneret. Et quando lege violata, mor-
 talis factus est propter negationem, et divisa est,
 B uti videtur, a corpore anima, solutusque est crea-
 turæ nexus per hominem intentus, adeo doluerunt
 spirituales naturæ de re facta ut a nobis recede-
 rent, velut a tantorum malorum auctoribus. Unde
 tempore procedente cum homines magis ac magis
 ad deteriora deflectentes mortis imperio gravius
 oppressi sunt, exstinctum est illorum studium in nos,
 imo odio nos habuerunt. Qua de causa jam non
 amplius nobis prodesse voluerunt ut alienos nunc nos
 respuentes, nunc etiam ut Dei inimicos abominantes.
 Quid igitur postea factum est? Nuntiavit eis Do-
 minus, se nos reparaturum, resurrectione et immor-
 talitate donandos, ita ut jam non metuenda sit nostra
 destructio et solutio vinculorum quibus creatura una
 conjungitur. Quo cognito, animum receperunt, di-
 scentes nos divina gratia reparandos esse et boni-
 tate Dei omnia nobis condonanda; quibus per mo-
 rum pravitatem ipsi nos frustraveramus, et resti-
 tuendus universi nexus jam in futurum indissolu-
 bilis et infractus, consociatis amore variis creatu-
 ræ partibus. Unde etiam pro nobis omnia facere
 non dubitabant, vel ad pejora lapsis, spe futurorum
 per Dei prædicationem confirmati. Hoc igitur dicit:
 creatura sæpius pro nobis nostra desperans, illam
 suscipit rerum omnium restitutionem, expecta-
 tionem scilicet futurorum, nos omnes resurrecturos
 ut immortales fiamus. Nam revelationem filiorum Dei
 vocat resurrectionem, generatim adoptionem immor-
 talitatem dicens, cum idem sit apud eum filios Dei esse
 ac immortales esse. Unde etiam David hæc habet:
 C Ego dixi: Dei estis et filii Excelsi omnes. Vos au-
 tem sicut homines moriemini (Psal. lxxxix, 6, 7); non
 est enim cur moriantur qui filii Dei vocantur.

υἱῶν τοῦ Θεοῦ λέγει τὴν ἀνάστασιν, καθόλου τὴν (7)
 νομίζει Θεοῦ τὸ ἀθανάτους εἶναι· ὅθεν (8) καὶ ὁ Δα-

(1) V. αἱ om. c. Cram.

(2) V. ποτε om. c. Cram.

(3) Spic., εὐφραίνοντο.

(4) V. καὶ om. c. Cram.

(5) V. τοῦτο δὲ ὡς. ἐ. τ. θ. μυσταττ. in Spic. non leguntur.

(6) Sequentia v. habet etiam sub nomine Θ. Μο-
 νάχου c. Mon. (c. Cram. p. 248), sed ea quæ præ-
 cedunt more suo contraxit: Ἐτερος δὲ κτίσιν μὲν
 λέγειν τὸν Παῦλον νῦν ἀπεφάνητο τὰς ἐφεστηκυίας

ταῖς ἀψύχοις ὕλαις τὰς ταγείσας παρὰ Θεοῦ τὴν
 κτίσιν διέπειν, ἀποκαταδοκίαν δὲ τὴν ἀνελπιστίαν
 ἡ κτίσις γὰρ, φησὶ, ἐπιμενόντων ἡμῶν τῇ κακίᾳ καὶ
 ἐπισφιγγόντων ἑαυτοῖς τοῦ θανάτου τὴν ἀπόφασιν,
 τόγε...

(7) V. τὴν om. Spic.

(8) C. Mon. τὴν ἀνάστασιν λέγει, υἱοθεσίαν τὴν
 ἀθανασίαν καλῶν· ὅθεν — V. καὶ υἱοὶ — ἀποθν.
 om. c. Mon. ib. V. ἂν om. c. Mon.

618 λέγει· Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες, ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, ὡς ἂν οὐκ ἔχοντος λόγον τοῦ (1) ἀποθνήσκειν τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ χρηματίσαντας.

VERS. 20. — Utique, inquit, cum prius nihil amplius pro nobis facere vellent angeli, omnia nunc facere non dubitant propter illam prædicationem, et licet circa vana moremur, illud juxta Dei prædicationem persuasum ipsi habent, omnia jam corruptionis et perturbationum et mutationis immunitia fore, quando ipsi resurrectione digni habiti, immortales Dei virtute fitemus.

VERS. 21. — Liberabuntur, inquit, tunc et ipsi angeli a servitute qua corruptibilibus rebus inserviunt, quando immortales fitemus, nec jam ulli erunt mutationi obnoxii, cum nulla deinceps necessitate corruptibilium rerum motibus inservient.

VERS. 22. — Recte congemiscit et simul parturit, dicit, non autem gemiscit et parturit quando hic omnis creatura nominetur, dum superius creatura tantum vocetur. Vult autem indicare omnem creaturam eadem una sentire, ut communis hic omnis creaturæ sensus eos doceat calamitatum tolerantia communionem cum omnibus tueri. Qua autem ratione dicitur illud sufferre omnis creatura? Invisibiles creaturæ sane gemunt, utpote ratione et rerum intellectu præditæ, visibiles vero operi communicando.

VERS. 24. — Nondum, inquit, resurrectionem contigimus, sed promissione accepta, spe resurgimus. Salutem vocat perfectam a malis liberationem quam in futuro ævo adipiscemur; hæc igitur consequendi, ait, firma spes præsentī huic vitæ competit.

Quod si, inquit, bonis quæ exspectamus jam fruere-mur, oculis nostris omnino cernerentur; non est autem cur ea unquam speremus, quæ apparent; quando autem ea speramus velut non apparentia, oportet ut cunctum eventum exspectantes cuncta sustineamus quæcunque pro illis sufferenda sunt.

VERS. 26. — Hoc juxta morem divinæ Scripturæ figurate dictum est, aliud significare rem leviter consideranti videtur, aliud autem significat. Significat quidem quod nos ea nec exspectare naturæ viribus possumus; sed spiritus gratia, cujus primitias hic accepimus, absque ullo dubio ea nobis præstabit. Istud autem innuit: quæ exspectamus, hæc etiam Deum rogamus; quæ autem contingere non speramus, hæc postulare non auderemus. Illud quid oremus, sicut oportet, nescimus, idem sonat ac ea exspectare non possumus, quando, uti dixi, ne rogares quidem, quæ nulla ratione exspectare

Στίχ. κ'. — Ἀμέλει (2), φησὶν, οὐδὲν ἐτι ποιεῖν ὑπὲρ ἡμῶν οἱ ἄγγελοι ἀνεχόμενοι, διὰ τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην εἴλαντο πάντα ποιεῖν, καίτοιγε περὶ τὰ μάταια ἡμῶν ἀσχολουμένων, τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὸ πάντα ἀπαλλαγῆναι φθορᾶς καὶ μεταβολῶν καὶ τροπῆς, ἐπειδὴν καὶ ἡμεῖς ἀξιοθέντες τῆς ἀναστάσεως, ἀθάνατοι τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει γενώμεθα (3).

Στίχ. κα'. — Ἀπαλλάττονται (4) γὰρ, φησὶ, τότε καὶ αὐτοὶ τοῦ ὑπηρετεῖσθαι φθοριμαίοις πράγμασιν, ἐπειδὴν ἡμεῖς ἀθάνατοι γενώμεθα καὶ τὰ πάντα ἀπαλλαγῇ τοῦ τρέπεσθαι, ἐπεὶ μηδὲ ἔστι τοῦ λοιποῦ τὸ συναναγκάζον αὐτοὺς πρὸς τὴν τούτων ὑπηρετεῖσθαι κίνησιν.

Στίχ. κβ'. — Καλῶς (5) οὐκ εἶπεν, στενάζει καὶ ὠδίνει, ἀλλὰ συστενάζει καὶ συνωδίνει, ἐπειδὴ καὶ τὸ πᾶσα ἡ κτίσις ἐνταῦθα προσέθηκεν, ἅνω ἡ κτίσις εἰρηκῶς μόνον· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι συμφῶνως ἐπιδείκνυται τοῦτο πᾶσα ἡ κτίσις, ἵνα καὶ τὸ παρὰ πάσης τὸ αὐτὸ γίνεσθαι ὁμοίως παιδεύσῃ τοὺς τὴν πρὸς ἅπαντας κοινωνίαν αἰρεῖσθαι τῇ τῶν λυπηρῶν καρτερίᾳ. Πῶς δὲ πᾶσαν ἔφη τοῦτο ὑπομένειν τὴν κτίσιν; Τὰς μὲν ἀοράτους, ὡς εἰκὸς, ἅτε δὴ λογικὰς καὶ τῶν γινομένων ἐχούσας τὴν αἴσθησιν, τὰς δὲ ὁρατὰς τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πράγματος.

Στίχ. κδ'. — Οὐδέπω γὰρ, (6) φησὶ, τῆς ἀναστάσεως τετυχήκαμεν, ἀλλὰ δεξάμενοι τὴν ὑπόσχεσιν ταῖς ἐλπίσι ψυχαγωγούμεθα.

Σωτηρίαν (7) καλεῖ τὴν παντελῇ τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴν, ἥτις αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσγίνεσθαι ἔμελλε· ταῦτα τοίνυν φησὶ βεβαίως ἐλπίζειν ὅτι προσέσται ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου.

Εἰ μὲν (8) γὰρ ἀπελαύομεν ἤδη τῶν προσδοκωμένων, φησὶν, ὑπ' ὅψιν ἔχειτο πάντως τὴν ἡμετέραν, περὶ δὲ τῶν φαινομένων ἐλπίζειν οὐδαμῶς ἐδεόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ἐλπίζομεν περὶ αὐτῶν ὡς οὐ φαινομένων, εἰκότως ἀνάγκη ἅπασαν τὴν ἐκθασιν αὐτῶν περιμένοντας, ὑπομένειν ἅπαν ὃ τι ἂν καὶ παθεῖν ὑπὲρ ἐκείνων δέοι.

Στίχ. κς'. Σχηματισμός (9) ἐστὶ κατὰ τὸ σύνθημα τῇ θεῇ Γραφῇ τὸ εἰρημένον, ὡς ἕτερον (10) φαίνεσθαι τῷ προχείρῳ μᾶλλον, ἢ ὃ βούλεται λέγειν· λέγει μὲν γὰρ ὅτι ἡμεῖς οὐδὲ προσδοκᾶν ἐκεῖνα κατὰ γὰρ τὴν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν δυνάμεθα, ἀλλ' ἡ τοῦ πνεύματος χάρις, ἥς τὴν ἀπαρχὴν ἐνταῦθα εἰλήφαμεν, ἀναμφιδόλως ἡμῖν ἐγγυᾶται τὴν μετουσίαν ἐκείνων. Ἐσχημάτισε δὲ οὕτως· Ἄ προσδοκῶμεν, ταῦτα καὶ αἰτοῦμεν παρὰ Θεοῦ, ἃ δὲ μὴ δυνατόν ἐλπίζειν λαβεῖν, ταῦτα οὐδ' ἂν αἰτῆσαι ποτε ἀνασχοίμεθα· τὸ οὖν μὴ δύνασθαι προσδοκᾶν ἐκεῖνα τὸ μὴ εἰδέναι καθ' ὃ δεῖ προσεύξασθαι περὶ αὐτῶν ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ, ὡς ἔφην,

tribuitur.

(7) Spic., c. Cram. p. 142.

(8) Spic., c. Cram. p. 143.

(9) Spic., c. Cram. p. 144.

(10) Libri, ἐτέρου.

(1) Sic c. Mon.: duo alii n.: λόγου τό.

(2) Spic., c. Cram. p. 139.

(3) C. Cram., γινώμεθα.

(4) Spic., c. Cram. p. 140.

(5) Spic., c. Cram. p. 141.

(6) Spic.; in c. Cram. p. 142 hoc fragm. Diodoro

ταῦτα οὐδ' ἂν αἰτήσειέν τε ἅ μηδενὶ λόγῳ δύναται προσδοκᾶν· τὸ δὲ τῇ τοῦ πνεύματος δυνάμει πάντως αὐτοῖς αὐτὰ περιέσεσθαι ἐλπίζειν τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνειν ἔφη· ἐπειδὴ γὰρ εὐχῇ (1) πολλάκις λαμβάνομεν ἐκεῖνα ἃ μηδαμῶς ἑαυτοῖς περιποιῆσαι δυνάμεθα, ἐνετίθη δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ πιστεύειν περὶ τῶν (2) μελλόντων ἢ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τοῦ πνεύματος δόσις, Αὐτὸ, φησὶ, τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα εἴπῃ ὅτι τοῦτο ἡμῖν ἐκείνων αἷτιον, ὃ ὥσπερ ἐν ἀρράβωνος τάξει κατὰ τὸν παρόντα βίον ἡμῖν δοθὲν, ἀναγκαίως καὶ περὶ τοῦ τελείου πιστεύειν ποιεῖ· ὅθεν ἵνα μὴ νομίσης περὶ εὐχῆς λέγειν αὐτὸν ἀληθῶς, ἐπήγαγε, στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀπορρήτῳ τρόπῳ ἐκεῖνα ἐφέλκεται· τὸ γὰρ ἐπὶ ταῖς μελλούσαις ἐπαγγελίαις κατὰ γε τὸν παρόντα βίον δεδομένον ἡμῖν παρέχεται πάντως ἡμῖν ἐκεῖνα. Καὶ τὸ στεναγμοῖς δὲ ἀκολούθως τῷ σχηματισμῷ ὡς ἐπὶ εὐχῆς ἔφη, ἐπειδὴ πῶς μετὰ στεναγμῶν εὐχόμενοι ἀκούεσθαι νομίζονται μᾶλλον, ὡς ἂν συντονώτερον ποιούμενοι τὰς δεήσεις. Οὕτω καὶ ἀνωτέρω περὶ τῆς κτίσεως ἔφη τὸ στενάζειν καὶ περὶ ἡμῶν ὅτι στενάζομεν, στεναγμὸν ἀπανταχοῦ τὴν προσδοκίαν μετὰ στεναγμῶν ἐντυγχάνειν, ὡς ἂν παρέχον ἡμῖν ἐκθασιν (3).

Στίχ. κζ'. — Ἐνταῦθα (4) βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα ἡμῖν παρασχεθήσεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος γνώμῃ Θεοῦ, ὃς ἐπειδὴ ἡβουλήθη τὴν ἀπαρχὴν ἡμᾶς τοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ παρόντος κομίσασθαι βίου, ἀναγκαίως παρέξει καὶ ἐκεῖνα, ὧν ἐπ' ἐλπίδι ταύτην ἐκομίσάμεθα. Ἐπεὶ δὲ ἐσχημάτισεν ὡς ἐπὶ εὐχῆς τὸ διὰ τῆς ἐνταῦθα ἀπαρχῆς τοῦ πνεύματος ἀναγκαίως ἡμᾶς προσδοκᾶν καὶ τὰ μέλλοντα, ἀναγκαίως ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς εἰδὼς τὸ βούλημα τοῦ πνεύματος, καὶ ὅτι κατὰ γνώμην αὐτοῦ τὰς αἰτήσεις ποιεῖται, ἐπινεύει τῇ προσευχῇ. Καλῶς δὲ καὶ τὸ ὑπὲρ ἀγίων, ἵνα εἴπῃ τῶν πρὸς τοῦτο ἀφωρισμένων καὶ μετεσχηκότων ἤδη τοῦ πνεύματος. Ἐντυγχάνειν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ χάρισμα λέγει τὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν δεδομένον βίου, ὃ (3) καὶ ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος, οὗ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ καλεῖ, ἀλλὰ τῆς τότε ἡμῖν εἰς πάντεσσι μετουσίαν τῶν ἀγαθῶν προσδοκωμένης δοθήσεσθαι χάριτος· ὅτι μέντοι σύνηθες τῇ θεῇ Γραφῇ σχηματίζειν τάδε ἀπὸ τῶν παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ συνεχῶς τὰ τοιαῦτα λέγειν εἰωθότι, γνῶσον ἔχοντα ὑπὸ τοὺς πόδας, καὶ ὅσα κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος φησὶν, οὐδὲ γὰρ τοῦ παρόντος ἅπαντα λέγειν ἔστι καιροῦ· ἐν δὲ (5) τῷ κγ' πρὸς τε τὰς πύλας φωνὴν σχηματίζει (6), ὡς ἂν ἀνοιχθῆναι ὀφειλούσας, καὶ παρ' αὐτῶν ἀπόκρισιν· τούτων γὰρ οὐδὲν μὲν, ὡς εἴρηται, νοεῖσθαι δύναται, ἕτερα δὲ τινὰ ἔστι τὰ ἀπ' αὐτῶν ἐμφαινόμενα· ἐγὼ μέντοι τέθεικα καὶ τοῦτο, ὥστε μηδένα καινόν τι νομίζειν λέγεσθαι παρ' ἡμῶν τὸ κατὰ σχηματισμὸν εἰρῆσθαι τῷ Ἀποστόλῳ τὰ προκείμενα.

A nequis: nos autem spiritus virtute hæc consecuturos omnino sperare indicat illud *spiritus postulat*; nam sæpe votis ea prosequimur quæ nullo modo contingere possumus; itaque in hac præsentī vita donum spiritus nobis datum est ut de futuris confidamus. *Ipse spiritus*, inquit, *postulat pro nobis*, quasi dicat: hic nobis illorum bonorum auctor, qui tanquam pignus nobis hac in vita datur, facit ut de eorumdem perfectione confidamus. Unde ne credas illum seipsa de prece loqui, adjicit: *gemitibus inenarrabilibus*, quasi dicat, illa ineffabili modo concedi. Ille enim nobis hac in vita propter futuras promissiones datus præstat nobis ea omnino. Vocem *gemitibus* figuratum dicendi genus retinens, pro *precibus* adhibet, quia cum gemitibus orantes potius exaudiri videmur, quasi aptius flagitaremus. Ita enim supra de creatura dictum est *ingemiscit* et de nobis *gemimus*, gemitum ubique vocans illorum bonorum expectationem; hic similiter spiritum dicit cum gemitibus postulare, quia nobis ea præstat, et exspectat quibus perficiantur.

ἐκείνων καλέσας, ὥσπερ οὖν κἀνταῦθα ἔφη τὸ πνεῦμα ἐκεῖνα καὶ προσδοκᾶν, ἃ τῶν παρασκευαζόντων τὴν

VERS. 27. — Hic innuit, illa nobis a spiritu de Dei sententia præberi, qui, cum decreverit nos præsentī in hac vita spiritus primitias habere, illa etiam necessario præstabit, quorum ob spem primitias accepimus. Quando finxit nobis per orationes futura petenda esse quæ hic per primitias spiritus designantur, addit Deum, quia desideria spiritus scit et secundum ipsius sententiam postulationes quæ fiunt, orationem necessario exaudire. Aptissime autem illud *pro sanctis*, quasi dicat, pro illis qui ad hoc electi sunt et spiritus jam participes effecti. Spiritus vero postulare gratiam dicitur nobis ad hanc vitam concessam, quæ etiam primitiæ spiritus ejus vocatur, non hypostaseos ejus, sed gratiæ quam exspectamus quaque perfectam bonorum hæreditatem consequemur. Quod sane divina Scriptura figuratum dicendi genus usurpare soleat, perspicuum ex beati Davidis scriptis, qui continuo talia profert; ita illud *caligo sub pedibus ejus* (*Psal. xvii, 10*), et cætera quæ eodem loco habentur; nam hic non tempus omnia referendi. Ita etiam psalmo vicesimo tertio (vers. 7) portas alloquitur figurate ut aperiantur, illæque dant responsum. Quæ profecto, uti dictum est, ad verbum intelligi non possunt, aliud autem per ipsa innuitur. Ego vero ista protuli, ne quis putaret me nova excogitare, dum versus hos ab Apostolo per figuram dictos contendo.

Cram. infra p. 260.

(3) *Spic.*, c. Cram. p. 146.

(4) V. ὃ deest in c. Cram.

(5) V. δέ om. *Spic.*

(6) Libri, σχηματίζειν.

(1) Loco εὐχῇ præbet *Spic.*, ἀρχή, c. Cram., ἀρχῇ. An forte legendum, εἰκῇ? V. τῶν non habet c. Cr.

(2) Duæ notulæ quæ jam sequuntur in cat. Cram., OEumenii sunt. V. cat. supra l. p. 314, et cat.

VERS. 28. — Non est quid mireris, ait, si tanta A se tunc consecuturos expectant, qui nunc malis gravissimis agitantur; sciunt enim quod mos Deo diligentes se per omnia fovere, copiam eis bonorum abundantissimam largiens, ita ut vel per ea quæ calamitosa videntur, majora sibi præmia promereantur æterna. Hoc autem vere scimus, nam rem asserit omnibus perspectam et indubitam, quod Deus diligentibus se bona largitur; cum vel malos sustineat, et super eos solem oriri et pluviam pluere facit (*Matth. v, 45*). [Deinde argumento quod dixi confirmans ait : *iis qui secundum propositum vocati sunt sancti*. Jam dudum enim cognoscebat Deus horum de semetipsis propositum, quale futurum erat, unde eos etiam vocavit ut mente dignam mercedem perciperent.

VERS. 37. — Cum probaverit pondus illatorum B malorum non esse reformidandum, adjicit : *Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos*. Præstat enim ipse ut ea etiam leventur quæ gravia videntur mala, et ope sua facit ut vel difficilima facillime perferamus.

VERS. 38. — Recte habet illud *certus sum*, quasi non propria virtute, sed Christi auxilio omnia proficiat. Illa *neque mors, neque vita* pro neque odiosa, neque gratissima; et illa *neque angeli, neque principatus, neque virtutes* absque dubio invisibiles naturas designant. Quibus exemplis declarare volebat se pietatem pluris omnibus cæteris facere. Ast illud *neque altitudo, neque profundum*, hoc est neque celeberrima, neque maxime ingloria, majori admiratione dignum. Nam cum omnes omnia spe futurorum perficiant, ut pœnas effugiant tunc impiis a Deo inferendas aut bonis fruantur quæ Deus diligentibus se præparat, dicit ipse neque propter illa se a pietate deflexurum : declarans sane se non mercedis gratia pietatem colere, sed charitate in Christum hominibus tot bonorum auctorem factum, se omnia libenter facere et pati. Ea est enim charitatis natura, ut amator nunquam sua cogitet, sed omnia agere et sufferre velit, quibus amatum juvare speraverit. Omnia quidem magna quæ proferuntur et charitati beati Pauli in Christum accommodata, præ omnibus autem illud *neque creatura alia* quod cæteris adjicit. Cum enim primum cuncta memoravisset qualicunque modo sint et cer-

Στίχ. κη'. — Οὐ δεῖ θαυμάζειν (1), φησὶν, εἰ τοιαῦτα μὲν τότε προσδοκῶμεν ἡμῖν ἀγαθὰ περιέσθαι, ἐν ἀνηκέστοις δὲ ἄγαν κακοῖς κατὰ τὸ παρὸν εὐρισκόμεθα, πάνυ γε εἰδότας ὡς διὰ πάντων εὐεργετεῖν ἔθος τῷ Θεῷ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, ἀφθονον αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τὴν χορηγίαν παρεχόμενος, ὥστε καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν μείζονας αὐτοῖς τοὺς αἰωνίους προξενεῖσθαι μισθούς. Καλῶς δὲ τοῦτο (2) οἶδαμεν, ἐπειδὴ σφόδρα ὠμολογημένον ἔφη πρᾶγμα, παντὸς οὔτινος οὖν πάνυγε συνθησομένου, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθῶν πρόξενος γίνεται Θεός, ὅπου γε καὶ πλημμελούντων ἀνέχεται, ἡλείου τε ἀνατολὴν καὶ ὑετῶν χορηγίαν αὐτοῖς χαρίζομενος. Εἶτα καὶ δι' (3) ἀποδείξεων, ὅπερ ἔφη, πιστούμενος· *Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι*· τούτων γὰρ ᾗδαι καὶ πάλαι ὁ Θεὸς τὴν περὶ αὐτῶν πρόθεσιν, οἷα τις ἀξίως τιμῆσαι προαιρέσεως.

Στίχ. λζ'. Δεικνύς (4) ὅτι μὴδὲ τὴν βαρύτητα δεδιέναι προσήκει τῶν ἐπαγομένων κακῶν, εἰκότως ἐπήγαγεν· *Ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν* διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς· παρ' αὐτοῦ γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι βαρὺ τῶν θλίψεων ἐπικουφίζεται, ἀνεπαίσθητον τῇ παρ' αὐτοῦ συνεργείᾳ τῶν λυπηρῶν ἐργαζομένου τὴν πείραν.

Στίχ. λη'. Καλῶς (5) τὸ *πέπεισμαι* εἶπεν, ὡς ἀνούκ ἔτι τῇ οἰκείᾳ δυνάμει, τῇ δὲ τοῦ Χριστοῦ συνεργείᾳ τὸ πᾶν ἐπιτρέψας. Τὸ μὲν οὖν, *οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, ἀντὶ τοῦ, οὔτε τὰ λυπηρὰ οὔτε τὰ ἄγαν ἡδέα*· τὸ δὲ, *οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις*, δὴ-
C λον μὲν ὅτι τὰς ἀοράτους λέγει φύσεις· ἐβουλήθη δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἀξιοπιστίας δεῖξαι, ὅτι πάντα ἐλάττονα εἶναι τῆς εὐσεβείας νενόμικεν· τὸ μὲντοι, *οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος*, τοῦτ' ἔστιν οὔτε τὰ ἄγαν ἄδοξα, οὔτε μὴν τὰ ἄγαν ἐπίδοξα, θαυμασιώτερον δὲ (6). Ἀπάντων γὰρ τῆς τῶν μελλόντων προσδοκίας ἐνεκεν ἅπαντα διαπραττομένων, ὥστε ἐκκλίνει μὲν τὴν ἐπαγομένην τότε τοῖς ἀσεβέσι παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν, ἀπολαῦσαι δὲ τῶν ἡτοιμασμένων τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθῶν, αὐτὸς μὴδὲ ὑπ' ἐκείνων λέγει τῆς εὐσεβείας ἐξίστασθαι, εἰκότως, ὡς ἂν οὐ μισθῷ μετῶν τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ ἀγάπῃ τῇ περὶ τὸν Χριστὸν τούτων αἴτιον γεγονότα τοῖς ἀνθρώποις καλῶν ἅπαντα καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν αἰρούμενος· τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς ἀγάπης φύσις, οὐδαμοῦ τῶν καθ' ἑαυτὸν φροντίζειν τὸν ἀγαπῶντα ποιοῦσα, ἀλλὰ πάντα ποιεῖν καὶ ὑπομένειν παρασκευάζουσα, ἀφ' ὧν ἂν ὠφελεῖσθαι τι νομίζῃ τὸν ἀγαπώμενον. Πάντα μὲν οὖν με-
D γάλα τὰ προειρημένα καὶ πρέποντα τῇ περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπῃ τοῦ μακαρίου Παύλου, ὑπὲρ ἅπαντα δὲ τὸ, *οὔτε τις κτίσις ἑτέρα* τοῖς λοιποῖς ἐπηγμένον· ἐπειδὴ γὰρ ἅπαντα ἐπεξῆλθεν τὰ ὅπως ποτὲ ὄντα τε καὶ φαινόμενα, προστεθεικῶς καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις καὶ μὴν καὶ τὰ προσδοκώμενα ἔσεσθαι,

(1) *Spic.*, c. *Cram.* p. 148.

(2) *Scribi malim, δὲ τό.*

(3) *V. δι' a libris abest.*

(4) *Spic.*, c. *Cr.* p. 154.

(5) Hoc fragm. in c. *Cram.* non legitur.

(6) *C. Monac.* (c. *Cr.* p. 291): *Θ. Μονάχου.* "H

ἐνεστῶτα καὶ μέλλοντα τὰ παρόντα φησὶν καὶ τὰ προσδοκώμενα φόβερὰ, καὶ ὕψωμα μὲν τὰ ἄγαν ἐπίδοξα, βάθος δὲ τὰ ἄγαν ἄδοξα. *ib.* Ita recte habet sententia. Quanquam hic fortasse quædam exciderunt et Th. ita scripsit : *Θαυμασιώτερον δὲ τὸ, ἀπὸ τῆς ἀγ. . . ἡμῶν (Rom. 8, 39)· ἀπάντων γάρ.*

τελευταῖον ἐπήγαγεν τὸ, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα, δεῖ- A nihil hæc fore putat in comparatione cum illa cha-
 κνὺς ὅτι οὕτως ἅπαντα ταῦτα εἶναι ἀντίρροπα τῆς ritate.
 περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης νενομίκεν οὐδαμῶς, ὅτι καὶ εἰ ἕτερα σὺν τούτοις γένοιτο, τὸ μηδὲν εἶναι αὐτὰ
 πρὸς παράθεσιν ἡγεῖται τῆς ἀγάπης ἐκείνου.

ΚΕΦ. Θ'.

Στίχ. γ'. — Ὁρκῶ (1) πιστοῦται τὸν λόγον. Ἐπειδὴ
 γὰρ εἶπεν ὅτι οὐκ ἔστιν ὃ δύναται αὐτὸν χωρίσαι τῆς
 ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, ἐπάγει ὅτι μόνον (2) τῆς συγ-
 γενείας αὐτοῦ ἡττάται· περὶ πάντων δὲ τῶν ἐξ
 Ἰσραὴλ φησι. Ἡδέως οὖν φησι καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν
 δίδωμι, ἵνα ὧν ἐκπεπτώχασιν, ταῦτα πάλιν (3) ἀνα-
 καλέσωνται πιστεύσαντες εἰς Χριστόν· τί γὰρ τῶν
 καλῶν οὐκ Ἰουδαίων ἦν, ἐφ' οἷς νῦν τὰ ἔθνη σεμνύ-
 νεται (4); ἡ δόξα, ἡ διαθήκη, καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ἐξ
 αὐτῶν καὶ ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὅς ἐστι Θεὸς οὐ B
 μόνον αὐτῶν, ἀλλὰ κοινῇ πάντων. Ἴνα οὖν ταῦτα
 ἀνακτήσωνται, ἡδέως ἐγὼ ὑπὲρ αὐτῶν ἀνάθεμα
 ἐγενόμην. Τὸ δὲ ἀνάθεμα τὸν ἀλλότριον δηλοῖ,
 ἐπειδὴ (5) τὸ ἀνατεθὲν τοῦ ἀνα[τε]θέντος ἀλλότριον (6).

Στίχ. ε'. — Τί οὖν, φησὶν, εἰποιτε ἂν περὶ τοῦ κατὰ
 τὸν Ἡσαῦ καὶ τὸν Ἰακώβ, ὅπου καὶ πατὴρ εἰς καὶ
 μήτηρ μία καὶ σύλληψις ἡ αὐτή; τὸ γὰρ, ἐξ ἐνὸς
 κοίτην ἔχουσα, τοῦτο λέγει, τὸ τὴν αὐτὴν ἐκ τοῦ αὐ-
 τοῦ μὴ κατὰ διαφοροῦς τεκεῖν συλλήψεις. Καὶ οὕτω
 κατὰ πάντα καὶ προγόνων οἰκειότητι καὶ τοκετῶ
 συνημμένων αὐτῶν, ὅμως ὁ Θεὸς πρὶν γεννηθῆναι
 αὐτοὺς καὶ τι ποιῆσαι καλὸν ἢ κακὸν, προλαβὼν οὐ
 μόνον διεῖλεν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀνέτρεψεν, εἰ δεῖ C
 τὰληθὲς σκοπεῖν τῆς φύσεως τὴν ἀκολουθίαν τὸν
 μείζονα δουλεύσειν ἀποφηνάμενος τῷ ἐλάττονι, εἰδὼς
 μὲν αὐτοὺς ὁποῖοί τινες ἔσονται, οὐκ ἀναμείνας δὲ
 ἀπὸ τῶν οἰκείων διαγνωσθῆναι τρόπων, ἀλλὰ πόρ-
 ρωθεν αὐτοὺς διελὼν, ὥστε διὰ πάντων φανεράν
 γενέσθαι τῆς ἐκλογῆς τὴν χάριν, ἢ καὶ φύσεως καὶ
 πάντων ἔστιν προτιμότερα. Εὐκαιρότατα μὲν οὖν
 πρὸς τὰ παρόντα καὶ τὸ, μήπω γὰρ γεννηθέντων·
 οὕτω γὰρ διαψεύσασθαι φησὶ οὐχ οἷόν τε Θεὸν, ἕτερα
 μὲν ὑπισχνούμενον, ἕτερα δὲ ποιῶντα, ὅτι καὶ πρὸ
 τῆς γεννήσεως τὸν ἐκάστου τρόπον εἰδὼς ἐκλέγεται
 οὓς ἂν ἀξίους εἶναι νομίσει. Τίς ἂν οὖν γένοιτο ἐπὶ
 τοῦ τοιούτου διαμαρτία, ὥστε τοῦτο κατὰ τὸν τῶν
 ἰδεῶν νομίζειν λόγον; Δεικνὺς δὲ ὅτι ἡκολούθησεν τῇ
 κατὰ χάριν ἐκλογῇ καὶ τὰ πράγματα, ἐπάγει· Καθὼς D
 γέγραπται· Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ
 ἐμίσησα· διὰ πάντων μέντοι σαφῶς ἀπέφηνεν ὅτι
 μὴ φύσεως ἀκολουθίᾳ δουλεύειν οἶδεν Θεὸς, χάριτι
 δὲ καὶ φιλοτιμίᾳ τούτους ἐκλέγεται, οὓς ἂν ἀξίους

CAP. IX.

VERS. 3. — Jurejurando fidem facit dictis. Nam
 post illa nihil esse quo a charitate Christi separari
 possit, confirmat se uno suorum studio teneri : de
 omnibus autem Israelitis loquitur. Libenter ait,
 et corpus et animam meam trado, ut in Chri-
 stum credentes ex eis eripiantur in quæ de-
 lapsi sunt. Quid enim eorum bonorum quibus nunc
 Judæi gloriantur, olim ad Judæos non spectabat?
 Gloria ipsis, et testamentum, et quod præstantis-
 simum, ex ipsis etiam Christus secundum carnem,
 qui Deus non illorum tantum, sed communis
 omnium. Quæ, ut recuperarent, libentius pro ipsis
 anathema fierem. Vox autem *anathema* (sepositio)
 alienum designat, alienus enim sepositus a se-
 ponente.

VERS. 10. — Quid igitur dicetis, inquit, de illa
 Isaac et Jacob memoria, ubi et pater unus et mater
 una et unus idemque conceptus. Nam illud *ex uno
 concubitu habens* declarat eandem ex eodem non
 pluribus conceptibus, sed uno peperisse. Ita per
 omnia licet parentum unione et conjunctione pa-
 rerentur (Esau et Jacob), Deus tamen (antequam
 nati sint, aut aliquid boni aut mali egissent, prius
 distinxit eos, imò etiam, ut vera loquar, leges na-
 turæ subvertit; nam decrevit ut major minori in-
 serviret, sciens quidem quales futuri erant, non
 autem exspectans donec moribus suis probarentur,
 sed ab antiquis prædestinavit eos, ita ut electionis
 gratia per omnia appareret, quæ natura et omni-
 bus præstantior. Aptissime cum argumento con-
 gruit illud *cum nondum nati fuissent*; ita enim de-
 clarat Deum mendacii expertem non alia pol-
 liceri, alia vero facere, cum, antequam nascere-
 mur, perspectis ejusque moribus, seligat eos quos
 dignos existimaverit. Quis enim ad eum errorem
 veniret, ut crederet hanc electionem fieri nulla
 morum ratione habita. Ut autem demonstret facta
 gratiæ vocationi respondisse, addit : *Sicut scriptum
 est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui*. Per omnia
 vero manifestius declaravit, Deum nature legibus
 non inservire, sed bonitate et gratia sua eos vo-
 care, quoscunque vocatione dignos reputaverit.
 Qui autem prius ab eo gratia donati sunt, tunc de-

(1) Spic. In c. Cram. p. 162 tribuitur hoc fragm.
 Diodoro, sed magna est lectionis varietas. Lectio-
 nes Cram. sunt hæc : Ἀναγκαίως τῷ παρέποντι (leg.
 cum Cram. πρέποντι) ὁ. π. τ. λόγον· προειπὼν γὰρ
 ὅτι οὐκ ἔστι τι ὃ δυνήσεται αὐτόν.

(2) C. Cr., μόνος. ib. C. Cr. : ἡττάται· φησὶν οὖν
 ὅτι ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων ἡδέως ἂν κ. σῶμα κ. ψυχὴν
 προήκατο, ἵνα ὧν.

(3) C. Cr., τὰ αὐτὰ πάλιν.

(4) C. Cr., σεμνύνεται; ἡ υἰοθεσία, ἡ δ., αἱ δια-
 θῆκαι, αἱ ἐπαγγελίαι, ἡ λατρεία, οἱ θεοφιλεῖς πατέ-

ρες κ. τὸ μέγ., ἐξ ὧν ὁ Χ. τὸ κ. σ.· ἐξ αὐτῶν φησὶν
 ὁ Χριστός. Θεὸς δὲ οὐ μόνων αὐτῶν, ἀ. κοινῇ ἐπὶ
 πάντων ἐστὶ Θεός· τούτων οὖν πάντων ἐκπεπτώχασιν
 Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ἵνα ταῦτα ἀνακτ. φησὶν ἡδέως ἂν
 ἀνάθεμα ὑπὲρ αὐτῶν ἐγενόμην ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ.

(5) C. Cr., ἐπεὶ.

(6) Adjicitur in c. Cr., ἀναγκαίως δὲ ὅσων ἔχει
 περὶ αὐτοὺς διαθέσεων δείκνυσιν, ἵνα μὴ τις τοὺς κατ'
 αὐτῶν ἐλέγχους πρὸς ἀπέχθειαν λέγεσθαι ὑποβάλλοι.
 His verbis explicit cod. Bodleianus, quo Cramer
 usus est.

stinatum sibi munus complebunt, mentem suam juxta gratiæ vocationem informantes.

VERS. 14. — *Quid ergo dicemus? ait. Nunquid iniquitas apud Deum? Absit. Hæc autem dixi, inquit, ut ostenderem Deum legibus naturæ non inservire, sed eos gratia et benignitate seligere quos electione sua dignos existimaverit. Nemo autem hæc interpretetur quasi dicam iniquam esse Dei electionem, temere et absque judicio alios quidem beneficiis, alios vero pœnis persecuti. Ne unquam talia asserere videar. Deinde ut adversariorum sententiam explicet: Moysi enim dicit: Miserebor cujus misereor, et misericordiam præstabo cujus miserebor, et allato testimonio, eorum nomine ratiocinatur: Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei; aliumque Scripturæ locum proferens: Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam: et ut annuntietur nomen meum in universa terra. Concludit rursus: Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat. Hæc omnia velut adversariorum nomine profert, et sane testimonia ita adhibet, tanquam ab eis ad suam confirmandam doctrinam usurpata, argumentaque consequenter ipsorum nomine instruit. Duo sunt quæ in prædictis reprehenduntur. Si Deus bonos et malos juxta mentem facit quos vult, num in potestate nostra bonum aut malum seligere? Qui autem punit quos vult et rursus bonis donat ad nutum suum, si nostri est hoc aut illud amplecti? Posterius argumentum prioris corollarium. Quod si confiteantur in nostra potestate esse bonorum aut malorum electionem, confutatur illud nobis non inesse causam eorum quæ fiunt. Quod si autem nobis non facultas ea faciendi quæ voluerimus, non ipsi eorum quæ circa nos fiunt causa, sed agentis Dei beneplacitum. Optime autem beatus Paulus distincte respondet. Cum prius argumentum totam rem evertat, illud primum valida ratione solve conatur, et poste aposterioris solutionem velut corollarium conjunxit. Dictis quæ nomine illorum proferuntur rursus ea affectat quæ cum præcedentibus congruant: Dicis itaque mihi, quid adhuc queritur? Voluntati enim ejus quis resistit? Hoc est: Scripturæ testimoniis confisus, quasi eadem docerent quæ tu asseris, dicis te nullius criminis, nulliusque pœnæ esse reum, nil de sententia sua facientem, sed ea necessitate operantem quæ Deo placent, nec alia præter ea eligere valentem. Deinde uno verbo declarans quam absurda sint quæ obijciuntur. Et quidem, o homo, ait, tu quis es, qui respondeas Deo? Mire per ipsum illorum responsum ostendit quam inepta sint eorumdem verba. Non enim proferuntur hæc ut reprehendantur, uti quibusdam visum est; nam prorsus alienum est a beati Pauli more adversario-*

Α εἶναι τῆς ἐκλογῆς νομίση, οἵτινες τῆς παρ' αὐτοῦ πρότερον ἀξιωθέντες χάριτος, τότε τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισφέρειν δύνανται, ἀνάλογον τῇ χάριτι τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύοντες προαίρεσιν.

Στίχ. ιδ'. — *Τί οὖν ἐροῦμεν; φησί. Μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; Μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐμοὶ μὲν εἴρηται ταῦτα, φησί, βουλομένῳ δεῖξαι τὸν Θεὸν οὐκ ἀκολουθία φύσεως ἐπόμενον, χάριτι δὲ καὶ φιλοτιμίᾳ ἐκλεγόμενον οὓς ἂν ἀξίους εἶναι τῆς ἐκλογῆς νομίζῃ τῆς ἑαυτοῦ οἰέσθω δὲ μηδεὶς ἄδικον εἶναι λέγειν ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκλογὴν, εἰκῇ καὶ ἄνευ κρίσεως τοὺς μὲν ὠφελεῖν, τοὺς δὲ βλάπτειν ἐσπουδακότος· μὴ γὰρ γένοιτο τοῦτό ποτε παρ' ἡμῶν φανῆναι λεγόμενον. Εἴτα καὶ ἐξεργαστικώτερον τῶν ἐναντίων τιθεῖς. Τῷ γὰρ Μωϋσεῖ λέγει· Ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτερήσω ὃν ἂν οἰκτεῖρω· καὶ μετὰ τὴν μαρτυρίαν ἐπισυλλογίζεται ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου· Ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ· καὶ γραφικὴν ἐτέραν φωνὴν τεθεικώς· Λέγει γὰρ ἡ Γραφή τῷ Φαραῶ, ὅτι Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ· συλλογίζεται πάλιν· Ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ταῦτα μὲν οὖν ἅπαντα ὡς ἀπὸ τοῦ ἐτέρων ἔφη προσώπου, τὰς τε γραφικὰς μαρτυρίας οὕτως εἰπὼν, ὡς ἂν ἐκείνων αὐτὰς εἰς σύστασιν τοῦ οἰκείου λόγου προβάλλεσθαι εἰωθότων, καὶ τοὺς συλλογισμοὺς ἀκολουθῶς ἀπὸ τοῦ ἐκείνων ἐπαγαγὼν προσώπου. Δύο δὲ ἐστὶ τὰ ἐν τοῖς εἰρημένοις στρεφόμενα· εἰ Θεὸς ἀγαθοὺς τε εἶναι ποιεῖ καὶ κακοὺς τὴν γνώμην οὓς βούλεται, ἢ παρ' ἡμῶν ἢ τῆς αἰρέσεως ταύτης ἐξουσία; καὶ πότερον αὐτὸς κολάζει τε οὓς θέλει καὶ πάλιν εὐεργετεῖ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἢ παρ' ἡμῶν τοῦ πειρᾶσθαι τούτων τε καὶ ἐκείνων ἐστὶν ἡ αἰτία; ἔχεται δὲ τοῦ πρώτου τὸ δεύτερον. Ὁμολογουμένου μὲν γὰρ τοῦ παρ' ἡμῶν εἶναι τὴν ἐξουσίαν τῆς τε τῶν καλῶν καὶ τῶν χειρόνων αἰρέσεως, συναπηλέγχετο (1) καὶ τὸ τὰ περὶ ἡμᾶς γινόμενα ἀπὸ τῆς ἡμετέρας συμβαίνειν αἰτίας· τῆς δὲ γε τοῦ ποιεῖν ἐξουσίας ἅπερ ἂν βουλόμεθα ἐν ἡμῶν οὐκ οὔσης, οὐδὲ τὰ περὶ ἡμᾶς γινόμενα ἐφαίνετο ἀλλ' ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ ποιοῦντι Θεῷ. Κάλιστα δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος διαιρεῖ μὲν τὴν ἀπόκρισιν· ὥσπερ δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ παντὸς στρεφόμενου, ἐκεῖνο πρότερον μετ' ἰσχυρᾶς τῆς ἀποδείξεως λύειν πειράται, καὶ μετ' ἐκεῖνο ὡς ἂν ἀκόλουθον ἐπισυνάπτει τοῦ δευτέρου τὴν λύσιν. Ἐπάγει δὲ πάλιν μετὰ τὰ προτεθέντα ἀπὸ τοῦ ἐκείνων προσώπου, ὅπερ ἀκόλουθον ἦν τοῖς εἰρημένοις· Ἐρεῖς οὖν μοι· Τί ἐτι μέμψεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; ἀντὶ τοῦ, θαρρήσας δὲ ταῖς γραφικαῖς μαρτυρίαις ὡς ἂν σύμφωνα οἷς λέγει αὐτὸς διδασκούσαις ἡμᾶς, ἐρεῖς ὡς οὔτε μέμψως οὔτε τιμωρίας ἄξιός εἰ τινος, γνώμῃ μὲν οἰκείᾳ πράττων οὐδὲν, ἀνάγκῃ δὲ εἴκων τοῖς δοκοῦσιν αὐτῷ, καὶ οὐδὲ αἰρεῖσθαι παρ' ἐκεῖνα δυνάμενος ἕτερα. Καὶ συντόμως τοῦ εἰρημένου τὴν ἀτοπίαν ἐλέγχων· Μερ-*

(1) V. συναπελέγχεσθαι lexica non habent.

οὐ γὰρ, ὡς ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; θαυμασιώτατα ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἀποκρίσεως τοῦ λεγομένου δεικνύς τὸ εὐθεῖς. Οὐ γὰρ ἐπιτιμῶν, ὡς τινες ᾤθησαν, τοῦτο ἐπήγαγεν, ἐπεὶ περ σφόδρα ἀλλότριον τοῦ μακαρίου Παύλου τὸ πρότασιν τῶν ἐναντίων τιθέντα, ἐπιτίμησιν ἐπάγειν πρὸς τῆς τοῦ ζητουμένου λύσεως· ἐχρῆν δὲ τοὺς τοῦτο οἰθηέντας καὶ πρὸς ἐκεῖνο ἰδεῖν, ὅτι ἐπὶ λύσεως τὸ μενοῦνγε ἔθος κεχρησθαι τῷ Ἀποστόλῳ, ἀντὶ τοῦ, καὶ μὴν, τὸ μενοῦνγε λέγοντι. Καὶ τοῦτο μετ' οὐ πολὺ τις εὐρήσει· προτείνας γὰρ ἑαυτῷ, Ἀλλὰ γε λέγω, μὴ οὐκ ἤκουσαν; ἐπάγει· Μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, σαφῶς ἐπὶ λύσει τοῦ προτεθέντος τὴν ἐπαγωγὴν ποιησάμενος. Οὕτω κἀνταῦθα λύων τὸ μὴ ἐν αὐτοῖς εἶναι ποιεῖν ἅπερ ἂν βούλωνται, ἐπήγαγεν· Μενοῦνγε, ὡς ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Λέγεις, φησὶν, ὡς οὐκ ἄξιός εἰ μέμψεως, οὐδὲ γὰρ ἐν σοὶ τὸ ποιεῖν ἂν βούλει· καὶ μὴν οὐχ ἐτέρωθεν τοῦ λεγομένου συν-ορῶ τὴν εὐθείαν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς σῆς ἀποκρίσεως· εἰπέ γὰρ μοι, ὡς ἄνθρωπε, ὅστις ποτ' ἂν εἴης ὁ τοῦτο πρὸς Θεὸν κεχρημένος τοῖς ῥήμασιν, τίνα εἶναι βούλει (1), καλοῦ τε καὶ κακοῦ διάγνωσιν, ὡς φῆς, οὐδεμίαν ἔχειν δυνάμενον, οὐδὲ ἐκλέγειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ χείρονος εἰδότα, ἀνάγκη δὲ ποιοῦντα τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ καὶ πρὸς τοῦτο ῥέποντα καὶ τούτῳ ἡδόμενον, εἴτε καλὸν εἶναι εἴτε κακὸν αὐτὸ συμβαίνοι; καὶ πῶς οὐ τοῦτο ἐπὶ τῶν (2) σαυτοῦ δεικνύεις ῥημάτων; τούναντίον μὲν οὖν ἔοικας ἀφ' ὧν ἀντιφθέγγῃ τῷ Θεῷ ἀκριβῶς εἰδέναι τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος τὴν διάκρισιν, ὅπου γε καὶ λόγους περὶ ἑκατέρου τούτων ποιῇ, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν γιγνομένων ἐπὶ Θεὸν ἀναφέρειν ἐσπούδακας, ἑαυτὸν ἀπολύων τῆς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις (3) αἰτιάσεως· ἢ οὐχὶ ταῦτα καὶ εἰδότης ἐστὶν τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος τὴν φύσιν, καὶ ἐκλέγειν ἑκάτερον αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἑτέρου δυναμένου σαφῶς; Καιριώτατα μέντοι καὶ τὰς ῥήσεις ἀντέκρουσεν (4) εἰς μείζονα ἔμφασιν τοῦ λεγομένου τῆς ἀτοπίας· εἰρηκῶς γὰρ ἐκ τοῦ τῶν ἐναντίων προσώπου· Τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν, ἀντεπήγαγεν· Σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; σαφῶς ἐναντίον ὃν τῷ εἰρημένῳ· εἰ γὰρ ἀνταποκρίνεται, δῆλον ὅτι ἀνθέστηκεν, ὥστε τὸ μὴ ἀνθεστάναι ψεῦδος. Ἔστι τίνυνν τοιουτότροπος τις ὡς ἐν συντόμῳ τοῦ ζητουμένου ἡ λύσις· Οὐδὲν πράττεις οἰκεία τῇ γνώμῃ, ἅπαντα δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, ἐπεὶ δὲ ἀνθεστάναι τοῖς αὐτῷ δοκοῦσιν οὐδὲν φῆς εἶναι δυνατόν· πῶς οὖν ἀνταποκρίνη; δῆλον ὅτι καὶ ἀνθέστηκας· οὐκ ἄρα τοῖς αὐτῷ δοκοῦσιν ἐπιμένων ἅπαντα πράττεις, ἀλλ' οἰκεία τῇ γνώμῃ, ὡς ἂν αὐτῷ σοι φαίνεται καλῶς ἔχειν αἰρούμενος. Εἴτα καὶ ἀπὸ τοῦ καθόλου· Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, Τί με ἐποίησας οὕτως; οὐδὲ γὰρ οἶόν τε τὸ γεγονὸς ὑπὸ τοῦ (5) τὸν Δημιουργὸν αἰτιάσασθαι ἐπὶ τῇ κατασκευῇ τῆς οἰκείας φύσεως· χαίρει γὰρ

rum objecta diluentis, illos reprehendere antequam difficultatem solverit. Animadvertendum erat etiam iis qui ita rem sunt interpretati Paulum illud et quidem ad diluenda objecta sæpissime usurpare, et quidem pro quin etiam dicentem. Ita paulo post (x, 18), habebit, seipsum confutans : Sed dico : Nunquid non audierunt? et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, quibus aperte prædictam difficultatem diluit. Similiter et hic u: refelleret eos qui asserunt sibi non inesse facultatem faciendi quæ voluerint, dixit : Et quidem, o homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Dicis, inquit, te nulla reprehensione dignum, quia tui non est facere quæ vis. Quin etiam non aliunde, sed per ipsissimum tuum responsum apparet quam absurda asseras. Dic enim mihi, o homo, quisquis es qui talibus Deum arguis vocibus, quid tibi vis, boni et mali discretionem qui contendis tibi nullam competere, nec bonum a malo cognoscendi facultatem; sed necessitate dicis te agere quæ Deo placent, et ad illa deferri, et illis lætari, sive bonum sive malum quid accidat? Quomodo hæc tecum pugnare non viderentur? Nam licet contraria contenderis, quam optime bonum a malo videris distinguere, dum de unaquaque horum rerum natura disseris, et causam facti cujusque ad Deum referre, teque ab omni crimine liberare conaris. Nonne hæc hominis sunt naturam boni et mali pernoscentis, et unum præ alio eligere manifeste valentis? Aptissime tamen. Verba retorquet quo magis appareat dictorum vanitas. Nam cum ex adversariorum persona dixisset : Voluntati enim ejus quis resistit? opposuit deinde hoc : Tu quis es, qui respondeas Deo? Quod aperte cum illo pugnat; nam si respondet manifestum eum Deo resistere; ideoque falsum nos Deo resistere non posse. Hocce modo igitur se habet breviter quæstionis solutio : Nihil agis de sententia tua, omnia autem juxta Dei beneplacitum, cum contendas nemini ullam facultatem inesse resistendi Deo; qui igitur illi respondes? Manifestum quod ei resistis, non igitur per omnia Dei beneplacito inservis, sed agis de sententia tua, seligens quæcunque tibi recta se habere videbantur. Deinde in genere argumentatur : Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit : Quid me fecisti sic? Non enim creaturæ est Creatorem de naturæ suæ constitutione arguere: nam ipsi placet cujusque natura qualiscunque sit; qui igitur de eo argueretur quo præ cæteris omnibus gavisus est? Exemplo etiam ratiocinationem confirmans : Annon potestatem habet figulus luti, ait, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Nam consideremus, si libuerit, figulorum opera, ex eodem luto pro libidine multa, vas quodecunque ad usum quem voluerint informabunt,

(1) Spic., βούλεις τε.
(2) Spic., ἐπὶ τόν.
(3) Spic., πεπραγμένοις.

(4) Spic., ἀντέκρουσες.
(5) Spic., ὑπὸ τοῦ.

nec quid obstabit quin, alia ad usum utilem, alia ad humillima destinant. Quis autem audivit unquam vas ad humilia confectum figuli operam reprehendisse, quod se non potius ad meliora paraverit? Natura enim hoc fieri nequit. Quod si eadem ratione, opus Dei qui es, ita te haberes ut vi necessaria et decoris ignorantia et naturali quadam constitutione ad deteriora dilabereris, juxta figmentorum et figuli similitudinem, nec apud te ulla appareret boni et mali discretio, nec Deum tanquam factorum causam incusare studeres, temetipsum ab omni reprehensione liberans, sed natura tua viveres contentus. Nunc vero accuratius quid conveniat noscis, et de istis disseris, et quod reprehensione dignus sis, qui peccat, adeo perspicis ut te a criminibus liberare, et alium de causa lapsus arguere studeas, ubique manifestissimum potestatis qua tua mens pollet documentum præstans, qua et bonum a malo distinguere, et facillime quod voluerit suscipere valet. Quod si Deus naturam tuam ad libidinem instituerit, te lætari oporteret vel malo quod natura faceres; si autem de boni et mali discrimine loqueris, operum malitiam aperte confiteris, et manifestius declaras ea peragendi facultatem a Deo habere, voluntatem autem menti tuæ inesse. Ita de libertate disserens, de eis etiam loquitur qui pœnis subjacent, aut juxta Dei sententiam meliora consequuntur.

τίαν τοῦ πταίσματος, διὰ πάντων σαφέστατον γνῶρισμα τῆς ἐνοῦσης σοι τοῦ λογικοῦ δυνάμεως παρέχόμενος, καθ' ἣν καὶ διακρίνειν ἐπίστασαι τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ αἰρεῖσθαι μετὰ πολλῆς ὁ βούλει δύνη τῆς εὐμαρείας. Εἰ μὲν οὖν Θεός σοι πρὸς ὅπερ ἐβούλετο κατεσκεύασεν τὴν φύσιν, χαίρειν ἦν σε ἀνάγκη καὶ τῷ κακῷ γεγονότα πρὸς τοῦτο· εἰ δὲ λόγους ποιῇ περὶ τε καλοῦ καὶ κακοῦ διακρίσεως, τὴν τῶν ἀτόπων ἐργασίαν σαφῶς αἰτιώμενος, εὐδηλὸς εἰ πρὸς τοῦτο γεγονώς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, οἰκεία δὲ γνώμη τὸ δοκοῦν αἰρούμενος. Οὕτω τοὺς περὶ τοῦ αὐτεξουσίου γυμνάσας λόγους, λέγει καὶ περὶ τῶν εἴτε τιμωρίαις ὑποβαλλομένων, εἴτε καὶ ἐν κρείττοσιν ἐξεταζομένων κατὰ γνώμην Θεοῦ.

VERS. 22-24. — Quod Paulus orationis decorem non affectet, jam supra notavimus, et quod sæpius etiam deficiat, præsertim vero propter nimiam brevitate, qua proprio de more ita utitur, ut dicto obscuritatis multum habeant. Hoc in istis versibus occurrit, cum Apostolus illo *quod si perfectam sententiam exprimat*. Nam ubi probavit hominibus decoris discretionem inesse, et eos juxta beneplacitum suum agere hoc dicere videtur: Quod si hoc scisciteris qua de causa malorum pauci pœnas reddant, et cæteri prosperis utantur, bonorum autem pauci hac in vita illustres sint, dum plerique his in terris nulla mercede fruuntur. At voces *quod si* tantum posuit, quasi sententia ex prædictis satis omnibus appareret, et superflua esset ejus enuntiatio. Tunc quæstionem solvens addit: *Deus volens ostendere iram*, et cætera. Quod autem dicit ita se habet: Præsens hæc vita juxta Dei constitutionem certaminum, non præmiorum locus, et de ejus nutu boni et mali similiter bona et mala sortiuntur, ut cujusque mens accurate probatur, ut boni virtutem in utraque fortuna æque professi nec prospe-

Α τῷ κατὰ φύσιν ἕκαστον ὅπως ἂν ἔχη· πῶς οὖν αἰτιάζεται ἐπὶ τούτῳ ὃ δὴ μάλιστα πάντων αὐτῷ καθ' ἡδονὴν εἶναι συμβέβηκεν; Καὶ παραδείγματι τὸ εἰρημένον πιστούμενος· Ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φινάματος ποιῆσαι ὁ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Ἀπιδώμεν γάρ, εἰ δοκεῖ, πρὸς τὴν τῶν κεραμέων ἐργασίαν, ὅπως ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας ἕκαστον τῶν σκευῶν πρὸς ὃ τι ἂν βούλωνται ποιοῦσιν, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἴσταται ἐμποδῶν, τὰ μὲν ἐπὶ τι χρήσιμον βουλομένοις ποιεῖν, τὰ δὲ ἐπὶ τὴν τῶν ἀτίμων χρήσιν· τίς ἀκήκοέν ποτε τῶν ἐπὶ τὰ ἀτιμότερα γεγονότων σκευῶν αἰτιασαμένων τῆς ἐργασίας τὸν κεραμέα, καὶ ὅτι μὴ μᾶλλον ἐπὶ τὸ κρείττον αὐτὰ κατεσκεύασεν; οὐ γὰρ ἔχει φύσιν τὸ πρᾶγμα. Εἰ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἦσθα τρόπον, καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγονώς, ὥστε ἀλογίᾳ τε καὶ ἀγνωσίᾳ τοῦ προσήκοντος φυσικῇ τινι τῇ κατασκευῇ πρὸς τὸ χεῖρον ἐκδεδῶσθαι κατὰ τῶν σκευῶν καὶ τοῦ κεραμέως ὁμοιότητα, οὐτ' ἂν διάκρισις ἐνοῦσά τις ὀφθῇ σοι τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος, οὐτ' ἂν ἐσπούδασας ἐνεργεῖν ἐπὶ τὸν Θεὸν τοῦ γιγνομένου τὴν αἰτίαν, σαυτὸν ἀπολύων τῆς μέμφεως, χαίρειν δὲ διετέλεις τῷ κατὰ φύσιν πάντως. Νυνὶ δὲ καὶ οἰδὼς ἀκριδῶς τὸ δέον, καὶ λόγους περὶ τούτου ποιῇ, καὶ ὅτι μέμφεως ἄξιον τὸ γιγνόμενον, κἂν ἀμαρτάνῃς, οὕτως ἐπίστασαι, ὥστε καὶ ἀπολύεις (1) σαυτὴν τῶν ἐγκλημάτων καὶ μεταφέρεις ἐφ' ἕτερον τὴν αἰτίαν.

Сτίχ. κβ'-κδ'. — "Ὅτι μὴ κάλλους ἐπιμελεῖσθαι ἐσπούδακεν φράσεως καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἰρήκαμεν, καὶ ὅτι πολλὰ μὲν ἐστὶν ἃ κατ' ἑλλειψιν λέγει, μάλιστα μὲν τῇ ὑπερβολῇ τῆς συντομίας, ἥ (2) κατὰ τι οἰκείον ἰδίωμα κεχρησθαι ἔθος αὐτῷ, ἀσάφειαν τοῖς ῥητοῖς ἐνεργάζεται. Τοιοῦτο δὲ τι καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης ἐνεστι λέξεως εὐρεῖν τοῦ Ἀποστόλου, εἰ δὲ ἀντὶ ὁλοτελοῦς τεθεικότος διανοίας. Δείξας γὰρ αὐτοὺς τῶν προσηκόντων τὴν διάγνωσιν ἔχοντας καὶ τὸ δοκοῦν δυνάμενους αἰρεῖσθαι, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, Εἰ δὲ τοῦτο πυνθάνει, τίνας ἐνεκεν ὀλίγοι μὲν τῶν κακῶν οἰδίκως διδόντες, τῶν λοιπῶν ἐν εὐθηνίαις ἐξεταζομένων, ὀλίγοι δὲ τῶν ἀγαθῶν εὐδόκιμοι κατὰ τὸνδε γίνονται τὸν βίον, τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν οὐδενὸς ἀπολαύει κατὰ γε τὸ παρὸν ἀγαθοῦ, τὸ εἰ δὲ τέθεικε μόνον, ὡς ἂν ἐκ τῶν προειρημένων δήλου τοῖς ἐντυγχάνουσι τοῦ ζητήματος ὄντος, περιττόν τι νομίζων αὐτοῦ τὴν ἐπανάληψιν. Εἶτα ἐπισυνάπτει τοῦ ζητήματος τὴν λύσιν· Θέλων ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ τὰ ἐξῆς. "Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Τὸν παρόντα βίον ἀγώνων οὐκ ἀνταποδόσεως εἶναι πεποίηκεν ὁ Θεός, συγχωρῶν καὶ τοὺς φαύλους καὶ τοὺς ἀγαθοὺς

(1) Spic., ἀπολύσεις.

(2) Spic., ἥ.

τῶν ἀνθρώπων ἐν τε τοῖς καλοῖς καὶ τοῖς χείροσιν ἔξετάζεσθαι ὁμοίως, ὥστε βάσανον ἀκριβῆ τῆς ἀπάντων γενέσθαι προαιρέσεως, καὶ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς φανῆναι διαθέσει τὴν ἀρετὴν μετιόντας, ὅτ' ἂν ἐν ἑκατέραις τοῦ βίου ταῖς μεταβολαῖς τὰ ὅμοια ἐπιτηδεύοντες φαίνωνται, οὔτε ἐν εὐθηνίαις καυχώμενοι, οὔτε ἐν δυσπραγίαις δυσανασχετεῖν ἀναγκαζόμενοι, τοὺς δὲ γε κακοὺς διὰ πάντων ἐραστὰς ἐλέγχεσθαι τῶν χειρόνων, ἐν τε τῇ ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν ἀγνωμόνως περὶ τὸν αἴτιον διατιθεμένους, καὶ ἐν τῇ πείρᾳ τῶν λυπηρῶν ἐπιτείνοντας τοῦ τρόπου τὴν μοχθηρίαν· ἀποδίδωσι δὲ ἑκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ὥστε τοίνυν μὴ ἀπιστεῖσθαι τούτων τὴν ἔκθεσιν, αἰνίγματα αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου διὰ τὴν ἀπάντων παρέχεται διόρθωσιν· καὶ τιμωρεῖται μὲν ἐνίοις τῶν φαύλων εἰς σωφρονισμόν τῶν ἐπιτηδεύειν τὰ ἄτοπα βουλομένων, εὐδοκίμους δὲ ἐνίοις ἐργάζεται τῶν καλῶν εἰς προτροπὴν τῶν ἐναρέτου βίου μετιέναι ἐσπουδακότων. *Θέλω οὖν*, φησὶν, *ὁ Θεὸς ἐκδειξάι τὴν ὀργὴν καὶ τὸ δυνατόν*, ἵνα εἴπη ὅπως ἅπαντας τιμωρεῖται τοὺς τὰ ἄτοπα διαπραττόμενους, ἀνέχεται πολλάκις κακῶν, συγχωρῶν αὐτοὺς καὶ αὖτις (1) ἐπιδιδόναι κατὰ τόνδε τὸν βίον, ὥσπερ οὖν πεποίηκεν καὶ ἐπὶ τοῦ Φαραῶ· εἶτα καταφανεῖς ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ παρὰ πᾶσι γεγονότας τιμωρεῖται δικαίως, σαφέστερον γνῶρισμα παρεχόμενος ἅπασι τοῦ μὴ ἀτιμώρητα πταίνει τοὺς ἀμαρτάνοντας· ταῦτ' οὖν τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν διαπράττεται πάλιν, καὶ ἐξ ἀδόξων αὐτοὺς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα περιφανεῖς ἐργασάμενος· τοῦτο δὲ ἐπὶ τε τοῦ Μωϋσέως καὶ ἐτέρων πολλῶν κατὰ διαφόρους πεποίηκε τοὺς καιροὺς, ὃ (2) τῆς ἐσομένης ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τοῖς ἐναρέτοις δόξης παρέχεται τὴν ἀπόδειξιν. Συμπεράνας τὴν πρὸς τὰ ζητήματα ἀπόκρισιν ἐν τούτοις, ἀναλαμβάνει τοῦ λόγου τὴν ἀκολουθίαν. Προὔκειτο μὲν γὰρ αὐτῷ δεῖξαι ὅτι Θεὸς οὐ πρὸς φύσιν βλέπει, χάριτι δὲ οἰκείᾳ τοὺς ἀξίους ἐκλέγεται, ἀποδοκιμάζων τοὺς ἀτόπους τῶν ἀνθρώπων· ἐπειδὴ δὲ ζητήματα ἀπὸ τῶν ῥηθέντων ἀνέκυψεν, λύσιν αὐτῶν ποιησάμενος τὴν προσήκουσαν, ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀνατρέχει καὶ φησιν· *Οὐς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν*, τοῦτο λέγων ὅτι τὴν οἰκείαν καὶ νῦν χρηστότητα συνήθως ἐπιδεικνύμενος ὁ Θεὸς, ἐξελέξατο ἡμᾶς χάριτι τοὺς μὲν ἀπὸ Ἰουδαίων, τοὺς δὲ ἀπὸ ἐθνῶν, ἑκατέρωθεν οὓς ἀξίους ἡγήσατο τούτους ἐπὶ τὴν εὐσέθειαν καλέσας, οὐ πρὸς φύσιν ἀποβλέψας οὐδὲ ταύτῃ διακρίνας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐτέρων, δοκιμασίᾳ δὲ τρόπου τοὺς μὲν ἀποβάλλων, τοὺς δὲ εἰσδεξάμενος.

Στίχ. κε'. — Οὐχ ὡς περὶ τῶν ἐθνῶν εἰρημένη πρόφητικῶς, οἵτινες ἐσώθησαν, ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐχρήσατο τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Ὡση, εἴρηται γὰρ περὶ Ἰουδαίων σαφῶς, ἀλλ' ὡς δυναμένη δεικνύει ὅτι φύσιν οὐκ αἰδεῖται Θεὸς, δοκιμασίαν δὲ τρόπου ποιεῖσθαι εἴωθεν, ὅπου γε καὶ Ἰουδαίους ἀπεποιήσατο, τοὺς μοχθηροὺς (3) ὄντας τὴν γνώμην οὐχ ἐλόμενος τιμῆσαι διὰ τὴν φύσιν, καὶ οἰκειώσατο πάλιν αὐτοὺς μεταβαλομένους τὸν τρόπον· τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῆς παρουσίας δεῖκνυται μαρτυρίας, ὅθεν καὶ δι' ἐτέρας τὸ αὐτὸ πιστούμενος ἐπάγει· *Ἡσαΐας δὲ κρᾶζει*, καὶ τὰ ἐξῆς.

Στίχ. κς'. — Καὶ δι' ἐτέρας μαρτυρίας τὸ αὐτὸ

ris inflati, nec adversa ægre ferentes ei sincera mente adhærere videantur, mali autem per omnia deterioribus indulgeant, in secunda fortuna de bonorum auctore errantes, in adversa vero se in flagitia magis ac magis ingurgitantes. In futuro autem ævo retribuet Deus sua cuique pro meritis. Ut tamen homines finem hunc credant, documenta quædam futurorum præstat etiam hac in vita Dei providentia; ideoque malos nonnunquam pœnis affligit ad eos docendos qui ad prava delabi vellent, bonos autem nonnullos beneficiis exornat ad eos inflammandos qui jam virtutis studio flagrant. Volens igitur, inquit, ostendere iram et potentiam, hoc est, quod omnes prava operantes puniat, sæpius malos sustinet, imo et hac in vita prosperis auget, uti de Pharaone factum est. Deinde vero ubi malitia sua apud omnes innotuerunt, affligit eos juste, omnibus manifestius declarans meritas pœnas reddituros quicumque fuerint lapsi. Rursus eadem in bonos demonstrat, illosque summis calamitatibus oppressos præter spem omnem illustrat: ita se in Moysem et in alios etiam permultos diversis temporibus gessit, documentum gloriæ præbens qua sancti futuro in ævo essent illuminandi. Quæstionibus igitur ita solutis, ad propositum redit. Nam probare voluerat, Deum non naturam respicere, sed gratia sua dignos eligere, malos homines respicientem. Occupatis igitur quæ objici potuissent, et rite solutis, ad argumentum revertitur et dicit: Quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus, innuens quod suam bonitatem et nunc pro more declarans Deus, nos gratia sua elegit alios ex Judæis, alios ex gentibus, utrinque ad pietatem vocans quoscunque dignos judicaverit; non ad naturam respexit, nec hac de causa nos ab aliis distinxit, sed comprobatis moribus, alios rejecit, alios autem vocavit.

VERS. 25. — Istud testimonium Osee usurpat Apostolus hoc in loco, non quasi de gentibus prophetico more dictum sit, quæ servatæ sunt; nam de Judæis manifeste prolaturum est; sed quia exinde apparet Deum ad naturam non respicere, sed morum probationem facere. Judæos respuit, mente corruptos propter naturam servare nolens, et immutatis enim moribus rursus eos in suos recepit. Hoc enim ex allato testimonio patet, unde etiam alio idem confirmatur: *Isaias autem clamat*, etc.

VERS. 27. — Idem alio etiam confirmatur testi-

(1) *Spic.*, αὖτις.

(2) V. ὃ in *Spic.* non legitur.

(3) *Spic.*, ἀπεποιήσατό τε μοχθ.

monio. Nam dicit propheta : Etiam si essent Israelitæ numero tanquam arena maris, pauci tantum ex iis salvi fient, ii videlicet qui melioribus digni. Et promissiones ad patres factas, circa paucos tantum eorum qui ab eis genus ducunt coarctans, in his jure cuncta perficiet.

VERS. 30. — Causam explicat de qua Judæorum plerique de Dei societate depulsi sunt, gentiles autem innumeri præter spem omnem illa fruuntur. Decebat enim eum, cum aliorum rejectionem, aliorum adoptionem proclamaverit, utramque rationibus comprobare. Unde dicit: *Quid ergo dicemus quod gentes quæ justitiam non sectabantur*, et cætera. Quid ergo dicemus, inquit, quod gentilium haud pauci justitiam adepti sunt, Christi disciplina eruditi, licet pietati nunquam inserviissent? Quid enim? Illi idolis inserviebant, Judæorum vero plerique justitiam non contigerunt, qui spe justitiæ legi usque inservierunt. Nam illud *sectando legem justitiæ* de lege Mosaica dicit, innuens quod eam legem habuerant quæ justitiam promittit observantibus se; est illud *in legem justitiæ* de lege Christiana, pro more suo justitiam legem justitiæ vocans, ut et fidem legem fidei. Quidam vero verba distinguentes, illud, *Quid ergo dicemus*, interrogative legunt, et deinde respondent: *quod gentes quæ non sectabantur* et reliqua; ast hi a veritate prorsus aberrant, et mentem apostolicam perspicere nequeunt. Nam omnia una legenda juxta interpretationem nostram: *Quid ergo dicemus quod gentes quæ non sectabantur justitiam*, et cætera, hoc cum intendat Apostolus: Quid dicemus de re hac omnino nova et spem omnem exsuperante; eos justitiam consequi qui de ea minime curant, ab ea autem aberrare qui circa eam unice student?

ὄντος ἄγαν καὶ παρὰ πᾶσαν συμβεβηκότος ἐλπίδα, πρᾶγματος, μὴ τυχεῖν δὲ τοὺς τὴν πᾶσαν σπουδὴν

VERS. 32, 33. — Fieri nequit ut quis ex operibus legis justificetur. Ad hoc enim nunquam peccandum esset, quod homines præstare non valent; peccantes autem necessario lex damnat. Ita deficit a justitia per legem obtinenda, qui justitiam sperat se consecuturum vitam ad legem constituendo; gratia autem largitus est eam Deus hominibus, tollens nostram ad peccandum proclivitatem, quando resurgens ipse immortales nos effecit: horum autem est promissa adipisci per fidem in Christum. Illi igitur justitiam parvi facientes quam gratia concessam nos per fidem adepturos speramus, sed contra ex operibus legis justificandos se sperantes, quod fieri nequit, illam quidem non sunt consecuti, et hanc sibi comparare nunquam potuerunt. Offende-

(1) Spic., προσθῆναι.

(2) V. quæ sequuntur exhibet etiam c. Mon. (cat. Cram. p. 365). Θ. Μονάχου: τί γὰρ εἰποῦμεν ἄν, ὅτι.

(3) V. προσελ. — διδασκ. om. c. Mon., dein habet καίτοι.

(4) V. δέ om. Spic.

πιστοῦται· λέγει γὰρ ὁ Προφήτης, ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης ὧσιν οἱ Ἰσραηλῖται πλήθει, ὀλίγοι σωθήσονται ἀπ' αὐτῶν οἱ ἄξιοι τῶν κρειττόνων, καὶ τὴν γεγεννημένην πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν περὶ τῶν καταγόντων ἐκεῖθεν τὸ γένος συντεμὼν εἰς ὀλίγους, ἐν αὐτοῖς πληρώσει μετὰ τοῦ δικαίου τῶν ὑποσχέσεων τὴν ἀλήθειαν.

Στίχ. λ'. — Λέγει λοιπὸν τὴν αἰτίαν ἀφ' ἧς Ἰουδαίων μὲν οἱ πλείστοι τῆς οἰκειότητος ἔξω τοῦ Θεοῦ γεγονάσιν, Ἑλλήνων δὲ οὐκ εὐαριθμήτοις παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ταύτης τυχεῖν ἐνεγένετο· καὶ γὰρ ἦν ἀκολουθοῦν τὸν εἰρηκότα τῶν μὲν τὴν ἀποβολὴν, τῶν δὲ τὴν οἰκείωσιν, προσθεῖναι (1) τὴν ἐκατέρου τούτων αἰτίαν· διό φησι· *Τί οὖν ἐροῦμεν*, ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, καὶ τὰ ἐξῆς. (2) Τί τοίνυν εἰποῦμεν ἄν, φησὶν, ὅτι Ἑλλήνων μὲν οὐκ ὀλίγοι τῆς δικαιοσύνης ἔτυχον, προσεληλυθότες τῇ περὶ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ (3), καίτοιγε οὐδέποτε εὐσεβείας ἐπιμεληθέντες; πῶς γάρ; οἷ γε τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον, Ἰουδαίων δὲ (4) ἔξω ταύτης ἐγένοντο οἱ πλείστοι ἄνδρες, ἀεὶ τῷ νόμῳ προσέχειν ἐπ' ἐλπίδι τῆς δικαιοσύνης ὑπισχνούμενοι. Τὸ μὲν γὰρ, διώκων νόμον δικαιοσύνης (5), περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ λέγει, βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι μετέθεσαν νόμον δικαιοσύνης ὑπισχνόμενον εἴ τις αὐτὸν φυλάττοι, τὸ δὲ εἰς νόμον δικαιοσύνης κατὰ τὸ (6) οἰκεῖον ἰδίωμα νόμον δικαιοσύνης τὴν δικαιοσύνην καλῶν, ὡς καὶ νόμον πίστεως τὴν πίστιν. Τινὲς δὲ οὕτως διελόντες ἀνέγνωσαν τί οὖν ἐροῦμεν κατὰ ἐρώτησιν, εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, καὶ τὰ ἐξῆς (7), σφόδρα ἀποσφαλέντες τοῦ προσήκοντος καὶ συνιδεῖν τὴν ἀποστολικὴν οὐ δυνηθέντες διάνοιαν. Συναπτόν γὰρ ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως κατὰ τὴν προκειμένην ἡμῖν ἐρμηνείαν· *Τί οὖν ἐροῦμεν ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην*, καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι τί εἰποῦμεν ἄν περὶ τούτου καινοῦ τε τοῦ τυχεῖν μὲν τοὺς οὐδένα λόγον ποιουμένους τοῦ περὶ τοῦτο ἔχοντας;

Στίχ. λβ', λγ'. — Δικαιωθῆναι ἀπὸ τῶν ἔργων τοῦ νόμου, τῶν ἀδυνάτων· δεῖ γὰρ μηδέποτε ἁμαρτεῖν, ἔστιν δὲ ἄγαν ἀμήχανον ἐπ' ἀνθρώπων κρινόμενον· ἡμαρτηκότα δὲ ἀνάγκη ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν γενέσθαι τοῦ νόμου· τοσοῦτον ἀποδοεῖ τοῦ δικαιοσύνης τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου τυχεῖν ὁ διὰ τῆς κατ' αὐτὸν πολιτείας ἀπολαῦσαι ταύτης ἐλπίζων, χάριτι δὲ ταύτην δωρηταὶ ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις, πᾶσαν ἡμῶν τὴν περὶ τοῦ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν ἀφελεῖν ὑποσχομένος, ἐπειδὴ ἄν ἀναστήσας ἀθανάτους ἐργάσῃται· τούτων δὲ ἔνεστιν τὰς ἐπαγγελίας λαβεῖν διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν (8) πίστεως. Οὗτοι τοίνυν τῆς μὲν κατὰ χάριν ἐλπίζομένης ἡμῖν διὰ πίστεως προσέσεσθαι δικαιοσύνης οὐδένα ποιησάμενοι λόγον, ἀπὸ δὲ τῶν ἔργων τοῦ νόμου δικαιωθῆναι ἐλπίσαντες, ὕπερ ἀδύνατον,

(5) C. Mon., νόμ. δικ. διώκ.

(6) Spic., τὸν κατὰ.

(7) V. τινὲς... τὰ ἐξῆς c. Mon. Theodoro tri-buit, quod sententiam recte, quanquam hæc ipsa v. Theodori sunt. Et huc usque c. Mon.

(8) Spic. addit post v. Χριστὸν v. κομίσασθαι, quod quid sibi velit non perspicio.

ἐκείνης τε οὐκ ἔτυχον, καὶ ταύτην οὐδαμῶς περιποιῆσαι ἑαυτοῖς δεδύνηται. Προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος (1), ὅπερ θαυμασιώτατα ἐπήγαγεν, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐ τὰ πρότερα αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ νῦν αἰτιᾶται. Ἐτρεχον οὖν, φησί, πρὸ τούτου (2) τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης τὸν δρόμον, καὶ ἦν αὐτοῖς οὐδαμῶς μέμψιν τινὰ ἐπαγαγεῖν ὑπὲρ τῶν προτέρων, ἀλλ' ὥσπερ λίθῳ τινὶ τῷ Κυρίῳ διὰ τῆς ἀπιστίας προτκρούσαντες (3) καὶ βαρὺ τὸ κατάπτωμα ὑπομείναντες, μάταιον ἅπαντα τὸν ἐν τοῖς προειληφόσιν ἀπέφηναν δρόμον (4). Καὶ μαρτυρίαν ἐπάγει οὐ τοῖς εἰρημένοις μόνον κατάλληλον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπαν ὁμοῦ τὸ νόημα συμβαλλομένην, καθὼς γέγραπται. Ἴδου τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου, καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ κατασχυρθήσεται. κατάλληλον μὲν γὰρ τὸ προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος τῷ ἰδου τίθημι λίθον προσκόμματος. πρὸς ἅπαν δὲ αὐτῷ συνεβάλλετο ὡς ἔφην τὸ νόημα, τὸ πᾶς ὁ πιστεύων οὐ κατασχυρθήσεται, βουλομένῳ δεῖξαι μέγα τι τὴν πίστιν καὶ ἱκανὸν, τοὺς μὲν οἰκείους, τοὺς δὲ ἄλλοτριους ἐργάσασθαι, εἴπερ δὴ καὶ παρὰ τοῖς προφήταις εἴρηται τὸ τὴν πίστιν ἱκανὴν εἶναι πάντα ὄντινα οὖν τῶν παρὰ Θεοῦ πληρῶσαι καλῶν. Καὶ ἐπειδὴ περ οὐ τὴν ἀποβολὴν ἔφη τῶν Ἰουδαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποβολῆς τὴν αἰτίαν, πιστοῦται πάλιν τὸ μηδὲν ἀπεχθεῖα λέγειν τῇ πρὸς αὐτοὺς, καὶ φησι τὸ ἐξῆς.

ΚΕΦ. Ι.

Στίχ. β'-δ'. — Θαυμάσαι ἄξιον ὅσης πικρίας νόημα γέμον συνετώτατα τῇ εἰρωνείᾳ κατεκάλυψεν, τῇ τοῦ μαρτυρῶ προσθήκῃ τὸ βαρὺ κολάσας τοῦ ῥήματος. C δοκεῖ μὲν γὰρ αὐτοῖς κατὰ τὸ πρόχειρον καὶ τι καὶ μαρτυρεῖν ἀγαθόν, φαίνεται δὲ, προσποίησιν μὲν εἶναι λέγων τοῦ Θεοῦ τὸν ζῆλον, ἀγνωσίαν ἐπιμέμφεται, ἐπεὶ περ οὐδὲ ἐγκλημάτων ἄξιον τὸ τοιοῦτον. Ἰουδαῖοι γὰρ ἐξὸν αὐτοῖς μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπιγνώναι τὸ θέον, ἐκουσία τῇ γνώμῃ τὴν μάθησιν αὐτοῦ παρελίμπανον. Τοῦτο γοῦν φησιν, ὅτι τὴν μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελθεῖσαν ἡμῖν δικαίωσιν παρεῖδον, οἰηθέντες δὲ ἀπὸ τῶν οἰκείων ἔργων ἀκολουθῶς τῷ νόμῳ πολιτευόμενοι τοῦτο ἑαυτοῦ περιποιῆσαι δύνασθαι, οὐδὲ μίαν ἔθεντο σπουδὴν τοῦ πιστεῦσαι Χριστῷ, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἡμῖν κατὰ χάριν ἐπαγγελθεῖσαν δικαίωσιν δέξασθαι.

Τί γὰρ δὴ καὶ φασιν, ὅτι νόμῳ πολιτεύεσθαι ἐσπουδάξασιν, ἵνα ἡ δικαίωσις αὐτοῖς προσγένηται, ἀλλ' D αὐτὸ τοῦτο μετὰ πάσης εὐμαρείας διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως κομίσασθαι ἔξεστιν, καὶ ὅπερ αὐτοῖς παρασχεῖν μὲν ὁ νόμος ἐσπούδακεν, οὐκ ἰσχύει δὲ διὰ τὸ ἡμῶν ἀσθενές, καὶ ὅτι μὴ ῥάδιον ἡμῖν ἅπαντα κατορθοῦν ὡς βούλεται, τοῦτο ἡμῖν ὁ Χριστὸς πεπιστευκόσιν ἐπ' αὐτὸν ὑπισχνεῖ παρέξειν οἰκεία τῇ χάριτι πόνων ἐκτός, ὥστε ὁ νόμου πληροῦται σκοπὸς ἐν ἡμῖν.

Στίχ. ιδ', ιε'. — Τοῦ νόμου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀγωγῆς τὸ χρήσιμον ἐν τούτοις βούλεται συστήσαι

(1) Hæc leguntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 567) Θ. Μονάχου: Θαυμασιώτατα δὲ ἐπήγαγε τὸ προσέκοψαν, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι.

A runt enim in lapidem offensionis, quod mirabiliter adjicit, ut ostendat se eos, non de priscis, sed de recentioribus arguere. Cucurrerunt igitur antea, ait, cursum justitiæ quæ juxta legem, nec erat quid iis priora exprobrares, sed tanquam in lapidem in Dominum propter incredulitatem offenderunt, et gravi lapsu deficientes, vanum probaverunt pristinum cursum. Testimonium ergo adhibet non solum dictis simile, sed etiam generali argumento æque conveniens: Sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali, et omnis qui credit in eum non confundetur. Nam hoc offenderunt in lapidem offensionis similitudinem quamdam habet cum illo: Ecce pono lapidem offensionis; cum generali autem capitis argumento congruit illud: B et omnis qui credit non confundetur; sibi enim probare proposuerat fidem magni momenti esse, et Dei famulos ab alienis discernere, quando a prophetis dictum sit eam esse fidem, quæ unumquemque Dei bonis compleat. Cum autem non rejectionem tantum Judæorum annuntiavit, sed et causam protulit rejectionis, confirmat rursus se non invidia loqui et odio in eos, ideoque habet quæ infra occurrunt.

CAP. X.

VERS. 2-4. — Mirum est quam amaram suam sententiam solertissima dissimulatione tegat, effati invidiam illo testimonium perhibeo imminuens. Videtur enim hic de bono quodam eis testimonium perhibere; diceret autem illum ficta mente agere, dum æmulationem Dei laudat, ignorantiam vero reprehendit, licet hæc nulli crimini obnoxia. Judæi enim cum sibi officia sua cognoscere cum cæteris liceret, libenti animo Christi doctrinam respuerunt. Hoc igitur dicit: circa justitiam a Deo prædicatam erraverunt, existimantes se operibus suis ad legem instructis justificandos esse, nec ulla ratione in Christum credere, et ita per gratiam nobis promissam justificationem consequi studuerunt.

Quid sane contendunt, se legi summo cum studio inservire ut justitiam adipiscantur? Sed id ipsum facillime per fidem in Christum contingere possent. Quod eis quidem lex promittit, dare autem nequit, quia infirma nobis natura, et præcepta ejus interdum observatu quam difficillima, illud pollicetur Christus se nobis credentibus propria gratia absque labore daturum, ita ut legis finis in nobis impleatur.

VERS. 14, 15. — Quæ sit legis utilitas, et vitæ ad legem instructæ his vult explicare Apostolus, et

(2) C. Mon., γὰρ φησι πρὸ τοῦ τούτου.

(3) C. Mon., προσπταίσαντες.

(4) Huc usque c. Mon.

cum superius argumentum hocce modo absolverit : *Omnis enim, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit, exinde exordium posterioris sumpsit dicendo : Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt ?* Hæc autem sic interpretanda. Certum est nobis, inquit, ex divinis Scripturis, salvum fieri quicumque invocaverit ita ut etiam gentibus salutem consequi liceat, dummodo voluerint ; sed inquirendum quo pacto invocent. Prius eis credendum est, non poteris enim invocare nisi prius credideris ; at fides, unde veniet ? ex auditu et disciplina. At nemine docente, non est quid discas, nec apparebunt doctores nisi divina gratia mittantur, cujus solius est tales seligere. Præ omnibus igitur opus ut doctores appareant, qui ad hoc electi per totum terrarum orbem ad docendam veritatem mittantur, a quibus pietatem discere liceat, et edoctos credere, et credentes invocare deinceps spe salutem ex vocatione contingendi. Quos autem doctores non aliunde selegit, nec alios ad tantum munus aptos existimavit, præter eos qui lege et legis disciplina fuerant eruditi. Quippe qui longo a tempore per prophetarum effata didicerant Christi adventum, velut multorum bonorum causam expectare ita ut ne locum quidem ignorarent unde ille egressurus erat. Sic a disciplina in lege pendet hominum salus per Christum largienda, tum quia eis primum tribuenda erat qui eam sperabant, tum quia exinde primi discipuli occurrerunt, qui divina gratia digni habiti sunt qui cæteros omnes erudirent. Quod si igitur Christus exinde, ait, et omnes discipuli ejus, apostoli, magna profecto Deus de lege providit, omnium salutem cum ea intime consocians. Ita licuit hominibus doceri quæ oportebat, et edoctis credere, et credentibus invocantibusque salutem consequi vocatione concessam. Cum autem omnia apostolorum doctrinæ subjecisset ut legis utilitatem demonstraret, si quidem omnium doctores præbet apostolos, aptissime adjecit : *Sicut scriptum est : quam speciosi pedes, etc.* Hæc autem non de apostolis a propheta dicta sunt, sed de eis qui Judæis ventura bona annuntiaturi erant. At si illorum præcones, ait, tanta admiratione digni habentur, quam necessaria et quam perfecta videbitur omnibus apostolorum doctrina.

καὶ τὰ ἐξῆς· (2) εἴρηται δὲ ταῦτα οὐ περὶ τῶν ἀποστόλων τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ περὶ τῶν μελλόντων μὴ νύειν τὰ περὶ Ἰουδαίους ἐσόμενα ἀγαθὰ. Εἰ δὲ οἱ μηνυταὶ ἐκείνων, φησὶν, οὕτω νομίζονται θαύματος ἕξιμοι, ἢ ποῦ γε ἀναγκαῖόν τε πῶμα (5) καὶ λυσιτελέστατον ἅπασι δεῖ νομίζειν τῶν ἀποστόλων τὴν διδασχὴν

VERS. 16. — Illud *Sed non omnes obediunt Evangelio* interrogative legendum, illudque sibi objicere videtur, quasi diceret : ast oppones forte, quod non omnes crediderunt. Non est cur hoc mireris ; nam jam olim descripta est ab Isaia paucitas credentium ; tam paucos indicat eos ut dicat : quis ergo suscipiet ea, quæ divina gratia edocti prædicamus ?

(1) *Spic.*, αἰτία

(2) Hæc extrema fragmenti v. inveniuntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 379) Θ. Μονάχου : Εἰρή-

τοῖς ῥητοῖς Ἀπόστολος, καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀνωτέρω αὐτῷ προκείμενα συνεπλήρωσεν εἰς τὸ Πᾶς γὰρ ὃς ἐὰν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται, ἐν- τεῦθεν τοῦ ἐξῆς λόγου τὴν ἀρχὴν ἐποίησατο, τὸ, Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν ; εἰρηκῶς· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Πρόδηλον ἡμῖν, φησὶν, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ὅτι παντὶ τῷ ἐπικαλου- μένῳ ἡ σωτηρία προσγίνεται, ὡς μηδὲ τοὺς ἀπὸ ἔθνων κωλύεσθαι τοῦ τυχεῖν, εἰ δὴ βούλονται, ἀλλὰ πῶς ἂν αὐτὸν ἐπικαλέσονται, ζητεῖν ἄξιον. Πιστεῦσαι προσήκει πρότερον, οὐ γὰρ οἷόν τε ἐπικαλεῖσθαι μὴ πιστεύοντα πρῶτον· ἡ δὲ πίστις, πόθεν ἂν γένοιτο ; ἀπὸ ἀκοῆς καὶ μαθήσεως· ἀλλὰ μὴ ὄντος τοῦ διδά- ξαντος, μαθεῖν οὐχ οἷόν τε, καὶ τοὺς διδάζοντας δὲ οὐχ ἐτέρως φανῆναι δυνατόν, ἀλλ' ἢ τῆς θείας χάρι- τος αὐτοὺς προβαλούσης, ἥς δὴ μόνης ἐστὶν εἰδέναι ὅπως ἐκλέγειν προσήκει τοὺς τοιοῦτους. Οὐκοῦν πρὸ πάντων χρεῖα τούτων, οἱ πρὸς διδασχὴν ἐκλεγέντες ἀποσταλήσονται τῆς οἰκουμένης κήρυκες, δι' ὧν δυνατόν καὶ μαθεῖν τὴν εὐσέθειαν, καὶ πιστεῦσαι μαθόντας, καὶ πιστεύσαντας ἐπικαλεῖσθαι λοιπὸν ἐλπίδι τοῦ τὴν ἐκ τῆς ἐπικλήσεως σωτηρίαν λαβεῖν· ἀλλὰ τούτους οὐχ ἐτέρωθεν ἐξελέξατο ἡ χάρις ἐπι- τηδεῖους εἶναι νομίσασα, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὸν νόμον καὶ τὴν τούτου γεγονότων παιδαγωγίαν, οἱ μακρῷ τῷ χρόνῳ ταῖς τῶν προφητῶν προαγορεύσειν τὸ περιμένειν τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν ἐπὶ πολ- λῶν ἀγαθῶν αἰτίᾳ (1) βεβαίως εἰλήφεισαν, ὡς μηδὲ τὸν τόπον ἄδηλον εἶναι αὐτοῖς ὅθεν φανήσεσθαι ἐμελ- λεν, ὥστε τῆς ἐν νόμῳ παιδαγωγίας ἡρτηται ἡ διὰ Χριστοῦ τῶν ἀνθρώπων σωτηρία, τῷ τε ἐκείθεν φανῆναι παρ' οἷς καὶ ἠλπίζετο, καὶ τῷ τοὺς πρῶ- τους πεπιστευκότας ἐκείθεν γενέσθαι, οἱ τῆς ἀνωθεν ἀξιωθέντες χάριτος ἱκανοὶ πρὸς τὴν ἀπάντων διδα- σκαλίαν εἶναι ἐκρίθησαν. Οὐκοῦν εἰ ὁ Χριστὸς ἐκεί- θεν φησὶ καὶ οἱ ἀπάντων διδάσκαλοι οἱ ἀπόστολοι, μεγάλη τις ἡ κατὰ νόμον οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, πάν- των ἐμπεριειλημμένην αὐτῷ τὴν σωτηρίαν ἔχουσα· οὕτω γὰρ ὑπῆρξεν τοῖς ἀνθρώποις μαθεῖν τε ἃ προσήκει, καὶ μαθοῦσι πιστεῦσαι, πιστεύσασί τε ἐπικαλεσαμένοις δὲ τὴν ἐκ τῆς ἐπικλήσεως σωτηρίαν λαβεῖν. Καὶ ἐπειδὴ πάντα τῆς τῶν ἀποστόλων ἀπῆρ- τησεν διδασχῆς, ὥστε δεῖξαι τοῦ νόμου τὸ χρήσιμον, εἶγε τοὺς ἀπάντων ἀνέδειξεν διδασκάλους Ἀποστόλους,

D ἐπάγει· Καθὼς γέγραπται, ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες, καὶ τὰ ἐξῆς· (2) εἴρηται δὲ ταῦτα οὐ περὶ τῶν ἀποστόλων τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ περὶ τῶν μελλόντων μὴ νύειν τὰ περὶ Ἰουδαίους ἐσόμενα ἀγαθὰ. Εἰ δὲ οἱ μηνυταὶ ἐκείνων, φησὶν, οὕτω νομίζονται θαύματος ἕξιμοι, ἢ ποῦ γε ἀναγκαῖόν τε πῶμα (5) καὶ λυσιτελέστατον ἅπασι δεῖ νομίζειν τῶν ἀποστόλων τὴν διδασχὴν

Στίχι 15'. — Τὸ, Ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ κατὰ ἐρώτησιν ἀναγνωστέον, ἀντιθέσεως μέρει παρὰ τοῦ Ἀποστόλου τεθὲν ἀντὶ τοῦ ἀλλ' ἐρεῖ ; ὅτι μὴ πάντες ἐπίστευσαν· θαυμαστὸν οὐδὲν, πόρ- ρωθεν γὰρ εἴρηται τῷ Ἡσαΐᾳ τῶν πειθομένων τὸ σπάνιον· οὕτω γοῦν ἐν ἀπόρῳ τίθεται τὸ πᾶγμα ὡς λέγειν, τίς ἄρα ἔσται ὁ δεξιόμενος ταῦτα ἀπερ- σθαι δὲ ταῦτα ἔφη τις οὐ.

(5) C. Mon. πολλῷ γε μᾶλλον αναγκ. πρ. Mox idem ἅπαντας.

εἰν ἡμεῖς ὑπὸ τῆς θείας χάριτος μεμαθηκότες καὶ ῥύττομεν; οὐκοῦν οὐδὲ νῦν γεγέννηται τι καινόν· καὶ λύσας τῇ μαρτυρίᾳ τὴν ἀντίθεσιν, ἀπ' αὐτῆς ἐπισυλλογίζεται τὰ πρὸ τῆς ἀντιθέσεως, τὸ, Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν, καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ φησὶν· Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ. Πρόδηλον δὲ ἡμῖν, φησὶν, ἀπὸ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς κακεῖνο ὅπερ ἐλέγομεν, ὅτι πίστεις μαθήσεως ἐκτὸς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο, καὶ μάθησις εὐσεβείας οὐκ ἂν συνέστη, μὴ Θεοῦ τάλιθες δεικνύντος· ὅπερ οὖν καὶ νῦν διὰ τῶν ὑπὸ τῷ νόμῳ παιδαγωγουμένων ἐγένετο, οὓς ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ διὰ τῶν προφητῶν ἀναμένειν ταῦτα παιδεύσας Θεός, ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι διδασκάλους τῆς ἀληθείας ἅπασιν ἀνθρώποις ἀνέδειξεν.

Στίχ. ιη'. — Τὸ, *Μερούργε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν*, πρόδηλον ὅτι μὴ ὡς προφητικῶς περὶ αὐτῶν εἰρημένον τέθεικεν, ἀλλ' ὡς ἀρμόττειν τοῖς παροῦσιν δυνάμενον πρόγμασι. Κακεῖνο δὲ ἰστέον ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ *μερούργε* ἐπὶ λύσει κέχρηται, ὡς μὴ εἶναι ἄδηλον ὅτι καὶ ὅτ' ἂν λέγῃ, *Μερούργε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ*, λύων τὸ ζητούμενον, οὐκ ἐπιτιμῶν, ὡς τινες οἶονται, λέγει.

Στίχ. ιθ'. — Πάλιν ἐτέραν ἀντίθεσιν ἐπάγει, Ἄλλα λέγω, μὴ Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω; ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ μὴ τοῦτο ἔρεῖς ὅτι καινὸν αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα νενόμισται τὸ τοὺς ἐξ ἐθνῶν προσειληφθαι εἰς τὴν εὐσέβειαν, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ καινῷ παραττόμενοι τὸ δόγμα διαμάχονται τὸ ἡμέτερον· καὶ μὴν εὐθύς Μωϋσῆς ὁ τὸν νόμον αὐτοῖς δεδωκώς φαίνεται πόρρωθεν ἐκ τοῦ Θεοῦ διαμαρτυρόμενος, ὅτι δὴ τούτων πρὸς τὸ χεῖρον νενόμιστων, καὶ αὐτὸς ἐκλέξεται τὰ ἔθνη πρὸς τούτων, κακεῖνους τῆς οἰκειᾶς ἀξιώσει προνοίας, ὥστε αἰσθησιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πραγμάτων λαβεῖν.

ΚΕΦ. ΙΑ'.

Στίχ. α'. — Ἐπειδὴ τοῦ τε νόμου τὸ χρήσιμον ἀπὸ τῶν πεπιστευκότων ἔδειξεν, καὶ τῇ πρὸς τὰς ἀντιρρήσεις ἀποκρίσει τὴν κατὰ τῶν ἠπιστηκότων κατηγορίαν ἐπέτεινεν (1), ὡς οὐδὲ μίαν τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ διαβολὴν τῷ νόμῳ φερόντων, ἀπολογεῖται λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ μηδὲν ἐπὶ διαβολῇ τῆς τοῦ Ἀβραάμ συγγενείας εἰρηκεῖναι διὰ τῆς κατὰ τῶν ἠπιστηκότων μέμφεως. Ἄρα γάρ, φησὶν, τοῦ μὲν νόμου τὴν οἰκονομίαν θαυμαστήν τινα εἶναι νενόμιχα, τὴν συγγενεῖαν δὲ τοῦ Ἀβραάμ ἐν τοῖς λόγοις ἀδόκιμον οὔσαν δείκνυμι; μὴ γένοιτο· τίς δὲ τοῦ με (2) ταῦτα λέγειν ἢ ἀπόδειξις; Καὶ γὰρ ἐγὼ, φησὶ, Ἰσραηλίτης εἰμι, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶχεν μὲν εἰπεῖν πολλοὺς ἐκ τοῦ γένους πεπιστευκότας Χριστῷ, ἀλλὰ πρὸς τὸ, λέγω οὖν, τοῦτο ἦν οἰκειότερον τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰπεῖν· πῶς γὰρ οἶόντε ἦν ἀπώσασθαι τὸν Θεὸν τὸν (3) ἐπὶ τῇ πίστει σεμνυνόμενον, καὶ περὶ ταύτης διδάσκειν ὑπισχνούμενον ἐτέρους; Καλῶς δὲ οὐ τὸν προπάτορα μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τὸν φύλαρχον, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐ πλάττεται τὴν οἰκειότητα.

(1) Spic., ἐπέτειλεν.

(2) Spic., τοῦ μή.

A Non novum igitur quod nunc fit. Cum vero testimonio hoc objecta diluisset, illa eodem confirmat quæ prius asseruerat, nempe illud, *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt?* etc., adjicitque: *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* Perspicuum nobis, inquit, ex prophetæ eloquio, illud etiam quod asserimus, quod nulla fides absque disciplina, nec ulla pietatis disciplina, nisi Deus veritatem ostendat. Hoc igitur nunc ab hominibus factum est per legem instructis, quos veteribus a temporibus hanc expectationem Deus edocuit, ut die opportuno veritatis doctores omnibus apparerent.

B VERS. 18. — Illud, *Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum*, usurpat, non quasi prophetiam de illis exhibeat, sed quia cum rebus hic prædictis aptissime congruit. Hoc præterea illic notandum, quod illud *et quidem* pro solutione adhibetur, ita ut appareat in illo quoque et quidem. *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo* (*Supra ix, 20*), quæstionem solvi, non fieri increpationem, uti quibusdam videtur.

VERS. 19. — Rursus sibi illud objicit: *Sed dico, nunquid Israel non cognovit?* Quasi dicat: Noli putare quod gentium vocatio ad Dei cultum Israelitis novum quid fuerit et inauditum, illosque propterea velut de re nova perturbatos doctrinæ nostræ repugnare. Nam ipse Moyses, qui legem eis tradidit, jam ab antiquo Dei nomine testatus est se, illis ad deteriora deflectentibus, gentes in eorum locum vocaturum, easque sua providentia culturum, ita ut re perfecta intelligant

CAP. XI.

VERS. 1. — Cum legis utilitatem, per credentium disciplinam probavit, et objecta solvendo adversus incredulos demonstravit, propter malitiam eorum legem nullo modo reprehendendam esse, ostendit nunc se, incredulis confutatis, de cognatione cum Abraham minime detrahare. Nunquid enim, ait, legis constitutionem mirabilem esse existimavi, sed cognationem Abraham in sermonibus meis maledico, dente lacesso? Absit. Quomodo autem hoc auderem? Nam et ego, ait, *Israelita sum*, et cætera. Multos quidem memorare poterat qui ex eodem genere in Christum crediderunt, sed post illud *Dico ergo* convenientius erat de semetipso verba facere. Nam qui Deus illum repulisset qui tam graviter de fide disserebat, et cæteros illam docere conabatur? Recte autem non patriarcham modo nominat, sed et tribus principem, ut probet se non fictam prædicare cognationem.

(3) V. ἀπὸσ. τ. θ. τὸν ego adjeci, ne manca sententia esset.

VERS. 2. — Vos eorum immemores esse vide-
mini, ait, quæ apud Isaiam referuntur. Quippe
qui Israel incusabat ad malum deficientem, et
homines tam insanos rursus accedere fugitabat. At
Deus respondit illi se septem millia virorum habere
de cultu suo adhuc sollicitorum, et nondum ad
deteriora deflectentium, ideoque hortatus est eum
ut doctrinæ prædicandæ muneri invigilet, tum
quia certus se jam non in vanum laboraturum,
tum quia Deo sufficit si ex omni populo Judæorum
septem millia prophetarum disciplina in pietate
retineantur; non est igitur quid mireris si hodie
plures etiam occurrant, qui pietatis doctoribus
obedire recusent. Non possunt tamen propterea
promissiones reprehendi a Deo generi factæ; nam
probat quid valeat credentium salus, cæterorum
autem infidelitas non nisi suam malitiam demon-
strat, si ex Dei cura fructus nullos percepe-
runt.

VERS. 7. — Sunt qui ineptissime ita legerunt :
Quid ergo quærebat Israel? addentes deinde *hoc*
quod non est consecutus, apostolica verba adhuc
obcæcantes, ut ineptiam suam probare videantur.
Tollunt illud *quod præ voce quærebat* positum,
scribunt *hoc quod non est consecutus*, quasi dicat
Apostolus : Quid erat igitur quod Israel quærebat?
Illud profecto quod non est consecutus. Ridicule
putant Apostolo animo esse ut definiat quod ab
Israel quæreretur, et non intelligunt eum hic syl-
logismum præcedentibus attexere. Hocce modo
igitur leges : *Quid igitur*, quasi dicat : Quid igitur
ex prædictis concludemus, quibus incredulos re-
prehendimus, et probavimus quam recte credentes
doctrinæ veritatem profiteantur? *Quod quærebat*
Israel, hoc non est consecutus, quia Israelitis non
contigit illud assequi quod quærebant, hoc est,
justitiam. Consentit locus cum illo : *Israel vero*
sectando legem justitiæ, ad legem justitiæ non perve-
nit. Deest vox omnes, ut habeatur *hoc*. Non sunt
omnes consecuti. Nam addit : *Vocatio autem conse-*
cuta est, cæteri autem excæcati sunt, quasi dicat :
justitiam contigerunt qui vocati sunt, propter mo-
res digni hoc munere habiti; cæteri autem omnes
rejecti sunt propter malitiam suam.

ὅτι (5) ἔτυχον μὲν τῆς δικαιοσύνης οἱ τῆς ἐκλογῆς ἀπὸ τοῦ οἴκειου (6) τρόπου νομισθέντες ἄξιοι, οἱ δὲ
λοιποὶ πάντες ἀπεβλήθησαν διὰ τὴν ἑαυτῶν (7) κακίαν.

VERS. 9. — Voces istas profert non quasi per
prophetiam dictæ sint, sed quia reipsa Judæis
conveniunt de quibus prolatae sunt, et ut ostendat
simul eos nihil novi pati; sed tunc jam similia
sortiti sunt, malum pluris quam bonum facientes.
Quando enim de rejectione sua christianam do-
ctrinam lacerare Judæi conabantur, Apostolum plu-

Στίχ. β'. — Ἐπιλέλησθε, φησὶ, τῶν κατὰ τὸν Ἠλίαν,
ὡς ἔοικεν, ὅπως ὁ μὲν ἠτιᾶτο τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἐπὶ τὸ
χεῖρον ἐκτροπῆς, ὁκνῶν ἀποστέλλεσθαι ἔτι πρὸς τοὺς
οὕτως ἀγνώμονας· ἀπεκρίνατο δὲ αὐτῷ ὁ Θεὸς ἑπτα-
κισχιλίους ἔχειν, τοὺς ἔτι τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἐπι-
μελουμένους, καὶ μὴ πρὸς τὸ χεῖρον νεύσαντας, διὰ
τούτου προτρέπων αὐτὸν ἔχεισθαι τοῦ τῆς διδασκα-
λίας ἔργου, ὡς ἂν οὐκ εἰς μάτην (1) πονοῦντα τοῦ
λοιποῦ, καὶ ὅτι Θεὸς ἀρκεῖν ἡγήσατο, εἰ ἀπὸ παντὸς
τοῦ δήμου τῶν Ἰουδαίων ἑπτακισχίλιοι τῇ τῶν προ-
φητῶν διδασκαλίᾳ ἐπὶ τῆς εὐσεβείας μένοιεν, ὥστε
οὐδὲν ἀπεικὸς, πλείονας εἶναι καὶ νῦν τοὺς οὐ βου-
λομένους τοῖς περὶ τῆς εὐσεβείας λεγομένοις πεί-
θεσθαι· οὐ μὴν ταῖς περὶ τὸ γένος ἐπαγγελίαις τοῦ
Θεοῦ διαβολὴν τινα φέρει τὸ γιγνόμενον· τοῦ μὲν
γὰρ ἔργου (2) τὸ χρήσιμον ἐν τοῖς πιστεύουσι δια-
δείκνυται, ἡ δὲ γε τῶν λοιπῶν ἀπιστία ἔλεγχον ἔχει
τῆς αὐτῶν κακίας, εἰ μηδὲν ὄφελος ἀπὸ τῆς τσαύτης
κηδεμονίας ἐδέξαντο.

Στίχ. ζ'. — Τινὲς ὑπὸ πολλῆς τῆς ἀνοίας οὕτως
ἀνέγνωσαν· *Τί οὖν ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ*; συνάψαντες
τούτῳ τὸ ὅτι οὐκ ἐπέτυχεν, ἔτι καὶ τὰς λέξεις τὰς
ἀποστολικὰς ἀφανίσαντες, ἵνα τὴν ἑαυτῶν ἰσχύαν
δόξωσιν ἄνοιαν, καὶ τὸ ὅπερ κεῖται πρὸ τοῦ ἐπιζη-
τεῖ Ἰσραὴλ ἀφελόντες, καὶ τεθεικότες τὸ τοῦτο ὅτι
οὐκ ἐπέτυχεν, ὡς ἂν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, τί
ποτε οὖν ἄρα ἐστὶν τὸ παρὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιζητού-
μενον; τοῦτο δὲ ὅπερ οὐκ ἐπέτυχεν, γελοιοτάτα γε
οἰηθέντες τὸν ἀπόστολον δεικνύναι σπουδάζειν τὸ
παρὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιζητούμενον, τί ποτε ἄρα ἐστὶν,
καὶ οὐ συνεωρακότες, ὅτι ἀπὸ τῶν προειρημένων
κατὰ συλλογισμὸν αὐτὸ ἐπήγαγεν. Ἀναγνωστέον οὖν
οὕτως· *Τί οὖν*, ἀντὶ τοῦ, (3) τί τοίνυν τὸ ἐκ τῶν
προειρημένων ἡμῖν συναγόμενον, ἐν οἷς (4) τῶν τε
ἠπιστηκότων κατηγορήσαμεν, καὶ τοὺς πεπιστευκό-
τας δικαιοτάτα τὴν τῶν δογμάτων ἀλήθειαν προτετι-
μηκότας ἐδείξαμεν; ὁ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τούτου
οὐκ ἐπέτυχεν, ὅτι τοῖς Ἰσραηλίταις τυχεῖν οὐκ
ἐγένετο τούτου, ὁ δὲ ζητεῖν δοκοῦσιν, ἵνα εἴπῃ τῇ
δικαιοσύνης· ὁμοιον γὰρ ἐστὶ τῷ· Ἰσραὴλ δὲ διώ-
κων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης
οὐκ ἔφθασεν· λείπει δὲ τὸ πάντες, ἵνα ἦ, τούτου
πάντες οὐκ ἐπέτυχον· ἐπάγει γὰρ, ἡ δὲ ἐκλογὴ

D ἐπέτυχεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν, ἵνα εἴπῃ

Στίχ. θ'. — Οὐχ ὡς προφητικῶς εἰρημέναις ἐχρή-
σαστο ταῖς φωναῖς, ἀλλ' ὡς ἀρμοττούσαις αὐτοῖς ἀπὸ
τῶν πραγμάτων τῷ καὶ περὶ Ἰουδαίων αὐτὰς εἰρη-
σθαι, ὁμοῦ κάκεῖνο δεικνὺς ὅτι μηδὲν κακὸν ἐγένετο
νῦν, παρόμοια δὲ τοῖς τότε ὑπομεμενῆκασιν, προ-
τετιμηκότες τοῦ κρείττονος τὸ χεῖρον· ἐπειδὴ γὰρ
ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀποβολῆς ἐπειρῶντο τὸ Χριστιανί-

(1) *Εἰς μάτην*. V. Lucian. *Tragodopod.* vs. 28, 241.

(2) V. ἔργου in *Spic.* non legitur.

(3) Hæc posterior fragmenti pars etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 394,) exstat : Θ. Μονάχου. Τί οὖν φη-

σιν, ἀντὶ τοῦ τί οὖν ἐκ. — ib. C. Mon., τὸ συναγ.

(4) V. ἐν οἷς a *Spic.* absunt.

(5) V. ὅτι om. c. Mon.

(6) C. Mon. τοῦ ἰδίου.

(7) Mon. αὐτῶν.

κὴν δόγμα διασύρειν Ἰουδαῖοι, ἀναγκαίως διὰ πλειόνων ὁ Ἀπόστολος δείκνυσι πάντοτε τοιοῦτους αὐτοὺς περὶ τὴν εὐσέβειαν γεγονέναι.

Στίχ. ια', ιβ'. — Ἀλλὰ μὴ τοῦτο φαμέν ὅτι σφαλέντες περὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ μὴ πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ παντελῇ τὴν ἀποβολὴν ὑπέμειναν, ὡς μηδεμίαν αὐτοῖς ἐλπίδα σωτηρίας περιλειφθῆναι, καὶ εἰ βούλονται ποτε πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδεῖν; μὴ γένοιτο· τὸναντίον γὰρ μέμνημαι εἰρηκῶς, ὅτι καὶ τοὺς (1) πλείστους αὐτῶν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν ἀποβληθῆναι συνέβη, ἀλλ' οὖν γε οἱ πεπιστευκότες ἐξ αὐτῶν καίτοιγε ἄγαν ὄντες εὐαριθμητοί, πᾶσι τοῖς ἐξ ἐθνῶν σωτηρίας ἐγένοντο πρόξενοι, ἐπεὶ περ ἅπαντες οὗτοι τοῦ τῆς εὐσεβείας μαθήματος τὰς ἀφορμὰς ἐκεῖθεν ἐδέξαντο, ὥστε ἔξεστιν καὶ τοῖς νῦν ἀπιστοῦσι τῶν Ἰουδαίων τοὺς ἐξ αὐτῶν πεπιστευκότες ἤδη μιμήσασθαι, ζήλω τε ἀγαθῷ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπιθυμῆσαι βροτῆς· ὁ γὰρ ἐκείνους πεπιστευκότες οὐκ εἰσδεξάμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ διδασκάλους ἀποφύνας τῆς οἰκουμένης, δῆλον ὡς οὐδὲ τούτους πιστεῦσαι βουληθέντας εἰς αὐτὸν ἀδοκίμους ἡγήσεται. Τὸ γὰρ, εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτοὺς, οὐ τοὺς ἐξ ἐθνῶν ὡς τινες φήθησαν λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἐξ αὐτῶν, εἰς ἀπόδειξιν αὐτὸ εἰρηκῶς τοῦ ἐξεῖναι εἰσδεχθῆναι καὶ τούτους, εἰ δὴ πιστεῦσαι βούλονται· τὸ μέντοι, εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτοὺς, οὐκ ἐπὶ αἰτίας λέγει, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἑαυτῷ συνήθως, ἀντὶ τοῦ εἰ ἐκεῖνοι πιστεῦσαι βουληθέντες εἰσεδέχθησαν καὶ διδάσκαλοι τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐγένοντο, πρόδηλον ὡς ἔξεστι καὶ τούτοις κατὰ μίμῃσιν ἐκείνων τῆς εἰς τὴν πίστιν εἰσόδου τυχεῖν. Εἴτα καὶ ποθεινὴν αὐτῶν τὴν ἐπιστροφὴν ἐργαζόμενος ἐπάγει καὶ φησὶν (2)· εἰ γὰρ ἐν ὀλίγοις, φησὶ, (3) καὶ ἄγαν εὐαριθμήτοις τοσαύτης ἐνεγένετο τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις τυχεῖν εἰ πάντας αὐτοὺς συμφώνως ὑποδέξασθαι τὸν Χριστὸν συνέβη (5);

Στίχ. ιε'. — Τίνος ἕνεκεν τῇ πάντων διορθώσει τὴν ἀνάστασιν ἡγεῖται ὁ Ἀπόστολος ἔφασθαι πάντων, ἀναγκαῖον εἶπεῖν. Τοῖς μὲν ἀλόγοις φυσικῶς ἅπαντα πρόσεστιν, καὶ οὐχ οἷά τε ἐστὶν τὸν κακὸν ἀπὸ τοῦ καλοῦ διακρίνοντα ἐξουσίᾳ γνώμης τὸ δοκοῦν ἐλέσθαι, ἀνάγκη δὲ πᾶσα τοῖς ὄροις ἐμμένειν τῆς φύσεως, διὰ τοῦτο περιττὸς ἅπας ἐστὶν νόμος ἐκείνοις, οὔτε μαθεῖν οὔτε μὴ συνιέναι τι τοιοῦτο δυναμένοις· τοῖς δὲ λογικοῖς πᾶν τὸναντίον· καὶ γὰρ διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ δύνανται, καὶ ἐξουσίᾳ γνώμης τὸ δοκοῦν αἰροῦνται, ἢ τε τῶν νόμων ἐκθεσις ἄγαν ἐπιτηδεῖα τούτοις ἐστὶν, ἅτε δυναμένοις ἐκεῖθεν τὸ καλὸν παιδεύεσθαι. Τοιοῦτο δὴ τὸ ἡμέτερον γένος ὁ Θεὸς ἀπειργάσατο, τὴν τε φύσιν ἡμῖν ἐπιτηδεῖαν πρὸς μάθησιν δεδωκώς, καὶ νόμων ἐκθέσει ποικιλωτάτων τὸ κρεῖττον ὑποδείξας· οὐδὲ γὰρ ἀδίδακτον ἔχειν ἡμᾶς τῆς ἀρετῆς ἐνεδέχετο τὴν ἑξὶν λογικοῦς γεγονότας τὴν φύσιν, ἐπεὶ περ αὕτη σαφὴς λογικῶν τε καὶ ἀλόγων διάκρισις, τῷ τὰ μὲν ἐν τῇ φύσει παντὸς οὔτινος· οὖν (6) ἔχειν τὴν εἰδῆσιν περαιτέρω δυ-

aribus probare oportebat eos ubique et semper eosdem circa Dei cultum fuisse.

VERS. 11, 12. — Nunquid autem hoc dicimus, quod circa pietatem errantes, et fidem Christo negantes, ita prorsus rejecti sunt, ut jam nulla eis supersit spes salutis, etiam si voluerint unquam ad saniora se recipere? Absit. Immo memini me dixisse, quod etiam si plerique eorum propter incredulitatem rejicerentur, qui ex eis crediderint licet numero paucissimi, gentibus salutis auctores fuere, quia illæ omnes ab eis pietatis disciplinam docendam acceperunt. Unde etiam Judæis qui nunc dissentiant eos imitari licet qui ex eis crediderunt, et honesto studio ad affectandum bonum converti. Certum enim quod istos, si credere voluerint, ille Deus non respuet, qui non modo credentes suscepit, sed eos etiam magistros ad erudiendas gentes emisit. Nam illud ut illos æmulentur non ad gentes referendum uti quidam putaverunt, sed ad eos qui ex Judæis; probare enim intendit, quod et ipsi suscipiantur dummodo credant. Attamen illud ut illos æmulentur interpreteris, non quasi causam, sed pro more suo effectum indicat; ita igitur concludit: Si illi credere volentes suscepti sunt, et gentium facti sunt doctores, manifeste his etiam licet, illorum instar fidei gratiam contingere. Deinde ut conversionis desiderio eosdem permoveat addit insuper: Si enim vel pauci et numerus tam exiguus omnibus hominibus tantorum bonorum causæ fuerunt, quid sane fieri putabimus, si cunctos una Christus ut suos receperit?

ἀφθονίας ἀγαθῶν, τί ποτε ἄρα δεῖ (4) νομίζειν ἔσεσθαι;

VERS. 15. — Qua de causa Apostolus, omnibus conversis, omnium resurrectionem habendam esse putet, nunc dicendum. Animalia quidem ratione destituta naturæ sponte quæque perficiunt, nec ea sunt quæ bonum a malo discernent, et ad libidinem suam agerent, sed vi necessaria naturæ legibus inserviunt, unde lege non indigent quam nec discere nec intelligere possent. At de ratione præditis longe aliud. Quippe quæ et bonum a malo discernere, et more suo videre valent, legibus ergo aptissime instruuntur quibus ad bonum informarentur. Ita igitur constituit Deus genus nostrum, ut naturam haberemus disciplinæ capacem, variarumque legum institutione bonum doceremur. Non enim passus est mentem nobis inesse virtutis doctrina carentem, cum naturam ratione præditam consecuti simus. Nam perspicua distinctio animalium prout ratione carent aut instruuntur; alia a principio scientiam quamdam naturam habent, nec plura discere possunt; alia vero procedente tempore ple-

ἐν ὀλίγοις καὶ — ib. c. Mon.: ἐγένετο.

(4) Spic., δεῖ ἄρα δεῖ.

(5) C. Mon. ὑπεδ. συμφ.

(6) Spic., ὅν τινος οὖν.

(1) Spic. καὶ εἰς τοὺς.

(2) Post. v. φησὶν Th. procul dubio textum vs. 12, posuerat.

(3) Hæc postrema fragmenti verba habet etiam c. Mon. et Diodoro tribuit (c. Gram. p. 403): Εἰ οὖν.

raque discunt quæ prius ignorabant. Quapropter mortales quidem secundum istam vitam nos effecit, leges autem nobis dedit aptissimas, quibus nos ad bonum perficiendum deduceret, ideoque perfectam virtutis scientiam consequeremur. Unde licet nobis magna insit ad deteriora proclivitas, firma tamen instruitur anima virtutis cognitione, nec ullum invenies hominem, qui prorsus nesciat quid sit bonum in vita. Ita certam nos, firmamque docet hac in vita virtutis disciplinam. Quando autem bonum noscere, facilius quam perficere dum mortalitate laboramus, alteram dabit nobis Creator per resurrectionem vitam, præsentī vita multo meliorem, immortalem et perturbationis expertem et ab omni peccato liberam. Erit igitur illud non solum renovatio et emendatio præsentium, sed et perfectio. Quæ enim hic vel edocti facere non valemus, hæc tunc absque labore summa cum facilitate perficiemus, quia tunc ab omni opere pravo abhorre et insuperabili boni studio flagrare animæ continget. Quia nos statim illis donari noluit sapientissimus animarum Conditor, ne velut cæco et indiscreto impetu ad colendam virtutem ferremur, et hac in vita prædicto more boni disciplina instruimur, aptissime et necessario futurorum constitutionem memorat: aptissime quidem ut præsentium comparatione accurate sciamus quo pacto a futuris differant, necessario autem, ut modo cum ratione congruo intelligamus quæ sit boni perfectio, absque ullo labore tunc spiritus gratia in nobis perfecta videntes, quæ hic juxta ineffabilem Dei sapientiam varie docemur, licet hac in vita ne imperfectius quidem vel summis laboribus a malorum operatione abstinere possimus. Hæc diximus, ut clarius appareat quid sibi Apostolus velit dicens: *Quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?* Quasi illud rerum omnium consummationem maturaret: nos autem ea de causa hac in vita mortales sumus, ut prius convenienter virtutis disciplina instruamur, deinde etiam futura consequamur ad perfectum agnitæ veritatis cultum, hoc dicit: Pauci credentes ex ipsis auctores salutis fuerunt gentibus, et per eos totus terrarum orbis prope ad Deum conversus est. Quod si autem omnes credidissent Judæi, juxta legis disciplinam sentientes, manifestum gentes etiam unanimi hac professione permotæ facilius fidem in Christum admissuras fuisse. Omnibus autem ita pietatis doctrina instructis, nihil obstitisset quin statim ultimum bonum, resurrectio mortuorum fieret: nam non alia de causa, illud nondum contigimus, quam ut prius accuratam virtutis scientiam doceremur; quæ si nobis inesset, resurrectio etiam omnino fieret. Beatus tamen Paulus quando conversionem Judæorum descripsit velut omnibus utilem, gentiles per omnia hortari intendit, ut eos potius admittant, non autem respuant, quicumque veritatis doctrinam amplecti voluerint, exemplis

νάμενα μανθάνειν οὐδὲν, τοὺς δὲ τοῦ χρόνου προϊόντος τὰ πλείονα μανθάνειν ὧν οὐκ ἠπίσταντο πρότερον. Τούτου ἕνεκεν θνητοὺς μὲν ἡμᾶς κατὰ τὸν παρόντα τουτονὶ πεποίηκε βίον, νόμους δὲ ἔδωκεν ἱκανοὺς, εἰς ὑπόμνησιν ἡμᾶς ἄγειν βουλόμενος (1) τῆς τοῦ καλοῦ διορθώσεως, ὡς ἂν ἐντελῇ τῆς ἀρετῆς οὕτως τὴν μάθησιν κομισαίμεθα· ἐντεῦθεν καὶ πολλὴν τινα πρὸς τὸ χεῖρον ἔχειν ἡμᾶς τὴν ῥοπὴν συμβαίνει, ἀλλ' οὖν γε βεβαίαν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ καλοῦ τὴν εἶησιν ἔχομεν, καὶ ἔστιν ἀνθρώπων οὐδεὶς, ὃς οὐχὶ πάντως ἐπίσταται τὸ κρεῖττον τί ποτέ ἐστιν ἐν βίῳ. Οὕτω μὲν οὖν ἀσφαλῇ τε καὶ βεβαίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τῆς ἀρετῆς τὴν διδασκαλίαν ἡμῖν παρέχεται. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ὥσπερ ἴσμεν τὸ καλόν, οὕτω καὶ ποιεῖν αὐτὸ ῥαδίως δυνάμεθα, ἀχρὶς ἂν ἐπὶ τῆς θνητότητος διαμένωμεν, δεύτερόν τινα βίον τὸν μέλλοντα ἡμῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως ὁ ποιητὴς δεδώρηται, κατὰ πολὺ τοῦ παρόντος ἀμείνω, ἀθάνατόν τε καὶ ἀπαθὲ καὶ πάσης ἀμαρτίας ἀπηλλαγμένον. Ἔστιν τοίνυν οὐκ ἀνακαινισμὸς καὶ διόρθωσις μόνον τῶν παρόντων ἐκεῖνα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τελείωσις· ἃ γὰρ ἐνταῦθα μαθόντες ποιεῖν οὐκ ἰσχύομεν, ταῦτα τότε ἡμῖν πόνων ἐκτὸς μετὰ πολλῆς προσέσται τῆς εὐμαρείας, τῷ τε ἀπηλλάχθαι λέγω τῆς τῶν χειρόνων πράξεως καὶ τὸ ἄσχετόν τινα τῶν καλῶν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἔχειν τὸν ἔρωτα. Εὐθὺ μὲν ἡμᾶς ἐν ἐκείνοις καταστήσαι· οὐ καλῶς ἔχειν ἡγησαμένου τοῦ σοφοῦ τῶν ψυχῶν Οἰκονόμου, ὡς ἂν μὴ ἄλογόν τινα καὶ ἀδιάκριτον ἐνοῦσαν ἡμῖν ἔχομεν τοῦ καλοῦ τὴν ἔξιν, ἐγγενομένης δὲ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου καθ' ὃν ἔφην τρόπον τῆς τοῦ καλοῦ μαθήσεως. εὐκαιρότατα καὶ μάλα γε ἀναγκαίως τῶν μελλόντων παρέχεται τὴν κατάστασιν· τοῦτο μὲν, ἵνα κατὰ παράθεσιν τῶν παρόντων ἀκριβῶς εἰδέναι τῶν τότε τὸ διάφορον ἔχωμεν, τοῦτο δὲ, ὡς ἂν λογικῇ πρεπόντως φύσει τῆς τοῦ καλοῦ κατορθώσεως αἰσθανώμεθα, ὧν ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἀπόρρητον τοῦ Θεοῦ σοφίαν πικρικῶς τὴν εἶησιν ἐδεξάμεθα, ταῦτα τότε πόνων ἐκτὸς τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι κατορθωμένα ἐν ἡμῖν ὁρῶντες, καίτοιγε ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲ μετὰ πόνων παραπλησίως τοῖς τότε καθαρῶν τῆς τῶν ἀτόπων δυνάμενοι πράξεως. Ταῦτα ἡμῖν εἴρηται ἐπὶ τὸ σαφέστερον γενέσθαι τί ποτε ὁ Ἀπόστολος βούλεται λέγειν τὸ, *Τίς ἢ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν*· ὡς γὰρ ἐκεῖνου μὲν πρὸς τὴν τῶν ἐνθάδε συντελοῦντος τελείωσιν. Διὰ δὲ τοῦτο ἡμῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου γεγονότων θνητῶν, ἵνα τῆς ἀρετῆς ἡ διδασκαλία κατὰ τὸ προσήκον ἡμῖν ἐγγένηται πρότερον, εἴτα τῶν μελλόντων ἐπὶ τελείᾳ κατορθώσει τῶν ἐγνωσμένων δεξώμεθα τὴν ἀπόλαυσιν, τοῦτο λέγει, ὅτι ὀλίγοι πεπιστευκότες ἐξ αὐτῶν αἵτιοι τῆς τῶν ἐξ ἐθνῶν σωτηρίας ἐγένοντο, καὶ δι' ἐκείνων τὸ τυχεῖν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ καταλλαγῆς ὑπῆρξε μικροῦ παντὶ τῷ κόσμῳ· εἰ δὲ πάντες ἐπίστευσαν Ἰουδαῖοι ἀκόλουθα τῇ τοῦ νόμου παιδαγωγίᾳ φρονήσαντες, πρόδηλον μὲν ὡς ἐτοιμοτέρα καὶ τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς τούτων συμφωνίας ἢ ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἐγένετο πίστις· πᾶσι δὲ λοιπὸν τοῦ τῆς εὐ-

(1) V. βουλόμενος in Sp̄r̄ non exstat.

σεβείας ἐνόντος μαθήματος, οὐδὲν ἔν ἐκώλυσεν τῶν A probare conatus, quod non rejiciendi, sed studio νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν ἀκολουθήσαι τούτοις (1) τὸ fovendi qui ad meliora properare volunt. τελειότατον ἀγαθόν, καὶ οὐ δὴ ταύτης ἔνεκεν τῆς αἰτίας οὐ τετυχήκαμεν ἄχρι τοῦ δεῦρο, ὥστε ἀκριβῆ πρότερον ἡμῖν τοῦ καλοῦ τὴν μάθησιν ἐγγενέσθαι, ὡς εἶγε τοῦτο ὑπῆρξεν, εἶπετο κακεῖνο πάντως. Ὁ μέντοι μακάριος Παῦλος ἐπειδὴ ἀπεφάνετο τὴν μεταβολὴν αὐτῶν ἐν ἀγαθοῦ δεῖν τίθεσθαι μοῖρα, τοῦτον ἔχων δι' ὅλου σκοπὸν τοὺς ἐξ ἐθνῶν παιδεῦσαι, προσίεσθαι μᾶλλον αὐτοὺς, μὴ μὴν ἀπωθεῖσθαι βουλομένους προσιέναι τῷ (2) τῆς εὐσεβείας μαθήματι, πειράται καὶ ἀπὸ πραγμάτων δεικνύναι ὡς οὐκ ἄδεκτοι, σπουδῆς δὲ ἄξιοι πρὸς τὸ κρεῖττον βουλόμενοι ῥέπειν.

Στίχ. ις'. — Τινὲς ταῦτὸ λέγειν τὸν Ἀπόστολον τὴν τε ἀπαρχὴν καὶ τὴν ρίζαν ὥθησαν (3), οὐδὲ ἐκεῖνο λογισάμενοι ὅτι ἡ μὲν ἀπαρχὴ μετὰ τὴν τοῦ παντὸς ἐκλέγεται συλλογὴν, ἡ δὲ ρίζα ἀρχὴ τις νενόμισται πράγματος· ὅθεν κἀνταῦθα ἀκολουθῶς ἀπαρχὴν μὲν ἐκάλεσεν τὸν Χριστὸν, ὡς ἂν (4) ἐκ παντὸς εἰλημμένον τοῦ τῶν Ἰουδαίων συλλόγου, ρίζαν δὲ λέγει (5) τὸν Ἀβραάμ, ἐξ οὗπερ ἅπαν ἔφυ (6) τὸ γένος, καλῶς ἐξ ἐκατέρου τὸ πρὸς τὴν εὐσεβείαν αὐτῶν ἐπιτήδειον εἶπεν προθέμενος, εἰ μὴ γνώμη τὰ χεῖρονα αἰροῖντο (7)· γελοῖον γὰρ τὴν μὲν ἀπαρχὴν αὐτῶν ἀπάσης (8) ἀξίαν ἡγεῖσθαι τιμῆς, τουτουσί δὲ προσιέναι βουλομένους τῷ τῆς εὐσεβείας (9) μαθήματι ἀπωθεῖσθαι, ὡς οὐκ ἀξιόους τοῦ πράγματος.

Στίχ. κβ'. — Σοὶ μέντοι, φησὶν, ἔξεστι δι' ἐκατέρου τὸ πρέπον παιδεύεσθαι· καὶ λογιζόμενος μὲν τὴν περὶ σὲ τοῦ Θεοῦ φιλοτιμίαν ἧς ἡξιώθης διὰ τὴν πίστιν, προθυμότερος γίνου περὶ τὴν εὐσεβείαν, ἐννοῶν δὲ ὅπως ἐκεῖνους διὰ τὴν ἀπιστίαν ἀπεποιήσατο, πάσῃ δυνάμει μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν φυλάττου. Ἀποτομίαν γὰρ οὐκ ὠμότητα λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀποτομήν, ἀντὶ τοῦ ὅπως διεῖλεν αὐτοὺς καὶ ἀπέτεμεν τοῦ καταλόγου τῶν εὐσεβῶν. Ἐάν τε οὖν ὑμεῖς μεταβληθῆτε τὴν γνώμην, φησὶν, οὐδὲν ὄφελος ἔσται τῶν παρόντων, ἐκεῖνοις τε πάλιν ἔξεστιν μεταβαλλομένοις τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τυχεῖν οἰκειώσεως.

Στίχ. κε'. — Οὐκ ὀκνήσω δὲ, φησὶν, ὑμῖν κακεῖνο εἶπεν, καίτοιγε ἄδηλον ὄν, ὥστε μὴ ἄγνοίᾳ τοῦ ἐσομένου δικαιοτάτα αὐτῶν ἀπεγνωχέναι νομίζειν ὑμᾶς· τὸ γὰρ, ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι, ἀντὶ τοῦ ἵνα μὴ νομίζετε συνετόν τι παρ' ἑαυτοῖς ἔχειν τὴν ἐκείνων ἀπόγνωσιν. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ὅτι οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀλλότριον τῆς εὐσεβείας οὗτοι μενοῦσιν, ἔσται δὲ καιρὸς καθ' ὃν ἐπιγνώσονται καὶ αὐτοὶ τῆς ἀληθείας, ἐπειδὴν οἱ πανταχόσε ἄνθρωποι τὸ τῆς εὐσεβείας ὑποδέξωνται μάθημα, καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· ἵνα εἴπῃ οἱ τε ἀπὸ τῆς φύσεως τὴν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ συγγένειαν ἔχοντες, ἀντὶ τοῦ οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ οἱ διὰ τῆς πίστεως ἀξιόους ταύτης ἑαυτοῖς τῆς προσηγορίας καταστήσαντες, λέγει δὲ τοὺς ἐξ ἐθνῶν.

Στίχ. κη'. — Ἐκεῖνο τοίνυν ὑμᾶς εἰδέναι προσήκει, ὅτι ἐγὼ τοῦ μὲν Εὐαγγελίου ἔνεκεν, (10) ὅταν αὐτὸ διασύρειν βούλωνται, τὴν ὑμετέραν αἰτιώμενοι πρόσον καὶ ταύτην ὡς οἶονται ἀφορμὴν εὐλογον προῖσχύμενοι, τοῦ μὴ πείθεσθαι (11) τοῖς ἡμετέροις δι-

VERS. 16. — Quibusdam visum est idem significare delibationem et radicem. At fugit eos delibationem seu primitias partem totius esse, radicem autem rei initium. Unde hic absque dubio Christum delibationem vocat, utpote ex toto Judæorum genere desumptum, radicem autem dicit Abraham, a quo tota gens exordium ducit. Rectissime vero per utrumque demonstrat, Judæos a veritate non fuisse rejiciendos, nisi de sententia ipsi deteriora maluissent. Nam ridiculum erat eos quorum delibatio omni laude digna, pietatis doctrina, tanquam hoc munere indignos, privandos esse, etiamsi illam amplecti vellent.

VERS. 22. — Tibi autem, inquit, utraque licet ad ea quæ decent informari. Nam bonitatem Dei recordatus quam propter fidem consecutus es ardentiori studio circa pietatem verseris, et cogitans quomodo eos propter incredulitatem respuit, pro viribus cave ne iisdem affligaris. Abscissionem (severitatem) non crudelitatem dicit; abscissionem vero, quasi dicat, quomodo eos divisit et abscidit de catalogo piorum. Quod si igitur vos sententiam mutatis, nihil vobis proderunt quæ præsto sunt, et licet eis ad saniora reducibus amicitiam Dei rursus contingere.

VERS. 25. — Fateri tamen illud etiam non dubito, inquit, etsi mysterium sit, ne futurorum ignorantia putetis justissima de causa eos desperare. Nam illud ut non sitis vobis ipsis sapientes, quasi dicat, ne putet mens vestra desperationem illorum æquitati consentaneam esse. Quid autem vult sibi illud? Quod non in æternum a pietate alieni manebunt, tempus autem erit quo ipsi quoque veritatem agnoscent, quando homines ubique pietatis doctrinam admiserint, et sic omnis Israel salvus fiet: quicunque scilicet genere cum Israel cognati sunt, nempe Judæi, et qui per fidem easdem sibi promissiones promeruerunt, nempe qui de gentibus sunt.

VERS. 28. — Hoc vos scire decet, quod ego eos propter Evangelium, quando illud arguere voluerunt, adoptionem vestram crimini vertentes, et eam tanquam æquam rationem præbentes a nostris doctrinis abhorrendi existimavi inimicos esse, et

(1) *Spic.* τούτους.

(2) *V.* τῷ in *Spic.* non legitur.

(3) Hæc continet etiam *c. Mon.* (*c. Cram. p. 411*): *Θ. Μονάχου.* Πλὴν ἰστέον ὡς ἔστι διαφορὰ ρίζης καὶ ἀπαρχῆς· ἡ μὲν γὰρ ἀπ'.

(4) *V.* ἂν *om. c. Mon.*

(5) *V.* λέγει *om. c. Mon.*

(6) *C. Mon.*, ὅλον ἔφυ.

(7) *V.* εἰ μὴ — *αἴρ. om. c. Mon.*

(8) *V.* ἀπάσης *om. Spic. ib. C. Mon.*, τούτους.

(9) *C. Mon.*, βουλ. τῇ εὐσεβείᾳ.

(10) Hæc continet etiam *c. Mon.* (*c. Cram. p. 420*): *Θ. Μονάχου*; Ἡ καὶ οὕτως· ἐγὼ μὲν τοῦ εὐ.

(11) *Spic.*, πείθεσθαι.

pro fidei adversariis habui. Atque ideo nihil eorum reticeo quæ ad exprobrandam illorum malitiam conveniunt. At propter meam cum patribus eorum cognationem eos tanto studio prosequor, ut libentissime vel gravissima pro salute eorum perferrem. Non enim ignoro Deum illos non eam ob causam rejecisse, quod eum de fœdere pœniteret cum patribus icto, sed ipsi mentis malitia sponte a Deo defecerunt.

CAP. XII.

VERS. 1. — Stabilita doctrinarum veritate, mores informandos suscipit, aptissime ab obsecrationibus incipiens. Veritas enim volentibus facillime, tradita disciplina, retinenda erat; cum virtute autem conjungitur labor, ita ut eam tardius amplectamur, et opere suscepta non nisi multa cum defatigatione perficiamus. Allevat igitur obsecrando rei onus, et obnixius obsecratur addendo *per misericordiam Dei*. Quando superius in docenda Dei misericordia versatus est, qua omnes homines fovet, necesse erat ut hac quoque memoria eos potissime ad colendam virtutem hortaretur. Quippe quæ nobis non desidiæ causa sit, sed contra propterea ardentiori studio ad bonum flagremus, ut ne nos ingratos præbeamus in tam bonum Dominum. Quæ autem illa obsecratio: *ut exhibeatis corpora vestra?* et cætera. Æquum dicit igitur nos corpora nostra Deo dedere, legibus ejus inservientes, nam opus Dei decet virtutis instrumentum fieri, non malitiæ. Illud igitur *exhibeatis* idem significat ac dedatis, per metaphoram ab eis ductam qui regum aut dominorum in servitium adstant, cunctaque servorum munera complent: ita enim supra dixerat (vi, 12): *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore*, et deinde eandem cum rege comparisonem retinens (vi, 13): *Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo*. Mire autem confirmat per omnia sententiam suam, non solum ut corpus exhibeamus suadens, sed etiam illud *hostiam* vocans: ita enim declarat nulla ratione nobis ad malum corporis viribus abutendum esse, quando ad communem hominum usum brutis uti jam nefas quæ juxta legem Deo consecrata fuerant. Sanctam vocat illam, quia victimæ juxta legem oblatæ post sacrificium mortuæ erant, hæc autem ea de causa Deo offertur ut vivens Dei legibus inserviat. Unde etiam sanctam illam dicit, dum hoc non erat legalis victima offerentium malitia fœdata; imo etiam Deo placentem, quod rursus de legali non omnino

δάγμασιν, ἐχθρους αὐτοὺς εἶναι νενόμικα, ἅτε δὴ πολεμίους τῆς πίστεως· τότε γὰρ οὐδενὸς ἀφίσταμαι τῶν ὅσα πρὸς ἔλεγχον τῆς αὐτῶν κακίας εἰπεῖν προσήκει, διὰ δὲ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας οἰκειότητα οὕτως αὐτοὺς περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι ἐσπούδακα, ὥς μὴ δὲ πᾶσχειν ἦν τι δέη ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας (1) ὀκνεῖν· οἶδα γὰρ ἀκριβῶς ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μεταμελήθεις ἐπὶ τῇ τῶν πατέρων ἐκλογῇ, τούτους ἀπεποιήσατο, αὐτοὶ δὲ μοχθηρίᾳ γνώμης τῆς παρὰ (2) τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσεως ἑαυτοῖς γεγόνاسι πρόξενοι.

ΚΕΦ. ΙΒ'

Στίχ. α'. — Ἐπειδὴ τοὺς δογματικοὺς συνεπέρανε λόγους, τῶν ἠθικῶν ἐντεῦθεν ἄπτεται, ἀναγκαιότατα ἀπὸ παρακλήσεως τὴν ἀρχὴν ποιούμενος· ἐν ἐκείνοις μὲν γὰρ οὐ χαλεπὸν ἦν τοῖς βουλομένοις μετὰ τὴν μάθησιν κατέχειν τὰ εἰρημένα, τῇ δὲ γε ἀρετῇ καὶ πόνος συνέζευκται, ὥστε μετὰ πολλοῦ μὲν τινα προσιέναι τοῦ ὁκνου τῇ αὐτῆς ἐργασίᾳ, καὶ ἀρχόμενον δὲ πολλοῦ δεῖσθαι καμάτου πρὸς τὴν κατόρθωσιν· ἐπικουφίζει τοίνυν τῇ παρακλήσει τοῦ πράγματος τὸ ἐπίπονον, δυσωπητικωτάτην δὲ εἰργάσατο τὴν παρακλήσιν εἰπὼν, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ πλείστην ἐν τοῖς δογματικοῖς περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπίας τὴν διδασκαλίαν ἐποιήσατο, ἥ περὶ πάντας ἀνθρώπους χρῆται, ἀναγκαιῶς τῇ τούτων ὑπομνήσει δυσωπεῖ μᾶλλον αὐτοὺς ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐφόδιον ῥαθυμίας αὐτοῖς ἐκεῖνο γίνεσθαι δίκαιον, τούναντίον δὲ πάλιν ἃ προσήκει τὴν σπουδὴν συνεισφέρειν, αἰσχυνομένους τὸ περὶ τὸν οὕτω χρηστὸν ἀγνώμονας φαίνεσθαι. Τίς δὲ ἡ παρακλήσις παραστήσῃ τὰ σώματα ὑμῶν; καὶ τὰ ἐξῆς· λέγει μὲν ὅτι ἀφορίσαι δίκαιον ἡμᾶς τὸ ἑαυτῶν σῶμα τῷ Θεῷ, ὑπηρετούμενον αὐτοῦ τοῖς νόμοις, ἐπεὶ περ δίκαιον τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγονὸς μὴ κακίας ὄργανον εἶναι, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς. Τὸ μὲν οὖν παραστήσῃ ἀφορίσαι λέγει, ἐκ μεταφορᾶς αὐτὸ λαβὼν τῶν ἡ βασιλευσιν ἡ δεσπόταις πρὸς τὸ ὑπηρετεῖν παρεστῶτων, οἷς ἔπεται πάντως τὸ τὰ ἀναγκαῖα τῆς ὑπηρεσίας πληροῦν, ὥς καὶ ἀνωτέρω ἔφη. Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἴτα ὥς ἐπὶ βασιλείᾳ ἀκολουθῶς ἐπαγαγὼν, Μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ ὥς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ (3). Θαυμασιώτατα δὲ τὴν συμβουλὴν διὰ πάντων ἐπέτεινε (4), οὐ τῷ παραστήσῃ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ γὰρ καὶ (5) τῷ θυσίαν αὐτὸ ὀνομάσαι· ἔδειξεν γὰρ ὥς οὐδενὶ λόγῳ προσῆκεν εἰς τὸ ἐναντίον καταχρησασθαι (6) τῇ τοῦ σώματος ὑπηρεσίᾳ, ἐπεὶ περ οὐδὲ τὰς προσαγομένας τῷ Θεῷ κατὰ νόμον τῶν ἀλόγων θυσίας τῇ (7) κοινῇ χρήσει παραδίδεσθαι τῶν ἀνθρώπων θεμιτὸν ἦν εἶναι (8)· ζῶσαν δὲ ταύτην

(1) C. Mont., σωτ. παραιτεῖσθαι. ib. Spic., ὅτι οὐ Θεὸς μεταμ., c. Mon., μεταβληθεῖς.

(2) C. Mon., γνώμης μοχθ. τῆς ἀπό. ib. C. Mon.: αὐτοῖς.

(3) Hæc leguntur etiam in c. Mon. (c. Cr. p. 431): Θ. Μονάχου. Θασυμ.

(4) C. Mon., παρέτεινε.

(5) C. Mon., ἀλλὰ καί. ib. Spic.: αὐτῷ. lh. V. λόγῳ om. c. Mon.

(6) Spic.: καταχερῆσθαι.

(7) C. Mon., θυσ. τ. ἀλόγ. et paulo post τῶν ἀνθρ. παραδιδ.

(8) Huc usque c. Mon., qui loco sequentium v. hæc adnectit: εἴτα μὴ ἀρχεσθῆις τούτῳ καὶ ἕτερον ἐπὶ

προσεῖπεν, ἐπειδὴ τὰ μὲν κατὰ νόμον προσκομισθέντα A
νεκρὰ μετὰ τὴν θυσίαν ἦν ὡς εἰκὸς, ταῦτα δὲ αὐτοῦ
γε τούτου ἔνεκεν Θεῷ προσήγετο, ὥστε ἐν τῷ ζῆν τὰ
τοῖς αὐτοῦ νόμοις πράττειν ἀκόλουθα· ὅθεν καὶ
ἀγίαν προσεῖπεν ταύτην, ἐπειδὴ ἐκείνην ἐνεχώρει
μὴ τοιαύτην εἶναι τῇ τῶν προσκομιζόντων κρινομένην κακίᾳ, ἀλλὰ καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ, ἐκείνη γὰρ
οὐ πάντως τοιαύτη· καὶ τὸ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν πολὺ τὸ διάφορον ἔδειξεν, οὐ γὰρ ὁμοιον ἀλό-
γως (1) προσκομιδῇ λατρεύειν Θεῷ καὶ λογισμῶν τελειότητι τὴν πρὸς τὸν Θεὸν συνείδησιν ἐπὶ τῶν ἐρ-
γῶν δεικνύναι.

Στίχ. γ'. — Τὰ μὲν οὖν προλαβόντα περὶ τῆς καθόλου
λεγόμενα ἀρετῆς καλῶς ἔχειν ἠδύνατο· ἐξέρχεται δὲ
λοιπὸν ἐπὶ τὰ (2) κατὰ μέρος, πρὸ πάντων (3) τὴν
ὑπερηφανίαν, ὡς ἂν χεῖριστον ἀπαγορεύων οὐκ ἔτι
παρακλήσει, ἀλλ' αὐθεντία μᾶλλον· οὐ γὰρ ὁμοιον
ἐπ' ἀρετὴν προτρέπειν καὶ τὴν τῶν ἀτόπων ἀπαγο- B
ρεύειν πρᾶξιν· ὅθεν ἐκείνη μὲν παράκλησιν συνῆφθαι
πρέποι ἂν, ταύτῃ δὲ καὶ σφοδρότης ἀρμόσει πολλά-
κις· καὶ γὰρ τῇ προσθήκῃ τῆς χάριτος τῆς δοθεί-
σης μοι φοβερωτέραν εἰργάσατο τοῦ κακοῦ τὴν ἀπο-
τροπὴν.

Παραφροσύνην τὴν ὑπερηφανίαν εἰπὼν, ὑγιῇ δὲ
φρόνησιν τὴν μετριότητα. "Ἵνα μὴ ἐντεῦθεν σύγχυ-
σιν τινα ἐργάζεσθαι δόξῃ, ὡς ἂν οὐδὲ τῆς ἐκκλησια-
στικῆς εὐταξίας δι' ὑπερβολὴν μετριότητος φυλάττε-
σθαι ἐν αὐτοῖς ὀφειλόμενης, καλῶς ἐπάγει, ἐκάστῳ
ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. Βούλομαι,
φησὶ, μετριάξω μὲν ἅπαντας, φυλάττεσθαι δὲ ἐν
ὑμῖν καὶ τὴν τάξιν ἀναλόγως τοῖς νενεμημένοις ὑμῖν
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρίσμασιν· ἐπειδὴ γὰρ πλεῖστα ἦν
ἐν αὐτοῖς τὰ χαρίσματα, μερισμὸν πίστεως καὶ ἐπι- C
μέτρησιν λέγει τῶν χαρισμάτων τὴν διανομήν.

Στίχ. η'. — Τὸ, ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ, ἀντὶ
τοῦ ὁ ἐπιμελούμενος λέγει· οὕτως καὶ ἐν τῇ πρὸς
Τιμόθεον Ἐπιστολῇ· Εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προ-
στίῃται οὐκ οἶδεν, πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελή-
σεται; σαφῶς τὴν προστασίαν ἐπὶ τῆς ἐπιμελείας
λέγων· διάφοροι γὰρ τρόποι τότε μάλιστα εὐποιῆας
παρὰ τῶν εὐπορωτέρων εἰς τοὺς πενεστέρους τῶν
ὁμοπίστων ἐγίνοντο, περὶ ὧν νῦν λέγει καὶ τὸ, ὁ
μεταδιδοὺς, καὶ τὸ, ὁ προϊστάμενος, καὶ τὸ, ὁ
ἐλεῶν περὶ τῶν αὐτῶν λέγων.

Στίχ. ι'. — Τὸ, τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φι-
λόστοργοι ἔστιν μὲν ὁμοίον πως τῷ, ἡ ἀγάπη ἀν-
υπόκριτος, ἐπεὶ περ οὐδὲν διαλλάττει τοῦ ἀληθινῶς
ἀγαπᾶν τὸ σφόδρα στέργειν· ἔχει δὲ τι πλεόν τῇ τοῦ D
εἰς ἀλλήλους προσθήκῃ· τὴν γὰρ αὐτὴν σπουδὴν
πάντας περὶ ἀλλήλους ἔχειν βούλεται, ἐπεὶ μηδὲ οἶόν
τε ἄλλως κρατεῖσθαι τὴν ἀγάπην, ἀλλ' ἡ τοῦ ἀγα-
πωμένου τὴν αὐτὴν σώζειν περὶ τὸν ἀγαπῶντα γνῶ-
μην ἐσπουδαχότος, ὅπερ εἰ μὴ γίγνοιτο, ἀφέξεται
τοῦ ἀγαπᾶν πάντως ὁ ἀγαπῶν ὅσην ἂν ἔχῃ τὴν
φιλίαν, οὐκ ἀνεχόμενος φιλῶν περιορᾶσθαι.

Στίχ. ιγ'. — Ταῖς χρεῖαις, φησὶ, τῶν ἀγίων κοι-
νωνοῦντες· ἕνια δὲ τῶν ἀντιγράφων ταῖς μνείαις

γεί· κατὰ τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν φησὶ, τουτέστι
κατὰ τοὺς ἐκείνης νόμους· τοῦτο γὰρ ἔστιν ἀγίαν
καὶ ζῶσαν καὶ εὐάρεστον θυσίαν τὰ σώματα ὑμῶν
παραστήσαι, τὸ μηδὲν ἔξω τῶν κατὰ τὴν λατρείαν
ἡμῖν νομοθετηθέντων πολιτεύεσθαι· δεῖ γὰρ ἅμψω,

A valebat. Declarat autem praesertim illud rationa-
bile obsequium vestrum, quantum haec hostia a le-
gali differat. Longe enim aliud oblationes ratione
carentes Deo offerre et aliud rationis perfectione
cum Deo operibus consentire

VERS. 3. — Prædicta de virtute in genere recte
habentur; nunc autem de singulis virtutibus. Præ
omnibus superbiam, velut labem pessimam probi-
bet jam non obsecratione, sed auctoritate potius.
Nam aliud ad virtutem propellere, aliud a malis
operibus avertere. Unde hortanti obsecratio, pro-
hibenti autem vehementia sæpius convenit. Terri-
bilius etiam reddit interdictum addendo illud per
gratiam quæ data est mihi.

Amentiam vocat superbiam, modestiam autem
sapientiam. Ne autem exinde omnia confundere
videatur, quasi propter exaggeratam modestiam
ecclesiasticum ordinem tollat, recte adjicit: Uni-
cuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Volo, in-
quit, omnes modeste sentire; servetur autem inter
vos ordo juxta donationes constitutus quas vobis
Deus largitus est. Quando enim plurimæ apud eos
erant donationes, distributionem et mensuram fidei
C dicit donationum divisionem.

VERS. 8. — Qui præest in sollicitudine, hoc est
qui curam gerit. Ita etiam in Epistola ad Timo-
theum: Si quis autem domui suæ præesse nescit,
quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit (I Tim.
iii, 5)? Manifestum hic præesse pro curare usur-
pari. Nam diversis modis præsertim tunc temporis
divites pauperiores ex fidelibus fovebant, de qui-
bus hic habentur æque et illud Qui tribuit, et illud
qui præest et illud qui miseretur.

VERS. 10. — Illud charitate fraternitatis invicem
diligentes consentit prope cum illo Dilectio sine si-
mulatione: nam nulla ratione differt verus amor a
vehementi dilectione; sed aliquid amplius signi-
ficat addito illo invicem. Vult enim omnes eodem
studio invicem flagrare, cum non aliter charitas
dominari possit, quam si dilectus diligentem ea-
dam mente redamet; quod nisi fiat, amare desistet
amator quantacunque charitate inflammetur, quia
contemptum sufferre nequit.

VERS. 13. — Necessitatibus, ait, sanctorum com-
municantes; quidam autem codices mentionibus ha-

τὴν πίστιν τῷ βίῳ, καὶ τὸν βίον συνομολογεῖν τῇ
πίστει.

(1) Spic. ἀλόγως.

(2) Spic. ἐπὶ τό.

(3) Spic., πρὸς πάντων.

bent, quod idem sonat. Dicit enim æquum est vos A
ubique sanctorum meminisse, communesque eorum
necessitates recordari, et ita tenuitatem eorum
sustentare.

VERS. 16, 17. — *Nolite, inquit, prudentes esse
apud vosmetipsos; hoc rursus a superbia alium.*
Noli, ait, mentis tuæ sententiam præ omnibus tueri,
quando communi sensui improbabitur. Recte au-
tem et illud, *nulli malum pro malo reddentes*; rur-
sus enim transit ab officiis quæ in fratres ad ea quæ
alienos respiciunt; addidit igitur *Nulli*, quasi dicat,
ne in incredulos quidem noli te talem præbere.

CAP. XIII.

VERS. 5. — Duplici de causa, ait, decet nos re- B
gibus subditos esse, tum quidem ut decori inser-
vientes pœnas effugiamus, tum ut reges venerati
Deo conscientia assentire videamur qui ista con-
stituit. Certum est autem quod hic beatus Paulus
nos ita principibus obedire jubet, ut tamen impia
præcipientibus resistere non dubitemus; nam
aperte finem describit imperii, et quo pacto Deus
sic humana constituerit, ut iniqua imperare nun-
quam imperii sui respondeat, sed libidinem prodat
hominum imperio male abutentium. Non enim est
principum judicare de eis quæ ad Deum spectant,
cum non sint ad hoc constituti; sed de eis quæ
inter homines agitantur, et de variis hominum in-
invicem officiis, mediatores velut et arbitri æqui-
tatis instituti sunt reges et quotiescunque deman- C
datum sibi munus retinuerint, declarabunt præ-
stantissimum et necessarium esse imperium.

VERS. 7. — *Tributum vocat quod pro terra, deciti-
gal quod pro mercatura aut arte qualibet solven-
dum.*

VERS. 10. — Uno verbo dicit *plenitudo legis di-
lectionis* perfectio, et quando hoc effatum commu-
ni sensu recedere videtur, addit quæ infra ha-
bentur.

Lex tota in eo est ut malum aliquod prohibeat,
aut bonum aliquod imperet; alia enim constituit
legislator ne alter alterum lædat, alia autem ut
alter alterum pro viribus adjuvet: hæc autem
omnia complectitur præceptum quo proximum dili-
gere jubemur. Recte igitur illud recapitulatur
quasi dicat: cuncta illa multis legibus ordinata
velut summam comprehenduntur in hoc uno,
Diliges proximum tuum.

Qui enim diligit, ait, dilectum lædere nequit,
dummodo eum vero studio prosequatur; dilectio-
nis ergo perfectio legis totius plenitudo. Deinde,
hortari cœpit, et quæ sequuntur profert.

(1) V. de hac lectione Fritzsche ad h. l. III, p. 82 ss.

(2) Hæc leguntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 462): Θ. Μονάρχου δηλον οὖν ἄρα.

ἔχει (1), τῆς αὐτῆς οὐσῆς διανοίας· λέγει γὰρ ὅτι
δίκαιον ὑμᾶς μνημονεύειν πάντοτε τῶν ἁγίων, κοι-
νὰς τε αὐτῶν τὰς χρείας νομίζειν, καὶ οὕτως αὐτοῖς
ἐπικουφίζειν τὴν ἔνδειαν

Στίχ. ις', ιζ'. — Μὴ γίνεσθε, φησί, φρόνιμοι
παρ' ἑαυτοῖς, τοῦτο πάλιν ἕτερον γινόμενον ἀπὸ
ὑπερηφανίας. Μὴ τὸ τῇ διανοίᾳ σου, φησί, παραστῇ
ἀπλῶς αἰροῦ, ὅταν τῇ κοινῇ ὑπολήψῃ φαίνεται ἀπο-
πον. Καλῶς δὲ καὶ τὸ, μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ
ἀποδιδόντες· πάλιν γὰρ ἐπὶ τὰ πρὸς τοὺς ἐναντίους
ἀπὸ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἐξελέλυθεν· προσέθηκεν οὖν
τὸ μηδενὶ ἀντὶ τοῦ οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων τῆς πί-
στεως τοῦτο ἐπιδείκνυσθαι δίκαιον.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Στίχ. ε'. — Κατ' ἀμφοτέρω, φησί, τὸ ὑποτατάχθαι τοῖς
τοιούτοις πρέπει, τοῦτο μὲν ἵνα τὸ πρέπον διαπρα-
τόμενοι τὴν ἐκεῖθεν τιμωρίαν ἐκκλίνωμεν, τοῦτο δὲ
ἵνα τῇ πρὸς τοὺς αἰδοῖ τὴν ὀφειλομένην συνειδή-
σιν τῷ ταῦτα τάξαντι Θεῷ ἀποδιδόντες φαινώμεθα (2).
Δηλον δὲ ἄρα καὶ ἐν τῷ ὅτι ὑποτάσσεται τοῖς ἄρχουσιν
ἐν τοῖς τοῖς ὁ μακάριος (3) Παῦλος παραινέει, οὐχ ἵνα
καὶ ἀσεβεῖν ἀναγκάσῃ πειθώμεθα, σαφῶς γὰρ καὶ
τὸν σκοπὸν εἶπεν τῆς ἀρχῆς, καὶ οὐ περ ἕνεκεν ὁ Θεὸς
οὕτως ἔταξε τὰ ἀνθρώπινα, ὥστε τὸ περὶ τῆς εὐσε-
θείας νομοθετεῖν ἅ μὴ δεῖ οὐ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀρχῆς
εἶη ἂν, ἀλλὰ τῆς γνώμης τῶν οὐκ εἰς δέον τῷ ἄρχεῖν
κεκρημένων (4)· τὰ μὲν γὰρ εἰς Θεὸν ἀναφερόμενα
οὐ τῶν ἀρχόντων κρίνειν ἴδιον, ἐπειδὴ μηδὲ πρὸς τοῦτο
κατέστησαν, περὶ δὲ τῶν ἐν ἀνθρώποις κινουμένων
C καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους δικαίων, μεσίται τινὲς καὶ
βραβευταὶ τοῦ δικαίου οἱ ἄρχοντες καθιστάμενοι,
ὅταν ἀκόλουθα τῷ οἰκείῳ σκοπῷ διαπράττῃται,
ἀναγκαιότατόν τι χρῆμα δεικνύουσι τὴν ἀρχήν.

Στίχ. ζ'. — Φόρον καλεῖ τὴν ὑπὲρ τῆς γῆς συν-
τέλειαν, τέλος δὲ τὴν ὑπὲρ τῆς ἐμπορίας, ἢ τινὲς
τέχνης σωματικῆς (5).

Στίχ. ι'. — Συντόμως εἰπεῖν, νόμου πλήρως
τῆς ἀγάπης ἡ φυλακή, καὶ ἐπειδὴ παράδοξον ἄγαν
τὴν τὸ λεγόμενον, ἐπήγαγεν τὸ ἐξῆς.

Ἄπαν νόμιμον ἢ ἀπαγόρευσιν ἔχει κακοῦ, ἢ πρᾶ-
ξιν καλοῦ· τὰ μὲν γὰρ ἵνα μὴ βλάπτωμεν ἀλλήλους
ὁ νομοθέτης ἐξέθετο, τὰ δὲ ἵνα τι καὶ εὖ ποιῶμεν ἀλ-
λήλους κατὰ δύναμιν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα περιελη-
D πται ἐν τῷ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ἐπιτάττοντι νομίμως·
καλῶς οὖν τὸ ἀνακεφαλαιοῦται ἀντὶ τοῦ πάντα ἐκεῖνα
τὰ διὰ πολλῶν νενομοθετημένα ὥσπερ τινὰ ἀνακε-
φαλαίωσιν ἐν τῷ τὸν πλησίον ἀγαπᾶν περιέχεται.

Ὁ γὰρ ἀγαπῶν, φησί, βλάπτειν τὸν ἀγαπώμενον
οὐκ ἀνέχεται, εἴπερ ἀληθῶς περὶ αὐτὸν ἔχει ἀγάπην·
οὐκοῦν τῆς ἀγάπης ἡ φυλακή τοῦ παντός ἐστὶ νόμου
κατόρθωσις. Εἴτα ἐπὶ παραίνεσιν ἐκφέρει τὸν λόγον
καὶ φησί τὸ ἐξῆς.

(3) V. μακ. om. c. Mon. ib. C. Mon.: παρὰ
χωρεῖ.

(4) Huc usque c. Mon.

(5) Eadem est Theodoretī sententia.

Στίχ. ια'. — Οὕτως ἀναγνωστέον, καὶ τοῦτο, εἴτα διαστήσαντα εἰδότες τὸν καιρὸν, καὶ τὰ ἐξῆς· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι καὶ τούτου δὲ ἡμῖν ἐπιμελητέον ὅπως ἂν πράττοιμεν ἃ δεῖ, εἰδότες ἐφεστῶτα τὸν καιρὸν τοῦ ἀποθέσθαι τὴν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡδονὴν, ὥσπερ τινὰ ὕπνον βαθύν. Σωτηρίαν δὲ ἡμῶν καλεῖ τὴν ἀνάστασιν, ἐπειδὴ τότε τῆς ἀληθινῆς ἀπολαύομεν σωτηρίας.

Στίχ. ιβ'. — Ἡμέραν καλεῖ τὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καιρὸν, ὡς τῆς αὐτοῦ φανερώσεως τρανοτάτην τῶν τε καλῶν καὶ μὴ τοιούτων ποιησάμενης τὴν διάκρισιν, νύκτα δὲ τὸν πρὸ τούτου χρόνον· ἄμφω δὲ ὡς πρὸς ἐκεῖνους μάλιστα λέγει τοὺς εἰδῶλοις προσέχοντας, παρ' οἷς οὐκ ἦν νόμιμα οὐδὲ διδασκαλία τῶν πραγτέων. Ὁ τῆς ἀγνοίας οὖν, φησὶ, καιρὸς παρήλθεν, ὅτε ἦτε ὡς ἐν νυκτὶ οὔτε Θεὸν εἰδότες, οὔτε νομίμων δεδεγμένοι διαγόρευσιν, ἐπέστη δὲ ὁ τῆς ἡμέρας καιρὸς, ἀντὶ μεγίστου φωτὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπιλαμψάσης ἡμῖν.

Στίχ. ιδ'. — Ἀλλ' ἐνδύσασθε, φησὶ, τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν. Τὸ ἐνδύσασθε ἀντὶ τοῦ ἐνεδύσασθε λέγει· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ βαπτίσματος συναφθέντες τῷ Χριστῷ, καὶ μέλος τοῦ κοινοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας ἀποφανθέντες οὐπερ ἐκεῖνός ἐστι κεφαλὴ, ὥσπερ ἐνεδύσασθε αὐτὸν τῇ κοινωνίᾳ τῶν προσδοκωμένων, καθὼ καὶ συμμετασχεῖν αὐτῷ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίζετε· δίκαιοι τοίνυν ἂν εἴητε τὰ πρέποντα τῇ καταστάσει φρονεῖν ἐκείνῃ, ἐν ᾗ περ ἅπαντα πεπαῦσθαι τὰ τοιαῦτα ἀνάγκη· οὐδὲν οὖν ἐπιτελεῖν τοιοῦτον προσῆκεν ἡμᾶς, οἷον ὁ μὲν αἰὼν ἐκεῖνος οὐ δέξεται· ἐπὶ δὲ τῶν φιλαμαρτημόνων πάροδον ἔχει κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, ἐνθα φθορᾷ μὲν ἔτι τὸ ἡμέτερον ὑπόκειται σῶμα, πολλὴ δὲ καὶ τῶν παθῶν ἐντεῦθεν ἡμῖν ἡ ἐνόχλησις γίνεται. Εἰρήκαμεν δὲ καὶ ἀνωτέρω ὅτι σάρκα ἡ Γραφὴ πολλάκις οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν, ἀλλὰ τὸ θνητὸν ἦτοι τὸ πρόσκαιρον οὕτω καλεῖ· τοῦτο οὖν κἀνταῦθα λέγει, τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν, οὐ τῆς φύσεως αὐτῆς λέγων, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ μὴ ταῖς ἐπιθυμίαις ἑαυτῶν ἐξακολουθεῖτε, σπουδὴν τιθέμενοι ἐκεῖνα πράττειν, ἃ κατὰ τὸν παρόντα βίον διὰ τῆς ἐνούσης ὑμῖν θνητότητος τὴν κίνησιν δέχεται. Σαρκὸς οὖν πρόνοιαν λέγει τὴν περὶ τὰ παρόντα ἦτοι καὶ τὰ ἄτοπα σπουδὴν, ὡς ἂν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ πράττεσθαι δυνάμενα νόμον, ἐπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος οὐκ ἔτι· ὅθεν αὐτὸ καὶ ἀντέταξεν τὸ ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃ δὴ μίμημα τῆς μελλούσης ἐστὶ καταστάσεως. Μὴ τοίνυν περὶ τοῦτο, φησὶν, ἔχετε τὴν σπουδὴν. Ὅπως ἂν τὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐπιθυμίας ἐπιτελήτε, αἷς οὐδεμίᾳ

ΚΕΦ. ΙΔ'.

Στίχ. ζ'-θ'. — Τί λέγω, φησὶν, περὶ τοῦ ἐσθίειν καὶ τοῦ μὴ ἐσθίειν; οὔτε ζῶντες ἑαυτῶν ἐσμεν, οὔτε ἀποθνήσκοντες· κἂν γὰρ ζῶμεν, τὴν αὐτοῦ ζωὴν ζῶμεν, κἂν ἀποθνήσκωμεν, κατὰ τὸν ὅρον ἀποθνήσκωμεν ἐκεῖνου· σκοπὸν τοίνυν ἀπανταχοῦ προσῆκεν ἡμῖν τοῦτον εἶναι, τῷ Θεῷ ἀρέσκειν, λογιζομένοις ὅτι ζῶντες καὶ ἀποθνήσκοντες ἐκεῖνου πάντως ἐσμεν.

VERS. 11.—Ita legendum et hoc, deinde distincte scientes tempus, et cetera. Dicere enim intendit, hoc nobis curæ sit oportet ut quæ decet agamus, scientes tempus adesse voluptatem excutiendi quæ nos peccata vincunt velut somno quodam altissimo. Salutem vocat resurrectionem nostram, quia tunc veræ salutis donum contingemus.

VERS. 12.—Diem vocat tempus quo Christus adveniet, quia tunc manifestissimum revelabit honestorum et malorum discrimen; noctem vero præcedentia tempora. Utrumque autem præprimis ad eos qui idolis inserviebant, quibus nec lex erat nec ulla agendorum disciplina. Præcessit, ait igitur, tempus ignorantiae, quo velut in nocte eratis nec Deum agnoscentes, nec legum disciplinis eruditi; venit autem tempus diei, splendidissimæ videlicet lucis, omnibus nobis illucescente Christi adventu.

VERS. 14.—Sed induimini, inquit, Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriis. Illud induimini pro induti estis habetur. Hoc enim sibi vult: Quando per regenerationem baptismi cum Christo conjuncti, et membrum communis corporis Ecclesiæ effecti cui ille caput, quemadmodum eum communione expectatorum induti estis, ita et resurrectionis cum eo participes fieri speratis, æquum est vos quoque ea sentire quæ huic resurrectioni conveniunt, in qua mala quæque deponantur oportet. Ne talia igitur perficiamus, quæ ævum illud non admittet. Homines alloquitur hac in vita peccandi avidos, qua corpus nostrum adhuc corruptioni subjacet, et ea de causa permultis cupiditatibus agitur. Jam supra adnotavimus carnem in Scriptura sæpius usurpari non ad designandam naturam ipsam, sed mortalitatem aut caduca quæque. Idem igitur et hic significat illud carnis curam ne feceritis in desideriis, non naturæ videlicet; quasi dicat: Nolite inservire cupiditatibus vestris, ea agere studentes, ad quæ hac in vita propter mortalitatem ferimur. Carnis igitur curam vocat studium de præsentibus aut de malis, quæ quidem hac in vita quæri possunt, in futuro autem ævo non amplius. Unde illud opposuit Induimini Dominum Jesum Christum, quod imitationem venturæ constitutionis innuit. Nolite ergo, ait, circa hæc studere, ne præsentis ævi cupiditatibus inserviat, quibus nulla cum futura constitutione communio.

παρόντος αἰῶνος ἐπιθυμίας ἐπιτελήτε, αἷς οὐδεμίᾳ

CAP. XIV.

VERS. 7-9.—Quid dico, inquit, de manducantibus, et de non manducantibus? Non nobis vivimus, nec nobis morimur. Nam sive vivimus, ei vivimus; sive morimur, die ab ipso definito ejus morimur; hoc igitur ubique intendamus, quomodo Deo placeamus, cogitantes quod sive vivimus, sive morimur, ejus sumus. Deinde demonstrans hoc

non propter creationem tantum valere, sed etiam propter ea quæ nobis caro factus Christus nuper est largitus, addidit : *In hoc enim Christus, et cætera. Recordemini enim, inquit, quod Christus pro vobis mortuus est, et mortuus resurrexit, et post resurrectionem vivit, omnia pro nobis continuo vivificans, ut et nos mortui resurrectionis participes fiamus, et vita fruamur. Undique igitur apparet nobis Christo inserviendum esse, siquidem vel morientes ejus sumus, qui pro nobis mortuus est, ut resurgamus; et viventes ei vitam debemus, qui nobis spem tribuit post mortem altera vita fruendi.*

VERS. 10, 11. — Illud quidem *quid judicas* ad eos qui ex Judæis, et illud *quid spernis* ad eos qui ex gentibus; neutris, inquit, neutrum convenit, cum cuique ante tribunal Christi gestorum ratio reddenda sit. Quod effatum ut adhuc confirmet, profert testimonium : *Scriptum est enim : Vivo ego, dicit Dominus, et cætera. Quod ad confirmanda quæ de Christo dicta sunt testimonium adhibeatur, certum; illud autem notandum, quod apud Isaiam (xlv, 18) continuo legatur : Ego sum Dominus, et non est ultra; et (Ibid. 21) : Ego Deus, et non est alius absque me justus, salvator, non est præter me, et cætera. Quærendum igitur quomodo hæc Apostolus ad Christum referat. Adversus hæreticos, qui Unigeniti divinitatem omni ratione minuere conantur, dices forte quod seu Paulus ea velut de Christo habita usurpet, seu ea de Patre dicta a propheta de Domino interpretetur, tanta sane utrinque Unigenito divinitas tribuetur ac Patri; nam non alia profecto divinitas Filii, si de Christo æque haberi possunt, quæcunque de Patre fuere dicta. Hæc adversus hæreticos profiteri possunt. Veritas autem sic se habet : illud neque de Patre neque de Filio proprie dictum, sed absolute de divina natura rerum omnium præcipua causa, ideoque Apostolus illud ad Christum refert, licet æque Patri et Filio convenient, quasi nulla sit natura inter utrumque differentia. Pariter prope in Epistola ad Hebræos (1, 12) illud : *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient* de Christo interpretari videtur.*

στοῦ κατεχρήσατο, ὁμοίως καὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὰ τὴν φύσιν διαφορᾶς· παραπλησίως τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς σου οὐκ ἐκλείψουσιν, περὶ τοῦ Χριστοῦ χρησάμενος φαίνεται.

VERS. 13. — *Non ergo amplius, ait, invicem judicemus* : hoc quidem in genere dictum est; deinde eos qui de gentibus præprimis alloquitur, quasi sufficienter ad Judæos dixisset. Non vobis, ait, fideles vestri judicandi sunt, cum omnes Christi tribunal maneat, *sed hoc judicate magis ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum.* Nam cum apud Romanos numero præstantiores essent et fortuna qui de gentibus, multa agebant ad detractandos Judæos, coram ipsis ea manducantes a quibus illi abstinere maxime studebant, ita ut his perturbati Judæi a pietate sæpius deficerent, aut saltem concilia sacra negligerent.

καὶ δεικνύς ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς ποιήσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν προσφάτως οἰκονομηθέντων διὰ Χριστοῦ, ἐπήγαγεν, εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς, καὶ τὰ ἐξῆς. Λογίσασθε γὰρ, φησὶν, ὅτι Χριστὸς καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀποθανὼν ἀνέστη, καὶ ἀναστὰς ζῇ, ζωὴν διηνεκῇ ὑπὲρ ἡμῶν ἅπαντα ποιήσας, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀποθανόντες τῆς τε ἀναστάσεως αὐτῷ κοινωνήσωμεν, καὶ τῆς ζωῆς ἀπολαύσωμεν, ὡς πανταχόθεν φαίνεται ἡμᾶς καὶ Χριστῷ δουλεύειν ἀνάγκην ἔχοντας, εἴ γε καὶ ἀποθνήσκοντες ἐκείνου πάντως ἐσμέν, τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, ὥστε ἀναστῆσαι· καὶ ζῶντες ἐκείνῳ τὴν ζωὴν ὀφείλομεν, ὅς παρέσχεν ἡμῖν τὴν μετὰ θάνατον παρ' ἐλπίδα ζωὴν.

Στίχ. ι', ια'. — Τὸ μὲν, *τί κρίνεις* πρὸς τὸν ἐξ Ἰουδαίων εἴρηται, τὸ δὲ, *τί ἐξουθενεῖς* πρὸς τὸν ἐξ ἐθνῶν· οὐδετέρῳ, φησὶν, ὑμῶν πρέπον οὐδέτερον, ἐπειδὴ ἀνάγκη πάντως τῷ κριτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ παραστάντας τὰς εὐθύνas τῶν βεβιωμένων ὑποσχεῖν· καὶ εἰς πίστωσιν τῶν εἰρημένων μαρτυρίαν τίθῃσι· *Γέγραπται γὰρ, Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, καὶ τὰ ἐξῆς.* Ὅτι μὲν οὖν εἰς πίστωσιν τῶν περὶ Χριστοῦ λελεγμένων αὐτῷ τὴν μαρτυρίαν παρήγαγεν, δῆλον· ἐκεῖνο δὲ ἰστέον ὅτι ἐνθα τοῦτο Ἡσαΐας φησὶ, συνεχῶς εἴρηται τὸ, *Ἐγὼ εἰμι Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτι, καὶ Ἐγὼ εἰμι Κύριος καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν μου δίκμιος καὶ σωτὴρ, οὐκ ἔστιν πάρεξ ἐμοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ζητητέον οὖν πῶς τούτοις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ συνεχρήσατο ὁ Ἀπόστολος. Πρὸς μὲν τοὺς αἰρετικούς ἐλαττοῦν τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς παντὶ τρόπῳ βουλομένους εἴποι ἂν τις ὅτι εἴτε ὡς περὶ τοῦ Χριστοῦ λεγομένοις τούτοις ἐνταῦθα ἐχρήσατο, εὐδῆλος ἡ ἀξία τῆς θεότητος τοῦ Μονογενοῦς κατ' οὐδὲν ἐλαττουμένης τοῦ Πατρὸς, εἴτε περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρημένοις παρὰ τῷ προφῆτῃ περὶ τοῦ Κυρίου λέγων ὁ Ἀπόστολος ἐχρήσατο τῇ μαρτυρίᾳ· καὶ οὕτω δέδεικται οὐχ ἕτερος ὢν θεότητος ὁ Υἱός, ὅπου γε συνεχρήσατο τῇ φωνῇ, ὡς ἂν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λέγεσθαι δυναμένη, καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρημένη τυγχάνῃ. Τοῦτο μὲν οὖν πρὸς τοὺς αἰρετικούς εἴποι ἂν τις· τὸ δὲ γε ἀληθὲς ἐκεῖνο, ὅτι μηδὲ περὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηται· ἰδιχῶς μῆτε περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ τῆς θείας φύσεως τῆς ἀνωτάτω καὶ πόντων αἰτίας, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος τῇ μαρτυρίᾳ ἐπὶ τοῦ Χρι-*

τοιαῦτα πρέπειν νομίζων, ὡς ἂν οὐδεμιᾶς οὐσης κατὰ πρὸς Ἑβραίους τὸ, *Σὺ δὲ ὁ αὐτός εἰ, καὶ τὰ ἔτη*

Στίχ. ιγ'. — *Μηκέτι οὖν*, φησὶν, ἀλλήλους κρίνωμεν· τοῦτο μὲν εἴρηται κατὰ κοινού· ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν πρὸς τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν τείνει λόγον, ὡς ἂν ἀρκούντως τὰ πρὸς Ἰουδαίους εἰπών. Οὐ δίκαιον οὖν ὑμᾶς, φησὶ, κριτὰς καθίστασθαι τῶν ὁμοπίστων, μένοντες ἅπαντας τοῦ κριτηρίου τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον τὸ μὴ τιθεῖναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον. Πολλὰ γὰρ οἱ ἀπὸ Ἑλλήνων παρὰ Ῥωμαίοις ἐπικρατέστεροι ὄντες καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ τῶν προσώπων αξιοπιστίᾳ, διεπράττοντο μᾶλλον ἐπὶ διασυρμῷ τῶν Ἰουδαίων, ἐπ' ὧς ἐκείνων ἐσθίειν ἐπιτηδεύοντες ταῦτα, ὧν δὴ μάλιστα ἀπέχεσθαι σπουδὴν εἶχον, ὡς ἐντεῦθεν ἐκείνοις ταραττομέ-

νους καὶ τῆς εὐσεβείας ἀφίστασθαι πολλάκις, καὶ μὴν καὶ τοῦ κοινοῦ συλλόγου καταραθυμοῦντας ἐφ' ἑαυτῶν γίνεσθαι.

Στίχ. ιδ', ιε'. — Εἰπὼν ὅτι καλὸν τοῦτο μᾶλλον Ἀ ὑμᾶς δοκιμάσαι τὸ μὴδὲν ποιεῖν εἰς βλάβην τοῦ ἀδελφοῦ, μὴδὲ τοιαῦτα πράττειν ἅ τῆς εὐσεβείας ἐκείνον ἐκτρέπει, ἵνα μὴ δόξῃ τὴν τῶν βρωμάτων παρατήρησιν καὶ αὐτὸς ἐπεισάγων ταῦτα λέγειν, εἰκότως ἐπήγαγεν· *Οἶδα καὶ πέπεισμαι, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' αὐτοῦ*, καὶ τὰ ἐξῆς, ἀναγκαίως καὶ τῇ διατάξει χρησάμενος εἰς τὴν τοῦ λεγομένου πίστωσιν, καὶ τῇ δι' αὐτοῦ προσθήκῃ αξιοπιστοτέραν τὴν ἀπόφασιν ἐργασάμενος, ὡς ἂν ἀρχοῦντος τοῦ Χριστοῦ πάντα καθαρὰ δεικνύναι. Ἀκάθαρτον οὖν φησιν οὐδὲν εἶναί φημι τῶν εἰς βρωσιν κειμένων, εἰ μὴ τις ἀσθένεια λογισμῶν τοιαύτην περὶ τῶν ἐδεσμάτων λαμβάνει τὴν γνώμην. Οὕτως οὐ τὴν τοιαύτην ἀποδέχομαι παρατήρησιν. Ἀλλὰ τι ἐπήγαγεν; *Εἰ γὰρ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκ ἔτι κατὰ ἀγάπην* B *περιπατεῖς· ἀλλ' ὅτι μὴ δίκαιόν σε, φησὶ διὰ βρωσιν ἀνέχεσθαι.*

Στίχ. ιζ'. — Ἄξιον μέντοι κακείνους γελάσαι τῆς εὐθειας ἐντεῦθεν, οἱ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσθίειν τε καὶ πίνειν ἡμᾶς νομίζουσιν, σφόδρα δὲ ἐναντία ὑπολαμβάνοντες τῇ Παύλου φωνῇ. οὐκ ἐν βρώσει καὶ πόσει τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ περιορίζεσθαι φάσκοντος.

Στίχ. κβ', κγ'. — Μακάριος, φησὶν, ὁ μὴ κρινῶν ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. Φωνὴν τέθεικεν οὐκ ἐκείνοις ἀναγκαίαν μόνοις, ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσι τοῖς ὁτιδήποτε τῶν εἰς ἀκρίθειαν συντεινόντων μετιέναι βουλομένοις. Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἐκείνον μακάριστον εἶναι τίθεμαι, ὃς ἐπειδὴν τι δοκιμάσῃ δι' ἀκρίθειαν καὶ ἀρετὴν μετιέναι, ἔχεται μὲν τοῦ ἔργου, οὐ μὴν ἑαυτὸν ὑπερέχειν C διὰ τοῦτο νομίζει τῶν οὐ τὸ αὐτὸ μετιόντων· καλὸν γὰρ πάσης ἐκτὸς οἰήσεως τὴν ἀρετὴν ἐπιτελεῖν, μὴ ὑπερέχειν ἑαυτὸν διὰ ταῦτα νομίζοντα, ἅπερ ἂν ἐπιθυμία τῶν κρειττόνων μετῇ, μὴδὲ μὴν ἀποδοκιμάζοντα τὸν οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐξεταζόμενον. Τοῦτο μὲν οὖν εἴρηται κατὰ κοινοῦ τῷ Ἀποστόλῳ οὐκ ἐπὶ τῶν παρόντων μόνον, ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ παντὸς οὔτινος οὖν φυλάττεσθαι ἀξίου. Πάλιν δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀνάγει τὸν λόγον· *Ὁ δὲ διακρινόμενος ἔαν φάγῃ κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν.* Ὁ δὲ διακρινόμενος οὐκ ἐπὶ τῷ ὁμοπίστῳ· ὁ μὲν γὰρ διὰ πίστιν, φησὶν, ἀπλῶς καὶ ἀδιαφόρως μεταλαμβάνων τῶν εἰς βρωσιν κειμένων ἐσθίει κάλλιστα, ὁ δὲ γε πρὸς τὸν ἀδελφὸν διαφερόμενος διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἐρι- D δος ἐσθίων βλάπτεται, μᾶλλον ἀφορμὴν τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἐριδος τὸ βρῶμα ποιούμενος· ἔοικεν γὰρ οὐ διὰ πίστιν αὐτὸ ποιεῖν ἀδιαφόρως, ἀλλὰ φιλονεικίᾳ μᾶλλον τῇ πρὸς ἐκεῖνον· τὸ δὲ μὴ ἀπλότῃ γινόμενον μετὰ πίστεως, ἀλλ' ἐριδι τῇ πρὸς τὸν πλησίον, ὡμολογημένον ἁμάρτημα.

ΚΕΦ. ΙΕ'

Στίχ. α'. — Τοῦτο πάλιν πρὸς τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν λέγει, οἱ διέπτυσον τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων τῆς νομικῆς παρατηρήσεως ἐνεκεν. Ὑμεῖς τοίνυν, φησὶν, οἱ δυνατοὶ, δίκαιοι ἂν εἴητε ἀνέχεσθαι τῆς ἀσθενείας ἐκείνων, καὶ φέρειν

VERS. 14, 15. — Postquam dixisset: melius est nihil in perditionem fratris agere, et ab illis abhor- rere quibus a pietate averteretur, ne ipse videatur ciborum ritus tueri, convenienter addit: Scio et confido, quia nihil commune per ipsum, et cætera. Aptissime hac re instat ut eam confirmationem reddat, et addendo per ipsum enuntiationem cer- tiorem afficit, quasi sufficiat Christus ad omnia mundanda. Immundum igitur nihil, inquit, eorum quæ manducentur, nisi quis forte rationis infirmi- tate talia de cibis sentiat. Multum abest igitur ut ciborum observationem defendam. Quid autem ad- jecit? Si autem propter cibum frater tuus contrista- tur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli, ait, propter cibum fratrem contristare, cum chari- tate vel a majoribus abstinendum.

λυπεῖν τὸν ἀδελφόν, δέον τῇ ἀνάπῃ καὶ μειζόνων

VERS. 17. — Eorum quoque deridenda stultitia qui putant nobis etiam post resurrectionem mandu- candum et bibendum esse; nam omnino aliena a Pauli sententia cogitant, non in esca et potu re- gnum Dei esse asserentis.

VERS. 22, 23. — Beatus, inquit, qui non judicat semetipsum in eo quod probat. Sententiam exprimit non eis tantum necessariam, sed et omnibus qui- cunque aliquid eorum agere voluerint quæ ad perfectionem perducunt. Ego enim, ait, illum bea- tissimum existimo, qui quando aliquid propter perfectionem et virtutem perficere decreverit, operi quidem instat, sed se non propterea eis præstare putat qui idem non agunt. Nam pulchrum absque ulla arrogantia virtutem peragere, neque seipsum propterea nimis extollendo, si quidquid honestorum desiderio fecerit, neque alios despiciendo qui non iisdem inservierint. Hoc quidem ab Apostolo in genere dictum est, non de præsentibus tantum, sed de re quacunque quam observemus digna. Rursus deinde ad argumentum redit: Qui autem discernit et manducaverit, damnatus est, quia non ex fide: omne autem quod non ex fide, peccatum est. Qui discernit non de fratre: nam qui propter fidem, ait, simpliciter et indiscriminatim accipit quæcun- que proferuntur, optime manducat; qui autem a fratre dissentit, et propterea et cum invidia in eum manducat, offendit, cibum potius occasionem fa- ciens proximi lacessendi. Qui enim illud non pro- pter fidem et indiscriminatim agere videtur, sed invidia potius in illum; quod autem non simpliciter fit et cum fide, sed ad proximum lacessendum, sane peccatum.

CAP. XV.

VERS. 1. — Hoc rursus ad eos qui de gentibus, quod propter legales ritus eos obfrectabant qui ex Judæis. Vos ergo, inquit, firmiores, infirmitates illorum sustineatis oportet, illosque sufferatis qui

a pristina sententia recedere nequeunt. Nolite vestra tantum cogitare, nam hoc esset vobis placere; melius autem et ea quæ fratris sunt cogitare, ut ille quoque proficiat; atque ut exemplo eos ad hoc hortetur, addit quæ infra.

VERS. 5. — Dicit enim: Deus vobis omnem patientiam et omne solatium largietur, ita ut in invicem consentientes fidei in Christum adhæreamus, atque ita unanimi ore Deum Patrem celebremus. Hæc autem exhortatio per speciem precationis; nam quales eos esse vult, tales optat ut sint. Deinde redit unde diverterat

VERS. 7. — Quo infirmiores potius suscipere velitis, inquit, cogitate quod et vos a pietate alienos Christus in suos suscepit ut a Deo futuram gloriam consequamini. Deinde, quando multum sermonem ad eos qui de gentibus fecerat, firmiores eos vocans, et fidem illorum laudans circa ciborum naturam, ne videatur Judæos ipsos tanquam indignos detrectare, addit quæ sequuntur

VERS. 8. — Prædicta omnia, inquit, protuli ad carpandos eos qui post adventum Christi, legum observationem retinere volunt; nam absurdum existimavi, cunctis a Christo perfectis, ad illa remeare. Nihil autem ad incusandam legem dixi. E contra omnia illa mirabilia putavi et magna, non ignorans illa a Deo fuisse constituta, qui Abraham cum eligeret permulta ei pollicitus est, se generis curam gesturum, et per fœdus cum eo ac genere ipsius ictum cunctas gentes benedictionibus suis repleturum, ita ut omnes Deum rerum omnium creatorem agnoscant, et patrem suum habeant Abraham, plurimi facientes suam cum semine ejus cognationem. Perficiendæ igitur erant promissiones ad Abraham factæ de benedictionibus divinis per ipsum et semen ejus a cunctis gentibus obtinendis. Cum autem plerique Judæorum Dei cura digna non egerunt, et Dei promissiones propter illorum malitiam impleri nequiverunt, Christus ex eis secundum carnem ortus, circumcisionem suscipere sustinuit, licet juxta cæteros Judæos nihil ea indigeret, qui propter suam dementiam in carne sua necessario morum crimen ferunt. Qui enim Christus externis indigeret qui sua de sententia promissa confirmavit, et legis voluntatem complevit? Ast hoc etiam sustulit, ut signum haberet fœderis cum patriarcha facti, atque ita quando omnes in Christum crediderint ex genere Abraham ortum, appareret cum cognatione secundum naturam signum et promissiones Abraham datæ vere et firmiter perfectæ ordirentur, gentibus in Christum semen ejus credentibus, ac simul Abraham pater vocaretur, et prædictionum confirmaretur veritas, omnibus per societatem cum filio Abraham divina

A αὐτοὺς ἀποστῆναι τῆς παλαιᾶς οὐ δυναμένους γνώμης· μὴ μὴν τὸ ἑαυτῶν περισκοπεῖτε μόνον, τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν, ἄμεινον δὲ καὶ τὸ τοῦ ὁμοπίστου περισκοπεῖν, ὅπως ἂν βελτιωθεῖ κακὴ νοσ· καὶ παραδείγματι πείθων αὐτοὺς τοῦτο ποιεῖν, ἐπήγαγεν τὸ ἐξῆς.

Στίχ. ε'. — Λέγει μὲν ὅτι χαρίζεται (1) ὑμῖν ὁ Θεὸς πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ παράκλησιν, ὥστε ὁμνοῦντας πρὸς ἀλλήλους τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἔχειν πίστει, οὕτω τε σύμφωνον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὴν ὑμνωδίαν ἀποδιδόναι. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο παραίνεσις ἐν σχήματι προσευχῆς· οἷους γὰρ αὐτοὺς εἶναι βούλεται, τοιοῦτους εἶναι ἡῤῥατο· ὅθεν οὐκ ἐξιστάμενος τοῦ οἰκείου σκοποῦ πάλιν ἐπάγει.

B Στίχ. ζ'. — Ὡστε, φησὶ, δίκαιον ὑμᾶς μᾶλλον ἐφέλκεσθαι τοὺς ἀσθενεστεροὺς, λογιζομένους ὅτι ἡ καὶ ὑμᾶς ἀλλοτρίους ὄντας τῆς εὐσεβείας ὁ Χριστὸς οἰκειώσατο ἐπὶ τῷ τῆς μελλούσης παρὰ Θεοῦ δόξης τυχεῖν. Καὶ ἐπειδὴ πολὺν ἐποιήσατο πρὸς τοὺς ἀπὸ ἔθνων τὸν λόγον, δυνατοὺς αὐτοὺς καλῶν καὶ πίστιν ὀνομάζων τὴν περὶ τῶν βρωμάτων γνῶμην αὐτῶν, ἵνα μὴ δόξη τὰ Ἰουδαίων αὐτὰ ὡς ἂν οὐδενὸς ἀξία λόγου διασύρειν, ἐπήγαγεν τὸ ἐξῆς.

C Στίχ. η'. — Τὰ μὲν οὖν προειρημένα, φησὶν, εἰρηταί μοι τὸ ἄκαιρον ἐλέγχοντι τῶν μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν βουλομένων ἀντέχεσθαι τῆς τῶν νομικῶν παρατηρήσεως, ἐπεὶ καὶ ἄγαν ἄτοπον εἶναι νενόμικα μετὰ τὴν τελειότητα τῶν κατὰ Χριστὸν ἐπέκεινα παλινδρομεῖν· ἐπὶ διαβολῇ δὲ τῶν κατὰ τὸν νόμον ἔφην οὐδέν· τοῦναντίον γὰρ ἅπαντα ἐκεῖνα θαυμαστά καὶ μεγάλα εἶναι νενόμικα, εἰδὼς αὐτὰ διατάξαι ὄντα Θεοῦ, ὅς τὸν Ἀβραάμ ἐκλεξάμενος ἐπαγγελίας πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο τοῦ ἐπιμελήσεσθαι μὲν τῶν ἐξ αὐτοῦ, ποιήσιν δὲ καὶ τὰ ἔθνη πάντα διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν τε καὶ τὸ αὐτοῦ σπέρμα οἰκειώσεως τῶν παρ' αὐτοῦ τυχεῖν εὐλογιῶν, ὥστε ἅπαντας Θεόν τε τῶν ἀπάντων αἰτίων ἐπιγιγνώσκειν, καὶ πατέρα οἰκεῖον ἐπιγράφεσθαι τὸν Ἀβραάμ, περὶ πολλοῦ τὴν πρὸς τὸ σπέρμα αὐτοῦ τιθεμένους οἰκειώσιν. Ἐδεῖ μὲν οὖν τὰς πρὸς Ἀβραάμ ἐπαγγελίας πέρας λαβεῖν· περὶ τοῦ ἅπαντα τὰ ἔθνη δι' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ τυχεῖν τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐλογιῶν· ἐπειδὴ δὲ οἱ πλείστοι τῶν Ἰουδαίων οὐδὲν τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ἀξίον διεπράττοντο, οὐδὲ ἐκβάσιν αἱ τοῦ Θεοῦ λαβεῖν ὑποσχέσεις διὰ τὴν ἐκεῖνων ἐδύναντο κακίαν, ὁ τοίνυν Χριστὸς ἐκεῖθεν κατὰ σάρκα τὸ γένος κατὰ ἄγων, ἡνέσχετο δέξασθαι τὴν περιτομὴν, καίτοιγε οὐδεμίαν ἔχων ἀνάγκην κατὰ τοὺς λοιποὺς Ἰουδαίους, οἳ διὰ τὴν οἰκείαν ἀγνωμοσύνην ἀναγκαίως ἐπὶ τῆς σαρκὸς τοῦ τρόπου τὸν ἐλεγχον φέρουσι· τίνας γὰρ καὶ ἔδει τῶν ἔξωθεν τῷ Χριστῷ ἐπὶ τῆς οἰκειᾶς γνώμης τὰς τε ὑποσχέσεις βεβαιοῦντι καὶ τοῦ νόμου πληροῦντι τὸ βούλημα; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἴλετο, ὥστε ἔχειν τῆς πρὸς τὸν προπάτορα ἐπαγγελίας τὸ σύμβολον, ἵνα ὅταν ἅπαντες ἐπὶ Χριστὸν πιστεύσωσι, τὸν ἐκ τοῦ Ἀβραάμ τὸ γένος κατάγοντα, ἐπαγόμενον μετὰ τῆς κατὰ τὴν φύσιν οἰκειότητος καὶ τὸ σύμβολο-

(1) Spic., χαρίζεται.

λον, τῆς πρὸς ἐκεῖνον ὑποσχέσεως ἀληθῆ καὶ βεβαίαν τὴν ἐκθασιν δεχομένης, ὅτι οἱ (1) ἀπὸ ἐθνῶν ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἐκεῖνου σπέρμα τυγχάνοντα πιστεύονται, ὁμοῦ τε τὸν Ἀβραάμ ἐπιγράφεσθαι πατέρα, καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ οἰκειώσεως τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ καλῶν ἀπολαύοντας, βεβαιῶν τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν. Εἴλετο, φησὶν, ὁ Χριστὸς τὴν περιτομήν, δεξιόμενος ὥσπερ τις διάκονος γενέσθαι τῶν ὑποσχέσεων ἐπὶ τούτῳ δοθεισῶν τῷ συμβόλῳ, ὥστε τοῦ Θεοῦ φανῆναι τὴν ἀλήθειαν, πέρας τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ὑποσχέσεως οὕτω λαμβανούσης. Οὐκοῦν Ἰουδαῖοι μὲν ἐπειδὴν ἐκεῖθεν Χριστῷ πιστεύσωσιν, ἀκολούθως ἀπὸ τῶν καλῶν ἐπὶ τὰ κρείττω μεθίστανται, οἱ δὲ γε ἀπὸ Ἑλλήνων προσιόντες φιλανθρωπία Θεοῦ τὴν πρὸς ταῦτα οἰκειώσιν δέχονται. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς σύστασιν ἔφη τῶν κατὰ νόμον ἐπὶ τῷ δεῖξαι ὅση τις ἐστὶν τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν κατὰ Ἰουδαίους ἡ διαφορὰ, ὥστε (2) μὴ ἀπὸ τῶν προειληφότων διασύρειν τὰ τοῦ νόμου δοκεῖν· ἀκολούθως δὲ πάλιν ἀσφαλίζεται τὸ μὴ Ἰουδαίοις ἀφορμὴν παρασχεῖν κατὰ τῶν ἀπὸ ἐθνῶν ὡς ἂν πρόσφατον δεδεγμένων.

Στίχ. θ'-ιβ'. — Ταύταις ἐχρήσατο ταῖς μαρτυρίαις, ὥστε δεῖξαι ὅτι αἰεὶ καὶ παρὰ τοῖς προφήταις δεδοκίμασται τὰ ἔθνη ἀξιόπιστα εἶναι πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας μάθημα, εἰ δὴ βούλονται, εἴ γε καὶ εὐχαριστεῖν ἐπ' ὅψει ταῖς ἐκεῖνων ὁ προφήτης ἐπαγγέλλεται, κοινωνεῖν τε τῆς εὐφροσύνης τῷ λαῷ προστάττονται καὶ ὕμνους ἀναπέμπειν Θεῷ.

Στίχ. ιε'. — Τολμηρότερον δὲ, φησὶν, ἔγραψα ἀπὸ μέρους· καλῶς τὸ, ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ (3) καθόλου δόξῃ τοῦτο ἀποφαίνεσθαι περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τὴν οἰκίαν ἐκβάλλειν οὕτω διδασκαλίαν, ἐπεὶ περ οὐδὲ ποιεῖν αὐτὸ ἐχρῆν, εἰ δὴ καθόλου τολμηρὸν ἐπεχειρεῖ τοῖς μὴ προσήκουσι· νυνὶ γὰρ τῇ τοῦ ἀπὸ μέρους προσθήκῃ καὶ τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας ἐνεδείξατο, καὶ τὴν αἰτίαν σαφῇ πεποίηκεν δι' ἣν τολμηρότερον ἔφη γεγραφεῖναι, οὐ τῷ αὐτοῦ διδάσκειν, ἀλλὰ τῷ μετὰ Πέτρον. Δεικνὺς γοῦν τὸ τοῦ πράγματος ἀναγκαῖον, Ὡς ἐπαναμνησκῶν ὑμᾶς, φησί. Καλῶς τὸ, ἐπαναμνησκῶν. Οὕτω γὰρ, φησὶν, ἀποδέχομαι ἐκεῖνα καὶ θαυμαστὰ εἶναι ἡγοῦμαι, ὥστε οὐδὲ διδάσκειν ἐπαγγέλλομαι, ἀλλ' εἰς ὑπόμνησιν ἄγειν ὧν μεμαθήκατε· καὶ δεικνὺς ὅτι ἀρμόττον αὐτῷ τὸ ποιεῖν, τοῦτο ἐπήγαγεν· Διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεισάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. Τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριτος ἡξιώθην, φησὶν, εἰς τὸ ὑπηρετεῖσθαι με τῷ Χριστῷ, τοῖς ἀπανταχόσε ἀνθρώποις διαγγέλλοντα τῶν δι' αὐτοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν τὸ μέγεθος, ἐπὶ τὸ κάκείνους πιστεύσαντας καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀξιοθέντας χάριτος, τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν. Ἀναγκαῖως οὖν καὶ τοῦτο ἐγχειρισθεὶς κέχρημαι τῇ πρὸς ὑμᾶς διδασκαλίᾳ, οὐ καινόν τι διδάσκειν ὑπισχνούμενος, οὐδὲ ὅπερ οὐκ ἔγνωτε ἄγων ὑμᾶς.

Στίχ. κβ'. — Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν ἐπειχόμενός, ἐπειδὴ ὑμῖν μὲν ἀρκοῦντα τῆς εὐσεβείας διδασκαλίας ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Πέτρον, ἐμὲ δὲ περὶ τὴν τῶν λοιπῶν ὠφέλειαν ἀσχολεῖσθαι ἡθούλετο.

(1) *Spic.*, τὸ τοῦς, quæ v. in ὅτι οἱ mutanda censui. Cæterum sententia anacolutho affecta est. Cf. v. ἵνα — ἐπιγράφεσθαι — βεβαιῶν.

PATROL. GR. LXVI.

A bona consecutis. Suscepit, ait, Christus circumcissionem, velut minister factus promissionum hoc signo datarum, ita ut Dei appareret veritas, et perficeretur sic promissio ad patres ejus facta. Judæi igitur quando a lege ad Christum transeunt, a bonis ad meliora feruntur; qui autem de gentibus credunt, Dei benignitate ista consequuntur. Hæc igitur dicit ad ea commendanda quæ juxta legem, ut ostendat quo pacto gentiles et Judæi inter se differant, ne prædictis legem detrectare videatur. Merito autem rursus stabilit Judæis non esse cur gentes incusarent, tanquam adoptatas.

B VERS. 9-12. — Hæc testimonia profert ut probet semper vel apud prophetas gentes describi tanquam pietatis disciplina dignas, dummodo eam voluerint; siquidem in conspectu eorum gratias agere dicitur propheta, et cum plebe Dei lætari jubentur et Deum hymnis celebrare.

C VERS. 15. — Audacius autem, ait, scripsi ex parte. Recte dicit ex parte, ne illud omnino de seipso asserere videatur, atque ita suam doctrinam evertat; nam profecto nullam sibi fidem promeretur, si omnino audacius ad immodica labitur. Nunc autem illud ex parte addens, ostendit quam necessaria sua sit doctrina, et causam aperte declarat de qua se audacius scripsisse fatetur; nam non eos nova docens, sed Petri doctrinam in mentes revocat. Quam necessaria res fuerit præbet illud Tanquam vobis in memoriam reducens. Recte in memoriam reducens; illa enim, inquit, tam mirabilia esse existimo et confido, ut non ea docere profitear, sed in memoriam vobis reducere quæ didicistis. Et declarans quod hoc agere sibi licebat, addit: propter gratiam quæ data est mihi a Deo, et cætera. Gratiam Dei, ait, consecutus sum, ut Christo ministrarem, ubique hominibus prædicans magnitudinem eorum quæ per Christum nobis contigerunt, ut illi quoque credentes, et gratiam Spiritus adepti, futura bona sortiantur. Quod igitur apud vos tentans docendos vos suscepi, non novam doctrinam professus, nec a Petro nondum prædicatam, sed vos ad memoriam prædictorum revoco.

D παρὰ Πέτρου, εἰς ὑπόμνησιν δὲ τῶν προειληφότων

VERS. 22. — Propter quod, ait, impediēbar venire ad vos, quod vobis Deus idoneum pietatis magistrum miserat, me autem cæterorum necessitatibus inservire volebat.

(2) *Spic.* οὕς τε.

(3) *Spic.* v. μὴ abest.

VERS. 24. — Illud *ex parte* dicit, quasi eos iterum inviserit, quando non semel tantum Romam venit beatus Paulus.

VERS. 28. — Et *obsignavero eis fructum hunc*, quasi dicat, complevero, hoc est attulero et dederō. Nam etiam si dantium mente perfectus fuerit fructus, usu imperfectus erat, cum ii illum nondum acceperant quorum causa datus fuerat. Mirabilis profecto beati Pauli præscientia, tam accurate rescribentis se ad eos venturum, et deinde in Hispaniam profecturum, et hoc non semel futurum declarans, per illud *ex parte* rem innuens. Quæ autem infra, mirabilia etiam.

VERS. 29. — Aperte declarat se neque ignorare quo modo ad eos venturus erat, hoc est captivum se ex Judæa Romam pro pietate deducendum esse. Quod non modicum documentum scientiæ qua futura præsciebat.

VERS. 33. — Prædictis miseriis quibus agitandus erat, aptissime eos obsecrat ut eum orationibus adjuvent, ideoque optat ut semper pace fruantur, declarans se, licet ipse pro aliis tanta sufferat, optare ut cæteri cum summa quiete pietatem profiteantur.

CAP. XVI.

VERS. 10. — Non alius videtur hic ab illo quem beatus Lucas in Actibus commendat, tanquam virum eloquentem, et ex Scripturis sacris Judæos confutantem.

VERS. 18. — Illud *benedictiones* pro laudes et adulationes quibus multos seducebant. Illos autem intendit qui ex Judæis, qui fideles et gentibus credentes ubique circumveniebant ut eos ad observationem rituum legalium adhortarentur. Quos sufficienter confutat dicendo: *Domino nostro Jesu Christo non serviunt, sed suo ventri*, quando nil intentatum relinquunt ut alios seducendo ventrem suum compleant. Declarat etiam et hic quod plurimi Petri doctrinam facit, cum per omnia illis retinenda sit, et ab eis declinandum qui præter hanc doctrinam aliquid docere tentarentur.

VERS. 23. — *Oeconomum civitatis* vocat quæstorem cui munus demandatum erat de victu comparando ab externis principibus ad instruendam civitatem. Qui absque dubio unus erat eorum qui in Christum crederent.

Στίχ. κβ'. — Τὸ (1) ἀπὸ μέρους εἶπεν ὡς καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτοὺς γεννησόμενος, ἐπεὶ περ οὐχ ἅπαξ μόνον εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο ὁ μακάριος Παῦλος.

Στίχ. κη'. — Καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον, ἀντὶ τοῦ, πληρώσας αὐτὸν λέγει, ἵνα εἴπῃ, ἀποκομίσας καὶ δεδωκώς· εἰ γὰρ καὶ τῇ γνώμῃ τῶν δεδωκότων τέλειος ἦν ὁ καρπὸς, ἀλλὰ τῇ χρειᾷ ἀτελής, οὕτω δεξαμένων ὧν περ οὖν ἔνεκεν ἐδόθη. Θαυμαστὴ μὲν οὖν ἡ πρόγνωσις τοῦ μακαρίου Παύλου, οὕτως ἀκριβῶς ὑποσχομένου τὸ ἀπελεύσεσθαι πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν Σπανίαν, καὶ τοῦτο οὐκ εἰς ἅπαξ ἐμφήναντος ἔσεσθαι, ὅπερ οὖν τὸ ἀπὸ μέρους ἐμήνυσεν· ὑπερβολὴν δὲ ἔχει θαύματος τὸ ἐξῆς.

Στίχ. κθ'. — Σαφῶς δείκνυσιν ὡς καὶ τὸν τρόπον ἠπίστατο καθ' ὃν ἔμελλεν ἀπιέναι πρὸς αὐτοὺς· τοῦτο δὲ ἦν τὸ δέσμιον αὐτὸν (2) ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Ῥώμην ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀχθῆναι· ἦν δὲ καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνώσεως, ἣν περὶ τῶν μελλόντων ἐκέκτητο.

Στίχ. λγ'. — Ὡς αὐτὸς ἐν πολλοῖς ἐξετάζεσθαι μέλλον θορύβοις, παρακαλέσας τε αὐτοὺς εἰκότως καὶ προσεύχεσθαι, τούτου γε ἔνεκεν ἐπεύχεται ἐκείνοις τὸ τῆς εἰρήνης ἀπολαύειν αἰεὶ, δείκνυς ὅτι καὶ αὐτὸς ἐν τούτοις ὑπὲρ ἐτέρων ἦ, τοὺς γοῦν λοιποὺς μετὰ πάσης ἀνέσεως τὴν εὐσέβειαν μετιέναι εὐχεται.

ΚΕΦ. ΙΓΑΛ'.

Στίχ. ι'. — Ἔοικεν οὗτος εἶναι οὗ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ μακάριος μέμνηται Λουκᾶς, ὡς ἐλλογίμου καὶ ἀπὸ τῆς γνώσεως τῶν θείων Γραφῶν συνέχοντος τοὺς Ἰουδαίους ἐν τοῖς ἐλέγχοις.

Στίχ. ιη'. — Τὸ μὲν τῆς εὐλογίας, ἵνα εἴπῃ τῆς εὐφημίας καὶ τῆς κολακείας, ἣν ἐπὶ ἀπάτῃ πολλάκις ἐποιῶντο· λέγει δὲ περὶ τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων· οἱ ἀπανταχόσε περιιόντες, τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν πιστεύοντας τῆς νομικῆς ἔχεσθαι παρατηρήσεως πεῖθειν ἐπειρῶντο, οὓς αὐτὰρχως διέσυρεν τῷ εἰπεῖν, ὅτι *Τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ*, εἰ γε ὑπὲρ τοῦ ἀπατῶντας δύνασθαι τὴν ἑαυτῶν γαστέρα πληροῦν πάντα ποιῶσιν. Ἐδειξεν δὲ καὶ τούτῳ ὅτι σφόδρα ἐπαινεῖ τὰ Πέτρου διδάγματα, ὅπου γε ἐπ' ἐκείνων αὐτοὺς βούλεται μένειν, καὶ ἀποστρέφεσθαι τοὺς παρ' ἐκείνῃ τι διδάσκειν ἐπιχειροῦντας.

Στίχ. κγ'. — *Οἰκονόμον* τῆς πόλεως καλεῖ τὴν βιωτικὴν τινα ἐγχεχειρισμένον φροντίδα παρὰ τῶν ἔξωθεν ἀρχόντων ἐπὶ διορθώσει τῆς πόλεως· ἦν δὲ καὶ οὗτος τῶν πεπιστευκότων δηλονότι Χριστῷ.

(1) Cf. scholia in *Acta* c. Cram. p. 510.

(2) Spic., αὐτῶν.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM I PAULI AD CORINTHIOS COMMENTARII FRAGMENTA (1).

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. ιγ'. — Τουτέστιν (2) κατὰ μερίδα τινὲς μὲν τοῦ Χριστοῦ ἔλαχον, ἄλλοι δὲ ἄλλους, οἱ μὲν Κηφᾶν, οἱ δὲ Ἀπολλῶν, ὃς λέγεται πρῶτος ἐπίσκοπος γεγενῆσθαι Κορινθίων.

Στίχ. ιζ'. — Ὁ τοῦ Σωτῆρος σταυρὸς (3) οὐκ ἐκένωθη, ὅτι μὴ ἐν ψιλοῖς ἔχει λόγους, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι τὸ σεπτὸν τε καὶ ἀξιόγαστον · πλὴν λελόγισται μωρία παρά γε τοῖς οὐκ εἰδόσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι μὴ ἐνεστὶν αὐτῷ τὸ ὡς ἐν λέξει λαμπρὸν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς παρ' αὐτοῖς λόγοισιν (4) · ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν καλλιλεξία καταχρωννύντες τὸ ψεῦδος, ἀποδέουσι κατ' οὐδὲν τῶν τὰ δηλητήρια μέλιτι συγχιρνώντων · οἱ δὲ γε τῶν θείων κηρυγμάτων ἱεουργοὶ γεγονότες, ἀπλὴν ὥσπερ καὶ τῶν ὑπαίσεων ἐλευθέραν προτιθέασιν τὴν ἀλήθειαν.

Στίχ. κβ'-κς'. — Ἀντὶ τοῦ (5) πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐναντίους τῆς εὐσεβείας ἡμεῖς τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ προβαλλόμεθα. Οἷα δὲ τὰ κατὰ τὸν σταυρὸν ἐξηγούμενός φησιν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι νομίζουσι μὲν αὐτὸν ἀτιμίαν, Ἕλληνες δὲ μωρίαν, ἡμεῖς δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ πιστεύομεν αὐτὸν, τῶν δι' αὐτοῦ κατορθωθέντων τὸ μέγεθος ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι, δύναμιν δὲ Θεοῦ νῦν καὶ σοφίαν οὐ τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς, ἀλλὰ τὸ περὶ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα καὶ οἶονεῖ αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος εἰρῆσθαι ὑπολαμβάνοντες. Καὶ διελέγχει γε, φασίν, τοὺς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου κακῶς ἐντεῦθεν πειρωμένους δεικνύναι σοφίαν τὸν Θεὸν Λόγον ὀνομαζόμενον · ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τὴν ἐκ τῆς παροιμιακῆς φωνῆς βλασφημίαν κατασκευάζουσι (6). Δείξας δὲ ὁ θεὸς Ἀπόστολος τὸ τῆς φύσεως συνέσεως ἄτονον, καὶ τὸ εὐηθὲς τῶν ἐπ'

A

CAP. I.

VERS. 13. — Hoc est, partim quidam Christum sortiti sunt, alii alios; hi quidem Cepham, illi Apollo, qui dicitur primus fuisse Corinthiorum episcopus.

VERS. 17. — Non evacuata est Salvatoris crux, quia non pedestri oratione, sed ipsa sua vi venerabilis est et amabilis. Attamen stultitia reputatur apud eos qui veritatem ignorant, quia orationis cultu caret, quo ipsorum sermones ornantur. Illi autem mendacia orationis elegantissimis illustrant, haud dissimiles ab eis qui venenum melle temperant; sed praedicatores divinarum doctrinarum veritatem nudam proponunt et omni ornamento sermonis destitutam.

B

VERS. 22-26. — Quasi dicat, adversus omnes pietatis inimicos crucem Christi defendimus. Talia autem de cruce explanans ait: Judaeis ignominia habetur, Graecis stultitia; nos autem credimus virtutem illam esse et sapientiam Dei, magnitudinis eorum quae per crucem perfecta sunt aequae consci; virtutem autem Dei et sapientiam dicunt, non divinitatem Unigeniti, sed ipsam de cruce praedicationem et velut rei naturam declarare intendentes. Et confutabat, aiunt, Aarii et Eunomii sectatores qui male exinde probare conati sunt sapientiam vocari Deum Verbum. Hinc enim et ex proverbiorum vocibus blasphemias praeparant. Divus autem Apostolus primum probavit, quam infirma sit naturalis intelligentia, et quam fatui sint qui de ea superbiunt, et hoc quidem, rebus

C

(1) Theodorus Epistolas Pauli ad Corinthios Ebediesu teste rogatu Theodori enarravit. Fragmenta interpretationis Epistolae prioris invenimus in I. Catenae in S. Pauli Epp. ad Corinthios. Ad fidem codd. mss. ed. J. A. Cramer. Oxon. 1841, 8. Editor codice Reg. Paris. 227 usus est, qui commentarium in I ad Cor. Ep. continet antehac ineditum. Codex est chartaceus et saec. xvi esse exaratus videtur. Haec fragmenta Theodoro tribuuntur, qui quin Mopsuestenus sit dubitari nequit. Sed ut in alias catenas sic in hanc quoque hic illic errores irrepererunt. Nam animadversiones ad. v. μεμέρ. ὁ Χρ. i. 13, ad viii, 2; ix, 5; xii, 3, in cat. p. 18, 156, 167, 226, Θεοδώρου καὶ Θεοδωρίτου esse dicuntur, sed verba quidem sunt Theodoretī. Item p. 342 (Ἰωάννου x. Θεοδώρου), verba sunt Chrysostomi. Vid. homil. 44 in Ep. I ad Cor.; — et p. 466 (Θεοδώρου καὶ Ἰωάννου vid. etiam cat. OEcum. et Arethae supra laud., p. 463). Theodoretī (vid. ej. Opp. ed Hal., III, p. 249). Deinde adnotationes Theodoretī p. 222, 246, 248, 329, falso Theodoro tribuuntur. Contra non omnia, quae Theodoro ascribuntur genuina sunt; certe in ejus commentario

in I Ep. ad Cor. plures observationes frustra quaesivi. Vid. p. 2, v (Σοφῶς — — αὐτά.) 7, 10 (Εἰ. — Λοιπὸν γάρ. — 16, 108 (ὡς εἶναι — ἔξεστιν. — 252, 300 (Ἀκαρχὴ Χριστός. — 312, 343 (Ταύτην τὴν — ὑποκρίσεως.) Haec si non omnia, ex parte tamen Theodorea esse licet conjicere.

(2) Hoc scholion assignatur in cod. Roe 16 (cat. Cram. p. 477) et in cat. OEcum. et Ar. laud. p. 386 Θεοδώρ., in cat. Cr. p. 16, Theodoro, sed in hoc non reperi. Cat. Cr. p. ἔλαχον λαβεῖν δὲ ἄλλον ἐν Κορινθίοις. Verum quae in cat. Cram. p. 478 ex eodem cod. Roe 16 afferuntur Θεο sunt Theodoretī. V. Opp. ed. Hal. III, p. 242.

(3) C. Cram. p. 18.

(4) Λόγοισιν. V. Matthiae Ausf. ariech. Grammat. ed. II, I, p. 150.

(5) C. Cram. p. 28.

(6) V. δύναμιν δὲ Θεοῦ... κατασκευάζουσι catenae scriptor ex Theodoro desumpsit, nisi quod verborum structionem paulo immutavit, et v. x. οἶονεῖ — ὑπολαμβάν. ex Theodoro credo adjecit. Non unum solum interpretem ejus animo obversatum esse verba φασίν indicavit. In seq. etiam v. excerptis magna libertate versatus est.

rite examinatis ut arrogantiam tollat eorum qui propterea primas tenere et cæteris dominari voluerint. Probata igitur vanitate eorum qui ea de re gloriantur, ita ut pro bono reputent ab ea vocari, tertiam probationem adit exhortatoriam, nempe a semetipsis.

VERS. 26. — Quasi dicat, *In vobis secundum hanc vitam.*

CAP. II.

VERS. 12. — Mundum enim vocat omnem creaturam, uti alibi (iv, 9) dixit : *Spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus.*

VERS. 13. — Quasi dicat : per spiritus argumenta spiritus doctrinam confirmamus. Nam *comparantes* non pro conferentes dicit, sed pro demonstrantes. Hic comparare significat demonstrare per metaphoram ab eis desumptam quæ comparatione demonstrationem probatiorem efficiunt.

CAP. III.

VERS. — Præstantissima documenta non solvuntur cum hac vita, sed majori etiam luce splendent operibus tunc probata. Qui igitur hæc docet, ait, quæ tunc magis etiam permanere poterunt, quando Dominus apparebit, pro his omnino mercedem accipiet. Qui autem contraria docet, ait, hac in vita forte sufficere poterit, evanescet autem omnino tempore quo cuncta perficientur. Ille non solum mercedem laborum susceptorum hic percipiet, quam sibi promeritus est pro virtute laborans, sed et alia de causa salvus erit, qua etiam salvari potuisset, ignis probatione purgatus, quæ pro malis operibus ei subeunda ; hoc enim dicit, *sic tamen quasi per ignem.*

CAP. IV.

VERS. 12, 13. — Qui enim in tantis malis nulla externa consolatione levatur, sed summo cum labore sibi victum quotidianum comparat, intolerabili premitur miseriarum pondere. *Maledicimur, et benedicimus ; persecutiones patimur, et sustinemus ; blasphemamur, et obsecramus.* Maledicta vocat contumelias quibus afficitur, blasphemias autem quæ ab adversariis ad incusandam vitam in nos proferruntur ; unde primum *benedicimus* dicit, hoc est oramus pro injuriis, et deinde *obsecramus*, hoc est blande cum increpantibus conversamur, obsecrantes eos ne nos calumnientur.

Vox *Peripsema* per metaphoram dicta est de eis

(1) Stephani *Thes. Gr. l.* ed. Lond. « συνεξέτασιν videtur esse contendere, παραθεωρεῖν, Bud. sed l. non proferens. Συνεξέτασις Epiph. 1, 960. »

(2) V. ἀποδ... φρονούντ. videntur delenda esse.

(3) C. Cram. p. 50. Θεοδώρου καὶ Θεοδωρίτου. ib. Quæ adduntur Theodoretī sunt. In Theodoretō scribe ex hac cat., καὶ γὰρ καὶ ἐκ.

(4) C. Cram. p. 45.

αὐτῇ μεγαλοφρονούντων, τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων συνεξετάσεως (1) ἐπὶ τὸ καθελεῖν μὲν τὸν τυφόν τοῦ διὰ τοῦτο κατάρχειν καὶ πρωτεύειν βουλομένου τῶν λοιπῶν, ἀποδείξας δὲ τὸ εὐηθές τῶν ἐπ' αὐτὸ μέγала φρονούντων (2), ὡς ἐν ἀναθοῦ δὴ τίθεσθαι μοῖρα τὸ καὶ ἀπ' αὐτοῦ καλεῖσθαι, ἐπὶ τρίτην ἀπόδειξιν μεθίσταται μάλα ἐντρεπτικὴν, τὴν ἀπ' αὐτῶν.

Στίχ. κς'. — Ἵνα εἴπῃ (3)· Ἐν ὑμῖν κατὰ τόνδε τὸν βίον.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. ιβ'. — Κόσμον γὰρ (4) τὴν σύμπασαν ὀνομάζει χτίσιν, καθὼς ἐτέρωθί φησιν, ὅτι Θεάτρον ἐργήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις.

Στίχ. ιγ'. — Ἀντὶ τοῦ (5) διὰ τῶν τοῦ Πνεύματος ἀποδείξεων τὴν τοῦ Πνεύματος διδασκαλίαν πιστούμεθα· τὸ γὰρ, *συγκρίνοντες*, οὐκ ἀντὶ τοῦ, παραξετάζοντες λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, ἀποδεικνύντες, συγκρίνειν τὸ ἀποδεικνύειν εἰρηκῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ μεταφορᾶς τῶν τῇ συγκρίσει μείζονα τοῦ δοκιμωτέρου τὴν ἀπόδειξιν ποιουμένων.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. ιε'. — Τὰ κάλλιστα (6) τῶν διδαγμάτων οὐ συγκαταλύεται τῷ παρόντι βίῳ, μένει δὲ λαμπρότερα ἐπὶ τῶν ἔργων τότε δεικνύμενα. Ὅς ἂν οὖν ταῦτα διδάσκει, φησὶν, ἃ καὶ τότε δύναται μένειν μείζονος, τοῦ Δεσπότου φανέντος Κυρίου, κομιεῖται τὸν ὑπὲρ τούτων πάντως μισθόν· ὅς δ' ἂν τὰ ἐναντία διδάσκει, φησὶν, ἅχρι μὲν τοῦ παρόντος βίου δύναται πως κρατεῖν, ἀφανίζεται δὲ πάντως τῷ τῆς συντελείας καιρῷ· οὐ μόνον ζημιούται τῶν ἐνταῦθα πόνων τὸν μισθόν, ὃν ἡδύνατο καρποῦσθαι, πονεῖν ὑπὲρ τῶν καλλίστων αἰρούμενος, ἀλλὰ καὶ ἂν σώζεται διὰ τινὰ ἐτέραν αἰτίαν σώζειν αὐτὸν δυναμένην, οὐ διαφυγὼν τὴν διὰ πυρὸς ἐξέτασιν, ἣν ὑποσχεῖν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν χειρῶν τῶν ἀνάγκῃ διδαγμάτων· τοῦτο γὰρ λέγει, τὸ, *οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός.*

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. ιβ', ιγ'. — Τὸ γὰρ (7) ἐπὶ τοσοῦτοις μηδεμίαν ἔχειν ἔξωθεν παραμυθίαν, ἀλλὰ καμάτῳ πορίζεσθαι τὴν ἐφήμερον τροφήν ἀνυποίστως ἐποίει τῶν κακῶν τῆς πείραν. Λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν· λαιδορία λέγει τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις, βλασφημίαν δὲ τὴν παρὰ τῶν ἐναντίων λεγόμενα ἐπὶ διαβολῇ βίου. ὅθεν ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου τὸ, εὐλογοῦμεν, τέθεικεν ἀντὶ τοῦ Εὐχόμεθα ὑπὲρ τῶν ὕβριζόντων, ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου Παρακαλοῦμεν, ἀντὶ τοῦ, ἡπίως τοῖς διαβάλλουσι διαλεγόμεθα, παρακαλοῦντες μὴ καταψεύδεσθαι ἡμῶν.

Τὸ, *Περίψημα*, ἐκ μεταφορᾶς εἴρηται τῶν τὰς

(5) C. Cram. p. 45. V. διὰ τοῦτο — συγκρίνοντες, quæ præmittit cat., Theodoretī sunt. ib. ἀποδείξεων scripsi ad sententiam certe verissime. Cram. θαυμάτων. Cod., θανάτων.

(6) C. Cram. p. 61.

(7) C. Cram. p. 83.

(8) Cat. Cram. : εἰς. ταῦτα τὰς.

τραπέζας μετὰ τὸν τοῦ φαγεῖν καιρὸν ἀποψώντων καὶ ἀπορρίπτοντων ὡς περιττὰ ψήγματα.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄

Στίχ. ε΄. — Ἐδυσώπησεν (1) τῇ μνήμῃ τοῦ Χριστοῦ, ὥστε μὴ τῇ χάριτι τῇ πρὸς ἐκεῖνον παριδεῖν τὸ δέον, Παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς δαεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ μὲν, Παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ, οὐχ ὡς αὐτὸς τοῦτο γενέσθαι ὀρίζων εἶπεν, ἀλλ' ὡς ἂν τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἐξεωθῆναι διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσεως ὑπὸ τὴν τοῦ Σατανᾶ γενομένην ἐξουσίαν· ἡ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῦ τιμωρία ἦν τὸ τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν ἐξῶσαι, ἐκ δὲ τούτου πάντως ἐκεῖνο συνέβαιεν· ὁ μὲντοι Ἀπόστολος ἀντὶ τῆς τιμωρίας τὸ (2) ἀποβαίνειν εἶπεν, ὥστε φοβῆσαι μᾶλλον. Ἐξῶσαι δὲ φησιν αὐτὸν, οὐκ ἀλλοτριῶσαι πάντῃ βουλόμενος, ἀλλ' ἵνα τοῦ (3) οἰκείου αἰσθόμενος πλημμελήματος, μεταμελεῖα τινὲ κατὰ τὸν παρόντα βίον συντριψας ἑαυτὸν, δυνηθῇ τῆς μελλούσης σωτηρίας ἄξιον ἑαυτὸν καταστήσαι. "Ολεθρον εἶπεν σαρκὸς τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον διὰ τῆς μεταμελείας συντριβῆν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάστασις ἡμῶν τῇ τοῦ πνεύματος δυνάμει γενέσθαι μέλλει, πολλάκις ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τὴν τοῦ πνεύματος λαμβάνει σημασίαν· οὕτως ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησὶν· Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, ἀντὶ τοῦ, Ἐξω τῆς τοῦ θανάτου γεγονότες ἀποφάσεως, ἐν ἐλπίδι τῆς ἀθανασίας καθεστήκατε.

Στίχ. η΄. — Ἀκολουθῶς (4) καὶ νῦν ἐχρήσατο τῇ ἐπαγωγῇ μετὰ τὴν ἀπόφασιν· ὡς γὰρ παρὼν, οὕτω πρὸς τοὺς παρόντας λοιπὸν διαλέγεται, καὶ φησιν· Ὁ τῷ κακῷ συνημμένος κατὰ διάθεσιν ἀναγκαίαν δέχεται τῷ χρόνῳ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν· καὶ ἀκολουθῶν τῷ παραδείγματι, ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται παραίνεσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΣΤ΄

Στίχ. α΄, β΄. — Ζητήσκειν (5) ἂν τις τίνος ἔνεχεν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους πᾶσαν ἐξουσίαν ἀπὸ Θεοῦ φάσκων εἶναι καὶ σφόδρα γε ἐπαίρων, ἐνταῦθα ἀδίκους αὐτοὺς ἐκάλεσεν καθόλου; Ὅτι ἐκεῖ μὲν περὶ τοῦ δεῖν τὰ ὀφειλόμενα κακεῖνους πληροῦν διαλεγόμενος, ὑπὸ Θεοῦ κακεῖνα εἰκότως τετάχθαι λέγει αὐτὰ καθ' αὐτά, ἀπὸ τοῦ σκοποῦ καθ' ὃν τέτακται κρίνων αὐτά, ἐνταῦθα δὲ πρὸς τοὺς κρινομένους λέγει (6), διὰ τὸ βούλεσθαι τῷ τε χρόνῳ καὶ τῇ παρουσίᾳ καὶ τῇ δυναστείᾳ συντρίβειν αὐτούς· πρὸς γὰρ οὐδὲν τούτων οἱ πένητες ἐξαρχεῖν δυνάμενοι, οὐ ῥαδίως τοῦ δικαίου τυγχάνειν δύνανται. Ἀδίκους ἐκάλεσεν ἀπὸ τῆς τούτων γνώμης, ἀντὶ τοῦ καταφεύγειν ἐπ' ἐκεῖνους παρ' οἷς δύνῃ συγκαλύψαι τὴν κατὰ τοῦ πένητος ἀδικίαν διὰ πολλῶν· ὅθεν καὶ καλῶς εἶπεν, Τολμᾷ. Οὐκ οἶδατε ὅτι οἱ ἄγιοι τὸν κόσμον κρινούσι; Παρατεῖσθε, φησὶ, τούτους ὑμεῖς, ὧν ἡ ἀρετὴ πάντα κρίνει τὸν κόσμον, οὐ κατὰ ἐξέτασιν, ἀλλὰ κατὰ παράθεσιν.

(1) C. Cram. p. 92.

(2) Loco v. τό in cat. legitur γάρ.

(3) Cat., ἀλλὰ τοῦ.

A qui cæna confecta mensas abstergunt et velut frustra superflua dejiciunt.

CAP. V.

VERS. 5. — Exorat eos memoria Christi, ut ne gratia in eum neglecta munere fungantur et istum hominem Satanæ tradant in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. Tradere Satanæ dicit, non quasi ipse hoc definat, sed quod homo ex Ecclesia rejectus, utpote a Deo alienus factus, imperio Satanæ subicitur. Ipsa enim pœna rejectio ex Ecclesia, hoc autem facto illud simul accidebat. Apostolus autem non pœnam memorat sed quæ postea eventura erant, quo vehementius terreat. Rejiciendum esse dicit eum, non ut omnino alienetur, sed ut peccati sui conscius, pœnitentia se hac in vita affligat, ideoque futuram salutem adipisci mereatur. *Interitum carnis* vocat corporis afflictationes per pœnitentiam his in terris acceptas. Et cum resurrectio nostra virtute spiritus perficienda, sæpius resurrectionem et immortalitatem, spiritum commendando, significat: ita in Epistola ad Romanos: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu* (Rom. viii, 9); quasi dicat: a mortis imperio liberati in spe immortalitatis constituti estis.

VERS. 8. — Apte post præcepta nunc inductionem etiam adhibet. Nam velut præsens cum præsens conversatur, et ait: Qui intima cum malo societate conjungitur necessario labentibus annis ab eo inficitur; atque argumento instans, re memorata, hortatur eos.

CAP. VI.

VERS. 1, 2. — Quereres forte quare in Epistola ad Romanos (xiii, 1) omnes potestates a Deo esse dicat, et summis eas laudibus extollat, hic autem *iniquos* in genere nominet? Quia tunc ad Romanos de officiis complendis disserit, dicit munera omnia Dei jussu optime constituta esse per ipsa, judicans ea a fine ad quem ordinata sunt; hic autem litigantes alloquitur, quia fratres more et opibus et potestate conterere conantur. Nam istis destituti pauperes, non facile jura tueri possunt. *Iniquos* vocavit eos ab istorum mente, quasi dicat: ad eos confugitis, apud quos iniquitatem vestram in pauperem multis velare possitis: unde et recte dicit *Audet. Nescitis quia sancti mundum judicabunt?* Vos, inquit, eos respuitis quorum virtus omnem mundum judicabit, non per probationem, sed per comparisonem.

(4) C. Cram. p. 95.

(5) C. Cram. p. 101.

(6) V. κρινου. λέγει ego adjeci. ib. Cat.: διὰ τοῦ.

VERS. 2, 3. — A quibus omnis mundus judicatur, ii de divitiis pronuntiare non poterunt? Animum autem praesertim permovet illud *in vobis*, completens simul eos qui respuunt, quasi semetipsos repudiarent fideles repudiando. Ut rem augeat adjicit: *Nescitis quoniam angelos judicabimus?* Nam hoc quasi majus addit. Mundi igitur opponit *minima* judicia, velut indigna quæ cum eo conferantur, et angelis *sæcularia*, quia illi ab hoc sæculo alieni.

VERS. 4, 5. — Sæcularia igitur judicia si habueritis: num contemptibiles eos qui sunt in Ecclesia constituitis ad judicandum? Ne eis præcipere videatur ut vere humillimum quemque exquirant, et tales pro iudicibus constituent, addit: *Ad verecundiam vestram dico*. Qui autem iudices eligendi, addit.

VERS. 11. — Hoc enim dicit: Licet ista olim egeritis, nunc sanctificationem adepti communione cum Spiritu propter fidem in Christum, illa summo studio effugiatis oportet.

VERS. 12. — At dices forte, ait: *Omnia mihi licent*. Deinde adjicit: *Sed non omnia expediunt*, concedens omnia licere, sed non omnibus licentia utendum. Nam cum non omnia expediunt, manifestum ea non omnibus peragenda, sed tantum quibus prosunt. Deinde antithesim resumens, aliter eam proponit: *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate*. Video enim, ait, ne libertatem quidem salvam et incolumem remansuram, si omnia simpliciter aggrediar, non illis ad utilitatem meam usus; ita nec concesso hoc omnia licere, non omnia facienda erunt. Sic demonstrat etiam neque omnia licere, sed quæcunque nulla lege prohibentur; declarans per comparisonem quædam in nobis, quædam vero non in nobis.

VERS. 14. — Noli putare quod corpus morte salvatur. Qui enim Christum suscitavit, nos quoque suscitabit omnino. Nam quemadmodum manducandi facultatem dedit, cum venter ad hoc creatus sit et olim destruat, ita fornicandi facultatem negavit, cum corpus non ad hoc factum sit et post resurrectionem restituendum.

VERS. 15. — Membra Christi nos omnes quicunque per Spiritus regenerationem ipsi appositus sumus spe cum eo simul resurgendi.

VERS. 18. — Cætera peccata, ait, videntur alia corpora lædere; hoc autem præ omnibus ipsum peccatorem lædunt; ipse enim suum corpus inquinat.

Στίχ. β', γ'. — Ὑφ' ὧν (1) ἅπας ὁ κόσμος κρίνεται, χρημάτων ἀμφισβήτησις ὑπὸ τούτων οὐ δύναται διαλύεσθαι; Ἐντρεπτικώτατον δὲ μάλιστα τὸ, *Εἰ ἐν ὑμῖν, συμπεριλαβὼν καὶ τοὺς παραιτουμένους, ὡς ἂν αὐτῶν ἑαυτοὺς παραιτουμένων ἐν τῷ παραιτεῖσθαι τοὺς ὁμοπίστους*. Κατὰ αὐξησιν δὲ φησιν· *Οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρίνοῦμεν*; ὡς γὰρ μείζον τοῦτο ἐπήγαγεν. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ κόσμου ἐλάχιστα κριτήρια τὰ περὶ τῶν χρημάτων ἐκάλεσεν, ὡς ἄγαν ὄντα μικρὰ τῇ πρὸς ἐκεῖνον συγκρίσει· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγγέλων *Βιωτικά*, ὡς ἂν ἐκεῖνων οὐ κατὰ τὸν βίον τοῦτον ὄντων.

Στίχ. δ', ε'. — *Βιωτικά* (2) μὲν οὖν κριτήρια ἔαν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τούτους καθίζετε. Καὶ ἵνα μὴ δοκῇ κελεύειν αὐτοῖς ἀληθῶς τοὺς ἀπάντων εὐτελεστέρους ἐπιζητεῖν οἰτινές εἰσι, καὶ τούτους ἐπὶ τῶν τοιούτων αἰρεῖσθαι κριτὰς, *Πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν*, φησὶν, λέγω. Τίνας δὲ οἱ κρίνουν ὀφειλοντες, ἐπάγει.

Στίχ. ια'. — Ταῦτα (3) γὰρ, φησὶν, εἰ καὶ πρότερον ἐπράττετε, ἀλλὰ νῦν τετυχηκότες ἁγιασμοῦ τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως, μετὰ πάσης ἀποφεύγειν προσήκει τῆς σπουδῆς.

Στίχ. ιβ'. — Ἀλλὰ τοῦτο φῆς, φησὶν, ὅτι *Πάντα μοι ἔξεστιν*· εἴτ' αὐτὸς ἐπιφέρει· *Ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει*· οὐκ ἀνελὼν τὸ ἐξεῖναι τέως, ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖν τῇ ἐξουσίᾳ κεχρησθαι· ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντα συμφέρει, ὁπλὸν ὡς οὐ πᾶσι χρηστέον, ἀλλὰ τοῖς ὠφελοῦσι μόνοις. Εἴτα πάλιν τὴν ἀντίθεσιν τεθεικώς, ἐτέρως αὐτὴν μεθώδευσε· *Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπὸ τινος*. Ὅρῳ γὰρ, φησὶν, οὐδὲ τὴν ἐξουσίαν μοι σωζομένην ἀχέραιον, ἄνπερ δὴ πᾶσιν ἀπλῶς ὑπάγωμαι, μὴ πρὸς τὸ συμφέρον τὴν χρῆσιν αὐτῶν ποιούμενος· οὕτω δὲ κατὰ συγχώρησιν τοῦ πάντα ἐξεῖναι τὸ καὶ πάντα πράττειν ἀνελεῖν (4) δεῖ. Οὕτω δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' ὅσα μὴ νόμῳ τινὶ ποιεῖν κεκωλύμεθα, κατὰ παράθεσιν τινὰ μὲν ἐν ἡμῖν, τινὰ δὲ οὐκ ἐν ἡμῖν ἀποφαίνων.

Στίχ. ιδ'. — Οὐδὲ (5) συγκαταλύεσθαι τῷ παρόντι βίῳ τὸ ἡμέτερον νομίζομεν σῶμα· ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν ἀναστήσας καὶ ἡμᾶς ἀναστήσει πάντως. Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐσθίειν ἐξουσίαν ἔδωκεν ἀπὸ τε τοῦ πρὸς τοῦτο γεγενῆσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ παύεσθαι πάντως, οὕτως ἐπὶ τοῦ πορνεῦειν τὸ μὴ ἐξεῖναι συνέστησεν ἀπὸ τε τοῦ μὴ πρὸς τοῦτο γεγενῆσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ τὸ σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι πάλιν.

Στίχ. ιε'. — Μέλη Χριστοῦ (6) πάντες ὑμεῖς, οἱ διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσεως τὴν πρὸς αὐτοὺς δεξιόμενοι συνάφειαν ἐλπίδι τοῦ καὶ ἀναστήσεσθαι ὁμοίως αὐτῷ.

Στίχ. ιη'. — Τὰ μὲν (7) λοιπὰ, φησὶν, ἁμαρτήματα ἕτερα βλάπτειν δοκεῖ· τοῦτο δὲ, πρὸ τῶν λοιπῶν πάντων τὸν διαπραττόμενον· τὸ οἰκεῖον γὰρ οὗτος μολύνει σῶμα.

(1) C. Cram. p. 102.

(2) C. Cram. p. 104.

(3) C. Cram. p. 108.

(4) Cat., ἀνελών.

(5) C. Cram. p. 111.

(6) C. Cram. p. 112.

(7) C. Cram. p. 113.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

A

Στίχ. ε'. — Ἀκρασίαν, οὐ (1) τὴν ἀσέλγειαν λέγει, ἀλλὰ τὸν κρατεῖν οὐ δυνάμενον εἰς πορνείαν καταφέρεισθαι.

Στίχ. η'. — Οὐκ εἶπεν (2) αὐτῷ γνώμης κατόρθωμα, ἀλλὰ θείας χάριτος ἔργον· εἰκότως· τὸν γὰρ ἐναντία τῇ φύσει κατορθοῦν αἰρούμενον (3), οὐ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως, ἀλλὰ τοῦ τῆς φύσεως ποιητοῦ· οὕτω καὶ ὁ Κύριος, Οὐ πάντες, φησὶν, χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς δέδοται, δόσιν αὐτὸ καὶ χάριν καὶ αὐτὸς προσειπὼν.

Στίχ. ιδ'. — Κατὰ τὸ (4) ἡμέτερον δῆλον ὅτι ἀγόμενον βούλημα ἅγιον εἶναι δύναται (5).

Στίχ. ιε'. — Περιττὸν γὰρ (6) οἶσθαι ταῦτα ἐμποδῶν αὐτῷ πρὸς εὐσέβειαν γίνεσθαι, ἐν οἷς τὸ πρότερον ὢν κληθῆναι πρὸς τὴν πίστιν οὐκ ἐκωλύθη· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, ὡς κέκληκεν· καὶ δεικνύς τὸ τοῦ παραγγέλλματος ἀναγκαῖον, Καὶ οὕτως ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσονται.

Στίχ. ιη'. — Τὴν ἀφηρημένην (7) σάρκα οὐ δήπου ἐπισπᾶσθαι δυνατόν· ὁ μακάριος δὲ Ἐπιφάνιος ὁ Κύπριος, δυνατόν ἔφη τοῦτο γίνεσθαι· τὸ δὲ ὅπως τοὺς βουλομένους εἰδέναι παραπέμφωμεν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένοις ἐντυχεῖν (8).

Στίχ. κε'. — Δῆλον ὅτι (9) καὶ περὶ τούτου γεγραφ[η]κόσιν αὐτοῖς ἀποκρίνεται, ἀμφοτέρω πάντως μαθεῖν βουληθέντων αὐτῶν, καὶ εἰ τοὺς ἐν γάμῳ προσῆκεν ἀλλήλων ἀπέχεσθαι, καὶ εἰ τοὺς μηδέπω πειραθέντας μεῖναι ἐπὶ τοῦ προτέρου σχήματος. "Ὅτ' ἂν οὖν εἴπη, Περὶ τῶν παρθένων, δῆλον ὅτι περὶ τῆς παρθενίας λέγει, τὰ ὅμοια καὶ ἐπὶ τούτου περὶ τε τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν φθεγγόμενος.

Στίχ. κθ'. — Παρενθεῖς (10) τὴν καθόλου παραίνεσιν, ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἀκολουθίαν ἀνατρέχει, ἐρμηνεύων τὸ, Διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, καὶ τὸ, Θλίψιν τῇ σαρκὶ ἔξουσιν.

Στίχ. λζ'. — Καλῶς παρέθηκε (11) τὸ, Μὴ ἔχων ἀνάγκην· ἐγγωρεῖ γὰρ πολλάκις προειληφθαί τινα (12) μνηστείας ἐγγύην, ὑφ' ἧς ἐπὶ τὴν ἐκδοσιν συνωθεῖται τῆς οἰκείας παιδός· ἔστιν δὲ ὅτε καὶ οἰκέτης ὢν φυλάττειν μὲν βούλεται, οὐ δύναται δὲ τῷ τὸν δεσπότην πρὸς γάμον ἐκδοῦναι βούλεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Στίχ. α'. — Ὑπὸ νόμον (13) αὐτὸν λέγειν τοὺς παρὰ Ἰουδαίους προσηλύτους· Ἀσθενεῖς δὲ, τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων πεπιστευκότας καὶ ἔτι δι' ἀσθένειαν λογισμῶν ταῖς νομικαῖς παρατηρήσεσι κρατούμενους.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Στίχ. γ'-ε'. — Πνευματικὸν (14) καλεῖ καὶ τὸ βρῶμα καὶ τὸ πόμα, ὡς ἂν τοῦ Πνεύματος ἄμφω διὰ τοῦ Μωϋσέως κατὰ τὴν ἀπόρρητον αὐτοῦ παρασχόντος

CAP. VII.

VERS. 5. — *Incontinentiam* dicit, non lasciviam; qui autem sui impotens, ad fornicationem delabitur.

VERS. 8. — Opus dicit non propria de sententia susceptum, sed divina gratia absque dubio perfectum. Nam ea peragere, quæ naturæ repugnant, non nostræ virtuti, sed naturæ auctori competit. Sic etiam Dominus: *Non omnes*, inquit, *capiunt verbum istud, sed quibus datum est* (Matth. xix, 11). Ipse rem donum et gratiam vocat.

VERS. 14. — Quantum in nobis est certum quod directa voluntas poterit sancta esse.

VERS. 17. — Absurdum esset cogitare eadem a pietate avertere, quæ prius non prohibuerant quin ad fidem vocarentur. Hoc enim indicat illud *sicut vocavit*. Quam necessarium sit præceptum declarat illud, *et sic in omnibus Ecclesiis doceo*.

VERS. 18. — Ablata caro profecto restitui nequit. Attamen beatus Epiphanius Cyprius hoc fieri posse asseruit. Scripta ejus adeas, si quomodo hæc facienda essent scire libuerit,

VERS. 25. — Manifestum eum hac de re consentibus respondere, utrumque ab eo omnino sciscitantibus, si conjugum alter ab altero abstinere debeat, et si in pristinis moribus iis permanendum, qui matrimonio carent. Quando igitur dicit *de virginibus* hoc de virginitate interpretaberis, et similia hac de re tum ad viros, tum ad mulieres referes.

VERS. 29. — Interpositis quæ in genere monet, ad suum argumentum redit explicans illa *Propter instantem necessitatem et tribulationem carnis habebunt*.

VERS. 37. — Recte posuit illud *Non habens necessitatem*. Fit enim sæpius ut quis jam sponsalia pignora acceperit, ideoque ad tradendam filiam cogatur; accidit etiam cum domesticus suam servare velit, non possit autem quia dominus eam nubere jusserit.

CAP. IX.

VERS. 20. — *Sub lege* dicit eos qui apud Judæos proselyti, *Infirmos* autem qui de Judæis crediderunt, sed adhuc propter rationis infirmitatem legalibus ritibus inserviunt.

CAP. X.

VERS. 3-5. — *Spiritalem* vocat et *escam* et *potum*, quia Spiritus utrumque per Moysem juxta ineffabilem suam virtutem pronuntiavit. Ita etiam *spiritalem*.

Cæterum Theodorum credo priora tantam v. scripsisse, posteriora (ὁ μακ.) — catenæ auctorem adjecisse.

(9) C. Cram. p. 144.

(10) C. Cram. p. 156.

(11) C. Cram. p. 152.

(12) Cat., τινας.

(13) C. Cram. p. 180.

(14) C. Cram. p. 182.

(1) C. Cram. p. 123.

(2) C. Cram. p. 124. ib. Fort. leg., αὐτοῦ.

(3) Post v. αἰρ. aliquid videtur excidisse. *Alde* οὐ πταίνει vel simile quid.

(4) C. Cram. p. 134.

(5) Adduntur nonnulla, quæ Theodoretis sunt.

(6) C. Cram. p. 135.

(7) C. Cram. p. 141.

(8) Cf. Photium ac de re in cat. p. 139 disseren-

tem vocavit petram, quasi Spiritus virtute aquas profundentem, et consequentem eos quia ubique per desertum eos fluvius aquæ sequebatur, ita ut vel in locis aridissimis nunquam potu carerent. Illud autem *Petra erat Christus*, quasi dicat: hoc illis erat petra, quod nobis Christus, cujus sanguinem nos fideles bibimus, spiritualiter in mysteriis transmutatum.

VERS. 6. — *Hæc autem in figura facta sunt nostri*, non quod ideo illi muletati sint; qui enim hoc fieri posset? sed quia ea illorum sors quæ nos velut figura erudiat.

VERS. 12. — Omittit juxta sententiam vocem nostrum.

VERS. 13. — Ecce enim, ait, non calamitates, non necessitates præter humana sustulistis, quæ homini cuique subeunda, in delubro propter benignitatem excipit eos convivio Deus, et de præsentibus commodis tantum inflamini.

VERS. 22. — *Æmulari* dicitur qui de duobus nunc unum nunc alterum miratur, ut utrumque ad benevolentiam sibi conciliet. Hoc autem non tentabit debiliior in fortiores; nam fortior indignaretur si alium cerneret a debiliore cultum. Sed decet eos qui certa ratione præstant; inferiores enim superiorum favorem affectant, eoque frustrati ægre ferunt.

CAP. XI.

VERS. 3. — Hoc intendit dicere, quod a Christo ad Deum transimus, a quo ipse est, et a viro ad Christum. Nam ex illo sumus juxta posteriorem nostram subsistentiam, qua simul cum eo resurgentes immortales erimus, Spiritus gratiam una in eo adepti. Passibiles dum eramus, caput habebamus Adam, ex quo orti sumus; sed impassibiles facti caput habemus Christum, qui nos impassibiles effecit. Similiter dicit a muliere ad virum, quia ipsa de viro facta est.

VERS. 7. — Demonstrat illud et pietatis et naturæ et creationis legibus repugnare.

VERS. 18. — Præ omnibus, ait, vobis illud exprobro. Nam vox *primum* idem ac *præ omnibus* sonat uti etiam in Epistola ad Romanos: *Primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei* (Rom. iii, 2).

VERS. 20. — Dominicam vocat cœnam et a tempore et a loco, quia illam in die Dominica et in conventus loco manducare solebant.

(1) C. Cram. p. 189.

(2) C. Cram. p. 190.

(3) C. Cram. p. 191.

(4) Cat., ὑπό. Ib. V. ἄ in cat. non exstat.

(5) Cat., φυσώμενοι.

δύναμιν· οὕτω δὲ καὶ Πνευματικὴν ἐκάλεισεν τὴν πέτραν, ὡς ἂν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἐκδοῦσαν τὰ ὕδατα, ἀκολουθοῦσαν δὲ, ἐπειδὴ τὸ ρὺν ἅπασι ὕδωρ εἶπετο αὐτοῖς κατὰ τὴν ἔρημον, ὥστε μηδαμῶς δεηθῆναι πότου τῶν τόπων ὄντων ἀνύδρων. Τὸ δὲ, *Ἡ πέτρα ἦν ὁ Χριστός*, ἵνα εἴπῃ· Τοῦτο ἐν ἐκείνοις ἡ πέτρα, ὅπερ ἡμῖν ὁ Χριστός, οὗ τὸ αἷμα πίνομεν οἱ πιστοί, πνευματικῶς ἐπὶ τῶν μυστηρίων μεταποιούμενον.

Στίχ. 5'. — Ταῦτα δὲ (1) τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, οὐχ ὅτι διὰ τοῦτο ἐτιμωρήθησαν ἐκεῖνοι, (πῶς γὰρ οἶόν τε;) ἀλλ' ὅτι τὰ παρ' ἐκείνοις γενόμενα ἐν τάξει τύπων δύναται ἡμᾶς παιδεύειν.

Στίχ. 13'. — Λεῖπει (2) κατὰ τὴν διάνοιαν τὴν ἡμῶν.

Στίχ. 13'. — Ἴδου γὰρ (3), φησὶν, οὐκ ἐπενεχθέντων, οὐ διωγμῶν, οὐκ ἀνάγκης τινὸς ὑπὲρ (4) τῶν ἀνθρωπίνων τούτων, ἀ καὶ ἅπασιν ἀνάγκη προσεῖναι ἀνθρώποις, ὅσῃν ὑπεμείνατε βλάβην, ἐν εἰδωλείᾳ μὲν διὰ φιλίαν ἐστιώμενοι, ὑπὸ δὲ τῶν προσόντων πλεονεκτημάτων τοσοῦτον φυσιοῦμενοι (5).

Στίχ. 18'. — Παραίηλου (6) λέγεται τὸ ἀπὸ τινων δύο ποτὲ μὲν τοῦτον θαυμάζειν, ποτὲ δὲ ἐκείνον, ἐπὶ τὸ εἰς εὐνοίαν ἀμφοτέρους ἀγαγεῖν ἑαυτοῦ· τοῦτο δὲ παρὰ μὲν ἐλάττονος εἰς μείζονα οὐκ ἂν ποτε γένοιτο, (πότε γὰρ ἂν παροξυνθείη ὁ ὑπερέχων ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ ἐλάττονος εἰς ἕτερον γινομένην τιμῇ;) γίνεται δὲ παρὰ τῶν καθότι δῆποτε ὑπερεχόντων· οἱ γὰρ ἐλάττονες καὶ ἐφίενται τῆς παρὰ τῶν μειζόνων τιμῆς, καὶ ἀποτυγχάνοντες δάκνονται.

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Στίχ. 3'. — Τοῦτο βούλεται (7) εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸν Θεὸν χωροῦμεν, ἐξ οὗπερ ἐστίν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὸν Χριστόν· ἐξ ἐκείνου γὰρ ἐσμεν κατὰ τὴν δευτέραν ὑπαρξιν, καθ' ἣν ἀνάστασιν ὁμοίως αὐτῷ πάντες ἐσόμεθα ἄφθαρτοι κατὰ μετουσίαν τῆς ἐν αὐτῷ τοῦ Πνεύματος χάριτος. Παθητοὶ μὲν γὰρ ὄντες, κεφαλὴν ἡγούμεθα τὸν Ἀδὰμ, ἐξ οὗπερ τὸ εἶναι εἰλήφαμεν· ἀπαθείς δὲ γενόμενοι, κεφαλὴν ἡγούμεθα τὸν Χριστόν, ἐξ οὗπερ ἀπαθείς εἶναι ἐσχήκαμεν. Ὅμοίως δὲ, φησὶν, καὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὸν ἄνδρα, ἐπειδὴ ἀπ' ἐκείνου τὸ εἶναι εἴληφεν.

Στίχ. 5'. — Δείκνυσιν (8) αὐτὸ ἄτοπον ἀπὸ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ ἀπὸ τῆς δημιουργίας.

Στίχ. 13'. — Πρὸ γὰρ (9) ἀπάντων ὑμῶν ἐκεῖνο αἰτιῶμαι, φησὶν· τὸ γὰρ Πρῶτον ἀντὶ τοῦ πρὸ πάντων λέγει, ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, Πρῶτον μὲν, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.

Στίχ. 18'. — Κυριακὸν (10) αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου λέγει, ὡς ἂν ἐπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐν τῷ τῆς συνελεύσεως τόπῳ κατὰ ταῦτα ἐσθίειν αὐτοὺς τοῦ νενομισμένου.

(6) C. Cram. p. 193.

(7) C. Cram. p. 206.

(8) C. Cram. p. 214.

(9) C. Cram. p. 214.

(10) C. Cram. p. 216.

Στίχ. κγ'. Τὸ, *Παρέλαβον* (1) ἀπὸ τοῦ Κυρίου, λέγει ἀντὶ τοῦ, *Παρέλαβον*, ὡς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εὐτὼ ποιεῖν παραδεδοκός· οὐ γὰρ δὴ παρὴν τούτων παρ' αὐτοῦ (2) τοῖς μαθηταῖς παραδιδόμενων.

Στίχ. κη'. — Ἐκαστος, φησὶν (3), ἐξεταζέτω τὴν οἰκείαν διάνοιαν, ἥντινα περὶ τῶν μυστηρίων κέκτηται τὴν ὑπόληψιν, καὶ τότε αὐτῶν μετεχέτω· τὸ γὰρ, *Ἐαυτὸν*, ἀντὶ τοῦ, τὴν διάνοιαν ἑαυτοῦ, λέγει, καθόλου περὶ τῆς τῶν μυστηρίων ὑπολήψεως ἐν τούτοις λέγων.

Στίχ. λδ'. — Τινὲς (4) οὐ προσεσχηκότες τῇ διανοίᾳ τῶν κειμένων, νομίζουσι τοῦ Ἀποστόλου πληροῦν τὸν σκοπὸν, εἰ σπανιώτατά που τῶν μυστηρίων μετέχουσιν· δεόν αὐτοὺς συνιδεῖν, ὅτι εἴπερ πάντῃ καθαρεύοντας ἁμαρτίας βούλεται κοινωνεῖν, πρῶτον μὲν ἁμαρτίας ἀδύνατον πάντῃ καθαρεύειν ἄνθρωπον ὄντα· δεύτερον δὲ, εἰ καὶ τοῦτο ἦν δυνατόν, ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς γε τοῦτο περὶ ἑαυτῶν ὑπειληφότες κοινωνεῖν δίκαιον ἦν· καὶ ποῦ στήσεται τὸ, *Ὅσάκις ἐὰν ἐσθίητε*; συνέχειαν γὰρ δείκνυσι τῆς κοινωνίας τὸ εἰρημένον, ᾧ δὴ σύνδρομος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας δεσμός, πάντοτε ἐπιτελεῖσθαι βουλόμενος τὰ μυστήρια. Τῶν οὖν μυστηρίων τὸν μὲν τὰ μέγιστα καὶ ἄγαν ἀπηγορεύμενα διαπραττόμενον ἀπέχεσθαι ὅσιον περὶ τῶν καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀπεφάνητο σαφῶς, οὐκ ἐνεῖναι τῆς βασιλείας τυχεῖν τὸν διαπραττόμενον· τῷ γὰρ τοιούτῳ τότε καλὸν μετέχειν (5) αὐτῶν, ἐπειδὴ τῶν ἁμαρτημάτων δέει, τῶν νενομοθετημένων ἀποσχηται πρότερον. Τῶν δὲ γε λοιπῶν ὅσα συμβαίνειν ἀνθρώποις ἀνάγκη, πολλὰ μὲν καὶ ὑπὸ τῶν καθημερινῶν συμπτωμάτων, πλείστα δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς φύσεως, σπουδάζειν μὲν ὅση δύναμις ἀπέχεσθαι προσῆκεν· ἐπιμέλεια γὰρ ἀρετῆς, καὶ ἡ καθημερινὴ τοῦ βίου μελέτη ἐλαττοῦν τὰ τοιαῦτα δύναται πάντως· περιπίπτοντας (6) δὲ τοῖς τοιούτοις οὐκ ἀποστερεῖν τῶν μυστηρίων καλὸν ἑαυτοὺς, προσιέναι δὲ πλείονι τῷ φόβῳ, λογιζομένους μὲν αὐτῶν τὸ μέγεθος, ποιουμένους δὲ ἐπ' ἐλπίσιν ἀγαθαῖς τὴν μετάληψιν, ὡς ἂν καὶ ἀφέσεως ἡμῖν ἐκεῖθεν προσγινομένης, ὅταν (7) ἀπεχώμεθα γε τούτων κατὰ δύναμιν καὶ τῶν λοιπῶν μὴ καταμελοῦντες φαινοίμεθα, καὶ μὴν καὶ πνευματικῆς συνεργείας πρὸς εὐμαρστέραν τοῦ βίου κατόρθωσιν· πάντα γὰρ ὅσα διὰ τοῦ θανάτου προσγέγονεν ὑμῖν (8) τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα καὶ ἀπὸ τῶν συμβόλων ἐπιτελεῖσθαι τοῦ θανάτου δίκαιον, ὥστε ἐγὼ θαρρῶν εἶπομι ἂν, ὅτι καὶ τὰ μέγιστα τις ἡμαρτηκῶς τυγχάνοι (9), δοκιμάσας δὲ πάσης ἀτόπου πράξεως ἀπέχεσθαι τοῦ λοιποῦ καὶ βλέπειν εἰς ἀρετὴν, ἀκολούθως τοῖς νόμοις πολιτευόμενος τοῦ Χριστοῦ, τὴν τῶν μυστηρίων μετάληψιν (10) ποιήσαιο πάνυ πεπιστευκῶς ἀπάντων λήψεσθαι τὴν συγχώρησιν, οὐδαμῶς ἀποτεύξεται τῶν πεπιστευμένων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Στίχ. α'. — Ἀντὶ τοῦ (11), θέλω ὑμᾶς καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων εἰδέναι τὴν τάξιν, ὥστε βούλομαι τι καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν.

- (1) C. Cram. p. 218.
- (2) Cat., παρ' ἑαυτοῦ.
- (3) C. Cram. p. 219.
- (4) C. Cram. p. 221.
- (5) Cat., μετέχει.
- (6) Cat. περιπίπτοντα.

VERS. 23. — *Ego accepi a Domino*, quasi dicat, accepi ipsum Dominum sic faciendum tradidisse; non enim aderat quando hoc ille discipulis tradebat.

VERS. 28. — *Probet*, ait, suam mentem quisque, quid de mysteriis sentiat, et tunc fiat eorum particeps. Nam *Seipsum* pro mentem suam dicit in genere opinionem de mysteriis intendens.

VERS. 34. — *Quidam* prædictorum sensum male capientes, existimant Apostoli menti respondere, si rarissime mysteriorum participes fiunt. At notandum eis erat, si non communicandum nisi omnino a peccato purgatis, primo quod homini impossibile omnino a peccato purgari; secundo quod etiam si hoc possibile esset, nobis de ipsis talia non fuisset præsumendum, et quid significabit illud *Quotiescunque manducabitis*? Nam declarat hoc quam frequenter facienda sit communio, sicut et conventus, et lex illa Ecclesiæ dat ut semper mysteria perficiantur. Sanctum quidem si a mysteriis abstineant qui se maximis et gravissimis delictis inquinant, de quibus etiam Apostolus (*I Cor. vi, 9, 10*) aperte pronuntiavit eos regnum non esse consecuturos. Ab istiusce modi hominibus abstinendum, dum peccatis suis inserviunt. Cæteri autem oportet pro viribus effugiant, quæ homines sæpe quotidianis delictis, sæpissime naturæ infirmitate peccare solent. Nam virtutis studio et quotidiana vitæ cura minuuntur in dies isti lapsus. Qui autem sic labuntur non se mysteriis privent, sed majori cum timore ea adeant, illorum magnitudinem considerantes, et spe bona suscipientes, quia hocce modo et remissionem delictorum contingemus, si a malo pro viribus recesserimus, bonaque alia non neglexerimus, imo et Spiritus auxilium quo vitam nostram facilius instituamus. Quæ enim vobis per mortem suam Christus promeruit, eadem per mortis ejus commemorationem repetenda, ita ut asserere non dubitem, quod si quis vel gravissima deliquerit, sed a malo recedere et virtuti se tradere decreverit, mores suos ad Christi præcepta informans, mysteriorum particeps fiat, certus se omnium remissionem adepturum; nec unquam speratis frustrabitur.

CAP. XII.

VERS. 1. — Quasi dicat, volo vos et spiritualium gratiarum ordinem scire, ideoque nonnulla de his proferam.

- (7) Cat., ὅτ' ἂν, et mox, γε τῶν.
- (8) Cat., ἐν ὑμῖν.
- (9) Cat., τυγχάνει.
- (10) V. μετάληψιν vel aliquod simile in codice ex-cidit.
- (11) C. Cram. p. 225.

VERS. 10. — *Prophetiam dicit esse futurorum prædictionem. Dicitur etiam de dono ea explicandi quæ sive in actibus sive in consiliis plerosque fallunt, imo etiam de facultate præterita et ignota omnibus declarandi, uti Moyses omnia narravit.*

Multi tunc temporis multitudine spiritualium donorum ad decipiendos alios pietatem mentiebantur, et fidelium instar miracula dæmonum ope videbantur peragere. Sic filii Sceve velut exorcistæ, dæmones ejicere simulabant; donum spiritus erat igitur etiam ad hoc discernendum, quinam vere divini Spiritus ope miracula operabantur, quinam autem dæmonum ope veritatem simulabant.

μει τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐπιτελοῦντες τὰ θαύματα, τίνες δὲ οἱ δαιμονικῇ συνεργείᾳ ὑποκρινόμενοι τὴν ἀλήθειαν.

VERS. 23. *Circumdamus ait, non circumjacet; B nam non pars naturæ calceamenta, sed postea a nobis reperta sunt. Et quæ inhonesta sunt nostra, abundantio rem honestatem habent; honesta autem nostra nullius egent. Inhonesta vocat quæ sic communiter videntur, ita ut non natura sint inhonesta, quando abundantio rem honestatem habent, sed communi judicio sic habentur, nec honestum judicamus illa absque causa nudare.*

VERS. 27. — *Quando corporis ordinem præbetis e diversis membris constituti, Spiritus virtute Dominicum corpus informant, hanc harmoniam servetis oportet, propter donorum diversitatem invidiæ causam nullam adepti.*

CAP. XIV.

VERS. 1. — *Quasi dicat, volo vos imprimis charitatem affectare; si igitur vel spiritualia dona insequimini, licet quæ præstantiora cognoscatis, mementote prophetare melius esse quam lingua loqui.*

CAP. XV.

VERS. 1, 2. — *Nam si Evangelium prædicatum est, et acceperunt, et nunc etiam tenent, hoc enim significat illud In quo et statis, superfluum de eo scribere, nisi illi Christianam doctrinam specie tantum retinuerint, operibus autem visi fuerint aliena perficere. Unde haud immerito addit illud Per quod et salvamini, quasi dicat, ita tenete, quasi salutem per id assecuturos sperantes. Illud autem Qua ratione prædicaverim vobis, quasi dicat, quis finis Evangelii, quæ causa; uti Evangelium Christi resurrectio, ita Evangelii finis credere quod omnes cum eo resurgent.*

Si retinetis et non respuitis omnia, uti decet verbis meis credentes.

(1) C. Cram. p. 234.

(2) Cat. προσαγόρευσιν, et mox λέγεσθαι.

(3) C. Cram. p. 239.

Στίχ. ι'. — *Προφητείας* (1) δὲ φησιν εἶναι τῶν μελλόντων προσαγόρευσιν (2) · λέγεται δὲ καὶ τὰ ἐν πράξει ἦτοι καὶ βουλευμασιν ἄδηλα ὄντα τοῖς πολλοῖς εἰπεῖν, ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ παρεληλυθότα καὶ ἀγνοούμενα τοῖς πᾶσι δυνηθῆναι εἰπεῖν, ὡς Μωϋσῆς διηγήσατο ἅπαντα.

Πολλοὶ τότε διὰ τὸ πλῆθος τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ὑπεκρίνοντο τὴν εὐσέβειαν εἰς ἀπάτην ἑτέρων, καὶ δὴ καὶ θαύματα δαιμονικῇ τῇ συνεργείᾳ κεχρημένοι ὁμοίως τοῖς πιστοῖς ἐπιτελεῖν ἐδόκουν· αὕτως οἱ τοῦ Σκευᾶ υἱοὶ περιήρσαν ἐν ἐπορκιστῶν σχήματι, δαίμονας καὶ αὐτοὶ ἀπελαύνειν προσποιούμενοι δῆθεν. Ἦν οὖν χάρισμα Πνεύματος καὶ πρὸς τοῦτο ὥστε διακρίνειν, τίνες μὲν οἱ ἀληθῶς τῇ δυνάμει

τίνες δὲ οἱ δαιμονικῇ συνεργείᾳ ὑποκρινόμενοι τὴν ἀλήθειαν.

Στίχ. κγ'. — *Περιτίθεμεν* (3) εἶπεν καὶ οὐ, περι-
κεῖται, οὐ γὰρ τῆς φύσεως μέρος τὰ ὑποδήματα, ἀλλ' ὕστερον εὑρηνται παρ' ἡμῶν. Καὶ τὰ ἀσχή-
μονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρεῖαν ἔχει· ἀσχήμονα ὡς πρὸς τὴν κοινὴν ὄψιν ἀποκαλεῖ, ὥστε τῇ μὲν φύσει οὐκ ἔτι ἀσχήμονα, εἴπερ δὴ περισσοτέραν ἔχει τὴν εὐσχημοσύνην, τῇ δὲ ὑπολήψει κρινόμενα λέγεται οὕτως, καθ' ἣν οὐκ εὐσχημοσύνην τὴν ἄνευ αἰτίας γύμνωσιν αὐτῶν εἶναι νομίζομεν.

Στίχ. κς'. — *Οὕτω* (4) δὴ καὶ ὑμεῖς, ἐπειδὴ τάξιν ἐπέχετε σώματος ἐκ διαφόρων συγχειμένου μελῶν, τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καταστάντες συνάφειαν· ταύτην ἀναγκαίως
C σώζετε τὴν συμφωνίαν, μηδεμίαν ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν χαρισμάτων δεχόμενοι φιλονεικίας παρεῖδυσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Στίχ. α'. — *Ἀντὶ τοῦ* (5), μάλιστα μὲν ὑμᾶς τῆς ἀγάπης ἐπιμελεῖσθαι βούλομαι, εἰ δ' ἄρα καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἐφίεσθε, καὶ γινώτε ποῖα κρείττονα, καὶ ὅτι τὸ προφητεύειν ἄμεινον τοῦ γλώσση λαλεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Στίχ. α', β'. — *Εἰ γὰρ* (6) εὐηγγελίσαστο καὶ παρ-
έλαβον καὶ μὴν καὶ κατέχουσιν ἔτι (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, Ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε), περιττὸν τὸ περὶ τούτου γρά-
φειν, εἰ μὴ ἄρα ἐκεῖνοι τῷ δοκεῖν τὰ Χριστιανικά κατέχοντες δόγματα, ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὰ ἐναντία φαίνονται ἀσπαζόμενοι· ὅθεν καλῶς ἐπήγαγεν τὸ, Δι' οὗ καὶ σώζεσθε, ἀντὶ τοῦ, οὕτω κατέχετε, ὡς ἂν καὶ σωτηρίας τυχεῖν ἐλπίζοντες ἀπ' αὐτοῦ· τὸ δὲ, Τινὶ λόγῳ εὐηγγελισάμεν ὑμῖν, ἀντὶ τοῦ, τίς ὁ σκοπὸς τοῦ Εὐαγγελίου, τίς ἡ αἰτία, ἵνα τὸ μὲν Εὐαγγέλιον ἢ τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀνάστασις, ὁ δὲ τούτου σκοπὸς τὸ πιστεῦσαι ὅτι καὶ πάντες ἀναστήσονται ἀκολούθως ἐκεῖνῳ· εἴπερ δὴ κατέχετε, καὶ μὴ ἀπεβάλ-
[λ]ετε πάντα, ὡς ἂν εἰκῇ πεπιστευκότες τοῖς παρ' ἡμῶν λεχθεῖσιν.

(4) C. Cram. p. 242.

(5) C. Cram. p. 239.

(6) C. Cram. p. 283.

Στίχ. με'. — Τὸ, Ἐγένετο (1) ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, γέγραπται· τὸ δὲ, ὁ πρῶτος, καὶ τὸ, δεύτερος Ἀδάμ, αὐτὸς προσέθηκεν, ἵνα εἴπῃ τὸ, ἔσχατος Ἀδάμ.

Στίχ. νβ'. — Ἐσχάτην (2) σάλπιγγα ἐνταῦθα ἐκάλεσεν, μεθ' ἣν ἀνίστανται ἅπαντες· αὕτη γὰρ ἡ τοῦ θανάτου κατάργησις· δῆλον δὲ ὅτι πολλὰ μὲν φωναὶ σαλπίγγων γίνονται, ἐκάστου δὲ τινος ἐπιτελουμένου πάντως ἔστι σύμβολον· ἐπειδὴ τοίνυν τάξει τινὶ γίνεται ἕκαστον, εἰκότως ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι τοῦτο ἔσεσθαι φησιν.

Στίχ. νς'. — Νόμον ἐνταῦθα (5) λέγει ἀπλῶς, εἴτε τὸν φυσικὸν, εἴτε τὸν θετὸν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι τότε σὺν τῷ θανάτῳ καὶ ἡ ἁμαρτία λύεται, καὶ νόμος ἅπας ἀργεῖ, ἐπειδὴ ἄφθαρτοι γεγονότες, τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι κυβερνώμεθα.

(1) C. Cram. p. 323.

(2) C. Cram. n. 331.

VERS. 45. — Scriptum est : *Factus est homo in animam viventem* (Gen. ii, 7); ipse autem addit illa, *primus Adam et secundus Adam*, ut dicat *novissimus Adam*.

VERS. 52. — Novissimam tubam vocat hic, qua omnes resurgent; nam ipsa mortis abolitio. Manifestum tubas sæpius canere, et singulis vicibus aliquid peragendum definitur. Quando igitur hæc ordine quodam usque fient, non inepte dicit hæc in novissima tuba futura.

VERS. 56. — Legem hic dicit simpliciter, tum naturalem, tum latam. Hoc sibi dicere vult quod cum morte simul peccatum solvitur, et lex omnis cessat, quando immortales facti spiritus gratia gubernabimur.

(5) C. Cram. p. 334. Ib. V. εἴτε τ. φυσ. in cat. non leguntur.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM II PAULI AD CORINTHIOS COMMENTARIORUM FRAGMENTA.

Verumtamen illa in priorem comperimus edita anno 1841, in Crameri catena, ideoque omittimus. Illa tamen pauciora in posteriorem non habet Cramerus qui ab se editorum ad hanc scholiorum nullum auctorem appellat. Itaque ea nos infra exponimus. MΛI. B. N. PP. VII, 407 (1).

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. γ. — Συνετὸν τὸ ἀπὸ εὐχαριστίας καὶ μὴ διηγηματικῶς ἄρξασθαι τῶν συμβεβηκότων αὐτῷ· ὥστε μὴ δοκεῖν μεγάλα φρονεῖν ἐπ' αὐτοῖς· καὶ οὐδὲ ἀπὸ τῆς θλίψεως ἤρξατο, ἀλλ' ἀπὸ τῆς παρακλήσεως· ὥστε φαίνεσθαι τὸ μὲν προκείμενον αὐτῷ, τὴν ὑπὲρ τῆς παρακλήσεως εὐχαριστίαν· ὑπὸ δὲ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου δοκεῖν εἰς τὸν περὶ τῶν θλίψεων ἐξηγνέσθαι λόγον. *Εὐλογητὸς ὁ Θεός*· ἐνταῦθα ὑποστικτέον, ἵνα ἡ κατ' ἑλλειψίν νοεῖται γὰρ τὸ, *ἡμῶν*, ἀντὶ τοῦ, *Εὐλογητὸς ὁ Θεός ἡμῶν*.

Στίχ. ς'. — Ἀντὶ τοῦ, Ἀληθῆ περὶ ὑμῶν ἐλπίζοντες, πάσχειν αἰρούμεθα.

Στίχ. ιβ'. — Τοῦτο εἶπεν, ἐπειδὴ διέβαλλον αὐτὸν οἱ ἐκ περιτομῆς, λέγοντες, ὅτι Καὶ αὐτὸς φυλάττει τὸν νόμον, εἰ καὶ ὑμῖν ὡς ἀπὸ ἐθνῶν οὖσιν ἑτέρως διαλέγεται.

Στίχ. ιε'. — Ἐντρεπτικώτατον τὸ, *Καὶ ταύτη*, ὡς οὐχ ὁμοίως ἔτι θαρρεῖν δυνάμενος, τῷ μετακεκλῆσθαι αὐτοῦς, καὶ οὐχ ὁποίους εἶναι περὶ αὐτόν· ἐκ τῶν λεγομένων δὲ δῆλον, ὡς πολλὴν περὶ αὐτοῦς ἔσωζε τὴν διάθεσιν.

Στίχ. κ'. — Ἔστι, φησὶ, τὸ ἀμὴν φωνὴ συγκαταβάσεως ἐπὶ εὐχαριστίας τῆς εἰς τὸν Θεὸν γινομένης, ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτὸς φησιν· Ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ;

C

CAP. I.

VERS. 3. — Prudenter a gratiarum actione potiusquam a narratione eorum quæ sibi acciderunt exorditur, tanquam illa parvipendente. Nec a tribulatione, sed a consolatione incipit, quasi sibi gratiarum actionem pro consolatione sibi proponeret; licet ex cursu epistolæ de tribulationibus suis loqui videatur. *Benedictus Deus*; animadvertendum est hic ellipsim esse; subauditur enim *noster*, id est, *Benedictus Deus noster*.

VERS. 6. — Id est, de vobis vera sperantes, pati malumus.

VERS. 12. — Hoc dicit, quia qui ex circumcisione, ipsum calumniabantur dicentes observare quoque legem, etsi vobis, qui estis ex gentibus, aliter loquatur.

VERS. 15. — Illos maxime pudere debuisset, Apostolum non jam tantum apud illos audere, seque non quales erant erga eum haberi. Ex dictis autem patet multos inter illos affectus salvasse.

VERS. 20. — Amen, inquit, est conclusio gratiarum actionis quæ Deo offertur, juxta id quod dicit in prima: *Qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem* (1 Cor. xiv, 16)?

(1) In codice Vaticano 762 nonnulla occurrebant scholia Theodori in Epistolas ad Corinthios.

CAP. II.

VERS. 12, 13. — Requiem Spiritus vocat impleri posse diversas Spiritus donationes. Hoc autem erat propter aliorum opus; non enim licet suspicari de Paulo ob humanam tribulationem docere omisisse, cum invenisset qui possent Evangelium recipere.]

CAP. III.

VERS. 7. — Non dicit: ministratio legis, cum haberet quamdam auctoritatem, ut probat ipsum nomen legis; sed *Ministratio mortis*. Ex ejus utilitate hoc magis dicens, ita ut ejus gloria valde debilitata esset. Bene etiam *evacuatur* pro efficacia, id est, ideoque evacuatur. Bene etiam dicit: *erit*, (v. 8), cum ex futuris eventibus religionis Christi magnitudo probetur. *Si enim quod evacuatur per gloriam est*, multo magis quod manet in gloria est (v. 11). Bene hic dicit *per gloriam*; cum quilibet alius talium nunquam particeps fuerit, ipseque Moyses aliquantis tantus sit factus. Hic quoque dicitur *in gloria*; cum equidem Christus participesque gloriæ semper in eisdem bonis futuri sunt.

VERS. 17. — Si Dominum esse spiritum dicere vellet, spiritum tantummodi diceret, non cum additione articuli: ita ut licet sit simplicissimum, Deum esse spiritum diceret. Non enim, quemadmodum Samaritana, divinitatem in loco contineri existimanti, necessario Dominus, cum ea de his colloquens, illam esse spiritum incorporeum dixit; non ita, inquam, hic Dominum esse incorporeum ostendere volebat Apostolus. Quod enim vult hic evidens est. Cum autem non spiritum dixerit, sed spiritum cum articulo, Dominum non dicere esse spiritum patet, sed Dominum spiritum. Nemo enim in toto Novo Testamento designatum voce spiritus, sive Patrem, sive Filium inveniet. Nam cum Deus dicitur spiritus, non designatur nomine spiritus, sed Deus nominatur. Cum autem dicitur spiritus esse, spiritus hic non cum significatione nominis ponitur, tanquam Deus, Dominus, Pater, Filius et his similia quæ in Scriptura sacra leguntur, sed ut demonstretur in loco circumscriptum non esse.

CAP. IV.

VERS. 14. — Bene *scientes*, cum enim profiterentur Christi resurrectionem, similiter ad credendum cæteris incitat Apostolus. Connectit autem *vobiscum*, ut non putetur ejus esse solius rem dicere.

CAP. V.

VERS. 9. — Dixit *contendimus*, demonstrans magnam diligentiam quam in hoc ostendere volebat. Deinde quoque acquisitionem virtutis esse necessariam ostendit.

VERS. 11. — *Scientes ergo timorem Domini* ad illos compungendos interserit; reliqua autem consequi

A

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. ιβ', ιγ'. — "Ανεσιν τοῦ Πνεύματος καλεῖ τὸ δυνηθῆναί τι γενέσθαι κατάλληλον τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως· ταῦτα δὲ ἦν ἡ ἐτέρων ὠφέλεια· οὐδὲ γὰρ ἐν-
εστιν ὑπολαβεῖν ὅτι Παῦλος ἀνθρωπίνης ἔνεκεν θλί-
ψεως τὸ διδάσκειν ὑπερέθετο, εὐρηκῶς τοὺς τὸ εὐαγ-
γελικὸν κήρυγμα παραδέξασθαι δυναμένους.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. ζ'. — Οὐκ εἶπεν, Ἡ διακονία τοῦ νόμου, ἐπειδὴ εἶχεν ἀξιοπιστίαν τινὰ καθ' αὐτὴν ἢ τοῦ νόμου προσ-
ηγορία· ἀλλ', Ἡ τοῦ θανάτου· ἀπὸ τοῦ ἀποτελέσμα-
τος αὐτὸ μᾶλλον εἰρηκῶς, ὥστε τὴν περὶ αὐτὴν
μειῶσαι φαντασίαν· καλῶς δὲ καὶ τὸ, καταργουμέ-
νην, εἰς αὐξήσιν τοῦ πράγματος· ἀντὶ τοῦ, Καὶ ταῦτα
καταργουμένην· καλῶς δὲ καὶ τὸ, ἔσται, ἐπειδὴ ἀπὸ
τῶν μελλόντων πιστοῦται τῶν κατὰ τὸν Χριστὸν τὸ
μέγεθος. Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης,
πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον ἐν δόξῃ· καλῶς ἐπὶ μὲν
ἐκείνου εἶπεν, διὰ δόξης, ἐπειδὴ πρὸς τῷ μηδὲνα
ἕτερον μετασχεῖν τῶν ὁμοίων, καὶ αὐτὸς Μωϋσῆς
πρὸς ὀλίγον τοιοῦτος ἐγένετο· ἐνταῦθα δὲ τὸ, ἐν δόξῃ,
ἅτε δὴ αὐτοῦ τε τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν κοινωνούντων
τῆς δόξης ἀεὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐσομένων.

Στίχ. ιζ'. — Εἰ τὸν Κύριον Πνεῦμα εἰπεῖν ἐβούλετο,
Πνεῦμα ἂν εἶπεν ἀπλῶς, οὐ, τὸ Πνεῦμα, μετὰ τῆς τοῦ
ἄρθρου προσθήκης· ὥστε Πνεῦμα ὁ Θεὸς, εἰ καὶ τὰ
μάλιστα εὐήθες τοῦτο εἰπεῖν· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν ἐκεί-
νοις πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν διαλεγόμενος, οἰομένην ἐν
τόπῳ εἶναι τὸ Θεῖον, ἀναγκαίως ἔφησεν αὐτὸ πνεῦμα
εἶναι ἀσώματον· οὕτω κἀνταῦθα δεῖξαι ὅτι ἀσώματος
ὁ Κύριος τῷ Ἀποστόλῳ προέκειτο· φανερόν γάρ ὡς
ἐν τοῦτοις σκοπὸς αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ οὐ, Πνεῦμα, εἶπεν,
ἀλλὰ, τὸ Πνεῦμα, μετὰ τοῦ ἄρθρου· δῆλον ὅτι μὴ τὸν
Κύριον Πνεῦμα λέγειν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα Κύριον·
οὐδὲ γὰρ ἔχοι ἂν τις διὰ πάσης δεῖξαι τῆς Κανῆς
Διαθήκης τῇ τοῦ Πνεύματος φωνῇ τὸν Πατέρα καὶ
τὸν Υἱὸν ὑποσημαινόμενον· ἐπεὶ καὶ ὅτ' ἂν λέγῃ
Πνεῦμα ὁ Θεὸς, οὐ τῇ τοῦ Πνεύματος αὐτὸν σημαί-
νει προσηγορία, ἀλλὰ Θεὸν μὲν ὀνομάζει· πνεῦμα δὲ
εἶναί φησιν, οὐκ ἐπὶ σημασίᾳ τῇ κατὰ τὴν ὀνομασίαν
αὐτὸ τεθεικῶς, ὡς τὸ, Θεὸς, καὶ Κύριος, καὶ Πατήρ,
καὶ Υἱός, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐπὶ τῆς θείας κεῖται Γραφῆς,
ἀλλ' εἰς διδασκαλίαν τοῦ μὴ περιγραφτὸν ἐν τόπῳ
εἶναι.

D

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. ιδ'. — Καλῶς τὸ, εἰδότες, ὡς ὅτι δὴ ὁμολο-
γουμένης παρ' αὐτοῖς τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως,
ἢ πάντως εἶπετο ὅμοια καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πι-
στεύειν αὐτούς· ἐπισυνῆψε δὲ καὶ, σὺν ὑμῖν, ὡς
ἂν μὴ νομισθῇ ἴδιον αὐτοῦ μόνου εἶναι τὸ πρᾶγμα
λέγειν.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Στίχ. θ'. — Τὸ, φιλοτιμούμεθα, τέθεικεν, πολλὰν
ἐμφαίνων σπουδὴν, ἣν περὶ τοῦτο ἐπιδείκνυσθαι ἡμᾶς
βούλεται· εἰτα δείκνυσι καὶ ἐτέρωθεν ἀναγκάαν
οὕσαν τὴν κτῆσιν τῆς ἀρετῆς.

Στίχ. ια'. — Ἀπὸ τοῦ, Εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ
Κυρίου, καθαρτούμενος αὐτῶν παρενέθηκεν· λοιπὸν

δὲ τὰ ἀκόλουθα τοῖς προκειμένοις ἀποδέδωκεν· καὶ ἄ
γὰρ συνεχόμεθα, φησὶν, ὑπὸ τῆς περὶ τὸν Χρι-
στὸν ἀγάπης εἰς τὸ πάντα πράττειν κατὰ τὸ δοκοῦν
αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. 5'. — Ἵνα εἴπῃ, Καὶ περὶ τοὺς γνωρίμους καὶ
περὶ τοὺς ἀγνώστους σπουδάζοντες εἶναι μακρόθυ-
μοι καὶ χρηστοί· τὸ γὰρ, Ἀγνόητι, ἀγνοία λέγει, καὶ
οὐχὶ ἀγνεία.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Στίχ. 5'. — Προάγομαι, φησὶ, περὶ πάντων γρά-
φειν, καὶ ὧν οὐδένα ποιῶμαι λόγον, εἰς μείζονα διά-
θεσιν ὑμᾶς τῇ βαρύτητι τῶν ῥημάτων ἐξελκόμε-
νος.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Στίχ. ε', 5'. — Ἀντὶ τοῦ, Ἐπὶ τῷ πληρωθῆναι ὑμῶν B
τὴν ὑπακοήν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι τοὺς ἀπειθεῖς,
εἴτε τῶν ἀλλοτρίων, εἴτε καὶ τῶν οικείων τιμωρού-
μεθα ταῖς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείαις, ἐπὶ τῷ διὰ πάν-
των ὑμῶν τῶν πιστευόντων, τὴν ὀφειλομένην τῷ
Χριστῷ πληροῦσθαι ὑπακοήν.

Στίχ. 5'. — Κατ' ἐρώτησιν, etc. *fragmentum hoc dicitur in codice Theodori et simul Theodoretī, apud quem
postremum exstat, ideoque a nobis omittitur.*

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Στίχ. κθ'. — Ὡς ἐν αὐτῷ ὧν τῷ πάθει, ὡς ἐν
αὐτῇ τῇ ἀρρώστῳ, οὕτως θορυβοῦμαι καὶ ταράτ-
τομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Στίχ. α'. — Ἐπειδὴ τοῦ Θεοῦ δεικνύται τὰ γενό-
μενα, φησὶν, ὑπὲρ τὴν τοιοῦτου καυχῆσομαι· εἰ δὲ C
ὑπὲρ ἑμαυτοῦ καυχᾶσθαι ἀναγκαζοίμην, τὰς ἀσθε-
νείας προβαλοῦμαι μόνον· τὸ δὲ, Ἦκουσεν, ὡς ἀπὸ
τῆς ἀποκαλύψεως εἶπεν, ὡς ἂν δίκην ἀκοῆς τὴν γνῶ-
σιν αὐτῶν δεξάμενος, οἷόν ἐστι τὸ τοῦ προφήτου·
Τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἀκοήν λέγοντος τὴν
ἀποκάλυψιν, δι' ἧς ὥσπερ διὰ τινος ἀκοῆς τῶν προσ-
τηκόντων τὴν γνῶσιν ἐλάμβανεν· τὰ δὲ ῥήματα,
πράγματα εἶναι φησὶν· ἐωρακέναι γὰρ αὐτὸν τοῦ
παραδείσου τὸ κάλλος εἰκὼς, καὶ τὰς ἐν ἐκείνῳ τῶν
ἀγίων χορείας, καὶ τὴν παναρμόνιον τῆς ὑμνωδίας
φωνήν.

CAP. VI.

VERS. 6. — Quasi dicat, Circa notos et circa igno-
tos studeamus magnanimi esse et honesti; nam
illud *Puritate* pro ignorantia non pro castitate di-
citur.

CAP. VII.

VERS. 6. — Eo veni, inquit, ut de omnibus scri-
berem, de quibus etiam non est verbum, gravitate
verborum, ut meliores sitis, vos ulcerans.

CAP. X.

VERS. 5, 6. — Id est, ut impleatur vestra obedi-
entia. Dicere vult: infideles sive qui foris, sive qui
intus sunt, virtute Spiritus ulciscimur. Ut per hæc
omnia, vos qui fideles estis, quod debetis Christum
obsequium compleatis.

CAP. XI.

VERS. 29. — Quo majore pœna et mœrore affici-
mini, eo majore anxietate et timore afficior.

CAP. XII.

VERS. 1. — Cum mirabilia Dei ostendantur, in-
quit, intempestive gloriabor: si autem de me glo-
riari oportet, infirmitates meas tantummodo obji-
ciam. *Audivit* (v. 4) ut ex revelatione dixit; ho-
rum cognitionem tanquam auditus judicium acci-
piens, juxta id quod ait propheta: *Quis credidit
auditui nostro* (Isa. LIII, 1)? auditum dicens revela-
tionem, per quam, tanquam per aliquem auditum, ve-
ritatis cognitionem accipiebat. *Verba* (v. 4) au-
tem res esse dicit. Omnem enim paradisi pulchri-
tudinem, et choros sanctorum viderat, harmoni-
casque hymnorum voces audierat.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD GALATAS COMMENTARII FRAGMENTA (1),

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. δ', ε'. — Αἰὼν (2) δὲ ἐστὶν οὐ φύσις ἐν ὑπο-
στάσει γνωριζομένη, ἀλλὰ διάστημα ὅπως ποτὲ ἐπι-

(1) Theodoras Epistolas Pauli ad Galatas, Ephesios, Philippenses et Colossenses teste Ebediesu, rogatu Eustratii, eas vero quas ad Thessalonicens Paulus dedit rogatu Jacobi explanavit. Fragmenta desumpsimus ex I. Catenæ in s. P. epp. ad Gal., Eph., Phil., Col., Thessal. Ad fidem cdd.

CAP. I.

VERS. 4, 5. — Sæculum non natura est distincte
subsistens, sed intervallum temporis nunc minus,

mss. ed. J. A. Cramer. Oxon. 1842, 8 Editor co-
dicem Coisl. CCIV; qui est membranaceus et sæ-
culi circiter xi, describendum sibi curavit, de
quo

(2) C. Cr. p. 12. (Θ) ib C. Cr., ἐστὶν ὡς ἑλλὸς
φησὶν.

nunc majus mente conceptum : minus quidem, uti cum vitam nostram designat : *Sæculum nostrum in illuminatione vultus sui* (*Psal. lxxxix, 8*), majus autem, uti quando omne tempus indicat a constitutione mundi usque ad secundum adventum Christi præsentem hanc vitam consummaturi, de quo in Evangeliiis ipse Dominus dixit : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi* (*Matth. xxviii, 20*). Quod sæculum præsens Apostolus quoque dicit, ita illud vocans, quia in ipso præsentem hanc vitam agimus. Qui autem fieri potest ut natura bonum aut nequam sæculum sit, quod non per se subsistens cernitur ? Hoc est autem quod Apostolus intendit. Primus homo quando factus est, si immortalis remansisset, non esset vita nostra præsens, utpote indefinita ; quia autem propter peccatum mortalis factus est, præsens dicitur vita haud immerito conversatio hæc nostra cum futura comparata. Nunc quidem peccato inservimus, unde et legibus nobis opus, in futuro autem sæculo neque præceptis ullis indigebimus, quia Spiritus gratia ab omni peccato liberabimur. Hoc igitur intendit, quod lege quidem data peccatum non ablatum est ; nam nostri valde dominabatur. Etenim semper legem transgrediebamur, nunc hæc, nunc illa præter legis mandata operantes, et nihil erat quod nos a peccato averteret, imo ipsa nos naturæ infirmitate ad delicta propellente ; Christus autem moriens pro nobis et præstans nobis quoque per seipsum resurrectionis communionem, liberavit nos a conversatione hujus vitæ, in qua sæpius minime convenientia operamur, et constituet nos in spem futuræ conversationis, in futurum immortales et impassibiles manentes et ab omni peccato liberos. Hoc vero nobis lex præstare nunquam voluit ; quod etiam optime declarans adjecit : *Secundum voluntatem Dei et Patris nostri*. Illud eriperet dixit ut indicet hoc non alii cuivis licuisse nec legi nec prophetis ; nam illud eriperet prope vim significat, non autem vim, sed virtutem eruentis. Quare autem non vim, sed virtutem ? Quia non dixit *Rapien- tis*, sed *dantis semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos* : ipsa oratio rei difficultatem innuit præprimis. Vocatur autem *Pater noster Deus*, ut adoptione declarata necessitas per legem excludatur. *Cui gloria in sæcula, amen* : hoc etiam novum et

quo v. Montfauc. Cat. bibl. Coisl. p. 264. Catena ipsa maxime e Chrysostomo contexta est et ad Epistolas ad Galatas et Ephesios aliquoties, ad reliquas Epistolas semper et accuratissime ea quæ ejus sunt indicavi. Sed auctor sæpiissime nomina eorum scriptorum, quorum verba attulit, omisit, nec nisi verbis ἄλλος φησὶ, ὡς ἄλλος φησὶ, et his similibus indicavit, quanquam bene evenit, quod scriba nescio quis ea in margine haud raro memoravit. Quod ubi factum, Cram. nomina uncis circumsepta apposuit. Ego, ubi per sententiam fieri potuit, solummodo fragmenta ipsa attuli, nomen et verba, quæ catenæ auctor præmisit, in margine collocavi. Cæterum catenæ Theodorum esse Mo-

νοούμενον χρόνου, εἴτε μικρὸν, εἴτε μέγα· μικρὸν μὲν, ὡς ὅταν τὴν ἡμετέραν ζωὴν οὕτως καλῇ· Ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου· μέγα δὲ, ὡς ὅτε τὸ πᾶν διάστημα οὕτω λέγει, τὸ ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς ἄχρι τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπὶ συντελείᾳ αὐτοῦ τοῦ (1) παρόντος βίου γινομένης νοούμενον, περὶ οὗ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριός φησιν· Ἴδου ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ὃν δὴ καὶ ἐνεστῶτα αἰῶνα ὁ Ἀπόστολος λέγει, οὕτω καλῶν αὐτὸν, ὡς ἂν ἐν αὐτῷ τὴν παροῦσαν ταυτηνὴν ζωὴν ζώντων ἡμῶν. Πῶς οὖν ἂν γένοιτο διάστημα, ὃ μηδὲ ἐν ὑποστάσει θεωρεῖται, ἢ καλὸν ἢ κακὸν κατὰ φύσιν ; ἀλλ' ὅπερ βούλεται εἰπεῖν ὁ Ἀπόστολος τοῦτό ἐστιν· Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὡς ἐγένετο, εἰ μὲν ἀθάνατος ἔμεινεν, ἐνεστῶς βίος οὐκ ἂν ἦν, ἅτε δὴ τέλος οὐκ ἔχων· ἐπειδὴ δὲ θνητὸς ἐγένετο διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἐνεστῶς καλεῖται βίος, ὡς εἰκός, ἡ παροῦσα ζωὴ πρὸς τὴν μέλλουσαν ὑστερον. Ἐν ταύτῃ μὲν οὖν καὶ ἁμαρτάνειν ἐπιδεχόμεθα, ὅθεν καὶ νομίμων ἡμῖν χρεῖα, ἐπὶ δὲ γε τοῦ μέλλοντος αἰῶνος οὐδὲ διατάξεως (2) χρεῖα ἡμῖν τινος, ἐπεὶ περ ἐξω πάσης ἁμαρτίας τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι φυλαττόμεθα. Βούλεται τοίνυν εἰπεῖν, ὅτι δέδοται μὲν ὁ νόμος, ἁμαρτία δὲ οὐκ ἀνήρητο, ἀλλὰ γὰρ καὶ σφόδρα ἡμῖν ἐπολιτεύετο· ἐπειδὴ γὰρ ἐκάστοτε παρεβαίνομεν ποτὲ μὲν ταῦτα, ποτὲ δὲ ἐκεῖνα παρὰ τὴν τοῦ νόμου διαπραττόμενοι διάταξιν, καὶ ἦν οὐδὲν τὸ (3) τοῦ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς ρυόμενον, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ τῆς φύσεως ἀσθένεια καθεῖλκεν ἐπὶ τὸ πταίειν, ὃ δὲ γε Χριστὸς ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀναστὰς, παρασχόμενος δι' αὐτοῦ καὶ ἡμῖν τὴν τῆς ἀναστάσεως μετουσίαν, ἀπῆλλαξεν ἡμᾶς τῆς τοῦ παρόντος βίου ζωῆς, ἐν ᾗ πολλὰ τῶν οὐ προσηκόντων διαπραττόμεθα, καὶ κατέστησεν ἐπὶ ἐλπίδι τῆς μελλούσης ζωῆς, λοιπὸν ἀθάνατοί τε καὶ ἀπαθεῖς διαμένοντες καὶ ἐξω πάσης ἁμαρτίας, ὃ μηδαμῶς παρασχεῖν ἡμῖν ὁ νόμος ἐ- ἰσχυσεν, ὃ καὶ καλῶς ἐπισφίγγων προσέθηκε· Κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν. Τὸ δὲ, Ἐξέλ- ηται, εἶρηκεν, ἵνα παραστήσῃ ὅτι οὐκ ἦν ἄλλω εὐχερὲς τινι οὔτε νόμῳ οὔτε προφήταις· τὸ γὰρ, Ἐξέλ- ηται, μικροῦ βίαν σημαίνει, ἀλλ' οὐ βίαν, ἀλλὰ δύναμιν τοῦ ρυσαμένου· πῶς δὲ οὐ βίαν, ἀλλὰ δύναμιν ; οὐκ εἶπεν, Τοῦ ἀρπάσαντος, ἀλλὰ, Τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέλ- ηται ἡμᾶς· αὕτη ἡ λέξις τὸ δυσκατόρθωτον παντὶ ἄλλῳ πρ- ἔστησε. Κέκληται δὲ Πατὴρ ἡμῶν Θεός, ἵνα τῆς

psuestenum longe est certissimum. Præterquam enim quod in subscriptionibus p. 340 et Catena in P. epp. ad Tim. — ed. Cramer, p. 411, is ipse bis nominatur, perspicue carpitur verborum contumeliis auctoris catenæ orthodoxi p. 302, 309, et indoles fragmentorum ipsa prorsus est Theodorea ; sed unum fragmentum falso Theodori dicitur p. 78. Est Chrysostomi. Neque vero minus certum et indubitatum esse debet, præter ea quæ Theodori esse dicuntur, alia nonnulla Theodorea in catena latere.

(1) V. τοῦ in c. Cr. non legitur.

(2) C. Cr., διὰ τάξεως.

(3) Vocula τό fortasse delenda.

υιοθεσίας φανερουμένης ἐκβλήθη ἡ διὰ νόμου ἀνάγκη. Ὡς ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Καὶ τοῦτο καινὸν καὶ παρηλλαγμένον· τὸ μὲν γὰρ, Ἀμήν, οὐδαμῶς ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίῳ ἐπιστολῆς εὐρίσκωμεν κείμενον, ἀλλὰ μετὰ πολλά· ἐνταῦθα δὲ δεικνύς ὅτι καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανὴν εἶχεν κατηγορίαν Γαλατῶν καὶ ὅτι λόγος ἀπηρτισμένος ἐστίν, τὸ προοίμιον ταῦτα τέθεικε· τὰ γὰρ φανερά τῶν ἐγκλημάτων οὐ πολλῆς δεῖται κατασκευῆς. Ἀναμνήσας τοῖνυν τοῦ σταυροῦ, τῆς ἀναστάσεως, τῆς τῶν ἁμαρτημάτων λυτρώσεως, τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλείας, τῆς τοῦ Πατρὸς γνώμης, τῆς τοῦ Υἱοῦ βουλῆς, τῆς χάριτος, τῆς εἰρήνης, πάσης αὐτοῦ τῆς δωρεᾶς, εἰς δοξολογίαν κατέκλεισε τὸν λόγον, τὴν αὐτῷ δυνατὴν εὐφημίαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀναπέμπων ἀπάσης· διὰ τοῦτο καὶ σφοδρότερον τῷ μετὰ ταῦτα κέχρηται λόγῳ, καθάπερ πυρωθεὶς σφοδρῶς ὑπὸ τῆς ἐννοίας τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ· εἰπὼν γὰρ, Ὡς ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν, ἀπὸ σφοδροτέρας ἄρχεται ἐπιπλήξεως, οὕτω λέγων.

Στίχ. 5'-η'. — Διὰ πάντων (1) ἠύξησε τὴν ἀτοπίαν τῆς μεταβολῆς, τὸ οὕτως εἰπὼν πολλὴν ἔχον (2) τὴν ἐνδειξιν, καὶ τὸ ταχέως ἐπισυνάψας καὶ τὸ, μετατίθεσθε, προστεθεικῶς, οὐ, μετάγεσθε, ὡς ἐπὶ ἀψύχων φησί· Μετατίθεσθε εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον, ἵνα δοκῇ παντελὴς εἶναι εὐσεβείας μετάθεσις, καὶ ἵνα μὴ δόξη συγχωρεῖν ἕτερον Εὐαγγέλιον εἶναι, ὃ οὐκ ἄλλο. Πῶς οὖν εἶπας ἕτερον; Εἰ μὴ τινὲς εἰσιν οἱ ταρασσοντες ὑμᾶς καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀπὸ τοῦ ὄντος Εὐαγγελίου μεταβολὴν ἕτερον εἰπὼν Εὐαγγέλιον. Εἶτα ἐπειδὴ τὰ τῶν ἀποστόλων πρόσωπα προεβάλλοντο, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐχ ἑαυτὸν ἐκείνων προτιμᾷ, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν, ἧς ἐκτὸς οὐδὲ ἑαυτὸν εἶναι τι νενόμικεν, ὅθεν αὐτὸ καὶ ἐπαύξων ἔλεγεν, Ἡ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ἵνα μὴδὲ ἡ τοῦ τόπου ἀξιοπιστία μετὰ τοῦ προσώπου συναφθεῖσα ἀντίρροπος τῆς ἀληθείας εἶναι νομίζεται. Εἰ μὴ τινὲς εἰσιν οἱ ταρασσοντες ὑμᾶς, φησί, καὶ θέλοντες ἀνατρέψειν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν, Ἔως ἂν ὑγιαίνητε τὸν νοῦν, οὐκ ἐπιγνώσεσθε ἕτερον Εὐαγγέλιον, ἔως ἂν ὀρθὰ βλέπητε καὶ μὴ διεστραμμένα, τὰ μὴ ὄντα φανταζόμενοι (3).

Στίχ. ιε'. — Καλῶς (4) αὐτὸ ἐπὶ τὴν πρόγνωσιν ἀνήνεγκε τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ πρὸ τῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως φαίνεσθαι τῷ Θεῷ τοῦτο δεδογμένον, τοσοῦτον ἀποδέον τοῦ καινότητά εἶναι τινα καὶ εὖρεσιν ἀνθρώπων τὸ κήρυγμα.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. δ'. — Τινὲς (5) τὸν δὲ σύνδεσμον περισσὸν ἔφασαν εἶναι, διὰ δὲ τοὺς ψευδαδέλφους· ἡ γὰρ ἀκολουθία ἐστίν, ὅτι οὐδὲ Τίτος Ἕλληνας ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι διὰ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, τουτέστι τοὺς βουλομένους τηρεῖν τὸν νόμον (6).

Στίχ. 5'. — Τινὲς μὲν φασὶ τοῦτο αὐτὸν λέγειν (7),

(1) Cat. Cr. p. 16. (θ) Ἄλλος δὲ πάλιν οὕτως ἐρμηνεύει τὰ εἰρημένα.

(2) C. Cr., εἶχον.

(3) Quæ deinde in cat. sequuntur aliunde petita sunt.

(4) C. Cr. p. 25. (θ) Καὶ ἄλλος δὲ εἰς τό· ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός

A inauditum. Nam illud *amen* nunquam in principio et in exordiis Epistolæ invenimus positum, sed post multa alia. Hic indicans prædicta jam sufficere ad arguendos Galatas, nec pluribus indigere, proœmium hoc usurpat; non enim opus ut manifesta crimina multis documentis probentur. Cum igitur crucem commendavit, resurrectionem, peccatorum remissionem, spem certam futuri, patris sententiam, filii consilium, gratiam, pacem, omniaque ejus dona, collaudatione sermonem concludit, gratiarum actiones quantum in eo erat pro toto terrarum orbe referens. Quapropter vehementiora dein verba profert, velut memoria divinorum beneficiorum vehementer affectus; nam quando dixit: *Cui gloria in sæcula, amen*, vehementi stupore commotus sic dicit.

VERS. 6-8. — Per omnia vividius exprimit quam indigna sit eorum mutatio; vox sic magnam vim habet, et *Cito* addit, ac deinde *transferimini*, non *traducimini*, tanquam de inanimatis ait *transferimini in aliud Evangelium*, ut appareat completa pietatis mutatio, et ne videatur concedere aliud esse Evangelium, addit *quod non est aliud*. Quare igitur aliud dixit? *Nisi sunt aliqui, qui vos conturbant et volunt convertere Evangelium Christi*, aliud Evangelium vocans quicquid a vero Evangelio alienum. Deinde quando illi speciem apostolorum objiciebant, ut demonstret non seipsum se illis præferre, sed veritatem præter quam vel ipse nihil erit, non dubitat adjicere: *aut angelus de cælo*; ita nec locus, nec persona ulla veritati præstare poterit. *Nisi sunt*, ait, *qui vos conturbant et volunt convertere Evangelium Christi*, hoc est, dum mente sapietis, non agnoscetis aliud evangelium; dum recta et non perversa cernetis, non somniabitis quæ non sunt.

VERS. 13. — Recte illud refert ad præscientiam Dei, ita ut antequam nasceretur, hoc jam Deo placuerit, tantum abest ut novitas et inventio sit hominum vocatio.

CAP. II.

VERS. 4. — Quidam dixerunt conjunctionem *sed* redundare in illis: *sed propter falsos fratres*. Hæc est enim consequentia: Titus cum esset gentilis non compulsus est circumcidi propter subintroductos falsos fratres, hoc est propter eos qui legem servare volunt.

VERS. 6. — Contendunt quidam illum innuere, μου φησίν.

(5) C. Cr. p. 29. θ. Σευηριανός.

(6) Idem statuit Theodoretus Opp. ed. Hal. III, p. 367.

(7) Ita cat. auctor p. 31 disputat, sed in marg. legitur: αἰνίσσεται Θεόδωρον καὶ Σευηριανὸν καὶ Ευσέβιον.

quod non modo cum non docuerunt, sed etiam ab eo edocti sunt.

VERS. 15. — Quasi dicat, genere Judæi, non proselyti; cernis ut latenter Judæos invadit et doctrinam suam tandem exponit? Nam post illud *Natura Judæi, et non ex gentibus peccatores*, causam quoque profert justam de qua a Judaismo defecerunt.

VERS. 19. — Quando in baptismo mortis et resurrectionis figuram implebant, cum Christo cruci confixi dicebantur; quasi ipse per crucem mortem susceperit et resurrexerit. Illi autem per figuram baptismi in similibus constituebantur spe omnino similia consequendi, quando tempus veniet communis omnium resurrectionis in consummatione sæculi. Hoc igitur dicit: Quoniam cum Christo, ait, crucifixus sum, nullam cum hac præsentī vita partem habeo, in qua juxta legem conversandum est.

CAP. III.

VERS. 2. — Spiritum charitatem appellat, carnem vero secundum legem conversationem.

VERS. 16. — Verba ad Abraham dicta promissiones sunt, ait; lex autem obedientiam postulat et tunc mercedem meritam tribuit. Quod si igitur per legem hæc adipiscimur, inutilis promissio. Nam mercedem labore nostro, non promissione Dei consequimur. Quod si autem promissio facta est promittentis gratiam declarans non legis sane perfectio est, sed Dei promissio quæ nobis benedictionis participationem largiatur. Illud autem *semini ejus* tam absolute dictum in Christo optime completum invenimus; hic enim semen ejus secundum naturam, uti et cæteri quicunque ex eo genus suum duxerunt. Credimus in eum ideoque Abraham patrem agnoscimus, et sic participes benedictionis sumus effecti, ita ut *semini ejus*, illud quod de uno dictum est, sed in universum velut de pluribus potest intelligi, omnes designans quicunque exinde suum genus ducunt, in Christo perfecte et reipsa completum videatur.

VERS. 21. — Si enim tanta inesset legi virtus, ut juxta illam conversantes justificari et æternam vitam adipisci possent, ipsa lex promissionem everteret, loco illius justificationem præstans; nunc autem e contra lex cum peccata prohibeat, sed ab eis liberare non valeat qui propter naturæ infirmitatem in ea delabuntur, et propterea culpam nostram augeat, quam difficillime, imo nulla ratione nos justificare potest, ideoque necessario Christi gratia indigemus.

VERS. 22. — Redarguit sacra Scriptura eos qui

Α δτι οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτοῦ (1).

Στίχ. ιε'. — Ἀντὶ τοῦ (2), ἐκ γένους, καὶ οὐ προσήλυτοι. Ὅρᾳς πῶς λανθανόντως τῶν Ἰουδαίων καθάπτεται καὶ τὴν διδασκαλίαν συντίθησιν ἀπηρτισμένην; εἰπὼν γάρ, Φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοὶ, καὶ αἰτίαν τίθησιν εὐλογον, δι' ἣν ἀπέστησαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

Στίχ. ιθ'. — Ἐπειδὴ (3) ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τύπον ἐπλήρουν, σταυροῦσθαι ἐλέγοντο τῷ Χριστῷ, ὡς ἂν αὐτοῦ μὲν διὰ σταυροῦ τὸν θάνατον δεξαμένου καὶ ἀναστάντος, αὐτοὶ δὲ κατὰ τύπον τοῦ βαπτίσματος ἐν τοῖς ὁμοίοις γιγνόμενοι ἐπ' ἐλπίδι τοῦ καὶ πάντῃ ποτὲ μετασχεῖν τῶν ὁμοίων, ὅταν τῆς κοινῆς πάντων ἀναστάσεως ἐν τῇ τοῦ αἰῶνος συντελείᾳ τὸν καιρὸν παρεῖναι συμβαίῃ· τοῦτο οὖν λέγει· ὅτι Συνεσταύρωμαι, φησὶν, τῷ Χριστῷ, οὐδεμίαν πρὸς τὴν παροῦσαν ταύτην ζωὴν κοινωνίαν ἔχων, ἐν ᾗ κατὰ νόμον πολιτεύεσθαι ἡμᾶς ἀνάγκη.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. β'. — Πνεῦμα (4) τὴν χάριν ἐκάλεσε, σάρκα δὲ τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν.

Στίχ. ις'. — Ἡ πρὸς (5) τὸν Ἀβραάμ φωνὴ ἐπαγγελίας ἐστὶ, φησὶν, ὁ δὲ νόμος κατορθῶσαι ἀπατεῖ, καὶ τότε δίδωσι τὸν μισθόν, ὥστε εἰ μὲν ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα περιμένομεν, περιττὴ ἡ ἐπαγγελία· ὁ γὰρ ἡμέτερος κάματος, καὶ οὐχ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία τὸν μισθὸν ἡμῖν ἀποδίδωσιν· εἰ δὲ ἡ ἐπαγγελία γεγένηται τὴν τοῦ ὑποσχομένου χάριν ἐμφαίνουσα, οὐκ ἄρα ἡ τοῦ νόμου κατορθώσις ἐστίν, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπόσχεσις ἡ τὴν κοινωνίαν ἡμῖν τῆς εὐλογίας χαρίζομένη. Τὸ δὲ, τῷ σπέρματι αὐτοῦ, εἰρημένον οὕτως ἀπλῶς εὐρίσκομεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀκριβῶς πληρούμενον· οὗτος γὰρ σπέρμα μὲν αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ὡς οὖν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὸ γένος ἐκεῖθεν κατάγοντες· πιστεύομεν δὲ ἐπ' αὐτόν, εἶτα καὶ τὸν Ἀβραάμ πατέρα ἐπιγραφόμεθα, καὶ οὕτω τῆς εὐλογίας τὴν κοινωνίαν δεχόμεθα, ὥστε τὸ εἰρημένον ὡς ἐφ' ἐνός, δυνάμενον δὲ κατὰ κοινοῦ ὡς ἐπὶ πολλῶν νοεῖσθαι, τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἶναι πάντα τοὺς ἐκεῖθεν τὸ γένος κατάγοντας, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κυρίως ἐπ' αὐτῶν πληρούμενον τῶν πραγμάτων εὐρίσκομεν.

Στίχ. κα'. — Εἰ γὰρ τοιαύτη (6) τις δύναμις τῷ νόμῳ προσῇ, ὥστε τοὺς ὑπ' αὐτῷ πολιτευομένους καὶ δικαιοῦσθαι καὶ τῆς αἰωνίου δύνασθαι τυγχάνειν ζωῆς, ἀναιρετικὸς ἦν τῆς ἐπαγγελίας ὁ νόμος αὐτός, ἀντ' ἐκείνης τὴν δικαίωσιν παρέχων· γυνὴ δὲ τὸ ἐναντίον, ἀπαγορεύων μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ἀπαλλάττειν δὲ αὐτῆς οὐκ ἰσχύων τοὺς διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν καταπίπτοντας εἰς αὐτήν, καὶ διὰ τοῦτο μειζόνως ἐλέγχων ἡμῶν τὸ πρὸς δικαίωσιν ἄτονον, μᾶλλον δὲ πάντῃ ἀδύνατον, ἀναγκαίως τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος δεομένους δείκνυσιν ἡμᾶς.

Στίχ. κβ'. — Διήλεγξεν (7) ἡ θεία Γραφή καὶ

VII, 408.

(5) C. Cr. p. 54. (Θ.) Ἄλλος πάλιν φησὶν.

(6) C. Cr. p. 55. Θεόδωρος δὲ φησὶν.

(7) Mai ubi supra, ex eodem codice.

(1) C. Cr., παρ' αὐτόν.

(2) C. Cr. p. 59. Σχόλιον Θ.

(3) C. Cr. p. 42. (Θ.) Ἄλλος πάλιν ὥδε φησὶν.

(4) Ex cod. Vat. 765, sæc. x, ap. Mai B. N. PP.

τοὺς πρὸ νόμου καὶ τοὺς ἐν νόμῳ· τοὺς μὲν, τῆς A φύσεως· τοὺς δὲ, τὸν Μωσαϊκὸν παραβαίνοντας· ἀλεξιφάρμακον δὲ τούτων κάκεινων τὴν ἐπηγγελμένην διὰ τῆς πίστεως προσενήνοχε σωτηρίαν· πάλιν γὰρ τὸ, *συνέκλεισεν*, ἀπὸ [ἐπὶ] ἡλεγεῖν τέθεικε.

Στίχ. κγ'. — Ἐπισημαντέον (1) ἐκεῖνο, ὅτι τῶν κατὰ Χριστὸν ποιεῖται μὲν ἀπὸ τῶν μελλόντων ὡς εἰκὸς τὴν ἀπόδειξιν, ἐπειδὴ πᾶσα τῶν παρ' αὐτοῦ κατορθωμάτων ἡμῖν ἢ φανέρωσις ἐπὶ τῶν πραγμάτων γίνεται τότε· καλεῖ δὲ *πίστιν* μὲν, ἐπειδὴ μηδέπω γεγονότες ἐπὶ τῶν πραγμάτων, πιστεύομεν τέως περὶ αὐτῶν, *ἐπαγγελίαν* δὲ, ὡς ἂν τὴν περὶ αὐτῶν ὑπόσχεσιν ἤδη κεκομισμένων ἡμῶν, καὶ χάριν δὲ εἰκότως αὐτὰ ὀνομάζει μάλιστα, ἐπειδὴ δωρεὰ σαφὴς τις τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τὰ διδόμενα, οὐκ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀξίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φιλοτιμίας ἔχοντα τὴν ἀρχήν· ἀντιπαρεξετάζει δὲ τὸν νόμον πᾶσιν εἰκότως.

Στίχ. κς'. — Ἀντὶ τοῦ (2) εἰπεῖν, τέλειοι, τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον πρὸς τὸ ὑπὸ παιδαγωγὸν τὸ υἱοὶ Θεοῦ εἰπεῖν, τῷ γὰρ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν λείπει πρὸς τελειότητα (3).

Στίχ. κη', κθ'. — Τῆς παρούσης (4) ζωῆς ἀρχὴ μὲν τοῖς πᾶσιν ὁ Ἀδάμ, εἰς δὲ ἄνθρωπος οἱ πάντες ἐσμέν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, πρὸς γὰρ δὴ τὸ κοινὸν ὥσπερ εἰ μέλους τάξιν ὁ καθεὶς (5) ἡμῶν ἐπέχει· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς ἀρχὴ μὲν ὁ Χριστὸς, πάντες δὲ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀθανασίας ὥσπερ εἰς γινόμεθα πρὸς αὐτὸν, τῇ ὁμοιότητι τοῦ πράγματος μέλους τάξιν πρὸς τὸ κοινὸν τοῦ καθ' ἓνα ἡμῶν ἐπέχοντες. Τότε τοίνυν οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ θεωρεῖται, οὐ γὰρ ἐστὶ γαμῆσαι ἢ γαμηθῆναι· οὔτε Ἰουδαῖος, οὔτε Ἕλλην· οὐδὲ γὰρ περιτομὴ ἐν ἀθανάτῳ φύσει χώραν ἔχει, ὥστε διακριθῆναι περιτετμημένου (6) ἀκρόθυτον· οὔτε δοῦλος οὔτε ἐλεύθερος· πᾶσα γὰρ ἀνωμαλία πραγμάτων ἀνήρηται. Ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ τύπον διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐν ἐκείνοις γινόμεθα, τοῦτο λέγει· Εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραάμ σπέρμα ἐστέ, κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι (7). Εἰ γὰρ ὑμεῖς τοῦ Χριστοῦ σῶμα διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἀναγέννησιν τύπον ἔχουσιν τῆς τότε παρεσομένης ὑμῖν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Ἀβραάμ σπέρμα, ἀνάγκη καὶ ὑμᾶς, τὸ ἐκείνου σῶμα, τούτου εἶναι σπέρμα οὐπὲρ δὴ κάκεινος· ὅθεν εἰκότως καὶ τῆς ἐπαγγελίας κληρονόμοι. Εἶδες πῶς ὅπερ ἐμπροσθεν ἔλεγεν ἀπέδειξε νῦν τὸ περὶ τοῦ σπέρματος, ὅτι αὐτῷ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ αἱ εὐλογίαι εἰσὶ δεδομέναι;

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. α'-γ'. — Οὐσίᾳ μὲν (8) ὑπέθετο τὴν ἀρετὴν ὁ Ἀπόστολος, τῇ περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπῃ καὶ τῇ περὶ τὸν πλησίον γνωριζομένῃ, χρῆσιν δὲ αὐτῆς οὐκ εἰς θεὸν τῷ πάναντία διαπραττομένους ἀφανίζειν αὐτῆς τὴν ὑπόστασιν. Ὑπὸ ἐπιτρόπους τοίνυν καὶ οἰκο-

ante legem et eos qui sub lege, priores naturalem, posteriores Mosaicam transgredientes; utrisque alexipharmacum salutis attulit per fidem consequendæ; nam hic etiam, *concluserit*, ponit pro *arguit*.

VERS. 23. — Notandum illud, quod ea quæ ad Christum spectant haud inepte per ea demonstrantur quæ ventura sunt; nam tunc rebus perfectis omnia revelabuntur quæ ipse constituit. Recte *fidem* vocat; nam credimus de re donec eam consequamur, et *promissionem*, quia jam pollicitationem de eis reportavimus; præsertim autem ea gratiam dicit, quia quæ dantur vere donum Dei sunt, non propter merita nostra, sed propter Dei benignitatem nobis concessum. Merito autem his omnibus legem B opponit.

VERS. 26. — Quasi dicat perfecti; hoc enim necessarium, cum filii Dei sint, non amplius sub pædagogo; nihil enim deest Filio Dei ad perfectionem.

VERS. 28, 29. — Hujus præsentis vitæ nobis omnibus auctor Adam; unus homo sumus omnes ratione naturæ, nam generis totius velut membrum unusquisque nostrum. Ita etiam futuræ vitæ nobis auctor Christus, et omnes quicumque cum eo resurrectionis et post resurrectionem immortalitatis participes, velut unum simus cum eo, rei similitudine tanquam membra corporis singuli præbentes. Tunc igitur *nec masculus, neque femina* cernitur; non enim nubere aut nubi licebit; *neque Judæus neque Græcus*; non enim circumcisioni locus in natura immortalis, quæ præputiatum a circumciso discernat; *neque servus, neque liber*; nam tollitur quævis conditionum inæqualitas. Quando igitur typice per baptismum in hæc constituimur, ait: Si autem vos Christi, ergo semen Abraham estis, secundum *promissionem hæredes*. Nam si vos corpus Christi per regenerationem in baptismo, figuram similitudinis nobis cum eo futuræ habentem, et Christus semen Abraham, nos, utpote corpus ejus, oportet ejusdem semen simus ac ipse; unde etiam recte *promissionis hæredes*. Vides quomodo quod prius dixerat nunc de semine demonstret, quod D ipsi et semini ejus datæ sunt benedictiones?

CAP. IV.

VERS. 1-3. — Substantiam amore in Deum et in proximum illustratam, virtutem esse supposebat Apostolus, hujus autem inopportuno usu, pravis scilicet operibus, ipsius hypostasim deleri. Sub tutoribus igitur et actoribus constituti sumus,

tik des neutestam. Sprachidioms ed. V, p. 288.

(6) C. Cr., περιτετμημένον.

(7) V. sequentia, quæ in cat. intervallo sejuncta leguntur, cum arcte cohæreant cum prægressis, procul dubio eidem scriptori tribuenda sunt. Nimirum vs. 29 allatus continuum ordinem interrupt.

(8) C. Cr. p. 60. (Θ.) Ἄλλος φησί.

(1) C. Cr. p. 57. Θ.

(2) C. Cr. p. 58. Θ.

(3) Quæ adduntur Chrysostomi sunt, ut jam adnotavit Cramer.

(4) C. Cr. p. 59. (Θ.) Ἄλλος τις τὸ αὐτὸ ῥητὸν ὥδε λέγει.

(5) C. Cr., μαθείς. Cæterum v. Winer *Gramma-PATROL. GR. LXVI.*

ut eorum continua custodia nobis usque memoriam Dei legum latoris commendet, et sic prudentius viventes commissam nobis substantiam non perdamus, donec perfectio fiat, et firma integraque substantia nos instruat; tunc enim incolumem poterimus servare paternam hæreditatem.

VERS. 6, 7. — Spiritus donum sequebantur tunc illa miracula, quæ eis merito donum Spiritus certius reddebant; exinde etiam adoptatos se fuisse credebant. Hinc et ipse argumenti pondere confisus, utpote a rebus desumpti vel apud eos certissimis, concludit: *Itaque jam non es servus, sed filius, et hæres Dei per Christum.* Ita, inquit, jam tibi nulla communio cum eis qui sub lege vivunt.

VERS. 15. Illud quæ hic pro ubi beatificatio? Abiit, periit, recte hoc non affirmando, sed interrogando declarat.

VERS. 19. Illud autem, iterum, ut eis in memoriam dolores prioris partus revocet; ast illud, *Donec formetur Christus in vobis*, dolorem quam vehementissimum describit, cum nesciat quis illi finis.

VERS. 20. — Mira etiam ratio qua eos alloquitur. Nam per omnia videtur Apostolus de factis quam diversissimis studiis affici; nunc in hos, nunc in illos indignatus, nunc etiam gemens tanquam de perditis filiis; ita ut qui rem attentius perpenderit, miram agnoscat in scriptis affectuum varietatem.

VERS. 24. — Allegoriam vocat comparisonem rerum olim factarum cum præsentibus. Quemadmodum enim, ait, Ismael secundum carnem natus est, ita et hic lex volebat ut ad ipsius normam conversentur et exinde justificentur; et quemadmodum Isaac secundum gratiam natus est (hoc enim promissio, uti sententiarum consequentia declarat), ita etiam quæ ad Christum spectant eo fine, eaque fiebant ratione ut mors solveretur, omnesque homines resurgentes immortalis instruerentur natura, et propter insitam ipsis spiritus gratiam jam deinceps ab omni peccato liberarentur. Ad naturam referendus ille nascentium in vitam ingressus, propter quem legis conversationi subijcitur, et ad gratiam generatio illa, qua omnes resurgentes ad futuram vitam gignuntur.

νόμους γεγόναμεν, ἵνα ἡ συνεχὴς τούτων παρατήρησις εἰς ὑπόμνησιν ἄγῃ πάντοτε ἡμᾶς τοῦ δεδοκέντου Θεοῦ τοὺς νόμους, καὶ οὕτω σωφρονέστερον βιοῦντες μὴ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν παραφανίζωμεν (1) οὐσίαν, ἄχρις ἂν ἡ τότε ἐπιστάσα τελειότης βεβαίαν καὶ ὀλοτελῇ τῆς οὐσίας παράσχη τὴν ἀπολαυσιν, ἅτε δὴ καὶ φυλάττειν τότε ἀκέραιον τὴν πατρώαν δυναμένοις κληρονομίαν.

Στίχ. ζ', ζ'. — Ἐκολούθει (2) τότε τῇ δόσει τοῦ Πνεύματος τὰ γινόμενα θαύματα, ὅπερ ἀναμφιβόλως αὐτοῖς τὴν δόσιν ὡς εἰκὸς ἐποίει τοῦ Πνεύματος· ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ τῆς υἱοθεσίας μετεκληρόναι ἐπιστευον· ὅθεν καὶ αὐτὸς θαυρήσας τῷ ἰσχυρῷ τῆς ἀποδείξεως, ὡς ἅτε δὴ ἀπὸ τῶν πραγμάτων εἰλημένην τῶν καὶ παρ' αὐτοῖς (3) ἀναμφιδόλων ἐπάγει· Ὡστε οὐκέτι εἰ δοῦλος, ἀλλὰ υἱὸς καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ. Οὕτως οὐδεμία σοι, φησί, πρὸς τοὺς ὑπὸ νόμον ζῶντας κοινωνία λοιπόν.

Στίχ. ιε'. — Τὸ οὖν (4) τίς ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ποῦ ὁ μακαρισμός; οἴχεται, ἀπώλετο, καλῶς οὐκ ἀποφηνάμενος, (5) ἀλλὰ δι' ἐρωτήσεως ἐνδειξάμενος.

Στίχ. ιθ'. — Τὸ δὲ, *πάλιν* (6), ὥστε τῶν παλαιῶν ὠδίνων ἀγαγεῖν εἰς μνήμην· τὸ δὲ, *Ἀχρις οὐ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν*, ἐπίτασιν ἔχει τοῦ πάθους, οὐδὲ γὰρ εἰδότος ἐστὶ ποῦ ποτε στήσεται αὐτῷ τὰ τῶν ὠδίνων.

Στίχ. κ'. — Καλὴ δὲ (7) καὶ ἡ πρὸς ἐκείνους ἀποστροφή τῶν λόγων· διὰ γὰρ πάντων φαίνεται ὁ Ἀπόστολος ὑπὸ τῆς τῶν γεγονότων ὀργῆς συνεχὴς τὰς μεταβολὰς δεχόμενος, καὶ τὰ μὲν πρὸς τούτους ἀνακτῶν, τὰ δὲ πρὸς ἐκείνους, τὸ δὲ καὶ ἀλλῶν ὡς ἐπὶ τέχνους ἀπολωλόσι, καὶ ὅλως ἀκριβῶς τις σκοπούμενος, πολλὴν ἰδοὶ ἂν ἐν τοῖς γεγραμμένοις τῶν παθῶν τὴν ἐναλλαγὴν.

Στίχ. κδ'. — *Ἀλληγορίαν* (8) ἐκάλεσε τὴν ἐκ παραθέσεως τῶν ἤδη γεγονότων πρὸς τὰ παρόντα σύγκρισιν· ὥσπερ γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰσμαὴλ κατὰ σάρκα γεγέννηται, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ νόμος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐδοῦλετο πολιτεύεσθαι καὶ τὴν ἐκεῖθεν δικαίωσιν δέχεσθαι· καὶ ὥσπερ ὁ Ἰσαὰκ κατὰ χάριν γεγέννηται, τοῦτο γὰρ ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀκολουθείας τοῦτο βουλομένης (9), οὕτως καὶ τῶν κατὰ Χριστὸν ὁ σκοπὸς οὗτος ἦν καὶ τὸ τέλος, λυθῆναι μὲν τὸν θάνατον, ἀναστάντας δὲ ἅπαντας τοὺς πώποτε γεγονότας ἀνθρώπους ἐν ἀθανάτῳ διάγειν τῇ φύσει, μηδαμῶς ἀμαρτεῖν ἐπιδεχομένους ἔτι διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἔτι τότε χάριν τοῦ Πνεύματος· ἔστι δὲ ἀκολουθία μὲν γινομένη φύσεως ἢ εἰς τόνδε τὸν βίον τῶν τιχτομένων πάροδος, ἐφ' οὗ τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν χώραν ἔχειν συμβέβηκε, χάριτος δὲ ἡ γέννησις ἐκείνη, καθ' ἣν ἀνιστάμενοι πάντες εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀποτίκτονται.

(1) « Παραφανίζομαι, misere perdor, aboleor, Athan. l. 42; 47, 2, (58.) Kall. Mss. » Stephani Thes. l. gr. ed. Lond.

(2) C. Cr. p. 61. (Θ.) Ἄλλος φησί.

(3) Hic eadem valent quæ paulo ante diximus.

(4) C. Cr. p. 66. Θ.

(5) Cf. Synes. ep. 59, πάντα οἴχεται, πάντα ἀντὶ φησὶ.

(6) C. Cr. p. 67. Θ.

(7) C. Cr. p. 68. Θ.

(8) C. Cr. p. 70. (Θ.) Καὶ ἄλλος δὲ ἀλληγορίαν, φησὶν.

(9) C. Cr., μὴ βουλομένης. Hanc scripturæ defendere licet, quod catenæ auctorem hætionis causa interposuisse statuas. Quam ratio mihi quidem displicet.

Στίχ. κς'. — Ἀραβία (1) τὸ παλαιὸν οὐχ ἡ νῦν οὐ- A
τως ὀνομαζομένη μόνον ἐλέγετο, ἀλλ' Ἀγαρ ἢ τε ἔρη-
μος πᾶσα (2) καὶ τὰ περὶ αὐτὴν οἰκούμενα μέρη,
καὶ μὴν καὶ τῆς Αἰγύπτου μέρος οὐκ ἐλάχιστον.
Τοῦτο οὖν θέλει εἰπεῖν περὶ τῆς Ἀγαρ, ὅτι τῇ παρ'
ἡμῖν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τῇ κατὰ τὸν βίον τοῦτον
θεωρουμένη ἰσοδυναμεῖ ἡ Ἀγαρ, ταύτην ἡμῖν τὴν
τάξιν ἐπεχούσης τῆς νῦν Ἱερουσαλήμ, ἐφ' ἧς τὰ τῆς
διαθήκης ἐκείνης νόμιμα πληροῦται πρὸς τὰ προσ-
δοκώμενα, ὧν δὲ (3) καὶ τεύξεσθαι ἐπὶ τοῦ μέλ-
λοντος ἐλπίζομεν αἰῶνος, ἣν ἐπεῖχεν ἡ Ἀγαρ πρὸς
τὴν Σάρραν κρινομένη. Τὸ μέντοι, Δουλεύει μετὰ
τῶν τέκνων αὐτῆς, οὐ περὶ τῆς Ἀγαρ λέγει, ἀλλὰ
περὶ τῆς ἐν τῷ Σινᾷ δοθείσης διαθήκης (4).

Στίχ. κθ'-λα'. — Οὐ τὸ τῆς πίστεως (5) καὶ τῆς
ἐπαγγελίας μόνον ἐντίθησιν ὄνομα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ B
τοῦ Πνεύματος, ἅτε δὴ προσδοκῶντων ἡμῶν τῇ μετου-
σία τοῦ Πνεύματος τὴν ἀπόλαυσιν δέξασθαι τῶν μελ-
λόντων, οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ νόμον τὸ τῆς
σαρκὸς, ἅτε δὴ κατὰ τὸν παρόντα τουτονὶ βίον (6)
χρησιμεύειν τοῦ νόμου δυναμένου· σάρκα γὰρ τὸ
πρόσκαιρον καὶ εὐδιάλυτον λέγει, ὅταν μὴ τὴν ἡμετέ-
ραν ὀνομάζῃ φύσιν. Οἱ τοίνυν τοῦ νόμου προεστάναι
δῆθεν βουλόμενοι τὰ τῆς χάριτος ἀπελαύνουσιν,
ὥσπερ καὶ ὁ Ἰσμαὴλ τὸν Ἰσαάκ. Ἀλλὰ τί λέγει ἡ
Γραφή; καὶ τὰ ἐξῆς· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τις κοινωνία τῶν
παρόντων καὶ τῶν μελλόντων, οὐδ' ἔχει χώραν τὰ
νόμιμα ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς διαίτης, ἣν κατὰ τύπον
προκειμένων ἐπισυλλογίζεται (7).

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Στίχ. η'. — Τῆς χάριτος Θεοῦ (8) ἦν τὸ καλέσαι,
τὸ δοῦναι τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ὑποσχέσθαι τὰ
μέλλοντα· τὸ μέντοι μένειν βεβαίους ἐπὶ τῆς πίστεως
οὐκ ἦν ἐκείνου, ἀλλ' ὑμέτερον (9).

Στίχ. ιε'. — Εἰ μέλλετε (10), φησὶν, πρὸς ἀλλήλους
οὕτω φιλονεικεῖν ἀνευδότως, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελεῖτε
τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ γὰρ τὸναντίον ἔξω παν-
τελῶς γενέσθαι αὐτοὺς τῆς εὐσεβείας παρασκευάζετε,
ὃ καὶ καλῶς ἀναλλοσκεσθαι ἐκάλεσεν, ἅτε δὴ μείωσιν
ἐργαζομένων τῷ κοινῷ τῶν τῆς εὐσεβείας ἀποχω-
ρούντων (11).

Στίχ. ιζ'. — Ἀναιρετικὸν (12) μὲν θνητότητος ἀθα-
νασία, ἀθανασίας δὲ θνητότης, οὐδὲ γὰρ συμφωνεῖ
ταῦτα ἀλλήλοις· ὅθεν οὐδὲ ἡμῖν ἔξεστι ποιεῖν ἅπερ
βουλόμεθα, ἐπεὶ μηδὲ δυνατόν ἐν ἐκείνοις ὄντας τὰ
τῆς θνητότητος πράττειν· τὸ γὰρ Ἰνα οὐκ ἐπὶ αἰτίας
εἶπεν, ἀλλ' ὡς ἀκόλουθον κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Στίχ. β'. — Νόμον Χριστοῦ (13) τὴν ἀγάπην φησὶν·
ἀλλὰ καὶ κοινωνῆσαι αὐτῷ τοῦ ὠροῦντος ὀφείλεις,

VERS. 25. — Arabia olim dicebatur non ea tan-
tum regio quæ hodie hoc nomine vocatur, sed Agar
omne desertum et partes quæ circum illud habi-
tantur, atque etiam pars Ægypti haud exigua. Hoc
igitur intendit de Agar, illa Jerusalem quæ apud
nos, designari, hoc est quæ juxta hanc vitam cer-
nitur; quod Agar erat cum Sara comparata, hoc
est terrestris Jerusalem, in qua illius testamenti
præcepta observantur, cum bonis collata quæ in
futuro ævo nos adepturos speramus. Illud tamen:
Servit cum filiis ejus, non de Agar habetur, sed de
testamento in monte Sina dato.

VERS. 29-31. — Non nomina fidei et promissio-
nis tantum, sed et Spiritus proferuntur, cum
Spiritus gratia futura consecuturos exspectamus;
ita etiam quæ legis sunt, carnis dicuntur, quia lex
hujus vitæ utilitates præstare potest, et caro ca-
duca et fluxa designat, quotiescunque non ipsam
nostram naturam. Qui igitur legis principatum de-
fendunt, gratiam sane ejiciunt, uti Ismael Isaacum.
Sed quid dicit Scriptura? et reliqua. Non enim est
communio præsentium cum futuris, nec locus est
legalibus mandatis in nostra conversatione, quam
secundum figuram resurrectionis complemus; et
cætera velut ab antea dictis argumentatur.

πληροῦμεν τῆς ἀναστάσεως· καὶ λοιπὸν ὡς ἀπὸ τῶν

Ε

CAP. V.

VERS. 8. — Gratia Dei erat vocare, dare Spiri-
tus gratiam, et futura polliceri; at manere firmos
in fide non ejus erat, sed vestrum.

VERS. 15. — Si tanto studio, inquit, in invicem
invidetis, non solum peccatores non adjuvabitis,
sed econtra omnino eos a pietate avertetis, quod et
optime consummari vocavit; nam et communitatem
minuunt qui a pietate recedunt.

VERS. 17. — Mortalitati adversa immortalitas,
et immortalitati mortalitas; non enim hæc inter
se consentiunt. Unde nobis non licet facere quæ-
cunque volumus; cum immortalibus mortalia
peragi non possint. Namque *ut* non ad causam dici-
tur, sed ad effectum indicandum pro more Paulino.

CAP. VI.

VERS. 2. — Legem Christi charitatem vocat. At
onera ejus tibi portanda; hoc autem fit quando
sunt.

(8) C. Cr. p. 77. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι.

(9) Quæ deinde in cat. adduntur usque ad p. 81,
l. 5, omnia ex Chrysostomo petita sunt.

(10) C. Cr. p. 81 (Θ.) Ἄλλος δέ φησι.

(11) Quæ in cat. sequuntur, p. 82, l. 23, Chry-
sostomi sunt.

(12) C. Cr. p. 82. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι.

(13) C. Cr. p. 86. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι.

(1) C. Cr. p. 71. (Θ.) Καὶ ἄλλος δέ φησι.

(2) V. interpretes doctos ad locum Paulinum,
maxime Winerum, Schottum et Usterium.

(3) C. Cr., ὧν δεῖ.

(4) Quæ deinde p. 72 affertur disputatio, cujus-
nam sit nescio; sed quæ postea sequuntur l. 11. Οὐ
γὰρ... usque ad finem p. 73, sunt Chrysostomi.

(5) C. Cr. p. 73. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι.

(6) C. Cr., τουτονὶ βίον.

(7) Quæ in cat. — p. 77 sequuntur Chrysostomi

solatiis et bonitate tua illius animam reficis peccati conscientia fractam.

VERS. 11. — Quotiescunque alios reprehendebat, quam maximas adhibebat litteras, declarans se dicta non renuere, neque de eis erubescere.

(7) C. Cr. p. 90. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι.

(8) Et quæ præcedunt et quæ sequuntur in cat. Chrysostomi sunt.

Α τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν διὰ παραινέσεως καὶ χρηστότητος ἐπικουφίξης αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ὑπὸ τῆς τοῦ ἁμαρτήματος συνειδήσεως βεβαρημένην.

Στίχ. ια'. — Μέλλων (1) καθάπτεσθαι τῶν ἐναντίων, ἄγαν μείζοσιν ἐχρήσατο γράμμασιν, ἐμφαίνων ὅτι οὔτε αὐτὸς ἐρυθριᾷ, οὔτε ἀρνεῖται τὰ λεγόμενα (2).

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD EPHESIOS COMMENTARII FRAGMENTA (1).

Sæpenumero miratus sum eos vehementer qui B asserere non dubitarunt pietatis sermonem Ephesiis primum a Joanne evangelista fuisse traditum; non enim meminerunt Joannem nonnisi ultimos vitæ annos apud Ephesios egisse, degentem apud eos usque ad tempora Trajani regis a diebus Neronis, quibus Paulo caput obtruncatum est et bellum Judaicum exordium sumpsit. Nam hoc furente bello, factum est ut omnes apostoli e Judæa recederent. Tunc Joannes Ephesum petivit, ibique remansit, usque ad Trajani tempora perseverans, uti dixi. Paulus autem videtur Epistolam scripsisse antequam Ephesios invisisset; et non nisi postea Timotheum eorum Ecclesiæ præposuit, postquam eos jam adiisset. Quis autem foret adeo stultus ut putet, præsentem Joanne, Timotheo regendæ Ecclesiæ munus demandatum fuisse? Hoc etiam insuper notandum, quod Paulus Ephesios multo prius invisit quam Romam ex Judæa redierat, uti ex Actibus apostolorum manifestius discas, ita ut appareat hanc epistolam longe antea scriptam fuisse quam Joannes apud Ephesios conversaretur.

ρον, ὥστε φαίνεσθαι αὐτὸν πανταχόθεν πολλῷ πρότερον τῆς Ἰωάννου διατριβῆς ταῦτα γράφοντα πρὸς αὐτούς.

CAP. I.

VERS. 3. — Benedictus, quasi dicat, dignus quem laudemus et miremur. Ast illud, *Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi*, potest etiam distincte legi, ita ut illud *Deus* seorsum cogitetur, et itidem *Pater* separatim. Quod si tamen illa connectenda contenderis, ita ut *Deus et Pater Christi* dicatur idem, non est quod hoc rejiciam; et ideo incarnati Deus erit, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo. Benedictionem spiritualem vocavit Spiritus largitiones, opponens illas benedictionibus quæ juxta legem.

(1) Catena his verbis incipit: Τῶν εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ ἀπ. ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος, ἀπὸ φωνῆς Ὠριγένους, τοῦ μακ. Ἰωάννου, Σευηριανοῦ, Θεοδώρου.

Επὶ τούτου γὰρ δὴ τοῦ πολέμου πάντας μὲν ἀναχωρῆσαι τοὺς ἀποστόλους τῆς Ἰουδαίας ἐγένετο· τότε δὲ καὶ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἐφεσον γενόμενος, διετέλεσεν ἐπ' αὐτῆς, ἄχρι τῶν Τραϊανοῦ διαγεγονῶς, ὡς ἔφην, καιρῶν. Παῦλος δὲ οὐδὲ τεθεσμενός αὐτοῦ ἐπιστέλλων φαίνεται· καταλιμπάνει δὲ Τιμόθεον μετὰ τοῦτο, ἐπιστατήσοντα τῇ παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίᾳ, γεγονῶς ἤδη παρ' αὐτοῖς, ὡς εἰκός. Τίς δὲ οὕτως ἡλίθιος ὥστ' ἂν οἰηθῆναι, ὅτι παρόντος Ἰωάννου Τιμόθεον ἐπὶ τῇ τῇ ἐκκλησίᾳ οἰκονομεῖν καταλιμπάνει; Ἔτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις λογίζεσθαι χρὴ, ὡς Ἐφεσίους ἐθεάσατο πολλῷ πρότερον, ἢ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἀναχθῆναι ὅλως, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων μάθοι ἂν τις σαφέστερον, ὥστε φαίνεσθαι αὐτὸν πανταχόθεν πολλῷ πρότερον τῆς Ἰωάννου διατριβῆς ταῦτα γράφοντα πρὸς αὐτούς.

ΚΕΦ. ΑΑ Α'.

Στίχ. γ'. — Τὸ εὐλογητὸς (4) ἀντὶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι ἄξιός. Τὸ μέντοι, Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύναται μὲν (5) καὶ διηρημένως λέγεσθαι, ἢ ἢ τὸ μὲν Θεὸς κατὰ διαίρεσιν ἀπολύτως νοούμενον, τὸ δὲ Πατὴρ κατ' ἑαυτό. Εἰ δὲ τις αὐτὸ ἐπισυμπλέκειν φιλονεικοῖ, ὡσάν καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τοῦ προσώπου νοεῖσθαι ὀφείλοντος τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ πρὸς τοῦτο μαχόμεθα, ἢ ἢ κατ' οἰκονομίαν αὐτοῦ Θεοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ. Εὐλογίαν ἐκάλει

(2) C. Cr. p. 97. Θεόδωρος δέ φησι.

(3) Fortasse legendum ἐφ' οὗ.

(4) C. Cr. p. 104. Θ. δέ φησι.

(5) C. Cr., δύναται τὸ μὲν.

πνευματικὴν τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα, ἀντι- διαστέλλων ταῖς κατὰ τὸν νόμον εὐλογίαις. Τὸ δὲ, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἀντὶ τοῦ περὶ τῶν ἐπουρανίων, οὐχ ἵνα γῆν κληρονομήσωμεν κατὰ νόμον, οὐδ' ἵνα κατὰ γῆν πολιτευώμεθα (1).

Πρόδηλον (2) ὡς ἀπὸ τῶν μελλόντων ἔθος αὐτῶ τῶν κατὰ Χριστὸν ποιῆσθαι τὴν ἀπόδειξιν, ἅτε δὴ τότε φαινομένων ἐπὶ τοῦ πράγματος· νῦν γὰρ ἐν ἐπαγγελίᾳ μόνον αὐτῶν ἐσμεν διὰ πίστεως (3).

Στίχ. ε'. — Τοῦτο ἐπίτασιν (4) ἔχει τοῦ προκειμένου διχόθεν, ἐπεὶ περ ἡμῖν ἀγάπη τῆς ἐκλογῆς μελίζων, καὶ τὸ τῆς υἰοθεσίας τοῦ ἁγίου καὶ ἀμώμους· οἰκειότητος γὰρ ἀπόδειξιν ἔχει ταῦτα μεγίστην. Τὸ δὲ, εἰς αὐτόν, ἵνα αὐτοῦ υἱοὶ λεγοίμεθα τε καὶ χρηματίζωμεν.

Ἴνα εἴπῃ (5) ὅτι σφόδρα ἤρεσεν αὐτῶ ταῦτα περὶ ἡμᾶς διαπράξασθαι· ὡς γὰρ ἐν εὐχαριστίας προσήματι λέγων αὐτὰ, πανταχόθεν αὖξει τῶν γεγονότων τὴν χάριν τῶ μεγέθει τῶν πραγμάτων.

Στίχ. ς'. — Ὡστε, φησὶν, (6) ὑπὲρ τούτων ἐπαινεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι δίκαιον αὐτόν (7) παρ' ἡμῶν, ἀνθ' ὧν οἰκεία χάριτι τσαύτης ἡμῖν μετέδωκε δόξης.

Στίχ. θ', ι'. — Μυστήριον (8) τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ λέγει, τὸ ἀποκεκρυμμένον αὐτοῦ θέλημα καὶ ἀδηλον τοῖς πᾶσι μυστήριον αὐτὸ καλῶν· ὅπερ οὖν, φησὶ, πόρρωθεν αὐτῶ δοκοῦν καὶ προωρισμένον ἦν, τοῦτο μετὰ πολλῆς σοφίας καὶ φρονήσεως ἐγνώρισεν ἡμῖν, ἵνα εἴπῃ, ἐπ' αὐτῶν ἔδειξε τῶν πραγμάτων· διὰ τί δὲ νῦν, *Εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν*; Ἐπειδὴ κατὰ τάξιν πάντα οἰκονομεῖσθαι ἔδει. Ὅτε οὖν (9) ἐπληρώθησαν οἱ καιροὶ τῶν λοιπῶν, τότε κατὰ τὴν ἀνωθεν οἰκονομουμένην τάξιν ἐπὶ τῶν οἰκείων καιρῶν καὶ τὰ περὶ τὸν Χριστὸν ἔδειχθη.

Στίχ. ιγ'. — Τῷ γὰρ (10) αὐτῷ δὴ τρόπῳ φησὶ, τῶν τοῦ Εὐαγγελίου ῥημάτων ἀκούσαντες, τῇ τε πίστει προσεληλύθατε καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ τὴν βεβαίωσιν ἐδέξασθε· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, *ἐσφραγίσθητε*. Προσεγίνετο δὲ αὐτοῖς διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἡ βεβαίωσις τῶν ἀκολουθούντων, ὡς εἰκὸς, θαυμάτων, μειζόνως εἰς τὴν πίστιν ἐπίσφιγγον αὐτούς· καλῶς δὲ αὐτὸ πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ πάντα τὰ προσδοκώμενα αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσέσται (11) ἀγαθὰ τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ.

Στίχ. ιδ'. — *Κληρονομίαν* (12) τῶν τότε καλεῖ τὴν ἀπόλαυσιν, ἅτε δὴ βεβαίως αὐτοῖς διδομένων, ἀρράβων δὲ τῆς κληρονομίας τὴν ἐνταῦθα δόσιν τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴ τὰς περὶ τῶν μελλόντων ἐπαγγελίας δεχόμενοι καὶ τὴν τελείαν τοῦ Πνεύματος προσ-

A Ast illud, in *cælestibus*, quasi dicat, de *cælestibus*, non ut terram hæreditemus secundum legem, nec ut terrena sapiamus.

Manifestum Paulum solere per futura demonstrare, quæ nobis Christus promeruerit, utpote tunc re perficienda; nunc enim promissionem tantum eorum habemus per fidem.

VERS. 5. — Duplici ratione nos Deus benedixit, quia in nos charitas electionis major, et quia sanctos et immaculatos adoptavit; nam hoc amoris maximum documentum. Ast illud, in *ipsum*, quasi dicat, ut filii dicamur et habeamur.

B

Quasi dicat quod valde Deo placuit hæc in nos peragere. Nam velut gratias agendo dicit ista, sed undique auget gratiam gestarum magnitudine rerum.

VERS. 6. — Ita, ait, pro his laudandus et mirandus nobis Deus, qui gratia sua nobis tantam gloriam donavit.

VERS. 9, 10. — *Sacramentum voluntatis* Dei dicit, secretum et omnibus reconditum ejus voluntatem mysterium vocans. Quod igitur a longo tempore, ait, Deo placitum et definitum erat, hoc cum summa sapientia et prudentia fecit nobis notum, quasi dicat, opere perfecit. Quid autem addit *In consummatione plenitudinis temporum*? Quia cuncta ordine dispensanda erant. Quando igitur tempora cæterorum completa fuerant, tunc juxta ordinem superius dispensatum peracta sunt statutis temporibus illa quoque quæ Christum respiciunt.

C

VERS. 13. — Eodem enim modo, inquit, audita Evangelii prædicatione, fidem suscepistis, et participatione Spiritus confirmati estis; nam hoc significat illud *signati estis*. Susceperunt insuper per gratiam Spiritus confirmationem miraculorum quæ rite sequuntur, atque eo arctius et plenius fidei adhæserunt. Recte autem vocat illum *spiritum promissionis*, quia cuncta quæ expectant bona in futuro ævo Spiritus participatione contingent.

D

VERS. 14. — *Hæreditatem* vocat ipsam futurorum bonorum possessionem, utpote firmiter nobis datorum; *pignus autem hæreditatis*, hodiernum Spiritus donum, quando de futuris promissiones adepti, et perfectam Spiritus largitionem expectan-

(1) C. Cr., πολιτευσαίμεθα. Subnexuit catenæ auctor v. hoc modo distinguenda, καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

(2) C. Cr. p. 105. Θ. δέ φησι.

(3) Quod sequitur in cat. fragmentum Chrysostomi est.

(4) C. Cr. p. 106. Θ. δέ φησι.

(5) C. Cr. p. 108. Θ. δέ φησιν.

(6) Θ. δὲ ὥδε λέγει.

(7) C. Cr., αὐτοῦ.

(8) C. Cr. p. 114. Καὶ Θ. δέ φησι.

(9) Hæc intervallo a præcedentibus sejuncta sunt. Theodori fortasse non sunt.

(10) C. Cr. p. 117. Θ. φησι.

(11) C. Cr., προσέσθαι.

(12) Hoc scholion, quod præcedens in cat. excipit, eidem scriptoritribuendum videtur.

tes, brevem quamdam, uti dixi, deliberationem nunc receperunt.

Theodorus ait *redemptionem acquisitionis* nihil aliud esse quam per resurrectionem et immortalitatem a præsentibus malis liberatos cum Deo conjungi; unde divinæ gloriæ participes effecti, merito Deum mirabilem demonstramus, tantorum bonorum nobis auctorem factum: hoc enim declarat illud, *In laudem gloriæ ipsius*.

VERS. 17, 18. — Hoc postulo, ait, ut præbeatur vobis a Deo Spiritus gratia, et sapientia et Dei scientia repleamini, revelationem mysteriorum assecuti, ut mens vestra, velut luce, Spiritus doctrina illuminetur. Qua de causa? *Ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus*, quasi dicat, in quas spes vos vocaverit, *et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis*, et quænam bona sanctos Dei in futuro sæculo manent. Recte autem *gloriam hæreditatis* vocavit, quia tunc illustres erimus, et *divitias gloriæ*, ut donorum præstantiam exprimeret. αἰῶνος. Καλῶς δὲ δόξαν μὲν κληρονομίας ἐκάλεσεν, ὡς ἂν ἐπιδόξων τότε γινομένων ἡμῶν, πλουτοῦν δὲ δόξης, ἵνα εἴπῃ τῶν δωρεῶν τὴν ὑπερβολήν.

CAP. II.

VERS. 10. — Hic non priorem creationem intendit, sed posteriorem, qua per resurrectionem de novo creamur, ut quæ opere nunquam perficere potuerimus, naturali infirmitate impediti, eadem absque omni labore summa cum facilitate gratia Dei nos ad hoc recreantis peragere possimus.

VERS. 13, 14. — Nunc Christi mors resurrectionem nobis largiens, et aliam pro præsenti hac vita præstans, reconciliavit qui inter se multum dissentiebant. Quomodo et qua ratione? *Ipse enim est pax nostra*, et cætera. Christus per resurrectionem nobis immortalitatem præbens, solvit illam distinctionem; nam in immortalī natura circumcisioni nullus locus. Ablata autem circumcisione, jam nullum apparebit inter præputiatum et circumcissum discrimen. Quinimo mandata quoque legis abrogavit; nam superflua tunc tota legis constitutio.

VERS. 15. — Quasi dicat, per dogmata nova resurrectionis, incorruptibilitatis, immortalitatis, dogmata vocans ea quasi jam opere perfecta essent, operante in nobis divina gratia, ita ut jam non amplius mandatis indigeremus et præceptis aliud quidem imperantibus, aliud autem interdicentibus.

VERS. 21. — Quando in templum Dei coædicamur utrique, eadem virtute spiritus per regenerationem ad unam ædificationem perficiendam vocati. Ast illud, *In quo omnis commissura coa-*

δοκῶντες μετάδοσιν, βραχεῖαν τινα, ὥσπερ οὖν εἶπον, ἀπαρχὴν τοῦ παρόντος ἐλάβανον.

Θεόδωρος (1) φησιν ἀπολύτρωσιν περιποιήσεως τὸ διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τῶν ἐντεῦθεν ἀπαλλαττομένους κακῶν τὴν πρὸς αὐτόν (2) οἰκείωσιν λαμβάνειν, ἀφ' ὧν τῆς παρ' αὐτοῦ μετασχόντες δόξης, εἰκότως θαυμαστὸν ἐκείνον ἐνδείκνυμεν, τὸν τοσοῦτων αἰτίων ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν γεγονότα τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, *Εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ*.

Στίχ. ιζ', ιη'. — Τοῦτο (3) αἰτῶ, φησὶν, ὡς ἂν παρασχεθεῖν ὑμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος χάρις, εἰς τὸ σοφίας τε ὑμᾶς πληρωθῆναι καὶ ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ δεξαμένους τῶν ἀπορρήτων τὴν ἀποκάλυψιν, ὥστε τὴν διάνοιαν ὑμῶν φωτὸς δίκην τῇ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος καταλάμπεσθαι γνώσει· τίνος ἕνεκεν; *Εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ*, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ ποίαις ἐλπίσι κεκλήμεθα παρ' αὐτοῦ, *καὶ τίς ὁ πλουτοῦν τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις*, καὶ ὅση τις περιέσται κτήσις ἀγαθῶν τοῖς τοῦ (4) Θεοῦ ἀγίοις ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς ἂν ἐπιδόξων τότε γινομένων ἡμῶν, πλουτοῦν δὲ

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. ι'. — Ἐνταῦθα (5) οὐ κατὰ τὴν πρώτην λέγει δημιουργίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν, καθ' ἣν ἀνακτιζόμεθα διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἵν' ἅπερ ἀπὸ τῆς οἰκείας προαιρέσεως κατορθῶσαι οὐδαμῶς οἱοί τε ἐγενόμεθα τῷ τὴν φυσικὴν ἀντιπράττειν ἡμῖν ἀσθένειαν, ταῦτα δίχα πόνου παντὸς σὺν εὐμαρείᾳ πολλῇ χάριτι τοῦ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἀνακτιζόντος ἐπιτελεῖσθαι ἡμῖν ἐγγένηται.

Στίχ. ιγ', ιδ'. — Νῦν (6) ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν ἀνάστασιν χαρισάμενος καὶ ἕτερον ἀντὶ τοῦ παρόντος ἐπεισαγαγὼν βίον, συνῆψεν ὑμᾶς τοὺς ἀφεστῶτας πολὺ· πῶς καὶ τίνα τρόπον; *Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εὐρὴν ἡμῶν* (7), καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ Χριστὸν τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀθανασίαν ἡμῖν παρασχὼν, κατέλυσε τὴν διαίρεσιν ταύτην· ἐν γὰρ ἀθανάτῳ φύσει περιτομή μὲν οὐκ ἂν γένοιτο· τούτου δὲ οὐκ ὄντος, οὐδεμία φανήσεται ἀκροβύστου καὶ περιτετμημένου διάκρισις· ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἐντολῶν τὸν νόμον ἐντεῦθεν ἔπαυσε· περιττὴ γὰρ τότε πᾶσα τοῦ νόμου διάταξις.

Στίχ. ιε'. — Ἵνα εἴπῃ (8) διὰ τῶν ἰδίων δογμάτων τῆς ἀναστάσεως, τῆς ἀφθαρσίας, τῆς ἀθανασίας, δόγματα καλέσας ταῦτα ὡς ἐν πράγμασιν ὄντα, τῆς θείας χάριτος ἐν ἡμῖν καταπραττομένης, ὡς μηδὲ προσταγμάτων ἡμᾶς δεῖσθαι καὶ ἐντολῆς, τῆς τότε ποιεῖν ἢ μὴ ποιεῖν βουλομένης ἡμᾶς.

Στίχ. κα'. — Ἐπειδὴ (9) εἰς ναὸν τοῦ Θεοῦ τελοῦμεν ἀμφοτέροι, τῇ αὐτῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ συντελεῖν (10) εἰς μίαν οἰκοδομήν δεξάμενοι. Τὸ δὲ, *Ἐν ᾧ πᾶσα ἀφ᾽ ἑνὸς συναρμολο-*

ἔσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς.

(6) C. Cr. p. 145. Θ. δὲ φησι.

(7) C. Cr., ἡ ἡμῶν.

(8) C. Cr. p. 149. Θ. δὲ φησι.

(9) C. Cr. p. 152. Θ. δὲ φησιν.

(10) Legendum videtur τὸ συντελεῖν.

(1) C. Cr. p. 122.

(2) C. Cr., αὐτόν.

(3) C. Cr. p. 128. Θ. δὲ φησιν εἰς τὸ δῶν ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ τὰ ἐξῆς.

(4) C. Cr., τῆς τοῦ.

(5) C. Cr. p. 142. Θ. δὲ φησιν εἰς τὸ αὐτοῦ γὰρ

ρουμένη (1), ἵνα εἴπῃ, πᾶς λίθος ὑπὸ ἀφὴν πίστεως, ἀπὸ τινος ιδιώματος οὕτως εἰπὼν, ἐν τάξει δηλονότι ἀνθρώπου τὸν λίθον λέγων.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. ιδ', ιε'. — Τινὲς πατριὰν (2) ἀνέγνωσαν, οὐ συνιέντες τὸ κείμενον· ἔστι δὲ φρατρία· πατριά μὲν γὰρ ἡ συγγένεια λέγεται, φρατρία δὲ τὸ σύστημα· ἐν δὲ τοῖς οὐρανοῖς συγγένεια οὐδεμία, συστήματα δὲ καὶ πολλά. (3) Τὸ τοίνυν, τούτου χάριν, ἄνωθεν μὲν ἀποδεδωκὼς πρὸς τὰ προκείμενα διήγησιν ἔχοντα τοῦ μεγέθους τῆς περὶ ἡμᾶς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἐνταῦθα δὲ αὐτὸ (4) μετὰ τὰ παρεντεθέντα ἀναλαβὼν τοῦτο λέγει, ὅτι ὑπὲρ τούτων ἀπάντων, ὧν ἡμῖν παρεῖχε, καὶ ὡς προεῖπον (5) οὕτως ὄντων μεγάλων καὶ θαυμαστῶν, ἐκάστοτε προσπίπτω τῷ Πατρὶ τοῦ Χριστοῦ, ὃν ἅπαν σύστημα εἴτε ἐν οὐρανοῖς, εἴτε ἐπὶ γῆς οἰκεῖον καλεῖται καὶ ἡγεῖται Δεσπότην.

Στίχ. ιη', ιθ'. — Τὸ γινῶναι (6) ἀντὶ τοῦ ἀπολαῦσαι λέγει, ἐπὶ πραγμάτων εἰπὼν τὴν γινῶσιν, ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ τὸ, Ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς, ἀντὶ τοῦ ἐν ἀπολαύσει με τῆς ζωῆς κατέστησας· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ, Ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι, τὸ ἐν ἀπολαύσει καταστῆναι τοῦ πράγματος λέγει, καὶ τοῦτο δείκνυσθαι διὰ τοῦ, σὺν τοῖς ἁγίοις· τὸ δὲ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος, ἵνα εἴπῃ τῆς χάριτος τὸ μέγεθος ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ὀνομάτων. Εὐχομαι τοίνυν ὥστε ὑμᾶς συναπολαῦσαι τοῖς ἁγίοις τῆς οὕτω μεγάλης καὶ θαυμαστῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ἣν ἡ πολλὴ τοῦ Χριστοῦ περὶ ἡμᾶς ἀγάπη παρέσχεν ἡμῖν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. γ'. — Πνεῦμα (7) τὸ ἀναγεννήσαν σῶμα, εἰς ὅπερ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως κατέστητε.

Στίχ. ε-η'. — Μήτε (8) τὸ, εἰς Κύριος ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ Πατρὸς νοητέον, μήτε τὸ, εἰς Θεός ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ, οὐ διαφόρους κυρίους, οὐδὲ διαφόρους νομίζομεν θεούς· ἀδιάσπαστος γὰρ ἡμῖν τῆς θεότητος καὶ τῆς κυριότητος ἡ ὁμολογία, οὐ διαιρουμένων τῶν γνωμῶν ἡμῶν κατὰ τὸν τῶν προσώπων ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὴν ὁμοίαν ἀποδιδόντων προσκύνησιν. Ὁ ἐπὶ πάντων δὲ, ἵνα εἴπῃ ὁ πάντων ὑπερέχων, καὶ διὰ πάντων ἡμῶν τὴν οἰκίαν ἐπιδεικνύμενος πρόνοιαν, ἐν παντί τε ἡμῖν εἶναι καὶ οἰκεῖν πιστευόμενος. Καὶ ἐπειδὴ διὰ πάντων ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν ὁμόνοιαν, ἐδόκει δὲ τις αὐτοῖς εἶναι διαφορὰ ἀπὸ τῆς τῶν χαρισμάτων ποικιλίας, ἐπιφέρει· Ἐνὶ δὲ ἐκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ ἰδιὸν τι χάρισμα ἕκαστος ἡμῶν ἔχει, ἡ διαφορὰ γέγονε, καθὼς τὴν ἐξυτοῦ δωρεὰν ἐκάστῳ ἡμῶν ὁ Δεσπότης ἐπεμέτρησε Χριστός.

(1) Codd. N. T. quod sciam omnes : πᾶσα (ἡ) οἰκοδομή.

(2) C. Cr. p. 159. Θ. δὲ φησι.

(3) In marg. cat. legitur hoc scholion : ὁ Χρυσόστομος πατριά, οἶονεῖ φυλαί. Ὁριγένης ὁμοίως. Σευηριανὸς πατρίαν ὡς ἐπὶ συγγενείας. Θεόδωρος φρατρίαί, τὰ συστήματα. V. etiam c. Cr. p. 160, lin. 17. Chrysost. hom. 7. Ἐξ οὗ πᾶσα πατριά· οὐκέτι κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων φησὶν, ἀλλὰ [κατὰ τὴν] καὶ τὰς ἄνω καὶ τὰς κάτω ποιήσαντα φυλάς, οὐχ οἷαι αἱ Ἰουδαῖαι. Idem vero multo post, Ἐνταῦθα

gmentata, quasi dicat, omnis lapis fide coagmentatus, singularem locutionem ita usurpans, lapidem sane pro homine nominans.

CAP. III.

VERS. 14, 15. — Quidam familiam legerunt, praedicta non intelligentes; legendum erat societas, nam familia cognatio dicitur, et societas conventus; in caelis autem cognatio nulla, sed conventus multi. Illud igitur, hujus rei gratia, supra (vers. 1) ad ea referebat quibus magnitudinem gratiae Dei in nos celebrat; hic autem interpositis aliis, idem repetit dicens, pro his omnibus, quae nobis praestitit, et uti praedixi tam magnis, tamque admirabilibus donis, semper et usque flecto genua ad Patrem Christi, quem omnis societas sive in caelis sive in terra Dominum suum proficitur et reputat.

VERS. 18, 19. — Scire pro frui dicit, veram intendens scientiam, uti in Psalmo : Notas mihi fecisti vias vitae (Psal. xv, 11), quasi dicat, me in possessione vitae constituisti. Similiter interpretandum illud, Possitis comprehendere, in rei possessione constitui, et hoc declarat per illud, cum omnibus sanctis. Latitudo vero et longitudo, et sublimitas et profundum, dicit ut gratiae magnitudinem nominibus exprimat apud nos usitatis. Opto igitur ut cum sanctis illud tam magnum et tam mirabile donum Dei possideatis, quod nobis praestitit summa Christi in nos charitas.

CAP. IV.

VERS. 3. — Spiritus corpus regeneratum, quod per regenerationem adepti estis.

VERS. 5-8. — Nolite putare illo, unus Dominus, Patrem tolli, aut illo, unus Deus, Filium; sed quasi dicat, neque distinctos Dominos, neque distinctos Deos credimus. Nam unum idemque sonat nobis Dominus ac Deus; unum idemque diversis quidem nominibus vocamus atque uno similique cultu prosequimur. Qui super omnes, quasi dicat, qui omnibus praestat, et per omnia nostri quam diligentissimam curam habet, et, in omnibus nobis inesse et inhabitare creditur. At licet nos per omnia aequae Deus foveat, quaedam tamen nobis inaequalitas inest per varietatem largitionum; addit enim : Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quod si nostrum cuique suum donum, differamus oportet, prout cuique donationem mensus fuerit Dominus. Christus.

μὲν γὰρ πατριά εἰσι τὰ γένη· ἐν δὲ οὐρανῷ πῶς, ἐνθα οὐδεὶς ἐξ οὐδενὸς γέγονεν; ἢ ἐκεῖ τὰ συστήματά φησι πατριάς, καθάπερ καὶ ἐν τῇ Γραφῇ ἐστὶν εὐρεῖν κείμενον πατριά ἀματταρεῖ (lege Μεραρεῖ Num. iv, 29), ἀφ' οὗ καὶ πατέρες καλοῦνται.

(4) C. Cr., αὐτῷ.

(5) C. Cr., προειπών.

(6) C. Cr. p. 163. Θ. φησι.

(7) C. Cr. p. 165. Θ. ε φησι.

(8) C. Cr. p. 168. Θ. δὲ φησι.

Nam qui dat nobis unus, et qui datur nobis Spiritus unus. Mutans autem illud, *Accepit dona*, quæ in Psalmo habentur (*Psal. lxxvii, 19*), dixit *dedit dona*, quod Paulino argumento magis congruit. Illic enim *accepit* argumento scriptoris convenientior, hic autem *vox dedit*. Hoc vero intendit: Christus pugnam pro nobis adversus diabolum pugnans, et victor pro pugnantium jure factus, quando resurgens mortis imperio se primum abstulit, omnes nos a communi mortis lege liberavit, et tanquam captivos homines ac diaboli tyranide oppressos, victoria sua redimens, deducit eos in cœlos.

VERS. 17-19. — Hoc uno verbo dicit: Non æquum vos eadem ac gentes operari, quippe quæ officia sua nulla ratione edoctæ velut in tenebris degunt, a pietate longe aberrantes, et a vita Dei alienati, videlicet ab expectata resurrectione. Ast illud *dedolentes* eorum instar quibus passione quadam membra corporis nonnumquam mortificantur, quique exinde non solum dolorem nullum sentiunt, sed neque dum aufertur membrum ullo sensu afficiuntur.

CAP. V.

VERS. 23. — Quod Christus Ecclesiæ præstitit, hoc est *Salvator*, qui causam præbuit cur ecclesiasticum corpus constitueretur, idem præstitit vir mulieri, ut videlicet ex ipso nasceretur et oriretur illa.

VERS. 30. — Quemadmodum membrum Adæ facta est mulier, ex ossibus et carne ejus coagmentata, ita et nos membra sumus Dominici corporis, velut ex ossibus et ex carne ejus confecti.

VERS. 32. — Quod in principio creationis de feminis et de viris dictum est, hoc, ait, mystice in Christo et in Ecclesia completum. Omnes enim deposita generatione qua ex patre et ex matre gignimur, velut per mortem vita hac exuti, spiritali generatione resurrectionem adipiscimur ineffabili ratione cum Christo conjuncti, et accuratam cum eo similitudinem immortalitatis consecuti.

CAP. VI.

VERS. 17. — Recte illud, *Quod est verbum Dei*, ad declarandum quid valeat operatio Spiritus. Nam verbum Dei dicitur pro Dei operatio, uti in illo: *Verbo Domini cœli firmati sunt* (*Psal. xxxii, 6*), quasi dicat, operatione et virtute Dei constituta sunt hæc. Ita etiam apud prophetas occurrit continuo illud: *Verbum Domini quod factum est*, et

(1) Hæc quæ sequuntur, licet in c. Cr. intervallo discreta, cum præcedentibus cohærere et ejusdem esse scriptoris videntur.

(2) C. Cr., ἐνστησόμενος. Om. v. ὁ Χριστός.

(3) C. Cr. om. καί.

(4) C. Cr., ἀνῆλθεν.

(5) C. Cr. p. 177. Θ. δέ φησι.

Α "Ο τε γὰρ (1) δεδοκώς ἡμῖν εἰς καὶ τὸ δοθὲν ἡμῖν πνεῦμα ἐν. Ὑπαλλάξας δὲ τὸ, "Ελαβε δόματα οὕτως ἐν τῷ ψαλμῷ κείμενον, ἔδωκε δόματα εἶπε, τῇ ὑπαλλαγῇ περὶ τὴν οἰκείαν χρησάμενος ἀκολουθίαν· ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τὸ ἔλαβεν ἤρμοσεν, ἐνταῦθα δὲ τῷ προκειμένῳ τὸ ἔδωκεν ἀκολουθον ἦν. Βούλεται δὲ εἶπεῖν, ὅτι ἀγῶνα ὑπὲρ ἡμῶν ἐνστησάμενος (2) ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν διάβολον καὶ ὡς περ πολέμου νόμῳ νικήσας αὐτόν, ἐπειδὴ ἀφεῖλεν αὐτόν τοῦ θανάτου πρότερος ἀναστὰς, κοινήν ἐπὶ πάντων ἡμῶν τοῦ θανάτου τὴν λύσιν ἐποιήσατο καὶ (3) ὡς περ αἰχμαλώτους τινὰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὑπὸ τὴν τοῦ διαδόλου τυραννίδα κατεχομένους, τῆς ἐκείνου καταδυναστείας αὐτοὺς ἀφελὼν, ἀνῆγεν (4) εἰς τοὺς οὐρανούς.

Β Στίχ. ιζ'-ιθ'. — Τοῦτο λέγει (5) συντόμως. Οὐ δίκαιον ὑμᾶς ἀκολουθεῖν πράττειν τοῖς ἔθνεσιν, οἳ μὴδὲν ἐπιστάμενοι τῶν δεόντων ὡς περ ἐν σκότῃ διάγουσι, τῆς εὐσεβείας μακρὰν τυγχάνοντες καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ζωῆς ἀλλότριοι καθεστῶτες, ἵνα εἴπῃ τῆς προσδοκωμένης ἀναστάσεως. Τὸ δὲ ἀπηληγκότες ὡς περ τῶν ἀπὸ πάθους τινὸς μέρη πολλάκις τοῦ σώματος νενεκρωμένων, οἷς οὐ μόνον ἄλγος οὐδὲν ἐκείθεν ἐγγίνεται, ἀλλ' οὐδὲ ἡ τοῦ μέρους ἀφαίρεσις αἰσθησὶν ἐμποιεῖ.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Στίχ. κγ'. — Ἦν γὰρ ἐπέχει (6) τάξιν ὁ Χριστὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὸ αὐτὸ ἐστὶν ὁ Σωτὴρ, ἀντὶ τοῦ ὅτι τὴν αἰτίαν παρασχόμενος τῇ συστάσει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ταύτην ἐπέχει τὴν τάξιν ὁ ἀνὴρ τῇ γυναικί, ὅτε δὴ τὸ εἶναι τε καὶ συνεστάναι ἐκαίθην λαβούσῃ.

Στίχ. λ'. — Ὡς περ μέλος (7) ἐγένετο τοῦ Ἀδάμ ἡ γυνὴ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ληφθεῖσα, οὕτως καὶ ἡμεῖς τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος ἐσμεν μέλη, ὡς περ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ γεγονότες.

Στίχ. λβ'. — Ὅπερ, φησὶν (8), εἴρηται ἐν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας περὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν, τοῦτο μυστικώτερον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας πεπλήρωται· πάντες γὰρ τῆς ἐκ (9) πατρὸς καὶ μητρὸς γεννήσεως ἔξω γενόμενοι, ὅτε δὴ καὶ θανάτῳ χωρισθέντες τῆς ζωῆς ἐκείνης, πνευματικῇ τῇ ἀναγεννήσει τὴν ἀνάστασιν δεχόμεθα, ἀπορρόγησιν λόγῳ τῷ Χριστῷ συναπτόμενοι καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοίωσιν.

Δ τητα τῆς ἀθανασίας ἀκριβῆ λαμβάνοντες.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

Στίχ. ιζ'. — Καλῶς (10) τὸ, "Ὁ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ, εἰς παράστασιν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος· ρῆμα γὰρ Θεοῦ λέγει ἀντὶ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ὡς τὸ, *Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν*, ἀντὶ τοῦ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ ταῦτα συνέστη· οὕτως καὶ παρὰ τοῖς προφήταις κεῖται συνέχως τὸ, *Ῥῆμα τοῦ Θεοῦ ὃ ἐγένετο, καὶ λόγος Κυ*

(6) C. Cr. p. 202. Θ. δέ φησι.

(7) C. Cr. p. 205. Θ. δέ φησιν. ib. C. Cr., μέρος.

(8) C. Cr. p. 207. Θ. δέ φησιν.

(9) C. Cr., ἐξ.

(10) C. Cr. p. 221. Θ.

ρίου ὃς ἐγένετο, ἀντὶ τοῦ, ἡ ἀποκάλυψις ἡ κατ' ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ ἐναποτεθεῖσα (1)· κἀνταῦθα τοίνυν Θεοῦ ῥῆμα τὴν τοῦ Πνεύματος ἐκάλεσεν ἐνέργειαν.

A sermo Domini qui factus est, quasi dicant, revelatio juxta operationem Dei facta. Hic quoque verbum Dei vocatur Spiritus operatio.

(1) C. C., ἐναποτεθεῖσα.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD PHILIPPENSES COMMENTARII FRAGMENTA (1).

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. α'. — Προσεκτέον (2) ὅτι τὸ, σὺν ἐπισκόποις, λέγει, οὐχ ὥς τινες ἐνόμισαν, ὥσπερ ἡμεῖς συμπρεσβυτέροις γράφειν εἰώθαμεν· οὐ γὰρ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον εἶπεν τὸ σὺν, ἵνα ἡ συνεπισκόποις (3) ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ, πᾶσι τοῖς ἐν Φιλιπποῖς ἀγίοις σὺν τοῖς αὐτόθι ἐπισκόποις τε καὶ διακόνους, οὐχ ἀπλῶς ἐπιστημηνάμενος τὰ τούτων ὀνόματα, ἀλλ' ὥς μάλιστα τῶν περὶ τῆς μετριοφροσύνης λόγων τούτοις ἀρμοστικῶν, οἳ τοὺς (4) ἑτέρους ὥφειλον διδάσκειν καὶ πρὸ τῶν λοιπῶν αὐτοὶ μετιέναι τὸ δέον.

Στίχ. ζ'. — Βεβαίωσιν (5) τοῦ Εὐαγγελίου τὸ πιστεῦσαι λέγει, ὡς ἂν τῶν πιστευόντων τό γε ἐπ' (6) αὐτοῖς βεβαιούντων τὸ κήρυγμα ὅτι ἀληθές, ὡς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τὸ, Ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστιν, ἀντὶ τοῦ τῷ πιστεῦσαι ἐκβεβαιώσει τὰ γε ἐπ' αὐτῷ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ γινόμενα ὡς ἀληθῆ. Καὶ συγκοινωνοὺς δέ μου τῆς χάριτος τὸ αὐτὸ λέγει· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς εἰλήφει χάριν ἀποστολῆς εἰς τὸ πιστεῦειν ἑτέρους, ὁ πιστεύων, ὡς εἰκὸς, ἐκοινωνεῖ τῆς χάριτος.

Στίχ. η'-ια'. — Βούλεται (7) εἰπεῖν ὅτι μάρτυς μου ὁ Θεὸς ὅπως περὶ πάντας ὑμᾶς διάκειμαι, καὶ προσεύχομαι ἐκάστοτε πλεονάζειν μὲν ὑμῶν τὴν περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν περὶ ἀλλήλους ἀγάπην, γινώσιν δὲ ἔχειν ὑμᾶς τὴν προσήκουσαν περὶ τῶν εἰς ἀρετὴν συντεινόντων, δοκιμάζοντας τίνα τὰ κρείττονα, καὶ περὶ ταῦτα μᾶλλον ἐσπουδαχότας, ὥστε ὑμᾶς ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ ἀμέμπτους κατὰ πάντα φανῆναι, ὅγκον ἐπαγομένους κατορθωμάτων ἐφ' οἷς δυνατόν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον θαυμάζεσθαι ἐφ' ὑμῶν τὸν Θεόν, πάντων, ὡς εἰκὸς, ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ ἀρετῇ ἐκεῖνον ἐκπληττομένων, οὐπερ ἐπ' ὀνόματι ταῦτα ποιεῖτε (8).

Στίχ. ιβ'. — Ὁ μακάριος (9) Παῦλος ἐφέσεως κατὰ τοῦ Φῆστου χρησάμενος βουλευθέντος αὐτὸν

B

CAP. I.

VERS. 1. — Notandum quod illud, cum episcopis, dicit, non uti quibusdam visum est, eadem ratione ac nos compresbyteris scribere solemus. Nam non ad se ipsum refert illud cum, ita ut sit pro coepiscopis nostris, sed ut dicat: omnibus qui sunt Philippis sanctis cum episcopis et diaconibus qui ibi sunt. Non simpliciter istorum nomina profert, quia sermones de modestia iis maxime conveniunt, quibus cæteros docendi munus demandatum et pro omnibus aliis officio adhærendum.

VERS. 7. — Confirmatio Evangelii nihil aliud quam credere; qui enim credunt confirmant quantum in eis est veritatem prædicationis, juxta illud Evangelii: Qui accepit ejus testimonium signavit quia Deus verax est (Joan. iii, 33), quasi dicat, credendo confirmabit pro viribus suis vera esse quæ Deus fecit. Illud socios gratiæ meæ idem significat. Nam cum ipse gratiam apostolatus (Rom. i. 5) ideo accepit ut alios ad fidem converteret, qui credit gratiæ socius sit oportet.

VERS. 8-11. — Hoc sibi vult dicere: Testis mihi Deus quod circa omnes vos versor, et oro semper ut crescat vestra in Deum et in proximum charitas, et convenienter agnoscatis quæ ad virtutem perducunt, probantes quæ meliora, et circa hæc imprimis studentes, ita ut in venturo die irreprehensibiles per omnia appareatis, quam plurimis ornatim meritis, et in hac præsentī vita Deum in vobis mirentur, omnibus propter virtutem vestram illum admirantibus, cujus gratia tanta perfeceritis.

VERS. 12. — Beatus Paulus ad Cæsarem provocans a Festo qui eum Judæis tradere cupiebat,

δε... τιθέμενοι. Ad iii, 21, allata Chrysostomi interpretatione addit auctor: καὶ οἱ ἄλλοι ὁμοίως. V. p. 280.

(2) C. Cr. p. 252. (Θ.) Ἄλλος φησὶν.

(3) C. Cr., ἡ ἐκτὸς ἐπισκόποις.

(4) C. Cr., αὐτοῦς.

(5) C. Cr. p. 254. Θ. Ἄλλος φησὶν.

(6) C. Cr., τότε ἐπ'.

(7) C. Cr., p. 256. (Θ.) Ἄλλος φησὶν.

(8) Quæ adjiciuntur Chrysostomi sunt.

(9) C. Cr. p. 258. (Θ.) Ἄλλος φησὶν.

(1) Catenam ex commentariis Chrysostomi, Severiani et Theodori desumptam et contextam esse auctor ipse in fine adnotavit. At vero pleraque omnia e Chrysostomo mutuata sunt ejusque verba satis licenter in suos usus convertit. Pauca scholia Severiani (p. 255, 259, 262, 272, 276), et Theodori afferuntur; sex, cum in Chrysostomo non legantur, horum sint oportet, sed utrique suum assignare non audeo. Sunt autem hæc: p. 228; lin. 33, ἀλλὰ Δαβὶδ (!) φησὶν..., p. 262, lin. 30, p. 277, lin. 20 et 25, p. 278, lin. 30, et p. 279, ljn. 1-3. Τό

φειν ὑμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, δι' ὅλου περὶ τοῦ μὴ δεῖν πείθεσθαι τοῖς κατὰ νόμον ἡμῖν (1) διαλέγεσθαι· τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ φησι· Γεγενῆσθαι ἐμαυτὸν ἐν τῇ ἀληθινῇ τελειότητι οὐκ ἀποφαίνομαι· οὐδέπω γὰρ ἐν ἀπολαύσει τῶν προσδοκωμένων κατέστημεν· ἀλλ' ὁμῶς εἰδὼς ἐκείνων τὸ μέγεθος, τῶν μὲν παλαιῶν ἀπάντων οὐδένα ποιοῦμαι λόγον, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα ἐμαυτοῦ λογισμὸν ἐκτείνων, ἕνα σκοπὸν ἔχω, πρὸς ὃν ἀφορῶν ἅπαντα πράττω, ὅπως ἂν τύχοιμι τῶν προκειμένων ἡμῖν ἐπάθλων εἰς τὴν ἄνω κλήσιν, ἵνα εἴπῃ τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς δίαιταν, ἥς ἐπὶ τὸ τυχεῖν κεκλήμεθα πάντες.

Στίχ. ιζ'. — Ἀντὶ τοῦ (2) μὴ ὑπὸ νόμον ζῶντες, ἀλλ' ὁμοίως ἐμοί. Καὶ σκοπεῖτε, φησὶν, τοὺς οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμῶν· καὶ καθ' ὅλου, φησὶν, πρὸς τοὺς οὕτω ζῶντας ἀφορᾶτε, χάκεινους μιμεῖσθε.

Στίχ. ιθ'. — Μέγα, φησὶν (3), νομίζουσι τὸ μὴ τάδε φαγεῖν, ἀλλὰ τάδε, οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι κόπρος γίνεται ὅπερ ἂν φάγωσιν, ἣν καὶ ὀρᾶν αἰσχύνονται· ἰδοὺ τῆς σπουδῆς αὐτῶν τὸ τέλος.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. β', γ'. — Δῆλον ὅτι (4) καὶ αὐταὶ πρὸς ἀλλήλας ἐστασίαζον περὶ πρωτείων ἐρίζουσαι, ἐνάρετοι οὔσαι καὶ, ὡς εἰκὸς, εἰς τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἐριδα καταπίπτουσαι. Δῆλον δὲ ὡς οὐ γυναῖκα ἑαυτοῦ λέγει τὸ σύζυγε, ὡς τινες οἶονται, ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ γνήσιε, ὃ ἀνδρὶ μὲν ἀρμόττει, γυναικὶ δὲ οὐκέτι· δέον αὐτοὺς χάκειν ἐννοῆσαι, ὅτι σύζυγον ἢ θεία Γραφὴ οὐδαμοῦ τὸν γάμφω συνημμένον λέγει, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν πίστιν. Τινὲς δὲ Εὐδοκίαν φασὶν εἶναι τὴν γυναῖκα τοῦ δεσμοφύλακος, Συντύχην δὲ τὸν ἄνδρα.

Στίχ. ι'. — Τὸ ἡκαιεῖσθέ (5) φησὶν ἀντὶ τοῦ ἐκωλύεσθε καὶ οὐκ εἴχετε τοῦτο ποιῆσαι ὅπερ ἐβούλεσθε (6).

(1) C. Cr., ἡμῖν αὐτοῖς βουλομένοις. Fortasse leg. ἡ. α. εἶχειν (vel ἔπεσθαι vel simile quid) βουλ., nisi plura exciderunt.

(2) C. Cr. p. 268. (Θ.) "Ἄλλος φησὶν.

A mihi quidem non pigrum, nos suadere vult ne iis credamus qui juxta legem vivunt. Hoc enim hic declarat : Fateor me nondum perfectionem veram esse consecutum, nec exspectatis bonis donatum ; attamen de eorum præstantia certus, vetera omnia nihili facio ; sed in futura unice intentus, hoc unum persequor, hoc unum per omnia affecto, ut præmia adipiscar in supernam vocationem nobis destinata ; hoc est, æternam in cœlis vitam, ad quam obtinendam omnes vocati sumus.

VERS. 17. — Quasi dicat, non sub lege viventes, sed sicut ego. Et observate, inquit, eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. In genere, ait, considerate eos qui ita vivunt, et imitamini illos.

VERS. 19. — Magnum putant, ait, non hoc, sed illud manducare, non cogitantes omnia stercus fieri quæcunque manducaverint, quod vel respicere erubescunt. Ecce quis finis istorum studii.

CAP. IV.

VERS. 2, 3. — Manifestum quod illæ quoque in invicem dissidebant de primis contendentes, virtute præditæ et, ut videtur, de talibus dissentientes. Manifestum quoque illo compar non uxorem suam declarare, uti quibusdam visum est, cum secus vox germane redundaret, quæ viro convenit, nulla autem ratione mulieri. Illud præterea notandum quod Scriptura sacra nunquam compares vocet, qui matrimonio junguntur, sed qui ejusdem fidei participes. Quidam contendunt Evodiam uxorem fuisse custodis et Syntychem virum ipsum.

VERS. 10. — Illud occupati eratis, quasi dicat, impediti eratis, nec poteratis facere quod volebatis.

(3) C. Cr. p. 279. (Θ.) "Ἄλλος δὲ οὕτως.

(4) C. Cr. p. 281. (Θ.) "Ἄλλος δὲ φησὶν.

(5) C. Cr. p. 285. (Θ.) "Ἄλλος δέ.

(6) Quæ adduntur Chrysostomi sunt.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD COLOSSENSES COMMENTARII FRAGMENTA (1).

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. ιγ'. — Οὐκ εἶπεν (2) τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· οὐ γὰρ κοινωνοὶ τῆς βασιλείας

(1) Subscriptio Catenæ hæc est : — Αἱ ἐκλογαὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς παρούσης Ἐπιστολῆς ἐκ τοῦ κατὰ πλάτος ὑπομνήματος τοῦ σοφοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Βασιλίδος πόλεως καὶ Σευηριανοῦ τοῦ Γαβαλῆς καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας· ἔχει καὶ μίαν χρῆσιν τοῦ μακαρίου Κυρίλλου. Hæc non satis recte habent. Pleraque

D

CAP. I.

VERS. 13. — Non dixit Filii, sed Filii dilectionis suæ. Non enim regnum Dei Verbi consequimur,

Chrysostomi sunt, et quidem omnia, si hæc exceperis. Mitto Theodorea, Severiani scholia leguntur p. 292 (sed v. "Ἀξιον — εὐρομεν sunt Chrysostomi, item totum scholion p. 296) 301, 308, 310, 316, 320 (hæc habet Chrys. "Ἄλλοι φασὶν. — v. ej. Op. ed. B. de Montf. ed. Paris. altera t. XI, p. 423) 321, 323, 325, 326 (alterum scholion lin. 29 est

sed hominis in cœlos suscepti, quocum ejusdem gloriae participes efflicimur, propter physicam similitudinem, ubi erga eum affectum ex operibus demonstraverimus. Unde et ipsum Filium dilectionis vocavit, quia non natura Patris Filius erat, sed dilectione adoptantis hæc obtinuit.

VERS. 15, 16.—Illud, *primogenitus*, non de tempore tantum dicitur, sed etiam sæpius de præstantia dignitatis, juxta illud : *Ipse invocabit me : Pater meus es tu, et ego primogenitum ponam illum* (Psal. LXXXVIII, 27, 28). Sane non hoc dicit Deus, quod cæteris tempore antiquiorem faciat unumquemque eorum, sed hæc ait David, divinas de seipso prædictiones commendans, quasi polliceretur Deus se posteros ejus protecturum. Apostolus autem illud : *Ecclesiam primogenitorum, qui conscripti sunt in cælis* (Hebr. XII, 23), quasi dicat, qui præstantissimis honoribus exornantur; ita illud : *Filius meus primogenitus Israel* (Exod. IV, 22), hoc est mihi charissimus. Ita etiam hic : *Primogenitus omnis creaturæ*, quasi dicat, præter omnem creaturam honoratus.

Non dixit *per ipsum*, sed *in ipso*. Non enim priorem creaturam intendit, sed posteriorem in ipso factam, qua divisa prius denuo in unum conjunguntur, uti et alias dicit : *Instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, et quæ in terra sunt* (Ephes. I, 10).

Qui prædicta interpretari volunt, et illud : *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ*, de divina natura intelligere conantur, poterunt nunquam interpretationem nostram arguere, quod a divinis ad humana aut ab humanis ad divina transeat. Nam ipsi quoque hoc agant oportet; nuper allatas quidem voces de præstantiori natura interpretabuntur, ast illud, *primogenitus ex mortuis*, nisi omnem pudorem abjecerint, nunquam ad divinam naturam referent.

VERS. 23.—Hoc enim erat opus ejus, prædicare apud gentes Evangelium, repudiata legis observatione.

Chrys.) 330, 331, 332 (sed v. εἶτα — lin. 23-30 sunt Chrys.), Cyrilli Alex. duo p. 305, 320, sed alterum habet etiam Chrysostomus Ἐννοι δὲ περί. — v. Chrys. Op. I. I. unum Basilii p. 304 et unum Gregorii Naz. p. 305. Denique in Chrysostomo hæc non reperi, quæ videntur alius esse : p. 292, lin. 22. Ol., — p. 295, lin. 16, ἐπιστημῆνασθαι — πόθον, p. 297, lin. 2-10, τὴν ἐλπίδα — ὑμῖν φησὶν, p. 302, lin. 10, 30; p. 303 lin. 1, 15; p. 327 lin. 23, 29.

(2) C. Cr. p. 302 : Ἀλλ' ὁ ἀνόσιος Θεόδωρος τοῦτοις ἀντιφθεγγόμενος, ἓνα σκοπὸν ἔχων Ἰουδαϊκῶς καὶ βλασφημῶς τὰς θείας Γραφὰς ἐρμηνεύειν τὰς δεικνύσας τοῦ Χριστοῦ τὴν θεότητα, καὶ τὴν προκειμένην χρῆσιν οὕτως ἐξηγήσατο : οὐκ εἶπεν, φησὶν. — Ast impius Theodorus, his contradicens, hoc unum intendens ut judaico et sacrilego more divinas Scripturas interpretetur quæ Christi divinitatem confirmant, hocce modo illud testimonium explicavit : Non dixit, inquit.

τοῦ Θεοῦ Λόγου γινόμεθα, ἀλλὰ τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου, ᾧ κοινωνοῦμεν τῆς τιμῆς διὰ τὴν φυσικὴν ὁμοιότητα, ὅταν πρὸς αὐτὸν διάθεσιν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδειξώμεθα· ὅθεν καὶ Υἱὸν ἀγάπης αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὥς οὐ φύσει τοῦ Πατρὸς ὄντα Υἱὸν, ἀλλ' ἀγάπῃ τῆς υἰοθεσίας ἀξιοθέντα τούτων (1).

Στίχ. ιε', ις'. — Τὸ, *πρωτότοκος* (2), οὐκ ἐπὶ χρόνῳ λέγεται μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ προτιμήσεως πολλάκις, ὥς τὸ, Ἐπικαλέσεται με, Πατήρ μου εἰ σὺ, καὶ ἐγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτόν, οὐ τοῦτο εἰπόντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν πρότερον ποιήσω τῷ χρόνῳ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ὅτι περὶ πολλοῦ ποιήσομαι· λέγει δὲ ταῦτα (3) ὁ Δαβὶδ, τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ μνημονεύων, ὥς ἂν ὑποσχομένου τοὺς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν οἰκειώσεσθαι. Ὁ δὲ Ἀπόστολος φησιν τὸ, Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, ἵνα εἴπῃ τὸν πολλῆς ἁγνῆς ἡξιωμένον (4) τῆς τιμῆς, καὶ τὸ, Υἱὸς πρωτότοκος μου Ἰσραὴλ, ἀντὶ τοῦ τίμιος ἐμοί· οὕτως φησὶ καὶ ταῦθα, *πρωτότοκος πάσης κτίσεως*, ἀντὶ τοῦ παρὰ πᾶσαν τὴν κτίσιν τιμώμενος.

Οὐκ εἶπεν (5), δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ· οὐ γὰρ τὴν πρώτην λέγει κτίσιν, ἀλλὰ τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ἀνάκτισιν, καθ' ἣν τὰ πάντα διαλελυμένα εἰς συμφωνίαν ἤχθη μίαν, ὥς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· Ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

Οἱ δὲ γε (6) παρερμηνεύειν βουλόμενοι τὰ ῥητὰ καὶ τὸ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, *πρωτότοκος πάσης κτίσεως*, ἐπὶ τῆς θείας ἐκλαβεῖν ἐπιχειρήσαντες φύσεως, οὐδαμῶς συκοφαντῆσαι τὴν ἐρμηνείαν ἡμῶν δυνήσονται ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν θείων ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα μεταβάσεως, ἥτοι τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπὶ τὰ θεῖα· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ αὐτοὺς ποιῆσαι ἀνάγκη. τὰ μὲν ἀνώτερα ἐπὶ τῆς ἁνῶς ἐκλαβεῖν φύσεως, τὸ δὲ, *πρωτότοκος* ἐκ τῶν νεκρῶν, εἰ μὴ (7) τὰ πάντα ἀναισχυντοῖεν, οὐδαμῶς ἐκλαβεῖν ἐπὶ τῆς θείας δυναμένους φύσεως (8).

Στίχ. κγ'. — Τοῦτο γὰρ (9) ἦν ἔργον αὐτοῦ, τὸ κηρύττειν εἰς τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον ἔξω τῆς τῶν νομικῶν παρατηρήσεως.

(1) Addit censor orthodoxus : Τί ἂν εἴη ἀσεβέστερον, τοῖς ἐντυγχάνουσιν καταλείψω σκοπεῖν. *Quam impie hæc dicta sint neminem fugiet.*

(2) C. Cr. p. 360, Θ. δὲ φησιν.

(3) C. Cr., ταῦτα φησὶν.

(4) Fort. leg. τῶν... ἡξιωμένων.

(5) C. Cr. p. 308. Θ. δὲ καὶ ταύτην πλημμελῶς ἐξηγεῖται τὴν ῥῆσιν, φάσκων.

(6) C. Cr. p. 309. Scholio præcedenti allato cætenæ auctor ita : Ὅτι δὲ ταῦτα Παύλου τοῦ Σαμασατέως φησὶν εἶναι ὁ μακάριος Ἰωάννης φθάσας παρεθέμεθα· ἐναντιούμενος δὲ συνήθως πᾶσι τοῖς ἁγίοις Πατράσι, καὶ ταῦτα ἐπιφέρει.

(7) V. μὴ in c. Cr. non exstat.

(8) Adjecit censor noster severus : Προφανοὺς τοίνυν καὶ τούτοις ἀπεδείχθη Θεόδωρος τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους πάντας ἀράμενος μάχην.

(9) C. Cr. p. 312. Θ. φησὶν.

Στίχ. κδ', κε'. — Ὡστε, φησὶν (1), ἡδομαι καὶ πάσχω ὑπὲρ ὑμῶν· καὶ ἐπειδὴ προλαβὼν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐεργεσίας ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, ὥστε σῶμα αὐτοῦ ὑμᾶς ἀποφῆναι διὰ τῆς ἀναστάσεως, τὰ προσλείποντα (2) ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ ταῖς ὑπὲρ ὑμῶν ἀναπληρῶ. Τί δὲ ἦν τὸ προσλείπον; τὸ μαθόντας ὑμᾶς τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὲρ ὑμῶν κατορθωθέντα, παρ' αὐτοῦ δέξασθαι τὴν περὶ αὐτῶν ἐπαγγελίαν· τοῦτο δὲ ἄνευ πόνων καὶ θλίψεων γενέσθαι οὐδαμῶς οἶόν τε ἦν· ὑπὲρ δὲ τούτων πάσχω, περιῶν καὶ κηρύττων ἅπασιν τὰ κατορθωθέντα, ὥστε ὑμᾶς πιστεύσαντας τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειώσιν δέξασθαι· τούτων γὰρ ἐγὼ κατέστην διάκονος.

Στίχ. κζ'-κθ'. — Οὗτος (3) ὁ μέγας πλοῦτος ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ πιστεύειν· οὗτος γὰρ ἡ τῆς μελλούσης δόξης ἐλπίς ὁ καὶ τὴν αἰτίαν ἡμῶν τοῦ προσδοκᾶν ἐκεῖνα χαρισάμενος. Μυστήριον δὲ καλεῖ τὴν περὶ τὰ ἔθνη χάριν, ὡς ἂν ἄδηλον οὔσαν τοῖς πρὸ τούτου, ἐπίγνωσιν δὲ μυστηρίου τὴν μετουσίαν αὐτῆς (4).

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. γ'. — Ἀποκρύφους (5) πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ λέγει, ὡς ἂν τῶν μετὰ πολλῆς κατορθωθέντων συνέσεως διὰ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐεργεσίας νῦν μὲν ὄντων ἀδύλων, φανησομένων δὲ τότε ὅπότε ἂν φαίνηται καὶ αὐτός.

Στίχ. ιγ'. — Ἀκροβυστίαν (6) ἐνταῦθα οὐ τὴν τοῦ σώματος λέγει, ἀλλ' ὥσπερ περιτομὴν τὴν ἀφαίρεσιν ἐκάλει τῆς θνητότητος, οὕτως ἀκροβυστίαν τὸ περιχεῖσθαι ἐτι τὴν θνητότητα. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι νενεκρωμένους ἡμᾶς τοῖς ἁμαρτήμασι διὰ τὴν περικειμένην θνητότητα συνανέστησεν τῷ Χριστῷ, ἐν αὐτῷ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν κατεργασάμενος, ἀφ' ἧς πᾶν εἶδος ἁμαρτίας ὑμῶν ἀφανισθήσεται.

Στίχ. ιε'. — Αἱ ἀντικείμεναι (7) δυνάμεις οὐκ ἂν ποτε ἔσχον τινὰ ἰσχὺν μὴ ἐπιδεχομένων ἡμῶν ἁμαρτάνειν. Τῷ οὖν ἀποθέσθαι, φησὶν, τὴν θνητότητα, ἣν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀφείλεν εὐεργεσίας, ἀπεδύσατο κάκεινων τὴν αὐθεντείαν, ἥπερ ἐκέχρητο καθ' ἡμῶν, μεγίστην καὶ ἀναμφίβολον τὴν κατ' αὐτῶν ἐργασάμενος νίκην, ὡς αἰσχυνοῦνθαι κάκεινους μάτην τοσοῦτον ἐπιδειξαμένους καθ' ἡμῶν τὸν πόνον, ἀφ' οὗ μηδὲν αὐτοῖς ἐγένετο ὄφελος (8), ἐν κρείττονι τῇ καταστάσει γενομένων ἡμῶν, ὡς μηδὲ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς ἐπιδέχεσθαι ἐτι.

Στίχ. ιη'. — Ἐπειδὴ (9) δι' ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλέγετο δεδόσθαι, ὡς ἂν διακονησαμένων αὐτοῦ πρὸς τὴν δόσιν, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλός φησιν· Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, οἱ τὸν νόμον φυλάττειν αὐτοὺς ἀναπειθόντες προσέβαλλοντο (10) τοὺς ἀγγέλους, ὡς ἂν καὶ ἐκείνων ἀγαν-

A VERS. 24, 25. — Ita ut gaudeam, inquit, vel patiens pro vobis; quando olim pro vestra salute Christus passus est, ut corpus ejus per resurrectionem videamini, passionibus meis pro vobis adimpleo ea quæ desunt passionum ejus. Quid autem deerat? Discentibus quæ pro vobis perfecta sunt, suscipienda erat vobis a me istorum prædicationis. Hoc autem præstare non poteram absque labore et tribulatione. Pro his igitur patior, orbem perlustrans docensque omnes quæ peracta sunt, ut credentes mentis affectu cum eo conjungamini: horum enim factus sum minister.

B VERS. 27-29. — Tantæ hæc divitiæ non aliud præter Christum et fidem in eum. Ipse enim spes futuræ gloriæ, qui nobis illam expectandi causam præstitit. Sacramentum vocat gratiam circa gentes, utpote antiquioribus ignotam et sacramenti agnitionem (Cap. II, vers. 2), gratiæ hujus participationem.

CAP. II.

VERS. 3. — Omnes thesauros sapientiæ et scientiæ dicit in Christo abscondi, quia quæ summa cum prudentia pro nostra salute per Christum perfecta sunt, nunc quidem latent, tunc autem apparebunt, quando et ipse apparebit.

C VERS. 13. — Præputium vocat hic non illud corporis; sed quemadmodum circumcisionem vocavit mortalitatis ablationem, ita præputiatos qui adhuc mortalitati inserviunt. Hoc igitur dicit, quod peccatis mortificatos propter nostram mortalitatem cum Christo convivificavit, in ipso communem omnium resurrectionem præparans, qua peccata quæque vestra tollentur.

D VERS. 15. — Adversæ potestates jam nihil valent, cum non amplius peccato indulgebimus. Mortalitem igitur auferendo, quod pro communi utilitate perfecit, abstulit simul illorum auctoritatem qua in nos pollebant, maximam et certissimam de illis victoriam referens, ita ut ipsi erubescant, frustra in nos tantum laborem tentantes, quo nihil omnino profecerunt; nos enim meliorem constitutionem consecuti sumus, ita ut non amplius peccare liceat.

VERS. 18. — Quando per angelos lex data dicitur, legem ferenti scilicet ministrantes uti vel beatus Paulus asserit: Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus (Hebr. II, 2), qui legis observationem propugnabant, angelos protendebant, quasi illi quoque contempta lege offenderentur.

(1) Hæc Theodorea esse perquam probabile.

(2) Τὰ προσλείποντα. « Προσλείπω, Inser. Muratori, p. 446, n. 3; Chandleri n. 78. Τὰ προσλείφοντα τοῦ ἔργου. Schn. Lex. Πρόσλοιπος, Jambl. Pyth. § 16. « Steph. Thes. I. gr. ed. Lond.

(3) C. Cr. p. 316. (Θ.) Καὶ ἄλλος ὁμοίως.

(4) Quæ adduntur Chrysostomi sunt.

(5) C. Cr. p. 317. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησιν.

(6) C. Cr. 321. Θ.

(7) C. Cr. p. 323. Ἄλλος δὲ οὕτω φησιν. Hæc Theodori esse quovis pignore contendo.

(8) C. Cr. ὄφελος.

(9) C. Cr. p. 325. Θ. Ἡ.

(10) C. Cr. προσεβάλλοντο.

Deinde profecto modestiam quamdam profitebantur, quasi a legis observatione ideo non recederent, quia angeli legis contemptum ægre ferunt. Nolite igitur, ait, istam modestiam professis et angelos prætereundis conantibus credere; nam mentem obcæcati dicunt quæ ignorant.

VERS. 23. — Obscurus quidem versus; hoc autem vult dicere, quod talia tradendo doctores quidam scientiam suam probare videntur, et mentem modestam, commendantes fautoribus suis legis observationem, ut afflicto corpore et rejecta licentia carnem omnimodis alimentis nutriendi, potius a multis abstineant propter legis traditionem.

CAP. IV.

VERS. 17. — Quantum ex scriptis suspicari licet, apud Laodicensis erat et ministerium diaconorum subibat.

(1) C. Cr. p. 327. (Θ.) ἄλλος φησίν.

(2) C. Cr. p. 339. (Θ.) δέ φησιν.

Α ακτούτων, εἰ μὴ ὁ νόμος φυλάττοιο· εἴτα καὶ μετριότητά τινα δῆθεν ἐπεδείκνυντο, ὡς ἂν δὲ τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς οὐκ ἐξιστάμενοι τῷ μηδὲ τοὺς ἀγγέλους περιορᾶν τοῦ νόμου τὴν καταφρόνησιν. Μὴ τοίνυν, φησὶ, τοῖς τὴν μετριότητα ταύτην ἐπιδεικνυμένοις καὶ βουλομένοις τοὺς ἀγγέλους προβαλέσθαι προσέχητε· ὑπὸ γὰρ τύφου διανοίας λέγουσιν ἅ μὴ ἴσασιν.

Στίχ. κγ'. — Ἀσαφὲς μὲν ἐστὶ (1), βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι τὰ ταῦτα παραδιδόναι δοκεῖ μὲν τινὰς τῶν διδασκόντων ἐνδειξίν ἔχειν γνώσεως, καὶ δῆθεν καὶ μετριοφροσύνης βουλομένους ἐπιμελεῖσθαι τοὺς περὶ ταῦτα ἔχοντας ἐπιδείκνυσιν, ὡς ἂν καὶ τοῦ σώματος ἀφειδοῦντας καὶ οὐ τίμιον νομίζοντας τὸ διὰ πάντων πληροῦν τὴν σάρκα, ἀλλὰ γὰρ μᾶλλον αἰρουμένους ἀπέχεσθαι τῶν πολλῶν διὰ τὴν τοῦ νόμου παράδοσιν.

B

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. ιζ'. — Ὡς ἐστὶν (2) ἐκ τῶν γεγραμμένων εἰκάσαι, παρὰ Λαοδικεῦσιν ὄντι καὶ τὴν διακονίαν ἐγκεχειρισμένῳ τῇ διακονίᾳ (3).

(3) De scholio p. 340 allato v. ad I Thessal. i, l.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PRIOREM PAULI AD THESSALONICENSES COMMENTARII FRAGMENTA (1)

CAP. I.

VERS. 1. — Illud, *Gratia vobis*, ita ponit, quemadmodum nos *Salvete* in inscriptionibus epistolarum scribere solemus; illud vero in *Deo Patre*, sicuti et nos in *Domino* dicimus.

VERS. 8,9. — Hic sermo Domini non fidem indicat; nam non prodiit ex eis fides, sed quasi dicat, omnes cognoverunt quanta pro fide pertulistis, et omnes fidei vestrae firmitatem mirati sunt ita ut et cæteris exemplo fueritis. Notandum, ait, quod hic recedentes a simulacris laudans, per oppositionem ad illa Deum vivum et verum nominet; quotiescunque igitur hæc vox occurrerit, non ad Patrem referenda quasi Filium excluderet, nec ad Filium quasi Patrem tolleret, quum Pater et Filius æque veri apud pios.

CAP. IV.

VERS. 4,5. — *Vas* dicit propriam cujusque uxorem, quod in sanctificationem possidere dicitur, qui se non cum aliena inquinat. Per exaggerationem

C

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. α'. — Τὸ, *Χάρις ὑμῖν* (2), οὕτω τίθησιν, ὥσπερ ἡμεῖς τὸ *Χαίρειν* ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς (3) τῶν ἐπιστολῶν εἰώθαμεν, τὸ δὲ, ἐν Θεῷ Πατρὶ, ὡς (4) καὶ ἡμεῖς ἐν Κυρίῳ γράφομεν.

Στίχ. η', θ'. — Λόγον Κυρίου (5) ἐνταῦθα οὐ τὴν πίστιν λέγει, οὐ γὰρ ἡ πίστις ἀπ' αὐτῶν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ πάντες ἔγνωσαν ὅσα ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐπάθετε, καὶ πάντες ὑμῶν τὸ βέβαιον θαυμάζουσι τῆς πίστεως, ὥστε καὶ προτροπὴν ἑτέροις γενέσθαι τὰ ὑμέτερα. Ἐπισημαντέον δὲ, φησὶν, ὅτι ἐν τῇ τῶν εἰδώλων ἀναχωρήσει τὸν Θεὸν καὶ ζῶντα καὶ ἀληθινὸν προσεῖπεν πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνων, ὥστε ὅπου ποτ' ἂν τὴν φωνὴν εὐρίσκομεν ταύτην, εἰδέναι χρὴ ὅτι μήτε ἐπὶ Πατρὸς εἰς ἀναίρεσιν λέγεται Υἱοῦ, μήτε ἐφ' Υἱοῦ εἰς ἀναίρεσιν Πατρὸς, ὁμοίως ἀληθινοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ παρὰ τοῖς εὐσεβέσιν.

D

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. δ', ε'. — Σκεῦος (6) τὴν ἰδίαν ἐκάστου γαμετὴν ὀνομάζει, ἐν ἀγιασμῷ κτᾶσθαι αὐτὸ εἰρηκῶς, ὅταν μὴ πρὸς ἑτέραν ῥυπαίνεται· ἐμφατικώτερον δὲ τὸ

(1) Catena continet hypothesin OEcumenii, p. 341, tria scholia Theodori, tria Severiani p. 345 (sed lin. 13 ταῦτα κτλ. sunt Chrysostomi), p. 353, 365 et quatuor auctoris incerti, credo Theodori aut Severiani, p. 363 lin. 12, p. 365 lin. 12, 31, p. 374; lin. 20. Reliqua omnia Chrysostomi sunt.

(2) Hoc scholion bis in cat. legitur, primum ad Coloss. iv, 18, p. 340, Θεόδωρος, deinde ad hunc

locum p. 344 sine auctore, ubi Chrysostomi explanationes præcedunt et sequuntur. Pertinet ad h. l. ib. p. 340: τὸ δὲ χάρις.

(3) P. 340, προγραφαῖς.

(4) P. 340, τὰ ἐν Θ. Π. θεθεικῶς, ὡς.

(5) C. C. p. 348, Θ. ἄλλος φησὶ.

(6) C. Cr. p. 358. (Θ.) ἄλλος φησὶ.

μη ἐν πάθει ἐπιθυμίας, ὡς ἂν τοῦτο ποιῶντος οὐκέτι· ταύτη ὡς γυναικὶ συνόντος, ἀλλὰ διὰ μίξιν μόνην ἀπλῶς, ὅπερ πάθος ἐπιθυμίας ἐκάλεσε.

A vero habetur illud *non in passione desiderii*, quasi hoc faceret non jam illi velut mulieri suae adhærens, sed tantum propter solam coitionem, quod passionem desiderii vocat.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM POSTERIOREM PAULI AD THESSALONICENSES COMMENTARII FRAGMENTA (1).

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. β'. — Ὅτι περὶ (2) τῆς Χριστοῦ παρουσίας καὶ τῆς ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν ἐκείνης ἐπισυναγωγῆς μὴ πείθεσθε τοῖς βουλομένοις ἀπατᾶν ὑμᾶς, ὡς ἂν ἐγγύθεν παρόντος ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ἀλλ' εἴτε ὡς ἀπὸ πνευματικῆς ἐνεργείας λέγειν τις ἐπαγγέλλεται, εἴτε ὡς ἀπὸ λόγου ἢ ἐπιστολῆς ἡμετέρας τοῦτο μαθὼν, μὴ πείσεσθε.

Στίχ. γ', δ'. — Διὰ τούτου δείκνυσιν ὅτι τὴν εἰδω-
λολατρείαν, ἣν ὁ διάβολος συνεστήσατο, αὐτὸς ἐλθὼν ἀνατρέπει, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, ἣν ἀντέθηκε τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, αὐτὸς ἐλθὼν παραλύει, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ κρίμα ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τὰ ἐφ' οἷς ἐπλανήθησαν οὐκ αὐτοὶ καθεῖλον, ἀλλ' ὁ πλανῶν αὐ-
τούς· ταύτας γὰρ τὰς πλάνας κατὰ (3) μέρος συν-
εστήσατο ὁ διάβολος, ἀφιστῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡρέμα τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν ἀντεισάγων, ἵν' ὅταν μετὰ ταῦτα
ἐλθῇ προητοιμασμένα, εὐρηκῶς καὶ πεπλανημένους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐκτὸς ὄντας τοῦ Θεοῦ τῆς βοη-
θείας, εὐχερῶς ἑαυτῷ δόξῃ κατορθοῦν τὸ σπουδαζό-
μενον, τουτέστι τὸ προσκυνηθῆναι αὐτὸν παρὰ πάν-
των ἀνθρώπων· ὡς γὰρ ὑποσκευὴ ἀψίδος, οὕτως αἱ αἵρέσεις, αἳ τε παρ' Ἑλλήσι καὶ αἱ παρὰ τοῖς Χρι-
στιανοῖς τῷ διαβόλῳ· ὥσπερ δὲ ἀψὶδος σφιγγείσης καὶ λαβούσης τὴν οἰκίαν κατασκευὴν, ἡ ὑποσκευὴ αἵρεται, μένει δὲ μόνη ἡ ἀψὶς στερρόα, οὕτως ὁ διάβο-
λος τὰς αἵρέσεις τὰς πολλὰς καὶ τὰς τῆς πλάνης ὁδοὺς ἀντὶ ὑποσκευῆς ὑπέθηκεν, ὥσπερ ἀψίδα μεγίστην τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν προκατασκευάζων, ἵν' ὅταν
ἐλθῇ ἐκδικῶν πάσας τὰς αἵρέσεις καὶ αὐτὸς καταργῇ (4), γυμνὴν τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν εἰσάγων ἀνθρώποις.

Στίχ. ε'-η'. — Οὐ πιθανόν (5) ἔμοιγε φαίνεται τοῦτο, ἐπεὶ καὶ ἐπαύσαντο ἐκ πλείονος ἤδη τοῦ χρόνου· εἰ γὰρ τις μὴ πεπαῦσθαι βούλοιτο λέγειν διὰ τὸ παρά-
τινων προσευχὴν γίνεσθαι κατὰ τὸ σπάνιον, ἕναι οὐδὲ παυθήσεται κατὰ γε τοῦτον τὸν τρόπον, ἐπεὶ μὴδὲ ἐπιλείπειν πάντῃ τοὺς ἁγίους οἷόν τε, ἐσομένων καὶ
τότε τῶν οὐ προσιεμένων τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν, καὶ καὶ διαλάμπουσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι.
Λέγει δὲ τὸ κατέχον, ὡς ἂν τοῦ διαβόλου μὲν ἐθέλον-

B

CAP. II.

VERS. 2. — Nolite de Christi adventu et nostra cum eo congregatione illis credere qui vos decipere conantur, quasi instaret tempus illud, et quidquid seu ex spirituali instinctu prædicent, seu sermonibus aut epistolis per nos edocti, nolite fidem præstare.

VERS. 3, 4. — His ostendit quod idololatriam quam diabolus constituit, ipse veniens evertet et omnem hæresim quam verbo veritatis opposuit, ipse veniens solvet, ut vel ex eo homines agnoscant non ab ipsis ablata esse circa quæ errabant, sed ab errorum auctore. Istos enim errores partito composuit diabolus, avocans a Deo et paulatim suum cultum introducens, ut quando aderit definitum tempus, ipse in-
veniat homines errantes ac divino auxilio destitu-
tos, sicque facilius propositum sibi finem assequi videatur, ab omnibus scilicet adoretur hominibus. Nam quod substructio arcus, hoc diabolo hæreses, tum apud gentes cum apud Christianos. Quemad-
modum enim ubi arcus perfectus est et sua stru-
ctura constat, substructio tollitur, firmo integro-
que permanente arcu; sic diabolus omnimodas hæreses et varia errorum genera velut substruc-
tionem supponit, super quam arcum, cultum sci-
licet suum stabilit, ut quando hæreses omnes ipse condemnaverit et deleverit, cultus tamen iste nu-
dus inter homines remaneat.

D

VERS. 6-8. — Hoc mihi non probabile videtur (nempe illud *quid detineat* dona Spiritus sancti indicare), nam jamdudum cessaverunt. Quod si enim quis eo non cessavisse dixerit quia interdum apud quosdam orationes occurrunt, neque illo tempore cuncta cessabunt, cum omnino deficere nequeant sancti, et tunc etiam futuri sint qui doctrinam ejus respuant et in certaminibus pro pietate fulgeant. Declarat autem illud *quid detineat*, jamdudum

(1) Præter quinque fragmenta Theodorea continet catena duo scholia Severiani p. 388, 390 (cf. p. 413) et unum auctoris incerti p. 384 lin. 20; reliqua omnia ex Chrysostomo desumpta sunt.

(2) C. Cr. p. 386. Θ. 7. Θ.

(3) Cat., πλάνας ἃ κατὰ.

(4) Cat., καταργεῖ.

(5) C. Cr. p. 388. Θεόδωρος δὲ ὁμοίως τῷ μακαριῷ Ἰωάννῃ ταύτην οὐ προσέεται τὴν ἐξήγησιν, φάσκων. — Intelligit allatam interpretationem Severiani, qui τὸ κατέχον dici putat τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν.

diabolo animo esse ut hoc faciat, illum autem a Deo prohiberi, quia consummatio sæculi definitum tempus est, quo ille revelandus. Definitione Dei dicit Apostolus illum detineri, unde etiam addit : *Ut reveletur in suo tempore*. Nam illud *Mysterium jam operatur*, quasi dicat, licet non palam discessionem operetur diabolus, sed nunc velut in occulto pleraque agit, semper et ubique pro viribus a pietate revocare conatus quicumque fidei adhærent.

Notandum quod revelationem Antichristi vocat manifestationem, superius quidem nisi *revelatus fuerit homo*, et hic *revelabitur ille iniquus*, quasi diabolus usque ab adventu Domini hoc ad exitum hominum paraverit, et jam forte perfecisset, nisi eum juxta secreta consilia detinuisset, tunc autem operaturus et revelaturus sit quæ olim cogitat, facultate data sententiam operibus perficiendi. Quem Dominus Jesus spiritu oris sui interficiet. Dum ille ista in orbem terrarum aget, inquit, et omnes a pietate avertet, subito de cœlis apparens Christus, clamore edito, opus evertet totum, omninoque illum interficiet. Hoc enim declarat illud *spiritu oris ejus*, quasi dicat, voce, pro hominum natura locutus, qui nonnisi spirando voces articulatas pronuntiare valent.

τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ τῇ φωνῇ, ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν αὐτὸ εἰρηκῶς, ἐπειδὴ ἡμεῖς τῷ πνεύματι συνεργῶ κεχρήμεθα πρὸς τὴν ἑναρθρον λαλίαν.

VERS. 11. — *Ideo mittet illis Deus operationem erroris*, illam permittet profecto non autem operabitur ipse. Hoc enim sibi vult Apostolus : Nisi in veritate permanseritis, deflectetis ad errorem et credetis mendacio ; justas ideo pœnas dabit, quod derelicta veritate ad iniquitatem defecistis, hoc est ad diaboli cultum : quem iniquitatem vocat quod inique ipsi adhærent.

(1) C. Cr. p. 389. Hæc Theodoro tribuere non dubitavi. Excipiunt ea quæ modo attulimus neque nisi inchoatam loci interpretationem continuant.

Α τος καὶ ἤδη τοῦτο ποιῆσαι, τοῦ Θεοῦ δὲ κατέχοντος αὐτὸν τέως διὰ τὸ καιρὸν ὀρίσαι τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν ὁφθῆναι συγχωρεῖ κακῆινον· τοῦτο κατέχων ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει τοῦ Θεοῦ τὸν ὄρον, ὅθεν καὶ ἐπήγαγεν, *Εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ*. Τὸ γὰρ, *Μυστήριον ἤδη ἐργεῖται*, ἀντὶ τοῦ, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸ σαφές ἤδη τὴν ἀποστασίαν ἐργάζεται ὁ διάβολος, ἀλλ' οὖν γε ὡς ἐν μυστηρίῳ πλεῖστα καὶ νῦν διαπράττεται, ἐκαστοτὲ διὰ τῶν οἰκείων τῆς εὐσεβείας ἀφιστᾶν πειρώμενος τοὺς προσιόντας τῇ πίστει.

Προσεκτέον (1) ὅτι ἀποκάλυψιν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐχάλεσε τὴν φανέρωσιν, ἔν τε τοῖς ἀνωτέροις ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος εἰπὼν κἀνταῦθα ἀποκαλυφθῆσεται ὁ ἄνομος, ὡς ἂν τοῦ διαδόλου πάντοτε μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας μελετῶντος αὐτὸ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων βλάβῃ καὶ ἤδη γε αὐτὸ καὶ ποιήσαντος ἂν, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἀπόρρητον αὐτοῦ βουλὴν κατεῖχεν αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἐργασομένου (2) δὲ τότε καὶ οἴσωντός γε εἰς φανερόν τὸ πάλαι δοκοῦν αὐτῷ, ὅταν συγχωρηθῇ τὴν οἰκείαν γνώμην ἐκβαλεῖν εἰς ἔργον. Ὅν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ· ἐκεῖνου, φησὶ, τοιαῦτα διαπρατομένου κατὰ τῆς οἰκουμένης καὶ πάντας ἀνθρώπους ἀφιστῶντος τῆς εὐσεβείας, ἐξαίφνης ἀπ' οὐρανῶν φανείς ὁ Χριστὸς καὶ μόνον ἐπιβοήσας παύσει τῆς ἐργασίας, ὅλον αὐτὸν ἀναλώσας· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν αὐτὸ εἰρηκῶς, ἐπειδὴ ἡμεῖς τῷ πνεύματι συνεργῶ κεχρήμεθα πρὸς τὴν ἑναρθρον λαλίαν.

C Στίχ. ια'. — Διὰ τοῦτο (3) πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, τὴν συγχώρησιν δηλονότι ὡς ἔργον τῷ Θεῷ περιῆψεν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι μὴ μέιναντες ἐπὶ τῆς ἀληθείας προσέξουσιν τῇ πλάνῃ καὶ πιστεύσουσι τῷ ψεύδει, δικαίαν δεχόμενοι τὴν τιμωρίαν ὑπὲρ ὧν καταλιπόντες τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὴν ἀδικίαν ἐκλίναν, ἵνα εἴπῃ τοῦ διαδόλου τὴν προσκύνησιν, ἀδικίαν αὐτὴν καλέσας ὡς οὐ δικαίως γινόμενην παρὰ τῶν ποιούντων.

(2) Cat., ἐργασαμένου.

(3) C. Cr. p. 391. Θεόδωρος δὲ φησιν εἰ τό.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PRIOREM PAULI AD TIMOTHEUM COMMENTARII FRAGMENTA (1)

CAP. I.

VERS. 3, 4. — Reliquit eum Ephesi non solum ut quibusdam nuntiaret ne aliter docerent, sed quo-

(1) Theodorus commentarium in Pauli ad Timotheum Epistolas Ebediesu teste ad Petrum misit. Fragmenta leguntur in l. : *Catenæ in S. Pauli Epistolas ad Timotheum, Titum, Philemona et ad Hebræos. Ad fidem codd. mss. ed. I. A. Cramer. Oxon. 1843, 8.* Catenæ ex eodem illo codice Coisl. de-

D

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. γ', δ'. — Οὐ διὰ (2) τὸ παραγγέλλειν μόνον τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν κατέλιπεν αὐτὸν ἐν Ἐφέσῳ,

sumptæ sunt, de quo diximus supra. Quæ catena in Pauli Epistolam priorem ad Timotheum continet, ea omnia Chrysostomus suppeditavit, si pauca exceperis. Mitto Theodorea, Severiani quatuor tantum scholia

(2) C. Cr. p. 5. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησιν.

ἀλλὰ καὶ πάσης ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, περὶ ἧς αὐτῷ καὶ γεγράφηκε. Δῆλον ὅτι τὸ, "Ἰνα παραγγείλῃς τισί, περὶ τῶν οἰκείων λέγει· οὐ γὰρ δὴ τοῖς ἀλλοτρίοις παραγγέλλειν ἠδύνατο· τοῦναντίον γὰρ καὶ πολλὰ κακὰ ὑπέμενον παρ' ἐκείνων· λέγει δὲ περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς, οἳ πολὺν ὑπὲρ τοῦ νόμου δῆθεν ποιούμενοι λόγον, τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν ἐπεχειροῦν διδάσκειν ἐναντία τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος. Λέγει τοίνυν· Πᾶσι μὲν παράγγελ[λ]ε, προηγουμένως δὲ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν, μὴ προσέχειν τοῖς μύθοις τοῖς ὑπ' ἐκείνων λεγομένοις καὶ ταῖς γενεαλογίαις· πολλὴν γὰρ ἐποιοῦντο τὴν σπουδὴν τοῦ δεικνύναι τὸν Χριστὸν οὐκ ἀκολούθως ταῖς ἐπαγγελίαις ἐξ Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ γεγονότα, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεχειροῦν καὶ τὰ γένη τὰ παλαιὰ διηγεῖσθαι δῆθεν, ἀφ' ὧν δὴ πολλοὺς τῶν ἀπὸ ἐθνῶν πεπιστευκότων παρετάραττον, οὐδὲν τῶν παλαιῶν ἀκριβῶς ἐπισταμένων. Καλῶς δὲ αὐτὰς καὶ ἀπεράντους ἐκάλεσεν, ὡς τῶν ἐπὶ τὰ τοιαῦτα ἐκφερομένων δυναμένων τῇδε κάκεῖσε περιάγεσθαι τῷ λόγῳ, ὅπερ ἐν ταῖς γενεαλογίαις γίνεσθαι ἀνάγκη, νῦν μὲν τούτου λεγόντων τὸ γένος, αὖθις δὲ τὸ ἐτέρου, καὶ πάλιν ἀπὸ τούτου μεθισταμένων εἰς ἕτερον· διήγησιν.

Στίχ. ια'. — Εἰκότως (1) δὲ μακάριον αὐτὸν ἐνταῦθα καλεῖ, ὡς ἂν αὐτοῦ μὲν τὸ μακάριον ἔχοντας ἐν τῇ φύσει διὰ τῆς ἀτρεπτότητος, ἡμῖν δὲ χάριτι τοῦτο περιποιούντος.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. ιβ'-ιδ'. — Τὸ, *Γυναικὶ δὲ διδάσκειν* (2) οὐκ ἐπιτρέπω, δηλονότι περὶ τῆς ἐν κοινῷ καταστάσεως λέγει, ὡς ἂν οὐ δέον ἐν ἐκκλησίᾳ αὐτὰς διδάσκειν· περὶ γὰρ τοῦ τῆς κατ' οἶκον ἀνατροφῆς αὐτῶν ταῦτα νομοθετῆσαι οὐκ ἂν ποτε ἠνείχετο Παῦλος, οὐδ' ἂν ἐκώλυσεν γυναῖκας ἢ ἀσεβοῦντας τοὺς ἀνδρας παιδεύειν τὴν εὐσέβειαν, ἢ μὴ δεόντως πολιτευομένους ἐπὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα προάγειν. Καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἐπειδὴ ἐκείνου μὲν τῆς ἀπάτης τὴν αἰτίαν εἶχεν αὕτη, αὕτη δὲ ἐπ' ἐκείνον τὴν αἰτίαν στρέφειν οὐκ ἠδύνατο.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. β'. — Γελοιότατον (3) παρὰ τοῖς πολλοῖς ἔστιν αὐτὸ φυλαττόμενον δῆθεν εὐρεῖν· εἰ μὲν γὰρ τις εἴη σώφρων ὡς δευτέραν ἀγόμενος γυναῖκα, τοῦτον οὐ προσίενται εἰς κλῆρον· εἰ δὲ βιώσας τις ὡς οὐ προσῆκε μίαν ἡγάγετο κατὰ νόμον, οὗτος εἰς μέσον παράγεται, καίτοι τὸν μὲν δεύτερον γάμον τοῦ μακαρίου Παύλου σαφῶς ἐπιτρέψαντος γίνεσθαι, πάσης δὲ τῆς παρὰ τὸν νόμιμον γάμον κοίτης πορνείας οὐσης. Σαφῶς καὶ παρήκει τέως ἐκεῖνο, ὅτι καὶ δύο γυναῖκας εἰληφότα (σαφῶς νομίμους λέγω), βαπτίσαντες ἐπὶ τὸν κλῆρον παράγουσιν ἀδεῶς, καίτοιγε ἐπὶ

scholia leguntur p. 8, 22, 44, 48 (Priora v. Ἐνταῦθα — ὑπόμνησις sunt Chrysostomi), incerti auctoris sunt haec: p. 13, lin. 16; p. 22, lin. 1, 20, p. 31, l. 25; p. 32, l. 3-7; p. 33, l. 22, διέστησε — 25; p. 38, l. 5, p. 40, l. 2, 3, 5, 7 — 9 — φησὶν, 23 28; p. 44, l. 22, 27; p. 47, l. 5, ποῖον — 7. 25. Restat proluxa disputatio, qui factum sit ut episcopi, qui principio dignitate pares fuerint presbyteris, ma-

A que ut soli ecclesiasticæ constitutioni consuleret de qua etiam ipsi scripsit. Manifestum quod illud *Ut denuntiares quibusdam* ad fratres spectat; non enim alienis denuntiare poterat, a quibus mala multa timenda. Loquitur autem de iis qui ex circumcisione, qui utique multa de lege disserentes, eos qui de gentibus disciplinam a christianismo alienam docere conabantur. Dicit igitur, omnibus denuntia, præcipue autem iis qui de gentibus, ne intendant fabulis ab illis prædicatis et genealogiis; nam plurimum in eo versabantur illi ut probarent invitis promissionibus Christum non ex Abrahamo et David ortum; et propterea genealogias veteres fusius explicabant, quibus multos perturbabant eorum qui de gentibus crediderant, nihil de antiquis accurate pernoscentes. Optime vero istas vocat *interminatas*, cum huc atque illuc sermone deferebantur qui de talibus disserebant, quod ut in genealogiis eveniat oportet, nunc hujus, nunc illius genere relato, et rursus alio. Fabulas autem hæc appellat quod absque necessitate referebantur.

μύθους δὲ αὐτοὺς ὠνόμασεν ὡς μὴ ἔχοντας ἀναγκαίαν

VERS. 11. — Haud immerito vocat *beatum* hoc in loco Deum; nam ille natura beatus propter immutabilitatem suam; nos autem gratia Dei effici-mur beati.

CAP. II.

VERS. 12-14. — Illud, *Mulierī autem docere non permitto*, sane ad publicos conventus referendum, ita ut illis in ecclesia docere non liceat. Nam de privata illarum conversatione talia decernere procul dubio Paulus noluisset, nec vetuit quin impios maritos piæ mulieres pietatem docerent, aut vitiis deditos ad virtutem revocarent. *Et Adam non est seductus*; cum illa viro erroris causa fuit; ipsa autem de lapsu suo virum incusare nequivit.

CAP. III.

VERS. 2. — Perridiculo modo hoc apud peros-que observatur: nam si quis probus secundam mulierem duxerit, in clerum hunc non admittent; quod si autem quis male se gesserit, at unam tantum uxorem habuerit, hic in medium adducetur, licet aperte secundas nuptias beatus Paulus fieri concedat, et fornicatio sit omnis præter legitimum concubitus. Profecto et illud nunc reprehendo, quod vel duas mulieres habentem, legitimas quidem dico, baptizantes eum absque ullo timore in clerum excipiunt, illumque deinceps legem istam ob-

jorem deinde nanciscerentur auctoritatem et potentiam, p. 27, l. 25, τὸ παλαιόν — p. 29, l. 17. Hanc in Chrysostomo frustra quaesivi. Videtur Theodori esse.

(1) C. Cr. p. 9. Θ.

(2) C. Cr. p. 20. (Θ.) Ἄλλος δὲ εἰς τὸ — φησὶ

(3) C. Cr. p. 23. ss. Θεόδωρος δὲ φησι.

servaturum putant, quasi baptismi opera jam non amplius cum duabus mulieribus futurum. Ita autem sæpius vel cum hominibus omnino perditis se gerentes, optime agere se credunt, quando obvium quemque baptizantes ad cleri ministerium admittant, ne minimum quidem virtutis aut pietatis documentum præstantem.

Ut de baptismi causa taceam, de qua datur, id quod plerique minime respiciunt, hoc illi sciant oportet, quod beatus Paulus de moribus disserit qui episcopo jam antea exhibendi erant, non de gratia per baptismum concessa. Quod si enim baptismus tanta efficeret, superflue essent Pauli leges, et permetteret obvium quemque statim post baptismum in clerum recipi. Hoc autem prohibet, et præcipit ut ille tantum ad episcopatum seligatur, qui in præterita sua vita probitatis documenta præbuerit, aut usque virtuti inserviens aut poenitentia probans se a malo ad bonum transiisse: quod sane melius ex eis quæ sequuntur apparet. Multi tamen illum morem tanquam optimum affectant.

Ἀπὸ τοῦ χειρόνος ἐπὶ τὸν κρείττονα μετελήλυθε βίον, ὃ καὶ ἄμεινον εἰσόμεθα ἀπὸ τῶν ἐξῆς· γίνεται δὲ παρὰ πολλοῖς νυνὶ, ὥς τι καὶ μέγιστον διαπραττομένοις καλόν.

Illud igitur, *Unius uxoris virum*, quidam hocce modo interpretantur, quibus ego libentius assentior; sicut multi eodem tempore duas legitimas habebant uxores, quod juxta legem Mosaicam licere videbatur; multi quoque unam legitimam habentes, illa non contenti, aliis etiam aut ancillis suis utebantur, aut sæpius cum obviis quibusque temere peccabant; quod hodie apud eos occurrit qui bonis moribus non student. Hoc igitur sibi vult Paulus, aiunt; talis ad episcopatum seligatur, qui uni mulieri conjunctus cum ea prudenter vixit, illi adhærens, et cum ea tantum naturæ motibus indulgens; at si hic, amissa priore, alteram juxta leges uxorem duxerit, et cum ista eodem vixerit modo, non ei denegetur episcopatus aditus, ut quidem Paulus præscribit.

His omnino assentior quæ beatissimi Pauli doctrinam explicantes quidam protulerunt, præsertim autem persuaderi nolo eundem qui secundas nuptias æque ac primas defendit, dummodo rite fiant, de episcopatu illos prohibere. Nam qui dixerat (*I Cor. vii, 8*): *Dico autem non nuptiis et viduis*, una utrosque conjungens unique legi subjiciens, absque dubio utrasque nuptias unum idemque esse existimabat. Nec immerito. Nam si naturæ incitamenti moveris, parvi refert utrum mulierem omnino non habueris, aut amissam jam non habeas; nam hoc fortunæ potius quam rationis. Qui enim mulierem suam diu possederit, ea fruitur quotiescunque voluerit; qui autem illam cito perdit, ad secundas

τῶν λοιπῶν αὐτὸ φυλάττεσθαι δοκοῦντες, ὥς ἂν τοῦ βαπτίσματος ποιῶντος αὐτὸν οὐκέτι εἶναι συνηκτότα δυσὶ γυναιξί· πολλάκις δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν καθόλου μοχθηρῶν διαπραττόμενοι, οἴονται κάλλιστα ποιεῖν, εἰ δὴ βαπτίζοντες (1) τὸν ὅπως ποτὲ ἐξηκτότα ἐπὶ τὴν τοῦ κλήρου λειτουργίαν παράγοιεν (2), μηδὲν ἀρετῆς καὶ τῆς περὶ τὴν εὐσέβειαν ἐπιμελείας γνώρισμα ἐπαγόμενον.

Ἵνα γὰρ σιωπήσω τοῦ βαπτίσματος τὴν αἰτίαν, ἐφ' ἣ δίδοται, πρὸς ἣν οὐδὲ ἀφορᾶν ἐθέλουσιν οἱ πολλοί, ἐκεῖνο γοῦν εἰδέναι αὐτοὺς ἐχρῆν, ὅτι ὁ μακάριος Παῦλος περὶ βίου νομοθετεῖ, καθ' ὃν νομίζει δεῖν ἐξηκέναι τὸν ἐπίσκοπον, οὐ περὶ συγχωρήσεως διαλέγεται τῆς χάριτος προσγινομένης (3) τοῖς τὸ βάπτισμα εἰληφόσιν· εἰ γὰρ δὴ τοῦτο γίνεσθαι οὕτως καλόν, περιττὴ πᾶσα ἡ νομοθεσία τοῦ Παύλου, συγχωρήσαντος καὶ τὸν ὅπως ποτὲ βιώσαντα βαπτισθέντα (4) εὐθὺς εἰς κλῆρον ἄγειν, ὅπερ ἀπηγόρευται μὲν παρὰ τῷ Παύλῳ βουλομένῳ τὸν εἰς ἐπισκοπὴν ἀγόμενον μαρτυρίαν τινὰ τῆς ἑαυτοῦ καλοκάγαθίας ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἐπάγεσθαι βίου, ἥτοι πάντοτε γεγονότα τοιοῦτον, ἡ μεταμελεία γοῦν δεικνύμενον, ὅτι δὴ (5) ἀπὸ τοῦ χειρόνος εἰσόμεθα ἀπὸ τῶν ἐξῆς· γίνεται δὲ

τὸ οὖν, *Μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα*, τινὲς οὕτω ἐξέλαβον, ὅ καὶ ἐγώ γε μᾶλλον ἀληθὲς εἶναι πείθομαι, ἐπειδὴ τότε πολλοὶ μὲν κατὰ ταύτην δύο νομίμους εἶχον γυναῖκας, ὃ καὶ ἀπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ποιεῖν αὐτοῖς ἐπετέτραπτο· πολλοὶ δὲ νομίμην ἔχοντες μίαν, ταύτη μὲν οὐκ ἤρκοῦντο, ἐκέχρητο δὲ καὶ ἐτέραις ἥτοι παιδίαις ἑαυτῶν, ἡ καὶ εἰς τὰς τυχοῦσας πολλάκις ἀδελῶς ἁμαρτάνοντες, ὃ καὶ μέχρι τῆς δευτέρας γίνεται παρὰ τῶν οὐκ ἐπιμελομένων σωφροσύνης. Τοῦτο εἰρηκέναι τὸν Παῦλον ἐφῆσαν, ὥστε τὸν τοιοῦτον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παράγεσθαι, ὃς ἀγαγόμενος γυναῖκα σωφρόνως ἐδίω μετὰ ταύτης, προσέχων αὐτῇ καὶ μέχρις αὐτῆς ὀρίζων τῆς φύσεως τὴν ὁρεξιν, ὥς εἴ τις οὕτω ζήσας, ἀποβαλὼν τὴν προτέραν νομίμως ἀγαγοῖτο δευτέραν, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον βίου καὶ μετὰ ταύτης, μὴ εἶργεσθαι αὐτὸν κατὰ τὴν τοῦ Παύλου νομοθεσίαν τῆς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παρόδου.

Τοῦτο εἰρησθαι παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Παύλου νενοηκότας τινὰς πάνυ γε ἀποδέχομαι, μάλιστα πάντων οὐ πειθόμενος ὅτι ὁ τὸν δευτέρον γάμον ὁμοίως ἐπιτρέψας τῷ πρώτῳ, εἰ νομίμως γίγνοιτο, εἰς ἐπισκοπὴν παρίεναι τὸν τοιοῦτον ἐκώλυσεν. Ὁ γὰρ εἰπὼν, *Λέγω δὲ ταῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις*, καὶ ὁμοῦ συνάψας αὐτοὺς καὶ ἓνα νόμον ἐξενεγκών, δῆλος ἦν εἶναι ἀμφοτέρους ἡγούμενος. Εἰκότως· τί γὰρ διαλλάττει κατὰ γὰρ τῆς φύσεως ὁρεξιν ἢ καθόλου μὴ ἐσχηκέναι, ἢ ἐσχηκέναι μὲν, ἀποθεβληκτότα δὲ οὐκ ἔχειν; ἐπεὶ καὶ συντυχίας τὸ τοιοῦτο μᾶλλον ἐστὶν ἢ γνώμης. Ὁ μὲν γὰρ ἐσχηκὼς ἐπιπολὺ τὴν ἑαυτοῦ βιώσαντα γυναῖκα, ἀπέλαυσεν αὐτῆς ἐφ' ὅσον ἐβούλετο· ὁ δὲ μετὰ βραχὺ πολλάκις αὐτὴν ἀποβαλὼν, ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τὸν τῆς

(1) Cat., βαπτίζοντας. Scriptor videtur βαπτισάντες scripsisse.

(2) Cf. Herodiani fragm. in G. Hermannii *De emend. Gr. grammat. ratione* I, p. 511. s.

(3) Cat., προγινομένης.

(4) Cat., βαπτίζοντα.

(5) Cod. ὅτι δεῖ.

δευτέρα; ἔρχεται γάμον· ἔστι δὲ ταῦτα συντυχίας, οὐ γνώμης κατορθώματα, ἅπερ ἐξετάζων ὁ μακάριος δι' ὅλου φαίνεται Παῦλος, τὸν εἰς ἐπισκοπὴν παραγόμενον μάλιστα ἀπὸ τοιούτων γνωρίζεσθαι δεῖν ἡγούμενος· ἐπεὶ καὶ γελοῖον νομίζειν Παῦλον νόμους τιθέναι μὴ γνώμην δοκιμάζοντα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συντυχίας τὴν διάκρισιν ἐργαζόμενον. Εἰ γὰρ τις ἐκεῖνο λέγοι, ὅτι μικρὰ καὶ τῆς συντυχίας φροντίσας πλείονος τῆς ἀκριθείας ἐπιμελόμενος ἐπὶ τοῦ ἐπισκόπου ἐνόμισεν, αὐτὸν ὅπως ποτὲ μιᾷ δεῖν κεκοινωνηκότα γυναικί, ἀκούετω, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν λόγον οὐδὲ μετὰ βαπτίσματος τοιοῦτον παραγενέσθαι δίκαιον ἦν. Οὐ γὰρ δὴ τὸ βάπτισμα ἢ οὐκ εἶναι αὐτὸν δυσὶν κεκοινωνηκότα ποιεῖ γυναιξίν, ἢ παρὰ πᾶσιν ὡς μιᾷ κεκοινωνηκότα ὑπολαμβάνεσθαι· πολλῶ δὲ πλεον τὸν μιᾷ μὲν συγγεγονότα κατὰ τὴν νόμιμον συνάφειαν, πολλαῖς δὲ ἐτέραις ἀκολάστως συμπλακέντα· καὶ πρόδηλον ἐπὶ τῷ τοιούτῳ γεγονότα βίῳ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παράγεσθαι οὐχ ὅσιον κατὰ γὰρ τὸν αὐτὸν λόγον διὰ τὸ τοῦ βαπτίσματος τετυχηκέναι· εἰ γὰρ δὴ τὸν νόμιμος δυσὶ συμπλακέντα σωφρόνως τε αὐταῖς συνεζήκοντα προθέσει γνώμης φάσκειεν δι' ἀκρίθειαν ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν οὐκ εἶναι δεκτὸν, πολλῶ πλεον τὸν καὶ ἀκολάστως βιώσαντα οὐ θεμιτὸν ἐπὶ τοῦτο προάγεσθαι, ἐπειδὴ τοῦ βαπτίσματος αὐτῷ τυχεῖν ἐγένετο.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰρήσθω περὶ τοῦ, *Μιᾷς γυναικὸς ἄνδρα*, οὗ δὴ τὴν ἐρμηνείαν σαφέστερον εἶπεῖν ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα, μικρὰ τῆς κρατούσης παρὰ τοῖς πολλοῖς φροντίσαντες συνηθείας (1).

Στίχ. ιγ'. — Ἐκεῖνο δὲ (2) προσθεῖναι ἄξιον, ὅτι μὴ δεῖ θαυμάζειν, εἰ μήτε ὑποδιακόνων (3) ἐμνήσθη, μήτε ἀναγνωστῶν· τῶν γὰρ ἐν τῇ τῆς Ἐκκλησίας λειτουργίᾳ βαθμῶν ἔξωθεν μᾶλλον οὗτοί εἰσι, διὰ τὴν χρείαν ἐπινοηθέντες ὕστερον, ἦν διὰ τὸ τῶν πεπιστευκότων πλῆθος λοιπὸν δι' ἐτέρων πληροῦσθαι ἡναγκάσθη· ὅθεν οὐδὲ νενόμισται αὐτοὺς πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὴν χειροτονίαν δέχεσθαι, ἐπεὶ μηδὲ αὐτῷ ὑπηρετοῦνται τῷ μυστηρίῳ, ἀλλ' οἱ μὲν τὴν ἀνάγνωσιν ἐκτελοῦσιν, οἱ δὲ ἔνδον τὰ πρὸς τὴν τῶν διακόνων ὑπηρεσίαν εὐτρεπίζουσιν, ἐπιμελόμενοι καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φώτων.

Στίχ. ιε'. — Ἐκκλησίας (4) οὐ τοὺς οἴκους λέγει τοὺς εὐκτηρίους, κατὰ τὴν τῶν πολλῶν συνηθειαν, ἀλλὰ τῶν πιστῶν τὸν σύλλογον, ὅθεν καὶ στύλον αὐτὴν καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας ἐκάλεσεν, ὡς ἂν ἐν αὐτῇ τῆς ἀληθείας τὴν σύστασιν ἐχούσης.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. ιγ'. *Διδασκαλίαν* φησὶ (5) τὴν ἀπόλυτον ἐξήγησιν, *παράκλησιν* δὲ τὴν ἀπὸ τινων συμβεβηκότων νουθεσίαν τε καὶ ὑπόμνησιν, ἦν ἐνίοτε μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ γίνεσθαι ἀνάγκη, μάλιστα δὲ καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὸν καθ' ἓνα διαλέξεσι.

Στίχ. ιδ'. — Ἡ καὶ (6) τὸν τῶν ἀποστόλων σύλλογον φησιν, οἱ συνήεσαν τε αὐτῷ καὶ συνεφήπτοντο, ὡς εἰκός, ποιουμένῳ τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν, πρεσβυτέ-

(1) His auctor catenæ hanc subjecit notam censoriam: Καὶ ταῦτα μὲν Θεόδωρος ἀντικρὺς τοῖς ἐναργέσι μαχόμενος, τῇ τε ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ πάσαις ταῖς συνόδοις, πρὸς ἃ δυνήσεται τις ἀντεῖπεῖν καιροῦ καλοῦντος. *Hæc quidem Theodorus apertissimæ doctrinæ reluctans et ecclesiasticæ traditioni et omnibus conciliis, quæ tempore opportuno*

nuptias accedere satagit: hoc vero casu fit, non rationis consilio. Quod quum intelligeret Paulus, episcopum his moribus præsertim conspicuum esse debere voluit. Nam inepte putares Paulum leges condidisse non ad rationis consilium sed ad sortis libidinem respicientem. Quod si quis hoc dicat quod fortuita parum curans, sed perfectionem potius intendens, de episcopo statuit ei non nisi unam omnino uxorem ducendam, audiat secundum hanc rationem neque baptizatum talem episcopatu donandum. Non facit enim baptizatus eum non duas habuisse uxores qui duas reapse habuit, aut ab omnibus velut uni modo conjunctum haberi; multo autem magis si uni legitimo more conjunctus, multis aliis impotenter abusus fuerit. Eadem ratione manifestum dedecus istiusce modi virum ad episcopatum extolli quod baptismum contigerit. Nam si propter perfectionem ab episcopatu removendus qui duabus uxoribus prudenti et sapienti mente usus fuerit, multo magis iniquum qui impotenter vixerit ideo eligi quod baptismum fuerit sortitus. Hæc sufficiant de unius mulieris viro; fusius et clarius rem explicare non necessarium, cum usus apud plerosque receptus rationem parvi faciat.

VERS. 13.—Hic adjiciam: tibi ne mirum videatur si nec subdiaconos, nec lectores memoravit. Hi enim in ecclesiastica liturgia potius extra gradus sunt, ad usus posterius inventi qui propter fidelium multitudinem jam aliis subeundi fuerant. Unde nec licet eis ante altare ministrare, cum nec ipso sacrificio inserviunt. At alii lectionem perficiunt, alii vero intus præparant quæ ad diaconorum ministerium necessaria et insuper ecclesiastica lumina curant.

VERS. 15. — Ecclesias vocat non domos precibus sacras juxta multorum consuetudinem, sed fidelium cœtum, unde illam columnam et firmamentum veritatis dicit, quia in ipsa veritas constat.

CAP. IV.

VERS. 13. — *Doctrinam* dicit absolutam prædicationem, *exhortationem* vero reprehensiones et commendationes, data occasione factas, quæ interdum et in universum faciendæ, maxime autem secreto et sine arbitris.

VERS. 14.—Aut apostolorum collegium intendit, qui manus imponenti sane consentiebant et aderant, et presbyterium illud vocat honorifice. Nunc

confutare quis poterit.

(2) C. Cr. p. 50. Θ.

(3) Cat., [ὑπὸ] διακόνων.

(4) C. Cr. p. 51. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησιν.

(5) C. Cr. p. 56. Θ.

(6) C. Cr. v. 56. Θ.

etiam mos est in episcoporum consecratione hujus-
ce generis manuum impositiones non ab uno sed a
pluribus in Ecclesia perfici.

CAP. V.

VERS. 9. — Non de iis quæ ad ministerium seli-
gendæ erant disserit, sed de iis quæ in viduarum
numerus accipiendæ. Non enim ætate definiuntur
qui in clerum suscipiendæ, sed pro virtute existi-
mandæ, uti ipsa Timothei electione Paulus com-
probavit. Sed cum viduæ eligebantur ecclesiastica
cura colendæ, non virtutis desiderio viduitatem
amplexæ, sed ut absque sollicitudine ab Ecclesia
quæ vitæ necessaria contingerent, et exinde plu-
rima mala aperte oriebantur, ætate simul et
virtute definiendæ erant quas in viduarum cata-
logum referrent. *Quæ fuerit unius viri uxor*, hoc
est, non eodem tempore duobus adhærens, sed
illi tantum conjuncta et cum eo prudenter vivens,
sive unum hunc, sive alterum postea habuerit.

CAP. VI.

VERS. 4, 5. — *Invidia* quidem ægre ferentium
gloriam doctoris in colloquiis prævalentis; *conten-
tiones* pugnas agredientium, *blasphemiæ* tum ipso-
rum sæpius proferentium quæ non decet, tum
maxime externorum nos calumniantium, tanquam
quæstus studiosos. Exinde etiam *suspiciones malæ*
de nobis apud alienos oriantur oportet, nam *ho-
mines mente corrupti*, nec ullo veritatis studio
tenentur, omnia lucri gratia exquirunt.

VERS. 12. — Hoc est, noli erubescere in confes-
sione illa. Nam multi pernoscebant beatum Timo-
themum beato Paulo pietatis causa adfuisse, et haud
pauca propterea pertulisse.

VERS. 15, 16. — *Beatum* vocavit illum, quia
nobis immutabilitatem quondam largietur, *poten-
tem* quia resurrectionem operari potest, atque
profecto *regem* ac *Dominum*, quia omnibus impe-
rare et dominari potuit et mortem auferre; ideo
etiam *solus immortalitatem habet*; capax est enim
eam nobis tribuendi, *et lucem inhabitat inaccessi-
bilem*, quia in inenarrabili et inaccessibili luce cum
sit, lucida quoque corpora justorum efficiet. Ita
etiam illud: *Quem nullus hominum vidit, sed nec
videre potest*, ut demonstret nil mirum esse, si
nondum appareant quæ tunc nobis erunt, quando
ipse illorum auctor invisibilis nobis omnino na-
tura est.

(1) C. Cr. p. 59. (Θ.) Καὶ ἄλλος φησὶν.

(2) Χρηρικός. c. Const. Ap. III, 4, II, 8, 25; Tzetz.
Ch. 15, 592; Elberling., mss. » Stephan. Thes. I.
4r. ed. Lond.

(3) Cat., ἡλικία.

Α ριον αὐτὸ ὀνομάσας ἀπὸ τοῦ ἐντίμου· τοῦτο δὲ καὶ
νῦν ἔθος ἐν ταῖς τῶν ἐπισκόπων γίνεσθαι προβολαῖς,
τὸ μὴ ὑφ' ἑνὸς, ἀλλ' ὑπὸ πλειόνων τὰς τοιαύτας ἐν
τῇ Ἐκκλησίᾳ χειροτονίας πληροῦσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Στίχ. Θ'. — Οὐ περὶ (1) τῶν εἰς διακονίαν προαχθῆ-
ναι ὀφειλουσῶν διαλέγεται, ἀλλὰ περὶ τῶν εἰς τὸ
χρηρικὸν (2) ἐγκαταλεγῆναι· οὐδὲ γὰρ ἡλικία (3) τῶν
εἰς κλῆρον προαγομένων ὀρίζεσθαι χρή, ὥσπερ οὐδὲ
ἐπ' αὐτοῦ Τιμοθέου ὁ Ἀπόστολος τοῦτο παραφυλάττει,
ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ τὴν δοκιμασίαν χαρακτηρίζειν. Ἀλλ'
ἐπειδὴ κατελέγοντο χῆραι διὰ τὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς
ἐπιμελείας ἀξιούσθαι, οὐκ ἀρετῆς ἐπιθυμία τὴν χη-
ρείαν μετιοῦσαι, ἀλλ' ὥστε ἀμερίμνως τὰς σωματικὰς
ἐκ τῆς Ἐκκλησίας πορίζεσθαι χρείας, ἐκ δὲ τούτου
πλεῖστα, ὡς εἰκὸς, ἐπετελεῖτο κακὰ· διὰ τοῦτο ἡλικία
καὶ ἀρετῇ ὥρίσατο τὴν εἰς τὸν κατάλογον τῶν χηρῶν
συντελεῖν ὀφείλουσαν. Γεγονυῖα ἐνδὸς ἀνδρὸς γυνῆ,
ἀντὶ τοῦ, μὴ δεύτερον ἀγαγομένη, ἀλλ' ἐκείνῳ μόνῳ
προσκαρτερήσασα καὶ σωφρόνως βιώσασα, εἴτε ἓνα
τοῦτον εἶχεν, εἴτε καὶ δεύτερον ἡγάγετο.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. δ', ε'. — Φθόνος (4) μὲν ἐκάστου βασκαίνον-
τος τὸ ὅπως ποτὲ εὐδοκιμεῖν ἐν τῇ διαλέξει δυνα-
θέντι, ἔριδες δὲ ἐκφερομένων αὐτῶν εἰς τὰς μάχας,
καὶ βλασφημίαι δὲ πολλὰ μὲν καὶ αὐτῶν λεγόντων,
οἷα μὴ προσῆκε, μάλιστα δὲ τῶν ἐκτὸς βλασφημούν-
των ἡμᾶς, ὡς περὶ τὸ ζητεῖν τὴν σχολὴν ἔχοντας·
ἀνάγκη οὖν καὶ ὑπονοίας πονηρὰς περὶ ἡμῶν ἐγ-
γίνεσθαι τοῖς ἐκτὸς ἀπὸ τούτων, ἄνθρωποι διεφθο-
ρότεροι τὴν διάνοιαν καὶ οὐδεμίαν τῆς ἀληθείας ἐπι-
θυμίαν ἔχοντες, πάντα κέρδους ἕνεκεν ἐπιτηδεύοντες.

Στίχ. ιβ'. — Τουτέστι (5), μὴ κατασχύνῃς τὴν
παρόρησίαν ἐκείνην· πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τὸν μακάριον
Τιμόθεον συνόντα τῷ μακαρίῳ Παύλῳ εὐσεβείας ἕνε-
κεν εἰδότες, καὶ μὴν καὶ πεπονθότα οὐκ ὀλίγα διὰ
ταύτην.

Στίχ. ιε', ις'. — Μακάριον αὐτὸν (6) ἐκάλεσεν ἐπὶ
συστάσει τῆς μελλούσης προσέσεσθαι ἡμῖν ἀντρεπτό-
τητος, *δυνάστην* δὲ ὅτι δὴ τὴν ἀνάστασιν ἐργάσα-
σθαι δυνατὸς, καὶ μὴν καὶ βασιλέα καὶ Κύριον ἐπὶ
ἀποδείξει τοῦ πάντων κρατεῖν καὶ δύνασθαι ὑποτάξαι
καὶ θάνατον ἀφελεῖν, διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἔχοντα
ἀθανασίαν, ὡς ἂν ἱκανὸν τοῦτο ἡμῖν παρασχέιν,
καὶ τὸ φῶς δὲ οἰκῶν ἀπρόσιτον σύστασιν ἔχον τοῦ
ἐν ἀφάτῳ τινὲ καὶ ἀπροσίτῳ τυγχάνοντα φωτὶ ὄντως
δὴ φωτεινὰ καὶ τῶν δικαίων ποιήσιν τὰ σώματα·
οὕτω καὶ τὸ, Ὅν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν
δύναται, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐδὲν θαυμαστὸν μὴ φαίνε-
σθαι νῦν τὰ τότε περὶ ἡμᾶς ἐσόμενα, ὅπου γε καὶ αὐτὸς
ὁ τούτων αἴτιος ἀόρατος ἡμῖν πάντῃ τὴν φύσιν ἐστὶ.

(4) C. Cr. p. 47. (Θ.) Ἄλλος φησὶν εἰς τὸ· ἐξ ὧν
γίνεται φθόνος καὶ ἔρις, καὶ τὰ ἐξῆς.

(5) C. Cr. p. 48. Θ. V. τουτέστι — ἐκείνην ἡμῶν
Chrysostomus, ex quo fortasse desumpta sunt.

(6) C. Cr. p. 50 (Θ.) Ἄλλος φησὶ.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM POSTERIOREM PAULI AD TIMOTHEUM COMMENTARII FRAGMENTA (1).

"Οτι μὴ ἀκολούθως (2) τῇ προτέρᾳ ταύτην γεγρά- A
φηκε, μὴδὲ ἐπὶ τινὰ διάγοντι τόπον δῆλον, ἀλλὰ μετὰ
πολὺν χρόνον ἄγαν· ἐκείνην μὲν γὰρ ἀπέστειλεν
αὐτῷ ἐν Ἐφέσῳ διάγοντι, ἐν ταύτῃ δὲ πρὸς τῷ τέλει
φησί· *Τυχικὸν ἀπέστειλα εἰς Ἐφεσον*, εἶπε δὲ ἄν,
ὅτι *Πρὸς σέ*, εἴπερ ἐπὶ τῆς Ἐφέσου διάγοντι καὶ ταύ-
την ἔγραφε τὴν ἐπιστολήν· καὶ ἐκείνην μὲν οὕτω γρά-
φων δῆλός ἐστιν ὅταν μετ' οὐ πολὺ πρὸς αὐτὸν
ἐλευσόμενος, ταύτην δὲ ὡς μετ' οὐ πολὺ διὰ τὴν τοῦ
Χριστοῦ ὁμολογίαν τὴν ἐκ τοῦδε τοῦ βίου μετάστασιν
δέξασθαι προσδοκῶν, κελεύει δὲ αὐτὸν καὶ θάπτον
πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι. Γράφει δὲ αὐτὴν ἀπὸ Ῥώμης,
ἥνίκα τῆς εὐσεβείας ἔνεκεν τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνε-
ται, διεγείρων αὐτὸν εἰς τὸ μετὰ σπουδῆς τὰ ὑπὲρ
τῆς ἐτέρων ὠφελείας ἐπιτελεῖν σὺν ἡδονῇ, καὶ τὸ
πάσχειν ὑπὲρ τούτων αἰρούμενον· μέμνηται δὲ καὶ B
τῶν πρὸς τὸ χεῖρον βλεπόντων, οὐ μικρῶς αὐτῶν
καθαπτόμενος· πρὸς δὲ γε τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς τὰ
καθ' ἑαυτὸν δηλοῖ, ἥνίκα ἐγένετό τε καὶ ἔσται.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. ζ'. — Οὐ τοίνυν (3) οὐδὲ δειλιάειν προσήκει τὰ
παρὰ τῶν ἐξωθεν ἐπαγόμενα κακά. Διὰ τί; ὅτι ἡ ἐνοῦσα
ἡμῖν τοῦ Πνεύματος χάρις ἰκανὴ καὶ ἐνισχύειν ἡμᾶς,
καὶ πρὸς τὴν ἀγάπην ἐπισφίγγειν τοῦ Θεοῦ, καὶ σω-
φρονεστέρους ἐν τοῖς λογισμοῖς μένειν τοῖς οἰκείοις
ποιεῖν.

Στίχ. ιβ'. — Παρακαταθήκην (4) λέγεσθαι νῦν
τὴν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος, "Ὅν ὥσπερ τινὰ παρα-
καταθήκην μοι δεδωκὼς ἐπ' ἐλπίδι τῶν μελλόντων
διαφυλάξαι τοῦτο ἀκέραιον, ἐπὶ τῷ τὴν ὁλοτελεῖ με C
τότε τοῦ Πνεύματος κομίσασθαι χάριν, ἥς ἐπ' ἐλπίδι
νυνὶ κεκόμισμαι ταύτην.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. β'-δ'. — *Φίλαντοί εἰσιν* (5) οἱ πάντα πρὸς
τὴν ἑαυτῶν ὠφέλειαν ποιοῦντες, *ἀλαζόνες* καυχώ-
μενοι ἔχειν ἃ μὴ ἔχουσιν, *ὑπερήφανοι* μεγάλα φρο-
νουῦντες ἐπὶ τοῖς οὖσιν (6), *βλάσφημοι* κατηγορίαις
χαίροντες, *ἀνόσιοι* ἐπιμέλειαν τοῦ δικαίου μὴ ποιοῦ-
μενοι, *ἄστοργοι* περὶ οὐδένα σχέσιν ἔχοντες, *ἄσπον-
δοι* οὐ βέβαιοι περὶ τὰς φιλίας, οὐδὲ ἀληθεῖς περὶ ὅ
συντίθενται, *διάδολοι* ταῦτά τε ἐκεῖ, ἐκεῖνα ἐνταῦθα
λέγοντες ἐπὶ τῷ κατεργάζεσθαι μάχην, *ἀκρατεῖς*
ἡττοὺς τῶν παθῶν, *ἀνήμεροι* οὐδεμιᾶς χρηστότητος
ἐπιμελούμενοι, *τετυφωμένοι* μεγάλα φρονουῦντες
ἐπὶ τοῖς μὴ προσοῦσι· διαφέρει δὲ τοῦ ἀλαζόνος τῷ D
τὸν μὲν τετυφωμένον ἀπὸ τῆς γνώμης λέγειν, ἀλα-
ζόνα δὲ τὸν ἐπὶ ῥήματι καυχώμενον.

(1) Catena continet sex scholia Theodori, quatuor Severiani, p. 55, 56, 60, 63, duo auctoris incerti, p. 73, lin. 21; p. 74, l. 14 s. τινὲς — Πύθωνος. Reliqua sunt omnia Chrysostomi.

(2) C. Cr. p. 52. (Θ.) "Ἄλλος φησίν.

Paulum hanc epistolam non statim post priorem, nec certum locum habuanti misisse manifestum, sed longum post temporis intervallum. Nam illam miserat Ephesum incolenti, in hac vero ad finem (iv, 12) dicit: *Tychicum autem misi Ephesum*; dixisset vero *ad te*, si Ephesum inhabitanti scripsisset. Priorem scribens innuit se mox ad eum venturum, hic autem exspectat sibi brevi propter Christi confessionem mortem subeundam, et Timotheum hortatur ut ad se venire festinet (iv, 8). Scribit Romæ degens, ubi ei pietatis causa caput obtruncatum, et Timotheum orat ut libentius cæterorum utilitati inservire studeat, et pro eis æquo animo quæque perferre. Memorat etiam qui ad deteriora declinant, eosque haud leviter increpat; ad finem Epistolæ de ipso loquitur, declarans ubi fuerit et ubi futurus sit.

CAP. I.

VERS. 7. — Non reformidanda igitur quæ ab extrinsecus inferuntur mala. Qua de causa? Quia quæ nobis inest Spiritus gratia nos confortare valet, et Dei amore incendere, et efficere ut modestius ratione nostra utamur.

VERS. 12. — *Depositum* vocatur hic pignus Spiritus, quod velut depositum mihi dedit in spem futurorum, ut integrum servetur donec tunc perfectam Spiritus gratiam consequar, cujus in spem hoc accepi.

CAP. III.

VERS. 2-4. — *Seipsos amant*, qui sua per omnia quærent; *vani* sunt qui iis gloriuntur quæ non habent; *superbi* qui in suis insolenter efferuntur; *blasphemi* qui contumelias libentius affectant; *scelesti* qui justitiam negligunt; *sine affectione* qui nullo studio tenentur; *sine pace* (foedifragi) qui amicitias facillime frangunt et promissa sæpius violant; *calumniatores* qui hic alia, alia illic dicunt ad suscitanda bella; *intemperantes* qui cupiditatibus inserviunt; *immiles* qui omni bonitate carent; *tumidi* qui alienis inflantur. Differt autem tumidus ab elato in eo quod ille mente, hic verbis gloriatur.

(3) C. Cr. p. 57. Θ.

(4) C. Cr. p. 60. (Θ.) "Ἄλλος δὲ πάλιν φησί.

(5) C. Cr. p. 71 Θ.

(6) Legendum videtur, προσοῦσιν vel ὑπάρχουσιν.

CAP. IV.

A

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

VERS. 4. — Fabulas vocat verba pietati adversa.

VERS. 10. — Quæ nunc Gallia vocatur; ita enim appellabant eam omnes veteres.

(1) C. Cr. p. 77. Θ. Verba quæ adduntur auctor calenæ ex Chrysostomo videtur sumpsisse.

Στίχ. δ'. — Μύθους εἶπε (1) τὰ ἐναντία τῆς εὐσεβείας ῥήματα.

Στίχ. ι'. — Τὰς νῦν (2) καλουμένας Γαλλίας· οὕτως γὰρ αὐτάς πάντες ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ (3).

(2) C. Cr. p. 79. Θ.

(3) Verba sequentia sunt Chrysostomi.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD TITUM COMMENTARII FRAGMENTA (1).

CAP. I.

B

ΚΕΦΑΛ. Α'.

VERS. 1-4. — Præfatio in his habetur: *Paulus, servus Dei, apostolus autem Jesu Christi, Tito dilecto filio; interponuntur cætera ab illo: secundum fidem electorum Dei, usque ad illud: Tito dilecto filio.*

VERS. 5. — Nam pietatis sermo tradebatur omnibus ab eo, et demandatum fuerat et munus fideles regendi, et eos ad normam ecclesiasticorum præceptorum instruendi.

VERS. 12, 13. — Qui doctrinam christianam impugnauerunt, dixerunt hic beatum Paulum poetæ vocem suscipere, et illam usurpare quasi hæc juste Jupiter de Cretensibus dixisset, non attendentes quo modo ista verba adhibeat, nec quod adjicit: *Testimonium hoc verum est.* Non enim poema, nec poetæ effatum admittit, sed tanquam proverbio poetæ vocibus utitur; usurpabatur forte tunc temporis ista vox, ut multa alia veterum effata pro proverbiiis a posteris adhiberi solent. *Quam ob causam*, ait, *increpa eos dure.* Sæpe laudibus modestiam docet, at cum Cretenses objurgationibus incitandi erant, ideo dicit: *Increpa eos dure, ut sani sint in fide.* Increpare jubet dure, non obvios quosque, sed Cretenses tantum; non enim omnes eodem modo corrigendi, sed vario et diverso et pro rerum statu.

τόμως οὐ τοὺς ἀλλοτρίους φησὶν, ἀλλὰ τοὺς οἰκείους ἀλλὰ διαφόρως καὶ ποικίλως καὶ πρὸς τὰ ὑποκείμενα.

VERS. 15, 16. — Quando de cibis accuratius docere videbantur, juxta legem ab aliis abstinendum, aliis utendum esse, nihil eorum quæ sunt, ait, immundum, dummodo pura mente ea susceperis. Quod si autem quis inquinatam habuerit propter incredulitatem conscientiam, nihil ipsi mundum, omnibus enim æque læditur. Nam Deus

Στίχ. α'-δ'. — Τὰ μὲν (2) τῆς προγραφῆς ἐν τούτοις Παῦλος δοῦλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ, καὶ τὰ ἐξῆς, παρέθηκε δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ, Κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, ἄχρι τοῦ, Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ.

Στίχ. ε'. — Ὁ γὰρ τῆς (3) εὐσεβείας λόγος παρεδίδοτο πᾶσι παρ' αὐτοῦ, ἐλείπετο δὲ οἰκονομῆσαι τὴν κατὰ τοὺς πεπιστευκότας καὶ εἰς ἀρμονίαν αὐτοῦ καταστήσαι ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διατυπώσεσι.

Στίχ. ιβ', ιγ'. — Οἱ κατὰ (4) τῶν χριστιανικῶν συντάξαντες δογμάτων ἐνταῦθα ἔφασαν καὶ τὸν μακάριον Παῦλον ἀποδέχεσθαι τὴν τοῦ ποιητοῦ φωνήν, καὶ ἐπιμαρτυρεῖν αὐτῷ, ὡς ἂν δικαίως ταῦτα ὑπὲρ τοῦ Διὸς περὶ Κρητῶν εἰρηκότι, οὐ προσεσχηκότας οὐτε τῷ τρόπῳ τῆς τοῦ Ἀποστόλου χρήσεως, οὔτε τῷ, Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής· οὐ γὰρ τὸ ποίημα, οὐδὲ τὴν τοῦ ποιητοῦ χρῆσιν (5) ἀποδέχεται, ἀλλ' ὡς παροιμία τῇ τοῦ ποιητοῦ φωνῇ χρησάμενος, τυχὼν καὶ τῶν τότε τῇ φωνῇ κεχρημένων, ὥσπερ οὖν καὶ ἕτερα πολλὰ τῶν πρὸς τοῖς ἀρχαίοις φερομένων ἐν παροιμία[ι]ς χρήσει τοῖς ὕστερον ἐγένετο. Δι' ἡμεῖς αὖτε, φησὶν, ἔλεγχον αὐτοὺς ἀποτόμως. Ἐπειδὴ πολλάκις ἐπαινῶν ἐπιείκειαν ἐκδιδάσκει, εὗρε δὲ τοὺς Κρητὰς χρεῖαν ἔχοντας ὥσπερ κέντρου τῆς ἐπιπλήξεως, διὰ τοῦτο εἶπεν· Ἀποτόμως ἔλεγχον αὐτοὺς, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει. Ἐλέγχειν οὖν ἀποτόμως· οὐ γὰρ πᾶσιν ἐνὶ τρόπῳ προσενεχτόν,

Στίχ. ιε', ις'. — Ἐπειδὴ (6) περὶ τὰ βρώματα ἀκριβολογεῖσθαι ἐδόκουν, ὡς ἂν κατὰ νόμον τῶν μὲν δεῖν μεταλαμβάνειν, τῶν δὲ ἀπέχεσθαι, τῶν γεγονότων φησὶν ἀκάθαρτον οὐδὲν, εἰ δὲ τις αὐτῶν καθαρὰ μεταλαμβάνοι τῇ γνώμῃ· ἐπειδὴ δὲ τις δι' ἀπιστίαν ἔχῃ τὴν συνείδησιν μεμολυσμένην, καθαρὸν οὐδὲν τῷ τοιοῦτῳ· βλάπτεται γὰρ ὑπ' ἀπάντων ὁμοίως· ὁ γὰρ

(1) Theodorus Epistolas Pauli ad Titum et Philemona Ebediesu teste rogatu Cyrini interpretatus est. Omnia fere, quæ catena continet, Chrysostomi sunt. Præter scholia Theodorea unum legitur Severiani p. 91 et duo auctoris incerti p. 94; lin. 14; p. 95, l. 21-23.

(2) C. Cr. p. 87. Θ.

(3) Θ. Mox C. Cr.: παραδέδοτο.

(4) C. Cr. p. 91. Καὶ Θεόδωρος δὲ ὁμοίως φησὶν.

(5) V. χρῆσιν in cat. non legitur.

(6) C. Cr. p. 93. (Θ.) Ἄλλος φησὶν.

Θεὸς πάντα καθαρὰ ἐποίησεν· εἰ δὲ ἀκάθαρτά ἐστιν (1), ἡ κατηγορία τοῦ δημιουργήσαντος ἄπτεται· καὶ τοῦτό ἐστι, Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀγνοῦνται. Ἀλλὰ μηδὲν τούτων ἐνεκεν αἰγίσης, καὶ μὴ δέχωνται, φησὶ, σὺ τὰ σαυτοῦ πράττε. Ἄρα οὐ τὸ παρατηρεῖσθαι καθαρότητος, ἀλλὰ καθαρότητος τὸ πάντων κατατολμᾶν· αἱ γὰρ παρατηρήσεις ἐκεῖναι σύμβολα ἦσαν καθαρσίων καὶ τύποι· νῦν δὲ ταῦτα οὐκ ἀπαιτούμεθα· μετέστη γὰρ εἰς τὴν ψυχὴν τὸ πᾶν· οὐ δεῖ τοίνυν προσεδρεύειν ταῖς σκιαῖς, ἀλλὰ τῆς ἀληθείας ἔχεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. γ'. — Οὐχ ὥς τινες (2) ἐνόμισαν, ὅτι χειροτονία τις ἦν τότε ἐν γυναιξὶ πρεσβυτέρων· διδάσκει γὰρ ὁμοίως καὶ τῶν γυναικῶν τὰς τὴν ἡλικίαν παλαιότερας τὸ τε σχῆμα ἔχειν ἱεροπρεπές, ἵνα εἴπῃ, B θαυμαστὸν καὶ αἰδέσιμον.

(1) C. Cr. ἐστι — Θεόν.

A munde fecit cuncta, et si immunda essent, ipse Creator incusaretur: hoc declarat illud *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant*. At noli propterea silere, etiamsi non audierint, ait, munus tuum imple. Non puritatis legem observare, sed puritatis omnia audere. Nam illæ observationes symbola erant purgationum et figuræ: nunc autem his amplius non indigemus; transierunt enim omnia in animam; non igitur circa umbras permanendum, sed veritati adhærendum.

CAP. II.

VERS. 3. — Non quod tunc electio quævis presbyterorum mulieribus competeret, uti quibusdam visum est; nam pariter de omnibus docet mulieres natu majores ut habitum habeant sanctimoniam decentem, hoc est, mirum et verecundum.

(2) C. Cr. p. 94. (Θ.)

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD PHILEMONA COMMENTARII FRAGMENTA (1).

Στίχ. α'. — Συνεργὸς δὲ (2) τῷ περὶ τὴν τῶν C ἀγίων ἐσπουδακέναι θεραπείαν οὐ μικρὰ συμβαλλόμενον τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττειν ἐγχεχειρισμένοις.

Στίχ. β'. — Καὶ ὥσπερ (3) ἀγαπητὸν ἐκεῖνον ἐκάλεσεν, οὕτω καὶ ταύτην, ἅτε δὴ μηδὲν διαφέρειν κατὰ τὴν εὐσέθειαν ἀνδρῶν τὰς γυναῖκας ἡγούμενος· ἡγεῖτο δὲ ταύτην ἐπ' ἐκεῖνων ἀρμόττειν τὴν προσήγορίαν, ἐφ' ᾧ πάθους αἰσχροῦ οὐκ ἐμεσίτευσεν.

Υἱὸς αὐτοῦ λέγει (4) τοῦ τε Φιλήμονος καὶ τῆς Ἀμφίας.

Στίχ. ια'. — Ἵνα μὴ δόξη (5) τὸν ἀλλότριον οἰκέτην σφετερίζεσθαι, διὰ τοῦτο σοί, εἶτα μοί· σοὶ κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν, ἐμοὶ κατὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ τρόπου (6).

(1) Catenam ex scholiis Chrysostomi, Severiani et Theodori constare subscriptio monet. Sed Theodori quatuor tantum continet scholia, unum Severiani p. 104, unum p. 109 est alterutrius. Reliqua sunt omnia Chrysostomi.

(2) C. Cr. p. 104. Θ.

VERS. 1. — Adjutor, quia studio circa sanctorum cultum non parva Evangelium prædicantibus præstiterat.

VERS. 2. — Quemadmodum illum dilectum vocavit, ita et uxorem, ratus mulieres a viris circa pietatem nullo modo differre; putabat autem hanc vocem iis convenire qui cupiditatum imperio nunquam inservierant.

(Archippo) Filio ejus, Philemonis scilicet et Amphiae.

VERS. 11. — Ne videatur alienum servum occupare, ideo habet tibi, deinde mihi: tibi propter ministerium, mihi propter morum emendationem.

(3) C. Cr. p. 105. (Θ)

(4) (Θ.) Ἄλλος φησὶν.

(5) C. Cr. p. 107. Θ. Verba, quæ præcedunt in cat., falso Theodoro tribuuntur. Sunt Chrysostomi.

(6) Quæ adduntur sunt Chrysostomi.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD HEBRÆOS COMMENTARII FRAGMENTA (1).

Non infidelibus scripsit acerbissimo in Paulum A odio commotis, sed omnium participibus quæ fideles decent, deinde non obviis quibusque simpliciter, sed hominibus qui permulta firmissimæ fidei et perfectissimæ virtutis documenta præbuerant, uti vel quæ in Epistola referuntur aperte probant. Epistola igitur hæc velut e Paulo conscripta, sicut et cæteræ ipsis tradenda erat; nisi hoc fieret, jam nullius momenti erant quæ scripta sunt. Præterea demonstrant quod contendo quæ ad finem Epistolæ habentur (xiii, 22, 23): *Rogo autem vos, ait, fratres, ut sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis scripsi vobis.* Quibus autem diceret scripsi vobis, nisi essent illi, quibus epistola tradenda erat? Deinde addit: *Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo (si celerius venerit) videbo vos.* Cernis ut manifestus est ipse Epistolæ minister et tabellarius, quocum etiam eos se visurum aperte pollicetur, si celerius redierit? Quæ igitur causa (cur nomen suum epistolæ non præmiserit)? Perspicua et manifestissima. Diviserant ipse et Barnabas prædicationem post illam cum beato Petro controversiam, non ut alii hoc, alii illud docerent; nam unus erat cunctis finis, sed ut alii gentibus, alii Judæis fidem nuntiarent; cum tunc adhuc summam propter invidiam ex conversatione in lege ortam Judæi gentibus immisceri nollent, aptissime excogitata est hæc divisio. Vocabantur ergo alii gentium apostoli, alii circumcisorum, fideles autem utrosque communes magistros merito habebant et apostolos. Quando igitur Paulus iis qui de gentibus scribit, recte se illorum esse apostolum profitetur, quando vero iis qui de Judæis, idem jam non valet.

CAP. I.

VERS. 3. — Hoc est, non conditor tantum vocandus eorum quæ sunt, sed etiam cuncta summa cum facilitate creavit, quod voce ejus cuncta consistent. Nam idem sonat hoc atque illud (*Rom. iv, 7*): *Vocavit ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt,*

(1) Theodorus commentarium in Epistolam ad Hebræos, quem Pauli esse sibi persuasit, Ebediesu teste Cyrino inscripsit. Catena in hanc Epistolam ex eodem codice desumpta, de quo dixi supra, reliquis multo est auctor et in afferendis scriptorum nominibus accuratior. Continet non tam scholia quam expositiones, neque solum Chrysostomi, Severiani et Theodori, verum etiam Cyrilli Alex. et Athanasii; nonnulla insunt Gennadii et Theodoretii,

Οὐκ ἀπίστοις (2) ἔγραφε τοῖς ἄσπονδον πρὸς αὐτὸν μῖσος κεκτημένοις, ἀλλὰ τοῖς μετεσχηκόσιν ἀπάντων ὧν δεῖ μετεῖναι τοῖς πιστεύουσιν, εἴτα οὐδὲ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῖς ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς πίστεως τὴν βεβαίωσιν καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν ἀκρίθειαν ἐπιδειξαμένοις, ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ καίμενα δείκνυσιν, ὥστε καὶ ἀποδεδοῦσθαι αὐτοῖς ἔδει τὴν Ἐπιστολὴν ὡς Παύλου γεγραφότος αὐτοῖς· ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐγένετο· οὐδὲ γὰρ αὐτοὺς ὠφελεῖν τι τὰ ἀναγεγραμμένα ἐδύνατο, μὴ τοῦτου γινομένου. Πρὸς δ' αὖ τούτοις καὶ τὰ πρὸς τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς γεγραμμένα δείκνυσιν ὃ φημι· Παρακαλῶ γὰρ ὑμᾶς, φησὶν, ἀδελφοί, ἀνέχεσθαι τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως· καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστειλα ὑμῖν· τίσι δὲ ἔγραψεν, ὅτι Ἐπέστειλα ὑμῖν, οὐκ ὄντων ἐκείνων, οἷς ἀποδεδοῦσθαι ἦν ἀνάγκη τὸ γράμμα; εἴτα ἐπάγει· Γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ, ἐὰν τάχιον ἔρχεται, ὄψομαι ὑμᾶς· ὁρᾷς ὅτι δηλὸς ἦν ὁ καὶ τῇ Ἐπιστολῇ τοῦ γράμματος διακονησάμενος, μεθ' οὗ καὶ ὄψεσθαι αὐτοὺς εἰ τάχιον ἐπανέλθοι σαφῶς ὑπισχνεῖται; Τίς οὖν ἡ τοῦτου αἰτία; εὐδηλὸς καὶ ἄγαν σαφής· Διέλοντο Βαρνάβας τε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ τὸν μακάριον Πέτρον τὸ κήρυγμα, οὐχ ἵνα τὰ μὲν οὗτοι, τὰ δὲ ἐκεῖνοι διδάσκωσιν (εἷς γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ σκοπὸς), ἀλλ' ἵνα οἱ μὲν τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν, οἱ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων τῇ πίστει προσάγωσι, διὰ τὴν τότε κρατοῦσαν ἐπιφιλωνεικίαν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ νόμῳ συνηθείας τῶν Ἰουδαίων τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐπιμίγνυσθαι οὐκ ἀνεχομένους, οἰκονομικώτερον τῇ διαιρέσει ταύτῃ χρησάμενοι· ἐχρημάτιζον οὖν οἱ μὲν ἐθνῶν ἀπόστολοι, οἱ δὲ τῶν ἐκ περιτομῆς, οἱ δὲ γε πεπιστευκότες κοινούς, ὡς εἰκὸς, διδασκάλους τε καὶ ἀποστόλους ἐνόμιζον εἶναι· ὅτε μὲν οὖν ἔγραφε τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν εἰκότως ὡς αὐτῶν ἀπόστολος αὐτοῖς ἐπιστέλλει, ὅτε δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἑβραίων, οὐκέτι.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. γ'. — Τοῦτό ἐστιν (3), οὐ ποιητὴν μόνον εἰπεῖν τῶν ὄντων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῷ πολλῇ ποιεῖν αὐτὰ περιουσίᾳ τῆς δυνάμεως, ὡς ἂν ἐν τῇ φωνῇ αὐτοῦ πάντων ἀπηρτημένων· οὐδὲν γὰρ διαλλάττει τοῦτο τοῦ, Καλοῦντος τὰ μὴ ὄντι ὡς ὄντα, ἢ καὶ

singula Didymi, Eusebii et Origenis.

(2) C. Cr. p. 115. Θ. Μοψουεστίας. Ταύτην τὴν αἰτίαν στρέφων Θεόδωρος ὥδε λέγει, ὡς. — Intellige αἰτίαν a Severiano prolatam, Paulum nomen suum Epistolæ non præmisisse ἵνα μὴ τῷ μίσει τῷ πρὸς αὐτὸν ζημιωθῇ τὴν ὠφέλειαν τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς.

(3) C. Cr. p. 126. Θ. δὲ φησι.

τῆς τοῦ μακαρίου Μωϋσέως διηγήσεως, λέγοντος· *Καὶ εἶπε, Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς· γενηθήτω στερέωμα, καὶ ἐγένετο στερέωμα.*

Στίχ. ζ', η'. — Τὸ μὲν (1) τῆς ὑπηρεσίας τὴν ὁξύτητα σημαίνει, τὸ δὲ τὸ τῆς λειτουργίας δυνατόν. Ταῦτα δὲ αὐτοὺς ἐκεῖθεν γεγενῆσθαι εἰπὼν, παρέστησεν ὡς ἐκεῖθεν καὶ τὸ δύνασθαι ταῦτα ἔχουσι· διαστέλλεται δὲ πρὸς τὸ ποιῶν τὸ, *Θεὸς καὶ θρόνος καὶ βασιλείας ῥάβδος*, ἃ πάντα τῆς ἀνωτάτω τιμῆς τε καὶ ἀξίας σύμβολα· καὶ γὰρ τὸ Θεὸς τὴν ἀνωτάτω σημαίνει φύσιν, καὶ ὁ θρόνος καὶ ἡ ῥάβδος ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τὸ ταύτης βέβαιον παρίστησιν· εἴτα καὶ *Εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος*· τὸ μὲν γὰρ ποιῶν ἀπὸ καιροῦ εἶναι τὸ ἤρχθαι δείκνυσι τοὺς γεγονότας, τοῦτο δὲ τὸ τῆς βασιλείας αἰδίων παρίστησιν.

VERS. 9. — Jesum enim (2) dicit a Nazareth, quem unxit Deus Spiritu sancto et virtute (*Act. x, 38*). Qui autem de Spiritu unctus est, omnimodo aliquid assumpsit. Quis autem furens dicat de Spiritu aliquid assumpsisse divinam naturam (3), nec non et participum? Participes enim ejus videlicet vocal, qui et ipsi uncti sunt, et in hoc participes ejus juste facti non aliter unctionis communicare dicuntur, nisi ei qui assumptus est. Et hoc ipsum autem demonstratur, quod mercedem justam accepit. Pro hoc enim, *inquit, quod dilexisti justitiam et odisti iniquitatem* (*Psal. xlv, 8*), pro his præcipuam unctionem meruisti.

Στίχ. ιβ'. — Ἐντεῦθεν (4) συνιδεῖν ἔστιν ὅτι περὶ Β τῆς θείας φύσεως ὅταν ἡμῖν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη διαλέγεται, οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς ἀφωρισμένως λέγει μόνου, ὥσπερ οἶονται οἱ αἵρετικοί, τὸ, *Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ*, καὶ ὅσα τοιαῦτα λαμβάνειν ἐπ' αὐτοῦ πειρώμενοι μόνου· τούναντίον δὲ ὅσα ἂν ὡς περὶ Θεοῦ λέγῃ τὴν ἀνωτάτω φύσιν ἐξηγουμένη, οὕτω φησιν, ὡς ἂν καὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ διὰ τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν ὁμοίως ἀρμόττειν δυνάμενα· ἐπεὶ πῶς ὁ Ἀπόστολος τὴν δευτέραν ἐῖλκυσεν ἐπ' αὐτοῦ μαρτυρίαν, οὐδὲν ἔχουσαν ὃ τῆς ἰδιότητος τοῦ προσώπου σημαντικὸν εἶναι ἡδύνατο, ὥσπερ οὖν καὶ ἀνωτέραν; ἢ οὐχὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φαίνεται πεποιηκώς, ἐνθα φησί· *Γέγραπται γάρ, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ*; οὐδὲ γὰρ ἐκείνην τὴν μαρτυρίαν εὖροι ἂν τις τοιοῦτό τι ἔχουσαν, ὃ τούτων ἀφωρισμένως ἐδήλου.

ΚΕΦΑΛ. Α', στίχ. ιδ'. ΚΕΦΑΛ. Β', στίχ. α'.

Τὸ μὲν (5) λειτουργικὰ εἶναι πνεύματα ἀπὸ τῆς προκειμένης εἶχε μαρτυρίας, ἐπισυνῆψε δὲ λοιπὸν αὐτὸς τὸ τῆς διακονίας εἶδος, λέγων, ὅτι (6) ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας διακονούμενοι ἅπαντα πράττουσιν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς προσθήκην εἰδέναι τῆς διακονίας τὴν χρείαν. Διὰ τοῦτο, φησί, δεῖ τοῖς παρ' αὐτοῦ λεχθεῖσι νέμειν τὴν σπουδὴν, φυλασσομένους μήποτε παρατροπὴν τινὰ ἀπὸ τῶν κρείττωνων δεξώμεθα.

Στίχ. γ', δ'. — Ἐδειξε (7) καὶ τοῖς πράγμασι τούτων πολὺ τὸ πρὸς ἐκεῖνα διάφορον, ἐκεῖ μὲν λόγον δὲ εἰπὼν, ἐνταῦθα δὲ σωτηρίαν· ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνο νο-

A aut et illa Moysis narratio dicentis: *Et dixit, fiat lux, et facta est lux; fiat firmamentum, et factum est firmamentum* (*Gen. i, 36*).

VERS. 7, 8. — Alia vox (spiritus) ministrorum celeritatem, alia (flamma ignis) virtutem designat. Cum autem angelos hæc exinde factos dicit, innuit eos exinde etiam hanc potestatem habere. Confertur cum voce *faciens illud, Deus et thronus et virga regni*, quæ omnia summæ potestatis et dignitatis figuræ. Nam vox Deus supremam naturam declarat, et thronus virgaque ab humanis desumpta illius naturæ firmitatem indicant. Deinde etiam *In sæculum sæculi*. Nam illud *faciens*, a tempore esse et exordium habere definivit qui facti sunt, angeli, hoc autem regni æterni talem confirmat.

VERS. 9. — Hinc videre est quod, de divina natura quando nobis Vetus Testamentum disserit, non de Patre modo seorsum loquitur, uti hæreticis visum est, illud: *Ego sum Deus, et non est alius absque me* (*Isa. xlv, 21*), et cætera hujusce generis ad Patrem solum referre conantibus. Econtra quotiescunque velut de Deo loquitur summam naturam intendens, ea dicit quæ æque Patri ac Filio propter naturæ communionem convenire possunt. Nam qui alioquin Apostolus de Christo posterius hoc testimonium interpretaretur, nihil habens quod personam Filii inprimis designare possit, sicut superius? Nonne idem in Epistola ad Romanos fecit, dicens: *Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu* (*Rom. xiv, 11*)?

Nam neque illud testimonium redolet, quod distincte Christum declaret.

CAP. I, VERS. 14; CAP. II, VERS. 1.

Illos administratorios esse spiritus ex nuper allato testimonio manifestum, ipse autem adjecit, ministerii genus definiens, eos pro nostra salute ministrantes omnia agere; nam parvi momenti scire quid præsent. Propterea, inquit, electis ab eo studendum, caventibus ne a bono unquam avertantur.

VERS. 3, 4. — Demonstrat hic reipsa quantum hæc ab illis differant, illic sermonem, hic salutem commendans. Nam illic non nisi legis latio, hic

(1) C. Cr. p. 132. (Θ.) Θ. φησί.

(2) Act. C. C. II, IV, 32. (Vig. const. 32; Pelag. II pap., Ep. ad el. I. I., p. 443). *Ejusdem ex commento epistolæ ad Hebræos.*

(3) Huc usque ep. Pel.

(4) C. Cr. p. 139. Θ. δὲ φησιν εἰς τό· καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξει αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγῇσονται.

(5) Θ. δὲ φησι.

(6) C. Cr., ὅτι [τοῖς].

(7) C. Cr. p. 141. Θ. δὲ φησιν.

autem et gratia spiritus et peccatorum remissio et regni caelorum praedicatio et immortalitatis promissio. Unde eam quoque merito tantam dicit, praestantiam ejus declarans, et illum datum per angelos, salutem vero per Dominum. Et cum miracula penes angelos erant, ne in hoc ab ipsis Christus vinci videatur, recte addit: *Contestante Deo signis et portentis et variis virtutibus*, rem consulto augens, ut vel in hoc appareat quanto legi gratia praestet; nam illic non nisi ad necessitatem fiebant, hic vero vel alieni multi per nos sanantur, qualicunque morbo laborent. Tanta apud nos miraculorum copia! Resurgunt etiam mortui, et poenas saepius exigimus ubi res postulabit increpationibus caecitatem inferens, et mortem in improbos concitans. Comparatione igitur instituta, et demonstrata praestantia variam multiplicemque per rationem, addit quod majus erat, et jam legi nullo modo competeat: *et Spiritus sancti distributionibus*; nam Spiritus affecti sunt participes non nisi qui in gratia. Ac recte praeter omnia adjicit illud: *secundum suam voluntatem*, hoc est voluntatem Dei semel volentis et multa in nos benignitate uti dignantis, ita ut immota sit ejus in nos gratia; non est enim cur reformidemus, sicut majores, datorum bonorum mutationem.

καὶ ἀμετάθετον εἶναι τὴν περὶ ἡμᾶς χάριν αὐτοῦ, καὶ ὅτι διὰ τὸν θάνατον· τί οὖν ἔδει ἐνταῦθα τοῦ χάριτι Θεοῦ; ὡς γὰρ πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγαθότητα λέγειν αὐτοῦ.

VERS. 9, 10. — Ridiculum aliquid patiuntur hic, qui pro *sine Deo*, immutata voce, *gratia Dei* legunt. Non intendunt loci consequentiam, nec intelligentes qua de causa *sine Deo* dicat, illud inepte radant, et ponunt quod illis comprehensu facilius videtur. Quid autem suasisset hic Paulo, ut illud *gratia Dei* usurparet? Quæ eum consequentia ad hoc tulisset? Non solet enim gratiam Dei simpliciter commendare, sed omnino propter quemdam sermonis consequentiam. Nunc enim quando de seipso loquitur illud usurpat, dicens (*Col. xv, 10*): *Gratia Dei sum id quod sum*, nunc quando benignitatem Dei circa homines laudat, uti in illo (*Ephes. ii, 8, 9*): *Gratia enim estis salvati*; cui subjicit: *et hoc non ex vobis, Dei enim donum est; non ex operibus, ut ne quis gloriatur*, sic aperte declarans quod de gratia Dei disserit, quam in omnes homines demonstravit. Hic autem sane de Christo loquitur, quis sit docens, in quo ab angelis differat, itaque eo venit ut dicat quomodo minoratus videatur hoc est propter mortem. Quid igitur hic illud *gratia Dei* adhibuisset? Non enim cogitat Dei in nos benignitatem commendare.

κατὰ τί δὲ αὐτῶν ἡλαττωσθαι δοκεῖ, καὶ ὅτι διὰ τὸν θάνατον· τί οὖν ἔδει ἐνταῦθα τοῦ χάριτι Θεοῦ; ὡς γὰρ πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγαθότητα λέγειν αὐτοῦ.

(1) C. Cr. p. 147. Ἀλλὰ τούτοις (præcedit Origenis enarratio loci) Θ. ὁ Μοψουεστίας ἀντιφθεγγόμενός φησι.

(2) Theodorum hanc lectionem probasse monet

μίμων δόσις ἦν μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ χάρις Πνεύματος καὶ λύσις ἀμαρτημάτων καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπαγγελία καὶ ἀθανασίας ὑπόσχεσις· ὅθεν καὶ δικαίως τηλικαύτης εἶπεν, τῇ προσθήκῃ τὸ μέγεθος αὐτῆς δεικνύς, κακεῖ μὲν διὰ τῶν ἀγγέλων δοθεῖς, ἐνταῦθα δὲ διὰ τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐπειδὴ θαύματα παρ' ἐκεῖνοις ἦν, ὥστε μηδὲ κατὰ τοῦτο αὐτῶν ἡλαττωσθαι δοκεῖν, καλῶς ἐπήγαγε τὸ, *Συνεπιμαρτυροῦντος Θεοῦ σημείοις καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι*, κατὰ αὐξήσιν αὐτὸ εἰπὼν, ὥστε καὶ τούτῳ φανῆναι τῆς χάριτος τὸ πλεον παρὰ τὸν νόμον· ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν χρείαν ἐγένετο μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ τῶν ἀλλοτρίων πολλοὶ οἱ θεραπευόμενοι δι' ἡμῶν, καὶ ὅποιαδὴποτε πάθη κατέχειν αὐτοὺς συμβαίνει· τοσαύτη παρ' ἡμῶν ἢ τῶν θαυμάτων περιουσία· ἀνίστανται δὲ καὶ νεκροὶ, καὶ τιμωρούμεθα δὲ τινὰς πολλάκις, ἂν δέη, ἐπιτιμήσεσι μόναις τυφλοὺς ἐργαζόμενοι, θανάτους ἐπάγοντες τοῖς κακογνώμοσι. Ἀντιπαραθεὶς οὖν τὴν διαφορὰν, καὶ δείξας τὴν ὑπεροχὴν τῷ ποικίλῳ καὶ πολυτρόπῳ, ἐπήγαγε τὸ μείζον, ὃ οὐκέτι τοῖς ἐν νόμῳ προσῆν· καὶ Πνεύματος ἀγίου μερισμοῖς· τὸ γὰρ Πνεύματος ἕκαστον τῶν πιστευόντων μετέχειν ἴδιον ἦν τῶν ἐν τῇ χάριτι. Καὶ καλῶς ἐπὶ πᾶσιν ἐπήγαγε τὸ, *Κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν*, τουτέστι τοῦ Θεοῦ βουληθέντος ἅπαξ, καὶ δοκιμάσαντος πολλῇ χρήσασθαι περὶ ἡμᾶς τῇ φιλοτιμίᾳ, ὥστε καὶ ἡμεῖς ἀπαξ τοῖς προτέροις ὁμοίως ὑφορωμένους

Στίχ. θ', ι'. — Γελοιότατον (1) δὴ τι πάσχουσι ἐνταῦθα, τὸ χωρὶς Θεοῦ (2) ἐναλλάττοντες καὶ ποιούντες χάριτι Θεοῦ, οὐ προσέχοντες τῇ ἀκολουθείᾳ τῆς Γραφῆς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μὴ συνιέναι ὅτι ποτὲ ἔφη τὸ χωρὶς Θεοῦ, ἀδιαφόρως ἐξαλείφοντες μὲν ἐκεῖνο, τιθέντες δὲ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς εὐκολον εἶναι πρὸς κατανόησιν. Τί γὰρ ἐνταῦθα προέκειτο τῷ Παύλῳ, ἵνα ἐπαγγέλ[λ]ῃ τὸ χάριτι Θεοῦ; τίς δὲ αὐτὸν ἤγε πρὸς τοῦτο ἀκολουθία; οὐ γὰρ ἔθος αὐτῷ χάριτι Θεοῦ τιθέναι ἀπλῶς, ἀλλὰ πάντως ἀπὸ τινος ἀκολουθίας λόγου. Ἡ γὰρ τὰ καθ' ἑαυτὸν λέγων προστίθησι τοῦτο, ὡς τὸ, *Χάριτι Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι*, ἢ (3) ὅταν πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ τοὺς ἀνθρώπους λέγειν τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπίαν, καὶ ὅτι ἅπαντα πεποίηκεν οὐχ ἡμῶν ὄντων τοῦ τυχεῖν ἀξίων, οἷόν ἐστι τὸ, *Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, ὃ ἐπάγει, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ ἔργων*, ἵνα μή τις καυχῆσθαι, σαφῶς διὰ τούτων παριστῶν, ὅτι περὶ τῆς χάριτος διαλέγεται τοῦ Θεοῦ, ἣν περὶ πάντας ἔτυχε τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδειξάμενος. Ἐνταῦθα δὲ τὸ προκείμενον αὐτῷ δηλονότι περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται, οἷός τις ἐστι, καὶ τίνα τὴν πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἔχων διαφορὰν, ἀφ' ὧν ἐξηγέσθαι εἰς τὸ εἰπεῖν, θάνατον· τί οὖν ἔδει ἐνταῦθα τοῦ χάριτι Θεοῦ; ὡς γὰρ πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγαθότητα λέγειν αὐτοῦ.

scholion cod. 19; castigat eum ideo Vigilius in const. 38 resp. Vide omnino de hac lectione Westenium et Bleekium ad Hebr. ii, 9.

(3) V. ἢ a cat. abest.

Τοῦτο δὲ μᾶλλον δείκνυσιν ἢ τῶν ἐξῆς ἀκολουθία. **A** Εἰπὼν γὰρ ὅτι χωρὶς Θεοῦ ἐγεύσατο τοῦ θανάτου, οὐδὲν πρὸς τοῦτο παραβλαβείσης τῆς θεότητος, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως τὴν κατὰ βραχὺ τοῦτο ἐλάττωσιν ἐδέξατο, ὥστε φαίνεσθαι ἐντεῦθεν αὐτὸν καὶ τῆς τιμῆς μετέχοντα διὰ τὴν πρὸς ἕτερον συν-
 ἄφειαν, ἐπειδὴ περ ἀκόλουθον ἦν τοὺς ταῦτα ἀκούον-
 τας περιττὴν ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ νομίζειν εἶναι τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἐνοίκησιν, οὐδὲν τοῖς προκειμέ-
 νοις συμβαλλομένην, εἴπερ δὴ χωρὶς ἐκείνου τῆς πείρας ἐγεύσατο τοῦ θανάτου, ἐπάγει· Ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολ-
 λούς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι.

Οὐκ ἄσυντελής δὲ ἦν οὐδὲ ἡ θεότης, φησὶν· Ἐπρεπε γὰρ τὰ οἰκεῖα καὶ ἅπερ ἦν αὐτῇ πρέποντα, τὸ γάρ **B** τοῦ πάθους οὐδαμῶς αὐτῇ πρέπον ἦν· τοῦτο τὸ ἔπρεπε σαφῶς τὸ χωρὶς Θεοῦ συνέστησεν· ὥς γὰρ ἐκείνου οὐ πρέποντος τὸ πρέπον αὐτό φησι, δείκνυς ὁμοῦ καὶ ἅπερ ἔπραττε τότε, τίνα δὲ ταῦτα ἦν. Ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, δηλονότι τῷ Θεῷ Λόγῳ λέγων, ἐπειδὴ περ πολλοῖς τῆς υἰότητος μετέδωκεν καὶ εἰς τὴν δόξαν ἡγάγε ταύτην, τὸν τῆς ἀπάντων σωτηρίας ἀρχηγὸν τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τὸν παρ' αὐτοῦ ληφθέντα ἄνθρωπον διὰ τῶν παθη-
 μάτων τέλειον ἀποφῆναι, ὥστε φαίνεσθαι καὶ τούτου τὴν φύσιν καὶ ἐκείνου τὴν χάριν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. 12', 13'. — Οὐδὲ γὰρ (1) νῦν, φησὶ, συμβου-
 λεύειν προσῆκεν ὑμῖν, ὅπως ἂν ἀποστάντες τῶν **C** χειρόνων ἐπὶ τὸ κρεῖττον ῥέψητε διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως· πρὸς γὰρ ἤδη πεπιστευκότας ὁ λόγος μοι γίνεται, ὥστε τὰ αὐτὰ παραινεῖν ὑμῖν προσῆκεν, ὅπως ἂν ἐπιμένητε τοῖς δόξασιν ἅπαξ. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι οἱ πιστεύσαντες καὶ τοῦ Πνεύ-
 ματος μετεληφότες μέτοχοι τῆς ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ γεγόναμεν, ὥσπερ τινὰ φυσικὴν τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν δεξάμεν· λείπει δὲ λοιπὸν τὸ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐν ἀκεραίῳ διαφυλάξαι γνώμη.

Στίχ. 15'-17'. — Βούλεται (2) δεῖξαι, ὅτι πάντες οἱ διὰ Μωσέως ἐξεληθόντες ἀπώλονται δι' ἀπιστίαν, ὥστε ἐκ παραλλήλου μειζόνως φοβῆσαι τούτους πρὸς οὓς ἐποιεῖτο τὸν λόγον (3). Οἱ δὲ τούτοις ἀντιλέγοντες **D** προσεῖχον οὔτε τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐξῆς, τοῦ, *Τίσιν δὲ προσώχθισε; καὶ, Τίσι δὲ ὤμοσεν; ἀναγινωσκο-
 μένων μὲν κατ' ἐρώτησιν, τὴν αὐτὴν δὲ ἀπαιτούντων ἀνταπόδοσιν· οὔτε ἐκεῖνο συνέσαν (4), ὅτι Τινὲς δὲ ἀκούσαντες παρεπύκρναν, τότε λέγεσθαι κατ' αὐτῶν (5) ἠδύναντο τὴν διάνοιαν, εἴπερ δὴ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν τοῦτο ὑπομεμενηκότες ἦσαν· λέγομεν γὰρ ἐπὶ τῶν πραττομένων, ὅτι τινὲς (6) ἐποίησαν,*

(1) C. Cr. p. 175. Θ. φησὶν.

(2) C. Cr. p. 176. Θ.

(3) Locus admodum vitiose in cat. Cr. legitur, quem nonnisi codicis ope prorsus sanare licet. Quanquam enim Cramer verba continuo ordine exhibuit, manifestum tamen est plura excidisse. Ego addendo et corrigendo Theodoro certe sententiam suam restituisse mihi videor. Nimirum vs. 16

Hoc autem clarius indicant quæ infra habentur. Sine Deo, ait, mortem gustavit integra remanente divinitate, atque ideo natura sua brevem hanc diminutionem passus est, ita ut hic videatur honorem ipsi competere propter suam cum altero conjunctionem. Nam necesse erat ut quicumque hæc audierit superfluum existimaret tempore passionis Dei Verbi inhabitationem utpote impatibilis. Quando igitur sine illo mortem gustavit Christus, *decebat eum*, adjicit, *propter quem omnia et per quem omnia*, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.

Non imperfecta autem erat nec divinitas, ait. **B** Nam decebat eam quod ipsius erat, ipsique conveniebat : passionem autem eam nulla ratione decebant. Illud *decebat* aperte vocem *sine Deo* confirmat ; nam quia mori non decebat, declarat quid decens indicatque simul quod tunc fecit, et quid hoc esset. *Decebat enim eum, propter quem omnia, et per quem omnia*, hoc est Deum Verbum, quando multos in filios adoptavit et in gloriam adduxit, auctorem omnibus salutis, Dominum nostrum et Salvatorem Jesum Christum passionibus probare, quam perfectus fuerit homo ab ipso assumptus, ita ut appareat hujus natura et illius gratia.

CAP. III.

VERS. 12, 13. — Non est enim, inquit, cur nunc **C** etiam vobis suadeam, ut a malo recedentes ad bonum per fidem in Christum accedatis ; nam ad homines verba facio qui jam credunt, ideoque vos hortari sufficit, ut ea retineatis, quæ jam novistis. Hoc igitur dicit, quod credentes et Spiritu donati, participes Christi substantia sumus effecti, velut quamdam cum eo naturalem adepti communionem. Restat ergo ut deinceps pura mente hoc initium conservemus

VERS. 16-18. — Hoc intendit : Omnes ob incredulitatem interierunt quicumque per Moysen ex Ægypto profecti sunt, majori igitur timore moveantur oportet, ad quos sermonem fecit. Qui his contradicunt non attenderunt ad consequentiam eorum quæ infra oc-
 currunt, nempe : *Quibus autem insensus est ? et, quibus autem juravit ?* quæ quidem per interrogationem ponuntur, iis idem respondendum ; nec illud intellexerunt quod *quidam audientes exacer-
 baverunt*, juxta illorum sententiam dici potuisset, si pauci e multis hoc recordati essent. Nam dici-
 mus de opere, quod quidam illud fecerunt, partem

ita credo intellexit. Qui enim — ? verum nonne — ? ei disputat contra eos, qui scriberent : *τινὲς γὰρ — ἀλλ' οὐ* —. Primum v. Οἱ δὲ τ. ἀντ. προσεῖχον ego addidi.

(4) V. συνέσαν in cat. Cr. non legitur.

(5) C. Cr. κατ' αὐτήν.

(6) C. Cr. τίνες.

a multitudine decedentes, quando agentium numerus minor numero eorum qui non egerunt. Hic autem duo tantum, Josue et Chaleb, ita ut jam dicere non liceat quosdam exacerbavisse, cum duo sint modo de tanta turba. Beatus autem Paulus hæc dixit, quasi omnes numerare posset, duobus tantum exceptis.

CAP. IV.

VERS. 1, 2. — Timere nos decet, ait, ne ipsi pollicitationem introeundi in requiem adepti propter mentis malitiam promissis frustremur. Ne quis putet pollicitationem futurorum sibi sufficere, alioquin sicut illi erunt quibus propter incredulitatem promissa non contigerunt. Unde sic legendum: *Non admistis fidei ex iis quæ audierunt*, hoc est, ex promissis a Deo ipsis per Moysen factis.

VERS. 4-7. — Vere acquiescentis est non rursus ad vetera redire, admissa mutatione et transpositione. Nam quemadmodum Deus quieviisse dicitur a creando mundo, cum creaturæ finem omnino imposuit, ita oportet ut non ad vetera relabatur qui in requiem introierit, ut repudiatis virtutum laboribus ad violandas leges denuo feratur. His enim necessario mutatur constitutio et evertitur. Vox *hodie*, inquit, neque indefinita est, neque ad temporis quodvis intervallum extra dies referenda, cum de quaque die *hodie* dici possit. Hoc notandum putavi non solum ut Apostoli sententiam explicans, sed etiam ut eos confutans qui ad generationem Unigeniti divinitatis referre volunt illud: *Ego hodie genui te* (Psal. II, 7). Quippe qui vocem *Hodie* indefinitam existimant, non cogitantes quod *Hodie* dici nequit, nisi existente jam die. Quod autem *hodie* definito modo intelligeret, declaravit ipse Apostolus dicens: *Iterum terminat diem quemdam in David dicendo*; ita et alias (III, 15): *Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur*. Primum demonstrat quod illud non extra dies cogitatur, dicendo *per singulos dies*, et hæc adjiciendo: *donec hodie cognominatur*. Deinde neque ita videtur illud *hodie* velut tempus indefinitum usurpare, quando non præteritis, sed futuris tantum conveniat diebus. Quid enim intendit? Quasi vobis *hodie* singulis diebus dicatur, cavete ne a fide recedatis. Nam quasi vox *hodie* præsentem diem designet, hortatur eos, quo hac significatione vehementius eos moveat.

ἡμᾶς νομίσαντες, οὕτως ἐπιμελείσθε (8) τοῦ μένειν ἐπὶ τῆς πίστεως. Ὡς γὰρ τοῦ σήμερον τὴν παροῦσαν σημαίνοντος ἡμέραν, οὕτως αὐτοῖς συνεβούλευσε, καταχρησάμενος τῇ σημασίᾳ μᾶλλον πρὸς τὸ τῆς παραινέσεως ὠφέλιμον.

Α τόδε μέρος ἀπὸ πλήθους ἀποτεμνόμενοι, ὅταν ἐλάττονας εἶναι τοὺς πεποιηκότας συμβαίνει τῶν οὐ πεποιηκότων, ἐνταῦθα δὲ δύο μόνοι, Ἰησοῦς καὶ Χαλὲθ, ὥστε οὐδὲ ἀκολουθίαν εἶχε τινα τὸ λέγειν, τινὰς (1) εἶναι τοὺς παραπικραίνοντας, δύο μόνων ἀπὸ τοσούτου πλήθους ὄντων. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος ταῦτα τέθεικεν (2) οὐδὲν λυμαίνεσθαι τῇ ἀποφάσει τῶν δύο νομίσας τὸν ἀριθμόν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. α', β'. — Προσῆκεν (3) φοβεῖσθαι, φησὶν, ὅπως ἂν μὴ αὐτοὶ τῆς εἰς τὴν κατάπαυσιν εἰσόδου τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενοι ὑστερήσωμεν μοχθηρίᾳ γνώμης· μηδὲ γὰρ τις διέσθω ἀρκεῖν αὐτῷ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν μελλόντων, ὥσπερ οὐδὲ ἐκείνοις· οὐ γὰρ ἦσαν κατὰ τὴν πίστιν τοῖς ἐπαγγελθεῖσι συνημμένοι· ὅθεν οὕτως ἀναγνωστέον· *Μὴ συγκεκρασμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκουσθεῖσιν*, ἵνα εἴπῃ ταῖς πρὸς αὐτοὺς γεγεννημέναις ἐπαγγελίαις τοῦ Θεοῦ διὰ Μωσέως.

Στίχ. δ'-ζ'. — Ἀληθινῆς (4) καταπαύσεως τοῦτο τὸ ἔργον, τὸ μὴ πάλιν ἐπὶ τὰ παλαιὰ ἀνατρέχειν μεταβολὴν ὑπομένοντας καὶ μετάθεσιν· ὥσπερ γὰρ ὁ Θεὸς λέγεται πεπαῦσθαι τοῦ ποιεῖν τὸν κόσμον, ἀπαξ αὐτοῦ τῇ κατασκευῇ τέλος δεδωκώς, οὕτως προσῆκε καὶ τὸν εἰς κατάπαυσιν εἰσιόντα μὴ παλινδρομεῖν ἐπὶ τὰ παλαιὰ, πόνους ὑφορώμενον τοὺς τῆς ἀρετῆς εἰς τε παράδασιν νομίμων ἐξοκέλλοντα (5)· τοῦτοις γὰρ ἀκολουθεῖν ἀνάγκη τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς καταστάσεως μετάστασιν. Τὸ δὲ σήμερον, φησὶν, οὔτε ἀόριστόν ἐστιν, οὔτε μὴν ἐπὶ τοῦ ἐκτὸς ἡμέρας διαστήματος λέγεσθαι δύναται, ὡς ἂν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τοῦ σήμερον ἀρμόττοντος. Τοῦτο δὲ οὐ τῆς ἀποστολικῆς σαφηνείας ἔνεκεν μόνον ἐπισημῆνασθαι δίκαιον ᾤθηται, ἀλλὰ καὶ τῶν βουλομένων ἐπὶ τῆς γεννήσεως τῆς τοῦ Μονογενοῦς θεότητος λαμβάνειν τὸ, *Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε*, οἷον τὸ σήμερον ἀόριστον εἶναι ἀποφαίνονται, οὐδὲ τοῦτο ἐννοοῦντες, ὅτι τὸ σήμερον λέγεσθαι οὐκ ἂν δύναίτο μὴ οὕτως ἡμέρας. Ὅτι γὰρ οὐδὲ ἀόριστον λέγοιτο ἂν τὸ σήμερον, σαφῶς ὁ Ἀπόστολος ἐδήλωσεν εἰπὼν· *Πάλιν τινὰ ὀρίζει ἡμέραν ἐν Δαβὶδ λέγων*, ἥ δὲ (6) καὶ ἐτέρωθι· *Παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς*, ἔφη, *καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται*. Πρῶτον μὲν ἔδειξεν ὅτι οὐκ ἔξω τῶν ἡμερῶν τὸ σήμερον λέγοιτο τῷ εἰπεῖν, *καθ' ἐκάστην* (7) ἡμέραν, καὶ οὕτως ἐπαγαγεῖν τὸ, *Ἀχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται*, ἔπειτα οὐδὲ οὕτω φαίνεται περὶ τοῦ σήμερον ὡς ἂν ἀορίστου διαλεγόμενος, οὐ δυναμένου μὲν τοῖς παρεληλυθόσι, δυναμένου δὲ καὶ τοῖς μέλλουσιν ἀρμόττειν· τί γὰρ φησι; Καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὸ σήμερον λέγεσθαι πρὸς

(1) C. Cr. τινὰς.

(2) V. Ὁ δὲ μ. Π. τ. τέθ. ego adjeci.

(3) Θ. F. leg. προσήκει.

(4) C. Cr. p. 180. (Θ.) Θ. δὲ φησιν.

(5) V. εἰς τε et ἐξοκέλλοντα ego addenda censui.

(6) C. Cr., εἰ δέ.

(7) C. Cr., καθ' ἐκάστην.

(8) C. Cr. ἐπιμελεῖσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. ιη'. — Τὸ (1), διὰ δύο ἀμεταθέτων, τῷ τε Θεῷ εἶναι τὸν ἐπαγγειλάμενον οὐδαμῶς οἶόν τε ψεύσασθαι, καὶ τῷ μεθ' ὅρκου ποιήσασθαι τὴν ἐπαγγελίαν.

Στίχ. κ'. — Θεόδωρος (2) δέ φησιν ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ, προσθεὶς ὅτι αἰώνιος ἡμῖν γέγονεν ἀρχιερεὺς ὁ Χριστὸς τῷ πάντας τοὺς καθ' ἐκάστην γενεάν πιστεύοντας δι' ἑαυτοῦ προσάγειν τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδι· οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Στίχ. γ'. — Διηγείτο (3) ὕστερον ὅπως ὁ ναὸς κατεσκευάστο, καὶ λέγει δύο εἶναι τὰς σκηνάς, ἀλλ' εἰς μὲν τὴν πρώτην διὰ παντὸς τοὺς ἱερεῖς εἰσιόντας τὰ νενομισμένα ἐπιτελεῖν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν ἀρχιερέα μόνον· καὶ δὴ τὸ ἀπὸ τούτων σημαινόμενον διδάσκειν βουλόμενος, ἐπάγει· *Τοῦτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, μήπω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδόν.* Ὡς περ τοίνυν οὐχ ἡ τοῦ τόπου φύσις ἦν ἄβατος, ἐφ' οὗ δὴ τὸν (4) ἐνδότερον οἶκον κατεσκευάσθαι συνέβαινε, ἀλλ' ἡ κατασκευὴ καὶ τὸ νόμιμον καὶ ἡ τοῦ τόπου ἀφιέρωσις ἄβατον ἐποίησε τὸν τόπον, ὅμως σύμβολον ἔφη εἶναι τοῦτο τῶν οὐρανῶν, οὕτω κἀνταῦθα βουλόμενος τὸν Χριστὸν ἀρχιερέα δεῖξαι κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, λέγει τὰ κατ' ἐκεῖνον, οὐ τὴν φύσιν ἐξηγουμένος, ἀλλὰ τὴν κατ' αὐτὸν διήγησιν ἀπὸ τῆς θείας τιθεῖς Γραφῆς καὶ ἀπ' ἐκεῖνης ἐμφαίνων τὸ ὅμοιον. Ἀπάτορα τοίνυν καὶ ἀμήτορα καλεῖ, ὡς τῆς θείας Γραφῆς γονέας αὐτοῦ μὴ διηγουμένης, ὅθεν ἐπήγαγε τὸ, ἀγενεαλόγητος, δεικνύς ὅτι οὐ φύσιν λέγει τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τῆς θείας Γραφῆς διήγησιν· εἴτ' ἐπισυνάπτει· *Μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων*, οὐκ ἐν τῇ φύσει, ἀλλ' ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ. Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα δυνατόν (5) ἦν καὶ ἐπ' ἄλλου λέγεσθαι, ἐμνημόνευσε γὰρ ἡ θεία Γραφή πολλῶν, οὔτε τοὺς γονέας εἰποῦσα, οὔτε τὴν γενεαλογίαν ἐκθεμένη, καὶ μάλιστα ὅσους ἔξω τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους γεγονότας μεμαθήκαμεν, καλῶς ἐπήγαγε τὸ, Ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές· οὐκέτι γὰρ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν ἦν ἐπ' ἄλλου, ἐμφαίνει δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν Γραφὴν διηγήσεως, ὅπως αὐτῷ καὶ τὰ λοιπὰ προσῆν, ἃ δὴ καὶ τοῦτο. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἦν μὲν ἀπάτωρ γεννήσει τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, ἀμήτωρ δὲ τῇ γεννήσει τῆς θείας ὑπάρξεως, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγενεαλόγητος· τίς γὰρ ἂν γενεαλογία τοῦ ἐκ Πατρὸς ὄντος μόνον; ὅτι δὲ οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχει, οὔτε ζωῆς τέλος, καὶ τοῦτο δηλόν, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τῆς διηγήσεως· τὸ μὲν ἱερέα μένειν εἰς τὸ διηνεκές ἀπὸ τῆς θείας ἔλαβε Γραφῆς, τῷ εἰπεῖν· *Σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ*, ὡσανεὶ κἀκεῖνου διηνεκῶς ἱερατεύοντος· διηνεκῇ δὲ αὐτὸν ἱερέα ἐκάλεσεν, ὡς

A

CAP. VI.

VERS. 18. — *Per duas res immutabiles, cum qui promisit Deus mendacii minime capax, et promissa jurejurando confirmavit.*

VERS. 20. — Theodorus consentit cum beato Joanni, addens quod æternus factus est nobis pontifex Christus quia omnes fideles cujusvis sint generationis per seipsum ad Deum adducet, in spem resurrectionis: ipse enim Melchisedech rex Salem, pontifex Dei altissimi.

CAP. VII.

VERS. 3. — Narravit postea quæ fuerit templi structura, et duo dicit esse tabernacula, unum quod per omnia sacerdotes ad perficienda sacra subirent, alterum quod non nisi summus pontifex semel per annum ingrederetur. Et ut doceat quid istis significetur, addit: *Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatum esse sanctorum viam* (ix, 8). Quemadmodum igitur licet, non loci natura invia esset, super quem interior domus erat ædificata, sed constitutio illum et lex et loci consecratio invicem efficiebant, et hoc tamen dicit figuram esse cælorum; ita hic ut ostendat Christum pontificem esse secundum ordinem Melchisedech, refert quæ illum respiciunt, non naturam quidem describens, sed quæ de illo divina Scriptura narrat, et exinde similia de Christo docet. *Sine patre* igitur dicit eum et *sine matre*, relicto Scriptura ipsius parentes; unde etiam *sine genealogia*, cum non naturam viri, sed narrationem divinæ Scripturæ referat; deinde addit: *Neque initium dierum, neque finem vitæ habens*, non juxta naturam sane, sed juxta divinæ Scripturæ silentium. At cum hæc de pluribus aliis dici possint, nam permultos memorat Scriptura, quorum nec parentes declarat nec genealogiam, præsertim ex iis quos extra genus Israeliticum exstitisse discimus, recte addidit: *Assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum*, quod jam non ad aliū quemlibet referre posses: apparet autem ex Scripturæ narratione, hæc ipsi competere, sicut et cætera. Etenim Christus erat *sine patre* juxta humanam naturam, *sine matre* autem juxta divinam subsistentiam, imo et *sine genealogia*. Nam quæ genealogia ei qui ex Patre tantum? Quod autem neque *initium dierum habeat, neque vitæ finem*, de Christo quoque manifestum, at hic re ipsa verum, illic autem non nisi juxta narrationem. Illud vero sacerdotem eum manere in perpetuum tribuit Christo ipsa Scriptura dicens: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Psal. xcix, 4), in perpetuum videlicet sacerdotio fungenti. Hunc autem in perpetuum sacerdotem vocavit, quod sacerdotium posteris suis tradidit,

(1) C. Cr. p. 199. Θ. δὲ οὕτω φησί.

(2) C. Cr. p. 201. (Θ.)

(3) C. Cr. p. 203. (Θ) Θ. φησί· τὰ εἰρηγμένα τῷ πρὸ

αὐτοῦ (Severiano) μὴ ἀποδεξάμενος, ταῦτα ἐπάγει.

(4) C. Cr., δεῖ τόν.

(5) Cat., ἀδύνατον.

quod pro lege fiebat. Unde etiam dixit : *Assimilatus autem Filio Dei*, licet potius dicendum videretur, ipsi Christum fuisse assimilatum. Non enim assimilatur posteriori prior, sed cum apud illum veritas rerum occurrit, huic vero nihil tale re ipsa conveniat præter narrantis descriptionem, recte dicitur Melchisedech Christo assimilatus, quasi vellet Scriptura narratione sua venturi similitudinem præbere.

VERS. 21, 22. — Apparet, inquit, ex eo quod sacerdotium cum jurejurando accipiat, quomodo hoc differat ab illo. Illi enim sine jurejurando facti sunt sacerdotes, quia non usque in sacerdotio mansuri erant; hic autem cum jurejurando quia dignitatem suam servaturus erat, atque ita multo majorem dignitatem adeptus est quam sacerdotes legis, quando et asseclis suis majora præstiturus erat. Nam sponsor ideo dicitur, quod nobis resurrectionis gratiam spondit ubi ipse resurrexerit. Quando enim primus resurrexit, qui summus pontifex vocatur, hoc despondetur nobis resurrectionis similitudo.

CAP. IX.

VERS. 1, 2. — Incipit hic exponere quomodo legis instituta symbola essent et figuræ eorum quæ in gratia perfecta sunt, et quomodo in illis hæc prædestinata prospicere liceat, simul quoque collatione facta, indicat quanto gratia illa superet. Disciplinam primum enarrat. Dicit igitur, et Veteri Testamento definitum fuisse cultum et legibus præscriptum, quo Deus honoraretur : nam hujusce generis præcepta vocat *justificationes culturæ*. Ita *sanctum sæculare* : sanctum hic appellat merito templum in quo Deus colendus erat, aut etiam tabernaculum, cum istud prius templi loco esset. Nam templum vocabant simul et illud tabernaculum utpote habitaculum Dei, et ædes postea a Salomone ædificatas. Hoc enim clarius apparet ex illo primi Regum testimonio (iii, 3) : *Et Samuel dormiebat in templo Domini, ubi arca Dei*, nondum exstructo Salomonis templo velut symbolum mundi juxta quamdam figuram tabernaculum Moysi instituendum præcipiens Deus, mandavit ut velamine in duas partes inter medium sanctum divideretur

VERS. 28. — Apparente nunc, ait, dum peccatum regnat, propter peccati regnum mors subeunda; tunc autem, soluto videlicet peccati imperio, ipse etiam illæsus appareat oportet. Hoc enim significat illud sine Deo, illum non amplius regnante peccato jam ab omni humano dolore fore liberum.

(1) C. Cr., ὡς ἄνω.

(2) C. Cr. : τοῦτον.

(3) C. Cr. p. 210. (Θ.) Θ. δὲ φησι.

Ανεὶ (1) παραπέμφαντα τὴν ἱερατείαν εἰς διαδόχους, ὅπερ ἐν νόμῳ συνέβαινε γίνεσθαι· ὅθεν καὶ εἶπεν, Ἐφωμοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καίτοιγε τὸ ἀκόλουθον ἦν, τούτῳ (2) ἀφωμοιωθῆναι λέγειν ἐκείνον· οὐ γὰρ ὁ πρῶτος ἀφομοιοῦται τῷ δευτέρῳ, ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ τούτῳ μὲν ἐστὶν ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, ἐκείνῳ δὲ πρόσσεστιν οὐδὲν τοιούτων, τῷ δὲ ἔδει τῆς διηγήσεως, καλῶς ἀφωμοιωθῆναι ἐκείνον ἔφη, ὡς ἂν τῆς θείας Γραφῆς ἐπὶ τῆς διηγήσεως ὁμοίωμα τοῦ ἐσόμενου δεῖξαι βουληθείσης ἡμῖν.

Στίχ. κα', κβ'. — Δείκνυται, φησὶ (3), τούτου πρὸς ἐκείνον τὸ διάφορον ἀπὸ τοῦ μεθ' ὅρκου λαβεῖν τὴν ἱερατείαν· οἱ μὲν γὰρ ἄνευ ὅρκων ἐγίνοντο διὰ τὸ δεῖν αὐτοὺς καὶ παύεσθαι ποτε τῆς ἱερατείας, οὗτοι δὲ μεθ' ὅρκων, ἐπειδὴ μένειν ἐμελλεν ἐπὶ τῆς ἀξίας, οὕτω μείζονα πολλῷ τῶν ἐν νόμῳ τὴν ἀξίαν ἐδέξατο, ἐπειδὴ μείζονα καὶ παρέχειν τοῖς προσιοῦσιν ἐμελλε. Τὸ γὰρ ἔγγυος, οὕτω λέγει, ὡς ἂν τὸ ἀναστῆναι (4) ἐγγυωμένου ἡμῖν τὸ κέρδος, ἐπεὶ καὶ οὕτως ἔχει· τὸ γὰρ ἀναστῆναι πρῶτος, καθὰ καὶ ἀρχιερεὶς αὐτὸν καλεῖ, ἐγγυᾶται ἡμῖν τὴν τῆς ἀναστάσεως ὁμοιότητα.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Στίχ. α', β'. — Ἀρχεται (5) ἐντεῦθεν λέγειν, ὅπως τὰ ἐν νόμῳ σύμβολα καὶ τύποι τῶν ἐν τῇ χάριτι, καὶ ὅπως ἐν ἐκείνοις ταῦτα προθεωρούμενα διειδὲν δυνατόν, ὁμοῦ τῇ παραθέσει καὶ τὴν ὑπεροχὴν τούτων δεικνύς, ὅση τις ἐστὶν· ἐν ἀφηγήσει δὲ τῆς διδασκαλίας ποιεῖται τὴν καταρχήν. Λέγει οὖν, ὅτι καὶ ἡ πρώτη διαθήκη εἶχεν ὅρους καὶ προστάγματα λειτουργίας, τῆς Θεῷ ἀποδίδοσθαι ὀφειλούσης· δικαιώματα γὰρ λατρείας τὰ περὶ τούτων λέγει προστάγματα. Τὸ τε ἅγιον κοσμικόν· ἅγιον ἐνταῦθα καλεῖ τὸν ναὸν εἰκότως, ἐν ᾧ τὴν λειτουργίαν ἀποδίδεσθαι τῷ Θεῷ συνέβαινε, εἴτε καὶ τὴν σκηνήν, ἐπειδὴ ταύτην ἐν τάξει τοῦ ναοῦ πρότερον εἶχον· ὁμοίως γὰρ ἐκείνην τε ναὸν ἐκάλουν, ὡς ὃν ἐν αὐτῇ τοῦ Θεοῦ τυγχάνοντος, καὶ τὸν παρὰ τοῦ Σολομῶντος ὕστερον. Καὶ τοῦτο μαθεῖν ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν Βασιλειῶν ἐνεστι σαφῶς λεγοῦσης· Καὶ Σαμουὴλ ἐκάθευδεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου, οὗ ἦν ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ, μήπω τοῦ ναοῦ ὑπὸ Σολομῶντος οἰκοδομηθέντος. Ὡς περὶ δὲ σύμβολον τοῦ κόσμου κατασκευάσαι κατὰ τινὰ τύπον τὴν σκηνήν τῷ Μωσεῖ κελεύων ὁ Θεός, προσέταξεν αὐτῷ περίβολον ποιῆσαι ἀπὸ τῶν καταπετασμάτων μέσῳ διειλημμένον ἐτέρῳ· οὕτω δὲ καὶ ὁ ναὸς κατὰ τὸν αὐτὸν ὕστερον ἐγένετο τύπον.

Στίχ. κη'. — Νῦν, φησὶν (6), ὁφθαλμοῖς, ὅτε τὴν ἀμαρτίαν κρατεῖν συνέβαινε, ἀναγκαίως τὸν διὰ τὴν ἀμαρτίαν κρατοῦντα θάνατον ἐδέξατο· τότε δὲ τῆς ἀμαρτίας, ὡς εἰκὸς, λελυμένης, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ἀπαθῶς ὁφθῆναι· τὸ γὰρ χωρὶς ἀμαρτίας, τοῦτο λέγει, ὅτι μὴ κρατούσης ἐτι τῆς ἀμαρτίας, οὕτω καὶ αὐτὸς ἔξω παντὸς ἀνθρωπίνου πάθους ὁφθῆσεται τότε.

(4) C. Cr., καταστῆναι.

(5) C. Cr. p. 220. Θ. δὲ φησιν.

(6) C. Cr. p. 230. Θ. δὲ φησι.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Στίχ. ε'. — Ταῦτα μὲν (1) εἴρηται τοῖς ἐν Βαβυλῶνι πρὸς τὸν Θεὸν βουλομένοις εἰπεῖν, ὅτι Θυσίας με οὐκ ἀπῆτησας, ἀλλὰ μόνον τὸ ὑπακούειν σου καὶ τὸ θέλημά σου ποιεῖν· καὶ εἰ εὐθυμοῖεν (2) τὰ τῆς ἐπανόδου λοιπὸν ἀναμφίβολα ἦν· μεταλλάξας οὖν αὐτὴν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ταύτη φησὶν, ἀντὶ τοῦ, ὥτια, Σῶμα, εἰπὼν, κατηρτίσω μοι.

Στίχ. κς'. — Ἀνάγκη (3) τοὺς ἐνταῦθα πρὸς τὰ χεῖρα μεταστάντας ἀπὸ τῶν κρείττωνων, ἀναστάντας τῇ κολάσει παραδοθῆναι λοιπὸν, οὐκ ἐπιδεχομένους τότε μετάνοιαν· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὴν μετάνοιαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὸ μὴ εἶναι τότε συγχώρησιν λαβεῖν τὸν ἐπὶ τοῦ πταίειν ἐνταῦθα μεμενηκότα καὶ μηδεμίαν ἐπὶ τὸ πταίειν δεξάμενον αἰσθησιν, ἀλογίᾳ τινὶ μετὰ πολλῆς ἡδονῆς ἅπαν ἐπιτελοῦντα (4) ἀμάρτημα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Στίχ. α', β'. — Τὸ περὶ (5) τῆς πίστεως ζητούμενον παρὰ Ἰουδαίους μάλιστα εἰδῶς, ἀπὸ τινος ἀκολουθίας πολλαῖς ταῖς περὶ αὐτοῦ κέχρηται ἀποδείξεσιν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ προεβάλλοντο τὸν νόμον καὶ τὴν ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ δικαίωσιν, οὗτοι δὲ τὴν πίστιν, τοῦτο λέγοντες, ὅτι καὶ μὴ μύριοις τις ἐνέχεται κακοῖς, πιστεύσας μόνον Χριστῷ σύντομον ἀπάντων δέχεται τὴν ἀπαλλαγὴν, τῆς παρ' αὐτοῦ δικαίωσεως ἀξιούμενος· ὅθεν ὀρισάμενος αὐτὴν, ὁμοῦ μὲν ὥστε οἰκειῶσαι τοῖς προειρημένοις, ὁμοῦ δὲ ὥστε μᾶλλον αὐτὴν δυνηθῆναι δεῖξαι παρὰ πᾶσι φαινομένην τοῖς ἐναρέτοις καὶ παλαιοῖς ἀνδράσιν, ἐπάγει· Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι.

Στίχ. ιθ'. — Τοῦτο λέγει (6), ὅτι ἀκολούθως ἔτυχεν τῇ αὐτοῦ πίστει· τῇ γὰρ ἀναστάσει πιστεύσας, διὰ συμβόλων τινῶν ἀποθανόντα αὐτὸν ἐχομίσατο. Τὸ γὰρ ἐν πολλῇ τοῦ θανάτου προσδοκίᾳ γενόμενον μηδὲν παθεῖν, τοῦ ἀληθῶς ἀναστησομένου σύμβολον ἦν, ὅσον τοῦ θανάτου πρὸς βραχὺ γευσάμενος, ἀνέστη μηδὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου παθὼν· τὸ γοῦν, ἐν παραβολῇ, ἀντὶ τοῦ, ἐν συμβόλοις.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Στίχ. α'. — Οὐχ ἀπλῶς (7) εἶπεν ὅτι εἰς πᾶσι τῆς ἀνταποδόσεως καιρὸς (οὐ γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ προκείμενον), ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ τὸσαῦτα μὲν πεποιηκότες, τὸσαῦτα δὲ καὶ πεπονθότες διὰ πίστεως, ὅμως ἔτι περιμένουσι τῶν ἐπαγγελθέντων τὴν ἀπόδοσιν, οὐ δυσχεραίνοντες, εἴ γε μεθ' ἡμῶν κομιοῦνται τῶν ὑστέρων, ὅπερ τὴν ὑπομονὴν αὐτῶν ἐδείκνυ μείζονα, εἴπερ δὴ καὶ μετὰ θάνατον ἔτι περιμένουσι τοὺς ἀγωνίσασθαι ὁμοίως αὐτοῖς ὀφείλοντας, ὥστε μετ' ἐκείνων τυχεῖν τῆς τῶν καλῶν ἀπολαύσεως. Μαρτύρων δὲ ἐνταῦθα οὐ τῶν πεπονθότων λέγει, ἀλλὰ τῶν μαρτυρούντων πρὸς τὴν πίστιν (8).

(1) C. Cr. p. 252. (Θ.) Θ. δὲ φησιν εἰς τό· θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, κ. τ. λ.

(2) C. Cr., καὶ εὐθυμοί.

(3) C. Cr. p. 258. (Θ.) Θ. δὲ φησιν.

(4) C. Cr. ἐπιτελῶν. Quæ deinde in cat. sequuntur Chrysostomi sunt.

Α

CAP. X.

VERS. 5. — Hæc ad Deum dicta sunt ab iis qui in Babylone, quasi intenderent: Hostiam a me non postulasti, sed ut tibi obedirem, tuamque facerem voluntatem; ad saniora vero revocatis certus reditus. Mutata autem voce, velut ex persona Christi locum profert, pro aures, corpus, dicens, perfecisti mihi (Psal. xxxix, 7).

B

VERS. 26. — Qui his in terris a bono ad malum deficiunt, post resurrectionem æternis pœnis tradantur oportet, cum tunc nullus sit pœnitentiæ locus. Non enim hic viventibus pœnitentiam denegat, sed declarat tunc nullam ei veniam futuram, qui hic in peccato usque permanserit, et malitiam suam nunquam intellexerit, sed dementer summa cum voluptate perfecit omne peccatum.

CAP. XI.

VERS. 1, 2. — Cum sciret a Judæis fidem quam maxime inquire, merito permulta hac de re disserit. Illi enim legem et justificationem per opera tuebantur, Christiani vero fidem, dicentes, quod etiam si millibus quis agitatus fuerit malis, Christo unice confidens breviter ab omnibus liberabitur, ab ipso justificationem adeptus. Unde definiens eam ita ut simul et prædictis conveniat, et illam potius apud omnibus sanctis et veteribus viribus exstitisse demonstraret, adjicit: In hac enim testimonium consecuti sunt senes.

C

VERS. 19. — Hoc dicit, quod fidei convenientia sortitus est. Nam in resurrectionem credens accepit eum per figuras quasdam defunctum. Quod enim in tanta mortis expectatione nil moveretur, hoc vere resurrecturi figura, in quantum mortem breviter tantum hic gustans, resurrexit, nil per mortem perpessus illud igitur in parabola, quasi dicat, in symbolis.

CAP. XII.

VERS. 1. — Non simpliciter dicit unum esse omnibus mercedis tempus, nam hoc non sibi proposuerat, sed vult demonstrare quod vel tanta agentes, tantaque perpessi per fidem expletionem tamen promissorum expectant, non ægre ferentes, si nobiscum ultima consequantur, quod potentiam eorum summam indicat; siquidem vel post mortem adhuc expectant eos, qui eadem ratione certaturi sunt, ita ut cum eis egregia mercede fruantur. Testes hic vocantur non qui passi sunt, sed qui fidem profitentur.

(5) C. Cr. p. 242. (Θ.) Θ. δὲ φησι.

(6) C. Cr. p. 250. (Θ.) Θ. δὲ φησιν εἰς τό· ἐν παραβολῇ ἐχομίσατο.

(7) C. Cr. p. 258. (Θ.) Θ. δὲ φησιν.

(8) Quæ deinde catena addit Chrysostomi sunt.

VERS. 12, 13. — Ubi sunt qui contendunt ab Apostolo in hac Epistola pœnitentiam tolli dicente (vi, 4, 6): *Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, et cætera, rursus renovari ad pœnitentiam?* Qui hæc putant? Quare remissas manus et soluta genua erigere jubet? Et claudicantem qui sanari voluerit is qui non peccatorum admitteret pœnitentiam? Quod autem fidelibus scribat, manifestum ex eo quod eis dicat: *Rememoremini autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinistis passionum.*

VERS. 17. — Non cogitat per hæc pœnitentiam tollere, sed docere nos, nisi convenienter tempore opportuno convertamur, eam postea nunquam esse consecuturos, quando tempus aderit quo cuique sua pro meritis retribuentur. Non studet enim sibimetipsi pugnare, et hoc ita ex nuper allatis. Ast etiam ex prædicto exemplo apparet mens ejus. Primum enim Esau memoravit, iratum quidem quando benedictione frustratus est, sed nihilominus vel postea pravos mores retinentem. Deinde non frustratus est remissione peccatorum quasi eum de illis pœnituisset; non enim id postulavit sed benedictionem, quæ ubi semel fratri rite data fuerit, jam rursus neque ab hoc auferri nec Esau dari poterat. Attamen et in his perspicere licet, quod non omnino inutiles ei lacrymæ fuerunt; nam pater propterea vehementius pro eo commovebatur illique nonnullas benedictiones dedit; adeo per hæc pœnitentiam tollere

VERS. 26. — Recte a voce prophetæ, et eorum quæ nunc sunt mutationem, futurorum firmitatem confirmat. Nam illud *movebo* declarat cuncta hæc omnia esse immutanda, sed vocem *semel* addens immutabilitatem indicat eorum quæ tunc condentur.

CAP. XIII.

VERS. 7. — *Præpositos* dicit Theodorus, quicunque apud eos sermonem pietatis prædicaverint, et a Judæis ibi interfecti sunt. Multi autem erant, non Stephanus tantum et Jacobus qui gladio percussus est, sed et Jacobus frater Domini, et alii innumerati, quorum memoria nulla occurrit.

VERS. 16. — *Beneficentiam* vocavit ad laudanda opera, *communione* vero quod eis fratres fiunt; quasi enim nostra cum eis nobis communicanda essent, ita cum studio indigentibus eorum occurramus oportet.

(1) C. Cr. p. 263. Θ. φησί.

(2) Quæ postea in cat. sequuntur sunt Chrysostomi.

(3) C. Cr. p. 266. Θ. δέ φησιν. 13. V. οὐκ om. c. Cr.

(4) C. Cr., εὐλογία, ἡ.

Στίχ. ιβ', ιγ'. — Ποῦ εἰσιν (1) οἱ λέγοντες τὸν Ἀπόστολον ἐν ταύτῃ τῇ Ἐπιστολῇ ἀναιρεῖν τὴν μετάνοιαν διὰ τοῦ λέγειν· Ἀδύνατον γὰρ τοὺς φωτισθέντας, καὶ τὰ ἐξῆς, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν; πῶς ἄρα ταῦτα νοοῦσιν; πῶς τὰς παρήμερας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθωθῆναι κελεύει; χωλοῦ δὲ ἴασιν ποῖαν βούλεται γενέσθαι ὁ μετάνοιαν τῶν ἡμαρτηκότων οὐ προσέμενος; ὅτι γὰρ ταῦτα πιστοῖς γράφει, ὁ ἅλῳ φησι πρὸς αὐτούς· Ἀναμνησθεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄβυσσον ὑπεμείνατε παθημάτων (2).

Στίχ. ιδ'. — Οὐ τὴν (3) μετάνοιαν ἀνελεῖν διὰ τούτων βούλεται, ἀλλὰ διδάξαι ὥς οὐκ ἐνεστὶν ἐν καιρῷ τὴν προσήκουσαν διόρθωσιν οὐκ ἐπιδεξαμένους ὕστερον αὐτὴν ἀνακτᾶσθαι, ὅταν ὁ τῆς ἀνταποδόσεως καιρὸς καταλήλῃως ἐπάγῃται τῷ ἐκάστου τρόπῳ μέλλῃ· οὐ γὰρ ἐναντία λέγειν ἐσπούδακεν ἑαυτῷ, καὶ ταῦτα οὕτως ἐκ τοῦ συνεγγυῶ· γνοίη δ' ἂν τις ἐκ τοῦ παραδείγματος ὃ φησι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐμνημόνευσε τοῦ Ἡσαῦ, τότε μὲν ἀθυμήσαντος, ὅτε τῆς εὐλογίας οὐκ ἔτυχεν, μέιναντος δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ τρόπου κακίας ὁμοίως καὶ μετὰ τοῦτο· ἔπειτα οὐχὶ συγχωρήσεως ἁμαρτημάτων μετανοήσας οὐκ ἔτυχεν ἐκεῖνος, οὐ γὰρ τοῦτο ἦται τότε, ἀλλ' εὐλογίαν (4), ἣν κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ τρόπου τῷ ἀδελφῷ δοθεῖσαν ἀφαιρηθῆναι αὐτῷ οὐδαμῶς οἶόν τε ἦν καὶ δοθῆναι τούτῳ πάλιν. Ἔστι μέντοι καὶ τοῦτο εὐρεῖν, ὥς οὐκ ἀνόνητα αὐτῷ πάντῃ τὰ δάκρυα ἐγένετο· ἀμέλει φαίνεται ὁ Πατὴρ μετὰ τοῦτο παθὼν ἐπ' αὐτῷ καὶ τινὰς εὐλογίας αὐτῷ δεδοκῶς· οὕτως οὐ τὴν μετάνοιαν ἀνελεῖν διὰ τούτων βούλεται.

Στίχ. κς'. — Καλῶς (5) ἀπὸ τῆς τοῦ προφῆτου φωνῆς τῶν τε νῦν τὴν μεταβολὴν καὶ τῶν ὕστερων τὸ βέβαιον συνίστησιν· τὸ μὲν γὰρ σείειν ἐπαγγεῖλασθαι τὴν μετάνοιαν αὐτῶν δηλοῖ πάντως ὥς ἐσομένην, τῇ δὲ τοῦ ἁπαξ προσθήκῃ τῶν μετὰ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἀμετάθετον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Στίχ. ζ'. — Θεόδωρος (6) δὲ φησιν ἡγουμένους τοὺς παρ' αὐτοῖς καταγγείλαντας τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας καὶ τελειωθέντας ὑπὸ Ἰουδαίων αὐτόθι· πολλοὶ δὲ ἦσαν, οὔτε Στέφανος μόνον καὶ Ἰάκωβος ὁ μαχαίρα ἀναιρεθεὶς, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς Ἰάκωβος, ἕτεροι δὲ πλείστοι σιωπῇ παραδεδομένοι.

Στίχ. ις'. — Εὐποίαν (7) εἶπεν εἰς ἔπαινον τοῦ γινομένου, *κοινωνίαν* δὲ διὰ τὸ περὶ ὁμοπίστους γίνεσθαι· ὥς ἂν δέον κοινωνοὺς ἡγεῖσθαι τοὺς τοιούτους τῶν προσόντων ἡμῖν, οὕτω μετὰ σπουδῆς ταῖς χρείαις αὐτῶν ἀρκεῖν αἰρουμένους (8).

(5) C. Cr. p. 270. (Θ.) Θ. δὲ ὡς λέγει.

(6) C. Cr. p. 271. (Θ.)

(7) C. Cr. p. 278. Θ. δὲ φησιν.

(8) Quæ deinde in cat. sequuntur sunt Chrysostomi.

THEODORI MOPSUESTENI

FRAGMENTA DOGMATICA.

EX LIBRIS DE INCARNATIONE FILII DEI.

*Theodori (1) ex libro primo De incarnatione, interpretationem facientis de confessione Petri, in qua dicit: Tu es Christus Filius Dei vivi*¹.

Sicut igitur per hujusmodi confessionem non deitatis Nathanael habens scientiam ostenditur², (Judæi et Samaritæ talia sperantes plurimum, quantum Dei Verbi a scientia longe erant?) sic et Martha per confessionem illam, non deitatis habens tunc scientiam probatur³, manifeste autem nec beatus Petrus. Adhuc etenim ipsis sufficiebat tunc, revelationem illam suscipientibus, præcipuum aliquid et majus de ipso præter cæterorum hominum phantasiam accipere. Post resurrectionem autem spiritu perducti ad scientiam, tunc revelationis perfectam scientiam suscipiebant, ut sci-
rent quia præcipuum ipsi præter cæteros homines non aliquo puro honore ex Deo pervenit, sicut in cæteris hominibus, sed per unitatem ad Deum Verbum, per quam omnis honoris ei particeps est post in cælos ascensum.

Theodori ex libro secundo De incarnatione (2).

Homo Jesus similiter omnibus hominibus, nihil differens connaturalibus hominibus, quamque [quam quod] ipsis gratiam dedit, gratia autem data naturam non immutat; sed post mortis destructionem donavit Deus nomen supra omne nomen⁴.

Ejusdem ex eodem libro (3).

Sed mei fratres, qui ejusdem mihi matris filii, dicunt mihi: Non separa hominem et Deum, sed unum eundemque dic hominem. Dico connaturalem mihi, dico Deum. Si dicam connaturalem Deo, dico, quomodo homo et Deus unum est? Nunquid una natura hominis et Dei, Domini et servi, Factoris et facturæ? Homo homini consubstantialis est, Deus autem Deo consubstantialis est? Quomodo igitur homo et Deus unum per unitatem esse potest, qui salvificat et salvificatur, qui ante sæcula est, et qui ex Maria apparuit?

Ex libro quinto (4).

Quando naturas quisque discernit, alterum et alterum necessario invenit; et huic rei neque ipsos

A puto repugnare, quia alterum Deus Verbum natura, alterum autem quod assumptum est, quidquid illud sit, concedatur: hoc interim item persona idem ipse invenitur, nequaquam confusis naturis, sed propter adunationem quæ facta est assumpti ad assumptum. Si enim integre conceditur hoc alterum esse ab illo natura, et manifestum quia æquale non est quod assumptum est assumpti, neque simile hoc illi, neque idem quod assumptum est assumpti: manifestum quia idem ipse invenietur adunatione personæ. Sic ergo oportuit dividere quæ circa Christum sunt: istis enim divisionibus contrarium nihil est, hæc enim multam etiam cum divinis Litteris consonantiam habent. Sic neque naturarum confusio fiet, neque personæ quædam prava divisio. Maneat enim et naturarum ratio inconfusa, et indivisa cognoscatur esse persona. Illud quidem proprietate naturæ, diviso quod assumptum est ab assumptum; illud autem adunatione personæ in una appellatione totius considerata sive assumptis, sive etiam assumpti natura, et veluti sic dicam in Filii appellatione simul et Deum Verbum appellamus, et assumptam naturam, quæcunque illa sit, consignificamus propter adunationem quam ad illum habet.

Ex libro sexto (5).

Si ergo hominem dicentes Christum hominicolæ vocari juste eis videmur, hoc antequam nos dicere-
mus Scriptura docuit omnes homines per ea quibus hominem vocare non recusat, sicut superius in plerisque locis vocari hoc nomine Christum ostendimus. Sed hominem, inquiunt, purum dicentes esse Christum hominicolas oportet vocari: hoc jam apertum mendacium est, siquidem hoc dicere voluerunt. Nullus enim aliquando hæc nos dicere audivit; et puto neque istos suscipere posse mentiri mendacium tam apertum: non quia non cognite se habeant ad mendacium, sed quia redargui se posse facillime vident: quanquam si minus ejus curet, et hoc forsitan contingat. Nos

¹ Matth. xvi, 16. ² Joan. i, 45 sqq. ³ Joan. xi, 7. ⁴ Philipp. ii, 9.

(1) Ex concilio CP. II, an. 553, actione iv, n. 25. Mansi IX, 218.

(2) Ex eodem concilio, n. 49.

(3) Ibid. n. 50.

(4) Facundus Hermian., ix, 5.

(5) Id., ibid.

enim hæc dicere, id est Unigeniti negare divinitatem, summæ furiae esse arbitramur, aut quid jam restat cur ab hæreticis separemur? Cujus rei gratia et tales et tantas persecutiones sustinemus? aut quis ignorat semper adversum nos ab hæreticis bellum agi? Omne metallum, et omne locum desertum repletum est ex nostris hominibus propter doctrinam pietatis. *Et post aliquanta*: Hæc autem, inquit, omnia quando beatus Meletius sustinuit primus, et cum illo deinde multi per provincias

Theodori hæretici (6) ex libro ejus Contra incarnationem VII.

Si enim (6*) intelligamus quomodo sit inhabitatio, sciemus etiam modum, et quæ differentia modi. Inhabitationem igitur alii quidem dixerunt factam esse substantia; alii vero energia. Excutiamur igitur an aliquid horum sit verum. Ac primum nobis illud sit concessum, utrum in omnibus inhabitat, an non. Sed quia non in omnibus, manifestum est; hoc enim tanquam quid eximium, sanctis Deus pollicetur; aut denique his, quos velit ipsi dedicatos esse; aut quid igitur promittebat, cum ait, *Inhabitabo in eis, et inambulabo, et ero eorum Deus* *; et ipsi erunt mihi populus, tanquam largiturus illis aliquid egregium, si quidem omnes homines communiter hunc participant? Quare si non in omnibus inhabitat, hoc enim manifestum est, non dico in omnibus quæ sunt solum, sed nec in omnibus hominibus; oportet esse propriam quamdam rationem inhabitationis, qua in illis adest solum in quibus inhabitare dicitur. Atqui dicere substantia quidem inhabitare Deum, maxime indecorum est. Necesse enim alioqui sit, in his solis substantiam ejus includere, in quibus inhabitare dicatur; et erit extra omnia alia: quod absurdum est dicere in natura infinita, quæ ubique est, et nullo loco circumscribitur: aut si dicant, ubique Deum esse ratione substantiæ, necesse erit cum omnibus inhabitationem ejus communicare; et non solum cum hominibus, sed cum animantibus ratione carentibus, et cum inanimatis; si dicamus inhabitationem ejus substantia fieri, utrumque horum est indecorum: dicere enim inhabitare in omnibus Deum, absurdum esse certum est manifeste; et substantiam ei circumscribere, non substantia inhabitationem, stultissimum est.

Idem dici potest in energia, sive operatione. Aut enim rursus necesse est operationem illi cir-

* Lev. xxvi, 42; II Cor. vi, 16.

(6) Lege S. Thomam lib. iv *Contra gentes* c. 34, ubi contra Theodorum istum et Nestorium docte disputat. CAN.

(6*) Latina ex Galland. XII, 691, primus ediderat Canisius.

(7) Operis titulum non fuisse *κατὰ*, contra incarnationem, sed *περί*, de incarnatione, dixi in præfatione: remque confirmat Pelagius I, papa, qui in epistola ad Istriæ episcopos laudat Armeniorum episcoporum libellum, in quo Theodori Mopsue-

et civitates et loca ab hæreticis, cujus rei gratia? nonne quia Dominum Christum verum confitebantur? nonne quia verum prædicabant Filium Dei, de essentia paterna genitum, semper simul exstantem cum generante Patre, addentes etiam de Spiritu sancto piam confessionem? Qualiter itaque, qui tanta propter hanc confessionem passi sumus, calumniam pati ab ipsis possumus, veluti hominem purum dicentes, rebus ipsis hanc calumniam manifestam redarguentibus?

ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ἐκ τοῦ Κατὰ (7) ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγου ζ'.

Εἰ γὰρ μάθωμεν ὅπως ἡ ἐνοίκησις γίνεται, εἰσόμεθα καὶ τὸν τρόπον, καὶ τίς ἡ τοῦ τρόπου διαφορά. Τὴν τοίνυν ἐνοίκησιν οἱ μὲν οὐσία γεγενῆσθαι ἀπεφάναντο, ἕτεροι δὲ ἐνεργεία. Ἐξεταζέσθω τοίνυν εἰ τι τούτων ἔστιν ἀληθές. Καὶ πρότερον ἡμῖν ἐκεῖνο ὁμολογείσθω, πότερον πᾶσιν ἐνοικεῖ, ἢ μὴ. Ἀλλ' ὅτι μὲν οὐ πᾶσι, δῆλον· τοῦτο γὰρ ὥσπερ τι ἐξαίρετον τοῖς ἀγίοις ὁ Θεὸς ὑπὸ σκηνῇται· ἢ ὅλως τοῖς οὐκ ἀνακεῖσθαι αὐτῷ ἐθέλοι· ἢ τί ποτε ἄρα ὑπὸ σκηνῇται λέγων τὸ, *Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός*, ὡς τί χαριούμενος αὐτοῖς ἐξαίρετον, εἴπερ δὲ τούτου παρέντες κοινῇ μετέχουσιν ἄνθρωποι; Οὐκοῦν εἰ μὴ πᾶσιν ἐνοικεῖ, τοῦτο γὰρ δῆλον, οὐ λέγω τοῖς οὐσι μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρώποις, ἰδιάζοντά τινα δεῖ εἶναι τὸν λόγον τῆς ἐνοικήσεως, καθ' ὃν ἐκεῖνοις πάρεστι μόνον, οἷς ἂν ἐνοικεῖν λέγεται. Οὐσία μὲν οὖν λέγειν ἐνοικεῖν τὸν Θεόν, τῶν ἀπρεπεστάτων ἐστίν. Ἡ γὰρ ἀνάγκη τοῖς μόνον αὐτοῦ τὴν οὐσίαν περιθλέπειν, οἷς ἂν ἐνοικεῖν λέγεται· καὶ ἔσται τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐκτός, ὅπερ ἄτοπον εἶπεν ἐπὶ τῆς ἀπείρου φύσεως τῆς ἀπανταχοῦ παρουσίας καὶ οὐδενὶ τόπῳ περιγραφομένης· ἢ λέγοντα ἀπανταχοῦ παρῆναι τὸν Θεόν τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἅπασιν αὐτοῦ μεταδιδόναι καὶ τῆς ἐνοικήσεως, οὐκέτι μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἀλόγοις, ἥδη καὶ τοῖς ἀψύχοις, εἴπερ οὐσία τὴν ἐνοίκησιν αὐτῶν ποιεῖσθαι φήσομεν. Ἀμφοτέρω δὲ ταῦτα ἀπρεπῆ δηλονότι· τό τε γὰρ ἅπασιν ἐνοικεῖν λέγειν τὸν Θεόν, τῶν ἀτόπων ἀντικρυς ὁμολόγηται· καὶ τὸ τὴν οὐσίαν αὐτῷ περιγράφειν, ἀπρεπές. Οὐκοῦν οὐσία τὴν ἐνοίκησιν λέγειν γίνεσθαι, τῶν εὐθεσεστάτων ἂν εἴη.

deceat; imo impium est. Dicere igitur fieri sub-

Τὸ δ' αὐτὸ ἂν τις εἴποι καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας. Ἡ γὰρ ἀνάγκη πάλιν αὐτῷ τὴν ἐνέργειαν τοῖς περι-

steni appellatur opus de incarnatione. Reapse quis credat Theodorum in episcopatu constitutum tam impudenti titulo, id est contra incarnationem, opus edidisse? Et quidem Leontius dicit æque κατὰ τοῦ Ἰωβ commentarium Theodori in Jobum; quodque magis ad rem nostram facit, Theodori apologiam pro S. Basilio, quia huic potius injuriosa erat, inscribit Leontius. κατὰ Βασιλείου Μαί, Script. vet. VI, 300 sqq.

γράφειν μόνοις· καὶ ποῦ στήσεται ἡμῖν ὁ λόγος, ὃ τῷ πάντων προνοεῖν τὸν Θεὸν καὶ ἅπαντα διοικεῖν, καὶ ἐν πᾶσι αὐτὸν ἐνεργεῖν τὰ προσήκοντα; Ἡ πᾶσιν αὐτοῦ τῆς ἐνεργείας μεταδιδόντες, ὅπερ οὖν πρέπον τε καὶ ἀκόλουθον· ἅπαντα γὰρ ὑπ' αὐτοῦ δυναμοῦται, πρὸς τὸ συνεστάναι τε ἕκαστον, καὶ κατὰ τὴν εἰσείαν φύσιν ἐνεργεῖν, πᾶσιν αὐτὸν ἐνοικεῖν ἐροῦμεν. Οὐκοῦν οὔτε οὐσίᾳ λέγειν, οὔτε μὴν ἐνεργείᾳ οἶόν τε ποιεῖσθαι τὸν Θεὸν τὴν ἐνοίκησιν. Τί οὖν ἄρα ὑπολείπεται; Τίνι χρησόμεθα λόγῳ, ὃς ἐπὶ τούτων ἰδιάζον φανεῖται φυλασσόμενος; Δῆλον οὖν ὡς εὐδοκίᾳ λέγειν γίνεσθαι τὴν ἐνοίκησιν προσήκει· εὐδοκίᾳ δὲ λέγεται ἡ ἀρίστη καὶ καλλίστη θέλησις τοῦ Θεοῦ, ἣν ἂν ποιήσῃται ἀρεσθεῖς τοῖς ἀνακειῖσθαι αὐτῷ ἐσπουδακόσιν, ἀπὸ τοῦ εὖ καὶ καλὰ δοκεῖν αὐτῷ περὶ αὐτῶν, τούτου συνήθως ὑπὸ τῆς Γραφῆς εἰλημμένου τε καὶ κειμένου παρ' αὐτῇ. Οὕτω γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ φησιν· *Οὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ Ἰσραὴλ θελήσει, οὐδὲ ἐν ταῖς κινήμασι τοῦ ἀνδρός εὐδοκήσει. Εὐδοκεῖ Κύριος ἐν τοῖς φοβουμένοις αὐτόν, καὶ ἐν τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ.* Τοῦτο λέγων ὅτι οὐχ ἑτέροις συμπράττειν δοκιμάζει, οὐδὲ ἑτέροις συνεργεῖν ἐθέλει, ἀλλὰ τούτοις φησὶ τοῖς φοβουμένοις αὐτόν, τούτους ποιεῖται περὶ πολλοῦ, τούτοις συνεργεῖν καὶ ἐπαμύνειν αὐτῷ δοκητόν. Οὕτω τοίνυν καὶ λέγειν προσήκεν τὴν ἐνοίκησιν. Ἀπειρος μὲν γὰρ ὢν καὶ ἀπερίγραφος τὴν φύσιν, πάρεστι τοῖς πᾶσι· τῇ δὲ εὐδοκίᾳ, τῶν μὲν ἔστι μακρὰν, τῶν δὲ ἐγγύς. Κατὰ γὰρ ταύτην τὴν ἔννοιαν λέγεται τὸ, *Ἐγγὺς Κύριος τοῖς συντετριμένοις τὴν καρδίαν, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει· καὶ ἁλλαχοῦ, Μὴ ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀπανελέῃς ἀπ' ἐμοῦ.* Ἐγγὺς τε γὰρ γίνεται τῇ διαθέσει τῶν ἀξίων ταύτης τῆς ἐγγύτητος· καὶ πόρρωθεν πάλιν τῶν ἀμαρτανόντων γίνεται, οὔτε τῇ φύσει χωριζόμενος, οὔτε ταύτῃ πλησιαίτερον καθιστάμενος, τῇ δὲ σχέσει τῆς γνώμης ἀμφοτέρα ἐργαζόμενος. Ὡς περ τοίνυν τῇ εὐδοκίᾳ ἐγγὺς τε καὶ μακρὰν γίνεται (πρόδηλον γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ποτὲ φαμεν τὴν εὐδοκίαν· τούτου γε ἕνεκεν καὶ τὴν διάνοιαν τῆς προσηγορίας μετὰ πάσης ἐπελθόντες τῆς ἀκριθείας, οὕτω τῇ εὐδοκίᾳ καὶ τὴν ἐνοίκησιν ἀποτελεῖ). Οὐκ ἐν τούτοις μὲν τὴν οὐσίαν περιγράφων ἢ τὴν ἐνέργειαν, τῶν λοιπῶν κεχωρισμένος, ἀλλὰ πᾶσι μὲν παρὼν τῇ οὐσίᾳ, κεχωρισμένος δὲ τῶν ἀναξίων τῇ σχέσει τῆς διαθέσεως. Οὕτω γὰρ αὐτῷ μειζόνως τὸ ἀπερίγραφον σώζεται, ὅταν φαίνεται, μὴ ὡς ἀνάγκη τινὲ δουλεύων τῷ ἀπεριγράφῳ τῆς φύσεως. Εἰ μὲν γὰρ ἅπανταχοῦ παρὼν τῇ εὐδοκίᾳ, ἐτέρως πάλιν ἀνάγκη δουλεύων εὐρίσκετο, οὐκέτι κατὰ γνώμην τὴν παρουσίαν ποιούμενος, ἀλλὰ τῷ ἀπείρῳ τῆς φύσεως, καὶ τὴν γνώμην ἐπομένην ἔχων· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἅπασι πάρεστι τῇ φύσει, καὶ κεχώριστα ὢν ἐθέλει τῇ γνώμῃ, οὐδὲν τῶν ἀναξίων ἀπὸ τοῦ παρεῖναι τὸν Θεὸν ὠφελουμένων, ἀληθές

⁶ Psal. cxlvi, 10, 11. ⁷ Psal. xxxiii, 19. ⁸ Psal. l, 13.

(7*) Nullam utilitatem indignis. Οὐδὲν τῶν ἀναξίων ἀπὸ τοῦ παρεῖναι τὸν Θεὸν ὠφελουμένων, ἀληθές

A cumscribere in his solis (in quibus scilicet inhabitat), et quomodo verum erit, omnia Deum procurare, et omnia gubernare, et in omnibus ipsum operari, quæ conveniunt? Aut impartientes omnibus ipsius operationem; quod quidem decens est et consequens: siquidem omnia ab eo firmanur, ut unumquodque consistat, et secundum naturam suam operetur, in omnibus inhabitare eum dicemus. Igitur neque substantia, nec operatione fieri inhabitationem Dei dici potest. Quid igitur relinquitur? Qua ratione utemur, quæ in his videatur servare proprium? Manifestum ergo est quod oporteat dicere fieri inhabitationem εὐδοκίᾳ, id est, *beneplacito*: εὐδοκίᾳ vero, id est *beneplacitum*, est optima voluntas Dei, quam faciet in iis acquiescens, qui studuerunt se ei dicare, ἀπὸ τοῦ εὖ καὶ καλὰ δοκεῖν αὐτῷ περὶ αὐτῶν, id est, *ex eo dicto verbo, quod bene, et bona placeant Deo de illis*: sic verbum secundum consuetudinem Scripturæ accipitur. Sic ait David: *Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in iis qui sperant in misericordia ejus*⁶: hoc dicit, quia non alios vult adjuvare, neque cum aliis operari, nisi cum iis qui timent eum: hoc magni æstimat: hos adjuvare et protegere illi placitum est. Sic oportet dicere de inhabitatione. Infinitus enim cum sit, et natura incircumscriptus, adest omnibus: beneplacito autem ab aliis longe abest, aliis proximus est. In hanc enim sententiam dicitur: *Prope est Dominus contritis corde, et humiles spiritu salvabit*⁷; et alias: *Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me*⁸. Proximus fit affectione iis qui hac propinquitate digni sunt; et rursus longinquus efficitur peccantibus, neque natura separatus, neque hac propinquior factus, habitudine vero voluntatis utrumque efficiens. Sicut igitur beneplacito efficitur propinquus et longinquus (liquet enim ex iis quæ dicta sunt, quid dicamus εὐδοκίαν, id est, *beneplacitum*; idcirco enim quid sententiæ hoc nomen declararet, omni diligentia interpretati sumus): sic etiam beneplacito facit inhabitationem, non quidem circumscribens in his substantiam vel operationem, ab aliis vero separatus; sed potius omnibus adest substantia, separatus vero habitudine διαθέσεως, id est, affectionis ab indignis. Hoc enim modo magis servatur illi incircumscriptio, si videatur non tanquam cuidam necessitati servire incircumscriptioni naturæ suæ. Si enim qui ubique adest substantia, adesset etiam beneplacito, aliter rursus servire necessitati reperiretur, non jam secundum voluntatem præsentiam exhibens, sed habens voluntatem infinitati naturæ consequentem: quoniam vero omnibus adest natura, et separatus est voluntate a quibus vult, nullam utilitatem indignis (7*) a

αὐτῷ καὶ ἀχέραιον τὸ τῆς φύσεως ἀπερίγραφον διασώζεται. TUR.

præsentia Dei reportantibus, vera et integra incircumscriptio naturæ ei servatur.

Sic igitur aliis quidem adest beneplacito, ab aliis vero separatus est, ut si substantia a reliquis separatus, cum his esset. Quemadmodum igitur inhabitatione fit beneplacito, beneplacitum modum inhabitationis variat. Quod enim inhabitationem efficit Dei, et quod, ratione habita essentiæ, ubique præsentem in quibusdam et valde paucis inhabitantem facit, hoc prorsus modum inhabitationis χαρακτηρίζει, id est *designat*. Sicut enim substantia omnibus præsens, non in omnibus inhabitare dicitur, sed in iis quibus adest beneplacito; sic quamvis inhabitare dicatur, non tamen omnino æqualitas inhabitationis reperitur, quin potius modus inhabitationis consentaneus erit beneplacito. Cum ergo vel in prophetis, vel in apostolis, vel denique in justis inhabitare dicitur, tanquam in justis εὐδοκῶν, id est *beneplacens*, inhabitationem facit, veluti in virtute præditis acquiescens. In ipso tamen (Christo scilicet) non sic dicimus factam esse inhabitationem, nunquam enim eo dementiæ procedemus, sed tanquam in Filio. Sic enim beneplacens inhabitavit.

Sed quid est, tanquam in Filio? Quia scilicet cum inhabitasset, totum quem assumpserat, sibi univit, et fecit eum participare (8) totum honorem, quem qui inhabitabat natura Filius, communem cum eo habere voluit. Ut ad unam quidem personam pertineret secundum unionem (9) cum ipso, sic autem omnem principatum cum eo communicare, et sic omnia in eo agere voluit, ut iudicium totius mundi, et examinationem per ipsum, et adventum ejus facturum sit. Ita scilicet ut differentia in iis, quæ secundum naturam propria sunt (10), intelligatur.

Ex eodem libro.

Sicut igitur etsi in futuro corpus et anima nostra perfecte spiritu gubernabitur, velut primitias tamen quasdam ex parte hinc habemus, quatenus spiritu adjuti non cogimur sequi cogitationes animæ; sic Dominus etsi postea omnino habuit in se Deum Verbum universe operantem, et omnem operationem ab eo inseparabilem, antea tamen habuit quam maxime operantem in se plurima, quibus opus erat; sinebaturque interea ante crucem propter utilitatem proprio proposito virtutem pro nobis implere, incitatus vero ab eo in his, et confirmatus ad perficiendum, quæ facere oportebat. Habuit enim statim a principio cum in utero formaretur, unionem cum ipso. Cum vero ejus ætatis fuit, quæ natura in hominibus idonea est ad discernendum pravum a recto, imo ante illam ætatem brevius et celerius quam reliqui homines facultatem discernendi ista ostendit: siquidem aliis hominibus

(8) *Fecit eum participare.* Παρεσκεύασε δὲ αὐτὸν συμμετασχεῖν αὐτῷ πάσης τῆς τιμῆς, ἥς αὐτὸς ὁ ἐνοικῶν Υἱὸς ὢν φύσει μετέχει. TUR.

(9) *Secundum unionem.* Γνωμικὴν καὶ ἀξιωματι-

A αὐτῷ καὶ ἀχέραιον τὸ τῆς φύσεως ἀπερίγραφον διασώζεται.

Οὕτω γοῦν τοῖς μὲν πάρεστι τῇ εὐδοκίᾳ, τῶν δὲ κεχώριται, ὥσπερ ἂν εἰ τῇ οὐσίᾳ τῶν λοιπῶν χωριζόμενος, τούτοις συνῆν. Ὅνπερ τοίνυν τρόπον τῇ εὐδοκίᾳ ἡ ἐνοίκησις γίνεται, τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ εὐδοκία καὶ τὸν τῆς ἐνοικήσεως τρόπον ἐναλλάττει. Ὁ γὰρ τὴν ἐνοίκησιν ἐργάζεται τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἀπανταχοῦ παρόντα τισὶ καὶ σφόδρα εὐαριθμήτοις, ἐκ τῶν ἀπάντων ἐνοικοῦντα γνωρίζει, εὐδοκίᾳ λέγω, τοῦτο πάντως καὶ τὸν τῆς ἐνοικήσεως τρόπον χαρακτηρίζει. Ὡσπερ γὰρ πᾶσι τῇ οὐσίᾳ παρὼν, οὐ πᾶσιν ἐνοικεῖν λέγεται, ἀλλὰ τούτοις οἷς ἂν τῇ εὐδοκίᾳ παρῇ, οὕτω καὶ ἐνοικεῖν λέγεται, οὐκ ἴσον τὸ τῆς ἐνοικήσεως πάντως εὐρίσκεται, ἀλλ' ἀκόλουθον ἔξει τῇ εὐδοκίᾳ καὶ τὸν τῆς ἐνοικήσεως τρόπον. Ὅταν τοίνυν ἡ ἐν τοῖς ἀποστόλοις, ἡ ὅλως ἐν τοῖς δικαίοις ἐνοικεῖν λέγεται, ὡς ἐν δικαίοις εὐδοκῶν ποιεῖται τὴν ἐνοίκησιν, ὡς ἐν ἀρετοῖς κατὰ τὸν τρόπον ἀρεσκόμενος. Ἐν αὐτῷ μέντοι τὴν ἐνοίκησιν οὐχ οὕτω φαμέν γεγενῆσθαι, μὴ γὰρ ἂν τοσοῦτο μανείημεν ποτὲ, ἀλλ' ὡς ἐν Υἱῷ. Οὕτω γὰρ εὐδοκήσας ἐνώκησεν.

Τί δέ ἐστι τὸ ὡς ἐν Υἱῷ; Ὡστε ἐνοικήσας, ὅλον μὲν ἑαυτῷ τὸν λαμβανόμενον ἤνωσεν, παρεσκεύασε δὲ αὐτὸν συμμετασχεῖν αὐτῷ πάσης τῆς τιμῆς, ἥς αὐτὸς ὁ ἐνοικῶν Υἱὸς ὢν φύσει μετέχει ὡς συντελεῖν μὲν εἰς ἐν πρόσωπον, κατὰ γε τὴν πρὸς αὐτὸν ἔνωσιν, πάσης δὲ αὐτῷ κοινωνεῖν τῆς ἀρχῆς· οὕτω δὲ πάντα κατεργάζεσθαι ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ τὴν τοῦ παντὸς κρίσιν τε καὶ ἐξέτασιν δι' αὐτοῦ τε καὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἐπιτελεῖν τῆς διαφορᾶς ἐν τοῖς κατὰ τὴν φύσιν χαρακτηρίζουσι δῆλον ὅτι νοουμένης.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὡσπερ τοίνυν ἡμεῖς εἰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τελείως ἐσόμεθα τῷ πνεύματι τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν κυβερνώμενοι, ἀλλ' οὖν γε μερικὴν τινα ἐντεῦθεν ὥσπερ ἀπαρχὴν ἔχομεν, καθ' ὃ καὶ βοηθούμενοι τῷ πνεύματι, οὐχὶ κατακολουθεῖν τοῖς λογισμοῖς τῆς ψυχῆς ἀναγκαζόμεθα, οὕτω καὶ ὁ Κύριος, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα παντελῶς ἔσχεν ἐν αὐτῷ καθόλου τὸν Θεὸν ἐνεργοῦντα Λόγον, ἀχώριστον ἔχων πρὸς αὐτὸν πᾶσαν ἐνέργειαν, ἀλλ' οὖν γε καὶ πρὸς τούτου πλεῖστον ὅσον εἶχεν ἐπιτελοῦντα ἐν αὐτῷ τὰ πλεῖστα τῶν δεόντων, συγχωρούμενος μὲν τέως πρὸς τοῦ σταυροῦ διὰ τὴν χρεῖαν οἰκεία προθέσει τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀρετὴν πληροῦν, παρορμώμενος δὲ ὑπ' αὐτοῦ καὶ τούτοις καὶ ῥωννύμενος πρὸς τὴν παντελῆ τῶν προσηγόντων ἐκπλήρωσιν. Ἔσχε μὲν γὰρ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ κατὰ τὴν μήτραν διαπλάσει τὴν πρὸς αὐτὸν ἔνωσιν. Ἐφ' ἡλικίας δὲ γεγονῶς καθ' ἣν ἡ διάκρισις ἐγγίνεσθαι πέφυκε τοῖς ἀνθρώποις τῶν τε καλῶν καὶ

κῆν, non hypostaticam et substantialem. Ita enim hæreticus Theodorus hæretice sentiebat. ID.

(10) *Quæ secundum naturam propria sunt.* Ἐν τοῖς κατὰ φύσιν χαρακτηρίζουσι. ID.

τῶν μὴ τοιούτων, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡλικίας ἐκείνης, συντομώτερόν τε πολλῶ καὶ ταχύτερον τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὴν διακριτικὴν τῶν τοιούτων δύναμιν ἐπεδείξατο· ἐπεὶ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις οὐ πᾶσιν ὁμοίως κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἡ τῆς διακρίσεως ἐγγίνεται δύναμις, τῶν μὲν ταχύτερον πλείονι τῇ φρονήσει τοῖς δέουσιν ἐπιβαλλόντων, τῶν δὲ πλείονι τῷ χρόνῳ τῇ γυμνασίᾳ τοῦτο προσκτωμένων. Ὅπερ δὴ ἐξαιρέτως αὐτῷ παρὰ τοὺς λοιποὺς ὀξύτερον ἢ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν λοιπῶν ἡλικίαν προσγένονεν, εἰκότως καὶ κατὰ τὰ ἀνθρώπινα ἔχειν τὴν πλέον ὀφείλοντος, ὅσῳ περ οὐδὲ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἐτέτακτο συνδυασμοῦ ἀνδρὸς τε καὶ γυναικὸς, ἀλλ' ὑπὸ τῆς θείας τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας διέπλαστο.

Εἶχεν τε καὶ ῥοπὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν πρὸς τὰ κρείττω τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον ἐνώσει, ἥς καὶ ἠξίωτο κατὰ πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἄνωθεν αὐτὸν ἐνώσαντος ἑαυτῷ. Οὕτω δὴ τούτων ἀπάντων ἕνεκεν εὐθύς μετὰ τῆς διακρίσεως ἔσχε μὲν πολλὴν πρὸς τὸ κακὸν τὴν ἀπέχθειαν, ἀσχέτω δὲ στοργῇ πρὸς τὸ καλὸν ἑαυτὸν συνάψας, ἀνάλογόν τε τῇ οἰκείᾳ προθέσει, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου συνέργειαν δεχόμενος, ἀτρεπτος λοιπὸν τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῆς διετηρεῖτο. Τοῦτο μὲν αὐτὸς οὕτως ἔχων γνώμης, τοῦτο δὲ τῆς προθέσεως οὕτω διατηρουμένης αὐτῷ τῇ τοῦ Θεοῦ Λόγου συνεργείᾳ· καὶ μετῆς μὲν σὺν εὐμαρείᾳ πλείστη ἐπ' ἀκριβεστάτην ἀρετὴν, εἴ τε τὸν νόμον φυλάττων πρὸ τοῦ βαπτίσματος, εἴ τε τὴν ἐν τῇ χάριτι μετιῶν πολιτείαν μετὰ τὸ βάπτισμα, ἥς δὴ καὶ ἡμῖν τὸν τύπον παρείχετο, ὁδὸς τις ἡμῖν ἐπὶ τοῦτο καθιστάμενος. Οὕτω δὲ λοιπὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν ἐπιδείξας ἑαυτὸν, καὶ ἐκ τῆς οἰκείας γνώμης τῆς ἐνώσεως ἄξιον, προσειληφώς δὲ ταύτῃ καὶ πρὸς τοῦτο ἐν αὐτῇ τῇ διαπλάσει τῇ τοῦ Δεσπότης εὐδοκίᾳ, ἀκριβῆς λοιπὸν καὶ τῆς ἐνώσεως παρέχεται τὴν ἀπόδειξιν, οὐδεμίαν ἔχων κεχωρισμένην καὶ ἀποτετμημένην ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ Λόγου, Λόγον διὰ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἐνωσιν.

Οὕτω γοῦν πρὸ μὲν τοῦ σταυροῦ καὶ πεινῶντα ὀρώμεν, καὶ διψῶντα γνωρίζομεν, καὶ δειλιῶντα μανθάνομεν, καὶ ἀγνοοῦντα εὐρίσκομεν, ἐπεὶ περ καὶ τὴν πρόθεσιν τῆς ἀρετῆς παρ' ἑαυτοῦ συνεισεφέρειτο. Καὶ μάρτυς τῶν λεγομένων ὁ προφήτης λέγων, Διότι πρὶν ἢ γινῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν, δηλονότι διακρίσει, μισήσας μὲν ἐκεῖνο, τοῦτο δὲ ἀγαπήσας. Διακρίσει γὰρ ἡ ἐκλογὴ πάντως τῇ πρὸς τὰ χεῖρα γίνεται. Πῶς οὖν πρὶν ἢ γινῶναι τὸ παιδίον, τοῦτο διαπράττεται; Τουτέστι πρὶν ἐπ' ἐκείνης γενέσθαι τῆς ἡλικίας, ἐν ᾗ σύνηδες τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις ποιεῖσθαι τῶν πρακτέων τὴν διακρίσιν, ἔχοντος αὐτοῦ πλέον καὶ ἐξαίρετον παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. Εἰ γὰρ ἔτι καὶ παρ' ἡμῖν εὐρίσκεται πολλάκις, νήπια μὲν τὴν ἡλικίαν, πολλῆς δὲ συνέσεως ἐπιδείξιν παρεχόμενα, ὡς εἰς θαῦμα ἄγειν τοὺς ὀρώντας, διὰ τὸ μείζονα τῆς ἡλικίας τὴν οἰκείαν

A non omnibus similiter uno tempore vis discernendi ingeneratur : alii namque velocius majore prudentia ea quæ conveniunt, assequuntur, alii diutius exercitatione hoc comparant. Quod quidem eximie ipsi præ cæteris hominibus celerius quam pro communi reliquorum hominum ætate evenit : sane oportebat consentanee, ut plus aliquid in iis quæ ad hominem pertinent, haberet, atque eo magis, quod non ex conjunctione viri et mulieris secundum communem hominum naturam formatus erat, sed divina Spiritus sancti operatione.

ἔτετακτο συνδυασμοῦ ἀνδρὸς τε καὶ γυναικὸς, ἀλλ' ὑπὸ τῆς θείας τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας διέπλαστο.

Habuit etiam propensionem non vulgarem ad meliora ex unione cum Verbo, qua habitus est dignus secundum præcognitionem Filii Dei, qui a principio sibi eum univit. Propter hæc omnia statim cum discretionem cepit magnum odium mali, vehementi et indissolubili amore se Deo adjungens, operationemque Verbi proposito suo congruentem recipiens, immutabilis deinceps ad deterius esse perseverabat, tum quod ipse hac voluntate esset ; tum quod operatione Verbi Dei hoc illi propositum servaretur. Capessebat autem facilitate absolutissimam virtutem, sive cum legem servaret ante baptismum ; sive cum vitam communem in statu gratiæ post baptismum susciperet, cujus nobis formam præbebat, via quædam nobis ad hoc factus. Sic deinde post resurrectionem et ascensum in cœlos demonstravit se ex propria voluntate dignum unione, qui hanc antea assumpserat in ipsa formatione beneplacito Domini, et perfectam deinde exhibet unionis ostensionem, nullam habens separatam aut abscissam operationem Verbi Dei, qui Deum habebat omnia in se ipso operantem propter unionem cum eo.

ἔχων δὲ ἅπαντα ἐν ἑαυτῷ διαπραττόμενον τὸν Θεόν.

Sic igitur ante crucem quidem et esurire videmus, et sitire scimus, et timere intelligimus, et ignorare reperimus, siquidem propositum virtutis e se ipso συνεισεφέρειτο, id est conferebat. Testis horum est Isaias propheta, cum ait : Quoniam antequam sciat puer cognoscere bonum et malum, repugnabit malo, ut eligat bonum⁹, scilicet, discretionem illud quidem odio habens, hoc vero diligens. Discretionem enim inter meliora et deteriora facta, electio fit. Quomodo igitur prius quam sciat puer, hoc fit ? Id est, prius quam ad eam ætatem veniat, in qua reliqui homines quæ agenda sunt, discernere consueverunt, quippe cum plus aliquid, et eximium quid ille præ cæteris hominibus haberet. Etenim si adhuc apud nos sæpenumero reperiuntur pueri quidem ætate, multam vero intelligentiam præ se ferentes, ita ut in admirationem adducant eos qui vident, quia majorem quam pro ætate pruden-

⁹ Isa. vii, 15, 16.

tiam ostendunt, multo magis oportebat ut ille homo cæteros omnes homines ei similes superaret.

Ex eodem libro.

Jesus autem proficiebat ætate, et sapientia, et gratia apud Deum et homines ¹⁰. Ætate quidem proficit processu temporum; sapientia vero, secundum progressum temporum intelligentiam acquirens (11); gratia autem, suscipiens virtutem et intelligentiæ et cognitioni consentaneam; deinceps gratia quæ illi erat apud Deum, accessionem et incrementum accipiebat. Et in his omnibus proficiebat apud Deum et homines: homines quidem progressum videbant; Deus vero non videbat solum, sed testimonio approbabat, et in iis quæ fiebant, cooperabatur. Illud igitur est etiam manifestum, quod tanto perfectius, et maiore facilitate virtutem exsequebatur, quam reliqui homines exsequi poterant; quanto Deus, qui in principio ipso formationis ejus sibi eum unierat, maiorem e se cooperationem illi præbebat, ad perficiendum quæ opus erant, ad salutem omnium omnia illius gubernans, et ad perfectiora incitans, ac labores illius, sive ad animam, sive ad corpus pertinerent, ex maiore parte allevans. Atque ita completionem virtutis maiorem et leviozem illi conflabat.

Ex eodem libro.

Unitus enim fuit Deo a principio assumptus secundum præcognitionem, in ipsa formatione in utero facta unionem sortitus. Habitus vero dignus unione, omnia adeptus est, quantum par erat adipisci hominem Unigenito et omnium Domino unitum, tanto majoribus donatus præ cæteris, quanto magis eximia unio ei accidit. Donatus igitur est inhabitatione Spiritus primus ante cæteros, donatusque est hac, non similiter ut reliqui. Hic enim totam gratiam Spiritus in se recepit; aliis vero ex parte præbuit totius Spiritus participationem. Sic autem factum est ut totus Spiritus in eo operaretur. Qui igitur loquebatur, quatenus vox sonabat, homo erat: vis autem eorum quæ dicebantur, multiplex et varia erat.

Ex libro viii.

Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis ¹¹. Quamnam? Nempe participare adoptionem. Hanc enim accepit ipse secundum humanitatem baptizatus primum in Jordane, in quo nostrum baptismum tanquam in figura exprimebatur; et regeneratio confirmabatur testimonio vocis ejus qui dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo bene complacui* ¹². Et Spiritus descendens mansit super eum, sicut futurum erat, ut nos etiam in ipso hunc Spiritum participaremus; qui quidem excel-

ἐπιδείκνυσθαι φρόνησιν, πολλῶν δὴ πούθεν ἐκαίνον τὸν ἄνθρωπον ἅπαντας ὑπερβαίνειν ἐχρῆν τοὺς κατ' αὐτὸν ἀνθρώπους.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἰησοῦς δὲ προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. — Ἡλικίᾳ μὲν γὰρ προκόπτει τῶν χρόνων προβαιόντων· σοφίᾳ δὲ, κατὰ τὴν τῶν χρόνων πρόοδον, τὴν σύνεσιν προσκτώμενος· χάριτι δὲ, ἀκόλουθον τῇ συνέσει καὶ τῇ γνώσει τὴν ἀρετὴν μετιών, ἐξ ἧς ἡ παρὰ τῷ Θεῷ χάρις αὐτῷ τὴν προσθήκην ἐλάμβανε, καὶ ἐν πάσι τοῦτοις προέκοπτεν παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τῶν μὲν ὁρώντων τὴν προκοπὴν, τοῦ δὲ οὐχ ὁρώντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιμαρτυροῦντος καὶ συνεργούντος τοῖς γινομένοις. Δῆλον δὲ ἄρα καὶ κεῖνο ὡς τὴν ἀρετὴν ἀκριθέστερόν τε καὶ μετὰ πλείονος ἐπλήρου τῆς εὐχερείας ἢ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις ἦν δυνατόν, ὅσῳ καὶ κατὰ πρόγνωσιν τοῦ ὁποῖός τις ἔσται, ἐνώσας αὐτῷ ὁ Θεὸς Λόγος ἑαυτῷ ἐν αὐτῇ διαπλάσεως ἀρχῇ, μείζονα παρεῖχεν τὴν παρ' ἑαυτοῦ συνέργειαν πρὸς τὴν τῶν δεόντων κατόρθωσιν, ὑπὲρ τῆς ἁπάντων σωτηρίας τὰ κατ' αὐτὸν οἰκονομῶν· καὶ παρορμῶν μὲν ἐπὶ τὰ τελεώτερα, ἐπικουφίζων δὲ αὐτῷ τῶν κόπων τὸ πλεόν· εἴ τε τῶν κατὰ ψυχὴν, εἴ τε καὶ τῶν κατὰ τὸ σῶμα· καὶ οὕτως αὐτῷ μείζονά τε καὶ κορυφωτέραν τῆς ἀρετῆς κατασκευάζων τὴν ἐκπλήρωσιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἦνωτο μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τῷ Θεῷ ὁ ληφθεὶς κατὰ πρόγνωσιν ἐν αὐτῇ τῇ διαπλάσει τῆς μήτρας τὴν καταρχὴν τῆς ἐνώσεως δεξάμενος. Ἦδη δὲ τῆς ἐνώσεως ἡξιωμένος, ἁπάντων ἐτύγγανεν ὅσον εἰκὸς ἦν ἄνθρωπον τυχεῖν ἡνωμένον τῷ Μονογενεῖ καὶ τῶν ὅλων Δεσπότη, μειζόνων ἀξιούμενος περὶ τοὺς λοιπούς, ὅσῳ περ αὐτῷ καὶ τὸ τῆς ἐνώσεως ἐξαίρετον εἶναι συνέβαινεν. Ἠξιώθη γοῦν καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνοικήσεως πρῶτος παρὰ τοὺς λοιπούς ἀνθρώπους, καὶ ἡξιώθη ταύτης οὐχ ὁμοίως τοῖς λοιποῖς. Οὗτος μὲν γὰρ ὅλην τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐν ἑαυτῷ ἐδέξατο, ἑτέροις δὲ μερικὴν παρεῖχεν τοῦ παντός Πνεύματος τὴν μετουσίαν. Οὕτω δὲ καὶ ἐνεργεῖν ἐν αὐτῷ ἅπαν τὸ Πνεῦμα συνέβαινεν. Τὸ μὲν οὖν φθεγγόμενον κατ' αὐτὴν τῆς φωνῆς τὴν προφορὰν, ἄνθρωπος ἦν· ἡ δὲ γε τῶν λεγομένων δύναμις πολλὰ τις καὶ διάφορος.

Ἐκ τοῦ η' λόγου.

Κἀγὼ τὴν δόξαν ἣν ἔδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς. Ποίαν ταύτην; Τοῦ τῆς υἱοθεσίας μεταλαβεῖν. Ταύτην γὰρ ἔλαβεν αὐτὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, βαπτισθεὶς πρότερον ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἐνθα δὴ καὶ προετυποῦτο ἐν αὐτῷ τὸ ἡμέτερον βάπτισμα ἡ τε γινόμενὴ ἀναγέννησις ἐμαρτυρεῖτο τῇ πατρικῇ φωνῇ λέγοντος· Οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ εὐδόκησα. Καὶ τὸ Πνεῦμα κατελθὼν ἔμεινεν ἐπ' αὐτῷ, καθὰ καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι τούτου μετέχειν ἐμέλλομεν, ὅπερ λοιπὸν ἐξαίρετως αὐτῷ.

¹⁰ Luc. ii, 52. ¹¹ Joan. xvii, 22. ¹² Matth. iii, 17.

(11) *Intelligentiam acquirens.* Γῆν σύνεσιν προσκτώμενος. TUR.

παρ' ἡμᾶς προσγένονε, διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λόγον A
ἐνώσεως τούτων μετέχοντι ὧν ὁ κατὰ φύσιν υἱός.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πανταχόθεν ἄρα δῆλον, ὡς περιττὸν μὲν τὸ τῆς
κράσεως καὶ ἀπρεπὲς καὶ ἀφαρμόζον ἐκάστης τῶν
φύσεων, ἀδιαλύτως ἐφ' ἑαυτῆς μεινάσης. Πρόδηλον δὲ
ὡς τὸ τῆς ἐνώσεως ἐφαρμόζον· διὰ γὰρ ταύτης συν-
αχθεῖσαι αἱ φύσεις, ἐν πρόσωπον κατὰ τὴν ἐνωσιν
ἀπετέλεσαν. Ὡστε ὅπερ ὁ Κύριος ἐπὶ τε τοῦ ἀνδρὸς
καὶ τῆς γυναικὸς φησιν· Ὡστε οὐκέτι εἰσὶ δύο,
ἀλλὰ σὰρξ μία, εἰποιμεν ἂν καὶ ἡμεῖς εἰκότως
κατὰ ἐνώσεως λόγον, ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο πρόσωπα,
ἀλλ' ἐν, δηλονότι τῶν φύσεων διακεκριμένων· ὥσπερ
γὰρ ἐκεῖ οὐ λυμαίνεται τῷ ἀριθμῷ τῆς δυάδος, τὸ B
μῖαν λέγεσθαι τὴν σάρκα, πρόδηλον γὰρ καθ' ὃ μία
λέγονται, οὕτω κἀνταῦθα οὐ λυμαίνεται τῇ τῶν φύ-
σεων διαφορᾷ, τοῦ προσώπου ἢ ἐνωσις. Ὅταν μὲν
γὰρ τὰς φύσεις διακρίνωμεν, τελείαν τὴν φύσιν τοῦ
Θεοῦ Λόγου φαμέν, καὶ τέλειον τὸ πρόσωπον· οὐδὲ
γὰρ ἀπρόσωπον ἔστιν ὑπόστασιν εἰπεῖν· τελείαν δὲ
καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ τὸ πρόσωπον ὁμοίως.
Ὅταν μέντοι ἐπὶ τὴν συνάφειαν ἀπιδώμεν, ἐν πρόσ-
ωπον τότε φαμέν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἀνταῦθα ἰδίαν φαμέν τοῦ
Θεοῦ Λόγου τὴν οὐσίαν, ἰδίαν δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώ-
που· διακεκριμέναι γὰρ αἱ φύσεις, ἐν δὲ τὸ πρόσ-
ωπον τῇ ἐνώσει ἀποτελούμενον. Ὡστε κἀνταῦθα ὅταν C
μὲν τὰς φύσεις διακρίνειν πειρώμεθα, τέλειον τὸ
πρόσωπόν φαμεν εἶναι τὸ τοῦ ἀνθρώπου, τέλειον δὲ
καὶ τὸ τῆς θεότητος. Ὅταν δὲ πρὸς τὴν ἐνωσιν ἀπο-
βλέψωμεν, τότε ἐν εἶναι τὸ πρόσωπον ἄμφω τὰς φύ-
σεις κηρύττομεν, τῆς τε ἀνθρωπότητος τῇ θεότητι
τὴν παρὰ τῆς κτίσεως τιμὴν δεχομένης, καὶ τῆς θεό-
τητος ἐν αὐτῇ πάντα ἐπιτελούσης τὰ δέοντα.

Ἐκ τοῦ θ' λόγου.

Ἐνταῦθα τοίνυν τὸ, ἐγένετο, οὐδαμῶς ἐτέρως
λέγεσθαι δυνάμενον εὐρήκαμεν, ἢ κατὰ τὸ δοκεῖν· ὃ
δὲ καὶ αὐτὸ λεγόμενον ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ μάλιστα
ἐπὶ τοῦ Κυρίου δι' ἐτέρων ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἀκριβέ-
στερον ἐοιδαῖαμεν· τὸ γὰρ δοκεῖν, ὁ Λόγος σὰρξ
ἐγένετο. Τὸ δὲ δοκεῖν οὐ κατὰ τὸ μὴ εἰληφέναι σάρκα
ἀληθῆ, ἀλλὰ κατὰ τὸ μὴ γεγενῆσθαι. Ὅταν μὲν γὰρ D
ἐλάβεν λέγῃ, οὐ κατὰ τὸ δοκεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀλη-
θὲς λέγει· ὅταν δὲ ἐγένετο, τότε κατὰ τὸ δοκεῖν· οὐ
γὰρ μετεποιήθη εἰς σάρκα. Προσεκτέον οὖν τὴν διά-
νοιαν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· οὕτως γὰρ γνωσόμεθα τοῦ
λεγομένου τὴν δύναμιν.

apparentem; non enim mutatum est Verbum in carnem. Advertenda est igitur mens evangelistæ :
sic enim vim dicti cognoscemus.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὅπερ γὰρ ἐφ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἐν τόπῳ λέ-
γεται σχέσιν, τοῦτο ἐπὶ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν τῆς

lentius præ nobis, per unionem cum Verbo, ipsi
advenit hæc participant, quæ Filius secundum na-
turam.

Ex eodem libro.

Ex omni igitur parte manifestum est superva-
caneam esse et indecoram atque discrepantem
confusionem, cum unaquæque natura in se indis-
solubilibiter maneat. Rursus manifestum est, aptam
et congruentem esse unionem : per hanc enim
naturæ copulatæ unam personam secundum unio-
nem constituerunt. Quare quod Dominus in viro
et uxore ait : *Quamobrem non jam sunt duo, sed
una caro* ¹³; dicere nos consentaneæ possumus
secundum rationem unionis, Non sunt jam duæ
personæ, sed una, scilicet naturis discretis; ut
in viro scilicet et uxore non lædit numerum duo-
rum, quod una caro dicatur, manifestum est enim
quatenus una dicuntur caro; sic hic non lædit
differentiam naturarum unio personæ. Cum enim
naturas discernimus, perfectam naturam Dei Ver-
bi dicimus, et perfectam personam; neque enim
licet dicere hypostasim sine persona : perfectam
vero etiam naturam hominis, et personam simi-
liter. Cum tamen ad copulationem respicimus,
unam personam tunc dicimus.

Ex eodem libro.

Eodem modo hic, propriam dicimus Verbi Dei
substantiam, propriam etiam hominis; discretæ
enim sunt naturæ, una vero persona unione con-
stitutata. Quare hic etiam cum naturas discernere
aggredimur, perfectam personam hominis dici-
mus; perfectam item divinitatis. Cum vero unio-
nem spectamus, tunc unam personam prædicamus
ambas naturas composite, humanitate honorem a
creatura accipiente, et divinitate omnia quæ opor-
tebat, in ipsa operante.

Ex libro ix.

Hic igitur illud, *factum est*, non aliter dici
posse reperimus, quam pro eo quod est τὸ δο-
κεῖν, id est, videri, quod quidem in Scriptura
divina, et maxime in Domino superius in aliis
diligentius docuimus : quatenus enim apparebat
sive videbatur, *Verbum caro factum est* ¹⁴. Videri
autem sive apparere non significat hic, non ac-
cepisse carnem veram, sed non factum esse car-
nem. Quando enim dicit, *accepit*, non secundum
speciem apparentem, sed secundum veritatem
accepisse dicit; quando vero dicit *factum est*,
tunc κατὰ τὸ δοκεῖν, id est, secundum speciem

Ex eodem libro.

(12) Quod in nobis dicitur secundum habitudinem
in loco, hoc in Deo dicitur secundum habitudinem

¹³ Matth. xix, 6.

¹⁴ Joan. i, 14.

(12) Significat hæreticus secundum habitudinem voluntatis intelligi quod ait Scriptura, *Verbum
caro factum est*. CAN.

voluntatis. Sicut enim dicimus in nobis, γέγονα A in hoc loco, hoc est, *factus sum*, pro fui : sic in Deo dicimus, γέγονε, id est, *factus est* in hoc; quia quod in nobis facit transitus ex loco in locum, hoc facit voluntas in Deo, qui secundum naturam ubique est.

Ex libro decimo.

Sicut enim per tales voces ex Scriptura divina naturarum differentias (13) edocemur, sic et adunationem discimus, quoties ambarum naturarum proprietates in unum conducit, et sicut de uno quodam eloquitur. Hoc enim est simul ostendere et naturas differentes, et personæ adunationem : ex differentia quidem eorum quæ dicuntur, differentia intelligitur naturarum; cum autem rediguntur, manifestam suspicimus adunationem. Beatus itaque Joannes evangelista dicit : *Altera die vidit Jesum venientem ad se, et dixit : Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Iste est de quo ego dixi, quia post me venit*

Ex libro sive sermone x.

Apparuit autem ei angelus de cælo confortans cum. Et factus in agonia prolixius orabat. Et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram¹⁵. Intelligimus ergo ex 'his sustinuisse quidem Christum manifeste certamen non vulgare.

Ex eodem libro.

Quam vero consecutionem habebat, quod dictum est : *Qui descendit de cælo, et est in cælo*¹⁶ ? Alterutrum enim altero tollitur. Descendisse de cælo tollit esse in cælo : et esse, tollit descendisse. At descendit quidem secundum inhabitationem in homine; est autem in cælo secundum incircumscriptionem naturæ omnibus præsens.

Ex eodem libro.

Consideremus igitur quis homo est de quo obstupescit et admiratur, quod scilicet Unigenitus voluit ejus meminisse, et visitationem ejus facere (14) : quod autem non est dictum, in superioribus demonstratum est; quod autem neque de uno quopiam e vulgo, et hoc liquet : ut vero omnia omittamus, quod est omnibus credibilius, apostolicum testimonium amplectamur.

Ex libro xi.

Ad hæc itaque sufficiunt quidem et quæ diximus, ubi et naturarum differentiam ostendimus et personæ unitatem, et quod secundum naturas iste

Ex libro xii.

Idcirco non dixit, *Locutus est nobis* ἐν τῷ Υἱῷ, id est in Filio¹⁷, cum articulo Græco, sed ἐν Υἱῷ, id est in Filio, sine articulo (quod quidem dictum absolute poterat significare utrumque in eodem)

γνώμης. Ὡς γὰρ φαμεν ἐφ' ἡμῶν ὅτι ἐν τῷδε γέγονα τῷ τόπῳ, οὕτως καὶ ἐπὶ Θεοῦ ὅτι γέγονεν ἐν τῷδε· ἐπειδὴ ὅπερ ἐφ' ἡμῶν ἡ μετάβασις ἐργάζεται, τοῦτο ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἡ γνώμη, ἀπανταχοῦ τῇ φύσει τυγχάνοντος.

vir qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego nesciebam eum (Joan. 1, 29). Hic enim dicendo, *Vidit Jesum venientem ad se, et dixit : Ecce Agnus Dei*, manifeste humanitatem significare mihi videtur. Hoc enim videbat Baptista Joannes, hoc erat quod susceperat mortem, corpus videlicet quod pro omni oblatum est mundo. Quod vero sequitur, *Qui tollit peccata mundi*, nequaquam jam convenit carni. Non enim illius erat totius mundi peccatum auferre, sed erat hoc pro certo divinitatis opus.

Ἐκ τοῦ ι' λόγου.

Ὡφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν. Καὶ γενόμενος ἐν ἀγῶνι, ἐκτερέστερον προσηύχετο. Καὶ ἐγένετο ὁ ἰδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαλόντος ἐπὶ τὴν γῆν. Οὐχοῦν τὸν μὲν ἀγῶνα, καὶ τοῦτον οὐ τὸν τυγχόντα φανερώς ὑπομεμενηκότα τὸν Χριστόν, ἐκ τῶν εἰρημένων μανθάνομεν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ποίαν δὲ καὶ ἔξει ἀκολουθίαν τὸ λεγόμενον, Ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ; Ἀναιρεῖται γὰρ θατέρῳ τὸ ἕτερον. Τὸ μὲν καταβεβηκέναι ἐξ οὐρανοῦ, τῷ εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ· τὸ δὲ εἶναι, τῷ καταβεβηκέναι. Ἀλλὰ καταβέβηκε μὲν, τῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐνοικήσει· ἔστι δὲ ἐν οὐρανῷ, τῷ ἀπεριγράφῳ τῆς φύσεως πᾶσι παρών.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Σκοπῶμεν τοίνυν τίς ἄνθρωπος περὶ οὗ ἐκπλήττεται καὶ θαυμάζει· ὅτι δὴ ὁ Μονογενὴς κατηξίωσεν αὐτοῦ μνησθῆναι τε καὶ ἐπισκοπὴν ποιήσασθαι· ἀλλ' ὅτι οὐ περὶ παντὸς ἀνθρώπου μὲν εἴρηται, ἐν τοῖς ἀνωτέρῳ δέδεικται· ὅτι δὲ οὐδὲ περὶ ἐνός τινος τῶν τυγχόντων, καὶ τοῦτο εὐδὴλον· ἵνα δὲ ἀπαντα παρῶμεν, τὸ πάντων εὐπιστότερον τὴν ἀποστολικὴν μαρτυρίαν ἐκδεξώμεθα.

quidem beneficium accipit, ille autem beneficium dat, certa constituta unitate ex qua indivise ab universa creatura honor impletur.

Ἐκ τοῦ ιβ' λόγου.

Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν τῷ Υἱῷ, ἀλλ' ἐν Υἱῷ· ὃ δὴ καὶ λεγόμενον ἀπολύτως, ἀμφοτέρω κατὰ ταυτὸν σημαίνειν ἡδύνατο, πρωτοτύπως μὲν σημαίνων τὸν ἀληθινὸν Υἱόν· ἀληθεῖ δὲ Υἱὸν λέγω

¹⁵ Luc. xxii, 43, 44. ¹⁶ Joan. iii, 13. ¹⁷ Heb. i, 2.

(13) Cod. Veron. differentiam.

(14) Acta concilii CP. II, collat. vi, ed. Lab. tom. V, col. 547.

τὸν τῇ φυσικῇ γεννήσει τὴν υἰότητα κεκτημένον· ἔπομένως δὲ συνεπιδεχόμενον τῇ σημασίᾳ, καὶ τὸν κατὰ ἀλήθειαν τῆς ἀξίας μετέχοντα, τῇ πρὸς αὐτὸν ἐνώσει.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἄρα παύσονται λοιπὸν τῆς ἀναισχύντου μάχης, ἀποστήσονται δὲ λοιπὸν τῆς ματαίας φιλονεικίας, αἰδεσθέντες τῶν εἰρημένων τὸ προφανές; Πολλοὺς γάρ, φησὶν, υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα. Ἴδου τοίνυν ἐν τῷ τῆς υἰότητος λόγῳ, καὶ συγκατατάττων ὁ Ἀπόστολος φαίνεται τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον τοῖς πολλοῖς, οὐ καθ' ὁμοίωσιν ἐκείνοις τῆς υἰότητος μετέχων, ἀλλὰ καθ' ὁμοίωσιν καθ' ὃ χάριτι προσ-
 B ἐληψε τὴν υἰότητα, τῆς θεότητος μόνης τὴν φυσικὴν υἰότητα κεκτημένης. Πρόδηλον γάρ ἐκεῖνο, ὡς τῆς υἰότητος αὐτῷ παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους πρόσσεσι τὸ ἐξαίρετον, τῇ πρὸς αὐτὸν ἐνώσει· ὅθεν καὶ τῇ τοῦ Υἱοῦ φωνῇ συνεπινοούμενης συμπαρα-
 λαμβάνεται. Ἀλλὰ λογοποιῶνται πρὸς ἡμᾶς, ὅτι εἰ δύο τέλεια φάσκομεν, πάντως δύο καὶ τοὺς υἱοὺς ἐροῦμεν. Ἀλλ' ἰδοὺ καὶ Υἱὸς εἴρηται ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ κατ' αὐτὸ τῆς θεότητος ὑπεξηρημένης τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις συντεταγμένος· καὶ οὐκ ἤδη δύο φαρμέν τοὺς υἱοὺς. Εἰς δὲ ὁ Υἱὸς ὁμολογεῖται δικαίως· ἐπεὶ περ ἡ τῶν φύσεων διαίρεσις ἀναγκαίως ὀφείλει διαμένειν, καὶ ἡ τοῦ προσώπου ἔνωσις ἀδιασπᾶστως φυλάττεσθαι. Καὶ εἰρηκῶς, Πολλοὺς υἱοὺς εἰς δό-
 C ξαν ἀγαγόντα, ἐπάγει, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν, διὰ παθημάτων τελειῶσαι. Ὁρᾶτε πῶς φανερώς τὸν Θεὸν Λόγον φησὶ παθημάτων τετελειω-
 χέναι τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον, ὃν καὶ ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἐκάλεσεν, ὡς αὐτόν τε πρῶτον ταύτης ἀξιω-
 θέντα, καὶ ἑτέροις αἷτιον καταστάντα.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἄπασι γάρ τοις τοιοῦτοις κατὰ τὴν ἐξήγησιν τὸ τοῦ Υἱοῦ τιθέντες ὄνομα διατελοῦσιν· ἀνθρωπινωτέ-
 ρων γάρ ὄντων τῶν λεγομένων, ἐδικαίουν ταύτῃ κε-
 χρῆσθαι τῇ φωνῇ, ἣν τινα καὶ εἶναι αὐτῷ τὴν προσ-
 ηγορίαν συνέβαινεν· καὶ ὅτι Ἰησοῦς ὄνομα, τοῦ ἀνα-
 ληφθέντος ἢ προσηγορία, ὥσπερ καὶ τῶν ἀποστόλων τὸ Πέτρος καὶ Παῦλος, ἢ εἴ τι τοιοῦτο λεγόμενον· οὕτω
 τε ἐπικληθὲν αὐτῷ, μετὰ τὴν γέννησιν τὴν ἐκ Μαρίας.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἀλλὰ πρὸς τοῦτό φασιν, ὅτι τὸ Ἰησοῦς ὄνομα Σω-
 τήρα σημαίνει. Σωτήρ δὲ, φασὶ, πῶς ἂν ὁ ἄνθρωπος λέγοιτο; Ἐπιλελησμένοι ὅτι Ἰησοῦς ἐλέγετο καὶ ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, οὐκ ἀπὸ τινος οὕτω κληθεὶς συντυχίας ἐν τῇ γενέσει, ἀλλὰ μετονομασθεὶς ὑπὸ τοῦ Μωσέως. Δῆλον δὲ ὡς οὐκ ἂν αὐτὸ θεῖναι ἐπ' ἀνθρώπου ἠνέσχετο, εἴπερ θείας ἦν πάντως φύ-
 σεως σημαντικόν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάσαι ὁ Θεὸς λα-
 λήσας τοῖς πατέρας ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχά-

A πρωτοτύπως, id est *principaliter*, significans Filium verum, scilicet cum articulo; Filium verum dico eum, qui naturali generatione filiationem habuit; consequenter vero significans eum, qui filiationem συνεπιδέχεται τῇ σημασίᾳ, id est, filiationem consuscipit significatione, et secundum veritatem dignitatem participat unione cum Verbo facta.

Ex eodem libro.

Nunquid desistent deinceps a pugna invere-
 cunda? Discedentne in posterum a vana conten-
 tione reverentes quod aperte dictum est? Multos
 enim, inquit, *filios in gloriam adduxit*¹⁸. Ecce
 igitur Apostolus, qui in ratione filiationis nume-
 rat cum multis hominem assumptum, qui non
 similiter ut illi, filiationem participat, sed quatenus
 B per gratiam filiationem assumpsit, sola divinitate
 naturalem filiationem habente. Liquet enim illud,
 quod præcipua ratio filiationis præter cæteros
 homines inest in ipso ex unione cum Verbo: unde
 in voce Filii simul cum eo intelligitur, et simul
 accipitur. Sed contra aiunt, si dicamus duo per-
 fecta, necessarios duos filios dicemus. Sed ecce,
 Filius dictus est in divina Scriptura, sublata divi-
 nitate, cum reliquis hominibus secundum idem
 collocatus et numeratus; neque continuo dicimus
 duos filios. Unus vero Filius conceditur, quia di-
 visio, sive discretio naturarum necessario debet
 permanere, et unio personæ insolubiliter custo-
 diri. Et postquam dixit, *multos filios in gloriam*
adduxit, subjungit, *auctorem salutis eorum per*
 C *passionem consummare*. Videte, quomodo perspicue
 dicit consummasse Verbum per passionem hominem
 assumptum quem auctorem salutis eorum vocavit,
 quippe qui primus hac salute dignus habitus, etiam
 aliis fuit salutis causa.

Ex eodem libro sive oratione.

His enim omnibus secundum expositionem no-
 men Filii imponunt; cum enim sint humana quæ
 dicuntur, æquum esse judicabant uti hac voce,
 quam quidem contigit esse ejus appellationem:
 et quod nomen Jesus appellatio assumpti, sicut
 in apostolis nomen Petri, aut Pauli, aut aliud
 hujusmodi, sic ei impositum est post ortum ex
 Maria.

Ex eodem libro.

Sed ad hoc dicunt, quod nomen Jesus signifi-
 cat *Salvatorem*. Salvator autem quomodo, in-
 quiunt, dicatur homo? Obliti, quod Jesus dice-
 batur filius Nave; et quod magis mirandum est,
 non sic ex quopiam casu fortuito vocatus est in
 ortu suo, sed mutato nomine a Moyse. Liquet
 autem nunquam illum passurum fuisse, ut hoc
 nomen homini imponeretur, si necessario divinam
 naturam significaret.

Ex eodem libro.

Multifariam multisque modis olim Deus locutus
patribus in prophetis, in novissimis diebus locutus

¹⁸ Hebr. II, 10.

*est in Filio*¹⁹. Aperte hic, cum ait *in Filio*, in homine dicit.

Ex eodem libro.

Quare non solum Filium vocat, separans eum a Verbo, sed plane ostenditur collocare eum secundum rationem filiationis cum reliquis hominibus, qui filiationem participaverunt. Siquidem gratia etiam ipse filiationem participavit, non naturaliter ex Patre genitus, habens tamen præ reliquis excellentiam, quoniam ex unione cum Verbo comparavit filiationem. Quod quidem magis propriam participationem rei ipsi largitur.

Ex eodem libro.

*Et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur*²⁰. Ecce igitur quemadmodum evangelizans ortum ex Maria secundum carnem, Jesum quidem vocari jubet; Filium vero Altissimi vocandum esse prænuntiat, consentaneum illud quidem imponi jubet tanquam nomen nati; hoc vero vocandum esse prædicit, quia erat honoris symbolum nomen, quem honorem confirmabat deinceps rei participatio.

Ex eodem libro.

Manifestum autem est, quod in distinctione naturarum necessario nobis observatum est scire, quod Deus Verbum secundum naturalem generationem Filius esse dicitur; homo autem multo majore dignitate Filii, quam secundum ipsum conveniebat, frui dicitur propter copulationem cum illo Filio.

Ex libro XIII.

*Qui manifestatus est in carne, justificatus est in spiritu*²¹. Justificatum esse in spiritu dicit, sive tanquam qui ante baptismum legem, qua conveniebat diligentia, servavit; sive tanquam qui post baptismum vitam in lege gratiæ adjumento Spiritus sancti cum multa accuratatione gerebat.

Ex eodem libro.

Nec enim quod a Joanne dictum est ei, *Ego opus habeo a te baptizari, et tu venis ad me*²², tollet quin homo sit, qui baptizatur. Conveniet autem etiam secundum rationem humanitatis; quandoquidem secundum ipsam virtutem multo præstantior erat quam Joannes, et propter naturam divinitatis habitantem in eo non supra Joannem tantum, sed supra omnes homines, imo supra creaturam dignitatem habere juste agnoscebatur.

Ex eodem libro.

Quamobrem cum Dominus vellet in usu cibi tolerantiam et virtutem ostendere, hoc inquit: Non postulat necessitas, ut fiat. Sed docens minus se cibum curare, et nihil magis quam virtutem honorare, ait illi: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei*²³.

Α των των ημερων τουτων ελαλησεν ημιν εν Υιω. — Φανερωσ γαρ ενταυθα εν Υιω, τω ανθρωπω λεγων δεικνυται.

Εκ του αυτοου λογου.

Ὡστε οὐ μόνον Υἱὸν αὐτὸν ἀποκαλεῖ, τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀφορίσας, ἀλλὰ καὶ συντάττων κατὰ τὸν τῆς υἰότητος λόγον, τοῖς λοιποῖς τοῖς μετεσχηκόσι τῆς υἰότητος ἐλέγχεται· ἐπεὶ περ χάριτι καὶ αὐτὸς μετέσχηκε τῆς υἰότητος, οὐ φυσικῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένος, ἔχων μέντοι παρὰ τοὺς λοιποὺς τὴν ὑπεροχὴν, ὅτι τῇ πρὸς αὐτὸν ἐνώσει κέκτηται τὴν υἰότητα, ὃ δὴ κυριωτέραν αὐτῷ τοῦ πράγματος χαρίζεται τὴν μετουσίαν.

Εκ του αυτοου λογου.

Και καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτῷ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται. — Ἰδοὺ τοίνυν ὅπως τὸν ἐκ Μαρίας εὐαγγελιζόμενος τόκον κατὰ σάρκα λεγών, καὶ Ἰησοῦν μὲν αὐτὸν κληθῆναι κελεύει, Υἱὸν δὲ Ὑψίστου κληθήσεσθαι προαγορεύει εἰκότως, τὸ μὲν τεθῆναι κελεύων ὡς προσηγορίαν τοῦ τικτομένου, τὸ δὲ κληθήσεσθαι προαγορεύειν, ἐπειδὴ τιμῆς ἦν σύμβολον τὸ ὄνομα, ἣν ἐξῆς ἐβεβαίου τοῦ πράγματος ἡ μετουσία.

Εκ του αυτοου λογου.

Δῆλον δὲ ὅτι περ ἐν τῇ τῶν φύσεων διακρίσει πάντως ἡμῖν ἐπιτετήρηται τὸ εἰδέναι· ὡς ὁ μὲν Θεὸς Λόγος κατὰ τὴν φυσικὴν γέννησιν, Υἱὸς εἶναι λέγεται· ὁ δὲ ἄνθρωπος, πολλῶ γὰρ μείζονος οὐσῆς ἢ κατ' αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀξίας ἀπολαύειν, διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον συνάφειαν.

Εκ του ιγ' λογου.

Ὅς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι. — Δεδικαιῶσθαι ἐν Πνεύματι λεγών αὐτὸν, εἴτε ὡς πρὸ τοῦ βαπτίσματος μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριθείας τὸν νόμον φυλάξαντα, εἴτε ὡς καὶ μετ' ἐκεῖνο τὴν τῆς χάριτος πολιτείαν τῇ τοῦ Πνεύματος συνεργείᾳ μετὰ πολλῆς πληροῦντα τῆς ἀκριθείας.

Εκ του αυτοου λογου.

Οὐδὲ γὰρ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου πρὸς αὐτὸν εἰρημένον, ὅτι *Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με*, οὐδὲ τοῦτο ἀναιρήσει τὸ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν βαπτιζόμενον. Ἀρμόσει γὰρ αὐτῷ καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀνθρωπότητος λόγον, ἐπεὶ περ κατὰ τὴν αὐτὴν τὴν ἀρετὴν πολλὴν εἶχε τὴν ὑπεροχὴν πρὸς Ἰωάννην, καὶ διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῷ τῆς θεότητος φύσιν, οὐχ ὑπὲρ Ἰωάννην μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, ἥδη δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἔχων τὸ ἀξίωμα, δικαίως ἐγνωρίζετο.

Εκ του αυτοου λογου.

Διόπερ ὁ Κύριος βουλόμενος ἐν τῇ χρεῖᾳ τῆς τροφῆς τό τε καρτερικὸν καὶ ἐμφιλόσοφον ἐπιδείξασθαι, τοῦτο μὲν γενέσθαι οὐκ αἰτεῖ, φησὶν. Δεικνὺς γὰρ ὅτι ἔλαττον αὐτῷ μέλει τῆς τροφῆς, καὶ προτιμότερον αὐτῷ τῆς ἀρετῆς οὐδὲν, φησὶ πρὸς αὐτόν· *Οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ.*

¹⁹ Hebr. i, 1 ²⁰ Luc. i, 32. ²¹ I Tim. iii, 16. ²² Matth. iii, 14. ²³ Matth. iv, 4.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τοῦτο γὰρ ὁ διάβολος ἐσπούδασε, πείσαι μὲν αὐτὸν ὡς οὐδαμῶς αὐτοῦ φροντίζει τοῦ Θεοῦ. Δὲ ἔλεγεν· *Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ*, ποιήσον τόδε, τουτέστιν ἔργῳ δείξον, ὅτι μέλει σου τῷ Θεῷ. Αὐτὸς δὲ ὑπισχνεῖτο μέγαλα ὡς δι' ἐκείνου μὲν ἀποστήσων τοῦ Θεοῦ, διὰ δὲ τῶν ὑποσχέσεων οἰκειώσων ἑαυτῷ· καὶ τῇ μὲν προτέρᾳ πείρᾳ τὸν ἄρτον προβάλλεται, τῇ ἡδονῇ γαργαλίζων ἐπὶ τὴν πείραν ἐλθεῖν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Διόπερ ὁ Κύριος ἐν τοῖς τρισὶν ἡττήσας αὐτὸν, ἡμῖν τὴν κατ' αὐτοῦ δίκην ἐχαρίσατο. Οὐκ αἰτήσας μὲν γὰρ τὸ τὸν ἄρτον γενέσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἔδειξεν ἑαυτὸν ἡδονῆς κρατοῦντα· μὴ βαλὼν δὲ ἑαυτὸν κάτω, δόξης ὑπερεῖδε, πείσας ἅπαντας ὡς οὐ μέλειν αὐτῷ ταύτης· διὰ δὲ τοῦ τρίτου κρατήσας τῶν τοῦ κόσμου ἀγαθῶν, ἔδειξεν ἑαυτὸν οὐδὲν τούτων ὑπὲρ εὐσεβείας ἡττώμενον.

Ex eodem libro.

Bonum est (15) in hoc loco maxime concludere quid virtutis habeant ea quæ dicta sunt, sive conversari, sive baptizari, sive crucifigi, sive mori, sive sepeliri et resurgere. Non puro alicui hæc coaptantes homini dicimus : hoc enim in unaquaque dictorum demonstratione addere non moramur, ut nullam calumniis præbeamus male loquendi occasionem ; sed inhabitato quidem a Deo

Ἐκ τοῦ ιδ' λόγου.

Ἐντεῦθεν οὖν καὶ τοσαύτη γέγονεν περὶ τὸν ἄνθρωπον ἡ τιμὴ καταξιωθέντα θείας ἐνοικήσεως, τοῦ τε καθῆσθαι ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καὶ προσκυνεῖσθαι παρὰ πάσης τῆς κτίσεως. Οὐδὲ γὰρ ἂν ὁ Θεὸς οὕτως ἀπλῶς, καὶ ἄνευ τινὸς χρησίμου λόγου ἄνθρωπον μὲν ἐλάμβανε καὶ ἦναι πρὸς ἑαυτὸν, προσκυνεῖσθαι παρὰ τῆς κτίσεως παρασκευάζων ἀπάσης, τὰς δὲ γε νοητὰς φύσεις προσκυνεῖν ἐδικαίου, εἰ μὴ τὰ περὶ αὐτὸν γεγονότα, κοινὴ πάσης ἦν εὐεργεσία τῆς κτίσεως.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ταῦτό δὲ τοῦτο φήσομεν δικαίως καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι περὶ ὁ Θεὸς Λόγος ἐπιστάμενος αὐτοῦ τὴν ὁρετὴν, καὶ δὴ κατὰ πρόγνωσιν εὐθύς ἄνωθεν ἐν τῇ τῆς διαπλάσεως ἀρχῇ, ἐνοικῆσαι τε εὐδοκήσας, καὶ ἐνώσας αὐτὸν ἑαυτῷ τῇ σχέσει τῆς γνώμης, μείζονά τινα παρείχεν αὐτῷ τὴν χάριν, ὡς τῆς εἰς αὐτὸν χάριτος εἰς πάντας τοὺς ἐξῆς διαδοθησομένης ἀνθρώπους. Ὅθεν καὶ τὴν περὶ τὰ καλὰ πρόθεσιν ἀκέραιον αὐτῷ διεφύλαττεν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο φήσομεν, ὅτι περὶ ὁ ἄνθρωπος πρόθεσιν εἶχεν οὐδεμίαν, ἀλλ' ὅτι προὔτεθειτο μὲν αὐτῷ τὸ καλόν· μᾶλλον δὲ πλείστη αὐτῷ τῆς κατὰ πρόθεσιν προσῆν ἢ τε τοῦ καλοῦ στοργή, καὶ τὸ τοῦ ἐναντίου μῖσος. Διεφυλάττετο δὲ αὐτῷ τὰ τῆς προθέσεως ἀκέραια ὑπὸ τῆς θείας χάριτος, ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ ὅποιος τίς ἐστὶν ἀκριβῶς ἐπι-

²⁵ Matth. iv, 3, 6.

(15) Facundus Hermian., iii, 2.

A

Ex eodem libro.

Hoc enim diabolus studuit suadere illi, quod nulla esset Dei cura de eo ; idcirco aiebat : *Si Filius Dei es*²⁵, fac hoc, id est, demonstra re ipsa, quod curam de te habet Deus. Ipse autem diabolus magna promittebat, ut per illam suasionem a Deo illum alienaret, et disjungeret ; per promissiones vero sibi conciliaret et adjungeret : et prima tentatione panem proponit, ut voluptate ad experientiam provocaret.

Ex eodem libro.

Quocirca Dominus cum eum ter vicisset, victoriam de eo reportatam nobis donavit. Cum enim non petisset a Deo, ut fieret panis, demonstravit se vincere voluptatem ; cum vero non projecit se deorsum, gloriam neglexit, suadens omnibus, non se hanc curare ; tertia tentatione cum vicisset bona hujus mundi, demonstravit se pro pietate in Deum nullis bonis mundi hujus superari.

B

Ex eodem libro.

Verbo ab ipsa in utero matris plasmatione, inhabitato vero, non secundum communem inhabitationem, neque juxta eam quæ in multis intelligitur gratiam, sed juxta quamdam excellentem, secundum quam etiam adunari dicimus utrasque naturas, et unam juxta adunationem effectam esse personam.

C

Ex libro xiv.

Hinc igitur tantus honor habitus est homini, qui habitus est dignus inhabitatione divina, et ut sederet ad dexteram Patris, atque ab omni creatura coleretur. Nec enim Deus sic simpliciter, et sine aliqua utili ratione hominem assumeret, si bique uniret, faciens ut ab omni creatura adoraretur, justumque esse vellet, ut naturæ intellectuales eum colerent, nisi quæ circa illum facta sunt commune omnis creaturæ beneficium esset.

Ex eodem libro.

Hoc ipsum dicemus juste etiam in Domino, quod Deus Verbum cum sciret ejus virtutem, ut qui secundum præcognitionem statim a principio in ipsa formatione voluit inhabitare in eo, et sibi eum unire habitudine voluntatis, majorem quamdam gratiam ipsi præbebat, utpote gratia in eum collata, ad omnes homines deinceps manatura. Unde et propositum ipsi circa honesta sincerum et incorruptum servabat. Non enim hoc dicemus, quod nihil propositum habebat hic homo, sed potius, quod propositum sibi habebat quod honestum erat, imo plurimus illi honestatis et virtutis amor secundum propositum inerat et vehemens odium in contrarium. Servabantur autem illi integra quæ ad propositum pertinebant, a divina gratia : sciebat

D

quippe Deus optime a principio, qualis esset, et ad hujus rei confirmationem multam ei operam inhabitatione sua pro salute nostra adjungebat. Unde non potest dici injustitiæ esse, aliquid eximium præ cæteris omnibus tributum esse homini a Deo assumpto.

Ejusdem Theodori ex libro quartodecimo De incarnatione, ubi dicit quod imago erat Christus Dei Verbi, et sicut imago imperialis adorabatur ab omnibus.

Et secundum duas rationes locum imaginis obtinet. Qui enim amant quosdam, post mortem eorum sæpius imagines statuunt, hoc sufficiens mortis solatium habere arbitrantur, et eum qui non videtur, nec præsens est, tanquam in imagine aspicientes putant videre, ita flammam desiderii et vigorem placantes. Sed etiam illi, qui per civitates habent imperatorum imagines, tanquam præsentibus et videndos honorare videntur eos qui non sunt præsentibus, cultu et adoratione imaginum. Ista autem utraque per illum adimplentur, omnes enim qui cum illo sunt, et virtutem sequuntur, et debitorum Dei parati redditores, diligunt eum, et valde honorant: et charitatem quidem ei divina natura, licet non aspiciatur, adimplet in illo qui ab omnibus videtur, sic omnibus existimantibus,

Ex libro xv.

Cum igitur interrogant, an sit Maria ἀνθρωποτόκος ἢ Θεοτόκος, id est hominipara an Deipara, dicatur a nobis utrumque; illud quidem natura rei, hoc vero relatione (16). Hominipara quidem natura, quandoquidem homo erat qui in ventre Mariæ fuit, et ex eo prodivit; Deipara vero, quia Deus erat in homine quem peperit, non circumscriptus secundum naturam, sed in ipso existens secundum habitudinem voluntatis.

Ex eodem libro.

Magis enim perturbabatur Dominus, magisque certabat cum passionibus animæ quam corporis; et fortiore ratione voluptates coercebat, divinitate scilicet media, et adjuvante eum ad perficiendum.

Ejusdem Theodori ex libris De incarnatione.

Plus inquietabatur Dominus, et certamen habebat ad animæ passionibus, quam corporis, et meliore animo libidines vincebat, mediante deitate ad perfectionem. Unde et Dominus ad hæc maxime instituens videtur certamen. Cupiditate enim pecuniarum non deceptus, et gloriæ desiderio non tentus, carni quidem præbuit nihil (nec enim illius erat talibus vinci), animam autem si non recepisset, sed deitas est quæ ea vicerat, nullatenus eorum quæ facta sunt, ad nos respicit lucrum, (quæ enim ad conversationis perfectionem, similitudo deitatis et animæ humanæ?) Et videntur Domini certamina

²⁵ Joan. xiv, 23.

(16) *Relatione*, ἀναφορᾷ: nam secundum Theodorum hæreticum, Deus Verbum erat in illo homine, quem D. Virgo peperit, κατ' ἀξίαν, secundum dignitatem, κατὰ σχέσιν γνώμης, secundum habitudinem voluntatis, κατ' ἀναφοράν, secundum relatio-

σταμένου· καὶ δὴ πρὸς τὴν τούτου βεβαίωσιν, πολλὴν αὐτοῦ παρέχοντος τῇ οἰκείᾳ ἐνοικήσει τὴν συνέργειαν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ἡμῶν σωτηρίας. "Θθεν οὐδὲ ἀδικίας εἶποι τις ἂν εἶναι τὸ παρὰ πάντας ἐξαίρετόν τι παρεσχῆσθαι τῷ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ληφθέντι ἀνθρώπῳ.

ut ipsum videntibus per illum, et illi semper presentibus et honorem vero omnem sic attribunt; tanquam imagini imperiali, cum quasi in ipso sit divina natura, et in ipso spectetur. Si enim et Filius est qui inhabitare dicitur, sed cum eo est etiam Pater, et inseparabiliter omnimodo ad Filium esse ab omni creditur creatura; et Spiritus autem non abest, utpote etiam in loco unctionis factus ei, et cum eo est semper qui assumptus est; et non mirandum est, cum etiam in quibuslibet hominibus virtutem sequentibus cum Filio et Pater esse dicitur: *Veniamus enim et ego et Pater, et mansionem apud ipsum faciemus*²⁵. Quod autem et spiritus ejusmodi hominum inseparabilis est, certum est omnibus.

Ἐκ τοῦ ιε' λόγου.

"Όταν τοίνυν ἐρωτῶσιν, ἀνθρωποτόκος ἢ θεοτόκος ἡ Μαρία, λεγέσθω παρ' ἡμῶν ἀμφοτέρω· τὸ μὲν γὰρ τῇ φύσει τοῦ πράγματος, τὸ δὲ τῇ ἀναφορᾷ. Ἀνθρωποτόκος μὲν γὰρ τῇ φύσει, ἐπεὶ περ ἀνθρώπος ἦν ὁ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Μαρίας, ὡς καὶ προῆλθεν ἐκείθεν· θεοτόκος δὲ, ἐπεὶ περ Θεὸς ἦν ἐν τῷ τεχθέντι ἀνθρώπῳ, οὐκ ἐν αὐτῷ περιγραφόμενος κατὰ τὴν φύσιν, ἐν αὐτῷ δὲ ὢν κατὰ τὴν σχέσιν τῆς γνώμης.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πλέον γὰρ ὠχλεῖτο ὁ Κύριος καὶ ἡγωνίζετο πρὸς τὰ ψυχικὰ πάθη ὑπὲρ τὰ τοῦ σώματος, καὶ τῷ κρείττονι λογισμῷ τὰς ἡδονὰς ἐχειροῦτο, τῆς θεότητος δηλαδὴ μεσιτευσούσης καὶ βοηθοῦσης αὐτῷ πρὸς τὴν κατόρθωσιν.

non ad nos respiciens habere lucrum, sed ostentationis ejusdam gratia fuisse. Quod si hoc dicere non est possibile (certum etenim est quod illa propter nos facta sunt), et majus certamen instituit ad animæ passionibus, minus autem ad carnis: quanto et amplius et magis inquietare illas contingebat, et magis illa erat quæ et amplioris indigebat medicinæ, videlicet quod et carnem et animam assumens, per utraque pro utrisque certabat: mortificans quidem in carne peccatum, et mansuetans ejus libidines, et facile capiendas meliore ratione animæ faciens; erudiens autem animam,

nem, κατ' ἐνέργειαν, secundum operationem; idem omnino pluribus verbis significans: ponebat itaque unionem ἀξιοματικὴν, γνωμικὴν, ἐνεργητικὴν, συνερρητικὴν, ἀναφορικὴν. TUR.

et exercitans et suas passiones vincere, et carnis A
refrenare libidines. Hæc enim deitas inhabitans ope-
rabatur, hæc inhabitans medebatur utrique eorum.

Ex libro xv.

Propter quod utrumque juste Filius vocatur, una
exstante persona, quam adunatio naturarum effecit.

Ejusdem de sermone incarnationis (17).

Secundum præscientiam Verbi ostensus qui na-

(17) Conc. Lateran. anni 649, inter testimonia hæreticorum. Labb. VI, 318.

FRAGMENTA EX LIBRIS CONTRA APOLLINARIUM.

Quomodo igitur tu, cui super omnes maxime B
debet mentium regimen, illum qui ex Virgine natus
est, Deum esse, et ex Deo consubstantialem Patri
existimari dicis, nisi forte sancto Spiritui imputare
illius creationem nos jubes? Sed quis est Deus ex
Deo, et consubstantialis Patri? is idem qui ex
Virgine natus erat, o mirandum! et qui per Spi-
ritum sanctum secundum divinas Scripturas plas-
matus est, et confictionem in muliebri accepit ven-
tre? Inerat forsitan, quia mox quam plasmatus est,
et ut templum Dei esset accepit: non tamen existi-
mandum nobis est Deum de Virgine natum esse:
nisi forte idem existimandum nobis est, et quod
natum est, et quod est in nato templo, et qui in
templo est Deus Verbum: non tamen nec secun-
dum tuam vocem pronuntiandum est, omnino ex
Virgine Deum natum esse, et ex Deo consubstan-
tialem Patri. Nam si non homo est, sicut dicis,
assumptus, qui natus est ex Virgine, Deus vero
incarnatus, quomodo qui natus est, Deus ex Deo,
et consubstantialis dicetur Patri, carne non poten-
te hanc vocem suscipere? Nam est quidem demen-
tia, Deum ex Virgine natum esse dicere. Hoc enim
nihil aliud est, quam ex semine eum dicere David
de substantia Virginis genitum, et in ipsa plas-
matum, quia quod ex semine David et de substan-
tia Virginis est, in materno ventre constitit, et
sancti Spiritus plasmatum virtute, natum fuisse
dicimus de Virgine. Ut autem aliquis ex hoc con-
cedat dicere ipsis, quod Deus ex Deo et consub-
stantialis Patri natus est ex Virgine, eo quod est
in templo nato, sed non per se natus est Deus
Verbum, incarnatus vero, sicut dicit iste sapiens.
Si igitur cum carne eum natum esse dicunt, quod
autem natum est, Deus ex Deo, et consubstantialis
Patri est, necesse est hoc et carnem dicere. Quod
si non idcirco caro est, quoniam nec Deus ex Deo,
nec consubstantialis Patri, sed ex semine David,
et consubstantialis ei, cujus semen est, et non id

quod natum est ex Virgine, Deus est ex Deo, et
consubstantialis Patri: nisi forte pars nati, prout
ipse in inferioribus partem Christi nominat deita-
tem, sed non divina natura ex Virgine nata est.
Natus autem est ex Virgine qui ex substantia vir-
ginis constat, non Deus Verbum ex Maria natus
est. Natus autem est ex Maria qui ex semine est
David. Non Deus Verbum ex muliere natus est,
sed natus ex muliere, qui virtute sancti Spiritus
plasmatus est in ea. Non ex matre natus, est con-
substantialis Patri; sine matre enim est, secundum
beati Pauli vocem¹; sed qui in posterioribus tem-
poribus in materno ventre sancti Spiritus virtute
plasmatus est, utpote sine patre propterea dictus.

Et post alia.

C Mox autem in ipso plasmato Deus Verbum fa-
ctus est: nec enim in cœlum ascendenti solum in-
erat, sed etiam ex mortuis resurgenti, utpote et
resuscitans eum secundum suam promissionem.
Nec resurgenti ex mortuis solum inerat, sed etiam
crucifixo, et baptizato, et evangelicam post bap-
tisma conversationem peragenti, nec non etiam ante
baptisma legalem adimplenti constitutionem, et
præsentato secundum legem, et circumciso, et
partu pannis obvoluto. Erat autem forte in ipso et
nascente, et cum in materno utero esset a prima
statim plasmatione: dispensationi enim quæ circa
eum erat, ordinem imponebat; utpote et particu-
latim ipsum ad perfectionem perducens.

Et post alia.

D Et per tempus quidem ad baptismum ducens, post
illud autem ad mortem: deinde secundum suam
pronuntiationem resuscitans, ducens in cœlum,
collocans eum ad dexteram Dei per suam conjun-
ctionem, ex qua sedet et adoratur ab omnibus, et
omnes judicabit. Istorum autem omnium finem
apud se habebat Deus Verbum, cum in eo erat, et
omnia per ordinem complebat, quem ordinem ipse
arbitratur bene habere præfinitione quidem et

¹ Hebr. vii, 3.

voluntate, quam antea statuit pro his quæ eventu-
ra erant, et bona voluntate quam circa eum habe-
bat, ab initio similiter inerat ei : per ordinem au-
tem sibi placitum ad perfectionem ducebat ipsum.

Ex eodem libro.

Suam autem cooperationem ad proposita opera
præstabat ei qui assumptus est : ubi hoc facit, in
loco sensus fuisse deitatem illi qui assumptus est.
Nec enim eis, quibuscunque suam donavit coope-
rationem, sensus locum ejus obtinebat. Si autem
et modo præcipuam quamdam cooperationem do-
navit illi qui assumptus est, non hoc faciebat lo-
cum sensus deitatem obtinere. Sed si deitas pro
sensu fiebat illi qui assumptus est, secundum ve-
stra verba, quomodo timorem in passione susci-
piebat² ? Quid vehementioribus orationibus ad
imminentem necessitatem indigebat, quas cum
magna quidem et clamorosa voce, cum plurimis
autem lacrymis (secundum beatum Paulum³) re-
ferebat Deo ? quomodo timore tanto detinebatur,
ut ex immensa trepidatione fontes sudoris dimit-
teret, evangelista aperte dicente, quod globis san-
guinis similis sudor descendebat⁴ ? Quid autem et
angeli adventu et visitatione egebat, animam refi-
cientis in experimento malorum, confortantis ejus
alacritatem, excitantis eum ad imminentem passio-
nis necessitatem, tolerare fortiter mala suadentis,
urgentis ad patientiam et tolerantiam malorum,
ostendentis præsentium malorum fructum ex passio-
ne, mutationem in gloriam bonam circa eum post
passionem futuram ? Qui enim (secundum evange-
listæ vocem) confortabat eum, angelus scilicet,
verbis istis sortem eum faciebat, et infirmitati na-
turæ superiorem fieri cohortabatur, et corrobo-
rando cogitationes ejus, sortem eum faciebat.

*Et post alia, in eodem libro idem Theodorus ex
persona Christi quasi respondentis ad Petrum
dicentem Christo de passione crucis, Propitius
tibi, Domine, non erit tibi istud⁵; ita intulit:*

*Vade post me, Satana, scandalum mihi es, quod
non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.
Non est confusio mihi mors, non fugiam ipsam ut
indecentem, ad humanam gloriam respiciens;
sustinebo autem meliore animo experimentum
mortis pro plurimis bonis futuris, in quibus et
ipse fuero, et per me omnes: ne mihi animum læ-
das, neque turbes, tanquam confusione dignum
fugere admonens mortis experimentum.*

Et post alia.

Quod enim dictum est : *Ducebatur a spiritu⁶*,
aperte hoc significat, quod ab eo regebatur, ab eo
ad virtutem propositorum confortabatur; ab eo ad
hæc quæ oportebat ducebatur; ab eo, quod dece-
bat, docebatur; ab eo cogitationibus corro-
borabatur, ut ad tantum certamen sufficeret,

A sicut et beatus dicit Paulus : *Quicumque enim
spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei⁷*; duci
spiritu dicens illos, qui ab eo gubernantur, ab
eo docentur, ab eo ad melius constituuntur, ab
eo competentium doctrinam accipiunt. Cum di-
xisset autem evangelista, quod *Spiritu sancto
plenus regressus est a Jordane⁸*, aperte de-
monstravit, quod hujus causa Spiritus sancti ha-
bitationem in baptismo suscepit, ut inde proposi-
tam caperet virtutem. Unde et ad certamen illud,
quod pro nobis erat ad diabolum effecturus, spi-
ritu ducebatur.

Et post alia.

B Dicant igitur nobis omnium sapienissimi : Si
pro sensu Domino Christo qui est secundum car-
nem, deitas facta esset, sicut dicunt, quid sancti
Spiritus cooperatione ad hæc Christus indigebat ?
Nec enim Unigeniti deitas Spiritu indigebat ad ju-
stificationem, Spiritu indigebat ad vincendum dia-
bolum, Spiritu indigebat ad operanda miracula,
Spiritu indigebat ut doceretur ea quæ decebat per-
agere, Spiritu indigebat ut immaculatus appareret.
Si enim pro sensu quidem deitas, sufficiebat au-
tem ad omnia ejus virtus, necesse erat inde omnia
fieri, ut superflua esset sancti Spiritus habitatio.
Sed nunc unctum esse dicit ipsum Spiritu, et ha-
bitasse in eo Spiritum, et ad omnia adjuvisse pro-
posita, et doctrinam inde ipsum accepisse et vir-
tutem, et inde impetrasse justificationem, et inde
immaculatum factum esse.

*Ejusdem Theodori ex tertio libro contra impium
Apollinarium.*

Istum igitur virum, in quo statuit omnium fa-
cere judicium, ad fidem futurorum, cum resusci-
tasset eum ex mortuis, et judicem omnium demon-
strasset, secundum beati Pauli vocem⁹, merito
unitate ad seipsum dignatus est, et per conjun-
ctionem ad se factam, talium participem fecit, ut
et adorationis communionem haberet : omnibus
quidem divinæ naturæ debitam adorationem red-
dentibus, comprehendentibus autem adoratione et
illum quem inseparabiliter scit sibi conjunctum;
ex quo manifestum est, quod ad majora eum per-
duxit.

Et post alia.

D ta et animam, utpote humanam, et immorta-
lem constitutam, et sensus participem prius acci-
piens, et per resurrectionem in immutabilitatem
constituens, sic et nobis eorundem istorum per
resurrectionem præbuit communionem. Ideo ante
resurrectionem ex mortuis increpat quidem Petrum
ut suis eum vocibus scandalizantem¹⁰, et in ma-
gna trepidatione per tempus passionis constitutus,
apparitione angeli indiget, confortantis eum ad
patientiam et tolerantiam imminentium malo-

² Matth. xxvi, 58. ³ Hebr. v, 7. ⁴ Luc. xxii, 44.
⁵ Luc. iv, 4. ⁶ Act. xvii, 31. ¹⁰ Matth. xvi, 23.

⁷ Matth. xvi, 22 sqq. ⁸ Matth. iv, 7. ⁹ Rom. vii, 14.

rum ¹¹: post resurrectionem autem ex mortuis, et in cœlos ascensum, impassibilis factus et immutabilis omnino, et ad dexteram sedens Dei, iudex est universi orbis terrarum, utpote in eo divina natura faciente iudicium.

Et post alia.

Sic igitur et hic sapientissime omnium habere nos doces Christi sensum, ut sanctum Spiritum habentes, illum qui sensus Christo aliquam virtutem adimplebat, prudentiam ei præstans ad omnia quæ agenda erant, sicut et in præcedentibus demonstravimus, quod ab ipso quidem in eremum ad certamina quæ contra diabolum erant, ducebatur ¹², unctione autem illius scientiam, et vim eorum quæ agenda erant, accipiebat, et illius particeps factus, non solum miracula faciebat, sed

A etiam quomodo uti oportebat miraculis, sciebat subtiliter, ut notam quidem faceret gentibus pietatem, pateretur autem laborantium infirmitates, et sic ad effectum suam voluntatem educeret: et justificabatur, inde, et immaculatus ostendebatur, sive separatione [*reparatione*] pejorum, sive custodia meliorum, sive etiam paulatim ad meliora profectibus.

Ex eodem libro.

Manifestum est (17) enim quod Samosatenus Paulus episcopus quidem fuit Antiochenæ Ecclesiæ Domini Dei, et Theodoti autem et Artemonis errore ægrotans, qui purum hominem dixerunt esse Dominum Jesum Christum, non eum cognoscentes Deum Verbum, et in substantia propria Filium Dei ante sæcula ex Deo Patre æterno exstantem.

Ex libro III ejusdem tractationis.

Sed Deus et ex Deo, consubstantialis Patri inerat (o admirande!) in genito ex Virgine, et ab Spiritu sancto secundum Scripturas formato, et in ventre muliebri concreto, ut par erat, postquam simul et formatus est, accepit, ut esset templum Dei; non tamen existimandum est nobis genitum esse Deum ex Virgine, nisi putandum est nobis, idem esse genitum, et quod est in genito, templum et Verbum quod est in templo: neque, ut tu loqueris, dicendum nobis est ullo modo, genitum ex Virgine Deum esse ex Deo, consubstantialem Patri. Si enim non est homo, ut dicis, assumptus, qui ex Virgine natus est; Deus autem incarnatus est, quomodo C genitus, Deus ex Deo et consubstantialis Patri dicetur, cum caro non possit hanc vocem admittere? Est enim fatuum dicere, esse Deum ex Virgine genitum. Hoc enim nihil aliud est, quam dicere Deum esse ex semine David, ex substantia Virginis editum, et in ipsa formatum: siquidem quod ex semine David, et ex substantia Virginis concretum est in materno utero, et virtute Spiritus sancti formatum, ex Virgine factum esse dicimus.

Ex libro IV.

Quoniam autem (18) et juxta nos homo dicitur ex anima et corpore constare, et duas quidem has dicimus naturas, animam et corpus, unum vero hominem ex ambobus compositum; ut conservemus unum esse utrumque, oportet confundere naturas, et reconvertentes dicere, quoniam anima caro est, et caro anima. Et quoniam illa quidem immortalis est et rationalis, caro vero mortalis et irrationalis, reconvertentes dicamus, quia immortalis est mortalis, et mortalis immortalis; et rationalis irrationalis, et irrationalis rationalis. Sed neque ex divina Scriptura hoc edocti sumus, o sapientissime omnium, neque alius quisquam hoc dicit, usque in hodiernum diem, eorum qui

D sanam humanam habent mentem, præter vos, qui per omnia estis dementes: qui dispensationem quæ propter nos facta est auferentes ablatione assumptionis mentis in ipsam mentem iudicium recepistis, totius insipientiæ plena loquentes, et cum multa irreverentia leges constituentes. Quæcunque enim secundum aliquid discreta, secundum aliquid acceperunt unitatem, servant suam qua discreta sunt incolumem rationem, et unitatem integram habent. Unum est aliquid natura, sicuti Filius et Pater; manet autem personarum discretio: essentia quidem inseparabiliter existente una, personæ propriam habent discretionem; ut neque Pater dicatur Filius. neque Filius Pater. Similiter

¹¹ Luc. xxii, 43. ¹² Matth. iv, 4.

(17) Facundus Hermian., III, 2.

(18) Facundus Hermian., IX, 4.

etsi natura quædam diversa sunt, secundum aliud vero adunari contigerit ea, neque naturalem perdunt divisionem, et unitatem propriam habent, sicut anima adunata est corpori, et unus ex ambobus effectus est homo. Manet naturarum divisio: alia quidem anima est, alia vero caro; et illud quidem immortale est, illud autem mortale; et illud quidem rationale est, illud autem irrationale. Unus autem homo utrumque: alterutrum vero in seipso homo nunquam dicitur absolute et proprie:

Ex libro iv contra Apollinarium.

Dixisti dedisse tibi quosdam ex nostris, quæ a nullo data sunt eorum qui studuerunt ecclesiasticam sententiam amplecti. Percunctabamur enim an confiterentur Deum Verbum factum esse hominem? aut quomodo induxisti, illud dederunt? aut quis mente præditus dicat, ut vos dicitis, Verbum factum esse hominem, nisi prius ex amentia vestra ægrotet? Nos enim assumpsisse quidem hominem asseveranter dicimus; factum vero esse hominem, ut vos sentitis, nunquam dicere possumus.

Ex eadem tractatione libro iii. Tanquam ex persona Christi sic ait:

Ego quem videtis, nihil quidem facere possum secundum propriam naturam, quippe qui sum homo; operor vero, quia *manens in me Pater* omnia facit; quia enim, inquit, *Ego in Patre, et Pater in me*¹³. Deus autem Verbum unigenitum in me, patet quod Pater cum ipso in me et manet, et opera facit. Neque mirandum est, quod hoc in Christo existimemus, cum ipse aperte dicat de reliquis hominibus: *Qui diligit me, sermonem meum servabit; et Pater meus diliget eum; et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*¹⁴. Si enim apud unumquemque talium Pater, et Filius mansionem faciunt; quid mirum, si in Domino Christo secundum carnem, ambo simul existimentur manere communionem secundum substantiam, admittente, sicut consentaneum est, communionem participationis?

Ex eadem tractatione libro iv.

Qui est, inquit, ante sæcula, factus est in novissimis; hoc rursus dicit tanquam quidam hoc dedissent, et hoc dicerent: cum nemo eorum qui pii esse studuerunt, morbo hujus dementiæ laborare voluerit, ut diceret eum, qui est ante sæcula, factum esse in novissimis diebus.

Et post alia.

Igitur sequentes leges vestras, et conversionem acuminis tui, imo eversionem amplectentes et approbantes, age, confundamus omnia in ipso; et nulla sit deinceps distinctio non formæ Dei, non formæ servi, non templi assumpti, non habitantis in templo, non templi soluti, non excitantis templum, non consummati in passionibus, non ejus qui consummavit, non memorati, non memorantis, non visitati, non visitantis, non minuti paulo mi-

nisi forte cum aliquo additamento, sicut interior homo et exterior homo, non absolute homo, sed interior et exterior: ut appareat aliud quidem interiorius hominis, aliud vero exterius. Ita et in Domino Christo dicimus, o mirabilis, quoniam in forma Dei exstans forma servi, neque assumens quod assumptum est, neque quod assumptum est assumens. Unitas autem assumpti circa assumentem inseparabilis est secundum nullum modum incidi valens.

Ἐκ τοῦ δ' λόγου τῶν κατὰ Ἀπολλινάριου αὐτῷ γραφεύτων.

Δεδοκέναι σοὶ τινὰς τῶν ἡμετέρων εἰπας τὰ οὐκ ἂν δοθέντα παρὰ τινος τῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀντιέχεσθαι δόξης ἐσπουδαχότων. Ἐπυνθανόμεθα γάρ, εἰ τὸν Θεὸν Λόγον ὁμολογοῦσιν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι· εἴ πως ἐπήγαγες ἐδίδοσαν, καὶ τίς ἂν ἔχων νοῦν ἄνθρωπον εἴποι τὸν Θεὸν γεγενῆσθαι Λόγον, ὥς ὑμεῖς φατε, εἰ μὴ ἄρα τὴν αὐτὴν ὑμῖν πρότερον νοσήσει ἄνοιαν; Ἡμεῖς γὰρ εἰληφέναι μὲν τὸν Θεὸν Λόγον καὶ σφόδρα φαμέν· γεγενῆσθαι δὲ ἄνθρωπον καθ' ὑμᾶς, οὐκ ἂν ποτε εἰπεῖν ἀνασχοίμεθα.

Ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας λόγου γ'. Ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ οὕτως λέγει·

Ἐγὼ μὲν, ὃν ὁρᾶτε, δύναμαι μὲν ποιεῖν οὐδὲν κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἅτε ἄνθρωπος ὢν· ἐργάζομαι δὲ, ἐπειδὴ, ἐν ἐμοὶ μένων ὁ Πατὴρ ἅπαντα ποιεῖ· ἐπειδὴ γὰρ ἐγὼ τε, φησὶν, ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Θεὸς δὲ Λόγος ἐν ἐμοί, ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενῆς, δηλονότι καὶ Πατὴρ σὺν αὐτῷ ἐν ἐμοί τε μένων, καὶ ἔργα ποιῶν. Καὶ θαυμαστὸν γε οὐδὲν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο νομίζειν, σαφῶς αὐτοῦ περὶ τῶν λοιπῶν λέγοντος ἀνθρώπων· Ὁ ἀγαπῶν με, τὸν λόγον μου τηρήσει· καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτόν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. Εἰ γὰρ παρ' ἐκάστῳ τῶν τοιούτων ὁ τε Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς τὴν μονὴν ποιοῦνται, τί θαυμαστὸν εἰ ἐν τῷ κατὰ σάρκα Δεσπότῃ Χριστῷ ἄμφω κατ' αὐτῶν νομίζετο μένειν, τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν κοινωνίας προσιεμένης, ὥς εἰκότος, καὶ τὴν τῆς μετοχῆς κοινωνίαν;

Ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας λόγου δ'.

Ὁ πρὸ αἰώνων, γέγονεν ἐπ' ἐσχάτων. — Πάλιν ὡς τινῶν δεδωκότων καὶ τοῦτο λεγόντων, οὐδεὶς τῶν εὐσεβεῖν ἐσπουδαχότων ταύτην ἐλομένων νοσήσει τὴν ἄνοιαν, ὥστε τὸν πρὸ αἰώνων εἰπεῖν ἐπ' ἐσχάτων γεγενῆσθαι.

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Οὐκοῦν τοῖς ὑμετέροισι ἐπόμενοι νόμοις, καὶ τὴν ὑπὸ τῆς σῆς ἀγχινόας νομοθετουμένην ἀντιστροφὴν, μᾶλλον δὲ καταστροφὴν, δεξάμενοι, φέρε δὴ πάντα εἰς αὐτὸν συγγέωμεν, καὶ μηδεμίαν λοιπὴν ἔστω διάκρισις, μὴ Θεοῦ μορφῆς, μὴ δούλου μορφῆς, μὴ ναοῦ ληφθέντος, μὴ τοῦ ἐνοικούντος ἐν τῷ ναῷ, μὴ τοῦ λυθέντος, μὴ τοῦ ἐγείραντος, μὴ τοῦ τελειωθέντος ἐν πάθεσι, μὴ τοῦ τελειώσαντος, μὴ τοῦ μνημονευθέντος, μὴ τοῦ μνημονεύσαντος, μὴ τοῦ ἐπισκε-

¹³ Joan. xiv, 11. ¹⁴ ibid. 21.

φθέντος, μὴ τοῦ ἐπισκεψαμένου, μὴ τοῦ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένου, μὴ τοῦ ἐλαττώσαντος, μὴ τοῦ δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένου, μὴ τοῦ στεφανώσαντος, μὴ τοῦ καταστάντος ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν, τοῦ καταστήσαντος, μὴ τοῦ λαβόντος αὐτὰ ἐν ὑποταγῇ, μὴ τοῦ δώσαντος τὴν ὑποταγήν.

Ἐκ τοῦ δ' λόγου τῶν κατὰ Ἀπολλιναρίου.

Τὸν δὲ ἄνθρωπον, περὶ οὗ ταῦτά φησιν ὁ προφήτης, σαφῶς ὁ μακάριος δηλοῖ Παῦλος, τὸν ὑπὸ τοῦ Μονογενοῦς εἰλημμένον ἄνθρωπον εἶναι· εἰρηκῶς γὰρ ὅτι Διεμαρτύρατο δὲ πού τις λέγων· Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκη αὐτοῦ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτη αὐτόν; Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανώσας αὐτόν, καὶ κατέστησας αὐτόν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου. Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ἐπάγει· Τὸ δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον, βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον· σαφῶς δεικνύς ὅτι Ἰησοῦς ἄνθρωπος, περὶ οὗ ὁ μακάριος Δαβὶδ φησιν ἐκπληττόμενος, ὅτι ἡ θεία φύσις ἠνέσχετό τε αὐτοῦ ποιήσασθαι μνήμην, καὶ δὴ καὶ ἐπισκέψεως ἀξιῶσαι οἰκείας· βραχύ μὲντοι παρὰ τοὺς ἀγγέλους αὐτὸν ἐλαττώσαι, τῷ γεύσασθαι ποιῆσαι θανάτου· δόξῃ δὲ αὐτόν καὶ τιμῇ πάσῃ περιβαλεῖν, ὥστε καὶ Κύριον αὐτόν ἀποφῆναι τῶν ἀπάντων διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν συναφείας.

¹² Hebr. II, 6, 9; Psal. VIII, 5.

nus ab angelis, non minuentis, non gloria et honore coronati, non coronantis, non constituti in opera manuum Dei, non constituentis, non accipientis ea in subjectione, non dantis subjectionem.

Ejusdem ex IV libro contra Apollinarium.

Hominem vero, de quo hæc ait propheta, aperte declarat beatus Paulus assumptum ab Unigenito hominem esse; cum enim dixisset: *Testatus est autem in quodam loco quis dicens: Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus; subjungit: Eum autem qui modice quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum*¹³, clare demonstrans, quod Jesus est homo, de quo beatus David loquitur admirans, quod divina natura passa est memoriam quidem ejus haberi, et eum visitatione sua dignum habuit, ac paulo quidem minus ab angelis minuit, ac fecit, ut gustaret mortem, gloria vero et omni honore induit; ita ut Dominum universonum per copulationem cum eo declararet.

FRAGMENTUM EX LIBRO CONTRA EUNOMIUM.

Ex libro X.

Omnes enim (1) Judæi venturum Christum ex propheticis vocibus exspectabant, magnum quemdam et multorum bonorum eis auctorem futurum. Quapropter interrogante Herode post magorum præsentiam Scribas et Phariseos, ubi Christus nasceretur, responderunt illi, et locum dixerunt, quia *In Bethleem Judææ*¹. Sed non propterea Christum Filium Dei Deum sciebant, hominem autem purum arbitrati sunt Christum secundum proba-

Ctissimos prophetarum futurum, licet parum aliquid his meliorem, quod etiam nunc putantes Judæos quilibet videbit.

Ex libro XI (2).

Ad hæc itaque sufficiunt quidem et quæ diximus, ubi et naturarum differentiam ostendimus et personæ unitatem, et quod secundum naturas iste quidem beneficium accipit, ille autem beneficium dat, certa constituta unitate ex qua indivise ab universa creatura honor impletur.

¹ Matth. II, 5.

(1) Facundus Hermian., IX, 5.

(2) Acta concilii CP. II, collat. VI, ed. Labb. tom. V, col. 547.

DE APOLLINARIO ET EJUS HÆRESI.

Ante 30 enim (1) jam hos annos de incarnatione Domini codicem conscripsimus usque ad 15 millia versuum pertinentem: in quo Arii et Eunomii de

D hac re delicta, necnon etiam Apollinarii vanam præsumptionem, per totum illud opus examinavimus: ut nihil, sicut mea fert opinio, præterirem

(1) Facundus Hermian., X, 4.

PATROL. GR. LXVI.

ex his quæ et ad firmitatem ecclesiasticæ ortho-
doxiæ pertinerent, et ad convincendam eorum im-
pietatem. Sed hi qui omnia facillime præsumunt,
et præterea rursum ab Apollinario, qui princeps
hujus hæresis fuerat, instituti, omnibus quidem
similiter sentientibus opus nostrum manifestum
fecerunt, si quo modo aliqua invenirent valentia ad
convincendum ea quæ in eo sunt scripta. Quoniam
vero nullus contra certamen scriptis suscipere
præsumebat, imitati sunt infirmos athletas et cal-
lidos, qui, dum non possunt contra fortiores cer-
tare, insidiis eos et machinamentis quibus possunt
conantur evertere. Scripserunt enim ipsi inter se
procul dubio quædam inepta, quæ a nobis unquam
minime dicerentur. Denique hæc ipsa in medio
nostrorum scriptorum in quadam parte interpo-
suerunt, et suis familiaribus demonstraverunt, ali-
quando autem et nostris, qui per facilitatem suam
omnia pronis animis audiebant; et hoc quasi do-
cumentum, sicut putabant, nostræ impietatis vi-
dentibus præbebant. Unum autem ex his scriptis
erat, duos filios dicere. Sic enim nos fecerunt in

Ejusdem ex interpretatione psalmi viii.

Propter hoc igitur differentiam hominis assum-
pti tantam nobis psalmus demonstrat. Reperiuntur
autem hæc divisa in Novo Testamento. Dominus
quidem priora in psalmo ad se ipsum refert, et de
se accipit, in quibus ait se esse auctorem creaturæ,
magnificentiamque habere supra cælos evectam, C
factumque se mirabilem in universa terra; Apo-
stolus vero secundam partem psalmi de homine
accipit et interpretatur, qui tanto beneficio Filii
dignus est habitus. Quomodo igitur non est per-
spicuum, quod divina Scriptura plane docet nos,
aliud esse Deum Verbum, aliud vero hominem?
Ille memor est, hujus memoria habetur; ille visitat,
hic qui tanta visitatione habitus sit dignus, beatus
prædicatur; ille beneficii gratia paulo minus ab an-
gelis minuit, hic beneficium fert in hujusmodi
minutione. Atque ille quidem gloria et honore co-
ronat, hic autem coronatur et in iis laudatur. Ille
constituit ipsum super omnia opera manuum sua-
rum, et omnia subjecit sub pedibus ejus: hic au-
tem habitus est dignus, ut horum dominus esset, D
quorum prius potestatem non habebat.

*Theodori impii Mopsuesteni de secundo sermone, pro
miraculis facto.*

Volo, mundare ¹, leproso dicens Salvator, osten-
dit unam esse voluntatem, unam operationem se-
cundum unam eandemque potestatem productam
non verbo naturæ, sed dignationis, per quam uni-
tus est Deo Verbo, qui per præscientiam ex se-
mine David postea homo factus est, ex ipso utero
familiaritatem ad eum affectualem habens.

¹ Mattn. viii, 5.

hoc opere dicentes, quod oporteat putare et dicere
duos filios, et vehementer nos istum sermonem
defendere, dum nos in illa scriptura ubique mani-
feste diceremus, quod non oporteat duos filios di-
cere. Necesse erat ergo, non solum inepta, sed
etiam infirma illa scripta audientibus apparere:
quoniam neque firma ratione, neque convenienti
hoc possibile erat ostendi; et ab illis idcirco in-
firmis erat conscriptum, quatenus ille qui scripse-
rat facilius inde convinci potuisset. Unus ergo ex
nostris propter multam facilitatem hæc nostra esse
credidit scripta, et hujus rei gratia dignus fide
ab illis creditus est qui ista perlegeret, et renun-
tiavit nobis ea quæ fuerant scripta. Cum ergo au-
dissemus, culpavimus quidem illum, quod contra
B nos dictis sermonibus credidisset de his rebus,
quas sæpius et in ecclesia et privatim dicentes nos
audivit, cum fidelio rem scriptis nostram vocem
judicare debuerit, ad documentum nostræ senten-
tiæ, quam in dogmatibus votum nostrum est con-
servare.

Ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ η' ψαλμοῦ.

Διὰ τοῦτο τοίνυν τὴν μὲν διαφορὰν τοῦ τε Θεοῦ
Λόγου καὶ τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου τοσαύτην
ἡμῖν δείκνυσιν ὁ ψαλμός. Διηρημένα δὲ ταῦτα ἐν τῇ
Καινῇ Διαθήκῃ εὐρίσκειται· τοῦ μὲν Κυρίου ἐφ'
ἑαυτὸν λαμβάνοντος τὰ πρότερα τοῦ ψαλμοῦ, ἐν οἷς
C ποιητὴν τε αὐτὸν εἶναι τῆς κτίσεως, καὶ ἐπηρμένον
ἔχειν ὑπεράνω τὴν μεγαλοπρέπειαν, καὶ τεθαυμα-
στῶσθαι ἐν πάσῃ τῇ γῇ· τοῦ δὲ Ἀποστόλου τὰ δευ-
τερα περὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ τῆς τοσαύτης εὐεργε-
σίας ἀξιοθέντος, τοῦ Ἰησοῦ, λαμβάνοντος. Πῶς οὐ
πρόδηλον, ὅτι ἕτερον μὲν ἡμᾶς ἡ θεία Γραφή διδά-
σκει σαφῶς εἶναι τὸν Θεὸν Λόγον, ἕτερον δὲ τὸν ἀν-
θρώπον; Πολλὴν τε αὐτῶν οὖσαν δείκνυσιν ἡμῖν τὴν
διαφορὰν· ὁ μὲν γὰρ μνημονεύει, ὁ δὲ καὶ ταύτης
ἀξιούμενος μακαρίζεται. Καὶ ὁ μὲν εὐεργετῶν ἐλατ-
τοῖ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, ὁ δὲ εὐεργετῆται καὶ
ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἐλαττώσει· καὶ ὁ μὲν δόξῃ καὶ τιμῇ
στεφανοῖ, ὁ δὲ στεφανοῦται καὶ ἐπὶ τούτοις μακαρί-
ζεται· καὶ ὁ μὲν κατέστησεν αὐτὸν ἐπὶ πάντα τὰ
ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπο-
D κάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὁ δὲ ἡξιώθη τοῦ δεσπόζειν
τούτων, ὧν πρότερον οὐκ εἶχε τὴν ἐξουσίαν.

*Θεοδώρου τοῦ ἀσεβοῦς ἐπισκόπου γενομένου
Μοψουεστίας ἐκ τῶν εἰς τὰ θαύματα λόγων β'.*

(1) *Θέλω, καθαρῶσθαι*, πρὸς τὸν λεπρὸν εἰπόν
ὁ Σωτὴρ, ἔδειξε μίαν εἶναι τὴν θέλησιν, μίαν τὴν
ἐνέργειαν, κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν προ-
αγομένην, οὐ λόγῳ φύσεως, ἀλλ' εὐδοχίας, καθ' ἣν
ἡνώθη τῷ Θεῷ Λόγῳ ὁ κατὰ πρόγνωσιν ἐκ σπέρμα-
τος Δαβὶδ, γενόμενος ἄνθρωπος ἐξ αὐτῆς μητρὸς
τὴν πρὸς αὐτὸν ἐνδιάθετον ἔχων οἰκείωσιν.

EX LIBRO CONTRA DEFENSORES PECCATI ORIGINALIS.

De secundo codice, libro quarto, folio decimo, contra sanctum Augustinum defendentem originale peccatum, et Adam per transgressionem mortalem factum, catholice disserentem.

1. (1) Tantis exstantibus quæ demonstrent Adam sic ex terra formatum, ut mortalis prorsus existeret, erga cibum proprium voluit occupare sermonem, nec exinde valens advertere veritatem, pro dogmate vero (2), seductorio ex mendacio, advocacy jungens, etc.

2. Non ait Deus, Mortales eritis, sed *Morte moriemini* (Genes. ii, 17); prorsus existentibus natura mortalibus, inferre mortis experientiam comminatus, quam etiam juxta morem propriæ benignitatis ad effectum perducere distulit. Sicut enim cum dicit: *Qui effuderit hominis sanguinem, sanguis ejus pro eo fundetur* (Genes. ix, 6); non hoc dicit, quia qui occiderit hominem erit mortalis, sed quia dignus est hujusmodi morte damnari: sic et in præsentiarum dixit, *Morte moriemini*; non quod tunc mortales fierent, sed quod digni essent qui mortis sententiam per transgressionem referrent.

3. Sed et divinam sententiam quam post peccatum Deus Adæ inferre videtur adverte. Sic enim dicit (Genes. iii, 17-19): *Quia audisti vocem uxoris tuæ, et comedisti de ligno de quo præceperam tibi de hoc solo non comedere, maledicta terra in operibus tuis; in tristitia comedes ex ea omnibus diebus vitæ; spinas et tribulos proferet tibi, et comedes fenum agri, et in sudore vultus tui comedes panem tuum, donec revertaris in terram.* Hoc autem per hæc comminatus est, quod ærumnosam vitam habiturus esset, cum labore deinceps fructus de terra sumpturus, quibus aleretur et subsisteret, nequaquam habens, ut pridem, tantam propositam largitatem, quanta ex paradisi copia fruebatur. Non enim operari terram pro supplicio dedit Deus, quasi ex immortalis natura in mortalitatem homines transferens, quandoquidem et paradisum ei ut operaretur et custodiret, indixit (Genes.

(1) Præmiserat procul dubio Theodorus argumenta a formatione hominis ex limo terræ petita, quibus resolubilis atque ita mortalis naturæ esse hominem probaret; ipsius enim discipuli, magistri apprime sequaces, locum hunc Genesis argumentari soliti sunt, tanquam principium disputationis: ita Rufinus Syrus in libello Fidei (cap. 29 et seq.), ita Julianus Opere postremo in S. Augustinum (lib. iii Op. Imperf. cap. 30), quod non absurde appellaverim librorum quinque Theodori vel medullam, vel succum, in Cilicia apud ipsum Theodorum confectum (Mercator. lib. Subnot.)

(2) Carpere videtur Augustinum, perinde quasi pro verbis Dei verba diaboli sumpsisset. Si enim consulatur Hebraicus textus, lectioque Latina vulgata, imo et Græca Symmachi, usus est tentator plurali numero, cum suaderet peccatum; singulari Deus, cum daret mandatum abstinendi ab esu

ii, 15); pro tanta vero pristina largitate et voluptate paradisi, ærumnosam ejus fore sustentationem de terræ fructibus comminatur. Nam prorsus mortalis factus, et tunc paradisi fructibus indigebat, sicut nunc terræ fructus inquit; et pro supplicio pristinis fraudatus deliciis, hæc ærumnosissima laboriosissimaque conversatione mulctatur.

4. Unde ad postremum consequenter adjecit, *Quia terra es, et reverteris in terram* (Genes. iii, 19), hinc etiam mortalitatem naturæ significans; non enim immortalis, et nunc primum incipienti sententiam mortis excipere, sicut sapientissimi defensores peccati originalis, imo potius patres peccati mirabiles, asseverant, vocabulum huic terræ composuit: sed ut ab exordio naturaliter effecto mortali, appellationem hanc congruere indicavit divina Scriptura, hoc de hominibus vocabulum ad ostensionem corruptibilis et resolubilis eorum naturæ sæpius assumens. Nam *Recordatus est*, inquit, *quia pulvis sumus; homo, sicut fenum, dies ejus, et sicut flos agri, ita florebit, quia spiritus pertransibit in eo, et non erit amplius locus ejus* (Psal. cxv, 15, 16). Vult autem dicere quod corruptibiles et resolubiles omnes sumus, in modum feni parumper florentis, pereuntisque post paululum. Nam ad breve quidem tempus vitam ducimus; ad non existendum vero deinceps omnino pervenimus. Sic et Abraham: *Ego sum*, inquit, *terra, ac cinis* (Genes. xviii, 27), pro eo ac si diceret, Non sum dignus cum tanto Deo colloqui, homo factus e terra, et omnimodis hoc futurus. Magis ergo dicere debuit, *quia terra eris, et in terram revertaris*, siquidem nunc primum fieret natura mortalis.

Ex secundo codice, libro tertio, ante quatuor folia finis libri.

1. (3) Sed nihil illorum perspicere potuit mirabilis peccati originalis assertor, quippe qui in divinis Scripturis nequaquam fuerit exercitatus, nec ab infantia, juxta beati Pauli vocem, sacras

fructus. Quanquam Septuaginta plurali quoque numero interpretati sunt Hebraicum textum, quo in loco latere arcanum quiddam credidit Ambrosius (Lib. de Parad. cap. 5).

(5) Catholicum dogma de mortalitate hominis oppugnat Theodorus, vel eo maxime quia iniqua foret sententia Dei, qui tantam pœnam ejusmodi peccato irrogaret, cum unius culpa lueretur ab omnibus: quod justum negat Scriptura. Levem culpam, nempe esum pomi, gravis pœna, mors nimirum, sequeretur: quod æquitas vetat. Ad omnes quos inter plurimi exstiter sancti, Noe, Abraham, Moyses, David, etc., ira Dei pertineret, frustra obsistentibus tot tantorumque virorum meritis atque virtutibus: quod divinæ clementiæ repugnat. Primus justus Abel primam excepisset alienæ injustitiæ vindictam: quod cogitatu nefas est. Diabolus peccati primus auctor atque incentor, per-

didicerit litteras (II Tim. III, 18). Sed sive de Scripturæ sensibus, sive de dogmate sæpe declamans, multa frequenter, inepta (1) proprie communiterve, de ipsis Scripturis dogmatibusque plurimis impudenter exprompsit : (2) nam potentiae motus nullum contra sinebat effari, sed tantummodo taciti, qui divinarum Scripturarum habebant notitiam, detrahebant. (3) Novissime vero in hanc dogmatis excidit novitatem, qua diceret quod in ira atque furore Deus Adam mortalem esse præceperit; et propter ejus unum delictum cunctos, etiam needum natos homines, morte muletaverit. Sic autem disputans non veretur, nec confunditur, ea sentire de Deo, quæ nec de hominibus sanum sapientibus, et aliquam justitiæ curam gerentibus, unquam quis æstimare tentavit : sed nec illius divinæ vocis recordatus est, quod non diceretur ulterius ista parabola in Israel : *Patres manducaverunt uvam acerbam, et filiorum dentes obstupuerunt, quia hæc dicit Adonai Dominus : Dentes eorum, qui manducaverint uvam acerbam, obstupescunt (Ezech. XVIII, 23)*; ostendens per hæc quod alterum pro altero, juxta quorundam errorem, Deus omnino non puniat,

stitisset nihilominus immortalis : quod a ratione alienum est. Enoch mortuus non est, cum sit tamen virtutibus longe inferior Moyse, prophetis, apostolis, cæterisque a Paulo celebratis martyribus : *Quibus dignus non erat mundus*. Quæ igitur æquitas Dei, aut quomodo apud ipsum non foret acceptio personarum, cum ex posteris Adami unus quidam minus sanctus eriperetur morte, sanctioribus damnatis? Si mors pœna peccati est, Christus potius, qui sanctissimus quam Enoch, qui minoris justitiæ, debuerit a communi necessitate eximi, juxta sapientiæ divinæ leges.

Inde concludit naturalem esse hominibus mortalitatem; idque sapienter a Deo constitutum, quippe cum utile sit nobis ex mortalitate ad immortalitatem aspirare : ita ut primum terreni et mortalis Adami, tum deinde cœlestis et immortalis imaginem geramus. Et vero Christus ipse ex imperfectis ad perfecta progrediendum esse, exemplo suo monstravit : nam primum se naturæ legisque necessitati submitit, nascens ex muliere, augescens clementis, circumcisis, oblati in templo, parentibus obediens, et tandem mortuus. Deinde naturæ legisque Dominum se ostendit, cum immortalis surrexit sepulcro, et ad dexteram Patris constitutus omnium potestate potitur. Ad hæc contendit, ex eo quod Verbum cum natura mortalitatem assumpserit, nec tamen assumpserit peccatum, confici mortalitatem in natura esse, peccatum in sola voluntate.

(1) Incertum, ad quem e duobus doctoribus spectet oratio. Exprobratio enim quæ sequitur, nempe quod assertor ille peccati originalis, ab infantia sacras litteras non didicerit, ut tangere possit Hieronymum, quemadmodum patet ex Photio, melius tamen in Augustinum cadit, juxta mentem Theodori, aut imperite aut maligne potius loquentis : sicut et illud de potentiae motu intentato. Nam utrumque maxime sanctissimo doctori per calumniam objecit Julianus, qui ad Theodorum de Augustino, scriptis primum ex Occidente, deinde familiari sermone in Cilicia retulit.

(2) Ad hanc querelam calumniantis Juliani respondet Augustinus verbis notatu dignissimis : « Ne argumento miserrimò utamini, quo universi utuntur hæretici, quos a pernicioſa licentia leges

A sed unusquisque pro delictis suis redditurus sit rationem.

2. His consona beatus quoque Paulus annectit : *Deus, inquit, qui reddet unicuique secundum opera sua (Rom. II, 6)*; et, *Unusquisque nostrum onus suum portabit (Gal. VI, 5)*; et, *Tu quid judicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? omnes enim astabimus ante tribunal Christi (Rom. XIV, 10)*.

3. Sed vir mirabilis, propter unius peccatum, tanto furore commotum arbitratus est Deum, ut et illum atrocissimæ pœnæ subderet, et ad universos omnes posteros ejus parem sententiam promulgaret, inter quos quanti justi fuerint, non facile numerare quis poterit. Ex quibus cum maxime considerare convenerat, quod valde videretur incongruum, Noe, Abraham, David, Moysen, et reliquos innumerabiles justos obnoxios pœnæ redditos ob unius delictum, et unum atque ex gustu arboris peccatum; et quod sic, ultra modum justitiæ, iram suam Deus extenderet, ita ut tot justorum virtutes cunctas abjiceret, eosque, propter unius peccatum Adæ, tanto supplicio manciparet.

imperatorum Christianorum reprimunt. Omnes quippe hujusmodi dicunt, quod ipse dixisti, laborare illam partem inopia rationis, quæ in disserendo, cum terrorem subrogat, nullum a prudentibus impetrat, sed cæcum a meticulosus extorquet assensum.

(3) Quem tandem in librum intendebat Theodorus, cum scriberet, novissime Augustinum dixisse, Deum præ ira Adamum inobedientiæ reum, omnesque posteros morti addixisse? An in Tractatum 14 in Joannem, ad hæc verba : *Ira Dei manet super eum (Joan. III, 35)*, ubi ait : « Omnes qui nascuntur habent iram Dei; sed quam iram Dei? quam excepit primus Adam. Sic enim peccavit primus homo, et audivit, *Morte moriemini*; factus est immortalis ille, et cœpimus nasci mortales, cum ira Dei nati sumus. » An potius in Enarrationem Psalmi CI, ad hæc verba : *A facie iræ et indignationis tuæ?* ubi Deum Augustinus alloquens : « Ipsa est, » inquit, « ira tua, Domine, in Adam : ira, cum qua omnes nati sumus, cui nascendo cohaesimus; ira de propagine iniquitatis; ira de massa peccati, secundum quod dicit Apostolus : *Fuimus et nos aliquando filii iræ, sicut et cæteri (Ephes. II, 3)*; et unde dicit Dominus : *Ira Dei manet super eum.* » An tandem in Commentarium Psalmi XXXVII, ubi ait : « Natura nobis facta est pœna, ex vindicta primi hominis; quod erat pœna, nobis natura est? unde dicit Apostolus : *Fuimus et nos aliquando filii iræ*, id est, portantes vindictam, » etc.

Verum, etsi loca ista indicant aliquatenus iram illam Dei quam Theodorus memorat, vix tamen huic voci, novissime, congruunt, si attendantur tempora scribentis Theodori; nam Augustinus dixit scripsitve Tractatus in Joannem, atque Enarrationes in Psalmos, aut ante exortam Pelagianam hæresim, aut saltem ante elaboratos tres libros *De peccatorum meritis*; cum tamen Theodorus ediderit opus cujus excerpta præ manibus habemus duodecim circiter annis post ejusmodi librorum editionem.

Respexit igitur, nisi fallor, in *Enchiridion ad Laurentium*, ubi leguntur hæc verba (cap. 25) : « Mortis quippe supplicium Dominus homini comminatus fuerat, si peccaret : sic eum muneraſ li-

4. Nam etsi nihil aliud mente perpendens, saltem de Abel convenienter aestimare debuerat, qui primus justus existens, primus mortuus est; et si quidem mortem Deus statuerat ad pœnam hominum, quomodo non impietatis erat extremæ, vivere quidem eum, qui fuit causa peccati, vivere etiam cum illo et Evam malitiæ repertricem? Prætermitto autem diabolum in immortalitate hactenus perdurantem; primum autem justum repertoremque virtutis, primumque divini cultus curam gerentem, ante omnes, pœna peccantium fuisse perculsum.

5. Oportebat autem sapientissimum virum et de Enoch, qui non est mortuus, diligenter expendere. Non enim tanta virtute vel pietate præditus fuit, ut melior omnibus existeret, Moyse dico et prophetis apostolisque vel reliquis omnibus de quibus ait beatus Paulus: *Quibus dignus non erat mundus* (Heb. xi, 38): ita ut, illis mortuis, ipse solus sine mortis experientia perduraret. Sed jam ab initio hoc Deus habuit apud se definitum, ut primum quidem mortales fierent, postmodum vero immortalitate gauderent, sic ad utilitatem nostram fieri ipse disponens.

6. *Et post paululum.* Manifestius, inquit, hæc eadem Deus ostendit, cum transfert Enoch, et immortalem facit. Nam si per peccatum causa supplicii Deus intulit mortem, nec olim definitum hoc habuit apud se, ineffabiliter pro nobis, juxta propriam sapientiam, cuncta dispensans, nequaquam Enoch quidem immortalis existeret; Dominus autem Christus ad mortis experientiam perveniret.

7. *Et post paululum.* Idcirco, inquit, Dominus auctor omnium bonorum hominibus factus est, ut sicut Adam primi et mortalis status exstitit inchoator, ita et ipse secundi et immortalis status existens initiator, primitus Adæ prioris naturalia custodiret; dum nascitur ex muliere; dum pannis involvitur, et paulatim ætatis incrementa sortitur: *Jesus enim,* inquit, *proficiebat ætate, et sapientia, et gratia coram Deo et hominibus* (Luc. ii, 52); dum circumcisionem suscipit; dum juxta legalem consuetudi-

bero arbitrio, ut tamen regeret imperio, terreret exitio; atque in paradisi felicitate tanquam in umbra vitæ, unde justitia custodita in meliora conscenderet, collocavit.

« Hinc post peccatum exsul effectus (cap. 26), stirpem quoque suam, quam peccando in se tanquam in radice vitiaverat, pœna mortis et damnationis obstrinxit: ut quidquid prolis ex illo, et simul damnata per quam peccaverat conjuge, per carnalem concupiscentiam, in qua inobedientiæ pœna similis retributa est, nasceretur, traheret originale peccatum, quo traheretur per errores doloresque diversos ad illud extremum, cum desertoribus angelis, vitiatoribus et possessoribus et consortibus suis, sine fine supplicium. Sic per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom. v, 12). Mundum quippe appellavit eo loco Apostolus universum genus humanum. »

Nam primo allatis verbis continetur et ira Dei minantis et punientis vindicta et in universos lata

A nem Deo astitit in templo, parentibusque subicitur et conversationi legitimæ mancipatur. Sic etiam, ad expletionem reliquorum, et mortem, utpote naturæ tributum, postremo suscipit: ut secundum legem humanæ naturæ moriens, et a mortuis divina virtute resurgens, initium cunctis hominibus, qui mortem secundum propriam naturam suscipiunt, fieret, ut a mortuis surgant, et ad immortalem substantiam commutentur.

8. Sicut enim conformes Adæ secundum statum præsentem sumus omnes effecti, sic Christo Domino conformes efficiemur in posterum: *Transfigurabit enim corpus humilitatis nostræ conformes fieri corporis gloriæ suæ* (Philipp. iii, 21); et, *Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis cælestis, tales et cælestes; et sicut portavimus imaginem terreni, portemus etiam imaginem cælestis* (I Cor. xv, 48, 49): ostendens quod primi status Adæ participes facti, necessario etiam secundi Adæ Christi Domini secundum carnem, futuri status participium consequimur: utpote qui ex hac eadem natura constet exortus, et cuncta, quæ fuerant naturæ, suscepit; et ideo sustinuerit mortem, ut mortem naturæ suscipiens, et a mortuis resurgens, naturam liberam morte perficeret.

9. Et mortem quidem propterea suscepit, peccatum vero nequaquam, sed ab hoc immunis permansit omnino. Quod enim erat naturæ, id est, mortem, indubitanter assumpsit; peccatum vero, quod non erat naturæ, sed voluntatis, nullo pacto suscepit. Quod si fuisset in natura peccatum, juxta sapientissimi hujus eloquium, peccatum in natura prorsus existens, necessario suscepisset.

De codice secundo ex libro tertio, folio decimo octavo (1).

1. (2) Si, inquit, peccatum Deus vere sciebat Adam, sit horum sapientissimorum ista responsio, quod hoc insanissimum est vel in cogitatione percipere, manifestum est, quod et peccatum eum noverat, et propter hoc procul dubio moriturum. Quomodo ergo non est extremæ dementiæ credere quod primitus eum immortalem in sex

mortis sententia. Deinde Enchiridion compositum est ab Augustino post obitum Hieronymi, atque adeo post ann. 420. At libros quinque de quibus D nunc agimus Theodorus adversus Augustinum scripsit circiter ann. 425.

(1) Contendit Theodorus a nemine posse prudenter affirmari quod ulla fuerit Dei voluntas de immortalitate statim ab ortu Adamo concedenda, si modo Deus omnium, atque ita peccati ab Adamo committendi, præsciis dicatur; id enim vel sapientiæ divinæ, vel potestati derogaret. Cujus enim est sapientiæ, inquit, concedere aliquid tanquam eximium beneficium, in sex tantum horas? aut cujus tantæ potestatis, velle serio hominem esse immortalem, nec impedire quominus a diabolo in mortem trahatur?

(2) Procul dubio perturbatus est locus vitio notariorum: ita vero restituendus: « Numquid peccatum Deus nesciebat Adam? Sed cum sit horum sapientissimorum et ista responsio, quod hoc insanissimum est vel in cogitatione percipere, manifestum est, » etc.

horas fecerit (nam tantæ fuerunt a conditione ejus usque ad commissionem, quandoquidem sexto die factus e terra, et comedens contra divinum mandatum, de paradiso pulsus est), mortalem vero post peccatum monstraverit?

2. Certum est enim, quia, si eum immortalem esse voluisset, ne ipsum quidem intercedens peccatum Dei sententiam commutasset; quia nec diabolus fecit ex immortali mortalem, et quidem cunctorum malorum existentem principium.

De secundo codice ex libro tertio, folio vicesimo quinto.

1. (1) Non enim, inquit, his qui ab Adam usque ad adventum Christi Domini in tantis fuerunt im-

(1) Theodorus, opinor, quasi miraretur pro immortalitate Adamo innocenti asserenda Augustinum tantis viribus pugnare, conatus est probare immortalitatem per se numerandam non esse in bonis, sed inter ἀδιάφορα, nec magni faciendam,

pietatibus et iniquitatibus quantas beatus Paulus propriis verbis expressit, ut in superioribus ex ejus declaratum vocibus, tanquam magnum quiddam resurrectionis collaturus est præmium, si eos suppliciiis quibusdam sine fine et sine correctione tradiderit. Nam ubi jam loco muneris resurrectio putabitur, si pœna sine correctione resurgentibus inferatur?

2. *Et post paululum.* Quis, inquit, ita flemens, ut tantum bonum credat materiam fieri resurgentibus infiniti supplicii, quibus utilius erat omnino non surgere, quam tantorum et talium malorum, post resurrectionem, sub infinitis pœnis experientiam sustinere?

nisi jungatur cum impeccabilitate et beatitudinis præmio; quandoquidem ipsis quoque impiis communicanda est, ad incrementum supplicii; non communicanda utique, si tantum esset bonum quantum a defensoribus peccati originalis dicitur.

EX TERTIO DECIMO LIBRO CODICIS MYSTICI.

« Angelus diaboli (1) est, inquit, Samosatenus Paulus, qui purum hominem dicere præsumpsit

Domnum Jesum Christum, et negavit existentiam divinitatis Unigeniti, quæ est ante sæcula. »

(1) Facundus Hermian., III, 2.

EX THEODORI EPISTOLA II AD ARTEMIIUM ALEXANDRINUM.

Quos (1) oportuit scire quia Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum adoramus, in istis divinam et æternam et increatam compleri dicentes Trinitatem. Quoniam ejusdem essentiae est unumquodque horum, hoc est æternæ omnium factorum causæ, et revera divinæ. Et Pater non propter aliud, sed propter propriam essentiam adorandus est. Ita etiam et Filius, non pro alio hoc accipiens, sed quia illius et talis essentiae est, circa quam congruebat hæc impleri. Similiter etiam et Spiritum sanctum ejusdem essentiae cognoscentes, propter propriam essentiam adoramus. Sic et tres personas

dicimus, unamquamque perfectam, et ejusdem essentiae, æternæ ac divinæ, et eorum quæ facta sunt causam arbitantes esse, et tres adoramus personas, unius eas essentiae credentes revera divinæ. Quomodo itaque possibile est quartam personam super has addere illam quæ assumpta est servi formam? quam neque ejusdem substantiæ arbitramur esse, cui neque propter se cultus debetur, neque propter propriam essentiam debere suscipere adorationem agnoscimus, neque ipsam solam apud se divise in propria persona adoramus, sicuti dividi eam putant.

(1) Facundus Hermian., III, 5.

EX EJUSDEM EPISTOLA AD DOMNUM FRAGMENTA (1).

Naturarum quæ juxta εὐδοκίαν fit adunatio, unam utriusque communi nomine appellationem præstat, voluntatem, operationem, auctoritatem, potentiam, dominatum, dignitatem, imperium nullo modo divisum, cum una utriusque secundum illam sit dicaturque persona.

(1) Facundus Hermian., IX, 3, not. a.

Ἡ κατ' εὐδοκίαν τῶν φύσεων ἔνωσις μίαν ἀμφοτέρων τῶν τῆς ὁμωνυμίας λόγῳ ἐργάζεται τὴν προσηγορίαν, τὴν θέλησιν, τὴν ἐνέργειαν, τὴν αὐθεντίαν, τὴν δυναστείαν, τὴν δεσποτείαν, τὴν ἀξίαν, τὴν ἐξουσίαν, μηδενὶ τρόπῳ διαιρουμένην ἐνὸς ἀμφοτέρων κατ' αὐτὴν προσώπου καὶ γενομένου καὶ λεγομένου.

Καὶ τί δεῖ πολλά λέγειν; Ὁ τῆς κατ' οὐσίαν ἐνώσεως ἐπὶ μόνων τῶν ὁμοουσίων ἡλήθευται λόγος, ἐπὶ δὲ τῶν ἑτεροουσίων διέψευσται· συγχύσεως εἶναι καθαρῶς οὐ δυνάμενος· ὁ δὲ τῆς κατ' εὐδοκίαν ἐνώσεως τρόπος, ἀσυγχύτους φυλάττων τὰς φύσεις καὶ ἀδιαίρετους, ἐν ἀμφοτέρων τὸ πρόσωπον δείκνυσι, καὶ μίαν τὴν θέλησιν, καὶ μίαν τὴν ἐνέργειαν μετὰ τῆς ἐπομένης τούτοις μιᾶς αὐθεντίας καὶ δεσποτείας.

Κατὰ γὰρ τὸν τῆς εὐδοκίας τρόπον τῷ Θεῷ Λόγῳ συναφθεὶς, ὡς ἔφαμεν, ἐξ αὐτῆς τῆς μήτρας ὁ τεχθεὶς ἐκ τῆς Παρθένου ναδς μεμένηκεν ἀδιαίρετος, τὴν ἐν παῶν αὐτῷ ταῦτοβουλίαν καὶ ταῦτουργίαν ἐσχηκώς· ὧν οὐδὲν ἐστὶ συναφέστερον.

A

Et post alia :

Et quid multis opus est? Unitionis secundum substantiam ratio in solis consubstantialibus vera est; in iis quæ alterius sunt substantiæ falsa, cum sine confusione esse nequeat. Unitionis vero juxta εὐδοκίαν modus, inconfusas servans naturas et indivisas, unam utriusque personam ostendit, unamque voluntatem, et operationem unam, cum una quæ ista consequitur, auctoritate ac dominatu.

Et post alia rursum :

Juxta modum enim εὐδοκίας Deo Verbo conjunctum, ut diximus, ab ipso utero quod ex Virgine natum est templum, mansit indivisum, eandem in omnibus cum ipso habens voluntatem, eandemque operationem : quibus nihil esse potest conjunctius.

EX LIBRO AD BAPTIZANDOS.

Neque enim (1), si duas naturas dicamus, necessitas nos ulla constringit aut duos dicere filios, aut duos homines, aut duos Christos : quoniam hoc putare extremæ est amentix.

Ejusdem Theodori ex libro Ad baptizandos (2).

Quando enim dicit : *De filio suo, qui factus est ex semine David secundum carnem*¹, certum quidem quod filium hic eum qui ex semine David factus est secundum carnem, non Deum dicit Verbum, sed assumptam servi formam. Nec enim Deus secundum carnem, nec Deus ex semine factus est David, sed sumptus pro nobis homo, quem filium beatus Apostolus manifeste vocat.

Ejusdem Theodori ex eodem libro

Renatus alter factus es pro altero, non jam pars Adam mutabilis et peccatis circumfusi, sed Christi qui omnino inculpabilis per resurrectionem factus est.

Misertus (3) est Creator perditæ creaturæ, et sine commistione format infantem, perducit ad ætatem virilem, incrementorum quidem processu naturæ similitudinem pro modo credulitatis insinuans; occulte vero eidem copulatus existens, non aberat cum formaretur, non dividebatur cum nasceretur; loquenti conjunctus est præsens, in ejus actibus perseverans atque ibi suam connexionem sine peccato custodiens.

Ejusdem ex eodem libro.

Ut multam quidem ejus faceret diligentiam, omnia autem illius propria faceret et toleraret, per omnes eo ducto passiones, per quas eum secundum suam virtutem perfectum fecit, nec a mortuis secundum suæ naturæ legem recedens, sed sua præsentia et operatione et gratia liberans quidem eum de morte, et malis quæ inde sunt;

B resuscitans autem eum de mortuis, et ad meliorem finem perducens.

Ejusdem Theodori ex eodem libro.

Deinde ostendens cujus gratia passus est, diminutionem infert : *Quatenus circa Deum pro omnibus gustaret mortem*² : quia, divina natura ita volente, separata illa, ipse per se pro omnium utilitate gustavit mortem; et ostendens quod deitas separata quidem erat ab illo qui passus est secundum mortis experimentum, quia nec possibile erat illam mortis experimentum accipere, non tamen illi qui passus est abfuerat secundum diligentiam.

Ejusdem ex eodem libro.

*Jesum enim, ait, de Nazareth, quem unxit Deus Spiritu et virtute*³, cujus unctionem meritis, et immaculatus effectus est per omnia, et ad divinam naturam meruit conjunctionem. Neque enim conjunctionem suscepisset illam, nisi prius immaculatus factus fuisset, ut sic condeceat illius unitatem.

Ejusdem Theodori ex interpretatione secundum Matthæum Evangelii.

Nam et illud : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*⁴, insania evidens est de Deo Verbo putare dicere eum. Qui enim dixit : *Hic est Filius meus dilectus*; et intulit : *In quo mihi complacui*, significavit quod aperte ad comparationem hoc dicit aliorum filiorum, qui nec dilecti ei sunt, nec placere nimis potuerunt ei.

Ejusdem ex libro Ad baptizandos.

Permanens autem, donec secundum suam creaturam et virtutem solvens mortis dolores, liberavit eum ineffabilibus illis vinculis, et de mortuis resuscitans, transtulit quidem in immortalem

¹ Rom. i, 3. ² Hebr. ii, 9. ³ Act. x, 38. ⁴ Matth. iii, 17.

(1) Facundus Hermian., ix, 3.

(2) Ex conc. Constantinop. VI, collat. iv.

(3) Misertus est... custodiens. Ex Mario Mercatore; p. 4059 ed. Migne.

vitam; incorruptum autem eum et immortalem et A tulit finem, et in dextera sua sedere fecit et nobis ad eum donavit communionem.

Et post alia :

Christum justificatum et immaculatum factum virtute sancti Spiritus, sicut beatus Paulus modo quidem dicit : *Quod justificatus est in spiritu*⁵ ; modo vero : *Qui per Spiritum æternum, immaculatum se obtulit Deo*⁶, mori quidem fecit secundum legem hominum ; utpote autem impeccabilem virtute sancti Spiritus factum, resuscitavit de mortuis, et ad vitam constituit meliorem : immutabilem quidem animæ cogitationibus, incorruptum autem et indissolutum et carne faciens.

*Et post alia : Deo autem gratias, qui nobis B dedit victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum*⁷ ; istorum causam fuisse nobis dicens Deum, qui contra omnes adversarios nobis dedit victoriam, sive mortis, sive peccati, sive cujuscunque hinc nascendi mali ; qui Dominum nostrum Jesum Christum pro nobis hominem sumens, et ipsum per resurrectionem de mortuis ad meliorem trans-

Hoc vero non ex nobisipsis invenimus testimonium, sed ex divina edocti sumus Scriptura, quoniam et beatus Paulus ita dicit : *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus*⁸ ; non quod ex Judæis et secundum carnem est, qui super omnia Deus est ; sed hoc quidem ad significandam humanam naturam dixit, quam ab Israelitico genere esse sciebat, illud autem ad ostendendam divinam naturam, quam supra omnia et omnibus dominantem sciebat : O surdi, audite, et cæci, videte⁹.

Ejusdem de interpretatione symboli trecentorum decem et octo sanctorum Patrum.

Sed Christum quidem secundum carnem et assumptam servi formam, eum autem qui eam assumpsit, super omnia nominans Deum, intulit tamen hoc secundum conjunctionem nominum ut naturarum manifestam divisionem faciat. Nemo igitur neque eum qui secundum carnem ex Judæis est, dicat Deum qui est super omnia, secundum carnem ex Judæis.

⁵ I Tim. iii, 16. ⁶ Hebr. ix, 14. ⁷ I Cor. xv, 57. ⁸ Rom. ix, 5. ⁹ Isa. xlii, 18.

ΙΣΟΝ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΠΑΡΑΠΛΑΣΘΕΝΤΟΣ ΣΥΜΒΟΛΟΥ (1).

EXEMPLUM

EXPOSITIONIS SYMBOLI DEPRAVATI [TRANSFORMATI].

Qui nunc primum in ecclesiasticorum dogmatum C disciplina accurate instituuntur, vel ab hæretico quopiam errore ad veritatem transire volunt, eos doceri, et confiteri oportet, in unum nos Deum, Patrem sempiternum credere : qui neque posterius cœpit esse ; sed jam inde ab initio sempiternus Deus exstitit : neque posterius evasit Pater, quoniam semper et Deus Pater fuit. Credimus etiam in unum Dei Filium unigenitum, ex Patris substantia existentem, qui est vere Filius, et ejusdem substantiæ cum eo, cujus est et esse creditur Filius. Et in Spiritum sanctum, qui cum sit ex Dei substantia, Filius non est, sed substantialiter Deus ; utpote ejus substantiæ existens, cujus est Deus et Pater, ex quo quidem est secundum substantiam. Nos enim, inquit, non spiritum mundi accepimus,

Τοὺς ἢ νῦν πρῶτον παιδευομένους τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων τὴν ἀκρίβειαν, ἢ ἐκ τινος αἰρετικῆς πλάνης μεθίστασθαι βουλομένους ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν, διδάσκεσθαι ὀφείλει [προσῆκει, προσῆκεν], καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα αἰδίων, οὐθ' ὕστερον ἀρξάμενον τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἀνωθεν ὄντα αἰδίων Θεόν, οὔτε μὴν ὕστερον γεγονότα Πατέρα, ἐπειδὴ περ αἰεὶ Θεός τε ἦν καὶ Πατήρ. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἓνα Θεοῦ Υἱὸν μονογενῆ, ἐκ τῆς οὐσίας ὄντα τῆς πατρῴας, ὄντως Υἱόν, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα, οὐπὲρ ἐστὶ καὶ πιστεύεται Υἱός. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ἐκ τῆς Θεοῦ τυγχάνον οὐσίας, οὐχ Υἱόν, Θεὸν δὲ ὄντα τῇ οὐσίᾳ, ὡς ἐκείνης ὄν τῆς οὐσίας, ἥσπερ ἐστὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, ἐξ οὐπὲρ κατ' οὐσίαν ἐστίν. Ἡμεῖς [ὅμεῖς] γὰρ φησὶν, οὐ, τὸ πνεῦμα ἐλάβομεν [ἐλάβετε] τοῦ κόσμου, ἀλλὰ

(1) Ex actis concilii Ephesini, Labb. Concil. III, 677. De hoc symbolo vide Notitiam in vitam et scripta Theodori, hujus voluminis col. 73.

τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ, τῆς μὲν κτίσεως ἀποχωρί-
 σας [αὐτὸ χωρίσας] ἀπάσης, Θεῷ δὲ συνάψας, ἐξ
 οὐπερ κατ' οὐσίαν ἐστὶ ἰδιόζοντι λόγῳ παρὰ πᾶσαν
 τὴν κτίσιν· ἣν οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλ' αἰτία δημιουρ-
 γίας ἐκ Θεοῦ νομίζομεν [νομίζοντες] εἶναι. Καὶ οὕτε
 Υἱὸν νομίζομεν [νομίζοντες], οὕτε διὰ Υἱοῦ τὴν ὑπ-
 αρξιν εἰληφόρ. Ὁμολογοῦμεν δὲ Πατέρα τέλειον προσ-
 ῶπῳ, καὶ Υἱὸν ὁμοίως, καὶ Πνεῦμα δὲ ἅγιον ὡς-
 αὐτως· σωζομένου τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας ἡμῖν,
 τῷ Πατέρα καὶ Υἱὸν, ὁμοίως καὶ Πνεῦμα ἅγιον, μὴ
 τρεῖς τινὰς διαφόρους οὐσίας νομίζειν, ἀλλὰ μίαν τῇ
 ταυτότητι τῆς θεότητος γνωριζομένην. Χρὴ δὲ καὶ
 περὶ τῆς οἰκονομίας, ἣν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας
 ἐν τῇ κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν οἰκονομία ὁ Δε-
 σπότης ἐξετέλεσε Θεός, εἰδέναι ὅτι ὁ Δεσπότης Θεός
 Λόγος ἄνθρωπον ἐλήφει τέλειον, ἐκ σπέρματος ὄντα
 Ἀβραάμ, καὶ Δαυὶδ, κατὰ τὴν διαγόρευσιν τῶν θείων
 Γραφῶν, τοῦτο ὄντα τὴν φύσιν, ὅπερ ἦσαν ἐκεῖνοι,
 ὧν περ ἐκ σπέρματος ἦν, ἄνθρωπον τέλειον τὴν φύ-
 σιν, ἐκ ψυχῆς τε νοεράς καὶ σαρκὸς συνεστῶτα ἄν-
 θρωπίνης. Ὁν ἄνθρωπον ὄντα καθ' ἡμᾶς τὴν φύσιν,
 Πνεύματος ἁγίου δυνάμει ἐν τῇ τῆς Παρθένου [παρ-
 θενίας] μήτρᾳ διαπλασθέντα, γενόμενον ὑπὸ [γεγο-
 νέναι ἐκ] γυναικὸς, καὶ γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα πάν-
 τας ἡμᾶς ἐξαγοράσῃ τῆς τοῦ νόμου δουλείας, τὴν
 πόρρωθεν προωρισμένην υἰοθεσίαν ἀπολαθόντας,
 ἀπορρήτως συνῆψεν ἑαυτῷ· θανάτου μὲν αὐτὸν κατὰ
 νόμον ἀνθρώπων πειραθῆναι κατασκευάσας [παρα-
 σκευάσας], ἐγείρας δὲ ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀναγαγὼν εἰς
 οὐρανόν, καὶ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν
 δὴ ὑπεράνω πάσης ὑπάρχων ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας,
 καὶ κυριότητος, καὶ δυνάμεως, καὶ παντὸς ὀνόματος
 ὀνομαζομένου οὐκ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ μόνον, ἀλλὰ
 καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τὴν παρὰ πάσης τῆς κτίσεως
 δέχεται προσκύνησιν, ὡς ἀχώριστον πρὸς τὴν θείαν
 φύσιν ἔχων τὴν συνάφειαν, ἀναφορᾷ Θεοῦ καὶ ἐννοίᾳ
 πάσης αὐτῷ τῆς κτίσεως τὴν προσκύνησιν ἀπονεμού-
 σης. Καὶ οὕτε δύο φαμέν υἱούς, οὕτε δύο κυρίους·
 ἐπειδὴ εἷς Θεός [Υἱός] κατ' οὐσίαν ὁ Θεός Λόγος, ὁ
 μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὅπερ οὗτος συνημμέ-
 νος τε καὶ μετέχων θεότητος κοινωνεῖ τῆς Υἱοῦ προσ-
 ηγορίας τε καὶ τιμῆς· καὶ Κύριος κατ' οὐσίαν ὁ Θεός
 Λόγος, ὃ συνημμένος οὗτος κοινωνεῖ τῆς τιμῆς· καὶ
 διὰ τοῦτο οὕτε δύο φαμέν υἱούς, οὕτε δύο κυρίους·
 ἐπειδὴ εἷς [δῆλου] τοῦ κατ' οὐσίαν ὄντος Κυρίου τε καὶ
 Υἱοῦ, ἀχώριστον ἔχει [ἔχων] πρὸς αὐτὸν τὴν συνάφειαν
 ὁ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ληφθεὶς σωτηρίας συναναφέρεται
 τῇ τε ὀνομασίᾳ καὶ τῇ τιμῇ τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τοῦ Κυ-
 ρίου, οὐχ ὡς περ ἡμῶν ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχων
 Υἱός· ὅθεν δὴ καὶ πολλοὶ υἱοὶ κατὰ τὸν μακάριον
 λεγόμεθα Παῦλον· ἀλλὰ μόνος ἐξαίρετος ἔχων τοῦτο
 ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον συναφείᾳ· τῆς τε υἰότη-
 τος καὶ κυριότητος μετέχων, ἀναιρεῖ μὲν πᾶσαν ἐν-
 νοίαν δυνάδος υἱῶν τε καὶ κυρίων, παρέχειν δὲ ἡμῖν
 ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον συναφείᾳ πᾶσαν ἔχειν
 αὐτοῦ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἐννοίαν, καὶ τὴν θεωρίαν,

A *sed Spiritum qui ex Deo est*¹: separans illum ab
 universa creatura, Deoque conjungens, ex quo se-
 cundum substantiam est peculiari ratione præ uni-
 versa creatura, quam non essentialiter, sed cau-
 salitate creationis ex Deo censemus esse. Sed nec
 Filium illum putamus, neque per Filium, suam
 subsistentiam habentem. Confitemur autem Patrem
 personaliter perfectum, pari modo Filium, et Spi-
 ritum sanctum similiter. Pietatis autem doctrinam
 integre retinemus, Patrem, et Filium, similiter et
 Spiritum sanctum, non tres aliquas diversas exi-
 stimantes substantias, sed unam identitate deita-
 tis agnoscendam. Quin de dispensatione quoque,
 quam salutis nostræ causa in Christi Domini in-
 carnatione Dominus Deus perfecit, nosse oportet,
 B Dominum Deum Verbum hominem secundum natu-
 ram perfectum, ex humana carne et anima ratio-
 nali consistentem, ex Abrahæ et David semine as-
 sumpsisse, ut divinæ Scripturæ testantur², hoc
 ipsum secundum naturam existens, quod erant
 illi, quorum e semine fuit. Quem secundum no-
 stram naturam, nobisque similem hominem exsi-
 stentem, Spiritus sancti virtute in utero Virginis
 formatum, factum ex muliere, factum sub lege, ut
 nos omnes filiorum adoptionem jam olim prædesti-
 natam recepturos, a servitutis lege redimeret³,
 inexplicabili quodam modo sibi conjunxit; ac
 ipsum quidem humano more morti objecit, ex
 mortuis autem excitavit, et in cælum assumpsit,
 et ad dexteram Dei collocavit. Cum ergo super
 C omnem principatum, et potestatem, et dominatio-
 nem, et virtutem, et omne nomen, quod nominatur
 non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro,
 sit constitutus⁴, ab universa quoque creatura
 adoratur, tanquam inseparabilem habens cum di-
 vina natura conjunctionem, cum respectu et ratione
 Dei omnis creatura adorationem ei tribuat. Neque
 duos filios, aut duos dominos dicimus [inducimus];
 quandoquidem unus tantum est per essentiam Fi-
 lius, nempe Deus Verbum, Filius Patris unigenitus,
 cui conjunctus hic, et Deitatis comparticeps, con-
 sors etiam est appellationis et honoris Filii. Ac
 essentialiter quidem Dominus est Deus Verbum,
 cui hic copulatus particeps est honoris; ideoque
 D nec duos filios, nec duos dominos dicimus: quia,
 cum manifeste sit per essentiam Dominus et Fi-
 lius, is qui propter salutem nostram assumptus
 est, ipsi inseparabiliter conjunctus, Domini Filii-
 que nomine et honore cohonestatur, non ad eum
 modum, quo unusquisque nostrum per se filius
 existit; unde sane etiam juxta beatum Paulum⁵,
 multi filii dicimur: sed solus eximium hoc habens
 propter societatem conjunctionemque cum Deo-
 Verbo; ac filiationis et dominationis particeps,
 omnem quidem dualitatis filiorum atque dominorum
 cogitationem excludit: per illam vero cum Deo-

¹ 1 Cor. ii, 12. ² Matth. i, 1; Rom. i, 3. ³ Galat. iv, 4. ⁴ Ephes. i, 21. ⁵ Galat. iii, 26.

Verbo conjunctionem efficit, ut nos omnem fidem, A ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τὴν προσκύνησιν, καὶ [ἰσως, κατὰ] omnemque cogitationem et contemplationem de ἀναφορὰν Θεοῦ, παρὰ πάσης δέχεται τῆς κτίσεως. illo habeamus : quare etiam adorationem, ob eam quæ in Deum refertur habitudinem, ut universa creatura suscipit.

Unum igitur Filium et Dominum Jesum Christum, per quem facta sunt omnia, esse dicimus ; primo quidem ac præcipue Deum Verbum, qui secundum essentiam Dei Filius et Dominus est, mente concipientes ; simul vero etiam quod assumptum est, hoc est, Jesum a Nazareth, animo complectentes, quem Deus spiritu et virtute inunxit ⁶, tanquam in conjunctione cum Deo Verbo filiationis et dominationis participem. Qui etiam, juxta beati Pauli doctrinam ⁷, secundus Adam appellatur, utpote ejusdem quidem existens cum Adam naturæ, demonstrans autem nobis statum futurum. Tantum autem inter hunc et illum discrimen intercedit, quantum inter eum qui futuræ vitæ ineffabilia bona subministrat, et alterum, qui præsentium calamitatum initium causamque dedit. Appellatus est itidem secundus Adam, tanquam is, qui secundum statum nobis ostenderit : siquidem status prioris mortalis, et passioni obnoxii, multisque miseriis referti, Adam auctor exstitit, in quo etiam similitudinem ipsius hausimus : secundum vero statum Christus Dominus demonstravit ; qui olim, cum de cælo apparuerit, omnes nos in suum adducet consortium. *Primus enim homo, inquit, de terra terrenus, secundus homo Dominus de cælo* ⁸, hoc est, inde appariturus, ut omnes ad sui ipsius imitationem perducatur. Unde addit : *Qualis terrenus, tales et terreni ; et qualis cælestis, tales et cælestes. Et : Sicut portavimus imaginem terreni, portemus etiam imaginem cælestis* ⁹. Itaque in hoc ipso qui apparet, et ab omnibus qui judicandi sunt palam cernetur, divina natura occulte latitans judicium exercebit. Nam tempora quidem ignorantiae nostræ despiciens Deus nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant ; eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in justitia, in viro, in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis ¹⁰. Hæc est ecclesiasticorum dogmatum doctrina : et omnis qui diversa ab his sentit, anathema sit. Omnis qui non accipit salutarem pœnitentiam, anathema sit. Omnis qui sacram Paschatis diem non celebrat juxta ritum sanctæ catholicæ Ecclesiæ, anathema sit.

Ἔνα τοίνυν τὸν Κύριόν [ἰσως, Υἱόν] φάμεν, καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· πρωτοτύπως μὲν τὸν Θεὸν Λόγον νοοῦντες, τὸν κατ' οὐσίαν Υἱὸν Θεοῦ καὶ Κύριον, συνεπινοοῦντες δὲ τὸ ληφθὲν, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς πνεύματι καὶ δυνάμει, ὡς ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον συναφείᾳ υἰότητός τε μετέχοντα καὶ κυριότητος· ὃς καὶ δεύτερος Ἀδὰμ κατὰ τὸν μακάριον καλεῖται Παῦλον, ὡς τῆς αὐτῆς μὲν φύσεως ὑπάρχων τῷ Ἀδὰμ ἀναδείξας δὲ ἡμῖν τὴν μέλλουσαν κατάστασιν· καὶ τοσαύτην ἔχων πρὸς ἐκεῖνον τὴν ἀναφορὰν [ἰσως, διαφορὰν], ὅσηπερ ἂν γένοιτο τοῦ τὰ ἀπόρρητα χορηγοῦντος ἐπὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως ἀγαθὰ πρὸς τὸν τῶν παρόντων λυπηρῶν δεδοχότα τὴν ἀρχήν. Τὸν ὅμοιον δὲ τρόπον καὶ δεύτερος Ἀδὰμ [ἄνθρωπος] καλεῖται, ὡς τὴν δευτέραν κατάστασιν ἐκφύνας. Ἐπειδὴπερ τῆς μὲν προτέρας ἀρχῆς γέγονεν ὁ Ἀδὰμ, τῆς θνητῆς, καὶ παθητῆς, καὶ πολλῶν γεμύσεως ὀδυνηρῶν, ἐν ᾧ δὴ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν εἰλήφάμεν ὁμοίωσιν· τὴν δευτέραν δὲ ἀνέδειξεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ὃς ἐξ οὐρανῶν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος φανείς, ἅπαντας ἡμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν ἄξων [ἄξει] τὴν οἰκείαν· Ὁ γὰρ πρῶτος, φησὶν, ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος, ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ, τουτέστιν, ἐκεῖθεν ἀναφαίνεσθαι μέλλων ἐπὶ τῇ πάντας εἰς μίμησιν ἄγειν ἑαυτοῦ. Ὅθεν ἐπάγει· Οἶκος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οἶκος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι· καὶ, Καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. Ἐν τούτῳ δὲ φαινομένῳ τε καὶ παρὰ πάντων ὀρωμένῳ τῶν κρίνεσθαι μελλόντων, ἐν ἀφανεί τυχάνουσα ποιήσεται τὴν κρίσιν ἡ θεία φύσις· Τοὺς γὰρ χρόνους τῆς ἀγνοίας ἡμῶν ὑπεριδὼν ὁ Θεός, τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρί, ᾧ ὥρισε, πίστιν παρσχὼν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Αὕτη τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων ἡ διδασκαλία, καὶ πᾶς ὁ ἐναντία τούτοις φρονῶν ἀνάθεμα ἔστω. Πᾶς ὁ μὴ δεχόμενος τὴν σωτήριον μετάνοιαν, ἀνάθεμα ἔστω· πᾶς ὁ μὴ ποιῶν τὴν ἀγίαν ἡμέραν τοῦ Πάσχα κατὰ τὸν τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν, ἀνάθεμα ἔστω.

⁶ Act. x, 30. ⁷ I Cor. xv, 45. ⁸ ibid. 47. ⁹ ibid. 48. ¹⁰ Act. xvii, 30

SYNESIUS

PTOLEMAIDIS IN LIBYCA PENTAPOLI EPISCOPUS

NOTITIA HISTORICA.

Ex Dionysii Petavii notis ad Synesium, Opp. Synes. ed 1653, p. 1.

Synesio gentili primum philosopho, deinde Christiano, et episcopo, patria fuit eadem, quæ et Aristippum et Carneadem celeberrimos olim in philosophia viros edidit, Cyrene Pentapoleos urbs in Libya Ægypto proxima: quam Battus Lacedæmonius condidit, a quo majores suos ortum accepisse gloriatur Epistola adversus Andronicum. Imo vero stirpis suæ seriem ab Eurysthene usque primo Doriensium apud Spartam rege deductam in publicis exstare tabulis ibidem refert. Hic philosophiæ operam dedit Alexandriæ, magistra usus Hypatia, Theonis insignis mathematici filia; quæ per illud tempus primas in omni genere doctrinæ ferebat: adeo ut ingens ad eam audiendam concursus hominum fieret, atque apud principes viros, et Augustales præfectos auctoritate floreret et gratia: quæ res illi postremo exitium attulit. Nam cum Theodosio Juniore imperante Alexandriam Orestes administraret, qui et Hypatiam observabat, et a Cyrillo episcopo dissidebat; ratus populus mutuæ illorum concordie Hypatiam intercedere, membratim eam discerpserit, ut narrat Socrates lib. vii, cap. 15: quod Honorio x et Theodosio vii cons. Martio mense per Jejunii dies accidit; qui est annus Christi 415.

Synesio frater fuit Evoptius, qui post illum Ptolemaidis episcopatum tenuit, ut ex Ephesini concilii parte ii, act. 6, liquet. Meminit et alterius fratris Anastasii ep. 79; sororis item Stratonices epist. 75. Uxorem Alexandriæ duxit; quibus nuptiis Theophilum patriarcham præfuisse testatur ipse epist. 105, et in eadem urbe liberos se ex illa suscepisse demonstrat epist. 18: quos fuisse numero quatuor, ac paulo post susceptum episcopatum obiisse variis ex epistolis colligitur, præsertim ep. 53 et 126. Hic perhonorifica legatione apud Arcadium imperatorem Cyrenes patriæ nomine functus est, sub ipsum illius exordium; de qua in notis ad *Orat. de regno* plura dicimus.

Postea cum ob philosophiæ ac cæterarum artium raram et exquisitam scientiam illustre sibi nomen peperisset, adeo ut non gentiles modo, sed etiam Christianos in amorem admirationemque raperet sui, Ptolemaidis episcopatum invitus capessere coactus est; qua de re paulo nobis est accuratius disputandum.

Scribit Evagrius lib. i, cap. 15, ex eoque Photius cod. 26, et Nicephorus lib. xiv, cap. 55, Synesium gentilem philosophum a Christianis adductum esse, ut Christo nomen daret, et baptismum ac deinde episcopale munus caperet, quamvis, pro eo ac Platonis decreta sequebatur, resurrectionem corporum nondum sibi persuadere potuisset; at illos haud dubia spe fretos, tantis viri virtutibus et ornamentis reliqua divinitus accessura, Christianam fidem ex dimidio profitentem admisisse.

Annus quo ad episcopatum evectus est Synesius, fuit Christi 410, quod demonstrant epistolæ 13 et 66. Prior Pascha denuntiat in diem 19 Pharmuthi (Aprilis 14), qui est annus 412. In eadem vero significat se recens episcopum esse factum. In posteriore scribens ad Theophilum, testatur annum agertium ab reddita communione Joannis Chrysostomi fautoribus, ac sopitis dissensionibus, et reconciliata pace; cum antecedente anno nondum episcopus fuisset. Mortuus est Chrysostomus anno 407, post cujus obitum statim Theophilus sancientiæ inter partes ἀμνηστίας auctor fuit: a qua tertius annus in 410 incidit. Eo igitur episcopatum iniit Synesius, et, si historicis iisdem credimus, etiam Christianus esse cœpit. Atqui longe ante hoc tempus Christianum fuisse, non pauca neque levia nobis argumenta suppetunt. Primum hymno tertio, a versu 430, testatur se jam tum in legatione triennali, quam pro Cyrene patria sua apud Arcadium imperatorem obiit, pro Christiano se gessisse. Nam de legationis exitu sollicitum ait se Ecclesias omnes adiisse, quæcunque ad divina celebranda mysteria constitutæ sunt: ac divis omnibus, hoc est sanctis, quicunque Constantinopoli et Chalcedone colebantur, necnon angelis supplicasse.

Templa vero quotquot
 Condita sunt, o Rex!
 Ut tuis sanctis
 Serviant mysteriis,
 Omnia adii:
 Procumbens supplex,
 Solum palpebrarum
 Rigans roribus:
 Ne mihi irritum
 Iter contingeret
 Supplicavi diis
 Ministris, quotcunque
 Fecundum Thraciæ
 Obtinent solum:
 Quique ex opposita continenti
 Chalcedoniis
 Præsident arvis:
 Quos angelicis
 Coronasti, o Rex,
 Fulgoribus, tuos
 Sacros ministros:
 Hi meas beati
 Adjuverunt preces,
 Hi meos multos
 Adjuverunt labores.

Νηοὶ δ' ὁπόσοι
 Δόμηθεν, Ἄναξ,
 Ἐπὶ σαῖς ἀγίαις
 Τελετηφορίαις,
 Ἐπὶ πάντας ἔδαν·
 Πρηγῆς ἰκέτας
 Δάπεδον βλεφάρων
 Δεύων νοτίσι·
 Μὴ μοι κενεάν
 Ὅδον ἀντάσαι
 Ἰκέτευσα θεοὺς
 Δρηστῆρας, ὅσοι
 Γόνιμον Θρήκης
 Κατέχουσι πέδον·
 Οἳ τ' ἀντιπέρην
 Καλχηδονίας
 Ἐφέπουσι γυῖας·
 Οὓς ἀγγελικαῖς
 Ἑστεφας, Ἄναξ,
 Αὐγαῖσι, τεοῦ,
 Ἱεροῦς προπόλου·
 Σύν μοι μάκαρες
 Ἐλάβοντο λιτᾶν,
 Σύν μοι πολέων
 Ἐλάβοντο πόνων.

Hæc omnia pietatis ac religionis officia nonnisi ab Christiano profecta videntur. At illud tempus in annum Christi circiter 397 congruere, in notis ad *Orat. de regno* demonstrabitur. Præterea in epistola 105, quam scripsit ad fratrem Evoptium, cum a Ptolemaidensibus postularetur ad sacerdotium, aliam conjecturam suppeditat. Ibi enim uxorem a Deo, et lege, et sacra Theophili manu se dicit accepisse, quam nolit dimittere. Ἐμοὶ τοιγαροῦν ὁ τε Θεὸς, ὁ τε νόμος, ἡ τε ἱερὰ Θεοφίλου χεὶρ γυναῖκα ἐπέδεδωκε. Nisi Christianus esset, cum uxorem duceret, non, opinor, de episcopi manu eam accepisset. Non enim gentilium nuptias conciliaret sacerdos: quippe Christianorum proprium illud est matrimonium, *quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignatum angeli renuntiant*, ait Tertullianus lib. II *Ad uxor.*, cap. 9. Porro pluribus antequam fieret episcopus annis, uxorem duxisse perspicuum est; cum ex illa jam filios haberet, qui litteris operam darent, ut de Dioscurio felici indole puero testis ipse est epist. 5. Quos etiam sub episcopatus initium amisit, ut superius ostendimus. Ex his haud absurde fortasse colligas, Christianis sacris jamdudum initiatum fuisse Synesium, priusquam episcopatum attingeret. Tametsi Platoniorum usus dogmatum, et inanis philosophiæ studium plurimum illi gentilis superstitionis afflavit, quod in ejus scripta redundaret. Siquidem liber *De insomniis* merum cultorem deorum redolet; neque vel pilum Christiani habet hominis; quem tamen post obitam legationem ab eo conscriptum esse ex eadem liquet, ut in notis ad *Orat. de regno* palam facimus. Nec aliud de Dione iudicium est; quem sub idem tempus elaboravit, ut epist. 155 declarat. At ex adverso conjecturæ illi nostræ repugnare videtur, præter auctorum consensum, qui Synesianam historiam attigerunt, id etiam quod in fine epist. 67 scribit ad Theophilum, ideo se variis difficultatibus in obeundo munere conflictari, quod homo ἀπότροπος. Ἐκκλησίας, *extra Ecclesiam educatus*, et ἀγωγὴν ἑτέραν ἡγμένος, alio disciplinæ genere institutus, ad altare Dei temere non dubitarit accedere. Quibus verbis gentilem se paulo ante quam episcopatum sumeret, fuisse demonstrat. Nos hanc quæstionem ab eruditis viris disceptandam in medio relinquimus.

Sed illud permirum videri solet, episcopum non a populo solum expetitur, sed ab episcopis etiam, et ab Theophilo imprimis, ordinatum eum hominem, qui mortuorum resurrectionem credere nolle se palam profiteretur. Nec minus admirabile est, sine ista fide, ac confessione Christianum fieri et baptismum initiari potuisse Synesium. Nam inter alia, quorum a competentibus diserta professio sub baptismum edi consueverat, mortuorum erat resurrectio. Credit *Annalium ecclesiasticorum* auctor, totum illud, quod de uxore non dimittenda, et resurrectione mortuorum a se non credita, allegabat Synesius, non serio ac bona fide, sed fecte, et devitandi episcopatus gratia ab illo esse jactatum: cujusmodi Ambrosii simili in causa nota simulatio est. Sed multo verisimilius est, hoc illum initio ita, ut in animo habebat, asseverasse; ac paulo post ab Theophilo, aliisque doctis viris persuasum veritati cessisse, antequam episcopus fieret.

Post episcopatum susceptum, cui quantopere reluctatus fuerit, declarant aliquot illius epistolæ, non minori prudentia, quam fortitudine animique constantia res ecclesiasticas administravit. Prudentia specimen dedit in componendis episcoporum ac presbyterorum controversiis, aliisque rebus ex mandato Theophili in sua provincia curandis, de quibus agit epistola 67. Constantiam ac dignum episcopo robur animi Andronicus expertus est Pentapolitanæ præfectus provinciæ, quem in cives crudelissime grassantem, et contumeliosas in Deum voces nefarie jactantem damnavit in synodo: ac dilata paululum executione sententia, quod is veniam rogaret, ac meliora de se polliceretur, subinde pristinos in mores re-

lapsus communione privavit. Eundem variis affectum calamitatibus et oppressum summa benignitate relevare studuit. Quæ omnia ex epistolis 57, 58, 72 et 89, constare possunt. Nec obscurum æquitatis illius indicium est, quod Theophilo cæteroquin addictissimus, de Joanne tamen Chrysostomo, quocum ille capitales inimicitias exercuerat, perhonorifice sentire ac loqui non dubitarit ad eundem scribens Theophilum epist. 66. Usus est tam ante episcopatum, quam post eum receptum, Synesius principum virorum favore et amicitia. Nam et ab Arcadio imperatore immunitatem a publicis functionibus obtinuit, ut epist. 99 testatur; et Aurelium, Anthemium, Pæonium, viros ætate illa primarios; necnon Troilum, qui apud Anthemium omnia poterat; Anysium item et Gennadium, Pentapoleos præfectos, aliosque complures, quorum in epistolis mentio est, benevolos et familiares habuit. Quandiu in episcopatu vixerit, quove anno decesserit, a nullo, quod sciam, proditum est. Fit in *Prato spirituali*, cap. 195, memorabilis cujusdam illius facti mentio, cum Evagrius gentilem philosophum ad Christiana sacra perduxit; quam historiam ex eo libro qui volet repetere poterit. (*Exstat infra.*)

Quod ad illius scripta pertinet, nescio an aliud exstet hodie præter ea quæ in hanc editionem contulimus. Nullius certe mentionem apud quemquam reperi, exceptis *Cynegeticis*, quorum ipse meminit epistola 153. Stylo usus est grandi, elato, et ad poeticum assurgente. Platonem tamen, ac Dionem Chrysostomum identidem æmulari studuit, ut ex ejus oratione perspicuum est. Celebrantur inter illius monumenta præsertim *Epistolæ*, quas ab lepore ac venustate, necnon sententiarum vi ac crebritate plurimum Photius commendat, et ante hunc Evagrius, postque ipsum Suidas et Nicephorus.

NOTITIA LITTERARIA

EX FABRICII *Bibliotheca Græca* ed. HARLES., t. XI, p. 91.

Scripta Synesii quæ exstant, hæc sunt :

1. Εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀρκάδιον περὶ βασιλείας, pag. 1-32. *De regno bene gerendo ad Arcadium imperatorem*, undeviginti annos natum, biennio post Theodosium Magnum, ipsius parentem, exstinctum dicta oratio CPoli circa A. C. 397 (a), cum, necdum episcopus, a Cyrenis missus esset ad coronæ aureæ munus illi offerendum. Ἐμέ σοι πέμπει Κυρήνη, στεφανώσαντα χρυσῷ μὲν τὴν κεφαλὴν, φιλοσοφίᾳ δὲ ψυχὴν, inquit pag. 2. Scythas, h. e. Gothos, removendos, et senatu, dignitatibus, castris, domibus arcendos monet pag. 22 sqq., nec obscure perstringit Rufinum illis indulgentem pag. 24, et eos a Theodosio in belli ac civitatis societatem receptos dolet τοὺς παλαμναίους Ῥωμαϊκῆς, *pestes Romani imperii*, pag. 25. Meminit hujus scripti Synesiani Photius cod. xxvi, et Nicephorus xiv, 55, qui perperam tradit Theodosio Juniori dicatam esse. Idem error Evagrii lib. i, c. 15, nisi Προσφωνητικὸς πρὸς Θεοδοσίον, illi memoratus, alius sit, jam deperditus, ac per Theodosium Theodosius Magnus ab eo intelligatur.

Ante Cornarium Petaviumque Latine vertit Joach. Camerarius, additis notis et præmissa de Synesio narratione. Lipsiæ in offic. Val. Papæ 1555, 8; Francof. 1585, 8 [in *Opusc. moralibus* a filio Jo. Camer. med. Noriberg. editis. V. Freytag *Appar. litter.*, III, pag. 502 sqq.] Joannes Zamoscius, Stanislaus Hovius, Polonus. Venet. 1563, 4. Gallice Daniel d'Ange, Græcæ linguæ professor, Paris. 1555, 8.

[Exstat hæc oratio Paris. in bibl. pub. codd. novem; — in cod. Coislin. CCXLIX, fol. 150, teste Montfauc. in *Bibl. Coisl.* pag. 303. — Florentiæ in cod. Laurent. Medic. XXVII, n. 22, plut. 59. V. Bandin. *Cat. codd. Gr. Laur.*, II, pag. 547. Plura interdum Synesii scripta simul sunt in uno eodemque codice: quæ brevitatis studio hic memorare juvat. In eadem bibl. Laur. cod. VI, n. 2-10, plut. 55, *De regno* et alia Synesii opusc., necnon in cod. LV, n. 3-12 ejusd. plutei. — In cod. VI, n. 12-17 (v. Bandin. II, pag. 244, 269 et 591 sqq., plut. 60.) — In cod. XIX, n. 3-8, plut. 80 (Band. III, pag. 208). — Effata quædam Synesii, inter sententias VII sapient. in cod. VIII, n. 22 (Bandin. III, pag. 325.) — Venetiis in bibl. Marciana cod. CCLXIV sunt Synesii opera, quæ a Fabricio h. l. recensentur, n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11.

(a) Vide Jac. Gothofredum ad legem *Quisquis*, pag. 77 sqq., et Tillemontium tom. XII *Memor.*, pag. 509. FABR. — Synesium A. C. 399 cultissimam *De regno* orationem recitasse, Saxius *Ono-*

mast. I, pag. 458, autumat secundum verisimilem argumentationem Pagii in *Crit. Baron.*, ad A. Ch. 399, n. XIX, pag. 319, tom. VI. HARL. — Adde Patav. supra.

— in cod. CDXXII sunt n. 1, 2, 3, 5, 6, 8, 10. — In cod. CDXXXVI sunt n. 3, 5, 7, 8, 9, 10. — *De regno* in cod. DXIV. V. Cat. codd. Gr. Marc., pag. 150, 206, etc. — In bib. quondam Uffenbach. Francof. ad M. cod. VI sunt n. 8, 9, 10, 11 et 12. — V. J. H. Maii *Bibl. Uffenbach. ms.*, pag. 426 sqq. — Vindobon. inter codd. quondam Seb. Ericii, dein in bibl. Cæsar. illatos, *Synesii or. de regno*; ejusdem *Dion* et *De providentia* libri 2, postea inter codd. philosoph. numeratur cod. XIV. V. Lambec., et Kollar. *Comment.*, IV, pag. 504, et clarius recensentur illi libri in vol. VII, pag. 82 sqq. — Eadem opusc. Romæ in quatuor codd. bibl. Vatic. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.*, I, pag. 69. — In cod. regio Matrit. LXIX, hoc ordine sunt Synesii plura scripta, cum aliquot scholiis notisque margin. 1. *Calvitii encomium*; 2. *Dion*; 3. *Ægyptii s. de Providentia, sermones duo* cum προθεωρία, s. præfatione; 4. *ad Pæonium* ὑπὲρ τοῦ δώρου · Τὸ δὲ τὴν ἀστρολάβιον. 5. *De insomniis*, cum præfatione; 6. *De regno*, Περὶ βασιλείας. — Ad oram cod. exterioriorem ab antiqua manu exarata est hæc inscriptio: Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα περὶ βασιλείας · et supra alteram illam inscriptionem antiquior legitur nota, Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀρχάδιον. Unde, iudice Iriarto, qui illum cod. recenset pag. 247 sqq. *Cat. codd. Gr. Matrit.*, pag. 248, firmatur Petavii sententia, hanc orationem ex ejus argumento, non ex titulo codicis ullius ms. auctoritate prædito, imperatori Arcadio, non, ut tradit Evagrius, Theodosio, fuisse inscriptam; 7. *Epistolæ*. — Inter codd. Mendozanos Synesii *Oratt.* et *Epistolæ*; teste Iriarto l. c. pag. 277. — Inter codd. Escorial., *Orat. adversus Andronicum* et *Calvitii encomium*. V. Plüer. *Itiner. per Hispan.* pag. 190. Oxonii in bibl. Bodleiana inter codd. Barocc. cod. XIII quædam de Synesio et Evagrio. — Cod. LVI, Synesius *de regno*, tum, ejusdem *Epistolæ*, utraque *Catastasis*, *Calvitii encomium*, *Dion*, *De Providentia sermo*, *Ad Pæonium de munere*, et *Hymni* III, IV, X. — Cod. CXXV, *De regno*, *Catastasis*, et *Epistolæ*. — Cod. CXXXIX et cod. CCXIX, quæ numerantur a Fabricio, omnia, præter Hymnos et in cod. poster. etiam præter epistolas. In eadem bibl. Bodl., n. 6942, Catal. A, *Treatise of the Philosophers Stone, by Synesius the Greek abbot*. — Dublin. inter codd. collegii S. Trinit. n. 428, excerpta ex Synesii *Epistolis* et *Hymnis*. — Quædam Synesii in bibl. Wratislav. Rehdinger., teste Krantz in *Memor. bibl. publ. Wratisl.*, pag. 83. — Monachii in bibl. elect. cod. CLXII, *De regno* et alia Synesii scripta. — In cod. CCXLVI, Synesii *Oratt.* et *Hymni*. V. Cat. codd. Gr. Bavar., pag. 63 et 84. — Augustæ Vindel. in aliquot codd. plurima Synesii opuse. V. Reiseri *Indicem mss. bibl. August.*, pag. 78, 79 et 87, et ejus *Or. ad Arcadium* ac *Liber de somniis*. ibid. pag. 86. — Secundum Montfauc. *Bibl. bibl. mss.* Mediolani Ambros. cod. *De regno*, *De vita solitaria*, carmina et alia Synesii opuscula; et in alio cod. Synesii opp. (tom. I, pag. 504 A et 508 D). — In bibl. Guil. Pelliserii, Synesii opp. (tom. II, pag. 1199 B), et ita in multis aliis codd. bibliothecarum, in illo opere memoratarum. HARL.

2. Δίων, ἡ περὶ τῆς καθ' ἑαυτὸν διαγωγῆς. Pag. 53-62. *Dio* sive *de sui ipsius institutione*, qui, Dionis Chrysostomi exemplo, pro sophista philosophus esse et solidæ omnis eruditionis sectator elegit. Estque hic liber scriptus circa A. C. 404, non diu post initum connubium (a), insignis quædam liberalis doctrinæ ac philosophiæ commendatio ac diserta, cujus facit mentionem Synesius epist. 153, ubi invidis et velut inutilium rerum studiis occupatum calumniantibus hoc scriptum se opposuisse testatur. Docet autem Synesius, frustra ad philosophiam aspirare rudes bonorum disciplinarum, Δεῖ γάρ τοι πρῶτον ἀποδοῦναι τὴν ἀγροικίαν, καὶ τὰ μικρὰ ἐποπτεῦσαι πρὸ τῶν μειζόνων, καὶ χορεῦσαι πρὶν δαδουχῆσαι, καὶ δαδουχῆσαι πρὶν ἱεροφαντῆσαι. Pag. 52. Sophista ipsi est ὁ δόξαν ἀντ' ἀληθείας ἐρανιζόμενος. Pag. 55. Hoc scriptum ad filium suum direxit pater, quem proximo anno nasciturum, et cujus spem sibi a Deo factam ait pag. 41, 58, quemque alloquitur pag. 59 et 61. Cum Dionysii Petavii (b) versione, qui post Cornarium vertit, præmittitur dissertationibus Dionis Chrysostomi Græce et Latine editus a Fed. Morello, Paris., 1604, fol. Hunc veluti gustum interpretationis suæ Synesianæ præmissum ad litteratorum hominum palatum fuisse scribit Petavius in præf. ad Synesium, editum demum integrum Græce ac Latine a. 1612. [Est in octo codd. bibl. Paris., et de aliis codd. vid. ad n. 1.]

3. Φαλάκρας ἐγκώμιον. Pag. 63-87. *Encomion calvitii*, sive, ut pag. 67 ipse argumentum illius exponit, *viro calvo* (c) *nequaquam esse erubescendum*. Oratio ingenii ac doctrinæ picta luminibus, a calvo (d) scripta, oppositaque Κόμης ἐγκώμιον, quod Dio Chrysostomus scripserat, sed hodie

(a) Tillemont. pag. 512, 513.

(b) Morellus *Dionysium Pætum* appellat, pro *Petavio*. FABR. Sed Nicéron. in *Mem. viror. doct.* (ex versione Baumgarten. German.), tom. I, pag. 142 sqq., et 232 sqq., contra Fabricium monet, Petavium (*Petau*) juvenem, revera nomen suum scripsisse in titulo hujus versionis et alibi. *Diony-*

sius Pætus. HARL.

(c) *Φαλακρὸν ἄνδρα*. Petavius homini calvo reddit; sed virum de industria posuit Synesius, quoniam Dio, contra quem disputat, conatus erat demonstrare, viros potius, quam feminas decere comam. Vide pag. 83.

(d) Vide pag. 66.

desideramus. Meminit illius, præter Suidam et Synesium qui plura ex eadem confutaturus repetit, Joannes Tzetzes *Chiliad.* xi, 725:

Ὡς ὕστερον Συνέσιος ἐγκώμιον φιλάρχας
Ἄρθ' ὧν περ ὁ Χρυσόστομος, ὁ Προσαεὺς ὁ Δίων
Πολὺ τελὼν παλαιότερος αὐτοῦ τοῦ Συνεσίου
Ῥητορικῶς συνέγραψεν ψόγον κατὰ φιλάρχας.

Latine vertit ante Cornarium ac Petavium Joannes Phrea, Britannus; quæ versio cum scholiis Beati Rhenani subjecta Erasmi *Moriæ*, excusæ Basil. 1515, 1519, 4; 1521 (a), 8; 1524, 4; 1551, 8. Exstat et Græce, sub juncta Phreæ interpretatione, in Gasparis Dornavii *Amphitheatro sapientiæ Socraticæ jocoseriæ*, tom. I, pag. 281 sqq.

4. Αἰγύπτιος ἢ περὶ Προνοίας. Pag. 88-129. *Ægyptius, hoc est, De Providentia* liber in duas sectiones divisus, sive, ut Nicephorus xiv, 55, duo libri, atque, ut in προθεωρία (b) notatum est, scripti de Tauri filiis, A. C. 400 et 401. Estque ænigmatica descriptio calamitatis publicæ illorum temporum, quæ exponitur sub velamine fabulæ Ægyptiæ de Osiride ac Typhone, fratribus contrarii ingenii; atque quomodo in hujusmodi casibus accusanda Providentia non sit, demonstratur. Qua de re vide pag. 102, 116, 120, 125. Λόγον θαυμάσιον Suidas appellat; meminit et Photius cod. xxvi. Ante Cornarium ac Petavium vertit Esromus Rudingerus, Papebergensis, Basil. 1556, 8 [ap. Hamberg. 1557, 8, Gr. et Lat., cum epist. ad Orum], additis etiam notis. [Exstat in septem codd. Paris.]

5. Ὁμιλία. Pag. 130, 131. *Homilia* brevis, quæ incipit: Οὐ θήσομαι τὴν πανήγυριν ἄφωνον, dicta in festali panegyri, monens, dies festos sobrie et pie obeundos, et allegorica explicatione illustrans locum psalmi lxxiv, 8: Ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου, οἶνου ἀκράτου πλήρες, etc. Novum et Vetus inter se Testamentum conferens, docet, unum eundemque Spiritum et per prophetas et per apostolos locutum esse; sed instar periti pictoris primum quæ vellet, adumbrasse, deinde accurate descripsisse et elaborasse: "Ἐν γὰρ ἐπνευσε Πνεῦμα καὶ εἰς προφήτην, καὶ εἰς ἀπόστολον. Καὶ κατὰ τοὺς ἀγαθοὺς ζωγράφους πάλαι μὲν ἐσκιαγράφησεν, ἔπειτα μέντοι διηκρίβωσε τὰ μέλη τῆς γνώσεως. Negat quoque, styli minutias captare vel curare in scriptoribus sacris Spiritum sanctum: Οὐδὲν μέλει τῷ Θεῷ θεοφορήτου λέξεως. Πνεῦμα θεῖον ὑπερορᾷ μικρολογίαν συγγραφικὴν. Fallitur Caveus, qui *Homiliam* in psalmum lxxiv scribit in postrema editione accessisse. Nam hæc ipsa est, quæ in omnibus tribus anni 1612, 1631, 1646 Græco-Latinis legitur: etiam in Græca Turnebi a. 1553, et in Jani Cornarii Latina a. 1560. FABR. — V. ad n. 8. — Synesii *Homiliæ* duæ, et Constitutio s. elogium Anysii, Gr., ex bibliotheca Huralti Messæi, augusti sacrique consessus consiliarii, et Lat. interprete Fed. Morello, ap. eumd. Lutet. 1600, 8. V. Maittaire *A. T.*, III, pag. 835; et ib., pag. 846, profertur Synesii *Φιλὰδελφοί*, vel *De benignitate* oratio, nunc primum Gr. prodit ex bibl. Regia cum Latina Fed. Morelli versione, Paris. ap. Fed. Morel. 1604, 4. De orat. *De benignitate*, sive *Philadelphi*, quæ est in cod. MMCMCLXXXVIII, n. 4, Paris. bibl. publ. v. infra, n. 14 de illa oratione. — *Homiliæ* in quinque codd. Gr. Paris. bibl. pub. HARL.

6. Περὶ ἐνυπνίων. Pag. 132-158. *De insomniis* liber, quem epist. 154 ad Hypatiam mittens, his verbis describit: Θάτερον δὲ Θεὸς καὶ ἐπέταξεν καὶ ἀνέκρινεν, ὃ τῇ φανταστικῇ φύσει χαριστήριον ἀνατίθεται. "Ἐσχεπται δὲ ἐν αὐτῷ περὶ τῆς εἰδωλικῆς ἀπάσης ψυχῆς, καὶ ἕτερα ἅττα προκεχρίσται δόγματα τῶν οὐπω φιλοσοφηθέντων Ἑλλήσι. Meminit Nicephorus xiv, 55. Ab deorum cultore adhuc scriptum esse nec negaverim cum Caveo, nec cum aliis viris doctis præfracte affirmaverim, licet in hanc sententiam animus magis inclinet, atque id a Nicephoro Gregora etiam videatur probari, qui hunc librum Græco commentario illustravit inscripsitque Theodoro Metochitæ, Magno Logothetæ, ut e mss. Cæsareis regiisque

(a) In meo exemplari inscripto: Jo. Frobenius lectori S. D. Habes iterum *Moriæ* encomium pro castigatissimo castigatius, una cum *Listrii* commentariis et aliis complusculis libellis, non minus eruditis quam festivis, quorum catalogum proxima mox indicabit pagella. Bene vale. Ap. inclytam *Basileam* M. D. XIX. Synesii oratio non subjecta est, sed præmissa Erasmi *Encomio moriæ*. Hoc enim ordine sequuntur, quæ insunt, opusc.: 1. *Ludus L. Annæi Senecæ*; 2. *Synesius de laudibus calvitii*; 3. *Erasmi Rot. Moriæ Encomium*; 4. *Erasmi epist. apologetica ad Mart. Dorpium theologum*. Idem ordo est in edit. Basil. 1517, 4, quam affert Maittaire in *A. T.*, in ind., pag. 375. — Exstat separatim (ut codd. ad n. 1 memoratos omittam) in bibl. et codd. Bodlei. XXII, sive n. 2268, *Cat. codd. Angliæ*, etc., et cod. LXXI, s., n. 3561. In septem codd. bibl. publ. Paris. — Romæ in bibl. Vatic. bis. (Montf. *Bibl. bibl. mss.*, pag. 69 D.) HARL.

(b) Γέγραπται μὲν ἐπὶ τοῖς Ταύρου παισὶ καὶ τό γε

πρῶτον μέρος τὸ μέχρι τοῦ κατὰ τὸν λύκον αἰνίγματος (p. 115) ἀνεγνώσθη, καθ' ὃν μάλιστα καιρὸν ὁ χείρων ἐκράτει τῇ στάσει περιγεγόμενος. Προσυφάνθη δὲ τὸ ἐπόμενον μετὰ τὴν χάθοδον.... πραττομένης οὖν ἤδη τῆς τυραννικῆς καθαιρέσεως, συμπεροήλθεν ὁ λόγος τοῖς πράγμασιν. Per Osirin intelligitur Aurelianus, Tauri præfecti filius in consulatu A. C. 400 Gainæ prælatus. Per Typhonem Gainas, qui Gothis suis unice favit, et seditione (de qua Zosimus lib. v, c. 19) excitata, Aurelianium exsilio affecit, non diu post cum magna gloria iterum revocatum, ut narrat Socrates vi, 6. Tauri præfecti mentio apud Ammianum Marcellinum xxii, 3, et Sulpitium Severum lib. ii, cap. 56, etc. Consulatum gessit A. C. 361. Hujus filius fuit ille Aurelianus, qui et ipse filium habuit Taurum nomine, quem τὰς ἀγαθὰς Ῥωμαίων ἐλπίδας appellat Synesius epist. 31. Προνοίας divinæ meminit in epistola 34, ad Aurelianium.

Lambecius et Boivinus observarunt (a). Commentarius ille in Petaviana Synesii editione exstat pag. 239-247, cum Latina versione Antonii Pichonii, Paris., 1586, 8, pridem edita, et ibid. 1601, 8, a Fed. Morello recognita. Sed in limine Nicephorus ille male vocatur patriarcha CPolitanus, cum privatam vitam vixerit et in monasterio consenuerit, defunctus A. C. 1359, ut notare me memini lib. v, c. 5, p. 300. Synesii liber ms. in Montf. *Bibl. Coislina*, pag. 228, Græce lucem viderat Venetiis 1518, 8, apud Aldum, una cum Artemidoro (b). Inde cum Gregoræ commentario Græce vulgavit Turnebus inter Synesii opera, Paris. 1553, fol. Latine Synesium *De insomniis* ante Cornarium Petaviumque vertit a. 1489 Marsilius Ficinus dicavitque Petro Medici, recusum Venet. 1497, 1516, fol., et cum Augerii Ferrerii, Tolosatis, libello ejusdem argumenti Lugd. 1541, forma minore [ed. Lugd. 1549, 16, Haller. in *Bibl. anatomica*, tom. I, p. 125, citat de libroque judicat] et inter Ficini opera, tom. II, pag. 919, Paris. 1641, fol. *Præter cæteros adhortatus est, non quidquam scripsit in arte* (somniaorum interpretandorum) *ad illius studium Synesius: ob quem etiam nos Synesiorum somniorum interpretationem appellavimus*. Hæc Hieronymus Cardanus in limine *Somniorum Synesiorum*, quæ libris quatuor edidit Basil. 1562, 4, recusis tomo V Operum Cardani, Lugd. 1663, fol. FABR. [Conf. Morhof. *Polyhist.*, tom. II, lib. III, 1, § 8, p. m. 456. HARL.]

7. Ἐπιστολαί. Pag. 159-294. *Epistolæ CLV*. Licet enim in enumeratione singularum numerus 101 omissus, vicissim 129 bis positus est (c). Plures legisse videtur Nicephorus: nam inter Synesii scripta primo loco memorat Ἐπιστολῶν βιβλίον, ἃπερ εἰσὶ πρὸς τοῖς ἑκατὸν καὶ ἑξήκοντα, *epistolas ad CLX*. Etiam Photius cod. xxvi meminit *epistolæ ad Theophilum Alex.* quæ hodie non exstat. Κομψῶς καὶ λογίως μετὰ τὴν ἱερωσύνην πεποιημένας, hoc est jam scriptas ab episcopo, notat Evagrius lib. I, c. 15, et ex eo Nicephorus. Suidas θαυμάζομένας celebrat, et Photius cod. xxvi ait, eas χάριτος καὶ ἡδονῆς ἀποστάζειν μετὰ τῆς ἐν τοῖς νοήμασιν ἰσχύος καὶ πυκνότητος. Græce primum una cum aliis Græcorum

a) Vindobon. in cod. Cæs. CXLII, n. 1, *Synesii — De insomniis*, cum Nicephori Gregoræ præf. ad Magnum Logothetam, Theodorum Metochitam, et expositione partim marginali, partim interlineari. V. Lambecii *Comm.*, VII, pag. 558 sqq., et Lamb. dignum censet illum cod. qui conferatur cum edit. Petavii. — Ibid. in cod. LXVIII, n. 9, sunt Mathusalæ, alias dicti Μαχεῖρος, s. *Machiris*, monachi montis Sinai, collectanea varia, in his excerpta ex Synesii libro *De insomniis*. — Liber ipse Synesii est in novem codd. bibl. publ. Paris. et in cod. quidem DCCCXXX, n. 5, atque cod. MDCXXXIX, n. 11, cum præfat. et commentario perpetuo Nicephori Gregoræ, conjectis passim inter lineas scholiis miniatis. In cod. DCCCXXXI, n. 7, cum Nicephori Greg. commentariis: et cod. MMCMLXXXIX, cum glossis passim inter lineas miniatis. — Augustæ Vindelic. *De insomniis*, una cum expositione Nicephori Greg. et in alio cod. sine illo commentario, teste Reiserio in *Ind. mss. bibl. August.*, pag. 81 et 86. — Monachii in bibl. elect. cod. CLXII, fin., et cod. CCXLVI, *Nicephori Greg. in insomnia Synesii expositio ad Palæologum*. V. *Cat. codd. Gr. Bavar.*, pag. 63 et 84. — Taurini in bibl. Regia cod. CXII, *De insomniis*, cum Niceph. Greg. commentario, additis etiam interlinearibus nonnunquam glossis. V. *Cat. codd. Gr. Taur.*, pag. 216. — Venetiis in cod. Marc. CDXXII, *Synesius de insomniis*, et in margine comment. cujus init. Ὡς περ τὰ τῶν Βασιλειῶν. V. *Cat. codd. Gr. Marc.*, pag. 206. — Veronæ in musæo Jo. Saitantæ, teste Montfauc. in *Bib. bibl. mss.*, I, pag. 490 A. — Romæ in bibl. Vaticana in II codd. Petavin., teste cod. ibid. pag. 69. — In bibl. Bodlei. inter codd. Henr. Savilii, n. 6558, *Niceph. Greg. comment. in Synesium de insomniis*. — Matriti in bibl. Reg. cod. LXXXIV fin. cum particula comment. Niceph. Gregoræ, ab initio. V. Iriarte. *Cat. cod. Gr. Matrit.*, pag. 547. HARL.

(b) De edit. Ald. 1518 plura dabit tibi Clement. in *Biblioth. cur. hist. et critique*, tom. II, pag. 150. — Editionem Marsilii Ficini Latinam cum Jamblichio *De mysteriis*. — Proclo, etc., 1483, quam citat Fabric. supra, vol. V. pag. 763, ignorant Maittaire, Goetz. in *Mem. bibl. Dresd.* I, pag. 492, qui ed. a. 1497 recenset, Panzer aliique. Æque dubia esse

videtur edit. a. 1489. Contra edit. Venet. a. 1497, cum Jamblichio, — Proclo, — Porphyrio, — Psello aliisque ex versione Marsilii Ficini, Venet. in ædibus Aldi M. III. D., fol., principem esse judicat cel. Panzer A. *Typ.*, III, pag. 420 sqq., ubi plures laudat, qui uberiores illius dederunt notitiam. Add. *Cat. librorum rarissimorum*, etc., s. a. et l., pag. 35 seq.; *Serie dell' Ediz. Aldine*, pag. 6 sqq.; Denis *memor. bibl. Garell.*, pag. 167. sqq. In *Cat. bibl. ducis de la Vallière*, tom. I, pag. 375 sqq., duo exemplaria ejusd. editionis (quæ *première édition* vocatur) a. 1497 plene citantur, in quorum quidem altero *Synesius de somniis* memoratur in inscriptione; in altero autem omittitur. De Marsilio Ficino v. supra, vol. I, pag. 52. — De repetita *Synesii de somniis*, Jamblichii et reliquorum edit. Aldina, Venet. 1516, fol., v. Panzer vol. VIII, pag. 434, n. 795. — *Synesii liber de insomniis*, ad fidem optimorum codd. emendatus, Græce, et seorsim Latine, interprete Anton. Pichonio, regio litterar. Græcar. professore apud Turonenses, cum ejusd. notis, et Nicephori Gregoræ commentariis, Latinitate nunc primum ab eodem donatis. Lutet. ap. Fed. Morel. 1586, 8. V. Maittaire A. T., III, pag. 796. HARL.

(c) Idem quoque de numero epistolarum in edit. Petavii omnino esse CLVI, non CLV, ut ipsa præ se fert editio, observat Iriarte. in *Cat. codd. Græc. Matrit.*, pag. 252, de codd. LXIX, in quo sunt a pag. 99 usque ad fin. *Synesii epistolæ CLIV*, quibus post epist. 49 accedit alia et peregrina atque ad marginem num. 49, i. e. 49, notata, *Epistola Amasidis Ægypti regis ad Polycratem*, — quorum etiam *Synesius in hac epistola* meminit. Hæc vero, ait Iriarte, apud Herodoti *Thaliam* occurrit; unde in Aldinam aliasque epistolarum Græcarum collectiones transcripta est. Ea igitur in Petavii edit. non comparet. Singulas illas epist. ut plurimum cum glossis interscriptis et adnotationibus scholiisque ad margines frequentissimis recenset Iriarte a pag. 248, singularumque initia et discrepantiam ab editis adnotat. Desunt vero in illo cod. duæ edit. Petavii postremæ epp. ad Domitianum Scholasticum. — Romæ in bibl. Vaticana, inter codd. Petav. epp. Gr. cum interpretatione Dionysii Augustensis, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.*, I,

epistolis (a) edidit Aldus, Venet. 1499, 4. Deinde Turnebus cum aliis Synesii scriptis, Paris. 1553, fol. Latine itidem inter Synesii opera Janus Cornarius vulgavit, Basil. 1560. Separatim cum sua versione Thomas Naogeorgus, Straubingensis, quem non raro graviter labi notavit Meursius *Glossario Græco-barbaro* in 'Πουδαίου (b). Hinc collatis codd. mss. cum versione et animadversionibus Hadr. Turnebi, qui publicis prælectionibus eas Parisiis est interpretatus, notisque Francisci Porti, edente Fed. Morello, prodire Paris. 1605, 8. [V. Maittaire A. T., III, pag. 847.] Exstant et in collectione epistolarum Græcarum cum Latina versione excusa Genev. 1606, fol., pag. 169. Incipit: *Liberos ego genui orationes*. At Naogeorgianæ versionis hoc est exordium: *Pueros ego genui libros*; Petavianæ vero: *Filios ego libros sustuli*. Expositionem ms. Matthæi Camariotæ in Synesii epistolas memorat Allatius *Diatriba de Georgiis*, pag. 398. Epistolarum ipsarum codicem ms. insignem servat in patria mea Lipsiæ bibliotheca Paulina, ex quo non paucis locis Petavianam editionem posse emendari monuit me, qui ante multos annos contulit, Jo. Fridericus Fellerus. Ex eodem codice, cum voluptate intellexi, novam editionem parare D. Christianum Fridericum Boernerum, Græcarum tunc litterarum, hodie S. theologiæ in academia Lipsiensi professorem dignissimum. Hic ordinem quoque temporum (c) quo scriptæ a Synesio sunt, restituet, qui in vulgatis libris est, ut in omnibus fere epistolarum veterum συναγωγῆς, admodum perturbatus. Synesii epistolæ xxviii breviores, editæ Græce Paris. 1577 et 1581, 8, una cum aliis aliorum, seligente ea in tironum usus H. Stephano (d). Latine ex Petri Nannii versione epistolæ Synesii undecim exstant in farragine epistolarum Laconicarum Gilberti Cognati, Basil. 1654, 12. Denique *Epistola ad Orum* (e), quam cum *Ægyptio*, sive libro *De Providentia*, Græce et Latine, ibid. 1656, 8, vulgavit Esromus Rudingerus, in editionibus operum Synesii, speciatim Petaviana, legitur sub titulo: *Ad Pæonium de dono Astrolabii*. In codice bibliothecæ Mantuanæ epistolas Synesii ad 157 numerari, adeoque binas esse plures, quam in editis, colligas ex Montfauconii *Itinere Italico*, pag. 52, licet 30 priores ibi desiderentur.

pag. 69 D. — Codices multos, in quibus Synesii aliorumque reperiuntur epistolæ, supra enumeravi in vol. I, pag. 666 seq.; quibus addes collectionem multarum epistolarum in cod. Naniano CCLXXVIII, ubi pag. 150 aliquæ sunt Synesii epp. V. *Catal. codd. Gr. Nan.*, pag. 460 seq. — Taurini in bibl. Regia cod. CLXXII. — CLXXIX. — 11. epp. in cod. CCXXXIX. — 157 epp. eodem fere, quo in editis, ordine, in cod. CCCXXIX. V. *Cat. codd. Gr. Taurin.*, pag. 259, 266, 363 et 412. — In alio cod. Escorial., epistolæ 146 cum glossis; in alio epp. 14. V. *Puier. Itiner. per Hisp.*, pag. 190. — Monachii in bibl. elect. cod. XCVI, Synesii epistolæ 157, cum aliorum epistolis. V. *Cat. codd. Gr. Bavar.*, pag. 56. — In alia collectione Augustæ Vindel. Syn. epistolæ, et in alio codice Synesii epp. cum scholiis, teste Reiserio in *Indice s. catal. codd. August.*, pag. 84 et 87. — Vindobonæ in cod. Cæsar. CCXCII, n. 12, sex Synesii epistolæ, quarum tertia (in Petavii ed. epistola 53, sine nomine Hypatiæ) inscripta est τῇ φιλοσόφῳ Ὑπατίᾳ. V. Lambec. *Comm.*, V, p. 526 seq. — Paris. in bibl. publ. sunt Synesii epp. in XXII codd. — Inter codd. Eparchi quædam ex Synesii epp. V. vol. X, pag. 480. HARL.

(a) Transtulit etiam nonnullas epp. Petrus Nannius, Almarinus. Præter rem, in fallor, Synesio nostro tribuitur epistola ad Dioscorum, Serapidis Alexandrini sacerdotem, sive *Scholia ad Chemicum Democriti librum*, in edit. operum Synesii recte ommissa, de qua ep. dixi libro sexto, in recensione scriptorum variorum chemicorum. — De collectione epistolarum, etc. Aldina a. 1499, 4, v. vol. I, pag. 676 seq. et cl. Panzeri A. T., vol. III, pag. 460, ubi plures laudat VV. DD. HARL.

(b) Naogeorgi editio inscripta est: *Synesii, philosophi ac episcopi Ptolemaidis Cyrenaicæ, epistolæ lectu dignissimæ, in utriusque linguæ studiosorum gratiam Gr. ac Lat. editæ. Thoma Naogeorgo, Straubingensi, interprete. Basileæ, per Jo. Oporin. In calce: Finis epistolarum Synesii 25 Aprilis 1558, 8. Numerantur epp. 156. — Synesii epistolæ quædam breves et Laconicæ, Græce, Lutetiæ, ap. Fed. Morellum, 1581, 4. (Maittaire A. T., III, pag. 782. — Synesii epistolæ et Pythagoræ carmina, Gr., Andegav. ap. Ant. Hernault, 4, sine a. nota, in biblioth. Askeviana p. 120, n. 3117. — Synesii ep. XLIV in*

Jo. Patusæ *Encyclopædia philolog.*, vol. I, pag. 278. — *Synesii epp. ad Simplicium, Heliodorum, ad fratrem tres, et una ad Theodorum, medicum*, in: Τῶν ἐλληνικῶν ἐπιστολῶν ἀνθολογία. Paris. ex typogr. Steph. Prevostean, 1583, 4. — In epist. quadam ad Hypatiam (s. ep. 157) est locus de instrumento quodam, quod Petavius se haud intellexisse professus est; de Fermat vero locum illum explicuit sub finem libri, Gallice versi, *De la mesure des eaux courantes, de Benedetto Castelli, par le sieur Saporta, Castres 1664, 4*, et init. libri: *Diophanti Alexandrini arithmeticonum libri VI*, Tolosæ, Bern. Bosc. 1670, fol., teste Nicer. l. c., pag. 236. HARL.

(c) Confer Christfridi Waechtleri epistolam, insertam *Actis eruditor.* a. 1710, pag. 482, et Tillemont. in *Vita Synesii*, tom. XII *Memor.*

(d) In libro inscripto: *Epistolia, dialogi breves, poematia*, ex variis utriusque linguæ scriptoribus, 1577, 8. — Tres Synesii epistolæ in libro: *Thomæ Galetti, presbyteri J. C. Religiosus*, cui adnectuntur sanctorum aliquot varia opuscula nondum edita, ejusdem auctoris studio et opera collecta. Lugduni, sumpt. Horat. Cardon. 1615, 8, in altera parte. — In conciliorum edit. reg. tom. IV. — Labbei tom. II, et Harduini tom. I, ad A. C. 411, est *synodus Ptolemaidensis*, in qua Synesius, coacto presbyterio, Andronicum Beronicensem, Pentapolitanæ provinciæ præfectum, qui edicta sua foribus ecclesiæ affixerat, excommunicavit, lata sententia, quam ad omnes episcopos misit. Ea est epistola Synesii 58. Quid postea sit consecutum, docet idem epistola 72 et 89. — Novissima et in usum Græcæ juventutis curata editio est: Αἱ ἐπιστολαὶ Συνεσίου τοῦ Κυρηναίου, μετὰ τῶν σχολίων τοῦ διδασκάλου νεοφύτου Ἱεροδιακόνου τοῦ Πελοποννησίου ἐκδοθεῖσαι σπουδῇ καὶ ἐπιστάσει Γρηγορίου Ἱεροδιακόνου Δημητρίου τοῦ Κωνσταντᾶ, καὶ συνδρομῇ ἐν μέρει τῶν ἐντιμοτάτων κυρίων Ἐλευθερίου Μιχαήλ Παφνιώτου, καὶ Ἀβραμίου Χατζῆ, Δημητρίου Ἀμπελακιώτου. Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Γεωργίου τοῦ Βεντότου. αψηβ'. Mai. 8, HARL.

(e) Errorem Fabricii h. l. corrigit Monnoye not. ad Bailleti *Jugem.*, tom. I, pag. 781. HEUM.

8. Ὀμιλία. Pag. 295, 296. Brevis homilia dicta in pervigilio Natalis Domini. Incipit: Νῦν ἐπεὶ φῶς ἐνεγκοῦσα. Vertit Federicus Morellus, qui Græce et Latine ediderat, Paris. 1600, 8, ejusque versionem Petavius servavit. Ante Morellum Græce et Latine vulgaverat, Guil. Canterus, Basil. 1567, 8, apud Oporin. FABR. [In ed. Synesii oratt. IV et hymni, a Guil. Cantero, Gr.-Lat. add. ad n. 5, et de codd. ad n. 1 adnotata. — Taurini in cod. CCCXXIX hæc homilia, et altera, n. 5 memorata. V. Cat. codd. Gr. Taur., pag. 412. HARL.]

9. Κατάστασις ῥηθεῖσα ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν βαρβάρων ἐφόδῳ, ἡγεμονεύοντος Γενναδίου καὶ Δουχὺς ὄντος Ἰννοκεντίου. Pag. 298-303. Concio dicta A. C. 412 (a) in maximam barbarorum excursionem Hunnigardorum, Marcomannorum, Ausurianorum, viciniam Pentapolitanam vastantium, præfecto Gennadio ac duce Innocentio. Græce ex Papyrii Massoni codice edidit Fed. Morellus, Paris. 1595 (b), 1601, 8; Latine vertit Petavius. Græce recudendam dedit D. Christianus Fridericus Boernerus, laudatus mihi paulo ante, qui prælectionibus publicis adhuc ineditis illustravit a. 1711, 8. Primus Græce et Latine vulgaverat Guil. Canterus, Basil. 1567, 8, [in ed. n. 8 laudata].

10. Κατάστασις. Concio in laudem Anysii, Libyæ præfecti (c). Pag. 304, 305. Edidit Græce et Latine Fed. Morellus, Paris. 1601 (d), 8. Verterat Petrus Morellus, Turonensis. Sed quod nonnullis in locis inquit Petavius, penitus hallucinatus esset, malui interpretari ipse, quam alterius operæ interpolator videri. Ante Morellum Guil. Canterus Græce et Latine edidit, Basil. 1567, 8. [V. ad n. 8 et 9. Est in quinque codd. Paris.]

11. Πρὸς Παιόνιον ὑπὲρ τοῦ δώρου λόγος. Pag. 309-312. De dono Astrolabii dissertatio ad Pæonium, imperatori Arcadio charum, scripta circa A. C. 399, cum legatus patriæ causa CPoli Synesius versaretur, ut ipse docet epist. 153, ad Hypatiam. Προσέθηκα τὸν περὶ τοῦ δώρου πάλαι γεγόμενον ἐν τῷ καιρῷ τῆς πρεσβείας πρὸς ἄνδρα παρὰ βασιλεῖ δυναστεύοντα. Καί τι τοῦ λόγου τε καὶ τοῦ δώρου Πεντάπολιν ὦνατο. Ex oratione et ex dono fructus non omnino nullus ad Pentapolin redundavit. Ediderat Græce cum versione sua (quam Petavius etiam servavit) Federicus Morellus, Paris. 1601 (e), 1604, 8, et ante Morellum Guil. Canterus itidem Græce et Lat. 1567, 8. Meminit Nicephorus XIV, 55. Fabr. [Est in septem codd. bibl. publ. Paris, et, teste Montfauc., in Bibl. bibl. mss., I, pag. 69, D, Romæ, in bibl. Vaticana. HARL.]

12. Ὕμνοι. P. 313-348, Hymni decem, lyrico carminis genere. Ex his quatuor priores non crediderim scriptos a Synesio, nondum Christiano (f), licet ita sentiat Henricus Dodwellus De jure laicorum sacerdotali, § 10, pag. 287. In cæteris totam Valentinianorum matæologiam ad orthodoxam theologiam Chri-

(a) Tillemont. tom. XII, pag. 550.

(b) Bauer in Bibl. libr. rariorum universali, tom. IV, pag. 140, ex Bibl. anon. Hag., I, p. 4, assertit edit. hujus catastaseos una cum Synesii epistola ad Troilum, Gr. et Lat. ap. Fed. Morel. 1585, 8. Sed vereor ne in nota anni erratum sit, loco a. 1595, cujus edit. inscriptio, teste Maittaire A. T., III, p. 810 sq., hæc est: Synesii Cyrenæi Catastasis s. Constitutio, in qua Pentapolis calamitas describitur, quam in maxima barbarorum irruptione pronuntiavit, quo tempore principis partes Gennadius ageret, duxque Innocentius esset: Græce, cum Latina Petri Morelli, Turonensis, interpretatione et conjectaneis; Ejusdem Synesii de eod. argumento ad Troilum epistola (quæ est ejus epistolar. 75) Græce ap. Fed. Morell., Lutetiæ 1595, 8. Interpres et editor usi sunt cod. Gr. ex bibl. J. a S. Andrea. — Ejusdem anni nota signata est illa ed. in bibl. Barber., Leidensi aliisque. — Hæc et sequens orat. sunt in cod. Paris. bibl. publ. MXL; — et cum duabus aliis Synesii homiliis in cod. Taurin. ad n. 8 laudato. HARL.

(c) De hoc idem pag. 547 seq.

(d) A. 1600, ap. Maitt. ad n. 5 citatum. HARL.

(e) V. Catal. bibl. Leidens., p. 46, n. 115, et Maittaire A. T., III, p. 838. HARL.

(f) Sane in primis etiam hymnis SS. Trinitatem Christiano more celebrare videtur. Vide hymn. 1, vers. 65 seq.; hymn. 2, vers. 25 seq.; hymn. 3, vers. 201 seq., præcipue vers. 222 seq., 400 seq.; hymn. 4, vers. 75 et 87 seq., 110, 117 seq.; 130 seq., 164, 221. Nimirum Christianis dogmatis imbutum jam, ac de illis etiam persuasum, sed nondum baptizatum, nedum episcopum. CPoli reversum se composuisse illos hymnos, cum per

triennium pro patriæ salute ibi in aula Arcadii vigilasset, satis perspicue innuit hymno 3, vers. 450:

Χρέος ἐκ Θρήκης,
ἵνα τὰν τριέτιν
ᾠκησα ἄγυιάν,
Παρ' ἀνακτόριον
Γαίης μέλαθρον.
Ἐτλαν δὲ πόνους,
Ἐτλαν δ' ὀδύνας
Πολυδακρύτους,
ᾠμοισι φέρων
Ματέρα πάτραν.

Votum debitum e Thracia,
Ubi per triennium
Habitavi in vicinia
Regiarum
Terræ ædium:
Tulique labores,
Tuli cruciatus
Valde lacrymabiles,
Humeris ferens
Matrem patriam.

FABR.

Addere libet codicum quorundam notitiam: Hymni novem in cod. Bavar. Monach. CLXII. V. Cat. codd. Gr. Bav., pag. 65. — In bibl. quondam Offenbach. cod. VI, hymni, quotquot exstant, omnes, sed aliter collocati ac in editis exemplis. V. ad n. 1. — Paris. in bibl. publ. cod. MXXXIX, cum octo aliis Synesii libris. — Florentiæ in cod. Laurent. VIII, n. 2, plut. 55, decem hymni, alio quoque ordine positi. V. Bandini Cat. codd. Gr. Laur., II, p. 269. HARL.

stianam aptasse arguit Jo. Ernestus Grabe Notis ad S. Irenæum, pag. 7. Confer alia quæ in illis, licet alioqui pulcherrimis, notat Tillemontius tom. XII, pag. 507 [et Brucker. l. cit.]. Primus Græce edidit et Latino reddidit carmine Guil. Canterus et cum superioribus quatuor opusculis dicavit J. Vincentio Pinello, Basil. 1567, 8. Deinde Henricus Stephanus cum prosaria Francisci Porti versione (a) publicavit, Paris. 1568, forma minore. Prodiere etiam Græce cum versione ad calcem subjecta (b), Paris. 1570, 8. Ut editiones Græco-Latinas Lugdunensem, et notis collegii S. J. auctam Turonensem a. 1603, forma minore, omittam. Ex Canteriana editione recusi Græce sunt, Romæ 1590, 8, apud Franciscum Zannettum, edente Hieronymo Brunello S. J., et ibid. 1599, ad calcem selectorum Nazianzeni carminum et Georgii Pisidæ *Hexaemeri*, sub falso Cyrilli Alex. nomine editi. Ex editione H. Stephani prelis Græce iterum subjiciendos curavit Joan. Caselius, Rostoch. 1586, 8, cum quibusdam Nazianzeni odis, et hymno Clementis Alexandrini. Cum Latina versione (eadem quæ in Petavianis editionibus legitur) exstant in *Corpore poetarum Græcorum*, tragicorum, comicorum, lyricorum et epigrammatariorum, quod Græce et Latine vulgavit Joan. Lectius, Genev. 1614, fol., tom. II, pag. 162. *Infinita sunt quæ peccat Petavius in Synesio vertendo, præsertim in hymnis*, inquit Jac. Vindetus libro *De vita functorum statu*, pag. 42, qui de iisdem illustrandis cogitavit (c). Gallicis versibus pridem reddidit Jacobus de Courtin, Paris. 1581, 12. Synesii *πρὸς Θεὸν ὕμνους εὐτόνως αὐτῷ πεποιημένους* laudat Nicephorus, xiv, 55.

Index eorum ad quos scribit Synesius (d).

Anastasio epist. 22, 43, 46, 79. *Τῷ ὑδροχωμῆτι*, 121 (al. *Ἀθανασίῳ ὑδρομύστῃ*).

Κατὰ Ἀνδρονίχου, 57, 58. Confer Tillemont. tom. XII *Memor. eccles.*, pag. 531 sqq. FABR. [Synesii episcopi *Contra Andronicum* liber in cod. Escorial., teste Pluero in *Itiner. per Hisp.*, pag. 190. — Cum notis in cod. Petav. in bibl. Vaticana, Romæ; et editus cum notis margin. in cod. Vatic. inter codd. Christinae, reginæ Sueciæ, n. 1934. — Paris, in bibl. Regia inter codd. cardin. Radulphi, n. 64, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.*, I, pag. 69 D, et p. 56 B, et 775 C. HARL.]

Anysio, 6, 14, 37, 59, 77, 78, 93.

Asclepiodoto, 126.

Athanasio, 121. Leg. Anastasio.

Aureliano, 31, 34, 38.

Auxentio, 60, 116.

Chrysæ, *Χρυσῇ*, 82.

Cledonio, 42.

Constanti, 27.

Cyrillo, 12.

Diogeni, 20, 25.

Domitiano scholastico, 154, 155.

Duci, *τῷ ἡγεμόνι*, 21, 62.

Ad episcopos, 58, 72.

Ad episcopum, quod Arii dogma non probaret, pulsum episcopatu, 128.

Ἐταίρῳ, 41.

Evoptio fratri, 3, 4, 8, 18, 32, 35, 36, 38, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 65, 81, 83, 84, 85, 86, 88, 91, 94, 104, 105 (e), 106, 107, 108, 109, 110, 115, 114, 120, 122, 125, 127, 131, 134, 135. (Hic Evoptius, frater Synesii junior, in episcopatu Ptolemaidis ei successit, atque concilio Ephesino A. C. 431 interfuit) Heliodoro, 17, 25, 117.

Heracliano, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145.

Herodi, 19 (cognatum suum vocat epist. 38).

(a) Et cum Gregorii Nazianz. aliquot odis. HARL.

(b) Cum Damasceni hymno acrosticho in *Theogon.*, et Gregorii Nazianz. odis quatuor, apud Benenatum. V. Maittaire A. T., III, pag. 751. HARL.

(c) Verum enim vero Vindeti crimen esse injustum, quippe cum Petav. non vertisset Synesii hymnos, sed textui adjunxisset versionem Francisci Porti, judicat Nicéron. in *Vita Petavii*, in *Memoriis VV. cell.*, tom. I, p. 235, sec. version. Baumgart. Germ. — Synesii hymni decem et Gregorii Nazianz. odæ quatuor, Gr., Lutet. ap. Fed. Morell. 1586. V. Maittaire A. T., III, p. 796, qui pag. 743 Stephanianam edit. cum aliis notat lucem aspexisse 1568. Sed in Catal. Pinell., tom. I, pag. 81, n. 496, ascribitur a. 1569. Sunt

quoque epigramma et duo fragmm. inter epigrammata Gr. edita a Brunckio, tom. II, p. 449, et a Jacobs., tom. III, pag. 155, *Anthologiæ Græcæ*. — Cl. Ern. Frid. Car. Rosenmüller, in præsentii profess. linguæ Arab. in acad. Lips., Germanice vertit et illustravit quintum Synesii hymnum, atque in proœmio de vita, ingenio scriptisque illius breviter quidem, at bene disputavit. Lips. 1786, Mai. 8. HARL. — *Synesii hymni, cum adjuncta interpret. Lat. Franc. Porti Cretensis. Schaffhusii, typis J. C. Suteri. A. MDCLVII, 12* (Curavit ed. Steph. Spleissius Gymn. Scaph. rect.) B. (d) Add. Iriart. *Cat. codd. Gr. Matrit.*, p. 252 sqq. HARL.

(e) Epistolam 105 Nicephorus *Historiæ suæ* (xiv, 55) inseruit.

Hesychio, 92

Hypatiæ, τῇ φιλοσοφῳ, 10, 15, 16, 33, 80, 124, 153. Hæc postrema respicitur a Nicephoro Gregora præf. ad librum *De insomniis*, ubi Synesii ad Hypatiam scribentis meminit.

Joanni, 2, 44, 63, 64, 146.

Martyrio, 19.

Nicandro, 1, 75.

Olympio, 45, 95, 96, 97, 98, 152, 147, 148.

Ad Orum epistola edita ab Esromo Rudingero, Basil. 1556, 8.

Pentadio, Αὐγουσταλίω, 29, 30.

Petro presbytero, 13.

Τοῖς πρεσβυτέροις, 5, 11.

Proclo, 70.

Pylæmeni, 48, 61, 71, 74, 87, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 129, bis, 130, 133, 149, 150, 151, 152.

Simplicio, 24, 28, 129 bis.

Sorori, 7, Stratonica.

Theodoro, 7. Medico, 115.

Theophilo archiepiscopo, 9, 66, 67, 68, 69, 76, 79, 89. Alexandrinum intellige.

Theotimo, 47, 49.

Troilo, 26, 73, 90, 111, 112, 118, 123.

Tryphoni, 119, licet in edit. Petavii Troilo inscribatur.

Uranio, 40.

[Sunt præterea loca ex Synesianis excerpta in catenis Patrum in Leviticum, Numeros, etc., in cod. Coisl. V. — in Nicetæ collectione interpret. in Evang. Lucæ; in cod. CCLXXVI, in J. monachi *Parallelis* (Montfauc. *Bibl. Coisl.*, p. 41, 251, 390); — in S. Maximi *Locis communibus*. V. Bandini *Cat. codd. Gr. Laurent.*, p. 440. HARL.]

Editiones operum Synesii.

Græca Hadr. Turnebi, Paris. 1553, fol., typis regiis. FABR. [Cum brevi Turnebi dedicatione Græscripta. Desunt vero ea Synesiana, quæ supra a n. 8-12 sunt recensa. — In bibl. Pinelliana, Venet. fuit exemplar cum emendatt. mss. viri docti sæc. xvi. Meo quoque exemplo sunt passim a manu V. D. varia diversi generis et pretii ascripta. HARL.]

Latina Iani Cornarii, Basil. 1560, fol.

Et ex Petaviana editione in Bibliothecis Patrum.

Græco-Latina, Paris. 1612, fol., quæ recusa ibid. 1631 (quidam tituli 1633 præferunt) et 1640, adjunctis Cyrilli Hierosolymitani operibus. Sed notis amplioribus auctiores esse editiones anni 1640 cum scribit Caveus, virum clariss. memoria sua fefellit. FABR. In Niceron. *Memoriis V V. cell.* ex versione German. Baumgartenii, in *Vita Dion. Petavii*, tom. I, 234, nominantur edit. Opp. Synesii, Paris. ap. Claud. Morel. 1612, fol. — Paris. ap. Car. Morel. 1631, et ibid. ap. Seb. Cramoisy 1633, fol., atque ex postrema illarum editt. Synesii Opp. Latine, sine notis, recusa sunt in *Bibl. Patrum Lugdun.* vol. VI, a. 1677, fol., p. 67-163. Atque Nicer. castigat Du Pin, qui in *Bibl. des auteurs ecol.*, tom. III, dum memorat edit. a. 1612, addit, illam a. 1640 auctiorem prodixisse, una cum Cyrilli Catechesibus. (Atque in *Cat. bibl. Leidens.*, p. 37, jam occurrunt Cyrilli Hierosolymitani, et Synesii Opera, Gr. et Lat., ex versione Jo. Grodeccii, aucta et emendata per Jo. Prevotium, Lutet. Paris. 1631, fol. Maittaire autem A. T. III, p. 896, affert tanquam separatim edita Cyrilli Hier. Opp. Gr. Lat. Grodeccio interprete, opera Prevotii ap. Hier. Drouart et Car. Morel., Paris. 1631, fol., et aliquanto post: Synesii Opp. Gr. Lat. interprete Dion. Petav., Paris. ap. Car. Morel. 1631, fol. — Tum p. 902 refert edit. Cyr. Hierosol. Opp. Gr. et Lat. Jo. Grodeccio interprete, emendat. a. Jo. Prevotio, ap. Seb. Cramoisy, Par. 1640, fol., nulla tamen Synesii mentione facta.) — Niceron. igitur existimat, Du Pin iudicio deceptos fuisse Caveum et Cas. Oudinum, dum narrant, a Petavio curatam fuisse Catecheseon Cyrilli editionem: verum esse, pergit, reperiri Synesii opp. a Petavio edita cum Cyrilli opp. in uno volumine juncta et inscripta: S. Patris nostri Cyrilli Hieros. et Synesii Cyrenensis episcoporum opp. Gr. et Lat., Lutet. Paris. sumpt. Dionysii Bechet, 1640, fol., sed hujus anni edit. nullam aliam esse quam illam a. 1633, mutato tantum primo inscriptionis fol., ideo Du Pin non accurate scripsisse, edit. a. 1612 recusam fuisse auct. a. 1640. Illi autem ed. a. 1633, additam esse *Appendicem ad Synesianas notas*, sive adversus Jo. Croii specimen conjecturarum et observationum velitationem idem Niceron. l. c., pag. 245, prodit. HARL.

De benignitate (φιλάδελφοι) oratio, quam sub Synesii nomine Græce et Latine vulgavit Fed. Morellus,

Paris. 1604, 8, non est Synesii, sed inter Themistii orationes sexta *Περὶ φιλανθρωπίας*, ut dixi supra cap. 44. FABR. (s. vol. VI, pag. 796, n. 6). — Conf. supra ad § V. et de edit. etiam Maittaire A. T., lib. pag. 846. HARL.

Scripta Synesii deperdita.

Προσφωνητικός *ad Theodosium*. Evagrius lib. 1, cap. 15, nisi, ut Nicephorus, xiv, 55, orationem *Περὶ βασιλείας* intellexerit, quæ non ad Theodosium dicta, sed Arcadium, ut supra notavi.

Poemata varia, ut *Κυρηγετικά*, quorum meminit epist. 153.

Tragœdiæ, et comœdiæ, quas veterum imitatione composuisse se innuit in *Dione*, sub extrem.

Epistolæ quædam, ut illa ad Theophilum Alex., cujus meminit Photius cod. xxvi.

DE SYNESIO QUÆDAM VETERUM TESTIMONIA.

Ex Photii Bibliotheca, cod. xxvi.

Ἀνεγνώσθη ἐπισκόπου Κυρήνης, Συνέσιος αὐτῷ ἄνθρωπος. *Περὶ προνοίας, Περὶ βασιλείας, καὶ περὶ ἄλλων τινῶν.* Τὴν μὲν φράσιν ὑψηλὴς, καὶ ὄγκον ἔχων· ἀποκλίνων δὲ καὶ πρὸς τὸ πολιτικώτερον [γρ. ποιητικώτερον]. Ἀνεγνώσθησαν δὲ αὐτοῦ καὶ ἐπιστολαὶ διάφοροι χάριτος καὶ ἡδονῆς ἀποστάζουσαι, μετὰ τῆς ἐν τοῖς νοήμασιν ἰσχύος καὶ πυκνότητος. Ἦν δ' οὗτος ἐξ Ἑλλήνων φιλοσοφία σχολάζων. Ὅν φασι πρὸς τὸν θειασμὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ νεύσαντα, τὰ μὲν ἄλλα παραδέχεσθαι εὐπειθῶς· τὸν δὲ περὶ ἀναστάσεως (τοῦτο δὲ εἰ μὲν καὶ ἄλλοθεν οὐκ οἶδα· τέως δὲ ἀπὸ τῆς πρὸς Θεόφιλον αὐτοῦ ἐπιστολῆς ἀριδῆλως καταλαμβάνεται) οὐκ ἐθέλειν προσέειπαι λόγον· ἀλλ' οὖν καὶ οὕτω διακείμενον ἐμύησάν τε τὰ ἡμέτερα, καὶ ἔτι καὶ ἀρχιερωσύνης ἡξίωσαν· πρὸς τὴν ἄλλην τοῦ ἀνδρὸς καλοκαγαθίαν καὶ τὸ καθαρὸν ἀφορῶντες τοῦ βίου· καὶ ὅτι οὐκ ἂν οὕτω βιοῦς ἄνθρωπος τὸ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἐλλαμφείη φέγγος. Καὶ τῆς ἐλπίδος οὐκ ἐψεύσθησαν. Ῥᾶστα γὰρ αὐτῷ, ἐπεὶ ἀρχιεράτευσεν, καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως εἰς πίστιν ἀποκατέστη δόγμα. Ἐπεκόσμη δὲ Κυρήνην, ὅτε Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας ἐπεστάτει.

Lecti sunt Cyrenensis episcopi, cui Synesio nomen est, tractatus *De Providentia, De regno*, deque nonnullis aliis. Stylus illi est sublimis et grandis, sed qui interim ad poeticum [civile] dicendi declinet genus. Lectæ sunt ejusdem et epistolæ diversæ, venustate ac dulcedine fluentes, non sine sententiarum pondere, ac crebritate. Erat autem ille de numero gentilium, philosophiam profitens. Quem quidem ferunt, cum in Christianum dogma propensus esset, cætera quidem facile recepisse: sed (quod haud scio an aliunde, ex ipsius quidem ad Theophilum epistola colligitur) resurrectionis fidem admittere noluisse. Verum quamvis sic affectus esset, cum tamen nostris initiarunt mysteriis, et ad episcopi provexerunt gradum: cum ad cæteram viri probitatem, ac vitæ sinceritatem respicerent; tum quod fieri non posset, ut, qui sic vitam instituisset, non et resurrectionis luce collustraretur. Nec spes eos fefellit. Nam nullo negotio simul atque factus est episcopus, resurrectionis dogmati est assensus. Cyrenen porro illustrabat, quo tempore Theophilus Alexandria præsidebat.

Ex libro 1, c. 15, Evagrii Scholastici.

Ταῦτά μοι κομφῶς ὡς δυνατὸν πονοῦμένῳ, φέρε καὶ Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος εἰς μέσον ἡκέτω, τῇ οἰκείᾳ μνήμῃ κοσμήσων τὴν διάλεξιν. Οὗτος ὁ Συνέσιος ἦν μὲν τὰ ἄλλα πάντα λόγιος· φιλοσοφίαν δὲ οὕτως ἐς τὸ ἀκρότατον ἐξήσκησεν, ὥς καὶ παρὰ Χριστιανῶν θαυμασθῆναι τῶν μὴ προσπαθείᾳ, ἢ ἀντιπαθείᾳ κρινόντων τὰ ὀρώμενα. Πείθουσι δ' οὖν αὐτὸν τῆς σωτηριώδους παλιγγενεσίας ἀξιωθῆναι, καὶ τὸν ζυγὸν τῆς ἱερωσύνης ὑπελθεῖν, οὐπω τὸν λόγον τῆς ἀναστάσεως παραδεχόμενον, οὐδὲ δοξάζειν ἐθέλοντα, εὐθυβόλως εὖ μάλα στοχασάμενοι, ὥς ταῖς ἄλλαις τάνδρδος ἀρεταῖς ἔψεται καὶ ταῦτα, τῆς θείας χάριτος μηδὲν ἐλλιπὲς ἔχειν ἀνεχομένης· καὶ οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ἐλπίδος. Ὅς γὰρ καὶ ὅσος γέγονε, τεκμηριοῦσι μὲν αἱ κομφῶς αὐτῷ καὶ λογίως μετὰ τὴν ἱερωσύνην πεποιημένα ἐπιστολαί· ὃ τε πρὸς αὐτὸν τὸν Θεοδό-

Hæc mihi quanta fieri potest elegantia concinanti age et Synesius ille Cyrenensis prodeat in medium, ut commemoratione sui orationi huic ornamentum afferat. Synesius iste cum cæteris doctrinis apprime fuit eruditus; tum in philosophia sic excelluit, ut vel Christianis iis admirationi esset, qui de rebus, quas vident, non ex amore odiove judicant. Itaque persuadent illi, ut et salutare regenerationis mysterium reciperet, et episcopatus jugo colla submitteret; quamvis resurrectionis dogma nondum admitteret, neque profiteri vellet: cum id prudentissime conjicerent, ad reliquas viri virtutes etiam hæc propediem accessura, quandoquidem divina gratia nihil imperfectum habere se patitur. In quo spes illos minime fefellit. Nam qualis ac quantus exstiterit,

argumento sunt eleganter ab eo, eruditeque scriptæ post susceptum episcopatum epistolæ : tum oratio, qua Theodosium allocutus est, ac reliquæ ipsius præstantissimæ lucubrationes.

Ex Suida.

Synesius episcopus e Ptolemaide Pentapolis, quæ est in Libya, oppido, philosophus fuit ex episcoporum ordine. Scripsit varii generis libros grammaticos, et philosophicos, necnon orationes ad imperatorem habitas, et panegyricas, aut ad pompam factas: *Encomium calvitii*, et *De Providentia* librum egregium Græco stylo. Tum alia plurima diversi generis volumina conscripsit, atque insuper admirabiles illas Epistolas.

Synesii historia ex Prato spirituali, cap. 195.

Cum Alexandriæ essemus, Leontius Apamiensis, vir religiosus ac fidelissimus, venit ex Pentapoli: multis enim jam annis Cyrene moratus fuerat. Venit autem diebus Eulogii, sancti Alexandrini patriarchæ, ejusdem Cyrenensis urbis futurus episcopus. Cumque in familiari colloquio essemus, narravit nobis dicens: Fuit temporibus Theophili beatissimi patriarchæ Alexandrini, Cyrene episcopus Synesius philosophus. Qui cum venisset Cyrenem, reperit illic philosophum quemdam, Evangelium nomine, qui sodalis suus in studiis liberalibus fuerat, amicum sibi charissimum, sed religione gentilem, et culturæ idolorum maxime deditum. Eum episcopus Synesius ab idololatria transferre ad culturam Christi satagebat, curamque ingentem ejus rei ipsi assumpserat, pro charitate, quam erga ipsum a principio habuerat. Ille vero minime id patiebatur, neque illius doctrinam admittere volebat. Episcopus tamen præ nimio ad illum amore, ne sic quidem tædio victus desistebat diebus illum singulis hortari et instruere, ac inducere, ut Christo crederet, ipsiusque sacramenta susciperet. Cumque illi quotidie ista monita dare persisteret, dixit ad eum semel philosophus: « Vere, mi domine episcope, cum cæteris, quæ mihi displicent in Christianis, hoc est, quod consummationem sæculi istius futuram dicunt, et post consummationem, omnes, qui ab initio sæculi fuerunt, homines, in isto corpore resurrecturos, carnemque hanc incorruptibilem recepturos et immortalem, atque ita in perpetuum victuros, sicque, eorum quæ in corpore gesserunt, præmia percepturos: eum etiam, qui miseretur pauperis, fenerare Deo, et qui dispergit in pauperes et inopes, in cælo sibi thesauros reponere, et centuplicata, quæ erogaverit, in regeneratione cum æterna vita a Christo esse reddenda. Quæ omnia cum dicuntur, deceptio, et irrisio, et fabula mihi videntur. » Episcopus autem Synesius asseverabat omnia Christianorum vera esse, nihilque omnino habere falsum, vel veritati contrarium, idque multis documentis asserebat, et persuadere illi nitebatur. Post multum vero

σιν προσφωνητικὸς λόγος, καὶ ὅσα τῶν ἐκείνου χριστῶν φέρεται πόνων.

Συνέσιος ἐπίσκοπος ἐκ Πτολεμαίδος Πενταπόλεως τῆς ἐν Λιβύῃ Θηβαΐδος φιλόσοφος τῶν ἱερατικῶν γενόμενος. Ἐγγραψε βιβλία διάφορα γραμματικά τε καὶ φιλόσοφα, καὶ λόγους βασιλικούς, πανηγυρικούς, ἢ ἐπιδεικτικούς, Ἐγκώμιόν τε φαλάκρας, καὶ Περὶ προνοίας λόγον θαυμαστὸν Ἑλληνικῶν χαρακτήρι. Καὶ ἄλλα πλεῖστα, καὶ διάφορα βιβλία συνέταξε, καὶ τὰς θαυμαζομένας Ἐπιστολάς.

Ὦντων ἡμῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Λεόντιος Ἀπαμεύς, ἀνὴρ φιλόχριστος καὶ εὐλαβής, ἦλθεν ἀπὸ Πενταπόλεως· ἐκεῖσε γὰρ ἐν Κυρηνίᾳ ἀπὸ χρόνων ἱκανῶν ἐποίει τὴν οἰκῆσιν. Ἦλθεν δὲ ἐπὶ τοῦ ἐν ἁγίοις (α) Πάπα Ἀλεξανδρείας τῆς αὐτῆς πόλεως Κυρήνης, καὶ ἐν συντυχίᾳ γεγονότων ἡμῶν, διηγήσατο ἡμῖν, λέγων, ὅτι Ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ μακαρίου Πάπα Ἀλεξανδρείας, γέγονεν ἐπίσκοπος ἐν Κυρήνῃ Συνέσιος ὁ φιλόσοφος. Ὅστις ἐλθὼν ἐν Κυρήνῃ εὗρεν ἐκεῖ φιλόσοφον τινα, Εὐάγριον ὀνόματι, ἐταῖρον αὐτοῦ ἐν τοῖς παιδευτηρίοις γινόμενον, καὶ φίλον αὐτοῦ γνήσιον ὄντα, καὶ ἐμμανῶς περὶ τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν ὑπάρχοντα. Ὦν ὁ ἐπίσκοπος Συνέσιος μεταθεῖναι ἐβούλετο, καὶ οὐ μόνον ἐβούλετό τε, καὶ ἔσπευδεν, ἀλλὰ καὶ ἀγῶνα πολὺν ἔσχεν καὶ μέριμναν, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀρχήθεν ἐκέκτητο. Ὁ δὲ οὐκ ἠνείχετο, οὐδὲ παρεδέχετο αὐτοῦ παντελῶς τὴν διδασκαλίαν. Πλὴν ὁ ἐπίσκοπος ἐκ τῆς πολλῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας οὕτε ἐδειλίασεν, οὐδὲ ἀπέσχετο τοῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν διδάσκειν καὶ παρακαλεῖν, καὶ νοθετεῖν ὅπως εἰς Χριστὸν πιστεύσας δέξεται αὐτοῦ τὴν ἐπίγνωσιν. Ὡστε ἐν μιᾷ καὶ τοῦτο εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν τὸν φιλόσοφον· « Ὦντως, κύριε ὦ ἐπίσκοπε, μετὰ πάντων καὶ τοῦτό μοι ἀπαρέσκει, ὃ λέγετε οἱ Χριστιανοὶ, ὅτι καὶ συντέλεια τοῦ κόσμου τούτου γίνεται, καὶ μετὰ τὴν συντέλειαν πάντες οἱ ἐξ αἰῶνος γενόμενοι οἱ ἄνθρωποι ἐν τούτῳ τῷ σώματι ἀνίστανται, καὶ τὴν σάρκα ταύτην ἀφθαρτον ἔχοντες καὶ ἀνώλεθρον, εἰς αἰῶνας βιώσουσιν, τὰς ἀμοιβὰς ἀπολήψονται, καὶ ὅτι ὁ ἐλεῶν πτωχὸν Θεὸς δανείζει, καὶ ὁ σκορπίζων εἰς πτωχοὺς καὶ πένητας χρήματα ἐν οὐρανοῖς θησαυρίζει, καὶ ἐκαινονταπλασίονα αὐτῷ μετὰ ζωῆς αἰωνίου ἀπὸ Χριστοῦ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ κομίζεται. » Ἀπερ' ἅπαντα ἀπάτη μοι, καὶ χλεύη, καὶ μῦθος γίνεται, καὶ λεγόμενα φαίνεται. » Ὁ δὲ Συνέσιος ὁ ἐπίσκοπος διεβεβαίωτο, πάντα τῶν Χριστιανῶν ἀληθῆ εἶναι, καὶ μηδὲν ἔχειν ψεῦδος, ἢ ἀληθείας ἀλλότριον, καὶ διὰ πολλῶν ἀποδείξεων ταῦτα οὕτως ἔχειν ἐπειράτο δεικνύειν. Καὶ δὴ μετὰ πολὺν χρόνον ποιήσας αὐτὸν γενέσθαι Χριστιανόν, βαπτίζει καὶ αὐτὸν, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ, καὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Μετὰ οὖν χρόνον τινὰ τοῦ βαπτισθῆναι, δίδωσι τῷ ἐπισκόπῳ χρυσίων κεν-

(α) Desunt quædam in Græco quæ ex Latino supplenda.

τηνάρια τρία εἰς λόγον τῶν πτωχῶν, λέγων· « Δέξαι τὰ τρία κεντηνάρια, καὶ δίδος πτωχοῖς, καὶ ποιήσόν μοι γραμμάτιον, ὅτι ταῦτά μοι ἀποδώσει Χριστὸς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. » Ὁ δὲ τὸ χρυσίον δεξάμενος, προθύμως ἐποίησεν αὐτῷ τὸ γραμμάτιον ὡς ἤθελεν. Ζήτας δὲ χρόνους τινὰς μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἡσθένησεν τὴν ἐπὶ θάνατον ἀσθενειαν. Καὶ μέλλων τελευτᾶν, λέγει τοῖς τέκνοις αὐτοῦ, ὅτι· « Ὡς κηδεύετε μοι, τοῦτον τὸν χάρτην θέτε εἰς τὰς χεῖράς μου, καὶ οὕτως μετ' αὐτοῦ θάψατέ με. » Οἱ δὲ, τελευτήσαντος αὐτοῦ, καθὼς ἐνετείλατο αὐτοῖς, καὶ πεποιήκασιν. καὶ θάπτοντες αὐτὸν μετὰ τοῦ ιδιοχείρου κατώρυξαν. Καὶ τῇ τρίτῃ τῆς ταφῆς ἡμέρᾳ φαίνεται τῷ ἐπισκόπῳ Συνεσίῳ νυκτὸς καθεύδοντι, λέγων· « Ἐλθέ εἰς τὸν τάφον, ἔνθα κατὰκειμαι, καὶ λάβε σου τὸ ιδιόχειρον. » Ἐλαβὼν γὰρ τὸ χρέος, καὶ ἐπληρώθη, καὶ οὐδένα λόγον ἔχω πρὸς σε, καὶ, πρὸς τὴν πληροφορίαν σου, ιδιόχειρον ἐν αὐτῷ καθυπέγραψα. Ἦγνῶσι δὲ ὁ ἐπίσκοπος, ὅτι συνετάφη τῷ φιλοσόφῳ τὸ αὐτοῦ ιδιόχειρον. Καὶ πρωΐας μεταστειλάμενος τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς, « Τί ποτε κατεθήκατε μετὰ τοῦ φιλοσόφου ἐν τῷ τάφῳ; » Οἱ δὲ ἐνόμιζον, ὅτι περὶ χρημάτων αὐτοῖς λέγει, καὶ εἶπον αὐτῷ· « Οὐδὲν, δέσποτα, πλὴν τῶν ἐνταφίων αὐτοῦ; Τί οὖν; φασίν. « Οὐδὲ χάρτην τινὰ συνεθάψατε αὐτῷ; » Οἱ δὲ ἀναμνησθέντες (ἡγνῶουν γὰρ, ὅτι περὶ χάρτου λέγει) λέγουσιν αὐτῷ· « Ναί, δέσποτα, χάρτην τινὰ τελευτῶν δέδωκεν ἡμῖν, λέγων· Ὡς θάψετε με, τοῦτόν μοι τὸν χάρτην δότε κρατεῖν εἰς τὰς χεῖρας, μηδενὸς τοπαράπαν γινώσκοντος. » Τότε εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἐπίσκοπος τὸν ὄνειρον, ὅν κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην θεασάμενος ἦν, καὶ λαβὼν αὐτοὺς μετὰ τῶν κληρικῶν, καὶ τῶν κτητόρων, καὶ τινὰς ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν τάφον τοῦ φιλοσόφου. Τοῦτον ἀνοίξαντες εὕρισκον τὸν φιλόσοφον κείμενον, καὶ τὸ ιδιόχειρον τοῦ ἐπισκόπου ταῖς οἰκείαις χερσὶν κατέχοντα, λαβόντες ἐκ τῶν αὐτοῦ χειρῶν τὸ ιδιόχειρον ἤνοιξαν, καὶ εὗρον αὐτὸν νεωστὶ γεγραμμένον τῇ χειρὶ τοῦ φιλοσόφου, οὕτως· Ἐγὼ Εὐάγριος φιλόσοφος σοι τῷ ὀσιωτάτῳ κυρίῳ Συνεσίῳ ἐπισκόπῳ χαίρειν. Ἐλαβὼν τὸ ἐν τούτῳ τῷ πιττακίῳ σου γεγραμμένον, καὶ ἐπληρώθη, καὶ οὐδένα λόγον ἔχω πρὸς σε, ἔνεκα οὗ δέδωκά σοι χρυσίου, ἡγουν διὰ σοῦ, Χριστῷ τῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν. Κατεπλάγησαν δὲ οἱ βλέποντες, καὶ ἐπὶ ὥρας πολλὰς, τὸ Κύριε ἐλέησον βοῶντες, ἐδόξαζον τὸν Θεὸν τὸν ποιῶντα θαυμασίαν, καὶ τοιαύτην αἰεὶ πληροφορίαν διδόντα τοῖς δούλοις αὐτοῦ. Διεβεβαιούτο δὲ καὶ τοῦτο ὁ αὐτὸς κύριος Λεόντιος, ὅτι τὸ ιδιόχειρον τὸ ἔχον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ φιλοσόφου σώζεται μέχρι τῆς σήμερον, καὶ ἐν τῷ κειμηλιαρχείῳ τῆς ἐκκλησίας Κυρήνης κεῖται. Οἷος ἂν προβληθῇ κειμηλιάρχης ἐκεῖ, μετὰ τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ αὐτὸ παραλαμβάνει, καὶ φυλάττει αὐτὸ ἐπιμελῶς, καὶ τῷ μετ' αὐτὸν σῶν καὶ ἀβλαβὲς ἐπιδίδοται.

custos ingrederetur, hanc illi cum cæteris vasis sacris assignari custodiendam cum omni diligentia, atque cum deinceps successori suo integram illam inviolatamque reconsignare.

A temporis, cum illum induxisset Christianum fieri, baptizavit ipsum, et filios ejus, cunctosque domesticos illius. Cæterum non multo postea quam baptizatus fuerat, dedit episcopo auri tria centenaria in usum pauperum, dicens: « Accipe aurum istud, et distribue illud pauperibus; et fac mihi cautionem manu tua, quod Christus mihi ipsum reddet in futuro sæculo. » Qui suscepto auro, prompte illi, ut petebat, cautionem fecit. Vixit itaque post baptismum annos aliquot philosophus, ac tandem infirmatus est ad mortem. Cum vero morti proximus esset, dixit filiis suis: « Quando curabitur funus meum, chartam istam in meis manibus ponite, et mecum illam sepelite. » Mortuo autem illo, fecerunt filii sicut eis ipse præceperat, sepelieruntque eum cum chirographo. Tertia vero post sepulturam die, apparuit episcopo Synesio nocte quiescenti, dicens: « Veni ad sepulcrum, ubi jaceo, et accipe chirographum tuum: accepi enim debitum, satisfactumque mihi est: atque ut certior ejus rei fias, propria me subscripsi manu. » Ignorabat autem episcopus, quod chirographum illud consepelist ei. Mane autem facto, accersitis filiis ejus dixit: « Num aliquid cum patre vestro in monumento posuistis? » Illi putantes, quod eos de pecuniis interrogaret, dixerunt ei: « Nihil, domine, præter pannos consuetos. — Quid igitur? Nunquid vel chartam aliquam consepelistis ei? » Tunc recordati illi (ignorabant enim, quod de chirographo diceret) dixerunt ei: « Ita sane, domine: chartam enim quamdam moriens dedit nobis, et ait, Quando sepelietis me, chartam istam mihi in manibus date, nullo penitus sciente. » Tunc dixit illis episcopus somnium quod nocte illa viderat, sumensque illos cum clericis, ac primariis civitatis, accessit ad philosophi tumulum. Quo aperto, invenerunt jacentem philosophum, chirographumque manu episcopi conscriptum suis manibus tenentem. Accipientes autem chirographum ex illius manibus, aperuerunt, inveneruntque in eo noviter manu philosophi subscriptum ita: *Ego Evagrius philosophus tibi sanctissimo domino Synesio episcopo salutem. Accepi debitum in his litteris manu tua conscriptum, satisfactumque mihi est, et nullum contra te habeo jus, propter aurum quod dedi tibi, et per te, Christo Deo et Salvatori nostro.* Qui vero convenerant, hoc videntes, obstupuerunt, et per multas horas clamaverunt, *Kyrie, eleison*, glorificantes Deum qui facit mirabilia, talemque ac tantam promissionum suarum evidentiam dat servis suis. Asserebat autem et hoc idem dominus Leontius, cautionem illam manu philosophi subscriptam servari usque hodie, atque in sacrario sanctæ Cyrenensis ecclesiæ custodiri: et quicumque sacrarii

DE HYPATIA ALEXANDRINA SYNESII MAGISTRA.

(SOCRAT. lib. vii, cap. 15.)

Erat in Alexandria quædam mulier, Hypatia nomine, filia Theonis philosophi, adeo erudita, ut supra philosophos ejus temporis emineret, et in Platonice scholam a Plotino venientem susceperet ipsa successionem, atque omnes philosophicas lectiones exponeret. Quapropter omnes currebant ad eam, propter honestam doctrinæ fiduciam. Veniebat vero etiam ad judices; nec habebat ullam verecundiam publice permista viris, cum eam cuncti pro ipsius castitate venerarentur. Tum ergo invidia contra hanc feminam est accensa. Cum enim crebro proficisceretur ad Orestem, ecclesiasticus populus motus adversus eam est, tanquam ipsa illam ab amicitia prohiberet episcopi. Quamobrem conspirantes viri acerrimo furore commoti; quorum dux erat quidam Petrus lector, observaverunt mulierem ad propria redeuntem, eamque de vehiculo deponentes, ad ecclesiam, quæ vocatur Cæsaris, traxerunt, et vestibus exutam lapidibus (imo testis) peremerunt. Quam postea membratim dilacerantes, in loco, qui dicitur Cinarus, igne concremaverunt. Hæc res non mediocrem invidiam Cyrillo et Alexandrinæ concitavit Ecclesiæ. Alienæ namque sunt a Christianis cædes et pugnæ. Hæc igitur acta sunt quarto anno episcopatus Cyrilli, consulatu Honorii decimo, et Theodosii sexto, mense Martio, jejuniis existentibus (a).

Χριστοῦ φόνοι, καὶ μάχαι, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Ταῦτα πέπρακται τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς Κυρίλλου ἐπισκοπῆς, ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου τὸ δέκατον, καὶ Θεοδοσίου τὸ δέκατον [scribe τὸ ἕκτον] ἐν μηνὶ Μαρτίῳ, νηστείων οὐσῶν.

(a) Eadem ad verbum fere Nicephorus habet lib. xiv, cap. 16. Vide et Suidam.

HADRIANI TURNEBI NUNCUPATORIA EPISTOLA

QUAM GRÆCÆ EDITIONI PRÆFIXIT.

Λαγκιλώτῳ Κάρλῳ ἐπισκόπῳ Ῥηγισὶ Ἀδριανὸς Τούρνεβος εὖ πράττειν.

Ἰδού σοι, ὁ σοφὸς Συνέσιος, ἀττικουργὲς τι χρῆμα, καὶ ἐς ἀκριθεὲς ἀπεξεσμένον ἐκδέδοται. Ὅστις δὴ μόνος ἀπάντων ἀνθρώπων τῇ τοσοῦτον ἀπικισμένῃ καὶ διαποντίῳ Λιβύῃ Ἀθήνας φέρων ἐγκαθιδρύσατο, τοῦ ἰδίου ἐδάφους αὐτὰς ὥσπερ ἐκμοχλεύσας. Οὕτω γὰρ ἀττικῶς τὴν γλῶτταν ἤρμωσται, ὥστε οὐ μόνον τὴν λιθυκὴν βαρβαρίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ δωρικὸν ἐξόμνυται τῶν Κυρηναίων φύλον, Λακεδαιμονίων δὲ ἀποικόν. Τοιοῦτον πέφυκε τὸ προστετηκέναι τοῖς τῶν συγγραφέων ἀττικίζουσι, καὶ αὐτοῖς, τὸ τοῦ χρησμοῦ, συγχρωτίζεσθαι. Οἱ γὰρ τούτοις συναναχρωννύμενοι τὴν ὁμόχροιαν ἀποφέρονται τοῦ λόγου, τῇ ἐκείνων ἐμμελείᾳ καὶ εὐετείᾳ συνεθισθέντες. Ἄλωτὸν γὰρ ἅπαν σπουδῇ, καὶ πόνῳ ἀγρεύσιμον. Τό γε μὴν αὐτοῦ εὐγλωττον οὐ μόνον τῇ τῶν ῥημάτων καλλονῇ ἐξησκημένον ἀγλαίζεται, ἀλλὰ καὶ παιδείας γέμον λαμπρᾶς, καὶ ἀγχινοίας ἐπηδούλου, καὶ ἀστείσμου πιθανοῦ ὠραίζεται, καὶ τὸν φιλαναγνωστοῦντα ἱγυξί λόγου θέλγον, καὶ καταγοητεύον,

εἰς τὸ πρόσθεν αἰεὶ προάγει, μέχρι κορωνίδος ἡδίστης ἀπολαύοντα διαγωγῆς παραπέμπον. Θρησκείαν δὲ οὐχ ἀπανταχῇ τὴν ἡμετέραν πρεσβεύει, πρὸ τοῦ τὴν ἀληθινὴν εὐσεβείαν κατηγῆσθαι συγγράμματα τινα ἤδη εἰς ἀνθρώπους ἐξενηνοχῶς. Ἑλληνίζει γὰρ τὰ πολλὰ ἢ μιξέλλην αἰγυπτιάζει, τὴν συμβολικὴν καὶ ἱερογλυφικὴν τερατείαν καὶ ἀτοπίαν ἔσθ' ὅτε ζτηλῶν καὶ μεταδιώκων. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἐλληνικῆς δαιμονομανίας ἀπαλλαγεῖς τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐμυήθη, καὶ τὴν καλὴν λαβὴν ἐλήφθη. οὐδὲν τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, καὶ τῶν θείων λογίων, καὶ τῆς ἀληθινῆς θεοσεβείας προὔτιμψε. Τοιγαροῦν ἐναύσματα καὶ ζώπυρα αὐτῆς ἔτι τισὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῶν ὑποτύφεται, πῦρ ταῖς τῶν ἀναγινωσκόντων ψυχαῖς ὑφάπτοντα θαλπνὸν καὶ ἐνεργόν. Σοὶ δὲ πολλῶν ἕνεκα ταύτην τὴν ἐκδοσιν, ὦ ἱερὰ καὶ σεβασμία μοι κεφαλὴ, ἐπεφήμισα. Καὶ γὰρ ὅτι φιλόσοφον φιλοσόφῳ, καὶ ἐπίσκοπον ἐπισκόπῳ, καὶ Ἑλλήνα φιλέλληνι, καὶ θεόφιλον εὐσεβεῖ προσιέναι ἔδει κατὰ τὸ ὁμηρικόν, ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει Θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον· καὶ δὴ καὶ ὅτι τούτου προξένου τυχὼν, ἔσως τὴν τῆς σῆς εὐνοίας παρεμπορεύσομαι παρενθήκην ἀντὶ παντός μοι γενησομένην. Ἐρῶρωσο.

NOTITIA CODICUM MSS.

(Ex ed. 1612.)

Medicæi duo, quorum in uno omnia erant Synesii opera :

MED.

In altero Epistolæ ac liber De insomniis :

MED.

Henricianus ex Henrici II bibliotheca, in quo præter epistolas omnia continebantur :

HENR.

Henricianus item, a quo liber De Providentia aberat :

HENR.

AD EPISTOLAS.

Medicæi duo :

MED.

Henricianus :

HENR.

Morellianus quem mihi doctissimus Morellus commodavit :

MOR.

Petavianus :

PETAV.

MONITUM IN ORATIONEM DE REGNO.

Tria de hac oratione Synesii inquirenda sunt in eruditi Lectoris gratiam : primo quis ille imperator fuerit, ad quem habita, cujusque nomine sit inscripta ; deinde quo tempore, ac, si id investigare licet, etiam anno videatur esse dicta ; tertio quam illius legationis occasionem Synesius habuerit, quemve ex ea fructum ceperit. De imperatore apud quem pronuntiata est, dubitationem movet Evagrius Scholasticus lib. 1, cap. 13 ; qui ad Theodosium habitam esse significat, "Ο τε πρὸς αὐτὸν Θεοδοσίον προσφωνητικὸς λόγος, ait, illius opera percensens. Cui subscribit Nicephorus lib. xiv, cap. 53, ac Theodosium Juniorem hunc addit fuisse. Sed uterque aberrat a vero. Nam coram Arcadio Theodosii filio dictam esse, res est exploratissima. Id adeo ex tota oratione cognoscitur, ut cum pag. 4, patrem ait imperatoris ejus, quem alloquitur, imperium tanquam virtutis præmium adeptum fuisse. Eundem refert pag. 5, contra tyrannos duos bella gessisse ; et paulo post relatam de posteriore victoriam cessisse vita. Quæ quidem ad alterum neminem, nisi ad Theodosium primum, Arcadii et Honorii patrem, pertinere possunt.

De tempore conjectura sit ex aliis ejusdem auctoris locis, in quibus legationis illius suæ meminit. Libro *De insomniis*, p. 148, triennem hanc fuisse significat ; ac se Constantinopoli degentem de quorundam maleficorum insidiis in somnis admonitum. Demum vero majore, quam quisquam Græcorum hactenus, audacia, coram imperatore verba fecisse, ac quæ volebat impetrasse : Ἐμοὶ μὲν οὖν βίος βιβλία καὶ θήρα· ὅτι μὴ πεπρέσβευκά ποτε, ὡς οὐκ ὠφελον ἀποφράδας ἰδεῖν ἐνιαυτοὺς τρεῖς ἐκ τοῦ βίου. Καὶ μέντοι τότε πλεῖστα δὴ καὶ μέγιστα ὠνάμην αὐτῆς. Ἐπιβουλὰς τε γὰρ ἐπ' ἐμὲ ψυχοπομπῶν γοήτων ἀκύρους ἐποίησε καὶ φήνασα, καὶ ἐξ ἀπασῶν περισώσασα· καὶ κοινὰ συνδιόκησεν· ὥστε ἄριστα ἔχειν ταῖς πόλεσι· καὶ ἐς τὴν βασιλέως ὁμιλίαν τῶν πώποτε Ἑλλήνων θαρράλεώτερον παρέστησε. *Ac mihi quidem vita omnis in libris ac venatione posita est ; nisi si quando legationem susceperim : quod utinam nunquam mihi*

contigisset! ut ne tres in vita execrabiles et detestandos annos vidissem. Sed et plurima tunc ab ea, maximaque sum beneficia consecutus. Nam et praestigiatorum, animasque ab inferis sollicitantium magorum in me insidias irritas fecit, mihi eas indicans, atque ex omnibus eripiens: et publica negotia mecum gessit, ut quam optime civitatibus succederent; et ad imperatoris colloquium me unum ab omni memoria Graecorum audacissimum produxit. Meminit et illius temporis ac legationis triennalis in hymno 3:

Τόδε σοι, μεγάλου
Κοίρανε κόσμου,
Τίσων ἔμολον
Χρέος ἐκ Θρήνης·
Ἵνα τὰν τριέτιν
Ῥκησ' ἀγυιάν
Παρ' ἀνακτόριον
Γαίης μέλαθρον.
Ἔτλαν δὲ πόνους,
Ἔτλαν δ' ὀδύνας,
Πολυδακρύτους,
Ῥμοισι φέρων
Μητέρα πατέρα.

Hoc tibi, ingentis
Rex mundi,
Persoluturus veni
Votum debitum e Thracia:
Ubi per triennium
Habitavi in vico
Prope regium
Terræ prætorium·
Tulique labores,
Tuli cruciatus
Valde lacrymabiles,
Humeris sustinens
Matrem patriam.

Ad hæc epistola 41 de eodem tempore legationis loqui videtur, cum Asterio notario tapetem dari jubet, quo in Thracia usus erat pro stragulo, cum ad magna prætoria dormiendum sibi esset, hoc est ad palatium. Sic enim hæc verba intelligi puto debere, Ὅπηνίχα με πρὸ τῶν μεγάλων ἀρχείων ἔδει καθεύδειν, quibus consentanea scripsit illo loco, quem ex hymno 3 proxime citavimus,

Ἵνα τὰν τριέτιν
Ῥκησ' ἀγυιάν
Παρ' ἀνακτόριον
Γαίης μέλαθρον.

Quibus significat se prope palatium habitasse triennio toto. In epistola vero ait se adversus Thracica frigora tapetis illius munimento opus habuisse. In eadem insuper annum designat quo Constantinopoli discessit, qui fuit ultimus triennii istius. Tum enim Aurelianum indicat fuisse consulem; et eo se insaluta o solvisse ait ex portu, cum ob vehementem terræ motum consternatis omnibus subito ipse fugam coactus esset arripere. Consul Aurelianus cum Stilicone fuit anno Christi 400. Ex quo potest colligi, anno 397, tertio ab Theodosii Senioris obitu, Synesium Constantinopolim venisse, vel sequenti 398, et eodem orationem hanc coram imperatore dixisse.

Causam legationis istius (hoc enim de tribus a me propositis extremum fuit) hanc Synesius habuit, uti Pentapoleos, ac nominatim Cyrenes patriæ suæ calamitosæ, ac semirutæ opis, ac subsidii aliquid ab imperatore peteret, quæ barbaris efferatisque vicina gentibus ægre se ab illorum infestatione defenderet. Ejus enim rei causa missum se esse testatur orationis hujus initio, et in hymno 3 ac nonnullis aliis in locis. Neque porro spe sua frustratum se esse significat hymno isto, quin id quod volebat non sine incredibile labore, studio, continuis ad Deum sanctosque precibus et lacrymis impetrasset. De Cyrenes miserabili statu assiduæ sunt in ejus epistolis querelæ; Ptolemaidis vero cladem lugubri oratione deplorat quam *Κατάστασις* inscripsit. Per idem legationis tempus orationem aliam edidit ad Pæonium, cum ei astrolabium obtulisset, quæ idcirco inscripta est ab illo *Περὶ δώρου*, ut epist. 153 demonstrat; qua in epistola illud, quod dixi, præterea testatur, non poenitendum ex ea legatione, ac munusculo fructum cepisse Pentapolim.

Jam orationis illius, quam præ manibus habemus, argumentum tale est, merito ut in libro *De insomniis* asseveret, neminem unquam Graecorum tanta cum audacia apud principem verba fecisse. Nam et corruptos aulæ mores, ac luxum imperatorum, atque fastum acerrime castigat; et ad continentiae, frugalitatis ac civilitatis officia revocat; et invidiam illius temporis, atque ulcus reipublicæ non strictim ac pendente manu, sed scalpello altius impresso, curare aggreditur: Gothorum nimiam potentiam, quibus non sine Romani dedecore nominis ac periculo permissa tunc erant omnia jam inde ab Valentis et Theodosii temporibus. Adjungit et regni præclare administrandi salutaria præcepta ex philosophorum præsertimque Platonis hausta fontibus; nec pauca de Dionis Prusæi oratione *De regno* pene iisdem verbis expressa transtulit.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΑΡΚΑΔΙΟΝ

SYNESII
DE REGNO
AD ARCADIUM IMPERATOREm

INTERPRETE DIONYSIO PETAVIO SOC. JES. PRESB.*

α'. Ἄρα, εἰ μή τις ἐκ πόλεως ἦκοι μεγάλης τε καὶ πλουτούσης, καὶ κομίζοι λόγους γαύρους τε καὶ χλιδῶντας, οἷους ῥητορικὴ (1) καὶ ποιητικὴ τέχνησι, πάνδημοι τέχνη πάνδημα ἔχοντα, τοῦτον, ὅταν ἐνθάδε γένηται, δεῖ κάτω νεύειν, ὥς οὐκ οὔσης αὐτῷ παρρησίας ἐν βασιλείῳ οὐδὲ ἐρυγγάνειν, οὐκ ἔχοντι τῆς πατρίδος τὸν ὄγκον, οὔτε παρασχεῖν ἀκροαμάτων χαριέντων τε καὶ συνήθων ἡδονὴν καταδημαγωγησόντων βασιλέα τε καὶ τοὺς συνεδρεύοντας; ἢ καὶ φιλοσοφίαν ποτὲ ἐπιδημοῦσαν προσήσθε, καί τις αὐτὴν οὐκ ἀμφιγνοήσει δεῦρο διὰ πλείστου φανείσαν, ἀλλὰ ξεναγήσει καὶ κατερεῖ τι αὐτῆς ἀγαθόν, πρὸς οὗς ἄξιον; Δεῖται γάρ που τούτων οὐχ ἑαυτῆς, ἀλλ' ὑμῶν ἕνεκα, μὴ καταφρονηθεῖσα ἀνόνητος ἂν γενέσθαι. Αὐτὴ μέντοι παρέξεται (2) λόγους, οὐ τοὺς ἱλαροὺς δὴ τούτους, καὶ διατιθέντας ἐν ἡδονῇ τὰ μεράκια, ὥς οὔτε ἦθει διαρρέοντας, οὔτε λέξεσι κομμωθέντας εἰς νόθου κάλλους ἐπίδειξιν· ἀλλ' ἑτερον τρόπον τοῖς ἐφικέσθαι δυναμένοις, τὸν ἐμβριθῆ τε καὶ ἐνθεόν, ἀρβένωπους καὶ σεμνοὺς καὶ ἀπαξιούντας ἀνελευθέρου θωπείας χάριν τὰ παρὰ τῶν δυνατῶν ἐξωνεῖσθαι. Οἱ δὲ οὕτως ἄρα ἀστεμφῶς ἔχουσι, καὶ εἰσι πάντολμοι δὴ τινες, καὶ ὥς ἐν βασιλείῳ ἀλλόκοτοι, ὥστε οὐδέ φασιν αὐτοῖς ἀποχρήσειν, εἴ τις ξυγχωρήσει μὴ πάντα ἐκ πάντων ἐπαινεῖν τὰ βασιλέως καὶ βασιλέα· ἀλλ' εἴ πη παρ-εἴκοι, καὶ λυπήσειν ἀνατείνονται, καὶ ἀπειλοῦσι δῆ-ξεσθαι (3) τὴν καρδίαν οὐκ ἐν χρῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ

1 Utrumne tandem nisi quis ex ampla et opulenta civitate venerit, ac gestientes et molles orationes afferat, cujusmodi rhetorica et poetica, vulgo pro-stitutæ artes, vulgo quæsitos filios pariunt, cum, cum huc accesserit, demisso vultu esse oportebit; quasi ne hiscendi quidem in palatio libertas sit, quod nec patriæ splendore commendetur; neque festivorum, et consuetorum acroamatum, quibus imperator et ejus assessores demulceantur, voluptatem conciliare possit? An adventantem potius tandem aliquando philosophiam humaniter excipietis, et quisquam erit qui huc longo intervallo prodeuntem non dubie agnoscat; ac tanquam hospitem deductam apud quos par est commendet? Horum enim non sui ipsius, sed vestri causa indiget, minime ut despecta sit inutilis. Ea vero sermones instituet, non placidos illos, quique juvenum animos, oblectatione quadam afficiant, sicut nec expressa morum imitatione diffuentes, nec verborum lenociniis ad ascititii decoris ostentationem instructos: sed contrario plane modo iis qui assequi poterunt, gravi nimirum, ac divinum præ se aliquid ferente, viriles et majestatis plenos, qui illiberali adulatione potentiorum favorem **2** aucupari detrectent. Hi vero adeo sane rigidi, adeoque temerarii sunt, et, ut in regiis ædibus, peregrini, ut ne satis quidem sibi fore dicant, si quis non omnia omnino laudare, quæ ad imperato-

DION. PETAVII NOTÆ.

* Textum contulimus cum editione Krabingeri.

(1) [I-VII] Οἷους ῥητορικὴ. Vide epist. 1.

(2) Αὐτὴ μέν τι παρέξεται. Themist. orat. 7: Αὐστηροὶ τέ εἰσι, καὶ οὐχ ἡδεῖς εὐθέως, καὶ τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ θωπεύειν, ὥστε καὶ πολλάκις ἐπιτιμῶσι τοῖς θεαταῖς, ὅταν τι πλημμελὲς συγγινώσκωσι. *Austeri sunt, neque prima fronte jucundi; ac tantum absunt ab adulatione, ut etiam non raro spectatores increpent, cum delicti aliquid in eis animadvertunt.*

Vide omnino Gellium lib. v. cap. 1, cujus capitis Synesiana huic germana sententia est.

(3) Καὶ ἀπειλοῦσι δῆξεσθαι. Imitatus est Platonem in *Sympos.*, apud quem sic Alcibiades loquitur: Ἐγὼ οὖν δεδηγμένος τε ὑπὸ ἀλγεινότερου, καὶ τὸ ἀλγεινότατον ὧν ἂν τις δηχθεῖη τὴν καρδίαν γάρ, ἢ ψυχὴν, ἢ ὅ τι δεῖ αὐτὸ ὀνομάσαι, πληγείς τε καὶ δηχθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ λόγων, οἳ ἔχονται ἐχίδνης ἀγριώτερον νέου ψυχῆς, καὶ μὴ ἀφύου-

rem pertinent, imperatoremque ipsum, permittat; sed et molestos fore se, ubi se occasio dederit, et cor ipsum non strictum duntaxat puncturos, sed ad imum usque penetraturos minentur; si ex ea forte tristitia quisquam adjuvari queat. Atqui regiis auribus liber atque ingenuus sermo maximi faciendus est; ea autem ex omnibus laus, quæ perniciem cum voluptate consciscit, venenatis potionibus similis mihi esse videtur, quas melle perfusas morituris propinant. An vero nescis coquinariam quidem artem superfluis apparatus cibos condientem, minimeque naturales appetentias excitantem, nocere salubritati corporum; gymnasticam vero et medicinam, nonnullo in præsens inflictio dolore, iisdem illis esse salutare? Te igitur ego, vel si id ipsum moleste sis laturus, ex eorum, qui servantur, numero esse volo. Nam carnes quidem acris et astringens vis salis diffuere non patitur; imperatoris vero juvenis animus quocumque impetus feret, præ potestatis licentia progressurus, verborum veritate cohibetur. Ita ergo novum, atque inusitatum orationis genus patienter sustinete: minimeque apud vos insolentiae damnetur; nec ei, antequam processerit, silentium imperetur, quod nec blandæ persuasioni inserviat, nec adolescentibus gratificari, aut colludere, sed plane censorii, accessuque difficilis pædagogi officium usurpare velit. Quod si tale istud consortium æquo animo ferre possitis, neque omnino iis laudibus, quas audire soletis, aures vestrae corruptæ sint,

Ipse adsum intus ego.

2. Me cum auro caput, tum animum philosophia coronaturum, Cyrene mittit ad te Græca civitas, antiquum et venerabile nomen, infinitis olim doctorum celebrata carminibus; nunc pauper, et humilis, ingentiaque ac deserta rudera; cui regia munificentia opus est, si quid gerere velit veteri illa sua origine non indignum. Huic tu porro inopiæ, quandocumque libuerit, remedium adhibebis; idque in tua voluntate situm est, ut ab ampla felicitique patria, alteram ad te denuo coronam perferam. At oratio ne nunc quidem ulla civitate indiget, quo loquendi libertatem habeat, et imperatorem audacter compellet. Veritas quippe verborum

μέσσην, εἰ ἄρα τις ἀνιαιθεὶς ὠφελήσοιτο. Πολλοῦ μὲν τ' ἂν ἄξιός εἴη βασιλέως ἀκοῇ λόγος ἐλεύθερος. Ὁ δὲ ἐφ' ἅπαντι γινόμενος ἔπαινος σὺν ἡδονῇ λυμαιομένος, εἰσικέναι μοι δοκεῖ τῶν φαρμάκων ἃ μέλιτι δεύσαντες τοῖς ἀπολουμένοις ὀρέγουσιν. Οὐκ οἶσθ' ὅτι μαγειρικὴ (4) μὲν κατακαρυκεύουσα, καὶ νόθους ὀρέξεις ἐκκαλουμένη λωδᾶται τοῖς σώμασι· γυμναστικὴ δὲ καὶ ἰατρικὴ σώζετον ἀμφω τοπαραυτικά λυποῦσαι; Σὲ τοίνυν ἐγὼ βούλομαι τῶν σωζομένων εἶναι, καὶ εἰ μέλλεις δυσχεραίνειν ἐπὶ τῷ σώζεσθαι. Κρέα μὲν γάρ (5) οὐκ ἐὰν διαβρόνῃ [γρ. διαβράγῃ] στύφότης ἀλῶν· νέου δὲ βασιλέως γνώμην ὑπ' ἐξουσίας ἢ ἂν τύχῃ βαδιουμένην, συνέχει λόγων ἀλήθεια. Οὕτως οὖν ἀνάσχοισθε τοῦ ξένου γένους τῶν λόγων· ἀλλὰ μὴ ἀγροικίας ἐν ὑμῖν ἀλώσονται, καὶ κατασιγασθεῖεν, πρὶν καὶ βραχὺ προχωρῆσαι, ὅτι μὴ εἰσι θεραπευταὶ πειθοῦς, νέοις ἡδεῖς καὶ συμπαίστορες· ἀλλὰ παιδαγωγοὶ τινες ἀτεχνῶς σωφρονισταὶ, καὶ βαρεῖς ἐντυχεῖν. Εἰ δὲ γένοισθε καρτεροὶ συνουσίαν τοιάνδε βαστάσαι, καὶ μὴ παντάπασιν ὑμῖν ὑπὸ τῶν ἐπαίνων, οὐδ' ἀκούειν εἰώθατε, τὰ ὧτα ἐκδεδιῆται.

B nec blandæ persuasioni inserviat, nec adolescentibus gratificari, aut colludere, sed plane censorii, accessuque difficilis pædagogi officium usurpare velit. Quod si tale istud consortium æquo animo ferre possitis, neque omnino iis laudibus, quas audire soletis, aures vestrae corruptæ sint,

Ἐρδὸν μὲν δὴ ὅδ' αὐτὸς ἐγώ.

β'. Ἐμέ σοι πέμπει Κυρήνη (6), στεφανώσονται χρυσῷ μὲν τὴν κεφαλὴν, φιλοσοφίᾳ δὲ τὴν ψυχὴν, πόλις Ἑλληνίς (7), παλαιὸν ὄνομα καὶ σεμνὸν, καὶ ἐν ᾧ μύρια τῶν πάλαι σοφῶν· νῦν πένης, καὶ κατηφής, καὶ μέγα ἐρείπιον, καὶ βασιλέως δεόμενον, εἰ μέλλοι τι πράξειν τῆς περὶ αὐτὴν ἀρχαιολογίας ἐπάξιον. Ταύτην μὲν δὴ μοι τὴν ἔνδειαν, ὅταν αὐτὸς ἐθέλῃς, ἰάσῃ, καὶ ἐπὶ σοὶ βουλευθέντι παρὰ μεγάλης τε καὶ εὐδαίμονος ἡδὴ τῆς πατρίδος τὸν δευτέρον με διαχομίσαι σοι στέφανον. Οἱ λόγοι δὲ οὐδὲ νῦν τι δέονται πόλεως, ὥστε ἐλευθεροστομῆσαι, καὶ βασιλέα θάρρῃσαι. Ἀλήθεια γάρ δὴ λόγων εὐγένεια· καὶ διὰ τόπον οὐδεὶς πῶ λόγος αἰσχιῶν οὐδὲν κυδίων

DION. PETAVII NOTÆ.

(4) Οὐκ οἶσθ' ὅτι μαγειρικὴ. Sumpsit e Platonis *Gorgia*.

(5) Κρέα μὲν γάρ. Clem. Alex. ii *Pæd.* cap. 9: Οἱ πρὸς χάριν ὁμιλοῦντες ἀγαπῶσιν ὃ μὴ λυποῦσιν, οἱ δὲ πρὸς ὠφέλειαν ἐπιστύφοντες εἰ καὶ παραυτικά λυπηροί, ἀλλ' εἰς τὸν ἔπειτα εὐεργετοῦσιν αἰῶνα.

(6) Ἐμέ σοι πέμπει Κυρήνη. Vetus ille mos fuit, coronas aureas publice ab civitatibus offerri regibus ac principibus. Sic apud Curtium lib. iv duodecim ad Alexandrum legati a communi Græcia missi, qui ob res pro salute, ac libertate Græciæ gestas coronam auream donum victoriæ ferrent. Probus imper. epist. ad senatum, apud Vopiscum: Coronas, quas mihi obtulerunt omnes Galliæ civitates aureas, vestrae, P. C., clementiæ dedicavi. Sic Saraceni Juliano oblata auri corona, tanquam nationum suarum dominum adorarunt, ait Amm. lib. xxiii. Scripsit Memnon apud Photium N. 224, cap. 27, Romanos ad Alexandrum auream coronam multorum talentorum misisse, quod nugatoris otiosi commentum est. Ita denique Theodosio Ju-

niori ad Urso præfecto Urbis et senatu coronam item auream oblatam esse anno Christi 416 in Alexandrino Chron. legimus. Ad hæc Romanis imperatoribus ad honorem triumphii triumphales coronæ a provinciis mittebantur, ut ait Gellius lib. v, cap. 6: quod vulgo, inquit, aurum coronarium dicitur. Josephus lib. xii, cap. 3, στεφανίτην φόρον appellat; quod eo nomine tributum indiceretur provinciis, etiam ante Romanos, ab Seleucidis, a qua præstatione Judæorum sacerdotes ac sacros ministros immunes esse jubet Antiochus M. Vide lib. xii *Cod. Theod.*, tit. xiii, *De auro coronario*.

(7) Πόλις Ἑλληνίς. Vetus est Græcorum Cyrene, quam Battus Lacedæmonius condidit anno Urbis 143, ait Plinius lib. xix, cap. 3, ex Theophrasto; qui lib. vi, cap. 3 conditam refert annis circiter 300 ante [VIII] Simonidem prætorem. Fuit hic prætor anno ii olympiadis cxvii, Urbis 443. Quare deductis annis 500, relinquitur annus 143 ab U. C., qui est ii olympiadis cxlii. Vide Strab. lib. x et xvii, et Herodot. in *Melpomene*.

ἐγένετο. Ἰτητέον οὖν ἅμα τῷ Θεῷ, καὶ ἐγχειρητέον τῷ καλλίστῳ τῶν λόγων, ἀληθέστερον δὲ φάναι τῶν ἔργων. Ὁ γὰρ ἐνδὸς ἀνδρὸς, τοῦ βασιλέως, ἐπιμεληθεὶς, ὅπως ἂν ἄριστος εἴη, τὴν συντομωτάτην ἐβήδισεν ἐπὶ τὸ πάντα μὲν οἴκους ἐπανορθοῦν, πόλεις δὲ πάσας, ἔθνη τε πάντα, καὶ μικρὰ καὶ μεγάλα, καὶ τὰ γείτονα καὶ τὰ πόρρω, ἃ πάντα ἀπολαύειν ἀνάγκη τῆς ὅπως ποτὲ ἐχούσης τοῦ βασιλέως ψυχῆς. Βούλει δὴ ποιῶμεν οὕτω τὴν πρώτην, ἵνα μοι καὶ περιμεινῆς τὸν λόγον; Σοφὸν γὰρ ἂν εἴη μὴ προσοβῆσαι τὴν θήραν (8). Λέγωμεν δὴ ἃ τε χρεῶν εἴη βασιλέα ποιεῖν, ἃ τε μὴ χρεῶν, ἀντιπαρατιθέντες αἰσχρὰ καὶ σεμνά. Σὺ δὲ τοῖς ἐξ ἑκατέρας μερίδος ἐφιστάμενος, ὅταν ἐπιγνῶς τι προσῆκον, τὸ μὲν ἀγαπᾶν, ὡς ὑπὸ φιλοσοφίας [γρ. σοφίας] ἐγκεκριμένον· τὸ δὲ ἀποδιαπομπεῖσθαι, καὶ διανοεῖσθαι δὴ, τὸ μὲν ὡς αἰεὶ ποιήσων· τὸ δὲ ὡς οὐκέτ' αὖθις. Ἀλλὰ παρὰ τὸν καιρὸν τῶν λόγων, ἐπὶ τοῖς μὴ χρεῶν, οἷς ἡμεῖς τε, σὺ τε σαυτῷ συνεπίστασαι, δυσχεραίνων τε φαίνου σαυτῷ καὶ ἐρυθριῶν, ὅτι δὴ πέφηνε σὸν, ὃ μὴ ἄξιον εἶναι σόν. Τό τοι χρῶμα τοῦτο (9) τὴν ἐκ μετανοίας ἀρετὴν ὑπισχνεῖται· καὶ αἰδῶς αὕτη θεία τέ ἐστι καὶ Ἡσιόδῳ δοκεῖ. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανόμοις ἰσχυρογνώμων, αἰσχυρόμενος ὁμολογίαν ἀγνοίας, οὐ κερδαίνει γνῶσιν ἐκ μετανοίας, οὐδὲ δεῖται λόγων ἱατρῶν, ἀλλ' ἀνὴρ ἂν φαίη σοφός, ὅτι κολλάσσεως. Οὕτω που τραχεῖά τε ἐκ φροῦμίου καὶ χαλεπὴ φιλοσοφία προσφέρεσθαι.

Hesiodo esse videtur. Contra qui in delictis pervicax est, quem confessæ ignorantiae disputet, cautius ex resipiscentia consilium non lucratur; neque castigazione opus habet. Ita philosophia asperam se ab initio, et tractatu difficilem præbet.

γ'. Αἰσθάνομαι γὰρ τοι ἐνίων ὁμῶν ἐκταραττομένων τε ἤδη, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐν δεινῷ τιθεμένων. Ἀλλ' ὑπεσχόμεν τε οὕτω ποιεῖν, καὶ τῶν προγόντων ἦν δὴπου φράξασθαι καρτερῶς, καὶ ἀντέχειν ταῖς ἐμβολαῖς· καί τοι ταῦτα σὺ τε χαίρεις ἀκούων, καὶ ἅπαντες ὁμνοῦσι. Κάγώ σοι σύμφημι μέγεθος ἀρχῆς ἐνὶ μηδενὶ ποσόνδε παρεῖναι, καὶ πλούτου θημῶνας ὑπὲρ τὸν πάλαι Δαρεῖον, καὶ ἵππον πολλάκις μυρίαν, καὶ τοὺς χρωμένους τοξότας τε καὶ θωρακοφόρους, πρὸς οὓς ἡγεμόνος τυγχάνοντας [γρ. τυγχάνοντος], ἀσθενὲς ἅπαν τὸ ἀνθιστάμενον. Πόλεις δὲ ἀριθμὸν νικῶσαι προσκυνοῦσιν, οὐδὲ ὁρώμενον αἰ πλείους, οὐδὲ ἰδεῖν προσδοκῶσαι τὸ κρεῖττον εὐχεσθαι θέαμα. Ταῦτά σοι καὶ παρ' ἡμῶν ἅπαντος ἂν μᾶλλον ἀληθῆ λέγοιντο. Τί οὖν τὸ μὴ σύμβαῖνον ἡμῶν ἐκείνοις; Οἱ μὲν ἐντεῦθεν σοι πλέχουσιν ἔπαινον, καὶ χαλοῦσιν εὐδαίμονα· ἐγὼ δὲ ἥμιστά μὲν ἂν

nobilitas est, 3 nec pro loco ulla unquam vilior, aut gloriosior exstitit oratio. Pergendum itaque Deo auspice, et orationum, vel, ut verius dicam, operum præstantissimum aggrediendum est. Nam qui uni homini, imperatori, ut quam optimus sit, prospicit, ad omnes non modo familias, verum etiam civitates, et nationes sive parvas, sive majores, finitimasque aut dissitas constituendas, brevissimo viæ compendio progreditur: quæ omnia quocunque modo affectum regis animum experiri necesse est. Visne igitur eam nunc primum rationem ineamus, ut dicentem non gravate audias (consultum enim fuerit prædam non ante tempus e cubili excitatam abigere)? dicamus, inquam, quæque regi agenda sint, quæque non sint; honesta turpibus ex adverso collocantes. Tu vero utramque partem sigillatim expendens, ubi quod congruum est agnoveris, hoc quidem amplectere, utpote decreto philosophiæ receptum, aliud autem repudiato; atque ita in animum inducito, hoc te perpetuo facturum, illud nunquam admissurum in posterum. Quamobrem ipso orationis tempore, ob ea quæ minus decent, quorum et nos una, et tu tibi conscius es, apud te indignabundus, et pudore suffusus appareas, quoniam id in te esse comprobatum sit, quod nequaquam oporteret esse. Ejusmodi nempe color nonnullam ex sanctorum pœnitentia virtutem repromittit; verecundiaque illa divina est, et Hesiodo esse videtur. Contra qui in delictis pervicax est, quem confessæ ignorantiae disputet, cautius ex resipiscentia consilium non lucratur; neque verborum medicamento, sed, ut Sapiens dixerit, se ab initio, et tractatu difficilem præbet.

3. Jam enim quosdam vestrum perturbari, eamque loquendi libertatem iniquo animo ferre sentio. Verum id ego me facturum ab initio professus sum; et eorum fuit, qui hoc intellexissent ante, fortiter sese præmunire, atque irruentis impressiones excipere. Quanquam tibi hæc et auditu jucunda sunt, et uno ab omnibus ore prædicantur. Ego vero una tecum fateor, tantam imperii magnitudinem in nullo eodem homine reperiri, acervatimque congestas divitias supra veterem illum Darium; et repetitum sæpius decies millenarium equorum numerum; quique iis utantur sagittatores, et loricatedos, adversus quos, si ducem habuerint, imbelle est quidquid opponatur. Urbes præterea innumeræ supplices venerantur; quem neque maxima pars intuitæ sunt, 4 neque intuituras se unquam sperant, spectaculum voto omni

DION. PETAVII NOTÆ.

(8) Μὴ προσοβῆσαι τὴν θήραν. Perperam Turnebi editio, θύραν. Græcorum est enim proverbium, Σοβῆσαι τὴν θήραν, vel ἄγραν. Plato in *Lyside*: Ποῖός τις οὖν ἂν σοι δοκῇ θηρευτὴς εἶναι, εἰ ἀνασοβῇ θηρεύων, καὶ δυσάλωτοτέραν τὴν ἄγραν ποιοῖ; Chrysostomus hom. 13 in *Matth.*, pag. 84 edit. Savil.: Ὡστε μὴ σοβῆσαι τὴν ἄγραν· et hom. 1 cont. *Anom.*, pag. 393. Καὶ οὐ βουλόμενος ἀνασοβῆσαι τὴν θήραν τέως ἐπεῖχον τὴν γλῶτταν. Similis error et eodem corrigendus modo apud Isidorum Pelusiotam ep. 569 Græcarum a P. Schotto publicata-

rum, pag. 283: Τί καὶ τοῖς ἀπὸ τὴν ἐθνῶν ἐτοιμοτάτοις ὄντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μεταφοιτῆσαι ἀδικεῖς ἀποσοβῶν τὴν θύραν; leg. θήραν; Quid et gentiles paratissimos in Ecclesiam transmigrare afficis injuria prædam abigens?

(9) Τό τοι χρῶμα τοῦτο. Aristot. iv *Eth.*, cap. 9. Diogenes Cynicus apud Laertium, χρῶμα τοῦτο τῆς ἀρετῆς appellat. Ruborem, quem verecundia suffundit, in juvenibus colorem esse virtutis, dixit nescio quis veterum.

præstantius. Hæc tibi a nobis dicta fuerint longe aliis omnibus veriora. Quid causæ est igitur cur mihi non plane cum illis conveniat? Illi inde laudandi tui materiam sumunt, felicemque appellant; ego autem minime hinc laudandum quemquam censeo, fortunatum tamen sane prædicabo. Eadem porro natura non est, sed utrumque diversum, laus, et beatitudinis prædicatio. Beatus enim aliquis ob ea etiam quæ externa sunt, prædicatur; laus nonnisi internis convenit, in quibus felicitas stabilitur. Illud improvisum, et inexploratum naturæ munus est, hoc bonum animi proprium. Ideo hoc quidem per sese constans, et stabile; beatitas autem incerta est, sæpiusque in id quod contrarium est, compulsæ æqua lance rependitur. Præterea ad eam conservandam Dei ipsius auxilio opus est, et mente, et arte, et tempore, præclare quoque gestis, et ubivis, et variis, quæ nec experientia ulla constant, nec sunt iis, qui experiuntur, facilia: non enim quemadmodum homini secundus fortunæ successus advenit, ita sine labore ac sollicitudine conservatur. Sed vides nimirum quarumnam vitarum copia tragicorum scenis suppeditat; non in quibus plebei, aut pauperculi, sed in quibus potentissimi principes aut tyranni incommodis afficiuntur. Quippe mediocris domus magnitudinem calamitatis non capit, neque infortuniorum gravitati mendicorum vita obnoxia est: qui vero secundiore utitur successu, is in periculis, et altera fortunæ conditione esse solet illustris. Quinetiam virtus sæpenumero secundas res prævenit, lausque ipsa beatitudinis prædicationem antecessit, quasi fortunam puderet, si non manifestis virtutibus testimonium redderet. Hujus si exemplis fides facienda est, non est quod peregrina conquiramus. Veniat tibi parentis in memoriam, videbis in virtutis ei mercedem imperium obtigisse. At fortuna virtutis causa esse nequit. Recte autem, et secundum virtutem factorum quidam fortasse hactenus una felicitatem attraxerunt. Faxit Deus ut ex eorum numero sis, ut ne frustra hic philosophia sermonem instituerit! Imperatoria tibi majestas eatenus honorifica sit, quatenus ad virtutis exercitationem contulit, et eandem provexit; cum et materiam suæ magnitudini consentaneam desideraret; neque rege inferiori posset vitæ proposito contineri.

5 Excolendus itaque animus est, uti regie sese habeat, et fortunæ patrocinandum est, ne inconsiderantiæ et temeritatis accusetur; quia non ab iisdem primordiis tibi et parenti vita processit. Huic militia regnum conciliavit: te ad militiæ laborem regia dignitas impellit, virtutemque fortunæ acceptam referre debes: illi bona cum labore

ἐντεῦθεν ἐπαινέσαιμι· μάλιστα [γρ. κάλλιστα] δὲ ἂν μακαρίσαιμι. Ἔστι δὲ οὐ μία φύσις (10), ἀλλ' ἕτερον ἑκάτερον, μακαρισμὸς καὶ ἔπαινος. Μακαρίζεται μὲν γὰρ τις ἐπὶ τοῖς ἔξωθεν· ἐπαινεῖται δὲ ἐπὶ τοῖς ἐνδοθεν, ἐφ' ὧν εὐδαιμονία τὴν ἔδραν ἵσχει. Κάκεινο μὲν ἐστὶ τύχης ἀτέκμαρτον δῶρον· τοῦτο δὲ γνώμης οἰκεῖον ἀγαθόν. Ταύτη καὶ τὸ μὲν ἐστὶ παρ' ἑαυτοῦ βέβαιον· εὐτυχία δὲ πλάνον, καὶ πολλὰκις γε ἀντιπεριϊστάμενον εἰς τοσοῦτον τὸ ἀντικείμενον. Καὶ δεῖ μὲν ἐπὶ τὴν φυλακὴν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, δεῖ δὲ νοῦ, δεῖ δὲ τέχνης, δεῖ δὲ καιροῦ, δεῖ δὲ ἔργων πολλῶν, καὶ πολλαχοῦ, καὶ παντοδαπῶν δὲ τούτων, ὧν οὔτε πεῖρά τις ἐστίν, οὔτε ἔχει πειρωμένοις εὐμάρειαν. Οὐ γὰρ ὥσπερ παραγίνεται τοῖς ἀνθρώποις μακαρισμὸς, οὕτως ἀπραγματεύτως διωσέσθαι· ἀλλ' ὁρᾷς γὰρ τίσι βίοις αἱ τραγωδῶν σκηναὶ κεχορήγηται, οὐκ ἂν ὧν δυστυχοῦσιν ἰδιῶται καὶ πένητες, ἀλλ' ἂν ὧν ἰσχυροὶ καὶ δυνάσται καὶ τύραννοι. Οὐ γὰρ χωρεῖ μέγεθος συμφορᾶς οἰκία μικρά, οὐδὲ ὄγκον ἀτυχημάτων πτωχεῖα· τὸν δὲ λαμπρὸν ταῖς τύχαις, τοῦτόν ἐστι καὶ κινδύνους ἐπιφανῆ γενέσθαι καὶ θατέρᾳ μερίδι τοῦ δαίμονος. Ἀλλὰ καὶ πολλάκις μὲν ἤρξατο εὐτυχίας ἀρετὴ, καὶ ἔπαινος ἠγγήσατο μακαρισμοῦ τοῖς ἀνθρώποις, ὥσπερ αἰσχυνομένης τῆς τύχης ἀρεταῖς ἐπιδήλοισι μὴ μαρτυρησαί. Κἂν δεήσει τοῦτο πιστώσασθαι παραδείγμασι, μὴ θύραθεν αὐτὸ μετίωμεν, ἀναπέμψασαι δὲ τὸν πατέρα (11), καὶ ὄψει τὴν ἀρχὴν αὐτῷ μισθὸν ἀρετῆς δοθεῖσαν. Τύχη δὲ ἀρετῆς ἀναίτιος. Ἀλλὰ τῶν γε κατ' ἀρετὴν ἔργων ἤδη πού τινες καὶ τύχην συνεπείσπασαντο. Τούτοις ἐναρίθμιος εἷς, ὁ βασιλεῦ, ἵνα μὴ μάτην δεῦρο φιλοσοφία φθέγγηται! Εἴη σοι τὸ βασιλεύειν ταύτῃ σεμνόν, ὅτι τὴν ἀρετὴν ἐγύμνασε, καὶ προήγαγε δεομένην ὕλης ἀποχρώσεως οἰκίῳ μεγέθει, καὶ οὐκ ἂν χωρηθεῖσαν ἐν ὑποθέσει βίου βασιλείας ἐλάττονι. Ἀσκητέον οὖν τὴν ψυχὴν ἔχειν βασιλικῶς, καὶ ἀπολογητέον ὑπὲρ τῆς τύχης, ἵνα μὴ ἀλογίας διώκηται, ὡς οὐχ ὁμοίοις φροίμοις σοῖ τε καὶ τῷ πατρὶ προήλθεν ὁ βίος. Τῷ μὲν ἡ στρατεία βασιλείαν προὔξεν· σὲ δὲ στρατεύει τὸ βασιλεύειν, καὶ ὀφείλεις ἀρετὴν τῇ τύχῃ· ὁ μὲν τὰ γὰρ πόνους ἐκτίσαστο· σὺ δὲ αὐτὰ ἀπόνως ἐκληρονόμησας. Δεῖ δὲ πόνων ἐπὶ τὴν φυλακὴν. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ πάλαι λέγω, τὸ χαλεπὸν, καὶ μυρίων ὀμμάτων δεόμενον· μὴ, ὅπερ εἶωθεν ἡ τύχη ποιεῖν, ἀνακάμψῃ μεταξὺ τῆς ὁδοῦ, καθάπερ οἱ μοχθηροὶ τῶν συνοδοιπόρων· τούτοις γέ τοι τὸ ἀστάθμητον αὐτῆς οἱ σοφοὶ προσεικάζουσιν. Ὅρᾷς ὅτι καὶ τῷ πατρὶ (καίτοι σαφῶς ἐπὶ κατορθώμασι γενομένης τῆς ἀναρρήσεως) οὐδὲ τὸ γῆρας ἀκόνιτον ἀφῆκεν ὁ φθόνος, οὐκοῦν οὐδὲ ὁ θεὸς ἀστεφάνωτον· ἀλλ' ἐπὶ δύο τυράννους (12) ἐλθὼν, καὶ ἄμφω βαλὼν, ἐπὶ τῷ δευτέρῳ τροπαίῳ καταλύει τὸν βίον, ἀνθρώπων μὲν οὐδενί, τῇ δὲ φύσει.

DION. PETAVII NOTÆ.

(10) Ἔστι δὲ οὐ μία φύσις. Vide Aristot. i Nicomach., cap. 12; et vii Polit., cap. 2, et i Rhet. Senec. lib. De vita beata.

(11) Ἀναπέμψασαι δὲ τὸν πατέρα. Theodosium M., de quo Claudianus Paneg. in iv consul. Honor.:

Digna legi virtus: ultro se purpura supplex Obtulit, et solus meruit regnare rogatus.

(12) Ἀλλ' ἐπὶ δύο τυράννους. Maximum et Eugenium. Hunc vero paulo ante obitum devicit.

καρχωρήσας· πρὸς ἣν οὔτε ὄπλον ἰσχυρὸν, οὔτε
 νοῦς εὐμήχανος, ἐντάφιόν τε ἔσχε τὴν ἀρετὴν, ἀδή-
 ριτον ὑμῖν τὴν βασιλείαν καταλιπὼν, ἣν σώζοι μὲν
 ὁμῖν ἀρετὴ, σώζοι δὲ διὰ τῆς ἀρετῆς ὁ Θεός. Ὡς
 ἀπανταχοῦ δεῖ Θεοῦ, καὶ οὐχ ἥκιστα παρὰ τοῖς οὐκ
 ἀθληταῖς, οὐδὲ ἀντουργοῖς, ἀλλ' ὥσπερ ὑμῖν κλη-
 ρονόμοις τῆς τύχης. Ἦς ὅτῳ πλεῖστον ἐνείμεν ὁ
 Θεός, καὶ ὃν ἔτι κομιδῇ παῖδα (13) μέγαν βασιλέα
 καλεῖσθαι πεποίηκε, τοῦτον δεῖ πάντα μὲν πόνον αἰ-
 ρεῖσθαι, πᾶσαν δὲ ῥαστώνην ἀπολιπεῖν, ὕπνου μὲν
 ὀλίγον, φροντίζων δὲ πλεῖστον μεταλαγχάνοντα, εἰ
 μέλλοι τις τὸ βασιλέως ὄνομα προσῆκον αὐτῷ περι-
 κεῖσθαι. Εὖ γὰρ ὁ παλαιὸς ἔχει λόγος, ὡς οὐ τὸ
 πλῆθος τῶν ὑπηκόων ποιεῖ βασιλέα, οὐ μᾶλλον ἢ
 τύραννον· ἐπεὶ μηδὲ πλῆθος προβάτων ποιεῖ ποι-
 μένα, οὐ μᾶλλον ἢ μάγειρον, ὃς ἐλαύνει κατακόψων
 αὐτὰ, καὶ ἐμφορηθησόμενός τε αὐτός, καὶ ἄλλοις
 δεῖπνον ἀποδωσόμενος. Ἰσοῖς ὅροις φημὶ βασιλέα
 τε καὶ τύραννον διεστάναι. Καίτοι τὰ παρὰ τῆς
 τύχης ἀμφοῖν ὅμοια. Ἀρχουσιν ἐκάτερος ἀνθρώπων
 πολλῶν· ἀλλ' ὃς μὲν ἂν ἑαυτὸν (14) συντάττει τῷ
 φαινομένῳ τῶν ἀρχομένων καλῶ, καὶ ἐθέλη μοχθεῖν,
 ἵνα μηδὲν ἐκείνοις ἢ μοχθηρὸν, καὶ προκινδυνεύειν,
 ἵνα ἐπ' ἀδείας ἐκείνοι βιοτεύωσι, καὶ ἀγρυπνεῖν, καὶ
 συνεστιᾶσθαι μερίμναις, ἵνα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέ-
 ραν σχολάζωσι δυσχερῶν, οὗτός ἐστιν ἐν προβάτοις
 μὲν ποιμήν, ἐν ἀνθρώποις δὲ βασιλεύς. Ὅστις δὲ
 ἀπολαύει τῆς ἡγεμονίας εἰς τρυφὴν, καὶ καθηδουπα-
 θεῖ τὴν ἐξουσίαν, οἶόμενος δεῖν ἐμπιπλάναι τὰς αὐ-
 τοῦ πάσας ὀρέξεις, ὅθεν οἰμώζεται τὸ ἀρχόμενον,
 τοῦτο κέρδος τοῦ πολλῶν ἄρχειν τιθέμενος, τὸ παρὰ
 πολλῶν αὐτῷ θεραπεύεσθαι τῆς ψυχῆς τὸ ἡδόμενον·
 καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, ὅστις οὐ πιαίνει τὴν ἀγέλην,
 ἀλλ' αὐτὸς ὑπὸ τῆς ἀγέλης θέλει πιαίνεσθαι, τοῦτον
 καλῶ μάγειρον ἐπὶ βοσκημάτων, τοῦτον ἀποφαίνω
 τὸν τύραννον, ὅταν ἢ δῆμος ἔλλογος τὸ ἀρχόμενον. Εἰς
 οὗτος βασιλείας σοι γνῶμων. Σὺ δὲ ἤδη σαυτὸν πρόσ-
 αγε τῷ βασανιστηρίῳ· καὶ μὲν ἐφαρμόζης, χρη-
 σθαι δικαίως τῇ σεμνῇ προσηγορίᾳ τοῦ σεμνοῦ
 πράγματος· ἀφαρμόζων δὲ, ἐπανορθοῦν πειρῶ τὰ
 διάστροφα, καὶ τῷ κανόνι προσφύεσθαι. Οὐ γὰρ ἀπο-
 γινώσκω (15) τῆς ἡλικίας χωρῆσαι πᾶσαν ἐπίδοσιν,
 μόνον εἰ τις αὐτὴν εἰς ἑλπίδα ἀρετῆς μυωπίσειεν.
 Ἰσχυρὸν γὰρ ἡ νεότης ἐφ' ἐκάτερα ῥοπῇ· ὥσπερ οἱ
 ποταμοὶ ταῖς δοθείσαις ὁδῶν ἀφορμαῖς, ἀπληστότε-
 ρον ἐπεξέρχονται. Ταύτη καὶ δεῖ τῷ νέῳ βασιλεῖ φι-
 λοσοφίας, ἢ προλαμβανούσης αὐτὸν, ἢ ἀνθελκούσης
 ἀπὸ τῆς εἰς ἐκάτερον ἐκροῆς. Ἄλλαι μὲν γὰρ ἄλ-

A parta; tu eorumdem sine labore hæreditatem sor-
 titus es, labore profecto ad ea tuenda opus est.
 Atque illud est quod jampridem dicebam, arduum
 et molestum, quod infinitos oculos requirit, ne,
 ut fortuna solet, medio in itinere gradum referat,
 quemadmodum mali viæ comites faciunt, cum his
 enim illius inconstantiam sapientes comparant.
 Videsne ut ne parenti quidem (etsi is manifeste ob
 præclare a se, et cum laude gesta imperator esset
 acclamatus) senectutem laborum expertem invidia
 reliquerit, ut nec ipsi Deus coronæ? Sed cum
 adversus duos tyrannos profectus esset, utrisque
 prostratis, de altero triumphans excessit e vita, non
 ulli quidem hominum, sed naturæ tamen cedens,
 contra quam neque armorum fortitudo, neque
 ingenii calliditas valet: virtutemque pro sepul-
 turæ honore consecutus est, pacato vobis imperio,
 et sine contentione relicto, quod et vobis virtus,
 et virtutis præsidio Deus ipse tueatur. Quandoqui-
 dem cum ubicunque Dei auxilium necessarium est,
 tum iis præsertim, qui fortunam non certaminibus,
 non proprio labore, atque industria quæsierunt, sed
 ut vos hæredes illius exstiterunt. Quam qui felicis-
 simam Dei beneficio est adeptus, cuique in prima
 ætate magni regis appellationem concessit, cum nul-
 lum non laborem perferre oportet, et ab omni vitæ
 commoditate separari, ac somni quam parcissimi,
 sollicitudinum autem plurimarum esse participem,
 si quis regis nomen non immerito sibi velit obtinere.
 Recteque omnino vetus sententia: subjectorum
 multitudinem regem non potius facere, quam ty-
 rannum; sicut nec ovium multitudo pastorem po-
 tius, quam coquum, qui illas abigit, ut iis mactatis,
 non modo ipse famem expleat, sed et aliis epu-
 landas pretio distrahat. Iisdem prorsus limitibus
 regem a tyranno distare censeo. Nam quod ad
 fortunam pertinet, ambobus haud dissimilis est:
 in multos uterque homines imperium habet. Verum
 6 qui id in vitæ ratione sequitur quod iis quibus
 imperat, commodum videtur; qui laborem et mo-
 lestiam perferre vult, ne quid illis molesti accidat;
 qui pro illis periclitatur, ut in pace et securitate
 degant; quique vigilare, et in maximo concursu
 sollicitudinum versari sustinet, ut noctu et inter-
 diu iidem illi malis omnibus vacent: hic in genere
 quidem ovium pastor, in hominum vero genere
 rex est habendus. At qui per luxum potestate ab-
 utitur, et imperium voluptate ac deliciis conterit,

DION. PETAVII NOTÆ.

(13) Καὶ ὃν ἔτι... παῖδα. Arcadius privato na-
 tus est Theodosio, biennio fere antequam a Gra-
 tiano fieret imperator. Siquidem mortuus est Basso
 et Philippo coss. anno ætatis xxxi, ut ait Socrates
 lib. vi, cap. 23. De coss. fidem faciunt Prosper,
 Cassiodorus, Marcellinus, estque horum annus
 Christi 408. Ita natus erit anno 377, vel 378. Ho-
 norius vero natus est Ricomere et Clearcho coss.,
 anno Christi 384, sexto imperii Theodosii. Clau-
 dianus libro cit.:

*Nascereis æquæva cum majestate verendus,
 Nullaque privatae passus dispendia sortis,*

Omnibus acceptis ultro te regia solum

Protulit, et patrio felix adolescens in ostro.

Eodem faciunt Idatii verba in *Fastis* ad supra me-
 moratos coss.: *Ipsa anno natus est Honorius nob.
 in purpuris die v Id. Sept.*

(14) Ἄλλ' ὃς μὲν ἄρ ἑαυτόν. Sumpsit e *Politico*
 Platonis. Vide et Xenoph. viii *De instit. Cyri*, et
 Dion. orat. 4 *De regno*.

(15) Οὐ γὰρ ἀπογινώσκω. Imitatus est illa Plato-
 nis in *Theæteto*: Τῷ γὰρ ὄντι ἡ νεότης εἰς πᾶν ἐπί-
 δοσιν ἔχει.

suas omnes cupiditates explendas sibi esse ducens, unde subjecti sibi gravissimis damnis afficiantur; idque ex multorum imperio lucrum deputat, si quamplurimi suis libidinibus ac cupiditatibus serviant; et, ut uno verbo dicam, qui gregem non saginare, sed a grege saginari vult: eum inter pecora coquum appello; eum tyrannum esse censeo, si idipsum cui præest, populus sit ratione præditus. Hæc unica regis est norma. Tu vero jam ad hoc tete examen admoveto: cui si quadraveris, merito augustam hanc augustæ rei appellationem tibi vindicato; sin ab eo dissideas, quod distortum est corrigere, et ad regulam teipsum accommodare contendito. Non enim de juvenili ætate despero, cujuslibet illam incrementi capacem esse, dummodo aliquis ipsam ad virtutis æmulationem exstimulet. Ktenim juvenis valido utrinque momento prægravatur: uti flumina, qua viæ facilitas datur, impetu vehementiore prorumpunt. Ideo juniore principi necessaria philosophia est, quæ aut eum anteveniat, aut a decursu in alterutrum altera ex parte cohibeat. Alia namque aliis virtutibus propinqua sunt vitia, et ab unaquaque non in aliam, quam inproximam, lubricus est præcepsque lapsus. Regiæ autem dignitati tyrannis vicina, et foribus admodum propinqua est, sicut fortitudini temeritas, liberalitati prodigientia. Ac qui magnanimus est, nisi philosophiæ beneficio intra virtutis limites coerceatur, si paululum prodierit, pro magnanimo arrogans fiet, et mente depravatus. Alium itaque nullum præter quam regiæ virtutis morbum tyrannidem reformides, atque discernas; cum præscriptis hac oratione indicibus ad id utens, tum eo potissimum, quod regi pro moribus leges sunt; tyranno pro legibus mores; imperium vero communis discrepantium a se invicem vitarum materia est. Cæterum **7** prosperitatis et felicitatis summum quodammodo culmen attigit, cujus ad voluntatem proprie omnia consequuntur; ejus autem voluntas prudentiam sequitur: cumque in externas res illa dominatum obtineat, huic tamen contubernali suæ, tanquam præstantiori, cedit imperio, ab eaque rerum agendarum signum et quasi tesseram expectat. Non enim ad felicitatem imperium sufficit, neque in potentia est a Deo constituta beatitudo; sed accedat prudentia, vel potius præcedat oportet, quæ quam optime potestatem exerceat. Atque illam ego vitam hominemque absolutissimum prædico, qui integre ex utroque coalescat, neque alterutra parte claudicet; qui imperare cum sciret, imperium sit sortitus; quoniam firmissimum quiddam ex ambobus efficitur, quando cum animi prudentia vis et potestas conjungitur; quæ si mutuo dissociantur, et inconsideratæ vires, et imbellis prudentia levi negotio superantur. Equidem inter ea quæ a sapientibus Ægyptiis fiunt, illorum sum Mercurium admiratus. Ægyptii duplici deum specie fingunt, juvenem juxta senem collocantes, eaque re significantes, si quis ipsorum præclare sacra sit inspecturus, eum et sagacem et fortem esse oportere: quandoquidem alterum sine altero parum adjumenti conferre potest. Eadem ratione in sa-

DION. PETAVII NOTÆ.

(16) Ἄλλαι μὲν γὰρ ἄλλαις. Gregor. Nazianz. orat. 20 in S. Basil. : Καὶ γὰρ οὐ φαύλως τοῦτό τινες πεφιλοσοφήκασιν, ὅτι παραπεπήγασιν ταῖς ἀρεταῖς αἱ κακίαι, καὶ εἰσὶ πῶς ἀγχίθυροι, καὶ ῥᾶστον

ἄλλο τι ὄντα ἑτέρον νομισθῆναι τοῖς μὴ τὰ τοιαῦτα πεπαιδευμένοις.

(17) Ὡς ἔστιν ἄμαχον. Repetuntur eadem lib. I. De Provid.

crarum ædium vestibulis sphingis effigiem collocant, arcanum utriusque virtutis conjungendæ symbolum; quæ qua parte bestia est, robur; qua vero parte homo est, prudentiam demonstrat. Vis enim corporis prudenti moderamine destituta præceps ruit, cuncta miscens atque confundens; rursus vero minime idonea ad agendum ea mens est, quæ manuum officio caret. Regium sane quidem ornamentum virtutum omnium concursus est; prudentia tamen præ cæteris maxime regi convenit. Ergo hanc tibi assecclam concilies; reliquæ enim tres sororem natu grandiore sequuntur; statimque contubernales apud te omnes bellicue socias habiturus es.

δ'. Λόγον ἐρῶ τοῦτον ἄτοπον ὡς εὐθὺς ἀκοῦσαι, Α παντὸς δὲ δὴ που τῆς ἀληθείας ἐχόμενον. Ὅταν ἀσθένειαν ἐγὼ πρὸς δύναμιν ἐξετάζω, καὶ πενίαν πρὸς πλοῦτον, καὶ τὰς ἐν ἅπασιν μειονεξίας πρὸς τὰς ἐν ἅπασιν πλεονεξίας, εἰ δίχα φρονήσεως καθαραὶ πρὸς ἀλλήλας κρίνονται, πενία τε καὶ ἀδυναμία, καὶ βίος ἰδιώτης, ἀντὶ τῆς μεγίστης ἡγεμονίας, εὐτυχέστεραι παρῆναι τοῖς ἥμισυ ἐπηβόλοις νοῦ καὶ φρονήσεως· ἐλάττω γὰρ ἄρα ἐξαμάρτοιεν, τῆς ἐν τῇ γνώμῃ κακίας οὐχ εὐρισκούσης πρόδοτον εἰς ἐνέργειαν. Τὰ γὰρ θυραῖα τῶν ἀγαθῶν, ἅπερ ὀργανικὰ καλεῖν ἔθος (18) Ἀριστοτέλει, καὶ Πλάτῳ, τοῖς ἐμοῖς ἡγεμόσιν, ὑπηρετεῖν οἶδε κακίαις οὐ μείον, ἢ ἀρεταῖς. Ταύτη καὶ τὸ ἄνδρε τούτῳ, καὶ ὅσοι γε ἀπὸ τούτων βύακες φιλοσοφίας ἐρρύθησαν, οὔτε τῆς ἀμείνωνος αὐτὰ προσηγόριας ἡξίωσαν, οὔτε τῇ χεῖρονι κατεδίδκασαν, ἀλλ' ὀργανικὰ καλοῦσι, νῦν μὲν ἀγαθὰ, νῦν δὲ κακὰ, ταῖς τῶν χρημένων ἐξέσιν αὐτὰ χρωματεύοντες. Ὡς περ οὖν εὐχῆς ἄξιον ἀπειναι τοῦ φαύλου τὰ ὄργανα, ὅπως ἀνενέργητον ἔχη τὴν μοχθηρίαν, οὕτω παρῆναι τῇ καλῶς χρησομένῳ, οὐ πάντες ἂν καὶ πόλεις, καὶ ἰδιῶται ὀνείναιτο· ἵνα μὴ ἀχρεΐα καὶ ἀπρακτος ἀρετῆς φύσις ἀγνοουμένη μαραινῇται, ἀλλ' εἰς ἀνθρώπων εὐεργεσίας δαπανήσῃ τὴν δύναμιν. Οὕτω μοι χρῶ τοῖς προκειμένοις ἀγαθοῖς· καὶ γὰρ μόνως ἂν οὕτως ἀγαθοῖς χρήσαιτο. Ἀπολαύοντων οἴκοι, καὶ πόλεις, καὶ δῆμοι, καὶ ἔθνη, καὶ ἡπειροὶ, προνοίας βασιλικῆς, καὶ κηδεμονίας ἐμφορονος, ἣν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν τοῖς νοητοῖς στήσας ἀρχέτυπον, δίδωσιν εἰκόνα τῆς προνοίας· καὶ ἐθέλει τὰ τῇδε τετάχθαι κατὰ μίμησιν ὑπερχόσμιον. Φίλος οὖν τοῦ μεγάλου βασιλέως ὁ δεῦρο ὁμῶνυμος, ἂν μὴ ψεύδῃται τοῦνομα. Οὐ ψεύδεται δὲ, ἂν καὶ θάτερον παρῇ τῶν ὀνομάτων τοῦ Θεοῦ. Ὁ πρὶν εἰπεῖν, οὐκ ἂν ἄκαιρον εἴη διαλεχθῆναι τι τῶν παρὰ φιλοσοφίας ἐνθάδε σαφήνειαν προσοικονομούμενον.

ε'. Οὐδὲν οὐδαμῇ πω (19) πέφηνεν ὄνομα τῆς οὐσίας ἀπτόμενον τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἀτεκτοῦντες αὐτοῦ τῆς ἐμφάσεως ἄνθρωποι, διὰ τῶν ἀπ' αὐτοῦ ψαύειν ἐθέλουσιν αὐτοῦ. Κἂν πατέρα τὸν [forte καὶ] ποιητήν· καὶ ὅτι οὖν εἴπῃς, καὶ ἀρχὴν, καὶ αἷτιον,

4. Dicam eum ego sermonem, qui etsi subinde auditus insolens atque absurdus videbitur, omnino tamen est cum veritate conjunctus: quoties aut imbecillitatem cum viribus, aut cum opibus paupertatem, aut superiores in omnibus rebus partes cum inferioribus conféro, si a prudentia separatæ sinceræque mutuo comparentur; paupertatis, et imbecillitatis, ac privati status, pro principatu, conditio, multo iis felicior est, qui mentis nequam sunt prudentiæque compotes. Etenim minus certe deliquerint, 8 si animi improbitas ipsum ad agendum processum expedire nequeat. Nam externa bona, quæ administra ab Aristotele et Platone ducibus meis appellari solent, nihilo secius vitiis quam virtutibus inserviunt. Propterea tam ambo illi, quam qui ab iis philosophiæ rivuli manarunt, neque meliori ipsa appellatione dignati sunt; neque deteriori prorsus addicenda esse judicarunt; sed administra vocant, quæ nunc boni, nunc mali rationem habeant, ac pro eorum qui utuntur affectu diversis ea coloribus depingunt. Quemadmodum ergo magnopere expetendum est, ut scelerato homini instrumenta desint, quo inefficax sit illius nequitia, sic ut illi adsint optandum est, qui recte sit usus; a quo omnes cum civitates, tum privati emolumentum capiant, ne inutilis et iners virtutis natura in tenebris atque obscuritate marcescat; quin ipsa potius in homines beneficiis juvandos suam facultatem insumat.

C Ad eum usum parata, et in promptu posita bona compares: hoc enim solum pacto bonis iisdem uteris. Itaque per familias, et civitates, et populos, et nationes, et continentes, universi regia providentia, et prudenti sollicitudine fruuntur, quam Deus ipse, sese in intellectibilibus rebus archetypum præbens, providentiæ suæ quamdam imaginem tribuit, inferioraque ista jubet ex sublimiorum rerum imitatione temperari. Proinde summi regis amicus est, qui hic eadem cum illo appellatione gaudet, nisi nomen illud falso gerat. Tunc autem non falso sustinebit, cum vel alterum ex divinis nominibus in ipso reperietur. Quod antequam explicemus, non intempestivum erit nonnulla ex philosophia præmittere, ut ad eorum, quæ dicam, intellectum aditus præparetur.

5. Nullum usquam nomen inventum est, quod Dei naturam assequeretur; sed cum ab ea exprimenda homines aberrarent, per ea, quæ ab illo fiebant, ipsum attingere conati sunt. Sive ergo patrem, sive conditorem, sive aliud quidpiam

DION. PETAVII NOTÆ.

(18) [IX] Ἄπερ ὀργανικὰ καλεῖν ἔθος. Plato in *Menone*, *Euthyd.* et in *De Leg.*; Arist. i *Ethic.* Vide Apul. *De philos.*

(19) Οὐδὲν οὐδαμῇ πω. Vide Gregor. Nyss. libb.

ii vi, ix, xii contra *Eunom.*; Basil. epist. 80; Cyrillum i contra *Jul.* ex Porphyrii lib. iv *Philosophicæ historiæ*.

dixeris, sive principium, sive causam, hæc omnia quædam sunt illius ad ea quæ ab ipso oriuntur habitudines. Eodem modo regem si appelles, ab iis, quorum rex est, non ab eo, quod illi proprium est, naturam ipsius assequi conaberis. Venio jam ad reliquum ejus nomen, quod vobis pollicitus, in hoc tempus distuleram. Ecquid vero est quod terrarum principi attributum, ac cum eo conjunctum, ratum facere ipsum dixeram, **9** palamque comprobare, non falso sed merito id sibi nomen arrogare? Bonum utique Deum omnes tam sapientes quam imperiti homines ubique celebrant; idque universi mutuo consensu atque una voce profitentur; licet, quod ad alia spectat, variis de Deo sentiis dissideant, et incorruptam illius atque individuum naturam mira opinionum diversitate partiantur. Nondum tamen hoc ipsum bonum, quantumvis extra contentionem positum, Dei in natura sua stabilitatem declarat; ex iis vero quæ posteriora sunt, corrogatur. Nec enim boni nomen absolutum quid auribus sonat, sed illis bonum, quorum efficax est, quique eo frui possunt. Nam nulla alia subest huic vocabulo notio, quam ut Deum honorum omnium causam significet; sacræque in augustissimis mysteriis patrum nostrorum preces, quæ ad Deum supra omnia eminentem clamant, non ipsius principatum prædicant, sed providentiam curamque venerantur. Quamobrem et Deus eorum, quæ Deo congruunt munificentissimus est, vitæ scilicet, naturæ atque mentis; et si quid aliud eorum, quæ posteriora sunt, non indignum sit quod a priori derivetur. Tibi vero consentaneum imprimis est, ut quem semel accepisti ordinem nunquam deseras, neque ei nominis affinitati rem pudendam facias, sed ad ejus imitationem te conferas, civitatesque non solum omni bonorum genere cumules, sed etiam felicitatem quantam potes in unumquemque civium effundas. Ita demum magnum tete regem nuncupantes, a veritate non aberrabimus; non consuetudini hunc honorem permittentes, non utilitatem captantes, non iram deprecantes, sed ipso animi judicio annuentes, fidæque mentis interpretis linguæ operam adhibentes. Age vero, regem tibi, tanquam simulacrum quoddam erigens, hac oratione describam; tu porro simulacrum istud vivens, et animatum ostendes. Ad ejus igitur opificium, si opus fuerit, nonnihil ex iis assumam, quæ antiquis, ac beatis viris in animum inciderunt. Ea vero nihilo hæc aliis minus, imo magis amplectere; quasi citra omnem controversiam ea regem apprime deceant, de quibus idem est cum antiquorum, tum novissimorum sapientum judicium.

DION. PETAVII NOTÆ.

(20) Καὶ ἀποφαίνει τυχόντα. Forte δικαίως τυχόντα.

(21) Ἱεραὶ τε ἐν τελεταῖς. Suspiciatur Cameraarius scripsisse Synesium πάτερ ἡμῶν, et ad legitimam orationem alludere, quam Dominicam appellant. Hæc enim oratio sacris in mysteriis edebatur. Hieronymus contra Pelag. lib. iii, Sic docuit apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificii credentes audeant loqui, « Pater noster, qui es in cælis, » etc. Solis autem initiatis ea licebat uti.

A ταῦτα πάντα σχέσεις εἰσὶν αὐτοῦ πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ. Καὶ βασιλέα τοίνυν εἰπὼν, ἀπὸ τῶν βασιλευμένων, ἀλλ' οὐκ αὐτοπροσώπως ἐπεχείρησα; τῆς φύσεως αὐτοῦ δράσασθαι. Νῦν οὖν ἐρῶν ἐρχομαι καὶ τὸ λοιπὸν τῶν ὀνομάτων, ὑπερ ὑποσχόμενος ὑμῖν, εἰς καιρὸν τοῦτον ἀνήρτησα· καὶ τί τοῦτ' ἐστὶ τὸ συντεταγμένον, καὶ συγγενόμενον τῷ δεῦρο βασιλεῖ, ὃ κυροῦν ἔφην αὐτὸν καὶ ἀποφαίνειν τυχόντα (20), καὶ οὐ ψευδώνυμον; Ἀγαθὸν που τὸν Θεὸν ὑμνοῦσιν ἅπαντες ἅπανταχοῦ καὶ σοφοὶ δῆμοι καὶ ἄσοφοι· καὶ ταύτῃ συγχωροῦσιν ἀλλήλοις καὶ ὁμοφώνουσιν ἅπαντες, οἱ τὰ ἄλλα διαστάντες περὶ τὰς ὑπολήψεις τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀκήρατον αὐτοῦ καὶ ἀμερῇ φύσιν δόξαις ἑτερογνώμοσι μερισάμενον. Ἀλλὰ τοι καὶ τοῦτο τὸ ἀγαθὸν τὸ ἀναμφισβήτητον, οὕτω μηνύει τοῦ Θεοῦ τὴν ἐν τῷ εἶναι ἔδραν· ἡράνισται δὲ ἀπὸ τῶν ὑστέρων. Οὐ γὰρ ἀπόλυτον εἰς ἀκοήν ἐρχεται τὰγαθὸν, ἀλλ' ἐκείνοις ἀγαθὸν, ὧν ἐστὶ πρακτικόν, καὶ οἷς ἐστὶν ἀπολαυστόν· τοῦτο γὰρ ἡ διάνοια βούλεται τοῦ ὀνόματος ἐφερμηνεύειν τὸν Θεὸν αἰτίον ἀγαθῶν· ἱεραὶ τε ἐν τελεταῖς (21) ἀγίαις εὐχαῖς πατέρων ἡμῶν ἐκβοῶσαι πρὸς τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεόν, οὐ τὴν δυναστείαν αὐτοῦ κυδαίνουσιν, ἀλλὰ τὴν κηδεμονίαν προσκυνοῦσιν. Ὁ τε οὖν Θεὸς ὡρητικὸς ἐστὶν ὧν προσήκει Θεῷ, ζωῆς καὶ οὐσίας καὶ νοῦ, καὶ εἰ δὴ τι τῶν ὑστέρων οὐκ ἀνάξιον ἦκειν παρὰ τοῦ πρώτου. Σοὶ δ' ἂν προσήκοι μὴ λιπεῖν τὴν τάξιν καθὼς ἐτάχθης, μηδὲ αἰσχύνειν τὰς ὁμωνυμίας, ἀλλ' ἐπιτίθεσθαι τῇ μιμῇ· ἐπικλύζειν μὲν ἀγαθοῖς ἅπασιν τὰς πόλεις· καταχεῖν δὲ εὐδαιμονίαν, ὥση δυνατὴ τῶν ἀρχομένων ἐκάστω. Οὕτω βασιλέα μέγαν ὀνομάζοντες ἐπαληθεύοιμεν, τὴν τιμὴν οὐκ ἔθει διδόντες, οὐ θεραπεύοντες χρεῖαν, οὐκ ὀργὴν παραιτούμενοι, ἀλλ' αὐτῷ τῷ κρίνοντι τῆς ψυχῆς ἐπινεύοντες, ἀδόλῳ γνώμης ἐρμηνεῖ τῇ γλώττῃ χρώμενοι. Φέρε δὴ σοι γράψω λόγῳ τὸν βασιλέα, ὥσπερ ἄγαλμα στήσας· σὺ δὲ τὸ ἄγαλμα τοῦτο κινούμενον ἐπιδείξεις, καὶ ἔμπνουν γενόμενον. Οὐχοῦν συμπαραλήψομαι μὲν εἰς δημιουργίαν, εἰ τοῦτο θέοι, τῶν τοῖς παλαιοῖς τε καὶ μακαρίοις ἀνδράσιν ἐπὶ νοῦν ἐλθόντων. Σὺ δὲ μηδὲν ἥττον αὐτὰ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγάπα [γρ. ἀγαπᾶν], ὡς ἀδελφίτως προσήκοντα βασιλεῖ, περὶ ὧν ὁμοίως φρονοῦσι παλαιοὶ τε καὶ νέοι σοφοί.

D Chrysostomus hom. xxi in Matth.: "Ὅτι γὰρ πιστοῖς αὕτη ἡ προσευχὴ προσήκει, καὶ οἱ νόμοι τῆς ἐκκλησίας διδάσκουσι, καὶ τὸ προοίμιον τῆς εὐχῆς. Ὁ γὰρ ἀμύητος οὐκ ἂν δύναίτο Πατέρα καλεῖν τὸν Θεόν. Hanc enim solis convenire fidelibus orationem cum leges Ecclesiæ docent, tum orationis ipsius proæmium. Qui enim nondum initiatus est, non posset Patrem appellare Deum. Theodoretus lib. v contra hæres.: Ταύτην δὲ τὴν προσευχὴν οὐ τοὺς ἀμυήτους, ἀλλὰ τοὺς μυσταγωγούμενους διδάσκουσιν.

ς'. Εὐσέβεια δὲ πρῶτον ὑποβεβλήσθω κρηπὶς ἀσφαλῆς, ἐφ' ἧς ἐστήξει τὸ ἄγαλμα ἔμπεδον· καὶ οὐ μήποτε αὐτὸ περιτρέψῃ χειμῶν τῆς κρηπίδος ἐχόμενον. Αὕτη μὲν δὴ καὶ συναναθήσεται καὶ πολλαχοῦ [γρ. πολλαχῇ] φανεῖται· πρὸς τῇ κορυφῇ δὲ οὐχ ἥμισυ. Ἐνθεν ἑλὼν, φημὶ δεῖν, ἡγουμένου Θεοῦ, τὸν βασιλέα πρῶτον αὐτὸν αὐτοῦ βασιλέα εἶναι, καὶ μοναρχίαν ἐν τῇ ψυχῇ καταστήσασθαι. Εὖ γὰρ ἴσθι τοῦτο, ὡς οὐχ ἀπλοῦν τι χρῆμα, οὐδὲ μονοειδὲς ἄνθρωπος, ἀλλὰ συνῶκισεν ὁ Θεὸς εἰς ἐνὸς ζῶον σύστασιν ὄχλον δυνάμεων παμμιγῇ τε καὶ πάμφωνον· καὶ ἐσμέν ὕδρας, οἶμαι, θηρίον ἀτοπώτερον, καὶ μᾶλλον τι πολυκέφαλον. Οὐ γὰρ ταύτῃ δῆπου νοοῦμεν, καὶ ὀρεγόμεθα, καὶ λυπούμεθα, οὐδὲ ταύτῃ [γρ. αὐτῷ] καὶ θυμούμεθα· οὐδὲ ὄθεν ἡδόμεθα καὶ φοβούμεθα. Ἄλλ' ὁρᾷς ὡς ἐνὶ μὲν ἄρῳ ἐν τούτοις, ἐνὶ δὲ θῆλυ· καὶ θαρράλεον τε, καὶ δειλόν· ἐνὶ δὲ τὰ παντοδαπῶς ἀντικείμενα· ἐνὶ δὲ τις ἢ μέση διὰ δὴ πάντων φύσις, ἣν νοῦν καλοῦμεν· ὃν ἀξιῶ βασιλεύειν ἐν τῇ τοῦ βασιλέως ψυχῇ, τὴν ὄλοκρατίαν τε, καὶ δημοκρατίαν τῶν παθῶν καταλύσαντα. Ἀφ' ἐστίας γὰρ ἂν οὗτος βασιλεύσειε τῇ κατὰ φύσιν ἀρχῇ τῆς ἡγεμονίας χρητάμενος· ὡς ὅστις γε τὰς ἀλόγους τῆς ψυχῆς μοίρας τιθασσοὺς καὶ χειροῆθεις ποιήσας, κατηκόους τῷ λόγῳ παρέσχετο, εἰς μίαν ἡγεμονίαν ἔμφορνα συντάξας τὸ πλῆθος, οὗτός ἐστιν ὁ θεῖος, καὶ ἰδιώτης, καὶ βασιλεύς· μᾶλλον δὲ βασιλεὺς, ὅτι τὴν ἀρετὴν οὗτος ἔθνεσιν ὅλοις κοινοῦται, καὶ τῶν ἐνὸς ἀγαθῶν πολλοὶ ἐπαυρίσκονται ἄνθρωποι. Τούτῳ γὰρ ἀνάγκη τὸ ἐνδοθεν ἀττασίαστον διάγειν, καὶ μέχρι προσώπου γαλήνην ἐνθεον. Καὶ ἔστιν οὐ φοβερόν, ἀλλ' ὑπέρσεμνον θέαμα, ἐν αἰδοῦς ἀκύμονι διαθέσει, φίλους μὲν (ταύτῳ δὲ εἰπεῖν ἀγαθοὺς) ἐκπλήττων, τοὺς δὲ ἐχθροὺς τε καὶ πονηροὺς καταπλήττων. Μετάνοια δὲ οὐκ ἐμβατεύει τῇ τούτου ψυχῇ· πράττει γὰρ ὅ τι ἂν πράττῃ, δεδομένα πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς ψυχῆς πράττων· τῷ πάντα πρὸς μίαν ἀρχὴν κεκοσμησθαι [γρ. κοσμεῖσθαι], καὶ μὴ ἀπαξιῶσαι μέρη τε εἶναι, καὶ εἰς ἐν τὸ ὅλον συννεῦσαι. Ὅστις δὲ διοικίζει τὴν προσβολὴν τῶν μερῶν τούτων, ἐνδοὺς αὐτοῖς εἰς ἐνέργειαν πολλοῖς εἶναι, καὶ ἀνὰ μέρος ἐθέλει ἀναπεῖθαι τὸ ζῶον, τοῦτον ὄψει νῦν μὲν ὑψοῦ τὴν γνῶμην, νῦν δὲ ὑπτίον· τεταραγμένον, νῦν μὲν ὀρμῇ· νῦν δὲ φυγῇ, καὶ λύπαις, καὶ ἡδοναῖς, καὶ ἀτόποις ὀρέξεσιν· ὁμολογεῖ δὲ οὐδέποτε οὗτος ἑαυτῷ.

ex communi molitur omnium animæ partium consensu; propterea quod singulæ unius ad nutum temperatæ, neque partes esse, neque in unum idemque totum consentire detrectant. At qui earum partium appulsum et functiones dividit, hisque ut in agendo multiplices sint, permittit, ac vicissim animal in suam sententiam trahere nititur, cum nunc excelso, nunc supino, abjectoque animo videas, et modo appetitu, **11** modo fuga, doloribus, voluptatibus, absurdisque perturbari cupiditatibus, nec unquam sui ipsius esse similem.

Καὶ μανθάνω μὲν οἷα δρᾶν μέλλω κακά·
Θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων,

A 6. Religio autem, et pietas firma imprimis ei basis subjiçiat, in qua stabile atque inconcussum simulacrum perstet, nec unquam basi firmiter insidens ulla vis tempestatis excutiat. Illa vero una **10** et ascendet, et pluribus in locis apparebit, potissimumque in vertice residebit. Inde sermonem exorsus primum omnium regem, duce Deo, ipsum sui ipsius regem oportere esse censeo, monarchiamque sibi quamdam in animo constituere. Sic enim habeto, non uniusmodi quidpiam, aut simplex esse hominem, sed in unius animalis coagmentationem, promiscuam ac multiplicem facultatum turbam simul a Deo esse collatam, nosque monstrum esse hydra, ut opinor, prodigiosius, pluribusque capitibus præditum. Non enim eadem parte intelligimus, aut appetimus, aut tristamur, aut irascimur; neque qua voluptate afficimur, eadem et timemus. Sed vides ut in iis maris insit, feminæque diversitas; aliud quod audax, aliud quod formidolosum sit. Insunt præterea quæ omnino sibi invicem contraria sunt; inest et media quædam natura, quæ omnia hæc permeat, quam mentem appellamus, quamque ego, profligato turbæ atque inconditæ multitudinis imperio, dignam judico, quæ in anima regis dominatum obtineat. Is enim consentaneum regnandi initium ceperit, qui ab eo, quod secundum naturam est, imperandi auspiciu fecerit, quoniam quicumque rationis expertes animæ partes ciccratas et tractabiles reddens, rationi obsequentes efficit, et sub unicum prudentemque principatum multitudinem componit, hic vere divinus, sive rex, sive privatus est homo: rex autem eo magis, quo suam universis nationibus virtutem communicat, et unius bonis quamplurimi homines fruuntur. Necesse est enim interiora in eo tranquilla esse perpetuo, ac seditione vacare, ac vel ore tenus, ac vultu, divinam quamdam serenitatem efflorescere. Estque non id formidabile, sed majestatis plenum spectaculum; cum placido minimeque fluctuanti ingenui pudoris affectu, amicis quidem (idem autem est ac si bonis dicamus) sui admirationem injicit; hostes vero, eosdemque malos, terrore afficit. Jam pœnitentiæ nullus in ejusmodi anima locus esse potest; quidquid enim molitur

D Nec me latet quæ mox facienda sint mala:
Sed ira nostra est consilio omni fortior,

DION. PETAVII NOTÆ.

Οὐδεὶς γὰρ τῶν ἀμυήτων λέγειν τολμᾷ, « Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, » μήπω δεξαμένος τῆς υἱοθεσίας τὸ χάρισμα. Hanc orationem non eos qui nondum initiati sunt, sed qui initiantur docemus. Nullus enim ex iis qui initiati non sunt, dicere audet: « Pater noster, qui es in cœlis, » antequam adoptio-

nis gratiam acceperit. Ideo competentibus feria 11 Majoris hebdomadæ tradi consueverat, ut indicat August. homil. 42, *De Orat. Domin.*, quam homiliam illa die dixit. Porro Christianum fuisse cum hanc legationem obiret Synesium, in ejus Vita demonstravimus.

dicebat aliquis, qui æqualium facultatum diversitatem, ac dissidium agnoscebat. Istud profecto primum, ac summe regium est, sui ipsius esse regem; mentemque domesticæ feræ, quasi moderatricem, præficere; neque cum infinitis propemodum hominibus dominari velis, ipsum turpissimis servire dominis, voluptati, dolori, et quæcunque his affines belluæ suum in animali domicilium habent.

7. Hinc a seipso progrediens rex cum propinquiorebus primum et amicis versabitur, quibuscum capita conferentibus de summa rerum consilium capiet. Hos amicos appellabit ille, non id nomen dissimulanter usurpans; neque perinde agens, ut qui molestam et invidiosam dominationem longe reipsa et factis humaniori quam veriori appellatione, molliunt. Nam quæ ulla rege dignior possessio, quam amici consortium? Quis secundarum rerum particeps jucundior? quis in adversis fortunæ casibus tolerandis stabilior? quis in laudando sincerior? quis in acriter objurgando minus molestus? Probi autem ac benigni regis quodnam evidentius populo argumentum esse potest, quam si beatos eos faciat, quorum familiaritate utitur? Hoc enim pacto etiam longinquioribus amabilem sese præstabit, ac bonis id optabile erit, regis ad amicitiam posse pertingere. Quorum contraria omnia tyrannis suppetunt; propter quos scitum hoc proverbium obtinuit; *Procul Jove et fulmine*: quod eorum causa, qui cum familiaribus suis insidiosè versantur, multo tutiorem esse docet otiosam cum securitate vitam, quam ea omnia pericula, quæ in illustri vitæ statu reperiuntur. Simul enim atque ob tyranni gratiam beatus aliquis prædicari cœpit, mox in ejusdem offensionem incurrens, miseratione dignus existimatur. Rex autem id exploratum habet, Deum quidem sibi sufficere, et antiquam eam esse naturam, quæ supra id omne, quod subjectum sibi est, eminet: homini vero multis, atque ejusdem conditionis hominibus imperanti, ad cujuslibet rei provisionem propriam naturam minime sufficere. Hunc igitur compensare studens naturæ defectum, amicos in ejusdem naturæ communionem asciscit; itaque vim quodam modo suam multiplicem facit. Sic enim accidet ut ei omnium oculis videat, **12** et omnium auribus audiat, et omnium animis in unum consentientibus consilium capiat.

8. Verum cavendum præsertim, idque totis animi viribus, aut etiam, si fieri potest, ad hoc universa palatii arma comparanda sunt, ne amicitie personam extrinsecus circumfusa incautis obrepit adulatio. Hæc enim sola, nequidquam vigilantibus satellitibus, imperium deprædatur. Nam nisi penitus arceatur, ad intima usque penetralia sensim aspirat, et, quod in regibus est præstantissimum, ipsam videlicet animam aggreditur. Si quidem propensum in amicos studium non minima regis est virtus. Hoc Cyro illi eximio, ac præstanti viro, hoc Agesilao præ cæteris regibus, tam apud

A ἔφη τις (22), ἐπιγνοὺς τὴν ἑτερότητα καὶ διχόνοιαν τῶν ἑσῶν δυνάμεων. Τοῦτό σοι πρῶτον, καὶ σφόδρα βασιλικόν, αὐτὸν ἑαυτοῦ βασιλεύειν, τὸν νοῦν ἐπιστήσαντα τῷ συνοίκῳ θηρίῳ, καὶ μὴ κρατεῖν ἀξιούντα πολλάκις μυρίων ἀνθρώπων, ἔπειτα αὐτὸν δοῦλον εἶναι δεσποινῶν αἰσχίστων, ἡδονῆς, καὶ λύπης, καὶ ὅσοι σύγγονοι θῆρες ἐνδiciaitῶνται τῷ ζῳῷ.

Ζ'. Ἐντεῦθεν δὲ ἤδη παρ' ἑαυτοῦ προῖων ὁ βασιλεὺς πρῶτοις ἐντεύξεται τοῖς πέλας τε καὶ φίλοις, μεθ' ὧν συνεστώτων περὶ τῶν ὅλων βουλευσεται. Τοῦτους προσερεῖ φίλους, οὐ κατειρωμένους τοῦ ὀνόματος· οὐδὲ ὥσπερ οἱ κολάζοντες τὸ τραχὺ καὶ πρόσαντες τῆς δεσποτείας ἔργῳ φιλανθρωποτέρῳ τῆς ἀληθείας ὀνόματι. Τί γὰρ κτῆμα βασιλικόν οὕτως, ὥσπερ ὁ συνὼν φίλος; Τίς εὐτυχίας κοινωνὸς ἡδίων; τίς δὲ διενεγκεῖν χεῖρῳ τύχης ῥοπήν ἀσφαλέστερος; τίς ἀδολώτερος εἰς ἔπαινον; τίς εἰς πλήττους ἀνουθεσίαν ἀλυπότερος; Εὐγνώμονος δὲ βασιλέως ποῖον ἐπιδηλότερον τῷ πλήθει τεκμήριον, ἢ εἰ φαίνεται ζῆλωτος ποιῶν ἀεὶ τοὺς συνόντας; Οὕτω γὰρ καὶ τοῖς πόρρωθεν ἑραστὸς ἂν εἴη, καὶ γένοιτο ἂν ἀγαθοῖς εὐχὴ τεύξασθαι φιλίας βασιλικῆς. Ὡς τὰναντία τοῖς τυράννοις ὑπάρχει, δι' οὓς ἡ κομψὴ παροιμία, Πόρρω Διὸς τε καὶ κεραυνοῦ, διὰ τοὺς ἐπιβούλους τοῖς συνοῦσι χρωμένους, ἀδεέστερον εἶναι λέγουσα τὴν μετ' ἀπραγμοσύνης ἀσφάλειαν τῶν ἐν ἐπιφανείῳ κινδύνων. Οὐ γὰρ ἔφθασέ τις μαχαρισθῆναι τῆς τοῦ τυράννου φιλίας, καὶ ἡλεήθη τῆς ἐχθρας. Ἄλλ' ὅγε βασιλεὺς οἶδεν, ὡς τὸ μὲν αὐτάρκας ἐν θεῷ, καὶ ἀρχαία Θεὸς οὐσία τῶν ἀρχομένων ὑπερκεῖμενος· ἀνθρώπῳ δὲ ἀνθρώπων ἀρχοντι πολλῶν καὶ ὁμοίων, οὐκ αὐτάρκης ἡ φύσις εἰς ἀπαντος ἔργου περιπόνησιν. Ἰώμενος οὖν τὴν τῆς φύσεως ἐνδειαν, συνουσιῶνται τοῖς φίλοις, τὴν δύναμιν ἑαυτῷ πολυπλασιάζων. Οὕτω γὰρ τοῖς ἀπάντων μὲν ὀφθαλμοῖς ὄψεται, ταῖς ἀπάντων δὲ ἀκοαῖς ἀκούσεται, καὶ ταῖς ἀπάντων γνώμας εἰς ἑνιοῦσαις βουλευσεται.

Η'. Παραφυλακτέον μέντοι, καὶ μάλα ὅλη τῇ γνώμῃ, καὶ εἴγε δυνάμεθα, ἅπασιν τοῖς ἐν ταῖς αὐλαῖς ὅπλοις ἐπὶ τούτῳ χρῆσθαι, μὴ λάθῃ παρεισδύσα κολλακία, τὸ φιλίας πρόσωπον περιχειμένη. Ὑπὸ μόνης γέ τοι ταύτης, καὶ ἀγρυπνούντων τῶν δορυφόρων, ληστεύεται βασιλεία. Εἰσφέρεται γὰρ, ἣν μὴ καὶ πάνυ ἐρύχεται, μάλα ἐνδοτέρῳ τῶν ταμειῶν, καὶ ἐπιχειρεῖ τῷ κυριωτάτῳ τῶν βασιλέων, αὐτῇ τῇ ψυχῇ. Ἐπεὶ τὸ γε φιλέταιρον οὐχ ἥκιστα ἀρετὴ βασιλέως. Τοῦτό γέ τοι καὶ Κῦρον τὸν πάνυ, καὶ Ἀγησίλαον ὀνομαστοτάτους βασιλέων ἐν Ἑλλήσι καὶ βαρβάροις ἐποίησε. Γινώσεται μὲν δὴ τὰ ποιητέα, καὶ

DION. PETAVII NOTÆ.

γνώμην ἐν τοῖς φίλοις κυρώσει· ἵνα δὲ ἔργα γένηται, χειρῶν αὐτῷ δεῖ πολλῶν. certumque de iis inter amicos consilium capiet; ut autem opus ipsum consequatur plurimarum manuum auxilio opus est.

Θ'. Ὁ δὲ λόγος βαδίζων ἐξάγει τὸν βασιλέα τῶν βασιλείων, καὶ μετὰ τοὺς φίλους τοῖς στρατιώταις δίδωσι, δευτέροις δὴ τούτοις φίλοις, καὶ καταβιβάσας εἰς τὸ πεδῖον, ἐξεταστὴν ἀνδρῶν, καὶ ὀπλῶν καὶ ἵππων ποιεῖ· ἐνθα καὶ ἵππεϊ συνεπιπεύσει, καὶ πεζῷ συνθευσεῖται, καὶ συνοπλιτεύσει τῷ ὀπλίτῃ, καὶ τῷ πελταστῇ συμπελτασθήσεται, καὶ συνακοντιεῖ τῷ γυμνήτῃ, τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἔργων εἰς ἔμφυχον ἐταιρείαν ἕκαστον προσαγόμενος, ἵνα μηδὲ πρὸς τούτους ἔξρων ἢ, συστρατιώτας καλῶν, ἀλλὰ δημηγοροῦντα ἐπιγινώσκουσιν αὐτὸν, καὶ μαρτυρῶσιν ὥς ἐκ τῶν ἔργων ἄρα τὸ ὄνομα λέγεται. Δυσχεραίνεις ἴσως ὅτι σοὶ πονεῖν ἐπιτάττομεν. Ἄλλ' ἐμοὶ σὺ πείθου, βασιλικοῦ σώματος ἐλάχιστα πόνος ἄπτεται. Ὅστις γὰρ οὐ λανθάνει πονῶν, τοῦτον ἥκιστα πόνος νικά. Βασιλέως δὲ σωμασκούντος, καὶ θυραυλοῦντος, καὶ ὀπλοῖς ἐννεάζοντος, οἱ πανταχοῦ δῆμοι θεατρὸν εἰσι. Τῶν τε γὰρ παρόντων ἐπιστρέφει τὰ ὄμματα, καὶ οὐδεὶς ἀλλαχόσε βλέπειν ἀνέχεται, βασιλέως ἐν ἀπόπτῳ τι δρῶντος· καὶ τῶν ἀπάντων ἐνχεῖ τὰ ὦτα πᾶν ἔργον βασιλέως ᾧδῃ γενόμενον. Δύναται δὲ ὁ συνεθισμὸς οὗτος, τῷ μὴ σπάνιον εἶναι τῆς βασιλέα θέαμα στρατιώταις, εὐνοίαν τε αὐτοῦ, καὶ μάλα ἐρῶμένην δημιουργεῖν τῶν στρατιωτῶν ταῖς ψυχαῖς. Καὶ τίς ἐχυροτέρα βασιλέα τῆς ἔρωτι τετειχισμένης; Τίς δὲ ἰδιώτης καὶ μικρὰ πράττων ἀδεέστερός τε καὶ ἀνεπιβουλευτότερος ἐκείνου βασιλέως οὐχ ὃν δεδίασιν, ἀλλ' ὑπὲρ οὗ δεδίασιν οἱ ὑπήκοοι; Τὸ δὴ τοι στρατιωτικὸν τοῦτο φύλον, ἀπλοῖχόν τέ ἐστι καὶ γενναῖον, καὶ ὑπὸ συνηθείας ἀλώσιμον. Καὶ Πλάτων (25) φύλακας τε καλεῖ τὸ μαχητικὸν γένος, καὶ κυνὲ μάλιστα προσεικάζει, θηρίῳ γινώσκει καὶ ἀγνοίᾳ κρίνοντι τό τε φίλιον καὶ τὸ πολέμιον. Τί δ' ἂν αἴσχιον γένοιτο βασιλέως, ὃν διὰ τοὺς ζωγράφους ἐπιγινώσκουσιν οἱ προπολεμοῦντες; Ὀνήσεται δὲ οὐ μόνον τοῦτο τῆς πυκνῆς ἐπιμιξίας, τὸ καθάπερ ἐν σῶμα συμφυὲς τὸ στράτευμα περιχεῖσθαι· ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν τοῖσδε καιροῖς γενομένων, τὰ μὲν ἐστὶ μελέτη πολεμικῶν ἔργων· τὰ δὲ ἐστὶ στρατηγίας προτέλεια, καὶ παρασκευαί τινες, ἃ πρὸς τὰ μεῖζω τε καὶ σπουδαῖα διεγείρει. Οὐ γάρ τοι σμικρὸν ἐν χρεῖᾳ δορὸς, ὀνομάσαι μὲν στρατηγὸν, ὀνομάσαι δὲ ὑποστράτηγον, καὶ ἱλάρχην, καὶ ταγματάρχην, καὶ σημαιοφόρον, εἰ τύχοι, καὶ τινὰ τοῦ πρεσβυτικοῦ σὺν ἐπιγνώσει καλέσαι τε καὶ προτρέψαι, τοὺς ἐν τέλει λέγω καθ' ἕκαστον ἵππικόν τε καὶ πεζικὸν σύστημα. Ὅμηρος μὲν γάρ τινα τῶν θεῶν παραστήσας τῇ μάχῃ τῶν Ἀχαιῶν, πληγῇ σκήπτρου φησὶν αὐτὸν πιμπλάναι τοὺς νέους minimum est belli tempore ducem exercitus, aut praeffectum, aut vexillarium, si necesse fuerit, aut ex veteranis notos appellare aliquos et adhortari: eos, inquam, qui in unoquoque tam equestri, quam pedestri ordine primas obtinent. Homerus

A Græcos, quam Barbaros immortalem nominis gloriam peperit. Quæ igitur agenda fuerint perspiciet, ut autem opus ipsum consequatur plurimarum 9. Paulatim inde nostra procedens oratio regem e palatio eductum, post amicos, militibus, secundis quasi amicis, conciliat, atque in campum descendere jubet, ut hominum, armorum, equorumque recognitionem faciat. Ibi et cum equite in equo se exercebit: et cum pedite decurret; et cum armato armatus incedet, et cum cetrato cetrum movebit, et cum levis armaturæ militibus jaculum torquebit: ut unumquemque, operum communionem, in vivam societatem, amicitiamque pelliciat, neve joculari deinceps, et cavillari videatur, dum commilitones vocabit, sed in concione verba facientem agnoscant, ac testentur omnes, reipsa nomen istud ab eo comprobari. Invitus fortasse, ægreque illud audias, quod tibi a nobis labor injungitur. Verum, mihi crede, regium corpus minime labore tentatur. Quisquis enim palam laborem capessit, nequaquam labore vincitur. Regi autem corpus exercenti, atque in stativis, et sub dio agenti, et in armis ætatem conterenti, omnes ubivis homines, quasi in theatro, spectatores adsunt. Si quidem præsentium oculos in sese convertit; neque alio quisquam intueri sustinet, dum rex in conspectu hominum molitur aliquid: ita omnium ad aures decantata principis facta perveniunt. Atque ea demum consuetudo, qua imperator non raro spectandum se militibus præbet, ad excitandam in eorum animis sui benevolentiam, eamque firmissimam, præcipuam vim habet. 13. Ecquod vero tutius imperium est, quam illud, quod amore, et charitate munitur? Quisnam privatus, quantumvis mediocri conditione, securior, aut ab insidiis tutior, quam rex ille, quem non metuunt, sed cui metuunt sui? Militaris profecto ista natio simplex, et ingenua est, et consuetudine facile capitur. Quin ipse Plato militare genus custodes appellat, canique præsertim comparat, quod quidem animal amicos, atque inimicos notitia, et ignorance discernit. Quid vero indignius eo imperatore, quem per solos pictores cognitum habent propugnatores imperii? Neque vero id solum emolumenti ex frequenti ea consuetudine hauriet, quod exercitum, tanquam unum ejusdem naturæ corpus, circumfusum habeat; verum etiam multa, quæ per id tempus aguntur, alia ad rei bellicæ exercitationem conferunt; alia velut imperatorii muneris præparationes et initia sunt, quæ ad majora, et seria animum excitare solent. Nec enim legatum nominare, aut turmarium, aut agminis

DION. PETAVII NOTÆ.

enim nescio quem deorum in Græcorum certamen inducens ictu sceptri ab ipso juvenes ait impletos

Robore forti,

A

...Μένεος κρυτεροῖο,

ita ut eorum animi

Majori pugnae furerent et Martis amore,
neque eorum pedes, manusve quietem sustinere possent. Nam hoc,

Pes infra, supraque manus jam sponte cientur,
nihil aliud est, quam sponte sua ad pugnae certamen gestiunt. Ego vero idem plane facturum imperatorem judico, si nominatim suos appellet; et vel eum, qui classici clangore non movebitur, ad gloriæ studium inflammaturum; vel bellicosum militem ad proelium esse concitaturum. Nemo enim est, qui non coram rege strenue laborem navare cupiat. Atque ita poeta sensisse videtur; tam pacificum, quam bellicosum regem incredibilem inde utilitatem capere; qui hoc ipsum primus animadvertens, ad militum strenuitatem plurimum momenti habere, si ne gregarii quidem milites imperatori sint ignoti, Agamemnonem inducit non modo nominatim suos vocantem, 14 sed et fratrem admonentem, ut præter ejusmodi appellationem, addito insuper parentis nomine, et a majoribus unumquemque compellet, omnibusque honorem deferat, nec grandiores spiritus ducat. Nam honorem deferre, idem est ac laudare, si quidpiam ab aliquo aut recte, aut feliciter confectum meminisset. Vides ut Homerus regem popularis hominis laudatorem faciat? Et quisnam sanguini perpercerit, qui se a rege laudatum audierit? Cum hoc igitur ex eo tibi commodum suppetet, quod frequenter cum militibus veriseris; tum eorum præterea mores, vitamque perspicies, idque intelliges, quis cuique ordo in quavis occasione conveniat. Quin hoc insuper apud te considera. Bellorum imperator artifex est, uti sutor calceamentorum. Ut hic ergo ridiculus sit, si suæ artis instrumenta nesciat, ita rex quonam pacto militibus perite, velut instrumentis, utetur, nisi ea ipsa cognoscat?

10. Verum cum eo usque progressa sit oratio, si, quod argumenti in hoc genere communius est, ad præsentem hujus orationis materiam demittatur, forsitan a scopo non aberrabimus:

Quis scit an ipse animum moveam tibi numine dextro?

Consilium est hominis non aspernabile veri.

Ita ergo sentio, nihil olim aliud tantam Romano imperio perniciem attulisse, quantam in imperatore prope scenicus ornatus, cultusque corporis, quem perinde, ut qui sacris operantur, in occulto habere solent, tum etiam quod barbarico, atque insolenti more, quæ ad vos attinent, spectanda proponantur. Etenim quod inane, ac specie tenus est, cum rei veritate non potest consistere. Non est tamen, quod id a me dictum molestius feras. Nec enim istud tua culpa commissum, sed eorum,

ὥς τὴν τε ψυχὴν

Μᾶλλον ἐφορμᾶσθαι πολεμίζειν, ἢ δὲ μάχεσθαι, καὶ μηδὲ τῷ πόδε, μηδὲ τῷ χεῖρει ἀτρέμας ἔχειν ἀνέχεσθαι. Τὸ γὰρ,

Μαιμώωσι δ' ἐνερθε πόδες, καὶ χεῖρες ὑπερθε, ἄττους ἐστὶν Αὐτοκέλευστοι περὶ τὰ ἔργα τῆς μάχης. Ἐμοὶ δὲ ταῦτό τοῦτο ἂν ποιῆσαι καὶ βασιλεὺς ὀνομαστὶ καλέσας, καὶ τὸν ἀπεριστάπιστόν τε ἂν εἰς φιλοτιμίαν ἐγείραι, καὶ τὸν ἀγωνιστὴν ἂν ἐπιθήξαι. Πᾶς γὰρ ἐθέλει πονεῖν ὑπὸ μάρτυρι βασιλεῖ. Ὁ τε ποιητὴς οὕτως ἔοικε κρίνειν πᾶμμεγα ὄφελος εἶναι βασιλεῖ, καὶ εἰρηνικῶ καὶ πολεμικῶ. ὅς αὐτό που τοῦτο πρῶτον κατανοήσας, ὅτι πλείστην ἔχει ῥοπὴν εἰς εὐψυχίαν ἀνδρῶν τὸ μηδὲ τοὺς ἀγε-

B
λαίους ἀγνοεῖσθαι τῷ βασιλεῖ, οὐκ ὀνόματι μόνον καλοῦντα τοὺς στρατιώτας πεποίηκεν Ἀγαμέμνονα, ἀλλ' οὗτος αὐτῷ καὶ τὸν ἀδελφὸν νοθετεῖ πρὸς τῇ προσηγορίᾳ, πατρόθεν, καὶ ἐκ γενεῆς ἄνωθεν ὀνομάζειν ἄνδρα ἕκαστον, καὶ πάντα κυδαίνειν μηδὲ μεγαλίζεισθαι. Καὶ τὸ κυδαίνειν δὲ αὐτῷ, εὖ λέγειν ἐστίν, εἴ τῳ τι ἀγαθόν, ἢ πραχθὲν, ἢ εὐτυχηθὲν συνηπίστατο. Ὅρᾳς Ὀμηρον; ἐγκωμιαστὴν ποιεῖ τὸν βασιλέα δημότου; Καὶ τίς οὐκ ἂν αἵματος ἀφειδήσειε, βασιλέως αὐτὸν ἐπαινέσαντος; Καὶ τοῦτο οὖν ἤξει σοι τάχαθὸν ἀπὸ τοῦ θαμὰ ὁμιλεῖν στρατιώταις· καὶ πρὸς, εἰδήσεις αὐτῶν ἦθη καὶ βίους, καὶ τίς ἐκάστῳ τάξις ἐν καιροῖς ἐκάστοις προσήκουσα. Θεὰ γὰρ δὴ καὶ τόδε (24). Τεχνίτης ἐστὶν ὁ βασιλεὺς πολέμων, ὥσπερ ὁ σκυτοτόμος ὑποδημάτων. Ἐκεῖνός τε οὖν γελοῖος, ὅταν C
ἀγνοῇ τῆς τέχνης τὰ ὄργανα, ὃ τε βασιλεὺς πῶς ἐπιστήσεται χρῆσθαι στρατιώταις ὀργάνοις, ἃ μὴ γινώσκει;

ε'. Ἀλλ' ἐνταῦθα γενόμενος, εἰ τὸ κοινὸν τῶν λόγων εἰς τὴν παρούσαν τῶν λόγων ὕλην καταδιδάσκει, τάχα ἂν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ βάλοιμι·

Τίς δ' οἶδ' εἰ κέν τοι σὺν δαίμονι θυμὸν ὀρίνω Παρειπών; ἀγαθὴ δὲ παραίφασις ἀνδρὸς ἀληθοῦς.

Φημὶ γὰρ οὐδὲν οὕτως ἔμπροσθεν ἄλλο χεῖρῳ ποιῆσαι τὰ Ῥωμαίων, ὥς τὴν περὶ τὸ βασιλικὸν σῶμα σκηνὴν καὶ θεραπείαν, ἣν ὥσπερ ἱεουργοῦντες ἡμῖν ἐν ἀπορρήτῳ ποιοῦνται, καὶ τὸ βαρβαρικῶς ἐκτεθεῖσθαι τὰ καθ' ὑμᾶς. Ὡς οὐ φιλεῖ συγγίνεσθαι φαντασία τε καὶ ἀλήθεια. Ἀλλὰ σύ γε μὴ δυσχεράνης, ὥς τοῦτό γε οὐκ ἐστὶ σὸν, ἀλλὰ τῶν ἀρξάντων τῆς νόσου, καὶ παραδόντων τῇ διαδοχῇ τοῦ χρόνου ζηλούμενον τὸ κακόν. Τοιγαροῦν ἡ σεμνότης αὕτη, καὶ τὸ δεδιέναι μὴ ἐξανθρωπισθεῖητε σύνηθες γενόμενοι θέαμα, κατακλείστους ποιεῖ πολιορκουμένους ὑφ' ἑαυτῶν, ἐλάχιστα

DION. PETAVII NOTÆ.

(24) Θεὰ γὰρ δὴ καὶ τόδε. Sic in lib. De insomniis, p. 140, θεὰ δὴ πόσω τῷ μέσῳ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐμπολιτεύεται. Quem ad locum Gregoras notat me-

lius scribi Θεῶ. Imperite. Nam θεὰ frequentiori est in usu.

μὲν ὀρώντας, ἐλάχιστα δὲ ἀκούοντας, ἀφ' ὧν πρακτικὴ
 φρόνησις συναθροίζεται, μόνους ἡδομένους τὰς τοῦ
 σώματος ἡδονάς, καὶ τούτων γε τὰς ὑλικωτάτας,
 ὅσας ἀφ᾽ ἑαυτοῦ καὶ γεῦσις πορίζουσι, βίον ζῶντας θα-
 λαττίου πνεύμονος (25). "Εως οὖν ἀπαξιούτε τὸν
 ἄνθρωπον, οὐδὲ τῆς ἀνθρώπου τυγχάνετε τελειότητος.
 Καὶ γὰρ οἷς σύνεστε περὶ [γρ. παρὰ] δίαίτάν τε καὶ
 ἄλλως, καὶ οἷς ἐστὶν εἰς τὰ βασιλεια πάροδος ἀδεέ-
 στερον, ἢ στρατηγοῖς τε καὶ λοχαγοῖς, τούτους οὐς
 χαρίεντα ἄρα παρασκευάζεσθε, τοὺς μικροκεφά-
 λους (26) τε καὶ ὀλιγογνώμονας, οὓς ἡ φύσις ἀμαρ-
 τάνουσα παραχαράττει, καθάπερ ἀδικοῦντες οἱ τρα-
 πεζίται τὸ νόμισμα [γρ. τὰ νομίσματα], καὶ γίνεται
 βασιλεὶ δῶρον ἀπόπληκτος ἄνθρωπος, καὶ μεῖζον ὅσον
 ἀποπληκτότερος· οὗτοι γελοῦσι ἐν ταύτῃ καὶ
 κλαυσεῖοντες ἀτελῶς, καὶ σχήμασι καὶ φόφοις καὶ
 ἅπασιν ὅσοις οἷοί τε [γρ. οἷόν τε] βωμολοχοῦντες,
 συνδιαφθείρουσιν ὑμῖν σὸν χρόνον, καὶ τῆς ψυχῆς
 τὴν ἀγλύν, ἣν ἐκ τοῦ μὴ φύσει ζῆν ἔχετε, κακῶ
 μεῖζονι παραμυθοῦνται. Τούτων τὰ κολοβά διανοή-
 ματα καὶ ῥήματα ταῖς ἀκοαῖς ὑμῶν ἐναρμόζεται
 μᾶλλον, ἢ νοῦς ἐκ φιλοσοφίας ἐν γλώττῃ περιτράνω
 τε καὶ στρογγύλῃ. "Ο δὲ τῆς θαυμαστῆς οἰκουρίας
 ἀπολελεύκατε, τοῦ δήμου τὸ μὲν φρόνιμον ὑποπτεύον-
 τας, καὶ πρὸς ἐκείνους ἀποσεμνυνόμενοι· τὸ δὲ ἀνόη-
 τον εἰσαγόμενοι, καὶ πρὸς ἐκείνους ἀπογυμνούμενοι·
 ἔδει μὲν εἰδέναι καλῶς, ὅτι ταῖς αὐταῖς παρασκευαῖς
 ἕκαστον αὖξεται, καὶ συγκροτεῖται. Ἄλλ' ἂν ἐπιδρά-
 μῃς τῷ νῷ τὴν ὅποι ποτὲ τῆς γῆς ἐκταθεῖσαν ἀρχήν,
 εἴτε τῶν Παρθυαίων, εἴτε τῶν Μακεδόνων, εἴτε τῶν
 παλαιτάτων Μήδων, εἴτε τὴν ἐν ἣ ζῶμεν, ἄνδρες
 δημοτικοί τε καὶ στρατιῶται, καὶ τὰ πολλὰ συν-
 θυραυλοῦντές τε καὶ χαμευνοῦντες ἐν ταῖς φάλαγξι,
 καὶ οὔτε μειονεκτοῦντες πόνων, οὔτε πλεονεκτοῦντες
 ἡδονῶν, ἐκάστην ἐπικράτειαν ἐπὶ μέγα προήγαγον,
 δι' ἐπιμελείας ἄνθρωποι κτώμενοι τάγαθὰ, καὶ γενό-
 μενοι ζῆλωτοι, χαλεπῶς ἂν ἔτι τὴν τάξιν τηροῖεν
 ἄνευ φρονήσεως. "Εοικε γὰρ εὐτυχία φορτίον εἶναι
 μολίβδου περιθριθέστερον. Περιτρέπει γοῦν τὸν ἀνα-
 θέμενον, ἣν μὴ πάνυ ῥωμαλέος ὦν τύχη.

imperia, siue Parthorum, siue Macedonum, siue nostrum illud, in quo degimus; homines populo agerent, humique dormirent, neque minus fines latissime protulerunt; homines, inquam, que cum ad summam beatitudinem pervenissent Felicitas enim onus quoddam esse videtur plumbum humeris imposuerit, nisi omnino sit robustus.

ια· Ψυχῆς δὲ ῥώμην ὑπισχνεῖται μὲν φύσις, τελειοῖ δὲ ἀσκησις. Εἰς ἣν σε, βασιλεῦ, προτρέπει φιλοσοφία φυλαττομένη γενέσθαι τὸ ἐκ λόγου συμβαῖνον. Τοῖς γὰρ ἐναντιοῖς τῶν συνιστάντων ἕκαστον φθείρεται. Καὶ οὐκ ἀξιῷ παραδαθῆναι τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων τὰ πατρία. Πάτρια δὲ ἡγοῦ Ῥωμαίων, οὐ

qui primi morbi illius auctores exstiterunt, ac pestem quamdam summo in pretio studioque habitam temporum successioni tradiderunt. Quamobrem severior illa gravitas, idipsumque quod metuitis, ne, si vos sæpius spectandos præbeatis, nimium sitis hominibus vestris familiares; vos domo penitus clausos, et a vobisipsis quasi obsessos detinet; ut paucissima et videatis, et audiat, a quibus rerum agendarum prudentia colligitur; corporisque duntaxat voluptatibus indulgeatis, et iis præsertim, quæ sunt præ cæteris in materiam immersæ, quas cum tangendi, tum gustandi sensus suppeditat, ac marini pulmonis vitam haud dissimilem agatis. Quandiu ergo humanam **15** conditionem aspernamini, ne perfectam quidem hominis attingitis. Nam ii, quorum in quotidiano victu aliisve in rebus consortium adhibetis, exiguo capite juxta et mente, quos natura deerrans adulteros edidit, uti numismata mensarii corrumpere, ac depravare solent, ita ut regi munus sit stolidus homuncio, eoque acceptius, quo stolidior est: ii eodem tempore imperfecte et ridere, et flere gestientes, indecoris gesticulationibus, strepitibus, aliisque quibus possunt scurrilitatibus una vobiscum perperam tempus absumunt, mentisque caliginem, quam ex eo contrahitis, quod secundum naturam nequaquam vivitis, gravioris mali solatio demulcent, horum mutili nec perfecti animi sensus, verbaque auribus vestris multo congruunt magis, quam sententia aliqua ex philosophia deprompta, et diserto ac volubili ore decurrens. Quod autem ad eam utilitatem spectat, quæ ex egregia illa, domesticaque custodia vobis accidit, dum ex populo eos quidem, qui mente præditi sunt, suspectos habetis, atque iis superbe vos, et cum ostentatione venditatis; stulti vero duntaxat, et rudes admittuntur, quibus vos palam manifestos exponitis; id probe intellexisse oporteret, iisdem artibus unumquodque augeri, quibus est conflatum. Sed si animo percurras quovis terrarum propagata

11. Animi autem robur ut natura promittit, sic assidua exercitatione perficitur. Ad quod tete, imperator, philosophia hortatur, id ne eveniat cavens, quod ex oratione consequitur. Unumquodque enim contrariis opibus, quam quibus constitutum est, destruitur. Non ergo patria instituta

DION. PETAVII NOTÆ.

(25) *Βίον ζῶντας θαλασσίον πνεύμονος.* Ita Plato in *Philebo*, ζῆν οὐκ ἀνθρώπου βίον dixit, ἀλλὰ τινός πνεύμονος, ἥ τῶν ὅσα θαλάττια μετ' ὀστρεῖνων ἔμφυχά ἐστι σωματίων. Sic Epicurus Nausiphanem appellabat πλεύμονα, ἀπατεῶνα, καὶ πόρον Laer-

tius.

(26) Τοὺς μικροκεφάλους. Cujusmodi fuit, quem Domitianus habuit in deliciis, *parvulo vortentosoque capite*. Sueton. in Domitiano.

Romanorum imperatori censeo violanda esse. Verum ea patria instituta existimare debes, non quæ heri, aut nudiustertius, in luxu, ac deliciis depravatam rempublicam irrepserunt, **16** sed quibus fovendis imperium sibi compararunt. Quod si mihi non credis; age vero per illud, quod regibus præest, numen (tu vero ad patienter audiendum enitere; mordax enim est sermo), quonam tempore Romanas res melius sese habuisse putas? Num ex quo purpurati, et inaurati estis, lapillosque ex montibus, et barbaro mari quæsitos alios redimitis, alios subligatis, alios cingitis, alios appenditis, alios fibulatis, aliis insidetis? Quocirca in spectaculum evasistis mira varietate, ac colorum diversitate distinctum, pavonum instar Homericam imprecationem in vosipsos trahentes, lapideam scilicet tunicam. Vobis autem non illa quidem tunica satis est: non enim consulatum gerentibus senatorum concilium adire fas est, quando vel magistratus designant, vel aliam quamlibet ob rem consederunt, nisi ejusmodi insuper amictu sitis obvoluti. Itaque nimirum vos homines suspiciunt, quibus intueri licet, quasi solos senatorum beatos, solos senatorum onus sustinentes; quin et hoc exsultatis onere, quemadmodum si quis aureis vinculis constrictus, ac plurimorum talentorum compedibus arctius obligatus, malum ipsum minime sentiret, neque, quod in carcerem conjiceretur, misere secum agi crederet, calamitatis magnificentia deceptus; nihilo tamen is facilius movebitur, quam hi, qui cippis lignorum omnium vilissimo vinciuntur. Imo vero neque pavementum ipsum vobis tolerabile est, neque si in nudo solo inambuletis; sed spargenda aurosa terra, quæ ex ulterioribus continentibus vehiculis vobis, et actuariis navibus advehitur, nec aspernandus eorum est exercitus, qui fossitium hunc pulverem respergunt. Non enim regium id ducitis, nisi vel ipso calceamentorum corio delicias ostentetis. Num igitur melius nunc vobiscum agitur, a quo hæ circa imperatores cæremonia institui cœperunt; latibulisque vos lacertarum in modum continetis, ægre, si forte, ad solis

τὰ χθὲς καὶ πρώην εἰς ἐκδεδιητημένην παρελθόντα τὴν πολιτείαν, ἀλλ' ἐν οἷς ὄντες ἐκτῆσαντο τὴν ἀρχήν. Ἐπεὶ φέρε πρὸς τοῦ βασιλείου Θεοῦ (καὶ μοι πειρῶ διαμείναι· θυμοδακῆς γὰρ ὁ μῦθος), πότε κάλλιον ἔχειν ἡγῆ τὰ Ῥωμαίων πράγματα; Ἀφ' οὗ περιπόρφυροί τέ ἐστε, καὶ περίχρυσοι, καὶ λίθους ἐξ ὀρῶν (27) τε καὶ θαλαττῶν βαρβάρων, τοὺς μὲν ἀναδεῖσθε, τοὺς δὲ ὑποδεῖσθε, τοὺς δὲ περίκεισθε, τοὺς δὲ ἐξαρτᾶσθε, τοὺς δὲ περονᾶσθε, τοῖς δὲ ἐφιζάνετε [γρ. ἐφιζάνεσθε]; Τοιγαροῦν ἀπετελέσθητε θέαμα ποικιλώτατον καὶ πάγχρουν, ὥσπερ οἱ ταῦ, τὴν Ὀμηρικὴν ἀράν ἐφ' ἑαυτοὺς ἔλκοντες, τὸν χιτῶνα τὸν λάϊνον. Ὑμῖν δὲ οὐδὲ χιτῶν οὗτος ἀποχρῶν· οὐ γὰρ εἰσιτητὸν [γρ. εἰσητὸν] εἰς τῶν ὁμοτίμων τὸ βουλευτήριον, ἡνίκα ἂν τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν ἀρχήτε, οὔτε ἀρχαιρεσιαζόντων, οὔτε ἐπ' ἄλλῳ τῷ συνεδριαζόντων [γρ. συνεδρευάντων], ἣν μηδὲ πέπλον (28) τοιοῦτον ἐγκορδουλῆσησθε. Καὶ δῆτα ἀποβλέπεσθε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, οἷς θέμις ὄραν, ὥς μόνοι τῶν βουλευτῶν εὐδαίμονες, μόνοι τῶν βουλευτῶν ἀχθοφοροῦντες· ἀλλὰ καὶ γάννυσθε τῷ φορτίῳ, καθάπερ εἰ τις χρυσῷ (29) δεθείς, καὶ μᾶλλον πολυταλάντοις ταῖς πέδαις, ἔπειτα μηδὲ ἐπαῖοι τοῦ κακοῦ, μηδὲ ἡγοῖτο σχέτλια πάσχειν εἰς δεσμώτας τελῶν, ἡπατημένος τῇ πολυτελείᾳ τῆς συμφορᾶς· ἀλλ' οὐγε [γρ. οὐδὲ] μᾶλλον κινήσεται τῶν ἐν τῇ ποδοκάκῃ τῷ φαυλοτάτῳ τῶν ξύλων. Ὑμῖν δὲ οὐδὲ τοῦδαφός ἐστιν ἀνεκτὸν, οὐδ' ἂν ἐμπεριπατήσητε κατὰ φύσιν ἐχούσῃ τῇ γῇ· ἀλλὰ δεῖ τὴν χρυσίτιν (30) ἐπιφορεῖν, ἣν ἐκ τῶν πέραν ἡπείρων ὑμῖν ἀπῆναι τε, καὶ ὀλκάδες διακομίζουσι· καὶ στρατιά τίς ἐστιν οὐ φαύλη τῶν τὸ χῶμα ραϊνόντων. Οὐ γὰρ βασιλικὸν ἡγεῖσθε (31), μὴ οὐχὶ καὶ τοῖς σχύτεσι τῶν ὑποδημάτων τρυφᾶν. Νῦν οὖν ἄρ' ἄμεινον πράττετε, ἀφ' οὗ περὶ τοὺς βασιλέας ἡ τελετὴ συνέστη, καὶ θαλαμεύεσθε καθάπερ αἱ σαῦραι (32), μόλις εἴ πη πρὸς τὴν εἰλην ἐκκύπτουσai, μὴ φωραθείητε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὄντες ἀνθρωποι; ἢ τόθ' ἡνίκα ἐξηγοῦντο τῶν στρατευμάτων ἄνδρες ἐν μέσῳ ζῶντες, μέλανες ὑφ' ἡλίῳ, καὶ τὰ ἄλλα ἀφελῶς τε καὶ αὐτοσκευῶς ἔχοντες, ἀλλ' οὐ διθυραμβωδῶς καὶ τραγικῶς, ἐν πῖλοις Λακωνικοῖς, οὓς ἐν ταῖς εἰκόσι θεώμενα γελᾷ τὰ μεῖράκια, καὶ οὐδὲ ὁ γέρων δῆμος εὐτυχεῖς ἡγοῦνται γεγονέναι, πρὸς δὲ ὑμᾶς ἐξετασθῇ·

DION. PETAVII NOTÆ.

(27) Καὶ λίθους ἐξ ὀρῶν. Latinus Pacat. *Paneg. in Theod.*: Quisquis purpura quandoque regali vestire humeros cogitabit, Maximus exutus occurrat; quisquis aurum gemmasque privatis pedibus optabit, Maximus ei plantis nudus appareat, etc.

(28) Ἦν μὴ καὶ πέπλον. Consulare palmatam, sive pictam togam intellige: quæ triumphalis olim, postea in consulum insignibus tralatitia fuit. De hac diximus ad Themistii orat. 11. De consulatu imperatorum vide Libanium *Orat. paneg. in Juliani consul.*

(29) Καθάπερ εἰ τις τῷ χρυσῷ. Clem. Alex. II *Pæd.*, cap. 12, de muliebribus armillis et monilibus loquens, eadem utitur similitudine.

(30) [X] Ἀλλὰ δεῖ τὴν χρυσίτιν. Aurosam arenam videtur nominare Lampridius in *Alagab.* Chrysostomus homil. 5 in *Genes.*: Καὶ γὰρ οἱ τὴν χρυσίτιν γῆν ἀνορύττοντες, ἐνθα ἂν ἴδωσι φλέβας τινὰς ψήγματα ἐχούσας, οὐ πρότερον ἀψίστανται, μέχρις ἂν

ἀναμοχλεύσαντες, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ βάθος κατελθόντες, πολλὴν τὴν εὐπορίαν ἐκεῖθεν καρπώσωνται. Asterius hom. 3: Ὡς γὰρ οἱ τὸν χρυσὸν ἐπὶ τῶν κόλπων τῆς γῆς ἀναχλεύοντες (cor. ἀναμοχλεύοντες) φασὶ τὴν χρυσίτιν γῆν ἐπ' αὐτῆς μὲν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς κυριωτάτης γενέσεως σωρηδὸν ἀποκεῖσθαι, etc. Vide et Jovium monachum apud Phot. cod. 222. *Lamprid. Alagab.*: Scobe auri porticum stravit, et argenti, dolens quod non posset et electri; idque frequenter, quacunque fecit iter pedibus usque ad equum, vel carpentum, ut fit hodie de aurosa arena.

(31) Οὐ γὰρ βασιλικὸν ἡγεῖσθε. Videtur calceamentorum delicias istas ad id referre, quod aurosum illum pulverem calcant. Id enim causalis indicat particula. Alioqui de gemmatis imperatorum calceis accipiendum esset. Quod in privatis quoque notatur a Tertull. lib. *De hab. virg.*: Et in peronibus amiones emergere de luto cupiunt.

(32) Καὶ θαλαμεύεσθε, καθάπερ αἱ σαῦραι. Sic

ναι καὶ παντάπασι κακοδαίμονας; Ἄλλ' ἐκεῖνοί γε οὐκ ἀποτεριχίζοντες [γρ. ἐπιτεριχίζοντες] τὴν οἰκίαν, εἶργον οὔτε τοὺς Ἀσιανούς, οὔτε τοὺς Εὐρωπαίους βαρβάρους, ἀλλ' οἷς ἐποίουν, ἐκεῖνους ἐνουθέτουν τὴν σφετέραν ἀποτεριχίζειν, θαμὰ διαθαίνοντες τὸν Εὐφράτην ἐπὶ τὸν Παρθυαῖον· τὸν δὲ Ἴστρον ἐπὶ τὸν Γέτην τε καὶ Μασσαγέτην. Οἱ δ' οὖν ἕτερα ἀντὶ τούτων (33) ὀνόματα θέμενοι, ἕτεροι δ' αὐτῶν καὶ τὰ πρόσωπα τέχνη παραποιήσαντες [γρ. περιποιήσαντες], ἵνα δὴ δοκοῖη γένος ἄλλο νέον τε καὶ ἀλλόκοτον ἐκφάναι τῆς γῆς, δεδίττονται ὑμᾶς ἀντιδιαθαίνοντες, καὶ μισθὸν εἰρήνης ἀξιοῦσι πράττεσθαι, admonebant esse muniendos; cum sæpissime vel profecti contra Parthos, Euphratem; vel adversus Getas, ac Massagetas, Istrum trajicerent. Nunc illi alia pro his nomina sumentes, nonnulli et vultum artificio quodam immutantes, ut novum, et immane genus terra editum esse videantur, terrorem animis nostris injiciunt, adversus nos vicissim flumen trajicientes, pacisque mercedem auferre postulant,

Ei μὴ σύ γε δύσσεαι ἀλκὴν.

Ἄλλ' ἀφείσθω μὲν, εἰ δοκεῖ, τὰ παλαιὰ πρὸς τὰ νῦν ἐξετάζειν, ἵνα δὴ μὴ δοκοῖημεν ἐν σχήματι παραινέσεως ὀνειδίζειν, δεικνύντες, ὥς, ὅσον ἐπέδωκεν εἰς σχῆμα σοβαρὸν τὰ βασιλέως, τοσοῦτον ἀληθείας ἀφήρηται.

ιβ'. Εἰ δὲ ὥσπερ ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς ποικιλίᾳ γενόμενος ὁ λόγος ἐφιλοχώρησε, νέμοι τινὰ μοῖραν ἑαυτοῦ καὶ τῇ πάλαι τῶν βασιλέων, εἴτε ἀγροικίαν καλοῦμεν αὐτήν, εἴτε λιτότητα βούλεσθε, καλῶς ἂν ἀλλήλαις ἀντιπαρακεῖντο πολυτέλεια καὶ εὐτέλεια· καὶ γυμνάς ἂν οὕτω θεώμενος, ἐρασθείης ἀληθινοῦ βασιλέως κάλλους, ἀφείς τὸ φαινόμενόν τε καὶ ἐπιποιήτον· οὐκοῦν ἐκείνην μὲν ἀπὸ τῶν χρημάτων τὸ πλεόν ἐγράφομεν· ταύτην δὲ οὐκ ἔστιν ἀπὸ τούτων, ἄλλοθεν δὲ λαβεῖν. Οὐ γάρ ἐστιν αὐτῇ περιττὰ, μὴ πραγματευομένη περὶ αὐτά· τὰ δὲ ἦθη μᾶλλον εἰκόνες ἂν αὐτῆς εἶεν. Καίτοι καὶ ἔργον εὐθὺς συμπροκύπτει τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων βίων ταῖς προβολαῖς [γρ. προσβολαῖς]. Ἐνὸς οὖν ἄξιον ἐπιμνησθῆναι βασιλέως, καὶ ἦθους, καὶ ἔργου· καὶ γὰρ ἀποχρῶν ὅτι οὖν πάντα συνεφελκύνεσθαι. Λέγεται δὲ τινὰ τῶν οὐ λίαν ἀρχαίων, ἀλλ' ὧν ἂν εἰδεῖεν καὶ τῶν γερόντων οἱ πάπποι, εἰ μὴ νέοι τοὺς παῖδας ἐτέκνωσαν, καὶ παρὰ νέων τῶν παίδων ἐγένοντο πάπποι. Λέγεται δὲ τινὰ ἐκείνων στρατείαν μὲν ἄγειν ἐπὶ τὸν Ἀρσακίδην εἰς Ῥωμαίους ὑδρίσαντα· ἐπειδὴ δὲ πρὸς ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν Ἀρμενίων γενέσθαι, πρὶν ἐπιχειρῆσαι τῇ πολεμίᾳ, δαίπνου τε αὐτὸν ἐρασθῆναι, καὶ ἐπιτάξαι τῇ στρατιᾷ τοῖς ἀπὸ τῶν σκευοφόρων χρῆσθαι, ὥς ἐγγύθεν ἐπισιτιούμενοις, ἣν δέη. Ἐδείκνυε δὲ ἄρα τοὺς Παρθυαίων ἀγρούς. Ἐν τούτῳ δὲ ὄντων, προσθείαν ἐκ τῶν πολεμίων παρῆναι· καὶ οἶεσθαι μὲν ἦκουσαν προεντεύξεσθαι τοῖς βασιλεῖ παραδυναστεύουσι· καὶ τούτων γε αὖ πελάταις τισὶ καὶ εἰσαγγελεῦσιν, ὥς εἰς ἡμέραν πολλοστήν ἀπ' ἐκείνης τοῦ

A splendorem prodeuntium, ne vos homines esse homines ipsi deprehendant? An potius tunc, cum exercitibus præficiebantur homines in propatulo vitam agentes, sole adusii, reliquoque in victu sine ullo artificio simplices, non dithyrambicum, ac tragicum tumorem spirantes, sed laconicis pileis tecti, quos in statu is pueri spectantes derident, quosque senior plebs felices fuisse non putat; imo vero, si vobiscum conferantur, prorsus infelices? 17 Atqui illi ipsi minime intersepta domo, neque Asiaticos neque Europæos barbaros arcebant; sed iis rebus, quas agebant, suos illis fines profecti contra Parthos, Euphratem; vel adversus illi alia pro his nomina sumentes, nonnulli et vultum artificio quodam immutantes, ut novum, et immane genus terra editum esse videantur, terrorem animis nostris injiciunt, adversus nos vicissim flumen trajicientes, pacisque mercedem auferre postulant,

B

Ni fortia robora sumas.

Verum mittamus, si libet, eam priscorum temporum cum præsentibus contentionem, ne per adhortationis speciem probrose videamur incessere, idipsum declarantes, quantum imperatoribus superbi, atque arrogantis cultus accessit, tantumdem decessisse veritatis.

12. Si vero, quemadmodum ad eam, quæ in vobis est, varietatem progressa diutius in eo nostra immorata est oratio, ita aliquam sui partem pristinae illi imperatorum, sive rusticitati malimus, sive simplicitati, tribuat; non incommode profusio ac frugalitas oppositæ sibi invicem emergerint, eoque pacto nuda hæc ambo considerans, misso fucato illo atque adscititio, verum ac germanum regis decorem amplecteris. Quamobrem illam quidem opibus maxima ex parte circumscripsimus; hujus autem non ex eo, sed aliunde petenda cognitio est. Neque enim supervacuis opibus prædita est, cum in earum conquisitione nequaquam occupetur; sed ipsius imagines in moribus potius, vitæque positæ fuerint. Quanquam et opus ipsum statim una cum ejus vitæ, quæ naturæ consentanea est, productione consequitur. Operæ pretium est igitur unius imperatoris morum operisque fecisse mentionem. Quodlibet enim ad omnia secum trahenda satis superque erit. Imperatorem olim quemdam exstitisse ferunt, haud ita vetustum, sed quem hujus temporis senum avi facile cognoscere potuerunt; nisi et ipsi juvenes liberos suscepissent, et a junioribus liberis avi postmodum facti sint. Ferunt, inquam, illorum quemdam adversus Persas, ad vindicandam illatam ab his Romanis injuriam, cum exercitu profectum, cum ad extrema Armeniorum juga pervasisset, priusquam in hostile solum excurreret, cibum sumere cupientem, exercitui, ut ex impedimentorum sarcinis promptis

DION. PETAVII NOTÆ.

Plutarch. de Aristippo Argivorum tyranno: Καὶ κατεκάλει τὸν θαυμαστὸν τύραννον, ὥσπερ ἐρπετὸν ἐν φώλεοῦ κατερχόμενον.

(33) Οἱ δ' οὖν ἕτερα ἀντὶ τούτων. Barbaros intel-

ligit, qui Scythæ, Gothi, Wisegothi, Ostrogothi, Marcomani, Quadi et sexcentis aliis nominibus appellati terrori tum erant Romanis, quos et stipendiarios habebant.

viaticis vescerentur, imperasse, ut pote qui e vicino, si opus foret, victum paraturi essent. Ostendebat autem **18** Parthorum agros. Quæ cum agerent, interim ab hoste legatos adfuisse, qui se putarent quidem regiis primum proceribus occursuros, eorumque rursus clientibus, et admissionalibus; adeoque fore, ut nonnisi multis postea diebus ab imperatore legatis jus diceretur. Verum sub id forte tempus accidisse, ut imperator cœnaret. Nec enim ejusmodi tunc erat satellitum stipatio, selectus ex ipso exercitu alter exercitus, juvenes omnes, omnes staturæ procerioris flavescente et exquisitius

Unguentisque caput semper vultumque peruncti, scuta ex auro, lanceasque portantes, ex quibus, quoties occurrunt, regem conjicimus, uti opinor ex præeuntibus radiis solem: sed universa acies proprium munus obiens, circa imperatorem atque imperium, satellitum officio fungebatur. Illi autem simplici, nec affectato cultu corporis, non penes ornatum, sed penes animum, imperatoriam dignitatem habebant, interioribusque dotibus multitudinem antecellebant; externis autem gregariorum nihil dissimiles videbantur. Quo in habitu deprehensum a legatis Carinum aiunt. Purpurea vestis humi per herbam jacebat: cibus autem erat pridianum ex pisis elixis pulmentum, inque his frusta quædam et inveterata porcinarum carniū salsamenta. Eos ergo cum vidisset, neque surrexisse, neque quidquam mutasse fertur; sed e vestigio vocatis dixisse, se quidem illos scire ad sese venire, se enim Carinum esse, juvenique regi ut eadem die renuntiarent jubere, ni saperet, omnem ipsorum saltum campumque omnem intra lunare spatium Carini capite fore nudiolem; simulque dicentem, detracto pileo, caput ostendisse nihilo galea adjacente villosius: ac si quidem esurirent, ut manum una in ollam immitterent permissurum; sin minus, jubere se eadem hora discedere, et quasi jam finito legationis tempore extra Romanum vallum esse. Hæc cum multitudini hostiumque duci renuntiata essent, quæ et vidissent, et audiissent, quod verisimile erat futurum, horro-

βασιλέως τῇ πρεσβείᾳ χρηματιοῦντος· συνενεχθῆναι δὲ κατ' αὐτό πως τὸν βασιλέα γενέσθαι δειπνοῦντα. Οὐ γὰρ ἦν πῶς τὸ τῶν δορυφόρων τοιοῦτον, ἀπὸ τῆς στρατιᾶς στρατιά τις ἐκκριτος (34), νέοι πάντες, πάντες εὐμήκεις, τὰς κόμας ξανθοί τε καὶ περιττοί, **B** βασιλέως τε καὶ τῆς βασιλείας. Οἱ δὲ ἀπλῶς ἑαυτῶν εἶχον, οὐκ ἀπὸ τῆς σκευῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ψυχῆς βασιλεῖς ὄντες, καὶ τᾶνδον τοῦ πλήθους διέφερον· τὰ δὲ ἐκτὸς ὅμοιοι τοῖς ἀγελαίοις ἐφαίνοντο, ὥσπερ ἔχοντά φασι τὸν Καρίνον (36) ὑπὸ τῆς πρεσβείας ὀφθῆναι Φοινικοβαφῆς χιτῶν, καὶ ἐπὶ τῆς πόας ἐκέκλιτο. Τὸ δὲ δεῖπνον ἦν πῖσινον ἔωλον ἔτνος, καὶ ἐν αὐτῷ τεμάχια ἄττα ταρίχη (37) κρεῶν ὑείων, ἀπολελαυκότα τοῦ χρόνου. Ἰδόντα δὲ αὐτὸν, οὔτε ἀναθορεῖν, οὔτε μεταποιῆσαι τι λέγεται· καλέσαντα δὲ αὐτόθεν τοὺς ἄνδρας, εἰδέναι τε φάναι παρ' αὐτὸν ἦκοντας· αὐτὸς γὰρ εἶναι Καρίνος· καὶ κελεύειν ἀπαγγεῖλαι τῷ νέῳ βασιλεῖ τήμερον, εἰ μὴ σωφρονήσοι, προσδέχεσθαι πᾶν μὲν ἄλλος αὐτῶν, πᾶν δὲ πεδίον ἐν μιᾷ σελήνῃ ψιλοτέρων ἔσεσθαι τῆς Καρίνου κεφαλῆς· ἅμα δὲ λέγοντά φασιν ἐκδύναι τοῦ πῖλου, δεικνύντα τὴν κεφαλὴν, οὐδὲν τι δασυτέραν παρακειμένου τοῦ κράνους· καὶ εἰ μὲν πεινῶεν, ἐφείναι συνεμβάλεῖν τῇ χύτρᾳ· μὴ δεομένους δὲ, κελεύειν αὐθωρὸν ἀπηλλάχθαι, καὶ ἔξω τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χάρακος εἶναι, ὡς τῆς πρεσβείας αὐτοῖς τέλος εὐρούσης. Λέγεται τοίνυν, καὶ τούτων ἀνενεχθέντων ἐπὶ τὸ πλῆθος, καὶ τὸν ἡγεμόνα τῶν πολεμίων, ὧν τε εἶδον, ὧν τε ἤκουσαν, ὅπερ εἶχός ἦν συμβῆναι, φρίκην καὶ δέος ἐπιπεσεῖν ἅπασιν, εἰ πρὸς ἄνδρας μαχοῦνται τοιούτους, ὧν ὁ βασιλεὺς (38), οὔτε

DION. PETAVII NOTÆ.

(34) *Στρατιά τις ἐκκριτος*. Protectorum scholas describit, de quibus *Notitia* cap. 89. Corippus *Terribiles ætate pares*.

(35) *Καθάπερ, οἶμαι, ταῖς προανισχούσαις*. Cassiod. l. II *Varior.*, c. 12: *Adventum quidem regium ex ipsa potestis cognoscere frequentia commeantium: quia necesse est, ut res magna competentia præmittat indicia. Venturum diem Lucifer demonstrat exortus, etc.*

(36) *Ὡσπερ ἔχοντά φασι τὸν Καρίνον*. Hic vero insigniter est lapsus memoria Synesius. Non enim Carino hæc historia convenit, primum impurissimo contaminatissimoque principi; qualem Vopiscus, Victor, Eutropius, alique describunt; deinde qui Persas nunquam viderit. Nam Carus, assumpto secum Numeriano filio, contra Persas profectus est; Carinum vero alterum filium misit in Gallias. Itaque quæ hic Carino tribuuntur, ea Caro potius competunt, vel Probo, cui Carus successit. Uterque enim adversus Persas rem feliciter gessit. Carus, auctore Vopisco, Mesopotamia capta, Ctesiphontem usque pervenit, et imperator Persicus appellatus est. Probus, ut idem refert, eodem profectus, Copton et Ptolemaidem urbes barbarico

servitio eripuit. *Ex quo, inquit, tantum profecit, ut Parthi legatos ad eum mitterent confitentes timorem, pacemque poscentes: quos ille superbius affectos magis timentes domum remisit.* Quæ narratio proprius ad Synesianam accedit historiam. Cui similis a Cornelio Nepote de Agesilao proditur, cum in Ægypto apud Thacum esset illius regem.

(37) *Τεμάχια ἄττα ταρίχη*. Notant critici τεμάχη proprie dici ἐπὶ τῶν ἰχθύων, [XI] καὶ πλακούντων, non autem ἐπὶ κρεῶν, quod Eustathius in *Iliad.* A, pag. 867, adnotavit. Hinc Aristophanes *Pluto*:

Πολὺν χρῆμα τεμαχῶν, καὶ κρεῶν ὀπτημένων. Suidas in hac voce mendosus est: *Τεμάχη* ἐπὶ κρεῶν, καὶ ἰχθύων, καὶ ἐπὶ πλακούντων, ἐπὶ δὲ πῖσων οὐκέτι. Lego ἐπὶ ἰχθ. καὶ ἐπὶ πλακ. ἐπὶ δὲ κρεῶν οὐκέτι. Latine τέμαχος est *copadium*. Glossarium τέμαχος, *copadium frustum*. Libro V *De vitis Patrum*, libello IV, n. 63: *Et accipiens archiepiscopus unum copadium, dedit juxta se recumbenti seni.* Quod spectat ad ταρίχη κρεῶν ὑείων, vide insignem locum a nobis castigatum orat. Themistii.

(38) *Ὡς ὁ βασιλεὺς*. Ecquid vero pudendum est principem esse? Suspicio legendum esse, ὧν ὁ βασιλεὺς οὔτε φάλακρός ὧν αἰσχ. Vel certe καλεῖν

βασιλεὺς ὢν, οὔτε φαλακρὸς αἰσχύνεται, καὶ χύτραν παρατιθέμενος συνδείπνους καλεῖ. Ἀφικέσθαι δὲ τὸν βασιλέα τὸν ἀλαζόνα κατορθώσαντα, πάντα εἶχειν ἑτοιμον ὄντα, τὸν ἐν τιάρᾳ καὶ κἀνδυῖ (39), τῷ μετὰ χιτῶνος φαύλων ἐρίων, καὶ πῖλου.

ιγ'. Ἐτερον δὲ τούτου νεώτερον ἀκούεις, οἶμαι. Καὶ γὰρ οὐδὲ εἰκὸς ἀνήκοόν τινα εἶναι βασιλέως ἑαυτὸν ἐπιδόντος (40) εἶσω τῆς πολεμίας γενέσθαι ἐν χρεῖᾳ κατασκοπῆς, μιμησαμένου σχῆμα πρεσβείας. Λειτουργεῖν τε γὰρ ἦν τότε, τὸ πόλεων τε, καὶ στρατευμάτων ἡγεῖσθαι· καὶ ἐξώμνυντό γε πολλοὶ τὴν τοιαύτην ἀρχήν. Εἰς δὲ τις αὐτῶν καὶ ἐννεάσας (41) τῷ βασιλεύειν, ἀπειπὼν πρὸς τοὺς πόρους ἐκὼν ἰδιώτης ἐγήρα. Ἐπεὶ καὶ τοῦνομα αὐτὸ σοι δείξω τοῦ βασιλέως ὄψιμον, ἐκλιπὲς Ῥωμαίοις γενόμενον ἀφ' οὗ Τаркυνίους ὁ δῆμος ἐξήλασεν. Ἀπὸ τούτου γὰρ ἡμεῖς μὲν ὑμᾶς ἀξιούμεν, καὶ καλοῦμεν βασιλέας, καὶ γράφομεν οὕτως· ὑμεῖς δὲ εἴτε εἰδότες, εἴτε μὴ, συνηθείᾳ δὲ συγχωροῦντες, τὸν ὄγκον τῆς προσηγορίας ἀναδυομένοις εἰσέχετε. Οὐχ οὐκ οὔτε πρὸς πόλιν, οὔτε πρὸς ἰδιώτην, οὔτε πρὸς ὑπαρχον γράφοντες, οὔτε πρὸς ἄρχοντα βάρβαρον ἐκαλλωπίσασθέ ποτε τῷ βασιλέως ὀνόματι· ἀλλ' αὐτοκράτορες εἶναι ποιεῖσθε. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, ὄνομα στρατηγίας ἐστὶ πάντα ποιεῖν ὑποστάσης. Καὶ Ἰφικράτης, καὶ Περικλῆς ἐπλεον Ἀθήνηθεν αὐτοκράτορες στρατηγοί. Καὶ οὐκ ἐλύπει τοῦνομα τὸν δῆμον τὸν ἀδυναστευτον, ἀλλ' αὐτὸς ἐχειροτόνει τὴν στρατηγίαν νόμιμον οὔσαν. Ἀθήνησι μὲν οὖν (42) καὶ βασιλεὺς τις καλούμενος μικρὰ ἔπραττε, καὶ ὑπεύθυνος ἦν, εἰς τοῦνομα τοῦ δήμου, οἶμαι, παίζοντος· ἅτε ὄντος ἀκρατῶς ἐλευθέρου. Ἀλλ' ὅγε αὐτοκράτωρ αὐτοῖς οὔτε μόναρχος ἦν, καὶ σπουδαῖον ἦν καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα. Πῶς οὖν οὐ σαφὲς τοῦτο τεκμήριον τῆς σώφρονος ἐν τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ προαιρέσεως, ὅτι καίτοι μοναρχία προδήλως ἀποτελεσθεῖσα, μίσει τῶν τυραννίδος κακῶν, διευλαβεῖται, καὶ φειδομένως ἄπτεται τοῦ βασιλέως [γρ. βασιλείας] ὀνόματος; Μοναρχίαν γὰρ διαβάλλει μὲν τυραννίς, ζηλωτὴν δὲ ποιεῖ βασιλεία, καὶ Πλάτων αὐτὴν θεῖον ἀγαθὸν ἐν ἀνθρώποις καλεῖ. Ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος, τὸ θείας μετελλήχους μοίρας, ἀξιοῖ πάντα ἄτυφονεῖναι. Οὐ γὰρ σκηνοβατῶν, οὐδὲ τερατουργῶν ὁ θεὸς, ἀλλὰ

δι' ἀψόφου

Βαλῶν κελεύθου κατὰ δίλκην τὰ θνήτ' ἄγει,

παντί τε ἀπανταχοῦ παρεστάναι τῷ πεφυκότι μετέχειν ἑτοιμος. Οὕτως ἀξιῶ τὸν βασιλέα κοινὸν ἀγαθὸν καὶ ἄτυφον εἶναι. Τύραννοι δὲ εἰ θαυματοποιούσι κρυπτόμενοί τε, καὶ σὺν ἐκπλήξει φαινόμενοι, φθόνος οὐδεὶς

rem metumque omnibus injectum; si cum ejusmodi hostibus dimicandum sit, quorum rex neque **19** regem se esse, neque calvum pudori habeat, ollaque insuper apposita compransores invitet. Moxque superbum regem territum accessisse, nihil non cedere paratum, eum qui tiara, et candye ornabatur, ei, cui ex vilissimis lanis amictus esset, ac pileus.

13. Aliud eo recentius accepisse te aliquando puto. Neque enim cuiquam credibile est non auditum esse eum imperatorem, qui sese intra hostium fines committens, sub specie legationis, exploratoris vicem subiit. Tunc enim publicam obire functionem, idem erat, ac civitatum exercituumque esse ducem; atque idcirco plurimi tali se abdicabant imperio. Ex iis unus, cum juventutem imperando contrivisset, laboribus defatigatus, ultro privatus consenuit. Nam et serius ipsum tibi regis nomen usurpatum indicabo; quod ex eo tempore ab Romanis est suppressum, a quo populus e civitate Tarquinius expulit. Nos enim ex illo regium vobis nomen tribuimus, et appellando scribendoque usurpare consuevimus; vos autem sive scientes, sive nescientes, ac consuetudini servientes, appellationis hujus invidiam declinare velle videmini. Quare neque ad civitatem, neque ad privatum, neque ad praefectum scribentes, neque ad barbarum principem, regii nominis decus praevobis unquam tulistis, sed imperatores vos facitis. Imperator autem ducatus militaris nomen est, qui agenda omnia suscepit. Ita Iphicrates, et Pericles Athenis summa potestate praediti duces navigabant. Neque liberum populum nomen illud offendeat; sed ipse legitimam hanc belli praefecturam suffragiis tribuebat. Caeterum Athenis magistratus quidam regis nomine tenuis erat, reddendisque rationibus obnoxius: credo quod populus id nominis per ludibrium usurparet, utpote qui mera libertate frueretur. Imperator vero neque monarcha tum erat; et cum re, tum nomine serium quiddam habebatur. Satin' ergo illud manifestum est in Romana republica animi moderatioris argumentum, quod illa, etiamsi manifeste in monarchiam desciverit, eorum nihilominus malorum odio, quae tyrannidem consecantur, caute religioseque regium nomen adhibeat? Quippe monarchiam tyrannis invisam reddit, regia potestas amabilem efficit, eamque Plato divinum inter homines bonum appellat. Idem **20** autem ipse quod divinae sortis est particeps, omni fastu docet arrogantiaque vacare oportere. Neque enim Deus quasi in scena seipsum

DION. PETAVII NOTAE.

pro καλεῖ, ut mirum sit Carinum, cum et rex sit, et calvus, non erubescere: quod rex sit, ob χύτραν illam; quod calvus, quoniam in conviviis dicta jaci in calvos consueverant, ut ad calvitii encomium dicetur.

(39) Τὸν ἐν τιάρᾳ, καὶ κἀνδυῖ. Pollux lib. vii, cap. 14: Καὶ Περσῶν μὲν ἴδια κἀνδύς, καὶ ἀναξυρίδες, τὴν καὶ κυρθασίαν, καὶ κίδαριν, καὶ πῖλον καλοῦσι. Corr. τιάραν, ἣν καὶ κυρθασίαν.

(40) Βασιλέως ἑαυτὸν ἐπιδόντος. Galerius hic fuisse videtur. Legendus Eutropius lib. ix.

(41) Εἰς δὲ τις αὐτῶν καὶ ἐννεάσας. Diocletianus, qui, posito imperio, privatam ad vitam rediit.

(42) Ἀθήνησι μὲν οὖν. Pollux lib. viii Harporatio, apud quem in voce βασιλικὴ διαδρομή, ita corrupte legitur: "Ἔστι δὲ οὗτος εἰς τῶν ἐννεά ἀρχόντων, ὃς βασιλικὴ διαδρομή καλεῖται. Corr. ἀφ' οὗ, vel οὗ. Intelligit enim lampadum certamina.

ostentans, aut prodigiis ac terrificis rebus editis, sed « tacita quadam via gradatim contendens, juste humana moderatur » iis omnibus adesse paratus, quæ natura sunt ad participandum idonea. Hoc modo regem sentio commune omnibus bonum, nec insolentem esse debere. Tyranni enim, etsi præstigiis quibusdam fucum facere soleant, ac delitescant, et terrorem dum apparent, incutiant; non est tamen quod illis invidemus, si vera majestate destituti ad simulationem confugiant. Nam qui nihil sani, aut integri habet, et hoc ipsum intelligit; qui fieri potest, ut non lucem fugiat, quo sui contemptum devitet? At solem hactenus nemo despexit, tametsi quid est quod frequentius videatur? Proinde rex, si verum se esse, nec aliter convinci posse confidat, omnibus maxime sit expositus. Nihil enim minus, imo vero magis admirabilis, gratusque futurus est. Etenim claudum illum regem, quem toto opere Xenophon commendavit, neque ii, quos ipse duceret, neque quorum regiones peragraret, neque adversus quos tenderet, contemptui habuerunt: etsi in qualibet civitate ad publica maxime loca diverteret, ubi quidquid ageret, omnium erat oculis propositum, si quis videndi Spartanorum ducis desiderio teneretur. Verum ille parvo exercitu in Asiam penetrans, hominem eum, quem innumeræ nationes, tanquam Deum, adorabant, propemodum imperio deturbavit. Nam ingentes ei spiritus excussit. Cumque domesticis magistratibus revocantibus, quæ de Asia suscepit consilia perturbata essent, victorias de Græcis quamplurimas retulit, ab eoque solo homine in certamine victus est, a quo præ cæteris omnibus æquum erat Agesilaum superari, si de frugalitate contendisset. Epaminondas is erat, qui quoties ad convivium a civitatibus vocaretur, ad easdem ventitans (nec enim alia ratione criminis apud magistratus suspicionem effugisset), acre acetum potabat: « Ne, » inquit, « Epaminondas domesticæ victus oblivionem capiat. » Attico vero adolescente ejus ensis capulum irridente, quod ex vilissimo ligno, rude et inelaboratum esset: « Atqui, » inquit, « dum pugnabimus, capuli quidem periculum non facies, ferrum autem non poenitendum tibi videbitur. Quod si imperare **21** quidem regum est, imperat autem is, qui in subjectos sibi, quales esse decet, dominatum exercet, ex eodem studiorum vivendique genere, quo ii utuntur, qui dominandi peritiam habent; facile intelligimus, quandoquidem non barbari, aut arrogantis, sed modesti, ac temperantis beneficio, omnia ex omnibus in unum contrahuntur, fastum atque luxum ab imperio exterminandum esse; ut cui nihil cum eo, quod alienum est, commune esse debeat. Atque inde primum deducta est oratio. »

14. Jam vero et ipsa a nobis ad suum principium oratio, et ad veterem illam disciplinam imperatoria a te dignitas revocetur. Necesse est enim, emendata castigataque vita, ac reducta temperan-

χῆται σεμνότητος ἀληθινῆς ἐπὶ προσποιήσιν καταφεύγειν. Τὸν γὰρ οὐδὲν ὑγιὲς ὄντα [γρ. ἔχοντα], καὶ εἰδὸτα γε τοῦτο, τίς μηχανῇ, μὴ οὐχὶ φεύγειν τὸ ἐμφανές, φεύγοντα καταφρόνησιν; Ἀλλ' ἡλίου τε μέχρι τήμερον (43) οὐδεὶς που καταπεφρόνηκε, καίτοι τί συνηθέστερον θέαμα; Καὶ βασιλεὺς εἰ τεθάρρηκεν ἀληθινῶν, καὶ οὐκ ἐλεγχθησόμενος, ἔστω κοινότατος. Οὐδὲν γὰρ ἥττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἀγαστὸς ἔσται. Οὐδὲ τοῦ χωλοῦ βασιλέως, ὃν ἐπαινεῖ Ξενοφῶν ἐν ὅλῳ τῷ συγγράμματι, κατεγέλων οὔτε οὗς ἦγεν, οὔτε δι' ὧν ἦγεν, οὔτε ἐφ' οὗς ἐπορεύετο, καίτοι κατέλυεν οὗτος ἐκάστης πόλεως ἐν τοῖς δημοσιωτάτοις χωρίοις, ἐν ᾧ πάντα ποιῶν καταφανέστατος ἦν, οἷς ἐπιμελὲς τὸν ἡγεμόνα τῆς Σπάρτης ὀρᾶν. Ἀλλ' οὗτος εἰς τὴν Ἀσίαν τε διαβάς ὀλίγῳ στρατεύματι, τὸν προσκυνοῦμενον ἄνθρωπον ὑπὸ τῶν ἀκατονομάστων ἐθνῶν, ἐγγὺς ἦλθεν ἀποθιβάσαι τῆς ἀρχῆς· τοῦ μὲν γὰρ φρονήματος ἀπεβίβασε· καὶ ἐπειδὴ τῶν οἴκοι τελῶν καλούντων τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις ἀφῆρητο, νίκας Ἑλληνικὰς ἀνηρεῖτο πολλὰς, ὑπὸ μόνου τε τῶν ἀνθρώπων ἡττάτο μαχόμενος, ὅφ' οὗ κρατηθῆναι μόνου τῶν ἀπάντων εἰκὸς Ἀγησίλαον, καὶ ὑπὲρ εὐτελείας ἀγωνιζόμενον. Ἐπαμινώνδας ἦν οὗτος (44), ὃν στεφανοῦσαι μὲν αἱ πόλεις ἐκάλουν εὐωχησόμενον, ὁ δὲ φοιτῶν αὐταῖς, (οὐ γὰρ ἦν ἄλλως παιοῦντα μὴ οὐκ αἰτίαν ἔχειν τὸν ἐν ἀξιώματι) ὀριμέως δῆλους ἐπέπινεν, « Ἴνα, » φησὶ, « τῆς οἴκοι διαίτης Ἐπαμινώνδας μὴ ἐπιλάβοιτο. » Νεανίσκου δὲ Ἀττικοῦ τῆς μαχαίρας αὐτῷ τὴν κώπην ἐπισκώψαντος, ὅτι ξύλου τε φαύλου καὶ ἀκατέργαστος ἦν, « Οὐκ οὖν ὅταν, » ἔφη, « μαχώμεθα, τῆς μὲν κώπης οὐ πειράσῃ, τὸν σίδηρον δὲ οὐκ ἐνέσται σοι μέμψασθαι. » Εἰ δὲ βασιλικὸν μὲν τὸ ἄρχειν, ἄρχει δὲ ὅποιων ὅσοι κρατῶν, ἐξ ὧν οἱ κρατεῖν εἰδότες ἐπιτηδεύματων, καὶ βίων, ὀρῶμεν ὥς οὐκ ἀπὸ τῶν ἐκφύλων τε, καὶ σοβαρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν μετρίων τε καὶ σωφρόνων πάντα ἐκ πάντων συναιρεῖται, βασιλείας ἐξοριστέον εἶναι τύπον καὶ πολυτέλειαν, ὥς οὐ μετὸν αὐτῇ τῶν ἀλλοτρίων. Καὶ ὁ λόγος ἐκ τούτου προῆκται.

domestici victus oblivionem capiat. » Attico vero **21** Attico vero oikéian archēn, σύ τε ἐς τὸ ἀρχαῖον πράγμα τὸν βασιλέα. Ἀνάγκη γὰρ κεκολασμένων τῶν βίων, καὶ σωφροσύνης ἐπανελθούσης, συνεπανσλθεῖν μὲν αὐτῇ τῇ

DION. PETAVII NOTÆ.

(43) Ἀλλ' ἡλίου τε μέχρι τήμερον. Latinus Pacatus ad eandem sententiam: At noster hic omnibus spectandus offertur; nec magis communem hunc diem, atque solem, quam nostrum imperatorem videri licet. Qui, cum vicinum habeant permissa fastidium, nunquam iste mirantes explet oculos, ac magis magisque visus expetitur: novum dictu, præsens deside-

ratur. Petron. Satyr.: Quid autem non commune est, quod natura optimum fecit?

(44) Ἐπαμινώνδας ἦν οὗτος. Quem inter Græcorum optimos et pauperrimos recenset Ælianus lib. ii Var., cap. 43, ubi et Pelopidam iis adnunciat, in quo memoria fallitur; fuit enim, Plutarcho teste, ditissimus.

παλαιὰ καλὰ, τῶν δὲ ἐκ τῆς ἐναντίας μερίδος ἀντι-
μετάστασιν πάντων γενέσθαι. Καὶ σὺ, βασιλεῦ, τῆς
ἐπαναγωγῆς τῶν ἀγαθῶν ἄρξαιο, καὶ ἀποδοίης ἡμῖν
λειτουργὸν τῆς βασιλείας τὸν βασιλέα. Γὰρ ἐν οἷς
ἐσμέν οὐκ ἔτι οἶα χωρῆσαι ῥαθυμίᾳ [γρ. ῥαθυμία,
alias μία ῥαθυμία], οὐδὲ πρόσω βῆναι. Νῦν γὰρ
πάντες ἐπὶ ξυροῦ ἵστανται ἀκμῆς· καὶ δεῖ Θεοῦ καὶ
βασιλέως ἐπὶ τὰ πράγματα, τὴν ὠδινομένην χρόνον
ἤδη συχνὸν τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς τὴν εἰμαρμένην
προαναιρῆσοντος, ἣν, ἅμα συνάπτων τὸ ἐξῆς τοῦ λό-
γου, καὶ τὸν βασιλέα δημιουργῶν, ὃν ἐνήργμην
ἀγαλμα πάγκαλον ἱστάναι, δεῖξω γε σαφῶς ἐγγὺς
οὔσαν, ἣν μὴ σοφὴ τε καὶ ἰσχυρὰ βασιλεία κωλύει·
καὶ ἵνα ὁ κωλύων αὐτὸς ᾗ, ἐκ τῶν ἐνόντων συμπα-
λαμῆσομαι [γρ. συμπλακῆσομαι]. Θεὸς δὲ ἀγαθοῖς
ἀεὶ τε καὶ πάντως παραστάτης, καὶ ἔλεως. Πόθεν οὖν
ἀπολιπόντες τὰ κοινῇ διαπραττόμενα [γρ. διαπлат-
τόμενα], τῷ πλαττομένῳ παρὰ τοῦ λόγου βασιλεῖ,
γνώμη περιηνέχθημεν εἰς τὰ καθεστῶτα· ἡξίου φι-
λοσοφία τὸν βασιλέα θαμὰ ὁμιλεῖν στρατιώταις, ἀλλὰ
μὴ θαλαμεύεσθαι. Τὴν γὰρ εὐνοίαν, ἣ μόνη καὶ μά-
λιστα βασιλέως ἐστὶν ἰσχυρὸν φυλακτήριον, ἐδίδασκεν
ἀπὸ τῆς ὁσημέραι συνηθείας ἀθροίζεσθαι. Ποδαποῖς
οὖν τὸ γένος οὔσι τοῖς στρατιώταις φιλόσοφος ἐρα-
στής ὢν βασιλέως, ἀξιοῖ καὶ παιδεύειν τὸ σῶμα καὶ
συναυλίζεσθαι; ἢ δηλονότι τοιούτοις, οὓς ἀγροὶ καὶ
πόλεις, καὶ καθάπαξ ἡ βασιλευομένη γῆ, δίδωσι προ-
μάχους, καὶ καταλέγει φύλακας τῇ πολιτείᾳ τε καὶ
τοῖς νόμοις, ὅφ' ὧν ἐτράφησάν τε καὶ ἐπαιδεύθη-
σαν· οὗτοι γὰρ εἰσιν, οὓς καὶ κυστὴν ὁ Πλάτων εἵκα-
ζεν. Ἄλλ' οὔτε τῷ ποιμένι μετὰ κυνῶν τοὺς λύκους
τακτέον, καὶν σχύμνοι ποτὲ ἀναιρεθέντες τιθασσεύε-
σθαι· δόξωσιν, ἢ κακῶς αὐτοῖς πιστεύσει τὴν ποίμνην.
Ὅταν γὰρ τινα ταῖς κυστὶν ἀσθένειαν, ἢ ῥαθυμίαν
ἐνίδωσιν, αὐταῖς τε καὶ ποίμνῃ, καὶ ποιμέσιν ἐπι-
χειρήσουσιν· οὔτε τῷ νομοθέτῃ δοτέον ὄπλα τοῖς οὐ
τεχθεῖσι τε, καὶ τραφεῖσιν ἐν τοῖς αὐτοῦ νόμοις. Οὐ
γὰρ ἔχει παρὰ τῶν τοιούτων οὐδὲν εὐνοίας ἐνέχυρον.
Ὡς ἐστὶν ἀνδρὸς θαρσαλέου (45), ἢ μάντεως, νεότητα
πολλὴν ἐτερότροπον, ἔθεσιν ἰδίῳις χρωμένην, ἐν τῇ
χώρᾳ τὰ πολέμια μελετῶσαν ὁρῶντα, μὴ δεδιέναι.
Δεῖ γὰρ ἦτοι πάντας αὐτοὺς πιστεῦσαι φιλοσοφεῖν·
ἢ τούτου καλῶς ἀπογνόντας, οἴεσθαι τὸν Ταντάλου
λίθον ὑπὲρ τῆς πολιτείας λεπτοῖς καλωδίῳις ἡρτῆσθαι.
Ὡς τότε πρῶτον ἐπιχειρήσουσιν, ὅτε πρῶτον αὐτοῖς
οἴησονται προχωρήσειν τὴν πείραν. Τούτου μὲν οὖν
καὶ ἀκροβολισμοὶ τινες ἤδη γίνονται, καὶ φλεγμαίνει
μέρη τινὰ [γρ. συχνὰ] τῆς ἀρχῆς, ὥσπερ σώματος,
οὐ δυναμένων αὐτῷ συγκραθῆναι τῶν ἀλλοτρίων εἰς
ἀρμονίαν ὑγιεινὴν· ἐκκρίναι δὲ δεῖν τὰλλότριον, ἀπό
τε σωμάτων καὶ πόλεων, ἰατρῶν τε καὶ στρατηγῶν
παῖδες ἂν εἴποιεν. Τὸ δὲ μήτε ἀντίπαλον αὐτοῖς κα-

lia, una cum ea non modo pristina ornamenta re-
stitui, verum etiam eorum quæ ab adversa parte
sunt, omnium esse mutationem. Tu vero, impera-
tor, revocandæ felicitatis auctor sis, nobisque
imperatorem imperii rursum administratorem præ-
beas. Nam ea in quibus versamur non amplius
ignavia procedere, ulteriusve progredi possunt.
Nunc enim omnes sunt in summa novaculæ acie
collocati; Deoque et imperatore ad rempublicam
opus est, qui Romani imperii solum istud rescindat,
quod jampridem conceptum, et in lucem edendum
est; quodque ego simul et reliquum orationis at-
texens, et regis specimen informans; quem velut
præstantissimum quoddam simulacrum erecturus
inchoaveram, jamjam instare manifestis judiciis
evincam, nisi sapientis illud ac fortis imperii ope
prohibeatur. Ut autem ipse sis, qui prohibeas,
quantum in me situm erit, allaborabo. Deus autem
bonis viris perpetuo, planeque opitulator ac pro-
pitius est. Unde ergo missis iis quæ communiter
ad illius regis officium spectant, quem oratione
nostra describimus, animum ad præsentem rerum
convertimus statum? Regi cum militibus sæpius
versandum, non domi sese continendum esse phi-
losophia præcipiebat. Benevolentiam enim, quæ
sola firmissimum est regis præsidium, ex quoti-
diana consuetudine colligi docebat. Cujusmodi igitur
cum militibus regis amator philosophus corpus
ipsum et exercere jubet, et iisdem in stativis age-
re? Cum iis videlicet, quos agri, et civitates, et,
uno verbo dicam, universa terra imperio subjecta
propugnatores suppeditat, deligitque reipublicæ
legumque custodes, a quibus et educationem, **22**
et institutionem acceperunt. Ii namque sunt, qui
cum canibus a Platone comparantur. Sed neque a
pastore inter canes lupi collocandi sunt, etsi ca-
tuli olim sublatis cicurati esse videantur, alioqui
male ipsis gregem commiserit. Ubi enim aliquam
in canibus imbecillitatem, aut ignaviam esse sen-
serint, statim in illos, et gregem, et pastores sæ-
vient. Neque a legislatore danda arma sunt iis qui
in ipsius legibus nati aut instituti non fuerunt.
Non enim ab ejusmodi hominibus ullum habet
benevolentiae pignus. Ac mihi vel nimis audacis
viri, vel certe vatis esse videtur, numerosam ju-
ventutem alienis institutis educatam, suis moribus
utentem, quæ ad bellum spectant in regione exer-
centem cum videat, nequaquam metuere. Aut enim
illos necesse est sapientes esse credamus, aut si
id omnino desperandum est, Tantali lapidem pu-
temus tenuissimis funibus supra rempublicam esse
suspensum. Tunc enim primum invadent, cum suos

DION. PETAVII NOTÆ.

(45) Ὡς ἐστὶν ἀνδρὸς θαρσαλέου. Contra Sey-
thas, hoc est Gothos, Alanos, Vandalos, Germanos,
Hunnos, ac septentrionales omnes populos auda-
cter invehitur, a quibus imperio perniciem imminere
prædicat, quod paulo post accidit. Primus Valens,
Romanis militibus neglectis, barbaros adhibuit;
postquam Athalaricum Gothorum regem cum Fri-

tigero ab Hunnis expulsos humaniter excepit;
iisque agros assignavit in Thracia, a quibus illato
deinde bello idem interfectus est. Videndus Am-
mian. lib. xxxi, 1, nec non Socrat. lib. iv, cap. 34.
Post hunc Gratianus eodem vitio peccans, dum
paucos ex Alanis, quos ingenti auro ad se transtule-
rat, anteferebat veteri ac Romano militi; adeoque

ipsos conatus ex animi sententia successuros putabunt. Hujus sane rei aliquot jam praeludia, ac velitationes existunt; nonnullæque cum tumore inflammantur imperii, seu corporis, partes, cum quo quæ sunt aliena in ejusdem sani temperamenti concordiam coalescere nequeunt. Alienum autem omne ut a corporibus, ita a civitatibus excerni oportere tam medici quam imperatores dixerint. At neque contrarias illis vires opponere; et perinde ac si illæ nostræ essent, vacationem a militia postulantis indulgere, cæterosque, qui in regione sunt, aliis rebus occupari permittere, quid aliud quam hominum ad interitum festinantium est? Cum potius, quam arma gerere hic Scythas permittamus, petendi sint amica ab agricultura, qui ipsam tueantur homines, ac tantisper ii centuriandi sint, dum et philosopho e schola, et operario e quæstuario artificio, et e venalium foro, eo, qui ibidem versatur, excitato, necnon ignavæ, fucorum instar, plebi, quæ præ otii abundantia in theatris perpetuo degit, tandem serio agendum esse persuaserimus, priusquam a risu ad gemitum transeant, adeo ut neque melior, neque deterior ullus pudor impediatur, quo minus propriæ a Romanis vires comparentur. Etenim in familia juxta ac in rebus publicis protectio, defensioque penes mares est: penes feminas autem eorum quæ intra ædes sunt **23** cura atque sollicitudo. Quomodo ergo apud nos alienos esse mares tolerabile est? aut quomodo non turpius est, florentissimum imperium aliis bellica gloria ac contentione cedere? Me vero, tametsi victorias nobis illi plurimas reportarent, puderet ab iis ulla in re commodi quidquam capere. Verum istud,

Sentio et agnosco....

(est enim omnibus iis qui mente præditi sunt, exploratum) quandocumque illa ipsa quæ dicuntur mas et femina, neque germana, neque alias cognata fuerint, minima occasione ad id opus esse, ut armati civibus dominari velint, et ut imbelles aliquando cum exercitatis in armorum certamen cogantur descendere. Itaque antequam eo res veniat, quo jam processit, recuperandi Romanis

A τασκευάζεσθαι δύναμιν, καὶ ὡς ἐκείνης οἰκείας οὐσης, ἀστρατεῖαν τε διδόναι πολλοῖς αἰτουῦσι, καὶ πρὸς ἄλλοις ἔχειν ἀφιέναι τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ, τί ἄλλο ἢ σπευδόντων ἐστὶν εἰς ὄλεθρον ἀνθρώπων; Δέον πρὸ τοῦ Σκύθας δεῦρο σιδηροφοροῦντας ἀνέχεσθαι, παρὰ τε τῆς φίλης γεωργίας ἄνδρας αἰτῆσαι τοὺς μαχεσομένους ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ καταλέγειν εἰς τοσοῦτον, ἐν ᾧ δὴ καὶ τὸν φιλόσοφον ἀπὸ τοῦ φροντιστηρίου, καὶ τὸν χειροτέχνην ἀπὸ τοῦ βαναυσεῖν ἀναστήσαντες, καὶ ἀπὸ τοῦ πωλητηρίου (46) τὸν ὄντα πρὸς τούτῳ, τὸν τε κηφῆνα δῆμον (47), ὃς ὑπὸ τῆς πάνυ σχολῆς ἐγκαταβιοῖ τοῖς θεάτροις, πείσομέν ποτε καὶ σπουδάσαι, πρὶν ἀπὸ τοῦ γελαῖν ἐπὶ τὸ κλάειν ἀφίκωνται, μήτε τῆς χειρόνος (48) αἰδοῦς, μήτε τῆς ἀμείνονος ἐμποδὼν οὐσης τῷ τῇ ἰσχύϊ Ῥωμαίοις οἰκείαν γενέσθαι. Τέτακται γὰρ ὥσπερ ἐν οἴκῳ, καὶ πολιτείαις ὁμοίως, τὸ μὲν ὑπερασπίζον κατὰ [γρ. πρὸς] τὸ ἄρρεν, τὸ δὲ εἰς τὴν ἐπιμέλειαν ἐστραμμένον τῶν εἰσῶ κατὰ [γρ. πρὸς] τὸ θῆλυ. Πῶς οὖν ἀνεκτὸν παρ' ὑμῖν ἀλλότριον εἶναι τὸ ἄρρεν; Πῶς δὲ οὐκ αἰσχίον παραχωρῆσαι τὴν εὐανδροτάτην ἀρχὴν ἐτέροις τῆς ἐν πολέμῳ φιλοτιμίας; Ἄλλ' ἔγωγε, εἰ νίκας ὑπὲρ ἡμῶν νικῶν πολλὰς, αἰσχυνοίμην ἂν ὠφελούμενος. Ἐκεῖνο μέντοι,

B vires comparentur. Etenim in familia juxta ac in rebus publicis protectio, defensioque penes mares est: penes feminas autem eorum quæ intra ædes sunt **23** cura atque sollicitudo. Quomodo ergo apud nos alienos esse mares tolerabile est? aut quomodo non turpius est, florentissimum imperium aliis bellica gloria ac contentione cedere? Me vero, tametsi victorias nobis illi plurimas reportarent, puderet ab iis ulla in re commodi quidquam capere. Verum istud,

Γινώσκω φρονέω τε....

C (καὶ γὰρ ἐγγύς ἐστι ἅπαντας τοῦ νοῦν ἔχοντος) ὡς, ὅταν τὰ λεγόμενα ταῦτα, τὸ ἄρρεν τε καὶ τὸ θῆλυ, μήτε ἀδελφὰ τυγχάνῃ, μήτε ἄλλως ὁμογενῇ, μικρὰ πρόφασις ἀρκέσει τοὺς ὠπλισμένους τῶν ἀστυπολούτων δεσπότας ἀξιοῦν εἶναι: καὶ μαχήσονται ποτε ἀπόλεμοι πρὸς τοὺς ἡσχημένους τὸν ἐν ὅπλοις ἀγῶνα. Πρὶν οὖν εἰς τοῦτο ἔλκειν, ἐφ' ᾧ πρόεισιν, ἤδη ἀνακτητέον ἡμῖν τὰ Ῥωμαίων φρονήματα, καὶ συνεπι-

DION. PETAVII NOTÆ.

barbarorum comitatu, ac prope amicitia capitur, ut nonnunquam eodem habitu iter faceret, odia contra se militum excitavit, ait Aurelius Victor. [XII] Ea labes postea, imperantibus Aurelio et Honorio, propagata longius, maximas orbi Romano calamitates, ac supremum tandem exitium attulit, quod Stiliconis, Gainæ, Alarici, Ricimeris, Theodoricorum, et aliorum exempla declarant; qui ad militiæ præfecturas et summos honores educti, rem Romanam pessumdederunt. De Occidentis imperio et Italia eadem est querela Procopii, initio *Gothicorum*, quæ hic de Oriente Synesii. Ibi Romanos ait sub specioso prætextu fœderis a peregrinorum oppressos esse tyrannide. Καὶ τῷ εὐπρεπεῖ τῆς ξυμμαχίας ὀνόματι πρὸς τῶν ἐπηλύδων τυραννόμενοι ἐδιάζοντο. Nam fœderati proprie nominati sunt Gothi, sub Constantino, ac postea Theodosio M., ut scribit Jordanes lib. *De reb. Get.*, cap. 21 et 28. Vide omnino Chrysost. t. VI edit. Savil. (Ed. Montsfacon. t. I) orat. 1, *ad vid. Jun.*, p. 301. Porro Scytharum vocabulo comprehendendi boreales omnes populos, etiam Germanos, docet Strabo lib. XI, Plin. lib. IV, cap. 12.

(46) Ἀπὸ τοῦ πωλητηρίου. Πωλητήριον forum est rerum venalium; et πρατήρ, id est lapis, unde

mancipia vendi solita. Plautus, *Bacchid.*:

O stulte, stulte, nescis nunc venire te.

D Atque in eo ipso astas lapide, ubi præco prædicat. Πωλῆται apud Harpocratonem magistratus quidam Athenis erant, singuli e singulis lecti tribubus, qui civitatis vectigalium auctioni præerant. Hinc πωλητήριον locus in quo conveniebant. Restituenda vox ista Procopio in *Ἀρεκδότοις*, pag. 65: Ἐκεῖτό τε ἐν τῷ δημοσίῳ τῆς ἀγορᾶς, καὶ ταῦτα ἐκ παλατίου, καὶ προϋτίθετο οὐ δικαστικῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ νομοθετικῆς πωλητήρια. Male est editum πολιτηρίας, quod interpretes vir doctus reddidit, in urbe gerenda; sed sententia eam, quam dixi, vocem postulat. Sic apud Asterium Amaseæ episcopum orat. 5, καὶ ἡ ἐλευθέρα, καὶ ὁμότιμος ἐσιώπησεν ὡς δούλη τῶν ἐκ πωλητηρίου.

(47) Τὸν τε κηφῆνα δῆμον. Aristoph. *Vespis*:

Ἄλλα γὰρ κηφῆνες ἡμῖν εἰσιν ἐγκαθήμενοι
Οὐκ ἔχοντες κέντρον· οἱ μέροντες ἡμῶν τοῦ φόρου
Τὸν λόγον κατεσθίουσιν οὐ τάλαιπωροῦμενοι.

Procopius in *Goth.*, pag. 223: Οὐ γὰρ δίκαιον ὑφ' ἐτέρων μὲν τοὺς κηφῆνας πόνῳ μεγάλῳ ἀπόλλυσθαι· ἄλλους δὲ τοῦ μέλιτος οὐδεμίᾳ τάλαιπωρία ὀνίνασθαι.

(48) Μήτε τῆς χειρόνος. Deteriorem dixit pudorem propter fucos illos ignavosque militiæ detre-

στέον αὐτουργεῖν τὰς νίκας, μηδὲ κοινωνίας ἀνεχο-
μένους, ἀλλ' ἀπαξιούντας ἐν ἀπάσῃ τάξει τὸ βάρβα-
ρον.

ιε'. Ἀρχῶν δὲ δὴ καὶ πρῶτον ἀπεληλάσθων, καὶ
τῶν ἐν βουλευτηρίῳ γερῶν ἀποκεκόφθων, οἷς ὑπ-
ῆρξεν αἰσχὺνὴ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις πάλαι καὶ δοκοῦντα
καὶ ὄντα σεμνότατα. Ἐπεὶ νῦν γε καὶ τὴν βουλαίαν (49)
Θέμιν αὐτὴν, καὶ Θεὸν οἶμαι τὸν στρατίον ἐγκαλύ-
πτεσθαι, ὅταν ὁ σισυροφόρος (50) ἄνθρωπος ἐξηγῇται
χλαμύδας ἐχόντων, καὶ ὅταν ἀποδύς τις ὅπερ ἐνῆπτο
κώδιον, περιβάληται τήθεννον, καὶ τοῖς Ῥωμαίων
τέλεσι συμφροντίζῃ περὶ τῶν καθεστώτων, προ-
εδρίαν ἔχων παρ' αὐτόν που τὸν ὕπατον, νομίμων
ἀνδρῶν ὀπίσω θακούντων. Ἄλλ' οὗτοί γε μικρὸν τοῦ
βουλευτηρίου προκύψαντες, αὐτοῖς ἐν τοῖς κωδίοις
εἰσὶ, καὶ ὅταν τοῖς ὁπαδοῖς συγγένωνται, τῆς τηθέν-
νου καταγελῶσι, μεθ' ἧς οὐκ εἶναι φασὶ ξιφουλκίας
εὐμοιρίαν. Θαυμάζω δ' ἐγώ γε πολλὰ τε ἄλλη, καὶ
οὐχ ἥκιστα ταύτη, τὴν ἀτοπίαν ἡμῶν. Ἄσας γὰρ
οἶκος (51) ὁ καὶ κατὰ μικρὸν εὖ πράττων, Σκυθικὸν
ἔχει τὸν δοῦλον, καὶ ὁ τραπεζοποιὸς (52), καὶ ὁ περὶ
τὸν ἵπνον (53), καὶ ὁ ἀμφορεαφόρος (54), Σκύθης
ἐστὶν ἐκάστω, τῶν τε ἀκολούθων (55) οἱ τοὺς χθαμα-
λοὺς σκιμποδίσκους ὀκλαδίας ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνατι-
θέμενοι, ἐφ' ᾧ τοῖς ἐωνημένοις ἐν ταῖς ἀγυιαῖς εἶναι
καθίζεσθαι, Σκύθαι πάντες εἰσὶν, ἄνωθεν ἀποδεδει-
γμένου τοῦ γένους ἐπιτηδείου τε καὶ ἀξιωτάτου
δουλεύειν Ῥωμαίοις. Τὸ δὲ τοὺς ξανθοὺς τούτους
καὶ κομῶντας Ἐυβοϊκῶς, παρὰ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώ-
ποις ἰδίᾳ μὲν οἰκέτας εἶναι, δημοσίᾳ δὲ ἄρχοντας,
ἄηθες ὄν, τῆς θεᾶς γένοιτο ἂν τὸ παραδοξότατον·
καὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, οὐκ ἂν εἰδείην ὅποιον ἂν εἴη
τὸ καλούμενον αἰνίγμα. Ἐν Γαλλίᾳ μὲν οὖν Κρίξος,
καὶ Σπάρτακος ὀπλοφοροῦντες ἀδόξως, ἵνα θεάτρῳ
γένοιτο τοῦ δήμου Ῥωμαίων καθάρσια, ἐπειδὴ
δραπέτεύσαντες τοῖς νόμοις ἐμνησικάκησαν, τὸν οἰ-

A animi sunt, paulatimque victoriis per sese admini-
strandis assuefaciendi; ita ut neque illorum con-
sortium ferant, et quidquid barbari est ab omni
penitus ordine removeant.

15. Igitur a magistratibus primum arceantur,
et a senatoriis honoribus excludantur, quibus pri-
dem pudori fuerunt quæ sunt apud Romanos, et
esse videntur honestissima. Ut enim se modo res
habet, et consiliariam ipsam Themidem, et belli
præsidem Deum arbitror præ pudore occultare
sese, quoties barbarico renone indutus homo
chlamydatus ad bellum ducit, vel cum aliquis
scortea, qua amiciebatur, penula deposita, togam
induit, et cum Romanis magistratibus, primum a
consule subsellium habens, legitimisque viris post
B eum sedentibus, de rerum statu deliberat. Illi
autem paululum curia egressi, rursum pelliceas
vestes sumunt, togamque, ubi inter comites fue-
rint, derident, quacum stringendi ensis expeditam
esse facultatem negant. Ego vero cum in multis
aliis, tum in eo maxime stoliditatem nostram
demiror. Etenim quælibet familia, quæ paulo com-
modius degit, Scythicæ originis possidet servum;
et est unicuique structor, furnarius et amphora-
rius genere Scythæ. Tum inter pedisequos, qui
depressiores grabatulos, et plicatiles succollant,
ut his etiam in via domini insidere possint, Scy-
thæ omnes sunt, quasi jam olim a majoribus
generi huic sit a natura tributum, ut Romanorum
servitio accommodatissimum ac dignissimum esset.
C Jam vero flavos illos, et Euboico more comatos 24
apud eosdem homines privatim quidem servos
esse, publice vero magistratus, cum insolens est,
tum in hoc spectaculo præ cæteris admirandum
censeo. Ac nisi ita se res habeat, nescio quodnam
sit illud quod ænigma vocetur. Atque in Gallia
quidem Crixus et Spartacus arma cum infamia

DION. PETAVII NOTÆ.

ciatores; meliorem vero, propter philosophos,
quorum ad eandem deprecandam militiam causa
est honestior.

(49) Ἐπεὶ νῦν γε καὶ τὴν βουλαίαν. Claud. II,
in Ruf.

*Nec pude! Ausonios ritus et jura regentem
Sumere deformes ritus, vestemque Getarum,
Insignemque habitum Latii mutare, togæque.
Mærent captivæ pellito iudice leges.*

(50) Ὅταν ὁ σισυροφόρος. Sidonius lib. I,
epist. 2, de Theodorico rege: *Circumsistit sellam
comes armiger. Pellitorum turba satellitum, ne absit,
admittitur.*

(51) Ἄσας γὰρ ὁ οἶκος. Idem in *Encomio Calvitii*
demonstrat, pag. 77. Quod et vetus institutum fuit
in Græcia, Athenis maxime, ut ex Aristoph. *The-*
smoph., et Scholiastes ejus ad *Acharn.* publicos mini-
stros appellatos Scythas ait. Apud Suidam σκύθαινα
idem est atque ancilla. Apud Ammianum, lib. XII,
Jalilianus imp. hortantibus ut contra Gothos bellum
gerat, [XIII] *Illis ait sufficere mercatores Galatas, per*
quos ubique sine conditionis discrimine venundantur.

(52) Καὶ ὁ τραπεζοποιός. Structorem vocat Ju-
venalis sat. 5. Est autem Hesychio, Ὁ τῆς πάσης
περὶ τὰ συμπόσια παρασκευῆς ἐπιμελούμενος.

(53) Ὁ περὶ τὸν ἵπνον. Hac voce varia signifi-

cantur. Hic autem arbitror eum esse, quem ἵπνο-
χναύστην vocant. Glossarium vetus *funarium* inter-
pretatur: qui panificio præponitur, vel dulciariis
operibus.

(54) Καὶ ὁ ἀμφορεαφόρος. Hesychius ἀμφορεα-
φόρους τοὺς μισθοῦ τὰ κεράμια φοροῦντας appellat;
Latini *aquarios* et *amphorarios*. Juven. sat. 6:

.... *veniet conductus aquarius.*

D (55) Τῶν τε ἀκολούθων. Σκιμποδίσκος proprie
lecticam significat. Hic vero sellam, hoc est δίφρον,
esse potius existimo. Id imprimis suadet vox καθ-
έζεσθαι. Deinde quod bajulos istos ἀκολούθους, id
est *secutores*, ut Glossarium vertit, nominat, quasi
post heros suos et a tergo sellas bajulent quas ad
sedendum repræsentent. Facit ad hunc Synesii lo-
cum quod apud Hesychium legitur: Ὀκλαδίας,
inquit, θρόνος πτυκτός, καὶ δίφρος ταπεινός, ὃν οἱ
ἀκόλουθοι φέρονται τοῖς εἰς τὰς ἀγοράς ἐξιούσι πλου-
στοῖς. Præclarus ad eandem sententiam alter est
Procopii locus in *Ἀνεκδότοις*, p. 41, Καὶ τὸ βάθρον
ἐπὶ τῶν ὤμων αἰετῶν ἐφερεν, ἐφ' οὗπερ ἐκείνη ἐν τοῖς
συλλόγοις καθῆσθαι εἰώθει. Athen. XII: Ὀκλαδίας τε
αὐτοῖς ἐφερον οἱ παῖδες, ἵνα μὴ καθίζοιεν ὥς ἔτυχε.
Quare falsus est vir doctus, qui σκιμποδῖον nun-
quam pro sella usurpari asserit. Certe apud Suidam
σκιμπος est σκάμνος, et φιλοσόφων καθέδρα.

gerentes, ut in theatro populi Romani piaculares essent hostiæ, cum arrepta fuga, adversus leges malevolo essent animo, servile bellum excitarunt, quod tunc temporis Romanis calamitosissimum accidit; contra quos et consulibus, et imperatoribus, et Pompeii fortuna opus fuit, cum ipsa tantum non civitas funditus esset eversa. Quamquam qui cum Spartaco et Crixo una defecerunt, neque ejusdem cum illis, neque secum invicem nationis erant; sed ipsa fortunæ communio occasionem nacta, mutuum in his animorum consensum efficiebat. Natura enim, ut opinor, servi omnes, dum victoriæ compotes fore sperant, dominorum hostes sunt. Num igitur ita sese nostræ res habent? An potius luculentior multo a nobis malorum seges alitur? Nam neque duo duntaxat, neque infames inter nos sunt seditionis auctores, sed amplissimi et detestandi exercitus, ac cum mancipiis nostris necessitudine conjuncti, qui infelici quodam fato in Romanum imperium irruerunt, ducēs eos habent, qui summa sunt et apud

Nostro istud vitio....

Horum, simul libuerit, præter eos, quos habent, servos quoque nostros milites fore tibi persuadeto, eosdemque petulantes, atque audaces, qui se sceleratissimis factis libertate satiabunt. Quare destruenda vobis ista munitio est, externaque morbi occasio prohibenda, priusquam subocculta illa fractura indicium edat; priusquam hostilis inquilinorum animus in apertum se proferat. Ut enim incipientia mala superantur, sic progressa firman-
 tur. Repurganda autem imperatori primum castra sunt, ut in frumenti acervo fieri solet, e quo zea excernitur, cæteraque quæ in boni ac sinceri perniciem seminis adnascuntur. Quod si non amplius facilia tibi ista suadere videor, non id animadvertis, apud quorum te hominum imperatorem quam de gente sermonem instituam? quam scilicet Romani antea debellarunt, unde nominis ipsorum decus inter homines **25** longe lateque percrebuit. Qui omnes et manu et consilio vincunt, quibuscum bellum gerunt; quique terram peragrarunt, ut Homerus deos ait:

Jura observantes hominum, simul impia facta.

Scythas istos e contrario, ait Herodotus, quod et nos videmus ipsi muliebri omnes morbo corripi. Siquidem ii sunt ex quibus ubique mancipia deliguntur; qui nihil usquam terræ possident; propter quos *Scytharum solitudo* in proverbium abiit; qui natale semper solum fugiunt; quos sedibus suis, ut tradunt ii qui res antiquas memoriæ prodiderunt, Cimmerici primum expulerunt, ac subinde alii, nonnunquam mulieres, et majores item nostri,

κατικὸν κληθέντα πόλεμον συνεστήσαντο, βαρυσυμφορώτατον ἐν τοῖς μάλιστα τῶν τότε Ῥωμαίων γενομένον· ἐφ' οὓς ὑπάτων, καὶ στρατηγῶν, καὶ τῆς Πομπηίου τύχης ἐδέχθησαν αὐτοῖς, ἐγγὺς ἐλθούσης τῆς πόλεως ἀναρπασθῆναι τῆς γῆς. Καίτοι γε οἱ Σπαρτάκῳ καὶ Κρίξῳ συναποστάντες οὔτε ἐκαίνοις, οὔτε ἀλλήλοις ἦσαν ὁμόφυλοι· ἀλλ' ἡ κοινωνία τῆς τύχης ἐπειλημμένη προφάσεως, ὁμογνώμονας ἐποίησε. Φύσει γὰρ ἅπαν, οἶμαι, πολέμιον ὅταν ἐλπίσῃ κρατῆσαι τοῦ κυρίου τὸ δοῦλον. Ἄρ' οὖν ὁμοίως ἔχει καὶ παρ' ἡμῖν; ἢ τῷ παντὶ μεγαλειότερον τὰς ὑποθέσεις τῶν ἀτόπων ἐκτρέφομεν; Οὔτε γὰρ δύο ἐστὶν, οὔτε ἀτίμῳ παρ' ἡμῖν οἱ στάσεως ἄρξαντες (56), ἀλλὰ στρατεύματα μεγάλα, καὶ παλαμναῖα, καὶ συγγενῇ τῶν παρ' ἡμῖν δούλων εἰς τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν εἰσεβρύχηκότα κακῇ μοίρᾳ, παρέχεται στρατηγούς μάλα ἐν ἀξιώματι παρὰ σφίσιν αὐτοῖς καὶ παρ' ἡμῖν,

ipsos et apud nos auctoritate præditi:

Ἡμετέρη κακίη....

Τούτων, ὅταν ἐθέλωσι, πρὸς οἷς ἔχουσι, καὶ τοὺς οἰκέτας ἡγοῦ στρατιώτας εἶναι μάλα ἱταμούς, καὶ θρασεῖς, ἔργοις ἀνοσιωτέροις τῆς αὐτονομίας ἐμφορησομένους. Καθαίρετέον οὖν ὑμῖν τὸν ἐπιτειχισμὸν, καὶ τὴν ἐξωθεν αἰτίαν ἐξαίρετέον τῆς νόσου, πρὶν ἐπισημῆναι καὶ τὸ ῥῆγμα (57) τὸ ὑποῦλον· πρὶν ἐλεγχθῆναι τὴν τῶν ἐνοικούντων δυσμένειαν. Ἀρχόμενά τοι κρατεῖται τὰ κακὰ, κρατύνεται δὲ προϊόντα. Καθαρτέον δὲ τῷ βασιλεῖ τὸ στρατόπεδον, ὥσπερ θημῶνα πυρῶν· οὗ ζεῖάν τε ἐκκρίνομεν, καὶ ὅσα παραβλαστάνει, λύμῃ τῷ γενναίῳ τε καὶ γνησίῳ σπέρματι. Εἰ δέ σοι δοκῶ τὰ μηκέτι βᾶδια συμβουλεύειν, οὐκ ἐννεόηκας, ἀνδρῶν ὁποίων μὲν ὄντι σοι βασιλεῖ, περὶ δὲ ἔθνους ὁποίου τοὺς λόγους ποιοῦμαι; Οὗ Ῥωμαῖοι μὲν περιεγένοντο, ἀφ' οὗ καὶ τοῦνομα αὐτῶν εἰς ἀνθρώπους ἠκούσθη. Καὶ κρατοῦσιν ἅπαντων, οἷς ξυμμίξιαν, καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ, καὶ τὴν γῆν ἐπὶ πᾶν, ὥς [γρ. ὥσπερ] Ὀμηρὸς φησι τοὺς θεοὺς·

Ἀνθρωπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίαν ἐφέποντες·
 Σκύθας δὲ τούτους, Ἡρόδοτός τε φησι, καὶ ἡμεῖς ὀρώμεν, κατεχομένους ἅπαντας ὑπὸ νόσου θηλείας [γρ. δειλείας]. Οὗτοι γὰρ εἰσιν, ἀφ' ὧν οἱ πανταχοῦ δοῦλοι, οἱ μηδέποτε γῆς ἐγκρατεῖς, δι' οὓς ἡ Σκυθῶν ἐρημία πεπαροιμιάσται, φεύγοντες ἀεὶ τὴν οἰκίαν· οὗς ἐξ ἡθέων (58) τῶν σφετέρων, φασὶν οἱ τὰ παλαιὰ παραδόντες, Κιμμέριοι τε ἀνέστησαν πρότερον, καὶ αὖθις ἕτεροι, καὶ αἱ γυναῖκές ποτε (59), καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ ὁ Μακεδὼν· ὅφ' ὧν τῶν μὲν εἰς

DION. PETAVII NOTÆ.

(56) Οἱ στάσεως ἄρξαντες. Leg. στάσεως ἀν ἄρξαντες; ut est in veteri.

(57) Πρὶν ἐπισημῆναι καὶ τὸ ῥῆγμα. Ita Themist. orat. 9: Ὡς περ σώματος ἐξωθεν ὑγιαίνοντος ῥῆγμα ὑποῦλον ὑποτρεφόμενον ἐν τῷ βᾶθει περὶ τὸ κυριώτατον τῶν μερῶν ἐπεσήμαινεν. Est enim ἐπισημαίνειν subita vi erumpere. Aristoteles in Meteor. cap. 8,

De terræ motu: Ὑστερον δὲ καὶ ἐφ' ἐν, καὶ ἐπὶ δύο ἔτη ἐπισημαίνει.

(58) Οὗς ἐξ ἡθέων. Hæc falsa sunt. Nam e contrario Cimmericos sedibus suis expulere Scythæ. Vid. Herodot. in Melpomene.

(59) Καὶ αἱ γυναῖκές ποτε. Ut Amazones, apud eundem Herodotum.

τοὺς εἶσω, τῶν δὲ εἰς τοὺς ἔξω προὔχώρησαν. Καὶ οὐ
παύονται γε, ἕως ἂν ᾧσι τοῖς καταντικρὺ παρὰ τῶν
ἐλαυνόντων ἀντιδιδόμενοι. Ἄλλ' ὅταν ἐμπέσωσιν
ἄφνω τοῖς οὐ προσδεχομένοις, ἐπὶ χρόνον ταραττου-
σιν, ὥσπερ Ἀσσυρίους πάλαι, καὶ Μήδους, καὶ Πα-
λαιστίνους. Καὶ τὸ νῦν δὴ τοῦτο, παρ' ἡμᾶς οὐ πολε-
μῶντες ἦλθον, ἀλλ' ἰκετεύοντες, ἐπειδὴ πάλιν
ἀνίσταντο· μαλακωτέροις δὲ ἐντυχόντες, οὐ τοῖς ὅπλοις
Ῥωμαίων, ἀλλὰ τοῖς ἡθεσιν, ὥσπερ ἔσως ἔδει πρὸς
ἰκέτας, γένος ἀμαθὲς τὸ εἶδος ἀπεδίδου, καὶ ἐθρα-
σύνετο, καὶ ἡγνωμόνει τὴν εὐεργεσίαν. Ὑπὲρ οὗ πα-
τρὶ τῷ σῷ (60) δίκας ἐπ' αὐτοὺς ὠπλισμένῳ διδόντες,
αὐθις ἦσαν οἰκτροὶ, καὶ ἰκέται σὺν γυναιξὶν ἐκάθ-
ισον· ὁ δὲ τῷ πολέμῳ νικῶν, ἐλέῳ παρὰ πλείστον
ἡττάτο. Καὶ ἀνίστη τῆς ἰκετείας, καὶ συμμάχους
ἐποίει, καὶ πολιτείας ἡξίου, καὶ μετεδίδου γερῶν,
καὶ γῆς τι ἐδάσατο τοῖς παλαμναίοις Ῥωμαϊκῆς, ἀνὴρ
τῷ μεγάλῳ φρονι καὶ γενναίῳ τῆς φύσεως ἐπὶ τὸ
πρῶτον χρησάμενος. Ἄλλ' ἀρετῆς γε τὸ βάρβαρον οὐ
ξυνήσιν. Ἀρξάμενοι γὰρ ἐκεῖθεν, τὸ μέχρι τοῦδε
καταγελῶσιν ἡμῶν, εἰδότες ὧν τε ἦσαν ἄξιοι παρ'
ἡμῶν, ὧν τε ἡξιώθησαν· τό τε κλέος τοῦτο γείτοσιν
αὐτῶν ἤδη τὴν ἐφ' ἡμᾶς ὥδοποίησε. Καί τινες ἐκ-
φοιτῶσιν (61) ἱπποτοξόται ξένοι παρὰ τοὺς ῥαδίους
ἀνθρώπους, φιλοφροσύνην αἰτοῦντες, παράδειγμα
ἐκείνους τοὺς χεῖρους ποιοῦμενοι· καὶ προβαίνειν
ἔοικε τὸ κακὸν εἰς τὴν καλουμένην ὑπὸ τῶν πολλῶν
πειθανάγκην. Φιλοσοφία γὰρ οὐ διενεκτέον ὑπὲρ τῶν
ὀνομάτων, ὑπηρεσίαν τῇ διανοίᾳ ζητούσῃ, καὶ χαμέ-
θεν αὐτὴν εἰς τὰ πράγματα συμπορίζεται τρανὴν τε
καὶ ἐφαρμόζουσαν. Πῶς οὖν οὐ χαλεπὸν ἀναμαχεσα-
μένους τὸ κλέος,

mium faciles proficiscuntur, comiter ac benigne excipi sese postulantes, atque in exemplum sibi
nequiores illos propositos habentes. Ita ut ad eam, quam vulgus vocat, **26** persuasionem cum ne-
cessitate conjunctam malum ipsum progredi videatur. Philosophiæ enim non multum de nominibus
pugnandum, quæ administras sententiarum suarum voces requirit, licet eas ex ima sæce populi,
ad res explicandas, dilucidas ac consentaneas corrogare necesse sit. Quomodo ergo non difficil-
limum est, recuperata nominis gloria,

Ἐξελάαν ἐνθὲνδε κύνας κηρεσσιφορήτους;
Ἦν ἀκούης ἐμοῦ, τὸ χαλεπὸν τοῦτο τὴν πᾶσαν εὐμά-
ρειαν ἔχον φανέται· Ἀύξηθέντων ἡμῖν τῶν καταλό-
γων, τοῖς δὲ καταλόγοις τῶν φρονημάτων, καὶ γενο-
μένων οἰκείων τῶν συνταγμάτων, πρόσθε τῇ βασι-
λεῖα τὸ γενόμενον ἀπ' αὐτῆς ἐλλιπές· καὶ Ὅμηρος
αὐτὸ καθιέρωσε τοῖς ἀρίστοις·

Θυμὸς δὴ μέγας ἐστὶ διοτρεφέων βασιλῆων.
Θυμοῦ οὖν ἐπὶ τοὺς ἀνδρας δεῖ, καὶ ἡ γεωργήσουσιν
ἐξ' ἐπιτάγματος, ὥσπερ πάλαι Λακεδαιμονίοις Μεσ-
σήνιοι τὰ ὅπλα καταβαλόντες εἰλώτευσον· ἡ φεύζον-
ται τὴν αὐτὴν ὁδὸν αὐθις, τοῖς πέραν τοῦ ποταμοῦ
διαγγέλλοντες, ὡς οὐκ ἐκεῖνα ἔτι παρὰ Ῥωμαίοις
τὰ μέλιχα· ἀλλ' ἐξηγεῖται τις αὐτῶν νέος τε καὶ
γενναῖος.

A et Macedonum rex; quorum ab his quidem, in eos
populos qui trans ipsorum regionem sunt; ab illis
vero, in eos qui cis erant, puls, recesserunt, nec
prius fugiendi modum faciunt, quam ab iis qui
utrinque propellunt, in eos qui ex adverso sunt,
protrudantur. Sed cum irruptione subita, nec opi-
nantes oppresserunt, aliquandiu perturbant, ut
Assyrios olim, et Medos, et Palæstinos. Et nunc
ad nos non bellum inferre cupientes, sed supplices
venerunt, postquam iterum sedibus suis exacti
sunt. Tum vero in Romanos incidentes non armis
ignaviores, sed moribus; quales forte erga sup-
plices esse consentaneum erat; rude genus homi-
num et imperitum, subinde quod erat verisimile
præstare cœpit, ut insolentius sese haberet, ac
beneficium maleficio compensaret. Quibus de cau-
sis cum parenti tuo adversus eos cum armis pro-
fecto pœnas dependissent, confestim miseri ac
supplices cum uxoribus considebant. Ille verò
bello victor, misericordia longe inferior erat. Sup-
plices itaque surgere jussos in belli societatem ac
civitatis recepit, magistratuumque participes fecit,
ac Romani agri nonnihil istis reipublicæ pestibus
assignavit; vir indolis magnificentiam et genero-
sitate ad mansuetudinem clementiamque con-
vertens. Verum barbari sensum virtutis minime
capiunt. Inde enim exorsi in hunc usque diem
nos derident, sibiipsis eorum conscii, tam quæ de
nobis meriti essent, quam quibus sunt a nobis
affecti. Ejus rei fama finitimis quoque illorum
aditum ad nos patefecit; et ex peregrinis equestres
aliquot sagittarii, relicta patria, ad homines ni-

excipi sese postulantes, atque in exemplum sibi
Sed si me audias, id ipsum quod operosum est,
facillimum apparebit, auctis militaribus numeris,
ac per eosdem et spiritibus, tum propriis exer-
citibus conflatis, id imperio adjice, quod jampri-
dem decessit, quod et Homerus præstantissimis
viris quasi eximium attribuit:

Ingens esse solet divini principis ira.
Animis itaque adversus homines istos opus est,
ac vel ex imperio terram colent, quemadmodum
Lacedæmoniis olim Messenii positis armis servie-
runt; aut eadem, qua venerunt, via fugam
arripiunt; iisque, qui trans fluvium habitant,
renuntiabunt, non eamdem amplius in Romanis
humanitatem inesse: sed eorum principem esse
generosum quemdam adolescentem,

DION. PETAΐH NOTÆ.

(60) Ὑπὲρ οὗ πατρὶ τῷ σῷ. Vide Jornand. *De*
rebus Geticis, ldat. in *Fastis*.

(61) Καὶ τινες ἐπιφοιτῶσιν. Thucyd. lib. II:

PATROL. GR. LXVI

Εἰσὶ δὲ οἱ Γέται καὶ οἱ ταύτη ὁμοροὶ τε τοῖς Σκύθαις
καὶ ὁμόσχευοι πάντες ἱπποτοξόται.

Acrem hominem, immeritum vel qui culpaverit ultro.

Verum missa ista faciamus. Ejusmodi porro educatio institutioque bellicosi principis est. Deinceps vero de pacifico rege disseramus.

16. Ac bellicosus quidem omnium maxime pacificus fuerit. Soli enim illi pacem colere licet, qui lacescentes ulcisci ac male afficere potest. Ac regem illum dixerim omni ex parte rebus ad pacem attinentibus instructum esse, qui cum injuriam inferre nolit, propulsandæ injuriæ facultatem sibi comparavit; bello quippe, nisi ipse gerere possit, ab alio premetur. Sed cum bello pax felicior sit; quoniam pacis causa bellum instituitur, finis autem iis quæ sui causa sunt, merito anteponendus est; consulto sane fecerit, si se toti imperii corpori, quod bifariam tribuitur, in armatum et inermem populum, vicissim utrique parti dediderit; ac post milites, civitatibus populisque sui copiam faciat, quibus militum opera agriculturæ et reipublicæ securitatem dedimus. Sed ita sui copiam faciet, ut quascunque potest non modo nationes, sed et **27** civitates perlustret; quas autem adire non potest, quoad poterit, iis quam optima ratione prospiciat.

17. Cæterum legationes, cum alioqui sacrum quidpiam sint, tum hic præsertim maximi faciendæ sunt. Quarum consuetudine rex non minus quæ dissita, quam quæ proxima sunt, intelliget; neque videndi sensu imperii sollicitudinem circumscribet. Verum et id quod collapsum est, etiamsi non viderit, instaurabit, et in egestate laborantes populos largitionem faciet, et publicis sumptibus jamdudum vexatis publica munera remittet, bella sive imminetia occupabit, sive indicta jam et cœnflata rescindet, aliudve quidpiam ante prudenter administrabit. Hæc legatorum beneficio, Dei instar, poterit

Cuncta audire, et cernere cuncta.

Quibus accessu facilem se præbeat, sitque pater ceu mitis, et talem se nullo discrimine tam erga finitimos, quam longinquoiores præbeat. Ab Homero enim de eo, quem pacificum faciebat, rege semel id dictum accepimus.

18. Primum ergo militibus imperandum, ut civibus et rusticis parcant, minimeque molesti sint, eorum laborum memores, quos ipsorum gratia susceperunt. Nam ut civitatis terræque comoda tueatur, rex et propugnat, et milites conscribit. Quare qui peregrinum quidem a me hostem propulsat, ipse autem moderate mecum non agit, is a cane mihi non differre videtur, qui lupos propterea longissime abigit, ut per otium gregem commodè dilaniare possit, cum potius in custodiæ mercedem eum lacte satiari oporteat. Quapropter accurata pax est, milites ita comparatos esse, ut inermi plebe, tanquam fratribus, uti velint, et iis solis quæ taxatæ sunt annonis contenti esse malint.

19. Neque vero tributis civitates exhaurire re-

A Δεινὸς ἀνὴρ, τάχα καὶ ἀνακτιὸν αἰτιώμετο.

Εἶεν· αὕτη μὲν τοι τροφή, καὶ παιδεία βασιλέως πολεμικοῦ. Τὸν δὲ εἰρηνικὸν ἐξῆς πολυπραγμονῶμεν.

ις'. Εἴη μὲν ὁ πολεμικὸς παντὸς μᾶλλον εἰρηνικός. Μόνῳ γὰρ ἔξεστιν εἰρήνην ἄγειν τῷ δυναμένῳ τὸν ἀδικοῦντα κακῶσαι. Καὶ φαίην ἂν ἐγὼ βασιλέα τοῦτον πάντα ἐκ πάντων τὰ εἰς εἰρήνην συγκεκροτῆσθαι, ὅστις οὐκ ἐθέλων ἀδικεῖν, τοῦ μὴ ἀδικεῖσθαι πεπóρισται δύναμιν. Πολεμήσεται γὰρ, εἰ μὴ πολεμήσει. Ἔστι μὲν εἰρήνη πολέμου μακαριώτερον, ὅτι καὶ διὰ τὴν εἰρήνην τὰ τοῦ πολέμου παρασκευάζεται. Τέλος οὖν ὂν, τῶν δι' αὐτὸ δικαίως ἂν προτιμῶτο. Καλῶς οὖν ἔχει τῷ σώματι τῆς ἡγεμονίας διχῇ διαίρεθέντι, κατὰ τὸν ὅχλον τὸν ὠπλισμένον, καὶ ἄοπλον, ἀνὰ μέρος ἑαυτὸν ἐκάστω διδόναι, καὶ συνεῖναι μετὰ τοὺς μαχίμους ταῖς πόλεσι, καὶ τοῖς δήμοις, οἷς διὰ τῶν μαχίμων ἄδειαν γεωργίας καὶ πολιτείας ἐπύρυσάμεθα. Συνέσται δὲ, τοῖς μὲν ἐπιφοιτῶν, ὅσοις οἶόν τε τῶν ἐθνῶν, καὶ ὅσαις οἶόν τε τῶν πόλεων· εἰς ὃ δὲ μὴ ἀφικνεῖται τοῦ ἀρχομένου, καὶ τούτου δὴ ἐπιμελήσεται τῷ πεφηνότι δυνατῷ καὶ καλλίστῳ τῶν τρόπων.

ις'. Τὸ δὲ χρῆμα τῶν πρεσβειῶν, ἄλλως τε ἱερὸν, καὶ δεῦρο τοῦ παντὸς ἄξιον, αἷς ὁμιλῶν βασιλεῦς, οὐδέν τι μείον εἴσεται τῶν ἀγχοῦ τὰ πόρρω, οὐδὲ ὄψεως αἰσθήσει τὴν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς προμήθειαν ὀριεῖται. Ἀλλὰ καὶ ἐγερεῖ τὸ πεπτωκὸς οὐκ ἰδὼν, καὶ ἐπιδώσει τοῖς ἀπορουμένοις τῶν δήμων, καὶ ἀνήσει λειτουργιῶν τοὺς πάλαι λειτουργίαις πονοῦντας, καὶ ὑπισχνούμενον ἐκρήξει, καὶ ὄντα ἀνελεῖ πόλεμον, καὶ τι ἄλλο προδοιοκῆσεται. Ταῦτα παρὰ τῶν πρεσβειῶν ἔξει δίκην Θεοῦ

Πάντ' ἐφορᾶν καὶ πάντ' ἐπακούειν.

Αἷς εὐπρόσοδος ἔστω καὶ πατήρ ὡς ἦπιος, τοῦτο μὲν ἤδη καὶ γείτοσι καὶ μὴ γείτοσιν. Ὁμήρου γὰρ αὐτὸ καθάπαξ περὶ τοῦ κατ' αὐτὸν εἰρηνικοῦ βασιλέως ἤκουσα λέγοντος.

ιη'. Καὶ πρῶτόν γε ἐπιτετάχθων ὁἱ στρατιῶται φεῖδεσθαι τε καὶ ἥκιστα λυπηροὶ γίνεσθαι τοῖς ἀστυπόλοις τε καὶ ἀγροδιαίτοις, μεμνημένοι πόνων, οὓς δι' αὐτοὺς ἀνείλοντο. Ἵνα γὰρ σώζῃται τὰ πόλεων τε καὶ γῆς ἀγαθὰ, βασιλεὺς τε προπολεμεῖ, καὶ καταλέγει τοὺς πολεμήσοντας. Ὅστις οὖν ἐμοῦ τὸν μὲν ἀλλόφυλον ἐχθρὸν ἀπερύκει, αὐτὸς δὲ οὐ τὰ μέτρια μοι χρῆται, οὗτος οὐδέν μοι δοκεῖ διαφέρειν κυνὸς, δι' αὐτὸ τοῦτο τοὺς λύκους ὡς πορρώτατω διώκοντος, Ἵνα αὐτὸς ἐπὶ σχολῇς κερατίζῃ τὴν ποίμνην, δέον ἀπέχειν τῆς φυλακῆς τὸν μισθὸν τοῦ γάλακτος ἐμφορούμενον. Ἀκριβὴς οὖν εἰρήνη, πεπαιδευθῆναι τοὺς στρατιώτας τοῖς ἀόπλοις ὡς ἀδελφοῖς χρῆσθαι, μόνῃ φερομένους ὅσα ἐτάχθησαν.

ιθ'. Οὐδὲ τὸ τρύχειν εἰσφοραῖς τὰς πόλεις βασιλεῦς

κόν. Ἀγαθῷ γὰρ ὄντι ποῦ καὶ δεῖ χρημάτων πολλῶν, οὔτε χαυνότητι γνώμης εἰς ἔργα δαπανηρὰ καθιέντι, καὶ ἀντὶ σώφρονος χρείας ἀλαζόνα φιλοτιμίαν προσθεύοντι, οὔτε μεираκιώδει γνώμη καταχαριζομένων ταῖς ἐπὶ σκηνῆς παιδιαῖς τοὺς τῶν σπουδαίων ἰδρωτάς, ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἀνάγκην ἀφικνουμένων συχνῶν πολέμων, οὓς ὁ Λάκων φησὶν οὐ τεταγμένα σιτεῖσθαι; Ἀνεπιβούλευτον γὰρ καὶ ἀνεπιχείρητον ὁ λόγος ἐποίει τὸν ἀγαθόν. Συνεσταλμένων οὖν αὐτῷ τῶν ἐφ' ἃ δεῖ, περιττῶν οὐδὲν δεῖ. Τούτων ἕξεται γίνεσθαι ποριστὴν ἀλυπότατον, τὰ μὲν ἀναγκαῖα τῶν ἐλλειμμάτων ἀνιέντα, τὰ δὲ σύμμετρα ταῖς τῶν εἰσφερόντων δυνάμεσιν ἀγαπῶντα. Βασιλεὺς δὲ ἐρασιχρήματος, αἰσχύων καπῆλου. Ὁ μὲν γὰρ ἔνδειαν (62) οἴκου παραμυθεῖται, τῷ δὲ ἀπροφάσιτος ἡ κακία τῆς γνώμης. Ἐγώ γε τοι θαμὰ ἐπισχοπούμενος ἕκαστα τῶν παθῶν, ὁποίους ἡμῖν τοὺς προστετηκότας ἄνδρας παρέχεται, κατιδεῖν ἐμοὶ δοκῶ καὶ τοῖς ἰδιώταις, τὸ χρηματιστικὸν τοῦτο φῦλον (63), ὥς ἅπαντος μᾶλλον ἀγεννές τέ ἐστι, καὶ κακότηδες, καὶ ἀκριδῶς ἀνελεύθερον, ἐν μόνῃ τε ἂν τῇ νοσοῦσῃ πολιτείᾳ χώραν εὐρίσκοι τὴν οὐ παντάπασιν ἄτιμον. Οἷ γε καὶ φθάσαντες ὑφ' αὐτῶν αὐτοὶ κατεφρονήθησαν, ὅτι τῷ βουλήματι τῆς φύσεως ἀντικειμένως διανοήθησαν περὶ τὸ πρῶτον καὶ πολλοστόν· ἐπεὶ τὸ μὲν σῶμα συνέταξεν εἰς ὑπηρεσίαν ψυχῆς, τὰ δὲ ἐκτὸς εἰς χρείαν σώματος· τῷ δὲ ὑστέρω δέδωκε δεύτερα· οἱ δὲ καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν τῷ τρίτῳ συνάπτουσι. Σφᾶς οὖν αὐτοὺς ἀτιμάσαντες, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς ἡγούμενον δούλον ποιήσαντες, τί ἂν ἔτι οὗτοι μέγα καὶ σεμνὸν τῇ πράξειαν, ἢ βουλευσίαν; Οὓς ἐγὼ καὶ μυρμήκων ἀγεννεστέρους ἀποφηνάμενος, καὶ μᾶλλον ὀλιγογνώμονας, οὐκ αἰσχύνομαι τὴν ἀλήθειαν. Οἱ μὲν γὰρ χρεῖα ζωῆς μετροῦσι τὸν πόρον· οἱ δὲ τὴν ζωὴν μετρεῖν ἀξιοῦσι τῇ χρεῖα τοῦ πόρου. Ἐλατέον οὖν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀρχομένων τὴν χαλεπὴν ταύτην κῆρα, ἣν ἀγαθὸς ἀγαθῶν ἀρχῇ· καὶ ζῆλον ἀρετῆς ἀντεισενεκτέον, ἧς αὐτὸς βασιλεὺς καὶ ἀγωνιστής, καὶ ἀγωνοθέτης γενέσθω. Καὶ γὰρ αἰσχρὸν (64), ἔφη τις, διακοντίζεσθαι μὲν δημοσίᾳ, καὶ διαπληκτίζεσθαι, καὶ στεφάνους εἶναι τοῖς ταῦτα νικῶσι, μὴ διασωφρονίζεσθαι δὲ μηδένα, μηδὲ διαρετίζεσθαι. Εἰκὸς δὲ ἢ που, μᾶλλον δὲ πλέον εἰκότος, καὶ ἀνάγκη γε πᾶσα, τοιαύτη διαθέσει βασιλέως ἐπομένας τὰς πόλεις βίον βιοτεῦσαι τὸν πάλαι, τὸν χρυσοῦν, τὸν ὑμνούμενον, ἀσχολίαν ἐχούσας κακῶν, σχολὴν δὲ ἀγαθῶν, καὶ πρώτης τῆς εὐσεβείας· εἰς ἣν ἡγεμὼν αὐτὸς ἔσται βασιλεὺς, ἅπαντος ἀρχὴν καὶ μέγιστος ἔργου καὶ μείζονος θεόθεν αἰτῶν. Ὡς ἔστι δὲ ἢ που παντὸς σεμνότερον θέαμά τε καὶ ἄκουσμα, βασιλεὺς ἐν τῷ δήμῳ τῷ χεῖρε αἶρων, καὶ προσκυῶν τὸν κοινὸν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ δήμου βασιλείᾳ.

gium est. Nam bono principi ubinam tantis pecuniis opus est, cum neque insolenti animi fastu sumptuosa opera molitur, nec pro temperato usu inanem atque ambitiosam magnificentiam affectet, neque juvenili consilio in scenicos ludos gnavorum hominum labores perperam consumat, sed nec plurimorum bellorum necessitate cogatur, quæ demensis minime vesci Laco quidam dicebat? Ab insidiis enim et invasione securum eum, qui bonus sit, nostra faciebat oratio. **28** Quamobrem si ad ea contrahatur, quæ necessaria sunt, supervacuis nihil opus erit. Et eorum haud molestus exactor esse potest, cum de residuis quidem, quæ necessaria sunt, moderabitur; quæ vero pro cujusque facultatibus conferuntur, æqui bonique consulet. Rex autem pecuniæ appetens multo est insitior turpior: hic enim familiæ egestati subvenit; in illo vero improbitas animi omni prorsus excusatione caret. Equidem sæpius unamquamque animi perturbationem mecum ipse reputans, qualesnam sibi deditos homines efficiat, privatos adeo ipsos, quæstuariam illam nationem dico, mihi videor animadvertere præ cæteris ignobiles, et improbos, planeque illiberales esse; in eaque sola republica quæ intestinis dissidiis laborat, non penitus infamem locum obtinere. Qui quidem primi sui contemnendi auctores fuerunt, quoniam circa id quod præcipuum et infimum est, contraria naturæ consilia susceperunt. Hæc enim corpus animæ obsequio subjecit; externa ad corporis usum contulit; posteriori vero secundas partes dedit; at illi animam et corpus ei quod tertium est subjungunt. Sese igitur ipsos aspernantes, principemque animæ partem in servitutem redigentes, quid est quod illi magnum honestumve moliri aut deliberare possint? Quos ego formicis ignobiliores atque insipientiores pronuntians, veritatis causa non erubescam. Illæ enim vitæ necessitate quæstum metiuntur, hi vitam quæstu lucrique necessitate censent esse metiendam. Procul igitur a se et a subjectis sibi perniciosam hanc pestem amolitur, ut princeps bonis bonus impetret, virtutisque contra æmulationem inducat, in qua ipse rex et certator, et certaminis arbiter esse debet. Etenim turpe est, inquit aliquis, jaculandi pugnandique solum certamina esse publica; imo etiam coronam ab iis, qui ita vicerint, reportari; temperantiæ autem et virtutis esse nulla. Quocirca verisimile, vel potius verisimili certius, omninoque necessarium est, si eo modo affectum regem civitates sequantur, vetustissimam illam, auream inquam, ac celeberrimam vitam

DION. PETAVII NOTÆ.

(62) Ὁ μὲν γὰρ ἔνδειαν. Latinus Pac. *Paneg. ad Theod.*: Et privatorum quidem avaritiæ licet mala, tamen aliqua defensio est; timetur inopia, et reponitur senectuti, et prospicitur hæredi.

(63) Τὸ χρηματιστικὸν τοῦτο φῦλον. Plautus *Mostell.*.

Nullum ædepol hodie genus est hominum tetrius, Nec minus bono cum jure, quam danisticum.

(64) Καὶ γὰρ αἰσχρὸν. Vetus hæc Diogenis Cynici querela apud Laert.: Ἐλεγέ τε περὶ μὲν τοῦ παρορύττειν, καὶ λακτίζειν, ἀγωνίζεσθαι τοὺς ἀνθρώπους· περὶ δὲ καλοκαγαθίας, οὐδένα.

instituturas, et ut nullum in malis studium posituras esse, ita in bonis, potissimumque pietate, operam collocaturas : ad quam dux ipse rex erit, cujuscunque **29** sive majoris, seu minoris operis auspiciū a Deo supplex postulans. Nimirum nihil videri aut audiri potest honestius eo rege, qui in populo manus attollens, communem sui ipsius populique principem adorat. Nec a ratione alienum est, divinum quoque numen religiosi principis cultu reverentiaque gaudere, eumque arcana quadam necessitudine sibi conciliare. Hinc ergo, quoniam Deo gratus est, ad humanitatem item compositus erit, talemque se suis præbebit, qualem ipse principem experitur, in quo quid non eorum, quæ ad vitæ usum accommodata sunt, exspectandum erit? Ac mihi rursum ad ea quæ paulo ante dicebamus, regressa festinat oratio.

20. Regis signum notamque penes beneficentiam statuimus, et in eo posuimus, ut bonorum muniticus largitor, ac propitius esset, communesque cum Deo illius appellationes in memoriam reduximus. Hæc igitur ipsa, et quæ cum his ante dicta sunt, quam regem hac oratione informandum reciperemus, nunc per partes digerantur, nostrumque istud simulacrum impleant. Quorum summa breviter hæc erat; ejusmodi principem, cum in bonis conferendis liberalitate sit animi præditus, tum nihilo magis ea re defatigatum iri, quam solem dum suos in stirpes, atque animantia radios effundit. Nec enim lucere ei laboriosum est, utpote cujus in natura splendor et fons ipse luminis continetur. Itaque a se ipso in id vitæ genus introductus cuncta per sese moderabitur, quatenus id quod subjectum est providentia ejus assequetur. Jam eos, quos solio suo propinquiores habet, quique ab ipso secundi, inter reliquos primas tenent, **C** regia animi moderatione componet, juvandorum portione studiosos. Ita quippe tanto longius sublevandorum hominum cura progreditur, quo pluribus commissa fuerit.

21. Præter hæc vero in tanta imperii magnitudine exterarum provinciarum præfecti dimittendi sunt. Tum juri dicendo magistratuum delectus faciendus est, quia divina hæc est, magnificaque providentia. Nam singula loca, hominesque, aut controversias velle cognoscere, maximam usquequaque discursionem requirit : neque Dionysius ipse, cum unius, nec integræ quidem, insulæ imperium constituisset, eidem administrandæ par esse potuit. **30** Verum paucorum curatorum interventu plurimorum hominum curam licet suscipere. Hanc divinam, ac generalem providentiam appellarunt, quam in solidis ac constitutis moribus manentem, nec in minimas usque partes intentam, ne minimæ quidem partes effugiunt. Eandem ad res gerendas divinum numen adhibens, non ipsum quidem, quæ in his inferioribus sunt, minuta quæque persequitur; sed natura tanquam manu utitur, suo constanter in statu manens, et bonorum ad extremum usque causa est, causarum scilicet omnium ipse causa. Hoc modo regi universorum cura capessenda est. Habeat ille quam fieri potest justissimos atque optimos rectores, in quos imperium dividat. Paucos enim

A λόγον τε ἔχει καὶ τὸ Θεῖον γαννύσκεισθαι κυδαινόμενον βασιλείῳς εὐσεβοῦς θεραπείᾳ, καὶ ἀρρήτοις συναφαῖς τὸν τοιοῦτον οἰκειοῦσθαι. Κάντεῦθεν οὖν παρὰ τὸ θεοφιλὲς εἶναι, φιλάνθρωπός ἐστι παντὸς μᾶλλον, οἷου τυγχάνει τοῦ βασιλείῳς, τοιοῦτος τοῖς βασιλευμένοις φαινόμενος. Ἀλλ' ἐν τούτῳ τί οὐκ ἂν εἰκὼς τῶν δεόντων παρεῖναι; Καὶ μοι πάλιν ὁ λόγος ἐπὶ τὰ μικρῶ πρόσθεν ἀνακάμπτει.

B κ'. Χαρακτῆρα βασιλείας εὐεργεσίαν ἐτίθεμεν, τὸν δωρητικὸν πάλιν τῶν ἀγαθῶν, τὸν ἔλεον, τὰς ὁμωνυμίας ἀναπεμπαζόμενοι τοῦ Θεοῦ. Αὐτὰ τε οὖν ταῦτα, καὶ ὅσα μετὰ τούτων ἐλέγετο, πρὶν ἐπαγγεῖλασθαι πλάττειν τὸν ἐν τῷ λόγῳ βασιλέα, συντετάχθω νῦν εἰς μέρη, καὶ πληροῦτω τὸ ἄγαλμα. Ὡς δὴ πού κεφάλαιον ἦν, ὅτι παρεκτικὸς ὢν ἀγαθῶν, οὐ καμείται τοῦτο ποιῶν, οὐ μᾶλλον ἢ τὰς ἀκτῖνας ὁ ἥλιος φυτοῖς καὶ ζώοις δωρούμενος. Οὐ γὰρ πόνος αὐτῷ καταλάμπειν, ἐν οὐσίᾳ τὸ λαμπρὸν ἔχοντι, καὶ πηγῇ φωτὸς ὄντι. Αὐτὸς τε οὖν ἑαυτὸν ἐμβιδάσας τῷ τοιῷδε τῆς ζωῆς εἶδει, δι' ἑαυτοῦ κοσμήσει πᾶν, εἰς ὅσον ἀφικνεῖται τοῦ ἀρχομένου. Καὶ τοὺς ἀγχοῦ τῆς καθέδρας, οἱ μόνου μὲν αὐτοῦ δευτερεύουσι, τῶν δὲ ἄλλων πρωτεύουσι, τῷ βασιλικῷ τῆς ψυχῆς κόσμῳ συντάξει, ὠφελητικοὺς ἀνθρώπων ὄντας πρὸς μέτρον ἕκαστον τῆς νεμηθείσης δυνάμεως. Καὶ πρόεισι μὲν ἐπὶ πλεῖον οὕτω τὴν πρώτην ἢ ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρώπων, πλειόνων αὐτὴν διὰ χειρὸς ἐχόντων.

C hominum pro rata quemque concessæ facultatis κα'. Ἀλλὰ τοι δὴ δεῖ καὶ ὑπερορίους ἀρμοστάς ἐπέμπειν, ἐν ἀρχῇς μεγέθει τοσῶδε. Τὸ δὴ μετὰ τοῦτο, τοὺς ἐπὶ τῆς δίκης ἀρχοντας φιλοκρινητέον, ὡς ἐστὶν αὕτη θεία καὶ μεγαλομερὲς ἡ πρόνοια. Ἐκαστον μὲν γὰρ τόπον, καὶ ἄνδρα, καὶ ἀμφισβήτησιν ἐθέλειν εἰδέναι, πολλῆς γε τῆς ἐκπεριτξέως, καὶ οὐδ' ἂν Διονύσιος ἤρκεσεν, ὁ νήσου μιᾶς, καὶ οὐδὲ ὅλης ταύτης ἀρχὴν καταστησάμενος, ἐπιμελεῖσθαι [γρ. ἐπιμελήσασθαι]. Ἐπιμελητῶν δὲ δι' ὀλίγων ἐστὶ τῶν πολλῶν **D** φροντίσαι. Ταύτην ἐκάλεσαν θεοπρεπῆ τε καὶ καθολικὴν κηδεμονίαν, ἣν ἐν ἀδρῶ μένουσαν ἦθει, καὶ μὴ συγκύπτουσαν ἐπὶ τὰ τυχόντα τῶν μερῶν, οὐδὲ τὰ τυχόντα διαπέφευγε τῶν μερῶν. Ταύτῃ χρώμενος ὁ Θεὸς, οὐκ αὐτὸς ἐκλεπτουργεῖ τῶν δεῦρο τὰ ἕκαστα, ἀλλὰ χρῆται χειρὶ τῇ φύσει, μένων ἐν ἡθείᾳ τῷ αὐτοῦ, καὶ ἐστὶν αἷτιος μέχρις ἐσχάτου τῶν ἀγαθῶν, τῶν αἰτίων γινόμενος αἷτιος. Καὶ βασιλεῖ ταύτῃ μετιτέον τῶν ὅλων τὴν ἐπιμέλειαν. Διανεμέτω τὴν ἀρχὴν ὡς δυνατόν ἐπιστάταις δικαιοτάτοις τε καὶ ἀρίστοις. Καὶ γὰρ ῥᾶον ὀλίγους ἢ πολλοὺς γινώσεται, καὶ ῥᾶον ὀλίγων ἀμαρτανόντων ἢ κατορθούντων αἰσθήσεται. Ἀριστίνδην οὖν, ἀλλὰ μὴ πλουτίνδην, ὥσπερ νῦν, ἢ τῶν ἀρξόντων αἵρεσις γινέσθω· ἐπεὶ καὶ ἱατροῖς τὸ σῶμα ἐπιτρέπομεν, οὐ τοῖς πλουσιωτάτοις, ἀλλ'

οἵτινες ἂν ὦσι τῆς τέχνης ἐπηβολώτατοι. Ἄρχοντα δὲ ὅη καὶ μᾶλλον ἀνθαιρετέον τοῦ πλουσίου τὸν ἔχοντα τὴν ἀρχικὴν ἐπιστήμην, ὅτι πλείω παρ' αὐτὸν κινδυνεύεται χεῖρον ἢ βέλτιον κεῖσθαι. Τί γάρ, εἴ τις παρ' αὐτοῦ τοῦ κακῶς εἶναι πλοῦτον συνεῖλοχεν, ἄρα ἄξιον ἄρχειν αὐτὸν, ἀλλὰ μὴ τὸν πένητα μὲν, νόμιμον δὲ ἄνδρα καὶ δίκαιον, ὃς δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ δίκαιος εἶναι πενία συνοικῶν οὐκ αἰσχύνεται; Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ὁ πλουτῶν ὁπωσοῦν, ἐωνημένος δὲ τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν εἰδείη ὅποιος ἂν γένοιτο νεμητῆς τοῦ δικαίου. Φαίνεται γάρ, ὡς οὕτως εἰπεῖν, οὐ ῥᾶστα ὁ τοιοῦτος ἀδικίαν μισῆσαι, σχολῇ δ' ἂν ὑπεριδεῖν χρημάτων, ἀλλ' οὐκ ἀποδείξειν τὸ ἀρχεῖον, δικῶν πωλητήριον· ὡς οὐκ εἰκός γε αὐτὸν διαράμενον βλοσυροῖς ὀφθαλμοῖς ἀντιδλέψαι χρυσίῳ· τούναντίον μὲν αἰδεσθῆναί τε καὶ ἐνδοῦναι, καὶ τελευτῶντα περιπτύξασθαι, ἢ καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο χάριν οἶδεν, ὅτι ἄρα πλούτου μοίρας τὴν πολιτείαν [γρ. ἐξουσίαν] ἡλλάξατο, καὶ, ὥσπερ ἄλλο τι, τὰς πόλεις μεμίσθωται. Οἶδεν οὖν ὅτι διὰ τοῦτο σεμνός τέ ἐστι, καὶ ὑψοῦ κἀθῆται, περιθλεπόμενος ὑπὸ πολλοῦ τε ἄλλου λῆώ, καὶ τῶν εὖ ἡκόντων δικαίων τε καὶ πενήτων. Ἀλλὰ σύ τι ποιεῖ ἀρετῆς ζηλωτὸν καὶ πενία συνῆ, μὴ λανθανέτω σε φρόνησις ἀνδρός, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ὁ λοιπὸς ἐσμὸς τῶν ψυχικῶν ἀγαθῶν ἐσθῆτι φαύλῃ κρυπτόμενος· ἀλλ' ἔλκειν τε αὐτὸν ἐν μέσῳ, καὶ ἄξιον δημοσιεῦσαι τὴν ἀρετὴν, ἣν οὐκ ἄξιον οἰκουρεῖν, ἀλλ' ὑπαιθρον εἶναι καὶ ἐναγώνιον. Εὖ γάρ ἴσθι, σὺ μὲν ἐκείνους ἐν τῷ παραυτίκα κηρύξεις· ὁ δὲ ἀνακεκηρυγμένος αὐτὸς ἔσθ' διὰ παντός, δεῖγμα δούς τῇ διαδοχῇ τοῦ χρόνου βασιλείας εὐδαίμονος. Κἂν οὕτω ποιήσης, ταχὺ πολλοὺς ὄψει πλοῦτον εἰργασμένον αἰσχυνομένους, καὶ ἄλλους ἐγκαλλωπιζόμενους ἀθαιρέτῳ πτωχείᾳ· καὶ μεταπεσοῦνται τοῖς ἀνθρώποις αἱ νῦν περὶ αὐτὸν ὑπολήψεις, τὸ [forte τῷ] πλοῦτον ἐξευρεῖν ὄνειδος εἶναι, καὶ ἐν σεμνότητος μοίρᾳ πενίαν τηρῆσαι. Ὡς πολλῶν ὄντων ἃ δέδωκεν ὁ Θεὸς βασιλείᾳ ζηλωτὰ καὶ μακάρια, οὐδενὸς ἦττον, εἰ μὴ καὶ παντὸς μᾶλλον ἀγασθείη τις ἂν αὐτῆς, καὶ ὑμνήσειε τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀρχομένων ἰσχύν, ὅτι μετατίθησι βασιλεὺς δόξαν ἡθους ἐγκεκαυμένην ἔθει παλαιῷ, καὶ τρυφῇ τῇ πρώτῃ, τῷ φαίνεσθαι τάναντία τιμῶν καὶ περὶ πλείστου ποιούμενος. Ὅτῳ γάρ βασιλεὺς χαίρει, τοῦτ' εὐθὺς αὖξιν ἀνάγκη, καὶ ὑπὸ πλείστων ἐπιτηδεύεσθαι.

commendatum. Quod si ita feceris, multos statim videbis, quos partarum divitiarum pudeat; alios etiam, qui voluntariæ mendicitatis nomine sibi placeant: ex eoque, quod probrosa sit divitiarum conquisitio, paupertas vero honestissimo in loco habeatur, inveterata jam de illis inter homines opinio dilabetur. Nam cum plurima sint a Deo regiae dignitati præstabilia beataque concessa, tum non minus, imo multo magis, quam cætera omnia vim eam mirabitur quispiam, et prædicabit, quam in subjectorum sibi animis præcipuam habet: propterea quod rex quamlibet ingenii opinionem veteri consuetudine, et antecedentibus deliciis inustam tunc nullo negotio mutat, cum id quod contrarium est in pretio habere, maximique facere videtur. Quocunque enim rex gaudet, hoc subinde invalescere, studioseque a plerisque affectari necesse est.

κβ'. Ἄλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, ἐθέλω τι καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτὸς ἐμαυτοῦ παιδικῶν εὐξασθαι. Ἐρασθείης, ὃ βασιλεῦ, φιλοσοφίας καὶ παιδείας ἀληθινῆς. Ἀνάγκη γάρ ἐκ τῶν εἰρημένων συνεργαστάς σοι γενέσθαι πολλοὺς, ὧν τι καὶ ὄφελος. Ἐπεὶ νῦν

A facilius, quam multos cognoscet, eosdemque facilius recte secusve administrantes sentiet. Virtutis porro, non divitiarum, ut nunc assolet, inita ratione, magistratuum delectus habeatur. Quandoquidem medicis corpus committimus, non qui ditissimi, sed quicunque demum suæ artis peritissimi sint. Magistratus vero præ divite multo magis is eligendus est, qui regendorum hominum peritia valet, quoniam plura ob id ipsum, pejus meliusve constituta ne sint, periculum imminet. Quid enim, si quis ex hoc ipso, quod improbus esset, divitias congegisset, num ab illo æquum est magistratum geri, potius quam ab altero, qui sit quidem pauper, sed legum tamen justitiæque cultor, et ob idipsum, quod justus est, paupertate laborans pudore non afficitur? Atqui ille sane quomodocunque dives, magistratum pecuniis mercatus, cujusmodi sit æqui distributor idoneus nesciat. Videtur enim, ut ita dicam, non facile is injustitiam odio prosecuturus, nedum pecunias contempturus, aut ex prætorio minime venalium judiciorum forum esse facturus: siquidem credibile non est eum sublato vultu torvis ac rigidis oculis aurum ex adverso intueri posse; contra vero verecundia motum iri, nonnihilque remissurum, ac demum avide amplexurum esse, cui eo ipso gratiam habet, quod parte aliqua divitiarum reipublicæ administrationem permutarit, et ut cæteras venalium rerum, civitates conduxerit. Novit ergo se ejus beneficio in honore esse, sublimique in solio sedere, non solum a numerosa alia plebe, sed etiam ab eximiis viris justis, ac pauperibus magnifice circumspectum. Tu vero fac ut virtutis aliquid in pretio habeatur, quamvis sit cum egestate conjunctum **31** nec te prudentia lateat hominis, aut justitia, reliquaque animi bonorum multitudo sub vili abjectaque veste delitescens: quin potius in medium producas, dignumque censeas qui virtutem omnium oculis subjiciat, quam quidem domi segnem contineri nefas sit; sed sub dio agere, atque inter certamina versari oporteat. Sic enim habeto; illos quidem a te in præsentia collaudatum iri; te vero eum fore perpetuo, cujus nomen hoc præconio celebretur; a quo felicioris

D imperii specimen temporum successionem fuerit Verum cum eo hactenus orationis pervenerim, libet nonnulla in deliciarum mearum gratiam vota concipere. Utinam te, imperator, philosophiæ amor capiat, sinceriorisque disciplinæ. Necesse enim erit ex iis, quæ ante dixi, rivales

tibi esse multos, qui quidem aliquo in honore ac pretio sint. Quandoquidem in præsentia, ut neglectui habetur, periculum est ne penitus exstinguatur, adeoque ne fomentum quidem iis, qui eam accendere voluerint, ullum amplius supersit. Num igitur pro philosophia vota a me modo concepta sunt? An potius ei quidem nihilo deterius futurum est, etiamsi ex hominum consortio secedat? Suum enim apud Deum domicilium habet; circa quem, etiam dum hic versatur, maximam operæ partem collocat; ac quoties delapsam terrestris sedes non recipit, apud patrem manet, merito id ad nos usurpans,

32 Non mihi vestro

Est opus : ipsa Jovis solo me dignor honore.

Humanæ autem res, ea præsente aut absente, sive deteriores sive meliores, omninoque felices aut infelices sunt. Pro his ergo pariter et pro philosophia vota concepimus. Faxit Deus ut ejus voti compos evadam, quod cum Plato nuncupasset, minime est assecutus! Videam per te philosophiam cum imperio conjunctam: neque amplius de regno disserentem me quisquam audiet. Enimvero tacendi nunc tempus est, quoniam hoc uno sum omnia complexus. Quod si contigerit, dedi quod ab initio contendebam, cum oratione me mea simulacrum quoddam regis ostensurum esse promitterem. Revera enim *Sermo rei umbra quædam est*; a te vero vicissim idipsum animatum, ac vitale repetebam. Quod equidem brevi, uti spero, posthac videbo; regisque mihi opus ipsum exhibebis, nisi extra tuas aures sermones isti nostri versentur; sed influant potius, atque in interiores animi recessus subeant. Neque vero sine aliquo numinis afflatu, ad eam cohortationem impulsam esse philosophiam puto, Deo videlicet hac in parte ministrantem, qui ut conjici nullo negotio potest, in amplificandas res tuas studiosius incumbat. Ego vero non immerito primus ex meorum seminum fetu emolumentum aliquod percepero, si qualem te imperatorem fingo, talem aliquando experiar, cum de iis quæ civitates flagitant, ultro citroque sermonem conferam.

γε, ὡς ἡμέλῃται, κίνδυνος ἀποσθῆναι, καὶ μετὰ μικρὸν οὐδ' ἐμπύρευμα λείπεσθαι βουλομένοις ἐναῦσαι. Ἄρα οὖν ὑπὲρ φιλοσοφίας ἡδῦμαι τανῦν; Ἡ τῇ μὲν οὐδὲν μείζον καὶ ἀποικῇ τῶν ἀνθρώπων; Ἐστὶν γὰρ ἔχει παρὰ τῷ Θεῷ, περὶ ὃν καὶ δεῦρο οὔσα τὰ πολλὰ πραγματεύεται· καὶ ὅταν αὐτὴν μὴ χωρῇ κατιοῦσαν ὁ χθόνιος χώρος, μένει παρὰ τῷ πατρὶ, πρὸς ἡμᾶς ἐνδίκως ἂν εἰποῦσα τὸ.

Οὗτι με ταύτης

Χρὲς τιμῆς· φρονέω δὲ τετιμῆσθαι Διὸς αἴσῃ. Τὰ δὲ ἀνθρώπινα πράγματα, παρούσης τε αὐτῆς, καὶ ἀπούσης, χεῖρω καὶ βελτίω, καὶ παντελῶς εὐδαίμονα γίνεται. Ὑπὲρ τούτων οὖν, καὶ ὑπὲρ φιλοσοφίας ἡδῦμαι. Καὶ εἴη γε τυχεῖν τῆς εὐχῆς, ἣν Πλάτων εὐξάμενος οὐκ εὐτύχησεν. Ἴδοιμί σε τῇ βασιλείᾳ προσειληφότα φιλοσοφίαν. Καὶ οὐκ ἔτι ἂν μου πρόσω τις λέγοντός τι περὶ βασιλείας ἀκούσεται. Ἄλλ' ὦρα γὰρ ἤδη σιγᾶν, ὡς ἐν τούτῳ πάντα συνήρηκα. Καὶ γένηται τοῦτο, δέδωκά σοι ὅπερ ἀρχόμενος ἦτησα, λόγῳ μὲν αὐτὸς ὑποσχόμενος ἀνδριάντα βασιλέως σοι δεῖξαι. Καὶ γὰρ ἐστὶ λόγος ὄντως ἔργου σκιή· παρὰ σοῦ δὲ αὐτὸν ἀντήτουν ἔμβιον ἀπολαβεῖν καὶ κινούμενον. Καὶ ὄψομαί γε οὐκ εἰς μακρὰν, καὶ ἀποδώσεις μοι τοῦ βασιλέως τὸ ἔργον, εἰ μὴ θυραυλήσουσιν οἱ λόγοι περὶ τὰ ὤτα, ἀλλ' εἰσρυήσονται τε καὶ τοῖς μυχοῖς τῆς ψυχῆς ἐνδαιιτήσονται. Οὐ μὲν ἄθεε! πείθομαι τὴν φιλοσοφίαν ἐπὶ τὴν παραίνεσιν ἐξωρμηθεῖν, σὺν σπουδῇ τῷ Θεῷ προθυμουμένῳ τὰ σὰ αὐξῆιν, ὡς εἰκάσαι ῥάδιον. Ἐγὼ δ' ἂν δίκαιος εἴην ἀπολαῦσαι πρῶτος τῶν ἐμαυτοῦ σπερμάτων τῆς βλάστης, οἷόν σε πλάττω βασιλέα, τοιούτου πειρώμενος, ὅταν περὶ ὧν αἰτοῦσιν αἱ πόλεις, παρέχω λόγον καὶ δέχωμαι.

MONITUM IN SEQUEM LIBELLUM.

Libri hujus argumentum pete ex epist. 154, ex qua scriptum illum esse cognosces adversus imperitos quosdam et a Musis aversos homines, qui cum humanitatis omnis ac liberalium ipsi disciplinarum expertes essent, earum in Synesio damnabant studium; hoc illi vitio dantes, quod multa passim in scriptis suis de poetis, et aliis elegantioribus auctoribus aspergeret. Tum ideo vellicabant, quod exemplaria penes se haberet minus emendata. Utrumque ergo crimen hoc in libro diluit, ac liberalium imprimis artium, et politioris doctrinæ causam pari suavitate et eruditionis copia defendit.

ΕΚ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΥ, ΠΕΡΙ ΔΙΩΝΟΣ.

DE DIONE, EX PHILOSTRATO.

Δίωνα δὲ τὸν Προυσαῖον οὐκ οἶδ' ὅ τι χρὴ προσ-
 ειπεῖν, διὰ τὴν ἐς πάντα ἀρετὴν. Ἀμαλθείας
 γὰρ κέρας ἦν (τὸ τοῦ λόγου), ξυγκείμενος μὲν
 τῶν ἀρίστα εἰρημένων τοῖς ἀρίστοις, βλέπων δὲ
 πρὸς τὴν Δημοσθένους ἡγῶν, καὶ Πλάτωνος, ἣ
 καθάπερ αἱ μαγάδες τοῖς ὀργάνοις προσηχεῖ ὁ
 Δίων τὸ ἑαυτοῦ ἴδιον ξὺν ἀφελείᾳ ἐπεστραμμένη.
 Ἀρίστη δὲ ἐν τοῖς Δίωρος λόγοις καὶ ἡ τοῦ ἥθους
 κρᾶσις. Ὑβρίζουσας τε γὰρ πόλεις πλεῖστα ἐπι-
 πλῆξας, οὐ φιλολοιδόρος, οὐδὲ ἀηδὴς ἔδοξεν,
 ἀλλ' οἷον ἱππῶν ὕβριν χαλινῷ καταρτύνων μᾶλ-
 λον ἢ μάστιγι. Πόλεων τε εὐνομουμένων ἐς ἐπαλ-
 νους καταστάς, οὐκ ἐπαίρειν αὐτάς ἔδοξεν, ἀλλ'
 ἐπιστρέφειν μᾶλλον, ὥς ἀπολουμένας, εἰ μετα-
 βάλλονται. Ἦν δὲ αὐτῷ καὶ τὸ τῆς ἄλλης φιλο-
 σοφίας ἥθος οὐ κοινόν, οὐδ' εἰρωνίζον, καὶ ἐμβρι-
 ῶς μὲν ἐγκείμενον, κεχρωσμένον δὲ οἷον ἡδύ-
 σματι, τῇ πραότητι. Ὡς δὲ καὶ ἱστορίαν ἱκανὸς
 ἦν συγγράφειν, δηλοῖ τὰ Γετικά. Καὶ γὰρ δὴ καὶ
 ἐς Γέτας ἦλθεν, ὁπότε ἡλᾶτο τὸν δὲ Εὐβοέα, καὶ
 τὸν τοῦ Ψιτταχοῦ ἐπαινον, καὶ ὁπόσα οὐχ ὑπὲρ
 μεγάλων ἐσπούδασται τῷ Δίῳ, μὴ μικρὰ ἡγώ-
 μεθα, ἀλλὰ σοφιστικά. Σοφιστοῦ γὰρ τὸ καὶ ὑπὲρ
 τοιούτων σπουδάζειν. Γερόμενος δὲ κατὰ χρό-
 νους, οὗς Ἀπολλωνίος τε ὁ Τυανεύς, καὶ Εὐ-
 φράτης ὁ Τύριος ἐφιλοσόφουν, ἀμφοτέροις μὲν
 ἐπιτηδεύων εἶχε, καὶ τοὶ διαφορομένοις πρὸς ἄλ-
 λήλους, ἔξω τοῦ φιλοσοφίας ἥθους. Τὴν δὲ ἐς
 τὰ Γετικά ἔθρη πάροδον τοῦ ἀνδρός, φυχὴν μὲν
 οὐκ ἀξιῶ ὀνομάζειν, ἐπεὶ μὴ προσετάχθη αὐτῷ
 φυγεῖν· οὐδὲ ἀποδημῶν· ἐπειδὴ τοῦ φανεροῦ
 ἐξέστη, κλέπτων ἑαυτὸν ὀφθαλμῶν τε καὶ ὧτων,
 καὶ ἄλλα ἐν ἄλλῃ γῇ πράττων, δέει τῶν κατὰ τὴν
 Ῥωμαίων τυραννίδα, ὑφ' ᾧ ἡλαυνέτο φιλοσοφία
 πᾶσα. Φυτεύων δὲ καὶ σκάπτων, καὶ ἐπαρτῶν
 βαλαρείοις καὶ κήποις, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὑπὲρ
 τροφῆς ἐργαζόμενος, οὐδὲ τοῦ σπουδάζειν ἡμέ-
 λει, ἀλλ' ἀπὸ δυοῖν βιβλίων ἑαυτὸν ξυνεῖχε·
 ταυτὶ δὲ ἦν ὁ τε Φαίδων ὁ τοῦ Πλάτωνος, καὶ
 Δημοσθένους ὁ Κατὰ τῆς πρεσβείας. Θαμίζων δὲ ἐς
 στρατόπεδα, ἐν οἷσπερ εἰώθει τρύχεσθαι, καὶ
 τοὺς στρατιώτας ὀρῶν ἐς νεώτερα ὀρμῶντας ἐπὶ
 Δομετιανῷ ἀπεσφαγμένῳ, οὐκ ἐφείσατο, ἀταξίαν
 ἰδὼν ἐκραγεῖσαν, ἀλλὰ γυμνὸς ἀναπηδήσας ἐπὶ
 βωμὸν ὑψηλόν, ἤρξατο τοῦ λόγου ὧδε·

33 Dio vero Prusæus quonam potissimum nomine
 sit appellandus nescio, ob singularem ejus in omnibus
 rebus præstantiam. Fuit enim (quod aiunt) Amal-
 theæ cornu; ac, quod ad dicendi quidem attinet fa-
 cultatem, cum eloquentissimis quibusque comparan-
 dus. Platonis enim ac Demosthenis dicendi morem
 imitatus est; cui quidem in proprio eloquendi genere
 candore quodam, ac contorta simplicitate respondet,
 non minus quam musicis instrumentis assonant so-
 norum retinacula. Optima vero ac laudatissima est
 in Dionis orationibus affectuum temperatio. Quoties
 enim impotentes et insolentes respublicas increpat,
 neque contumeliosus, neque importunus videtur; sed
 perinde earum, ut equorum, ferociam freno potius
 quam flagello compescere. Sin ad optimis legibus
 institutas civitates laudandas se conferat, non tam
 erigere, aut ad superbiam excitare, quam continere
 videtur, quasi citius interituras, si alium in statum
 degeneraverint. Sed et reliquum philosophandi in-
 stitutum tenuit non omnibus expositum, neque simu-
 landi artifex; sed ejusmodi, ut gravitate quadam
 instaret, non secus ac condimento, insita sibi hu-
 manitate temperata. Quam porro historiæ scribendæ
 aptus fuerit, argumento sunt ab eo scripta Getica.
 Getas enim tunc, cum errando circumiret, pervenit.
 Quod autem ad Euboicum et Psittaci Encomium
 attinet, cæteraque, quæ de minus seriis rebus sunt a
 Dione conscripta, ne quis levia hæc aut parva cen-
 seat, sed sophistæ potius proposito consentanea.
 Etenim sophistæ ista quoque studiose tractanda
 sunt. Ac cum in ea tempora incidisset, quibus Apol-
 lonius Tyaneus et Euphrates Tyrius philosophiam
 profiterentur, utroque familiariter usus est, præter-
 quam in philosophiæ ratione, cum ii a se invicem
 dissiderent. Nec vero illius ad Getas profectionem
 exsilium fuisse crediderim, cum imperatoris jussu
 non fuerit deportatus; sed neque peregrinationem,
 quoniam is ex hominum consuetudine penitus ereptus
 est, seseque omnium oculis atque auribus subduxit;
 alia in aliis regionibus agens, quod Romanorum ty-
 rannidem pertimesceret, a qua omnis erat expulsa phi-
 losophia. **34** Cæterum cum aut serendis arboribus,
 aut fodiendo solo aut hauriendæ ad balnea vel hortos
 aquæ, aut aliis ejusmodi victus gratia operam suam
 locaret, studiorum interim nequaquam securus fuit;
 sed duobus libellis per totum illud tempus sese susten-

tavit: hi erant Platonis Phædon, et Demosthenis oratio de falsa legatione. Tandem cum in castra ventitaret,
 in quibus labores exantlare solebat ac milites animadverteret ob tyranni cædem novas res molientes,

non id negligendum sibi duxit tanta præsertim consternatione ac perturbatione suborta; sed in sublimem aram nudus ex improviso insiliens, orationem hunc in modum exorsus est:

Deposuit laceras vestes astutus Ulysses.

Quæ cum dixisset, palamque secisset, se non mendicum, aut ejusmodi hominem, qualem existimaverant, sed Dionem se esse sapientem, acerrime in tyrannum invectus est, militesque docuit consultius agere qui Romanis morem gererent. Etenim vis ea hominis ad persuadendum fuit, ut eos quoque qui Græcas litteras accurate non callerent, suavissime demulceret. Sane Trajanus imperator Romæ illum in aureum currum assumens, quo inveci imperatores confectis bellis triumphant, sæpissime ad Dionem conversus: « Quidnam, aiebat, dicas nescio, te vero non minus ego quam me ipsum diligo. » Porro inter ea quæ in Dionis orationibus artificiosa et sophistica reperiuntur, præcipuæ sunt rerum in loquendo expressæ similitudines, quibus quamvis frequenter utatur, at efficax validusque est, et rerum quas sibi proponit naturæ haud dissimilis.

A Αὐτὰρ ὁ γυμνώθη ῥακέων πολύμητις Ὀδυσσεύς· καὶ εἰπὼν ταῦτα, καὶ δηλώσας ἑαυτὸν, ὅτι μὴ πτωχὸς, μηδ' ὄν φοντο, Δίῳ δὲ εἶη ὁ σοφὸς, ἐπὶ μὲν τὴν κατηγορίαν τοῦ τυράννου πολὺς ἐπνευσε, τοὺς δὲ στρατιώτας ἐδίδαξεν ἄμεινον φρονεῖν τὰ δοκοῦντα Ῥωμαίοις πράττοντας. Καὶ γὰρ καὶ ἡ πειθὼ τοῦ ἀνδρὸς οἷα καταθέλξει καὶ τοὺς μὴ τὰ Ἑλλήνων ἀκριβοῦντας. Τραϊανὸς γοῦν αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἐς τὴν χρυσῆν ἄμαξαν, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολέμων πομπὰς πομπεύουσιν, ἔλεγε θαμὰ ἐπιστρεφόμενος πρὸς τὸν Δίωνα, « Τί μὲν λέγεις οὐκ οἶδα, φιλῶ δέ σε ὥς ἑμαυτὸν. » σοφιστικώτατος δὲ τοῦ Δίῳτος αἱ τῶν λόγων εἰκόνες, ἐν αἷς εἰ καὶ πολὺς, ἀλλὰ καὶ ἐνεργῆς, καὶ τοῖς ὑποκειμένοις ὁμοίος.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΔΙΩΝ

Η ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΟΝ ΔΙΑΓΩΓΗΣ.

SYNESII DIO

VEL DE IPSIUS VITÆ INSTITUTO.

35 1. Philostratus Lemnius, sophistarum qui ad C sua usque tempora floruerunt, Vitas describens, duo in ipso statim exordio eorum genera constituit: unum illorum qui hoc ipsum, quod esse dicuntur, sophistæ sunt; alterum eorum qui, cum philosophiam profiterentur, ob singularem in dicendo facundiam, inter sophistas annumerati sunt. Quorum ex numero fuisse Dionem ait, unaque cum eo et Carneadem Atheniensem, et Leonem Byzantinum recenset, aliosque pene innumeros, qui philosophiam alioqui vitæ professione consecrati, sophisticum dicendi genus amplexi sunt. Quibus et Cnidium Eudoxum addit, virum discipulorum Aristotelis facile principem, et ejus imprimis astronomiæ peritum, quæ per illa tempora florebat. Dio vero, ob insignia linguæ ornamenta, quam ille D auream habuit, in iis omnibus quæ scripsit, ut et

α'. Φιλόστρατος μὲν ὁ Λήμνιος ἀναγράφων τοὺς βίους τῶν μέχρις αὐτοῦ σοφιστῶν, ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου δύο μερίδας ποιεῖ, τῶν τε αὐτὸ τοῦτο σοφιστῶν, καὶ τῶν ὅσοι φιλοσοφήσαντες διὰ τὴν εὐστομίαν ὑπὸ τῆς φήμης ἐς τοὺς σοφιστὰς ἀπηνέχθησαν· καὶ τάττει τὸν Δίωνα μετὰ τούτων· ἐν οἷς Καρνεάδην τε καταλέγει τὸν Ἀθηναῖον, καὶ Λέοντα τὸν Βυζάντιον, καὶ συχνοὺς ἄλλους καταβιῶσαντας μὲν ἐπὶ φιλοσόφου προαιρέσεως· λόγου δὲ ἰδέαν σοφιστικὴν ἡρμοσμένους· ἐν οἷς ἀριθμεῖ καὶ τὸν Κνίδιον Εὐδοξόν (1), ἄνδρα τὰ πρῶτα τῶν Ἀριστοτέλους ὁμιλητῶν, ἀλλὰ καὶ ἀστρονομίας εὖ ἤκοντα, ὁπόσῃν ὁ τότε χρόνος ἐπρέσβευεν. Ἡμῖν δὲ ὁ Δίων τῇ μὲν περιβολῇ τῆς γλώττης, ἣν χρυσῆν εἶχεν, ὥσπερ καὶ λέγεται, σοφιστῆς ἔστω διὰ πάντων τῶν ἑαυτοῦ, εἴ τις ἀξιοῖ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς φωνῆς σοφιστικὸν ἀγώνισμα οἶσθαι· καὶ τοι καὶ τοῦτο μετὰ μικρὸν ὁποῖον

DION. PETAVII NOTÆ.

(1) [XIV] Καὶ τὸν Κνίδιον Εὐδοξόν. Aristotelis Eudoxum fuisse discipulum, id vero falsum est, et in eo multum hallucinatus est Synesius. Vide

Laert. et Strabonem lib. xviii. Quinetiam laudatum invenies ab Aristotele, Eth. x, c. 1.

ἔστιν ἐξετάσομεν· τὴν δὲ προαίρεσιν οὐχ εἷς ὁ Δίων, οὐδὲ μετὰ τούτων τακτέος, ἀλλὰ μετὰ Ἀριστοκλέους (2), ἀπεναντίας μέντοι κάκεινῳ. Ἀμφω μέν γε μεταπεπτώκασιν· ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ φιλοσόφου καὶ μάλα ἐμβριθοῦς, καὶ πρόσω καθεικότος τὸ ἐπισκύνιον, ἐτέλεσεν εἰς σοφιστάς, καὶ τρυφῆς ἀπάσης οὐχ ἤφατο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐς ἄκρον ἐλήλακεν· ἐννεάσας δὲ τῇ προστασίᾳ τῶν ἐκ τοῦ Περιπάτου δογμάτων, καὶ συγγράμματα ἐξενηνοχῶς εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἄξια φιλοσόφου σπουδῆς, οὕτω τι ἦττων ἐγένετο δόξης σοφιστικῆς, ὥς μεταμέλειν μὲν αὐτῷ γηρῶντι τῆς ἐν ἡλικίᾳ σεμνότητος· κόψαι δὲ τὰ Ἰταλικά τε καὶ Ἀσιανὰ θεάτρα μελέταις ἐναγωνιζόμενον. Ἀλλὰ καὶ κοττάβοις ἐδεδώκει (3), καὶ αὐλητρίδας ἐκόμιζε (4)· καὶ ἐπήγγελλεν ἐπὶ τούτοις συσσίτια· ὁ δὲ Δίων ἐξ ἀγνώμονος σοφιστοῦ, φιλόσοφος ἀπετελέσθη· τὴν δὲ τύχην δὲ μᾶλλον ἢ γνώμην χρησάμενος, τὴν τύχην

A esse dicitur, *sophistæ nomen obtineat, si quis eloquentiæ exercitationem sophisticum certamen esse contendat. De quo tamen cujusmodi sit, paulo post inquiremus. Verum quod ad vitæ institutum attinet, non uniusmodi est Dio; neque inter illos, sed cum Aristocle potius recensendus, diversa tamen ab eo ratione. Utrique enim desciverunt: sed hic ex philosopho gravi cumprimis, et supercilium mirum in modum submittente, in sophistam degeneravit; ac deliciarum generi omni non indulsit modo; sed ad summum quoque pervenit. Cumque in tuendis Peripateticorum dogmatibus totum ætatis tempus contrivisset, scriptaque in Græcos quamplurima edidisset philosophiæ studio digna, usque adeo sophisticæ gloriæ desiderio succubuit, ut senem ejus, quam juvenis præ se semper habuerat, morum gravitatis pœniteret, omniaque Italiæ atque*

DION. PETAVII NOTÆ.

(2) Ἀλλὰ μετ' Ἀριστοκλέους. Citatur ab Eusebio lib. xi *De præp.* pag. 300, et Theodoro orat. xii *Contra Græcos*.

(3) Ἀλλὰ καὶ κοττάβοις ἐδεδώκει. Sic apud Eurip. *Phæniss.* :

Ὁ δ' ἡδονῇ δούς, etc.

De cottabis, quod genus convivalis ludi fuit, quædam olim in adversaria retulimus ex Athenæo, lib. xi et xv, Polluce lib. vi, c. 19, Aristophanis Scholiaste, præsertim ad Irenen, Suida et Hesychio; quæ in studiosæ juventutis gratiam hoc loco non pigebit ascribere. Ac cum mira in eo ludo varietas exstiterit, nos eam omnem methodi gratia in tria genera partiemur; unicuique deinde generi certas formas subjiciemus. Neque vero per singula capita auctorum, unde illa sumpta sunt, verbis ac testimoniis utemur; ne identidem interpellanda oratione longiores esse cogamur. Satis est universe, quorum e scriptorum fide ista promentur, ac quibus ex eorum libris, adnotasse.

Primum cottabi, vel cottabismi genus cæteris simplicius fuit, in quo nihil præter illisi liquoris sonitum captabant: quod tribus modis faciebant. Aut enim potus residuum in pavementum jaciebant, vincebatque qui clariorem sonum edidisset. Ita Xenophon ii *Ἑλλην.* ait Theramenem a Critia tyranno cicutam bibere jussum, ἀποκοττάβισαι quod ex potione supererat. Quod sic expressit Cicero *Tuscul.* i: *Reliquum sic e poculo ejecit, ut id resonaret.* Aut in subjecta minora vasa in altum ejaculatus cadebat liquor; ac similiter laudabatur, qui majorem sonum fecisset. Aut denique lignum arretarium candelabri in modum statuebatur, quod acetabuli simile vas attollebat: et in hoc potus reliquias e longinquo jactabant, vincebatque qui vasculum attigisset.

Genus cottabi secundum fuit, in quo id quærebatur, ut vasa quædam in subjectam aquam mergerentur. Cujus duplex fuit ratio. 1. Pelvi simile vas aqua plenum in medio ponebatur, et in eo vase poculum innatabat, dispositis in pelvis ambitu myrteis ramis. Tum vero unicum [XV] illud poculum ejaculato liquore certamen erat deprimere; 2. in labrum illud aqua plenum, non unum, sed complura mittebantur acetabula quorum qui plura stillatitia profusione demersisset, præmium auferebat.

Tertium genus κατακτόν, id est *deorsum pensile*, vel *sidens*, appellatur: cujus tres formas invenio. Prima fuit ejusmodi. Virgæ oblongæ candelabri instar in pavementum depactæ transversa imponebatur altera, quæ utrinque velut in trutina vergebat,

singulis appensis lancibus: quibus duæ aquæ crateræ supposebantur. Sub aqua sigillum erat æneum deauratum, quem μάνην vocabant. Tum ludentium quilibet phialam vino plenam manu tenens, atque e longinquo stans, vinum omne stillatim effundebat in lancem, ut ea pondere degravata, et in aquam subsidens sigilli pulsaret caput, ac sonum ederet. Quod si vinum e lance non effunderetur, victor habebatur, sin minus, victoria cadebat. Altera fuit, cum lanx in manen decidens candelabro impositum eum in subjectam pelvim decuteret.

Tertia demum, cum ex utraque trutinæ parte ellychnia, et sub his cymbia pendebant, labro aquæ supposito; post altera parte depressa in aquam ellychnia demittebantur, quæ vicissim sublata, parte altera subsidente, aquam in cymbia depluebant. Vincebat qui plura contigisset cymbia. Hæc cottaborum fere varietas fuit. Κότταβος porro tam vasis nomen erat quam præmii, quod et κοττάβιον dicebant Λάταξ, seu λατάγη residuum potus appellabatur, quod e poculo jaciebant. Ἀγκύλη nominata est ejaculatio ipsa ab circumactu manus, et flexu. Nam in profundendo liquore certa quadam ratione brachium contorquebant. Μάνης effigies ænea fuit sub aqua delitescens; aut imposita candelabro, ac nonnunquam candelabrum ipsum manis habebat formam.

Victoris fere præmium erat cottabus ipse, sive vas, in quod humor effundebatur: tum ova, et liba, seu placentæ ex sesamo et melle, quem σησαμῶντα vocabant; vel ex tritico et melle, quem πυραμῶντα dicebant. Operæ pretium est vero priscorum circa id ludi genus insaniam apud Athenæum legere: quæ eo progressa est, ut uni illi rei rotundi œci fabricarentur, uti cottabo in medio constituto, æquis spatiis certamen fieret. Hæc ille lib. ii.

(4) Καὶ αὐλητρίδας ἐκόμιζε. Philostratus *Ἡδονάς* τε, ὁπόσαι λυριῶν τε καὶ αὐλῶν, καὶ εὐφωνίαι (forte εὐφωνίας) εἰσὶ, πάσας εἰσηγάγετο εἰς τὴν διαίταν. Augustinus iii *De civit.*, cap. 21, ait post Cn. Manlii triumphum de Gallogræcia inductas in convivium psaltrias. At Theodosius ministeria ejusmodi lasciva psaltriasque comensationibus adhibere lege prohibuit. Aurelius Vict. Exstatque lex lib. xv, *Cod. Th., De scenicis*. Quod sequitur ἐπήγγελλεν ἐπὶ τούτοις συσσίτια. Idem est ac condicere, hoc est, ut ait Festus, dicendo denuntiare: Plautus *Sticho* :

Aliud id ne vos miremini homines servulos Potare, amare, atque ad cœnam condicere; Licet hoc Athenis nobis.

36 Asiae theatra declamationibus obtunderet. Quin etiam cottabis indulgere, ac tibicinas secum habere coepit, et in hæc oblectamenti genera epulas condicere. Dio autem, ex improbo et importuno sophista, philosophus tandem evasit, fortunaque magis quam consilio usus, fortunam ipse suam enarravit. Eum vero, qui illius vitam describeret, consentaneum erat vitæ in homine dupliciter distinguere: neque eum adeo simpliciter Carneadi et Eudoxo, aliisque id genus ascribere; quorum quaecunque materiam sumpseris, ea philosophiæ propria est, sed sophisticè pertractata, hoc est elocutionis ornamentis scite atque eleganter expolita, et cum incredibili venustate conjuncta. Ideo ab hominibus, quos blando orationis lepore demulcerent, sophistæ nomen habere meruerunt. Illi autem libentissime id mihi rejecturi fuisse videntur, nec sibi oblatum admisisse, cum philosophia, posteaquam nuperrime Plato in eam appellationem insurrexisset, id ipsum probri ac contumeliæ loco duceret. Ille vero utrumque vitæ genus splendide ac cum honore professus est, suisque ipse secum argumentis pugnat, cum ab oppositis inter se institutis profectas orationes ediderit. Necesse est profecto, vel ob ipsum potissimum sermonum dissidium, quæ de hoc homine habemus silentio non prætermittere. Nam quam deinceps subjicit ejusdem excusationem, quod psittaci laudes oratione scripsisset, quod sophistæ ne ista quidem neglectui habenda sint, convincendi ipsius argumentum videri potest, qui hominem antea calumnia affectum dixerat, quod cum philosophus esset, perperam inter sophistas compelleretur. Hæc enim ejus verba sunt: *Sophistas autem veteres non modo ex oratoribus eos appellarunt, qui eximii in dicendo et illustres essent, sed ex philosophis eos, qui eloquendi copia erant et ubertate præditi. De quibus imprimis dicamus necesse est; quandoquidem cum sophistæ non essent, sed esse viderentur, in eam appellationem transierunt.* Deinde manifesto philosophos dinumerat; in queis et Dionem, et post Dionem alios, de quorum postremo dicendi finem faciens: *Hæc habuimus, inquit, quæ de eo genere philosophorum diceremus, qui inter sophistas habiti sunt.* Idipsum paululum immutatis verbis **37** asserens, eos, quanquam sophistæ non essent, id tamen sibi nomen vindicasse. Atqui alio quodam in loco dubitare sese ait quam in chori parte ancipitem, et ambidextrum hominem collocare debeat. Quorsum igitur antea dixisti? Quorsum subjecisti, eum id

A αὐτὸς διηγῆσατο. Ἦν δὲ δὴ καὶ τοῦ γράφοντος βίον διηγῆσασθαι τὴν περὶ τὸν ἄνδρα διπλόην· ἀλλὰ μὴ ἀπλῶς οὕτω συγκαταριθμῆσαι τοῖς ἀμφὶ Καρνεάδην καὶ Εὐδοξὸν· ὧν ἦν τινα ἂν λάβῃς ὑπόθεσιν, φιλόσοφος ἐστὶ μεταχειρισμένη σοφιστικῶς, τοῦτ' ἐστὶ λαμυρῶς ἀπηγγελημένη καὶ δεξιῶς, καὶ πολλὴν τὴν ἀφροδίτην ἐπαγομένη. Ταύτη καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, οὓς λέγοντες ἐκλήλουν τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων, ἡξιοῦντο τῆς προσηγορίας τοῦ σοφιστοῦ· αὐτοὶ δ' ἂν ἀπαξιῶσαι [γρ. ἂν ἐπαξιῶς] ἐμοὶ δοκοῦσι, καὶ οὐ διδόμενον δέξασθαι, φιλοσοφίας ἐν ὀνόματι τοιοῦτο τιθείσης, ἄρτι τοῦ Πλάτωνος ἐπαναστάντος τῷ ὀνόματι. Ὁ δὲ, προύστη τε λαμπρῶς τοῖν βίοις ἐκατέρου χωρὶς, καὶ ταῖς ὑποθέσεσι μάχεται αὐτὸς ἑαυτοῦ, λόγους ἐξενεγκὼν ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἐνστάσεων. Χρὴ δὴ πού καὶ δι' αὐτὴν οὐχ ἥκιστα τὴν ἐν τοῖς λόγοις διαφορὰν μὴ σεσιγῆσθαι τὰ περὶ τὸν ἄνδρα. Ὅπερ γὰρ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτά φησιν, ἀπολύων αὐτὸν αἰτίας συνθέντα ἔπαινον ἐπὶ ψιττακῷ τῷ ὄρνιθι· σοφιστοῦ γὰρ εἶναι μὴδὲ τούτων ὑπεριδεῖν· αὐτοῦ μὲν ἂν ἔλεγχος εἶναι δόξειε, προειπόντος ὅτι τῶν συκοφαντούμενων ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις φιλόσοφος ὧν, εἰς τὸν σοφιστὴν ἔλκεται. Λέγει γὰρ οὕτω· *Σοφιστὰς δὲ οἱ παλαιοὶ ἐπωνόμαζον, οὐ μόνον τῶν ῥητόρων τοὺς ὑπερφωνοῦντάς τε καὶ λαμπροὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν φιλοσόφων τοὺς σὺν εὐροίᾳ ἐρμηνεύοντάς.* Ὑπὲρ ὧν ἀνάγκη πρότερον εἰπεῖν· ἐπειδὴ οὐκ ὄντες σοφισταὶ, δόξαντες δὲ, παρῆλθον εἰς τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην. Εἴτα σαφῶς φιλοσόφους ἄνδρας ἐξαριθμεῖται· μεθ' ὧν δὴ καὶ τὸν Δίωνα, καὶ μετὰ Δίωνα ἄλλους, ὧν περὶ τοῦ τελευταίου παυόμενος· *Τοσαῦτα, φησὶ, περὶ τῶν φιλοσοφησάντων ἐν δόξῃ τοῦ σοφιστεῦσαι.* Ταῦτόν ἐτέρως εἰπὼν, ὅτι μὴ ὄντες σοφισταὶ, τοῦ ὀνόματος ἐπεβάτευσαν. Καίτοι μεταξὺ πού φησιν ἀπορεῖν οἱ χοροῦ τάξει τὸν ἄνδρα, περιδέξιον δὴ τινα ὄντα (5). Τί οὖν προείπας; τί δὲ ἐπεῖπας, ὅτι τοῦτο μὲν ἐστὶν, ἐκεῖνο δὲ φαίνεται; Ἄλλ' ἐγώ γε οὐ μικρολογοῦμαι πρὸς τὰς ἐναντιολογίας· συγχωρῶ δὲ τὸν Δίωνα φιλόσοφον ὄντα παίζειν τὰ σοφιστῶν, εἰ μόνον πρῶτός ἐστι καὶ ἡλικίᾳ φιλοσοφία, καὶ μηδαμοῦ μὴδὲν ἐπηρέακεν αὐτῇ, μὴδὲ ἐπ' αὐτῇ ξυντέθεικε λόγους ἰταμούς τε καὶ κακοήθεις. Ἄλλ' οὗτός γε πλεῖστα δὴ καὶ μάλιστα σοφιστῶν εἰς φιλοσόφους τε καὶ φιλοσοφίαν ἀπηναισχύντηκεν. D Ἄτε γὰρ, οἶμαι, φύσεως λαχὼν ἐχούσης ἰσχὺν, καὶ τὸ ῥητορεύειν αὐτὸν ἡλήθευεν (6), ἄμεινον ἀναπεισμένος εἶναι τοῦ ζῆν κατὰ φιλοσοφίαν, τὸ ζῆν κατὰ τὰς κοινὰς ὑπολήψεις. Ὅθεν ὁ τε κατὰ τῶν φιλοσόφων αὐτῷ λόγος ἐσπουδάσθη σφόδρα ἀπεικονισμένος, καὶ οὐδὲν σχῆμα ὀκνήσας· καὶ ὁ πρὸς Μουσώριον

DION. PETAVII NOTÆ.

(5) *Περιδέξιον δὴ τινα ὄντα.* Περιδέξιον Dionem vocat, id est ambiguum, ambidextrum. Gloss., *ambimanus, περιδέξιος, qui et ἀμφιδέξιος.* Quare perperam Cornarius *admodum dextrum* interpretatus est. Symmachus [XVI] lib. ix, epist. 105, *Ut plane Homericæ appellatione usus περιδέξιον, id est ἀμφιμανὸν te esse pronuntiem.*

(6) *Καὶ τὸ ῥητορεύειν αὐτὸν ἡλήθευεν.* Hoc

est, quod rhetoris proprium est, ut non tam vera esse quæ dicit, quam videri velit, reipsa factisque comprobabat. Nam τὸ πιθανόν, quod in vulgi opinione sedit, oratoris proprium est. Aristot. vii *Rhet.* Elegans vero est usus verbi ἀλθεύειν pro eo quod est sine dissimulatione agere, aut reipsa, ac non simulate munus aliquod exercere. Legendumque hic αὐτὸ ἡλήθευε.

ἕτερος τοιοῦτος· οὐ προσγυμναζομένου τῷ τόπῳ τοῦ Δίωνος, ἀλλ' ἐκ διαθέσεως γράφοντος. Ὡς ἐγὼ σφόδρα δισχυρίζομαι· πείσταιμι δ' ἂν καὶ ἄλλον, ὅστις εὖστοχος ἦθους εἰρωνείαν τε καὶ ἀλήθειαν ἐκ παντοδαποῦ λόγου φωράσαι.

præbuerit, nec ullibi in eam unquam contumeliosius insultaverit, neque procacibus et malignis orationibus insectatus fuerit. Verum ille, præter cæteros sophistas, sæpissime gravissimeque in philosophos juxta et philosophiam invectus est. Nam cum, opinor, firmissimis esset ingenii viribus, oratoriam quoque professionem vere et sine ulla dissimulatione sustinuit; satius esse sibi persuadens vitam secundum communem hominum opinionem, quam secundum philosophiæ præscripta comparare. Unde et serio adversus philosophos scripta ea oratio est, quæ expressis rerum similitudinibus, et nullo non figurarum genere refertissima est: et ejusdem generis alia, quam ad Musonium edidit; Dione ipso non ut ad eum se locum exerceret, sed ex animo, et ut affectus erat scribente. Quod ego affirmare omnino non dubitem, alterique facile persuaserim, qui deprehendendæ ex quavis oratione dissimulationis, aut veritatis solertia præditus sit.

β'. Ἐπειδὴ δὲ ἐφιλοσόφησεν, ἐνταῦθα δὴ καὶ μάλιστα ἡ ῥώμη τῆς φύσεως αὐτοῦ διεδείχθη. Ὡς περ γὰρ ἐπιγνούσης ὁψὲ τῆς φύσεως τὸ οἰκεῖον ἔργον, οὐ κατὰ μικρὸν, ἀλλ' ὅλοις τοῖς ἰστίοις ἀπηνέχθη τῆς σοφιστικῆς προαιρέσεως· ὅς γε καὶ τὰς ῥητορικὰς τῶν ὑποθέσεων οὐκ ἔτι ῥητορικῶς, ἀλλὰ πολιτικῶς μετεχειρίσατο. Εἴ τις ἀγνοεῖ τὴν ἐν ταῦτῳ προβλήματι διαφορὰν τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ῥήτορος, ἐπελθέτω μετὰ νοῦ τὸν Ἀσπασίας τε καὶ Περικλέους ἐπιτάφιον, Θουκυδίδου καὶ Πλάτωνος· ἐκάτερος θατέρου παραπολὺ καλλίων ἐστὶ, τοῖς οἰκείοις κανόσι χρινόμενος. Ὁ δ' οὖν Δίων ἔοικε θεωρήμασι μὲν τεχνικοῖς ἐν φιλοσοφίᾳ μὴ προσταλαιπωρῆσαι [γρ. πρὸς τὸ μὴ ταλ.], μηδὲ προσανασχεῖν φυσικοῖς δόγμασιν, ἅτε ὁψὲ τοῦ καιροῦ μετατεθειμένος· δυνασθαι δὲ τῆς στοᾶς ὅσα ἐς ἦθος τείνει, καὶ ἡρρῶσθαι παρ' ὄντινου τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ· ἐπιθέσθαι δὲ τῷ νοουθετεῖν ἀνθρώπους, καὶ μονάρχους καὶ ἰδιώτας, καὶ καθ' ἓνα καὶ ἀθρόους, εἰς ὃ χρῆσασθαι προαποκειμένη τῇ παρασκευῇ τῆς γλώττης. Διό μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν, ἐπιγράψειν ἅπασιν τοῖς Δίωνος λόγοις, ὅτι πρὸ τῆς φυγῆς, ἢ μετὰ τὴν φυγὴν, οὐχ οἷς ἐμφαίνεται μόνοις ἡ φυγὴ, καθάπερ ἐπέγραψαν ἤδη τινὲς, ἀλλ' ἀπαξάπασιν. Οὕτω γὰρ ἂν εἴημεν τοὺς τε φιλοσόφους, καὶ τοὺς αὐτὸ τοῦτο σοφιστικοὺς λόγους διειληφότες ἐκατέρους χωρὶς, ἀλλ' οὐχ ὥς περ ἐν νυκτομαχίᾳ περιτευξόμεθα αὐτῷ, νῦν μὲν βάλλοντι Σωκράτην καὶ Ζήνωνα τοῖς ἐκ Διονυσίων σκώμμασι, καὶ τοὺς [γρ. καὶ τὸ τοὺς] ἀπ' αὐτῶν ἀξιοῦντι πάσης ἐλαύνεσθαι γῆς καὶ θαλάττης, ὡς ὄντας κῆρας πόλεων τε καὶ πολιτείας· νῦν δὲ στεφανοῦντί τε αὐτοὺς καὶ παράδειγμα τιθεμένῳ γενναίου βίου καὶ σώφρονος. Φιλόστρατος δὲ καὶ τοῦτο ἀπεριμερίμνως, τὸν Ἐπαινον τοῦ Ψιττακοῦ καὶ τὸν Εὐβοέα τῆς αὐτῆς προαιρέσεως οἶεται, καὶ ὑπὲρ ἀμφοῖν ὁμοίως εἰς ἀπολογία καθίσταται τὴν ὑπὲρ τοῦ Δίωνος, ὡς μὴ ἐπὶ τοῖς τυχοῦσιν ἐσπουδακέναι δοκεῖν. Τοῦτο δ' ἤδη πλέον ἐστὶ ποιήσασθαι θάτερον. Ὁ γὰρ ἀναγορεύσας αὐτὸν ἐν τοῖς δι' ὀλοκλήρου τοῦ βίου φιλοσοφήσας, προῖων οὐ μόνον ἐνδέδωκε, πρὸς τὸ καὶ σοφιστικόν τι ἔργον εἰργάσθαι τὸν Δίωνα, ἀλλὰ καὶ προσάποστερεῖ τὸν ἄνδρα καὶ τῶν ὄντων ἐκ τῆς φιλοσόφου μερίδος, προσνέμων αὐτὰ τοῖς σοφιστικοῖς. Εἰ γὰρ Εὐβοέα τις ἀφαιρήσεται τοῦ σπουδαίου εἶναι, καὶ

A quidem esse, illud tamen videri? Ego vero in illas sermonis contrarietates nequaquam diligentius inquiram: Dionem autem philosophum fuisse, et sophistica quædam lusisse, libens concesserim, si se æquum tantum, ac pacatum erga philosophiam

B 2. Posteaquam autem sese ad philosophiam contulit, tum ibi vero naturæ vis manifestissime apparuit. Hac enim sero tandem quasi consentaneum sibi munus agnoscente, non paulatim, sed passis velis a sophistica professione abductus est; utpote qui oratorias etiam materias non oratorio amplius, sed politico more tractaret. Si quis vero in eadem ad dicendum re proposita politici et oratoris discrimen ignorat, is Aspasiæ et Periclis epitaphium cum judicio legat, quod est a Thucydide et Platone scriptum: quorum utrumque, si ad proprios canones exigatur, altero longe est præstantius. Dio itaque artificiosis in philosophia præceptionibus non multum insudasse, neque naturalibus placitis animum applicuisse videtur, cum serius sese ad hæc studia transtulisset, sed ex porticu tantum eam expressisse scientiam, quæ ad mores informandos pertinet, ac præ cæteris, qui eo tempore exstiterunt, animum corroborasse: homines vero cum privatos, **38** tum monarchas, singulos atque universos castigandos suscepisse, et ad id comparatam sibi dicendi facultatem instituisse vertere. Propterea consulto factum iri iudico, si singulis Dionis orationibus ejusmodi inscriptio adderetur, ante exsilium, aut ab exilio eas esse scriptas; non iis duntaxat, in quibus aliqua exsilii indicia sunt, ut nonnulli pridem inscripserunt, sed omnibus omnino. Ita enim foret ut nos tam philosophicas quam sophisticas illius orationes separatas a se invicem haberemus, nec in eum, perinde ut in nocturno certamine, incideremus, modo Socratem, aut Zenonem propriis Bacchanalium conviciis lacescentem, eorumque sectatores, quasi civitatum ac rerumpublicarum pestes, terra marique profligandos esse præcipientem; modo eosdem ipsos coronantem, et in exemplum præclaræ ac temperationis vitæ proponentem. Philostratus vero *psittaci Encomium* et *Euboicum* parum considerate eidem instituto tribuit; deque ambo-
C D bus idem Dionis patrocinium instituit, ne minimi momenti res studiose pertractasse videatur: hoc autem nihil aliud est quam in alteram magis propendere partem. Nam qui ipsum inter eos recensisset, qui toto vitæ tempore philosophiam colue-

runt, deinceps non id duntaxat remisit, Dionem aliquando sophistæ officium fecisse, sed in sophisticorum quoque censum referens, ea detraxit insuper, quæ ex philosophico vitæ instituto manarant. Nam si quis *Euboicum* neget serio et de seriis conscriptum, is nullam mihi Dionis orationem facile admissurus videtur, quæ quidem philosophica ab eo nuncupetur. Hæc enim oratio felicioris vitæ informata descriptio est, inopique pariter ac diviti lectu longe dignissima. Nam et tumidos et elatos divitiis animos reprimit, felicitatem docens aliis in rebus consistere; et ob paupertatem animo concidentes erigit, atque ut abjecti minime esse pergant eos præparat: partim quidem ejusmodi narratione, quæ aures suavissima quadam voluptate permulcet; quæ vel Xerxi, Xerxi, inquam, illi, qui innumerabilem exercitum duxit in Græciam, persuadere potuit, venatorem quemdam inter montana Eubææ loca milio vescentem ipso fuisse beatiorem: partim vero optimis vitæ præceptis, quibus qui utitur, eum paupertatis non pudeat, si ne sit quidem vitaturus. **39** Quamobrem rectius a quibusdam opus istud postremo *De regno* tractatui subjicitur: in quo cum quatuor vitæ genera dæmoniaque proposuisset, divitiarum scilicet studio deditum, voluptuarium, ambitiosum, postremum ad quidem, quæ certa sibi invicem similitudine ac proportionem respondent, omnia conscripsit et informat: finem vero operi imposuit, quod reliquum cunque demum tempore deorum fata concesserint.

3. Igitur si Diogenes et Socrates illos excipias, quorum omnium in sermone celebris memoria est; qui et eximia quadam ac præcellenti natura fuisse videntur, neque cujuslibet hominis est eorumdem æmulatio, nisi si quis alicui statim se seciæ philosophorum addixerit: ejusmodi vero vivendi genus quæsieris, quod communem naturam sequatur; quod nihil non capessat, justum, religiosum, propria industria contentum, pro suis facultatibus humanum, ac beneficium: non alia, præter *Euboicum* illum, felix vita describi potest. Quin et Essenos alicubi commendat, beatam prorsus civitatem, quæ ad Mortuum mare sita est, juxta Sodomam in Palæstinæ mediterraneis. Omnino enim ubi ille semel philosophiam aggressus est, et ad instituendos homines studium appulit, nulla est ab eo fructus expers alicujus edita lucubratio. Quod si quis hunc attentius evolverit, in sophisticis civilibusque propositis varium, et non unum in Dione elocutionis genus animadvertet. In illis enim resupinus quodammodo, et cum magnifica decoris ostentatione fertur, pavonis instar sese circumspiciens, et ipso quasi orationis nitore gestiens, ut qui ad id unum collinearet, dicendique facundiam sibi tanquam finem propositam haberet. Ejus rei exemplum esto, seu *Tempe* descriptio, seu *Memnon*: in hoc vero etiam nonnihil inflata, pauloque arrogantior est oratio. At in posterioris temporis libris nihil tumidum, nihil superbum aut elatum videas. Philosophia namque luxuriantis linguæ delicias

ὑπὲρ σπουδαίων συγκαίῃσθαι, οὐ μοι δοκεῖ ῥᾶσ' ἂν [γρ. ῥᾶστον ἂν] ὁ τοιοῦτος ἐγκρίναι τινὰ λόγον τῶν Δίωνος, ὥς γε καὶ φιλόσοφον ὑπ' αὐτοῦ προσειρηθῆναι. Ὡς οὗτός γε [γρ. καὶ οὕτως γε] ὁ λόγος ὑποτύπωσις ἐστὶν εὐδαίμονος βίου, πένητι καὶ πλουσίῳ τοῦ παντὸς ἀνάγνωσμα ἀξιότατον. Ὡδηκός τε γὰρ ἦθος ὑπὸ πλούτου καταστέλλει, τὸ εὐδαιμον ἐτέρωθι δείξας· καὶ τὸ καταπεπτωκός ὑπὸ πενίας ἐγείρει, καὶ ἀταπείνωτον εἶναι παρασκευάζει· τοῦτο μὲν, τῷ καταμελιτοῦντι τὰς ἀπάντων ἀκοὰς διηγήματι, ὅφ' οὐ καὶ Ἐέρξης ἀνεπείσθη, Ἐέρξης ἐκεῖνος ὁ τὴν μεγάλην στρατείαν ἐλάσας ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας, μακαριώτερον ἑαυτοῦ γεγονέναι κυνηγέτην ἄνδρα ἐν τῇ ὀρεινῇ τῆς Εὐβοίας κέγχρους ἐσθίοντα. Τοῦτο δὲ ταῖς ἀρίσταις ὑποθήκαις, αἷς χρώμενος, οὐδεὶς αἰσχύνεται πένιν, εἰ μὴ γε καὶ φεύζεται. Διὸ βελτίους οἱ τάττοντες αὐτὸν μετὰ τὸν ἔσχατον *Περὶ βασιλείας*, ἐν ᾧ τέτταρας ὑποθέμενος βίους καὶ δαίμονας [γρ. βίους εὐδαίμονας], τὸν φιλοχρημάτων τε καὶ τὸν ἀπολαυστικὸν, καὶ τρίτον τὸν φιλότιμον, τελευταῖον δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν εὐφρονα καὶ σπουδαῖον· ἐκείνους μὲν τοὺς κατὰ τὴν ἀναλογίαν [γρ. ἀλογίαν] ἅπαντας γράφει τε καὶ σχηματίζει. Παύεται δὲ τοῦ βιβλίου, τὸ λοιπὸν ἐπαγγεिलाμένος αὐτίκα ἀποδώσειν, ὅτε ποτὲ πεπρωμένος ἐκ θεῶν ἐγένετο.

hæc lætum, et cum virtute conjunctum, ex iis illa est, quamprimum editurum se pollicitus, quo-

γ'. Χωρὶς οὖν τιθέντι τοὺς ἐν τοῖς συχνοῖς λόγοις Διογένης τε καὶ Σωκράτης, οἳ καὶ περιττοὶ τὴν φύσιν ἔδοξαν· καὶ οὐχ ἅπαντός ἐστὶν ὁ τοῖν ἀνδρῶν τοῦτοιν ζῆλος· ἀλλ' ὅστις εὐθὺς αἵρεσιν τινὰ τῶν κατὰ φιλοσοφίαν ὑπέσχετο· τὸν δὲ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν ζητοῦντι, καὶ τὴν ἅπασιν ἐγχειροῦντα, δίκαιον, ὅσιον, αὐτουργόν, ἀπὸ τῶν ὄντων φιλόανθρωπον, οὐκ ἂν ἕτερος ἀντὶ τοῦ Εὐδοέως ἀποδοδομένος εἴη βίος εὐδαιμονικός. Ὅτι καὶ τοὺς Ἑσσηνοὺς ἐπαινεῖ που, πόλιν ὅλην εὐδαίμονα τὴν παρὰ τὸ Νεκρὸν ὕδωρ ἐν τῇ μεσογείᾳ τῆς Παλαιστίνης κειμένην παρ' αὐτὰ που τὰ Σόδομα. Ὁ γὰρ ἀνὴρ ὅλως, ἐπειδὴ τοῦ φιλοσοφεῖν ἤρξατο, καὶ εἰς τὸ νοουθετεῖν ἀνθρώπους ἀπέκλινεν, οὐδένα λόγον ἄκαρπον ἐξενήνοχε. Τῷ δὲ μὴ παρέργως ἐντυγχάνοντι δῆλη καὶ ἡ τῆς ἐρμηνείας ἰδέα διαλλάττουσα, καὶ οὐκ οὕσα μία τῷ Δίῳ, κατὰ τε τὰς σοφιστικὰς ὑποθέσεις καὶ κατὰ πολιτικὰς. Ἐν ἐκείναις μὲν γὰρ ὑπτιάζει καὶ ὠραίζεται, καθάπερ ὁ ταῖς περιθρῶν ἑαυτὸν, καὶ οἷον γαννύμενος ἐπὶ ταῖς ἀγλαΐαις τοῦ λόγου, ἅτε πρὸς ἐν τοῦτο ὄρῳ, καὶ τέλος τὴν εὐφωνίαν τιθέμενος. Ἐστω παράδειγμα ἡ τῶν *Τεμπῶν* φράσις, καὶ ὁ *Μέμνων*· ἐν τούτῳ μὲν γε καὶ ὑπότυφος ἐστὶν ἡ ἐρμηνεία. Τὰ δὲ τοῦ δευτέρου χρόνου βιβλία, ἥκιστ' ἂν ἐν αὐτοῖς ἴδοις χαυνόν τι καὶ διαπεφρονημένον. Ἐξελαύνει γὰρ τοὶ φιλοσοφία καὶ ἀπὸ τῆς γλώττης τρυφὴν, τὸ ἐμβριθές τε καὶ κόσμιον κάλλος ἀγαπῶσα, ὁποῖόν ἐστι τὸ ἀρχαῖον, καὶ κατὰ φύσιν ἔχον, καὶ τοῖς ὑποκειμένοις οἰκείον, οὐ μετὰ τοὺς λίαν ἀρχαίους καὶ Δίῳ ἐπιτυγχάνει διὰ τῶν πραττομένων ἰῶν, καὶ λέγει, καὶ

διαλέγεται. Ἐστὼ παράδειγμα τῆς ἀσφαλῶς καὶ κυ-
ρίως ἐχούσης ἐρμηνείας, ὁ Ἐκκλησιαστικός τε καὶ
ὁ βουλευτικός. Εἰ δὲ βούλει, καὶ ὄντινούν τῶν πρὸς
τάς πόλεις εἰρημένων τε καὶ ἐγνωσμένων (7) προ-
χειρισμένος, ἴδοις ἂν ἑκατέραν ἰδέαν ἀρχαϊκὴν·
ἀλλ' οὐ τῆς νεωτέρας ἡχοῦς τῆς ἐπιποιούσης τῷ
κάλλει (8) τῆς φύσεως, ὅποιαι διαλέξεις ὦν πρόσθεν
ἐμνήσθημεν, ὁ Μέμνων τε καὶ [γρ. ἐμνημονεύσαμεν,
ὁ Μ. ἐστὶ καὶ] τὰ Τέμπη· λόγος δὲ οὗτος ὁ κατὰ τῶν
φιλοσόφων. Κἂν γὰρ οὐ προσποιῇται [γρ. ἀποπροσ.],
πάνυ τοῦ θεάτρου γίνεται καὶ τῆς χάριτος· καὶ οὐκ
ἂν εὖροις ῥητορείαν ἐπαφροδιτοτέραν παρὰ τῷ Δίῳ.
Ὁ καὶ θαυμάσας ἔχω τὴν τύχην φιλοσοφίας, εἰ μήτε
κωμῳδία τῶν Νεφελῶν μᾶλλον εὐδοχιμεῖ. Οὐδὲ γάρ
ἐστὶν ἦντινα μετὰ τῆς Ἰσῆς δυνάμεως Ἀριστοφάνης
ἀπήγγελλε. Τεκμήριον ποιοῦ τοῦ στρογγύλως καὶ

omnino ad theatrum est et leporem apposita; nec
venustius invenias. Quo magis ego philosophiæ
Nubibus sit nobilior. Nullam enim aliam majore vi et facultate elaboravit Aristophanes. Cujus rei
argumento tibi sit, quod convoluta hæc et quasi contorta mira fluendi facilitate pronuntientur.

Κηρὸν διατήξας, εἴτα τὴν ψύλλαν λαβὼν,
Ἐρέδωκεν εἰς τὸν κηρὸν αὐτῆς τὴν πόδε.
Κἄτα ψυγείῃσι περιέφυσαν Περσικαί.
Ταύτας ἀπολύσας, ἀνεμέτρει τὸ χωρίον.

Cera liquata, pulicem captum ferens,
Utrumque ceræ immersit illius pedem.
Sic enecato hæserē circum Persicæ,
Quibus solutis metiebatur locum.

Ἀριστείδην δὲ ὁ πρὸς Πλάτωνα (9) λόγος ὑπὲρ τῶν
τεσσάρων, πολὺν ἐκέρυξεν ἐν τοῖς Ἑλλήσιν. Οὗτος
μὲν καὶ τέχνης ἀπάσης ἀμοιβῶν, ὄνγε οὐδ' ἂν ἐπαγά-
γοις εἶδει ῥητορικῆς, οὐκ οὐκ ἐκ τοῦ δικαίου καὶ [γρ.
δικαίου γε καὶ] τῶν νόμων τῆς τέχνης· συγκαίμενος
δ' οὐν ἀπορρήτῳ κάλλει, καὶ θαυμαστῇ τινι χάριτι,
εἰκῇ πως ἐπιτερπούση τοῖς ὀνόμασι καὶ τοῖς ῥήμασιν.
Οὗτός τε ὁ Δίῳ ἤχμασε μάλιστα ἐν τῷ κατὰ τῶν
φιλοσόφων, ἦντινα καὶ καλοῦσιν ἀκμήν (10) οἱ
νεώτεροι· τοῦτ' ἐστὶν ἡρμόσατο πανηγυρικώτερον
ἄνδρὸς ἀσφαλοῦς· καὶ μέντοι γε εἰς τὴν τοιαύτην
ιδέαν αὐτὸς αὐτοῦ ταύτῃ κράτιστος ἔδοξεν. Οὐ μέν-
τοι τοσοῦτον ὁ Δίῳ ἐξωρχήσατο τὴν ἀρχαίαν ῥητο-
ρικὴν, ἐν οἷς καὶ δοκεῖ σαφῶς ἀναχωρεῖν τῶν οἰ-
κείων ἡθῶν, ὡς ἂν καὶ λαθεῖν ὅτι Δίῳ ἐστὶ, παρα-
κινήσας ἐς τὸ νεώτερον· ἀλλ' εὐλαβῶς ἄπτεται τῆς
παρανομίας, καὶ αἰσχυνομένῳ γε ἔοικεν, ὅταν τι
παρακεκινδυνευμένον (11) καὶ νεανικὸν προενέγκη-

A amovet, grave ac moderatum decus amplectens :
cujusmodi est vetus illud, et naturæ consentaneum,
et propositis ad dicendum rebus accommodatum :
quod quidem Dio post vetustissimos illos assequi-
tur, cum ea, quæ ex usu vitæ sunt, sive oratione,
sive disputatione percurrit. 40 Hujus solidæ ac pro-
prie convenientis specimen elocutionis habet ille
liber, cui *Concionatorio*, et is cui *Senatorio* nomen
est. Aut si mavis quamcunque demum ex iis ora-
tionibus sumpseris, quas ad populum habuit, et
ex animi sententia scripsit, utrinque facile vetus-
tum dicendi genus agnoveris, non ex recentiore
loquendi more petitum, qui naturæ pulchritudini
quædam addidit sermonis lenocinia : quales hæ
sunt declamationes, quarum antea meminimus,

B Memnon, et Tempe, et illa, quæ adversus philoso-
phos scripta est oratio : quæ tametsi id dissimulet
aliud temere oratorium artificium apud Dionem,
conditionem demiror, cum ne ulla quidem comædia

Aristidi vero ea, quam adversus Platonem pro
quatuor viris scripsit, oratio insigne apud Græcos
nomen famamque conciliavit. Atque ea quidem
artificii plane omnis expers, quam ne rhetoricæ
quidem generi ascribas ulli; si legitime atque ex
artis præceptis dijudicare velis; abdita nihilominus
ac recondita pulchritudine, et admirabili quodam
lepore constat, qui temere nescio quo pacto nomi-
num ac verborum varietate delectat. Dio itidem in
ea præsertim, quam adversus philosophos edidit,
oratione vixit· quicumque demum a recentiori-
bus vigor orationis appelletur : hoc est ambitio-
siori, quam stabilem solidumque hominem par sit,
usus est orationis structura; et vero in eo genere
maxime pollere ea ratione visus est, neque tamen
tantopere a vetere rhetorica desultavit, in iis etiam,
in quibus manifeste videtur a propria consuetu-
dine desciscere, ut id latere possit, Dionem esse,

DION. PETAVII NOTÆ.

(7) *Εἰρημένων τε καὶ ἐγνωσμένων*. Εἰρημένους
λόγους ita ab ἐγνωσμένοις distinguo, ut illæ sint
orationes sive ex tempore habitæ, sive meditatæ,
sed pronuntiatæ; hæ vero sint scriptæ duntaxat,
et comparatæ, nōn tamen habitæ.

(8) *Ἐπιποιούσης τῷ κάλλει*. Verbi hujus fre-
quens usus apud hunc auctorem, significatque ad-
dere aliquid, innovare et immutare. Sic infra ἐπι-
ποιεῖν τοῖς βιβλίοις, et alibi ἐπιποιήτων κάλλος.

(9) *Ἀριστείδην δὲ ὁ πρὸς Π.* Exstat oratio in
tomo III operum Aristidis, scripta adversus Pla-
tonem pro Miltiade, Themistocle, Pericle et Ci-
mone.

(10) *Ἦντινα καλοῦσιν ἀκμήν*. Duplex a Sy-
nesio rhetoricæ genus distinguitur. Alterum ἀρ-
χαῖον, veterum oratorum proprium, cui tribuit τὸ
στάσιμον, et ἀσφαλὲς κυρίως ἔχον, id est solidam
ac stabilem elocutionem, et propositis rebus con-
sentaneam, minime tamen affectatam; alterum ge-
nus recentiorum sophistarum fuit, quorum propria

erat ἀκμή illa, vigor scilicet orationis, et affectatus
dicendi lepos, qui naturæ pulchritudini fucum ad-
dit; quod totum πανηγυρικόν est. Prius illud Dio
amplexus est; cuius dicendi genus simplex est, et
facile, sed in rebus exprimendis admirabile; ad
posterius tamen, sed caute, ac religiose deflexit,
dum gestiente ingenii facundia paulo uberius se
diffundit.

(11) *Παρακεκινδυνευμένον καὶ νεανικόν*. En
proprie τῆς ἀκμῆς illius, et posterioris eloquentiæ
character. Παρακεκινδυνευμένον et νεανικόν dicitur
id quod insolentius est affectatum. Philostratus
Aristide : Ἐν ᾗ μάλιστα ὑποθέσεων ἀναδιδάσκει
ἡμᾶς, πῶς ἂν τις ἀσφαλῶς κεκινδυνευμένας τε
καὶ τραγικὰς ἐννοίας μεταχειρίσαιο. Aristoph.
Ranis :

— ὅστις φθέγγεται
Τοιούτοισι τι παρακεκινδυνευμένον.

qui præter modum ad recentiora deflexerit : sed caute ac circumspecte ad eam se transgressionem conferre, et pudore quodammodo suffundi videtur, ubi audacius quid atque insolentius usurpaverit : ita ut vel timiditatis insimulari possit, si cum ea, quæ postmodum invaluit, oratorum audacia comparatur. **41** Maxima autem suorum scriptorum parte, et iis ferme omnibus, proxime post antiquos illos gravissimosque oratores collocandus est, vir sive coram populo, sive coram privato homine unus ex omnibus ad dicendum aptissimus. Nam et orationis numeri castigati et morum gravitas inest ejusmodi, quæ stultæ et imprudentis totius civitatis censorem ac moderatorem deceat. Quemadmodum vero elocutionis non unicum duntaxat genus esse diximus; nec obscure Dionis proprium, nunc rhetorem, nunc politicum agentis : ita et sententias ipsas, si quis non sine judicio quemcunque ex ejus libris eolverit, in duobus illis propositorum generibus ejusdem Dionis esse cognoscet, ac tametsi vel levissimum in manus sumpseris, Dionem in eo deprehendes ad excogitandos oratoria facultate de quibuscunque rebus sermones acerrimum et solertissimum. Longe enim is in astruendis argumentationibus sophistas omnes antecelluit. Quod si ullus alius sophistarum ea comminiscendi facultate fuit, at permultum tamen interest, ut cum illius solertia et prudentia conferatur. Præterea mirabilis quædam in Dionis sententiis forma ac velut character cernitur. Cujus rei indicio sit *Rhodiacus*, et *Troicus*, imo vero et *culicis Encomium*. Nam ad ludicra quoque tractanda Dio serio adjecit animum, cum is ubique ingenio serviret : nec illa ejusdem industriæ et facultatis esse diffidas.

4. Hæc habui quæ de Dione dicerem ad eum filium, qui mihi tandem aliquando nasciturus est : quænam interim, dum varia illius monimenta percurro, nescio quid præsaga mihi mens vaticinata est. Patrios itaque jam affectus experior, et cum filio mox familiariter colloqui, atque ea suggerere volo, quæ de unoquoque opere ac scriptore censeo, ut amicissimos homines, suo quemque delectu ac judicio, a me commendatos habeat. Inter quos et Dio Prusæus recenseatur, vir singulari in dicendo cum facultate, tum judicio. Hæc igitur probatum mihi et laudatum accipiet, ut post nobilioris philosophiæ principes politica tandem Dionis scripta degustet, eaque in primorum illorum rudimentorum, et solidioris disciplinæ confinio posita esse putet. Et sane egregium est, o fili, posteaquam aut accuratis doctrinarum præceptionibus insudaveris, **42** judiciumque exaggeraveris aut gravissimis dogmatibus, atque sententiis mentem quasi constipaveris; si quando divertendum fuerit, non ad comœdiam aliquam statim, aut nudis rhetoricæ opibus instructam orationem convolare : hoc enim congruo ordine careret, longeque id esset a mediocritate aberrantem inertiae sese tradere : sed paula-

ται· ὥστε καὶ αἰτίαν φύγοι δειλίας, εἰ πρὸς τὴν ὕστερον ἐπιπολάσασαν τῶν ῥητόρων τόλμαν αὐτὸν ἐξετάζοιμεν· τοῖς πλείστοις δὲ τῶν αὐτοῦ, καὶ παραβραχὺ τοῖς ἅπασιν, μετ' ἐκείνων ταττέσθω τῶν ἀρχαίων τε καὶ στασίμων (12) ῥητόρων, παρ' ὧν οὖν καὶ δῆμῳ διαλεχθῆναι καὶ ἰδιώτῃ τοῦ παντὸς ἄξιος. Οἷ τε γὰρ ῥυθμοὶ τοῦ λόγου κεκολασμένοι καὶ τὸ βάθος τοῦ ἥθους, οἷον σωφρονιστῇ τινι καὶ παιδαγωγῷ πρέπον πόλειως ὅλης ἀνοήτως διαχειμένης. Ὡς περ δὲ τὴν ἐρμηνείαν οὐτε μίαν ἔφαμεν πάντως [γρ. παντοίως], οὐδὲ ἀνεπίγνωστον, ὅτι Δίωνος ἐστὶν ἑκατέρω, νῦν μὲν ῥήτορος ἀνδρὸς, νῦν δὲ πολιτικοῦ· οὕτω καὶ τὰς διανοίας, ὅστις οὐκ αὐτὸς δίχα διανοίας ἐπιβάλλοι τὰς ὕψεις ὅτῳ δὴ τῶν βιβλίων αὐτοῦ, ἐπιγνώσεται Δίωνος οὔσας, ἐν ταῖν δυοῖν ἰδέσθαι τῶν ὑποθέσεων· καὶ τὸ φαυλότατον προχειρίσῃ, τὸν Δίωνα ὅψει τὸν ποριμώτατον τῇ ῥητορείᾳ παντὸς ἐξευρεῖν λόγους. Μακρῷ γὰρ δὴ σοφιστῶν κατὰ τὸ ἐπιχειρῆσαι διήνεγκεν. Εἰ δέ τις καὶ ἕτερος σοφιστὴς ἦν εὖ πορος, ἀλλὰ πολλοῦ γε καὶ δεῖ παραβάλλεσθαι πρὸς τὴν τοῦδε πυκνότητα. Ἀμα δὲ καὶ θαυμαστὴ τις ἰδιότης χαρακτηρίζει τὰς Δίωνος ἐπινοίας. Δηλούτω σοι τὸν ἄνδρα ὁ *Ῥωδιακός* τε καὶ ὁ *Τρωϊκός*· εἰ δὲ βούλει καὶ ὁ τοῦ κῶνωπος *Ἐπαινος*. Ἐσπουδάσθη γὰρ τῷ Δίῳ καὶ τὰ παίγνια, πανταχοῦ τῇ φύσει χρωμένῳ· καὶ οὐκ ἂν ἀπιστήσῃς αὐτὰ τῆς αὐτῆς παρασκευῆς εἶναι καὶ δυνάμει.

δ'. Ταῦτά μοι περὶ Δίωνος εἰπεῖν ἐπῆλθε, πρὸς τὸν ὕστερόν ποτε παῖδα ἐσόμενον· ἐπεὶ μοι καὶ δι-
 εξιόντι τοὺς παντοδαποὺς αὐτοῦ λόγους μεταξὺ τὸ μάν-
 τευμα γέγονε. Πατρικὸν δὴ πέπονθα, καὶ ἤδη συνεί-
 ναι τῷ παιδὶ βούλομαι, καὶ διδάσκειν ἅττα μοι φρονεῖν
 ἐπεισι περὶ ἐκάστου συγγραφέως τε καὶ συγγράμμα-
 τος, συνιστὰς αὐτῷ φίλους ἄνδρας, μετὰ τῆς προσ-
 ηκούσης ἑκάστον κρίσεως· ἐν οἷς ἔστω καὶ Δίων ὁ
 Προυσαεὺς, περιττὸς ἀνὴρ εἰπεῖν τε καὶ γινῶναι. Καὶ
 τοῦτον οὖν ἐπαινέσας αὐτῷ παραδίδωμι, ἵνα μοι
 μετὰ τοὺς τῆς γενναίας φιλοσοφίας προστάτας ἀπάρ-
 χοιτό ποτε καὶ τοῖς πολιτικοῖς τοῦ Δίωνος γράμμασι,
 μεθόριον αὐτὰ ἡγούμενος τῶν προπαιδευμάτων τε
 καὶ τῆς ἀληθινωτάτης παιδείας. Καὶ καλόν γε, ὦ
 παῖ, θεωρήμασιν ἐπιστημονικοῖς προσταλαίπωρή-
 σαντα, καὶ καταπεπυκνωμένον τὴν γνώμην, ἢ δόγ-
 μασι βάρος ἔχουσιν ἐστοιβάσμενης τῆς διανοίας,
 εἴτα ἀποκλῖναι δεῖσαν, μὴ εὐθύς ἐπὶ κωμῳδίαν, ἢ
 ψιλὴν τινα ῥητορείαν αἰῶσαι· τοῦτο γὰρ ἐστὶν οὐκ ἐν
 τάξει· καὶ ταχὺ πρόσω τοῦ μετρίου ῥαπτωνεύσαι.
 ἀλλὰ κατὰ [γρ. ῥαπτωνεύσασθαι, ἀλλὰ καὶ] μικρὸν
 ἐκλυτέος ὁ τόνος, μέχρις ἂν, εἰ δοκεῖ, δόξεις δὲ, κἴν
 εἰς τὸ ἀντικείμενον ἤκῃς, ἐπεξιὼν ἅπασιν, ὅσα Μου-
 σῶν ἐταῖροις ἀνδράσιν ἐρῶσθύμῃται τε καὶ πέποι-

DION. PETAVII NOTÆ.

(12) Ἀρχαίων τε καὶ στασίμων. Maximus Tyrius serm. 15, de Anacharside, Περιῆει τὴν Ἑλλάδα, πρὸς τὸν ἰδεῖν σοφίαν στάσιμον καὶ ἐδραῖαν.

κται· πάλιν δὲ τὴν σπουδὴν ἐπιτείνων, ἀναβιβασμῶ [γρ. βουλήν ἐπιτ. ἀναβασμῶ] χρήσῃ, τοῖσδε τε καὶ ἀδελφοῖς τισι τούτων ἀναγνώσμασιν. Οὕτως ἂν ἄριστα δρώης, διατρέχων [γρ. ὡς ἂν ἄρ. ἀνατρέχων] τὸν κάλλιστον δίαυλον, παρὰ μέρος ἐν βιβλίοις αἰεὶ παίζων τε καὶ σπουδάζων. Ἄξιόν γάρ ἐγὼ τὸν φιλόσοφον μὴδ' ἄλλο τι κακὸν, μὴδ' ἀγροῖκον εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ χαρίτων μυεῖσθαι, καὶ ἀκριβῶς Ἑλληνα εἶναι, τοῦτ' ἐστὶ δύνασθαι τοῖς ἀνθρώποις ἐξομιλῆσαι, τῷ μηδενὸς ἀπείρως ἔχειν ἐλλογίμου συγγράμματος. Ἔοικε γάρ οὐδ' ἄλλο τι γεγονέναι προοίμιον φιλοσοφίας, ἢ πολυπραγμοσύνη γνώσεως· καὶ ἐν παισὶν ἡ φιλόμυθος φύσις ὑπόσχεσις ἐστὶ φιλοσόφου τέλους. Καὶ δῆτα τί- νος ἂν εἴη τέχνη καὶ ἐπιστήμη τέχνης ἢ ἐπιστήμης, ἥς ἐν τῷ λόγῳ τοῦ εἶναι τὸ πάσαις ἐποχεῖσθαι παρα- λαμβάνεται, εἰ μὴ φιλοκρινοίη τε αὐτάς, καὶ τὴν μὲν ἐκ περιωπῆς ἀποσκοποῖτο, τὴν δὲ καὶ πρόσω- λοῦσαν περιεργάζοιτο, δορυφοροῖτο δ' ὑφ' ἀπασῶν, ὥσπερ ἔοικε τῇ βασιλίδι; Τὰς δὲ Μούσας οὐχ ὁμοῦ τε οὔσας (13) ἐμφαίνει τὸ ὄνομα, θεῶν καλεσάντων, ἢ ἀνθρώπων γε Θεοῦ φήμη χρωμένων; Χορὸς τέ εἰσι, δι' αὐτὴν δῆπου τὴν σύνοδον· μία δὲ αὐτῶν οὐδεμίας χωρὶς, οὔτε ἐν συμποσίῳ θεῶν ἐπιδείκνυται τὸ οἰκεῖον ἔργον, οὔτε τυγχάνει παρὰ ἀνθρώποις βωμοῦ καὶ νεῶ. Καίτοι τινὲς ἤδη φύσεως ἐνδεία κατακερματίζουν- σιν αὐτῶν τὸ χωρίζεσθαι μὴ δυνάμενον, καὶ ἕτερος ἐτέ- ρας ἐπήβολος γέγονεν· ἀλλὰ φιλοσοφία τὸ ἐπὶ πάσαις ἐστὶ. Καίτοι τοῦτο αἰνίττεται τὸ τῇ συμφωνίᾳ τῶν Μουσῶν εὐθύς τὸν Ἀπόλλω παρεῖναι.

efficiunt. Nulla autem ex iis a cæteris divulsa, neque in deorum convivio suæ artis specimen præbet, neque ulli ab hominibus templum, vel ara ponitur. Quanquam nonnulli jam naturæ inopia minu- tatim id distribuunt, quod divelli nequaquam potest, alteriusque alter compos est factus: philo- sophia vero idipsum est, quod in omnes funditur. Atque hoc ex eo significatur, quod Musarum con- centui præsens statim Apollo interesse soleat.

ε'. Ὁ δὲ λόγος οὗτος τεχνίτην μὲν καὶ ἐπιστήμονα καλεῖ τὸν ἀποτεμνόμενον ἡντινοῦν εἶδῃσιν, ἄλλον ἄλλῃ προσήκοντα δαίμονι· φιλόσοφον δὲ τὸν ἡρμω- μένον ἐκ τῆς ἀπασῶν συμφωνίας, ἐν τῷ πλήθους ποιή- σαντα. Ἡ τοῦτον μὲν οὐπω, προσεῖναι δὲ δεῖ τὸ καὶ ἔχειν αὐτὸν ἴδιον ἔργον ὑπερκεῖμενον τοῦ χοροῦ· ὥσπερ τὸν Ἀπόλλω λόγος ἔχει, νῦν μὲν ταῖς Μούσαις συναδελφίζων αὐτὸν ἐξάρχοντα, καὶ ἐνδιδόντα ῥυθμὸν τῷ συστήματι· νῦν δὲ αὐτὸν κατὰ μόνας ἄδειν· ἐκεῖνο δ' ἂν εἴη τὸ μέλος τὸ ἱερὸν καὶ ἀπόρρητον. Καὶ ὁ φιλόσοφος ὁ καθ' ἡμᾶς συνέσται μὲν ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Θεῷ διὰ φιλοσοφίας, συνέσται δὲ τοῖς ἀνθρώ- ποις διὰ τῶν ὑφειμένων τοῦ λόγου δυνάμεων. Ἐπι- στήσεται μὲν οὖν, ὡς φιλολόγος· κρίνει δὲ, ὡς φιλό- σοφος, ἕκαστόν τε καὶ πάντα. Οἱ δὲ ἀστεμφεῖς οὗ- τοι (14) καὶ ὑπερόπται ῥητορικῆς καὶ ποιήσεως, οὐ μοι δοκοῦσιν οὐδὲ ἐχόντες εἶναι τοιοῦτοι· πενία δὲ φύσεως μὴδὲ τὰ σμικρὰ ἱκανοί· ὧν θᾶττον ἂν ἴδοις τὴν καρδίαν, ἢ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ, ἀδυνατούσης τῆς

A tim remittendus ille tenor, donec, si libuerit, libebit autem, vel in id, quod omnino oppositum est, de- venias, nihil non eorum percurrens, quæ ad re- laxandos animos lusere olim Musarum amici homi- nes; rursumque studium intendens earum rerum, aut iis affinium lectione, tanquam gradibus quibus- dam ascendes. Atque ita optime feceris, si alternis modo animi causa, modo serio libris incumbens, eximium, ac reciprocum stadii istius cursum con- ficias. Philosophum quippe censeo cum ab omni alia labe, tum a rusticitate morum et inurbanitate alie- num esse oportere: Gratiarum autem sacris initia- tum esse, planeque sese Græcum præstare, hoc est hominum consuetudine uti posse, dum nullius omnino eruditi operis ignarus est. Neque enim aliud videtur, præter ipsam cognoscendi curiosi- tatem, philosophiæ fuisse primordium; adeoque fabularum studiosa in pueris indoles quædam est philosophici finis repromissio. Et sane cujusnam artis aut scientiæ ars illa, aut scientia esse potest, in cuius id ratione naturaue continetur, ut omni- bus insideat, nisi earumdem delectum haberet; et aliam quidem perinde ut ex editiori loco despectaret; aliam vero etiam longe progressam, curiosius explo- raret; omnium denique, ut reginam decet, satellitio stiparetur? Musas vero una omnes esse non ipsa nominis ratio coarguit, sive diis nuncupantibus, sive hominibus traditam a Deo appellationem imponen- tibus? Chorum enim, ob ipsum nimirum conventum

C 5. Hac proinde oratione nostra artifex qui- dem, aut sciens is appellatur, qui quæcunque disciplinam ab aliis sejunctam coluerit, aliusque alteri se deorum addixerit: philosophus vero is, qui ex omnium concentu sit concordiaque tempe- ratus, eamque omnem multitudinem in unum ve- luti corpus redegerit. Aut hoc quidem nequaquam satis est, sed ejusmodi insuper muneris acces- sione opus est, quod et sibi peculiare habeat, et sit cæterarum choro sublimius: quemadmodum Apollinem fama est nunc Musarum cœtui præ- euntem, rhythmique præcentum auspicantem con- cinere: nunc ipsum per sese singulatim canere: quæ quidem sacra est, arcanaque modulatio. Ita philosophus noster secum ipse, ac cum Deo philosophiæ beneficio versabitur: inferiorum vero facultatum adminiculo, hominum se consortio immiscebit: et qua litteratus quidem, rerum pe- ritiam obtinebit; qua vero philosophus, cum sin-

DION. PETAVII NOTÆ.

(13) Τὰς δὲ Μούσας οὐχ ὁμοῦ τε οὔσας. Nova aptaque nominis ratio, Musas dictas quasi ὁμοῦ οὔσας. Est vero huic loco consentaneus et Themis- tii ille locus orat. 1, ubi eadem de re disputans: Ταύτην τοι καὶ αἱ Μοῦσαι, inquit, ἐννέα οὔσαι συγχο-

ρεύουσιν ἀλλήλαις καὶ τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ οὐδεμία αὐτῶν ἀγανακτεῖ πρὸς τὰς ἄλλας, ὅτι μὴ μόνῃ σοφὴ ἐστὶ, μὴδὲ αὐτῇ μόνῃ προσεύχονται οἱ ποιηταί.

(14) Οἱ δὲ ἀστεμφεῖς οὗτοι. Vide epist. 154,

gula, tum universa judicabit. At rigidi illi, et rhetorices poeticesque contemptores, non mihi sponte sua tales esse; sed indolis paupertate ne ad minima quidem satis idonei videntur; quorum citius cor, quam quæ in corde sunt, videris: cum eorum lingua expedite quæ in animo sunt enarrare nequeat. Equidem fidem iis ullam adhibere nolim, neque reconditoris aliquid ab iis occultari dixerim, ut sacrum a Vestalibus ignem: primum quia nefas est eum in magnis esse sapientem, qui ne in minimis quidem possit; deinde uti Deus secretiorum suarum facultatum manifestas quasdam imagines edidit, idearum scilicet corpora: ita decore insignis animus et genitali optimorum quorumque fecunditate præditus, eam vim habet, quæ in externa quoque diffunditur. Nihil enim quod divinum sit, extremum esse potest. Si vero ad tegenda etiam sacra minimeque profana accommodatior est qui omnimoda eruditione refertissimus est, et eam sibi facultatem comparavit, qua societates hominum utut volet afficere queat; iniquiori hac in parte conditione sit oportet, qui neque liberalium disciplinarum circulo initiatus est, nec musarum orgia celebravit. Etenim ex iis alterum ei accadat necesse est, ut aut taceat, aut ea efferat, quæ taceri lex præcipit. Nam aut ex civium infortuniis sermocinandi materiam sumet; adeoque importunum sese hominibus præbebit, quod libero homini intolerabile est: aut in otio deget is, qui se sapientiæ principem, ac coryphæum facit. Fortassis enim neque si possit, velit: **44** omnino certe non, si velit, possit. At ego Pharium imprimis Proteum admiror, quod cum maximarum rerum sapientia valeret, cavillatorias nihilominus quasdam præstigias obtenderit, variisque rerum imaginibus iis, qui adirent, occurrerit.

Quippe ex admirabili circa eum spectaculo cum stupore discedebant; ut non amplius eorum, quæ satagerent, veritatem investigarent. Esto vero iis, qui nondum initiati sunt, quoddam templi vestibulum: nam qui semel magnifice, et cum ostentatione jactaverit, is non tam dissimulat, quam acerrimos stimulos, fomitemque nativæ hominum cupiditati adjicit, qua unusquisque curiosus arcinarum rerum inquisitor efficitur. Ixion autem nisi nubem pro Junone cepisset, complexuque fuisset simulacri contentus, haud sponte sibi unquam ab absurda illa consecratione temperasset.

6. Est igitur pro sermone sermo in promptu habendus, pro majore scilicet is qui minor est. Egregium porro eundem esse consentaneum est, ut ex iis, quibus occurret, plebei quidem intersistant, gratissimeque amplectantur, nec alium eo esse putent antiquiorem: at qui divinam indolem sortitus est, hinc sese attollens, illum una percipiat. Ei porro qui a Deo impellitur, templi sacraria pandemus. Neque vero Menelaus verum Proteum ignoravit. Græcus enim vir fuit, generque Jove haud indignus, quique illum primum gravissimis de re-

γλώττης ἐξερμηνεύσαι τὴν γνώμην. Ἐγὼ μὲν οἶν καὶ ἀπιστεῖν αὐτοῖς βούλομαι, καὶ οὐδ' ἂν φαίην ἀπορρήτὸν τι κρύπτειν αὐτοῦς, ὥσπερ τὰς Ἑστιάδας τὸ πῦρ· πρῶτον μὲν ὅτι μηδὲ ὁσιὸν ἐστὶ τὰ μεγάλα σοφὸν γενέσθαι, τὸν τὰ μικρὰ μὴ δυνάμενον· ἔπειτα ὥσπερ ὁ Θεὸς τῶν ἀφανῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων εἰκόνας ἐμφανεῖς ὑπεστήσατο τῶν ἰδεῶν τὰ σώματα· οὕτως ἔχουσα κάλλος ψυχὴ καὶ γόνιμος οὔσα τῶν ἀρίστων, διαδόσιμον ἔχει μέχρι τῶν ἔξω τὴν δύναμιν. Οὐδὲν γὰρ ἐθέλει τῶν θείων ἔσχατον εἶναι. Εἰ δὲ καὶ κρύπτειν ἐπιτηδειότερος τὰ ἀθέδηλα ὁ παντοδαπῶς ἔχων τοῦ λόγου, καὶ περιβαλλόμενος δύνάμιν τοῦ διατίθεσθαι τὰς συνουσίας ἣ βούλεται· καὶ οὕτω μειονεκτεῖν ἀνάγκη τὸν ἄνδρα ἐκείνον, ὃς οὐ προετελέσθη τῷ κύκλῳ, καὶ τὰ Μουσῶν οὐκ ὠργίσατο. Δυσὸν γὰρ αὐτὸν καταλαμβάνει τὸ ἕτερον, ἥτοι σιγᾶν, ἣ λέγειν ὅσα νόμος σιγᾶσθαι. Ἡ γὰρ δὴ τὰς τῶν ἐν ἄστει τύχας διαλέξεων ὑποθέσεις ποιήσεται, καὶ φορτικῶς τοῖς ἀνθρώποις συνέσται, ὃ μηδεὶς ἂν ἐλεύθερος ἀξιώσειεν· ἣ βιώσει ἐν σχολῇ γε ὁ τὴν σοφίαν [γρ. τὴν φιλοσοφίαν] κορυφαῖος εἶναι ποιούμενος. Τυχὸν μὲν γὰρ οὐδ' ἂν εἰ δύναίτο, βούλοι· τὸ πάντως δὲ οὐδ' ἂν δύναίτο, εἰ βούλοιτο. Ἀγαμαὶ δὲ ἐγὼ καὶ τὸν Πρωτέα τὸν Φάριον, εἰ σοφὸς ὢν τὰ μεγάλα, σοφιστικὴν τινα θαυματολογίαν [γρ. θαυμαστολογίαν] προῦδέδωκε, καὶ παντοδαπῶς τοῖς ἐντυγχάνουσι συνεμίγνυτο. Ὄχοντο γὰρ ἂν τὴν περὶ αὐτὸν τραγωδίαν τε θαυμάκοτες, ὡς μὴ ἐπιζητῆσαι τὴν ἀλήθειαν περὶ ὧν πραγματεύοιντο. Ἔστω δέ τι τοῦ νεῶν προτεμένισμα τοῖς ἀτελέστοις· ὃ δὲ καθάπαξ ἀποσεμνυνόμενος, οὐ κρύπτει μᾶλλον, ἢ ἐρεθίζει, καὶ ἀναρρίπιζει τὴν ἐν τῇ φύσει λιχνείαν, ὑφ' ἧς ἕκαστός ἐστι πολυπράγμων τοῦ ἀπορρήτου. Εἰ δὲ μὴ ὁ Ἰξίων ἀντὶ τῆς Ἥρας τὴν νεφέλην ἥρήκει, καὶ ἡγαπήκει συνὼν τῷ εἰδώλῳ, οὐκ ἂν ποτε ἐκὼν εἶναι υεθεῖτο τῆς ἀτόπου διώξεως.

5'. Παρασκευαστέον οὖν ἀντὶ λόγου λόγον, ἀντὶ τοῦ μείζονος τὸν ἐλάττω. Καλὸν μέντοι τινὰ καὶ τοῦτον, ὃ προεντυχόντες, ὃ μὲν πολὺς ἐνσχεθήσεται, καὶ τοῦτον ἀσπάσεται, καὶ οὐδ' εἶναι πρεσβύτερον ἄλλον οἰήσεται· ὃ δὲ λαχὼν φύσεως θείας ἐντεῦθεν ἀρθεὶς περινοήσει κάκεῖνον. Ὅν δὲ ὁ Θεὸς κινεῖ, τούτῳ καὶ παρ' ἡμῶν ἀνεψύχεται τὰ ἀνάκτορα. Οὐδὲ ὁ Μενέλεως ἡγνόησε τὸν ὄντως Πρωτέα. Ἕλληνα γὰρ ἀνὴρ ἦν, καὶ τοῦ Διὸς κηδεστής ἄξιος, ὃ μηδὲ τὴν πρώτην ἐπὶ φαύλοις συνῆν. Τὸ γὰρ πῦρ, καὶ τὸ δένδρον (15), καὶ τὸ θηρίον, λόγοι τινὲς ἦσαν περὶ ζώων

DION. PETAVII NOTÆ.

(15) Τὸ γὰρ πῦρ, καὶ τὸ δένδρον. Orpheus in hymno Protei:

— πάσης φύσεως ἀρχὰς ὃς ἔφηεν,
Ἵλλην ἀλλάσσω·ν ἱερὴν ἰδέαις πολυμόρφοις.

Elementa vero his animalium figuris significari luculenter docet Heraclius ille, quisquis est, Homeri Allegoriarum scriptor.

τε καὶ φυτῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρώτων στοιχείων, ὧν σύγκειται τὰ γινόμενα. Ὁ δὲ οὐδὲ ταῦτα ἡγάπησεν, ἀλλ' ἐνδοτέρω φύσεως ἡξίου χωρεῖν. Θεῖον οὖν ἀτεχνῶς τὸ πᾶσιν ἀρκεῖν, ὥς ἕκαστος ἀπολαύειν αὐτοῦ δύναται. Ὁ δὲ γενόμενος τῶν ἄκρων ἐπιτυχῆς, μεμνήσθω καὶ ἀνθρώπος ὧν, καὶ δυνάσθω συνεῖναι πρὸς μέτρον ἕκαστω. Τί οὖν ἂν τις ἀποκηρύττοι τὰς Μούσας, δι' ὧν ἔστι καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀρέσκειν, καὶ τὰ θεῖα τηρεῖν ἀκηλίδωτα [γρ. ἀκηλίδωτα· ἀκηλιδώτω], χρωμένους ἐπικαλύμματι; Εἰ δὲ καὶ ποικίλον ἢ φύσις ἡμῶν, καμεῖται δὴπου πρὸς τὴν ἐν θεωρίᾳ ζωὴν· ὥστε ὑφήσει τοῦ μεγέθους καὶ καταθήσεται. Οὐ γὰρ ἐσμεν ὁ ἀκήρατος νοῦς, ἀλλὰ νοῦς ἐν ζώῳ ψυχῇ. Καὶ ἡμῶν οὖν αὐτῶν (16) ἔνεκα μετιτέον τοὺς ἀνθρωπινωτέρους τῶν λόγων, ὑποδοχὴν τινα μηχανωμένους κατιούση τῇ φύσει. Ἀγαπητὸν γὰρ ἔχοντά που πλησίον ἀπονεῦσαι, καὶ ἀφοσιώσασθαι τῇ ψυχικῇ συστάσει δεομένη γλυκυθυμίας, μὴ πόρρω πεσεῖν (17), μὴδὲ κατὰ πᾶσαν ζῆσαι τὴν ποικιλίαν τῆς φύσεως. Ὁ γὰρ Θεὸς τὴν ἡδονὴν περόνην ἐποίησε τῇ ψυχῇ, δι' ἧς ἀνέχεται τὴν προσεδρείαν τοῦ σώματος. Τοιοῦτον οὖν τὸ ἐν λόγοις κάλλος. Οὐ βαθύνεται πρὸς ὕλην, οὐδὲ ἐμβαπτίζει τὸν νοῦν ταῖς ἐσχάταις δυνάμεσιν, ἀλλὰ δίδωσιν ἀνανεῦσαι δι' ἐλαχίστου, καὶ εἰς τὴν οὐσίαν ἀναδραμεῖν. Ἄνω γὰρ ἔστι καὶ τὸ κάτω τῆς τοιαύτης ζωῆς. Ὡς δὲ μὴ ἔστιν ἡσθῆναι καθαρὰν ἡδονὴν (δεῖ δὲ τοῦ μειλιχίου τῇ φύσει), τί καὶ ποιήσει; ποῦ καὶ τρέψεται; Ἄρα οὐ πρὸς ἃ μὴδὲ εἰπεῖν ἄξιον; Οὐ γὰρ δὴ τὴν φύσιν ὑπερφρονήσουσι [γρ. ὑπερφωνήσουσι], καὶ πρὸς θεωρίαν ἀτρώτως [γρ. ἀτρώτως] ἔχειν ἐρουῖσιν, ἀπαθεῖς εἶναι ποιοῦμενοι, θεοὶ σαρκία περιχείμενοι. Εἰ δὲ λέγοιεν, ἴστων ἀντὶ Θεῶν, ἢ σοφῶν τε καὶ θείων ἀνδρῶν, χαῦνοι καὶ ἀλαζόνες πόρρω γενόμενοι. Ἀμείνους δ' ἂν ἦσαν διαστέλλοντες εὐ τὸ προσῆκον ἑκατέρῳ τῷ γένει. Ἀπάθεια μὲν γὰρ ἐν Θεῷ [γρ. ἐν Θεῶν] φύσει· ἀρετῇ δὲ ἀνθρώποι (18) κακίαν ἀμειβόμενοι, μετριοπαθεῖς γίνονται· καὶ τὸ φυγεῖν τὴν ἀμετρίαν, αὐτὸ τοῦτ' ἂν εἴη τοῦ σοφοῦ τὸ ἀγώνισμα.

ἤδη δὲ ἐγὼ κατενόησα καὶ βαρβάρους ἀνθρώπους ἐξ ἀμφοῖν τῶν ἀρίστων γενῶν, θεωρίαν μὲν ὑπεσχημένους, καὶ κατὰ τοῦτο ἀπολιταύτους τε καὶ

bus convenerat. Si quidem ignis, arbor, et fera, quidam erant de animantibus, plantisque sermones, ac primis iis elementis, e quibus quæ sunt omnia coalescunt. Verum ille minime iis contentus, naturæ scrutari penitiora contendebat. Prorsus igitur divinum est, omnibus, ut quisque ab sese juvandum est, posse sufficere. Qui vero summum sapientiæ culmen attigerit, is et hominem se esse meminerit, et cum hominibus pro cujusque captu congregari possit. Ecquid ergo Musas quisquam abdicet, quarum ope et hominibus placere possumus, et divina quibusdam occultata involucris ab omni labe vindicare? Quod si varia est natura hominum, ejus tandem vitæ, quæ in contemplatione posita est, tædio succumbet: atque ita nonnihil de ea magnitudine remissura, et quodammodo descensura est. Nec enim incorruptæ sumus divinæque mentes, sed easdem in animantium animis insitas habemus. Itaque vel nostri causa humaniores quæque litteræ capessendæ sunt, ut seipsam demittenti naturæ quoddam velut perfugium comparetur. Gratum enim et jucundum est, cum habeas quo in proximum divertas, et animalis temperamento, quod nonnulla oblectatione indiget, quantum sat est tribuas, non procul excidere, neque omnem in vivendo sequi varietatem naturæ. Deus enim voluptatem animæ sibi instar inseruit, cujus beneficio diuturnam in corpore mansionem sustineret. Tale itaque quidpiam est disciplinarum elegantia. Non hæc ad materiam usque pertingit, neque mentem in imas facultates deprimit, sed subinde emergere, et ad naturam suam recurrere permittit. Supernum enim illud etiam est, quod in hac vita infimum est. At qui sinceræ voluptatis oblectamento caret (naturæ autem solatio est opus aliquo), quid est quod agere possit, aut quonam sese convertet? An non ad ea, quæ ne memoratu quidem digna sunt? Nec enim naturæ modum excesserint; aut indefesso ad contemplationem animo se esse

dixerint, affectionisque omnis expertes, quasi carne circumfusus deos, se esse putaverint. Sin id forte dicant ii se non deos, aut sapientes, ac divinos homines, sed longe arrogantissimos esse, et insolentissimos intelligant. Melius sane fecerint, si, quod cuique generi peculiare est, apte distinguant. Affectuum namque vacuitas in sola Dei natura reperitur: homines vero vitium alternis cum virtute commutantes affectuum sibi mediocritatem conciliant; sic ut in immoderatione vitanda positum sit sapientis omne certamen.

7. Jam vero barbaros ego homines utroque genere nobilissimos animadverti, qui cum contemplationem profiteri instituissent, procul a civili

DION. PETAVII NOTÆ.

[XVII] (16) Καὶ ἡμῶν οὖν αὐτῶν. Themist. orat. 7: Καὶ ψυχὴν τοίνυν οὕτως οἰηθῶμεν τῶν μέν τινων ἀναπαυόντων λόγων, τῶν δὲ τινων ἐπιμελουμένων προσδεῖσθαι.

(17) Μὴ πόρρω πεσεῖν. Cicero 1 Off.: *Ludendi etiam est quidam modus retinendus, ne nimis omnia profundamus, et atque voluptate in aliquam turpitudinem delabamur.* Quod vero ad earum artium oblectationem pertinet, facit hic Luciani locus in 1 De vera hist.: Γένοιτο ἂν ἐμμελής ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῖς, εἰ τοῖς τοιοῦτοις τῶν ἀναγνωσμάτων ὁμιλοῖεν,

PATROL. GR. LXVI.

ἢ μὴ μόνον ἐκ τοῦ ἀσταίου τε καὶ χαρίεντος ψυχὴν παρέξει τὴν ψυχαγωγίαν, ἀλλὰ τινα καὶ θεωρίαν οὐκ ἄμουςον ἐπιδείξεται.

(18) Ἀρετῇ δ' ἀνθρώποι. Theognis apud Xenoph. 1 Απομν.:

Αὐτὰρ ἀνὴρ ἀγαθὸς ὅτε μὲν κακὸς, ἄλλοτε δ' ἐσθλός.

Horat. 1 Ser., sat. 7:

Pars multa natat, modo recta capessit; Interdum pravis obnoxia.

administratione hominumque communione seces-
serant, utpote naturæ sese consortio solvere cum
omni impetu gestientes : erantque ipsis religiosi
gravesque cantus, et sacra quædam arcanaque sym-
bola, et certi ad divinum numen accessus atque
supplicationes; quæ quidem omnia a conversione
ad materiam illos dirimunt, deguntque a se invi-
cem separati, ne quid quod suave sit visu vel au-
ditu possint admittere.

Nam nec edunt panem, nec Bacchi munera potant.
Hoc si quis in eos dicat, non multum a veritate
is aberret. Sed neque illi sane adeo **46** splendide
adversus naturam insurgentes, et, ut nos dixerim-
us, beatioris vitæ assecutione dignissimi, ea sine
fatigatione potiuntur : verum et ipsi paululum in
eo, quod in eorum natura felicius est, stabiliti,
fluxa et caduca naturæ conditione revocantur;
nec utique toto deinceps tempore mente extra sese
rapiuntur; nec intelligibili pulchritudine satian-
tur, quibus id assequi posse concessum est. Audio
enim non omnes ejus rei compotes fieri; imo ne
majorem quidem partem, sed ex paucis longe pau-
cissimos, quibus divino quodam afflatu prior adfuit
ille mentis impulsus, in eoque quantum hominum
natura patitur perseverant, nec ullo retrahentis na-
turæ libramento flectuntur.

Multi thyrsigeri, Bacchorum copia rara est.

Quanquam neque illi Bacchicum hunc furorem per-
petuo sustinent; sed modo divinis, modo terrenis
rebus, atque corporibus occupantur; hominesque
se esse intelligunt, exiguas mundi partes, qui mi-
nores vitas sibi subjectas obtinent, quas et suspec-
tas habent, et prævertere student, ne moveantur
et insurgant. Alioqui quid isti sibi calathi volunt,
et texta, quæ conficere solent? nisi imprimis qui-
dem tunc temporis homines essent, hoc est non-
nunquam se ad hæc inferiora convertentes. Neque
enim una et contemplatione, et huic texendi arti-
ficio vacare possunt : tum nisi ab otio sibi metue-
rent, quod natura nostra, quæ plurima motus in-
vitamenta suppeditat, tolerare non potest. Ut ne
igitur aliud quidquam agerent, earum rerum occu-
pationem sibi præscripserunt, eoque modo natu-
ram excitant. Nam et confecto opere delectantur,
eoque magis, quo plura et elegantiora perfecerint.
Nostri enim partem aliquam esse necesse est, quæ
in his inferioribus versetur; ita tamen ut minus
valida ea sit, ne plus æquo præponderet aut tena-
cius adhærescat. Atqui Græco-Barbarus in servando
proposito multo constantior : quocunque enim eum
impetus rapuerit, vehemens atque pertinacissi-

A ἀκοινωνήτους ἀνθρώποις, ἅτε ἀΐξαντας ἑαυτοὺς ἐκλύ-
σαι [γρ. ἐλκῦσαι] τῆς φύσεως· καὶ ἦσαν αὐτοῖς σεμναί
τε ὦδαί, καὶ ἱερὰ σύμβολα, καὶ τακταὶ τινες πρόσ-
οδοι πρὸς τὸ θεῖον· ταῦτα πάντα ἀποκόπτει κατὰ
[γρ. ἢ καταπαρέλκειν δοκεῖ] τῆς ἐπιστροφῆς τῆς εἰς
ὑλὴν· καὶ βιοτεύουσι χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων, τοῦ μῆτι
χάριεν ἰδεῖν ἢ ἀκοῦσαι.

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσ', οὐ πίνουσ' αἰθοπα οἶνον.
Καὶ περὶ τούτων ἂν τις εἰπὼν, οὐ πόρρω βάλλοι τάλη-
θοῦς. Ἄλλ' οὐδὲ οὗτοι μέντοι λαμπρῶς οὕτως ἐπ-
αναστάντες τῇ φύσει, καὶ, ὡς ἂν ἡμεῖς φαίμεν, δι-
καιότατοι τυχεῖν ὄντες τῆς ἀρίστης ζωῆς, ἀκμήτες
αὐτῆς ἀπολαύουσιν. Ἀλλὰ ἐπανάγει καὶ τούτους ἡ
B ἐπίκηρος φύσις, μικρὸν ἰδρυθέντας [γρ. μακρὸν
ἰδρυθ.] ἐν τῷ μακαρίῳ τῆς οὐσίας αὐτῶν· καὶ οὐ
δήπου πάντα ἐξῆς τὸν χρόνον ἐπιπολῆς ἔχουσι τὸν
νοῦν, καὶ ἐμφοροῦνται τοῦ κάλλους τοῦ νοητοῦ, οἷς
ποτὲ καὶ γέγονε προστυχές. Ἀκούω γὰρ ἐγὼ μὴδὲ
τούτοις ἅπασι παραγίνεσθαι τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' οὐδὲ
τοῖς πλείοσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀλίγων ἐλάττωσιν, οἷς ἡ
πρώτη τε ὁρίμῃ γέγονεν ἔνθεος· καὶ μένουσιν ἐπ'
αὐτῆς, ὅσον ἀνθρώπου φύσις χωρεῖ, πρὸς οὐδεμίαν
ἀνθολκὴν τῆς φύσεως μειλισσόμενοι.

Πολλοὶ μὲν γὰρ νάρθηκοφόροι, παῦροι δὲ τε Βάκ-
χοι.]

Οὐδ' οὗτοι μὲν τοι διαρκῶς ἀνέχονται τῆς βακχείας,
ἀλλὰ νῦν μὲν ἐν τῷ θεῷ κείνται, νῦν δὲ ἐν τῷ κόσμῳ,
C καὶ ἐν τοῖς σώμασι· καὶ ἴσασιν ὄντες ἀνθρώποι μι-
κρὰ μερίδες τοῦ κόσμου, καὶ ἔχοντες ὑποκειμένας
ζώας ἐλάττους, ἃς ὑποπτεύουσι καὶ προκαταλαμβάν-
ουσιν, ὡς μὴ κινεῖντό τε καὶ κατεξανίσταντο. Ἡ
τί αὐτοῖς οἱ κάλαθοι βούλονται (19); καὶ τὰ πλεγμά-
τια ἅττα μεταχειρίζονται [γρ. τὰ πραγματία ἅττα
μεταχειρίζεσθαι]; εἰ μὴ πρῶτον μὲν ἐν τῷ τότε ἦσαν
[γρ. ἐν ὅτι ἦσαν] ἀνθρώποι, τοῦτ' ἐστὶν ἐπιστροφὴν
πρὸς τὰ τῇδε ποιούμενοι [γρ. πεποιημένοι]. Οὐ γὰρ
δὴ θεωροῦσί τε ἅμα, καὶ σοφίζονται περὶ τὰ πλέγ-
ματα [γρ. τὰ πράγματα]· ἔπειτα τὴν σχολὴν ὑφει-
ρῶντο, ἥς ἡ φύσις ἡμῶν οὐκ ἀνέχεται, πολλὰς ἀρχὰς
ἐνδιδοῦσα κινήσεων. Ἴν' οὖν μὴ ἄλλο τι δρῶεν, ἀμφὶ
ταῦτα ἔχειν νόμον [γρ. ἔχει ὁμοιον] ἐν σφίσι πεποιήν-
ται, καὶ ταύτῃ τὴν φύσιν προτρέπονται [γρ. τῇ φύσει
προστρέπονται], καὶ γὰρ δὴ καὶ ἡδοναὶ τελεσιουργ-
οῦντες (20), καὶ μᾶλλον ὅσω πλείω τε καὶ καλ-
λίω. Δεῖ γὰρ ἡμῶν εἶναι τι καὶ περὶ τὰ τῇδε· μὴ
μέντοι τοῦτό γε ἰσχυρὸν, ἵνα μὴ πλέον καθέλκη, καὶ
λίαν ἀντιλαμβάνηται. Καίτοι τοῦ γε Ἑλληνικοῦ τὸ
βάροβαρον ἐνστασιν τηρῆσαι ῥωμαλεώτερον· ἡ γὰρ ἂν
ὁρμήσῃ, σφοδρὸν τέ ἐστι, καὶ ἀνένδοτον· τὸ δὲ ἀστείως

DION. PETAVII NOTÆ.

(19) Ἡ τί αὐτοῖς ... βούλονται. Ægyptios mo-
nachos intelligit, quorum ea exercitatio fuit. Hie-
ronym. in Hilar. : Simulque fiscellas junco texens
æmulabatur Ægyptiorum monachorum disciplinam.

(20) Ἡδονται τελεσιουργοῦντες. Emendationem
hanc debemus duobus optimis codicibus. Nam quod

alia habent exemplaria, τελεσιουργοῦντες, ab im-
perito librario scriptum est. Nec enim lanificio de-
ditos veteres illos monachos accepimus. At τελε-
σιουργεῖν huic loco accommodatissimum est; idem
quippe est atque opus perficere, et ad exitum per-
ducere.

τε ἔχει, καὶ ἡμερώτερον κέκραται· ὥστε καὶ θάττον ἀκλύοιτο. Ἐγὼ δὲ βουλοίμην μὲν ἂν εἶναι τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀεὶ πρὸς θεωρίαν ἀνατετάσθαι. Ἀμηνόου δὲ ὄντος τε καὶ πεφηνότος, βουλοίμην ἂν ἐν τῷ μέρει μὲν ἔχουσιν τῶν ἀρίστων, ἐν τῷ μέρει δὲ κατιῶν εἰς τὴν φύσιν, ἄπτεσθαι τινος εὐφροσύνης, καὶ ἐπαλείφειν εὐθυμίαν τὸν βίον. Ἐπίσταμαι γὰρ ἄνθρωπος ὢν, καὶ οὔτε θεὸς, ἵνα δὴ καὶ ἀκλινὴς εἴην πρὸς ἅπασαν ἡδονήν· οὔτε θηρίον, ἵνα τὰς σώματος ἡδοίμην ἡδονάς. Λείπεται δὴ τι τῶν ἐν μέσῳ ζητεῖν. Τί δ' ἂν εἴη πρὸς τῆς ἐν λόγοις τε καὶ περὶ λόγους διατριβῆς; Τίς ἡδονὴ καθαρωτέρα; τίς ἀπαθεστέρα προσπάθεια; τίς ἦττον ἐν ὕλῃ; τίς μᾶλλον ἀμόλυντος; Ταύτη δὴ πάλιν τὸν Ἕλληνα τοῦ Βαρδάρου πρῶτον ἄγω, καὶ σοφώτερον τίθημι, ὅτι κατιέναι δεῖσαν, ὁ μὲν ἐν γειτόνων ἔσται τὴν πρώτην· εἰς ἐπιστήμην γὰρ ἔσται. Ἐπιστήμη δὲ, νοῦ διέξοδος· καὶ εἰς λόγον ἦλθεν ἄλλον ἀπ' ἄλλου, δι' ὧν καὶ προῆλθε. Τί δ' ἂν εἴη λόγου νῦν συγγενέστερον; τί δὲ πορθημεῖον ἐπὶ νοῦν οἰκειότερον; Ὡς ὅπου λόγος, ἐκεῖ που καὶ νοῦς· εἰ δὲ μὴ, πάντως τις εἰδήσις ἐν ὑστέροις νόησις οὔσα. Καὶ γὰρ ἐνθάδε καλοῦνται τινες θεωρίαι, καὶ θεωρήματα ἔργα ἐλάττονος νοῦ, ῥητορικά τε καὶ ποιητικά, καὶ ἐν φύσει, καὶ ἐν μαθήμασιν ἀλλὰ τοὶ ταῦτα πάντα κοσμεῖ τὸ δῆγμα ἐκεῖνο (21), καὶ ἀφαιρεῖ τὴν λήμην, καὶ οἰεγείρει, καταβραχὺ προσεθίζοντα τοῖς ὁράμασιν· ὥστε θαρσῆσαι ποτε καὶ πρεσβύτερον θέαμα, καὶ μὴ ταχὺ σκαρδαμύξαι πρὸς ἥλιον ἀτενίσαντα. Οὕτω μὲν ἀνὴρ Ἕλληνα καὶ οἷς τρυφᾷ, τὴν ἐπιβολὴν γυμνάζει, καὶ ἀπὸ τῆς παιδιδᾶς εἰς τὴν πρώτην ὑπόθεσιν ὄφελος ἄρνυται. Καὶ γὰρ τὸ κρίναι, καὶ συνθεῖναι λόγον, ἢ ποιῆσιν, οὐκ ἔξω νοῦ· καὶ τὸ λέξιν καθῆραι τε καὶ ἀποσμιλεῦσαι, καὶ τὸ κεφάλαιον ἐξευρεῖν (22) τε καὶ τάξαι, καὶ ἐτέρου τάξαντος αὐτὸν ἐπιγνῶναι, πῶς ταῦτα καὶ ἀσπούδαστα καὶ παίγνια; Οἱ δὲ τὴν ἐτέραν ὁδὸν τὴν ἀξιουμένην ἀδαμαντίνην εἶναι βαδίσαντες (ὑποκείσθω δὲ, ὅπερ ἐστίν, ἐνίοις αὐτῶν τυγχάνειν τοῦ τέλους) ἀλλ' ἐμοίγε οὐδὲ ὁδὸν δοκοῦσι βεβαδικέναι. Πῶς γὰρ, ἐν ἣ μηδεμία φαίνεται καταβραχὺ πρόοδος, μηδὲ πρῶτον, καὶ δεύτερον, μηδὲ τάξις; Ἄλλ' ἔοικε γὰρ τὸ κατ' αὐτοὺς πρᾶγμα βακχεῖα καὶ ἄλματι μανικῶς δὴ τινι καὶ θεοφορήτῳ, καὶ τὸ μὴ δραμόντας εἰς τὸν ἔσχατον ἵκειν, καὶ μὴ κατὰ λόγον ἐνεργήσαντας, εἰς τὸ ἐπέκεινα λόγου γενέσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν οἷον ἐπιστάσια τῆς γνώσεως, ἢ διέξοδος νοῦ, τὸ χρῆμα ἱερὸν· οὐδὲ οἷον ἄλλο ἐν ἄλλῳ· ἀλλ', ὥς μικρῶς μεῖζον εἰκάσαι, καθάπερ Ἀριστοτέλης ἀξιοῖ τοὺς τελουμέ-

mus est : ille autem eleganti morum urbanitate, ac mitiori temperamento est, adeoque facilius deficit. Ego vero eam naturæ nostræ conditionem esse cuperem, perpetuo ut ad contemplationem erecti esse possemus. Quod quia fieri nullo modo posse comprobatum est, 47 vicissim ego velim modo maximarum rerum contemplatione detineri; modo in naturam delapsus aliquid oblectamenti capessere, vitamque nonnulla hilaritate perfundere. Novi enim hominem me esse, non deum, ut ad omnem voluptatem rigidus sim, et immobilis; neque item belluam, ut corporis voluptatibus indulgeam. Superest profecto ut medium aliquid a nobis quaeratur, quod quid aliud esse potest, quam otium illud, quod in litteris et circa litteras conteritur? B Quæ voluptas sincerior? quinam affectus ab omni affectu purgator? quis materiæ minus affixus? quis magis impollutus? Hac ego parte rursus Græcum Barbaris antepono, et prudentiorem judico, quod ubi sese demittendum erit, ille statim in proximo consistit : in scientia quippe consistit. Est autem scientia mentis digressus : hinc ex alia in aliam rationem, per quas antea progressus est, pervenit. Ecquid vero tandem menti est ratione conjunctius? aut quod ad illam navigium accommodatius? Ubicunque enim ratio est, ibi et mens est; sin minus, at cognitio saltem aliqua, sive in inferioribus rebus mentis intellectio. Nam et hic speculationes, et theoremata quædam appellantur inferioris mentis officia, oratoria scilicet, poetica, C naturalia, et mathematica : eademque nihilominus oculum illum exornant, lippitudinemque discutiunt, et paulatim his, quæ cernuntur, assuescentia mentem excitant, ut ad nobiliorem speculationem audacior assurgat, nec defixis in solem obtutibus protinus conniveat. Ita Græci homines etiam voluptati dum vacant, una et animi cognitionem exercent, atque ex ludo nonnihil in prioris propositi emolumentum reportant. Etenim de oratione, aut poemate iudicium ferre, a mente alienum non est. Dictionem autem castigare, et minutatim quasi scalpello deradere, argumentorumque caput investigare, ac disponere, sive ab alio dispositum agnoscere, hæc quomodo minime seria, aut ludicra esse possunt? At qui altera via, quæ adamantina D judicatur, incedunt (demus vero, quod revera est, nonnullos ex iis finem adipisci), mihi certe non ulla via incessisse videntur. Qui enim via hæc esse

DION. PETAVII NOTÆ.

(21) Κοσμεῖ τὸ δῆγμα ἐκεῖνο. Plato vii De repub. : Τὸ δ' ἐστὶν οὐ πᾶν φαῦλον, ἀλλὰ χαλεπὸν πιστεῦσαι, ὅτι ἐν τούτοις τοῖς μαθήμασιν ἐκάστοις ὁργανόν τι ψυχῆς ἐκκαθαίρεται τε καὶ ἀναζωπυρεῖται ἀπολλύμενον καὶ τυφλούμενον ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπιτηδεύματων· χρεῖττον δὲ σωθῆναι μυρίων ὀμμάτων. Μόνῳ γὰρ αὐτῷ ἀλήθεια ὁράται. Ita Clem. Alex. ii Pædagog. cap. 1 : Τὸ ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου τὸ δῆγμα τῆς ψυχῆς ἐκκαθαίρειν dixit.

(22) Καὶ τὸ κεφάλαιον ἐξευρεῖν. Κεφάλαιον hoc loco pro loco ειδικῶ ac singulari accipio, ex quo

argumentum eruitur, uti apud Hermogenem passim. At κεφάλαιον ὀρικόν, apud Arrian. in Dissert. Epict., lib. ii, idem esse suspicor ac caput, sedesque definitionum, id est regulas præceptionesque, ad quas exigendæ illæ sunt. Εἶτα, inquit, ὀρισμέ-νου κακῶς ὠρίσω, οὐ γὰρ ἀντακολουθεῖ τῷ κεφα-λαιώδει τῷ ὀρικῷ. Tentabam, οὐ γὰρ ἀκολουθεῖν τῷ κεφαλαίῳ δεῖ τῷ ὀρικῷ; vel ἂν ἀκολουθεῖν, et ἔδει. Hoc est, nonne definitionem hanc oportet defini- tionis regulas legesque sequi?

potest, in qua nullus pedetentim progressus appareret, neque prius quidquam, aut posterius, neque certus est ordo? Sed quod ab iis fit, Bacchico potius furori **48** et insano ac fanatico saltui simile est, sine cursu videlicet ad extremum pervenire, et sine rationis functionibus rationis limites transgredi. Non enim istud quasi cognitionis consideratio est, aut mentis excessus, sacra et divina res omnino: neque ut aliud in alio quidpiam; sed, ut parvis majora componamus, quemadmodum Aristoteles ei, qui initiandus est, non quidnam agere debeat discendum esse præcipit, sed pati quodammodo, atque affligi oportere, posteaquam nempe idoneum se præbuerit: ipsa autem habilitas ratione caret, multoque magis, si non eam ratio præparet. Ejusmodi itaque hominibus vel ad **B** minima delapsus sine ullo medio, longissimeque accidit, et præcipiti ruinæ similis est; velut illum in superiorem partem ascensum cum saltu conferebamus. Nam quos ratio proficiscentes non deduxit, neque item redeuntes excipiet. Quonam hæc ergo pacto sibi consentanea sunt, nunc quod supremum est contingere, nunc ad vitilia et virgulta converti? Homo vero mediæ considerandi facultatis beneficio, rationis particeps est, et dicitur, quam illi nunquam excoluerunt, quantum ex eo quod jam est conjicere licet. Atque ipse quidem finis, et id quo perveniendum est, utrisque commune est, illudque si adepti fuerimus, nihil a nobis invicem dissidebimus.

8. Quod autem ad ea attinet quæ intermedia sunt, in his philosophus noster longe consideratior est: viam enim sibi præmunit, et ita gradatim conscendit, ut ex seipso aliquid molitur: paulatim autem progressum id quod appetit verisimile est esse consecuturum. Quod si minus obtineat, at progressus est saltem, neque id profecto minimum est; sed is multo magis cæteris præstabit mortalibus, quam illi pecudibus antecellunt. Idcirco plures ex nostris ad finem perventuri sunt, quia cum natura congrua est illorum aggressio: at illo modo nequaquam, nisi si qua forte ingenua sit animi nobilitas, quæ primam sui originem ex alto deducat, aut mentis singulare quodpiam genus, quod ut a seipso moveatur per sese sit sufficiens. Qualis Amus olim Ægyptius litterarum usum non reperit, sed judicavit, tanta in eo vis mentis inerat. Ejusmodi autem vel sine philosophica methodo citius resolvat. Naturalis enim sufficit, multoque magis, si quis exacuere ipsum ac provocare velit. Nam ad interiora semina augenda, **49** et ad totum aliquod incendium excitandum, licet minimam sermonis scintillam acceperit, effi-

A νους, οὐ μαθεῖν τί δεῖ [γρ. τι δεῖν]. ἀλλὰ παθεῖν καὶ διατεθῆναι, γινομένους δηλονότι ἐπιτηδείους [γρ. δηλονότι γενομένους]· καὶ ἡ ἐπιτηδειότης δὲ ἄλογος· εἰ δὲ μὴδὲ λόγος αὐτὴν παρασκευάζοι, πολὺ μᾶλλον. Τούτοις οὖν καὶ ἡ χάθοδος εὐθὺς ἐπὶ σμικρὰν τινα πρᾶξιν, ἄμεσος αὕτη, καὶ πολὺ πόρρω, καὶ ἔοικε πτώματι, καθάπερ τὴν ἀναδρομὴν εἰκάζομεν ἄλματι. Οὗς γὰρ οὐ προὔπερψε λόγος, τούτους οὐδὲ ἐπανιόντας ἐδέξατο. Πῶς οὖν ταῦτα ἀλλήλοις ἂν πρέψει, νῦν μὲν ἐπαφὴν ἔχειν τοῦ πρώτου, νῦν δὲ ἐπὶ ῥώπας, καὶ λόγους ἐστράφθαι; Ἄλλ' ὅγε ἄνθρωπος κατὰ τὴν μέσσην καὶ ἐπιστατικὴν δύναμιν λογικός ἐστὶ τε καὶ προσαγορεύεται, ἣν οὐδὲ ποτε γεγυμνάχασιν· οὐκ οὖν ὅσα γε φαίνονται. Τὸ μὲν οὖν τέλος, καὶ οὐ δεῖ γενέσθαι, κοινὸν ἀμφοῖν, καὶ τυχόντας οὐδὲν ἂν ἀλ-

B λήλων διαφέρομεν.

ἡ'. Τὰν μέσῳ δὲ ὁ ἡμεδαπὸς φιλόσοφος ἀμεινον ἔσχεπται· ὁδὸν γὰρ παρασκευάσατο, καὶ κλιμακῶδ' ἀνεισιν, ὥστε καὶ παρ' ἑαυτοῦ τι ποιῆσαι προϊόντα γὰρ εἰκὸς ἐντυχεῖν ποι τῷ ἐραστῷ. Καὶ μὴ τυχὼν δὲ πρὸ ὁδοῦ γέγονε, καὶ οὐδὲ τοῦτο μέντοι σμικρὸν· ἀλλὰ διαφέρει ἂν τῶν πολλῶν ἀνθρώπων πλέον, ἢ ὅσον ἐκεῖνοι τῶν βουσκημάτων. Ταύτῃ καὶ πλείους **C** ἂν εἶεν οἱ παρ' ἡμῶν ἀφικνούμενοι, κατὰ φύσιν ἐχούσης τῆς ἐπιχειρήσεως· ἐκεῖνη δ', εἰ μὴ τις εὐγένεια τύχοι ψυχῆς ἀνωθεν ἔλκουσα τὴν πρώτην καταβολὴν (23), καὶ νοῦ χρῆμα ἐξαίσιον, οἷον αὐταρχεῖς εἶναι καὶ παρ' ἑαυτοῦ κινηθῆναι. Ὅποιος Ἀμοῦς ὁ Αἰγύπτιος (24) οὐκ ἐξεῦρεν, ἀλλ' ἔκρινε χρεῖαν γραμμάτων. Τοσοῦτον αὐτῷ τοῦ νοῦ περιττὸν. Ὁ δὲ δὴ τοιοῦτος, καὶ δίχα τῆς φιλοσόφου μεθόδου, θάπτον ἀναλύσειν. Ὁ γὰρ τοι φυσικὸς ἀρχεῖ. Πολὺ δὲ πού μᾶλλον, εἰ καὶ τις αὐτὸν παραθήξειε [γρ. αὐτῷ π.] τε καὶ ἐκκαλέσαιο. Τὸ γὰρ ἐνδοθεν σπέρμα δεινὸς [γρ. πνεῦμα δ.] αὐξῆσαι, καὶ σμικρὸν σπινθῆρα λόγου παραλαβὼν, πυρκαϊὰν ὅλην ἀνάψαι. Τούτοις μὲν οὖν οὐδὲν παρὰ τοῦτο μείον, εἰ μὴ γε καὶ προὔργου ποιήσει τὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς, ἢ καὶ τοὺς ἥττον **D** ἀδρούς προάγει τε καὶ ἀναρρίπιζει, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς

DION. PETAVII NOTÆ.

(23) Ἀνωθεν ἔλκουσα τὴν καταβολήν. Hoc est, cujus prima initia et quasi fundamenta e cælo demissa sint: id enim καταβολή apud Christianos scriptores significat. Arrianus i *Dissert. Epict.*, cap. 13: Ὡςπερ υἱὸς ἐκ τῶν αὐτῶν σπερμάτων, καὶ τῆς αὐτῆς ἀνωθεν καταβολῆς. Quam rara autem sit ea indolis nobilitas declarat Aristot. x *Eth.*, cap. ult., his verbis: Τὸ μὲν οὖν τῆς φύσεως δῆλον ὡς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διὰ τινος αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει.

(24) Ὅποιος Ἀμοῦς ὁ Αἰγύπτιος. Viri hujus sanctissimi meminit Socrat., Sozom. Sed quæ inventa demum sit ab eo γραμμάτων χρεῖα, scholion

quoddam explicat, quod ex Med. margine transcribere visum est: Ἐρομένου τινὸς αὐτὸν εἰ ἀναγκαῖα τὰ γράμματα, ἔφη, εἰ ὁ νοῦς ἑρῶται, τίς χρεῖα γραμμάτων; τὸ δὲ οὐκ ἐξεῦρεν, ἀλλ' ἔκρινε χρεῖαν γραμμάτων ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐχρήσατο αὐτὸς γράμματα, ἀλλ' [XVIII] ἀπεφῆνατο τούτους δεῖσθαι γραμμάτων, οἵτινες οὐ μέγεθος εὐτύχησαν νοῦ, ἵνα τὴν τοῦ νοῦ ἐνδειαν ἐντεῦθεν ἐπανορθῶνται. Non dissimilia quoque prædicat Aug. i *De doctrina Christiana* de Antonio, qui sine ulla scientia litterarum Scripturas divinas et memoriter audiendo tenuisse, et prudenter cogitando intellexisse prædicatur.

θεῖον ἐκθάλλει. Ἐκεῖ δὲ, μόνοις τοῖς οἰκοθεν μακα-
ρίοις τὸ τέλος ἐπιτυγχάνεται· σπανιώτερον δὲ δῆπου
τὸ γένος τῶν τοιούτων ψυχῶν, ἢ τὸ τοῦ φοίνικος, ᾧ
τὰς περιόδους (25) μετροῦσιν Αἰγύπτιοι. Οἱ δὲ πολ-
λοὶ μάτην ἂν πονοῖεν καὶ ἀποτρύχουντο, δίχα νοῦ τὴν
νοητὴν οὐσίαν θηρώμενοι, καὶ μάλιστα οὓς οὐχ ἡ
πρώτη φύσις ἐπὶ τόνδε τὸν βίον ἐξώρμησεν. Οὗτοι
γὰρ ἂν θναιντο τῆς ὁρμῆς· μᾶλλον δὲ αὐτὴν ἐγὼ τὴν
ὁρμὴν, νοῦ κινουμένου γνώρισμα ποιῶμαι. Οἱ δὲ
πλείους, οὐδ' οἰκοθεν ἐκινήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ, τὸν δεύ-
τερον λεγόμενον πλοῦν, ὑπὸ τῆς σχολῆς εἰς νοῦν διε-
γείρονται· ὥσπερ δὲ ἄλλο τι τῶν εὐδοχιμούντων, τὴν
γενναίαν αἵρεσιν ἐξηλώχασιν, παντοδαποὶ τε ὄντες τὰ
γένη, καὶ κατὰ χρεῖαν ἕκαστοι συνιστάμενοι (26).
Περὶ τούτων δὴ καὶ σαφῶς διατείνομαι, ὅτι μάτην ἂν
οὗτοι πονοῖεν, καὶ τρύχουντο, οἷς οὔτε αὐτοφυῆς ἐστὶ
νοῦς, οὔτε ἐπίκτητος. Κινδυνεύει γὰρ οὐδ' εἶναι θε-
μιτὸν ἄλλῃ τῇ τῶν ἐν ἡμῖν τὸν Θεὸν οἰεσθαι ἐνδημή-
σειν ἀντὶ τοῦ νοῦ. Νεῶς γὰρ οὗτος οἰκεῖος Θεῶ. Ταῦτ'
ἄρα καὶ τὰς καθαρτικὰς ἀρετὰς σπουδάζεσθαι παρα-
δεδώχασιν Ἕλληνες σοφοί, καὶ βάρβαροι, ἀποτειχί-
ζοντες ἅπασαν τὴν πραγματείαν τῆς φύσεως, ἵνα
μηδὲν ἐμπόδιον παρέχοντο ταῖς νοήσεσιν. Αὕτη μὲν
ἡ διάνοια τῶν πρώτων καταστησαμένων ἑκατέραν
φιλοσοφίαν. Οἱ δὲ καὶ τὰς ἀρετὰς ἔθεσ· μᾶλλον [γρ.
θέσει μ.] (27) ἢ λόγῳ κρατύνουσι, καὶ τρεῖς αὐτὰς
ἡγνῆται· φρόνησιν γὰρ οὐ προσίενται, οἷ γε καὶ σω-
φροσύνην· εἰ γε καὶ σωφροσύνην εἶναι τὸ κατ' αὐτοὺς
συγχωρήσομεν. Ὡς οὐκ ἔστι, μὴ οὐκ εἰσιέναι (28)
τε καὶ συναιρεῖσθαι τὰς ἀρετὰς, διὰ τὴν ἀναγκαίαν
αὐταχολούθησιν. Ἄλλ' οἶονταί γε δεῖν σωφρονεῖν, οὐ
διότι σωφρονητέον εἰδότες, ἀλλ' ἐπίταγμα λαβόντες,
ὥσπερ νόμον ἀναίτιον, ὃν ὁ μὲν θεὸς οἶδεν ὅτι τοῦτο
δεῖ ἄλλο, διὰ τὰς διανοήσεις [γρ. νοήσεις] (29), καὶ ὅτι
προὔργου πρὸς ἄνοδον, τὸ πρὸς μηδὲν τῶν ἐν ὕλῃ
παθαίνεσθαι· οἱ δὲ ἀπέχονται μίξεων, αὐτὸ δὲ αὐτὸ

A caciissimus est. Illis igitur nihil ex eo deterius sit,
quod Græcam institutionem non ante capessive-
rint; quæ quidem eos qui minus robusti sunt,
provehit et suscitât, ac quidquid in ipsis divini est
fovens educit. Illic contra soli ii quibus propria
et domestica felicitas suppetit, finem adipiscuntur:
rarius autem sane est animorum istud, quam
phœnicis genus, quo Ægyptii temporum circuitus
metiuntur. Vulgus vero hominum in eo frustra
contenderit, seque ipsum labore confecerit, sine
mente eam naturam investigans, quæ mente perci-
pitur, sed ii præsertim, quos minime princeps illa
natura in hanc vitam induxerit. Illis enim suus
impetus profuerit, vel potius eum ego impetum
agitatæ mentis indicium esse censeo. Sed maxima
B pars hominum neque interius impellitur, nec,
quæ secunda dicitur navigatio, per otium et quie-
tem ad mentem excitatur: et, ut aliquid aliud
eorum, quæ in pretio sunt, ac laude hominum,
præclaram aliquam sectam æmulantur: quorum
quidem multiplicia sunt genera, singulique propter
necessitatem suam in unum conveniunt. De qui-
bus ego verissime affirmare ausim, frustra eos
laboraturos, ac fatigaturos sese, quibus vel natura
insita mens deest, vel postea comparata. Ac ve-
reor ne non fas sit alia in parte nostri, præter-
quam in mente, præsentem Deum esse credere.
Templum enim istud congruit Deo. Propterea
purgatricibus virtutibus studendum esse tradidere
Græci pariter, et barbari sapientes, molestam
C omnem naturæ occupationem intercludentes, ne
quod intelligentiæ impedimentum possit facessere.
Hæc fuit eorum ratio, qui primi utramque philo-
sophiam condiderunt. Verum illi virtutes consue-
tudine potius, quam ratione stabiliri putant, tres-
que illas numero esse volunt: prudentiam enim

DION. PETAVII NOTÆ.

(25) Ἡ τὸ τοῦ Φοίνικος ᾧ τὰς περιόδους. Ape-
rit hanc nobis historiam Ælian. vi *De histor.
anim.*, cap. 58. Scribit enim phœnicem quingente-
simo quoque anno Heliopolim Ægypti civitatem
advolare, sacerdotibus interea de adventus illius
tempore sollicite contendentibus. Qui locus par-
tim emendandus, partim illustrandus est. Ait ita-
que, ὁ δὲ ἄλλος ἐκείνων ἐριζόντων ἀποσημαίνεται
δαιμονίως τὸν καιρὸν, καὶ πάρεστιν. Ubi interpres,
ὁ δὲ ἄλλος, de alio sacerdote accipit. Verum ἄλλως
omnino legendum puto, levi quidem verborum, sed
apta sententiæ mutatione. Ille autem (phœnix),
frustra illis altercantibus, etc., idque sequentia
confirmant: Οἱ δὲ θύειν ἀνάγκη αὐτοὺς, καὶ ὁμολο-
γεῖν, ὅτι τὸν μὲν ἥλιον ἐν ταῖς λέσχαις καταδύειν
ἄγουσι σχολὴν, οὐκ ἴσασιν δὲ ὅσα οἱ ὀρνίθες. Ubi in-
terpres, καταδύειν ἐν ταῖς λέσχαις ἥλιον, vertit *istos
dies circa disciplinas et litteras consumere*, parum
commode. Est enim potius, ad occasum usque
solis confabulationibus et colloquiis diem terere;
quod condere solem appellat Virgil., et Horat. Cal-
limachus in Heraclitum:

— Ἐμνήσθην δ' ὁσσάκις ἀμφοτέρωι
ἥλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν.

(26) Καὶ κατὰ χρεῖαν ἕκαστοι συνιστάμενοι.
Quæ sit hæc χρεῖα ipsemet epist. ad Hypatiam
exponit, καὶ οἶσθα τινὰς ἐν τοῖς λογιστηρίοις ἀπο-

δύντας, ἢ πάντως ἀπὸ μιᾶς γέ του συμφορᾶς ἀνα-
πεισθέντας ἐν μεσημβρίᾳ τοῦ βίου φιλοσοφεῖν.

(27) Οἱ δὲ καὶ τὰς ἀρετὰς ἔθεσι μᾶλλον. Bar-
baros intelligit, qui καθαρτικὰς virtutes nulla ra-
tione, sed ἀλόγως εὐσεβάζονται, nec prudentiam
in his numerant. Vide Clem. Alex. vii *Strom.* Quod
autem hic ait eos κρατύνειν τὰς ἀρετὰς, aut ita
capiendum, ut sola ipsi exercitatione virtutes eas
excolant, atque eo impetu quodam animi ferantur,
D paulatimque confirment; aut κρατύνουσι idem erit
ac νομίζουσι κρατύνεσθαι. Quod loquendi genus
Græcis familiare. Sic apud Aristotelem sæpe οἱ τὸν
κόσμον γεννῶντες, et γεννᾶν τὸν κόσμον, de iis qui
mundum genitum asserebant. Themistius orat. 4,
πώλους καὶ σχύλακας γεννᾶν pro suscipere ex ge-
nerosis parentibus. Quinetiam Plato in *Theæt.*, τοὺς
ρέοντας vocat Heraclitum, et alios, qui fluere omnia
dicebant.

(28) Ὡς οὐκ ἔστι γε μὴ οὐκ εἰσιέναι. Galenus
tract. *Quod opt. med. sit philosoph.*: Σύμπασαι
γὰρ ἀλλήλαις ἔχονται, καὶ οὐχ οἷόν τε μίαν ἦντι-
ναοῦν λαβόντι μὴ οὐχὶ καὶ τὰς ἄλλας ἀπάσας εὐθὺς
ἀκολουθούσας ἔχειν, ὥσπερ ἐκ μιᾶς μηρίνου δε-
δεμέναις.

(29) Διὰ τὰς διαροήσεις. Crediderim hoc glos-
sema esse ab aliquo ad libri oram adnotatum, qui
ἄλλο istud interpretari vellet.

rejiciunt iidem ipsi, qui temperantiam admittunt, si ullam demum temperantiam secundum eos esse concedimus. Quippe fieri non potest, quin prae mutua consequendi necessitate simul et ponantur virtutes omnes, et intereant. At illi temperantia utendum esse putant; non quod cur temperandum sit intelligant, sed quasi imperio quodam accepto, aut lege, cujus nulla ratio possit afferri, quam qui posuit alterius quidem rei causa esse non ignorabat, intelligentiae nimirum, **50** simulque quod ad mentis ascensum conduceret, ut nullo eorum, quae in materia sunt, afficeremur. Hi vero a concubitu abstinent, idipsum per sese admirantes, et id maximum ducentes, quod minimum est, ac praeparationem ipsam finem esse persuasum habentes. Nos autem virtutes quasi totius philosophiae elementa miramur. *Etenim qui impurus sit, pura tractare nefas esse*, quod est apud Platonem, magnopere probamus. Virtutes porro quod alienum est detergentes expurgant. Sed si quidem anima per se bonum aliquid esset, repurgatione duntaxat opus haberet, et ex eo bonum evaderet, quod sola jam existeret. Verum nequaquam illa bonum est; sic enim nunquam in malo versari posset; sed boni speciem habet, ac mediam naturam obtinet. Hanc igitur in deteriora vergentem virtus reducit, solutaque labe mediam rursus efficit. Quamobrem paulatim ad bonum progredi oportet: hoc autem ratione fit. Intellectus enim cum intelligibilibus conjugatum nomen est. Uti si finis sit coelum intueri, haud satis est in humum non curvari, sed post mediam visus consistentiam, necesse praeterea est ad superiora converti. Et quidem id ex virtutibus sibi quispiam utilitatis acquisierit, quod ab omni materiae affectione liberetur. Evahendus vero insuper animus est: quia malum non esse nequaquam satis est; sed etiam deum oportet esse: quod quidem nihil esse aliud videtur, quam a corporis, et eorum, quae ad corpus attinent, consortio recessisse. Hoc autem perinde est ac mentis beneficio ad Deum sese convertere.

9. Nos itaque suum virtutibus honorem habentes, scimus quo quaeque ordine gaudeat; eo scilicet, quem prima elementorum principia ad totius libri cognitionem obtinent. Primae enim his, qui ad mentem eriguntur, occurrunt: non tamen ex virtutum possessione omnia consequimur, sed id tantum, quod impedimento erat, removimus, eaque hactenus praeparavimus, sine quibus ne fas sperare quidem est finem posse comparari. Atque hac ratione minime desperantes, deinceps mentis auxilio, eo ordine, quem vetustissimi, ac felicissimi homines excogitarunt, ad finem enitimur: neque istud scio an sedulo quaesitum, simus tandem assecuturi; aegre certe in eum inciderit, qui nec unquam amore illius captus est, neque quaerendusne sit satis exploratum habet. Atqui egregie ex iis defunguntur, qui in eo consistunt, nec aliud praeterea curiosius inquirunt; **51** mali enim, ut pote repurgati, non fuerint. At quibus plebem excellere in animum incidit, qui id te-

θεθαυμαχότες, καὶ μέγιστον ἄγοντες τὸ σμικρότατον, τὴν παρασκευὴν τέλος ἡγούμενοι. Ἡμεῖς δὲ τὰς ἀρετὰς ὥσπερ στοιχεῖα τῆς ὅλης φιλοσοφίας θαυμάζομεν [γρ. σπουδάζομεν]. Τὸ μὴ καθαρῶ γὰρ καθαρῶ ἐφάπτεσθαι μὴ οὐ θεμιτὸν ἦ, Πλάτωνος ἀπεδεξάμεθα. Ἀρεταὶ δὲ καθαίρουσι τὸ ἀλλότριον ῥύπτουσαι. Ἄλλ' εἰ μὲν ἦν ἡ ψυχὴ τὰγαθὸν, ἤρκει καθήρσθαι, καὶ ἦν ἀγαθὸν ἤδη, τὸ μόνον γενέσθαι· νῦν δὲ οὐ γὰρ ἐστὶν ἀγαθὸν· οὐ γὰρ ἂν ἐγένετό ποτε ἐν κακῶ· ἀλλ' ἀγαθοειδὴς ἐστὶ, καὶ μέση τὴν φύσιν. Πέψασαν οὖν εἰς τὸ χεῖρον, ἐπανήγαγεν ἡ ἀρετὴ, καὶ τῆς κηλίδος ἀπέλυσεν, καὶ [γρ. ἀπέλυσε, καὶ] πάλιν μέσῃ ἐποίησε. Δεῖ δὲ καὶ προσελθεῖν ἐπὶ τὰγαθόν· τοῦτο δὲ ἤδη διὰ λόγου. Νοῦς γὰρ ἐστὶ τὸ σύζυγον ὄνομα τῶν νοητῶν. Οἷον εἰ τέλος εἴη τὸ πρὸς οὐρανὸν ἰδεῖν, οὐκ ἀπόχρη μὴ κεκυφέναι πρὸς τοῦδαφος, ἀλλὰ δεῖ μετὰ τὴν ἐν μέσῳ στάσιν τῆς ὀφειγῆς ἐπὶ τὰ ἄνω νεύσαι. Καὶ ὅλητα τῶν ἀρετῶν ὅναιτο ἂν τις, τὸ ἀπηλλάχθαι τῆς ὑλικῆς προσπαθείας· δεῖ δὲ καὶ ἀναγωγῆς. Οὐ γὰρ ἀπόχρη μὴ κακὸν εἶναι, ἀλλὰ δεῖ καὶ θεὸν εἶναι. Καὶ εἰσὶν εἶναι τὸ μὲν, οἷον ἀπεστράφθαι τὸ σῶμα, καὶ ὅσα τοῦ σώματος· τὸ δὲ, οἷον ἐπεστράφθαι [γρ. ἀπεστράφθαι] διὰ νοῦ πρὸς Θεόν.

sed boni speciem habet, ac mediam naturam obtinet. Hanc igitur in deteriora vergentem virtus reducit, solutaque labe mediam rursus efficit. Quamobrem paulatim ad bonum progredi oportet: hoc autem ratione fit. Intellectus enim cum intelligibilibus conjugatum nomen est. Uti si finis sit coelum intueri, haud satis est in humum non curvari, sed post mediam visus consistentiam, necesse praeterea est ad superiora converti. Et quidem id ex virtutibus sibi quispiam utilitatis acquisierit, quod ab omni materiae affectione liberetur. Evahendus vero insuper animus est: quia malum non esse nequaquam satis est; sed etiam deum oportet esse: quod quidem nihil esse aliud videtur, quam a corporis, et eorum, quae ad corpus attinent, consortio recessisse. Hoc autem perinde est ac mentis beneficio ad Deum sese convertere.

θ'. Ἡμεῖς οὖν τιμῶντες τὰς ἀρετὰς, ἴσμεν ἦντιν' ἔχουσι τάξιν, ἣν αἱ τῶν στοιχείων γραμμαὶ πρὸς ἐπιστήμην βιβλίου. Πρῶται γὰρ εἰσὶν ἀνιόντων ἐπὶ τὸν νοῦν, ἀλλ' οὐ τὸ πᾶν ἔχομεν ἔχοντες τὰς ἀρετὰς, ἀλλ' ἀφηρήκαμεν τὸ ἐμπόδιον, καὶ ὧν χωρὶς οὐδὲ οἷόν ἐστιν ἐλπίζειν τυχεῖν τοῦ τέλους, τοῦτο τέως παρασκευάκαμεν. Ταύτῃ δὲ οὐκ ἀπογινώσκοντες, ἤδη μέτιμεν αὐτὸ διὰ νοῦ, σὺν τάξει παλαιοῖς τε καὶ μακαρίοις ἀνδράσιν ἐξευρημένη· καὶ ζητοῦντες οὐκ οἶδα εἴ ποτε ἔλοιμεν, σχολῇ γε ἂν περιτύχοι τῷ μῆτι ἐρασθέντι, μῆτ' εἰ ζητητέον εἶδότε. Καίτοι κάλλιστα ἀπαλλάττουσιν αὐτῶν οἱ μένοντες ἐπὶ τούτου, καὶ μηδὲν προσπεριεργαζόμενοι· εἶεν γὰρ ἂν οὐ κακοί, καθηράμενοι. Οἷς δὲ ἐπὶ πᾶσι διενέγκαι τοῦ πλήθους κατὰ τύχην μαθοῦσιν, ὅτι ὁ λόγος ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου καλὸν, εἴτα παιδείαν μὲν ἅπασαν ἡτιμάκασιν, ὅψ' ἦς ὁ νοῦς ἀναρρῶννυται [γρ. ἀναχώννυται]· κινεῖνται δὲ παρ' ἑαυτῶν ἀτόπους κινήσεις· καὶ ἀποσεμνύνονται μὲν πρὸς φιλοσοφίαν· ὅτι δ' ἂν εἰς αὐτοὺς ἐμπέσῃ παράκουσμα [γρ. ἐκπέσῃ π.] (30), τοῦτο ταῖς παρ' αὐτῶν

DION. PETAVII NOTAE.

(30) "Ὅτι δ' ἂν εἰς αὐτοὺς ἐμπέσῃ παράκουσμα. *Falsum dogma* reddit Corn., haud recte, ut apparet ex eo quod sequitur. Nam si falsum dogma est, quomodo eorum additamentis depravatum redditur?

Nec ignoro alias παράκουσμα pro falsa pravaque narratione sumi, ut apud Dioscor. in Praefat.: ἀπερ ἐστὶ τεκμήρια οὐκ αὐτοψίας, ἀλλὰ τῆς ἐκ παρακουσμάτων ἱστορίας. Ubi interpres doctissimus Ruellius

προσθήκαις πονηρὸν ἀπέδωκαν καὶ κακώθεις, τυφλὰ γεννήματα, νοῦ μὲν οὐκ ἄξιον (31) εἰπεῖν, ἀλλ' οὐδὲ διανοίας, δόξης δὲ ἀτόπου καὶ φαντασίας ἡμαρτημένης ἐκφέροντες· τούτους ἂν ἴδοις γελοῖως διαχειμένους, μᾶλλον δὲ λίαν ἐλεεινῶς. "Ἄξιον γὰρ ἀνθρώπους ὄντας ἐπ' ἀνθρώπων συμφοραῖς μὴ γελαῖν, ἀλλ' ὀλοφύρεσθαι. Φεῦ τῶν λόγων· φεῦ τῶν δογμάτων! Εἰ γὰρ ἐπέλθοι φιλοσοφεῖν τοῖς κριοῖς, οὐκ οἶδα ἅτ' ἂν ἀντὶ τούτων πρεσβεύσειαν. Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς εἰπόμεν (ἄξιον γάρ)· ὧς τολμηρότατοι πάντων, εἰ μὲν ἡπιστάμεθα ὑμᾶς εὐμοιρήσαντας ἐκείνην τῆς ψυχῆς τὴν ἀξίαν, ἣν Ἀμοῦς, ἡ Ζωροάστρης, ἡ Ἑρμῆς, ἡ Ἀντώνιος, οὐκ ἂν ἡξιοῦμεν φρενοῦν, οὐδὲ διὰ μαθησεως ἄγειν, νοῦ μέγεθος ἔχοντας, ὧς προτάσεις εἰσὶ [γρ. εἰσὶ ποιεῖν] καὶ τὰ συμπεράσματα· ἀλλὰ καὶ ἐντυχεῖν ποτε τῷ τοιούτῳ γένοιτο, σεβοίμεθα τε ἂν αὐτὸν καὶ ἀζοίμεθα. Ὑμᾶς δὲ ὀρῶμεν τῆς κοινῆς φύσεως ὄντας ἡττονας, καὶ οὐ μᾶλλον ἀγχίνους ἢ παχεῖς. Ὑμᾶς οὖν ἀξιοῦμεν καὶ νοουθετεῖν, ἐν κοινῷ τιθέντες ὅτι ἂν ἄριστον ἡμῖν ἐξευρίσκωμεν. "Ἡ τοίνυν ἐπὶ τῶν πρώτων ὑποθέσεων μένετε· παρέδωσαν γὰρ αὐτὰς ἄνδρες ἀγχίποροι τοῦ θεοῦ· καὶ οὕτως [γρ. καὶ ὅλως] ἂν εἴητε κατὰ Πλάτωνα μέσως ἔχοντες, οὐκ ἔτι μὲν ἀμαθεῖς, οὐπω δὲ γε σοφοί, δόξαν ὀρθὴν πρεσβεύοντες, δίχα λόγου καὶ ἀποδείξεων. Τό τε [γρ. τό γε] γὰρ ἀληθὲς οὐχ ὅσιον ἀμαθεῖς οἶεσθαι, καὶ τὸ ἄλογον εἶναι σοφόν, οὐδεὶς ἐπιτρέψει λόγος. Ταύτην ἀγαπῶντες τὴν τάξιν μετρίως ἂν ᾗτε πεπραγότες, καὶ ἀναίτιοι μὲν παρὰ Θεοῦ, ἀναίτιοι δὲ καὶ παρὰ ἀνθρώπων· ἀλλὰ καὶ ἐπαίνου δικαίου τυγχάνοιτε. Δῆμου γὰρ ἀνδρὶ καὶ τὸ ὅτι αὐταρχες. Εἰ δὲ μὴ κατὰ χώραν μένοιτε [γρ. μένετε], ἀλλ' ἔτι ὀρέξεσθε τοῦ πρόσω, καὶ τὸ διότι πολυπραγμονήσετε· καλῶς μὲν ἂν ποιοίητε [γρ. ποιοῖτε] σοφίας ἐρῶντες, ἱεροῦ χρηματός, ἀλλὰ μὴ ἐφ' ἑαυτῶν ποιήσθε [γρ. ποιεῖτε] τὴν θήραν. Ἀγύμναστοι γὰρ ἐστε, καὶ κίνδυνος εἰς ἄβυσσὸν τινα φλυαρίας ἐμπεσόντας [γρ. τινα φιλαργυρίας ἐμπεσοῦσι], διαφθαρῆναι· ὃ καὶ Σωκράτης ἐφοβήθη παθεῖν, καὶ τὸ πάθος οὐκ ἀπεκρύψατο φίλους ἄνδρας, Παρμενίδην, καὶ Ζήνωνα. Καίτοι Σωκράτης ἐκεῖνος ᾗν· ὑμεῖς δὲ, οἵπερ ἐστέ· δεινὴ δὲ ὁμῶς ἡ τόλμα, δόγμασιν ἀπορρήτοις ἀξιούντων ἐνάλλεσθαι· καὶ ταῦτα ἐν λέξεσι τριοδίτισιν. Ὁ μὲν οὖν Κάδμου σπόρος αὐθημερὸν ὀπλίτας (φησὶν) ἀνεδίδου σπαρτοῦς· σπαρτοῦς δὲ θεολόγους, οὐδεὶς πω μῦθος ἑτερευόσατο. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια πρᾶγμα ἐκκεῖμενον, οὐδὲ καταβεβλημένον, οὐδὲ θήρα ληπτόν. Τί οὖν; Ἐνταῦθα καλεῖσθω φιλοσοφία σύμμαχος· καὶ παρασκευαζέσθωσαν ἀνεξόμενοι πάσης ἐκείνης τῆς διεξόδου, μῆκος ἐχούσης μυρίον, παιδευόμενοι, καὶ

A mere casuque didicerint, præstantissimam in homine esse rationem, indeque disciplinam quidem omnem, qua mens corroboratur, nihili fecere: a seipsis vero absurdis quibusdam agitationibus cientur, et cum se philosophiæ nomine magnifice ostentent, si quid tamen ab aliis traditum acceperint, hoc suis additamentis pravum ac malignum efficiunt; velut cæcos nescio quos fetus ediderint, qui non mentis quidem illi, imo ne intellectus quidem dici debent, sed ex absurda opinione, et aberrante phantasia prædierunt: ridicule, inquam, vel miserabiliter potius illos affectos videas. Æquum est enim homines cum simus, hominum calamitatibus non illudere, sed easdem deplorare. Proh quales istorum sermones! proh qualia dogmata! B Nam si arietes philosophari vellent, haud scio cuinam, præter istiusmodi, studium, adhiberent. Nos vero sic eos alloquamur (merito id enim dicemus): Omnium mortalium audacissimi, si vos eximiam quidem illam naturæ conditionem feliciter adeptos intelligeremus, quam Amus, aut Zoroastres, aut Hermes, aut Antonius habuerunt, minime castigandos, aut disciplinis informandos esse censeremus, velut eximia mentis magnitudine præditos, apud quam conclusiones ipsæ propositionum instar sunt: sed sicubi eum hominem inveniremus, religioso cultu, ac veneratione prosequeremur. Vos autem etiam communi natura inferiores esse, nec tam solertes, quam crassos, atque hebetes animadvertimus. Jure ergo castigandos esse vos ducimus, et quidquid optimi nobis excogitatum habebimus, id in medium proponemus. Aut igitur in primis cognitionis elementis consistite (nam ea sunt a divinis hominibus tradita), atque ita mediæ secundum Platonem conditionis eritis, ut non amplius imperiti, sic nondum tamen sapientes, rectæque opinioni sine ratione et demonstrationibus, primas tribuentes. Nam et id quod verum est imperitum esse, et sapiens id quod rationis est expers, nulla unquam permittet oratio. Eo si ordine contenti eritis, vobiscum mediocriter agetur, culpaque tam Dei, quam hominum causa vacabitis; imo justa ex ea re laude non carebitis. Etenim homini plebeio an sit res, nosse satis superque est. Sin vos loco non contineatis, 52 sed id quod ulterius est affectetis, ac propter quid res sit curiosius inquiratis, præclare quidem feceritis, quod sacræ illius rei, sapientiæ amor vos ceperit. Verum cavete ne soli apud vos ei rei aucupandæ studeatis. Rudes enim estis, neque satis exercitati; ac peri-

DION. PETAVII NOTÆ.

non satis exprimit, solo narrationis nomine; addendum enim fuit, falsæ aut pravæ narrationis. Plutarchus *De Iside et Osiride*: Οὐ πάντες ἀποδέχονται παραχουσμάτων, ὥσπερ ἄλλα πολλὰ νομίζοντες. Ubi [XIX] παράκουσμα τοῦτο restituo. Verum nonnunquam etiam παράκουσμα pro simpliciter accepta ab alio narratione sumitur.

(31) Νοῦ μὲν οὐκ ἄξιον. Platonis et Aristotelis

dogmata secutus, νοῦν et διάνοιαν distinguit. Plato in calce l. vi *De repub.*: Διάνοιαν δὲ καλεῖν μοι δοκεῖς τὴν τῶν γεωμετρικῶν τε καὶ τῶν τοιούτων ἔξιν· ἀλλ' ὥς μετὰ τὴν δόξιν τε καὶ νοῦ τὴν διάνοιαν οὔσαν. Dixerat enim antea νοῦν circa τὰ ἀνυπόθετα versari, διάνοιαν vero non circa τὰς ἀρχάς, sed circa τὰς ἀποθέσεις, cujusmodi sunt mathematicæ disciplinæ. Vide Arist. i *De anim.*, c. 4.

culum est ne in profundam loquacitatis voraginem demersi funditus pereatis: quod et olim Socrates extimuit, neque eum animi affectum clam amicos homines esse voluit, Parmenidem, et Zenonem. Atqui Socrates ille erat: vos autem qualescunque demum sitis, gravissima nihilominus audacia vestrum omnium est, qui in arcana quædam dogmata temere insilire contenditis: præsertim cum trivialibus ad id verbis utamini. Cadmi quidem semen sativos, ut aiunt, eadem die milites reddebat: sativos vero theologos nulla hactenus fabularum prodigia sinxerunt. Non enim veritas omnibus in propatulo est, neque passim strata, nec tale quidpiam, quod venatione parari possit. Quid igitur? Ad id nimirum philosophiæ subsidium advocetur, et ad omnem illum decursum infinita longitudine porrectum patienti animo tolerandum accommodent sese, ut tam disciplinas, quam disciplinarum rudimenta capessant. Est enim imprimis exuenda rusticitas, minoraque sacra ante majora sunt inspicienda, et choreæ ante facium gestationem celebrandæ, facesque rursum gestandæ, priusquam sacrorum antistites simus. Num itaque alios ex aliis labores sponte suscipietis? At non sine pulvere maxima quæque comparantur. Quanquam si opportune rem attigissetis, nonnihil in ea re voluptatis caperetis, quam qui progressum faciunt percipere solent. Sed vos seræ eruditionis piget: cum id turpe non sit; imperitia autem longe major sit turpitudine; in qua quidem constituti, simplici ea contenti non estis: jampridem enim mediocrem statum obtinuissetis, nihil neque scientes, neque scire profitentes, hoc est dimidia ex parte periti; hoc enim saltem ipsum sciretis, nullius rei in vobis esse scientiam. Duplicem autem ignorantiam magnifice vobis ipsis consciscitis; sapientiæ enim loco arrogantia, fastuque pleni, et priusquam didiceritis, ad docendum accincti; dicam iterum, Proh sermones! proh dogmata! Qualia apud vos distracta et plurimorum capitum monstra gignuntur: cujusmodi olim diis bellum intulisse ferunt. **53** De quibus quid aliud quisquam dixerit, quam eos absurdis de ipso opinionibus divinum numen discerpere? Quod minime sane contingeret, si ab idiotarum et imperitorum statu non defecissetis, sed erat nimirum felix ejus rei successus in mediocritate positus. Postquam Icarus pedum usum dedignatus est, repente aere, terraque excidit: quorum alterum despexerat, alterum non est assecutus.

10. Hæc non tam adversus eos, qui diversa vitæ instituta sectantur, quam adversus nostros dicta sunt, qui stolide, ac sine ratione magnifice loquuntur, quique huic libro liberalibus disciplinis succurrendi occasionem dederunt; quos quanti emere quisquam velit arrogantes, atque insulsos homines, multo sane constiterint, si tres obolo uno commutentur. Ego vero cum scitis atque elegantibus poetis, tum egregiis oratoribus gratiam habeo maximam, nec non et si quis dignam sermone hominum historiam condiderit: neminem denique eorum, qui in communem Græcorum utilitatem aliquid contribuerit, quod præclarum haberet, de-

προπαιδευόμενοι. Δεῖ γάρ τοι πρῶτον ἀποδῦναι τὴν ἀγροικίαν, καὶ τὰ μικρὰ ἐποπτεῦσαι πρὸς τῶν μαιζόνων, καὶ χορεῦσαι πρὶν δαδουχῆσαι, καὶ δαδουχῆσαι πρὶν ἱεροφαντῆσαι. Οὐκ οὐκ ἐβελήσετε πόνων ἐπὶ πόνοις ἀνέχεσθαι; Ἄλλ' οὐδὲ τὰ μεγάλα ἀκονιτὶ παραγίνεται. Καίτοιγε εἰ σὺν ὥρᾳ τοῦ πράγματος ἤψασθε, καὶ ἡδονῆς ἂν τι τῷ ἔργῳ προσῆν, ἧς οἱ προσελθόντες ἀντιλαμβάνονται. Ὑμεῖς δὲ ὀφειμάθειαν αἰσχύνεσθε. Ἄλλ' οὗτοι τοῦτο αἰσχρόν· ἡ δὲ ἀμαθία, καὶ τοῦτου μείζον τοῦτο αἰσχρόν· ἐν ᾗ κείμενοι, τῆς μὲν ἀπλῆς οὐκ ἀνέχεσθε· πάλα γὰρ ἂν εἴητε μετρίως διακείμενοι, οὔτε εἰδότες, οὔτε εἰδέναι προσποιούμενοι, τουτέστιν ἐξ ἡμισείας εἰδότες. Αὐτὸ γὰρ ἂν τοῦτο ἠπίστασθε, τὸ μηδενὸς ὑμῖν ἐπιστήμην παρεῖναι· τὴν δὲ διπλὴν ἀγνοίαν μεγαλοπρεπῶς ἐφ' ἑαυτοὺς ἔλκετε. **B** Φρονήματος γὰρ ἀντὶ φρονήσεως ὑποπλησθέντες, καὶ πρὶν μαθεῖν διδάσκειν ἐπιβαλλόμενοι, πάλιν ἐρῶ Φεῦ τῶν λόγων, φεῦ τῶν δογμάτων! Οἷα καὶ τίκεται παρ' ὑμῶν (32) τέρατα ἀτεχνῶς διεσπασμένα καὶ πολυκέφαλα· οἷά φασιν ἐπαναστῆναί ποτε τοῖς θεοῖς. Καὶ ταῦτα τί ἂν εἴποι τις, ἡ σπαράττειν τὸ θεῖον ἅπαν, ταῖς ἀτόποις ὑπονοίαις περὶ αὐτοῦ; Οὐκ ἂν, εἰ γε τὸν ἰδιώτην καλῶς ἐτηρήσατε, ἀλλ' ἦν ἐκεῖ τὸ κατορθοῦν ἐν τῷ μετρίῳ [γρ. μέτρῳ]. Ὁ Ἰκαρος, ἐπειδὴ τοῖν ποδοῖν ἀπηξίου κεχρησθαι, ταχὺ μάλα καὶ ἀέρος καὶ γῆς ἀπετύγχανεν, ὥν τῆς μὲν ὑπερεῖδε, τοῦ δὲ οὐκ ἐφίκετο.

cum id turpe non sit; imperitia autem longe major sit turpitudine; in qua quidem constituti, simplici ea contenti non estis: jampridem enim mediocrem statum obtinuissetis, nihil neque scientes, neque scire profitentes, hoc est dimidia ex parte periti; hoc enim saltem ipsum sciretis, nullius rei in vobis esse scientiam. Duplicem autem ignorantiam magnifice vobis ipsis consciscitis; sapientiæ enim loco arrogantia, fastuque pleni, et priusquam didiceritis, ad docendum accincti; dicam iterum, Proh sermones! proh dogmata! Qualia apud vos distracta et plurimorum capitum monstra gignuntur: cujusmodi olim diis bellum intulisse ferunt. **53** De quibus quid aliud quisquam dixerit, quam eos absurdis de ipso opinionibus divinum numen discerpere? Quod minime sane contingeret, si ab idiotarum et imperitorum statu non defecissetis, sed erat nimirum felix ejus rei successus in mediocritate positus. Postquam Icarus pedum usum dedignatus est, repente aere, terraque excidit: quorum alterum despexerat, alterum non est assecutus.

C ι'. Ταῦτα οὐ πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ἐτέρας ἀγωγῆς μάλλον, ἢ καὶ πρὸς τοὺς παρ' ἡμῖν σὺν ἀλογίᾳ μεγαλοφώνους, οἳ καὶ παρέσχον ἀφορμὴν τῷ λόγῳ βοηθῆσαι τοῖς προπαιδευμασιν· ὥν τι ἂν τις καὶ δοίη ἀνθρώπων ἀλαζόνων καὶ ἀνοήτων, πολλοῦ μὲν τ' ἂν εἶεν τρεῖς τοῦ ὀβολοῦ (33). Ἐγὼ δὲ χάριν οἶδα καὶ ποιηταῖς δεξιοῖς, καὶ ῥήτορσιν ἀγαθοῖς, καὶ ὅστις ἱστορίαν τινὰ κατεβάλλετο λόγου ἀξίως· καὶ ἀπαξαπλῶς οὐδένα τῶν συνειτενεγκόντων εἰς κοινὸν τοῖς Ἑλλήσιν, ὃ τις καὶ εἶχεν ἀγαθόν, ἀγέραςτον εἶναι [γρ. ἀπρακτον.] βούλομαι, ὅτι παῖδας τε παραλαβόντες ἡμᾶς ἐτιθηθήσαντο, καὶ ἀσθενεῖς ὄντας ἐτι τὴν γνώμην ἐνοσοκόμεσαν, τοῖς ὠφελίμοις ἐγκα-

DION. PETAVII NOTÆ.

(32) *Οἷα καὶ τίκεται παρ' ὑμῶν.* De eodem sophistarum genere in epistola ad Hypatiam: Ἄλλ' ἐκείνων οἱ μὲν ἀμαθίας ἡγουμένης τοῦ θράσους, προχειρότατοι πάντων εἰσὶ περὶ τοῦ Θεοῦ διαλέγεσθαι. Οἷς ἂν ἐντύχῃς, εὐθὺς ἀκούσῃ τινὰ περὶ τῶν ἀσυλλογίστων συλλογισμῶν, καὶ μὴ δεομένων ἐπαν-

τλοῦσι τῶν λόγων.

(33) *Πολλοῦ μὲν τ' ἂν εἶεν τρεῖς τοῦ ὀβολοῦ.* Galenus *Protrept. ad artes*: Καὶ τοι οὐκ αἰσχρόν τὸν μὲν οἰκέτην δραχμῶν εἶναι μυρίων ἄξιον, αὐτὸν δὲ τὸν δεσπότην αὐτοῦ μηδεμιᾶς· καὶ τί λέγω μηδεμιᾶς, οὐδ' ἂν προῖχά τις τὸν τοιοῦτον λάβοι.

ταμιγνύντες ἡδύσματα. Ἄκρατα γὰρ οὐδεὶς ἂν ταῦτα παρεδέξατο, διὰ τε στυφότητα, καὶ τὴν τότε τῶν αἰσθήσεων ἀπαλότητα. Καὶ οὕτω ῥώσαντες, καὶ παρπέμφαντες ἄλλος δι' ἄλλου, ταῖς ἐπιστήμας παρέδωσαν· αἱ δὲ παρεσκεύασαν οἷους εἶναι τῶν ἄκρων ἐπορεύεσθαι· ἐκεῖ τε γενομένων [γρ. τῶν γ.] ὅταν αἰσθωνται τὰς ψυχὰς ῥαινομένας ἰδρῶτι, καὶ τὴν φύσιν ἡμῶν ἀπαγορεύουσιν, αὐθις ἀνεκαλέσαντο πρᾶξιν· καὶ ἡ Καλλιόπη παραλαβοῦσα ἤκοντας αὐχοῦ πλέως, ἀνέπαυσέ τε εἰς ἀνθηροῦς ἀγαθοῦσα λειμῶνας, ὥς μὴ διακναισθῆναι τῷ πόνῳ, καὶ πανδαισίαν παρέθηκεν Ἀττικῶν καταγλωττισμάτων, καὶ καρυκείας ποιητικῆς· ὑφ' ὧν τὴν μὲν πρώτην διέχεεν· ἔπειτα ἐμυώπισε λαθοῦσα [γρ. ἐμυωπίασε λ.], καὶ κατὰ μικρὸν πῶς ἐπέστρεψε· τελευτῶσα δὲ ἐπὶ τὸν αὐθις ἐγύμνασεν ἀγῶνα. Καὶ ὅστις δὲ οὐ προτέλειον ἡγεῖται τὰς Μούσας, ἀλλὰ τὸ κράτος αὐτὸ τῆς σοφίας ἐν ταύταις εἶναι, καὶ [γρ. ἐστὶ, κ.] οὐδ' εἴ τι περιττὸν αἰνίσκονται ποτε, καὶ παραδηλοῦσι, συνιέναι βούλεται· τὸ δὲ ἐγκείμενον αὐτῶν κάλλος ἡγάσθη, καὶ εἰς αὐτὸ κέχηνε, καὶ ὑπὸ τούτου κατέχεται· οὐδὲ οὗτος μέντοι δεινὸν οὐδὲν εἰργασται, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἀγαθὰ γε αὐτῷ γένοιτο, μουσικῷ τε ἀνδρὶ καὶ χαρίεντι. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τεθήπαμεν τοὺς κύκνους, ὥσπερ τοὺς ἀετοὺς αἰρομένους ὑψοῦ ὑπὲρ [γρ. καὶ ὑπὲρ] πᾶν τὸ ὁρώμενον· ἀλλὰ γαννύμεθα γε καὶ ὁρῶντες αὐτοὺς, καὶ ἀκούοντες τῆς ᾠδῆς· καὶ ἐμοῦ γε ἔνεκα, μηδεὶς ποτε κύκνων τὸ ἔσχατον ἄσειεν. Εἰ δὲ βασιλεῖοι τέ εἰσιν ἐκεῖνοι, καὶ διαιτῶνται παρὰ τὰ τοῦ Διὸς σκήπτρα· καὶ τούτους εἰληχέ τις θεῶν ἐκ Διὸς γεγονώς, καὶ οὐκ ἀπαξιοῦνται τοῦ τρίποδος. Ἄετὸν δὲ ἅμα καὶ κύκνον γενέσθαι, καὶ τὰ ἀμφοῖν ἔχειν πλεονεκτήματα, ὄρνισι μὲν ἡ φύσις οὐ ξυνεχώρησεν· ἀνθρώπῳ δὲ ἔδωκεν ὁ Θεὸς, ὅτῳ καὶ ἔδωκε γλώττης τε εὖ ἔχειν, καὶ φιλοσοφίας ἐπήβολον εἶναι.

Jove natus sortitus est, neque a tripode repelluntur. Aquilam autem simul et cygnum esse, et utriusque bona possidere, avibus quidem est a natura denegatum, homini vero a Deo permissum; cui quidem et linguæ facundia pollere, et philosophiæ compoti esse conceditur.

ια'. Ἡγώνισται γε πρὸς τοὺς ἀμούσους ὑπὲρ Μουσῶν, οἳ καὶ κακοήθως ἀποδιδράσκουσι τὸν ἑλεγχον τῆς ἀμαθίας, τῷ καταφεύγειν ἐπὶ τὴν λοιδορίαν ὧν ἡγνοήκασιν. Εἰ δὴ τι καὶ σπουδαιότερον εἴρηται παρὰ τὴν πρώτην ὑπόσχεσιν, τὸ μὲν ἂν γένοιτο καὶ σπουδαῖον (34) παιζόντων [γρ. σπουδαίων π.] οὐ μὴν ἔστι τι ποιεῖν μὴ ἀπὸ πάσης τῆς ἔξεως· ἀλλ' εἰ τῷ πλέονι παίζομεν, οὐ τοῦ παντὸς ἀμαρτάνομεν. Παιδιᾷ γὰρ παρεμβαλλόμεθα, ἐνδοθείη μὲν, ἀπὸ τοῦ δεῖν εὐρέσθαι τινὰ παρ' ἐμοῦ μαρτυρίαν τὸν Δίωνα, ἵνα μοι γένοιτο καὶ τῆς παιδείας [γρ. τῆς φιλίας] αὐτοῦ κληρονόμος ὁ παῖς ὁ μοιρίδιος· δραμούσῃ δὲ ἐπὶ πολλὰ,

bito honore, præmioque carere sinam; quoniam nos a pueris jam tum exceptos educarunt, menteque adhuc infirmos, et quasi ægros diligentissime curarunt, quæ utilia essent quadam suavitate condientes. Etenim mera illa, sinceraque, ob amaritudinem et delicatam sensuum teneritudinem, nemo unquam admisisset. Deinde hunc in modum confirmatos, et ab alio per aliud deductos disciplinis commiserunt: hæc vero ad summum assequendum fastigium idoneos reddiderunt: quo cum pervenerimus, ubi sudore perfusos animos, viribusque præ lassitudine defectam naturam animadverterint, benigne statim revocant: moxque Calliope squallidos, ac siticulosos excepiens, in florida prata perductos recreat, ne laboris ægritudine conficiamur, lautissimumque quoddam et adjiciale convivium instruit, Atticis veneribus, ac poeticorum lenociniorum venustate refertum: quibus primum exhilarat, tum occulte stimulat, paulatimque quodammodo convertit animum: denum ad futurum certamen accingit. Quicumque autem Musas non tanquam iniciativum quiddam esse censet, sed summam in iis sapientiæ collocat, neque quod ab iis obscure significatur, eximium aliquid ac singulare, vult intelligere; sed expositum ipsarum decorem amplectitur, ei soli inhiat, eo detinetur: 54 nihil is tamen adeo grave committit, sed multa ei insuper, utpote scito et eleganti viro, bona contingant. Quamvis enim cygnos non tantum, quantum aquilas miremur, quæ sursum super id omne feruntur, quod videri potest: illorum nos tamen aspectu, atque cantu mirifice delectamur; ac quantum in me est, nullus unquam cygnorum postremum cecinerit. Quod si regiæ istæ sunt, et juxta Jovis sceptrâ degunt, illos tamen deorum aliquis

54 nihil is tamen adeo grave committit, sed multa ei insuper, utpote scito et eleganti viro, bona contingant. Quamvis enim cygnos non tantum, quantum aquilas miremur, quæ sursum super id omne feruntur, quod videri potest: illorum nos tamen aspectu, atque cantu mirifice delectamur; ac quantum in me est, nullus unquam cygnorum postremum cecinerit. Quod si regiæ istæ sunt, et juxta Jovis sceptrâ degunt, illos tamen deorum aliquis

41. Verum Musarum jam a me adversus ineptos, et a Musis alienos homines causa perorata est, qui maligne inscitiae suæ reprehensionem vitare student eo ipso, quod iis rebus, quas ignorant, per calumniam obtrectant. Quod si quid præter propositum nimis serius a nobis dictum sit, nonnihil utique ludentibus serius interdum excidit. Quamquam ita fieri aliquid potest, ut non ex toto habitu exerceatur, sed si majori parte ludamus, non a re ipsa penitus aberramus. Ludicris enim seria miscemus; quorum ex eo nata occasio est, quod in Dionis gratiam testimonium aliquod dici a nobis

DION. PETAVII NOTÆ.

(34) Τὸ μὲν ἂν γένοιτο καὶ σπουδαῖον. Hæc verba absque interrogatione legenda; pro γένοιτο μὲν ἂν τι. Quod leve quidem, sed plerumque ab librariis et interpretibus non animadversum. Frequens ea eerte est apud Aristotelem inversio, ut in *Physic.* cap. 12: Τίς δ' ἀριθμός ἐστιν· ἐστὶ μὲν ὧς, ἐστὶ δὲ ὧς οὐκ ἐστὶν. Et in *Physic.*, cap. 2: Τίς οὖν ἐστὶ,

ὥσπερ τὸ ἀλλοιωπὸν ἢ σῶμα ἢ ψυχὴ, οὕτω δὲ τὸ γινόμενον ἢ κίνησις, ἢ γένεσις. Quæ tamen verba cum interrogatione leguntur. Primo item *De generat.*, cap. 3: Τίς μὲν γὰρ γένεσις ἐκ μὴ ὄντος τινός, ubi manifeste errant, qui interrogationem addunt, ut et cap. 5 his verbis, Τὶ οὖν παθὼν ὑπὸ τούτου ἡδύθη.

oportere, ut ejus disciplinæ fatalis puer hæreditatem consequatur, illa autem multas in partes miracursuum varietate delata sunt. Incertum enim sunt ludantium impetus; atque ejusmodi ager est, et libertas; et eas orationes scribere, quæ ad aquam minime paulo post recitandæ sint. Vidi enim aliquando causarum capitalium judicem, qui cum dicendi spatium causam agentibus dimensus esset, ipse dimensi temporis partem aliam dormiendo, aliam frustra vigilando consumeret, longissimeque a proposita re abesset: et nihilo tamen secius orator dicebat, ut cui necessario mox tacendum foret. Me vero liberum sinit, neque instat præfiniti temporis angustia, cum neque coram tam inepto iudice ad dicendum accingar; neque in theatrum longe foro iniquius sim ingressurus: pulsatis passim foribus, atque urbanis adolescentibus jucundissimum quoddam acroama pollicitus. Miserima enim eorum conditio est, qui suas in theatris **55** orationes ostentant. Nam cui tam dissimilibus inter se hominum judiciis satisfaciendum est, nonne talia is expetit, quæ humanæ vires assequi nequeunt? Vere ergo ille est popularis orator, publicum mancipium, omnibus obnoxius, quem in cuiusvis potestate est pessime afficere. Etenim si ridiculus quis accedat, actum est de sophista; tetricum vero, ac vultuosum quoque auditorem suspectum habet. Sophista enim est, quodcumque præ se ferat orationis genus, opinionem pro veritate corrogans. Quin et ipsi molestus est is, qui animum penitus intendit, quasi aliquam reprehendendi ansam captare studeat. Nec minus etiam qui caput circumquaque torquet, velut ea quæ exhibentur fastidians. Atqui haud merito inclementes dominos experitur, qui quamplurimas noctes insomnes egit, ac permultos dies attritus, et fatigatus est; et propemodum ipsam animam fame ac sollicitudine distillavit, ut egregium aliquid seligeret: unde suavem, et lepidam auditionem superbis nimium amoribus deliciisque suis proponit; quorum gratia etsi male se habeat, prosperam tamen valetudinem simulat. Ergo is ante præscriptum diem lotus, veste, et cultu corporis, gestuque arrogantissimo ad eam adfuit, ut elegans se spe-

A καὶ δρόμους παντοίους. Ἀόριστοι γὰρ αἱ τῶν παιζόντων ὁρμαί. Τοιοῦτόν ἐστιν ἀγρὸς καὶ ἐλευθερία, καὶ τὸ μὴ πρὸς ὕδωρ εἰρησομένου γράφειν τοὺς λόγους. Ὡς εἶδον ἐγὼ δικαστὴν ἐφέτην (35) μετροῦντα τὸν χρόνον τοῖς ἀγορεύουσιν· αὐτὸς μέντοι τοῦ προσμεμετρημένου, τὸ μὲν τι κατεδάρθανε, τὸ δὲ μάτην ἐγρηγόρει, καὶ ἀπὴν ὡς πορρωτάτω τοῦ πράγματος· ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ὁ ῥήτωρ (36) ἠγόρευεν, ὡς ὑπ' ἀνάγκης σιωπησόμενος αὐτίκα. Ἐμὲ δὲ ἀφίησι καὶ οὐ στενοχωρεῖ προθεσμία, τῷ μήτε πρὸς οὕτως ἄτοπον παρασκευάζεσθαι δικαστὴν, ἀλλὰ μὴδὲ μέλλειν εἰς δικαστήριον (37) ἀγνωμονέστερον εἰσιέναι τὸ θέατρον, θυροκοπήσαντα, καὶ ἐπαγγελλαντα τοῖς ἐν ἄστει μειρακίοις ἀκρόαμα ἐπιδέξιον· ὡς σχέτλιά γε τῶν δεικνύτων ἐν τοῖς θεάτροις τοὺς λόγους. Ὅν γὰρ δεῖ τοσούτοις ἀρέσκειν ἀνομοίως διαχειμένοις, πῶς οὐκ ἀνεφίκτων ἐρᾷ; Οὗτος οὖν ἐστὶν ὁ δημολόγος [γρ. δεινολόγος] ἀτεχνῶς, ὁ δοῦλος ὁ δημόσιος, ὁ πᾶσιν ἐκκαίμενος, ὃν ἔξεστι τῷ βουλομένῳ διαθεῖναι κακῶς. Κἂν γελοῖός τις [γρ. γελάσειέ τις], ὁ σοφιστὴς τέθνηκε· καὶ τὸν σκυθρωπὸν ὑποπτεύει. Σοφιστὴς γὰρ ἐστὶ κἂν ὅτιοῦν γένος λόγων προστήσεται, δόξαν ἀντ' ἀληθείας ἐρανίζόμενος. Λυπεῖ δὲ αὐτὸν καὶ ὁ πάνυ προσέχων τὸν νοῦν, ὡς λαθὴν θηρώμενος, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ὁ περιδινὼν ἀπανταχόσε τὴν κεφαλὴν, ὡς οὐκ ἀξιῶν ἀκοῆς τὰ δεικνύμενα. Καίτοιγε οὐκ ἐν δίκῃ πικρῶν τυγχάνει τῶν δεσποτῶν, ὅστις πολλὰς μὲν νύκτας αὐπνους ἀνέτλη· πολλὰς δὲ ἡμέρας παρετάθη, καὶ μικροῦ δεῖν ἀπεστάλαξε τὴν ψυχὴν ὑπὸ τι λιμοῦ καὶ φροντίδων, ἵν' ἀγαθὸν τι συλλέξηται· καὶ ἔχει φέρων ἄκουσμα χάριέν τε καὶ ἡδὺ τοῖς ἀγερώχοις αὐτοῦ παιδικοῖς, δι' οὓς ἔχει μὲν πονήρως, σκῆπτται δὲ ὑγιαίνειν. Ὁ δὲ καὶ ἐλούσατο πρὸ τῆς κυρίας, καὶ εἰς αὐτὴν ἀπῆντησεν, ἐσθῆτι καὶ σχήματι σοβαροῖς, ἵνα καὶ θέαμα καλὸν ᾖ. Καὶ προσγελαῖ τῷ θεάτρῳ, καὶ χαίρει δῆθεν, ἡ δὲ ψυχὴ κατατείνεται. Ἐπειδὴ καὶ τραγακάνθης ἐδῆδοκεν, ἵνα τορὸν τε καὶ εὐηχεῖς φθέγγεται. Τοῦτο μὲν οὖν οὐδ' ἂν ὁ σεμνότητος αὐτῶν προσποιήσαιτο, μὴ οὐ πάνυ μέλειν αὐτῷ, καὶ πεπραγματεῦσθαι τὰ περὶ τὴν φωνήν, ὅς γε καὶ μεταξὺ τῆς ἐπιδείξεως ἐστράφη, καὶ τὸ ληκύθιον ἤτησε (38), καὶ ὁ μὲν ἀκόλουθος ὤρεξεν· ἐκ πολλοῦ γὰρ καὶ παρσκευάσεν· ὁ δὲ, ἀπορρόφει τε καὶ ἀνακογχυλίζει, τοῦ νεαρῶς ἐπιτίθεσθαι τοῖς [γρ. ἐπικει-

DION. PETAVII NOTÆ.

(35) *Δικαστὴν ἐφέτην*. Suidas hunc locum proferens, corrupte ἐφετον legit. Erant vero ἐφέται Athenis capitalium causarum iudices, numero unus et quinquaginta, auctore Polluce l. viii. At Suidas scribit eos fuisse II', hoc est octoginta, nisi mendum subsit, et a librario prima duntaxat littera nominis πεντήκοντα scripta sit. Vide præter Suidam, et Pollucem, Plutarch. in *Solone*, et Harpocrationem. Helladius apud Photium cod. 279 quatuor Athenis tribunalia fuisse scribit, ubi de cæde facta iudicium instituebatur: e quibus unum erat Areopagitarum; reliqua tria ἐφετῶν nomine censebantur.

(36) *Ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ὁ ῥήτωρ*. Idem fere Plato in *Theæt.*, ubi ait oratores, si cum philosophis comparentur, servorum instar esse; quod philo-

D sophis quidem ἀεὶ πάρεστι σχολή, καὶ τοὺς λόγους ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ σχολῆς ποιοῦνται· illi vero ἐν ἀσχολίᾳ τε ἀεὶ λέγουσι. Κατεπείγει γὰρ ὕδωρ ῥέον, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ περὶ οὗ ἂν ἐπιθυμήσωσι τοὺς λόγους ποιεῖσθαι· ἀλλ' ἀνάγκην ἔχων ὁ ἀντίδικος ἐφέστηκε.

(37) *Ἀλλὰ μὴδὲ μέλλειν εἰς δικαστήριον*. Theophrastus apud Laert., οὐ γὰρ ὅτι πανήγυριν, ἀλλ' οὔτε συνέδριον ῥάδιον οἶον ἂν τις βούληται λαβεῖν.

(38) *Καὶ τὸ ληκύθιον ἤτησε*. Martialis lib. vi:

At tu multa diu dicis, vitreisque tepentem

Ampullis potas semisupinus aquam.

Atque ejusmodi delicias prohibent in clericis canones antiqui. Distinct. 92, can. Cantantes: Audiant, inquit, hæc adolescentuli, audiant hi quibus psallendi in ecclesia officium est. Deo non voce, sed corde cantandum: nec in [XX] tragædorum modum

σθαι τ.] μέλεσι. Τυγχάνει δὲ οὐδ' ὥς ἀκροατῶν (39) ἔλεων ὁ δύστηνος ἄνθρωπος· ἀλλὰ βούλονται μὲν ἂν αὐτὸν ἐξῆσαι· γελῶεν γὰρ ἔν. Βούλονται δ' ἂν καὶ διάραντα μόνον, ὥσπερ ἀνδριάντα, τὸ στόμα (40), καὶ τὴν χεῖρα, ἔπειτα ἀφωνότερον ἀνδριάντος γενέσθαι· ἀπαλλαγεῖεν γὰρ ἂν πάλαι δεόμενοι. Ἐγὼ δὲ ἐπ' ἑμαυτοῦ γὰρ ἔδω, καὶ ταῖςδε ταῖς κυπαρίττοις προσῆδω, ὕδωρ δὲ τοῦτ' ἐθεῖ διάττον δρόμον [γρ. διὰ τῶν δρόμων] οὐ μεμετρημένον, οὐδὲ πρὸς κλεψύδραν ταμιευόμενον (41), ὃ τις ἂν καὶ ὑπηρέτης μειαγωγῇσιν δημόσιος. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν εἰ μήπω παύομαι, ἀλλ' αὐτίκα πεπαύσομαι· εἰ δὲ μὴ, καὶ μετὰ πλείστον· οὐ μὲν δὴ καὶ εἰς νύκτα γε ἄσομαι. Τὸ δὲ καὶ πεπαυμένου ρεῖ, καὶ ῥυήσεται καὶ νύκτωρ, καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ εἰς νέωτα, καὶ αἰεὶ. Τί οὖν με δεῖ προθεσμίᾳ δουλεύειν, ἐξὸν ἐμφορεῖσθαι τῆς αὐτονομίας, καὶ περὶ αἰεὶ τοὺς λόγους, ἧ μοι δοκοῦσιν ἀκτέοι, οὐ κρινόμενῳ πρὸς ὀλιγωρίαν ἀκροατῶν, ἀλλ' ἑμαυτὸν ἔχοντι μέτρον. Ἐμοὶ γὰρ δὴ ταύτην ἔδωκε τὴν μοῖραν ὁ Θεὸς, ἀδέσποτον εἶναι καὶ ἄφετον· ὃς οὐδὲ τρεῖς, οὐδὲ δύο περιεποιησάμην ἑμαυτοῦ μαθητὰς εἶναι, δι' οὓς ἂν ἐδέησεν εἰς ἀποδεδειγμένον χωρίον φοιτᾶν, καὶ περὶ συγκειμένων πρὸς αὐτοὺς διαλέγεσθαι. Ἡπιστάμην γὰρ πολὺ τῆς ἐλευθερίας ὑποτεμόμενος,

A et aculeum præberet. Ibi in theatro confidentibus arridet, gaudetque scilicet, cum intus animo crucietur. Nam et tragacanthæ nonnihil edit, ut alta et sonora voce pronuntiet. Atqui ne gravissimus quidem inter eos id dissimulaverit, non sibi magnopere curæ esse, summoque studio elaborari quæ ad vocem attinent, cum præsertim inter recitandum conversus ampullam postulet, quam famulus quidem porrigit (diu enim antea paratam habebat), ille vero sorbet, et gargarizatu os faucesque colluit, quo validiori voce carmen emoduletur. Verum nihilo tamen ex eo magis infelix homo benignos sibi auditores facit: sed ii decantandi finem ab eo factum plurimum vellent. Tunc enim riderent, aut eum optarent statuæ in modum ducto ore, sublataque manu statua esse mutiorem: ita enim quod jampridem cupiunt, discederent. Ego vero mihi ipsi concino, atque hisce cupressis accino, aqua autem ista minime dimenso cursu, aut ad clepsydram dispensato salit ac decurrit, quam publicus aliquis lictor appendat. Sed si nondum desino, **56** mox tamen desiero, sin minus, multo saltem postea: nec enim ad noctem usque cantabo. Illa vero etiam me cessante defluit, defluetque no-

DION. PETAVE NOTÆ.

guttur et fauces dulci medicamine liniendæ sunt, ut in ecclesia theatrales moduli audiantur, et cantica; sed in timore, in opere, in scientia Scripturarum. Neque potu tantummodo vocis lenocinia constabant, sed etiam ciborum certo genere. Isidorus De eccles. off., c. 12, cantores ait fabarios olim appellatos esse, quod ad vocem curandam leguminibus uterentur.

(39) *Τυγχάνει δ' οὐδὲ ὥς ἀκροατῶν, etc. Plin. lib. 1, epist. 13: Tametsi ad audiendum pigre eat, plerique in stationibus sedent, tempusque audiendis fabulis conterunt, ac subinde sibi nuntiari jubent an jam recitator intraverit, an dixerit præstationem, an ex magna parte evolverit librum: tum demum, ac tunc quoque lente cunctanterque veniunt, nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alii dissimulanter et furtim, alii simpliciter et libere.*

(40) *Καὶ διάραντα μόνον... τὸ στόμα. Lucian. in Toxa: Κωφὰ προσωπεῖα διηρημένα τὰ στόμα, καὶ παμμέγεθες κεχηνόντα. Usus est Synesius eadem voce ὁμώνυμῳς ad στόμα et χεῖρα. Est enim διαρρεῖν τὸ στόμα hiscere, os diducere: τὴν χεῖρα vero idem ac manum attollere, atque extendere.*

(41) *Οὐδὲ πρὸς κλεψύδραν ταμιευόμενον. Clepsydrum vas quoddam ad judiciorum usum fuisse nemo est quin audierit. Illud vero haud æque protritum est, quæ ejus forma fuerit. Falso enim sibi persuaderet aliquis, huic nostro simile fuisse, quo horarum intervalla partimur. Nam neque duobus ex vasculis veterum clepsydra constabat, sed uno tantum, in eoque aqua non perpetua erat, sed quæ infusa identidem transmitteretur, subjecto, ut opinor, vaserecepta; aut certe quæ singulis causis nova, atque appensa transfunderetur. Fuit vero una ex parte tenue et angustum foramen: qua parte scilicet orificium erat in vicem colli graciliter fistulatum, per quod guttatim aqua deflueret, ut scribit Apuleius in Metamorph. Altera vero parte non unum foramen erat, sed plurima, per quæ aqua infundebatur. Unde translata, ut arbitror, clepsydræ appellatio ad ea vasa, quibus ad per-*

pluendas hortorum areolas utimur; quorum æque in orificio unicum foramen est, in fundo pluribus aqua defluit. Lucem inde accipiunt, vicissimque præbent Empedoclis versus, qui ab Aristotele laudantur, lib. De respir. c. 7:

ὥσπερ ὅταν παῖς

Κλεψύδραις παίζουσα δι' εὐπετέος χαλκοῖο
Εὕτε μὲν αὐλοῦ πορθμὸν ἐπ' εὐειδεῖ χερὶ θεῖσα
Εἰς ὕδατος βάπτῃσι τέρεν δέμας ἀργυφέοιο,
Οὐδέ γ' ἐς ἄγρος ἔτ' ὄμβρος ἐσέρχεται, ἀλλὰ μιν
[εἰργει]

Ἀέρος ὄγκος ἔσωθι πεσὼν ἐπὶ τρήματα πυκνά.

Quem enim vocat αὐλοῦ πορθμὸν, pars ea fuit angustior, per quam aqua ad judiciales usus laberetur, quæ per τρήματα πυκνά infundebatur. Hesych.: Κλεψύδρα κρήνη, ἥ τις τὸ πρότερον ἐμπεδῶ προσηγορεύετο. Σημαίνει δὲ καὶ τὸ σκεῦος· ἔχει δὲ τὰς ῥύσεις ἀνατελλούσας εἰς τὸν Φαληρεῖα δῆμον ὠρολόγιον, ὄργανόν τι ἐν ᾧ αἱ ὥραι μετροῦνται. Quæ verba transposita sunt, atque ita ex Suida restituenda, ἥ τις ἐμπ. προσ. ἔχει δὲ τὰς... σημαίνει δὲ καὶ τὸ σκεῦος, ὠρολόγιον, etc. Apud Suidam legitur et δικαστήριον, qui grammatici error est. Nam cum apud Aristophan. legisset in Vespis,

Ὁ νοῦς πέτεται τὴν νύκτα περὶ τὴν κλεψύδραν

ubi [XXI] schol., ἀντὶ τοῦ περὶ τὸ δικαστήριον, pro vera nominis significatione habuit, addit scholiastes, ubi aqua omnis effluerat, oratorem a lictore virga percussam (sic enim hæc intelligo, καὶ οὕτως ἔπαιον τὸν ῥήτορα) ne dicendo tempus eximeret, ac præriperet cæteris. Aliud quod ad eandem vocem attinet non minori observatione dignum attexam. Scribit Hesych. clepsydrum alio nomine ἀνάγκην dictam. Ἀνάγκη, inquit, ἡ δικαστικὴ κλεψύδρα. At Pollux dubitanter lib. viii: Ἐνιοὶ δὲ οἰοῦνται, καὶ ἀνάγκην σκεῦος εἶναι δικαστικόν, εἰπόντος Ἀριστοφάνους.

ctu atque interdiu, et in insequentem annum, et A
perpetuo. Quid ergo necesse est præfinito tempore
servire, cum libertate satiari liceat, atque oratio-
nes eo circumducere, quo agenda esse videntur,
nec mihi sit auditorum neglectu alea subeunda,
sed mei ipsius ego mensura sim? Hanc enim a Deo conditionem sum adeptus, ut liber ac mei juris
essem, qui neque tres, neque duos mihi discipulos asciscere velim, quorum causa ad præstitutum
locum ventitare, ac de certis rebus, ut inter nos convenerit, loqui necesse sit. Ita enim plurimum
mihi libertatis decessurum intelligerem, si imprimis liber aliquis ad unguem exigendus est, quo
memoria quidem excolatur, mentis autem appulsus, cognitioque inexercitata sterilisque maneat:
quam librorum par est esse judicem; quoniam ea potissimum parte philosophi sumus: illud autem
grammaticis relinquendum.

12. Fieri vero etiam potest ut in philosophicis
libris grammatici quidam evadant, qui syllabas
optime componere ac distinguere queant: nihil
tamen proprium obstetricaturi sunt: et si quid
forte pariant, cæcum id propter temeritatem et
quasi subventaneum est. Non enim sermonem in-
terius fovet, cui quotidie evomendus est, studium-
que tumultuario, et inconsiderate in ludicris ad-
hibere, languidum ipsum, atque evanidum reddit.
Nam ut ex feturis corporum, ita ex sermonibus
animorum quidam partus oriuntur. Qui vero in-
tempestive illis consuerit, cætera plane eadem cum
his quæ in corporibus accidunt experietur. Ubi
vero semel habitus ad abortiendum præceps pro-
penderit, nihil jam integrum aut vitale parturiet.
Hinc qui in populum expedite dicendi facultate va-
let, ad rem aliquam sedula animadversione consi-
derandam imbecillis est: neque si qua illi specu-
latio proponatur, statuæ eam instar expolitam ac-
curatius elaborare potest. Præterea vero nec istud
beatum esse censeam, tam apud ipsos auditores,
quam de ipsis auditoribus rationem reddere: de
ipsis quidem apud parentes, aut genere proximos;
apud ipsos autem, de quotidianis sermonibus. Si
quidem apud suos discipulos gloriam sibi, famam-
que conciliare præceptor cuperet, ut de iis, quæ
tradiderit, pueri tumultuentur, acerrimeque conten-
dant 57. Ergo aliud sane quam infelicius istud thea-
trum est. Nunc autem quibuscunque volo, et quoties, et de quibus et quando, et ubi, toties et eo
modo colloquor. Atque hic nobiscum familiariter

εἰ πρῶτον μὲν ἀνάγκη ἐξω βιβλίον ἐξορνηχίσειν (42),
ὅφ' οὗ γίνεται τὸ κατὰ μνήμην ἐνεργεῖν· τὴν δὲ ἐπι-
βολὴν ἀγύμναστον εἶναι καὶ ἄγονον, ἣν δεῖ κριτὴν
εἶναι βιβλίων· ἐπειδὴ κατὰ τοῦτο ὁ φιλόσοφος μάλ-
λον· ἐκεῖνο δὲ ἀποδεδοσθῶ γραμματικοῖς.

13. Εἰς δ' ἂν καὶ φιλοσόφων βιβλίων γραμματικοῖς
τινες ἀποδεδειγμένοι, τὰς συλλαβὰς εὖ μάλα συγκρί-
νοντές τε καὶ διακρίνοντες· οἰκεῖον δὲ οὐδὲν οὐδέποτε
μαγευσόμενοι· ὅτι καὶ τέκοισιν, ὑπὸ θράσους τυ-
φλὸν καὶ ἀνεμιαῖον. Οὐ γὰρ ἐκθάλλει τὸν εἰσω λόγον,
ὅτι καὶ ἡμέραν ἐμείν ἀνάγκη· τό τε σπουδῇ σχε-
διάζειν, ἐν μὴ δέοντι τῇ σπουδῇ χρώμενον, ἐξίτηλον
αὐτὴν ἀποφαίνει. Φύονται μὲν γὰρ ἐπὶ λόγοις (43)
ὠδίνες ψυχῶν, ὥσπερ ἐπὶ τόκοις σωμάτων· ὅστις δὲ
ἁώροις αὐτοῖς συνεθίζεται, καὶ τὰ λοιπὰ πέπονθε πα-
ραπλήσια τοῖς ἐπὶ τῶν σωμάτων συμβαίνουσιν. Ὀλι-
σθοῦσα δὲ ἕξις εἰς τὸ ἀμβλώσκειν, οὐδὲν ἂν ὠδινήσειεν
ἄρτιμελές καὶ βιώσιμον. Ἐντεῦθεν ὁ πρόχειρος εἰς
δῆμον εἰπεῖν, ἀδύνατος ἐπιστῆσαι, καὶ σκέμμα πα-
ραλαβὼν, ὥσπερ ἀνδριάντα ξέσας ἐς τὸ ἀκριδὲς ἀπερ-
γάσθαι. Ἀμὰ δὲ οὐδὲ μακάριον ὦμην εὐθύνας ὑπ-
εχειν, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀχροαταῖς, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν
C ἀχροατῶν· ὑπὲρ μὲν αὐτῶν, τοῖς προσήκουσιν· ὑπὲρ
δὲ τῶν ὁσημέραι λόγων, αὐτοῖς. Βούλοιο γὰρ ἂν ὁ
διδάσκαλος ἀνὴρ εὐδοκιμεῖν ἐν τοῖς μαθηταῖς, καὶ
θορυβεῖν ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ τὰ παιδάρια. Οὐκοῦν
ἄλλο τοῦτο θέατρον παρὰ πολὺ δυστυχέστερον. Νυνὶ
δὲ ὁπόσοις τε βούλομαι, καὶ ὁπόσα, καὶ περὶ ὧν, καὶ
ὁπηνίκα, καὶ ὅπου, τοσαῦτα καὶ οὕτως σύνειμι. Καὶ ὁ
μὲν τις ὦνησε συγγενόμενος, ὁ δὲ αὐτὸς ὦνατο. Βου-
λοίμην δ' ἂν ἐγὼ τῶν ἀγαθῶν τι λεγόντων ἀκούειν
μᾶλλον, ἢ λέγειν αὐτὸς, τῷ παντὶ γὰρ εὐτυχέστερον
ἀμείνοσιν ἐντυχάνειν ἢ χεῖροσιν.

conversatus profuit; idem vicissim utilitatem ex

DION. PETAVII NOTÆ.

Οὐκ ἔη λαβὼν θύραζε τὰ ψηφίσματα,

Καὶ τὴν ἀνάγκην ἐς κόρακας ἐντευθεῖν.

Quod genus vasis anancæum Plautus appellasse in
Rudente videri possit:

Neptunus magnis poculis hac nocte eum invitavit,
Credo hercle anancæo datum quod biberet.

Sed hallucinatos hac in voce criticos illos Græ-
cos suspicor, aliudque ἀνάγκην esse quam vas, ex
Platonis loco illo collegisse videor, qui est ex *Theæ-
teto* supra a me commemoratus. Cum enim dicat,
ἀλλ' ἀνάγκην ἔχων ὁ ἀντίδικος ἐφέστηκε, καὶ ὑπο-
γραφὴν παραναγινωσκομένην, existimo vocem ἀνάγ-
κην cum ὑπογραφῇ confundendam esse; omnino
scriptum esse quodpiam, seu tabulas, quibus con-
testata lis atque actionis formula contineretur; a
qua digredi oratori per adversarium non liceret.
Nec ab ea conjectura Aristophanis locus alienus
est, in quo cum decretis ac psephismatis ἀνάγκη
conjungitur.

D (42) Βιβλίον ἐξορνηχίσειν, etc. Id est accurate et
scrupulose excutere. Latina vox deest, quæ id pro-
prie exprimat. Nam exungulare alium usum habet,
pro eo quod est ungues præcidere, aut ex ungui-
bus, vel etiam ungibus rapere. Apud Plautum
Trucul. Statilax servus Astaphio meretricis ancillæ
convicium faciens, quod herilem filium paternis
bonis spoliaret:

Suam non ille meretriculis (ait de patre loquens),

Molliendis rem coegit, verum parcimonia

Duritiaque: quæ nunc ad vos jam exportatur pessuma.

Eam tu es exungula: male vivitis: egone hæc mus-
[sitem.]

Ubi, *eam tu exungulas*, conjiciebam aliquando,
ut ad rem familiarem referatur, vel (*eum*) ut ad
adolecentem. Quid si etiam (*es*) retineatur, id est
edis ac consumis?

(43) Φύονται μὲν γὰρ ἐπὶ λόγοις, etc. Vide Pla-
ton. in *Theæteto*.

eo aliquam reportavit. Ego vero malim boni aliquid dicentibus aliis, auscultare, quam ipse dicere, quia in meliores incidere, quam in deteriores, omni est ex parte beatius.

γ'. Ἀλλ' ὁ γε τοῦ διδασκάλου βίος. Λόγου δὲ ἐξηγή-
σθων, εἴ τις εἷς, ἢ δύο, φύσει τῶν ἐν τῷ πράγματι
χαλεπῶν γεγόναι διαφέροντες. Γένοιτο γὰρ ἂν κα-
κεῖνο καὶ καθ' ἑκάστον ἐπιτήδευμα φανῆναί τινας
ἀμείνους, ἢ ὡς ἀλῶναι τοῖς προσπεφυκόσιν αὐτῷ καὶ
παραβλαστάνουσι πάθεσιν· ἐπεὶ ὅγε διδάσκαλος (44),
ἐπειδὴ ἐξαρτήσεται τοὺς θαυματομένους (45), οὐδε-
νὸς οὐδὲν ἀποδέξεται λέγοντος. Ἡ κίνδυνος κατα-
φρονηθῆναι, καὶ περιῖδεν ἀφιπτάμενα τὰ μεράκια.
Εἰ γὰρ οὐ διοίσεται (46), τὴν ὑπόθεσιν ἔφθειρε· δεῖ
δὲ αὐτὸν τηρεῖσθαι διδάσκαλον. Εἰμαρμένη τοίνυν
ἀνδρὸς διδασκάλου καὶ φθονερὸν αὐτὸν εἶναι, τὸ μέ-
γιστόν τε καὶ ὑλικώτατον τῶν παθῶν. Καὶ ἀπεύξεται
μὲν (47) μηδένα γενέσθαι σοφὸν ἐν πόλει· γενομένου
δὲ, λυμανεῖται τὴν δόξαν, ἵνα μόνος ἀποθλέποιτο.
Καθεδεῖται δὲ ὥσπερ κεράμιον ἐπιχειλὲς (48) τῆς
σοφίας, καὶ οὐκ ἂν ἔτι χωρήσων. Οὐκοῦν ἀγαθὸν γέ-
τι χωρεῖ, τελχὶς καὶ βάσκανος ὢν. Πῶς οὖν ἂν τις
κάχιον ἀπαλλάξειεν ἀνδρὸς, ὅτῳ μὴ ἐξεσσι γενέσθαι
βελτίονι; Σωκράτης δὲ καὶ Προδίκῳ παρεῖχεν ἑαυτὸν
ὠφελεῖν εἴ τι δύναιτο, καὶ Ἰππία ξυνεχώρει τι λέγειν,
καὶ ὡς Πρωταγόραν ἐβάδιζε, καὶ συνίστη τοὺς πλου-
σιωτάτους (49) τῶν νέων τῷ τοιῷδε φύλῳ τῶν σοφι-
στῶν. Οὐ γὰρ ἐποιεῖτο σοφὸς εἶναι Σωκράτης· ἦν
γὰρ σοφός· καὶ τοῖς μερακίοις ἐξῆν, εἰ προσεῖχον
τὸν νοῦν, μὴ ἀγνοεῖν, ὅστις μὲν ὁ διδάσκων Πρωτα-
γόρας, ὅστις δὲ ὁ μανθάνων Σωκράτης. Ἀλλὰ καὶ
Γλαῦκων, ἀλλὰ καὶ Κριτίας ἐκ τῆς ὁμοίας αὐτῷ δι-
ελέγοντο· καὶ οὐδὲ Σίμων ὁ σκυτεὺς πάνυ τι συγ-
χωρεῖν ἡξίου Σωκράτει, ἀλλ' ἐπράττετο λόγον ἐκάστου
λόγου. Κλειτοφῶν δὲ καὶ ἐλοιδόρησεν αὐτὸν ἐν Λυσίου
τοῦ σοφιστοῦ, καὶ τὴν Θρασυμάχου συνουσίαν (50)

13. Præceptoris contra vita hæc est. Eximamus
autem ex eo sermone si quis unus, aut alter natu-
ræ felicitate ea quæ in hoc genere occurrunt diffi-
cilia superare potuerit. Illud enim itidem evenire
potest, ut in unoquoque genere studiosorum non-
nulli multo præstantiores appareant, quam ut vitiis
illis, ac perturbationibus, quæ indidem adnasci,
ac pullulare solent, tentari se patiantur: etenim
præceptor simul atque sibi auditores devinxit,
nihil jam ab alio dictum probabit. Alioqui pericu-
lum est ne et contemnatur, et avolantes a schola
adolescentes retinere non possit. Si enim non
multum repugnet, positionem nostram evertit;
fingimus enim præceptorem adhuc illum manere.
Homini igitur præceptoris fatale est invidia labo-
rare, quæ maxima est omnium perturbationum,
et materiæ imprimis addicta. Ac nullum quidem in
civitate sapientem optabit esse; sin aliquis fuerit,
ejus famæ obtrectabit, ut solus in pretio sit. Se-
debitque tanquam vas ad usque labra sapientiæ
plenum, quod nihil amplius capere possit. Nec
sane boni cujusquam capax est, ut qui invidus sit,
ac malevolus. Qui ergo infelicior ulli exitus esse
potest, quam ei cui meliori esse non licet? At
Socrates Prodicō sese præbebat, ut si qua posset
in re juvaretur, et Hippia aliquid dicere permit-
tebat; et ad Protagoram accedebat; atque ejus-
modi sophistarum generi ditissimos adolescentes
conciliabat. Neque enim sapientem se esse Socra-
tes arbitrabatur. Quippe sapiens erat; ipsique
adolescentes, si animum advertissent, facile cogno-
vissent qualisnam et docens Protagoras, et discens

DION. PETAVII NOTÆ.

(44) Ἐπεὶ ὁ γε διδάσκαλος, etc. Multa in eam
sententiam disputat Themist. orat. 1.

(45) Ἐπειδὴ ἐξαρτήσεται τοὺς θαυματομέ-
νους, etc. Alia translatione utitur Petronius. Sic
eloquentiæ magister nisi, tanquam piscator, eam im-
posuerit hamis escam, quam scierit appetituros pisci-
culos, sine spe prædæ moratur in scopulo. Θαυματο-
μένους dixit Synesius, id est discipulos; quam hujus
vocis potestatem non usque eo tritam sæpius apud
auctores deprehendi. Atque ita diserte Hesych.:
Θαυμάζειν θεάσασθαι, καὶ μανθάνειν. Eodemque
sensu Arriani locum istum accipio l. iii Dissert.,
c. 25: Εὐφυῆς νεανίσκος, καὶ λόγων ἀκουστικός.
πόθεν τοῦτο; ἐμὲ θαυμάζει, εἴρηκας τὴν ἀπόδειξιν.

(46) Εἰ γὰρ οὐ διοίσεται. Ita olim hunc locum
fueram interpretatus, ut διοίσεται ad contentionem
ac dissidium referrem, quod cum æmulo ac rituali
[XXII] exercet sophista, hoc modo: Nisi enim ab
illo dissideat, suum prorsus institutum pervertit; ipsi
autem præceptor manendum est. Quod quidem
tametsi non improbem, occurrit tamen postmodum
alia quædam sententia, quæ nescio an ad Synesii
mentem εὐθυβολώτερος sit. Est ea hujusmodi: Quod
si non multum repugnet, nec moleste ferat destitui
se a discipulis; illud vero contra ὑπόθεσιν nostram
est, id est suppositionem, ut cum dialecticis loquar.
Fingimus enim illum præceptorem esse perpetuo,
nec ab eo instituto desciscere. Est autem τηρεῖ-
σθαι, quod dialectici dicere assolent, supponi, et

τηρεῖν supponere, ac in suppositione permanere.
Arrianus in Dissert. Epict., lib. 1, cap. 7, παρα-
χωρήσαντι δὲ μενετέον εἰσάπαν ἐπὶ τῆς τηρήσεως.
Euseb. xi De præpar., pag. 299, τετηρησθαι δέ μοι
τὸ μὴν πάντ' ἐπιτυχῶς εἰρησθαι τῷ ἀνδρὶ. De Platone
loquitur. Quod ad verbum διοίσεσθαι spectat, eadem
in acceptione usurpatum est i De Provid., Κἂν τὸν
πτωχὸν, καὶ τὸν μόναρχον ὑποκρίνηται· διοίσεται δὲ
οὐδὲν περὶ τοῦ προσωπείου.

(47) Καὶ ἀπεύξεται μὲν. Pro simplici εὐξεται,
ut Latinis deprecari, nisi ἐπεύξεται malueris.

(48) Ὡσπερ κεράμιον ἐπιχειλὲς. Ἐπιχειλὲς de
genere earum vocum est, quæ τῶν ἐναντίων σημα-
ντικά sunt; significat enim interdum non plenum.
Aristoph. Equit.:

Ὅς ἐποίησε τὴν πόλιν ἡμῶν μεστήν, εὐρὼν
[ἐπιχειλῇ.

Alias contra, id quod ad labra usque plenum est.
(49) Καὶ συνίστη τοὺς πλουσιωτάτους. Plato
in Theæteto.

(50) Καὶ τὴν Θρασυμάχου συνουσίαν. Hic est,
qui apud Platonem i De rep. cum Socrate disputans,
et ad incitas redactus subito excandescit. Themist.
orat. 1, Ποῖαν ἡνεγκας λοιδορίαν, οἶαν Σωκράτης τὴν
Θρασυμάχου; Arrianus iv Dissert., cap. 5, de So-
crate: Πῶς πάλιν ἡνέσχετο Θρασυμάχου; πῶς Πώ-
λου; πῶς Καλλικλέους; πῶς τῆς γυναικὸς ἡνέσχετο;
Atque hunc Thrasymachum perperam interpretes
quidam Juvenalis sat. 7, ad hunc locum,

Socrates esset. Quin et Glauco, et Critias tanquam A par cum pari colloquebantur; neque Simon ipse cerdo quidquam Socrati concedebat; sed cujuslibet sermonis rationem exigebat. Clitophon vero in Lysiae sophistae auditorio ei conviciatus est; ac Thrasy Machi consuetudinem anteposuit: **58** Socrates autem nulla ad hæc indignatione percitus est, idque perperam Clitophon existimabat. Nam illi vel unus Phædrus occurrens instar omnium erat: Phædrumque extra urbem præeuntem Socrates sequebatur, et importuna oratione patienter audita, aliam orationem in Phædri gratiam opposuit ex adverso. Usque adeo facilis erat, nec se apud homines gloriose venditabat! Nam quod ad Xanthippam attinet, proh contemptum! ut Socratem tractabat! Nihil tamen eorum impediabat, quominus ille in eo contemptu lætissime degeret. Neque me igitur, neque alium quemquam hominum, qui sese variae huic belluæ, hoc est gloriæ, non submiserit, sed sibi ipsi Deoque placet, cum hominibus vero humaniter conversari et vult et novit. Nam et Socrates ex duabus orationibus absurdissimam de amoris vituperatione suscipiens, veriore[m] partem dicendo invertere potuit: statimque mutata sententia Jovis curram cantabit, et sacras undecim deorum aurigationes. Sola enim Vesta deorum ædibus continetur. Præterea deorum comites animos, acerrimamque eorum ad superandos cœli humeros contentionem celebrabit. Illic temerariam, atque audacem orationem coram puero enarrare ausus est trans fluvium, eo ipso in loco, ac justa eamdem platanum, ad quam orationem habuit: seque Lysiam sophistam æmulatus exercuit. Ad eundem porro puerum verba faciens, (non dico Phædrum, adolescens enim is erat, et præditus juvenis inducitur: eum, inquam, compellans, de amore vicissim persuadet atque dissuadet, et apud eundem jocatur agitque serio. Quid si igitur idem cum puero meo nunc, quem mihi Deus in insequentem annum pollicitus est, mihi vero jam ille præsens adest, cum ec[ja]m joculari, inquam, ac bona fide velim agere? Quoniam et ipsum esse cupio in utroque præstantem,

Dicere uti recte possit, simul omnia norit:

neque Socratem aspernetur, qui publice sepultos oratione prædicare posse non dedignatus est, quamquam gravius id quam pro virium suarum modulo esse credebat. Illam enim dicendi vim Aspasie tribuebat, ad quam, ut **59** in amatoriiis rebus in-

προϋτίμησε · Σωκράτης δὲ οὐδὲ πρὸς τοῦτο παρ-
ωξύνετο, ἀλλὰ καὶ τοῦτ' ὁ Κλειτοφῶν κακῶς οἰεῖται.
Ἦρκει δὲ αὐτῷ καὶ Φαῖδρος περιτυχὼν, καὶ εἶπετο
Φαῖδρῳ Σωκράτης πρὸ ἄστεως ἡγουμένῳ, καὶ ἡνέ-
σχετο φορτικοῦ λόγου, καὶ ἀντεξήγαγεν αὐτῷ λόγον
ἕτερον, ἵνα Φαῖδρῳ χάρισηται. Οὕτως εὐκόλος ἦν, καὶ
οὐκ ἀπεσεμνύνετο πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Αὕτη μὲν
γὰρ ἡ Ξανθίππη (51), φεῦ τῆς ὀλιγωρίας, ὡς ἐχρήτο
Σωκράτει. Ἀλλ' οὐδὲν ἐκώλυσε Σωκράτην εὐθυμεί-
σθαι καὶ καταφρονούμενον. Οὐδὲ ἐμὲ τοίνυν, οὐδ'
ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπων, ὅστις οὐχ ὑπέθηκεν ἑαυτὸν
τῷ παντοδαπῷ θηρίῳ τῇ δόξῃ, ἀλλ' ἑαυτῷ [γρ. ἀλλ'
ἑαυτὸν] ἀρέσκει καὶ τῷ Θεῷ · τοῖς δὲ ἀνθρώποις, ἀν-
θρωπίνως συνεῖναι καὶ βούλεται καὶ ἐπίσταται.
Ἐπεῖτοι Σωκράτης καὶ τὸν ἀτοπώτερον τῶν λόγων
B διατιθέμενος, τὸν ἐπὶ διαβολῇ τῶν ἐρωτικῶν, δύναται
μεθαρμόσασθαι τὴν ἀληθεστέραν, καὶ αὐτίκα γε με-
θαρμόσεται, καὶ τὸ Διὸς ἄρμα ὑμνήσει, καὶ τὰς ἱεράς
διφρείας τῶν ἑνδεκα θεῶν. Μένει γὰρ Ἑστία ἐν θεῶν
οἴκῳ μόνῃ· ὑμνεῖ δὲ καὶ ψυχὰς ὀπαδοὺς θεῶν, καὶ τὸν
ἀγῶνα ὃν ἔχουσιν ὑπερχύψαι τῶν οὐρανοῦ νότων. Ἐκεῖ
που καὶ τὸν παρακεκινδυνευμένον λόγον τὸ παιδίον
ἐξηγεῖσθαι τολμᾷ (52) τὸ ἐπέκεινα ταῦτα [γρ. ταύτῃ],
παρὰ τὴν αὐτὴν πλάτανον, παρ' ἣν ἐρῶτήρευσσε, καὶ
τῷ σοφιστῇ Λυσία προσεγυμνάσατο · καὶ πρὸς τὸν
αὐτὸν μέντοι παῖδα (οὗτοι λέγω τὸν Φαῖδρον · νεά-
νις γὰρ οὗτος καὶ ἀνὴρ ἤδη), ἀλλ' ὑπόκειται μειρά-
κιον αὐτῷ καλὸν καὶ ἐν ὥρᾳ · καὶ τοῦτο πείθει καὶ
μεταπείθει τὰ περὶ ἐρωτος · καὶ πρὸς αὐτὸ παίζει
τε καὶ σπουδάζει. Τί οὖν εἰ κάγῳ πρὸς τὸν ἑμαυτοῦ
C [γρ. πρὸς αὐτὸν ἐ.] παῖδα, ὃν ὑπέσχετο μὲν εἰς νέωτα
ὁ Θεός, ἐμοὶ δὲ πάρεστιν ὁ παῖς ἤδη · πρὸς τοῦτον
οὖν ἀξιῶ παίζειν τε καὶ σπουδάζειν; Ἐπεῖτοι καὶ
αὐτὸν ἀμφοτέρω ἀγαθὸν γενέσθαι βούλομαι,
virili jam ætate,) sed speciosus, ac vegeta ætate

Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, γνωστῆρά τε ὄντων·

καὶ μὴ καταφρονεῖν τοῦ Σωκράτους, ὅς οὐκ ἀπη-
ξίου (53) καὶ τοὺς δημοσίᾳ θαπτομένους δύνασθαι
λόγῳ κοσμεῖν, καὶ τοι καὶ τοῦτο μείζον ἢ καθ'
ἑαυτὸν ᾤετο. Προσένεμε γὰρ Ἀσπασίᾳ τὴν δύναμιν
D ταύτην, ἣ προσεφοῖτα κατὰ χάριν τοῦ τὰ ἐρωτικὰ

DION. PETAVII NOTÆ.

Sicut Thrasy Machi probat exitus atque Secundi,
Carthaginensem faciunt, cum Chalcedonius fuerit,
uti ex Platone notissimum est. Imposuit nimirum
illis corruptus æque Philostrati codex, qui Καρχη-
δόνιος habet pro Χαλκηδόνιος, cujusmodi error iden-
tidem occurrere solet. Sic apud Clem. Alex. Strom.
v, Ξενοκράτης Καρχηδόνιος, pro Καλχηδόνιος. Fuit
enim Xenocrates Chalcedone oriundus, non Car-
thagine. In historia Saporis et Heraclii apud Pau-
lum Diac. lib. xviii, cap. 6, et Cedrenum, ingens
ex eo natus est error. Anno quippe Heraclii vi ca-
ptam a Persis referunt hic Καρχηδόνα, iste Cartha-
ginem; quod multi deinde in annales suos retule-
runt, videlicet a Sapore expugnatam esse Cartha-

ginem. At id est falsum: nunquam enim in Afri-
cam illi pervenerunt. Itaque pro Καρχηδόνα scri-
bendum fuit Καλχηδόνα, Chalcedonem enim oppu-
gnabat per id tempus Sapor.

(51) Αὕτη μὲν γὰρ ἡ Ξανθίππη. Ad Ælian. l. xi
Variar., c. 12; Gell. l. i, c. 17.

(52) Τὸ παιδίον ἐξηγεῖσθαι τολμᾷ. Rescribo
τῷ παιδίῳ, vel πρὸς τὸ παιδίον. Nec enim puer ullus
apud Platonem amatorias orationes legit; sed puer
quidam inducitur, ad quem hæc cum a Lysia, tum
a Socrate habentur.

(53) Ὅς οὐκ ἀπηξίου. Vide Platon. in *Mene-
xeno*.

παιδευθῆναι. Εἰ δέ τινα κατὰ τὴν Ἀσπασίαν τε καὶ Σωκράτην ἐρωτικά ἐννενόηκας, οὐκ ἀπιστήσεις ὅτι φιλοσοφία τὰς τελευτάτας ἐποπτεύσασα τελετὰς, ἀπανταχοῦ τὸ καλὸν ἐπιγνώσεται, καὶ ἀσπάζεται, καὶ ῥητορικὴν ἐπαινέσεται, καὶ Ἀσπασίας καὶ ποιητικῆς ἀνθέξεται. Ταύτην μὲν γὰρ ἄντικρυς (54) εἰργάσατο καὶ Σωκράτης, οὐχ ὁ παῖς, οὐδ' ὁ νέος Σωκράτης, ἀλλ' ὁ μετὰ τὴν ἡλικίαν ἤδη δίαιταν ἔχων ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ὅπηνίκα παίζειν ἤκιστα καιρὸς ἦν τηλικῶδε ὄντι, καὶ ἐν τοιούτοις οὐπω δεινοῖς· τί γὰρ ἂν καὶ δεινὸν Σωκράτει; Ἀλλ' οὐδὲ μέντοι παίζειν ἀξίοις· ὁ δὲ τῷ Θεῷ φησι πείθεσθαι. Καὶ μὴ ἀπιστῶμεν, ὡκειοῦτο γὰρ αὐτὸν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἔργου. Ἡ οὐ ποιητὴς ἐστὶν ὁ τὸ χρηστήριον ἔχων τὸ Πυθοῖ, καὶ νῆ Δία τὸ ἐν Βραγχίδαις; Οὗτος μέντοι μετεποιήθη καὶ τῆς Ὀμήρου ποιήσεως αὐτῷ προσηκούσης,

est, qui in Pythiis, et me hercule inter Branchidas oraculum habet? Et tamen ille Homeri sibi poesim tanquam propriam arrogat:

"Ἡειδον μὲν ἐγὼν, ὁ δ' ἀπέγραψε θεῖος Ὀμηρος.

Λεληθάσιν οὖν ὑπὸ σοφίας οἱ στασιῶται τῆς εὐγλωττίας (55) οὗτοι, καὶ τὸν Ἀπόλλω δεύτερον ἄγοντες ἑαυτῶν, μετ' Ἀσπασίας τε καὶ Σωκράτους. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ πάντας τοὺς λόγους παρακαλῶμεν τὸν παῖδα, καὶ συνευξώμεθα αὐτῷ, μὴ, πρὶν ἀμωσγέπως (56) ἐμφορηθῆναι ῥητορικῆς, καὶ ποιήσεως, καὶ δύνασθαι νοῦν τε ἔχειν, καὶ δι' αὐτῶν ἀμύνειν αὐταῖς, ἐντυχεῖν ἀνδρὶ θράσος ἔχοντι, καὶ ἐπανισταμένῳ ταῖς μούσαις. Τί γὰρ ἂν καὶ χρήσαιτο τοῖς κτήμασι τοῖς πατρίοις; Τοὺς μὲν γὰρ ἀγροὺς ἐλάττους ἐποίησα, καὶ συχνοὶ μοι τῶν οἰκετῶν ἰσοπολῖται γεγόνاسιν· χρυσίον δὲ οὔτε ἐν φαλάροις ἔχω γυναικῶν, οὔτε ἐν νομίσμασιν (ὅ τι γὰρ καὶ ἦν, ἅπαν αὐτὸ ὥσπερ Περιχλῆς εἰς τὸ δέον ἀνάλωσα), τὰ βιβλία δὲ πολλαπλάσια τῶν ἀπολειφθέντων ἀπέδειξα, τούτοις οὖν ἅπασιν δέον σε δύνασθαι χρῆσθαι.

insumptum est); libros autem multo, quam relictī sunt, plures comparavi, quibus omnibus uti te posse necesse est.

ἰδ'. Εἰ δὲ ὅτι σοὶ μὴ διώρθωσα (57) τὰ Δίωνος γράμματα, δι' ὃν καὶ προήλθεν ἐπὶ τοσόνδε ὁ λόγος, διὰ τοῦτο δυσχεραίνεις τὸν πατέρα, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλο τί σοι διώρθωται τῶν τῆς ὁμοίας ἔξεως. Δίωνι γὰρ οὐκ ἀπολογίας (58) πρὸς τοῦτο δεήσει. Πάλιν οὖν δεήσει

stitueretur, sese conferebat. Tu vero si amatoria ejusmodi quædam animadverteris, de quibus tum cum Aspasia Socrates disserebat, facile intelliges philosophiam augustissimis quibusque sacris inspectis, ubique quod honestum est agnituram atque amplexuram esse; et non modo rhetoricam probaturam, sed Aspasiam etiam, ac poeticam sibi adjuncturam esse. Hac enim procul dubio Socrates usus est, non puer, aut juvenis Socrates, sed tunc cum ætate provecior in carcere versaretur, quando ludendi nequaquam tempus erat homini natu grandi, et in tantis non ditam malis; quid enim Socrati malum esse posset? sed ejusmodi tamen, ut in his minime ludendi locus esset. At ille Deo se morem gerere profitebatur; neque ei diffidendum est; nam illum sibi ejusdem

B operis communione devinxerat. An non poeta is est, qui in Pythiis, et me hercule inter Branchidas oraculum habet? Et tamen ille Homeri sibi

Hæc ego quæ cecini, divinus scripsit Homerus.

Quocirca isti, qui eloquentiam omnem repudiant, præ sapientiæ magnitudine non vident, secundas a se partes Apollini, necnon Aspasiæ, et Socrati seipsos tribuere. Verum nobis ad omnia disciplinarum genera puer incitandus est, communibusque cum eo votis optandum, ne, priusquam utcunque rhetoricam, ac poeticam imbibit, ac mente valere cœperit, sic ut ipsis possit earundem ope succurrere, in audacem ac Musis infensum hominem incurrat. Nam quo pacto patriis opibus uti posset? Ego enim agros quidem longe, quam acceperam, pauciores reddidi, et plurimi ex servis meis eodem mecum civitatis jure potiuntur: aurum vero neque in mundis muliebribus, neque signatum habeo (quod enim mihi erat totum a me, uti a Pericle, in necessarios usus

14. Quod si pro eo quod Dionis tibi scripta emendatiora non tradidi, patrem aversaris, quæ mihi fuit hactenus producendi sermonis occasio, at nec aliud tibi quidquam instituti ejusdem emendavimus. 60 Dioni enim nulla ejus rei excusatione

DION. PETAVII NOTÆ.

(54) Ταύτην μὲν γὰρ ἄντικρυς. Plato in Phædone. Ammian. Marcell. l. xxviii.

[XXIII] (55) Στασιῶται τῆς εὐγλωττίας, etc. Στασιῶται nunc pro osoribus, alias contrario significato pro assertoribus ac patronis, ut apud Platonem οἱ στασιῶται τοῦ ὅλου, hoc est, universitatis assertores et quasi satellites. Sunt enim στασιῶται satellites apud Synes. i De Provid. et Antiphontem.

(56) Μὴ, πρὶν γὰρ ἀμωσγέπως. Idem in puerili institutione commendatur ordo a Petronio.

Det primos versibus annos,

Mæoniumque bibat felici pectore fontem:

Mox et Socratico plenus grege mittat habenas.

Auson. idyl. 4:

Perlege quodcunque est memorabile; priva monebo;

*Conditor Iliados, et amabilis orsa Menandri
Evolvenda tibi.*

(57) Εἰ δ' ὅτι σοὶ μὴ διώρθωσα. Altera hæc est velut operis pars, quæ de mendosis et depravatis exemplaribus purgationem habet. Vide epist. ad Hypatiam.

(58) Δίωνι γὰρ οὐκ ἀπολογίας. Utcunque elici hic sensus ex corrupta lectione potest: nulla Dioni excusatione aut defensione opus fore, cum nec aliorum scripta emendatiora habeantur. Quasi dicat, non esse iniquiorem hac in parte Dionis quam aliorum scriptorum conditionem. Atenim emotum ordine suo ac perturbatum hoc colum arbitror; itaque restituo τῆς ὁμοίας ἔξεως. Πάλιν οὖν δεήσει ῥητορικῆς. Δίωνι γὰρ ἀπολογίας πρὸς τοῦτο δεήσει. Id est, Dio a nobis purgationem requiret.

opus fuerit. Itaque ab rhetorica comparandum
rursus erit auxilium. Verum aliquam ex philoso-
phia legem allegabo. Pythagoræ Mnesarchi filii,
Samii huic legi nomen inscriptum est; quæ qui-
dem lex libris addere quidquam, aut innovare
prohibet: sed eos, utut primum scripti sunt, ma-
nere jubet, quacunque demum fortuna, aut arte
conscripti sunt. Cæterum in orationibus lex id ip-
sum appellatur, quod nullo dicendi artificio con-
stat, quæ enim non persuasione dicentis, sed rei-
publicæ auctoritate nituntur, inter eas probationes
recensentur, quæ ἄλογοι, hoc est, rationis exper-
tes dici possunt. Licet nonnulli nostrorum oratores
ea re sese profiteantur, cum nihil aliud quam scri-
bæ sint. Idem vero si testes duntaxat produxerint,
dum in his causæ cardo vertitur, rem sua opera
confectam existimabunt; adeo lepidi, et audaculi
sunt. Verumenimvero quoniam non ex Romanis
tabulis legem recitamus, ut vel invitis auctori-
tem habeat, sed ea veteris cujusdam philosophi
est, verborum ad hanc persuasionem opus est, ut
pro lege sit oratio. Cavendum tamen est, ne de
minimis rebus majus iterum aliquid dicamus. Ita
nescio quomodo a levissimis istis ad graviora
quantum a nobis fieri potest: sin penitus necesse sit, de iis, quæ dicta sunt nonnihil repetemus.
Quod si sufficiat, præclare omnino faciemus, si nihil insuper curiose comminiscamur.

15. Veniet ergo Pythagoras, aut quicumque erit
Pythagoræ sectator, et patronus; quoniam citata
ex eo lex est; dicetque optimum quidem esse, si
ea mens insita sit, quæ ad quodvis disciplinæ ge-
nus per se ipsam sufficiat: hoc est quæ jam reipsa
istud sit, rhetorica scilicet, ac poetica, si non ad
omnia summa sit indole prædita: talesque jam olim
hic nati sunt, in quibus aut animi excellentia fuit,
aut nativa cum disciplinis cognatio, qui nulla ins-
titutione opus habuerunt; ipsi autem exemplaria
quædam artis exstiterunt. Sed hominum vulgus
cum tanta naturæ felicitate destituitur, tum ab
eadem nonnulli absunt longissime, intelligendi-
que duntaxat facultate constant; cumque plus
minusve ad finem aut accedant, aut ab eo di-
stent, ab iis mentibus, quæ actione constant, hoc
est effectis, quæ ex actionibus ipsorum conse-
quuntur, ad id perducuntur. In eoque omnis posita
est librorum **61** occupatio, facultatem ut nostram
ad actum provocent. Hæc igitur, licet dum adhuc in-
cipit, litteris perpetuo præeuntibus indigeat, sen-
sibusque prorsus innitatur; nihilominus, dum in
progressu est, proprias vires experiatur, neque ex
syllabis omnino pendeat. Quemadmodum enim aliud
quodvis problema libenter amplectimur, quia rerum
perplexarum difficultas excogitandi solertiam exer-
cet: ita cum id, quod ad narrationis seriem deest,
intelligentia supplere, atque attexere cogitur, ne-
que subjecta habet oculis omnia, ad simile aliquid
audendum per sese fit exercitatio, eoque consuescit,
ut ab aliis non pendeat, sed intra seipsam
contineatur. Etenim corrupti isti libri mentem, quæ oculis præsit, desiderare videntur.

16. Hoc ipsis etiam adolescentulis Pythagoræ do-
ctrina præcipiebat, partim ut uniuscujusque indolis

ρητορικῆς. Ἄλλ' ἐγὼ νόμον ἐκ φιλοσοφίας παρέξομαι.
Πυθαγόρας Μνησάρχου Σάμιος ἐπιγέγραπται τῷ νό-
μῳ, ὅστις ὁ νόμος οὐκ ἔσ' τοῖς βιβλίοις ἐπιποιεῖν·
ἀλλὰ βούλεται μένειν αὐτὰ ἐπὶ τῆς πρώτης χειρὸς,
ὅπως ποτὲ ἔσχε τύχης ἢ τέχνης. Ἔστι μὲν οὖν ἐν
ταῖς ῥητορείαις ὁ νόμος τὸ ἀρρήτόρευτον, ἐν γὰρ
ταῖς ἀλόγοις ἡρίθμηται πίστεσιν· ὅτι μὴ παρὰ τὴν
πειθῶ τοῦ λέγοντος, ἀλλὰ παρὰ τὴν πολιτείαν ἰσχύει.
Καίτοι τινὲς ἀφ' ἡμῶν ἀξιούσιν ἀπὸ τοῦ τοιούτου
ῥήτορες εἶναι, γραμματεῖς ἀτεχνῶς ὄντες. Οἱ δὲ,
κἂν μάρτυρας ἀναβιδάσωνται, τοῦ πράγματος ἐπὶ
τούτοις ὄντος, παρ' ἑαυτοὺς οἰήσονται πεπράχθαι τὴν
δίχην· οὕτως εἰσὶ κομποί τε καὶ νεανῖαι. Ἐπεὶ δὲ
ἡμεῖς οὐκ ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἀξίωνων τὸν νόμον ἀν-
έγνωμεν, ἵνα καὶ ἀκόντων ἂν ἰσχύῃ· ἀλλ' ἀνδρός ἐστι
φιλοσόφου καὶ παλαιοῦ, πειθῶ τινα δεῖ προσεῖναι,
καὶ γενέσθαι νόμον τὸν λόγον. Ἄλλ' ὅπως μὴ
λάβωμεν αὐθις περὶ τῶν μικρῶν τι μείζον εἰπόν-
τες· ὥς οὐκ οἶδ' ὅπως ἀπὸ τῶν φαυλοτάτων εἰς
σεμνὰ ἅττα ἀποφερόμεθα. Φυλαξόμεθα οὖν ὅση δύνα-
μις· εἰ δὲ πάντως δέοιτο, παραληφόμεθα τι τῶν
εἰρημένων. Κἂν τοῦτο ἀρχῇ, τῷ παντὶ ἂν ἔχοι κα-
λῶς, μὴδὲν προσπεριεργάζεσθαι.

dicendi nos impetus abripit. Proinde cavebimus,
ut ab aliis non pendeat, sed intra seipsam
contineatur.

15. Ἐρεῖ τοίνυν ὁ Πυθαγόρας, ἢ ὅστις ὁ Πυθα-
γόρου θιασώτης τε καὶ συνήγορος· ἐπειδὴ νόμους
ἐκεῖνος φθέγγεται· ἄριστον μὲν εἶναι φύναι τὸν νοῦν
αὐτάρχη πρὸς ὁτιοῦν ἐπιτήδευμα, τοῦτ' ἐστὶν ἤδη
νοῦν ἐνεργεῖα τοῦτο ὄντα ποιητικὸν ἢ ῥητορικόν, εἰ
μὴ γε καὶ πρὸς ἅπαν ἀκροφύεστατον· καὶ ἤδη τινὲς
ἦκον ἐνθάδε τοιοῦδε, μέγεθος ἔχοντες, ἢ πρὸς ἐπι-
στήμην οἰκείωσιν, οἷς μαθήσεως οὐκ ἐδέησεν, ἀλλ'
αὐτοὶ τέχνης ἐγένοντο παραδείγματα. Οἱ δὲ πολλοὶ
τῆς μὲν εὐμοιρίας ταύτης οὐχ οὕτως εἰλήχασιν·
ἐνίοις δὲ αὐτῶν πολλοῦ γε καὶ δεῖ, δυνάμει δὲ ὄντες
νοεῖν· καὶ οἱ μὲν ἦττον, οἱ δὲ μᾶλλον, ἀγροῦ καὶ
πόρρω τοῦ τέλους ὑπὸ τῶν ἐνεργείᾳ νῶν, τῶν ἀποτε-
λεσμάτων τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, εἰς τοῦτο προάγον-
ται. Καὶ ἡ πᾶσα τῶν βιβλίων πραγματεία, πρὸς ἐν
τοῦτο τείνει· ἐκκαλεῖται τὴν δύναμιν ἡμῶν εἰς ἐν-
έργειαν. Ἀρχομένη μὲν οὖν ἀπανταχοῦ δεῖσθω τῶν
γραμμάτων ποδηγετούντων, καὶ πρὸς τὴν αἴσθησιν
ἀπερειδέσθω· προϊοῦσα δὲ, ἀποπειράσθω τῆς ἰδίας
ἰσχύος, καὶ μὴ πάντα ἐκκρεμαννύσθω τῶν συλλαβῶν.
Ὡς περ γὰρ ἄλλο τι πρόβλημα ἀγαπᾶται, τὸ πόριμον
ἡμῶν γυμναζούσης τῆς ἀπορίας. Οὕτω καὶ τὸ ἐνδεές
εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἀναγνώσεως ὁ νοῦς προσυφαί-
νειν ἀναγκαζόμενος, καὶ μὴ πάντα ἐπὶ ταῖς ὀφθαλ-
μοῖς κείμενος, μελέτην ποιεῖται καὶ κατὰ μόνας ἔρ-
γον τι θαρρῆσαι παραπλήσιον· ἅμα δὲ καὶ προσεθί-
ζεται μὴ πρὸς ἄλλοις, ἀλλὰ ἐντὸς εἶναι. Τὰ γὰρ διη-
μαρτημένα ταῦτα βιβλία τὸν νοῦν ἐπιζητεῖν ἔοικεν
ἐπιστατοῦντα ταῖς ὁφείσι.

ut ab aliis non pendeat, sed intra seipsam
contineatur.

16. Τοῦτο καὶ τοῖς κομιοῦ μείρακις ἐπέταττεν ὁ Πυ-
θαγόρου διδασκῶν, ἅμα μὲν ἀποπειρωμένη τῆς φύσεως

τῆς ἐκάστου· ἅμα δὲ καὶ προγύμνασμα αὐτὸ ἡγου-
μένη, παιδικώτερον ἔτι τῶν ἐπιπέδων ἐν γεωμετρίας
λημμάτων. Οὐ γὰρ μέγα τὸ ἔργον, στοιχεῖον, ἢ συλ-
λαβὴν, ἔστω δὲ καὶ λέξιν, εἰ δὲ βούλει καὶ μίαν ὅλην
περίοδον λόγου ἀρμόσαντα, πάλιν ἐτοιμῶς χρῆσθαι
τοῖς ἀπὸ τοῦ βιβλίου. Πάνυ δὲ ὅμοιον τοῦτο τῷ συμ-
βαίνοντι κατὰ τοὺς πῶν ἀετῶν νεοτούς. Τοὺς ἀετι-
δεῖς οἱ πατέρες ἄρτι γενομένους ἐκπετησίμους ἄραν-
τες ὑψοῦ μεθίσιν, οἷον ἐπιτρέποντες αὐτοὺς τοῖς
οἰκείοις πτεροῖς χρῆσθαι· καὶ αὖθις ἀναλαμβάνουσι
προλαμβάνοντες τῆς ἡλικίας αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν·
καὶ τοῦτο πολλάκις, ἕως ἂν τὴν πτῆσιν ἐκμελετήσω-
σιν. Ἐγὼ τοίνυν πρὸς μὲν ἄλλον οὐδένα νεανιεύσο-
μαι, πρὸς σὲ δὲ τάγε ἀληθῆ. Πολλάκις οὐδὲ περι-
μένειν ἀξιῶ τοῦ βιβλίου τὴν συμφορὰν, ἔν' ἀγαθὸν τί
μοι γένηται, ἀλλ' αὐτὸς ἀνέχω τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ
τῇ συγγραφῇ προσγυμνάζομαι, μηδ' ἀκαρῇ διαλιπὼν,
ἀλλ' ἐφίεις τῷ καιρῷ· καὶ εἴρων ὥσπερ ἐξῆς ἀναγι-
νώσκων ἀπὸ τῆς διανοίας, ὃ τί μοι δοκεῖ τὸ ἀκόλουθον
εἶναι. Καὶ ἐξετάζω πρὸς τὰ γεγραμμένα τὰ λελε-
γμένα· καὶ πολλάκις μὲν οἶδα τυχὼν τοῦ αὐτοῦ μὲν
νοῦ, τῆς αὐτῆς δὲ καὶ λέξεως· ἤδη δὲ ποτε τοῦ μὲν
ἐνθυμήματος εὐστοχος γέγονα, ὃ τί δὲ καὶ παραλλάτ-
τοι τῆς λέξεως, ἀλλ' ὃ τί μάλιστα εἴκαστο πρὸς τὴν
ἀρμονίαν τοῦ συγγράμματος. Εἰ δὲ καὶ ὁ νοῦς ἕτερος,
ἀλλὰ πρέπον γε ἐκείνῳ τάνδρῃ τῷ τὸ βιβλίον ποιή-
σαντι, καὶ ὃν οὐκ ἀπηξίωσεν, εἰ ἐνεθυμήθη. Ἡδὲ δὲ
ποτε οἶδα περικαθημένων ἀνθρώπων, ἐτύγχανον μὲν
τῶν εὐγενῶν καὶ στασίμων τι συγγραμμάτων ἔχων
ἐν ταῖν χεροῖν, δεομένων δὲ ἀναγινώσκειν εἰς κοινὴν
ἀκοήν, ἐποιοῦν οὕτως. Εἰ δὲ ποτε παρεῖκοι, προσ-
εξεῦρον ἄν τι, καὶ προσηρμήνευσα· οὐ μὰ τὸν λόγιον,
οὐκ ἐπιτηδεύσας, ἀλλ' ἐπελθὼν οὕτως συνεχώρησα
τῇ γνώμῃ τε καὶ τῇ γλώττῃ. Καὶ δῆτα θόρυβος
ῆρθη πολὺς, καὶ κρότος ἐρράγη, τὸν ἄνδρα ἐπαι-
νούντων ἐκείνον, ὅτου τὸ σύγγραμμα ἦν, ἐπ' αὐταῖς
οὐχ ἥκιστα ταῖς προσθήκαις. Οὕτω μοι τὴν ψυχὴν ὁ
θεὸς ἀπαλὸν ἐκμαγεῖον ἐποίησε (59) τῶν ἐν λέξεσί τε
καὶ ἡθεσι χαρακτήρων. Εἰ δὲ καὶ τῷ τοῖς ἀδιορθώ-
τοις τῶν βιβλίων ἐγγεγυμνάσθαι τὴν προσοχήν ἐπ-
έτεινον, εἰς τοῦτο τὴν ἔξιν ἐπήγαγεν ἡ φύσις πειρω-
μένῳ. Τοὺς ἐξηυλημένους τὰ ὦτα (60), παραπέμπει
τις ἡγῶ καὶ πεπαυμένου τοῦ μέλους, καὶ μένουσι
χρόνον ὑπόσυχνον τοῖς αὐλήμασι κατακώχιμοι. Ἐγὼ
δὲ θαμὰ καὶ τραγωδίαις ἐπετραγώδησα, καὶ κωμ-
ωδίαις ἐπιστωμύλλομαι πρὸς τὸν πόνον ἐκάστου τοῦ
γράφαντος. Εἴποις ἂν ἡλικιώτην εἶναι, νῦν μὲν Κρα-
τίνου, καὶ Κράττητος, νῦν δὲ Διφίλου τε καὶ Φιλί-
μονος. Καὶ οὐδ' ἐστὶν ἰδέα φιλομετρίας τινὸς ἢ ποιή-
σεως, πρὸς ἣντινα οὐ διαίρομαι καὶ ἐπεξάγω τὴν
πεῖραν· καὶ ὅλα συγγράμματα πρὸς ὅλα ποιῶν, καὶ

A periculum faceret, partim ut exercitationis id loco
esset, puerorum ingeniis magis consentaneum,
quam planorum illæ apud geometras sumptiones.
Non enim operosum est littera una, aut syllaba, aut
etiam dictione, vel si mavis integro uno ambitu
orationis accommodato, deinceps iis quæ in libro
sunt, commode uti et in promptu habere. Est au-
tem hoc ei simile prorsus, quod aquilarum pullis
evenit. Nam eos, ubi primum volare cœperint,
parentes altius sublato dimittunt, suisque quo-
dammodo pennis uti concedunt: tum statim ætatis
imbecillitatem antevertentes recipiunt, idque sæ-
pius repetunt, donec volare didicerint. Ego vero
apud alium quidem neminem, sed apud te tamen
ex rei veritate gloriabor. Sæpenumero libri cala-
mitatem expectandam esse non censeo, ut mihi
boni aliquid contingat; sed sublatis oculis me ad
ipsum opus exerceo, ne momento quidem inter-
mittens, sed pro re nata suggerens, et perinde ac
si legerem, quidquid consequens esse videtur, a
me excogitatum adnectens. Deinde ea quæ dicun-
tur cum iis quæ scripta sunt confero, ac memini
me sæpius eundem non modo sensum, verum etiam
sermonem assecutum; alias sententiam ipsam so-
lenter ita conjectatus sum, ut, si quid verborum
dissideret, id tamen mirifice ad operis coagmen-
tationem esset excogitatum. **62** Quod si sensus di-
versus esset, nihilominus libri illius auctori con-
gruebat, et is erat, quem, si in animum incidisset,
nequaquam contemneret. Præterea memini me,
C astantibus aliquot viris, nobilissimum quoddam
gravissimumque opus præ manibus habere, quod
cum a me ut omnibus legerem petiissent, roganti-
bus morem gessi. Si quando vero id commode fieri
posset, aliquid de meo addebam, atque insuper
enarrabam: non id (per numen illud quod litteris
præest) consulto cogitatoque faciens; sed ea quæ
sponte occurrebant, menti ac linguæ permittens:
moxque ingens ab omnibus strepitus plaususque
concitatus est, ob ipsa potissimum additamenta
hominem eum laudantium, a quo scriptum opus
erat. Ita mihi Deus animum indidit, tractabile
quoddam expressorum in verbis ac moribus cha-
racterum conceptaculum. Quod si in depravatis
libris animi attentionem exercere contendissem,
D ad eam perfectionem tentantis habitum natura
deduxisset. Qui mox tibiam audire desierint, eorum
aures etiam cessante modulatione, sonitu quodam
personant, ac tibiæ cantibus longiuscule detinentur.
Ego autem persæpe tragædiis tragice accinui, et
comædiis arguta ac festiva garrulitate respondi,

DION. PETAVII NOTÆ.

(59) Ἀπαλὸν ἐκμαγεῖον ἐποίησε. Respexit ad
figmentum illud Socraticum apud Platonem in *Thea-
teto*, ubi in anima cuiusque κήρινον ἐκμαγεῖον con-
stituit; sed in aliis καθαρωτέρου κηροῦ, in aliis κο-
πωδωδέστερου, et σκληροτέρου.

(60) Τοὺς ἐξηυλημένους τὰ ὦτα. Post πειρω-
μένῳ, στιχτέον, ut quæ sequuntur a prioribus dis-

tinguantur. Ἐξηυλημένοι hoc loco sunt quibus
ἐναυλὸς ὁ ἦχος, ut diceret Lucianus. Alioquin ἐξ-
ευλημένον est ἄχρηστον· αἱ γὰρ παλαιαὶ γλωσσίδες
τῶν αὐλῶν ἐξαύλιδες ἐλέγοντο, καὶ αἱ κατατετριμ-
μέναι, ait Hesych., et παρεξηυλημένους γέροντας
vocat Aristoph. *Acharn.*, hoc est ἀχρεῖους

meipsum ejusque scriptoris lucubrationibus accommodans. Diceres modo Cratini me, aut Cratetis æqualem; modo Diphili et Philemonis, neque ullum carminis aut poematis genus est, ad quod meos ego conatus attollere atque extendere non audeam, nunc integra opera integris opponens, nunc cum fragmentis contendens; cumque omnimodæ dicendi formæ, plurimumque a se invicem diversæ sint, in qualibet imitatione pro virili parte mihi assonandum est: non secus atque ima chorda rhythmum numerumque, uniformis ipsa manens, variis modis agitatæ flexæque modulationi astrepat.

Α τριμαχίους παραβαλλόμενος • παντοδαπῶν τε ὄντων τῶν λεκτικῶν χαρακτήρων, καὶ πλεῖστον διαφερόντων ἐν ἐκάστη τῶν μιμήσεων προσηγεῖν ἀνάγκη καὶ τοῦ μὲν ἴδιον (61) • ὥσπερ ἡ ὑπάτη (62) χορδὴ τὸν ῥυθμὸν αὐτῇ μένουσα παραβομβεῖ κινουμένη τῷ μέλει.

DION. PETAVII NOTÆ.

(61) Καὶ τοῦ μὲν ἴδιον. Sic in *Dione Philost.* Ἡ καθάπερ αἱ μαγάδες τοῖς ὀργάνοις, προσηγεῖ ὁ Δίῳ τὸ ἑαυτοῦ ἴδιον.

(62) Ὡσπερ ἡ ὑπάτη. Modulatio enim varie flectitur, habetque plasma: sonus autem imæ chordæ

uniformis et simplex. Quin et ipsa etiam non pulsata aliis assonat. Et Aristot. sect. 19, *Problem.*, quæst. 43, causam affert, cur si quis pulsatam neten apprehendat, sola hypate sonum edat.

MONITUM IN SEQUENS OPUSCULUM.

Sequitur Calvitii Encomium: ludicrum quidem opus, sed cui nullum ex seriis sive elegantiae nitore, sive rerum subtilitate, sive rationum argumentorumque varietate prætuleris; ut mirum sit locum in tam exigua re tantum eruditionis ac facultatis habuisse. Sed nimirum ut egregii illi artifices in fingendis animalculis et exilibus id genus operibus artem suam atque industriam clarius quam in operosa aliqua mole ac difficili probant, sic ludibundus noster in vilissimæ rei præconio immensam quamdam ingenii vim atque ubertatem præ se tulit. — Calvos etiam postea celebravit Hucbaldus, S. Amandi Elnonensis sæculo decimo monachus, in poemate ad Carolum *Calvum*, ejus omnia verba incipiunt a littera C, hoc initio:

Carmina clarisonæ calvis cantate camænæ.

Vide *Patr. Latinæ*, tom. CXXXII, col. 1041.

Vir doctissimus J. Geel, bibliothecæ Universitatis Leydensis præpositus generalis, etc., etc., in epistola ad clar. Hase directa et Leydæ anno 1839, in-8, edita, argumenta satis probabilia affert ex quibus evincere conatur, ea quæ Synesius ex Dionis Chrysostomi *Encomio comæ* citat, non ut fragmentum habenda sed integrum esse Dionis opus quod deperditum dolent viri antiquitatis studiosi. Edit.

JOAN. GEORGII KRABINGERI PRÆFATIO.

(Synesii Cyrenæi Calvitii Encomium, ad fidem complurium codicum recensuit, interpretatione Germanica instruxit, adnotationes adjecit Joannes Georgius Krabingerus, bibliothecæ Regiæ Monacensis custos. Stuttgartiæ, 1834, in-8.)

Per ducentos jam abhinc annos, ex quo tempore DIONYSIUS PETAVIUS, vir summo ingenio excellentique doctrina, SYNESII CYRENÆI opera curis secundis illustravit, neminem exstitisse hominum eruditorum, qui novam philosophi disertissimi atque elegantissimi editionem adornaret, eo magis dolebam, quo vehementius ejus lectione delectabar, unde jam pluribus ante annis operæ qualiscunque meæ huic scriptori tribuendæ consilium cepi, præsertim cum bibliotheca Regia Monacensis nonnullos codices Synesianos eosque haud contemnendos exhibeat, quibus tali auctori, qui et librariorum negligentia et temporum injuria non parum traxit vitiorum, medela afferri potest.

Interim vero cum contigisset ut singulari amicorum benevolentia liberalissime adjutus exterarum quoque bibliothecarum copias mihi pararem, post orationem de Regno, quæ Monachii prodiit in libraria lex. Jos. LENTNERI a. 1825, potissimum in Calvitii Encomio et Ægyptiis s. de Providentia libris, qui propediem vrelis SEIDELIORUM fratrum exhibunt, recensendis atque interpretandis elaborare institui.

In edendo hoc libello, ingeniosissimo sane ac festivissimo, quem ipse Noster præcipue se adamasse testatur id imprimis spectavi, ut quem vocant *textum ope codicum mss.*, in iisque vetustissimorum atque optimorum, castigatiorem ederem.

Præterea cum nemo hucusque fuerit, qui hoc opusculum in sermonem patrium converteret, Germanicam, quam paraveram, interpretationem addere haud alienum mihi visum est. Qua in re, ut id moueam, ita versatus sum, ut versus Homericos, quibus SYNESIUS scriptum suum more DIONIS exornavit, itemque Arateos e præstantissima I. H. VOSSII interpretatione accuratissime exhiberem.

Commentario critico et exegetico, ne quid desideraretur lectori benevolo, DIONYSII etiam PETAVII animadversiones inserendas censui, ita tamen, ut auctorum veterum locos a viro egregio laudatos ad optimarum novissimarumque editionum fidem diligenter exigerem; et hic illic a mendis purgarem. Neque prætermisi aliorum quoque virorum doctorum annotationes libris suis data occasione ab iis inspersas recipere.

Quod reliquum est, CHRISTIANO WALZIO, viro humanissimo, qui, licet variis distentus negotiis, tamen in meam gratiam plagulas a prelo madentes perlustraverit, et cui eo absente hæc demandata erat provincia, EDUARDO ADAMO, theologiæ in seminario evangelico Tubingensi studioso, juveni solertissimo, gratias quas possum maximas et ago et habeo.

Monachii, die solstitiali anni 1834.

Jo. Georgius KRABINGERUS.

INDEX

Librorum tam manu exaratorum quam typise xcursorum, quibus in hac editione adornanda usus sum.

A. — CODICES.

I. Monacenses.

A Monacensis 476., olim Augustanus, sæculi XIII., bombycinus, forma quadr., foliis 106. Vid. Ign Hardtii Catalog. Codicum mss. Græce. Biblioth. Reg. Bavar. T. V. p. 6. sqq.

B Monacensis 481., olim Augustanus, sæculi XIV. bombycinus, forma quadr., foliis 220. Vid. Hardt T. c. p. 27. sqq.

C Monacensis 515., olim Augustanus, sæculi XV., chartaceus, forma quadr., foliis 265. Vid. Hardt T. c. p. 269. sqq.

D Monacensis 29., sæculi XVI., chartaceus, forma maxima, foliis 413. Vid. Hardt. T. I. p. 162. sqq.

E Monacensis 87., sæculi ejusdem chartaceus, forma maxima. foliis 380. Vid. Hardt. T. c. p. 485. sqq.

Hos libros ipse contuli.

II. Florentini Bibliothecæ Laurentianæ.

A Florentinus Plut. 55. Nr. 6., sæculi XI., membranac., form. quadr., foliis 56. Vid. Bandini Catalog. Codd. mss. Græce. Biblioth. Laurent. T. II. p. 240. sqq.

B Florentinus Plut. 80. Nr. 19., sæculi XII., membranac., form. quadr., foliis 247. Vid. Bandini Catalog. c. T. III. p. 208

Lectionum varietatem ex his Codd. enotarunt viri doctissimi mihiq; amicissimi Philippus Bassus, historiæ antiquæ in schola, quam vocant, normali apud Parisienses Professor, et Fridericus Reinholdus Dietzius Regimontanus, futurus Hippocratis sospitator.

III. Parisini. Bibliothecæ Regiæ.

A Parisinus, olim Coislinianus Nr. 249., sæculi circiter X., membranac., foliis 168. Vid. Montefalcon. Biblioth. Coislin., olim Seguerian. p. 302. sqq.

B Parisinus 1059., sæculo XII., ut videtur, exaratus, membranac. Vid. Catalog. Codicum mss. Bibliothecæ Reg. T. II. p. 206.

C Parisinus 1058., sæculo XIV., ut videtur, exaratus, chartac. Vid. Catalog. cit. T. c. p. 205. sqq.

D Parisinus 1040., anno Christi 1325 exaratus, chartac., form. quadr., foll. 264. (teste Imman. Bekkero ad Platonis Dialogg. Part. I. Vol. I. Pag. X.), Constantinopoli in bibliothecam Reg. illatus. Vid. ejusdem Catalog. T. c. p. c.

Lectiones variantes quatuor horum Codicum mss. insigni Bassi mei benevolentia acceptas refero.

IV. Romani.

Barberinus 286., sæculi XIII. s. XIV., bombycinus, form. octav.

Vaticanus 92., sæculi XIII., bombycinus, form. oct. Vid. Montefalcon. Bibliotheca Bibliothecarum Manuscriptorum T. I. p. 8, b.

Excussit utrumque librum Bassus meus anno 1826., quo diutius Romæ commorabatur.

V. Veneti. Bibliothecæ Marcianæ.

A Venetus 436., sæculi XIV., bombycinus, form. quadr., foll. 161.

B Venetus 264., sæculi ejusdem, bombyc., form. quadr. major, foll. 365.

C Venetus 442., sæculi XV., chartac., form. max., foll. 230

Quorum Codicum lectiones variantes mense Novembri anni 1828. in usum meum benignissime exscripsit Dietzius meus.

VI. *Rehdigerianus Bibliothecæ Elisabethanæ Vratislav.*

Nr. 88., sæculi XV., chartaceus, in fol. min., constans foliis 165, manibus diversis exaratus, quem intercedente viro clarissimo atque humanissimo Carolo Dominico Unterholznero, I. U. Doctore et in Academia Vratislaviensi Professore, ab amplissimo civitatis Vratislaviensis magistratu liberalissime Monachum ad me transmissum ipse contuli (a).

B. — EDITIONES.

Synesii Episcopi Cyrenensis Opuscula. Græce. Studio et opera Adr. Turnebi. Lutet. Paris. 1555. in fol.

Synesii Episcopi Cyrenes Opera quæ exstant omnia. Interprete Dionysio Petavio, etc. Lutet. Paris. 1612. in fol. Recusa hæc editio invito Petavio est, nonnullis mutatis, Lutet. Paris. sumptibus Claud. Sonni a. 1631. ad calcem Cyrilli Hierosolymorum Archiepisc. Operum. Studio et opera Joan. Prevotii. ibid. a. 1631. in fol.

Synesii Opera. Interprete eodem Dionys. Petavio, etc. Lutet. Paris. 1633. ad calc. Cyrilli Hierosolymitani, stud. et op. Jo. Prevotii. ibid. 1640. in fol.

Adhibui etiam Dionis Chrysostomi Comæ Encomium, quod exstat in Federici Morelli Schediasmatis in Dionis Chrys. Scripta ed. Paris. p. 102.; Reisk. T. II. p. 702. sqq., cum veteri Huralti Messæi Codice ms. collatum et interpretatione Latina donatum; itemque interpretationem Lat. Joannis Phreæ, Britanni, quæ cum scholiis Beati Rhenani subjecta est Erasmi Rot. Encomio Moriae, typis excuso Basileæ a. 1517. 1519. 1522. form. quadr. His subsidiis accesserunt Synesii Cyrenæi Opera per Janum Cornarium Latina lingua conscripta, quæ adhærent Georgii Pachymerii Hieronymemonis in universam fere Aristotelis philosophiam epitomæ in Latinum sermonem conversæ a Philippo Bechio. Basil. 1560. in fol.

Italice hoc Synesii opusculum nuper vertit Maximilianus Angelellus (delle Opere di Sinesio tradotte dal Greco con qualche dichiarazione. Bologna. 1827. 8. presso Riccardo Masi. Vol. I. P. I. p. 23. sqq.). Vid. Bibliotheca Italiana. T. XLIX. p. 5. sqq.

(a) Accuratius hunc librum descripsi in Præfat. nov. ad Xenoph. Ephes. in linguam vernaculam a me convers. Monach. a. mccccxxxi. in libraria Fleischmannia.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΚΥΡΗΝΑΙΟΥ (1*)

ΦΑΛΑΚΡΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ (2).

SYNESII CALVITII ENCOMIUM.

63 1. Dio ille, aurea lingua præditus, comæ encomia. scripsit, adeo sane præclarum, ut vel ex ipsa oratione eum, qui calvus sit, pudere necesse sit. Nam naturæ ipsius præsidio freta quemdam velut impetum facit. Natura quippe omnes formæ desiderio tenemur, ad quam magna ex capillorum laude fit accessio, quos jam inde a pueris nobis natura conciliavit. Equidem malo ipso jam incipiente, defluenteque capillitio, penitius animo discrucari cœpi; cumque magis ac magis ingravesceret, et alius super alio pilus decideret; ac duo subinde pluresve; et ingens bellum exarsisset, capite agi ferrique cœpto; tunc mihi quidem visum est multo agi mecum iniquius, quam cum Atheniensibus olim succisis ab Archidamo Acharnensium arboribus; statimque me serium ac minime affectatum Eubœensem casus ille fecit, quos pone comatos ad Trojanam expeditionem profectos narrat poesis. In quo quidem quem ego deorum aut dæmonum non appellavi? Epicurum sane mihi tum oratione aliqua commendandum persuadebat animus, non

A α'. Δίῳνι τῷ χρυσῷ τὴν γλῶτταν (3) ἐποιήθη βιβλίον, κόμης ἐγκώμιον, οὕτω δὴ τι λαμπρὸν (4), ὥς ἀνάγκην εἶναι παρὰ τοῦ λόγου φαλακρὸν ἄνδρα αἰσχύνεσθαι. Συνεπιτίθεται (5) γὰρ ὁ λόγος τῇ φύσει (6). φύσει δὲ ἅπαντες ἐθέλομεν εἶναι καλοὶ, πρὸς τὸ μέγα μέρος (7) αἱ τρίχες συμβάλλονται, αἷς ἡμᾶς ἐκ παίδων ἢ φύσις ὥκειώσεν. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ὀπηνίκα (8) τὸ δεινὸν ἤρχετο, καὶ θορὶς ἀπερρύθη, μέσην αὐτὴν δέδωγμαι τὴν καρδίαν (9). καὶ ἐπειδὴ προσέκειτο (10) μᾶλλον, ἄλλης ἐπ' ἄλλη πιπτούσης, ἤδη δὲ καὶ σύνδυο (11) καὶ κατὰ πλείους, καὶ ὁ πόλεμος λαμπρὸς ἦν, ἀγομένης καὶ φερομένης τῆς κεφαλῆς, τότε δὴ, τότε (12) χαλεπώτερα (13) πάσχειν ὤμην, ἢ ὑπ' Ἀρχιδάμου τοῦς Ἀθηναίους (14) ἐπὶ τῇ δυνδροτομίᾳ τῶν Ἀχαρνῶν, ταχύ τε ἀπεδείχθη ἀνεπιτήδευτος Εὐβοεὺς, οὗς ὀπιθεν κορυφώοντας (15) ἐστράτευσεν (16) ἐπὶ Τροίαν ἢ ποίησις. Ἐν ᾧ τίνα μὲν θεῶν, τίνα δὲ δαιμόνων (17) παρῆλθον ἀκατηγόρητον; Ἐπεθέμην (18) δὲ καὶ Ἐπικούρου τι γράφειν ἐγκώμιον, οὐ κατὰ ταῦτά περὶ τῶν θεῶν διαχείμενος, ἀλλ' ὥς ὃ τι καὶ γὰρ δυναίμην ἀντισηξόμενος.

(*) Notas Krabingeri ut prolixas nimis textui subicere nobis non licuit; eas ad calcem voluminis habes. EDIT. PATR.

Ἐλεγον γὰρ ὅτι ποῦ τὰ τῆς προνοίας (19) ἐν τῷ παρ' ἀξίαν (20) ἐκάστου; Καὶ τί γὰρ ἀδικῶν (21) ἐγὼ φανοῦμαι ταῖς γυναιξίν ἀειδέστερος; Οὐ δεινὸν, εἰ ταῖς ἐκ γειτόνων (22)· τὰ γὰρ ἐς ἀφροδίτην (23) ἐγὼ δικαιοτάτος, καὶ τῷ Βελλεροφόντῃ σωφροσύνης ἀμφισβητήσαιμι. Ἀλλὰ καὶ μήτηρ, ἀλλὰ καὶ ἀδελφὰν (24), φασί, τῷ κάλλει τι νέμουσι (25) τῶν ἀρρένων· ἐδήλωσε (26) δὲ ἡ Παρύσατις, Ἀρταξέρξην τὸν βασιλέα διὰ Κῦρον τὸν καλὸν ἀποστέρξασα.

dere. Sed matrem ipsam ferunt et sorores marium comprobavit, quæ, ob formosum Cyrum, Artaxerxem regem odio est prosecuta.

β'. Ταῦτ' ἄρα (27) ἐποτνιώμην (28), καὶ μικρὸν οὐδὲν (29) ἐπενόουν περὶ τῆς συμφορᾶς. Ἐπεὶ δὲ ὁ τε χρόνος (30) αὐτὴν συνηθεστέραν ἐποίησε, καὶ ὁ λόγος ἀντεισιῶν κατεξανέστη τοῦ πάθους (31), τὸ δὲ κατὰ μικρὸν ὑπεξίστατο, ἤδη διὰ ταῦτα ῥάων ἦν καὶ ἀνέφερον (32)· νυνὶ δὲ ἀνθυπήνεγκεν αὐτὸ ῥεῦμα ἕτερον (33) οὗτος αὐτὸς ὁ Δίω, καὶ ἐπανήκει μοι μετὰ συνηγόρου. Πρὸς δὲ δύο δὲ, φησὶν ὁ λόγος, οὐδ' Ἡρακλῆς (34), εἰ τοὺς Μολιονίδας (35) ἐκ λόγου προσπεσόντας οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὕδραν (36) ἀγωνιζόμενος, τέως μὲν εἰς ἐνὶ συνεστήκεσαν· ἐπεὶ δὲ ὁ καρκίνος (37) αὐτῇ παρεγένετο, καὶ ἀπεῖπεν (38), εἰ μὴ τὴν Ἰόλεω συμμαχίαν ἀντεπηγάγεται. Κάγώ μοι δοκῶ παραπλήσιόν τι παθεῖν (39) ὑπὸ Δίω, οὐκ ἔχων ἀδελφιδοῦν τὸν Ἰόλεων. Πάλιν οὖν ἐκλαθόμενος ἐμαυτοῦ τε καὶ τῶν λογισμῶν, ἐλεγεία ποιῶ (40) θρηνῶν ἐπὶ τῇ κόμῃ. Σὺ δὲ (41) ἐπειδὴ φαλακρῶν μὲν ὁ κράτιστος εἶ, δοκεῖς δὲ τις εἶναι γεννάδας, ὅς οὐδὲ ἐμπάξῃ τῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ καὶ, ὅταν ἔθνους προκειμένου (42) μετώπων ἐξέτασις γίνηται (43), σαυτὸν ἐπιλέγεις, ὡς ἐπ' ἀγαθῷ δὴ τινι (44) φιλοτιμούμενος, οὐχοῦν ἀνάσχου τοῦ λόγου (45), καὶ τήρησον ἐν πείσῃ, φασί, τὴν καρδίαν (46), ὥσπερ ὁ Ὀδυσσεύς (47) πρὸς τὴν ἀναγωγίαν τῶν γυναικῶν ἀνέκπληκτος ἔμεινε· καὶ σὺ πειρῶ μηδὲν ὑπὸ τούτου παθεῖν. Ἀλλ' οὐκ ἂν δύναιο, τί φῆς (48); Καὶ μὴν δυνήσῃ. Τοιγαροῦν ἔχουε (49)· δεῖ δὲ οὐδὲν ἐξελίττειν (50) τὸ βιβλίον, ἀλλ' αὐτὸς ἐρῶ (51). Καὶ γὰρ οὐδὲ πολὺσυχόν ἐστι γλαφυρὸν (52) μέντοι, καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ προσίζάνει τῇ μνήμῃ (53), ὥστε οὐδὲ βουλόμενον ἐπιλαθέσθαι με οἶόν τε (54).

versus sunt, sed omnes sciti imprimis et elegantes, ut ne volenti quidem memoria unquam exciderint.

γ'. « Ἀναστὰς ἔωθεν (55), καὶ τοὺς θεοὺς προσ-
« εἰπὼν, ὅπερ εἴωθα, ἐπεμελούμην τῆς κόμης (56).
« Καὶ γὰρ ἐτύγγανον μαλακώτερον (57) τὸ σῶμα
« ἔχων· ἡ δὲ ἡμέλητο ἐκ πλείονος. Πάνυ γοῦν συν-
« ἔστραπτο (58) καὶ συνεπέπλεκτο τὰ πολλὰ αὐτῆς,
« οἶον τῶν οἶων (59) τὰ περὶ τοῖς σκέλεσιν αἰωρούμενα·
« πολὺ δὲ (60) ταῦτα σκληρότερα, ὡς ἂν ἐκ λεπτο-
« τέρων συμπεπλεγμένα τῶν τριχῶν. Ἦν οὖν ὀφθῇ-
« ναί τε ἀγρία ἡ κόμη καὶ βαρεῖα (61)· μόλις δὲ δι-
« ελύετο, καὶ τὰ πολλὰ αὐτῆς ἀπεσπᾶτο (62) καὶ
« διετείνετο. Οὐχοῦν ἐπῆει μοι τοὺς φιλοκόμους
« ἐπαινεῖν (63), οἳ φιλόκαλοι ὄντες (64) καὶ τὰς κό-
« μας περὶ πλείστου ποιούμενοι (65), ἐπιμελοῦνται
« οὐ ῥαθύμως, ἀλλὰ καὶ κάλαμόν τινα ἔχουσιν (66)

A quod eadem de diis cum illo sentirem, sed ut vicissim quid possem ostenderem. Ita enim apud me dicebam: Ubinam illa providentia est, quæ unicuique quod æquum est promeritumque non rependit? Nam quo meo merito mulieribus turpior videbor? Non illud grave quidem est, si vicinis duntaxat ita esse videar. Sum enim circa res venereas juris et æqui servantissimus, planeque mihi videor de pudicitia cum Bellerophonte posse contendere. Sed matrem ipsam ferunt et sorores marium formæ nonnihil deferre: idque reipsa Parysatis prosecuta.

2. Hæc ego quiritando deos hominesque contestabar, nihil jam animo mediocri de hac calamitate reputans. Posteaquam autem ei me et temporis diuturnitas 64 assuefecit, et ratio ex adverso occurrens perturbationi sese opposuit, paulatim ea sese subducente, convalescere ac meliuscule me habere cœpi. Nunc vero ille ipse Dio novum ei impetum adjecit, ac cum patrono et defensore rursus invadit. Atqui ne Hercules quidem ipse, quod aiunt, contra duos; qui nec Molionidas subito ex insidiis aggressos sustinere potuit, et cum hydra dimicans, solus quidem cum ea, quandiu sola fuit, aliquanto tempore congressus est: sed cum in ejus subsidium cancer advenisset, omnino, nisi Iolaum sibi socium adjunxisset, præ labore concidisset. Mihi vero cum nullus ex fratre nepos adsit Iolaus, ejusmodi tamen quidpiam a Dione contigisse videtur. Unde mei rursus et rationis oblitus, elegos ac lugubres in comam versus molior. Sed tu cum calvorum optimus sis, ac strenuum et audacem te virum præbeas, ac te hujus adeo calamitatis non pigeat, ut, cum pulmentario appposito in convivarum frontes inquiritur, ultro teipsum prodas, ex eoque tanquam ex bono aliquo honorem et gloriam affectes: tu, inquam, æquo illam orationem animo feras, ac morigero sis, ut aiunt, corde. Atque ut Ulysses olim ancillarum petulantiam inconcussa animi virtute sustinuit, ita tibi enitendum est ut nihilo fias ex illa commotior. An non istud queas? Quid ais? Poteris sane. Audi igitur: nihil vero necesse fuerit codicem evolvere, ipse ex memoria dicam; pauci enim quorum infixæ animo hæret concinnitas, adeo

D 3. « Dilucule surgens, diisque, ut moris habeo,
« salutatis, comam accurabam: molliuscule enim
« mihi tum corpus habebat. Hæc autem diu neglecta fuerat, et convoluta contortaque fere
« omnis erat, ut sunt lanæ illæ quæ in ovibus
« proximæ cruribus dependent, quanquam et nostra quoque squalidior, utpote ex pilis implexa
« tenuioribus. Erat igitur et visu ipso horrida cæsaries, et gravis, dissolutaque contumax, quam
« cum distingueres, undequaue aut avulsam, aut
« distentam cerneres. Quamobrem comæ studiosos
« homines impensius tum laudabam, qui cultus
« atque elegantiae amore, comæ, quam magni faciunt, curam habent præcipuam, calamumque

perpetuo, quo **65** eam dum vacat vellicent, in crine
gerunt; ac quod in ea re molestius est, humi
cum jacent, terram ipsam verentur attingere, et
ab ea ut absit plurimum, ligno aliquo caput suf-
fulciunt, majoremque nitidæ comæ habendæ,
quam suaviter dormiendi curam adhibent. Illa
enim pulchritudinem ac terrorem addit: som-
nus, quantumvis suavis, inertes et improvidos
reddit. Nec ea vero res Lacedæmoniis neglectui
fuisse videtur, quorum trecenti olim cum venis-
sent, ante grave illud ac formidolosum certa-
men, quo soli ex Græcis Persarum regis impe-
tum propulsaturi erant, comam adornantes se-
debant, Quin ab Homero multum illi curæ stu-
diique tribuitur. Nam si quos ob pulchritudinem
laudat, oculorum raro meminit, nec in eo præ-
cipuum esse putat laudandæ pulchritudinis ar-
gumentum. Neminem igitur heroum ex oculis
commendat, uno excepto Agamemnone, idque
cum et reliquum ejus corpus laudaret: et non
Græcos tantum omnes nigris ac volubilibus ocu-
lis conspiciendos appellat, sed ipsum etiam Aga-
memnonem; id quod commune Græcis erat om-
nibus: comam autem in singulis laude afficit;
in Achille cum primis,

.....*Flavaque coma prensavit Achillem.*

Deinde Menelaum a coma flavum nuncupans. De
Hectoris vero cæsarie mentionem facit.

.....*Et cærulea passim*

Cæsaries raptata.....

Euphorbo deinceps Trojanorum formosissimo
occumbente, nihil præter comam deplorat aliud:

Sanguine sparsa coma est, Charitumque simil-
limus illi]

Crinis, et intorti argentoque auroque capilli.

Ulyssem quoque a Minerva formosum factum
cum describit,

.....*Cærulei, inquit, pendent de vertice crines.*

Et rursus de eodem,

.....*Crispamque in vertice fudit*

Cæsariem, ei gratos hyacinthi flore capillos.

Quid quod et capillorum honos ab eodem Ho-
mero viris quam mulieribus magis convenire
censetur? Sane seminarum speciem cum prædi-
cat, comæ haud ita sæpe mentionem facit. Jam
enim deabus ipsis aliud laudum genus accom-
modat, aureamque Venerem, rotundis atque am-
plis oculis conspicuam Junonem, talis argenteis
insignem Thetidem appellat. Jovis vero ex cæ-
sarie apud ipsum præcipua commendatio.

Cæsaries magni subito est concussa Tonantis.

4. Hactenus Dio. Cæterum ut non infelix omnino
sum vates, vel ipsum sciebam Thrasy-machum **66**
pudore suffusum iri: quod mihi ex eo non accidit,
quod illico ipsa sum plane oratione victus. Nunc
illud mihi occurrit, Dionem incredibili quidem
dicendi facultate præditum esse, nihil tamen habere
de quo dicat, et præ ipsa nihilominus facultatis

αὐτῇ τῇ κόμῃ, ᾧ ξαίνουσιν αὐτὴν (67),
ὅταν σχολὴν ἄγῃ· καὶ τοῦτο δὴ τὸ χαλεπώτα-
τον (68), χαμαὶ κοιμώμενοι φυλάττουσιν, ὅπως
μηδέποτε ἄψωνται τῆς γῆς, ὑπερείδοντες ὑπὸ τὴν
κεφαλὴν μικρὸν ξύλον, ὅπως ἀπέχη τῆς γῆς ὡς
πλεῖστον, καὶ μᾶλλον φροντίζουσι τοῦ καθαρὰν
φέρειν τὴν κόμην, ἢ τοῦ ἡδέως καθεύδειν. Ἡ μὲν
γὰρ καλοὺς τε καὶ φοβεροὺς αὐτοὺς εἶκε ποι-
εῖν (69). Ὁ δὲ ὕπνος, καὶν πάνυ ἡδὺς ἦ (70), βρα-
δεῖς τε καὶ ἀφυλάκτους. Δοκοῦσι δὲ μοι καὶ Λακε-
δαιμόνιοι (71) μὴ ἀμελεῖν τοῦ τοιοῦτου πράγμα-
τος, οἳ τότε ἦγοντες (72) πρὸ τῆς μάχης τῆς με-
γάλης τε καὶ δεινῆς, ὅτε μόνοι τῶν Ἑλλήνων (73)
ἐμελλον δέχεσθαι βασιλέα (74), τριακόσιοι τὸν
ἀριθμὸν ὄντες (75), ἐκάθηντο ἀσκούντες τὰς κόμας.
Δοκεῖ δὲ μοι καὶ Ὅμηρος πλείστης ἐπιμελείας
ἀξιοῦν τὸ τοιοῦτον (76). Ἀπὸ γε μὴν ὀφθαλμῶν
οὐ πολλάκις ἐπαινεῖ τοὺς καλοὺς, οὐδὲ ἀπὸ τοῦτου
μάλιστα ἡγεῖται τὸ κάλλος ἐπιδείξειν. Οὐδενὸς
οὖν (77) τῶν ἡρώων ὀφθαλμοὺς ἐγκωμιάζει, ἢ
Ἀγαμέμνονος, ὥσπερ καὶ τὸ ἄλλο σῶμα ἐπαινεῖ
αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνον τοὺς Ἑλληνας (78) ἐλίκωπας
καλεῖ (79), ἀλλ' οὐδὲν ἦττον καὶ τὸν Ἀγαμέμνονα
τὸ κοινὸν (80) ἐπὶ τοῖς Ἑλλησιν· ἀπὸ δὲ τῆς νό-
μης ἅπαντας· πρῶτον μὲν Ἀχιλλέα,
ξανθοῦ δὲ κόμης ἔλε Πηλεΐωνα·

ἔπειτα Μενέλεων, ξανθὸν ἐπονομάζων ἀπὸ τῆς κό-
μης· τῆς δὲ Ἑκτορος χαίτης μέμνηται,

ἀμφὶ δὲ χαῖται

Κυάνεαι πεφόρηντο.

Εὐφόρβου γε (81) μὴν τοῦ καλλίστου τῶν Τρώων
ἀποθανόντος, οὐδὲν ἄλλο ἐδύρετο λέγων,

Δίματι οἱ δεύοντο κόμαι, Χαρίτεσσιν ὁμοῖαι,

Πλοχμοί θ', οἳ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφῆκοντο.

Καὶ τὸν Ὀδυσσεά (82) δὲ, ὅταν ἐθέλῃ καλὸν γεγο-
νότα ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐπιδείξει, φησὶ νοῦν,

Κυάνεαι δ' ἐγένοντο ἐθειραι·

πάλιν δ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ (83).

καδδὲ κάρητος

Οὐλας ἦκε κόμας, ὑακινθίνῳ ἀνθει ὁμοίας.

Καὶ πρέπειν (84) γε μᾶλλον τοῖς ἀνδράσι φαίνε-
ται καθ' Ὅμηρον ὁ κόσμος ὁ τῶν τριχῶν, ἢ ταῖς
γυναιξί. Γυναικῶν γοῦν περὶ τοῦ κάλλους (85) δι-
εξιῶν, οὐ τοσαυτάκις φαίνεται κόμης μεμνημένος·
ἐπεὶ τοὶ καὶ τῶν θεῶν τὰς μὲν θηλείας ἄλλως
ἐπαινεῖ· χρυσὴν γὰρ Ἀφροδίτην, καὶ βοῶπιν
Ἥραν (86), καὶ θέτιν ἀργυρόπεζαν (87). Τοῦ
Διὸς δὲ (88) μάλιστα ἐπαινεῖ τὰς χαίτας·

*Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται (89) ἐπερρώσαντο Ἀρ-
ακτος.]*

δ'. Ταυτὶ μὲν σοι τα Δίωνος. Ἀτὰρ (90) ὡς οὐδὲ
μάντις εἰμὶ πονηρὸς (91), ἥδειν Θρασύμαχον ἐρυ-
θριῶντα (92) ὀφόμενος. Ἀλλὰ περὶ ἐμὲ γὰρ οὐκέτι
παραπλήσιον πάθος (93) ἐγένετο. Κομιδῇ γέ τοι τὴν
πρώτην ἐαλωκὼς τοῦ λόγου (94), νῦν μοι δοκεῖ Δίῳ
λέγειν μὲν εἶναι δεινὸς (95), οὐκ ἔχειν δὲ ὅ τι καὶ λέ-
γοι, λέγειν δὲ ὁμῶς ὑπὸ περιουσίας τοῦ δύνασθαι·

ἐπεὶ τοι πολλῶ θαυμασιώτερον (96) ἂν φανῆναι, A
 τοῦναντίον ἐπαινεῖσαι προελόμενος, τὸ καθ' ἡμᾶς
 πρᾶγμα τῆς κεφαλῆς. Ὁ γὰρ ἐν ἀπόροις εὐπορος (97)
 εἰ ἂν ἐποίησεν, ἐμπεσὼν ὕλῃ χωρούσῃ τὴν δύναμιν;
 Νυνὶ δὲ οὖσης αὐτῷ κόμης καὶ τέχνης, ἐχρήσατο τῇ
 τέχνῃ περὶ τῆς κόμης. Ὡς δὲ καὶ πανούργως (98)
 ἑαυτὸν εἰς τὸ βιβλίον παρήγαγεν. Οὐ γὰρ ἕτερός τις
 ἐστὶν ὁ ἐν τῷ λόγῳ φιλόκομος, ὁ τῷ καλᾷ καλλύ-
 νων τὴν κόμην, ἀλλ' οὗτος αὐτὸς (99), ὅτε ποτὲ τῷ
 καλᾷ τὸν λόγον ξυνέγραψεν (1). Εἰ δὲ καὶ φα-
 λακρός εἰμι, καὶ δύναμαι λέγειν, καὶ τὸ πρᾶγμα
 τοῦ πράγματος πλέονι κάλλιον (2) ἐστὶν, ἢ ἐγὼ
 Δίωνος χείρων, τί οὐκ ἀνταποδύομαι (3), καὶ λαμ-
 βάνω πείραν ἑμαυτοῦ τε (4) καὶ τῆς ὑποθέσεως,
 εἰ ἄρα δυναίμην ἀντιπεριστῆσαι τοῖς κομήταις τὸ
 ὄνειδος (5); Ἐρῶ δὲ, οὔτε προοιμιασάμενος ἀκμαῖόν B
 τι καὶ τόρον (6), οἷω τοὺς ἀγωνιστικούς λόγους οἱ
 ῥήτορες, ὥσπερ ἐμβόλοις τὰς τριήρεις ὀπλιζουσιν,
 οὔτε προάσας, ὅπερ Δίων ἐποίησε (7), μέλος ἀναθε-
 βλημένον (8) καὶ λιγυρόν, ἅτε κιθαρωδικῷ νόμου,
 τοῦ λόγου προανακρουσάμενος (9): « Ἀναστάς ἔωθεν,
 « καὶ τοὺς θεοὺς προσειπὼν, ὅπερ εἴωθα, ἐπεμελού-
 « μην (10) τῆς κόμης. Καὶ γὰρ ἐτύγγανον μαλακώ-
 « τερον τὸ σῶμα ἔχων· ἡ δὲ ἡμέλητο ἐκ πλείονος. »
 Καθ' οὕτω (11) προῖων διὰ τῶν συμπτωμάτων τῆς
 ἀμελείας, ἔλαθεν ἡμᾶς καταστάς (12) εἰς ἐπαινον τῆς
 ἐπιμελείας (13). Ταῦτα γὰρ ἡμᾶς δρῶσιν οἱ δεινοὶ τῶν
 λόγων δημιουργοί· νῦν μὲν κηλοῦσιν, νῦν δὲ κατα-
 πλήττουσιν (14). Ἐγὼ δὲ δυναίμην (15) οὐ χεῖρον (16)
 ἐτέρου συνιέναι περὶ πραγμάτων (17)· ῥητορικὴν (18) C
 δὲ οὐκ ἐργάζομαι, ἀλλὰ προύστησάμην τοῦ βίου
 τέχνας δύο, φυτηκομεῖν τε καὶ κυνοκομεῖν ἐπὶ τῶν
 θηρίων τὰ ἀλκιμώτατα. Δάκτυλοι δὲ οὗτοι σκαφίσι
 καὶ προβολίοις (19) ἀντὶ καλᾶμων τετρίφεται·
 εἰ μὴ χάλαμον λέγοις (20) ἀντὶ τοῦ γραφέως τὸν
 ἐν βέλει. Τούτῳ μὲν γὰρ (21) οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ
 καὶ προστετήκασιν. Οὐ δὲ καταισχυνῶ τὰ πάτρια
 τῶν ἀγρῶν (22), οὐδὲ φανοῦμαι (23) στρογγύλ-
 λων λογάρια, προοίμια τινὰ καὶ προνόμια· ἀλλ'
 ὁ κράτιστον ἡγοῦμαι καὶ ἀγροίκῳ (24) πρὸς τρό-
 που, φιλάς αὐτὰς τῶν νοημάτων τὰς φάσεις εἰς
 μέσον κατατιθέμενος, ἀγωνιοῦμαι τοῖς πράγμασι,
 μόνον εἰ τῆς γλώττης τὸν τόνον ἀπὸ τῆς διαλέξεως
 εἰς ἐπιστροφὴν (25) μεθαρμόσαιμι, ἀπὸ Δωρίου,
 φασίν, ἐπὶ Φρύγιον. Δεῖ γέ τοι (26) πνεύματος ἀρ- D
 κοῦντος ἐπιχειρήμασιν, ἅττα μοι πολλὰ τὴν καρδίαν
 ἀναδῶσειν μαντεύομαι.

sum: neque contortis atque incitatis oratiunculis proœmii ac præludii loco usus videbor; sed quod
 et optimum duco, **67** et rusticorum moribus magis esse consentaneum, nuda ipsa sensuum animi si-
 gna in medium adducens, solis rebus contendam. Liceat modo linguæ et orationis impetum a dispu-
 tatione ad rei propositæ animadversionem considerationemque convertere; a Dorio, ut aiunt, ad
 Phrygium. Atqui spiritu mihi opus est, qui argumentationibus et ratiocinationibus sufficiat, quas
 mihi, ut auguror, cor meum uberrime suppeditabit.

ε'. Οὐμὸς (27) οὖν λόγος ὀριεῖ, πάντων ἥμισυ χρῆ-
 ναι φαλακρὸν ἄνδρα (28) αἰσχύνεσθαι. Τί γάρ, εἰ ψι-
 λὴν μὲν ἔχει (29) τὴν κεφαλὴν, λάσιον δὲ τὸ φρονοῦν,
 οἷον τὸν Αἰακίδην ἢ ποίησις ὕμνησεν; Ἀλλ' οὗτός
 γε ἡμέλει τῶν τριχῶν (30), ἃς καὶ δωρεῖται νε-
 κρῷ (31). Νεκρὸν γάρ τι καὶ αὐταί, καὶ τοῖς ζῶσιν

copia ad dicendum incitari; quandoquidem multo
 magis admirandus videri potuit, si vim ille suam
 ad id quod contrarium est laudandum, calvitium
 scilicet nostrum, transtulisset. Nam qui in adeo
 jejuna inopique materia copiosus est, quid ab eo
 factum iri putandum est, si in eam incideret, quæ
 tantam eloquendi ubertatem posset capere? Jam
 vero cum ei et coma esset, et dicendi facultas, in
 laudanda coma facultatem quam habebat expertus
 est. Quam vero callide seipsum in eum librum
 insinuavit! Nec enim alius est is, cujus in illa
 oratione meminit, comæ studiosus, qui calamo
 comam venustat, quam ille ipse, quocunque de-
 mum calamo orationem istam scripserit. Ego vero
 cum et calvus sim, et dicendi non imperitus, et
 argumentum argumento longe sit præstantius,
 quam ego Dione sum deterior: cur non adversus
 illum accingor, meique et argumenti ipsius peri-
 culum facio, si forte in crinitos homines vicissim
 probum istud retorquere possim? Dicemus sane,
 neque tamen concitatum quid vibratumque præfa-
 bimur; cujusmodi potissimum exordiis conten-
 tiosæ orationes, non secus ac rostris triremes, ab
 oratoribus instrui solent: neque præcentione ute-
 mur ulla, quod a Dione nostro factum est, qui
 canorum suavemque carminis auspicatum ante
 orationem suam, quasi ante citharædicum modum,
 præludii instar emodulatus est. « Diluculo surgens
 « diisque, ut moris habeo, salutatis, comam accu-
 « rabam. Molliuscule enim mihi tum corpus habe-
 « bat. Hæc autem diu neglecta fuerat. » Ac dein-
 ceps ita progressus, ex incuriæ eventibus sensim
 ad curationis comæ laudes dilabitur. Ita enim no-
 biscum agere solent periti illi orationis artifices,
 ut nunc demulceant, nunc terrorem ac stuporem
 incutiant. Ego autem res quidem ipsas percipere
 animoque dijudicare nihilo deterius altero possim:
 oratoriam tamen nequaquam profiteor; sed duas
 potissimum artes in vivendi ratione præ me sem-
 per habui: arboribus enim colendis, alendisque
 ad acerrimas quasque feras consecandas canibus
 operam omnem adhibui; digitique hi nostri sca-
 phiis ac venabulis potius quam calamo attriti
 sunt, nisi pro scriptorio forte calamo jaculi nostri
 arundinem usurpare velis, cui tractandæ penitus
 illos, assuevisse nihil est quod mirere. Nunquam
 ego mehercule paternæ rusticitati pudori futurus

5. Nostra igitur oratione definietur, « Homini
 calvo nequaquam esse pudendum. » Quid si enim
 glabro sit capite, villosa tamen hirsutaque animi
 prudentia, qualis Æacides a poeta celebratur? At
 is crines admodum contempsit, quos et mortuo
 amico largius impendebat. Quippe mortui sunt

illi, et viventibus expertes vitæ partes adnascuntur. Quam ob causam ex brutis animantibus, quæ a ratione alieniora sunt, per totum corpus pilis vestiuntur. Hominis autem, quia vita sincerior est, nuda est oneris cognati pars maxima. Sed ne arrogantius insolesceret, si nulla ei esset cum caducis et interituris rebus societas, aliquot sui partibus pilos habet. Quo fit ut qui vel in his paucis partibus pilis caret, hic si cum altero homine comparetur, tantumdem eo sit, quanto homo belluis, præstantior. Sed ut animantium omnium sagacissimum juxta et nudissimum homo est, sic oves cæterorum omnium stolidissimas esse nemo non fatetur; hoc autem ipsum animal est, quod non distinctos discretosque pilos emittit, sed convoluta densitate collectos. Ita eo ferme jam res rediit, ut capillitium istud omne cum prudentia sapientiaque pugnare videatur, cum ambo simul esse nequeant. Quod si quid usurpandum est quod venatoribus ex usu sit, quibuscum et illorum arte nobis amicitia est; sagacissimi canum illi sunt, qui auribus et ventre glabri sunt; villosi autem attoniti omnes ac temerarii, quos a venatione arcere sit consultius. Cum vero sapiens Plato in bigis illis, quarum auriga est anima, alterum equorum, quem injustum vocat, surdum atque auribus hirsutum faciat, quam honorifice demum de capillis existimat? Sed, vel tacente Platone, necesse est surdum eum esse, qui qua audimus parte villos habeat, uti et cæcum, qui ea sit parte villosus, qua cernimus. Ac si id alicui forte contingeret, in prodigium venteretur. Nonnullis vero palpebræ duplici pullulant pilorum serie; idque inter extrema mala esse creditur, cum vicinas illæ oculis partes occupant, ad quos prohibendos artem omnem ac vim adhibemus, ne oculum nobis effodiant. Nam quæ vilissima sunt cum pretiosissimis sociari natura non patitur: pretiosissimæ autem **68** animalis partes sunt ipsa sensuum domicilia, quibus præ cæteris corporis partibus maxime animal est. Nam primis illis anima vires suas ac facultates imperitur; cumque divinissimus sit omnium videndi sensus, is est omnium pilis maxime vacuus. Rursum itaque ut in uno homine pilis vacant eæ partes imprimis quæ sunt nobilissimæ: sic ad genus hominum ipsum, quod in toto genere præstantissimum est, habere se necesse est. Quod nos paulo ante demonstravimus: neque tantopere a brutis animantibus, quantum a pilorum hirsutie, totum ipsum hominum genus abhorret. Quocirca cum animantium omnium sacratissimum sit homo: ex hominibus vero, quibus pilorum jactura, divina quadam felicitique sorte contigit, sequitur calvum eorum esse, quæ in terris sunt, omnium divinissimum.

6. Licet eas intueri, quas in musæo habemus, depictas clarorum virorum imagines, Diogenes, inquam, illos et Socrates, aliosque ab hominum memoria sapientes; calvorum theatrum conventumque esse dixeris. Nec est quod hoc loco mihi negotium facessat Apollonius, aut alius quicumque præstigiatorum ejusmodi et vanitatis magicæ peritorum. Cum enim minime comati sint, ejusmodi tamen ut appareant, vulgi oculos fascinare possunt.

Α οὐ ζῶντα μέρη παρήρτηνται. Ταύτη τῶν ζῶων τὰ ἀλογώτερα (32) κατὰ παντὸς αὐτὰς ἡμφέσται τοῦ σώματος· ἄνθρωπος δὲ, ἐπεὶ μετείληφεν ἐναργεστέρως ζωῆς, γυμνός (33) ἐστὶ τῷ πλείστῳ τοῦ συμφυοῦς φορτίου· ἵνα δὲ μὴ ἀνεπίμικτον ὦν (34) τῆς πρὸς τὰ θνητὰ κοινωνίας ἀλαζονεύηται, μέρεσιν ὀλίγοις κομᾶ. Ὅστις οὖν οὐδὲ τοῖς ὀλίγοις κομᾶ, οὗτός ἐστι (35) πρὸς ἑτερον ἄνθρωπον, ὅπερ ἄνθρωπος πρὸς θηρίον. Ὡς περ δὲ ἄνθρωπος τῶν ἐπὶ γῆς φρονιμώτατον (36) τε ὁμοῦ καὶ φιλότατον, οὕτως ὁμολογεῖται μὲν τῶν βοσκημάτων ἀπάντων πρόβατον ἡλιθιώτατον εἶναι· τοῦτο δὲ ἐστὶν (37) ὃ μὴ διακεκριμένως, ἀλλὰ κατὰ συστήματα τὰς τρίχας ἀνίσχιν (38)· ὥστε κινδυνεύει τὸ τῶν τριχῶν τοῦτο πρᾶγμα πόλεμον ἔχειν πρὸς φρόνησιν· οὐδενὶ γὰρ ἐθέλουσιν ἅμα συγγίνεσθαι (39). Εἰ δὲ δεῖ τι (40) συντελέσαι καὶ κυνηγέταις· φίλοι γὰρ οἱ ἄνδρες, καὶ ἦν μετέρχονται τέχνην· ἐκεῖναι σοφώταται τῶν κυνῶν (41), ὧν ὧτα καὶ γαστέρες φιλαί (42)· αἱ λάσιοι δὲ (43) ἐμπληκτοὶ καὶ θρασεῖαι, καὶ βελτίους εἰσὶν ἀποῦσαι τῆς θήρας. Εἰ δὲ καὶ Πλάτων ὁ σοφός (44) τῆς ξυνωρίδος, ἣν ἐλαύνει ψυχῇ, τὸν ἄδικον ἵππον περὶ ὧτα λασιόκωφον (45) λέγει, τί καὶ καλὸν ἐναεῖ περὶ τῶν τριχῶν; Ἀλλὰ καὶ μὴ λέγοντος (46) Πλάτωνος, ἀνάγκη κωφὸν εἶναι τὸν ταύτῃ λάσιον, ὅθεν ἀκούομεν, ὥς περ τυφλὸν τὸν ταύτῃ λάσιον, ὅθεν ὁρῶμεν. Τοῦτο μὲν οὖν εἰ γένοιτο, τέρας ἐστὶν (47). Ἡδὲ δὲ ἀνεφύτην (48) ἐπὶ βλεφάρου δίδυμοι τρίχες, καὶ δοκεῖ τὸ ἔσχατον εἶναι κακῶν (49), παρωχηκέναι τῷ ὀφθαλμῷ τρίχας, ἐφ' ἃς ἅπαντα τέχνη καὶ βία κινεῖται, μὴ φθάσωσι τὸν ὀφθαλμὸν ἐξορύξασαι. Οὐ γὰρ ἀνέχεται (50) τοῖς τιμιωτάτοις ἢ φύσις συνόντα τὰ ἀτιμώτατα. Τιμιώτατα δὲ τοῦ ζώου τὰ αἰσθητήρια (51), καὶ οἷς μάλιστα τῶν τοῦ σώματος μορίων ζῶόν ἐστι· πρῶτοις γὰρ αὐτοῖς ἡ ψυχὴ τὰς ἐαυτῆς δυνάμεις ἐμέρισεν (52)· ὁψις δὲ τὸ πάντων θεϊότατον (53), ἀλλὰ τοὶ καὶ τὸ φιλότατον. Πάλιν οὖν ὥς περ ἐνδὸς ἀνθρώπου τὰ τιμιώτατα φαλακρότατα, οὕτως ἔχειν ἀνάγκη πρὸς αὐτὸ τὸ γένος αὐτοῦ τοῦ γένους (54) τὰ κράτιστα. Τοῦτ' ἐστὶ μικρῷ πρόσθεν ἐδεικνύετο, καὶ δι' ὀλοκλήρου τοῦ γένους, ὃ τοιοῦτον ἀναχωρεῖ θηρίων, ὅσον τριχῶν. Εἰ δὲ ζῶων μὲν ἀπάντων ἱερώτατον ἄνθρωπος (55)· ἀνθρώπων δὲ, οἷς ὑπῆρξεν εὐμοιρῆσαι (56) τὴν ἀποβολὴν τῶν τριχῶν (57), φαλακρὸς ἂν εἴη τῶν ἐπὶ γῆς τὸ θεϊότατον (58)

ς'. Ἐξεστὶ δὲ τοὺς ἐν μυνασίῳ θεάσασθαι (59) πίνακας, τοὺς Διογένας λέγω καὶ τοὺς Σωκράτας (60), καὶ τοὺς οὕστινας βούλει τῶν ἐξ αἰῶνος σοφῶν (61)· φαλακρῶν γὰρ ἂν εἶναι δόξειε θέατρον (62). Ἀπολλώνιος μὴ ἐνοχλείτω τῷ λόγῳ, (63) μηδ' εἴ τις ἑταίρος (64) γόης καὶ περιττὸς τὰ δαιμόνια. Καὶ γὰρ οὐκ ὄντες (65) οὗτοι κομῆται, δύνανται φαίνεσθαι τὰ πλήθῃ καταπολιτευόμενοι. Τάχα δὲ οὐδὲ σοφία τὸ τῶν γοήτων (66), τερατουργία δὲ τίς ἐστίν, καὶ οὐκ ἐπιστήμη

εις, ἀλλὰ δύναμις. Οὕτω (67) γὰρ οἱ νομοθέται σοφίαν μὲν τῶν τιμιωτάτων ἐνόμιζον (68)· ἐπὶ δὲ τοὺς γόητας ἔτρεφον τοὺς δημίους. (69) Ὡστε εἰ καὶ κομήτης ἦν Ἀπολλώνιος (70), οὐδὲν πρὸς λόγον. Καίτοι φίλα μοι πρὸς τὸν ἄνδρα (71), καὶ βουλοίμην ἂν αὐτὸν εἶναι τοῦ καταλόγου. Κινδυνεύει γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων ὑγιῶς ἀντιστρέφειν (72) ὁ λόγος· εἰ σοφός τις, καὶ φαλακρός· εἰ μὴ φαλακρός τις, οὐδὲ σοφός. Οὕτω δὲ (73) ἔχει καὶ τὰ δαιμόνων. Ὅς τὴν Διονύσου τεθέαται τελετὴν (74), τὸ μὲν ὅσον ἐστὶ τοῦ θιάσου δασύ, τριχί· τῇ μὲν, οἰκεία· τῇ δὲ, ἄλλοτρίᾳ κατὰ κομον· Βακχικὸν γὰρ οὐδὲν οὕτως ὡς ἡ νεβρίς (75)· οἱ δὲ καὶ παρὰ τῶν πιτύων κόμας δανείζονται (76). Τούτους μὲν ἅπαντας εἶδεν (77) ἀνασειομένους τε καὶ βρυάζοντας, καὶ ἐν ἀκόσμοις σκιρτήμασιν, ὡς ἂν, οἶμαι, τῇ μέθῃ κεκρατημένους (78), ἥτις ποτέ ἐστιν ἐν τελεταῖς ἡ μέθη (79)· πλήν ἄλλ' εἰκόασιν εἰς τὸ πλημμελὲς ὑπενηνέχθαι τῆς φύσεως. Σειληνῶ δὲ (80) κάκει καθέδρα καὶ σκύτος (81) ἐστὶ, καὶ τοῦ Διονύσου παιδαγωγός (82) ἀποδέδεικται· ἔδει γὰρ, οἶμαι, φαλακρὸν ὄντα (83), νοῦν ἔχειν καὶ σωφρονεῖν ἐν τοσούτοις παρακινήσασιν. (84) Καίτοι μὴ σμικρὸν οἰηθῆς (85) ὑπὸ τοῦ Διὸς ἀπάντων αὐτὸν προτετιμῆσθαι δαιμόνων, παρεῖναι καὶ φρενοῦν αὐτῷ τὸ παιδάριον. Δεῖ μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ γεύσασθαι (86) τοῦ ζωροῦ, καὶ μανῆναι ποτε φύσεως ἱμέρω, καὶ προελθεῖν τὴν παραφορὰν (87), ἐς ὃ ταῖς Βάκχαις συνεξορχήσεται· μετρεῖ δὲ αὐτῷ τὴν μανίαν ὁ Σειληνός (88), μὴ λάθῃ πολὺς ῥυεὶς ἐπὶ θάτερα, καὶ γένηται τῷ πατρὶ δυσανάγωγος. Ἀλλὰ ταχὺ γὰρ ἐντεῦθεν ἐπανακτέον (89) λαβόντας ἀποχρῶν τὸ τεκμήριον, ὡς ἐκεῖ φρένες, ὅθεν οἰχονται τρίχες· ἐκεῖ δὲ τρίχες, ὅθεν οἰχονται φρένες. Ταῦτ' ἄρα (90) καὶ Σωκράτης ὁ Σωφρονίσκου, μέτριος ἐς τὰλλα γενόμενος, καὶ παρ' ὄντινόν οἰκείων ἐπαίνων φεισάμενος, οὐκ ἠδύνατο μὴ φιλοτιμεῖσθαι τῇ πρὸς τὸν Σειληνὸν (91) ὁμοιότητι. Ἐν τούτῳ (92) γὰρ ἅπαν ἐνῆν, ὅσον ἐβούλετο, νοῦ δοχεῖον (93) αὐτῷ κατασκευάσασθαι τὴν κεφαλὴν. Ἀλλ' ὥσπερ ἄλλα πολλὰ τῆς γνώμης Σωκράτους, καὶ τοῦτο τοὺς ἡλιθίους ἐλάνθανεν, ὅτι τῷ Σειληνῶ (94) λίαν ἑαυτὸν ἀπεσέμνυνεν. Τὸ δὲ δὴ παιδαρίοις μὲν ἐπιπρέπειν (95) τὴν ἄνθρωπον τῆς κόμης, ἐν ᾧ τοῦ βίου μήπω φρονοῦμεν, τοῦ δὲ γήρω· ἀποφοιτᾶν καὶ μὴ περιμένειν ἡλικίαν, ἥτις ἐπιδήλως νοῦν τε καὶ φρόνησιν ἐνοικίζει τῷ ζώῳ (96), τί ἂν εἴποις, ἢ καταδικάζειν ἀλογίαν τῆς φύσεως τῶν τριχῶν; Εἰ δὲ κομᾶ τις καὶ γέρων (97)· καὶ γὰρ ἀφραίνει τις γέρων, καὶ οὐχ ἅπαντες ἄνθρωποι δῆπουθεν (98) ἐπὶ τὴν ἀνθρώπου φθάνουσι τελειότητά. Ἐχει μὲν οὖν οὕτως (99) ὡς μὴ περιμένειν ἄλληλα νοῦν τε καὶ κόμην, ἀλλ' ὥσπερ φωτὶ σκότος, ἐξίστασθαι. Ἐπιζητοῦσι (1) δὲ τὴν αἰτίαν ὁ λόγος ἀπορρήτοτερος. Πειρασόμεθα δ' οὖν ὅσον εἰς τὴν παρούσαν χρεῖαν (2) ἀρκεῖ λαβόντες, (3) εὐαγῶς περιστεῖλαι (4) τὸ ὅσον ἀδέδγηλον.

comam, qua nondum sapiunt; eademque senio ætatem quæ mentem ac sapientiam sine controversia auferit animanti, quid aliud quam pilorum naturam inopem rationis esse convincit? At est aliquis qui etiamnum cum senectute comam habeat. Nempe et senex quoque aliquis desipit, neque consummatam hominis perfectionem assequi cujusvis est hominis. Ita ergo natura comparatum est, ut hæc duo sese mutuo non ferant, coma et

A Sed nec ulla forte talium impostorum peritia est, sed portentorum potius artifex, non ars quidem illa, sed facultas. Ita enim a legislatoribus sapientiæ peritiæque honos semper habebatur, ab iisdemque veneficis et incantatoribus puniendis carnifices alebantur. Quantumvis igitur comatus fuerit Apollonius, magni interesse non potest. Quanquam mihi cum homine isto amicitia est, eumque plurimum optem ex nostro esse numero. Prope enim est, ut ex his quæ dicta sunt hactenus, apta sit orationis conversio; si quis sapiens sit, eum itidem et calvum esse oportere; qui non calvus sit, eum neque esse sapientem. Nec aliter in dæmonibus sese res habet, quod novit ille qui Bacchi sacrorum cæremoniis interfuerit. In eo itaque conventu atque cœtu qui hirsuti et hispidi sunt, pilis partim nativis, partim ascititiis ornantur. Nec enim nebride ipsa quidquam est Bacchi sacris familiaris, alii vel a piceis arboribus capillamenta mutantur. Hos autem omnes succussari ac gestire videas, et indecore saltare; utpote, opinor, temulentia correptos, quæcunque demum in sacris temulentia est. Verum illi ad omnem naturæ insolentiam et inertiam redacti ac resoluti videntur. Silenus vero cathedram illic suam ac scuticam habet, et Bacchi pædagogus est. Oportebat enim, ut opinor, eum, qui quidem calvus esset, sapere, atque inter tot fanaticos et furiosos esse temperatum. Neque vero leve tu aliquid esse suspicere, cæteris omnibus dæmonibus ipsum ab Jove esse prælatum, ut puerulo suo adesset, eumque castigaret. **69** Etenim nonnunquam illum mero indulgere opus est, et naturæ gestientis illecebra furere, et eo usque insaniam progredi, ut cum Bacchantibus tripudia ac choreas exerceat. Sed furorem moderatur Silenus, ne imprudens in alteram partem fiat propensior, patrique se demum minus tractabilem præbeat. Verum quamprimum hinc avocanda est oratio, si prius evidentissimo ista nobis argumento fuerint, ibi demum menti ac prudentiæ locum esse, unde pili recesserint; ibique pilos esse vicissim, unde prudentia recesserit. Quam præsertim ob causam Sophronisci filius ille Socrates, de se alioqui moderate sentiens et in suis commemorandis laudibus omnium parcissimus, temperare sibi minime potuit, quin de sua cum Sileno similitudine gloriaretur. Nimirum in eo nihil non eorum quæ vellet comprehendebat, cum in capite mentis ac prudentiæ domicilium statuisset. Sed cum alia multa consulto a Socrate dicta factaque, tum hoc potissimum stolidos et ineptos homines latebat, plurimum sibi Socratem ex hac cum Sileno collatione gloriæ ac splendoris arrogare. Jam illud, puerulis quidem ea in ætate florere appetente cadueam excidere, nec eam opperiri

prudencia; sed alterum, uti tenebrae lucis, sic alterius ad praesentiam evanescat. Cujus rei causam investigantibus, arcana ac minus evulganda ratio est. Nos vero ex iis, quantum ad institutum nostrum satis erit, selectis nonnullis, quae minime profana aut prodenda fuerint, religiose occultare conabimur.

7. Igitur primae quaeque res simplices sunt. Natura autem ad inferiora demissa varietatem induit. Materia porro rerum omnium extrema est; unde et imprimis est varia, neque, si divinum aliquid recipiat, statim ipsum quantum est recipere potest: cumque certas imaginum adumbrationes ac semina quaedam exceperit, illa ipsa fovet et complectitur, totaque in illis occupatur. Igitur aut ea forte apprehensa conservat, aut, propter necessarium utriusque dissidium, primo statim in congressu, quod inest divinum superat, penitusque conficit, antequam elaborata ac perfecta fuerit imago. Sed et utrumque praestari ab illa potest: nec enim ut videntur, ista sibi invicem repugnant. Quoniam vero de istis modo non agimus, sed alterius causa haec proposita sunt, ex rebus ipsis palam faciendum est; in his quidem, quae imperfectiora et inchoata sunt, naturam ipsam posse plurimum: confirmatis vero ac valentioribus cedere.

70 Quae terrae mandantur semina, nonne divina ea credendum est, quamvis infima, constare ratione? Finis itaque eorum fruges sunt, ad quas priusquam perveniatur, ipsam naturae ostentationem ornatumque contuere. Radix imprimis; inde culmus, tunica, aristae, glumae, praeter quas aliae itidem glumae; fruges vero nondum explicata, sed in interiori conceptu delitescens; cuius adventu ista omnia materiae ludicra dilapsa decidunt. Venustate enim ac decore non indiget, quod perfectum est; perfecta vero ea demum fruges est, quae in sese aliam continet seminis rationem. Quorum in memoriam in Eleuside Cereris sacra celebrantur, quae Anacalypteria quasi *revelatitia* dicuntur. Quocirca cum mens caeterorum, quae de caelo mittuntur, seminum divinissimum sit, et in ipsum caput introducatur, cui materia concreta mens pro fructu est; quemadmodum frumentum ex ratione illa seminis tanquam fructus educitur: in eo natura solito munere fungitur. Etenim mirabili varietate caput exornat, capillorumque, quasi aristarum, aut folliculorum, aut mehercule florum instar, quos in stirpibus ante baccas producit, pulchritudine facit venustius. At neque fructus arboribus, priusquam defloruerint, neque capiti mens inest ac prudentia, antequam perfectionem adeptum inutilia et supervacua quaeque temporis diuturnitate, quodam quasi ventilabro, excusserit, ac naturae quodammodo nugantis ejectamenta repurgaverit. Ex quo evidens haberi potest conjiciendae in fructu maturitatis argumentum. Quod enim tu accurate depilatum caput animadverteris, sic habeto, illud et prudentiae domicilium, et divinitatis esse templum. Quocirca non immerito sacra quaedam possint in relecti capitis honorem quasi *revelatitia* celebrari; quae profanorum quidem hominum

ζ'. Τὰ πρῶτα τῶν ὄντων ἀπλᾶ· κατιούσα δὲ ἡ φύσις ποικίλλεται. (5) Ἡ δὲ ὕλη τῶν ὄντων τὸ ἐσχατον (6)· ταύτη καὶ ποικιλώτατον. Αὕτη, κἂν τι δέχεται θεῖον (7), οὐκ εὐθὺς ὅσον ἐστὶν ἐδέξατο· δεχομένη (8) δὲ ἐμφάσεις καὶ σπέρματα, περιπλέκεται τε αὐτοῖς καὶ πλείστη περὶ αὐτὰ γίνεται. Τάχα μὲν οὖν ἔχει δεξιουμένη, τάχα δὲ διὰ τὴν ἀναγκαίαν ἀντίθεσιν, ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ κατισχύουσα τοῦ θεοῦ, πρὶν τελειωθῆναι τὴν ἐμφασιν. Δύναται δ' ἂν καὶ ἐκάτερον (9). Οὐ γὰρ ἔχουσιν, ὥσπερ δοκοῦσι (10), μάχην οἱ λόγοι. Ἄλλ' ἐπεὶ μὴ νῦν περὶ τούτων ἐστὶν, ἀλλὰ ταῦτα δι' ἕτερα, (11) δεικτέον ἐστὶν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ὡς ἐν ἀτελεστέροις ἡ φύσις ἰσχύει, δυναμουμένοις δὲ ὑπεξίσταται. Ἀρ' οὖν οὐχὶ (12) καὶ τῶν καταβαλλομένων ἐν γῇ σπερμάτων οἱ λόγοι θεῖόν εἰσιν, εἰ καὶ τοῦ θεοῦ τὸ ἐσχατον; Τούτων τέλος (13) μὲν ὁ καρπὸς, ἀλλὰ πρὶν ἦκειν εἰς τοῦτο, θεά τὴν πομπεῖαν καὶ τὰ κάλλη τῆς φύσεως. Ρίζαι, καλάμη, φλοιὸς (14), ἀθήρες, λέμματα, καὶ ἐπὶ τοῖς λέμμασιν ἕτερα λέμματα· ὁ δὲ καρπὸς ἀτελὴς ἐτι καὶ κρύφιος. Παραγενομένου δὲ, αὐτὰ πάντα (15) καὶ ἀπερρύη τῆς ὕλης τὰ παίγνια (16)· ὠραῖσμοῦ γὰρ οὐ δεῖται τὸ τέλειον (17). Ἦδη δὲ τέλειος, ἐν ᾧ λόγος ἐστὶν ἕτερος σπέρματος. Ἐπὶ τούτοις (18) Ἐλευσίς ἄγει τὰ Δήμητρος Ἀνακαλυπτήρια. Εἰ δὲ νοῦς τὸ θεϊοτάτον ἐστὶ τῶν ἀνωθεν ἡκόντων σπερμάτων (19), ἐνοικίζεται δὲ κεφαλῇ, καὶ αὐτῇ καρπὸς ἐστὶν ὁ ἐνυλος νοῦς, καθάπερ ὁ πυρὸς ἐκείνου τοῦ λόγου, εἰσθὸς ἡ φύσις ποιεῖ. Θαυματοποιεῖ περὶ αὐτὴν, καὶ τριχῶν αὐτὴν ἀγάλλει κάλλεσιν (20), ὥσπερ ἀθέρων τινῶν, ἢ λεμμάτων, ἢ καὶ νῆ Δία τῆς ἀνθης, ἣν τοῖς φυτοῖς πρὸ τῶν ἀκροδρύων (21) χαρίζεται. Ἄλλ' οὔτε ἀκρόδρου ἐν φυτῷ, πρὶν ἀπανθῆσαι· νοῦς τε οὐκ ἂν παραγένοιτο κεφαλῇ, πρὶν τελειωθεῖσαν ἀποσχυδαλίσαι τὰ περιττά, καθάπερ ὑπὸ πύου, τοῦ χρόνου (22), καὶ πᾶσαν ἀποσχευάσασθαι τὴν φλυαρίαν τῆς φύσεως· ὥστε τοῦτ' ἂν τις θεῖτο τεκμήριον τοῦ τέλειον (23) ἤδη καρπὸν ἀποδεδεῖχθαι τὴν κεφαλὴν. Ἦν ἂν ἀκριβῶς ἴδῃς ἐκλελεγμένην (24), ἐκεῖ νόμιζε κατεσκηνωκέναι τὸν νοῦν, ἐκείνην ἡγοῦ τὴν κεφαλὴν νεῶν τοῦ θεοῦ. Ἀγοιτ' ἂν οὖν ἐν δίκῃ μυστήρια κεφαλῆς ἀνακαλυπτήρια (25), διὰ μὲν τοὺς βεβήλους (26) οὕτωςί πως καλούμενα· οἱ σοφοὶ δ' ἂν εἰδεῖεν (27), ὅτι νοῦ ταῦτα ἐπιβατήρια· ὁ δὲ ἄρτι παραγγείλας εἰς φαλακροὺς (28), οὗτός ἐστιν ὁ νεοτελής, ὁ μεμυημένος τὰ θεοφάνια (29). Ὡσπερ δὲ εἰσι πυροὶ, καὶ ῥοιαὶ, καὶ κάρυα πονηρὰ καὶ ἐναποθνήσκοντα τοῖς ἐλύτροις καὶ τοῖς κελύφεσιν, οὕτως εἰσὶ καὶ κακαὶ κεφαλαί, τοῦ θεοῦ μὲν ἀμοιροῦσαι, πολὺ δὲ τὸ νεκρὸν περικείμεναι. Ἦδη δὲ ἐγὼ κατενόησα (30) καὶ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ θεραπευτάς τοῦ θεοῦ, μηδὲ τῶν ἐπιβλεφαριδίων ἀνεχομένους τριχῶν· καὶ ἦσαν μὲν ἰδεῖν γελοῖοι (31), σοφὸν δὲ τι ἐνόουν (32), ἅτε ὄντες περιττοὶ καὶ Αἰγύπτιοι (33). Ταῖς γὰρ φύσεσι ταῖς αἰδίοις καὶ οὐσιωμέναις ζωῇ (34), ταύταις οὐ χρεῶν

ἐστι πελάζειν μετὰ ἀποθανόντων μερῶν. Εἰ τοίνυν ὁ ξυραῖος χειροποίητός (35) ἐστὶν εὐσεβής, ὁ φύσει φαλακρὸς αὐτοφυῶς ῥακίζεται (36) τῷ Θεῷ. Μήποτε γὰρ καὶ τὸ Θεῖον αὐτὸ τοιοῦτόν ἐστιν (37). Ἰλεων (38) δὲ εἴη τῷ λόγῳ· πᾶν γὰρ ἀπ' εὐσεβοῦς διανοίας εἰρήσεται (39).

tritici grana quædam, aut punica mala, nucesve carie contracta, in putaminibus et involucris corrupta putrescunt: sic improba quædam capita divinæ sortis expertia mortuarum partium redundante copia continentur. Ego vero sacerdotes Ægyptios etiam ab iis quæ in genis nascuntur, ciliis abhorrere animadverti: qui erant illi quidem visu ridiculi, sed prudens **71** tamen ejus faciendi consilium iis non defuit, ut callidos homines et Ægyptios decet. Quæ enim natura constant æterna, quorumque substantia vita est ipsa, nefas est quidquam eis esse cum partibus mortuis consortii. Itaque si omnes novacula manuquederasi hominum, pii ac religiosi censendi sunt, qui natura calvus est, ipsius naturæ sponte cum Deo affinitate conjunctus est. Ac nescio an non eo modo divinum quoque numen affectum sit. Quanquam eorum quæ a me dicentur causa propitium illud esse velim. Id enim omnino pia ac religiosa mente proferetur.

η'. Ὅσον μὲν οὖν ἐστὶ (40) τοῦ Θεοῦ τὸ μὴ φαινόμενον, τί ἂν τις περιεργάζοιτο, ἅπαξ γε μὴ βουλόμενον ἐμφανὲς εἶναι (41); Τὸ δὲ ὁρώμενον (42) ἅπαν, ἀκριβεῖς εἰσι σφαῖραι, ἥλιος, σελήνη, πάντες ἀστέρες, ἀπλανεῖς τε καὶ πλάνητες. Εἰ δὲ μείους καὶ μείζους εἰσὶν (43), ἀλλ' ὁμοιοσχήμονες ἅπαντες. Τί δ' ἂν σφαίρας γένοιτο (44) φαλακρότερον; τί δὲ θεσπεσιώτερον; Λέγεται δὲ τις καὶ λόγος, ὅτι βούλεται μὲν ἡ ψυχὴ μιμεῖσθαι Θεόν (45). Ὁ δὲ ἐστὶν ὁ τρίτος θεός, ἡ τοῦ κόσμου ψυχὴ (46), ἣν ὁ Πατήρ μὲν αὐτῆς, τοῦ δὲ σωματικοῦ κόσμου δημιουργὸς ἐπεισέγαγε τῷ κόσμῳ, τέλεον αὐτὸν καὶ ὅλον καὶ πᾶν ἐκ πάντων σπερμάτων τε καὶ σωμάτων ἀπεργασάμενος, ἀποδοὺς διὰ τοῦτο καὶ σχῆμα σχημάτων τὸ περιεχτικώτατον. Ἔστι δὲ τῶν μὲν ἰσοπεριμέτρων μείζων (47) αἰὲ τὸ πολυγωνώτερον· τῶν δὲ πολυγώνων ἁπάντων κύκλος ἐν ἐπιπέδοις· ἐν δὲ τοῖς βάθος ἔχουσι σφαῖρα. Ἰσασιν οἱ γεωμετρίας καὶ στερεομετρίας ἐπήβολοι (48). Ἡ τε οὖν ὅλη ψυχὴ σφαῖραν ὄντα τὸν ὅλον κόσμον (49) ψυχοῖ (50), αἵ τε ἀπὸ τῆς ὅλης ῥυεῖσθαι (51), καὶ μέρη γενόμεναί· θέλουσιν ἐκάστη τοῦθ' ὅπερ ἡ πᾶσα ψυχὴ, διοικεῖν σώματα καὶ κόσμων εἶναι ψυχὰς, ὃ καὶ τοῦ μερισμοῦ γέγονεν αὐταῖς αἷτιον. Οὕτως ἐδέξσε τῇ φύσει σφαιρῶν μερικῶν. Ἄνω μὲν οὖν ἀστέρες· κάτω δὲ κεφαλαὶ διεπλάσθησαν (52) ἐν εἶεν οἴκοι ψυχῶν, ἐν κόσμῳ κόσμοι μικροί· ἔδει γὰρ, οἶμαι, εἶναι τὸν κόσμον ζῶον ἐκ ζῶων συγκεῖμενον (53). Ταῖς μὲν οὖν εὐηθικωτέrais ψυχαῖς οὐδὲν διαφέρει (54) καὶ εἰς κομητὴν κεφαλὴν ἐνοικίσασθαι, παρὰ πλεῖστον οὔσαν τῆς ἀκριβείας τοῦ σχήματος (55). σοφὴ δὲ ψυχὴ πρὸς ἀξίαν ἐκάστη τὴν ἑαυτῆς, ἡ μὲν ἄστρον, ἡ δὲ φαλάκραν ἐνείματο (56). Εἰ γὰρ ἡ τῆδε φύσις ἀσθενεῖ πρὸς τέλει ἀκρίβειαν, ἀλλὰ τὴν γε (57) ἄνω καὶ πρὸς οὐρανὸν ἐπιφάνειαν ἡμῶν οὐκ ἀνέχεται μὴ οὐ (58) κόσμον εἶναι τῷ σχήματι. Ἡ φαλάκρα τοίνυν καὶ οὐρανὸς ἡμῖν ἀναπέφηνεν οὔσα (59) καὶ ὅσα τις ἂν εἴποι σφαίρας ἐγκώμια, αὐτὰ ταῦτα καὶ φαλάκρας ἐγκώμια διεξέρχεται.

tionem remotius est: sapientibus autem pro cujusque merito ac dignitate, aliis sidus, aliis **72** calvitium obligit. Quamvis enim inferiorum natura sinceram et exactam in rebus elaborandis perfectionem assequi non possit, at superior extremaque corporis facies, quæ cælum versus erigitur, mundus quin sit figuræ imitatione ferre non potest. Ex his ergo omnibus calvitium manifesto cælum quoddam esse constat; ita ut quæcunque in sphæram præconia congesserit quispiam, iisdem ipsis quoque calvitium necesse sit commendari.

A causa sic appellentur, a sapientibus tamen mentis potius intelligentiæque introductoria judicentur. Ac qui novissime in calvorum numerum relatus fuerit, hic ad sacra recens admissus, ac Theophaniis, hoc est quæ in deorum apparitione celebrantur, mysteriis initiatus habendus est. Sed ut

8. Quidquid igitur divini numinis arcanum ac reconditum est, quid est quod a quoquam curiosius inquiratur, cum nulli possit esse manifestum? Quidquid autem ex eo oculis subjicitur, præter exactos globos sphærasque nihil aliud videas, solem nimirum, lunam, fixa omnia, errabundaque sidera. Quæ etsi alia sunt aliis majora minorave, at eadem plane omnia figura constant. Jam quid sphæra, aut calvius esse potest, aut divinius? Celebris nonnullorum sermone sententia est, « Animam, quoad ejus fieri potest, Deum imitari; » tertium illum Deum intelligo, qui mundi est animus, quique ab eodem et parente, auctoreque sui, et mundi hujus corporei opifice in univsum introductus est. Quem idcirco perfectum, ac totum, universumque universis ex corporibus ac seminibus formavit, eique figuram omnium concessit maxime capacem. Est autem ex his figuris, quæ æquali ambitu ac circuitu comprehenduntur, major illa semper, quæ pluribus angulis constat, multangulas autem omnes circularis inter planas magnitudine excedit; ut et earum, quæ profunditate constant, omnium est sphæra capacissima. Quod ii norunt qui geometriam ac solidorum metiendorum artem assecuti sunt. Quare sicut tota integraque anima totum ipsum univsum, quod sphæricæ formæ est, animatur; ita quæ a tota illa anima effluxere partes, singulæ, quod cuivis animæ natura insitum est, gubernare corpora mundorumque esse animæ desiderant; quæ divisionis illis causa fuit. Ita factum, ut naturæ particularibus sphæris opus esset; atque hinc superne quidem sidera, inferne vero capita formata sunt, animarum habitacula, et in majore mundo minores. Mundum enim animal esse oportuit, ex animalibus coagmentatum. Ac stolidioribus quidem animis parum interest, an comatum caput subierint, quod ab exacta figuræ circularis imita-

tionem remotius est: sapientibus autem pro cujusque merito ac dignitate, aliis sidus, aliis **72** calvitium obligit. Quamvis enim inferiorum natura sinceram et exactam in rebus elaborandis perfectionem assequi non possit, at superior extremaque corporis facies, quæ cælum versus erigitur, mundus quin sit figuræ imitatione ferre non potest. Ex his ergo omnibus calvitium manifesto cælum quoddam esse constat; ita ut quæcunque in sphæram præconia congesserit quispiam, iisdem ipsis quoque calvitium necesse sit commendari.

9. Quamobrem et Homerus scribendo, et Phidias fingendo, si lubeat, Dioni laudandæ comæ argumenta suppeditent, et altam ac promissam Jovi cæsariem ac densissimam afflingant, qua, simul placuerit, cælum ipsum concutere possit. Nam cujusmodi sit, qui in cælo apparet Jupiter, nemo est qui nesciat. Quod si alius uspiam esse potest Jupiter, corpus quidem habeat, nec ne, haud exploratum mihi est. Esto id tamen, opinioni concedatur cujuspiam. Nempe vel prior erit iste, vel eo, qui apparet, posterior. Erit igitur exemplaris illius effigies et imago. Utut autem se habet, ejusmodi esse debet, qualis est qui ab omnibus cernitur, quantum naturæ status in eo similitudinis esse patietur. Enimvero poetica et plastica, cæteræque imitatrices artes, veritatis quidem curam minimam habere, populares autem potius esse videntur, omniaque ab illis ad opinionem magis quam ad veritatem accommodate fieri. Summo porro apud imperitos coma in pretio est; omneque id quod exterius adjacet vulgi opinione celebratur, agri, vehicula, domus, domorumque frequentia, et cætera id genus, quæ cum possidentis natura conjuncta non sunt, sed ab ea capillorum instar aliena. Nam a Deo ac mente providentiaque longius secesserunt, eorumque loco naturæ et fortunæ arbitrio reguntur, quorum hoc alienius. Itaque a stultis et vecordibus aliqua creditur in naturæ fortunæve muneribus esse felicitas. Hinc qui ad populi captum aut scribit aliquid, aut loquitur, eum necesse est ipsa quoque opinione esse popularem; ut ex iis, quæ ei placita sunt, pleraque camminiscatur ac disputet. Etenim cum imperiti sint, propositi nihilominus tenaces sunt, et in absurdis, mirum in modum pertinaces. Unde si quis secus aliquid faxit quam patrii ritus atque instituta ferant, cicutam protinus bibet. Quas vero pœnas daturum fuisse Græcis Homerum putandum est, si de Jove rei ipsius veritatem aperuisset, neque ejusmodi portenta confinxisset, quibus perterrentur parvuli?

73 10. Ægyptiorum sane prudens ea in re institutum est, apud quos qui ex prophetico genere sunt, sordidis atque illiberalibus opificibus deorum simulacra nequaquam fingere permittunt, ne quid tale contra leges juraque moliantur. Sed rostris quidem accipitrum et ibidum, quæ in templi vestibulis inculpantur, populum ludentes, ipsi in sacros recessus et interiores latebras recepti, quidquid faciunt oculis subtrahunt, et comessionum ac saltationum genere omni capsulas quasdam venerantur, quibus clauduntur hi globi, quos si populus viderit, succenseat, et ut faciles nimium, parabilesque derideat; portentis enim opus habet. Qui enim aliter, plebs cum sit, facere potest? Propterea ibidum rostra simulacris omnibus imposita sunt. Unus porro ab iis minime occultatur, sed in propatulo habetur Æsculapius; quem quidem pistillo calviorem videas. At hic tamen Epidauri crinitus est. Græci quippe in indaganda veritate segnes et incuriosi sunt, id quod eorum generi jure historicus exprobravit. Ægyptii

θ'. Πρὸς ταῦτα (60) γραφέτω (61) μὲν Ὅμηρος, πλαττέτω δὲ, εἰ βούλεται, καὶ Φειδίας ἀποδείξει τῷ Δίῳ, χαίτην τῷ Διὶ καθιέντες (62), καὶ ταύτην βαθείας τριχὸς (63), ἵν' ἔχῃ κινεῖν δι' αὐτῶν ὁπότε ἐθέλοι τὸν οὐρανόν. Ὁ γὰρ ὁρώμενος ἐν οὐρανῷ Ζεὺς (64), ἅπαντες ἴσμεν οἷός ἐστιν· εἰ δὲ τίς ἐστι καὶ ἕτερος Ζεὺς, οὐκ οἶδα μὲν εἴ τίς ἐστι μετὰ σώματος ἕτερος· ἔστω δὲ, εἴ τις οἶεται. Πάντως οὖν ἡ πρῶτος, ἡ μετὰ τοῦτον (65). Οὐκοῦν εἰκὼν ἐστὶ παραδείγματος τούτου. Ὅποτερώς δ' ἂν ἔχῃ (66), τοιοῦτός ἐστιν, ὁποῖος ὁ πᾶσι φαινόμενος, ὥς ἂν ἡ τάξις τῆς φύσεως χωρήσῃ τὴν ὁμοιότητα. Ἀλλὰ γὰρ εἰκόνασι ποιητικὴ τε καὶ πλαστικὴ (67), καὶ τὸ μιμητικὸν ἅπαν γένος (68) ἥκιστα μὲν εἶναι φιλάληθες· δημαγωγικὸν δὲ ὡς μάλιστα, καὶ ποιεῖν ἅττα ποιεῖ (69), πρὸς δόξαν, οὐ πρὸς ἀλήθειαν. Τίμιον δὲ ἀμαθέσιν ἡ κόμη, καὶ πᾶν τὸ περιεκείμενον ἔξωθεν δήμου δόξα τεθαύμακεν, ἀγροὺς, καὶ ἀπήνας, καὶ οἰκίας, καὶ συνοικίας, ὅσα μὴ τῆς φύσεώς ἐστι τῶν ἐχόντων, ἀλλ' ὥσπερ αἱ τρίχες, ἀλλότριον (70)· πόρρω γὰρ εἰσι νοῦ καὶ Θεοῦ (71), καὶ ἀντὶ νοῦ καὶ Θεοῦ φύσις αὐτοὺς διοικεῖ καὶ τύχη. Ἐτι τοῦτο ἀλλοτριώτερον. Μαχαρίζεται δ' οὖν ὑπὸ τῶν ἀνοήτων ὅσα τύχης δῶρα καὶ φύσεως. Ὅστις [δ'] οὖν δήμῳ γράφει καὶ δήμῳ λέγει (72), τοῦτον ἀνάγκη δήμον εἶναι τῇ δόξῃ (73), ἵν' ἀπὸ τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ (74) πλάττῃ καὶ διαλέγῃται. Καὶ γὰρ ἀμαθεῖς ὄντες (75), ἰσχυρογνώμονες εἰσι καὶ χαλεποὶ προστάται τῶν ἀτόπων προλήψεων· ὥστ' ἂν τίς τι τῶν πατρίων παρακινή, ταχὺ πιεῖται τὸ κώνειον. Τί δ' ἂν οὖν δοκεῖς Ὅμηρον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων παθεῖν (76), αὐτὰ τάληθ' ἐπεὶ τοῦ Διὸς εἰπόντα, καὶ μηδὲν τοιοῦτο τερατευσάμενον, ὅ τ' αὖ παιδάρια καταπλήττεται;

tuendis iis quæ opinione præsumpserint, quamvis quis secus aliquid faxit quam patrii ritus atque instituta ferant, cicutam protinus bibet. Quas vero pœnas daturum fuisse Græcis Homerum putandum est, si de Jove rei ipsius veritatem aperuisset, neque ejusmodi portenta confinxisset, quibus perterrentur parvuli?

ι'. Αἰγύπτιοι δὲ καὶ τοῦτο σοφοὶ (77), παρ' οἷς τὰ προφητικὰ γένη (78), βαναύσοις μὲν καὶ χειρώναξιν οὐκ ἐπιτρέπουσι δημιουργεῖν εἶδη θεῶν, ἵνα μὴ τι τοιοῦτο παρανομήσωσιν, ἀλλὰ τοῖς μὲν βράμψεσι τῶν ἱεράκων τε καὶ τῶν ἱθεων, ἃ τοῖς προτεμενίσμασιν ἐγκολάπτουσιν, καταμωκῶνται τοῦ δήμου· αὐτοὶ δὲ καταδύντες (79) εἰς τοὺς ἱεροὺς χηραμοὺς, ἅτ' ἂν ἀπεργάζωνται, περιστέλλουσιν· καὶ ἐστὶν αὐτοῖς κωμαστήρια τὰ κιθώτια (80) κρύπτοντα, φασὶ, ταύτας τὰς σφαίρας, ἃς ὁ δῆμος, ἐὰν ἴδῃ, χαλεπανεῖ· τὸ δὲ βῆστον καταγελάσεται (81)· δεῖται γὰρ τερατείας (82). Πῶς δὲ οὐ μέλλει, δῆμός γε ὢν; Διὸ τεθεῖσθαι (83) πᾶσιν ἐπὶ τοῖς ἀνδριάσι τὰ βράμφη τῶν ἱθεων· ἓνα δὲ, ὃν οὐ κρύπτουσιν, ἀλλ' ἀναδεικνύουσι (84), τὸν Ἀσκληπιόν, τοῦτον (85) ἂν ἴδοις ὑπέρου πολὺ φαλακρότερον. Ἀλλ' οὗτος ἐν Ἐπιδαύρῳ κομᾷ (86)· Ἑλλησι γὰρ ἀταλαίπωρος τῆς ἀληθείας ἡ ζήτησις (87), ὥς ἐν δίκῃ τὸ γένος ὁ συγγραφεὺς ἐλοιδόρησεν. Αἰγύπτιοι δὲ καὶ ὁρῶσιν αὐτὸν ὁσημέραι (88), καὶ τὴν διὰ λόγων συγγίνονται, οὐχ οὐ τὴν ἐστίαν ἔχει μόνον, οὐδ' ὥς ἂν αὐτὸς, καὶ ὅσα

προέλθεται. Ἄλλ' ἐγὼ γὰρ ἀκούω (89) λεγόντων, ὡς ἂν ὁ ἡρ Αἰγύπτιος (90) τέχνην ἐπὶ τοὺς θεοὺς (91) ἔχει, καὶ τινὰς ἱγγας· ὥσθ' ὅταν ἐθέλοι μικρὸν ὑποδαρ-
 θείσας, ἅπαν εἴλκυσεν (92) ὅσον ἐστὶ τοῦ θεοῦ τὸ
 πεφυκὸς ὀλκαῖς τισιν ἔπεσθαι. Παρὰ τούτων (93) οὖν,
 οὐ παρ' Ἑλλήνων ληπτέον τοῦ θεοῦ τὰς ἀληθεστέρας
 εἰκόνας. Καίτοιγε ἀπόχρη, τὸ σμικρῷ πρότερον εἰ-
 ρημένον (94), τὸν ἥλιον ἰδόντι καὶ τοὺς ἀστέρας μηδὲν
 προσπεριεργάζεσθαι. Εἰ δέ τις ἐστὶ καὶ κομήτης
 ἀστήρ (95)· ἐστὶ μὲν οὐδεὶς· χώρα γὰρ ἀστέρων τὸ
 κύκλῳ σῶμα κινούμενον (96), περὶ ἣν οὐδὲν οὐδέ-
 ποτε νεώτερον γίνεται (97)· ὁ δὲ ὑπὸ σελήνην τό-
 πος (98), αὐτὰ τὰ μεθόρια τῆς γενέσεως, οὗτος ἴσχει
 τὰ ὑπεκκαύματα, ψευδωνύμους ἀστέρας, τῷ μὲν
 ἐξῆς ὑποκαίσθαι συγκινουμένους, τῷ δὲ μὴ τῆς αὐ-
 τῆς φύσεως εἶναι πλημμελῶς κινουμένους. Ἡκέ τις B
 ἐπὶ τὸ τῆς ἡμερίας σημεῖον (99) ἀπὸ τοῦ θυτη-
 ρίου (1)· κάκειθεν ἦξει παραφερόμενος ἐπὶ τὸν πόλον
 τὸν βόρειον (2), ἂν μὴ φθάσῃ προαπολόμενος. Τούτων
 γὰρ ὅψι τινὰ πολυμήκη (3), καὶ τήμερον μὲν, ἂν
 τύχη, ζωδίου μήκος ἐπέχοντα· εἰς τρίτην (4) δὲ,
 οὐδὲ τριτημόριον (5)· εἰς δεκάτην δὲ καὶ εἰς τρια-
 κόστην (6) καλῶς ποιῶν οἴγεται, κατὰ σμικρὸν
 ἀπεσθῆκώς καὶ οὐδεὶς γενόμενος οὐδαμοῦ. Τούτους
 ἐμοὶ μὲν οὐδ' ὅσιόν ἐστιν ἀστέρας καλεῖν. Εἰ δὲ σὺ
 βούλει καλεῖν (7)· οὐκοῦν τοσοῦτόν ἐστιν ἡ κόμη
 κακὴν, ὥστε καὶ ἐν ἄστρῳ θνητὸν εἶδος ἐργάζεσθαι.
 Καὶ φανέντες (8) δὲ, τέρας εἰσὶ πονηρὸν, οὓς οἱ τερα-
 τοσκόποι καὶ οἱ μάντεις ἐκθύονται. Δημοσιωτάτας
 γέ τοι μαντεύουσι (9) συμφορὰς, ἐθνῶν ἀνδραποδι-
 σμούς, πόλεων ἀναστάσεις (10), βασιλέων ὀλέθρους, C
 μικρὸν οὐδὲν, οὐδὲ μέτριον (11), ἀλλὰ πάντα πέρα
 ρεινῶν (12).

nomine donandas esse contenderis, id saltem ex eo constabit, tantum malum esse comam, ut vel
 astrorum generi mortalem conditionem possit afferre. Adde quod malum, dum apparent, omen
 habent, et a prodigiorum interpretibus et vatibus quibusdam sacris procurantur. Publicas vero
 maxime calamitates, gentes in servitutem redigendas, urbes solo æquandas, regum interitus,
 nihil exiguum aut mediocre, gravia denique omnia acerbissimaque portendunt

Οὐ μὲν πως ἀπόλωλεν ἀπενεθῆς ἐκ Διὸς ἀστήρ (13),
 Ἐξ οὗ καὶ γένεθ' ἀκούομεν.

Ὅστις οὖν ἀπόλωλεν (14), οὐκ ἔστιν ἀστήρ, ἀλλὰ
 πάντα σφαιρικὰ τὰ μακάρια σώματα (15). Ἐμοὶ δὴ
 καὶ τοῖς ἐμοῖς παρείη τουτὶ τάχαθδν, ὃ με ποιεῖ
 τοῖς θεοῖς παραπλήσιον· οὐ γὰρ ἕτεροί τινές εἰσιν
 ἀντὶ τῶν οὕτως ἐχόντων (16) ἀντίθεοι, οὐδ' οὓς D
 μᾶλλον προσήκει θεοειδέας καὶ θεοεικέλους καλεῖν,
 καὶ τᾶλλα πάντα τὰ τοῦ θεοῦ κάλλους ὀνόματα. Καὶ
 οὐχ οὕτω μὲν ἄξιον, ἐτέρως δὲ γίνεται (17)· ἀλλ' ἀκού-
 σαις ἂν ὑποχοριζομένων καὶ ἀντιχρὺς σελήνια κα-
 λούντων τοὺς φαλακρούς (18).

ια'. Καὶ μικροῦ με παρήλθεν αὐτὸ τουτο τὸ πάντων
 εἰπεῖν (19) οἰκειότατον, ἡ σελήνη καὶ τῆς σελήνης
 αἱ φάσεις, αἷς φαλακρῶν παῖδες ὁμώνυμοι καὶ ὁμοιο-
 σχήμονες. Καὶ γὰρ ἀρχεται μηνοειδῆς (20) ἡ φιλάτη,
 καὶ διχόμητος γίνεται, καὶ πάλιν ἀμφίχυρτος· τε-
 λευτῶσα δὲ ἤδη πανσέληνος. Καίτοι τοὺς εἰς ἄκρον
 εὐτυχίας ἐληλακότας (21), αὐτοὺς λέγω τοὺς πανσε-
 λήνους, θέμις ἤδη καὶ ἡλίους καλεῖν· οὐκέτι γὰρ

A vero quotidiano ejus et aspectu fruuntur et allo-
 quio; non unus duntaxat, aut alter, cujus in ædi-
 bus versetur: neque ut ipsi visum, aut quoties
 fuerit. Sed id præterea multorum ad me fama
 detulit, Ægyptios pelliciendorum deorum artificium
 atque illecebras quasdam tenere, quibus, quando
 libuerit, barbaris aliquot vocibus insusurratis,
 deos omnes eliciant, quicunque certis attractioni-
 bus deduci naturæ suæ conditione possunt. Ab iis
 ergo, non a Græcis, verior ac sincerior est su-
 menda numinis effigies. Quanquam id satis quidem
 esse possit, quod est a nobis paulo ante dictum,
 solem sideraque si spectemus, nihil ut sit quod
 præterea curiosius investigare oporteat. Sed si
 aliqua videtur esse crinita stella, nulla quidem est
 ejusmodi. Etenim stellarum locus corpus illud est,
 quod in orbem agitur, in quo nihil unquam inno-
 vari potest. Lunæ autem subjecta regio, ipsumque
 generationis quoddam confinium, faces ejusmodi
 ac fomites edit, falsa sideris appellatione, quæ
 cum deinceps seriatimque subjectæ sint aliis cor-
 poribus, cum ipsis una rapiuntur; quia vero ejus-
 dem naturæ non sunt, vaga et immoderata agita-
 tione fluctuant. Jam ab aræ cœlestis signo quod ad
 æquinoctialem raperetur animadversum est; unde
 rursum in borealem polum transversum agatur,
 nisi prius extinctum fuerit. Horum aliqua oblonga
 specie porrigi; et hodie quidem, si contigerit,
 unius signi magnitudinem exæquare videas,
 74 tertia die vix trientem; decima vero, aut
 tricesima, præclare faciens perit, ac paulatim
 evanescit, nec ullibi amplius cernitur. Has equi-
 dem appellare stellas nefas arbitror; quo si tu

*Haud ullum ignotum nobis perit ab Jove sidus,
 Quantum fama hominum constat*

Quod ergo periit, sidus esse non potest, omniaque
 sphaerica beata immortaliaque corpora sunt. Mihi
 utique meisque felicitas hæc adsit, quæ me diis
 ipsis similem efficiat. Non enim alios, quam qui
 ita affecti sunt, diis similes esse credendum est,
 neque ullum esse divini, aut Deo æquiparandi
 nomine digniorem, cæterisque divini decoris ap-
 pellationibus. Neque vero id ita se habere cum par
 sit, secus accidit. Calvos enim manifeste audias
 blanda quadam nominis divinatione *lunulas* voci-
 tari.

11. Ac parum omnino absuit, quin ea prorsus
 a me prætermitteretur, quæ huic proposito maxime
 congrua est, luna, lunæque facies, quibuscum
 calvorum genus ejusdem est et nominis et figuræ.
 Etenim illa mihi sane charissima corniculata pri-
 mum, tum dimidiata, atque æqua portione divisa,
 rursus dimidiato orbe major, demumque plena
 conspicitur. Tametsi qui iam summam felicitatem

adepti sunt, et capite quasi plenilunium referunt, fas sit soles etiam illos appellari. Nec enim ad diversas illas facies redeunt amplius; sed integro orbe ex eorum adverso, quæ in cælo sunt, siderum collucent. Cujusmodi sane dieteriis et cavillationibus Ulyssem incessebant proci, cincinnati juvenes ac luxu diffluentes, statimque plus centum ab uno undequaque calvo homine male perdendi: quem, cum antea lampadarius esset, lucemque manu factam excitasset, missum facere munus istud hortantur, cum ipsius caput totis ædibus lumine collustrandis posset sufficere. Atqui hoc ipsum plane divinum est, **75** quod non simile jam diis, sed cognatum est, lucem habere pariter ac præbere. Splendoris autem istius causa est lævor, qui nihil est aliud quam omnimoda capillorum penuria. Simul enim a deterioribus recedit aliquis, et ad meliora progreditur, cujusmodi ejus quod vita præditum est, a mortuo diximus esse discrimen. Porro vita, et lumen, et id genus alia, in serie bonorum et sunt et esse creduntur. Unde si calvitio lumen affine est, tenebras existimandum est cum coma esse consentaneas. Quod non modo rationem præ se fert aliquam, sed etiam est necessario consequens. Verum probabili forte aliqua blandaque ratione fulcienda est oratio, ne nimis id accurata semper demonstrandi necessitas extorqueat. Comam igitur nativam quamdam ac congenitam velut umbellam esse perinde omnes ut sentiunt, ita profitentur; et poetarum elegantissimus Archilochus eam, sed in meretricio tamen corpore, commendans, hunc in modum loquitur:

...Huic ipsi quidem

Humeros obumbrat, tergaque incumbens coma.

Umbra vero præter tenebras nihil aliud est; utrovis enim nomine lucis absentia significatur. Ac si quis rem penitus contempletur et exploret, facile intelliget noctem ipsam, terra solaribus radiis obducta, umbrarum esse maximam. Quin etiam interdiu opaciores et condensiores sylvæ lucem ideo non admittunt, quod nimium umbrosæ ac comosæ sunt.

12. Atque hæc quidem eo pertinent, ut ostendatur divinum quiddam esse calvitium, ac splendidissimis omnium, qui in æthere sunt, sacratum deorum. Si vero in bonis habenda valetudo est, ut est certe bonorum omnium optimum, ejus ego desiderio crinitos quamplurimos animadverti ad novaculam dropacemque confugere, ut et calvos se facerent, et a morbis incolumes præstarent. Quod si et ocularis ægritudo, et mucus, et aurium gravedo, cæteraque capitis incommoda cum hoc onere excutiuntur, magnum istud præfecto commodum erit; tum multo majus, si pedibus præterea, visceribusque remedio sit. Atqui illi ipsi, qui his partibus laborant, circulos quosdam a medicis appellatos tolerare coguntur; quibus principium, medium, finisque dropax est, qui ferro quolibet accuratius pilos eximit. **76** Est enim id rationi consentaneum, ex arduo et eminenti capitis loco, tanquam arce quadam, reliquo corpori vale-

A ἐπανίασιν ἐπὶ τὰς φάσεις (22), ἀλλὰ διατελοῦσιν ὁλοκλήρῳ τῷ κύκλῳ τοῖς κατ' οὐρανὸν ἀντιλάμποντες, ὥσπερ ἀμέλει τὸν Ὀδυσσεῆα παύζουσιν οἱ μνηστῆρες, μεῖράκια κομῶντα καὶ διαρρέοντα (23), καὶ ταχὺ μάλα κακῶς ἀπολούμενα (24), πλείον ἑκατὸν, ὅφ' ἐνὸς ἅπαντα φαλακροῦ, ὃν τέως λαμπηδοκόμον ὄντα καὶ φῶς ἅπτοντα χειροποίητον, νοουθετοῦσιν ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, ὡς ἀρκούσης τῆς κεφαλῆς περιλάμψαι τὴν ὅλην οἰκίαν. Οὐκοῦν αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸ θεϊοτάτον ἐστίν, ὃ καὶ τοῖς θεοῖς οὐκ ἐστὶν ἐμφερές (25), ἀλλ' ἤδη καὶ συγγενές, φῶς ἔχειν τε καὶ ποιεῖν. Τούτου μὲν οὖν τῆς στιλπνότητος, ἡ λειότης αἰτία. Ἔστι δὲ οὐδὲν ἕτερον ἐν τῇ κεφαλῇ λειότης, ἢ παντελὴς ἀπουσία τριχῶν· ἅμα γὰρ τις ἀναχωρεῖ τῶν χειρόνων (26), καὶ πρόσεισι τοῖς βελτίστον, ὥσπερ ἐλέγομεν ἀντίθεσιν εἶναι τῷ νεκρῷ πρὸς ζῶν· ζῶη δὲ, καὶ φῶς, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τῆς ἀγαθῆς συστοιχίας ἐστὶ τε καὶ νομίζεται (27). Εἰ δὲ ψιλότῃ προσήκει τὸ φῶς, σκότῳ πρόπειν (28) ἡγητέον τὴν κόμην· τοῦτο γὰρ οὐκ εὐλογόν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ (29) παντάπασιν ἀναγκαῖον. Ἰσως δὲ καὶ πειθῶ τινα δεῖ προσαγαγεῖν τῷ λόγῳ (30), μὴ μένοντας ἐπὶ τοῦ βλαίου τῆς ἀποδείξεως. Οὐκοῦν ἅπαντες οἶονταί τε καὶ λέγουσιν αὐτοφυές εἶναι σκιάδειον (31) τὴν κόμην· καὶ ὁ κάλλιστος ποιητῶν Ἀρχιλόχος (32) ἐπαινέσας αὐτὴν, ἐπαινεῖ μὲν οὖσαν ἐν ἑταίρας σώματι, λέγει δὲ οὕτως

C

ἡ δὲ οἱ κόμη (33)

Ἦμους κατεσκίαζε καὶ μετάφρενα.

Σκιά δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ σκότος· ἑκατέρῳ γὰρ τῶν ὀνομάτων φωτὸς ἀπουσία σημαίνεται. Ἐγυτέρῳ δὲ πρόσιουσι, καὶ ἀπτομένοις τοῦ πράγματος (34) ἴδοι τις ἂν καὶ τὴν νύκτα τὴν μεγίστην οὖσαν σκίαν, ἀντιφραττούσης ταῖς ἀκτῖσι τῆς γῆς. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν (35) αἱ συνηρεφεῖς ὕλαι φωτὸς ἀμοιροῦσι, τῷ λίαν εἶναι κατάσκιον καὶ κατάκομον.

ιβ'. Ταυτὶ μὲν οὖν (36) ὑπὲρ τοῦ θεῖον εἶναι χρῆμα τοῦτο, καὶ τοῖς φανοτάτοις ἀνακεῖσθαι τῶν ἐν αἰθέρι θεῶν. Εἰ δὲ καὶ ὑγεία καλόν (37)· τὸ κάλλιστον μὲν οὖν τῶν καλῶν (38) διὰ ταύτην ἐγὼ πολλοὺς κομήτας ἐπὶ τὸ ξυρὸν (39) ὀρῶ καὶ τὸν δρώπακα (40) καταφεύγοντας, ὡς ἅμα μὲν φαλακροὺς, ἅμα δὲ ἐξάντεις ἐσομένους τῆς νόσου (41). Ἀλλ' εἰ μὲν ὀφθαλμία, καὶ κόρυζα (42), καὶ βάρος ὤτων, καὶ τᾶλλα πάντα τὰ περὶ αὐτὴν ὄντα πάθη τὴν κεφαλὴν τῷ φορτίῳ τούτῳ συναπαλλάττεται, μέγα ἂν εἴη καὶ τοῦτο· πολὺ δὲ μείζον, εἰ καὶ ποσὶ καὶ σπλάγχνοις ἐλυσιτέλησεν. Οὗτοι (43) μὲν οὖν εἰσιν, οἱ ταῦτα δυστυχεῖς (44), οἱ τοὺς καλουμένους κύκλους ὑπὸ τῶν ἱατρῶν (45) ὑπομένειν ἀναγκαζόμενοι, ὧν ἀρχή, καὶ μέσα, καὶ τέλος· ὁ δρώπαξ ἐστίν, ὃς ἀκριθέστερον σιδήρου ταῖς θριξὶν ἐπεξέρχεται. Καὶ γὰρ εὐλογόν ἐξ ὑπερκειμένου χωρίου (46), καθάπερ ἐξ ἀκροπόλεως, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς (47) ἐξήφθαι (48) τῷ παντὶ σώματι τὰ τε τῶν νόσων καὶ τὰ τῆς ὑγείας πείσματα. Οὐχοῦν καὶ

ὕγιειας οὐκ ἴσον μέρος μετέχομεν (49), ἀλλὰ σὺν Θεῷ φάναι (50) τὸ πλεόν. Δόξειε δ' ἂν (51) αὐτὸ τοῦτο αἰνίττεσθαι καὶ τὰ βρέτα τὰ Ἀσκληπίεια, καίτοι [ψιλὰ] τριχῶν Αἰγυπτιακῶς διακείμενα. Εἴη γὰρ ἂν (52) εἰς κοινὸν νοουθεσία, καὶ παράγγελμα τῶν ἐν ἱατρικῇ τὸ ὑγιεινότετον, καὶ μονονουχί (53) λέγειν ἔοικεν, ὡς ὅστις ὑγιαίνειν ἐρᾷ, μιμείσθω τὸν ἱατρικῆς εὐρετὴν καὶ προστάτην. Εἰληθεροῦν γὰρ κρανίον (54), καὶ πάσαις ταῖς ὥραις ἐκκείμενον, οὐκ ἂν θαυμάσαις εἰ ταχέως ἀπεργασθείη σίδηρος ἄντ' ὅστέου· οὕτω δὲ ἔχον, ἀπάσαις ἂν εἴη νόσοις δυσεμβολώτατον (55). Καὶ ὥσπερ τῶν δοράτων τὰ μὲν ἔλεια (56) καὶ τὰ πεδινὰ χεῖρω, τὰ δὲ ὄρεα κρείττω· τὴν δὲ αἰτίαν Ὀμήρου πυρθάνου (57) καὶ ἀκούσῃ λέγοντος· ἀνεμο-τρεφῇ (58) γὰρ ἐστὶ καὶ γεγυμνασμένα. Μηδὲ γὰρ Χείρωνα τὸν σοφὸν (59) εἰκὴ νόμιζε τῷ Πηλεΐ τὸ δόρυ τεμεῖν, οὐκ ἀπὸ τῶν γειτόνων Τεμπῶν, οὐδ' ἀπὸ τινος ὄρους (60) ἢ φάραγγος, οὗ λεία καὶ μήκιστα φύεται, ἀλλὰ Πηλίου ἐκ κορυφῆς, οὗ ταῖς ἐμβολαῖς τῶν ἀνέμων ἐξέκειτο. Ταῦτ' ἄρα (61) ξύλον ἀγαθὸν ἦν, ὅγε καὶ τῇ διαδοχῇ τοῦ γένους ἐξήρχεσεν· οὕτως ἔχει (62) καὶ περὶ τοῦτω τῷ κεφαλᾷ, τὴν τε δασεῖαν καὶ τὴν ψιλὴν. Ἡ μὲν ἔλειός ἐστι· σχιατροφεῖται (63) γὰρ· ἡ δὲ ὄρειος (64) ἀνείται γὰρ ἅπασιν πνεύμασι, καὶ διὰ τοῦτο καρτερὰ μὲν αὕτη, ῥαδινὴ δὲ ἐκείνη.

habitiore erat ex ligno, quod tradita per manus successione universo generi perduravit. Eadem est utriusque, hirsuti nimirum glabriusculi capitis ratio. Illud enim in condenso situm est: in umbraculis enim degit; hoc montanum, ventisque omnibus persalabile, ob idque validum hoc et solidum; tenerum illud est et imbecillum.

ιγ'. Ἐξεστὶ δὲ (65) πεῖραν τοῦ λόγου λαβεῖν ἐκεί γενομένοις, οὗ συνερράγη τὸ Καμβύσου καὶ Ψαμμιτίχου στρατόπεδον, κατὰ τὴν ἐξ Ἀραβίας εἰς Αἰγυπτὸν εἰσβολήν· τούτω γὰρ ἀλλήλων τότε πειρώμενοι, καὶ τὸν παρόντα καιρὸν ἑκάτεροι τοῦ παντὸς εἶναι κρίσιν ἡγούμενοι (66), μόλις ποτὲ (67) διελύθησαν· γενομένου δὲ φόνου (68) πολλοῦ, καὶ τοῦ πάθους κρείττονος ὄντος, ἢ κατ' ἀναίρεσιν τῶν νεκρῶν, ἄλλο μὲν οὐδὲν οἱ περιγεγόμενοι τοὺς ἀποθανόντας ἐποίησαν· ἀναμῖξ δὲ ὄντας, ὡς ἕκαστος ἐτύγχανε πεπτωκὼς ἐπὶ παρατάξεως, ἀλλήλων διεκρίναν (69)· καὶ νῦν εἰσὶ δύο θημῶνες ὅστέων (70), ὁ μὲν Αἰγυπτίων, ὁ δὲ Μηδικῶν. Θαυμάζει τοίνυν Ἡρόδοτος (71)· ἔοικε (72) γὰρ ὁ βέλτιστος ἐμπεπελακέναι ταῖς κεφαλαῖς, τῶν μὲν τὴν ἰσχύνητα καὶ ἀσθένειαν· καὶ γὰρ ἂν ψηφίδι (73), φησὶ, διατετραναίης βαλὼν· τῶν δὲ τὸ παχὺ (74) καὶ στερέμνιον· ἀντίτυποι γὰρ ἀπὴντων (75) αὐτῷ καὶ σκληραὶ, καὶ οὐδ' ἂν ὅλη χερμάς ἐπ' αὐτὰς ἐξαρχέσειεν, ὥστε κορύνης ἂν ὀείοι. Αἰτίαν δὲ γέ φασιν (76), ἐφ' ἣν ἡμεῖς τὴν πεῖραν ἐκαλέσαμεν μάρτυρα, τῶν μὲν τοὺς πέλους (77), τῶν δὲ τὴν ὑφ' ἡλίῳ τροφήν. Εἰ δὲ χαλεπὸν μὲν (78) ὁδὸν προελέσθαι διὰ τοσούτων ἐθνῶν ὑπερόριον (79), οὐχ ὅσιον δὲ οὐδὲ λίθῳ πατάξαι νεκροῦ κεφαλὴν, Ἡροδότῳ δὲ ἀπιστεῖς (80), οὐκοῦν οἰκείται χάμολ καὶ συχνοῖς ἄλλοις εἰσὶν ἐν ἄστει Σκύθαι καὶ Σκυθικῶς ἀνεικότες τὰς κόμας (81). Τούτοις ἂν τις ἐντείνῃ κόνδυλον (82), ἀπολώλεκεν. Τὸν ἐν θεάτρῳ δὲ ἄνθρωπον (83), ὅς πολλὴν καὶ καλὴν τῷ δήμῳ διατριβὴν, ἔξεστι καθ' ἑκάστην ἱερομηνίαν τῷ καταλαβόντι θεῶν θεᾶσθαι (84).

A tudinis morbique quasi rudentes esse suspensos. Non igitur equalis est, aut par nobis cum cæteris valetudinis conditio: sed, quod Dei bona venia dictum sit, longe præstabilius. Quod ipsa Æsculapii simulacra satis innunt, Ægyptio more capillis nudata, quæ quidem in commune præcipere, ac monitum omnium, quæ in medicina sunt, saluberrimum præbere videntur, ac tantum non eloqui, homini illi, qui sanitatem expetit, medicinæ artis repertorem imitandum et præsidem. Insolatum enim cranium et omnibus cæli tempestatibus expositum haud mirum est si in ferri duritiem ossis ab natura transeat; quod ita temperatum, morbis omnibus accessu difficillimum est futurum; quemadmodum hastæ, quæ in condensis et campestribus nascuntur, deteriores sunt; quæ in montanis, multo potiores. Cujus rationem si ab Homero fueris sciscitatus, dicentem audies, ad ventum illas nutritas et persflatas atque agitates esse. Nemo quippe a sapientissimo Chirone temere putet Pelei hastam non ex vicinis Tempe, non ex finitimo aliquo monte aut depressa convalle, ubi politæ oblongæque arbores prove-niunt, excisam fuisse; sed Peliæ ex vertice, in quo ventorum quasi alatur impetu: ideoque probatiore erat ex ligno, quod tradita per manus successione universo generi perduravit. Eadem est utriusque, hirsuti nimirum glabriusculi capitis ratio. Illud enim in condenso situm est: in umbraculis enim degit; hoc montanum, ventisque omnibus persalabile, ob idque validum hoc et solidum; tenerum illud est et imbecillum.

C 13. Cujus rei periculum facere potest, si quis ad Arabiæ Ægyptique limites pergat, ubi Cambysis olim et Psammitichi exercitus certamen inierunt. Nam isti mutuo confligentes et illo temporis momento de summa re agi putantes, ægre ab invicem dirimi potuerunt. Strage autem maxima facta, et validiore numerosioreque quam ut mortuorum cadavera tollere aut sepelire possent; aliud quidem nullum tantæ cædis superstites cæsis officium præstitere, nisi ut promiscue passimque stratos, ut in acie quisque ceciderat, a se mutuo discernent, et hodieque cernuntur ossium acervi duo, Ægyptiorum alter, alter Medorum; dignaque prorsus admiratione Herodoto visa est 77 (nam eo accessisse videtur optimus vir, ut eo spectaculo frueretur), cum illorum capitum tenuitas et fragilitas; hæc enim, ait, si velis ferire, vel solo calculo perforare possis; tum horum compactio et soliditas: repulsu enim renisuque firmitatem ac duritiem præ se ferebant, ita ut ne majori quidem aliquo et pugillari offendi saxo illidive possent; quod si facere velles, incutienda tibi clava fuerit. Hujus autem experimenti, cui nos testem ascivimus, causam esse ferunt, his quidem quod pilea gestent, illis vero quod soli expositum caput habeant. Quod si cui difficile videtur longinquum per tot nationes iter suscipere, neque mortui fas est caput lapide ferire, tum Herodoto fidem non adhibes; nempe mihi quoque, ut et aliis permultis in urbe servi sunt genere Scythæ, promissa, Scy-

thico more, cæsarie ; quibus si quis vel colaphum ingesserit, eos enecabit. At eum hominem, qui in theatro diuturno jucundissimoque spectaculo plebem detinet, singulis calendis spectare licet ei, qui subsellia ad spectandum occupaverit. Is non natura quidem, sed artificio calvus est, eadem die tönstrinas sæpius adiens, proditque coram populo, ut capitis robur ac firmitatem ostendet ; cui nihil terribile est eorum quæ terribilia videntur. Nam et cum fervente pice conflictatur, et cum edocto ariete coniscat, qui eminus concinna quadam agitatione et capitis micatione fertur. Megarensium quoque figlina valido huic capiti illisa deficiunt : scinditur, contunditur ; nihilque non eorum fit, quæ horrorem spectantibus afferunt ; cum eodem capite accuratius, quam Attico calceo præsitiat. Hunc equidem hominem intuens, mihimetipsi de tam felici sorte gratulabar. Etenim hæc perinde omnia illa præstare possem, sed ille me audacia superat : vel potius ille quidem ad hoc audendum inopia compellitur : mihi vero hujusce rei periculo neque opus est, neque opus unquam fuerit. Verum aliud nobis occurrit quam maximum commodum, nec ullo eorum quæ hactenus dicta sunt, deterius. Nam si, ut Pindarus ait, voti compotem esse contigerit, et domesticæ res ad vitam degendam satis esse possint, in opportuno aliquo ad spectandum loco eorum, quæ exhibentur, auscultatores et spectatores sedebimus. Quod si in civitatem sumptus faciendi sint, aut largitiones a populo flagitentur, magnifice ex facultatibus nostris familiaris res defecerit ; quod divinis et eximiis extremum malorum est, non periclitantur, quibus pudore paululum submoto, artem spectaculo

14. Quisquis igitur, ex Dionis sententia, viros, quam feminas magis decere comam arbitratur, nonne rebus ipsis et apertæ veritati plurimum adversatur ? Nam quod qui possident, imbecilliores redduntur, id ipsum in censu ponere validorum ac vires habentium, potest ulli esse rationi consentaneum ? Natura profecto ac legibus ista discreta sunt ; legibus quidem, quando neque mares omnes decet coma, neque ubivis, neque eosdem perpetuo. Lacedæmonii quippe post Thyream, Argivi ante Thyream comam aluere : infinitæ prope nationes neque hodie, neque unquam hactenus : feminarum generi, et omni, et ubivis honesta fuit semper capillitii cura ; nec usquam inventa est, aut inveniri potest, quæ novaculæ caput submiserit, præterquam in gravi et inauspicato eventu ; si ullum unquam ejusmodi tempus tulit, mihi certe neque auditum, neque visum aliquando. Quin etiam cum lege natura consentit ; nullam enim ex hominum memoria accepimus mulierem fuisse calvam. Neque est quod id reticulo regi potuisse dicas : nam comædiæ vel per ista transpiciunt. Sin cuiquam pili defluerint, hoc ex morbo potius factum est, potuitque vel minima cura pristinum naturæ statum recuperare. Virorum contra, eorum saltem,

A Οὗτος ἐστὶ (85) μὲν τῶν τέχνῃ φαλακρῶν, οὐ τῶν φύσει, βαδίζων ἐπὶ τὰ κουρεῖα (86), τῆς ἡμέρας πολλάκις (87) · πάρεσι δὲ εἰς τὸν δῆμον (88) ἐπ' αὐτὸ τοῦτο (89), τῆς κεφαλῆς τὴν ῥώμην ἐπιδειξόμενος, ἥ μὴδὲν ἐστὶ δεινὸν τῶν δεινῶν · ἀλλὰ καὶ πρὸς πίτταν ἀναξέουσαν παραβάλλεται (90), καὶ διακυρίττεται δεδίδαγμένῳ κριῶ (91), πόρρωθεν εὖ μάλα τὸν πίτυλον κατασεύοντι (92) · ἐπιλείπει δὲ τὰ Μεγαρέων κεράμια (93), τῇ γενναίᾳ ταύτῃ (94) προσκαταγνύμενα · τέμνεται δὲ καὶ κατατέμνεται (95), καὶ οὐδὲν ὅ τι οὐ τῶν τοῖς ὀρώσι φρίκην φερόντων, ἥ γε καὶ προσάλλονται βλαύτης Ἀττικῆς ἀκριθέστερον (96). Τοῦτον ἐγὼ τὸν ἄνδρα θεώμενος, τῆς εὐτυχίας ἐμαυτὸν ἐμακάρισα (97). Καὶ γὰρ κἂν ἐγὼ ταῦτα πάντα δυναίμην (98) · ἀλλ' οὗτος ἐμοῦ τῇ τόλμῃ περίεστι · μᾶλλον δὲ τοῦτον μὲν εἰς τοῦτο τῆς τόλμης (99) ἢ πενία προήγαγεν · ἐμοὶ δὲ τῆς πείρας μήτε δεῖ, μήτε δέοι (1) · ἀλλ' ἕτερον αὐτοῦ τὸ παμμέγεθες ἀγαθὸν (2), ὃ τῶν εἰρημένων οὐδενὸς ἀπολείπεται. Ἄν μὲν γὰρ ἡ τῆς Πινδάρου (3) τυγχάνειν εὐχῆς, καὶ ζῆν ἔχωμεν ἀπὸ τῶν οἰκείων, ἐν καλῷ τοῦ θεάτρου καθιζήσόμεθα, ἀκροαταὶ τῶν δεικνυμένων καὶ θεαταί. Κἂν χορηγῆσαι δέῃ (4) τῇ πόλει, κἂν ἐπιδόσεις ὁ δῆμος αἰτῇ, χρησόμεθα μεγαλοπρεπῶς τοῖς ὑπάρχουσι · τοῦ δαιμονίου δὲ ἀντιπνεύσαντος (5), καὶ τῶν ἀλφίτων ἐπιλειπόντων · ὃ μὴδενὶ τῶν θείων ἀνδρῶν παρεγένετο (6) · τὸ γοῦν ἔσχατον ἄπεισι (7) τῶν κακῶν, ὃ λιμὸς, οἷς ἅπασιν ἔξεστι θαυματοποιοῖς εἶναι, καὶ μικρὸν ἀπερυθριάσασιν, ἐν τῷ λογεῖω ἀποδοῦναι καὶ σχεδιάσαι τέχνην θεᾶς ἀξίαν. C

erogabimus. 78 Sin fortuna reflaverit, victusque ac viris haud unquam evenit ; ii saltem fame, quod præstigiatoribus ac circulatoribus esse licet ; ac dignam e re nata in orchestra exhibere possunt.

D ἰδ'. Ὅστις οὖν, ὥσπερ Δίων, οἶεται πρέπειν πολὺ μᾶλλον ἀνδράσιν ἢ γυναιξὶ τὴν κόμην (8), πῶς οὐ (9) τοῖς οὔσι καὶ τοῖς φανεροῖς τάναντιώτατα διατάττεται ; Ὁ γὰρ (10) τοὺς ἔχοντας ἀσθενεστέρους ποιεῖ, πῶς εὐλογόν ἐστὶ τῇ τῶν ἰσχυόντων μοίρᾳ προσνέμειν ; Ἀμέλει (11) δὲ καὶ φύσει καὶ νόμῳ (12) διώρισταί · νόμῳ μὲν, εἰ μήτε πᾶσι καλὸν (13) ἢ κόμη τοῖς ἄρρεσι, μήτε πανταχοῦ, μήτ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς. Λακεδαιμόνιοι γὰρ (14) μετὰ Θυρέαν (15), Ἀργεῖοι δὲ πρὸ Θυρέας ἐκόμησαν · συχνὰ (16) δὲ τῶν ἐθνῶν οὔτε νῦν, οὔτε πρότερον · γυναιξὶ δὲ ἀεὶ καὶ πάσαις καὶ πανταχοῦ (17) καλὸν ἐσπουδακέναι περὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν τριχῶν · οὐ γὰρ ἐστὶν (18), οὔτε γέγονεν, ἥ τις ὑπέθηκε ξυρῶ τὴν κεφαλὴν, ὅτι μὴ κατ' ἀπαίσιόν τινα καὶ ἀποτρόπαιον συμφορὰν (19) · εἰ δὲ τι καὶ τοιοῦτον (20) ὁ χρόνος ἤνεγκεν (21) · ἐγὼ γὰρ οὔτε εἶδον, οὔτε ἤκουσα (22). Ὁμολογεῖ δὲ καὶ ἡ φύσις τῷ νόμῳ · γυνὴ μὲν γὰρ οὐδεμία (23) τῶν ἐξ αἰῶνος ἀναδέδεικται φαλακρά · καὶ οὐκ ἔρεῖς, ὥς οἱ κεκρύφαλοι (24) κρύπτουσιν · αἱ γὰρ κομφοδαὶ καὶ διὰ τούτων ὀρώσιν (25) · εἰ δὲ τριχορρύτης τις ἐγένετο, νόσον τινὰ ταύτην νοσεῖ (26), καὶ δι' ἐλαχίστης ἐπιμελείας εἰς τὸ πεφυκὸς ἐπανέρχεται (27) · ἀνδρῶν δὲ, οὓς καὶ ἀξιὸν ἄνδρας καλεῖν (28), οὐ βῆδιον εἶπεν. ὅστις οὐκ ἔφθασεν εἰς τοῦτο τῆς φύσεως. Δι'

αὐτὸ γὰρ τοῦτο (29) καὶ δοκεῖ τέλος εἶναι τῆς φύσεως, εἰ καὶ μὴ πᾶσιν ἐπιτυχάνεται. Ὡς περ δὲ γεωργῶν παῖδες (30) ἀπὸ τῆς ὀρμῆς; τῶν ὑγιαίνοντων φυτῶν συνέντες, ὡς εἰς ὀρθὸν αἵρεσθαι βούλεται τε καὶ πέφυκεν ὅσα μὴ πρὸς τοῦτο παρ' ἐαυτῶν ἐξισχύει, κοντοῖς αὐτὰ καὶ χάραξιν ὑπερείδουσιν· οὕτως, ἐπειδὴ πεφάνασιν (31) ἅπαντες, ὧν ἡ φύσις ἀρίστη, παραπλησίως ἐμοὶ διακείμενοι, ξυρῶ τοὺς οὕτως ἔχοντας ἐπανορθωτέον καὶ βοηθητέον ἂν εἴη τῇ φύσει.

optime constituta est, esse eadem mecum conditione constat; qui secus habuerint, novacula emendandi sunt, et naturæ subsidium ferendum.

ιε'. Λακεδαιμονίων (32) μὲν οὖν ἄξιον (33) μεμνησθαι, πρὸ τῆς ἐν Θερμοπύλαις μάχης ἡσκηκότων τὰς τρίχας, ἣν δι' αὐτὸ τοῦτο (34) καλεῖ μεγάλην, ὅτι Λακεδαιμόνιοι πρὸ αὐτῆς ἐκτενίσαντο, ὧν οὐδεὶς ἐπὶ τῷ πονηρῷ τούτῳ σημείῳ περιεγένετο. Λέγω δὲ, οὐκ ἀναμνηστικῶν τῶν εἰρημένων, ὅτι τρίχες κἂν τοῖς ζῶσιν ἐστὶ νεκρὸν (35), ἀλλ' ὅτι τεθνεώτων αὖξουσιν· τοῦτο γὰρ ὑπὸ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θεραπευτῶν εἰς πάντας διατεθρύληται (36), καὶ τις ἐν χρῶν κουρίας ἀποθανῶν, εἰς νέωτα κόμην (37) καὶ πώγωνα βαθεῖν ἤνεγκε. Τούτους μὲν οὖν εἰλκυσεν (38) εἰς τὸν λόγον, οἱ κάλλιστα τῶν Ἑλλήνων ἀπέθανον· τῶν δὲ τὰς καλλίστας τε καὶ μεγίστας νίκας ἀνηρομένων (39), καὶ τιμωρησαμένων ὑπὲρ τε τούτων αὐτῶν καὶ ὑπὲρ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος τὸν βάρβαρον, ἐκὼν ἐπιλανθάνεται· λέγω δὲ Μακεδόνας τε καὶ τοὺς Ἀλεξάνδρῳ συναναβάντας Ἕλληνας, ὧν οὐκ ἐγένοντο μόνοι Λακεδαιμόνιοι (40). Οὗτοι πρὸ τῆς ἐν Ἀρβήλοις (41) μάχης, ἣν δικαιότερον ἂν τις μεγάλην προσαγορεύσειεν, πείρα μαθόντες ὅτι πονηρὸν στρατιωτικαῖς αἰ τρίχες, πανδημεὶ ξυράμενοι, μετὰ Θεοῦ καὶ τύχης καὶ ἀρετῆς (42) εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα συνέστησαν. Ἐπράχθη δὲ ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας ἡ διαβολὴ τῶν τριχῶν, ὡς ὁ τοῦ Λάγου Πτολεμαῖος ξυνέγραψεν (43), ὅς ὅτι μὲν παρῆν τοῖς δρωμένοις, ἡπίστατο· ὅτι δὲ βασιλεὺς ἦν, ὀπηνίκα συνέγραψεν, οὐκ ἐψεύδετο (44).

filius : qui cum rebus gestis interfuerit, rei veritatem non ignoravit; et quia rex, dum hæc scriberet, fuit, nequaquam mentitus est.

ις'. Ἀνὴρ Μακεδῶν (45), κόμην τε ἀνεικῶς εἰς τὸ περιττὸν καὶ γένειον βαθὺ καθεικῶς, ἐπ' ἄνδρα Πέρσῃν ἐφέρετο· συμφρονήσας δὲ (46) ὁ Πέρσης, καίπερ ὧν ἐν δεινῷ, γέρρον μὲν ἐκεῖνο (47) καὶ ξυστὸν ἀφίησι τῶν χειρῶν, ὡς οὐχ ἱκανὰ ταῦτα τῷ Μακεδόνι (48)· ἄττει δὲ ὁμόσε (49), καὶ φθάσας εἴσω τῶν τοῦ πολεμίου ὀπλῶν γενέσθαι (50), λαμβάνεται τοῦ πώγωνος (51) καὶ τῆς κόμης, καὶ οὕτως καταβάλλει (52) στρατιώτην ἄμαχον, τριχὶ δίκην ἰχθύος (53) ἐφελκυσάμενος· πεσόντα δὲ ἤδη κατακαίνει, τὸν ἀκινάκην σπασάμενος (54). Εἶδε δὲ τις καὶ ἕτερος Πέρσης (55), καὶ μάλα ἄλλος καὶ ἄλλος, καὶ ταχὺ μὲν ἅπαντες ἦσαν ριψάσπιδες, ταχὺ δὲ ἄλλος ἄλλον κομήτην ἀπολαβόντες, ἀνὰ τὸ πεδίον ἐδίωκον· παρήει γὰρ ὥσπερ σύνθημα (56) διὰ τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος, ὅτι ἄνδρες οὗτοι θριξὶν ἀλώσιμοι. Μόνον οὖν, ὡς εἰκὸς, ὅσον φαλακρὸν ἦν τῆς Ἀλεξάνδρου φάλαγγος, συγτεταγμένον διέμεινεν (57). Ἐν τούτῳ (58)

A qui hoc nomine digni fuerunt, haud facile ullum nominaveris, qui non ad eam naturæ conditionem pervenerit : si quidem in hoc ipso naturæ finis constitutus videtur; licet non omnes eum assequantur. Sed ut agricolæ, cum ex integrarum ac bene se habentium stirpium naturali propensione exploratum habeant, natura omnes ita esse comparatas, ut in rectum assurgant, quæcunque per se attolli nequeunt, ridicis ac pedamentis suffu-

ciunt; ita quandoquidem omnes, quorum natura

79 15. Lacedæmoniorum porro haud incongruum fuerit fecisse mentionem, qui ante pugnam illam ad Thermopylas commissam, comam adornarunt; quam ideo gravissimam appellavit, quod ante eam Lacedæmonii comas pecterent; quorum nemo præ infausto illo omine superstes fuit. Id eo dico, non quod in memoriam revocem, quæ a me antea dicta sunt, pilos vel in viventibus mortuas esse partes, sed ut easdem insuper in mortuis incrementum capere demonstrem. Hujus enim ab Ægyptiis sacerdotibus in omnes fama percrebruit; et ad cutem rarus aliquis cum obiisset, sequente anno proluxa coma barbaque est repertus. Cæterum eos in orationem duntaxat inseruit, qui gloriosissimo ex Græcis omnibus fato sunt extincti; alios consulto prætermisit, qui maximas nobilissimasque victorias reportarunt, et a barbaris eorum, quæ in illos, ac reliquam omnem Græciam commiserant, pœnas repetierunt; Macedonas, inquam, Græcosque, qui cum Alexandro profecti sunt: e quibus soli defuere Lacedæmonii. Hi ante certamen, quod in Arbelis gestum est, multo quam Lacedæmoniorum illud gravius, experientia docti, pilos summo militibus esse detrimento, publicitus rasi, Deo fortunaque, et virtute auspice, de summa rerum dimicarunt. Ejusmodi autem dammandorum pilorum fuit occasio, ut auctor est Ptolemæus Lagi

16. Macedo quidam summissa mirum in modum cæsarie, altaque ac densissima barba, Persam adurit. Hic, etsi in tanto discrimine positus, sese colligens, scutum, atque hastam abjicit, quasi haud idonea contra Macedonem arma; tum obviam prosilit, et hostem cominus intra ipsius arma occupans, barba comaque prehensum, et crinibus, piscis instar, attractum, citra pugnam prosternit, prostratumque educto acinace confodit. Vidit hoc alius Persa, statimque alius, et alius, omnesque subinde clypeis abjectis, alium alius crinitorum ejusmodi interceptum patentibus campis insecuti sunt. Ibat enim per totum agmen Persarum, quasi tessera quædam, homines illos crinibus arreptos facile superari. Soli igitur, ut verisimile **80** est, quotquot in Alexandri acie calvi erant, in ordine permanserunt. Dum hæc geruntur, summa consilii regem inopia cepit; cum nudis cedendum ei esset, cui vel ar-

mati resistere non possent: jamjamque futurum erat, ut pudendo belli exitu fractus Alexander in Ciliciam castra referret, seseque ridiculum Græcis omnibus præberet, insana capillorum affectatione superatus. Verum ut erat in fatis, Heraclidis Achæmenidas sceptris imperii cessuros, classico receptui cani jubet, ac longius abducto exercitu, et opportune positis castris, tonsores immittit. Atque hi quidem muneribus a rege pellecti passim Macedonas omnes novacula deraserunt. Dario vero, Persisque deinceps pro voto res minime successit, Sublata enimprehendendi ansa, cum multo superioribus iniquo certamine pugnabant.

17. Quamobrem coma ipsa neque terribiles ut sint, neque ut videantur facit, nisi infantium forte spectra, terriculaque esse velint. Præsertim cum milites videamus, quo tempore terrendi sunt hostes, galeam induere. Galea autem hoc ipsum, quod præ se nomine fert, ænea calvaria est. Quod vero equinis setis ornantur, hi quidem, quibus galeam imponere capiti contigit, figuram ejus non nesciunt. Docendi sunt autem quibus istud ignotum est, pone in versum dispositis inter pileum et galeam setis adornari. Nam curvam devexamque superficiem ne Vulcanus quidem villorum tenacem possit efficere. Hunc autem in modum composita accurate nobis calvitium refert; ideoque omnium, quibus milites induuntur, formidolosissimum est. Achilles sane Trojanos animum recepisse ait, non quod suspensum quasi comæ muscarium videre desiissent. Sed quidnam ait, obsecro?

... *Nec enim galeæ frons cernitur ipsis
Cominus ardentis.*

Fulgor enim illius lævorque idem et calvitium, et terriculum est. Achilles autem etsi comam habuerit (id enim ab eodem est proditum), at juvenis illo tempore fuit, quo et in iracundiam erat proclivior; cum ætas ipsa nondum eum esse pateretur corpore animoque perfectum. Et quidem adolescentibus æquum est caput ipsum erumpentibus pilis, et cordis incitatione fervere. Sed **81** ut Achillis causa nemo est, cui animi furor probetur, sic neque clarissimorum virorum in corpore est coma laudabilis. Eundem tamen, utpote Thetidis filium, præclara ad omnem animi virtutem indole fuisse fatendum est, meumque id est de Achille judicium, si is sospes fuisset, calvitii sapientiæque haud expertem futurum, ut qui vel juvenili ætate musicæ esset utcumque medicinæque peritus, et invisos adeo capillos haberet, ut eos inferiarum loco, mortuorum in busta spargeret. Nam et de Socrate dixit Aristoxenus, natura illum ad iracundiam fuisse concitatori, quæ simul eum invasisset, indecore atque impotenter sese gessisse. At nondum eo tempore calvus erat Socrates, quintum et vicissimum annum agens, cum Athenas, ut refert Plato, Parmenides, et Zeno ad Panathenæorum spectacula

A δὲ ὁ βασιλεὺς ἀπορία συνείχετο (59), γυμνοῖς ἐξιστάμενος οἷς ὠπλισμένοις ἦν ἀνυπόστατος· καὶ αἰσχυρῶς ἀνέλυσεν ἐπὶ Κιλικίας (60) Ἀλέξανδρος, καὶ ἐγένετο τοῖς Ἑλλήσι καταγέλαστος, τῇ τριχομαχίᾳ κεκρατημένος (61)· νυνὶ δὲ (μοιρίδιον γὰρ ἦν ἡδὴ (62) τοῖς Ἡρακλείδαις (63) τοὺς Ἀχαιμενίδας παραχωρῆσαι τῶν σκήπτρων), ταχὺ συνείς τι τοῦ δεινοῦ (64), κελεύει μὲν ἀνακλητικὸν ἡχῆσαι τὰς σάλπιγγας· ἀπαγαγὼν δὲ ὡς πορρώτατῳ καὶ καθίσας ἐν καλῷ τὸν στρατὸν (65), ἐπαφίησιν αὐτῷ τοὺς κουρέας. Οὗτοι μὲν οὖν δώροις ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀναπαισθέντες (66), πανδημεὶ τοὺς Μακεδόνας ἐξύρῃσαν. Δαρεῖω δὲ (67) καὶ Πέρσαις οὐκέτι τὸ πρᾶγμα κατ' ἐλπίδας ἐχώρησε· μὴ γὰρ οὕσης ἔτι λαθῆς, πρὸς πολὺ καλλίους ἀγωνιστὰς τοῖς ὅπλοις ἐκρίνοντο.

B ιζ'. Κόμη τοίνυν οὔτε ποιεῖ φοβεροῦς, οὔτε δεικνυσιν, εἰ μὴ γε τῶν βρεφῶν εἰσι μορμολύχεια (68). Ἐπεὶ τοῦσγε (69) στρατιώτας ὁρῶμεν, ἐν ᾧ δὲ τοὺς πολεμίους φοβεῖν, κράνη περιχειμένους. Τὸ δὲ κράνος οὐδὲν ἄλλ' ἢ κατὰ τοῦνομα καὶ τὸ πρᾶγμα, χαλκοῦν κρανίον ἐστίν (70). Εἰ δὲ ἵππων θριξὶν ἐνσκευάζονται (71), οἷς μὲν ὑπῆρξεν ἀμφιέσασθαι κράνος (72), ἴσασι (73) περὶ τοῦ σχήματος. Διδακτέον δ' ἂν εἴη (74) τοὺς οὐκ εἰδότας ὡς ὀπισθεν σκευάζονται στιχηδὸν διατεθείσας θριξὶ μεταξὺ τοῦ πύλου καὶ τοῦ κράνους. Ἐπεὶ τὴν γε κυρτὴν ἐπιφάνειαν οὐδ' ἂν Ἡφαιστος ἐγκρατῇ τριχῶν ἀπεργάσαιτο. Ἐχουσα δὲ ὥσπερ ἔχει (75), φαλάκρας ἀκριβεστάτην εἰκόνα παρέχεται. Ταύτῃ καὶ καταπληκτικώτατόν ἐστιν C ἀπάντων, ὅσα στρατιώταις περικείται (76). Ὁ γοῦν Ἀχιλλεὺς ἀναθαρσῆσαι τοὺς Τρῳάς (77) φησιν, οὐχ ὅτι τῆς κόμης οὐχ ὁρῶσιν αἰωρουμένην τὴν σόην· ἀλλὰ πῶς λέγει·

.. Οὐ γὰρ ἐμῆς κόρυθος· λεύσσουσι μέτωπον (78)
Ἐγγύθι λαμπομένης.

Τὸ γὰρ ἀποστίλβον (79) αὐτῆς καὶ λεῖον, αὐτὸ τοῦτο φαλάκρα τε ἂν εἴη καὶ φόβητρον. Εἰ δὲ Ἀχιλλεὺς ἐκόμα (80) [καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτό φησι]· νέος γὰρ ἦν, ὀπηνίκα καὶ ὀξύρροπος ἦν εἰς ὀργὴν (81), οὐδέπω χωρούσης τῆς ἡλικίας οὔτε ψυχῆς οὔτε σώματος τελειότητα. Νέω δὲ εἰκὸς ἀναζεῖν (82) καὶ τὴν κεφαλὴν. οἶμαι, θριξὶ, καὶ θυμῷ τὴν καρδίαν. Ἀλλ' ὥσπερ οὐκ ἐπαινεῖται (83) δι' Ἀχιλλέα περὶ ψυχὴν ὁ θυμὸς, οὕτως οὐδὲ περὶ σῶμα ἡ κόμη τῶν θαυμαστῶν (84). Καίτοι συγχωρῶ Θέτιδος ὄντα κράτιστα φῦναι (85) πρὸς ἅπασαν ἀρετὴν, καὶ γνώμην ἀποφαίνομαι (86) περὶ Ἀχιλλέως, εἰ περιεγένετο, φαλάκρας τε ἂν αὐτὸν καὶ φιλοσοφίας οὐκ ἀμοιρῆσαι. Καὶ νέος ὢν (87), ἀμωσγέπως ἱατρικῆς τε καὶ μουσικῆς ἠπτετο (88), καὶ πρὸς ἃς εἶχε τρίχας, οὕτω δυσχερῶς εἶχεν (89), ὡς ἱεροῖς ὀσιωθείσας ἡρίοις ἀπάρξασθαι. Ἐπεὶ τοι καὶ Σωκράτην (90) αὐτὰ ταῦτα φησιν Ἀριστόξενος, ὡς φύσει γηγόνει τραχὺς [εἰς] ὀργὴν (91), καὶ, ὅποτε κρατηθεῖν τῷ πάθει, διὰ πάσης ἀσχημοσύνης ἐθάδιζεν (92). Οὐ μὲν οὐδὲ Σωκράτης πῶς τότε (93) φαλακρὸς ἦν, πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη γεγονώς, ὀπηνίκα Παρμενίδης καὶ Ζήνων ἤκον Ἀθήναζε, ὡς Πλάτων φησὶ, τὰ Παναθήναια (94) θεασόμενοι. Ἀλλ' εἴ τις ὕστερον ὡς περὶ γαλεπῶ

τοῦ Σωκράτους, ἥ ὡς περὶ κομήτου (95) διελέγετο, πολλὸν ἂν οἶμαι τὸν λέγοντα παρὰ τοῖς εἰδόσιν ὀφλῆσαι κατάγειν· ὡς οὗτός ἐστιν (96) ὁ τῶν πώποτε πεφιλοσοφηκότων φαλακρότατος (97) τε ὁμοῦ καὶ πραότατος (98). Μὴ δὲ καταδίκαζε (99) κόμην τοῦ ἥρωος· ἐν ᾧ γὰρ (1) διαλέγῃ περὶ αὐτοῦ, μειράκιον ἦν, οὐπω πρώην ἐξ ἐφήθων γενόμενον. Καὶ σὺ μὲν οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, ὅτι ποτὲ τεκμηρίῳ χρώμενος (2) ἀποφαίνῃ περὶ τῶν Ἀχιλλέως τριχῶν, ὡς καὶ τὸ γῆρας (3) αὐτοῦ περιέμειναν· ἐγὼ δὲ, ὡς οὐκ ἂν περιέμειναν (4), ἔχω πολλὰ, τὸν πατέρα, τὸν πάππον· εἶδον γὰρ, εἶδον (5) εἰκόνας· τὸ συγγενῇ γεγονέναι θεῶν (6). Ἀπαξ δὲ εἰρημένον ἀρκεῖ περὶ τοῦ σχήματος τῶν θεῶν (7).

ιη'. Τί οὖν ὥσπερ ἐρμαίου λαβόμενος ἔχῃ (8),

..... Ξανθῆς δὲ κόμης ἔλε Πηλεΐωνα;

Ὅλως δὲ διὰ τί (9) τεμάχιον ἐκφέρεις, ἀλλὰ μὴ πάντα τὸν στίχον ἔλκεις εἰς μέσον; Οὐκοῦν ἐπεὶ μὴ σὺ βούλει (10), τοῦ παρ' ἡμῶν αὐτὸ γενέσθαι σὺ τὴν ἀνάγκην ἐποίησας.

Στῇ δ' ὀπιθεν (11), Ξανθῆς δὲ κόμης ἔλε Πη-
[λεΐωνα.

Εὖγε, ὦ Δίον, ὡς οὐ παρελκούσας ἀφήρησαι συλλαβὰς, ἀλλ' ἐν αἷς (12) ἅπαν ἐνὶ τούναντίον ᾧ βούλει (13). Ἐντεῦθεν ἐγὼ μαντεύομαι (14) καὶ τούτῳ τῆς ἡλικίας Ἀχιλλεῖ φαλάκρας μετεῖναι (15). Ἦκουσα (16), φησὶν, ἡ θεὸς ὀπισθεν αὐτοῦ (17) τῆς κόμης ἐλάβετο (18). Ἀλλὰ καὶ ἐμοῦ τις (19), ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ Σωκράτους, καὶ τοῦ γεραϊτάτου τῶν Ἑλλήνων ὀπισθεν λάβοιτο· ἐκεῖ γὰρ ἡμῖν ὑπολείπεται (20) τὰ τῆς ἐπικῆρου φύσεως σύμβολα (21)· οὐ γὰρ οὔτε ἀνθρώπινόν ἐστιν (22), οὔτε δαιμόνιον ἀγαθόν, ἀλλὰ θείας ἀντικρυς καὶ μοίρας καὶ φύσεως (23) εἰς τὸ παντελὲς ἀπηλλάχθαι (24) τῆς πρὸς τὸ θνητὸν κοινωνίας.

Στῇ δ' ὀπιθεν (25), Ξανθῆς δὲ κόμης ἔλε Πη-
[λεΐωνα.

Ἵνα λάβοιτο τῆς κόμης (26), ὀπισθεν ἔστη, ὡς οὐκ οὔσης ἐκ τοῦ προσθίου (27) λαβῆς.

ιθ'. Ὅλως δὲ ἀγαθὸν μὲν (28) οὐδὲν ὑπὲρ φύσεως τῶν τριχῶν ἐνὶ τῷ Δίῳ λόγῳ. Καίτοι γε (29), εἴπερ ἦν ἐν τῷ πράγματι, Δίῳ ἂν ἐξεῦρεν αὐτὸ, καὶ εἰ σμικρὸν ἦν (30), Δίῳ ἂν αὐτὸ μέγιστον ἔδειξεν, ὅς καὶ νῦν οὕτω πόρρωθεν ἐξευρίσκει μὲν Λακεδαιμονίους (31) οὐδὲν ὄντας πρὸς ἔπος· οὐκ οὖν, ὅσα γε καὶ ἄλλῳ δοκεῖν· Ὀμήρου δὲ ἐξαφάμενος (32), ὥσπερ ἱερᾶς ἀγκύρας, ἔχεται (33) μέχρι τελευτῆς τοῦ βιβλίου· οὕτω δὲ ἀδίκως πάνυ (34) καὶ ῥητορικῶς χρῆται τῷ λόγῳ, ὥστε νῦν μὲν ἀπέκοψεν, ὥσπερ νόμου, τοῦ στίχου (35)· ἐτέρωθι δὲ οὐκ ὄντων στίχων (36), ὡς ὄντων, μέρη μαρτύρεται. Ἐκτορος γὰρ ἀντικρυς καταψεύδεται (37), μᾶλλον δὲ Ὀμήρου τὰ περὶ Ἐκτορος· τάχα δὲ καὶ Ὀμήρου καὶ Ἐκτορος. Ὁ μὲν (38) γὰρ παραδέδοται τὰ περὶ τὴν κουράν ὁμοιότατα τοῖς πάνυ σώφροσι διακείμενος, καὶ δείκνυσιν ὁ τάληθέστατα περὶ τῶν ἡρώων συγγεγρα-

venissent. Si quis autem postmodum de Socrate, tanquam homine aspero, aut comæ studioso verba fecisset, multo, ut opinor, ab iis risu fuisset exceptus, qui eum norant, quando is omnium qui unquam exstiterunt philosophorum calvissimus fuit, ac mansuetissimus. Non est igitur quod herois comam insimules; nam quo tu tempore de eo loqueris, adolescentulus erat, paulo ante nondum ex ephebis egressus; nec ullam poteris asserere conjecturam, qua quidem fretus Achillis comam censeas ad senectutem usque fuisse mansuram. Nam non fuisse mansuram quamplurimis adducor ut credam; cum de patre ipsius, et avo, quorum olim imagines vidi, tum ex cognatione quam cum diis habuit. Satis enim antea de deorum forma disputatum est.

B 48. Quæ cum ita sint, cur demum tanquam ex insperato oblatum lucrum arripiens, crebro id in ore versas,

Flavaque coma prensavit Achillem?

Denique cur fragmentum duntaxat earminis, non totum ipsum versum in medium adduxisti? Quod quia a te factum non est, mihi ut istud facerem tute necessitatem imposuisti:

Pone stetit, flavaque coma prensavit Achillem.

Euge, Dio; non enim superflue sunt a te detractæ syllabæ, sed ejusmodi, ut in iis ei quod asseris omnino contrarium habeatur. Nam hinc auguror vel in ea ætate calvum Achillem fuisse. «Pone,» inquit, 82 «dea veniens coma eum arripuit.» Atqui et me certe aliquis, et ipsum quoque Socratem, et Græcorum omnium senio confectissimum postica capitis parte prensaverit. Illic enim naturæ mortalis indicia relinquuntur. Neque aut hominum, aut dæmonum, sed divinæ plane conditionis naturæque est, nihil omnino habere cum mortali genere societatis.

Pone stetit, flavaque coma prensavit Achillem.

Ut comam prehenderet pone stetit, quasi ex anteriori parte nulla esset prehensio.

49. Atque, ut uno verbo dicam, nullum in Dionis oratione bonum est, quo pilorum natura commendetur: cujusmodi si quid in ea re foret, facile Dio investigasset, leveque id alioqui dicendo fecisset illustrius, utpote qui nunc e longinquo deducta occasione Lacedæmonios insinuaverit, nihil ad rem profecto facientes, quantum alteri quoque constare potest; ab Homero vero quasi sacra ancora dependens, ad extremum usque libellum tenaciter adhæreat. At idem injuste adeo, et ut oratores solent, in oratione versatur, ut aut ex versu, tanquam ex lege, corradat nonnihil; aut versuum nusquam exstantium, tanquam germanorum, partem aliquam in testimonium vocet. Nam de Hectore palam falsa dicit, vel Homero, quæ de Hectore dicuntur, falso potius affligit; ac fortasse de Homero simul atque Hectore mentitur. Hunc enim memoriæ pro-

ditum est, quod ad tonsuram pertinet, fuisse cum
temperantissimis viris comparandum : quod is au-
ctoritate sua comprobatur, qui de heroum gestis om-
nium scripsit verissime ; ut qui horum quidem in
acie socius, illorum hostis fuerit, qui de Hectore
hæc ipsa testatur. Quod si Ilium aliquando profe-
ctus es, statim Iliensis quilibet introductum ad
Hectoris templum deducit, ubi Hectoris simulacrum
obvium est ; quod qui viderint, iisdem occurrit, in
ea effictum esse specie, in qua olim fratri adsciti-
tiam pulchritudinem exprobravit, comæ videlicet
psisse fingit,

Et cærule passim
Cæsaries raptata,

mini ostendat aliquis quonam in loco Homericæ
rhapsodiæ legantur. Hoc vero ne Io quidem ipse
rhapsodus ostendere potest. An est enim credibile,
ab Homero comæ studio eum commendari, quem
in eodem opere alteri ejusmodi elegantiae et orna-
tui nimis addicto **83** conviciantem introduxit? Per-
inde id futurum erat, ac si Andocidem Phileas
sacrilegii reum appellasset, quasi non ipse ex Pal-
ladio in arce Gorgonis verticem subripuisset. Ejus-
dem rationis sunt quæ de hoc heroe traduntur.

20. Porro tametsi flavo capite dicatur fuisse
Menelaus, non ideo tamen comatum esse necesse
est, quantum ex his verbis colligitur. Sed neque
laus laxa capillitii est, potiusque quale fuerit signi-
ficatur. Nec quidquid ab Homero nominatur, id ex
genere laudabilium est. Dioni tamen, quo uberior
sit dicendi materies, idem esse videtur capillorum
mentio atque commendatio : qui ita strenue rem
agressus est, ut ea, quæ non erant, operi poetico
ascriberet, germana propriaque separaret. Itaque
uti dicendo persuadeat, comam viros quam mu-
lieres magis decere, « Deabus, » inquit, « Homerus
aliud potius laudum genus accommodat, rotundis
atque amplis oculis conspicuam Junonem, talis
argenteis insignem Thetidem appellans, Jovis vero
ex cæsarie præcipua laus ducitur. » Mutilus enim
rimis versibus detruncatis, quales hi sunt,

Phæbo, quem pulchris peperit Latona capillis ;
et,

Quem tu pulchricomæ in gremio depones Minervæ.

De Junone insuper Jovem ut sopiret insidias mo-
liente loquens, cum alia multa formæ lenocinia
adhibuisse deam ait, cum et cesto opus ei futurum
esset, cujus præter cæteras vis hæc potissima,
mentem iis qui ea præditi sunt posse subripe-
re. Tum una igitur et unguento delibutam facit,
et addit,

crinem
Pexa manu, rutilos intorquet Diva capillos
Pulchros, ambrosios.

Quod et præconiorum multitudine dignum, ut est
certe dignum, quoniam Jovis in laudem cedit ora-
tio. Multa hoc loco dici possunt a Dione neglecta,
vel potius quæ cum ille probe nosset, quasi

A φώς, ἄτε, οἶμαι (39), τῶν μὲν συστρατιώτης γενό-
μενος, ἐπὶ δὲ τοὺς στρατευσάμενος, ὃς αὐτὰ ταῦτα
φησι περὶ Ἑκτορος· εἴ τε εἰς Ἴλιον γέγονας (40),
εὐθὺς εἰσιόντι πᾶς Ἰλίου ἡγεῖται τὴν ἐπὶ τὸν
νεῶν (41) τὸν Ἑκτόρειον, οὗ τὸν ἀνδριάντα πρόχει-
ρον (42) μὲν ἰδεῖν· ἐπέρχεται δὲ τοῖς ἰδοῦσιν εἰ-
πεῖν (43), ὡς ἐπ' ἐκείνου κατεσκευάσθη τοῦ σχήμα-
τος, ὅπερ ἔχων (44) ὠνείδισε τὰ δελφῶ τὸ κάλλος τὸ
ἐπιποίητον (45), τὴν τῶν τριχῶν ἐπιμέλειαν. Ἄ δὲ
γέγραφεν ὡς Ὀμήρῳ (46) περὶ Ἑκτορος εἰρημέναι-
cultum. Præterea quæ Homerum de Hectore scri-
psisse fingit,

Ἀμφὶ δὲ χαῖται
Κυάνεαι πεφόρητο (47).

B δειξάτω (48) τις, οὗ κεῖται τῶν Ὀμήρου βαφω-
διῶν (49). Ἄλλ' οὐδ' ἂν Ἰωνά (50) δοκῶ τὸν βαφωδὸν
ἐξευρεῖν. Πῶς (51) δ' ἂν Ὀμηρος κομήτην ἐποίησεν,
ὃν εἰσήγαγεν εἰς τὴν ποιήσιν ἐτέρῳ καλλωπιστῇ (52)
λοιδορούμενον ; Ὅμοιον εἰ καὶ Φιλέας (53) Ἀνδοκίδην
ἱεροσυλίας ἐγράψατο, ὥσπερ οὐκ αὐτὸς ὢν ὁ τῆς
θεοῦ τὸ Γοργόνειον ἐξ ἀκροπόλεως ὑφελόμενος. Οὐ-
τως ἔχει σοι (54) καὶ τὰ κατὰ τόνδε τὸν ἥρω.

κ'. Εἰ δὲ κάρη ξανθὸς (55) ἦν ὁ Μενέλαος, ἀλλ'
οὔτε καὶ κομήτης γε ἦν, ὅσα γε ἀπὸ τοῦ λόγου. Ἄλλ'
οὐδ' ἐπαινος (56) τοῦτο τριχῶν, ἀλλ', ὥσπερ εἶχεν,
ἐδίδαξεν. Οὐ γάρ, ὅτι ἂν (57) Ὀμηρος ὀνομάσῃ, τοῦτο
τῆς φύσεώς ἐστι τῶν ἐπαινετῶν· Δίῳ δὲ ὑπὲρ εὐ-
πορίας (58) ταῦτόν ποιεῖν εἶναι μνήμη τριχῶν καὶ
ἐγκώμιον, ὅστις οὕτως ἀνδρείως ἐπέθετο, τὰ μὲν οὐκ
ἐνόντα τῇ ποιήσει προσνέμειν, τῶν δὲ ὄντων ἀπο-
στερεῖν αὐτήν, ὥσθ', ἵνα πείσῃ λέγων, ὅτι πρέπει
πολὺ μᾶλλον ἀνδράσιν ἢ γυναιξὶν ἡ κόμη, καὶ τῶν
θεῶν, φησὶ, τὰς μὲν θηλείας Ὀμηρος ἄλλως ἐπαινεῖ,
βοῶπιν Ἥραν καὶ θέτιν ἀργυρόπεζαν· τοῦ Διὸς δὲ
μάλιστα ἐπαινεῖ τὰς τρίχας. Ἐξεκέκοπτο γὰρ
Ἰσως (59) αὐτῷ τὸ βιβλίον ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ συχνῶν,
ὅποια ταυτί·

ei fortassis codex fuit quamplurimis iisque pulcher-

Ἀπόλλωνι ἄνακτι (60), τὸν ἡῦκομος τέκε Λητώ·

Τὸν θεὸς Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασιν ἡῦκόμοιο

D Περὶ δὲ τῆς Ἥρας ἐπιβουλευούσης (61) τὸν Δία
κατακοιμίσαι, τὰ τε ἄλλα κομωτίσασθαι φησι τὴν
θεὸν, ἐν ᾧ γε μέλλει καὶ δεήσεισθαι τοῦ κεστοῦ (62),
ὃς ἄλλα τε πολλὰ δύναται, καὶ μέγιστον, ὅτι κλέπτει
τῶν ἐχόντων τὸν νοῦν. Τότε τοίνυν ἐν ταύτῳ μυραλοι-
φῆσαι (63) τε αὐτὴν λέγει, καὶ ὅτι

χαίτας
Πεξαμένη (64), χερσὶ πλοκάμους ἐπλεξε φαι-
Καλοῦς, ἀμβροσίους
[ροῦς,

ὃ καὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐγκωμίων ἄξιον. Ἄξιόν γε
μὴν, εἴπερ ὁ λόγος (65) ἐπὶ τὸν Δία, πολλῶν, ἂν τις
εἴποι (66), τῶν Δίωνι (67) παρεωραμένων· μᾶλλον
δὲ ἂ καλῶς ἐκείνος εἰδὼς, οὐκ εἰδέναι προσεποίησατο,

Ἐγὼ δὲ καὶ οἶδα ταυτὶ, καὶ οὐκ ἄγω γε [τὰ] ψευ-
 δῆ (68) διὰ τὴν ὑπόθεσιν, οὐδ' ἂν συγχωρήσαιμι κο-
 μήτην εἶναι τινα τῶν οἰκούντων τὸν οὐρανόν. Κοινὸς
 ὁ λόγος περὶ τε τῶν ἀβρέων καὶ θηλειῶν (69) · ὡς
 οὐδὲν γε τῆς ἐν ἄστροις Ἀφροδίτης (70) ὁ Ζεὺς
 ἀκριθέστερος εἰς σφαιρικὴν ἐπιφάνειαν (71). Εἴρηται
 δὲ οὕτω καὶ περὶ τοῦ Διὸς (72), ὃν κορωνίδα τῷ λόγῳ
 Δίων ἐπέθηκεν, ὡς ἂ Ὀμήρῳ θεολόγηται (73), τὰ
 μὲν πολλὰ πρὸς δόξαν ἐστίν, ὀλίγα δὲ πρὸς ἀλήθειαν.
 Ἐν δὲ τί (74) καὶ τοῦτο πρὸς δόξαν ἐστίν, αἱ ῥων-
 νύμεναι τρίχες ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς (75) καὶ
 συγκινοῦσαι τὸν οὐρανόν, ὃ τοῖς πλήθεσι καὶ τοῖς
 ἀγαλματοποιοῖς συνεχώρησεν. Ὀμήρου τοίνυν καὶ
 Λακεδαιμονίων ἐξηρημένων, οὐδὲν ἔτι μέρος (76)
 ὑπολείπεται τῷ λόγῳ τῷ Δίῳ. Ἀλλὰ καὶ τούτων
 προσόντων, ὅπερ (77) ἐλέγομεν, οὐκ ἔσθ' ὃ τι καὶ
 περὶ φύσεως εἴρηκε τῶν τριχῶν, οὐτ' οἰκοθεν ἐξευ-
 ρῶν, οὔτε παρὰ τούτων λαθὼν · οὐχ ὃ τί ποτέ εἰ-
 σιν (78), εἶπεν · οὐχ ὅποιον, ἐδίδαξεν · οὐχ ὡς ἀγα-
 θόν εἰσιν οἷς ἂν ὑπάρξωσιν, ἔδειξεν · οὐχ ὡς κακὸν
 οἷς οὐ πάρεσιν. Ὁ δὲ λόγος οὗτος αὐτὰς (79) τῶν
 πραγμάτων τὰς οὐσίας ἐξητακῶς, φαλάκραν μὲν
 θεῖον οὔσαν ἐξεῦρεν, καὶ τοῦ θεοῦ συγγενῇ, καὶ τέ-
 λος τῆς φύσεως, καὶ σηκὸν ἀντικρυς ᾧ φρονοῦμεν
 θεῷ, ἄλλα μυρία καὶ περὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἀγασθὰ
 καθ' ἕκαστον ἐπεξιὼν, ὅπως τε ἔχει, καὶ διὰ τί · ὡς
 οὐδὲν ὃ τι καὶ δίχα λαμπρᾶς αἰτίας προήνεγκεν (80).
 Θριξὶ δὲ πέφηνεν ἅπαντα τὰναντία τούτων ὑπάρ-
 χοντα, ἀλογία, καὶ ζῶα (81), καὶ πᾶν ὃ τι τῆς ἐναν-
 τίας τῷ θεῷ μερίδος ἐστὶ. Πεφήνασιν ἀθέρες τινὲς
 οὔσαι τοῦ ζώου (82) καὶ περικάρπια, παίγνια φύσεως,
 ὕλης ἀτελοῦς ἐξανθήματα (83).

κα'. Προσῆκειν δὲ οἷμαι κατὰ γένος τε καὶ κατ'
 ἐπιτήδευμα διελέσθαι τοὺς ἄνδρας (84), οὓς ὅδε τε κά-
 κεινος ὁ λόγος ἐνεκωμίασεν (85). Οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τῶν
 φιλοκόμων εἰσὶν οἱ μοιχοί. Καὶ γὰρ Ὀμηρος (86)
 ἐχόμενον τοῦ κέρα ἀγλαοῦ τὸν παρθενοπίπαν (87)
 ἐποίησεν (88), ὡς ἐπὶ διαφθορᾷ γυναικῶν ἡγλαῖσμέ-
 νης τῆς κόμης · καὶ μοιχὸς ἐστὶν αὐτὸς οὗτος (τὰ
 κράτιστα μὲν οὖν τῶν μοιχῶν [89]), εἰς ὃν ἀπέρρι-
 πται τοῦνειδος (90). Ἐν μὲν δὲ (91) τοῦτο γένος ἐπι-
 βουλότατον, καὶ εἴσω τοῦ τεύχους τῶν ὁμοφύλων (92)
 πολεμιώτατον. Ὡν γὰρ, ἵνα μὴ βιασθεῖεν, προκιν-
 δυνεύομεν στρατευόμενοι, θυγατέρων λέγω καὶ γυ-
 ναικῶν, ταύτας, ἂν οὕτω τύχη (93), μεираκιον εὐ-
 πάρυφον ἄγει λαθὼν οἱ γῆς καὶ θαλάττης (94) βού-
 λεται · εἰ δὲ μὴ γῆς ἢ θαλάττης, ἀλλὰ γωνίας ἢ σκό-
 του (95). Καίτοι δοριαλώτου μὲν γυναικὸς (96) καὶ ἡ
 γνώμη τῷ γεγαμηκότι συμμείνειεν · ὁ δὲ μοιχὸς
 αὐτὸ τοῦτό ἐστιν, ὃ καὶ πρῶτον (97) ἐσύλησε τῆς
 ψυχῆς τοῦ συνωκηκότος τὴν εὐνοίαν, ὥστε μὴ ἐξ
 ἡμισείας (98) τάνδρῃ γεγονέναι τὴν τοῦ γυναικὸς ζη-
 μίαν. Εἰκότως οὖν ἐπ' αὐτοῖς οἱ μὲν νόμοι τοὺς δη-
 μίους ὁπλίζουσιν (99), οἱ δὲ κηπουροὶ τὰς Ἀττικὰς
 ραφανίδας φυτεύουσιν, αἷς εὐθύς, ἐπειδὴν ἀλῶ τις,
 τιμωρίας ἀπάρχονται (1). Ἐν μὲν δὲ (2) τοῦτο
 τοιοῦτο γένος, ὃ συχνὰς μὲν οἰκίας ἀναστάτους ἐποίη-

A nesciret, dissimulavit. Mihi vero et hæc perspecta
 sunt, et falsum nihil a me ad propositum dictum
 est; neque ullum inter eos qui in cælo degunt,
 comatum esse concesserim. Eadem marium, atque
 seminarum ratio est. Etenim Jupiter non est Vene-
 ris stella, quod ad sphaericam superficiem atti-
 net, perfectior. Ita vero etiam de Jove dictum est,
 quem velut coronidem orationi suæ imposuit Dio.
 Nimirum quæ de diis ab Homero tradita **84** sunt,
 ex opinione multa sunt hominum, pauca ex rei
 veritate dicta. Unum igitur eorum quæ ex opinione
 dicuntur, est agitata Jovis cæsaries, cælumque
 ipsum una concutiens: id quod vulgo et statuariis
 indulsit. Quamobrem Jove et Lacedæmoniis remo-
 tis, nulla jam Dionis orationi pars est reliqua.

B Quæ quamlibet suppetant, nihil tamen, ut mox di-
 cebamus, de natura capillorum dixit, quæ per sese
 excogitasset, aut ex illis ipsis arcessivisset: non
 quid tandem ii sunt, aut cujusmodi, aperuit; non
 iis aut bonum esse qui habeant, aut malum esse
 qui careant, probavit. Nostra autem hæc oratio in
 ipsas rerum naturas inquirens, calvitium quidem
 divinam esse rem, diisque ipsis cognatam esse re-
 perit; naturæque finem, ac Dei illius quo sapimus
 templum: sigillatim infinita alia corporis animique
 bona percensens, quomodo se habeant, et cujus
 rei gratia. Neque quidquam absque luculenta et
 illustri ratione propositum est. Capillis vero con-
 traria inesse omnia deprehensum est, rationis in-
 opiam, animalia, ac quidquid aliud contrariæ Deo
 sortis est. Deprehensum est præterea, velut aristas
 eas animalis esse, et integumenta frugum, natu-
 ræ ludicra, sive materiæ imperfectæ ac rudis
 eruptiones.

21. Sed jam e re nostra futurum arbitror, si
 homines ejusmodi secundum genus ipsum ac stu-
 dia distinguamus, quos et hæc nostra, et alterius
 commendavit oratio. Igitur a comæ studiosis
 adulteri sunt. Homerus enim puellarum deceptor
 comæ nitidioris amantem proxime subjecit: quasi
 ad mulierum corruptelam ornaretur coma, et adul-
 ter is ipse est, adulterorumque omnium facile
 princeps, in quem probrosum istud convicium jaci-
 tur. Unum vero genus hominum maxime suspe-
 ctum est, intraque muros omnium ejusdem gene-
 ris infestissimum. Nam pro quibus nos ne vim
 patiantur expeditione facta periclitamur, natis,
 inquam, et uxoribus: easdem, si casus tulerit,
 adolescens aliquis elegantioris cultus quocunque
 libuerit terra marique raptas facile abduxerit:
 aut nisi terra marique, at in angulo aliquo tene-
 brisve potietur. Atqui bello capta uxore, eadem in
 conjuge charitas perseverare potest; ab adultero
 autem omnis est primum e virorum animis subiecta
 benevolentia: **85** adeo ut non dimidiata viris sit
 uxorum jactura; meritoque legibus in eos armen-
 tur carnifices, olitores vero Atticos raphanos se-
 rant, quibus simul deprehensus est aliquis, in eum
 animadvertunt. Una igitur hæc est hominum natio,

qua infinitæ subversæ sunt familiæ, nonnullæque A itidem civitates, eademque adulterii occasio continentes duas collatis inter se signis commisit, et Græcos ad expugnanda Priami sceptræ concitavit. Est autem altera multo quam illa deterior, quæ Alexandrum nobis adulterii nomine fecit infamem; unde Clisthenæ et Timarchi primum celebres, cæterique, quibus venalis argento sui corporis species; aut nisi argento alia tamen aliqua re; vel si nulla prorsus, at execrandæ saltem libidinis gratia: unoque verbo effeminati omnes fucato comæ nitore delectantur. Ac palam quidem ii qui in lupanari prostant, quanquam hi sese victores putent, quasi hoc maxime modo muliebre genus imitari possint. Qui autem clam nequissimus est, palam tamen vel ipsum facinus ejuraverit, nec alio Cotyttonis sese sacrorum participem ac sodalem esse indicio demonstrat, si hoc solum deprehendatur, capillos ab eo magni fieri, ut delibutos habere velit, et in cincinnos intorqueat, hoc statim obvium dictu cuivis est, hominem eum Chiorum deæ, et Ithyphallorum orgia celebrasse. Enimvero Pherecydes veste faciem obumbrans, « de cute, » aiebat, « manifestum est, » digitoque morbum indicabat; nos vero adolescentem pathicorum modo muliebria appetentem capillis significamus.

22. Quod si sapiens dictum proverbium est: quidni enim sapiens sit, cum de iis ita sentiat Aristoteles, vetustioris philosophiæ in maximis hominum ruinis intercidentis reliquias esse, et monumenta ob brevitatem ac scitam elegantiam servata? Proverbium igitur hoc est, sententiaque, C cujus dignitas ab ejusdem ipsius est, unde emanavit, vetustate philosophiæ; adeo ut gravi ex ea trucique sit aspectu. Multo quippe veteres quam nos in veritate indaganda solertiores fuerunt. Quodnam ergo istud proverbium est?

Nullus comatus, qui non.

Tu porro ad trimetri sonum extremum, carminis accommoda. Neque enim unquam gravem istam rem, nomenve pronuntiavero. Recte sane quod tute ipse illud accommodasti. Ecquid igitur tibi videtur? **86** Papæ! O miram veritatem! oraculum procul dubio est. Porro hujus veritas per se quidem manifesta est: at quam multos habet testes, tam eos qui nunc utuntur, quam qui olim usi sunt! Quod enim immortalia facit proverbia illud ipsum est, usus eorum qui hæc usurpant assiduus, quos in memoriam revocant res ipsæ. Nam quæ quotidianis eventibus observantur, in testimonium adducunt, ipsisque exemplis testimonio sunt.

23. Verum quamvis ista sese hoc modo habeant, nihilominus Dio comæ patrociniū admirabili quadam oratione edidit. Quid ergo Platone id evincente opus est, cum rhetorice fucandi, lenociniique aptandi ars ab eo oratore sit effecta? Non tu vero credideris capillorum tinctorum multo amabiliore ac gratiore comas reddituros, postquam homo lingua Græcus in theatro rem ejusmodi commendavit? Enimvero maximas, ut opinor, pro hac oratione gratias habi-

σεν (3), ενίας δὲ ἤδη καὶ πόλεις· καὶ τοῦ συρρά-
γῃναι (4) τὰς ἡπείρους ἀλλήλαις, καὶ διαβῆναι τοὺς
Ἕλληνας ἐπὶ τὰ Πριάμου σκῆπτρα μοιχεία γέγονε
πρόφασις. Ἐτερον δὲ, ὃ τοῦτου πολὺ χειρόν ἐστιν (5),
τοῦ τὸν Ἀλέξανδρον ἡμῖν ἀναδείξαντος, ὅθεν οἱ
Κλεισθέναι (6) καὶ Τίμαρχοι, καὶ πάντες οἱ πρὸς
ἀργύριον τὴν ὥραν διατιθέμενοι (7)· καὶ εἰ μὴ πρὸς
ἀργύριον δὲ, ἀλλὰ πρὸς ἄλλο τι· καὶ εἰ μὴ πρὸς
μηδοτιοῦν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξάριστον ἡδονὴν (8)· καὶ
καθάπαξ (9) οἱ θηλυδρίαι, τριχοπλάσται πάντες εἰ-
σίν. Ἀλλ' οἱ μὲν ἐπὶ τῶν οἰκημάτων (10) ἀντικρυς
οὔτοι· καίτοι νικᾶν νομίζουσιν, ὡς ταύτῃ μάλιστα
τὸ θῆλυ τοῦ γένους ἐκμιμησόμενοι. Ὅστις (11) δὲ
λάβρα μὲν ἐστὶ πονηρὸς, δημοσίᾳ δὲ κἄν ἐξομώ-
σαιτο, καὶ οὐδὲν ἄλλο παρέχεται γνώρισμα τοῦ θια-
σώτης εἶναι τῆς Κότυος (12)· ἀλλ' εἰ μόνον ἐν τοῦτο
φανείη, περὶ πλείστου (13) τὰς τρίχας ποιούμενος,
ὡς ἐναλείφειν τε αὐτὰς καὶ διατιθέσθαι κατὰ βοστρύ-
χους, εὐθύς ἅπασι πρόχειρον (14) λέγειν, ὅτι ἄν-
θρωπος οὗτος τῇ Χίων θεῷ καὶ τοῖς Ἰουφάλλοις
ὠργίακεν. Ὁ μὲν γὰρ Φερεκύδης (15) θοιμάτιον
ἐπιηλυγασάμενος, Χρῶ δῆλον, ἔφη (16), καὶ δακτύλῳ
τὴν νόσον (17) ἐδείκνυεν· πασχητιῶν (18) δὲ μειρά-
κιον ταῖς θριξὶ σημαίνόμεθα (19).

κβ'. Εἰ δὲ καὶ ἡ παροιμία σοφόν (20)· πῶς δ' οὐχὶ
σοφόν (21), περὶ ὧν Ἀριστοτέλης φησὶν, ὅτι πα-
λαιᾶς εἰσι φιλοσοφίας ἐν ταῖς μεγίσταις ἀνθρώπων
φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα, περισωθέντα
διὰ συντομίαν καὶ δεξιότητά; Παροιμία δὲ ἡ (22)
καὶ τοῦτο, καὶ λόγος ἔχων ἀξίωμα τῆς ὅθεν κατ-
ηγέθη φιλοσοφίας τὴν ἀρχαιότητα (23), ὥστε βόειον
ἐπιβλέπειν αὐτῇ. Πάμπλου γὰρ οἱ πάλαι τῶν νῦν εἰς
ἀλήθειαν (24) εὐστοχώτεροι. Τίς οὖν ποτ' ἐστὶν (25)
ἥδε, καὶ τί βούλεται (26);

Οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ (27).

Τὸ δὲ ἀκροτελεύτιον αὐτὸς σὺ πρὸς τὴν ἡχὴν (28) τοῦ
τριμέτρου συνάρμοσον· οὐ γὰρ ἔγωγε φθέγγομαι τὸ
δεινὸν ἐκεῖνο (29), καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα. Εὐγε, ὅτι
συνήρμωσας (30). Πῶς οὖν, τί σοι φαίνεται (31); Βαβαῖ
τῆς ἀληθείας (32)! χρησμὸς γὰρ ἀντικρυς (33).
Δήλη (34) μὲν δὴ καὶ αὐτόθεν· ἀλλὰ καὶ ὅσους ἐφέλα-
ται (35) μάρτυρας, τοὺς τε νῦν χρωμένους αὐτῇ, καὶ
τοὺς ὅσοι προλαβόντες (36) ἐχρήσαντο· τὸ γὰρ ἀ-
θανατίζον (37) τὰς παροιμίας αὐτὸ τοῦτό ἐστιν, ἡ
συνέχεια τῶν χρωμένων (38), οὓς ἐφ' ἑαυτῶν ὑπομι-
μνήσκει τὰ πράγματα· ὁρώμενα γὰρ (39) ἐπὶ τῶν
ἐκάστοτε συμβαινόντων μαρτύρονται καὶ μαρτυροῦσι
τοῖς παραδείγμασιν.

κγ'. Ἀλλὰ καίπερ τούτων οὕτως ἐχόντων (40),
Δίων θαυμαστὸν οἶον (41) ὑπὲρ κόμης λόγον ἐξ-
ήνεγκε (42). Τί οὖν ἐτι δεῖ Πλάτωνος ἐξελέγχοντος (43),
ὀπηνίκα κομμωτικὴν ἀντικρυς ὁ ῥήτωρ ἀπέφηεν (44)
τὴν ῥητορικὴν; ἢ σὺ δοκεῖς (45) τοὺς τριχοδάπτας
ἐρασμιωτέρας ἂν ἀποφῆναι τὰς τρίχας, ἀνδρὸς Ἐλ-
ληνος τὴν φωνὴν (46) ἐπὶ θεάτρῳ (47) τὸ κτῆμα
ὑμνήσαντος; Πολλὴν οἶμαι τοὺς ἐν τοῖς Κυβελίαις
αὐτῷ τοὺς κατεαγότας (48) ὑπὲρ τοῦ λόγου χάριν

εἰδέναι, καὶ ὅστις ἀδίκους ὀφθαλμοῖς ὄρᾳ (49) τὴν τοῦ γείτονος, ὧν ἐκάστου τὴν κεφαλὴν ὥσπερ μύρῳ τῷ λόγῳ κατήντησε. Ζηλοῦσθαι γὰρ ἀνάγκη τὸ δημοσίᾳ τιμώμενον (50), ὅταν μάλιστα τύχῃ (51) δόξαν ἔχων ὁ τοὺς ἐπαίνους διατιθέμενος (52). Οὗτος μὲν οὖν κἂν αὐξήσειεν (53) ἡμῖν ἐν τῇ πόλει τὸν τῶν ἐξωλεσμάτων κατάλογον. Φαλάκρα δὲ ἄρα (54) ποῖα ἅττα γένη τούτοις ἀντιπαρέχεται; Τίνας ἡμεῖς ἀνδρας ἀντὶ μοιχῶν ἐπηνέσαμεν; Ἀφ' ὧν εἰσιν ἐν μὲν τοῖς τεμένεσι τῶν θεῶν, ἱερεῖς καὶ προφῆται καὶ ζάχοροι (55)· ἐν δὲ τοῖς διδασκαλείοις (56), διδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοί· στρατιωτικῶν δὲ ταγμάτων ἐν ὑγιαίνουσι πράγμασιν, οἱ στρατηγοί τε καὶ οἱ ταξιάρχοι (57)· ἀπανταχοῦ δὲ, οἱ πλείω νοῦν ἔχειν ὑπὸ τῶν πολλῶν (58) ἀξιούμενοι. Οἶμαι δὲ ἐγὼ καὶ τὸν ἀοιδὸν (59), ὃν Ἀγαμέμνων τῇ Κλυταιμνήστρᾳ μελεδωνὸν ἀπολέλοιπεν, τοῦ καθ' ἡμᾶς εἶναι γένους· κομήτῃ γὰρ οὐκ ἂν ποτε γύναιον ἐκ διαβεβλημένης οἰκίας (60) ἐπίστευσεν. Μέγα δὲ καὶ οἱ ζωγράφοι παρέχονται τῷ λόγῳ τεκμήριον (61), ὅταν μὴ πρὸς ἀρχέτυπον γράφωσιν (62), ἀλλ' ἐπ' αὐτοῖς τις προσποιήσεται μορφὴν ἐξευρεῖν (63), ἐπιτηδεύματι πρέπουσαν· τούτοις γὰρ ἂν μὲν τις ἐκδῶ (64) μοιχὸν ἢ κίναιδον (65) ἐν πίνακι γράψαι, κομήτην ἀπολαθὼν ἀπέχει τοῦπίταγμα (66)· ἂν δὲ φιλόσοφον ἐπαγγείλῃς (67) ἢ ζάχορον (68), μέλλει τις ἐστάναι φαλακρὸς ὑπόσεμνος ἐν τῷ πίνακι. Τοῦτ' (69) γὰρ ἐστὶ τοῦπίσημον τοῦ νομίσματος.

natum accipiens, habet quod præceperat. Sin in tabella stabit, auctoritatis ac gravitatis aliquid præ se ferens. Ejusmodi enim est numi hujus insigne.

κδ'. Φιλοσόφοις οὖν καὶ ἱερεῦσι καὶ τοῖς σωφρο- νικοῖς ἅπασι γένεσιν ἐχαρισάμην τὸν λόγον (70), ᾧ τὰ τε πρὸς τὸ θεῖον εὐσέβηται (71), τὰ τε πρὸς ἀνθρώπους εὖ συμβεβούλευται. Κἂν μὲν ἐξενεχθεῖς εἰς τὸ κοινὸν (72), εὐδοκιμήσῃ παρὰ τοῖς πλήθεσιν (73), ὥστ' ἤδη τοὺς φιλοκόμους (74) αἰσχυνθέντας, αὐτοὺς μὲν ἐπιτηδεῦσαι μετριοτέραν κουράν καὶ σῶφρονα (75), μακαρίσαι δὲ οἷς ὑπάρχει μηδὲ ζεῖσθαι κουρέως (76), οὐκ ἐμοὶ χάριν ὑπὲρ τούτων ἰστέον· ἀλλ' ἔστω καὶ τοῦτο τῆς ὑποθέσεως, δι' ἣν ὁ φαυλότατος εἰπεῖν (77) παρὰ τὸν ἄριστον (78) εἶναι τις (79) ἔδοξεν· εἰ δὲ μὴ πείθω λέγων, ἐνταῦθά τις ἂν τοῦμδν (80) αἰτιάσαιτο, ὅτι μηδὲ μετὰ τῶν πραγμάτων ἀντέσχον ψιλῇ τῇ χάριτι Δίωνος. Εἴη (81) δὲ τῆς τῶν πολλῶν ὠφελείας εἶνεκα (82) καὶ τόνδε τὸν λόγον ἀνειληφθαι ταῖς χερσίν (83)!

turi sunt, qui in Cybeles sacris versantur, eumbe fractique homines : tum quisquis iniquis oculis vicini uxorem intuetur ; quorum uniuscujusque caput, quasi unguento, ita oratione perfudit. Magni quippe fieri oportet quod publice laudatur et honore afficitur, præsertim si is nominis gloriam insignem habeat, qui laudandum id suscepit. Nobis itaque ille in civitate perditissimorum hominum numerum auctiorem redditurus est. Calvitium autem quæ tandem illis altera ex parte opponit hominum genera? Quinam a nobis adulterorum loco viri laudati sunt? Ii nempe, ex quibus in deorum templis sacerdotes, et prophetæ, ædificique fiunt; in litterariis ludis præceptores ac pædagogi; in militari acie, si integræ sint, recteque se habeant res, imperatores et ordinum ductores : ubique vero, qui sagacitate ac prudentia cæteris antecellere a plerisque judicantur. Ego vero cantorem cum arbitror, cui Clytæmnestræ ab Agamemnone cura commissa est, ex nostro fuisse genere. Comato enim haud unquam mulierem ex infami familia credidisset. Præterea magnum sermoni nostro confirmando a pictoribus indicium præbetur, si non ad archetypum exemplarque pingant, sed ab aliquo iisdem permittatur, ut formam studio ac moribus excogitent uniuscujusque consentaneam. Nam si quis mœchum aut cinædum in **87** tabella pingendum locaverit, crinitum aliquem, et cinctum philosophum aut sacerdotem locaveris, calvus

24. Quamobrem de philosophis, sacerdotibus, temperantibusque omnibus bene sum hac oratione meritis; in qua et religiose quæ ad deos attinent tractantur, et hominibus optimo consilio subvenitur. Quod si publicata apud vulgus gloriam et splendorem adepta fuerit, ita ut comæ studiosi pudore affecti ad temperatiorem modestioremque tonsuram seipsos traducant, eosque beatos prædicent, quibus neque tonsore opus est; mihi quidem gratiæ pro his nullæ debentur, sed argumento id acceptum ferendum est, per quod is etiam qui ad dicendum ineptissimus est, cum eloquentissimo homine collatus non contemnendus est visus. Sin nemini hac oratione persuadeo, merito id mihi aliquis vitio vertet, qui vel materiæ ubertate fretus, nudæ Dionis eloquentiæ gratiæque resistere non potuerim. Utinam vero hæc in plurimorum utilitatem nobis assumpta in manus fuerit oratio!

MONITUM IN LIBRUM SEQUEM.

Libri de Providentia magna ex parte figurati sunt, et sub Ægyptiorum fabula Romani statum imperii, cujusmodi potissimum in Oriente sub Arcadio fuit, oblique perstringunt. Etenim Scytharum, hoc est Gothorum, per id tempus nimia erat et formidolosa potentia: quod in oratione *De Regno* coram imperatore ipso questus est: adeo ut non modo civitatis, sed etiam imperii propemodum essent participes: cum et consulatus ac reliquarum dignitatum honores caperent; et utriusque militiæ præfecturas et bellicæ rei summam administrarent. Testatur hoc Zosimus cæterique, qui ætatis illius historiam scriptis prodidere. Præsertim vero quæ de Gaina, Gothorumque prodizione, ac Constantinopolitano tumultu ibidem leguntur, ad argumentum operis pertinere arbitror. Confer cum hac Synesii fabula, et libro maxime secundo, quæ de Tribigildo et Gaina Zosimus lib. v, Claudianus lib. II, in *Eutrop.*, Orosius lib. VII, Soerat. lib. VI; Sozom. VI; Prosper, Marcellinus in *Chronicis* retulere, de quibus, sicubi occasio se dabit, sparsim admonebimus.

(Textum contulimus cum recensione nova quam instituit Joan. Georg. Krabinger, bibliothecæ Regiæ Monacensis custos, in libro cui titulum fecit: *Synesios des Kyrenaeers Ægyptische Erzählungen über die Vorsehung, griechisch und deutsch*. Sulzbach 1835, 8. Mss. viginti sex adhibuit, quorum seriem hic ascribere operæ pretium ducimus. EDIT.)

A. — CODICES MANUSCRIPTI.

I. Monacenses.

Nº 476, charta bombycina, sæc. XIII, in-quarto, foliis constans 106 (v. Hardtii Catal. codd. mss. Græc. Biblioth. Reg. Bavar., t. V, p. 6 sqq.).

Nº 481, charta bombycina, sæc. XIV, in-quarto, foliorum 220 (v. Hardt. tom. V, p. 27 sqq.).

Nº 29, chartaceus sæc. XVI, in-folio, foliis constans 415 (v. Hardt. t. I, p. 162).

Nº 87, chartaceus sæc. XVI, in-fol. 380 foliorum (v. Hardt. t. I, p. 485 sq.).

His omnibus codd. mss. conferendis Editor ipse operam navavit.

II. Quatuor, quos Bibl. Paris. asservat, codd. antiquissimi.

Cod. Coislin. nº 249, pergam. sæc. fere X, 168 fol. (v. Montefalc. Biblioth. Coislin., olim Segueriana, p. 302 sqq.).

Cod. Reg. nº 1039, pergam. sæc., ut videtur, XII (catal. codd. mss. Bibl. Reg. t. II, p. 206).

Cod. Reg. nº 1038, chartaceus XIV, ut videtur, sæc. (v. Catal. cit. t. II, p. 205 sqq.).

Cod. Reg. nº 1040, charta bombyc. (secundum Catal.; ut autem Imman. Bekker (Plat. Dial. p. I, t. I, p. X) chart. vulg. in-quarto, 264 foliorum), exaratus Constantinopoli an. 1525, dein ex illa urbe Parisios translatus.

Hos codd. Phil. Le Bas, mihi amicissimus, conferendos curavit; Coislinianum jam prius Walz, profess. Acad. Tubing., inspexerat.

III. Cod. Pirckheimerianus.

Hic codex Pirckheim. olim cl. v. Joach. Camerario fuerat communicatus; quo inspecto Es. Rudingerus, ipsius gener, hæcce scripsit in præfatione p. 39, quam eidem operi a se in Latinum translato præmisit:

« Hic (Joachim Camerarius) inter alia argumenta affectionis erga me et spei suæ quodam tempore eum librum mihi dedit, quem per otium in Latinam linguam converterem. Non habebat liber annotatum nomen auctoris: Joachimus autem, etsi primum de aliis suspicabatur, postea tamen de filo epistolarum hujus, quas Aldus quondam edidit, Synesii esse deprehendit. Eratque exaratus ab aliquo ex recentiore genere librariorum. Nam neque litteræ erant scitæ: et ductus atque compositio ejusmodi, ut a veteris scripturæ exemplis admodum recederet, et lectio operosa fieret et difficilis. Tantum etiam mendorum inerat, ut ab eruditione quoque imparatiorem, nequaquam certe diligentem scribam illum fuisse manifestum fieret. »

Equidem lectt. varr., quas Rudingerus ex illo codice summa cura collato dedit, in meum usum converti.

IV. Codex Rehdigerianus.

Nº 88, chartaceus, sæc. XV in-folio minori, 165 foliorum. V. A. W. J. Wachleri: *Th. Rehdiger und seine Bibliothek in Breslau*, p. 49 sq. Hic codex quem, rogatu prof. Unterholzneri, magistratus Vratislavenensis mihi Monachii degenti communicari permisit, fusius descriptus est in præfatione quam habes in *Xenophonte Ephesio* a me translato. Et quidem iste codex in eo a cæteris omnibus differt mssptis, quod narrationes Ægyptiacæ ibi non minus mendosæ exhibentur quam in editionibus Turnebiana Petavianaque; attamen plures offert haud spernendas lectiones

V. Codex Vindobonensis.

Cod. philos. 38 chartaceus XV sæc., in folio (v. Lambeccii Commentar. Biblioth. Cæsar. Vindob. edit. alt., studio et opera Ad. Fr. Kollar, t. VII, p. 76 et 82 XIV), cujus variantes lect. Barthol. Kopitar, cæs. bibl. Vindob. custodi debeo.

Præter hos, quos hucusque citavi, undecim codd. mss., eorum quoque quos citabo, specimina mihi sunt communicata.

I. *E codice Ambros.-Mediolanensi.*

Cod. L, 44, chartaceus in-quarto, a me per A designatus; cujus sicut aliorum aliquot codd. variantes Massmann, acad. Monac. prof., dum Italiam doctam perlustraret, benigne excerpit.

II. *E duobus antiquissimis Biblioth. Med.-Laurentianæ codd.*

1) Plut. 55, cod. 6 pergam., sæc. xi, in quarto, 56 foliorum (v. Bandini Catal. codd. mss. Græc. Bibl. Med.-Laurent. Tom. II, p. 244).

2) Plut. 80, cod. 49 pergam., xii sæc., in quarto, 247 fol. (v. Bandini, tom. III, p. 208). Ex his primum inde ab initio usque ad μόλις μὲν, ἀλλὰ, et p. 19, l. 3 r. R. Dietz, prof. med. Regim., contulit; utrumque inde a p. 59, l. 8 sqq. Massmann noster an. 1833 exploravit.

III. *E codice Barberino Romæ n. 286, chartaceus xiii aut xiv sæc., in-8°.*

Phil. Le Bas an. 1827, dum Romæ morabatur, usque ad p. 27, l. 9 contulit, Massmann ad finem usque continuavit.

IV. *E sex codd. Vaticanis.*

1) Cod. 64, n° 379, prius 9, pergam. in folio.

2) Cod. 91, chartaceus in-fol.

3) Cod. 92, chartaceus in-8°.

4) Cod. 94, olim 992, chartaceus in-quarto min.

5) Cod. 435, olim 857, ex libris Maximi confessoris, chartaceus in-fol.

6) Cod. 1354, ex libris Fulvii Ursini, pergam. in quarto. N° 91 inde a p. 59, l. 8 ad finem usque collatum habes; cæterorum loci aliquot gravissimi excerpti ab amico Massmanno. Cod. 92 inde ab initio usque ad p. 14, l. 5- ἀναδειχθέντος idem Phil. Le Bas trutinavit, ultra examinaturus, nisi morbus avocasset.

V. *E cod. Venetiano Bibl. S. Marci.*

N° 264, charta bombyc. xiv sæc. in-quarto maj., 565 fol. Collatus, rogante Massmanno, a D. E. Heimbachio, v. cl. inde a p. 59, l. 8. ad finem usque.

VI. *E codice Matritensi.*

N° 69, chartaceus e medio fere sæc. xiv, in quarto, 186 fol. (v. Reg. Bibl. Matrit. Codd. Græc. mss. apud Iriarten p. 247 sq.).

VII. *E Codd. Baroccianis in Bibl. Bodleiana Oxonii.*

N. 56, 159 et 219, omnes chartacei sæc., xv in-8, collati in meum usum a viro docto Oxoniensi.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Η

ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ

—

SYNESII

DE PROVIDENTIA LIBER,

SIVE ÆGYPTIUS.

—

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

A

88 PRÆFATIO.

Γέγραπται μὲν ἐπὶ τοῖς Ταύρου παισὶ (1), καὶ τότε πρῶτον μέρος, τὸ μέχρι τοῦ κατὰ τὸν λύκον αἰνίγματος, ἀνεγνώσθη καθ' ὃν μάλιστα καιρὸν ὁ χεῖρων ἐκράτει (2), τῇ στάσει περιγενόμενος. Προσ-

Scripta quidem est sub Tauri filiis prima nujus operis pars, et adusque lupi ænigma perlecta, quo potissimum tempore is qui deterior erat, excitata seditione prævalebat. Quod autem sequitur de iis

DION. PETAVII NOTÆ.

(1) Ἐπὶ τοῖς Ταύρου παισὶ. Taurus iste nescio an idem sit qui cum Florentio consulatum gessit sub Constantino, Constantio et Constante imp., apud Cassiod. in Chron. Meminit et Tauri noster epist. 21, Ἀσπάζομαι διὰ τῆς σεμνοτάτης φωνῆς τοῦ πατρὸς τὸν νέον Ταύρον, τὰς ἀγαθὰς Ῥωμαίων ἐλπί-

δας. Ammianus quoque sub initium lib. 2: Dein Taurum ex præfecto præt. in exsiliū egere Vercellam.

(2) Ὁ χεῖρων ἐκράτει. Χεῖρων frustra hic majuscula littera scriptum, imposuitque Cornario, qui Chironem aliquem significari arbitratus est.

quæ post reditum acta sunt, priori illi attexuimus, flagitantibus optimis viris, ne mutilum ac mancum corpus in sola calamitatum narratione consisteret, sed quoniam quæ a Deo prædicta erant in eodem argumento perfici videbantur, uti meliorem etiam illorum fortunam pertexeremus. Itaque mæditata jam et inchoata tyrannidis eversione una cum rebus ipsis progressa est oratio. Operæ pretium est autem id in ea impensius admirari, tam diversis propositis ejusdem rei tractationem sufficere potuisse. Etenim infinita propemodum dogmata a nemine in hunc usque diem definita in hac fabula considerationis locum habuerunt, singulaque sunt accurate discussa: tum vitarum genera in eo describuntur, quæ vitii esse possunt ac virtutis exempla: præsentiumque rerum in hoc opere historia continetur, et ad utilitatem perpetuo fabulæ hujus varietas refertur.

υφάνθη δὲ τὸ ἐπόμενον μετὰ τὴν χάθοδον τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν αἰτησάντων, μὴ κολοβὸν ἐπὶ τῶν ἀτυχημάτων μεῖναι τὸ σύγγραμμα· ἀλλ', ἐπεὶ τὰ προηγορευμένα κατὰ θεὸν ἐδόκει περαίνεσθαι, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ ταῖς βελτίοσιν αὐτῶν τύχαις ἐπεξελέσθην. Πραττομένης οὖν ἤδη τῆς τυραννικῆς καθαιρέσεως, συμπροῆλθεν ὁ λόγος τοῖς πράγμασιν. Ἄξιον δὲ ἐν αὐτῷ διαφερόντως θαυμάσαι τὸ πολλαῖς ὑποθέσεσιν ἀρκέσαι τὴν μεταχείρισιν. Καὶ γὰρ δόγματα συχνὰ τῶν μέχρι νῦν ἀδιακρίτων χώραν τε εὖρε σκέψεως ἐν τῷ πλάσματι, καὶ ἕκαστα διηκριθῶται, καὶ βίοι γράφονται, κακίας καὶ ἀρετῆς ἐσόμενοι παραδείγματα, καὶ τῶν παρεστώτων πραγμάτων ἱστορίαν ἔχει τὸ σύγγραμμα, καὶ διὰ πάντων ὁ μῦθος ἐξεργασταί, πρὸς τὸ χρήσιμον ποικιλλόμενος.

Αἰγύπτιος ἡ περὶ προνοίας.

Λόγος πρῶτος.

ÆGYPTIUS, SIVE DE PROVIDENTIA.

LIBER PRIMUS.

89 1. Ægyptiorum hæc fabula est. Sapientia B porro antecellunt Ægyptii. Itaque quamvis fabula ista sit, quoniam ab Ægyptiis profecta est, tamen amplius fabula quidpiam majusque significabit. Si vero non illa quidem fabula, sed sacer potius sermo sit, eo dignior fuerit, qui scriptis hominum et sermone commendetur.

Osiris et Typho fratres olim fuerunt, et ex eodem satu editi; at non eadem est animorum corporumque cognatio. Nec enim ab iisdem in terra parentibus ortum habere, sed ex eodem fonte derivari, animorum naturæ consentaneum est, quem universi natura duplicem constituit: est enim lucidus alter clarissimusque; alter obscurus et tenebris obsitus. Hic ex humo manans erumpit, utpote inferne quibusdam quasi radicibus depressus, terrenisque e latebris emergit, si qua divinæ legi vim inferre possit. Ille cœli ex humeris dependet: illinc enim ad terrenam hanc sortem admini-

α'. Ὁ μῦθος Αἰγύπτιος. Περιττοὶ σοφίαν Αἰγύπτιοι. Τάχ' ἂν οὖν ὅδε καὶ μῦθος ὢν, μύθου τι πλεοναίνετοίτο, διότι ἐστὶν Αἰγύπτιος. Εἰ δὲ μηδὲ μῦθος, ἀλλὰ λόγος ἐστὶν ἱερὸς, ἔτι ἂν ἀξιώτερος εἴη λέγεσθαι τε καὶ γράφεσθαι.

Ὁσiris καὶ Τυφὼς ἦσθην μὲν ἀδελφῶ, καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐγενέσθην σπερμάτων. Ἔστι δὲ οὐ μίᾳ ψυχῶν καὶ σωμάτων συγγένεια· οὐ γὰρ τὸ τοῖν αὐτοῖν ἐπὶ γῆς ἐκφυῖναι γονέοιν, τοῦτο προσήκει ψυχαῖς, ἀλλὰ τὸ ἐκ μιᾶς ῥυτῆναι πηγῆς. Δύο δὲ ἡ τοῦ κόσμου φύσις παρέχεται, τὴν μὲν φωτοειδῆ, τὴν δὲ ἀειδῆ· καὶ τὴν μὲν χαμόθεν ἀναβλύζουσιν, ἅτε ἐρριζωμένην κάτω ποι, καὶ τῶν τῆς γῆς χηραμῶν ἐξαλλομένην, εἴ πῃ τὸν θεῖον νόμον βιάσαιτο· ἡ δὲ τῶν οὐρανοῦ νώτων ἐξήπται (3)· καταπέμπεται μὲν γὰρ, ἐφ' ᾧ κοσμήσαι τὴν περίγειον λῆξιν, ἐπιτάττεται δὲ κατιοῦσα (4) διευλαθεῖν, μὴ ἐν ᾧ κοσμεῖ καὶ

DION. PETAVII NOTÆ.

(3) Τῶν οὐρανοῦ νώτων ἐξήπται. Mere istud Platonicum. Cœlestium enim humerorum meminit in *Phædro*, ubi de immortalibus animis loquens, Ἐξω, inquit, πορευθεῖσαι ἐπὶ τῷ τοῦ οὐρανοῦ νώτῳ.

ἰστάσας δ' αὐτὰς περιάγει ἡ περιφέρεια· αἱ δὲ θεωροῦσι τὰ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ.

(4) Ἐπιτάττεται δὲ κατιοῦσα. Vide eundem, et Pindarum *Olymp.*, ode 2.

τάττει τὸ ἄτακτον καὶ ἀκόσμητον, αὐτὴ πελάζουσα αἰσχροὺς τε καὶ ἀκοσμίας ἀναπλησθῇ. Κεῖται δὲ Θέμιδος νόμος ἀγορεύων ψυχαῖς, ἥτις ἂν ὁμιλήσασα τῇ τῶν ὄντων ἐσχατιᾷ τηρήσῃ τὴν φύσιν, καὶ ἀμόλυντος διαγένηται, ταύτην δὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν αὖθις ἀναρῶναι, καὶ εἰς τὴν οἰκείαν ἀναχυθῆναι πηγὴν, ὥσπερ γε καὶ τὰς ἐκ τῆς ἐτέρας μερίδος τρόπον τινὰ ἐξορμησάμενας, φύσεως ἀνάγκη ἐς τοὺς συγγενεῖς αὐλισθῆναι κευθμῶνας.

quemadmodum qui altera ex sorte quodammodo illos recipi naturæ postulat necessitas.

Ἐνθα φθόρος τε, κότος τε καὶ ἄλλων ἔθνεα
[κηρῶν]
Ἄτης ἐν λειμῶνι κατὰ σκότον ἡλάσκουσιν.

β'. Αὗται ψυχῶν εὐγένειαι, καὶ δυσγένειαι, καὶ γένοιτ' ἂν οὕτω συγγενεῖς εἶναι Αἰθύνανδρα καὶ Παρθουαῖον, καὶ γένοιτ' ἂν οὕτως οὖς καλοῦμεν ἡμεῖς ἀδελφοὺς κατὰ μὴδὲν εἶναι τῇ ψυχῶν συγγενείᾳ προσήκοντας, ὅπερ ἐπὶ τοῖν Αἰγυπτίοις παῖδοις εὐθύς τε γε[ι]νομένων ὑπεσήμενε, καὶ τελευτούμενων λαμπρῶς διεδείχθη· ὁ μὲν γὰρ νεώτερος, θείᾳ μοίρᾳ καὶ φύς καὶ τραφεῖς, τὰ τε ἐν βρέφει φιλήκοον ἦν καὶ φιλόμυθον· ὁ γὰρ μῦθος φιλοσόφημα παίδων ἐστίν· καὶ ἐπιδιδούς, ἥρα παιδείας, αἰεὶ τὸν χρόνον ὑπερτεινούσης· τῷ τε πατρὶ τὰ ὦτα ὑπεῖχεν, καὶ ὅτι ἕκαστος εἰδείη σοφόν, περὶ ἅπαντα ἐλιχνέετο, τὰ μὲν πρῶτα σκυλακηδὸν ἀθρόα πάντα ἀξιῶν εἰδέναι, ὥσπερ ἀμέλει ποιοῦσιν αἱ φύσεις, αἱ τὰ μεγάλα ὑπισχνούμεναι· σφαδάζουσι καὶ προεξανίστανται τοῦ καιροῦ, ἥδη τὸ τέλος ἑαυταῖς τὸ ἐραστὸν ἐγγυώμεναι. Ἐπειτα μέντοι πολὺ πρὸ ἥθης ἡσυχαιτέρως τε ἦν εὖ γεγονότος πρεσβύτου, καὶ σὺν κόσμῳ μὲν ἤκουεν· δεῖσαν δὲ ποτε καὶ αὐτὸν εἰπεῖν, ἥ ἀνερησόμενον περὶ ὧν ἤκουσεν, ἥ ἐπ' ἄλλω τῷ, πᾶς ἂν ἐπέγνω διαμέλλοντα καὶ ἐρυθαινόμενον. Καὶ ὁδῶν ἐξίστατο καὶ καθέδρας Αἰγυπτίων τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τρυφὰ παῖς ὢν τοῦ τὴν μεγάλην ἀρχὴν ἄρχοντος. Παρὴν δὲ αὐτῷ καὶ αἰδῶς ἡλίκων, καὶ ἐν τῇ φύσει μάλιστα τὸ ἀνθρώπων ἐπιμελεῖσθαι· ὥστε ἐν ἐκείνῳ τῆς ἡλικίας ὄντος, ἔργον ἦν Αἰγύπτιον εὐρεῖν ἄνθρωπον, ᾧ μὴ ἐν γέ τι ἀγαθὸν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπεπόριστο τὸ μεῖράκιον. Ὁ δὲ πρεσβύτερος, ὁ Τυφῶς, ἐνὶ λόγῳ, πάντα ἐπαριστερος. Σοφίαν μὲν δὴ πᾶσαν, ὅση τε Αἰγυπτία, καὶ ὅσης ὑπερορίου διδασκάλους ὁ βασιλεὺς Ὀσίριδι τῷ παιδὶ παρεστήσατο, ἀπεστυγήκει τε ὅλη γνῶμη, καὶ κατεγέλα τοῦ πράγματος, ὡς ἀργοῦ τε καὶ δουλοῦντος τὰς γνώμας· ὁρῶν δὲ τὸν ἀδελφὸν φοιτῶντά τε ἐν τάξει, καὶ αἰδοῖ συζῶντα, τοῦτο δὲ ᾤετο φόβον εἶναι, δι' ὃ οὔτε πύξ παῖοντά τις εἶδεν, οὔτε λάξ ἐναλλόμενον, οὔτε δρόμον θέοντα ἄκοσμον, καὶ ταῦτα κοῦφόν τε ὄντα καὶ περιεπτισμένον, καὶ ἐλαφρὸν τῇ ψυχῇ φορτίον τὸ σῶμα περιχέμενον. Ἄλλ' οὐδὲ χανδόν ποτε Ὀσίρις ἔπιεν, οὔτε ἐξεκάγχασεν (5), ὡς

strandam mittitur. Proficiscentique sedulo cavendum esse præcipitur, ne dum inconditam rerum congeriem concinne digerit, ordinatque, ipse propius sese admovens dedecore et indiscreta confusione cumuletur. Manetque Themidis hæc animis omnibus imposita lex, ut quicumque in rerum extremitate versatus, naturam inviolatam illibatamque servaverit, is eadem via refundatur, et rursus in eum, unde ortus est, fontem regeratur; prodierint, in cognatos secessus, penetraliaque

Illic invidia, atque iræ, passimque malorum

Turba frequens Ales tenebrosa per arva vagatur.

2. Animorum ista cum nobilitas est, tum ignobilitas, indeque fieri potest ut et Libycus homo cum Partho cognatus sit; et in his quos fratres appellamus, animorum nulla sit societas, 90 quod in Ægyptiis fratribus statim ab ortu aliquot indiciis significatum, et in adultis postmodum evidentissime comprobatum est. Nam horum junior divina quadam sorte editus atque educatus, jam tum a puero audiendi avidus, fabularumque studiosus erat: fabula enim puerorum studium atque disciplina est. Ac jam grandior factus ejus semper eruditionis desiderio flagrabat, quæ tempora ætatemque superaret; patrique non modo præbebat aures, sed etiam quod quisque solers, aut exquisitum haberet, id vero avide ligurriebat. Et canino quidem primum more, raptim omnia ac simul nosse cupiebat: quod in his sane ingeniis usuvenit, quæ eximium de se aliquid magnumque repromittunt: gestiunt enim, atque ante tempus impatienter exsiliunt, quasi optatum jam tum animo sibi finem polliceantur. Deinceps vero longe ante pubertatem, probo et bene morato sene sedationem se præstitit, ut omnia non solum modeste audiret, sed et si quid dicere, aut de iis quæ audierat, aut quæ quoquo modo occurrerent, sciscitari vellet, cunctantem ac rubore perfusum cognosceres. Quin etiam de via, ac sede Ægyptiis senibus facile cedebat, cum tamen eo esset parente natus, qui summum apud suos imperium administraret. Ad hæc accedebat æqualium reverentia, naturaque insita in eo erga homines cura, adeo ut vel in ea ætate vix inter Ægyptios ullus reperiri posset, cui non adolescens a patre boni aliquid impetrasset. Alter vero, qui ætate major Typho appellabatur, ineptus, ut uno verbo dicam, ad omnia, planeque rudis. Nam a rege quidem Osiridi filio dati erant non Ægyptiæ modo, sed peregrinæ cujusvis sapientiæ magistri. Hoc vero Typhos mente peritus aversabatur, ludibrioque habebat, quod ea re

DION. PETAVII NOTÆ.

(5) Οὐτε ἐξεκάγχασε. Ex profuso istiusmodi risu Juliani Parabatae indolem deprehendisse se ait Gregor. Nazianz. ii Stelit., ubi inter cætera commemorat γέλωτας ἀκρατεῖς τε καὶ χασματώδεις.

Si quidem, ait Sapientiæ auctor, μωρὸς ἐν γέλωτι ἀνυψοῖ φωνήν. Clement. Alex. ii Pæd., cap. 3: Ἡ δὲ ἐκμελής τοῦ προσώπου ἐκλυσίς, εἰ μὲν ἐπὶ γυναικῶν γένοιτο, κιχλή[α]σμός προσαγορεύεται, γέλως

inertes ac serviles animos fieri putaret : fratrem autem cum animadverteret honeste moderateque præceptori operam dantem, ingenuaque animi verecundia præditum, metus hoc esse ac formidinis arbitrabatur, propterea quod nemo illum unquam aut pugnos impingentem, aut jactatis calcibus cuiquam insilientem, aut indecoro cursu agitatam videret; præsertim cum agili ac repurgato esset corporis habitu, quod erat ejus animæ tanquam leve quoddam onus circumfusum. Sed neque Osiris unquam avidis faucibus, tractimque haurire, nec in cachinnos erumpere, nec immodico risu toto corpore quati aut succussari solebat; quæ Typhoni quotidiana erant, ut ea sola facinora liberorum hominum esse duceret, si quod quisque vellet, aut quod cuique pro re nata occurreret, **91** libere id faceret. Quocirca nec generis similis ei indoles erat, nec ullius omnino mortalium, et, ut semel dicam, ne sui quidem ipsa, sed varium erat, ac multiplex malum. Nunc quidem segnis atque hebes, et telluris inutile pondus esse videbatur, tantumdem a somno evigilans, quantum alvo explendæ infarciendoque iterum somni commeatui satis esset; nunc vero vel mediocria ex iis quæ naturæ necessaria erant, negligebat, ut et inconcinne saltaret, et æqualibus juxta atque ætate provectioribus negotium facesseret. Corporis quippe robur, tanquam omnium bonorum perfectissimum, in admiratione habebat, eoque perperam utebatur, aut ad effringendas fores, aut ad glebis obvios impetendos quosque: ac si cui vulnus inflictum, aut damni aliquid ab eo esset illatum, de eo, quasi de testimonio quodam virtutis exsultabat. Quin etiam intempestiva libidine, ac præter ætatem turgebat, miraque erat in invadendis concubitibus violentia. Præter hæc invidia in fratrem, et in Ægyptios odio exardescebat; quod populus quidem Osiridem suspiceret, eumque in omni cantu ac sermone celebraret; nec domi tantum, sed in publicis etiam sacris bona ei omnia supplex a diis postularet; ipse vero et ejusmodi esset, et ab omnibus esse videretur. Quæ cum videret Typho, contubernalium quoddam sodalitium instituere cœpit, hominum furiosorum; nec alio quidem consilio (nec enim is erat qui quemquam ex animo diligeret), sed ut suæ factionis satellites, et ab Osiride alienos sibi compararet. Eratque cuivis facile Typhonem sibi demereri, et ab eo nihil non eorum impetrare quæ pueris ex usu sunt, si quid tantum in Osiridem conviciorum insusurrasset. Hæc igitur in pueris naturæ diversitas vitæ quoque dissidium pollicebatur.

3. Sed ut primum viarum divortium sensim ductum ac paulatim procedens in longissimum tandem intervallum desinit: ita in pueris accidit, ut vel minima studiorum disparitas progredientes illos plurimum a se invicem disjungat. At illi non pedetentim, sed subito contraria in studia deflexerunt, cum utrique perfectam essent virtutem, ac vitium quadam sorte consecuti. Una ergo cum

εἶναι τὸν γέλωτα βρασμὸν ὅλου τοῦ σώματος, ἀπὲρ Τυφῶς ἔδρα τε ὁσημέραι, καὶ μόνα ἔργα ἐλευθέρων ὦρετο, ποιεῖν ὃ τί τις τύχοι καὶ βούλοιτο· ἐφκει δὲ οὔτε τῷ γένει τὴν φύσιν, οὐδ' ὅλως ἀνθρώπων τινί, καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, οὐδ' αὐτὸς ἦν αὐτῷ παραπλήσιος· ἀλλὰ παντοδαπὸν τι κακὸν· νῦν μὲν ἂν ἔδοξεν εἶναι νωθὴς τε καὶ ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης, τοσαῦτα ἀφ' ὕπνου γινόμενος, ὅσα γαστρίζεσθαι, καὶ ἄλλα ἐναποτίθεσθαι τοῦ καθεύδειν ἐφόδια (6)· νῦν δὲ καὶ τὰ μέτρια ἀμελῶν τῶν ἀναγκαίων τῇ φύσει, ἐφ' οἷς σκιρτᾶν τε ἄμουσα, καὶ παρέχειν πράγματα καὶ ἡλιξί καὶ ὑπερῆλιξιν. Ἐθαύμαζεν τε γὰρ ἰσχὺν σώματος, ὥς τελεώτατον ἀγαθόν, καὶ ἐχρῆτο κακῶς, θύρας τε ἀπαράττων, καὶ βώλοισι βάλλων, καὶ εἰ τῷ τραῦμα ἦν, ἡ κακὸν ἄλλο ἐργάσσοιτο, χαίρων, ὥς ἐπὶ μαρτυρίᾳ τῆς ἀρετῆς· ὥργα τε ἄωρα, καὶ βιαίτατος ἦν ἐπιθέσθαι μίξεσι· καὶ δὴ καὶ φθόνος μὲν αὐτῷ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὑπετύφετο, μῖσος δὲ πρὸς Αἰγυπτίους, ὅτι οἱ μὲν, ὁ λεῶς, ἐθαύμαζον Ὅσιριν καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ᾠδαῖς, καὶ οἵκοι ἐπὶ τῶν κοινῶν ἱερῶν ἀγαθὰ αὐτῷ πάντα πανταχοῦ πάντες παρὰ τῶν θεῶν ἤτουν· ὁ δὲ τοι ἦν τε καὶ ἐδόκει τοιοῦτος. Ταῦτ' ἄρα ὁ Τυφῶς καὶ ἐταιρικόν τι συνεστήσατο παίδων ἀφρόνων ἐπ' ἄλλο μὲν οὐδέν· οὐδένα γὰρ ἐπεφύκει φιλεῖν ἀπὸ γνώμης· ἀλλ' ἔν' εἶέν τινες αὐτῷ στασιῶται, μὴ φρονούντες τὰ Ὅσιριδος. Ἦν δὲ ἅπαντι ῥᾶδιον ὠνήσασθαι τὴν γνῶμην αὐτοῦ, καὶ εὐρέσθαι τι παρὰ Τυφῶνος, ὣν δέονται παῖδες, εἰ μόνον ψιθυρίσειέ τι τῶν φερόντων εἰς λοιδορίαν Ὅσιριδος. Παιδοθέν μὲν οὖν οὕτως ἡ φύσις αὐτοῖν τὴν διαφορὰν τῶν βίων ὑπέσχετο.

εἶναι τὸν γέλωτα βρασμὸν ὅλου τοῦ σώματος, ἀπὲρ Τυφῶς ἔδρα τε ὁσημέραι, καὶ μόνα ἔργα ἐλευθέρων ὦρετο, ποιεῖν ὃ τί τις τύχοι καὶ βούλοιτο· ἐφκει δὲ οὔτε τῷ γένει τὴν φύσιν, οὐδ' ὅλως ἀνθρώπων τινί, καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, οὐδ' αὐτὸς ἦν αὐτῷ παραπλήσιος· ἀλλὰ παντοδαπὸν τι κακὸν· νῦν μὲν ἂν ἔδοξεν εἶναι νωθὴς τε καὶ ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης, τοσαῦτα ἀφ' ὕπνου γινόμενος, ὅσα γαστρίζεσθαι, καὶ ἄλλα ἐναποτίθεσθαι τοῦ καθεύδειν ἐφόδια (6)· νῦν δὲ καὶ τὰ μέτρια ἀμελῶν τῶν ἀναγκαίων τῇ φύσει, ἐφ' οἷς σκιρτᾶν τε ἄμουσα, καὶ παρέχειν πράγματα καὶ ἡλιξί καὶ ὑπερῆλιξιν. Ἐθαύμαζεν τε γὰρ ἰσχὺν σώματος, ὥς τελεώτατον ἀγαθόν, καὶ ἐχρῆτο κακῶς, θύρας τε ἀπαράττων, καὶ βώλοισι βάλλων, καὶ εἰ τῷ τραῦμα ἦν, ἡ κακὸν ἄλλο ἐργάσσοιτο, χαίρων, ὥς ἐπὶ μαρτυρίᾳ τῆς ἀρετῆς· ὥργα τε ἄωρα, καὶ βιαίτατος ἦν ἐπιθέσθαι μίξεσι· καὶ δὴ καὶ φθόνος μὲν αὐτῷ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὑπετύφετο, μῖσος δὲ πρὸς Αἰγυπτίους, ὅτι οἱ μὲν, ὁ λεῶς, ἐθαύμαζον Ὅσιριν καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ᾠδαῖς, καὶ οἵκοι ἐπὶ τῶν κοινῶν ἱερῶν ἀγαθὰ αὐτῷ πάντα πανταχοῦ πάντες παρὰ τῶν θεῶν ἤτουν· ὁ δὲ τοι ἦν τε καὶ ἐδόκει τοιοῦτος. Ταῦτ' ἄρα ὁ Τυφῶς καὶ ἐταιρικόν τι συνεστήσατο παίδων ἀφρόνων ἐπ' ἄλλο μὲν οὐδέν· οὐδένα γὰρ ἐπεφύκει φιλεῖν ἀπὸ γνώμης· ἀλλ' ἔν' εἶέν τινες αὐτῷ στασιῶται, μὴ φρονούντες τὰ Ὅσιριδος. Ἦν δὲ ἅπαντι ῥᾶδιον ὠνήσασθαι τὴν γνῶμην αὐτοῦ, καὶ εὐρέσθαι τι παρὰ Τυφῶνος, ὣν δέονται παῖδες, εἰ μόνον ψιθυρίσειέ τι τῶν φερόντων εἰς λοιδορίαν Ὅσιριδος. Παιδοθέν μὲν οὖν οὕτως ἡ φύσις αὐτοῖν τὴν διαφορὰν τῶν βίων ὑπέσχετο.

γ'. Ὡς περ δὲ ὁδῶν (7) ἡ πρώτη σχίζα κατὰ βραχὺ διεστῶσα, προϊούσα πλέον ἀεί τι ποιεῖ, καὶ τελευτῶσα καταντῶσιν εἰς πλεῖστον τὸ ἀντικείμενον· οὕτως ἴδοι τις ἂν καὶ ἐπὶ τῶν νέων γινόμενον, καὶ τὸ σμικρὸν εἰς διαφορὰν· πλεῖστον ἀφίστησι προϊόντας. Οἱ δὲ οὐδὲ κατὰ μικρὸν, ἀλλ' αὐτίκα τὴν ἐναντίαν ἐτράποντο, ἀρετὴν καὶ κακίαν τελείαν ἐκάτερος διαλαχόντες. Ἐπιδιδόντων οὖν, συνεπεδίδου καὶ τὸ ἀντίξουν τῶν προαιρέ-

DION. PETAVII NOTÆ.

δὲ ἐστὶ πορνικός· εἰ δὲ ἐπὶ ἀνδρῶν, καταχασμός· γέλως ἐστὶν οὗτος μνηστηριώδης, κάξυθρίζων. Ubi et obiter quæ illic sequuntur emendabimus. Addit Clemens, ἀποδέχομαι γὰρ εὖ μάλα ἐκεῖνον προσώποις μειδιῶντα, ὃς ἐφαίνετο μειδιῶν βλοσυροῖσι προσώπασιν, τὸν τοῖς βλοσυροῖς. Qua lectione nihil ineptius. Eam vero ita restituimus, ἀποδέχομαι γὰρ εὖ μάλα ἐκεῖνον ὃς ἐφαίνετο μειδιῶν βλοσυροῖσι προσώπασιν. [XXXV] Hæc autem verba τὸν τοῖς

βλοσυροῖς προσώποις μειδιῶντα, tanquam Homericæ hemistichii interpretamentum, ex margine perperam in contextum recepta puto.

(6) Τοῦ καθεύδειν ἐφόδια. Idem Clemens in *Pæd.*, c. 1, ὥς περ εἰς ἐφόδιον, οὐκ εἰς ἀνάδοσιν ἀποτιθέμενων τὰ ἐδέσματα.

(7) Ὡς περ δὲ ὁδῶν. Aristot. i *De Cælo*, c. 5: Ἡ ἀρχὴ δυνάμει μείζων, ἢ μεγέθει· διόπερ τὸ ἐν ἀρχῇ μικρὸν ἐν τῇ τελευτῇ γίνεται παμμέγεθες.

σεων, καὶ ἀριδηλότερα τὰ τεκμήρια παρειχέσθην, ἅ
ἐργοις ἐνσημαινόμενα. "Οσίρις μὲν οὖν εὐθύς ἀφ'
ἡδης συνεστρατήγει τοῖς ἀποδεδειγμένοις, οὐπω μὲν
ὄπλα διδόντος τοῖς τηλικούσδε τοῦ νόμου· γνώμης δὲ
ἀρχων, οἶονεῖ νοῦς ὢν, καὶ τοῖς στρατηγοῖς χερσὶ
χρῶμενος. Καὶ τα, ὥσπερ φυτοῦ τῆς φύσεως αὐξανο-
μένης, ἐξέφερε καρπὸν τινα ἀεὶ τελειότερον· ἐπιστά-
της δὲ δορυφόρων γενόμενος, καὶ τὰς ἀκοὰς πιστευ-
θεὶς, καὶ πολιαρχήσας (8), καὶ βουλῆς ἄρξας, ἐκά-
στην ἀρχὴν ἀπεδίδου παρὰ πολὺ σεμνοτέραν, ἢ παρ-
ελάμβανεν. Ὁ δὲ ταμίας τε χρημάτων ἀποδειχθεὶς
(ἐδέδοκτο γὰρ τῷ πατρὶ τῆς φύσεως ἀποπειρᾶσθαι
τῶν παίδων ἐν ἐλάττωσιν ὑποθέσεσιν), ἥσυχυνεν ἑαυτὸν
τε καὶ τὸν ἐλόμενον, κλοπῆς τε δημοσίων ἀλόους, καὶ
δωροδοκίας καὶ ἐμπληξίας εἰς τὴν διοίκησιν. Μετατε-
θεὶς δὲ καὶ εἰς ἕτερον εἶδος ἀρχῆς, μή ποτε ἄρα καὶ
ἐναρμόσειεν, ὁ δὲ αἴσχιον ἔπραξεν, καὶ χρηστῆς βα-
σιλείας ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ἀρχῆς, ὃ Τυφῶς ἐπεστά-
τησεν, ἐνιαυτὸν ὅλον ἀποφράδα ἤγαγεν. Ἐπ' ἄλλους
ἀνθρώπους ἦει, καὶ τὸ οἰμῶζειν ἐπ' ἐκείνους μετῆει.
Τοιοῦτος Τυφῶς ἄρχειν ἀνθρώπων. Ἰδίᾳ μὲν ἐκορ-
δάκιζεν, Αἰγυπτίων τε ὅστις ἀκοσμότητος καὶ ξένων,
συνειλοχῶς τοὺς πάντα βαδίους εἰπεῖν τε καὶ ἀκοῦ-
σαι, καὶ παθεῖν καὶ ποιῆσαι, ὥς εἶναι τὸ ἐστιατόριον
παντοδαπῆς ἀκολασίας ἐργαστήριον· καὶ ἐγρηγορῶς
αὐτὸς τε ἔρβεγκεν, καὶ ἄλλων ἀκούων ἦδετο, μου-
σικήν τινα θαυμαστὴν τὸ πρᾶγμα ἡγούμενος, ἔπαι-
νοί τε καὶ τιμαὶ τῷ παρατείνοντι τὸν ἀκόλαστον
ἦχον, καὶ τῷ μᾶλλον στρογγύλλοντι. Εἰς δὲ τις αὐ-
τῶν, ὁ μάλιστα ἀνδρείοτατος, ἀπηρυθρίασε πρὸς
ἅπαν, καὶ μηδὲν τῶν ἐπονειδίστων ὀκνήσας, ἀρι-
στείων τε ἄλλων πολλῶν ἐτύγγανεν, καὶ ἀρχαί τινες
ὑπῆρξαν αὐτῷ μισθὸς αἰσχροῦς παρῶρησίας. Ὁ Τυφῶς
οἴκοι μὲν δὴ τοιοῦτος.

esse musicam existimans : quin et laudabat illum, eique præmia deferebat, qui petulantem hunc sonum longius produceret, ac rotundius et contortius efferret. Ex his autem unus aut alter, idemque omnium maxime strenuus, frontem ad omnia perfricuerat, nullumque genus turpitudinis detrectans, multa fortitudinis præmia auferebat, adeo ut in turpis mercedem licentiæ magistratus atque imperia consequebatur. Ejusmodi ergo domi fuit Typho.

δ'. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ σχήματι τοῦ τὰ κοινὰ πράτ-
τειν καθίζοιτο, διεδείκνυ σαφῶς ὅτι παντοδαπὸν ἡ
κακία. Καὶ γὰρ πρὸς ἀρετὴν, καὶ πρὸς ἑαυτὴν στα-
σιάζει, καὶ μερίδες αὐτῆς ἄμφω τὰ ἀντικείμενα. Ὁ
γέ τοι χαῦνος εὐθύς ἐμεμῆνει, καὶ σκληρότερον ὑλα-
κτῶν Ἡπειρώτου κυνὸς, συμφορὰν προσετρίβητο,
τὴν μὲν ἰδιώτη, τὴν δὲ οἰκίᾳ, τὴν δὲ ὀλοκλήρῳ πόλει,
καὶ ἐγάνυτό γε μείζον κακὸν ἐργασάμενος, ὥς τὴν
ἀδοξίαν τῆς οἴκοι βῆθυσίας δακρύοις ἀνθρώπων ἀπο-
νιπτόμενος. Ἐν ἂν τις ὦνατο τοῦ κακοῦ· πολλάκις
γὰρ ὢν πρὸς αὐτῷ δὴ τῷ δρᾶσαι δεινόν, ἢ παρ-
ενεχθεὶς τὴν γνώμην, εἰς ἀλλοκότους ὑπονοίας ἐξ-
έπιπτεν, ὥστε εοικέναι τοῖς νυμφολήπτοις, περὶ τῆς
ἐν Δελφοῖς σχιᾶς ἐρῶμένως διατεινόμενος· ἐν τούτῳ
δὲ ὁ κινδυνεύων ἐσώζετο, περὶ οὗ μηδεὶς ἔτι λόγος
ἐγίνετο· ἢ ληθάργῳ συνείχετο, καὶ καρηθαρῆς ἦν

ætatis incremento animorum contrarietas invale-
scebat, quam evidentioribus indiciis rebus ipsis
ac factis approbarunt. Cæterum Osiris vix puber-
tatem egressus, cum his qui duces creati erant,
imperii militaris collegam agebat : nondum quidem
lege arma tantillis 92 permittente ; sed is consilio
judicioque imperabat, cum mentis instar esset, et
exercitus præfectis, quasi manibus, uteretur. Tum
deinde, natura ejus plantæ in modum augescente,
maturiores in dies fructus edebat ; prætorianis
vero militibus præpositus, regique ab secretis fa-
ctus, et præfecturam Urbis ac senatus principa-
tum adeptus, augustiorem longe, quam acceperat,
magistratum reddebat. Alter ærario præfectus (vi-
sum enim parenti erat utriusque minoribus in ne-
gotiis periculum facere), sibi ipsi pariter, atque
illi a quo electus fuerat, dedecus ac labem affe-
rebat, publicæ pecuniæ interversæ, sordiumque,
et in ærario administrando stoliditatis convictus.
Deinde in alium magistratum translatus, si forte
ei capessendo idoneus esse posset, multo sese
turpius gerebat : et ea felicissimi regni pars, cui
gubernandæ Typho præfuerat, totum hunc annum
pro nefasto, et inauspicato ducebat. Simul vero ad
alios sese contulerat, statim in eos calamitas ac
perniciēs transibat. Is fuit in regendis hominibus
Typhonis animus. Privatim quidem inconcinne ac
lascive saltabat, unaque cum eo ex Ægyptiis aut
peregrinis petulantissimus quisque, qui eos secum
cogebat, qui quidvis dicere, aut audire, pati que,
ac perpetrare pensi nihil haberent : ita ut eorum
cœnaculum omnis impudiciæ officina esset. Vigi-
lans porro et stertebat ipse, et stertentes alios li-
bentissime audiebat, admirabilem quamdam eam

4. Posteaquam vero sumptis publicæ rei geren-
dæ insignibus, habituque consederat, tunc aperte
idipsum declarabat, variam ac multiplicem esse
nequitiam. Hæc enim a virtute pariter ac seipsa
dissidet, ejusque partes sibi invicem adversantur.
Quippe insolens ille sui que inflatus opinione sub-
inde in furorem agebatur, ac ferocius Epirotico
cane allatrans, aliam privato homini, aliam fami-
liæ, aliam universæ civitati noxam infligebat : et eo
magis exultabat, quo gravius aliquod damnum ac
calamitatem incusserat, quasi dedecus ex dome-
stica socordia conflatum hominum lacrymis elueret.
Sed 93 hoc tamen unum ex his malis commodum
suppetebat. Sæpe enim cum mox alicui periculum
creaturus esset, aut temere raptus in absurdas
atque inauditas suspiciones transversus agebatur, ut

DION. PETAVII NOTÆ.

(8) Καὶ πολιαρχήσας. Commutatione litteræ
unius vitiosam lectionem sustuli. Legendum enim

est ut in veteri cod., πολιαρχήσας. Quæ vox civita-
tis præfecturam significat.

lymphatis ac fanaticis similis esse videretur, de Delphica umbra pervicacissime contendens. Reus vero interim effugiebat, de quo nullum postea verbum. Aut veterino corripiebatur, capitisque per aliquod tempus gravedine torpescebat, ut quæ agebantur animo penitus exciderent. Tum ubi sese receperat, nihilominus omnis effluerat rerum proxime præteritarum memoria. Itaque cum dispensatoribus obnixe contendebat, quotnam medimnus tritici grana, aut congius cyathos contineret, supervacuam quamdam et importunam animi solertiam præ se ferens. Nonnunquam et somnus opportune Typhonem invadens hominem eripuit imminenti exitio; quo ille correptus e sella in caput deturbatus esset, ni abjecta eum lampade aliquis ex lictoribus sustentasset. Ita factum ut tragica pernoctatio sæpius in comædiam desierit. Nec enim interdum jus dicebat; utpote natura solis et lucis inimica, ac tenebris aptior. Ac cum id intelligeret, neminem vel mediocri prudentia præditum, qui non summam in eo inscitiam esse judicaret; non ille quidem suam stoliditatem accusabat:

sed commune in sapientes omnes odium profitebatur; quasi ob id injuriam ab illis acciperet, quod judicare possent: homo ut consilii prorsus inops, sic insidiandi peritissimus. Erat in eo vecordia cum furore conjuncta; pestes animorum duæ, ac se mutuo corroborantes: quibus graviora mala nulla sunt, aut ad humani generis promptiora perniciem, nec unquam in rebus existent.

5. Hæc singula et videbat pater, et intelligebat, Ægyptiorumque utilitati providebat. Rex enim una, et sacerdos, et sapiens erat, eundem vero et deum exstitisse Ægyptiorum monumenta testantur. Nec enim Ægyptiis incredibile est, infinita apud se numina sigillatim imperasse, priusquam ad mortales regionis illius transisset imperium, ac regum genus a majoribus, ut Piromidis a Piromide, censeretur. Igitur postquam ille deorum legibus in majorum gentium deos translatus est, ac præfinita jam dies aderat, ad eam quidem ex omnibus Ægyptiorum civitatibus, quod per præconem pridem edictum fuerat, cum sacerdotum familiaræ omnes, **94** tum militaris indigenarum ordo convenerat, quos omnes legis necessitas convocabat. Reliquæ vero plebi, ut abesse liberum fuit, ita omnibus adeundi potestas concessa est, non ut in creando rege suffragatores, sed ut spectatores essent; subuleis tamen spectaculo interdictum, militibusque, qui aut peregrini ipsi, aut ex peregrinis nati apud Ægyptios stipendia merebant. Quam quidem ob causam filiorum natu grandior longe deteriori

ἐπὶ χρόνον τινὰ, ὥστε ἀπεῖναι τῶν ἐν οἷς εἶη τὸν νοῦν. Εἶτα ἀγείραντος ἑαυτὸν, ἐρρύηκει μὲν καὶ ὡς ἡ μνήμη τῶν ἐναγχοῦ· ὁ δὲ ἐξυγομάχει πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν διοικήσεων περὶ τοῦ πόσους ὁ μέδιμος ἔχει πυροῦς, καὶ πόσους κυάθους ὁ χοῦς, περιττήν τινα καὶ ἄτοπον ἀγχίνοϊαν ἐνδείκνυμενος. Ἦδη δὲ ποτε καὶ ὕπνος ἀφείλετο συμφορᾶς ἀνθρώπων, ἐπιπεσὼν Τυφῶνι μάλα εὐκαίρως, καὶ κατὰ τῆς καθέδρας ἦν ἂν ἐπὶ κεφαλὴν ὥσας, εἰ μὴ τις ὑπηρέτης μεθεῖς τὴν λαμπάδα ὑπῆρειδεν. Οὕτω πολλάκις τραγικὴ παννυχὶς εἰς κωμωδίαν ἀπετελεύτησεν. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐχρημάτιζεν ἐν ἡμέρᾳ, ἅτε ἡλίου καὶ φωτὶ φύσις ἀντίξους, καὶ σκότῳ προσήκουσα. Σαφῶς δὲ εἰδὼς, ὅτι πᾶς, ὅτῳ καὶ σμικρὸν τι φρονήσεως μέτεστι, κατέγνωκεν αὐτοῦ τὴν ἀκριβεστάτην ἀμαθίαν, ὁ δὲ οὐχ ἑαυτὸν ἡτιᾶτο τῆς ἀτοπίας, ἀλλὰ διὰ τοῦτο κοινὸς ἦν ἐχθρὸς τῶν νοῦν ἐχόντων, ὡς ἀδικούντων, ὅτι κρίνειν ἐπίστανται, βουλευσαί μὲν ἄπορος, ἐπιβουλευσαί δὲ ποριμώτατος. Ἄνοια καὶ ἀπόνοια συνήστην αὐτῷ, κῆρες ψυχῆς ὑπ' ἀλλήλων ῥωννύμεναι, ὣν ἅλλα κακὰ μεῖζω καὶ προχειρότερα γένος ἀνθρώπων ἐκτρίψαι οὔτε ἔστιν, οὔτε μὴ ποτε ἐν τῇ φύσει γένηται.

6. Ταῦτα ἕκαστα ὁ πατὴρ ἑώρα τε καὶ ξυνίει, καὶ Αἰγυπτίων προύκηδετο· βασιλεὺς γὰρ ἦν, καὶ ἱερεὺς (9), καὶ σοφός· Αἰγύπτιοι δὲ λόγοι φασὶν, ὅτι καὶ θεός. Οὐ γὰρ ἀπιστοῦσιν Αἰγύπτιοι (10) μυρίους καθ' ἓνα θεοὺς αὐτῶν βασιλεῦσαι, πρὶν ὑπ' ἀνθρώπων ἀρχθῆναι τὴν γῆν, καὶ γενεαλογηθῆναι τοὺς βασιλεῖας, Πείρωμιν ἐκ Πειρώμιδος. Ἐπειδὴ οὖν μεθίστασαν αὐτὸν θεοὶ νόμοι παρὰ τοὺς μεῖζους θεοὺς, καὶ παρῆν ἡ κυρία, συνειλέχασθαι μὲν εἰς αὐτὴν, πάλαι προηγορευμένον, ἐξ ἀπάσης πόλεως Αἰγυπτίας ἱερέων τε ὄσαι φρῆτραι (11), καὶ τὸ στρατιωτικὸν τὸ αὐτόχθον· οὗτοι μὲν ὑπ' ἀνάγκης τοῦ νόμου· τὰ δὲ ἅλλα μέρη τῶν δῆμων ἐξῆν μὲν ἀπεῖναι, παρεῖναι δὲ οὐδεὶς εἴργετο, θεασάμενοι τὴν χειροτονίαν, οὐκ αὐτοὶ χειροτονήσοντες. Συφορβοὶ δὲ εἴργοντο τῆς θέας, καὶ ὅστις αὐτὸς ἦ γένος ἀλλόφυλος ὦν ὀπλοφορεῖ μισθωτὸς Αἰγυπτίοις, καὶ τούτοις ἀπεῖρητο μὴ παρεῖναι. Ταύτῃ καὶ παρὰ πλεῖστον ἑλαττον ἔσχεν ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱέων. Συφορβοὶ τε γὰρ ἦσαν καὶ ἀλλόφυλοι τὸ στρατιωτικὸν τοῦ Τυφῶνος, δῆμος ἀπόπληκτος καὶ πολὺς· ἀλλ' εἰκὼν ἔθει, καὶ οὐδὲ ἀναπειρώμενος, οὐδὲ δεινὸν τὴν ἀτιμίαν, ἀλλὰ προσῆκον ἡγούμενος, ἅτε νόμῳ

DION. PETAVII NOTÆ.

(9) Βασιλεὺς γὰρ ἦν, καὶ ἱερεὺς. Plato, Polit.: "Ὅστε περὶ τὴν Αἰγύπτον οὐδ' ἔξεστι βασιλεῖα χωρὶς ἱερατικῆς ἀρχεῖν· ἀλλ' ἐὰν ἄρα καὶ τύχη πρότερον ἐξ ἄλλου γένους βιασάμενος, ὕστερον ἀναγκαῖον εἰς τοῦτο αὐτὸν εἰστελεῖσθαι τὸ γένος. Plutarch. De Iside et Osir.: Οἱ δὲ βασιλεῖς ἀπεδείκνυντο μὲν ἐκ τῶν ἱερέων, ἢ τῶν μαχίμων, τοῦ μὲν δι' ἀνδρίαν, τοῦ δὲ διὰ σοφίαν γένους ἀξίωμα καὶ τιμὴν ἔχοντος· ὁ δὲ ἐκ μαχίμων ἀποδεδειγμένος εὐθύς ἐγένετο τῶν ἱερέων. Nec absimili ratione reges olim apud Romanos ex Augurali familia. Cassiod. lib. vi, in formula patriciatus: Sic ex Augurali familia reges quoque legis institutos, non

injuria, quia decuit a tali proposito venire, qui publica poterat jura tractare.

(10) Οὐ γὰρ ἀπιστοῦσιν Αἰγύπτιοι. Vide Herod. Euterpe, ubi et de Piromide.

(11) Ἱερέων τε ὄσαι φρῆτραι. Strabo lib. vii trifariam distributos fuisse ait Ægyptios, in sacerdotes, milites, agricolas: Βασιλεῖα γὰρ ἀποδείξαντες τριχῇ τὸ πλῆθος διεῖλον, καὶ τοὺς μὲν στρατιώτας ἐκάλεσαν, τοὺς δὲ γεωργοὺς, τοὺς δὲ ἱερέας, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἱερῶν ἐπιμελητάς, τοὺς δὲ ἄλλους τῶν περὶ τῶν ἀνθρώπων· καὶ τοὺς μὲν ἐν τῷ πολέμῳ, τοὺς δὲ ὅσα ἐν εἰρήνῃ, γῆν τε καὶ τέχνας ἐργαζόμενους.

καταδεδικασμένην, καὶ φύσιν οὖσαν ἤδη τοῖς γένεσιν. A conditione fuit : ex subulcis enim et peregrinis hominibus Typhonis factio constabat, effera et incondita multitudo, quæque inveteratæ consuetudini morem gerens, neque contra tentare ausa quidquam, non grave illud et indignum dedecus, sed sibi ipsis quasi debitum arbitrabatur, tanquam legibus irrogatum, et eorum generi quodammodo naturale.

ζ'. Καθίσταται δὲ Αἰγυπτίοις ὁ βασιλεὺς τρόπῳ τοιῷδε· Ἱερὸν ὄρος ἐστὶ παρὰ τὴν μεγάλην πόλιν (12) τὰς Θήβας, καὶ ὄρος ἄλλο καταντικρὺ, καὶ μέσον ἀμφοῖν τὸ ρεῦμα τοῦ Νεῖλου. Τῶν ὄρων τοῦτο μὲν τὸ καταντικρὺ, Λιθυχὸν, καὶ ἐν αὐτῷ δίαίταν ἔχειν νόμος τῆς παρασκευῆς τὸν χρόνον τοὺς ὑποψήφους τῇ βασιλείᾳ, τοῦ μηδὲν ἐπαισθάνεσθαι τῆς αἰρέσεως· τὸ δὲ ἱερὸν, Αἰγύπτιον. Σκηνὴ μὲν ἐπ' ἄκρου τῷ βασιλεῖ, καὶ παρ' αὐτὸν ὅσοι τῶν ἱερέων τὴν μεγάλην σοφίαν σοφοὶ (13), καὶ πρόεισιν ἢ τάξις εἰς ἅπαν τὸ ἀριστεῦον, κατ' ἀξίαν τῶν τελετῶν τὰς χώρας μερίζουσα. Οὗτοι μὲν ὡς περὶ καρδίαν, τὸν βασιλέα κύκλος εἰς πρῶτος· οἱ δὲ στρατιῶται, κύκλος ἄλλος ἔχεται τούτου. Καὶ οὗτοι μὲν ἐπὶ περὶ τὸν ὄχθον, ὅς ἐπὶ τοῦ διατείνοντος ὄρους ὄρος ἐστὶν ἄλλο, καθάπερ μαστὸς ἀνιστάμενος, ἐν ἀπόπτῳ τὸν βασιλέα παρέχων καὶ τοῖς διὰ πλείστου περιεστῶσι. Περιεστᾶσι δὲ τοῦ μαστοῦ τὴν ὑπώρειαν καταλαμβάνοντες, ὅσοις ἔξεστιν ἐπὶ τῇ θέᾳ παρεῖναι. Οὗτοι μὲν μόνον ἐπευφημοῦντες οἷς ἂν ἐπαισθάνωνται· οἱ δὲ τὸ κύρος ἔχοντες τῆς αἰρέσεως. Ἐπειδὴν ἐπιθειάζεται βασιλεὺς, καὶ οἷς τοῦτο τὸ ἔργον, ἅπαν κινήσωσι κωμαστήριον, ὡς ἂν τοῦ θεοῦ παρόντος τε καὶ τὰ περὶ τὴν αἴρεσιν συμφ[ρ]οντίζοντος, ὀνόματός τινος ἀναδειχθέντος τῶν ὑποψήφων τῇ βασιλείᾳ, στρατιῶται μὲν χεῖρας αἵρουσι· κωμασταὶ δὲ καὶ ζάκοροι καὶ προφῆται ψηφοφοροῦσι. Πλήθος ἔλαττον τοῦτο· δύναται δὲ παρὰ πολὺ πλείστον· προφητικὴ μὲν γὰρ ψῆφος ἑκατὸν χεῖρές εἰσιν· κωμαστικὴ δὲ εἴκοσι, καὶ ὁ ζάκορος δέκα δύναται χεῖρας. Ἐτερον ὄνομα τῶν βασιλικῶν, καὶ ἐπ' αὐτῷ χεῖρες καὶ ψῆφοι. Κἂν μὲν ἀγχώμαλον ᾗ τὸ πλήθος, βασιλεὺς ἐπιψηφίσας θατέρᾳ μερίδι, παρὰ πολὺ μείζω ποιεῖ· τῇ δὲ ἐλάττονι προσνείμας ἑαυτὸν, εἰς ἴσον καθίστησιν. Ἐνθα ἀναθέσθαι δεῖ τὴν χειροτονίαν, καὶ τῶν θεῶν ἔχεσθαι, προσεδρεύοντάς τε πλείω χρόνον, καὶ ἀπταιστότερον ἀγιστεύοντας, ἕως ἂν οὐ διὰ παραπετασμάτων, οὐδὲ διὰ τῶν ἐκάστοτε συνθημάτων, ἀλλ' αὐτοπτηθέντες αὐτὸν τὸν βασιλέα ἀναδείξωσι, καὶ ὁ δῆμος αὐτήκοος γένηται τῆς παρὰ τῶν θεῶν ἀναρρήσεως. Ταῦτα μὲν, ὡς ἐκάστοτε τυγχάνοι, νῦν μὲν οὕτως, νῦν δ' ἐκείνως ἐγένετο· ἐπὶ δὲ Τυφῶνός γε καὶ Ὀσίριδος θεοί τε, οὐδὲν τῶν ἱερέων πραγματευσαμένων, τὴν πρώτην εὐθὺς ἐναργεῖς ἐωρῶντο, καὶ ἔταπτον ἐφεστῶτες αὐτοί, καὶ διεκόσμου ἐκαστος

6. Solet autem apud Ægyptios hoc modo rex fieri. Haud procul Thebis ampla urbe mons sacer est, et ex illius adverso mons alter, interfluente Nilo : ex his montibus qui e regione alterius est, Libycus appellatur, in eoque cautum est toto apparatus tempore regni candidatos versari, ne quid de hac creatione intelligant : alter vero, qui et sacer est, Ægyptius dicitur. Ejus in vertice tabernaculum regis est, cui ex sacerdotibus proxime adsident ii qui præ cæteris insigni sapientiæ genere commendantur, atque ita ad eximios quosque ac præstantissimos ordo progreditur, sedibus cuique pro sacerorum dignitate distributis. Ergo isti regem, veluti cor, ambientes, primum orbem faciunt ; cui proximus est alter militum circulus : qui quidem omnes collem eum circumstant, qui in porrecto monte alium montem facit papillæ instar assurgens, regemque vel longinquo spatio dissitis eminus conspicuum præbet. Imum jugum obsident, quibus spectaculo interesse conceditur, ea duntaxat, quæ vident, fausto clamore prosequentes. At ii, penes quos jus est omne creandi principis, simul divinis rebus opera a rege data est, et ab iis quorum id muneris est, motum est sacerdotum concilium, tum quasi præsentem numine, communemque cum illis suffragiorum curam gerente, prolato alicujus ex candidatis nomine, milites quidem manus attollunt : epulones vero, ac templorum ædiles, et prophetæ calculos ferunt, pauci alioqui, sed quorum præcipua **95** ea in re est auctoritas. Prophetarum enim calculus centum manus æquat ; epulorum viginti ; ædiliū decem. Postea, cum alterius ex regni candidatis nomen auditum est, statim de eo manibus calculisque suffragium fertur. Quod si forte anceps et æqualis utrinque multitudo fuerit, rex utrivis factioni subscripserit, longe eam potiore facit ; sin minori suffragator accedat, alteri eam parem efficit. Tum demum diremptis comitiis ad deos confugiunt : quibus etiam consulendis diutius insistent, sanctiori castimonix dantes operam ; donec manifeste, ac sine ullo velamine, vel signis, quibus sæpius uti solent, coram apparentes regem ipsum constituent, et populus ipse renuntiantes quem velint deos

DION. PETAVII NOTÆ.

(12) Παρὰ τὴν μεγάλην πόλιν. Quæ adeo Homeri temporibus, aut Trojanis amplissima ac celeberrima fuit, *Iliad.* A :

Οὐδ' ὅς ἐς Ὀρχομενὸν πρὶν ἵσσεται, οὐδ' ὅσα

Αἰγυπτίας, ὅθι πλεῖστα δόμοις ἐνὶ κτήματα
[κεῖται,

Αἰθ' ἐκατόμυλοι εἰσι, διηκόσιοι δ' ἀν' ἐκάστην
Ἀρέες ἐξοιχνεῦσι σὺν ἱπποισιν καὶ ὄχεσφιν.

Isidori locus est lib. xv Orig., cap. 1, de Thebis

Ægyptiis ; quem quia in vulgata editione depravatum puto, ex veteri codice restitui. *Thebas*, inquit, *ægyptias* condidit *Cadmus*, quæ inter *Ægyptias* urbes, numero portarum nobiliores habentur, ad quas commercia Arabes undique subvehunt. Legendum ex vet., ad quas ad commercia Arabes undique subeunt.

(13) Ὅσοι... τὴν μεγάλην σοφίαν σοφοί. Nempe philosophiam, ac cælestium rerum contemplationem. Strabo lib., xvii : Οἱ δὲ ἱερεῖς καὶ φιλοσοφίαν ἔσχουν καὶ ἀστρονομίαν, ὁμιλεῖται τε τῶν βασιλέων ἦσαν. Vide Clem. Alex. vi *Stromatum*.

audiat. Atque hæc, utcumque res tulerit, nunc hoc, nunc illo modo contingunt. Verum in Typhonis et Osiridis suffragiis dii omnes securis minimeque sollicitis sacerdotibus, repente sese conspiciendos præbuerunt, divisimque singula moderati, suos quisque sacerdotes instruxerunt; nec ulli ignotum erat, quibus de causis interessent: quanquam, etiam absentibus iis, manus omnis, omnisque calculus Enimvero magna quæque apud nos augustioribus

7. Osiris itaque, uti fas erat, quo primum deductus est, eo sese continebat, ille autem moræ impatiens angebatur, quæque in comitiis fierent scire gestiebat: demum temperare sibi non potuit, quin ejus rei experimentum faceret, et suffragia corrumpere. Quocirca non minus sui quam legum regiarum securus, ac præceps in flumen insiliens, raptus, natans, nihil non agens patiensve, risu spectantium exceptus, fluvium trajecit: ac latere quidem cæteros posse arbitrabatur, præterquam quos conveniret, aut quibus pecunias polliceretur. Verum id unusquisque norat, ipsumque adeo, et consilia ejus oderat. Non tamen quisquam furiosum hominem coram esse convincendum putavit, quod quidem longe ipsi miserrimum accidit; præsens enim ipse, ipse audiens, omnium suffragiis rejectus, omnium manibus improbatum est: diis insuper eum execrantibus. Venitque accersitus Osiris, cum nihil ea de re anxius ac sollicitus fuisset, diis, sacerdotibus, omnibus denique cum sacris stemmatibus, sacrisque tibiis, ad fluminis ripam in occursum festinantibus, **96** ad quam navigium illud, cui rex novus imponebatur, ex Libya ora oportebat appellere. Magna jam tum e cælo signa, indidemque voces felicitatis nuntia, et omne prodigiorum genus, quibus quæ futura sunt, sive exigua, sive majora, captantur, fortunatum Ægyptiis portendebant imperium. Quapropter haudquaquam quieto animo futuri deterioris conditionis dæmones, neque impetum facturi, atque ob id jamjamque turgescere videbantur; et insidiarum nonnulla præsagia con-

8. Postquam itaque regiis sacris a parente initiatum est, aperte illi, certoque, ut qui certo scirent, cum alia multa prænuntiant, et exuberantem imprimis bonorum copiam; tum fratrem admonent Ægyptiis, paternæque domi exitio genitum; nisi cuncta perturbare velit, ocus exterminandum esse, ut quæ regnante Osiride Ægyptiis instabat felicitas, bonorumque proventus, eam nec videre, nec audire posset. Nullum enim bonum naturæ Typhonis esse tolerabile. Ad hæc ipsum duplicem esse naturam docent animorum, ac necessarium illud dissidium, quod cum superioribus animis inferiores insitum habent. Orabant igitur everteret naturam infestissimam, eamque a meliori et divina cognatione resecaret, nec eum puderet ejus, quam homines appellant, propinquitatis. Remittenti vero, accessim agenti, quæ et ipsi, et Ægyptiis, et finitimis, et Ægyptiorum imperio subditis toleranda

Α τοὺς σφετέρους ὀργιαστάς, ἅπαντί τε δῆλον ἦν, ἐν ᾧ γε παρείησαν. Καίτοι καὶ μὴ παρόντων, ἅπαντα χεῖρ, ἅπαντα ψῆφος τοῦ νεωτέρου τῶν βασιλικῶν παίδων τοῦνομα περιέμενεν. Ἀλλὰ τὰ μεγάλα δεῦρο μείζοσι καὶ φροιμίσις προαναδείκνυται, καὶ τὸ θεῖον ἐπισημαίνεται παρὰ τοῖς πολὺ παρὰ τὸ εἶδος ἀποθησομένοις, καὶ λώσοσιν οὖσι καὶ χείροσιν.

junioris ex ambobus regis filii nomen expectabat. primordiis significantur; et quæ longe, quam credibile sit, quibusdam a Deo portentis indicantur.

Ζ'. "Οσιρις μὲν οὖν, ὥσπερ θέμις ἦν, αὐτοῦ κατὰ χώραν ἔμενεν, οὗ τὴν ἀρχὴν διεθεδίδαστο· ὁ δὲ ἐσφάδαζεν, ἡσχαλλεν εἰδέναι τὰ περὶ τὴν χειροτονίαν, καὶ τέλος οὐκ ἦν ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ, τὸ μὴ οὐκ ἐπιθέσθαι πείρα, καὶ διαφθεῖραι ψήφους. Ἀφειδήσας οὖν ἑαυτοῦ τε καὶ νόμων βασιλικῶν, καὶ ἐφείς τῷ ρεύματι, φερόμενος, νηχόμενος, ἅπαντα ποιῶν καὶ πάσχων, καταγέλαστος ὑπὸ τῶν ὀρώντων, καθίσταται πέραν τοῦ ποταμοῦ· καὶ ᾤετο μὲν λανθάνειν, πλὴν οἷς προσέλθοι τε καὶ ὑπόσχοιτο χρήματα, ἅπας δὲ τις ἠπίστατο, καὶ ἐστύγουν αὐτόν τε καὶ τὴν ἐπίνοιαν. Οὐ μὴν ἐλέγχειν ἐδόκει φύσιν παράφορον. "Ο καὶ συμβέβηκεν αὐτῷ βαρυσυμφορώτατον· αὐτὸς παρὼν, αὐτὸς ἀκούων, ἀπάσαις γνώμαις ἀπεψήφιστο, ἀπάσαις χερσὶν ἀπεχεχειροτόνητο· οἱ θεοὶ δὲ αὐτῷ καὶ ἀράν προσέβαλον. Καὶ ἦκεν μετάπεμπτos "Οσιρις, ὁ μὴδὲν πραγματευσάμενος, θεῶν, ἱερέων, ἀπάντων ἀπλῶς ἅμα στέμμασιν ἱεροῖς, καὶ αὐλοῖς ἱεροῖς παρὰ τὴν ὀχθὴν ἀπαντῶντων, οὗ τὴν βάριν ἔδει κατὰραι τὴν ἀπὸ τοῦ Λιβυκοῦ μέρους τὸν νέον βασιλεῖα ἀναλαμβάνουσαν· ἀπ' οὐρανοῦ τε εὐθὺς σημεῖα μεγάλα, καὶ αὐτόθεν ὀμφαί τε ἀγαθαί, καὶ ἅπαν εἶδος, ὅφ' οὗ τὸ μέλλον θηρᾶται, καὶ μείον καὶ μείζον, τὴν βασιλείαν Αἰγυπτίοις εὐηγγελίζετο· παρ' ὅσον ἐδόκουν οἱ τῆς χείρονος μερίδος δαίμονες οὐκ ἀτρεμήσειν, οὐδ' ἂν πρῶως ἐνέγκαι τὴν ἀνθρωπῶν εὐδαιμονίαν, ἀλλ' ἐπιθήσεσθαι καὶ οἰδαίνειν ἐδόκουν. Καὶ ἐπιβουλή τις ἐσημαίνετο.

placide hanc hominum felicitatem laturi, sed impetum facturi, atque ob id jamjamque turgescere videbantur; et insidiarum nonnulla præsagia con-

Η'. Ἐπειδὴ οὖν τὴν βασιλείον τελετὴν ὑπὸ τε τῶν θεῶν, ὑπὸ τε τοῦ πατρὸς ἐτετελέεωτο, προαγορεύουσιν αὐτῷ σαφῶς, ἅτε σαφῶς εἰδότες, τὰ μὲν ἄλλα πάντα, ἐσμούς δὲ τινὰς ἀγαθῶν, ὅτι δὲ χρεῶν εἴη τὸν ἀδελφὸν, κακῇ μοίρᾳ καὶ Αἰγυπτίοις καὶ τῇ τοῦ πατρὸς ἐστία γενόμενον, εἰ μὴ μέλλοι πάντα συγχεῖν, ἐκποδῶν ποιέσθαι, τοῦ μήτε ὀρᾶν, μήτε ἀκούειν τὰς διὰ τὴν Ὀσίριδος αὐτοῦ βασιλείαν εὐημερίας τε καὶ εὐετηρίας Αἰγύπτου· μὴδὲν γὰρ ἀγαθὸν οἰστὸν εἶναι τῇ φύσει Τυφῶνος· παραδιδόασί τε αὐτῷ τὴν διττὴν τῶν ψυχῶν οὐσίαν, καὶ τὴν ἀναγκαίαν ἀντίθεσιν, ἣν αἱ χαμόθεν ἔχουσι πρὸς τὰς ἄνωθεν. Ταῦτ' ἄρα καθαιρεῖν τε ἡξίου καὶ περιτέμνειν τῆς ἀγαθῆς τε καὶ θείας συστοιχίας φύσιν ἐχθρὰν, μὴδὲν ἐπαισχυθέντα τὴν ὑπ' ἀνθρώπων ὀνομαζομένην συγγένειαν· μαλακισθέντι δὲ εἶπον, ὅσα χρεῶν εἶναι παθεῖν αὐτόν τε καὶ Αἰγυπτίους, καὶ περιοίκους, καὶ ὅσης ἤρχον Αἰγύπτιοι· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἀφαιρὸν τὸ κακὸν εἶναι;

οὐδ' ἂν τὴν τυχοῦσαν ἐπιμέλειαν ἀρκέσειν τὰς ἐμψα-
νεῖς τε αὐτοῦ καὶ λαθραίας ἐπιθέσεις ἀποταφρεῦσαι
τε καὶ ἀμενηνῶσαι· παρῆναι γὰρ αὐτῷ καὶ προστα-
τας, χρῆμα ἰσχυρὸν δαιμόνων βασκάνων, ὧν εἶναι
συγγενῇ, καὶ παρ' ὧν εἰς γένεσιν προβεβλήσθαι, ἵν'
ἔχοιεν ὀργάνῳ χρῆσθαι τῆς εἰς ἀνθρώπους κακίας,
ἐφ' ἣν ὁδῷ βαδίζοντες, καὶ ἐγεννήσαντο, καὶ ἐθρέ-
ψαντο, καὶ ἐμαιώσαντο, καὶ εἰς τὸν οἰκεῖον τρόπον
ἐπαιδεύσαντο μέγα αὐτοῖς ἐσόμενον ὄφελος Τυφῶνα.
Ἐν ἔτι δεῖν οἶονται πρὸς τὸ πάντα ἀπέχειν, αὐτῷ
ἰσχύον τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς περιθεῖναι· οὕτω γὰρ ἔσε-
σθαι τέλειον ἐκ τελέων, μέγала κακὰ ποιεῖν καὶ βου-
λόμενον καὶ δυνάμενον· σὲ δὲ δὴ καὶ στυγοῦσιν, ἔφη
τις αὐτῶν, ὡς ἀνθρώπων μὲν κέρδος, σφῶν δὲ ζη-
μίαν· συμφορὰ γὰρ ἐθνῶν εὐωχία φαύλων δαιμόνων.
Αὐτοῖς οὖν καὶ πολλάκις ταῦτα ἐνουθέτου, τὸν ἀδελ-
φὸν ἀποδιοπομπεῖσθαι καὶ πόρρω ποι γῆς ἔρρειν (14),
τὸ φύσει πρᾶον Ὀσίριδος εἰδότες τε καὶ ὁρῶντες, ὑφ'
οὗ τελευτῶντες εἰπεῖν ἐξεβιάσθησαν, ὅτι χρόνον μὲν
τινα ἀνθέξει· λήσεται δὲ ἐνδοῦς, καὶ καταπροδοῦς αὐ-
τὸν καὶ πάντας ἀνθρώπους, ὀνόματος χρηστοῦ φι-
λαδελφίας ἔργῳ τὰς μεγίστας τῶν συμφορῶν ἀλλαξά-
μενος. Ἄλλ' ὑμῶν γε, ἡ δ' ὁς, ἔλεων ὄντων καὶ ἀρω-
γῶν, οὕτε ὁρῶδῃσω μένοντα τὸν ἀδελφόν, καὶ ἐξάν-
της ἔσομαι τοῦ δαιμονίου μηνίματος· ῥάδιον γὰρ ὑμῖν,
ἢν ἐθέλητε, καὶ τὸ παροφθὲν ἐξαχειῖσθαι.

se, et omnes mortales imprudentem esse proditulum dicerent, blandumque fraternæ charitatis nomen cum gravissimis calamitatibus reipsa permutaturum. At vobis, inquit ille, propitiis, et bene faventibus, neque sospitem fratrem extimescam; et me a dæmonum indignatione immunem illæsumque servabo. Facile enim volentibus vobis est, vel idipsum resarcire, quod incuria labefactatum fuerit.

θ'. Ὑπολαβὼν δὲ ὁ πατήρ, Κακῶς, ἔφη, τοῦτο γι-
νώσκεις, ὦ παῖ· ἡ γὰρ θεία μερίς ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς
ἄλλοις ἐστὶ, τὰ μὲν πολλὰ κατὰ τὴν πρώτην ἐν αὐτῇ
δύναμιν ἐνεργούσα, καὶ ἐμφορουμένη τοῦ νοητοῦ κάλ-
λους. Ἐκεῖ γὰρ ἄλλο γένος θεῶν ὑπερχόσμιον, ὃ συν-
έχει μὲν πάντα μέχρις ἐσχάτων τὰ ὄντα· αὐτὸ δὲ ἀκλι-
νές ἐστι, καὶ πρὸς ὕλην ἀμείλικτον· ἐκεῖνο τοῖς μὲν φύ-
σει θεοῖς (15) τὸ μακάριον θέαμα· τὸ δὲ καὶ τὴν ἐκεῖνου
πηγὴν ἰδεῖν ἔτι μακαριώτερον. Κατὰ ἐκεῖνο μὲν τῷ
παρ' ἑαυτῷ μένειν ὑπερπλήρες ἐστὶν ἀγαθῶν, ὑπερ-
πλήρες δὲ ἑαυτοῦ· τοῖς δὲ ἀγαθὸν τὸ πρὸς τὸν ἐκεῖ
θεὸν ἐπεστράφθαι. Οὐ μὴν ἀπλῇ τίς ἐστὶν ἀγαθῶν,
οὐδὲ μονοειδὴς ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ μερίδων ἐπιμε-
λοῦνται τοῦ κόσμου, τὴν ἐν τῇ θεωρίᾳ πρᾶξιν, ὅσον

erant, singula prædixerunt; neque enim mediocrem
ant aspernabilem eam fore perniciem; neque qua-
vis sollicitudine manifestos atque occultos illius
conatus circumscribi aut infirmari posse: tueri
siquidem illum ac defensare potentissimum quod-
dam genus invidorum dæmonum, quibus cum ei
esset naturæ necessitas, ab iisque in lucem editum,
ut eo tanquam instrumento suorum in homines
maleficiorum uterentur, ad quæ recta progressi,
in grandem sibi utilitatem futurum Typhonem et
genuerunt, et educarunt, et obstetricati sunt, et
propriis moribus imbuerunt. Unum tamen id illi
deesse putant, quo minus omnia ex sententia
succedant, ut vires ei ex imperio, et potestatem
concilient: ita enim futurum, ut ex earum rerum
concursu, perfecte quæ opus sunt omnia conse-
quatur, cum scilicet mala plurima et **97** facere velit
et poterit; te vero (aiebat ex iis aliquis) et homi-
num utilitati, et ipsorum detrimento natum odio
prosequuntur: quippe calamitates gentium pravo-
rum dæmonum epulæ sunt. Hæc iterum ac sæpius
hortabantur fraterno exitio procurari oportere,
eumque procul terrarum sua cum perniciæ relegan-
dum esse; mite enim et mansuetum Osiridis ingenium
perspexerant, quod eos demum impulit, ut eum ali-
quanto quidem tempore duraturum, mox tamen et

se, et omnes mortales imprudentem esse proditulum dicerent, blandumque fraternæ charitatis nomen cum gravissimis calamitatibus reipsa permutaturum. At vobis, inquit ille, propitiis, et bene faventibus, neque sospitem fratrem extimescam; et me a dæmonum indignatione immunem illæsumque servabo. Facile enim volentibus vobis est, vel idipsum resarcire, quod incuria labefactatum fuerit.

9. Tum pater sermonem excipiens: Perperam, inquit, hoc existimas, fili; divina enim natura in hoc universo aliis rebus occupatur, atque ut plurimum eam facultatem exercet, quæ in ea præcipua est, et intelligibilis pulchritudinis contempla-
tione satiatur. Nam illic genus aliud deorum est mundo sublimius, quod omnia quidem ad extrema usque fovet atque continet, ipsum autem ad materiam et ad hæc inferiora demitti flective non potest. Porro iis quidem, qui natura dii sunt, felix est illius contemplatio; at ipsius unde istud oritur, fontis consideratio longe iis felicior accidit. Illud itaque, eo ipso, quod in sese manet, bonorum copia redundat, quia seipso semper est plenum: in-

DION. PETAVII NOTÆ.

(14) Καὶ πόρρω ποι γῆς ἔρρειν. Vetus cod. ἔλξιν, recte. Quanquam nec nostra rejicienda est. Nam loquendi ratio ista ut rara, ita elegans est, et aliquoties a me deprehensa, velut apud Thucydidem lib. iv: Καὶ οἱ Χαλκιδέων, αἰτ. πρέσβεις συμπαρόντες ἐδίδασκον αὐτὸν μὴ ὑπεξελθεῖν τῷ Περδίχῃ τὰ δεινὰ, ἵνα προθυμοτέρῳ ἔχοιεν καὶ εἰς τὰ ἑαυτῶν χρῆσθαι. Ubi interpretes Valla, ne pro Perdicca difficilia subiret, cætera non expressit. Ego sic enim locum intelligendum arbitror: Et Chalcidensium legati, qui una aderant, eum monebant, ut ne bella, [XXXVI] periculaque Perdiccæ subtraherentur, quo eundem obnoxium sibi, et ad res suas promptiorem habere possent: quandiu enim hostem Arridæum metueret, tandiu Lacedæmonios impensius observaturus erat. Ἐδίδασκον ergo μὴ ὑπεξελθεῖν dixit, ut noster ἐνουθέ-

τουν ἔρρειν, utrobique ἐλλειπτικῶς. Fuit cum ὑπεξελεῖν pro ὑπεξελθεῖν legerem apud Thucyd. Quod si quem loquendi hæc ratio in hoc Synesiano loco offenderit, in promptu est lectio veteris codicis.

(15) Ἐκεῖνο τοῖς μὲν φύσει θεοῖς. Tres, ut opinor, deorum gradus indicat Synesius. Infimus est eorum, qui inferioris mundi ministeriis sunt attributi, quique duplici functione censentur, una quidem actiosa ac negotiosa, cum administrando huic orbi vacant; felici tranquillaque altera, cum se ad sublimioris numinis contemplationem erigunt. Secundus gradus medioximos continet, per quos γένος θεῶν ὑπερχόσμιον intelligo, qui ab rerum infimarum moderatione feriati, alium supra se eumque tertium habent deum, quem πηγὴν appellat, ut divinitatis fontem.

feriorum autem bonum in eo consistit, quod ad residentem illie Deum sese convertunt. Neque tamen bonorum una est, aut simplex efficacia; sed singularum totius universi partium curam gerunt; in idque, quod sibi commissum est, quantum par est, eam, quæ ex contemplatione oritur, actionem derivat. Ac qui ex iis puriore sunt et sinceriore natura, statim primæ illi ac principi naturæ subjiciuntur; ab iisque vicissim qui proximi sunt instituuntur. Ita fit ut seriatim ordinum illa successio ad eorum, quæ sunt, extrema usque producat; cunctaque per ea, quæ sic interjecta sunt, superiorum providentiam ac dispositionem ad sese transmissam habeant; neque id tamen ex æquo; alioqui nulla esset continuata series; sed res ipsæ, quo per descensum a primis longius secesserunt, imbecilliores evadunt; donec perverso corruptoque ordine penitus aberrant, **98** in quo et res ipsæ esse desinunt. Cui simile quidpiam in inferioribus his rebus usuvenit. Ea siquidem natura, quæ generationis particeps vaga est et inconstans, in corporea conditione infimam sedem obtinet, corruptionique maxime obnoxia est: cælum autem ipsum principem locum sortitur, incorruptumque est, quadam animæ proportionem respondens. Quod hi ergo illic, deos inquit ostendens, hoc et dæmones sunt in elementis istis perpetua agitatione constantibus, quorum temeraria est et præceps natura, quæque cum plurimum illinc discesserit, a concinna divinarum mentium dispositione abest legissime. Quamobrem cum fæx ista rerum propriæ saluti tuendæ par esse nequeat (nam est fluxa, neque ipsum esse sustinens, quod continua productione quadamtenus æmulatur), dæmones vero, utpote qui inferiori huic naturæ sint affines, detritrice atque exitiosa naturæ conditione præditi sint, necesse sane est Deum sese interdum ad hæc inferiora convertere, ac quædam auspicari initia, quibus præclare ad tempus ista se habeant, quoad nimirum vis illa impellens in his perseverat. Atque ut præstigiatorum sigilla, quæ fidiculis cientur, etiam cessante eo, a quo motus impressus est, incitantur, non multo id tamen tempore, propterea quod insitum non habent movendi principium, sed quandiu vis impressa manet, nondumque progressa, ab ortu suo longius remota dissolvitur: eadem ratione, Osiri charissime, sic habeto: quod recte apud vos dispositum est cum divina administratione una esse, nec hujus loci proprium, sed aliunde esse profectum: atque idcirco animæ ipsæ raro bonæ sunt, quanquam ejusmodi interdum esse possint, et ipsa deorum administratio gubernatioque, cum id munus obit, consentaneum qui-

A χωρεῖ, καταβιβάζοντες εἰς τὸ ἐπιτροπευόμενον. Τὸ μὲν οὖν εἰλικρινές (16) αὐτῶν εὐθὺς ὑπ' ἐκείνην μὲν τὴν πρώτην οὐσίαν τετάχεται· τάττουσι δὲ αὐτοὶ τοὺς ἀγχιστα αὐτῶν, καὶ κάτεισιν ἐφεξῆς ἡ διαδοχὴ τῶν τάξεων μέχρις ἐσχάτων τῶν ὄντων, καὶ ἀπολαύει πάντα διὰ τῶν μέσων τῆς ἐπιμελείας τῶν πρώτων· οὐ μὴν ἐπίσης ἐστίν· οὐ γὰρ ἂν ἦν τὸ ἐξῆς· ἀλλ' ἀποθε-
 νεῖ κατιόντα τὰ ὄντα, μέχρι πλημμελήσει καὶ παρα-
 χαράξει τὴν τάξιν, ἐν ᾧ καὶ τὸ εἶναι τῶν ὄντων παύε-
 ται. Γίνεται δὲ τι περὶ τὰ τῇδε τοιόνδε· Τὸ φύσει πλάνον τῆς ἐν γενέσει φύσεως, τῆς τε σωματικῆς μοί-
 ρας τὸ ἐσχάτον εἴληχεν καὶ ἐπικηρότατον· οὐρανὸς δὲ τὸ πρῶτόν τε καὶ ἀκηρότατον, καὶ ψυχῆς τὸ ἀνάλογον εἶδος ἐνείματο. "Ὅπερ οὖν οἶδε ἐκεῖ, δεικνὺς ἔφη τοὺς θεοὺς, τοῦτο ὁ δαίμων ἐν τοῖς πολυχλονήτοις στοι-
 χείοις, φύσις ἐμπληκτος καὶ θρασεῖα, καὶ τῷ πλήθει τῆς ἐκεῖθεν ἀποστάσεως οὐκ ἐπαίουςα τῆς εὐθημοσύ-
 νης τῶν θεῶν. Οὐκ οὕσης οὖν τῆς ὑποστάθμης τῶν ὄντων πρὸς οἰκείαν σωτηρίαν ἀρχούσης· αὐτὴ τε γὰρ ὑπορρεῖ, καὶ οὐ περιμένει τὸ εἶναι· μιμεῖται δὲ αὐτὸ τῷ γίνεσθαι· καὶ τῶν δαιμόνων, ἅτε συγγενῶν ὄντων τῆς τῇδε φύσεως, ἀφανιστικὴν οὐσίαν λαχόντων, ἐπ-
 εστράφθαι μὲν ἀνάγκη τὸ θεῖον, καὶ ἐνδιδόναι τινὰς ἀρχάς, αἷς ἔπεται τὸ ἐνθάδε καλῶς ἐπὶ χρόνον, ἐφ' ὅσον ἡ ἐνδοσις ἤρκεσεν. "Ὅσπερ δὲ τὰ νευρόσπα-
 στα (17) ὅργανα κινεῖται μὲν καὶ πεπαυμένου τοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἐνδόντος τῇ μηχανῇ, κινεῖται δὲ οὐκ ἐπ' ἄπειρον· οὐ γὰρ οἰκοθεν ἔχει τὴν πηγὴν τῆς κινήσεως, ἀλλ' ἕως ἡ δοθεῖσα δύναμις ἰσχύει, καὶ οὐκ ἐκλύεται τῇ προόδῳ, τῆς οἰκείας ἀφισταμένη γενέ-
 σεως· τὸν αὐτὸν οἶον τρόπον, ὃ φίλε "Ὅσιρι, τὸ μὲν καλῶς καὶ τὸ θεῖον ἅμα τε εἶναι καὶ οὐκ εἶναι τοῦδε τοῦ τόπου, καταπέμπεσθαι δὲ ἐτέρωθεν· καὶ διὰ τοῦτο ψυχὰς τε ἀγαθαὶ μόλις μὲν, ἀλλὰ φανεῖν ἂν ἐνταῦθα, καὶ ἐφορεῖται θεῶν, ὅταν τοῦτο δρῶσιν, οἰκεῖα μὲν δρῶσιν, οὐ μὴν τῇ πρώτῃ ζωῇ· ἕτερον γὰρ αὐτοῖς τὸ μακάριον, ὅτι τὸ ἀπολαύειν αὐτὸ κόσμου παρὰ τοῦ πρώτου, τοῦ κοσμεῖν τὰ χεῖρω μαχαριώτερον· τὸ μὲν γὰρ ἐστὶν ἀπεστράφθαι, τὸ δὲ ἐπεστράφθαι. Καὶ που τελετὴν ἐπώπτουσας, ἐν ᾗ δὴ ἐστὼν συνωρίδες ὁμμά-
 των, καὶ δεῖται τὰ κάτω μύειν, ἔταν δεδόρηκε τὰ ὑπερκείμενα· τοῦτοι δὲ μυσάντοι, ἀντιπερίσταται τὸ ἀνοίγνυσθαι. Οἶον τοίνυν αὐτὸ θεωρίας εἶναι καὶ πράξεως ἀνίγμα, τῶν μέσων παρὰ μέρος ἐκάτερον ἐνεργούντων, ἀλλ' ἐν τοῖς τῶν τελειοτέρων πλεονί-
 χρωμένων τῷ λόφον· τῷ χείρονι δὲ, ὅσα ἀναγκαῖα, μόνον προσομιλούντων. "Ἔστιν οὖν καὶ ταῦτα τὰ ἔργα θεῶν, ἀναγκαῖα μὲν τῷ κόσμῳ δρῶντων, οὐ μὴν προ-
 ηγούμενα ἀγαθὰ, ὅτι καὶ ἄνθρωποι νῦν μὲν οἰκου-
 ροῦσι μείω καὶ μείζω, νῦν δὲ φιλοσοφοῦσιν, ἀλλ' ἐν τούτῳ θεσπεσιώτεροι.

DION. PETAVII NOTÆ.

(16) Τὸ μὲν οὖν εἰλικρινές. Eadem in angelis διάταξις, de qua Dionys. lib. *De cæl. hierar.*, cap. 13. Vide auctorem libri *De mundo*, c. 6; Macrobi. 1 in *Somm.*, cap. 14.

(17) "Ὅσπερ δὲ τὰ νευρόσπαστα. Indidem et gubernationis rerum omnium similitudinem expressit

auctor lib. *De mundo*: "Ὅσπερ ἀμέλει δρῶσιν οἱ μεγαλότεχνοι διὰ μιᾶς ὀργάνου σχαστηρίας πολλὰς, καὶ ποικίλας ἐνεργείας ἀποτελοῦντες· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ νευροσπάσται μίαν μήρινθον ἐπισπασάμενοι ποιοῦσι καὶ αὐχένα κινεῖσθαι, etc.

dem sibi facit aliquid, haud tamen priori illi vitæ; alia enim, eaque potiore felicitate gaudent; quoniam ei, quod inferius est, a superiori gubernari, quam hæc inferiora disponere, multo beatius est, hoc enim aversione, illud conversione illis accidit. Tu vero ejusmodi quoddam mysterium olim inspexisti; in quo bina oculorum paria præferuntur, quorum qui inferiori loco sunt, superioribus diductis connivent, illique vicissim clausis his patefiunt. Sic igitur habeto; istud esse contemplationis et actionis ænigma: 99 dii enim omnes interjecti vicissim utroque funguntur officio; ita tamen ut in potiori obeundo perfectius incumbant; ad id autem, quod est deterius, exercendum sola necessitate ducantur. Hæc proinde et ipsa deorum munia sunt, quæ illi mundo quidem necessaria præstare solent, non tamen præcipua, quemadmodum homines modo arctius laxiusve corporeis septis sese continent; modo sapientiæ navant operam, in eoque propius ad divinitatem accedunt.

ι'. Ἀπὸ τούτων οὖν σύνες ὃ τι λέγω. Μὴ ἀπαίτει Α τοὺς θεοὺς σαυτῷ προσεδρεύειν, ἔργον ἔχοντας προηγούμενον θεωρίαν τε καὶ τὰ πρῶτα μέρη τοῦ κόσμου, ἐν οὐρανῷ τε οὔσι καὶ πλεῖστον ἀφαστῶσι· μήτε ἀπραγμάτευτον ἡγοῦ, μήτε ἀϊδίαν τὴν κάθοδον γίνεσθαι. Τσάκτοι γὰρ δὴ χρόνοι κατακομίζουσιν αὐτοὺς κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν μηχανοποιῶν, ἐνδύσοντας ἀρχὴν ἀγαθῆς ἐν πολιτείᾳ κινήσεως· τοῦτο δὲ ἔστιν, ὅταν βασιλείαν ἀρμόσωσιν, ψυχὰς συγγενεῖς δεῦρο κατακομίσαντες. Θεία γὰρ αὕτη καὶ μεγαλομερὴς ἡ πρόνοια, δι' ἐνὸς ἀνδρὸς ἐπιμεληθῆναι πολλαχισμυρίων ἀνθρώπων. Αὐτοὺς οὖν τὸ ἐντεῦθεν δεῖ πρὸς τοῖς αὐτῶν εἶναι· σὲ δὲ, ἀπειλημμένον ἐν ἀλλοτρίοις, μεμνησθαι μὲν ὅθεν εἶ, καὶ ὅτι λειτουργίαν τινὰ ταύτην τῷ κόσμῳ πληροῖς· πειρᾶσθαι δὲ σαυτὸν ἀνᾶγειν, ἀλλὰ μὴ τοὺς θεοὺς κατάγειν· ἔχειν δὲ προμή- B λειαν ἑαυτοῦ τὴν πᾶσαν, ὥσπερ ἐν στρατοπέδῳ ζῶντα ἐπ' ἀλλοτρίας, ψυχὴν θεῖαν ἐν δαίμοσιν, οὓς εὖλογον γηγενεῖς ὄντας ἐπιτίθεσθαι καὶ ἀγαναχτεῖν, ἣν τις ἐν τοῖς αὐτῶν ὅροις νόμους ἀλλοφύλους τηρῇ. Ἀγαπητὸν οὖν ἀγρυπνῆσαι καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, μίαν ταύτην ἐπιμέλειαν ἔχοντα, μὴ ἀλῶναι κατὰ κράτος ἓνα ὑπὸ πολλῶν, ξένον ὑπὸ αὐτοχθόνων. Ἔστι μὲν γὰρ τῇδε καὶ ἡρώων (18) φύλον ἱερὸν, ἐπιμελὲς ἀνθρώπων, καὶ τὰ σμικρὰ ὠφελεῖν δυνάμενον, καὶ τὸ πρεσβύτερον ἀγαθὸν, ἥρωος οἶον μετοικία τις αὕτη, τοῦ μὴ ἄμοιρα τῆς λώονος φύσεως τὰ τῇδε ὑπολείπεσθαι. Καὶ χεῖρα ὁρέγουσιν ἐν οἷς δύνاميς. Ἀλλ' ὅταν εἰς πόλεμον ψυχῆς ὕλη κινήσῃ τὰ οἰκεῖα βλαστήματα, σμικρὸν γίνεται, θεῶν ἀπόντων, τὸ ἐν- C τεῦθεν ἀντίπαλον. Ἰσχυρὸν γὰρ ἕκαστον ἐν τοῖς οἰκεῖοις. Οἱ δὲ πρῶτον μὲν ἐβελήσουσιν ἑαυτῶν ποιῆσαι· ἡ δὲ ἐπιχείρησις τοιάδε. Οὐκ ἔστιν ἐπὶ γῆς εἶναι μὴ τινα καὶ μοῖραν ψυχῆς ἄλογον ἔχοντα. Καὶ ταύτην προβέβληται μὲν ὁ πολὺς, παρήρτηται δὲ ὁ σοφός· ἔχειν δὲ ἀνάγκη πάντας. Διὰ ταύτης ὡς διὰ συγγενοῦς ἐπὶ τὸ ζῶον ἔρχονται δαίμονες, προδοσίαν ποιοῦντες.

10. Ex iis igitur quæ dicam animo concipe. Ne tibi perpetuo deos adesse postulato, quorum primum munus in contemplatione, et præcipuis mundi partibus positum est; quique et in cælo degunt, et sunt a vobis longe dissiti; neque facilem, ac nullo negotio paratum, aut sempiternum illorum delapsus existimato. Certa temporum ipsos intervalla deducunt, optimæ in gubernando incitationis (quod machinariorum opificum exemplo constat) quoddam quasi invitamentum et auspicatum daturus. Quod tunc accidit, cum ad temperandum imperii statum cognatas huc animas transmittunt. Est enim divinæ ac majoris providentiæ, unius hominis interventu infinitorum curam suscipere. Illos itaque deinceps rerum suarum satagere, atque in iis versari necesse est. Te vero alienis rebus implicatum et unde sis meminisse oportet, et quoddam mundo huic officium præstare, eniti- que, te ut erigas potius quam deos ipsos deprimas. Sed et diligentissime tibi prospiciendum est quasi in castris ac peregrino solo degenti, divinæ inter dæmones animæ, quos æquum est terra editos imminere, indignarique si quis intra suos fines peregrinis legibus utatur. Bene itaque tecum agi putandum est, si noctes diesque insomnes agas, hac una sollicitudine defixus, ne te unum quamplurimi, indigenæ peregrinum violenter expugnent. Enimvero his in locis heroum sacrum quoddam genus est de hominibus sollicitum, bonumque in terris antiquius, a quo in minimis nonnihil adju- C menti comparari possit: heroum illa velut colonia est, ne expertes melioris naturæ sedes istæ relinquantur: et manum quidem quoad in ipsis situm est porrigunt. Verum ubi materia bellum indicens animæ, suas in eam propagines ac germina concitavit, leve est et imbecillum, diis absentibus, quidquid istinc opponitur. Nam in propriis quæque

DION. PETAVII NOTÆ.

(18) Ἔστι μὲν γὰρ τῇδε, καὶ ἡρώων. De quibus notissimi sunt Hesiodi versus; quos quidem non exscriberem, nisi animadvertendum quiddam in illis occurreret. Sic igitur Hesiodus:

Τοὶ μὲν δαίμονες εἰσι, Διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς
Ἔσθλοι, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων,
Οἱ γὰρ φυλάσσουσι τε δίκας, καὶ σχέτλια ἔργα,
Ἡέρα ἐσσάμενοι, πάντα φοιτῶντες ἐπ' αἶαν.

Horum versuum meminit Plato v *De rep.*, ubi aliter

eos legisse videtur, quam vulgo habentur. Ita enim ille, Ἀλλ' οὐ πεισόμεθα Ἡσιόδῳ, ἐπειδὴν τινες τῶν τοιούτου γένους τελευτήσωσιν, ὡς ἄρα οἱ μὲν δαίμονες ἐσθλοὶ, ἐπιχθόνιοι τελέθουσιν, ἄγνοὶ, ἀλεξί- κακοι φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων. Quin apud Plu- tarch. *De defect. orac.*, ubi iidem versus citantur, vox hæc ἄγνοὶ locum in illis habet. Ut appareat ita olim legisse veteres.

Τοὶ μὲν δαίμονες ἐσθλοὶ ἐπιχθόνιοι τελέθουσιν Ἀγνοὶ, ἀλεξίκακοι, φύλακες, etc.

locis validiora sunt. **100** Ergo illi primum omnium in suam potestatem redigere conantur : quod sic instituunt facere. Nam cum nemo vivere possit in terris, ejus non animæ pars insita sit rationis expers; quam qui e vulgo est, palam præ sese sapiens quasi appensam gerit; habere autem omnes necesse est : per hanc, utpote cognatam, proditiōe facta, dæmones animal invadunt. Similimum enim est obsidioni quod tunc geritur; et ut carbones facibus admotis citius incandescunt, quoniam ad concipiendum ignem olim accommodati sunt: sic dæmonum natura perturbationibus plena, vel ipsa potius vivens mobilisque perturbatio, ad animam accedens, ejus affectiones excitat, et ad actum potentiam educit; atque hoc admotiōe sola perficit: nam agenti id quod patitur simile semper efficitur. Ita cupiditatem, iracundiam, et quæ his affinia sunt mala, dæmones inflammant, per congruas sibi partes in animam irrumpentes, quæ ipsorum adventum naturali sensu percipiunt, moventurque, et ab illis, ut in animam insurgant, robur accipiunt; donec animam aut penitus subegerint, aut capere se posse desperent. Est vero certamen istud longe gravissimum; nullum enim tempus, nullum modum, nullum oppugnandi locum intentatum relinquunt; et unde nemo suspicetur, inde etiam aggrediuntur; undique laquei, undique machinæ, undique domestica bella concitantur, donec aut evicerint, aut spem omnem abjecerint. Horum egregiorum certaminum, quorum tu coronam reportabis, spectatores e sublimi dii sunt; atque utinam et posteriorum auferas. Vereor enim ne illis feliciter confectis, in aliis victus abscedas. Divina namque animi portio cum neque deteriori morem gesserit, et eam sæpius represserit, atque ad seipsam converterit, natura tandem illam roborari, ac solidiorem fieri patitur, ut et impetus omnes sustineat, et velut illita ac stipata, nullos amplius dæmonum illapsus recipiat. Ita divinum tunc et unum integrum animal fit; ejusmodique est celestis in terris arbor, quæ peregrinam insitionem non admiserit, ex qua fructus aliqui prodeant, sed illud omne in sui ipsius naturam converterit. Ac tunc dæmones omni spe victoriæ deposita, totis viribus posterius certamen experiuntur, ut stirpem illam radicitus recidant, ac tanquam a se alienam disperdant. **101** Vinci enim illos pudet, dum externus aliquis in certamine superior, eorum in sedibus oberrat, qui victoriæ tropæum et sit, et esse videatur. Is enim non in se uno ipsis detrimento est, sed alios præterea ex eorum ditione ad defectionem sollicitat. Etenim studiis hominum ad virtutem inflammatis, pessundari pejora quæque necesse est, quibus de causis sive privatum hominem, sive principatu ac dignitate fungentem, sive quemlibet alterum materiæ jura contumacius detrectantem amo liri conantur: in quo tamen, cum rex sis, facilius tibi fuerit, quam privato homini providere. Extrinsecus enim appe-

A Ἀτεχνῶς γὰρ πολιορκία προσέεικε τὸ γινόμενον. Ὅπερ δὲ πάσχουσιν ἄνθρωποι ὑπὸ δάδων· θάπτον γὰρ ἐξάπτονται διὰ τὴν ἤδη πρὸς τὸ πῦρ ἐπιτηδειότητα· οὕτως ἡ δαίμωνος φύσις ἐμπαθὲς οὔσα, μᾶλλον δὲ πάθος οὔσα ζῶν καὶ κινούμενον, πέλσασσα ψυχῇ, τὸ ἐν αὐτῇ πάθος κινεῖ, καὶ προάγει τὴν δύναμιν εἰς ἐνέργειαν· παραθέσει γὰρ ἕκαστον δρᾷ. Συνεξομοιοῦται δὲ ἅπαν τῷ ποιοῦντι τὸ πάσχον. Οὕτως ἐπιθυμίαν, οὕτω θυμοῦς ἐξάπτουσι δαίμονες, καὶ ὅσα ἀδελφὰ τούτων κακὰ, ψυχαῖς ὁμιλοῦντες διὰ τῶν προστηκόντων σφίσι μερῶν, ἅπερ τῆς παρουσίας αὐτῶν αἰσθάνεται φυσικῶς, καὶ κινεῖται, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν δυναμῶν τοῦ νοῦ κατεξανιστάμενα, μέχρις ἂν κρατήσωσι τῆς ὅλης ψυχῆς, ἢ ἀπογνῶσι τὴν αἴρεσιν. Οὗτος ἀγώνων ὁ μέγιστος· οὔτε γὰρ καιρὸς, οὔτε τρόπος, οὔτε τόπος ἐστίν, ὃν ἀνιάσι προσβάλλοντες, καὶ ὅθεν οὐκ ἂν τις οἴοιτο, κάκειθεν ἐπιχειροῦσι· πανταχοῦ πάγει, πανταχοῦ μηχαναί, πάντα κινεῖ τὸν οἰκοθὲν πόλεμον, ἕως ἂν ἐξέλωσιν, ἢ ἀπαγορεύσωσι. Θεαταὶ δὲ ἄνωθεν οἱ θεοὶ τῶν καλῶν τούτων ἀγώνων, ὧν ἔσθι στεφανηφόρος· ὡς εἶθε καὶ τῶν δευτέρων. Ἀλλὰ δέος μὴ τούτους μὲν ἔλῃς, ἐν ἐκείνοις δὲ αἰρεθῇς· ὅταν γὰρ ἡ θεία μοῖρα τῆς ψυχῆς μήτε ἀκολουθήσῃ τῇ χεῖρονι, καὶ ἀνακόψῃ πολλάκις αὐτὴν καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέψῃ, φύσις ἐν τῷ χρόνῳ στομοῦσθαι κάκεινην, ὥστε ἀντέχειν ταῖς ἐμβολαῖς, καὶ οἷον γανωθεῖσαν (19) οὐκ ἔτι δέχεσθαι τὰς ἐκ τῶν δαιμόνων ἐπιβροάς. Θεῖον οὖν οὕτως καὶ ἐν ὅλῳ τὸ ζῶον ὄντως τότε γίνεται. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἐπὶ γῆς φυτὸν οὐράνιον (20), ἐγκεντρισμὸν ἀλλότριον οὐ δεξάμενον, ὥστε ἐξ ἐκείνου φῦσαι καρπούς, ἀλλ' εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν κάκεινον μεταποιήσαν. Οἱ δὲ ἀπεγνωχότες αὐτοῦ, τότε δὴ παντελῶς ἤδη τὸν δεῦτερον ἀγωνίζονται ἀγῶνα, ἐκκόψαι τε αὐτὸ καὶ τῆς γῆς ἐκτρεῖψαι, ὡς ἂν μηδὲν σφίσι προσῆκον· καὶ γὰρ αἰσχύνονται τὴν ἥτταν, εἰ τις ἀλλόφυλος ὢν, ἐν τοῖς αὐτῶν τόποις κρατῶν περιέρχεται, τρόπαιον νίκης ὢν καὶ φαινόμενος· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἐν ἑαυτῷ μόνῳ ποιεῖ τὴν ζημίαν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους τῆς ἐπικρατείας αὐτῶν συναφίστησιν. Ἀρετῆς γὰρ ζηλουμένης, ἑρβεῖν ἀνάγκη τὰ χεῖρω. Διὰ ταῦτα μὲν ἐπιβουλεύουσιν ἀνελεῖν καὶ ἰδιώτην καὶ ἄρχοντα, πάντα ὄντινον τὸν ἀφηνιάσαντα πρὸς τοὺς νόμους τῆς ὕλης· ἀλλ' ἐνταῦθα σὺ βασιλεὺς ὢν, ῥᾶον ἅπαντος ἰδιώτου φυλάττοιο· ἔξωθεν γὰρ ἐπιχειροῦσι, μὴ προχωρησάντων τῶν ἐνδοθεν, πολέμῳ καὶ στάσει καὶ ὅσα λωδᾶται σώματι, ὑφ' ὧν ἥκιστα ἂν αἰροῖτο βασιλεὺς, προμηθῆς ὢν ἑαυτοῦ· ὡς ἔστιν ἄμαχον, ὅταν ἰσχύς καὶ σοφία συγγένωνται· διαληφθεῖσαι δὲ ἀπ' ἀλλήλων, ῥώμη τε ἁμαθῆς, καὶ φρόνησις ἀσθενῆς, εὐκαταγώνιστοι γίνονται.

DION. PETAVII NOTÆ.

(19) *Ὀλον γανωθεῖσαν*. Nescio an melius sit στεφανωθεῖσαν, id est solidatam et munitam.

(20) *Φυτὸν οὐράνιον*. Plato in *Timæo* animam esse ait φυτὸν οὐκ ἔγγειον, ἀλλ' οὐράνιον ὀρθότατον.

tunt, si male intestini conatus successerint, bello, seditione, reliquisque corporis incommodis, quæ facile nihilominus rex effugerit, si sibi ipsi prospexerit. Id enim firmissimum propugnaculum est, in quo cum prudentia vis, et potestas conjungitur: quæ si mutuo dissociantur, tam inconsideratæ vires, quam imbellis prudentia nullo negotio superantur.

ια'. Ἡγάσω πάντως, ὦ παῖ, τὴν ἐν ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι τῶν πατέρων ἐπίνοιαν· τὸν Ἑρμῆν, Αἰγύπτιοι (21) διπλὴν ποιοῦμεν τὴν ἰδέαν τοῦ δαίμονος, νέον ἰστάντες παρὰ πρεσβύτη, ἀξιοῦντες, εἴπερ τις ἡμῶν μέλλει καλῶς ἐφορεύσειν, ἐννοῦν τε εἶναι καὶ ἀλκιμον, ὡς ἀτελὲς εἰς ὠφέλειαν θάτερον παρὰ θάτερον. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡ Σφίγξ (22) ἡμῖν ἐπὶ τῶν προτεμενισμάτων ἱδρύται, τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἀγαθῶν ἱερὸν σύμβολον, τὴν μὲν ἰσχὺν θηρίον, τὴν δὲ φρόνησιν ἄνθρωπος. Ἰσχύς τε γὰρ ἔρημος ἡγεμονία· ἔμφορος, ἔμπληκτος φέρεται, πάντα μὴ γνύουσα καὶ ταραττούσα πράγματα· καὶ νοῦς ἀχρεῖος εἰς πρᾶξιν, ὑπὸ χειρῶν οὐχ ὑπηρετούμενος· ἀρετὴ δὲ καὶ τύχη μόλις μὲν, ἀλλ' ἐπὶ μεγάλοις συγγίνονται, ὥσπερ ἐπὶ σοῦ συνηλθέτην. Μηκέτ' οὖν ἐνόχλει τοῖς θεοῖς, οἴκοθεν, ἣν ἐθέλης, δυνάμενος σώζεσθαι. Τούτοις γὰρ οὐκ ἔχει καλῶς αἰετῶν οἰκείων ἀποδημεῖν, τοῖς ἀλλοτρίοις καὶ χείροσι φιλοχωροῦντας· εἰ μὴ καὶ ἀσεβὲς τὸ κακῶς κεχρηθῆναι ταῖς σπαρείσαις εἰς ἡμᾶς ἀφορμαῖς πρὸς τὸ τηρεῖσθαι τάξει τε καὶ ἐπομένως τῷ δοθέντι κόσμῳ τὰ ἐπὶ γῆς· τοῦτο γὰρ ἀνάγκη ἐστὶ ποιοῦντων τοῦ πάλιν αὐτοὺς ἔχειν πρὸ τῶν τεταγμένων χρόνων ἐπιμελησομένους τῶν τῆδε· ἀλλὰ τότε μὲν, τῆς ἀρμονίας, ἣν ἤρμωσαν, ἐκλυομένης τε καὶ γηρώσεως, ἔρχονται πάλιν αὐτὴν ἐντενοῦντες, καὶ οἷον ἀποφύχουσαν ζωπυρήσοντες, καὶ τοῦτο δρῶσι χαίροντες, λειτουργίαν ταύτην τινὰ ἐκπιμπλάντες (23) τῇ φύσει τοῦ κόσμου· ἄλλως τε ἡξουσιν ἐφθαρμένης τε αὐτῆς καὶ βλαβείσης κάκῃ τῶν παραλαβόντων, ὅταν μηδαμῶς ἄλλως οἶά τε ἢ τὰ τῆδε σώζεσθαι. Οὐκ οὖν ἐπὶ σμικροῖς, οὐδ' ὅταν ἀμαρτάνηται περὶ τὸ καὶ τὸ, κινεῖται θεός. Ἡ μέγα τι χρῆμα ὁ εἰς ἐκεῖνος, δι' ὃν ἡξεί τοῦ μακαρίου τις γένους ἐνθάδε· ἀλλ' ὅταν ἡ σύμπασα τάξις καὶ τὰ μέγала φθειρήται, τότε δεῖ φοιτᾶν αὐτοὺς, ἐνδύσσοντας ἀρχὴν ἄλλης διακοσμῆσεως. Μηδὲν οὖν ἀγανακτοῦντων ἄνθρωποι κακὰ αὐθαίρετα ἔχοντες, μηδὲ αἰτιάσθων τούτῳ μὴ προνοεῖν σφῶν· ἡ γὰρ πρόνοια καὶ αὐτοὺς ἀπαιτεῖ τὸ παρ' ἑαυτῶν εἰσάγειν. Ἐπεὶ ἔν γε τῷ τόπῳ (24) τῶν κακῶν οὐ θαυμαστὸν εἶναι κακὰ, ἀλλὰ θαυμαστὸν, εἴ τι καὶ μὴ τοιοῦτον ἐνταῦθα· τοῦτο γὰρ μέτοιχον καὶ ἀλλότριον, καὶ τοῦτο προνοίας, δι' ἣν ἔξεστι μὴ ῥυθιμοῦντας, ἀλλὰ χρωμένους, οἷς παρ' αὐτῆς ἔχομεν, πάντα πάντως εὐδαίμονας εἶναι. Οὐ γὰρ ἔστιν

A 11. Omnino, o fili, mirari tibi aliquando subit patrium in sacris imaginibus commentum, Mercurium intelligo, quem duplici specie fingunt Ægyptii, juvenem juxta senem collocantes, et idipsum præcipientes, si quis nostrum rite sacra sit inspecturus, eum et sagacem et fortem esse oportere; quando alterum sine altero parum adjumenti conferre potest. Eadem ratione in sacrarum ædium vestibulis Sphingis effigies ponitur, sacrum utriusque boni conjungendi symbolum; quod qua parte bestia est vires corporis, qua vero parte homo est, prudentiam significat. Vis enim corporis prudenti moderamine destituta præceps ruit, cuncta permiscens atque confundens; minimeque idonea ad agendum ea mens est, quæ manuum officio caret: virtus autem et fortuna vix quidem unquam, sed ad maximas tamen præstandas res interdum conveniunt, quemadmodum in te coierunt. Desine itaque deos obtundere, qui, si velis, propriis te opibus servare possis. Haud enim consentaneum est, illos propriis sedibus relictis adeo libenter in aliena et deteriora commigrare. Ac vide ne impium sit, abuti insitis nobis in eum finem præsidii, ut quæ in terra sunt, ad præscriptum moderamen congruo ordine ac continuata successione foveantur. Hoc enim modo necessitas iis affertur, ante præstituta tempora rursum ad hæc ima descendant, eorumque curam capessant. 102 Atqui nonnunquam dissolvante se, ac marcescente concentu illo, qui ab ipsis antea fuerat temperatus, veniunt iterum, ut eundem intendunt, et quasi expirantem suscitent, gaudentque opere hoc ipso, ut qui naturæ universi quoddam istud munus exhibeant; perturbato illo et plane disrupto, eorum vitio, quibus commissus est, accessuri sunt, si nulla alia ratio hæc infima tueri possit. Quamobrem non minimis quibusque, nec si in hac vel illa re peccatum fuerit, Deus impellitur; aut eximius ille et singularis sit oportet, cujus gratia ex felici illo genere quisquam huc adesse dignetur. Sed ubi universus ordo et maxima quæque corrupta fuerint, tunc ventitare ipsos par est, ut alterius præbeant ordinationis initium. Non est ergo quod querantur homines, quibus sponte suscepta mala contingunt, neque quod deos appel-

DION. PETAVII NOTÆ.

(21) Τὸν Ἑρμῆν Αἰγύπτιοι. Canina quoque specie idem ab Ægyptiis pingebatur. Plutarch. *De Iside et Osir.*: Οὐ γὰρ τὸν κύνα κυρίως Ἑρμῆν λέγουσιν, ἀλλὰ τοῦ ζώου τὸ φύλακτικὸν καὶ ἀγρυπνόν, καὶ τὸ φιλόσοφον γινώσκει, καὶ ἀγνοία τὸ φίλον καὶ ἐχθρὸν ὀρίζοντες. ἢ φησὶν ὁ Πλάτων τῷ λογιωτάτῳ τῶν θεῶν κυνικοῦσιν. Ubi καθιεροῦσιν repono.

(22) [XXXVII] Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡ Σφίγξ. Plutarch. *De Iside et Osir.*, ubi aliud ænigmati hujus

interpretamentum affert.

(23) Λειτουργίαν ταύτην τινὰ ἐκπιμπλάντες. Sic alibi in epist., λειτουργίαν τινὰ ταύτην ἐκπιμπλᾶς τῷ Θεῷ.

(24) Ἐπεὶ ἔν γε τῷ τόπῳ. Plato in *Theret.*: Ἄλλ' οὐτ' ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατόν, ὦ Θεόδωρε, ὑπεναντίον γάρ τι τῷ ἀγαθῷ αἰεὶ εἶναι ἀνάγκη, οὐτ' ἐν θεοῖς αὐτὰ ἱδρῦσθαι, τὴν δὲ θνητὴν φύσιν, καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖν ἐξ ἀνάγκης.

lent, quasi de seipsis minime sint solliciti. Etenim providentia una id exigit, quod in eorum potestate situm est, alioqui in malorum sedibus mala versari mirum non est. Sed id mirum potius, si quidpiam hic sit, quod non ejusmodi esse videatur. Nam hoc inquilinum, et alienum, et providentiæ acceptum referri debet, cujus beneficio, si quis cessim non agat, utaturque paratis sibi ex ea subsidiis, potest omni ex parte beatus esse. Non enim perinde est providentia, ut editi nuper infantis mater, quæ in omnibus iis, quæ aut advolant, aut quoquo modo molesta sunt, repellendis cum negotio occupatur, quod ille adhuc imperfectus est, et propriis auxiliis destitutus, sed ei similis est, quæ adulto jam et armis instructo puero, uti jam illis, atque et imminetia mala propulsare jubet. Hæc tecum assidue meditare, hæc hominibus scitu dignissima esse persuasum habeto; hoc enim pacto, et providentiam esse aliquam existimabunt, et sibi ipsis prospicient, religiosique simul erunt, et solliciti; neque Dei curam putabunt a virtutis usu dissidere. Vale, fratremque, si sapis, reprime, ac tuum et Ægyptiorum fatum prohibeto, id enim licet; sin remissiolem te et indulgentiolem præbeas, sero tibi deos adfuturos putato.

12. Quæ cum dixisset, eadem cum diis via decessit. At ille in terris relictus est, terra neutiquam digna res: a qua subinde mala propulsare summo studio contendebat, non vim aut imperium adhibens, sed Suadelæ, Musis nimirum, et Gratiis sacra faciebat, sponte quemque sua legibus accommodans. Ac cum a diis quæcunque aut aeris, aut aquæ, **103** terræve munera sunt, affatim omnia regi cumulateque suppeditarentur, earum illerum usum populo indulgebat; ipse omnia vitæ solatia respuebat, nullumque non laborem antiquiorem habebat, ut somni parcissimus, sic curarum sollicitudinumque quamplurimarum particeps, et, ut semel dicam, pro quiete otioque omnium ipse otii et quietis expers. Proinde et unumquemque sigillatim, et familias, et cognationes, et civitates, et provincias universas, omnes denique homines cum internorum animi, tum externorum bonorum omni genere cumulabat. Nam et virtutis æmulationem excitavit, in id unum præcipiens omne studium omnemque disciplinam referri, et iis præmia constituit, qui hominum regendorum peritia præ cæteris valerent, eosque sibi, quibus præerant, similes præstare possent. Id autem, quod in honore est, inclarescere atque augeri necesse est. Ita omnis eruditionis amor tam ejus, quæ ad animum, quam quæ ad linguam excolendam pertinet, nova in dies incrementa capiebat. Nam qui in hac antecellebant cæteris, non jam gregarii plebeiique erant, sed amplissimis ab rege honoribus afficiebantur, quod eam artem profiterentur, quæ est administra sapientiæ. Dum enim sententia

ἡ πρόνοια κατὰ τὴν μητέρα τοῦ νεογiloῦ βρέφους, ἦν δεῖ πράγματα ἔχειν, ἀποσοβοῦσαν τὰ προσπτησόμενα καὶ λυπήσοντα· ἐκεῖνο γὰρ ἀτελὲς ἔτι καὶ οἶκοθεν ἀδοθήθητον· ἀλλὰ κατ' ἐκείνην, ἥτις αὐξήσασά γε αὐτὸ καὶ ὀπλίσασα, χρῆσθαι κελεύει καὶ τὸ κακὰ ἀπερύκειν. Ταῦτα φιλοσόφει τε ἀεὶ, καὶ τοῦ παντὸς ἀξία ἀνθρώποις εἰδέναι ἡγοῦ. Καὶ γὰρ πρόνοιαν νομιοῦσι, καὶ ἑαυτῶν φροντιοῦσιν, εὐσεβεῖς τε καὶ ἐπιμελεῖς ἅμα γινόμενοι· καὶ οὐχ ἡγήσονται Θεοῦ τε ἐπιστροφὴν καὶ χρῆσιν ἀρετῆς στασιάζειν πρὸς ἄλληλα. Ἐρῶωσο· τὸν δὲ ἀδελφὸν, εἰ σωφρονεῖς, κώλυε, τὴν σαυτοῦ τε καὶ Αἰγυπτίων εἰμαρμένην προαναιρῶν· ἔξεστι γάρ. Ἐνδοῦς δὲ καὶ μαλακισθεῖς, ὅψε περιμένε τοὺς θεοὺς.

ιβ'. Εἰπὼν ἀπῆρε τὴν αὐτὴν τοῖς θεοῖς. Ὁ δὲ ὑπελείπετο, χρῆμα ἥκιστα τῆς γῆς ἀξίον, ὃς αὐτίκα προσεφιλονείκει τὰ κατὰ αὐτῆς ἐξορίσαι, μηδὲν τι βίᾳ χρώμενος (25)· ἀλλ' ἔθουε γὰρ Πειθοῖ, καὶ Μούσαις, καὶ Χάρισιν, ἐκόντας ἅπαντας ἐναρμόζων τῷ νόμῳ. Τῶν θεῶν δὲ, ὅσα τε ἡρὸς φέρει, καὶ ὅσα ποταμοῦ δῶρα καὶ γῆς, ἅπαντα χορηγούντων ἀφθονα τοῦ βασιλέως αἰδοῖ, ὃ δὲ τὰς μὲν ἀπολαύσεις ἀνίστη πλῆθει· αὐτὸς δὲ ἅπασαν μὲν ῥαστώνην ἀπελείπανε, ἅπαντα δὲ πόνον ἀνθρῆϊτο, ὕπνου μὲν ὀλίγον, φροντίδων δὲ πλείστον μεταλαγχάνων, καθάπαξ εἰπεῖν, ἄσχυλος ὢν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σχολῆς. Ταῦτ' ἄρα καὶ καθ' ἓνα, καὶ κατ' οἴκους, καὶ κατὰ συγγενείας, καὶ πόλεις, καὶ νομοὺς ὅλους, ἀγαθῶν ἐπίμπλη πάντας ἀνθρώπους τῶν τε εἰσω καὶ τῶν θυραίων. Ἀρετῆς τε γὰρ ζῆλον ἥσκησεν, πρὸς ἓν τοῦτο πᾶν μάθημα καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα τάξας ἀσχεῖσθαι, καὶ γέρα προὔθηκε τοῖς ἀρίστοις ἄρχειν ἀνθρώπων, καὶ ποιεῖν ὁμοίους τοὺς ἀρχομένους. Αὐξεῖν δὲ ἅπαν ἀνάγκη (26) τὸ τιμώμενον, καὶ ἔρρειν ἀνάγκη τὸ ἀμελούμενον. Συνεπεδίδου δὴ καὶ παιδείας ἀπάσης ἔρω, ὅση τε τῆς γνώμης ἐστὶ, καὶ ὅση τῆς γλώττης. Καὶ γὰρ τοὺς ἐν τῷ τοιῷδε διαφέροντας οὐκέτ' ἦν ἀγελαίους ὄραν, ἀλλὰ λαμπροὺς ταῖς παρὰ βασιλέως τιμαῖς, τέχνην παρεχομένους ὑπηρέτην φρονήσεως, ὅτι νοῦς πρόεισι λέξεσιν ἀμπεχόμενος· τὸ δὲ εὖ τε καὶ χειρόν ἐστάλλαι τὸν αὐτὸν, ὥσπερ ἄνδρα, καὶ εὐσχήμονα καὶ ἀσχήμονα δείκνυσιν. Καὶ προπαίδειαν οὖν Ὅσιριν ἡξίου τιμᾶν· παιδείαν γὰρ ἀρετῆς ᾗτο πηγὴν εἶναι. Εὐσεβείᾳ γε μὴν τότε δὴ μάλιστα πάντων καιρῶν Αἰγυπτίοις ἐπεχωρίασεν. Ταῦτα μὲν ψυχῆς ἀγαθὰ, καὶ εὐθηνοῦντο αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ὅσιριδος βασιλείας Αἰγύπτιοι, ὡς εἰκέναι τὴν

DION. PETAVII NOTÆ.

(25) *Μηδὲν τι βίᾳ χρώμενος*. Plutarch. loco citato: Βασιλεύοντα δὲ Ὅσιριν Αἰγυπτίους μὲν εὐθύς ἀπόρου βίου, καὶ θηριώδους ἀπαλλάξαι, καρπούς τε δειξάντα, καὶ νόμους θέμενον αὐτοῖς, καὶ θεοὺς δειξάντο τιμᾶν, ὕστερον δὲ γῆν· πᾶσαν ἡμερούμενον ἐπελθεῖν, ἐλάχιστα μὲν ὀπλῶν δετηθέντα, πειθοῖ δὲ τοὺς πλείστους, καὶ λόγῳ, μετ' ὁδῆς πάσης, καὶ μου-

σικῆς θελγομένους προσαγόμενον.

(26) *Αὐξεῖν δὲ ἅπαν ἀνάγκη*. Themist. orat. xiii: Τῷ γὰρ ὄντι φύσις αὐτῇ ἀσχεῖσθαι μὲν τὸ τιμώμενον, ἀμελεῖσθαι δὲ τὸ ἀτιμαζόμενον. *Et bonas artes stimulo præmiorum felicius incitari ait Symmach. lib. viii, epist. 50.*

χώραν ἀρετῆς διδασκαλείω, τῶν παιδῶν πρὸς ἓνα βλεπόντων τὸν ἡγεμόνα, καὶ δρώντων τε ἐν, ὃ τι ὀρώμεν, καὶ λεγόντων ἐν, ὃ τι ἀκούοιεν. Πλούτου δὲ αὐτὸς μὲν ἡμέλει· ὅπως δὲ πᾶσι παρείη, τούτου τὴν ἅπασαν ἐπιμέλειαν εἶχεν, ἀδωρότατός τε ὢν καὶ φιλοδωρότατος. Καὶ φόρους ἀνῆκε πόλεσι· καὶ ἀπορουμένοις ἐπέδωκε, καὶ τὸ πεπτωχὸς ἤγειρε, καὶ τὸ μέλλον ἰάσατο· τὴν μὲν εἰς μέγεθος ἤρε, τὴν δὲ εἰς κάλλος ἤσκησε, τὴν δὲ οὐκ οὔσαν προσέθηκε, τὴν δὲ ἐκλειμμένην συνόκισεν. Ἀπολαύειν μὲν οὖν ἀνάγκη καὶ τὸν καθ' ἓνα τῶν κοινῶν ἀγαθῶν· ὁ δὲ οὐκ ἐπόνει καθιεῖς καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ δεινός φροντίδα, ὡς ἐπ' ἐκείνου γενέσθαι τὸ μηδένα ἀνθρώπων ὀφθῆναι δακρύοντα· οὐδὲ ἡγνόησεν Ὅσιρις, ὅστις ὅτου δέοιτο, καὶ τί κωλύει τὸν δεῖνα μακάριον εἶναι. Ὁ μὲν δικαίας ἦρα τιμῆς, καὶ ἀπέδωκεν· ὁ δὲ ἐπειδὴ βιβλίοις προσανέχων, ἄσχυρος ἦν ἐκπορίζειν τροφήν, ἐν πρυτανείῳ σίτησιν ἔδωκεν (27)· ὁ δὲ τιμῆς μὲν ἀνθρωπίνης ἡμέλει, καὶ τὰ περιόντα αὐτὸν εὖ μάλ' ἔβασκεν, λειτουργῶν δ' ἴσως ἡσχύνετο· οὐδὲ τοῦτο ἡγνόησεν, ἀλλ' ἀνῆκε τῆς λειτουργίας, οὐκ ἐνοχληθεὶς, ἀλλ' ἐνοχλήσας τῷ, πρὶν αἰτηθῆναι, δοῦναι, αἰδοῖ σοφίας ἀξιῶν τὸν τοιοῦτον αὐτόνομον εἶναι καὶ ἄφετον, ὥσπερ ζῶον ἰερὸν, ἀνειμένον Θεῷ· συνελόντα δ' εἰπεῖν, τῆς ἀξίας οὐδεὶς ἡμάρτανεν, εἰ μὴ ὅτι κακόν τι ὠφείλετο· τούτῳ δὲ οὐκ ἐνείμει τὴν ἀξίαν· φιλοτιμίαν γὰρ ἐποίειτο πράττει γνῶμης καὶ χρηστοῖς ἔργοις καὶ τὸν ἀναιδέστατον ἐκνικήσειν. Καὶ ταύτῃ γε ὤρετο τοῦ τε ἀδελφοῦ καὶ τῆς συνωμοσίας αὐτοῦ περιέσεσθαι, ἀρετῆς περιουσίᾳ μεταποιήσας τὰς φύσεις, ἐν τοῦτο γνῶμης σφαλλόμενος. Βασκανία γὰρ ὑπ' ἀρετῆς οὐ παύεται

A mine solet accidere, aut speciosa esse, aut decore carere videtur. Osiris ergo illa liberalium disciplinarum rudimenta magni a suis fieri cupiebat, eruditionemque fontem esse virtutis arbitrabatur. Pietas porro ac religio his maxime temporibus Ægyptiis usitata ac familiaris fuit. Hæc erant animi bona, quæ tum regnante Osiride mira apud Ægyptios ubertate floruerunt; ut ea ipsa regio virtutis scholæ quam simillima videretur, pueris unum rectorem ac moderatorem intuentibus, unumque id facientibus, quod viderent, et quod audirent, eloquentibus. Cæterum divitias ipse quidem neglectui habebat, aliis vero, ut quam amplissimæ essent, omni cura ac diligentia providebat, vir ut in accipiendis muneribus parcissimus, sic in dandis effusissimus. Nam et tributa civitatibus remisit, et in egenos largitione usus est, et quæ diruta erant refecit, aut jam labentia atque inclinantia resarcivit: urbes qua ampliores, qua pulchriores reddidit, novas aut extruxit penitus, aut desertas civibus frequentavit. Ac tametsi unumquemque necesse sit publicorum bonorum esse participem; hic tamen grave sibi ac molestum minime ducebat, vel ad hujus, aut illius curam gerendam sese demittere; adeoque illo regnante, nullo in homine mæror aut lacrymæ cerni potuerunt: neque Osiridem latebat quo cuique opus esset, et quid quemque beatum esse prohiberet. Hic meritos sibi honores dari cupiebat; concessit ultro. Alter, quod libris totum se tradidisset, quærendis vitæ necessariis vacare non poterat; victum ei de publico procuravit. Alius humanas

DION. PETAVII NOTÆ.

(27) Ἐν πρυτανείῳ σίτησιν ἔδωκεν. Πρυτανεῖον apud Ægyptios ex Græcarum urbium consuetudine sinit. Σίτησιν ἐν πρυτανείῳ appellari πρυτανεῖα, putat Jos. Scaliger v. *De emend. temp.*, pag. 457, ac falso Antiphanis locum ad eum sensum accommodat, ubi parasitus artem suam jactitans, non inferiorem se facit Hieronicis, qui in Prytaneo publicis et alienis impensis alebantur.

Γέρα γὰρ αὐτοῖς ταῦτά τοις τ' Ὀλύμπια
Νικῶσι δίδονται, χρηστότητος εἶνεκα
Σίτησι, οὗ γὰρ μὴ τίθεται συμβολαί,
Πρυτανεῖα ταῦτα πάντα προσαγορεύεται.

Non potest iis ex verbis colligi, πρυτανεῖα esse alimoniam Olympionicarum. Nam iste potius est sensus, ubicunque sine symbolis cœnatur, ibi esse prytanea, id est loca in quibus de alieno curantur. Ita parasitis sua quoque πρυτανεῖα sunt, videlicet regum ac divitum cœnacula, in quæ asymboli ventitant. Non minus falsus est idem Scaliger, dum ex Aniano, veteri Chrysostomi interprete, conjectatur πρυτανεῖα sumpsisse Chrysostomum pro sportula in prytaneo. Verum neque apud Anianum, neque apud Chrysost. ista leguntur. Chrysostomi verba sunt homil. 1 in Matth.: Τὰ δὲ ἐπαθλα τῆς πολιτείας, οὐ φύλλα δάφνης, οὐδὲ κότινος, οὐδὲ ἡ ἐν πρυτανείῳ σίτησις. Anianus vero ita reddit: *Præmia vero virtutum in hac disciplina non ramus oleæ (lauri), nec corona oleastri foliis immista, nec publice in prytaneo apparata convivia.* Sic ille. Nec vulgo exstat, nec in prytaneo sportula; quod tamen non improbem. Neque propterea Scaliger audiendus erit, dum spor-

tulæ vocem, quam Aristoph. schol. ad *Nubes* significari ait vocabulo πρυτανείων, ad Hieronicarum cibos in prytaneis restringit. Etenim neque πρυτανεῖα cibum, illum significant; et sportulæ sunt διχαστικά δαπάναι. Vide Casaub. in lib. viii Athen. c. 9. Cæterum Hieronicæ e republica constitutis vectigalibus alebantur in prytaneis; ideoque victoriarum suarum insignia palam gerebant, quæ trechedipna et niceteria ab Juvenale dici satyr. 3 putat Scalig. his versibus:

Rusticus ecce tuus sumit trechedipna, Quirine,
Et ceromatico fert niceteria collo.

D [XXXVIII] Quod de trechedipna verum non arbitror. Sunt enim vestimenta parasitica, ut vetus interpret. adnotat, quem tamen non audio, dum niceteria ait vestes peregrinas. Melius quod subjicit: Nam et niceteria syllateria sunt, quæ ob victoriam fiebant, et de collo pendentia gestabantur. Crediderim syllateria dici εἰσελατήρια. Nam ejusmodi certamina iselastica dicta, quod quadrigis albis in patriam per muros interruptos inveherentur, ut ad Themist. orat. ii adnotavimus. Hæc insignia, et niceteria videntur bravia fuisse. Nam braviū gestamen quoddam erat, cujus figuram vitiginei folii similem fuisse docet Ambros. lib. iii *Hexaem.*, cap. 14, ubi de vitis folio agens, Videmus, ait, ita scissum atque divisum ut trium foliorum speciem videatur ostendere, etc. Mox: Etenim braviū speciem videtur effingere; significans quod una inter cæteros pendentes fructus habet principatum; cui tamen quoddam judicio naturæ, sed evidenti indicio innascitur species, et

dignitates contempserat; cui sua abunde ad victum suppetebant; publica tamen munera ægre sustinebat: nec ille Osiridem latuit, sed ab omni eum publico onere fecit immunem, haud importune ab eo sollicitatus, sed ipse sponte sollicitans, cum nondum rogatus benigne condonaret, ob sapientiae venerationem, liberum illum et immunem, quasi Deo consecratum, ratus esse oportere. Et, ut uno verbo dicam, nulla cuiquam res pro merito defuit, nisi si cui malum aliquod deberetur: cum eo vero pro meriti ratione non agebat. Id enim magno studio efficere nitebatur, ut morum humanitate et beneficiis etiam impudentissimos homines evinceret, ac sibi demereretur. Eoque consilio fratrem ejusque factiones facile sese victurum sperabat, si virtutis magnitudine eorum animos immutaret, in hoc uno opinione falsus. Livor enim non tam virtute reprimi, quam exardescere atque inflammari solet. Nam cum natura sua secundis rebus immineat, quo cumulatius obveniunt, eo et æmulationis mœrorque in dies magis ac magis augetur: quo tum infelix ille, et graviter ingemiscens frater, Osiride imperante correptus est.

13. Sane ut primum traditum ei regnum vidit, B parum abfuit quin moreretur, solo pessimum caput illidens, et columnis violenter impingens; multosque per dies cibo abstinuit, quamvis voracissimus esset; et quanquam vinosissimus, potum tamen abjecit: somnum vero cum maxime appeteret, pervigil agebat, ut eum jugis insomnia teneret, renitentem licet, et oculos de industria claudentem, ut earum rerum, quæ pungebant animum, recordatione levaretur. Sed enim memoria ei, qui illam deponere velit, pervicacissime resistit. Itaque oculos comprimenti malorum imagines observabantur; somnumque si quando forte raptim videret, somniando sese infelicius habebat, quippe ob oculos recursabant collis ille, calculi, manus secundum fratrem sublatae omnes: cumque libens expergisceretur, molestis imaginibus **105** offensus, diutius ei aures gratulantium vocibus personabant; neque quietem sustinebat, excandesciente animo; pedem vero domo efferentem nulla non calamitas excipiebat, omnium in sermone, factis, carminibus Osiris celebrabatur; quanta novi regis et ad aspectum corporis species, et in loquendo sapientia foret; utque in eo animi magnitudo sine arrogantia esset, et sine abiectione clementia. Ad hæc subinde gradum referebat, rursumque domi se

μᾶλλον, ἀλλ' ἐξάπτεται. Εἰ γὰρ φύσιν ἔχει τὸ ἀγαθοῖς ἐπιφύεσθαι, ὅσῳ πρόβεισι τὰ γαθὰ, καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῖς λυπεῖσθαι συνεπιδίδωσιν, ὅπερ ἔπαθε πρὸς τὴν Ὀσίριδος ἀρχὴν ὁ βαρύστονος ἀδελφός.

ιγ'. Εὐθύς γε μὴν τὴν ἡγεμονίαν παραλαμβάνοντος, μικροῦ ἐδέησεν ἀπολέσθαι, τὴν κακὴν κεφαλὴν προσουδίζων τε καὶ κίσει προσαράσσω· ἡμερῶν συχῶν οὐ προσηνέγκατο σῆτον, καίτοι βορώτατος ὢν· ἀπεσεῖσατο ποτὶν, καίτοι φιλοινότατος ὢν. Ὑπνου μὲν ἐρῶν, αὐπνος διετέλει· ἐγρηγόρσει δὲ συνείχετο καὶ μάλα ἀποδιοπομπούμενος, καὶ τῷ ὀφθαλμῷ μύων ἐπίτηδες, τοῦ τὴν ψυχὴν ἀνεθῆναι τῶν κεντούντων τῆς μνήμης. Ἀλλ' ἐστὶν ἡ μνήμη πρὸς τὸν ἐθέλοντα καταθέσθαι φιλονεικότατον· ὥστε καὶ μύσαντι τῶν κακῶν ἡ φαντασία παρῆν· καὶ ὕπνου δὲ, εἴ ποτε, παραθρέξαντος, ὄναρ ἂν ἀθλιώτερον ἔπραττεν, ἐν ὀφθαλμοῖς ὄρων πάγον ἐκείνον, ψήφους ἐκείνας, χεῖρας ἐκείνας ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἀπαξάπασας· καὶ διαναστάντι δ' ἂν ἀσμένως μίσει τῆς χαλεπῆς ὀψεως, ἐπὶ χρόνον συχρὸν περιεβομβεῖτο τὰ ὥτα τῇ τῶν εὐφημούντων ἡχοῖ· οὔτε ἀτρέμας ἔχειν ἠνείχετο, τῆς ψυχῆς ἀσχαλλούσης, καὶ προκύπτοντα τῆς οἰκίας συμφοραὶ διεδέχοντο, καὶ ἐν λόγοις, καὶ ἐν ἔργοις, καὶ ἐν ᾠδαῖς τῶν ἀπάντων. Ὀσιρις ἦν, ὡς μὲν καλὸς ἰδεῖν, ὡς δὲ σοφὸς εἰπεῖν ὁ νέος βασιλεὺς, καὶ τὸ μεγαλόφρον, ὅτι οὐκ ἀλατῶν, καὶ τὸ πρᾶον, ὅτι ἀταπείνωτον. Αὐθις οὖν ὑπενόσται καὶ κατεκλείετο, οὐκ ἔχων ὃ τι τῷ ζῆν χρήσεται, οὔτ' αὐτὸς, οὔθ' ἡ γυνή, διωλύγιον ἄλλο κακὸν (28), ἑαυτῆς κομμώτρια, θεάτρου καὶ ἀγορᾶς ἀπληστος,

DION. PETAVII NOTÆ.

prærogativa victoriæ. Cæterum ex vocabuli Πρυτανείων occasione non levis glossographorum error aperiendus est. Dixerat Aristophanes in *Vespis* Atheniensium vectigalia hæc potissimum esse,

Πρυτανεῖα, μέταλλ', ἀγοράς, λιμένας, μισθοὺς, [καὶ δημόπρωτα·
Τούτων πλήρωμα, τάλαρτ' ἐγγὺς δισχίλια γίγνεται [ἡμῖν.

Quæ verna tumultuarie, ut alia quamplurima, in censum aliarum vocum relata a Suida, quibusdam nec indoctis hominibus perinde accepta sunt, quasi prioris nominis τῶν πρυτανείων explicatio reliquis vocibus contineretur. Quæ falsa ratio omnibus pene Lexicis insedit, cum vel ex ipso scholiaste appareat, quæ illic enumerantur, vectigalium species penitus a se invicem esse diversas. Huic affinis est in iisdem vocabulorum compilatoribus alter in voce στλεγγίδος error. Aristoteles enim vi *Top.*, cap. 3, locos ad evertendam propositæ rei definitionem accommodatos enumerans, Σχοπεῖ, αἰτ,

καὶ εἰ πρὸς ὃ πέφυκεν ἕκαστον τῶν πρὸς τί ἀποδίδωσιν ὁ ὀρίζόμενος· ἐνίοις μὲν γὰρ πρὸς ὃ πέφυκεν ἕκαστον τῶν πρὸς τι μόνον ἐστὶ χρῆσθαι, πρὸς ἄλλο δὲ οὐδὲν, οἷον τῇ ὀφείλει πρὸς τὸ ἰδεῖν μόνον· ἐνίοις δὲ πρὸς ἄλλο τι, οἷον τῇ στλεγγίδι καὶ ἀρύσαιτό τις, ἀλλ' ὅμως εἴ τις ὀρίσαιο τὴν στλεγγίδα ἥργανον πρὸς τὸ ἀρύειν, ἡμάρτηκεν· οὐ γὰρ πρὸς τοῦτο πέφυκεν. Quibus verbis cum adjecisset Suidas, et Aristoph. schol. *Equit.*: Οὐ γὰρ πρὸς τὸ περιζύεσθαι ἂν τις αὐτῇ χρήσαιο μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ὕδωρ ἀρύσασθαι, lexicographi inepte admodum vas esse dixerunt, quo aqua hauritur; quo quid aliud quam in principis philosophi censuram incurrunt? Sed ideo ab Aristotele crediderim usus istius in strigili mentionem esse factam, quod equisones dum equos poliunt, strigilem in aquam immergunt ad extergendas sordes.

(28) Διωλύγιον ἄλλο κακόν. Ita Plato in *Theæt.*, οὐ μακρὰ μὲν, καὶ διωλύγιος φλυαρία. Hæc autem Typhonis uxor Nephtys appellata est, quæ prima omnium sterilis fuit. Plutarch. *De Isid. et Osir.*

εὐς ἀπάντων ὅψεις βουλομένη τε καὶ οἰομένη πρὸς ἑαυτὴν ἐπεστράφθαι· παρ' ὃ καὶ μείζω συμφορὰν ἐπεποίητο τῆς βασιλείας ἐκπεπτωκέναι τὸν ἄνδρα, ἐκείνως ἂν οἰομένη δημοσιεύσειν (29) τὴν πολιτείαν ἐπὶ μείζονος ὑποθέσεως, καὶ καθηδुπαθήσειν τὴν ἐξουσίαν. Ἐαλώκει τε αὐτῆς ὁ Τυφὼς ἤδη πρεσβύτης ὢν, ὥσπερ παιδάριον ἀφροδίτης ἀρχόμενον, καὶ ἦν αὐτῷ τὸ μέρος τῆς συμφορᾶς αἰδῶς τῆς ἀνθρώπου, πρὸς ἣν ἐπεφιλοτίμητο τὴν μεγίστην ἄρξιν ἀρχήν, καὶ ἐκείνη τὴν δυναστείαν κοινώσεσθαι· ἡ δὲ καὶ ἐν ἰδιώτῃ βίῳ χρῆμα φανερώτατον ἦν, εὐδοκίμειν ἐν τοῖς πλείστον ἀντικειμένοις φιλοτιμουμένη, θηλυτάτῃ μὲν γυναικῶν τρύφημα προσεξευρεῖν, καὶ ἐπιποιῆσαι κάλλει, καὶ ἐνδοῦναι τῇ φύσει· παραβολωτάτῃ δὲ ἀρρένων ἐπιθέσθαι σκέμματι, καὶ τολμῆσαι πείραν, ποικιλοπράγμων τε οὖσα καὶ καινοτόμος. Παρ-
εσκεύαστο δὲ πρὸς ταῦτά τε καὶ πρὸς τὰλλα καὶ γυναικας ἑταιριστρίας καὶ ἄνδρας πελάτας πάντας ὁμοιογνώμονας ἔχειν, καὶ χρῆσθαι πρὸς ἃ ἐπεφύκει, καὶ οἴκοι καὶ θύραζε. Ὀσίριδι δὲ καὶ ὅτι γυναικωνίτις ἦν, τὸ παιδάριον ἀνέμνησε, τοῖς ἀνθρώποις ὁρώμενον· καίτοι τὸ παιδίον, ὃ ὦρος, θέαμα σπάνιον ἦν. Μίαν γὰρ ἀρετὴν Ὀσίρις ᾤετο γυναικὸς εἶναι τὸ μήτε τὸ σῶμα αὐτῆς, μήτε τοῦνομα διαβῆναι τὴν αὐλειον. Οὐκ οὐδὲ τὸ ἐν ἄκρῳ γενέσθαι τῆς τύχης παρεκίνησε τοῦ καθεστῶτος τὴν σὺφρονα, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ὑπὸ τῷ μεγέθει τῆς ἐξουσίας ἐκρύπτετο. Ἐπεὶ μὴδὲ αὐτὸς ὡς παρὰ τοῦτο εὐδαιμονέστερος ἐγανύσκετο· ἀλλ' ἦδει, καὶ μὴ τυχὼν, οὐκ ἂν ἦττον εὐδαιμῶν γενόμενος. Αὐτὸς γὰρ τις ἕκαστος ἑαυτῷ τοῦ τοιοῦτου ταμίας, ἀγαθὸς εἶναι βουλόμενος. Διὸ τοὺς μὲν ἀρετῇ συζῶντας, ἰδιώτας τε ὄντας καὶ ἄρχοντας, ἴδοι τις ἂν ὁμοίως εὐθυμουμένους. Ἄπας γὰρ βίος ἀρετῆς ὕλη. Καθάπερ ἐπὶ σκηνῆς ὁρῶμεν τοὺς τῆς τραγωδίας ὑποκριτάς· ὅστις καλῶς ἐξήσκησε τὴν φωνήν, ὁμοίως ὑποκρινεῖται τὸν τε Κρέοντα καὶ τὸν Τηλέφον, καὶ οὐδὲν θάλουργῇ τῶν ῥακίων διοίσει πρὸς τὸ μέγα καὶ καλὸν ἐμβοῆσαι, καὶ καταλαβεῖν ἡχοῖ τοῦ μέλους τὸ θέατρον· ἀλλὰ καὶ τὴν θεράπαιναν καὶ τὴν δέσποιναν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιδείξεταί μουσικῆς, καὶ ὃ τι ἂν περιθῇται προσωπεῖον, τὸ καλῶς αὐτὸν ὁ χορηγὸς τοῦ δράματος ἀπαιτεῖ· οὕτως ἡμῖν Θεὸς καὶ τύχη περιτίθῃσιν ὥσπερ προσωπεῖα τοὺς βίους ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ κόσμου δράματι, καὶ οὐδέν τι μᾶλλον ἑτέρος ἐτέρου βίος βελτίων, ἢ χειρόν, χρῆται δὲ, ὡς ἕκαστος δύναται. Δύναται δὲ ὁ σπουδαῖος ἀπανταχοῦ καλῶς διαγίνεσθαι, καὶ τὸν πτωχόν, καὶ τὸν μόναρχον ὑποκρίνηται· διοίσεται δὲ οὐδὲν περὶ τοῦ προσωπεῖου. Ἐπεὶ καὶ ὁ τραγωδὸς γελοῖος ἂν γένοιτο, τὸ μὲν φεύγων, τὸ δὲ αἰρούμενος. Καὶ γὰρ ἐν τῷ γῆς γραδὸς (30) εὐδοκί-

abdebat, incertus quo se converteret, aut quam vitæ rationem iniret, cum ipse, tum uxor ejus, ingens alia pernicies, sui ipsius ornatrix, ac theatri forique insatiabilis, omnium in se animos converti credens, summeque cupiens. Itaque majori id sibi calamitati ducebat, quod vir regno suus excidisset; ejus enim compos si fuisset, majori se occasione palam hanc administrandi rationem habituram, et per luxum potestate abusuram esse speraverat. Porro Typho, quamvis ætate provecior, incredibili ejus amore flagrabat, sic quasi puer, qui tum primum uti venere incipiat, nec minima pars illi calamitatis erat mulieris pudor, apud quam summum se imperium adepturum, et eam in regni partem vocaturum ambitiose jactaverat. Illa vero etiam privatim degens non obscure ex duabus longe diversissimis rebus gloriam affectare videbatur, ut non modo mulieres omnes luxu, ac novis in dies deliciis comminiscendis, fucandaque omni lenociniorum genere facie, et immoderata naturæ licentia superaret; verum etiam marium ut consilia audacissime susciperet temereque tentaret, novarum rerum studio atque in rebus tractandis solertia singulari. Ad hæc aliaque id genus multa, meretrices, clientesque, ac mercenarios eodem voluntatis ac studiorum consensu paratos habuerat, quibus domi forisve, ad quæ natura comparata erat exsequenda, commode uteretur. At Osiridi gynæceum esse, aliquando visus ab hominibus filius admonuit: quanquam raro admodum puer Horus in conspectum hominum prodiret. Quippe unicam hanc mulieris virtutem Osiris esse dictitabat, si neque corpus ejus atriensem extra januam, neque nomen exiret: quare nec modesta illa et pudica matrona, etsi summum fortunæ culmen attigisset, a receptis jam et comparatis moribus descivit: nisi eo fortasse, quod sub potestatis magnitudine domi delitesceret, quandoquidem nec Osiris ipse, tanquam fortunatior, ea re gestiebat. **106** Quin hoc præclare noverat, etsi minime id adeptus esset, nihilo se minus beatum futurum. Hujus enim rei sibi quisque dispensator est, si vir bonus esse voluerit. Propterea virtute præditos homines, sive privatos, sive in aliquo magistratu et dignitate positos, in eadem versari animi tranquillitate videas. Etenim omnis hominum vita virtutis materia est. Quemadmodum in scena fabularum actores cernimus, quorum qui voci diligentissime servierit, is Creontem, aut Telephum nullo discrimine agere potest, neque ad præclaram vehementemque vocis intensionem, aut ad theatrum suavi carminis emo-

DION. PETAVII NOTÆ.

(29) Ἐκείνως ἂν οἰομένη δημοσιεύσειν. Subobscura sententia est, quam sic extrico, ut δημοσιεύσειν τὴν πολιτείαν, idem sit ac rempub. conformare. Proinde Typhonis uxor eo molestius ferebat præceptum viro imperium, quod ita rempub. com-

paraturam se crederet, ut spectaculis ac luxu, quibus illa mirifice capiebatur, universa diffunderet, seque unam omnes suspicerent et intuerentur.

(30) Καὶ γὰρ ἐν τῷ τῆς γραδὸς. Plautus *Mil. glor.* de scenicis actoribus:

dulatione detinendum plurimum intererit, purpureas an pannosas vestes gerat; sed, sive ancillam, sive heram, eadem gratia et concinnitate referet; vel si quam aliam personam induerit, recte eam uti gerat, ab eo choragus postulabit: ita nobis in maximo illo mundi totius actu vitas Deus ac fortuna, tanquam personas, imposuit, neque aliud altero vitæ genus potius est, nec deterius; sed unusquisque perinde ut potest eo utitur. Ac qui bonus est, ubivis honeste degere potest, sive mendicum agat, sive monarcham, nec de persona plurimum contendet. Nam et tragædiarum actor is ridiculus fuerit, qui hanc renuat, aliam vero potius eligat, præsertim cum qui anum præclare ac cum laude egerit, corona et præconis voce celebretur; qui vero regis personam indecore sustinuerit, omnium sibilo et procaci sonitu oris excipitur, interdum etiam lapidibus appetatur. Nullius enim nostrum vita propria est; alienas vero extrinsecus impositas habemus. Nos vero dum eam facultatem, quæ intus his utitur, præstantiorem aut deteriore facimus atque ostendimus, viventium fabularum actores sumus. Hinc illæ, quasi vestes quædam, indui, aut exui possunt.

14. Cæterum Osiris (is enim quid alienum esset, quid peregrinum didicerat) felicitatem norat animo esse metiendam. Sese igitur domesticosque omnes ita comparaverat, ut eodem omnes modo affecti, eodemque animo præditi essent, neque vel privati, vel dignitatem aliquam gerentes, externas res ullo modo permiscerent. Alii contra (sensibus enim plane dediti erant, iudicii-que ac mentis expertes, desides fortunæ amatores, et quod alienum est, id sui esse proprium existimantes) turgebant, inani quodam et insolenti regni expectatione suspensi, quod ubi ad ipsos non pervenit, omni de seipsis abjecta **107** spe, vitam sibi vitalem nequaquam esse ducebant. Sane merito id iterum ac sæpius inculcandum est, mortalibus inscitiae regulam esse, vitæ nostræ conditionem non patienter expectare, ut in mensa partem, quæ circumlata ad nos, ut eam capiamus, devoluta sit, sed ipsum vi occupare ac præripere. Hic enim sive ejus compos fuerit, ridiculus erit, tanquam ineptus et inurbanus conviva, et convivii moderatorem offendet, ut qui sordida illiberalitate, quantum in se est, ordinem perturbet, sive quam cupit non assequatur, præter hæc pueri insuper more plorabit, e circumacta parte, eaque quæ ad proximum pervenit, anxie suspensus. Quibus simillima Typhoni omnia contigerunt. Nam et diis invisus erat, et acerbissime lugebat, et ea res risum populi concitabat. Neque enim quod mærore multos menses elanguerat, et quotidie jamjam mo-

μῶν, στεφανοῦται τε καὶ κηρύττεται, καὶ ἐν τῷ τοῦ βασιλέως ἀσχημονῶν, κλιώζεται καὶ συρίττεται (31), ἔστι δὲ ὅπου καὶ λίθοις βάλλεται. Βίος γὰρ οὐδεὶς οἰκεῖος ἡμῶν, ἀλλοτρίους δὲ ἐξωθεν περιχεῖμεθα· ἡμεῖς δὲ, τὸ χρώμενον ἐνδοθεν, ἀμείνους καὶ χείρους αὐτοὶ ποιοῦντές τε καὶ δεικνύντες, ἀγωνισταὶ ζώντων δραμάτων. Ταῦτ' ἄρα ὥσπερ ἐσθῆτας ἔστιν αὐτοὺς ἀμφιέσασθαι καὶ μεταμφιέσασθαι.

Ac qui bonus est, ubivis honeste degere potest, sive mendicum agat, sive monarcham, nec de persona plurimum contendet. Nam et tragædiarum actor is ridiculus fuerit, qui hanc renuat, aliam vero potius eligat, præsertim cum qui anum præclare ac cum laude egerit, corona et præconis voce celebretur; qui vero regis personam indecore sustinuerit, omnium sibilo et procaci sonitu oris excipitur, interdum etiam lapidibus appetatur. Nullius enim nostrum vita propria est; alienas vero extrinsecus impositas habemus. Nos vero dum eam facultatem, quæ intus his utitur, præstantiorem aut deteriore facimus atque ostendimus, viventium fabularum actores sumus. Hinc illæ, quasi vestes quædam, indui, aut exui possunt.

Β ἰδ'. "Οσιρις μὲν οὖν· ἐπεπαίδευτο γὰρ, τί τὸ οἰκεῖον, καὶ τί τὸ ἀλλότριον· μέτρον εὐδαιμονίας ἡπίστατο τὴν ψυχὴν οὔσαν. Αὐτόν τε οὖν καὶ τοὺς οἰκοὶ παρείχετο τοὺς αὐτοὺς τὰς γνώμας, ἰδιώτας καὶ ἄρχοντας ἀνεκπλήκτους ὑπὸ τῶν ἐξωθεν. Οἱ δέ· αἰσθήσει τε γὰρ ἔζων, καὶ νοῦς ἀπῆν· ἐρασταὶ τύχης ἀμελεῖς, οἰκεῖον ἑαυτῶν ἡγούμενοι τὸ ἀλλότριον, φύσης τε ἦσαν ἔμπλεω, τὴν βασιλείαν καταδοκήσαντες, καὶ, ὡς οὐκ ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς, ἀπεγνώχεσαν ἑαυτῶν, καὶ οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι βιώσιμον. Αὐθαί τε καὶ πολλάκις εἰρήσθαι ἄξιον ἀνθρώποις· ἀπαιδευσίας κανὼν, μὴ περιμένειν βίον, ὥσπερ ἐν τραπέζῃ μερίδα (32), ἥτις περιανομένη γένοιτο καθ' ἡμᾶς, ἵνα ἀνελώμεθα, ἀλλὰ αὐτόν εἶναι τὸν προαρπάζοντα καὶ ὑφαιρούμενον. Τυχὼν μὲν γὰρ ὁ τοιοῦτος καταγέλαστος ἔσται, συμπτώτης ὢν ἄχοςμος, καὶ τῷ τάττοντι τὸ συμπόσιον ἀπεχθήσεται, τό γε ἐφ' ἑαυτῷ ταρασσὼν ἀνελευθερίᾳ τὴν τάξιν· μὴ τυχὼν δὲ, ταῦτά τε, καὶ προσέτι κλαύσεται παιδαρίου δίκην, τῆς παρενεχθείσης μερίδος καὶ εἰς τὸν πλησίον ἐλθούσης αὐτὸς ἐξεχόμενος. Ὡς τὰ παραπλήσια Τυφῶνι πάντα παρῆν· καὶ γὰρ θεοῖς ἀπήχθετο, καὶ αὐτὸς ὠδύρετο, καὶ τὸ πρᾶγμα γέλως ἐγεγόνει τῷ πλήθει. Οὐδὲ γὰρ ὅτι συχνῶν μηνῶν ἀνεπεπτώκει, καὶ καθ' ἡμέραν ἐπίδοξος ἦν ἀποθανεῖσθαι, οὐδὲ τοῦτο ἔλεον, ἀλλ' ὀργὴν μὲν ἐκίνει τοῖς ἀνδρειοτέροις, γέλωτα δὲ τοῖς μαλακωτέροις τὰς γνώμας, ὡς ἤδη τὸ πρᾶγμα παροιμίαν εἶναι καὶ ἐρώτημα πρὸς τοὺς ὠχρῶντας, Μή τι τὰδελφῶ σου καλόν; Κἂν ἀπολώλῃ δικαίως ὑφ' ἑαυτοῦ, γενόμενος ἔκδοτος τῷ κακῷ· νῦν δὲ ἡ παλαμναία γυνή, καὶ ἐν

DION. PETAVII NOTÆ.

[XXXIX] Ubi id erit factum ornamenta ponent; D
[postidea loci
Qui deliquit vapulabit; qui non deliquit, bibet.

Epictetus Enchir. cap. 22: Μέμνησο ὅτι ὑποκριτὴς εἶ δράματος, οἷου ἂν θέλῃ ὁ διδάσκαλος. "Αν βραχὺ, βραχείος, ἂν μακρὸν, μακροῦ, ἂν πτωχὸν ὑποκρίνεσθαι σε θέλῃ, ἵνα καὶ τοῦτον εὐφυῶς ὑποκρίνη, ἂν χολὸν, ἂν ἄρχοντα, ἂν ἰδιώτην. Σὸν γὰρ τοῦτ' ἔστι τὸ δοθὲν ὑποκρίνασθαι πρόσωπον καλῶς· ἐκλέξασθαι δ' αὐτὸ. ἄλλου.

(31) Κλιώζεται καὶ συρίττεται. Harpocration in voce Ἐκλιώζετε. Κλισμὸν ἔλεγον τὸν γινόμενον ἐν τοῖς στόμασι φόρον, ᾧ πρὸς τὰς ἐκβολὰς ἐχρῶντο τῶν ἀκροαμάτων ὧν οὐχ ἡδέως ἤκρυνοντο.

(32) "Ὡσπερ ἐν τραπέζῃ μερίδα. Hinc senex ille apud Plaut. Mil. Glor. urbanitatem suam prædicans,

Neque præripio pulpamentum, neque prævertō poculum,
Neque per vinum unquam ex me oritur dissidium
[convivio.

Horat. i Serm. :

Aut positum ante mea quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minus hoc jucundus amicus.

Sidon. Apoll. lib. iii, epist. 13, de quodam heluone: Cum discubuerit, fertur actutum, si tarde comedat, in rapinas. Vide Lucian. in Lapithis.

τοῖς δεινοῖς οὕσα λίαν γυνή, ἑαυτὴν τε καὶ ἐκείνον ἑπανήγαγεν, ἀεὶ ποτε αὐτῷ ῥαδίῳ χρωμένη, καὶ τοῦ δακρύειν ἀφίστη δὴ, πρὸς ἑαυτὴν ἀσχολοῦσα, πάθει πάθος ἐκκρούουσα, ἡδονῇ λύπην ἀποικοδομουμένη. Οὕτως οὖν ἀνεπάλαισε, παρὰ μέρος εἰκων τοῖς ἐναντιωτάτοις κακοῖς. Νῦν μὲν ὦμωζε, νῦν δὲ ὦργα· παιδάριά τε ἀκολαστότερα τότε δὴ καὶ πλείους μᾶλλον εἰς τὴν οἰκίαν εἰσῆρῶσαν, καὶ κῶμοι καὶ πότοι (33), τοῦ συνδιαφθείρειν αὐτοῖς τὸν χρόνον, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν ἀγλὺν παραμυθεῖσθαι· καὶ τᾶλλα ἐμνηχανῶντο, ὥς ἂν ἥμισυ τῶν Ὀσίριδος ἀγαθῶν μεμνησθαι σχολάζοιεν, καὶ κολυμβήθρας ἐποιοῦν, καὶ νήσους ἐν κολυμβήθραις, καὶ ἐν ταῖς νήσοις θερμὰ χειροποίητα, ἵνα γυμνοῖντό τε ἐν ταῖς γυναιξὶν ἐπ' ἀλλήλοις, καὶ ἀνέδην ἐπιθορνύοιντο.

succumbens, cum alias gemeret, alias libidine et voluptate turgeret. Tum vero maxima impudicorum puerorum multitudo cum perniciē domum irrupit, comessationesque et comotationes frequentissimæ, ut earum rerum consuetudine tempus falleret, atque ægritudinem sublevaret: cæteraque eo studio excogitata, ut in assiduo occupationum concursu quam minima esset bonorum Osiridis recordatio. Proinde piscinas extruxerunt, et in piscinis rursusque insulas, in insulis thermas arte manuque factas, ut inter mulieres promiscue nudarentur, palamque ac nullo discrimine eas inirent.

ιε'. Ἀμφὶ ταῦτα οὖσιν αὐτοῖς καὶ ἡ τῆς τυραννίδος ἐπίθεσις ἐπὶ νοῦν ἔρχεται ὑποθήκη φαύλων δαιμόνων, οἳ τὸν τε τρόπον ὑφηγοῦνται, καὶ τᾶλλα ἀναφανδὸν ἤδη συνδιώκουν, παρόντες τε καὶ συμπεριόντες· οὐ γὰρ οἰστὸν ἦν αὐτοῖς ὁρᾶν τὰ σφέτερα ἀτίμως ἔρροντα, φρονήσεως ἀσκουμένης, εὐσεβείας ἐπιδιδούσης, ἀπεληλαμένης μὲν ἀδικίας, εἰσωχισμένης δὲ ὁμονοίας, ἀγαθῶν ἀπάντων ἀνθούτων. Τὸ δακρύειν Αἰγυπτίοις ὄνομα λοιπὸν ἦν, πάντα εὐφημα, πάντα ἐν κόσμῳ, τῆς πολιτείας, ὥσπερ ἐνὸς ζώου, ψυχὴν ἐχούσης τὸν νόμον καὶ κατ' αὐτὸν κινουμένης, τῶν μερῶν τῷ παντὶ συμφωνούντων. Ταῦτα ἐξοιστρᾶ, τοῦτοις ἐπιφύονται δαίμονες, ὀργάνοις χρώμενοι συγγενέσιν ἀνθρώποις. Τυρεύεται δὴ τὸ κακὸν (34) ἐν δύο γυναικωνίτισιν. Ἔστι γὰρ ἡ ἐν τῇ πόλει (35) τῇ βασιλίδι τῷ στρατοπεδάρχῃ τῶν ἀλλοφύλων, ὅς αὐτός τε καὶ ἡ πληθὺς Αἰγυπτίοις ἐδόκουν στρατεύεσθαι· τότε δὲ πόλεμόν τινα ἔπραττον οὐκ εὐτυχῇ πρὸς μοῖραν τινα αὐτῶν ἀποστᾶσαν, καὶ κῶμαί τινες Αἰγύπτιαι κακῶς ἐπεπράγεσαν, τοῦτο παρεσκευαχότων ἐπὶ τὸ δρᾶμα δαιμόνων. Παρὰ τὴν τούτου γυναῖκα φοιτῶσα μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ἡ γυνὴ τοῦ Τυφῶνος οὐ χαλεπῶς ἀναπείθει βάρβαρον γραῦν καὶ ἀνότητον, τὸ παιπάλημα τὸ κερκώπειον, ὅτι τε αὐτῆς προκῆδοιτο, καὶ ὅτι προορῶτο κακὸν ἐπ' αὐτοὺς ἥξον, ἣν Ὀσίριδι κατὰ νοῦν εἶη τὰ πράγματα· προδοσίαν γὰρ αἰτιᾶται, καὶ συγκαίμενον πόλεμον οἶται πολεμῆσθαι, τῶν βαρβάρων ἐν κοινωνίᾳ γνώμης μερισμένων

A riturus videbatur, misericordiam ea calamitate meruit: sed fortiores quosque ad iracundiam, molliores et remissiores ad risum provocabat, ita ut jam istud in proverbium evaderet, ac sciscitarentur ex eo, quem pallidum animadverterent: Num fratri tuo boni aliquid evenit? Ac sibi ipsi quidem necem merito conscivisset, mali ipsius vehementia in transversum raptus, nisi execranda ejus uxor, muliebrique supra modum in periculis animo, sese pariter atque illum reduxisset; quæ cum eo alioqui facili uteretur, tum maxime sui copiam faciens, a mærore hominem luctuque revocavit, concitatum animi affectum alio affectu repellens, ac dolorem voluptate discutiens. Ita de-

B mum ad se rediit, vicissim diversissimis malis succumbens, cum alias gemeret, alias libidine et voluptate turgeret. Tum vero maxima impudicorum puerorum multitudo cum perniciē domum irrupit, comessationesque et comotationes frequentissimæ, ut earum rerum consuetudine tempus falleret, atque ægritudinem sublevaret: cæteraque eo studio excogitata, ut in assiduo occupationum concursu quam minima esset bonorum Osiridis recordatio. Proinde piscinas extruxerunt, et in piscinis rursusque insulas, in insulis thermas arte manuque factas, ut inter mulieres promiscue nudarentur, palamque ac nullo discrimine eas inirent.

15. Quæ cum agerent, ecce tyrannidis occupandæ consilium illis in animum incidit, pravorum instinctu dæmonum, qui rei gerendæ modum omnem et rationem suggerebant; cæteraque jam tum aperte præsentēs 108 atque oberrantes instruebant. Haud enim tolerabile iis visum est, sua temere et nullo honore pessum agi, cum et prudentia vigeret, et pietas invalesceret, et omni injuria depulsa, recepta in animos hominum concordia foret, bonorumque omnium status integer et florentissimus esset. Lacrymarum Ægyptiis nihil præter nomen relictum erat, fausta lætaque omnia, et congruo ordine temperata: sic ut respublica, quasi animal quoddam, legem animæ haberet instar, et ad ejus impulsus moveretur, ac toti partes consensione responderent. Ob ea stimulatī dæmones, in hæc ipsa verterunt impetum, et hominibus velut cognatis instrumentis ad illa labe factanda sunt usi. Quamobrem duobus in mulierum conclavibus adornatum et conflatum hoc omne scelus est; nam in regia urbe auxiliorum præfectus ædes habebat, qui cum exercitu ab Ægyptiis in expeditionem mittebatur: tum autem bellum haud felici successu cum aliqua suorum parte, quæ defecerat, gerebant; populataque et direpta fuerant nonnulla Ægyptiorum oppida, dæmonibus hoc ipsum ad fabulæ actum molientibus. Ad illius ergo uxorem dies noctesque sæpius ven-

DION. PETAVII NOTÆ.

(33) Καὶ κῶμοι καὶ πότοι. Solent interdum desperati homines præ mærore atque impatientia, ut malorum recordationem fugiant, comessationibus ac libidinibus se totos tradere. Plutarch. de Antonio post Actiacam cladem profugo: Ἀναληφθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς Κλεοπάτρας, πρὸς δαῖψνα, καὶ πότους, καὶ διανομὰς ἔτρεψε τὴν πόλιν.

(34) Τυρεύεται δὴ τὸ κακόν. Ita Ammianus lib. xix: Per id omne tempus Palladius ille coagulum omnium ærumnarum.

(35) Ἔστι γὰρ ἡ ἐν τῇ πόλει. Ægyptii olim

militibus non indigenis, sed peregrinis utebantur. Strabo xvii: Ὁ γοῦν Πολύβιος γεγωνῶς ἐν τῇ πόλει βδελύσσεται τὴν τότε κατάστασιν, καὶ φησι τρία γένη τὴν πόλιν οἰκεῖν, τό τε Αἰγύπτιον, καὶ τὸ μισθοφορικὸν πολὺ, καὶ ἀνάγωγον. Ἐξ ἔθους γὰρ παλαιῶ ξένους ἔτρεφον τοὺς τὰ ὅπλα ἔχοντας, ἄρχειν μᾶλλον, ἢ ἄρχεσθαι δεδιδαγμένους, διὰ τὴν τῶν βασιλέων οὐδένοιαν. Sed de hac mulierum ac Tyrphonis adversus Osiridem conspiratione aliter Plutarchus De Iside et Osir., quem consule.

titans Typhonis uxor, barbaræ et stolidæ anui veteratoria et Cercopum artibus instructissima femina haud difficile persuasit, sibi et eam curæ esse, et gravissimum, quod jampridem præviderit, malum impendere, si Osiridi ex animi sententia res successerint. Hunc enim prodicionem suspicari, bellumque arbitrari ex compacto inter eos exerceri, barbaris eodem animorum consensu castra dirimentibus. Decrevit igitur, inquit, omni ipsum vi, aut artificio revocare, simulque arma deposuerit, abrogato imperio, male eum, teque cum liberis perdere; hos, inquam, ingenuos, hos præclaros alumnos, hos ipsos ante pubertatem interimere statuit: unaque collacrymans blande puerulorum mentum attrectabat, benevolentiam miseratione simulans. Ad hæc anus Scythica statim ingemuit, jamjam mala ipsa coram intuituram se et perperuram existimans. Illa vero nova quotidie indicia signaque his addebat, quasi occulta in eos consilia renuntiaret. Omnino enim regno profligandos Scythas, idque in dies Osiridem moliri, militares ordines suppletem, reliquaque providentem, ut cæsis pulsive barbaris soli per sese habitarent Ægyptii: **109** hoc autem facillimum fore, postquam illorum principem per codicillum præfectura amotum legibus subjecerit; quo perfecto, cæteros levi negotio exterminaturum se arbitratur. Et nunc, inquit, Typho domi mærens sedet; vobis enim impensius favet, suaque in republica tractanda consilia in juvandis barbaris semper collocavit, propter quos et ipsi regno excidimus, quoniam comitiorum tempore non adfuerunt: quod si factum esset, nunc Ægyptiis insultare, eorumque bona invadere, iisque tanquam mancipiis dominos uti liceret. Sed neque vos quidquam in ea re tum profuistis, nec nos ad ferendum auxilium satis virium habemus, sed imminetia tamen amicorum mala infortunio nobis esse ducimus. Hunc in modum fraude circumventam anum metu ac terrore percellens, quasi nulla mali fuga superesset, ut abunde factum esse duxit, aliud tentare cœpit, ut barbaræ mulieri metum omnem adimeret; quæ jam animi sententiam in diversa trahenti parere et morem præbere didicerat. Hanc ergo paulatim nutantem confirmans spe ac fiducia complebat. Magnum vero, inquit, et arduum consilium est, novaque ad id audacia opus, ut non amplius vitæ nostræ jus in potestate sit Osiridis arbitrioque situm. Ita primum obscure defectionem significavit; mox apertius paulo; tandem manifeste detexit, paulatim ei rei audiendæ audacterque suscipiendæ mulierculam assuefaciens; donec præ terrore consternatæ audaciam animumque addidit; actum plane, si ipsis libuerit, de Osiridis potestate esse prædicans. Lex enim, inquiebat, ac vetu-

A στρατόπεδα. Ἐγνωνεν οὖν, φησὶν, ἐπαναγαγεῖν τε αὐτὸν ἀπάσῃ βίᾳ καὶ μηχανῇ, καὶ, ἐπειδὴν τάχιστα ἀπὸ τῶν ὀπλῶν γένηται, παραλύσας τῆς ἀρχῆς, κακῶς αὐτόν τε καὶ σὲ καὶ παῖδας ἀπολέσαι, τοὺς γεναίους δὲ τούτους, τὰ πάγκαλα θρέμματα, καὶ τούτους ἔγνωνεν ἀποσφάζαι πρὸς ἡθῆς, καὶ ἅμα ἐδάκρυσεν ἄν, ὑπογενειάζουσα τὰ παιδάρια, εὖνοιαν οἰκτῶ προσποιουμένη. Ἡ δὲ γραῦς ἡ Σκυθὶς ὤμωξεν αὐτίκα, οἰομένη κατ' ὀφθαλμοὺς ὄψεσθαι τὰ δεινὰ καὶ αὐτὴ πείσεσθαι. Ἡ δὲ ἄλλο προσετίθει δαῖμα, καὶ καθ' ἡμέραν ἄλλο, βουλευµατα δῆθεν ἐξαγγέλλουσα τῶν ἐπ' αὐτοὺς ἀπορρήτων· ὅλως γὰρ ἐκτριβήσεσθαι τὸ Σκυθικὸν ἐκ τῆς χώρας, καὶ τοῦτο ὁσημέραι πράττειν Ὀσιριν, καταλόγους τε ἀφανῶς πληροῦντα, καὶ τᾶλλα προμηθούμενον, ὅπως ἂν ἐφ' ἑαυτῶν οἰκοῖεν **B** Αἰγύπτιοι, τοὺς βαρβάρους ἢ κατακανόντες, ἢ ἐξέλασαντες· τοῦτο δὲ ἔσεσθαι ῥᾶστον, ἐπειδὴν τὸν ἀρχοντα σφῶν ιδιότην τε ἀποδείξῃ, τὸ πινακίδιον πέμψας (36), καὶ ὑπαγάγῃ τῷ νόμῳ. Τούτου διακεχειρισμένου, τοὺς ἄλλους οἴεται μικρὸν ἔργον ἔσεσθαι. Καὶ νῦν ὁ Τυφῶς, φησὶν, οἴκοι δακρύει· τὰ γὰρ ὑμέτερα φρονεῖ, καὶ τοῖς βαρβάροις αἰεὶ πεπολίτευται, δι' οὓς καὶ τῆς βασιλείας ἡμάρτομεν, οὐ παραγενομένους ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναρρήσεως. Ἐκείνως ἂν νῦν Αἰγυπτίοις ἐμπαροινεῖν ἐξῆν, καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ τούτων ἔχειν ὑμᾶς, ὡς ἀνδραπόδοις τοῖς κυρίοις χρωμένους. Ἀλλ' οὐθ' ὑφ' ὑμῶν ὠφελήμεθα τότε, καὶ νῦν ἀδύνατοι βοηθεῖν ἐσμεν. Συμφορὰ μέντοι κεχρήμεθα, τῶν δεινῶν ἡδὴ πελαζόντων τοῖς φίλοις. Οὕτω καταστρατηγήσασα τῆς γραδῆς, καὶ εἰς τοῦσχατον ἐκδειματώσασα, ὡς ἂν ἀφύκτων ὄντων, ὡς ἄλλος εἶχεν, ἐτέραν προσβάλλει μηχανὴν τοῦ δέους ἐπανάγειν τὴν βάρβαρον, ἡδὴ μαθοῦσαν ἔπεσθαι περιαγούσῃ τὴν γνώμην, καὶ κατὰ μικρὸν ἐρρώωννυ, καὶ ἐλπίδων ἐπίμπλη. « Ἀλλὰ μέγα, » ἔφη, « τὸ βούλευμα, καὶ καινῆς δεῖ τόλμης, ἵνα μὴ ἐπ' Ὀσίριδι ὦμεν, ζῆν, καὶ μὴ ζῆν, ὅτε βούλοιτο. » Ἡνίξαστο τὴν ἐπανάστασιν ἀμυδρῶς τὸ πρῶτον, εἶτα παρεδήλωσεν, εἶτα ἀπεκάλυψεν, κατὰ βραχὺ προσεθίζουσα τῷ τε ἀκροάματι καὶ τῷ τολμήματι, ἕως τελευτῶσα τὴν περιδεῖαν θρασεῖαν ἐποίησε, τὸ μηδὲν δεικνῦσα τὰ Ὀσίριδος, ἐκείνων ἐθελόντων· « Ο γὰρ νόμος, » ἔφη, « καὶ ἡ συνήθεια τῆς τιμῆς, καὶ τάρχαϊον καὶ πάτριον τοὺς μὲν νωθεῖς ἐκόντας δουλοῖ· ὁ δὲ ἀφηνιάσας, ἀσθενῶν πειράται, καὶ ἐλεῦθερός ἐστιν ὁ τὴν ἰσχὺν ἔχων, ἣν μὴ **D** καταπλαγῇ τῇ γνώμῃ πρὸς τὴν συνήθειαν, ὃ μὴ πάθωμεν ἡμεῖς, ὑμῶν μὲν ἐν ὀπλοῖς ὄντων· Ὀσίριδος δὲ οὐδὲν, ἀλλ' ἢ θεοῖς τε εὐχομένου, καὶ νῦν μὲν πρεσβεῖαις χρηματίζοντος, νῦν δὲ δίκας ἐκδικάζοντος, νῦν δὲ ἄλλο τι τῶν εἰρηνικῶν πράσσοντος. Οὐ γὰρ μὴ ποτε κοινωσαμένων καὶ συνεισαγαγόντων ἡμῶν μὲν τὴν εὐγένειαν, ὑμῶν δὲ τὰς χεῖρας. Ὀσίρις Σκυθῶν τινι κακὸν ἔσται· δόξετε γὰρ οὐδὲ μέγα τι παραχαράττειν, οὐδὲ τὰ Αἰγυπτίων κινεῖν, οὐδὲ μεθιστάναι τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ καθιστάναι καὶ δια-

DION. PETAVII NOTÆ.

(36) Τὸ πινακίδιον πέμψας. Πινακίδιον, codicillus, seu litteræ principis, quibus alicui aut abrogatur imperium, aut mandatur, aut exsilium imperatur, aut ab eo revocatur. Gloss. Vet., Πινακίς

βασιλική, codicillus. Arrianus 1 Dissert. Epict. cap. 10: Πρὶν ἐλθεῖν εἰς τὴν Ῥώμην, ἀπῆντησαν αὐτῷ παρὰ Καίσαρος πινακίδες.

τιθέσθαι τῷ παντὶ λῶν, Τυφῶνι τὴν ἀρχὴν πράττοντες, γεγονότι μὲν ὄθεν Ὅσιρις, πρεσβυτέρῳ δὲ καὶ δικαιοτέρῳ βασιλεύειν Αἰγύπτου. Ὡστε οὐδὲ τὴν ἀρχὴν Αἰγυπτίους εἰκὸς ἐφ' ὑμᾶς συστήναι, μὴ κατὰ μέγα τῆς μεταβολῆς γινομένης περὶ τὴν πολιτείαν τὴν πατριον. Τὸ μὲν οὖν σχῆμα τῆς ἀρχῆς ἡμέτερον ἔσται, τὸ δὲ ἀγαθὸν ὑμέτερον, καὶ Αἰγύπτου πάσης ὥσπερ εἰς τραπέζης εὐωχῆσθε. Μόνον ὑφίστασο σὺ πείσεις τὸν ἄνδρα. Καὶ σύγε, ἔφη, συμπείσεις. Οὕτως ἐποιοῦν· καὶ ἐπειδὴ προσελαύνων ἡγγέλλετο, τοῦτο μὲν κάθετοι πρόδρομοι τὸ τῆς ἐπιβουλῆς ἀφανῶς παρεφθέγγοντο, ἐχεμυθίας προσποιήσας τῶν μέγα βοώντων φανερώτερον ἐξαγγέλλοντες, ἃ κρύπτειν εἰκάζοντο· τοῦτο δὲ ἀσαφῆ γράμματα διετάραττον, ἀσφάλειαν ἐπιτάττοντα. Ἦδη δὲ τις ἀναφανδὸν εἶπεν, ὅτι δεῖ σῶζειν ἑαυτοὺς ἐκ τοῦ λόχου, καὶ ἄλλος ἀριδελότερον, καὶ μάλα ἄλλος καὶ ἄλλος, ἅπαντες οὗτοι στασιῶται Τυφῶνος καὶ συνωμόται τῶν γυναικῶν. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ κολοφῶν, αἱ γυναῖκες ὑπαντιάζουσιν, αἱ δημιουργοὶ τοῦ δράματος, καὶ Τυφῶς αὐτὸς ὡς ἐπ' ἄλλο τι προελθὼν τοῦ ἄστεος, λαθραίως αὐτῷ συγγίνεται, καὶ συντίθεται περὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ πείθει χωρεῖν αὐτόθεν ἐπὶ τὸ ἔργον, εἰ δέοι, καὶ συναπολέσθαι τὴν βασιλίδαν πόλιν Ὅσιριδι, καὶ τοῦτο ἐφίει, ὡς ἀποχρώσης αὐτῷ καὶ τῆς λοιπῆς Αἰγύπτου, καὶ ἅμα, ἵνα σοι, φησὶ, πλουτοῖεν οἱ στρατιῶται, πόλιν εὐδαίμονα καὶ κοινὴν ἔστιαν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ λαμπρῶν ἡνδραποδισμένοι καὶ διηρπαχότες τὰ χρήματα. Καὶ ταύτην ὁ μὲν χρηστὸς Τυφῶς προὔπιεν μίσει τῶν ἐνοικούντων διὰ τὴν ἐς Ὅσirin εὐνοίαν· ὁ δὲ Σχύθης οὐκ ἔφη ποιήσειν· εἶναι γὰρ αὐτῷ σέβας βουλῆς τε ἱερᾶς καὶ δήμου σώφρονος, καὶ τῶν ἐν ἄστει γερῶν· καὶ γὰρ ἐπ' Ὅσirin οὐκ ἐθελοντῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης ἔφη βαδίζειν, αὐτοῦ τὴν ἀνάγκην πεποιτηκότος, καὶ προχωρῆν κρατεῖν ἐκείνου, σωζομένου τοῦ ἄστεος καὶ τῆς χώρας ἀκεραίου μενούσης, κέρδος ἔφη θήσεσθαι τὸ μὴ κακοῦ μείζονος ἀνάγκην γενέσθαι.

tionis socii : postremæ omnium in occursum euntes colophonem imposuerunt, ac Typho ipse denique, gressus, et clam illum conveniens de imperio paciscitur; hortatur ut rem e vestigio aggrediatur, seque, vel si unā cum Osiride regia civitas profliganda sit, ultro condonare; reliquam sibi Ægyptum satis esse : simul ut satellites, ait, populata tuos, et vastata locupletissima civitate, ac communi eorum, quæ in Ægypto præclara sunt, domicilio, ditare possis. Et illam quidem optimus Typho, præ civium odio, barbaro homini propinabat, quod Osiridem omnes singulari benevolentia prosequerentur. Verum Scythia facturum se id negat; sibi enim et augustissimum senatum, et modestissimam plebem, et civiles magistratus religioni esse; neque sponte se in Osiridem, sed necessitate compelli, illo ipso scilicet cogente : quod si urbe servata, incolumi ac salva regione in suam potestatem venerit, id in lucro deputaturum se esse dixit, si nulla præterea gravioris mali necessitas afferatur.

15. Λέγει τοίνυν ὁ μῦθος οὐκ ἐμφιλοχωρήσειν τοῖς Ὅσιριδος πάθεσιν· οὐ γὰρ εἶναι φύσιν ἔχον λιπαρῶς τινα προσκαρτερεῖν ἀνιάρῳ διηγήματι. Ἀγονται δὲ γε τῶν ἱερῶν (57) δακρύων ἀποφράδες ἡμέραι μέχρι νῦν ἐξ ἐκείνου, καὶ οἷς θέμις ὄρεσθαι, κινουμένας τὰς

A state, patriisque moribus recepta dignitatis hujus consuetudo segnes quidem et ignavos in voluntariam servitutem impellit; at qui contumacius jugum excusserit, imbecillos et invalidos eos exerietur : isque adeo liber est, cui vires ad id idoneæ suppetunt, nisi temporis illum consuetudo deterreat, quod a nobis, quæso, absit, dum vos adhuc in armis estis ! cum Osiris interim nihil aliud quam aut diis supplicet, aut legatis jus dicat, aut causas judicet, aliave quapiam functione pacis occupetur. Nec enim nobis generis nobilitatem, vobis manus viresque in ejusdem facti communionem conferentibus, Osiridem cuiquam Scytharum detrimento fore putandum est; neque vos magnum quidpiam innovare, aut Ægyptiorum jura rescindere, aut reipublicæ statum immutare, sed eam potius constituere, et ad meliorem conditionem redigere videbimini, **110** si Typhoni per vos imperium procuretur, qui et eodem quo Osiris genere natus est, et ad eum ætatis merito justius Ægyptiorum imperii summa pertinet. Ita futurum est ut, non magna de veteri reipublicæ statu mutatione facta, ne Ægyptii quidem ullam omnino contra vos coitionem facturi sint. Regni porro habitus insigniaque penes nos erunt; vestrum autem erit, quidquid inde commodi fuerit; universaque vobis Ægyptus, quasi in convivio epulanda præbebitur; tantum viro id persuasuram te recipito. Tu vero, inquit illa, una et idipsum persuadebis. Visum hoc utrique est, ac simul adventus illius renuntiatus est, partim ambigui de insidiis sermones sparsi per subornatos

C præcursores, qui taciturnitatis simulatione multo apertius, quam qui elata voce prædicant, hoc ipsum publicabant, quod clam habere velle videbantur : partim occulti libelli terrorem incutiebant, quibus saluti consulendum esse præcipiebatur : mox etiam aliquis palam ex insidiis eripere se oportere dixit; idem et alter manifestius, tum alius atque alius, omnes Typhonicæ factionis et muliebris conjurationis socii : postremæ omnium in occursum euntes fabulæ totius artifices ac machinatrices mulieres quasi alterius negotii gerendi causa, civitate digressus, et clam illum conveniens de imperio paciscitur; hortatur ut rem e vestigio aggrediatur, seque, vel si unā cum Osiride regia civitas profliganda sit, ultro condonare; reliquam sibi Ægyptum satis esse : simul ut satellites, ait, populata tuos, et vastata locupletissima civitate, ac communi eorum, quæ in Ægypto præclara sunt, domicilio, ditare possis. Et illam quidem optimus Typho, præ civium odio, barbaro homini propinabat, quod Osiridem omnes singulari benevolentia prosequerentur. Verum Scythia facturum se id negat; sibi enim et augustissimum senatum, et modestissimam plebem, et civiles magistratus religioni esse; neque sponte se in Osiridem, sed necessitate compelli, illo ipso scilicet cogente : quod si urbe servata, incolumi ac salva regione in suam potestatem venerit, id in lucro deputaturum se esse dixit, si nulla præterea gravioris mali necessitas afferatur.

D 16. Cæterum fabula ipsa in enarrandis Osiridis incommodis haud libenter immoraturam se proliteatur; nec enim humanum esse, tristi ac molestæ narrationi quemquam diutius insistere. **111** Ex illo tamen tempore sacrarum lacrymarum atri et nefasti

DION. PETAVII NOTÆ.

(37) Ἀγονται δὲ γε τῶν ἱερῶν. Hinc plangens populus Juvenal. satyr. vi. De quo planctu ac ne-

fariis diebus adi si lubet Plutarch. *De Iside et Osiride*.

dies celebrantur, iique, quibus fas est spectaculo interesse, motas atque agitatae eorum imagines inspiciunt. At illud memoratu dignum, profanisque auribus permissum ait, Osiridem sese pro patria, pro sacris, pro legibus iis commisisse, qui se, ni quamprimum dederetur, cuncta profligaturos comminabantur: navigioque fluvium trajecisse, et praesidio statim alicubi, seu terrarum, seu maris custoditum esse, deque ejus capite habitam a barbaris concionem; in qua quidem Typho quam citissime eum crudelissimeque interfici postulabat; barbari vero, quamvis illatam sibi ab eo injuriam crederent, virtutis tamen reverentia id reprehensionem habiturum esse judicarunt; et exsilio contenti fuerunt, quod et ipsum pudori illis fuit; nec tam exsiliu, quam secessum esse voluerunt: bona autem fortunasque, quantumvis a Typhone sibi offerrentur, exsuli concesserunt, et ab iis, perinde ut a sacris rebus, abstinerunt. Ita ille diis ac bonis heroibus comitantibus, profectus est, certis postmodum temporibus ab exsilio revocandus. Nam deteriora quaeque apud Aegyptios prevalere, omniaque tam cito perturbari et consternari fas non erat; quandiu sacer et divinus in his sedibus versaretur animus. Ut enim fieri ita liceret, subinde ab ipso exordio pravi illum daemones adorti sunt, quorum propria haec sunt officia; quibus ministrum sese praebens is, quem et pridem in lucem ediderant, et nuperrime ad tyrannidem evexerant, variis illos miseriis atque incommodis pascebat. Tributa itaque confestim multiplicia civitatibus imperata; nomina aut conficta, quae nunquam fuerant, aut inducta jam et oblitterata rescribebantur. Qui in aquis vitam exerceret, eadem cum continentis habitatoribus pendere cogebatur; mediterraneis contra, navigia imperabantur; ne quis in tanta pernicietate calamitatis experts inveniri posset. Haec ex malis praecipue publica, quibus et hoc erat communius: legatos, et provinciarum praefectos, publice venundatis civitatibus, acceptoque pretio, dimittebat, qui quidem conductae provinciae alicujus praefectura, vel si quis adolescens esset, pacta in annum locatione, hoc ipso etiam profusissimae senectutis subsidia sibi comparanda esse ducebat: unum enim et illud eorum fuit, quae regnante Typhone perpetrabantur. Numerata pecunia praefecturae **112** stipulationem faciebat, cum tamen prius huic, tanquam flagitii comperto, imperium abrogaretur hic in virtutis praemium amplius aliquod dignitatis fastigium, et imperium in plures, et longius gendi magistratus tempus sortiretur. Quamobrem in luctu deinceps ubique omnes et dolore versabantur, cum sua quisque infortunia recensere posset, ac populatim et per curias omni malorum genere vexabantur: ita ut eadem ex omni Aegypto in caelum voce sublata, publici planctus clamor exaudiretur. Sed et jam deos ipsos gentis hujus miserebat, seque ad vindictam parabant. Verum id non prius aggredi visum est, quam evidentior esset mutua vitii cum virtute comparatio; ut hi etiam, qui mentis judicio minus utuntur, vel sensu ipso quid melius, quid pejus sit, discernere, atque illud amplecti, hoc declinare possent.

17. Quocirca Typho Osiridis imperium ex hominum memoria lunditus evellere atque abolere

εικόνας αὐτῶν ἐποπτεύουσιν. Ἐκεῖνο δὲ ἄξιον εἶναι φησιν καὶ κοινῆς ἀκοῆς· ὑπὲρ χώρας, ὑπὲρ ἱερῶν, ὑπὲρ νόμων αὐτὸς ἑαυτὸν ἐγχειρίζει τοῖς, εἰ μὴ λάβοιεν, ἀνατεινομένοις ἅπαντα ἀπολεῖν, καὶ διαβαίνει τὸ ρεῦμα ὀλκάδι· φρουρά τε εὐθὺς ἀμφ' αὐτὸν, ὅποι ποτὲ γῆς ἢ θαλάττης, καὶ περὶ τοῦ τί χρή παθεῖν ἐκκλησίᾳ βαρβαρική. Ἐνταῦθα ὁ μὲν Τυφῶς ἐδεῖτο ἀποθνήσκειν αὐτὸν ὡς ἀνυστὸν τάχιστα τε καὶ βιαί-
 τατα· οἱ βάρβαροι δὲ, καίπερ ἀδικεῖσθαι πεπιστευ-
 κότες, νεμεσητὸν ἐποιοῦντο, καὶ ἡδοῦντο τὴν ἀρετὴν·
 φυγὴν δὲ ἐπέβαλλον· καὶ αὖ καὶ τοῦτο ἡσχύνοντο, καὶ
 ἡξίουσαν οὐκ εἶναι τὸ πρᾶγμα φυγὴν, ἀλλὰ μετὰστασιν·
 χρήματα δὲ καὶ κτήματα ἔχειν εἶων, καὶ ταῦτα ὀρί-
 γοντος αὐτοῖς τοῦ Τυφῶνος· οἱ δὲ οὐδὲν μᾶλλον, ἢ
 τῶν ἱερῶν ἤπτοντο. Ὁ μὲν δὴ Θεοῦ τε πομπῇ καὶ
 ἀγαθῶν ἡρώων ἐστέλλετο, χρόνοις εἰμαρμένους ἐκστη-
 σόμενος· οὐ γὰρ ἦν θέμις τὰ χεῖρω κρατῆσειν ἐν Αἰ-
 γύπτῳ, καὶ δι' ἐλαχίστου μεταπεσεῖν εἰς ἀκοσμίαν
 ἅπαντα καὶ κατήφειαν, τῆς ἱερᾶς ψυχῆς ἐνδημούσης·
 ἵνα γὰρ ἐξῇ γενέσθαι ταῦτα, τὴν ἀρχὴν ἐπ' αὐτὸν
 συνέστησαν, ὧν ταῦτα ἔργα, οἱ δαίμονες, οἷς ὑπηρε-
 τῶν ὁ προβεβλημένος ὑπ' αὐτῶν πάλαι τε εἰς τὴν
 γένεσιν, καὶ τότε ἐναγχος εἰς τὴν τυραννίδα, παν-
 τοίων αὐτοῦς εὐώχει συμφορῶν. Φόροι μὲν εὐθὺς
 πολλαπλασίους ταῖς πόλεσιν ἐπετάττοντο, ὀφλήματά
 τε οὐκ ὄντα ἐξηυρίσκετο, καὶ τεθαμμένα ἀνωρύττετο·
 ὁ μὲν ἐπιποτάμιος ἡπειρωτικόν τι λειτουργεῖν ἐτάτ-
 τετο· πλοῖα δὲ ἤτει τὸν ἡπειρώτην, ἵνα μηδεὶς ἀν-
 θρωπος ὧν χαίρειν σχολάζοι. Ταῦτα δημοσιώτατα τῶν
 κακῶν, καὶ ἔτι κοινότατον ἄλλο· τοὺς ὑπάρχοντας
 αὐτῷ καὶ ἐπιστησομένους τοῖς ἔθνεσιν ὠνίους ἐξ-
 ἐπεμπεν, ἀπεμπολῶν δημοσίᾳ τὰς πόλεις. Οἱ δὲ μι-
 σθωτάμενοί τινος ἐπιτροπείαν ἔθνους, καὶ ὅστις ὁ
 νεώτατος ἦν, ἐπ' ἐνιαυτὸν ἓνα συγκειμένης τῆς ἐκ-
 μισθώσεως, ἡξίου τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον αὐτῷ γῆρας
 ἀκολάστου συναθροίζειν ἐφόδια. Ἐν γὰρ τι καὶ τοῦτο
 τῶν ἐπὶ Τυφῶνος ἐγένετο· κατὰ γραμματεῖον ὁμο-
 λογεῖτο τῆς ἀρχῆς τὸν χρόνον τοῖς καταθεμένοις ἀρ-
 γύριον. Πρότερον δὲ ὁ μὲν ἐπ' αἰτία κακίας παρ-
 ελύετο τῆς ἀρχῆς, τῷ δὲ μισθῷ ἦν ἀρετῆς πρεσβυτέρα
 τιμὴ, καὶ πλειόνων ἀρχῇ, καὶ χρόνος ἐπιμετρούμενος.
 Ὁμωζον οὖν τὸ ἀπὸ τοῦδε ἅπαντες ἀπανταχοῦ, κα-
 κὸν ἴδιον λέγειν αὐτῶν ἕκαστος ἔχοντες, καὶ κατὰ
 δῆμους καὶ κατὰ βουλευτήρια πᾶσι κακοῖς ἠλοῶντο,
 ὡς μίαν τινὰ φωνὴν ἀπ' Αἰγύπτου πρὸς οὐρανὸν αἰ-
 ρεσθαι, τὴν ἡχώ τοῦ κοινοῦ θρήνου. Θεοὶ δὲ ἠλέουν
 τὸ γένος, καὶ παρεσκευάζοντο, ὡς ἀμυνοῦντες. Οὐ
 μὴν ἐδόκει, πρὶν ἐναργέστερον εἶτι παρ' ἀλλήλας ἀρε-
 τὴν καὶ κακίαν ἐξετασθῆναι, τοῦ καὶ τοὺς ἡχιστα νῦν
 χρωμένους ἀνθρώπους καὶ αἰσθήσει κρῖναι τὸ ἀμεινον
 καὶ τὸ χεῖρον, καὶ διώξαι τε καὶ ἐκκλῖναι.

18. Ἐπέθετο τοίνυν ὁ Τυφῶς καὶ παντάπασιν τὴν
 Ὀσίριδος βασιλείαν τῆς ἀνθρώπων μνήμης ἐκκόψαι,

καὶ τοῦτο μετῆι πολλαῖς τε ἄλλαις ὁδοῖς, καὶ οὐχ ἥμισυ ταύτη· δίκας τε ἐκδεδικασμένας ἀναδίκους ἐποίει, καὶ ἔδει τὸν ἐαλωκότα κρατεῖν· καὶ πρεσβείαις ἐπεχρημάτιζεν, ἐν αἷς ἐχθρὸς ἦν, ὅστις ὑπὸ τῆς θεσπεσίας γλώττης ὠφέλητο· καὶ ἔδει συμφοραῖς ὁμιλεῖν αὐτὸν τε καὶ πόλιν, καὶ γένος. Ἐν ἀμηχάνοις δὲ ἦσθην ἐπ' αὐτὸν δύο μηχαναί, εἴ τις ἢ τῇ γυναικὶ χρήματα ἀπεμέτρησεν· ἡ δὲ ὥσπερ ἐπὶ τέλους φανερωτάτῃ προὔκαθηντο, ἐπὶ τε τῷ σώματι καὶ ἐπὶ τοῖς πράγμασι ταῖς ἐταιριστρίαις μαστροποῖς χρωμένη, τὸ πάλαι καλούμενον Αἰγυπτίαις κριτήριον ἀποδείξασα δικῶν πωλητήριον· ὁ ταύτῃ διειλεγμένος ἐνετύγχανεν Ἰλαῷ τῷ Τυφῶνι· ἄλλως τε γὰρ τιθασὸς ἦν καὶ χειροῦ τῇ γυναικωνίτιδι, καὶ ὡς αὐταῖς κατακτησαμέναις τὴν τυραννίδα χάριν ἠπίστατο. Οὗτος εἰς ἐν ἀπόροις πόρος τοῖς πειρωμένοις αὐτοῦ δυσχεροῦς, καὶ ἕτερος, εἴ τις προσελθὼν ἐνὶ τῶν ἐκ τοῦ παλαμναίου συλλόγου τῶν ὁμοδιαίτων Τυφῶνι. Οἱ δὲ ἐκαλοῦντο μεγάλοι τε καὶ μακάριοι, ἀνθρώπια δύστηνα καὶ παράσημα. Τούτοις οὖν ἔδει προσελθόντα καταχέαι τινὰ λοιδορίαν Ὀσίριδος, ἐνηρμοσμένην κομψείᾳ· καὶ ἐποιοῦν αὐτὸ, οἷς ἥμισυ ἀρετῆς ἔμελλε, καὶ οἷς οὐκ αἰσχρὸν ἀπανταχόθεν κερδαίνειν. Εὐθύς οὖν ἠλάττοντο τὴν τύχην, ὥσπερ τὴν γνώμην· εἰσέρρει γὰρ εἰς τὰ τυραννεία τὸ ῥῆμα, καὶ ἐπὶ τραπέζης ἐπόμπευε. Χαριζομένοις οὖν ἀντεχαρίζετο. Τοῦτο εἰς τις ἐποίει καὶ δεύτερος, καὶ ὠφέληντο μὲν, ἥδεσαν δὲ θεοῖς τε ἀπηχθημένοι καὶ ἀνθρώποις σώφροσιν· οἱ πλείους δὲ ἐκατέρουν.

virtutis curam habebant, nec turpe putabant lucrum ex quavis occasione captare; **113** statim itaque fortunæ conditio, ut et animus immutabatur. Etenim in tyrannicas ædes istud dieterium irrumpebat, et super mensam ultro citroque jactabatur. Ergo ad gratiam obsequiose loquentibus mutua officia rependebat. Fecit hoc unus et alter, qui ex eo quidem nonnihil emolumenti reportabant, sed diis tamen ac probis hominibus invisos se esse non dubitabant: maxima vero pars invicta animi patientia sustinebat.

ιη'. Ἐγένετο δὲ τις εἰς ἐμβριθῆς μὲν, ἀλλ' ὑπὸ φιλοσοφίας ἀγροικότερον ἐκτεθραμμένος καὶ εἰς τὸ ἀστικὸν ἦθος ἀνομίλητος. Καὶ οὗτος ἠύρητο μὲν παρ' Ὀσίριδος, ὥσπερ ἅπαντες ἀνθρώποι, πᾶμπολλα ἀγαθὰ, αὐτὸς τε μὴ λειτουργεῖν, καὶ τὴν πατρίδα ῥᾶον αὐτῷ λειτουργεῖν. Πολλῶν δὲ ἐπὶ πολλοῖς τότε καὶ μέτρα ποιούντων καὶ λόγους γραφόντων, ὕμνους ἐς Ὀσίριν, καὶ δεικνύντων Ὀσίριδι χάριν δὴ τινα ἀντὶ χάριτος, ὁ δὲ ἦν μὲν εὐγνώμων ὥσπερ ἐκεῖνοι, καὶ μᾶλλον, ἢ μᾶλλον ἠδύνατο, καὶ ἐποίει καὶ ἔγραφε, καὶ πρὸς λύραν ἦδε τὸν τροπὸν τὸν Διῶριον, ὃν μόνον ᾠετο χωρεῖν βάρους ἡθους καὶ λέξεως· οὐ μὴν ἐξέφερεν εἰς τὸ πλῆθος, ἀλλ' εἴ τις ἦν ἀκοὴ λόγων ἀρρένων ξυνιῖσα, καὶ γαργαλίζεσθαι μὲν οὐκ ἀνεχομένη, ξυντετρημένη δ' ἐπὶ τὴν καρδίαν, ταύτῃ τοῦς ἑαυτοῦ λόγους ἐπίστευεν. Ὀσίριν δὲ ἦδει μὲν ὅτι μάλιστα τῶν τοιούτων ἀκουσμάτων ὄντα ἐφημέρων τε καὶ πολυχρονίων λόγων ἀκριβῆ γνῶμονα· αὐτῷ δὲ τι περὶ αὐτοῦ λέγειν ἀπεγίνωσκεν, ἅμα μὲν οὐκ οἰόμενος ἔργου λόγον ἀμοιβὴν ἰσοστάσιον, ἅμα δὲ ὑπὸ τῆς ἀγροικίας, ἢ συντέθραπτο, δόξαν θωπείας αἰδούμενος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τυφῶς βίᾳ παρειληφώς Αἴγυπτον ἐτυράννει, ἐνταῦθα δὲ οὗτος ἔτι μᾶλλον ἀγροικὸς ἦν· τότε ἐξέφερε, τότε τοῦς λόγους ἐδείκνυ, πάντων φριττόντων τὴν ἀκοήν.

A conatus est; idque cum plurimis aliis, tum hac potissimum via contendebat: quæ de causis antea lata erant judicia, nulla atque irrita faciebat, sic ut eum, qui causa ceciderat, vincere oporteret: legatis contra quam data essent responsa decernebat; ex quibus hostes ii erant, qui a divina illa lingua nonnihil utilitatis essent consecuti; quos cum civitate sua ac genere ipso quamplurimis calamitatibus affici oportebat. Verumtamen desperatis jam rebus duplex erat subsidium: primum si quis Typhonis uxori pecuniam repræsentasset. Ea porro velut in prostibulo palam sedebat, ad corporis voluptates, obeundaque negotia meretricum et lenarum opera utens, forumque illud, quod ab Ægyptiis hactenus judicarium appellabatur, B judiciorum mercatum efficiens: qui cum ea collocutus esset, mitiorem Typhonis experiebatur animum. Cum enim cicurem se alioqui mulieribus ac tractabilem præberet, tum, quod regnum ab iis partum esset, magno se beneficio devinctum arbitrabatur. Una hæc expediendæ difficultatis erat iis via, qui iniquo illo uterentur ac difficili. Altera vero effugiendi ratio, si quis quempiam ex diro illo sceleratorum hominum cœtu Typhonis con- tubernalem adiisset (hi vero magni et felices dicebantur, miseri et adulterini homunciones), ad eos ergo cum quis accessisset, probrosum in Osiridem convicium jactandum erat, scita quadam urbanitate conditum; quod ab iis fiebat, qui nullam

113 statim itaque fortunæ conditio, ut et animus immutabatur. Etenim in tyrannicas ædes istud dieterium irrumpebat, et super mensam ultro citroque jactabatur. Ergo ad gratiam obsequiose loquentibus mutua officia rependebat. Fecit hoc unus et alter, qui ex eo quidem nonnihil emolumenti reportabant, sed diis tamen ac probis hominibus invisos se esse non dubitabant: maxima vero pars invicta animi patientia sustinebat.

C 18. Forte unus ex his rigidus et gravis, sed præ philosophiæ studio subrusticis et incultis moribus, et a civili hominum consuetudine alienissimis, cum plurimis ab Osiride beneficiis, ut et cæteri mortales, affectus esset, immunitatemque sibi, patriæ tributorum indulgentiam impetrasset, infinitis propemodum hominibus hinc carmine, hinc soluta numeris oratione, Osiridis præconia celebrantibus, et coram ipso gratiæ habendæ causa recitantibus, ille non minus quidem, quam alii, grato ac benigno erat animo, et eo magis, quo majorem ejus faciendi facultatem habebat, multa scribere ac commentari solebat, Doriosque modos, quibus solis morum ac verborum gravitatem inesse crederet, ad lyram concinebat; non tamen in D vulgus edebat, sed si quæ aures marium et virilium sermonum peritæ titillari nollent, et ad intima usque cordis penetralia tritæ essent, iis quæ commentatus fuerat committere solebat: Osiridem autem norat ejusmodi acroamatum, quæ diurna essent, aut ætatem ferrent, accuratissimum judicem; verum coram ipso et de ipso quidquam dicere recusabat, partim quod non æquam beneficiorum remunerationem oratione fieri persuasum

habebat; partim quia ob insitam sibi rusticitatem adulationis suspicionem verebatur. At postquam Typho vi et armis Ægyptiorum tyrannidem invasit, tum ille quidem longe agrestior atque ineptior visus est: tunc enim sua in publicum prodere, tunc scripta a se carmina recitare cœpit, cunctis ad auditum horrore percussis: sed enim impie facturum se existimabat, si eos aperte non insectaretur, qui benefactorem suum indigne crudeliterque tractassent. Typhonem igitur execratissimis diris et ultimi exempli imprecationibus scripto ac sermone devovebat, domique et in foro loquacissimus erat, cui silentium antea crimini vertebatur: omni in sermone, omni in conventu cœtuque hominum, cui interesset, Osiridis laudes prædicabat, reluctantes etiam atque invitos crebris ejusmodi narrationibus obtundebat, **114** neque senum, aut amicorum monita flectere, neque metus ipsum a proposito deterrere potuerunt; sed libero homine digno furore insanire videbatur; nec prius abstitit quam ad Typhonem lectis ex omni civitate optimis quibusque stipatum propius accedens, coram de fratris laudibus copiose perorasset, monuissetque ut ejus virtutem æmularetur, quocum arctissima necessitate jungebatur. Ille autem protinus excandescens, manifesteque sæviens, eorum, qui convenerant, verecundia motus manus ægre continuit, sibi ex necessitate temperavit; ita tamen ut ex ipso vultu variis hinc inde perturbationibus æstuantis animi indicia colligerentur; adeo in tam brevi spatio mira in eo fuit colorum alternatio. Ab eo itaque tempore Typhoni factus est inimicior: pejoreque in dies successu, non modo ea, quæ ab Osiride collata erant, omnia dilabi cœperunt, verum et alia præterea a Typhone adjiciebantur incommoda. Nam quarum ille civitatum patrocinium susceperat, easdem pessime habebat; privatimque ipsi malum consciscibat, ne unquam sese domum reciperet, sed ibi, ubi erat, perpetuo manens de aliorum, quos oderat, felicitate ingemisceret. Inter hæc incommoda versantem peregrinum deorum aliquis conspicue apparens sua præsentia confirmavit, bonoque animo esse jussit; nec enim annos, sed menses fatorum necessitate præfinitos esse dixit, quibus exactis, Ægyptiorum sceptrum ferarum quidem ungues sursum attollent, sacrarum vero avium rostra demittent, quod arcanum erat secretumque symbolum, quam quidem picturam obeliscis sacrisque templorum septies insculptam cum peregrinus non ignoraret, tum ei sacra hæc figuris celata monimenta Deus enarravit, temporisque signum addidit: Cum, inquit, sacrorum nostrorum ritum innovare cœperint ii, penes quos summa est regni potestas, tum demum haud multo

A ἄλλ' ἀσεβεῖν γὰρ ᾔετο τὸ μὴ οὐ καταφανὲς εἶναι μισῶν τοὺς δεινὰ εἰργασμένους τὸν εὐεργέτην. Καὶ ἄρας ἡρᾶτο τὰς παλαμναιοτάτας Τυφῶνι, καὶ λέγων καὶ γράφων, καὶ οἴκοι καὶ ἐπ' ἀγορᾶς στωμύλος ἦν ὁ πάλαι σιγῆς αἰτίαν δεξιόμενος. Ἀπανταχοῦ τῶν λόγων Ὅσιρις ἦν, ἀπανταχοῦ τῶν συλλόγων, οἷς παρείη, τὰ Ὅσιριδος ἦδετο, καὶ τοῖς οὐκ ἀνεχομένοις ἐπεφόρει τῶν διηγημάτων, οὔτε νοθετούντων καὶ πρεσβυτῶν καὶ φίλων προὔτιμα, οὔτε δέος αὐτὸν ἔθραττε τῆς ὀρμῆς, μαινομένῳ δὲ ἐώκει μανίαν τινὰ ἐλευθέραν. Οὐκ οὖν ἐπαύσατο, πρὶν αὐτῷ Τυφῶνι παραστὰς ὅτι ἐγγυτάτω, συνειλεγμένων παρ' αὐτῷ τότε τῶν ἀπανταχόθεν ἐκκρίτων, μακρόν τε ἀποτείναναι λόγον τῶν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐγκωμίων καὶ νοθεύειν ζηλοῦν ἀρετὴν, οὕτως ἐγγυτάτω προσήκουσαν. **B** Ὁ δὲ ἐπίμπρατο μὲν καὶ δῆλος ἦν ἐξοιστρούμενος, αἰδοῖ δὲ τῶν ἡλισμένων (38) κατεῖχε τὴν χεῖρα, σωφρονῶν ὑπ' ἀνάγκης. Εἰκάζειν δὲ ἐξῆν τῷ προσώπῳ τὴν γνώμην, ποικίλας παθῶν ιδέας ἀμείδουσαν· οὕτως ἐν ἐλαχίστῳ πάγχρως ἐγίνετο. Τὸ ἀπὸ τοῦδε οὖν ἐχθίων τε ἦν καὶ κάκιον ἔπραττε, καὶ τὰ μὲν ἐρῶν καὶ τὰ ἐπ' Ὅσιριδος ἀγαθὰ, προσεκαχούργει δὲ ἄλλα, τὰς τε πόλεις, ὧν ὑπερηγόρει, κλονῶν, καὶ αὐτῷ τι κακὸν ἴδιον μηχανώμενος, ὥς ἂν μηδέποτε ἀναλύσας οἴκοι γένοιτο, μένοι δὲ ὑπ' ἀνάγκης οἰμώζων, εὐτυχοῦντας ὁρῶν οἷς ἀπέχθοιτο. Ἐν τοῦτοις ὄντα τὸν ξένον θεὸς ἀναρῶν νυσιν, ἐναργῆς τε ὀφθαλμοῖς καὶ διακαρτερεῖν ἐπιτάξας. Οὐ γὰρ ἐνῆαυτοῦς, ἀλλὰ μῆνας ἔφη τοὺς εἰμαρτοῦς εἶναι, ἐν οἷς τὰ Αἰγύπτια σκῆπτρα ἀνατενεῖ μὲν τὰς χηλὰς τῶν θηρίων, κάτω δὲ ἔξει τῶν ἱερῶν ὀρνέων τὰ κράνη. **C** Σύμβολον ἄρρητον τοῦτο. Καὶ ἐπεγίνωσκε μὲν τὴν γραφὴν ὁ ξένος ἐγκεκολαμμένην ὁθελοῖς τε καὶ ἀγίοις σηκοῖς· ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ καὶ τὴν διάνοιαν τῆς ἱερογλυφίας ἡρμηνεύσε, καὶ δίδωσι σύνθημα χρόνου· ὅταν, ἔφη, καὶ τὰ περὶ τὰς ἀγιστείας ἡμῶν καινοτομεῖν ἐπιχειρήσωσιν οἱ νῦν ὄντες ἐν ταῖς δυνάμεσι, μετὰ βραχὺ προσδέχου τοὺς Γίγαντας, τούτους λέγων τοὺς ἀλλοφύλους, ἔσεσθαι ἐκποδῶν ποινηλατουμένους ὑφ' ἑαυτῶν· εἰ δὲ ὑπολείποιτό τι τῆς στάσεως, καὶ μὴ ἅμα πᾶν ἐκτρίβοιτο, μένοι δὲ ὁ Τυφῶς αὐτὸς ἐν τοῖς τυραννείοις, σὺ δὲ μὴδ' ὥς ἀπογίνωσκε τῶν θεῶν. Σύμβολον ἄλλο σοι τοῦτο· ὅταν ὕδατι καὶ πυρὶ τὸν περὶ γῆν ἀέρα καθήρωμεν μεμολυσμένον ἐκ τῆς ἀναπνοῆς **D** τῶν ἀθέων, τότε ἔψεται καὶ ἐπὶ τοὺς λοιποὺς ἡ δίκη, καὶ αὐτίκα προσδέχου τὴν ἀμείνω διάταξιν, ἐκποδῶν γενομένου τοῦ Τυφῶνος· τὰ γὰρ τοιαῦτα τῶν τεράτων ἡμεῖς πυρπολοῦντες καὶ καταθρονιζόμενοι ἐλαύνομεν. Ἐνταῦθα τῷ ξένῳ καὶ εὐδαιμον ἐδόκει τὸ πάλαι χαλεπὸν, καὶ οὐκέτ' ἡσχαλλε πρὸς τὴν ἀναγκαίαν μὴν, δι' ἣν αὐτόπτης ἐμελλεν ἔσεσθαι τῶν θεῶν τῆς ἐπιφοιτήσεως. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἀνθρώπινον ἦν εἰκάσαι δύναμιν ἀθρόαν, ἐν ὀπλοῖς οὔσαν καὶ ἐν εἰρήνῃ σιδηροφορεῖν νόμον ἔχουσαν, ἐξ οὐδεμιᾶς ἀντιτάσεως ἡττηθῆσθαι. Ταῦτα ἐλογίζετο μὲν, ὅπως ἂν γένοιτο·

DION. PETAVII NOTÆ.

(38) Αἰδοῖ δὲ τῶν ἡλισμένων. In vetustis coddicibus erat ἡλυσμένων. Sed nostram lectionem anteposuimus.

λογισμοῦ δὲ ἐφαίνετο κρείττονα. Ἐπεὶ δὲ, οὐ συχνόῦ χρόνου διεξελθόντος, πονηρόν τι κόμμα (39) θρησκευματος καὶ παραχάραγμα ἀγιστείας, ὥσπερ νομίσματος, ὅπερ νόμος ἀρχαῖος ἐξοικίζει τῶν πόλεων, θύραζε καὶ πόρρω τειχῶν ἀποκλείων τὸ ἀσέβημα· ἐπειδὴ τοῦτο ὁ Τυφῶς οὐκ αὐτοπρόσωπος δέει τοῦ Αἰγυπτίου πλήθους, ἀλλὰ διὰ τῶν βαρβάρων εἰσφρησαί τε ἐπέθετο, καὶ ἱερὸν ἐν ἅστει δοῦναι, καταλύσας νόμους πατρώους, αὐτίκα ὁ ξένος ἐπὶ νοῦν ἐβάλλετο, ὅτι τοῦτο ἄρα ἐκεῖνο τοῦ θεοῦ τὸ προαγόρευμα· τάχ' ἂν οὖν καὶ τὰ ἐφεξῆς ἴδοιμι. Καὶ προσεδέχετο, μαθὼν τότε, τὰ μὲν αὐτίκα ἐσόμενα περὶ Ὅσιριν, τὰ δὲ ἐς τοὺς οὐπω παρόντας ἐνιαυτοὺς, ὅταν Ὡρωτῶ παιδὶ γνώμη γένηται συμμαχίαν ἐλέσθαι πρὸ τοῦ λέοντος, λύκου (40). Ὁ δὲ λύκος ὅστις ἐστίν, ἱερὸς λόγος ἐστίν, ὃν οὐχ ὅσιον ἐξαγορεύειν οὐδὲ ἐν μύθου σχήματι.

esset. Illud enim omnem humanæ conjecturæ fidem excedebat, stipatam armatorum manum, et pacis etiam tempore arma ferre consuetam, nullo invadente superari. Hæc ille quidem quemadmodum evenire possent, suo cum animo reputabat; sed nulla id cogitatio assequi posse videbatur. Verum non multo post elapso tempore, cum pessimum quoddam superstitionis genus, et adulterinos, velut nummorum, sic sacrorum ritus quibus veteri lege civitatibus interdictum est, quæ lex foras, proculque muris impietatem arcet, non ipse per sese quidem invexisset Typho, quod Ægyptiorum plebem vereretur; sed per barbaros violenter id egisset, templumque iisdem, eversis patriis legibus, in urbe constituisset: tum denique peregrinus Dei hanc esse prædictionem in animum induxit. Et forsân, inquiebat, cætera intueri licebit. Atque eos eventus exspectabat, quos partim subinde circa Osiridis tempora, partim in aliud tempus futuros didicerat, tunc scilicet, cum Horus filius lupum potius, quam leonem belli sibi socium asciverit. Lupi vero nomen quid sibi velit, arcani, sacrique sermonis est, quem ne in fabulæ quidem specie fas est in vulgus efferre.

DION. PETAVII NOTÆ.

(39) *Πονηρόν τι κόμμα*. Alludit ad Gainam Gothum et Arianum, qui ab Arcadio ecclesiam sectæ suæ postulare ausus, a S. Joanne Chrysostomo deterritus est.

(40) *Πρὸ τοῦ λέοντος λύκον*. Scribit Plutarch. opere illo sæpe hactenus citato [XL] cum Horus bellum adversus Typhonem compararet, Osirin ἐξ ἄδου παραγενόμενον διαπομένειν ἐπὶ τὴν μάχην, καὶ ἀσκεῖν [corr. διαπαιδεύειν], ab eoque sciscitatum quid honestissimum crederet. Respondente Horo nihil sibi honestius videri quam parentes ulcisci,

C rursum interrogasse, quodnam animal bellum gerenti utilius esset; at illum equum sibi videri respondisse: percontanti denique cur non leonem potius quam equum optasset, dixisse, ὥς λέων μὲν ὠφέλιμον ἐπιδεομένῳ βοηθείας, ἵππος δὲ φεύγοντα διασπᾶσαι, καὶ καταναλῶσαι τὸν πολέμιον. Quibus auditis plurimum gavisum Osirin, quod jam bello suscipiendo idoneus videretur. At noster non equum, sed lupum leonὶ prælatus ait; quod quid sit, ut et superiora illa hieroglyphica, divinari quoquo modo potest, certo sciri non potest.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

SECTIO SECUNDA.

α'. Ἀρχεται δὲ ὑποσημαίνειν ἐνθένδε τὰ τῶν θεῶν, ἐπειδὴ πάντα πανταχοῦ πάντων κακῶν ἐμπλεᾶ ἦν, καὶ ἤδη τῆς τῶν ἀνθρώπων γνώμης ἐξεῤῥύηκε δόξα (41). προνοίας, τῆς ἀσεβοῦς ὑπονοίας ἐκ τῶν

D 116 1. Post hæc præsentem deorum opem pleraque indicia significare cœperunt, quandoquidem malis ubicunque omnibus plena erant omnia, ipsaque jam erat de Providentia penitus ex animis homi-

DION. PETAVII NOTÆ.

(41) *Ἐξεῤῥύηκε δόξα*. Forte ἐξεῤῥύηκει. Sed nihil immutare volui.

num sublata sententia, cum sceleratissimam opinionem quotidiana eorum quæ videbantur experimenta comprobarent. Nam nulla humani spes auxilii apparebat usquam, cum barbari urbe pro castris uterentur. Quorum dux noctu terroribus exagitabatur, Corybantibus, ut opinor, ipsum incessentibus, ac panici per exercitum passim terrores oriebantur. Id cum sæpius accidisset, mente alienatos, et consilii inopes eos reddidit. Oberrabant itaque singillatim, confertimque omnes, lymphatorum haud dissimiles, nunc stricto ense in bellum ingenti animi ardore concitati; nunc lugubri, ac flebili voce mortem deprecantes, rursusque prosilientes, modo fugere, modo insequi videbantur, quasi occulta aliqua in urbe factio resisteret. Atqui nihil hic armorum erat, neque qui iis uteretur inveniri poterat, omnesque, tanquam paratissima præda, barbaris erant a Typhone dediti. Sane quidem illud manifestissimum est, vel instructissimis hominibus, nisi frustra sibi parata omnia esse velint, deorum auxilio opus esse; neque aliunde victoriam comparari posse: ex eo tamen, quod æquum sit ab eo qui paratiora habuerit omnia, eos superari qui inconsiderati ac præcipites feruntur, non desunt qui principi illi causæ suum in ea re meritum detrahant. Quoties enim quidquid in nobis situm erat omnino præstitimus, supervacuum Dei opem arbitramur, ut de jure sit ei humanis paratæ subsidii victoriae contendendum; cum autem nullius interventu peracta res est, ipsaque facti ratio soli illi secretiori causæ tribuitur, tum demum nihil aliud quam eorum, qui deos mortalia curare negant, convincendorum argumentum habemus **117** non sermone, sed re ipsa manifestum: cujusmodi et illud fuit. Audacissimi homines, victores, loricati, quorum studium omne ludusque nihil aliud fuit quam belli assidua exercitatio, equites instructo agmine in forum ventitantes et ad buccinam manipulatum prodeuntes (nam si quis propola, aut sutore opus haberet, aut ensen detergere vellet, ad uniuscujusque negotium exsequendum cæteri satellitum more fungebantur, ut ne per vicos etiam acies distraheretur); hi, inquam, nudos, inermes, qui ne votis

A ὀρωμένων μαρτυρουμένης. Ἐφαίνεται μὲν οὐδὲν οὐδαμοῦ πρᾶγμα ἀνθρώπινον ἀλέξημα, τῶν βαρβάρων στρατοπέδῳ τῇ πόλει χρωμένων. Τῶν δὲ ὁ τε στρατηγὸς νύκτωρ ἐδειματοῦτο, Κορυβάντων, οἶμαι, προσβαλλόντων αὐτῷ, καὶ πανικοὶ (42) θόρυβοι μεθ' ἡμέραν τὸ στράτευμα κατελάμβανον. Τοῦτο πολλάκις γενόμενον ἔκφρονάς τε αὐτοὺς ἀποδείκνυσι, καὶ γνώμης ἀκρατεῖς· καὶ περιενόστουν καθ' ἓνα καὶ κατὰ πλείους, ἅπαντες ἐοικότες τοῖς νυμφολήπτοις, νῦν μὲν ξιφουλκίας πειρώμενοι, καὶ οἷον ἤδη πολεμῆσειντες· νῦν δὲ αὖ πάλιν ἐλεεινολογούμενοι καὶ δεόμενοι σώζεσθαι· ἀναθορόντες τε αὖ, νῦν μὲν ἐφύεσαν φεύγουσι, νῦν δὲ διώκουσιν, ὥσπερ εἰς τὸ ἄστυ κεκρυμμένης τινὸς ἀντιστάσεως. Ἀλλὰ αὐτόθι γε οὔτε ὄπλον, οὔτε ὁ χρησόμενος ἦν, ἀλλ' ἦσαν ἐτοίμη λεία παρὰ Τυφῶνος ἔκδοτοι. Ἔστι μὲν δὴ τοῦτο (43) καὶ λίαν σαφές. ὅτι καὶ τοῖς εὖ παρεσκευασμένοις, εἰ μὴ μέλλοιεν μάτην παρασκευάσασθαι, θεοῦ δεῖ, καὶ τὸ κρατεῖν οὐχ ἐτέρωθεν· τὸ δὲ εἶδος εἶναι (44) τὸν ἄμεινον παρεσκευασμένον κρατεῖν ἀνοίᾳ κρινόντων ἀφαιρεῖται τις τῆς ἀξίας τῇν αἰτίαν τὴν κρείττονα. Ὅταν γὰρ ἡ τὰ παρ' ἡμῶν ἐντελῇ, περιττὸς ὁ θεὸς εἶναι δοκεῖ, καὶ ἀμφισβητεῖ τῆς νίκης παρεσκευασμένης. Ἀμεσιτεύτου δὲ ὄντος τοῦ γινομένου, καὶ μόνου τὴν αἰτίαν ἔχοντος τὰ φανοῦς, οὐδὲν ἄλλ' ἢ τῶν ἀπιστούντων ἐπιμελεῖσθαι θεοὺς ἀνθρώπων φαινόμενον ἔχομεν, οὐ λεγόμενον ἔλεγχον· ὁποῖον δὴ τι καχεῖνο ἐγίνετο. Οἱ θρασεῖς, οἱ νικῶντες, οἱ τεθωρακισμένοι, ὧν ἅπαντα καὶ παιδιὰ καὶ σπουδὴ μελέτη τις ἦν πολέμου καὶ παρατάξεως, ἱππεῖς ἐν ἀγορᾷ σὺν τάξει φοιτῶντες, ὑπὸ σάλπιγγι κατὰ λόχους κινούμενοι· καὶ γὰρ εἰ καπλήλου τις δέοιτο, καὶ εἰ τις ὑποδηματοδράφου, καὶ εἰ φαιδρῦναι τὸ ξίφος, τὴν ἐκάστου χρεῖαν ἅπαντες ἐδορυφόρουν, τοῦ μηδὲ ἐν ταῖς ἀγυαῖς διασπᾶσθαι τὴν ράλαγγα· οὗτοι τοὺς γυμνοὺς, τοὺς ἀόπλους, τοὺς καταπεπτωκότας ταῖς γνώμαις, τοὺς οὐδὲ εὐξάμενους νικᾶν, φυγῇ φεύγοντες ὑπὸ σύνθημα κοινὸν ἀνεχώρουν τοῦ ἄστεος, παῖδας, γυναῖκας, καὶ τὰ τιμιώτατα κλέπτοντες, ὥς οὐκ ἐνὸν φανερώς καὶ τὰς Αἰγυπτίων ἀνδραποδίζεσθαι. Ταῦθ' ἡ πλῆθὺς ὀρωντες συσκευαζομένους αὐτοὺς, οὐπω τοῦ γινομένου ξυνίεσαν, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἑαυτῶν ἀπέγνωσαν, ὥστε οἱ μὲν οἴκοι σφᾶς αὐτοὺς κατακλείσαντες εἶχον, ἐκεῖ περιμένοντες τὸ πῦρ· οἱ δὲ πυρὸς σίδηρον ἀνθαιρού-

DION. PETAVII NOTÆ.

(42) Καὶ πανικοί. Ita ex duobus mss. reposui, cum antea πανταχοῦ legeretur. Ibidem ad marginem hoc scholium exhibebant: Πανικά δείματα φασιν ὅτε ἐπὶ τῶν στρατοπέδων αἰφνίδιον οἱ τε ἵπποι καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκτραχθῶσι, μηδεμιᾶς αἰτίας προφανείσης. Τῷ γὰρ Πανὶ εἰώθεισαν ὀργιάζειν αἱ γυναῖκες μετὰ κραυγῆς, ἥτις ἐξαίφνης ὑπ' αὐτῶν γενομένη τῇ τοῦ θεοῦ κατοχῇ φόβον ἐγείρει τοῖς ἀκούουσιν.

(43) Ἔστι μὲν δὴ τοῦτο. Ita Joseph xviii Antiq., cap. 7: Ὡς οὐδὲν ὠφελεῖ πλῆθὺς, οὐδ' ἄλλη τις ἀλκή τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπιτετευγμένων, οἷχα τῶν πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβειῶν.

(44) Τὸ δὲ εἶδος εἶναι. Legendum opinor τῷ δὲ, nisi τις expandatur, hoc sensu: Insita illa hominum animis opinio, quæ ei victoriam attribuit, qui optime sit paratus, suam Deo gloriam decus-

que detrahit. Ἀνοίᾳ κρινόντων vero accipio de iis qui inconsiderate imprudenterque de summa rerum decernunt. Sic enim usurpari amat vox illa κρίνειν, ut et κρίσις, et κρίσιμος ἡμέρα, Latinis *decretoria*, hinc *decretoria arma* et *hora decretoria* Senecæ; arma quidem, seu tela, quod non jam proludendo, sed serio inter se pugnarent ac batuerent gladiatores, ut de victoria decideretur. Hæc est germana vocis hujus potestas, non, ut Lipsius putat, *decretoria tela* inde dicta, quia hæc velut decreto prætoris sive editoris dabantur. Subit et alia loci hujus interpretandi ratio, ut ἀνοίᾳ κρινόντων τις sit quispiam ex eorum numero, qui stulte ineptique judicant; concepta hunc in modum sententia: *Ex eo quod verisimile sit, etc., non nemo ex iis qui inconsiderate judicant, etc.*

μενοί, θανάτου κουφότερον ὄργανον ἡγοραζόν, οὐκ A
ἐπὶ τινα πράξιν, ἀλλ' ἑαυτοὺς, ὅταν ᾗ, προτενοῦν-
τες εἰς τὴν σφαγὴν· οἱ δὲ πλεῖν ἐπεβάλλοντο, καὶ
περιενόουν νήσους, καὶ κώμας, καὶ πόλεις ὑπερ-
ορίους. Ἐδόκει γὰρ ἅπαν τότε χωρίον ἐχυρώτερον
εἶναι τῶν μεγάλων Θηβῶν, ἐν αἷς ἐπεποιήτο τὰ Αἰ-
γυπτίων βασιλεία. Ὡς δὲ καὶ μόλις αὐτοὺς καὶ κατὰ
βραχὺ προσήγαγον οἱ θεοὶ τῷ τε πιστεῦσαι τοῖς γι-
νομένοις, τῷ τε ἀναθάρρῃσαντας προελέσθαι σώ-
ζεσθαι, τοῦτο καὶ λίαν ἄπιστον εἰς ἀκοὴν ἔρχεται.
ferro potius quam igni delecto, leviora mortis instrumenta comparare, non ut tentarent quid-
quam, sed ut sese, dum opus foret, jugulandos præberent; alii navigationem aggredi, insulas,
oppida, urbesque dissitas animo repetere. Tunc enim nulla non regio amplissima Thebarum civi-
tate, in qua Ægyptiorum regia erat, tutior videbatur. Ut autem vix tandem a diis, paulatimque
ad fidem his quæ gerebantur adhibendam, atque ad salutis comparandæ fiduciam inducti sunt,
hoc vero incredibiliter ac supra fidem esse factum accepimus.

β'. Γυνὴ πένης, μάλα πρεσβῦτις, παρά τινα τῶν B
πλαγίων πυλῶν ἐργασίαν εἶχεν, οὐκ εὐτυχῇ μὲν,
ἀλλ' ἀναγκαίαν, τῷ χειρὶ ὀρέγειν, εἴ τις ἐμβάλουτο
ῥβολόν. Αὕτη μὲν μάλα ὀρθριος ἐπὶ τὴν ἀγυρτικὴν
καθέδραν (45) ἀφῆκτο· δεινὰ γὰρ αἱ τοῦ βίου χρεῖαι
φύσιν ὑπνοῦ παραλογίσασθαι· καθεζομένη δὲ, τὸ εἰ-
κὸς ἐποίει, τοὺς διεγειρομένους ἐπὶ τὰ ἔργα προῦ-
πεμπεν ἀγαθαῖς φήμας, καὶ τὴν ἡμέραν εὐηγγελί-
ζετο, καὶ ἠύχετο, καὶ τὸν θεὸν ὑπισχνεῖτο ἴλεων.
Πόρρωθεν οὖν ὀρώσα τὸ δρώμενον ὑπὸ τῶν Σκυθῶν,
ἐπειδὴ σαφῶς ἡμέρα τε ᾗν, καὶ οὐδὲν ἔληγον, ὥσπερ
οἱ φῶρες, ἐκθέοντες καὶ εἰσθέοντες, πάντες σκευαγω-
γῶντες, ἐνθύμιον ποιεῖται τοῦτον ἔσχατον ἥλιον
ὄψεσθαι Θήδας. Δραῖσθαι γὰρ ταῦτα, τοῦ μηδὲν
ἐνέχυρον αὐτῶν ἔχειν τὸ ἄστυ, ὥστε, ἐπειδὴν τά-
χιστα ἀποσκηνώσωσι, χειρῶν ἀδίκων ἄρξιν αὐτοὺς, C
ἀδεεῖς ὄντας τοῦ μή τι παραπολαύσωσιν, ὁμεστίων
ὄντων τοῖς ἀδικουμένοις τῶν ἀδικούντων. Τὸν τε οὖν
κῶθωνα τὸν ἀργυρολόγον ἀνατρέψασα, καὶ συχνὰ
ἄττα ἀποδουραμένη τε καὶ θεοκλυτήσασα, Ἄλλ' ὕμῃς
γε, ἔφη (46), γῆς πατρίδας ἐκπεπτωκότας καὶ ἀλη-
τεύοντας, ἐδέξατο μὲν Αἴγυπτος ὡς ἰκέτας· ἐχρή-
σατο δὲ οὐχ ὅσον μόνον ἰκέταις εἶχε καλῶς, ἀλλὰ
καὶ πολιτείας ἡξίωσε, καὶ γερῶν μετέδωκε, καὶ, τὸ
τελευταῖον δὴ τοῦτο, κυρίους τῶν πραγμάτων ἐποίη-
σεν. Ὡστε ἤδη τινὲς Αἰγυπτίων σκυθίζουσιν, ὠφε-
λούσης αὐτοὺς καὶ τῆς προσποιήσεως. Αὐτὰ τὰ ὑμέ-
τερα τῶν ἐπιχωρίων ἐπιτιμότερα. Ἀλλὰ τί ταῦτα;
τί μετασκηνοῦτε; τί δὲ σκευαγωγεῖτε καὶ συσκευά-
ζεσθε; Οὐτι που ταῦτα ἐπὶ τοὺς εὐεργέτας δικά-
ζουσιν ἀχαριστίᾳ θεοί. Καὶ γὰρ εἰσὶ καὶ ἡξουσιν, εἰ
καὶ κατόπιν Θηβῶν. Ἡ μὲν εἰποῦσα, πρηνῇ κατέθα-
λεν ἑαυτήν. Ἐφίσταται δὲ τις Σκύθης τὴν κοπίδα

A quidem victoriam conceperant, effuse fugientes,
communi data tessera, ex urbe se proripiebant;
liberos, uxores et quod quisque charissimum
haberet, furtim avehentes, quasi Ægyptiorum
uxores palam abducere atque in servitutem
agere non possent. Quos cum sarcinas colligere
et convasare plebs vidisset, neque rem uti se ha-
bebat, intelligeret, multo utique magis desperare
cœpit. Alii ergo ocllulis foribus in domum se
abdere, ibidemque incendium expectare; alii
ferro potius quam igni delecto, leviora mortis instrumenta comparare, non ut tentarent quid-
quam, sed ut sese, dum opus foret, jugulandos præberent; alii navigationem aggredi, insulas,
oppida, urbesque dissitas animo repetere. Tunc enim nulla non regio amplissima Thebarum civi-
tate, in qua Ægyptiorum regia erat, tutior videbatur. Ut autem vix tandem a diis, paulatimque
ad fidem his quæ gerebantur adhibendam, atque ad salutis comparandæ fiduciam inducti sunt,
hoc vero incredibiliter ac supra fidem esse factum accepimus.

2. Muliercula quædam paupertate annisque con-
fectissima ad lateralem urbis portam infelici, sed
necessaria opera, porrectis, si quis obolum inji-
ceret, manibus, quæstum faciebat: ac primo qui-
dem diluculo ad mendicam cathedram sese conse-
rebat (nam quotidiani victus inopia ad defraudan-
dam somno naturam efficacissima est); inibique
sedens quod consentaneum est agebat: ad opus
festinantes fausta boni ominis precatione prose-
quebatur felicemque hujus diei eventum prædi-
cebat et conceptis votis propitium numinis favo-
rem pollicebatur. Procul itaque idipsum, quod a
Scythis fiebat intuita (jam enim lucescebat, nec
ullum isti, latronum instar, excurrendo irrumpen-
doque convasandi modum faciebant); subinde ei in
C 118 animum incidit summam hanc esse Thebarum
diem. Hoc enim illos eo facere, quo nullum in
civitate pignus suum relinquant, atque ita, quam
cito secesserint, damni illius securos, quod ex
suorum eorumque quos populari vellent contu-
bernio capere possent, facinus aggressuros. Quare
poculum istud quo stipem colligebat, evertens,
gravissimeque cum gemitu conquerens ac deorum
hominumque fidem implorans: At vos, inquit,
patriis finibus extorres vagosque Ægyptus tanquam
supplices excipiens, non solum supplicum more
non tractavit, sed et civitate, ac magistratibus
donavit, et postremo rerum dominos fecit, ut non-
nulli ex Ægyptiis Scytharum more degere insti-
tuerint, uberrimum nacti ex ea simulatione com-
pendium; ita major vestris, quam domesticis
institutis honor habetur. Sed quorsum ista? cur
has sedes deseritis? cur sarcinas componitis ac

DION. PETAVII NOTÆ.

(45) Ἐπὶ τὴν ἀγυρτικὴν καθέδραν. Non quod
mulier ista præstigiatrix esset, sed quod mendica.
Est enim ἀγύρτης Suidæ et Hesych. non modo
μάντις, aut γάλλος, aut ἀγείρων ὄχλον, quomodo
ἀγείρουσαν simpliciter dixit Heliodorus pro muliere
circulatrice; sed etiam πτωχὸς, ἐπαίτης, συρφε-
τώδης. Ἀγυρτικὴν porro καθέδραν proseucham etiam
Latini vocabant. Juven. satyr. 4:

Ede ubi consistas in qua te quaero proseucha.

(46) Ἄλλ' ὕμῃς γε, ἔφη. Obliqua ac figurata
oratione in sui temporis Gothos ac Scythas inve-
bitur, ut in argumento diximus. Sane quæ hic ab
[XLI] Scythis labes in Ægyptios derivata esse dicitur,
eadem sub Synesii tempora Romanis imposita est.
Tum enim præfecturas ac consulatus obtinere
barbari, et eorum cultu plerique principes impen-
sius delectati; qua de re jam monui.

convehitis? Non ingrata, itidem ut facitis, mente de iis quæ contra beneficos fiunt, judicare consueverunt dii. Nam et sunt, et, vel post Thebæarum excidium, venient aliquando. Hæc cum dixisset prænam se in humam dejecit. Ad hæc Scythia quidam educto gladio mulieris caput amputaturus irruit, quam conviciari et nocturnum facinus indicio suo prodere suspicabatur. Clam enim etiamnum ista facere suos existimabat, quod nemo ex iis qui senserant, significare ausus esset: et illa quidem ferro confossa periisset. Sed sive deus aliquis, sive deo quam simillimus intervenit: hominis certe speciem præ se ferebat; qui id indigne ferre visus, Scythamque in sese convertens, irruentem sustinuit, atque ictu occupato cæsum humi prostravit. Mox alter in eum irruens Scythia statim idem perpressus est. Clamor exinde, hominumque concursus: hinc barbarorum veterina et sarcinaria jumenta relinquentium quæ in ipso exitu momento illo deprehensa fuerant; cum ipsi mox egressuri, aut aliquantum jam progressi forent; nam, ut suis quam citissime suppetias irent, gradum referebant; illinc vero populi turba frequens. Quorum iste cæsus occumbit; ille Scytham obtruncat, et hunc Scythia rursus alter: et utrinque semper aut ab alio sternebatur aliquis, aut alium interimebat. Populus enim, quidquid in manus venisset, eo, tanquam tumultuariis armis, utebatur. Quin etiam sive ex mortuorum spoliis rapere vellent, **119** spoliati, seu vivis ipsis detrahente, gladiatorum copiam habere poterant. Multitudine vero longe erat barbaris superior; horum enim alii quam longissime a civitate castra posuerant, quo minus sibi timoris ab eo agmine esset, quod specie tenus deus in eos ideo commoverat, ut quam in sua potestate civitatem haberent, missam facerent; reliqui autem numero civibus inferiores, tota urbe impedimenta curabant, ne quid in ea relinquerent. Plures igitur cum paucioribus pro re nata congregiebantur, tam iis scilicet qui ad portas pervenerant, quam qui ex urbe perpetuo ad egressum confluebant: clamorque jam increbrescebat, et deorum potestas tum est clarissime perspecta. Nam postquam in universam civitatem, quantaquanta erat, et in barbarorum exercitum tumultus illius fama pervasit, utrique jampridem aliorum impressionem metuentes, civium quidem unusquisque, summam Ægypto hanc esse diem arbitrati in qua barbari omni posito pudore grassari decreverant, priusquam paterentur, strenue aliquid patrare virtutemque sepulturæ loco habere apud se statuebant; quoniam quidem non se aliquid passuros esse, ne deus ipse quidem satis idoneus sponsor esse videbatur. Ergo ubi major tumultus erat, eo se raptim inferebant; idque in lucro ponebant, si relictis adhuc testibus belli discrimen subirent. Barbari autem furtim seipsos subdlexerant, et deprehensos se esse rati, spretis iis quos in urbe interceptos reliquerant, tametsi quinta

σπασάμενος, ὡς ἀπαράξων τῆς ἀνθρώπου τὴν κεφαλὴν, ἣν λοιδορεῖσθαι τε ὑπετόπασε καὶ καταφανὲς ποιῆσαι τὸ νυκτερινὸν ἔργον. Ὡς το γὰρ ἐτι λανθάνοντας αὐτὸ δρᾶν, ἐπεὶ μηδεὶς τῶν ἡσθημένων εὐτολιμος ἦν ἐξελέγγειν· καὶ ἡ μὲν ἔργον ἂν ἐγεγόνει σιδήρου. Ἐπιφαίνεται δὲ τις, εἴτε θεὸς, εἴτε κατὰ θεόν· ἑωρᾶτο δ' οὖν ἄνθρωπος, ὃς ἀγανακτῶν τε δῆλος ἐγένετο, καὶ κινήσας ἐφ' ἑαυτὸν τὸν Σκύθην, ἐπιφερομένῳ τε ὑπαντιάζει, καὶ τὴν πληγὴν φθάσας, συναίρει τε καὶ καταβάλλει. Σκύθης ἐπ' αὐτὸν ἄλλος, καὶ ταχὺ τὸ αὐτὸ ἐπεπόνθει. Βοή τὸ ἐντεῦθεν, καὶ συνθέουσιν ἄνθρωποι· τοῦτο μὲν βάρβαροι, τοὺς σκευαγωγούς ἡμιόνους ἀφέντες, ὅσους ὁ καιρὸς πρὸς ἐξόδῳ κατεῖληπεν, ἦτοι μέλλοντες, ἢ προσεξιθόντες· ἀνέλυσον γὰρ ὡς δι' ἐλαχίστου τοῖς οἰκείοις ἀρῆζοντες· τοῦτο δὲ ὁμαδος δῆμου πολὺς ὢν. Ὁ μὲν τις ἀποθνήσκει πληγεὶς, ὁ δὲ ἀποκτείνει Σκύθην, καὶ τὸν ἀποκτείναντα αὐτὸν Σκύθης ἄλλος, καὶ αἰεὶ τις ἐπιπτεν, καὶ αἰεὶ τις ἐκτείνειν ἀφ' ἑκατέρας μερίδος. Τῷ γὰρ δῆμῳ καὶ τὸ παρατυχὸν ἅπαν, ὅπλον ἦν ἀναγκαῖον. Ἦν δὲ αὐτῷ καὶ τοὺς κειμένους σκυλεύοντι χρῆσθαι τοῖς ξίφεσι, καὶ ζώντων παραιρουμένῳ· πλήθει γὰρ περιῆν τῶν ἀλλοφύλων, τῶν μὲν ἐστρατοπεδευκώτων ὡς πορρωτάτῳ τοῦ ἄστεος, ὡς ἂν ἥκιστα φοβοῖντο τὸν λόχον, ὃν οὐκ ὄντα αὐτοῖς ὁ θεὸς ἀνεσείσατο, τοῦ μεθεῖναι τὴν πόλιν, ἣν μέσσην εἶχον ἐν ταῖν χεροῖν· οἱ δὲ, μερὶς ἐλάττων ἀνὰ τὴν πόλιν τοῦ πλήθους, ἀμφὶ τὰ ἐπιπλα εἶχον, τοῦ μηδὲν ἐγκαταλειφθῆναι. Πολλαπλάσιοι οὖν, ὡς εἶχον, ἐλάττωσιν αὐτῶν συνεφέροντο τοῖς παρατυχοῦσιν ἀγγυῶ τῶν πυλῶν, καὶ τοῖς αἰεὶ προσγινομένοις ὡς ἐπὶ ἐξόδον. Ἡρετό τε ἡ βοή μείζων, καὶ τὰ τῶν θεῶν ἐνταῦθα δὴ καὶ σαφῶς διάδηλα γίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ αἰσθησὶς τοῦ θορύβου τὴν τε πόλιν, ὁπόση τὸ μέγεθος ἦν, ἐπέσχε, καὶ εἰς τὸ στράτευμα τῶν ἀλλοφύλων ἐξίκετο, ἑκάτεροι τοὺς ἐτέρους πάλαι δεδιότες, ὡς ἐπιθησομένους, τοῦ δῆμου μὲν ἀνὴρ ἕκαστος, ταύτην ἐκείνην οἰόμενοι τὴν κυρίαν ἡμέραν Αἰγύπτῳ, καθ' ἣν ἀπερυθριᾶσαι τοῖς βαρβάροις συνέκειτο, γνῶμην ἐποιοῦντο δρῶντές τι καὶ παθεῖν, καὶ σχεῖν ἐντάφιον ἀρετῆν· ὡς τοῦγε μὴ παθεῖν οὐδὲ θεὸς ἂν ἔδοξεν ἐγγυητῆς ἀξιοπίστος. Διωθοῦντο οὖν ἅπαντες ἐπὶ τὸ αἰεὶ ταραττόμενον, αὐτὸς τις ἕκαστος εἶναι βουλόμενος, οἰόμενος κερδανεῖν, εἰ διακινδυνεύσειεν ὑπολειπομένων ἐτι μαρτύρων. Οἱ βάρβαροι δὲ τὴν τε ἐξόδον ἐκεκλόφεσαν, καὶ πεφωρᾶσθαι νομίσαντες, τῶν μὲν ἐγκαταλελειμμένων ἡμέλουν· καίτοι πεμπτημόριά που μάλιστα τοῦ στρατεύματος ἦν· αὐτοὶ δὲ περὶ σφῶν αὐτῶν δείσαντες, μὴ ἐπεξιθοῖεν οἱ πολέμιοι, φυγὴν ἐποιοῦντο, καὶ πορρωτέρῳ στρατοπεδεύουσι, χάριν εἰδότες, ὅτι τῷ πλείονι περιεσώθησαν, τῷ παντὶ κινδυνεῦσαι μελλήσαντες. Τῶν δὲ ἐγκαταλειφθέντων οἱ μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις, καὶ οὗτοι διὰ τὸ πάλαι θεοπληγεῖς τε εἶναι καὶ ὑποπτοὶ πείσεσθαι Σκύθας ὑπὸ Αἰγυπτίων κακῶν ἀνήκεστον, ἐπιδρομὴν τε ἐπὶ τοὺς ἐξελθόντας ὡς ἐπὶ φυγάδας ὄντων γεγονέναι, καὶ αὐτίκα διαρπασθήσεσθαι τὸ στρατόπεδον, σφίσι δὲ ὄφελος ἂν γενέσθαι κατὰ χώραν αὐτοῦ μένουσιν, εἰ τὰ τε ὅπλα καταθεῖντο καὶ ἰκέται

καθίζουσιν· δόξαι γὰρ ἂν διὰ τοῦτο καὶ μόνους ὑπο-
 λελεῖσθαι, τῷ μηδὲν κακὸν εἰργάσθαι τὰ Αἰγυπτίων·
 ἐκείνους δὲ οἷς ἐδεδράκεσαν, τὸ παθεῖν ἔνδικα φοβη-
 θέντας, ἐκστῆναι τοῦ ἄστεος. Μόνοι δὲ ἄρα οἱ παρα-
 τυχόντες ταῖς πύλαις, καὶ περὶ οὓς ἦν τὸ δεινόν,
 ἠπίσταντο τάληθες, ὅτι μηδὲν ἦν καρτερόν Αἰγυ-
 πτίοις συντεταγμένον, οὐχ ὀπλίτης, οὐχ ὄπλον, οὐχ
 ἀκοντιστῆς, οὐχ ἀκόντιον. Ποιοῦνται δὲ γνώμην ἐκ
 τῶν παρόντων, εἰ δύναιτο, κρατήσαντες τῶν πυ-
 λῶν, εἰσκαλέσαι τοὺς μάτην πεφοβημένους· ἀναρ-
 पासθῆναι γὰρ ὅλην, ὥσπερ νεοττιάν, τὴν πόλιν. Καὶ
 συνίσταται μάχη περὶ αὐτάς καρτερὰ, ἐν ᾗ κρα-
 τοῦσιν Αἰγύπτιοι· καὶ ἐπινίκιον παιανίζουσι. Δέος
 ἄλλο τοῦτο τοῖς τε εἰσω καὶ τοῖς ἔξω βαρβάροις.
 Διαπεπράχθαι γὰρ ὦντο τοῖς Αἰγυπτίοις τὸ ἔργον
 οὗτοι· τε εἰς ἐκείνους, καὶ εἰς τούτους ἐκείνοι, ὥστε
 ἀλλήλους ἐπώμωζον· οὐδὲ φθάνουσιν οἱ κεκρατηκότες
 θύρας τε ἀπάσας ἐπιθέντες ἀπάσαις πύλαις· οὐ
 μικρὸν ἔργον ἐν Θήβαις· ἑκατομπύλους αὐτάς Ἕλ-
 ληνες ἄδουσι· καὶ τις τῶν μετασχόντων τοῦ περὶ
 τὰς πύλας ἀγῶνος ἐπ' αὐτὸ τοῦτο διαδραμὼν ἐκ μέ-
 σων τῶν ὀπλων, ἐξαγγέλλει τε καὶ ὑπισχνεῖται τοῖς
 Σκύθαις τὴν πόλιν· οἱ δὲ μάτην παρήσαν, ἐνὶ
 καιρῷ τὴν τύχην ἐπαινέσαντες καὶ μεμφάμενοι.
 Τέως μὲν γὰρ ὥς ἔξω γεγονότες δικτύων, τότε
 ἐφ' ἑαυτοῖς ὑπερήδοντο· ἔπειτα μέντοι καὶ διαρρά-
 γῃναι τοῦ τείχους ἠξίωσαν ὑπὲρ τοῦ πάλιν ἐπι-
 βατεῦσαι τοῦ ἄστεος. Οὕτως ἄμαχον χρῆμα σοφία
 θεοῦ, καὶ οὔτε ὄπλον ἰσχυρόν, οὔτε νοῦς εὐμήχα-
 νος, ὅτῳ μὴ παρείη θεός. Ὡστε ἤδη τινὲς ἐφ' ἑαυ-
 τοὺς ἐστρατήγησαν. Καὶ μοι δοκεῖ παγκάλως εἰρη-
 σθαι θεοῦ παίγνιον ἀνθρωπον εἶναι, παίζοντος ἀεὶ
 τοῖς πράγμασι καὶ πεττεύοντος· Ὁμηρόν τε οἶμαι
 τοῦτο πρῶτον Ἑλλήνων κατανοήσαντα, ποιῆσαι μὲν
 ἀγῶνα καὶ ἄθλα προθεῖναι παντοίας ἀγωνίας ἐπὶ
 Πατρόκλῳ κειμένῳ· ἐν ἅπαντι δὲ μειονεκτοῦσιν οἱ
 κρατήσῃν ἐπιδοξότεροι. Τεῦκρος ἀσῆμου τοξότου τὰ
 δευτερεῖα κομίζεται, καὶ

renuntiaret, eripuerat, certiores ea de re Scythas facit, urbemque in suam ditionem redacturos pol-
 licetur : atque illi eodem tempore, laudata damnataque fortuna, nequidquam aderant : hactenus
 enim, quasi extra retia constituti, mirum sibi in modum gratulabantur ; postea vero, ut urbem
 ipsam rursus invaderent, vel muri partem aliquam disjici etiam atque etiam optassent. Adeo immensa
 et admiranda dei sapientia est ; neque vel arma ulla fortia, vel solers animus et industrius est,
 nisi deus opituletur : cum in suam ipsi perniciem aliqui imperatoriam, qua erant præditi, vim ac
 prudentiam converterint, ut mihi præclare id dictum videatur : homines dei ludibrium esse, eum-
 demque rebus humanis perinde atque alea lusitare. Quod cum primus e Græcis Homerus animadver-
 tisset, in Patrocli exsequiis ludos institutos variaque cujuscunque certaminis præmia proposita
 finxisse ; in quibus de quorum victoria major omnium erat expectatio, eorum semper inferior
 est conditio. Teucer ignobili sagittatore posterior est : Et

Λοῖσθος ἀνὴρ ὄριστος ἐλαύνει μώνυχας ἵππους,

καὶ εἰς ποδῶν ἀρετὴν νέος ἠττᾶται προσδύτου, καὶ
 εἰς τὴν βαρεῖαν ἀγωνίαν Αἴας ἐλέγχεται. Καὶ τοι
 τοῦτον αὐτὸς ἀνακηρύττει τῶν εἰς Ἴλιον ἀθροισθέν-
 των μακρῷ πάντων, πλὴν Ἀχιλλέως, τὸν ἄριστον.
 Ἀλλὰ καὶ τέχνη, φησὶ, καὶ μελέτη, καὶ ἡλικία, καὶ
 τὸ φύσει διενεγκεῖν, μικρὰ πάντα πρὸς τὸ δαιμό-
 νιον.

A hæc ferme pars exercitus erat, ipsi sibi metuen-
 tes ne ab hostibus invaderentur, in fugam se con-
 jiciunt longeque a civitate castra constituunt, præ-
 clare secum agi putantes, quod cum de toto
 exercitu periclitaturi essent, maxima parte inco-
 lumes evasissent. Eorum vero qui in urbe relict
 erant, nonnulli in civium adhuc ædibus versantes,
 quod jamdudum divinitus perculsi Scythas ab
 Ægyptiis grave quidpiam perpessuros suspicaren-
 tur, in eos qui eruperant, tanquam in fugitivos,
 incursionem factam statimque diripienda esse
 castra persuasum habebant ; sibi itaque suo loco
 manentes probe consulturos putabant, si positis
 armis supplices considerent. Hoc enim pacto
 fidem facturos sese solos ideo remansisse, quod
 nullum **120** Ægyptiis malum intulissent ; illos vero
 dignam suorum scelerum mercedem veritos urbe
 decessisse. Quamobrem soli ii qui ad portas occur-
 rebant, circa quos summa discriminis erat, cer-
 tum sciebant nullas Ægyptiis vires neque instru-
 ctas esse copias, non armatos, non arma, non
 jaculatores, non jacula ; iidemque pro temporis
 occasione consilium capiunt ut vi, si possent,
 occupatis civitatis portis, palantes suos ac temere
 consternatos revocarent : ita enim universam, nidi
 instar, urbem nullo negotio posse diripi. Gravis-
 simo ergo circa eas commisso prælio, Ægyptii
 victoriam reportarunt : cujus nomine Pæana cele-
 brantibus, novus tam iis qui intra quam qui extra
 civitatem erant, barbaris terror addebatur. Con-
 sectam enim Ægyptiis rem omnem illi adversus
 hos, hi adversus illos, esse credebant, mutuoque
 sese invicem lugebant. Interim vix portas omnes
 valvis occluserat victor (est autem non leve istud
 Thebis negotium, quarum centum portæ Græco-
 rum carminibus celebrantur) ; cum unus ex iis qui
 certamini ei quod ad portas commissum erat,
 interfuerat, seque mediis ex armis, ut hoc ipsum

facit, urbemque in suam ditionem redacturos pol-
 licetur : atque illi eodem tempore, laudata damnataque fortuna, nequidquam aderant : hactenus
 enim, quasi extra retia constituti, mirum sibi in modum gratulabantur ; postea vero, ut urbem
 ipsam rursus invaderent, vel muri partem aliquam disjici etiam atque etiam optassent. Adeo immensa
 et admiranda dei sapientia est ; neque vel arma ulla fortia, vel solers animus et industrius est,
 nisi deus opituletur : cum in suam ipsi perniciem aliqui imperatoriam, qua erant præditi, vim ac
 prudentiam converterint, ut mihi præclare id dictum videatur : homines dei ludibrium esse, eum-
 demque rebus humanis perinde atque alea lusitare. Quod cum primus e Græcis Homerus animadver-
 tisset, in Patrocli exsequiis ludos institutos variaque cujuscunque certaminis præmia proposita
 finxisse ; in quibus de quorum victoria major omnium erat expectatio, eorum semper inferior
 est conditio. Teucer ignobili sagittatore posterior est : Et

Optimus extremo bijugos agit ordine currus,

juvenis vero a sene pedum pernicitate vincitur.
 Ajax in gravi armaturæ certamine superatus abscē-
 dit. Atqui eundem ipse **121** omnium qui ad Troja-
 nam expeditionem profecti sunt, uno excepto
 Achille, longe fortissimum fuisse prædicat. Verum
 ars, inquit, exercitatio, ætas, naturæ præstantia,
 si cum deo conferantur, varum admodum pos-
 sunt.

3. Sed ut ad Ægyptios redeamus, statim ut ii A portas obtinuerent penitus, ac muros inter se hostesque medios habuere, in eos qui in urbe relictī erant, verso impetu, tum separatim singulos, tum plures confertim cedere, jaculari, cæsim ac punctim ferire; ad munitiora loca confugientes cum ipsis templis, ipsis sacerdotibus, tanquam vespas, incendere; nequidquam quiritante ac vociferante Typhone, quod is Scytharum religioni addictus erat, ad eosque legatos de pace mittendos esse censebat; ac postremo suos omnes conatus eo referebat ut barbarorum copiae rursus in civitatem irrumperent, tanquam nihil admodum mali contigisset. At vero plebs sponte sua passim ac nullo duce ferebatur, præterquam quod diis ipsis juvantibus sibi quisque ducis ac militis, manipuli ductoris ac manipularis instar erat. Quid autem, volente deo et animos hominum ad tuendam et omni ope conservandam salutem subito impetu et acerrimis stimulis concitante, fieri nequeat? Itaque portas urbis non amplius Typhonis arbitrio mittebant, et ipsa demum tyrannis quasi exanimis marcescebat, cum id, unde primum illa conflata erat, urbe esset ejectum. Prima ergo concione apud summum sacerdotem coacta, sacer ignis accensus est: supplicationesque partim ob ea quæ gesta essent, gratulatoriæ; partime eorum quæ mox agenda erant, impetratoriæ, diis habitæ sunt. Deinde Osiridem, ut quo nulla certior rerum salus esset, quam primum dari sibi postulabant: quem quidem, diis faventibus, sacerdos pollicitus est: unaque cum eo si cui suus in Osiridem favor exsilium attulisset. Typhonem porro visum est aliquanto tolerari tempore ac decipi oportere. Atque hic, quod non subinde pro suis virtutibus ornatus esset (æquum autem erat, ut qui Ægyptios potissimum in Scytharum servitutem redegerat, is tanquam belli expiandi victima mactaretur); quod, inquam, ejus ulciscendi tempus justitia prorogasset, prudentissima quidem illa ac dispensandæ occasionis peritissima, diis sese impune prorsus illusurum sperabat; cumque tyrannidis adhuc speciem obtineret, pecunias multo turpius atque exactius cogebat; adeo ut iterum vel a ministris suis corrogaret, **122** nunc quidem ingens quoddam malum, quoad posset, inflicturum se esse minitans, nunc humilis rursum, et lugubri oratione ad misericordiam commovens: Ne, inquit, tyrannide excidam. Tanta erat hominis vecordia, adeoque obcæcatum animum habebat, ut adulatione et pecuniis circumventurum se speraret antistitem. Verum nefas illi erat patriis legibus opes ac divitias anteferre. Quin etiam barbaros mo-

γ'. Αἰγύπτιοι δὲ ἐπειδὴ λαμπρῶς ἤδη τῶν πυλῶν ἐκράτουν, καὶ τὸ τεῖχος ἐπεποιήντο μέσον σφῶν καὶ τῶν πολεμίων, ἐπὶ τοὺς ἐγκαταλελειμμένους τρεπόμενοι χωρὶς ἐκάστους, ἅμα πολλοὺς ἐβαλλον, ἠκόντιζον, ἔπαιον, ἐκέντουν· τοὺς ἐρυμνόν τι καταλαβόντας ἔτυπον, ὥσπερ σφῆκας, αὐτοῖς ἱεροῖς, αὐτοῖς ἱερεῦσι, δεινολογουμένου καὶ κεκραγόντος Τυφῶνος, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἀμφὶ τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν ἐσχύθιζεν, ἡξίου τε ἐπικηρυκεύεσθαι τοῖς βαρβάροις, καὶ αὐθις ἔπραττεν, ὥς ἂν εἰσφρήσοι τὸ στράτευμα τὸ πολέμιον, ὥς οὐδενὸς γεγονότος ἀνηκέστου δεινοῦ. Οἱ δὲ, ὁ δῆμος, αὐτοκείμεστοι πάντες, ἀστρατήγητοι, πλὴν τάγε παρὰ θεῶν αὐτὸς τις ἕκαστος στρατηγός τε καὶ στρατιώτης, λοχαγός καὶ λοχίτης. Τί δὲ οὐκ ἂν γένοιτο, βουλομένου Θεοῦ καὶ ἐνδόντος ὁρμὴν ἀνθρώποις εἰς τὸ πάσῃ μηχανῇ σώζεσθαι; Οὐτε οὖν τὰς πύλας ἐπέτρεπον ἔτι Τυφῶνι, καὶ τὰ ἄλλα ἡ τυραννὶς ἄψυχος ἦν, ἐπειδὴ τὸ συστήσαν αὐτὴν ἐξεπεπτώκει τῆς πόλεως. Ἐκκλησία δὲ πρώτη παρὰ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, καὶ πῦρ ἱερὸν ἤπτετο, καὶ εὐχαὶ χαριστήριοι μὲν ὑπὲρ τῶν διαπεπραγμένων, ἰκετήριοι δὲ ὑπὲρ τῶν πεπραξομένων. Εἶτα Ὅσιριν ἤτουν, ὥς οὐδὲν ἄλλο πρὸ τοῦ τῶν πραγμάτων σωτήριον. Ὁ δὲ ἱερεὺς αὐτόν τε ὑπέσχετο, τῶν θεῶν διδόντων, καὶ εἰ δὴ τινες αὐτῷ συνεπεπτώκεσαν, αἰτίαν ἔχοντες ὁμογνώμονες εἶναι. Τυφῶνα δὲ ἔδοξε καιρόν τινα βουκολῆσαι. Ὁ δὲ ἐπεὶ μὴ ταχὺ τὸ εἰκὸς ἐπεπόνθει· τὸ δὲ εἰκὸς ἦν σφάγιόν τε καὶ πρόθυμα τοῦ πολέμου γενέσθαι τὸν αἰτιώτατον Αἰγυπτίους τοῦ χρόνον τινα Σκύθαις δουλεῦσαι· ἐπεὶ δ' ἀνεβάλλετο αὐτόν ἡ Δίκη σοφὴ τε οὔσα καὶ εἰδυῖα καιροὺς ταμיעύεσθαι, ὁ δὲ καὶ τὸ πᾶν ᾤήθη καταπροΐξεσθαι τῶν θεῶν. Ὡν δ' ἐπὶ τοῦ σχήματος ἔτι τῆς τυραννίδος, ἐπιμελέστερον ἡργυρολόγει καὶ αἵσχιν, ὥστε ἤδη τὸ δεύτερον καὶ παρὰ τῶν ὑπηρετῶν ἡρανίζετο, νῦν μὲν ἀνατεινόμενος, ὅτι δράσει κακὸν ἐξαισίον, ἕως ἡδύνατο· νῦν δ' αὖ πάλιν ταπεινός τε καὶ ἐλεεινολογούμενος, Ἰνα, φησὶ, μὴ τῆς τυραννίδος ἐκπέσοιμι. Τοσοῦτον ἄρα ἀπόπληκτος ἦν, καὶ τὸν νοῦν ὄντως ἐτετύφωτο, ὥς ἐλπίζει θωπεῖα καὶ χρημασι τὸν ἱερέα περιελεύσεσθαι. Τῷ δὲ οὐκ ἦν θέμις πρὸ τῶν πατρίων ἀργύριον τίθεσθαι. Ἀλλὰ καὶ ἀναζεύξαντας ἀνὰ κράτος τοὺς ἀλλοφύλους, καὶ πόρρωτάτω γενομένους Θηβῶν ἀποστόλοις, καὶ ἰκέταις, καὶ δώροις αὐθις ἐπανήγαγεν· ἅπαν τε ἔργον αὐτοῦ καὶ στρατήγημα κήρυγμα λαμπρὸν ἦν τοῦ πάλιν αὐτόν προπιεῖσθαι τὰ Αἰγύπτια τοῖς βαρβάροις. Δῆλός τε ἦν μάλιστα μὲν ἀδεής (47) αὐτὸς ὢν τότε ἐπὶ τοῖς φιλτάτοις Σκύθαις· εἰ δὲ μὴ, καὶ ἄσμενος ὑπὲρ τοῦ μὴ ζῶν Ὅσιριν ἐπιδεῖν τυχόντα καθόδου, καὶ γενόμενον ἐν τοῖς πράγμασιν. Ἐπεὶ δ' οὖν οἱ τε βάρβαροι σαφῶς οὐκ ἐπὶ τῷ μετασχηματίζειν τὰ Αἰγυπτίων, ὥσπερ πρότερον ἐδεδράκεσαν, ἀλλ' ἐπὶ

DION. PETAVII NOTÆ.

(47) Δῆλός τε ἦν μάλιστα μὲν ἀδεής. Obscurus locus, ac nescio an mutilatus: certe post ἄσμενος deesse nonnihil videtur, puta ἀποθανεῖν ἄν, etc. Sic autem intelligendum puto. Cum hæc occulte moliretur Typho, apparebat tamen illum ob Scytharum

rum præsidia securum esse, nec adeo populi iracundiam pertimescere; aut si minus securus esset, at quidvis potius ab iis pati malle, quam reducem Ὅσirin videre.

τῷ πρόρριζα ἀνελεῖν καὶ Σχυθικῶς πολιτεύσασθαι τῇ χώρᾳ προσέβαλον, καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, τὸ πρᾶτ-
τόμενον πολέμου καὶ στάσεως δυοῖν κακῶν ἀμφοῖν
εἶχε τὰ χαλεπώτατα· στάσεως μὲν τὰς οἰκοθεν ἐνδό-
σεις καὶ προδουσίας, ὧν ἥκιστα πόλεμος πειρᾶται·
πολέμου δὲ τὸ κοινὸν ἀπάντων εἶναι τὸν κίνδυνον·
ἐπεὶ αἴγε στάσεις, τὸ κοινὸν ἀξιοῦσαι σώζειν, τὴν
ἡγεμονίαν ἀπὸ τῶν ἐχόντων ἐτέροις μνηστεύουσι,
τότε δὲ ἀπ' ἀμφοῖν περιῆν ἄμφω τὰ χεῖρω, Αἰγυ-
πτίων δὲ οὐδεὶς ὑπελείπετο, ᾧ μὴ νεμεσητὰ ὁ τύραν-
νος καὶ φρονεῖν ἐδόκει καὶ πράττειν, καὶ ὅστις παμ-
πόνηρος ἦν, ὑπὸ τοῦ δέους σωφρονιζόμενοι. Τοῦτο δὲ
ἦν, ὃ περιμένειν ἐδέδοκτο τοῖς θεοῖς, τοῦ μηδὲν ἐμ-
πύρευμα τῆς ἐναντίας αἰρέσεως ἐν τῇ πολιτείᾳ
λανθάνειν ὑποτρεφόμενον, ἔχον τινὰς, εἰ μὴ δικαίας,
ἀλλ' οὖν εὐπροσώπους τοῦ κακοῦ παραιτήσεις. Ὅψι
δὴ τότε σύνοδος θεῶν καὶ γερόντων ἐπὶ Τυφῶνι γί-
νεται, καὶ ἀνακαλύπτεται τὰ πάλαι πᾶσι καθ' ἕνα
θρυλούμενα, γυναικες ἀμφίγλωσσοι ταῖς μὴ συνει-
σαις ἀλλήλων τὰς γνώμας ἐξερμηνεύουσαι τῇ τε
Αἰγυπτίᾳ τὰ τῆς βαρβάρου, καὶ ἑμπαλιν θατέρᾳ τὰ
τῆς θατέρας, καὶ ἀνδρόγυνοι καὶ ἀπογραφεῖς (48),
ἅπαντες οὗτοι τῶν ἐπ' Ὀσirin Τυφῶνι τε καὶ γυ-
ναικὶ παρασκευασθέντων, καὶ αὐτῶν ἐναγχοῦς ἐγχει-
ρουμένων ἐπὶ δεινότητά τεκμήρια, καταλήψεις τε
ἐπικαίρων χωρίων ἐνδόντος αὐτοῦ, καὶ μονοῦ προσ-
αγομένου τὴν πολιορκίαν, ἵνα περιστῇ τὰ δεινὰ τὴν
πόλιν τὴν ἱεράν· σπουδὴ τε πᾶσα ἐφ' ᾧ διαβῆναι
τοὺς Σχύθας καὶ τοῦ βρέματος ἐπὶ θάτερα, ἵνα μὴ
ἐξ ἡμισείας τὰ Αἰγύπτια πράττοι κακῶς, πάντα δὲ
πανταχόθεν αἴροιτο, καὶ μὴ σχολάζοιεν ἐπιζητεῖν
Ὀσirin. Τούτων ἀναδειχθέντων, ἄνθρωποι μὲν εἰς
τὸ αὐτὸ καταδικάζουσιν αὐτοῦ φρουράν τε, καὶ περὶ
τοῦ τί χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι, δεύτερον ἐπ' αὐτῷ
καθεδεῖν δικαστήριον. Θεοὶ δὲ τοὺς μὲν παρόντας
συνέδρους ἐπήνεσαν, ὡς ἀποχρῶντα κατεγνωκότας·
αὐτοὶ δὲ, ἐπειδὴν ἀπολίπη τὸν βίον Τυφῶς, ἐψήφι-
σαντο Ποιναῖς τε αὐτὸν παραδοῦναι καὶ ἐνεῖναι τῷ
Κωκυτῷ, καὶ τελευτῶντα, παλαμναῖον εἶναι καὶ
Ταρτάριον δαίμονα, χρῆμα μετὰ τῶν ἀμφὶ Τιτᾶνας
καὶ Γίγαντας· τὸ δὲ Ἥλύσιον μηδὲ ὄναρ ποτὲ ἰδεῖν,
σχολῇ δὲ ἀνακύψαι ποτὲ καὶ ἐποπτεῦσαι φῶς ἱερὸν,
θέαμα ψυχῶν ἀγαθῶν καὶ θεῶν εὐδαιμόνων.

vissimis undique malis sacra civitas obvallaretur. Ad hæc summo id studio tentatum, ut in aliam
fluminis ripam Scythæ trajicerentur, ne dimidia tantum parte Ægyptiæ res pessime haberent, sed
ut undique expugnatis omnibus, Osiridem non vacaret illis requirere. Hæc cum manifestis indiciis
deprehensa forent, de communi consensu carcere damnatus est, statutumque ut quid eum pœna-
ram luere aut pendere oporteat, alio iudicio decerneretur. Dii vero iis qui aderant in concilio collauda-

DION. PETAVII NOTÆ.

(48) Καὶ ἀπογραφεῖς. Libenter legerem ὑπογρα-
φεῖς, id est infectores, qui oculos vultumque leno-
cinio colorum depingunt; sic enim ὑπογράφειν τοὺς
ὀφθαλμούς pro eo quod est depingere oculos, dixit
Xenoph. Κύρου παιδ. Quod ad ἀπογραφεῖς attinet,
videamus quam commode huic loco congruant. Et
quidem ἀπογραφὴ, ut ex Demosth. et Harpocrate
liquet, bonorum descriptionem significat, cum sci-
licet qui peculatus interrogaretur, in commentarios
referret, quid et quo nomine possideret, quin et
absolute pro quavis censione et bonorum descri-

lis castris effuse proficiscentes proculque Thebis
dissitos, nuntiis, supplicationibus et numeribus
reduxit, nec aliud facta ejus consiliaque omnia
quam barbaris Ægyptiorum res prodendas esse
aperte prædicabant. Eratque perspicuum, amicissi-
morum illum Scytharum præsidio fretum, secu-
rum et ab omni timore vacuum esse; aut si mi-
nus istud, at libenter iisdem uti, ne eo vivente
Osiris ab exsilio revocatus rerum denuo potiretur.
Quocirca barbaris manifeste non ad immutandam,
quod prius susceperant, sed ad evertendam fundi-
tus rempublicam Scythicoque more administran-
dam, exercitum admoventibus, cum, ut uno verbo
dicam, instructa civium multitudo ea quæ in utro-
que incommodo, bello, inquam, et seditione, diffi-
cillima sunt experiretur: ex seditione quidem do-
mesticas prodiones, ac machinationes, quæ in
bello minus evenire solent: ex bello vero, quod
commune id omnibus esset periculum; quoniam
seditiones ipsæ, publicæ alioqui saluti consulentes,
principatum duntaxat ab his qui eum possident,
in alios transferre conantur; tunc autem quæ
utrobique deteriora sunt in unum convenerant,
tum vero nullus Ægyptiorum fuit, cui non tyran-
nus indigna moliri et patrare videretur; itaque
vel perditissimi homines judicabant quos com-
munis metus in officio continebat. Quod ipsum dii
expectandum statuerant, ut ne ullum contrariæ
factionis fomentum clam in republica nutriretur,
quod etsi justa at verisimili saltem mali excusa-
tione non careret. Tandem itaque deorum se-
numque concilium adversus Typhonem coactum
est, eaque detecta quorum jampridem sigillatim
rumor percrebuerat: feminæ scilicet utriusque
linguæ peritæ, quæ sua invicem consilia ignorantibus
aperiebant; hinc Ægyptia barbaræ; illinc
altera alterius sensum enarrantes, necnon andro-
gyni, ac delatores, **123** omnes ex eorum numero
quos adversus Osiridem Typho cum uxore subor-
narat; quorum nuper ad tentanda gravissima sce-
leris argumenta operam adhibuerat: tum opportu-
norum locorum occupationes dedente illo atque
ipsam propemodum obsidionem admovente, ut gra-

visis summo id studio tentatum, ut in aliam
fluminis ripam Scythæ trajicerentur, ne dimidia tantum parte Ægyptiæ res pessime haberent, sed
ut undique expugnatis omnibus, Osiridem non vacaret illis requirere. Hæc cum manifestis indiciis
deprehensa forent, de communi consensu carcere damnatus est, statutumque ut quid eum pœna-
ram luere aut pendere oporteat, alio iudicio decerneretur. Dii vero iis qui aderant in concilio collauda-

ptione sumitur. Hinc ἀπογραφεὺς, descriptor, censor.
Gloss. Vet. In proscriptionibus quoque ἀπογραφεῖς
proscriptorum bona in tabulas referebant. Hesych.
vero etiam pro delatione accipit: Ἀπογραφὴ, in-
quit, μῆνυσις. Quare per ἀπογραφεῖς hoc loco de-
latores intelligo, qui ditiores quosque ex Ægyptiis
et Osiridis fautores ad Typhonem deferrent, eorum-
que bona in commentarios redigerent: nisi malis
amanuenses, et exceptores, qui Typhonis ad Scy-
tharum ducem mandata exciperent.

tis, quod qualem par erat in eum sententiam tulissent; ipsi Typhonem, simul atque vita excesserit, cruciatibus tradendum atque in Cocytum deturbandum, demumque diris poenarum vindicibus ac Tartareorum daemonum generi post Titanas et gigantes adscribendum communi suffragio seiscunt, ut Elysios campos ne per somnium quidem videre possit, nedum ut sursum aspiciens aliquando sacrum lumen intueatur; cujus contemplatione bonorum animæ ac felices dii perfruuntur.

4. Atque hæc de Typhone hactenus; nam ejusmodi A sunt omnia ut efferre tuto liceat. Quid enim in hac terrestri natura sacrum aut arcanum inveniri queat? At Osiridis historia sacris sermonibus myste- riisque celebris est, ita ut periculosum sit ullis eam narrationibus committere. Quod ad ortum vero illius, educationem, prima rudimenta, discipli- nas et sanctiores magistratus attinet; quoque modo in deorum ac divinorum hominum comitiis ad summum imperii fastigium evectus sit, et idipsum sit assecutus; utque conflata in eum conjuratio sit; quandiu illa perseveraverit, neque tamen penitus exitum habuerit: hæc, inquam, et memoratu haud indigna sunt, et sunt a nobis antea tradita. Quibus et hoc addamus; viro plane felici non in- utile fuisse istud exsilium. Toto enim illo tempore augustissimis cœlestium numinum sacris initiatus est, et eadem inspexit; et abdicata reipublicæ cu- ra ad contemplationem adjecit animum. Comme- moretur et sacer illius reditus; utque coronati po- puli cum diis exsulem reduxerint, **124** ac totam continentem in occursum peragraverint; ad hæc pernoctationes, et facularum gestationes, et mu- nerum distributiones, et anno ab eo nomen inditum: ac postremo ut inimicissimo fratri iterum veniam dederit; quem iræ populi furentis precibus suis exemit, deosque illum ut servarent, rogavit: in quo benigniorem se quam justiore præbuit.

5. Hactenus Osiridis mentionem audeamus fa- cere. Deinceps vero linguis favendum nescio quis ait, qui de sacris rebus caute ac circumspecte lo- quitur. Quæ post hæc sequuntur, et mentis, et linguæ fuerit audacioris efferre: quæ quidem ar- cana ac scriptis intacta sileantur, ne

Ad quæ fas non est lumina flectat:

tam enim is qui ostenderit, quam qui viderit, in offensionem numinis incurrit. Ac Bœotorum nar- rationibus proditum est, eum qui Bacchi orgia temere irrumpens inspexerit, repente laniari. Et- enim ignoratio sacris addit auctoritatem; propterea nocti mysteria committuntur, et inaccessi fodiun- tur specus, tempora locaque abditis et secretiori- bus sacris occultandis idonea deliguntur. Hoc unum fortasse fas dixisse fuerit: quod ita dici- mus, ut quæ profana non sunt, quoad fieri pote- rit, obtegantur, Osiridem nimirum senem quam juvenem plus gloriæ ac splendoris obtinuisse; id- que a diis præmium assecutum, ut reipublicæ majoribus præset auspiciis, præstantiorque et divini- or videretur quam ut eum homines ullis incommodis afficere possent; atque ita, quam feli- citatem in Ægyptios ab se ante collatam, Typho- nis imperio extinctam et oblitteratam reperit, non iustauravit modo, sed et luculentioribus incre- mentis cum priori incomparabilem reddidit; adeo

δ'. Τὰ μὲν ἀμφὶ Τυφῶνα ταῦτα ῥητὰ γὰρ πάντα. Τί γὰρ ἂν γένοιτο περὶ χθονίαν φύσιν ἱερὸν καὶ ἀπόρρητον; Ἱερολογεῖται δὲ καὶ τεθείσται τὰ Ὀσί- ριδος, ὥστε κίνδυνος παραβάλλεσθαι πρὸς τὴν δι- ἡγησιν. Ἀλλὰ γένεσις μὲν αὐτοῦ, καὶ τροφαί, καὶ προπαίδεαί τε καὶ παιδεῖαι, καὶ ἡγεμονίαι μείζους, καὶ ὅπως ἀρχαιρεσιασάντων θεῶν τε καὶ θείων ἀν- δρῶν ἐπὶ τὴν μεγάλην ἀρχὴν κατέστη, καὶ ὡς ὑπὴρ- ξεν αὐτῇ, καὶ ὡς ἐπ' αὐτὸν ἡ συννομοσία συνέστη, καὶ εἰς ὅσον ἐκράτησε, καὶ ὡς οὐκ εἰς ἅπαν ἐξίκετο· ταῦτα μὲν οὐκ ἀνάξια κοινολογίας, καὶ εἴρηται. Προσκεισθῶ δὲ ὅτι μὴδὲ ἀνόνητος ἡ φυγὴ τῶ πάντα εὐδαίμονι· ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ γὰρ τῷ καιρῷ τὰς τελειω- τάτας τῶν ἀνω θεῶν τελετὰς ἐτελέσθη τε καὶ ἐπ- ὤπτευσε, καὶ θεωρίᾳ προσανέσχε τὸν νοῦν, σχασάμε- νος πολιτείας. Λεγέσθω δὲ αὐτοῦ καὶ χάθοδος ἱερὰ, καὶ δῆμοι στεφανηφόροι συγκαταγαγόντες αὐτὸν τοῖς θεοῖς, ἡπειρον ὅλην ἐπὶ τῷ προπομπεῦσαι κατιόν- τας ἀμείψασθαι, καὶ πάννουχίδες, καὶ δαδουχίαι, καὶ διανομαὶ γερῶν, καὶ ἐπώνυμον ἔτος, καὶ τοῦ δυσμε- νοῦς ἀδελφοῦ δευτέρᾳ φειδῶ, ὃν ὀργῆς ἡρεθισμένου τοῦ δήμου παρητεῖτο, καὶ θεῶν ἐδεῖτο σώζειν αὐτὸν, ἐπεικέστερα δρῶν μᾶλλον, ἢ δικαιότερα

B nos exemit, deosque illum ut servarent, rogavit:

ε'. Μέχρι τούτων ἀποτετολήσθω τὰ Ὀσίριδος. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν εὖστομα κείσθω, φησί τις, εὐλαβῶς Ἱερολογίας ἀφάμενος. Τὰ πρόσω θρασείας ἂν γένοιτο γνώμης καὶ γλώττης, ἃ εὖφημα ἀτρεμείτω, συγ- γραφαῖς ἀνέπαφα, μὴ

— — — καὶ τισιν οὐ θέμις ὄμμα βάλλειν·

δ τε γὰρ ἐκφήνας, ὃ τε ἰδὼν νεμεσᾶται παρὰ τοῦ θείου. Καὶ λόγοι Βοιωτοὶ τοὺς ἐναλλομένους καὶ ἐποπτεύοντας ὄργια Διονύσου σπαράττουσιν. Ἀγνω- σία σεμνότης ἐστὶν ἐπὶ τελετῶν, καὶ νῦν διὰ τοῦτο πιστεύεται τὰ μυστήρια, καὶ ἄβυστοι σπήλαια διὰ τοῦτο ὀρύττεται, καιροὶ καὶ τόποι, κρύπτειν εἰδότες ἀρρήτουργίαν ἔνθεον. Μόνον ἴσως ἐκεῖνο θέμις εἶ- πεῖν, καὶ λέγομεν, ἥ δυνάμεθα παρακαλύπτοντες τὰ ἀθέβηλα, ὅτι γερῶν τε Ὀσίρις κυδίων ἢ νέος, καὶ γέρας ἔσχε παρὰ θεῶν ἐπιστατῆσαι τῇ πολιτείᾳ μετὰ συνθήματος μείζονος, ὡς κρείττων ἀποδειχθῆναι τοῦ παρὰ ἀνθρώπων τι πάσχειν· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, ἣν παραδοὺς Αἰγυπτίοις ἐξίτηλον εὗρεν ὑπὸ τῶν Τυ- φωνίων καιρῶν, οὐκ ἀνεκτήσατο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσύμβλητον τῇ προσθήκῃ πρὸς τὴν προτέραν ἐποίη- σεν, ὡς δοκεῖν ἐκείνην προοίμιον γεγονέναι τῆς ἐσο- μένης, καὶ μόνην ὑπόσχεσιν, ποτὲ θρυλούμενον ποιηταῖς Ἑλλήνων, ὡς ἡ παρθένος ἡ νῦν ἀστὴρ Ἀίχην, οἶμαι, καλοῦμεν αὐτήν, ut illa futuræ duntaxat initium ac sola promissio

videretur. Quod a Græcis vatibus sæpius decantatum fuit; fuisse olim tempus, cum virgo illa quæ nunc sidus est, quam, ut opinor, Justitiam appellant,

— — — ἐπιχθονίῃ πάρος ἦεν (49).

Ἦρχετο δ' ἀνθρώπων κατεναντίη· οὐδέποτε' ἀνδρῶν,
Οὐδέποτε' ἀρχαίων ἠνέητο φῦλα γυναικῶν,
'Αλλ' ἀναμῖξ ἐκάθητο, καὶ ἀθανάτη περ ἐοῦσα·
ὁμωρόφιος ἀνθρώποις ἐγίνετο.

Οὐ γὰρ λευγαλέου τότε νείκεος ἠπιστάρτο,
Οὐδὲ διακρίσιος περιμεμφέος, οὐδὲ κυδοιμοῦ·
Αὐτῶς δ' ἔζων· χαλεπὴ δ' ἀπέκειτο θάλασσα,
Καὶ βίον οὐπω νῆες ἀπόπροθεν ἠγίνεσκον·
'Αλλὰ βόες καὶ ἄροτρα, καὶ αὐτὴ πότνια λαῶν
Μυρία πάντα παρεῖχε Δίκη, δώτειρα δικαίων.
Τόφρ' ἦν, ὅφρ' ἔτι γαῖα γένος χρύσειον ἔφερθεν.

Ἔως, φησὶν, οὐκ ἐχρῶντο θαλάσση, χρυσοὶ δὲ ἦσαν ἄνθρωποι, καὶ θεῶν ἐπιμιξίας ἐτύγχανον. Πλοίων δὲ εἰσελθόντων ἐνεργοῦς εἰς χρῆσιν βίου, τοσοῦτον ἀπεφοίτησεν ἡ Δίκη τῆς γῆς, ὥς μόλις ὁρᾶσθαι νυκτὸς αἰθρίας. Καὶ μέντοι καὶ νῦν ὁρωμένη B
στάχυν ἡμῖν προτείνει (50), καὶ οὐ πηδάλιον. Τάχα νῦν καταβαίη, καὶ πάλιν ἡμῖν αὐτοπρόσωπος διαλέξεται, σπουδασθείσης μὲν γεωργίας, ναυτιλίας δὲ ἀποσπουδασθείσης. Τάδε οὖν πάλαι περὶ αὐτῆς ἀδόκιμα ποιηταῖς οὐχ ἕτερος ἔσχε χρόνος, ἀλλ' ὁ τῆς ἐπιχυδεστέρας βασιλείας Ὀσίριδος. Εἰ δὲ οὐκ εὐθὺς κατάγοντες αὐτὸν ἐκ τῆς μεταστάσεως, ἅμα πάντα ἐν χερσὶν ἔθεσαν οἱ θεοί, μηδὲν παρὰ τοῦτο ποιῶμεθα. Οὐ χωρεῖ πολιτείας φύσις ἀθρόαν μεταβολήν, ὥσπερ ἐπὶ τὸ χεῖρον, οὕτως ἐπὶ τὸ ἄριστον. Κακία μὲν γὰρ αὐτοδίδακτον· ἀρετὴ δὲ σὺν πόνῳ κτᾶται. Ἔδει δὴ μεσιτεῦσαι τοὺς προκαθαίροντας, τὸ θεῖον σχολῇ καὶ τάξει βαδίζειν· τὸν δὲ ἔδει, πρὶν ἄσχυλον (51) εἶναι, πολλὰ μὲν ἰδεῖν, πολλὰ δὲ ἀκοῦσαι. Συχνὰ τοι βασιλέως ἀκοὴ κλέπτεται.

vero pedetentim atque ordine procedere: Osiridem quoque, priusquam actu rerum implicaretur, cum videre multa, tum audire decuit; quoniam C
regis aures de plerisque celantur.

ς'. Ἄλλ' εὐλαβητέον γὰρ ἤδη, μή τι καὶ τῶν ἀρρήτων ἐξορχησώμεθα. Τὰ μὲν, ἰλήκοι τὰ ἱερὰ ἡμῖν· τὰ δὲ, πάλαι μαθοῦσι περὶ ἀδελφοῦ γεγόμενα καὶ γινόμενα θαυμαστόν τι φσίνεται καὶ ἄξιον φροντισθῆναι, τί ποτε ἄρα, ὅταν πού τις γένηται (52) διαφέρουσα φύσις, οὐ κατὰ μικρὸν, ἀλλὰ παρὰ πλεῖστον ἢ βελτίων, ἢ χείρων, οἷον ἀμιγῆς τις ἀρετῇ

DION. PETAVII NOTÆ.

(49) Ἐπιχθονίῃ πάρος ἦεν. Versus hi sunt ex Arati Phænomenis, quos perperam enarravit quisquis ille est Latinus scholiastes. Hunc secutus, inquit, Aratus dicit, quod, cum esset immortalis, in terris morabatur, et a virorum aspectu se subtrahere solita, cum feminis consulto ludere, et conversari videbatur. Hæc ille. Verum ubinam tandem Astræam virorum consortia fugisse Aratus dixit, mulierum non aspernatam fuisse?

(50) Στάχυν ἡμῖν προτείνει. Aratus: Παρθένον, ἣ ῥ' ἐν χερσὶ φέρει στάχυν αἰγλήεντα.

Hinc tentandus obiter depravatus in Petronii Satyr. locus: nam in mirabili illo convivio, in quo repositorium xii habens signa in orbe disposita allatum est, superque (forte super quæ) proprium, convenientemque materiæ structor imposuerat cibum, inter alia super virginem, ait, stericulam. Sed vide an spicu-

A Terrestribus esset in oris,
Conspectusque hominum fugiens, non illa virile,

Non muliebri genus veterum fugiebat avorum,
Sed passim sedes, quanquam immortalis, habebat:
hominumque contubernio utebatur.

Tempore non illo quisquam anxia jurgia norat,
Infestasve fori lites, nec tristia bella:

125 Vivebant pariter: longe tunc absuit æquor,
Nec procul infidæ victum advexere carinæ:
Sed juga, conjunctique boves, simul alma virorum
Justitia, atque æqui plene dedit omnia virtus.
Hoc erat, in terris donec fuit aurea proles.

Quandiu, inquit, nullum cum mari commercium habuerunt, aureique erant homines ac deorum consortio fruebantur. Statim vero ut navigia operosioris ad vitæ usum invecta sunt, adeo se justitia ex hominum societate subduxit, ut vix, ac ne vix quidem serena nocte prospici possit. Sed et conspecta modo spicam, non lemonem prætendit; vel nunc forte lapsura et ad hominum ventura colloquium, si, desita navigatione, agricolationi strenuam operam navemus. Sane quæ de illa poetæ memorant, non alio tempore, quam sub illustriore illo Osiridis imperio contigerunt. Ac tametsi dii non eum tam subito ab exilio revocantes, cuncta ipsius permisisse potestati, nihil propterea secus faciendum putemus. Non enim subitam, ut in deteriore, sic in meliorem statum mutationem rerum publicarum natura capit. Quod enim ad nequitiam attinet, per se hæc et nullo docente facile condiscitur, virtus non nisi cum labore comparatur. Idcirco præire

C aliquos oportuit, qui rempublicam repurgarent, Iemum vero pedetentim atque ordine procedere: Osiridem quoque, priusquam actu rerum implicaretur, cum videre multa, tum audire decuit; quoniam

6. Enimvero cavendum jam est, ne quid, quod efferre nefas sit, enuntiemus. Ac nobis quidem eorum: quæ hactenus dicta sunt causa, sacra ipsa propitia sint. Quæ autem de fratre et olim gesta sunt et hodie geruntur, quiddam habent admirabile ac diligenti contemplatione dignum: quid nimirum causæ sit, cur cum singularis aliqua na-

D lam legi oporteat, id est parvam spicam.

(51) Τὸν δὲ ἔδει, πρὶν ἄσχυλον. Ennodius Panegyri. ad Theod.: Sed qui ad mundi paratur gubernacula, necesse est ut universis veniat cardinibus institutus. Eustratius ad vi Ethic.: Δεῖ πολυπειρότατον εἶναι τὸν ἄνδρα τὸν κατὰ τὴν ὀρθὴν λόγον ἐν πόλει τι πράττειν βουλόμενον, πολλὰ τ' ἰδεῖν, πολλὰ τε εἶναι καθ' ἕκαστον ἐν γνώσει γινομένων αὐτῷ, etc.

(52) Ὅταν πού τις γένηται. Themist. orat. 3: Καὶ λέγει τις ὀρθῶς ἄρα τῶν τοῦ γέλωτος ποιητῶν ὅτι μηδὲν ἐστὶν ἀγαθὸν ἐν τῷ βίῳ.

Φνόμενον ὥσπερ δένδρον ἐκ ρίζης μιας,

[XLII] Ἀεὶ δ' ἄρ' αὐτῷ προσπέφυκε καὶ κακόν.

Euripid.:

Οὐκ ἂν γένοιτο χωρὶς εὐθλὰ, καὶ κακὰ,
'Αλλ' ἔστι τις σύγκρασις, ὥστ' ἔχειν καλῶς.

turæ indoles alicubi est edita, quæ non mediocriter, sed valde admodum ad bonitatem vel pravitatem excellat: veluti vel sincera sine vitio virtus, vel sine virtute vitium: quod ei contrarium est, merum in propinquo nascatur et ab omni permistione secretum: ita ut ex eadem domo duæ tantopere invicem oppositæ res prodeant, unaque ambo hæc germina radice nitantur. Percontemur itaque de philosophia, quæ tam admirabilis rei esse causa videatur. **126** Illa vero nonnihil forte a poetis mutuata, respondebit: nimirum, O homines,

Dolia sunt etenim Jovis alto in limine bina:

Hoc cohibet quodcunque malum est, bona continet [illud.]

Atque ut plurimum ex æquo, aut minimo saltem æqualitatis discrimine, utrumque mistim deplere solet atque effundere: quo fit ut naturæ apta sit utrorumque temperatio. At ubi ex alterutro largius nonnunquam effuderit, sic ut ex priori filio summa patri felicitas aut infelicitas acciderit, quod reliquum est in alterum uberrime transfunditur. Deus enim hujus dispensator quod deest ex altero peræquat: quoniam æquale utriusque impendium sit oportet, cum ab ipso primordio æqualia ex utroque semina hominum generi insita sint, amboque communis naturæ ratione unum sint quidpiam: quorum si quis alterum antea utcunque separatim exhausserit, purum et sincerum quod superest habebit. Hæc si nobis philosophia dicat facile persuadebit. Nam et ficus suavissimum quidem fructum; foliorum vero, corticis, radicis, caudicisque succum amarissimum esse cernimus. Etenim quidquid in arbore deterius est, totum id in his quæ esui non sunt, natura consumens, quod est optimum idipsum in fructibus purum putum relinquere videtur. Quamobrem et agricolæ (toleretur enim vel vilissimis ex rebus petita similitudo, dummodo ad veritatis perceptionem operæ pretium faciamus), illi, inquam, ita forsitan a natura perdocti, fragrantibus foetida, amaris dulcia solent asserere, ut quidquid humoris pravi terræ est admistum, hoc illa naturali quadam cognatione ad sese pertrahentia sincerum et probe defæcatum humorem halitumque meliorem bonis radicibus relinquunt. Quæ est areolæ purgandæ ratio.

7. Jam vero ex hac oratione (uti apud geometras una cum alio theoremate corollarium aliquod emergit) consequens illud est, liberorum majores natu in hominum genere esse nequissimos. Cujusmodi in eadem cognatione seminum solet esse purgatio, quoties divinum numen sinceræ illibataque virtutis ortum præparat. Unde eo tandem resevadit, ut quod propinquissimum alteri videatur, reipsa sit alienissimum. **127** Quod etsi in his qui usitatum naturæ ordinem tenent, raro eveniat, semimalis, inquam, illis, et ex dimidio tantum bonis; in aliis nihilominus, qui naturæ modum excessere

πρὸς κακίαν, ἢ κακία πρὸς ἀρετὴν, ἐγγύς που παραφύεται καὶ τὸ ἀντικείμενόν ἄκρατον, ὡς ἐκ μιᾶς ἐστίας προΐεναι τὰ τοσοῦτον ἀπωχισμένα, καὶ μίαν εἶναι ταῖν δυοῖν βλάττειν τὴν ῥίζαν. Πυθόμεθα οὖν φιλοσοφίας, τί ποτε ἄρα αἰτιάσεται τοῦ παραδόξου πράγματος· ἡ δὲ ἴσως ἀποκρινεῖται, δανεισαμένη τι καὶ παρὰ ποιήσεως, ὅτι, Ὡς ἄνθρωποι, philosophia, quæ tam admirabilis rei esse causa videatur. **126** Illa vero nonnihil forte a poetis mutuata, respondebit: nimirum, O homines,

Δοιοὶ γὰρ τε πίθοι (53) κατακείσονται ἐν Διὶ οὐδὲι, Δώρων, οἷα δίδωσι, κακῶν ἔτερος δὲ ἐάων

Τὸ μὲν οὖν πολὺ κατ' ἴσον, ἢ παρὰ μικρὸν ἦσσαν ἀφ' ἐκατέρων ἐγγεῖ καὶ κίρνησιν, ὥστε ἔχειν τῇ φύσει συμμέτρως. Ὅταν δὲ ποτε ἀπλήστως ἐγγεῖ θάτερας μερίδος, καὶ γένηται τις πατήρ ἐπὶ τῷ φθάσαντι τῶν παίδων ἀκριβῶς εὐδαίμων ἢ κακοδαίμων, ἐπὶ τὸ λοιπὸν θάτερον ἀκριβῶς ἐστὶ τὸ λειπόμενον. Ὁ γὰρ Θεὸς ὁ διανομεὺς ἀντανισώσει τὸ ἐνδεές, ἐπειδὴ δεῖ τὴν δαπάνην ἴσην εἶναι τοῖν πίθοις, ἢ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐστὶν ἐν τοῖς γένεσι σπέρματα ἀπ' ἀμφοῖν ἴσα, καὶ ἐν ἄμφω γινόμενα τῷ λόγῳ τῆς κοινῆς φύσεως. Ὅταν δὲ ὁπωσοῦν καταχωρισθὲν προδαπανήσῃ τις θάτερον, ἀνεπίμιχτον ἔχει τὸ λείπον. Ταῦτ' εἰποῦτα, πείσειεν ἂν ἡμᾶς, ἐπειδὴ καὶ τῆς συκῆς ὀρώμεν γλυκύτατον μὲν τὸν καρπὸν· φύλλα δὲ, καὶ φλοιὸν, καὶ ῥίζαν, καὶ πρέμνον, ἅπαντα ὁπωδέστατα. Δόξειεν γὰρ ἂν, ὅσον ἔχει χειρὸν ἢ φύσις τοῦ δένδρου, τοῦτο ἐν τοῖς οὐκ ἐδωδίμοις ὅλον ἐξαναλώσασα, ἀκραιφνὲς καταλιπεῖν ἐν τοῖς ἀκροδρύοις τὸ ἄριστον. Ταῦτ' ἄρα καὶ γεωργῶν παῖδες· ἀνασχόμεθα γὰρ καὶ φαύλων εἰκότων, εἰ μέλλοιμεν πλέον ποιήσειν εἰς παραδοχὴν ἀληθείας· ἐκεῖνοι τοίνυν ὑπὸ τῆς φύσεως ἴσως αὐτὸ διδαχθέντες, δύσσομά τε εὐώδεσι (54), καὶ γλυκέα δριμέσι παραφυτεύουσιν, ἵνα, ὅσον ἡ γῆ μοχθηρὸν ἔχει συμπεπλεγμένον, τοῦτο τῇ συγγενείᾳ πρὸς ἑαυτὰ σπῶντα, μόνον ἐάσῃ καὶ ἀπειλικρινημένον ἐν ταῖς βελτίοσι ῥίζαις τὸν χυμὸν τε καὶ τὸν ἀτμὸν τὸν ἀμείνονα. Καὶ ἐστὶ τοῦτο πρασιᾶς καθαρτήριον.

Ζ'. Ἐκ δὲ τοῦ λόγου συμβαίνει τρόπῳ γεωμετρικοῦ πορίσματος ἐτέρῳ συναναχύψαντος, παμπονήρους παίδων πρεσβυτέρους ἐν τοῖς γένεσι τίκτεσθαι. Καὶ τοῦτο σπερμάτων ἐν συγγενείᾳ γίνεται καθαρτήριον, ὅταν γένεσιν ἀμολύντου καὶ εἰλικρινοῦς ἀρετῆς εὐτρεπίζη θεός· καὶ οὕτως περιίσταται τὸ οἰκειότατον δόξῃ, πάντων ἀλλοτριώτατον εἶναι· ὅπερ ἐν μὲν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν οὐ μάλα ἐθέλει συμβαίνειν τοῖς ἡμιμοχθήροις τε καὶ ἐξ ἡμισείας χρηστοῖς· ἐν δὲ τοῖς τὴν φύσιν ὑπερφρονήσασιν καὶ νεμηθεῖσι διακεκριμέναις τὰς μερίδας αὐτῆς, ἃς ἐκεῖνη συμπεπλεγμένας ἔχει καὶ δίδωσιν, ἐν δὲ τούτοις θαυμαστὸν ἦν,

DION. PETAVII NOTÆ.

(53) Δοιοὶ γὰρ τε πίθοι. Vide Maximum Tyrium serm. 35.

(54) Δύσσομα τε εὐώδεσι. Rosam enim aiunt, si

allia juxta serantur, fragrantiores fieri. Didymus lib. II Geop.: Ἐὰν σκόροδα παραφυτεύσῃς τοῖς ῥόδοις, εὐωδέστερα ἔσται.

εἰ μὴ τοῦτο ἐγίνετο. Τοῦτο μὲν ἄλλῃς ἔχει παρὰ τοῦ λόγου. Σχέμμα δὲ ἕτερον εἰσχυκλούμενον ἐπιζητεῖν ἔοικεν ἕτερον λόγον. Τὸ δὲ ἐν διαφόροις (55) τόποις καὶ χρόνοις ταῦτά πολλαχὲς συμβῆναι, καὶ γενέσθαι θεατὰς γηρῶντας ἀνθρώπους, ὧν ἀκροατὰ παῖδες ἐγένοντο, βιβλίων λεγόντων ἢ πάππων, τοῦνό μοι δοκεῖ τὸ παραδοξότατον εἶναι· καὶ εἰ μὴ μέλλοι μένειν παράδοξον, ἄξιον αἰτιολογηθῆναι. Λέγωμεν οὖν ἀρχὴν οἰκείαν εὐρόντες· μὴ γὰρ οὔτε σμικρὸν, οὔτε ῥᾶστον ἢ φιλοσόφημα. Τὸν κόσμον ἐν ὅλον (56) ἡγούμεθα τοῖς μέρεσι συμπληρούμενον. Σύρρουν τε οὖν καὶ σύμπνουν αὐτὸν οἰησόμεθα· τὸ γὰρ ἐν οὕτως ἂν σώζοι, καὶ οὐκ ἀσυμπαθῇ πρὸς ἀλλήλα τὰ μέρη θησόμεθα. Πῶς γὰρ ἂν ἐν ὧσιν, εἰ μὴ τι φύσει συνηρτημένα; Καὶ ποιήσει δὴ καὶ πείσεται παρ' ἀλλήλων τε καὶ εἰς ἀλλήλα· καὶ τὰ μὲν μόνον ποιήσει, τὰ δὲ μόνον πείσεται. Μετὰ τῆσδε τῆς ὑποθέσεως ἐπὶ τὸ σχέμμα βαδίζοντες, κατὰ λόγον ἂν αἰτιασόμεθα τῶν περὶ τὰ τῆδε τὸ μακάριον σῶμα τὸ κύκλῳ κινούμενον. Μέρη γὰρ ἄμφω, καὶ ἔστιν αὐτοῖς τι πρὸς ἀλλήλα. Εἰ δὴ γένεσις (57) ἐν τοῖς περὶ ἡμᾶς, αἰτία γενέσεως ἐν τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς, κάκειθεν ἐνταῦθα καθήκει τὰ τῶν συμβαινόντων σπέρματα. Εἰ δὴ τις τοῦτο προσβάλῃ, χορηγούσης ἀστρονομίας τὰς πίστεις, ἀποκαταστατικὰς εἶναι περιόδους ἀστέρων τε καὶ σφαιρῶν, τὰς μὲν ἀπλᾶς, τὰς δὲ συνθέτους, οὗτος τῇ μὲν ἂν αἰγυπτιάζοι, τῇ δὲ ἐλληνίζοι, καὶ σοφὸς ἂν εἴη τέλος ἐξ ἀμφοῖν, νοῦν ἐπιστήμῃ συνάπτων. Ὁ τοιοῦτος οὖν οὐκ ἂν ἀπογοίῃ τῶν αὐτῶν κινήματων ἐπανιόντων συνεπανιέναι τὰ αἰτιατὰ τοῖς αἰτίοις, καὶ βίους ἐν γῇ τοὺς αὐτοὺς εἶναι τοῖς πάλαι, καὶ γενέσεις, καὶ τροφὰς, καὶ γνώμας, καὶ τύχας. Οὐκ ἂν οὖν θαυμάζοιμεν, εἰ παμπάλαιον ἱστορίαν ἐμδιόν τε θεώμεθα, καὶ ἐθεασάμεθά γε, εἰς ἅπαν ἐφαρμοσάντων τῶν προεξηνηθότων τε ἡδὴ, καὶ εἰς τοὺς συνεχεῖς μῆνας ἐξανθησάντων τοῖς ἐκφανθεῖσιν ὑπὸ τοῦ λόγου· ἐφαρμοσάντων δὲ τῶν ἐγκεχυρμένων εἰδῶν εἰς τὴν ὕλην τοῖς ἀπορρήτοις τοῦ μύθου. Ὅποια ἅττα δ' ἐστίν, ἐμοὶ μὲν οὐπω θέμις ἐξαγορεύειν αὐτά· εἰκάσει δὲ ἄλλος ἄλλο, καὶ συγκύψουσιν ἐπὶ τὰ Αἰγύπτια συγγράμματα ἄνθρωποι λιχνεῖα τοῦ μέλλοντος, ὧν ἂν ὁ μῦθος περισαλπίσῃ τὰ ὧτα, ἔλχοντες ἐκεῖθεν ἐπὶ τὰ παρόντα τὴν ἡνιγμένην ἐμφέρειαν. Τὰ δ' οὐτ' ἀλλήλοις ὁμοφωνεῖ πρὸς ἀλήθειαν· καὶ ἴστων μὴ οὐδὲ εὐσεβοῦντες οἷς ἐπιχειρήσουσι, προαναχωννύντες ὃ δεῖ τέως κατορωρύχθαι·

olim viderimus. Quod tunc demum usuvenit, cum et ea quæ jam antea effloruerunt et quæ aliis deinceps mensibus efflorescunt, cum his quæ historiis prodita sunt, omnino congruunt; ac formæ

A ejusque partes a se invicem discretas sortiti sunt, quas illa perplexas atque inter se permistas habere ac conferre solet, mirum fuerit si non ita ut dixi se res habeat. Verum de his satis multa hac oratione dicta sunt. Superest altera ex illius occasione quasi in hunc sermonem injecta quæstio, ad quam nova consideratione opus est. Etenim diversis in hominum moribus ac temporibus eadem sæpe contingere, eaque homines in senectute videre quæ jam olim a pueris aut ex libris didicerant, aut ab avis acceperant; id vero omnium maxime admirabile esse judico; et ne ejusmodi semper sit, operæ pretium est ejus rei causam inquirere. Dicamus itaque nonnihil, et ab ipso primum capite rem omnem arcessamus. Vereor enim ne non levis ac cuivis pervia sit ista disputatio. Universi natura totum quoddam esse creditur suis partibus absolutum; adeoque concursu earumdem ac concordia stabilitum. Quo enim pacto unum eæ futuræ sunt, nisi naturali nexu quodammodo constringantur? Agent igitur patienturque, et in sese mutuo, et a se invicem; et earum aliæ agent duntaxat, aliæ patientur. His velut fundamentis positis, si nos ad propositam disputationem convertamus, merito eorum quæ hic accidunt rationem causamque beato illi corpori quod in orbem agitur acceptam feremus. Ambo enim quædam sunt hujus universi partes mutuoque commercio gaudent. Jam, ut in nostro hoc et inferiore mundo generatio est, sic in superiore generationis causa continetur: indeque eorum quæ contingunt, semina ad hæc infima delabuntur. Quibus si quis, quod in astronomia demonstratur, istud addiderit, siderum globorumque cælestium quosdam in eandem partem redeuntibus esse circuitus, quorum alii simplices, alii compositi sunt, hic partim Ægyptiorum, partim Græcorum placitis consentaneæ disputabit, atque ex amborum complexione perfectus erit sapiens, qui mentem ad scientiam adjunget. Is autem nequiquam id improbabit, iisdem conversionibus revolutis, eadem etiam cum causis effecta revocari, ac vitas hominum in terris, orius, educationes, animos, fortunasque cum his qui olim exstiterunt, eosdem esse posse. Nemini **128** ergo mirum esse debet, si pervetustam aliquam historiam apud nos reviviscere videamus interdum, ac jam

DION. PETAVII NOTÆ.

(55) Τὸ δὲ ἐν διαφόροις. De eo problemate adi D Plutarch. initio Sertorianæ.

(56) Τὸν κόσμον ἐν ὅλον. Sic in lib. De insom.: "Εδει γὰρ, οἶμαι, τοῦ παντὸς τούτου συμπαθοῦς ὄντος, καὶ σύμπνου, τὰ μέρη προσήκειν ἀλλήλοις, ἅτε ἐνὸς ὅλου μέλη τυγχάνοντα.

(57) Εἰ δὴ γένεσις. Magis utique consentaneum erat orationem hunc in modum invertere: Ἡ δὲ γένεσις ἐν τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς, αἰτία γενέσεως ἐν τοῖς περὶ ἡμᾶς: aut certe, τῆς δὲ γενέσεως ἐν τοῖς περὶ ἡμᾶς αἰτία γένεσις ἐν τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς. Qui enim fieri potest,

ut quæ in inferioribus sit generatio, alterius causa sit quæ in superioribus contingat? γένεσιν porro ἐν τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς, cælestium orbium sempiternos ac descriptos motus appellat. Ab eo dogmate non alienus est Plutarch. opere antea citato. Οἱ μὲν γὰρ, inquit, ἐν οὐρανῷ, καὶ ἀστροῖς λόγοι, καὶ εἶδη, καὶ ἀπορρήοι τοῦ θεοῦ μένουσι· τὰ δὲ ἐν τοῖς παθητικοῖς διεσπαρμένα, γῇ, καὶ θαλάττῃ, καὶ φυτοῖς, καὶ ζώοις διαλεγόμενα, καὶ φθειρόμενα, καὶ θάπτομενα, καὶ πολλαχὲς αὐθις ἐκλάμπει, καὶ ἀναφαίνεται ταῖς γενέσεσι.

insuper, quæ cum materia concretæ sunt, cum his ipsis consentaneæ sunt quæ arcano sermone continentur. Hæc autem, qualiacunque tandem sint, mihi quidem vulgare nefas est, alius vero aliud conjiciet, hominesque quibus circum aures sermo ille noster obstrepet, futura discendi cupiditate certatim Ægyptiorum libris incumbent; indidemque huc eam quam nos innuimus similitudinem transferent. Verum neque ad veritatem sibi invicem ista consonant; et præterea id intelligant velim, si hoc aggrediantur, impie, et irreligiose se esse facturos, dum ea effodiunt quæ tunc maxime defossa esse atque in occulto haberi convenit :

Vitam etenim superi miseris mortalibus abdunt.

8. Pythagoras Samius sapientem nihil aliud quam eorum quæ sunt, fiuntque, spectatorem ait esse. Sic enim in mundum, tanquam in sacrum quoddam certamen, introductum fuisse, ut iis quæ ibidem fiunt spectator interesset. Hinc igitur quod est consequens ratiocinando colligamus, qualisnam compositus ac moderatus spectator esse debeat : an potius quod apertum est atque omnibus expositum palam dicere oportet : talem enim esse qui suo in loco expectat quæ congruo ordine extra aulæa prodeuntia sigillatim exhibentur? Sin quisquam in scenam irruperit et (quod in ea re usurpatur) furtivos oculos adjecerit, omnem simul apparatus per proscenium videre cupiens, adversus hunc a certaminum præsidibus lictores armantur. Et quamvis clam rimari possit, nihil tamen perspicue cognoscet, sed ægre omnia, confuse et indistincte perlustrabit. Sunt tamen aliqua quæ in theatris lex est ante pronuntiari : et oportet quempiam præ cæteris prodeuntem ea narrare populo quæ paulo post spectaturus est. Qui quidem in eo non peccat ; imo vero certaminum præsidii suam operam navat, a quo cuncta prius silentio didicisse oportet quam ad publicanda festinet. In quo ne ipsis quidem auctoribus certaminis tempus nosse lege conceditur, sed expectandum est, donec prodeundi signum præbeatur. **129** Eodem modo, si cui eorum quæ ad vitam reposita sunt a natura, impertita sit cognitio, is tantum honorem pro merito veneratus, nihilominus, imo etiam multo magis quam qui nunquam audierit, conticescat : qui enim ignorat, conjectura rei veritatem assequi nititur ; quod autem verisimile est, et conjicitur, si ultra progrediatur, incertissimum evadit, de eoque varii sermones instituuntur ; veritatis certa notitia ; certus itidem est sermo. Et hunc tamen in occulto habebit sapiens : utpote quem a Deo tanquam depositum quoddam accepit, præsertim cum homines eos oderint qui de divinis rebus disserunt ; quem vero Deus ipse mystam ac sacris initiatum esse voluerit, ne is ante tempus insiliat, neque sermones subauscultando captet. Nam eos oderunt qui curiose nimis perscrutandis sese rebus immiscent. Adde quod neque hujus rei causa indignari æquum est illum qui paulo post

A *Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισιν.*

ἡ'. "Ὁ τοι Σάμιος Πυθαγόρας τὸν σοφὸν ἀλλ' οὐδὲ θεάμονά (58) φησιν εἶναι τῶν τε ὄντων καὶ γινόμενων· παραγγεῖλαι γὰρ αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον, ὥστε εἰς ἀγῶνα ἱερὸν, ἐφ' ᾧ θεάσασθαι τὰ γινόμενα. Ἡμεῖς οὖν τὸ ἐνθένδε συλλογισώμεθα, ποῖος ἂν ὁ τεταγμένος γένοιτο θεατῆς· ἢ σαφές τι δεῖ καὶ προὔπτον εἰπεῖν, ὥς ἐκεῖνος, ὅστις (59) ἐν τῇ χώρᾳ περιμένει τὰ δεικνύμενα καθ' ἕκαστον ἐν τάξει προκύπτοντα τοῦ παραπετάσματος ; Εἰ δέ τις εἰς τὴν σκηνὴν εἰσδιᾶξοιτο, καὶ, τὸ λεγόμενον, εἰς τοῦτο κυνοφθαλμίζοιτο, διὰ τοῦ προσκηνίου τὴν παρασκευὴν ἀθρόαν ἅπασαν ἀξιῶν ἐποπτεῦσαι, ἐπὶ τοῦτον Ἑλλανοδίκα τοὺς μαστιγοφόρους ὁπλίζουσι· καὶ λαθὼν δὲ, οὐδὲν σαφές εἰδείη, μόλις τε ἰδὼν καὶ συγκεχυμένα καὶ ἀδιάκριτα.

B "Ἔστι μὲν ἅττα καὶ προαναφωνεῖσθαι νόμος ἐν τοῖς θεάτροις, καὶ δεῖ τινα προεξεληθόντα διαλεχθῆναι τῷ δήμῳ τί μετὰ μικρὸν ὄψεται. Οὗτος οὐ πλημμελεῖ· τῷ γὰρ ἀγωνοθέτῃ διακονεῖται, παρ' οὗ καὶ μαθὼν οἶδεν, οὐ πολυπραγμονήσας εἰδέναι, οὐδὲ διὰ τοῦτο κινήσας τὰ ἀκίνητα, καὶ μαθόντα γε σιγᾶν δεῖ, πρὶν ἐπειχθῆναι δημοσιεῦσαι, ὅτε γε οὐδὲ αἰετὸς τοὺς ἀγωνιστὰς εἰδέναι τὸν καιρὸν τῆς ἀγωνίας ὁ νόμος ἐφίησιν, ἀλλὰ περιμένειν δεῖ καταπεμπόμενον τῆς προόδου τὸ σύνθημα. Οὕτως, ᾧ μὲν κοινοῦται θεὸς τὰς παρασκευὰς τῶν ἀποκειμένων ἐν βίῳ τῇ φύσει, προσκυνήσας τὴν τιμὴν, μηδὲν ἥττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον τῶν ἀνηκόων ἐχεμυθεῖτω. "Ὁ γὰρ ἐν ἀγνοίᾳ, στοχάζεται· τὸ δὲ εἰκὸς ἐπὶ πλεῖον χωροῦν, ἀστα-

C θμητότατόν ἐστιν, καὶ περὶ αὐτὸ πλείους οἱ λόγοι· τοῦ δὲ ἀληθοῦς ὥριστα μὲν ἡ γνῶσις, ὥριστα δὲ ὁ λόγος. Ἀλλὰ τοι καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ σοφοῦ κεκρύφεται, πίστιν τινὰ ταύτην παρακατατιθεμένου Θεοῦ. Καὶ γὰρ ἄνθρωποι τοὺς ῥαδιολόγους μισοῦσιν. "Ὅν δὲ οὐκ ἀξιοῖ ὁ Θεὸς εἶναι μύστην, μήτε προεξαλλέσθω, μήτε ὠτακουστέτω. Καὶ γὰρ ἄνθρωποι μισοῦσι τοὺς φιλοπράγμονας· ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀσχάλλειν εὐλογον τὸν μετὰ μικρὸν τῶν ἴσων τευξόμενον. Βραχύς τοι χρόνος ἀνθρώποις τὴν ἀξίαν μερίζει, καὶ τελευτῶντα τὰ πράγματα κοινὰ γίνεται θεάματά τε καὶ ἀχροάματα·

DION. PETAVII NOTÆ.

(58) Ἄλλ' οὐδὲ θεάμονα. Si vero in mundum introductus est sapiens, ut rerum naturam contempleretur, cur eundem θεάμονα vetat esse Pythagoras? Quare palam est de hujus loci ac sententiæ depravatione, quæ ita fortassis restituenda, ut ἀλλ' οὐδὲν ἢ θεάμονα, vel οὐδὲν ἀλλ' ἢ θε., etc., legamus hoc sensu, nihil aliud quam spectatorem esse sa-

D pientem. Legebam aliquando φιλοθεάμονα, id est, spectandi nimis avidum.

(59) Ὁς ἐκεῖνος, ὅστις. Nihil in ea lectione demutandum. Frustra enim est vir doctus, qui ita corrigendum censuit : Ἐκεῖνος ὅστις ἐν τῇ χώρᾳ περιμένει τὰ δεικνύμενα θεᾶται ἕκαστον, vel καθ' ἕκαστον ὄρᾳ. Nec animadvertit, pendere hæc su-

idem consecuturus est. Sane per breve tempus quod unoquoque dignum est, attribuit, tandemque res ipsæ communia omnibus spectacula et acroamata proponuntur, ac

Ἀμέραι δ' ἐπίλοιποι
Μάρτυρες σοφώτατοι (60).

A

Postremi dies
Testes sapientissimi.

DION. PETAVII NOTÆ.

perioribus. Cum enim percontatus esset, ecquis prudens ac moderatus spectator esset, adjecit. An quod omnibus manifestum est, id a me dicendum est?

quod is scilicet ejusmodi sit, etc.

(60) Ἀμέραι δέ. Pindar. *Olymp.*, hymn. i, 53.

MONITUM IN SUBSEQUENS OPUSCULUM.

Liber *De insomniis*, mirabilis acuminis et ingenii testis, de somniis eorumque origine ac significatione disserens, sententiam auctoris de diis, de anima humana et ejus imaginatione, de rerum universitate et mutuo horum influxu ac nexu scite promit.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΕΝΥΠΝΙΩΝ ΛΟΓΟΣ.

SYNESII

DE INSOMNIIS LIBER (1).

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Ἀρχαῖον οἶμαι, καὶ λίαν Πλατωνικὸν, ὑπὸ προσήματι φαυλοτέρας ὑποθέσεως κρύπτειν τὰ ἐν φιλοσοφίᾳ σπουδαῖα, τοῦ μήτε τὰ μόλις εὑρεθέντα πάλιν ἐξ ἀνθρώπων ἀπόλλυσθαι, μήτε μολύνεσθαι δῆμοις βεβήλοις ἐκκείμενα. Τοῦτο τοίνυν ἐξηλώθη μὲν ὅτι μάλιστα τῷ παρόντι συγγράμματι. Εἰ δὲ καὶ τούτου τυγχάνει, καὶ τὰ ἄλλα περιττῶς εἰς τὸν ἀρχαῖον τρόπον ἐξήσκηται, ἐπιγνοῖεν ἂν οἱ μετὰ φιλοπόνου φύσεως αὐτῷ συνεσόμενοι.

Tem elaborata fuerint, dijudicare poterunt ii qui, ingenio atque industria freti, ad hujus lectionem se conferent.

PRÆFATIO.

130 Vetustissimum illud et cumprimis Platonicum institutum esse arbitror, sub vilioris argumenti specie, quæ in philosophia magna et seria sunt, tegere, ut nec ea quæ difficulter inventa sunt, rursum ex hominum memoria excidant, neque tamen eadem in profanum vulgus edita, inquinata reddantur. Quod quidem præsens opus etiam atque etiam efficere contendit. Utrum vero fuerit istud assecutum ac cætera exquisite ad antiquum mo-

ΠΕΡΙ ΕΝΥΠΝΙΩΝ.

DE INSOMNIIS.

α'. Εἰ δὲ εἰσιν ὕπνοι προφῆται, καὶ τὰ θναρ θεάματα τοῖς ἀνθρώποις ὀρέγουσι τῶν ὕπαρ ἐσομένων αἰνίγματα, σοφοὶ μὲν ἂν εἶεν, σαφεῖς δὲ οὐκ ἂν εἶεν. Ἡ σοφὸν αὐτῶν καὶ τὸ μὴ σαφές.

1. Atqui si futurorum præsaga sunt insomnia, visaque ea, quæ dormientibus objiciuntur, eorum quæ revera contingent, significationem continent: sapientiam habent illa quidem, perspicuitatem non habent: vel certe hoc ipsum quod in iis obscurum est, simul et sapiens erit.

(1) Nihil ad hunc librum adnotavit Petavius.

131 *Nam vitam occultant superi mortalibus ægris.* Porro ad maxima quæque citra laborem pervenire, divinum quoddam bonum est : hominibus vero, non utique virtutis duntaxat sed et bonorum omnium in aditu,

.... *Sudorem dii præposuere potentes.*

Porro divination bonorum omnium maximum est. Etenim scientia ipsa et universe cognoscendi facultate cum ab homine Deus, tum homo a belluis distat. Sed Deo sola ad cognoscendum natura satis est ; homo autem divinationis beneficio multo plura consequitur quam quæ communis natura sortita sit. Vulgus enim id unum novit quod præsens est ; quod nondum accidit, conjectura consequitur. Calchas vero unus in Græcorum omnium conventu noverat,

... *Quæ sunt, quæ ventura, et quæ ante fuerunt.*

Hinc apud Homerum deorum res Jovis ex arbitrio pendent, quod

... *Natu sit major, pluraque norit ;*

nempe ideo quod natu sit grandior. Ad hoc enim ætatis mentionem arbitror his in versibus pertinere, quod pro temporis diuturnitate plura nosse contingat, quandoquidem cognitio ipsa facile cæteris omnibus antecellit. Quod si quis aliis ex versibus ita in animum inducat ut principatum Jovis ex manuum robore metiendum putet, quod, ut idem ait,

.... *Præstabat viribus ille,*

stupide hic admodum in ista poesi versatus est, nec ejus philosophandi rationem intelligit quæ deos nihil aliud quam mentes esse definit ; proptereaque rursum ei quod dixerat Jovem viribus superiorem esse, statim illud, *natu major*, attexit, ut Jovem antiquiorem mentem esse significaret ; mentis autem robur, quod tandem aliud est præter prudentiam ? Quare quisquis deus ille est cui deorum principatus attribuitur, cum mens sit idem, ob excellentem sapientiam in cæteros habet imperium. Adeoque istud ipsum, *præstabat viribus ille*, eodem cum altero, *pluraque norit*, regreditur ac recidit. Quam ob causam sapiens cum Deo necessitudine quadam conjunctus est, quod cognitione proxime ad eum conatur accedere et circa intellectionem occupatur, quæ est ipsa Dei substantia.

2. Hæc igitur argumenta sint, quibus hoc efficiatur, divinationem unam ex optimis rebus esse quæ studiis hominum tractantur. Jam vero cum per quælibet futurorum indicia quælibet præbeant, quoniam quæ eodem sunt in animali, mundo scilicet, germanitatem habent inter sese, **132** cumque hæc, velut multiplices quædam litteræ sint in tota rerum universitate, tanquam in libro, descriptæ ; quarum aliæ Phoenissæ, aliæ Ægyptiæ, Assyriæ aliæ sunt, quas qui sapiens est, legit : sapiens porro is est qui natura didicit, aliisque aliis in rebus est sapiens : et hic quidem magis, alter minus : exempli gratia, hic quidem syllabarum peritus est, ille dictionis integræ, alter orationis simul universæ : ita plane futura sapientes prævident, alii ex astrorum, alii ex stabilium ac permanentium, alii denique ex discurrentium facium

Κρύψαρτες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισιν. Ἀπόνως μὲν γε τῶν μεγίστων τυγχάνειν, θεῶν ἐστὶν ἀγαθόν· ἀνθρώποις δὲ οὐκ ἄρα ἀρετῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων καλῶν,

... *ἰδρῶτα θεοὶ προπάρουθε ἔθηκαν.*

Μαντεία δὲ ἀγαθῶν ἂν εἴη τὸ μέγιστον. Τῷ μὲν γὰρ εἰδέναι, καὶ ὅλως τῷ γνωστικῷ τῆς δυνάμεως, θεός τε ἀνθρώπου, καὶ ἄνθρωπος διαφέρει θηρίου. Ἀλλὰ θεῷ μὲν εἰς τὸ γινώσκειν ἡ φύσις ἀρκεῖ· ἀπὸ δὲ μαντείας ἀνθρώπῳ πολλαπλάσιον παραγίνεται τοῦ τῇ κοινῇ φύσει προσήκοντος. Ὁ γὰρ πολλὸς τὸ παρὸν μόνον οἶδε· περὶ δὲ τοῦ μήπω γενομένου στοχάζεται. Ὁ δὲ Κάλχας εἷς ἄρα ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν Πανελλήνων μόνος ἠπίστατο,

B

... *τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, προ τ' ἐόντα.*

Καὶ Ὀμήρῳ δὲ ἄρα διὰ τοῦτο τῆς τοῦ Διὸς γνώμης ἐξῆιται τὰ τῶν θεῶν πράγματα, ὅτι

... *πρότερος γέγονεν, καὶ πλείονα οἶδεν·*

αὐτῷ δὴπου τῷ πρεσβύτερος εἶναι. Καὶ γὰρ τὴν ἡλικίαν εἰς τοῦτο οἶμαι συντείνειν τοῖς ἔπεσιν, ὅτι συμβαίνει διὰ τὸν χρόνον πλείω γινώσκειν. Ἦν ἄρα τὸ τιμιώτατον. Εἰ δὲ τις ὑφ' ἐτέρων ἐπῶν ἀναπείθεται τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Διὸς χειρῶν ἰσχὺν εἶναι λογίσσθαι, ὅτι, φησὶ,

... *Βίη ὅγε φέρτερος ἦεν·*

οὗτος φορτικῶς ὠμίλησε τῇ ποιήσει, καὶ ἀνήκοός ἐστι τῆς κατ' αὐτὴν φιλοσοφίας, τοὺς θεοὺς οὐδὲν ἄλλο ἢ νοῦς λέγουσης. Ταύτῃ τοι προσπερονᾷ πάλιν τῷ κατ' ἀλήθην περιεῖναι, τὸ καὶ γενεῇ πρότερος, τὸν Δία νοῦν λέγων ἀρχεγονώτερον· νοῦ δὲ ἰσχὺς τί ἂν ἄλλο ἢ φρόνησις εἴη ; Καὶ ὅστις οὖν θεὸς ὢν ἄρχειν ἀξιοῦται θεῶν, νοῦς ὢν, σοφίας περιουσία κρατεῖ. Ὡστε καὶ τὸ, *Βίη δ' ὅγε φέρτερος*, εἰς ταυτὸ ἡμῖν τῷ, *Πλείονα οἶδεν*, ἀνακάμπτει καὶ περιστάται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς οἰκεῖος θεῷ, ὅτι πειράται σύνεγγυς εἶναι τῇ γνώσει, καὶ πραγματεύεται περὶ νόησιν, ἢ τὸ θεῖον οὐσίωται.

C

β'. Αὗται μὲν ἀποδείξεις ἔστων, τοῦ μαντείας ἐν τοῖς ἀρίστοις εἶναι τῶν ἐπιτηδευομένων ἀνθρώποις. Εἰ δὲ σημαίνει μὲν διὰ πάντων πάντα, ἅτε ἀδελφῶν ὄντων τῶν ἐν ἐνὶ ζώῳ τῷ κόσμῳ, καὶ ἔστι ταῦτα γράμματα παντοδαπά, καθάπερ ἐν βιβλίῳ τοῖς οὖσι, τὰ μὲν Φοινίχαια, τὰ δὲ Αἰγύπτια, καὶ ἄλλα Ἀσσύρια· ἀναγινώσκει δὲ ὁ σοφός· σοφὸς δὲ ὁ φύσει μαθὼν· καὶ ἄλλος ἄλλα· καὶ ὁ μὲν μάλλον, ὁ δὲ ἥττον· ὥσπερ ὁ μὲν κατὰ συλλαβὰς, ὁ δὲ ἀθρόαν τὴν λέξιν, ὁ δὲ τὸν λόγον ὁμοῦ· οὕτως ὁρῶσι σοφοὶ τὸ μέλλον, οἱ μὲν ἄστρα εἰδότες, ἄλλος τὰ μένοντα, καὶ ἄλλος τὰ πυρσὰ τὰ διάττοντα· οἱ δὲ ἐν σπλάγχνοις αὐτὰ ἀναγνόντες· οἱ δὲ ἐν ὀρνίθων κλαγγαῖς, καὶ καθ' ἐδραῖς, καὶ πτήσεσι. Τοῖς δὲ καὶ τὰ καλούμενα σύμβολα, τῶν ἐσομένων ἐστὶν ἀρίδηλα γράμματα, φωναί τε καὶ συγκύρσεις ἐπ' ἄλλῳ γενόμεναι, σημαντικῶν ὄντων ἅπασιν πάντων. Ὡστ' εἰ σοφία παρ' ὀρνισιν

D

ἦν, τέχνην ἂν ἐξ ἀνθρώπων, ὥσπερ ἡμεῖς ἐξ αὐτῶν, ἐπὶ τὸ ἐσόμενον συναστήσαντο. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐκείνοις, ὥσπερ ἡμῖν ἐκείνοί γε, νέοι, καὶ προπάλαιοι, καὶ πανδέξιοι. Ἔδει γὰρ, οἶμαι, τοῦ παντὸς τούτου συμπαθοῦς τε ὄντος, καὶ σύμπνου, τὰ μέρη προσήκειν ἀλλήλοις, ἅτε ἐνὸς ὅλου μέλη τυγχάνοντα. Καὶ μή ποτε αἱ μάγων ἰϋγες αὗται; καὶ γὰρ θέλγεται παρ' ἀλλήλων ὥσπερ σημαίνεται· καὶ σοφὸς ὁ εἰδὼς τὴν τῶν μερῶν τοῦ κόσμου συγγένειαν. Ἐλκει γὰρ ἄλλο δι' ἄλλου, ἔχων ἐνέχυρα παρόντα τῶν πλείστον ἀπόντων, καὶ φωνὰς καὶ ὕλας καὶ σχήματα. Ὡσπερ ἐν ἡμῖν σπλάγχνου παθόντος, ἄλλο συμπέπονθεν· καὶ τὸ τοῦ δακτύλου κακὸν, εἰς τὸν βουβῶνα ἀπερείδεται, πολλῶν τῶν μεταξὺ μὴ παθόντων· ἐνὸς γὰρ ἦν ἄμφω ζῶου· καὶ ἔστιν αὐτοῖς τι μᾶλλον ἐτέρων πρὸς ἄλληλα. Καὶ δὴ θεῶ τινι τῶν εἴσω τοῦ κόσμου λίθος ἐνθένδε καὶ βοτάνη προσήκει, οἷς ὁμοιοπαθῶν εἶχει τῇ φύσει καὶ γοητεύεται. Ὡσπερ ὁ τὴν ὑπάτην ψήλας, οὐ τὴν παρ' αὐτὴν τὴν ἐπόγδοον, ἀλλὰ τὴν ἐπιτρίτην, καὶ τὴν νήτην ἐκίνησε. Τοῦτο μὲν ἤδη τῆς προγενεστεράς ἐστὶν ὁμοιοφασίας. Ἔστι γὰρ τις ὡς ἐν συγγενείᾳ τοῖς μέρεσι καὶ διχόνοια. Οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ κόσμος τὸ ἀπλῶς ἓν, ἀλλὰ τὸ ἐκ πολλῶν ἓν. Καὶ ἔστιν ἐν αὐτῷ μέρη μέρεσι προσήγορα καὶ μαχόμενα, καὶ τῆς στάσεως αὐτῶν εἰς τὴν τοῦ παντὸς ὁμόνοιαν συμφωνούσης, ὥσπερ ἡ λύρα σύστημα φθόγγων ἐστὶν ἀντιφώνων τε καὶ συμφώνων. Τὸ δ' ἐξ ἀντικειμένων ἓν, ἀρμονία καὶ λύρας, καὶ κόσμου. Ἀρχιμήδης μὲν οὖν ὁ Σικελὸς ἦτει χωρίον ἔξω τῆς γῆς, ὡς ἑαυτὸν ἀντικαταστεύσων ὅλη τῇ γῇ· ἐν αὐτῇ γὰρ ὦν οὐκ ἔχειν ἔφη δύναμιν πρὸς αὐτήν. Ὁ δὲ ὁτιοῦν περὶ τὴν φύσιν τοῦ κόσμου σοφὸς, ἔξω τεθεὶς, οὐκ ἂν ἔτ' ἔχοι τῇ σοφίᾳ τι χρῆσασθαι· αὐτῷ γὰρ ἐπ' αὐτὸν χρῆται. Διεσπασμένης οὖν τῆς συνεχείας, μάτην ἂν ἴδοι, καὶ ἄφυχα ἂν κατασημαίνοιτο σύμβολα. Καὶ ὅσον γὰρ ἔξω τοῦ κόσμου θεῖόν ἐστιν, ἅπαν ἐστὶν ἀγοήτευτον·

observatione atque notitia; nonnulli in visceribus animalium ea legunt; quidam in garritu avium et institutione ac volatu. Sunt etiam quibus quæ vulgo omina dicuntur, litterarum instar sunt futura manifeste declarantium, uti voces et fortuiti occursus aliis de causis facti, ita ut omnia omnibus significandi vi prædita sint. Itaque si ulla in avibus inesset sapientia, artem illæ ex hominibus aliquam, quemadmodum ex iis facimus, ad futurorum notitiam instituissent; siquidem nos illis, quemadmodum illæ nobis, novi et pervetusti ac secundi sumus. Oportebat enim, arbitror, universitatis hujus consentientis secum conspirantisque partes, utpote quæ ejusdem totius membra sint, mutua quadam necessitudine copulari. Ac fortasse

magorum incantationes nihil aliud sunt. Nam a se invicem attrahuntur non minus quam significantur; et is demum sapiens est, qui partium inter se mundi cognationem intelligit. Quippe aliud alterius beneficio ad se pertrahit, præsentia habens tanquam eorum quæ maximo intervallo separantur, pignora quædam, veluti voces, materias ac figuras. Quemadmodum in nobis viscere aliquo male affecto, aliud itidem afficitur, ac digiti etiam morbus in inguen decumbit, tametsi quæ interjecta sunt multa, nihil mali sentiant: sunt enim minus animalis partes, inestque in his, potius quam aliis, quædam ad se invicem affectio. Inde igitur accidit ut ad deum aliquem ex eorum numero qui mundi hujus ambitu continentur, lapis apud nos aliquis herbæ pertineat: quibus rebus cum affectionis similitudine sit conjunctus, naturæ vi trahitur ac pellicitur. Quemadmodum qui imani chordam pulsant, non proximam, hoc est sesquioctavam, movet, sed sesquitertiam ac neten, atque hoc ipsum ex antiquiori concordia proficiscitur. Inest

... ὁ δ' ἀφειμένος οὐκ ἀλεγιζει,
Οὐδ' ὀθεταί.

D ... Quicunque est liber, cura vacat omni,
Nec pensi est illi quidquam.

Ἡ γὰρ νοῦ φύσις ἀμελιχτος· τὸ δὲ πασητικόν ἐστι τὸ θελγόμενον. Τὸ μὲν δὴ πλάτος ἐν τε μαντείαις καὶ τελεταῖς, ἡ τῶν ἐν κόσμῳ παρέχεται πληθὺς, καὶ συγγένεια. Δισσάντων μὲν ἡ πληθὺς, ἐνὸς δὲ ὄντων συγγένεια. Καὶ τελετὰς μὲν, ἀλλὰ μηδὲ ὁ λόγος κινεῖται, νόμῳ πολιτείας πειθόμενος, μαντικὴν δὲ ἀνεμέσητον ἀποδέξασθαι.

initiationes nullo modo nostra attingat oratio, reipublicæ legibus obtemperans; divinationem autem admittere, reprehensione omni caret.

Natura quippe mentis nullo modo inflecti potest; patibileque hoc ipsum est quod mulcetur ac pellicitur. Quamobrem divinationem ac mysteriorum latissimam copiam, eorum quæ in mundo sunt, multitudo et affinitas suppeditat; multitudo, inquam, discrepantium, affinitas vero conjunctorum et unum constituentium. Ac reconditas quidem

3. Et vero totum ipsum genus, quoad licuit, A hactenus collaudatum est. Nunc, quod ad præsens attinet, licet, optimo illius genere seorsum sumpto, in eo considerando commorari, ita ut communis in omnibus nota obscuritas habeatur, nec ullius manifestum indicium esse putetur id quod universa rerum in natura cernitur. Quod quidem hoc in negotio religiosum et augustum esse oratio nostra monstrabat: quale in mysteriis est arcanum. Sic neque oracula perspicua omnibus responsa reddunt; indeque Loxias appellatur, quasi *obliquus* Pythius ille vates, quod, verbi causa, frustra murum illum ligneum quem Græcis salutarem deus ediderat, in concione populus audiisset, nisi Themistocles oraculi mentem agnovisset. Unde ne hac quidem parte repudianda per somnium divinatio est quæ communem uti cum cæteris, ita cum oraculis obscurationem habet. Imo ex omnibus disciplinis in ea maxime collocanda est opera, **134** quod a nobis illa, et intra nos, atque domestica sit et uniuscujusque animi præcipua. Mens enim eorum quæ sunt formas in se continet, ut vetus philosophia testatur: cui nos et illud adde-
mus, animam itidem eorum quæ gignuntur continere formas. Est enim eadem mentis ad animam ratio quæ ejus quod est ad id quod gignitur. Quare permutato quoque ordine, eadem proportionem, et primum tertio, et quarto secundum respondet: ac si conversim accipias, nihilominus vere et consentaneæ scientiæ principiis illud usurpabitur. Atque ita demonstratum id erit quod sumptum a nobis erat, inesse in anima eorum quæ oriuntur species. Insunt porro quidem omnes, sed eas duntaxat quæ conducibiles sunt, proponit, et phantasiæ velut speculum quoddam objicit, per quam ea quæ illic permanent, ab animali percipiuntur. Ut igitur neque mentis actiones intelligimus antequam præses ac moderatrix facultas id in commune renuntiet, ut quidquid ad eam non pervenerit, animalis cognitionem effugiat; sic nec earum rerum quæ in prima sunt anima, sensum ullum capimus antequam earum imagines ad phantasiam impulsæ fuerint. Ac videtur hæc vita quædam inferior esse et in quadam naturæ proprietate consistens. Quin etiam sensus ipsi penes eam resident. Nam et colores intuemur, et sonitus audimus, et tactionis acerrimum sensum percipimus, otiosis interim administris corporis partibus. Ac nescio an non sanctius quoddam sit illud sensuum genus. Illius sane beneficio et cum diis identidem conversamur, sive commonefacientibus, sive responsa reddentibus, sive alio modo consulentibus. Adeoque si cui thesaurus somni munus obtigit, nihil admirandum censeo: neque si quis cum imperitus obdormisset, posteaquam in somnis cum Musis versatus sit, et nonnulla cum iis locutus fuerit, nonnulla item audierit, repente elegantissimus sit poeta factus: cujusmodi ætas nostra tulit: minime id vero incredibile mihi videtur. Mitto ego et insidias detectas et eos quibus

γ'. Καὶ δὴ τὸ ὅλον αὐτῆς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐγκλω-
μίσται. Τὸ δὲ νῦν ἔχον, ἔστι τὴν ἀρίστην ἀποτεμό-
μενον, ἐμφιλοχωρῆσαι τῷ περὶ αὐτὴν σχέματι, χα-
ρακτῆρα κοινὸν ἐπὶ πάσαις ἔχοντα τὴν ἀσάφειαν, ὡς
μηδεμιάς ἀξιούν ἔλεγχον εἶναι τὸ ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ
φύσει θεωρούμενον. Ὁ δὲ λόγος ἐδείκνυ καὶ τοῦτο
σεμνὸν, ὥσπερ ἐν τελεταῖς τὸ ἀπόρρητον. Οὕτως
οὐδὲ τὰ χρηστήρια πᾶσι συνετὰ φθέγγεται, καὶ
Λοξίας ἐκεῖθεν ὁ Πυθοῖ χρησμοδός, ὅτι τὸ ξύλινον
τεῖχος, ὃ τοῖς Ἀθηναίοις ὁ θεὸς ἐδίδου σωτήριον,
μάτην ἂν ἤκουσεν ἐκκλησιάζων ὁ δῆμος, εἰ μὴ θεμι-
στοκλῆς ἀνέγνω τοῦ χρησμοῦ τὴν διάνοιαν. Ὡστε
οὐδὲ ἐνταῦθα γε ἀπόβλητος ἡ διὰ τῶν ὕπνων εἴη μαν-
τεία, κοινήν ἔχουσα, πρὸς τε τὰ ἄλλα, καὶ πρὸς τοὺς
χρησμοὺς τὴν ἐπίκρυψιν. Ἐπιθετέον δὲ μάλιστα
B μαθήσεων ταύτῃ, ὅτι παρ' ἡμῶν αὕτη, καὶ ἐνδοθεν,
καὶ ἰδία τῆς ἐκάστου ψυχῆς. Νοῦς μὲν γὰρ ἔχει τὰ
εἶδη τῶν ὄντων, ἀρχαία φιλοσοφία φησί. Προσθεῖ-
μεν δ' ἂν ἡμεῖς, ὅτι καὶ τῶν γινομένων ψυχῇ·
ἐπειδὴ λόγος ἔστι νῦν πρὸς ψυχὴν, ὅστις τῷ ὄντι
πρὸς τὸ γινόμενον. Ἐναλλάξ οὖν πρῶτον πρὸς τρί-
τον, καὶ δεύτερον πρὸς τέταρτον· καὶ ἀνάπαλιν λα-
βόντες, οὐδὲν ἥττον ἂν ἀληθεύοιμεν ὁροῖς ἐπιστήμης
ἐπόμενοι. Οὕτως ἂν ἀποδεδειγμένον εἴη τὸ ὕψ' ἡμῶν
ἀξιούμενον, ὅτι τὰ εἶδη τῶν γινομένων ἔχει ψυχῇ.
Ἐχει μὲν οὖν πάντα· προβάλλει δὲ τὰ προσήκοντα,
καὶ ἐνοπτρίζει τὴν φαντασίαν, δι' ἧς τὴν ἀντίληψιν
τῶν ἐκεῖ μενόντων ἔχει τὸ ζῶον. Ὡςπερ οὖν οὐδὲ
τοῦ νοῦ τῶν ἐνεργειῶν ἐπαίτομεν, πρὶν τῷ κοινῷ τὴν
C ἐπιστατικὴν δύναμιν ἀπαγγεῖλαι, καὶ τὸ μὴ εἰς ἐκεί-
νην ἤκον λανθάνει τὸ ζῶον· οὕτως οὐδὲ τῶν ἐν τῇ
πρώτῃ ψυχῇ τὴν ἀντίληψιν ἔσχομεν, πρὶν εἰς φαν-
τασίαν ἤκειν αὐτῶν ἐκμαγεῖα. Καὶ ἔοικεν αὕτη ζωὴ
τις εἶναι μικρὸν ὑποβᾶσα, καὶ ἐν ἰδιότητι φύσεως
στᾶσα. Αἰσθητήριά γέ τοι πάρεστι κατ' αὐτήν. Καὶ
γὰρ χρώματα ὁρῶμεν, καὶ φῶφον ἀκούομεν, καὶ
ἀφῆς πληκτικωτάτην ἀντίληψιν ἔχομεν, ἀνενεργήτων
ὄντων τῶν ὀργανικῶν μορίων τοῦ σώματος. Καὶ μὴ
ποτε ἱερώτερον τοῦτο γένος αἰσθήσεως. Κατ' αὐτό
γέ τοι καὶ θεοῖς τὰ πολλὰ συγγινόμεθα νουθετοῦσι, καὶ
χρῶσι καὶ τᾶλλα προμηθευμένοις. Ὡςτε εἰ μὲν τῷ γέ-
γονε θησαυρὸς ὕπνου δῶρον, οὐκ ἐν θαυμαστοῖς ἄγω·
οὐδ' εἴ τις καταδαρθὼν ἄμουσος, ἐπειτα ἐντυχὼν ὅναρ
ταῖς μούσαις, καὶ τὰ μὲν εἰπὼν, τὰ δὲ ἀκούσας,
D ποιητὴς ἔστι δεξιός· ὥσπερ ὁ καθ' ἡμᾶς χρόνος
ἤνεγκεν· οὐδὲ τοῦτο τῶν λίαν ἐστὶ παραδόξων. Ἐὼ
δ' ἔγωγε καὶ ἐπιβουλὰς καταμηνυθείσας, καὶ ὅσοις
ὕπνος ἰατρὸς ἐξάντη τὴν νόσον ἐποίησεν. Ἄλλ' ὅταν
εἰς τὰς τελεωτάτας τῶν ὄντων ἐποφίας ὁδὸν ἀνοίξῃ
τῇ ψυχῇ τῇ μὴ ὀρεχθείσῃ ποτὲ, μηδὲ εἰς νοῦν βαλο-
μένη τὴν ἀνοδὸν, τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἐν τοῖς οὔσι κρυ-
φαιότατον, φύσεως ὑπερχύψαι, καὶ συνάψαι τῷ νοητῷ
τὸν ἐς τοσοῦτο πεπλανημένον, ὡς μὴ ὄθεν ἦλθεν εἰ-
δέναι. Εἰ δέ τις μέγα μὲν οἴεται τὴν ἀγωγὴν, φαντασίᾳ
δὲ ἀπιστεῖ, μὴ τοι καὶ κατ' αὐτὴν ποτε πορισθῆναι τὴν
εὐδαίμονα συναφὴν, ἀκουσάτω τῶν ἱερῶν λογίων, ἃ
λέγει περὶ διαφορῶν ὁδῶν, μετὰ δὴ τὸν ὅλον κατάλογον
τῶν οἰκοθεν εἰς ἀναγωγὴν ἀφορμῶν, καθ' ὃν ἔξεστι
τὸ ἐνδοθεν σπέρμα αὐξῆσαι·
medicus aliquis somnus omne a morbo peri-

culum depulerit. Sed cum ad perfectissimas rerum inspectiones ei animæ viam patefecerit, quæ neque earum unquam desiderium conceperit, neque de ascensu cogitarit; **135** hoc demum in eorum, quæ sunt, genere, occultissimum fuerit; naturam, inquam, transcendere, et cum intelligibili copulare illum qui adeo hinc aberraverit, ut ne unde venerit, perspectum quidem habeat. Quod si quis viam ipsam atque ductum magnum esse aliquid opinetur, minimeque sibi de phantasia persuadeat, uti per sese felicem illam conjunctionem præbere possit, audiat quid de viarum diversitate oracula sacra pronuntient. Igitur post plenam omnium subsidiorum enumerationem, quæ penes nos ad provectionem illam habemus, secundum quam insita nobis semina excitare, atque augere possumus:

Τοῖς δὲ, φησί, διδασκὼν ἔδωκε φάους γνῶρισμα
[λαβέσθαι].
Τοὺς δὲ καὶ ὑπνώοντας ἔης ἐνεκάρπισεν ἀλ-
[κῆς].

Ὅρᾱς; ἀντιδιέστειλεν εὐμοίριαν μαθήσεων. Ὁ μὲν ὕπαρ, φησὶν, ὁ δὲ ὄναρ διδάσκεται. ἀλλ' ὕπαρ μὲν ἀνθρωπὸς ἐστὶν ὁ διδάσκων. τὸν ὑπνώοντα δὲ θεὸς ἥς ἐνεκάρπισεν ἀλκῆς. ὥς ταῦτόν εἶναι τὸ μανθάνειν τε καὶ τυγχάνειν. Τὸ γὰρ ἐγκαρπίσαι καὶ πλεόν ἐστὶ τοῦ διδάξαι.

δ'. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν παρελήφθω παραστατικὸν τῆς ἀξίας τῆς κατὰ τὴν ἐν φαντασίᾳ ζωῆν, πρὸς τοὺς ἀπογινώσκοντας αὐτῆς καὶ τὰ ἐλάττω. ὥς οὐδὲν θαῦμα οὕτω γινώσκειν ὑπὸ περιττῆς σοφίας προστετηκότας τοῖς ὑπὸ τῶν λογίων ἀποκηρύκτοις. Φησὶ γὰρ,

Οὐ θυσιῶν, σπλάγχνων τ', ὀθομὶ· τὰδ' ἀθύρ-
[ματα πάντα].

καὶ φεύγειν αὐτὰ παρακελεύεται. Οἱ δὲ, ἅτε ὄντες ὑπὲρ τὸ πλῆθος, τέχνας μὲν ἐπὶ τὸ ἐσόμενον ἄλλος ἄλλας ἀπολαβόντες, ἀξιοῦσιν ἐργάζεσθαι. ὀνείρων δὲ ὑπερορῶσιν, ὥς προῦπτου πράγματος, οὐ μέτεστιν ὁμοτίμως ἀμαθεῖ τε καὶ σοφῷ. Τί οὖν εἰ ταύτῃ σοφός, ὅτι τοῦ κοινοῦ πλεόν τυγχάνει; Τοιγάρτοι καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, καὶ τούτων γέ μᾶλλον τὰ μέγιστα κοινότατα πρόκειται. Ἡλίου γὰρ οὔτε θεσπεσιώτερον ἐν τοῖς ὀρωμένοις οὐδὲν, οὔτε δημοσιώτερον. Εἰ δὲ τὸ αὐτοπτῆσαι θεὸν χρῆμα εὐδαιμον, τὸ διὰ φαντασίαν ἐλεῖν, πρεσβυτέρας αὐτοψίας ἐστίν. Αἴσθησις γὰρ αἰσθήσεων αὕτη, ὅτι τὸ φανταστικὸν πνεῦμα, κοινότατόν ἐστιν αἰσθητήριον, καὶ σῶμα πρῶτον ψυχῆς. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐνδομυχεῖ, καὶ τὴν ἀρχὴν ἔχει τοῦ ζώου καθάπερ ἐξ ἀκροπόλεως. Περὶ γὰρ αὐτὸ πᾶσαν τὴν τῆς κεφαλῆς πραγματείαν ἡ φύσις ὠκοδομήσατο. Ἀκοῇ δὲ καὶ ὄψις οὐκ εἰσὶν αἰσθήσεις, ἀλλ' αἰσθήσεως ὄργανα τῆς κοινῆς ὑπηρετίδες, οἷον πυλωροὶ τοῦ ζώου διαγγέλλουσαι τῇ δεσποίνῃ τὰ θύραθεν αἰσθητὰ, ὑφ' ὧν θυροκοπεῖται τὰ ἐξωθεν αἰσθητήρια. Καὶ ἡ μὲν ἅπασι τοῖς μέρεσιν αὐτῆς, αἰσθησίς ἐστιν ἐντελής. Ὅλῳ τε γὰρ ἀκούει τῷ πνεύματι, καὶ ὅλῳ βλέπει, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα δύναται. Διανέμει δὲ τὰς δυνάμεις, ἄλλην κατ' ἄλλο, καὶ προῦκυψαν ἐκ τοῦ ζώου χωρὶς ἐκάστη, καὶ οἷόν εἰσιν εὐθεῖαι τινες ἐκ κέντρου ρυεῖσαι, καὶ εἰς τὸ κέντρον συννεύουσαι, μία μὲν πᾶσαι κατὰ τὴν κοινὴν ρίζαν, πολλαὶ δὲ κατὰ πρόοδον. Ζωωδεστάτῃ μὲν οὖν ἡ διὰ τῶν προδεδλημένων ὀργάνων αἴσθησις, οὐδὲ αἴσθησις οὕσα πρὶν ἐπὶ τὴν πρώτην φθάσῃ· ἡ θειότερα δὲ, καὶ ψυχῇ προσεχῆς, ἡ ἄμεσος αἴσθησις. Εἰ δὲ τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις διὰ τὸ γινώσκειν τιμῶν-

A Notitiam, ait, edoctæ dedit his comprehendere lucis;
Virium at his fructum in somnis dat habere suarum.

Vides, ut felicem sortem a disciplina secreverit. Hic, inquit, vigilans, alter somnians edocetur; sed per vigiliam homo est qui instituit; dormienti vero Deus virium suarum fructum objicit, ut idem sit discere quod assequi. Nam fructum objicere plus est quam docere.

4. Sed hæc hactenus proposita sint, quo vitæ illius quæ in phantasia est, dignitas declaretur, adversus eos qui eidem vel minimis in rebus diffidunt. Quo modo sentire eos nihil miror, ut qui præ eximia sapientia iis defixi teneantur, quæ divinorum oraculorum abjudicavit auctoritas. Ita enim loquuntur:

Sacra nihil curo, nec viscera: ludicra sunt hæc;

et ut ea fugiamus hortantur. At illi, perinde ut supra vulgus hominum positi, artes alius alias ad notitiam futurorum seligentes exercere contendunt; somnia ipsa negligunt, tanquam in propatulo posita, quorum ex æquo sunt imperiti ac sapientes participes. Quid si igitur ob id maxime sapientiam ea res habet, quod de communi plus cæteris assequitur? Siquidem et reliqua bona, multoque magis quæ inter ea præcipua sunt, omnibus in commune maxime proponuntur. Nihil enim sole in rebus aspectabilibus, aut divinius, aut communius est. Jam vero cum per sese Deum intueri, res sit felicitatis plena; tum per phantasiam illius notitiam apprehendere, exquisitoris cujusdam intuitus est. Sensus enim iste sensuum est; quoniam phantasie spiritus, is scilicet quo visiones et imagines concipiuntur, communissimus omnium sensus est, ac primum animæ corpus. Sed hoc quidem in interioribus **136** residet, ac principatum animalis in sese, tanquam ex arcæ continet. Natura enim circum illud universum capitis opificium extruxit. Auditus autem ac visus sensus non sunt, sed instrumenta sensus, et communis administræ, tanquam animalis ostiariæ; ea dominæ renuntiantes, quæ extrinsecus sentiuntur, a quibus externa sensuum conceptacula pulsantur. Atque illa quidem quavis sui parte perfectus sensus est: nam et toto spiritu audit, et toto videt, et cætera præstare potest omnia; vires autem suas, ac facultates, aliam alia parte distribuit; separatimque ex animali prodeunt singula. Ita velut rectæ quædam lineæ sunt, quæ e centro

profectæ, eodem referuntur, quæ omnes communi in radice una eademque sunt, progressionem vero plures. Itaque crassissimus et animalis imprimis sensus ille est, qui per externa se instrumenta profert, neque prius sensus est, quam ad primum omnium pervenerit; diviniior autem, et animæ finitimus est, sine intermedio proximus sensus. Jam si pro eo quod sensus corporis propter cognitionem habemus in pretio, quoniam ea maxime scimus quæ oculis subjecimus; phantasiam idcirco rejicimus, quasi sensibus infideliorem; illud videmur obliti, ne oculus quidem vera omnia demonstrare; sed alium quidem nihil, alium falso, idque vel ex rebus ipsis quæ videntur, vel interjectis corporibus, per quæ videntur, effici. Nam pro distantiae varietate minora hæc, aut majora videntur; et quæ in aqua sunt, majora; remus autem quasi infractus oculis objicitur, vel ex oculi ipsius imbecillitate, fraus illa nascitur. Etenim cum lippus est, confusa omnia et indistincta cernit. Similiter quisquis phantasie spiritu male affectus est, hic perspicua aut distincta visa postulare non debet. Quæ sit autem illius ægritudo, quibusve rebus lippitudinem contrahat, aut crassior fiat, tum quibus repurgari, et defæcari, atque ad naturam revocari possit, secretiore ex philosophia repetendum tibi est; a qua quibusdam cæremoniis purgatus divinus efficitur, et ea quæ extrinsecus immissa sunt a sensibus, evanescunt, antequam Deus in phantasiam introducatur. Ad hæc quisquis illum honesta, ac naturæ consentanea vivendi ratione purum ac sincerum conservat, prompto expeditoque utitur, ut eo modo rursus maxime communis efficiatur. Quippe animæ constitutionem spiritus iste percipit, nec ad eam affectionis est expers omnis, velut testaceum **137** illud corporis involucrium. Nam id meliori animæ dispositioni repugnat. Sed, ut primum est, et peculiare animæ vehiculum, tum, cum bona fit, subtilis et æthereus redditur; ubi in malum degeneraverit, crassescit, et terrenus redditur. Ut enim universe loquamur, inter id quod rationis est expers, et rationem; necnon incorporeum inter et corporeum, medium illud est, ac velut communis utrorumque terminus, per quem divina cum extremis copulantur. Ideo naturam illius philosophiæ beneficio difficile est investigare; aliquid enim quod commune est, tanquam e vicino, utroque ab extremo mutuatur, et in eadem natura, tanto abs se inter vallo sejuncta cogitatione complectitur.

5. Cæterum illam, quæ est in phantasie natura ubertatem ac copiam, plurimas in rerum partes natura transfudit; adeo ut ad ea usque animalia descendat quæ mente carent; nec tum diviniioris animæ vehiculum est; sed ipsa subjectis, et inferioribus facultatibus, tanquam vehiculis, insidet, velut quædam per sese animalis ratio; multaque per se convenienter sentit ac molitur: purgationem nihilominus etiam in rationis expertibus recipit, ut aliquid excellentius introducatur. Tum universa dæmonum genera naturam habent ex ejusmodi vita constantem. Hæc enim toto hoc quod sunt, simulacra sunt, et in iis quæ fiunt repræsentantur. In homine vero per se sola, aut plura cum altero efficit. Neque enim intellectiones formamus a phantasia sejunctas, nisi quis forte brevi aliquo momento expertem materiæ formam cognitione contrectet.

Α τες, ὅτι μάλιστα ἴσμεν ἃ τεθεάμεθα, φαντασίαν ἀποσκοραχίζοιμεν· ὡς ἀπιστοτέραν αἰσθήσεως, εἰ-
καμεν ἐπιλαθομένοις, ὅτι μηδὲ ὀφθαλμὸς ἅπαντα ἀληθῆ δείκνυσιν· ἀλλ' ὁ μὲν οὐδὲ δείκνυσιν· ὁ δὲ φεύδεται, καὶ παρὰ τὴν φύσιν τῶν ὁρωμένων, καὶ δι' ὧν ὁράται. Ταῖς γὰρ ἀποστάσεσιν ἐλάττω καὶ μείζω ταῦτα· καὶ τὰ καθ' ὕδατος μείζω, ἢ δὲ κώπη κεκλασμένη προσπίπτει· καὶ παρὰ τὴν ἀδυναμίαν τὴν αὐτοῦ αὐτὸ τὸ ὄμμα· λημῶν γὰρ συγκεχυμένα καὶ ἀδιάκριτα δείκνυσιν. Καὶ ὅστις οὖν τὸ φανταστικὸν πνεῦμα νοσεῖ, μὴ ἀπαιτεῖτω σαφῆ, μηδὲ εὐκρινῆ τὰ θεάματα· ἥτις δὲ αὐτοῦ νόσος, καὶ οἷς λημᾶ καὶ παχύνεται, καὶ οἷς καθαίρεται, καὶ ἀπειλικρινεῖται, καὶ εἰς τὴν φύσιν ἐπάνεισι, τῆς ἀπορρήτου φιλοσοφίας πυκνάνου, ὅφ' ἧς καὶ καθαιρόμενον διὰ τελετῶν, ἔνθεον γίνεται. Αἷ τε εἰσκρίσεις πρὶν τὸν Θεὸν ἐπεισαγαγεῖν τὸ φανταστικὸν, ἐκθέουσι. Καὶ ὅστις αὐτὸ διὰ τοῦ κατὰ φύσιν βίου τηρεῖ καθαρὸν, ἐτοίμῳ χρῆται· ὡς ταύτῃ πάλιν εἶναι κοινότατον. Ἐπαίει γὰρ τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς ψυχικῆς διαθέσεως, καὶ οὐκ ἀσύμπαθές ἐστι πρὸς αὐτὸ, καθάπερ τὸ ὁστρεῶδες περίβλημα. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ ἀντίθεσιν ἔχει πρὸς τὰς ἀμείνους τῆς ψυχῆς διαθέσεις. Ἀλλὰ τοι τὸ πρῶτον αὐτῆς καὶ ἴδιον ὄχημα, ἀγαθονομένης μὲν, λεπτύνεται καὶ ἀπαιθεροῦται· κακονομένης δὲ παχύνεται καὶ γαιοῦται. Ὅλως γὰρ τοῦτο μεταίχμιόν ἐστιν ἀλογίας καὶ λόγου, καὶ ἀσωμάτου καὶ σώματος, καὶ κοινὸς ὁρος ἀμφοῖν· καὶ διὰ τοῦτου τὰ θεῖα τοῖς ἐσχάτοις συγγίνεται. Ταύτῃ καὶ χαλεπὸν ἐστὶν αἰρεθῆναι διὰ φιλοσοφίας τὴν φύσιν αὐτοῦ. Ἐρανίζεται γὰρ τι προσῆχον ὡς ἐκ γειτόνων ἀφ' ἐκατέρου τῶν ἄκρων, καὶ φαντάζεται μιᾶ φύσει τὰ τοσοῦτον ἀπωκισμένα.

Β δὲ αὐτὸν πνεῦμα τοῦτο τῆς ψυχικῆς διαθέσεως, καὶ οὐκ ἀσύμπαθές ἐστι πρὸς αὐτὸ, καθάπερ τὸ ὁστρεῶδες περίβλημα. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ ἀντίθεσιν ἔχει πρὸς τὰς ἀμείνους τῆς ψυχῆς διαθέσεις. Ἀλλὰ τοι τὸ πρῶτον αὐτῆς καὶ ἴδιον ὄχημα, ἀγαθονομένης μὲν, λεπτύνεται καὶ ἀπαιθεροῦται· κακονομένης δὲ παχύνεται καὶ γαιοῦται. Ὅλως γὰρ τοῦτο μεταίχμιόν ἐστιν ἀλογίας καὶ λόγου, καὶ ἀσωμάτου καὶ σώματος, καὶ κοινὸς ὁρος ἀμφοῖν· καὶ διὰ τοῦτου τὰ θεῖα τοῖς ἐσχάτοις συγγίνεται. Ταύτῃ καὶ χαλεπὸν ἐστὶν αἰρεθῆναι διὰ φιλοσοφίας τὴν φύσιν αὐτοῦ. Ἐρανίζεται γὰρ τι προσῆχον ὡς ἐκ γειτόνων ἀφ' ἐκατέρου τῶν ἄκρων, καὶ φαντάζεται μιᾶ φύσει τὰ τοσοῦτον ἀπωκισμένα.

Ε'. Τὸ γέ τοι πλάτος τῆς φανταστικῆς οὐσίας ἐξέχεν ἡ φύσις εἰς πολλὰς μοῖρας τῶν ὄντων. Καταβαίνει γέ τοι μέχρι ζώων, οἷς οὐκ ἔτι πάρεστι νοῦς, οὐδέ ἐστὶν ὄχημα τότε θειοτέρας ψυχῆς, ἀλλ' αὐτῇ ταῖς ὑποκειμέναις δυνάμεσιν ἐποχεῖται, αὐτῇ λόγος οὐσα τοῦ ζώου, καὶ πολλὰ κατ' αὐτὴν φρονεῖ τε καὶ πράττει δεόντως. Καθαίρεται γέ τοι καὶ ἐν ἀλόγοις, ὡς εἰσφρεῖσθαι τι κρεῖττον· γένη τε ὅλα δαιμόνων οὐσίωται τῇ τοιαύτῃ ζωῇ. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ καθ' ὅλον αὐτῶν τὸ εἶναι, εἰδωλικά τε ὄντα, καὶ τοῖς γινόμενοις ἐμφανταζόμενα· ἀνθρώπῳ δὲ τὰ πολλὰ καθ' αὐτὴν καὶ μόνην, ἢ μεθ' ἑτέρου πλείονα. Τὰς γὰρ νοήσεις οὐκ ἀφαντάστους ποιοῦμεθα· πλὴν εἰ δὴ τις ἐν ἀκαρεῖ ποτε ἐπαφὴν ἔσχεν εἰδούς αὐτοῦ· τὸ δὲ ὑπερκύψαι φαντασίαν, χαλεπὸν οὐχ ἥττον ἢ εὐδαιμον. Νοῦς γὰρ, φησὶ, καὶ φρόνησις, ἀγαπητὸν ὅτι καὶ εἰς γῆρας ἀφίκοιτο, τὴν ἀφάνταστον λέγων. Ὡς ἡ

γε προβεβλημένη ζωή, φαντασίας ἐστὶν ἢ νοῦ φαν-
τασία χρωμένου. Τό γέ τοι πνεῦμα τοῦτο τὸ ψυχικόν,
ὃ καὶ πνευματικὴν ψυχὴν προσηγόρευσαν οἱ εὐδαί-
μονες, καὶ θεὸς καὶ δαίμων παντοδαπός, καὶ εἰδω-
λον γίνεται, καὶ τὰς ποινὰς ἐν τούτῳ τίνει ψυχῇ.
Χρησιμοί τε γὰρ ὁμοφωνοῦσι περὶ αὐτοῦ, ταῖς ὅναι
φαντασίαις τὴν ἐκεῖ διεξαγωγὴν τῆς ψυχῆς προσεικά-
ζοντες. Καὶ ἡ φιλοσοφία συντίθεται παρασκευὰς
εἶναι δευτέρων βίων τοὺς πρώτους, τῆς ἀρίστης
ἕξεως ἐν ψυχαῖς ἐλαφρίζουσης αὐτὸ, καὶ ἐναπομορ-
γνυμένης κηλὶδα τῆς χείρονος. Ὀλκαῖς οὖν φυσικαῖς,
ἢ μετέωρον αἴρεται διὰ θερμότητα καὶ ξηρότητα·
καὶ τοῦτο ἄρα ἡ ψυχῆς πτέρωσις (τό τε αὖ, *Ξηρὴ
ψυχὴ σοφὴ*, πρὸς οὐδὲν ἄλλο τῷ Ἡρακλείτῳ τεῖνον
εὐρίσκομεν)· ἢ παχὺ καὶ ὑγρὸν γινόμενον τοῖς χη-
ραμοῖς τῆς γῆς ἐνδύεται, ῥοπῇ φυσικῇ, φωλεῦον, καὶ
ὠθεύμενον εἰς τὴν κατάγαιον χώραν. Τόπος γὰρ οὗτος
οἰκειότατος ὑγροῖς πνεύμασι. Κάκεῖ μὲν κακοδαίμων
τε καὶ ποινᾶτος ὁ βίος· ἕξεστι δὲ πόνω, καὶ χρόνῳ,
καὶ βίοις ἄλλοις καθηραμένην ἀναδύναι. Γενομένη γὰρ
ἀμφίβιον, δίαυλον θεῖ, καὶ παρὰ μέρος ὁμιλεῖ τοῖς
χείροσι, καὶ τοῖς κρείττοσιν· ἦν δανείζεται μὲν ἀπὸ
τῶν σφαιρῶν ἢ πρώτη ψυχὴ κατιοῦσα, κάκειννης ὥσπερ
σκάφους ἐπιβάσα, τῷ σωματικῷ κόσμῳ συγγίνεται.
Ἀγῶνα δὲ ἀγωνίζεται τοῦτον ἢ συναγαγεῖν, ἢ μὴ τοι
συγκαταμεῖναι. Μόλις μὲν γὰρ, ἀλλὰ γένοιτ' ἂν ἀφεί-
ναι μὴ συνεπόμενον. Οὐ γὰρ θέμις ἀπιστεῖν ἐγνωσμέ-
νων τῶν τελετῶν αἰσχυρὰ δ' ἂν ἐπ' ἀνόδοις γένοιτο, μὴ ἀπο-
διδούσαις τὸ ἀλλότριον, ἀλλὰ περὶ γῆν ἀπολιπούσαις,
ὅπερ ἄνωθεν ἡρανίσαντο. Καὶ τοῦτο μὲν ἐν καὶ δευτέρῳ
δῶρον ἂν γένοιτο τελετῆς καὶ Θεοῦ· φύσιν δὲ ἔχει
τὴν ἅπαξ ἐγκεκεντρισμένην εἰς αὐτὸ ψυχὴν, ἢ ὁμορ-
ροθεῖν, ἢ ἔλκειν, ἢ ἔλκεσθαι· πάντως γε μέντοι
συνεῖναι μέχρι τῆς ὅθεν ἦλθεν ἐπανόδου. Ὡστε καὶ
βρίθον ὑπὸ κάκης συγκατασπᾶ τὴν ἐφείσαν αὐτῷ
βαρυνθῆναι ψυχὴν. Καὶ τοῦτ' ἐστίν, ὃ δεδίδτεται τὰ
λόγια τὸ νοερὸν ἐν ἡμῖν σπέρμα.

terris deserat; quod fieri tamen aliquando potest: neque enim cognitis mysteriis diffidendum prorsus est. Cæterum fœdus ille reditus animis fuerit, nisi alienum reddiderint, sed id in terris reliquerint, quod e superiori sede commodatum acceperint. Atque hoc unus fortassis, aut alter, initiationis, atque Dei beneficio consequatur. Natura tamen ita comparatum est, ut quæ anima semel ei insita fuerit, aut pari cum ea vi connitatur, aut trahat illam, aut ab illa trahatur; omnino denique in ejus consortio perseveret, donec eo, unde digressa est, redeat. Quo sit ut si ille præ ignavia deorsum vergat, animam secum deprimat, quæ sibi prægravari permiserit. Et hoc ipsum est cujus terrorem intelligibili in nobis semini sacra responsa denuntiant:

Μηδὲ κάτω νεύσης εἰς τὸν μελαναυγέα κόσμον,
Ὡ βυθὸς αἰὲρ ἀπιστος ὑπέστρωται τε, καὶ ἄδης
Ἀμφικτυφῆς, ῥυπόων εἰδωλοχαρῆς ἀνόητος.

Νῦν γὰρ πῶς καλὸν, βίος ἐμπληκτος καὶ ἀνόητος;
Τῷ δὲ εἰδῶλῳ, διὰ τὴν ποιὰν τότε τοῦ πνεύμα-
τος σύστασιν, ἢ κάτω χώρα προσήκει. Ὅμοίῳ γὰρ
τὸ ὅμοιον ἡδεσθαι. Εἰ δὲ ἐν ἐξ ἀμφοῖν τῷ συνδυασμῷ
γίνεται, καὶ ὁ νοῦς ἂν ἐμβαπτισθεῖν τῷ ἡδεσθαι.
Καίτοι τοῦτο κακῶν ἂν ᾖ τὸ ἔσχατον, μὴδ' ἐπ-
αῖειν κακοῦ παρόντος· τοῦτο γὰρ ἐστὶ μὴδ' ἀναδύ-
ναι ζητούντων. Ὡς περὶ ὁ σκίρρος, τῷ μηκέτι λυπεῖν,
οὐδὲ ὑπομιμνήσκει τοῦ σώζεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο
ἀναγωγὸν ἢ μετάνοια. Ὁ γὰρ τὰ ἐν οἷς ἐστὶ δυσχε-
ραίνων, φυγὴν μηχανᾶται· καὶ καθαρμοῦ τὸ μέγι-

A Phantasiam autem penitus transcendere, difficile non minus quam beatum: *Mens enim, et prudentia, si cui in senectute contigerit, præclare cum eo agi putandum est*, ait Plato de illa loquens, quæ a phantasia separatur. Nam quæ in propatulo vita posita est, phantasiæ est, aut mentis phantasiæ ministerio utentis. Porro animalis ille spiritus, quam spiritu præditam animam beati viri nominant, deus ac dæmon multiformis, et simulacrum efficitur; in eoque pœnas anima persolvit. Nam et oracula de eo consentiunt, dum animæ illis in locis statum iisce visis, quæ in somnis objiciuntur, assimilem esse dicunt; et philosophia ipsa comprobatur priores vitas posteriorum esse præparationes; cum scilicet optimus animæ habitus spiritum hunc

B subtiliorem reddit, contraque deterior eidem labem ac maculam inurit. **138** Quamobrem naturali quadam attractione vel in sublime tollitur ob calorem et siccitatem: æque sunt animæ pennæ, nec alio pertinere Heracliti dictum illud deprehendimus, cum *siccam animam sapientem esse* tradit, vel cum concretus et humidus evaserit, in terrenos recessus naturali propensione demergitur, in sedem infimam abditus penitus ac depressus. Hic enim locus humidis spiritibus cum primis est consentaneus: ubi infelix alioquin et pœnalis exigenda vita est; verumtamen labore et temporis diuturnitate, ac vitæ aliis generibus repurgatæ phantasiæ iterum emergere licet. Nam simul ac producta est, duplicatum ancipitis vitæ stadium decurrit: alternis modo deteriorum, modo meliorum consuetudine fruens; quam e cœlestibus orbibus princeps anima descendens mutuo accipit, eamque tanquam navigium conscendens, corporeo mundo sese immiscet. Mox id sibi certamen propositum habet, ut aut secum eam reducat, aut certe ne una permaneat. Vix enim accidit ut spiritum illum minime secutum in

C neque enim cognitis mysteriis diffidendum prorsus est. nisi alienum reddiderint, sed id in terris reliquerint, quod e superiori sede commodatum acceperint. Atque hoc unus fortassis, aut alter, initiationis, atque Dei beneficio consequatur. Natura tamen ita comparatum est, ut quæ anima semel ei insita fuerit, aut pari cum ea vi connitatur, aut trahat illam, aut ab illa trahatur; omnino denique in ejus consortio perseveret, donec eo, unde digressa est, redeat. Quo sit ut si ille præ ignavia deorsum vergat, animam secum deprimat, quæ sibi prægravari permiserit. Et hoc ipsum est cujus terrorem intelligibili in nobis semini sacra responsa denuntiant:

D Nec pessum inclines mundi in depressa nigrantis, Cui gurgis semper substat malefidus, et Orcus Sordidus, obscurus, simulacris lætus, ineptus.

Menti enim qui consentaneum est stolidam ac stupidam vitam agere? Verum simulacro ob certam spiritus constitutionem inferior sedes convenit: simile enim simili gaudet. Quod si unum ex duobus conjunctione ipsa fiat, mens etiam ipsa in voluptatem immergitur. Quanquam supremum illud demum malorum est, ne præsentis quidem mali sensum ullum percipere: eorumque proprium est, **139** qui emergere nequaquam cupiant. Sicut callosa durities, quod dolorem nullum amplius pariat, curationis ac salutis nequaquam admonet: ideo ex-

trahendi e malis vim habet poenitentia. Quisquis enim ea moleste fert in quibus versatur, inde se extricare nititur; maximaque purgationis pars est voluntas. Ita enim facta dictaque in idem, velut porrecta manu, conspirant; illa vero si defuerit, velut inanima est quaelibet expiatrix caeremonia, utpote quæ præcipuo pacto consensuque mutilata sit. Propterea tam hic quam illic maximam ac potissimam ad universi ordinem opportunitatem præbent aptæ bonorum malorumque temperationes, quæ molestiam vicissim afferunt, et a stolidi lætitia animam repurgant, ac calamitates eæ, quæ præter meritum accidere dicuntur, plurimum momenti habent ad dissolvendam affectionem eam qua infimis rebus adhærescimus. Ita fit ut iis ipsis argumentis princeps se Providentia sapientibus approbet, quibus, ut eam negent, insipientes adducuntur. Neque enim fieri potest, illa ut anima, quæ nihil adversi in his rebus experta sit, a materia revocetur. Ob id memorabiles illos secundarum rerum successus putandum est ad animarum insidias a præsidibus inferiorum dæmonibus esse comparatas. Igitur digredientibus hinc animis obliviosum præberi poculum, dici ab altero malo. Ingressi autem in vitam animæ pro oblivioso poculo porrigitur vitæ suavis ac jucunditas. Nam cum mercenaria primam ad vitam sponte descendat, pro mercenaria opera servitutem suscipit: illud autem nihil erat aliud quam ex Adrasteæ mandato munus aliquod mundo huic, ministeriumque præstare. Verum materiæ quasi auctoramentis illecta non dissimile quiddam liberorum hominum, sed ad tempus conductorum patitur; qui ancillæ pulchritudine capti manere volunt, et cum amicæ hero de servitute paciscuntur. Ita nos videmur, cum de iis quæ ad corpus attinent, externisve commoditatibus, quæ quidem bona putantur, intimo pectore gaudemus, cum materiæ natura conventionem facere, ac pulchram eam agnoscere. At illa consensionem nostram tanquam occultas tabulas accipit; ac dum nos, tanquam juris nostri, recedere volumus, fugitivos esse clamitat, et retrahere conatur; ac velut dominam fugientibus, iisdem freta tabulis, manum injicit. Tum autem robore imprimis animæ est opus, et opitulante Deo. **140** Non enim levis est certaminis, conventionem suam præscriptione refellere, ac fortassis etiam violenter excutere: tunc poenæ quædam a materia, etiam præter fatum exortæ, contra rebelles, et imperium illius detrectantes insurgunt, nec absurde dixerimus, id illa tentamenta significare, quæ subiisse Herculem in sacris monumentis legimus: aut si quis alius in libertatem seipsum asserere viriliter conatus est; donec eo spiritum adduxissent, quo naturæ manus pertingere non possent. Quod si citra illius terminos saltus iste fuerit, deprimitur, et graviora erunt adhibenda certamina: deinceps enim tanquam alienis non parcit; ac si de

στον μέρος ἢ βούλησις. Ταύτη γὰρ ὀρέγει χεῖρα τὰ δρώμενά τε καὶ τὰ λεγόμενα· ἀπούσης δὲ αἴψυχος ἅπανα καθαρτικὴ τελετὴ, κολοβὸς οὖσα τοῦ μεγίστου συνθήματος. Καὶ διὰ τοῦτο τῇδε τε καὶ κατὰ τὴν μέγιστην τε καὶ ἀρίστην τῇ τάξει τῶν ὄντων αἱ κράσεις παρέχονται, τὸ λυπηρὸν ἀντεισάγουσαι, καὶ τῆς ἐμπλήκτου χαρᾶς τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίρουσαι· αἱ τε παρ' ἀξίαν καλούμεναι συμφοραὶ, μέγα μέρος συμβάλλονται πρὸς τὸ λύσαι τὴν σχέσιν, ἣν ἔχομεν πρὸς τὰ τῇδε. Καὶ ἡ πρώτη πρόνοια διὰ τούτων εἰσάγεται τοῖς ἔχουσι νοῦν, δι' ὧν τοῖς οὐκ ἔχουσιν ἀπιδεῖται. Ὡς οὐκ ἔστιν ὅπως ποτ' ἂν ἀποστραφείη τὴν ὕλην ψυχὴ μηδενὶ κακῷ περὶ τὰ τῇδε προσκόπτουσα. Διὸ τὰς πολυθρυλλήτους εὐτυχίας οἶεσθαι δεῖ λόχον ἐπὶ ψυχᾶς ἐξευρῆσθαι τοῖς ἐφόροις τῶν κάτω. Ὡς οὐκ ἔστιν ὅπως ποτ' ἂν ἐξελεθούσαις γένοιτο πόμα ληθαῖον, ἄλλος εἰπάτω· εἰσελθούσῃ δὲ εἰς τὸν βίον ψυχῇ ληθαῖον ὀρέγεται πόμα, τὸ τῇδε ἡδὺ, καὶ μείλιχον. Θῆσσα γὰρ κατιούσα τὸν πρῶτον βίον ἐθέλοντις, ἀντὶ τοῦ θητεῦσαι δουλεύει. Ἀλλὰ ἐκεῖνο μὲν ἦν λειτουργίαν τινὰ ἐκπλῆσαι τῇ φύσει τοῦ κόσμου, θεσμῶν Ἀδρασταίας ἐπιταττόντων. Γοητευθεῖσα δὲ ὑπὸ τῶν δώρων τῆς ὕλης, πάθος πέπονθε παραπλήσιον ἐλευθέρους ἐπὶ συγχείμενον χρόνον μεμισθωμένοις, οἳ κάλλει θεραπεΐνης ἐνσχεθέντες, μένειν ἐθέλουσι, τῷ κυρίῳ τῆς ἐρωμένης δουλεύειν ὁμολογήσαντες. Καὶ ἡμεῖς εὐόκαμεν, ὅταν ποτ' ἀπὸ βαθείας τῆς γνώμης ἡσθῶμεν ἐπὶ τῷ τῶν περὶ σῶμά τε καὶ θυραίων, ἀγαθῶν εἶναι δοκούντων, ὁμολογεῖν τῇ φύσει τῆς ὕλης, ὅτι καλὴ. Ἡ δὲ τὴν συγκατάθεσιν ἡμῶν γραμματεῖον ἀπορρήτον δέχεται, καὶ ἀποχωρῆσαι ὡς ἐλεύθεροι βουλευσώμεθα, φυγάδας εἶναι φησι, καὶ ἐπανάγειν πειράται, καὶ ὡς δραπετευόντων ἀντιλαμβάνεται, τὸ γραμματεῖον ἐπαναγινώσκουσα. Τότε δὴ καὶ μάλιστα ῥώμης τε δεῖ τῇ ψυχῇ, καὶ ἀρωγοῦ τοῦ Θεοῦ· ὡς οὐ φαῦλος ἀγὼν, ὁμολογίαν ἑαυτοῦ παραγράψασθαι, τυχὸν δὲ βιάσασθαι. Ποιναὶ τε γὰρ ὕλαίαι τότε δὴ καὶ παρ' εἰμαρμένην κινούνται κατὰ τῶν ἀφηνιασάντων πρὸς τοὺς νόμους αὐτῆς. Καὶ τοῦτο ἄρα αἱ καλούμεναι πείραι, ἃς Ἡρακλέα τε ἀνατλήναι φασιν ἱεροὶ λόγοι, καὶ εἰ δὴ τις ἕτερος ἐλευθερίᾳ κατὰ τὸ καρτερόν ἐπεχείρησε, μέχρις ἔχει ἂν τὸ πνεῦμα διαβιβάσῃ, οὐ μὴ φθάνωσιν αἱ χεῖρες τῆς φύσεως. Εἰ δὲ ἐντὸς ὄρων τὸ ἄλμα γένοιτο, κατασπᾶται, καὶ δεῖ βαρυτέρων ἀγώνων. Ἀφειδεῖ γὰρ ὡς ἀλλοτρίων ἤδη· καὶ ἀπογνώσι τῆς ἀνόδου, δίκας αἰτεῖ τῆς ἐπιχειρήσεως· καὶ προβάλλει βίους οὐκ ἀπ' ἀμφοῖν ἐτι τῶν πίθων, οὓς Ὅμηρος ἀπορρήτως αἰνίττεται μερίδας εἶναι δύο τῆς ὕλης· καὶ ὁ Ζεὺς αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο τῶν ἐπῶν, θεὸς ὑλάρχιός ἐστι, τοῦ διττοῦ τῆς εἰμαρμένης διανομῆς. Παρ' οὗ τὸ μὲν ἀγαθὸν οὐδέποτε ἀνεπίμικτον, ἤδη δὲ τις ἀκράτου μετέσχε τοῦ χειρόνος. Ὡς δὲ οἱ βίοι πάντες ἐν πλάνῃ, τῇ μὴ μετὰ τὴν πρώτην καθόδον ἀναδραμούσῃ. Θέα δὴ πόσω τῷ μέσῳ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐμπολιτεύεται· ῥεψάσης μὲν κάτω ψυχῆς, ἐλκεν ὁ λόγος, ὅτι ἐδαρύνθη τε καὶ ἔδω, μέχρις ἐγκύρῃ τῷ μελαναυγεί καὶ ἀμφικνεφεῖ χώρῳ· ἀνιούσῃ

ὅς καὶ συνέπεται μέχρις οὗ δύναμις ἐπεσθαι· δύναται δὲ μέχρις ἂν εἰς πλείστον τὸ ἀντικείμενον ἦκη. Ἄκουε γὰρ καὶ περὶ τούτου τῶν λογίων λεγόντων, *materiæ partes innuit*: ipseque Jupiter apud eundem illo in loco materiæ moderator deus est, a quo fati duplex illa sors conditioque distribuitur: sic ut nullum unquam sincerum bonum, ac sine mali admistione transfundat, licet deterioris nonnunquam puri putique particeps aliquis exstiterit. Sed vita prorsus omnis vaga est, et erratica illius animæ, quæ non subinde post primum descensum recurrerit. Vide igitur quanto interposito discrimine hac in vita spiritus iste versetur. Cum enim deorsum vergit anima, arcanus ita sermo referebat, prægravari spiritum, et eousque descendere, quoad in tenebrosam et obscuram undequaque sedem inciderit; sin sursum efferatur, eundem sequi, quantum assequi potest: potest autem eousque, donec ad maximam oppositæ regionis distantiam pervenerit. Audi enim quid de hoc sacra carmina pronuntient:

Οὐ τῷ τῆς ὕλης κρημνῷ σκύβαλον καταλείψει,
Ἀλλὰ καὶ εἰδῶλῳ μερίς εἰς τόπον ἀμφιβάοντα.

Οὗτος δὲ ἀντίθεσιν ἔχει πρὸς τὸν ἀμφικνεφῆ. Καίτοι τι πλεόν τις ἂν ἐν τούτοις ὀξυωπήσειεν. Οὐ γὰρ μόνην εἰς τὰς σφαίρας ἀνάγειν ἔοικε τὴν ἐκεῖθεν ἦκουσαν φύσιν, ἀλλὰ εἴ τι καὶ τῆς πυρὸς καὶ τῆς ἀέρος ἀκρότητος εἰς τὴν εἰδωλικὴν φύσιν ἔσπασε κατιοῦσα, πρὶν τὸ γῆινον ἀμφιέσθαι κέλυφος, καὶ τοῦτο, φησὶ, τῇ κρείττονι μερίδι συναναπέμπει. Ὑλῆς γὰρ σκύβαλον οὐκ ἂν εἴη τὸ θεσπέσιον σῶμα. Καὶ λόγον δ' ἂν ἔχοι τὰ κοινωνήσαντα φύσει, καὶ εἰς ἓν συνετέλεσαντα, μήτοι παντάπασιν ἄσχετα εἶναι, καὶ μάλιστα οἷς ἐκ γειτόνων ἡ χώρα· καθάπερ πῦρ ἐφεξῆς ἐστὶ τῷ κύκλῳ σώματι, καὶ οὐχ ὥσπερ γῆ τῶν ὄντων τὸ ἔσχατον. Εἰ δὲ τὰ κρείττω τοῖς χείροσιν ἐξάντα, τῆς κοινωνίας ἀπέλαυσε, καὶ συνετέλεσεν εἰς ἑλὺν σῶμα ἀκήρατον, ὥσπερ ἰδιοποιηθὲν ὑπὸ τοῦ παραχωρηθέντος ἐν τῇ συνόδῳ κρατεῖν, τάχ' ἂν καὶ τὰ χείρω μὴ ἀντιτείναντα πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς, ἀλλ' εὐήνια καὶ καταπειθῆ, αὐτά τε ὁμαρτήσαντα, καὶ τὴν μέσσην φύσιν ἀπερίσπαστον παρασχόμενα, τῇ τῆς πρώτης ἡγεμονίᾳ, συνεξαιθεροῖτο ἂν καὶ συναναπέμποιτο, εἰ μὴ μέχρι παντός, ἀλλά τῳ διαβαίνειν τὴν τῶν στοιχείων ἀκρότητα, καὶ γεύσαιτ' ἂν τοῦ ἀμφιφαοῦς. Ἐχει γὰρ τινα, φησὶν, ἐν αὐτῷ μερίδα, τοῦτ' ἐστὶν ἐν τάξει τινὲ τοῦ κυκλικοῦ γίνεται.

mediæ conditionis naturam quietam ac paratam superioris imperio præstant, in ætheris naturam una trans-eant, sursumque rursum transmittantur: ut si non ad omne penitus spatium perveniant, saltem elementorum extremitates transcendant, et splendidissimam regionem degustent. *Habet enim quamdam, ait, in ea sortem, hoc est, in quadam orbis sede consistit.*

ς'. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς ἐκ τῶν στοιχείων μοίρας ταῦτα εἰρήσθω, καὶ ἀπιστεῖν ἔξεστι καὶ πιστεύειν. Τὴν δὲ ἐκεῖθεν ἦκουσαν σωματικὴν οὐσίαν, οὐδεμία μηχανὴ κατὰ φύσιν ἀνιούσης ψυχῆς, μὴ οὐ συνεξῆραι τοῦ πτώματος ἀναστᾶσαν, καὶ ταῖς σφαίραις ἐναρμοσθῆναι· τοῦτ' ἐστὶν εἰς τὴν οἰκείαν φύσιν ὥσπερ ἀναχθῆναι. Ἐσχάται μὲν οὖν αὐταὶ δύο λήξεις, ἡ μὲν ἀμφικνεφῆς, ἡ δὲ ἀμφιφαῆς οὖσα, εὐμοιρίας τε καὶ κακοδαιμονίας τὰ ἄκρα νειμάμεναι. Πόσας δὲ οἶει μεταξὺ χώρας ἐν τῷ κύττει τοῦ κόσμου, ἑτεροφαιῖς τε καὶ ἑτεροκνεφεῖς, ἐν αἷς ἀπάσαις δίαιταν ἔχει ψυχὴ μετὰ τοῦδε τοῦ πνεύματος, εἶδῃ τε, καὶ ἦθῃ, καὶ βίους ἀμείδουσα; Ἀναδραμοῦσα μὲν οὖν ἐπὶ τὴν οἰκείαν εὐγένειαν, ἀληθείας ἐστὶ ταμιεῖον. Καθαρὰ γὰρ ἐστὶ καὶ διαφανὴς, καὶ ἀκήρατος, θεὸς οὖσα καὶ προφητικὴ, εἰ βούλοιο· καταπεσοῦσα δὲ, ἀχλυσῶται, καὶ ἀορι-

A ascensu desperaverit, conatus istius modi pœnas reposcit, et vitas proponit non jam utroque a dolio promptas, quas Homerus tacite duas esse materiæ partes innuit: ipseque Jupiter apud eundem illo in loco materiæ moderator deus est, a quo fati duplex illa sors conditioque distribuitur: sic ut nullum unquam sincerum bonum, ac sine mali admistione transfundat, licet deterioris nonnunquam puri putique particeps aliquis exstiterit. Sed vita prorsus omnis vaga est, et erratica illius animæ, quæ non subinde post primum descensum recurrerit. Vide igitur quanto interposito discrimine hac in vita spiritus iste versetur. Cum enim deorsum vergit anima, arcanus ita sermo referebat, prægravari spiritum, et eousque descendere, quoad in tenebrosam et obscuram undequaque sedem inciderit; sin sursum efferatur, eundem sequi, quantum assequi potest: potest autem eousque, donec ad maximam oppositæ regionis distantiam pervenerit. Audi enim quid de hoc sacra carmina pronuntient:

B Nec jam materiæ sæcem in prærupta relinquat,
Quin pars idolo splendenti in sede relictæ est.

Hæc autem caliginosæ opponitur ex adverso. Quamquam plus aliquid in his quispiam acute pervideat. Neque enim solam eam naturam, quæ illinc profisciscitur, ad cœlestes globos evehere videtur; sed etiam si quid ex ignis et aeris extremitate in simulacri naturam descendens attraxerit, antequam terrenum putamen indueret: et hoc, inquit, cum meliori portione transmittit. Non enim materiæ sæx divinum corpus esse potest. Præterea rationi admodum consentaneum est, **141** ut quæ in ejusdem naturæ communionem venerint, et in unum aliquando coaluerint, non omni inter se habitudine atque affectione careant, eaque præsertim, quæ sedem in vicino positam habent: quemadmodum ignis in orbem circumfuso corpori continens est, nec ut terra, quæ rerum omnium infima est. Quare si quæ præstantiore natura prædita sunt, deterioribus nonnihil concedentia, in communionem cum iis venerint, uti fæci corpus immortale contributum fuerit, perinde ac si cum altera parte usurpatum propriumque factum sit, quæ in hac compositione prævaluit; fieri potest ut quæ deterioris conditionis sunt, modo animæ actionibus non obluctentur, sed morigera sint, et ad nutum accommodata, et ipsa quoque consequantur, ac dum

6. Sed de ea parte quæ ex elementis petitur, hactenus dictum sit, quibus omnibus fidem habere aut abrogare cuivis licet. Quod autem ad corpoream illam naturam attinet, quæ illinc cum anima delabitur, fieri nullo pacto potest quin, si secundum naturam anima sursum redeat, una e lapsu sese erigens attollatur, et cœlestibus orbibus coagmentetur: quod idem est atque ad naturam quodammodo revocari. Hæ sunt igitur extremæ duæ sortes, quarum una obscurissima est, altera splendidissima, quæ felicitatis et infelicitatis extrema inter se partitæ, continent. Quotnam vero in concavo hujus orbis spatio interjectas regiones esse putas, partim sublucidas, partim subobscuras, in quibus omnibus cum eo spiritu degit anima, formas atque mores vitasque identidem mutans? At-

que hæc cum in propriam nobilitatem redierit, A
veritatis, ut ita dicam, conditorium est; pura enim
est, et pellucens, atque incorrupta, cum, si velit,
deus sit, ac futurorum præscia. Ubi autem decedit,
caligine repletur, et certis finibus caret, ac men-
dax est, quoniam spiritus tenebræ rerum perspi-
cuitatem non capiunt. Cum autem in medio posita
est, partim aberrat, partim veritatem assequitur.
Quo etiam modo dæmonum naturam qualibet in
serie atque **142** ordine collocatam probare possis,
ac discernere. Etenim vel semper, vel ut plurimum,
vera dicere divinum est, aut divino quamproximum.
Quidquid autem in futuris prædicendis inconstans
est, idipsum loci atque sortis expers, affectibus
obnoxia est eorum qui in materia volutantur, et
ambitiosa naturæ conditio. Sic enim medioximum
illud genus, defruti more decoctum, ad deum sem-
per, et augustiorem dæmonem subit, et nonnun-
quam insilit, ac paratam naturæ præstantiori se-
dem occupat. Unde etiam animæ, quæ in homini-
bus est, statum ac conditionem deprehendere pos-
sumus. Nam cuicunque phantasie purus est spiri-
tus, et circumscriptu facilis, ut vigilans et som-
nians veras rerum effigies atque imagines recipiat,
hic quantum ad animæ figuram attinet, melioris
sortis obtinendæ fidem ac promissionem habet.
Præcipue vero ex visis, quæ sibi proponit, et in
quibus occupat se, cum a nullo extrinsecus impel-
litur, animalis spiritus statum ac dispositionem
investigamus. Ad quod dijudicandum nonnulla phi-
losophia indicia suppeditat, quæ docet quomodo
educare ipsum oporteat, et ut ne unquam erret,
qua sit provisione curandum. Optima porro educa-
tio est ex incumbente, atque operi intendente vi
semper agere, et, ut uno verbo dicam, quoad fieri
potest, intelligibilem esse vitæ progressum, quate-
nus absurdorum, et temere objicientium se viso-
rum impetus antevertimus. Hoc enim idem est,
atque ad præstantius converti, et a deteriori abs-
tractum, et liberum esse, nisi quantum cum eo
versari necessitas postulat; nihil autem intelli-
gibili illo ad agendum incubitu iis perrumpendis
aptius, quæ adversus spiritum insurgunt. Subtilem
Deum attollit: qui cum ad id idoneus fuerit, mox
vinculo pertrahit. Quemadmodum ubi præ crassitie convolutum in se ac diminutum fuerit, sic ut defi-
nitas sibi ab formatrice hominis providentia sede
simplere nequeat (sunt autem hæc cerebri concepta-
cula), tunc natura vacuum in rebus non ferente,
quid non incommodi ex eo detestandi mali contubernio capiat? Nam quæ ad id unum fabricatæ
sunt sedes, ut in iis spiritus resideret, natura postulat, ut aut deteriore, aut meliore spiritu com-
pleantur. Sed hæc impiorum hominum pœna est, qui divinam in se portionem inquinaverunt. Illud
autem, pietatis finis est aut fini proximum.

7. Cæterum cum de **143** divinatione per insomnia D
sermonem institueremus, ut ne ab hominibus con-
temneretur, sed ejus potius studio tenerentur, ut-
pote quæ ad vitam plurimum utilitatis afferat, ad id
phantasie naturam indagavimus. Verum ex ora-
tione minor quidem in usum præsentem utilitas
apparuit; fructus autem sani ac valentis spiritus
longe præstabiliior est, animæ subvectio, sacrum

στεῖ, καὶ ψεύδεται. Τὸ γὰρ ὁμιχλῶδες τοῦ πνεύματος,
οὐ χωρεῖ τὴν τῶν ὄντων ἐνέργειαν. Μεταξὺ δὲ οὐσα,
τῶν μὲν ἂν ἀμάρτοι, τῶν δὲ τυγχάνοι. Γνωματεύ-
σαις ἂν οὕτω καὶ δαιμονίαν φύσιν ἐν ἡτινιοῦν τάξει.
Τὸ γὰρ ἢ πάντως, ἢ παραμικρὸν ἀληθίζεσθαι, θεῖον
ἐστίν, ἢ πέλας τοῦ θεοῦ. Τὸ δὲ γε πλάνον ἐν ταῖς
προρρήσεσιν ἀληχτικόν ἐστι, τῶν ἀλινδουμένων εἰς
ὑλὴν ἐμπαθὲς καὶ φιλότιμον. Ταύτῃ γὰρ ὑποδύεται
τὸ σίραιον αἰεὶ καὶ θεὸν, καὶ πρεσβύτερον δαίμονα,
καὶ ἐνἀλλάσσεται, καὶ καταλαμβάνει τὴν εὐτρεπισθεῖσαν
χώραν τῇ φύσει τῇ μείζονι. Ἐν ἀνθρώπῳ τε οὕσης
ψυχῆς, τάξιν ἂν ἐνθὲνδε φωράσαιμεν. Ὅτῳ τὸ φαν-
ταστικὸν πνεῦμα καθαρὸν καὶ εὐόριστον, καὶ ὑπαρ-
καὶ ὄναρ ἀληθῆ τῶν ὄντων ἐκμαγεῖα δεχόμενον,
οὗτος ἂν ὑπόσχεσιν ἔχοι, τό γε ἐπὶ τῷ τῆς ψυχῆς
σχήματι, βελτίονος λήξεως. Οὐχ ἥκιστα δὲ ἀπὸ τῶν
φαντασμάτων, ἃ προβάλλει, καὶ περὶ ἃ καταγίνεται,
ὅτε μὴ ἔξωθεν ὑφ' ἐτέρου κινεῖται, ἐν ὁποῖα διαθέσει
τυγχάνει τὸ ψυχικὸν πνεῦμα θηρῶμεν, χορηγούσης
φιλοσοφίας εἰς τοῦτο κριτήρια, ὥς καὶ δεῖ τρέφειν
αὐτὸ καὶ συνεπιμελεῖσθαι μήτοι ποτὲ πλανηθῆναι.
Τροφή δὲ ἀρίστη, κατὰ τὴν ἐπιβλητικὴν δύναμιν
ἐνεργεῖν, καὶ καθάπαξ νοερὰν εἶναι τὴν προβολὴν
τῆς ζωῆς ὅση δύναμις, τὰς τῶν ἀτόπων, καὶ προπε-
τῶν φαντασμάτων ὁρμὰς προλαμβάνοντας. Τοῦτο
γὰρ ἐστὶν πρὸς τὸ κρεῖττον ἐστράφθαι, καὶ ἀσχετον
εἶναι τοῦ χείρονος, ὅσα ἀναγκαῖα μόνον προσομι-
λοῦντα. Νοερὰ δ' ἐπιβολὴ χρῆμα τῶν συνισταμένων
ἐπὶ τὸ πνεῦμα τμητικώτατον. Λεπτύνει γὰρ ἀρρή-
τως αὐτὸ, καὶ πρὸς θεὸν ἀνατείνει. Τὸ δὲ γενόμενον
ἐπιτήδειον ἔλκει τῇ συγγενείᾳ πνεῦμα θεῖον εἰς ὁμι-
λίαν ψυχῆς. Ὡς περ ὅταν ὑπὸ πάχους συνειληθῇ καὶ
γέννηται μείον, ἢ ὥστε πληρῶσαι τὰς ἀποδειχθείσας
αὐτῷ χώρας, ὑπὸ τῆς διαπλασάσης προνοίας ἀνθρω-
πον, αἱ δὲ εἰσὶν ἐγκεφάλου κοιλίαι, τότε τῆς φύσεως
οὐκ ἀνεχομένης ἐν τοῖς οὔσι κενοῦ, πονηρὸν πνεῦμα
εἰσκρίνεται. Καὶ τί οὐκ ἂν πάθοι γενομένη συνέστιος
ἀποτροπαίῳ κακῷ; Τὰς γὰρ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ γενο-
μένας τοῦ πνεύματος εἶναι χώρας, φύσις ἐστὶν ἢ
χείρονος ἢ βελτίονος εἶναι πλήρεις. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν
ἀθέων δίχῃ τῶν μολυνάντων τὸ ἐν αὐτοῖς θεῖον·
ἐκεῖνο δὲ τέλος εὐσεβείας, ἢ ὅ τι ἀγχοῦ τοῦ τέλους.
enim illum supra quam dici potest, efficit, et ad
divinum spiritum ad animam quodam cognationis
vinculo pertrahit. Quemadmodum ubi præ crassitie convolutum in se ac diminutum fuerit, sic ut defi-
nitas sibi ab formatrice hominis providentia sede
simplere nequeat (sunt autem hæc cerebri concepta-
cula), tunc natura vacuum in rebus non ferente, malignus in ea se spiritus insinuat. Tum vero
quid non incommodi ex eo detestandi mali contubernio capiat? Nam quæ ad id unum fabricatæ
sunt sedes, ut in iis spiritus resideret, natura postulat, ut aut deteriore, aut meliore spiritu com-
pleantur. Sed hæc impiorum hominum pœna est, qui divinam in se portionem inquinaverunt. Illud
autem, pietatis finis est aut fini proximum.

ζ'. Ἡμεῖς μὲν οὖν περὶ τῆς δι' ὀνείρων μαντικῆς
λέγειν ἐπιβαλόμενοι, ὥς ἂν μὴ ἀτιμάζοιεν αὐτὴν,
ἀλλ' ἐπιτηδεύοιεν οἱ ἄνθρωποι, χρεῖαν τῷ βίῳ παρ-
έχουσιν, ἐπὶ τούτῳ τὴν φανταστικὴν φύσιν περιειργά-
σμεθα. Ἐκ δὲ τοῦ λόγου τὸ μὲν ἐνθάδε χρεῖωδες
ἐλαττον ἐναπέφηνε· καρπὸς δὲ ἀμείνων ὑγιούς πνευ-
ματος ἀναγωγὴ ψυχῆς, ἱερὸν ὄντως κέρδος· ὥστε
καὶ μελέτη τις εὐσεβείας ἐστὶ, πειρᾶσθαι μαντικῶν

ἡμῖν αὐτὸ εἶναι. Καί τινες ἤδη διὰ τὸ τοιοῦτο λιχνεῖα A
 δελεασθέντες προγνώσεως, τράπεζάν τε ἀπὸ φλεγμαι-
 νούσης ἱερὰν καὶ ἄτυφον προὔθεντο, καὶ κοίτην
 ἡσπάσαντο καθαρὰν, καὶ ἀμόλυντον. Ὁ γὰρ ὅσα τῷ
 Πυθοῖ τρίποδι τῇ κλίνῃ χρησόμενος, πολλοῦ δεῖ
 μάρτυρας ἀκολασίας τὰς ἐν αὐτῇ νύκτας ποιήσασθαι·
 ὁ δὲ καὶ προσεκύνησε Θεὸν καὶ προσηύξατο. Γίνεται
 δὲ πολὺ τὸ καταμικρὸν συντιθέμενον, καὶ τὸ δι' ἄλλο
 γινόμενον εἰς μεῖζον ἀπετελεύτησεν, ἐρασθῆναι Θεοῦ
 προϊόντας, καὶ συναφθῆναι ποτε τοὺς οὐκ ἐπὶ τοῦτο
 τὰ πρῶτα ὀρμήσαντας. Οὐκ οὖν ἄξιον ἀμελεῖν μαντι-
 κῆς, ὁδοιπορούσης ἐπὶ τὰ θεῖα, καὶ παρυφιστάμενον
 ἐχούσης τῶν ἐν ἀνθρώπου δυνάμει τὸ τιμιώτατον.
 Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο ἐλάττων ἢ τῇδε χρεῖα τῇ συνημ-
 μένῃ ψυχῇ τῷ Θεῷ, ὅτι τῆς ἐπαφῆς τῶν κρείττονων
 ἡξίωται. Οὕτε γὰρ ἀνεπίστρεπτός ἐστι τοῦ ζώου, B
 καὶ ἐκ περιωπῆς ἀποσκοπεῖται τὰ κάτω πολὺ που
 τρανότερον, ἢ μετ' αὐτῶν οὔσα, καὶ συμπεφυρμένη
 τοῖς χείροσιν· ὥστε μένουσα ἀτρεμῆς, δώσει τῷ ζώῳ
 τὰ τῶν γινομένων ἰνδάλματα. Καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ λε-
 γόμενον, κατιόντα μὴ κατιέναι, ὅταν ἀσχέτως ὁ κρείτ-
 των ἐπιμελῆται τοῦ χείρονος. Ταύτην ἐγὼ τὴν μαν-
 τικὴν ἐμαυτῷ τε ἀξιῶ παρεῖναι, καὶ παισὶ καταλι-
 πεῖν, ἐφ' ἣν οὐ δεῖ βαδίζειν συσκευασμένους ὁδὸν
 μακράν ἢ πλοῦν ὑπερόριον, ὥσπερ Πυθῶδε, καὶ ἐς
 Ἀμυμονος· ἀλλ' ἀρκεῖ καταδαρθεῖν χεῖρα νιφάμενόν
 τε καὶ εὐφρημήσαντα,

melior deterioris curam suscipit. Hanc ego divinandi solertiam et adesse mihi, et liberis meis relin-
 quere cupio; ad quam nihil necesse est magno commeatu longum iter, aut in exteras oras naviga-
 tionem suscipere, veluti Delphos, aut ad Ammonis delubrum; sed post manuum ablutionem faustam-
 que precationem dormire satis est.

Ἡ δ' ὕδραιναμένη, καθαρὰ χροὶ εἴμαθ' ἐλουῦσα,
 Εὐχετ' Ἀθηναίῃ

ἡ'. Οὕτως αἰτήσομεν ὄνειρον, ὥσπερ ἴσως Ὁμηρος
 ἤτησε. Κἂν ἐπιτήδειος ἦς, πάρεστιν ὁ πόρρω θεός.
 Ὅτε γε καὶ μηδὲ ταῦτα πραγματευσαμένῳ ἐκάστοτε
 παραγίνεται μόνον καταδαρθεῖν· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἡ
 πᾶσα πραγματεία τῆς τελετῆς, δι' ἣν οὐδεὶς πω πε-
 νίαν ὠδύρατο, ὡς ταύτῃ μειονεκτῶν τοῦ πλουσίου.
 Ἔναι μέντοι τῶν ἐπὶ ταῖς προγνώσεσι τελετῶν τοὺς
 ἱεροφάντας, ὥσπερ Ἀθηναῖοι τοὺς τριηράρχους, ἀπὸ
 τῶν μεγίστων τιμημάτων αἰροῦνται. Καὶ δεῖ δαπάνης
 συχνῆς, καὶ τύχης οὐχ ἥκιστα συγκομίσαι Κρήσσαν
 βοτάνην, καὶ πτερὸν Αἰγύπτιον, καὶ ὀστέον Ἰθιρι-
 κόν, καὶ νῆ Δί' εἴ τι τεράστιον γῆς ἢ θαλάσσης ἐν
 παραβύστω φύεται τε καὶ τρέφεται.

ricum os comportetur; aut si quid aliud ejus generis prodigiosum in occulto maris terræque sinu
 provenit, ac nutritur,

Ἡμὲν δυσομένου ὑπερίονος ἡδ' ἀριόντος.

Λέγεται γὰρ τοι καὶ ταῦτα, καὶ πολλὰ τοιαῦτα περὶ
 τῶν τεχνιτευόντων τὴν θύραθεν μαντικὴν, πρὸς ἃ
 τίς ἂν ιδιώτης ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀρχέσειεν;
 Ἐνύπνιον δὲ ὁρᾷ μὲν ὁ πεντακοσιομέδιμνος, ὁρᾷ δὲ ὁ
 τριακοσιομέδιμνος· ἀλλὰ καὶ ὁ ζευγίτης οὐδὲν ἤττον,
 ὁ τὴν ἐσχατιὰν ἀπεργαζόμενος, ὥστε ἀποζῆν· ἀλλὰ
 καὶ ὁ πρόσκωπος, καὶ ὁ θῆς ὁμοίως, ὃ τε ἰσοτελής
 καὶ ὁ τιθεὶς τὸ μετοίκιον. Διαφέρει δὲ οὐδὲν τῷ

haud dubie lucrum: adeoque studere, ut ille nobis
 divinandi vi sit præditus, quædam est pietatis
 exercitatio. Ac nonnulli ejus rei desiderio, et præ-
 sagitionis aviditate deliniti, mensam sibi pro in-
 temperante et immoderata, sacram et sobriam
 apposuerunt, et castum cubile ac pudicum amplexi
 sunt. Quisquis enim lectulo suo, tanquam Pythio
 tripode uti statuerit, longe abest ut noctes in eo
 libidinis atque intemperantiæ testes facere velit,
 ut et Deum potius adoret, et ei supplicet. Quod
 vero paulatim accumulatur, copiosum efficitur, et
 quod alterius gratia fit, in majus aliquid desinit,
 ut qui primum eo minime tenderent, pedetentim
 ad amorem Dei, et conjunctionem cum eo perve-
 niant. Nequaquam igitur negligenda divinatio est,
 quæ ad divina paulatim contendit, et quasi conse-
 ctarium habet illud, quod est in hominum facultate
 pretiosissimum. Non enim propterea anima Deo
 conjuncta minorem habet ad inferiora usum et
 opportunitatem, quod præstantiora contrectet. Ne-
 que enim animalis penitus curam abjicit, et infe-
 riora longe clarius ac distinctius e sublimi despi-
 cit, quam si una cum iis esset, et cum deterioribus
 misceretur. Itaque immota manens ac quieta,
 eorum, quæ sunt, simulacra animali communicat.
 Atque hoc demum est, quod dicitur, sine ascensu
 descendere, cum sine adhæsione liber ac solutus

Hæc ubi lota fuit, purosque incinxit amictus,
 Cæcropiæ fert vota deæ

8. Sic nos somnium postulabimus, sicut Home-
 rus fortasse petiit. Quod si idoneus sis, ecce tibi
 longe dissitus adest deus. 144 Quippe tametsi ni-
 hil ad id molitus sis, dormienti duntaxat offert
 sese: in eoque lotum initiationis negotium con-
 sistit, propter quam nullus unquam de paupertate
 conquestus est, quasi hac parte minus divitibus
 haberet. Atqui nonnullæ cæremoniæ, quæ ad futu-
 rorum prævisionem pertinent, quemadmodum
 Athenienses trierarchas, ita antistites suos maximo
 ex censu delectos postulant: opusque est ingenti
 admodum sumptu, et imprimis fortuna, quo vel

D Cretica aliqua herba, vel avis Ægyptia, vel Ibe-
 ricum os comportetur; aut si quid aliud ejus generis prodigiosum in occulto maris terræque sinu

Quaque subit terras, et qua sol prodit ab ortu.

Hæc enim et his similia pleraque de iis feruntur,
 qui externam divinationem profitentur, quibus præ-
 standis cujusnam privati hominis fortunæ suffi-
 ciant? At insomnium videt cum iis qui medimnis
 quingentis censetur, tum qui trecentos duntaxat
 habet: videt census tertii civis non minus quam
 qui prædium victus gratia in extremis finibus colit:
 quin et remex similiter, ac mercenarius, tam qui

eodem jure cum civibus utitur, quam inquilinus. Nihil Dei interest quis Eteobutades sit, aut novitius aliquis servus. Et quod in ea divinatione popolare est, humanitatis est plenissimum; quod simplex et artificii expers, admodum sapiens; quod minime violentum est, religiosum; quod non aquam, aut saxum, aut hiatum terræ duntaxat occupat, hoc vero longe est divinissimum. Nam quod ne una quidem actione districti ob ejusmodi divinationem simus, nec ab ea tempus eximatur, hoc primo sane loco commemorari oportuit. Nemo enim magni aliquod momenti negotium, quod in manibus habebat, relinquens, domum sese dormiendi causa recipit, quasi ita cum insomniis pepigerit. Verum tempus illud, quod ab animali necessario curandæ naturæ impendendum erat, cum non possit illa perpetuo esse vigiliæ actionibus intenta, id ipsum hominibus affert, quod vulgo dici solet, opere ipso majorem accessionem, voluntarium cum necessario connectens, et ad id quod est, ut bene sit adjiciens. Contra vero futurorum præsa-gitiones aliæ, quæ variis ex rebus et instrumentis arcessuntur, si cum maximam vitæ partem obtineant, nonnihil cæteris vitæ necessitatibus, **145** et actionibus temporis impertiant, præclare nobiscum agi putandum est. Quarum rerum si aliqua penitus distineare, ægre admodum ad eam adjumenti aliquid ex divinatione compares. Non enim omne tempus, neque locus omnis cæremoniae istius præparationem admittit, neque commode semper illius instrumenta circumferri possunt. Ut enim nihil aliud sit, certe illa, propter quæ repleta nuper et angustata supplicii loca sunt, plaustrum, vel cavæ navis onera fuerunt: quibuscum aliæ cæremoniarum partes sunt descriptores et testes. Sic enim verius est dicere; postquam ætas nostra plurima per legum ministros publicavit, a quibus in vulgus elata, profanæ plebis spectacula et acroamata esse cæperunt. Præterquam igitur, quod ad ista descendere miserrimum est, ut opinor, et invisum Deo: etenim non sponte sua venientem exspectare quemlibet, sed contentione et impetu velut emoliri, idem est ac vim inferre; quod etiam inter homines impunitum esse legislator noluit; sed præter hæc, quæ molestiæ habent vel plurimum, hoc insuper iis accidit, qui ea ratione futurorum cognitionem ambiunt, ut in agendo sæpius interrumpantur, utque cum longinquam in regionem proficiscuntur, velut artem suam domi relinquunt. Non enim parum negotii est, quocunque pergas, commeatus ad eam necessarios efferre. Divinationis vero per somnium quisque sibi instrumentum esse potest, atque ita, ne si velint quidem, oraculum relinquere suum possunt; quod et una cum ipsis domi manentibus remanet, et peregre euntibus comes est, in militiam simul proficiscitur, rempublicam simul administrat, simul agriculturam ac mercaturam exercet. Quam nec invidiæ reipublicæ leges coercent, nec, ut maxime velint

A Θεῷ, τίς ὁ Ἐτεοβουτάδης, καὶ τίς ὁ μάνης ὁ νεώνητος. Καὶ τὸ δημοτικὸν αὐτῆς μάλα φιλόανθρωπον, καὶ τὸ λιτὸν καὶ αὐτόσκευον μάλα φιλόσοφον, καὶ τὸ μὴ βίαιον εὐσεβές, καὶ τὸ πανταχοῦ παρῆναι, καὶ μὴ καταλαβεῖν ὕδωρ, ἢ πέτραν, ἢ χάσμα γῆς, τοῦτο μέντοι γε θεοειδέστατον. Τὸ δὲ μήτε πρὸς μίαν πράξιν ἀσχόλους ἡμᾶς διὰ τὴν τοιάνδε μαντικὴν γίνεσθαι, μηδὲ ἀφαιρεῖσθαι καιρὸν ὑπ' αὐτῆς, τοῦτο καὶ πρῶτον ἄξιον ἦν εἰρῆσθαι. Οὐδεὶς γὰρ ἀπολιπὼν τι τῶν προὔργου καὶ ἐν χερσίν, ὥχετο καθευδήσων οἴκαδε, συγκαίμενον αὐτῷ πρὸς ἐνύπνιον. Ἄλλ' ὁ χρόνος, ὃν ἀνάγκη τῷ ζῳῷ δαπανᾶν εἰς τὴν φύσιν, οὐκ ἀρκούσης ἡμῖν τῆς οὐσίας εἰς ἐνέργειαν ἐγρηγόρσεως, οὗτος ἦκει κομίζων ἀνθρώποις, τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον, ἔργου μεῖζον τὸ πάρεργον, ἐπισυντιθεὶς τὸ αἰρετὸν τῷ ἀναγκαίῳ, καὶ τὸ εὖ εἶναι τῷ εἶναι. Ἄλλ' αἶγε προ-
B γνώσεις αἱ διὰ τῶν ποικίλων ὀργάνων παραγενόμεναι, ἀγαπητὸν εἰ τὴν πλείω μερίδα τοῦ βίου νειμάμεναι, παραχωρήσειάν τι ταῖς λοιπαῖς ἀπάσαις καὶ χρεῖαις καὶ πράξεσιν. Ὡς εἰ πάνυ πρὸς τινι γένοιτο, χαλεπῶς ἂν εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς μαντικῆς ὠφελοῖτο. Οὔτε γὰρ καιροῦ παντὸς, οὔτε τόπου παντὸς, δεῖξασθαι κατασκευὴν τελετῆς, οὔτε πᾶσα εὐμάρεια συμπεριφέρειν τὰ ἐπ' αὐτὴν ὄργανα. Ἵνα γὰρ ἄλλο μηδὲν, ἀλλ' ἐφ' οἷς πρώην ἐστενοχωρήθη τὰ κολαστήρια, ἀπήνης ἐστὶν ἡ νεὼς κοίτης φορτία· μεθ' ὧν ἄλλα μέρη τῆς τελετῆς ἀπογραφεῖς ἄνδρες καὶ μάρτυρες. Οὕτω γὰρ εἰπεῖν ἀληθέστερον, τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου πολλὰ διὰ τῶν ὑπηρετησάντων τοῖς νόμοις καταμηνύσαντος, ὑφ' ὧν ἐξαγορευθέντα, δήμου βεβήλου γέγονε θεάματά τε καὶ ἀκροάματα. Πρὸς οὖν τῷ σχέτλιον εἶναι συ-
C κύπτειν εἰς τὰ τοιάδε, ὡς ἔγωγε πείθομαι, καὶ ἀπηχθημένον Θεῷ· τὸ γὰρ μὴ ἐθελοντὴν περιμένειν ὄντινόν, ἀλλ' ὠθισμῷ καὶ μοχλείᾳ κινεῖν, ὁμοίον ἐστὶ βιαζομένοις, ὃ μηδ' ἐπ' ἀνθρώπων γενόμενον ὁ νομοθέτης εἶασεν ἀτιμώρητον. Πρὸς οὖν ἅπασιν τοῦτοις ἅπερ ἐστὶ χαλεπὰ, τοῖς οὕτω μετιούσι τὸ μέλλον ὑπάρχει καὶ τὸ διακόπτεσθαι τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὑπερορίοις ἰούσιν, ὥσπερ ἀπολείπειν τὴν τέχνην. Ἔργον γὰρ οὐ μικρὸν ἀπανταχοῦ βαδίζοντας σκευαγωγεῖν τὰ ἐπὶ ταύτην ἐφόδια. Ἀλλὰ τῆς γε δι' ὀνείρων μαντικῆς αὐτός τίς ἐστὶν ἕκαστος ὄργανον· ὥστε οὐδὲ βουλομένοις ἔξεστιν ἀπολιπεῖν τὸ χρηστήριον· ἀλλὰ καὶ μένοντι συνοικουρεῖ, καὶ ἀποδημοῦντι συμπεριέρχεται, καὶ συστρατεύεται, καὶ συμπολιτεύεται, καὶ συγγεωργεῖ, καὶ συνεμπορεύεται. Ταύτην οὐδὲ οἱ νόμοι τῆς βασιλείας πολιτείας κωλύουσιν, οὐδ' ἂν εἰ βούλονται, δύναιντο. Κατὰ γὰρ τῶν χρωμένων οὐκ ἔχουσιν ἑλεγχον. Τί δ' ἂν καὶ ἀδικοῦμεν καθεύδοντες; Οὐδ' ἂν διατάξαιτο τύραννος ὀνείρων ἀθεάμονας εἶναι, οὐκ εἰ μή γε καὶ τὸ καθεύδειν ἐκ τῆς ἀρχομένης ἀποκηρύξειεν. Ἀλλὰ τοῦτο ἀνοήτου μὲν ἐστὶν, οἷς ἀδύνατα βούλεται· ἀσεβοῦς δὲ, οἷς ἐναντία νομοθετεῖ τῇ τε φύσει καὶ τῷ Θεῷ. Ἰσητέον οὖν ἐπ' αὐτὴν καὶ γυναικί, καὶ ἀνδρὶ, καὶ πρεσβύτῃ καὶ νέῳ, καὶ πένητι καὶ πλουσίῳ, καὶ ἰδιώτῃ καὶ ἄρχοντι, καὶ ἀστικῷ καὶ ἀγροδιαίτῳ, καὶ βαναύσῳ καὶ ῥήτορι. Οὐ γένος, οὐχ ἡλικίαν, οὐ τύχην, οὐ τέχνην, ἀποκηρύττει. Πᾶσι πανταχοῦ πά-
D

ἔστι, προφῆτις ἔτοιμος, ἀγαθὴ σύμβουλος, ἐχέμυθος. Αὕτη μυσταγωγὸς τε καὶ μύστις, εὐαγγελίσασθαι μὲν ἀγαθόν, ὥστε μακροτέραν ποιῆσαι τὴν ἡδονήν, προαρπάσαντα τὴν ἀπόλαυσιν· καταμηνύσαι δὲ τὸ χεῖρον, ὥστε φυλάξασθαι καὶ προαποκρούσασθαι. Καὶ γὰρ ὅσα ἐλπίδες, αἱ τὸ ἀνθρώπων βόσκουσι γένος, ὀρέγουσι χρηστά τε καὶ μελιχὰ, καὶ ὅσα φόβος ἔχει προμηθῇ τε καὶ ὀνήσιμα, πάντα τοῖς ὀνείροις ἐνι, καὶ ὑπ' αὐθενδὸς οὕτως ἐλπίζειν ἀναπειθόμεθα. Καίτοι τὸ χρῆμα τῶν ἐλπίδων οὕτως ἐστὶν ἐν τῇ φύσει πολὺ καὶ σωτήριον, ὥστε φασὶν οἱ κομποὶ σοφισταί, μὴδ' ἂν ἐθελῆσαι ζῆν τοὺς ἀνθρώπους ἔχοντας ὡς ἐγένοντο τὴν ἀρχήν. Ἀπαγορεύειν γὰρ ὑπὸ τῶν περιεχυμένων τὸν βίον δεινῶν, εἰ μὴ τὰς ἐλπίδας αὐτοῖς ἐνέχεεν εἰς τὴν φύσιν ὁ Προμηθεὺς, διαμονῆς φάρμακον, ὃν παραγόμενοι πιστότερον ἡγνῆται τοῦ φαινομένου τὸ προσδοκώμενον. Αἱ δὲ τοσαύτην ἔχουσι τὴν ἰσχύν, ὥστε ὁ δεδεμένος ἐν πέδαις, ὅταν ἐφῇ τῷ βουλομένῳ τῆς γνώμης ἐλπίσαι, καὶ λέλυται, καὶ στρατεύεται, καὶ αὐτίκα διμοιρίτης ἐστὶ, καὶ μετὰ μικρὸν λοχαγός, ἔπειτα στρατηγός, καὶ νικᾷ καὶ θύει, καὶ στεφανηφορεῖ, καὶ παρατίθεται τράπεζαν, εἰ μὲν βούλοιτο, Σικελικήν, εἰ δὲ βούλοιτο, Μηδικήν. Καὶ μέντοι τοῖν ποδοῖν ἐπιλήσμων ἐστὶν, ἕως εἶναι βούλεται στρατηγός. Καίτοι πᾶν τοῦτο, ὕπαρ ἐστὶν ὀνειρώττοντος καὶ ἐγρηγορότος ἐνύπνιον· περὶ γὰρ ταῦτόν ὑποκείμενον ἄμφω συνίστανται, τὴν φανταστικὴν φύσιν, ἣν ὅταν μὲν ἡμεῖς εἰδωλοποιεῖν ἐθελήσωμεν, ἐν τοῦτο παρέχεται χρήσιμον· ἐπαλείφει τὸν βίον ἡμῶν εὐθυμία, καὶ κολακεύουσα τὴν ψυχὴν ταῖς πεπλανημέναις ἐλπίσιν, ἀναλαμβάνει τῶν δυσχερῶν τῆς αἰσθήσεως· ὅταν δὲ αὐτεπίτακτος ἡμῖν ἐλπίδα προβάληται (τοῦτο δὲ γίνεται καθευδόντων), ἐνέχυρον ἔχομεν τοῦ Θεοῦ τὴν τῶν ὕπνων ὑπόσχεσιν. Ὡστε ἤδη τις εὐτρεπίσας τὴν γνώμην εἰς τὸ χρήσασθαι μείζοσι πράγμασιν, ἃ προὔτεινεν αὐτῷ τὸ ἐνύπνιον, διττὸν ἡνέγκατο κέρδος, τό τε ἡσθῆναι πρὸ τῶν πραγμάτων, καὶ τὸ παραγενομένοις ἐπισταμένως χρήσασθαι, τῷ πάλαι προεσκέφθαι περὶ αὐτῶν, ὡς προσηκόντων αὐτοῦ τῷ βίῳ. Ὡστε ἦν ὕμνησε τὴν ἐλπίδα ὁ Πίνδαρος περὶ ἀνδρὸς λέγων εὐδαίμονος, Ὅτι ἄρα αὐτῷ γλυκεῖα καρδίαν ἀτάλλοισα κουροτρόφος συναορεῖ ἐλπίς, ἃ μάλιστα θνατῶν πολύστροφον γνώμαν κυβεῖν, φαίη τις ἂν οὐ περὶ τῆς ὕπαρ λέγεσθαι τῆς ἀπατηλῆς, ἣν ἡμεῖς ἑαυτοῖς διαπλάττομεν. Ἀλλ' ὅλον τοῦτο μικροῦ μέρους ἐνυπνίων ἔπαινος εἴρηται τῷ Πινδάρῳ. Ἡ περὶ τοὺς ὀνείρους οὖν μαντικὴ σὺν τέχνῃ μετιούσα τὸ πεφνηνός, βεβαιότεραν τὴν ἐλπίδα παρέχεται· ὥστε μὴ τοῦ φαυλοτέρου γένους δοκεῖν. Ἡ δὲ Ὀμήρου Πηνελόπεια, διττὰς ὑποτίθεται πύλας ὀνείρων, καὶ ποιεῖ τοὺς ἡμίσεις ἀπατηλοὺς, ὅτι σοφὴ τὰ περὶ ὀνείρων οὐκ ἦν. Εἰ γὰρ ἡπίστατο τέχνην ἐπ' αὐτοὺς, πάντας ἂν διὰ τῶν κεράτων παρήνευγε. Πεποιήται γοῦν ἐξελεγχόμενη, καὶ ἀμαθίαν ὀφλισκάνουσα περὶ αὐτὴν δῆπου τὴν ὕψιν, ἥ μὴ δέον ἡπίστησε·

suæ convenientem, longe antea meditatam cogitatamque habeat. Quamobrem quæ a Pindaro celebratur spes, cum ita de felici homine loquitur : *Quod ipsi jucunda cor permulcens juvenum altrix conjuncta sit spes, quæ maxime mortalium versatilem animum gubernat*, merito negarit aliquis de ea dici quæ

A inhibere possunt, cum nullum habeant ad eos, qui utuntur, convincendos indicium. Quanquam quid demum flagitii dormientes facimus? Sed nec tyrannus ullus videri a nobis insomnia vetare potest, nisi et somnum e regno suo penitus exterminaverit. Atqui stulti id est hominis, dum ea quæ fieri nullo modo possunt, jubet : impii porro, dum naturæ atque Deo contraria jura decernit. Quamobrem ad eam et mulierculæ, et viro, et seni, et adolescenti, pauperi item ac diviti, privato et magistratui, urbano peræque ac rustico, opifici atque oratori contendendum est. **146** Non genus ullum, aut ætatem, aut conditionem, aut artem repudiat. Omnibus ubique in promptu est; parata ad nutum futurorum interpretes, optima consultrix, tacita :

B eadem sacrorum antisita, et initiata, quæ bonum quidem renuntiat, ut diuturnior voluptas sit, fructu boni præcepto, imminetia autem mala detegit, quo præcaveri ac propulsari queant. Quidquid enim spes, qua hominum genus alitur, jucundum ac suave proponit; quidquid in metu inest cautum atque utile, id omne in insomnia reperitur, nec ab ulla re æque in spem inducimur. Atqui totum hoc sperandi genus tam est in natura hominum copiosum ac salutare, ut elegantioribus sophistis illud in ore sit, ne vitam quidem homines esse toleraturos, si in eodem quo antea statu perseverarent. Facile enim iis molestiis, quæ vitam hominum circumstant, fatigatum iri, si non spem in eorum naturam Prometheus indidisset, velut constantiæ medicamentum, quo decepti, id quod in expectatione est eo quod apparet certius putant. Illa porro tanta vi prædita est, ut qui compedibus vinctus attinetur, simul atque gestienti animo sperare permiserit, e vestigio solvatur, et militet, et dimidiæ centuriæ præfectus sit, et paulatim centurio, inde imperator evadat; tum vineat, sacrificet, coronetur, mensam apponat, eamque si libeat, Siculam, aut si malit, Persicam. Interim pedum et vinculorum obliviscitur, quandiu imperator esse vult. Atque illud omne vera est somniantis visio, et vigilantis insomnium; in eandem enim rem subjectam concurrunt, phantasie scilicet naturam; quam quoties simulacra fingere volumus, unum

D illud emolumentum affert, quod vitam nostram hilaritate perfundat, et animam vaga et inconstanti spe delinens, ab molestiarum sensu reficiat ac recreet; cum autem suapte sponte spem nobis aliquam proponit, quod quidem dormientibus evenit, somniorum promissionem, tanquam aliquod a Deo pignus, accipimus. Ideo nonnunquam simul ac quispiam animum ad majora tractanda, quæ sibi per somnium oblata fuerant, comparavit, duplicem ex eo fructum reportat, ut et ante rei adeptionem voluptatem percipiat, et cum ea sibi contigerit, scienter uti possit, **147** quod eam tanquam vite

vigilantibus accidit, fallaci atque irrita, quam nobis ipsis effingimus. Sed nimirum totum hoc exiguae partis insomniorum praecolum a Pindaro commemoratum est. Ergo divinatio per somnium, quae cum arte clarum aliquid et manifestum quaerit, firmiorem spem praebet; ita ut deterioris generis minime esse videatur. Sed Homeri Penelope duplices somniorum portas proponit, ac dimidiam partem fallacem esse praedicat; quod somniorum imperita esset, quorum si calleret artem, omnes profecto per corneas fores educeret. Argumento est, quod convicta et in manifesta haerens inscitia, circa eam utique visionem inducatur, cui perperam fidem abrogabat,

*Anserum erunt mihi turba proci; Jovis ales Ulysses
Ipse ego sum.*

At is sub eodem erat tecto, et cum eo per visum loquebatur. In quo mihi perspicue dicentem Homerum audire videor, non esse de somniis desperandum, neque utentium imbecillitatem ad naturam esse eorum quae videntur transferendam. Propterea neque Agamemnon recte somnia fallaciae redarguit, perperam praedictam illam victoriam accipiens:

*Te jubet ille coma insignes armare Pelasgos
Prorsus: ita Priami lata oppida prendere possis.*

Progreditur itaque, quasi primo impetu urbem invasurus, cum male prorsus illud intellexisset; quod ita demum ait, si ad unum Graecos omnes armatos educat. Atqui interim Achilles, et Myrmidonum phalanx, praecipuum exercitus robur, a praelio abstinebat. Sed de somniorum laude satis multa: nunc finem praedicandi faciamus.

9. Etenim parum absuit quin ingrati animi crimen susciperem. Nam quod illa quidem divinatio aptissima sit, ut et nobiscum naviget, et domi maneat, et mercatum eat, et exercitui simul praesit, et omnia cum omnibus ad exitum perducatur: **148** haec sunt quae paulo ante commemoravi; quae vero ab ea in me collata sunt beneficia nondum in commune proposui. Quanquam nihil est quod communiter cum hominibus aequae ac philosophari perficiat: multaque, quae vigilantibus occurrerant, intellectu difficilia, dormientibus partim omnino aperit, partim ad dissolvendum una aliquid supeditat. Ejusmodi enim aliquid contingit, ut nunc interroganti similis, nunc invenire ipse excogitareque videar; mecum vero non raro lucubrationes aliquas absolvit. Nam et sententiam praeparavit saepius, et dictionem accommodavit, et hoc inducto, aliud ejus loco supplevit: interdum totam ipsam verborum structuram lascivientem nimium, et vocum novitate turgentem, ob praeposteram aemulationem obsoleti ac veteris Atticismi, Deo aspirante, castigavit, cum is partim aliquid diceret, partim quid hoc esset exponeret; partim tumores veluti quosdam e lingua protuberantes complanare doceret: ita et ad modestiam me revocavit, et quidquid inflatum erat repressit. Alias item cum venationi operam darem, machinas mecum ad eas capiendas feras excogitavit, quae calide discurrere atque occultari solent; deficienti vero, et jam reditum paranti, constantiam impe-

A *Χῆνες μὲν μνηστῆρες· ἐγὼ δὲ τὸν ἀετὸς ὄρνις
Εἶμ' Ὀδυσσεύς.*

Ὁ δὲ ἦν ὁμορφίος, καὶ πρὸς ὃν ἡδολέσχει διὰ τῆς ὀψεως. Δοκῶ μοι διὰ τῶν τοιούτων ἀκούειν Ὀμήρου λέγοντος, ὡς οὐκ ἄξιον ἀπογινώσκειν ὀνείρων, οὐδὲ τὴν ἀσθένειαν τῶν χρωμένων ἐπὶ τὴν φύσιν μετατιθέναι τῶν ὀρωμένων. Παρ' ὃ μὴδὲ Ἀγαμέμνων δίκαιός ἐστιν ἐγκαλεῖν ἀπάτην ὀνείρων, κακῶς ὑπολαβὼν περὶ τῆς νίκης τῆς μαντευτῆς

*Θωρήξαι σ' ἐκέλευσε καρηκομόωντας Ἀχαιοὺς
Παρσυδίη· νῦν γάρ κεν ἔλοις πόλιν εὐρύγυιαν.*

B Πρόεισιν οὖν ὡς αὐτοβοεῖ τὴν πόλιν αἰρήσων, ὅτι τοῦ παρσυδίη παρήκουσεν, ὃ φησιν, εἰ πρὸς ἓνα τὸ Ἑλληνικὸν ἐξοπλίσσειε. Τῷ δ' Ἀχιλλεύς τε καὶ ἡ Μυρμιδόνων φάλαγξ ἀπόμαχος ἦν, τὸ εὐψυχότατον τοῦ στρατεύματος. Ἄλις ἐγκωμίων, καὶ καταβάλωμεν.

θ'. Ἄλλ' ἢ παραμικρὸν ἀγνωμοσύνης ἐάλωκα, ὅτι μὲν ἀγαθὴ συνεκπλεῦσαι τε καὶ συγκαταμεῖναι, καὶ συνεμπορεύσασθαι, καὶ συστρατηγῆσαι, καὶ πᾶσι πάντα συγκατεργάσασθαι. Ταῦτα ἃ μικρὸν πρόσθεν εἶπον· τὰ δὲ εἰς αὐτὸν ἐμὲ παρ' αὐτῆς, οὐπω δημοσιεύσας. Καίτοι γε οὐδὲν οὕτω συνδιατίθεται [γρ. συνευτίθεται] τοῖς ἀνθρώποις, ὡς συμφιλοσοφεῖ, καὶ πολλὰ τῶν ὑπάρ ἀπόρων, ἐπειδὴ καθεύδοιμεν, τὰ μὲν **C** ὅλα ἔφηγε, τὰ δὲ συνηυπόρησε. Γίνεται γάρ τι τοιούτον, ὡς νῦν μὲν εἰκέναι πυνθανομένῳ, νῦν δὲ αὐτὸν εἶναι τὸν ἐξευρίσκοντα καὶ διανοούμενον. Ἐμοὶ δὲ θαμὰ καὶ συγγράμματα συνεξείργασται. Καὶ γὰρ νοῦν ἡυτρέπεις, καὶ λέξιν ἐνήρμοσε· καὶ τὸ μὲν διέγραψε, τὸ δὲ ἀντεισήγαγεν. Ἦδη δὲ ποτε καὶ τὴν ὅλην κατασκευὴν τῆς γλώττης ὑλομανοῦσάν τε καὶ φλεγμαίνουσάν ὀνομάτων καινότητι, ζήλῳ τῆς ἐκφύλου τῆς ἀρχαίας Ἀτθίδος, ἣ δὲ διὰ Θεοῦ νουθετήσασα, τι μὲν τι εἰπόντος, τὸ δὲ τί ἐστὶν εἰπόντος, τὸ δὲ δεῖξαντος ὀχθούς τινὰς ἀπολεαίνειν ἐκπεφυκότας τῆς γλώττης, ἐπανήγαγέ τε ἐς τὸ σῶφρον, καὶ τὸ οἰδοῦν ἐκόλασε. Καὶ κυνηγετοῦντί ποτε συνεπαλαμῆσατο μηχανὰς ἐπὶ τὰ σὺν τέχνῃ καὶ θέοντα καὶ κρυπτόμενα **D** τῶν θηρίων· καὶ ἀπειπόντι δὲ ποτε, καὶ ἀναξυγνύντι προσεδρίαν ἐπέταξε, καὶ τὴν τύχην εἰς κυρίαν ὑπέσχετο, ὥστε ἡδὶον θυραυλῆσαι πιστεύσαντας· ἣ δὲ, ἐπειδὴ παρῆν ἡ κυρία, καὶ ἡ τύχη παρῆν, ἣ γε ὑπέδειξεν ἐσμους· δικτυαλώτων καὶ δορυαλώτων θηρίων. Ἐμοὶ μὲν οὖν βίος βιβλία καὶ θήρα, ὅτι μὴ πεπρέσθευκά ποτε. Ὡς οὐκ ὠφελον ἀποφράδας ἰδεῖν ἐνιαυτοὺς τρεῖς ἐκ τοῦ βίου! Καὶ μέντοι τότε πλεῖστα

δὴ καὶ μέγιστα ὠναμην αὐτῆς. Ἐπιβουλὰς τε γὰρ ἔμ' ἐμὲ ψυχοπομπῶν γοήτων ἀκύρους ἐποίησε, καὶ φήνασα, καὶ ἐξ ἀπασῶν περισώσασα, καὶ κοινὰ συνδιώκησεν, ὥστε ἄριστα ἔχειν ταῖς πόλεσι, καὶ ἐς τὴν βασιλέως ὁμιλίαν τῶν πώποτε Ἑλλήνων θαρβραλέωτερον παρεστήσατο. Ἄλλοις δὲ ἄλλων μέλει. Ἡ δὲ πάρεστι πᾶσι δαίμων ἀγαθὸς οὔσα ἐκάστω, καὶ ἐπιτεχνωμένη τι ταῖς ἐν ἐγρηγορόσι φροντίσιν. Οὕτω σοφὸν τι χρῆμα ψυχὴ σχολάσασα τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν ἀγοραίων αἰσθήσεων ἐπεισαγουσῶν αὐτῇ παντοδαπὸν τὸ ἀλλότριον. Ἄ τε γὰρ ἔχει τὰ εἶδη, καὶ ὅσα παρὰ νοῦ δέχεται, μόνῃ γενομένη παρέχει τοῖς ἐστραμμένοις ἐπὶ τὰ εἶσω, καὶ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ πορθμεύει. Συγγίνεται γὰρ αὐτῇ καὶ θεὸς ἐγκόσμιος οὕτως ἐχούση, τῇ τὴν φύσιν αὐτῆς ὁμόθεν εἶναι.

quam optime civitatibus succederent; et ad imperatoris colloquium me unum ab omni memoria Græcorum audacissimum produxit. Aliorum quidem alii inter deos curam suscipiunt. Hæc autem omnibus adest, unicuique benignam se deam exhibens, et ad vigilantium curas semper aliquiē solerter excogitat. Usque adeo sapiens quiddam est anima vulgariū sensuum inundatione vacans, qui in eam alienas res varias ac multiplices introducunt. Nam quas habet rerum imagines, et quas cunque ab **149** mente excipit, sola cum est, iis præbet, qui ad interiora conversi sunt; et quæ a divinitate proficiscuntur, in eos trajicit. Nam, cum illa sic affecta, mundanus conversatur deus, pro eo quod ex eodem fonte utriusque natura derivata sit.

ι'. Τὰ μὲν δὴ γένη ταῦτα τῶν ἐνυπνίων θεσπεσιώτερὰ ἐστὶ, καὶ ἢ πάντως, ἢ παρὰ μικρὸν πάντως, τρανὰ καὶ σαφῆ, καὶ ἥκιστα τέχνης δεόμενα· ἀλλὰ ταῦτα μόνοις ἂν παραγένοιτο τοῖς κατ' ἀρετὴν ζῶσιν, εἴτε φρονήσῃ πεπορισμένην, εἴτ' ἔθῃσιν ἐγγενομένην. Εἰ δέ ποτε καὶ ἄλλῳ τῷ, μόλις μὲν, ἀλλὰ γένοιτ' ἂν· πάντως δὲ οὐκ ἐπὶ σμικρῷ δὴ τινι, τῶν ἀρίστων γενῶν ἐνύπνιον τῷ τυχόντι παρέσται. Τὸ δὲ λοιπὸν, καὶ πολὺ, καὶ κοινότατον γένος, ἐκεῖνο ἂν εἴη τὸ ἡνιγμένον, καὶ ἐφ' ὃ δεῖ τὴν τέχνην παρασκευάσασθαι. Γένεσίν τε γὰρ ἔσχευεν, ὡς οὕτως εἰπεῖν, ἄτοπον, καὶ ἀλλόκοτον, καὶ ὡς ἐκ τῶν τοιούτων βλαστῆσαν ἀσαφέστατον πρόεισιν. Ἐχει γὰρ ὧδε περὶ αὐτοῦ. Ὅσα φύσις ἔχει, πάντων ὄντων, γενομένων, μελλόντων (ἐπεὶ καὶ τοῦτο τρόπος ὑπάρξεως), εἰδῶλα ἀπορρεῖ, καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν ἀποπάλλεται. Εἰ γὰρ ἕκαστον αἰσθητὸν, εἰδὸς ἐστὶν ὕλῃ συνδυασθέν· ἐφωράσαμεν δὲ τῆς ὕλης ἐν τῷ συνθέτῳ τὴν ἐκροήν· ὁ λόγος αἰρεῖ, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων φύσιν ἐξοχετεύεσθαι, ἵνα κατ' ἄμφω τὰ μέρη τὴν τοῦ ὄντος ἀξίαν ἀρνήσῃται τὰ γινόμενα. Τούτων ἀπάντων τῶν ἀπορρέόντων εἰδώλων, τὸ φανταστικὸν πνεῦμα, κάτοπτρόν ἐστιν ἐμφανέστατον. Περινοστοῦντα γὰρ ἄλλως, καὶ διολισθαίνοντα στάσεως, τῇ τε ἀοριστείᾳ τοῦ εἶναι, καὶ τῷ παρὰ μηδενὸς τῶν ὄντων ἐπιγινώσκεισθαι, ἐπειδὴν ἐγκύρῃ τοῖς ψυχικοῖς πνεύμασιν, εἰδώλοις μὲν οὔσιν, ἔδραν δὲ ἔχουσιν εἰς τὴν φύσιν, τούτοις προσαπερείδονται, καὶ ὥσπερ εἰς ἐστίαν αὐτὰ ἀναπαύονται. Τῶν μὲν οὖν γενομένων, ἅτε ἤδη παρελθόντων εἰς τὴν τοῦ εἶναι ἐνέργειαν, σαφῆ τὰ εἰδῶλα ἀποστέλλεται, μέχρις ἂν ὑπὸ χρόνου πλήθους ἀμενηνὰ καὶ ἐξίτηλα γένηται· τῶν δὲ ὄντων, ἅτε ἐστώτων ἐτι, μᾶλλον ἔμβια καὶ ἀριδηλότερα, ἀοριστότερα δὲ τῶν μελλόντων καὶ ἀδιάκριτα. Προκυλινδῆματα γὰρ ἐστὶν οὐπω παρόντων, φύσεως ἀτελοῦς ἐξανθήματα, ὅσον ἀποσχιρτῶντα καὶ ἐξαλλόμενα σπερμάτων ἀποκειμένων

A ravit, mihique secundiorem fortunam ad certum diem promisit; ut deinceps libentius fidem adhibentes foris pernoctaremus, moxque ubi præstituta dies advenerat, aderat et cum ea fortuna, quæ mihi ferarum reibus implicatarum et jaculis peremptarum greges ostenderet. Ac mihi quidem vita omnis in libris ac venatione posita est, nisi si quando legationem susceperim. Quod utinam nunquam mihi contigisset, ut ne tres in vita execrabiles et detestandos annos vidissem! Sed et plurima tunc ab ea, maximaque sum beneficia consecutus. Nam et præstigiatorum, animasque ab inferis sollicitantium magorum insidias in me irritas fecit, mihi eas indicans, atque ex omnibus eripiens: et publica negotia mecum gessit, ut

publica negotia mecum gessit, ut

B 10. Quapropter genera hæc insomniorum diviniore sunt, et vel penitus, vel maxime ex parte clara atque perspicua, minimeque artis indigentia; sed hæc solis iis contingunt qui virtutem in vita sectantur, sive prudentia quæsitam, sive consuetudine collectam. Quod si cuiquam obvenit alteri, etsi perraro istud accidit, fieri tamen aliquando potest: prorsus haud exiguae rei gratia, vulgari homini præstantissimis ex illis generibus insomnium aliquod objicitur. Reliquum autem, et frequens, et tralatitium genus illud sane fuerit, quod involutum et obscure adumbratum est, ad quod ars est aliqua comparanda. Nam cum ortum, ut ita dicam, absurdum et inusitatum sortitur, tum quasi ex ejusmodi proveniens, obscurissimum progreditur. Sic enim ea sese res habet: quæcunque in rerum natura sunt, omnium, quæ sunt, fuerunt et futura sunt, quoniam existendi quædam et ista ratio est, ex ipsorum substantia nonnulla simulacra profluunt ac prosiliunt. Nam cum unumquodque eorum, quæ sensu percipiuntur, forma sit cum materia conjuncta, deprehensa autem sit materiæ a nobis in composito fluxio; ratio utique ipsa convincit, simulacrorum naturam derivari, ut utraque ex parte, ab ejus, quod est, dignitate, quæ habent ortum degenerent. Horum omnium fluentium simulacrorum phantasie spiritus, clarissimum est speculum. Cum enim temere oberrantia, et a suo statu dilapsa, propter naturæ suæ inconstantiam, tum quod a nulla re cognoscantur, in animales spiritus incidunt, quæ simulacra alioqui sunt, sed in natura fixam ac stabilem habent sedem, ad eos adhærescunt, et in iis, tanquam in certa domo, conquiescunt. Cæterum præteritorum, utpote quæ re ipsa jam exstiteret, perspicua simulacra mittuntur; donec paulatim temporis longinquitate vanescant: præsentium

vero, tanquam adhuc manentium, vitalia magis A αινίγματα. Ταύτη καὶ δεῖ τέχνης ἐπὶ μελλόντων, atque clariora sunt; futurorum demum incertiora ἐσκιαγραφημένα γὰρ ἀπ' αὐτοῦ πρόεισιν εἰδῶλα, καὶ minusque distincta. Sunt enim prægressæ quædam οὐκ ἐμφανεῖς εἰκόνες, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ὄντων θαυμαστά γέ τοι τὴν φύσιν ἐστὶ, καὶ οὕτως ἔχοντα, ὅτι ἀπὸ μήπω γενομένων ἐγένετο.

nondum præsentium volutationes, naturæ imperfectæ germina velut exsilia, et erumpentia reconditorum seminum indicia. **150** Idcirco futurorum ad cognitionem opus est arte, quoniam adumbrata ex iis simulacra prodeunt, neque manifestæ, velut ex iis, (quæ reipsa sunt, imagines: natura nihilominus admirabili constant, itaque se habent, quod nondum productis ex rebus ortum habuerunt.

11. Verumenimvero tempus jam est ut de arte ipsa nonnihil dicamus, quam ratione quæretur. Igitur optimum erit sic divinum spiritum præparasse, ut mentis, atque Dei contemplatione dignus habeatur, nec ut vagorum et errantium sit simulacrorum receptaculum. Optima vero educatio est, quæ philosophiæ beneficio habetur, quæ perturbationes animi sedat, ac tranquillat, a quibus semel agitat, spiritus, quasi sedes, occupatur. Deinde moderato ac frugali victu, qui nec animali stimulos addat, nec in extremum corpus compellat. Alioqui primum ad corpus usque agitatio ipsa perveniet, quod tamen esse pacatum, et quietum oporteat. Verum quoniam optare id quidem cuilibet facillimum est, efficere omnium difficillimum; nos autem id volumus, ne cui sit inutilis somnus; age finem aliquem infinitis in rebus, ac terminum investigemus, hoc est, artem aliquam simulacrorum instituamus. Ea porro sic habebit: Quemadmodum qui mare navigant, si iis alias scopulus aliquis occurrerit, tum exscensione facta frequentem hominibus urbem viderint, quoties eundem C scopulum intuentur, eandem quoque urbem observant: aut ut in ducibus exercitus contingit; quos tametsi nondum videamus, ex præcursoribus tamen venturos cognoscimus, quod his apparentibus, illi semper hactenus sunt secuti: ita de simulacris identidem futura reipsa ventura conjicimus: præcurrunt enim iisdem eadem, et similia similibus. Uti ergo gubernatoris vitium est, eodem apparente scopulo, non agnoscere, neque posse dicere, quamnam prope terram navigium in solo versetur; et ejusmodi temere navigat: sic cui visum idem sæpius oblatum sit, si non id observaverit, cujus fuerit casus, aut fortunæ, aut actionis prænuntium, inconsiderate, ut navigio gubernator, sic ille vita utitur. Itaque nos, etiam in summa aeris tranquillitate, tempestates prædicimus, cum circa lunam aream viderimus, quod sæpe ea conspecta, tempestas secuta sit.

151 Una tibi ventos prænuntiat, atque serenum:
Interrupta quidem ventos, consumpta serenum:
Ast hiemem geminus lunam dum circulus ambit,
Majoremque triplex hiemem feret area: quaque
Nigrior est, et rupta magis, hac sævior instat.

Ita in omnibus et Aristoteles, et ratio ipsa definit: sensum quidem memoriam, hanc experientiam; experientiam demum artem procreasse, iisdem et nos vestigiis ad somniorum cognitionem gradiamur. Atque hujus quidem observationis infiniti libri a quibusdā coacervati sunt. Ego vero ea omnia derideo, parumque prodesse arbitror.

ια'. Ἄλλ' ἤδη γάρ τι καὶ περὶ τῆς τέχνης ῥητέον, ὥς ἂν παραγένοιτο. Ἀριστον μὲν οὖν οὕτως παρασκευακέναι τὸ πνεῦμα τὸ θεῖον, ὥς ἐφορείας ἀξιοῦσθαι νοῦ καὶ θεοῦ, ἀλλὰ μὴ δεξαμένην εἶναι τῶν ἀορίστων εἰδώλων. Τροφή δὲ ἀρίστη διὰ τε φιλοσοφίας γαλήνην ἐμποιοῦσης παθῶν, ὑφ' ὧν κινηθέντων τὸ πνεῦμα, καθάπερ χώρα, καταλαμβάνεται· καὶ διὰ μετρίας διαίτης καὶ σώφρονος, ἥμισυ μὲν ἐξοιστρούσης τὸ ζῶον, ἥμισυ δὲ ἐμποιοῦσης εἰς τὸ ἔσχατον σῶμα. Φθάνοι γὰρ ἂν ὁ κλόνος μέχρι τοῦ πρώτου· τὸ δὲ ἀτρεμές τε δεῖ καὶ ἀκλόνητον εἶναι. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο συνεύξασθαι μὲν ἅπαντι ῥάδιον, συγκατεργασθαι δὲ ἀπάντων ἀμηχανώτατον, ἡμεῖς δὲ βουλόμεθα μηδενὶ τὸν ὕπνον ἀνόνητον εἶναι, φέρε τινὰ καὶ τοῖς ἀορίστοις ὄρον ζητήσωμεν, τοῦτ' ἐστὶ τέχνην περὶ τὰ εἰδῶλα συστησώμεθα. Ἐχει δὲ οὕτως· Ὡσπερ ἐπὶ τῶν διαπαντίων πλεόντων, ὅταν ποτὲ σκοπέλω τινὶ προεντύχῃσι, καὶ τ' ἀποθάντες ἴδωσι πόλιν ἀνδρῶν, ὅσάκις ἂν τὸν αὐτὸν σκόπελον ἴδωσι, τὴν αὐτὴν πόλιν σημαίνονται. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν στρατηγῶν, οὓς οὐχ ὀρῶντες ἀπὸ τῶν προδρομῶν ἴσμεν ὅτι παρέσονται (τῶν γὰρ αὐτῶν φανέντων, αἰεὶ ποτε παρεγένοντο) οὕτω καὶ τοῖς εἰδώλοις ἐκάστοτε σημαίνόμεθα τὴν τῶν ἐσομένων ἐνέργειαν. Πρόδρομα γὰρ ἐστὶ ταῦτα τῶν αὐτῶν, καὶ ὅμοια τῶν ὁμοίων. Ὡσπερ οὖν κυβερνήτου κακία ταύτου σκόπελου φανέντος μὴ ἐπιγινῶναι, μηδ' ἔχειν εἰπεῖν παρ' ἥντινα γῆν τὸ σκάφος σαλεύει, καὶ ὁ τοιοῦτος ἀτέκμαρτα πλεῖ· οὕτως ὁ τὴν αὐτὴν ὄψιν πολλάκις ἴδων, εἰ μὴ κατεσημήνατο τίνος αὐτῷ προφητὴς ἐγένετο πάθους ἢ τύχης, ἢ πράξεως, ἀνοήτως χρῆται τῷ βίῳ, καθάπερ ὁ κυβερνήτης ἐκείνος τῷ σκάφει. Καὶ τὰς διοσημείας προαγορεύομεν ἐν εἰρήνῃ βαθεῖα τοῦ περιέχοντος, περὶ τὴν σελήνην ἄλλως ἰδόντες, ὅτι πολλάκις ἰδόντων οὕτω, χειμῶν ἠχολούθησε.

D Τῇ μὲν ἐν ἀνέμοιο γαληναίῃς τε δοκεύειν·
Ῥηγνυμένην ἀνέμοιο, μαραινομένην δὲ γαλήνῃς
Τὰ δ' οὐδ' ἂν χειμῶνι περιτροχάοιτο σελήνῃ.
Μεῖζον δ' ἂν χειμῶνα φέροι τρισέλκτος ἀλὼν,
Καὶ μᾶλλον μελαεῦσα, καὶ εἰ ῥηγνύατο μᾶλλον.

Οὕτως ἐπὶ πάντων καὶ Ἀριστοτέλης τε καὶ ὁ λόγος φησὶν, ἡ μὲν αἴσθησις μνήμην, ἡ δὲ μνήμη πείραν, ἡ δὲ πείρα τέχνην ἐποίησεν· οὕτω καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ὀνείρους βαδίσωμεν. Ἡθροίσται μὲν οὖν ἐνίοις ἤδη βιβλία συχνὰ τῆς τοιαύτης παρατηρήσεως· ἀλλ' ἐγὼ γε τῶν αὐτῶν ἀπάντων καταγελῶ, καὶ ὀλίγον ὄφελος ἡγημαί. Οὐ γὰρ ὥσπερ τὸ σῶμα τὸ ἔσχατον

τῶν καθωμιλημένων στοιχείων ἡ σύνοδος, δύναται δέξασθαι τέχνην καθόλου καὶ λόγον τῇ φύσει συμπαρτείνοντα. Ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν αὐτῶν ταῦτα πάσχει, μικρὰς οὖσης ἐν τοῖς ὁμοειδέσει τῆς διαφορᾶς τῆς πρὸς ἄλληλα· καὶ τὸ παρὰ φύσιν ἔχον ἐν αὐτοῖς, οὐ λανθάνει νοσοῦν, οὐδὲ χρώμεθα τῷ τοιοῦτῳ γνῶμονι· οὐχ οὕτως ἐπὶ τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τῇ πρώτῃ φύσει διενήνοχεν ἄλλο ἄλλου· ἄλλο γὰρ ἄλλη σφαίρα προσήκει τῷ πλείονι τοῦ φυράματος·

ritu; sed secundum primam ipsam naturam, aliud ab alio differt. Alius quippe alteri sphæræ convenit, prout ampliori mole, ac velut massa constat.

Ἡ μάλα δὴ κεῖναι γε μακάριται ἐξοχα πασέων Ψυχῶν ποτὶ γαῖαν ἀπ' οὐρανόθεν προχέονται. Κεῖναι δ' ὀλβιαί τε, καὶ οὐ φατὰ νήματ' ἔχουσιν, ὅσσαι ἀπ' αἰγλήεντος ἀναξ σέθεν, ἡδὲ καὶ αὐτοῦ Ἐκ Διὸς ἐξεγένοντο, μίτου κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης.

Καὶ τοῦτ' ἄρα ἦν, ὅπερ ἠνίκατο Τίμαιος, διδοὺς ἐκάστη ψυχῇ σύνομον ἄστρον. Αἱ δὲ καὶ τῆς φύσεως ἐκστᾶσαι, τῷ φιλοχωρῆσαι περὶ τὴν ὕλην, ἡ μὲν ἦττον, ἡ δὲ μᾶλλον, ὡς ἐκάστη ῥοπῆς ἐδυστύχησε, τὸ πνεῦμα ἐμόλυνεν. Ἐνοικίζονται δὲ σώμασιν οὕτως ἔχουσιν, καὶ γίνεται βίος ὅλος ἐν ἀμαρτίᾳ, καὶ νόσῳ τοῦ πνεύματος, αὐτῷ μὲν παρὰ φύσιν διὰ τὴν πρώτην εὐγένειαν· τῷ ζῳῳ δὲ κατὰ φύσιν (ὑπὸ γὰρ οὕτως ἔχοντος ἐψυχώθη)· εἰ μὴ καὶ αὐτῷ φύσις ἐστὶν ἡ τάξις, εἰς ἣν ὑφ' ἑαυτοῦ τάττεται κακία καὶ ἀρετῇ χρώμενον. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὥσπερ πνεῦμα εὐτράπελον. Πῶς ἂν οὖν ἐν τοῖς ἀνομοίοις καὶ φύσει καὶ νόμῳ καὶ πάθει, ταῦτά ἂν ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμφανίζοιτο; Οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐδ' ἂν γένοιτο. Πῶς δ' ἂν γένοιτο τὸ τεθολωμένον ὕδωρ καὶ τὸ διαφανές, καὶ τὸ μένον καὶ τὸ κινούμενον, ὑπὸ τῆς αὐτῆς μορφῆς ὁμοίως διατεθῆναι; Εἰ δὲ καὶ ὁ θολὸς ἄλλως ἐν ἄλλῳ κατὰ διαφορὰς χρωμάτων, καὶ αἱ κινήσεις ἐν σχηματισμοῖς πλείουσιν· οὕτως ἂν ἐν μὲν εἴῃ τῷ γένει τὸ ἀμαρτεῖν τῆς ἀκριβοῦς εἰκόνης. Εἰ δ' ἔστι διάφορον, εἴτ' οὖν Φημονόη τις, εἴτε τῷ Μελάμπους, εἴτε ἕτερός τις ἀξιώσει καθόλου τι περὶ τῶν τοιοῦτων ἀφορίζειν καὶ διατάττεσθαι· πυθώμεθα αὐτῶν, εἰ φύσιν ἔχει καὶ τὸ ὀρθόν, καὶ τὸ διάστροφον κάτοπτρον, τό τε ἐξ ἀνομοίων ὕλῶν, ὁμοιον ἀποδιδόναι τοῦ δεικνυμένου τὸ εἶδωλον. Ἀλλ' ἐκεῖνοί γε οὐδὲ τὴν ἀρχὴν οἶμαι πεφιλοσοφῆκασί τι περὶ τοῦ πνεύματος. Τὸ δὲ οἰκεῖον αὐτῷ ὅπως ποτὲ ἔχον, ἀπάντων ἡξίωσαν εἶναι κανόνα καὶ γνῶμονα. Καὶ ἔγωγε οὐκ ἀναιρῶ τὸ καὶ διὰ πάντων εἶναι τῶν διαφερόντων ἐμφέρειαν, ἀλλὰ τὸ ἀσαφές διασπώμενον, ἀσαφέστερον γίνεται. Ἦν δὲ δήπου καὶ τὴν ἀρχὴν δυσεπίγνωστον τὸ τοῦ προεκθορόντος πράγματος εἶδωλον. Ἔτι δὲ χαλεπώτερον ἐλεῖν ἐν ἐκάστῳ τρόπῳ, κοινῷ φαντάσματι παραπλήσιον.

iis, quæ inter se differunt, convenientiam ac similitudinem, sed obscurum, si distrahatur, obscurius evadit. Adde quod, ut ante dictum est, futuræ rei præsilientis quodammodo simulacrum per sese cognitu difficile sit. Præterea longe operosius est in uniuscujusque moribus communi aliquod simile viso describere.

ιβ'. Διὰ ταῦτα μὲν ἀπογνωστέον, τοῦ κοινού ἀπασιν νόμους γενέσθαι· ἑαυτὸν δὲ τις ἕκαστος ὕλην

Neque enim, sicut infimum corpus, quod nihil aliud est quam eorum quæ vulgo elementa dicuntur, concursus, generalem quamdam artem ac rationem admittit, quæ cum natura sua adæquetur, quod ut plurimum ab iisdem rebus eadem patiatur, cum leve admodum insit in congeneribus corporibus inter se discrimen, idque, quod in iis præter naturam sese habet, maleque affectum est, latere non possit, nec illud tanquam normam adhibeamus: non sic, inquam, in phantasiam contingit spiritu; sed secundum primam ipsam naturam, aliud ab alio differt. Alius quippe alteri sphæræ convenit, prout ampliori mole, ac velut massa constat.

Felices nimium, reliquis et sorte priores

Sunt animæ, ad terram quæ summo ex æthere fusæ:

Hæ quoque felices, et inenarrabile prorsus

Stamen habent, a te quæ, rex, splendente, vel ipso

Ab Jove proveniunt, filo cogente subactæ

Atque hoc ipsum est, quod Timæus innuebat, unicuique animæ contubernale sidus attribuens. At illæ a natura degenerantes, plus minusque, prout quælibet, infelicitate quadam, graviore vel leviori momento deprimitur, spiritum inquinant. Ita porro affectæ in corporibus habitant: vitæque omnis earum per peccata et spiritus ægritudinem traducitur: quod huic quidem ob insitam nobilitatem præter naturam **152** evenit, animali vero secundum naturam. Quod ab illo sic affecto fuit animatum; nisi forte naturam illius ordinem illum, ac seriem esse dixerimus, in quo a seipso, uti vitio, ac virtute usus fuerit, collocatur. Nihil enim tam varium est ac versatile quam spiritus. Quomodo igitur in rebus adeo natura, et lege, et affectione dissimilibus, eadem ab iisdem repræsententur? Non ita se res habet: neque fieri istud unquam potest. Qui enim accidere unquam possit, ut aqua turbida et pellucens, consistens item et agitata, ab eadem forma similiter afficiantur? Jam vero si perturbatio ista alio modo in alio contingat, pro colorum diversitate, et agitationes vario modo figurentur, unum erit utique genere ipso, ab exacta deerrare specie. Quod si discrimen reperitur, sive Phemonoe aliqua, sive cuiquam Melampus, aut alius quilibet de ejusmodi rebus in universum pronuntiare ac constituere velit; rogemus ipsum, fierine natura possit, ut rectum ac distortum speculum, idque quod ex dissimili materia constat, similem ejus, quod ostenditur, effigiem referat. Verum, ut opinor, isti de spiritu nunquam omnino philosophati sunt. Illud autem, quod ei affine est, quocunque se habeat modo, omnium canonem ac normam esse voluerunt. Neque vero illud ego penitus tollo, esse aliquam in omnibus

12. His de causis minime sane sperandum est, communes omnibus leges posse præscribi; sed pro

artis materia seipsum unusquisque habeat; inseri-
bat memoriae, quasnam res, et quando sit expertus;
quibusque antegressis visionibus. Facile enim circa
illa quæ cum usu atque utilitate exercentur, ha-
bitus paratur. Exercitationem enim utilitas in me-
moriā redigit, præsertim cum materiam subinde
nacta fuerit. Quid autem somniis esse potest abun-
dantius? aut quid ad pelliciendum efficacius? quæ
etiam stultos invitāt ut de ipsis aliquid cogitent.
Ideo turpe est eos qui quintum et vicesimum
ætatis annum attigere, altero adhuc vate opus ha-
bere, nec a se pleraque artis hujus præcepta colle-
gisse. **153** Et vero consultum fuerit quæ vigilan-
tibus ac dormientibus visa contingunt perscribere;
nisi ad inventi hujus novitatem rustice atque inur-
bane se civitas gerat. Alioqui libet nobis ad ea
quæ diurna acta dicuntur, additis nocturnis, ut
quidem appellamus, actis, habere utriusque vitæ
monimenta. Vitam enim phantasie quamdam oratio
modo nostra definiebat nunc mediocri meliorem,
nunc deteriore, prout sanus est, aut æger spiri-
tus. Sic igitur si in observationem illam, qua no-
vis in dies incrementis augescit ars, incumbamus
serio, nulla re nobis e memoria dilabente, fuerit
hæc alioquin elegans oblectatio, semetipsum tam
vigilantem quam dormientem historie commen-
dare. Præterea qui procudendæ linguæ desiderio
tenentur, nescio an aliud argumentum invenire
possint, quod perinde multiplicem oratorie facul-
tatis exercitationem recipiat. Nam si diurna acta,
hoc est ephemeridas, præclaras esse magistras ait
Lemnius sophista, bene de re qualibet proposita
dicendi; quod ne minima quidem aspernentur,
sed necessario se ad omnia tam gravia quam levia
demittant; cur non ad exercitationem dicendi, et
argumentum nocturna quoque acta magni a nobis
æstimentur? Hoc autem quam spissum opus, ac
laboriosum sit, facile intelligat, qui cum visioni-
bus orationem adæquare contenderit; a quibus et
quæ natura sunt conjuncta separantur, et quæ
natura separata junguntur; efficiendumque est,
ut quæ alicui visa objecta non fuerint, eadem illi
beneficio orationis objiciantur. Neque factu leve,
aut contemnendum est, peregrinam in anima, et
inusitatam motionem in alterum posse transfun-
dere. Cum autem per phantasiam, et quæ sunt, a
natura sua depelluntur; et quæ nec sunt, nec esse
possunt natura, in naturam introducuntur, quæ-
nam tandem vis, ac facultas naturam appellatione
carentem iis qui nihil apud se simile cogitarint,
repræsentare possit? Phantasia vero non ea tan-
quam varias imagines, nec simul omnia, nec cum
tempore exhibet. Refert autem ea, utut sese habent,
et ab insomnio ministrantur. Videre enim nos pu-
tamus quidquid ei collibuerit: quorum omnium
in descriptione non turpiter, sed perpetuo cum
decore versari, absolutissimam demum vim ora-
toris requirit. Siquidem illa juvenili quadam licen-
tia in animos etiam nostros, et affectus invadit,

ἔχέτω τῆς τέχνης· ἐπιμαρτέω τῇ μνήμῃ τις καὶ
πότε συνηνέχθη πράγμασιν, ἐπὶ ποδαπαῖς ποτε ταῖς
ᾤψεσιν. Οὐ χαλεπῶς ἕξις ἀθροίζεται περὶ τὸ συν-
χρεῖα τινὶ μελετώμενον. Ὑπομιμνήσκει γὰρ τῆς
μελέτης ἡ χρεῖα, καὶ μάλιστα ὅταν εὐπορῇ τῆς ὕλης
ἐκάστοτε. Τί δ' ἂν ἐνυπνίων γένοιτο ἀφθονώτερον;
τί δ' ἐπαγωγώτερον; Ἄ καὶ τοὺς ἡλιθίους ἐφέλκεται,
περὶ αὐτῶν τι φροντίσαι. Ὡστε αἰσχρὸν ἂν εἴη τοὺς
τὰ δέκα ἀφ' ἥθης γεγονότας, ἐτέρου μάντεως ἔτι
προσδεῖσθαι, ἀλλὰ μὴ παρ' ἑαυτοῖς συνεντηνοχέειν τῆς
τέχνης πάμπολλα θεωρήματα. Σοφὸν δ' ἂν εἴη καὶ
γράφειν τὰ τε ὕπαρ καὶ ὄναρ ὁράματα καὶ συμπτώ-
ματα· εἰ μὴ πρὸς τὸ καινὸν τῆς ἐπινοίας ὁ τῆς πό-
λεως τρόπος ἀγροικιεῖται. Ἐπεὶ ἡμεῖς ἀξιόσομεν
ταῖς καλουμέναις ἐφημερίσι τὰς ὑφ' ἡμῶν ὀνομαζο-
μένας ἐπινυκτίδας συνάπτοντας, ἔχειν τῆς ἐν ἐκα-
τέρᾳ ζωῇ διεξαγωγῆς ὑπομνήματα. Ζωὴν γὰρ τινα
τὴν κατὰ φαντασίαν ὁ λόγος ἐτίθετο, νῦν μὲν βελ-
τίω, νῦν δὲ χείρω τῆς μέσης, ὥς ἂν ὑγιείας ἔχη τὸ
πνεῦμα καὶ νόσου. Οὕτως οὖν εἰ τὴν παρατήρησιν
τε προὔργου ποιούμεν, ὑφ' ἧς ἡ τέχνη συναύξεται,
οὐδενὸς ἡμῖν ἐκ τῆς μνήμης διολισθαίνοντος, καὶ τὰ
ἄλλα ἀστεία τις ἂν εἴη ψυχαγωγία, ἱστορία τιμᾶν
ἑαυτὸν ἐγρηγορότα τε καὶ καθεύδοντα. Ἀλλὰ καὶ
οἷς ἐπιμελές ἐστι τῆς γλώττης, οὐκ οἶδ' εἴ τις ὑπό-
θεσις ἀντὶ ταύτης ἐτέρα παντοδαπὸν ἂν γύμνασμος
γένοιτο τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως. Εἰ γὰρ τὰς
ἐφημερίδας ὁ Λήμνιος σοφιστὴς ἀγαθὰς εἶναι διδα-
σκάλους φησὶ τοῦ περὶ ἅπαντος εὖ εἰπεῖν, τῷ μὴδὲ
τῶν μειόνων ὑπερορᾶν, ἀλλ' ἀνάγκην εἶναι διὰ πάν-
των ἰέναι φαύλων τε καὶ σπουδαίων· πῶς οὐκ ἀξιὸν
ἀγασθαι τὰς ἐπινυκτίδας εἰς ἐρμηνείας ὑπόθεσιν;
Ἴδοι δ' ἂν τις ὅσον τὸ ἔργον, ἐπιχειρήσας συμπαρα-
τείνειν τὸν λόγον τοῖς φάσμασιν, ὑφ' ὧν χωρίζεται
μὲν τὰ φύσει συνόντα· συνάγεται δὲ τὰ φύσει κεχω-
ρισμένα· καὶ δεῖ τῷ λόγῳ τὸν μὴ πεφαντασμένον
φαντάσαι. Ἀλλ' οὐ τί γε φαῦλον τὸ ἔργον, ἐν τῇ ψυχῇ
γενόμενον ἀλλόκοτον κίνημα, διαβιδάζειν ἐφ' ἑτερον.
Ὅταν δὲ τῇ φαντασίᾳ ἐξωθῇται μὲν τοῦ εἶναι τὰ
ὄντα, ἀντεισάγηται δὲ εἰς τὸ εἶναι τὰ μηδαμῇ μηδα-
μῶς μήτε ὄντα, μήτε φύσιν ἔχοντα εἶναι, τίς μη-
χανὴ τοῖς οἴκοθεν ἀνεγνωστοῖς παραστήσῃ φύσιν
ἀκατονόμαστον; Ἡ δὲ ταῦτ' οὕτε εἶδη πολλὰ, καὶ
ἅμα πάντα, οὕτε σὺν χρόνῳ φέρουσα δείκνυσιν· καὶ
μέντοι ταῦτα ὥς ἔχοι τε καὶ ὀρέγοιτο ἐνύπνιον.
Οἰόμεθα γὰρ ἅπαν ὃ τι ἂν βούληται· ἐν οἷς ἅπασιν
καὶ τὸ διαγενέσθαι μὴ λίαν ἀσχημονοῦντα, τελειοτά-
της ἂν εἴη ῥητορικῆς. Νεανιεύεται δὲ ἡμῶν καὶ κατ'
αὐτῆς ἡδὴ τῆς γνώμης, ἐνδιδοῦσά τι πλεον τοῦ οἰε-
σθαι. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἀπαθῶς διακείμεθα περὶ τὰ
θεάματα, ἀλλ' ἰσχυραὶ μὲν αἱ συγκαταθέσεις τε καὶ
προσπάθειαι, ἀποστυγοῦμεν δὲ οὐχ ἥκιστα· καὶ αἱ
συχναὶ περὶ ταῦτα μαγγανεῖαι καθεύδουσιν ἐπιτί-
θενται. Ἡ τε ἡδονὴ τότε δὴ καὶ μάλιστα μελιχώτα-
τον, ὥς ἐναπομόργνυσθαι ταῖς ψυχαῖς μίσση καὶ ἔρω-
τας εἰς τὴν ὕπαρ ζωὴν. Εἰ δὲ τις μέλλοι μὴ ἀψυχα
φθέγγεσθαι, ἀλλ' ὅτου χάριν ἐσπουδάσθῃ ὁ λόγος ἐπι-
τελεῖν, ἐν ταύτῃ πάθει καὶ ταῖς αὐταῖς ὑπολήψεσι
καθιστάναι τὸν ἀκουστὴν, κινουμένων ἂν δέοιτο τῶν

ρήμάτων. Ἦδη δέ τις ἄμα καὶ νικᾷ, καὶ βαδίζει, καὶ ἵπταται, καὶ χωρεῖ πάντα ἡ φαντασία. Πῶς δ' ἂν λέξεις χωρήσεις; καὶ καθεύδει τις ὄναρ, καὶ ὄναρ ὄρα, καὶ διανέστη καθεύδων, ὥς οἴεται, καὶ τὸν ὕπνον ἀπετινάξατο κείμενος, καὶ φιλοσοφεῖ τι περὶ τοῦ φανέντος ὄνειρου, καθὰ οἶδε, καὶ τοῦτο ὄνειρος, ἀλλ' ἐκεῖνο διπλοῦς· εἴτ' ἀπιστεῖ, καὶ οἴεται τὸ παρὸν ὕπαρ εἶναι, καὶ ζῆν τὰ φαινόμενα. Ἐντεῦθεν ἀνὰ κράτος ἡ μάχη, καὶ ὀνειρώττει τις ἀγῶνα πρὸς αὐτὸν, ἀπολιπεῖν τε καὶ διεγείρεσθαι, καὶ πείραν λαβεῖν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ἀπάτην φωρᾶσαι. Οἱ μὲν οὖν Ἀλωάδαι κολάζονται τὰ Θετταλῶν ὄρη τοῖς θεοῖς ἐπιτειχίζοντες· καθεύδοντι δὲ οὐδεὶς Ἀδραστείας νόμος ἐμποδῶν, τὸ μὴ οὐκ ἀπᾶραι τῆς γῆς εὐτυχέστερον Ἰκάρου, καὶ ὑπερπτεῖναι μὲν ἄετοῦς, ὑπεράνω δὲ καὶ αὐτῶν γενέσθαι τῶν ἀνωτάτω σφαιρῶν. Καὶ τὴν γῆν τις ἀποσκοπεῖται πόρρωθεν, καὶ οὐδ' ὀρωμένην τῇ σελήνῃ σημαίνεται. Ἐξεστὶ δὲ καὶ ἄστρασι διαλέγεσθαι, καὶ τοῖς ἀφανέσιν ἐν κόσμῳ συνεῖναι θεοῖς. Τό γέ τοι χαλεπὸν λεγόμενον, τότε ῥάδιον γίνεται, θεοὶ φαίνονται ἐναργεῖς· οὐδὲ τούτων μέντοι φθόνος οὐδὲ εἰς. Μετὰ γὰρ μικρὸν ἐπὶ γῆς οὐδὲ ἦλθεν, ἀλλ' ἔστιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐνυπνίων, ὥς τὸ κλέψαι τὸ ἐν μέσῳ, καὶ μὴ σὺν χρόνῳ ποιῆσαι. Εἴτα προβατίοις τε διαλέγεται, καὶ τὴν βληχὴν ἡγεῖται φωνήν, καὶ λεγόντων ξυνίσιν. Οὕτω μὲν καινὸν, οὕτω δὲ πολὺ τὸ πλάτος τῶν ὑποθέσεων, εἴ τις αὐταῖς ἐπαφιέναι τοὺς λόγους θαρσύνειεν.

bet, quominus et Icaro felicius a terra sese subvehat, et aquilas volatu transcendat, quin ipsos quoque supremos orbes exsuperet. Ergo aliquis terram procul aspicit, et eam etiam, quam luna non videt, observat. Licet vero et cum sideribus colloqui, et cum occultis in mundo diis versari. Atque hoc quod dictu difficile est tunc nullo negotio peragitur. Manifeste sese exhibent dii, nec ulla tamen rei hujus invidia est. Paulo post enim ad terram non venit, sed in ea jam est. Nam nihil adeo somniorum proprium est, atque intermedium omne suppressere, et sine tempore quodvis efficere. Exinde cum ovibus colloquitur, et balatum esse sermonem existimat, et loquentes intelligit. Utque adeo nova et ampla est argumentorum copia, si quis in eam committere orationes suas audeat.

γ'. Ἐγὼ γὰρ οἶμαι καὶ τοὺς μύθους ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἐνυπνίων λαβεῖν, οἷς καὶ ταῶς, καὶ ἀλώπηξ, καὶ θάλαττα φθέγγονται. Ὀλίγα ταῦτα πρὸς τὴν αὐτονομίαν τῶν ὕπνων. Ἀλλὰ καίπερ ἐλαχίστη μερὶς τῶν ἐνυπνίων ὄντες οἱ μῦθοι, ὅμως ὑπὸ τῶν σοφιστῶν ἡγαπήθησαν εἰς παρασκευὴν ἐρμηνείας. Καίτοι γε οἷς ἀρχὴ τῆς τέχνης ὁ μῦθος, πρέπον ἂν γένοιτο τέλος, ἐνύπνιον· καὶ πρόσσεστι τὸ μὴ μάτην ἡσκηχέναι τὴν γλῶτταν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν μύθων, ἀλλ' εἶναι καὶ γνώμη σοφώτερον. Ἴτω δὴ πᾶς ὅτῳ σχολὴ καὶ εὐμάρεια ζῆν, εἰς ἀναγραφὴν τῶν τε ὕπαρ καὶ ὄναρ αὐτῷ συμπιπτόντων· δαπανάτω τι τοῦ χρόνου, ἀφ' οὗ κράτιστον μὲν τὸ παραγινόμενον ἀπὸ τῆς διανοίας τοῦ γράμματος, ἀγεῖραι τὴν μαντικὴν, ἣν ὑμνήκαμεν, ἥς οὐδὲν ἂν γένοιτο πρᾶγμα πολυωφελέστερον. Οὐ μὲν οὐδὲ ἡ λέξις ἀπόβλητον, τὸ τῶν πραγμάτων ἐφόλκιον. Φιλοσόφῳ μὲν γὰρ γένοιτο παίγνιον, χαλῶντι τοῦ τόνου, καθάπερ οἱ Σκύθαι τὰ τόξα· ῥήτορι δὲ αὐτὴν ἐπιτάξωμεν χολοφῶνα τῶν ἐπιδείξεων. Ὡς οὐκ ἐν καιρῷ μοι δοκοῦσιν ἐμμελετᾶν τὴν δεινότητα Μιλτιάδῃ, καὶ Κίμωνι, καὶ τισι καὶ ἀνωνύμοις, καὶ πλουσίῳ καὶ πένητι τὰ ἐκ πολιτείας ἐχθροῖς· ὑπὲρ ὧν ἐγὼ καὶ

A plus aliquid opinione sola suggerens. Neque enim erga ea **154** quæ videmus affectu caremus, sed partim vehementer assentimur, et adhærescimus, partim non minus aversamur, crebræque circa hæc incantationes, ac præstigiæ in dormientes erumpunt. Voluptas vero tum longe blandissima obrepit; adeo ut in vigilantium etiam vitam amores odiaque hominum animis imprimantur. Quare si quis non mortuum et inanimum sonare quidpiam velit, sed id cujus gratia orationis vis quæritur, præstare studeat, ut eosdem affectus, easdemque opiniones, in auditorem trajiciat, vivis profecto et animatis verbis opus est. Jam enim aliquis una et victoriam obtinet, et ambulat, et volat, et hæc omnia phantasia recipit: oratio vero qui recipiat? Dormit alter per somnium, per somnium videt, surrexitque dormiens, ut putat, et somnium jacens adhuc excussit; et de viso insomnio, prout novit, aliquid philosophatur, et hoc ipsum somnium est: sed illud duplex. Postea fidem non adhibet, creditque quod præsens est verum esse visum, et viva esse quæ duntaxat apparent. Inde ergo vehemens conflictus oritur, et adversus semetipsum aliquis certamen somniat, relinquere gestiens, et excitari, et suiipsius experimentum capere, et fraudem deprehendere. Et quidem Aloidæ, quod contra deos Thesalicos montes pro muris objecere, supplicio sunt affecti, dormientem vero nulla lex Adrastiae prohibet,

quominus et Icaro felicius a terra sese subvehat, et aquilas volatu transcendat, quin ipsos quoque supremos orbes exsuperet. Ergo aliquis terram procul aspicit, et eam etiam, quam luna non videt, observat. Licet vero et cum sideribus colloqui, et cum occultis in mundo diis versari. Atque hoc quod dictu difficile est tunc nullo negotio peragitur. Manifeste sese exhibent dii, nec ulla tamen rei hujus invidia est. Paulo post enim ad terram non venit, sed in ea jam est. Nam nihil adeo somniorum proprium est, atque intermedium omne suppressere, et sine tempore quodvis efficere. Exinde cum ovibus colloquitur, et balatum esse sermonem existimat, et loquentes intelligit. Utque adeo nova et ampla est argumentorum copia, si quis in eam committere orationes suas audeat.

13. Ego vero fabulas ipsas suspicor ex insomniis licentiam accepisse; quibus et pavo, et vulpes, et mare interdum loquuntur. Sed hæc exigua sunt, si cum somniorum libertate conferantur.

155 Atqui quantumvis exigua somniorum pars fabulæ sint, sophistæ tamen eas ad eloquendi copiam et apparatus amplexi sunt. Quanquam iis, quibus artis initium a fabula deductum est, consentaneus finis somnium esse potest; idque insuper accedit, quod non frustra, ut in fabulis, lingua exerceatur, sed et animo sapientiores efficiamur. Quæ cum ita sint, comparet se quisquis otio et vitæ commoditatibus abundat, ad ea describenda, quæ vigilantibus ac dormientibus contingunt; ac partem in eo temporis aliquam, otiique collocet, unde eximius quidam ex scripti sententia fructus colligitur, ut divinandi vis, quam tantopere prædicavimus, acquiratur; qua re nulla utilior excogitari potest; sed neque rejicienda dictio est, quoddam velut rerum consecrarium. Hic enim philosopho ludus fuerit de contentione nonnihil remittenti; quemadmodum Scythæ arcus suos relaxare solent; at rhetoribus hunc declamationum ad pompam et

ostentationem factarum velut colophonem præscribimus. Qui non satis opportune videntur dicendi facultatem in Miltiadis aut Cimonis laudibus exercere, aut plerisque aliis nomine carentibus, aut in divite ac paupere a se invicem in reipublicæ administratione dissidentibus, pro quibus senes aliquando in theatro rixantes videre memini. Et erant illi tamen ex philosophis gravitatis plenissimi, et uterque, quantum conjici poterat, barbæ pondo aliquot trahebat. Sed nihil illis tanta gravitas obstitit, quin sibi mutuo conviciarentur, et fremerent, et indecore manus agitarent, cum proluxe de iis viris sermones instituerent, quos tum quidem necessitudine cum iis aliqua conjunctos arbitrabar; ut autem ab aliis postmodum edoctus sum, ne in vivis quidem fuerant, nedum erant necessitudine conjuncti; ac nullo modo in rebus exstiterant. Ubinam enim gentium exstaret resp. quæ ei, qui se optime gessisset, præmium illud decerneret, ut civem contrarias in reip. administratione partes sequentem, interficiat? Quanquam qui nonagesimum annum agens in ficto argumento contendit, quodnam in tempus disciplinarum veritatem differet? Omnino vero declamationis atque exercitationis nomen intellexisse mihi non videntur, quod sese alterius gratia tractari profitetur: at illi præparationem ipsam pro fine habent; viamque, tanquam illud quo tendere oporteat, amplexantur. Certamen enim justum ex ipsa exercitatione faciunt. **156** Quemadmodum si quis certa

lege commotis in palæstra manibus, pancratii nomine apud Olympiam a præcone proclamari vellet: tanta in hominibus cum mentis siccitas, tum verborum inundans copia reperitur, ut nonnulli sint, qui, etsi nihil habeant quod dicant, possint tamen dicere: cum fructum ex seipsis capere aliquem eos oporteret, uti Alcæus et Archilochus fecerunt, qui uterque facundiam suam in propriæ vitæ descriptionem contulit. Unde et eorum memoria, quæ illis jucunda aut molesta contigerunt, insequentis

temporis successione propagata est. Neque enim vana et inania consecantes lucubrationes ediderunt; velut recens illa sapientum natio in confictis argumentis facere solet; neque opes suas in alterius præconium insumpserunt, uti Homerus et Stesichorus, qui heroum quidem genus poematibus suis gloriosius et illustrius reddiderunt, nosque ad studium virtutis inde utilitatem aliquam cepimus: ipsi autem, quod ad se pertinet, neglecti jacuerunt; de quibus nihil aliud dicere possumus, nisi quod elegantes poetæ fuerunt. Quare quisquis famæ apud homines et existimationis in posteros proferendæ cupiditate flagrat, consciusque sibi ipsi est, posse immortalī memoria dignas res tabulis inscribere, audacter novam illam et inusitatam nostram scribendi rationem ingrediatur, sequetemporis memoriæ commendet. Præclarus is custos est, quoties favente Deo aliquid ejus fidei committitur.

προσβύτας ἀνθρώπους εἶδον ἐν θεάτρῳ ζυγομαχοῦντας· καίτοι γε ἦσθην ἐπὶ φιλοσοφίᾳ μάλα σεμνῶ, καὶ εἰλικτέην ἐκάτερος αὐτῶν, ὡς εἰκάσαι, τάλαντα πώγωνος. Ἄλλ' οὐδὲν αὐτοὺς ἐκώλυσεν ἡ σεμνότης λοιδορεῖσθαι τε καὶ ἀγανακτεῖν, καὶ τῷ χεῖρε περιδινεῖν ἀκόσμως, ἐν τῷ διατίθεσθαι λόγους ἀποτάδην ὑπὲρ ἀνδρῶν, ὡς ἐγὼ τότε ὄμην ἐπιτηδείων, ὡς δὲ ἔφθασαν οἱ μεταδιδάξαντες οὔτε ὄντων, οὔτε γενομένων ποτὲ, μὴ ὅτι ἐπιτηδείων, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ φύσει. Ποῦ γὰρ ἂν εἴη πολιτεία τοιαύτη, γέρας ἀριστεῖ διδοῦσα κτεῖναι πολίτην ἀντιπολιτευόμενον; Καίτοι γε ὅστις ἐνενηκοντούτης ὢν πλάσμα ἀγωνίζεται, εἰς ποῖον καιρὸν ἀνατίθεται τὴν τῶν λόγων ἀλήθειαν; Ὅλως δὲ οὐδὲ ἐπαίειν μοι δοκοῦσι τοῦ τῆς μελέτης ὀνόματος, ὅτι φησὶ δι' ἄλλο σπουδάζεσθαι· οἱ δὲ τὴν παρασκευὴν τέλος ἡγνῆται, καὶ τὴν ὁδὸν ὡς ἐφ' ὃ δεῖ βαδίζειν ἡγάπησαν. Τὴν γὰρ μελέτην ἀγῶνα πεποιήνται. Ὡς περ εἴ τις ἐν παλαίστρᾳ χειρονομήσας, ἀξιῶσει παγκράτιον ἐν Ὀλυμπίᾳ κηρύττεσθαι. Τοσοῦτος ἄρα νοῦ μὲν αὐχμὸς, ἐπομβρία δὲ λέξεων τοὺς ἀνθρώπους κατέσχευεν, ὡς εἶναι τινὰς, οἳ δύνανται λέγειν οὐκ ἔχοντες ὃ τι δεῖ λέγειν· δέον ἀπολαύειν ἑαυτῶν, ὥς περ Ἀλκαῖος τε, καὶ Ἀρχίλοχος, οἳ δεδαπανήκασιν τὴν εὐστομίαν εἰς τὸν ἡλικίον βίον ἐκάτερος. Καὶ τοίνυν ἡ διαδοχὴ τοῦ χρόνου τηρεῖ τὴν μνήμην, ὧν τε ἡλγησαν, ὧν τε ἥσθησαν. Οὔτε γὰρ κενεμβατοῦντας τοὺς λόγους ἐξήνεγκαν, ὥς περ τὸ νέον τοῦτο τὸ σοφὸν γένος ἐπὶ συμπεπλασμέναις ταῖς ὑποθέσεσιν. Οὔτε ἐτέροις κατεχαρίσαντο τὸ σφέτερον ἀγαθόν, ὥς περ Ὀμηρος καὶ Στῆσίχορος, τὸ μὲν Ἡρωϊκὸν φύλον διὰ τὰς ποιήσεις αὐτῶν ἐπικυδέστερον ἔθεσαν (καὶ ἡμεῖς ὠνάμεθα τοῦ ζήλου τῆς ἀρετῆς), αὐτοὶ δὲ τό γε ἐφ' ἑαυτοῖς ἡμελήθησαν, περὶ ὧν οὐδὲν ἔχομεν εἰπεῖν, ἢ ὅτι ποιηταὶ δεξιοί. Ὅστις οὖν ἐρᾷ τοῦ παρ' ἀνθρώποις εἰς ἔπειτα λόγου, καὶ σύννοιδεν ἑαυτῷ δυνάμει τίχτειν ἐν δέλτοις ἀθάνατα, μετίτω τὴν παρανομούμενην ὑφ' ἡμῶν συγγραφὴν θορῶν. Ἐαυτὸν παρατιθέσθω τῷ χρόνῳ. Ἀγαθὸς ἐστὶ φύλαξ, ὅταν κατὰ Θεὸν τι πιστεύηται.

MONITUM IN SYNESII EPISTOLAS.

Ita ferme accidit, ut quo quisque scriptorum illustrior fuit, magisque in omnium usu ac studio pervagatus, eo magis sit varietate lectionum, aut, quod molestius est, mendis atque erroribus refertus. Hoc in Cicerone, Plinio cæterisque, Græcis pariter ac Latinis, experimur quotidie: quorum libri, quia manibus terebantur omnium atque identidem a librariis exscribebantur, variantium vocum ac lectionum multitudo prætexti sunt. Eadem in Synesio nostro causa fuit, cur ex omnibus ejus monumentis epistolicum hoc opus maculosum imprimis esset ac varium. Cum enim jam olim apud antiquos celeberrimæ Synesii Epistolæ forent, ut ex Evagrii, Photii, Suidæ aliorumque narratione constat, inde factum est ut cætera quidem, quæ nostra etiam ætate obscuriora sunt, auctoris illius ad nos sinceriora scripta pervenirent: Epistolæ vero multis librariorum erroribus, atque ejusmodi lectionum ambiguitate et copia scaterent. Itaque plus a nobis in iis recensendis operæ quam in reliquis adhibitum est, ut ad veterum codicum fidem, quorum nobis satis magna copia fuit, eas exigeremus. In quibus haud sane pauca lector animadvertet, quæ insigni aliqua labe deformata germanæ lectioni restituta sunt. Jam quod ad Epistolarum ordinem spectat, tametsi tumultuarie omnes nullaque temporum habita ratione congestæ sint, nihil tamen innovandum in hac editione decrevimus; ne qui eas in aliis editionibus legissent, vel hoc ordine laudatas ab scriptoribus viderent, in iis reperiendis postmodum laborarent.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

SYNESII EPISTOLÆ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α΄.

Nικάνδρῳ.

Παῖδας ἐγὼ λόγους (1) ἐγεννησάμην, τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς σεμνοτάτης φιλοσοφίας, καὶ τῆς συννάου ταύτης ποιητικῆς· τοὺς δὲ ἀπὸ τῆς πανδήμου ῥητορικῆς (2). Ἄλλ' ἐπιγνοίη τις ἂν ὅτι πατρός εἰσιν ἑνὸς ἅπαντες, νῦν μὲν εἰς σπουδὴν, νῦν δὲ εἰς ἡδονὴν ἀποκλίναντος. Ὁ δὲ παρὼν οὗτος λόγος (3) ἥστινος μὲν ἐστὶ μερίδος, ἀπὸ τῆς ὑποσχέσεως αὐτοῦ κατερεῖ. Παρ' ἐμοῦ δὲ οὕτως ἡγαπήθη διαφερόντως, ὥς ἥδιστ' ἂν αὐτὸν εἰσποιῆσαι φιλοσοφίᾳ, καὶ τοῖς γνησίοις ἐγκρίναι. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ φαίνεται ἐπιτρέψαι, οὐδὲ οἱ νόμοι τῆς πολιτείας. Δεινοὶ γάρ εἰσιν εὐγενείας

A

157 EPISTOLA I.

Nicandro.

Filios ego libros genui, alios quidem ex augustiori philosophia, atque ejus contubernali poetica; alios vero ex publice prostituta rhetorica. Verum quivis hoc facile discernet, uno omnes ex patre editos esse, qui nunc ad seria, nunc ad voluptatem inclinaret. Hoc vero præsens opus cujus sit partis, ipso suo argumento declarabit. A me vero sic adamatum est, ut libentissime ipsum in philosophiam asciturus, atque inter legitimos ascripturus fuerim. Sed hoc concessuras se negant vel reipublicæ leges. Sunt enim nobilitatis propugna-

DION. PETAVII NOTÆ.

[XLIII-XLIV] (1) Παῖδας ἐγὼ λόγους. Melius hoc Græci quam Latini usurpant. Illi enim patrem auctorem ac scriptorem nominant. Clem. Alex. 1 Strom.: Καλὸν δὲ οἶμαι, καὶ παῖδας ἀγαθοὺς τοῖς ἐπειτα καταλείπειν. Οἱ μὲν γὰρ παῖδες σωμάτων· ψυχῆς δὲ ἐγγονοὶ οἱ λόγοι. Sic Arnobius lib. II patres sententiarum vocat auctores. Rufinus quoque Præfat. in libros *Περὶ ἀρχῶν*, ut pater verbi potius sit quam interpres. Dionysius Alexandrinus apud Athanasium libro *De sententiis Dion.*, Ποιητὰς γὰρ τῶν

B ἰδίων λόγων Ἑλλήνων μὲν οἱ σοφοὶ φασι, καὶ τοὶ πατέρας αὐτοὺς τῶν ἰδίων λόγων ὄντας.

(2) Ἀπὸ τῆς πανδήμου ῥητορικῆς. Alludit ad πάνδημον Ἀφροδίτην, de qua Xenophon in *Symposio*, quem consule.

(3) Ὁ δὲ παρὼν οὗτος λόγος. Scholion veteris codicis ex Regia bibliotheca adnotat librum hunc esse *Calvitii encomium*. Quod qui legerit, merito hanc Synesio dubitationem oblatam fatebitur.

trices acerrimæ : id vero lucro deputo quidquid illi clam indulsero. Quare plurimum seræ in illud partis contuli. Itaque, si tibi ita videbitur, Græcis librum hunc communicato ; sin abjudicatus fuerit, ad eum qui misit redeat. Simias enim ferunt, postquam pepererint, in fetibus suis tanquam simulacris obtutus desigere, præ admiratione pulchritudinis. Adeo natura ejus amans est quod pepererit ; aliorum porro invicem vident id quod sunt, simiarum esse partus. Quamobrem aliis permittenda est in sobolem inquisitio. **158** Favor enim corrupendis suffragiis efficacissimus est. Ob id Lysippus Apellem ad tabellas admittebat ; et Apelles Lysippum.

EPISTOLA II.

Joanni.

Timoris vacuitas maxima est legum timor. Te vero puduit videri eas semper metuere. Quamobrem inimicos metue, et cum iis etiam iudices, si non furentur : sin furentur quidem, tu vero non plus aliis dederis, nihilominus cavendum. Pro legibus enim irascuntur, cum largitores insuper nacti fuerint.

EPISTOLA III.

Evoptio fratri.

Tertia die, quam obierat Æschines, sororis filia tum primum ad sepulcrum venit. Neque enim mos est, opinor, sponsis ad funus progredi. Sed et in purpura tunc erat, et pellucidum ferebat reticulum, et aurum ac lapillos suspenderat atque induerat, ne sponso malum omen afferret. Itaque bicipiti in cathedra sedens, argenteis, ut aiunt, or-

A προστατάται. Ἐχει δὲ κέρδος, ὅ τι ἂν αὐτῷ λάθρα χαρίσωμαι· καὶ πολλὰ τῆς σπουδαίας μερίδος εἰς αὐτὸν εἰσῆγεγα. Ἄν μὲν οὖν καὶ σοὶ δοκῇ, κοίνωσαι τὸν λόγον τοῖς Ἑλλησιν· ἀποψηφισθεὶς δ' ἐπανίτω (4) παρὰ τὸν πέμψαντα. Τὰς πιθήκους (5) γὰρ φασιν ἐπειδὴν τέκωσιν, ὥσπερ ἀγάλασιν ἐνατενίζειν τοῖς βρέφεσιν, ἀγαμένσας τοῦ κάλλους. Οὕτως ἐστὶν ἡ φύσις φιλότεκνον· τὰ δὲ ἀλλήλων ὀρῶσιν, ἅπερ ἐστὶ, πιθήκων παιδία. Ἐτέροις οὖν ἐπιτρεπτέον ἐξετάζειν τὰ ἔκγονα. Αἱ γὰρ εὐνοῖαι δεινὰ δεκάσαι τὰς ψήφους. Διὰ τοῦτο Λύσιππος (6) Ἀπελλῆν εἰς τὰς γραφὰς εἰσήγε, καὶ Λύσιππον Ἀπελλῆς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'.

Ἰωάννῃ (7).

B

Ἀφοβία μεγίστη (8), τὸ φοβεῖσθαι τοὺς νόμους. Σὺ δὲ αὐτοὺς ἡσχύνθης (9) ἀεὶ φανῆναι φοβούμενος. Τοιγαροῦν δέδιθι τοὺς ἐχθροὺς, καὶ μετὰ τούτων τοὺς δικαστὰς, ἂν μὴ κλέπτωσι· κἂν κλέπτωσι μὲν, μὴ σὺ δὲ ᾗς ὁ τὰ πλείω διδοὺς, οὐδὲν ἤττον εὐλαβετέον. Ὅργίζονται [γρ. μάχονται] γὰρ ὑπὲρ τῶν νόμων, ὅταν καὶ μισθοδότας [γρ. μισθοδότην] προσλάβωσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'.

Τῷ ἀδελφῷ Εὐδοπίῳ.

Τρίτῃ μὲν ἦν Αἰσχίνῃ κειμένῳ· ἡ δὲ ἀδελφιδῇ τότε πρῶτον ἤκεν ἐπὶ τὸν τάφον. Οὐ γὰρ, οἶμαι, νομίζεται νυμφευτρίαις (10) βαδίζειν ἐπ' ἐκφορὰν [γρ. ἐκφορᾷ]. Ἄλλ' ἐν φοινικίδι καὶ τότε, καὶ διαφανῆς ὁ κεκρύφαλος, καὶ χρυσία, καὶ λίθους ἐξήρτητό τε καὶ περιέκειτο, ἵνα μὴ τῷ νυμφίῳ σύμβολος ἀπαίσιος γένηται. Καθεζομένη (11) γοῦν [γρ. οὖν] ἐπ' ἀμφικεφάλου.

DION. PETAVII NOTÆ.

(4) Ἀποψηφισθεὶς δὲ ἐπανίτω. In eandem fere sententiam Ælianus in præfat. operis *De animal. natura* : Εἰ δὲ τῷ καὶ ἄλλῳ φανεῖται ταῦτα λυσιτελεῖ, χρῆσθω αὐτοῖς. Ὅτῳ δὲ οὐ φανεῖται, ἑάτω τῷ πατρὶ θάλαπεν καὶ περιέπειν.

(5) Τὰς πιθήκους γάρ. Ambrosius lib. viii, epist. 63 : *Nescio quo enim modo præter imprudentiæ calliginem, quæ me circumfundit, unumquemque fallunt sua scripta, et aurem prætereunt ; atque filii etiam deformes delectant. Sic etiam scriptorem indecores sermones sui palpant.*

(6) Διὰ τοῦτο Λύσιππος. Lysippus ergo pictor? Insignis, inquam, ille statuarius? falsum haud cunctanter memoria Synesium dixerim, qui Lysippum pro Protogene sumpsit. Nam de Protogene tale quidpiam refert Plinius lib. xxxv, cap. 10. Neque puto sic illud excusari posse, ut Apelles a Lysippo adhibitus dicatur, ut de statuis judicaret ; Lysippus ab Apelle, ut de statuis. Nam nulla hic statuarum mentio, et vox γραφὰς utrique servit. Simile est παρόραμα apud Cicero-nem lib. i *Tusc. Quæst.* : *An censemus, inquit, si Fabio nobilissimo homini laudi datum esset, quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos et Parrhasios fuisse?* Polycletus enim statuarius, non pictor erat.

(7) Ἰωάννῃ. Nescio an Joannes iste sit qui Æmilium interfecit ; ad quem nonnullæ exstant Synesii epistolæ.

(8) Ἀφοβία μεγίστη. Plutarch. in *Agide* et *Cleom.* : Καὶ τὴν ἀνδρίαν δὲ μοι δοκοῦσιν οὐκ ἀφοβίαν, ἀλλὰ φόβον φόγου καὶ δέος ἀδοξίας οἱ παλαιοὶ νομίζουσιν. Οἱ γὰρ δειλότατοι πρὸς τοὺς νόμους, θαρσάλευτάτοι πρὸς τοὺς πολεμίους εἰσὶ.

(9) Σὺ δὲ αὐτοὺς ἡσχύνθης. Quintilianus lib. vi, cap. 1 : *Egregie nobis adolescentibus dixisse accusator Cossutiani Capitonis videbatur, Græce quidem, sed in hunc sensum, Erubescit Cæsarem timere. Quasi sic Græce sine dubio concepit, αἰσχύνεται τὸν Καίσαρα φοβεῖσθαι.*

(10) Νυμφευτρίαις βαδίζειν. Videtur hic νυμφεύτρια non usitata significatione [XLV] pronubam, sed νόμφην, sponsam exprimere. Suidas observat sic appellari τὴν νεόγαμον. Sed ista, de qua loquitur Synesius, nondum nupserat. Itaque sponsas vertimus. Sponsam enim hanc fuisse, non pronubam, suadet ornatus ille cultusque in quo prodixisse dicitur ; qui nova n nuptam, non pronubam decet.

D (11) Καθεζομένη γοῦν ἐπ' ἀμφικεφάλου. Bicipitem cathedram verti. *Etymologicon*, Ἀμφικεφάλος, κλίνης εἶδος, παρὰ τὸ ἐκατέρωθεν ἀνάκλινιν ἔχειν, καὶ προσκεφάλαιον, quod utrinque *recubitum*, vel *recubitorium* habeat. Nam κεφαλή pars est elatior lecti, cui pulvinus imponitur, et in quo caput acquiescit. Huic generi lectulorum opponitur σκίμπος, quod Aristophanis scholiastes ad *Νεφ.*, et Suidas interpretantur χωλοκραδῶντων, et ἀσκαμβάζειν deducunt, quod est χωλαίνειν, *claudicare* : quod istiusmodi lectuli in recubitorio altiores essent, in extrema sponda depressiores, atque ita quodammodo altero pede claudicarent. Hinc μονοκλίτια dicebantur. Hesychius, Σχιμπόδιον εὐτελὲς κλινίδον μονοκλίτιον. Suspiciabar et apud Pollucem lib. x, cap. 7, χαμεύνην παράκωλον eadem notione sumi, quod altero κώλῳ, hoc est *crure* claudicaret ; e contrario ἀμφίκωλον, quod utraque parte ex æquo erectum est, et æqualia habet utrinque κῶλα. Sic

λου καθέδρας, φασίν, ἀργυρόποδος, πολλά κατεμέμ-
φετο τὴν ἀκαιρίαν τῆς συμφορᾶς· ὡς ἡ πρότερον
ἐχρῆν, ἢ μετὰ τὴν γάμον ἀποθανεῖν. Καὶ πρὸς ἡμᾶς,
ἐφ' οἷς ἐδυστυχοῦμεν ἐμῆνιε [γρ. ἐμηνία]. Μόλις
δ' οὖν περιμείνασα (12) τὴν ἐδδόμην, καθ' ἣν ἡμεῖς
εἰσιτιάκειμεν τὸ δεῖπνον τὸ ἐπιτάφιον, αὐτὴν τε καὶ
τὴν φλήναφον γραῦν τὴν τιθίδα, ἐπὶ τὸ ζεῦγος ἀνα-
βιδασαμένη τὸ ὀρικόν, πληθούσης ἀγορᾶς, ἅπασι
τοῖς παρασῆμοις ἐπόμπευεν εὐθὺ Τευχείρων (13)
ἐλαύνουσα. Μέλλει γὰρ καὶ εἰς τὴν ἐπιούσαν ἐδδόμην
ταυινύσσεσθαι τε, καὶ πυργοφόρος (14) καθάπερ ἡ
Κυθῆλη περιελεύσεσθαι. Τούτοις ἡμεῖς μὲν οὐδὲν
ἀδικούμεθα, πλὴν τοῦ καταφανεῖς γεγονέναι, λίαν
ἀναισθήτους ἔχοντες συγγενεῖς. Ὁ δὲ ἀδικούμενος,
Ἄρμόνιος ἐστίν (15) ὁ τοῦ θυρωροῦ πατήρ, ὡς ἂν
εἴποι Σαπφῶ, τὰ μὲν ἄλλα σῶφρων καὶ μέτριος ἐν

A nata fuleris, multum de hujus importunitate in-
fortunii querebatur; quasi aut ante, aut secundum
nuptias mori illum oportuerit; nobis vero succen-
sebat, quod in ea calamitate versaremur. Vix igitur
expectata die septima, qua die funebre convi-
vium dederamus, mulares bigas, nutrice sua anu-
illa nugace comitante, conscendens cum insigni-
bus omnibus ornamentis, recta Teucheira solemn-
i pompa profecta est. Quippe septimo abhinc die
tænia redimiri, ac turrita, more Cybeles, circum-
ire debet. Ac nobis quidem nulla ea re fit injuria,
nisi quod palam omnibus eo exemplo fit, cognatos
habere nos admodum communis sensus expertes.
Cui autem injuria fit, Harmonius est, janitoris
pater, ut diceret Sappho, cætera quidem frugi
B homo ac moderatus; sed **159** qui de nobilitate

DION. PETAVII NOTÆ.

apud Pollucem Plato in Ἑορταῖς, Ἐπειτα κλίνην
ἀμφίκωλον πυξίνην. Pollux legit ἀμφίκολλον. Ex-
ponit enim τὴν κατακεκολλημένην. Sed puto non
minus recte ἀμφίκωλον usurpari eo sensu, quem
attuli. Sunt enim κῶλα, quibus innituntur lecti,
eorumque crura: quæ si utraque parte æqualiter
erecta sunt, ἀμφίκωλα; si una parte depressiora
sunt, παράκωλα vocantur; non quod nulla prorsus
in imo κῶλα sint, sed quod breviora; sicut ἄποδες
dicuntur aves, non quibus nulli pedes, sed quibus
exigui sunt. Ut a crurum et fulcrorum ratione
nomina ista lectis imposita sunt, sic a pulvinari-
bus, vel recubitoriis, et ἀνακλίντροις, aut ἀνακλιν-
τηρίοις, quæ sunt capita lectorum, appellationes
alias sortiuntur. Qui enim utrinque recubitum ha-
bent, ἀμφικέφαλοι vocantur. Hesychius Ἀμφικέφα-
λος κλίνη, ἐκατέρωθεν ἔχουσα ἀνακλιντήριον. In
Vulgatis legitur ἀμφικέλος, ut etiam apud Phavori-
num, pro quo non male olim rescripsimus ἀμφί-
κωλος, quod paulo ante declaravimus. Sed ἀμφι-
κέφαλος opinor scribendum; atque ita legisse
videtur auctor *Etymologici*.

Plurimum in hac voce falsus est Salmasius in
notis ad Ælium Verum Spartiani pag. 65, qui pro
ἀμφικέφαλος apud Etymol. et Hesychium scribi
jubet ἀμφικνέφαλος, quia κέφαλον, inquit, Hesy-
chius ait esse τύλην et προσκεφάλαιον, sed errat.
Κνέφαλον sive κνάφαλον est tomentum, quo culci-
træ et pulvini lectorum infarciuntur, quæ sunt
eorum capita. Itaque ἀμφικνέφαλος (quæ vox apud
Pollucem exstat), et ἀμφικέφαλος idem significant,
sed diversa notione. Nam prior ἀπὸ τοῦ κναφάλου,
hoc est tomento dicitur, et utrinque tomento far-
tum pulvinum esse demonstrat. Quippe κνάφαλον,
vel κνέφαλον προσκεφάλαιον, id est cervical, sive
D pulvinum tomento infartum significat. Posterior
dictio capita duo lecti illius exprimit, ut intelligas
non esse μονοκοίτιον. Cum igitur utrumque vocabu-
lum in illo sensu receptum sit, temere et ἀκρίτως
in *Etymologico* quasi reiculum expungitur, pro eo-
que ἀμφικνέφαλος reponitur. Nisi forte Synesium
hoc etiam loco castigandum existimat, et pro ἀμφι-
κέφαλον καθέδραν, ἀμφικνέφαλον restituit; quod
illi non [XLVI] concedimus. Nam in vetustissimis
codicibus constantissime legitur ἀμφικεφάλου, non
ἀμφικνεφάλου. Cæterum hoc loco non κλίνης, hoc
est lecticæ, sed καθέδρας, sellæ gestatoriæ, sit men-
tio; cujus κεφαλὴ pars est in qua residetur. Sed de
κεφαλῇ et ἀμφικεφάλῳ universe disputandum fuit.

(12) Μόλις δ' οὖν περιμείνασα. Septimus dies
apud veteres parentationibus addictus est. Eccle-
siastici xxxii, *Luctus mortui septem dierum*. Genes.

quoque capite L, *Et fecit luctum patri suo septem
dies*. Quem locum enarrans Augustinus lib. i *Quæst.
in Exod.*, quæst. 172, *Nescio*, inquit, *utrum inve-
niatur alicui sanctorum in Scripturis celebratum esse
luctum novem dies: quod apud Latinos novendialis
appellant. Unde mihi videntur ab hac consuetudine
prohibendi, si qui Christianorum istum in mortuis
suis numerum servant, qui magis est in gentilium
consuetudine. Septimus vero dies auctoritatem in
Scripturis habet. Verum Eustratius presbyter Con-
stantinopolitanus apud Photium cod. clxxi, causas
reddit cur tertio, nono et quadragesimo die pro
mortuis sacrificia celebrentur; ut appareat nonum
etiam alicubi diem in observatione fuisse. Sed fre-
quentius habita ratio septimi est, de quo etiam Am-
C brosius orat. *De fide resurr.*: *Nunc quoniam die
septimo ad sepulcrum redimus: qui dies symbolum
futuræ quietis est. Dabantur et convivia in mortuo-
rum memoriam; quod attingit hac in epistola Syne-
sius, ac non solum propinqui, sed etiam pauperes
adhibebantur. De propinquorum epulo Chrysostomus
agit homil. 28 in cap. xi Epist. I ad Corinth.*: *Κἂν
μὲν εἰς περιδείπνόν τις καλέσῃ μετὰ τὸ πένθος, οὐδεὶς
ὁ ἀντερῶν· ἐπειδὴ νόμος ἀνθρώπων ἐστὶν ὁ ταῦτα κε-
λεύων. Græci enim περιδείπνα vocant, vel νεκροδείπνα,
quæ Hieronymus in caput ix Osee interpretatur pa-
rentalia. Hebræi Πῦρ. Quorum conviviorum abusum
damnat Zeno Veron. in psal. xlix, et Gaudentius
tract. iv *De Paschate*. De pauperum agapis meminit
Chrysostomus homil. 32 in *Matth.* et homil. 27 in caput
xi *Epist. I ad Corinth.***

(13) Εὐθὺ Τευχείρων. Una est ex quinque Penta-
polis urbibus; quæ alio nomine Arsinoe dicebatur,
auctore Strabone lib. xvii. Sunt autem hæ quinque:
D Beronice, Arsinoe, Ptolemais, Apollonia, Cyrene.
Plinius lib. v, cap. 5. Stephanus Τεύχειρα scribit,
non Τεύχειρα, et Ἀρσινόην ætate sua nuncupatam
asserit.

(14) Ταυινύσσεσθαι τε καὶ πυργοφόρος. Scho-
lion quoddam in vetere scripto στέφανον esse ait
τὸν οὕτω καλούμενον πύργον. Sed castellorum stru-
cturam potius intelligit, de qua Gregor. Naz.:

Μὴ κεφαλὰς πυργοῦσθε ῥόθοις πλοκάμοισι γυ-
[raïκες].

Tertullianus lib. *De cultu fem.*: *Affigitis præterea
nescio quas enormitates sutilium atque textilium
capillamentorum, nunc in galeri modum, quasi va-
ginam capitis, et operculum verticis; nunc in cervi-
cem retro suggestum.*

(15) Ἀρμόνιος ἐστίν. Scholion in tribus mss.
ad marginem ascriptum ita se habet: Ἀρμόνιος δὲ

cum Cecrope perpetuo contenderit. Hujus plus quam Cecropis neptem, patruus Herodes et janitor in Sosias et Tibios distraxit. Nisi forte aliquid dicunt, qui sponsum nobis materno ex genere celebrant, et hujus originem ad famosam illam Laidem referunt. Lais enim, ait quidam scriptor, Hecaricum erat mancipium emptum e Sicilia; ab illa vero egregia felix prole mater ortum accepit, quæ præclarum nobis sponsum peperit. Ea porro naucleri quidem heri pellex olim fuerat, tum oratoris alterius heri, ac tertii secundum hos conservi: ad hæc clam interim in urbe prostabat, demum palam in urbe, adeo ut magistra esset artis illius; quam simul præ laxæ cutis rugis exercere desiit, ætate maturas edocet, ac pro se peregrinis substituit. Nam ejus filius orator necessitate ait se legis exsolvi, quominus meretricem alat matrem. Apage hanc legem. Nam qui ita in lucem editi sunt, his pro certo comperta mater est: parentum alter ambiguus. Itaque quantum utrisque ab legitimis filiis debetur, tantumdem ab incerto patre genitis in matres par erat conferri.

EPISTOLA IV.

Eidem.

Cum e Bendidio solvissemus ante matutinum crepusculum, vix post meridiem Pharium Myrmecem prætervecti sumus, cum bis terve circiter navis in portus fundum esset impacta. Statim igitur malum hoc videbatur auspiciū, ac consultum sane fuisset nave tunc exscendere, quæ sub primis veluti carceribus inauspicato sese commoveret. Sed pudebat nos timiditatis a vobis argui; ac propterea,

... Non jam fugere aut trepidare licebat.

Proinde mali si quid evenerit, vestri causa peribimus. Tametsi quid illud tantum erat incommodi, ridere vos, dum nos extra periculum essemus? sed Epimetheo, ut aiunt,

Curare deerat, pœnitere haud defuit:

perinde ac nobismetipsis. Nam cum servari tum liceret, nunc ad deserta littora concentu quodam plangimus, Alexandriam, quoad licet, intuentes, **160** et matrem Cyrenem; quarum alteram cum haberemus reliquimus; alteram invenire non possumus: postquam ea vidimus, et experti sumus, quæ ne per somnium quidem eventura putavimus. Audi enim, ne tibi omnino gaudere vacet: ac pri-

τῷ καθ' ἑαυτὸν βίῳ γενόμενος· ἀλλ' ὑπὲρ εὐγενείας ἀμφισβητῶν τῷ Κέκροπι διετέλεσε. Τούτου τοῦ πλέον ἢ Κέκροπος τὴν θυγατρίδην ὁ θεῖος Ἡρώδης, καὶ θυρωρὸς, εἰς Σωσίας τε καὶ Τιθίους (16) ἀπέδοτο. Πλὴν εἰ μή τι λέγουσιν, ὅσοι καὶ τὸν νυμφίον ἡμῖν μητρόθεν ἀποσεμνύνουσι, γενεαλογοῦντες αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐν φήμῃ Λαίδος. Ἡ γὰρ Λαῖς, ἔφη τις ἡδὲ λογογράφος, ἀνδράποδον ἦν Ὑκκαρικὸν [γρ. Καρικὸν], ἐκ Σικελίας ἐωνημένον· ὅθεν ἡ καλλίπαις ἡ τεκοῦσα τὴν περιθόητον. Καὶ αὕτη πάλαι μὲν ἐπαλλακεύετο ναυκλήρῳ δεσπότη· ἔπειτα μέντοι ῥήτορι, καὶ τούτῳ δεσπότη· τρίτῳ μετ' ἐκείνους ὁμοδούλῳ· καὶ λάθρα τῇ πόλει· ἔπειτα λαμπρῶς τῇ πόλει, καὶ προὔστη τῆς τέχνης. Ἡς ἐπειδὴ τὴν ἐργασίαν ὑπὸ χαλαρᾷ ῥυτίδι κατέλυσε, τὰς ἐν ἡλικίᾳ παιδοτριβεῖ, καὶ τοῖς ξένοις ἀντικαθίστησιν. Ὁ γὰρ υἱὸς ὁ ῥήτωρ, ἀφείσθαι φησι τῆς ἀνάγκης τοῦ νόμου, μητέρα τρέφειν ἐταίραν. Ἀπαγε τοῦ νόμου. Τοῖς γὰρ οὕτω γεγονόσιν, ἀποδέδεικται μὲν ἡ μήτηρ, ὁ δὲ λοιπὸς τῶν γονέων, ἀμφισβητήσιμος. Ὅσον οὖν ἀμφοτέροις παρὰ τῶν εὖ γεγονότων ὀφείλεται, τοῦτο πᾶν ἤκειν ἔδει παρὰ τῶν ἀπατόρων εἰς τὰς μητέρας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ'.

Τῷ αὐτῷ.

Λύσαντες ἐκ Βενδιδείου πρὸ δαίλης ἐώας, μόλις ὑπὲρ μεσοῦσαν ἡμέραν, τὸν Φάριον Μύρμηκα (17) παρηλλάξαμεν, δις πού καὶ τρίς ἐνσχεθείσης τῆς νεῶς τῷ τοῦ λιμένος ἐδάφει. Εὐθύς μὲν οὖν καὶ τοῦτο κακὸς [γρ. πονηρὸς] οἰωνὸς ἐδόκει, καὶ σοφὸν ἦν ἀποθῆναι νεῶς, ἐκ πρώτης ἀφετηρίας οὐκ εὐτυχοῦς. Ἀλλὰ φυγεῖν παρ' ὑμῖν ἐγκλημα δειλίας ἡσχύνθημεν· καὶ διὰ τοῦτο,

Οὐπω ἔτ' ἔσκεν ὑποτρέσαι οὐδ' ἀναδύναί.

ὥστε καὶ τι συμβῇ [γρ. καὶ εἴ τι συμβαίῃ], δι' ὑμᾶς ἀπολούμεθα. Καίτοι τί δεινὸν ἦν, ὑμᾶς τε γελᾶν, καὶ ἡμᾶς ἔξω κινδύνων ἐστάναι. Ἀλλὰ τῷ Ἐπιμηθεῖ, φασί,

Τὸ μὲν μέλειν οὐκ ἦν, τὸ μεταμέλειν δ' ἐνῆν· ὥσπερ ἡμῖν. Τότε γὰρ ἐξὸν σώζεσθαι, νῦν πρὸς ἐρήμοις ἀκταῖς συναυλίαν ὀλοφυρόμεθα (18), καὶ πρὸς Ἀλεξάνδρειαν ὁρῶντες, ὡς οἶόν τε, καὶ πρὸς τὴν μητέρα Κυρήνην· ὧν τὴν μὲν ἔχοντες ἀπελίπομεν, τὴν δὲ εὐρεῖν οὐ δυνάμεθα, ἰδόντες τε καὶ παθόντες, ἃ μηδὲ θναρὶ ἡλίπισαμεν. Ἀκουε γὰρ, ἵνα μηδὲ σὺ πάνυ χαίρειν σχολάζῃς· καὶ πρῶτον ὅπως ἡμῖν εἶχε τὰ τοῦ πληρώματος. Ὁ μὲν ναύκληρος ἐθανάτα κατά-

DION. PETAVII NOTÆ.

μὲν υἱὸς ἔσχεν, Αἰσχίνην καὶ Θυρωρὸν, τὸν καὶ Ἡρώδην καλούμενον, μίαν δὲ θυγατέρα, τὴν μητέρα ταύτης τῆς νύμφης, περὶ ἧς ἐστὶν ὁ λόγος. Ἔστιν οὖν αὕτη ἡ νύμφη ἐγγόνῃ μὲν Ἀρμονίου, ἀδελφιδῇ δὲ Αἰσχίνου, καὶ Ἡρώδου. Harmonius duos habuit filios, Æschinem et Janitorem, qui et Herodes dictus est; et filiam unicam, hujus sponsæ, de qua sermo est, matrem. Est igitur sponsa ista neptis Harmonii; filia vero sororis Æschinis et Herodis. Porro θυρωρὸν vocat Herodem [XLVII] Harmonii filium, ut plerique animadverterunt, ea vocis significatione quam Julius Pollux lib. iii, cap. 3, declarat ut sit nuptialis officii genus. Hesychius παράνυμ-

φον interpretatur, et τὴν θύραν τῶν θαλάμων κλείοντα.

(16) Εἰς Σωσίας τε καὶ Τιθίους. Vide Junium in Adagiis. Qui ἀπέδοτο sic interpretatur, ut sit elocare. Ego vendere sum interpretatus. Forte quod muneribus ab ignobili sponso plectectus, aut illius opibus inductus, illam tradiderit.

(17) Τὸν Φάριον Μύρμηκα. Meminit Ptolem. lib. iv in Cyrenaica.

(18) Συναυλίαν ὀλοφυρόμεθα. Ita Greg. Naz. orat. 16: Τίς οὐ κατακλᾶται τούτων τοῖς ὀδυρμοῖς οἰκτρὰν ξυναυλίαν ἀρμοζομένων;

χρεως ὢν. Ναυτῶν δὲ ὄντων δυοκαίδεκα τῶν πάντων· τρισκαίδεκατος γὰρ ὁ κυβερνήτης ἦν· ὑπὲρ ἡμισυ μὲν καὶ ὁ κυβερνήτης, ἦσαν Ἰουδαῖοι, γένος ἑκσπονδον, καὶ εὐσεβεῖν ἀναπεπεισμένον ἦν ὅτι πλείστους ἄνδρας Ἑλληνας ἀποθανεῖν αἵτιοι γένωνται. Τὸ δὲ λοιπὸν, ἀγελαῖοι, γεωργοὶ, πέρυσιν οὐπω κώπης ἡμμένοι. Κοινῇ δὲ οὗτοί τε κάκεινοι, πεπηρωμένοι πάντως ἐν γέ τι μέρος τοῦ [γρ. μέλος τι τοῦ] σώματος. Τοιγαροῦν ὡς οὐδὲν δεινὸν ἦν ἡμῖν, ἐκομψεύοντο, καὶ ἐκάλουν ἀλλήλους, οὐκ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀτυχημάτων, ὁ χωλὸς, ὁ κηλήτης, ὁ ἀριστερόχειρ, ὁ παραβλώψ. Ἐκαστος ἐν γέ τι εἶχε τοῦπίσημον. Καὶ ἡμῖν τὸ τοιοῦτον οὐ μετρίαν [γρ. τοιοῦτον με.] παρείχε τὴν διατριβήν (19). Ἐν τῇ χρεῖᾳ δὲ οὐκ ἔτι γέλως ἦν, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς ἀποιμύζομεν, ὄντες ἐπιβάται πλεῖν, ἢ πεντήκοντα, τριτημόριον που μάλιστα γυναῖκες, αἱ πλείους νέαι, καὶ ἀγαθαὶ τὰς ὄψεις. Ἀλλὰ μὴ φθόνει. Παραπέτασμα γὰρ ἡμᾶς ἀπετείχιζε, καὶ τοῦτο ἐρρώμενέστατον, οὐ πάλαι διερρώγοτος ἰστίου τεμμάχιον, σωφρονοῦσιν ἀνθρώποις τὸ τεῖχος τὸ Σεμιράμιδος. Ἴσως δὲ καὶ ὁ Πρίαπος ἐσωφρόνησεν, Ἀμαράντιον συμπλέων. Ὡς οὐκ ἔστιν ὁπότε σχολάζειν ἡμᾶς εἶασεν ἀπὸ τοῦ δεδιέναι τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Segmentum, temperantibus hominibus par Semiramidis muro. Ac nescio annon vel Priapus ipse temperaturus fuerit, si cum Amaranto navigaret; qui nullo nos unquam vacare tempore siverit ab extremi discriminis metu.

Ὅστις πρῶτον μὲν ἐπειδὴ τὸν παρ' ὡμῖν τοῦ Ποσειδῶνος νεῶν (20) κατεκάμψαμεν, ἄρας ὅλοις ἰστίοις ἡξίου πλεῖν εὐθὺ Τaphosiridos, καὶ ἀπεπειράτο τῆς σκύλλης [γρ. κοίλης] (21), ἣν ἐν τοῖς γραμματίοις (22) ἀποτροπιάζομεθα. Συννενοηκότων δὲ ἡμῶν, καὶ ἀνακεκραγόντων [γρ. ἀνακραγόντων], οὐ πρὶν ἢ ἐν χρῶ γενέσθαι τοῦ κινδύνου, μόλις ἐκθιασθεῖς, ἀπέστη τοῦ διανυμαχῆσαι πρὸς τὰς σπιλάδας. Ἐντεῦθεν ἀποστρέψας τὴν ναῦν ὥσπερ ἐκ μετανοίας ἐπαφίησι τῷ πελάγει, τέως μὲν ὡς ἐδύνατο καὶ πρὸς κύμα παραβαλλόμενος· ἔπειτα δὲ καὶ νότος συνεπιλαμβάνει λαμπρὸς, ὅφ' οὗ ταχὺ μὲν τὴν γῆν ἀπεκρύπτομεν· ταχὺ δὲ μετὰ τῶν ὀλκᾶδων ἡμῖν τῶν διαρμενίων, αἷς οὐδὲν ἔδει Λιδύης τῆς καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ πλοῦν ἕτερον ἔπλεον. Σχετλιαζόντων δὲ ἡμῶν, καὶ ἐν δεινῷ ποιουμένων τὸ ἀπηρτῆσθαι τοσοῦτον τῆς γῆς, ὁ Ἰαπετὸς Ἀμάραντος, ἐπὶ τῶν ἱκρίων ἑστὼς, ἐτραγῶδει τὰς παλαμναιοτάτας ἀράς. Οὐ γὰρ δὴ πτησόμεθα [γρ. πτησόμεθα], ἔφη· ὡμῖν δὲ πῶς ἂν τις καὶ χρήσαιτο,

A mum quemadmodum sese nobis nauticum supplementum habuerit. Gubernator imprimis ex desperatione mortem optabat ære oppressus alieno; et cum nautæ duodecim omnes essent (tertius enim et decimus gubernator erat), supra dimidiam quidem partem cum ipso gubernatore Judæi omnes erant, infidum genus, et quod pie se facere persuasum habeat, si quamplurimis Græcis hominibus causam necis attulerit. Cæteri gregarii erant, agricolæ, qui anno superiori nondum remum attigerant; ac tam isti quam illi prorsus aliqua corporis parte mutilati. Quamobrem quandiu nihil erat periculi, joculari inter se, seque invicem appellare non nominibus suis, sed ex infortuniis, claudus, herniosus, scævola, strabus: singuli unum aliquod B insigne habebant, nobisque idipsum non mediocri erat oblectamento. In ipso vero discrimine nullus jam risui locus erat, sed ob illa ipsa nunc ingemiscimus qui vectores sumus supra quinquaginta, quorum tertia fere pars seminae sunt, pleiæque juvenes et formosæ. Verum non est quod invidetas, nam cortina nos suspensa separabat, eademque firmissima, non ita pridem conscissi veli

Primum enim posteaquam Neptuni templum, quod apud vos est, sumus prætergressi, totis velis navigans, recta Taphosiridem petere constituerat, C Scyllamque tentabat, quam in tabulis abominari consuevimus. Quod ubi animadvertimus, et vociferati sumus, non antequam proxime in periculum ipsum venimus, vix coactus scopulis conflictari destitit. Inde abductum navigium, quasi resipiscens, in altum immittit; primum contra fluctum aliquandiu quantum poterat obluctans; deinde vehementiore austro secundante, statim a terræ conspectu sumus ablati; ac statim ad onerarias binis 161 velis instructas accessimus, quibus nihil erat in Libya nostra negotii, sed cursum alium insistebant. Hic vero conquerentibus nobis, ac moleste ferentibus, quod a terra tam longe provecti essemus, D Japetus ille Amarantus in tabulatis stans diras ultimique exempli imprecationes canebat. Non enim avolabimus nos, inquit; vobis autem quid faciat

DION. PETAVII NOTÆ.

(19) Παρείχε τὴν διατριβήν. Quod idiotismus noster proprie admodum exprimit, *un passe-temps*. Sic Plutarch. *Timoleonte*: Διατριβὴν τοῖς Ῥηγίνοις παρείχον, εἰ Φοίνικες ὄντες οὐκ ἀρέσκοντο τοῖς δι' ἀπάτης πραττομένοις. Philostratus in *Phavorino*: Ταῦτα ὁ μὲν αὐτοκράτωρ διατριβὴν ἐπεποίητο, καὶ διῆγε τὰς βασιλείους φροντίδας ἀπονεύων εἰς σοφιστάς τε καὶ φιλοσόφους. Prorsus eadem notione vocem illam usurpat, in qua falsus est interpres.

(20) Τὸν παρ' ὡμῖν τῶν Ποσειδῶνος νεῶν. De quo Strabo lib. 1.

(21) Καὶ ἀπεπειράτο τῆς σκύλλης. Non eam quæ proprie id nomen accepit, sed aliam similem. Et nos Franci inde vernaculum nomen deduximus, *un escueil*, hoc est inaccessum scopulum et navifra-

gum. Glossæ Isidori, *Scyllæ, saxa latentia in mari*.

(22) Ἦν ἐν τοῖς γραμματίοις. Obscura vox. Glossa interlinearis in uno ex veteribus, quos adhibui, ἐν ταῖς συμφωνίαις. Ubi συμφωνίαν, quisquis ille est, pro pacto et stipulatione videtur accepisse, sive conventionis tabulis. Ita enim in Gloss. vet., *convenio*, συμφωνῶ. *Conventum*, σύμφωνον. Verum haud scio quam recte ea vocabuli hujus significatio ad hunc locum faciat. Nisi forte in nauticis contractibus ejusmodi aliqua periculi illius exceptio fieri consueverit. Suspicio et ἄσματις pro γραμματίοις legi posse, ut cantiones quædam intelligantur, quibus infames ii scopuli celebrentur. Tanquam ad oram codicis ascriptum sit γρ. ἄσματις, indeque γραμματίοις irrepserit. Sed nihil affirmo.

quisquam, qui et terram et mare metuitis? Minime hoc quidem, si quis bene iis utatur, optime Amarante, inquam ad illum. Nobis vero nihil Taphosiridé opus fuit; vita enim opus fuit: et nunc quid alto nobis opus est? Sed tendamus, inquam, Pentapolim, quantum satis est a terra dissiti; ut si quid difficile accadat, cuiusmodi in mari multa sunt: hoc autem incertum utique et est, et a nobis dicitur: e proximo nos portus aliquis excipiat. Sed nihil dicendo persuadere potui. Obsurduerat enim scelus; donec acrior a septentrione ventus incumbens tumentes et asperos fluctus agitare coepit. Hic subito ingruens velum in diversum compulit, et quæ curva erant cava reddidit. Navis ipsa porro parum absuit quin in puppem everteretur; quam nos ægre tandem aliquando composuimus. Tum infelix Amarantus: Tanti est, inquit, ex arte navem regere. Ventum enim e mari sese pridem suspicatum fuisse, ob idque in alto navigare. Nunc enim obliquum se cursum tenere, quod longitudini addere aliquid de intervallo licet. Talem esse navigationem nostram; cuiusmodi esse non posset, si litus legeremus: navem enim ad terram allisum iri. Quæ cum diceret, tandiu nos assentiebamur, quoad supererat dies, necdum periculum appetebat. Coepit enim una cum nocte, magis ac magis attollente sese fluctu.

Erat tum dies, quam Judæi Parasceven vocant; cuius noctem cum sequenti die computant, qua die nulli manum licet operi admovere, sed eam sanctissime venerantes ab omni labore feriantur. Clavum itaque gubernator e manibus abiecit, statim atque solem occidisse conjectatus est, ac prostratus,

Cuivis se nautarum calcandum præbebat.

Nos veram rei causam non statim intelligentes, sed desperationem hoc ipsum esse rati, ad eum accurrere, obtestari, ne ultimam **162** spem proderet. Nam et decumani fluctus instabant, tumultuante secum ipso mari. Hoc autem accidit, cum cessante vento, nondum ab eo concitati fluctus residunt; sed valida semel agitatione concepta, dominantem se adhuc obijciunt, et impetum illius contrario impetu repellunt. Opus enim mihi fuit turgidis et grandibus verbis, ne mala ingentia infra dignitatem explicarem. Ejusmodi porro navigatione utentibus tenui, ut aiunt, e funiculo vita suspensa est. Quod si legis doctor idem et gubernator fuerit, quo esse animo nos oportet? Postquam igitur quid sibi clavi abjectio vellet intelleximus (rogantibus enim nobis navem ut, quoad posset, periculis eriperet, librum quemdam legebat), persuaderi posse desperantes, adhibere vim coepimus. Ac generosus quidam miles (navigant autem nobiscum Arabici

A οὐ καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλατταν ὑποπτεύετε. Οὐκ ἦν γέ τις αὐταῖς χρῶτο [γρ. χρῆται] καλῶς, ὥ λῶσσε Ἀμάραντε, πρὸς αὐτὸν ἔφην. Ἡμῖν δὲ οὐδὲ Ταφοσίριδος ἔδει· ζῆν γὰρ ἔδει· καὶ νῦν τοῦ πελάγους τί δεῖ; Ἀλλὰ πλέωμεν, ἔφην, εὐθὺ Πενταπόλεως, ἀπέχοντες τῆς γῆς, ὅσον μέτριον, ἵν' εἴ τι καὶ χαλεπὸν· οἶα δὲ τὰ θαλάττης, ἀδελφὸν δὲ δῆπου καὶ ἔστι, καὶ παρ' ὑμῖν λέγεται· λιμὴν τις ἡμῶς ἐκ τοῦ σχεδὸν ὑποδέξοιτο. Οὐκ οὖν ἔπειθον λέγων· ἀλλ' ἐξεκεκώφει τὸ κάθαρμα, ἕως ἄνεμος ἀπαρχτίας ἐπαράσσει πολὺς, κύμα ἐλαύνων ὑψηλὸν καὶ τραχύ. Οὗτος ἄφνω προσπessών, τὸ ιστίον ἐμπαλιν ὥθησε, καὶ τὰ κυρτὰ κοῖλα πεποίηκεν. Ἡ δὲ ναὺς ἐγγὺς ἦλθεν ἐπὶ πρύμναν ἀνατετράφθαι. Μόλις δ' οὖν αὐτὴν κατεστήσαμεν. Καὶ ὁ βαρύστονος Ἀμάραντος, Τοιοῦτον, ἔφη, τὸ τέχνη ναυτίλλεσθαι, προσδέχεσθαι γὰρ αὐτὸς πάλαι τὸν ἐκ πελάγους ἄνεμον, καὶ διὰ τοῦτο μετέωρος πλεῖν. Κατιέναι γὰρ νῦν ἐγκάρσιος, ἐνδιδόντος τοῦ διαστήματος προστιθέναι τῷ μήκει. Τοῦτον δὲ εἶναι τὸν πλοῦν τὸν ἡμέτερον, οὐκ ἂν, εἴ γε παρὰ τὰς ἀκτὰς ἐπλέομεν. Προσαναπεπλάσθαι γὰρ ἂν τῇ γῇ. Καὶ ἡμεῖς ἀπεδεχόμεθα λέγοντος, ἕως ἡμέρα τε ἦν, καὶ τὰ δεινὰ οὕτω παρῆν· Ἡρξάτο γὰρ δὴ μετὰ τῆς νυκτὸς, αἰεὶ προϊόντος ἐπὶ μεῖζον τοῦ κλύδωνος.

B appetebat. Coepit enim una cum nocte, magis ac

Ἡμέρα μὲν οὖν ἦν, ἥντινα ἄγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι Παρασκευὴν· τὴν δὲ νύκτα τῇ μετ' αὐτὴν ἡμέρᾳ λογίζονται, καθ' ἣν οὐδενὶ θέμις ἐστὶν ἐνεργὸν ἔχειν τὴν χεῖρα, ἀλλὰ τιμῶντες διαφερόντως αὐτὴν, ἄγουσιν ἀπραξίαν. Μεθῆκεν οὖν (23) ἐκ τῶν χειρῶν ὁ κυβερνήτης τὸ πηδάλιον, ἐπειδὴ τὸν ἥλιον εἶχασεν ἀπολείπειναι τὴν γῆν· καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν,

Πατεῖν παρῆχε τῷ θέλοντι ναυτίλῶν

Ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν οὖσαν αἰτίαν οὐκ εὐθὺς ἐπὶ νοῦν ἐβαλλόμεθα· ἀπόγνωσιν δὲ τὸ πρᾶγμα οἰόμενοι, προσήειμεν, ἐλιπαροῦμεν μὴ καταπροέσθαι μηδέπω τὰς ἐσχάτας ἐλπίδας. Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπειχον αἱ τρικυμῖαι, τοῦ πελάγους καὶ πρὸς ἑαυτὸ στασιάσαντος. Γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν μὴ τῷ λήξαντι πνεύματι καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ συναναπαύσῃται κύματα· ἀλλ' ἰσχύον ἔχοντα τὸ ἐνδόσιμον τῆς κινήσεως, ὑπαντιάζῃ τῇ τοῦ πνεύματος ἐπικρατείᾳ, καὶ ἀντεμβάλλῃ ταῖς ἐμβολαῖς. Ἔδει γὰρ μοι καὶ φλεγμαινόντων ὀνομάτων, ἵνα μὴ τὰ μεγάλα κακὰ σμικροπρεπέστερον διηγῆσμαι. Τοῖς οὖν ἐν τῷ τοιῷδε πλέουσιν ἀπὸ λεπτοῦ, φασί, μίτου τὸ ζῆν ἡρτῆσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὁ κυβερνήτης νομοδιδάσκαλος εἴη, τίνα δεῖ ψυχὴν ἔχειν; Ἐπεὶ δ' οὖν συνήκαμεν τὸν νοῦν τῆς ἀπολείψεως τῶν πηδάλιων (δεομένων γὰρ ἡμῶν σώζειν ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν ναῦν, τὸ βιβλίον ὑπανεγίνωσκε) περὶ τοὺς ἀπογνόντες, ἀνάγκην ἤδη προσήγομεν· καὶ τις στρατιώτης γεννάδας (συμπλέουσι δὲ ἡμῖν Ἀράβιοι συχνοὶ (24) τῶν

DION. PETAVII NOTÆ.

(23) Μεθῆκεν οὖν. Dositheus in quo quisque habitu erat ineunte sabbato, in eodem manere oportere sentiebat, ut ait Origenes lib. iv *Περὶ ἀρχῶν*.

Ex illius itaque secta potuit esse navarchus iste. (24) Ἀράβιοι συχνοί. Equites erant sagittarii. Vide Notit. Orient. imperii.

ἀπὸ τοῦ τάγματος τῶν ἰππέων) τὸ ξίφος σπασάμενος, ἠπείλησε τάνθρωπῳ τὴν κεφαλὴν ἀποκόψειν, εἰ μὴ ἀντιλήψοιτο τοῦ σκάρους. Ὁ δὲ αὐτόχρομα Μακκαβαῖος οἷος ἦν ἐγκαρτερῆσαι τῷ δόγματι. Μεσοῦσης δὲ ἡδὴ τῆς νυκτὸς, ἀναπέθεται παρ' αὐτοῦ πρὸς τῇ καθέδρᾳ γενέσθαι. Νῦν γάρ, φησὶν, ὁ νόμος ἐφίησιν (25) ἐπειδὴ νῦν σαφῶς τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς θέομεν. Πρὸς τοῦτο αἴρεται θόρυβος ἐξ ἀρχῆς, ἀνδρῶν οἰμωγὴ, γυναικῶν ὀλολυγὴ. "Ἀπαντες ἐθεοκλύτουν, ἐποτνιῶντο, τῶν φιλτάτων ὑπεμιμνήσκοντο· μόνος Ἀμάραντος εὐθυμος ἦν, ὡς αὐτίκα ἂν παραγράψων τοὺς δανειστάς. Ἐμὲ δὲ ἐν τοῖς δεινοῖς, ἡμνυμί σοι θεὸν ὃν φιλοσοφία προσθεύει, τὸ Ὀμηρικὸν ἔθραττεν ἐκεῖνο, μὴ ἄρα ἀληθὲς εἴη (26), τὸν καθ' ὕδατος θάνατον ὀλεθρον εἶναι καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς. Λέγει γὰρ ἔστιν ὅπου τῶν ἐπῶν·

Αἶας δ' ἐξ ἀπόλλωλεν, ἐπεὶ πίεν ἀλμυρὸν ὕδωρ.

τὸν ἐν θαλάττῃ θάνατον ἀκριβεστάτην ἀπώλειαν εἶναι τιθέμενος. Οὐδένα γοῦν ἄλλον ἐξαπολωλέναι φησὶν, ἀλλ' ἕκαστος ἀποθνήσκων,

αἰδὸς δ' ἐβεβήκει.

Ταῦτ' ἄρα καὶ ἐν δυοῖν νεχύαιν ὁ μικρὸς Αἶας οὐδαμοῦ τοῦ δράματος εἰσενήνεκται, ὡς τῆς ψυχῆς οὐκ οὔσης ἐν ἄδου· καὶ Ἀχιλλεύς, ἀνὴρ εὐψυχότατός τε καὶ φιλοκινδυνότατος, ἀποδειλιᾷ πρὸς τὸν ἐν ὕδατι θάνατον, ὃν γε καὶ λευγαλέον καλεῖ.

Τούτους ἐλίττων τοὺς λογισμοὺς, ὁρῶ τοὺς στρατιώτας ἅπαντας ἐσπασμένους μαχαίρας· καὶ πυθόμενος ἐμάνθανον παρ' αὐτῶν, ὡς καλὸν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ὄντας ἔτι πρὸς τὸν ἀέρα τὴν ψυχὴν ἐρυγεῖν, ἀλλὰ μὴ πρὸς χῆμα χανόντας. Τούτους αὐτοφρεῖς Ὀμηρίδας ἐνόμιτα, καὶ ἐθέμην τῷ δόγματι. Εἶτα κηρύττει τις ἐξαρτᾶσθαι χρυσίον, οἷς ἔστι· καὶ οἷς ἦν, ἐξήρτητο, καὶ χρυσίον, καὶ ὃ τι ἄξιον χρυσίου. Καὶ αἱ γυναῖκες αὐταὶ τε ἐσκευάζοντο, καὶ τοῖς δεομένοις ἀρπεδόνας διένεμον (27)· πάλαι καταδεδειγμένον τοῦτο ποιεῖν, νοῦν δὲ ἔχει τοιοῦτον. Φέρειν δεῖ τιμὴν ἐντάφιον τὸν ἐκ ναυαγίου νεκρόν. Ὁ γὰρ προστυχὼν καὶ κερδάνας, νόμους Ἀδραστείας αἰδέσεται, μὴ οὐχὶ μικρόν τι μέρος ἀποδάσασθαι τῷ χαρισαμένῳ τὸ πολλαπλάσιον. Καὶ οἱ μὲν ἦσαν πρὸς τούτοις. Ἐγὼ δὲ παρακαθήμενος, τὸ παλαμναῖον βαλάντιον, τὴν παρακαταθήκην τοῦ ξένου ἐκλαίον. Ὡς οἶδεν ὁ Ξένιος, οὐκ εἰ τεθνηξοίμην, ἀλλ' εἰ ὁ Θράξ ἀποστερησοίτο, τῶν χρημάτων ἕνεκεν· ὃν καὶ ἀποθανῶν ἂν ἡσχυνόμην. Ἐνταῦθα μὲν γε τὸ ἐξαπολωλέναι κέρδος ἦν, καὶ συναπολωλέναι, καὶ ἀποδράσαι τὴν αἴσθησιν.

DION. PETAVII NOTÆ.

(25) *Nῦν γάρ, φησὶν, ὁ νόμος ἐφίησιν.* Ita docent magistri in Talmudicis Digestis tract. *De sabbato*, et Rambam in *Iad.*, quod pluribus exemplis illustrent.

(26) *Μὴ ἄρα ἀληθὲς εἴη.* Hinc Athenagoras orat. *De resurr.*, τοὺς ἐν ναυαγίοις, καὶ ποταμοῖς δυσθανάτους appellat, quod ea mors misera vulgo censatur.

(27) *Τὰς ἀρπεδόνας διένειμεν.* Schol. Soph. ad

plerique ex equitum ordine) educto gladio caput homini sese amputaturum minatus est, nisi navem gubernaret. At ille germanus Maccabæus in dogmate suo nihilominus perstiturus videbatur. Media tandem nocte suapte sponte ad gubernacula sedere cœpit. Nunc enim, ait, lex facere istud permittit, quoniam plane de vita periclitamur. Ad hoc sublatus de integro tumultus, virorum gemitus, mulierum ululatus: quiritari omnes, ac divinum numen obtestari, charissimos quosque recordari: unus hilaris erat Amarantus, ut qui creditores suos subinde fraudaturus esset. Me vero in tantis malis, per numen illud juro, quod philosophia veneratur, illud Homericum terrebat, ne forte verum esset, mortem in aquis præfocatorum etiam animæ esse ipsius interitum. Ait enim alicubi,

Interiit salsis epotis fluctibus Ajax,

ut letum, quod in mari accidit, summum omnium exitium esse significet. Idcirco neminem interiisse ait, sed unusquisque

..... moriens delapsus ad Orcum est.

Ac propterea in duabus inferiis, minor Ajax nusquam toto dramate inducitur, quasi apud inferos ejus anima non esset. Quin etiam Achilles ille fortissimus, et in 163 periculis subeundis audacissimus, mortem nihilominus in aquis perhorrescit, quam exitialem etiam nuncupat.

Hæc cum animo meo revolvens, ecce tibi milites omnes strictis gladiis astare video, ac sciscitatus ab illis audio, optimum esse, quandiu in foris adhuc stant, animam in aerem profundere, non in fluctus, oscitantes. Hos ego sponte factos, ac nativos Homeri sectatores arbitrabar, eique sententiæ favebam. Tum proclamatum est a quopiam, suspenderent e collo, quibuscunque auri aliquid esset. Quibus erat, suspensum est, non aurum modo, sed quidquid auro æstimari poterat. Mulieres ipsæ cum adornabant sese, tum funiculos iis quibus opus erat dividebant; pridem ad id faciendum edoctis omnibus. Hujus autem rei gratia sit: sepulturæ pretium conferri a naufragis convenit. Qui enim in eos inciderit, et id lucri fecerit, Adrastiae leges verebitur, ne non exiguam ei partem aspergat, qui tanto plura largitus fuerit. Atque illi quidem iis rebus occupabantur. At ego sedens infelix illud marsupium, depositum hospitis deflebam. Novit hospitem præses Deus, non quod moriendum mihi esset, sed quod concreditæ pecuniis Thrax

illa *Antigonæ*:

Βρόχῳ μιτρώδει σινδόρος καυήμενην,

hæc adnotat: Κυρίως τὴν ἀρπεδόνην τὴν ἐν τοῖς ὑφάσμασι φασί. Apud Pollucem lib. v, cap. 4, in voce *Pedica*, catena quædam ἀρπεδόνη dicitur. Herodotus lib. iii [XLVIII], p. 204, de filiis usurpavit; nos funiculos maluimus.

ille defraudandus, quem vel mortuus erubescerem. A Hic igitur et emori lucrum erat, et simul emori, et moriendi sensum effugere. Quod vero discrimen adeo in proximo faciebat, nihil erat aliud quam quod passis velis navigium ferebatur. Contrahere autem non licebat. Nam cum sæpius rudentes aggredieremur, fatigati eramus, mordacibus retinentibus trochleis; nec levior angebat metus, ne vel e tempestate emersi ita comparatis omnibus per noctem ad littus appelleremus. Commodum interea dies exoritur, solemque conspiciamus, haud scio an unquam in vita jucundius. Remittere deinceps, tepore crescente, ventus incœpit, atque ita siccato rore paulatim moliri rudentes, ac vela tractare permissum est. Cæterum subdititium alterius loco velum supponere minime potuimus; nam oppigneratum erat. Refecimus ergo istud ipsum, perinde ac tunicarum sinus: ac citra horas quatuor qui morituros esse nos hactenus putabamus, ad desertam quamdam solitudinem appellimus, cui neque ager in propinquo, neque oppidum fuit, centum enim fere et triginta ab agro stadiis erat dissita. Ac navis quidem in alto fluctuabat: nam locus ille importuosus erat, et una

Itaque simul optatissimam tellurem attigimus, amplecti, veluti spirantem matrem, cœpimus, hymnosque Deo gratulatorios de more concinentes, adjecimus et recentem illum casum, e quo præter opinionem servati fuimus, biduum in eo loco commorati, dum mare desæviret. Sed cum iter facere nusquam possemus, nemine comparante mortalium, rursum mari nos commisimus, statimque prima luce solventes, secundo vento tota illa et insequenti die navigavimus; qua inclinante, una et flatus defecit, magnoque in mœrore fuimus. Optari vero a nobis denuo tranquillitatem oportebat. Erat tunc exeuntis mensis tertius deci-

DION. PETAVII NOTÆ.

(28) *Οἱ τεθνάναι προσδοκήσαντες*. Nescio quid sit, quod in ms. 4 reperi, *οἱ τὸ Ἀθήναιον προσδοκ.*

(29) *Ἦν μὲν οὖν τρισκαιδεκάτη*. Non potest de lunari mense id accipi. Nam *σύνοδος* in eum diem incidit, ut paulo post indicat, cum eam nominat *συνοδικὴν νύκτα*. Quare *τρискаιδεκάτην* φθίνοντος per catachresin appellat diem 18 popularis Alexandrinorum mensis alicujus. Quem nos ex iis quæ in hac epistola narrantur, investigemus, si possumus; unaque annum quo tempestas illa contigit, et epistola scripta est a Synesio. Primum pagina 161, nocte illa quæ Parasceven inter et sabbatum intercessit, vehementiorem increbuisse tempestatem ait; quando navarchus Judæus, ob sabbati religionem, abjecto gubernaculo, in navem se projecit, donec media nocte, ob imminens vitæ periculum, ad opus rediit (pag. 162). Commodum exorto sole, ante horam diei quartam, ad solitudinem appellant (pag. 163). Ibi propter tempestatem biduum manserunt (p. 164). Tertio die appetente, rudentes solvunt, tertia, ut apparet, feria; quam, et sequentem, in navigando consumunt. Hac vero, quæ quarta numeratur, exeunte, ventus illos destituit. Sequentem noctem, quæ inter 4 et 5 feriam interjecta est, appellat *συνοδικὴν νύκτα*, et diem ipsum, videlicet feriam 5, ait 15 fuisse mensis desinentis, hoc est 18 mensis æquabilis, et

Ὁ δὲ ἐποίει παρὰ πόδας τὸν κίνδυνον, οὐχ ἕτερον ἦν, ἀλλ' ὅτι πᾶσιν ἰστίοις ἡ ναῦς ἐφέρετο. Ὑποτεμέσθαι δὲ οὐκ ἦν. Ἀλλὰ πολλάκις ἐπιχειρήσαντες τοῖς καλωδίοις, ἀπηγορεύκειμεν, τῶν τροχῶν ἐνδοκόντων, καὶ ὑφώρμει δέος οὐκ ἔλαττον, εἰ καὶ διαγενοίμεθα ἐκ τοῦ κλύδωνος, οὕτως ἔχοντας ἐν νυκτὶ πελάζειν τῇ γῇ. Φθάνει δὲ ἡμέρα, καὶ ὀρώμεν τὸν ἥλιον, ὥς οὐκ οἶδα εἰ ποτε ἦδιν. Τὸ δὲ πνεῦμα ῥᾶον ἐγένετο τῆς ἀλέας ἐπιιδιούσης, καὶ ἡ ὁρόσος ἐξισταμένη παρεῖχε ἡμῖν κεχρησθαι τοῖς καλωδίοις, καὶ τὸ ἰστίον μεταχειρίζεσθαι. Ὑπαλλάττειν μὲν οὖν ἰστίον ἕτερον νόθον οὐκ εἶχομεν· ἠνεχυρίαστο γάρ. Ἀνελαμβάνομεν δὲ αὐτὸ, καθάπερ τῶν χιτῶνων τοὺς κόλπους· καὶ πρὶν ὥρας εἶναι τέτταρας, ἀποβαίνομεν οἱ τεθνάναι [γρ. τὸ τεθ. ἢ τὸν θάνατον] προσδοκήσαντες (28), ἐν ἐσχατιᾷ τινὶ πανερήμῳ· καὶ οὔτε πόλιν, οὔτε ἀγρὸν ἐχούση γείτονα, σταδίους ἑκατόν που πρὸς τοῖς τριάκοντα κατόπιν ἀγροῦ. Ἡ μὲν οὖν ναῦς ἐσάλευεν ἐπὶ μετεώρου· λιμὴν γὰρ ὁ τόπος οὐκ ἦν, καὶ ἐσάλευεν ἐπ' ἀγκύρας μιᾶς. Ἡ ἐτέρα δὲ ἀπημπόλητο· τρίτην γὰρ ἀγκυραν Ἀμάραντος οὐκ ἐκτήσατο.

164 in anchora fluctuabat: altera enim erat distracta: tertiam porro anchoram Amarantus non habuit.

Ἡμεῖς δὲ, ἐπειδὴ τῆς φιλτάτης ἡψάμεθα γῆς, περιβάλλομεν, ὥσπερ ἐμψυχον οὔσαν μητέρα· καὶ ἀποθύσαντες ὕμνους τῷ Θεῷ χαριστηρίους, ὥσπερ εἰώθειμεν, προσεθήκαμεν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐναγχος τύχην, ἀφ' ἧς παρὰ δόξαν ἐσώθημεν, δύο ἑξῆς ἐπιμειναντες ἡμέρας, ἕως ἂν ἀφυερίσῃ τὸ πέλαγος. Ἐπεὶ δὲ ἄπορον ἦν ὁδῷ χρῆσασθαι, μηδενὸς ἀνθρώπων ὀρωμένου, πάλιν ἐπετολήσαμεν τῇ θαλάσσῃ· καὶ ἄραντες εὐθὺς ἀρχομένης ἡμέρας, ἐπλέομεν ἐκ πρύμνης ἀνέμῳ πᾶσαν αὐτὴν καὶ τὴν ἐπιγενομένην ἡμέραν· ἧς ἡδὴ ληγούσης, τὸ πνεῦμα ἀπέλιπεν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς ἠνιάθημεν. Ἐμέλλομεν δὲ ἄρα ποθήσειν γαλήνην. Ἦν μὲν οὖν τρισκαιδεκάτη (29) φθίνοντος. Ἐπη-

Ægyptiaci. Quocirca mensis aliquis inveniendus est, cujus in diem 18, et feriam 5, neomenia lunaris incidat. Hic est Thoth Alexandrinus anni Diocletiani 127, æræ Christianæ 410. Quo quidem aureus numerus Nicænus fuit XII, ad 15 Septembris ascriptus; in quem dies 18 Thoth congruit, cyclo solis 27, littera B. Proinde Septembris 15 fuit feria 5. Novilunium medium ex Parisinis tabulis Alexandria commissum est hora 8, 33, post meridiem diei 14; verum autem novilunium, hora 10, 48. Fuit ergo *συνοδική* nox ista. Ex his colligitur, anno Christi 410 Alexandria Ptolemaidem navigasse Synesium, Septemb. 9, feria 6, et Septemb. 15, feria 5 contigisse quæ hic exponit, Thoth 18. Ac verisimile est recentem tunc ab ordinatione fuisse. Siquidem Alexandria anno ipso 410 ab Theophilo consecratus est episcopus, ut in illius vita diximus. Hic est fructus methodi nostræ ac doctrinæ temporum, quæ levibus rerum vestigiis magnam plerumque lucem affert historiæ. Sane primulum sacris initiatum fuisse, cum hanc epistolam scriberet, ex iis ostenditur, quæ pag. 166 scribit, de mulierum abdicato consortio; quam rem sibi tantopere injunctam ait ab Evopio fratre. Et in fine epistolæ, uxorem ait se sororis habere locum. Itaque certa est conjectura nostra.

ρημένου δὲ τόσοῦτου κινδύνου, μελλούσης εἰς ταῦτο συνδραμεῖσθαι τῆς τε συνόδου τῶν ἀστέρων, καὶ τῶν πολυθρυλλήτων τυχαίων (50) ἃ μηδεὶς ποτε, φασί, πλέων ἐθάρσυνε, καὶ δέον ἡμᾶς ἐλλιμενίζειν, οἱ δ' ἐλελήθειμεν αὖθις ἀναδεδραμηκότες ἐπὶ τὸ πέλαγος. Ἡ δὲ στάσις, ἤρξατο μὲν ἀπὸ τῶν ἀρχτικῶν πνευμάτων· καὶ ὥς γε πολλὰ κατὰ τὴν συνοδικὴν νύκτα. Ἐπειτα ἠκόσμη τὰ πνεύματα, καὶ ἡ θάλασσα κυκεῶν ἐγεγόνει. Τὰ δὲ περὶ ἡμᾶς, οἷα εἰκὸς ἦν ἐν τοῖς τοιοῦτοις, ἵνα μὴ πάθῃ παραπλήσια δις ἀφηγώμεθα, ἐν οἷς ἦν, ὥνησέ τι τὸ μέγεθος τοῦ χειμῶνος· τὸ κέρας ἐτετρίγει (51), καὶ ἡμεῖς ὥόμεθα προτονίζειν τὴν ναῦν. Ἐῖτα κατεαγὸς μέσον, ἐγγὺς μὲν ἦλθεν ἀπολέσαι πάντας ἡμᾶς. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀπολώλεκεν, αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ περιέσωσεν. Οὐ γὰρ ἦν ἄλλως ἐνέγκαι τὴν βίαν τοῦ πνεύματος. Πάλιν δὲ δυσπειθὲς ἦν τὸ ἰστίον, καὶ οὐκ εὐτροχὸν εἰς καθαίρεσιν. Οὕτως οὖν παρὰ δόξαν ἀποφορτισάμενοι τὴν ἀπλησίαν τῆς βιαίας φορᾶς, ἡμέραν ἐξῆς καὶ νύκτα ἠνέχθημεν. Ἦς ἤδη περὶ δευτέραν οὔσης ὀρνίθων ὥδῃν, ἐλάθομεν ἐγχρίψαντες ἀκαρῇ πέτρᾳ προβεβλημένη τῆς γῆς ὅσον εἶναι βραχεῖαν χερρόνησον. Βοῆς δὲ γενομένης, ἐπειδὴ τις παρηγγύησεν αὐτῇ γῇ πελάσαι, θροῦς ἤρθη πολὺς, καὶ ἤκιστα ξύμφωνος· τῶν μὲν ναυτῶν πεφρικότων, ἡμῶν δὲ ἐξ ἀπειρίας τῷ χειρὶ ἐπικροτούντων, καὶ περιβαλλόντων ἀλλήλους, καὶ οὐκ ἐχόντων ὅπως χρησόμεθα τῷ πλήθει τῆς χαρᾶς. Ἐλέγετο δὲ ὁ μέγιστος αὐτὸς εἶναι τῶν περιστάντων ἡμᾶς κινδύνων. Ἦδη δὲ ὑποφαινομένης ἡμέρας, κατασεῖει τις ἄνθρωπος χωρικῶς ἐσταλμένος, καὶ δείκνυσι τῇ χειρὶ τόπους ὑπόπτους, καὶ ἐτέρους οὓς ἔδει θάρσῃσαι. Καὶ τέλος μόνος ἦλθεν ἐπὶ κελητίου δισκάλμου· ὅπερ ἐξάψας τοῦ πλοίου, μεταχειρίζεται τὸ πηδάλιον. Ὁ δὲ Σύρος ἄσμενος ἐξέστη τῆς προεδρίας. Ἀναλύσας δὲ σταδίους οὐ πλείους, ἢ πεντήκοντα, τὴν τε ναῦν ἐνορμίζει λιμενισκίῳ χαρίεντι (Ἀζάριον οἶμαι καλοῦσιν (52) αὐτό), καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τῆς ἡϊόνος ἀπεβίβασε, σωτὴρ καὶ δαίμων ἀγαθὸς ἀποκαλούμενος. Καὶ μετὰ μικρὸν ἐτέραν ὁλόδα εἰσήλασε, καὶ μάλα [γρ. καὶ πάλιν] ἄλλην, καὶ πρὶν ἐσπέραν εἶναι, πέντε γεγονάμεν ὑπὸ τοῦ θεσπεσίου πρεσβύτου περισθεῖσαι φορτίδες, πρᾶγμα ἐναντιώτατον τῷ Ναυπλίῳ ποιούντος. Καὶ γὰρ οὐχ ὁμοίως ἐκείνος τοὺς ἀπὸ τοῦ χειμῶνος ἐδείξατο. Ἐς δὲ τὴν ὕστεραίαν, ἄλλοι κατῆραν, ὧν ἔνιοι τῶν προλαβόντων ἡμᾶς ἦσαν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας ἡμέραν. Καὶ νῦν ὁλόκληρός ἐσμεν στόλος, ἐν νεωρίῳ μικρῷ. Ἐπεὶ δὲ ἡμῖν ἤδη καὶ τὰ ἐφόδια κατεδήδοτο. Οὐ γὰρ ὄντες ἐθάδες ἀτυχεῖν, οὐδ' ἐλπίσαντες ὑπερήμεροι γενέσθαι, μέτριά γε ἐνετιθέμεθα, καὶ οὐδὲ τούτοις μετρίως ἐχρώμεθα· ὁ δὲ πρεσβύτης καὶ τοῦτο ἠκέσατο, διδοὺς

A mus dies. Tanto autem impendente discrimine, cum in idem siderum coitus, et famosa illa *fortuita* concursura essent, quibus, ut aiunt, nemo securus unquam se mari commisit; cumque in portu consistere oporteret, imprudentes rursus in altum eveci sumus. Ipsa porro tempestas a septentrionalibus ventis initium habuit, plurimumque ea interlunii nocte pluit; tum venti perbacchari, ac misceri ex imo mare cœpit. Quod ad nos attinet, ita nos habebamus, ut in talibus usu venire solet, ne bis eisdem casus recenseam. Ac tum ipsa non-nihil tempestatis magnitudo profuit. Itaque primum ex antenna fragor auditus est. Cumque intentis rudentibus firmare navem institissemus, subinde media illa confracta prope nobis omnibus exitio fuit. Sed cum exitio non fuisset, hoc ipsum nobis salutem attulit. Neque enim alio modo ventorum vis sustineri poterat. Rursus autem tractatu difficile velum erat, nec ad contrahendum volubile. Hunc fere in modum, imminuto præter opinionem violentioris cursus impetu, diem noctemque continuo ferebamur. Eadem nocte, secundo circiter gallicinio, subinde ad prominentem quamdam e terra rupem, quæ brevem eherronesum faciebat, nec opinato navem appulimus. Ad hoc clamore sublato, cum propius terram subire nos quidam admoneret, ingens coorta vociferatio est, minimeque consentiens: nautis quidem horrescentibus: nobis vero præ inscitia manus applaudentibus, et invicem complexis, neque gaudii magnitudinem animo capientibus. Aiebant summum **165** hoc omnium, quæ hactenus contigerant, fuisse discrimen. Cum jam diluxisset, homo quidam rustico habitu nobis innuit, manuque infida loca demonstrat, et alia, quibus nos tuto committere possemus. Tandem et ipse binorum scalmorum celoce est advectus: qua ad navem alligata gubernaculum accipit. Nec ægre Syrus hoc illi honore cessit; qui cum non plura quinquaginta stadiis relegisset, navem vix ad exiguum quemdam, sed amœnum portum appellit (Azarium opinor vocant), et nos ad litus exponit, servator ac genius bonus ore omnium acclamatus. Brevisque postea eodem actuariam subduxit, ac rursus aliam. Ita ante vesperam quinque fuimus ab divino illo sene servatæ onerariæ naves, contra quam Nauplius quondam ille fecit. Neque enim similiter ab tempestate ille jactatos excepit. Postridie alii delati sunt: inter quos nonnulli uno ante nos die Alexandria solverant. Nunc justa classis sumus in angusta admodum statione. Sed cum jam cibaria

DION. PETAVII NOTÆ.

(50) Καὶ τῶν πολυθρυλλήτων τυχαίων. Τυχαῖα passim omnes interpretantur, *pervulgata pericula*, quod circa lunæ coitum periculosa sit navigatio. Sed nescio quomodo minus id placet. Suspicebar certos ea voce significari ventos. Sed non affirmo.

(51) Τὸ κέρας ἐτετρίγει. Gregorius Nazianz. in

carm. *De vita sua* tempestatem describens,

Κάλοι δ' ἐρόχθουν ἰστίων πληρουμένων.

(52) [XLIX] Ἀζάριον οἶμαι καλοῦσιν. Ptolem. in descriptione Libyæ Azar montis meminit, et Azarorum. Plin. lib. vi, cap. 29.

defecissent; quippe nondum ejusmodi casibus assueti, nec nos præstitutum tempus excessuros rati, modicos commeatus imposueramus; nec iis modice tamen utebamur: huic malo remedium idem ille senex adhibuit, non ut erogaret aliquid; nam nec alioquin habenti similis erat; sed scopulos indicans, inter quos latitare prandium iis cœnamque dixit, qui laborare vellent. Inde nos piscatu septimum jam diem vitam toleramus; robustiores, murænas et locustas ingentes capiunt: adolescentes gobiorum et iulorum copia beatos se putant. Ego vero, et Romanus ille monachus, conchis, quas lepadas vocant, corpus firmamus. Est autem lepas ostreum concavum, quod ubi saxum apprehenderit, adhærescit. Atque initio sane eo venatu parce admodum vivebamus, cum quod quisque cepisset, id sibi cupide retineret, nec alteri quidquam alter impertiretur. Nunc majori omnes in copia versamur, quod ea de causa contigit. Mulieres Libycæ mulieribus quæ nobiscum navigant, vel gallinarum lac libenter præbuerint. Præbent vero quidquid cœlo illo terraque gignitur, caseum, farinam, liba hordeacea, vervecinas carnes, gallinas, ova gallinacea. Jam et otidem nonnulla obtulit, avem suavitatem imprimis exquisitam: quam si quis rusticus videat, pavonem esse dixerit. **166** Illæ igitur id genus munuscula ad naves deferunt; eæ vero quæ acceperint omnibus communicant. Quin etiam de venatu suo jam nobis offerunt; aliusque super alium venit, super virum puer; super puerum vir, munus ad me identidem aliquod ferens: hic hamo captum pisciculum; alius aliud: omnino boni saltem aliquid ex iis quæ in saxis inveniuntur. Neque enim libet mihi a mulieribus quidquam accipere, tuaque hoc ipsum causa, ne cum iis fœdus ullum habeam, ut postea, cum id jurejurando inficiandum erit, in negando hæream. Alioqui quid præsentibus uti deliciis prohibet? adeo multæ undique circumfluunt. Ac tu quidem virtuti hanc incolarum liberalitatem tribues, quam in hospitas præ se ferunt; hoc autem longe aliud est, quod nec memoratu indignum fuerit, in tanta præsertim oii copia. Veneris ira, quantum conjici potest, in ea regione versatur. Parem certe cum Lemniadibus calamitatem experiuntur. Mammæ feminis supra modum assurgunt, nec earum proportionem sunt pectora: adeo ut infantes non per axillam, sed ex humeris sublatam papillam exsugant. Nisi forte dixerit quispiam Hammonem et Hammonis terram non magis ovium quam puerorum nutricem esse; commodam proindeque hominibus juxta ac pecudibus largiores et ampliores lactis fontes a natura esse datos; ad idque capaciora ubera, seu vasa necessaria fuisse. Itaque quando de viris audiunt,

Α μὲν οὐδέν· οὐ γὰρ οὐδ' ὅμοιος ἦν ἔχοντι· δείξας δὲ πέτρας, ἐν αἷς ἄριστον ἔφη καὶ δεῖπνον ἐκάστης ἡμέρας κεκρύφθαι τοῖς βουλομένοις πονεῖν. Ἐντεῦθεν ἰχθυώμενοι, ζῶμεν ἡμέραν ἐβδόμην ἤδη· οἱ μὲν ἐντελεῖς, μυραῖνας τε καὶ καράβους εὐμεγέθεις αἰροῦντες· τὰ δὲ μαιράκια ἐπὶ κωβίοις εὐτυχεῖ [γρ. εὐωχεῖ] καὶ λούλοις. Ἐγὼ δὲ καὶ ὁ θρησκευτὴς ὁ Ῥωμαῖος, ἐπὶ ταῖς λεπάσι ῥωννύμεθα. Ἡ δὲ λεπὰς, ὁστρεὸν ἐστὶ κοῖλον, ὅπερ ἐπειδὴν λάβηται πέτρας, ἀπισχυρίζεται. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα, γλίσχρως ἐζῶμεν ἀπὸ τῆς θήρας, περιεχόμενος ἕκαστος ὅτου καὶ λάβοιτο· ἐδίδου δὲ δῶρα οὐδεὶς οὐδενί. Νῦν δὲ ἐν ἀφθονωτέροις ἅπαντες, ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας· Αἱ γυναῖκες ταῖς γυναίξιν, αἱ Λίβυσσαι ταῖς πλεούσαις, βούλονται μὲν ἂν καὶ τὸ τῶν ὀρνίθων γάλα παρασχεῖν· παρἔχουσι γοῦν ὅσα αὐταῖς ἀήρ τε φέρει καὶ γῆ, τυροὺς, ἄλευρα, πέμματα ἐκ κριθῶν, κρέα ἄρνεια, ἀλεκτορίδας, ὡς ἀλεκτόρεια. Ἡδὲ δέ τις καὶ ὠτίδα ἔδωκεν (35), ὄρνεον ἐκτόπως ἡδύ· ἰδὼν ἂν ἄγροικος ἐπέιποι τῶν. Αὗται δὲ καταχομίζουσιν ἐπὶ τὴν ναῦν τὰ δῶρα· αἱ δὲ δεχόμεναι κοινοῦνται τοῖς βουλομένοις. Οἱ δὲ ἡμῖν ἤδη τὰ ἀπὸ τῆς θήρας δωροῦνται· καὶ ἔχει τις ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ, παῖς ἐπ' ἀνδρὶ, καὶ ἀνὴρ ἐπὶ παιδί, φέρων αἰεὶ τί μοι ξένιον· ὁ μὲν ἡγκιστρωμένον ἰχθύδιον, ὁ δὲ ἄλλος ἄλλο τι· πάντως ἔν γέ τι ἀγαθόν, ὧν φέρουσι πέτραι. Ἐμοὶ γὰρ οὐκ ἐστὶ βουλομένῳ τὰ παρὰ τῶν γυναικῶν δέχεσθαι, σὴν χάριν καὶ τοῦτο, ἵνα μή τις ἐκ χειρὶς μοι πρὸς αὐτὰς γένηται, κατὰ ἐπειδὴν ἐξόμνυσθαι δέη, διαποροῖν ἀρνούμενος. Ἐπεὶ τί γε ἐκώλυε τὸ ἐπὶ τοῖς ἐπιτηδεύουσιν τρυφᾶν. Οὕτω πολλὰ C πολλαχόθεν συρρέει. Σὺ μὲν οὖν ἀρετὴν [γρ. ἀρετῇ] λογιῇ τὴν φιλοφροσύνην τῶν ἐγχωρίων, ἣν εἰς τὰς ἐπιξενουμένας ἐνδείκνυνται· τὸ δὲ ἑτεροῖόν ἐστιν, ὅσον ἄξιον εἶναι καὶ διηγῆσασθαι, καὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς νῦν ἐμοὶ [γρ. ἡμῖν] παρούσης σχολῆς. Μῆνιμα Ἀφροδίτης, ὡς εἰκάσαι, κατέχει τὴν χώραν. Δυστυχοῦσι γοῦν [γρ. γάρ]· ὅπερ αἱ Λήμνιαι αὗται γὰρ ὑπερμαζῶσι, καὶ ἀσυμμέτρως ἔχουσι τῶν στέρνων, ὥστε τὰ βρέφη μὴ διὰ μάλης, ἀλλὰ δι' ὤμων σπᾶν τῆς θηλῆς ἀναθεσθιμένης. Εἰ μή τις εἴποι τὸν Ἀμμωνα, καὶ τὴν Ἀμμωνος γῆν, οὐ μᾶλλον εἶναι μελοτρόφον ἢ κουροτρόφον ἀγαθὴν· ἀνεῖναι δὲ τὴν φύσιν ἀνθρώποις ὁμοίως καὶ κτήνεσι δαψιλεστέρας καὶ ἀδροτέρας τὰς τοῦ γάλακτος πίδακας, καὶ εἰς τοῦτο δεῖν ἀδροτέρων οὐθάτων τε καὶ θυλάκων. Μανθάνουσαι δὲ παρὰ τῶν D ἀνδρῶν, οἷςτις συμβόλαιον γέγονε πρὸς ἀνθρώπον ὑπερόριον, ὅτι μὴ πᾶν τὸ θῆλυ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀπιστοῦσι· καὶ ἐπειδὴν λάβονται γυναικὸς ξένης, φιλοφρονοῦνται, καὶ πάντα δρωσιν, ἕς τ' ἂν τὰς ἀγκάλας διερευνήσωνται. Ἡ ἰδοῦσα λέγει πρὸς ἄλλην, καὶ καλοῦσιν ἀλλήλας, ὥσπερ οἱ Κίκονες. Αἱ δὲ συμφοιτῶσιν ἐπὶ τὴν θεάν, καὶ ἐπὶ τούτῳ δωροφοροῦσιν. Ἡμῖν δὲ ἦν καὶ τῶν ἐκ Πόντου θεραπαινίδιον, ὃ συνελθοῦσαι τέχνη καὶ φύσις, ὑπὲρ τοὺς μύρμηκας

DION. PETAVII NOTÆ.

(35) Καὶ ὠτίδα ἔδωκεν. Xenoph. lib. 1 Ἀναθ. Athen. lib. ix, apud quem Plutarch. ait φέρεσθαι πάμπολλα τὰ ζῶα ταῦτα εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπὸ τῆς παρακειμένης Λιβύης. Arist. viii Hist. Apud

Plinium lib. x, cap. 22, lego otidas damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplo sequitur.

έντομον ἔδειξαν. Ἀμφὶ τοῦτο ἦν ἅπαντα σπουδὴ, καὶ τοῦτο παρὰ τῶν γυναικῶν πλεῖστα ἐνεπορεύετο· καὶ μετεπέμποντο αὐτὴ πρότεριτα ἄλλη παρ' ἄλλης, γυναικες τῶν ἀγρογειτόνων εὐδαίμονες. Τὸ δὲ οὕτω σφόδρα ἱταμόν, ὥστε καὶ ἀποδύσασθαι. Τοῦτό σοι δρᾶμα ἐκ τραγικοῦ κωμικόν ὃ τε δαίμων ἡμῖν ἐνῆρμωσε, καὶ γὰρ τοῖς πρὸς σὲ γράμμασι. Καὶ οἶδα μὲν ἐκτείνας τὴν ἐπιστολὴν εἰς μῆκος τοῦ μετρίου μεῖζον. Ἄλλ' ὥσπερ τοῦ συνεῖναι σοι κατὰ πρόσωπον, οὕτω καὶ τοῦ γράφειν ἀπλήστως ἔχω [γρ. ἔχων]· ἅμα δὲ οὐδὲ ἐλπίσας ἔτι σοι διαλέξεσθαι, νῦν ἐπειδὴ ἔξδν, ἐμφοροῦμαι. Ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐφημερίσι, περὶ ἃς ἐσπούδακα, τὴν ἐπιστολὴν ἐφαρμόσας [γρ. ἐναρμόσας], ὡς συχνῶν ἡμερῶν ἔχοιμ' ἂν ὑπομνήματα. Ἐρῶρωσο, καὶ τὸν υἱὸν Διόσκορον κέλευε μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς τίτθης, ἃς ἐγὼ καὶ φιλῶ, καὶ ἐν ἀδελφαῖς ἄγω. Ἀσπασαι τὴν σεβασμιωτάτην καὶ θεοφιλεστάτην φιλόσοφον, καὶ τὸν εὐδαίμονα χορὸν τὸν ἀπολαύοντα τῆς θεσπεσίας αὐδῆς. Ἐκ πάντων δὲ μάλιστα τὸν ἱερώτατον πατέρα (34) Θεότεκνον, καὶ τὸν ἐταῖρον ἡμῶν Ἀθανάσιον· τὸν δὲ ὁμοψυχότατον ἡμῖν Γάϊον, εὖ οἶδ' ὅτι φρονῶν ὅσα ἐγὼ, μετὰ τῶν συγγενῶν τάττεις. Μετ' ἐκείνων γοῦν προσειρήσθω, καὶ ὁ θαυμάσιος γραμματικὸς Θεοδόσιος, ὃς εἰ καὶ μάντις ὢν ἔκρυπτεν ἡμᾶς. Προγνοὺς γὰρ ἐν οἷς ἔσομαι, κατέβαλε τὴν προθυμίαν τῆς σὺν ἡμῖν ἀποδημίας· ἀλλ' οὖν ἔγωγε αὐτὸν καὶ φιλῶ καὶ ἀσπάζομαι. Σὺ δὲ μηδέποτε πλεύσεις. Εἰ δέ ποτε πάντως δεήσοι, ἀλλὰ μὴ τοι φθίνοντός γε μηνός.

non reverendæ ac Deo charissimæ philosophiæ magistræ, felicique illi choro, qui divina voce fruitur, salutem plurimam dicito. Inter cæteros vero sanctissimo imprimis patri Theoteco, et sodali Athanasio. Caium vero animo nobis conjunctissimum non dubito te idem quod ego sentientem inter cognatos nostros ascribere. Hunc tu ergo cum illis salvere jubeas; necnon egregium illum grammaticum Theodosium, qui quidem vates cum esset, celare de eo nos voluit. Cum enim quæ nobis eventura essent prævideret, nobiscum proficiscendi consilium abjecit. Nihilominus illum ego et amo, et saluto. Tu vero cave unquam mari tete commiseris; sin omnino necesse aliquando fuerit, at non exeunte saltem mense istud feceris.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε΄.

Τοῖς πρεσβυτέροις.

Ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἄνθρωπον. Ἀλλὰ τοὺς ἐκ τῆς ἀθεωτάτης αἰρέσεως Εὐνομίου πυνθάνομαι Κυντιανὸν ὄνομα, καὶ τὴν ἐπὶ στρατοπέδου θρυλλουμένην ὑπ' αὐτῶν δυναστείαν προστησαμένους, μοιχᾶσθαι πάλιν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ψευδοδιδασκάλους τινὰς ἐφιστάναι, παγίδα ταῖς τῶν ἀκεραιότηρων ψυχαῖς, οὓς ἐναγχος οἱ παρὰ Κυντιανοῦ σταλέντες ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, καταπεπλεύκασιν ἄγοντες. Ἡ γὰρ δίκη, πρόσχημα τῆς ἀσεθείας ἐστὶ· μᾶλλον δὲ ἀγὼν ὑπὲρ ἀσεθείας. Οὗτοι τοίνυν οἱ νόθοι πρεσβύτεροι, οἱ νεήλυδες ἀπόστολοι τοῦ διαβόλου τε καὶ Κυντιανοῦ, μὴ λάθωσιν ὑμᾶς ἐμπεδήσαντες ᾧ ποιμαίνετε ποιμνίῳ· μὴ λάθωσιν ὑμᾶς τῷ σίτῳ τὸ ζιζάνιον παρασπείροντες. Κατάδηλοι πᾶσιν εἰσιν αἱ τούτων καταφυγαί. Ἴστε τίνες ἄγροὶ δέξαιντ' ἂν αὐτούς· ἴστε τίνες οἰκίαι τοῖς λησταῖς ἀνεώγασιν. Μετέλθετε τοὺς φῶρας

¹ Psal. cxvii, 8.

DION. PETAVII NOTÆ.

(34) Τὸν ἱερώτατον πατέρα. Theotegni et Athanasii meminit epist. 16.

A quibus aliquod cum externis commercium fuit, non eam esse universi sexus conditionem, haud temere fidem adhibent; simul vero ac peregrinam in mulierem inciderint, humaniter excipiunt, nihilque non faciunt, donec sinum perscrutentur. Quæ porro cognoverit, alteri statim dicit, seque invicem advocant, quemadmodum Cicones fecerunt. Illæ ad spectaculum frequentes concurrunt; ob idque munera secum afferunt. Commodum vero nobis ancillula ex Ponto quædam erat, quam natura cum arte consentiens supra formicas uberibus incisam et contractam effllexerat. Circa illam studium omne mulierum erat; plurimumque ab his compendii faciebat: adeo ut triduo ante finitimæ opulentioresque feminæ illam ad sese ex alterius domo vicissim accerterent. Illa usque eo procax erat, ut etiam corpus nudaret. Hoc tibi drama comicum ex tragico cum nobis Deus ipse temperavit, **167** tum idem meis ad te litteris facio. Scio me longius quam par est epistolam produxisse, sed quemadmodum coram tecum agendo, sic et scribendo expleri nequeo. Præterea cum tecum amplius collocuturum me esse diffidam, nunc, quatenus licet, desiderio meo facio satis. Quanquam si epistolam hanc ad ephemeridas meas accommodare vellem, quas cum studio confeci, plurimarum dierum commentarios haberem. Vale, et filium Dioscorum cum matre et amita, quas ego amo et sororum loco habeo, valere a me jubeto: nec-

C

EPISTOLA V.

Sacerdotibus.

Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine¹. Sed eos audio, qui ex impia Eunomii secta sunt si Quintianum, nescio quem, atque illam in comitatu potentiam, quam identidem jactant, præ se ferentes, rursum adulterari Ecclesiam, et falsos doctores simpliciorum animis laqueos prætere, quos qui ab Quintiano nuper ad hoc destinati sunt, secum advexerunt. Nam lis illa, quam prætexunt, impietatis color est; sive potius pro impietate certamen. Quamobrem videte ne adulterini isti presbyteri, novique diaboli et Quintiani apostoli, clam vobis in eum, cui præestis, gregem insiliant, neve clam, eum tritico lolium serant. Nota omnibus sunt illorum perfugia. Scitis quinam illos agri suscipiant; scitis quænam ædes latronibus pateant, **168** sagaci fu-

D

res odoratu perscrutamini : Mosaicam illam benedictionem consecramini, qua eos benedixit, qui adversus sceleris reos in castris animum manusque moverunt. Illud vero par est ad vos usurpare, fratres : honesta fiant honeste. Amputetur omnis de lucro contentio ; omnia Dei causa suscipiantur. Non eandem esse virtutis atque nequitiae materiem oportet. Cursus ille pro pietate est : pro animabus certandum, ne quas ab Ecclesia prædentur, quod jam in consuetudinem illis abiit. Quisquis autem per Ecclesiae tuendae speciem marsupium auget, atque hoc ipso, quod iis temporibus utilis esse videatur, quæ animi vim efflagitant, sibi potestatem conciliat, is est quem nos extra Christianum consortium amandatum volumus. Non mancā virtutem fecit Deus ; non illa societate nequitiae indiget ; non Deo milites deerunt, Ecclesiis idonei : commilitones inveniet, hic quidem mercedis expertes, sed in cælo plena mercede donandos. Ejusmodi vos sitis : honestum est enim et iis bene precari, qui strenue sese gerunt, et iis qui secus, imprecari. Quicunque igitur mollius egerit, ac rem prodiderit, aut qui persecutus quidem fuerit, sed alienorum aliquid rapuerit, is apud Deum minime sit innoxius. Hoc ipsum duntaxat in medium adducite, ac prava illos argentarios, qui divinum dogma nummi instar adulterant, circumducite : date operam, ut cujusmodi isti sint, omnes intelligant. Ad hunc modum infames illi Ptolemaidis finibus expellantur : ac quidquid rei cum iis importatum est, secum non appensum auferant. Qui secus faxit, apud Deum execratus esto. Quisquis nefarium conventum videns negligit, aut audiens audire dissimulat, aut lucri ab iis contagione infectus est, hos pro Amalecitis haberi præcipimus, a quibus nihil auferri manubiarum licet. De eo qui acceperit, illa Dei vox est : *Pœnitel me quod regem constituerim Saul*². Sed vestri nulla illum in re pœniteat, verum et curæ vos Deo sitis, et vobis vicissim Deus.

EPISTOLA VI.

Anysio.

At Carnas etiamnum cunctatur, nec vel sponte, vel necessitate, fit justus. **169** Porro venire illum oportet, ut sciamus quid tandem allegare possit, quibusque nos oculis aspiciet, a quibus vel invitis quem erat equum furatus, emere voluit, ne, ut aiebat, absque equo miles esset. Offert vero pretium sane quam exiguum, neque vendere detrectantibus reddit, sed jure habere se equum illum arbitratur ; præsertim cum nec Agathocles aliquis, nec Dionysius sit, quibus tyrannica imperia tam extremæ improbitatis impunitatem fecerant ; sed Carnas Capharodita, quem revocare ad leges non sit difficile. Quare si quis eum ad te deducat, fac istud intelligamus, ut e Cyrene qui coram illum convineant, evocare possimus.

² I Reg. xv, 11.

Ἀβινηλατοῦντες· ζηλωταὶ γίνεσθε τῆς εὐλογίας τῆς Μωσαϊκῆς, ἣν εὐλόγησε τοὺς ἄνδρας, οἱ κατὰ τῶν ἡσεθηκότων ἐν τῇ παρεμβολῇ [γρ. ταῖς παρεμβολαῖς], καὶ γνώμην καὶ χεῖρας ἐκίνησαν. Ἐκεῖνο δὲ εἰπεῖν ἄξιον πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοί, τὰ καλὰ καλῶς γινέσθω. Ἡ ὑπὲρ κέρδους ἔρις ἀνηρήσθω· ἅπαντα διὰ τὸν Θεὸν ἐγχεχερίσθω. Οὐ δεῖ τὴν αὐτὴν ἀρετῆς εἶναι καὶ πονηρίας ὑπόθεσιν· ὑπὲρ εὐσεβείας ὁ δρόμος· ὑπὲρ ψυχῶν ἀγωνιστέον, μὴ τινὰς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας συλήσωσιν, ὅπερ ἔθος ἤδη πεποιήνται. Ὅς δ' ἂν τὴν Ἐκκλησίαν προστησάμενος, αὐξή βαλάντιον, καὶ διὰ τοῦ δοκεῖν εἶναι χρήσιμος ἐν καιροῖς ἀπαιτοῦσι δριμύτητα, δυναστεῖαν ἑαυτῷ κατεργάζεται, οὗτός ἐστιν, ὃν ἡμεῖς συνόδου Χριστιανῶν ἐκκηρύττομεν. Οὐκ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἀτελῆ τὴν ἀρετὴν· οὐ δεῖται πονηρίας συμμάχου· οὐκ ἐπιλείψουσι στρατιῶται τῷ Θεῷ πρέποντες Ἐκκλησίαις· εὐρήσει συμμάχους ἐνταῦθα μὲν ἀμίσθους, ἐν οὐρανῷ δὲ ἐντελομίσθους. Ὑμεῖς οὗτοι γίνεσθε· καλὸν γὰρ καὶ κατορθοῦσι συνεύξασθαι· καλὸν δὲ καὶ παραβαίνουσιν ἐπαράσασθαι. Ὅστις ἂν οὖν μαλακίσῃται καὶ προδῷ, καὶ ὅστις ἂν ἐπεξέλθῃ μὲν, ἀρπάσῃ δὲ τι τῶν ἀλλοτρίων, μὴ ἀνάτιος γένοιτο τῷ Θεῷ. Ἐν τοῦτο μόνον εἰς μέσον ἐλκύσατε, καὶ τοὺς τραπεζίτας τοὺς πονηροὺς τοὺς καθάπερ νόμισμα τὸ δόγμα τὸ θεῖον παραχαράττοντας, περιενέγκατε· πᾶσι ποιήσατε καταφανεῖς οἵτινές εἰσι. Καθ' οὕτως ἄτιμοι τῶν Πτολεμαίδος ὅρων ἀπεληλάσθωσαν, ὃ τι σὺν αὐτοῖς ἦκει χρῆμα, πᾶν ἀμεινώγητον ἀποφέροντες. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ἐπάρατος τῷ Θεῷ. Ὅστις ἀσεβῇ σύνοδον ἰδὼν παρεῖδεν, ἢ ἀκούσας παρήκουσεν, ἢ κέρδει παρ' αὐτῶν ἐμολύνατο, τούτους ἡμεῖς Ἀμαληκίτας εἶναι διάταπτόμεθα, παρ' ὧν οὐκ ἔξεστι κομίσασθαι λάφυρον. Περὶ δὲ τοῦ λαθόντος φησὶν ὁ Θεός, *Μεταμεμέλημαι, ὅτι ἐβασίλευσα τὸν Σαούλ*. Ἄλλ' ὑμῶν ἐπὶ μηδενὶ μεταμέλειτο· ἀλλὰ μέλοι μὲν ὑμῶν τῷ Θεῷ, μέλοι δὲ ὑμῖν τοῦ Θεοῦ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'.

Ἀρυσίῳ.

Ὁ δὲ Καρνᾶς [γρ. Ἀκαρνᾶς] ἐτι μέλλει, καὶ οὐθ' ἐκὼν, οὐθ' ὑπ' ἀνάγκης γίνεται δίκαιος. Χρὴ δὲ ἦκειν αὐτὸν ἵνα εἰδῶμεν ὅτι καὶ λέγει, καὶ οἷςτιςιν ὀφθαλμοῖς ἡμᾶς ἀντιβλέψεται, παρ' ὧν ἡξίωσε καὶ ἀκόντων, ὃν κέκλοφεν ἵππον ὠνήσασθαι, ἵνα μὴ στρατιώτης, φησὶν, ἀνιππος ᾗ. Προτείνει δὲ κομιδῇ σμικρὸν ἀργύριον, καὶ μὴ ἀποδιδόμενοις οὐκ ἀποδίδωσιν· ἀλλ' οἷεται σὺν δίκῃ τὸν ἵππον ἔχειν· καὶ ταῦτα οὐκ ὦν Ἀγαθοκλῆς, ἢ Διονύσιος, οἷς αἱ τυραννίδες ἐπέτρεπον οὕτω πάνυ πονηροῖς εἶναι· ἀλλὰ Καρνᾶς ὁ Καπφαροδίτης, ὃν οὐ χαλεπὸν ἐπαναγαγεῖν εἰς τοὺς νόμους. Ἄν οὖν διάγῃ τις αὐτὸν ὥς σέ, μηδὲ ἡμεῖς ἀγνοήσωμεν, ἵνα τοὺς κατὰ πρόσωπον αὐτὸν ἐλέγχοντας ἀπὸ Κυρήνης καλέσωμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ'.

Θεοδώρῳ καὶ τῇ ἀδελφῇ (55).

Πῶς δοκεῖτε, δέδηγμαι τὴν καρδίαν, ἐκδεδομένου λόγου κατὰ τὴν πόλιν, ὅτι δεινῇ τινι, καὶ πέρα δεινῆς ὀφθαλμία παλαίεις, ἀπειλούση ταῖς ὄψεσι κίνδυνον; Ἐπειτα πέφηνεν ὁ λόγος ψευδής· καὶ οἶμαι παμπόνηρος [γρ. τις] ἄνθρωπος προφάσεως εἰλημμένος [γρ. ἡμμένος], τοῦ τῆς ὀφθαλμίας ὀνόματος, ἦρεν ἐπὶ μέγα τὴν φήμην, καὶ ἐτραγώδησε. Τράποιτο μὲν οὖν εἰς ἐκείνον αὐτὸν, ἅττα ὑμῶν κατεφύεσσαν· τῷ δὲ Θεῷ χάρις, ὅτι παρέσχεν ἡμῖν ἀκοῦσαι καλλίονα. Χρὴ δὲ μὴ, τὸ λεγόμενον, ἄστροις τὰ καθ' ὑμᾶς σημαίνεσθαι (56)· μηδ' ὅ τι λέγει φήμη πυκνάνεσθαι· ἀλλὰ μάλιστα μὲν ἔχειν συνόντας, εἰ δὲ μὴ γράμμασιν ὑμετέροις ἐντυγχάνειν, καὶ παρ' ὑμῶν τὰ περὶ ὑμῶν εἰδέναι. Ἀλλ' ὑμεῖς ἡμῶν λίαν ἀμελεῖτε, ὥσπερ ἴσως ὁ Θεὸς βούλεται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Οὐ μὴ ἐρεῖς ὡς ἔλαθεν ὑμᾶς ὁ διακομιστὴς τῶν πανηγυρικῶν γραμμάτων. Ἀλλ' ἰδόντες παρεωράκατε, καὶ οὐκ ἔδοξεν ὑμῖν ἄξιον εἶναι τὸν ἀδελφὸν ἐν μνήμῃ ποιήσασθαι, καὶ ἐπιθεῖναι πρὸς αὐτὸν γράμμα, μηνύον ὅπως ἔχετε, καὶ ἐν τίσιν ἐστέ. Ἐμοὶ γὰρ οὐκ ἀμελές ἐστὶν εἰδέναι τὰ περὶ ὑμῶν. Ἀλλ' ἐπέειπερ ἐν ἅπασιν λυποῦμαι τοῖς ἐμαυτοῦ, βουλοίμην ἂν ἐν τοῖς ὑμετέροις εὐφραίνεσθαι. Ὑμεῖς δὲ καὶ ταύτης με τῆς παραμυθίας ἀφήρησθε. Χρῆν δὲ οὐχί. Καὶ γὰρ εἰ μὴ γεγόνειμεν ἀπὸ τῶν αὐτῶν, τροφαὶ κοιναί, καὶ παιδεῖαι κοιναί· καὶ τί γὰρ οὐχὶ κοινόν; Πάντα διὰ πάντων ἡμᾶς ἀλλήλοις ὤκείωσεν. Ἀλλὰ γὰρ ἐστὶν, ὥσπερ λέγεται, δυσήμερία πρᾶγμα δεινόν· καὶ ὅταν ἦκη τινὲς χρόνος ἀντίξους, ἐνταῦθα τὰ τε ἄλλα πάντα, καὶ ἀδελφῶν γινώμηναι, καὶ φίλων ἐλέγχονται. Ἐμοὶ δὲ ἀποχρήσει καὶ παρ' ἐτέρων πυκνάνεσθαι τὰ περὶ ὑμῶν. Μόνον ὁ Θεὸς ἀγαθῶν εἶη νομεύς. Τοιοῦτου γὰρ ἐρῶμεν ὑπὲρ ὑμῶν ἀχροάματος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'.

Θεοφίλῳ ἀρχιεπισκόπῳ (37).

Βαθὺ σε γῆρας καὶ λιπαρὸν περιμείνειεν, ἀγιώτατε καὶ σοφώτατε. Τὰ τε γὰρ ἄλλα τῷ βίῳ κέρδος ἂν

A

EPISTOLA VII.

Theodoro et sorori.

Quantum me animo dolorem cepisse creditis, cum per urbem fama nuntiasset, te gravi et plus quam gravi oculorum ægritudine affici, quæ visui periculum intentaret? Postea vanus ille rumor apparuit, ac pessimus, opinor, aliquis occasionem de ocularis morbi vocabulo nactus, adjecit famæ plurimum, et cum ingenti commiseratione narravit. Sed vertant in ejus caput omnia, quæ de vobis mentitus est: Deo autem gratiæ sint, quoniam de vobis audire meliora concessit. Oportet vero non astris, quod aiunt, vestras mihi res indicari; neque me quæ fama nuntientur inquirere; sed maxime quidem præsentibus vobis frui. Sin minus vestras certe litteras accipere, et de rebus vestris certiores a vobis ipsis fieri. Sed vos nimium profecto nos negligitis, quod ita fortasse Deo visum fuerit.

B

EPISTOLA VIII.

Fratrī.

Non tu istud causaberis, latuisse vos eum qui solemnes litteras portabat. Quin vos potius cum eum vidissetis, negligendum putastis; neque vobis satis digna visa res est, fratris recordari, et ad eum litteras dare, quibus valetudinis ac rerum vestrarum statum exponeretis. Non enim quæ ad vos pertinent parvi facio cognoscere. Sed quoniam ex omnibus meis rebus mærorem capio, de vestris gaudere plurimum vellem. At vos eo me solatio privastis: quod nihil attinebat facere. Nam etsi non iisdem parentibus nati essemus, communis tamen educatio, disciplinæ communes, **170** et quid tandem non commune cæterorum? omnia nos omnino conciliarunt invicem. Verumenimvero grave est, ut aiunt, adversis rebus uti: cumque difficile alicui tempus acciderit, ibi cum alia omnia, tum et fratrum et amicorum perspiciuntur animi. Mihi vero satis erit vel ab aliis aliquid de vobis accipere. Sit modo bonorum largitor Deus. Ejusmodi enim de vobis nuntium audire cupio.

C

EPISTOLA IX.

Theophilo archiepiscopo.

Longa te ac felix senectus maneat, sanctissime ac sapientissime vir. Nam et alioqui ingens vitæ

DION. PETAVII NOTÆ.

(55) Θεοδώρῳ, καὶ τῇ ἀδελφῇ. Crediderim partem inscriptionis hujus, καὶ τῇ ἀδελφῇ, in sequentem epistolam rejiciendam esse. Nam solius Theodori sit hic mentio.

(56) Ἀστροῖς τὰ καθ' ὑμᾶς σημαίνεσθαι. Non minus a terrestri itinere in Libya, quam ab maritimo ductum videtur proverbium. Vide Plin. lib. v, cap. 4; Arrianum lib. iii De Alex. Meminit et Sallust. Jugurtha, et Solinus.

(37) Θεοφίλῳ ἀρχιεπισκόπῳ. Laudat Paschalem Theophili libellum, quo Pascha de more celebrandum indixerat. Cassianus collat. x, cap. 2: *Intra Ægypti regionem mos iste antiqua traditione servatur, ut, peracto Epiphaniarum die, quem provinciæ illius sacerdotes vel Dominici baptismi, vel secundum carnem nativitatis esse definiunt; et idcirco utrius-*

D *que sacramenti solemnitate non bisarie, ut in occiduis provinciis, sed sub una hujus diei festivitate concelebrant, epistolæ pontificis Alexandrini per universas dirigantur Ægypti ecclesias, quibus et initium Quadragesimæ, et dies Paschæ non solum per civitates omnes, sed etiam per universa monasteria designentur.* Vide Isidorum lib. i De eccles. off., cap. 26. Ex hac epistola constat verum non esse, quod quidam arbitrati sunt, Theophilum, post mortem Chrysostomi, cum ab Romani pont. communionem segregatus esset, nullas Paschales scripsisse, quod eas nemo deinceps reciperet. Nam Synesius anno 410 episcopus est factus: hoc vero Pascha, de quo hic agitur, puto illud esse cujus dies epistola 13 sequente concipitur.

superstes commodum eris : et summam Christi ad scholam accessionem facit Paschaliū libellorum numerus una cum annis excreescens. Nam qui hoc anno missus est, et voluptatem pariter et utilitatem civitatibus attulit, partim sententiarum gravitate, partim suavitate verborum.

EPISTOLA X.

Philosophiæ magistræ Hypatiæ.

Tibi ipsi, ac per te beatissimis sodalibus salutem dico, beata domina; jamdudum quidem accusare gestiens, quod nullas a vobis litteras accipiam; nunc autem video me a vobis omnibus contemni, pro eo quod nihil quidem mali facio, in plerisque vero infortunatus sum, et quantum infortunatus quisquam esse potest. Verum si vestras litteras mererer accipere, et quo sint in statu res vestræ cognoscerem (prorsus vero secundiores esse illas, et commodiore genio uti vos arbitror), dimidia ex parte duntaxat adversis premerer, si in vobis essem beatus. Nunc unum illud in malis meis numero. Non enim solum liberis meis, sed etiam amicis et omnium benevolentia sum orbatus, et, quod caput est, divinissimæ animæ tuæ, quam ego mihi solam permansuram speraveram cum hac fortunæ injuria, tum istis fatorum fluctibus superiorem.

EPISTOLA XI.

Presbyteris.

Neque vobis antea superior esse potui, cum totis viribus, et adhibitis machinis omnibus sacerdotium detrectarem : neque me vos modo superastis, sed divinitus profecto contigit, ut et nondum tuæ, et nunc primum ita sit factum. Equidem non unam mortem ejus vitandæ functionis causa subiissem. **171** Neque enim satis idoneum me putabam, qui rei dignitatem sustinerem. Sed quoniam mihi Deus non quod cuperem, sed quod ipse vellet, imposuit, eundem illum precor, qui vitæ gubernator exstitit, ejus, quod in gubernando contulit, esse moderatorem. Qui enim in philosophiæ otio, ac minime negotiosa rerum contemplatione ætatem contrivi, tantumque vitæ curis ac molestiis tribui, quantum ad eam, quæ in hoc corpore degitur, vitam, ac civile in rebus publicis officium satis esset, qui continuis illis curis possum sufficere? Aut qui meipsum negotiorum turbis implicans, in eas mentis pulchritudines animum possum intendere, quibus frui beati cujusdam est otii? Sine quibus mihi ac mei similibus vita universa vitalis esse non potest. Equidem assequi minime possum. Deo vero omnia, ut aiunt, possibilia, etiam quæ fieri non possunt. Vos igitur ipsi supplices pro me ad Deum manus tendite; atque et urbanæ multitudini, et quæcunque in agris, aut in paganis ecclesiis degit, meo nomine preces publice privatimque universis indicite. Nam si a Deo derelictus non fuero, tum agnoscam sacerdotium non descensum esse a philosophia, sed ascensum.

Εἰς σωζόμενος, καὶ μεγίστη προσθήκη τῷ διδασκαλείῳ τοῦ Χριστοῦ γίνεται ὁ τῶν πανηγυρικῶν βιβλίων ἀριθμὸς τοῖς ἐνιαυτοῖς συναυξανόμενος. Ὡς ὁ γε τῆς καταπεμφθεῖς λόγος, καὶ ἦσε τὰς πόλεις, καὶ ὤνησε, τὸ μὲν τῷ μεγέθει τῶν νοημάτων, τὸ δὲ τῶν ὀνομάτων τῇ χάριτι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι.

Τῇ φιλοσόφῳ Ὑπατίᾳ.

Αὐτὴν σε, καὶ διὰ σοῦ τοὺς μακαριωτάτους ἐταίρους ἀσπάζομαι, δέσποινα μακαρία, πάλαι μὲν ἂν ἐγκαλέσας ἐφ' οἷς οὐκ ἀξιοῦμαι γραμμάτων· νῦν δὲ οἶδα παρεωραμένος ὑφ' ἀπάντων ὑμῶν, ἐφ' οἷς ἀδικῶ μὲν οὐδὲν, ἀτυχῶ δὲ πολλὰ, καὶ ὅσα ἄνθρωπος ἀτυχῆσαι δύναται. Ἀλλ' εἴπερ εἶχον ἐντυγχάνειν ὑμετέραις ἐπιστολαῖς, καὶ μανθάνειν ἐν οἷς διατρέθετε (πάντως δὲ ἐν ἀμείνοσιν ἐστε, καὶ καλλίονος πειρᾶσθε τοῦ δαίμονος) ἐξ ἡμισείας ἂν ἔπραττον πονήρως, ἐν ὑμῖν εὐτυχῶν. Νυνὶ δὲ ἐν τι καὶ τοῦτο τῶν χαλεπῶν ἐστίν, ἃ με κατέβληφεν. Ἀπεστέρημαι μετὰ τῶν παιδίων, καὶ τῶν φίλων, καὶ τῆς παρὰ πάντων εὐνοίας· καὶ τὸ μέγιστον, τῆς θειοτάτης σου ψυχῆς, ἣν ἐγὼ μόνην ἐμαυτῷ ἐμμένειν ἤλπισα κρείττω καὶ δαιμονίας ἐπηρείας, καὶ τῶν ἐξ εἰμαρμένης ῥευμάτων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ'.

Τοῖς πρεσβυτέροις [γρ. τοῖς ἱερεῦσιν].

Οὔτε πρότερον ὑμῶν ἐγὼ περιῆν, ἀπάτῃ ῥώμῃ, καὶ μηχαναῖς ἐκκλίνας ἱερωσύνην, οὔτε νῦν ὑμεῖς ἐμοῦ κεκρατήκατε. Ἀλλὰ θεῖον ἄρα ἦν, καὶ τὸ μήπω τότε, καὶ τὸ νῦν ἤδη. Ἐγὼ δὲ πολλοὺς ἂν θανάτους ἀντὶ τῆςδε τῆς λειτουργίας εἰλόμην. Οὐ γὰρ κατ' ἐμαυτὸν εἶναι τὸν κόσμον ἐλογιζόμην τοῦ πράγματος. Τοῦ Θεοῦ δὲ ἐπενεγκόντος οὐχ ὅπερ ἤτουν, ἀλλ' ὅπερ ἠθούλετο, εὐχομαι τὸν γενόμενον νομέα τοῦ βίου, γενέσθαι καὶ τοῦ νεμηθέντος προστάτην. Ὁ γὰρ ἐννεάσας τῇ κατὰ φιλοσοφίαν σχολῇ, καὶ θεωρίᾳ τῶν ὄντων ἀπράγμονι, καὶ τοσοῦτον ὁμιλήσας φροντίσιν, ὅσον ἀφοσιώσασθαι τῷ μετὰ σώματος βίῳ, καὶ τῷ πολίτῃ γεγονέναι πόλεων, πῶς ἀρκέσω μερίμναις ἐχούσαις συνέχειαν; ἢ πῶς ἐμαυτὸν ἐπιδούς ὅλῃ πρᾶγμάτων, ἔτι προσβάλῃ τοῖς νοῦ κάλλεσιν, ἃ μόνης ἐστὶ καρποῦσθαι τῆς μακαρίας σχολῆς; Ἡς χωρὶς ἐμοὶ καὶ τοῖς ὁμοίοις ἐμοὶ, ἅπας ὁ βίος ἀδίωτος. Ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν εἰδείην. Τῷ Θεῷ δὲ, φασὶ, πάντα δυνατὰ, καὶ τὰ ἀδύνατα. Αὐτοὶ τε οὖν ὑπὲρ ἐμοῦ χεῖρας ἰκέτιδας ἄρατε πρὸς Θεόν, καὶ τῷ τε ἐν ἄστει δήμῳ, καὶ ὅσοι κατ' ἀγροὺς ἢ κωμητικὰς ἐκκλησίας αὐλίζονται, τὰς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχὰς, καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἓνα πᾶσι παρεγγυήσατε. Εἰ γὰρ μὴ ἔρημος ἀπολειφθείην Θεοῦ, τότε γνώσομαι τὴν ἱερωσύνην οὐκ ἀπόδασιν οὔσαν φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐπανάστασιν [γρ. ἐπίδασιν].

Nam si a Deo derelictus non fuero, tum agnoscam sacerdotium non descensum esse a philosophia, sed ascensum.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ'.

Κυρίλλω.

Ἰθι παρὰ τὴν μητέρα (38) τὴν Ἐκκλησίαν, ἀδελφε Κύριλλε, ἥς οὐκ ἀπεκόπη, ἀλλ' εἰς καιρὸν ἐχωρίσθη, ὅς ταῖς [γρ. ὁ καὶ] τῶν ἀμαρτημάτων ἀξίαις διώριται. Δοκῶ γὰρ εἰδέναι σαφῶς, ὅτι τοῦτ' ἂν πάλοι καὶ ὁ κοινὸς ἡμῶν πατὴρ ὁ τῆς ὁσίας μνήμης ἐποίησεν, εἰ μὴ τὸ χρεὼν ἐφθασε. Τὸ γὰρ ἐν μέτρῳ τάξει τὴν τιμωρίαν, γνώμης ἦν εὐθὺς ὑπισχνουμένης συγγνώμην. Αὐτὸν οὖν ἐκεῖνον τὴν ὅσιον ἱερέα νόμιζέ σοι δεδωκέναι τὴν κάθοδον, καὶ πρόσελθε τῷ Θεῷ καθαρευούσῃ πάθους ψυχῇ, καὶ ἀμνηστίαν ἐχούσῃ κακῶν. Ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης εὐφήμου μνήμης ἄγε τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον, καὶ θεοφιλῆ πρεσβύτην, τὸν ἀποδείξαντά σε πρόεδρον δῆμου. Πάντως σοι καὶ τοῦτο οὐκ ἀποθύμιον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

Πέτρῳ πρεσβυτέρῳ (39).

Θεὸς ἡγεσθῶ παντὸς ἔργου καὶ λόγου. Τὸν δὲ διακομιστὴν τῶν πανηγυρικῶν γραμμάτων, ἃ καταγγέλλει τὴν κυρίαν (40) τῆς ἐορτῆς ἡμέραν ἑννεακαιδεκάτην τοῦ Φαρμουθι μηνός, ὡς τῆς ἐπὶ ταύτην ἀγούσης νυκτὸς τὸ ἀναστάσιμον ἐχούσης μυστήριον, τοῦτον καὶ προσιόντα, καὶ ἐπανιόντα φιλανθρωπίας ἀπάσης ἀξιῶσατε· καὶ ἀμοιβῇ ζώων ἐφ' ἐκάτερα πέμψατε. Ὅστις ὑπὲρ τοῦ μὴ γενέσθαι ταῖς Ἐκκλησίαις ἐλλιπὲς ἔθος ἀρχαῖον, καὶ πάτριον, μέσοις ἑαυτὸν τοῖς τῶν πολεμίων ὅπλοις ἐπέδωκεν, ὑποστὰς ὁδοιπορῆσαι δι' ὑπόπτου τῆς χώρας. Ταῦτα καὶ πείθει τὴν πόλιν ὑπὲρ ἡμῶν εὐχεσθαι. Δεῖ γὰρ αὐτὴν ἐντεῦθεν ἤδη τῆς ἐφ' ἡμῖν ἀβουλίας αἰσθησιν δέξασθαι, ἥτις ἐκάλεσεν εἰς ἱερωσύνην, οὐχ ὧ παρρησία τίς ἐστὶ πρὸς Θεὸν ὅλου δῆμου διαβάντι προεῦξασθαι· ἀλλ' ὅστις αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ σωθῆναι, δεῖται γενέσθαι δημαίτητος. Ἐπεὶ καὶ τῆς ἐνθάδε συνόδου· πλῆθος δὲ συχνῶν ἱερέων· συντυχία τις ἦν, ἣν ὁ νῦν [γρ. καὶ ὁ καὶ] καιρὸς ἡθροισεν, ἐπιθεμένῳ μοι γράψαι πρὸς ὑμᾶς. Εἰ δὲ μηδὲν ἔσχον εἰπεῖν, οἷων [γρ. καὶ οἷον] ἀκούειν εἰώθατε, συγγνώμη μὲν ἐμοὶ τοῦτο, ἔγκλημα δὲ ὑμῖν, ὅτι τὸν οὐκ εἰδότα τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ τῶν εἰδόντων ἀνθείλεσθε. vobis autem culpæ tribuendum, quoniam divinarum Scripturarum ignarum earumdem peritis anteposuistis.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'.

Ἀνυσίῳ.

Οὕτως ἀμύνουσι γονεῦσι παῖδες. Ἀπέχω τὴν χάριν. Καρναῖς ἰκέτης μου γέγονεν, οὗ τὴν ἰκεσίαν ὁ Θεὸς αἰδεσιμωτέραν ἐποίησε. Ποῦ γὰρ ἱερέως εἰς ἰδίαν ὑπόθεσιν περιδεῖν ἀγώγιμον ἄνθρωπον ἐν

A

EPISTOLA XII.

Cyrillo.

Vade ad matrem Ecclesiam, Cyrille frater, a qua minime abscissus, sed ad tempus separatus es, quod pro criminum merito definiri solet. Hoc enim certo scire videor, idipsum olim communem quoque nostrum, ac sanctæ memoriæ patrem fuisse facturum, si non eum fatalis hora prævenisset. Nam quod pœnæ modum aliquem constituit, hoc ipso animi indicium dedit statim veniam repræsentare cupientis. Itaque sanctum illum sacerdotem tibi reditum concessisse puta, et ad Deum accede vacuo pravis affectibus animo, et malorum priorum oblito. Sed et plena prædicationis memoria prosequere sacrum illum, et Deo charum senem, qui te populo præfecit. Prorsus hoc ab illo tibi non injucundum accidit.

EPISTOLA XIII.

Petro presbytero.

Initium operis omnis ac sermonis Deus esto. Solemnium litterarum latorem, quibus constituta festivæ celebritati dies indicitur ad diem decimum nonum mensis Pharmuthi, ita ut 172 quæ proxime illam antecedit nox, resurrectionis mysterio consecrata sit, hunc et adeuntem et redeuntem omni cum humanitate prosequimini, ac jumentorum mutatione in utramque partem dimittite, qui ut ne Ecclesiis vetus et patria consuetudo intercideret, in media sese hostium arma commisit, per suspectam regionem iter suscipiens. Eadem litteræ civitati suadent ut pro nobis Deum precetur. Jam enim inde eam oportet, suæ erga me imprudentiæ sensum capere; quæ quidem ad sacerdotium evexit, non eum cui ad Deum adeundi, ac pro universo populo supplicandi esset fiducia; sed qui ut servari ipse posset, populo deprecatore opus haberet. Præsertim cum in idem tempus inciderit coacta huc synodus, plurimorum scilicet sacerdotum concursus, quem præsentis status temporis convocavit, tum cum ad vos scribere sum aggressus. Quod si nihil eorum dicere potui, cujusmodi audire soletis, mihi quidem ipsi condonandum erit;

D

EPISTOLA XIV.

Anysio.

Sic parentes ulciscuntur filii. Acceptum habeo beneficium. Carnas supplex mihi fuit, cujus supplicationem sanctiorem Deus ipse reddidit. Qui enim sacerdotis est, judicatum ac prehensum ho-

DION. PETAVII NOTÆ.

(38) Ἰθι παρὰ τὴν μητέρα. Videtur hæc epistola data esse post mortem Theophili, quæ anno 412 contigit. Ex eaque colligitur Cyrillum istum episcopum fuisse, et ob culpam aliquam a Theophilo Ecclesia interdictum.

(39) Πέτρῳ πρεσβυτέρῳ. Falsa videtur hæc inscriptio. Nam ad plures datam esse, ex ea ipsa colligitur. Crediderim autem Synesium Alexandria hanc epistolam ad clericos suos misisse, cum paulo

ante episcopus a Theophilo factus esset.

(40) Ἀ καταγγέλλει τὴν κυρίαν. Pascha illud incurrit in annum 412, cyclo lunæ 14, solis 1, litteræ tunc erant GF, Pascha Apr. 14, qui est Phamenoth. 19. Hæc porro epistola morem fuisse demonstrat, ut qui Alexandrini episcopi Paschales litteras ferrent, ab Ecclesiis exciperentur omnibus humanitatis officiis, ac jumentis ad iter faciendum adjuvarentur.

minem sua praesertim causa pati jejunii tempore? Quamobrem qui illum adduxit, non dimisit; sed ereptus illi homo est. Quod si propter vim istam poenas ab eo repetas, eo demum erimus adducti, ut iis humanitatem adhiberemus, qui nobis injuriam fecissent: iis vero faceremus, qui nullam nobis intulissent.

EPISTOLA XV.

Philosophiae magistrae.

Eo sum infortunii redactus, ut hydroscopio opus habeam. Jube hoc mihi fabricari ac coemi. Tubulus est cylindri figuram habens, tibiae magnitudine atque forma. Hic in una recta linea incisiones habet, quibus aquarum libramentum cognoscimus. Obturat enim illum altera ex parte conus, æquabili positura insertus, ita ut communis sit amborum basis, coni videlicet atque **173** tubuli. Hoc ipsum est, quod baryllium appellant. Jam cum tubulum in aquam deposueris, erectus subit, ut in eo incisiones facile numerare possis; ex quibus libramentum cognoscitur.

EPISTOLA XVI.

Eidem.

Decumbens in lecto hanc epistolam dictavi, quam utinam incolumis accipias, mater, ac soror, et magistra, beneque per hæc omnia de me merita, et si qua est alia res appellatiove honorifica! Mihi vero corporis imbecillitas ex ægitudine animi dependet. Paulatim me mortuorum liberorum recordatio conficit. Tandiu vivere Synesium oportebat, quoad vitæ malorum expers erat. Postea velut cohibitus torrens, uno impetu profluxit, mutataque vitæ omnis est jucunditas. Utinam aut vivere, aut sepulcri liberorum meminisse desinam! Tu vero et ipsa valeas, et beatissimis sodalibus salutem a me dicito, initio a Theoteco patre, et fratre Athanasio facto, deinceps universis. Tum si quis ad eos accesserit, qui tibi ex animo sit; cui gratiam debere me oportet hoc ipso quod tibi ex animo sit; hunc tu quoque velut charissimum amicum, meo nomine salutes velim. Mearum rerum si quid tibi curæ est, recte facis: sin nihil curæ est, neque istud admodum curo.

EPISTOLA XVII.

Heliodoro.

Plurima illi bona contingant qui magnificentiam

νηστίμοις ἡμέραις; "Οστις οὖν ἦγεν αὐτὸν, οὐκ ἀφῆκεν, ἀλλ' ἀφηρέθη τὸν ἄνθρωπον. "Αν οὖν ὑπὲρ τοῦ βεβιάσθαι σοι δῶ δίκην, περιέστημεν ἡμεῖς εἰς τὸ τοῖς μὲν ἡδικοῦσιν γενέσθαι φιλόανθρωποι, αὐτοὺς δὲ τοὺς οὐδὲν ἀδικοῦντας ἡδικοῦναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΕ'.

Τῇ φιλοσόφῳ.

Οὕτω πάνυ πέπραγα πονήρως, ὥστε ὑδροσκοπίου μοι δεῖ (41). Ἐπίταξον αὐτὸ χαλκευθῆναι τε καὶ συνωνηθῆναι [γρ. συνωσθῆναι ἢ συνενωθῆναι]. Σωλήν ἐστι κυλινδρικός, αὐλοῦ καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος ἔχων. Οὗτος ἐπὶ τινος εὐθείας δέχεται τὰς κατατομάς, αἷς τῶν ὑδάτων τὴν ῥοπὴν [γρ. ῥοήν] ἐξετάζομεν. Ἐπιπωματίζει γὰρ αὐτὸν ἐκ θατέρου κῶνος κατὰ θέσιν ἴσην ἐγκείμενος, ὡς εἶναι κοινήν βάσιν ἀμφοῖν τοῦ κώνου τε καὶ τοῦ σωλήνος. Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐστὶν τὸ βαρύλλιον. "Οταν οὖν εἰς ὕδωρ καθῆς τὸν αὐλὸν, ὀρθὸς ἐστήξει, καὶ παρέξει σοὶ τὰς κατατομάς ἀριθμεῖν· αἱ δὲ τῆς ῥοπῆς [γρ. ῥητῆς] εἰσι γνωρίσματα (42).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

Τῇ αὐτῇ.

Κλινοπετῆς ὑπηγόρευσα τὴν ἐπιστολήν, ἣν ὑγιαίνουσα κομίσαιο, μήτερ, καὶ ἀδελφῇ, καὶ διδάσκαλε, καὶ διὰ πάντων τούτων εὐεργετική· καὶ ἅπαν ὃ τι τίμιον καὶ πρᾶγμα, καὶ ὄνομα. Ἐμοὶ δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ψυχικῆς αἰτίας ἐξῆπται. Κατὰ μικρόν με δαπανᾷ τῶν παιδίων τῶν ἀπελθόντων [γρ. παρελθόντων] ἡ μνήμη. Μέχρις ἐκεῖνου ζῆν ἄξιον Συνέσιον, μέχρις ἦν ἄπειρος τῶν τοῦ βίου κακῶν. Εἶτα ὥσπερ βεῦμα ἐπισχεθὲν, ἀθρόον ἐρρύη, καὶ μετέβαλεν ἡ γλυκύτης τοῦ βίου. Πausaίμην ἡ ζῶν, ἡ μεμνημένος τῶν υἱέων τοῦ τάφου. Σὺ δὲ αὐτῇ τε ὑγιαίνεις, καὶ ἄσπασαι τοὺς μακαρίους ἐταίρους, ἀπὸ τοῦ πατρὸς Θεοτέκνου καὶ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀθανασίου ἀρξαμένη, πάντας ἐξῆς· καὶ εἴ τις αὐτοῖς προσγέγονεν, ὡς εἶναι σοὶ καταθύμιος· ἐμὲ δὲ δεῖ χάριν ὀφείλειν αὐτῷ, διότι σοὶ καταθύμιός ἐστι· κάκεινον ὡς φίλον φίλτατον ἄσπασαι παρ' ἐμοῦ. Τῶν ἐμῶν εἴ τί σοι μέλει, καλῶς ποιεῖς· καὶ εἰ μὴ μέλει [γρ. μέλει], οὐδὲ ἐμοὶ τούτου μέλει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ'.

Ἡλιοδώρῳ.

Πολλὰ κάγαθὰ γένοιτο τῷ δεῖνι [γρ. τῷδε], δι' εὐ-

DION. PETAVII NOTÆ.

(41) Ὑδροσκοπίου μοι δεῖ. Aquilegum ἐργαλεῖον quoddam esse potius quam clepsydre [L] genus, ut vulgata lexica perperam habent, existimaverim; neque enim clepsydre in aquam demissæ, sed in eas infusa potius aqua. Cujusmodi vero illud fuerit, non satis capio. Apud Vitruv. l. viii, c. 6, ubi de aquarum libratione, chorobates, ejusdem generis instrumentum, non pauca hujus descriptionis habet. Nam inter cætera, inter regulam, et ancones compacta transversaria esse ait, quæ habent lineas ad perpendiculum recte descriptas, pendentiaque ex regula perpendicula, in singulis partibus sin-

gula, quæ, cum regula fuerit collocata, eaque tangent æque ac pariter lineas descriptionis, indicabunt libratam collocationem.

(42) Αἱ δὲ τῆς ῥοπῆς εἰσι γνωρίσματα. In quibusdam mss. erat ῥητῆς, quod et in variis lectionibus Turneb. editionis legitur. In unius margine scholion erat, quod exoletis ac fugientibus litteris, ut pleraque ejus codicis, legi omnino non poterat; hæc duntaxat extudimus, ἐνταῦθα οὖν, οἶμαι, ῥητὴν τὴν ὥραν ἐκάλεσεν. Ex quibus videtur quisquis ille est adnotator hydroscopium de horologii genere, contra quam nos, accipere.

φήμου μνήμης τὴν σὴν ἄγοντι σεμνοπρέπειαν, καὶ τὰς ἀπάντων ἀκοὰς ἐκπεπληκότι [γρ. ἐμπεπληκότι] τῶν ἐπαίνων τῶν κατὰ σοῦ, ὀφειλομένων τῇ χρυσῇ σου ψυχῇ καὶ γλώττῃ. Πλὴν ἀλλὰ παρὰ πόδας ἀποδίδως τὴν χάριν τῆς εὐλογίας [γρ. εὐφημίας], ἀντευφημεῖται γὰρ ὑπὸ μυρίων ὄσων τῶν σῶν ἐραστῶν, οἷς ἅπασιν ἐγὼ τῶν πρωτείων ἀμφισθητῶ· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀμφισθητῶ· συγχωροῦσι γὰρ ἅπαντες.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ὁ δεῖνα βουλευτὴς μὲν ἐστὶ πόλεως, ἐν ᾗ τοὺς παῖδας ἐγεννησάμην [γρ. ἐγεννησάμεθα]. Τρόπον οὖν τινα πάντας Ἀλεξανδρέας ὡς πολίτας ὑφ' ἡμῶν τιμᾶσθαι καὶ ὀρᾶσθαι προσήκει. Τῷ δὲ ὑπάρχει συγγενεῖ τε εἶναι τοῦ μακαρίτου Θεοδώρου ὡφὸδρα διὰ μνήμης ἡμῖν ἀνδρὸς γενομένου, καὶ μηδὲν [for. μηδὲ] (43) ἀμελεῖσθαι [ἀξίω] παρὰ τῶν τῆδε τὰ πρῶτα ἐχόντων ἐν τῷ πολιτεύεσθαι. Οὗτοί μοι προσήγαγόν τε αὐτὸν, χρυσίον ὡς ὑμᾶς νομὴν στρατιώταις κομίζοντα· καὶ ἐδεήθησαν ἐμοῖς ἐφοδίοις γράμμασι πρὸς ὑμᾶς παραπέμψαι [γρ. πέμψαι], ἡγούμενοι πάντα καλῶς ἔξειν αὐτῷ, τυχόντι τοῦ παρ' ἐμοῦ σοί τε καὶ τῷ [γρ. τῷδε] δεῖνι συστήναι. Ἐγὼ μὲν οὖν ὅπερ ἤτησαν ἔδωκα· εἰ δὲ μὴ μάτην, ὑμεῖς δείξετε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ'.

Ἡρώδῃ καὶ Μαρτυρίῳ.

Οὐκ ἐν αἰτίᾳ μοι δοκῶ πεποιησθαι τὴν κοινωνίαν τῆς ἐπιστολῆς. Ἀλλ' εἰ διώκισα γράμμασι τοὺς συνημμένους τῇ γνώμῃ, τοῦτο ἂν ἦν τὸ ὑπαίτιον. Προσείρησθε δὴ, θαυμάσιοι· καὶ τὸν ἐπιδιδόντα τὴν ἐπιστολὴν, ὅς ἐπὶ χρυσίου διακομιδῇ πρὸς [γρ. παρὰ] ὑμᾶς ἐστάλη δημοσίαν ὁδὸν, θάλψατε τὸν ἐνόντα τρόπον, ἐπειδὴ μοι παρὰ παντὸς συνέστη τοῦ βουλευτηρίου. Καὶ βουλοίμην μὲν ἀγαθοῦ τινος αἷτιος αὐτῷ γενέσθαι· οὐ μὴν οἶδα ὅτι μᾶλλον ὑμῶν ἐτέροις μέλειν ἄξιον ἡμῶν τε καὶ ὧν ἂν ἡμεῖς ἐπιβάλλωμεν [γρ. ἐπιμελώμεθα].

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ'.

Διογένει.

Ἔως ἔτι περιῆν ὁ μακαρίτης Θεόδωρος, κοινὸς μὲν ἦν ἀπάντων Πενταπολιτῶν πρόξενος· διαφερόντως δὲ τοὺς ἡμετέρους γονέας ἐξήρτητο, τῇ τε εἰς ἅπαντα σπουδῇ, καὶ τῇ τῆς γλώττης εὐστομίᾳ καὶ χάριτι. Τῶν οὖν παρ' ἐκείνου πολλῶν καὶ ἡδίστων εἰς Ἀμμώνιον τὸν ἀνεψιὸν τὴν χάριν ἀπομνημονεύσωμεν. Ἐγὼ μὲν οὖν τούμδν μέρος ἀπέτισα. Τί δὲ ἦν ἀπόντος ἔργον, ἢ τοῖς παροῦσι τὸν ἄνδρα συστήσαι; Τὸ δὲ μὴ βαρεῖαν αὐτῷ τὴν αὐτόθι γενέσθαι διατριβὴν, ὑμέτερον ἔργον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ'.

Τῷ ἡγεμόνι.

Εἰ τοῦ Θεοδώρου μνήμη παρὰ τῇ σεμνοπρεπεῖᾳ τῇ σῇ, πῶς δὲ οὐ μέλλει; Χάρισαι τοῖς εἰς τὸν

A tuam sanctissima recordatione prosequitur, auresque omnium tuis laudibus implevit; quæ cum animæ, tum linguæ aureæ tuæ merito debentur. Verumtamen subinde illi collaudationis istius gratiam refert: vicissim enim innumerabilium tui amatorum prædicatione fertur, quibuscum omnibus de principatu contendo; vel non contendo potius, ultro enim mihi ab omnibus conceditur.

EPISTOLA XVIII.

Fratrī.

Hic senator quidam ejus urbis est, in qua liberos sustuli. Quare omnes quodammodo Alexandrinos, tanquam populares, coli a nobis, et **174** aspici convenit. Huic vero contingit cum beato Theodoro propinquitas, ejus apud nos imprimis viget memoria, tum ut aliquo in loco apud illos esset, qui hic sunt reipublicæ principes. Hi ad me illum deduxerunt, cum pecuniam ad vos in militum stipendia deferret, ac meis ad vos commendatitiis litteris, ut eum prosequerer, a me postularunt; prospere illi cessura omnia rati, si tibi et illi commendatus foret. Itaque quod a me illi flagitabant concessi; utrum frustra non fecerim, vestrum erit ostendere.

EPISTOLA XIX.

Herodi et Martyrio.

Non accusandus ob id mihi videor, quod epistolæ vos communione sociaverim. Sed si animo conjunctos litteris disjunxissem, hoc ipsum mihi vitio vertendum fuisset. Salutem a me habetote, præstantes viri; et eum qui epistolam hanc vobis dederit, quique auri portandi gratia publica ad vos via profectus est, quibus potestis obsequiis fovete. Hic enim ab universo mihi senatu commendatus est; ac velim equidem causa illi boni alicujus esse. Neque porro scio quibusnam aliis potius quam vobis, et curæ esse nos, et quæ a nobis suscepta fuerint, oporteat.

EPISTOLA XX.

Diogeni.

Quandiu beatæ memoriæ Theodorus vixit, fuit ille quidem communis Pentapolitarum hospes omnium: præ cæteris vero parentes sibi nostros devinxerat, cum singulari in omnibus studio, tum copia et suavitate dicendi. Quamobrem multorum illius jucundissimorum meritorum gratiam in consobrinum ejus Ammonium conferre debemus. Ego vero quod meorum erat partium præstiti. Quod enim aliud absentis erat officium, quam præsentibus hominem commendare? Ut autem non sit illi gravis apud vos, et molesta commoratio, vestrum est providere.

EPISTOLA XXI.

Duci.

Si apud magnificentiam vestram etiamnum manet Theodori memoria, qui autem non maneat? in

DION. PETAVII NOTÆ.

(43) Καὶ οὐδέν. Forte οὐδέ. Porro ἀξίω deest in uno veteri.

illius propinquorum gratiam, ejusdem consobrino honoris aliquid adhibeto. Nam et de optimo viro **175** bene eris meritus, et magnæ Alexandriæ senatum tibi hoc beneficio devinxis; nam frequentes hominem ad me deduxerunt, meisque ut eum litteris juvarem postularunt. Ut igitur litteras darem, fuit officii mei; ut autem non inutiles eæ sint, hoc a vobis requiritur.

EPISTOLA XXII.

Anastasio.

Gavisus sum. Verum quantum putas? Plane vero intimo corde gavisus sum, posteaquam renuntiatum est aureos illos imperatoris appellatione liberos, lege tuos esse liberos factos, imprimis quidem quod te amo; quem enim justius? deinde quia pessimos homines odi, quorum tenebricosas et obscuras spes splendida puerorum fortuna succidit.

EPISTOLA XXIII.

Diogeni.

Ejusmodi Syrorum luxus est: et cognatorum, et amicorum obliviosos facit. Quintus enim hic mensis agitur, ex quo nullis nos litteris salutasti; præsertim cum natura tibi non ad necessitatem tantum, sed etiam ad ostentationem atque gloriam, epistolas ut dictare posses tribuerit. Sed si et ipse vales, et aurei pueri, et felix ea prole mater illorum, vel istud nobis sufficit.

EPISTOLA XXIV.

Simplicio.

Atqui cum fortuna nequaquam extolli animos oportebat, nec veterum amicorum meminisse, infra præsentem dignitatem credere. Tu vero longo jam tempore nostri es oblitus; quod minime utique decebat, cum summa nos mutuo benevolentia conjunxerit.

EPISTOLA XXV.

Heliodoro.

Mihi quidem simul cum annorum cursu sit amoris accessio. Tu vero si eodem affectus modo, ob negotiorum magnitudinem, ne tantillum quidem vacas, ut, quemadmodum par est, saltem semel, et quos par est, litteris honores tuis, sic ut publicis te rebus tanto tempore subtrahas, quantum ad scribendam epistolam sufficit, **176** hoc si, inquam, non potes, mihi significato. Sin veram de te suspicionem hanc oblivionis agnoscis, pœnitendo corripere, ac teipsum nobis restitue.

EPISTOLA XXVI.

Troilo.

At si neque Cyrenenses, neque vicinæ civitates dignam tibi gratiam referunt pro eo quod eximius Anastasius ad eas scribit, omnino divina tibi

A ἀπελθόντα καθήκουσι, τὴν εἰς τὸν ἀνεψιὸν τὸν ἐκείνου τιμὴν. Καὶ γὰρ ἄνδρα ἀγαθὸν εὖ πεποιηκὼς ἔσθι, καὶ τῷ τῆς μεγάλης Ἀλεξανδρείας βουλευτηρίῳ χαρισάμενος· ὡς ἄθροοι γενόμενοι προσ-αγηόχασιν ἐμοὶ τὸν ἄνδρα, καὶ ἐδεήθησαν ὀνασθαί τι τῶν ἡμετέρων γραμμάτων. Τὸ μὲν οὖν δοῦναι τὰς ἐπιστολάς, ἡμέτερον ἦν· τὸ δὲ εἰς ὄνησιν αὐτῶ γενέσθαι, παρ' ὑμῶν ἐπιζητεῖται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΒ'.

Ἀναστασίῳ (44).

Ἦσθην. Ἀλλὰ πῶς οἶει; Πάνυ μὲν οὖν ἀπὸ βαθείας τῆς γνώμης ἦσθην, μαθὼν τὰ χρυσᾶ παιδία τῇ τοῦ βασιλέως φωνῇ, νόμῳ σοι παιδία γενόμενα, μάλιστα μὲν, ὅτι σε φιλῶ· τίνα γὰρ ἂν δικαιότερον; εἴθ' ὅτι πονηροὺς ἀνθρώπους μισῶ, ὧν τὰς ἐν σκότῳ καὶ γωνίαις ἐλπίδας ἡ χρηστὴ τύχη τῶν παιδίων ὑπετέμετο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ'.

Διογέει.

Τοιοῦτόν ἐστιν ἡ Σύρων τρυφή [γρ. τροφή]· καὶ συγγενῶν καὶ φίλων ἐπιλήσμονας ἀποδείκνυσι. Μὴν γὰρ οὕτωσ' πέμπτος, ἀφ' οὗ γράμμασιν ἡμᾶς οὐκ ἠσπάσω, καὶ ταῦτα δούσης σοι τῆς φύσεως οὐ μόνον πρὸς χρεῖαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐνδειξιν καὶ φιλοτιμίαν ὑπαγορεύειν ἐπιστολάς. Ἀλλ' ἂν αὐτὸς ὑγιαίνης, καὶ τὰ χρυσᾶ παιδία, καὶ ἡ καλλίπαις μήτηρ αὐτῶν, ἡμῖν καὶ τοῦτο ἄλις ἔχει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΔ'.

Συμπλικίῳ.

C Ἔδει μέντοι ταῖς τύχαις τὰς γνώμας μὴ συνεξαίρεσθαι, μηδὲ τὸ μεμνησθαι τῶν πάλαι φίλων, ἔλαττον ἡγεῖσθαι τῆς παρούσης ἀξίας. Σὺ δὲ ἡμῶν ἐπιλήσμων ἐγένου χρόνου συχνοῦ. Χρῆν δὲ οὐχί, καί-τοι σφοδρᾶς διαθέσεως συναψάσης ἡμᾶς ἀλλήλοις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΕ'.

Ἡλιοδώρῳ.

Ἐμοὶ μὲν συμπρόεισι τοῖς ἐνιαυτοῖς καὶ ἡ τοῦ φίλτρου προσθήκη. Σὺ δὲ εἰ μὲν ὁμοίως ἔχων, οὐκ ἄγεις σχολὴν ὑπὸ τῶν πραγμάτων ὄχλου γράμμασι τιμᾶν, ὡς εἰκὸς, ἅπαξ ποτὲ, καὶ οὐς εἰκὸς, κλέψας σαυτὸν ἀπὸ τῶν δημοσίων χρόνον ὅσον ἀρχέσαι πρὸς μέτρον ἐπιστολῆς, αὐτὸ τοῦτο μήνυσον. Εἰ δὲ ἐπιγινώσκεις ἀληθευομένην κατὰ σοῦ τὴν ὑπόψιν τῆς λήθης, διόρθωσαι μετανοία, καὶ σαυτὸν ἡμῖν ἐπανάγαγε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΖ'.

Τρωίλλῳ.

Ἀλλ' εἰ μήτε Κυρηναῖοι, μήθ' αἱ πόλεις ἀστυγειτόνων ἀποτίσουσί σοι χάριν ἀξίαν, ἀνθ' ὧν ὁ θαυμάσιος Ἀναστάσιος αὐταῖς γράφει, πάντως γε ἡ τοῦ

DION. PETAVII NOTÆ.

(44) Anastasius hic, quantum auguror, ab imperatore regendis liberis suis erat præpositus; quod indicat, cum et pueros illos regia appella-

tionē aureos vocat, et eosdem lege filios Anastasii factos gratulatur.

Θεοῦ σοι προσέσται χάρις, ᾧ σαυτὸν οἰκειοῖς τῇ κοινωνίᾳ τῆς εὐεργετικῆς προαιρέσεως. Εὐδαιμονοίης, ἄριστε φιλοσόφων. Οὕτω γὰρ ἐμοί σε φίλον καλεῖν, ὥσπερ ὑπαγορεύει τὰ πράγματα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΖ'.

Κώνσταντι.

Εἰ δὲ φιλοσοφίας τιμᾶς ἀρετὴν, οὐ μόνον ἐν τοῖς παροῦσι, καὶ μετασχοῦσιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀποῦσι τιμήσεις. Ὁ θεσπέσιος Ἀμυντιανὸς ὁ παρ' ἡμῖν [γρ. ὑμῖν] ποτε τυχὼν ἀμείνωνος λήξεως, ἐμολδοκεῖ, πάρεστι καὶ ἀπεινὰ δοκῶν. Τούτου συγγενῇ σφόδρα αὐτανέψιον, ὁ παρ' ὑμῖν Σωτήριχος ἀδικεῖ. Δείξον ὅτι κήδη Διονυσίου, καὶ πεπαύσεται Σωτήριχος ἀδικῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΗ'.

Σιμπλικίῳ.

Ἀφιέναι φησὶ δεῖν ὁ Θεὸς τὰ ὀφειλήματα. Ὁφείλε, δὲ ὁ μὲν τις δάνεισμα χρυσίου· ὁ δὲ, τὸ δοῦναι δίκην. Καὶ ὁ τοῦ λαθεῖν οὖν δίκην ὑπεριδὼν, ὑπέχουσε τοῦ Θεοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΘ'.

Πενταδίῳ Αὐγουσταλίῳ.

Τοῦ παρ' ἡμῶν ὄχλου, καὶ τῶν πραγμάτων, αὐτὸς σὺ σαυτὸν αἰτιῶ. Φιλοτιμηθεὶς γὰρ πᾶσι γενέσθαι καταφανῆς, ὅτι με διὰ πάσης ἄγεις τιμῆς, ἅπασιν τοῖς καταπονουμένοις ἐπ' ἐμὲ τὸν δρόμον ἀνέψας. Οἶσθ' οὖν ὅπως ποιήσεις, εἰ δεῖ ποτε πεπαῦσθαι καὶ με κοπτόμενον ὑπὸ πολλῶν, καὶ σὲ περὶ πολλῶν ὑπ' ἐμοῦ· εἰ καὶ πάνυ δεῖται μετρίων καὶ φιλοφροσύνων ὑπὲρ οὗ γράφω, καὶ τυχεῖν ἐστὶν ἀξιότατος, ὥς ἅπαντες ἴσασιν· ἀποτυγχανέτω σοῦ μηδὲν ἥττον, ἢ εἰ παμπόνηρός τε ἦν, καὶ παμπονήρων ἐδεῖτο πραγμάτων. Τοῦτό τε οὖν, καὶ ὅταν ἀφίκωμαι παρὰ σὲ δῆθεν αἰτιασόμενος, πρόσταττε τοῖς ὑπηρεταῖς ἐπιζυγῶσαί μοι κατὰ τοῦ προσώπου τὰς θύρας. Ἄν τοῦτο γενόμενον οἱ μὲν ἴδωσιν, οἱ δὲ τῶν ἰδόντων ἀκούσωσι, τούντεῦθεν ἐγὼ τε, καὶ σὺ βαθεῖαν εἰρήνην ἄξομεν, ὥς οὐδεὶς γε ἔτι τοῦ λοιποῦ προσδραμεῖται μοι καὶ προσανακλαύσεται. Εἰ δὲ ἀποδειλιάσεις, καὶ οὐκ ἐθελήσεις ταῦτά σοι τοὺς ἀνθρώπους συγγνώναι, ἀνέχου πολλάκις τῆς ἡμέρας ἀγαθὸν τι ποιεῖν ἀνθρώπους ἰκέτας σου γενομένους δι' ἐμοῦ τε καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' εὖ οἶδ' ὅτι οὐκ ἀπαγορεύσεις εὖ ποιῶν. Οὐχ οὐδὲ ἐγὼ, πρεπούσας ὑποθέσεις τῇ φύσει σου ποριζόμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Λ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐγὼ καὶ σοῦ χήδομαι καὶ τοῦδε· σοῦ μὲν ὥς μὴ ἀδικοίης· τοῦδε δὲ, ὥς μὴ ἀδικοῖτο. Εἰ δὲ καὶ σοὶ δοκεῖ μετὰ τοῦ Πλάτωνος (45), τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι μεῖζον εἶναι κακὸν, ἔοικά σοι μᾶλλον, ἢ τῷδε χαρίζεσθαι, δεόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ πραττομένου δίκας ὑπὲρ ὧν οὐκ ἐξήμαρτεν.

DION. PETAVII NOTÆ.

(45) Μετὰ τοῦ Πλάτωνος. Vide Gorg. Platonis.

A non deerit gratia, cui tete bene merendi voluntate concilias. Feliciter degas, philosophorum optime. Libet enim eo te compellare nomine, quod res ipsæ suggerunt.

EPISTOLA XXVII.

Constanti.

Tu vero si in honore philosophiæ virtutem habes, non in præsentibus solum, eaque præditis, sed in absentibus etiam honorabis. Divinus Amyntianus qui olim apud nos feliciorem ad sortem migravit, adest, ut mihi quidem videtur, etiamsi abesse videatur. Hujus maxime propinquo consobrino Soterichus vester injuriam facit. Ostende tibi curæ esse Dionysium; statimque ab injuria Soterichus desistet.

B

EPISTOLA XXVIII.

Simplicio.

Dimittenda Deus esse debita dicit. Porro hic quidem pecuniam mutuam, ille vero pœnas dependere debet. Igitur qui repetere ab eo pœnas contempserit, Deo fuerit obsecutus,

EPISTOLA XXIX

Pentadio Augustali.

Quod in interpellando te sum assiduus, tu tibi imputare debes. Cum enim manifestum omnibus esse voluisses, omni me apud te in honore ac pretio esse, cunctis ad me, qui in aliqua calamitate sunt, cursum patefecisti. Nosti igitur quemadmodum facies, ut et ego a multis, et de multis tu a me sollicitari desinas: quanquam moderata omnia cumprimis, et æqua postulat is pro quo scribimus, estque, ut omnes norunt, qui ea impetret, dignissimus: abs te rejiciatur ille perinde ac si et ipse pessimus esset, et pessimis tecum de rebus ageret. Quin etiam cum ad te expostulaturus scilicet adiero, famulis tuis præcipe, mihi ut ob os **177** januam occludant. Postquam istud a te factum alii viderint, alii ab iis audierint, deinceps ego et tu magna in pace versabimur, quoniam nemo de cætero ad me confugiet, nec ærumnas suas apud me deplorabit. Quod si istud facere formidas, nec ejusmodi quidquam in te homines velis animadvertere, fac ut quotidie sæpius de hominibus bene mereri sustineas, tuis per me ac Deum supplicibus. Verum, quod probe equidem scio, nequaquam tu bene merendo, ac proinde nec ego consentaneas naturæ tuæ occasiones procurando, fatigabimur.

C

D

EPISTOLA XXX.

Eidem.

Ego et tui curam, et illius habeo: tui, ne injuriam facias; ne accipiat, illius. Jam si cum Platone sentis, injuriam inferre, quam accipere, multo esse deterius; melius de te quam de illo mereri videor, cum pro illo deprecor, a quo pœnæ ejus, quod non commisit, criminis repetuntur.

EPISTOLA XXXI.

Aureliano.

Si ullæ sunt civitatum animæ, ut revera sunt, præsidēs, divinæ, et e geniorum numero, universas puta gratiam habere tibi, honorumque esse omnium memores, quæ cum summum magistratum gereres, in omnes gentes contulisti. Proinde illas ipsas singulis temporibus adesse tibi credito advocatas et socias, communemque pro te Deum precari, uti meritis te præmiis compenset, pro eo quod illum, quoad fieri potest, perfecte sis imitatus. Bene enim aliis facere hoc solum habent homines cum Deo commune. Imitatio porro conciliatio quædam est, idque quod imitatur cum eo conjungit, quod imitandum proponitur. Quamobrem sic habeto, affinem te Deo esse factum ejusdem beneficæ communione voluntatis, dulcissimæque te ipsum spe fove, cujusmodi ei animi proposito consentanea est; o magnificentissime solus, aut cum paucis merito solus appellande, juvenem Taurum, præclaras Romanorum spes, per gravissimam parentis vocem saluto.

EPISTOLA XXXII.

Fratrī.

Qui et nomine et animo servus est, quem ignorans, tanquam pædotribam **178** de Theodori hæredibus emeram, olim est quidem nequam. Nam et male natus est et educatus; nec abhorrentem ab indole naturaque institutionem nactus est, jam tum a puero in coturnicum lusu, et alea, ac popinis volutatus. Verum nunc Lysias dixerit, *Ab-solutus est, finem habet, molestiæque terminus est.* Siquidem cum Mercurio et Hercule palæstræ præsidibus ne minimum quidem habet commercii: Cotyttonis vero, aliorumque Atticorum Priapeorum ædituus est; ac si qui alii sunt hujusce notæ dæmones, omnibus curæ ipse est, ipsique omnes. Cæterum pœnas quidem ex ipso nullas alias sumpserim: sua enim cuique nequitia sufficiens est pœna. Sed cum experientia minime idoneus probatus sit, qui cum heris philosophis viveret, quorum domi manentium infamia vagatur, suam habeat patriam. Nam qui scortatorem hunc superbe toto foro volitantem conspexerit, cum corona et unguentis ebrium atque comessantem, D nulloque non libidinis genere refertum, atque

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΑ'.

Αὐρηλιανῷ.

Εἰ τινές εἰσι ψυχὰς τῶν πόλεων, ὥσπερ οὖν εἶναι, ἔφοροι, θεῖαί τε, καὶ δαιμόνιοι, πάσας ἡγοῦ σοι χάριν εἰδέναι, καὶ ἀπομεμνησθαι τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀρχῆς (46) ἅπασιν ἔθνεσιν αἴτιος γέγονας. Αὐτάς τε οὖν ταύτας παρὰ τοὺς καιροὺς ἐκάστους οἶου σοι παρεστάναι συνηγόρους τε καὶ συμμάχους, καὶ τοῦ κοινοῦ Θεοῦ δεῖσθαι, γενέσθαι σοι πρεπούσας ἀμοιβὰς τῆς ἐνδεχομένης ἐκείνου μιμήσεως. Τὸ γὰρ εὖ ποιεῖν, ἐν τοῦτο μόνον ἔχουσι κοινὸν ἔργον ἄνθρωπος καὶ Θεός. Ἡ δὲ μίμησις, οἰκείωσίς ἐστι, καὶ συνάπτει πρὸς τὸ μιμεῖται τὸ μιμούμενον. Διάχεις τοίνυν ὡς ἀπειργασμένος οἰκείως τῷ Θεῷ τῇ κοινῶνίᾳ τῆς εὐεργετικῆς προαιρέσεως, καὶ σύνεσο γλυκαίαις ἐλπίσιν, ὅποῃαι τῇ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς διαθέσει προσήκουσιν, ὧ μεγαλοπρεπέστατε μόνος, ἢ μετ' ὀλίγων σὺ μόνος δικαίως καλούμενος· ἀσπάζομαι διὰ τῆς σεμνοτάτης φωνῆς τοῦ πατρὸς τὸν νέον Ταῦρον (47) ἀγαθὰς Ῥωμαίων ἐλπίδας.

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΒ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ὁ καὶ τοῦνομα δοῦλος, καὶ τὴν προαίρεσιν, ἐν ἀγνοήσας, ὡς παιδοτρίβην παρὰ τῶν Θεοδώρου κληρονόμων ἐώνημαι, πάλαι μὲν ἐστὶ πονηρός. Καὶ γὰρ ἔφω καὶ τέθραπται κακῶς, καὶ ἀγωγῆς [γρ. ἀναγωγῆς] οὐκ ἀπέτυχεν ἀξίας τῆς φύσεως, ἐκ παιδὸς ἐν τηλίᾳ, καὶ κύβοις, καὶ καπηλείοις καλινδθηθείς. Ἀλλὰ νῦν Λυσίας ἂν εἶπεν, Ἐξείργασται, καὶ τέλος ἔχει, καὶ πέρας ἀηδίας ἐστίν. Ἑρμῇ μὲν γὰρ καὶ Ἡρακλεῖ τοῖς παλαίστρας ἐφόροις, οὐδὲ κατὰ μικρὸν πρόπει· Κοτυττοῖ δὲ, καὶ τοῖς ἄλλοις Ἀττικοῖς κονισάλοις νεωκορεῖ, καὶ εἰ δὴ τινές εἰσι τούτου τοῦ κόμματος ἕτεροι δαίμονες, ἅπασιν αὐτοῦ μέλει, καὶ πάντων αὐτῷ. Δίχην μὲν οὖν ἐτέραν οὐκ ἂν λάβοιμι παρ' αὐτοῦ· ἀποχρῶσα γὰρ ἡ πονηρία δίχῃ τῷ πονηρῷ. Δοκιμασθεῖς δ' ἀνεπιτήδειος εἶναι συμβιωτεύειν [γρ. συμβιωτῆς] φιλοσόφοις δεσπόταις, ὧν οἰκουρούντων αἰσχύνῃ περινοστεῖ, ἐχέτω τὴν ἔχουσαν (48) αὐτὸν πόλιν. Ὁ γὰρ ἰδὼν τὸν πορνότριβα σοδοῦντα διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐν στεφάνῳ καὶ μύροις μεθύοντα καὶ κωμάζοντα, καὶ πάσης ἀκολασίας ἐμπιπλάμενον [γρ. κα- ταπιπλ.], καὶ ῥῥὰς ἄδοντα πρεπούσας τῷ βίῳ, ἐπὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὸν τὴν αἰτίαν ἀνήγαγεν. Ὅπως οὖν

C

D

DION. PETAVII NOTÆ.

(46) Ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀρχῆς. Sive de præfectura prætorii intelligas, sive de consulatu, quem cum Stilicone gessit A. 400, idemque Gainæ Gothorum duci deditus est ab Arcadio. Socrat., Sozom., Niceph., qui quidem de tempore levicule a se invicem discrepant. Nam Sozom. lib. viii, c. 4, et Nicephor. Saturninum et Aurelianum consulares deditos aiunt. At Socrates lib. vi, c. 6, debellatum cum Gaina refert Stiliconis et Aureliani consulatu.

(47) Τὸν νέον Ταῦρον. Qui consul fuit cum Felice A. 428. Socrat. lib. vii.

(48) Ἐχέτω τὴν ἔχουσαν. Falsa et absurda

lectio. Quomodo enim manere illum ibi, ubi est, modo jubeat, quem paulo post constringi et in navem imponi præcipit? Quare omnino corruptus hic locus, in quod et veteres codd. dissentiant. Unus φευγέτω habet pro ἐχέτω, alius ἐχέτω τιμωρίαν, ἔῃν τὴν ἔχουσαν αὐτὸν πόλιν. Quæ verba e glossemate esse suspicor. Alii τὴν ἔχουσαν ὁμᾶς πόλιν. Non dubito quin scripserit Synesius ἐχέτω τὴν ἐνεγκοῦσαν αὐτὸν πόλιν. Vult enim furciferum illum in patriam remitti. Atque ita mox πλὴν ἀναγκάσης εὐθὺς τῆς ἐνεγκούσης αὐτόν. Nisi forte λαχοῦσαν malis.

αὐτὸν παραδοὺς τῷ ναυκλήρῳ πλεῖν ἀναγκάσεις εὐθὺς
τῆς ἐνεγκούσης αὐτόν. Ἐκείνη γὰρ ἂν αὐτοῦ καὶ
ἀνάσχοιτο δικαιοτέρον. Πλείτω δὲ δεδεμένος ἐπὶ τοῦ
καταστρώματος· μὴ γὰρ εἰς κοίλην ναῦν καταβαίη.
Ἐπεὶ μὴ θαυμάσης, εἰ συχνὰ τῶν κεραμίων ἡμιδεῇ
σοι ποιήσειεν. Εἰ δὲ ὁ πλοῦς παρατείνοιτο, καὶ μέχρι
τρυγῶς ἂν ἐκροφοῖτο τὸν ἀνθοσμῖαν, καὶ τοὺς ναύτας
δ' ἂν αὐτὰ ταῦτα ποιεῖν ἀναπείσειε. Πρὸς γὰρ τοῖς
ἄλλοις καὶ πιθανώτατον τὸ κακὸν, εἰς ἀπολαύσεις
ἡγήσασθαι. Καὶ τίς οὕτως ἐμβριθὴς ἐστὶ τῶν μισθῶ
πλεόντων τὴν θάλατταν, ὥς μὴ διαχυθῆναι τοῦ κα-
θάρματος κορδαχίσαντος ἐν τῇ τοῦ ποτηρίου περι-
φορᾷ; Καὶ ἄλλα πολλὰ βωμολοχεύεται, πρὸς ἃ δεῖ
πεφράχθαι τὸν ναύκληρον. Ὁ μὲν οὖν Ὀδυσσεὺς,
ἵνα μὴ ὑφ' ἡδονῆς διαφθαρείη, τὴν Σειρήνων ἀκτὴν
δεδεμένος παρήμειδεν. Οὕτως δὲ, ἵνα μὴ τοὺς πλεόν-
τας ἡδονῇ διαφθείρειεν [γρ. διαφθείρη], ἂν ἐκεῖνοι
σωφρονῶσι, δεθῇσεται.

vinctus sirenum littora prætergressus est. At is, ne
pian illi, vincietur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΓ'.

Τῇ φιλοσόφῳ.

Ἦχοὺς ἔοικα πρᾶγμα ποιεῖν· ἃς παρελῆφα φω-
νὰς, ἀντιδίδωμι, τὸν θαυμαστὸν Ἀλέξανδρον ἐπαινῶν
παρὰ σοί.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΔ'.

Αὐρηλιανῷ.

Οὕτω τῇ προνοίᾳ μέλει Ῥωμαίων· ἀλλὰ μελήσει
ποτὲ, καὶ οὐκ εἰς ἅπαν οἰκουρήσουσιν οἱ τὰ κοινὰ
σώζειν δυνάμενοι. Ἀλλὰ τῷ γε ῥήτορι τῷ συντρόφῳ
καὶ ἡ παροῦσά σοι δύναμις ἀρκεῖ πρὸς ὃ [γρ. ὃ τι]
τυγχάνει δεόμενος. Ἀπολαυέτω δὴ νῦν μὲν αὐτὸς
μόνος ταύτης· ἔπειτα μετὰ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων
κάκεινης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ἐπιτομωτάτην ὁδὸν ἐπὶ τὸ πλουτεῖν ἐβάδισεν
Ἀθανάσιος. Ἐγνώκεν ὁμῶς ἰτέον εἶναι τοῖς ἀποθνή-
σκουσι, καὶ πρακτέον αὐτοὺς πειθοῖ καὶ βίᾳ πᾶν
ὃ τι ἂν δύναιτο. Οὐκ ἂν οὖν αὐτὸν λάθοι δημόσιος (49)
ἐπὶ διαθήκῃ καλούμενος, ἀλλὰ συνεῖς ἄλλεται (50)
[for. συνεισάλλεται].

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔϚ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐκκαιδεκάτῃ μηνὸς Ἀθύρ, ὁ μακαρίτης Καστρί-
κιος αὐτὸ τοῦτο ἐγένετο, φάσμα χαλεπὸν ἰδὼν τε καὶ
διηγησάμενος.

DION. PETAVII NOTÆ.

(49) Οὐκ ἂν οὖν λάθοι δημόσιος. Δημόσιος hoc
loco γραμματέα significat. Suidas: δημοσίους ἔλε-
γον τοὺς τῆς πόλεως δούλους. Demosth. contra An-
drotion., κατ' ἐπὶ μὲν ταῖς εἰσφοραῖς τὸν δημόσιον
παρεῖναι προσέγραψεν. Ubi male interpretes, δημόσιον
λέγει τὸν ταῖς βασιάνοις ὑποκείμενον, διὸ καὶ δοῦλον
καλεῖ. Est enim et Demostheni et Synesio δημόσιος
servus publicus, id est officialis, et tabularius.
Idem Demosth. orat. De falsa legat., ἐν τοῖς κοινοῖς
τοῖς ὑμετέροις γράμμασιν, ἐν τῷ Μητροφῷ ταῦτ'
ἐστίν, [LI] ἐφ' οἷς ὁ δημόσιος τέτακται. Hic etiam δη-
μόσιος *actuarius* est et *tabularius*, ac perperam

A cantilenas vitæ consentaneas canentem, crimen
omne in illius heros transtulerit. Quamobrem
vide, quæso, uti illum nauclero committens recta
in patriam navigare compellas; hæc enim justius
illum toleraverit. Sed vinctus in transtris naviget;
minime vero in interiorem navem descendat: alio-
qui noli mirari si plures amphoras dimidia ex
parte inanes reliquerit. Quod si longior sit navi-
gatio, vel ad sæcem usque odoratum vinum exsor-
beat; necnon ad idem faciendum navales socios
inducat. Nam præter cætera cumprimis blandum
scelus est, ut ad voluptates aliis præeat. Equis
vero adeo constans est ex mercenariis vectoribus,
qui non hilaritate gestiat, cum perditum illum
in circumlatione poculi restim agentem ac sub-
sultantem viderit? Multa et alia scurriliter facit,
ad quæ munitum esse nauclerum oporteat. Atque
Ulysses quidem, ne voluptatis illecebris periret,

ne vectores voluptatis lenocinio corrumpat, si sa-

EPISTOLA XXXIII.

Philosophæ.

Videor jam facere quod echo solet; **179** quas
voces accepi, refero, dum egregium illum Alexan-
dram apud te prædico.

EPISTOLA XXXIV.

Aureliano.

Nondum divina providentia curam Romanorum
gerit, sed geret aliquando; nec perpetuo domi otiosi
manebunt, qui rempublicam servare possunt. Sed
contubernali oratori vel ea auctoritas, quæ penes
te nunc est, ad id satis est, quo ille opus habet.
Nunc igitur hac quidem solus perfruatur: postea
vero altera etiam illa, una cum nationibus uni-
versis.

EPISTOLA XXXV.

Fatri.

Compendiosissimam ditandi sui viam iniit Atha-
nasius. Confligendum enim esse decrevit sibi cum
moribundis, illisque quidquid posset quo jure,
qua injuria faciendum. Itaque nemo illum lateat
publicus scriba ad testamentum accersitus, sed
simul irrumpit.

EPISTOLA XXXVI.

Eidem.

Sexta decima mensis Athyr beatus Castricius
hoc ipsum, beatus scilicet, factus est, cum horri-
bile prius visum intuitus esset, ac narrasset.

Ulpianus οἶχον subaudit. Jam vero Athanasius iste
cum scriba publico et tabulario præsto aderat, ut
testamenta adulteraret. Quod genus hæredipetarum
perstringit eleganter Petronius: Videbitis, inquit,
oppidum, tanquam in pestilentia campos, in quibus
nihil aliud est, nisi cadavera quæ lacerantur, aut
corvi qui lacerant. Vide Senec., lib. iv De ben.,
cap. 20.

(50) Ἀλλὰ συνεῖς ἄλλεται. Ex duabus vocibus
unam ex conjectura, nec absurde, ut opinor, fecis-
sem, et συνεισάλλεται legerem, nisi me veterum in
altero ὁμοφωνία deterruisset.

EPISTOLA XXXVII.

Anysio.

Joannes, quem quidem ideo quod te amat diligo, difficili morbo conflictatus est. Ac non tam molestus ei morbus erat, quam quod sacro abs tuo capite remotus esset. Nam et nunc eodem hæret in statu. Jam tertium illud molestiorem ei ægritudinem facit. Etenim milite dignum aliquod facinus gestit edere. Quare necessariam istam cessationem iniquo animo patitur.

EPISTOLA XXXVIII.

Aureliano.

Divinam tuam animam arbitror ad nos ideo esse demissam, ut commune esset hominum bonum, et illis gratiam haberet, qui eos commendarent, qui **B** justa peterent, quod consentaneam naturæ tuæ materiam suppeditent. Non enim **180** propterea quod cognatus meus est Herodes, sed quia jus postulat, idcirco tibi adolescentem commendo, qui cum clarissimis majoribus natus sit, agrosque paternos senatui vectigales jure hæreditario acceperit, posteaquam dux factus est, eadem tamen ab illo, quæ ab recens in senatum ascriptis tributa petuntur, duplicem ut functionem obeat; alteram fortunarum suarum, alteram ejus, quem gessit, magistratus nomine.

EPISTOLA XXXIX.

Fratrī.

Trahit me ad te desiderium non minus quam **C** necessitas. Quæro igitur ecquid venientem me sis expectaturus.

EPISTOLA XL.

Uranio.

Equum ad te dono misi, ad omnem equi virtutem in primis a natura factum, quo uteris tu quidem in curulibus certaminibus; uteris et cum venatum proficisceris, atque in bellicis conflictibus. Sed et cum Libycam ob victoriam triumphabis. Neque enim scio utrum potius sit venator, an in ludis desultorius; pompæ magis, an bellis idoneus. Quod si Nissæis equis deformior est, **D**

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΖ'.

Ἀρυσίῳ.

Ἰωάννης, ὃν ὅτι σε φιλεῖ, δι' αὐτὸ τοῦτο φιλῶ, νόσῳ χαλεπῇ προσεπάλαισεν. Ἦν δὲ αὐτῷ δεινὸν, οὐχ ἡ νόσος, ἀλλὰ τὸ σοῦ τῆς ἱερᾶς ἀπεινᾶν κεφαλῆς. Ἐπεὶ καὶ νῦν ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐστὶ. Τούτῳ δέ τι καὶ τρίτον προσὸν χαλεπωτέραν τὴν νόσον ποιεῖ. Ἐρᾷ τοῦ τι ποιεῖν στρατιώτῃ πρέπον, καὶ δυσκόλως ἔχει πρὸς τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀργίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΗ'.

Δύρηλιανῷ.

Οἶμαί σου τὴν θεσπεσίαν ψυχὴν ἐπ' αὐτὸ τοῦτο καταπεμφθεῖσαν, ἐφ' ᾧ κοινὸν ἀγαθὸν ἀνθρώπων εἶναι, καὶ χάριν εἰδέναι τοῖς συνιστάσι τοὺς δεομένους δικαίων, ὅτι σου πρεπούσας ὑποθέσεις τῇ φύσει πορίζονται. Οὐ γὰρ ὅτι συγγενὴς ἐστὶν Ἡρώδης ἐμὸς, ἀλλ' ὅτι δαίται δικαίων, διὰ τοῦτό σοι τὸν νεανίσκον συνίστημι, ὅστις ἐκ προγόνων (51) λαμπρότατος ὢν, καὶ τὴν πατρώαν βῶλον ὑποτελῇ τῇ συγκλήτῳ διαδεξάμενος, ἐπειδὴ γέγονεν ἡγεμῶν, ἀξιούται συντελεῖν ὥσπερ οἱ νεόβουλοι (52), καὶ γενέσθαι διπλοῦς λειτουργός· τὸ μὲν τι διὰ τὴν οὐσίαν, τὸ δὲ δι' ἣν ἤρξεν ἀρχὴν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΘ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ἐλκεῖ με παρὰ σὲ πόθος καὶ χρεῖα. Πυνθάνομαι τοίνυν (53) εἰ περιμενεῖς [γρ. εἴπερ μενεῖς] ἤξοντα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Μ'.

Οὐρανίῳ [γρ. Χρύσῃ].

Ἐπεμφά σοι δῶρον ἵππον ἀκροφυστάτον εἰς ἅπασαν ἀρετὴν ἵππῳ προσήκουσαν· ᾧ χρῆσι μὲν ἐν ἀμίλλαις δρόμων· χρῆσι δὲ ὅταν ἐπὶ θήραν ἐξάγῃς, καὶ ἐν ἀγῶσι πολεμιχοῖς. Καὶ ὅταν κατάγῃς ἐπὶ τῷ Λιβυκῷ τροπαίῳ πομπὴν ἐπινίκιον. Οὐ γὰρ οἶδα ὅ τι μᾶλλον ἐστὶ, κυνηγέτης, ἢ κέλης ἐναγώνιος, ἢ πομπεύς, ἢ πολεμιστήριος. Εἰ δὲ Νισσαίων ἵππων (54) ἰδεῖν ἐστὶν ἀειδέστερος, ὀχθώδης τε ὢν τὸ κράνιον,

DION. PETAVII NOTÆ.

(51) Ὅστις ἐκ προγόνων. Herodes hic patrimonio acceperat senatui obnoxium: cumque postea dux factus in senatum allectus esset, alio nomine appellabatur, duplexque ab eo pensatio, et publici functio muneris exigebatur; ob id Aureliano illum commendat Synesius. Ἡγεμόνα accipio de ducibus rei militaris in limitibus degentibus, qui spectabiles vocati. *Notitia Imp.*

(52) Ὡς περ οἱ νεόβουλοι. Inde colligere licet novis senatoribus, hoc est in civitatum consilium allectis, munia quædam publica obeunda, sumptusque in rempubl. faciendos fuisse. Quare plerumque supplicii loco erat inter senatores censerī; et Constantinus ille libertatis ecclesiasticæ vindex inter cætera beneficia, hoc quoque in Christianos impen-

λογίαν κατεδικάσθησαν, βουλευτηρίοις ἐναριθμεῖσθαι, μὴ βουλευταὶ ὄντες πρότερον, ait Sozom. lib. 1, c. 8. Vide quæ ad epistolam Juliani 11 annotamus.

(53) Εἰ περιμενεῖς ἤξοντα. In vet. περιμένεις, ex quo adductus sum ut περιμενεῖς scriberem.

(54) Εἰ δὲ Νισσαίων ἵππων. Nissæi equi ex Media sive Armenia celebres, quibus Persarum principes usi. Strabo lib. xi. Hierocles in *Hippiat.*: Οὐκοῦν οὐδὲ τὸ γένος πολυπραγμονεῖν ἀξιούσιν, εἴ τις Ἀρχὰς ἢ Κυρηναῖος, ἢ τῶν ἀπὸ τῆς Ἰθέριας, ἢ Καππαδοκῶν, ἢ νῆ Δία γε Θετταλός, ἢ Μαυρούσιος. ἢ καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν περισπούδαστος ὁ Νισσαῖος. Ubi Cyrenenses equos inter laudatos commemorat. Vitiosa autem in illis verbis postrema hæc, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, pro quibus βασιλεῦσι legendum puto.

καὶ λειπόσαρκος τὴν ὀσφύν, τάχα μὲν οὐδὲ τοῖς ἵπποις, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις, ἅμα πάντα δίδωσιν ὁ Θεός. Μὴ ποτε δὲ τοῦτο καὶ πρὸς ἐκείνας αὐτῷ τὰς ἀρετὰς συντελεῖ, εἰ τὰ μαλακὰ τῶν σκληρῶν ἐλάττω παρὰ τῆς φύσεως ἐκληρώσατο. Πρὸς μέντοι τοὺς πόνοὺς ὅστέα σαρκῶν οἶδα διαρκέστερα. Οἱ μὲν οὖν παρ' ὑμῖν ἵπποι ταῖς σαρκὶ πλείους εἰσὶν, οἱ δὲ ἡμέτεροισι τοῖς ὀστέοις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΑ'.

Ἑταίρω.

Ἐμισθωσάμην σοι ναῦν ἀνθρώπων εὐγενῶν, καὶ πλεόντων τὴν θάλατταν μετὰ πλείονος τέχνης, ἢ τύχης. Ὡς αἶ γε Καρπαθίων ὀλκάδες φήμην ἔχουσι διανοίᾳ κεχρησθαι, καθάπερ αἱ Φαιάκων τῶν πάλαι, πρὶν ἐπὶ τὴν νῆσον ἤκειν τὸ δαιμόνιον μήνιμα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΒ'.

Κληδορίῳ.

Συγγενὴς ἐμὸς ἀδικεῖται· σὺ δὲ καὶ φίλος εἶ, καὶ δικάζειν ἔλαχες. Ἐκ μιᾶς οὖν προσοχῆς ὑπάρξει σοι, κάμοι καὶ τοῖς νόμοις χαρίσασθαι. Ἐπανίτω τοίνυν Ἀσφάλιος εἰς τὸ δεσπότης εἶναι τῶν κεραμίων τῇ τοῦ πατρὸς διαθήκῃ προσλαβὼν τὴν ἀπόφασιν, τῆς κατηγορίας οὐκ ἔσομένης ἐμποδῶν τῷ παραυτίκα τῆς ἀκροάσεως. Πότε γὰρ δεῖ δικαιοδοτεῖν, ἢ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ μάλιστα τυγχάνομεν δεόμενοι τοῦ Θεοῦ;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΓ'.

Ἀραστασίῳ.

Σωσηνᾶν τις ἔπεισεν ἢ Θεὸς, ἢ λόγος, ἢ δαίμων, ὅτι καὶ παρὰ τὰ χωρία τι γίνεται τοῖς ἀνθρώποις, εἰς τὸ τυγχάνειν τε καὶ ἀποτυγχάνειν εὐμενοῦς τοῦ Θεοῦ. Πράττων οὖν πονήρως παρ' ἡμῖν, καὶ τῶν πατρῶων ἀκριβῶς ἐκκοπεῖς, ἔγνωκε πλεῖν εἰς τὰπὶ Θράκης χωρία, ἐκεῖ διαλλαγησόμενος πρὸς τὴν τύχην. Εἰ δὴ σοι φίλα (55) πρὸς τὴν δαίμονα, σύστησον αὐτῇ τὸν νεανίσκον, καὶ ἐξευρέτω τινὰ πόρον αὐτῷ χρημάτων. Ῥᾶδιον δὲ βουλομένη. Καὶ γὰρ τὰ Νόννου τοῦ Σωσηνᾶν φύσαντος οὐ χαλεπῶς εἰς ἐτέρους μετέθηκεν. Ἀποφηνάτω δὴ καὶ Σωσηνᾶν κληρονόμον ἀλλοτρίου πατρὸς. Γένοιτο γὰρ ἂν οὕτως ἐξ ἀδικίας τὸ δίκαιον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΔ'.

Ἰωάννῃ (56).

Ὡσπερ ἄλλοτε πολλάκις ἐπὶ τῶν καιρῶν ἐγενόμην σοι χρήσιμος, καὶ παρεμυθησάμην δυσχέρειαν τύχης, τὰ μὲν λέγων, τὰ δὲ ποιῶν, ὥς ἐκάστοτε ἡ δύναμις ὑπηγόρευσε, καὶ νῦν περὶ τῶν καταλαβόντων σε πραγμάτων δοκεῖ μοι συνεισενέγκαι τινὰ γνώμην, ἐπειδὴ μὴ ἔργον δύναμαι. Συνέσιον γὰρ οὐ θέμις, ἕως ἐμπνέει τε καὶ δύναται, μὴ οὐχὶ παντὶ τρόπῳ πρόθυμον εἶναι τοὺς φίλους ἀγαθόν τι ποιεῖν. Ἄκουε

A quod tumentis cranio, modicaque circa ilia carne sit; non omnia simul equis fortasse Deus, uti neque hominibus, concedit. Tum haud scio non istud ipsum ad eas quas recensui, sin ad prædictas dotes virtutes illi conferat, quod duris mollia minora sit a natura sortitus. Equidem ossa carnis ad labores scio durabiliora. Quare vestrates sane equi carne superant, nostrates ossibus.

EPISTOLA XLI.

Sodali.

Navem tibi conduxì hominum nobilium, ac majori arte, quam natura navigantium. Nam Carpathiorum onerarias ratione usas esse ferunt, ut illas Phæacum antiquorum, priusquam ad insulam deorum iracundia perveniret

EPISTOLA XLII.

Cledonio.

Cognatus meus injuriam patitur; tu vero **181** et amicus es, et judicia sortitus: eadem animi attentione mihi pariter ac legibus gratificari poteris. Redeat itaque Asphalius noster ad jus mancipiumque figlinorum, quod ei super patris testamentum tua sententia confirmet; nec impediatur accusatio quominus ei statim audientiam tribuas. Quo enim potius tempore jus reddere oportet, quam quo Deo maxime supplicamus?

EPISTOLA XLIII.

Anastasio.

Sosenæ persuasit aliquis, sive Deus, sive ratio, sive genius, pro conditione locorum aliquid homini suppetere, quo favorem Numinis aut acquirat, aut ab eo excidat. Quare cum infelicitè apud nos ageret, patrimonioque prorsus exclusus esset, statuit sibi in Thraciam navigandum, quo illic cum fortuna reconciliaretur. Jam si tibi cum dea ulla necessitudo est, juvenem ei commenda, uti pecuniarum conficiendarum rationem aliquam inveniat. Id vero volenti erit facile. Nam et facile Nonni Sosenæ patris fortunas ad alios transtulit. Faciat igitur et Sosenam alieni patris hæredem. Ita enim jus ex injuria fiet.

EPISTOLA XLIV.

Joanni.

D Cum et antea sæpe tuis me temporibus utilem tibi præbui, ac fortunæ difficultatem, qua dicendo, qua elaborando subinde pro mea virili parte sublevavi: tum in præsentia de iis quæ tibi evenerunt, videor sententiam meam ac judicium præstare debere, quoniam opus ipsum nequeo. Synesium enim nequaquam fas est, quandiu spirat, et potest, non omni ratione paratum esse, quo de amicis bene

DION. PETAVII NOTÆ.

(55) *Εἰ δέ σοι φίλα*. Cornarius *φιλά* legisse videtur. Ego nihil muto. *Φίλα* et *φιλικά* promiscue eodem significatu nonnunquam accipi solent.

(56) Elegantissima hæc epistola est, atque omnino παράδοξος. Joannes iste, quem eundem esse arbitror de quo epist. 2, parricidii suspectus erat, oc-

ciso per insidias Æmilio fratre. Huic ergo suadet ut crimen aut luat, aut diluat, seque cum universa cohorte tribunali ac judicio sistat, ultroque etiam sibi, si conscius est, pœnam ac supplicium arcessat.

mereatur. Audi igitur quæ recte apud te disputanda mihi videntur. Si dea est fama, uti quidam ex nostris poetis asserit, tu beatum Æmylium interfecisti, non ut reipsa parricidium, sed ut consilio patraveris; ac barbarum quidem actum institueris, sicarium vero subornaris ex tuis manipularibus longe crudelissimum. Hæc enim fama testatur: mentiri vero ipsam nefas est, utpote deam. Sin est, ut nihil dicat Hesiodus, ac multa temere proferuntur, et hoc de te unum **182** est e multis: quod utinam ita sese habeat! minoris enim pecuniæ jacturam quam amici facio. Igitur si hujus innocentis criminis male nihilominus audis, infelix tu quidem es; minime tamen injustus; atque utinam ne infelix quidem esses! At in illo justissimum mereretur odium, in hoc vero misericordiam. Quamquam ego ita mihi necessitudine ac familiaritate capi posse videor, ut vel illo quidem modo factum utique sim detestaturus, tui vero nihilominus miserturus. Est autem ejus qui misereatur, opem ferre, quoad potest, atque id excogitare, quam ratione prodesse posse arbitretur. Quamobrem utramque in partem tibi id me par est consilii dare, quod optimum judico. At idem omnino sive criminis conscio, sive innocentem conducere videtur. Itaque fac legibus te subicias, judicique committas una cum manipularibus omnibus, si et horum curam geris aliquam. Quod si commissum abs te facinus est, ora, supplica, contende, nullum procumbendi finem facito, donec judicis sententia tortori traditus fueris, pœnasque persolveris. Percommode hoc tibi apud inferorum judicia cesserit, amice Joannes, si prius expiatus decesseris. Nec tu nihil præter verba hanc esse adhortationem duxeris, neque me tibi illudere putaveris. Ita me sacra philosophia juvet, liberique insuper mei, ut, nisi tu mihi amicissimus fores, nihil ejusmodi suasurus fuerim, quod inimicis meis deprecor: atque utinam nunquam istud illis in animum veniat, melius esse ei, qui injuriam fecerit, voluntarias pœnas dependere; sed in iis quæ injuste perpetrant, perpetuam quamdam felicitatem habeant, ut et longiori tempore scelerati sint, et omnibus illic suppliciis obnoxii. Tibi vero ob singularem amicitiam ausim arcana quædam patefacere: non idem scilicet esse in crasso corpore, atque in simulacro idoloque pœnas luere. Homine quippe fortior Deus est; ac divinæ omnis administrationis velut umbra sunt

A τοίνυν ἄ μοι καλῶς ἔχει διαλεχθῆναι πρὸς σέ. Εἰ μὲν θεός ἐστιν ἡ φήμη (57) κατὰ τινὰ τῶν παρ' ἡμῖν ποιητῶν, σὺ διεχρήσω τὸν μακαρίτην Αἰμύλιον, οὐ πράξας, ἀλλὰ βουλευσας τὸν φόνον· καὶ βαρβαρικὸν μὲν δρᾶμα συνθεῖς, τὸν σφαγέα δὲ καθείς ἐκ τῶν σαυτοῦ λοχιτῶν τὸν ὁμότατον. Λέγει μὲν γὰρ ἡ φήμη ταῦτα· ψεύδεσθαι δὲ οὐ θέμις, οὔσαν ὑεόν. Εἰ δὲ Ἡσιόδος μὲν οὐδὲν λέγει, πολλὰ δὲ λέγεται μάτην, καὶ τοῦτο περὶ σοῦ τῶν πολλῶν ἐστὶν ἓν· ὡς ἔγωγε βουλομένη ἄν· περὶ ἐλάττονος γὰρ ποιούμεαι τὴν ἐν ἀργυρίῳ ζημίαν, ἢ τὴν ἐν φίλῳ. Καὶ νῦν ἄν οὐχ ὑπαίτιος ὢν ἀκούης κακῶς, ἀτυχεῖς μὲν ἄρα, ἀλλ' οὐκ ἀδικεῖς· ὡς ὠφελὲς μὴδὲ ἀτυχεῖν. Ἄλλ' ἐκείνως μὲν ἄν σοι μῖσος ὠφείλετο δίκαιον· οὕτω δὲ καὶ ἔλεος. Ἐγὼ δὲ μοι δοκῶ λίαν ὑπὸ συνηθείας ἀλώσιμος ὢν, κακείνως **B** ἄν τὴν μὲν πρᾶξιν μισεῖν· σὲ δὲ ὁμῶς ἐλεεῖν. Τοῦ δὲ ἐλεοῦντός ἐστι, βοηθεῖν ὅση δύναμις, καὶ ἐξευρίσκειν, ὅθεν ἄν οἴηται ὀνησαί τι. Οὐκοῦν καθ' ἐκάτερόν μοι προσήκει συμβουλευσαί σοι τὸ φαινόμενον βέλτιστον. Ἔοικε δὲ ταῦτόν εἶναι συμφέρον αἰτῇ τε ὄντι, καὶ ἀναιτίῳ. Ἴθι παρὰ τοὺς νόμους, καὶ σαυτὸν ἐπίδος τῷ δικαστῇ μετὰ ἀθρόων τῶν λοχιτῶν, εἴ τι κήδη κακείνων. Καὶ εἰ μὲν ἐπράχθη τὸ δεινόν, δεήθητι, καθικέτευσον, ἀντιβόλησον, μὴ ἀνῆς προκαλινδούμενος, πρὶν ἄν διαπράξῃ τὸ [γρ. τῷ] παρὰ τῆς ψήφου συστήναι δημίῳ, καὶ δοῦναι τὴν δίκην. Ἐν καλῷ σοι κείσεται παρὰ τοῖς κάτω δικαστηρίοις, τὸ προκαθηράμενον ἀπελθεῖν, ἐταῖρε Ἰωάννη. Μὴ λόγον ἄλλως οἰηθῆς τὴν παραίνεσιν, μὴδὲ προσπαίξειν με νομίσης σαυτῷ. Οὕτω τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας ὀναίμην, καὶ προσέτι τῶν παιδίων τῶν ἐμαυτοῦ, ὡς οὐκ ἄν μὴ φιλότατ' σοι τυγχάνοντι συνεβούλευσά τι τοιοῦτον, ὃ γε ἀπεύχομαι τοῖς ἐχθροῖς τοῖς ἐμοῖς· καὶ μὴ ποτε αὐτῶν ἐπὶ νοῦν ἀναβαίη, τὸ κάλλιον εἶναι τὸν ἀδικοῦντα δοῦναι τιμωρίαν αὐθαίρετον. Ἀλλὰ μὴδὲ παύσαιντο εὐτυχοῦντες ἐν οἷς ἀδικοῦσιν, ἵνα πλείω τε χρόνον εἶεν κακοί, καὶ πάσας ἐκεῖ τὰς δίκας ὀφείλοιεν. Πρὸς σέ δὲ διὰ φιλίαν κινδυνεύω τι καὶ τῶν ἀπορρήτων εἰπεῖν· ὡς ἀνόμοιόν ἐστι ἐν παχεὶ σώματι, καὶ ἐν εἰδῶλῳ δοῦναι τὴν δίκην. Ἰσχυρότερον μὲν γὰρ ἀνθρώπου θεός· τοῦ δὲ θεοῦ παντὸς διάκωσμου, σκιά τὸ ἀνθρώπινον. Ἀλλ' ὅπερ εἰσὶν ἐν ταῖς πολιτείαις οἱ δῆμιοι, χεῖρες τῶν νόμων, τὴν αὐτὴν αἰ ποῖναι χρεῖαν τῇ φύσει τοῦ κόσμου παρέχονται. Δαίμονές εἰσι καθαρτῆρισι, τέχνην ἔχοντες ἐπὶ ταῖς ψυχαῖς, ἢ οἱ κναφεῖς ἐπὶ τοῖς ἱματίοις (58) τοῖς πιναροῖς. Ἀλλ' εἴ τις ἱματίους αἰσθησὶς ἦν, τί ἄν οἴη πάσχειν αὐτὰ λακτιζόμενα, καὶ νιτρούμενα, καὶ πάντα τρόπον

DION. PETAVII NOTÆ.

(57) *Εἰ μὲν θεός ἐστιν ἡ φήμη.* Hesiod.:

Φήμη δ' οὐτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ λαοὶ φημιζόνσι, θεός νῦν τοι ἐστὶ καὶ αὕτη.

(58) *Ἦν οἱ κναφεῖς ἐπὶ τοῖς ἱματίοις.* Sumptum id e fabula Platonis x *De rep.*, ubi inter alia ἄνδρες ἄγριοι, καὶ διάπυροι ἰδεῖν fontes animas trahunt, ἐπ' ἀσπαλάθων κνάμπτοντες. Idem habet et in *Gorgia*, cujus verba describuntur ab Eusebio xii *De præp.* Gregorius Nyssenus *Catech. orat.* c. 8, non his dissimilia [LII] quædam affert. Ac Synesius

quidem de æterno damnatorum supplicio recte et ex Christiana regula sentit cum ait, ἀλλ' ἀθάνατος οὔσα τίνει δίκην ἀθάνατον, non ut Origenes, ejusque sectatores opinati sunt, tam damnatos quam dæmones post longam purgationem ad vitam ac salutem esse venturos. Sane obscura quædam ac minus commoda super hac re disserit Gregorius Nyssenus *Orat. catech.* cap. 26, pag. 516 et 517, ubi Christi incarnationem non solum hominibus, sed etiam deceptoribus eorum dæmonibus utilem fuisse significat, οὐ μόνον τὸν ἀπολωλότα διὰ τούτων

κναπτόμενα; Διὰ πόσων δ' ἂν ὀδυνῶν ἐκπεπλῦσθαι κηλίδας ἀρχαίας καὶ προστετηκότα ὁμόργματα; Ἐὼ γὰρ λέγειν ὅτι πολλοῖς ὁ ῥύπος οὕτως ἐνέφυ σφόδρα διὰ τοῦ βάρους, ὡς ἀναπάλλακτος εἶναι, καὶ φθάνει διαφθαρέντα, πρὶν εἰς τὴν φύσιν ἐπανελθεῖν, ὅτι τὸ πάθος αὐτοῖς γέγονε φύσις, ἢ διὰ χρόνου πλῆθος, ἢ διὰ μέγεθος. Οὕτω δὲ ἐχούσῃ ψυχῇ καλῶς ἂν εἶχεν εἶναι φθαρτῇ. Νῦν δὲ τὰ μὲν ἀμαρτήματα λόγον ἔχει πρὸς τὰς ἀνεκπλύτους κηλίδας· ἡ ψυχὴ δὲ οὐκ ἔτι πρὸς θοιμάτιον ἐκεῖνο τὸ πιναρόν τε καὶ οὐκ ἀντέχον, ἀλλ' ἀθάνατος οὔσα, τίνει δίκην ἀθάνατον, ὅταν ἀμάρτη δευσοποιά τε καὶ ἀναπόνιπτα. Ἀλλ' ἐν ᾧ γὰρ τις ἡμαρτε βίω δίκας διδοὺς, οὐ [γρ. οὐπω] πάνυ προστετηκὸς ἔχει, καὶ προσιζήσαν τὸ πάθος, ἀλλ' ὡς ἂν εἴποι τις, ἀρτιθαφῆς οὔσα ψυχὴ, τάχιστα πλύνεται· διὸ δοτέον ἐστὶν ὡς ἐνι διὰ τάχους τὴν δίκην, καὶ τιμωροῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ μὴ δαίμοσι. Λέγεται δὲ τις λόγος, ὃς με πείθει, τοὺς ἡδικομένους κυρίους εἶναι, μακροτέρας τε ποιεῖν, καὶ ἐπιτέμνειν τὰς τιμωρίας. Διὸ παραπλήσιόν ἐστιν ἓνα κακὸν τι μέγα ἐργάσασθαι, καὶ πολλοὺς κατὰ μικρὸν ἀδικῆσαι. Ἐπέξεισι γὰρ ἕκαστος ἐν τῷ μέρει, καὶ δεῖ πᾶσιν ὑπηρετῆσαι τὴν δίκην. Ὅταν δὲ τις ἰάσιμος ἦ, μέγα παρὰ τῷ δικαστῇ δύναται τὸ τοσαῦτα προπεπονθῆναι τὴν ψυχὴν, ὡς ἤδη παρ' αὐτῶν τῶν ἡδικομένων ἔλεον εὐρέσθαι. Πότε τοίνυν εἰκὸς ἐστὶ τῆς μακαρίτιδος Αἰμυλίου ψυχῆς συγγνωμονεστέρας τυχεῖν; Ἐγὼ μὲν οὖν οἶμαι, μᾶλλον δὲ οἶδα σαφῶς, ὡς ἅπας ἰκέτης αἰδέσιμος, ὅστις ἑαυτὸν τετιμώρηται. Καὶ τις ἤδη παρ' ἡμῖν εἰς ἀπολογίαν ἀμαρτήματος καταστάς, αὐτῷ τῷ φθάσαι τὴν αἰτίαν ὁμολογῆσαι, καὶ φῆσαι κολάσεως ἄξιός εἶναι, τὴν κόλασιν ἐξωνήσατο. Τὸ δὲ ἐνευωχηθῆναι τοῖς δι' αὐτὸς ἡδίκησεν, εἴτε χρήμασιν, εἴτε σώμασι, βαρυθυμότερον τὸν ἡδικομένον καθίστησι. Καὶ τίς ἂν γένοιτο τοῦ σώματος ἐξελθὼν, εἴθ' ὑπὸ βιαίας δίκης, εἴτε ἕτερον τρόπον, κἄπειτα αὐτὴν τὴν [γρ. μόνην τὴν] ψυχὴν αὐτῇ τῇ ψυχῇ θεασάμενος, οὐκ οὔσης ἀρνεῖσθαι σοι γλώττης (59), ἀλλ' ἐγκεκολαμμένον ἔχων τοῦπίσημον τὸ τῆς πράξεως; οὐκ ἰλιγγιάσεις; οὐκ ἀπορήσεις; ἔλξη σιγῶν, καὶ ἐκκείσῃ τῇ δίκῃ, καὶ σὺ, κάγῳ, καὶ πᾶς ὃν οὐ προκαθαίρει μετάνοια δημοσιευθεῖσα. Ἀλλ' ἀνδριστεόν, ὦ γενναῖε, γενναῖος γὰρ εἴης, καὶ τῶν μὲν ἡδονῶν ὑπεροπτεόν, ἃς ἀδικοῦντες ἐπορισάμεθα· τοὺς δὲ ἀνθρώπους οὐκ αἰσχυντέον, ἀλλὰ τῷ δικαστῇ μὲν ὁμολογητέον τὴν πρᾶξιν· ἐξιλαστέον δὲ τῇ παραυτίκα τίσει τὰς κάτω ποινάς. Μεγίστου γὰρ ὄντος ἀγαθοῦ τοῦ μὴ ἀμαρτεῖν, δεύτερον ἀγαθὸν τὸ δικαιοθῆναι.

A humanæ res. Et quem in rebus publicis usum habent carnifices, ut legum veluti manus sint, idem universæ naturæ officium præstant vindices diræ. Dæmones quidam expiandis sceleribus præsumunt, eandem in animis hominum artem exercentes, quam in sordidis vestibis fullones instituunt. Quod si quis vestibis sensus inesset, quid eas demum facturas arbitraris, cum et calcibus subiguntur, et nitro perfricantur, et omni ratione depectuntur? quantis vero cum cruciatibus veteres sordes et insitas penitus maculas elutum iri? **183** Nondum hoc dico, plerisque sordes illas tam penitus adhærescere, difficile ut exui possint, ac prius corrupte lacera- tæque diffuant, quam ad nativum statum revocari potuerint. Propterea quod vitium in naturam transit, sive id temporis longinquitas, sive vitii magnitudo fecerit. Hoc vero modo affectæ animæ corruptionis capaci esse conducirer. Jam vero ut peccata maculis ejusmodi, quæ elui nequeant, proportionem respondeant: anima tamen obsoletæ illi vesti, nec lotionem sustinenti, non perinde similis est; sed cum immortalis sit, pœnas immortales luit, quoties hærente penitus et illutibili noxa semet obstringit. At enim si in qua quis deliquerit vita, in ea puniatur, non plane insitum et inolitum hunc affectum gerit; sed recens infectus, ut ita dicam, animus, cito abluitur. Ideo celerrime, quoad possumus, pœna subeunda est, sic ut homines, non dæmones carnifices experiamur. Præterea quorundam sermone celebratum est, facileque persuadeor, eos qui injuriam acceperint pœnarum arbitros esse, et eas vel productiones vel breviores facere. Idcirco perinde est uni ingens aliquod malum inferre, ac pluribus mediocrem injuriam facere. Ulciscitur enim invicem unusquisque: et universis in pœnas erogari necesse est. Verum quando aliquis ejusmodi est ut sanari possit, multum apud judicem valet, tanta jam animum antea perpesum esse, ut vel apud affectos injuria misericordiam obtineat. Quandonam igitur verisimile est beatos Æmylii manes placatiores futuros? Equidem sic existimo, vel certo potius mihi persuadeo, supplicii omni reverentiam haberi, qui in seipsum animadverterit. Et apud nos interdum qui ad purgandum crimen producebatur, hoc ipso quod noxam fateretur, seque supplicio dignum diceret, supplicio est exemptus. At in iis etiam gloriari, ac velut epulari, ob quæ injuste fecerit, sive eæ

DION. PETAVII NOTÆ.

εὐεργετῶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὴν ἀπώλειαν καθ' ἡμῶν ἐνεργήσαντα· quod ut aurum igni percoctum consumptis sordibus, ac fæce omni, purum redditur, ac naturæ suæ restituitur, ita longo cruciatu non homo, sed mali etiam inventor remedium assequitur, τὸν τε ἀνθρώπον τῆς κακίας ἐλευθερῶν, καὶ αὐτὸν τὸν τῆς κακίας εὐρετὴν ἰώμενος. Capite vero 35 sub finem, eorum animas qui sine baptismo ac pœnitentia mortui sunt, igne purgari asserit, et ad Deum reverti. Οἷς δὲ προσεπωρώθη τὰ πάθη, καὶ οὐδὲν προσήχθη τῆς κηλίδος καθάρσιον, οὐχ ὕδωρ μυστικόν,

οὐκ ἐπὶ κλησὶς θείας δυνάμεως, οὐχ ἡ ἐκ μεταμελείας ὀρθωσις, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τούτοις ἐν τῷ καταλλήλῳ γενέσθαι· κατάλληλον δὲ τῷ κεκιθλημένῳ χρυσίῳ τὸ χωνευτήριον, ὡς τῆς ἐμμιχθείσης αὐτοῖς κακίας ἀποτακείσης μακροῖς ὑπερὸν αἰῶσι καθαρὰν ἀποσωθῆναι τῷ Θεῷ τὴν φύσιν. Quæ sic interpretari, ut ab Origeniano dogmate vindicentur, non valde facile est; et de iis alibi dicitur.

(59) Οὐκ οὔσης ἀρνεῖσθαι σοι γλώττης. Notanda locutio, κατ' ἑλλειψιν particulæ εἰς τὸ ἀρν. Nisi, malis οὐκ ἐχούσης.

opes sint, sive corpora, offensiorem eum reddit, qui injuria sit affectus. Quonam vero tete vertes, posteaquam corpore excesseris, sive violenta aliqua pœna, sive alia quavis ratione, cum tu animam ipsam anima ipsa coram intueberis; neque ad inficiandum futura lingua sit, sed recens adhuc sceleris vestigium expressum atque insculptum præ se ferens? Non vertigine tum corripieris? non hærebis? Tacens scilicet attraheris, ac judicio sisteris tu, et ego pariter, et quemcunque publica pœnitentia non prius expiarit. Sed constantem esse oportet, fortis ac generose vir. Talem enim te esse cupio, ac voluptates negligendæ, **184** quas per facinus quæсивimus; neque hominum pudere nos debet, sed judici confitendum crimen est, et subita pœna vindices leniendæ furia. Nam cum nihil omnino peccare maximum omnium bonorum est, tum ad justitiam revocari secundum in bonis locum obtinet. Quisquis autem longo tempore injuriam faciens pœnæ expers manet, eum par est infelicissimum haberi, qui neque Deo neque homini curæ sit. Ita enim considerare debes. Impunitum esse tam dictu quam auditu ipso malum quidpiam est. Igitur punitum esse in bonis censebitur. Nam contraria contrariis esse tribuenda, persuadet ratio.

Equidem si tibi præsens adessem, nihil te necesse foret molestiam hanc capere, ut pudore omni deposito teipsum deferres; me enim ultro tibi advocatum præberem, teque ad leges tanquam ad medicos adducerem. Nam etsi forte stultus aliquis diceret, Joannem a Synesio accusari, tu tamen rei utilitatem intelligeres, a me, ut tibi parcerem, tuique curam gererem, hanc esse accusandi provinciam susceptam, ut, quantum in malis licet, beatiori esses in statu. Atque hæc quidem ita demum facienda censeo, si admissum facinus est; quod et tui ipsius, et urbis gratia, factum esse minime velim. Hæc enim, cognata cæde perpetrata, tota illius parricidii piaculo contaminata videbitur. Sin tu et manu et animo innocens es; quod utinam ita sit, detestandi quidem ii sunt qui ea adversus te comminiscuntur; et illos quoque inferorum illa manent supplicia; quoniam nullius perinde mores Deo execrabiles sunt, ac famigeratoris, qui ex obscuro vulnus infligit. Nam cum sit ignavissimus, ingentia mala consciscit; ac nescio quod iis inesse fatum dicitur, ut cinædi fiant: atque hoc ipsum genus hominum in illa arte principatum tenere. Sunt enim aliis in multis callidi ac solertes. Quare si quis rumores falsis de rebus spargere deprehendatur, de hoc homine neque tu amplius interroga-veris, nec omnino dubitaveris, sed quamlibet firmus et constans esse videatur, audacter hominem pronuntia semimarem esse, ac purum putum Cottytonis asseclam. Tibi vero summa facultas ex iis rumoribus datur convincendæ calumniæ, si te tuosque judicio permiseris. Ita enim omnium in conspectum prodiens loqueris: Nonnulli sunt occulti mei calumniatores, qui cum sua jam opinione damnati sint, latere nihilominus **185** volunt. Sed multa tamen eaque peracerba nobis objiciunt, quæ aliquibus etiam probaturi videntur: adeo versuti

Ἄ "Ὅστις δὲ χρόνον πολὺν ἀδικῶν ἀκόλαστος μένει, τοῦτον δεῖ νομίζειν τὸν ἀτυχέστατον, οὐ μήτε θεὸς, μήτ' ἄνθρωπος κήδεται. Σκόπει γὰρ καὶ ταύτη. Τὸ ἀκόλαστον εἶναι, πρὸς κακοῦ καὶ λέγεται, καὶ ἀκούε-ται. Οὐκοῦν τὸ κεκολλάσθαι πρὸς ἀγαθοῦ. Τῷ γὰρ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον ὁ λόγος νέμει.

Εἰ μὲν οὖν ἐγὼ παρὼν ἐτύγχανον, οὐδὲν ἂν ἔδει σε πρᾶγμα σχεῖν ἀπερυθριῶντα, καὶ σαυτὸν καταγγέλλοντα· ἀλλ' ἐμαυτὸν ἂν ἔταξα συνηγορήσοντά σοι· καὶ προσήγαγον ἂν σε, καθάπερ ἰατροῖς, τοῖς νόμοις. Ἀνόητος μὲν γὰρ ἂν τις εἶπεν, ὡς Συνέσιος Ἰωάννου κατηγορεῖ, σὺ δ' ἂν ἠπίστασο τᾷ λήθεις, ὅτι φειδοῖ καὶ κηδεμονίᾳ τῇ σῇ τὴν κατηγορίαν εἰλόμην, ἵν' ὡς ἐν κακοῖς ἄμεινον πράξειας. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, εἰ τὰ δίκημα γέγονεν, ὃ μὴ γένοιτό σου τε ἕνεκα καὶ τῆς πόλεως. Ἄπασα γὰρ ἂν εἴη μιὰ τῷ φόβῳ, τολμηθέντος αἵματος ὁμογνίου. Εἰ δὲ σὺ καθαρὸς καὶ χεῖρα καὶ γνώμην· εἴη δὲ οὕτως· ἐπ' ἀρατοὶ μὲν οἱ ταῦτα συνθέντες ἐπὶ σοι, κάκεις δὲ περιμένει τὰ κατὰ γῆς κολαστήρια. Ὡς οὐχ ἕτερος οὕτω τρόπος θεομισθίας, ὡς ὁ λογοποιὸς ὁ τιτρώσκων ἐξ ἀφανοῦς. Ἀγεννέστατος γὰρ ὢν, μέγιστα κακὰ διαπράττεται. Καὶ λέγεται τις αὐτοῖς μοῖρα κιναιδοῖς προσκεῖσθαι (60), καὶ τῶν ἐν τῇ τέχνῃ τοῦτ' εἶναι τὸ κράτιστον· ἐπεὶ καὶ πρὸς ἄλλα πολλὰ σοφίσται γίνονται καὶ εὐμήχανοι· ὥστε ἂν τις ἄλῳ φήμας ἐπὶ τοῖς οὐκ οὔσι ποιῶν, τοῦτο ἐκείνο, μηδὲ ἐπανέρη, μηδὲ διστάσης. Ἀλλὰ καὶ στερεώτατος εἶναι δοκῇ, θαρρῶν ἀποφαίνου τὸν ἄνδρα ἡμίγυνον, αὐτόχρομα θιασώτην τῆς Κότυος. Σοὶ δὲ ἔξεστιν ἀπὸ τῶν λόγων τούτων ἀποφῆναι συκοφαντοῦσαν τὴν δόξαν, εἰ σαυτὸν τε καὶ τοὺς σοὺς ἐπιδοίης τῇ δίκῃ. Εἰπὲ γὰρ εἰσελθὼν, ὡς Ἑμοῦ κατήγοροί τινές εἰσιν ἀφανεῖς, οἳ προκατεγνωκότες αὐτῶν, ἀξιούσι λανθάνειν· κατηγοροῦσι δὲ ὅμως πολλὰ καὶ χαλεπὰ, καὶ κινδυνεύουσι πείθειν ἐνίους· οὕτως εἰσὶν ἐπίβουλοι, καὶ δεινοὶ παραδύναι λόγον τῇ φήμῃ. Κατὰ διελθὼν τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς ἀκούεις κακῶς, γάμον καὶ φόνον ἀνότιον· ἐπειδὴ σπάταλον, οἶμαι, τινὰ φασὶ παρὰ σοῦ κάθετον ἐξεργάσθαι τὸν φόνον· τοῦτον ἅμα προσάγων δεήθητι τοῦ δικαστηρίου (61) λιπαρῶν καὶ προσπίπτων, μὴ ἀνεξέταστος ἀπελθεῖν, μηδὲ ἐρήμην ἀλῶναι. Οὐ γὰρ δὴ, κράτιστε τῶν ἡγεμόνων (ἐρεῖς), διότι

DION. PETAVII NOTÆ.

(60) Μοῖρα κιναιδοῖς προσκεῖσθαι. Forte μοῖρα κιναιδοῖς, ut γνώμη φιλόσοφος, etc.

(61) Δεήθητι τοῦ δικαστηρίου. Melius est δικα-

στοῦ. Nam postea quasi de uno homine in singulari loquitur, εἰ δὲ φιλόσοφος, etc.

γραφὴν εἰς τοῦ μφανὲς οὐδεὶς ἀπηνέγκατο, παρὰ τοῦτο
σε δεῖ ποιήσασθαι, τὸ μὴ διὰ πάσης ἐλθεῖν βασάνου,
μετιόντα, καὶ θηρώμενον τὴν ἀλήθειαν. Ὁ διαβε-
βοημένος σπάταλος, οὗτός ἐστιν. Ἐχεις τὸν ἄνδρα·
χρὼ τῷ σώματι. Τοῦτον εἴ τι γέγονε, τήμερον ἀνα-
φανῆναί γε δεῖ κατήγορον αὐτοῦ τε κάμου. Κἂν μὲν
οὕτω σοῦ λέγοντος μὴ πείθεται σοι· καὶ τοῦθ' ἄλλος
ἔχει πρὸς γε ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους· εἰ δὲ φιλάνθρω-
πός τε εἴη καὶ χαρίσαιτό σοι τὴν περὶ τούτων ἀκρόα-
σιν, ἅπαν ἐνταῦθά ἐστι τὸ λαμπρῶς ἀπολογήσασθαι,
καὶ τοὺς λογοποιούς καταισχύναί τε καὶ κατασι-
γᾶσαι. Τὸν γὰρ δὴ σπάταλον τοῦτον οὐ δεήσει τρυφᾶν·
ἀλλὰ καὶ δεθῆσεται, καὶ κρεμήσεται, καὶ τῷ πλευρῷ
διορυγήσεται. Δεινοὶ γὰρ ἐξελέγξαι προσποίησιν οἱ
βασανισταί· καὶ τινες αὐτοῖς ὄνυχές εἰσιν ἐξευρη-
μένοι, συλλογισμῶν ἐπιστημονικῶν ἔχοντες δύναμιν.
"Ὅσθ' ὅ τι ἂν ἐκείνων κρατούντων ἀναφανῇ, τοῦτ'
ἐστὶν αὐτὸ τάληθές. "Ἄν οὕτως ἀπολυθῇς μηδὲν ἀδι-
κῶν, ἅπει τοῦ δικαστηρίου νενικηκώς καὶ γαῦρος,
εὐαγής τε ὢν καὶ δοκῶν. Εἰ δὲ ἐγὼ μὲν εἰσηγησάμην
ἅττα σοι λυσιτελεῖν οἶμαι, σὺ δὲ οὐ ποιήσεις, οὐδὲ
πρὸς τὸν δικαστὴν πρόσει, τὸ μὲν ἀληθὲς εἶδός τε,
καὶ οἶδεν ἡ δίκη. Πάντως ὁ διὰ πάντων ἡκῶν ὀφθαλ-
μὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ Λιθύην ἑώρα, καὶ φάραγγα ἐκεί-
νην, καὶ θροῦν ἐκεῖνον, εἴτε τὸν ὄντως, εἴτε τὸν ἐπι-
ποίητον, καὶ τὸν Αἰμυλίου δρόμον· καὶ ὅ τι πέπονθε,
καὶ ὑφ' οὗ, καὶ ὅ τι εἶπε, καὶ ὅ τι ἤκουσεν· εἰ δὲ τι
καὶ εἶπε, καὶ ἤκουσε. Εἰ δὲ ἂν ἀνάτιος σὺ καὶ καθα-
ρὸς τῷ Θεῷ, μήτε πράξας, μήτε βουλευσας ἔργον ἐξ-
άγιστον, ἀλλὰ ἡμῖν γε τοῖς ἀνθρώποις οὕτω καθαρὸς,
ἕως ἀναπολόγητος ᾖς. Οὐδὲ ἐμβαλοῦμέν σοι δεξιάν·
οὐδὲ ἀπὸ τῆς αὐτῆς σιτησόμεθα. Τοὺς Αἰμυλίου γὰρ
ἀλάστορας δέδιμεν, εἰ θιγγάνων ἡμῶν ἐναπομόρηξεν τὴν
προστροπήν. Εἰσὶ καὶ ἡμῖν οἰκεῖται κηλῖδες, οὐ δεῖ
καὶ προσερανίζεσθαι.

oculus et tunc Libyam aspexit, et convallem illam, et rumorem illum seu verum, sive conflictum; et
Æmylii cursum; quæque is, et a quo perpressus est; quid dixerit ipse, quidve audierit; si quid
aut dixerit, aut audierit. Et hoc insuper novit, quamlibet apud Deum innocens sis, et sceleris ex-
pers, ut execrandum hocce facinus neque factis, neque consiliis admiseris; nondum te tamen apud
nos homines innocentem **186** videri, quandiu purgatus non eris. Itaque nec dextram tecum jun-
gemus, nec ex eadem mensa vescemur. Nam Æmylii ultrices furias exhorrescimus, ne contagione tua
idem in nobis piaculum exprimas. Non desunt nobis domesticæ labe, ut alienas conciliare nihil
necesse sit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕ'

Ὁλυμπίῳ.

Λυποῦσι τὴν Ἐκκλησίαν ἀλλότριοι πονηροί. Διά-
θηθι κατ' αὐτῶν· οἱ πάτταλοι γὰρ παττάλοις ἐκ-
κρούονται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΓ'.

Ἀναστασίῳ.

Οὐδὲ Ἀμασις μὲν καλὸς (62), φυλαξάμενος ἐπι-
δακρῦσαι τοῦ Πολυκράτους ταῖς συμφοραῖς, ἃς ἐσο-
μένας προσείδετο. Ἀλλ' οἷς εὐτυχοῦντι κήρυκα πέμ-
ψας τὴν φιλίαν ἀπέειπατο, δῆλον ἐποίησεν ὅτι κἂν
ἐδάκρυσεν, εἰ προὔλαθεν ἡ συμφορὰ τὴν ἀπόρρησιν.

D

EPISTOLA XLV.

Olympio.

Molesti Ecclesiæ sunt alieni quidam homines
nequam; fac illis obsistas: clavus enim clavo pel-
litur.

EPISTOLA XLVI.

Anastasio.

Nec Amasis quidem probandus, qui ne Polycra-
tis calamitatibus, quas futuras providebat, illacry-
maretur, cavendum sibi putavit. Veruntamen quod
ei adhuc integra felicitate per præconem renun-
tiavit amicitiam, non obscure declaravit lacryma-

DION. PETAVII NOTÆ.

(62) Οὐδ' Ἀμασις μὲν καλός. Vide Herodot. *Thalia*.

turum fuisse se, si renuntiationem illam calamitas antecessisset. Tu vero, quandiu adversa fortuna non fuit, nobiscum perseverasti. Inde una cum illa recessisti. Sic enim ab iis qui e Thracia venire, nuntiatum est, nihil te de nobis sentire, aut loqui moderate. Atqui hoc ipsum non plane renuntiare amicitiam est, sed inimicitiam denuntiare. Satis fuerat (si quidem id erat committendum), non mecum dolere; at dolorem afferre insuper, acerbiter omnem superat; neque vel Amasidis est, vel hominis omnino. Verum tu forsitan rebus tuis melius consulueris. Fac igitur quod faciendum est: tantum ut fortunatus lætusque facias; dimidium quas patior, amicis voluptatem conciliem.

EPISTOLA XLVII.

Theotimo.

Ad eorum numerum quibus irata Pentapolis est, Petrum ascribito, hominem ad leges corrumpendas sine fuco fallaciaque grassantem. Tametsi et eum oderim, qui sic ambiat: testis hujus rei Deus est, et Dioscurides. Sed is homine isto longe impudentior est. Quidquid enim concupiverit, ubi primum rapuerit, et in suam potestatem averterit, postmodum iudicio permittit. Si sententia iudicis vincatur, manu superior est. Sic igitur fecit: Primum amphoram rapuit: idcirco dies illi a quodam dicitur. Hic cum eum convicisset, neque reddidit ille, et apparitoribus insuper **187** verbera comminatus est. Contra quem indignatione commotus, nec ibi vitalem mihi esse vitam ratus, ubi privati quidam manus haberent legibus potentiores, feci, ut splendidissimi homines decreti auctoritate adducti reipublicæ statui opitularentur. Si enim hoc ei processisset, multos brevi Petros vidissemus. In quo clarissimo viro Martyrio magnam habeo gratiam, qui cum maxime hoc nostro casu doluit, tum omnium fuit in ope ferenda promptissimus. Propter quæ boni aliquid a Deo consequatur. Sed optimum tamen erit apud Anthemium rem illam fraudi ei non esse, si ab illo Petrus, quemadmodum minatus est, repetierit. Sed ne hoc contingat, te etiam atque etiam obtestor, ac per te admirabilem illum ac sapientem Troilum: prohibete importunam illam pestem, ne legum adversus leges præsidio se confirmet. Ego vero et Pentapolis curam gero, et hujus præterea, ne amico homini calamitatem attulerim. Quemadmodum autem sycophanta coerceatur, non meum est invenire, sed tuum potius, o vir ad honesta omnia excogitanda solertissime.

EPISTOLA XLVIII.

Pylæmeni.

Quod ad regiam te civitatem confers, bene facis. Tametsi enim vel inter Isaurorum montes prospera fortuna uteris, nihilominus felicitas ipsa propter locum infelicior est. Mea autem nonnihil privatim interest, in ipsa te regia commode haberi, ubi commorans accipies, et dabis litteras, quæ mihi sunt omnium, quæ e Thracia exportantur, merces pretiosissimæ.

Σὺ δὲ ἡμῖν, ἕως μὲν οὐ προσεχόπομεν τῇ τύχῃ συνέμεινας. Ἐπειτα συναπῆρας αὐτῇ. Λέγει γὰρ ἡ φήμη διὰ τῶν ἀπὸ Θράκης ἡκόντων, οὐδὲν οὔτε φρονεῖν σε περὶ ἡμῶν, οὔτε λέγειν ἐπεικές. Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὅλως φιλίαν ἀπειπεῖν, ἀλλ' ἐχθραν ἀνειπεῖν. Ἦρκει δὲ, εἴπερ ἄρα, τὸ μὴ συνανιδῶσθαι· τὸ δὲ καὶ προσανιδῶσαι, πόρρω δεινῶν· καὶ οὔτε Ἀμάσιδος, οὔτε ὅλος ἀνθρώπινον. Ἀλλὰ σοὶ γὰρ ἴσως ὑπὲρ τῶν σεαυτοῦ πραγμάτων ἔσκεπται κάλλιον. Ποίει τὸ ποιητέον· μόνον εἰ χαίρων ποιεῖς. Ἡμῖσι γὰρ ἂν εἴη κακὸν, εἰ καὶ οἷς πάσχω κακῶς, ἡδὺς εἴην τοῖς φίλοις.

enim mali mihi contigerit, si vel his ipsis ærumnis

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΖ'

Θεοτίμω.

Ἀριθμεῖ καὶ Πέτρον ὀργὴν Πενταπόλεως, ἀνθρώπων οὐ τέχνη μετιόντα τὸ λύειν τοὺς νόμους· καίτοι καὶ τὸν οὕτω μετιόντα, μισῶ· καὶ ὁ Θεὸς σύνοιδε, καὶ ὁ Διοσκουρίδης. Ἀλλ' οὗτός ἐστι νεανικώτερος ἐκείνου τάνδρός. Ὅτου γὰρ ἐπιθυμήσει χρήματος πρῶτον ἀρπάσας, καὶ ὑφ' ἐαυτὸν ποιησάμενος, ἔπειτα πράττει τὴν δίκην. Κἂν ἀλῶ τῇ ψήφῳ, κρατεῖ τῇ χειρὶ. Οὕτως ἐποίησε· πρῶτον ἤρπασε κεράμιον· ἐγράψατό τις αὐτόν· ὁ μὲν ἤλεγξεν· ὁ δὲ οὐκ ἀπέδωκεν, ἀλλὰ καὶ προσηπέλησε τοῖς δημίσις πληγὰς. Πρὸς ὃν νεμεσήσας ἐγὼ, καὶ νομίσας οὐκ εἶναι βιώσιμον, ὅπου τινὲς ἰδιῶται χεῖρας ἔχουσι μείζους τῶν νόμων, παρεσκεύασα λαμπροτάτους ἄνδρας εἰξάντας ἀποφάσει βοηθῆσαι τῇ καταστάσει τῆς πολιτείας. Εἰ γὰρ προύχωρησεν αὐτῷ, πολλοὺς ἂν ἐντὸς ὀλίγου Πέτρους ἐθεασάμεθα. Ἐν ᾧ χάριν ἔχω τῷ θαυμαστῷ Μαρτυρίῳ, καὶ συνηγανακτικῷ μάλιστα, καὶ προθυμότατα πάντων ὑπηρετήσαντι. Ἀνθ' ὧν ἀγαθὸν αὐτοῦ τι γένοιτο παρὰ τοῦ Θεοῦ. Παρὰ δὲ Ἀνθεμίου καλῶς ἂν ἔχοι τὸ μὴ κακὸν τι λαβεῖν, εἰ Πέτρος αὐτόν, ὥσπερ ἠπειλήσεν, ἀπαιτήσειεν. Ἀλλ' ἵνα μὴ γένηται τοῦτο, δέομαι πάνυ, δέομαι σοῦ τε αὐτοῦ, καὶ διὰ σοῦ τοῦ θαυμασίου ἀνδρός καὶ φιλοσόφου Τρωῖλου, κωλύσατε τὸν ἀληθῆριον ἀνθρώπον τὴν διὰ τῶν νόμων ἐπὶ τοὺς νόμους ἐλθεῖν. Ἐμοὶ καὶ Πενταπόλεως μέλει, καὶ τοῦ μὴ γεγονέναι φίλῳ συμφορᾷς αἴτιον. Τὸ δὲ πῶς ἂν συκοφάντης ἀνακοπεῖν, οὐκ ἐμὸν εὐρεῖν, ἀλλὰ σὸν, ὦ πρὸς τὰ καλὰ πάντων σὺ ποριμώτατε.

Quemadmodum autem sycophanta coerceatur, non meum est invenire, sed tuum potius, o vir ad honesta omnia excogitanda solertissime.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗ'.

Πυλαιμένει.

Καλῶς ποιεῖς εἰς τὴν ἔχουσαν τὸν βασιλέα πόλιν ἐπανελθόν. Εἰ γὰρ κἂν τοῖς Ἰσαύρων ὄρεσιν ἡ ἀγαθὴ σοὶ τύχη συνῇ· ἀλλ' ἔστιν εὐτυχία παρὰ τὸν τόπον ἀτυχεστέρα. Ἐμοὶ δέ τι καὶ ἰδίᾳ διαφέρει, τὸ παρ' αὐτὰ σε πράττειν εὖ τὰ βασιλεία, οὗ διατρίβων, καὶ λήψῃ καὶ πέμψεις ἐπιστολὰς, τὸ τιμαλφέστατον ἐμοὶ τῶν ἀπὸ Θράκης ἀγωγίμων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΘ'.

Θεοτίμω.

Πλέω καλὰ τῆς Σιμωνίδου συνουσίας Ἱέρων ἀπέλαυσεν, ἢ Σιμωνίδης Ἱέρωνος. Καὶ ναὶ μὰ τὸν φίλιον τὸν ἐμόν τε καὶ σὸν, οὔτε σε πλέον ἐμακάρισα τῆς Ἀνθεμίου τοῦ μεγάλου φιλίας, ἢ τῆς σῆς αὐτὸν ἐκείνον τὸν μέγαν Ἀνθέμιον. Ἀνδρὶ γὰρ ἔχοντι δύναμιν τί χτήμα κάλλιον, ἢ φίλος ἦθος ἀκαπήλευτον παρεχόμενος; Οἶον ἐγὼ Θεότιμον οἶδα, τὴν πραοτάτην, καὶ θεοφιλῇ κεφαλῇ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν σὺ Σιμωνίδου πλέον ποιεῖς. Σιμωνίδης γὰρ αὐτὸς ὠμολόγει (63) πρὸς ἀργύριον διαλέγεσθαι. Ἐκεῖνο δὲ κοινόν, ὅτι καὶ Σιμωνίδης Ἱέρωνα τῇ διαδοχῇ τοῦ χρόνου συνέστησε· καὶ διὰ τῆς Θεοτίμου ποιήσεως [γρ. τὰς Σιμων. ποιήσεις], ἔστ' ἂν Ἕλληνες ᾧσι, πολὺς Ἀνθέμιος ἐν ταῖς τῶν λόγων διατριβαῖς. Ἀλλὰ τὰ μὲν Ῥωμαίων ἐκείνος αὖξοι· σὺ δὲ ἐκείνου τὸ ὄνομα. Ποιητικῇ γὰρ ἔδωκεν ὁ Θεὸς ταμιεύειν [γρ. ἀποταμιεύειν] τὴν εὐχλειαν, ἥς τὸ καλὸν εἰς σὲ περιήκει.

Hoc enim poeticæ a Deo concessum est, ut gloriam omnium ac decus redundat.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ν'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ἀπέκτονε [γρ. ἀπέκτεινε], φησί τις, Ἰωάννης Αἰμύλιον· ἕτερος δέ τις, τοὺς πολιτευομένους ἐχθροὺς ἐπ' αὐτῷ ταῦτα συμπλάσαι. Τὸ μὲν οὖν ἀληθὲς οἶδεν ἡ δίκη, καὶ ὁ χρόνος εὐρήσει. Ἐγὼ δὲ καίπερ ἀδῆλου τοῦ πράγματος ὄντος, οἶμαι δεῖν ἅπαντας ἐξῆς ἀποτροπιάζεσθαι· τὸν μὲν, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν, ὥστ' εἰ καὶ μὴ πεποίηκεν, ἀλλ' ἐποίησεν ἄν· καὶ τοῖς ἑαυτοῦ τρόποις πρέπουσαν αἰτίαν ἐδέξατο· τοὺς δὲ καὶ μὴ πλάσαντας, ὅτι συνέπласαν ἄν· καὶ πρὸς αὐτῶν τὸ ἐγχείρημα. Ὡς ἔστιν ἦθος ἀνοίκειον ὑποψία τινί (64)· καὶ εἰ συνωμόται πολλοὶ μαρτυροῖεν, οὐδὲν αὐτοῖς ἔσται πλέον εἰς πίστιν. Οἶον εἰ τις ἐταιρήσεως διώκοι τὸν Αἴαντα, γέλως ἂν εἴη πλατὺς. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, εἰ μὴ θῆλυς, ἀλλὰ θηλυδρίας γε ἦν, καὶ τὴν αἰτίαν ἐχώρει. Τὸν Σίσυφον δὲ καὶ τὸν Ὀδυσσεά μισῶ. Καὶ γὰρ εἰ τι καὶ λέγοιεν ἀληθὲς, ἀλλὰ τοιοῦτοί γε ἦσαν, οἷοι τὰ πλείω [γρ. πλεῖα] ψεύδεσθαι. Ἐγὼ δὲ οἷς ἄτυχῷ, λίαν εὐτυχῷ, πολιτῶν τοιούτων ἐχθρῶν καὶ φίλων στερούμενος. Διατετειχίσθω μοι τὰ πρὸς ἅπαντας. Οὐδὲν ἐμοὶ πρὸς ἐκείνων οὐδένα. Ξένος ἐν ξένοις

DION. PETAVII NOTÆ.

(63) Σιμωνίδης γὰρ αὐτὸς ὠμολόγει. Simonidis cum Hierone familiaritas celebris fuit. Xenoph., Hieron., Plat. epist. 2. Illiberalitas notata apud Athen. 14 : Οὕτως δὲ ἦν ὡς ἀληθῶς χίμβριξ ὁ Σιμωνίδης ὡς Χαμαιλέων φησὶν, etc.

(64) Ὡς ἔστιν ἦθος ἀνοίκειον ὑποψία τινί. Obscure et perplexus locus, quem implicationem reddit recens illa editio. In uno vet. ὑποψίας legitur, levi discrimine, sed quod magnam huic loco lucem afferat. Sic enim intelligimus τινί, non ad ὑποψία referendum, sed de persona accipiendum esse; ita tamen ut interrogandi nota adjiciatur, hoc sensu: Etenim estne alicujus vita a suspitione criminis aliena? Quod si minus hoc cuiquam ariserit, videat ecquid rectius addenda sit particula οἷς, hoc modo, ὡς οἷς ἔστιν, etc. Auctoris enim ea mens est: odisse se famigeratores, quod etsi

Λ

ΕΠΙΣΤΟΛΑ XLIX.

Theotίμω.

Plura ex Simonidis familiaritate commoda Hiero consecutus est, quam ex Hieronis Simonides. Ac Deum testor amicitiae nostræ præsidem, neque te beatiorum de magni illius Anthemii familiaritate prædicavi, quam de tua magnum eundem Anthemium. Homini enim potestate prædito, quæ melior est possessio, quam amicus, qui sinceris sit minimeque fucatis moribus? qualem ego Theotimum novi, mitissimum, ac Deo charissimum caput. At hoc Simonide amplius facis. Nam Simonides ipse pretio adduci se ad disserendum fatebatur. Hoc ambobus commune est, quod et Simonides Hieronem posteris temporibus commendavit, et Theotimi poetices beneficio, quandiu Græci durabunt, Anthemius erit omnium litterarum monumentis celeberrimus. Verum res ille quidem Romanas amplificet, tu illius nomen atque memoriam. hominum famamque dispenset, cujus in te splendor

ΕΠΙΣΤΟΛΑ L.

Fratrī.

Joannes, ait iste, Æmylium occidit, alius vero hæc ab inimicis ejus, qui rempublicam gerunt, conficta esse dicit. Quamobrem rei quidem veritatem novit justitia, tempusque deprehendet. Ego vero, quamvis adhuc incerta re, omnes ad unum detestandos puto: illum quidem, quoniam ejusmodi est, ut, licet hoc non commiserit, at commissurus certe fuerit, nec abhorrentem a suis moribus criminationem sustineat: hos autem, vel si minime confinxerint, quoniam erant conficturi; atque illorum ingenio consentaneum hoc facinus est. Nam cum ejuspiam vitæ ratio abhorret ab aliqua suspitione, quamlibet multi conjurati testimonium dicant, nibilo magis probaverint. Veluti si quis tanquam cinædum accuset Ajacem, risu omnium obruatur. Alexander vero, ut cinædus non esset, at effeminatus erat; et ad hanc criminationem idoneus. Sisyphum porro, et Ulyssem odi, quod, etsi aliquid veri dicerent, ejusmodi tamen essent, ut sæpius mentirentur. Ego vero in hac ipsa mea calamitate sum fortunatissi-

B

C

D

mus, dum id genus inimicis atque amicis careo. Interclusum mihi sit cum omnibus commercium; nec sit cum istorum ullo commune quidquam. Peregrinus inter peregrinos degam. Mores ipsi nos ante, quam locus, separarunt. Equidem Cyrenes illustre solum deploro, quod Carneadæ olim habebant, et Aristippi; nunc Joannes et Julii, quibuscum opportune non vivens, opportune peregrinor. At tu ne scribito quidem ad me ulla de re quæ illic geritur, nec eos qui litem habent commendato. Non enim amplius me cuiquam eorum tradiderim. Profecto enim infelicissimus forem, si charissimæ patriæ bonis carerem, **189** controversiarum vero ac negotiorum particeps essem, quæ me ab otio revocarent philosophiæ; et cum paupertatem ex cessione, tanquam ingens lucrum, adamarim, gratis alienis commodis servirem.

EPISTOLA LI.

Eidem

E Phyconte diluculo solventes, sub vesperam ad Erythræ sinum appulimus; ubi tantulum moræ facientes, quantum ad bibendum et aquandum necesse fuit (fontes enim puri et suavissimi laticis in ipsum littus erumpunt), Carpathiis profectionem urgentibus, rursus in altum evecti sumus. Cum autem vento uteremur moderato alioqui, sed ad puppim perpetuo spirante, nec multum quolibet die spatii confecturos nos esse putarem, quantum satis esset, imprudentes confecimus. Quinto inde die facem eminus conspicati, quam e turri appellentibus nautis in signum erigunt, dicto citius exscendentes in insula Pharo fuimus. Insula ipsa sterilis est, in qua neque nativæ silvæ quidquam,

EPISTOLA LII.

Eidem.

Venire nescio quis Athenis dicitur crepidarum institor; de quo mihi videris anno superiore pertusa illa calceamenta coemisse. Nunc vero aiunt illum ampliorem instituram aggredi, Atticas stolas comportantem, et theristra tibi et mihi ad æstivum anni tempus accommodata. Quare priusquam omnia vendiderit, aut quæ exquisitioris erunt operis (qui enim primi incidunt, non posterioribus, sed sibi utique consulere volunt), hospitem ad te vocato, mihi que tres aut quatuor vestes emito. Omnino quidquid in pretium persolveris, cum fenore tibi a me rependetur.

EPISTOLA LIII.

Eidem.

Epistolarum prolixitas argumento est eum a quo perferuntur alienum esse. Cæterum præclarus Acacius eadem quidem novit, quæ ego; plura autem, quam quæ noverit, dicet: partim quia summo te amore prosequitur: partim **190** quia linguam habet res ipsas superantem. Ideo hanc epistolam magis salutandi tui officio, ac legi, quam necessitati tribui. Hoc vero habeat honoris epistola, ut de filio Dioscurio quemadmodum recte se habeat, ac quemadmodum legat, et libris sit deditus, renuntiet. Nos autem fratrum illi turbam dedimus, He-

βιῶν. Ὁ τρόπος ἡμᾶς πρὸ τοῦ τόπου διώκισεν. Ὀδύρομαι δὲ τὸ κλεινὸν ἔδαφος τῆς Κυρήνης, ὃ πάλαι μὲν εἶχον Καρνεάδαι τε καὶ Ἀρίστιπποι· νυνὶ δὲ Ἰωάνναι καὶ Ἰούλιοι· μεθ' ὧν οὐκ εὐκαίρως γενόμενος, εὐκαίρως ἀποδημῶ. Σὺ δὲ ἀλλὰ μηδὲ γράφειν ἔτι μοι περὶ τῶν ἐκεῖθεν πραγμάτων τινός· μηδὲ συνιστάναι τοὺς ἔχοντας δίκας. Οὐ γὰρ ἂν ἐπιδοίην ἑμαυτὸν ἔτι τούτων τινί. Ἀτυχέστατος μὲν τ' ἂν εἶην, εἰ τῶν μὲν ἀγαθῶν τῆς φιλτάτης πατρίδος στεροίμην, μετέχοιμι δὲ ἀντιλογιῶν καὶ πραγμάτων, ἀφελκόντων με τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ ῥαστώνης· καὶ πενίαν ἐξ ἀπραξίας ὡς κέρδος ἐλόμενος, τὰλλότοια κακὰ προῖκα περιεργάσομαι.

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΑ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἄραντες ἐκ Φυκοῦντος ἀρχομένης ἑώας, δειλῆς ὀφίας τῷ κατ' Ἐρυθρὰν κόλπῳ προσέσχομεν· ἐνδιατρίψαντες δὲ, ὅσον ὕδωρ πιεῖν καὶ ὑδρεύσασθαι (πηγαὶ δὲ ἐπ' αὐτὴν ἐκδιδῶσιν τὴν ἥονα [γρ. τῆς ἡϊόνος] καθαροῦ, καὶ ἡδίστου νάματος), ἐπισπευδόντων τῶν Καρπαθίων, αὖθις ἀνήχθημεν. Πνεύματι δὲ χρησάμενοι μετρίῳ μὲν, ἀλλ' ἐκ πρύμνης αἰεὶ, καὶ μέγα οὐδὲν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας ἀνύειν ἐλπίσαντες, ἐλάθομεν ἐξηνυχότες ὅσον ἔδει. Καὶ πεμπταῖοι τὸν φρυκτὸν ἰδόντες, ὃν αἴρουσιν ἀπὸ πύργου τοῖς καταγομένοις σύνθημα· θάττον ἢ λόγος ἀποβιδασθέντες ἤμεν ἐν τῇ νήσῳ τῇ Φάρῳ. Λυπρὰ δὲ ἡ νῆτος, ἐν ᾗ μήτε δάσος ἐστὶν αὐτοφυὲς, μήτε καρπὸς, ἀλλ' ἄλες τινές.

C

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΒ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἦκειν τις Ἀθήνηθεν λέγεται χρηπιδοπώλης ἀνθρώπος, παρ' οὗ μοι δοκεῖς καὶ πέρυσιν ἐωνῆσθαι τὰς ἀνατρήτους ἐμβάδας. Νῦν δὲ φασιν αὐτὸν ἐπὶ μεῖζον ἐμπορεύεσθαι, κομίζοντα στολὰς Ἀττικουργεῖς· σοὶ τε θερίστρια πρέποντα καὶ ἡμῖν ἀναβολὰς εἰς τὴν ὥραν τοῦ ἔτους. Πρὶν ἂν οὖν ἀπάσας φθάσειεν ἀποδόμενος, ἢ τὰς τῆς καλλίονος ἐργασίας (οἱ γὰρ προεντυγχάνοντες, οὐχ ὑπὲρ τῶν κατόπιν, ἀλλ' ὑπὲρ ἑαυτῶν δῆπουθεν ἀξιοῦσι βουλευέσθαι), εἰσκάλει τοὺς ξένους, καὶ πρίῳ μοι τρεῖς ἢ τέτταρας τῶν ἀναβολῶν. Πάντως ὃ τι ἂν ὑπὲρ τῆς τιμῆς κατάρθῃ, παρ' ἐμοὶ σοὶ πολλαπλάσιον κείσεται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΓ'.

Τῷ αὐτῷ.

Μῆκος ἐπιστολῆς ἀνοικειότητα κατηγορεῖ τοῦ διακομίζοντος. Ἀλλ' ὁ θαυμαστὸς Ἀχάκιος οἶδεν μὲν ὅσα χάγῳ, ἐρεῖ δὲ καὶ ὧν οἶδεν πλείονα, τῷ τε σὸς ἐραστῆς εἶναι, καὶ τὴν γλῶτταν ἔχειν νικῶσαν τὰ πράγματα. Ὡστε τὴν ἐπιστολὴν τῷ νόμῳ τοῦ προσεπειν σε πλέον, ἢ τῇ χρεῖα χαρίζομαι. Τὸ δ' ἀπαγγεῖλαι σοὶ περὶ τοῦ υἱοῦ Διοσκουρίου [γρ. Διοσκορίου], τοῦτο μὲν ὡς ὑγιαίνει· τοῦτο δ' ὡς ἀναγινώσκει, καὶ πρόσκειται τοῖς βιβλίοις, τοῦτο νῆς ἐπιστολῆς ὑπαρχέτω τιμῇ. Ἡμεῖς δὲ αὐτῷ συμμορίαν ἀδελφῶν παρεσχόμεθα, προσθέντες Ἡσυχίῳ ζεῦγος ἀδελφῶν

ἄρρένων. Οὓς εὐτυχεῖς ποιήσειεν ὁ Θεὸς, αὐτοῖς τε ἅδελφοῖς, καὶ γονέων οἴκῳ, καὶ λοιπῷ γένει, καὶ ταῖς πατοῖσι πόλεσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΔ'.

Τῷ αὐτῷ.

Συχνοὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἰδιῶται καὶ ἱερεῖς, πλαττόμενοί τινας ὀνείρους, οὓς αὐτοὶ καλοῦσιν ἀποκαλύψεις, εἰκόασιν ὕπαρ μοι δώσειν κακὸν, ἂν μὴ τάχιστα τὰς ἱερὰς Ἀθήνας καταλαβεῖν μοι γένηται. Ὅσάκις ἂν οὖν ἐντυχεῖν σοι γένοιτο ναυκλήρῳ Πειραιῶ, γράφε πρὸς ἡμᾶς. Ἐκεῖσε γὰρ ἐντευξόμεθα ταῖς ἐπιστολαῖς. Ὀνήσομαι δὲ οὐ μόνον τοῦτο τῆς ἐπὶ τὰς Ἀθήνας ὁδοῦ, τὸ τῶν παρόντων ἀπηλλάχθαι κακῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ μηκέτι τοὺς ἐκεῖθεν ἤκοντας ἐπὶ λόγοις προσκυνεῖν· οἳ μηδὲν ἡμῶν [γρ. μὲν ἡμ.] τῶν θνητῶν διαφέρουσιν· οὐκ οὖν εἰς συνέσιν γε τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἀναστρέφονται δὲ ἐν ἡμῖν, ὥσπερ ἐν ἡμιόνοις ἡμίθεοι, διότι τεθέανται τὴν Ἀκαδημίαν τε καὶ τὸ Λύκειον, καὶ τὴν ἐν ἧ Ζήνων ἐφιλοσόφει Ποικίλην, νῦν οὐκέτ' οὔσαν ποικίλην. Ὁ γὰρ ἀνθύπατος τὰς σανίδας ὑφείλετο [γρ. ἀφείλετο]. Ἐπειτα ἐκώλυσεν αὐτοὺς ἐπὶ σοφίᾳ μείζον φρονεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΕ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐλυσας τὸ πρυμνήσιον. Κἀγὼ τὰς ἡμιόλους ἔστησα παρὰ τὴν ζευρυτίν ἡϊόνα. Τῆς ἀπῆνης δὲ ἀποβαίνοντος, ἤδη σοι τὸ ἱστίον ἦρτο, καὶ κατὰ πρύμναν ὁ ἄνεμος. Ἀλλὰ τοῖς τε ὀφθαλμοῖς ὑμᾶς ἐφ' ὅσον ἐξιννοῦντο προὔπεμψα, καὶ πολλὰ τοῖς ἀνέμοις ὑπὲρ τῆς ἐρωμένης ψυχῆς διείλεγμαί, συνιστάς αὐτοῖς τὸ σκάφος, ὅτι μοι τὸ τιμαλφέστατον φορτίον πεπίστευτο. Οἱ δὲ (οὐ γὰρ εἰσιν ἀνέραςτοι τῶν καλῶν), ὑπέσχοντό μοι τὴν σὴν κομιδὴν τε καὶ ἀνακομιδὴν. Οὗτοι μὲν οὖν ἀγαθοὶ δαίμονες ὄντες, οὐκ ἂν ποτε ζεύσαιντο. Σὺ δὲ ὥσπερ αὐτῶν ἐδεήθης, ἐντεῦθεν ἐκεῖσε πορθμεύων, δεήθητι καχεῖθεν ἐνθάδε. Πολὺ γὰρ ἂν ἡδίους τότε σοι παραγένοιτο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΖ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἀδικεῖς με, ὦ θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, ψυχὴν ἀπλῆν, καὶ ὑπὸ συνηθείας ἀλώσιμον, ἐνσείσας μὲν εἰς τὸ διαφερόντως ἀγαπᾶν σέ τε καὶ τὴν ἀδελφιδὴν, ἀφελόμενος δὲ σαυτοῦ τε καὶ τῆς ἀδελφιδῆς. Ἐκείνην μὲν οὖν ἔχων, διπλὴν ἐθεώμην εἰκόνα· καὶ παρῇν μοι διὰ τῆς νεάνιδος ὁ θεὸς αὐτῆς. Νῦν δὲ ἅπαντα τὰ φίλα φροῦδα· καὶ μέμφομαι τῇ φύσει, διὰ τὴν ἀμετρίαν τῆς εἰς τὸ ἀδικεῖσθαι ῥοπῆς. Καὶ εἴ τι φιλοσοφίας ὄφελος, εἰς ἄρρενωπότερον ἀνακτῆσομαι, καὶ τοῦ λοιποῦ σφενδαμνίῳ μοι, καὶ ἀκλινεστέρῳ συνείσεσθε.

A sychio masculorum fratrum par adjungentes. Quos utinam beatos esse velit Deus, tum sui ipsorum gratia, tum fratrum et parentum familiæ, et reliqui generis, ac civitatum patriarum.

EPISTOLA LIV.

Eidem.

Plerique apud nos tam privati quam sacerdotes, somnia quædam comminiscentes, quas ipsi revelationes appellant, vigilantī mihi malum allaturi videntur, nisi propediem sacras Athenas pervenire contigerit. Quoties igitur in Piræicum navarcham incideris, ad nos scribito. Illic enim tuas litteras accipiemus. Non solum autem ex ea profectione id utilitatis consequar, quod præsentibus me malis exsolvam: sed quod deinceps non amplius illinc venientes eruditionis nomine venerabor. Qui cum nihil a mortalibus nobis discrepent, haud sane quantum ad Aristotelis Platonisve intelligentiam attinet, nihilominus inter nos, perinde atque inter mulos semidei, versantur: pro eo quod Academiam et Lycæum viderint, et variam illam Porticum, ubi Zeno philosophabatur: quæ nunc varia esse destitit. Proconsul enim asseres ademit. Inde ob sapientiam arrogantiores eos esse prohibuit.

EPISTOLA LV.

Eidem.

Commodum rudentem solveras cum ego mulas ad Zephyrium littus admovi; cumque e vehiculo descenderem, velum jam tibi sublatum erat, et ad puppim ventus spirabat. Verum oculis, quoad pertingere poteram, sum vos consecutus. multaue pro charissima mihi anima ventis collocutus sum, navem illis eam commendans, cui pretiosissimam mihi onus concredendum erat. At illi (neque enim pulchrorum amoris expertes sunt) vocationem ac revocationem tuam mihi sunt polliciti. Et ii quidem boni cum sint dæmones, nunquam fidem suam sefellerint. Tu vero quemadmodum **191** hinc illuc trajiciens illos precatus es, ita, huc illinc rediturus precare. Tunc enim multo tibi libentius aderunt.

EPISTOLA LVI.

Eidem.

Injuriam facis, o divinum sacrumque caput, qui cum simplicem animum, et consuetudine ipsa captu facilem, in mirificum tui ac fratris filie amorem impuleris, eum tamen abs te et fratris filia sejunxeris. Atqui cum eam intuerer, duplex ob oculos imago versabatur, mihique in puella patruus illius adesse videbatur. Nunc autem quidquid amicum erat, abiit penitus, atque ego naturam interdum meam accuso, quod ad injuriam accipiendam immoderate proclivis esse videatur. Quod si qua philosophiæ utilitas est, in virilem me statem confirmabo, rigidiorēque me de cætero ac contumaciorē experiemini.

EPISTOLA LVII.

Adversus Andronicum.

Quæ in mundo sunt maleficæ virtutes, etiamsi ex usu divinæ providentiæ sint, cum ab illis pœnas repetant qui eas commiserint, sunt illæ tamen et invisæ Deo et execrabiles. *Suscitabo enim*, inquit, *gentem adversum vos*, a qua hæc et illa patiementini; ac tandem illos ipsos, quos tanquam milites armat, puniturum se esse dicit; quoniam cum in suam vos potestatem accepissent, non sunt miserti, neque humaniter tractarunt. Etenim sacra ipsa verba memoria non teneo: certo autem asseveraverim alicubi in sacris Voluminibus Deum hæc loquentem induci. Neque vero ita cum dixisset, aliter reipsa gessit. Quippe Babylonius rex Jerosolymorum evertit urbem, ac gentem ipsam in servitutem redegit. At is ipse non multo post furore correptus est, divinaque animadversione factum ut illius urbs vastitate ac solitudine damnaretur; adeo ut urbem unquam in eo fuisse loco incredibile videretur. Ecquid ergo sciscitari de Deo hunc in modum nos audebimus? Quid tu homines adversus delinquentes tui ultores excitas: iidem postquam divinæ voluntati tuæ operam navaverint, iisque se carnifices præbuerint, ad quos mittuntur; cum iis operæ suæ mercedem ac gratiam rependere oportet, tunc vel maxime puniuntur? An et ille nobis ad respondendum huic interrogationi ista suggestit? Cum hic violata divina **192** lege, in homines mala pervenissent: in malorum vero genere principatum tenent, quæ malefica sunt; hæc enim naturæ quadam abundantia efficiendi vim habent: postquam igitur mala semel exstiterunt, divinæ sapientiæ, et virtutis, et facultatis fuisse, non modo bonum facere: natura enim, ut ita loquar, hæc Dei est, velut ignis calefacere, vel lucere lucis: sed illud imprimis, per mala ipsa, quæ a nonnullis excogitata fuerint, bonum aliquem, et commodum finem efficere, et utiliter his uti quæ mala videantur. Est enim solertis hoc sapientiæ, vel malis ipsis opportune uti posse. Quoties itaque pœnarum exactoribus indiget, interdum locustarum agmini præfectis dæmonibus utetur; nonnunquam iis, quorum munus est pestilentia; alias barbara aliqua natione; alias nefario principe: et, ut uno

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΖ' (65).

Katà 'Androníkou.

Αἱ κακοποιοὶ δυνάμεις ἐν κόσμῳ, συντελοῦσι μὲν τῇ χρεῖᾳ τῆς προνοίας· κολάζουσι γὰρ τοὺς ἀξίους κολάζεσθαι· εἰσὶ δὲ ὁμῶς θεομισεῖς τε καὶ ἀποτρόπαιοι. « Ἐγερῶ γάρ, » φησὶν, « ἔθνος ἐφ' ὑμᾶς, » ἀφ' οὗ πείσεσθε τόσα καὶ τόσα. Καὶ τελευτῶν, αὐτοῖς ἐκείνοις, οἷς ἐπιστρατεύει, φησὶν ἐπεξελεύσεσθαι, ὅτι παραλαβόντες ὑμᾶς οὐκ ἠλέησαν, οὐδὲ ἀνθρωπίνως ἐχρήσαντο. Αὐτὰς μὲν γὰρ [γρ. μὲν οὖν] οὐκ ἐξεμελέτησα τὰς ἱερὰς συλλαβάς. Διχυρίζομαι δὲ, ὥς ἐστιν οὗ τῶν βιβλίων ὁ Θεὸς ταῦτα λέγων πεποίηται. Καὶ οὐκ εἶπε μὲν οὕτως, οὐκ ἐποίησε δέ. Ἀλλὰ Βαβυλώνιος βασιλεὺς Ἱερουσαλήμ μὲν τὴν πόλιν κατέσκαψε, τὸ δὲ ἔθνος ἠνδραποδίσατο. Ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος οὐκ εἰς μακρὰν ἐμεμήνει· καὶ γέγονε δίκη Θεοῦ ἐξερημωθῆναι τὴν πόλιν, ὥς εἰ καὶ γέγονεν ἐν τῇ τόπῳ πόλις, ἀπιστηθῆναι. Ἄρα τολμητέον ἔρσεσθαι Θεόν; Διὰ τί σὺ μὲν ἀνίστης ἄνδρας ἐπὶ τοὺς ἡμαρτηκότας σοι τιμωροὺς· ὅταν δὲ ὑπηρετήσωσι τῷ θεῷ βουλήματι, καὶ γένωνται δῆμιοι τούτοις, ἐφ' οὓς καταπέμπονται, δέον ἐκτίσαι χάριν τῆς ὑπουργίας, τότε δὴ μάλιστα καὶ κολάζονται; Ἀλλ' ἡ κεκίνηκεν ἡμᾶς εἰς ἀπόκρισιν ὧν αὐτοῦ πυθανόμεθα; Ἐπειδὴ γὰρ βεβλαμμένου τῇδε τοῦ θεοῦ νόμου, παρῆλθεν εἰς ἀνθρώπους κακά· τὰ δὲ κακοποιὰ, διαφερόντως κακά· περιουσία γὰρ φύσεως καὶ δραστήρια γίνονται· ἐπεὶ δ' οὖν ἅπαξ γέγονε τὰ κακά· τῆς θείας σοφίας καὶ ἀρετῆς καὶ δυνάμεως ἔργον ἐστίν, οὐ μόνον τὸ ἀγαθοποιεῖν. Φύσις γὰρ, ὥς εἰπεῖν, αὕτη Θεοῦ, ὥς τοῦ πυρὸς τὸ θερμαίνειν, καὶ τοῦ φωτὸς τὸ φωτίζειν· ἀλλὰ καὶ κεῖνο μάλιστα, τὸ διὰ κακῶν (66) ἐπινοηθέντων πρὸς τινων, ἀγαθὸν τι καὶ χρηστὸν τέλος ἀποτελεῖν, καὶ ὠφελίμως τοῖς δοκοῦσι φαύλοις χρῆσθαι. Καὶ γὰρ σοφίας ἐστὶν εὐμηχάνου, καὶ τοῖς κακοῖς ἐν δέοντι χρῆσασθαι. Ὅταν οὖν δεῖται κολαστῶν, χρῆται νῦν μὲν ἀγγελάρχαις ἀκρίδων δαίμοσι· νῦν δὲ ὧν ἔργα λοιμοί· καὶ νῦν μὲν ἔθνη βαρβάρων· νῦν δὲ ἄρχοντι πονηρῶ· καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, ταῖς ἐπιτηδεύσεσιν εἰς τὸ ποιῆσαι κακά δημοσίαις φύσεσι. Μισεῖ δ' ὁμῶς αὐτάς, ὅτι πρὸς τοῦτο γεγόνασιν ἐπιτηδεῖοι. Οὐ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ὄργανα συμφορῶν, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτῶν εἰς τοῦτο ταχθεῖσιν ἐτόλμως ἐχρήσατο. Καὶ διότι πρὸς τοῦτο σὺ γέγονας χρήσιμος, αὐτὸ τοῦτό ἐστιν, ὃ καὶ παντάπασιν ἀποκόπτει Θεοῦ. Οὕτω καὶ σκεῦος τὸ μὲν ἄτιμον, τὸ δὲ τίμιόν ἐστὶ τε καὶ νομίζεται. Κρίνεται γὰρ ἐκάτερον πρὸς ἥντινα χρεῖαν παρέχεται. Τράπεζα μὲν,

DION. PETAVII NOTÆ.

(65) In quibusdam codicibus hæc inter epistolas non censetur, sed post easdem inter καταστάσεις. Sic enim appellare solet declamationes quasdam. Neque revera epistola est; sed, quod ad sequentium intellectum conferat, et in vulgatis editionibus, atque in mss. plerisque suum inter illas locum habeat, nihil immutare decrevimus. Cæterum Andronicus iste Beronicensis Pentapoli præfectus, cum scelerate multa et impie in Deum atque homines moliretur, coacto Ptolemaide concilio, a fidelium communione de episcoporum sententia rejectus est. Habita igitur hæc invectiva est post concilii decre-

tum, quod sequens ad episcopos epistola continet.

(66) Ἀλλὰ καὶ κεῖνο μάλιστα, τὸ διὰ κακῶν. S. August. *De civit.*, cap. 1: *Multa enim sunt a malis quidem contra voluntatem Dei; sed tantæ est ille sapientiæ tantæque virtutis, ut in eos exitus, sive fines, quos bonos et justos ipse præscivit, tendant omnia quæ voluntati ejus videntur adversa.* Plotinus apud Theodor. vi *De curandis Græc.*: Καὶ οὐ γέγονε τὰ κακά διὰ ταῦτα, ἀλλ' ὅτι χρῆται καὶ αὐτοῖς εἰς δέον, ἐπεὶ περ ἐγένετο, εἴρηται· τοῦτο δὲ δυνάμει μεγίστης, καλῶς καὶ τοῖς κακοῖς χρῆσασθαι ἱκανὴν εἶναι. Vide Philonem apud Euseb. lib. viii *De præparat.*, pag. 232.

ἱερὸν χρῆμα, δι' ἧς ὁ Θεὸς τιμᾶται φίλιός τε καὶ ξένιος, καὶ τὸν Ἀβραάμ ἡ φιλοξενία Θεοῦ πεποίηκεν ἐστιάτορα. Μάστιξ δὲ ἀποτρόπαιον θυμῷ γὰρ ὑπηρετεῖται. Καὶ τις ἤδη χρησάμενος αὐτῇ, μετενόησε. Τῶν μὲντοι κολαζομένων (67) ὁ Θεὸς κήδεται. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο μικρὸν, ἐπισκοπῆς ἀξιοθῆναι Θεοῦ, καὶ καθήρασθαι διὰ δίκης τὰ ἀμαρτήματα. Αἱ δὲ τιμωροὶ φύσεις, αἱ παντάπασιν ἀπόστροφοὶ τοῦ Θεοῦ. Τὸ γὰρ ἀφανιστικὸν, τῷ Δημιουργῷ δῆπου πολέμιον. Οὐ γὰρ οὐδὲ διάκειται τὴν γνώμην ὁ τιμωρὸς, ἡ δαίμων, ἡ ἀνθρωπος, ὡς λειτουργίαν τινὰ ταύτην εἰσφέρων Θεῷ· ἀλλὰ τῇ μοχθηρίᾳ τῆς φύσεως χαριζόμενος, ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς ἐπεξέρχεται. Οὐ τοίνυν ἐπειδὴ δυστυχεῖν ἔδει τὴν πόλιν, σὺ δὲ τοῦτ' εἰργάσω, παρὰ τοῦτό σε δεῖ διαδράναι τὴν δίκην. Ταύτην γὰρ ἂν τὴν ἀπολογίαν καὶ Ἰούδας ἀπελογήσατο. Ἐδει γὰρ ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ἀμαρτίας [γρ. σωτηρίας] (68) σταυρωθῆναι Χριστόν. Ἀλλ' ἔδει μὲν, φησὶν, Οὐαὶ δὲ, δι' οὗ γίνεται καὶ, Καλὸν ἦν τῷ ἀνθρώπῳ, εἰ μὴ ἐγένετο. Οὐκοῦν τὸ μὲν ὀρώμενον, ἀγγόνη τὴν προδοσίαν αὐτοῦ διεδέξατο. Τὸ δὲ οὐχ ὀρώμενον, οὐδ' ἂν ἐπινοήσειέ τις. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐπίνοια ἀνθρώπου χωρησαι, τίνα γένοιτ' ἂν τῷ Χριστοῦ προδότῃ τὰ κολαστήρια. Τὲ γὰρ ἡ δεῖ γενέσθαι ὑπηρετῆσαι τῷ χρεῶν, οὐκ ἀστείας ἀπολογίας ἐστί. Δεῖ τοίνυν ὅσον οὐδέπω καὶ Αὐσουριανούς καὶ Ἀνδρόνικον, ὑπὲρ ὧν εἰς ἡμᾶς εἰργάσαντο, δίκην ἀξίαν κομίσασθαι. Καὶ γὰρ τὴν ἀκρίδα τὴν λυμνηναμένην ἡμῶν τοὺς καρπούς, καὶ μέχρι μὲν καλάμης τὸ λήϊον, μέχρι δὲ φλοιοῦ τὰ φυτὰ δαπανήσασαν, καταποντιστῆς ἄνεμος ἄρας ὥσεν εἰς μέσον τὸ πέλαγος. Ταύτῃ μὲν οὖν τῇ πληγῇ τὸν νότον ἀντέταξεν ὁ Θεός· καὶ ἐπ' Αὐσουριανούς (69) ἤδη τις ἤρηται παρ' αὐτοῦ στρατηγός· ὡς εἴη γε τοῦτον ἡμῖν [γρ. ἡμῶν] εἶναι τῶν παρ' αὐτοῦ πώποτε στρατηγῶν εὐσεβέστατόν τε καὶ δικαιοτάτον. Τοῦτον ἐπὶ τῷ κατ' αὐτῶν τροπαίῳ μακαρίσαι μοι γένοιτο. Μακάριος γὰρ, φησὶν, ὃς ἀνταποδώσει τὸ ἀνταπόδομα αὐτοῖς· Μακάριος ὃς ἐδαφιεῖ τὰ νήπια αὐτῶν πρὸς τὴν πέτραν. Τίς δὲ ἄρα, τίς ὄλεθρος περιμένει τὸν παλαμναῖον τῆς χώρας Ἀνδρόνικον; Τίς ἀξία γένοιτ' ἂν δίκη ψυχῆς κακεργάτιδος; Ὡς ἐμοὶ τῶν πληγῶν ἀπασῶν, αἷς μετῆλθε τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ὁ Θεός, Ἀνδρόνικός ἐστὶ μακρῷ πάντων βαρύτερος. Πρὸς γὰρ ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς, οὗτος ἐμὸν ἐστὶ κακὸν ἴδιον. Διὰ τοῦτου μέτεισιν ὁ πειράζων, ἵνα δραπετεύσω τοῦ θυσιαστηρίου τὴν λειτουργίαν. Ἐπανακτέον δέ μοι μικρὸν ἄνω τὸν λόγον, ἵν' οἷς ἴστε, προσθεῖς ἃ μὴ πάντες γινώσκετε, ἀκόλουθον ὑμῖν

⁴ Matth. xxvi, 24. ⁵ ibid.

DION. PETAVII NOTÆ.

(67) Τῶν μὲντοι κολαζομένων. Prosper Aquit. De Provid.:

Jam quos peccantes Deus arguit, hos etiam nunc Diligit, et patrio vult emendare flagello:

Neque istis potius societ, quam congreget illis, etc.

Idem Prosper in psal. cxvii ad hæc: « Castigans castigavit me Dominus: » — Sæpe filios suos paternæ familias per nequissimos servos emendari jubet, cum illis hæreditatem, his compedes præparet. Naz. orat.

PATR. GR. LXVI.

A tamen eas odio prosequitur, quod ad id idoneæ reperiantur. Non enim calamitatum instrumenta molitur Deus, sed suapte sponte ad hoc officium accommodata in promptu habet. Et quoniam tu ad id idoneus redditus es, hoc ipsum est, quod te a Deo penitus abscindit. Ita vas aliud inhonoratum, aliud pretiosum et est, et esse creditur. Unumquodque enim ex eo usu, quem præstat, dijudicatur. Exempli gratia, mensa sacrum est aliquid, per quam Deus honoratur amicorum hospitumve præses. Hinc Abrahamum illa in hospites humanitas Dei convivatorem reddidit. At flagellum e contrario detestandum est; nam iræ ministrat, et nonnunquam qui eo usus est poenitentia ducitur. Sed eorum, qui poenæ subjiciuntur, curam habet Deus. Non enim profecto, non illud exiguum est, divina providentia dignum haberi, et perpeffione poenæ ab sceleribus repurgari. Verum poenarum administræ naturæ a Deo sunt prorsus aversæ. Etenim quod destruendi vim habet, conditori haud dubie repugnat. Sed nec ita est affectus animo vindex, sive dæmon, sive homo, quasi munus hoc Deo præstet; sed naturæ improbitati serviens communes calamitates persequitur. Non igitur quoniam, verbi causa, ærumnis conflictari civitatem oportebat, tua est vero id opera perfectum; ideo meritas poenas effugies. Alioqui eadem defensione et Judas uti poterat. Oportebat enim pro peccatis omnium in crucem tolli Christum Dominum. Sed oportebat quidem, inquit, **193** *Væ autem ei*⁴, per quem istud fit; et, *Bonum esset huic homini, si non esset natus*⁵. Quamobrem, quod quidem videri poterat, prodicionem illius suspendium est consecutum; quod autem videri non potest, nemo cogitatione comprehendere possit. Neque enim id animus hominum capere potest, proditori Christi quanta sint supplicia constituta. Hoc enim, quod fato ac necessitati, quatenus accidere oportebat, ministratum sit, non habet probabilem excusationem. Quamobrem tam Ausurianos, quam Andronicum, pro eo quod in nos commiserunt, par est dignas poenas exsolvere. Nam et locustam, quæ fruges nostras vastaverat, quæque ad culmen usque segetes, stirpes ad corticem adederat, depressor ventus attollens, medium in mare præcipitavit. Atque ut ei plagæ austrum Deus opposuit, sic adversus Ausurianos aliquis jam ab eo dux electus est; qui utinam nobis omnium, qui unquam ab eo submissi sunt, ducum religiosissimus sit ac justissimus!

15 De plaga grandinis: Ὡς βέλτιον εἶναι νῦν παιδευθῆναι, καὶ καθαρῶς ἢ τῇ ἐκείθεν βασάνῳ παραπεμφθῆναι, ἢ νῦν κολάσεως καιρὸς, οὐ καθάρσεως.

(68) Ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ἀμαρτίας. Non quod altera lectio displiceret, quæ σωτηρίας habet, sed quod illam in quatuor mss. videram, rescripsi ἀμαρτίας.

(69) Καὶ ἐπ' Αὐσουριανούς. Ausurianorum meminit et alibi, ut in καταστάσει de Cyrene, ad quam de iis agemus.

Utinam hunc mihi aliquando fas sit, ob reportatum A τὴν διδασκαλίαν τῶν περὶ ἐμὲ πραγμάτων ποιήσωμαι. de illis triumphum, prædicare beatum! *Beatus* Καὶ γὰρ πρὸς τὰ μετὰ ταῦτά μοι καλῶς ἔχει τούτων enim, ait, *qui retribuet retributionem ipsi. Beatus* ὑμᾶς ἀκροατὰς μοι γενέσθαι. *qui allidet infantes eorum ad petram* ⁶. Quænam ergo tandem pernicies Andronicum provinciæ pestem atque exitium exspectat? Quænam digna malefica anima pœna esse poterit? Mihi enim plagis omnibus, quibus vindex Deus peccata nostra persecutus est, longe atrocior esse videtur Andronicus. Nam præter communes acerbitates, is præcipuum mihi est ac peculiare malum. Per eum tentator id molitur, ut altaris munus defugiam. Sed mihi altius paulo repetenda oratio est, ut iis, quæ comperta vobis sunt, addens ea, quæ non omnibus sunt cognita, ea ordine vobis exponam quæ mihi contigerunt. Etenim ad illa, quæ postea dicturus sum, intelligenda, optimum erit vos ista a me prius accepisse.

Mihi jam inde ab ineunte ætate statui, divinum quoddam esse bonum, otium vivendique facilitatem; id quod divinis ingeniis convenire quidam dixit: idque esse, mentem alere, ac Deo conciliare illum, qui eam possideat, et ea perfruatur. Quæcunque ergo pueris inesse, aut usuvenire solent, minimum B ego eorum particeps fui, ut et eorum, quæ in adolescentulis, et quæ in juvenibus cernuntur. Cumque jam virilem ætatem attigissem, 194 nihil a puerulo, quantum spectat ad quietem et vitæ tranquillitatem discrepavi; sed perinde ut in festiva aliqua celebritate ætatem exigens, pacatum ac nullis perturbatum fluctibus statum animi mei servare studui. Neque tamen ideo me Deus hominibus inutilem fecit, sed plerumque tam privati, quam civitates opera mea ad summas opportunitates usi sunt. Hoc enim mihi divinitus tributum fuerat, ut cum ego auctoritate plurimum possem, tum optima quæque vellem. Nihil me istarum occupationum a philosophia sejunxit, neque felici exemit otio. Tum demum enim, cum violenter atque ægre, nec sine C labore aliquid facias, tempus consumitur, atque infinitis negotiorum molestiis animus immergitur. Quicunque vero verbo solo fungitur: quo et dicente statim persuasio sequitur, et est maxima apud audientes sermonis illius efficacitas; quis est quod sermoni suo parcat, uti quispiam a calamitate revocetur? Magni est homo pretii animal: magni, inquam, pretii, cum pro eo sit Christus in cruce suspensus. Mihi vero ut persuadere possem hominibus, ad hunc usque annum fortasse divina quadam sorte concessum est: fortassis etiam, quod ægre me negotiis implicarem, quæ vellem ad exitum perducebam. Jam vero res tota in irritum cessasse deprehenditur, cum aliis plerisque, quæ D haud obscura erant in me Dei beneficia; quæ a Deo manifeste erant attributa: inter quæ illud ei

⁶ Psal. cxxxvi, 8, 9.

DION. PETAVII NOTÆ.

(70) *Τάχα μὲν θεῖος κληρὸς ἐγένετο.* Duas causas fuisse ait, cur in conficiendis negotiis opes suas feliciter experiretur. Prima est divina quædam sors, ac felicitas; altera quod ægre ac cunctanter ea susciperet. In multis veter. alio modo conceptum membrum reperi, nimirum, *τάχα δὲ μόλις πραγμάτων ἀπτόμενος*, ἔστιν ὅταν ἀφηται, vel ἀπτηται. Deerat vox *ἐπετύγχανον*, quam alii scripti et vulgati omnes agnoscunt, prorsus ut ita legendum videatur, πραγμ. ἀπτ. ἐπιτυγχάνων ἔστιν ὅταν ἀπτηται.

Ἔμοι παιδόθεν παρέστη θεῖον ἀγαθὸν εἶναι, σχολὴ καὶ τοῦ ζῆν εὐμάρεια· τοῦθ', ὃ ταῖς θείαις φύσει προσήκειν τις ἔφη· αὐτὸ τοῦτ' εἶναι, τὸ τὸν νοῦν ἐκτρέφειν, καὶ συνιστᾶν τῷ Θεῷ τὸν ἔχοντά τε αὐτὴν καὶ καρπούμενον. Ὅσα δὲ παισὶν ἔστιν ἢ γίνεσθαι πράγματα, τούτων ἐλάχιστον ἐγὼ μετέσχον, καὶ ὅσα μεираκίοις, καὶ ὅσα νέοις. Καὶ εἰς ἄνδρα παραγγεῖλας, οὐδέν τι παιδαρίου πρὸς ἀπραγμοσύνην παρήλλαξα· ἀλλ' ὥσπερ ἐν πανηγύρει σεμνῇ διεξάγων τὸν βίον, διὰ πάσης ἡλικίας ἔλεων καὶ ἀχύμαντον τῆς ψυχῆς ἐτήρησα τὴν διάθεσιν. Οὐ μὲν διὰ τοῦτο ἀνθρώποις ἀσυντελῇ με πεποίηκεν ὁ Θεός, ἀλλὰ πολλάκις ἡμῖν καὶ ἰδιῶται καὶ πόλεις εἰς δέον ἐχρήσαντο. Ἐδίδου γὰρ ὁ Θεός δύνασθαι τε τὰ μέγιστα, καὶ τὰ κάλλιστα βούλεσθαι. Τούτων οὐδέν ἐμὲ φιλοσοφίας ἀφεῖλκεν, οὐδὲ τὴν εὐδαίμονά μοι σχολὴν ὑπετέμνετο. Τὸ γὰρ ὠθισμῷ, καὶ μόχθῳ, καὶ μόλις ποιεῖν, τοῦτό ἐστιν ὃ δαπανᾷ τὸν χρόνον, καὶ τὴν ψυχὴν ἐμβαπτίζει μερίμναις πραγμάτων. Ὅτῳ δὲ εἰπεῖν μόνον καθήκει, ἢ πειθῶ δὲ ἔπεται, καὶ ὁ λόγος ἀνυσιμώτατός ἐστι παρὰ τοῖς ἀκούουσι, τίς φειδῶ ρημάτων, ἵνα δυστυχίας τις ἐλευθερωθῇ; Τίμιον ζῶον ὁ ἄνθρωπος· τίμιον γὰρ, εἰ δι' αὐτὸν ἐσταυρώθη Χριστός. Ἔμοι δὲ τὸ πείθειν ἀνθρώπους εἰς τὸν μέχρι τοῦ παρόντος ἐνιαυτὸν, τάχα μὲν θεῖος κληρὸς ἐγένετο (70)· τάχα δὲ μόλις πραγμάτων ἀπτόμενος, ἐπετύγχανον. Νῦν γὰρ δὴ τὸ πρᾶγμα ἔοικεν ἐξεληλέγχθαι (71), μετὰ πολλῶν, ἅτινα σαφῶς ἦν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτ' ἀνεντίθουν αὐτῷ· καὶ ἔξων μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπίδων, ὥσπερ ἐν ἱερῷ περιδῶν τῷ κόσμῳ, ζῶον ἄφετον, ἀνειμένον [γρ. ἀνειμένον ζῶν], εὐχῇ, καὶ βίβλῳ, καὶ θήρᾳ μερίζων τὸν βίον· ἵνα γὰρ ὑγιαίνῃ ψυχὴ τε καὶ σῶμα, τὸ μὲν τι δεῖ πονεῖν, τὸ δὲ αἰτεῖν τὸν Θεόν. Μετὰ τοιαύτης εὐμαρείας εἴλκυσσα τοὺς ἐνιαυτοὺς τοὺς μέχρι τῆς ἱερωσύνης αἰρέσεως (72)· πρὸς ἣν ἐγὼ παρὰ τοὺς πώποτε δειλότατος γέγονα. Μαρτύρουαι τὸν ἐπὶ πᾶσι

(71) *Νῦν γὰρ δὴ τὸ πρᾶγμα ἔοικεν ἐξεληλέγχθαι.* Sola interpunctione magnam huic loco lucem attulimus. Nam in duobus mss. quæ sequuntur μετὰ πολλῶν, etc., στιγμῇ separantur ab antecedentibus. Est autem ἐξελέγχεσθαι [LIV] imbecillitatis convinci et irritum deprehendi. Sic Plut. in *Bruto*: Οὐ δέομαι πάλιν ἄλλας ἐλπίδας ἐξελέγχειν καὶ παρασκευάς.

(72) *Μέχρι τῆς ἱερωσύνης αἰρέσεως.* Forsitan vox ἱερωσύνης glossema est; neque tamen immutare ausus sum, quod ita in mss. quinque legatur.

Θεόν, οὗ δι' ὑμᾶς ἐγὼ τὰς ἀπορήτους ἐδάστασα τελετάς, δίχα τῶν ἀνθρωπίνων περιόδων τε καὶ σπουδῶν, αὐτῷ καταμόνας ἐν πολλοῖς καιροῖς τε καὶ τόποις προσῆλθον Θεῷ· καὶ πρηνῆς καὶ γονυπετῆς ἐκέτης γενόμενος, θάνατον ἀνθ' ἱερωσύνης ἡρώμην. Αἰδῶς γάρ τις με καὶ φιλία κατεῖχε τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ σχολῆς, ὑπὲρ ἧς ἅπαντα δεῖν ὤμην ποιεῖν τε καὶ λέγειν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐκράτουν, τοῦ Θεοῦ δὲ ἡττώμην, ὡς κοινὴ φήμη [γρ. γνώμη] τὸν ἀξιούμενον (73) εἶναι γινώριμον Θεοῦ, ἔφερον, ἀλλὰ δυστηνιάστως τὴν καينوτομίαν τοῦ βίου. Δρασμῷ γὰρ ἐπιθέμενον, ἐλπίς ἀγαθῶν, καὶ φόβος χειρόνων ἀνέκοψε. Καὶ λεγόντων ἤκουσα γερόντων ἱερῶν, ὅτι με Θεὸς ποιμαίνει· καὶ τις ἐπὶ λέξεως εἶπεν, ὡς ἱλαρόν ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἱλαρύνει τοὺς μετόχους αὐτοῦ. Καὶ προσέθηκεν, ὡς ἡμφισβήτησαν ἡμῖν πρὸς Θεὸν δαίμονες, οὓς λυπῶ προσχωρήσας τῇ μερίδι τῇ κρείττονι. Ἀλλὰ καὶ τι προσβάλωσι χαλεπὸν, οὐκ ἀμελεῖται, φησὶ, φιλόσοφος ἱερωμένος. Ἐγὼ μὲν οὖν (οὗ γὰρ ῥάδιός εἰμι χαυνωθῆναι, καὶ λαμπρόν τι λογίσασθαι περὶ ἑμαυτοῦ) τὴν ἀτυχίαν ἡττισάμην· ἀλλ' οὐχ ὑπὸ φθόνου δαίμονος (74). Οὐ γὰρ οἶμαί μοι προσήκειν ἀρετὴν, ἥτις ἂν τοὺς βασιλάνους ἐκίνησεν. Ἀλλ' ἐφόβει με μᾶλλον δίχας ὄφλοντα παρ' ἀξίαν ἄψασθαι μυστηρίων Θεοῦ. Καὶ ταύτην τὴν ἀτυχίαν ἑμαντευόμην, εἰς ἣν οὐ καταμικρὸν ὤλισθον· ἀλλὰ παρῆν ἐνθάδε, καὶ τὰ δεινὰ πάντα παρῆν· καὶ χορηγὸς παντῶν Ἀνδρόνικος, δαίμων ἀρήϊος, ἄπληστος συμφορῶν, τῆς πόλεως τοῖς λειψάνοις ἐγκείμενος. Ἐα! πανταχοῦ τῆς ἀγορᾶς Ἀνδρῶν οἰμωγαί, γυναικῶν ὀλουγαί, παίδων ὀλοφυρμοί· σχῆμα πόλεως ἐκλωκυίας αὐτῇ περιτέθεικεν, ἧς τὸ κάλλιστον μέρος ἀποτεμόμενος, τίσεως χωρίον ὀνομασθῆναι γέγονεν αἷτιος, τὴν στοὰν τὴν βασιλείον (75), τὸ πάλαι κριτήριον, ἀποδείξας βασιανιστήριον. Ταύτην δαίμοσι ποινίμοις, οἷς ἐχυτὸν ἄρας προσένειμε, βωμὸν καὶ τράπεζαν παρέθηκεν. Ὡ πόσους πολιτῶν εἰστίασε δάκρυσι! Ποῖοι Ταυροσχυθαί, τίνες Λακεδαιμόνιοι τοσούτῳ τῷ διὰ τῶν μαστίγων αἵματι τὴν παρ' αὐτοῖς ἐτίμησαν Ἀρτεμιν; Δρόμος ἀπάντων εὐθύς ἐπ' ἐμέ· καὶ πανταχόθεν εὐθύς ἐβαλλόμην ἀκοῇ καὶ θεᾷ κακῶν. Νουθετήσας, οὐκ ἔπεισα· ἐπιτιμήσας, ἡρέθισα. Ὁ παρὼν καιρὸς ἤλεγξεν ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν, ἣν μέχρι νῦν ἔκρυπεν [γρ. ἔκρυπτε] ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων Θεός· συγχωρούμενων γὰρ αἰεὶ τιμὴν καρπώσάμενος, παρέσχον ὑποψίαν τῇ πατρίδι δυνάμεως. Καὶ τοῦτο χαλεπώτατον τῶν συμβεβηκότων ἐστὶ μοι. Πρὸς γὰρ τὴν ἐλπίδα τῶν ἡγνοηκότων με κρίνομαι. Οὐδὲ γὰρ πείθω λέγων αὐτοὺς ὡς οὐ δύναμαι, ἀλλ' ἀξιούμαι πάντα τὰ δίκαια δύνασθαι. Περίεστιν οὖν αἰσγύνεσθαι καὶ

tribuebam; vivebamque optima cum spe in mundo, velut in religioso quodam septo, solutum animal, libere degens, oratione, et libris, et venatione vitam distinguens. Etenim ut et animo, et corpori sua sanitas constet, partim id laborandum, partim a Deo postulandum est. In hac vivendi facilitate annos meos usque ad sacerdotii onus exegi, ad quod subeundum præ cæteris, qui hactenus fuerunt, timidissimus exstiti. Testor præsidem omnium Deum, cujus arcana mysteria vestri causa suscepi, citra humanas prensationes et studia, ego ad ipsummet Deum multis temporibus ac locis privatim adii; cum pronus flexisque genibus mortem præ sacerdotio supplex peterem. Tenebat enim me adversus philosophiæ tranquillitatem reverentia quædam atque amor: pro qua nihil non et agendum mihi, et dicendum putabam. Sed postquam superatis hominibus a Deo sum victus: ut communis fama fert, eum qui honore illo dignatus sit, familiarem Dei fieri; **195** ferebam equidem, sed invitus ac repugnans, novum hoc et insolens vitæ genus: ac jam jamque fugam meditantem bonorum spes ac deteriorum metus a proposito revocavit. Quin istud de sacris senibus audiui, me a Deo gubernari. Et alius quidam his verbis usus est: hilarem esse Spiritum sanctum, et sui participes exhilarare: addiditque de me cum Deo contendisse dæmonas, quibus meliorem in partem transiens mærorem afferam. Ac tametsi molestiæ aliquid infligant, nunquam tamen, aiebat, philosophus Deo consecratus negligitur. Ego vero, cum non facile insolescere, ac de me magnifice aliquid cogitare soleam, infelicitatem accusavi meam: non tamen id invidia ulla dæmonis accidisse mihi statui. Non enim tantum mihi sumo virtutis, ut hæc invidiam movere possit. Sed hoc unum magis terrebat, ne cum pœnis ipse obnoxius essem, divina mysteria indigne tractarem. Eamque animo calamitatem præsaiebam, in quam haud paulatim ego sum delapsus; sed statim atque huc adfui, omnia mihi præsto fuere malorum genera: quorum præbitor est Andronicus, Martius dæmon, calamitatum insatiabilis, patriæ reliquias insectans. Heu! heu! toto foro exaudiebatur. Virorum, inquam, gemitus, mulierum ululatus, puerorum planctus; patriæ denique speciem captæ urbis afflinxit: cujus pulcherriam partem eximens, supplicii locum appellari fecit, ac regiam porticum, ubi olim jus dicebatur, in carnificinam convertit. Hanc ille vindicibus dæmonibus, quorum se numero aggregavit, aram ac mensam apposuit. O quam multos ille cives tanquam

DION. PETAVII NOTÆ.

(73) Ὡς κοινὴ φήμη τὸν ἀξιούμενον. Ita in omnibus scriptis, pro quo libenter scripserim τῶν ἀξιούμενων εἶναι γινώριμον.

(74) Ἀλλ' οὐχ ὑπὸ φθόνου δαίμονος. Deesse nonnihil arbitror ad hujus loci integritatem.

(75) Τὴν στοὰν τὴν βασιλείον. Nam reges olim Cyrenis, diviso inter fratres Ægypti regno. At Pio-

lemæus Appio moriens pop. Rom. hæredem reliquit. Eutrop. lib. vi: Quo tempore, ait, Libya quoque Romano imperio per testamentum Appionis, qui rex ejus fuerat, accessit, in qua inclytæ civitates erant Berenice, Ptolemais et Cyrene. Epitom. Liv. lib. lxx; Just. lib. xxxviii.

convivio, lacrymis excepit! Quinam Tauroscythæ? aut qui Lacedæmonii tanto per verbera sanguine unquam suam Dianam coluerunt? Fit omnium illico concursus ad me: et undique statim impetebat auditu malorum ac spectaculo; ac, cum illum admonerem, persuadere non potui: cum increparem, irritavi: præsens tempus imbecillitatem nostram coarguit, quam Deus homines hucusque celaverat. Nam cum eorum, quæ mea opera obtinebantur, honor ad me perveniret, auctoritatis ac potentiæ de me opinionem patriæ præbui. Quod quidem mihi omnium, quæ acciderunt, longe est molestissimum. De me enim ex eorum, qui me ignorant, spe iudicium fertur. Neque quantumvis nihil posse me dicam, illis persuadeo; **196** quin justa omnia facere posse existimor. Superest itaque ut pudore ac mœrore suffundar. Hinc repentina in animo commotio, curarum ac sollicitudinum varietas, negotiorum imagines ac species, et longe Deus abscedit. Quare si dæmonum incursiones sunt, quæ Andronicus molitur, quantum libuit illi perfecerunt. Nihil jam de solita in orando suavitate percepi: sed species ipsa quidem orationis est. Ego vero per omnes negotiorum partes cogitatione circumferor, ira, dolore, omnique affectuum genere distractus. Atqui mente ipsa cum Deo versamur. Lingua hominibus eorum, quæ ad homines pertinent, ministerio fungitur. Si igitur id mihi calamitatis accidit, ut inter orandum attentus esse nequeam, in promptu est rei hujus experientia. Verumenimvero ex ea vitæ mutatione non id tantum mali cepi, ut ex mentis evagatione negotiis implicarer; sed, cum luctus funebris expers hactenus fuissem, mortuum vidi, quem morte prævenire cupiebam. Adeo asperis nos, et molestis honorum initiis civitas excepit. Quandoquidem una cum ipsis hominibus humanæ res susque deque versantur: ac multa confertim modo prospera, modo adversa velut quidam affert aquarum fluor. Sed posteaquam contigit, ut liberorum mihi charissimum amitterem, parum abfuit, quin mihi malum aliquod consciscerem: usque eo sum dolore superatus. Etenim cum cæteris in rebus virili animo esse solem: quod apud conscios audacter profiteor; et in plerisque rationi obtemperem: ita tamen consuetudine vincor, ut ex hac parte ratio perturbatione superetur. Proinde nullis philosophiæ præceptis præsentem mœrorem expugnare potui. Sed contrariam me in partem Andronicus impulit, et ut communibus in ærumnis mentem occuparem coegit.

Ita mihi calamitates factæ sunt calamitatum remedia, dum me ad sese ex adverso protrahunt, ac dolore dolorem repellunt. Igitur una cum molesto præsentium malorum sensu, præteritorum subit bonorum recordatio, reputantem ex quibus in quæ simus prolapsi. Sic insuavem vitam duco, omnibus eodem tempore spoliatus. Jam quod malorum omnium summum est, quodque desperatam mihi penitus vitam facit; cum hactenus precibus ad Deum fuis repulsam minime pati solerem, **197** nunc primum frustra orasse me sentio. Deinde infelicem domum video; patriam miseriis oppressam habitare compellor. Tum omnibus expositus, ut in sinum meum ærumnas suas deponant, et apud me singuli privata deplorent incommoda, inutili eos commiseratione prosequor. Quin

λυπεῖσθαι. Πάθος εὐθὺς ἐν ψυχῇ, καὶ ποικιλία φροντίδων, καὶ εἰδωλοποιία πραγμάτων, καὶ μακρὰν ὁ Θεός. Εἰ δαιμόνων εἰσὶ προσβολαὶ τὰ γινόμενα δι' Ἀνδρονίκου, πᾶν ἐποίησαν ὅσον ἐβούλοντο. Οὐκέτι τῆς συνήθους ἐν εὐχαῖς γλυκυθυμίας ἡσθόμην· ἀλλὰ τὸ μὲν σχῆμα, εὐχῆς· ἐγὼ δὲ καὶ περιηνέχθην ἀπανταχοῦ τῶν πραγμάτων, ὀργῇ, καὶ λύπῃ, καὶ πᾶσι πάθεσι μεριζόμενος. Καίτοι διὰ νοῦ τῷ Θεῷ συγγινόμεθα. Γλῶττα δὲ ἀνθρώποις τὰ πρὸς ἀνθρώπους ὑπηρετεῖ. Εἰ τοίνυν ἐν εὐχαῖς (76) ἀπροσεξίαν ἡτύχηκα, καὶ παραπόδας ἡ πείρα· τῆς γέ τοι τοῦ βίου μεταβολῆς οὐ ταύτῃ μόνον εἰς κακὸν ἀπολέλαυκα, ἐξ ἀπραξίας [γρ. ἀπροσεξίας] εὐράμενος πράγματα, ἀλλ' ἀπενθής τομέχρι πρώην διαγεγόμενος, νεκρὸν ἐπεῖδον, οὗ προαποθανεῖν ἡγούμην. Οὕτω B πικροῖς ἡμᾶς ἡ πόλις ἐπιβατηρίοις ἐξένισεν. Ὡς ἅμα τοῖς ἀνθρώποις τὰ πράγματα νῦν μὲν ἄνω, νῦν δὲ κάτω χωρεῖ [γρ. περιχωρεῖ], καὶ ῥοῦς ἡκεῖ φέρων ἀθρόα πολλὰ, νῦν μὲν αἴσια, νῦν δὲ ἀπαίσια. Ἄλλ' ἐπειδὴ μοι συνέπεσεν ἀσθαλεῖν τῶν παιδίων τὸ φίλτατον, κἂν εἰργασάμην αὐτός τι δεινὸν ἐμαυτόν· οὕτως ἐαλώκειν τοῦ πάθους. Ἐγώ γε τοι τὰ μὲν ἄλλα ἄρρην εἰμὶ (λέγω δὲ ἐν εἰδόσι), καὶ τὰ πολλὰ δοῦλος [γρ. καὶ πολλὰ δοῦλα] τοῦ λόγου· συνηθείας δὲ οὕτω τοι ἦττων, ὥς ταύτῃ κρατεῖν τὴν ἀλογίαν τοῦ λόγου. Οὐκ οὐδὲ τοῖς ἐκ φιλοσοφίας δόγμασι τοῦ παρόντος πάθους ἐκράτησα. Ἄλλ' Ἀνδρόνικος ἀντιπεριήγαγε, καὶ πρὸς ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς τὸν νοῦν ἔχειν ἐποίησε.

C Καὶ γεγόνασί μοι συμφοραὶ παραμυθίαι τῶν συμφορῶν, πρὸς ἑαυτὰς ἀνθέλκουσαι, καὶ πάθει πάθος ἐκκρούουσαι. Συνεπιτίθεται δὲ μοι τῇ πικρᾷ τῶν παρόντων αἰσθήσει μνήμη τῶν παρελθόντων ἀγαθῶν, ἐξ οἷων ἄρα ἐν οἷοις γεγόναμεν. Καὶ ζῶ πονήρως, ἅμα πάντων ἀφηρημένος. Τὸ μὲν οὖν μέγιστον τῶν κακῶν, ὃ μοι καὶ δύσελπιν εἶναι τὸν βίον ποιεῖ, οὐκ εἰωθὼς ἀποτυγχάνειν ἐν ἱκεσίαις Θεοῦ, νῦν πρῶτον οἶδα μάτην εὐξάμενος. Εἴτα τὴν μὲν οἰκίαν κακῶς πράττουσαν ὀρῶ, τὴν δὲ πατρίδα δυστυχοῦσαν οἰκεῖν ἀναγκάζομαι. Πᾶσι δὲ ἐκχείμενος, ἐφ' ᾧ προσανακλάεσθαι, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἕκαστον ὀλοφύρεσθαι, ἔλεον αὐτοὺς ἀνόνητον ἐλεῶ. Καὶ πρόσσεστι τὸ αἰσχύνεσθαι, ὅτι πολίτην ἄνδρα χρησάμενον συμφοραῖς, καὶ κλαπέντα χρυσίον δημόσιον, ἀπαιτήσας ὑπὲρ στατῆρας μυρίου, ἔγνωκεν, ἀναβολὴν μὴ διδοῦς, ἀποκτεῖναι

DION. PETAVII NOTÆ.

(76) *Εἰ τοίνυν ἐν εὐχαῖς.* Forte "Ἐν τοίνυν.

διὰ χιλίους· μᾶλλον δὲ δι' ἐμέ. Δι' ἐμέ γάρ αὐτὸν ἔχει καθεύξας εἰς ἀνεπιχείρητον φρούριον, ἐν οἷω τοὺς Τινᾶνας δεδέσθαι ποιητῶν παῖδες φαντάζονται. Καὶ ἵνα μὴ ἀφαιρεθῇ, φησὶ, παρ' ἐμοῦ [γρ. ὑπ' ἐμοῦ], δεῖ πέμπτην ταύτην ἡμέραν ἀπόσιτον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, εἰσαγωγῆς ἄρτων ἀπηγορευμένης τοῖς δεσμοφύλαξιν. Ἀλλὰ πρῶην αὐτοῦ κεκραγὸτος ἅπαντες ἤκουσαν, ὡς ὠφελιμώτερος ἔσται τῶν χιλίων στατήρων ἀποθανὼν ὁ πολιτευόμενος. Διὸ καὶ τοὺς προσιόντας αὐτῷ τῇ [scilicet ἐπὶ τῇ] τῶν χωρίων ὥνῃ, φοβεῖ καὶ ταράττει καὶ πάντα τρόπον ἀφίστησιν. Οὐ γάρ, οἶμαι, δεῖ τοῦ χρυσίου· τοῦ δὲ τεθνάναι τὸν ἄνθρωπον δεῖ. Ἐγὼ δὲ οὔτε ἰσχυρότερός εἰμι πρὸς τὸ τείχεσιν ἐρυμνοῖς προσθαλεῖν· οὔτε εὐμήχανος εἰσερπύσαι [γρ. προσερπύσαι], καὶ τῆς συμφορᾶς ἐξελεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον. Παρίησι δὲ, φασὶ τινες, οὐδεὶς οὐδένα. Οἱ γὰρ ὑπερέται, φύσει μὲν εἰσιν οὔτινές εἰσι, νῦν δὲ καὶ πρὸς παράδειγμα ζῶσιν Ἀνδρόνικον· ὃς ἐπὶ τῷ τῇ Ἐκκλησίαν ἀτιμοῦν προκαθέζεται. Τῶν μὲν οὖν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ, λόγος οὐδεὶς. Ὡς ἐγὼ καὶ χάριν εἰδείην αὐτῷ, τὴν διὰ Θεὸν ἀτιμίαν δεχόμενος ὡς μαρτύριον. Ἀναμνήθητε γὰρ ὑμεῖς, τίς ἦν πρὸς ἐμέ, τὸν μηδὲν ἄλλο, ἐξ ἐκείνων γενόμενον (ἀπ' Εὐρυσθένης τοῦ καταγαγόντος Δωριέας εἰς Σπάρτην, μέχρι τούμου πατρὸς αἱ διαδοχαὶ ταῖς δημοσίαις ἐνεκολάφθησαν κύρθεσιν). Ἄνθρωπος οὐκ ἔχων εἰπεῖν ὄνομα πάππου· ἀλλ' οὐδὲ πατρὸς, φασὶ, πλὴν ὅσον εἰκάσαι· ἀπὸ θυννοσκοπείου δὲ ἐπὶ τὴν ἡγεμονικὴν ἀπήνην (77) ἀλάμενος. Οὗτος οὖν τὴν ἐν πόλει λαμπρότητα τεθουμακῶς, αἰσχυνέσθω τοῖς ἐλλείμμασιν. Ἀλλ' ἐγώ γε τὸ μέχρι τῆς ἱερωσύνης, καὶ τιμῆς ἐνεφορήτην, καὶ ἀτιμίας οὐκ ἐγευσάμην. Νυνὶ δὲ οὔτ' ἂν ἡσθεῖην τιμώμενος, οὔτε καταφρονούμενος ἄχθομαι. Οὐδέτερον γὰρ αὐτῶν ἔτι παρὰ τοῦ ποιούντος εἰς ἐμέ δοκεῖ γίνεσθαι, ἀλλ' ἐκάτερον εἰς ἀναφορὰν τοῦ Θεοῦ. Διόπερ ὁ πάντα τολμῶν οὗτος ἄνθρωπος, ὡς οὐδὲν οὔτε λέγων, οὔτε ποιῶν παρεκίνησεν, ἄρθεις ἀφ' ἡμῶν, αὐτῷ διακυρίττεται τῷ Θεῷ, καὶ φωνὰς ἀφῆκεν ἐπὶ συνεστώτων καὶ περιεστώτων ἀνθρώπων [γρ. λαῶν], ὃς αὐτίκα, τῆς πρὸς ἀπανταχοῦ γῆς Ἐκκλησίας ἀναγινωσκομένης ἐπιστολῆς ἀκούσασθε. Τοιοῦτόν ἐστι φύσις ἀπαίδευτος ἐπειλημμένη δυνάμεως· τῇ κεφαλῇ τὸν οὐρανὸν ἐξαράσσειν ἐπιχειρεῖ. Ἔστω, δυνάσθω, κεκρήσθω τῇ φύσει, τῷ καιρῷ, ἀποκτιννύτω, καὶ δαίτω τῶν πολιτῶν [γρ. τῶν πολεμίων] ὄντινα βούλεται· ἡμῖν δὲ ἀπόχρη μένουσιν ἐπὶ τῆς τάξεως, ἐφ' ἧς ἡμᾶς ἔταξεν ὁ Θεός, ἀπηλλάχθαι μὲν τῆς κοινωνίας τῶν πονηρῶν,

rens, cum ipso Deo concreditur, ac voces nonnullas edidit coram coactis et circumstantibus populis, quas lectis iis litteris audietis, quæ ad universam orbis terrarum Ecclesiam sunt scriptæ. Tale quiddam est rude ac disciplinæ expers ingenium, ubi potestatem adeptum est; cælum ipsum, quod dicitur, capite tundere conatur. Esto, sit in potestate, utatur natura sua, tempore: occidat, et vinciat quemcunque civium libuerit. Nobis quidem sufficit in eo ordine perseverantibus, in quo sumus a Deo collocati, segregari a nefariorum hominum consortio,

Ἀγρεῦσαι δ' ἀκοὰς βλασφημοσύνης ἀλεγεινῆς,

Et vacuas aures probris servare nefandis,

DION. PETAVII NOTÆ

(77) Ἐπὶ τὴν ἡγεμονικὴν ἀπήνην. Mulis enim provinciales magistratus usi, iisque publice attributi. Cic. Agrar. II, et in Verr.

A illud me pudore afficit, quod civem quemdam calamitatibus oppressum, cui publicæ pecuniæ furto ereptæ sunt, postquam supra decem solidorum millia ab eo jam repetiit, absque dilatione, ob mille reliquos, interficere constituit, vel propter me potius; nam propter me illum in castellum inexpugnabile conclusit; cuiusmodi illud fuit in quo vinctos esse Titanas poetæ fabulantur. Ac ne mea, inquit, opera extrahatur, quintum hunc diem homini cibo interdici oportet, prohibitis custodibus, ne panem inferri sinant. Sed et nuper vociferantem illum omnes audierunt: utilior sibi mille solidis mortem futuram hominis publicam functionem obeuntis. Propterea iis qui se pro prædiorum licitatione adeunt, metum injicit, perterret, omnique ratione revocat. Neque enim, opinor, auro opus est; sed hominis nece opus est. Ego vero neque adeo fortis sum, ut firmissimos in muros impetum faciam; neque ad irrependum, hominemque ex ea calamitate detrahendum solers et industrius. Nullus autem, ut aiunt, a quoquam introducit. Nam satellites natura quidem sunt, qualescunque tandem sunt. nunc vero ad Andronicum, tanquam exemplum, vitam suam accommodant; qui ad id præesse videtur, ut Ecclesiæ ignominiam imponat. Verum quæ ille adversus me molitur facile contemno. Imo et gratiam ei insuper habeam, si propter Deum illatam mihi infamiam, tanquam martyrium, accipiam. Mementote enim cuiusmodi erga me exstiterit, qui, ut nihil aliud, certe ab illis maioribus ortum duxeram (nam ab Eurysthene, qui Dorienses in Spartam deduxit, ad meum usque patrem generis successiones publicis tabulis inscriptæ sunt), is qui ne avi quidem nomen edere possit; imo neque parentis, ut aiunt, nisi quantum conjectura assequi potest; porro a piscatu ad præfecti currum sit evectus. Quare pudeat eum, qui splendorem illum in civitate suspiciat, obscuritatis illius atque defectus. Ego vero usque ad sacerdotium honore satiatum sum, neque quidquam infamiæ 198 degustavi. Nunc autem neque honore affectus gaudeo, neque contemptus moleste fero. Neutrum enim jam eorum ab eo, qui intulerit, in me commixti videtur; sed utrumque ad Deum pertinet. Idcirco homo iste projectæ ad omne facinus audaciæ, cum neque dicendo, neque faciendo me commoveret, altius se a nobis effere-

necnon de oppressorum patrociniis desperare, justam ex irrito conatu apud populum excusationem nactos. Quod ante experimentum facere, hominis erat excellenti quadam sapientia præditi; sed ex ipsis rebus sententiæ meæ suffragatores habere vos destinabam; mecum ut agnosceretis, reipublicæ administrandæ vim cum sacerdotio coniungere, perinde esse atque ea nere, quæ nendo connecti nequeant.

Prisca tempora eosdem sacerdotes ac iudices tulerunt. Nam Ægyptii et Hebræi longo tempore sacerdotum imperio usi sunt. Deinde posteaquam, ut mihi videtur, divinum opus humano more fieri cœptum est, Deus ambo vitæ genera separavit; unumque horum sacrum, alterum ad regimen atque imperium constitutum est. Alios enim ad infimarum rerum sæcem convertit, alios sibi sociavit: illi in negotiis, nos in oratione collocati. Ab utrisque vero quod honestum et consentaneum est, requirit Deus. Quid tu igitur antiquum illud revocas? quid ea coniungere vis, quæ Deus sejunxit? qui nos non administrare, sed administrando depravare postulas; quo quid infelicius esse potest? Patrono opus habes? Vade ad eum qui reipublicæ legibus præest. Deo quapiam in re indiges? Vade ad urbis antistitem; non quod istic penitus voti compotem fieri necesse sit; sed quod omnem ad id **199** operam sim adhibiturus. Sin quiescere uti possim mihi aliquis concesserit: forsitan aliquando istud potero: simul enim a rerum terrenarum sæce sacerdos avertitur, et ad Deum convertitur. Contemplatio sacerdoti finis est, si non falso id sibi nomen usurpet. Contemplatio vero et actio nequaquam in unum conveniunt. Voluntatis enim impetus, motus est in actionem: nullus autem sine affectu aliquo esse potest. At omnium expertem affectuum animam illam esse oportet, quæ Dei receptaculum futura sit. Nam ei qui impurus sit, ait ille⁷, quod purum est attingere nefas est. *Vacate enim et cognoscite quoniam ego sum Deus*⁸. Vacatione opus ei est, qui cum philosophiæ studio sacris operatur. Nec episcopos damno, qui negotiis detinentur; sed cum noverim vix me horum alterutrum assequi posse, qui utrumque præstare possint, eos admirari soleo. Non est id mearum virium, duobus ut dominis serviam. Sin aliqui reperiantur, quibus ne mentis quidem ad inferiora descensus detrimentum afferat, merito illi possunt sacerdotes fieri, et præesse civitatibus. Solaris radius, quamvis cœnum contingat, purus, nec inquinatus manet. Ego si idem fecero, fontibus ac mari opus

⁷ Levit. xii, 4. ⁸ Psal. xlv, 11.

ἀπογνῶναι δὲ προστασίας ἀδικουμένων, ἀπολελογημένοις τῷ δήμῳ διὰ τῆς μάτην ἐπιχειρήσεως. Ὁ νοῦ μέγεθος ἔχοντος ἦν καὶ πρὸ πείρας ποιῆσαι· νυνὶ δὲ περιεμείναμεν ὑμᾶς ἐκ τῶν πραγμάτων συμψήφους ποιήσασθαι, ὅτι πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερωσύνη συνάπτειν, τὸ κλῶθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα.

Ὁ πάλαι χρόνος ἤνεγκε τοὺς αὐτοὺς ἱερέας τε καὶ κριτάς. Καὶ γὰρ Αἰγύπτιοι, καὶ τὸ Ἑβραίων ἔθνος, χρόνον συγχὸν ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐβασιλεύθησαν. Εἴτ' ἐπειδὴ μοι δοκεῖ τὸ θεῖον ἔργον ἀνθρωπίνως ἐπράττετο, διώκισεν ὁ Θεὸς τοὺς βίους· καὶ ὁ μὲν ἱερὸς, ὁ δὲ ἡγεμονικὸς ἀπεδείχθη. Τοὺς μὲν γὰρ εἰς ὕλην ἐπέστρεψε, τοὺς δὲ συνέταξεν ἑαυτῷ. Τετάρχεται δὲ οἱ μὲν ἐν τοῖς πράγμασιν· ἡμεῖς δὲ ἐν ταῖς εὐχαῖς εἶναι. Τὸ δὲ καλὸν ἀπαιτεῖ παρ' ἀμφοῖν ὁ Θεός. Τί οὖν ἐπανάγεις; τί δὲ συνάπτειν πειρᾷ τὰ κεχωρισμένα παρὰ τοῦ Θεοῦ; Ὅς οὐδὲ διοικεῖν ἡμᾶς, ἀλλὰ παραδιοικεῖν ἀξιόις. Οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον; Προστάτου σοι δεῖ; Βάδιζε παρὰ τὸν ἐπιτροπεύοντα τῶν νόμων τῆς πολιτείας. Τοῦ Θεοῦ σοί τι δεῖ; Ἴθι παρὰ τὸν ἱερέα τῆς πόλεως. Οὐχ ὡς ἐνταῦθ' ἐνδὸν τὸ πάντως ἐπιτυχεῖν· ἀλλ' ὡς ἐγὼ προθυμηθήσομαι. Ἄν δ' ἐπιτρέπη τις ἡρεμεῖν, τάχα ποτὲ καὶ δυνήσομαι· ἅμα γὰρ ἀποστρέφεται τὴν ὕλην, καὶ πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφεται. Θεωρία τέλος ἐστὶν ἱερωσύνης μὴ ψευδομένης τὸ ὄνομα· θεωρία δὲ καὶ πρᾶξις οὐκ ἀξιοῦσι συγγίνεσθαι. Ὅρμη [γρ. ἀρχὴ αἰ. ὁρμή] μὲν γὰρ κίνησις πράξεων· οὐδεμία δὲ ἀπαθής. Ἀλλὰ δεῖ κενὴν εἶναι παθῶν τὴν ψυχὴν τὴν μέλλουσαν ἐξεσθαι δοχεῖον Θεοῦ. Μὴ καθαρῷ γὰρ, φησὶ, καθαροῦ ἐφάπτεσθαι, μὴ οὐ θεμιτὸν ἦ. *Σχολάσατε καὶ γινώτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός*. Σχολῆς δεῖ τῷ μετὰ φιλοσοφίας ἱερατεύοντι. Οὐ καταδικάζω τῶν ἐπισκόπων τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν· ἀλλ' ἑμαυτὸν εἰδὼς μόλις εἰς θάτερον ἐξικνούμενον, ἄγαμαι τῶν δυναμένων ἑκάτερα. Ἐμοὶ δύναμις οὐκ ἔστι δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. Εἰ δ' εἰσὶ τινες, οἳ μὴδ' ἀπὸ τῆς συγκαταβάσεως βλάπτονται, δύναιντο ἂν καὶ ἱεραῖσθαι, καὶ πόλεων προστατεῖν. Ἀκτὶς ἡλίου καὶ ὁμιλήσῃ βορβόρῳ, μένει καθαρὰ καὶ ἀμόλυντος· ἐγὼ δὲ ταῦτ' οὗτο παθὼν, πηγῶν καὶ θαλάττης δεήσομαι. Καὶ εἰ δυνατόν ἦν ἀγγέλω (78) πλεῖ[ο]ν ἢ τριάκοντα ἐνιαυτοὺς συνανθρωπεύσαντι [γρ. ἐνανθρωπήσαντι] μηδὲν ἀπολαῦσαι τῶν τῆς ὕλης κακῶν εἰς προσπάθειαν, τί δεῖ καταθῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ἀλλ' ἔστι περιουσία δυνάμεως, ὁμιλοῦντα τοῖς χείροσι μένειν ἐπὶ τῆς φύσεως, καὶ μηδένα τρόπον παθαίνεσθαι. Τοῦτο Θεοῦ μὲν ὕμνος ἐστίν· ἀνθρώπῳ δὲ παραίτησις γίνεται διευλαβουμένῳ τῆς φύσεως αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν.

DION. PETAVII NOTÆ.

(78) *Kal ei dunatōn ἦν ἀγγέλω*. Oratorie hæc et ad amplificandum dicta. Neque enim τῇ ἀκριβεῖ θεολογίᾳ satis hæc probata ratio. Quid vero vir quidam doctus, ut in nova illa epistolarum editione est, post ἀγγέλω vocem ὀλίγῳ ex conjectura subjicit,

tanquam necessariam, equidem non probo. Sensus enim obscuritate vacat. Nam cum Christus in terris annos supra triginta vixerit, negat Synesius angelum idem citra labem aliquam et contagionem præstare potuisse.

Κατὰ τούτους ὑμῖν ἐγὼ τοὺς ὅρους συνέσταιμι. Οὐ μὴν τό γε κρίνειν καιροὺς ἐμαυτὸν ἀφαιρήσομαι, ὥς ὅταν ἐξῇ κατιόντα [γρ. καρποῦντα] μὴ κατιέναι, τουτέστι διὰ τῆς τυχούσης ἐπιστροφῆς ἀγαθὸν τι μέγα ποιεῖν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς πολιτεύεται. Τὸ προστετηκέναι δέ ἐστι τὸ δεινὸν, οὐ μῆτε Θεοῦ φύσις ἀνέχεται, μῆτε ὅστις ἑαυτὸν ἀπευθύνει πρὸς τὸν Θεόν. Εἰ γέγονα χρημάτων, ἢ κτημάτων ἐπιμελῆς, εἰ σύνιστέ μοι λογισμοὺς δεχομένῳ τῆς καθ' ἡμέραν, ἢ τῆς κατ' ἔτος δαπάνης, εἴτα ἐν τοῖς ὑμετέροις τοῦ χρόνου φείδομαι, ἀλαζών εἰμι, καὶ οὐκ ἀξιῶ συγγινώσκεισθαι. Εἰ δὲ ἀμελήσας τῶν οἴκοι πρότερον, τῇ κατὰ νοῦν ἐνεργείᾳ συνέταξα τὴν ζωὴν, τί δεινὸν εἰ τῶν ἴσων ὑμᾶς ἀξιῶ; Ἀλλ' ἐπεὶ τούτοις ὑμᾶς οὐκ ἀρέσκομεν, ὥς ὄντων ἐτέρων, οἳ δύνανται κατὰ ταῦτ' ἐν ἀμφοῖν εὖ διαγίνεσθαι, ἐξεστὶ βουλευέσθαι τὸ λῶον τῇ τε πόλει καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις, κάμοι. Οὐκ ἐξομῶμαι τὴν ἱερωσύνην· μήποτε δυνηθεῖη τοσοῦτον Ἀνδρόνικος. Ἀλλ' ὥσπερ οὐδὲ φιλόσοφος ἐγενόμην δημόσιος, οὐδὲ θεατροσκοπίαις [γρ. θεατροκοπ.] ἐπεθέμην· οὐδὲ διδασκαλεῖον ἤνοιξα. Καὶ οὐδὲν ἥττον ἦν τε καὶ εἶην φιλόσοφος! Οὕτως οὐδὲ ἱερεὺς δημόσιος εἶναι βούλομαι. Οὐχ ἅπας ἅπαντα δύναται. Ἐγὼ συγγενόμενος ἐμαυτῷ, καὶ διὰ νοῦ τῷ Θεῷ, καταβάς ἀπὸ θεωρίας, δύναμαι συνουσίας οὐκ ἀχρήστους ποιεῖσθαι πρὸς ἓνα καὶ δύο· καὶ οὐδὲ τούτους ἀγελαίους, ἀλλ' εἴ τινες εἶεν ἢ φύσεως λαχόντες, ἢ ἀγωγῆς εὐτυχήσαντες, ὥστε νοῦν τεθαυμακέναι πρὸ σώματος. Ἀλλὰ καὶ διὰ πολλοῦ πραγμάτων (79) ἀπτόμενος μετὰ τῆς ἐμαυτοῦ ῥαστώνης, γενοίμην ἂν τῷ καιρῷ χρήσιμος. Καταχωννύμενος δὲ ὑπ' αὐτῶν, ἐμαυτοῦ τε ἐπιλήσμων εἰμὶ, καὶ τῶν πραγμάτων ζημίαν ποιῶ. Οὐ γὰρ ἐστὶ μισοῦντα καλῶς τι ποιεῖν. Ἀλλ' ὁ μὴ πάσῃ τῇ γνώμῃ δεδογμένα ποιῶν, ἄθυμος ἔρχεται πρὸς τὴν πρᾶξιν, ἥς προστεῖναι δεῖ. Ὅστις δὲ πρὸς μὲν σχολὴν ἀνοικεῖως ἔχει, καὶ οὐκ ἐστὶν ὅπως τῷ σχολάζοντι (80) χρήσαιτο, αὐτὸ δὲ τὸ πᾶν ὅπερ ἐστὶ δημοφελέστατος ἄνθρωπος, πολυχωροτάτη ψυχὴ ταῖς ἀπάντων ἀρκοῦσα φροντίσιν. Ὅστις ἐπισιδῇ [γρ. δῇ] πέφυκεν οὕτω καὶ βούλεται, ὁ τοιοῦτος κἂν χάριν εἰδείῃ ταῖς ἐλκνύσαις αὐτὸν ἐφ' ἑαυτὰς περιστάσεις. Ὑποθέσεις γὰρ αὐτοῦ τῇ φύσει χαρίζονται [γρ. πορίζονται], καὶ μέγιστον εἰς τὸ κατορθοῦν ἐφόδιον ἢ φιλία τοῦ πράγματος. Ἐξαιρετέος οὖν ἅπασιν ὑμῖν ὁ λυσιτελέστατος ἄνθρωπος, καὶ αὐθαίρετέος ἡμῶν, οἳ μόνοι μόλις σωζόμεθα. Τί κεκράγατε; Οὐ διότι μήπω γέγονεν, ἀξιόν ἐστι μηδὲ νῦν γενέσθαι; Πολλὰ τῶν δεόντων ὁ χρόνος ἐξεῦρε καὶ διωρθώσατο. Οὐχ ἅπαντα πρὸς παράδειγμα [γρ. παραδείγματα] γίνεται. Καὶ τῶν γενομένων ἕκαστον ἀρχὴν ἔσχε· καὶ πρὶν γενέσθαι μήπω γενομένον ἦν. Ἀξιώτερόν ἐστι προτιμηθῆναι τῆς συνηθείας τὸ χρήσιμον. Ἡμεῖς ἀρχὴν δῶμεν ἔθει βελτίονι. Ἀνθαίρετέος οὖν ἡμῶν, ἢ μεθ' ἡμῶν αἰρετέος, πάντως δὲ αἰρετέος

A habeo. Ac si angelus posset supra triginta annos cum hominibus ita consuescere, nulla ut ex materia contagio malorum in eum redundaret, quid necesse est descendere Filium Dei? Sed abundantia quædam virium est, ita inter deteriora versari, ut in naturæ statu consistat, nec ullo modo ab illis inficiatur. Dei ista laus ac prædicatio est. Homini vero deprecandum illud est, naturæ suæ imbecillitatem metuenti. His ego vobiscum legibus versabor. Non tamen temporum atque opportunitatum iudicium mihi adimam, ut, cum licebit, me ad inferiora demittam: hoc est levi cura et animadversione ingens aliquod bonum efficiam, quemadmodum Deus se ipse gerere consuevit. Affici autem et adhærescere penitus, hoc demum malum est; quod neque natura Dei sustinet, neque quisquis se ad Dei exemplar exigit. Si pecuniarum ac possessionum curam et sollicitudinem admisi; si diurnorum et annuorum expensorum rationes accipere me cognoritis postea in iis quæ ad vos pertinent, tempori parco, vanus et arrogans sum, **200** nec ignosci mihi postulo. Sin rei domesticæ prius ipse cura deposita, in mentis actione vitam meam collocatam habeo; quid mirum est si et idem a vobis requiro? Quoniam autem ob hæc minus vobis placemus, quasi alii sint, qui eodem modo recte in utrisque versari possint, consilium vobis capere licet, quid et civitati, et ecclesiis, et mihi magis expediat. Non ego sacerdotium ejurabo. Nolo tantum habere potestatis Andronicum. Sed quemadmodum neque philosophus popularis fui, nec me theatralibus spectaculis dedidi, nec ludum aperui: nihilominus tamen eram tum, et utinam sim philosophus! ita neque popularis antistes esse volo. Non omnia omnes possunt. Ego mecum et mente cum Deo versatus, et a contemplatione descendens, non absurda colloquia miscere possum cum uno, vel altero, iisque non vulgaribus; sed si qui sint vel indolem nacti, vel feliciter instituti, adeo ut corpori mentem præferant. Præterea longo intervallo ad negotia tractanda me conferens, quod commodo meo faciam, utilis in tempore esse possum. Sin iis opprimor, non modo mei obliviosus reddor, sed et negotiis ipsis detrimentum facio. Fieri enim non potest, ut quod quis oderit, recte et ex ordine conficiat. Sed qui non ex totius animi sui sententia aliquid facit, languidus ac tristis ad opus accedit, cui præesse illum convenit. Contra qui ab otio alienus est, nec ulla ratione vacuus esse et a negotiis ferriari potest: sed quantus quantus est, populo utilissimus est, et plurimarum rerum capax animus, omnium curæ sustinendæ sufficiens: qui quoniam ita a natura comparatus est, ejusmodi præstare sese studet: qui sic affectus est, etiam occupationibus ac

DION. PETAVII NOTÆ.

(79) Ἀλλὰ καὶ διὰ πολλοῦ πραγμάτων. Rectissime pro πολλῶν. Subauditur enim χρόνου. Sic autem in vetustis fere omnibus.

(80) Καὶ οὐκ ἐστὶν ὅπως τῷ σχολάζοντι. Quid

si ἐαυτῷ σχολ. ? Sed mutilus forsitan hic locus, qui suppleri utcumque potest, si post δημοφελέστατος aliud ἐστὶν adjungatur.

negotiiis gratiam habeat, quæ ipsum ad se pertrahant. Materiam enim naturæ suæ suppeditant; estque hoc maximum ad rem conficiendam adjuvmentum, amare idipsum quod agitur. Quare eligendus vobis aliquis est, qui sit omnium utilissimus, nostroque in loco eligendus, qui ægre admodum servari soli possumus. Quid exclamastis? Non quia nondum factum illud est, fieri idcircone nunc quidem convenit? Multa quæ necessaria erant, invenit tempus et emendavit. Non ad exemplum fiunt omnia: et unumquodque eorum, quæ facta sunt, initium habuit; et antequam fieret, nondum erat factum. Consuetudini utilitatem anteferre præstat. Demus et nos initium meliori consuetudini. Pro nobis igitur eligendus, vel nobiscum eligendus: omnino eligendus homo est. Quisquis ille fuerit, prorsus in civilibus rebus longe meipso peritior videbitur; ac misellos istos homunciones vestri causa conciliare tractareque poterit. Itaque si nondum id vobis probatur, hoc in posterum differamus. Licebit enim ea de re privatim atque in commune consulere. Jam vero quibusnam pœnis de consilii sententia in Andronici furorem sit animadversum attendite.

EPISTOLA LVIII.

Ad episcopos

Andronicum Beronicensem, infelici Pentapolis fato editum, et educatum, et adultum, quique patriæ præfecturam pecunia redemit, nemo aut existimet, aut appellet Christianum; sed tanquam a Deo exsecratus, cum universa sua familia ab omni sit ejectus Ecclesia: non quia Pentapolis extrema plaga fuit, post terræ motum, post locustam, post pestilentiam, post incendium, post bellum, illorum omnium reliquias diligenter persequens; horrenda ad carnificinam instrumentorum genera ac formas primus in provinciam inferens: utinam discere liceat, et his solus utens! digitale, pedum distortorium, prelum, et nasipressorium, et auribus ac labris distrahendis forcipes: quorum qui experimentum ac spectaculum morte prævenerunt, quique ante bello sublatis sunt, ab iis qui male liberati fuerant, felices appellati sunt; sed quoniam primus apud nos et solus factis verbisque Christo maledixit: factis quidem, ex quo edicta sua ad ecclesiæ valvas affixit; quibus contra leges a se vexatis aditum ac supplicationem ad sacrum altare, tanquam asylum, intercludebat, Dei vero sacerdotibus ea minabatur, quæ vel Phalaris Agrigentinus, vel Cephren Ægyptius, vel Sennacherib Babilonius timuisset, is, qui Hierosolymam nuntios misit, qui Deo, et Ezechiae convicia dicerent. Illum dico diem alteram Deo crucem attulisse. Nam ad Christi contumeliam infamis iste libellus e sacris foribus pendebat. Et hæc sol vidit, et homines legerunt; non Tiberio Claudio rempublicam administrante, a quo Pilatus ad Judæorum præfecturam missus est, sed pia Theodosii stirpe Romanorum sceptrum moderante, a qua furtim Andronicus sibi præfecturam exambiit, eadem qua Pilatus mente præditus. Risui prætereuntibus erant infidelibus illæ tabulæ: quemadmodum Judæis quæ

A ὁ ἄνθρωπος. "Ὅστις ἂν ᾗ, πάντως ἐμοῦ τὰ πολιτικά μακροῦ φανείται σοφώτερος, καὶ δυνήσεται τὰ δύστηνα ταῦτ' ἀνθρώπια ὑπὲρ ὑμῶν ἐξομιλεῖν καὶ μεταχειρίζεσθαι. Οὐκοῦν εἰ μήπω δοκεῖ, τοῦτο μὲν εἰσαῦθις ἀναθώμεθα. Ἐξέσται [γρ. ἔξεστι] γὰρ ὑπὲρ αὐτοῦ καταμόνας καὶ μετ' ἀλλήλων βουλευσασθαι. Νυνὶ δὲ οἷς τὸ συνέδριον μετῆλθε τὴν Ἀνδρονίκου μανίαν, ἀκούσατε.

Non ad exemplum fiunt omnia: et unumquodque eorum, quæ facta sunt, initium habuit; et antequam fieret, nondum erat factum. Consuetudini utilitatem anteferre præstat. Demus et nos initium meliori consuetudini. Pro nobis igitur eligendus, vel nobiscum eligendus: omnino eligendus homo est. Quisquis ille fuerit, prorsus in civilibus rebus longe meipso peritior videbitur; ac misellos istos homunciones vestri causa conciliare tractareque poterit. Itaque si nondum id vobis probatur, hoc in posterum differamus. Licebit enim ea de re privatim atque in commune consulere. Jam vero quibusnam pœnis de consilii sententia in Andronici furorem sit animadversum attendite.

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΗ'.

Πρὸς τοὺς ἐπισκόπους.

Ἀνδρόνικον τὸν Βερονικέα, τὸν κακῇ Πενταπόλειως μοίρᾳ καὶ φύντᾳ, καὶ τραφέντᾳ, καὶ αὐξηθέντᾳ, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνεγκούσης αὐτὸν ὠνησάμενον, μήτε ἡγείσθω τις, μήτε καλεῖτω Χριστιανόν· ἀλλ' ὡς ἀλιτῆριος ὢν τοῦ Θεοῦ, πάσης Ἐκκλησίας ἀπεληλάσθω πανέστιος. Οὐ διότι γέγονε Πενταπόλειως ἐσχάτη πληγὴ, μετὰ σεισμὸν, μετὰ ἀκρίδα, μετὰ λιμὸν [γρ. λοιμὸν], μετὰ πῦρ, μετὰ πόλεμον, ἐπεξεληθὼν ἀκριβῶς τοῖς ἐκείνων ἐγκαταλείμμασιν, ἄτοπα κολαστηρίων ὀργάνων γένη καὶ σχήματα πρῶτος εἰς τὴν χώραν [γρ. πόλιν] εἰσενεγκὼν (εἴη δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ μόνος χρησάμενος!), δακτυλήθραν, καὶ ποδοστράβην, καὶ πιεστήριον, καὶ ῥινολαβίδα, καὶ ὠτάγραν, καὶ χειλοστροφίον· ὢν οἱ προλαβόντες [γρ. μὴ λαβόντες] τὴν πείραν τε καὶ τὴν θέαν, καὶ τῷ πολέμῳ προαπολόμενοι, παρὰ τῶν κακῶς περισωθέντων ἐμακαρίσθησαν· ἀλλ' ὅτι πρῶτος παρ' ἡμῖν καὶ μόνος ἔργῳ καὶ λόγῳ τὸν Χριστὸν ἐβλασφήμησεν· ἔργῳ μὲν, ἀφ' οὗ τῇ θύρᾳ τῆς ἐκκλησίας προσεπαττάλευσεν ἑαυτοῦ διατάγματα· τοῖς μὲν ὑπ' αὐτοῦ παρανομοῦμένοις, τῆς ἀσύλου τραπέζης ἀποκλείων τὴν ἱκετείαν· ἀνατεινόμενος δὲ τοῖς ἱερεῦσι τοῦ Θεοῦ ταῦτα, ἃ καὶ Φάλαρις ὁ Ἀκραγαντίνος, καὶ Κεφρὴν ὁ Αἰγύπτιος (81), καὶ Σενναχηρείμ ὁ Βαβυλωνίος ὠκνησεν, ὁ πέμψας εἰς Ἱερουσαλὴμ τοὺς ὀνειδιοῦντας Ἐζεκίαν καὶ τῷ Θεῷ. Ἐκείνην ἐγὼ τὴν ἡμέραν ἐνηνοχέει φημι τὸν δεῦτερον σταυρὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ γὰρ ὀνειδισμῷ τοῦ Χριστοῦ τὸ λοιδορεῖν ἐκεῖνο βιβλίον ἀπὸ τῆς ἱερᾶς θύρας ἐκρέματο. Καὶ ταῦτα ἐπεῖθεν ἡλιος, καὶ ἀνέγνωσαν ἄνθρωποι· οὐ Τιβερίου Κλαυδίου τῆς πολιτείας ἐπιτροπεύοντος, ἀφ' οὗ Πιλάτος ἐπὶ τὴν Ἰουδαίων ἡγεμονίαν ἐστάλη· ἀλλὰ τῆς εὐσεβοῦς Θεοδοσίου γενεᾶς τὰ σκήπτρα Ῥωμαίων ἐχούσης, ἀφ' ἧς ἔλαθεν Ἀνδρόνικος ἑαυτῷ μνηστεύσας ἀρχὴν, ὑπὸ τῷ Πιλάτου φρονήματι. Γέλως ἦν τοῖς παριοῦσι [γρ. παροῦσι] τῶν ἑτεροδόξων

D

DION. PETAVII NOTÆ.

(81) *Kār Kεφρὴν ὁ Αἰγύπτιος*. Herod. Euter. Regnavit hic A. 56, sub cuius imperio refert ἐν τοῖσι Αἰγυπτίοις τε πᾶσαν εἶναι κακότητα, καὶ τὰ ἱερὰ

χρόνου τοσούτου κατακληῖσθέντα οὐκ ἀνοιχθῆναι. Addit eundem et fratrem Cheopam ab Ægyptiis non nominari, præ utriusque execratione.

τὰ γράμματα, καθάπερ Ἰουδαίοις τὰ παραγεγραμμένα τῇ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. Καίτοι τὸ ἐπίγραμμα τοῦ σταυροῦ, γεγονὸς ἀπὸ γνώμης οὐκ εὐσεβοῦς, σεμνὸν ἦν ἐπὶ λέξεως, δι' οὗ βασιλεὺς ὁ Χριστὸς ἐκηρύττετο. Ἐνταῦθα δὲ ἡ γλῶττα τῇ γνώμῃ συνέβαινε. Τὰ δὲ δὴ μετὰ ταῦτα τῶν πρώην ἐστηλιτευμένων βαρύτερα. Ἐπειδὴ γὰρ ἦν τινα κατ' ἐχθροῦ πρόφασιν εὐράμενος (ἐχθρα δὲ ἦν αὐτοῖς, ὅτι γάμους ὁ μὲν ἐσπούδαζεν, ὁ δὲ ἐκώλυεν), ἐκείνοις αὐτὸν τοῖς ἀποτροπαίοις κολαστηρίοις ἠκίζετο, ἃ μὴ παραδοθεῖν τῇ διαδοχῇ τοῦ χρόνου· μετ' αὐτοῦ δὲ ὥσπερ ἤρξατο, παύσαιτο· καὶ γένοιτο τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἀκοή ταῦτα τῆς ἡγεμονίας Ἀνδρονίκου συνθήματα. Ἐπειδὴ οὖν ἀνὴρ εὐγενής, οὐκ ἀδικῶν, ἀλλ' ἀτυχῶν, ἐπ' αὐτοῖς κατετείνετο, καὶ ταῦτα πρὸς τῆς μεσημβρίας ἐδράτο σταθερώτατον, ἐν ᾧ ὑπὸ μόνοις μάρτυσι τοῖς δημίοις ἀπόλοιτο· καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἔγνω γινομένην αὐτῷ συμπαθῇ, κατ' ἄλλο μὲν οὐδὲν, ὅτι δὲ μαθόντες εὐθὺς, ὡς εἴχομεν, ἐξεδράμομεν, ἐφ' ᾧ παρακαθίζησαι, καὶ συνδιενέγκαι τὴν συμφορὰν· λυττᾶ πρὸς τὴν ἀκοήν, εἴ τις ἐπίσκοπος ὦν ἐλεῆσαι τετόλμηκεν ἀνθρώπον ἀπηχθημένον αὐτῷ. Καὶ πολλὰ καὶ παράνομα νεανιευσάμενος, τοῦ θρασυτάτου τῶν ὑπηρετῶν Θόαντος αὐτὸν ἐρεθίζοντος, ᾧ χρῆται πρὸς τὰς δημοσίας συμφορὰς ὄργανον, πέρας ἐπέθηκε τῇ μανίᾳ τὴν ἀθεωτάτην φωνὴν εἰπὼν, ὅτι Μάτην ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἤλπισε, καὶ οὐδεὶς ἂν ἐξαιρεθεῖν τῶν Ἀνδρονίκου χειρῶν, οὐδ' ἂν εἴ τις τὸν πόδα κρατήσῃ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Ταύτην ἀπαιδεύτω γνώμη καὶ γλῶττι τρις ἀνεφθέξατο τὴν φωνήν, μεθ' ἣν οὐκέτι νοουθετητός ὁ ἀνθρώπος, ἀλλ' ὥσπερ μέλος ἀνιάτως ἔχον ἀποκοπτός ἡμῶν, ἵνα μὴ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τὸ ὑγιαῖνον συμφθείρηται. Ὁ γὰρ μολυσμὸς διαδόσιμος γίνεται, καὶ ὁ θίγων ἐναγοῦς, ἀπολαύει τῆς προστροπῆς. Δεῖ δὲ εἶναι καὶ γνώμη καὶ σώματι καθαρὸς τῷ Θεῷ. Ἐπὶ τούτοις, ἡ Πτολεμαῖδος Ἐκκλησία, τὰδε πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ γῆς ἑαυτῆς ἀδελφὰς διατάσσεται·

mente et corpore puros convenit. Ob hæc Ptolemaidis Ecclesias hæc decernenda censuit.

Ἀνδρονίκω, καὶ τοῖς αὐτοῦ, Θόαντι, καὶ τοῖς αὐτοῦ μηδὲν ἀνοιγνύσθω τέμενος τοῦ Θεοῦ· ἅπας αὐτοῖς ἱερὸς ἀποκεκλείσθω, καὶ σηκὸς, καὶ περίβολος. Οὐκ ἔστι τῷ διαβόλῳ μέρος ἐν παραδείσῳ· ὅς κ' ἂν λάθῃ διαδύς, ἐξελαύνεται. Παραινῶ μὲν οὖν καὶ ἰδιώτῃ παντὶ καὶ ἄρχοντι, μήτε ὁμορόφιον αὐτῷ, μήτε ὁμοτράπεζον γίνεσθαι· ἱερεῦσι δὲ διαφερόντως, οἳ μήτε ζῶντας αὐτοὺς προσερούσι, μήτε τελευτήσαντας συμπροπέμψουσιν. Εἰ δὲ τις ὡς μικροπολίτιν ἀποσχυβάλῃ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ δέξεται (82) τοὺς ἀποκηρύκτους αὐτῆς, ὡς οὐκ ἀνάγκη τῇ πένητι πείθεσθαι· ἴστω σχίσας τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν μίαν ὁ Χριστὸς εἶναι βούλεται. Ὁ δὲ τοιοῦτος, εἴτε Λευΐτης ἐστίν, εἴτε πρεσβύτερος, εἴτε ἐπίσκοπος, παρ' ἡμῖν ἐν Ἀνδρονίκου μοίρᾳ τετάσσεται,

A ad crucem Christi ascripta legebantur. Quamquam ipsa crucis inscriptio, ut non religioso ab animo profecta, at verbis ipsis perhonorifica fuit, quibus rex Christus prædicabatur: hic autem lingua cum animo congruebat. Quæ vero deinceps acciderunt, longe iis quæ affixa sunt acerbiora fuerunt. Cum enim nonnihil adversus inimicum occasionis nactus esset (inimicitia autem inde inter eos ortæ fuerant, quod nuptias hic affectabat, ille prohibebat), iis illum furialibus suppliciis torquere instituit, quæ minime posteritatis memorie prodantur, sed cum ipso, uti cœpere, desinant, sintque hæc ad posteros Andronici magistratus signa auditione tenus propagata. Sed cum nobilis vir nihil injuste molitus, sed calamitosus, ob hæc excarnificaretur, et ista sub meridianum ipsum diei ardorem agerentur, ut solis carnificibus testibus periret; postquam condolere illi Ecclesiam sensit, nullo quidem alio ex indicio, sed quod statim ut audivimus, e vestigio accurrimus, ut ei assideremus, et miserie participes essemus, his ille auditis furore præceps agitur; quod episcopus ullus misereri illius auderet hominis, cui ipse esset inimicus, ac plurima impiaque insolenter jactitans, audacissimo satellitum Thoante ad id eum incitante, quo ad publicas calamitates administro utitur; tandem scelestissima in voce furorem terminavit suum, frustra illum dicens spem aliquam in Ecclesia collocasse, neque quemquam ex Andronici manibus ereptum iri, non si pedem ipsum Christi manibus amplectatur. In hanc ille vocem imperita mente ac lingua ter erupit, secundum quam nihil est quod amplius moneamus hominem, sed, velut membrum insanabile, a nobis est segregandus, ne illius contagione quod sincerum est corrumpatur. Labes enim facile communicatur, et qui impurum tetigerit, piaculum noxamque contrahit. **203** Esse autem coram Deo et Ecclesia ad omnes ubique terrarum sorores suas

Andronico ejusque sociis, Thoanti et ejus sociis nullum Dei templum aperiatur. Omnis illis religiosa ædes ac septa claudantur. Nulla diabolo in paradiso pars est. Qui si clam irrepserit, expellitur. Ac cum privatos omnes et magistratus hortor, ut nec ejusdem cum illo tecti, neque mensæ participes esse velint; tum sacerdotes imprimis, qui nec viventes illos salutabunt, nec mortuos funebri pompa deducunt. Sin quisquam, velut exiguae urbis, Ecclesiam nostram contempserit, et ab ea damnatos receperit, quasi pauperi parere nihil necesse sit; noverit scissam a se Ecclesiam esse, quam unam esse vult Christus. Atque hic siye Levita, siye sacerdos sit, siye episcopus, apud nos eodem, atque Andronicus loco censebitur: neque

DION. PETAVII NOTÆ.

(82) Καὶ δέξεται. Vide Loc. Comm. de δεκτοῖς in Excommunic. et Censur.

cum eo dextram jungemus, nec eadem ex mensa vescemur unquam. Tantum abest ut cum iis arcana mysteria communicemus, qui cum Andronico et Thoante partem aliquam habere voluerint.

EPISTOLA LIX.

Anysio.

Cui ego litteras commisi, etsi is animo philosophus, arte tamen ac professione orator est. Itaque quandiu Anysius aderat, et Pentapolis supererat, apud nos eam adhuc artem exercebat. Cum autem post discessum tuum insequens tempus nos hostibus vendidisset, et quoddam nobis justitium indixisset, ad aliud forum navigare constituit, ubi venalis lingua, quod mercimonium est oratorum, illustrem reddit oratorem. Fac ut illi cujuscumque viri familiaritatem concilies, cui gentium praefectura contigerit. Ac Deum testor tuæ meæque amicitiae praesidem, is ipse, a quo tu gratiam postularis, gratias tibi aget, cum post factum periculum revertetur.

EPISTOLA LX.

Auxentio.

Si te ob illatam amicitiae nostrae injuriam accusavero, et Deo, et divinis viris judicantibus, omnium te sententia convincam. Nam quæ tibi fui inimicitiarum, quas cum meo fratre capiebas, accessio? Nam cum ille, contra quam vellem, **204** adversus Sabbatium beatæ memoriæ Phai partes in republica sequeretur, nec tu eum oratione tua posses inflectere, iram in me omnem vertisti, et quidquid mali poteras intulisti. Ego vero, tum, cum licebat, inimicitiarum denuntiationem accepi. Nunc autem nec licet, nec volo. Nam et ætas ipsa præclare faciens, ambitionem omnem restinguit; et sacræ, ut aiunt, leges istud prohibent. Præterea venit mihi in memoriam communis educationis et institutionis, commorationisque Cyrenis nostræ: quæ omnia Sabbatii litibus fortiora putanda sunt. Age igitur, amicitiam colere incipe, rem præstantissimam, et a me plurimum salveto, qui tempus illud omne, quo silui, detrimentum arbitror; quanto putas vel

EPISTOLA LXI.

Pylæmeni.

Tapetem magnum Ægyptiacum, non qui stragulo supponatur, sed qui vel solus straguli vice esse possit, Asterius notarius cum vidisset, a me postulavit, quo tempore mihi ante palatium dormiendum erat: illum ego discedens muneris ipsi loco relicturum me esse promisi. Non enim licebat mihi Thracum nivibus confligenti quidquam ejusmodi largiri. Nunc ad eum mitto: tum enim non reliqueram: tu vero dabis ei cum excusatione, cujus tu ipse testis eris, si temporum recorderis et modi quibus ab urbe sum digressus. Tum enim de die

DION. PETAVII NOTÆ

(83) "Ar ὑπομνησθῆς τῶν καιρῶν, καὶ προτοῦ. Unus cod., τοῦ καιροῦ καθ' ὃν. Cæteri addunt καὶ προτοῦ καθ' ὃν. Unde facile conjicio καὶ τρόπου καθ'

καὶ οὔτε ἐμβαλοῦμεν αὐτῷ δεξιάν, οὔτε ἀπὸ τῆς αὐτῆς ποτε σιτησόμεθα· πολλοῦ δὲ δεήσομεν κοινωνῆσαι τῆς ἀπορρήτου τελετῆς τοῖς ἐθελήσασιν ἔχειν μερίδα μετὰ Ἀνδρονίκου καὶ Θόαντος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΘ'.

Ἀνυσίῳ.

Ἐγὼ δέδωκα τὴν ἐπιστολὴν, εἰ καὶ φιλόσοφος ἐστὶ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ ῥήτωρ [γρ. καὶ ῥη.] τὴν τέχνην. Ἔως μὲν οὖν Ἀνυσίος τε παρῆν, καὶ Πεντάπολις ἦν, ἔτι παρ' ἡμῖν ταύτην εἰργάζετο. Ἐπεὶ δὲ ὁ μετὰ σέχρονος τοῖς πολεμίοις ἡμᾶς ἀποδόμενος, δικῶν εἰρήνην ἐποίησεν, ἔγνωκε πλεῖν εἰς ἑτέραν ἀγοράν, ὅπου γλῶττα ὦνιος, τὸ ῥητόρων ἀγώγιμον, τὸν ῥήτορα γνώριμον ποιεῖ. Μνήστευσον αὐτῷ φιλίαν ἀνδρὸς λαχόντος ἀρχεῖν ἐθνῶν· καὶ, ναὶ μὰ τὸν φίλιον τὸν ἐμὸν τε καὶ σὸν, ὃν αἰτήσεις [γρ. αἰτεῖς] τὴν χάριν, εἴσεταί σοι τὴν χάριν, ὅταν ἐπανήκη μετὰ τὴν πείραν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ξ'.

Αὐξεντίῳ.

Ἦν [γρ. ἂν] γράψωμαί σε φιλίας ἀδικουμένης, καὶ Θεοῦ, καὶ θείων ἀνδρῶν δικαζόντων, ἀπάσαις αἰρήσω. Τίς γὰρ παρενθήκη σοι γέγονα τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν δυσμενείας; Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος, οὐδ' ἐμοὶ δοκοῦν, ἐπολιτεύετο κατὰ Σαββατίου τῷ μακαρίτῃ Φάῳ, σὺ δὲ αὐτὸν λέγων οὐκ ἐπειθες, ἔτρεψας ἐπ' ἐμὲ τὴν ὀργήν, καὶ ἐποίησας κακὸν ὅσον ἡδύνω· καὶ γὰρ (τότε γὰρ ἐξῆν) ἐδεξάμην τὴν πρόκλησιν τῆς διαφορᾶς. Νυνὶ δὲ οὔτε ἐξεστίν, οὔτε βούλομαι. Ἡ τε γὰρ ἡλικία καλῶς ποιῶσα μαραίνει μοι τὸ φιλότιμον· καὶ ἱεροὶ, φασί, νόμοι κωλύουσιν. Ἀμα δὲ ὑπομιμνήσκομαι καὶ κοινῶν τροφῶν, καὶ παιδείας, καὶ τῆς ἐν Κυρήνῃ διατριβῆς. Ἄχρη νομίσαι τῶν Σαββατίου δικῶν ἰσχυρότερα. Ἀρχοῦ δὲ [γρ. ἔχου δὲ] φιλίας ἀγαθοῦ πράγματος· καὶ χαῖρε παρ' ἐμοῦ, ζημίαν ἡγουμένου τὸν χρόνον, ὃν ἐσιώπησα· πῶς οἶσι καὶ τότε δακνόμενος; Ἄλλ' ἐνεκαρτέρουν, ὡς οἶόν τε. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ διαφιλοτιμεῖσθαι κακόν.

tum mœrore affectus? Sed utcumque tolerabam.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΑ'.

Πυλαιμένει.

Δάπιδα μεγάλην τῶν Αἰγυπτίων, οὐχ οἷαν ὑποθελῆσθαι στρωμνῇ, ἀλλ' οἷαν αὐτὴν εἶναι καὶ μόνην στρωμνὴν, Ἀστέριος ὁ ταχυγράφος ἰδὼν, ἤτησε παρ' ἡμῶν, ὅπηνίκα με πρὸ τῶν μεγάλων ἀρχείων ἔδει καθεύδειν. Ταύτην ὑπεσχόμεν ἐξιὼν ἀπολείψειν αὐτῷ δῶρον. Οὐ γὰρ ἦν πρὸς τὴν Θρακῶν χιόνα παραβαλλόμενον τοιαῦτα χαρίζεσθαι. Νῦν οὖν ἐκπέμπω· τότε γὰρ οὐ κατέλιπον· σὺ δὲ δώσεις αὐτῷ, μετὰ τῆς ἀπολογίας, ἧς αὐτὸς ἔσθ' ἡ μάρτυς, ἂν ὑπομνησθῆς τῶν καιρῶν, καὶ προτοῦ (83), καθ' οὓς ἀνεχώρουν τοῦ ἄστεος, ἔσειεν ὁ Θεὸς τῆς ἡμέρας πολλάκις· καὶ

ὃν. Duo enim erant, quæ Synesium excusabant, temporis incommoda, et accelerata profectio.

πρὸς Ικετηρίας ἦσαν οἱ ἄνθρωποι [γρ. Ικετηρίας ἄνθρ.], πρηνεῖς οἱ πλείους· τὸ γὰρ ἔδαφος ἐκραδαίνετο. Ἐν ᾧ νομίσας ἐγὼ τὴν θάλατταν τῆς γῆς ἀσφαλέστερον καὶ τὸ πέλαγος, κατατείνω δρόμον ἐπὶ τὸν λιμένα, μηδενὶ λόγον δοῦς, ὅτι μὴ μακαρίτη Φωτίῳ, καὶ τοῦτον πρόβρωθεν ἐγκραγῶν, καὶ τῇ χειρὶ σημήνας, ὅτι οἰχήμεαι. Ὁ δὲ, Αὐρηλιανὸν φίλον ἄνδρα (84), καὶ ὕπατον ἀφείς ἀπροσαύδητον, ἀπολελόγηται περὶ τῶν αὐτῶν πρὸς τὸν ὑπηρετήν [γρ. ἑταῖρον] Ἀστέριον (85). Τότε μὲν οὕτως ἐγένετο. Εἰ δὲ μετὰ τὴν ἐμὴν ἐκείθεν ἀποδημίαν τρίτον τουτονὶ στόλον ἢ ναῦς εἰς τὰπὶ Θράκης χωρία στέλλεται, ἀλλὰ νῦν πρῶτον ὑπ' ἐμοῦ στέλλεται. Νῦν ὅτε πρῶτον ἔξεστιν, ἀποδίδωμι διὰ σοῦ τὸ χρέος. Χάρισαί μοι τὴν ἄνθρωπον ἐξευρίων. Τοῦνομα μὲν δὴ καὶ τὸ ἐπιτήδευμα φθάνω δηλώσας· ἀλλὰ δεῖ πλείω προσθεῖναι γνωρίσματα (γένοιτο γὰρ ἂν τις ὁμώνυμος καὶ ὁμοτέχνος· χαλεπῶς δὲ ἅπαντα ταύτῳ συγκυροῖ [γρ. συγκυρεῖ]· ἀλλὰ γένοιτο γὰρ ἂν ἐν τῷ χρόνῳ [86]). Σύρος τὸ γένος, μέλας τὸ χρῶμα, τὸ πρόσωπον ἰσχνὸς, τὸ μέγεθος μέτριος· οἰκεῖ παρὰ τὴν βασιλικὴν οἰκίαν, οὐ τὴν δημοσίαν, ἀλλὰ τὴν κατόπιν αὐτῆς· ἦτις Ἀδλαβίου μὲν πρότερον ἦν, νυνὶ δὲ Πλακιδίας ἐστὶ τῆς τοῖν βασιλέοιν ἀδελφῆς. Εἰ δὲ μετώκησε (γινόμενον γὰρ), σὺ δὲ ἀλλὰ Μάρκον ζητήσεις, φανερώτατον ἄνδρα, τὸν ἐκ τῆς ὑπάρχου τάξεως (87). Οὗτος ἦν τότε [γρ. ὁ τότε] τῆς συμμορίας ἄρχων τῶν ταχυγράφων τῆς τὸν Ἀστέριον ἐχούσης. Εὐρήσεις οὖν διὰ Μάρκου τὴν συμμορίαν, ἧς οὐκ Ἀστέριος ἔσχατος, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τρίτος, ἢ τέταρτος· νυνὶ δὲ καὶν πρῶτος εἴη. Τούτῳ δώσεις τὴν παχεῖαν ταύτην δάπιδα, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐρεῖς, ἅττα ἡμεῖς περὶ τοῦ χρόνου πρὸς σέ. Εἰ δὲ βούλει, καὶ τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ἀναγνώσῃ· σχολὴν γὰρ ἡμῖν ὁ πόλεμος οὐ δίδωσι τοῦ καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐπιστεῖλαι· εἶναι δὲ δικαίους, οὐδὲν ἴσως κωλύει. Μήποτε τοσοῦτον δυνηθεῖν τὰ ἔπλα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΒ' (88).

Τῷ ἡγεμόνι.

Μισθὸς ἀρετῆς ἔπαινος, ὃν εἰσφέρομεν Μαρχελλίνῳ τῷ λαμπροτάτῳ· νῦν ὅτε πέπαυται τῆς ἀρχῆς· νῦν ὅτε σχολάζει κολακείας ἀπάσης ὑπόνοια· ὅστις παραλαβὼν πολεμουμένας τὰς πόλεις, ἔξωθεν μὲν, ὑπὸ πλήθους καὶ μανίας βαρβαρικῆς, ἐνδοθεν δὲ, ὑπὸ στρατιωτικῆς ἀταξίας καὶ τῇ τῶν ταξιαρχῶν

sæpius terra quatiebatur, passimque homines pro nos se in preces abjiciebant : nam solum succusabatur. In quo cum mare terra tutius et altum crederem, cursu ad portum contendo, nemini loquens, præterquam beato Photio, et hunc eminus clamore compellans, ac manu discessurum me significans. Jam qui Aurelianum amicum virum, et consulem insalutatam reliquit, super eadem re apud officialem Asterium excusationem habet. Actum quidem ita res accidit. Quamvis autem post meam inde profectionem tertio jam navis in Thraciam mittatur, nunc tamen primum a me mittitur. Quare nunc cum primum licet, per te debitum reddo. Gratificare mihi, quæso, et hominem investiga, **205** cujus quidem nomen et artem antea significavi. Verum plura his indicia subjungenda sunt. Etenim fieri potest, ut ejusdem cum illo et nominis quispiam et artis inveniatur. In eundem autem omnia convenire difficile est : etsi hoc fortassis aliquando contigerit. Ergo isle genere est Syrus, colore niger, facie macilenta, statura mediocri. Prope regias ædes habitat, non publicas, sed quæ pone illas sunt, quæ ad Ablavium quondam, nunc ad Placidiam imperatorum sororem pertinent. Sin alio commigraverit (fieri enim nonnunquam solet), tu vero Marcum quærito, notissimum hominem ex præfecti cohorte; hic tum scholæ notariorum præerat, in qua numerabatur Asterius. Itaque per Marcum ordinem ipsum reperies, in quo non postremus erat Asterius; sed tertius fere vel quartus : nunc fortasse primus. Huic pinguem illum tapetem dabis, eique quæ de tempore ad te scribimus, expones, aut etiam, si ita placet, hanc illi epistolam leges. Neque enim per bellum satis otii nobis conceditur, ut ad illum scribamus : quin autem justī simus, fortasse nihil prohibet. Absit ut tantum armis unquam liceat.

EPISTOLA LXII.

Duci.

Virtutis in laude præmium est : quam in clarissimum Marcellinum conferimus, cum magistratu exiit; nunc cum vacat omnis adulationis suspicio : qui cum bello vexatas urbes accepisset, foris quidem a multitudine et furore barbarico, intus vero a militari insolentia et militarum præfectorum

DION. PETAVII NOTÆ.

(84) Αὐρηλιανὸν φίλον ἄνδρα. Aureliani consularis, quem cum Stilicone gessit, incidit in A. 400, Arcadii et Honorii vi. Vide quæ ad orat. *De regno* adnotavimus.

(85) Πρὸς τὸν ὑπηρετήν Ἀστέριον. Pro ἑταῖρον ὑπηρετήν scripsimus. Nam in duobus scriptis ἐρέτην reperi, et in margine alterius ὑπηρετήν, quæ ipsissima lectio est. Est enim aptissima antithesis consulis et apparitoris.

(86) Ἀλλὰ γένοιτο γὰρ ἂν ἐν τῷ χρόνῳ. Mendosus, ut arbitror, hic locus. In uno vet., οὐδὲ γένοιτο ἂν. Tentabam, ἀλλὰ γένοιτο γὰρ ἂν αὐτὸς μόνος.

(87) [LV] Τῆς ὑπάρχου τάξεως. Ὑπάρχου, non ἐπάρχου, ut in vulgatis erat. Præfectum autem prætorio intelligit, cujus in officio præter alia ministeria erant scholæ exceptorum, qui acta judiciorum scribebant, notisque utebantur compendii gratia. Unde συμμορίαν hoc loco scholam esse puto. Vide *Notit. imper. Orient.*

(88) Scripta videtur hæc epistola Ptolemæensium nomine, continetque Marcellini, qui ei provinciæ præfuerat, commendationem, cum is in judicium esset vocatus. Usitatae autem id genus laudationes erant in judiciis, ut ex Ciceronis non uno loco constat.

avaritia, tanquam Deus aliquis offerens sese, et A hostes unico praelio, et sibi subjectos quotidiana diligentia moderatiores effecit, et ab ambobus incommotis pacem civitatibus dedit. Lucra contempsit, quæ prope jam legitima diuturna consuetudo fecerat. Non opibus insidiatus est; non in paupertatem contumeliose se gessit; pietatem erga Deum, justitiam in cives, in supplices humanitatem coluit. Ob id philosophus sacerdos in eo prædicando non erubescit; a quo nullus corruptum gratia testimonium extorsit. Et præsentem adesse quidem nobis vellemus ipsum consessum judicium. **206** quo publice privatimque Ptolemæenses omnes, si non meritis parem, qualem certe possumus symbolam contribueremus; quoniam oratio factis ipsis nequaquam par esse potest. Plane ego tum communis nomine orationem instituerem. Sed quoniam longinquo is a nobis spatio remotus est, litteris testimonium de eo nostrum, non interpellati, sed interpellantes ultro, mandavimus.

EPISTOLA LXIII.

Joanni.

Uti potentum amicitia, non abuti convenit.

EPISTOLA LXIV.

Eidem.

Noli ingentia postulare, ne duorum alterum contingat: ut, sive obtinueris, molestiam facias, sive non obtinueris, molestiam capias.

EPISTOLA LXV.

Fatri.

Ambos ad te Dionysios misi, ut librorum alterum accipias, alterum recipias.

EPISTOLA LXVI.

Theophilo.

Quoniam nonnihil sciscitaturus abs te sum, qua de re sciscitaturus sim, ante omnia libet exponere. Alexander e senatorio ordine, Cyrenensis, adhuc adolescens monasticam vitam professus est, ac cum una ætate monasticum illud vitæ institutum procederet, primum ad diaconi, inde ad sacerdotis in Ecclesia dignitatem proventus est. Post hæc occasione negotii cujusdam cum ad comitatum venisset et beatæ memoriæ Joanni commendatus (honoretur enim a nobis mortui memoria; quoniam omnis cum vita simultas exuitur), huic igitur conciliatus, ante motus illos ac tumultus Ecclesiarum, Basinopolitanus in Bithynia episcopus illius manibus est consecratus. Post exorta contentione, in ejus, a quo electus erat, amicitia perseveravit, et illius

πλεονεξίας, ὥσπερ Θεὸς ἐπιφανείς, μάχη μὲν μισοῦ τοὺς πολεμίους, ἐπιμελεία δὲ καθημερινῇ τοὺς ὑπηκόους σωφρονεστέρους ἐποίησε, καὶ παρεσκεύασεν ἀπ' [γρ. ἐπ'] ἀμφοῖν τῶν δεινῶν εἰρήνην ταῖς πόλεσιν. Ὑπερεῖδε καρδῶν, ἃ δοκεῖν εἶναι νόμιμα πεποίηκεν ἡ συνήθεια. Οὐκ ἐπεβούλευσε πλούτῳ· πενίαν οὐκ ὕβρισε, τὰ πρὸς Θεὸν εὐσεβής, τὰ πρὸς πολιτευομένους δίκαιος, τὰ πρὸς δεομένους φιλόανθρωπος. Διὰ τοῦτο φιλόσοφος ἱερεὺς ἐπαινῶν αὐτὸν οὐκ αἰσχύνεται· παρ' ᾧ μηδεὶς εὗρετο μαρτυρίαν χάριτι δεδεκασμένην. Παρεῖναι μὲν οὖν ὑμῖν καὶ τὸ δικαστήριον ἐβουλόμεθα· καὶ κοινῇ, καὶ καθ' ἓνα Πτολεμαίων ἕκαστος, ἀντεισηνέγκαμεν αὐτῷ τὸν δυνατὸν, εἰ μὴ τὸν δίκαιον ἔρανον· ὅτι λόγος ἔργου παραπολὺ τῆς ἴσης [γρ. τι ἤττιον] ἐστί. Πάντως ἂν ἐγὼ καὶ τότε τοῦ κοινοῦ προηγόρευσα. Ἐπεὶ δὲ τυγχάνει [γρ. τυγχάνω] ὢν ὑπερόριος, ἐν γράμμασιν αὐτῷ τὴν μαρτυρίαν κατατιθέμεθα, οὐκ ἐνοχληθέντες, ἀλλ' ἐνοχλήσαντες (89).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓ'.

Ἰωάννῃ.

Χρῆσθαι δεῖ ταῖς τῶν δυνατῶν φιλίαις, οὐ καταχρῆσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΔ'.

Τῷ αὐτῷ.

Μὴ αἰτεῖ μέγала, ἵνα μὴ δυοῖν θάτερον, ἢ τυγχάνων λυπῆς, ἢ μὴ τυγχάνων λυπῇ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΕ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ἀμφω τοὺς Διονυσίους ἀπέστειλα, ἵνα τῶν βιβλίων τὸ μὲν ἧς εἰληφώς, τὸ δ' ἀπειληφώς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΣ'.

Θεοφίλῳ.

Πεῦσίν τινα πυθέσθαι σου προελόμενος, ὑπὲρ οὗ πεύσομαι, προαφηγήσασθαι βούλομαι. Ἀλέξανδρος ἀπὸ βουλῆς Κυρηναῖος, ἔτι μεираκίον ὢν, εἰς μοναδικὸν βίον ἐτέλεσε. Τῇ δὲ ἡλικίᾳ συμπροϊούσης τῆς μοναδικῆς τῆς κατὰ τὸν βίον ἐνστάσεως, ἡξιώθη μὲν ἐκκλησιαστικῆς διακονίας· ἡξιώθη δὲ τοῦ πρεσβύτερος εἶναι. Κατὰ δὲ τινα χρεῖαν ἐπὶ στρατοπέδου γεγόμενος, καὶ Ἰωάννῃ τῷ μακαρίτῃ (90) συστάς· τιμάσθω γὰρ παρ' ἡμῶν ἡ μνήμη τοῦ τελευτήσαντος, ὅτι πᾶσα δυσμένεια τῷ βίῳ τούτῳ συναποτίθεται· τούτῳ συστάς, πρὶν μὲν στασιασθῆναι τὰς Ἐκκλησίας, ὑπὸ τῶν ἐκείνου χειρῶν ἐπίσκοπος ἀνεδείχθη τῆς Βιθυνῶν Βασινοπόλεως. Συμβάσης δὲ τῆς διαφορᾶς, διέμεινε τῷ χειροτονήσαντι φίλος, καὶ γέγονε τῶν ἐκείνου στασιωτῶν. Ἐπεὶ δὲ ἡ συνοδικὴ γνώμη

DION. PETAVII NOTÆ.

(89) Οὐκ ἐνοχληθέντες, ἀλλ' ἐνοχλήσαντες. Quam importune atque ambitiose eas laudationes extorserint, quam etiam insolentes se in eo provinciales præbuerint, ex Tacito liquet xv Annal.: Ideo auctore principe (verba ejus sunt) sanxere, ne quis ad concilium sociorum referret agendas apud

senatum proprætoribus, proveconsulibus grates, ne quis ea laudatione fungeretur. "Οτι τινες, ait Dic lib. lvi, μαρτυρίαν παρ' αὐτῶν καὶ ἐπαίνους προ[σ]-παρασκευαζόμενοι, πολλὰ διὰ τούτων ἑκακούργουν. (90) Ἰωάννῃ τῷ μακαρίτῃ. Joanni Chrysostomo, quocum notæ Theophili inimicitia.

κατίσχυσε, χρόνον μὲν τινα συνέμεινεν ἡ στάσις. Τί δ' ἂν διηγοίμην εἰδότε, μᾶλλον δὲ αὐτῷ διωκηκότε τὰ περὶ τὰς γενομένας διαλλαγάς; Ἐπεὶ τι καὶ βιβλίον ἀνέγνων σοφὸν, ὃ πρὸς τὸν μακάριον, ἐμοὶ δοκεῖν, Ἀττικὸν ἔγραφες, ἐνάγων αὐτὸν τῇ καταδοχῇ τῶν ἀνδρῶν. Τὰ μὲν δὲ μέχρι τούτου Ἀδεξάνδρῳ πρὸς τοὺς συναποστάτας κοινά. Ἰδιὸν δὲ, ἡ μετ' ὀλίγων, ὅτι τουτὶ μὲν ἔτος ἤδη τρίτον ἐξήκει, μετὰ τὴν ἀμνηστίαν καὶ τὰς διαλλαγάς· ὃ δὲ οὐκ ἐθάδισε τὴν εὐθὺ Βιθυνίας, οὐδὲ τῆς λαχούσης αὐτὸν [γρ. συλλαχούσης αὐτῷ ἢ αὐτὸν] καθέδρας ἐλάβετο· μένει δὲ παρ' ἡμῖν, ὥσπερ μηδὲν αὐτῷ διαφέρον, ἂν καὶ τις ὡς ἰδιώτῃ προσφέρηται. Ἐγὼ μὲν οὖν οὔτε πόρρωθεν ἐνετράφην τοῖς νόμοις τοῖς ἱεροῖς, οὔτε ἤδη μοι καθήκει πολλὰ μεμαθηκέναι πέρυσιν οὐπω γεγονότε τοῦ καταλόγου. Αἰσθόμενος δὲ γέροντας ἐνίους, οὐδ' αὐτοὺς μὲν τι σαφὲς εἰδέναι προσποιουμένους, ἀποδεδειλιακότας δὲ, μὴ λάθωσι πρὸς τινα κανόνα τῆς Ἐκκλησίας προσκόψαντες, καὶ διὰ τοῦτο παντάπασιν ἀπηνέστερον αὐτῷ προσενηνεγμένους, καὶ ὑπὲρ ἀσαφοῦς ὑπονοίας ἀτιμίαν σαφῇ τοῦ ξένου κατασκεδάσαντας· οἳ μὴδὲ κοινῆς στέγης ἠνέσχοντο· οὔτε ἐμεμψάμην, οὔτε ἐμιμησάμην αὐτούς. Οἶσθα οὖν ὅπως ἐποίησα, Πάτερ σεβασμιώτατε; Ἐκκλησίᾳ μὲν οὐκ ἐδεξάμην αὐτὸν, οὐδὲ τραπέζης ἱερᾶς ἐκοινωνήσα· οἴκοι δὲ ἴσα καὶ τοῖς ἀναιτίοις ἐτίμησα· ὅστις ὁ τρόπος καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιχωρίων οὐμός. Ὅταν τις αὐτῶν ἐφέστιος ἡμῖν γένηται, παντὶ παντὸς ἔργου καὶ λόγου τιμὴν ἔχοντος ἐξιστάμεθα, φλυαρεῖν ἡγούμενοι τοὺς δυσχεραίνοντας, ὅτι τὰ μητρῴα τῆς πόλεως καταβάλλομεν δίκαια. Καίτοι διὰ τοῦτο τὰς ἀπάντων φροντίδας κατωμαδὸν ἀράμενος φέρω, καὶ μόνος ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ἀσχολοῦμαι σχολῆς. Ἄλλ' ἐν καλῷ μοι κείσεται παρὰ τῷ Θεῷ, πλεονεκτεῖν μὲν πόνοις, μειονεκτεῖν δὲ τιμῶν. Καὶ τὸν Ἀλέξανδρον δὲ τοῦτον, ὅταν μὲν εἰς ἐκκλησίαν προῖω, βουλοίμην μὲν ἂν μηδαμῶθεν τῆς ἀγορᾶς ἰδεῖν· συμβὰν δὲ ἰδεῖν, ἐτέρωσέ μοι τρέπω τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ εὐθὺς ἐπανθεῖ μοι κατὰ τῆς παρειᾶς ἐρύθημα. Ὑπερβάντα δὲ τὴν οἰκίαν [γρ. πατρῴαν] αὐλήν, καὶ γενόμενον ὁμωρόφιον, ἅπασι τοῖς εἰκόσι τιμῶ. Τί δὴ ποτ' οὖν ἀσύμφωνός εἰμι πρὸς ἑμαυτὸν ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, ἐν οὐδετέρῳ τῶν καιρῶν δεδογμένα ποιῶν; Ἀλλὰ τὸ μὲν εἶκω τῷ νόμῳ, τὸ δὲ τῇ φύσει χαρίζομαι, βεποῦσθαι πρὸς τὸ φιλάνθρωπον. Καίτοι καὶ ἀπεβιασάμην τὴν φύσιν, εἴ τι σαφὲς ἠπιστάμην ὑπὲρ τοῦ νόμου. Αὐτὸ δὲ τοῦτό ἐστι τὸ ἐρώτημα, πρὸς ὃ δεῖ τὴν αὐθεντίαν τῆς εὐαγγελικῆς [γρ. ἀποστολικῆς] διαδοχῆς (91) ἀποκρίνασθαι ἀπλῶς καὶ σαφῶς, καὶ ὥσπερ [γρ. ἅπερ] πυνθάνομαι, Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον χρὴ νομίζειν, ἢ μὴ;

proclivior est. Quanquam etiam vim naturæ facerem, si quid de lege certo mihi constaret. Hæc igitur summa percontationis est nostræ, ad quam evangelicæ successionis auctoritatem aperte ac

A partes secutus est. Postquam autem synodale decretum obtinuit, aliquanto tempore dissensio ista permansit. Quid hoc vero scienti narrem, vel ei ipsi potius, cujus opera omnis illa compositio reconciliatioque perfecta est? Cum præsertim libellum quemdam scitum et eruditum perlegerim, quem ad beatum, nisi fallor, Atticum scripseras; quo tu illum ad recipiendos homines adducebas.

207 Et hactenus quidem communis Alexandro causa fuit cum cæteris, qui defectionem fecerant. Præcipuum hoc, vel commune cum paucis, quod tertius ferme abhinc annus est ab sopitis dissensionibus reconciliataque pace; necdum tamen ille recta in Bithyniam profectus est, nec quam sortitus erat sedem repetit; manet autem apud nos, quasi nihil sua intersit, si quis eum privati loco habeat. Ego vero neque diu sacris hucusque legibus institutus sum, nec multa admodum didicisse par est, qui superiore nondum anno in episcoporum essem numerum ascriptus. Sed cum senes quosdam animadverterim, qui se certum quidem nescire non dissimularent, magno autem in metu versarentur, ne quem in Ecclesiæ canonem imprudentes offenderent, ideoque cum eo se atrocius gererent, et pro incerta suspicione certam hospiti infamiam aspergerent, qui neque communi tecto eum excipere vellent: ego illos nec reprehendi, nec imitari volui. Scis igitur quemadmodum egi, pater omni veneratione dignissime? In Ecclesiam quidem admittere illum nolui, nec sacram cum eo mensam communem habui: domi vero juxta atque innocentes honoravi: quæ mea agendi cum indigenis ratio est. Nam cum eorum aliquis domum nostram venerit, in omni facto ac sermone, in quo honoris inest aliquid, primas illi deferimus, nugari eos existimantes qui ideo succensent, quod materna civitatis jura minuamus. Quanquam ob id omnium ego curas humeris sustineo, solusque pro omnium otio otii sum expers. Sed magno id mihi apud Deum æstimabitur, ut laboris amplius, sic minus honoris ac dignitatis capere. Hunc autem ipsum Alexandrum, quoties ad ecclesiam vado, vellem quidem nusquam in foro videre. Sed cum videre contigerit, alio quopiam oculos converto: statimque per genas rubor suffunditur. At simul domesticum atrium præteriit, et sub eodem mecum tecto versatur, consentaneo omni honore prosequor. Quid igitur tandem a me ipso privatim publiceque dissentio, neutro in tempore ex animi mei sententia faciens? Sed partim legi obtempero, partim naturæ obsequor, quæ ad humanitatem

DION. PETAVII NOTÆ.

(91) Τῆς εὐαγγελικῆς διαδοχῆς. Alii ἀποστολικῆς. Nos εὐαγγελικῆς maluimus, ut erat perspicue in duobus veteribus. In altero vero, ἀγγελικῆς. Evangelicæ vero successionis auctoritatem idcirco

vocat, quod Alexandrinam sedem Marcus obtinuerit. In conc. Chalced., act. iii, in libello suppliei Ischyriionis vocatur εὐαγγελικὸς θρόνος. Liberatio cap. 15, evangelistæ sedes.

simpliciter respondere convenit, **208** ac prout concepta quaestio est, Alexandrum habere episcopum oporteat, necne.

EPISTOLA LXVII.

Eidem.

Mihi quidem et libet et divina prope imposita necessitas est pro lege id habendi quidquid thronus ille statuerit. Propterea funebrem occupationem abjiciens, et affectum etiamnum corpusculum ad labores compellens, et suspecta loca perinde, ac si tuta essent, obiens, quæ hostilibus armis interclusa erant, Palæbiscam et Hydracem perveni. Vici sunt Pentapolis, iidemque siticulosæ Libyæ vicini. Ubi conventu populi habito, et litterarum aliis lectis, aliis redditis (quædam enim ad eos, nonnullæ de iis ad me scriptæ fuerant), et accommodata ad suffragia habenda oratione instituta, ut vel persuaderem, vel si fieri posset, invitos adducerem, ut de episcopo eligendo deliberarent, populi in religiosissimum Paulum studium evincere minime potui. Velim mihi a parente fidem adhiberi. Nolebam frustra eo contendisse cursum. In populi offensionem incidi, qui me præcipuo honore prosequeretur. Ex iis manifestissimos quosque, sive quis altius vociferaretur, sive crepidinem nactus, et eam conscendens patronum agere vellet, et sermonem contenderet, tanquam pretio comparatos, ac conjuratos lictorum manibus traditos, et ex conventu pulsos exturbari jussi: ac subinde et sæpius perturbatum populum componens et comprimens, vias omnes sum orationis ingressus: cum et pontificium illum thronum magnifice prædicarem, et cum contemptu, vel honore vestro contemptum Dei, vel honorem assererem esse conjunctum. At illi honorificentissima voce felix pietatis tuæ nomen appellabant, ac proni supplicabant, velut coram præsentē clamores lamentationesque tollerent. Sed virorum contentio etsi expectationem superabat, erat tamen remissior. At mulieres, genus tractatu difficile, manus attollentes, infantes porrigentes, et oculos claudentes, ne solito præsule orbatam sedem in-

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΖ' (92).

Τῷ αὐτῷ.

Ἐγὼ καὶ βούλομαι, καὶ ἀνάγκη μοι θεία, νόμον ἡγεῖσθαι πᾶν ὃ τι ἂν ἐκεῖνος ὁ θρόνος θεσπίσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ πένθιμον ἀσχολίαν παραιτησάμενος, καὶ νοσοκομούμενον ἔτι τὸ σῶμα πρὸς τοὺς πόνους ἐκδιασάμενος, καὶ διοδεύσας τὴν ὑποπτον, ὡς ἀν-ὑποπτον, ἣν διετείχισεν ὄπλα πολέμια, γέγονα κατὰ Παλαίβισκάν (93) τε καὶ Ὑδρακα. Κῶμαι δὲ αὐταὶ Πενταπόλεως, καὶ τῆς διψηρᾶς Λιβύης αὐτὰ τὰ μεθόρια. Ἐν αἷς τὸν τε δῆμον ἐκκλησιάσας, καὶ γράμματα, τὰ μὲν ἀναγνούς, τὰ δὲ ἀποδούς (τὰ μὲν γὰρ ἦν πρὸς αὐτοὺς, τὰ δὲ περὶ αὐτῶν πρὸς ἐμέ)· καὶ λόγους διεξελθὼν ἐπιτηδείους εἰς ἀρχαιρεσίαν εἰς τὸ καὶ πείσαι, καὶ, εἰ προχωροίη, βιάσασθαι προθέσθαι τὴν περὶ ἐπισκόπου σκέψιν, οὐκ ἐξενέκησα τοῦ δήμου τὴν περὶ τὸν εὐλαβέστατον Παῦλον σπουδὴν. Ἀξιῶ πιστεῦσθαι παρὰ πατρός· οὐκ ἦν μοι βουλομένῳ μάτην δεδραμηκέναι. Πολλὰ τιμῶντί με τῷ δήμῳ προσέκοψα· τοὺς φανερωτάτους αὐτῶν, εἴ τις ἀνέκραγε μεῖζον, εἴ τις εὐράμενος κρηπίδα, καὶ ἐπαναθὰς αὐτῇ, καὶ προήγορος ἡξίωσεν εἶναι, καὶ λόγον ἀπέτεινεν, ὡς ὠνίους, ὡς συνωμότας, ὑπηρετῶν χερσὶ παραδιδούς, ἐκκυλισθῆναι τῆς ἐκκλησίας ὠθυμένους προσέταξα. Συγχεθέντα δὲ αὐθις καὶ πολλάκις ἀναλαθὼν τε καὶ καταστήσας τὸν δῆμον, διὰ πάσης ἡλθον ἐν λόγοις ὁδοῦ, τὸν ἀρχιερατικὸν ἐκεῖνον θρόνον ἀποσεμνύνων, καὶ πείθων ὅτι διὰ τῆς εἰς ὑμᾶς ἀθετήσεως καὶ τιμῆς, ὁ Θεὸς ἀθετεῖται δὴ καὶ τιμᾶται. Οἱ δὲ, εὐφῆμῳ τε φωνῇ τὸ μακάριον ὄνομα τῆς σῆς θεοσεβείας ἐπεκαλέσαντο, καὶ πεσόντες ἰκέτευον, ὡς πρὸς παρόντα τὰς ἐκδοήσεις καὶ τὰς ὀλοφύρσεις ποιούμενοι. Τὸ μὲν οὖν τῶν ἀνδρῶν, εἰ καὶ πέρα προσδοκίας, ἀλλ' ἔλαττον ἦν· αἱ δὲ γυναῖκες, πρᾶγμα δυσμεταχείριστον, χεῖρας αἴρουνσαι, βρέφη προτείνουσαι, καὶ μύουσαι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα μὴ εἰς ἔρημον τοῦ συνήθους προστάτου τὸν θρόνον ἐνατενίσειαν, μικρὸν ἐδέησαν τοὺς τάναντία πολιτευομένους ἡμᾶς, εἰς πάθος παραπλήσιον

C

DION. PETAVII NOTÆ.

(92) Theophilus Alexandrinus Synesio Pentapolitano episcopo negotia quædam ecclesiastica commiserat, nimirum ut de Pauli Erythritæ episcopi causa cognosceret, aliisque, de quibus singillatim admonebimus. Horum omnium rationem reddit hac epistola, quæ circa annum 411 scripta videtur. Nam sequenti Theophilus excessit e vita.

(93) Γέγονα κατὰ Παλαίβισκον. Prima causa, cujus Synesio permissa disceptatio est, fuisse videtur ejusmodi: Erythron Pentapolitanæ provinciæ vicus aut oppidum fuit, cujus episcopus erat Paulus. Huic oppido vicini erant duo vici, Palæbisca et Hydrax, eidemque, quod ad sacra pertinet, ex antiquo contributi. Verum sub Orione Erythri episcopo ambæ istæ Ecclesiæ ab Erythro divulsæ proprium habuerant episcopum Siderium, Valentis tempore. Quod cum propter temporum difficultatem dissimulasset Athanasius, Siderium inde in metropolitānam Ptolemaidis sedem transtulit, a qua

rursus ad vicos suos rediit. Quos ejus postea morte vacuifatos redire pristinam ad Erythri sedem, ac proprio carere deinceps episcopo jussit Theophilus. Verum cum nonnulli interim egissent, ut peculiaris denuo illic ordinaretur episcopus, ejusque negotii curatorem Theophilus instituisset Synesium; vicani, qui se ob amorem Pauli Erythritæ, Erythro contribui, quam alteri subesse mallent, vehementius obstiterunt, antiquo illius Ecclesiæ jure freti, cui novella in Palæbiscam antistitis intrusio præjudicare [LVI] non debuit. Cautum illud antiquis canonibus erat, ut ne in pagis ac vicis episcopi crearentur, ne ex loci obscuritate dignitas illa vilescebat. De hoc exstat Laodic. 57 et Sardic. 6. Itaque perperam illic constitutus erat episcopus. Quod tamen Theophilus instaurare voluit; ejusque mandato id efficere conatus est Synesius, etsi consensu populi victus persequi destiterit.

D

ἐκκαλέσασθαι. Ὅπερ ἵνα μὴ πάθω, φοβηθεὶς (ἤσθαι νόμην γὰρ ἀγόμενος), ἔλυσεν τὴν ἐκκλησίαν· καὶ εἰς τετάρτην ἤκειν ἐπήγγειλα, ἐπαρσάμενος τὰς παλαμναιοτάτας ἀράς, εἴ τις ἐμμίσθως, εἴ τις κατὰ χρεῖαν, ἢ χάριν, ἢ ὅλως ἰδίᾳ τι διαφέρειν αὐτῷ, φθέγγαιτό τι τῶν ἡκόντων εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας παρακοήν. Ἦκεν ἡ κυρία, καὶ ὁ δῆμος παρῆν πάλιν ἐνστάτης καὶ ἐναγώνιος· ὅς οὐδὲ περιέμεινε πεῦσιν· ἀλλ' εὐθύς ἦν ἅπαντα κυκεῶν, φωνὴ παμμιγῆς, ὑπὸ τοῦ λίαν ἐνηχεῖν ταῖς ἀκοαῖς, ἀδιάκριτος. Κατασιγαζόντων δὲ τῶν ἱεροκηρύκων, εἰς θρῆνον αὐτοῖς ἀπετελεύτησεν ἡ βοή. Καὶ ἦν ἄκουσμα σκυθρωπὸν, ἀνδρῶν οἰμωγαί, γυναικῶν ὀλολυγαί, παίδων ὀλοφυρμοί. Ὁ μὲν ἔφη πατέρα ποθεῖν, ὁ δὲ υἱὸν, ὁ δὲ ἀδελφόν· οὕτως ἐμερίζετο ταῖς ἡλικίαις τὰ τῆς συγγενείας ὀνόματα. Ἐμοῦ δὲ τι μεταξὺ λέγειν ἐπιχειροῦντος, ἀναδείκνυται γρσμμᾶτιον ἐκ μέσου τοῦ πλήθους. Καὶ ἐνεύχεται τις εἰς κοινὸν αὐτὸ πᾶσιν ἀναγνωσθῆναι. Τὸ δὲ ἦν ἐνορκισμὸς πρὸς ἐμὲ παύσασθαι σὺν βίᾳ τοῦ πλήθους ἀποπειρώμενον, καὶ ἀναθέσθαι τὸ σκέμμα, μέχρις ἂν αὐτοῖς δὴ γένηται πρὸς τὴν μακαριωτάτην σου κεφαλὴν ὑπὲρ τούτου ψήφισμα πέμψαι καὶ πρεσβευτήν. Μᾶλλον δὲ ἐμοῦ κατεδέοντο ποιήσασθαι συνηγορίαν ἐν γράμμασιν, ἅπερ ἐδιδάχθη διδάσκοντα. Ἐλέγετο τοίνυν καὶ ἐν συνεδρίῳ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ δημοσίᾳ παρὰ τοῦ πλήθους, καὶ τὸ γραμμᾶτιον αὐτὰ ταῦτα καθ' ἕκαστον διεξήκει, πάτριον εἶναι, καὶ ἀποστολικόν, Ἐρυθρίτιδας εἶναι καὶ ταύτας τὰς Ἐκκλησίας· ἀποστασιάσαι δὲ αὐτὰς πρὸς Ὡρίωνα τὸν μακάριον, πορρωτέρω τε ὄντα πρεσβύτην, καὶ αἰτίαν ἔχοντα πραότατον εἶναι. Τοῦτο γὰρ ἤδη καὶ λοιδόρημα γέγονεν ὑπὸ τῶν ἀξιούντων ἱερωσύνην προστάτιν εἶναι τὰ εἰς ἀνθρώπους καὶ πολυπράγμονα. Καὶ ἐπειδὴ παρέτεινε ζῶν, οὐκ ἀνασχέσθαι περιμεῖναι τοῦ δικαίου τὴν τελευτήν, ἀλλὰ προβαλέσθαι τὸν μακαρίτην Σιδήριον. Ἐδόκει γὰρ οὗτος νέος τε εἶναι καὶ ρέκτης ἀνὴρ, ἀπὸ τῆς παρὰ βασιλεῖ Βάλεντι στρατείας ἤκων κατὰ χρεῖαν ἀγρῶν αἰτηθέντων ἐπιμελείας, οἷος ἐχθροὺς τε κακῶσαι, καὶ φίλους ὀνήσαι. Τότε δὲ καὶ ἐκράτει τὰ τῶν αἰρέσεων. Πλήθει γὰρ περιῆσαν· καὶ καιρὸν εἶχεν ἡ δεινότης, ὄργανον οὖσα φρονήσεως. Τοῦτον οὖν ἕνα καὶ μόνον ἀποδεδειχθαι Παλαιδίσκης ἐπίσκοπον. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτον ἐνθέσμως· ἐκθέσμως μὲν οὖν (94), ὅσα γε τῶν γε-

A tuerentur, pene nos contraria instituere molientes, eundem in affectum impulerunt. Quod 209 ne mihi accideret formidans (paulatim enim adduci me sentiebam), conventum dimisi, et ante diem quartum adesse jussi, ultimi exempli diras imprecatus, si qui mercede conductus, aut privatae utilitatis gratia, aut favore, aut denique ulla alia re ductus, quæ privatim interesset, quidquam contra debitum Ecclesiæ obsequium auderet dicere. Commodum dicta dies advenerat, et jam populus aderat ad reclamandum et certandum compositus: qui ne interrogationem quidem expectavit. Sed repente perturbata ac permista omnia, confusa vox, quæque, quod aures acrius verberaret, discerni non poterat. Indicto a sacris præconibus silentio, B vox illis in planctum desiit. Ibi auditu tristes erant virorum luctus, mulierum ululatus, puerorum ploratus. Hic parentem desiderare, hic filium, fratrem alius dicebat: ita pro ætatum gradibus cognationis nomina dividebant. Inter hæc cum dicere nonnihil aggrederer, media de turba libellus profertur. Rogat aliquis ut in publicum omnibus legeretur. Nihil hic præter obtestationem continebat; desinerem violenter tentare plebis animos, deliberationemque tantisper differrem, dum liceat sibi ad beatitudinem tuam decretum de ea re ac legatum mittere. Ac me potius orabant, ut iis per litteras advocatus essem, quæ didiceram edocens. Igitur et in consessu presbyteri, et vulgo plebs ferebant, et eadem ipsa sigillatim libellus complectebatur, ex patria C et apostolica ordinatione Erythro contributas esse has Ecclesias; sed a beato Orione defecisse, longius tum ætate progresso, et cui summa facilitas vitio tribuebatur. Jam enim convicii id esse loco coepit apud eos, qui sacerdotium humanis etiam in rebus præsidio ac patrocinio esse, et in actu rerum versari putant oportere. Qui cum diutius vitam produceret, non fecisse illos, ut justus hominis exitum præstolarentur, sed beatæ memoriæ Siderium elegisse. Juvenis enim hic esse videbatur, et in agendo strenuus, qui ab Valentis imperatoris exercitu veniebat, ut agros postulatos administra- D ret, ejusmodi vir, qui et inimicis nocere, et amicis prodesse posset. Per id tempus hæresis dominabatur. Nam multitudine superabat; et opportuna ad-

DION. PETAVII NOTÆ.

(94) Ἐκθέσμως μὲν οὖν. Nicænus canon 4 episcopum jubet a provincialibus omnibus constitui, si id commode possit fieri. Sin minus, tres omnino interesse, qui reliquorum consensum habeant scriptis expressum. Τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ. Firmitas autem eorum quæ geruntur, per unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo. Quo in canone de episcopi creatione ipsa sive electione agitur; quæ ita populi suffragiis permitti solebat, ut iis moderandis ac gubernandis adessent, imo præessent episcopi. Nec audiendus Balsamo, qui ad hunc canonem observat, olim quidem episcopos a populo consuevisse deligi; sed

quod in suffragiis ferendis de eorum vita quædam interdum minus decora et honesta jactarentur, morem illum hoc canone abrogatum fuisse, ac deinceps statutum ut ab episcopis fieret electio. Quo nihil dici potest absurdius. Non enim popularia suffragia Nicænus iste canon sustulit, sed his, uti dixi, moderandis, vel cum illis etiam episcoporum auctoritatem jussit adhiberi. Quemadmodum Athenis popularibus concionibus aderant πρόεδροι, ut docet Julius Pollux lib. viii, et Harpocratio. Quinetiam multo post Nicænum concilium tempore perseveravit in Ecclesia, ut a populo crearentur episcopi; idque et pontificum Romanorum et conciliorum decreta sanxerunt. Coelestinus papa ad epi-

modum erat agendarum rerum calliditas, quæ 210 A
est administra prudentiæ. Quamobrem unum illum
ac solum esse Palæbiscæ creatum episcopum. Sed
nec ipsum legitime, imo contra jura omnia, quan-
tum de senioribus accepi : cum neque Alexandriæ
sit, nec a tribus hic constitutus, quamvis illinc or-
dinandi esset facta potestas. Etenim solum beatæ
memoriæ Philonem ausum esse collegam suum
episcopum renuntiare. Cyrenensis hic fuit anti-

ρόντων ἡκούσαμεν, εἰ μήτε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατέστη,
μήτε παρὰ τριῶν ἐνθάδε, καὶ εἰ τὸ σύνθημα τῆς
χειροτονίας ἐκεῖθεν ἐδόδοτο. Μόνον γὰρ φασὶ δὴ τὸν
μακάριον Φίλωνα θαρσῆσαι τὴν τοῦ συνιερέως ἀνάρ-
ρησιν. Φίλων ἐγένετο Κυρηναῖος ἔτι παλαιότερος
[γρ. ἔτι παλαιότερος], ὁ τοῦ νεωτέρου θεῖος τε καὶ
ὁμώνυμος· τὰ μὲν [γρ. μὲν οὖν] ἄλλα, ὅποῖον ἂν
γένοιτο παιδεύμα τοῦ Χριστοῦ· τὰ δὲ εἰς τὸ ἄρχειν
καὶ ἄρχεσθαι, θαρράλεώτερος μᾶλλον, ἢ νομιμώτερος.

DION. PETAVII NOTÆ.

scopos Narbon., can. 5 : *Nullus invitis detur epi-
scopus. Cleri, plebis et ordinis consensus ac deside-
rium requiratur.* Leo M., epist. 89 : *Exspectarentur
certe vota civium, testimonia populorum : quæretur
honoratorum arbitrium, electio clericorum : quæ in
sacerdotum solent ordinationibus ab his, qui norunt
Patrum regulas, custodiri.* Et paulo post : *Teneatur
subscriptio clericorum, honoratorum testimonium,
ordinis consensus et plebis ; qui præfuturus est omni-
bus, ab omnibus eligatur.* Carthaginense IV, can. 1 :
*Ut cum idonee probatus fuerit, cum consensu cleri-
corum et laicorum, et conventu totius provinciæ epi-
scoporum, maximeque metropolitani vel auctoritate,
vel præsentia ordinetur episcopus.* Arelatense vero II,
can. 54 : *Placuit in ordinatione episcopi hunc ordi-
nem custodiri, ut primo loco venalitate vel ambitione
submota, tres ab episcopis nominentur, de quibus
clerici vel cives erga unum eligendi habeant potesta-
tem.* Vide et epist. 76 Synesii, ubi ab universo po-
pulo Olbiatarum creatus dicitur episcopus Anto-
nius. Sed in re trita et vulgata nihil opus est testi-
moniis. In illius episcopi creatione, de qua scripsit
Synesius, contra leges ecclesiasticas dupliciter ait
esse commissum. Primo, quod Alexandriæ non erat
constitutus. Hoc vero sic interpretor, ut injussu
Alexandrini episcopi creatus sit, ac nulla ab eo po-
testate facta. Non enim necesse fuit ut episcopi
omnes, etiam minimorum oppidorum, adeoque pa-
gorum, cujusmodi Palæbisca et Hydrax erant,
Alexandriæ ordinarentur ; præsertim cum ipsius
mandato Theophili Synesius in illos pagos [LVII]
eo consilio se venisse significet, ut ibi episcopo
creando conventus haberet, non ut Alexandriam
creandos mitteret. Quinetiam epist. 76 ab Olbiatis
accitum se, ait, episcopum ibi, quem populus uni-
versus dari sibi petierat, cum aliis duobus collegis
instituisse, quam electionem ab Theophilo ratam
haberi cupit. Quamobrem verba illa, εἰ μήτε ἐν
Ἀλεξανδρείᾳ κατέστη, puto sequentibus explicari,
καὶ εἰ τὸ σύνθημα τῆς χειροτονίας ἐκεῖθεν ἐδόδοτο.

Alterum haud rite factum : quod tametsi creandi
illie episcopi licentiam ab Alexandrino patriarcha
impetrassent, non a tribus episcopis, ut canones
præscribunt, institutus fuerit. Ambiguum est de
qua episcopi creatione loquatur Synesius. Nam χει-
ροτονία solam interdum electionem significat ; quæ
populi, cleri, et episcoporum suffragatione fit, citra
consecrationem, ut in canone 5 Laodicensi consti-
tutum est, Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ
παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι. Alias χειροθεσίαν et
consecrationem exprimit. Si posteriorem hanc in-
telligit, non dubium est quin gravissime in illa or-
dinatione peccatum sit, eaque irrita fuerit. Itaque
in concilio Regiensi in Gallia Narbonensi II, Ar-
mentarii, qui Ebreduni a duobus ordinatus erat,
irrita censetur creatio : *Ordinationem, inquit
can. 2, quam canones irritam definiunt, nos quoque
evacuandam esse censuimus ; in qua prætermissa
trium præsentia, nec expetitis comprovincialium li-
teris, metropolitani quoque voluntate neglecta, prorsus
nihil, quod episcopum faceret, ostensum est.* De

priori quoque non minus cautum videtur : imo vero
de illa canon 4 Nicænus accipiendus est, qui tres,
ut minimum, electioni episcopi interesse jubet epi-
scopos, quo modo et Innocentius I epist. ad Victric.
Rothom., cap. 1, cujus loca ad hunc locum Syne-
sii pertinent : *Primum, ut extra conscientiam metro-
politani episcopum nullus audeat ordinare. Integrum
enim est judicium, quod plurimorum sententiis con-
firmatur. Nec unus episcopus ordinare præsumat
episcopum, ne furtivum beneficium præstitum videat-
ur. Hoc enim et in synodo Nicæna constitutum est
atque definitum.* Sed et ante Nicænum, Arelatense I,
can. 20, ita sanxit : *De his qui usurpant sibi, quod soli
debeant episcopos ordinare, placuit ut nullus hoc sibi
præsumat, nisi assumptis secum aliis septem episco-
pis. Si tamen non potuerit septem, infra tres non au-
deat ordinare.* Quæ fortasse ad utrumque χειροτο-
νίας genus pertinent. De quo et Synesius, opinor,
loquitur, idque verba illius ostendunt. Nam ap-
pellat ἀνάρρησιν, et ἀποδείξαι, atque ἐπὶ τοῦ θρόνου
καθίσαι. De simplici porro electione a tribus sal-
tem facienda disertus est canon 15 Carthagin. in
collectione Græca. Primus canon eorum, qui apo-
stolici nominantur, episcopum jubet χειροτονεῖσθαι
ὑπὸ ἐπισκόπων δύο, ἢ τριῶν, ubi χειροτονία non
ψῆφον, et electionem, sed τελεσιουργίαν, id est
consecrationem significat, ut Zonaras et Balsamo
docent. Sed a duobus episcopum consecrari nun-
quam licuit : quod et Nicænus canon 4 paulo ante
citatus ostendit. Et alioqui canones isti a Gelasio
inter apocryphos habiti sunt. At Zonaras cum hoc
apostolico canone componit Laodicenum 5, qui vetat
χειροτονίας episcoporum fieri coram audientibus,
id est catechumenis, et observat χειροτονίαν hic
esse ψῆφον, non consecrationem. Quoniam, inquit,
consecratio fit coram multis ; at in electione, cum
varia crimina interdum [LVIII] objiciantur, plures
interesse non licet. Quæ ratio prorsus aliena est.
Non enim Laodicensis ab episcoporum electione
plebem excludit fidelium, sed solos ἀκροωμέ-
νους, id est audientes, catechumenos nondum
fideles.

Ad extremum quod Nicænus canon decrevit τὸ
κῆρος τῶν γινομένων metropolitano tribui, auctori-
tatem intelligit, ut eo videlicet jubente ac permit-
tente, comitia celebrentur ; tum ab eodem, quod
gestum erit, confirmetur ; quod posterius intel-
lexere solum in isto canone interpretando Zonaras
et Balsamo. Quorum prior etiam καθιέρωσιν et
χειροθεσίαν significari putat, quasi ab metropoli-
tano consecrandus postea sit. At hoc non solum
canon iste voluit, sed ut episcopi electio et conse-
cratio eo præsentem, aut saltem ex ejus nutu et
voluntate geratur. Plus tamen aliquid in Alexan-
drini patriarchæ diocesi in episcoporum creatione
videtur exactum ; ut non penes solos metropolita-
nos jus illud esset, sed ut ab ipso patriarcha repe-
teretur auctoritas. Nam Pentapolitanæ provinciæ
metropolitanus erat Ptolemaidis episcopus, ut sta-
tim indicat Synesius. Vide epist. 76.

Ἀλλὰ γὰρ αἰτοῦμαι συγγνώμην ἐπὶ τῷ λόγῳ τὴν ἱερὰν τοῦ πρεσβύτου ψυχὴν. Τοῦτον ἤχοντα μόνον ἀποδείξαι τε, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίσαι τὸν μακαρίτην Σιδήριον. Ἀλλ' ἀνάγκη γὰρ ἐν καιροῖς ἀπαρρησιάζεσθαι τὴν ἀκρίθειαν παραβαίνεσθαι. Διὰ τοῦτο τὸν πάμμεγαν Ἀθανάσιον συγχωρῆσαι τε τῷ καιρῷ· καὶ μετ' οὐ πολὺ δεῖσαν ἐν Πτολεμαίδι τὸν ἐνόντα σμικρὸν ἔτι τῆς ὀρθοδοξίας σπινθῆρα θάλψαι τε, καὶ ἐπιπλέον ἐξάψαι, τὸν ἄνδρα τοῦτον ὡς μείζοσι πράγμασιν ἐπιτήδειον ἐκεῖ διαβῆναι κελεύσαι, τὴν μητροπολίτιν Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύοντα. Γῆρας δ' αὐτὸν εἰς τὰς κωμήτιδας ἐπανήγαγεν· οὐ καταλύσας, οὐκ ἔσχε διάδοχον, ὃς οὐδὲ αὐτὸς ὑπῆλθεν ἐτέρου διαδοχῆν. Παλαίβισκα δὲ, καὶ Ὑδραξ εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν ἐτάχθησαν, καὶ πρὸς τὸ Ἐρυθρὸν ἀνελήφθησαν, δόγματι, φασί, τῆς σεβασμίας σου κεφαλῆς. Καὶ τούτῳ δὴ μάλιστα πάντων ἐνέκειντο, τῷ μὴ δεῖν ἀθετεῖσθαι τὸν παρὰ σοῦ θρονισμόν. Γράμματα μὲν οὖν, ἤτησα γὰρ, οὐκ εἶχον ἀποδεικνύναι [γρ. ἐπιδεικν.]· ἐπισκόπους δὲ τῶν συνέδρων ἀνίστασαν μάρτυρας. Οὗτοι δὲ ἔφασαν, ἐπιστολῇ πειθοαρχοῦντες ἐκεῖθεν ἠκούσῃ, πεῦσιν περὶ Παύλου προθεῖναι τῷ δήμῳ· καὶ δόξαν ἅπασιν ἐπίσκοπον ἔχειν, ἀνενέγκαι περὶ αὐτοῦ· τοὺς δὲ θρονιστάς ἐτέρους γενέσθαι. Καὶ εἰ μοι δίδω; εἰπεῖν, Πάτερ σεβασμιώτατε, ἐκεῖνος ἦν ὄντως ὁ καιρὸς ὁ τῆς σκέψεως. Τὸ γὰρ ἀφελέσθαι τοῦ μὴ χαρίσασθαι λυπηρότερον. Ἀλλὰ κρατεῖτω καὶ νῦν ὁ τι ἂν δόξειε τῇ πατρικῇ σου κεφαλῇ. Εἰ γὰρ τὸ δόξαν [γρ. δόξαι] τότε δίκαιον αὐτοῖς γέγονε, καὶ τοῦτο προῖσχονται· τὸ μηκέτι δοκεῖν, τὸ δίκαιον μετατίθῃσιν. "Ωςθ' ὁ C
τι δ'· γινῶς, τοῦτο τῷ πλήθει δίκαιον γίνεται. Ἀκοή γὰρ ζωῆ, καὶ θάνατος ἢ παρακοή. Διόπερ οὐκ ἀνταίρουσι χεῖρας· ἀλλ' ἰκετεύουσι μὴ γενέσθαι, ζώντος αὐτοῖς ἔτι τοῦ πατρὸς, ὀρφανοί. Οὕτω γὰρ ἐπὶ λέξεως λέγουσι. Καὶ τὸν νεανίσκον οὐκ οἶδα πότερον· ἐπαινέσαι μ' ἂν τῆς παρὰ πάντων εὐνοίας, ἢ μακαρίσαιμι. "Η γὰρ τέχνης ἐστὶ, καὶ δυνάμειος, ἢ χάριτος θείας, οὕτω τοὺς ἀνθρώπους ἐξομιλῆσαι, καὶ καταδημαγωγῆσαι τὸ πλῆθος, ὥστε τὸν χωρὶς αὐτοῦ βίον ἀβίωτον ἅπασιν εἶναι. Διὸ δόξει μὲν περὶ αὐτῶν τῇ φιλανθρωπῳ σοῦ φύσει φιλανθρωπότερα· ἐμοὶ δὲ ἐπανιτέον εἰς ἄστν· καὶ ἐκεῖ περιμενῶ τοῦ ποιητέου τὸ σύνθημα. "Α δ' οὖν ἐν ταῖς τέτρασιν ἡμέραις διωκησάμην, ἃς ἐν τοῖς τῇδε τόποις διέτριψα, τούτων οὐκ ἄγνοήσεις ὄντινα τύπον ἕκαστον εὗρατο· καὶ μὴ θαυμάσης εἰ ποτε τὸν αὐτὸν εὔτε, καὶ κακῶς εἰπεῖν μοι συμβαίῃ. Οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκάτερα. Τὰ πράγματα δὲ ἐπαινεῖται καὶ φέγεται.

diebus gessi, quibus sum in his locis versatus, nec eorum quidquam ignorabis qua sit a me ratione dispositum. Neque vero mirum tibi videri debet, si eundem aliquando laudare ac vituperare mihi contingat. Nam non iisdem de causis utrumque instituitur : res ipsæ porro laudantur ac vituperantur.

Στάσις ἐν τοῖς (95) κατὰ Χριστὸν ἀδελφοῖς, καλὸν

Animorum Christianos inter fratres dissensio-

DION. PETAVII NOTÆ.

(95) Στάσις ἐν τοῖς. Altera controversia duos inter episcopos orta fuerat, Paulum Erythriten, de

PATROL. GR. LXVI.

que superius mentio facta est, et Dioscorum Dardaniten. Est autem Dardanis apud Ptolemaum

nem nullo quidem oriri tempore bonum est; nec minus bonum, postea quam exorta fuerit, paulo post restingui. Propterea litteris tuis morem gerens, causam disceptandam suscepi, et ejusmodi controversiæ aures adhibui. In Hydrace vico locus quidem est editissima in parte; quod olim castellum erat munitissimum; quo terræ motu disjecto, nihil præter desertas parietinas superfuit. Et hactenus quidem aliquot sui partibus ad utrosque usus accommodatum fuerat. Sed ingruentia belli tempora, quandoquidem muro cingi, et ad priscum usum revocari potest, faciunt ut possessoribus suis ingentis admodum pretii esse videatur. De hoc inter fratres nostros (ut et alios antea), religiosissimos episcopos Dioscorum et Paulum, summa erat contentio. Erythritem Dardanites insimulabat, quod fraudulentissimum consilium iniisset, quemadmodum quod ad se non pertineret vindicare sibi posset, dum alienum locum Deo consecravat, et post usurpatam illam religionis speciem deinceps vi ac manu facinus suum tutatus est. Ad hæc religiosissimus Paulus nonnihil quidem allegare conatus est; se clivum prius occupasse; fuisse jam olim ecclesiam, antequam **212** religiosissimus Dioscorus locum illum possideret. Verum dum haud segniter in causæ inquisitionem incumbitur, cito rei veritas investigatur: uti tunc vanum illud omne ac futile deprehensum est. Quod enim hostili excursionē compulsi homines necessario ibi precati sunt, non ea res locum illum consecrat. Alioqui montes omnes, omnesque convalles ecclesiæ sint; nec ullum erit castellum, quod non ea ratione publicum esse possit. In quibus omnibus, cum populabundi hostes excurrunt, preces et sacra mysteria fieri solent. Idem de ædibus omnibus erit iudicium, quæ impiis Arianorum temporibus preces ac sacra mysteria receperunt. Quæ privati juris nihilominus habentur: fugæ enim et illud instar habet, quoniam hostes sunt et illi. At ego tempus consecratæ ecclesiæ quærebam, si ultro condonantibus, si permittentibus iis, ad quos pertineret, factum istud esset. His contraria omnia perspicue demonstrata sunt. Episcoporum petebat alter; alter cujus erat illa possessio, negabat. Tandem abeunte illo, et claves secum deferente, aperit iste, et mensam importans ædiculam parvam vasto in colle consecrat. Verum nusquam, nisi per transversum totum collem, ad ædiculam patet aditus, callideque istud excogitatum erat, quo sibi clivum usurparet. Mihi vero acerba res illa cum primis videbatur, et omni acerbitate major; nec æquo id animo ferendum, cum sacrarum legum gratia, tum propter reipublicæ jura. Permiseri enim simul omnia;

A μὲν εἰ μηδέποτε φύοιτο· φρεῖσα [γρ. φύσα] δὲ καλὸν εἰ μετὰ μικρὸν παύοιτο. Δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο, καὶ γράμματι καταπεμφθέντι πειθόμενος, διαίτην ἱνεσχόμεν, καὶ δέδωκα τὰς ἀκοὰς ἀμφισβητήσει τοιαῦδε. Ἐν Ὑδρακὶ τῇ κώμῃ, χωρίον ἐστὶ τῆς κώμης αὐτὸ τὸ μετεωρότατον, ὃ πάλαι μὲν ἦν φρούριον ἐρυμνότατον· κατασείσαντος δὲ τοῦ Θεοῦ, γέγονεν ἐκλειμμένον ἐρείπιον. Τέως μὲν οὖν ὀλίγοις τισὶ τῶν αὐτοῦ μερῶν, εἰς ἑκατέρας [γρ. ἐτέρας] χρείας διεσχημάτιστο. Οἱ δὲ παρόντες οὗτοι τῶν πολεμίων καιροὶ, διότι δύναται ἂν ἐκτειχισθῆναι, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν χρείαν ἐπανελθεῖν, τοῦ παντὸς ἄξιον αὐτὸ τοῖς κεκτημένοις παρέχονται. Τοῦτο τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν, ἥδη δὲ καὶ ἄλλοις (96), τοῖς εὐλαβεστάτοις ἐπισκόποις Διοσκόρῳ [γρ. Διοσχορίῳ] καὶ Παύλῳ τὸ περιμάχητον ἦν. B αἰτία γὰρ ἐπεποιήτο τὸν Ἐρυθρίτην ὁ Δαρδανίτης ἐπιβουλότατα σκέψασθαι, ὅπως ἂν τὸ μὴ προσήκον περιποιήσαιο, καθοσιώσαντα μὲν τῷ Θεῷ τόπον ἀλλότριον· ἀρπάσαντα δὲ οὕτως τὴν τῆς εὐσεβείας ὑπόθεσιν, ἥδη χειρὶ βιαίᾳ προστῆναι τοῦ πανουργήματος. Πρὸς ταῦτα ὁ εὐλαβεστάτος Παῦλος ἐπεχείρησε μὲν ἀντιλογίαις κομίσαι τινὰς, ὅτι τε προκατεσχέκει τὸν λόφον, καὶ Ἐκκλησία παλαιότερον ἀπεδέδεικτο, πρὶν τὸν εὐλαβεστάτον Διοσκορον ἀποδειχθῆναι τοῦ χωρίου δεσπότην. Ἀλλὰ ἂν μὴ μαλακώτερόν τις ἄπτηται τῆς ζητήσεως, ταχὺ τὰληθὲς εὐδὴλον γίνεται. Ὡςπερ οὖν ἅπαν τοῦτο πέφηεν ἔωλον. Τὸ γὰρ ἐν ἐπιδρομῇ τότε πολεμίων ἐκεῖ συμφυγόντας ἀνθρώπους εὐξασθαι τὰναγκαῖα, τοῦτο τὸν τόπον οὐ καθιεροῖ. Ἡ πάντα μὲν ὄρη, πᾶσαι δὲ φάραγγες ἐκκλησῖαι. Καὶ οὐδὲν ὅ C τι φρούριον ἐκφεύγει τὸ δημόσιον εἶναι. Ἐν οἷς ἅπαν σιν ὅταν οἱ πολέμιοι προνομεύσωσιν, εὐχαί, καὶ μυστήρια γίνονται. Οἰκίαι δὲ ὅσαι κατὰ τοὺς ἀθέους τῶν ἐξ Ἀρείου καιροῦς [γρ. καιρῶν], εὐχὰς ἐδέξαντο, καὶ μυστήρια. Ἀλλ' οὐδὲν ἥττον εἰσιν ἰδιώτιδες· φυγὴ γὰρ καχεῖνο· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πολέμιοι. Ἀλλ' ἐγὼ τὸν καιρὸν ἐζήτουν τῆς καθιδρύσεως, εἰ παρὰ διδόντων, εἰ παρὰ συγχωρούντων τῶν κυρίων ἐγένετο. Ἀπεδείχθη λαμπρῶς ἅπαντα τὰναντία. Τῶν ἐπισκόπων ὁ μὲν ἦται λαβεῖν, ὁ δὲ οὐκ ἐδίδου κύριος ὢν. Τέλος ὁ μὲν ᾤχετο τὰς κλεῖς ἔχων· ὁ δὲ ἀνοίγνυσι καὶ τράπεζαν εἰσφορήσας [γρ. εἰσφρήτας] καθιεροῖ μικρὸν οἰκίσκον ἐν λόφῳ πλατεῖ. Ἀλλ' οὐ γὰρ ἐστι παριτητέον ἐπὶ τὸν οἰκίσκον, εἰ μὴ δι' ὀλοκλήρου τοῦ D πλάτους, ὥστε τέχνη τις ἦν, ἐφ' ᾧ τὸν λόφον περιποιήσασθαι. Ἐδόκει δὴ μοι τὸ πρᾶγμα δεινὸν εἶναι, καὶ πέρα δεινοῦ, καὶ ἀγανακτικόν ὁμοῦ μὲν ὑπὲρ τῶν νόμων τῶν ἱερῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς πολιτείας. Συγχυθῆναι γὰρ ἅμα πάντα, τοῦτο μὲν, εἰ τρόπος καὶ νόμος ἐπινοηθείη δημεύσεως· τοῦτο δὲ, εἰ διὰ τῶν παναγεστάτων τὰ ἐναγέστατα κρίνοιτο, εὐχή, καὶ τράπεζα, καὶ καταπέτασμα μυστικόν, ἐφόδου βιαίας ὄργανα· καὶ περὶ τούτων ἥδη

DION. PETAVII NOTÆ.

Pentapolitani tractus oppidum. Hi super clivi cujusdam possessione litigabant; quem ab Erythrita per fraudem et prætextum religionis occupatum, reposcebat alter.

(96) Ἡδὴ δὲ καὶ ἄλλοις. Hæc parenthesi claudenda sunt, ut sensus sit: cum alios antea, tum hos novissime de clivo isto contendisse.

καὶ ἐν ἅσται διέγνωστο. Καὶ συνέτυχε γὰρ οὕτως, ὥστε παρ' ὀλίγους ἅπαντας ἐπισκόπους ἐν τῇ Πτολεμαίδι τότε συνδεδραμηκέναι κατὰ τινὰ σκέψιν πολιτικὴν. Ἀκροώμενοι δὲ, τὴν μὲν πράξιν ἐμίσουν· τὴν δὲ μετὰθесιν [γρ. μετὰστασιν] ὤκνουν (97). Ἐγὼ δὲ τὴν δεισιδαιμονίαν ἀξιῶ διαστέλλειν ἀπὸ τῆς εὐσεθείας. κακία γάρ ἐστιν ἀρετῆς προσωπεῖον περιχειμένη· ἦν φιλοσοφία τὸ τρίτον οὖσαν τῆς ἀθεΐας εἶδος ἐφώρασεν. Οὐδὲν οὖν ἱερὸν, οὐδὲ ὅσιον ἡγῆμαι, τὸ μὴ διακαίως τε, καὶ ὁσίως γενόμενον [γρ. γίνομενον]. Οὐκ οὖν ἐπῆει μοι πεφρικέναι τὴν λεγομένην καθίδρυσιν. Οὐ γάρ ἐστι τὰ Χριστιανῶν, ὡς ἐπάναγκες εἶναι ταῖς τελεστικαῖς ὑλαῖς τε, καὶ φωναῖς, ὥσπερ ὀλκαῖς τισὶν φυσικαῖς, ἀκολουθεῖν τὸ θεῖον· ὅπερ ἂν πάθοι πνεῦμα ἐγκόσμιον· ἀλλ' ὥστε παρεῖναι ταῖς ἀπαθείαι καὶ ταῖς οἰκείαις τῷ Θεῷ διαθέσεσιν. Ὅπου δὲ ὀργὴ καὶ θυμὸς ἄγνωμον [γρ. ἀγνώμων], καὶ δύστην πάθος, ἡγεῖται τῆς πράξεως, πῶς ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παραγίνεται, ὧν ἐπεισελθόντων, καὶ συμῶν προενοχηκός, ἐξοικίζεται; Ἐγὼ μὲν οὖν εἶχον ὡς ἀποφανόμενος τὴν μετὰθесιν· ὁ δὲ καὶ ἐξηλέγχετο, καὶ πρότερον ὑποσχόμενος, αὐτὴν ὅρκου τὴν ὑπόσχεσιν βεβαιώσαντος. Τούτου λαβόμενος ἀσμένως, ἤδη τὴν ἀπόφασιν ἀπεδίδρασκον· ἀλλ' ἐκεῖνον αὐτὸν ἀπέφαινον ἑαυτῷ δικαστὴν, καὶ τὸν οἰκεῖον ὅρον ἐκδιθάζειν (98) ἡνάγκαζον. Ἀνατιθεμένου δὲ, καὶ διατρίβοντος, ἐπειδὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἕνεκα σκέψεως αὐτόθι παρεγενόμην, ἐδέησεν ἐπιθαλεῖν τὰς ὁφείας τῷ τόπῳ, καὶ ἐπιδιαγνῶναι τὰ τῆς ὑποθέσεως. Καὶ πάλιν παρὴν ὁμιλος ἐπισκόπων ἐκ τῆς περιοικίδος, ἄλλου κατ' ἄλλην χρεῖαν συνειλεγμένων· ἐφ' ὧν ἀπάντων, κάμου, οἷ τε ὅροι διεδείκνυντο τὴν τῶν Δαρδανίτου μερίδα σαφῶς ἀποτεμνόμενοι, καὶ μαρτυρία γερόντων, καὶ συγκαταθέσεις τῶν τέως ἀντιλεγόντων τὸν εὐλαθέστατον Διόσκορον τοῦ χωρίου δεσπότην ἀπέφηναν. Ἐγκειμένου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ Διοσκόρου, γέγονεν ἀνάγκη καὶ τὸ γραμματεῖον [γρ. γραμματίον] τὸ λοιδορον εἰς κοινὸν ἅπασιν ἀναγνωσθῆναι, ὃ πρὸς τὴν ἀγιότητα τὴν σὴν ὁ εὐλαθέστατος Παῦλος (99) ἐποίητο ἐν ἐπιστολῇς εἶδει κωμωδίαν ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἀνασευρμένην καὶ πλεμμελῇ, ἀφ' ἧς αἰσχύνεσθαι περιῆν οὐ τῷ κακῶς ἀκούσαντι, τῷ δὲ κακῶς ἀγορεύσαντι. Ἀλλ' ἐστὶν ἄρα καὶ τοῦτο δεύτερον ἀγαθόν, τὸ αἰσχύνεσθαι. Τὸ μὲν γὰρ ἀναμάρτητον, θείας ἀντικρύς ἐστι καὶ μοίρας καὶ φύσεως· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς

ὅς εὐ γενομένοις ἐρύθημα, σωφροσύνης τις ἂν ἀπεφῆνατο. Ἀπερ ὑποστὰς ἐπὶ τοῦ παρόντος πράγματος ὁ εὐλαθέστατος Παῦλος, ἀπάσης ῥητορείας ἰσχυροτέ-

A sive nova publicandi ratio, et lex institueretur; sive sanctissimis ex rebus de exsecrandis maxime iudicium ferretur; ut oratio, sacra mensa, et mysticum velum violentæ impressionis instrumenta reddantur; ac de istis jam in urbe decretum fuerat. Sic enim evenerat, paucis ut exceptis Ptolemaidem episcopi omnes convenirent, ut de civili quodam negotio deliberarent. Qui cum istud audivissent, factum ipsum detestabantur; mutare tamen non audebant. Ego vero superstitionem a pietate separari volo. Est enim illa vitium virtutis larva circumdatum; quod philosophia tertium genus impietatis esse deprehendit. Nihil ergo sacrum, nihil sanctum arbitror, quod neque juste, neque legitime sit susceptum. Neque id mihi occurrebat, ut B illam, quæ jactabatur, dedicationem perhorrescerem. Non enim Christianorum res ejusmodi sunt, 213 ut sacris illis cæremoniæ elementis aut vocibus, tanquam naturali quadam attrahendi vi, necessario adductum numen sequatur; quod mundano spiritui contingeret: sed ita ut ad perturbationibus vacuum, et Deo quam conjunctissimam affectionem mentis accedat. Ubi autem et furor inconsultus, ac perversus animi motus ad agendum præit, qui fieri potest ut ei rei Spiritus sanctus intersit, cum, iis morbis subeuntibus, tametsi prius habitare cœperit, abscedat? Quamobrem sic eram paratus, ut mutandum illud omne pronuntiarem. Ille autem et antea mutationem illam recepisse, et C jurejurando confirmasse manifeste convincebatur. Quod cum libenter arripuissem, jam lationem sententiæ declinabam, atque illum sibi iudicem statuebam, suumque ipsum jusjurandum exsequi compellebam. Tergiversante autem illo, ac protrahente, cum ecclesiastici negotii causa eo me contulisset, necesse habui in rem præsentem venire, ibique controversiam disceptare. Eodem rursus finitimis ex locis episcoporum turba concurret, cum alius aliis de causis eo venisset. Quibus omnibus præsentibus, meque ipso, limites ostendebantur, qui Dardanitæ partem manifeste separabant. Ad hæc seniorum testimonia et consensus eorum, qui hactenus repugnabant, religiosissimum Dioscorum loci illius dominum approbarunt. Instante vero D Dioscoro fratre, necesse fuit libellum infamem omnibus in commune legi, quem ad sanctitatem tuam religiosissimus Paulus epistolæ nomine conscripserat, sædam ac petulantem adversus fratrem

DION. PETAVII NOTÆ.

(97) Τὴν δὲ μετὰθесιν ὤκνουν. Nam locum omnem quacunque de causa, et a quocunque ritibus sacris et religionibus occupatum resecreare et profanum fieri nefas putabant. In synodo Constant. sub Menna in libello monach. ad Mennam, pag. 648: Καὶ γὰρ οἱ βασιλικὸι νόμοι θεσπίζουσι πάντα τόπον, καὶ πράγμα ἐν ᾧ, καὶ δι' οὗ, εἴτε κατὰ πλάνην, εἴτε κατὰ ἀλήθειαν ἱερὸν τι ἐτελέσθη, ταῖς ἀγίαις τοῦ Θεοῦ προσήκειν ἐκκλησίαις.

(98) Καὶ τὸν οἰκεῖον ὅρον ἐκδιθάζειν. Legendum est omnino ὅρκον ἐκδιθάζειν, jusjurandum suum exsequi. Sic τὸ πρόσταγμα ἐκδιθάζειν. Et in Ephes.

conc., part. II, act. II, in epistola Cœlestini papæ, τὰ παρ' ἡμῶν πάλαι ὁρισθέντα ἐκδιθάσουσιν. Et in Firmi Cæsariensis sententia, τὸν τύπον ἐκδιθάζειν, hoc est exsequi, et in Chalcedonensi, act. III, in libello Sophronii, τοὺς θεῖους τύπους, et τὰς ἀποφάσεις ἐκδιθασθῆναι.

(99) Ὁ εὐλαθέστατος Παῦλος. Credidit in Commentariis Budæus ironice Paulum hoc εὐλαθέστατον nominari. Sed nulla est ironia. Nam communis hæc episcoporum appellatio fuit, ut αἰδέσιμος, reverendus, venerabilis, et Græcis θαυμάσιος

comœdiam, ex qua non in eum, qui male audiret, sed qui male diceret, pudor redundaret. Sed est sane secundum in bonis pudore affici. Vacare enim peccato, divinæ prorsus et conditionis est, et naturæ: ruborem autem illum, qui ob malefacta subrepat, modestiæ esse merito quispiam dixerit. Quod cum religiosissimus Paulus in præsentī re præ se tulisset, oratorio omni potentiorē artificio illam ex animo susceptam pœnitentiā ostendit. Quod enim peccasse fatebatur; quodque turpem dolorem, tanquam de voluntaria noxa, conceperat; nos ei omnes benevolos, et eodem fere modo affectos reddidit. Ac nostrum quidem hac in re factum minus admirandum est. Verum religiosissimus

214 episcopus Dioscorus, postquam eum, qui pervicacius hactenus contenderat, moderationem vidit, sententiis iudicum superior, voluntate superatus est, ut in religiosissimi Pauli arbitrio positum fuerit utrum vellet, collem retineret an redderet: cum egregius Dioscorus multas condiciones admitteret, quarum ne unam quidem ante huius pœnitentiā audire sustinisset. Nam et solum elivum venditūrum se dixit, et totam simul hanc possessionem cum alia re commutaturum, et alia excogitabat quamplurima, vias illi, ac rationes abunde suppeditans, quibus qui eas proponere occuparet, alterum sibi demereretur. At is cæteras condiciones aspernabatur: cupiebat vero in eadem emptionem ipse succedere, qua Dioscorus locum illum possederat, ejusque loco totius fundi dominus pari omnino jure constitui. Factus itaque est, præter collem, etiam vinearum et olivetorum dominus. At ille pro minori ista majorem quamdam magnificentiæ possessionem adiit, fraternæ charitatis; quod amborum commune bonum est: necnon ejus, ut intra evangelicas leges maneret, quæ præcepta omnia charitatis potissimum affectu contineri pronuntiant. Unum illud commemorare ac significare par erat, fratrum reconciliationem et concordiam: quæ autem interim accidissent, omittere; si in re quapiam offenderet, convictusque esset episcopus. Nam quæ fieri minime decebat, ea oblivione deleri consultum videtur. Verum ne in omnibus inferiores partes haberet Dioscorus, dedi

hanc ἀπέφηνε τὴν ἐξ οἰκείας γνώμης μετάνοιαν. Τὸ γὰρ ὁμολογῆσαι τε ἁμαρτεῖν, καὶ φανῆναι τὴν αἰσχρὰν λύπην τὴν ὡς ἐπὶ κακοῖς αὐθαιρέτοις λυπούμενον, πάντας ἡμᾶς εὖνους αὐτῷ, καὶ συνδιατιθεμένους παρέσχετο. Καὶ τὸ μὲν ἡμέτερον οὐ θαυμαστόν. Ἄλλ' ὁ εὐλαβεστάτος ἐπίσκοπος Διόσκορος, ἐπειδὴ τὸν τέως διαφιλοτιμούμενον ταπεινότερον ἐθεάσατο, τῇ ψήφῳ κρατῶν, ἡττήθη τῇ γνώμῃ, καὶ γέγονεν ἐπὶ τῷ εὐλαβεστάτῳ Παύλῳ, ποιεῖν ὁπότερα βούλοιτο, κατασχεῖν, ἢ παραδοῦναι τὸν λόφον, τοῦ θαυμαστοῦ Διοσκόρου πολλαῖς ἐνδόντος αἱρέσεσιν, ὧν οὐδεμιᾶς ἂν ἀκοὴν [γρ. ἀκοῆς] πρὸ τῆς ἐκείνου μετανοίας ἦνέσχετο. Καὶ γὰρ ἀποδόσθαι μόνον τὸν λόφον, καὶ ἀμοιβὴν δοῦναι πᾶν ἅμα τὸ κτῆμα, καὶ ἄλλα πολλὰ προσεξεῦρεν, ἐπιδαψιλεύόμενος αὐτῷ πόρους, ἀφ' ὧν ἂν τις προλήψει χαρίσασαιτο. Ὁ δὲ ταῦτα μὲν ὥκνει· ἡξίου δὲ ὑπεισελθεῖν [γρ. ὑπελθεῖν] αὐτὸς τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν Διόσκορον γενομένην ὥνῃν, καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀντικαταστήναι δεσπότης τοῦ κτήματος. Ἐγένετο πρὸς τῷ λόφῳ, καὶ τῶν ἀμπελώνων καὶ τῶν ἐλαιῶνων ἐγκρατής. Τῷ δὲ ἡ μεγαλοφροσύνη κτῆμα ἀντὶ κτήματος, μεῖζον ἀντ' ἐλάττονος περιέγεγονε· κοινὸν [for. καὶ κοινὸν] ἀμφοῖν ἀγαθὸν, ἡ φιλαδελφία, καὶ τὸ εἶσω γενέσθαι τῶν νόμων εὐαγγελικῶν, οἱ συνεκτικωτάτην τῶν ἐντολῶν τὴν ἀγαπητικὴν διάθεσιν ἀπεφάναντο. Ἐν τοῦτο μόνον ἔδει μνήμης ἀξιῶσαι μνηύσαντα τῶν ἀδελφῶν τὰς συμβάσεις, καὶ τὴν ὁμολοίαν· τὰν μέσῳ δὲ παραλιπεῖν, εἰ τις ἐπίσκοπος ὦν ἤλω τι πταίσας. Ἄ γὰρ οὐκ ἔδει πεπρᾶχθαι, ταῦτα καλῶς ἔχει διδόναι τῇ λήθῃ. Ἄλλ' ἵνα μὴ πάντα ἐκ πάντων ὁ ἀδελφὸς Διόσκορος ἀποτυγχάνῃ, ταῖς αἰτήσεσιν αὐτοῦ δέδωκα, τὸ πᾶσιν ἀκριβῶς ἐπεξελεῖν, ἵνα μηδὲν ἀγνοήσῃεν ἡ σὴ θεοσέβεια· ἦν οὐ παρὰ φαῦλον, ἀλλ' ἀντὶ παντὸς ἐποιεῖτο πεισθῆναι διὰ τῶν ἀποθάντων, ὅτι μὴ ἐπ' ἀδίκους ἐφιλονείκησε. Κἀγὼ τὸν ἄνδρα τὰ τε ἄλλα ἐπαινῶ· πάνυ γὰρ μοι πρὸς τρόπου· καὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἐκείνον αἰδοῦς ὑπεράγαμαι. Καὶ ναὶ μὰ τὴν φίλην σου καὶ σεβασμίαν κεφαλὴν, πολλὴν οἶμαι χάριν ὀφείλειν αὐτῷ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συμπτώχους (1), ὧν τοὺς ἀγροὺς ἐκπονεῖ, ταχὺ πανταχοῦ γινόμενος, καὶ ἐξ ἀπόρων φόρους ἐκλέγων, καὶ τοῖς καιροῖς παριστάμενος. Τὰ μὲν περὶ τὴν τῶν ἐπισκόπων στάσιν οὕτως ἐχώρησεν.

hoc ejus postulationi, omnia ut accuratius expone-

DION. PETAVII NOTÆ.

(1) Τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συμπτώχους. Ingentes Alexandriæ pecuniæ in pauperes insumi solebant, visque in illos frumenti maxima distributa est; cujus instituti auctorem Diocletianum Procopius in suppressa Historia facere videtur, pag. 119: Διοκλητιανὸς Ῥωμαίων γεγωνὸς αὐτοκράτωρ σίτου μέγα χρήμα δίδοσθαι παρὰ τοῦ δήμου τῶν Ἀλεξανδρέων τοῖς δεομένοις ἀνὰ πᾶν ἔτος διώρισε. Ταῦτα ὁ δῆμος τῆνικάδε διαδικασάμενοι (forte διαδασάμενοι) ἐν σφίσιν αὐτοῖς εἰς [LIX] ἀπογόνους τοὺς μέχρι δεῦρο παρέπεμψαν. Ἄλλ' Ἡφαιστος ἐνθὲνδε μυριάδας εἰς διακοσίας ἐπετελοῦς μεδίμνων τοὺς τῶν ἀναγκαίων ὑποσπανίζοντας ἀφελόμενος τῷ δημοσίῳ ἐντέθεικε. Sed aliud insuper fuisse puto, quod in mendicos divideretur. De quo in Chalced. syn. act. III, ubi Ischyron Dioscorum accusat, quod

interverterit τὸν παρεχόμενον παρὰ τῶν βασιλέων σῖτον πρὸς τὸ τοὺς παρεπιδημοῦντας, ἔτι δὲ καὶ ἐντοπίους πένητας παραμυθεῖσθαι. Sed et πτωχικά χρήματα pagina sequenti commemorantur, quorum curator erat Lamponianus presbyter, quem chorepiscopum fuisse verisimile est; ut et Dioscorum istum. Fuit enim chorepiscoporum officium πτωχικά χρήματα, pauperum redditus ac pecunias administrare, ut indicat canon 14 Neocæsar. Sane πτωχικά χρήματα ecclesiastica bona vocantur, ut testes sunt Zonaras et Balsamo ad can. 59 apost., quod ad pauperum alimoniam pars illorum pertinet, ut antiqui Patres et concilia non semel admonent. De frumento in πτωχοῦς, id est mendicos Romæ, distribui solito meminit Procopius in suppressa Hist., pag. 117, ubi Theodoricum ait decrevisse ut in

rem; ne quid religionem tuam lateret: quam non parvi interesse, sed maximi momenti esse arbitrabatur, ex eventu ipso persuasum habere, non injustis de causis hanc a se contentionem esse susceptam. Ego vero cum cæteris in rebus hominem laudo: nam valde cum meis moribus consentit: tum præsertim ob singularem erga sedem illam reverentiam complector. Testor tuum illud mihi charissimum et venerandum caput, plurimum illi debere mea quidem sententia Alexandrinos pauperes, quorum agros procurat: dum repente adest ubique, et ex rebus desperatis proventus colligit, neque temporum opportunitatibus deest. Quæ igitur ad episcoporum dissensiones attinebant, hunc exitum habuerunt.

Ἐπίταγμα δὲ ἦν, ὅπως ἀκούσομαι καὶ Ἰάσονος, ὃς ἔφη πολλὰ καὶ ἄδικα παρὰ συμπρεσβυτέρου παθεῖν. Οὕτως οὖν ἔχει κακεῖνα. Λαμπωνιανὸν Ἰάσων εἶλεν ἀδικίας· ὃ δὲ φθάσας ὁμολογία (2) τὸν ἔλεγχον, ἔχει τὴν δίκην, ἐκκλησιαστικῶν συνόδων εἰργόμενος. Καί τοι καὶ δάκρυον ἐκ μετανοίας ἀφῆκε, καὶ δῆμος ἰκέτης αὐτὸν ἐξητήσατο. Ἄλλ' ἐγὼ τοῖς δεδογμένοις ἐνεκαρτέρησα· τοῦ δὲ λῦσαι τὴν αὐθεντίαν εἰς τὴν ἱερατικὴν καθέδραν ἀνέπεμψα. Τοσοῦτον οὖν ἐμαυτῷ συνεχώρησα (3), εἰ προσπελάσειε Λαμπωνιανῷ τὸ χρεῶν, καὶ ἡ κυρία παρεῖναι δόξεις, πᾶσι ἐφῆκα τοῖς τότε παρεσομένοις πρεσβυτέροις, κοινωνίας αὐτῷ μεταδοῦναι. Μηδεὶς γὰρ ἀποθάνοι δεδεμένος ἐμοί. Ἀναρῶσθεῖς δὲ, πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὑπόδικος ἔστω, καὶ παρὰ τῆς θεσπεσίας σου, καὶ φιλανθρώπου ψυχῆς περιμέντω τῆς συγγνώμης τὸ σύνθημα. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Ἰάσων πάντα ἀναίτιος ἐαυτῷ. Προπετὴς ἄνθρωπος γλῶτταν, ἐνέτυχεν ἀνδρὶ προπετεστέρῳ τὴν χεῖρα· καὶ

Præterea mandatum a te mihi fuerat, ut et Jasonem audirem, qui multa et indigna **215** a presbytero collega passum se esse dicebat. Ad hunc ergo modum ista se habent: Lamponianum Jason injuriarum convicit; ille convictionem confessione criminis antevertens, pœnas luit, ab ecclesiastica communione separatus. Quanquam ex animi pœnitentia lacrymas fudit, et supplex eum populus condonari sibi petiit. Sed ego in iis perseveravi, quæ semel decreveram; solvendi porro jus, et auctoritatem ad pontificiam sedem rejeci. Unum hoc ergo mihi sumpsit, si Lamponiano fatalis necessitas immineret, et præstituta mortis dies adesse videretur; tum omnibus, qui eo tempore adessent, presbyteris concessi, ut eum communioni restituerent. Nemo enim, quantum in me erit, ecclesiasticis vinculis obstrictus moriatur. Sin convalescit, rursus iisdem pœnis teneatur, atque a divina humanissi-

DION. PETAVII NOTÆ.

mendicos, qui ad basilicam Sancti Petri residebant, annua medimnorum millia tria dividerentur.

(2) Ὁ δὲ φθάσας ὁμολογία. Significat Lamponianum presbyterum ob pulsatum collegam excommunicatum fuisse: ita ut, si vitæ periculum instaret, ab iis, qui tum adessent, presbyteris reconciliari posset. Sin minus, legitimum tempus expleret. Quod autem subjicit, καί τοι καὶ δάκρυον ἐκ μετανοίας ἀφῆκε, perperam ab non nemine trahitur ad exemplum τῆς προσκλαύσεως, qui primus gradus pœnitentium fuit. Non enim animadvertit de presbyteris hic agere Synesium, qui publicæ isti et luctuosæ pœnitentiæ minime subiciebantur. Nam, ut S. Leo ep. 92, inquis. 2, scribit, *alienum est a consuetudine ecclesiastica, ut qui in presbyterali honore, aut in diaconii gradu fuerint consecrati, hi pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant pœnitendi: quod sine dubio ex apostolica traditione descendit, secundum quod scriptum est: « Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro eo? »* Unde hujusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei privata est expetenda secessio; ubi illis satisfactio, si fuerit digna, sit etiam fructuosa. Optatus Milevitanus in fine libri II: *Multis notum est et probatum, persecutionis tempore episcopos aliquos inertia a confessione Dei delapsos thurificasse; et tamen nullus eorum, qui evaserunt, aut manum lapsis imposuit, aut ut genua figerent, imperavit.* August. lib. I cont. Donat. de bapt. cap. I scribit, *ordinatis, cum ad Ecclesiam a schismate redeunt, non imponi eis manus inter laicos.* Sed et concil. Carth. V, cap. 11, *Item confirmatum, ait, ut si quando presbyteri, vel diaconi in aliqua graviore culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse fuerit removeri, non eis manus tanquam pœnitentibus, vel tanquam fidelibus laicis imponatur.* Vide Grat. dist. 82, can. *Presbyter si fornicat.* Qui enim

publicam pœnitentiam obiisset, is a sacris ordinibus, vel eorum functione in perpetuum excluderetur; quod et Orig. lib. II contra Celsum, pag. 147, refert. Et apud Hieron. *Dial. cont. Lucifer.: Episcopus aut pœnitentiam non agit, et sacerdos est; aut si pœnitentiam egerit, esse episcopus non potest.* Ideo canones illi veteres, qui pœnitentiam clericis infligunt, de privata sunt intelligendi. Ut Araus. I, can. 4, decernitur *pœnitentiam desiderantibus, etiam clericis, non negandam.*

(3) Τοσοῦτον οὖν ἐμαυτῷ συνεχώρησα. Observatione dignum est, quod hæc [LX] loco indicat potuisse metropolitanos in subjectos sibi clericos excommunicationis ferre sententiam; latam semel revocare non potuisse: sed hoc Alexandrino patriarchæ reservasse, cujus sedem appellat ἱερατικὴν καθέδραν· ubi ἱερατικοῦ vox ad primariam sedem restringitur. Hoc se unum tamen sumpsisse sibi admonet, ut si Lamponiano, quem ab Ecclesiæ communione segregaverat, vitæ periculum instaret, a quocunque presbytero reconciliari posset. Quod usus veteris Ecclesiæ, atque illius potissimum temporis ferebat, maxime post Nicænæ synodi canonem 13. Itaque quod ita Synesius loquitur, τοσοῦτον ἐμαυτῷ συνεχώρησα, non sic debes accipere, quasi in dubia ignotaque re id consilii ceperit. Non enim aut morem istum Ecclesiæ, ac Nicænæ sanctionem ignorare; aut non saltem ab antiquioribus episcopis admoneri potuit. Verum hoc sibi sumpsisse permisisseve dicit; hoc est sibi hoc juris, quod canones tribuebant, usurpasse. Ac tametsi de pœnitentibus, hoc est publicam et famosam illam pœnitentiam obeuntibus, non hic sermonem facit Synesius (fuit enim ille, de quo agit, clericus, cujusmodi publicæ pœnitentiæ subjecti non erant); nihilominus valet hæc in omnes regula; ut ne quantumvis immanium scelerum reis reconciliatio sub mortem negata fuerit.

maque anima tua indulgentiæ tesseram expectet. A τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον (4), κουφοτάτου πράγματος
Nam nec Jason culpa vacat omnino. Homo lingua λόγου βαρυτάτην τὴν τιμωρίαν ἐξέτισε.
promptus in hominem incidit manu promptiorem; et, quod dici solet, levissimæ rei, sermonis, gra-
vissimas pœnas exsolvit.

Quod vero ad pecunias attinet, de quibus egi an-
tea, Lamponianus eas habere se fatetur, nec quid-
quam se naufragio sublevare cupit, quo contractus
periit; ac tempus duntaxat postulat distrahendis
fructibus opportunum; seseque posthabitis omni-
bus id unum laboraturum recipit, ut pauperum pe-
cunias persolvat. Nummi erant septem et quinquaginta supra centenos.

Operæ pretium est de iis etiam referre, quæ apud
nos geruntur, ut fieri deinceps desinant. Sacer-
dotes a sacerdotibus variorum criminum accusan-
tur, utrum falso, nondum dico: prorsus tamen malo
et fraudulento id sit animo. Non enim persequen-
darum pœnarum gratia, sed ut exercituum præ-
fectis injusta lucra concilient. Necesse est autem
omnium onera humeris meis imponi. Quamobrem
scribe, obsecro, et decreto tuo præcipe, ne cui tale
quidquam facere liceat. Nam et magno me bene-
ficio devinxeris; et eos mecum, qui tranquilliori
animo sunt; et oppressis subvenies; et multo am-
pliori beneficio eos ipsos affeceris, qui injuriam
faciunt, cum majus bonum sit majore a malo libe-
rari; majus autem malum est injuriam inferre,
quam perpeti. Illud enim proprium malum est,
hoc alienum. Verum ego quinam ii sint significare
nolo, **216** neque tu, si noris, nominatim quem-
quam redargue, ne in fratrum offensionem incidam;
quos etsi coram privatim vehementer increpavi,
Deus illis ignoscet. Sed rem ipsam duntaxat in iis
quas ad me dabis litteris odisse videre. Inveniam
enim, adsit modo Deus, quemadmodum sine cu-
jusquam offensione non ultra se turpitudine, atque
infamiam dixerim.

Unum adhuc constituendum superest, statimque
scribendi finem faciam. Vagantur quidam apud nos
Vacantivi. Patieris enim me paululum barbare lo-
quentem, ut usitata in republica voce nonnullorum
nequitiam expressius declarem. Hi certam quidem
nullam sedem habere volunt, qui quam habebant
antea reliquerunt; non ulla calamitate pulsati, sed
sponte locum mutantes. Honoribus porro fruuntur, D

Καὶ περὶ τῶν ἐγκλημάτων (5) ἃ διεῖληφα, ταῦτα
Λαμπωνιανὸς ἔχειν ὁμολογεῖ, καὶ οὐδὲν ἀξιοῖ παρὰ
τῆς ναυαγίας ὠφελεῖσθαι, τῆς ποιησάσης ἀφανὲς τὸ
συμβόλαιον· ἀλλὰ καιρὸν αἰτεῖ, τοὺς καρποὺς ὠνίους
γενέσθαι· καὶ ἔφη πάντων ἀμελήσας, ἐνὶ τούτῳ προσ-
ἔχειν τὸν νοῦν, ὥς ἂν τὰ πτωχικὰ καταθεῖτο χρήματα.
Νομίσματα δὲ ἦν ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα πρὸς τοῖς
ἑκατόν.

Ἄνοιστέον ἐστὶ καὶ περὶ τῶνδε τῶν γινομένων
παρ' ἡμῖν, ἵνα γινόμενα παύσῃται [γρ. γνώσητε].
Ἱερεῖς ἱερέας παρανόμων διώκουσι· εἰ μὲν ἐπὶ ψεύ-
δεσιν, οὕτω λέγω· πάντως δὲ μετ' ἐπιβούλου τῆς
προαιρέσεως. Οὐ γὰρ ἵνα λάθῃσι δίκας, ἀλλ' ἵνα
τοῖς ἄρχουσι τῶν στρατευμάτων ἄδικα κέρδη μνη-
στεύσωσιν. Ἐπὶ δὲ τοὺς ἐμοὺς ὤμους ἀναβαίνειν
ἀνάγκη τὰ πάντων φορτία. Διὸ, δέομαι, γράψε καὶ
διατάττου μηδενὶ μηδὲν ἐξεῖναι τοιοῦτο ποιεῖν. Καὶ
γὰρ ἐμοὶ χαρὶς, καὶ τοῖς ἀπραγμονεστέροις, καὶ κα-
κῶς πάσχουσιν ἀμυνεῖς, καὶ πολὺ πλέον εὖ πεποιηκῶς
ἔση τοὺς ἀδικούντας αὐτοὺς, εἴπερ μείζον ἀγαθόν, τὸ
μείζονος ἀπηλλάχθαι κακοῦ· κακὸν δὲ μείζον τοῦ
ἀδικεῖσθαι τὸ ἀδικεῖν. Τὸ μὲν γὰρ, ἴδιόν ἐστι κακόν,
τὸ δὲ, ἀλλότριον. Ἄλλ' οὕτ' ἐγὼ κατεμήνυσα τίνες
εἰσὶ, μήτ' αὐτὸς εἰ καὶ μάθοις, ἐπ' ὀνόμασιν ἐξ-
ελέγξης τινὰ, ἵνα μὴ ἀπεχθοίμην ἀδελφοῖς, οἷς εἰ καὶ
κατὰ πρόσωπον ἰδίᾳ λίαν ἐπιτετίμηκα, συγχωρήσει
Θεός. Ἀλλὰ φάνηθι τὸ πρᾶγμα μόνον μισῶν ἐν τοῖς
πρὸς ἐμὲ γράμμασιν. Εἴσομαι γὰρ σὺν Θεῷ μετὰ
τοῦ πᾶσιν ἀλύπου τὸ μηκέτι προσελθεῖν περαιτέρω
τὴν ἀσχημοσύνην ἡμῶν. Μὴ γὰρ εἴποιμι τῆς Ἐκκλη-
σίας.

infamia nostra proferat. Non enim Ecclesiæ infa-

Οἰκονομήσασθαι δὲ ἐν ἔτι λοιπὸν, καὶ λόγου πεπαύ-
σομαι [γρ. παύσομαι]. Περινοστοῦσί τινες (6) βασκαν-
τίβοι παρ' ἡμῖν. Ἀνέξῃ γὰρ μου μικρὸν ὑποβαρ-
θαρίσαντος, ἵνα διὰ τῆς συνηθεστέρας τῇ πολιτείᾳ
φωνῆς τὴν ἐνίων κακίαν ἐμφαντικώτερον παραστή-
σαιμι. Οὗτοι καθέδραν μὲν ἀποδεδειγμένην ἔχειν οὐ
βούλονται· οἳ γε τὴν οὔσαν ἀπολελοίπασιν, οὐ κατὰ
συμφορὰν, ἀλλ' αὐθαίρετοι μετανάστει γινόμενοι.

DION. PETAVII NOTÆ.

(4) [LXI-LXXV.] Καὶ τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον.
Sumpsit e Platone, libro iv *De legibus*.

(5) Καὶ περὶ τῶν ἐγκλημάτων. Difficilis et sale-
brosus locus. Sic verti, quasi esset χρημάτων, nec
sic tamen mihi ipse satisfacio.

(6) Περινοστοῦσί τινες. Contra desertores istos
et vagos exstat Nicæni concilii canon 16, qui tamen
episcoporum nominatim non meminit; ut et Antio-
chenus 3, et Apost. 15. Sed neque Synesius de
episcopis expresse loquitur, quamvis horum *vacan-*
tivorum causam ejusdem generis esse demonstret,
cujus erat illa, de qua antecedente epistola scripsit,
Alexandri Basinopolitani episcopi. Unde colligas
de episcopis, si non solis, certe de his hoc loco si-

gnificare. Quod ad vacantivos istos attinet, Hoesche-
lius, in notis ad Photii cod. 59, Βασκαντίβους, de
quibus hic Synesius eos esse credit qui in actis
synodi ad *Quercum* vocantur οἱ κοινωνικοὶ τῆς
οἰκουμένης. Quod est alienissimum. Nam κοινωνι-
κοὶ τῆς οἰκουμένης, sunt catholici, qui cum tota
Ecclesia communione junguntur. In concilio Ver-
nensi sub Pipino rege, can. 13: *De episcopis vagan-*
tibus, qui Ecclesias non habent, nec scimus ordina-
tionem eorum, qualiter fiat, placuit juxta instituta
sanctorum Patrum, ut in alterius parochia ministrare,
nec ullam ordinationem facere debeant sine jussione
episcopi cujus parochia est.

Καρποῦνται δὲ τὰς τιμὰς, ἐκεῖ περινοστοῦντες, ὅπου A
κερδαλειώτερον. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, πάτερ σεβασμιώτατε,
χρῆναι τοῦτοις, ὅσοι τὰς οἰκείας Ἐκκλησίας ἀπέ-
παντο, πᾶσαν Ἐκκλησίαν ἀπέπασθαι· καὶ πρὶν ἂν
ἀπελθόντες (7) ἐκεῖ [γρ. ἐκεῖνα] καταστήσονται, μηδ-

DION. PETAVII NOTÆ.

(7) Καὶ πρὶν ἂν ἀπελθόντες. Hæc nimirum
forma est, et ratio [LXXVI] laicæ communionis, in
quam clerici regradabantur, cum scilicet a θυσια-
στηρίῳ et clericorum consessu et ordine rejecti, in-
ter laicos habebantur, cum iisque mysteria partici-
pabant. Nam solis ministerio sacro deditis ad altare
ingredi et communicare ibidem licebat, ait Laodic.
can. 19, ex interpretatione Dionysii Exigui : καὶ
μόνοις ἐξὸν εἶναι τοῖς ἱερατικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸ θυ-
σιαστήριον, καὶ κοινωνεῖν. Perperam in quibusdam B
Latinis, solis sacerdotibus. Vide et can. 15 apost.,
ubi vagis istis clericis ita sacris ministeriis inter-
dicitur, ut tamen laica communio permittatur, quæ
λειτουργία diserte istis opponitur. Itaque duo in
laica communionem clericis pænæ loco inflicta fue-
runt : primum quod nullum sacrum ministerium
attingerent ; alterum, quod extra clericorum locum
et ἱερατεῖον sepositi, cum promiscua plebe com-
municarent. Ex quo deinceps pro laicis habiti nul-
lam ecclesiastici ordinis prærogativam honoremque
capiebant. Contra eosdem vagos clericos Nicæna
synodus canones edidit duos, 15 et 16. Quorum in
posteriore jubet illos, quocunque se receperint, ibi
esse ἀκοινωνήτους, *communione privatos*. Hoc vero
Zonaras et Balsamo ad eam communionem referunt,
quæ clericorum propria sit. Non enim interdicti pu-
tant illis penitus usum sacramentorum et commu-
nionem laicam, ne canon 15 apostolorum derogare
videatur, qui laicam vagis illis indulsit : Ἀλλὰ τὴν
τῶν ἱερῶν συμμεταχειρίσιν, καὶ κοινοπραξίαν, καὶ τὸ
συλλειτουργεῖν τοῖς οἷσπερ προσῆλθον, ait Zonaras.
Verum non audiendos illos arbitror ; et omnino ἀκοι-
νωνήτους idem esse ac *communione privatos*, sive
excommunicatos plena et absoluta excommunicatione.
Id enim vox illa ἀκοινωνήτος et ἀκοινωνησία signifi-
cat, ut in can. 10 apost., dum ait, τῶν καθαιρου-
μένων τινὲς μὲν μόνῃς ἱερουργίας κωλύονται, οὐ
μέντοι καὶ κοινωνίας, ἥ τοῦ συνεκκλησιάζειν. Οἱ δὲ
σὺν τῇ καθαιρέσει, καὶ ἀκοινωνητοὶ εἰσι, καὶ ἀφωρι-
σμένοι. Igitur clerici ab Ecclesia sua profugi ex
decreto Nicæni concilii prorsus excommunicantur.
Quæ tamen severitas insequentium usu temporum
imminuta videtur. Certe laicam illis communionem
concedit Synesius. At epistola 66 Alexandrum
episcopum, qui ad sedem suam redire nollet, ἀκοι-
νωνησία multavit. Nam nec ad Ecclesiam, nec ad
usum sacramentorum admisit. Felix vero papa,
epist. 7, de episcopis, presbyteris et diaconis re-
baptizatis ita decernit, ut usque ad diem exitus sui D
in pœnitentia jaceant ; nec orationi non modo fide-
lium, sed nec catechumenorum omnimodis interesse,
quibus communio laica tantum in morte reddenda est.
Quæ verba, et iis similia, in quibus laica communio
in morte representatur, non eo pertinent, ut laica
communio aliud quidpiam fuerit, quam quod docui-
mus ; quoniam, ut quidam argumentantur, nihil sub
ipsam mortem usurpari potuerit, quo communio illis
præstita alia fieret quam laica. Hoc enim Felix papa
decrevit, illos non ante mortis periculum commu-
nionem impertiendos esse, quæ tum, quod ad Eu-
charistiam attinet, non alia quam laica esse potue-
rit. In cæteris porro, quæ mortuis eorumque me-
moriam deferuntur, nihilo plus quam laicis exhiberi ;
et omnino eodem, quo laicos, ordine locoque cen-
seri. Apud Socratem lib. vi, cap. 9, et Sozomenum
lib. viii, cap. 15, aliter Joannes Chrysostomus erga
Dioscorum et Ammonium se gessit, qui a Theophilo

eo vagantes, ubi majus compendium est. Mihi vero,
reverendissime Pater, ita videtur : oportere iis,
qui suas ecclesias reliquerint, omni ecclesia in-
terdicti ; et priusquam illuc redeunt se receperint,
neminem ad altare eos admittere ; neque ad pri-

excommunicati [LXXVII] Constantinopolim confu-
gerant. Nam ad precum in ecclesia communionem
illos recepit ; a mysteriis vero interim exclusit,
dum eorum causa cognosceretur. Hanc esse quam
antiqui canones *peregrinam communionem* vocant,
viri quidam eruditi suspicati sunt ; quibus ego non
assentior. Etenim peregrinam communionem, quæ
pænæ loco episcopis ac clericis infligebatur, nihil
aliud puto fuisse, quam et precum et sacramento-
rum cum clericis, et in ἱερατεῖῳ percipiendorum
jus, citra functionem ac ministerium : ut, exempli
causa, sacerdotes et diaconi cum aliis clericis liti-
rgiis interessent, in iisque Dominicum corpus cum illis
et in eorum ordine perciperent, sed nullo ministe-
rio fungerentur, episcopi vero neque Eucharistiam
aliis porrigerent, neque ordinarent. Ita enim, tan-
quam peregrini in alienis Ecclesiis, jus nullum ac
jurisdictionem exercebant ordinis alioqui sui pro-
prium. In concilio Regensi, quod anno 439 cele-
bratum est, canone 3, cautum est, ut Armentario,
qui a duobus tantum episcopis ordinatus erat
Ebredunensis antistes, unam quispiam episcopus
parochiarum suarum ecclesiam concedat, in qua
aut chorepiscopi nomine, ut Nicænus canon 8 loqui-
tur, aut peregrina, ut aiunt, *communione foveatur*.
Quid hoc vero sit, statim explicat, nempe ut ne
unquam in civitatibus, vel sub episcoporum absentia,
offerre præsumat ; nec ordinare vel ultimum cleri-
cum, nec in ea quidem ecclesia, quæ ei cujuscunque
misericordia fuerit attributa ; nec ulli episcoporum,
vel succedente ætate assumpto, in rudimentis suis
huic in aliquo, quasi pro ætatis reverentia, cedere
liceat ; nec usquam ipsi quidquam de episcopalibus
officiis usurpare, præterquam in ecclesia, quam
cujusquam misericordia fuerit indeptus, in qua ei
solum neophytos confirmare et ante presbyteros
offerre conceditur.

Cum igitur episcopalis dignitatis proprium sit
ordinare clericos, in civitatibus offerre, ante eos
episcopos, qui posterius ordinati sunt, sedere, et
id genus præstare cætera : qui in ea ipsa diœcesi,
in qua episcopus creatus fuerat, iis spoliatur om-
nibus, et ad inferiora quædam ac simplicium sa-
cerdotum officia redigitur ; sic ille tractari vide-
tur, tanquam peregrinus sit, et non in sua, sed in
aliena civitate versetur. Quocirca ex episcopo chor-
episcopum esse juberi, idem opinor est ac pere-
grina communionem damnari : ut verba illa cano-
nis, aut peregrina, ut aiunt, *communione foveatur*,
interpretatio sint antecedentium in qua aut chor-
episcopi nomine, ut idem canon loquitur ; etenim
quidquid in Armentarium Regensis concilii Patres
illo canone decernunt, ex Nicæni concilii auctori-
tate id se facere profitentur. Est autem canon 8,
in quo Nicæna synodus statuit, ut si quis Catharo-
rum partis episcopus ad catholicam transit, ubi
jam constitutus est episcopus, in presbyteri ordi-
nem relegatur ; et ut illi chorepiscopi, vel presby-
teri locum alicubi assignet episcopus : ne duo in ea-
dem civitate sint episcopi. Apparet ergo *pere-
grinam communionem* appellari, cum ab episcopi
dignitate, et ordine, in chorepiscoporum gradum
summovetur episcopus. In simplici vero presbyte-
ro, vel diacono tum peregrina communio vocatur,
cum sine propria ordinis illorum functione, inter
clericos alios versari, et cum illis mysteriorum
esse participes sinuntur. Quæ quidem Leptineus

mas sedes invitare; sed inter gregarios in plebeis subselliis relinquere, cum ecclesiam adibunt. Nam citius ad sua loca revertentur, si honoris sui jacturam metuant, quem capere ubivis malunt, quam ibi, ubi convenit: malent autem illic saltem, quam nusquam omnino percipere. Ac publice quidem ita cum iis agendum erit, tanquam cum privatis; si augustissimæ tuæ sedi ita visum fuerit. Privatim vero, ac domi quemadmodum uti iis oportebit, tunc sciemus, cum a pietate tua responsum allatum erit de ea quæstione, quam nuper de Alexandro proposui, qui genere Cyrenensis est, Ecclesiæ autem cujusdam Bithynorum episcopus fuit: qua per seditionem pulsus, cum redire modo liberum ei sit, nequaquam revertitur; sed apud nos commoratur. De ea re ad sanctitatem tuam scripsi, omnia diligenter exponens quæ illi accidissent, tuamque sententiam requirens, quo in numero haberi hominem oporteret. Sed quoniam rescriptum ad me nullum affertur, exciderintne, an ad tuam usque beatitudinem pervenerint litteræ dubitans, de ea re cum clarissimo viro Dioscoro episcopo sum collocutus, et **217** amanuensibus earum, quas tum scripsi, exemplum dare jussi, ut si forte nondum epistolam acceperis, eo perlecto reposcere, et mutuas ad me reddere possis. Postremo Deum pro me deprecare. Nam pro destituto precaberis, atque ab omnibus deserto, cui tali præsidio est opus; quoniam pro me ipse Deum interpellare vereor. Etenim in contrarium mihi omnia recidunt, ob projectam temeritatem meam; quod homo peccatis irretitus, extra Ecclesiam educatus, alio disciplinæ genere institutus, ad altare Dei accedere non dubitaverim.

EPISTOLA LXVIII.

Eidem.

Cui hanc epistolam commisi, negotii gerendi causa proficiscitur, quod mihi nefas est exponere.

DION. PETAVII NOTÆ.

concilium can. 4, paucis ita complectitur: [LXXVIII] *Statuimus etiam ut secundum canonicam cautelam, omnes undecunque venientes ignotos episcopos vel presbyteros, ante probationem synodalem in ecclesiasticum ministerium non admitteremus.*

Quocirca peregrina communio, qualem Regensis concilii canon ille significat, non ex eo more dicta derivataque videtur, quo peregrini illi clerici, qui sine *formatis* litteris advenirent, ac de quorum statu vel juris integritate dubitari poterat, ab episcopis tractabantur; sed inde potius quod in aliena Ecclesia peregrini episcopi vel clerici nullum ministerii ac functionis ordini suo consentaneæ obeundæ jus habeant, tametsi ab earum civitatum, in quibus peregrinabantur, episcopis adhiberentur ad illa præstanda. Sed ex eo præcise, quod suis locis egressi, usu ordinis sui careant; inde peregrina communio, quæ quidem pœnalis fuit, appellata videtur, qua, similiter ac peregrini, in civitatibus suis jus nullum haberent exercendi.

Quamobrem peregrina communione multatos, ab Dominico corpore abstentos fuisse non puto; quod nonnullis est visum. Aliud enim Regensis canon ille persuadet. Nec est quod quemquam moveat Ilerdensis canon 16, quo clerici illi qui defuncto-

A ένα δέχεσθαι θυσιαστηρίῳ, μηδ' εἰς προεδρίαν καλεῖν· ἀλλὰ περιορᾶν [γρ. παρορᾶν] ἀγελαίους ἐν ταῖς δημοτικαῖς καθεδραῖς, ὅταν εἰς ἐκκλησίαν ἐμβάλλωσι. Ταχὺ γὰρ ἂν ἐπανέλθοιεν, εἰ περὶ τῆς τιμῆς κινδυνεύοιεν, ἥς ἀξιοῦσιν ἀπολαύειν ἀπανταχοῦ μᾶλλον, ἢ οἱ προσήκει· δέξαιντο γὰρ ἐκεῖ [γρ. ἂν ἐκεῖ] μᾶλλον ἢ μηδαμοῦ. Καὶ δημοσίᾳ μὲν, οὕτω προσοιστέον αὐτοῖς, ὡς ἀντικρυς ἰδιώταις, ἂν καὶ τῷ σεμνοτάτῳ σου θρόνῳ συνδοκῇ. Ἰδίᾳ δὲ, καὶ κατ' οἶκον, εἰσόμεθα πῶς, ὅταν ἦκη παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας ἀπόκρισις ἐκείνης τῆς πεύσεως, ἣν πρώτην ἠρώτησα περὶ Ἀλεξάνδρου Κυρηναίου μὲν ἀνδρὸς [γρ. μὲν τὸ γένος] τὸ γένος, ἱερατευσαμένου δὲ ἐν τινὶ πόλει τῶν Βιθυνῶν· ἥς ἐκπεσὼν κατὰ δὴ τινα στάσιν, ἐξὼν ἐπανελθεῖν, οὐκ ἐπάνεισιν· ἀλλ' ἡμῖν ἐπιχωριάζει. Περὶ τοῦτου γέγραφα πρὸς τὴν σὴν ἀγιότητα, πᾶσιν ἀκριβῶς ἐπεξελθὼν τοῖς περὶ αὐτὸν γενομένοις, καὶ γνώμην αἰτῶν οἱ τακτέον τὸν ἄνδρα. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἦκει μοι περὶ τούτων ἀντίγραφον, ἀμφίβολος ὢν, πότερον διαπέπτωκεν ἢ διεκομίσθη τὰ γράμματα μέχρι τῆς μακαρίας σου κεφαλῆς, διείλεγμαί περὶ τοῦτου πρὸς τὸν θαυμαστὸν Διόσκορον τὸν ἐπίσκοπον, καὶ τοῖς ταχυγράφοις τὰ ἀντίτυπα δοῦναι τῶν τότε γραφέντων ἐπέταξα, ἵνα εἰ μὴ τυγχάνεις δεξάμενος τὴν ἐπιστολήν, ἔχοις παραναγνοῦς [γρ. παραγνοῦς] αἰτῆσαί τε, καὶ πρὸς ἐμὲ διαπέμψασθαι τὰ ἀμοιβαῖα. Ἐπὶ πᾶσιν εὐχου περὶ ἐμοῦ· περὶ καταλελειμμένου γὰρ εὖξῃ, καὶ τοῖς πᾶσιν ἐρήμου, καὶ δεομένου συνεργείας τοιαύτης, ὡς αὐτὸς ὁκνῶ περὶ ἐμαυτοῦ φθέγξασθαι πρὸς Θεόν. Ἄπαντα γὰρ εἰς τοῦναντίον μοι περιίσταται, διὰ ῥιφοκίνδυνον τόλμαν, ὅτι ἄνθρωπος ἐν ἁμαρτίαις, ἀπότροφος Ἐκκλησίας, ἀγωγὴν ἑτέραν ἡγμέ-
C νος, θυσιαστηρίων ἡψάμην Θεοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΗ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐδίδωκα τὴν ἐπιστολήν, στέλλεται μὲν ἐπὶ πρᾶξιν, ἣν οὐχ ὅσιον ἐμοὶ διηγῆσασθαι. Ὅτι δὲ ἀρετὴν

rum episcoporum bona supprimunt, sacrilegii damnantur: reus, inquit, sacrilegii prolixiori anathemate damnetur, et vix quoque peregrina ei communio concedatur. Ex quo ita ratiocinantur ii, quos modo commemoravi: cum anathematis vox devotionem et atrociolem quamdam excommunicationis sententiam præ se ferat, non videri participes factos esse Dominici corporis, quibus peregrina communio sit inflicta. Verum cum ne ullum quidem humanitatis officium damnatis anathemate, hoc est, ultima illa execratione percussis, ab Ecclesia præberi solitum fuerit, qua tandem ratione peregrinam communionem sic illi describunt, ut qui in eam redacti essent, Ecclesiæ interim sumptibus alerentur? Igitur *anathematis* nomen late ac minus proprie ab Ilerdensi synodo sumptum apparet, pro quavis ecclesiastica pœna, et, ut vocant, *censura*, qua utcumque jus alicui vel in totum eripitur ecclesiasticæ communionis, vel certe minuitur. Quemadmodum et ipsa vox excommunicationis ab Augustino epist. 118 aliisque nonnunquam accipitur, ut solam ab usu Dominici corporis segregationem significet; non maiorem illam ab Christi corpore et Ecclesiæ communionem, cui demonstrandæ vocabulum istud sæpius adhibetur.

ἐκ νέας ἀσχεῖ, τοῦτο καὶ θέμις εἰπεῖν, καὶ παντάπα-
σιν ἀληθές. Ὡς μὲν οὖν ἀγαθὸν ἄνδρα, τιμήσεις· ἦν
δὲ ἐγράψατο γραφὴν, οἰκείαν εἰμαρμένην πληροῦτω.
Μηδὲ γὰρ δικαίου ποτὲ φόνου προσάψοιο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΘ'.

Τῷ αὐτῷ.

Μέλει γάρ σοι, μέλει καὶ Πενταπόλεως. Οὐκοῦν ἐν-
τεύξῃ μὲν ταῖς δημοσίαις ἐπιστολαῖς. Ὅτι δὲ κακὰ
πλείω καὶ μείζω γέγονεν, ἢ φοβεῖ τὰ γράμματα, λέ-
γοντος ἀκούσῃ τοῦ διακομιστοῦ. Στέλλεται μὲν γὰρ
ἐπὶ συμμαχίαν, ὥς ἐκεῖθεν αἰτήσων. Τὰ δὲ τῶν
πολεμίων οὐδὲ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ περιέμεινεν· ἀλλ'
ἐφθασαν ἐκχυθέντες ἀθρόον κατὰ τῆς χώρας. Πάντα
οἴχεται· πάντα ἀνῆρηται· αἱ πόλεις ἔτι λοιπαί, τὸ
μέχρις οὗ γράφω, λοιπαί· τὸ δὲ εἰς τὴν ἐπιούσαν,
Θεὸς οἶδε. Πρὸς ταῦτα εὐχῶν δεῖ τῶν σῶν, εὐχῶν
λέγω τῶν ἐθαδῶν δυσωπεῖν τὸν Θεόν. Ὡς ἐγὼ πολ-
λάκις ἤδη καὶ τὰ ἴδια, καὶ τὰ κοινὰ μάτην ἠϋξά-
μην. Τί λέγω μάτην; Εἰς τοῦναντίον μοι περι-
ίσταται. Τοιοῦτόν εἰσιν αἱ ἁμαρτίαι βαρεῖαί τε καὶ
πολλαί.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ο'.

Πρόκλῳ.

Πέρυσιν οὐχ ἦκει μοι γράμματα παρὰ τῆς ἱερᾶς
σου χειρός. Ἠρίθμησα καὶ τοῦτο μετὰ τῶν συντυ-
χόντων μοι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ δυσχερῶν. Πολλὰ γὰρ
ἐπὶ πολλῶν ἐγὼ πέρυσιν ἠνιάθην· ἀλλὰ καὶ ὁ τῆτες
χειμῶν, ὃ τί μοι λοιπὸν ἦν εἰς τὴν ψυχαγωγίαν ἀφεί-
λετο τὸ παιδίον [γρ. παιδάριον]. Εἴμαρτο γὰρ ἄρα,
συνόντι μὲν ὑμῖν, εὐτυχεῖν· ἀπόντι δὲ, χαλεποῦ πει-
ρᾶσθαι τοῦ δαίμονος. Γενέσθω δὴ τις παραμυθία, τὸ
δέξασθαι τῆς πατρικῆς σου κεφαλῆς γράμματα, τὸ
τιμαλφέστατον τῶν ἀπὸ Θράκης ἀγώγιμον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΑ'.

Πυλαιμένει.

Διττοὶ λόγοι [γρ. δὴ λόγ.] λέγονται περὶ σοῦ. Τοι-
γαροῦν ὁμοῦ μὲν ἐπὶ Θράκης, ὁμοῦ δὲ εἰς Ἰσαύρους
γράφω, τοῦ περιτυχεῖν σε πάντως μῖα γέ τιτι τῶν
ἐπιστολῶν. Ὑπόθεσις δὲ ἀμφοῖν, ἀσπάσασθαι τὴν
φιλότατην κεφαλὴν, Πυλαιμένην τὸν φιλόσοφον. Τοῦτο
γὰρ ἐστὶ καὶ βούληται, καὶ μὴ βούληται. Οὐ γὰρ
μήποτε κατισχύσῃ [γρ. κατισχύσει] τοῦ πεφυκότος,
οὐδ' οὐ μὴ σθέσῃ τὸν σπινθῆρα τοῦ θεοῦ πυρός·
ἀλλ' ἀνάψει ποτὲ, τῆς μοχθηρᾶς ἀγωγῆς ὑπεράνω
γενόμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΒ'.

Τοῖς ἐπισκόποις (8).

Ἀνδρόνικος τὴν Ἐκκλησίαν ψευδάμενος ἀληθευού-
σης αὐτῆς πειραθῆτω. Πρώην, οὕτω πάνυ πρώην,

DION. PETAVII NOTÆ.

(8) Scripta hæc est ad episcopos, postquam An-
dronicus, ecclesiasticæ animadversionis terrore

Quemadmodum vero virtutem jam a prima ætate
coluerit, et dictu fas est, et verissimum. Igitur tu
eum, perinde ac virum probum honorabis; quam
vero accusationem suscepit, ea fatum suum expleat.
Nunquam enim quantumvis justam necem attigeris.

EPISTOLA LXIX.

Eidem.

Est vero tibi curæ Pentapolis, est profecto.
Quocirca publicas litteras leges. Sed plura et gra-
viora incidisse mala, quam quorum metum litteræ
denuntiant, de eo cognosces, qui illas detulit. Hic
enim auxilii inde postulandi gratia profectus est.
At hostes ne digressum quidem illius exspectarunt,
sed prius repente tota regione diffusi sunt. Actum
de omnibus est; periire funditus omnia: solæ ur-
bes adhuc reliquæ; atque ad hoc usque tempus,
quo scribimus, reliquæ: quid sequenti die even-
tuum sit, novit Deus. Ad hæc precibus tuis opus
est, iis, inquam, precibus, quæ Deum flectere ac
mitigare solent. Equidem sæpius et privatim et
publice frustra sum deprecatus. Quid frustra dico?
In contrarium mihi vertuntur omnia. Ea demum
peccatorum et gravium et multorum conditio est.

EPISTOLA LXX.

Proclo.

Nullæ mihi superiore anno a sacra **218** manu
tua allatæ sunt litteræ. Et hoc inter alias, quæ illo
mihi tempore accidere, difficultates, a me est nu-
meratum. Plurimum enim quamplurimis in rebus
ego superiore anno mœrorem accepi, sed et hieme
proxima qui unus ad solatium restabat filius ere-
ptus est. Hoc enim erat in fatis, ut quandiu vobis-
cum versarer, felici in statu essem; absens vero
adversam fortunam experirer. Detur mihi, quæso,
solatium aliquod; paterni ut capitis tui litteras
accipiam, mercem omnium, quæ advehuntur e
Thracia, longe pretiosissimam.

EPISTOLA LXXI.

Pylæmeni.

Duplex de te nuntius affertur. Idcirco eodem
tempore in Thraciam et in Isauros scribo, ut in
unas saltem litterarum incidas. Ambarum vero ar-
gumentum est, charissimo mihi capiti Pylæmeni
philosopho salutem plurimam dicere. Idipsum enim
est, velit, nolit. Nam nunquam quod a natura in-
situm est pervincet; nec divini scintillam ignis
extinguet; sed aliquando prava institutione supe-
rior illum excitabit.

EPISTOLA LXXII.

Episcopis (8).

Andronicus, qui Ecclesiam fefellit, veram illam
experiat. Haud nuper admodum in Deum deli-

ostenso, veniam ille quidem obtinuit, sed mox ad
ingenium rediit.

quit : contumeliosus in homines fuit. Quas ob res nostram illi ecclesiam intercludentes, litteras ad fraternitatem vestram dictavimus, quibus nostram de illo sententiam significabamus. Harum missionem antevertit, supplicem se esse fingens, et poenitentiam promittens, quam omnes admittendam, uno excepto me, censuerunt. Ego enim nosse penitus hominem videbar, qui quidvis facile diceret ac faceret : idque exspectabam adeo, ac prædicebam, qualibet illum de causa ad ingenium esse reducturum : quem minus audacem futurum verisimile foret, quandiu ecclesiis teneretur obnoxius ; multo magis, quam si nihil ei suspectum relinqueretur. Propterea sic eram, ut in decreto persistere, quasi et quod ad Deum attinet, religiosius, et quod ad cives spectat, utilius ea re consulens.

219 Verum pluribus unum obsistere, pervicacis animi est ; senioribus maxime juniorem ; iisque qui aetatem suam in sacerdotio contriverant, eum qui nondum ante hunc annum eam rem attigisset. Cessi itaque deprecantibus, ut nondum litteras mitterem, sed ea lege reciperem, ut in ejusdem secum conditionis homines non amplius sæviret, ut vitæ suæ rationem pro perturbatione ducem præficeret. Ac si quidem, aiebam, intra eos limites maneat, quos tibi ipse posuisti, non solum nunc pro peccato tuo deprecabimur, sed de cætero tecum una precabimur. Sin sponsionem illam defugeris, pœna constituta remanet ; et ubique publicabitur : tantum dilata temporis, quantum ad hoc sufficiat, ut ingenium tuum emendationem nullam admittere omnes intelligant. Ita fieri placuit, ejusque rei experimentum, et daturum se ipse, et capturos nos esse dixit. Dedit ille vero, et nos cepimus. Magnam ad excommunicationis causas accessionem fecit. Nondum tentata erat bonorum proscriptio, nondum cædes perpetrata. Quam multi per eum extorres facti ! quam multi antea locupletes per illum ad mendicitatem redacti ! Sed levia hæc, si cum nobilissimi Magni, sed per summam crudelitatem sublatis, exitu comparentur. Jacet clarissimi viri filius bonis omnibus suis in functiones reipublicæ collatis, per occasionem susceptæ in alium invidiæ miserabiliter extinctus. Aurum poscebatur ; quod cum minime daret, vapulabat ; cum dedisset, nihilominus, quod conficiendæ pecuniæ rationem invenisset, vapulabat. Quid enim ? non amicis suis, sed duci agrum vendidit. Ego quidem et juventutem deploro tam indigne habitam ; et inanes de ea spes. Sed illius juventute, matris est senectus miseratione dignior, cui de duobus maribus alter propter Andronicum exsulat, nec ubinam terrarum versetur illa novit : alterum scit ubi terrarum defoderit. Heu ! leges

ἡμαρτεν εἰς Θεόν · ἐξύδρισεν εἰς ἀνθρώπους · ἐφ' οἷς ἀποκλείσαντες αὐτῷ τὴν παρ' ἡμῖν ἐκκλησίαν, ὑπηγορεύσαμεν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀδελφότητα γράμματα, τὴν ἐπ' αὐτῷ γνώμην μηνύοντα. Τούτων ἐφθασε τὴν ἀπρωτολήν [γρ. ἐπιστο.], ἱκετείαν προσποιησάμενος, καὶ μετάνοιαν ὑποσχόμενος, ἣν ἅπαντες ἡξίουں με δέχεσθαι, πλὴν ἐμοῦ. Ἐγὼ γὰρ ἐδόκουν σαφῶς κατανενοηκέναι τὸν ἀνθρώπον, πάντα ῥάδιον εἰπεῖν καὶ ποιῆσαι · καὶ προσεδεχόμεν τε, καὶ προὔλεγον, ὡς ἐκ τῆς τυχούσης αἰτίας εἰς τὴν φύσιν ἐπανελεύσεται · ὃν γε εἰκὸς ἀτολμότερον εἶσεσθαι προσκεχυότα ταῖς Ἐκκλησίαις πολὺ μᾶλλον, ἢ εἰ μηδὲν ὑποπτον αὐτῷ κατελείπετο. Διὰ ταῦτα μὲν οἷος ἦν ἐγκαρτερῆσαι τῷ δόγματι, ὡς ἅμα τὰ τε πρὸς Θεὸν εὐσεβέστερον βουλευσάμενος, καὶ τὰ πρὸς τοὺς πολίτας ὠφελιμώτερον. Ἄλλ' ἱταμὸν γὰρ ἀντισχεῖν ἓνα πολλοῖς, παλαιότεροις νεώτερον, προσδεδαπανηκόσι τὸν βίον ἱερωσύνη τὸν οὐπω πέρυσιν ἡμέρον τοῦ πράγματος. εἴξα δεομένοις, μήπω περιπέμψαι τὰ γράμματα, δέξασθαι δὲ ἐπὶ ῥήτοισι, ἐφ' ᾧ μηκέτι μανεῖται κατὰ τῶν ὁμοτίμων · ἐφ' ᾧ νοῦν ἀντὶ πάθους τοῦ βίου προστήσεται. Κὰν μὲν, ἔφην, εἴσω μένης τῶν ὄρων, οὓς ἔθου, νῦν τε ὑπερευξόμεθα σου τῆς ἀμαρτίας, καὶ τοῦ λοιποῦ συνευξόμεθα · ἀναδυσάμεν δὲ τὰ τῆς ὁμολογίας ἡ δίκη μένει. καὶ εἰς ἅπαντα δημοσιευθήσεται, τοσοῦτον ἀνατεθεῖσα χρόνον, ὅσον ἐλέγξαι σου τὸν τρόπον ἀνεπανόρθωτον. Ἐδοξε ταῦτα, καὶ πείραν αὐτός τε ἔφη δώσειν, καὶ ἡμᾶς λήψεσθαι. Δέδωκε, καὶ εἰλήφαμεν. Ἐπεδαψιλεύσατο ταῖς ὑποθέσεσι τῆς ἀποκηρύξεως. Οὐπω τότε δήμευσις ἐτετόλμητο · οὐπω τότε φόνος ἐνεκχεῖρητο. Πόσοι διὰ τούτων ἀλῆται (9) ; πόσοι τῶν πρώων ἔτι κτηματικῶν διὰ τοῦτον πτωχεύουσιν. Ἀλλὰ μικρὰ ταῦτα πρὸς τὸν εὖ μὲν γεγονότα Μάγνον, κακῶς δὲ ἀπολόμενον. Κεῖται παῖς ἀνδρὸς λαμπροτάτου, ἅπασι τοῖς οὖσι λειτουργηκῶς τῇ πόλει, τοῦ πρὸς ἕτερον φθόνου γεγονώς παρανάλωμα. Ἡτεῖτο χρυσίον, ὃ μὴ διδοὺς ἐτύπτετο · καὶ διδοὺς, ὅτι πόρον ἐξεῦρεν, ἐτύπτετο. Τί γάρ ; Οὐ τοῖς αὐτοῦ φίλοις (10), ἀλλὰ τῷ στρατηγῷ τὸν ἀγρὸν ἀπέδοτο [γρ. ἐπεδίδοτο, ἢ ἀπεδίδοτο, ἢ ἀποδέδοτο]. Δακρύω μὲν ἐγὼ καὶ τὴν παρανομηθεῖσαν νεότητα, καὶ τὰς ἐπ' αὐτῇ ματαίας ἐλπίδας τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τῆς ἐκείνου νεότητος, τὸ τῆς μητρὸς γῆρας ἐλεεινότερον, ὅτι δυοῖν ἀρρένων, ὁ μὲν οἴχεται φυγὰς δι' Ἀνδρόνικον, καὶ οὐδὲ οἶδεν οἱ γῆς · τὸν δὲ οἶδεν οἱ γῆς κατορώρυχε. Φεῦ τῶν νόμων τῶν συναδικουμένων, παρ' οὓς ἄρχουσι τῆς ἑαυτῶν · παρ' οὓς ἐπ' ἀρχῇ δανείζονται χρήματα. Τούτων μὲν οὖν ἐτέρους ἐπιμελητάς ὁ Θεὸς εἶναι βούλεται · ἡμῖν δὲ ἀπόχρη καθαρεύειν ἐν καθαροῖς, ἐὰν ἄρα δυνώμεθα μένειν εἴσω τῶν περιδόλων τῶν ἱερῶν, ἀποκλείειν τε τοῖς ἐναγέσι τὰ παναγέστατα.

DION. PETAVII NOTÆ.

(9) Πόσοι διὰ τούτων ἀλῆται. Conveniunt in ea voce mss. omnes ; quare recipiendam existimavimus pro ἀλῶνται.

(10) Τί γάρ ; οὐ τοῖς αὐτοῦ φίλοις. Perplexa

sententia. Forte τοιγαροῦν οὐ τοῖς αὐτοῦ φίλοις, hoc sensu, ut aurum illud penderet, coactus est provinciali præfecto agrum suum dare.

eadem injuria pulsatas, contra quas patriæ suæ imperant : contra quas pecunias ad emenda imperia fenerantur. Sed harum custodes esse vult alios Deus ; nobis inter puros puris esse sufficit ; si quidem intra sacra septa permanere possimus, et exsecrandis hominibus sanctissimis ac religiosissimis rebus interdicere.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΓ΄.

Τρωῖλος.

Σὺ γὰρ δὴ καὶ φιλόσοφος εἶ (11), καὶ φιλόανθρωπος. Σοὶ με δεῖ προσανακλαύσασθαι τὰς τῆς ἐνεγκούσης συμφορᾶς [γρ. με συμ.]· ἣν τιμήσεις μὲν, διὰ πολίτην φιλόσοφον· ἐλεήσεις δὲ, διὰ τὸ τῆς σαυτοῦ φύσεως ἡμερον· δι' ἀμφοτέρω δὲ πεσοῦσαν ἀνορθῶσαι πειράσῃ. Δύνασαι δὲ, ἐπειδὴ σώζειν τὰς πόλεις Ἀνθέμιος (11*), καὶ φύσιν ἔχει, καὶ τύχην, καὶ τέχνην. ὅ πολλῶν ὑπαρξάντων εἰς τοῦτο παρὰ Θεοῦ, τὸ μέγιστον ἀγαθὸν οἱ φίλοι, καὶ τούτων Τρωῖλος τὸ μέγιστον. Ὅπως οὖν μὴ μόνον τὰς ὄψεις ἐπιβαλεῖς, ἀλλὰ καὶ τὴν νοῦν πάνυ σφόδρα προσέξεις τοῖς γράμμασιν, ὧν ἐγὼ πολλὰ κατέσπεισα δάκρυα. Τί γὰρ δὴ Φοινίκων μὲν (12) οὐκ ἄρχουσι Φοίνικες, οὐδὲ Κοιλοσύρων Κοιλόσυροι, Αἰγύπτιοι δὲ πάσης μάλλον, ἢ τῆς ἑαυτῶν, Λίβυες δὲ μόνον τῆς ἑαυτῶν ; ἢ μόνον Λίβυες εἰσιν ἀνδρείοτατοι, καὶ χωρεῖν ὁμοσε τοῖς νόμοις ἐγνώκασιν ; ἢ ὅτε πλείω καὶ φοβερώτερα τοῖς παραβαίνουσι γέγονε τὰ πικρία, τότε μάλλον αὐτοῖς αἱ πονηραὶ φύσεις ἐνεκυδίστησαν. Ἔδει μὲν ἄρδην ἀνηρῆσθαι τὴν πρὸς Κυρήνην Πεντάπολιν· ὁ δὲ λιμὸς καὶ ὁ πόλεμος οὕτω πᾶν ὅσον ἔδει κατήνυσαν, ἀλλὰ διατρίβουσι, καὶ κατὰ μικρὸν ἀπολλύουσιν. Οὐκοῦν τὸ λείπον εἰς τὸ ταχὺ κατειργάσθαι προσεξευρήκαμεν. Καίτοι τοῦτ' ἔστιν, ὃ τὸ παλαίφατον λόγιον ἐπεχρησμάδησε τῇ τελευτῇ Πενταπόλεως. Πατέρων αὐτὸ καὶ πάππων ἠκούσαμεν, ὅτι φθερεῖ τὰ Λιβύων ἡγεμόνων κακότης. Αὐτὸ γὰρ τοῦτό ἐστι τοῦ χρησμοῦ τὸ τεμάχιον. Ἄλλ' εἰ καὶ πέπρωται τοῦτο, ἀναβολὴν τινα τοῦ κακοῦ μηχανήσασθε. Καὶ γὰρ ἡ τῶν ἱατρῶν τέχνη, τὸ μὲν ἀποθανεῖν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ φύσις ἐστίν, οὐ καθάπαξ κωλύει· ἐμποιεῖ δὲ τινα διατριβὴν τῷ χρεών. Ὅμοιον τι αἰτοῦμεν καὶ παρὰ τῆς τέχνης τῆς ἀρχικῆς· βοηθησάτω τῇ φύσει κατὰ τῆς νόσου· μὴ μέντοι κατασπυδῆτω τὸν δλεθρον. Μὴ, δέομαι, μὴ γένοιτο, τῶν Ἀνθεμίου τοῦ μεγάλου καιρῶν, ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν ἐκ μέσης ἀνηρῆσθαι τῆς διοικήσεως. Εἰπέ πρὸς αὐτὸν, εἰπέ πρὸς τῶν λόγων· οὐ σὺ καταπεμφθῆναι τὸν νόμον γέγονας αἴτιος, ἐπὶ τοῖς πάλαι τὸν πρόσφατον, ὃς ἀνατείνεται πολλὰ καὶ χαλεπὰ τοῖς μνηστεύουσι τὴν τῆς ἐνεγκούσης ἀρχήν ; Πῶς οὖν οὐ νεμεσᾷς τοῖς φιλοτιμουμένοις ἐπὶ σοῦ διαβρότηγνύναι τὰ σὰ πολιτεύματα ; Εἰ μὲν οὖν οὐ λανθάνουσιν, ἀδικεῖς· εἰ δὲ λανθάνουσιν, ἀμελεῖς. Χρῆν δὲ οὐχὶ

A

EPISTOLA LXXIII

Troilo.

Cum et tu philosophus sis, et humanitate præditus, deplorandæ mihi **220** apud te sunt patriæ calamitates ; cui tu honorem quidem habebis civis philosophi gratia ; misericordiam vero tribues ob insitam animi lenitatem ; et utriusque demum causa jacentem erigere conaberis. Hoc enim est in tua potestate situm, quoniam ad civitates servandas Anthemius et natura, et fortuna, et industria comparatus est. Cui cum multa divinitus ad id bona concessa sunt, tum summum est, amicorum copia, et inter eos Troilus longe potissimum. Quamobrem vide, quæso, ne oculos duntaxat adjicias, sed et mentem etiam litteris advertas, quas **B** ego ubertim stillantibus lacrymis respersi. Qui sit enim ut Phœnicibus quidem Phœnices non impèrent ; nec Cœlosyri Cœlosyris, Ægyptiï itidem omnibus potius provinciis, quam patriæ ; Libyes soli patriæ præficiantur ? Soline Libyes fortissimi sunt, ac legibus opponere sese constitutum habent ? Quibus cum plura adversus violatores supplicia apposita fuerint, tum perditâ ingenia impetu in eas graviore præcipitant. Necesse erat perire funditus Cyrenensem Pentapolin. Verum fames, et bellum nondum quantum satis erat consumpserunt, sed moram faciunt, et paulatim disperdunt. Igitur quod ad interitus celeritatem restabat excogitavimus. Quamquam hoc ipsum est, quod vetus admodum oraculum de Pentapolis exitu vaticinatum est. De parentibus hoc et avis accepimus : *Res Libyæ ducum pravitate perditum iri*. Hoc enim oraculi fragmentum est. Sed et si in fatis hoc positum sit, aliquam tamen mali dilationem invenite. Etenim medicorum ars ipsa mortem quidem ab hominibus, quoniam hæc eorum est natura, non penitus propulsat ; sed moram tamen aliquam fatali necessitati injicit. Ejusmodi aliquid ab imperandi scientia petimus ; naturæ ut contra morbi vim opituletur ; non interitum maturet. Ne, quæso, ne hoc magni Anthemii temporibus eveniat, ut Romana provincia media ex diœcesi funditus pereat. Dic illi, dic, per scientias obtestor : non tu novæ supra veterem mittendæ legis auctor exstitisti, quæ lex multa **D** et acerba minitatur iis qui patriæ suæ imperium ambient ? Cur non igitur iis succenses, qui acta

DION. PETAVII NOTÆ.

(11) Σὺ γὰρ δὴ καὶ φιλόσοφος. In vet. initium epistolæ est, Σοὶ με δεῖ, etc., tum σὺ γὰρ δὴ, etc.

[LXXIX] (11*) Ἐπειδὴ σώζειν τὰς πόλεις Ἀνθέμιος. Anthemius hic, insignis ac spectatæ probitatis vir, consulatum gessit cum Stilicone A. 405, Joannis Chrysostomi amicissimus. Qui postea præfectus Urbis sub juniore Theodosio imperium omne prudenter administravit. Vide Socrat. lib. vii, cap. 1, ubi et Troili sophistæ mentionem facit.

(12) Τί γὰρ δὴ φοινίκων μὲν. Observatione digna lex, qua nemini liceret in patria sua præfecturam provincialem adipisci. Quam eandem Sinarum institutis receptam didicimus. Causam indicat Cassiodorus lib. 1, epist. 3, ubi *necesse est, inquit, aut gratiam parentela provocet, aut odium longæ contentiones exasperent*. At in edicto Clotarii, tom. I Conc. Gall., p. 475, statuitur, *ut nullus judex &c aliis provinciis aut regionibus in alia loca ordinetur*.

tua rescindere omni ope contendunt? ac si A non ignoti tibi illi sunt, injuriam facis; sin
221 ignoti, negligis. Minime autem facere ita decebat hominem imperandi peritissimum, sed huic uni maxime animum adjungere, ut qui sub te præfecturas obituri sunt quam optimi deligantur. Divina quippe ac magnifica illa providentia est, in qua sedulo cura in boni viri delectum impenditur. In hoc enim gentis universæ cura suscipitur. Imprimis igitur ab administratione rejiciendi illi sunt, qui leges quasi infestis calcibus petunt; contra quas patriæ suæ præfecturam obtinent: contra quas, nobis velut prædiis oppigneratis, mutuam pecuniam accipiunt. Modum huic malo facite. Mittite ad nos magis legitimos magistratus, qui neque noverint nos, neque nobis cogniti sint, atque ex natura ipsa, non privato animi affectu, de rebus judicium ferant. Nunc enim ita se res habet. Navigat huc dominus, qui antea in republica dissidebat; suamque illam civilem dissensionem e tribunali persequitur. Pleraque vero et alia inde mala nascuntur. Versantur in conviviis calumniæ. Mulieris donum fit civis alicujus calamitas. Inde excitatus accusator; quicumque vero legum violatarum actionem intendere nolit, condemnatur ipse, nisi antequam damnetur, eadem cum damnatis perpressus fuerit. Vidimus qui ob hæc in vincula conjiceretur; quod eum, qui nuper optime magistratu functus esset, peculatus accusare nollet. Imo ne illum quidem vidimus ipsi: quin accedere propius interdictum erat, velut sceleratis, aut majestatis reis, donec quidquid libitum est perfecerunt; et ea lege solem intueri homini concessum est, ut Gennadium in jus vocaret. Sed Pentapolis nostra in multis est a Gennadio Syro sublevata: quorum illud maximum est, quod sermone ac persuasionem imperium exercens, nemine nostrum advertente, plus pecuniæ in publicas rationes intulit, quam crudelissimi quique et atrocitatis nomine celeberrimi: propter quam pecuniam nemo lacrymatus est; propter quam nemo agrum vendidit. Contributionem illam piam merito aliquis appellaverit, quam non injuria, aut verbera ingratis extorserunt. Quod vero ad cives attinet: heu præteritorum memoriam! heu experimentum præsentium! Nihil ergo novum postulamus, sed pro legibus Anthemium deprecamur; pro legibus, inquam, earum custodem, quarum vetustatem quidem revereri convenit. **222** Legis enim est illa quoque dignitas. Aut si ita cuiquam videatur: decretorum etiam recentiora quæque: quæ vivum adhuc, et, ut ita dicam, animatum regnum præ se ferre videntur.

EPISTOLA LXXIV.

Pylæmeni.

Opus ad te misi Attico imprimis lepore ac diligenter elucubratum. Quod si teretes et acerrimi judicii Pylæmenis aures probaverint, hoc ipsum

τὸν ἄνδρα τὸν ἡγεμονικώτατον· ἀλλ' ἐν τούτῳ μάλιστα προσέχειν τὸν νοῦν, τοὺς ὑπάρχοντας ὡς βελτίστους αἰρεῖσθαι. Θεία γὰρ αὕτη καὶ μεγαλοπρεπὴς ἡ πρόνοια, πρὸς ἣν δαπανᾶται φροντίς εἰς ἐκλογὴν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. Ἀλλ' ἐν τούτῳ γὰρ ἐστὶν ἔθνους ὀλοκλήρου πεποιῆσθαι φροντίδα. Τούτων οὖν εὐθύς ἀπεγνωχέναι προσήκει τῶν ἐναλλομένων τοῖς νόμοις, παρ' οὓς ἄρχουσι τῆς ἑαυτῶν. Παρ' οὓς ἐφ' ἡμῖν, ὥσπερ ἐπὶ κτήμασι, δανείζονται χρήματα. Στήσατε τὸ κακόν. Ἀρχοντας ἡμῖν νομιμωτέρους ἐκπέμψατε, ἀγνοοῦντας, ἀγνοουμένους, ταῖς φύσεσιν, οὐ τοῖς περὶ ἕκαστον πάθεσι τὰ πράγματα κρίνοντας. Ὡς τὰ νῦν, ταῦτα· καταπλεῖ δεσπότης ὁ πρῶτον ἀντιπολιτευόμενος, καὶ τὴν ἐν πολιτείᾳ διαφορὰν ἀπὸ τοῦ βήματος ἀγωνίζεται. Ὅσα δὲ ἄλλα παραβλάστανει κακὰ· συκοφαντεῖται συμπόσια, καὶ γυναικὶ δίδοται χάρις, ἡ τοῦ πολίτου συμφορὰ· καὶ κατήγορος ἐκκέλευστος· ὅς δ' ἂν μὴ γράφηται [γρ. ὅς ἂν μὴ γράφῃ] παρανόμων, ἐάλωκεν, εἰ μὴ καὶ πρὶν ἀλῶναι τὰ τῶν ἐάλωκῶτων ὑπέμεινεν. Ἐθεασάμεθα δεσμώτην ἀπὸ [γρ. ὑπὸ] τούτου γενόμενον, ὅτι μὴ τὸν ἄρτι παυσάμενον τῆς ἀρίστης ἀρχῆς ἐπὶ κλοπῇ δημοσίων ἐδίωκε. Μᾶλλον δὲ τοῦτον οὐδὲ θεασάμεθα, ἀλλ' ἀπείρητο προσιέναι καθάπερ τοῖς ἐναγέσιν, ἡ τοῖς βασιλέως ἐχθροῖς, ἕως διεπράξαντο πᾶν ὅσον ἐβούλοντο· καὶ τὸν ἥλιον εἶδεν ἐπὶ ῥητοῖς ἄνθρωπος, ἐφ' ᾧ Γεννάδιον ἔγραψεν. Ἀλλ' ἦγε ἡμετέρα Πεντάπολις Γενναδίου μὲν τοῦ Σύρου πολλὰ ἐπὶ πολλῶν ὦνατο· καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι καὶ λόγῳ καὶ πειθοῇ τὴν ἀρχὴν ἐπιτρέψας, ἔλαθεν· ἡμᾶς τῶν ἀπηνεστάτων τε, καὶ ὀνομαστοτάτων ἐπὶ σκληρότητι πλείονα χρήματα ταῖς δημοσίαις ψήφοις εἰσενεγκῶν. Ἐφ' οἷς οὐδεὶς ἐδάκρυσεν ἐφ' οἷς οὐδεὶς ἀπέδοτο τὸν ἀγρόν. Ἐκείνην ἂν τις εἰσφορὰν εὐσεβῇ δικαίως ἐκάλεσεν, ἣν οὐχ ὕβρις ἢ μάστιξ ἠνάγκασε. Τὰ δὲ περὶ τῶν πολιτῶν, φεῦ τῆς μνήμης τῶν παυσαμένων· φεῦ τῆς πείρας τῶν ὀρωμένων. Οὐδὲν οὖν ἀξιοῦμεν καίνον, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν νόμων Ἀνθέμιον ἱκετεύομεν· ὑπὲρ τῶν νόμων τὸν τούτιον φύλακα· ὃν ἄξιον μὲν αἰδεῖσθαι τὴν ἀρχαιότητα. Νόμου γὰρ δὴ καὶ τοῦτο σεμνότης. Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ, τῶν διαταγμάτων (13) τὰ νεώτερα, τὴν ὡς ἂν εἴποι τις ἔμφυχον ἐτι βασιλείαν ἐπιγραφόμενα.

D

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΔ'.

Πυλαιμένει.

Ἐπεμψά σοι τὸν λόγον Ἀττικουρχῆ, τῆς ἀκοιθοῦς ἐργασίας. Ὅν ἂν μὲν ἐπαινέσῃ Πυλαιμένης ἡ χριτικωτάτη τῶν ἀκοῶν, αὐτὸ τοῦτο τῇ διαδοχῇ τοῦ χρό-

DION. PETAVII NOTÆ.

(13) Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ, τῶν διαταγμάτων. Deesse aliquid opinor. In omnibus porro mss. erat ἐπιγραφόμενα, et ad ἄξιον αἰδεῖσθαι referri potest.

νου συνέστησεν· εἰ δὲ μηδὲν φανεῖται σπουδαῖον, ἄ
ἐξεστὶ δὴπου παίζειν τὰ παίγνια.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΘΕ'.

Νικάνδρῳ.

Τοῦτίγραμμα σου τὸ κλεινόν (14). Πῶς γὰρ οὐ
κλεινόν, ὅπερ ὁ μέγας ἐπήνεσε Νίκανδρος;

Τῆς χρυσῆς εἰκῶν ἡ Κύπριδος, ἡ Στρατονίκης·
ἐπίστασαι πάντως, ὅτι καὶ εἰς ἐμὴν ἀδελφὴν ἐποιήθη
παρ' ἐμοῦ τότε, παρὰ τοῦ στίχου μαθὼν. Ταύτη τῇ
φιλότῳ μου τῶν ἀδελφῶν, ἣν καὶ τῆς εἰκόνης ἠξίωσα,
καὶ τοῦ στίχου, Θεοδόσιος ὁ βασιλέως ὑπασπιστὴς
σύνοικος, ἔνεκα μὲν τοῦ χρόνου, καὶ τῆς ἐν στρατείᾳ
προσεδρίας, καὶ ἐπροστάτησε πάλαι· αἱ δὲ σπουδαῖ
πλέον δύνανται τῶν ἐνιαυτῶν. Ταύτη τε οὖν ὄφε-
λος αὐτῷ γενοῦ, καὶ ταῖς δίκαις, εἴ τινες εἴεν αὐτῷ
πρὸς Ἀνθέμιον· ὁνάσθω δέ τι τοῦ μεγάλου Νικάν-
δρου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΣ'.

Θεοφίλῳ.

Ὀλβιάταις (οὔτοι δὲ δῆμος εἰσι κωμήτης) ἐδέησεν
αἰρέσεως ἐπισκόπου, τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς Ἀθά-
μαντος τῷ μακρῷ βίῳ τὴν ἱερωσύνην συγκαταλύ-
σαντος. Ἐπεκαλέσαντο δὴ καὶ με, κοινωνὸν αὐτοῖς γε-
νέσθαι τοῦ σκέμματος. Καὶ συνήσθη μὲν ἀνδράσιν
ἐκ πολλῶν καὶ πάντων ἀγαθῶν ποιουμένοις τὴν αἰ-
ρεσιν· πολλὸν δὲ πλέον Ἀντωνίῳ συνήσθη τῆς καλο-
καγαθίας, ὅτι καὶ καλῶν ἔδοξεν εἶναι καλλίων. Ἐπὶ
γὰρ τοῦτον ἡ πάνδημος ψῆφος ἠνέχθη. Προσθεθέντων
δὲ καὶ δυοῖν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων τῇ γνώμῃ τοῦ
πλήθους, οἷς συνετέθραπτο, καὶ ὧν τῇ θατέρου χειρὶ
πρεσβύτερος ἀπεδέδεικτο· ἐτύγχανον μὲν οὐδ' αὐτὸς
ἀγνοῶν πάνυ τὸν Ἀντωνίον, ἀλλὰ δι' ὅσων αὐτὸν
ἔγνων λόγων καὶ πράξεων, διὰ τούτων ἐπήνεσα·
προσθεὶς δὲ οἷς ἠπιστάμην καλοῖς, ἅπερ ἤκουσα,
φέρω καὶ γὰρ τὴν ἐμαυτοῦ ψῆφον ἐπὶ τὸν ἄνδρα. Καὶ
γένειτ' ἂν μοι βουλομένῳ κοινωνὸν αὐτὸν εἰς τὴν
ὁμότιμον ἱερωσύνην προσδέξασθαι. Ἐνδὲ οὖν ἔτι δεῖ,
τοῦ κυριωτάτου μέντοι, τῆς ἱερᾶς σου χειρὸς. Τού-
του μὲν Ὀλβιάταις δεῖ· ἐμοὶ δὲ εὐχῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΖ'.

Ἀνυσίῳ.

Οὐκ ἐθέλει περιμένειν [γρ. παραμένειν] ἄλληλα τὸ
φῶς καὶ τὸ σκότος· ἀλλὰ νόμῳ φύσεως περίσταται.
Ἐπανελθόντες ἀπὸ τῆς σῆς πομπῆς [15], Ἀνδρόνι-
κον κατελάβομεν.

DION. PETAVII NOTÆ.

(14) Τοῦτίγραμμα σου τὸ κλεινόν. Forte
μου. Initium autem hoc epigramm. exstat in calce
Anthologiæ.

temporum illud memoriæ commendabit; sin nihil
in eo studio dignum videtur, licet profecto in
ludicris ludere.

EPISTOLA LXXV.

Nicandro.

Insigne illud tuum epigramma: qui enim non
insigne dicatur, quod magnus Nicander lau-
daverit?

Aut pulchræ effigies hæc Cypridis, aut Stratonices;
nosti omnino fuisse a me tunc in sororem scri-
ptum; idque vel ex versiculo intelligere potuisti.
Hujus mihi sororum charissimæ, quam et statua,
et carmine dignatus sum, conjux est Theodosius
imperatoris protector: qui, si diuturnitatem tem-
poris, et assiduitatem militiæ spectes, jamdudum
principem habere locum debuerat, sed favor et
gratia plusquam annorum ratio valet. Hac tu igitur
illum parte sublevabis; necnon in causis, si quæ
illi fuerint apud Anthemium, omnino magnus ei
Nicander aliqua in re adjumento sit.

EPISTOLA LXXVI.

Theophilo.

Olbiatis (vici cujusdam hic populus est) epi-
scopi creatione opus fuit, cum beatissimus Pater
Athamas longiore vita pariter et sacerdotio fun-
ctus esset. Me igitur in hujus deliberationis com-
munionem advocarunt. Ego vero gratulatus sum
hominibus, quod e multis, iisque bonis omnibus
delectum instituerent; sed multo magis Antonio
de sua probitate sum gratulatus, quod bonis
melior judicatus esset. Nam in eum commune
omnium suffragium collatum est, cumque se mul-
titudinis sententiæ duo religiosissimi episcopi ad-
junxissent, quibuscum educatus, et quorum alterius
manu sacerdos consecratus fuerat: ne ipse qui-
dem omnino Antonium ignorabam, sed illum de
quibuscunque **223** noram dictis aut factis, de
omnibus collaudavi. Tum ad ea, quæ sciebam,
præconia, ea quæ audieram adjungens, meo quoque
illum suffragio renuntio. Ac pergratum mihi qui-
dem erit, si illum in episcopatu collegam ac
socium habuerim. Unum igitur id opus est, sacra
tua scilicet manus. Hoc unum Olbiatis; mihi vero
preces necessariae sunt.

EPISTOLA LXXVII.

Anysio.

Non sese invicem opperiuntur lux et tenebræ,
sed naturæ se lege fugiunt. Cum a tui deductione
reverteremur, Andronicum offendimus.

(15) Ἀπὸ τῆς σῆς πομπῆς. Deductionem intel-
ligo, cum exeuntem magistratu et domum redeun-
tem deducerent.

EPISTOLA LXXVIII.

Eidem.

Nihil Pentapoli utilius esse potest, quam ut boni viri juxta, et milites Unnigardæ cæteris militibus anteponantur, non indigenis modo, sed quotquot unquam auxiliares ad ea loca profecti sunt. Nam isti multo plures cum paucioribus hostibus nunquam audacter manum conseruerunt; illi vero in totum quadraginta bis jam, terve cum hominibus amplius mille, Deo ac te freti imperatore, dimicarunt, maximasque et insignes victorias reportarunt. Ex barbaris vero quicunque comparuerunt, aliis cæsis, pulsus aliis, in editis provinciæ locis oberrant; et irruptiones observant, eanum in morem e caulis prosilientes, ne fera in gregem impetum faciat. Sed pudet nos egregiorum militum, qui in laboribus nostri causa toleratis lacrymare coguntur. Quæ enim ad nos scripserunt, equidem non sine gravi mœrore cum legerentur audire potui, æquum autem arbitror neque illorum a te preces negligi. A te enim per nos, ac per te ab imperatore hoc postulant; quod vel ipsis tacentibus efficere nos oportuit, ut ne ad indigenarum numeros ascribantur. Tam enim sibi, quam nobis inutiles erunt, si imperatoris donatione spolientur; **224** si neque equorum supplementum habeant, nec armorum apparatus, nec sumptum militaribus hominibus competentem. Ne, quæso, tu, qui cum iis omnium fortissime te gessisti, ne milites patiari inferiorem in ordinem regradari, sed illi præmiis nequaquam fraudati, integra ac stabili dignitate persistent. Quod quidem fiet, si ex tua relatione clementissimus imperator didicerit, quam ii Pentapoli utiles exstiterint. Quin aliud nobis tuis litteris ab imperatore postulato, uti c et lx ad quadraginta illos adjiciantur. Quis enim non, opitulante Deo, certissime dixerit, ducentos Unnigardas animo iis ac manu similes, quorum imprimis humanitatem collaudamus, duce te imperatori ad debellandum cum Ausurianis hostibus idoneos futuros? Nam quid delectibus multis opus est, et annuis sumptibus in hujus loci exercitus? Manibus ad bellum opus est, non multis nominibus.

δεῖ καταλόγων πολλῶν, καὶ τῆς φοιτώσης κατ' ἐνιαυτὸν δαπάνης τοῖς ἐνθάδε στρατεύμασι; Χειρῶν δὲ τῷ πολέμῳ, καὶ οὐκ ὀνομάτων πολλῶν.

EPISTOLA LXXIX.

Anastasio.

Ego nihil Evagrio presbytero prodesse potui: nam nec inique oppressorum alteri cuiquam. Etenim dominatur apud nos Beronicensis Andronicus, exsecrandus homo, et animum et linguam consceleratam gerens. Qui quod meipsum nihili facit, leve et contemnendum est, sed pudere eum

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΗ'.

Τῷ αὐτῷ (16).

Οὐδὲν ἂν γένοιτο Πενταπόλει λυσιτελέστερον τοῦ τοῦς ἀγαθοὺς καὶ ἄνδρας καὶ στρατιώτας Οὐννιγάρδας προτετιμῆσθαι πάντων στρατιωτῶν, οὐ τῶν ἐγχωρίων λεγομένων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσοι πώποτε κατὰ συμμαχίαν εἰς τοῦσδε τοὺς τόπους ἀφίκοντο. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐδεπώποτε πολλαπλάσιοι [γρ. πολυπλάσιοι] ἐλάττωσι τῶν πολεμίων μετὰ τοῦ θαρρῆν συνηénéθησαν· οὗτοι δὲ δις ἤδη καὶ τρίς πρὸς ἄνδρας ὑπὲρ χιλίους τὸν ἀριθμὸν, μόνοι τετταράκοντα μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ σοῦ στρατηγοῦ παρετάξαντο, καὶ νίκας τὰς μεγίστας καὶ καλλίστας ἀνείλοντο. Τῶν δὲ εἰς ὄψιν αὐτοῖς ἐλθόντων βαρβάρων τοὺς μὲν ἀπολωλεκότες, τοὺς δὲ ἀπεληλακότες, τὰ τε μετέωρα τῆς χώρας ἔτι περινοστοῦσι, καὶ τὰς εἰσβολὰς τῶν πολεμίων φυλάττουσιν, ὥσπερ σκύλακες αὐλῆς προπηδήσαντες, ἐφ' ᾧ θηρίον οὐκ ἐναλεῖται τῇ ποιμνῇ. Ἄλλ' ἡμεῖς αἰσχυρόμεθα τοὺς ἀριστεάς, ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἰδρῶσι δακρύοντας. Οἶα γὰρ καὶ γεγράφασι πρὸς ἡμᾶς, ἐγὼ μὲν οὐκ ἀπαθῶς ἀναγινωσκομένων ἀκήκοα· ἀξιῶ δὲ μηδὲ σὲ τὴν ἰκεσίαν αὐτῶν παραιδεῖν. Δέονται γὰρ δὴ σοῦ μὲν δι' ἡμῶν, βασιλέως δὲ διὰ σοῦ δέησιν, ἣν εἰκὸς ἡμᾶς ἦν, ἐκείνων σιωπῶντων, ποιήσασθαι, μὴ καταλεγῆναι τοὺς ἄνδρας ἀριθμοῖς ἐγχωρίοις. Ἀχρεῖοι γὰρ ἂν ἑαυτοῖς τε καὶ ἡμῖν γένοιτο, τῶν βασιλικῶν δωρεῶν ἀφηρημένοι, εἰ μήτε ἵππων ἔξουσι [γρ. καὶ μήθ' ἵππων ἔχοντες] διαδοχὴν, μήτε ὀπλῶν παρασκευὴν, μήτε δαπάνην ἀγωνισταῖς ἀνδράσιν ἀρκοῦσαν. Μὴ σύ γε, ὦ μετ' αὐτῶν ἀριστεῦ [γρ. ἀριστεύων], μὴ περιίδης τοὺς στρατιώτας εἰς ἀτιμοτέραν τάξιν χωροῦντας· ἀλλ' οὗτοί τε μενόντων ἄσυλοι τῶν γερῶν ἐν βεβαίῳ τῆς πρότερον ἀξίας. "Ὁ γένοιτ' ἂν, εἰ διὰ τῆς σῆς ἀναφορᾶς ὁ φιланθρωπότατος ἡμῶν βασιλεὺς μάθοι, πόσον ὄφελος ἐγένοντο Πενταπόλει· καὶ δεήθητι βασιλέως ὑπὲρ ἡμῶν, ἐν τοῖς σαυτοῦ γράμμασι δέησιν ἑτέραν, ἄνδρας ἑκατὸν ἐξήκοντα τοῖς τετταράκοντα τούτοις προστεθῆναι. Μετὰ τοῦ Θεοῦ, τίς οὐκ [γρ. τίς ἂν] ἂν ἀποφῆναιτο διακροσίου Οὐννιγάρδας, καὶ γνώμην καὶ χεῖρα τούτοις παραπλησίους, ὧν οὐχ ἥκιστα ἐπαινοῦμεν τὸ πρᾶον τῆς γνώμης, σοῦ στρατηγοῦντος, ἀρχέσειν εἰς τὸ διαπολεμηθῆναι βασιλεῖ τὸν Ἀσυριανὸν [f. Αὔσουριανὸν] πόλεμον; Καὶ τί ἐνιαυτὸν δαπάνης τοῖς ἐνθάδε στρατεύμασι; Χειρῶν

D

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΘ'.

Ἀναστασίῳ.

Οὐδὲν ἐγὼ γέγονα χρήσιμος Εὐαγρίῳ τῷ πρεσβυτέρῳ· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἑτέρῳ τινὶ τῶν ἀδικουμένων. Ἀρχεῖ γὰρ παρ' ἡμῖν ὁ Βερόνικεὺς Ἀνδρόνικος, ἀποφράς ἄνθρωπος, παλαμναίαν ἔχων καὶ γνώμην, καὶ γλῶτταν. "Ὅς εἰ μὲν ἐμοῦ καταφρονεῖ, πρᾶγμα οὐδὲν· ἀλλ' αἰσχυρῆσθαι μοι δοκεῖ καὶ τὰ θεῖα τι-

DION. PETAVII NOTÆ.

(16) Ad hanc epistolam pertinet κατάστασις illa de Pentapolitana clade; ubi et Anysii et Unnigardarum mentio fit.

μησαι· οὗτος ἀράτσει τῇ κεφαλῇ τὸν οὐρανόν. Νῆ-
τὴν ἱερὰν σου καὶ τριπόθητον κεφαλὴν, σχῆμα Πεντα-
πόλει πένθιμον περιτέθεικε, δακτυλήθρας, καὶ ποδο-
στράδας ἐξευρών, καὶ ξένα ἅττα κολαστήρια κατ'
οὐδενὸς τῶν ἀδικούντων (πάνυ γὰρ τονῦν ἐξεστι τῷ
βουλομένῳ ἀδικεῖν), κατὰ δὲ τῶν συντελούντων ὑπὲρ
τῶν οὐσιῶν, καὶ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν ὀφειλόντων. Δεινὸς
γὰρ ἀνὴρ ὑποθέσεις ἐξευρίσκειν, τῇ τε ἑαυτοῦ καὶ
τῇ Θόαντος φύσει πρεπούσας· ὃν ἐπὶ τῶν δεσμωτῶν
ἔντα, ταῖς [γρ. ἔταξεν ἐν ταῖς] ἀπαιτήσεσιν ἔταξε
τοῦ στρατιωτικῷ χρυσίου, τοῦ καλουμένου Τιρωνι-
κοῦ, καὶ συνῆψε τὰ αὐλαναῖα (17)· καὶ αἰεὶ τι καινὸν
ἐπὶ παλαιῷ κακόν, ἐφ' ᾧ κατὰ φύλα καὶ δήμους αἰκί-
ζεσθαι. Οὐ γὰρ ἔστιν οὐδὲ τοῖς ἔχουσι καὶ πλουτοῦ-
σιν ἀμαστιγώτοις ἀναχωρῆσαι· ἀλλ' ἕως ὁ παῖς οἴ-
καδε βαδίζει τὸ χρυσίον οἴσων, ὁ δεσπότης ἡλόηται,
καὶ παρ' ἐνίοις τῶν δακτύλων (18) ἐγένετο. Ὅταν δὲ
προφάσεως ἀπορῇ δυναμένης αὐτὸν ἐστιάσαι, Μαξι-
μῖνος καὶ Κλεινίας (19) ἐφεδροί. Ἐν ἐκείνοις χαρί-
ζεται τῷ πάθει. Ἀλλὰ μοι δοκεῖ τοιοῦτος ὢν, πονη-
ρῶν δαιμόνων προνοίας τυγχάνειν, οἳ βούλονται μὲν
ἐπαινεῖσθαι, καὶ εὐτυχεῖν τὰς παλαμναϊοτάτας [γρ.
παλαμναίας ταύτας] ψυχὰς, αἷς ὀργάνοις δύνανται
χρησθαι πρὸς τὰς κοινὰς συμφοράς. Ἀπὸ τούτων
οὖν παρασκευάζουσιν αὐτῷ δόξαν ὡς ἀνδρὶ γενναίῳ.
Καίτοι πῶς εὐλογον, ὅστις ὑπερύψωσε τὸν ὑψηλόν,
καὶ τὸν ταπεινὸν ἐταπεινώσεν; Ἐφ' οὗ πᾶς μὲν μέ-
τρητος, καὶ πρᾶος τὸν τρόπον, ἐν Καρὸς μοίρᾳ καὶ
ἄτιμος· δύνανται δὲ μόνοι Ζηνᾶς καὶ Ἰούλιος· Ζη-
νᾶς ὁ πράξας πέρουσι τοὺς διπλοὺς φόρους, ὃς ἀπειλεῖ
τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν Ἀναστάσιον παραπρεσβείας καὶ
διώξεσθαι, καὶ αἰρήσειν. Οὗτος μέντοι ἐκόντος αὐ-
τοῦ δύναται· Ἰούλιος δὲ ἄκοντός τε καὶ κλαίοντος·
καὶ κατ' οὐδενὸς οὕτως, ὡς κατ' Ἀνδρονίκου γέγονεν
ἰσχυρότερος. Ἐγκραγῶν γὰρ αὐτῷ δῖς που καὶ τρίς,
καὶ τοῖς ἐξ ἀμάξης λοιδορησάμενος, καὶ πάντα
ἐπανατεινάμενος, ἅπερ ἂν εἰρῆσθαι καὶ παρ' ἐμοῦ
τοῦ παντὸς ἂν ἐτιμησάμην, ἀπέδειξε τὸ κάθαρμα
μὴν ἀντὶ λέοντος· καὶ ἐξ ἐκείνου χρηταὶ καθάπερ
ἀνδραπόδῳ· παρόσον ἀδεῶς οὐδὲ ἐν ταῖς γωνίαις
ὑποψιθυρίζειν κατὰ τοῦ δεσπότης τολμᾷ· τοῦτο δὲ
δήπουθεν ἐξεστι τοῖς οἰκέταις ποιεῖν. Ἀνδρόνικος δὲ
οὐδὲ τοῦτο. Τὸ γὰρ ἀλόγιστον ἀνδρεῖον μὲν οὐδαμοῦ·
παρὰ δὲ τοὺς καιροὺς, δειλὸν τε καὶ θρασὺ γίνεται,

A videtur, etiam divina revereri. Hic cælum capite
tundit. Testor sacrum tuum ac ter optatum caput :
lugubrem ille Pentapoli cultum, atque habitum
indixit : digitorum pressoria, ac pedum tortoria,
aliaque quamplurima quæstionum argumenta com-
mentus, non ad quemquam maleficorum premen-
dum (nunc enim magna cuilibet maleficorum licen-
tia est) ; sed adversus eos, qui vectigalia pro bonis
suis pensitant, aut qui alio quovis nomine aliquid
debent. Est enim ad investigandas rationes suo et
Thoantis ingenio dignas solertissimus ; quem ex
commentariensi coactorem fecit militaris auri, quod
Tironicum vocant ; et Aulanæa addidit, ac semper
novum aliquod ex vetere malum : cuius gratia
per nationes populosque crucientur. Neque enim
B iis etiam, qui unde solvant, habent, et locupletibus
a flagris tergum suum licet defendere ; sed interim
cum servus domum ad aurum deportandum va-
dit, **225** herus cæditur, et digitorum aliquo tor-
quetur. Cumque occasione crudelitatis explendæ,
quasi epulandi, caret ; Maximinus et Clinias sub-
sidiarii præsto sunt. In iis furori obsequitur suo.
Sed mihi videtur ille, cum ejusmodi sit, malorum
dæmonum providentia ac præsidio fulciri ; qui
laude hominum, ac secundis rebus affluere diras
illas ac detestabiles animas volunt ; quibus ad pu-
blicas calamitates administris uti queant. Quare ex
iis gloriam illi, quasi forti viro, ac strenuo, com-
parant. Quanquam qui istud convenit, cum excel-
sum ac sublimem extulerit, et humilem ac dejectum
C depresserit ? sub quo quisquis moderatus ac placi-
dis moribus est, Caris loco, atque infamis ducitur,
soli vero apud eum possunt Zenas et Julius : quo-
rum Zenas ille est, qui duplex hoc anno vectigal
extorsit ; qui fratrem meum Anastasium minatur
se falsæ legationis accusaturum ac damnaturum
esse. Atque ille volente Andronico plurimum potest ;
Julius vero invito ac plorante ; nec in quemquam
fortior, quam in Andronicum exstitit. Bis enim
jam ac ter in illum vociferans, et conviciis de
plaustro, ut aiunt, proscindens, et intentans omnia,
quæ dicta a me esse plurimi facerem, scelus illud
murem ex leone reddidit. Atque exinde illo tan-
quam mancipio utitur ; quando ne secure quidem

DION. PETAVII NOTÆ.

(17) Καὶ συνῆψε τὰ αὐλαναῖα. Aurum Tironicum, et Aulanæa tributorum genera fuisse, facilis est suspicio. Ac prius quidem a tironibus deducitur ; quod in eorum stipendium insumptum sit. De posteriori quid pro certo dicam non habeo. Meursius in Vocabulario ἀπὸ τῆς αὐλῆς derivatum existimat, quod in aulam exigeretur. Conjector ille nescio quis, qui de suburbicariis vindicias scripsit, non hariolantis more (quod ipsum tolerabile esset), sed tanquam Pythius aliquis e cortina pronuntiat, τὰ αὐξαναῖα esse superindicta, seu augmenta indictionum et incrementa. Ita enim vocem αὐξαναῖα vertere debuit interpretes, ait ille. Sed multis modis vana est ac temeraria ista castigatio. Primum αὐξαναῖα non legitur apud Synesium, sed αὐλαναῖα, tam in editione Turnebi, quam in mss. omnibus. At iste, qui

D Græca non consuluit, in eam opinionem inductus est solo errore typographico, quo in Latina nostra *auxanæa* pro *aulanæa* irrepsit.

Deinde ab eo, quod est αὐξάνω, derivari τὰ αὐξαναῖα, nemo Græce vel mediocriter eruditus dixerit. Hoc enim per leges grammaticæ non licet.

(18) Καὶ παρ' ἐνίοις τῶν δακτύλων. Mutilumne dices, an δακτυλήθραις, et id genus instrumenti carnificinæ tortum ac digitis retentum ?

(19) Μαξιμῖνος καὶ Κλεινίας ἐφεδροί. Nova vocis ἐφεδρος acceptio. Non enim crudelitatis administratos et quasi de palma certantes significat, sed eos potius in quos crudelitatem exercet suam. Nisi antagonistas sic usurpat, ut leno ille Terentianus :

Ille verberando, ego vapulando, ambo defessi sumus.

in angulis murmurare contra dominum audet; A quod tamen etiam servis licet. At Andronico ne hoc quidem conceditur. Nam vecordia fortis quidem nusquam est; pro temporum tamen ratione formidolosa et temeraria est; hoc est, ubique pessima. Egregius Hero, ut eo dignum est, quæ ad ipsum pertinent explicabit: si tamen superstes esse queat. Sic enim affectus est ex eo solum, quod cum hominis improbitate consuetudinem habuit, et quotidie disruptus est, tam iis, quæ audivit, quam quæ passus est, malis; vix ut pestifera extricatus consuetudine, vitam se recuperaturum esse prope modum desperet. Necdum Thoas ab celeberrima illa profectione reverterat. Nunc enim is est, qui contra nobiles omnes Deceliam, ipsum, inquam, opposuit, arcanum præfectorum insomnium portans: quod nonnullos, qui hic sunt, morte affici; vinciri alios jubet. Ergo apud nos injecta quibusdam vincula, propter secretum **226** in somnium. Alii nulla certa de causa moriuntur. Etsi enim nondum mortui sint, at statim morientur. Quantum enim in verberibus fuit, perierunt. Quantum in corporum robore ac firmitate est, ad hanc usque diem vivunt qua hasce tibi litteras mitto. Sed magnus, ait, Anthemius non convalescet, nec a febris Romanorum præfectus liberabitur, nisi Maximinus et Clinias pereant. Hos rumores Thoas clanculum serit. Propterea neque contribuere Maximinum patitur; sed eos omnes Andronicus rejicit, qui Leucippi bona emere volunt. Proposita enim est non ærarii locupletatio, sed præfectorum valetudo. Qui quidem solo Thoante domum introducto, solo, ait, præsentem sophista, somnium ei exposuerunt; clausique sunt portus omnes; ut quidem Thoas dejerat; donec ipse navigasset, et

τουτέστιν ἀπανταχοῦ πονηρόν. Ὁ θαυμάσιος Ἡρώων ἀξίως αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς ἐρεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ, ἂν γε ᾗ διαγένηται. Διετέθη γὰρ οὕτως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συνεῖναι τῇ μοχθηρίᾳ [γρ. πονηρίᾳ] τοῦ ἀνθρώπου, καὶ καθ' ἡμέραν ἀπορρήγνυσθαι, καὶ οἷς ἤκουσε δεινοῖς, καὶ οἷς ἐπασχεν, ὥς καὶ μόλις ἐλευθερωθεὶς τῆς θανατηφόρου συνουσίας, δύσελπις εἶναι τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν καταλήψεσθαι (20). Καὶ οὕτω τότε Θόας ἀπὸ τῆς ἐνδοξοτάτης ἀποδημίας παρῆν. Νυνὶ γὰρ οὗτός ἐστιν (20*) ὁ πᾶσιν αὐτὸν τοῖς εὐγενέσιν ἐπιτειχίσας Δεκέλειαν, τὸ ἀπόρρητον τῶν ὑπάρχων (21) διακομίσας ἐνύπνιον· ὃ βούλεται μὲν τῶν ἐνθάδε τεθνάναι τινάς· βούλεται δὲ δεδέσθαι τινάς. Καὶ δέδενται παρ' ἡμῖν ἀνδρωποι, διὰ τὸ ἐνύπνιον τὸ ἀπόρρητον· οἱ δὲ ἀπ' οὐδεμιᾶς φαινομένης αἰτίας ἀποθνήσκουσι. Καὶ γὰρ εἰ μηδὲ πω τεθνήκασιν, ἀλλ' αὐτίκα τεθνήξονται. Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ ταῖς μᾶστιξιν ἀπολώλασι. Τὸ δὲ ἐπὶ τῇ τῶν σωμάτων ἰσχύϊ, ζῶσιν ἔτι μέχρι ταύτης τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ πέμπω τὰ γράμματα. Ἄλλ' οὐχ ὑγιανεῖ, φησὶν, ὁ μέγας Ἀνθέμιος, οὐδὲ παύσεται πυρέττων ὁ Ῥωμαίων ὑπαρχος, ἂν μὴ Μαξιμίνος καὶ Κλεινίας ἀπολῶνται. Ταῦτα Θόας ἡσυχῇ θρυλλεῖ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εἰσφέροντος ἀνέχεται Μαξιμίνου· ἀλλ' ἀνασοβεῖ πάντας ὁ Ἀνδρόνικος τοὺς ὠνούμενους τὰ Λευκίππου. Πρόκειται γὰρ οὐ τὸ πληρωθῆναι τὰ δημόσια, ἀλλὰ τοὺς ὑπάρχους ὑγιαίνειν. Οἵτινες, εἰσκληθέντος οἴκοι Θόαντος μόνου, τοῦ σοφιστοῦ, φησὶ, μόνου παρόντος, ἐξενηνόχασιν πρὸς αὐτὸν τὸ ἐνύπνιον· καὶ οἱ λιμένες ἐκλείσθησαν, ὅσα γε δὴ Θόας ὁμνυσιν, ἕως αὐτὸς ἐκπλεύσας φθάσῃ, καὶ πρὸς Ἀνδρόνικον ἐξενέγκῃ τὸ ἀπόρρητον, ἵνα μὴ λάθῃ τις διαδράς τῶν ἀξίων ἀντὶ τῆς Ἀνθεμίου τεθνάναι ψυχῆς. Εἴτα ἀφ' ὧν ἕτερος ὄναρ ὁρᾷ, μᾶλλον δὲ ἰδεῖν λέγεται, Πεντάπολις ὑπαρπέπραγε πονήρως. Ἀνδρόνικος γὰρ ὁ τὰ τοιαῦτα πιστευθεὶς, καὶ εὐεργέτης τῆς εὐτυχοῦς (22) τῶν

DION. PETAVII NOTÆ.

(20) *Τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν καταλήψεσθαι.* Forte ἀναλήψεσθαι.

[LXXX] (20*) *Νυνὶ γὰρ οὗτός ἐστιν.* Subobscurum locum explicat marginale scholion, quod ex veteribus cod. hic ascribam: Ἡ Δεκέλεια φρούριόν τι τῇν ἀπέχον Ἀθηναίων (scilicet Ἀθηναίων) σταδίους εἴκοσι καὶ ἑκατὸν· ὃ Λακεδαιμόνιοι ἔσχον δυναστεύσαντες, καὶ ἐπιτειχίσαντες ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι ἐβλαπτον Ἀθηναίους. Λέγει οὖν, ὥσπερ τοῦτο ἐπετειχίσαν Ἀθηναίους Λακεδαιμόνιοι, οὕτω καὶ Θόας Ἀνδρόνικον πᾶσι τοῖς εὐγενέσιν ὥσπερ ἐπιτειχισμά τι, καὶ βλάβην κατέστησεν. Hoc igitur Synesius ait, Thoan-tem adversus nobilitatem, et in ejus perniciem, sic, tanquam Lacedæmonii Deceliam adversus Athenienses, Andronicum armasse, munimentique instar objecisse.

(21) *Τὸ ἀπόρρητον τῶν ὑπάρχων.* Thoas ab Andronico Constantinopolim missus erat, quo tempore prætorio præfectus Anthemius agrotabat. Inde reversus in Pentapolim insomnium quoddam retulit, quod, ad præfecti procurandam valetudinem, male affici quosdam occidique jubebat. Ὑπαρχους numero multitudinis nominat Synesius, non quod plures ægrotarent, sed quod uno male habente, videlicet Anthemio, tam ab hoc quam ab altero præfecto, fortassis Urbis, insomnium et mandatum se accepisse Thoas assereret. Quod unus Anthemius æger esset, ac febris laboraret, paulo post exprimit:

Ἄλλ' οὐχ ὑγιανεῖ, φησὶν, ὁ μέγας Ἀνθέμιος· οὐδὲ παύσεται πυρέττων ὁ Ῥωμαίων ὑπαρχος, quæ de uno eodemque dicuntur. Cave enim audiendum putes suburbicarium conjectorem, qui duos ibi præfectos commemorari putat; alterum Orientis prætorio, Anthemium; alterum Augustalem: ad quem illa de febris posteriora pertinere credit. Quod est ineptissimum. Nam ista, ὁ Ῥωμαίων ὑπαρχος, non Augustalem, sed majorem aliquem præfectum indicant.

(22) *Καὶ εὐεργέτης τῆς εὐτυχοῦς.* Conjector idem ex fide Cujacii lib. xxiii *Observat.*, cap. 3, putat his verbis, τῆς εὐτυχοῦς τῶν ὑπάρχων οἰκίας, adumbrari præfecto Augustalem, cujus prætorium *Eutycheum* κυρίως appellatum est, ut ex subscriptione legis 2 C. Th. de Alexand. pleb. prim. colligit: PP. *Eutycheo Alexandriæ*. Verum non inanis solum hæc est conjectura, sed a Synesii mente tam est aliena, nihil ut fingi possit absurdius. Quod ut Cujacii viri eruditissimi pace dictum velim: sic ad conjectoris castigandam temeritatem valere debet, qui eo nomine Synesii interpretem accusat insecitiae, quod non ad idem saxum offenderit. Quod a Synesii mente divinatio hæc abhorreat, facile est animadvertere, si quis haud præcipitem animum ad illius lectionem afferat. Præfecti illi, de quibus loquitur, et a quibus Thoas insomnium accepit, erant Constantinopoli: ubi et Anthemius

ὕπαρχων οἰκίας ἐσόμενος, μαίνεται ἐκπάγλως πίσυ-
νος θάαντι, οὐδὲ τι οἶδε τίνειν

effugiat. Ergo ex iis, quæ in somnis quispiam viderit, vel vidisse potius dicitur, Pentapolis vere, nec per somnium ærumnis afficitur. Andronicus enim, cui ea commissa sunt, bene de fortunata præfecto-
rum domo meriturus perfurit horrendum Thoante fretus, neque novit honorare,

Ἀνέρας, οὐδὲ θεούς· κρατερὴ δὲ ἐ λύσσα δέδυνκεν.

Ἐν τούτοις τῇ πατρίδι τῶν πραγμάτων ὄντων, οὐκ ἐδόθησεν Εὐαγρίῳ μάντεως εἰς προαγόρευσιν τοῦ πο-
νηρῶς ἀπαλλάξειν, εἰς τὸ δικαστήριον ἀπελθόντι.
Ἄλλ' αὐτὸς Ἀνδρόνικος ἀντικρυς, οὐ πρὸς τοῦτον, οὐδὲ πρὸς ἐκεῖνον, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν Εὐαγρίον ἐξήγα-
γειλε τὴν γνώμην τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ἔχεσθαι τῆς λει-
τουργίας ἐβελοντὴν ἐκέλευσεν, ἐὰν σωφρονῇ· πάντως γὰρ ἀποφανεῖσθαι τὴν καταδικάζουσαν. Ἀπολελό-
γημαι δὴ καὶ Θεῷ, καὶ τῷ θεῷ Διοσκουρίδῃ, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἔγωγε ἀτιμότερος ἐξ ἐντιμότε-
ρου γέγονα, τὰ γε ἀνθρώπινα· ἀσθενέστερος δὲ ἐξ
ἰσχυροτέρου. Καὶ Ἀνδρόνικος ἀπόντων μὲν ἡμῶν τὴν
δύναμιν ἐθεράπευσε, δι' ἣν οὐ γέγονε δις ἐπ' Ἀλεξαν-
δρείας ἀγώγιμος. Παρόντι δὲ οὕτω χρῆται, νῆ τὴν
ἱερὰν ἡμῶν κεφαλὴν, ὡς ἐπειδὴ μοι συνέπεσεν ἀπο-
θαλεῖν τῶν παιδίων τὸ φίλτατον, καὶ ἐξήγαγον ἐμαυ-
τὸν κρατηθεὶς ὑπὸ τοῦ πάθους (οἶσθα γὰρ ὅτι θῆλύς
εἰμι περὶ τοῦτο πέρα τοῦ δέοντος)· νῦν δὲ οὐ λογισμῷ
τοῦ πάθους ἐκράτησα· ἀλλ' Ἀνδρόνικος ἀντιπερι-
ήγαγε, καὶ πρὸς ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς τὸν νοῦν
ἔχειν ἐποίησε· καὶ γεγονασί μοι συμφοραὶ παραμυ-
θίαι τῶν συμφορῶν, πρὸς ἑαυτὰς ἀνθέλκουσαι, καὶ
πάθει πάθος ἐκκρούουσαι, ὀργὴ συμμιγῆς λύπη τὴν
ἐπὶ τῷ παιδίῳ λύπην. Οἶσθα ὅτι μοι μαντευτὸς ἦν
θάνατος εἰς κυρίαν τοῦ ἔτους ἡμέραν. Καὶ γέγονεν
ἐκείνη, καθ' ἣν ἱερασάμην. Ἡσθόμην μεταβολῆς βίου,
ὅς ἄχρι νῦν ἐμπανηγυρίσας αὐτῷ, καὶ τιμῆς ἀνθρω-
πίνης, καὶ πάσης γλυκυθυμίας παρ' ὄντινόν τῶν
πώποτε πεφιλοσοφηκότων ἀπολελαυκῶς, οὐχ ἥττον
διὰ τὰ θύραθεν, ἢ διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς ψυχῆς,
ἔμα πάντων ἀφηρημένος αἰσθάνομαι. Τὸ μὲν οὖν
μέγιστον τῶν κακῶν, ὃ μοι καὶ δύσελπιν τὸν βίον
ποιεῖ, οὐκ εἰωθὼς ἀποτυγχάνειν ἐν ἰκεταίαις Θεοῦ,
νῦν πρῶτον οἶδα μάτην εὐξάμενος· ὅς τὴν μὲν οἰκίαν
κακῶς ὁρῶ πράττουσαν, τὴν δὲ πατρίδα δυστυχού-
σαν οἰκεῖν ἀναγκάζομαι. Καὶ πᾶσιν ἐκκείμενος ἐφ'

A ad Andronicum arcaana pertulisset; ne dignus quis-
piam, qui pro Anthemii anima morti obijciatur,
vel vidisse potius dicitur, Pentapolis vere, nec
per somnium ærumnis afficitur, bene de fortunata præfecto-
rum domo meriturus perfurit horrendum Thoante fretus, neque novit honorare,

Mortalesque deosque, furorque hunc corripit ingens.

Cum eo patriæ res devenissent, nihil Evagrius
vate opus habuit, qui infelicem causæ suæ exitum
prædiceret, si in iudicium veniret. Sed Andronicus
ipse palam non huic aut illi, sed Evagrio ipsi
suam sententiam denunciavit; ac sponte publicæ
functioni jussit insistere, si saperet: prorsus enim
se in illum condemnationis sententiam esse dictu-
rum. Quare satisfactum a me est tam Deo, quam
divino Dioscuridi, et universis mortalibus, quod
ex honoratiori redditus sum inhonoratior, quan-
tum ad humana pertinet: et ex potentiori imbe-
cillior. Andronicus vero, absente me, potentiam
et auctoritatem observabat meam, per quam bis in
nexum Alexandriæ non est abductus. In præsen-
tem autem ita, per sacrum caput vestrum, sese
gerit, ut cum mihi liberorum meorum charissi-
mum amittere contigisset, pene ut ex hac me vita
liberet educere, luctu ac mœrore superato: scis
enim quam in iis sim ultra quam deceat, muliebri
animo et infracto: cum **227** hæc, inquam, ita
se haberent, non ratione tamen dolorem vicerim;
sed animum meum ad sese revocarit Andronicus,
ac communibus miseriis mentem advertere coege-
rit. Ac mihi ærumnæ fuerunt ærumnarum reme-
dia, quæ me ex adverso traxerunt, et commotio-
nem animi commotione alia repulerunt; ira nempe
dolori mista, dolorem, quem ex filii morte cepe-
ram. Nosti ad certum anni diem mortem mihi
prædictam fuisse. Fuit ille ipse, quo sum episco-
pus factus. Sensi ego mutationem vitæ; quam
cum hactenus perpetua quadam hilaritate, ac velut
festiva celebritate traduxissem, cum humanos ho-
nores, ac nullam non animi voluptatem supra
omnes, qui se unquam philosophiæ dediderunt,
expertus essem, non minus ob externa illa bona,
quam ob animi comparisonem ac statum; video

DION. PETAVII NOTÆ.

ægrotabat; qui Theodosii pueri imperatoris ac
reipublicæ curam sustinens, non alibi quam in
cómítatu degebat. In eadem urbe Thoanti editum
insomnium manifeste declarant verba illa Synesii:
Οἷτινες (præfecti) εἰσκληθέντος οἴκοι θάαντος μόνου,
τοῦ σοφιστοῦ, φησί, μόνου παρόντος, ἐξενηνόχασιν
πρὸς αὐτὸν τὸ ἐνύπνιον. Si unus ex iis præfectis
fuit Anthemius, ut conjector agnoscit, Constanti-
nopolí autem versabatur idem, ubi et ægrotabat,
necesse est ibidem fuisse Thoantem, ut ab illis
præfectus domum accerseretur, ac de insomnia
doceretur. Proinde εὐτυχῆς τῶν ὑπάρχων οἰκία, non
est Augustalis prætorium nescio quod Eutycheum,
sed fortunata præfectorum domus, ut Anthemium
Orientis prætorio præfectum intelligat, cum aliquo
alio, forte an urbis præfecto, Anthemii cognato, et
ex ejus οἰκία, hoc est domo ac familia. Nam quod
Eutycheum præfecti Augustalis [LXXXI] Alexan-
driæ, et Ægypti prætorium fuisse dicit, cedo, quo

D argumento probare potest? An non alibi, quam in
prætoriis præfectorum proponi leges consueverant?
In eodem ecce *Cod. Theod.* de privil. corporat. urbis
Romæ, lex 1 hanc habet subscriptionem, *Dat. Kalend.*
Jun. Bonamansione, PP. in foro Trajani. Num Tra-
jani forum prætorium Romæ fuisse conjector au-
debit asserere? Tum l. 10 de pistoriis et catabo-
lensibus, *Dat. Non. Jul. in Pantheo.* Pantheonum,
quod sciam, prætorium non fuit. Vana est itaque
conjectoris hariolatio, et castigatione, uti dixi,
digna temeritas, qui cap. 2, *Dissert. 2 De suburbi-*
cariis eam inscriptionem præfixit: *Synesii locus*
ab interpretis inscitia vindicatus, et in capite ipso:
Quem locum mirum quam perperam interpretatus
fuerit etiam nuper Synesii enarrator. Ac si, quid
inscitia sit, scire conjector volet, *Veterem mundi*
descriptionem legat, quam Græce ex Latino a se
conversam nuper edidit. Nihil erit quod quid illa
sit, alibi requirat.

me eodem tempore omnibus orbatum, ac despoliatum esse. Sed quod malorum est longe maximum, quodque mihi desperatam vitam facit, nunquam antea in precibus ad Deum fundendis frustrari voto solitus, nunc primum frustra me precatum sentio : qui ærumnis oppressam familiam video ; et in afflicta patria versari cogor ; et omnibus palam propositus, suas ut apud me calamitates deplorent ac lugeant, Andronicum malorum omnium colophonem ad ea accessionis habui loco ; propter quem ne momento quidem familiari mihi otio perfrui licet. Necesse autem est me, cum nulli ulla in re prodesse possim, adeuntibus omnibus, et imbecillitatem nostram arguentibus, æquo animo tolerare. Ob hæc supplex rogo, magnopere, inquam, rogo, cum utrumque vestrum, tum charum te imprimis mihi caput, frater Anastasi : te enim fama est in furiosum ac rabidum hominem juris nonnihil habere ; si quid in te auctoritatis est : justius enim est te ea in Synesii, quam in Andronici gratiam uti : libera mœrore ac tristitia Ptolemaidem ; quam ego urbem sortitus sum, equidem minime volens : novit omnia pervadens oculus Dei. Quibus de causis tam graves pœnas exsolvam nescio. Et si cujus, aiunt, deorum invidiam in nos concitaverimus, satis superque pœnarum dedimus. Verum hac ipsa voce merito pro Maximino et Clinia est utendum. Quorum vel crudelissimus quisque, ut opinor, dæmonum misericordiam caperet. Thoantem et Andronicum excipio, qui soli sunt dæmonum implacabiles.

228 EPISTOLA LXXIX bis.

Theophilo.

Equidem paternis mandatis et manum, et vultum ministram eram adhibiturus ; sed ne Ampelium quidem diligentius arbitror suis commodis prospexisse, quam Nicæum, ut suis ipse bonis excideret. Nam neque quid causæ antea ad proficiscendum habuerit, satis scio ; neque cur redierit ; neque cur iterum peregre sit profectus. Qui enim nossem, cum nec eum viderim, nec certi de eo quidquam renuntiaretur ? Quin sacra tua manu scriptas litteras alius quidam attulit, et has vicissim petiit ; quoniam jam Nicæus e portu solvisset. Neque vero mihi quidem ille visus non est ; dux autem aut vidit, aut de eo aliquid audiit. Sed ne ille quidem vidit, aut audiit. Quomodo igitur Nicæus vincat, qui in agro procul ab iis finibus degit, et pro eo commoditates plurimas, quascunque agricolis tempestates ferunt, percipit ? Plures autem forent, si materna bona retinuisset.

EPISTOLA LXXX.

Philosophæ magistræ.

Tametsi non omnia mihi eripere fortuna potest, vult tamen quæcunque potest :

Quæ natis meme orbavit multisque bonisque.

Sed optima quæque velle et injuria oppressis adesse, mihi nunquam eripiet. Absit enim ut animum quoque meum expugnet ! Odi igitur injustitiam : hoc enim licet ; prohibere autem vellem equidem. Verum et hoc ex eorum genere est, quæ mihi erepta sunt : et ante liberos ea re sum privatus.

ἢ προσανακλᾶσθαι, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἕκαστον ὀλοφύρεσθαι, προσθήκην ἔσχον Ἀνδρόνικον τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν, δι' ὃν οὐδὲ ἀκαρτῇ καρπούμαι τὴν σύντροφόν μοι σχολήν. Ἄλλ' ἐμὲ δεῖ μηδὲν ὀφελὸς ὄντα μηδενί, πάντων προσιόντων, καὶ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν διελεγχόντων, ἀνέχεσθαι. Πρὸς ταῦτα δέομαι, πάνυ σφόδρα δέομαι ἀμφοῖν μὲν ὑμῶν, διαφερόντως δὲ σοῦ τῆς φίλης μοι κεφαλῆς, ἀδελφε Ἀναστάσιε· σὺ γὰρ δὴ φήμην ἔχεις προστατεῖν ἀνδρὸς λυσσώντος· εἴ τίς σοι δύναμις πάρεστιν· ὑπὲρ Συνεσίου γὰρ μᾶλλον, ἢ ὑπὲρ Ἀνδρονίκου δικαιοτέρος ἂν εἴης αὐτῇ χρώμενος· ἀπάλλαξον κατηφείας Πτολεμαῖδα τὴν λαχοῦσάν με πόλιν, οὐκ ἐμοῦ γ' ἐθέλοντος· οἶδεν ὁ πάντα ὁρῶν ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ. Οὐκ οἶδα ὑπὲρ τίνων ἐκτίνω τοσαύτας δίκας· καὶ εἴ τω, φησὶ, θεῶν ἐπίφθονοι πρότερον ἤμεν, ἀποχρώντως τετιμωρήμεθα. Ἀλλὰ ταύτην γε τὴν φωνὴν ἄξιον εἰπεῖν καὶ ὑπὲρ Μαξιμίνου, καὶ ὑπὲρ Κλεινίου, οὓς ἐμοὶ δοκεῖν [γρ. δοκεῖ] ἂν καὶ ὅστις ὠμότατος δαιμόνων ἡλέησεν. Ἐξηρήσθων τοῦ λόγου θόας τε καὶ Ἀνδρόνικος, οἱ μόνοι δαιμόνων ἀμελιτικοί.

Β ἐπίφθονοι πρότερον ἤμεν, ἀποχρώντως τετιμωρήμεθα. Ἀλλὰ ταύτην γε τὴν φωνὴν ἄξιον εἰπεῖν καὶ ὑπὲρ Μαξιμίνου, καὶ ὑπὲρ Κλεινίου, οὓς ἐμοὶ δοκεῖν [γρ. δοκεῖ] ἂν καὶ ὅστις ὠμότατος δαιμόνων ἡλέησεν. Ἐξηρήσθων τοῦ λόγου θόας τε καὶ Ἀνδρόνικος, οἱ μόνοι δαιμόνων ἀμελιτικοί.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΘΘ'.

Θεοφίλῳ [γρ. Θεοτίμῳ].

Ἐγὼ μὲν οἷός τιν ἦν τῷ πατρικῷ προστάγματι καὶ χεῖρα καὶ γνώμην ὑπηρέτιν εἰσενεγκεῖν· ἀλλ' οὐκ ἂν, οἶμαι, κάλλιον Ἀμπέλιος ἐσκέψατο περὶ τῶν ἑαυτῷ λυσιτελούντων, ἢ Νίκαιος ὑπὲρ τοῦ πῶς ἀλλοτριωθείη τῶν ἑαυτοῦ. Οὔτε γὰρ ἐφ' οἷς πρότερον ἀπῆρεν οἶδα καλῶς· οὐτ' ἐπὶ τίσιν ἐπανήλθεν· οὐτ' ἐπὶ τίσιν αὐτοῖς ἀποδημεῖ. Πῶς γὰρ, ὅν οὐτ' εἶδον, οὔτε περὶ αὐτοῦ τι σαφὲς ἀπηγγέλλετο· ἀλλὰ τὴν ἐπιστολὴν τῆς ἐσθῆς σου χειρὸς ἑτερός τις ἐκόμισσε, καὶ ταύτην ἀντήτησεν, ὥς ἦδη Νικαίου λύσαντος τὸ πρυμνήσιον ; Καὶ οὐκ ἐγὼ μὲν οὐκ εἶδον αὐτόν· ὁ δ' ἡγεμὼν εἶδεν, ἢ ἤκουσεν. Ἀλλὰ κάκεινος οὐτ' εἶδεν, οὐτ' ἤκουσε. Πῶς οὖν ἐστὶ Νίκαιον νικᾶν ὑπερόριον ἐν ἀγρῷ διατιώμενον· ἀλλ' ἀντὶ τούτου πολλὰ κάγαθὰ, καὶ ὅσα φέρουσιν ὥραι τοῖς γεωργοῖς ἔχοντα ; Πλείω δ' ἂν ἦν, εἰ καὶ τῶν μητρῶν ἐκράτησε.

D

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Π'.

Τῇ φιλοσόφῳ.

Εἰ καὶ μὴ πάντα ὁ δαίμων ἀφελῆσθαι μου δύναται, ἀλλὰ βούλεται ὅσα γε δύναται·

Ὅς μ' υἱῶν πολλῶν τε καὶ ἐσθλῶν εὖνιν ἔθηκεν. Ἀλλὰ τό γε προαιρεῖσθαι τὰ βέλτιστα, καὶ τίθεσθαι τοῖς ἀδικουμένοις, οὐκ ἀφαιρήσεται. Μὴ γὰρ δὴ καὶ τῆς γνώμης ἡμῶν κατισχύσεις ! Μισῶ μὲν οὖν ἀδικίαν· ἔξεστι γάρ· κωλύειν δὲ βουλομένη μὲν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῶν ἀφαιρεθέντων ἐστὶ, καὶ οἴχεται καὶ τοῦτο πρὸ τῶν παιδίων.

Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.

Ἦν ὅτε καὶ γὼ φίλοις ὄφελος ἦν· καὶ σύ με ἐκάλεις ἀλλότριον ἀγαθὸν εἰς ἐτέρους δαπανῶντα τὴν παρὰ τῶν μέγα δυναμένων αἰδῶ· καὶ ἦσαν ἐκεῖνοι χεῖρες ἐμαί. Νυνὶ δὲ ἀπάντων ἔρημος ὑπολείπομαι, πλήν εἴ τι σὺ δύνῃ· καὶ γάρ δὴ καὶ σὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς ἀγαθὸν ἄσυλον ἀριθμῶ. Σὺ μὲν οὖν ἀεὶ καὶ δύνῃ, καὶ δύναιο κάλλιστα χρωμένῃ τῷ δύνασθαι. Νίκαιος δὲ καὶ Φιλόλαος οἱ καλοὶ κάγαθοὶ νεανῖαι καὶ συγγενεῖς, ὅπως ἐπανέλθοιεν τῶν ἰδίων γενόμενοι κύριοι, πᾶσι μελέτω τοῖς τὰ σὰ τιμῶσι καὶ ἰδιώταις καὶ ἄρχουσι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Τίνα μὲν τοι, τίνα παρὰ τῶν οἷος αὐτὸς εἴ, προσ-
ῆκει θαυμάζεσθαι; Τὸν σώφρονα, τὸν ἐμμελῆ, τὸν
παιδείας ἐταῖρον, τὸν προσανέχοντα τῷ Θεῷ καθά-
παξ, τὸν οἷός ἐστι Γερόντιος. Ἐχεις οὖν τὸν ἄνδρα
μετὰ τῆς ἐπιστολῆς, ὃ χρησάμενος, ἐρεῖς οὐ φαῦλον
ἐπαινέτην ἐμέ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΒ'.

Χρύσῃ.

Οὐχ ὅτι μοι τῶν παιδίων συγγενῆς ἐστὶν ὁ θαυμα-
στὸς Γερόντιος, συνίστημι τὸν νεανίσκον τῇ φιλίᾳ τῇ
σῇ· καὶ τοῦτο μὲν γάρ· ἀλλ' ὅτι πρέπων ἐστὶ τοῦ
χρυσοῦ Χρύσου τοῖς τρόποις, εἰ δεῖ μέ τι καὶ ψυχρὸν
εἰπεῖν καὶ Γοργιαῖον (23). Παντὸς μὲντοι μᾶλλον
ἐστὶν ἀληθὲς εἰπεῖν, σὲ εἶναι ἀπάσης ἀρετῆς εἴσω,
καὶ τὸν διδόντα σοι τὴν ἐπιστολήν, ἀξιότατον ἀπο-
λαύειν σου τῆς συνουσίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΓ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Μῆκος ἐπιστολῆς ἀνοικειότητα κατηγορεῖ τοῦ δια-
χομίζοντος. Ἄλλ' ὁ θαυμαστὸς Γερόντιος, οἶδε μὲν
ὅσα καὶ γὼ· εἰ δὲ μὴ πρὸς τὸ ψεῦδος ἀνοικειῶς εἶχε,
διηγήσατο ἂν καὶ ὧν ἡπίστατο πλείονα, τῷ φιλεῖν
ἐμέ, καὶ τῷ γλωτταν ἔχειν ἀρχοῦσαν τῇ γνώμῃ. Ὅν
ἂν ἴδῃς ἡδέως, εἶδες ὡς ἐγὼ βούλομαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΔ'.

Τῷ αὐτῷ.

Δέδεξο μετὰ τῆς ἐμφύχου καὶ τὴν ἄψυχον ἐπιστο-
λήν· μετὰ τοῦ θαυμαστοῦ Γεροντίου, ταῦτα τὰ γράμ-
ματα, νόμῳ τὸ πλέον ἢ τῇ χρεῖᾳ τοῦ προσειπεῖν σε
γενόμενα. Ὅτι γὰρ ἡμεῖς συζῶμεν τῇ περὶ σοῦ μνή-
μῃ, μυρίων ἐπιστολῶν μακρῷ μεγαλοφωνότερον ὁ
νεανίσκος ἂν διηγήσατο.

DION. PETAVII NOTÆ.

(23) Ψυχρὸν εἰπεῖν, καὶ Γοργιαῖον. Contra apud
Philestratum epist. 15, Γοργιάζειν est τὸ ῥητο-
ρεῦειν, ornate ac rhetorice dicere. Καὶ οὕτε τῷ Γορ-

A

Fortes fuerunt primitus Milesii.

Fuit tempus illud, cum ego amicis meis essem
utilis, et tu me alienum bonum appellares, poten-
tiorum scilicet in me observantia ad aliorum com-
modum abutentem: quos ego sic tanquam manus
habebam. Nunc omnibus destitutus relinquo; nisi
si tu quidpiam potes. Nam et te cum virtute in
bonis deputo, quæ auferri nequeunt; ac tu sane
semper et potes plurimum, et possis, potestate
optime utens tua. Nicæus autem et Philolaus,
præstantissimi juvenes, et cognati, quemadmodum
rerum suarum domini revertantur, curæ sit omni-
bus, qui te observant, et privatis et magistra-
tibus.

B

EPISTOLA LXXXI.

Fratri.

Ecquem vero, ecquem admirationi esse **229** par
est, apud tui similes? Eum nempe, qui et frugi homo
sit, et elegans, et disciplinæ socius, et divino cultui
deditus: et, ut uno verbo dicam, qui Gerontii sit
similis. Habes igitur cum litteris hominem, quo
cum usus fueris, non malum me laudatorem
dixeris.

EPISTOLA LXXXII.

Chrysæ.

Non quod liberorum meorum cognatus est præ-
clarus Gerontius, idcirco adolescentem tuæ amicit-
iæ commendatum volo, tametsi id quoque verum
est: sed quod aurei Chrysæ moribus congruit, si
quid frigidum dicere me, et Gorgiæ non dissimile
oportet. Verum cæteris istud omnibus longe verius
dixerim, te intra genus omne virtutis esse consti-
tutum; eumque, qui ad te hasce litteras defert,
tua esse familiaritate dignissimum.

EPISTOLA LXXXIII.

Fratri.

Epistolæ longitudo alienum esse eum, a quo per-
feratur, arguit. Præclarus autem Gerontius novit
quidem eadem, quæ ego, omnia; sed nisi ab omni
mendacio esset alienus, etiam iis quæ novit plura
diceret; pro eo quod me amat, et linguam habet
ad intimos animi sensus aperiendos idoneam. Quem
si tu libenter videbis, videbis sane, quemadmodum
D videri abs te cupio.

EPISTOLA LXXXIV.

Eidem.

Accipe cum animata etiam animæ expertem epi-
stolam, cum egregio Gerontio, quas ad te scripsi
litteras: quas legi cuidam potius, quam salutandi
tui necessitati tribui. Nam nos cum assidua tui
recordatione vivere, multo infinitis litteris eviden-
tius adolescens iste narraverit.

γία παρήσει τὸ ἑαυτοῦ ἄμεινον Γοργιάζειν, αἰς δὲ
Platone loquens.

EPISTOLA LXXXV.

Eidem.

Litteras ad sacrum tuum, mihiq[ue] imprimis optatum caput, præclaro Gerontio commisi; quibus primi illi ad te aditus occasio præbeatur. Tunc enim illum mea causa forsitan honorabis. Postquam vero periculum ejus feceris, ipsius etiam causa alterum quempiam.

EPISTOLA LXXXVI.

230 *Eidem.*

Cui hanc epistolam commisi, Dalmatarum ordinis quæstor est, et annonæ præfectus. Ego vero Dalmatas omnes, perinde ac filios meos, amplector. Populus enim urbis ejus sunt, quæ me sortita est. Hoc unum significare tibi debui. Tuum erit talem te erga meos, qualem erga tuos, præbere.

EPISTOLA LXXXVII.

Pylæmeni.

Cum ego vernas ex Thracia litteras accepissem, epistolarum fasciculum diu multumque versavi, si cui forte præclarum Pylæmenis nomen esset inscriptum; quod nefas ducerem aliquid prius scriptum attingere. Sed nihil usquam visum est. Itaque si quidem absens es, prope diem, feliciterque revertere. Sin tum præsens aderas, cum noti omnes Zosimo litteras ad me dabant, sane mirum fuerit quemquam me magis esse recordatum, quam Pylæmenem.

EPISTOLA LXXXVIII.

Fratri.

Hactenus res nostræ felici in statu fuerant. Inde, velut reciproco quodam fluctuum impetu, et publica mihi, et privata mœrorem asserunt. Vivo enim in infesta hostibus regione minime privatus, mihiq[ue] singulorum calamitates deplorandæ sunt; et in mense sæpius ad propugnacula prosiliendum, quasi ad militiæ societatem, non ad fundendas preces conductus fuerim. Tribus ex maribus filiis, unus adhuc mihi superest. Tu vero si secundo vento naviges, feliciterque vivas; non penitus adversa fortuna conflictamur.

EPISTOLA LXXXIX.

Theophilo.

Sublata ex hominibus justitia est. Andronicus et antea faciebat, et modo patitur injuriam. Sunt autem Ecclesiæ mores ejusmodi, ut depressos extollat, elatos deprimat. Hunc igitur Andronicum oderat quidem antea, ob illa quæ perpetrabat; et idcirco illum eousque passa est recidere. Nunc ejusdem miseretur, quod illum imprecatione graviora quædam expertum sentiat. Itaque potentibus etiam viris ejus gratia molestiam fecimus. **231** Enimvero acerbum illud est, si nunquam nos cum felicibus ac florentibus stabimus; sed cum flentibus perpetuo flebimus. Quare nos hic eum e funesto tribunali detraximus, ac cæteris in rebus leviores illi multo calamitates reddidimus. Quod si qua tua illum pietas cura ac sollicitudine dignabitur, magno hoc mihi argumento fuerit, hominem a Deo non omnino esse derelictum.

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐπιστολὴν ἐπέθηκα τῷ θαυμαστῷ Γεροντίῳ πρὸς τὴν ἱερὰν σου καὶ τριπόθητον κεφαλὴν, τῆς πρώτης ἐντεύξεως παρέξουσιν πρόφασιν. Τότε μὲν γὰρ αὐτὸν ἴσως δι' ἐμὲ τιμήσεις, μετὰ δὲ τὴν πείραν, ἕτερόν τινα δι' αὐτόν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΓ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐγὼ δέδωκα τὴν ἐπιστολὴν, ταμίᾳς ἐστὶ καὶ σιτοδότης τοῦ Δαλματῶν τάγματος. Πάντας δ' ἐγὼ τοὺς Δαλμάτας, ἴσα καὶ τοὺς υἱέας τιμῶ. Δῆμος γὰρ εἰσι λαχούσης με πόλεως. Μόνα ἦν ταῦτα μηνύσαι πρὸς σέ. Σὺν δὲ τοῖς ἐμοῖς ὡς σαυτοῦ χρήσασθαι.

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΖ'.

Πυλαιμένει.

Ἦρινάς ἀπὸ Θράκης ἐπιστολὰς κομισάμενος, ἠνώχλησα τῷ φακέλῳ τῶν γραμμάτων, εἶπου τις εἴη τὸ κλεινὸν ἐπιγεγραμμένη Πυλαιμένους ὄνομα· ὡς οὐκ ἄξιον ἐτέρῳ βιβλίῳ προεντυχεῖν. Ἄλλ' ἦν οὐδὲν οὐδαμοῦ. Εἰ μὲν οὖν τυγχάνεις ἀποδημῶν, ἀλλ' ἐπανέλθοις ταχέως τε καὶ καλῶς. Εἰ δ' ἐπεδήμεις, ἠνίκα πάντες οἱ γνῶριμοι Ζωσίμῳ τὰς ἐπιστολὰς ἐπεδίδοσαν, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ παράδοξον, εἰ τις ἐγένετο περὶ ἐμὲ Πυλαιμένους μνημονικώτερος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΗ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Τέως μὲν ἐπράττομεν εὖ. Εἴθ' ὥσπερ ρεύματος ἀνθυπενεχθέντος, καὶ τὰ κοινὰ λυπεῖ, καὶ τὰ ἴδια. Ζῶ τε γὰρ οὐκ ἰδιώτης ἐν χώρᾳ πολεμουμένῃ· καμὲ δεῖ κλάειν ἀεὶ τὴν ἐκάστου συμφορὰν· καὶ τοῦ μηνὸς πολλάκις ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις πηδᾶν, ὡς ἐφ' ᾧ γε συστρατεύσομαι μεμισθωμένον, οὐκ ἐφ' ᾧ γε προσεύξομαι. Τριῶν ἀρρένων ἐν ἔτι μοι λείπεται. Σὺ δὲ ἐὰν ἐξ οὐρίας πλήης, καὶ ζῆς ἡδέως, οὐ πάντα ἡμᾶς ὁ δαίμων λυπεῖ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΘ'.

Θεοφίλῳ.

Οἴχεται τὸ δίκαιον ἐξ ἀνθρώπων. Ἀνδρόνικος καὶ πρότερον ἠδίκηι, καὶ νῦν ἀδικεῖται [γρ. πρότερον μὲν ἡδ. νῦν δὲ ἀδ.]. Τὸ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἥθος [γρ. ἔθος], οἷον ὑψῶσαι μὲν ταπεινὸν, ταπεινῶσαι δὲ ὑψηλόν. Τοῦτον δὴ τὸν Ἀνδρόνικον, ἐμίσει μὲν ἐφ' οἷς ἐποίησε (διὸ καὶ προήκατο μέχρι τούτων ἐλθεῖν)· ἐλεεῖ δὲ νῦν, ἐφ' οἷς ἤδη τοῖς ὑπὲρ κατάραν ὠμίλησεν· ὅτι [γρ. ὅτε] καὶ τοὺς νῦν ἐν δυνάμει δι' αὐτὸν ἐλυπήσαμεν. Ἄλλὰ δεινὸν, εἰ μηδέποτε μετὰ τῶν εὐημερούντων στησόμεθα, τοῖς δὲ κλάουσιν ἀεὶ συνδακρύσομεν. Ἡμεῖς τε οὖν ἐνταῦθα στυγνοῦ βήματος αὐτὸν ἐξειλόμεθα, καὶ τᾶλλα ἐλάττους αὐτῷ παρὰ πολὺ τὰς συμφορὰς ἐποιήσαμεν. Κἂν ἡ σὴ θεοσέβεια φροντίδος αὐτὸν ἀξιώσῃ, τοῦτο μέγιστον ἐγὼ τεκμήριον δέξομαι, τοῦ μὴ παντάπασιν τὸν ἀνθρώπον ἀπογνωσθῆναι παρὰ Θεοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Λ'.

Τρωίλω.

Πάλαι μὲν ἀπραγμονεστέρας ἐποιούμην τὰς πρὸς τοὺς ἐταίρους ἐντεῦξεις καὶ παρὼν καὶ γράφων. Ἐξὼν γὰρ ἐπὶ τῶν βιβλίων, τρόπον τινὰ ἀσύντακτος πάσῃ πόλει καὶ πολιτείᾳ. Νυνὶ δὲ (ἐπέταξε γὰρ ὁ Θεὸς εἰς ἀποδεδειγμένον χωρίον οἰκεῖν, καὶ αὐτὸν ἔχειν ἐν τῇ πόλει τινὰ τάξιν, καὶ ζῆν ἐν διηριθμημένοις ἀνθρώποις) βουλοίμην ἂν οὖν ὄφελος εἶναι τοῖς συλλαχοῦσι, καὶ ποιεῖν ἀγαθόν, ὃ τι δυναίμην, καὶ ἕκαστον ἰδίᾳ, καὶ τὴν πόλιν κοινῇ, ἔν' ὁρώην τε καὶ ὁρώμην ἡδέως παρὰ τῶν, ὡς ἂν εἴποι τις, συμπλῶν τοῦ βίου. Εἴ τι τοίνυν Μαρτύριος ἔναιτο τῆς δι' αὐτὸν γενομένης ἐπιστολῆς, ἴσθι μοι χαρισάμενος ἐν ἀνδρὶ συνδιημερεύοντι, καὶ ναὶ μὰ τοὺς λόγους τὰ μὰ καὶ σὰ παιδικὰ, πολλάκις εἰς τὸ συνεῖναι μοι πολὺ καὶ τῆς

νυχτὸς μέρος ἐπιλαμβάνοντι. **B** mihi in eo viro gratificaturum, qui mecum assidue versetur; quique, testor disciplinas omnes, meas tuasque delicias, sæpe dum nostra consuetudine fruitur, bonam partem noctis insumit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΑ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Κακὸν οὐ μικρὸν ἀπολαύσω τῆς ἀγροικίας, τῶν τρόπων λίαν [γρ. τῶν τρόπων · λίαν] ἀληθεύων διαθήσειν, εὖ ἴσθι ὅτι, καὶ ἐπὶ τῆς Λιθύων ἐσχατιάς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΒ'.

Ἡσυχίῳ.

Ἀθηναῖοι Θεμιστοκλέα τὸν Νεοκλέους ἐπῆνεσαν, ὅτι, καίτοι πολιτικῆς δυνάμεως ἐραστὴς παρ' ὄντι-
νοῦν τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ [γρ. ἑαυτῷ] γενόμενος, ἀπηύξατο
πᾶσαν ἀρχὴν, ἐν ἣ τῶν ξένων οὐδὲν ἔμελλον πλεόν **C**
ἔξειν οἱ γινώριμοι. Σοῦ δὲ ὅτι μὲν ἐπέγνωσαν τὴν ἀρε-
τὴν οἱ καιροὶ, καὶ διὰ σέ παρῆλθεν εἰς τὴν πολιτείαν
ἀρχῆς ὄνομα, καὶ πρᾶγμα καινόν, ἥσθην μὲν, ὥσπερ
εἰκὸς ἐταίρους ἐκ παλαιοῦ γεγονότας, τῆς ἱερᾶς γεω-
μετρίας ἀλλήλοις ἡμᾶς μνηστευσάσης. Ὅτι δὲ ἐν τοῖς
βουλευταῖς καὶ τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν ἀξιόις ἀριθμεῖν,
ἀλλ' οὐκ ἀπαλείφεις τὴν οἰκίαν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ βι-
βλίου, κἂν εἴ τι κατὰ συμφορὰν ἀρχαίαν προειλήφει
γενόμενον · τοῦτο δὲ, οὐ κατὰ Θεμιστοκλέα σέ φημι
ποιεῖν, οὔτε δοκοῦντα τῇ θεῇ γεωμετρίας. Εὐόπτιον
γὰρ ἐν ἀδελφοῖς ἔδει τετάχθαι τοῖς σοῖς, εἴ τὰ τῷ
αὐτῷ τὰ αὐτά, καὶ ἀλλήλοις εἶναι δεῖ τὰ αὐτά. Εἰ δὲ
διὰ τὸν τῶν περιεχυμένων πραγμάτων ἥχλον τὸ
χρεῶν ἡμέλῃται μέχρι τοῦ νῦν, δεῖξον, ὧ θαυμάσιε ·
καὶ λαθὼν τὴν ἐπιστολὴν, ἄνες τὴν πενθερὰν αὐτοῦ **D**
τῆς ἀτόπου ζημίας, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα, καὶ τὰ προ-
τοῦ. Καὶ ἀπόδος μοι τὸν ἀδελφόν · ὅς εἰ μὲν δι' αὐτὸ
τοῦτο ἀποδημεῖ, Θεὸς οἶδε. Πρὸς ἐμὲ δὲ πάνυ παρα-
μυθίας δεόμενον ἐπὶ πολλαῖς, ὧν οὐκ ἀνήκοος εἰ,
συμφοραῖς, οὐδὲν ἕτερον προφασίζεται.

qui utrum ejus rei gratia peregre sit profectus, novit Deus: apud me quidem, qui ob plerasque, quæ auditæ tibi sunt, calamitates consolatione egeo, nullam aliam absentiae suæ excusationem prætexit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΓ'.

Ἀνυσίῳ.

Πρώην οὐκ ἔφθασα τὴν βαρεῖαν ἀκοὴν ἀπὸ τῆς
Κυρήνης πυθόμενος · καγὼ μὲν διενουούμην ἡ τάχος
ἐπὶ τὰ Τεύχειρα παραπέμψαι τὴν φήμην, ἥκα δέ τις
ἀγγέλλων, ὡς ὁ στρατηγὸς ἤδη τὰ μετέωρα τῆς χώ-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΧC.

Τρωίλω.

Olim quidem securiori ac faciliori amicorum
consuetudine perfruebar, cum præsens ipse, tum
per litteras. Ætatem enim in libris consumebam,
ab omni quodammodo et civitate abhorrens, et ad-
ministratione reipublicæ. Jam vero, præcepit quip-
pe mihi Deus, ut in loco constituto degerem, cer-
tumque in civitate ordinem tenerem, et cum defi-
nitis hominibus ætatem agerem; vellem equidem
iis, quibuscum mihi vivendum est, aliqua in re
commodare, beneque de iis quacunque possem
ratione mereri, cum unoquoque privatim, tum pu-
blice universa civitate, ut et videre et videri ab iis
libenter possem, ejusdem, ut ita dicam, vitæ navi-
gationis sociis. Quare si qua in re Martyrio, quam
pro illo scripsi, epistola adjumento fuerit, seito te

pro illo scripsi, epistola adjumento fuerit, seito te

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΧCΙ.

Fratrī.

Non mediocre mihi damnum mea illa morum
rusticitate consciscam: eum valde ingenio meo
naturæque serviam, etiam in extremis illis Libyæ
sinibus.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΧCII.

Hesychio.

Athenienses Themistoclem Neoclis filium lauda-
runt, quod, tametsi præ cæteris, qui iisdem tem-
poribus vixerunt, civilis potentiae appetens foret;
imperium tamen omne detrectabat, in quo nihilo
plus noti ignotis ac peregrinis consequerentur.
Tua vero virtus, quoniam iisce temporibus experta
est, ac propter te novum in rempublicam nomen,
novaque res est introducta; gavisus equidem sum;
quod facere par erat eos, quos vetus necessitudo
conjunxerat, cum nimirum sacra nos invicem geo-
metria conciliasset. **232** Quod autem in senato-
rum numerum etiam fratrem meum ascribis, nec
ejus familiam ex infelicibus tabulis eximis, etiamsi
pro veteri calamitate antehac aliquid ejusmodi
contigisset: istud vero non jam Themistoclis simile
fieri abs te dico, nec divinæ geometriæ consenta-
neum. Evoptium enim tibi fratrum tuorum loco
esse oportebat; si quæ eadem uni sunt, eadem et
esse inter se necesse est. Quod si affluentium ne-
gotiorum multitudine districtus, officii tui rationem
nullam hactenus habuisti, fac istud comprobes, o
præclare vir; statimque ut has litteras acceperis,
socrum ejus ab iniqua multa exime, tam futuri quam
præteriti temporis. Ac fratrem meum mihi reddito;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΧCIII.

Ἀνυσίῳ.

Nuper ego, simul atque molestum e Cyrene nun-
tium accepissem, statueram, quam possem celer-
rime ejus rei famam ad Teuchira transmittere, cum
ad me perlatum est, ducem extremos provinciarum

finis insedissee. Prius enim istud ipsum audieras. Utinam tantæ diligentiae præmium a Deo, et in posterum consequaris! Ego vero, et qui ea ipsa collaudarent, et in quo nunc esses statu quærerent, misi. Esse vero te in omnium bonorum abundantia cupio. Curam enim, curam, inquam, Pentapolis habeo. Qui enim non habeam, quæ mihi, ut Cretes dixerint, materna civitas exstitit? maxime vero tui, gloriæque ac dignitatis tuæ curam gero. Nam in unoquoque successu tuo, mihi omnes gratulari censeo oportere. Igitur velut in te periclitans, virorum ac ducum optime, merito tuarum rerum statum nosse debeo. Joannem adhortatus sum, quam fortissime ut se gereret; nec alioqui instrenuum militem, modo illum Deus adjuvet. Præbe illi dextram, fratris causa, qui tibi multorum vice ministrabit. Hoc mihi optimum consilium visum est, qui juvenum indoles perspectas habeam, quoque sint erga se invicem pudore ac verecundia. Quod si tibi etiam videbitur, ratum esto. Sodales eos, qui militant, meo nomine salutato. Contubernalis **233** meus cito ad me redeat, præelaram aliquem belli nuntium reportans: qui etsi formidolosissimus est, viæ tamen committere se ausus est, tuis armis protegentibus. Da Cyrenæ sustulit, et aluit, depugnabunt.

EPISTOLA XCIV.

Fratrī.

Quod tu mandatis tuis obtemperare nos arbitraris, ita enim scripsisti, recte facis, et, ut æquum est, de nobis existimas; atque ejus rei gratia plurima tibi bona contingant, quoniam hoc pacto etiam me abs te gratiam accepisse puto: si qua juniori majore ab fratre gratia debetur; quod equidem non arbitror. Nobis vero satis est, id tibi mercedis loco rependere, ut propositum nostrum intelligas; nimirum nos ex te uno pendere mortaliū. Quod vero certo comperisse te dicis, Julium amicitiae nostræ desiderio teneri, non hoc item probari convenit. Valde enim hoc decepti et illusi hominis est, non enim illudentis dixerim. Nam eodem tempore et tuas ego litteras legebam, et ab illo scriptas alius: ac tu quidem istud ais; ille vero contraria omnia, tam legisse quam audisse qui dicerent, nequaquam illum congruos de nobis sermones serere. Quare neque ego honestissimo viro fidem derogare poteram; et cum eam adhiberem, non me, per fraternæ tuæ meæque necessitudinis præsidem, beneficiorum pœnitebat, quæ in hominem contuleram, cum pridie accusatorem per vim amolitus essem, qui majestatis illum arcessebat, tanquam qui imperatoris domui injuriā faceret. Etenim, per sacrum caput tuum juro, nisi infinitis conatibus restitsem, partim timori judicis, qui

αρας κατεβλησεν. Ἐφθάκεις γὰρ ἄρα πυθόμενος. Εὐραίο τῆς προθυμίας ἀμοιβὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ νῦν, καὶ εἰς ἐπειτα. Ἐγὼ δὲ αὐτὰ ταῦτα καὶ νῦν ἐπαίνεσόμενος ἐπεμψα, καὶ πεισόμενος ἐν οἷς εἶπες· εἶπες δὲ ἐν ἅπασιν ἀγαθοῖς. Μέλει μὲν γὰρ μοι, μέλει καὶ Πενταπόλεως (πῶς γὰρ οὐ;) τῆς γε μητρίδος, ὡς ἂν Κρήτες εἴποιεν· οὐχ ἥμισυ δὲ σοῦ, καὶ τῆς δόξης τῆς σῆς. Ἐφ' ἐκάστῳ γὰρ δὴ τῶν σῶν ἀγαθῶν ἐμοὶ πάντες ἀξιούσι συνήδουσαι. Ὡς οὖν ἐν σοὶ κρινόμενος, ἄριστε ἀνδρῶν τε καὶ στρατηγῶν, δίκαιός εἰμι καὶ εἰδέναι τὰ σά. Ἰωάννην προετρεψάμην ὡς ἐνῆν, ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ἄλλως οὐκ ἄθυμον στρατιώτην, ἐὰν ὁ Θεὸς αὐτῷ τιθῇται. Δὸς αὐτῷ χεῖρα διὰ τὸν ἀδελφόν, ὃς ἀντὶ πολλῶν ὑπουργήσει. Τοῦτο ἐμοὶ μὲν ἄριστον δοκεῖ βούλευμα, τῷ τὰς φύσεις εἰδότε τῶν νεανίσκων, καὶ ὡς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους αἰδοῦς. Εἰ δὲ καὶ σοὶ φανεῖται, κύριον ἔστω. Τῶν ἐταίρων τοὺς στρατευομένους [γρ. στρατευσαμένους] ἄσπασαι. Ὁ σύντροφός μου ταχέως ἐπανηκέτω, καλὸν τι φέρων περὶ πολέμου διήγημα· ὃς καίτοι δειλότατος ὢν, ἐθάρσυνε τὴν ὁδόν, τῶν σῶν ὅπλων ἔμπροσθεν ἦντων. Δὸς τῇ Κυρήνῃ τὴν συνωρίδα τῶν ἀδελφῶν· μαχοῦνται γὰρ ὑπὲρ τῆς ἐνεγκούσης τε καὶ τρεφούσης αὐτούς.

par illud fratrum: pro ea enim urbe, quæ illos

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ὅτι μὲν ἡμᾶς εἶχειν ἡγῇ τοῖς σαυτοῦ προστάγμασιν (οὕτω γὰρ γέγραπας), καλῶς γε ποιεῖς, καὶ δίκαια περὶ ἡμῶν φρονεῖς, καὶ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ σοὶ γένοιτο διὰ τοῦτο, ὡς ἀπέχομέν γε τὴν χάριν, εἰ δὴ τις ὀφείλεται καὶ νεωτέρῳ παρ' ἀδελφοῦ πρεσβυτέρου τοῦ πεῖθεσθαι χάρις, ὡς οὐκ ἔγωγε οἶμαι. Ἀλλ' ἡμῖν εἰς ἀντίδοσιν ἀρκεῖ, τὸ μὴ ἀγνοεῖσθαι παρὰ σοῦ τὴν ἐνστάσιν ἡμῶν, ὅτι μόνῳ σοὶ τῶν ζώντων ἐκκείμεθα. Ὅτι δὲ φῆς εἰδέναι σαφῶς, ὡς δι' εὐχῆς ἄγοι τὰ τῆς φιλίας ἡμῶν Ἰούλιος (24), τοῦτο δὲ οὐκέτι ἄξιον ἀποδέχεσθαι. Λίαν γὰρ ἐστὶν ἀνδρὸς ἀπατωμένου, μὴ ἀπατῶντός γε εἶποιμι. Ὅμοῦ γὰρ ἐγὼ τε παρὰ σοῦ γράμματα ἀνεγίνωσκον, καὶ ἕτερός τις τὰ παρ' αὐτοῦ· καὶ σὺ μὲν ταῦτα φῆς, ἐκεῖνος δὲ τὰναντία· καὶ ἀνεγνώκηναι καὶ ἀκηκοέναι λεγόντων, ὅτι διαλέγοιτο περὶ ἡμῶν ἀνεπιτηδεύους λόγους. Οὗτ' οὖν ἀπιστεῖν εἶχον ἀνδρὶ καλῷ καὶ ἀγαθῷ, καὶ πιστεύων, οὐ μὰ τὸν ὁμόγνιον τὸν ἐμὸν τε καὶ σὸν, οὐ μετενόουν ἐφ' οἷς εὖ πεποιθήκειν τὸν ἄνθρωπον, αὐτῇ τῇ προτεραίᾳ σὺν βίᾳ τὸν κατήγορον ἀποσκευάσας, ὃς ἐδίωκεν αὐτὸν ἀσεβείας, ὡς ἀδικοῦντα τὴν βασιλείᾳ ἐστῖαν. Νῆ γὰρ τὴν ἱεράν σου κεφαλὴν, εἰ μὴ ταῖς συχναῖς πείραις ἀντέσχον, τοῦτο μὲν τῇ τοῦ δικαστοῦ δειλίᾳ μετάνοιαν ἐπὶ τοιαύτης ὑποθέσεως οὐ προσιεμένου· τοῦτο δὲ τοῦ κατηγοροῦντος ἀπονοία, προσποιουμένου μὲν τὴν ἀνάγκην, προθυμουμένου δὲ δράσαι τε κακὸν τι καὶ

DION. PETAVII NOTÆ.

(24) Τὰ τῆς φιλίας ἡμῶν Ἰούλιος. Fuit hic, ut opinor, Julius unus ex Andronici familiaribus, cuius meminit epist. 79.

παθεῖν, καὶ γαμετῆς ἂν αὐτοῦ καὶ παίδων ἤψατο τὸ A
 δεινότατον, καὶ συγγενῶν συχνῶν, καὶ πάνυ φίλων,
 πλουσίων τε καὶ πενήτων· καὶ ὅλως κακῶν ἂν Ἰλιάς
 περιέστη τὴν πόλιν ἡμῶν, ὑπ' ἀνδρὸς ἀπογνόντος τὴν
 σωτηρίαν, καὶ θανατῶντος· ἐνίκησε δ' ἂν Ἰούλιος
 νίκην, ἐφ' ἣ ζῆν οὐκ ἂν ἠύξατο. Ὑπὲρ ὧν ἀπάντων
 ῥήθην ποιητέα μοι ταῦτα εἶναι τὰ γεγενημένα. Τῆς
 δὲ ἐμῆς φύσεώς τε καὶ προαιρέσεως παραπολαυέτω
 καὶ ὅστις ἐχθιστος. Πολλῷ γὰρ ἐμοὶ κάλλιον ἔχει, τὸ
 ἀναξίως τινὰ πεποιηκέναι καλῶς, ἢ περιδεῖν πολλοὺς,
 ἐξὸν κωλύσαι, παρὰ τὴν ἀξίαν πεισομένους κακῶς.
 Οὐ γὰρ δὴ καὶ τὴν εὐγενῆ γυναῖκα καὶ τὰ παῖδια
 τοῦ ἀνθρώπου μισῶ. Καίτοιγε οὐδ' αὐτὸς ἀξιός
 ἐστὶν ἐπὶ ταῖς κατ' ἐμοῦ λοιδορίαις παθεῖν τι κακὸν
 [γρ. κακῶς] ὑπ' ἐμοῦ· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Μισεῖσθαι
 μὲν γὰρ καὶ πάνυ. Λυπεῖν γὰρ οἰόμενος λέγει (25),
 καὶ ὡς δηξόμενος φθέγγεται. Ἡ προαίρεσις οὖν οὐκ
 ἀνεύθυνος, ἀλλ' ὑπαίτιος. Ἰστω μέντοι, μᾶλλον δὲ
 μὴ ἴστω· παύσαιτο γὰρ ἂν εὖ ποιῶν ἡμᾶς. Σὺ μέν-
 τοι σαφῶς ἴσθι τὸ πάλαι λεγόμενον, Ὑπ' ἐχθρῶν ὡς
 ἐστὶν ὠφελεῖσθαι, νῦν ἔργῳ φαινόμενον. Τί γὰρ εἰς
 εὐκλειαν (26) ὁ ἀνὴρ ἡμῖν οὐ συντελεῖ; Πᾶς ὅστις
 ἡμᾶς ἐπαινεῖν βούλεται, μηδὲν ἕτερον ἐξευρίσκων
 εἰπεῖν [γρ. ἐπαινεῖν], λέγει τοῦτο πρῶτον, καὶ μό-
 νον, καὶ μέγιστον, ὡς Ἰούλιος αὐτὸν ἀγορεύει κα-
 κῶς. ἐν [f. ἐν] δὲ τούτῳ τῷ λόγῳ παῖς οὐκ
 ἐσμὸς ἀγαθῶν; Τὸ γὰρ ἀντικειμένως ἔχειν πρὸς παν-
 τοδαπὴν πονηρίαν, οἰκείως ἐστὶν ἔχειν πρὸς παντο-
 दाπὴν ἀρετήν. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδὲν ἂν ἐμαυτῷ συνει-
 δείην τοιοῦτον· ἐκεῖνος δὲ φησιν. Οἷς γὰρ τάναντία
 φησὶ, τοῦτο πιστοῦται· ὥστε καὶ χάριν ἂν εἰδείην
 αὐτῷ. Νῆ τὴν ἱερὰν σου κεφαλὴν, καὶ τὴν τῶν παι-
 δῶν μου σωτηρίαν, οὐκ ἐστὶν ὅ τι ἂν μοι μείζον
 [γρ. κρείττον μοι] τοῦ λοιδορεῖσθαι χαρίσαιτο. Καὶ
 γὰρ καὶ πρὸς Θεοῦ καὶ πρὸς ἀνθρώπων, ἐν τῷ καλ-
 λίστῳ μοι κείσεται τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ τῆς προαιρέσεως
 δώσει δίκας· ἐμοὶ μὲν, οὐ· τυχὸν μὲν γὰρ οὐδ' ἂν εἰ
 δυναίμην, βουλοίμην· πάντως δὲ, οὐδ' ἂν εἰ βουλοί-
 μην, δυναίμην. Τί γὰρ παρὰ τὸν ἐπὶ καιροῦ δυνά-
 στην ἄνθρωπος οὕτως ἀτυχῆς [γρ. εὐτυχῆς], ὡς ἀλᾶ-
 σθαι φεύγων τὴν ἑαυτοῦ, καὶ μηδ' ἐλπίδας ἔχειν καθ-
 ὁδοῦ, τῶν πολεμίων ἐστρατοπεδευσκότων ἐν τοῖς
 ἐμοῖς, κάκεινοῖς ὀρμητηρίοις κατὰ Κυρῆνης χρωμέ-
 νων; Τίνι μέντοι, τίνι δώσει δίκας; Αὐτῇ τῇ δίκῃ. Ἐγ-
 γυῶμαι γὰρ ἐγὼ, τοῦτο σαφῶς [γρ. τοῦτο σαφῶς, εὖ]
 εἰδέναι δοκῶν. Μετελεύσεται γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ,
 καὶ τῆς κοινῆς πατρίδος, ὑπὲρ ἧς τάναντία πεπολιτεύ-
 μεθα, καὶ δι' ἣν ἀλλήλοις ἀπηχθήμεθα. Οὐ γὰρ ὑπὲρ
 τῶν ἐμαυτοῦ τινος, οὐδ' ἂν αὐτὸς εἰπεῖν ἔχοι. Ἀλλὰ τὰ
 πρῶτα μὲν ὅτι τὸ στρατιωτικόν τε καὶ τὸ βουλευτι-
 κὸν ἑώρων εἰς θητικόν, καὶ ἐπειρώμην ἀντέχειν·

in ejusmodi causa consilii mutationem nullam ad-
 mittebat; partim desperatæ accusatoris audaciæ,
 qui per necessitatis speciem mali aliquid facere et
 pati cupiebat: non modo illius uxorem ac liberos
 pestifera illa labes invasisset, sed etiam cognatos et
 amicos quamplurimos, divites æque ac pauperes.
 Ac prorsus malorum quædam Ilias urbem nostram
 corripuisset, unius hominis causa, qui salute de-
 sperata in exitium sponte præcipitaret: Julius
 porro victoriam obtinuisset, secundum quam vi-
 vere nequaquam voluisset. Quas ob res facienda
 234 mihi ea omnia putavi, quæcunque facta
 sunt. Capiat ex natura, animoque meo utilitatis
 aliquid etiam inimicissimus quisque. Mihi enim
 multo præstabilius est aliquem a me præter meri-
 tum beneficio esse devinctum, quam multos pati,
 cum prohibere liceat, indigne malis quamplurimis
 affici. Non enim vel nobilem ejus uxorem, vel filios
 odio habeo. Quanquam ne ipse quidem ob convi-
 cia, quæ identidem in me jactat, dignus est, qui
 mali aliquid a me patiat, tantum abest. Odio
 sane quidem prorsus est dignus. Hæc enim jacti-
 tat, molestiam se mihi facere arbitrans, ac velut
 mœrorem daturus loquitur. Quare voluntas ipsa
 reprehensione non caret, sed est in culpa. Sciat
 hoc ille tamen, vel potius nesciat: desineret enim
 hanc mecum gratiam inire; tu vero scias omnino,
 quod veteri proverbio tritum est, *Utilitatem capi
 ex inimicis posse*, nunc re ipsa esse comprobatum.
 C Quid enim non ad gloriam nobis atque existima-
 tionem homo iste confert? Quicunque laudare nos
 nititur, cum invenire quid dicat aliud nihil potest,
 hoc primum, et unum et maximum profert: Julium
 de illo detrahare. Hoc autem uno verbo quæ non
 bonorum copia continetur? siquidem nequitia ge-
 neri omni adversari nihil aliud est, quam esse ge-
 neri omni virtutis affinem. Atque ego sane nihil
 ejusmodi in me esse intelligo; sed hoc ille ipse
 dicit. Nam dum contraria omnia dicit, fidem illius
 astruit: adeo ut vel ei gratiam habeam. Per sa-
 crum tuum caput et liberorum salutem juro, ni-
 hil esse, in quo melius de me, quam conviciis ac
 probris lacescendo, mereatur. Nam et apud Deum
 et apud homines præclarum hoc mihi erit atque
 D amplissimum. Quinetiam mali animi pœnas dabit,
 mihi quidem nequaquam: fortassis enim non, ut
 maxime possem, vellem: omnino vero non si vel-
 lem, possem. Quid enim apud eum posset, qui
 modo præest provinciæ, tam infelici homo condi-
 tione, patriis ut ab sedibus vagus ac profugus
 erret, nec reditus spem ullam habeat; cum meis

DION. PETAVII NOTÆ.

(25) Λυπεῖν γὰρ οἰόμενος λέγει. Sic apud
 Platonem Socrates in Apologia: Καὶ ἐγώ γε τοῖς
 καταψηφισαμένοις μου καὶ τοῖς κατηγοροῖς οὐ πάνυ
 χαλεπαίνω· καίτοι οὐ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ καταψηφί-
 ζοντό μου καὶ κατηγοροῦν, ἀλλ' οἰόμενοι βλάπτειν
 τι· τοῦτο αὐτοῖς ἀξιὸν μέμφεσθαι. Quod ita Cicero i
 Tuscul. exprimit: Nec vero iis, a quibus accusatus
 sum, aut a quibus condemnatus, habeo quod suc-

censeam; nisi quod mihi nocere se crediderunt.

(26) Τί γὰρ εἰς εὐκλειαν. Seneca lib. De remed.
 fortuit. : Male de te loquuntur homines: sed mali.
 Moverer si de me M. Cato, si Lælius sapiens, si alter
 Cato, si duo Scipiones ista loquerentur. Nunc malis
 displicere, laudari est. Non potest ullam auctorita-
 tem habere sententia, ubi qui damnandus est damnat.

in prædiis hostes castra sua collocaverint, eaque
tanquam arce ac præsidio contra Cyrenen utan-
tur? Cuinam igitur, cuinam pœnas dabit? Justitiæ
ipsi. Ita enim procul dubio fore polliceor, quod
præclare scire videor. Nam illum meo et communis
patriæ **235** nomine ulciscetur, pro qua diversas
mutuas offensiones atque inimicitias suscepimus. Non enim ullius mearum rerum causa suseepimus:
neque id dicere ille potest. Sed primum omnium, quod rem militarem et civitatis consilium ad operas
atque mercenarios devenisse animadverteram, eique resistere conabar. Postea vero legatio ipsa nos
maxime invicem abalienavit. Mitto quæ in sodalis Dioscoridis causa contigerunt, quam a me cum
omni moderatione facta, nec ut Dei aut hominum indignationem provocarem. Hæc tamen ipsa Nemesis
est, de qua ad Iyram canimus:

*Clam vestigia gradiens premis;
Elataque colla reprimis,
Sub norma vitam hominum tenes.*

Verum cum decretum faciendum esset, ego qui-
dem pro patria auctor eram, ut peregrini a mili-
tia immunes essent: at ille pro Helladio et Theo-
doro repugnabat. Quanquam quis est quin intelligat
magistratus omnes, etiam eos qui natura maxime
militares sunt, a peregrinis dedoceri, et in merca-
tores transformari? Rursus alterius decreti auctor
eram, de abolendo apud nos ducatu. Id quod
omnes, qui hic sunt, uno consensu asserunt unicum
esse malorum remedium, ut antiquæ præfecturæ
civitates contribuantur, hoc est ut ab Ægypti
præfecto Libyæ quoque urbes administrentur. At
ille lueri causa refragatus est; palamque dicere au-
sus est, expedire humiles atque abjectos esse mi-
lites. Sed, heus! tu (operæ pretium enim est, hoc
illi abs te dici), propter ista nunc quidem exseca-
bilis es, qui communis fortunæ contra quam cæ-
teri sis particeps. Nam beatus inter miseros degis;
at ego communem cum civitate infelicitatem susti-
neo. Scito tamen naturæ hanc esse legem ut partes
in toto comprehendantur. Ac quando ex corporis
detrimento splen supra modum excreverit, donec
universum corpus steterit, gliscit quidem et dis-
tenditur; eo vero pereunte, simul etiam perit. Sic
tu præsentis successu fruens, paulatim consiliis tuis
fatalis et patriæ, et tui pestis atque exitium eris.
Eo usque Lasthenes Philippi amicus appellabatur,
beatus esse qui potest?

236 EPISTOLA XCV.

Olympio.

Ego Deum testem voco, quem et philosophia et
amicitia veneratur, præ episcopatu, me non unam
mortem libenter esse toleraturum. Sed quoniam
mihi Deus non quæ peterem, sed quæ vellet im-

ἔπειτα μέντοι τὰ περὶ τὴν πρεσβείαν καὶ πάνυ
λαμπρῶς διεστasiaσεν ἡμᾶς. Ἐὼ τὰ κατὰ τὸν ἑταί-
ρον Διοσκούριδην, ὅτι μετρίως ἐπράχθη, καὶ οὐχ ὥς
ἂν κινήσαι Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων νέμεσιν. Αὕτη
μέντοι σαφῶς ἐστὶ περὶ τῆς πρὸς λύραν ἄδομεν.

in administrando partes tenuimus; et propter quam
Non enim ullius mearum rerum causa suseepimus:
Postea vero legatio ipsa nos
quam a me cum
indignationem provocarem. Hæc tamen ipsa Nemesis

*Λήθουσα δὲ παρὰ πόδα βαίρεις·
Γαυρούμενον αὐχένα κλίνεις·
Ὑπὸ πῆχυν ἀεὶ βιοτὰν κρατεῖς*

B

Ἄλλὰ ψηφίζεσθαι δεόν, ἐγὼ μὲν ἔγραφον ὑπὲρ τῆς
πατρίδος, ἀστρατεῖαν εἶναι τοῖς ξένοις· ὁ δὲ ἀντ-
ἔλεγεν ὑπὲρ Ἑλλαδίου καὶ Θεοδώρου. Καίτοι τίς οὐκ
οἶδεν, ὅτι καὶ τοὺς φύσει στρατιωτικῶς ἔχοντας τῶν
ἀρχόντων οἱ ξένοι μεταδιδάσκουσι καὶ μετασκευά-
ζουσιν εἰς ἐμπόρους; Πάλιν ἔγραφον (27) ὑπὲρ τοῦ
λελύσθαι τὴν παρ' ἡμῖν στρατηγίαν, ὅπερ ἅπαντες
ὁμοφώνως οἱ τῇδε ἄνθρωποι μόνον εἶναι φασὶ λυτή-
ριον τῶν δεινῶν, ἐπανελθεῖν εἰς ἀρχαίαν ἡγεμονίαν
τὰς πόλεις· τουτέστιν ὑπὸ τὸν Αἰγυπτίων ἀρχοντα
καὶ τὰς Λιβύων τετάχθαι. Ὁ δὲ ἀντέλεγεν ὑπὲρ τῶν
κερδῶν καὶ ἀντικρυς ἀπετόλμα λέγειν, ὅτι λυσίτε-
λεῖ ταπεινοὺς εἶναι στρατιώτας. Ἄλλ' ὦ τᾶν (ἄξιον
γὰρ διὰ σοῦ πρὸς αὐτὸν εἰρῆσθαι), διὰ ταῦτα, νῦν
μὲν ἐπάρατος εἶ, τῆς κοινῆς τύχης ἐπὶ τάναντία πει-
ρώμενος. Εὐτυχεῖς γὰρ ἐν ἀτυχοῦσιν· ἐγὼ δὲ τῇ πό-
λει συνατυχῶ. Ἴσθι μέντοι σαφῶς, ὅτι φύσεώς ἐστι
νόμος, ἐμπεριέχεσθαι τῷ καθόλου τὰ μέρη. Καὶ ὅταν
πάνυ πολὺς ἀπὸ τῆς τοῦ σώματος συμφορᾶς ὁ σπλὴν
αὐξηθῇ, ἕως μὲν ἀντέχει τὸ ὅλον, εὐσθενεῖ τε καὶ
πιαίνεται· ἀπολλυμένῳ δὲ συναπόλλυται. Καὶ σὺ τὸ
παρὸν εὖ τιθέμενος, λήσεις τοῖς σαυτοῦ πολιτεύμασιν
εἰμαρμένη τῆς πατρίδος τε ὧν καὶ σαυτοῦ. Μέχρι
τούτου Λασθένης ὠνομάζετο φίλος Φιλίππου, μέχρι
προῦδωκεν Ὀλυνθον. Τὸν δὲ ἄπολιν, πῶς εἰκὸς ἐστὶ
εὐτυχεῖν;

C

donec Olynthum prodidit. Qui vero patria caret,

D

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΕ'.

Ὀλυμπίῳ.

Ἐγὼ μάρτυρα ποιῶμαι Θεόν, ὃν καὶ φιλοσοφία
καὶ φίλα πρεσβεύει, πολλοὺς μὲν ἂν θανάτους ἀνθ' ἱ-
ερωσύνης εἰλόμην. Τοῦ Θεοῦ δὲ ἐπενεγκόντος οὐχ
ὅπερ ἤτουν, ἀλλ' ὅπερ ἐβούλετο, εὐχομαι τὸν γενό-

DION. PETAVII NOTÆ.

(27) *Πάλιν ἔγραφον.* Pentapolitana provincia,
ut et Libya, sub Augustalis præfecti dispositione
perpetuo fuit. Sed rei militaris administratio alia
temporibus aliis fuisse videtur. Nam principio dux
idem Libyæ civitatum, qui et Alexandriæ, militibus
præerat. Postea Libyæ suus quidam militum dux
est attributus; quod propter ingruentes, opinor,
e vicino barbaros, maturandæ erant expeditiones.

Tum vero deterior esse cœpit militum conditio, quo
ab minori et imbecilliori duce regebantur. Itaque
Synesius pristinum morem revocandum esse cen-
suerat, cui obstitit Julius. Hæc est ἡγεμονία et
στρατηγία, de qua hic agitur. Nam præter Augu-
stalem præfectum, qui Alexandriæ ac toti Ægypto,
Libyæ et Pentapoli præerat, militiæ duces erant,
qui bellicam rem gerebant.

μενον νομέα τοῦ βίου, γενεσθαι καὶ τοῦ νεμηθέντος προστάτην· ὥς μὴ φανῆναί μοι τὸ πρᾶγμα φιλοσοφίας ἀπόδασιν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν ἐπανάδασιν. Τέως δέ, ὥσπερ εἴ τι μοι τῶν ἡδέων συνεπεπτώκει, ἐκοινωσάμεν ἂν σοι τῇ πάντων φιλτάτῃ μοι κεφαλῇ· οὕτω καὶ τῶν δυσχερῶν εἰς σὲ παραπέμπω τὴν ἀκοήν, ἵνα συνάχθοιό τε, καὶ εἴ τι δύναιο πρὸς τὴν ἐμὴν φύσιν τὸ πρᾶγμα ἐξετάσας, εἰσηγήσαιο γνώμην, ὃ τί με δεήσει ποιεῖν. Νῦν γὰρ ἐγὼ πόρρωθεν οὕτω διαπειρῶμαι τοῦ πράγματος, ὥς ἔβδομον ἤδη μῆνα γενόμενος ἐν τῷ δεινῷ, μακρὰν ἀποδημῶ τῶν ἀνθρώπων παρ' οἷς ἱεράσομαι, ἕως ἂν ἀκριβῶς ὁποῖόν ποτέ ἐστι τῇ φύσει κατανοήσω. Κἂν μὲν ἐγχωρῇ μετὰ φιλοσοφίας πρᾶγμα ἐργάσομαι· εἰ δὲ ἀλλοῖόν ἐστιν, ἢ κατὰ τὴν ἐμὴν ἀγωγὴν τε καὶ προαίρεσιν, τί ἄλλο, ἢ τὴν εὐθύτης κλεινῆς Ἑλλάδος ἀποπλέων οἰχέσομαι; Ἀπειπαμένῳ γὰρ τὴν ἱερωσύνην, ἀπογνωστέον ἐστὶ καὶ τῆς πατρίδος, εἰ μὴ με δεῖ πάντων ἀτιμότατον εἶναι καὶ ἐπαρατότατον, ἐν ὅλῳ μισούντων ἀναστρεφόμενον.

vero, desperandus mihi patriæ conspectus est, nisi me omnium inhonoratissimum et execratissimum esse oporteat, in eorum turba quibus sum exosus, assidue versantem.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

Τῷ αὐτῷ.

Τὴν ἐπιστολὴν ἀναγινώσκων, ἐν ἣ διηγῆσω περὶ τῆς ἀβρώστιας, καὶ ἐφοβήθην ἀρχόμενος, καὶ παυόμενος ἀνεθάρρησα. Ἀπειλήσας γὰρ κίνδυνον, εὐηγγέλισαι τὰ λύφονα. Περὶ ὧν δὲ ἤτησας πεμφθῆναι παρ' ἡμῶν ἢ κομισθῆναι, τὰ δυνατὰ πάντα πάντως ἢ πεμφθήσεται, ἢ κομισθήσεται. Τίνα δὲ αὐτῶν τὰ δυνατὰ, καὶ τὰ μὴ δυνατὰ, περιττὸν γράφειν. Αὐτὴ γὰρ ἡ δόσις ἐπιδείξει. Ἐρρώμένως καὶ εὐδαιμόνων διαβιώης Θεῷ κεχαρισμένος, ἐταῖρε τριπόθητε. Γένοιτο ἡμᾶς καὶ συμμίζαντας ἀλλήλων αὐθις ἀπολαῦσαι, καὶ μὴ προεξέλθοις πρὶν ἂν ἀλλήλοις ἐντύχωμεν. Εἰ δὲ Θεὸς ἄλλη πη βεβούλευται, σὺ δὲ καὶ ἀπόντων ἡμῶν μέμνησο. Βελτίοσι μὲν γὰρ Συνεσίῳ ἐντεύξῃ πολλοῖς· φιλοῦσι δὲ μᾶλλον, οὐκ ἂν ἄλλοις ἐντύχοις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ'.

Τῷ αὐτῷ.

Πῶς οἶει με διψῶντα ταῖς ἡδίσταις ἐπιστολαῖς ἐντετυχηκέναί; Περὶ ποῖα δὲ μέρη τῶν ἐπιστολῶν οὐχὶ πάσῃ διαχυθῆναι τῇ ψυχῇ; Ἀφ' ὧν ἦλθον εἰς πολλὰ πλάσιαν διάθεσιν, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν προσδοκῶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔχουσιν ἔτι τὴν φίλην κεφαλὴν ὀψέσθαι. Καὶ ἐφ' οἷς γὰρ Σακουῦνδον εὖ ἐποίησας, ἡμᾶς ἐτίμησας· καὶ ἐφ' οἷς οὕτω γράφων τιμᾶς, ἐξηρτήσω σαυτοῦ, καὶ ἐποίησας εἶναι σοῦς· παρ' ὅσον τῶν χαμαὶ ἐρχομένων ὄντες, οὐκ ἐπιγινώσκομεν τὴν ἀξίαν, διπλῇ τιμώμενοι, καὶ τῷ μεγέθει τῶν γραφομένων, καὶ τῇ σπουδῇ τῶν γενομένων. Τῷ δεσπότῃ μου τῷ Κόμητι γέγραφα μὲν ἤδη πολλάκις· ἐπεὶ δὲ ἐν ταῖς διὰ τοῦ παιδὸς ἐπιστολαῖς αἰτιᾶ μὴ γεγραφότα πρὸς αὐτόν, ἐπέθηκα καὶ τῷ δεσπότῃ μου τῷ ἀδελφῷ πρὸς αὐτόν γράμματα. Ἐρρώμένος καὶ εὐδαιμόνων διατέλει φιλοσοφίας ἔχων φροντίδα, ὅση προσήκει τῷ μετὰ θείων ἐρώτων ἡργμένῳ ταύτης. Ἀπὸ τῆς κλίνης σοι

A posuit; illum ipsum precor, qui mihi ejusmodi vitæ attributor exstitit, esse et ejus, quod attribuit, moderatorem ac patronum: ne mihi res ista descensus a philosophia, sed ad illam ascensus esse videatur. Interim vero, quemadmodum si quid mihi ex animi sententia contigisset, tibi omnium amicissimo mihi communicassem; sic et molestorum ad te narrationem transmittō, uti et condoleas mihi, et si quid possis, re ad ingenium meum expensa, sententiam tuam de eo proferas, quid me facere oporteat. Ego enim adeo nunc e longinquo rei periculum facio, ut cum septimum jam inensem molestum et invisum munus ingressus sim, procul degam ab iis apud quos episcopus esse debeo; donec quæ ejus rei natura sit, accurate penitusque didicerim. Quod si una cum philosophia facere istud liceat, eam obibo functionem. Sin es: ut abhorreat ab institutione animoque nostro, quid aliud quam recta in celeberrimam Græciam navigans demigrabo? Etenim simul episcopatum ejuravero, desperandus mihi patriæ conspectus est, nisi me omnium inhonoratissimum et execratissimum esse oporteat, in eorum turba quibus sum exosus, assidue versantem.

EPISTOLA XCVI.

Eidem.

Cum epistolam legerem, in qua ægritudinem exponebas tuam, et initio veritus sum, et postremo animum resumpsi. Postquam enim periculum minatus es, meliora postea significasti. De quibus vero postulas, ut a nobis aut mittantur aut perferantur, quæcunque in nostra erunt potestate, omnia utique mittentur aut perferentur. Porro quæ in nostra sint potestate quæve non sint, scribere supervacaneum est. Id enim donatio ipsa monstrabit. Sanus felixque perpetuo vivas, Deoque acceptus, o sodalis optatissime! Et utinam aliquando mutua consuetudine gaudentes invicem frui liceat, nec tu ante discedas quam **237** nos inter nos viderimus! Sin aliud Deo visum fuerit, tu vero etiam absentis nostri recordare. Etenim meliores Synesio multos invenies; qui vero impensius diligant, non facile multos invenies.

EPISTOLA XCVII.

Eidem.

D Quam me putas sitientem suavissimas legisse litteras tuas? Quam porro in earum partem non animum omnem effudisse? Ex quibus variis sum modis affectus; nec longo post tempore spero me Alexandriam amicum adhuc mihi habentem caput esse visurum. Nam quod tu de Secundo bene es meritis, ea re mihi honorem tribuisti, et quod adeo honorifice scribis, me tibi penitus devinctum, ac tuum reddidisti, quandoquidem humi nos repentes tantæ rei meritum non agnoscimus, cum dupliciter honoramur, et eorum quæ scribuntur magnitudine, et eorum quæ facta sunt studio ac diligentia. Domino meo Comiti scripsi quidem et alias sæpe; sed quoniam in litteris quas per puerum misisti, accusas me quod nihil ad eum scripserim, domino meo fratri litteras ad eum dedi. Incolumis beatusque perseveres, philosophiæ tanto addictus studio,

quantum par est eum habere, qui divini cujusdam amoris impulsu illam attigerit. E lectulo ad te scripsi, ad litteras conficiendas ægre sustentatus. Tu nobis precare quamoptima, quæ scilicet Deus optima esse judicaverit. Si convaluero, statim Alexandriam aspirabo.

EPISTOLA XCVIII.

Eidem.

Epistolarum nova hæc a nobis inita ratio est. Non enim eo scripsi ut illum amicitia tuæ conciliarem, a quo has litteras accipies, sed ut eum tibi beneficii potius ac gratiæ loco darem, qui non mediocri tibi, ac magno Diogeni deliciis tuis sit lucro futurus. Neque vero succensere te mihi par est, si non vos Theotimo, sed Theotimum vobis lucro futurum sentio, atque dico. Sed hoc nimirum ita se habet, si et vir ille est omnium, qui vivunt hodie, poetarum divinissimus, et poetica vi opus quispiam habet, ut et posteris illustris videatur, et ne absentibus quidem sit ignotus. Etenim præclara quæque facinora, si orationis **238** careant præconio, e memoria excidunt, et oblivione sepeliuntur, per id solùm, quo geruntur, tempus apud eos celebrata, qui coram intuentur. Quamobrem præter spem oblatum vobis hoc commodum magni faciendum est, ac vel citra necessitatem summo studio complectendum. Nam ob Musarum reverentiam, earum etiam sacerdotibus omnem adhibere humanitatem convenit: nec inferiores iis ducere, qui ad limina principum adulandi periti veniunt. Accedat et tertia quædam honoris erga eum vestri ratio, Synesius illum per omnia probans, et admirans, ob quæ homines ab hominibus collaudari ac prædicari solent. Perpetuo sanus et ineolumis degas, vir omnibus de causis mihi imprimis observande. Sacram animi tui affectionem salutant omnes, qui in eadem mecum domo sunt, præ cæteris vero tuus Isio; vicissim autem et nos iis, qui tecum sunt, salutem omnibus dicimus, præsertim autem Abramio meo. Comitibus quæ scripsi dandane sint, necne, judicabis.

EPISTOLA XCIX.

Pylæmeni.

Hic ille est sæpius a me memoratus Anastasius. Sed et si teipsum illi significarem, eadem tui prædicatione uterer. Igitur tanquam apud me pridem consociati, conjunctionem illam mutuæ agnitionis instar habentes, mutua vos humanitate complectimini, atque hoc in communi videte, quemadmodum boni mihi aliquid conciliare possitis. Otium porro maximum bonum est; quod opimi instar et uberis soli, bonorum genera omnia philosophi animo conferre dici non immerito potest. Otio vero tum fruar, cum ab Romana republica extricari potuero: quod ita demum eveniet, si ab exsecrando illo publicæ functionis onere vacationem obtineam, a qua, quantum in imperatore fuit, im-

γέγραφα, μόλις ἀνεχόμενος εἰς διασκευὴν τῶν γραμμάτων. Εὐξαι τὰ ἄριστα ἡμῖν, ἅπερ ἂν ὁ Θεὸς ἄριστα δοκιμάσῃ. Ἐὰν ἀνασφῆλω, ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν εὐθὺς ἔρμαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΗ'.

Τῷ αὐτῷ.

Καὶνὸς οὗτος τρόπος ἐπιτηδεύεται παρ' ἐμοῦ χρειᾶς ἐπιστολῶν. Οὐ γὰρ ἵνα συστήσω τῇ φιλῇ τῇ σῇ τὸν ἐπιδιδόντα τὴν ἐπιστολὴν, γέγραφα· ἵνα δέ σοι τὸν ἄνδρα χαρίσωμαι, κέρδος οὐ μικρὸν ἐσόμενον σοί τε καὶ τῷ μεγάλῳ Διογένει τοῖς σοῖς παιδικοῖς. Καὶ μὴ χαλεπήνης εἰ κέρδος οὐχ ὑμᾶς Θεοτίμω, Θεοτίμον δὲ ὑμῖν εἶναι δοκιμάζω, καὶ λέγω. Ἀλλὰ τοῦτο εἴ γε ποιητὴς ἄνθρωπος τῶν νῦν ἐνθεώτατος δυνάμειος δέοιτο· δυνάμειος δὲ δεῖται (28) τις [γρ. τις ἄν] ποιητικῆς, ἵνα καὶ τοῖς μετέπειτα δόξῃ, καὶ μηδὲ τοὺς ἀπόντας λάθῃ. Τὰ γὰρ μεγάλα τῶν ἔργων, ἂν μὴ τύχῃ λόγων κηρύκων, ἀπορρεῖ τῆς μνήμης, καὶ λήθην ἀμπίσχεται, παρ' αὐτὸν μόνον τὸν τοῦ πράττεσθαι καιρὸν ἐν τοῖς ὁρῶσιν ἀνθήσαντα. Ταύτῃ τε οὖν τιμητέον ὑμῖν τὸ ἔρμαιον, καὶ ἀντὶ παντὸς σπουδαστέον, καὶ δέχα τῆς χρειᾶς. Αἰδοῖ γὰρ μουσῶν τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν ἄξιον περιέπειν, καὶ μὴ δευτέρους τίθεσθαι τῶν κολακεύειν τὰς θύρας εἰδόντων. Προσχεῖσθω καὶ τρίτῃ τις αἰτία τῆς παρ' ὑμῶν εἰς τὸν ἄνδρα τιμῆς, Συνέσιος ἀγασθεὶς αὐτοῦ πάντα, ἐφ' οἷς ἀνθρώπους ἀνθρωποὶ καὶ ἐπαινοῦσι καὶ μακαρίζουσιν. Ἐρῶμενος διαδικύης πάντων ἕνεκα ἐμοὶ τίμει. Προσαγορεύουσι τὴν ἱεράν σου διάθεσιν πάντες οἱ τὴν αὐτὴν ἡμῖν οἰκίαν οἰκοῦντες· ἐξ ἀπάντων δὲ μάλιστα ὁ σὸς Ἰσίων· καὶ ἡμεῖς τοὺς ἅμα σοί· μάλιστα δὲ τὸν ἐμὸν Ἀδράμιον. Τῷ Κόμητί γε δοῦναι, ἃ γέγραφα, αὐτὸς δοκιμάσεις, εἴτε μὴ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΘ'.

Πυλαιμένει.

Οὗτος ἐκεῖνος ὁ πολὺς ἐν τοῖς λόγοις ἡμῶν Ἀναστάσιος. Καὶ σὲ δ' ἂν αὐτῷ δείξας, τὸν αὐτὸν ἐπαινον εἶπον ἂν περὶ σοῦ. Ὡςπερ οὖν ἐν ἐμοὶ συνελθόντες πάλοι, καὶ τὴν συντυχίαν ἀναγνωρισμὸν ποιησάμενοι, φιλοφρονήσασθαι τε ἀλλήλους, καὶ κοινῇ σκοπεῖτε πῶς ἂν ἀγαθὸν τίμει ποιήσητε. Σχολὴ δὲ μέγιστον ἀγαθόν, ἢν εἴποι τις ἂν, ὥςπερ χώραν πάμφορον, ἅπαντα καλὰ φέρειν τῇ τοῦ φιλοσόφου ψυχῇ. Καρπώσομαι δὲ σχολὴν, ἂν τοῦ συντετάχθαι τῇ πολιτείᾳ Ῥωμαίων ἀπαλλαγῇναί μοι γένηται. Τοῦτο δὲ παρέσται, τῆς λειτουργίας ἀνειμένῳ τῆς καταράτου· ἥς τὸ μὲν ἐπὶ βασιλεῖ, γέγονα ἐκτός· ἐμαυτὸν δ' ἂν αἰτιασαίμην δικαίως, αἰσχυνθεὶς ὄνασθαι σπουδῆς οἰκείας. Ἀπολογῆσομαι τοίνυν αὐτὸς ἐμαυτῷ. Δόξω γὰρ αὐτοῦ-

DION. PETAVII NOTÆ.

(28) Δυνάμειος δὲ δεῖται. Vitii plurimum in eo loco est, quem ita concipiendum puto. Ἀλλὰ τοῦτο· εἴ γε ποιητὴς ἄνθρωπος τῶν νῦν ἐνθεώτατος, δυνάμειος δὲ δεῖται τις ποιητικῆς. Quasi diceret: Sed hoc ni-

mirum ita esse dicendum est, cum et [LXXXII] vir ille poeta sit omnium divinissimus, etc. Hæc autem duo verba, δυνάμειος δέοιτο, expungenda sunt.

γεῖν τὴν πρεσβείαν. Πάλιν γὰρ ἐμὴ γλῶττα πρεσβεύει. Καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ τῶν Πυθαγόραν ἐπαινεσάντων, ὃς τὸν φίλον ἄλλον ἑαυτὸν ὠρίσατο.

Videbor enim rursus per me legationem obire. Nam rursus lingua mea legatione fungitur. Nec quisquam eorum contradicet, qui Pythagoram laudant, qui amicum alium esse semetipsum asseruit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ρ'.

Τῷ αὐτῷ.

Φυχαύντιος ἄνθρωπος (Κυρηναίων δ' ἐπίνειον δ Φρ[υ]χοῦς) ἐπέδωκέ μοι φέρων ἐπιστολήν τὸ σὸν ἐπιγεγραμμένην ὄνομα. Ταύτην ἀνέγνων ἡδέως ἅμα καὶ ἀγαμένωσ. Ὡφείλετο γὰρ τὸ μὲν, τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς· τὸ δὲ, τῷ κάλλει τῆς γλώττης. Καὶ δῆτ' ἀπαρκευασά σοι θέατρον ἐπὶ Λιβύης Ἑλληνικόν, ἐπαγγείλας ἦκειν ἀκροασομένοις ἐλλογίμων γραμμάτων. Καὶ νῦν ἐν ταῖς παρ' ἡμῖν πόλεσιν ὁ Πυλαιμένης πολὺς, ὁ δημιουργὸς τῆς θεσπεσίας ἐπιστολῆς. Ἐν τούτῳ ἄτοπον ἐφάνη, καὶ παρὰ δόξαν ἀπήντησε τῷ θεάτρῳ· τὰς Κυρηνητικὰς ἦτεες τὰς ἐμὰς, ὡς δῆ τι σπουδαῖον αὐταῖς ἐνόν. Ἐδοξας οὖν σεσηρὸς ἦθος παρέρχεσθαι, καὶ εἰρωνείας ἀνάπλεων. Οὐ γὰρ ἡξίου τῶν παρὰ σφίσι τὸν φαυλότατον εἶπειν, ἐξενέγκαι τι παίγνιον τῆς παρὰ σοὶ σπουδῆς ἄξιον. Ἐγὼ δὲ τούτου μὲν σε παρητούμην τῆς εἰρωνείας· ἐδίδασκον δὲ, ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἃ σοι πάρεστιν ἀγαθὰ, φιλανθρωπότατός τε εἴης, καὶ τῶν ἐγκωμίων φιλοδωρότατος. Οὐκ οὖν ἐπὶ καταγέλωτι πεποιτῆσθαι τὴν αἵτησιν· ἀλλ' ἵνα ἡδοίμην, τῇ παρὰ τοῦ τοιοῦδε μαρτυρίᾳ τιμώμενος. Γράφε οὖν ὁσάκις ἂν ἐγχωρῇ, καὶ ἐστὶα Κυρηναίου· τῷ λόγῳ· ὡς οὐδὲν ἂν αὐτοῖς ἡδίων ἀνάγνωσμα γένοιτο τῶν Πυλαιμένους γραμμάτων, ἡδὴ κατεσχημένοις ὑπὸ τοῦ δείγματος (29). Πάντως δὲ συχνοῖς ἐντεύξῃ τοῖς δεῦρο ἀφικνουμένοις· καὶ εἰ μηδέσιν ἄλλοις, ἀλλὰ τοῖς ἄρξουσιν [γρ. ἄρξασιν, ἢ ἄρχουσιν] ἡμῶν καὶ τὴν ἐλάττω, καὶ τὴν μεῖζω (30), καὶ τὴν Αἰγυπτίων ἀρχήν· οὓς οὐκ εἰκὸς ἀγνοεῖσθαι διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν δανειστῶν. Ἐπεὶ δὲ διαφέρει σοι τὰ μὰ εἰδέναι, φιλοσοφοῦμεν, ὧ γὰρ θεὸς, τὴν ἐρημίαν ἀγαθὴν ἔχοντες συνεργόν, ἀνθρώπων δὲ οὐδένα. Οὐδ' ἔστιν ὅτου ποτὲ ἐπὶ Λιβύης ἀκήχοι φωνὴν ἀφιέντος φιλόσοφου, ὅτι μὴ τῆς ἡχοῦς ἀντιφθεγγομένης ἡμῖν [γρ. ἐμοί]. Ἀλλὰ κόσμει, φησὶν, ἂν ἐλαχες Σπάρταν. Κἀγὼ μοι δοκῶ τὴν εἰμαρμένην ἀγαπήσειν τε καὶ κοσμήσειν τὴν αὐτὸς ἐμαυτοῦ, ἡγούμενος ἀγώνισμα τοῦτο προχεῖσθαι τῷ βίῳ καὶ βάσανον, εἰ μὴδὲ ἀτυχοῦσαν ἀπολιμπάνω φιλοσοφίαν. Ἐμοὶ γὰρ εἰ μηδεὶς ἄλλος μαρτυρεῖ, ἀλλ' αὐτὸς γε πάντως ὁ Θεὸς, [γρ. πάντως γε ὁ Θ.] οὗ σπέρμα ὁ νοῦς ἐς ἀνθρώπους ἦκει. Δοκῶ δὲ μοι καὶ τοὺς ἀστέρας εὐμενῶς ἐνατενίζειν [γρ. ἀτενίζειν] ἐκάστοτε, ὃν ἐν ἡπείρῳ πολλῇ μόνον ὁρῶσι θεωρὸν αὐτῶν σὺν ἐπιστήμῃ γινόμενον. Σύνευξαι τοίνυν ἡμῖν ἐν οἷς ἐσμεν εἶναι· σαυτῷ δὲ ἀπολιπεῖν τὴν

munitatem sum adeptus. Sed merito meipsum acceperim, qui ex proprio studio capere commodi aliquid erubuerim. Itaque mihi ipse patrocinabor. rursus lingua mea legatione fungitur. Nec quisquam eorum contradicet, qui Pythagoram laudant, qui amicum alium esse semetipsum asseruit.

EPISTOLA C.

Eidem.

Phycuntius homo (est autem Cyrenæorum navale Phycus) litteras 239 ad me tuo nomine inscriptas detulit: quas eum jucunde, tum non sine stupore perlegi. Illud enim amor erga te meus, hac sermonis elegantia merebatur; statimque Græcum tibi in Libya spectaculum constitui, denuntians omnibus ut ad erudititas litteras audiendas convenirent. Et nunc per urbes nostras in ore omnium frequens est Pylæmenes, divinæ illius auctor epistolæ. Unum hoc absurdum, ac præter conventus expectationem accidit, quod Cynegeticas meas peteres, tanquam studio dignum aliquid iis inesset. Videbaris ergo ingenium præ te ferre cavillatione ac simulatione plenum. Non enim fieri posse arbitrabantur, ut qui apud se omnium esset ad dicendum ineptissimus, ludicrum aliquid ederet, quod studio tuo dignum videretur. At ego hac quidem te simulationis suspicione liberabam: docebam vero te, præter cæteras animi dotes, longe humanissimum esse, et in laudando apprime liberalem. Quare non ad irrisionem hanc esse petitionem comparatam, sed ut mihi ipse gratularer, tanti viri testimonio collaudatus. Itaque scribe quoties licuerit, et orationis tuæ quasi epulas quasdam Cyrenensibus præbe, quoniam nulla iis lectio jucundior accidere potest Pylæmenis litteris, qui quidem hujus speciminis admiratione detinentur. Prorsus vero multos reperies, qui huc proficiscantur; et si nullos alios, at eos saltem, qui minorem aut majorem apud nos, vel Ægypti præfecturam obierunt, quos ex creditorum comitatu nemo non facile cognoverit. Et quia rerum mearum statum nosse, tua interesse putas, philosophamur, o bone vir, optimam ad id adjutricem solitudinem nacti; hominum vero neminem, nec ullum in Libya unquam audiui, qui philosophiam redolentem vocem emitteret, præterquam fortassis echo, quæ nostram remittit. Verum orna, ut est in proverbio, quam sortitus es Spartam. Ac mihi videor hoc meo fato fore contentus, meamque patriam ornaturus, qui certamen hoc vitæ propositum et experimentum arbitror, utrumne infelicem quidem philosophiam deseram. Mihi enim, ut omni alio teste caream, Deus ipse tamen testis erit, cujus semen quoddam mens est hominibus 240 insita. Ac me stellæ etiam ipsæ benigne identidem

DION. PETAVII NOTÆ.

(29) Κατεσχημένοις ὑπὸ τοῦ δείγματος. Δείγματος erat in veter. duobus; in uno, παραδείγματος. Paulo post τοῖς ἄρξουσιν restituiimus ex hisdem codicibus.

(30) Καὶ τὴν ἐλάττω, καὶ τὴν μεῖζω. Sub Augustalis præfecti dispositione erat, uti diximus, Libya,

Thebais, Ægyptus, etc. Atque huic parebant præsidēs earum provinciarum, ut est in *Notit. Imper. Orient.*, c. 118. Qui itidem aliis minoribus magistratibus præerant. Hoc sensu, opinor, μεῖζω et ἐλάττω ἀρχήν dixit, eamque domesticam, cui aliam addit, τὴν Αἰγυπτίων.

despectare videntur, quem in vastissima regione solum cum scientia sui contemplatorem vident. Igitur nobis istud precare, ut eodem in statu perseveremus; tibi vero ut infelix forum relinquas, o tua abutens indole! Equidem magnopere te velim adhuc externis affluentem commodis ad interiora converti. Nam secundis rebus commutare felicitatem aurea est pro æreis rependere. Ego vero ob hoc irrideri me gaudeo, quod cognatis meis magistratus ambientibus, solus inter multos privatus existam. Animum enim virtutum velut stipatu cingi, quam corpus militibus, malo, cum præsens rerum status reipublicæ administratorem philosophum non amplius capiat. Sin nihilo in forensibus negotiis commodius versaris, quemadmodum neque opinor; nec male de te unquam speravi, fore ut a te ipso dissentires, et notariorum istorum similis esses, qui hominum sermone celebrantur, neque enim oratorum dixerim. Si, inquam, nulla alia in vestro foro ditandi sui ratio est, quam si divina omnia et humana jura misceantur, et pro libero, atque ingenuo, veterator aliquis efficiatur: si igitur ne ditaris quidem, multo magis philosophiam respice. Quod si hominem nactus fueris, qui strenue fortiterque philosophetur, ad eum vero investigandum, et Græciam, et barbarorum oras peragraré, minime reprehendendum fuerit: fac ita nobis oblatum istud lucrum impertias. Sin, velut in annonæ sterilitate, nos tibi satisfacere posse videamur; veni, et nostri et nostrorum omnium particeps futurus, dum æquo atque eodem jure istud facias, ut in Lacedæmoniorum scripto continetur. Salutem meo nomine, etiam atque etiam impertias venerabili imprimis Marciano: quem si ante Aristidem Mercurii doctrinarum præsidis typum ad homines pervenisse dixissem, non essem ejus meritum assecutus. Plus enim aliquid est, quam typus. Epistolam ad ipsum recta mittere etsi maxime vellem, non sum ausus, ne varia eruditione refertis illis ratio mihi reddenda esset, qui vocolas omnes ad vivum resecant. Non parum enim periculi est, ne in totius Græciæ conventu epistola legatur. Ita **241** enim locum cum appello, ubi sæpe graves curas suscepí, undique doctorum hominum affluente copia, ad sacram senis vocem audiendam, quæ vetera ac recentia, omnia perscrutatur. Sed et sodalem meum Eucharistum salvere a me jubeas, omnesque quos æquum esse judicaveris.

EPISTOLA CH.

Eidem.

Commendo amicitiae patrocínioque tuo egregium Sosenam, cui quidem inter disciplinas educato et adulto, fortuna nequaquam pro meritis respon-

A κακοδαίμονα ἀγοράν, ὃ κακῶς σὺ τῇ φύσει χρώμενε. Μάλιστα μὲν οὖν ἀξιῶ σε καὶ εὐροούντων τῶν ἐξωθεν, ἰδεῖν εἰς τὰ εἶσω. Τὸ γὰρ εὐτυχίας εὐδαιμονίαν (31) ἀλλάξασθαι, χρύσεια χαλκαίων ἐστὶ. Καγὼ χαίρω καταγελῶμενος, ὅτι τῶν συγγενῶν σπουδαρχούντων, μόνος ἐν πολλοῖς ἰδιώτης εἰμὶ. Τὴν γὰρ ψυχὴν ἀρεταῖς δορυφορεῖσθαι προτιμῶ μᾶλλον, ἢ στρατιώταις τὸ σῶμα, οὐκέτι τῶν πραγμάτων χωρούντων ἐπιμελητὴν πολιτείας φιλόσοφον. Εἰ δὲ μὴδ' ἐν τοῖς κατ' ἀγοράν βέλτιον πέπραχας· ὥσπερ οὐδὲ οἶμαι, οὐδ' ἐστὶν ὅτε περὶ σοῦ πονηρὰς ἐσχον ἐλπίδας, ὡς ἄρα ἐκστήσῃ σαυτοῦ, καὶ ὁμότροπος ἔσῃ τοῖς εὐδοκίμοις τῶν γραμματέων· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι τῶν ῥητόρων· ἐτέρως δὲ οὐκ ἐστὶ πλουτεῖν ἐν ταῖς καθ' ὑμᾶς ἀγοραῖς, μὴ πάντα μιγνύντα καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα δίκαια, καὶ κέρκωπα ἀντ' ἐλευθέρου γινόμενον. Εἰ τοίνυν οὐδὲ πλουτεῖς, ἐτι μᾶλλον εἰς φιλοσοφίαν ἴδε. Κἂν μὲν ἐντύχῃς ἀνδρὶ συντόνως ἐργαζομένῳ φιλοσοφίαν (ἀνεμέσσητον [γρ. οὐ νεμεσητὸν] δὲ ἐκπερινοστεῖν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον ἐπὶ θήρᾳ τοιαύδε), καὶ ἡμῖν τὸ ἔρμαιον κοίνωσαι. Εἰ δὲ ὡς ἐν αὐχμῶσῃ τῇ φορᾷ, καὶ ἡμεῖς ἀρκεῖν σοι δοκοῦμεν, ἤκε μεθέξων καὶ ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων, ἐπὶ τὰ ἴσα καὶ τὰ ὅμοια (32), φησὶ τὸ γράμμα τὸ Λακωνικόν. Πρόσειπε παρ' ἐμοῦ πάνυ πολλὰ τὸν σεβασμιώτατον Μαρκιανόν· ὃν εἰ προλαβὼν Ἀριστείδην Ἑρμοῦ λόγιον τύπον (33) εἰς ἀνθρώπους ἔφην ἐληλυθέναι, μόλις ἂν ἔτυχον τῆς ἀξίας, ὅτι πλέον ἐστὶν ἢ τύπος. Ἐπιστολὴν δὲ ἐξ εὐθείας πρὸς αὐτὸν ἐπιθεῖναι, καίτοι προθυμηθεὶς ἐνάρκησα, ἵνα μὴ εὐθύνας ὑπόσχῳ τοῖς πανδέκταις (34), τοῖς ἀποσμιλεύουσιν τὰ ὀνόματα. Οὐ γὰρ μικρὸς ὁ κίνδυνος ἐν τῷ Πανελληνίῳ τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνωσθῆναι. Καλῶ γὰρ οὕτω τὸν τόπον, ἐν ᾧ πολ- λάκις ἐφρόντισα τὰς βαρεῖας φροντίδας, τῶν ἀπανταχόθεν ἐλλογίμων συνιόντων, ἐφ' ᾧ τῆς ἱερᾶς ἀκούσαι τοῦ πρεσβύτου φωνῆς, παλαιὰ καὶ νέα καταμαστευούσης διηγήματα. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἐταῖρον Εὐχάριστον χαίρειν κέλευσον παρ' ἐμοῦ, καὶ πάντας ὅσους ἄξιον

C Non parum enim periculi est, ne in totius Græciæ conventu epistola legatur. Ita **241** enim locum cum appello, ubi sæpe graves curas suscepí, undique doctorum hominum affluente copia, ad sacram senis vocem audiendam, quæ vetera ac recentia, omnia perscrutatur. Sed et sodalem meum Eucharistum salvere a me jubeas, omnesque quos æquum esse judicaveris.

D

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΒ'.

Τῷ αὐτῷ.

Συνέστημι τῇ φιλίᾳ καὶ τῇ προστασίᾳ τῇ σῇ τὸν θαυμάσιον Σωσηνᾶν· ᾧ τὴν διὰ λόγων τραφέντι, καὶ αὐξηθέντι, τὰ παρὰ τῆς τύχης οὐκ ἀπαντὰ κατὰ λό-

DION. PETAVII NOTÆ.

(31) Τὸ γὰρ εὐτυχίας εὐδαιμονίαν. Perperam hactenus, ἀτυχίας εὐδαιμονίαν. Nos germanam lectionem præeuntibus veteribus reddidimus. Nimirum εὐτυχία ad externorum bonorum copiam pertinet, εὐδαιμονία in internis animique propriis sedem habet. Vide orat. De regno.

(32) Ἐπὶ τὰ ἴσα καὶ τὰ ὅμοια. Non dubito quin contra veterum fidem legendum sit, ἐπὶ τᾷ ἴσῳ, καὶ τᾷ ὁμοίᾳ. Est enim Dorismus et Laconici fœderis

formula.

(33) Ἑρμοῦ λόγιον τύπον. Vide Jun. Adag. Marciani quoque meminit Suidas.

(34) Τοῖς πανδέκταις. Totus hic locus apud Suidam exstat nullo auctoris nomine descriptus. Pandectas existimo homines appellari varia eruditione refertos, translatione quadam, sicut libri nonnulli πανδέκται inscripti. Plin. *Præf.*

γον. Αἰτιᾶται δὴ τὴν τῆς πατρίδος ἀκλήριαν· καὶ A
τεῖθαι τις αὐτὸν λόγος, ὥς ἐστι συµμεταβαλεῖν τῷ
χωρίῳ τὴν τύχην. Ἀφίξεται δὲ παρὰ τὴν ἔχουσαν
τὸν βασιλέα πόλιν, ὥς ὅπου βασιλεὺς, ἐκεῖ καὶ πάνυ
τῆς τύχης οὔσης, καὶ τυχὸν ἐπιγνωσομένης αὐτόν.
Εἰ δὴ τίς σοι δύναις, συντέλεσον αὐτῷ πρὸς ὃ τι
βούλεται. Σοῦ γὰρ ἄξιον τὸ καὶ δύνασθαι, καὶ τοὺς
δεομένους συνιστάναι τῇ ἀγαθῇ τύχῃ. Ἐὰν δέηται
τῶν σοι φίλων, αὐτὸς προσοίσεις αὐτόν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΓ' (35).

Τῷ αὐτῷ.

Οὐ μὰ τὸν φίλιον τὸν ἐμόν τε καὶ σὸν, οὐκ ἔγωγε,
ὦ Πυλαίμενες, ἀπέσχωψά σου τὴν εἰς τὴν ἐνεγκοῦ- B
σαν εὐνοίαν. Οὐχ οὕτως ἀπολλίς εἰμὶ τις, οὐδὲ ἀν-
έστιος· ἀλλὰ σὺ κακῶς ἐξεδέξω τὸν νοῦν τῆς ἐπιστο-
λῆς· καὶ κατηγορήκας ἡμῶν ἄττα οὐκ ἄξιον. Ἐγὼ
γὰρ ὅτι μὲν Ἡρακλείας ἐρᾷς, καὶ πρόθυμος εἰ ποιεῖν
τε τὴν πόλιν ἀγαθόν, ἐπαινῶ. Τοὺς λόγους δ' ἐποιοῦ-
μην ὑπὲρ τοῦ δεῖν ἀνθελέσθαι φιλοσοφίαν τῆς ἀγο-
ραίου ταύτης διατριβῆς. Εἴτα σύ μοι δοκεῖς, δίκας
ἀγορεύων [γρ. εἰ δίκας ἀγορεύεις], οἶεσθαι μᾶλλον,
ἢ φιλοσοφῶν, ὠφελιμώτερος ἔσεσθαι τῇ πατρίδι. Πῶς
τοῦτο; Ὅτι τοῦ μὴ μετατεθεῖσθαι [γρ. μεταθέσθαι]
σου τὴν προαίρεσιν, ἡτιάσω τὸ τῆς γνώμης φιλόπα-
τρι. Τοῦτ' οὖν ἀπέσχωψα, καὶ οὐχὶ τὴν εὐνοίαν, ὅτι
κακῶς οἶει προὔργου σοί τι ποιήσῃς εἰς τὸν καλὸν
τοῦτον ἔρωτα, τὸ προσεδρεύειν ταῖς δίκαις. Καὶ γὰρ
εἰ λέγοιμι φιλοσοφίαν ἱκανὴν εἶναι τὰς πόλεις ὀρ-
θοῦν, ἐλέγξει με Κυρήνη, κειμένη (36) πολὺ δὴπου C
τῶν ἐν τῷ Πόντῳ πόλεων ἀκριθέστερον. Ἄλλ' εἴ-
ποιμι μὲν ἂν, ὅτι φιλοσοφία καὶ ῥητορικὴς, καὶ ἥστι-
νος βούλει καὶ τέχνης, καὶ ἐπιστήμης, ἅτ' ἐπὶ πά-
σαις οὔσα, παρέχεται τὸν ἔχοντα καὶ ἰδιώτῃ, καὶ
οἴκῳ, καὶ πόλεσιν ὠφελιμώτερον. Οὐ μὴν ἀρκεῖ τὸ
καθ' ἑαυτὴν ἀγαθόν τι ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους. Ἐχει
γὰρ οὕτως, ὦ λῶστε Πυλαίμενες· τὰ καλὰ τῶν ἐπι-
τηδευμάτων δυνάμεις τινές εἰσι, καὶ παρασκευαὶ
ψυχῆς, καὶ οἷον αὐτὸ μόνον τὸ χρώμενον· καιροὶ δὲ,
καὶ τύχαι φέρουσιν ἄνω καὶ κάτω τὰ τῶν πόλεων
πράγματα. Καὶ νῦν μὲν οὕτως ἔχει, νῦν δ' ἐτέρως,
ἀνάγκη φύσεως ἥς μετέληψε. Φιλόπολις μὲν οὖν εἰ
σύ· τυγχάνω δὲ ὦν καὶ ἐγὼ [γρ. αὐτός]· καὶ σὺ μὲν
ἐργάζῃ ῥητορικὴν· καὶ συγχωρῶ σοι μὴ ταύτην
ἐπιτηδεύειν, ἀλλὰ τὴν ὀρθὴν καὶ γενναίαν (37), ἣν D
οὐδὲ Πλάτων, οἶμαι, διαγράφειν πειράται. Ἐγὼ δὲ
φιλοσοφίαν τιμῶ τε καὶ τῶν ὅσα ἀνθρώπινα ἀγαθὰ
προτιμῶ. Τί οὖν ταύτῃ παρ' ἡμῶν πλεον ταῖς πόλε-
σιν, εἰ μὴ καὶ βίοι τινὲς ὑποβληθεῖεν ἀρχοῦντες
ταῖς προαιρέσεσι; Δεῖ μὲν γὰρ ὕλης ἐπιτηδείας· δεῖ

det. Ac patriæ ille quidem infelicitatem inculcat;
et nonnulla huic opinio persuadet posse fortunam
una cum loco mutari. Iturus est ergo regiam in
civitatem, quasi ibi, ubi est imperator, etiam for-
tuna ipsa resideat; et fortassis eum agnitura sit.
Si quid igitur in te potestatis est, adjumento sis
ei ad id omne quod voluerit. Te enim dignum est
et posse plurimum, et qui istud desiderent, meliori
fortunæ commendare. Quod si ei amicis tuis opus
est, tute illis ipsum offeres.

EPISTOLA CHII.

Eidem.

Non per amicitiae tuæ meæque præsidem, non ego,
o Pylæmenes, tuam in patriam charitatem sum
cavillatus. Non ita sum inops urbis, ac lare desti-
tutus. Sed tu male epistolæ sensum interpretatus
es, meque de quibus minime oportebat accusasti.
Nam quod Heracleam amas, et quoquo modo bene
de ea civitate mereri studes, laudo equidem. At id
ego verbis meis significabam, esse forensi huic
occupationi philosophiam anteponendam. Tu vero
mibi in animum induxisse videris, plus te causa-
rum ex actione patriæ, quam ex philosophiæ stu-
dio utilitatis allaturum. Quinam istud? Quoniam
tibi, quod sententiam non mutasses, tuum in pa-
triam amorem causam esse dixisti. Hoc igitur, non
patriæ charitatem, irrisi, quod operæ pretium futu-
rum tibi ad egregium illum amorem patriæ censes,
si assidue in causis voluteris. Nam si philosophiam
C idoneam esse dicam ad civitates erigendas, ipsa me
Cyrene arguet; quæ magis quam ulla Ponti civitas
jacet. Verum hoc ego 242 dixerim, philosophiam
non modo oratoria, sed et alia omni arte scientiave,
utpote quæ præsit omnibus, utiliore eum qui
possideat, et privatis, et familiis, et civitatibus
præstare. Non tamen per sese sufficiens est, ut
boni aliquid afferre possit hominibus. Sic enim se
res habet, optime Pylæmenes; præstantissimæ quæ-
que disciplinæ facultates quædam sunt, et animi
comparationes, ac tanquam utendi sola vis et habi-
litas. Temporum autem ac fortunæ vicissitudines
susque deque res civitatum impellunt; et modo
ita sese, modo aliter habent, pro naturæ, quam
sortitæ sunt, necessitate. Tu igitur patriæ quidem
D amans es: ego vero non minus hoc idem ipse sum.
Tu oratoriam proferis; ego te in ea occupari non
sino; sed in præclara illa et egregia disciplina,
quam nec ipse, ut opinor, Plato describere co-
natus est. Ego philosophiam colo, cæterisque, quæ
in vita sunt hominum, bonis antepono. Quid igi-

DION. PETAVII NOTÆ.

(35) Pylæmenes, lecta Synesii epistola, qua ad
philosophiam ab oratoria professione revocabatur,
quæ est 99, eundem rescripto inculcabat, objicie-
batque, quo minus id faceret, amore se patriæ re-
tineri, cui illius artis beneficio subveniret. Quippe
inutile ad id esse sapientiæ studium. Ad hæc ita
respondet noster; ut charitatem patriæ neget a se
reprehensam; tum philosophiæ causam ac patro-

cinium suscipiat.

(36) Ἐλέγξει με Κυρήνη, κειμένη. Jam tum ante
Synesium. Amm. l. xxii: In Pentapoli Libya Cy-
rene posita est, urbs antiqua, sed deserta, quam
Spartanus condidit Battus, et Ptolemais, etc.

(37) Ἀλλὰ τὴν ὀρθὴν καὶ γενναίαν. Vide Pla-
tonis Gorgiam.

tur tandem hac ratione boni procurare civitatibus possumus, nisi vitæ quædam genera subji-
cantur, quæ ad voluntatem ac propositum exsequen-
dum sufficient? Materia quippe idonea opus est;
opus itidem instrumentis ei, qui uti possit, at-
que hæc omnia comparare fortunæ proprium est.
Jam si illo duntaxat modo, hoc est unico rheto-
ricæ præsidio fortunam tibi adfuturam confidis, ut
aut aliquando præfecturam aliquam capere, aut
summum aliquem magistratum assequi ejus bene-
ficio possis: quid philosophiam infelicitatis accu-
sas? Sin ex æquo ab utraque abesse, aut adesse
ista contingat; quid tu hactenus non ex apparenti-
bus et incertis quod præstantissimum sit eligis?
Nam ipsam per sese philosophiam rhetoricæ ante-
cellere tute ipse fateris; quod vero prodesse pa-
triæ debeas, id tibi quod deterius est magis neces-
sarium reddit. Quasi nunc quidem meliora sperare
liceat: simul vero philosophari cœperis, dii tibi
omnes inimici sint, fortunamque omnem alio deri-
vent, ut ne in spe quidem relinquatur. Ego vero
nondum in hanc usque diem audire memini, hanc
esse sanctæ philosophiæ sortem divinitus attribu-
tam, ut infelix esset. Verumtamen ægre quidem in
communi mortalium natura vis et prudentia simul
convenerint; nonnunquam tamen ambas Deus con-
junxerit. Quamobrem licebit ex mea oratione, vel
necesse erit **243** potius eundem et philosophum
esse, et amantem patriæ: nec fortunam desperare,
sed pro suis etiam meritis sperare meliora. Etenim
hoc uno præsertim, ut veteri proverbio dicitur,
probi malos superant, bona spe. Quomodo igitur
inferiori illos esse conditione fatebimur? Necessa-
rium autem id erit, si quid opinioni tuæ tribuimus;
quæ te eo erroris adduxit, ut diceres tibi reipublicæ
causa in tua arte esse perseverandum. Patere enim
me in accusationem convertere illius cavilli purga-
tionem, qui cum nullus esset omnino, tibi esse
visus est aliquis. Neque enim amplius, opinor, vi-
debitur. Alioqui periculum est, ne apud sacram
Cyrenen tu me præsertim amicissimum caput in
crimen adducas. Nam si hoc civitatibus persuasum
erit solam oratoriam artem præsentia incommoda
mutare posse, idque unicam eorum esse decus, qui
iis opitulentur, qui de contractibus lites habeant; **D**
nobis illæ succensebunt, quod aliis omnibus, quam
tribunali, sumus addicti. Una igitur mihi ad te, et
civitates omnes, pro philosophia responsio est:
Fortuna cum adfuerit, et illam ad negotia capes-
senda temporum ratio revocaverit, nullam artem,
ac ne omnes quidem simul, de ordinando citius
aut immutando reipublicæ statu, aut omnino in me-
lius constituendis hominum rebus, cum philosophia

A δὲ ὀργάνων τῷ χρῆσθαι δυνάμεν· τὸ δὲ ταῦτα
παρασκευάζον, ἡ τύχη· εἰ μὲν οὖν ἐκείνως μόνον,
τουτέστι διὰ τῆς ῥητορικῆς οἶε σοι παρέσεσθαι τὴν
τύχην, ὥστε ἄρξαι ποτὲ (38) παρασχεῖν, ἢ ὑπάρξαι
τὴν μεγίστην ἀρχὴν, τί κατέγνωκας ἀτυχίαν φιλο-
σοφίας; Εἰ δ' ἐπίσης ἀμφοῖν ἐνδέχεται καὶ ἀπειναι
καὶ παραγενέσθαι, τί μὴ τέως αἰρῇ τῶν φαινομένων
τὸ ἄριστον; αὐτὸ μὲν γὰρ καθ' αὐτὸ φιλοσοφίαν
καὶ σὺ φῆς εἶναι καλλίω ῥητορικῆς· τὸ δὲ δεῖν ὄνα-
σθαι σου τὴν πόλιν, ἀναγκαιότερόν σοι τὸ χεῖρον
ποιεῖ· ὥς δὴ νῦν μὲν ἐξεστὶν ἐλπίζειν τὰ ἀμείνω·
φιλοσοφήσαντι δὲ οἱ θεοὶ πάντες ἐχθροὶ, καὶ τὴν τύ-
χην ἐξοχετεύουσιν, ὥς μὴδ' ἐν ταῖς ἐλπίσιν ἀπολε-
λεῖσθαι. Ἐγὼ δὲ οὐπω καὶ τήμερον τοῦτον ἀκηκοὼς
οἶδα τὸν λόγον, ὅτι τῇ σεμνῇ φιλοσοφίᾳ θεῖός ἐστι
B κληρὸς ἀτυχεῖν. Ἀλλὰ μόλις μὲν ἂν ἐν τῇ κοινῇ τῇ
θνητῇ φύσει συνέλθοιεν ἰσχύς τε καὶ φρόνησις. Ἔστι
μὲν ὅτε συνήγαγεν αὐτὰς ὁ θεός. Ἐξεστὶν οὖν ἐκ τοῦ
λόγου, μᾶλλον δὲ πᾶσα ἀνάγκη, τὸν αὐτὸν εἶναι, καὶ
φιλόσοφον, καὶ φιλόπολιν, καὶ μὴδ' ἀπογινώσκειν τῆς
τύχης, ἀλλὰ καὶ προσδοκᾶν τὰ ἀμείνω, διὰ τὴν οἰκείαν
ἀξίαν. Οὐχ ἥκιστα γὰρ μόνῳ πλεονεκτοῦσιν, ὥς ὁ
παλαιὸς λόγος, οἱ χρηστοὶ τῶν πονηρῶν, ταῖς ἀγα-
θαῖς ἐλπίσι. Πῶς οὖν ἔλαττον αὐτοὺς ἔχειν συγχωρή-
σομεν; Ἀνάγκη δ', εἰ πρὸς τὸν παρὰ σοῦ λόγον ἐν-
δοίημεν, ὅς εἰς τοῦτό σε προήγαγεν ἀμαρτίας, τὸ
[γρ. ὥστε] φάναι τῆς πόλεως ἕνεκα δεῖν μένειν ἐπὶ
τῆς τέχνης. Ἀνάσχου γὰρ μου μετατιθέντος εἰς κα-
τηγορίαν τὴν περὶ τοῦ σκώμματος ἀπολογίαν, ὃ δὴ
μὴ ὅν ἔδοξεν εἶναι σοι πρότερον. Οὐ γὰρ, οἶμαι, νῦν
C ἔτι δοκεῖ. Ἐπεὶ τοι κινδυνεύω καὶ διαβεβλήσθαι πρὸς
τὴν ἱερὰν Κυρήνην ὑπὸ σοῦ, καὶ ταῦτα τῆς φίλης
μοι κεφαλῆς. Εἰ γὰρ δὴ πεισθεῖεν αἱ πόλεις (39), ὅτι
ῥητορικὴ μόνη δύναται μεταθεῖναι τὰς παρούσας
αὐτοῖς συμφοράς, καὶ μόνον ἐστὶ τοῦτο γέρας τῶν
βοηθούτων τοῖς ἔχουσι περὶ συμβολαίων τὰς δίκας,
χαλεπανοῦσιν ἡμῖν τοῖς ἄλλοις τι θεραπεύουσιν ἀντὶ
τοῦ βήματος. Εἰς οὖν ἐμοὶ πρὸς σέ τε καὶ τὰς πόλεις
ἀπάσας ὑπὲρ φιλοσοφίας ὁ λόγος, ὅτι παρούσης μὲν
τύχης, καὶ καλεσάντων αὐτὴν ἐπὶ τὰ πράγματα τῶν
καιρῶν, οὐδεμιᾶς ἐστὶ τέχνης, ἀλλ' οὐδ' ἅμα πασῶν,
ἐρίσαι φιλοσοφίᾳ περὶ τοῦ τὴν συντονωτέραν ἀρμόσαι,
καὶ μετατάξαι, καὶ βελτίω τοῖς ἀνθρώποις ποιῆσαι
τὰ πράγματα. Τῆς εἰμαρμένης δὲ οὐπω ταύτῃ ρυεί-
D σης, νοῦν ἔχει πολὺν οἰκαιοπραγεῖν, ἀλλὰ μὴ παρα-
διοικεῖν, μὴδ' ἀσχημονεῖν ἀξιοῦντας ὠθίζεσθαι παρὰ
τὸ τοῦ δεινὸς ἀρχεῖον, οἷς μὴ [γρ. εἰ μὴ] πᾶσα ἀνάγκη.
Ἀνάγκη δὲ οὐδὲ θεοὶ, φασί, μάχονται. Ἡμῖν δὲ
ἐστὶν ἄλλα σεμνότερα· καὶ ὅταν ὁ νοῦς ἀνενέργητος
ᾗ περὶ τὰ ἐνθάδε, περὶ τὸν θεὸν ἐνεργεῖ. Δύο γὰρ
αὗται μερίδες φιλοσοφίας, θεωρία καὶ πράξις· καὶ
δῆτα δύο δυνάμεις ἑκατέρω παρ' ἑκατέραν μερίδα,
σοφία, καὶ φρόνησις· αὕτη μὲν δεομένη τύχης· σο-

DION. PETAVII NOTÆ.

(38) Ἀρξαι ποτέ. Crediderim verbum ἄρξαι de
majore aliqua præfectura vel magistratu dici; ὑπ-
άρξαι de eo qui majori subest; quod olim aliter in-
terpretabar.

(39) Εἰ γὰρ δὴ πεισθεῖεν αἱ πόλεις. Insita ple-
risque persuasio, homines sapientiæ studio deditos
actui rerum nequaquam idoneos esse. De quo So-
crates apud Plat. *Theæt.* et l. vi *De repub.*

φία δὲ αὐτάρκης, καὶ ἀκώλυτος ἢ κατ' ἐκείνην ἐνέργειαν.

satagere; non perperam actui rerum immiscere se, nec præter decorum ad hujus prætorium perripere, nisi extrema necessitas impulerit. *Necessitati vero ne dii quidem, ut aiunt, repugnant.* Nobis autem alia sanctiora sunt, et cum ab iis inferioribus vacat animus, circa Deum occupatur. Duæ quippe sunt hæ philosophiæ partes, contemplatio et actio: ac totidem idcirco facultates singulæ singulis attributæ partium, sapientia et prudentia; hæc fortunæ indigens, illa sibi sufficiens, cujus nec impediri functio potest.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Τοὺς αὐτοὺς ἂν ἔδοις ἐν μὲν εἰρήνῃ θρασεῖς, ἐν δὲ πολέμῳ δειλοὺς, τοῦτέστιν ἀπανταχοῦ πονηρούς. Ὡστε μοι δοκεῖ ταύτην τις δικαίως εἰδέναι τῷ πολέμῳ χάριν, ὅτι βάσανός ἐστι τοῦ περὶ τὴν καρδίαν αἵματος ἀκριβής, καὶ συχνούς ἀλαζόνας παραλαβὼν, μετριωτέρους ἡμῖν ἀποδίδωσιν. Οὐ γάρ, οἶμαι, τὸ ἀπὸ τοῦδε σοθήσειν διὰ τῆς ἀγορᾶς Ἰωάννην τὸν ἀλιτήριον, οὐδὲ πῦξ ἐντενεῖν, οὐδὲ λάξ ἐναλεῖσθαι τῶν ἐπιεικεστέρων τινί. Χθές τοι πάνυ λαμπρῶς συνηγορήκει τῇ παροιμίᾳ, μᾶλλον δὲ τῷ χρησμῷ. Χρησμός γάρ ἄντικρυς. Τοῦτό γε πάντως οἶσθα, τὸ,

Οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ ψηφίζεται.

Ἡμέρας μὲν γάρ τινας ἐξῆς οἱ πολέμοι προσηγγέλλοντο· κάμοί τε ἀπαντητέον ἐδόκει, καὶ Βαλαγρίτας συντεταγμένους ἐξῆγεν ὁ φύλαρχος (41). Εἶτα φθάσαντες εἰς τὴν πεδινὴν, περιεμένομεν. Οὐδαμοῦ δὲ φαινομένων, περὶ βουλυτὸν ἀπεχωροῦμεν ἕκαστος οἰκᾶδε [γρ. οἴκοι], συνθέμενοι πάλιν ἤξειν εἰς τὴν ὀστεραίαν· ὁ δὲ Φρύξ Ἰωάννης (42) τέως μὲν ἦν οὐδαμοῦ· οὐκ οὐν ὥστε καὶ φανερός εἶναι· φήμας δὲ ὑπέπεμπε, νῦν μὲν ὡς κατεαγὼς εἶη, καὶ διαπρίεται τὸ σκέλος· νῦν δὲ ὡς τὸ ἄσθμα νοσεῖ· νῦν δὲ ἄλλο τι κακὸν ἐξαίσιον ἔχει. Τοιοῦτοί τινες ἐφοίτων λογοποιοῖ, ἄλλος ἄλλοθεν ἦκειν φάμενοι, τοῦ μὴδὲ σαφὲς εἶναι ποῦ γῆς Ἰωάννης δέδουκεν, ἢ κρύπτεται. Μεταξὺ δ' ἂν διηγούμενοι πρὸς τὴν ἀκαιρίαν τῆς συμφορᾶς ἐσχετλιάζον, ὑπεδάκρυον. Νῦν ἔδει τοῦ γενναίου λήματος· νῦν τῶν ἐκείνου χειρῶν. Τί ἂν ἐποίησε; τί ἂν ἐγένετο; Καὶ ἐπὶ πᾶσιν, ὦ τοῦ δαίμονος! εἰπὼν ἂν ἕκαστος, καὶ τῷ χεῖρε πατάξας, ἀπηλλάττετο. Ἦσαν δὲ οὗτοι τῶν ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ πάλαι παρατρεφομένων αὐτῷ, κομῆται καὶ οὔτοι, καὶ οὐδὲν ὕγιες,

Ἀρῶν ἢδ' ἐρίφων ἐπιδήμιοι ἀρπακτῆρες.
II. ω.

Καὶ νῆ τοὺς θεοὺς, ἔστιν ὅπου καὶ γυναικῶν. Τοιούτους λοχίτας ἐκ πολλοῦ παρσκευάζεται· μεθ' ὧν εἰ-

A posse contendere. Sed cum nondum eo fatalis necessitas pervenerit, sapientis est suarum rerum

cessitas pervenerit, sapientis est suarum rerum

EPISTOLA CIV.

Fratri.

Homines eosdem videas tempore pacis audaces, militiae ignavos, hoc est ubique improbos. 244 Unde hujus rei causa habenda bello gratia merito mihi videtur, quod qualis circa cor cuique sanguis sit, optima sit probandi ratio; compluresque, quos arrogantes acceperit, moderatiores nobis efficiat. Non enim deinceps, opinor, superbe volitabit in foro dirus ille Joannes; nec pugno impetet; nec calcibus in quemquam modestiorem insiliet. Heri quidem manifeste proverbium illud approbavit, vel oraculum potius. Oraculum enim est profecto, quod omnino tu nosse debes:

Nullus capillum, quin cinædus sit, sovet.

Aliquos enim dies continuo hostium excursio nuntiabatur; ac mihi placebat occurri et Balagritas instructos tribunos eduxerat. Post hæc in apertum campum prodeuntes opperiebamur. Sed cum nusquam comparerent, ad vesperam domum quisque rediimus, cum ita convenisset, ut postridie iterum adessemus. Interea Phryx Joannes nusquam erat, ut se in conspectum daret hominum; sed rumores spargebat: interdum fregisse crus, atque ideo præcidi: interdum suspiriosum se esse; alias grande aliquod sibi malum accidisse. Ejusmodi quidam famigeratores volitabant, alius aliunde venire se nuntiantes, ut ne certo constaret quonam terrarum subiisset, atque ubi lateret Joannes. Inter narrandum importunitatem calamitatis hujus lacrymabundi querebantur. Nunc audaci illo pectore opus foret: nunc illius manibus; quid fecisset? cujusmodi fuisset? Ac demum, o infelix fatum! cum singuli dixissent, manusque complosissent; abibant e medio, et erant illi ex eorum numero, qui nulli bono apud eum alebantur: capillati et ipsi, frugisque nullius:

Quique agnos hædosque palam raptare solebant,

ac per deos nonnunquam etiam mulieres. Ejusmodi manipulos jamdudum comparavit; quibuscum

DION. PETAVII NOTÆ.

(40) Joannis, cujus sæpe in superioribus epistolis meminit, vanitatem, ac fucatam ambitiosamque stoliditatem elegantissime depingit, qui, dum abesset periculum, strenuus ac fortis videbatur; idem ubi tuba incœpuiisset, turpissimam se in fugam conjiciebat.

(41) Ἐξηγερὲν ὁ φύλαρχος. Balagritarum dux φύλαρχος dicebatur, quo nomine Saracenorum quoque duces appellari.

(42) [LXIII] Ὁ δὲ Φρύξ Ἰωάννης. Vel quia indidem oriundus, vel quia hoc nomine ignavi etiam appellantur. Hinc proverb. apud Suidam:

Φρύξ ἀνὴρ

Πληγὲς ἀμείνων καὶ διηκορέστερος.

Ἐπεὶ δοκοῦσιν ἀργότεροι καὶ νωχέστεροι οἱ Φρύγες οἰκέται.

virum se præbere ne conatur quidem : difficile est enim. Callidus autem est; et quemadmodum præ cæteris, qui tales reipsa sunt, virili esse animo putetur, optime consuluit. Sed mihi fortuna præclare illius consiliis obstitisse videtur. Quintum enim jam diem cum armis progressi fueramus, cum adhuc hostes extremos provinciæ fines popularentur, tum is de illorum adventu desperans penitus, quod nequaquam in interiora penetrare ausuri essent, advolat **245** et omnia rursus perturbatione complet. Tum autem ægritudinis mentio nulla, quin eos irridebat, qui id audire sustinuissent; se vero e longinqua regione nescio quâ revertere aiebat. Illo quippe auxilii ferendi gratia exitum se esse; et hac una re eorum, qui vocaverant, agros esse servatos; neque enim irrupisse hostes, sola adventus Joannis fama percussos. Rebus igitur ibi constitutis, statim ad eam provinciæ partem, quæ laborasset, accurrisse dicebat: propediem enim exspectare se venturos, si ejus præsentia celaretur, nec nomen efferretur. Repente igitur perturbare cœpit omnia, cum se perperam officio ducis immisceret, ac brevi vincendi artem traditurum pollicetur, hæc identidem succlamans, in frontem, in phalangem, et ad cornu sæpius, et quadratum oblongum ingeminans, ordinumque appellans nomina, quorum ignorabat usum. Sane quibusdam ob id aliquis esse visus est, qui ejus prædicabant indolem, ac discipuli esse cupiebant. Et jam advesperascebat, tempusque irruptionis appetebat: itaque brevi montibus digressi longeprocessimus. Hic adolescentes quatuor rustico habitu, vociferantes quantum capita ferebant, cursu ad nos contendebant, ut nemini vate opus esset ad divinandum hostes ab iis metui, festinatoque eos ad arma nostra receptum habere velle. Ac priusquam penitus illos adesse hostem nuntiantes exaudiremus, miseros homunciones in equis conspicimus, qui mihi famis ductu regi videbantur, et ad mortem pro invadendis bonis nostris obeundam esse paratissimi. Qui cum nos conspexissent, conspectique essent, antequam intra teli jactum veniretur, illi, ut solebant, equis delapsi se ad certamen accingebant: mihique homines imitari factu optimum esse videbatur: nam regio ipsa equitatu opportuna non erat. Verum

ναί μὲν ἀνὴρ οὐδ' ἐπιχειρεῖ· χαλεπὸν γάρ· σοφιστὴς δ' ἐστὶ, καὶ ὡς ἂν δείξειεν ἀνὴρ εἶναι παρὰ τοὺς ὄντας ἄνδρας, ἄριστα σκέπτεται. Ἀλλὰ μοι δοκεῖ καλῶς αὐτῷ τὸ δαιμόνιον ἀντιπολιτεύσασθαι. Πέμπτην μὲν γὰρ ἤδη ἐν τοῖς ὅπλοις μάτην προεληλύθειμεν, ἔτι τὰ μετεωρότερα κακουργούντων τῶν πολεμίων· ὁ δὲ καὶ παντάπασιν ἀπογνοὺς ἦξεν αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἂν τὸ βάθος τῆς χώρας θαρρήσοντας, παρῆν, καὶ πάντα εὐθύς (43) ἀκοσμίας ἐμπύπλησι. Καὶ ἀσθενείας μὲν οὐκ ἐμέμνητο· κατεγέλα γέ τοι καὶ ἀνασχομένων ἀκοῦσαι· αὐτὸς δὲ ἤκειν ἔφη πόρρωθεν, οὐκ οἶδα ὅθεν. Ἐκεῖ γὰρ εἰς συμμαχίαν παρακεκλησθαι· παρ' ὃ καὶ σεσῶσθαι τοὺς ἐπικαλεσαμένους ἀγροῦς. Οὐδὲ γὰρ ἐμβεβληκέναι τοὺς πολεμίους, πρὸς τὴν φήμην τῆς Ἰωάννου παρουσίας καταπλαγέντας. Ἀσφαλῶς δὲ τάκει καταστησάμενος, πρὸς τὸ πονοῦν ἔφη δεδραμηκέναι [γρ. καταδεδραμ.]: προσδέχεσθαι γὰρ ὅσον οὐπω τοὺς ἄνδρας, ἦν λάθῃ παρῶν, καὶ μὴ διαδοθῇ τοῦνομα. Εὐθύς οὖν ἅπαντα ἀκοσμίας ἐμπύπλησι παραστρατηγεῖν ἀξιῶν, καὶ ἐν βραχεὶ τέχνην τοῦ νικᾶν παραδώσειν ὑπισχνούμενος, βοῶν ἐπὶ μέτωπον, ἐπὶ φάλαγγα, καὶ κατὰ τὸ κέρας πολὺ, τὸ πλαίσιον· ποιῶν ὀνόματα τάξεων, ὧν ἠγνόει τὴν χρεῖαν. Καὶ τισιν ἀπὸ τούτου ἔδοξέ τις εἶναι, καὶ τὴν γε φύσιν ἐμακάριζον, καὶ ἐμαθητῶν πολλοί. Ἦδη δὲ δέλη τε ἦν ὄψια, καὶ καιρὸς ἐφόδου· καὶ δὴ πρόσω τῆς ὀρεινῆς καταβαίνοντες ἐγενόμεθα. Κάνταῦθα νεανίαι τέσσαρες, ἐσταλμένοι χωριτικῶς [γρ. χωρικῶς], καὶ κεκραγότες ὅσον ἐχώρουν αἱ κεφαλαί, δρόμῳ πρὸς ἡμᾶς ἔθειον, ὡς μηδενὶ μάντεως δεῖν, ὅτι πολεμίους πεφόβηνται, καὶ σπεύδουσιν εἴσω τῶν ὅπλων γενέσθαι. Πρὶν δὲ καὶ καλῶς αὐτῶν ἐκείνων ἀκοῦσαι, λεγόντων ὅτι καὶ δὴ πάρεσιν, ὀρῶμεν ἐφ' ἵππων ἀνδράρια πονηρά, καὶ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖν [γρ. δοκεῖ], ὑπὸ λιμοῦ στρατηγούμενα· προχειρότατα δ' οὖν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν ἀποθνήσκειν ἐθέλοντα. Ἐπειδὴ δ' οὖν εἶδον καὶ ὠφθησαν, πρὶν εἴσω βέλους ἐλθεῖν, οἱ μὲν ἀποθάντες, ὥσπερ εἰώθεσαν, τῶν ἵππων, ὡς εἰς μάχην διεσχευάζοντο· καὶ μοι καλῶς ἔχειν ἐδόκει μιμεῖσθαι τοὺς ἄνδρας· καὶ γὰρ ἄφιππα ἦν. Ὁ δὲ γεννάδας οὐκ ἔφη παρανομήσειν εἰς τὴν ἵππικὴν, ἀλλὰ τὸν ἀγῶνα τῶν ἵππων ποιήσειν. Τί οὖν; Παρενεγχὼν βία τὸ ψάλιον, καὶ μεταστραφεὶς, ἐφευγεν ἀνακράτος ἐξ ἐλαύνων, ἐξαιματῶν τὸν ἵππον, ἅπασαν ἡνίαν ἀφείξ, κέντρῳ παντὶ χρώμενος· καὶ ἡ μάστιξ πυκνή· καὶ ἡ βοή τὸ κελευστικὸν ἔχει. Ἐν τούτῳ δὲ οὐκ ἐστὶ ῥάδιον εἰπεῖν, ὅντινά τις μᾶλλον ἐπήνεσε, πότερον τὸν ἵππον, ἢ τὸν ἵππέα· ὁ μὲν γὰρ ὁμοίως κατὰ πρᾶνῶν, ὁμοίως κατ' ὀρθίων ἐφέρετο, καὶ διὰ τῶν δασέων, καὶ διὰ τῶν ψιλῶν, ῥύμη μὲν διεπῆδα τάφρους, ὑπὲρ τοὺς ὄχθους ἤρετο· ὁ δὲ, διὰ πάντων τῶν χωρίων ἔποχος ἦν, καὶ ἐν οὐδενὶ τῆς καθέδρας ὠλισθήσε. Δοκεῖ γὰρ μοι καὶ τοῖς πολεμίοις καλὴ θεία γενέσθαι, καὶ ὡς πολλὰ ἂν εὐξαιντο τοιαῦτα θεάσα-

DION. PETAVII NOTÆ.

(43) Παρῆν, καὶ πάντα εὐθύς. Dispunximus aliquot voces perperam inculcatas. Sic enim in vul-

gatis παρῆν, καὶ πάντα εἰλημμένος, καὶ πάντα εὐθύς, quæ a veteribus aberant.

σθαι. Οὐ μὴν τό γ' ἐφ' ἡμῖν, εἶδον. Ἄλλ' ἀθυρότεροι μὲν, ὡς τὸ εἶδος, ἐγενόμεθα, ψευσθέντες παρὰ πολὺ τῶν εἰς τὸν κομήτην ἐλπίδων. Ἐταξάμεθα γοῦν, ὡς εἴ τις ἐπίοι, δεξιόμενοι· αὐτοὶ δὲ μάχης ἄρχειν οὐ διανοούμεθα. Καὶ γὰρ ὅστις αὐτὸς εὐφυχὸς ἦν, ἠπίσται τῷ πέλας, πρὸς παράδειγμα τὸ γεγονὸς ὁρῶν. Ἐνθα οὐδὲν ἦν αἰσχίον κόμης. Οὕτω γὰρ ἦν πρῶτος οὗτος ἐπιδοξότατος πρὸς τὸ προδῶσειν ἡμᾶς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς πολεμίοις ταυτὸν ἴσως τοῦτο παρέστη· καὶ ταξάμενοι περιέμενον ἡμᾶς, ὡς ἦν ἐμβάλωμεν, ἀμυνόμενοι. Ἐπεὶ δὲ παρ' οὐδετέρων ἐπεχειρεῖτο, πρῶτον μὲν αὐτοὶ τὴν ἐπὶ τὰ λατὰ φέρουσαν, καὶ μετ' ἐκείνους ἡμεῖς τὴν ἐπὶ θάτερα ἐτραπόμεθα, οὐδ' ἕτεροι θάττον ἢ βάδην, ἀλλὰ σχολαίῳ βαδίσματι, τῷ μὴ δοκεῖν εἶναι φυγὴν τὴν ἀναχώρησιν. Εἴτα μέντοι καίπερ ἐν τούτοις ὄντες, ἐπυνθανόμεθα ποῖ γῆς Ἰωάννης. Ὁ δ' ἐν πνεύματι καταλαβὼν ἄρα τὴν Βομβαίαν, δίκην ἀρουραίου μυδς, ἐνεδεδύκει τῇ πέτρῃ. Ὅρος ἐστὶν ἡ Βομβαία κοῖλον, δὲ συνελθοῦσαι τέχνη καὶ φύσις εἰργάσαντο φρούριον ἐρυμνότατον. Τοῦτο καὶ πάλαι μὲν εὐδοκίμει δικαίως· καὶ τινες αὐτὸ παρὰ τὰς Αἰγυπτίας ἐξήταζον σύριγγας (44)· νυνὶ δὲ κέκριται τὰ πανταχοῦ τεῖχη νικᾶν, οἷς ὁ παρὰ πάντας ἑαυτοῦ προμηθέστατος, ἵνα μὴ λίαν ἀγροίκως εἰπω δειλότατος, αὐτὸ τὸ τοῦ πράγματος ὄνομα, τούτῳ παρακάθηται· καὶ τὴν [f. εἰς τὴν] σωτηρίαν προὔτιμησε. Καὶ γὰρ εἰσελθόντι λαθυρινῶδές ἐστι, καὶ δυσδιεξίτητον, ὡς μόνους ἂν χωρῆσαι τοὺς Ἰωάννου δρασμοὺς.

merito celeberrimum erat; nonnullique cum Ægyptiis cuniculis comparabant. Sed nunc muros omnes, ac propugnacula omnium iudicio superat, quandoquidem ille præ cæteris sui providentissimus, ne nimium inepte dixerim formidolosissimus, quæ propria rei appellatio est, in eo delitescit, et hoc ad salutem suam cæteris prætulit. Est enim ingredienti statim in flexus et ambages sinuatus, et explicatu difficilis, ut solam Joannis fugam capere possit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕ'.

Τῷ αὐτῷ (45).

Ἀνόητος ἂν εἶην, εἰ μὴ πολλὴν χάριν εἰδείην Πτολεμαίοις, ὅτι με τοσούτων ἀξιοῦσιν, ὅσων οὐδὲ αὐτὸς ἐμαυτὸν. Ἄλλ' οὐκ εἰ μεγάλα χαρίζονται, τοῦτο προσήκει σκοπεῖν· ἀλλ' εἰ λαθεῖν ἐμοὶ δυνατά. Τὸ γὰρ ἄνθρωπον ὄντα, μικροῦ θείας καρποῦσθαι τιμᾶς, δικαίῳ μὲν ὄντι τυγχάνειν, ἥδιστον εἰς ἀπόλαυσιν ἐρχεται· λειπομένῳ δὲ παραπολὺ τῆς ἀξίας, ἐλπίδα πικρὰν ὑποτείνει τοῦ μέλλοντος. Οὐ γὰρ νεώτερόν ἐστι τὸ δέος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀρχαῖον, τὸ, μὴ τι περὶ θεὸν ἀμπλακῶν, τιμὰν πρὸς ἀνθρώπων ἐφεύρω. Ἐγὼ δὲ καταμανθάνων ἐμαυτὸν, εὐρίσκω παντάπασιν ἐνδεέστερον, ἢ ὡς ἀρμόσαι τῇ τῆς ἱερωσύνης σεμνότητι. Καὶ ὅητα διαλέξομαι πρὸς σὲ περὶ τῶν τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς κινήματων. Οὐ γὰρ ἔχω πρὸς ὄντινα ἄλλον ἀντὶ τῆς σῆς φίλης, καὶ συντρόφου μοι κεφαλῆς. Σὲ γὰρ εἶδος καὶ μετέχειν μοι τῶν ἴσων φροντίδων, καὶ νύκτωρ ἀγρυπνεῖν, καὶ μεθ' ἡμέραν σκοπεῖν, ὅπως ἂν ἀγαθὸν τί μοι γένηται, καὶ ὅπως

A non minus quam nuda ferebatur: uno fossas impetu trans mittebat, supra tumulos attollebatur: hic ubique insidebat equo, nec usquam de sessione prolapsus est. Mihi enim et hostibus jucundum hoc spectaculum accidisse videtur: cujusmodi intueri quam plurima cupiant, quæ tamen, quantum in nobis fuit, minime viderunt. Sed animo, ut par erat, contractiores fuimus, plurimum spe falsi, quam in cincinnato isto habuimus. Itaque aciem instruximus, tanquam hostem, si prior aggredere-tur, excepturi; ipsi autem prælium invadere minime statuimus. Etenim qui strenuus ipse ac fortis esset, socio tamen diffidebat, cum ad recens exemplum respiceret. Tum nihil vero coma turpius videba-tur; quam ut habebat quisque, ita primus nos ma-xime proditurus existimabatur. Verum nescio an idem quoque hostibus in animo erat: nam et in-structi opperiebantur nos, velut repulsuri si eos aggredere-mur. Posteaquam vero neutra ex parte tentatum prælium est, primum illi ad lævam, inde nos alteram ad partem aciem convertimus; neutri accelerato gradu, sed lentiore progressu, ne re-ceptus iste fuga videretur. Postea tamen, quamvis in hisce rebus versaremur, sciscitati sumus ubi-nam terrarum esset Joannes. At ille uno spiritu Bombæam usque perveniens, agrestis muris instar, sese in rupem abdiderat. Est Bombæa mons con-cavus, quem ars et natura consentientes munitis-simum castellum reddiderunt. Hoc jam olim me-

trito celeberrimum erat; nonnullique cum Ægyptiis cuniculis comparabant. Sed nunc muros omnes, ac propugnacula omnium iudicio superat, quandoquidem ille præ cæteris sui providentissimus, ne nimium inepte dixerim formidolosissimus, quæ propria rei appellatio est, in eo delitescit, et hoc ad salutem suam cæteris prætulit. Est enim ingredienti statim in flexus et ambages sinuatus, et explicatu difficilis, ut solam Joannis fugam capere possit.

C

EPISTOLA CV.

Eidem.

Ineptus profecto forem, si non Ptolemæis ingen-tes gratias haberem, 247 quod me tantis rebus di-gnantur, quantis ne ego quidem me dignum judico. Verum non istud demum, quam magna deferant, spectare convenit; sed quam sint ejusmodi, a me ut accipi possint. Etenim hominem prope divinos honores capere, si quidem dignus sit qui assequa-tur, ad animi fructum accidit suavissimum; sin multum rei dignitate sit inferior, id acerbam illi futuri spem objicit. Neque enim recens ille mihi me-tus est, sed cum primis antiquus, ne qua re in Deum peccans, honorem ab hominibus consequar. Ego vero cum me ipsum considero, omnino inferiorem sen-tio, quam ut episcopali fastigio respondere possim. Ac libet modo mei tibi animi motus exponere. Non enim apud alium quam amicissimum tuum, una-que mecum educatum caput, commodius hoc pos-sum facere. Nam te est æquum et earumdem me-

DION. PETAVII NOTÆ.

(44) Παρὰ τὰς Αἰγυπτίας ἐξήταζον σύριγγας. De his vide Heliodorum, l. i Æthiop.

(45) Scripsit hanc epistolam, cum a Ptolemæen-

sibus ad episcopatum peteretur; cujus pleraque in Synesii Vita discussimus.

cum curarum participem esse, et cum noctu vigilare, tum interdiu cogitare, quemadmodum aut boni mihi contingat aliquid, aut mali quidpiam evitare possim. Audi igitur qui sit mearum rerum status, quarum pleraque jam te arbitror cognoscere. Cum exiguum onus suscepissem, hoc mihi hactenus commode sustinuisse videor, philosophiam nimirum. Pro eo vero quod non penitus ab ea aberrare videor, a nonnullis laudatus, majoribus dignus ab iis existimor, qui animi facultatem habilitatemque discernere nequeant. Vereor autem ne, arrogantior factus, et eum honorem admittens, ab utroque excidam; cum alterum quidem contempsero, alterius vero non fuero dignitatem assecutus. Sic enim habeto. Duobus hisce tempus identidem distinguo, ludo atque studiis. Ac cum in studiis occupor, tum mihi uni deditus sum, in divinis præsertim. In ludendo vero maxime sum omnibus expositus. Scis enim me, cum a libris oculos avocavi, ad omne ludorum genus esse propensum. Civilis porro curæ ac sollicitudinis et natura et studio sum prorsus expers. At episcopum divinum esse hominem oportet; utpote qui ab omni ludo peræque ac Deus ipse, alienus et inexorabilis esse debeat: qui quo vitæ suæ propositum teneat, ab innumerabilibus oculis custoditur; quorum aut nulla, aut perexigua utilitas est, nisi ita sit factus quispiam, ut ad moestitiam sit compositus, et ad nullam voluptatem infringi atque emolliri possit. In iis autem quæ ad Deum pertinent, non **248** ille sibi uni vacans, sed communissimus omnium esse debeat, ut qui legum doctor sit, et quæ legibus consentanea sunt loquatur. Necesse vero est ipsum tam multa unum negotia sustinere, quam multa cæteri simul omnes. Unus enim quæ omnium sunt efflicere debet, aut criminationibus omnibus obnoxius sit oportet. Quomodo igitur non ingentis cujusdam et præstantissimi erit animi, tantam curarum molem pondusque sustinere, nec iis mentem obruere, nec in animo restinctam divinam particulam negligere, cum ipsum tanta studiorum varietas distraherit? Nec me præterit, fieri istud ab aliquibus posse; et istiusmodi felicem indolem prædico, ac reipsa divinos illos esse viros censeo, quos assidua humanarum rerum tractatio a divina consuetudine non avocet. Sed ego meipsum intelligo et ad urbem descendere, et ab urbe ascendere solere, iisque rebus implicari quæ ad terrena et infima detrahant, et quantis nemo dixerit sordibus inquinari. Nam ad ipsum, quod privatæ mihi et inveteratæ labes inoleverint, quidquid vel minimum adjectum fuerit, cumulatissimam accessionem facit. Robur autem nullum mihi est; nec quæ intus sunt firma

Α ἂν κακὸν τι διαφύγοιμι. Ἄκουε τοίνυν ὡς ἔχει τὰ μὲν, τὰ πλείω δ' ἂν αὐτῶν καὶ εἰδείης. Μικρὸν ἀράμενος φορτίον, καλῶς ἐνεγκεῖν μοι δοκῶ τὸ μέχρι τοῦδε, φιλοσοφίαν. Διὰ δὲ τὸ δόξαι μὴ παντάπασιν αὐτῆς ἀμαρτάνειν, ἐπαινεθεὶς ὑπ' ἐνίων, ἀξιούμαι μειζόνων παρὰ τῶν οὐκ εἰδότην κρίναι ψυχῆς ἐπιτηδειότητα. Φοβοῦμαι δὲ μὴ χαῦνος γενόμενος, καὶ προσιέμενος τὴν τιμὴν, ἀμφοῖν διαμάρτω, τοῦ μὲν ὑπεριδὼν, τοῦ δὲ τῆς ἀξίας οὐκ ἐφικόμενος. Σκόπει γὰρ οὕτω. Δύο τοῦτοις ἐκάστοτε μερίζω τὸν χρόνον, παιδιᾷ, καὶ σπουδῇ. Καὶ σπουδάζων ἰδίος εἰμι, μάλιστα γὰρ τὰ θεῖα. Καὶ παίζων, κοινότατος. Οἶσθα γὰρ ὡς ὅταν ἀναχύσω τῶν βιβλίων, ἐπιβρέπῃς εἰμι πρὸς ἅπασαν παιδιάν. Πολιτικῆς δὲ φροντίδος ἀμοιρῶ καὶ φύσει, καὶ μελέτῃ. Τὸν δὲ ἱερέα, ἄνδρα δεῖ (46) θεσπέσιον εἶναι, ὃν γὰρ πρὸς μὲν παιδιάν ἅπασαν, ἴσα καὶ θεῶ, ἀμείλικτον εἶναι χρή· ὅς ἵνα τηρῇ τὴν ὑπόθεσιν, ὑπὸ μυρίων ὁμμάτων φρουρεῖται· ὧν οὐδὲν ἢ μικρὸν ὀφελος, εἰ μὴ τις εἴη κατεσκευασμένος σύννους τε καὶ πρὸς ἅπασαν γλυκυθυμίαν ἀνένδοτος. Τὰ δὲ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν, οὐκ ἂν ἰδίος, ἀλλὰ κοινότατος εἴη, νομοδιόσκαλος ὢν, καὶ νενομισμένα φθεγγόμενος. Χρὴ δὲ αὐτὸν καὶ πράγματα πράττειν, ὅσα πάντες ἅμα. Τὰ γὰρ ἀπάντων μόνον δεῖ πράττειν, ἢ πάσαις αἰτίαις ἐνέχεσθαι. Πῶς οὖν οὐκ εἴη εὐμεγέθους ψυχῆς καὶ κρατίστης, ἐνέγκαι τοσοῦτον ὄγκον φροντίδων, καὶ μὴ κατακλύσαι τὸν νοῦν, καὶ μὴ κατασθεσθεῖσαν ἐν τῇ ψυχῇ περιῖδειν τὴν μοῖραν τὴν θεῖαν, οὕτω παντοδαπῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπαγαγόντων [γρ. ἀπαγόντων] αὐτόν; Εὖ οἶδα ὅτι δυνατόν ἐνίοις τοῦτο· καὶ μακαρίζω τὰς φύσεις αὐτῶν, κάκείνους ἀληθῶς εἶναι ἡγοῦμαι τοὺς θεῖους ἄνδρας· οὓς τὸ ὁμιλεῖν πάνυ πράγμασιν ἀνθρωπίνους μὴ ἀποκόπτει τοῦ θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν [γρ. ἐμαυτὸν] οἶδα εἰς ἄστὺ τε κατιόντα, καὶ ἀπ' ἄσπερος ἀνιόντα, καὶ ἐνελούμενον τοῖς πρὸς τὰ γεώδη μετέλκουσι [γρ. με ἔλκ.], καὶ ἐμπιμπλάμενον κηλίδος, οὐκ ἂν εἴποι τις ὅσης. Τῷ γὰρ οἰκείου εἶναι μοι καὶ πάλαι μολυσμούς, καὶ τὸ τυχὸν μέρος ἐπιγενόμενον εἰς προσθήκην μέγα συμβάλλεται. Ῥώμη δ' οὐκ ἔστι μοι, καὶ τᾶνδον [γρ. τὰ τε ἔνδον] οὐχ ὕγιῃ, καὶ πρὸς τὸ ἐκτὸς ἀρκεῖν οὐχ οἷός τέ εἰμι, καὶ πολλοῦ δέω τὴν ἐκ τοῦ συνειδότητος φέρειν ἀνίαν. Καὶ ὁσάκις ἂν μέ τις ἔροιτο [γρ. ἐρηται], λέγειν διαρρήδην οὐκ ἀναδύομαι, ὡς τὸν ἱερέα διὰ πάντων. Ἀκηλίδωτον εἶναι προσήκει πολλῷ τῷ περιόντι, ὡς καὶ ἐτέρους τῶν μiasμάτων ἐκπλύνοντα. Κάκεῖνο δεῖ προσεῖναι τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν γράμμασι. Πάντως δὲ ἀναγνώσκονται συχνοὶ τὴν ἐπιστολήν. Καὶ γὰρ οὐχ ἥκιστα τούτου χάριν αὐτὴν ὑπηγόρευσα, τοῦ πᾶσι καταφανὲς εἶναι (47), τὸ πρᾶγμα δεδιώς· ὡς ὅ τι ἂν ἀποβῇ, καὶ πρὸς Θεοῦ, καὶ πρὸς ἀνθρώπων ἀναίτιος ᾧ, καὶ οὐχ ἥκιστα πρὸς τοῦ πατρὸς Θεοφίλου. Τιθεὶς γὰρ ἐν μέσῳ τὰ μὲν, καὶ διδοὺς ἐξ

DION. PETAVII NOTÆ.

(46) Τὸν δ' ἱερέα ἄνδρα δεῖ. Isidor. Pelus. lib. 1, ep. 319: Εἰ τύπος ἱερεὺς τοῦ ποιμνίου, καὶ φῶς τῆς Ἐκκλησίας ὠνομάσθῃ, καὶ ὑπάρχει, ἀνάγκη τοῖς ἡθεσιν αὐτοῦ συνεκτυποῦσθαι τὸ ὑπήκοον, ὡς σημάτων κηρόν. Εἰ τοίνυν φῶς εἶναι βούλει, μίσει τὴν εὐτρα-

πελίαν, καὶ τὴν περιφορὰν τοῦ γέλωτος.

(47) Τοῦ πᾶσι καταφανὲς εἶναι. Forte καταφανής, ut omnes intelligant, me rem illam perhorrescere.

ἀκάντων αὐτῇ βουλευσασθαι περὶ ἡμῶν, πῶς ἂν ὑπαίτιος εἶην; Ἐμοὶ τοιγαροῦν ὁ τε Θεὸς (48), ὁ τε νόμος, ἡ τε ἱερὰ Θεοφίλου χεὶρ, γυναῖκα ἐπιδεδώκε. Προαγορεύω τοίνυν ἅπανσι, καὶ μαρτύρομαι, ὡς ἐγὼ ταύτης οὔτε ἀλλοτριώσομαι καθάπαξ, οὔτε ὡς μοιχὸς αὐτῇ λάθρα συνέσομαι. Τὸ μὲν γὰρ ἥμιστά εὐσεβὲς · τὸ δὲ ἥμιστά νόμιμον. Ἀλλὰ βουλήσομαι τε καὶ εὖξομαι συχνά μοι πάνυ καὶ χρηστὰ γενέσθαι παιδία. Ἐν δὲ τοῦτο δεῖ τὸν κύριον τῆς χειροτονίας μὴ ἀγνοῆσαι · μαθέτω δὲ αὐτὸ παρὰ τῶν ἀμφὶ τὸν ἑταῖρον Παῦλον, καὶ Διονύσιον, οὓς πρεσβευτὰς ἡρῆσθαι παρὰ τοῦ δήμου πυνθάνομαι. Ἐκεῖνο δὲ οὐδὲν δεῖ μαθεῖν αὐτόν, ἀλλ' ὑπομνησθῆναι · διαλέξομαι δὲ πλείω περὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἂν ἅπαντα τὰλλα μικρὰ πρὸς ἓν τις ἂν τοῦτο θεῖτο. Χαλεπὸν ἐστίν, εἰ μὴ καὶ λίαν ἀδύνατον, εἰς ψυχὴν τὰ δι' ἐπιστήμης εἰς ἀπόδειξιν ἐλθόντα δόγματα σαλευθῆναι. Οἶσθα δ' ὅτι πολλὰ φιλοσοφία τοῖς θρυλλουμένοις τούτοις ἀντιδιατάττεται δόγμασιν. Ἀμέλει τὴν ψυχὴν οὐκ ἀξιῶσω ποτὲ σώματος ὑστερογενῆ νομίζειν. Τὸν κόσμον οὐ φήσω καὶ τὰλλα μέρη συνδιαφθείρεσθαι. Τὴν καθωμιλημένην ἀνάστασιν (49) ἱερὸν τι καὶ ἀπόρρητον ἡγήμαι, καὶ πολλοῦ δέω ταῖς τοῦ πλήθους ὑπολήψεσιν ὁμολογῆσαι. Νοῦς μὲν οὖν φιλόσοφος ἐπόπτης ὢν τάληθους, συγχωρεῖ τῇ χρεῖα τοῦ ψεύδεσθαι [γρ. ψεύδους]. Ἀνάλογον γὰρ ἐστὶ φῶς πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ὄμμα πρὸς δῆμον. Ἡ οὖν ὀφθαλμὸς εἰς κακὸν ἂν ἀπολαύσειεν ἀπλήστου φωτός καὶ ἡ τοῖς ὀφθαλμοῖσι τὸ σκότος ὠφελιμώτερον · ταύτη καὶ τὸ ψεῦδος ὄφελος εἶναι τίθεμαι δῆμον, καὶ βλαβερόν τὴν ἀλήθειαν τοῖς οὐκ ἰσχύουσιν ἐνατενίσαι πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἐνάργειαν.

A sunt satis, et ad externa sufficere nequeo, longeque absrum a conscientia ferendis angoribus. Ac quoties a me aliquis sciscitatur, palam sine ulla cunctatione dico: episcopum nulla omnino labe pollui debere, multum ut ei supersit, tanquam qui aliorum piacula ac sordes abstergat. Quin etiam in iis, quas fratri scribo, litteris, hoc apponi insuper necesse est. Omnino enim plerique hanc epistolam legent. Nam hujus potissimum eam gratia dictavi, quo manifeste omnibus constaret me onus istud reformidare; ut, quidquid acciderit, et apud Deum, et apud homines culpa omni caream: imprimis vero apud Patrem Theophilum. Cum enim mea omnia palam in medium proferam, atque ex omnibus de me illi deliberandi potestatem faciam, quid est quod ego accusari merito possim? Mihi igitur et Deus ipse, et lex, et sacra Theophili manus uxorem dedit. Quare hoc omnibus prædico, testorque, neque me ab ea prorsus velle separari, neque adulteri more cum ea clanculum consuescere. Alterum enim nequaquam pium est, **249** alterum illicitum. Sed hoc utique cupiam, ac precabor, plurimos mihi et quam optimos esse liberos. Hoc unum ab eo ignorari non oportet, penes quem creandi potestas est. Quod de sodali Paulo ac Dionysio intelligere potest, quos quidem legatos a populo decretos audio. Illud vero docendus non est, sed in memoriam duntaxat ei revocandum; ac plura sane ea de re disputabo. Nam cætera omnia si quis cum hoc uno contulerit, parva ac contemnenda censeantur. Difficile est, vel

DION. PERAVII NOTÆ.

(48) Ἐμοὶ τοιγαροῦν ὁ τε Θεός. Hinc potest colligi, jamdudum Christianum fuisse Synesium, qui ab episcopo conjugem acceperit. Vide quæ in ejus *Vita* disputamus. Alterum porro consequens ex hoc loco est: episcopos per id tempus ab uxoribus continere solitos. Quod de Orientis et Ægypti clericis diserte testatur Hieronymus *contra Vigil.*: *Quid facient Orientis Ecclesiæ? Quid Ægypti et sedis apostolicæ, quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes; aut si uxores habuerint, mariti esse desierunt?* Idem habet de episcopis et aliis clericis ep. 46 ad Pamm. Vide Epiph. hær. 59, n. 4, et in *Exposit. fid.*, n. 21; Euseb., *De demonst.*, p. 23. Palladius in *Dial. de vita Chrys.* refert, indict. 13, hoc est anno 400, Chrysostomum in Asiam profectum Antoninum Ephesinum episcopum damnasce, quod cum uxori renuntiasset, rursus cum ea consuetudinem habuisset.

Ex hoc vero Synesii loco Græculi canonum interpretes redarguuntur, Zonaras et Balsamo, qui ad can. 5 apost. et Trullanum 12 observant, ante sextam synodum fas episcopis fuisse uxores retinere, cum iisque consuescere, quas ante ordinationem habuerunt, quemadmodum sacerdotibus et diaconis licuit. Nam Græci presbyteris et diaconis, antequam consecrentur, uxores ducere permittunt; post ordinationem vero non amplius concedunt. Hanc vero licentiam primum in sexta synodo episcopis oblatam esse sentiunt isti; quos superiora testimonia falsitatis et inscitia convincunt. Quin et Socrates refellitur, qui lib. v, cap. 22, scribit Orientis episcopos, si ipsis libeat, ab uxoribus abstinere; cogi tamen invitum neminem: imo com-

plures episcopatus tempore liberos suscepisse. Πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς καὶ παῖδας ἐκ τῆς νομίμου γαμετῆς πεποιήχασιν. Thessaliam excipit et Græciam, in quarum Ecclesiis cœlibatus vigeat. Sed si vera dicit Socrates, ex Epiphaniî sententia respondendum est, ubicunque factum illud est, ex disciplinæ [LXXXIV] ecclesiasticæ corruptela manasse. Quanquam in episcopis nullam ejusmodi depravationem accidisse Epiphanius indicat, sed in presbyteris et diaconis tantum.

(49) Τὴν καθωμιλημένην ἀνάστασιν. Ut se habent hæc verba, non simpliciter negare videtur ἀνάστασιν, sed ἱερὸν τι καὶ ἀπόρρητον appellat, quod in meliorem partem accipi potest, quasi rem sacram et arcanam, neque vulgo committendam esse dicat. Sic infra, Τὴν μὲν ἀλήθειαν τῶν θείων ἀπόρρητον εἶναι δεῖ. Verum quod subinde adjicit, non se posse cum vulgo consentire, et falsis dogmatibus esse decipiendum populum, argumento sunt, de resurrectione aliter ipsum, ac communis et vulgata Christianorum habebat fides, existimasse. Nimirum Platonici genus quoddam resurrectionis mortuorum admittebant. Quippe Plato in *Phædone* immortales hominum esse animas ex eo disputat, quod necesse sit contrariorum esse vicissitudinem, atque a vita ad mortem, et a morte vicissim ad vitam fieri transitum, quod ille vocat ἀναβιώσκεισθαι, *reviviscere*. Hoc vero sic interpretor, ut animas ex aliis in alia corpora transfundi velit; quod Platonis inter decreta Diogenes Laertius recenset. Sic enim reviviscere dicebant qui erant mortui. Ita ergo Synesium puto resurrectionem intellexisse, cum se aliter ac vulgus de ea sentire dicit.

fieri potius nullo pacto potest, ut quæ scientiæ beneficio ad demonstrationem deducta in animum pervenerint dogmata convellantur. Scis autem philosophiam cum plerisque ex pervulgatis istis pugnare decretis. Etenim nunquam profecto mihi persuasero, animum origine esse posteriorem corpore. Mundum ac cæteras ejus partes una interire nunquam dixero. Tritam illam ac decantatam resurrectionem, sacrum quidpiam atque arcanum arbitror; longeque absum ab vulgi comprobandis opinionibus. Animus certe quidem philosophia imbutus ac veritatis inspector, mentiendi necessitati nonnihil remittit. Lux enim veritati; oculus vulgo, proportionem quadam respondent. Et ut oculus ipse non sine damno suo immodica luce perfruatur, atque ut ophthalmicis caligo magis expedit: sic mendacium vulgo prodesse arbitror: e contrario nocere veritatem iis qui in rerum perspicuitatem intendere mentis aciem nequeunt. Hæc si mihi episcopatus nostri jura permittant, possum hanc dignitatem admittere: ita ut domi quidem philosopher; foris vero fabulas seram, ut nihil penitus docens, sic nihil etiam dedocens, atque in præsumpta opinione animi permanere sinens. Sin ita etiam moveri dixerint oportere, et episcopum opinionibus esse popularem; ego me illico manifestum omnibus præbebo. Vulgo enim cum philosophia quid esse commune potest? Divinarum quidem rerum veritatem occultam esse convenit: vulgus alio modo affectus esse debet. Rursus hoc ego dicam ac sæpius: si nulla cogat necessitas, neque convincere, neque convinci, duco esse sapientis. Sed si ad episcopale munus vocer, nolo ementiri dogmata. Horum Deum, horum homines testes facio. Affinis est Deo veritas, apud **250** quem criminis expers omnis esse cupio. Hoc unum ego dissimulare nequeo. Nam cum ludendi appetens sim (ut cui jam inde a pueritia armorum et equorum immoderatum studium probro datum fuerit), mœrore quidem afficiar; quomodo enim charissimos mihi canes venationis expertes intueri potero, vel arcus a teredinibus exesos? seram tamen utcunque, si ita Deus jubeat. Et quamvis a curis alienus sim, non sine molestia quidem, sed liti- culas tamen ac negotia sustinebo; munus istud, utcunque grave, Deo præstans. Dogmata porro mea nequaquam obtegam; neque mihi ab animo lingua dissidebit. Ita sentiens, itaque dicens, placere me Deo arbitror. Nolo autem sermonem de me cuiquam præbere, quasi ignotus electionem illam raptim occupaverim. Sed ut rei totius gnarus Deo charissimus Pater Theophilus, ac quem-

A Εἰ ταῦτα καὶ οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης συγχωροῦ-
σιν ἔμοι νόμοι, δυναίμην ἂν ἱερᾶσθαι, τὰ μὲν οἴκοι
φιλοσοφῶν (50), τὰ δ' ἔξω φιλομυθῶν· εἰ μὴ διδά-
σκων, ἀλλ' οὐδὲ μέντοι μεταδιδάσκων, μένειν δὲ
ἐὼν ἐπὶ τῆς προλήψεως. Εἰ δὲ φασιν οὕτω δεῖν καὶ
κινεῖσθαι, καὶ δῆμον εἶναι τὸν ἱερέα ταῖς δόξαις, οὐκ
ἂν φθάνοιμι φανερόν ἐμαυτὸν ἅπασι καθιστάς. Δήμῳ
γὰρ δὴ καὶ φιλοσοφία τί πρὸς ἄλληλα; τὴν μὲν
ἀλήθειαν τῶν θεῶν ἀπόρρητον εἶναι δεῖ· τὸ δὲ πλῆ-
θος ἐτέρας ἔξεως δεῖται. Αὐθις δὲ καὶ πολλάκις ἐρῶ,
μηδεμιᾶς ἀνάγκης παρούσης, οὐτ' ἐλέγχειν σοφόν,
οὐτ' ἐλέγχεσθαι. Καλούμενος δ' εἰς ἱερωσύνην, οὐκ
ἀξιῶ προσποιεῖσθαι δόγματα. Ταῦτα Θεὸν, ταῦτα
ἀνθρώπους μαρτύρομαι. Οἰκεῖον ἀλήθεια Θεῷ, ὃ διὰ
πάντων ἀναίτιος εἶναι βούλομαι. **B** Ἐν τούτῳ μόνον οὐχ
ὑποκρίνομαι. Ἐπεὶ καὶ φιλοπαίγμων ὢν (ὅς γε παι-
δόθεν αἰτίαν ἔσχον ὀπλομανεῖν τε καὶ ἱππομανεῖν
πέρα τοῦ δέοντος), ἀνιάσομαι μὲν· τί γὰρ καὶ πάθω
τὰς φιλτάτας κύνας ἀθήρους ὀρῶν, καὶ τὰ τόξα θρι-
πηδέστατα; Καρτερήσω δὲ, ἂν ἐπιτάτῃ Θεός. Καὶ
μισόφροντις ὢν ὀδυνήσομαι μὲν, ἀνέξομαι δὲ δικιδίων,
καὶ πραγμάτων, λειτουργίαν τινὰ ταύτην, εἰ καὶ
βαρεῖαν, ἐκπιμπλᾶς τῷ Θεῷ. Δόγματα δὲ οὐκ ἐπη-
λυγάσομαι, οὐδὲ στασιάσει μοι πρὸς τὴν γλῶτταν ἡ
γνώμη. Οὕτω φρονῶν, οὕτω λέγων ἀρέσκειν οἶμαι
Θεῷ. Οὐ βούλομαι δὲ καταλελειφθαί τινι [γρ. τινι]
περὶ ἐμοῦ λόγον, ὡς ἀγνοηθεὶς ἤρπασα τὴν χειροτο-
νίαν. Ἄλλ' εἰδὼς ὁ θεοφιλέστατος πατὴρ Θεόφιλος,
καὶ ὡς ἐπίσταται, σαφές μοι ποιήσας, οὕτω βουλευ-
σάσθω περὶ ἐμοῦ. **C** Ἡ γὰρ κατὰ χώραν ἑάσει μένειν
ἐπ' ἐμαυτοῦ φιλοσοφοῦντα· ἢ τοῦ μετὰ ταῦτα κρί-
νειν, καὶ διαγράφειν ἡμᾶς τοῦ χοροῦ τῶν ἱερέων
ἐαυτῷ χώραν οὐχ ὑπολείψει. Πρὸς ταῦτα λῆρός ἐστιν
ἅπαντα γνώμη. Τὸ γὰρ ἀληθές, εὖ οἶδ' ὅτι τῷ Θεῷ
προσφιλέστατον. Καὶ νῆ τὴν ἱεράν σου κεφαλὴν, καὶ
ἔτι πρὸ ταύτης, νῆ τὸν ἑφορον ἀληθείας Θεὸν, ἄχθο-
μαι μὲν. Πῶς γὰρ οὐ μέλλω, δεῖσαν ὥσπερ εἰς βίον
ἀπὸ βίου μετασκευάζεσθαι; Εἰ δὲ τούτων φανερῶν
γενομένων, ἅπερ οὐκ ἀξιῶ λανθάνειν, ἐγκρίνειν ἡμᾶς
ἱερεῦσιν, ὃ τοῦτο δέδωκεν ὁ Θεός, ὑποδύσομαι τὴν
ἀνάγκην, καὶ ὡς θεῖον σύνθημα καταδέξομαι. Λογίζο-
μαι γὰρ ὅτι καὶ βασιλέως ἂν ἐπιτάξαντος, καὶ κακοδαί-
μονός τινος Αὐγουσταλίου, δίκην ἂν ἔδωκα μὴ πειθό-
μενος. Τῷ Θεῷ δὲ ἐθελοντὴν δεῖ πείθεσθαι. Εἰ δὲ μὴ
D προσίεται με λειτουργόν ὁ Θεός, καὶ ἐκ προοιμίων
δεῖ τὸ θεϊότατον ἀγαπᾶν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μὴ διὰ
τῶν ἐναντιωτάτων, ὁποῖόν ἐστι τὸ ψεῦδος, εἰς τὴν
ὑπηρεσίαν αὐτοῦ παραδύεσθαι. Γενοῦ δὴ τοῦ (51)
τοὺς σχολαστικούς εἰδέναι ταῦτα, καὶ πρὸς ἐκεῖνον
ἐξαγγεῖλαι.

Deo charissimus Pater Theophilus, ac quem-

DION. PETAVII NOTÆ.

(50) *Τὰ μὲν οἴκοι φιλοσοφῶν.* Eleganter hanc διπλόην exprimit Cicero lib. II *De fin.*: *Quod si vultum tibi, si incessum fingeres, quo gravior viderere, non esses tui similis. Verba tu fingas, et ea dicas quæ non sentias; aut etiam ut vestitum, sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forensem, ut in frontē ostentatio sit, intus veritas occul-*

tetur; vide, quæso, rectumne sit. Vide Tertull. in fine capitis 26 libri De præscriptione.

(51) *Γενοῦ δὴ τοῦ.* Observatione digna locutio, Γενοῦ τοῦ τοὺς σχολαστικούς εἰδέναι, *Da operam ut hæc sciant scholastici.* Scholasticos appellat eruditos ac politos homines, qui in museo Alexandrino litteris vacabant: quive alias eleganti erant inge-

admodum probe omnia norit perspicue mihi significans, ita de meipso statuatur. Aut enim meo me in vitæ statu persistere, ac mecum philosophari permittet; aut iudicii de me postea ferendi, meique ab episcopali ordine deponendi locum sibi nullum relinquet. Cum his alia omnia consilia si comparentur, nugæ sunt meræ. Veritatem enim scio Deo imprimis acceptam esse. Ac per sacrum caput tuum juro, et, quod eo mihi antiquius est, per veritatis præsidem Deum, moleste id quidem fero. Qui enim non debeam, cum me ab uno ad aliud vitæ genus demigrare necesse sit? Sed si posteaquam ista manifesta fuerint, quæ celari minime volo, in episcoporum numerum nos ascribat, cui ejus potestas a Deo commissæ est: cedam necessitati, ac tanquam divinitus oblatam tesseram accipiam. Ita enim apud me existimo: si quid mihi aut imperator præcipiat, aut infelix nescio quis Augustalis, pœnas utique dem, nisi mandatis obtemperem. Deo autem sponte obtemperandum est. Quod si administro me uti noluerit Deus, vel ipso statim initio bonorum omnium longe divinissimum adamanda veritas est potius quam ut contraria maxime ratione, cujusmodi mendacium est, in famulatum illius irrepam. Quamobrem cura ut hæc a scholasticis intelligantur, et ad illum perferantur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΖ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἡρόμην τὸ μεράκιον ὑπὲρ τοῦ σιλφίου, πότερον ἀπὸ γεωργίας σοι γέγονεν, ἢ δῶρον λαβὼν, ἔθου μερίδα κάμοι. Καὶ δῆτα μαθὼν ὡς τὸ σπουδαζόμενον ὑπὸ σοῦ κηπίον πρὸς ἅπασιν καὶ τοῦτον ἐκόμισε τὸν καρπὸν, ἡσθὴν διπλῇ, τῷ τε κάλλει τοῦ λαχάνου, καὶ τῇ φήμῃ τοῦ τόπου. Ὅναιο τοῦ παμφόρου χωρίου· καὶ μήτε σὺ κάμοις ἐπαντλῶν ταῖς φιλτάταις πρασιαῖς· μήτ' ἐκεῖναί ποτε πρὸς τὰς ὠδίνας ἀπαγορεύσειαν, ἢν' ἔχῃς αὐτὸς τε χρῆσθαι, καὶ ἡμῖν διαπέμπειν ὅσα φέρουσιν ὥραι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΖ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἡδὺς εἰ κωλύων ἡμᾶς ὅπλα κατασκευάζεσθαι, τῶν πολεμίων μὲν ἐπεχόντων, καὶ λείαν ἅπαντα ποιουμένων, καὶ ἀποσφαττόντων ὁσημέραι δῆμους ἀθρόους, στρατιωτῶν δὲ οὐκ ὄντων, ὥστε καὶ φαίνεσθαι. Εἴτα λέξεις ὡς οὐκ ἐξὸν ἰδιώτας ἀνθρώπους ὀπλοφορεῖν, ἀποθνήσκειν δὲ ἐξὸν, εἴπερ καὶ ἡ πολιτεία χαλεπαίνει [ἢ γρ. χαλεπαίνει] τῷ πειρωμένῳ σώζεσθαι; Ἀλλ' εἰ μηδὲν ἄλλο κερδανῶ, τὸ γοῦν τοὺς νόμους γενέσθαι κυρίους ἀντὶ τούτων τῶν ἀλαστόρων. Καὶ πόσου δοκεῖς τοῦτο τιμῶμαι, πάλιν εἰρήνην ἰδεῖν, καὶ βῆμα κεκοσμημένον, καὶ κήρυκα σιγῇ ἐπιτάττοντα; Αὐτίχα τεθναίνην, τὸ πρῶτον σχῆμα τῆς πατρίδος ἀπολαβούσης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΗ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐμοὶ λόγχοι μὲν ἤδη γεγόνασι τριακόσιοι, καὶ κοπίδες τοσαῦται (52)· ξίφη δὲ ἀμφήκη καὶ πρότερον ἦν οὐ πλείω τῶν δέκα. Παρ' ἡμῖν δὲ οὐ χαλκεύεται τὰ πάνυ προμήκη ταῦτα σιδήρια. Ἀλλ' οἶμαι τὰς κοπίδας ἐρρωμενέστερον ἐμβάλλειν τοῖς τῶν ἀντιτεταγμένων σώμασι. Τούτοις οὖν χρησόμεθα. Εἰ χρηστέον δὲ, καὶ κορύνας ἔξομεν. Ἀγαθοὶ δὲ οἱ κότινοι παρ' ἡμῖν. Ἐνίοις δὲ ἡμῶν εἰσι καὶ πελέχεις ἐτερόστομοι περὶ τὴν ζώνην ἐκάστω, οἷς τὰς ἀσπίδας αὐ-

A

EPISTOLA CVI.

Eidem.

De laserpitio ab adolescente quæsivi, **251** num ex cultura tibi provenisset; an eo tibi munere dato partem mihi seposuisses. Statimque ut intellexi, hortulum illum tuum, cujus tantopere studiosus es, præter alia omnia, hunc etiam fructum attulisse, dupliciter gavisus sum, cum oleris pulchritudine, tum loci illius fama. Macte esto tam fertili atque uberi prædio: nec tu unquam charissimas areolas irrigans fatigeris; nec illæ ad ejusmodi partus lassæ unquam effætæque sint, ut et utaris ipse, et ad nos mittere possis, quæcunque tempestates ferunt.

EPISTOLA CVII.

Eidem.

B

Jucundus es, cum nos arma comparare prohibes; hostibus late omnia tenentibus, omniaque deprædantibus, atque in dies integros populos jugulantibus, cum neque miles ullus adsit, qui quidem compareat. Quæ cum ita sint, tamenne licere negabis privatis hominibus arma ferre? Mori autem licere dices, si iis qui salutis suæ consulant, resp. succenseat? Verum si nihil aliud, hoc saltem lucrificiam, ut pro exsecrandis illis pestibus leges ac jura dominantur. Quanti vero istud a me fieri putas, pacem ut rursum videam, tribunal ornatum, et præconem silentium indicentem? Extemplo moriar, ubi primum pristinam formam patria recuperarit.

C

EPISTOLA CVIII.

Eidem.

Mihi jam trecentæ lanceæ fabricatæ sunt, et machæræ totidem; ancipites vero gladii jam antea non plures decem fuere. Apud nos autem oblonga ista ferramenta non cuduntur. Sed machæras opinor validius in corpora hostium incumbere. Quare iis utemur. Atque etiam si iis opus sit, clavas habebimus. Optimi enim sunt apud nos oleastri. Quidam nostrum secures habent in zona singuli altera tantum acutas parte; quibus eorum scuta tunden-

DION. PETAVII NOTÆ.

nio, ac bonis artibus exercitato. Hier. lib. De script. eccles. in Serapione: Qui ob elegantiam ingenii cognomen Scholastici meruit. De hac appellatione pluribus disputat Rosweidus noster ad Vitas Patrum.

(52) Καὶ κοπίδες τοσαῦται. Curtius lib. viii: Copides vocant gladios leviter curvatos, falcibus similes, quæ appetebant belluarum manus.

tes æquò nobiscum Marte decertare cogemus, qui A τῶν ἀλοήσαντες ἐν ἴσῳ στήσομεν αὐτοὺς οἱ μὴδὲν ἔχοντες ὀπλῶν πρόβλημα. Ὁ δὲ ἀγὼν, ὥς εἰκάσαι, τῆς ὑστεραίας. Τοῖς γὰρ σκοποῖς ἡμῶν προεντυχόντες ἐνιοὶ τῶν πολεμίων, καὶ διώξαντες ἀνακράτος, ὥς ἔγνωσαν κρείττους ὄντας ἢ ἀλῶναι, ἐκέλευσαν ἀγγέλλειν ἡμῖν ἅττα ἡδίστα· εἰ μὴκέτι δεήσει πλανᾶσθαι, ζητοῦντας ἀνθρώπους ἐνδοσμένους ἡπείρου πλάτῃ. Μένειν γὰρ ἔφασαν, καὶ ἐθέλειν μαθεῖν οἷτινες ὄντες ἡμερῶν τοσούτων ὁδὸν ἀποσπάσαι τῆς χώρας ἐτολήσαμεν, ἐφ' ᾧ συμμίξαι πολεμισταῖς ἀνθρώποις βίον ζῶσι νομαδικόν, καὶ τὰ εἰς πολιτείαν οὕτω καταστησάμενοις, ὥσπερ ἡμεῖς τὰ ἐπὶ τῆς στρατιᾶς. Ὡς οὖν αὖριον σὺν Θεῷ τοὺς πολεμίους νικήσων, ἂν μέντοι δέῃ πάλιν, νικήσων (μὴδὲν γὰρ ἀπαίσιον φθεγξαίμην), ἐπισκῆπτω σοὶ τῶν παιδίων ἐπιμελῆσθαι. Προσθήκει δὲ ὄντι θεῷ εἰς αὐτὰ ἀπομνημονεύσαι τὴν χάριν.

Deo hostes superaturus; aut, si ita tamen necesse sit, rursum superaturus (nihil enim male ominari velim), liberorum meorum curam tuæ fidei commendo. Te enim, qui patruus sis, meæ apud te gratiæ memoriā in eos transferre convenit.

EPISTOLA CIX.

Eidem.

Neque asini mihi, neque muli, aut equi copia est, omnibus ad pabula dimissis, quibus ad te amicissimum mihi caput possem contendere. Pedibus porro iter facere plane quidem volebam, ac fortassis etiam poteram; sed propinqui committendum istud negarunt, ne iis qui occurrerent risum de nobis præberemus. Hos enim, qualescunque demum sint, usque adeo sapientes esse putant, tantaque mentis solertia, ut unusquisque melius quid me deceat, quam ego ipse, pervideat. Ita multis nos arbitris devinciunt; qui nos hominum famæ existimationique servire cogunt. Pervicere autem non admonendo duntaxat, sed maiore quadam adhibita vi. Quippe cum ego proficiscerer, permittere noluerunt, sed me pallio retraxerunt. Quid igitur reliquum erit, nisi ut vicariam mei hanc ad te epistolam mitterem, qua tibi salutem impertio: tum illud abs te quæro, quidnam e Ptolemaide allatum sit: recentes nescio quos sermones intelligo, quos e prætorio reportare te verisimile est, præsertim quid sit illud pervulgatum arcanum ex Occidente. Scis enim mea interesse, ita factum, an secus fuerit. Itaque si quidem litteras ad me perspicua omnia significantes miseris, manebo; sin minus, tu me ipse quoque de suscepto ad te cursu reprehendes.

EPISTOLA CX.

Eidem.

Chilas leno, quem a paucis ignorari præ artis claritate verisimile est. **253** Etenim Andromachamima, quæ pulchritudinis laude præ omnibus ætatis nostræ mulieribus floruit, de ejus cohorte fuit. Hic igitur per adeo præclara studia juventutem traducens, anteactæ vitæ convenire arbitratus est, ut in senectute militaribus gradibus nomen suum illustraret. Nuper igitur venit fortissimorum Marcomanorum præfecturam ab imperatore sortitus; quos credibile est, nobis, cum antea milites optimi fuerint, si jam idoneum ducem obtinuerint,

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΘ'.

Τῷ αὐτῷ.

Οὐκ ὄνος, οὐχ ἡμίονος, οὐχ ἵππος ἐστὶ μοι, ἀπάντων ἀνσιμένων εἰς πόαν, οἷς χρησάμενος ἂν ἦλθον εἰς σε τὴν φιλότατην μοι κεφαλὴν [γρ. εἰς σοῦ τῆς φιλότατης μοι κεφαλῆς]. Βαδίζεις δὲ πάνυ μὲν ἐδουλόμην, καὶ τυχὸν ἡδυνάμην· οὐ μὴν ἔφασαν οἱ προσήκοντες δεῖν· ἵνα μὴ διατριβῇ τοῖς ἀπαντῶσι γενοίμεθα. Τούτους γὰρ, οἷτινες ἂν ὦσιν, οὕτω πάνυ σοφοὺς ἡγῆνται, καὶ τοσοῦτον νοῦν ἔχειν, ὥς ἕκαστον αὐτῶν ἄμεινον ἂν ἐμοῦ σκέψασθαι περὶ τῶν πρεπόντων ἐμοί. Τοσούτων ἡμᾶς ἐξαρτῶσι κριτῶν, οἱ πρὸς δόξαν τὴν ἑξωζῆν ἀναγκάζοντες. Περιεγένοντο δὲ οὐ νοουθετοῦντες, ἀλλὰ τὸν βιαιότερον τρόπον, ἐπειδὴ προήειν, οὐκ ἐπιτρέποντες, ἀλλ' ἀντιλαμβανόμενοι τοῦ τριδωνίου. Τί οὖν ὑπόλοιπον, ἢ τὴν ἐπιστολὴν ἀντ' ἐμοῦ στέλλαι πρὸς σέ; δι' ἧς ἀσπάζομαι τέ σε, καὶ πυνθάνομαι τίνα τὰ ἀπὸ Πτολεμαίδος ἀγώγιμα, λόγους καινοὺς, οὓς εἰκὸς σε κομίζειν ἀπὸ τοῦ στρατηγίου. Καὶ μάλιστα τί τὸ θρυλούμενον ἀπόρρητον ἀπὸ τῆς ἐσπέρας. Οἶσθα γὰρ ὅτι πάνυ μοι διαφέρει γενόμενον οὕτω, καὶ μὴ γενόμενον. Εἰ μὲν οὖν ἕκαστα σαφῶς ἔχουσιν ἐπιστολὴν ἐκπέμψεις, ἔξω κατὰ χώραν· εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ μέμψῃ περὶ τοῦ δρόμου.

D

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΓ'.

Τῷ αὐτῷ.

Χεῖλας ὁ πορνειοσκόπος, ὃν οὐκ εἰκὸς ὑπὸ πολλῶν ἀγνοεῖσθαι, διὰ τὴν ἐκ τῆς τέχνης λαμπρότητα. Καὶ γὰρ ἡ μῆμος Ἀνδρομάχῃ, τῆς τούτου γέγονε φάλαγγος, ἢ τὸ κάλλιστον τῶν γυναικῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀνθήσασα. Οὗτος ἐννεάσας τοῖς οὕτω καλοῖς ἐπιτηδεύμασι, πρέπον ᾧ ἦθη τοῖς προδεδωμένοις αὐτῷ, ἐν γῆρᾳ στρατιωτικαῖς ἐλλαμπρύνεσθαι τάξιςιν [γρ. ἐκλαμπ. πράξ.]. Ἐναγχος οὖν ἦκει παρὰ βασιλέως στρατηγεῖν εὐράμενος τῶν γενναϊοτάτων Μαρχομάνων· οὓς εἰκὸς ἡμῖν ἐστὶ καὶ πρότερον ἀγαθοὺς στρατιώτας ὄντας, νῦν ἐπιτυχόντας καὶ πρέπον-

τος στρατηγού, μέγα τι καὶ γενναῖον ἔργον ἐπιδεί-
ξασθαι. Ἐλεγε γοῦν Συριανῷ [γρ. Σερηνιανῷ] συγγε-
νόμενος· οἶσθα τὸν ἐκ γειτόνων τὸν Ιατρόν. Ὁ δὲ
Συριανὸς [γρ. Σερηνιανὸς] ἀπήγγειλε πρὸς ἡμᾶς, ἐν
οἷς ἀπολείποι τὸ θεῖον στρατόπεδον. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα
τί ἂν δέοι [γρ. δεήσοι] πρὸς σὲ γράφειν, ὧν καὶ ὧ
παρέργως ἡκροασάμην; Ἐφ' οἷς δὲ αὐτὸς ἀκούσας
ἤσθην ὑπερφυῶς, σέ τε δι' αὐτῶν εὐφρανθῆναι βού-
λομαι, τὰδε ἐστίν· Ὁ θαυμαστὸς Ἰωάννης, μικρὸν
εἰπεῖν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστίν, ἐπιδιδούσης τῆς τύχης
ἐν τοῖς ἐκείνου πράγμασιν, ὅσον ἐπιδόσεως χωρεῖ,
καὶ τινα καθ' ἑαυτὴν ὑπερβολὴν ἐξευρούσης. Αὐτῷ
τε γὰρ ἀνεῖται τὰ βασιλέως ὧτα· καὶ πρὸ τούτων ἡ
γνώμη χρῆσθαι πρὸς ὃ τι δέοιτο. Καὶ ὅσα Ἀντίο-
χος (53) δύναται, δύναται τούτῳ· δύναται δὲ Ἀντίο-
χος ὅσα βούλεται. Ἀντίοχον ἡγοῦ μὴ τὸν ἀπὸ Γρατια-
νοῦ, τὸ ἱερὸν ἀνθρώπιον, τὸ βέλτιστον μὲν τοὺς τρό-
πους, εἰδεχθέστατον δὲ τὴν ὄψιν. Ἀλλ' ἑτερός ἐστιν
ὁ νεανίσκος ὁ πρόκοιλος, ὁ Ναρσῆ τῷ Πέρσῃ παρα-
δυναστεύσας. Τοῦτον ἐξ ἐκείνου μέχρι νῦν ἡ τύχη
μέγαν ποιεῖ. Τούτων οὕτως ἐχόντων, εἰκὸς ἐστὶ κο-
ρώνης ἐνιαυτοὺς ἄρξαι παρ' ἡμῖν τὸν δικαιοτάτον ἄρ-
χοντα, τοῦ μὲν ὄντα συγγενῆ, τοῦ δὲ οἰκεῖον γενό-
μενον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΑ'.

Τρωίλῳ.

Πυνθάνη περὶ Διοσκορίου πόσους ἀπαγγέλλει [γρ.
ἀπαγγέλοι] στίχους ἐκάστης ἡμέρας; πεντήκοντα.
Τούτους ἀποδίδωσιν, οὐ προσπταίων, οὐ διλογῶν,
οὐκ ἐφιστάμενος ἐφ' ᾧ τὴν ἀνάμνησιν ἀθροῖσαι σὺν
χρόνῳ· ἀλλ' ἐπειδὴν ἄρξεται λέγειν, κατατείνει συν-
εχῶς· καὶ ἡ σιωπὴ τέλος ἐστὶ τῆς ἀπαγγελίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΒ'.

Τῷ αὐτῷ.

Οὔτε ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποι φιλοῦσι καὶ ἐπαι-
νοῦσιν· οὔτε μία δύναμις τῆς ψυχῆς ἐπ' ἄμφω τέ-
τακται ταῦτα. Ἀλλὰ τῷ παθητικῷ μὲν οἰκείουμεθα,
καὶ ἀλλοτριούμεθα· τῷ δὲ κρίνειν δυναμένῳ, καὶ
λόγον ἔχοντι τῆς ψυχῆς, ἐπαινοῦμέν τε καὶ μεμφό-
μεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΓ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Εἶτα τοὺς μὲν κακοδαίμονας τούτους ὀρῶμεν ἀπο-
θνήσκειν ἐθέλοντας ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων, ἅττα ἂν
λείαν περιποιήσωνται, τοῦ μηκέτι προέσθαι τοῖς
κυρίοις αὐτά· ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ χώρας, ὑπὲρ ἱερῶν,
ὑπὲρ νόμων, ὑπὲρ κτημάτων, οἷς ἡμᾶς ὁ χρόνος
συνηθεστέρους ἐποίησεν, οὐκ ἀφειδήσομεν ἑαυτῶν,
ἀλλὰ περιεξόμεθα τῶν ψυχῶν; οὐκ ἄρα δόξομεν
ἄνδρες εἶναι. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἱτητέον ἐστὶν ἐπ' αὐτοὺς

DION. PETAVII NOTÆ.

(53) Καὶ ὅσα Ἀντίοχος. Hic ille est, opinor,
Antiochus, quem Isdegerdes, post susceptam ex
Arcadii testamento Theodosii tutelam, curatorem
ad eum destinavit. Vide Zonaram, Cedren. et Ni-
ceph. lib. xiv, c. 1. De altero Antiocho, quem ἀπὸ

A memorabile aliquod atque egregium facinus edi-
turos. Hoc inter colloquendum Syriano dixit :
nosti illum de vicinia medicum. Syrianus ad nos
detulit, quonam in statu divina illa castra reli-
quisset. Cætera porro quid attinet scribere, quæ
ego etiam obiter accepi? Sed quibus auditis mi-
rifice sum delectatus, quorumque lætitiā imper-
tiri volo, ea sunt ejusmodi : Egregius noster Joan-
nes, parvum hoc dictu est, in iisdem semper ver-
satur, cum illius in rebus fortuna se in dies efferat,
quantum efferri potest ; imo vero incrementum
etiam sui aliquod excogitaverit. Nam illi patent
imperatoris aures, et, quod caput est, animus
ipse, quod ad ea omnia quæ velit, utatur. Et quid-
quid Antiochus potestatis habet, in illius commo-
B dum habet : potest autem Antiochus quæcunque
libet. Antiochum dico, non eum qui cum Gratiano
fuit, sanctum homuncionem, moribus spectatissi-
mis, sed oppido deformem. Verum alius quidam
est juvenis ventrosus, qui apud Narsen Persam
præcipua in auctoritate fuit, eandemque post
eum retinuit. Ab eo tempore magnum illum huc-
usque fortuna reddit. Quæ cum ita sint, consenta-
neum est cornicis annos præfuturum nobis æquis-
simum magistratum, qui cum altero cognatione,
cum altero necessitudine sit conjunctus

EPISTOLA CXI.

Τρωίλῳ.

Quæris de Dioscoro, quot versus quotidie pro-
nuntiat? quinquaginta. Hos quidem reddit, nihil
C hæsitans, nihil iterato repetens, neque identidem
insistens ad colligendam cum tempore memoriam :
sed postquam cœperit, continuo percurrit, pro-
nuntiandique finis est silentium.

254 EPISTOLA CXII.

Eidem.

Neque easdem ob causas diligunt ac laudant
homines, nec eadem animæ facultas utrisque illis
præstandis attributa est. Sed ea quidem parte, qua
affectibus movemur, conciliamur, aut alienamur
invicem : quæ vero judicandi vi prædita est, et ra-
tionem continet, ea laudamus, aut reprehendimus.

EPISTOLA CXIII

Fratrī.

D Itane vero? miseros illos videamus sponte mor-
tem cupere pro alienis rebus oppetere, quascun-
que deprædati fuerint ; ne rursum iis, quorum illæ
sunt, reddere cogantur : nos pro sedibus nostris,
pro sacris, pro legibus, pro fortunis, quibus nos
magis temporis diuturnitas assuefecit, non peri-
culis omnibus vitam exponemus, sed animæ nostræ
consulemus? Haud sane viri esse videbimur. Mihi

Γρατιανοῦ nominat, nihil extrico. Isidorus Pelus.
lib. i, epist. 36, Antiocho cuidam scribit eunucho
palatii; quem illum ipsum ab Isdegerde missum
esse suspicor.

quidem, utut habeo, recta in illos eundum est, experimentumque de tam audacibus hominibus capiendum; quales tandem cum sint, insultare Romanis non dubitent, quocunque ii modo sese habeant. Camelus enim, aiunt, etiam scabiosus multorum asinorum onera sustinet. Enimvero et mori ferme in ejusmodi casibus eos video, qui vitæ suæ conservandæ plurimum student; et vivere, quicunque vitam desperaverint. Horum ego unus ero. Pugnabo enim tanquam moriturus: nec dubito quin superstes sim futurus. A Lacedæmoniiis enim ortum duco, et magistratum ad Leonidam litteras probe teneo: *Tanquam illico morituri dimicent, et non morientur.*

EPISTOLA CXIV.

Eidem.

Et miraris, cum apud æstuosos Phycuntas habitas, si rigeas, et sanguinem corrueris? At contra mirandum hoc sane foret, si corpus tuum ardorem illum posset pervincere. Verum potes tu, favente Deo, si ad nos migraveris, valetudinem recuperare, postquam aere ex palustri vapore infecto liberatus fueris; liberatus item aquis salsis, ac tepidis, penitusque stantibus; quod idem est ac si mortuis dicam. Quæ vero tandem voluptas est, in littoris arena recumbere, qui unicus vobis est secessus? **255** Nam quo demum vos vertetis? Apud nos vero licet sub arboris umbra considerare. Sin te fastidium capiat, ab una ad aliam arborem, aut ab nemore transire ad nemus aliud licet. Quale est autem præterfluentem aquulam transmittere? Quam est jucundus favonius qui ramos leniter impellit? Sed neque varii concentus volucrum desunt; neque florum picturæ; aut in pratis frutices, partim agriculturæ opera, partim naturæ munera, fragrantia omnia, ac telluris bene habitæ succi. Nympharum porro speluncam hic ego minime prædicabo. aliud est quiddam.

EPISTOLA CXV.

Theodoro medico.

Necessarium bonum est cibi parcimonia. Quam ut alius quispiam irriserit; tibi certe nefas est, qui Hippocratem jactes, qui in brevibus sententiis inedia dixit sanitatis esse matrem.

EPISTOLA CXVI.

Auxentio.

In montem aut pelagi undantes cum murmure fluctus.

Homerus contentionis mala procul amandari desiderat. Philosophia vero ne initio quidem aditum illis ad animum præbet. Verum imbecilliores nos sumus, quam ut philosophemur: quod ad me quidem attinet. Nolumus tamen militibus esse

ὥς ἔχω, καὶ πείραν ληπτέον τῶν πάντα τούτων τολμώντων, οἵτινες ὄντες ἀξιοῦσι Ῥωμαίων καταγελαῖν, ἐχόντων ὅπως ποτὲ ἔχουσιν. Ἄλλ' ἡ κάμηλος γὰρ τοι, φασί, καὶ ψωριῶσα πολλῶν ὄνων ἀνατίθεται φορτία. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀποθνήσκοντας ὥς ἐπίπαν ἐν τοῖς τοιούτοις ὁρῶ τοὺς περὶ πλείστου ποιουμένου τὸ ζῆν· καὶ ζῶντας, ὅσοι τοῦ ζῆν ἀπεγνώκεισαν. Τούτων ἔσομαι. Μαχήσομαι γὰρ ὥς ἀποθανούμενος καὶ εὖ οἶδ' ὅτι περιέσομαι. Λάκων γὰρ ἄνωθ' εἰμι, καὶ οἶδα τὴν πρὸς Λεωνίδαν ἐπιστολὴν τῶν τελῶν· Μαχέσθων ὥς τεθναζόμενοι, καὶ οὐ τεθνάξονται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΑ'.

Τῷ αὐτῷ.

Εἶτα θαυμάζεις, τοὺς αὐχμῶδεις Φυκοῦντας οἰκῶν, εἰ ῥιγοῖς, καὶ τὸ αἷμα ἐξεπονήρευσας; Τοῦναντίον μέντοι θαυμάζειν ἐχρῆν, εἰ σοι τὸ σῶμα κρεῖττον ἐστὶ τῆς αὐτόθι φλογός. Ἄλλ' ἐστὶ σοι παρ' ἡμᾶς ἐλθόντι σὺν τῷ Θεῷ, ῥάβονι γενέσθαι, ἀπαλλαγέντι μὲν ἀέρος διεσπορότος ἐκ τῆς ἐλώδους ἀτμίδος, ἀπαλλαγέντι δὲ ὕδατος ἀλυκοῦ, καὶ χλιαροῦ, καὶ τὸ ὅλον ἐστῶτος· ὃ ταυτὸν εἰπεῖν καὶ νεκροῦ. Τί δὲ καὶ καλὸν ἐπὶ τὴν ψάμμον τὴν αἰγιαλίτιν ἀναπνεεῖν, ἣν μόνην ἔχετε διατριβήν; ποῦ γὰρ δὴ καὶ τραπήσεσθε; Ἐνθαδὶ δὲ, οἷον μὲν ἐστὶν ὑπελθεῖν δένδρου σκιάν. Κἂν δυσαρεστήσης, ἐστὶν ἀμεῖψαι δένδρον ἐκ δένδρου, καὶ ὅλον ἄλσος ἐξ ἄλσους. Οἷον δὲ τὸ διαβῆναι παραρρέον ὕδατιον; Ὡς ἡδὺ ὁ ζέφυρος ὑποκινῶν ἡρέμα τοὺς κλάδους; ποικίλαι δὲ καὶ ὀρνίθων ὠδαὶ, καὶ ἀνθέων χροαὶ, καὶ λειμῶνος θάμνοι· τὰ μὲν, γεωργίας ἔργα· τὰ δὲ, φύσεως δῶρα· πάντα εὐώδη· γῆς ὑγιαίνουσας χυμοί. Τὸ δὲ τῶν Νυμφῶν ἄντρον οὐκ ἐπαινέσομαι. Θεοκρίτου γὰρ δεῖ. Ἔστι δέ τι καὶ παρὰ ταῦτα.

Theocrito enim opus est. Ac præter hæc, etiam

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΕ'.

Θεοδώρῳ ἱατρῷ.

Ἀγαθὸν ἀναγκαῖον ἡ ὀλιγοσιτία. Ἦν ἕτερος μὲν ἂν τις καὶ σκώψει· σοὶ δὲ οὐ θέμις Ἰπποκράτην αὐχοῦντι, ὃς ἀφορίζων (54), τὴν ἐνδειαν ἔφη ὑγείας εἶναι μητέρα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΓ'.

Αὐξερτίῳ [γρ. Αὐξάνοντι].

Εἰς ὄρος, ἢ εἰς κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης.

Ὁμηρος ἀποδιοπομπεῖται τὰ ἐκ φιλονεικίας κακά. Φιλοσοφία δὲ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς δίδωσι πάροδον εἰς ψυχὴν. Ἄλλ' ἡμεῖς ἀσθενέστεροι μὲν, ἢ ὥστε φιλοσοφεῖν, τό γε ἐμὸν μέρος. Οὐ μὴν ἀξιοῦμεν παντάπασι φανλότερον ἔχειν ἀνθρώπων στρατιωτῶν, ἐφ'

DION. PETAVII NOTÆ.

(54) Ὁς ἀφορίζων. Hanc Hippocratis sententiam commendat Isidor. Pelus. lib. 1, epist. 277, et lib. III, epist. 192.

οἷς ἡ ποίησις γέγονε. Πάλιν οὖν Ὀμήρῳ χρηστέον, ὅς ποῦ φησιν,

Ἄρχε, σὺ γὰρ γενεῇφι νεώτερος.

Μάχη γὰρ μὴ γένοιτο μέν· εἰ δὲ γένοιτο, ὁ νεώτερος αὐτῆς ἀρχέτω. Τοιοῦτον γὰρ τι νοεῖται τῷ Ποσειδῶνι, τὸ παραχωρεῖν τοῦ προκατάρξασθαι τῷ νεωτέρῳ θεῷ. Τὸν δὲ πρεσβύτερον, ἡγεμόνα δεῖ τῶν καλλίστων εἶναι· κάλλιστον δὲ ὁμόνοια. Ἐγὼ δὲ ὡς οὐ σου πρεσβύτερος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἤδη πρεσβύτερος, χρῶ δῆλον, ὁ Φερεκύδης φησίν. Οὐκοῦν τὰ τῆς ἀπολογίας εἰς ἐμὲ περιίσταται. Εἰ δὲ καὶ τὸν πρότερον ἀμαρτάνοντα δεῖ πρότερον ἐνδοῦναι, σὺ δ' ἐμὲ βούλει τοῦτον εἶναι, συγχωρῶ σὴν χάριν καὶ τοῦτο. Δεῖ γὰρ ἀντιποιηθέντα σου πρότερον, εὐθύς ἐβελήσαντί σοι χαρίσασθαι.

Hunc enim par est, qui te prior conciliare sibi

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΖ'.

Ἡλιοδώρῳ.

Ἡ φήμη λέγει δύνασθαι σε πολλὰ παρὰ τῷ νῦν ἔχοντι τὴν Αἰγυπτίων ἀρχήν· καὶ ἀληθῆ λέγει· δικαιοτάτος γὰρ εἶ, καλῶς τῷ δύνασθαι χρώμενος. Ὅπως οὖν ὄναιο τῆς σῆς φύσεως καὶ δυνάμεως, ὑπὲρ ὧν ὁ ἐμὸς Εὐσέβιος δεῖται, λέγοντος ἄκουσον, ἴν' εἰδῆς ὅτι καὶ ῥήτορα συνεστήσαμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΗ'

Τρωίλῳ.

Εἰ τὸν ἥρωα Μαξιμίον [ἢ Μαξιμιανόν] οἶσθα· διέτριψε γὰρ χρόνον ὑπόσυχον ἐπὶ στρατοπέδῳ· πάντως καὶ ὅτι χρηστὸς ἦν, οἶσθα. Τοῦτον παῖς, ἐμὸς ἐξανέψιος, ὃς ἐπιδώσει σοι τὴν ἐπιστολήν· ὃν ἕτερος μὲν τις ἴσως καὶ διὰ τὴν τύχην τιμήσει· τῶν γὰρ ἀρξάντων ἐστὶν οὐκ ἀφιλότιμον ἀρχήν. Ὁ δὲ φιλόσοφος Τρωῖλος τάνδον ὀφεται τοῦ νεανίου, κακῆθεν αὐτὸν ἐπαινέσει. Δῆλον δὲ ὅτι καὶ συνδιόσεις τὰ παρόντα αὐτῷ. Σπαράττεται γὰρ ὑπὸ ἐνδεικτῶν κακῶς ἐπιφύντων τῇ Κυρήνῃ, εἰ μὴ σὺ γε δύσεαι ἀλκήν. Ὁ τι γὰρ Ἀνθέμιον, ἢ τινα τῶν ὁμοτίμων αὐτῷ πείσεις ὑπὲρ ἡμῶν τε καὶ τάληθοῦς φθέγγεσθαι, τοῦτο σὸν ἔσται πάντως, καὶ σὺ αἰτίαν ἔξεις τοῦ γενομένου. Δι' ἐνὸς οὖν ἀνδρός τε καὶ πράγματος, δέομαι, προθυμήθητι τῶν παμπονήρων τούτων ἡμᾶς ἀπαλλάξαι θηρίων. Τὸ γὰρ εὐτυχηθῆναι τὴν πείραν τοῖς φθάσαι, πολλοὺς ὁμοίους γενέσθαι προτρέψεται. liberemur. Hoc enim ipsum, quod iis qui periculum

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΘ'.

Τρωίλῳ.

Εἰς Διογένην ὃ τι ἂν ποιήσης, ὧν σοι φύσις ἐστὶν ἐργάζεσθαι, οὐδὲν καιρὸν ἔση πεποιηκῶς, ἀλλ' ἐποιχοδομῶν τοῖς σαυτοῦ. Κυρηναῖος γὰρ ἐστὶ, τῆς δι' ὑμᾶς ἔτι πόλεως. Δεῖ δὲ οὐ μόνον ἀθρόους, ἀλλὰ καὶ καθ' ἓνα εὐεργετεῖν. Τίνα δὲ ἐστὶν ἐν οἷς φίλων δεήσεται Διογένης, οὐκ ἐμοῦ γράφοντος ἀναγινώσκειν, ἀλλ' αὐτοῦ λέγοντος ἀκούειν σε δεῖ. Οὐδὲν γὰρ ἂν γένοιτο τοῦ παθόντος ῥητορικώτερον, Μαρκιανὸν τὸν φιλόσοφον τὸν ἀρξάντα Παφλαγόνων πρόσειπε παρ'

deteriores, quos versibus suis ille descripsit. Ergo iterum Homerus adhibendus erit, qui alicubi dixit,

Incipe, nam natu minor es.

Pugna enim atque contentio absit quidem omnino; sin aliqua intervenerit, eam junior incipiat. Nam ejusmodi quidpiam Neptuno in animum venit, ut auspicandi praelii juniori deo potestatem faceret. Grandiorem vero natu, præire ad honestissima quoque consentaneum est: honestissima porro concordia est. Ego autem quam te non modo senior sim, verum etiam senex, de cute manifestum est, aiebat Pherecydes. Quare meæ sunt excusandi parites. Quod si insuper eum, qui primus peccarit, primum cedere et animum remittere oportet; actu me eum esse vis, hoc etiam tua causa concedo. Hunc enim par est, qui te prior conciliare sibi studuerit, subinde tibi condonare quæ volueris.

256 EPISTOLA CXVII.

Heliodoro.

Faam est plurimum te apud Ægypti præfectum gratia et auctoritate valere; vereque illa de te prædicat: dignissimus enim es qui potestate quam honeste uteris. Ut igitur aliquem ex indole potestateque tua fructum capias, quæ meus Eusebius abs te desideret, ea exponentem illum audias; ut etiam oratorem intelligas a me esse commendatum.

EPISTOLA CXVIII.

Troilo.

Si Maximinum heroem cognoscis: diu enim in comitatu versatus est: prorsus et eundem bonum virum esse cognoscis. Hujus filius, consobrinus ex patre meus est, qui tibi hasce litteras dabit; cui alius fortasse quispiam vel ob fortunam honorem tribuet: ex iis enim est qui non obscurum magistratum gesserunt. At philosophus Troilus intimos adolescentis recessus penetrabit, et eum inde laudabit. Perspicuum autem est te illi in præsentī necessitate auxilio futurum. Laceratur enim a delatoribus in Cyrenen grassantibus, nisi vires induis ipse. Quidquid enim Anthemio, vel alteri cuilibet pari auctoritate pro nobis, ac veritate loqui persuaseris; tuum hoc utique erit, ejusque, quidquid factum erit, causa esse putabere. Per unum itaque hominem, unumque negotium, quæso te, da operam ut a nequissimis istis belluis primi fecerint, prospere successerit, pleros-

EPISTOLA CXIX.

Troilo.

Quidquid in Diogenem contuleris eorum, ad quæ præstanda natura comparatus es, nihil novi feceris, sed tuis aliquid meritis astruxeris. Cyrenæus enim est, ex ea, quæ vestra opera etiamnum urbs est. Non solum autem de universis, verum etiam de singulis bene mereri convenit. Quæ sint ea porro, propter quæ amicis opus habeat Diogenes, non scribente me legere, sed eo dicente audire te oportet. Nihil enim possit eo esse, qui perpessus

sit, disertius. Marcianum philosophum, qui Pa-
philagoniæ præfuit, meo nomine salutes velim. Et
si quidpiam potest, **257** posse autem conjicio,
istud prohibere contendat, ne is qui mecum ad-
modum cognatione conjunctus et consobrinus est,
a delatoribus calumniantibus, certissimis patriæ
nostræ pestibus, misere conficiatur: quem tibi
cum duo duntaxat fratres simus, tres numeramur.

EPISTOLA CXX.

Fratri.

Medici solent iis qui ægre evomunt tepidæ
aquæ sorbitionem præscribere, ut quod intus est
cum ea simul extrahant. Volo igitur novos tibi
rumores nuntiare, qui ad me nuper ex continenti
sunt allati, ut illos cum senore mihi reddas, si
quid nosti amplius, adjiciens

EPISTOLA CXXI.

Anastasio hydrocometæ.

Ulysses Polyphemo suadebat ut e spelunca se
dimitteret. Veterator enim, aiebat, ego sum, op-
portuneque tibi admodum subsidio fuerim, cui
marini amores illi non satis ex voto respondent.
Etenim ego cantiones quasdam scio, et nexus, et
amatorias illecebras, quibus vel tantillum Galatea
resistere non potest. Hoc tu solum ostium amo-
veto, vel saxum istud ingens potius: mihi enim
vel promontorium esse videtur. Ego vero ad te
revertar, cum dicto citius puellam adegero. Quid
dixi, adegero? Ipsam illam multis præstigiis adducta
facilem præbebo. Orabit te, et obsecrabit: tu vero
delicias ages, et illudes. Verumtamen nescio quid
interim ejusmodi scrupulum injicit; ne vellerum
succidorum fetor delicatæ puellæ, sæpiusque
de die lavanti ingratus accidat. Consulto itaque
feceris, si omnia componens everras, et eluas, ac
suffias cubiculum: multoque adhuc consultius, si
et coronas paraveris ex hedera, et similace, quas
tibi, tuisque deliciis imponas. Sed quid etiam
restitas? Non jam fores emoliris? Ad hæc igitur
Polyphemus cachinnum extulit, quantum potuit
maximum, manusque complosit. Et Ulysses quidem
præ gaudio illum sui compotem non esse arbitra-
batur, quod se suis deliciis potiturum speraret.
At ille mentum ejus leniter demulcens, **258** O
Nemo! dixit, vaferrimus homuncio mihi videris,
et rerum usu detritus. Verum aliud quiddam mo-
lire: nec enim ipse fugam inde capesses. Atque
Ulyssi quidem (nam injuriam sane patiebatur)
sua prorsus erat profutura calliditas. De te vero,
qui audacia Cyclopem, factis Sisyphum referres,
justitia pœnas sumpsit, lexque constrinxit, quibus
nunquam utinam illudas. Quod si omnino legibus
superiorem te esse necesse est: at ego non is
sim qui eas solvam, aut carceris fores effrin-
gam. Etenim si reip. penes episcopos esset admi-
nistratio, eosdem ipsos oporteret nequitiae esse

ἐμοῦ. Κἂν τι δύνηται· στοχάζομαι δὲ ὅτι δύναται,
κωλύσάτω συγγενῇ μου σφόδρα αὐτανέψιον [γρ. ἀν-
τανέψιον], ἔργον γενέσθαι συκοφαντῶν ἐνδοικτῶν,
κοινῶν ἀλαστέρων τῆς χώρας· ὃν σοι μετὰ τῆς ἐπι-
στολῆς υἱὸν ἐγχειρίζω, δι' ὃν ὄντες ἀδελφοὶ δύο, τρεῖς
ἀριθμούμεθα.

cum hac epistola filii loco committo, propter quem.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Οἱ Ἀσκληπιάδαι τοῖς δυσεμέτοις ὕδατος χλιαροῦ
διδόασιν ἀπορροφεῖν, ἵνα τοῦτω συνεπισπάσωνται
καὶ τὸ προαποκείμενον. Βούλομαι δὴ σοι καὶ γὼ φήμας
καινὰς ἐναγχοῦς ἐκ τῆς ἡπείρου διακομισθείσας ἀπαγ-
γεῖλαι, ἵνα μοι πολλαπλασίους αὐτὰς ἀποδῷς, προσ-
θεῖς εἴ τι πλεόν εἰδῶς τυγχάνεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΑ'.

Ἀναστασίῳ ὑδροκωμήτῃ [γρ. ὑδρομύστῃ],

Οδυσσεὺς ἐπειθε τὸν Πολύφημον διαφεῖναι αὐτὸν
ἐκ τοῦ σπηλαίου. Γόης γάρ εἰμι, καὶ εἰς καιρὸν ἂν
σοι παρείην οὐκ εὐτυχοῦντι τὰ εἰς τὸν θαλάττιον
ἔρωτα. Ἀλλ' ἐγὼ τοι καὶ ἐπιρῶς οἶδα, καὶ κατα-
δέσμους, καὶ ἐρωτικὰς κατανάγκας, αἷς οὐκ εἰκὸς
ἀντισχεῖν οὐδὲ προσθραχὺ τὴν Γαλάτειαν. Μόνον
ὑπόστηθι σὺ τὴν θύραν ἀποκινήσαι· μᾶλλον δὲ τὸν
θυρεὸν τοῦτον. Ἐμοὶ μὲν γὰρ καὶ ἀκρωτήριον εἶναι
φαίνεται. Ἐγὼ δὲ ἐπανήξω σοι, θᾶπτον ἢ λόγος τὴν
C παῖδα κατεργασάμενος. Τί λέγω κατεργασάμενος;
Αὐτὴν ἐκείνην ἀποφανῶ σοι δεῦρο πολλαῖς ἱυγξί γενο-
μένην ἀγώγιμον· καὶ δεήσεται σου καὶ ἀντιβολήσει·
σὺ δὲ ἀκχιῇ καὶ κατειρωνεύσῃ. Ἀτὰρ μεταξὺ μέ τι
καὶ τοιοῦτον ἔθραξε, μὴ τῶν κωδίων ὁ γράσος ἀηδὴς
γένηται κόρη τρυφώσῃ, καὶ λουομένη τῆς ἡμέρας
πολλάκις. Καλὸν οὖν εἰ πάντα εὐθετήσας, ἐκκορή-
σειάς τε καὶ ἐκπλυνεῖς, καὶ ἐνθυμιάσειας τὸ δωμα-
τιον· ἔτι δὲ κάλλιον, εἰ καὶ στεφάνους παρασκευά-
σαιο, κιττοῦ τε καὶ μίλακος [γρ. σμίλ.], οἷς σαντόν
τε καὶ τὰ παιδικὰ ἀναδῆσαιο. Ἀλλὰ τί διατρίβεις;
Οὐκ ἐγχειρεῖς ἤδη τῇ θύρᾳ; Πρὸς οὖν ταῦτα ὁ Πολύ-
φημος ἐξεκάγχασέ τε ὅσον ἠδύνατο μέγιστον, καὶ τῷ
χεῖρι ἐκρότησε. Καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς ᾤετο αὐτὸν
ὑπὸ χαρμονῆς οὐκ ἔχειν ὃ τι ἑαυτῷ χρήσαιτο, κατ-
D ἐλπίσαντα τῶν παιδικῶν περιέσεσθαι. Ὁ δὲ, ὑπο-
γενειάσας αὐτὸν, Ὡ Οὐτί, ἔφη· δριμύτατον μὲν ἀν-
θρώπιον ἔοικας εἶναι, καὶ ἐγκατατετριμμένον ἐν
πράγμασιν. Ἄλλο μέντοι τι ποίχιλλε· ἐνθὲνδε γὰρ
οὐκ ἀποδράσεις. Ὁ μὲν οὖν Ὀδυσσεὺς (ἡδικοῖτο γὰρ
ὄντως) ἐμελλεν ἄρα τῆς πανουργίας ὀνήσεσθαι. Σὲ δὲ
Κύκλωπα μὲν ὄντα τῇ τόλμῃ, Σίσυφον δὲ τοῖς ἐγχει-
ρήμασι δίχῃ μετῆλθε, καὶ νόμος καθεῖρξεν, ὧν μὴ
ποτε σὺ καταγέλασειας. Εἰ δὲ δεῖ πάντως ὑπερέχειν
σὲ τῶν νόμων· ἀλλὰ μὴ ἐγωγε εἴην ὁ παραλύων αὐ-
τούς, καὶ τὰς θύρας καταρρήγνυς τοῦ ἐπὶ τοῖς δε-
σμώταις οἰκήματος. Καὶ γὰρ εἰ μὲν ἦν ἐπὶ τοῖς ἱε-
ρεῦσιν ἡ πολιτεία, τούτους ἔδει τῆς πονηρίας κολα-
στὰς εἶναι. Ὡς ἔστι γε τὸ δημόσιον ξίφος οὐχ ἥττον,

ἢ τὰ ἐν τοῖς προτεμενίσμασι (55) χέρνιθα, πόλεως καθαρτήριον.

Οὕτω καὶ τῶν πρόσθεν επευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

Οὕτως ἐποιοῦν, ἕως ἐδόκει καλὸν εἶναι τὴν αὐτὸν εὐχεσθαι τε ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἀγαθῶν, καὶ πράττειν ὅπως ἂν παραγένοιτο. Καὶ γὰρ Αἰγύπτιοι, καὶ Ἑβραίων γένος χρόνον συχνὸν ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐβασίλευθῃσαν. Ἐπεὶ δὲ διωκίσθησαν οἱ βίοι, καὶ ὁ μὲν ἱερὸς, ὁ δὲ ἡγεμονικὸς ἀπεδείχθη, τετάχεται δὲ ἕτεροι μὲν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἡμεῖς δὲ ἐν ταῖς εὐχαῖς εἶναι· οἷς ὁ νόμος ἀπαγορεύει χεῖρα ὀρέγειν τῇ δίκῃ, καὶ ἀποκτινύναι τὸν πονηρότατον· πῶς ἂν τις αὐτοῖς ἐπιτρέψειεν ἀνδρὶ πανούργῳ χεῖρα ὀρέξαι κατὰ τῆς δίκης; Ἄλλ' ἐγὼ, τό γε εἰς ἐμὲ ἦκον, ἅπαν ποιῶ· εὐχομαι καὶ οἴκοι, καὶ ἐπὶ τῶν κοινῶν ἱερῶν ὑπερσχεῖν τῆς ἀδικίας τὴν δίκην, καὶ πονηρίας ἐκκαθαρεύῃναι τὴν πόλιν. Τοῦτο δὲ ταυτὸν ἐστὶ τῷ κακὸν κακῶς ἀπολωλέναι καὶ σὲ, καὶ ἄλλον ὅστις σοι παραπλήσιος. Ἔστω δὴ σοι τοῦτο τεκμήριον, τίς ἂν ἐγενόμην, ἐξόν τι ποιεῖν, ὅς, ἐπειδὴ οὐκ ἐξεστι, καταρῶμαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΒ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Πολλὰ κάγαθὰ γένοιτο τοῖς ἱερευσιν Αὐξουμιτῶν [ἢ Αὐξιδιτῶν], οἳ τῶν στρατιωτῶν καταδεδυκῶτων ἐν χηραμοῖς ὄρων, καὶ ἀξιούντων τὸ αἶμα φρουρεῖν, οἳ δὲ τὸν ἀγροῖκον λεῶν παρακαλέσαντες, ἀπὸ τῶν ἱερῶν αὐτῶν τὴν εὐθὺ τῶν πολεμίων ἡγήσαντο· καὶ προσευξάμενοι, τρόπαιον ἔστησαν ἐν τῇ Μυρσινίτιδι. Φάραγξ δὲ αὕτη προμήκης τε καὶ βαθεῖα, καὶ ὕλη συνηρεφής· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ μηδὲν τοῖς βαρβάρους ὄπλον πολέμιον ἀπηντηκέναι, καὶ τὰς δυσχωρίας ἐθάρσησαν. Ἐμελλόν δὲ που καὶ μελαμπύγου τεύξεσθαι Φαύστου τοῦ διακόνου τῶν ἱερῶν. Οὗτός ἐστιν ὁ πρῶτος ὑποστάς ὀπλίτην γυμνός, καὶ παίσας ἐκ χειρὸς λίθῳ κροταφιαίαν πληγὴν, οὐ βαλὼν, ἀλλ' ὥσπερ πύξ ἐνθορών. Πεσόντα δὲ ἤδη περιδύσας τὰ ὄπλα, συχνοὺς ἐπ' αὐτῷ κατείργασται. Καὶ ὅστις δὲ ἕτερος ἀνὴρ ἀγαθὸς ἔδοξεν ἐν τῷ τότε, Φαῦστον αἰτιατέον τῶν γενομένων, καὶ οἷς ἐποίει, καὶ οἷς παρὰ τὸν καιρὸν ἐφθέγγετο. Ἐγὼ δὲ καὶ ἅπαντας τοὺς παραγενομένους τῷ ἔργῳ ἡδιστα ἂν στεφανώσαιμι καὶ ἀνακηρύξαιμι. Πρῶτοι γὰρ ἦψαντο καλῶν ἔργων, δεῖξαι τοῖς καταπεπληγμένοις, ὅτι μὴ Κορύβαντές εἰσι, μηδὲ τῶν παρὰ τὴν Ῥεῖαν δαιμόνων, ἀλλ' ἀνθρώποι καὶ τρωτοὶ, καὶ θνητοὶ, καθάπερ ἡμεῖς. Εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς ἀνδρες γενοίμεθα ἐν τοῖς τοιούτοις, οὐδὲ τὰ δευτερεῖα γένοιτο ἂν ἀφιλότιμα. Τυχὸν δ' ἂν καὶ πρωτεῖα συχωρηθείμεν, εἰ μὴ λοχήσαντες ἐν φάραγγι πεντεκαίδεκα προνομεύοντες εὐτυχήσαμεν, ἀλλὰ νομίμῳ

vindices. Quandoquidem publicus gladius non minus quam lustralis aqua, quæ in templorum vestibulis collocatur, civitatis est piaculum.

Sic veterum decus audimus, samamque virorum.

Hunc in modum factitabant, quoad optimum videbatur, eundem pro communi bono vota facere, idque ipsum uti contingeret operam dare. Nam et Ægyptii, et Hebræorum genus, longo tempore sacerdotum imperio usi sunt. Sed posteaquam utriusque vitæ factum est divortium, et alia sacris, alia principatui est attributa; alique negotiis gerendis, nos fundendis precibus præpositi sumus, quibus lex vetat manum præstare legibus, et vel sceleratissimum interficere: quonam modo quisquam iis concesserit, manum homini veteratori contra jura porrigere? At ego quantum in me est, omnem lapidem moveo, idque et privatim, et communibus in sacris oro, ut injustitia superior justitia sit, et civitas ab omni nequitia repurgetur. Hoc autem idem est, ac male malum perire, et te, et alium quemlibet tui similem. Et hoc argumentum tibi sit, qualisnam futurus fuerim, si quid mihi facere licuisset, qui, quod nihil liceat, diris te devoveo.

EPISTOLA CXXII.

Fratri.

Plurima Auxiditarum sacerdotibus bona contingant, qui, cum milites in montium se latebras abdidissent, suumque ipsi sanguinem custodire vellent, rusticam plebem convocantes, statim ab sacris ipsis, recta ad hostes duxerunt, fasisque ad Deum precibus, tropæum erexerunt in Myrsinitide. Vallis hæc in **259** longum directa, et profunda, ac silvis condensa; barbari autem, quod nihil sibi hostilium occurrisset armorum, etiam audacter erant ingressi. Sed offensuri utique erant animosum ac strenuum Faustum, qui in sacris diaconi munere fungitur. Hic ille est qui princeps armatum militem inermis excepit: quem cominus lapide tempori illiso feriit, non ut eum jaceret, sed ut quasi pugnis infestis insiliret. Quo, cum cecidisset, armis spoliato, plurimos super illum prostravit. Ac si quis alius id temporis fortis vir esse visus est, uni Fausto rei totius gloria tribuenda est, cum ob ea quæ gessit, tum ob ea quæ per tempus illud dixit. Ego vero omnes illos qui rei interfuerunt, libentissime coronarem, ac præconis voce prædicarem. Primi enim egregiorum facinorum auctores se præbuerunt; ut hoc attontis ac lymphatis istis ostenderent, non eos esse Corybantas, neque ex Rheæ matris assecclis dæmonibus, sed homines æque ac nos vulneribus ac morti obnoxios. Quod si etiam nos viri essemus,

DION. PETAVII NOTÆ.

(55) Τὰ ἐν τοῖς προτεμενίσμασι. Chrysost. orat. 6 De penit., t. VI edit. Savil., p. 794: Διὰ τοῦτο ὥσπερ οἱ λουτήρες ὕδατος πεπληρωμένοι ἐστή-

χασι πρὸ [LXXXV] τῶν θυρῶν τῆς ἐκκλησίας, ἐν ἀνίψῃ τὰς χεῖράς σου· οὕτω τῆς ἐκκλησίας ἔξω, καθ- ἐξόνται οἱ πένητες.

ejusmodi in rebus ne secundæ quidem partes ho- A πολέμῳ καὶ φαινομέναις παρασκευαῖς πλήθει πρὸς
nore carerent. Et forsitan vel primæ tribuerentur, πλήθος ἀγωνισαίμεθα.
si non, insidiis in convalle dispositis, quindecim tantum prædabundi fenci successu pugnaremus,
sed justo certamine ac manifesto apparatu collatis copiis decerneremus.

EPISTOLA CXXIII.

Troilo.

*Quod si Erebo vita functorum oblivia tangant,
Illic vel chari potero meminisse sodalis.*

Sunt illi quidem ab Homero versus scripti; sed eorum sensus nescio an ab Achille potius de Patroclo quam a me de te amicissimo, ac benefico capite, usurpari merito possit. Quandoquidem, ut testis est mihi Deus, quem philosophia colit, sacri tui ac suavissimi animi infixam imaginem medio in corde circumfero, et auribus etiamnum illa sapientissimorum tuorum sermonum vox insonat. Cum autem ex Ægypto in patriam rediissem, ac duorum annorum simul epistolas legissem, magnam equidem in litteras vim lacrymarum profudi. Non tam enim, quod te per litteras quodammodo fruerer, mihi voluptatem afferebat, quam illud dolore afficiebat, **260** cum ex scriptis tuis litteris præsentem ac vivam in animum consuetudinem revocarem; cujusmodi scilicet et amico simul, et vere parente vivo essem orbatus. Libenter igitur graviora pro patria certamina subeam, mihi ut iterum profectionis occasio præbeatur. Num quando conspectu tuo perfruar, Pater vere germanissime? num quando sacrum tuum caput amplectar? num concilii propter te beati particeps ero? Si enim ea mihi obtinere contigerit, efficiam profecto, ut jam fabula non sit, quod de Æsone Thessalo dicitur; quem bis puberem fuisse poetarum carmina prædicant, cum ex sene repente esset juvenis factus.

EPISTOLA CXXIV.

Philosophiæ Magistræ.

Quod si Erebo vita functorum oblivia tangant,

At ego illic vel charæ potero meminisse Hypatiæ. Ego, inquam, patriæ malis circumfusus, ejusque pertæsus, cum hostilia in dies arma videam, et homines pecudum instar jugulatos, aeremque traham ex tabe corporum infectum, atque ipse consimilia quædam propediem exspectem: (quis enim bene sperare potest, cum et aeris ipsius tristissima sit facies, qui carnivorarum avium umbra subtextitur?) et nihilominus inter hæc ei loco sim affixus. Quid enim possum, cum Libycus sim, illic editus, et avorum non ignobilia sepulera ibidem aspiciens? Propter te unam, patriam mihi aspernatus videor, et quamprimum otium suppetet, demigraturus.

EPISTOLA CXXV.

Fratrī.

Misere hoc ipso nobiscum agitur, quod infelibus nuntiis abundamus, quos invicem transmittamus. Ecce enim jam Battiam depopulati sunt; et in Aprosylin excurrerunt; areas incenderunt; agros vastarunt; mulieres in servitutem abegerunt. Maribus enim nequaquam parcitur: tametsi antea

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΓ'.

Τρωίλῳ.

*Εἰ δὲ θανόντων περ καταλήθοντ' εἰν αἰδᾶο,
Αὐτὰρ ἐγὼ κάκειθι φίλου μεμνήσοιμ' ἐταίρου.*

Ὁμήρῳ μὲν ἐποιήθησαν οἱ στίχοι, ὁ δὲ νοῦς αὐτῶν οὐκ οἶδα εἰ Ἀχιλλεῖ περὶ Πατρόκλου μᾶλλον ἄξιος εἰρῆσθαι ἢ ἐμοὶ περὶ σοῦ τῆς φιλότατης τε καὶ εὐεργέτιδος κεφαλῆς. Ὡς ἐγὼ μάρτυρα ποιῶμαι θεόν, ὃν φιλοσοφία πρεσβεύει, τῆς ἱερᾶς σου, καὶ γλυκείας ψυχῆς ἐπὶ μέσης καρδίας ἄγαλμα περιφέρω, καὶ ἐμδομβεῖ μου ταῖς ἀκοαῖς ἡ θαυμαστή σου τῶν σοφῶν λόγων ἡχώ. Τῇ πατρίδι δὲ ἐπιδημήσας ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, καὶ δυοῖν ἐνιαυτῶν ἐπιστολὰς ἅμα ἀνεγνώκως, πλήθος ὅσον δακρύων κατέσπεισα τῶν γραμμάτων. Οὐ γὰρ οἷς ἀπέλαυόν σου διὰ τῶν γεγραμμένων ἡδόμην· ἀλλ' ἠνιώμην ἀναφέρων ἀπὸ τῶν γεγραμμένων τὴν ἑμψυχόν σου συνουσίαν, οἷου φίλου τε ἅμα καὶ πατρὸς ὄντως ζῶντος στεροίμην. Δεξαίμην οὖν ἂν βαρυτέρους ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐθελοντῆς, ἵνα μοι γένοιτο πάλιν πρόφασις ἀποδημίας. Ἄρά σέ ποτε ὄψομαι, Πάτερ ἀληθῶς γνησιώτατε; Ἄρά ποτε τὴν ἱεράν σου κεφαλὴν περιπτύξομαι; Ἄρα μεθέξω τοῦ συνεδρίου, τοῖ διὰ σέ μακαρίου; Εἰ γὰρ γένοιτό μοι τούτων τυχεῖν ἀποδείξω μηκέτι μῦθον ὄντα τὸν ἐπὶ Αἴσονι τῷ θετταλῷ λόγον, ὃν φασιν αἱ ποιήσεις οἷς ἀνηθῆσαι, νέον ἐκ πρεσβυτέρου γενόμενον

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΔ'.

Τῇ φιλοσόφῳ.

Εἰ δὲ θανόντων περ καταλήθοντ' εἰν αἰδᾶο.

Αὐτὰρ ἐγὼ κάκειθι [γρ. κάκει] τῆς φίλης Ὑπατίας μεμνήσομαι. Ἐγώ γε τοι τοῖς πάθεσι τῆς πατρίδος περιεχόμενος, καὶ δυσχεραίνων αὐτήν, ἐφ' οἷς ὁρῶ καθημέραν ὅπλα πολέμια, καὶ ἀποσφαττομένους ἀνθρώπους, ὥσπερ ἱερεῖα, καὶ τὸν ἀέρα διεφθαρμένον ἔλκων ἀπὸ τῆς σήψεως τῶν σωμάτων, καὶ αὐτὸς ἕτερα τοιαῦτα παθεῖν προσδοκῶν· (τίς γὰρ εὐελπίς, ἐν ᾧ καὶ τὸ περιέχον ἐστὶ κατηφέστατον, κατελιγμένον τῇ σκιᾷ τῶν σαρκοφάγων ὀρνέων;) ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τούτοις φιλοχωρῶν. Τί γὰρ καὶ πάθω, Λίβυς ὢν, καὶ ἐνταῦθα γενόμενος, καὶ τῶν πάπτων τοὺς τάφους οὐκ ἀτίμους ὀρῶν, διὰ σέ μοι δοκῶ μόνην ὑπερόψεσθαι τῆς πατρίδος, καὶ λάβωμαι σχολῆς, μεταναστεύσειν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΕ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Δυστυχοῦμεν, οἷς εὐποροῦμεν πονηραῖς ἀλλήλους ἀγγελίαις ἀμείβεσθαι. Ἰδοὺ γὰρ καὶ Βαττίαν [γρ. Βαττεῖαν] ἐπενείμαντο, καὶ Ἀπροσύλεως ἤψαντο, καὶ ἄλως ἐνέπρησαν, καὶ γῆν ἐδηρώσαντο, καὶ γυναῖκας ἠνδραποδίσαντο. Ἀρρένων δὲ οὐδεμίαν φειδῶ. Καίτοι πρότερον εἰώθεισαν ζωγεῖν τὰ παιδάρια.

Ἄλλὰ νῦν, οἶμαι, τὸν ἀριθμὸν ἐλάττους ἴσασιν ὄντες, ἢ ὥστε νέμειν τῇ λείᾳ φύλακας συχνούς, καὶ ἀρκεῖν τοῖς λειπομένοις ὡς ἐπὶ πόλεμον εἴ τις ἐπεξίῃ. Ἡμῶν δὲ οὐδεὶς ἀγανακτεῖ· ἀλλ' οἴκοι καθήμεθα, τὴν συκίνην ἐπικουρίαν τοὺς στρατιώτας προσδεχόμενοι, καὶ τὸ σιτηρέσιον, καὶ τὰς ἐν εἰρήνῃ πλεονεξίας διὰ στόματος ἔχομεν· ὥσπερ τοῦτοις δικάζεσθαι δέον, ἀλλ' οὐκ ἐκείνοις ἀμύνεσθαι. Οὐ παυσόμεθα φλυαροῦντες; οὐ σωφρονήσομέν ποτε, καὶ γεωργοὺς βωλοκόπους ἀθροίσαντες, ὁμόσε χωρήσομεν τοῖς ἐχθροῖς, ὑπὲρ παίδων, ὑπὲρ γυναικῶν, ὑπὲρ χώρας, εἰ δὲ βούλει, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν στρατιωτῶν; Καλὸν γάρ ἐν εἰρήνῃ λαλεῖσθαι ταῦτα, ὡς ἡμεῖς αὐτοὺς τρέφομέν τε καὶ σώζομεν. Ἐγὼ μὲν οὖν μονονοῦχ ἔποχος ὢν ἵππῳ, τὴν ἐπιστολὴν ὑπηγόρευσα. Καὶ γὰρ λόχους, καὶ λοχαγοὺς ἐκ τῶν παρόντων ἐποίησα. Ἀθροίζεται δέ μοι καὶ ἐν Ἀσουσάμαντι πλῆθος συχνόν. Καὶ γὰρ Σοέσταις ἀπαντᾶν [γρ. Δισιθίταις, ἢ Δηώσταις] ἐπὶ τὴν Κλεοπάτραν ἐπήγγειλα. Ἐλπίζω δὲ ἐπειδὴν πρὸ ὁδοῦ γενώμεθα [γρ. γένωμαι], καὶ περιαγγελθῇ νεανική τις συστᾶσα περὶ ἐμὲ δυνάμεις, πολὺ πλείους ἔσεσθαι τοὺς ἀκλήτους. Ἡξοῦσι γὰρ ἀπανταχόθεν, οἱ βέλτιστοι μὲν, ἐφ' ᾧ μετασχεῖν ἔργου καλοῦ· οἱ πονηρότατοι δὲ, καὶ ἐπὶ διαρπαγῇ λαφύρων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΓ'.

Ἀσκληπιოდότῳ.

Οἶμοι! τί δὲ οἶμοι (56); θνητὰ τοι πεπόνθαμεν. Ὁ τρίτος γε καὶ λοιπὸς οἴχεται τῶν υἱέων. Ἄλλὰ τὸ γε δόγμα τὸ περὶ τοῦ μηδὲν εἶναι τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἀγαθόν, ἢ κακόν, ἐτι παρ' ἐμοὶ σώζεται. Μᾶλλον δὲ πάλαι μὲν ἦν μάθημα, νυνὶ δὲ γέγονε δόγμα ψυχῆς ἐγγεγυμνασμένης ταῖς περιστάσεσιν. Ἐδεῖ δὲ ἄρα χαλεπωτέραν μοι γενέσθαι τοῦ πάθους τὴν προσβολήν· καὶ διὰ τοῦτο ὁ δαίμων, ᾧ μέλει βλάπτειν τὰμὰ, προωκονομήσατο μηδὲ σε τὴν φίλην μοι παρῆναι κεφαλὴν. Ἄλλ' ἔλθοις ποτὲ, θαυμάσιε, καὶ τριπόθητε, καὶ φίλων ἀδολώτατε. Μάρτυς εἰμὶ τῷ θαυμαστῷ Μενέλειω τῆς περὶ σὲ διαθέσεως. Διὰ τοῦτο πολλάκις ἡδέως συνδιημέρευσά, ὅτι σε δι' εὐφήμου μνήμης διετίθετο [γρ. ἐτίθετε]. Καὶ πολλὰ τῇ ψυχῇ προσκεχυῶς, καὶ τοῖς ἐπιτροποῖς οὐδὲ ἀπάγουσιν [γρ. ἐπιτρόποις ἀπάγ. (57)] αὐτὸν εὐθὺ Τευχείρων· περὶ τὸν μέγαν Ἀσκληπιόδοτον εὐγνώμων ἦν, καὶ εὐχαριστῶν, ὡς ἐπὶ μεγίστοις εὐεργέτῃ διατετέλεκεν. Ἴν' ἔχωμεν ὕδωρ ψυχρὸν, ὕδριαν ἢ πίθον ἐκ μαρμαρου ζητῶ, ὅσω μείζων [γρ. μείζω], τοσοῦτω κάλλιον. Κεῖσεται δὲ ἐν Ἀσκληπιῷ τῷ ποταμῷ· παρ' αὐτῷ

DION. PETAVII NOTÆ.

(56) Οἶμοι! τί δ' οἶμοι. Lysias in fine: Ἐπιταφίου λόγου· Ἄλλὰ γὰρ οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ τοιαῦτα ὀλοφύρεσθαι. Οὐ γὰρ ἐλανθάνομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὄντες θνητόν. Ὡστε τι δεῖ ἢ πάλαι προσεδοκῶμεν πείσεσθαι, ὑπὲρ τούτων νῦν ἀχθεσθαι, ἢ λίαν οὕτω βαρέως φέρειν ἐπὶ ταῖς τῆς φύσεως συμφοραῖς, ἐπισταμένους ὅτι ὁ θάνατος κοινὸς καὶ τοῖς χειρίστοις, καὶ τοῖς βελτίστοις;

(57) Καὶ τοῖς ἐπιτρόποις οὐδὲ ἀπάγουσιν.

A vivos capere puerulos solerent. Sed nunc, opinor, minores se esse numero intelligunt, quam ut prædæ plurimos custodes imponere, et iis, quæ relicta fuerint, a bello vindicandis, si quis irrumpat, sufficere possint. Nostrum autem neminem subit indignatio; sed domi sedemus, **261** ficulneum auxilium, militem scilicet præstolantes, et stipendium, illorumque per pacis tempus commoda in ore habemus, quasi cum iis iudicio experiri, non illos propulsare oporteat. Non tandem aliquando nugari desistemus? non sapere incipiemus, et agricolarum glebas exercentium manu contracta, hostibus nos opponemus, pro liberis, pro uxoribus, pro sedibus nostris, imo etiam pro militibus ipsis? Præclara enim dictu in pace ista sunt: nos alere illos, ac tueri. Atqui ego tantum non equo insidens hæc litteras dictavi. Nam et cohortes, et centuriones, prout in præsentia suppetebat, constitui. Mihi autem nec pœnitendus militum numerus in Asusamante cogitur: siquidem Soestis diem indixi, quo ad Cleopatram adessent. Spero autem, simul nos progredi cœperimus, idque dissipatum erit, egregiam circa nos manum esse collectam, multo plures non vocatos adfuturos. Undique enim confluent; optimi quidem, quo præclari facinoris partem aliquam decerpant: pessimi vero ad diripienda spolia.

EPISTOLA CXXVI.

Asclepiodoto.

Heu me! quid heu me? digna mortali fero. Tertius ac postremus liberorum excessit. Sed illud decretum, nihil eorum, quæ in potestate nostra sita non sint, bonum esse, vel malum, adhuc in animo meo perseverat. Aut potius, olim quidem doctrina a me erat comprehensum, nunc dogma animi factum est, multis casibus exercitati. Necesse autem erat vehementiorem esse mali huius impetum. Atque ob id dæmon ille, cui curæ est meis ut rebus noceat, ante hoc providit, ut ne tu quidem, amicissimum mihi caput, adesses. Sed adsis tandem, o præclare, et ter optate mihi, atque amicorum omnium sincerissime. Testis sum egregio Meneleo tui erga illum affectus. Ob id sæpius iucunde sum cum eo versatus, quod te honorificentissima recordatione prosequatur; quodque, tametsi totus animi curæ sit affixus, ac moderatoribus, qui ad Teuchira recta illum abducunt, gratum se tamen in magnum Asclepiodotum præbeat, eique, tanquam de se optime merito, gratias agere insistat. Ut nobis aquæ frigidæ copia sit, hydriam aut do-

Obscura næc et implicita. In duobus scriptis legitur προσκεχυῶς, non προσκεχυῶς. In uno deerat particula οὐδέ. Videri potest hic Menelaus sese ad monasticam vitam transtulisse, in qua cum penitus sibi atque animo suo vacaret, et moderatoribus obnoxius esset, Asclepiodoti nihilominus memoriam et amicitiam colebat. Ac nescio an pro οὐδέ, οἱ δὲ legendum sit, ut moderatores Menelae dicat eundem recta Teuchira ducere.

lium marmoreum requiro : quanto majus erit, A γὰρ κτίζω τὸ ἀσκητήριον, καὶ ἀγνὰ σκευή προε-
tanto erit melius. Nam ad Asclepium **262** flumen τρεπίζομαι. Σὺν Θεῷ δὲ εἶην ἐπιβαλλόμενος.
collocabitur. Juxta enim cœnobium instituo, ad idque vasa pura ac sancta præparo. Atque utinam cum
Deo opus aggrediar!

EPISTOLA CXXVII.

Fratrī.

*Aspide abi procul, angue, rubeta, et Laodicenis,
Junge canem rabidum, Ladiceasque iterum.*

Verum post humanissimum, ac philosophum ap-
prime Pentadium, codicillos, quos Ægyptiacæ præ-
fecturæ signum respublica constituit, accepit Eu-
thalius Laodiceus. Adolescentem nosti, qui, quan-
tum conjicere licet, sub idem nobiscum tempus in
castris versatus est. Neque enim latere illum aut
mores, aut cognomen ipsum sinebant. Marsupium
quemdam audisti, qui non a patre egregii istius
nominis hæreditatem acceperit, sed illud sibi ipse
pepererit. Cum enim, opinor, Lydiæ præpositus
circa Ruffini tempora Lydos vexaret, ac diriperet,
indignatus Ruffinus auri libris xv multavit. Ad id
milites ex cohorte sua, ut putabat, fortissimos ac fi-
delissimos apposuit, qui aurum illud violenter extor-
tum bona fide ad mensam suam deferrent. Quid ad
hæc Sisyphus iste? Sed ne admodum ineptus sim
adeo vulgata subtexens. Auditum omnino tibi est par
illud marsupiorum, quæ multo Eumeli equis similia
faciens, in uno quidem æreos obolos, in altero au-
reos nummos condidit. Inde alterum horum ostendens,
alterum occultans, ubi enumeraverunt, ubi
appenderunt, ubi denique publico sigillo aurum
obsignarunt, clam alterum loco illius subjecit, et
pro aureis obolos misit. At illi in publicis tabulis
confessi erant penes se aurum esse; idque quam-
primum perlaturus.

Ex illo Dapnīs pastorum primus habetur.

Hæc una res Euthalium in amplam fortunam
provenit. Nulli enim risus pro republica dolere
permittebat. Sed ut virum præ omnibus, qui un-
quam exstiterant, præstigiis callidum videre
gestiebant. Venit igitur accersitus, tanquam de
Romanis bene meritis, publico vehiculo solemnī
pompa per urbes invectus. Ego vero hominem novi
263 subbasilicanis omnibus loquaciorem. Atque ille
mox sodali Pentadio in magistratu succedet.

EPISTOLA CXXVIII.

*Ad episcopum episcopatu pulsum, quod Arii
doctrinæ acquiescere noluerat.*

Quod eras, receptum a te, non amissum est. Non
enim quando quis ab impietatis cœtu sejungitur,
tunc etiam pietatis throno spoliatur. Hanc autem
ab Ægypto avulsionem complectere : idque tibi
etiam magna voce clamasse prophetam existima :

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΖ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

*Ἀσπίδα, φρῦνον, ὄφιν, καὶ Λαδικέας περίφενγε,
Καὶ κύνα λυσσητήν, καὶ πάλι Λαδικέας.*

Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἡμερώτατον καὶ φιλοσοφώτατον
Πεντάδιον, τὰς πινακίδας, ἃς ἡ πολιτεία σύνθημα
ποιεῖται τῆς Αἰγυπτίας ἀρχῆς, Εὐθάλιος ὁ Λαδικεὺς
ἔχει λαθίων. Οἶσθα τὸν νεανίσκον, ὡς εἰχάζειν ἔξεστιν,
ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ἡμῖν χρόνους ἐπὶ στρατοπέδου
διαγαγόντα. Καὶ γὰρ οὐκ εἶα λανθάνειν αὐτὸν οὔτε
ὁ τρόπος, οὔτε τὸ ἐπώνυμον. Βάλλαντά [γρ. Βαλ-
λαντᾶν] τινα ἤκουες, οὐ πατρόθεν τῆς σεμνῆς ταύ-
της προσηγορίας κληρονομήσαντα, ἀλλ' αὐτὸν πε-
ριποιησάμενον. Ἐπειδὴ γὰρ, οἶμαι, Λυδίας ἀρχὸν
ἀποδειχθεὶς, ὑπὸ τοὺς Ῥουφίνου καιροὺς, ἦγε καὶ
ἔφερε τὰ Λυδῶν, νεμεσᾷ Ῥουφίνος, καὶ μέτεισι ζη-
μία χρυσοῦ λιτρῶν πεντεκαίδεκα · τάττει δὲ στρα-
τιώτας ἐκ τῶν ὑπηρετῶν, ὡς ᾤετο, τοὺς ἀνδρειστά-
τους καὶ εὐνουστάτους, ἐφ' ᾧ σὺν βίᾳ πράξαντας τὸ
χρυσίον, ἀναχομίσαι πιστῶς εἰς τὴν τράπεζαν τὴν
αὐτοῦ. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ Σίσυφος; Ἀλλὰ μὴ λίαν
ἀπειρόκαλος ὦ [γρ. ἀλλ' εἰμὶ λίαν ἀπ., ὡς], βεβου-
μένα ἐπιδιηγούμενος · πέπυσαι πάντως τὴν συνωρίδα
τῶν βαλαντίων, ἃ τῶν ἵππων Εὐμήλου πολὺ μᾶλλον
ἀλλήλοις εἰκότα κατασκευάσας, τῷ μὲν ἐνέθηκεν
ὀβολοὺς ἐκ χαλκοῦ, τῷ δὲ στατήρας χρυσοῦ. Καὶ
τοῦτο μὲν δείξας, ἐκεῖνο δὲ κρύψας, ὡς ἀπηρίθμησαν,
ὡς ἐξυγοστάτησαν, ὡς κατεσημήναντο τῇ δημοσίᾳ
σφραγίδι τὸ χρυσίον, λανθάνει θάτερον ἀντιθεὶς, καὶ
πέμψας ἀντὶ τῶν στατήρων τοὺς ὀβολοὺς. Οἱ δὲ
ὡμολογήκεσαν ἐν δημοσίῳ γράμμασιν ἔχειν καὶ
διακομιεῖν τὸ χρυσίον.

*Κὰκ τούτου Δάφνης παρὰ ποιμέσι πρῶτος
ἔγεντο.*

Τοῦτο τὸν Εὐθάλιον ἐπὶ μέγα τύχης ἐξῆρεν. Οὐδενὶ
γὰρ ἐπέτρεψεν ὁ γέλως ὑπὲρ τῆς πολιτείας ἀγανακτῆ-
σαι · ἀλλ' ὡς ἄνδρα παρὰ τοὺς πώποτε θαυματοποιῶν
ιδεῖν ἐπεθύμησαν. Καὶ ἦκε μετὰπεμπτος ὥσπερ
εὐεργέτης Ῥωμαίων, ὀχλήματι δημοσίῳ πομπεύων
διὰ τῶν πόλεων. Κἀγὼ τάνθρωπον οἶδα τῶν συν-
εδρευόντων ἐν τῷ προτεμενίσματι (58) τοῦ βουλευτη-
ρίου λαλίστερον. Οὗτος ὅσον οὐπω παραλύσει τῆς
ἀρχῆς τὸν ἐταῖρον Πεντάδιον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΗ'.

*Πρὸς ἐπίσκοπον ἐξωσθέντα τῆς ἐπισκοπῆς μὴ
βουληθέντα συνθέσθαι τῷ Ἀρείου δόγματι.*

Ἀπέλαβες ὅπερ ἦς, οὐκ ἀπέβαλες. Οὐ γὰρ ὅταν
τις τοῦ τῆς ἀσεβείας χωρισθῇ καταλόγου, τότε καὶ
τῶν τῆς εὐσεβείας ἀπεστέρηται θρόνων. Αἰγύπτου
δὲ περιπτύσσου τὴν ἀλλοτρίωσιν, καὶ νόμιζε καὶ
πρὸς σὲ τὸν προφήτην μεγαλοφώνως κεκραγῆναι · Τί

DION. PETAVII NOTÆ.

(58) Τῶν συνεδρευόντων ἐν τῷ προτεμενίσματι. Subbasilicanos verti, Plautina voce in
Casina.

σοι καὶ τῇ γῇ Αἰγύπτου, τοῦ πιεῖν ὕδωρ Γεῶν (59) ; Ἐν τῷ γὰρ ἔθνος, θεομάχον ἀρχαῖον, καὶ Πατράσιν ἀγίοις πολέμιον

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΘ΄.

Πυλαιμένει.

Πλάτωνι Σωκράτης πεποιῖται προσίων μὲν ὀφέ ποτε πρὸς τὰ παιδικὰ, ἀξιῶν δὲ αὐτὰ μὴ θαυμάζειν, εἰ ὥσπερ, φησὶ, μόλις ἡρξάμην, οὕτω καὶ μόλις παυσαίμην. Ἐγὼ δὲ μοι δοκῶ ταῦτὸ πεπονθῆναι πάθος πρὸς σέ, καὶ τὴν αὐτὴν δίκαιος εἶναι παραιτεῖσθαι συγγνώμην, ἐνιαυτὸν ὅλον, οὐκ ἄξιον, οὐδὲ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐπισχών, ἀλλὰ μάτην στείλας τὰς ἐπιστολάς, τῷ πάλιν αὐτὰς εἰς τὰς ἐμὰς χεῖρας ἀνακομισθῆναι· νῦν οὖν ἀθρόας [γρ. νῦν ἀθρόας] ἐκπέμπω. Ἄς οὐ μόνον ὥσπερ φόρων ἐλλείμματα ἀποδιδούς μακρηγορῶ· ἀλλὰ καὶ προσενεγκεῖν σοι βούλομαι (60). Καίτοι, νῆ τὸν φίλιον τὸν ἐμόν τε καὶ σὸν, ἐπ’ αὐτῷ τούτῳ κατέβην ἐπὶ θάλατταν, καὶ τοῖς Φυκουντίων κωπεῦσι διελλεγμαι, σχασάμενος ἱππικὴν, ἵνα στείλω πρὸς ὑμᾶς τοῦτο μὲν, γράμμα, τοῦτο δὲ· ἀλλ’ οὐκ ἄξιον ποιεῖσθαι κατάλογον τῶν πεμφθέντων μὲν, ὥστε Πυλαιμένη λαβεῖν· ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ ἐκτεθέντων διὰ τὸν δυστυχέστατον ἀπόπλουν. Καί σου μὲν ἔνεκα· καίτοι τῶν ἐκεῖ φίλων ὁ φιλικώτατός μοι Πυλαιμένης ἐστίν· ἀλλὰ νῆ τὴν τιμίαν σου διάθεσιν, ῥᾶον ἂν ἤνεγκα, ἢ δι’ ἐτέρους συχνούς, καὶ μάλιστα διὰ τὸν θαυμάσιον Πρόκλον, καὶ Τρύφωνα. Περὶ ὧν καὶ μόνων, ὡς προσαγορευόντων με γέγραφας. Ἀπέστειλα οὖν τῇ μὲν τιμίᾳ σου διαθέσει, χρυσοῦ νομίσματα δέκα, τῷ δὲ ἐταίρῳ Πρόκλῳ, κατὰ τὸν θεσπέσιον (61) Ἡσιόδον, τριτημόρια πλείω τῶν παρ’ αὐτοῦ. Ἐχει γὰρ οὕτως· Ἀποδημῶν ἐδεξάμην εἰς τὸν ἀπόπλουν δεῖσαν παρ’ αὐτοῦ χρυσίνους ἐξήκοντα. Τούτους γεγραφήκει μὲν ἐβδομήκοντα· ἀπέστειλα δὲ ὀγδοήκοντα. Ἐγένοντο δ’ ἂν ἔτι πολλῷ πλείους, εἰ τὰ πρῶτα πρὸς ὑμᾶς ἐκεκόμιστο γράμματα, καὶ ἡ ναῦς ἐπ’ ἐκείνοις τοῖς τότε φορτίοις. Νῦν δὲ ἐγὼ μὲν, τύχη τινὶ χρησάμενος, ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν ἀπεδήμησα· καὶ τοῖς ὑμετέροις λιμέσι προσορμίζειν ὥμην τὸ σκάφος· τὸ δ’ ἐλάνθανεν ἐξώσταις ἀνέμοις ἀπὸ Κρήτης μόλις εἰς τὴν Αἰγυπτίαν ἀποσωθὲν θάλατταν. Ἡ τί ἐκώλυεν ὑμᾶς, ὥσπερ τὰς ἀλεκτορίδας, οὕτω τὰς χερσαίας τρέφειν στρουθοῦς; Ἀποδοθῆναι τοῖς ἐμοῖς τὸ γραμματίον παρὰ τοῦ θαυμασιωτάτου Πατρὸς Πρόκλου δίκαιον, τοὺς ὀγδοήκοντα χρυσίνους κομισαμένου· καὶ τὸν ἐταῖρον Τρωῖλον παρασκεύασον (62)

DION. PETAVII NOTÆ.

(59) Τοῦ πιεῖν ὕδωρ Γεῶν. Jerem. II, 18, pro quo in Hebræo est גִּיחַ, quam vocem Hieron. exprimit initio epist. 151 : *Et omissis aquis Siloe, quæ vadunt cum silentio, desideres aquas Sihor, quæ turbidinis hujus sæculi vitiis sordidantur.*

(60) Ἀλλὰ καὶ προσενεγκεῖν σοι βούλομαι. Vitiosa, nisi fallor, lectio. Deest forte ante προσενεγκεῖν, nomen aliquod, puta δῶρα.

(61) Κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἡσιόδον. In Ἐργ. καὶ ἡμ.

Εὐ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὐ δ’ ἀποδοῦναι

Quid tibi, et terræ Ægypti, ut bibas aquam Geon? Gens enim ista Deo jampridem rebellis est, ac sanctis Patribus inimica.

EPISTOLA CXXIX.

Pylæmeni.

Socrates apud Platonem inducitur sero ad amicos suos accedens, atque idcirco postulans, minime ut mirentur si, uti, inquit, ægre cœperim, ita ægre desinam. Ego vero eundem erga te affectum animi suscepisse videor, eandemque abs te veniam merito posse deprecari, qui toto anno non dicam, neque enim id vere possum, omiserim; sed frustra dederim litteras; quoniam rursus ad meas manus reversæ sunt. Nunc itaque simul omnes ad te remitto; quas non modo velut residuum pensitationis exsolvens, ago verbosius; sed et aliquid offerre insuper volo. Quanquam tuum meumque præsidem amicitiae testor; ob id unum ad mare descenderam, et cum Phycontiis remigibus egeram, equestrem omittens, ut ad vos partim litteras mitterem; partim; sed minime percensenda sunt, quæ cum eo animo misissem, ut ad Pylæmenem pervenirent, Alexandriæ exposita sunt, propter incommodam navigationem. Ac quantum sane ad te pertinet, etsi omnium, quos illic habeo, amicorum amicissimus mihi est Pylæmenes, nihilominus tamen, per egregium animi tui affectum juro, minus id moleste tulissem; quam aliorum multorum causa; præsertim clarissimorum virorum Procli ac Tryphonis; de quibus solis, ut qui me salutarent, mentionem fecisti. Quamobrem egregio tuo animo decem nummos aureos misi; 264 sodali autem Proclo, quemadmodum divinus Hesiodus jubet, triente plus quam ab eo mihi erogatum erat, respondi. Sic enim sese res habet: Cum peregre essem, itaque necesse habuissem, aureos ab illo sexagenos in comæum accepi; pro quibus ille septuagenos scripserat. At ego octogenos misi; multoque plures fuissent, si priores ad eos litteræ pervenisent, unaque navis illa, cum iis quas tum vehebat mercibus. Jam vero casu aliquo coactus Alexandriam profectus sum: cumque ad portus vestros navigium appulsurum crederem, nullo animadvertente, contrariorum impetu ventorum ægre a Creta repulsum, in mare Ægyptium evasit. Alioqui quid prohiberet modo vos, quemadmodum gallinas, ita et terrestres struthiocamelos alere? Syngrapham

Αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λῶϊον, αἶ κε δύνῃαι, ὡς ἂν χρητίζων καὶ ἐς ὕστερον ἄρκιον εὖρης. Cic. lib. XII Epist. ad Att., epist. 12 : *Ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λῶϊον, si modo potuissem : nam hoc etiam Hesiodus ascribit, αἶ κε δύνῃαι.*

(62) Καὶ τὸν ἐταῖρον Τρωῖλον παρασκεύασον. In tribus veteribus scriptum erat, ἀποστεῖλαι μοι ὅτι κομισάμενος τυγχάνει τὰ βιβλία, etc. Quæ tamen, quod per se satis nostra lectio constaret, addenda non putavi.

nostram meis æquum est a clarissimo Patre Pro-
elo reddi, postquam octogenos illos aureos acce-
perit. Da etiam operam ut sodalis meus Troilus,
quos tu ei reddideras libros, quam citissime ad me
mittat; Nicostrateum dico, et Aphrodisiensis
Alexandri. Si per sacrum et eximium animi tui
affectum conciliati nobis hic versentur, qui provinciæ nostræ præfuturi sunt, multum nobis ad
philosophiam pro virili tua parte contuleris; quantum scilicet ignominia et contemptu impediri exi-
stimat Plato.

EPISTOLA CXXIX.

Simplicio.

Cum nos per Cerealem salutasti, hoc ei contu-
listi, uti quinque dies illius nequitia celaretur.
Boni enim aliquid civitates ab eo homine sperarunt,
quem Simplicius nosse non gravaretur. At ille cito
admodum pudore affecit, non te quidem (absit
enim, ut tuæ res sint ex altero suspensæ), sed
seipsum potius ac suum magistratum; et, ne lon-
gius faciam, Romanam rempublicam; homo exiguo
pretio venalis; famæ atque existimationis contem-
ptor; bellicæ rei imperitus; in pace importunus,
qua brevissimo tempore potitus est. Non enim
longo tempore opus habuit ad evertenda pertur-
bandaque omnia. Nam perinde ac si lege aliqua
militum fortunæ ad ducem pertinerent, quæ quisque
possideret accipiens, vicissim illis vacationem
et immunitatem ordine servando largiebatur; co-
piam omnibus faciens eo se conferendi, ubi ali se
posse sperarent. Hæc cum indigenis fecisset, quo-
niam a peregrinis argentum exprimere **265** non
poterat, expressit ab illorum civitatibus, copias
suas eo deducens, commigransque, non ubi major
opportunitas, sed ubi compendii uberius spes
erat. Cum enim ejus commoratione civitates op-
primerentur, aurum contribuebant. Hæc cito Macetæ sensere; moxque a semibarbaris ad barbaros
ejus rei fama propagata est.

Hinc, quot vere novo frondes floresque, ruebant.

Heu juventutem male a nobis amissam! Heu
frugum a nobis frustra speratos proventus! Ho-
stilibus flammis agros consevimus. Plerisque no-
strum opes erant in pecore, in armentis camelo-
rum, in gregalibus equabus; periire omnia; omnia
sunt abacta. Sentio me præ dolore non esse mei
compotem. Verum ignosce, quæso. Mœnibus enim
septus sum; et obsessus hæc scribo, per horam
sæpius faces aspiciens, easque accendens et ipse,
et in signum aliis extollens. Porro venationes illæ
longinquæ, quibus securi antea tuo maxime bene-
ficio fruebamur, penitus abierunt. Itaque identi-
dem ingemiscimus, cum juventutis illius reminisci-
mur, illiusque mentis ac prudentiæ. At nunc equo-

Α ἀποστεῖλαι μοι τάχιστα τὰ βιβλία, ἅπερ ἀποδέδωκας
αὐτῷ· τὸ Νικοστράτειον δὴ λέγω, καὶ τὸ τοῦ Ἀφρο-
δισέως Ἀλεξάνδρου. Εἰ διὰ τὴν ἱεράν σου διάθεσιν
φίλοι ἡμῖν οἱ ἄρξοντες ἡμῶν ἐπιδημοῖεν, πρὸς φιλο-
σοφίαν ἡμῖν συντελέσεις τὸ μέρος τὸ σὸν, ὅσον Πλά-
των ἡγεῖται παρὰ τῆς ἀτιμίας κωλύεσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΘ'.

Σιμπλικίῳ.

Ἐχαρίσω Κερεαλίῳ, δι' αὐτοῦ προσειπὼν ἡμᾶς,
τὸ λαθεῖν ἡμέρας πέντε πονηρὸν ὄντα. Ἦλπισαν γάρ
τι χρηστὸν αἱ πόλεις παρ' ἀνδρὸς, ὃν οὐκ ἀπηξίω-
σεν (63) εἰδέναι Σιμπλίκιος. Ὁ δὲ ταχὺ μάλα ἤσχυνε,
σὲ μὲν οὐ (μὴ γάρ ποτε ἐπ' ἄλλῳ τὰ σὰ γένοιτο),
ἐαυτὸν δὲ, καὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ ἵνα μὴ διατρίβω, τὰ
Ῥωμαίων (64) πράγματα, ὧνιος ἄνθρωπος ἐλαχί-
στου (65), δόξης ἀμελῆς, ἀπόλεμος, ἐν εἰρήνῃ βα-
ρὺς, ἧς πρὸς βραχύτατον ἀπολέλαυκεν. Οὐ γάρ
ἐδεήθη χρόνου πρὸς τὸ πάντα ἀνατρέψαι τε καὶ
συγχέαι. Ὡς περ γὰρ ὄντος νόμου, τὰ τῶν στρατιω-
τῶν εἶναι τῶν στρατηγῶν, ἃ πάντες εἶχον λαδῶν,
ἀντέδωκεν αὐτοῖς ἀστρατίαν, καὶ τὸ μὴ συντετά-
χθαι, βαδίζειν ἐπιτρέψας, ἧ τις ᾤετο θρέψεσθαι.
Ταῦτα τοὺς ἐπιχωρίους ποιήσας, ἐπεὶ τοὺς ξένους
οὐκ ἦν ἀργυρολογεῖν, ἡργυρολόγησεν αὐτῶν τὰς
πόλεις, ἄγων καὶ μεθιστᾶς, οὐχ ἧ λυσιτελέστερον
ἦν, ἀλλ' ἧ κερδαλέωτερον. Βαρυνόμεναι γὰρ αὐτῶν
τὴν καθέδραν αἱ πόλεις χρυσίον εἰσέφερον. Τούτων
ὀξέως ἤσθοντο Μακέται, καὶ γέγονε διαδόσιμος ἀπὸ
τῶν μιξοβαρβάρων εἰς τοὺς βαρβάρους ἡ φήμη.

erant. Cum enim ejus commoratione civitates op-
primerentur, aurum contribuebant. Hæc cito Macetæ sensere; moxque a semibarbaris ad barbaros

Ἦλθον ἐπειθ' ὅσα φύλλα καὶ ἄρθρα γίνεται ἦρος.

Φεῦ τῆς νεότητος, ἣν ἀπολωλέκαμεν! Φεῦ τῶν
καρπῶν, οὓς μάτην ἠλπίσαμεν! Ἐσπείραμεν τῷ
πολεμῷ πυρί. Τοῖς πλείοσιν ἡμῶν τὸ πλουτεῖν ἐν
βοσκήμασιν ἦν, ἐν ἀγελαίαις καμήλοις, ἐν ἵπποις
φορβάσι. Πάντα οἴχεται· πάντα ἐλήλαται. Αἰσθάνο-
μαι γινόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους ἑκφορος. Ἀλλὰ σύγ-
γνωθι. Τειχέρης γάρ εἰμι, καὶ πολιορκούμενος
γράφω, τῆς ὥρας πολλάκις φρυκτοὺς ὄρων, καὶ αὐ-
τοὺς ἀνάπτων καὶ αὐτὸς, καὶ αἶρων τοῖς ἄλλοις ση-
μεῖα. Κυνηγέσια δὲ ἐκεῖνα τὰ πρόσω, οἷς [γρ. τὰ
πρόσω κατανοῶν] ἐπ' ἐξουσίας ἐχρῶμεθα πρότερον
οὐχ ἥκιστα διὰ σέ, πάντα ἔρρει. Καὶ στένομεν με-
μνημένοι ἥθης τ' ἐκείνης, νοῦ τ' ἐκείνου καὶ φρενῶν.
Ἄλλ' ἱπποκροτεῖται [γρ. ἱπποκρατ.] μὲν ἅπαντα,

DION. PETAVII NOTÆ.

(63) Ὅν οὐκ ἀπηξίωσεν. Diu antea ἅπαξ ἡξίω-
σεν, quod in excusis erat, mutandum conjece-
ram in ἀπηξίωσεν. Quod postea in uno vetere
reperi.

(64) Καὶ ἵνα μὴ διατρίβω, τὰ Ῥωμαίων. Si sana
lectio est, referenda hæc sunt ad ἤσχυνε. Verum
verba hæc (τὰ Ῥωμαίων πράγματα) luxata, et suo

loco mota esse censeo; itaque post συγχέαι repo-
nenda.

(65) Ὀνιος ἄνθρωπος ἐλαχίστου. Non dubitavi
contra veterum omnium consensum post ἐλαχίστου
distinctionem adjicere, ut ad ὧνιος referatur. Nam
scripti omnes post δόξης, στιγμὴν habent.

καὶ τὴν χώραν ἔχουσι νῦν οἱ πολέμιοι. Ἐγὼ δὲ ὑπὸ A
μεσοπυργίῳ τεταγμένος ὑπνομαχῶ.

Ἐν δορὶ μὲν μοι μάζα μεμαγμένη, ἐν δορὶ οἶνος
Ἰσμαρικός· πίνω δ' ἐν δορὶ κεκλιμένος.

Οὐκ οἶδα εἰ μᾶλλον Ἀρχιλόχῳ εἰπεῖν ταῦτα προσ-
ήκοντα ἦν. Κακὸς κακῶς ἀπόλοιτο Κερεάλιος, εἰ μὴ
καὶ προαπόλωλε τῆς ἀρᾶς· ὥς ἄξιός γε ἦν ἔργον γε-
γονέναι τοῦ πρώην χειμῶνος· ὃς ἐπειδὴ τὴν χώραν
εἶδεν ἐν ᾧ κινδύνου κατέστησεν, ἠπίστησε καθάπαξ
τῇ γῇ· καὶ τὸ χρυσίον ἐνθεῖς διαρμενίοις ὀλκάσιν,
ἐπὶ μετεώρου σαλεύει. Τὰς δὲ ἐπιστολάς αὐτοῦ παρα-
φέρει κελήτιον· ταῦτα ἃ δὴ καὶ ποιούμεν ἐπιταττού-
σας, εἴσω τειχῶν εἶναι, μηδένα προπηδᾶν τῶν τάφρων,
μηδὲ ὁμόσε χωρεῖν ἀμάχοις ἀνθρώποις· ἥ διαμαρ-
τύρεται καθαρὸς αἰτίας εἶναι. Φυλακὰς δὲ καθιστάναι B
διδάσκει τῆς νυκτὸς τέτταρας, ὥς ἐν τῷ μὴ καθεύ-
δειν οὐσῶν τῶν ἐλπίδων. Ἔοικε γὰρ εἶναι τὰ τοιαῦτα
σοφὸς, ἅτε ἐπιτήδειος ἀτυχεῖν ἀνθρώπος. Καὶ τοί γε
ἡμῖν οὐδὲ μετέχειν ἡβουλήθη τῶν συμφορῶν. Οἱ γὰρ
παρ' Ἐπαλξίν ὥσπερ ἐγὼ Συνέσιος ὁ φιλόσοφος, ἀλλὰ
παρὰ κώπην ὁ στρατηγὸς ἴσταται. Εἰ δὴ τῶν ποιη-
μάτων ἐρᾶς ἄπερ ἦτησας· καὶ τοί γε ἡμεῖς οὐδὲν
αὐτοῖς σύνισμεν ἀγαθόν, ὅτι μὴ τὴν ὑπόθεσιν· σύν-
ευσαι Κυρηναίοις μικρὸν ἀπὸ τῶν ὀπλῶν γενέσθαι.
Ὡς γὰρ νῦν ἔχομεν, οὐκ ἔστιν ἀπὸ κιθωτίων ἐξερά-
σαι [γρ. ἐξάρασθαι] βιβλία.

precare, ut ab armis respirare liceat. Nam ut nunc
est nullum.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑ'.

Πυλαιμένει.

Τοὺς γεωμετρικοὺς ὅρους ἀληθεστάτους ἡγοῦ, ὅτε
γε καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις ὑπάρχει σεμνύνεσθαι,
κἂν καταμικρὸν εἰς τὰς ἀποδείξεις αὐτῶν ἐκ γεωμε-
τρίας τι συμπορίσωνται. Ἔστι δὴ που τις ἐν αὐτοῖς
λόγος ἀξιῶν τὰ τῷ αὐτῷ τὰ αὐτά, καὶ ἀλλήλοις εἶναι
δεῖν τὰ αὐτά. Ἐμοὶ δὴ σε μὲν ὁ τρόπος ἐποίησε φί-
λον· τὸν δὲ θαυμάσιον Διογένη, καὶ ἡ φύσις· ἄμφω
δὲ ἐνός ἐστε φίλοι. Δεῖ δὴ καὶ ἀλλήλων ὑμᾶς ἐξηρ-
τῆσθαι, καθάπερ ἐμοῦ τοῦ μέσου. Συνάπτω τοι-
γαροῦν ὑμᾶς ἀλλήλοις διὰ τῆς ἐπιστολῆς, μεθ' ἧς
ἑαυτὸν μὲν ἐπιδώσει τῇ φιλίᾳ τῆς σῆς σεμνοπρε-
πειᾶς ὁ θαυμάσιος Διογένης· ἀντιλήψεται δὲ, εἰ οἶδ'
ὅτι, τὸν ἐμὸν Πυλαιμένει. Καλῶν γὰρ ἐμὸν, οὔτε
αἰσχύνειν, οὔτε αἰσχύνεσθαι φήσαιμ' ἂν ἔγωγε. Ὅτι D
δὲ διὰ σοῦ καὶ τοὺς ἄλλους ἔξει τοὺς ἐμὲ ἀγαπῶντας
φίλους, ὅσοις δὲ δύνάμεις ἐστι, καὶ χρησίμους, οὐκ
ἂν δίκαιος εἶην, εἰ ἀμφιβάλλοιμ'· δεῖ δὲ αὐτῷ φίλων
χρησίμων, εἴπερ τῷ πώποτε. Τὰ γὰρ κατ' αὐτὸν,
ὥς ἐν βραχυτάτοις, οὕτως ἔχει· Νέος ἐστὶν ἀπλοῦς
καὶ γενναῖος, θυμοειδής, καὶ πρᾶος, οἷους ὁ Πλάτων
ἀξιοῖ τῆς ἑαυτοῦ πόλεως τοὺς φύλακας εἶναι. Ἐστρά-
τευταί γέ τοι καὶ οὗτος κομιδῇ μειράκιον ὢν. Ἄρτι
δὲ ἐξ ἐφήθων ἦρξε παρ' ἡμῖν τὴν τῶν στρατευμάτων
ἀρχήν, παραβαλλόμενος ἐπὶ βασιλάνων μαρτύρων.
Τοιοῦτοι γὰρ οἱ πολῖται πρὸς ἅπαν τὸ εὐτυχοῦν·
ἀλλ' οὗτος ἑαυτὸν παρέσχε καὶ φθόνου κρείττω (66).

DION. PETAVII NOTÆ.

(66) Ἐαυτὸν παρέσχε καὶ φόβον κρείττω. Quod
difficillimum ait D. Hieron. ad Salvinam: Difficile,

PATROL. GR LXVI.

rum ungulis pulsantur omnia, omnemque late re-
gionem hostes obtinent. Ego pro mœnibus inter
turrez collocatus somno conflictor.

*Maza mihi hastato præbetur, Bacchus in hasta
Ismaricus: dum me sustinet hasta, bibo.*

Nescio an Archilochum magis hæc usurpare con-
veniret. Male malus pereat Cerealis, nisi ante im-
precationem perierit; adeo dignus erat quem pro-
xima tempestas e medio tolleret. Qui postquam
animadvertit quænam in pericula provinciam con-
jecisset, terræ penitus diffidit. Itaque auro omni in
actuarias binis velis instructas imposito, in salo et
anchoris fluctuat. Litteræ vero illius parvula celoce
deferuntur: quæ idem, quod nos facimus, præci-
piunt, ut intra muros contineamur; ne quisquam
extra fossas exsiliat, neve cum invictis viris ma-
num conseramus, alioqui deos hominesque testatur,
omni se culpa vacaturum. Ad hæc quaternas per
noctem vigilias constitui jubet; quasi in insomnia
spes sit omnis nostra posita. Videtur enim hisce
in rebus expertus; utpote ærumnis ac miseriis as-
suefactus. Etsi ne nobiscum quidem ærumnarum
esse voluit particeps. Non enim ad propugnacula,
266 ut ego Synesius philosophus, sed ad remum
dux consistit. Quare si poemata desideras, quæ a
me postulasti, tametsi in iis nihil, præter argu-
mentum, laude dignum agnoscimus, cum Cyrenæis
se nostræ res habent, libros e loculis egerere otium

C

EPISTOLA CXXX.

Pylæmeni.

Geometricas definitiones verissimas esse puta;
cum cæteræ etiam disciplinæ gloriantur, quoties
exiguum aliquid ad suas demonstrationes ex geo-
metria corrogaverint. Est autem nimirum ratio
quædam inter illas, quæ ratio eadem inter se
definit esse oportere, quæ eadem cum uno eo-
demque fuerint. Jam cum te mihi animus, mo-
resque conciliarint, egregium vero Diogenem na-
tura etiam ipsa, ambo autem ejusdem amici sitis,
necesse est profecto invicem vos esse devinctos;
quemadmodum mecum estis, tanquam cum me-
dio, colligati. Quamobrem vos ego invicem hac
epistola conjungo; qua cum seipsum magnificentia
tuæ amicitia præclarus Diogenes committet, ac
deferet: vicissim autem, uti confido, Pylæmenem
meum accipiet. Quem cum appello meum, neque
illi pudorem facere, neque afflicti me, audacter di-
xerim. Sed reliquos insuper, qui me ament, ami-
cos, eos etiam utiles, quibus facultas suppetet,
per te illum habiturum, iniquus sim si dubitem.
Est autem ipsi, si cui unquam alteri, amicis opus
utilibus. Is enim est, ut paucis expediam, rerum
illius status: Adolescens simplex est, ac genero-
sus, animi plenus, atque mitis, cujusmodi Plato
reip, suæ custodes esse desiderat. Militavit porro
et is admodum puer. Statim autem, postquam ex-

ait, factu est gloriam virtute superare, et ab iis di-
ligi, [LXXXVI] quos præcedas. Ubi nihil muto, nec

cessit ex ephebis, apud nos cum imperio copiis præfuit, sub iniquis testibus pericula suscipiens. Tales enim adversus secunda omnia cives esse solent. Verum ille omni se invidia superiorem præstitit; de quo plura quidem alius quispiam dixerit. Sed nos eodem affecti modo videmur ambo, ego ad prædicandas laudes, ille ad audiendas. Sed ut uno verbo dicam, ille armis hostes patriæ; virtute, qui in ea erant perdit, superavit. Adulta jam ætate potentiam nactus, philosophi necessitudine nihil indignum admisit. **267** Atque ejusmodi cum sit, difficillimis negotiis implicatur, ob id maxime quod probus et honestus est. Nam ut quisque candidus, ac bene moratus est, ita a malignis et perditis in lucro deputatur: atque ex altera parte ingens malis proventus, atque compendium oritur. Igitur delator nescio quis mercedem ab ipso exprimere volens, ubi nihil promovet, litem illi intendit; sed cum nihilo magis hac ratione quidquam posset alienæ rei pellicere, cum a nobis jura ac leges essent, alio se convertit, et litem in accusationem commutat, crimen reo ipso antiquius intentans. Ergo ante vadimonium sese sistit. Neque enim desperato calumniatori ullo modo credendum est; neque paterna et avita bona opus habet sinceris, minime fucatis, prudentibus, dictum a me sit) te primum opera mea, tua vero, beneficii in illum contulerit, hujus me gratiæ par

EPISTOLA CXXXI

Fratri.

Mulieres quidem vociferari, ac pectus plangere, et comam vellere, visis aut nuntiatis hostibus, tolerabilius videri potest: quanquam ne tolerandum quidem existimat Plato, quod instar gallinarum ad pullos tegendos, cuicumque etiam validissimo sese nolint opponere: sed pessimam humano generi famam aspergant; præ omnibus id esse bestiis ignavissimum. Te vero eadem illa committere, noctuque intemperis, ac terroribus agitari, et exsilire, et identidem vociferari, sub ipsis præsidii portis astare barbarum (ejusmodi enim de te quædam ad me perlata sunt), etiamne ferri istud potest, cum id absonum utique videatur, eum qui frater meus sit, esse formidolosum? Atqui ego primo statim diluculo quam fieri longissime potest obequitans, auribus atque oculis de abactoribus iis quæ possum inquiri. Neque enim hostes appellaverim, sed latrones ac grassatores, aut si quod aliud abjectius nomen est, qui neminem fortius invadentem sustineant, sed timidos ac attonitos duntaxat **268** jugulant, tanquam pecudes, ac despoliant. Noctu vero

A Περὶ οὗ πολλά μὲν ἂν ἕτερος εἶπεν. Ἄλλ' εἰκότα μὲν γὰρ ὁμοίως ἔχειν, ἐγὼ τε πρὸς τὸ ἐπαινεῖν, καὶ οὗτος πρὸς τὸ ἐπαινεῖσθαι. Συνελόντι δὲ, ἐνίκησεν, ὅπλοις μὲν τοὺς τῆς πατρίδος ἐχθρούς· ἀρετῇ δὲ, τοὺς ἐν αὐτῇ πονηρούς. Νέος ἐν ἐξουσίᾳ γενόμενος, οὐκ ἤσχυνε φιλοσόφου συγγένειαν. Τοιοῦτος ὢν πράγμασιν ὁμιλεῖ δυσκόλοις, δι' αὐτὸ οὐχ ἥκιστα τὸ καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι. Ἑρμαιον γὰρ ἐστὶ τῶν κακοήθων ἅπας ἐπεικῆς· καὶ ἡ πρόσδοτος τοῖς πονηροῖς ἐκ τῆς ἐτέρας μερίδος παραγίνεται. Ἐνδείκτις οὖν τις ἀξιῶν μισθοδοτεῖσθαι παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ τυγχάνων, δίκην πρὸς αὐτὸν ἔλαχεν. Ὡς δὲ οὐ προὐχώρει ταύτῃ τὸ σπᾶσαι τι τῶν οὐ προσηκόντων, ἀλλ' ἦσαν οἱ νόμοι μεθ' ἡμῶν, ἐτέραν ἐτράπετο. Καὶ ποιεῖται τὴν δίκην γραφὴν, ἀνατεινόμενος ἐγκλημα τοῦ κατηγορουμένου B πρεσβύτερον. Ἦκει δὴ τὸ κληθῆναι φθάσας. Οὐ γὰρ ἀξιὸν ἐνδοῦναι θανατῶντι γε συκοφάντῃ, καὶ πρᾶν εἶσθαι τὰ πατρῴα τε, καὶ τὰ παππῶα μετὰ δόξης αἰσχροῦς. Πρὸς ταῦτα, δεῖται φίλων ἀδούλων, ἀκαπηλεῦτων, νοῦν ἐχόντων, οἷος εἰ σύ. Ἐξεῖ δὲ (σὺν θεῷ εἰρήσῃ) σὲ μὲν δι' ἐμοῦ, διὰ σοῦ δὲ τοὺς φίλους τοὺς ἐμούς τε καὶ σοὺς· ὧν ὃ τι ἂν τις ἀγαθὸν εἰς αὐτὸν ἐργάσῃται, τούτου τὴν χάριν ὀφείλειν ἐγὼ δίκαιός εἰμι.

turpi cum dedecore perdenda sunt. Ad hoc amicis, cujusmodi es tu; habebit vero (quod Deo probante, amicos meos, tuosque: quorum quidquid ullus est debitorem agnoscere.

C

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΑ΄.

Τῷ ἀδελφῷ.

Τὸ μὲν τὰς γυναῖκας βοᾶν καὶ στερνοτυπεῖσθαι, καὶ σπαράττειν τὰς κόμας, ἐπιφανέντων, ἢ προαγγελλέντων πολεμίων, ἦττον ἂν δόξειε δεινόν· καίτοι καὶ τοῦτο δεινὸν ὁ Πλάτων (67) οἶεται, τὸ μηδὲ ὥσπερ τὰς ὄρνεις ἐθέλειν ἀμυνομένας ὑπὲρ τῶν νεοττῶν πρὶς ὁτιοῦν τῶν ἀλκιμωτάτων ἀνθίστασθαι· ἀλλὰ δόξαν καταχεῖν [γρ. κατατρεῖν] τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, ὅτι πάντων θηρίων ἀτολμότατον γέγονε. Τὸ δὲ καὶ αὐτὰ ἐκείναις πλημμελεῖν, καὶ νύκτωρ ἐκδειματίζεσθαι, καὶ διανίστασθαι, καὶ βοᾶν παρ' αὐτὴν τοῦ φρουρίου τὴν θύραν ἐστάναι βάρβαρον· τοιαῦτα γὰρ τις ἀπήγγειλε περὶ σοῦ· πῶς ἔτι ταῦτα οἰστά· καὶ ἄλλοίως ἔοικεν εἶναι, ἐμὸν ἀδελφὸν ὄντα, ἔπειτα δεινὸν εἶναι; Ἐγὼ γέ τοι παρανατεῖλάσης εὐθύς ἡμέρας ἐξιππασάμενος, ὡς ἀνυστὸν πορρώτατῳ, καὶ ὡς καὶ ὀφθαλμοῖς τὰ κατὰ τοὺς ἀπελάτας τούτους ἅπαντες πολυπραγμονῶ. Οὐδὲ γὰρ ἀξιὸν καλεῖν αὐτοὺς πολεμίους, ἀλλὰ ληστὰς ἢ λωποδύτας, ἢ τι τοιοῦτον ὄνομα μικροπρεπέστατον, οἳ μηδένα τῶν ἐρρώμενων ἐπιφερομένων ὑφίστανται, ἀλλὰ μόνους τοὺς καταπλήγας ἀποσφάττουσιν, ὥσπερ ἱερεῖα, καὶ περιδύουσι. Νύ-

D

DION. PETAVII NOTÆ.

Erasmii conjecturam probò, qui *invidiam* pro *gloriam* rescribit. Nam gloriæ invideri solet, virtus diligitur. Felix itaque est, qui gloriam virtute transcendit; ita enim plus amoris quam invidiæ meretur.

(67) Καὶ τοι καὶ τοῦτο δεινὸν ὁ Πλάτων. Lib. De leg. vii: Πολλὴ που κακία πολιτείας, οὕτως αἰσχροῦς τὰς γυναῖκας εἶναι τεθραμμένας, ὡς μηδ'

ὥσπερ ὄρνιθας περὶ τέχνων μαχομένας πρὸς ὁτιοῦν τῶν ἰσχυρωτάτων θηρίων θέλειν ἀποθνήσκειν τε, καὶ πάντα κινδύνους κινδυνεύειν, ἀλλ' εὐθύς πρὸς ἱερὰ φερομένας, πάντας βωμούς τε καὶ ναοὺς ἐμπιπλάναι, καὶ δόξαν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους καταχεῖν, ὡς πάντων δειλότατον φύσει θηρίον εἶναι. Seneca De remed. fortuit. : Imbecilles natura sumus. Naturam infamare nolite. Illa sortes nos genuit.

κτωρ δὲ μετὰ τῶν ἐφήδων περιπολῶ τὸν λόφον, καὶ παρέχω ταῖς γυναῖξι τοῦ καθεύδειν ἄδειαν, ἐπισταμένας, ὅτι πρὸ αὐτῶν τινες ἐγρηγόρασι. Πάρεσι δέ μοι καὶ στρατιῶται τοῦ τῶν Βαλαγριτῶν τάγματος. Οὗτοι πρότερον μὲν ἢ Κερεάλιον ἄρχειν, ἦσαν ἵπποτοξόται· τούτου δὲ καταστάντος εἰς τὴν ἀρχήν, ἀπημπολημένων αὐτοῖς τῶν ἵππων, ἐγένοντο μόνον τοξόται· ἐμοὶ δ' οὖν ἀποχρῶσι καὶ ἄνιπποι. Δεῖ δὲ τοξείας ἡμῖν ὑπὲρ φρεάτων, ὑπὲρ τοῦ ποταμοῦ· ὕδωρ γὰρ οὐκ ἔχομεν εἰσὼ τοῦ περιδόλου. Ἐπεὶ τί ἐκώλυε διαφέρειν τὴν πολιορκίαν αὐλουμένους τε καὶ κωμάζοντας; Νῦν δὲ ἢ κρατεῖν δεῖ μαχομένους, ἢ ἀποθνήσκειν εἰς χεῖρας ἰόντας τοῖς πολεμίοις, ἀντὶ τοῦ διψῆν. Οὐ τί ἂν ἐλεεινότερον γένοιτο; Ὡστε καὶ ὑπ' ἀνάγκης, ἄνδρες εἴημεν ἀγαθοί. Καὶ σὺ δὴ προθυμοῦ, καὶ ἐτέρους παρακάλει, καὶ τὸ ζεῦγος τῶν ἵππων τῶν ἀδδηφάγων τῶν ἐπὶ τῷ φόρῳ τρεφομένων, ἄγεσθαι κέλευε παρὰ σέ. Παντὸς μᾶλλον ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς ἵππος οὐκ ἀχρεῖον τὸ κτῆμα. Καὶ γὰρ προδραμεῖν τε, καὶ κατασκέψασθαι, καὶ ἀπαγγεῖλαι δι' ἐλαχίστου, πάντα ταῦτα ἵππος δύναται ῥαδίως ποιεῖν. Καὶ δέη σοι τοξοτῶν, μεταπέμπου, καὶ ἤξουσι. Τοὺς γὰρ κωπέας τοὺς Φυχουντίους οὐδ' ἐγὼ θαρρῶ συμμάχους, ὥσπερ οὐδὲ τοὺς παρ' ἐμοὶ κηπωρούς. Ζητῶ δὲ ἄνδρας ὀλίγους οὐ ψευδομένους τὴν ἄνδρα. Καὶ ἐπιτύχω τοιούτων, σὺν Θεῷ δὲ εἰρήσθω, θαρρῶ. Δεῖσαν δὲ ἀποθνήσκειν, ἐνταῦθα τὸ φιλοσοφίας ὄφελος, τὸ μηδὲν ἡγεῖσθαι δεινὸν ἀναχωρῆσαι τοῦ θυλακίου τῶν κρεῦλλίων. Εἰ δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸ παιδίον ἄτεγκτος ἔσομαι, τοῦτο δὲ οὐ σφόδρα διεγγυῶμαι. Ὡς ἔγωγε βουλοίμην ἂν τοσαῦτα φιλοσοφίαν δύνασθαι. Ἀλλὰ μὴ τοί ποτε διάπειραν λάβοιμι, μὴ, ὦ σῶτερ, μὴ, ὦ ἐλευθέριε.

posset! Sed nunquam ejus rei periculum fieri a me

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΒ'.

Ὀλυμπίῳ.

Χθὲς καὶ πρῶην (67') ἐπὶ τῶν ἑναγχοῦς ὑπάτων, ὧν ἄτερός [γρ. ὁ ἄτερος] ἐστὶν Ἀρισταίνετος· τὸν γὰρ συνάρχοντα ἀγνοῶ· κατασεσημασμένην ἐκομισάμην [γρ. ἐδεξάμην] ἐπιστολήν, τὸ σὺν τῆς ἱερᾶς κεφαλῆς ἐπιγεγραμμένην ὄνομα. Τεκμαίρομαι δὲ αὐτὴν εἶναι παμπάλαιον, τῷ τε θριπιδέστατον γεγονέναι, καὶ τῷ συγκεχυθῆναι τὰ πλείονα τῶν γραμμάτων. Ἐγὼ δὲ ἡξίουν μὴ καθάπερ δασμὸν τινα ἐτή-

A cum juvenum manu collem oboeo, et mulieribus dormiendi securitatem præbeo, dum aliquos pro sua salute excubare intelligunt. Adsunt et mihi ex Balagritarum ordine milites aliquot. Hi antequam Cerealis provinciæ præfuisset, equites erant sagittarii. Posteaquam is imperium est adeptus, distractis sibi equis, ad sagittarios rescripti sunt: mihi vero vel sine equis sufficiunt. Sagittatione autem opus est nobis ad puteorum, ad fluminis copiam habendam. Aquæ enim intra muros nihil habemus. Alioqui quid eam obsidionem tolerare tibiis ac comessationibus indulgentes prohibeat? Jam vero vel pugnando vincere necesse est, vel manu conserta cum hostibus oppetere potius, quam siti conficiamur. Quo quid miserius posset accidere? Ita vel necessitate coactos viros nos præbere convenit. Ac tu etiam cura ut is sis, aliosque cohortare; et par illud voracium equorum, qui ad tributum aluntur, adduci ad te impera. Nulla iis temporibus possessio equo utilior atque opportunior esse potest. Nam et procurrere, et speculari, et brevissimo tempore renuntiare, omnia hæc facile præstabit equus. Quod si tibi sagittariis opus est, eos arcesse, et confestim aderunt. Phycuntiorum enim remigum auxiliis nihilo magis confido, quam meis olitoribus. Paucos autem viros desidero, qui viros non mentiantur. Ac si aliquos ejusmodi nactus ero, quod cum Deo a me dictum sit, bono animo sum. Sin obeunda mors est, tum vero utilis atque opportuna philosophia est; minime ut acerbum videatur ex hoc caruncularum sacculo discedere. Quod autem adversus uxorem ac filiolum siccis oculis esse possim, nequaquam id valde asseverare audeam. Quod utinam philosophia posset! Sed nunquam ejus rei periculum fieri a me contingat, te, o salutis, o libertatis præses, obtestor.

EPISTOLA CXXXII.

Olympio.

Hæc et nudius tertius, proximis coss., quorum alter Aristænētus est, nam collegam ejus ignoro, obsignatas accepi litteras; quibus religiosi tui capitis nomen erat inscriptum. Esse autem vetustissimas **269** ex eo conjicio, quod et a tineis corrosæ essent, et litterarum pars major exolevisset. At ego vellem non tanquam annum vectigal epistolam ad me mitteres; nec uni duntaxat amicissimo Syro

DION. PETAVII NOTÆ.

(67') Χθὲς καὶ πρῶην. Anni superioris consules significat, qui fuit Christi 404. Collega porro fuit Aristænētus Honorii imperatoris. Hunc vero ab Synesio ignorari potuisse mirum videtur. Cujus eam in priori editione causam reddidimus, quod consularis honos principali fastigio, velut stella solis lumine conderetur. Unde quem imperatorem norat Synesius, in Occidente consulem nescivit. Hanc nostram conjecturam Nicolaus Alemannus, amicus, dum viveret, noster, elevare conatus est in Comment. ad Procopii Ἀνέκδοτα, quod ludi, venationes, munera statim initio consulatus ab Honorio de more data, publicæ tabulæ ejus nomine consignatæ, consulem prodidissent. Quare idcirco putat ignoratum a Synesio consulis alterius nomen, quod consulum alter Romæ, Byzantii alter eaderetur. Orientis autem consulem commode, sta-

D timque nosse potuerit Synesius; Occidentis consulem nec commode, nec statim. Quocirca tabulis publicis consulis, cujus nomen latebat, sic mentio fiebat, καὶ τοῦ δηλωθησομένου. Hæc ille. Quæ ut vera sunt, sic ad hunc Synesii locum nullo modo pertinent: imo vero sua se oratione evertit ipse. Etenim hanc ἐπιστολὴν scripsit anno sequente post illos consules, ut satis ostendit, dum eos vocat τοὺς ἑναγχοῦς ὑπάτους. Unde, ut suam in illum rationem retorqueamus, quinam, obsecro, post annum consulis nomen nescire potuit Synesius, si ex ludis publicisque tabulis necesse est cognitum fuisse? Verum neque ludos in Oriente aut Ægypto consulatus nomine edidit Honorius; neque tabulas istas in promptu tunc habebat Synesius. Itaque multo est conjectura nostra, quam τοῦ μαχαρίτου amici nostri probabilior.

perferendas traderes. Ita enim sit, ut nunquam recentes, sed vetustate consumptæ ad me perveniant. Fac igitur, quod me facere vides. Nullus imperatoris veredarius equum publicum mutans urbe proficiscitur, cui non humeralis sarcinæ pars aliqua sit, quod ad eruditionem tuam mittitur. Quare si tibi fideliter reddant, sive omnes, sive eorum aliqui, multa iis prospera contingant. Boni enim viri sunt. Sin minus, hac tu in parte prudentior es, qui iis fidem non adhibeas, quibus haberi nullam oportet. Sed ne librarium et nos frustra fatigemus, cum minime perferendas ad te litteras dictamus, certior reddi cupio. Mutabimus enim deinceps sententiam; solique Petro committam. Has porro litteras a Petro perlatum iri arbitror, quas de sacra manu acceperit. Mitto enim has e Pentapoli ad communem magistram; hæc autem cuicunque libuerit committet: libebit autem, optime scio, ei tradere, qui sit notissimus. Neque enim scimus, o charissime ac præclare vir, an postea salutandi invicem facultas sit affutura, propterea quod ignavia dum sine certamine regionis hostes potiuntur; solique nos superstites sumus, qui ad munita loca confugimus, omnibus, quotquot in campestribus deprehensi sunt, pecudum more jugulatis. Veremur autem ne diuturna in iis locis illorum commoratio quam plurima castella siti ad deditionem compellat. Quæ causa est, cur recriminationi illi tuæ, quæ de muneribus erat, non responderim. Neque enim otium fuit, eo quod in machinæ cuiusdam fabricatione occupabar. Hoc enim molior, quemadmodum e turribus non contemnendi ponderis lapides quam longissime jaculemur. Simul autem et mittendi ad me munera potestatem facio. Synesium quippe Olympio cedere necesse est: verum ea lege, ne lautiora munera sint. Nam et tunc luxum, quo in contubernii diversoriis usus es, minime probavi: sed militaria ea dona sint, arcus scilicet ac spicula. Hæc autem una cum cuspidibus. Arcus quidem vel aliunde coemere possum; aut quos ipse jam habeo **270** reficere: spicula vero ægre comparantur, quæ quidem usui esse possint. Ægyptia enim ista geniculis protuberantia substrictiore internodio sunt. Idcirco per seipsa frustrantur. Similia enim iis sunt, qui statim a primis carceribus impediuntur, et offendunt. Vestra autem oblonga sunt, et in unius cylindri figuram rotundantur: quod ad volatus rectitudinem unice confert. Hæc tu ad me mittes; necnon equorum frena ad usum accommodata: nam et equum illum Italicum, quem tu venusta illa tua

σιον, τὴν ἐπιστολὴν πέμπεσθαι, μὴδὲ ἓνα ποιεῖσθαι διακομιστὴν μόνον τὸν φίλτατον Σύρον. Οὕτω γὰρ συμβαίνει τὸ μὴδὲ νεαροῖς, ἀλλ' ἐώλοις αὐτοῖς περιτυγχάνειν. Ὡς περ οὖν ἐγὼ, καὶ αὐτὸς οὕτω ποιεῖ. Οὐδεὶς βασιλέως ἀγγελιαφόρος δημοσίαν ἵππον ἀμείβων ἐξείσει τῆς πόλεως, ὃ μὴ τὰ πρὸς τὴν σὴν λογίτητα μέρος γίνεται τοῦ κατόπιν φορτίου. Εἰ μὲν οὖν ἀποδιδόασιν ἢ πάντες, ἢ τινες αὐτῶν, πολλὰ καγαθὰ τοῖς ἀποδιδούσι γένοιτο, χρηστοῖς οὖσιν· εἰ δὲ μὴ, καὶ ταύτῃ σὺ σοφώτερος, ἀπιστῶν οἷς ἄξιον. Ἄλλ' ἵνα μὴδὲ ἡμεῖς μάτην κόπτωμεν τὸν ὑπογραφεύα, τὰς οὐκ ἀποδοθησομένας ἐπιστολάς ὑπαγορεύοντες, μαθεῖν ἄξιόν. Μεταρροσόμεθα γὰρ τοῦ λοιποῦ, καὶ μόνον πιστεύσω τῷ Πέτρῳ. Ταύτην γέ τοι τὴν ἐπιστολὴν Πέτρον οἶμαι διακομίσειν, παρὰ μέσης λαβόντα τῆς ἱερᾶς χειρός. Στέλλω γὰρ αὐτὴν ἀπὸ Πενταπόλεως ἐγὼ πρὸς τὴν διδάσκαλον τὴν κοινήν. Αὕτη δὲ ὅτῳ βούλεται δώσει· βουλήσεται δὲ, εὖ οἶδ' ὅτι, τῷ γνωριμωτάτῳ παρασχεῖν. Καὶ γὰρ οὐδ' ἴσμεν, ὧ φίλτατε καὶ θαυμάσιε, εἰ καὶ πάλιν ἐξεσσι προσειπεῖν ἡμᾶς ἀλλήλους. Κακία γὰρ στρατηγῶν, ἀμαχεὶ γέγονε τῶν πολεμίων ἢ χώρα, καὶ μόνοι ζῶμεν ὅσοι τὰ ἐρυμνὰ κατειλήφαμεν, τῶν ἐν τοῖς πεδίοις κατειλημμένων, ὥς περ ἱερείων ἀπεσφαγμένων [γρ. ἀποσφαττομένων]. Δέδωκεν δὲ τὴν προσεδρείαν αὐτῶν, μὴ χρονία γενομένη δίψει παραστήσεται τὰ πολλὰ τῶν φρουρίων. Ταύτῃ καὶ τοῖς ἀντεγκλήμασι (68) τοῖς περὶ τῶν δώρων οὐκ ἀπεκρινάμην. Οὐ γὰρ μοι σχολή, πρὸς τινι μηχανῇ τὸν νοῦν ἔχοντι. Κατασκευάζομαι γὰρ ὥς ἂν ἀπὸ τῶν πύργων ἐκηβολώτατα πέμποιμεν [γρ. καταπεμ.] ἀξιόλογα λίθων βάρη. Ἄμα δὲ καὶ ἐνδοιδωμί σοι πέμπειν μοι δῶρα. Δεῖ γὰρ εἶχειν Ὀλυμπίῳ Συνέσιον· μὴ μέντοι τρυφῶντα δῶρα. Καὶ γὰρ καὶ τότε τὴν τρυφὴν ἐμεμφάμην (69) τῶν καταλυμάτων τοῦ συσσιτίου· ἀλλ' ἔστω στρατιωτικά, τόξα καὶ βέλη, μετὰ τῶν στυρακίων μέντοι τὰ βέλη. Τόξα μὲν οὖν καὶ ἐτέρωθεν ὦνησαίμην, καὶ τὰ ὄντα ἀνακτησαίμην· βέλη δὲ οὐ ῥάδιόν ἐστι πορίσασθαι, οὐχοὺν ὥστε καὶ ἐπιτήδεια. Τὰ γὰρ Αἰγύπτια ταῦτα τοῖς γόνασιν οἰδοῦντα, τοῖς παραγονατίοις συνίζανει. Ταύτῃ καὶ σφάλλεται παρ' ἑαυτῶν. Ἔοικε γὰρ τοῖς ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐμποδιζομένοις τε, καὶ προσκόπτουσι. Τὰ παρ' ὑμῖν δὲ, εὐμήκη τέ ἐστι, καὶ ἀκριδῶς εἰς ἐνὸς κυλίνδρου σχῆμα στρογγύλλεται· ὅπερ τὸ πᾶν ἐστὶν εἰς εὐθυπορίαν τῆς πτήσεως. Ταῦτά μοι πέμπειν· καὶ χαλινούς ἵππων ἀγαθοὺς εἰς χρῆσιν· ἐπεὶ καὶ τὸν ἵππον τὸν Ἰταλὸν, ὃν ἐπήνεσας τῇ γλώττῃ τῇ καλῇ, σφόδρα ἂν εἶδον ἡδέως· ἐπειδὴ καὶ πατέρα πώλων ἀγαθῶν (70) ἡμῖν αὐτὸν ὑπισχνού. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κάτω που τῆς ἐπιστολῆς, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν εὔρον, ὅτι μένειν ἐδέησε τὸν

DION. PETAVII NOTÆ.

(68) Ταύτῃ καὶ τοῖς ἀντεγκλήμασι. Sic erat in duobus scriptis. Alii προτεμενίσμασι, quod quid sit nescio. Planior vero nostra est; ex qua intelligimus Olympium cum amice a Synesio esset objurgatus, vicissim recriminatum, quod a se dona aliqua nollet accipere.

(69) Τὴν τρυφὴν ἐμεμφάμην. Quid sint καταλύματα τοῦ συσσιτίου hoc loco expedire nequeo.

(70) Πατέρα πώλων ἀγαθῶν. Vel hic unus locus argumento esse potest, quam e re litteraria sit veterum codicum et scriptorum sedula attentaque lectio. Etenim quod erat hactenus, πατέρα πολλῶν ἀγαθῶν, quam absurdum et inane est! Hanc autem quam restituimus vocem ex Regio cod. deprompsimus.

ἵππον ἐν τῇ Σελευκείᾳ, τοῦ ναυκλήρου διὰ τὸν καιρὸν παραιτησαμένου τοιοῦτο φορτίον. Ἐπειδὴ δὲ μήτε τὴν λέξιν ἐπέγνων ἀδελφὴν οὖσαν τῆς σῆς, μήτε τὴν χεῖρα, μήτε τὴν ἀκρίθειαν τῆς γραφῆς, ἐδικαίωσα μὴ ἀγνοεῖσθαί σοι τοῦτο. Ἄτοπον γάρ, εἰ τοιοῦτος ὢν ὁ ἵππος μήτε ἐμοί, μήτε σοὶ σῶζοιτο.

quoniam ipseque dictionem ipsam, neque manum, neque exactam scripturæ rationem tuæ germanam agnovi, ac similem, æquum putavi te ea de re non celari. Absurdum enim est talem equum mihi juxta ac tibi perire.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΓ'.

Πυλαιμένει.

Ἐδεξάμην τὴν ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ πάλιν ἐμέμφω τὴν τύχην, ὡς οὐδὲν περὶ σοῦ βεβουλευμένην φιλανθρωπότερον. Μὴ σὺ γε, ὦ φίλτατε ἐταίρων. Οὐ γὰρ ἄξιον ἐγκαλεῖν, ἀλλὰ παραμυθεῖσθαι. Ἐξεστὶ δὲ ὄντι τοιοῦτῳ, ἥκειν πρὸς ἡμᾶς · ἀδελφὸν εὐρήσεις οἶκον. Οὐ πλουτοῦμεν, ὦ γὰρ, ἀλλὰ τὰ παρόντα ἀρκεῖ καὶ Πυλαιμένει κάμοι. Εἰ δὲ καὶ σὺ παρέσῃ, τυχὸν καὶ πλουτήσομεν. Ἀπὸ τῶν ἴσων ἀφορμῶν ἕτεροι πλείω τῶν μετρίων ἔχουσιν · ἐγὼ δὲ κακὸς οἰκονόμος. Ἀλλὰ τέως ἀντέχει καὶ πρὸς τὴν ἀκριβεστάτην ἀμέλειαν τὰ πατρῷα, ἃ δὴ δύναται βόσκειν φιλόσοφον. Μὴ τὰ τυχόντα ἡγοῦ προσλαθόντα καὶ πρόνοϊαν. Ταῦτα περὶ τούτων, καὶ μὴ ἄλλως ποιεῖ · εἰ μὴ τι μεταξὺ βέλτιον πέπραχας, καὶ πάλιν διανοῇ τὴν Ἡράκλειαν ἀνιστάναι κειμένην. Ἐπιστολὰς οὐ γέγραφα πρὸς οὓς εἴωθα, διὰ τὸν καιρὸν · ἀλλὰ πρῶτην ἅπασι γέγραφα, φάκελλον ἐπιστολῶν Διογένει δούς. Ἀνεψιὸς ἐστὶν ὁ Διογένης ἐμός. Εἰ μὲν οὖν ἐπέτυχέ σου ζητῶν (ἐξήτησε γὰρ οἶδ' ὅτι), καὶ δὴ τὸν φάκελλον ἐπιδέδωκεν. Οὐ γὰρ ἐπεγέγραπτο (71). Εἰ δὲ μὴ, ναύκληρον αἶτει δεῖξαι σοὶ τὸν νεανίσκον, καὶ κομισάμενος τὰς ἐπιστολὰς, αὐτὸς ἅπασι δίδου. Εἰσὶ δὲ οὓς περὶ πλείστου ποιῶμαι παρ' ἐμοῦ προσειρῆσθαι · ὁ πατήρ Πρόκλος · Τρύφων ὁ παρ' ἡμῖν ἄρξας · Σιμπλίκιος καὶ ἀνὴρ, καὶ ἄρχων ἀγαθός, καὶ φίλος ἐμός. Ἐπιδούς αὐτῷ τὴν ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ πάρεστι χρόνῳ, χρῆσαι τὰνδρί. Καλὸν γὰρ καὶ συσχολάσαι στρατιώτῃ ποιητικῷ. Στρουθοὺς μεγάλας ἀπὸ τῶν ἐν εἰρήνῃ κυνηγεσίῳν εἶχομεν. Ἄλλ' οὐκ ἦν αὐτὰς στέλλειν ἐπὶ θάλατταν, διὰ τῶν ὅπλων τῶν πολεμίων, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν παρὰ τὰς ἀκτὰς ὄντων ἐξῆν ἐνθῆναι τοῖς πλοίοις. Οἶνος οὖν μόνος ἐστὶ τὸ φορτίον. Ἐλαίου δὲ οὐ μὰ τὴν τιμίαν σου κεφαλὴν, οὐδὲ κύαθον ἀγώγιμον ἔχουσιν · οὐκ οὖν ὅσα γε καὶ ἐμὲ εἰδέναι. Τοσάδε οὖν οἶνου ξεστία λάβε. Αἰψὴ δὲ, ἐπιδούς τὸ πρὸς Ἰούλιον πρόσταγμα. Πρόσκειται δὲ τῇ ἐπιστολῇ, τοῦ μὴ διαπεσεῖν ἕνεκα. Καὶ τῷ πατρὶ Πρόκλῳ γεγράφηκα, καὶ ταῦτα πέπομφα. Δεξάσθω καὶ τὴν ἐπιστολὴν παρὰ σοῦ, καὶ τὸν οἶνον παρὰ τοῦ Ἰουλίου. Τρύφωνι τῷ χρυσῷ (δεῖ γάρ τι καὶ ἐν τούτοις ψυχρὸν εἶπεῖν καὶ Γοργιαῖον), Τρύφωνι τὰ δῶρα παρεσκευάσαμεν, ὅπῃν σιλφίου πολύν. Βάττου γὰρ ἀκούεις αὐτὸ δῆπου · καὶ χρόνον ἄριστον. Ἀγαθὸν γὰρ ἡ Κυρήνη (72) καὶ

EPISTOLA CXXXIII

Pylæmeni.

Accepi tuas litteras, quibus iterum fortunam incusas, quod nihilo tibi humanius adhuc consulerit. Nequaquam, o sodalium amicissime. Neque enim criminari illam attinet, sed consolationem capere. Licet autem ejusmodi cum sis, tibi ad me venire; fraternam domum invenies. Non locupletes sumus, o bone vir, sed vel præsentia mihi ac Pylæmeni sufficiunt. Quod si tu una mecum aderis, fortasse ditiores erimus. Ab iisdem rei familiaris subsidiiis, alii supra mediocres opes adepti sunt: ego vero malus sum dispensator. Nihilominus tamen hactenus vel contra maximam incuriam patrimonium durat, quod philosophum alere possit. Neque tu aspernandum hoc existimes, si cura ac diligentia accesserit. Hoc modo te in iis, neque aliter gere; nisi quid forte interim melius acciderit, ac rursum jacentem Heracleam instaurare cogites. Epistolas quibus soleo nullas scripsi, ob temporis difficultatem; sed nuper omnibus scripsi, ac litterarum fasciculum Diogeni commisi. Patruelis meus Diogenes iste est, qui si te quærens invenerit (non enim **271** dubito quin quæsierit), simul et fasciculum dedit. Non enim erat inscriptus. Sin minus, nauclerum roga, ut tibi adolescentem indicet: cumque ab eo litteras acceperis, ipse omnibus reddas velim. Nonnulli sunt, quos meo nomine compellari summopere cupiam: pater Proclus; Trypho, qui provinciæ nostræ præfuit; Simplicius non minus vir, quam magistratus optimus, et amicus meus: cui postquam litteras obtuleris, quandiu præsentis copiam habes, homine utere. Præclarum enim est cum milite versari poeticæ studioso. Struthiocamelos magnos habebamus ex venationibus, quas tempore pacis exercuimus. Verum mittere eos ad mare per infesta hostium arma non potuimus, neque aliud quidquam eorum, quæ in littore erant, navigiis imponere licuit. Vino igitur duntaxat oneravimus. Olei vero, per charissimum caput tuum, ne cyathum quidem importarunt, quantum scire potuerim. Accipe igitur vini totidem sextarios. Accipies vero, postquam mandatum, quod ad Julium scriptum est, dederis: quod epistolæ adjunctum est, ne excidere

DION. PETAVII NOTÆ.

(71) [LXXXVII] Οὐ γὰρ ἐπεγέγραπτο. Immo quod illi inscriptus esset fasciculus. Leg. itaque σοὶ γάρ.

(72) Ἀγαθὸν γὰρ ἡ Κυρήνη. Supplevimus ex veteri voces aliquot. Nimirum Βάττου γὰρ ἀκούεις

αὐτὸ δῆπου καὶ χρόνον ἄριστον, etc. Quanquam post δῆπου vocula quædam erat, quam legere prorsus non potui. Sic autem depicta fuit (D). Cæterum aliquid ante ἀγαθὸν γὰρ ἡ Κυρ., etc., præter ὅπῃν σιλ-

posset. Scripsi et patri Proclo, eademque misi. Accipiat a te litteras, vinumque ab Julio. Tryphoni aureo (oportet enim in iis frigidum aliquid et Gorgiæ simile dicere), Tryphoni, inquam, dona paravimus, laseris magnam copiam. Hoc enim de Batto et hoc probum Cyrenis provenit. Hoc tamen mittere navem imponetur, tum cum ad vos mittemus oleum.

EPISTOLA CXXXIV.

Fratrī.

Poemenius hic, a quo has litteras accipies, missus est ad nos ab Artabazaco, qui paulo ante principatum tenuit, bonorum omnium curator, quæ in his locis possideret. Sed in eo munere oheundo perhumanum se ac facilem præbuit. Quanquam quis alius ita occasione hac uteretur? At Poemenii potestas nemini Libyum gravis et onerosa fuit. Cujus rei non leve hoc argumentum est, quod magno civitatum omnium mœrore discedit. At tu hominem amice, atque uti par est, probitatis nomine collaudato.

272 EPISTOLA CXXXV.

Eidem.

Fructum ex Athenis quantumeunque velis, capiam: adeo mihi videor palmo uno ac digito factus doctior. Licet autem subinde tibi divinæ illius sapientiæ periculum facere. Ecce enim ex Anagyrum te ad te scribo, et Sphettum obii, atque Thrium, et Cephesum, ac Phalerum. Ut ille male pereat infelix nauclerus, qui me huc advexit: nihil enim jam Athenæ splendidum habent, præter celeberrima locorum nomina. Ac velut ex hostia consumpta sola pellis superest, animalis, quod olim aliquando fuerat, indicium: sic inde translata philosophia, restat ut oberrando Academiam ac Lyceum mireris: atque etiam variam illam porticum, a qua Chrysippi secta nomen accepit; quæ quidem minime nunc varia est. Nam proconsul tabulata sustulit, in quæ artem omnem suam Polygnotus Thasius contulerat. Nunc itaque nostra ætate alit Ægyptus quæ ab Hypatia sapientiæ semina suscepit; Athenæ vero quondam civitas fuit, sapientum domicilium: nunc eam mellatores celebrant. Quibus par illud sapientum Plutarcheorum adjice; qui non orationum suarum fama juvenes in theatris congregant, sed mellis ex Hymetto amphoris.

φίλου desiderari ex eo convincitur, quod de silphio necesse non fuerit proloqui Synesium, ipsum etiam Cyrenis non malum provenire: cum ibidem omnium haud dubie præstantissimum nasceretur. Sed de croco ambiguum erat. De quo Plin. lib. xxi, c. 6, *Sed nec ubique secundum* (de sativo loquitur), *etiam Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi.* Postea, *Contra Cyrenaico vitium, quod omni croco nigrius est, et celerrime marcescit.* Ideo apud Dioscor. lib. i, cap. 25, *Cyrenaicus crocus omnium est infimus: 'Ο δὲ Κυρηναϊκὸς, ὁ ἐκ Κεντορίας πάντων τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν ἀσθενὴς κατὰ δύναμιν, λαχανώδεις ὄντες πάντες.* Quæ verba obiter emaculanda sunt. Vitium enim

τοῦτον ἐκτρέφει. Οὐ μὴν ἐξεγένετο πέμπειν, τό γε νῦν ἔχον. 'Ἄλλ' ἐκπέμπομεν ἂν εἰς ἐτέραν ναῦν, ὅταν καὶ ὑμῖν μετ' αὐτοῦ μὲν τὰς στρουθοὺς, καταμόνας δὲ τοῦλαιον.

scilicet accepisti: ad hæc crocum optimum. Nam in præsentia non potui: sed in alteram postea cum illo quidem struthiocamelos, privatim autem

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΔ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ποιμένιος οὗτος ὁ τὴν ἐπιστολὴν σοι διδοὺς ἐστάλῃ πρὸς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ μικρῷ πρότερον δυναστεύσαντος Ἀρταβαζάκου, ἐπὶ ταῖς οὐσίαις ἀπάσαις, ὧν ἐν τοῖς τῇδε τόποις ἐγεγόνει κύριος. 'Ἄλλ' ἐν ὑποθέσει τοιαύτῃ πρᾶον ἑαυτὸν παρέσχε καὶ μετριώτατον. Καί τοι τίς ἕτερος οὕτως ἐχρήσατο τῷ καιρῷ; Ποιμενίου δὲ οὐδεὶς Λιβύων τὴν τότε δύναμιν ἐβαρύνετο. Μέγα τεκμήριον· λυπεῖ τὰς πόλεις ἀναχωρῶν. Σὺ δέ μοι τὸν ἄνδρα φιλίως, καὶ ὥσπερ εἰκὸς, ἐπαίνεσον ἐπὶ καλοκαγαθίᾳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΕ'.

Τῷ αὐτῷ.

Οναίμην τῶν Ἀθηναίων (73), ὅποσα βούλει· ὥστε μοι δοκῶ πλεῖν ἢ παλαιστῇ, καὶ δακτύλῳ γεγονέναι σοφώτερος. "Εξεστι δὲ καὶ αὐτόθεν τῆς θείας σοφίας πειρὰν σοὶ τίνα παρασχεῖν. Ἀμέλει γὰρ Ἀναγυροῦντοθέν σοι γράφω· καὶ Σφηττοὶ γέγονα, καὶ Θριῶζε, καὶ Κηφισιάσι, καὶ Φαληροῖ. Καὶ κακὸς κακῶς ἐδεῦρό με κομίσας ἀπόλοιτο ναύκληρος· ὡς οὐδὲν ἔχουσιν αἱ νῦν Ἀθῆναι σεμνὸν, ἀλλ' ἢ τὰ κλεινὰ τῶν χωρίων ὀνόματα. Καὶ καθάπερ ἱερείου διαπεπραγμένου τὸ δέρμα λείπεται, γνῶρισμα τοῦ πάλαι ποτὲ ζώου· οὕτως ἐνθένδε φιλοσοφίας ἐξωκισμένης, λείπεται περινοστοῦντα θαυμάζειν τὴν Ἀκαδημίαν τε, καὶ τὸ Λύκειον, καὶ νῆ Δία τὴν ποικίλην στοάν, τὴν ἐπώνυμον τῆς Χρυσίππου φιλοσοφίας, νῦν οὐκέτ' οὔσαν ποικίλην. Ὁ γὰρ ἀνθύπατος τὰς σανίδας ἀφείλετο [γρ. ὑφείλ.], αἷς ἐγκατέθετο τὴν τέχνην ὁ ἐκ Θάσου Πολύγνωτος. Νῦν μὲν οὖν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις Αἰγυπτος τρέφει τὰς Ὑπατίας δεξαμένη γυνάς· αἱ δὲ Ἀθῆναι, πάλαι μὲν ἦν ἡ πόλις ἐστὶ σοφῶν. Τὸ δὲ νῦν ἔχον, σεμνύνουσιν αὐτὰς οἱ μελιτουργοί. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡ ξυνωρίς τῶν σοφῶν [γρ. σοφιστῶν] Πλουταρχείων, οἵτινες οὐ τῇ φήμῃ τῶν λόγων ἀγείρουσιν ἐν τοῖς θεάτροις τοὺς νέους, ἀλλὰ τοῖς ἐξ Ὑμηττοῦ σταμνίοις.

DION. PETAVII NOTÆ.

in iis manifestum, cum Centuripino croco cæteros Siculos præferre videatur, et herbarii tamen Centuripini croci in Sicilia nominatim, quasi cæteris præcellentis, meminerint. Sic igitur rescribo: Ὁ δὲ Κυρηναϊκὸς, ὁ ἐκ Κεντορίας, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν Σικελίαν, vel μετὰ πάντων.

(73) Ὁναίμην τῶν Ἀθηναίων. De Athenarum misera sorte vide Gregor. Naz. orat. 20 in S. Basil., p. 529, et Æneam Gazæum initio Theophr. Eupapius in Oribasio: Ὡσπερ τοῖς Ἀθήνησι γεγονόσι κατὰ τοὺς λόγους πολὺς ἄνω χωρεῖ λόγος, ὅτι Ἀττική μοῦσα, καὶ τὸ ἀγαθὸν οἰκεῖον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΓ'.

Α

EPISTOLA CXXXVI.

Ἑρκουλιανῶ.

Herculiano.

Εἰ τῆς Ὀδυσσεύος πλάνης κέρδος ἔφησεν Ὅμηρος, πολλῶν ἀνθρώπων ἰδεῖν τε ἄστεα, καὶ γινῶναι τὸν νόον· καὶ ταῦτα τῆς προσορμίσσεως αὐτῷ γενομένης οὐ πρὸς ἀνδρας χαρίεντας, ἀλλὰ πρὸς Λαιστρυγόνας, καὶ Κύκλωπας· ἥ που θαυμαστῶς ἂν ἡ ποίησις ὑμνησε [γρ. ἦσεν ἡ ποί.] τὴν ἐμὴν τε καὶ σὴν ἀποδημίαν, παρασχούσαν ἡμῖν εἰς πείραν ἔλθειν τῶν καὶ διὰ φήμης ἀπιστουμένων. Αὐτόπται γάρ τοι καὶ αὐτήκοοι γεγονάμεν τῆς γνησίας καθηγεμόνος τῶν φιλοσοφίας [γρ. τῆς φιλοσοφ.] ὀργίων. Εἰ δὲ καὶ ἀνθρωπικαὶ χρεῖαι τοὺς κοινωνήσαντας διαθέσει συνδέουσιν· ἡμᾶς κατὰ τὸν νοῦν τῶν ἐν ἡμῖν τὸ ἄριστον συγγενομένους θεῖος ἀπαιτεῖ νόμος τάλλήλων τιμᾶν. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ τῆς σωματικῆς συνηθείας ἀπολε-
B λυκῶς, ὁρᾶν τε ἀπόντα δοκῶ, τὸ ἐναποτεθὲν ἀπὸ τῆς διαθέσεως εἶδος προχειριζομένης τῆς μνήμης, καὶ ἐμβομβεῖ μου ταῖς ἀκοαῖς ἡ θαυμαστῶς γλυκεῖα τῶν ἱερῶν σου λογίων [γρ. λόγων] ἡχώ. Σὺ δὲ ἡμῖν εἴπερ οὐχ οὕτως ἔχεις, ἀδικεῖς· εἰ δὲ ἔχεις, οὐ μέγα ποιεῖς. Ἀποδίδως γὰρ διαθέσεως ἠφλημα. Ὅταν δὲ πρὸς τὴν ἐν φιλοσοφίᾳ κοινωνίαν ἀπιδῶ, καὶ φιλοσοφίαν ἐκείνην περὶ ἧς πολλὰ συγκεχύφαμεν· ἐνταῦθα ἤδη τοῦ λογισμοῦ γινόμενος, Θεῷ βραβευτῇ τὴν συντυχίαν ἡμῶν ἀνατίθημι. Οὐ γὰρ ἂν ἀπ' ἐλάττονος ἢ θείας αἰτίας Συνέσιος, ὁ τὸ πρᾶγμα ἥκιστα δη-
C μοσιεύων, καὶ πλείστοις μὲν συνῶν, ἐπ' ἀνθρωπικαῖς δὲ κοινωνίαις τὰς συνουσίας ποιούμενος, φιλοσοφίαν δὲ ἐν ἀρρήτων ἀρρήτοτάτοις ἔχων, οὕτω προχείρως ἐμαυτὸν τε, καὶ τὰ ἐμαυτοῦ κτήματα ἀνεκάλυφα
C ἀνδρὶ καταβραχὺ δόντι μοι καὶ λαδόντι τὸν λόγον. Ἐπεὶ δ' οὖν γέγονέ τις οὗτος, πρὸς ὃν ἐξωρχησάμην τὰ τέως (74) ἀνέκπυστα, καὶ τῆς σοφῆς τοῦ Πρωτέως ἐπελαθόμην τέχνης· οὐ γὰρ ἄλλη τις ἦν, ἢ συνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις οὐ θείως, ἀλλὰ πολιτικῶς· ἐπεὶ γέγονε τοῦτο, οὐ προθεμένης μοι τῆς γνώμης, ἀλλ' ἀκαταπχεύαστον ἄρνω παρελθὼν, ἐγὼ Θεὸν ἡγεμόνα τοῦ παραδόξου λογίζομαι, παρ' οὗ τέλος αἰτήσομεν τῶν δι' αὐτὸν ἡργμένων. Καὶ δοίη μετ' ἀλλήλων φιλοσοφεῖν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, πάντως φιλοσοφεῖν. Ὡς ἔγωγε ἐνόντας μοί τινας τῇ ψυχῇ λόγους περὶ τῆς ὑποθέσεως, ἣν ἐπραγματευόμεθα, καταχέαι μὲν ὠδίνῳ τῆς ἐπιστολῆς· οὐ μὴν τοῦτο ποιήσω. Σοὶ γὰρ ἂν κατὰ Θεὸν γένοιτο συγγενέσθαι καὶ ἡμῖν περὶ
D τούτων, καὶ πολλοῖς ἄμεινον εἰδόσιν. Ἐμοὶ δὲ οὐ καλῶς ἔχει γραμματεῖω πιστεύειν τὰ τοιάδε. Τὸ γὰρ τῆς ἐπιστολῆς πρᾶγμα οὐκ ἐχέμυθον· ἀλλὰ φύσιν ἔχει τῷ περιτυχόντι προσδιαλέγεσθαι. Ἐρῶ σο, καὶ φιλοσόφει, καὶ διατέλει τὸ ἐν ἡμῖν ἀνακεχωσμένον ὄμμα ἀνορύττων. Τὸ γὰρ τοι βιοῦν ὀρθῶς, ἅτε ὃν οἶμαι προσοίμιον τοῦ φρονεῖν, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ φρονίμων ἀνδρῶν σπουδάζεσθαι κατεδείχθη. Μὴ κα-

Si ex Ulyssis erroribus lucrum hoc exstitisse Homerus cecinit, multorum hominum urbes intueri, moresque cognoscere; præsertim cum non ad politos homines appelleret, sed ad Læstrygonas et Cyclopas: procul dubio maiorem in modum tuam meamque peregrinationem poesis celebrasset, quæ nobis periculum eorum facere concessum est, quæ fama audita incredibilia videbantur. Ipsi enim spectatores atque auditores germanæ philosophiæ sacrorum ducis ac magistræ fuimus. Quod si humana negotia eorum communione conjunctos affectu inter se colligant ac devinciunt; nos utique mente consociatos, quæ pars est nostri præcipua, nostris invicem rebus studere divina lex efflagitat. Equidem **273** cum præsentis corpore tui consuetudine sum usus aliquando, absentem intueri modo videor, speciem et imaginem ex affectu expressam repræsentante memoria, ac meis auribus etiamnum mirum in modum suavis illa sacrorum tuorum sermonum vox insonat. Tu vero nisi ita es affectus, injuriam facis; sin et affectus, non multum facis. Amoris enim debitum rependis. Sed cum ad illam in philosophiæ studiis communionem respicio, illamque ipsam philosophiam, in quam diu ac multum incubuimus: ubi eo, inquam, ratiocinando perveni, rectori, moderatorique Deo occursum hunc nostrum tribuere soleo. Haud enira levior aliqua, quam divina molientē ac destinante causa, Synesius, qui rem ejusmodi minime in vulgus enuntiare soleam; quique etsi cum plerisque familiariter vivam, eam tamen familiaritatem ob humanam aliquam communionem suscipiam, philosophiam vero in arcanis ac secretis rebus secretissimam habeam: tam facile meipsum, meque omnia homini detexi, quocum paululum ultro citroque sermonem contuli. Sed quoniam aliquis demum inventus est, apud quem inaudita efferrem, et prudentis illius Protei artificii sum oblitus, quod nihil aliud fuit, quam cum hominibus non divina, sed civili ratione versari. Quoniam igitur ita contigit, non quod ante constituissem animo, sed quod citra studium e re nata succurrit: ego tam
D inopinati eventus ducem et auctorem Deum apud me reputo; a quo felicem exitum precabimur eorum, quæ per ipsum inchoata sunt. Atque utinam nobiscum invicem philosophari concedat! Sin minus, at omnino saltem philosophari. Nam ego nonnullos sermones de eo argumento, quod tractabamus, occurrentes animo meo, tametsi epistolæ committere gestiam, non id tamen faciam. Dabitur enim aliquando tibi, favente Deo, mecum

DION. PETAVII NOTÆ.

(74) Πρὸς ὃν ἐξωρχησάμην τὰ τέως. Ἐξορχεῖσθαι verbum est sacris retegendis aptissimum, quod ἐκπομπεύειν τὰ μυστήρια, alia voce dixit Isidor Pelus. l. 1, epist. 81. Est ubi ἐξορχεῖσθαι in

deterius accipitur, ut apud eundem epist. proxima, hoc est 82, οἱ ἀνδρόγυνοι dicuntur τὸν ἀνθρώπινον ἐξορχεῖσθαι βίον. Ubi ἐξορχεῖσθαι puto idem esse ac propudiose ignominioseque traducere.

hisce de rebus colloqui, et cum aliis, qui melius ista noverint. Mihi vero nequaquam consilii esse videtur, tantas res epistolæ concredere. Totum enim hoc epistolarum negotium minime est silentii tenax, sed ita comparatum, ut cum quolibet sermocinetur. Vale, et philosophiæ operam adhibe, jugique studio defozsum in nobis oculum extrahere. Quippe recte ut vitam instituamus, perinde, arbitror, ut initium sapientiæ, veteres ac sapientes viri summopere procurandum **274** esse docuerunt. Nam ei qui impurus sit, rem puram attingere nefas esse, divina vox testatur. Sed vulgus istud ipsum, recte vivere, non ad sapientiam referri, sed ipsum per sese consistere, atque humanæ vitæ perfectionem continere putat; hoc est, iter non iter, sed id ad quod per illud contendere oportet, esse statuit, ac perperam de rebus existimat. Etenim rationis quædam expers temperantia ei a carniū usu abstinence plerisque est admodum ratione carentibus a natura indita. Sed neque cornicem laudamus; nec aliud quidpiam eorum quæ nativam hanc virtutem adepta fuerint, quod prudentia careant. Vita autem, quæ secundum mentem est, finis est hominis. Hanc nos omni studio quæramus; at cum a Deo divina sapere postulemus, tum ipsi quacunque ratione possumus, undeque sapientiam comparemus.

EPISTOLA CXXXVII.

Eidem.

Audivi aliquando quempiam disertum, ac copiosum hominem, qui epistolarum usum utilitatemque commendaret. Quod ipsum multorum, et admirabilem sermonum argumentum sophista ille instituerat. Cæterum ejus rei præconium cum ex aliis multis capitibus, tum ex hoc uno potissimum arcessebat, quod epistolam posse diceret infeliciū amorum esse solatium, ut quæ per absentiam corporum imaginem quamdam præsentiae referret, eoque ipso, quod colloqui videretur, animorum desiderium expleret. Ob hæc igitur epistolarum inventorem laudabat; atque hoc munus non ab ullo homine profectum, sed a Deo in homines esse derivatum existimabat. Ego itaque divino illo beneficio fruor, et ad eum ipsum, quocum colloqui oporteret, si minus colloqui possum, quoniam scribere possum, sæpius hoc facio; et, quoad fieri a me potest, cum eo versor, meisque deliciis perfruor. Tu vero, nisi id dictu acerbum est, animum una cum loco disjunxisti. Quod si te ab iis abstrahere, qui sincerissime ac sine fuco amarunt, non desieris, hirundines imitaris, quæ in hominum velut amicitiam cum voce ac clamore sese conferunt; silentio vero demigrant. Atque hoc, quod ad hominem adhuc pertinet, hominisque querimonias. Quod si per philosophiam quæ hic sejuncta sunt, consociasti; et amicum id esse omne, quod honestum est, **275** et honestum idem esse; atque utrumque unum esse, de dicente istud mente percepisti, tuum illud ad nos silentium non amplius superbiæ tribuo, sed philosophanti tibi gratulor, et abjectis in rebus hæerere detrectanti; idque,

Α θαρῶ γὰρ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι, φησὶν οὐ θεμιτὸν ἢ θεσπεσία φωνή. Οἱ πολλοὶ δὲ οὐ διὰ τὸ φρονεῖν, ἀλλ' αὐτὸ δι' αὐτὸ, καὶ τελειότητα ἀνθρωπίνην ἡγῆνται τὸ βιοῦν ὀρθῶς· τὴν ὁδὸν οὐχ ὁδὸν, ἀλλ' ἐφ' ὃ δεῖ δι' αὐτῆς φθάσαι νομίζοντες, κακῶς φρονοῦντες. Σωφροσύνη γὰρ ἄλογος, καὶ ἀποχὴ κρειωδαισίας πολλὴ παρὰ πολλοῖς ἀλόγοις εἶδεν ἐνδεδοται παρὰ τῆς φύσεως. Ἄλλ' οὐκ ἐπαινοῦμεν οὔτε κορώνην, οὔτ' ἄλλο τι τῶν εὐραμένων φυσικὴν ἀρετὴν, ὅτι φρονήσεως ἔρημα. Ἡ δὲ κατὰ νοῦν ζωὴ, τέλος ἀνθρώπου. Ταύτην μετῴμεν· θεόθεν τε αἰτοῦντες θεῖα φρονεῖν, καὶ αὐτοὶ, τὸν δυνατὸν τρόπον, τὸ φρονεῖν ἀπανταχόθεν συλλέγοντες.

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΖ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἦκουσά του τῶν δεινῶν λέγειν ἀνδρὸς ἐπαινοῦντος χρεῖαν ἐπιστολῆς· καὶ τοῦτ' αὐτὸ τῶν πολλῶν, καὶ θαυμαστῶν λόγων σοφιστῆς ὑπόθεσιν ἐπεποίητο. Ἐχορηγεῖτο δὲ αὐτῆς τὸ ἐγκώμιον πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλῃ, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ δύνασθαι τὴν ἐπιστολὴν ἐρώτων οὐκ εὐτυχούντων εἶναι παραμυθίαν, παρεχομένην ἐν ἀπουσίᾳ σωμάτων φαντασίαν τῆς παρουσίας, καὶ τῷ δοκεῖν προσδιαλέγεσθαι, ψυχῆς ἐκπιμπλάσαν τὸ ἐφιέμενον. Ταῦτα οὖν ἀνύμνει [γρ. ἀνυμνεῖν] τὸν εὐρετὴν τῶν γραμμάτων· καὶ ἀνθρώπου μὲν οὐδενὸς ἡξίου, Θεοῦ δὲ εἰς ἀνθρώπους εἶναι τὴν δόσιν. Ἐγὼ μὲν οὖν ἀπολαύω τῆς ἱερᾶς τῆσδε τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ πρὸς ὃν ἔδει λαλεῖν, εἰ μὴ δύναμαι λαλεῖν, ἀλλ' ἐπειδὴ γράφειν δύναμαι, θαμὰ τοῦτο ποιῶ· καὶ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον σύνειμι, καὶ ἀπολαύω τῶν ἐμῶν παιδικῶν. Αὐτὸς δὲ, εἰ μὴ πικρὸν εἶπειν, συνδιέστησας καὶ τῷ τόπῳ τὴν γνώμην. Κἂν μὴ παύσῃ σαυτὸν ἀφέλκων τῶν ἀδολώτατα καὶ ἀσκήνως ἡγαπηκότων, ἐμιμήσω τὰς χελιδόνας, αἱ ταῖς τῶν ἀνθρώπων οἷον φιλίας ἐνοικίζονται μὲν μετὰ τοῦ φθέγγεσθαι, σιωπῶσαι δὲ ἐξοικίζονται. Ταῦτα πρὸς ἀνθρωπὸν ἐτι, καὶ ἀνθρωπικὰ τὰ ἐγκλήματα. Εἰ δὲ ἡνωσας διὰ φιλοσοφίας τὰ δεῦρο διεστῶτα, καὶ φίλον μὲν τὸ καλὸν, καλὸν δὲ τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἐν ὃν τοῦ νοῦ [γρ. νῦν] λέγοντος ἤκουσας (75)· οὐκέτι κρίνομεν ὑπεροφίαν τὴν πρὸς ἡμᾶς σιωπὴν, ἀλλὰ συνηδόμεθα φιλοσοφοῦντι, καὶ παραιτουμένῳ μὲν τὸ μικροπρεπεύεσθαι, συνόντι δὲ τῷ παρὰ σοὶ κρείττονι, τοῖς ἐν ἡμῖν κρείττοσιν. Εἴης τοιοῦτος, ἀνδρῶν ἄριστε, καὶ ἐμοὶ τριπόθητε ὄντως ἀδελφέ.

D

DION. PETAVII NOTÆ.

(75) Τοῦ νοῦ λέγοντος ἤκουσας. Suspecta mihi vox est νοῦ, ac forte loco ejus Θεόγνιδος, vel ποιητοῦ rescribendum. Hoc enim istius poetæ carmen est, quod Musas in Pelei nuptiis cecinisse ait,

Ὅτι καλὸν φίλον ἐστὶ, τὸ δ' οὐ καλὸν οὐ φίλον
[ἐστὶ.]

Τοῦτ' ἔπος ἀθανάτων ἦλθε διὰ στομάτων.

quod in te præstantissimum est, in iis, quæ apud nos præstantissima sunt, occupanti. Ejusmodi utinam sis, hominum optime, plurimumque mihi expetite frater!

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΗ'.

Τῷ αὐτῷ.

Εἰ τοσοῦτόν ἐστι κέντρον πειθοῦς ἐν τοῖς γράμμασιν· εἰ τοσοῦτον αἱ τῶν ἡθῶν εἰκόνες τῆς ζώσης χηρεύουσαι συμπαθείας καὶ χάριτος, θέλκτρον ἐνιᾶσι τοῖς ἀναγινώσκουσιν, ἥπου πρᾶγμα ἄμαχον ἂν εἴη τὸ αὐτοπροσώπως αὐτῶν ἐπαφήσασθαι. Ἐμέ γέ τοι καὶ παρὼν μὲν ἤρεις τῇ γλυκεῖᾳ Σειρήνι τῶν λόγων. Οὐ μὴν αἰσχυνομένην ἀληθῆ λέγων, ὡς ἡδίων ἂν ἡ δευτέρα μοι πείρα γένοιτο. Οὐ γάρ ἂν γένοιτο ἀγαθοῦ παρόντος, ὥσπερ ἀπόντος, τῷ πεπειραμένῳ συναίσθησις. Τοῦ μὲν γάρ, ἡ συνέχεια τῆς ἀπολαύσεως, κλέπτει τῆς εὐφροσύνης τὴν αἴσθησιν· ὁ δὲ, κατὰ μικρὸν χωρισθεὶς τῶν ἡδέων, εὐθὺς ἔχει κεντοῦσαν ἐκ παραλλήλου τὴν μνήμην, οἷον ἄρα ὄντως στερίσκεται. Ἐλθοῖς οὖν, φιλότατη κεφαλὴ, καὶ ἀλλήλοις ἐπὶ φιλοσοφίᾳ συγγενοίμεθα, τοῖς ἐνηργμένοις πρέποντα ἐποικοδομοῦντες, ἵν' ἐκ τελέων τέλειον ἐκφανῇ κάλλος, ἀλλὰ μὴ κολοβόν. Εἰ δὲ, ὅπερ ἀπεύχεσθαι δίκαιον, ἀλλήλων διαμάρτοιμεν, δῆλον ὡς τοῦμόν ἐστι τὸ βλαπτόμενον. Σοὶ μὲν γάρ εὐτυχούσης ἐνθάδε πολυανδρίαν παιδείας, συνέσονται πολλοὶ Συνεσίου καὶ βελτίους, καὶ ὅμοιοι. Ἡ δὲ πατρίς, ὅτι μὲν πατρίς, ἐμοὶ τίμιον. Πρὸς δὲ φιλοσοφίαν, οὐκ οἶδ' ὄντινα τρόπον ἀπεσκληρότως ἔχει. Ἔστιν οὖν οὐκ ἄδυστος ἀδοθητὴς μένειν, οὐκ ὄντος τοῦ συγχορυθαντιῶντος. Εἰ δὲ δὴ καὶ δοίημεν εἶναι τινας.

quatenus quidem patria est, longe est charissima. Cæterum nescio quo pacto ad philosophiam obduruit. Quare minime tutum est sine alicujus auxilio permanere, si non sit qui iisdem veluti Corybantum sacris insaniat. Atque ut esse aliquos demus,

Πῶς ἂν ἔπειτ' Ὀδυσῆος ἐγὼ θείοιο λαθολήνῃ; C πρὸς ποῖον ἄλλο πῦρξιν παρατριβεῖς, μετὰ τὴν ἱεράν σου ψυχὴν, ἀποτέκοιμι τοῦ νοῦ φωτοειδὲς ἔγγονον; Τίς οὕτως οἷος σφοδρῶς σπινθήρα κεκρυμμένον, καὶ ἀγαπῶντα λανθάνειν μηχαναῖς ἀπάσαις ἐκκαλέσασθαι, καὶ ἐξάψαι, καὶ πῦρ λαμπρὸν ἀναδείξαι; Θεὸς οὖν ἀμφοῖν ἀποῦσί τε καὶ συνοῦσι παρεῖη. Θεοῦ δὲ παρόντος, ἅπαν ἄπορον πόριμον. Ἐρῶωσο, καὶ φιλοσόφει, καὶ τὸ ἐν σαυτῷ θεῖον ἀναγε ἐπὶ τὸ πρωτόγονον [γρ. πρόγονον] θεῖον. Καλὸν ἀνὰ πᾶσαν ἐμὴν ἐπιστολήν, τοῦτο παρ' ἐμοῦ τῇ τιμῇ σου διαθήσει λέγειν, ὃ φασὶ τὸν Πλωτῖνον εἰπεῖν τοῖς παραγενομένοις, ἀναλύοντα τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος. τui affectioni istud a me dici, quod ad eos, qui aderant, Plotinum usurpasse ferunt, cum a corpore animum avocaret.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΘ'.

Τῷ αὐτῷ.

Τῶν ἐρώτων οἱ μὲν χαμαὶ ἐρχομένας καὶ ἀνθρωπικάς τὰς ἀρχὰς ἔχοντες, ἀπεχθεῖς τέ εἰσι, καὶ ἐξίτηλοι, τῇ παρουσίᾳ μόνῃ καὶ μόλις μετρούμενοι. Οἷς δὲ ὁ ἐφεστὼς βραβεύει Θεός, κατὰ τὴν θεσπεσίαν Πλάτωνος φωνὴν, συντήξας τῇ τέχνῃ, καὶ ἓνα ἄμφω ποιήσας τοὺς ἀντερῶντας, οὗτοι καὶ χρόνου, καὶ τόπου φύσιν ἐλέγχουσιν. Οὐδὲν γάρ ἐμποδὼν ψυχαῖς ἐφιμέναις ἀλλήλων ἀρρήτοις συνόδοις ὁμόσε χωρεῖν καὶ συμπλέκεσθαι. Ἐκεῖθεν ποθεν ἡρτῆσθαι δεῖ τὸ ἡμέτερον, εἰ μὴ τὰ φιλοσοφίας τροφεῖα μέλλοιμεν

EPISTOLA CXXXVIII.

Eidem.

Si tantus inest suadæ in litteris aculeus: si expressæ animi ac morum imagines, vivi ac spirantibus affectus inanes, et gratiæ, tantas legentibus illecebras immittunt, profecto difficile admodum fuerit coram illis ac præsentem frui. Me quidem, fateor, antea suavissima sermonis tui Sirene præsens capiebas. Nihilominus vere hoc prædicare non verebor, alterum mihi experimentum multo jucundius futurum. Non enim præsentis boni, perinde ut absentis, is qui jam periclitatus est sensum percipit. Nam illi fruendi ipsa perpetuitas voluptatis sensum adimit, hic paulatim ab jucundis rebus abductus, statim altera ex parte recordatione ista stimulatur ac pungitur, quibus deum bonis fraudetur. Utinam ergo ad nos venias amicissimum caput, mutuosque de philosophia congressus ac colloquia celebremus, consentanea iis, quæ jam inchoata sunt astruentes, ut ex perfectis non manca, sed perfecta absolutaque pulchritudo consurgat! Sed si, quod deprecari merito convenit, mutuo consortio privemur, haud dubium, quin in in ipsum detrimentum omne recidat. Nam tibi, si illic disciplinæ multitudine hominum effloruerint, multorum Synesio et meliorum et similium erit copia quibuscum consuescas. Mihi vero patria,

Qui tandem esse queam divini oblitus Ulyssis? cuiam alteri igniario affricatus, cum ab sacro tuo animo discessero, lucidum ac splendidum mentis fetum parerem? Quis tam vehementer abditam, ac latebris gaudentem scintillam machinis omnibus possit elicere? quis succendere? quis luculentum ac copiosum ignem efficere? Itaque sive absentibus, sive una degentibus nobis Deus semper adsit; præsentem vero Deo, etiam quod inextricabile est, explicari facile potest. Vale, et philosophare, 276 ac quod divinum in te est ad divinum illud effer primigenium et antiquissimum. Optimum est omnibus meis in litteris egregiæ animi

EPISTOLA CXXXIX.

Eidem.

In amorum genere qui ex humilibus, humanisque causis excitantur, odiosi sunt, et exolescentes, quos sola præsentia, nec nisi difficulter, metiuntur. Quos autem assistens Numen moderatur, ac regit, juxta divinum Platonis oraculum, miro quodam artificio colliquans, unumque e duobus mutuo sese amantes efficiens: istiusmodi et temporis et loci naturam imbecillam comprobant. Nihil enim obstare potest animis sui invicem desiderio flagrantibus, quominus secretis quibusdam con-

gressionibus una convenient, mutuoque jungantur. Inde nimirum alicunde devinctam esse necessitudinem nostram oportet, si nihil philosophiæ educatione indignum velimus admittere, sensibus affixi, ut cum ipsi ab subjectis corporibus non pulsantur, animorum respuamus præsentiam. Ecquid igitur quiritaris? quid litteras tuas lacrymis respergis? Si enim nostri commiseratione adductus id facis, quod nondum philosophamur; præsertim cum id agere videamur, et profiteamur: vere a te deplorari istud agnosco. Sin ideo conquereris, quod familiaritati nostræ parum æqua sors injuriam fecerit (id enim litteris tuis velle tibi visus es), muliebri sane, ac puerile est, amare ista, in quibus consiliorum nostrorum finibus obstare casus aliquis, ac disturbare possit. Ego vero sacrum illud caput, Herculanum sursum aspicere vellem, totumque in rerum contemplatione ac mortalium omnium, atque caducorum principiis considerandis esse defixum; virtutes eas jamdiu supergressum, quæ ad infima conversæ res nostras gubernant. Ac tanquam is ejusmodi sit, ita, cum ad eum scribo, salutationis hac utor formula, *sapere multum, non salvere, aut feliciter agere*, quod videtur moderatius. Siquidem actionibus nostris inferior mens præsidet, quam minime apud te obrutam ac defossam esse cupiebam. Qua de re quamplurima apud te duabus prioribus epistolis disserui; quarum neutram ii, quibus dederam, tibi reddiderunt. Itaque quintam hanc ad te mitto; et utinam ne eam quidem frustra! frustra autem missa non fuerit **277**, primum si erit reddita. Deinde, quod multo gravius atque antiquius est, si te monitis institutum atque edoctum dimiserit, persuaseritque corporis robur ad animi fortitudinem transferre: non illam dico, quæ in primo et infimo virtutum quaternario censetur, sed eam potius, quæ proportionem quadam in ternis, quaternisque respondet. Quam tum demum attigeris, cum nihil humanarum rerum admiraberis. Quod si nondum illam ejus, quod modo dixi, divisionem intelligis, quæ videlicet antiquiores, ac primariæ virtutes sint, quæve in inferiori ordine sitæ: cum id adeptus fueris, nullam ut ob rem lugeas; sed infima omnia, et humana merito contempnas: hæc tibi regula sit, ac veluti Lydius lapis, quo te ad prima pervenisse cognoscas: ut tibi a me istud, *Sapere plurimum*, in litteris redeat. Incolumis sanusque vitam traducas, nullis fluctibus agitatam animi hilaritatem conciliante philosophia, domine mihi imprimis amande. Si philosophia motuum omnium vacuitate potius nihil, aut antiquius habet, medii vero habitus in motuum mediocritate consistunt: quam in sede affectum animi collocabimus, infinitis perturbationibus agitatam, quique dejici facile ac contrahi possit? Non procul a philosophia eum amandabimus, cujus te mystam esse omnibus votis expetimus? Absit hoc a te, quaeso, omnium mihi charissime. Quin mihi potius constantiorem ac fortiozem amicum exhibe. Mea omnis familia uti suo nomine salutem tibi dicerem a me flagitavit. Omnium igitur nomine salutem tibi dico; in qua precanda

A αἰσχύνην, αἰσθησὶν ἀγαπῶντες, καὶ ὅταν αὐτὴ μὴ ὑπὸ σωμάτων θυροκοπῇται, ψυχῆς παρουσίαν οὐ προσιέμενοι. Τί οὖν ποτνιά, καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς τῶν δακρύων ἐγγεῖς; Εἰ μὲν γὰρ ἡμᾶς ἐλεῶν, ὅτι μήπω φιλοσοφοῦμεν, καὶ ταῦτα δοκοῦντες, καὶ λέγοντες, ἐπιγινώσκω τοῦ θρήνου τὴν ἀλήθειαν. Εἰ δ' ὅτι τὴν συνουσίαν ἡμῶν ἠδίκησεν ἀγνώμων ἡ τύχη· (τοῦτο γὰρ σοι τῶν ἐπιστολῶν τὸ βούλημα·) θῆλυ καὶ παιδαριῶδες τὸ ταῦτα ἀγαπᾶν, ἐφ' ὧν δύναται βλάπτειν ὁ δαίμων τὰ τέλη τῶν προαιρέσεων. Ἐγὼ δὲ τὴν ἱερὰν κεφαλὴν, Ἐρκουλιανὸν ἡξίου ἀνω βλέπειν, καὶ ὅλον εἶναι θεωρὸν τῶν ὄντων, καὶ τῆς τῶν θνητῶν ἀρχῆς τὰς ἀρετὰς διαβάντα, καὶ πάλαι τὰς ἀπεστραμμένας καὶ κοσμούσας τὰ δεῦρο. Καὶ ὡς πρὸς τοιοῦτόν μοι τῆς ἐπιστολῆς τὸ πρόσρημα (76)· *πολλὰ φρονεῖν*· οὐ *χαίρειν*, οὐδὲ εὖ πράττειν, τὸ μετριώτερον. Ἐπιστατεῖ γὰρ πράξει νοῦς ἐλάττων, οὐχ ὅν ἡξίου ἀνακεχῶσθαι παρὰ σοί. Περὶ οὗ σοι καὶ πάμπολλα διὰ δύο τῶν πρώτων ἐπιστολῶν διελέχθην· ὧν οὐδεμίαν οἱ λαβόντες ἐπιδεδώκασιν. Ἐπεὶ τοι πέμπτην ταύτην ἐκπέμπω τὴν ἐπιστολήν. Ἄλλ' εἴθε μὴ καὶ ταύτην μάτην, γένοιτο δ' ἂν οὐ μάτην, εἰ πρῶτον μὲν ἐπιδοθείη. Τὸ δὲ ἐπὶ τούτῳ, καὶ τούτου σεμνότερον, κατανουθετήσῃ σε, καὶ παιδαγωγήσῃ, καὶ πείσῃ μεταθεῖναι τὴν τοῦ σώματος ἰσχὺν ἐπὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀνδρίαν, οὐ τὴν ἐκ τῆς πρώτης, καὶ περιγεῖου τετρακτύος τῶν ἀρετῶν· ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀνάλογον ἐν τρίταις [γρ. τρίταις] τε καὶ τετάρταις. Ἀφαιεῖ δ' οὖν αὐτῆς, ὅταν μηδὲν τῶν ἀνθρωπίνων θαυμάζῃς. **C** Κἂν μήπω σοι σαφὴς ἡ διαίρεσις ἢ τοῦ λελεγεμένου, τίνες ἀρχεγονώτεροι, καὶ τίνες αἱ πολλοστὰς τῶν ἀρετῶν· τὸ ἐπὶ μηδενὶ κλάειν, ἀλλὰ πάντων τῶν τῇδε ἐν δίκῃ καταφρονεῖν, ὅταν σοι παραγένηται, τοῦτο ἔστω σοι κανὼν, καὶ κριτήριον τῶν πρώτων τῆς τεύξεως, ἵνα σοι καὶ παρ' ἡμῶν τὸ *πολλὰ φρονεῖν*, ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἐπανέλθῃ. Ἐρῶμένως διαδιώγῃς, φιλοσοφίας εὐθυμίαν πρυτανευούσης ἀκύμονα, δέσποτα ἀξιόγαστε. Εἰ φιλοσοφία πρεσβεύειν οἶδεν ἀπάθειαν αὐτὴν, αἱ μέσαι δὲ ἕξεις εἰς μετριοπάθειαν ἵστανται, τὴν ἀπειροπάθειαν, καὶ τὸ εὐταπεινώτον ποῦ χώρας τάξομεν; ἄρ' οὐχὶ πόρρω φιλοσοφίας, τῆς μύστην γενέσθαι σε κατηυξάμεθα; μὴ δῆτα, ὧ πάντων ἐμοὶ προσφιλέστατε· ἀλλ' ἀρῶνωπότερον ἡμῖν τὸν φίλον ἀποδείκνυε [γρ. ὑποδ.]. Ἀπασά μου ἡ **D** οἰκία κατεδεήθη προσεῖπειν σε ὑπὲρ αὐτῆς. Προσείρησο οὖν παρὰ πάντων, ἐκάστου μονονοῦχ ἐγγέαντος τὴν ψυχὴν τῇ προσήσει. Καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν τὸν ἵπποτοξότην πρόσειπε, παρακαλῶ.

DION. PETAVII NOTÆ.

(76) Τοιοῦτόν μοι τῆς ἐπιστολῆς τὸ πρόσρημα. Seneca l. ii, epist. 15: *Mos antiquus fuit, usque ad meam servatus aetatem, primis epistolæ verbis adjici-*

cere: Si vales, bene est; ego valeo. Recte et nos dicimus: Si philosopharis, bene est. Valere enim hoc demum est; sine hoc æger est animus.

singuli tantum non animam effundebant. Tu vero vicissim equitem sagittarium nostro nomine salutes.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PM'.

Τῷ αὐτῷ.

Μὴ θαυμάσης εἰ διακομιστῇ δυοῖν ἐπιστολῶν ἐνὶ χρωμαί. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν αἰσθάνου δίκας ὑπέχων ἐγκλήματος ἀκαίρου, καὶ ἐμφοροῦ τῆς ἀδολεσχίας ἡμῶν· εἶτα καὶ χρεῖαν ἐτέραν ἐθέλω μοι πληρῶσαι τὰ δεύτερα γράμματα. Αἰτῶ γὰρ τὸ ἐν ἰάμβοις ἐκεῖνο συνταγματίον, δι' οὗ πρὸς τὴν ψυχὴν ὁ γεγραφὼς διαλέγεται. Ἐπεὶ τότε μὲν ὥμην ἀπὸ τῆς μνήμης αὐτὸ συναθροίσειν. Νῦν δὲ κινδυνεύει τὸ ἀντ' ἐκεῖνου μηδὲν εἶναι πρὸς ἐκεῖνο. Ἀλλ' ἂν ἐπιτρέψω τὸ γράφειν, γνώμη μᾶλλον ἢ μνήμη χρήσομαι. Καὶ ἴσως μὲν χεῖρον, ἴσως δὲ καὶ βέλτιον. Οὐ μὲν δεικτικὴν δις τὸν αὐτὸν τόκον, ἐξὸν ἔχειν τὸ τετεγμένον. Ἀντίγραφον οὖν τῆς τετράδος ἀποστείλον, πρὸς αὐτῆς τῆς ψυχῆς, ἣν κοσμεῖν βούλεται τὸ βιβλίον· ἀλλ' ὅπως τάχιστα τε καὶ ἀσφαλῶς. Τοῦτο δὲ ἐστίν, εἰ διὰ τῶν ταχέως καὶ πάντως (77) ἀποδωσόντων ποιήσεις. Τῷ γὰρ παρὰ θάτερον διαμαρτεῖν, πάντως οὐ ποιήσεις· καὶ σχολαιότερον [γρ. σχολαίτερον] ἀποστείλης, ὅστερήσει γὰρ μου τῆς παρουσίας, καὶ ὧς τῷ μὴ πάντως δώσουντι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMA'.

Τῷ αὐτῷ.

Τὸν μὲν Ὀδυσσεῖα (78) διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐπέγνων, πολλῶν ἐπαναγόντων ἐπὶ τὴν μνήμην τοῦ ἥρωος· τὸν δὲ Πρωτέα ἠγνόησα. Σὲ μὲν γὰρ ὄντα τοιόνδε, καὶ ἡμιθέων ψαύειν οὐκ ἀπεικός. Ἐγὼ δὲ ἄλλο μὲν τι σοφός· κατὰ δὲ τὸ Δελφικὸν γράμμα, ἐμαυτὸν ἐγνωκώς, καταδικάζω πενίαν τῆς φύσεως, καὶ ἀπογινώσκω τὴν εἰς ἥρωας οἰκειότητα· πλὴν ὅσον μιμητὴς εἶναι τῆς ἐχεμυθίας ἡξάμην, ἣν καὶ αὐτὴν σύ μοι συνέχεας κατὰ τὸν ἐκ Σπάρτης Μενέλεων. Ὡστε κινδυνεύεις συνωρίδι προσήκειν ἡρώων, οὐκ Ὀδυσσεὶ μόνῳ. Ταῦτα μὲν ταύτη. Τὴν δὲ ἀνεπιτηδειότητα τοῦ γράφειν μεμψάμενος, οὐκ εἰ δίκαιος ἀπαιτεῖν πλῆθος ἀνιασόντων γραμμάτων· διὸ συνέστειλα τῆς ἐπιστολῆς τὸ μῆκος, ἵνα μὴ πόνος ἢ πλείων ἀναγινώσκοντι πλείονα. Ἐρρωμένος, εὐθύμως διαδιώγης, φιλοσοφία χρώμενος εἰς τὸ θεῖον ποδηγετούσῃ, ἀξιάγαστε· τὸν θαυμάσιον κόμητα (78) πρόσσειπε, πρὸς ὃν αὐτοπροσώπως ποιεῖσθαι προσήσεις ἑαυτοῖς οὐκ ἐπετρέψαμεν. Τὸ γὰρ ἐκ τῆς ποιήσεως, D

Ἄρχε· σὺ γὰρ γενεῇφι νεώτερος·

πολέμου μὲν γὰρ καὶ στάσεως ἄρχεσθαι, δίκαιοι τὸν νέον· φιλοφροσύνης δὲ τὸν πρεσβύτερον. Καίτοι παρ'

A

EPISTOLA CXL.

Eidem.

Noli mirari quod duas epistolas uni homini perferendas dederim. Sed primum quidem scito pœnas te intempestivæ criminationis dependere, atque etiam nostra loquacitate satiare; deinde vero aliud mihi negotium conficere posteriores litteras volo. Opusculum enim illud peto iambicis versibus scriptum, in quo auctor animam suam alloquitur, quoniam cum illud tunc e memoria colligere me posse confiderem, nunc vereor ne quod pro illo substituat, nihil comparatione alterius sit. Sed si scriptioni rem commiserò, iudicio magis utar quam memoria, 278 et fortasse quidem deterius, fortasse melius. Non est tamen quod bis eundem fetum pariam; cum præsertim ejus, quod jam editum est, copia esse possit. Mitte igitur ad me quaternarii exemplar, per animum ipsum rogo, quem ornare libellus iste conatur; idque quam celerrime, et tutissime. Hoc autem erit, si per eos mittas, qui omnino sint reddituri: si enim in alterutro pecces, prorsus id non perficies; sive tardius miseris; me enim præsentem non pervenient; sive ei des, qui utique non reddat.

B

EPISTOLA CXLI.

Eidem.

Ulyssem quidem ex epistola cognovi, multis ex rebus ad herois memoriam reductus: verum Proteum ignoravi. Te enim, qui ejusmodi sis, etiam ad semideos accedere, nequaquam dissentaneum est. Ego vero aliarum quidem fortasse rerum non imperitus; cæterum, juxta Delphicam sententiam, meipsum noscens, naturam inopiæ ac paupertatis condemno, omnemque a me cum heroibus affinitatem abjudico; nisi quod illorum taciturnitatem imitari voluissem, quam ipsam tamen Spartani illius Menelai instar mihi conturbasti; adeoque videris non ad Ulyssem unum, sed ad heroum par illud pertinere. Sed de his hactenus. Cum autem minime te ad scribendum idoneum esse dicas, immerito a me litterarum copiam, quæ tibi molestiam allaturæ sunt, efflagitas. Idcirco epistolæ longitudinem contraxi, ne plura legendo plus laboris capias. Incolumis, hilarisque persistas, philosophiam adhibens, quæ te ad divina perducatur, amice imprimis amplectendæ. Egregium comitem saluta, quem ex persona propria salutare, nobis ipsis permittere poluimus. Hoc enim ex poesi ductum,

Incipe: natu etenim tu junior;

ad bellum quidem, ac seditionem præire junioris esse dicit; ad humanitatis autem officia, senioris.

DION. PETAVII NOTÆ.

(77) Διὰ τῶν ταχέως, καὶ πάντως. In vet. cod. erat ταχέως πάντως. Nos particulam καὶ adjunximus, quam sententia postulabat, uti sequentia declarant. Duo enim cavenda præcipit, ne aut tardius ea mittat, aut per eum mittat, qui minime sit daturus.

(78) [LXXXVIII] Τὸν μὲν Ὀδυσσεῖα. Rescripserat ad Synesium Herculianus, seque cum Ulysse, cum Proteo Synesium comparaverat.

(79) Τὸν θαυμάσιον κόμητα. Pæonium intelligit. Vide opusc. Περὶ δώρου.

Etsi apud me sane in honore ille est, eumque per-
magni facio, qui doctrinam atque militiam ingen-
tibus septis a se invicem disclusas primus in
unum adduxit; antiquam in utrisque studiis quam-
dam necessitudinem inveniens: cumque magnifi-
centia tanta præditus sit, quanta nemo unquam
militaris homo, in magnificentiae confinio positam
arrogantiam devitat. Talem igitur virum, etsi nihil
scribam, diligo; etsi obsequium nullum impendam,
honore prosequor.

279 EPISTOLA CXLII.

Eidem.

Minime vero tu, charissime, promissam mihi
fidem exhibes, te quæ occultanda essent, nemini
unquam esse communicaturum. Nam ego nonnul-
los abs te profectos audivi, qui aliquot verba comme-
morantes, sensum eorum sibi a me patefieri postu-
labant. Nos autem, more nostro, neque monumenta
nobis ista vindicavimus, neque ea cognoscere nos
diximus. Opus itaque ibi jam non nostra commo-
nitione est; minor est enim, quam ut persuadere
tibi possit; sed Lysidis Pythagorei ad Hipparchum
epistolam quære; quam sicubi inveneris, hoc mihi
gratificare, ut eam sæpius relegas. Fortasse non
leviter te perperam ista evulgasse pœniteat. *Etenim
in vulgus philosophari* (ita ille Dorice loquens ait)
*magnum in hominum genus contemptum divinarum
rerum invexit.* Nam ego cum plerisque versari me-
mini non modo pridem, sed et nuper, hominibus,
qui quod temere augustiores aliquot vuculas audi-
verant, sibi ipsis non crederent, se, uti reipsa erant,
plebeios et imperitos esse; ac superbia inflati divina
dogmata corrumpere, ejus rei magisterium usur-
pando, cujus nunquam erant rudimenta consecuti.
Atque iidem tamen tres quatuorve auditores sibi
conciliaverant, qui, quod ad animum attinet, nulla
in re ab operariis differrent; nec eorum aliqui libe-
ralibus erant unquam disciplinis exculiti. Mira enim,
ac subdola quædam res est vana de sua sapientia
persuasio, quæ inter imperitos nihil recusat, nihil
non inconsiderate suscipit. Quid enim inscitia esse
possit audacius? In id ego genus arrogantium homi-
num, tanquam fucos quosdam, incidens, qui neque
doctrinas calleant, neque concupiscant; nationem
istam perosus, non aliam educationis illorum cau-
sam invenio, quam quod inepte, atque ante tempus
initio fortasse sunt ab sui similibus ad exquisitissi-
marum rerum auditionem admissi. Ob hæc philoso-
phiæ sacrorum custos et ipse diligentior sum, et uti
esse velis, etiam atque etiam rogo. Quod enim Her-
culiano ista congrua sint, probe scio. Te autem oportet,
si ad philosophiam sincere accesseris, eorum
consortia devitare, qui ab ea sunt alieni, **280**
quique falsa usurpatione summam illius dignitatem
adulterando corrumpunt. Per amicitiae præsidem
Deum obtestor, ne in illos hanc epistolam efferas.

A ἔμοι τιμίος ὁ ἀνὴρ καὶ παντὸς ἀξίος, ὃς παιδείαν
καὶ στρατείαν διατετειχισμένας θριγγοῖς μεγάλοις
τῶν ἐφ' ἡμῖν μόνος εἰς ταυτὸν ἤγαγε [γρ. συνήγαγε],
παλαιάν τινα ἐξευρὼν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι τούτοις
συγγένειαν. Μεγαλόφρων δὲ ὢν, ὥς οὐδεὶς πω στρα-
τιώτης, ἐκ γειτόνων τῆς μεγαλοφροσύνης παροικοῦ-
σαν τὴν ἀλαζονείαν ἐκφεύγει. Τὸν οὖν τοιοῦτον, καὶ
μὴ γράφω, φιλῶ· καὶ μὴ θεραπεύω, τιμῶ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMB.

Τῷ αὐτῷ.

Οὐκ ἐμπεδοῖς τὰ ὠμολογημένα πρὸς ἡμᾶς, ὧ φι-
λότης, μὴ ἐκπυστα [γρ. φιλότης, ἐκ. π.] ποιεῖν τὰ
ἀξία κρύπτεσθαι. Ὡς ἐγὼ τινων ἤκουσα τῶν ἀφικο-
μένων [γρ. ἀφικνουμένων] παρὰ σοῦ, οἳ καὶ λέξεων
ἐνίων μεμνημένοι, τὴν διάνοιαν ἤτουν αὐτοῖς παρ'
ἡμῶν ἀνακαλύπτεσθαι. Ἀλλ' ἡμεῖς τὸν ἡμέτερον
τρόπον, καὶ πρὸς αὐτοὺς οὔτε μετεποιήθημεν τῶν
συγγραμμάτων, οὔτ' ἐπιγινώσκειν αὐτὰ ἔφαμεν. Δεῖ
δὴ σοι νοουθεσίας οὐκέθ' ἡμετέρας, ὧ φίλη κεφαλὴ·
μικρὰ γάρ, ἢ ὥστε σε πείθειν· τὴν δὲ Λύσιδος τοῦ
Πυθαγορείου πρὸς Ἰππαρχὸν ἐπιστολὴν ἐπιζήτησον,
καὶ πού περιτύχῃς, ἐμοὶ χάρισαι τὸ πολλάκις ἐπελ-
θεῖν. Τάχ' ἂν ἰσχυρά σοι γένοιτο μετάνοια τῆς οὐ
δεοσύνης ἐκφάνσεως. Τὸ γὰρ δαμοσίᾳ φιλοσοφῆν
(οὕτω γὰρ πῶς ὁ Λύσις ὑποδωρίσας λέγει) μεγάλης
εἰς ἀνθρώπους ἤρξε τῶν θείων καταφρονήσεως.
Ἐπεὶ τοι συγγεγονῶς ἐγὼ τισιν οἶδα, καὶ πάλοι μὲν,
C ἀτάρ τοι καὶ ἐναγχος, ἀνθρώποις, οἳ διὰ τὸ προάλως
ἀκηκοέναι ῥηματίων σεμνοτέρων, ἠπίστησαν ἑαυτοῖς,
ὅπερ ἦσαν, ἰδιώταις εἶναι, καὶ φύσης ἐμπλησθέντες,
ἐμόλυναν θεσπέσια δόγματα, μεταποιήσει διδασκα-
λίας, ὧν οὐκ εὐτύχησαν μάθησιν. Καὶ μέντοι καὶ
τοὺς θαυμασομένους τρεῖς τινας, ἢ τέτταρας, οὐδὲν
ἀποδέοντας βαναύσους εἶναι, τό γε κατὰ ψυχὰς,
ἀνηρτήσαντο, μηδὲ διὰ τῶν προπαιδευμάτων ἐνίους
ἡγμένους. Δεινὸν γὰρ ἡ δοξοσοφία, καὶ ἀπατηλὸν,
ἐν οὐκ εἰδόσιν οὐδὲν ἀναδυομένη, καὶ πάντα ἀπερι-
σκέπτως τολμῶσα. Τί γὰρ ἂν ἀμαθίας γένοιτο θαρ-
ραλιώτερον; Τοιούτοις ἀνθρώποις ἀλαζόσι περιτυ-
χῶν κηφῆσιν, οὔτε ἐπαίουσιν λόγων, οὔτε ἐφιεμένοις,
μισήσας τὸ φῦλον, οὐχ ἐτέραν αἰτίαν εὐρίσκω τῆς
τροφῆς αὐτῶν, ἢ τὸ ἀναγώγως, καὶ πρὸ ὥρας ἡξιῶ-
D σθαι τὴν ἀρχὴν, ἴσως ὑφ' ἐτέρων ὁμοίων, ὥς οἶόν τε
πολυτελῶν (80) ἀκροάσεων. Ταῦτά τοι καὶ προμη-
θέστερος φύλαξ αὐτός τέ εἰμι, καὶ σε παρακαλῶ τῶν
φιλοσοφίας ὀργίων εἶναι. Ὅτι μὲν γὰρ Ἑρκουλιανῶ
πρέποντα ταῦτα, ἐγὼ γινώσκω· δεῖ δέ σε, εἴπερ αὐτῇ
φιλοσοφίᾳ γνησίως προσεληλυθας, ἀφίστασθαι κοινω-
νίας τῆς πρὸς τοὺς ἀποστρόφους αὐτῆς, καὶ νοθεύον-
τας τῇ μεταποιήσει τὸ ὑπέρσεμνον αὐτῆς. Τὸν ἔφ-
ορᾷ σοι φιλίας Θεὸν, μὴ ἐξενέγκῃς πρὸς τινὰς τὴν
ἐπιστολὴν. Εἰ γὰρ ποιήσῃς, οἱ τῆς κακίας χαρακτή-
ρες ἔξουσι λυπούμενους τοὺς ἐπιγινώσκοντας παρ'
ἑαυτοῖς, ἢ τοῖς αὐτῶν φίλοις τὰ εἰρημένα σύμβολα.

DION. PETAVII NOTÆ.

(80) Ὡς οἶόν τε πολυτελῶν. Forte οἶονται.

Τὸ δὲ λυπεῖν ἔστι μὲν ὅτε ἄρῃεν, καὶ πρὸς τρόπον φιλοσοφίας, ὅταν πρὸς παρόντας· τὸ δὲ καὶ γράφειν περὶ τούτων, μικροπρεπὲς δοκεῖ. Ἄλλ' ἅπερ ἂν Συνέσιος πρὸς αὐτὸν διαλεχθεῖη, ταῦτα καὶ πρὸς τὴν τιμίαν σοῦ κεφαλὴν διαλέγεται, τοῦ μόνου φίλου, ἢ μετὰ δυοῖν μάλιστα φίλου· ὡς ἐμοί γε ἐκτὸς τῆς τριττύος ὑμῶν, οὐδὲν ἔστιν ἀνθρώπινον τίμιον. Προσκειμένος δὲ καὶ αὐτὸς, τάχα συμπληρῶ τετρακτὺν ἱερᾶς φιλίας. Ἄλλ' εὐφημείσθω τῆς ἐν ἀρχαῖς ὁμωνύμου τετρακτύος ἢ φύσις. Ἐν τῷ τετραδίῳ τῶν ἱαμβείων (81) εὗρον ἐπὶ τέλους τοὺς δώδεκα στίχους γραφέντας ἅμα, ὡς ἐν ὄν ἐπίγραμμα. Ἐπεὶ οὖν σε εἰκὸς ἔχειν αὐτοὺς, ἴσθι ὡς οὔτε ἐν εἰσιν, οὔτε ἐνός· ἀλλ' οἱ μὲν ὀκτὼ πρῶτοι μετ' ἐπιστήμης γραφέντες ποιητικῆς, μιγείσης ἔξωθεν ἀστρονομικῆς, εἰς τοῦ σοῦ φίλου· οἱ δὲ τελευταῖοι τέσσαρες, ποιητικῆς εἰσι τρυφώσης μόνον. Καὶ ἔστιν ἀρχαῖον Ἡγοῦμαι δὲ ἀσεβέστερον ἀποθανόντων λόγους κλέπτειν, ἢ θοιμάτια, ὃ καλεῖται τυμβωρυχεῖν. Ἐρῶ μένως διαδιώγης, εὐαγῶς καὶ εὐλαδῶς φιλοσοφίας ἀντιποιούμενος. Εἴκοσι τοῦ Μεσῶρι ἡμέρας συντίθεμαι σοι περιμένειν σε, μεθ' ἧς σὺν Θεῷ τῆς ὁδοῦ ἔξομαι. Τὸν ἀγαθώτατον ἐταῖρον πλεῖστά μοι πρόσειπε· φίλῳ γὰρ αὐτὸν, διότι σε πάνυ φιλεῖ.

arbitror mortuorum lucubrationes, quam vestes furari, quod sepulcra perfodere dicitur. Vale perpetuo, et religiose atque circumspecte philosophiam tracta. Viginti totos Mesori dies me tibi præstolaturum paciscor : quibus exactis, favente Deo iter aggrediar. Optimo sodali plurimam meo nomine salutem dicito ; diligo enim ipsum, propterea quod etiam atque etiam te diligit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΓ'.

Τῷ αὐτῷ.

Φοιδάμων [γρ. Φοιδάμμων] ὁ τὴν ἐπιστολὴν ἐπιθεὺς, καὶ ἀνὴρ ἔστιν ἀγαθὸς, καὶ φίλος, καὶ ἀδικεῖται. Διὰ πάντα οὖν αὐτῷ συλλαβέσθαι δίκαιος εἶ, καὶ δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὸν τρόπον, καὶ διὰ τὴν περίστασιν. Τοῦτο μὲν οὕτω γενέσθω· καὶ γὰρ ἔοικε σφόδρα πιστεῦσαι τῇ πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν εὐνοίᾳ. Σοῦ γὰρ δεόμενος, ἐπ' ἐμὲ κατέφυγε, τεθαρρήκως, ὅτι δι' ἐμοῦ, σοῦ τεύξεται. Καὶ ὑπεσχόμην αὐτῷ τὸν Ἐρκουλιανόν, διὰ Συνεσίου· τὸ δὲ νικᾶν τοὺς λυποῦντας, δι' Ἐρκουλιανοῦ τῆς ἱερᾶς καὶ τιμίας κεφαλῆς. Περὶ τοῦ κόμητος (82) ἐγγράφεις δι' Οὐρσικίνου· λέγω δὲ τοῦ τυχόντος ἀρχῆς τῶν ἐν τῇ πατρίδι στρατιωτῶν· καὶ ἦτερος συνθήματα παρ' ἡμῶν, τοῦ γενέσθαι, παρὰ τῶν δυναμένων τοῦτο ποιεῖν σὺν φίλων, γράμματα πρὸς τε αὐτὸν, καὶ πρὸς τὸν ὀρδινάριον ἀρχοντα. Τὴν μὲν οὖν προαίρεσιν ἀπεδεχόμεν καὶ τότε· τὸ δὲ ἔργον, ὡς παρέλκον, ἡρνούμεν, γυμνὸν ἐμαυτὸν εἰς φιλοσοφίαν ἱστάς. Νῦν δὲ ἀδικούμενοι φίλοι, καὶ ἰδιῶται, καὶ στρατιῶται, βιάζονται με βούλεσθαι

A Si enim istud feceris, expressæ istæ nequitiae descriptiones mœrore illos afficient, qui apud se, aut amicos suos commemorata a me indicia deprehenderint. Dolore autem afficere, cum interdum virilis animi sit, philosophiæque moribus consentaneum, quando illud coram, et apud præsentibus agitur, tum ejusmodi de rebus scribere, angustum ac sordidum videtur. Sed quæ Synesius secum ipse disputaverit, ea apud te longe charissimum sibi caput disputat : unicum, inquam, aut cum duobus maxime amicis : quoniam extra ternionem vestrum nihil humanarum rerum magni admodum facio : quibus adjunctus ego sacræ amicitiae quaternionem fortassis expleo. Verum quaternionis illius naturæ, qui eadem appellatione inest rerum omnium principiis, lingua favendum est. Cæterum in quaternario illo iambicorum, in fine duodecim versus simul perscriptos reperi, perinde ac si unum esset epigramma. Quoniam ergo verisimile est penes te illos esse, scito neque unum quid, neque unius esse ; sed octo quidem primi cum poetica scientia scripti, admista astronomica facultate, amici tui sunt : postremi vero quatuor, poetices solius lascivientis, estque idipsum antiquum. Magis autem impium esse

furari, quod sepulcra perfodere dicitur. Vale perpetuo, et religiose atque circumspecte philosophiam tracta. Viginti totos Mesori dies me tibi præstolaturum paciscor : quibus exactis, favente Deo iter aggrediar. Optimo sodali plurimam meo nomine salutem dicito ; diligo enim ipsum, propterea quod etiam atque etiam te diligit.

C

EPISTOLA CXLIII.

Eidem.

Phœbamon, qui tibi hasce litteras offert, et vir bonus est, et amicus, et injuriam patitur. Quibus omnibus de causis æquum est illum abs te sublevari, sive nostri causa, sive ob mores ipsos, sive propter calamitatem. Hoc igitur ita a te fieri volo : nam in nostra amicitia fiduciæ plurimum collocasse videtur ; qui cum de te impetrare aliquid vellet, ad me confugit, certo confidens per me tuam se esse gratiam assecuturum. Atque ego Herculianum illi **281** per Synesium promisi ; de iis porro, qui sibi molesti sunt, victoriam, per Herculianum, charum illud ac religiosum caput. De comite per Ursicinum scripseras : eum autem intelligo, qui militum in patria præfecturam est sortitus : ac velut conficiendæ rei tesseram a nobis petebas ; litteras nimirum ab amicis tuis, qui id facere possent, tam ad ipsum, quam ad ordinarium magistratum. Atque ego quidem tum consilium probavi ; rem autem ipsam, tanquam supervacaneam, repu-

DION. PETAVII NOTÆ.

(81) Ἐν δὲ τῷ τετραδίῳ τῶν ἱαμβείων. Versus hi duodecim exstant in oratione Περὶ δώρου, quorum priores quatuor Ptolemæi sunt, reliqui Synesiani, qui leguntur etiam in Anthologia.

(82) Περὶ τοῦ κόμητος. Obscuritatem loci istius discutit breve scholion ad Reg. cod. marginem adnotatum, quod hic placuit exscribere : Ἐρκουλιανὸς ἐδεήθη τοῦ κόμητος ὑπὲρ Συνεσίου, ὅπως ἀρχῆς τινος τύχη, καὶ γράφει τῷ Συνεσίῳ ἵνα εἰ τοῦτο ἀποδέχοιτο, παρασκευάσῃ τοὺς αὐτοῦ φίλους γράμματα πέμψαι πρὸς τὸν κόμητα, καὶ τὸν ὀρδινάριον.

Τὸ δὲ σὼν φίλων, οὐ τῶν τοῦ Ἐρκουλιανοῦ, ἀλλὰ τῶν τοῦ Συνεσίου. Ἔστι δὲ ὁ λόγος ἀπὸ τοῦ Ἐρκουλιανοῦ πρὸς τὸν Συνέσιον, καὶ ὡς ἐκεῖνου λέγοντός ἐστι τὸ σὼν. Quæ tamen non omnia mihi probantur. Quare sic existimo : scripsisse Herculianum Synesio, se, si quidem permetteret, ab amicis suis litteras ad comitem et ordinarium impetraturum, ut magistratu quopiam ornaretur, quod eorum causa qui ad sese confugiebant juvandorum permittit Synesius.

diavi; quod nudum me ad philosophiam contulissem. Nunc autem affecti injuria amici, et privati, et milites cogunt me, ut civilem mihi potentiam assumam; ad quam minime a natura comparatum me esse scio: atque hoc mecum illi satis intelligunt; sed suapte causa vel invitum quidpiam agere compellunt. Quamobrem si ita tibi faciendum videtur, facio potestatem. Salutem meo nomine dicito religioso sodali, diacono, qui quidem contra adversarium equitem strenue sese exerceat. Salutat te universa nostra familia; ad quam Isionis accessio facta est, quem tu ab actis desiderabas: qui mihi ignavæ et indignæ philosopho litterarum ad magistratus postulationis causam præbuit; cum me partim coram pro multis interpellaret, partim per litteras, quas ipse deferebat. Et is quoque te usque ad condictum diem vicesimum exspectat.

EPISTOLA CXLIV.

Eidem.

Servus quidam meus aufugit, non ex paternis meis, aut qui alia ratione mecum una sunt educati: ii enim liberaliter instituti, ac prope æquali mecum honore habiti, tanquam ex electione imperantem amant potius, quam velut ex lege dominum reformidant; sed Philoromus (hoc enim fugitivo nomen est) consobrinæ meæ Amelii filiæ servus, qui meus quidem propter illam factus est. Sed cum dissolute, ac citra disciplinam esset educatus, philosopho dignum et Laconicum regimen non tulit; et nunc Alexandrinum pro me dominum nactus, cum eo Ægyptum peragrat. Harpocratio quidam est Heracliani satellitum, ex eorum ordine, qui adjutores adjuvant. Vox enim *Subadjuva* id significare creditur. Apud hunc Philoromus est. Ego vero, quod ad me attinet, valere illum juberem. Qui enim convenit, deteriore nihil opus habere melioribus: **282** eos vero, qui se meliores esse profitentur, opus habere deterioribus? Sed infelicis illius hera nondum omnino adduci potest ut philosophetur; ita ut ea contemnat, quæ minime ad nos adhaerescunt: summoque a me opere contendit, ut aliquos mitterem, qui illum a fuga retraherent. Quam quidem provinciam in se recepit contubernalis meus Aithales; quem ego et duce Deo fretus dimisi; et humanum ei sum a te subsidium pollicitus. Tantum igitur hæ tibi in manus litteræ dentur: cætera, postquam argumentum omne permitto.

EPISTOLA CXLV.

Eidem.

Cum ego multo ante sanctum animum tuum corroborare cuperem, vehemens illud tuum consue-

μεταποιεῖσθαι τῆς πολιτικῆς δυνάμεως, πρὸς τὴν ἀποπεφυκῶς οἶδα· καὶ αὐτοὶ μοι τοῦτο συνίσασιν, ἀλλὰ βιάζονται σφῶν ἕνεκα ποιεῖν τι καὶ ἀκούσιον. Νῦν οὖν εἰ δοκοῖη σοι τοῦτο ποιεῖν, ἐπιτρέπω. Πρόσειπέ μοι τὸν ἱερὸν ἐταῖρον τὸν διάκονον, καὶ γυμναζέσθω πρὸς ἀνταγωνιστὴν ἱππέα. Προσαγορεύει σε πᾶς μου ὁ οἶκος, προσγενομένου αὐτῷ νῦν καὶ Ἰσιωνος, ὃν ἐπόθεις ἀπὸ διηγημάτων (83), ὃς αἰτίος μοι γέγονε τῆς ἀγεννοῦς καὶ ἀφιλοσόφου τῶν γραμμάτων αἰτήσεως πρὸς τοὺς ἄρχοντας, καταδεθελὶς τὰ μὲν αὐτοπρόσωπος ὑπὲρ πολλῶν· τὰ δὲ δι' ὧν ἐχόμισεν ἐπιστολῶν. Καὶ οὗτος οὖν σε μέχρι τῆς διηγορευμένης εἰκάδος περιμένει.

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΑ'.

Τῷ αὐτῷ.

Οἰκέτης ἐμὸς ἐδραπέτευσεν, οὗ τῶν πατρῶων τῶν ἐμῶν, οὐδὲ τῶν ἄλλως συντραφέντων ἐμοί. Ἀγωγῆς γὰρ ἐλευθερίου μετασχόντες, καὶ μικροῦ δέω λέγειν ἐν ὁμοτίμοις ἀγόμενοι, φιλοῦσιν ὡς αἰρετὸν ἄρχοντα μᾶλλον, ἢ δεδίασιν ὡς νόμῳ δεσπότην· ἀλλ' ὁ Φιλόρωμος (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ δραπέτῃ) τῆς ἀδελφιδῆς μου τῆς Ἀμελίου θυγατρὸς οἰκέτης ὢν, ἐμὸς γίνεται δι' ἐκείνης. Τραφεὶς δὲ ἐκμελῆς καὶ ἀνάγωγος, φιλόσοφον καὶ Λακωνικὴν ἐπιστάσιαν οὐκ ἤνεγκε· καὶ νῦν ἀντ' ἐμοῦ δεσπότην εὐράμενος Ἀλεξανδρέα, περινοστεῖ μετ' ἐκείνου τὴν Αἴγυπτον. Ἀρποκρατίων τίς ἐστι τῶν Ἡρακλειανοῦ δορυφόρων, τάξιν ἔχων τῷ βοηθῷ βοηθεῖν. Ἡ γὰρ σουβαδίουθα λέξις (84) τοῦτο ἐρμηνεύειν πιστεύεται. Τούτῳ σύνεστιν ὁ Φιλόρωμος. Κἀγὼ, τό γ' ἐμὸν, εἴασα ἂν χαίρειν αὐτόν. Ποῦ γὰρ εὐλογον τὸν μὲν χεῖρῳ τῶν βελτιόνων μὴ δεῖσθαι, τοὺς δὲ βελτίονας ὁμολογοῦντας εἶναι, δεῖσθαι τοῦ χειρόνος; Ἀλλ' ἡ δέσποινα τοῦ κακοδαίμονος οὕτω πείθεται πάντῃ φιλοσοφεῖν, ὥστε καταφρονεῖν τῶν οὐκ ἀντεχομένων, καὶ κατεδεήθη πολλὰ σταλῆναι τοὺς ἐπανάξοντας αὐτόν. Ὑπέστη δὲ τὴν ὑπερεσίαν αὐθαίρετος ὁ σύσκηνος ἡμῶν Ἀειθαλῆς, ὃν ἐγὼ Θεῷ τε ἡγεμόνι θάρρων ἔστειλα, καὶ ἀνθρωπίνην ἐπικουρίαν ὑποσχόμενος τὴν παρὰ σοῦ. Εἴη σοι τὴν ἐπιστολὴν ἐπιδοθῆναι· τὰ δὲ ἐντεῦθεν, ἐπειδὴ παρείληφας τὴν ὑπόθεσιν, Θεῷ, καὶ αὐτῷ σοι, καὶ Ἀειθαλεῖ μελήσει.

percepisti, Deo, ac tibi ipsi, et Aithalis curæ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΕ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐπιθυμήσας ἀρρένωσαι τὴν ἱεράν σου ψυχὴν τῷ δι' ἐπιστολῶν ἐπιπλήξαι τῷ σφοδρῷ τῆς εἰς τὴν

DION. PETAVII NOTÆ.

(83) *Ὁν ἐπόθεις ἀπὸ διηγημάτων.* Magna mihi suspicio est ἀπὸ διηγημάτων officii quoddam genus esse, quomodo Latine a consiliis dicimus, a commentariis, ab actis, etc. Διηγήματα Latine acta vertere possis. Sic apud Theodor. l. ii *Eccles. hist.*, διηγήματα pro actis consilii sumuntur. Unde ἀπὸ διηγημάτων dicuntur exceptores, qui acta judicio-

rum præscribebant et redigebant in memoriam. Fuit autem Heraclianus vir nobilis, et præfectura aliqua ornatus, ut ex sequenti epistola liquet.

(84) *Ἡ γὰρ Σουβαδίουθα λέξις.* Subadjuvam Justinianus vocat, quasi adjutoris adiutorem. Nam magister officiorum adiutorem habuit, cui sibi adjuvæ dati. Vide *Notitiam Imper. Orient.*

συντυχίαν ἡμῶν συστάσεως, πολλῷ πρότερον (85) ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἰϋγγων αὐτὸς ἐθελύνθη, καὶ εἰμὶ νῦν τοιοῦτος, ὅποιώ σοι τυγχάνοντι πρότερον ἐνεχάλουν. Ἄρ' οὖν ἀγαθὼν μοι μεγάλων αἴτιος ὁ θαυμάσιος Ἑρκουλιανὸς, οὕτω τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἀναρτήσας ἑαυτοῦ, καὶ καταβιδάσας τοῦ φιλοσοφίας ἀξιώματος; Ἐγὼ μὲν οὐ δι' ἄλλο τι τὰς Σειρῆνας ὑπὸ τῶν ποιητῶν ἡγοῦμαι βλασφημεῖσθαι, ἢ ὅτι τῷ μελιχρῷ τῆς φωνῆς ἀπώλλουν, προσ-αγόμεναι τὸν πιστεύσαντα. Ἦκουσα δὲ τοῦ τῶν σοφῶν καὶ ἀλληγοροῦντος τὸν μῦθον. Σειρῆνας γὰρ αὐτὰς αἰνίττεσθαι τὰς ἀπολαυστικὰς ἡδονάς, αἱ τοὺς εἴ-ξαντας, καὶ καταγοητευθέντας αὐτῶν τῷ προσηνεῖ μετὰ μικρὸν ἀπολλύουσι. Τί οὖν ἀποδέουσιν εἶναι Σειρῆνες αἱ τῶν σῶν ἐπιστολῶν ἡδοναί, ὅφ' ὧν ἐγὼ τὸ ἐμβριθὲς ἀφείλ, ὅλος Ἑρκουλιανοῦ γέγονα; Μάρ-τυς Θεὸς, οὐ νόμῳ τοῦ γράφειν, ἀντ' ἄλλου τοὺς περὶ τούτου πεποιήμαι λόγους, ἔν' ὑπόθεσιν ἔχω γραμμάτων. Ἀλλὰ τῶν παρ' Οὐρσικίνου δοθεισῶν ἐπιστολῶν ἦσαν δὲ τρεῖς ἡ μέση κατὰ τὸ μέγεθος ἐμβιόντι ψυχῆς πάθος ἐνέσταξέ μοι κομίσασθαι καὶ γέγονα τῆς ἐν τοῖς γράμμασι κολακείας ἥττων τοσοῦτον, ὅσον αἰσχύνεσθαι. Τὸν ἀδελφὸν Κύρον (86) ἔδει κομίσασθαι παρὰ σοῦ γράμματα περὶ ὧν ἐδήλωσας, διὰ τὸν ἐκ Πενταπόλεως κόμητα. Καὶ χάριν μὲν ἔσχον τῇ προαιρέσει τοῦ συστήσαντος ἑπελάθου δὲ ὅτι φιλοσοφεῖν πειρῶμαι, καὶ μικρὸν ἡγοῦμαι τιμὴν ἅπασαν, εἰ μὴ ἐπὶ φιλοσοφίᾳ γένοιτο. Δέομαι οὖν διὰ τὸν Θεὸν οὐδέν. Οὔτε γὰρ ἀδικούμεν, οὔτε ἀδικούμεθα. Τὸ δὲ ποιούμεν, ἐκείνῳ μὲν ὑπὲρ ἡμῶν ἔπρεπε ποιεῖν ἡμῖν δὲ αἰτεῖν, οὐ πρέπον. Εἰ γὰρ ἔδει ζητεῖν ἐπιστολάς, αἰτεῖν ἔδει πρὸς ἐμὲ γενέσθαι ὅτῳ γὰρ ἂν ἐτιμήθην ὅχ' ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ἕτερον. Ἐρρωμένος εὐθυμῶν διαβιώης, φιλοσοφίαν ἀδολώτατα μετιών. Πᾶσα ὁμοῦ σε ἡ οἰκία, μάρτυς Θεὸς, καὶ παῖδες, καὶ γέροντες, καὶ γυναῖκες, προσαγορεύουσιν. Ἴσως δ' ἂν αὐτὸς καὶ φιλοφρονουμένας τὰς γυναῖκας μισοίης. Ἴδου τί πεποιήκας ἔν' ὁδῷ με ὄντα ἀπρὶξ λαβόμενος κατέχεις. Ἦσαν ἄρα Αἰγύπτιοι φαρμακεῖς, καὶ οὐ πάντα Ὅμηρος ψεύδεται, ὅτε καὶ αὐτὸς ἰϋγγων πλήρεις ἐπιστολάς ἐκπέμπεις ἀπ' Αἰγύπτου. Ἐλένη μὲν οὖν τὸ λαθικηδὲς φάρμακον

tassis etiam blandientes, atque humanitate prosequentes mulieres oderis. Vide quid feceris: me, cum in via essem, mordicus apprehensum detines. Profecto Ægyptii incantatores sunt; nec omnia falso ab Homero sunt prodita: cum tu ipse incantationum plenas litteras ab Ægypto mittas. Atque Helenæ quidem obliviosum mœroris poculum

Πολύδαμνα πόρε Θῶρος παράκοιτις.

Σοὶ δὲ τίς τὸ ἀνιαρὸν δέδωκεν, ὃ χρίσας ἔπεμψας τὴν ἐπιστολήν;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMΓ'.

Ἰωάννῃ.

Οἶμαί σε καὶ πρὸ εὐχῆς εὖ πράττειν, ὅς γε ἀφείλ τοὺς ἀνθρώπους ἡμᾶς,

DION. PETAVII NOTÆ.

(85) *Συστάσεως, πολλῷ πρότερον.* Assentior eruditissimo viro Federico Morello, qui hic ἐνστάσεως legendum animadvertit. Cui addo legendum insuper οὐ πολλῷ πρότερον. Innuit enim se non

audinis nostræ desiderium per litteras re-larguens: nunc illecebrarum, quæ in tuis litteris insunt, redundante copia fractus ipse, et emollitus sum; et modo talem me invenio, qualis antea cum esses tete reprehenderam. Num igitur ingentium mihi honorum causa egregius Herculanus exstitit, qui animum meum adeo sibi devinxerit, atque a philosophiæ dignitate dejecerit? Equidem non aliam ob causam arbitror Sirenas poetarum probris ac maledictis exagitari, quam quod mellita vocis suavitate interitum afferebant, cum eum illexissent, qui iis fidem habuisset. Memini vero me nescio quem olim audire sapientem, qui sic fabulæ istius allegoriam enarraret. Etenim Sirenas aiebat voluptates illas significare, quibus fruimur; quæ succumbentes, atque earum blanditiis delinitos paulatim perderent. Quidnam igitur abest, quominus Sirenes sint quædam litterarum tuarum illecebræ, quibus ego gravitate constantiaque illa posita totus Herculiani sum factus? Testis est Deus me non scribendi more, alterius cujuspian loco, de ea re verba facere, quo litterarum argumentum aliquod haberem. Verum ex iis litteris, quas ab Ursicino tres accepi, quæ amplitudine media erat, vivum mihi quemdam instillavit affectum animi: adeoque sum litterarum adulatione superatus, ut meipsum puderet. Oportebat te ad fratrem Cyrum de eo, quod significasti, litteras dedisse, propter Pentapolitanum comitem. Ac voluntati quidem commendantis **283** gratias egi. Videris mihi tamen istud oblitus, quemadmodum philosophari instituerim; atque omnem honorem parvi pendam, qui non a philosophia proficiscatur. Itaque nihil propter Deum ea commendatione opus habeo. Neque enim aut facio cuiquam injuriam, aut accipio. Quare istud ipsum in illum nostri causa conferre oportebat, nobis autem postulare nequaquam congruit. Nam ut maxime litteræ petendæ essent, ad me potius ut scriberentur, peti deberet; ita enim mihi honos haberetur, non pro nobis ad alterum. Incolumis perpetuo hilarisque degas, philosophiam sincerissime ambiens. Universa te simul familia, testis est Deus, tam pueri, quam senes, et mulieres salutant. Quanquam for-

D *dedit Thonis conjux Polydamna.*

Tibi vero quis mœroris efficiens illud dedit, quo delibutam ad me epistolam misisti?

EPISTOLA CXLVI.

Joanni.

Ego te supra votum felicem esse arbitror, qui nos homines derelinquens,

multo ante litteras dedisse, quibus vehemens illud desiderium castigaret.

(86) *Τὸν ἀδελφὸν Κύρον.* Vide epist. 143.

Ates in pratis, tenebrosa in nocte vagantes ;
 et in terrenis curis volutatos, te supra illas erigens,
 cum hic adhuc esses, recessisti, ac beatum instituisti vitæ genus ; nisi amicus tuus Ganus in rebus tuis ad nos perferendis ac narrandis mentiendum nonnihil arbitretur. Solet enim veritatem imprimis occultare benevolentia. Ganus igitur iste monachicum tibi vitæ institutum tribuit, ac tibi libros, eorumque sensum, qui quidem ad theologiam pertinet, adeundæ urbis occasionem dedisse confirmat. Pullo te insuper amictum esse pallio dicit. Atqui nihilo deterius erat, candidum si esset. Splendissimæ quippe naturæ dicatum magis et consecratum id fuerit, quod in his, quæ percipiuntur sensibus, purum est, magisque lucidum. Sed si pullum ideo colorem probasti, quod id aliorum, qui ante te usurparunt, imitatione feceris : laudo quidquid Dei causa suscipiatur. **284** Nam illud ipsum, cuius gratia fit, facienti tribuit, ut præclare sit hoc ab eo factum ; inestque in voluntate ipsa virtus. Quamobrem nos tibi gratulamur, qui ad eum finem subito perveneris, cuius nos pridem fores ægre et cum labore pulsamus. Tu vero nobiscum precare, ut et ipsi olim assequamur ; lucrique nonnihil ex philosophiæ curis, ac vigiliis obtineamus ; ne frustra in libris ætatem attriverimus. Incolumem, felicemque vitam traducas, vir egregie.

EPISTOLA CXLVII.

Olympio.

Tributi pendendi partes meas, ac munus prætermisi. Quid enim facerem, cum nullus e Græcis, qui Libyam incolunt, onerarias ad mare nostrum mittere velit ? Ac te etiam omni pensitatione libero. Non enim Syris curæ est navalia Cyrenensium appellere. Quod si quando contingeret, me tamen insciente fieret. Quippe neque mari proximus, nec in portu frequens ; sed ad austrum in extremis sum Cyrenensium situs finibus. Atque e vicino nobis habitant, quales Ulysses in Ithaca clavum tenens quæritabat, iram Neptuni ex præscripto oraculi procurans,

*qui nec freta norunt**Mortales, sale nec condita cibaria rodunt.*

Sed ne temere istud a me dictum arbitraris, ne ad salem quidem usque nostros maris uti commercio : neque tamen insulsis ob id carnibus, aut libis vesci puta. Est enim, per sacram Vestam juro, est apud nos terrestre sal, quod minore intervallo ab austro distat, quam ab aquilone mare. Hoc Ammonis sal a nobis appellatur. Lapide hoc friabili alitur, atque tegitur ; quem crustæ in modum insidentem cum detraxeris, facili negotio manibus ac sarculis altius proscindi subjecta tellus potest. Id porro

DION. PETAVII NOTÆ.

(87) Τούτους Ἀμμωνος καλοῦμεν τοὺς ἄλας. Plin. l. xxxi, c. 7 : Cyrenaici tractus nobilitantur ammoniaco et ipso, quia sub arena inveniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, et medicinæ utilis. Probatum quam maxime perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod

A Ἀτῆς ἐν λειμῶνι κατὰ σκοδὸν ἡλάσκοντας, καὶ ταῖς χθονίαις ἐγκαλινδουμένοις φροντίσιν, αὐτὸς ὑπὲρ ταύτας στήσας σαυτὸν, ἀνεχώρησας ἐτι δεῦρο ὦν, καὶ μακαρίας ἤψω ζωῆς· εἰ μὴ φίλος ὦν Γάνος, ἐν τῷ λέγειν, καὶ διαγγέλλειν τὰ σὰ πρὸς ἡμᾶς οἵεται δεῖν τι καὶ ψεύδεσθαι. Δεινὸν γὰρ ἢ εὖνοια κλέψαι τὴν ἀλήθειαν. Οὗτος οὖν ὁ Γάνος ἐπεφῆμισέ σοι τὸν μονήρη βίον· καὶ πρόφασιν τῆς εἰς τὴν πόλιν εἰσόδου βιβλία, καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν, ὅσος εἰς θεολογίαν συντείνει· καὶ φαῖδον τριδώνιον ἀμπέχεσθαι σέ φησιν. Οὐδὲν μὲν ἦν μείζον, εἰ καὶ λευκὸν ἦν. Τῇ γὰρ φανοτάτῃ φύσει μᾶλλον ἀνακείμενον εἴη τὸ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καθαρὸν, καὶ φωτοειδέστερον. Εἰ δὲ καὶ τὸ μέλαν ἐπῆνεσας, ἐπειδὴ ζήλω τινῶν προλαβόντων ἐποίησας, ἐπαινῶ πᾶν τὸ ἐπὶ τῷ θείῳ γινόμενον. **B** γὰρ οὗ χάριν γίνεται, δίδωσι κατορθοῦν τῷ ποιῶντι, καὶ ἡ προαίρεσις ἔχει τὴν ἀρετὴν. Ἡμεῖς μὲν οὖν σοι συνηδόμεθα, σχεδιάσαντι τὸ τέλος, ὅπερ ἡμεῖς πάλαι σὺν πόνῳ μόλις θυροκοποῦμεν. Σὺ δὲ ἡμῖν σύνευξαι, φθάσαι ποτὲ καὶ αὐτοῖς, καὶ εὐρέσθαι τι κέρδος ἀπὸ τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ μερίμνης, ἵνα μὴ τηνάλως ὤμεν κατατετριφότες πρὸς τοῖς βιβλίοις τὸν βίον. Ἐρρώμένως εὐδαιμονῶν διαδιώγῃς, θαυμάσιε.

philosophiæ curis, ac vigiliis obtineamus ; ne frustra in libris ætatem attriverimus. Incolumem, felicemque vitam traducas, vir egregie.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMZ'.

Ὀλυμπίῳ.

Ἀπέλιπον τὴν τάξιν τῶν φόρων. Τί γὰρ ἦν ποιεῖν, οὐδενὸς Ἑλλήνων τῶν τὴν Λιβύην ἐπωκηκότων θέλοντος εἰς τὴν παρ' ἡμᾶς θάλατταν ἐκπέμπειν ὀλκάδας ; Καὶ σὲ δὲ ἀφίημι τῆς συντάξεως. Οὐδὲ γὰρ Σύροις ἐπιμελὲς καταίρειν εἰς τὰ Κυρηναίων ἐπίνεια. Λάθοι δ' ἂν με τοῦτό ποτε καὶ γενόμενον. Οὐ γὰρ εἰμι γείτων θαλάττης, οὐδ' ἐλλιμενίζω συχνά· ἀλλ' ἀνῳκισμαὶ πρὸς νότον ἄνεμον, Κυρηναίων ἔσχατος· καὶ γείτονες ἡμῖν εἰσιν, οἷους Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν Ἰθάκην τὸ πηδάλιον ἔχων ἐζήτει, μῆνιν Ποσειδῶνος ἐκ τοῦ χρησμοῦ παραιτούμενος,

*οἳ οὐκ ἴσασι θάλασσαν**Ἀνέρες, οὐδέ θ' ἄλλεσσι μεμιγμένον εἶδαρ' ἔδου-
[σιν].*

Ἀλλὰ μὴ λόγον ἄλλως οἰηθῆς, τὸ μὴδὲ μέχρις ἄλλων τοὺς δεῦρο κεχρησθαι θαλάττῃ· μήτε μὴν ἀναλτα διὰ τοῦτο κατεσθίειν ἡγοῦ τὰ κρέα τε, καὶ τὰ πέμματα. **D** Εἰς τὴν νῆ τὴν ἱερὰν Ἑστίαν, εἰς τὴν ἡπειρῶται παρ' ἡμῖν ἅλεις, ἀπέχοντες πρὸς νότον ἑλαττον ἢ πρὸς ἀπαρκτίαν ἢ θάλαττα. Τούτους Ἀμμωνος καλοῦμεν τοὺς ἄλας (87). Πέτρα δὲ αὐτοὺς ψαφάρᾳ καὶ τρέφει, καὶ κρύπτει· ἦν ὅταν ἀφέλῃς ἐπιθεβλημένην ὥσπερ ἐφελκίδα, ῥασιτώνῃ πολλή καὶ χερσὶ καὶ σκαλίσειν ἀροῦν τὸ βάθος. Τὸ δὲ ἀναχωννύμενον ἅλεις

levissimus intra specus suos, in lucem universam prolatus vix credibili pondere ingravescat. Dioscor. l. v, c. 26. De sale fossitio vide Arrian. lib. iii De rebus Alex. Herodotus in Melpom. scribit in Libya interiore ἄλῃς κυλωνοὺς εἶσε διὰ δέκα ἡμερέων ὁδοῦ usque ad fretum.

εἶσιν, ἰδεῖν τε ἡδεῖς, καὶ γεύσασθαι τὴν ἄλλην ἡδονήν. Ἄλλ' ὅπως μὴ σοφιστικὴν ἀπειροκαλίαν οἰηθῇς, τὸ ἐπεξελεῖν τῶν ἐπιχωρίων ἁλῶν τῷ διηγῆματι. Ἡκιστα γὰρ τοῖς ἀγροδιαίτοις ἡμῖν προσιζάνει τὸ φιλότιμον πάθος. Ἀλλὰ σὺ γὰρ ἀπαιτεῖς ἕκαστα παρ' ἡμῶν τὰ περὶ ἡμῶν εἰδέναι. Ἀνέχου τοίνυν ἀδολεσχοῦσης ἐπιστολῆς, ἵνα καὶ τῆς ἀκαίρου πολυπραγμοσύνης δῶς δίκην. Ἄμα δὲ καὶ χαλεπὸν εἰς πίστιν τὸ ἐκάστοις ἀπότροπον. Οὐ φαῦλον οὖν ἔργον Σύρον ἀναπεῖσαι περὶ χερσαίων ἁλῶν. Ἐπεὶ καὶ δεῦρο πράγματα ἔχω, περὶ νεῶν, καὶ ἰστίων, καὶ θαλάττης ἀνακρινόμενος. Οἶσθα γὰρ ὡς ἐγὼ καὶ φιλοσοφῶν ποτε ἄμα ὑμῖν ἐθεασάμην τὸν χρῆμα τοῦτο τὴν θάλασσαν, καὶ πρὸς Φάρω, καὶ πρὸς Κανώβω, τὴν μεγάλην λίμνην τὴν ἁλμυράν (88). Καὶ εἴλκετο ναῦς, καὶ ἀνήγετο πρὸς οὐρον αὕτη, κώπαις ἐκείνη. Ἐγελάτε γοῦν εἰκάσαντος αὐτὴν ἐμοῦ ζῶν πολὺ ποδὶ. Οἱ δὲ, διάκεινται τὰς γνώμας, ὥσπερ ἡμεῖς, ὅταν ὑπὲρ τῶν ἐπέκεινα Θούλης ἀκούωμεν, ἥτις ποτέ ἐστιν ἡ Θούλη, διδοῦσα τοῖς διαβάσιν αὐτὴν ἀνεύθυνα καὶ ἀνέλεγκτα ψεύδεσθαι. Ἄλλ' οὗτοί γε κἂν προσίωνται ποτε τὰ περὶ τῶν νεῶν, ἢ δόξουσιν ἐκεῖνο γελαῖν, ἀνακράτος ἀπιττοῦσιν, ὅτι δύναται τρέφειν ἀνθρώπους καὶ θάλαττα. Τοῦτο γὰρ μόνην ἔχειν ἀξιούσι τὴν μητέρα γῆν τὸ πρεσβεῖον. Ἐγὼ δὲ ποτε αὐτοῖς ἀνανεύουσι πρὸς τὰ περὶ τῶν ἰχθύων, ἀναλαβὼν καὶ προσαρρόμενος πέτραν τινὰ [γρ. πέτρῳ τινὶ] κέραμον, ἔδειξα τῶν ἀπ' Αἰγύπτου ταρίχη συχνά· οἱ δὲ, ὄφρων πονηρῶν ἔφασαν εἶναι σώματα· καὶ ἀναθρόντες ἔφευγον, τὰς ἀκάνθας ὑποπτεύοντες, ὡς οὐδὲν ἡπιωτέρας τοῦ διὰ τῶν ὁδόντων φαρμάκου. Καὶ ἔφη τις ὁ γεραίτατος, καὶ ἐν τῇ δόξῃ φρενῶν ἐπηβολώτατος, σχολῇ γοῦν περὶ ὕδατος ἁλυκοῦ πιστεῦσαι, καλὸν τι αὐτόθι [γρ. ἐνταῦθα] τρέφεσθαι καὶ ἐδώδιμον, τῶν πηγαίων, τῶν ἀγαθῶν καὶ ποτίμων ναμάτων, βατράχους καὶ βδέλλας γεννώντων, ὧν οὐδ' ἂν ὁ μαινόμενος γεύσαιτο. Καὶ εἰκότα γε ἀγνοοῦσιν.

suasum esse dixit, ut in ea boni aliquid vescique nutriretur, cum in fontanis aquis optimis, et ad potum idoneis, nihil præter ranas et hirudines gignatur; quas nemo adeo insanus est ut gustare velit. Nec immerito istud ignorant.

Οὐ γὰρ σφᾶς ἐκ νυκτὸς ἐγείρει κῦμ' ἐπιθρῶσκον πελάγους· ἀλλ' ἔππων χρεμετισμοί, καὶ μηκάζον αἰπόλιον, καὶ προβατίων βληχὴ, καὶ ταύρου μύκημα· πρώτης δὲ ἀκτίνος ἐπιθαλούσης, τῶν μελιττῶν ὁ βόμβος, εἰς ἡδονῆς λόγον οὐδεμιᾶ παραχωρῶν μουσικῇ. Μήτοι σοι δοκοῦμεν ἐκδιηγείσθαι τὰς Ἀγχεμάχου [γρ. Ἀγεμάχου], τοιοῦτον οἰκοῦντες ἀγρὸν, πόρρω πόλεως, καὶ ὁδῶν, καὶ ἐμπορίας, καὶ τρόπων ποικίλων; Ἡμῖν γὰρ ἐστὶ σχολὴ μὲν φιλοσοφεῖν, ἀσχολία δὲ κακουργεῖν. Σύνοδοι δὲ πᾶσαι πᾶσιν ἐταιρικάι, χρωμένων ἀλλήλοις ἐπὶ γεωργίαν, ἐπὶ ποιμένας, ἐπὶ ποιμένας, ἐπὶ θήραν ὧν ἡ γῆ φέρει παντοδαπήν. Οὐδὲ γὰρ νόμος ἡμῖν, οὐτ' αὐτοῖς οὐθ' ἔπποις, ἀνιδρωτὶ σῖτον αἰρεῖσθαι. Ἀριστῶμεν δὲ ἐπ'

A quod effoditur, sal est, cum visu ipso, tum alia gustandi voluptate jucundissimum. Verum ne tu sophisticæ hoc insolentiæ putes esse, de vernaculo sale narrationem instituere; minime enim rusticanis nobis hæret ambitiosa gloriæ contentio. Sed enim sigillatim quæ sunt apud nos scire a nobis postulas. Quare loquacem epistolam sustine, ut importunæ curiositatis 285 pœnas persolvas. Quin et hoc persuasum difficile est, quod ab uniuscujusque educatione usuque alienum est. Quamobrem non parum negotii est Syro posse de terreno sale persuadere: cum ego molestiam hic habeam de navibus, ac velis, atque mari sæpius interrogatus. Meministi enim me, cum aliquando vobiscum philosopharer, rem illam, mare scilicet, aspexisse; et ad Pharum, ad Canobum, vastum illum lacum ac salsum vidisse. Ac tum forte navis trahebatur, aliaque velis in altum, altera remis agebatur. Ridebatis igitur me, quod eam animali multipedi similem esse dicerem. At illi eodem modo afficiuntur animo, quomodo nos, cum de iis quæ ultra Thulen sunt audimus: quæcunque demum Thule est, quæ iis qui eo penetraverint, impune ac citra reprehensionem mentiendi potestatem facit. Verum ii utcunque tandem ea quæ de navibus dicuntur admittant, aut ridere idipsum videantur, pertinacissime tamen credere istud nolunt, posse ex mari hominibus alimenta suppeditari. Hoc enim velut honorarium parenti terræ præcipuum ac peculiare esse censent oportere. Ego vero cum ipsi aliquando quæ de piscibus narrantur abnuerent, fictile quoddam apprehendens, et ad saxum allidens, allatam ex Ægypto salsamentorum copiam iis ostendi; quæ illi malorum serpentum corpora esse dicebant; statimque in fugam prosiliebant, spinas reformidantes, tanquam nihilo dentium veneno mitiores. Inter quos unus ætate omnium provectissimus, atque in opinando sagacissimus, ægre sibi de aqua salsa persuasum esse dixit, ut in ea boni aliquid vescique nutriretur, cum in fontanis aquis optimis, et ad potum idoneis, nihil præter ranas et hirudines gignatur; quas nemo adeo insanus est ut gustare velit.

Non etenim de nocte tumens hos excitat unda pelagi: sed equorum hinnitus, et caprarum vociferantes greges, et ovium balatus, et taurorum mugitus. Inde ad primos solis radios apium sonitus, nihil quod ad voluptatem attinet musico concentui deterior. An non tibi eas quæ Anchemachi fuerunt narrare videmur, qui talem agrum incolamus ab urbe dissitum, et viis, et mercatu, et versutis moribus? Nobis 286 enim philosophandi otium est, malefaciendi nullum. Jam conventus omnes omnibus sociales sunt, sibi invicem ad agriculturam opitulantibus, ad greges, ad pastores, ad venatum eorum quæ terra fert, multiplicem. Nefas enim sive ipsis nobis, sive equis nostris est, sine sudore cibum

DION. PETAVII NOTÆ.

(88) [LXXXIX] Ἀλμυρὴν τὴν ἁλμυράν. Haud cumstanter ἁλμυράν scripsimus. Nam mare λίμνην appellat, ut et Hom. *Il. Ω.*, et apud Herod. lib. vii Xer-

xes Hellespontum vocat ἁλμυρὸν ποταμόν. Atqui in *VV.* om. λαμυράν leg.

capere. Polenta autem vescimur cum in cibo, tum in potu suavissima; cujusmodi Nestori apud Homerum miscet Hecamede. Secundum vehementem fatigationem ista sorbitio æstivi caloris remedium est. Sunt et nobis insuper liba triticea, et edules arborum fructus, partim domestici, partim agrestes, vernaculi omnes, telluris optimæ succi: nec apum favi desunt, aut caprinum lac. Non enim mulgere boves apud nos receptum est. Nec minorem mensis nostris copiam frequens canibus et equis venatus suppeditat: quem nescio cur Homerus *viris gloriosum* non appellet, nec illustres in ea homines fieri dixerit, cum eo præconio forum affecerit, ex quo perfrictæ frontis homunciones ac nequissimi prodeunt, nec sani quidquam, sed contumeliosi et dolorum machinatores callidi; quos irridere passim solemus, quoties nobiscum iisdem in ædibus versantur. Horrent enim, cum ex camino promptas ferinas carnes vident. Quid ferinas dico? Venenum sane citius, quam eas apud nos degustaverint. Vinum porro quærunt tenuissimum, mel crassissimum, et oleum levissimum, frumentum vero ponderosissimum. Quin patrias illorum celebrant, Cyprum, et Hymettum nescio quem, ac Phœnicem, et barbariam. Ager vero noster, etsi singulis rebus ab eorum unoquoque vincitur, qui summum earum frugum fastigium obtinent; cæteris tamen unumquemque superat. Atque hic ex secundis principatus est, quem Peleus et Themistocles nacti, in omnibus optimi omnium inter Græcos celebrati sunt. Quamvis autem istud demus, mel nostrum Hymettio deterius esse, at ejusmodi est, ut eo præsentē nihil sit quod peregrinum liquorem desideremus. Inter olei vero genera haud dubie nostrum antecellit, si non iis arbitrium permittatur, quorum vivendi depravata est ratio. Nam hi appendere illud solent, pondere bonitatem metientes; et præcipuam ejus notam in levitate collocant. Nobis etsi **287** nullæ ad oleum trutinæ euduntur. Quod si hoc tamen omnino faciendum est, naturæ consentaneum esse dicimus, ut in eo genere quod ponderosius est præferatur. Et certe egregium illud oleum, ac venale in ellychniis præ infirmitate alere flammam nequit. Quod apud nos nascitur, qua est generositate, rogam excita-

αλφίτοις, ἡδίστοις μὲν ἐμφαγεῖν, ἡδίστοις δὲ ἐμπιεῖν, ἃ καὶ τῷ Νέστορι κίρνησιν Ἑκαμήδην. Μετὰ τὸν κόπον ἰσχυρὸν ὁ κυκεὼν τῆς θερινῆς ὥρας ἀλέξημα. Καὶ μὴν ἐστὶν ἡμῖν καὶ πύρινα πέμματα· καὶ τρωκτὰ ἀκροδρύων (89), τὰ μὲν, ἡμερα, τὰ δ' ἄγρια, πάντα ἐγγώρια, γῆς ἀρίστης χυμοὶ, καὶ κηρία μελιτῶν, καὶ γάλα ἐξ αἰγῶν. Οὐ γὰρ νομίζομεν βοῦς ἀμέλγειν. Ποιεῖ δὲ οὐκ ἐλάττω τὴν ἀφθονίαν ἐν ταῖς τραπέζαις, καὶ ἡ διὰ τῶν κυνῶν καὶ τῶν ἵππων θήρα· ἣν οὐκ οἶδα πῶς οὐ προσεῖπεν Ὅμηρος κυδιάνειραν, οὐδὲ ἀριπρεπέας ἔφη τοὺς ἀνδρας ἐν αὐτῇ γίγνεσθαι· τὴν δὲ ἀγορὰν ἐγκωμίῳ τοιοῦτῳ τετίμηκεν, ἀνθρώπια παρεχομένην ἀναιδῇ, καὶ παμπόνηρα, καὶ οὐδὲν ὑγιές· ἀλλὰ λοῖδορα, καὶ καχοῦρα φεῖν εἰδότα; Ἐφ' οἷς καὶ γελῶμεν ἡμεῖς, ὅταν ποτὲ ἡμῖν ὁμόρροφα γένηται. Φρίττουσι γάρ τοι πρὸς τὰ ἐκ τῶν καμίνων κρέα τὰ θήρεια. Καὶ τί λέγω τὰ θήρεια; Φαρμάκου γ' ἂν θᾶπτον, ἢ τούτων παρ' ἡμῖν γεύσαιντο. Ζητοῦσι δὲ οἶνον μὲν τὸν λεπτότατον, μέλι δὲ τὸ παχύτατον, καὶ ἔλαιον μὲν τὸ κουφότατον, πυρὸν δὲ τὸν βαρύτατον· καὶ πατρίδας αὐτῶν ὑμνοῦσι, Κύπρον καὶ Ὑμηττόν τινα, καὶ Φοινίκην, καὶ βάρβαρον. Ἡμῖν δὲ ἡ χώρα, καὶ εἰ καθ' ἐν ἐκάστης ἡττάται τῆς τὸ ἄκρον φερούσης, τοῖς λοιποῖς ἐκάστην νικά. Καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἐκ δευτέρων πρωτεῖον, ὃ καὶ Πηλεὺς καὶ Θεμιστοκλῆς εὐράμενοι, πάντα πάντων ἄριστοι τοῖς Ἑλλησιν ἐκηρύχθησαν. Εἰ δὲ δὴ καὶ δοίημεν τὸ δεῦρο μέλι χειρόν εἶναι πρὸς τὸ Ὑμηττεῖον. Ἀλλὰ τοιοῦτόν ἐστιν, οἶου παρόντος, οὐδὲν δεῖν τοῦ ξένου χυμοῦ. Ἐλαιον μέντοι σαφῶς τὸ ἡμεδαπὸν ἄριστον, ἣν μὴ κρίνωσιν οἱ διεφθορότες τὴν διαίταν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ αὐτὸ ζυγοστατοῦσι, ῥοπῇ τὴν ἀρετὴν ἐξετάζοντες, καὶ τὸ μείαγωγόν ἐν πλεονεκτήματος μοίρᾳ λογίζονται. Ἡμῖν δὲ οὐ χαλκεύονται μὲν ἐπὶ τοῦλαιον τάλαντα· φάμεν δὲ, εἴπερ αὐτὸ δέοι ποιεῖν, φύσιν εἶναι τὸ πλέον ἔλχον τιμᾶν. Ἀμέλει τὸ θαυμαστὸν αὐτοῖς καὶ ὦνιον ἔλαιον ἐν ταῖς θρυαλλίσιν, ὑπ' οὐδενείας ἀσθενεῖ θρέψαι φλόγα. Τὸ δὲ αὐτόχθον, ὑπὸ γενναιότητος πυρκαϊὰν ὅλην ἀνίστησι, καὶ τ' ἐπειδὴν λύχνου δέοι, χειροποίητον ἡμέραν ποιεῖ. Ἀγαθὸν δὲ λιπῆναι μάζαν· ἀγαθὸν δὲ σωμασκοῦσι τρέψαι νεῦρα. Ἡμῖν δὲ καὶ τὸ μουσικῆς χρῆμα ἐπιχώριον ὥς οὐδὲν ἄλλο, καὶ ἐστὶν Ἀγχεμαχηταῖς [γρ. Ἀγεμαχητ.] λύριόν τι ποιμενικὸν λιτὸν καὶ αὐτόσκευον, εὐφημόν τε καὶ ἄρρεν ἐπιεικῶς, οὐκ ἀνάξιον τοὺς ἐν τῇ Πλάτωνος πόλει παῖδας ἐκτρέφειν. Ὡς οὐ λογίζεται τοῦτο (90), οὐδὲ ἀρετὴν ἔχει παμφανῶς ἡρμόσθαι· τῷ δὲ ἀπλῶ τῶν χορδῶν, συμβαίνουσιν οἱ προσάδοντες. Οὐ γὰρ ἐπιτίθενται τρυφώσαις ὑποθέσεις· ἀλλ' ἐστὶν ἡμῖν καλόν τι χρῆμα ᾧδῆς, ἔπαινος ἐνόρχου κριοῦ, καὶ ὁ μείουρος κύων ἐγκωμίου τυγχάνει, ὅτι, οἶμαι, δίκαιός ἐστι, τὰς ὑαίνας οὐκ ὀρώδων, καὶ λαρυγγίζων τοὺς λύκους. Καὶ ὁ κυνηγέτης οὐχ ἥκιστα ᾧδῇ γίνε-

DION. PETAVII NOTÆ.

(89) Καὶ τρωκτὰ ἀκροδρύων. E glossemate esse videtur alterutra vox. Τρωκτὰ enim idem sunt quod ἀκρόδρυα. Suidæ quippe τὰ κατὰ τὰ τῶν ὀπωρῶν dicuntur, οἷον κάρυα, καὶ βάλανοι· nuces scilicet,

sive fructus omnes lignoso putamine.

(90) Ὡς οὐ λογίζεται τοῦτο. Corrigo λογίζεται. Quod ad inflexionem vocis et modulationem attinet.

ται, ταῖς κατανομαῖς εἰρήνην ποιῶν, καὶ εὐωχῶν ἡμᾶς πανδεσία κρεῶν· ἥ τε διδυμοτόκος δις, οὐκ ἀπαιξιοῦται τῆς λύρας, ὅτι πλείω τῶν ἐτῶν ἐκτρέφει τὰ ἔγγονα· τὴν δὲ κράδην θαμὰ, καὶ τὴν ἄμπελον ἐντείναντες ψάλλομεν. Οὐδὲν δὲ ὅσον εὐχαί τινες, ἔτι τε ἄσμα, καὶ αἰτήσεις ἀγαθῶν ἀνθρώποις, καὶ φυτοῖς, καὶ βοτοῖς. Ταῦτά σοι καὶ τὰ τοιαῦτα παρ' ἡμῖν ὦρια, καὶ ἀρχαῖα, καὶ πενήτων ἀγαθά. Βασιλεὺς δὲ, καὶ βασιλέως φίλοι, καὶ δαίμονος ὄρχησις, οἷα δὴ συνιόντες ἀκούομεν, ὀνόματά τινα καθάπερ αἱ φλόγες ἐπὶ μέγα τῆς δόξης ἐξαπτόμενα καὶ σθεννύμενα· ταῦτα δεῦρο ἐπεικῶς σιγᾶται, καὶ σχολή ταῖς ἀκοαῖς τοιούτων ἀκροαμάτων. Ἐπεὶ καὶ βασιλεὺς, ὅτι μὲν ζῇ τις ἀεὶ, τοῦτ' ἴσως ἐπίστανται σαφῶς· ὑπαμιμνησκόμεθα γὰρ ἅπαν κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἐκλεγόντων τοὺς φόρους. Ὅστις δὲ οὗτός ἐστιν, οὐ μάλα ἔτι τοῦτο σαφῶς. Ἀλλ' εἰσὶ τινες ἐν ἡμῖν, οἳ μέχρι καὶ νῦν Ἀγαμέμνονα κρατεῖν ἡγήνται τὸν Ἀτρεΐδην, τὸν ἐπὶ Τροίαν, τὸν μάλα καλόν τε καὶ ἀγαθόν. Τοῦτο γὰρ παιδόθεν ἡμῖν ὡς βασιλικὸν παραδέδοται τοῦνομα. Καὶ Ὀδυσσεά τινά φίλον αὐτοῦ ὀνομάζουσιν οἱ χρηστοὶ βουκόλοι, φαλακρὸν μὲν ἄνθρωπον, ἀλλὰ δεινὸν ὁμιλῆσαι πράγμασι, καὶ πόρον ἐν ἀμυγχανοῖς εὐρεῖν. Ἀμέλει γελῶσιν, ὅταν περὶ αὐτοῦ λέγωσιν, ἡγούμενοι πέρυσιν ἐκτετυφλῶσθαι τὸν Κύκλωπα· καὶ ὡς εἴλετο μὲν ὑπὸ τῷ κριῷ τὸ γερόντιον· τὸ δὲ κάθαρμα τὴν θύραν ἐτήρει, καὶ οὐραγεῖν ὤρετο τὸν ἡγεμόνα τῆς ποίμνης, οὐκ ἀχθόμενον τῷ φορτίῳ, τῇ δὲ αὐτοῦ συμφορᾷ συναχθόμενον. Ἐγένου βραχὺ τι διὰ τῆς ἐπιστολῆς μεθ' ἡμῶν τῇ γνώμῃ· τεθέασαι τὸν ἀγρόν· εἶδες ἀπλόην πολιτευμάτων· τὸν ἐπὶ Νῶε βίον ἐρεῖς, πρὶν γενέσθαι τὴν δίκην ἐν δουλείᾳ.

atque optimum principem. Hoc enim tanquam regium nomen a pueritia nobis traditum est. Hujus amicum Ulyssem quemdam nominant optimi bubulci, calvum hominem, sed rerum agendarum ac difficillimorum quorumque expediendorum peritum. Certe enim rident, cum de ipso narrant, anno superiore excæcatum Cyclopem putantes, et quemadmodum sub ariete senex trahebatur; ad januam scelestus observabat, qui ducem gregis arbitrabatur non onere prægravatum, sed ipsius dolentem infortunio, agmen claudere. Paululum animo nobiscum epistolæ beneficio fuisti; agrum contemplatus es; vivendi agendique simplicitatem vidisti. Tale vitæ genus esse dixeris, quale sub Noe exstitit, antequam servitus in pœnam cederet.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMH'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἡμῖν ἀεὶ καὶ ἀπὼν ἐπιδημεῖς τῇ μνήμῃ. Καὶ γὰρ οὐδ' ἂν εἰ πάνυ βουλευθείημεν, ἐπιλαθέσθαι δυνάμεθα τῆς γλυκυτάτης σου ψυχῆς, καὶ τῶν ἀδολωτάτων ἡθῶν, ἀδελφε διὰ πάντα θαυμάσιε. Ὡς οὐδὲν ἂν ἐν ἡμῖν γένοιτο τῆς περὶ σὲ μνήμης ἱερώτερον, ἢ τὸ πάλιν περιπτύξασθαι τὴν σεβασμίαν σου κεφαλὴν· ὃ δοίη ποτὲ Θεὸς, καὶ ἡδοιμέν σε, καὶ ἀκούσαιμέν σου τῆς ἡδίστης τῶν λόγων ἡχοῦς. Ἦσας δὲ ἡμᾶς καὶ οἷς ἀπέστειλας, ἅπαντα γὰρ ἐχομισάμεθα. Πλέον δὲ ἠνίασας ἡμᾶς τῷ λογισμῷ, τῷ, ποίου τίνος ἐταίρου ζῶντος ζῶντες στεροίμεθα. Ἐλθοι δὴ ποτε καὶ συντυχίας καιρὸς, καὶ εὐτυχῆσαιμι τοῦτο παρὰ Θεοῦ. Utinam tandem illud tempus adveniat, quo mutua beneficio felicitas contingat!

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMΘ'.

Πυλαιμένει.

Οὐδὲ τὴν σὴν Ἡράκλειαν ἀνήκοον οἶμαι γεγονέναι.

A dulationis inflexionem non recipit, nec ad omne genus est vocis temperata. Cui quidem sidium simplicitati ii qui accinunt accommodant sese. Non enim fracta ac mollia argumenta tractant; sed præclara nobis cantionis species est masculi arietis præconium, aut cauda mutilatus canis laude sua afficitur, quod opinor, merito id ei tribuatur, qui nec hyænas formidet, et lupos strangulet: ac præsertim venator eo carmine celebratur, pascuis securitatem pacemque concilians; nobisque carnium generis omnis opiparum convivium præbens. Nec gemellipara ovis a lyra rejicitur, quod numerosior annis fetum enutriat. Sæpe etiam ficum aut vitem in numeros versusque conjectam canimus; sed nihil tam frequens quam vota quædam, nec non et canticum, et bonorum postulationes, quæ cum hominum sint, tum stirpium pecudumque propria. Hæc et talia sunt apud nos tempestiva simul et antiqua, et pauperum bona. Cæterum imperator, et imperatoris amici, atque omnis illa sortis casusque veluti saltatio (cujusmodi in quotidiana consuetudine nomina quædam audimus, flammæ instar ad summum gloriæ excitata fastigium, vicissimque restincta), de his, inquam, omnibus altum apud nos silentium, et ab eo genere acroamatum aures nostræ feriantur. Etenim imperatorem semper aliquem vivere, probe hoc fortassis norunt: revocatur enim nobis in memoriam annis singulis ab tributorum exactoribus. Quisnam autem ille sit, non æque istud accurate sciunt. Nec desunt inter nos qui hodieque Agamemnonem imperare putent Atrei filium, **288**

C eum qui ad Trojam profectus est, egregium illum atque optimum principem. Hoc enim tanquam regium nomen a pueritia nobis traditum est. Hujus amicum Ulyssem quemdam nominant optimi bubulci, calvum hominem, sed rerum agendarum ac difficillimorum quorumque expediendorum peritum. Certe enim rident, cum de ipso narrant, anno superiore excæcatum Cyclopem putantes, et quemadmodum sub ariete senex trahebatur; ad januam scelestus observabat, qui ducem gregis arbitrabatur non onere prægravatum, sed ipsius dolentem infortunio, agmen claudere. Paululum animo nobiscum epistolæ beneficio fuisti; agrum contemplatus es; vivendi agendique simplicitatem vidisti. Tale vitæ genus esse dixeris, quale sub Noe exstitit, antequam servitus in pœnam cederet.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CXLVIII.

Eidem.

Nobis etiam absens semper in memoria versaris. Neque enim, ut maxime velimus, suavissimum animum tuum moresque sincerissimos oblivisci possumus, D frater in omnibus admirande; quandoquidem nihil in nobis esse potest tui recordatione sanctius, nisi forte ut iterum venerabile tuum amplectamur caput: quod utinam aliquando tandem Deus concedat, ut et te videamus, et suavissimam sermonis tui vocem audiamus! Cæterum iis quæ misisti, magnam nobis voluptatem attulisti. Accepimus enim omnia: sed plus tamen mœroris ea cogitatione dedisti, cujusmodi nos amico vivo ac spirante privaremur.

consuetudine fruamur! utinam tanta mihi divino

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CXLIX.

Pylæmeni.

Neque tuam Heracleam puto de Alexandro cela-

tam esse, qui apud nos philosophatus est, viro ejusmodi qui ubique magna est cum gloria et existimatione versatus :

Mutus homo est, qui non Alcidae admoverit ora.

Hujus filius consobrinus meus has tibi litteras dabit, qui ad patris æmulationem non habitu ipso, sed animo sese contulit. Igitur ad nequissimos homines vadit, ut Herculis more patriam ab iis repurget, **289** vero scilicet, et Hercule opus fuit; sed et Iolao socio atque adjutore. Itaque Deum quidem ille sibi omni ope cum vitæ integritate, tum animi pietate propitiabit ac flectet. Tuam vero illi per litteras pro Iolai amicitia conciliamus. Tantum porro illius consuetudini, quantum nostræ tribues. Quod si adolescentis familiaritate usus fueris, omnino me non malum laudatorem fuisse dices.

EPISTOLA CL.

Eidem.

Num tu mihi philosophus perseverabis? Num ille, quem reliqui, Pylæmenes, recens absolutus animus, divinumque semen? Tempus illud vereor, quod ab ortu intercessit; multoque magis consuetudinem fori vereor, ne multiplicium casuum, ac negotiorum tractatio sanctissimum templum inquinet; sacram mentem tuam intelligo, quam ego in paucis dignissimum Dei conceptaculum esse arbitror. Memini me quidem olim in votis habuisse, una tecum philosophiæ sacra celebrare. Sed quoniam plus apud te patriæ charitas potuit, hoc precatus sum, ut quacunque terræ in parte degeres, pro virili in philosophiam incumberes. Quamobrem **C** sacrum tuum caput saluto, iterumque ac sapius amicum caput saluto, sive tacens, sive loquens, sive scribens, sive nihil scribens.

EPISTOLA CLI.

Eidem.

Pylæmenem me puta, ipsum animum animo ipso complecti. Desunt mihi verba quibus quanta est voluntatis animi mei vis effundatur, vel potius ne ipse quidem affectus ejusmodi erga te in animo meo insit, invenio. Sed homo quidam exstitit amatoriarum rerum peritus, Plato Aristonis filius Atheniensis in amatoris natura, eoque quod circa delicias suas sibi accidere vellet, inveniendo solers, in explicando disertus ac facilis. Quare is pro me **D** istud et inveniat et dicat. Vellet igitur, ait ille, Vulcani quadam arte colliquari et coalescere, unumque ex ambobus effici.

290 EPISTOLA CLII.

Eidem.

Tuæ ad nos litteræ quotannis afferuntur, quasi is sit etiam tempestatum proventus. Atque est ille quidem mihi fructus fortasse jucundior, quam qui mensium vicissitudine, et agricolarum labore profertur. Tu vero inique facis, qui earum nobis voluptatem subtrahas. Verum fac sententiam mutas, nobisque hoc saltem anno litterarum ubertatem præbeas.

Α τοῦ παρ' ἡμῖν φιλοσοφήσαντος Ἀλεξάνδρου, ἀνδρὸς ἀπανταχοῦ διαδάντος μετὰ δόξης.

Κωφὸς ἀνὴρ, ὃς Ἡρακλεῖ στόμα μὴ παραβάλλῃ.

Τούτου παῖς, ἐμὸς ἀνεψιὸς, ἐπιδώσει σοι τὴν ἐπιστολὴν, τὸν πατρῶον ζῆλον ὑπείσειλθὼν, οὐ διὰ τῆς στολῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς γνώμης. Στέλλεται οὖν ἐπὶ πολλοὺς ἀνδρας, τὸν Ἡράκλειον τρόπον ἐκκαθαίρων αὐτῶν τὴν πατρίδα. Θεοῦ δὲ ἔδει δῆπου καὶ Ἡρακλέους· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἰόλεω συμμάχου καὶ παραστάτου. Οὐκοῦν τὸν μὲν Θεὸν ἑαυτῷ ποριεῖται τὸν ἐγόντα τρόπον, καὶ προσκλινεῖ βίου τε ἀρετῇ καὶ γνώμης εὐσεβείᾳ· τὴν δὲ σὴν φιλίαν, ἀντὶ τῆς Ἰόλεω μνηστεύομεν ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τῆς ἐπιστολῆς. Συνέστη δὲ τοσαῦτα αὐτῷ, ὅσα ἡμῖν. Κἂν χρήσῃ τῇ φιλίᾳ τοῦ νεανίσκου, πάντως ἐρεῖς οὐ φαῦλον ἐπαινέτην ἐμέ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PN'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἄρά μοι μενεῖς [γρ. μένεις] φιλόσοφος; Ἄρα ἐκεῖνος ὃν ἀπολέλοιπα, Πυλαιμένης, ἡ νεοτελής ψυχῇ, τὸ σπέρμα τὸ θεῖον; Φοβοῦμαι τὸν χρόνον τὸν ἀπὸ γενέσεως. Πλεῖον φοβοῦμαι τὴν ὁμιλίαν τῆς ἀγορᾶς, τὸ ἐνειλινδεῖσθαι [γρ. ἐγκαλιν.] συχναῖς ἡδὴ τύχαις καὶ πράξεσι, μὴ μολύνη τὸν ἀγιώτατον νεῶν, τὸν νοῦν σου τὸν ἱερὸν, ὃν ἐγὼ μετ' ὀλίγων ἀξιότατον ἡγοῦμαι [γρ. ἡγῆμαι] δοχεῖα Θεοῦ. Καὶ οἶδα μὲν τοι συνεργιάσαι σοι τὰ φιλοσοφίας εὐχὴν ποτε ποιησάμενος. Ἐπεὶ δ' οὖν κρείττων ὁ τῆς πατρίδος ἔρως ἐγένετο, ἠὺξάμην ὅπου ποτὲ γῆς εἴης, φιλοσοφίαν ἐργάζεσθαι σε κατὰ δύναμιν. Τοιγαροῦν ἀσπάζομαι τὴν φίλην κεφαλὴν, καὶ πάνυ πολλάκις ἀσπάζομαι τὴν φίλην κεφαλὴν, καὶ σιγῶν, καὶ λέγων, καὶ γράφων, καὶ μὴ γράφων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PNA'.

Τῷ αὐτῷ.

Οἶσθε με περιπτύσσεσθαι Πυλαιμένην, αὐτὴν τὴν ψυχὴν, αὐτῇ τῇ ψυχῇ. Ἀπορῶ λόγων οἷς ἐκχέοιτο ὅσον ἐστὶ τῆς γνώμης μου τὸ βουλόμενον· μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτό μου τὸ πάθος, ὃ τί ποτέ ἐστι τὸ περὶ σέ μου τῆς ψυχῆς ἐξευρίσκω. Ἐγένετο δὲ τις ἀνὴρ δεινὸς τὰ ἐρωτικά, Πλάτων ὁ Ἀρίστωνος Ἀθηναῖος, εὐπορος εὐρεῖν, εὐκόλος εἰπεῖν ἐραστοῦ φύσιν, καὶ δὴ καὶ ὃ τι αὐτῷ γενέσθαι περὶ τὰ παιδικὰ βούλεται· καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τοίνυν ἐξευρηκῶς τε ἔστω, καὶ εἰρηκῶς. Βούλοιστ' ἂν οὖν, φησὶ, Ἡφαίστου τέχνη συντακῆναι τε καὶ συμφυῆναι, καὶ ἐν ἁμῶν γενέσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PNB'.

Τῷ αὐτῷ.

Δι' ἔτους ἡμῖν ἀφικνεῖται παρὰ σοῦ γράμματι, ὥσπερ τῶν ὥρων καὶ τοῦτο φερουσῶν. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἴσως καρπὸς ἡδίων οὗτος, ἢ ὃν ἐκτρέφουσι μηνῶν κύκλοι, καὶ γεωργοί. Σὺ δὲ οὐκ ἂν εἰκότα ποιήσῃς τῆς ἐπὶ τούτοις ἡμᾶς εὐφροσύνης ἀποστερῶν. Ἀλλὰ μετάθου τὴν γνώμην, καὶ ποιήσων ἡμῖν τὸ γοῦν τῆς εὐετηρίας ἐπιστολῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΓ'.

Τῇ φιλοσόφῳ.

Τῆτες ἐξήνεγκα δύο βιβλία (91), τὸ μὲν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κινηθεῖς· τὸ δὲ, ὑπὸ λοιδορίας ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ τῶν ἐν λευκοῖς ἐνιοὶ τρίβωσι, καὶ τῶν ἐν φαιοῖς, ἔφασάν με παρανομεῖν εἰς φιλοσοφίαν, ἐπαίοντα κάλους ἐν λέξεσι, καὶ ῥυθμοῦ, καὶ περὶ Ὁμήρου τι λέγειν ἀξιοῦντα, καὶ τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις σχημάτων· ὥς δὴ τὸν φιλόσοφον μισολόγον εἶναι προσήκειν [γρ. προσήκει], καὶ μόνον περιεργάζεσθαι τὰ δαιμόνια πράγματα. Καὶ αὐτοὶ μὲν θεωροὶ τοῦ νοητοῦ γεγονότες· ἐμὲ δὲ οὐ θέμις, διότι νέμω τινὰ σχολὴν ἐκ τοῦ βίου τῷ καὶ τὴν γλώτταν καθήρασθαι, καὶ τὴν γνῶμην ἡδέϊω γενέσθαι. Ἐνῆγε γὰρ αὐτοὺς εἰς τὸ καταδικάσαι μου πρὸς μόνην παιδιὰν ἐπιτήδειον εἶναι, τὸ τὰς Κυνηγετικὰς ἐκ τῆς οἰκίας οὐκ οἶδ' ὅπως διαρρῦείσας, σπουδασθῆναι διαφερόντως ὑπὸ νεανίσκων ἐνίων, οἷς Ἑλληνισμοῦ τε καὶ χάριτος ἔμελε· καὶ τινὰ τῶν ἐκ ποιητικῆς ἐπιμελῶς ἔχοντα, καὶ παραδεικνύντα τι τῆς ἀρχαίας χειρός· ὅπερ ἐπὶ τῶν ἀνδριάντων λέγειν εἰώθαμεν. Ἄλλ' ἐκείνων οἱ μὲν, ἀμαθίας ἡγουμένης τοῦ θράσους, προχειρότατοι πάντων εἰσὶ περὶ τοῦ Θεοῦ διαλέγεσθαι· οἷς ἂν ἐντύχῃς, εὐθύς ἀκούσῃ τινὰ περὶ τῶν ἀσυλλογίστων συλλογισμῶν· καὶ μὴ δεομένων ἐπαντλοῦσι τῶν λόγων, ἰδέα τι δοκῶ μοι διαφέρειν αὐτοῖς. Ἀπὸ γὰρ τούτων ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ δημοδιδάσκαλοι γίνονται, ὁ ταῦτόν [γρ. ᾧ] ἐστὶ καὶ τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, ᾧ οὗτοί γε δεῖν οἶονται χρῆσθαι. Ἐπιγινώσκεις, οἶμαι, τὸ φύλον τοῦτο τὸ ῥάδιον, ὃ διαβάλλει γενναίαν ὑπόθεσιν. C

quod idem est ac si Amaltheæ cornu dixeris, quo quidem utendum esse illi putant. Agnoscis, opinor, facilem ac proclivem hominum nationem, quæ generosum animi propositum criminatur. Oὗτοί με μαθητιᾶν ἑαυτοῖς ἀξιοῦσι, καὶ φασιν ἀποφανεῖν ἐντὸς ὀλίγου τὰ περὶ Θεοῦ παντολμότατον, ἡμέρας ἐξῆς καὶ νύκτας ἀγορεύειν δυνάμενον. Ἐτέροι δὲ οἱ κάλλιον ἡσθημένοι, παραπολὺ τούτων εἰσὶ κακοδαιμονέστεροι σοφισταί· καὶ βούλονται μὲν ἂν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς εὐδοκιμεῖν· ἀλλ' εὐτυχοῦσι τὸ μηδὲ τοῦτο δύνασθαι. Καὶ οἷσθ' αἰνὰς ἐν λογιστηρίοις ἀποδύντας, ἢ πάντως ἀπὸ μιᾶς γέ τοι συμφορᾶς ἀναπεισθέντας ἐν μεσημβρίᾳ τοῦ βίου φιλοσοφεῖν, ἀπὸ μόνου τοῦ τοῦς θεοὺς ἀπομόσαι, καὶ κατομόσαι Πλατωνικῶς· οὕς φθάσειεν ἂν ἡ σικιὰ φθειγξαμένη τι τῶν δεόντων. Δεινὴ δὲ ὁμῶς ἡ προσποίησις. Ἡ τε γὰρ ὀφρὺς, βαθαὶ τῆς ἀνατάσεως εἰς ὅσον ἤρται· καὶ ἡ χεὶρ ὑπερείδει τὸ γένειον. Τὰ τε ἄλλα σεμνοπροσωποῦσιν ὑπὲρ τὰς Ξενοκράτους εἰκόνας. Οἷ γε καὶ νομοθετεῖν ἡμῖν ἀξιοῦσιν ἅττα σφίσι λυσιτελέστατα, μηδένα μηδὲν ἀγαθὸν εἰδὸτα φανερόν εἶναι· ἡγούμενοι σφῶν αὐτῶν ἔλεγχον, εἴ τις φιλόσοφος εἶναι δοκῶν, ἐπιστήσεται φθέγγεσθαι. Αὐτοὶ γὰρ ἂν ὑπὸ τῇ προσποιήσει λαθεῖν, καὶ δόξαι τᾶνδοθεν εἶναι σοφίας ἀνάπλεω. Ἀμφω με τούτῳ τῷ γένει διαβεβλήκατον, ὥς ἐπὶ τοῖς οὐδενὸς ἀξίοις ἐσπουδαχότα· τὸ μὲν, ὅτι μὴ

A

EPISTOLA CLIII.

Philosophæ magistræ.

Duos hoc anno libros edidi, alterum a Deo, alterum conviciis hominum impulsus. Etenim nonnulli candidum, pullum alii amictum præferentium, peccare me in philosophiam jactabant, quod in verbis venustatem numerumque consecarer; quod de Homero, propriisque oratorii artificii figuris mentionem ullam facerem: quasi philosophum litterarum osorem esse oporteat, solaque divinarum rerum investigatione distentum. Et illi quidem ejus quod intelligentia comprehenditur speculatores sunt: mihi autem nefas est, propterea quod otii aliquam e vita partem eximo ad linguam procudendam, mentemque aliqua hilaritate recreandam. Ideo autem adducti sunt ut me ad ludicra duntaxat idoneum esse dicerent, quod cum Cynegetica mea nescio quomodo meis ex ædibus erupissent, magnum imprimis in quibusdam adolescentibus excitarunt studium sui, qui Græcam facundiam et leporem adamarent; nonnullaque a poetica cum studio profecta, et antiquæ manus aliquid præ se ferentia probarent, quod de statu dicere solemus. Sed inter illos alii, inscitia audaciæ præeunte, omnium sunt ad sermones de Deo instituendos promptissimi; in quos si incidas, quædam statim de perperam collectis ratiocinationibus audies: ac vel aliud agentibus istiusmodi sermones infundunt, quod privatim sua, ut opinor, interest. Ex iis enim concionatores in civitatibus fiunt: quidem utendum esse illi putant. Agnoscis, opinor, facilem ac proclivem hominum nationem, quæ generosum animi propositum criminatur.

291 Hi me in suam venire disciplinam postulant, brevique repromittunt, me in divinis rebus audacissimum sua opera futurum, ut noctes deinceps cum diebus disputando possim conjungere. Alii, qui melius sentiunt, longe sunt his infeliciores sophistæ. Nam vellent ii quidem eadem facultate florere; sed in eo felices sunt, quod ne id quidem assequantur. Nosti aliquos, qui in aulis rationariis spoliati, aut ex alia omnino calamitate compulsi sunt, ut in vitæ quasi meridie philosopharentur, hoc ipso tantum, quod Platonico more jurando deos, negarent aliquid aut assererent, ut umbra prius utile atque opportunum aliquid dictura videatur. Mira nihilominus simulatio est. Nam supercilium, papæ! quantopere sublatum. Manus ipsa barbam suffulcit. In cæteris Xenocratis imagines vultus gravitate superant. Qui quidem etiam ea nobis jura præscribere contendunt, quæ ipsis utilissima sint; ne quis, qui boni aliquid sciat, palam illud habeat; sui ipsorum reprehensionem esse rati, si quisquam, qui philosophus esse videatur, eloquendi sit non ignarus. Ita enim sub ea simula-

D

DION. PETAVII NOTÆ.

(91) Accusatus ab imperitis et ineptis hominibus fuerat Synesius, quod in tractanda philosophia orationem suam venustate sermonis, atque elegantiae lepore condiret: adversus quos *De Dione*, seu

De vita sua inscriptum librum edidit: quem una cum altero, *De insomniis*, et *De dono astrolabii* ad Hypatiam mittit.

tione delitescere se putant posse, ut intus pleni esse sapientiæ credantur. Ambo me hominum genera calumniantur, quasi inutilium rerum studiis occupatum: illud quidem, quod non eadem effutiam; hoc autem, quod ore clauso non sim, neque bovem illum linguæ imposuerim. Adversus istos opus illud elucubratum est, et illorum quidem voci, horum vero silentio opposuit sese. Nam etsi præcipue contra mutos illos et invidos progrediatur (atque hoc ipsum quam apta putas ac venusta figuratione), nihilominus et illud invenit, quemadmodum alios una quoque traheret, nec eruditionis minus specimen quam præconium esse contendit. Neque enim objectum crimen ejuravi, sed, quo amplius morderentur, pleraque ambitiosius, magnoque cum studio tractavi. Progressu tandem ipso in vitæ status inquirens, philosophiam commendat, tanquam statuum omnium, conditionumque vitæ sapientissimam, quam cujusmodi esse oportere putandum sit, ex opere ipso disce. Demum scriniorum nostrorum purgationem continet, quibus et ipsis nonnihil erat criminationis aspersum, quod inemendatos libros haberent. Nam ne **292** ab iis quidem furiosi ac lividi homines abstinerunt. Jam si singula congruo ordine digesta, et omnia cum specie ac decore quodam explicata, atque opportune ad eas quæ ubique promuntur, disputationes transitus; si cum pluribus capitibus distinguatur, ad divini operis imitationem, Phædri scilicet, quem de omnibus simul generibus pulchri edidit Plato; ad unum tamen omnia propositum scopumque collineant; sicubi supina ac jacens narratio idonea probatione suffulta est; et ex probatione, quatenus in ejusmodi esse potest, orta demonstratio est, et id quod causa alterius assumitur: hæc omnia munus artis et naturæ fuerint. Sed quisquis ad divinam aliquam faciem, quæ sub viliori forma lateat, dignoscendam minime rudis est et inexercitatus, quemadmodum Athenis artifices factitabant, qui Venerem, aut Gratias, cæterasque id genus numinum pulchritudines, Silenorum ac Satyrorum simulacris vestiebant: facile is deprehendet illo in opere innumera dogmata ex sacris arcanisque declarari, quæ, quod supervacuorum atque inutilium speciem habeant, quodque temere, et, ut videtur, simpliciter orationi inspersa sint, cæteros facillime lateant. Quemadmodum enim quæ a luna oriuntur refrigerationes ab iis duntaxat qui comitiali morbo laborant, sentiuntur: sic notionum mentis illustrationes soli illi capiunt quibus sanum mentis oculum ac defæcatum habentibus cognatum Deus lumen accendit: quæ et intelligentia præditis, intelligendi, et iis quæ intelliguntur, causa est ut intelligentur. Velut nostrum illud aspectabile lumen oculum cum colore conjungit; quo præsentem, si lumen sustuleris, otiosa illius videndi facultas et sine actione manet. De iis omnibus tuum arbitrium exspectabimus. Ac si quidem proferendum opus istud esse decreveris, oratoribus juxta et philoso-

A ταῦτά φλυαῶ· τὸ δὲ, ὅτι μὴ στόμα συγκλείσας ἔχω, καὶ τὸν βοῦν τὸν ἐκείνον ἐπὶ τῆς γλώττης τίθεμαι. Ἐπὶ τούτοις συνετέθη τὸ σύγγραμμα, καὶ ἀπῆντησε τῶν μὲν τῇ φωνῇ, τῶν δὲ τῇ σιγῇ. Προῆκται μὲν γὰρ ὡς ἐπὶ τούτους αὐτοὺς τοὺς ἀφώνους τε καὶ βασκάνους, (πῶς οἶει μετ' εὐπρεποῦς τοῦ σχήματος,) οὐ μὴν ἀλλ' ἐξεῦρεν, ὡς ἂν κακείνους συνεφελκύσαιτο. Καὶ βούλεται μὲν πολυμαθείας οὐχ ἥττον ἐπίδειξις, ἢ ἐγκώμιον εἶναι, οὐ γὰρ ἐξωμοσάμην τὰς αἰτίας· ἀλλ' ἔν' ἐτι μᾶλλον ἀνιῶντο, συχνὰ καὶ πεφιλοτίμηται. Προῖδον δὲ βίων αἰρέσεις ἐξετάζειν, ἐπαινεῖ τὴν φιλοσοφίαν, ὡς φιλοσοφωτάτην αἰρέσεων, ἣν ποῖαν τινὰ νομίζειν εἶναι χρῆ, τοῦ βιβλίου πυκνάνου. Τελευτῶν δὲ, καὶ ὑπὲρ τῶν κιθωτίων ἀπολελόγηται, σχόντων τινὰ καὶ τούτων αἰτίαν, ἀδιόρθωτα κρύπτειν βιβλία. Οὐ γὰρ οὐδὲ τῶν τοιούτων οἱ τελχῖνες ἀπέσχοντο. Εἰ δὲ ἕκαστον ἐν τάξει τῇ προσηκούσῃ, καὶ πάντα σὺν ὥρᾳ, καὶ ἀφορμαὶ δίκαιαι τῶν ἑκασταχοῦ προκεχειρισμένων· καὶ εἰ μερίζεται μὲν πλείοσι κεφαλαίοις κατὰ τὸ θεσπέσιον γράμμα, τὸν Φαῖδρον, ὃν περὶ πάντων ὁμοῦ τῶν εἰδῶν τοῦ καλοῦ Πλάτων ἐξήνεγκε· μεμηχάνηται δὲ ἅπαντα συνεύειν εἰς ἓν τὸ προκείμενον· καὶ εἴ που γέγονε πίστις ὑφέρπουσα τὸ ὑπτιάσαν διήγημα· καὶ εἰ προῆλθεν, ὡς ἐν τοιούτοις, ἀπόδειξις ἐκ τῆς πίστεως· καὶ εἰ τὸ δι' ἄλλο γερόμενον· ταῦτα μὲν τέχνης ἂν εἴη δῶρα καὶ φύσεως. Ὅστις δὲ οὐκ ἀγύμναστος ἐπιφωράσαι τι καὶ πρόσωπον θεῖον ὑπὸ φαυλοτέρῳ χρυπτόμενον σχήματι· ὥσπερ ἐποιοῦν Ἀθήνησιν οἱ δημιουργοὶ, Ἀφροδίτην καὶ Χάριτας καὶ τοιαῦτα κάλλη θεῶν ἀγάλασι Σειληνῶν καὶ Σατύρων ἀμπίσχοντες· τοῦτον οὐ λήσεται τὸ γράμμα, συχνὰ καὶ τῶν ἀδεβήλων ἀποκαλύψαν δογμάτων. Ὑπὸ τῇ προσποιήσει τοῦ παρέλκειν ἐτέρους λανθάνοντα, καὶ τῷ λίαν εἰκῇ, καὶ ὡς ἂν δόξειεν ἀφελῶς ἐγκατεσπάρθαι τῷ λόγῳ. Τῶν μὲν γὰρ ἐκ τῆς σεληνιακῆς αἰτίας ἀποφύξεων οἱ νοσοῦντες ἐπιληψίαν αἰσθάνονται μόνον· τῶν δὲ κατὰ νοῦν ἐπιβολῶν μόνον δέχονται τὰς ἐκλάμψεις, οἷς ὑγιαίνουσι τὸ νοερὸν ὄμμα φῶς ἀνάπτει συγγενὲς ὁ Θεὸς, ὃ τοῖς τε νοεροῖς τοῦ νοεῖν, καὶ τοῖς νοητοῖς αἴτιον τοῦ νοεῖσθαι· καθάπερ τὸ τῇδε φῶς ὅψιν συνάπτει τῷ χρώματι, καὶ ἀφέλῃς, παρόντος, ἢ πρὸς αὐτὸ δύναμις ἀνενέργητος. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων σε κρίνουσαν περιμενοῦμεν. Κἂν μὲν ψηφίσῃ προσοιστέον εἶναι, ῥήτορσιν ἅμα καὶ φιλοσόφοις ἐκκείσεται· τοὺς μὲν γὰρ ἥσει, τοὺς δὲ ὀνήσει· πάντως γε, εἰ μὴ παρὰ σοῦ τῆς δυναμένης κρίνειν διαγεγράφεται. Εἰ δὲ μὴ φανεῖται σοι τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀκοῆς ἄξιον, καὶ σὺ δὲ δήπου μετ' Ἀριστοτέλους πρὸ τοῦ φίλου τὴν ἀλήθειαν θήσῃ, πυκνὸν καὶ βαθὺ σκότος ἐπηλυγάζεται, καὶ λήσεται τοὺς ἀνθρώπους λεγόμενον. Ταῦτα μὲν περὶ τούτου. Θάτερον δὲ ὁ Θεὸς καὶ ἐπέταξε καὶ ἀνέκρινεν [γρ. ἐνέκρ.], ὃ τῇ φανταστικῇ φύσει χαριστήριον ἀνατέθειται. Ἐσχεπτὰ δὲ ἐν αὐτῷ περὶ τῆς εἰδωλικῆς ἀπάσης ψυχῆς, καὶ ἕτερα ἅττα προκεχειρίσται δόγματα τῶν οὐπω φιλοσοφηθέντων Ἑλλήσι. Καὶ τί ἂν τις ἀπομηχύνει περὶ αὐτοῦ; ἀλλ' ἐξείργασται μὲν ἐπὶ μιᾷς ἅπαν νυκτὸς, μᾶλλον δὲ λειψάνου νυκτὸς, ἢ καὶ τὴν ὅψιν ἤνεγκε τὴν περὶ τοῦ δεῖν αὐτὸ συγγε-

γράφαι. "Εστι δὲ οὗ τῶν λόγων, δὶς που καὶ τρεῖς, ὥσπερ τις ἕτερος ὢν, ἐμαυτοῦ γέγονα μετὰ τῶν παρόντων ἀκροατῆς· καὶ νῦν ὁσάκις ἂν ἐπίω τὸ σύγγραμμα, θαυμαστή τις περὶ ἐμὲ διάθεσις γίνεται, καὶ τις ὁμότης με θεία περιχεῖται κατὰ τὴν ποίησιν. Εἰ δὲ μὴ μόνον τὸ πάθος ἐμοῦ, καὶ περὶ ἕτερον δ' ἂν ταῦτα γένοιτο, σὺ καὶ τοῦτο μηνύσεις. Σὺ γὰρ δὴ μετ' ἐμὲ πρώτῃ τῶν Ἑλλήνων ἐντεύξη. Ταῦτα τῶν τέως ἀνεκδότων ἀπέστειλα. Καὶ ἵνα τέλειος ἀριθμὸς ᾖ, προσέθηκα τὸν περὶ τοῦ δώρου (92), πάλαι γένομενον ἐν τῷ καιρῷ τῆς πρεσβείας πρὸς ἄνδρα παρὰ βασιλεῖ παραδυναστεύοντα· καὶ τι τοῦ λόγου τε καὶ τοῦ δώρου Πεντάπε ὦνατο.

quid attinet plura dicere? Universum vero illud opus una nocte elaboratum est, seu noctis potius reliqua parte, per quam et de eo conscribendo oblata mihi visio est. Quinetiam in quibusdam orationis partibus bis ferme vel ter, tanquam alius forem, mei ipsius cum iis qui aderant, factus sum auditor. Et nunc quoties opus percurro, miro quodam modo afficior, et vox me quædam, juxta poetas, divina circumsonat. Utrum vero non ita ego solus afficiar, sed idem etiam aliis contingat, mihi et illud significabis. Tu enim post me prima omnium ex Græcis leges. Hæc nondum edita hactenus ad te misi; atque ut perfectus sit numerus, adjeci librum illum de dono, quem olim legationis tempore ad virum scripseram qui tum plurimum apud imperatorem poterat. Estque Pentapolis non-nihil ex eo libro, donoque utilitatis consecuta.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΔ'.

Δομετιανῷ Σχολαστικῷ.

Πάνυ σαφῶς δι' αὐτῶν καταμεμαθηκώς τῶν ἔργων τὴν σὴν θαυμασίαν κεφαλὴν χαίρουσάν τε φιланθρωπία, καὶ τοῖς δεομένοις χεῖρα βουλομένην ὀρέγειν· ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο παρακαλῶ, ἵππων εἰς πεδίον, τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου, προτρέπειν ἡγούμενος. Καὶ σοι πλέον ἢ πρότερον, ὧ φίλη κεφαλὴ, νῦν τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδεικτέον, ὅσῳ καὶ τὸ πρόσωπον ἐλεεινότερόν ἐστι νῦν τὸ εὖ πεισόμενον. Γυνή τε γάρ ἐστιν αὕτη, καὶ γυνὴ δυστυχήσασα χηρεῖαν· εἴτα σὺν ὀρφανῷ παιδίῳ παθοῦσα, ἃ πέπονθεν. "Οστις δὲ ἐστὶν ὁ ταύτην ἀδικήσας, καὶ ὁ τι, καὶ ὅπως, αὕτη διδάξει τὴν σὴν καλοκαγαθίαν. "Ορα τοίνυν, ὧ θαυμάσιε, ὅπως ἐπαμυνεῖς τῇ γυναικὶ, καὶ διὰ τὸ καλῶς ἔχον, καὶ διὰ τὸ σοὶ πρέπον, καὶ δι' ἐμέ. Μεθέξω γὰρ ἔτι σοι χάγῳ τῶν εἰς αὐτὴν γινομένων, συγγενίδα τε οὔσαν ἐμὴν, καὶ τεθραμμένην ὑπὸ μητρὶ κοσμίᾳ σωφρόνως παρ' ἡμῖν. contuleris, beneficiorum particeps; propterea quod honesta matre caste ac pudice est educata.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΕ'.

Τῷ αὐτῷ.

Τὰ δίκαια χρήζει συμμαχῶν, καὶ γίνονται· ἂν οἱ βοηθοῦντες αὐτοῖς εὐδαίμονες, τοῖς ὀρθῶς ἔχουσι συμπονοῦντες. Εἰλόμην δὴ σε τούτων πρόβουλον, γνῶμην τε ἀμύνοντα καὶ τέχνην. Τὸ μὲν οὖν ἐμὸν, ἅπασιν εὖ ποιεῖν, οἷς ἂν δύνωμαι. Δίδου δὲ αὐτὸς ἀφορμάς. Αἰσθήσῃ γὰρ φιλίας, ἣν οὐτε αὐτὸς μέμψῃ, γελάσει τε ἴσως οὐδεὶς.

præbe. Amicitiam enim senties, quam neque ipse contemnas nemo vero fortassis irrideat.

Numerus 156 Epistolarum completur, cum p. 266 nota numeralis 129 * legatur. Pagina etiam 228 numerus 79 * invenitur scriptus; at deficiente postea num. 101, res bene quoad summam se habet. Mirabitur forte lector novam et rectam numerorum seriem in editione nova non fuisse institutam, sed cum ab omnibus jamdudum citentur Synesii epistolæ juxta editionem Dionysii Petavii, nihil mutandum censuimus. Ob eandem rationem, sequentem epistolam, quæ inter editas a P. Petavio non comparet, aliis postposuimus. Edit.

(92) Προσέθηκα τὸν περὶ τοῦ δώρου. Quæ oratio perperam in editione Cornarii in censu epistolarum posita, cum falsa inscriptione ad *Orum*.

phus proponetur. His enim voluptatem, utilitatem illis asferet; omnino, nisi a te, quæ judicare potes, rejectum atque inductum fuerit. Sin tibi Græcorum auribus indignum videatur, et cum Aristotele, amico veritatem antiquiorem habeas, alta densaque caligine obvolvatur, nec ulla inter homines de eo fiet mentio. Sed de eo hactenus. Alterum opus Dei mandato scriptum, et ab eodem examinatum, 293 ac perpensum est, quod imaginandi vi tanquam grati animi munus est consecratum. Instituta vero in eo disputatio est de anima simulacris affixa; aliaque nonnulla dogmata promuntur, de quibus a nullo hactenus Græcorum est disputatum. De quo

opus una nocte elaboratum est, seu noctis potius oblata mihi visio est. Quinetiam in quibusdam orationis partibus bis ferme vel ter, tanquam alius forem, mei ipsius cum iis qui aderant, factus sum auditor. Et nunc quoties opus percurro, miro quodam modo afficior, et vox me quædam, juxta poetas, divina circumsonat. Utrum vero non ita ego solus afficiar, sed idem etiam aliis contingat, mihi et illud significabis. Tu enim post me prima omnium ex Græcis leges. Hæc nondum edita hactenus ad te misi; atque ut perfectus sit numerus, adjeci librum illum de dono, quem olim legationis tempore ad virum scripseram qui tum plurimum apud imperatorem poterat. Estque Pentapolis non-nihil ex eo libro, donoque utilitatis consecuta.

EPISTOLA CLIV.

Domitiano Scholastico.

Cum illud perspicue ex rebus ipsis factisque didicerim, te egregium ac præclarum caput ad omne humanitatis officium esse propensum, libenterque supplicibus manum velle porrigere, ad id ipsum te provoco, equum, ut aiunt, ad campum hortari me existimans. Tibi vero magis quam antea, vir amicissime, præbendum humanitatis tuæ specimen est, quanto et miserabilior persona est in quam beneficium contuleris. Mulier quippe est, et ad viduitatem redacta mulier: tum ea passa cum pupillo filio, quæcunque passa est. A quonam vero injuria sit affecta, et qua in re, et quomodo, ipsa tuæ probitati declarabit. Quamobrem, vir eximie, vide ut mulierem defendas, cum pro eo quod honestum est, tum quod tuis moribus consentaneum, tum mei denique gratia. Ero enim omnium, quæ in illam et cognatione conjuncta mecum est, et apud nos sub-

294 EPISTOLA CLV.

Eidem.

Quæ justa sunt socios et adjutores desiderant, atque hi demum qui iis auxilium præbuerint, felices habendi sunt, cum pro æquitate laborent. Quamobrem te horum patronum ac defensorem elegi, qui et animo et arte subsidium asseras. Ac quod ad me attinet, de quibuscunque possum bene mereri, sum paratissimus. Tu vero occasionem aliquam

SUPPLEMENTUM AD EPISTOLAS SYNESII.

EPISTOLA CLVI.

Synesii epistola ad quemdam familiarium qui episcopatum absens ex longinquo petierat, post constitutos in ecclesiis vacantibus episcopos.

Sapientissimum scriptum, cum valde concinnum, tum valde breve, sed et valde argutum, quod tibi mirifica mens peperit, ad nos delatum delectavit maxime, placuitque duplici simul nomine; quod et ab optimo eodemque laudatissimo sodale, et quod cum plurima conditum exstaret gratia. Quin et pene provocavit ad aliud quid majus audaciusque tentandum, quod utique, nisi amor vetus, utpote vim habens longe dissita conjungendi adversaque invicem plerumque conciliandi, veniam facto deprecaretur, parum absuit quin nos in eorum ordinem redigeret quibus jure meritoque succenseatur. Ad quidnam, fortasse quæres: nempe ad, cum tanto viro, haud scio an non interius quam quivis alter musis initiato (quem si videat Demosthenes inter nos, dicat Mercurii facundi simulacrum ad nos venisse) comparisonem et commutationem attentandam nostræ hujus quam vides linguæ, nec olim exquisitoris elegantiae vel per summi explorationem digiti gustu imbutæ, et nunc longa rusticatione sic agrestis redditæ, ut vix sciat scapham scapham dicere. Conliteor enim tibi vitium tacitum et clani in sinu habitum, nunc ita invalescens fato quodam meo, ut periculum sit ne in solidum mei deinceps dominetur. Habes unde persuadearis miserari nos potius quam felices prædicare, quibus ne contigerit quidem cum quoquam ex optimo illo vestro genere ac ordine politissimorum congregari, cujus usu attrituque nos e sæce barbarorum abradere aliquantulum possemus de pingui hoc succido pastoritii horroris, quo vestrum delicate mundorum nitorem offendimus. Sed majorem ista priori miserandi et dolendi causam offeret, quod modo accidit; petitionem videlicet tuam ad tempus non occurrisset. Nam oleum quod tu petis et ego velim, aut, ut vere dicam, in votis habui, ad aliquem isthuc talem qualis tu es transire, detentum in loco, prout rerum natura tulit, collatum in usum est; adeoque nec oliva jam super ulla est, supra quam inoculationi locus vacet (sine enim me D exiguum quid linguæ communi indulgere) cui dulcis amicus inseratur. Plena enim unaquæque est, jamque fructum edere pro se singulæ inceptant (93). Hæc quidem hactenus; cætera tabellarius præsens exponet; et quomodo quæ postulasti opportunitatem non invenerint, utique ad liquidum edisseret. Vale, et bono animo incumbe in dudum captum ad omnem philosophiam impetum.

(92*) Ex codice Vaticano edidit P. Possinus S. J. in notis ad Pachymeris Historiam, p. 447, Romæ, typis Barberinis, 1666, in-fº maximo. In codice est

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΝΓ'.

Συνεσίῳ ἐπιστολὴ (92) πρὸς τινα τῶν ἐταίρων ἐπισκοπὴν ἐκ μακρόθεν αἰτήσαντα, μετὰ τὴν τῶν ἐπισκόπων ἀποκατάστασιν.*

Τὸ σοφώτατον γράμμα, τὸ μάλα μὲν ἐμμελές, μάλα δὲ βραχὺ, ἀλλὰ καὶ μάλα λιγὺ, ὃ δὴ τοι ὁ θαυμαστός σοι νοῦς ἀπέτεκεν, ἡμῖν κομισθὲν ὤνησέ τε τὰ μέγιστα, καὶ ἦσεν ἅμα διπλῇ· τῷ τε πρὸς ἀρίστου καὶ κομιδῇ τῶν ἐπαινετῶν ἐταίρου, καὶ τῷ μετὰ συχνῆς ὅτι δημιουργηθῆναι τῆς χάριτος. Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλο τι μεῖζον ἠρέθισέ που καὶ τολμηρότερον, ὃ τάχ' ἂν, εἰ μὴ πόθος δῆπουθεν παρελθὼν, ἅτ' εὖ ἔχων καὶ τὰ πόρρω διεστῶτα συνάπτειν, καὶ τὰ πρὸς ἄλληλα ἐναντίως ἔχοντα πολλάκις συμφέρειν, συγγνώμην τῷ πράγματι παραιτήσοιτο μετὰ τῶν νεμεσασθαι δικαίων οὐ πολλῷ δεήσει τοῦ ἡμᾶς στήσαι. Πρὸς ποῖον, ἴσως ἔρεῖς· τὸ πρὸς τηλικούτον ἄνδρα, μούσαις, οὐκ οἶδ' εἴ τις, τετελεσμένον (ὃν ἂν ἰδὼν Δημοσθένης, μεθ' ἡμῶν εἶπεν, Ἑρμοῦ λογίου τύπον εἰς ἀνθρώπους ἤκειν) γλῶτταν ὡς ὀρέξ ἀντιδοῦναι τὴν ἡμετέραν, τὴν πάλαι μὲν οὐδ' ἄκρῳ λιχανῷ τοῦ κρείττονος μετασχοῦσαν, νῦν δὲ καὶ λίαν ἡγροικισμένην, ἥ μόγις ἂν οἶδε καὶ τὴν σκάφην σκάφην λέγειν. Κοινοῦμαι γάρ σοι καὶ πάθος ἔχεμυθούμενον ἰδίως ἐμοὶ καὶ νῦν μᾶλλον οὕτω κινδυνεύον κύριον ὡς εἴμαρτο γίνεσθαι. Τοῦτό σοι καὶ ταλανίζειν ἡμᾶς αὐτοὺς, ἀλλ' οὐκ εὐδαιμονίζειν πεῖθον, οἷς οὐδὲ συμμίξαι τῷ γέγονε βελτίστῃς ὄντι μοίρας ὁποῖω σοὶ (ἵνα ἡμῶν τι τοῦ βαρβάρου μέρους ἐντεῦθεν τυχὼν ἀποσμιλευθῇ, καὶ οὕτω τοῦ μακροῦ γράσου τὰ ἡμῶν ἐκσταίῃ κατὰ βραχὺ) νῦν ὅτι μὴ κατὰ καιρὸν σοι τὸ ζητούμενον ἀνεφάνῃ, μᾶλλον τοῦ προτέρου ταλανίζειν παρέχεται. Ὁ γὰρ ἔλαιον, σύ τε ἀξιοῖς, κάγω βούλομαι, ἡ τοῦτ' εἰπεῖν, δι' εὐχῆς εἶχον, πρὸς τοιοῦτόν τινα διαβῆναι, κατὰ χώραν μεμενηκός, ὡς ἡ τῶν πραγμάτων ἔδωκε φύσις, ἐπὶ τὰ πρὸς χρεῖαν κατέστη. Τοίνυν οὐδ' εἰαί τις ἔστιν ἐνοφθαλμισμάτων ἐστερημένη (ἀνάσχου γάρ μου καὶ μικρὸν τῇ κοινῇ γλῶττι χαρισαμένου) ἐφ' ἧπερ ἂν ὁ ἡδὺς φίλος ἐγκεντριασθείη. Πεπλήρωται γὰρ ἐκάστη, καὶ καρποδοτεῖν ὡς οἶόν τε ἤδη ἀπάρχεται. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα· τ' ἄλλα δὲ καὶ ὁ παρὼν δῆλα θήσει· καὶ ὅπως ἅπερ ἤτησας οὐκ ἔσχε καιρὸν, τάχ' ἂν σοι διατρανάσαιτο. Ἐρῶωσο, καὶ εὐθύμει φιλοσοφίας ἀπάσης ἀντιποιοῦμενος.

C

D

epistola 93. EDIT.

(93) Omnibus sedibus vacuis episcopos jam impositos fuisse ænigmatice significat. EDIT.

SYNESII HOMILIAE.

ΟΜΙΛΙΑ Α' (*).

(95*) Οὐ θήσομαι τὴν πανηγυριν ἄφωνον, ἀλλὰ οὐδὲ μέντοι πολύφωνον, τῇ μὲν φωνῇ τίμων τὸν Θεόν· τῷ δὲ ταχὺ πεπαῦσθαι, τῇ πανηγύρει χαριζόμενος. Ἄλλ' ὅπως ἔση πανηγυριστῆς ἄξιος τοῦ Θεοῦ, μὴ πόθει τράπεζαν, ἀπὸ τῆς νηστίμου τὴν μέθυσον. Στέφον τῷ Θεῷ κρατῆρα νήφοντος κράματος. Ὁ Θεὸς ἡμῶν σοφία καὶ λόγος ἐστίν. Κρατῆρ ὁ παρακινῶν τὸ φρονεῖν, ὁ ταραττων τὸ λογιζόμενον, οὐδὲν προσήκει τῷ λόγῳ. Ἔστιν ἄνεσις πρέπουσα Θεῷ· καὶ ἔστιν ἄνεσις πρέπουσα δαίμοσιν. Ἀγαλλιᾶσθε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ. Ὅταν εὐωχῇ, φησί, μέμνησο τοῦ Θεοῦ. Τότε γὰρ ὁ πολὺς εἰς ἁμαρτίαν ὀλισθος γίνεται. Ὅταν εὐτροφῇ σῶμα περὶ σάρκωσιν, ἀποστρέφει ψυχὴν περὶ φρόνησιν. Ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου, οἴνου ἀκράτου πλήρες κεράσματος. Καὶ ἐκκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη. Ἐκείνου πλε τοῦ ποτηρίου, καὶ γέγονας ἄξιος τοῦ συμποσίου τοῦ νυμφίου. Ἀριστοποιόν ἐστιν ἐκεῖνο τὸ ποτήριον, οἴνου πλήρες, ὅγε καὶ μνησθευθέν, εἰς νοῦν ἡμᾶς ἄξιοι διεγείρεσθαι. Καὶ δὴ σαφὲς αὐτόθεν ὁ λόγος, ἀλλ' οὐ πολλοῦ πολλὰ δεῖται τοῦ νοῦ. Ποτήριον ἐν οἴνῳ ἀκράτῳ πλήρες κεράσματος, Καὶ ἐκκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο. Εἰ μὲν ἀκράτου, πῶς πλήρες κεράσματος; Εἰ δὲ ἐν, πῶς ἐκκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο; Παντάπασιν ἀτόποις ἔοικε τὰ λεγόμενα· οὐ μὴν τάγε νοούμενα. Οὐδὲν μέλει τῷ Θεῷ θεοφορήτου λέξεως. Πνεῦμα θεῖον ὑπερορᾷ μικρολογίαν συγγραφικὴν. Σὺ δὲ βούλει τὴν ἐν τῇ διαφωνίᾳ συμφωνίαν θεάσασθαι; περὶ ποίου ποτηρίου, φησίν; Ὅν τοῖς ἀνθρώποις θεόθεν προποθέντα λόγον ἔχομεν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐν Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ Νέᾳ. Τούτῳ γὰρ ἀρδεύεται ψυχὴ τῷ ποτῷ. Ὅτι μὲν λόγος ἐστίν, ἀκράτος ἐστὶν ἐκάτερος. Κιρνᾶται γὰρ καὶ διττὸς ὢν. Ἐν γὰρ τὸ ἐξ ἀμφοῖν συνιστάμενον, τελείωσις γνώσεως. Ἡ μὲν Παλαιὰ τὴν ὑπόσχεσιν ἔσχεν· ἡ δὲ Νέα τὸν ἀπόστολον ἐξήνεγκε· τὸ δὲ, Ἐκκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, τὴν διαδοχὴν τῶν διδασκάλων αἰνίττεται, τοῦ νόμου τοῦ Μωσαϊκοῦ καὶ τοῦ Κυριακοῦ· καὶ τὸ ποτήριον ἐν. Ἐν γὰρ ἐπνευσε Πνεῦμα, καὶ εἰς προφήτην, καὶ εἰς ἀπόστολον. Καὶ κατὰ τοὺς ἀγαθοὺς ζωγράφους, παλαιὰ μὲν ἐσκιαγράφησεν, ἔπειτα μέντοι διηκριθώσε τὰ μέλη τῆς γνώσεως· Πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη.

ex hoc in hoc, magistrorum successionem significat, Mosaicæ nimirum, ac Dominicæ legis. Calix Porro unus est: unus enim idemque spiritus prophetam, atque eum, qui a Deo missus est, inspiravit. Et quod boni pictores faciunt, olim quidem adumbrate delineavit; postea vero singulas cognitionis partes elaboravit: *Verumtamen sæx ejus non est exinanita*.

¹ Psal. II, 11. ² Psal. LXXIV, 9.

DION. PETAVII NOTÆ.

(93*) In hac homilia ostendit Synesius dies festos pie et sobrie celebrandos, atque unum eundemque esse spiritum Novi ac Veteris Testamenti.

(*) Dionysio Petavio interprete.

A

HOMILIA I.

295. In hac ego publica celebritate si non nullos, at paucos sane sermones faciam, et voce quidem ipsa divinum numen venerabor: quamprimum autem sermonem desinendo, celebritati consulam. Sed uti Deo dignum te celebratorem præbeas, ne a sobria jejunii mensa ad ebriam et vinolentam tete conferas: quin potius craterem sobria mistura plenum Deo immortalī offeras. Deus noster sapientia et verbum est; poculum vero, quod mentem e statu suo dimovet, quod animi rationem percellit, a verbo alienum est. Est enim ut Deo conveniens quædam, sic dæmonibus altera consentanea animi relaxatio. *Exsultate Domino in timore*¹. Dum epularis, inquit, Dei memineris. Siquidem tunc qui e plebe est, in peccatum proclivis est, ac lubricus, corpusque ipsum dum ex secundiori alimonia gliscit, et carne repletur, animus a sapientiæ studio revocatur. *Calix in manu Domini vini meri, plenus misto; et inclinavit ex hoc in hoc; verumtamen sæx ejus non est exinanita*². Ex hoc calice si biberis, dignum te sponsi convivio præstiteris. Utilis in primis est calix iste vino plenus, qui dum appetitur, animum ad se redire atque excitari postulat; atque hinc manifesta quidem oratio est. Sed multiplicem ea sensum non postulant, quæ multiplicia ac diversa esse videntur. Calix in vino mero misto plenus, *Et inclinavit ex hoc in hoc*. Si mero plenus, quomodo misto esse potest? aut si unus est, quomodo ex hoc in hoc inclinatur? Omnino absurda videntur esse quæ dicuntur, at non ea quæ sub iis intelliguntur. Nulla Deo cura divini ac numine afflati sermonis est, anxiamque in minutis rebus scriptorum diligentiam aspernatur. Tu porro vis discordiæ hujus concordiam contemplari? de quonam calice loquitur? de eo scilicet verbo, quod in Veteri ac Novo Testamento cœlitus a Deo hominibus propinatum habemus; hoc enim potu animus noster irrigatur. At cum utrumque verbum sit, **296** merum, ideo est utrumque. Miscetur vero cum duplex sit: unum enim est, quod ex ambobus coalescit, scientiæ scilicet cognitionisque perfectio. Vetus quidem promissionem habuit: novus vero cum qui a

D

Deo missus est, dedit. Hoc autem, *Et inclinavit ex hoc in hoc*, magistrorum successionem significat, Mosaicæ nimirum, ac Dominicæ legis. Calix Porro unus est: unus enim idemque spiritus prophetam, atque eum, qui a Deo missus est, inspiravit. Et quod boni pictores faciunt, olim quidem adumbrate delineavit; postea vero singulas cogni-

HOMILIA II (94).

A

OMILIA B'.

297 Nox sacra, quæ lucem tantam attulit iis qui exsecrati erant, quantum nullus unquam sol diem illustravit. Nec enim fas est profecto quidquam, licet omnium quæ in terra sunt pulcherrimum sit, cum præpotenti rerum opifice comparandum censere. Verum ne opificium quidem est illa lux quæ illuminat animos, et aspectabilem hunc solem illustravit. Agnoscite beatitatem quæ adest, quæque præsens est. Si hoc in statu firmi permanseritis, optabiliorem vobis ac feliciorem solemnem hunc diem, quandiu vitam producere dabitur, observabitis. Nunc quidem certe unusquisque vestrum angelus Deive nuntius in urbe versatur : atque etiam nunc existimate plane vobis congruere quod dictum est : in terris degentes, et in coelis conversationem habentes. Cæterum timete ne excidatis ab hac dignitate. Etenim iniquatio quæ post februationem et expiationem accidit, piaculum est quod vix eluitur.

B

Decreverunt aliquid Leontopolitani mitius quam ipsorum natura ferat, cum a se invicem abstinentes, vicinos violatarum legum accusarunt. Quandoquidem heri et nudius tertius fratres adversus fratres, et filius contra patrem, et pater contra suos advocabat carnificem. Neque porro id quod nunc aggressi sunt, hominum est mutuam illam cædem patriam amolientium : verum privatim quidem singuli in singulos impetum faciunt : communiter vero civitas astygitones insectatur, eos qui non feliciter nec bono suo sunt urbis vicini. Nam non præclare secum actum iri crederent, nisi etiam publice conformatio civitatis accusatoria foret, et calumniatoris vicem subiisset. Jam vero nobis ea quæ accusatorie objiciuntur, claras probationes exhibent, ut nemini inferamus injuriam : quibus judex patientem accommodat aurem. Atqui nos arva colere, non causas actitare didicimus. Cur tandem igitur, cum jamdudum hæc ita se habuerint, convenientia sibi munera et **298** tempora transcendere æquum censent, et adversus nos prodeunt, qui plus quam ipsi accendimur? et majore siti correptis, atque injuria affectis ratione situs, venui semper exponunt avide id quod superest? Quoniam autem hoc anno argenti nihil reliqui fuit, volunt nostras ærumnas in lucro deputare. Eo nimirum tendunt recentes illæ delationes : nec alius ipsis finis est scitorum. Fatentur etiam aliquid secundo, quod dignum est ut a nobis primis et solis enuntietur : cum ejusmodi sit ut maxime ob oculos ponat injustissimum ipsorum institutum. Nam cum jam olim calumniæ fundamenta alte jecerint pro securitate, quod non ad se attinentibus aquis utantur, ad hoc venerabile prætorium aditum sibi fecerunt.

Ἐβουλεύσαντό τι (95) Λεοντοπολίται τῆς ἑαυτῶν φύσεως ἡμερώτερον· ἀλλήλων ἀφέμενοι, τοὺς γείτονας παρανόμων ἐγράψαντο. Ἐπεὶ μέχρι χθὲς καὶ πρώην ἀδελφοὶ τε ἐπ' ἀδελφοῖς, καὶ παῖς ἐπὶ πατρὶ, καὶ πατὴρ ἐπὶ τῷ γένει παρεκάλει τὸν δῆμιον. Τάχα δὲ οὐδὲ τὸ νῦν ἐγχειρούμενον, καταλυόντων ἐπὶ τὴν ἀλληλοφονίαν τὴν πάτριον· ἀλλ' ἰδίᾳ μὲν ἕκαστος ἐπὶ τὸν ἴδιον φέρεται· κοινῇ δὲ ἡ πόλις ἐπὶ τοὺς οὐκ εὐτυχῶς ἀστυγείτονας. Οὐ γὰρ ἀνεκτὸν αὐτοῖς, εἰ μὴ καὶ δημοσίᾳ τὸ σχῆμα τῆς πόλεως κατηγορικὸν εἴη, καὶ συκοφάντου χώραν ὑπείσειλεύσεται· ἀλλ' ἡμῖν γε εἰς τὸ μηδὲν ἀδικεῖν, αὐτὰ τὰ κατηγορημένα σαφεῖς ἀποδείξεις παρέχεται, εὐτυχηκόσιν ἀκουὴν δικαστοῦ. Γεωργεῖν δὲ ἡμεῖς, οὐκ ἀγορεύειν δίκας ἐμάθομεν. Τί ποτ' οὖν ἀποδεδειγμένων αὐτοῖς πάλαι καὶ πρότε παλαι τῶν προσηκόντων μέσων ὑπερβαίνειν ἀξιοῦσι, καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἔρχονται τοὺς ὑπὲρ αὐτοὺς καιομένους; διψηροτέροις τε οὔσι, καὶ ἡδικημένοις παρὰ τῆς θέσεως, ἀπεμπολοῦσι ἀεὶ τὸ περιγιγνόμενον; Ἐπειδὴ τῆτες οὐ περιγέγονεν ἀργύριον, ἀξιοῦσιν αὐτὸ γενέσθαι τὰς ἡμετέρας συμφοράς. Εἰς τοῦτο τείνουσι αἱ πρώην γραφαὶ, καὶ σκοπὸς αὐτοῖς τῶν ψηφισμάτων οὐχ ἕτερος. Ὁμολογοῦσι δὴ τι καὶ δεύτερον, ὃ παρὰ πρώτων ἡμῶν καὶ μόνων ἄξιον εἰρῆσθαι, παραστατικὸν ὄν τῆς ἀδικιωτάτης αὐτῶν ἐγχειρήσεως. Πόρρωθεν γὰρ αὐτοὶ κρηπίδα τῇ συκοφαντίᾳ βαλλόμενοι ὑπὲρ ἀδείας τοῦ τοῖς μὴ προσήκουσιν ὕδασι χρήσασθαι, τῷ σεμνῷ τούτῳ δικαστηρίῳ πρόσοδον ἐποιήσαντο.

D

DION. PETAVII NOTÆ.

(94) In pervigilio Natalis Domini. Fed. Morello interprete.

(94*) *Nύξ ιερὰ*. Falsa est inscriptio Latina. Non enim in pervigilio Natalis Domini, sed Resurrectionis habita videtur ad neophytos, ut ea verba significant, *δυσέκνιπτον τὸ μετὰ κάθαρσιν μόλυσμα*, qui-

bus ostenditur, recentes illos a baptismo esse; tum φωτός et φωτισμοῦ mentio. Quocirca pro *κατηραμένοις* non dubito quin legi debeat *καθηραμένοις*.

(95) *Ἐβουλεύσαντό τι*. Hactenus hæc cum antecedentibus erant conjuncta, sed perperam. Sunt enim alterius argumenti.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡΗΝΑΙΟΥ

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ (96)

Ῥηθεῖσα ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν βαρβάρων ἐφόδῳ, ἡγεμονεύοντος Γενναδίου, καὶ Δουκὸς ὄντος Ἰννοκεντίου.

SYNESII CYRENÆI

CATASTASIS

Dieta in maximam barbarorum excursionem, præfecto Gennadio, ac duce Innocentio (*).

Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ χρὴ λέγειν ὑπὲρ τῶν A ἐν ὀφθαλμοῖς συμφορῶν· οὔτε γὰρ σχολὴ λέγειν, οἷς κλαίειν ἀνάγκη, οὔτε λόγος ἂν γένοιτο τοῖς πράγμασι σύμμετρος. Καίτοι καὶ τὸ δακρύειν ἐνίου, τῷ μεγέθει τῶν συντυχόντων κακῶν ἐκπλαγέοντας, ἐπέλιπεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ κλαιόντων μὲν Θεὸς αἰσθάνεται· δεῖ δὲ εἰδέναι καὶ τοὺς τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα διέποντας· γράφε σὺ πρὸς οὓς οἶόν τε τῶν δυναμένων λόγον εἰσενεγκεῖν εἰς τὸ βασιλέως συνέδριον. Ἀγγειλάτω τις αὐτοῖς ἐν βραχεῖ, ὅτι Πεντάπολις βασιλεῖ τὸ μέχρι τρίτης ἦν ἔτι κτῆμα ἀγαθόν· εἰ καὶ δυνάμει λειπόμενον ἐτέρων· ἀλλὰ τῶν μείζω δυναμένων εὐνούστερον. Ἰσασιν αὐτῶν ὅσοι δεδημοσιεύκασιν (97) μετὰ τοῦ προσέχειν τοῖς πράγμασιν· ὦν τὸν μέγαν Ἀνθέμιον ἐγὼ τὰ πρῶτα καὶ ἀκούω, καὶ πείθομαι. Οὐκοῦν εἶδεν ἐν ὅσοις καιροῖς, καὶ μάλιστα τούτων B ὁπόσοι τυραννικοὶ, γεγόναμεν ἀπροφάσιστοι βασιλεῖ. Ἀλλὰ μέχρι τούτων τὰ Πενταπόλεως χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν ἐγένετο Ῥωμαίοις, ἔθνους ζημίᾳ τὰς ἡγεμονίας αὐτῶν παρὰ Πεντάπολιν ἀριθμήσασιν (98). Οἴχεται Πεντάπολις νῦν ἀκριδῶς· εἰς τοῦσχατον οἴ-

DION. PETAVII NOTÆ.

(96) Κατάστασιν appellat Synesius concionem, ὁμιλίαν, translato vocabulo ab usu forensi. Nam et oratores declamatoresque καταστῆναι dicuntur, cum ad dicendum prodeunt, suntque velut in procinctu. Herodotus lib. iii, p. 114: Ἐπεὶ τε δὲ οἱ ἐξελαθέντες Σαμίων ὑπὸ Πολυκράτεος ἀπίκοντο εἰς τὴν Σπάρτην, καταστάντες ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας ἔλεγον πολλά, οἷα κάρτα δεόμενοι· οἱ δὲ σφι τῇ πρώτῃ καταστάσει ὑπεκρίνοντο, etc. Mox μετὰ δὲ ταῦτα, δεύτερα καταστάντες, etc. Eusebius lib. vi Προπαρ. pag. 15: Μηδὲ διατεινέσθω περὶ μηδενὸς καταστάς πρὸς μὲν Ἀρχεσίλαον παρόντα, πρὸς δὲ Ἐπίκουρον οὐ παρόντα. Apud Harpocrationem in voce Εἰσαγγελία, Ἀλλὰ πρὸς τὴν βουλήν, ἣ τὸν δῆμον ἢ πρώτην κατάστασις ἔστω, prima litis constitutio. Deplorat autem

(*) Interprete Dionysio Petavio.

299 Equidem nescio quid de iisce calamitatibus dici oporteat, quæ in oculis omnium versantur. Nam neque sermonem instituere vacat iis quibus flere necesse est, neque rerum acerbitati par inveniri potest oratio. Quanquam nonnullos etiam ingruentium malorum magnitudine percussos lacrymæ ipsæ defecerunt. Sed cum flentes Deus respiciat, et ista scire conveniat eos qui Romanorum imperium administrant, ad quoscunque potes eorum scribe, qui de hac re ad imperatorium consessum referre possint. Fac ut illis propediem aliquis renuntiet, quemadmodum Pentapolis nudiustertius optima adhuc imperatori possessio fuerit: quæ ut copiis atque potentia aliis cederet, benevolentia tamen potentiores etiam vincebat. Hoc illi probe inter eos sciunt, qui in re tractanda cum cura studioque versati sunt: inter quos magnum illum Anthemium præcipuum locum tenere cum audio, tum mihi facile persuadeo. Hic igitur haud ignorat quot quibusve temporibus, illis maxime per quæ tyranni grassati

patriæ cladem et exitium, quod finitimi inferebant barbari, maxime Ausuriani; qui ex antiquo Cyrenaicam vicinasque provincias latrociniis infestas habebant. Eisdem esse puto quos Ammianus Ausurianos nominat lib. xxvi et xxviii. In hoc vero præcipue, ubi tales illos describit quales Ausurianos Synesius, et insignem eorum excursionis historiam refert, quæ Joviani ac Valentiniani temporibus accidit.

[XC] (97) Ὅσοι δεδημοσιεύκασιν. Utitur et hac voce eadem in significatione i De provid., εἰομένη δημοσιεύσειν τὴν πολιτείαν.

(98) Παρὰ Πεντάπολιν ἀριθμήσασιν. Nota satis Græce haud imperitis loquendi ratio, acceptioque præpositionis istius παρὰ. Significat enim provincia illa profligata, in suarum provinciarum recensendo numero eam esse præteritam.

sunt, citra ullam tergiversationem parati ad nutum imperatoris fuerimus. Sed hactenus Pentapolitanæ res heri ac nudiustertius in Romanorum potestate manserunt, qui deinceps, amissa ea gente, in recensendis præfecturis suis illam præterierunt. Prorsus nunc de Pentapoli actum est; funditus, inquam, illa concidit: quæ variis quidem ærumnis annum jam ante septimum conflictari cœperat: sed quemadmodum animal quoddam ægre moriens, sic illa spiritus sui reliquias cogebat atque contrahebat. Felix sit Anysii memoria. **300** Is enim annum ad illius tempus adjecit, cum clypeis quidem omnium, Unnigardarum vero manibus opportune uteretur. Itaque nonnihil dilata calamitas est. Neque enim confertis copiis regionem pervagati sunt. Ad latrocinia sese converterunt, fugientes identidem, atque irrumpentes. Posteaquam vero ter instructa acie præliati consilium mutant, nunc campos longe lateque omnes eques obtinet, nunc intra mœnia conclusi milites tenentur, alii alio dissipati, quod Cerealis tempore malum accidit; nec utiles sibi esse invicem possunt, quod non collecti in unum ac coacti sint. Quamobrem hostium res luculentæ ac prosperæ sunt. Qui enim superiore anno velites erant, et ad fugam expediti, nunc oppugnatores urbium sunt. Nunc posteaquam pagorum muros everterunt, oppida ipsa justo exercitu circumdant. Quid enim non illis successit? Ausuriani Thracum equitum loricas induerunt, non quod iis opus haberent, sed ut ornatum atque habitum irriderent. Posthæc Marcomanorum clypeis usi sunt. Ad velites atque expeditos Romanorum legio redacta est, qui quidem miseratione hostium salutem consecuti sunt. Ejusmodi homines deploro, calamitatem non exprobro. Quid enim adversus multo majores copias facerent Unnigardæ, dum confertis ipsi in lacinias dispersi occurrerent? Itaque quantum in Deo et virtute atque armorum peritia fuit, salvi atque incolumes sunt. Quantum vero ad duces attinet, quo tandem ingenti malo afficere hostes possent, in quos qui ipsos ducunt, non libenter eos immitunt, sed si quando catulorum instar eruperint, illi rursum ipsos ante reducunt; ac revocant, quam sese cursu ac ferina cæde satiare potuerunt. Quanquam extremo etiam agmine esset opus Unnigardis, ordinatoque exercitu. Oportet enim, uti opinor, phalangis, velut validi cujusdam ensis, vegetiorem quidem partem in fronte, graviorem in subsidiis locari. Ita enim altius plaga penetrat. Atque, ut uno verbo dicam, multitudo omnis illorum paucior est quam ut bellum istud sustinere possit. Quod ne in nostra quidem regione commode

Α χεται· ἑβδομον μὲν ἔτος ἤδη προπράξασα πονηρῶς ἀλλ' ὥσπερ ζῶον δυσθανατοῦν, ἀνέφερε καὶ συνήθροϊζε τοῦ πνεύματος τὸ λειπόμενον. Εὐφημος Ἀνυσίου μνήμη ἐνιαυτῷ τὸν χρόνον αὐτῆς πλείω πεποίηκε, ταῖς μὲν ἀπάντων ἀσπίσι, ταῖς δὲ Οὐνιγάρδων χερσὶν εἰς δέον χρησάμενος. Τοιγαροῦν, ἀναβολὴ τις ἐγένετο τοῦ κακοῦ. Οὐ γὰρ ἐξεχύθησαν ὅλῳ πλήθει κατὰ τῆς χώρας· εἰς ληστήρια μετετάξαντο· ἀφῆλλοντο καὶ προσήλλοντο. Ἐπεὶ δὲ τρεῖς παραταξαμένοις αὐτοῖς μετεμέλησε, νῦν μὲν ἱπποκρατεῖται τὰ πεδία, νῦν οἱ [Ἰσ. νῦν δὲ] στρατιῶται τειχῆρεις, ἄλλος ἄλλαχόσε διειλημμένοι, τὸ ἐπὶ Κερεαλλοῦ κακὸν (99), οὐδὲν ἀλλήλοις ὄφελος ὄντες, ὅτι μὴ συνετάχθησαν. Τοιγαροῦν τὰ τῶν πολεμίων λαμπρὰ οἱ πέρυσιν εὐζωνοὶ, καὶ πρὸς τὸ φυγεῖν εὐτρεπεῖς, νῦν πολιορκηταί, νῦν τὰ κωμητικὰ [γρ. κωμικὰ] τεῖχη καθελόντες, πλατεῖ στρατεύματι τὰς πόλεις περιστοιχίζονται. Τί γὰρ οὐ προὔχωρησεν αὐτοῖς; Αὐσουριανοὶ τοὺς τῶν Θρακῶν τῶν ἱππέων ἐνεδύσαντο θώρακας, οὐ κατὰ χρεῖαν, ἀλλ' ἐπεγγελῶντες τῷ σχήματι· ταῖς Μαρχομανῶν ἀσπίσιν, ἐπὶ τούτοις ἐχρήσαντο· εἰς γυμνητικὸν ἐτέλεσε τὸ Ῥωμαίων ὀπλιτικὸν, ἐχθρῶν ἐλέφ τὴν σωτηρίαν εὐράμενοι. Δακρύω τοὺς ἀνδρας, οὐκ ὀνειδίζω τὴν συμφορὰν. Τί γὰρ ἂν ἐποίησαν εἰς πολυπλάσιον πλῆθος, οἱ κατὰ μέρος [γρ. μέρος] αὐτοῖς ἀθροῖς ἐντυγχάνοντες Οὐνιγάρδαι; Τὸ μὲν ἐπὶ τῷ Θεῷ, καὶ τῇ ῥώμῃ, καὶ τῇ τῶν ὅπλων ἐμπειρίᾳ σώζονται. Τὸ δὲ ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ, τί ἂν καὶ μέγα κακὸν τοὺς πολεμίους εἰργάσαντο, καθ' ὧν οὐ παρ' ἐκόντων ἀφίστανται τῶν ἀγόντων αὐτούς· ἀλλ' εἴποτε σκυλάκων δίκην ἀποδιάσαιντο, οἱ δὲ πάλιν ἤγξαν αὐτούς (1)· καὶ ἀνεκαλέσαντο, πρὶν κορεσθῆναι δρόμου, καὶ φόνου θηρείου. Καίτοι καὶ Οὐνιγάρδαις οὐραγίας ἔδει, καὶ συνεσταγμένου στρατεύματος. Ἔδει γὰρ, οἶμαι, φάλαγγος, ὥσπερ ἐνεργοῦ μαχαίρας, τὸ μὲν ἀκμαιότερον προβεβλησθαι, τὸ δὲ στιβαρώτερον ἐπελαύνεσθαι. Οὕτως ἡ πληγὴ τομωτέρα γίνεται. Ὅλως δὲ τὸ πλῆθος αὐτῶν ὀλίγον ἐστὶ πρὸς τὸ διαπολεμῆσαι τὸν πόλεμον. Ὅς οὐδ' ἂν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς τόποις διαπολεμηθεῖη καλῶς. Ἀλλ' εἰ μὴ τις εἰς τὴν ἐκείνων Οὐνιγάρδας διαβιδάσειεν, ἐπὶ τούτους δεῖ πλῆθους ἐκατοστίων τεττάρων· μάλλον δὲ πρότερον ἔδει τοσούτου πλῆθους καὶ στρατηγοῦ, πρὶν ἡμᾶς οἴχεσθαι κομιδῇ, πρὶν εἰς τοσοῦτον ἀυξηθῆναι τοῖς πολεμίσι τὰ πράγματα. Εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα, καὶ γυναῖκες συνεστρατεύσαντο. Εἶδον, εἶδον συχνὰ [γρ. συχνοί] γυναῖκα μαχαιοφόρον ὁμοῦ, καὶ βρέφη τιθνουμένην. Τίς οὐ ζηλοῖ τὸν ἀκίνδυνον (2) πόλεμον; Ὑπὲρ ἐμαυτοῦ πεφοβημένος, ὑπὲρ τῶν καίρων [γρ. Καισάρων], ὑπὲρ τῆς πολιτείας αἰσχύνομαι. Ὡ τοῦ πάλαι Ῥωμαίων φρονήματος! οἱ πάντα πανταχοῦ νικῶντες, οἱ τὰς ἡπείρους τροπαίους [γρ. τροπαίας] συνάψαντες, νῦν [Ἰσ. τὰ ἡπει-

ΔΙΟΝ. PETAVII NOTÆ.

(99) Τὸ ἐπὶ Κερεαλλοῦ κακόν. De Cereali vide in epist. 130.

(1) Πάλιν ἤγξαν αὐτούς. Quid si ἔϋξαν, id est sibilo revocarunt? aut ἤξαν;

(2) Τίς οὐ ζηλοῖ τὸν ἀκίνδυνον. Sic eum locum

interpretor, ut tantam in hostibus fuisse fiduciam dicat, ut ipse etiam mulieres, quasi ad certissimam prædam bellumque periculi omnis experts, cum infantibus perrexerint.

ρωτικά τρόπαια, ὡς παρα Μ. Τυρίῳ. Δ. κα.] ὑπὸ Α
 δυστήνου, καὶ νομαδίτου γένους κινδυνεύουσι ταῖς
 Ἑλληνίσιν Λιθύας προσαποβαλεῖν, καὶ τὴν παρ' Αἴ-
 γυπτον Ἀλεξάνδρειαν. Ἐκεῖνο μεῖζον εἰς λόγον χρη-
 μάτων, τοῦτο δὲ εἰς εὐδοξίαν οὐκ ἔλαττον, εἴ τις οἶδεν
 αἰσχύνεσθαι, καὶ ποιεῖται τινα λόγον τοῦ πρέποντος.
 Ὡ τοῦ φρονήματος, μεθ' ὅσου τὴν χώραν σεσαγηνεύ-
 κασι! Τούτοις οὐδὲν οὔτε ὄρος ἄβατον γέγονεν, οὔτε
 φρούριον ἐρυμνόν· πᾶσαν ὑπεξῆλθον [ἴσ. κώμην] πᾶ-
 σαν διηρευνήσαντο· πᾶσαν ἡλικίαν [ἴσ. οἰκίαν] ἡν-
 δραποδίσαντο. Πάλαι ποτὲ τῶν παρ' Ἑλλήσι λογο-
 γράφων ἀκούω, ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΡΙΑ (3),
 ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΟΡΘΗΣΕΩΝ ΥΠΕΛΕΙΠΕΤΟ.
 Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα μάλιστα γέγονε Πενταπόλει. Τί
 γὰρ Αὐσουριανῶ κάλλιον κτῆμα γυναίου καὶ βρέφους;
 Ἴν' αἱ μὲν αὐτοῖς τίκτοιεν, οἱ δὲ, ἵνα αὐξηθέντες
 στρατεύοιντο. Εὖνοι γὰρ ἀντὶ τῶν τεκόντων τοῖς θρέ-
 ψαι γίνονται. Ὡ πονηρᾶς ἀποικίας ἦν ἀποικίζομεν!
 Ἀγεται νεότης αἰχμάλωτος, τὰ τάγματα τῶν πολε-
 μίων αὐξήσουσα. Ἦξει δῆμος ἐπὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν πο-
 λέμιος. Κερεῖ νεανίας τὴν γῆν, ἣν μειράκιον ἔτι
 μετὰ τοῦ πατρὸς ἐξειργάσατο. Νῦν ἐν ὁδῷ· νῦν ἀπ-
 ἄγεται· νῦν ἔτι δεσμῶτις ἡ Πενταπόλεως ἐφῆβεια.
 Ἀμύνει δὲ οὐδεὶς, οὐδὲ δύναται. Καίτοι φασὶ προ-
 θυμείσθαι τὸν στρατηγόν· ἀλλὰ οὐ γὰρ ἔωσιν Ἀλε-
 ξανδρέων οἱ κακῇ μοίρᾳ Πενταπόλεως ἐν αὐτῇ στρα-
 τεύσαντες. Τί γὰρ ἂν τις αἰτιάσαιτο τὸν ἀναίτιον;
 ὦ καὶ γῆρας βαθύ, καὶ νόσου καταβολὴ πολυχρόνιος
 τὴν συγγνώμην ἐμνηστεύσατο; Καίτοι ῥᾶστον ἦν,
 εἰ στρατηγῶν ἡτύχησαμεν, ὑπερήφανον στρατεύμα,
 καὶ προσκεκοφθὲς τῷ Θεῷ, δίκην ἀσεβείας εἰσπράξα-
 σθαι. Ποίων ἱερῶν οὔτοι, ποίων ὁσίων ἐφείσαντο; Οὐ
 πολλαχοῦ τοῦ τῶν Βαρχαίων πεδίου τὰ νεοσκαφῇ τῶν
 μνημάτων ἀνέχωσαν; Οὐ παρὰ τούτων αἱ πανταχοῦ
 τῆς ὑφ' ἡμᾶς Ἀμπελίτιδος ἐκκλησίαι πυρίκαυστοι,
 καὶ ἐρείπια; Οὐ τὰς μὲν τραπέζας τὰς ἱερὰς, ὡς
 βεβήλους, ἐπὶ χρεανομίᾳ παρέθεντο· τὰ δὲ μυστικά
 σκεύη, τὰ λελειτουργηκότα τῇ δημιουργικῇ σπον-
 δείᾳ (4) τελετῇ, δαίμοσιν εἰς τὴν πολέμιαν κομίζε-
 ται; Τί τούτων ἀνεκτὸν εἰς ἀκοὴν ἐλθεῖν εὐσεβῇ;
 Ὅστις γὰρ ἀξιοῖ μνήμης ἃ κατέσεισαν φρουρία, τὴν
 σκευαγωγίαν, τὰ ἐπιπλά, τὰς βοῦς, τὰς ὄϊς, ὅσαι
 τῶν βαρβαρικῶν λησστηρίων ἦσαν ἐγκαταλείμματα
 ταῖς φάραγξιν ἐγκατακρυπτόμεναι, ἐν τηλικούτοις
 κακοῖς μικρολογίας αἰτίαν οὐ διαπέφευγε. Καίτοι πεν-
 τακισχιλίαις ταῖς καμήλοις ἐσκευαγώγησαν. Ἀριθμῶ
 δὲ ἀναλύουσι τριπλασίονι τῇ τῶν αἰχμαλώτων προσ-
 θήκῃ, τοσοῦτω πλείους γινόμενοι. Τέθνηκεν ἀπέσθη
 τὰ Πενταπόλεως· τέλος ἔχει διακεχερίσται· ἀπόλωλεν·
 οὐκ ἔτ' ἐστὶ παντελῶς, οὐθ' ἡμῖν, οὐτε βασιλεῖ. Οὔτε
 γὰρ βασιλεῖ κτῆμα γένοίτ' ἂν, ὅθεν οὐδὲν ἀποίσεται.

A administrari potest. **381** Sed nisi forte quispiam
 in illorum agmen Unnigardas immittat, quatuor
 adversus eos centuriis opus est; vel erat potius
 tanto numero opus, ac duce, antequam funditus
 periissemus, antequam usque adeo hostium res
 auctæ ac confirmatæ fuissent. In hoc ultimo bello
 ipsæ etiam mulieres ad expeditionem profectæ
 sunt. Vidi, inquam, sæpenumero gladio accinctam
 mulierem, atque una infantem suum lactantem.
 Quis securum adeo bellum non fortunatum putet?
 Pudet me et mihi ipsi, et temporis, et reipub.
 timuisse. O veteres illos Romanorum spiritus, qui
 ubique omnia debellare solebant, qui dissitas
 continentes tropæis suis conjunxerunt, nunc ab
 infelici dispersaque gente eo redacti sunt, ut peri-
 culum sit ne præter Græcas urbes, etiam Africa-
 nas, ipsamque adeo, quæ in Ægypto est, Alexan-
 driam amittant! Est illud quidem quod ad pecu-
 niarum rationem attinet, majoris momenti: hoc
 vero ad splendorem ac gloriam non minus, si
 quis erubescere modo novit, ac decoris rationem
 ullam atque honestatis habet. Proh audaciam il-
 lam, qua freti velut retibus universam provinciam
 amplexi sunt! Nullus iis accessu mons arduus,
 nullum satis munitum castellum fuit: regionem
 omnem pervagati, omnem perscrutati sunt, æta-
 temque omnem in servitutem redegerunt. Olim ex
 historicorum numero ita scribentem nescio quem
 audio: FEMINAS ET PUERULOS EXCIDIORUM
 AC SUBVERSIONUM ARGUMENTO RELINQUE-
 BANT. Sed longe aliud Pentapoli contigit. Quæ
 enim Ausuriano possessio commodior muliercula
 et infantulo? Ut et illæ ipsis pariant, et ii simul
 atque adoleverint, una ad militiam ducantur. Sunt
 enim erga nutritios potius quam parentes animo
 propensi. O miseram illam quam propagamus colo-
 niam! Captiva juvenus agitur quæ hostium exer-
 citus augeat. Veniet hostilis aliquando contra pa-
 triam populus. Eum agrum populabit atque ex-
 scindet juvenis, quem, cum adolescentulus esset,
 una cum patre coluerat. Nunc in via est: nunc
 abducitur: nunc in vinculis adhuc Pentapolitana
 pubertas est; nec est ullus qui iis opem ferat, aut
 ferre possit. **302** Neque enim istud sinunt Alexan-
 drini illi, qui pessimo Pentapoleos fato in ea ipsa
 militarunt. Quid enim est cur quisquam innocen-
 tem criminetur, cui et affecta ætas, et diuturna
 morbi accessio veniam obtinuit? Atqui facillimum
 erat, modo bonorum ducum copia esset, ab inso-
 lenti exercitu, quique Deum offensum haberet,
 impietatis pœnas repetere. Quibusnam illi sacris,

DION. PETAVII NOTÆ.

(3) *Γυναῖκας καὶ παιδάρια*. Conjecturam ad
 hujus loci emendationem non adhibuissimus, nisi
 ea foret ejusmodi, cuius ut probari possit. Quis
 enim non videt vocem illam γυναῖκας cum παι-
 δάρια esse copulandam? ut in cladis indicium mu-
 lieres duntaxat et pueruli relinquerentur: id quod
 sequentia omnino convincunt, cum ait Ausurianos

ne mulieres quidem ac puerulos reliquisset. Porro
 pro eo quod erat antea, γυναῖκα (quasi historiam
 illam mulier quædam scripserit) substituendum
 puto γυναῖκες, ut ὑπελείπετο ad γνωρίσματα refe-
 ratur, alioqui active sumetur.

(4) *Τῇ δημιουργικῇ σπονδείᾳ*. Expungenda vox
 τελετῇ, quæ glossema sapit vocis σπονδείας.

quibus religiosis locis pepercerunt? Nonne in multis agri Barcae locis sepulcra recentia effoderunt? Nonne ab iisdem ipsis per universam Ampelitidem, quæ quidem sub nostra potestate est, ecclesiæ omnes succensæ sunt, atque in rudera et ruinas redactæ? Non sacras mensas perinde ac profanas ad dividendas carnes apposuerunt? Mystica porro vasa, quibus ad publicas sacrasque libationes utebantur, nonne ad obeundas dæmonum cæremonias in hostilem regionem translata sunt? Quidnam horum religiosis auribus tolerabile est? Nam qui commemorare velit quot castella demoliti sint, boves item ovesque omnes, quæ quidem e barbarorum præda servatæ reliquiæ in præruptis montium et cavernis abditæ fuerant: is in tantis malis non sine vitio aliquo minutis persequendis nimium anxius videatur. Quanquam quinque camelorum millibus prædam avexisse dicuntur. Numero autem triplo majore redeunt, accessione captivorum tanto plures effecti. Periere, extinctæ sunt Pentapolitanæ res, ad exitum venerunt, confectæ sunt, occiderunt: neque nobis omnino amplius, neque imperatori supersunt. Neque enim imperatoris ea possessio dici potest, e qua nihil utilitatis reportet. Ecquis vero fructus ex deserto colligere ullus possit? Neque mihi patria superest, quam deseram: sola enim navis inopia facit, ut nondum in alto navigem, et ad insulam aliquam appellam. Nam Ægypto diffido, propterea quod eo quoque camelus pervenire potest Ausurianum militem gestans. In insulis itaque degam, inops ex divite, inquilinus, Cytherio cive ignobilior. Nunc enim demum curiosius inquirens audio Cythera ultra Pentapolim esse sita. Illuc me fortassis austri deferent, apud illos degam hospes profugus. Quod si quid de generis mei nobilitate jactare audeam, fidem nullam adhibebunt.

303 Heu Cyrenem, cujus publicæ tabulæ ad me usque stirpis Herculeæ successionem deducunt! Non enim ineptus videar, cum inter scientes propagatam inde nobilitatem deploro. Proh sepulcra illa Dorica, quorum particeps non ero! Heu infelicem Ptolemaidem, cujus ego postremus omnium sacerdos fui! Verum ea calamitas animo meo adhærescit. Nihil dicere amplius possum, lacrymæ linguam meam impediunt: totus sum in ea cogitatione defixus, quod mihi sacra derelinquenda sint. Navigatione quidem hinc me subducere oporteret: sed cum ad navem conscendendam quispiam vocabit, paulisper ut exspectet ab illo petam. Primum enim ad Dei templum accedam: tum altare circumibo: pretiosissimum pavementum lacrymis perfundam. Non prius abscedam, quam januam illam thronumque illum osculatus fuero. O quoties Dei fidem appellabo, ac vultum convertam! O quoties cancellis manus injiciam! Sed vehemens quædam res est ac violenta, necessitas. Cupio somnum oculis meis nullo tubarum strepitu interruptum concedere. Quo tandem usque ad murorum propugnaculum stabo? Quousque turrium intervalla custodiam! Defessus sum nocturnas excubias disponens, ac vicissim et custodiens ipse alios, et ab aliis custoditus. Et qui sæpenumero in contemplando siderum exortu pervigilem noctem duxi, eundem me modo tædet observandis hostium incursionibus invigilare. Ad aquam demensam dormimus: atque ea somni pars, quæ mihi sorte

A Τίς δ' ἀνοίσεται παρὰ τῆς ἐρήμου καρπούς; Οὐτ' ἐμοὶ πατρίς, ἣν ἀπολείψω· παρὰ γὰρ ναῦν ἔστι μοι, τὸ μὴ οὐκ ἤδη πελάγιον εἶναι, καὶ νήσω περισκοπεῖν (5). Αἰγύπτῳ γὰρ ἀπιστῶ· κακεὶ δύναται διαβῆναι κάμηλος Αὔσουριανὸν ὀπλίτην βαστάσασα. Νησιώτης οἰκήσω, πένης ἀπὸ κτηματικοῦ· μέτοιχος· ἀτιμότερος ἀστοῦ Κυθηρίου. Πολυπραγμονῶν γὰρ ἤδη μανθάνω Κύθηρα τὸ πέραν εἶναι τῆς Πενταπόλεως. Ἐκεῖ με τυχὸν οἴσουσιν ἀνεμοὶ νότοι· παρ' ἐκείνοις βιώσομαι, ξένος, ἀλήτης. Καὶ ἂν ἐπιχειρήσω τι περὶ εὐγενείας εἰπεῖν, ἀπιστήσουσιν. quantum utensilium, ac supellectilis avexerint

B "Ωμοι Κυρήνης, ἥς αἱ δημόσιαι κύρβεις μέχρις ἐμοῦ κατάγουσι τὰς ἀφ' Ἡρακλέους διαδοχάς! Οὐ γὰρ ἂν εἴην ἀρχαῖος, ἐν εἰδόσιν ὀλοφυρόμενος τὴν καταβεβλημένην εὐγένειαν. "Ωμοι τῶν τάφων, ὧν οὐ μεθέξω τῶν Δωρικῶν! "Ωμοι Πτολεμαῖδος, ἥς ἀνεδείχθη ὕστατος ἱερεὺς! Ἀλλὰ πρόσσετί μοι τὸ δεινόν· οὐκέτι δύναμαι λέγειν· ἐπιλαμβάνεται μοι τῆς γλώττης τὰ δάκρυα. Γέγονα πρὸς τὴν φαντασίαν τῆς τῶν ἱερῶν ἀπολείψεως. Ἔδει μὲν οἴχεσθαι πλεοντάς· ἀλλ' ὅταν ἐπὶ ναῦν τις καλῇ, μικρὸν ἀναμεῖναι δεήσομαι. Βαδιοῦμαι γὰρ πρῶτον ἐπὶ τὸν νεὼν τοῦ Θεοῦ· κυκλώσομαι τὸ θυσιαστήριον· δάκρυσι βρέξω τὸ τιμαλφέστατον ἑδάφος. Οὐκ ἀποδραμοῦμαι πρὶν θύραν ἐκείνην καὶ θρόνον ἐκεῖνον ἀσπάσασθαι. "Ω ποσάκις θεοκλυτήσω τε, καὶ μεταστραφήσομαι! ὦ ποσάκις ταῖς κιγκλίσιν τὰ χεῖρε προσμάξομαι! Ἄλλ' ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα, καὶ βίαιον. Ἐπιθυμῶ δοῦναι ὀφθαλμοῖς ὕπνον ἀπεριστάπιστον. Μέχρι πότε παρὰ ἑπαλξιν στήσομαι; Μέχρι πότε τηρήσω τὸ μεταπύργιον; Ἀπαγορεύω φυλακὰς ἐπιτάττων νυκτερινὰς, καὶ φυλάττων ἐν τῷ μέρει, καὶ φυλαττόμενος, ὁ πολλὰ πρότερον ἀγρυπνήσας ἐπὶ ταῖς ἑστρων ἐπιστολαῖς. Ἀποκναίομαι νῦν ἐγγρηγορῶν ἐπὶ ταῖς τῶν πολεμίων ἐπιβολαῖς. Πρὸς διαμεμετρημένον ὕδωρ καθεύδομεν· καὶ τὸ λαχόν μοι μέρος εἰς ὕπνον ἀφαιρεῖται πολλάκις ὁ κώδων ὁ φυλακτῆριος (6). Ἄν δὲ καταμύσω μικρὸν, ὧ τῶν ἐνυπνίων τῶν σκυθρωπῶν! εἰς οἷα παραπέμπουσιν ἡμᾶς αἱ μεθ' ἡμέραν φροντίδες. Τὸ λῆξαι πόνων, ἄρξασθαι πόνων ἐστί. Φεύγομεν, ἀλισχόμεθα, τιτρωσκόμεθα, δεδέ-

DION. PETAVII NOTÆ.

(5) Καὶ νήσω περισκοπεῖν. Forte προσχωπεῖν, quod est appellere. Γρ. νῆσον.

(6) Ὁ κώδων ὁ φυλακτῆριος. Istiusmodi κώ-

δωνος, quo vigiles utebantur, meminit Plutarch. in Arato: Ἀναβαινόντων δὲ τῶν πρῶτων, ὁ τὴν ἐωθινήν φυλακὴν παραδιδούς ἐφώδευε τῷ κώδωνι, etc.

μεθα, πιπρασκόμεθα. Ποσάκις ἐξανέστην ἄσμενος, ὅτι δεσπότην ἀπέλιπον ! Ποσάκις ἐξανέστην ὑπέρ-
σθμος, ἰδρῶτι ραινόμενος, ὁμοῦ τὸν ὕπνον καὶ τὸν
δρόμον ἀπολιπὼν, ὃν κατατείνας ἔφευγον ὀπλίτην
πολέμιον ! Μόνοις ἡμῖν Ἡσίοδος οὐδὲν λέγει, τὴν
ἐλπίδα τηρήσας εἴσω τοῦ πίθου. Πάντες ἀθαρσεῖς καὶ
δυσέλπιδες· ὁ πεπαρομιασμένος βίος (7) ἀδίωτος
οὐχ ἕτερός ἐστιν, ἄνδρες, ἀλλ' ὃν ζῶμεν ἡμεῖς. Τίς
ἡ διατριβή; Τί μέλλομεν; Ἀπήχθηται Πεντάπολις
τῷ Θεῷ. Ποιναῖς ἐκδεδόμεθα. Ἡ γὰρ ἀκρίς, οὐκ ἔστι
κακὸν ἀκριθέστερον, τὸ δὲ πῦρ ὃ πρὸ τῶν πολέμιων
τριῶν πόλεων ἐπενείματο λήϊα. Τί πέρας κακῶν;
Εἰ τούτων ἄγουσιν ἐλευθερίαν αἱ νῆσοι, ἐγὼ μὲν ὅταν
ἀφουδρίσῃ τὸ πέλαγος, πλευσούμαι. Ἀλλὰ φοβοῦμαι,
μὴ προλάβῃ με τὸ δεινόν. Πελάζει γὰρ ἡ κυρία τῆς
προσβολῆς, ἣν τῇ πόλει, φασὶν, ὁ πτεροφόρος ἡπεῖ-
λησεν, ὁ τοῦ πολέμιου ἐξηγούμενος στρατεύματος.
Μάλιστα δὴ καιρῶν ἐκεῖνος ἱερεῦσι τὸν ἐπὶ τὰς αὐ-
λὰς τοῦ Θεοῦ δρόμον ἀναγκαῖον ἀποφανεῖ, ἂν ἐν χρῶ
τῆς πόλεως ὁ κίνδυνος γένηται. Ἐγὼ κατὰ χώραν
ἐπ' ἐκκλησίας μενῶ. Τὰς παναγεῖς προστήσομαι
χέρνιθας. Προσφύσομαι τῶν κίωνων τῶν ἱερῶν, αἵ
τὴν ἄστυλὸν ἀπὸ γῆς ἀνέχουσι τράπεζαν. Ἐκεῖ καὶ
ζῶν καθεδοῦμαι, καὶ ἀποθανὼν κείσομαι. Λειτουργός
εἰμι τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ψυχὴν ἴσως ἀπολειτουργῆσαί
με δεῖ. Οὐ μὴν ὃ γε Θεὸς περιόψεται τὸν βωμὸν τὸν
ἀναίμακτον ἱερέως αἵματι μαινόμενον.

ipsam urbem praesens periculum accesserit. Ego in loco meo in ecclesia permanebo. Lustralis ante
me aquae sanctissima vasa collocabo. Sacratas columnas amplectar, quae puram et incontaminatam
a terra mensam sustinent : illic ego et sedebo vivus, et mortuus jacebo. Dei minister ego sum, ac
sacrificus, ac fortasse animam ipsam sacrificare illi me convenit. Neque vero aram illam incruen-
tam Deus sacerdotis cruore pollutam negliget.

Εἷς κράτιστος ἐν λόγοις καὶ πράγμασιν,
Ὡ πᾶσα, Θαλέλαιο, παιδεία πρόπει (8).

C

Sermone praestes rebus et gestis precor
Quem cuncta, Thalelaee, doctrina addecet.

DION. PETAVII NOTAE.

(7) Ὁ πεπαρομιασμένος βίος. Commode ex ve-
teri germanam lectionem eruimus. Antea enim πε-
παρρησιασμένος perperam legebatur.

(8) Εἷς κράτιστος. Duos illos esse senarios de-
prehendimus, et aliunde huc intrusos, planeque ab
hac Catastasi alienos.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΗΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ.

SYNESII CYRENÆI

CONSTITUTIO (a).

Ὅτε φιλοσοφίαν ἀπολίτευτον προελάμενος, καὶ τῆς
φιλανθρωποτάτης θρησκείας ἐναγούσης εἰς ἥθος φιλό-
κοινον· ὑπήκουσά τέ καλούμενος ὑφ' ὁμῶν, καὶ χαίρω

305. Cum studium sapientiæ non alienum a
civili conversatione elegerim, et cultus omnium
humanissimus invitet atque inducat ad mores so-

(a) Sive Elogium Anysii. Fed. Morello interprete.

cietatis amantes, obaudiui vocatus a vobis, et gaudeo quod didicerim qua de causa urbes concurrerint inter se. Nam operæ pretium ipsas facturas opinor, si et nunc et in posterum erga eos qui ultro beneficia in ipsas contulerunt, gratæ et sint et videantur. Quamobrem communes populi voces suscepimus, et si quispiam privatim sermones habuit, omnes utique laudibus extuli. Enimvero par est me esse ex eorum numero qui bene dictis certant. Quin etiam hæc ad me magis quam ad alios attinent, quæ communia sunt: et gratiam pro singulis, pro cive et civitate, ipse meo nomine debere iis qui benigne fecerint, existimo. Quidni enim is quem pro communibus bonis preces fundere oportet, illi gratiam debeat, qui ipsa tum exercitu, tum alia cura ac sollicitudine auxerit? Qui vero non quovis honore afficerem eum cui ut voti compos forem sudoribus perfecit? Equidem a Deo petii ut male perirent mali et exsecrandi barbari. Hoc autem Anysii manus Dei virtute perfecerunt. Ex iis certe equitibus, qui supra mille nuper impressionem fecerant, ne quintam quidem relictam esse partem aiunt tam illi ipsi qui inferiores fuerunt, quam qui prostratos enumeraverunt, et adhuc superstites sunt: idque peregit non magnis copiis præfectus atque instructus: quippe quadraginta tantum viri cum ipso stabant in acie. Atqui de iis profecto mali nihil dicam tam equitibus quam peditibus, quibus frumentum damus. Verum hic putat Unnigardarum opera ad omnia esse utendum: istos vero, quorum major est numerus, ne alienorum quidem operum spectatores induxit. Unnigardæ ipsius solius **306** bellica acta et consilia capiunt. Eorum est manipularius et cohortis ductor: eorundem commilito et imperator: cum his excurrit per campum, cursu in armis confecto. Celeriter ubique locorum est: vincit autem quæcunque adfuerit. Quod si hi plures essent, puta præter eos quos habemus, ducenti, Dei fretus ope audeo asseverare hunc animosum juvenem in barbarorum terram bellum trajecturum. Quare Anysio duci ducentos Unnigardas poscemus, si cogitemus et velimus consanguineos a barbarorum regione revocare. Utinam possem videre spoliolum acervum et prædam mancipiorum barbaricorum, atque eum qui nuper dominus erat, vicissim aliis servientem! Hæc nudius quidem tertius optare facile erat: nunc vero etiam sperare eadem integrum est. Nam quæ oculis subjecta fidem faciunt, eorum quæ exspectantur pignora facta sunt; verumtamen ad hæc obtinenda Anysio ducentorum præfecto opus est. Hic Unnigardis utendi et indolem habet et artem: et idem potest viros exarmare, excastrare, et ut lubet regere. Unnigardæ cum Anysio, Romanæ sunt manus, Romana militia. Jam sine isto, quadragenos etiam præsentis laudare quidem possum ob robur: sed pro ipsorum animo spondere nolim. Relatio adornetur quæ de Anysio oret, et milites et tempus poscat strenuo huic viro. At in

A μαθὼν ἐφ' οἷς αἱ πόλεις συνδεδραμῆκατον. Προῦργου γὰρ αὐταῖς οἶμαι καὶ νῦν καὶ ἐσῴστερον, ἐς τοὺς ὑπάρξαντας ἔργων ἀγαθῶν εὐχαρίστους καὶ εἶναι καὶ φαίνεσθαι. Τὰς τε οὖν κοινὰς ὑπεδεξάμενην τοῦ δήμου φωνὰς, καὶ ὅστις ἰδίᾳ λόγον διέθετο, πάντας ὁμοῦ τοῖς ἐπαίνοις ἐπήνεσα. Ἀλλὰ καμὲ δεῖ γενέσθαι τῶν εὐλογούντων, καμὸι προσήκει μᾶλλον ἐτέρων, καὶ τὰ κοινὰ, καὶ τὴν ὑπὲρ ἐκάστου χάριν, καὶ ἰδιώτου, καὶ πόλεως αὐτὸς ὀφείλειν τοῖς εὖ τι ποιήσασιν οἶμαι. Ὅν γὰρ ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἀγαθῶν εὐξασθαι δεῖ, πῶς οὐκ ὀφλήσει χάριν τῷ διὰ στρατείας αὐτὰ καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας αὐξήσαντι; Πῶς δὲ οὐ διὰ πάσης οἴσω τιμῆς τὸν, ἵνα τύχῃ τῆς εὐχῆς, ἰδρῶτι διαπραξάμενον; Κακοὺς κακῶς ἀπολωλεκέναι τοὺς καταράτους βαρβάρους, ἐγὼ μὲν ἤτησα τὸν Θεόν. Αἱ δὲ Ἀνυσίου χεῖρες κατὰ Θεὸν ἐξεργάσαντο. Τῶν γέ τοι πρώτῃν εἰσβεβληχότων ἱππέων, ὑπὲρ χιλίους ὄντων τὸν ἀριθμὸν, οὐδὲ πεμπτημόρια λείπεται, φασὶν οἱ πεπονθότες, αὐτοὶ οὗτοι ζῶσι τοὺς πεπτωκότας διαριθμήσαντες. Καὶ ταῦτα οὐ πολλοῦ στρατεύματος ἐξηγουμένου εἰργασται· ἀλλ' ἄνδρες αὐτῷ συμπαρατάττοντο τεσσαράκοντα. Κἀγὼ μὲν οὐδὲν ἐρῶ φαῦλον οἷς σιτοδοῦμεν ἱππέων τε καὶ πεζῶν. Οὗτοσί δὲ Οὐννιγάρδαις δεῖν οἶεται πρὸς ἅπαντα χρῆσθαι· τοὺς δὲ πολλοὺς τούτους, οὐδὲ τῶν ἀλλοτρίων ἔργων ἐπηγάγετο θεατάς. Οὗτοι χωροῦσιν αὐτοῦ μόνου τὰ στρατηγήματα. Τούτων ἐστὶ λοχίτης καὶ λοχαγός· τούτων ἐστὶ συστρατιώτης καὶ στρατηγός· μετὰ τούτων τρέχει διὰ τῆς χώρας δρόμον ἐνοπλον. Ταχὺ μὲν ἀπανταχοῦ γίνεται· νικᾷ δὲ ὅπου καὶ γένοιτο. Οὗτοι πλείους εἰ γένοιντο, πρὸς οἷς ἔχομεν διακόσιοι, μετὰ τοῦ Θεοῦ θαρρῶν ἀποφαίνομαι, τουτοῦ τὸν νεανίαν εἰς τὴν ἐκείνων διαβιβάσειν τὸν πόλεμον. Ἀνυσίῳ στρατηγῷ διακοσίους Οὐννιγάρδας αἰτήσομεν εἰ μέλλομεν ἐπανάξειν ἀπὸ τῆς βαρβάρου τοὺς συγγενεῖς. Εἴθε γενοίμην λαφύρων ἰδεῖν νομῆν, ἀνδραπόδων βαρβαρικῶν τὸν τέως δεσπότην ἀντιδουλεύοντα! Ταῦτα πρώτῃν μὲν εὐξασθαι ῥᾶον ἦν· νῦν δὲ ἐστὶν αὐτὰ καὶ ἐλπίσαι. Τὰ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς πιστὰ, τῶν προσδοκωμένων ἐνέχυρα γέγονε. Πρὸς οὖν ταῦτα Ἀνυσίου δεῖ τῶν διακοσίων ἡγουμένου. Οὗτος Οὐννιγάρδαις κεχρησθαι καὶ φύσιν ἔχει καὶ τέχνην. Δύναται τοὺς ἄνδρας ἐξοπλίζεσθαι καὶ μεταχειρίζεσθαι. Οὐννιγάρδαι μετὰ Ἀνυσίου Ῥωμαῖκαί χεῖρές εἰσιν. Ἄνευ δὲ τούτου καὶ τοὺς τεσσαράκοντα τοὺς παρόντας ἐπαινεῖν μὲν ἔχω τῆς ῥώμης, ἐγγυήσασθαι δὲ τῆς γνώμης οὐ βούλομαι. Ἀναφορὰ στελλέσθω περὶ τούτου πρεσβεύουσα, στρατιώτας καὶ χρόνον αἰτοῦσα τῷ γενναίῳ. Καὶ τᾶλλ' ὁποῖος ἀνὴρ; τὸν ἐπὶ εἰρήνης δὲ πόλεμον, τὸν μικροῦ τοῦ βαρβαρικοῦ χαλεπώτερον, τὸν ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ἀταξίας καὶ τῆς τῶν ταξιάρχων πλεονεξίας, οὐχ οὗτος ὁ παύσας ἐστίν; Ἐφ' οὗ μόνου γε τῶν πολλῶν στρατηγῶν ἰδιώτης ἡδίκημένος, μεῖζον στρατιώτου φθέγγεται. Τίνα δὲ ἔξεστι καλεῖν ἀδωρότατον; Οὐ τὸν ὑπερορῶντα καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ νόμου κερδῶν; Ὁ θεοσεβὴς δὲ τίς ἂν γένοιτο μᾶλλον, ἢ ὅστις ἅπαντος ἔργου καὶ λόγου θεόθεν ἄρχεται; ἀνθ' ὧν ἀπάντων ἔξεστι δὴ πᾶσι κἀνθάδε προσεύξασθαι γῆρας αὐτῷ βαθὺ καὶ λιπα-

ρὸν παραμένειν, τοῖς ἐνιαυτοῖς συμποιοῦσης τῆς A cæteris qualem se præbuit? Bellum pacis tempore
ἀρετῆς. exortum, et hoc barbarico paulo molestius ex mi-
litum incondita tumultuatione, deliciis, atque avaritia insolentiaque ducum excitatum, nonne hic
est qui compescuit et oppressit? Sub quo solo e multis ducibus, privatus injuria affectus liberius
et altius clamat, quam miles? Quem porro licet alienum a muneribus accipiendis, et abhorrentem
dona, vocare? Nonne eum qui despicit etiam lucra quæ lege obveniunt? Religiosior vero quisnam po-
tius foret quam is qui omnia facta et dicta a Deo orditur? Pro his certe omnibus fas est cunctos
etiamnum Deum precari, ut senectus ipsum propecta et viridis maneat, ejus virtute simul cum annis
progressum faciente.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡΗΝΑΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΠΑΙΟΝΙΟΝ

ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΔΩΡΟΥ ΑΣΤΡΟΛΑΒΙΟΥ ΛΟΓΟΣ.

SYNESII CYRENÆI

AD PÆONIUM

SERMO DE DONO ASTROLABII (1).

Ακούων σου πρώην ὑπὲρ φιλοσοφίας ἀγανακτοῦν- A
τος, εἰ μὴδὲν ἔσται πέρας ἀνθρώποις τῆς εἰς αὐτὴν
ἀσεθείας, καὶ ἅμα ὅτι χαλεπὴ χρεώτο τύχη καὶ λίαν
ἀγνώμωνι, ἣν οἱ μὲν προσποιούμενοι, διὰ συχνῆς
τερατείας εὐδοχιμοῦσιν παρά τε δυνάσταις καὶ ἐν
τοῖς πλήθεσιν· οἱ δὲ ἀληθεύοντες ἀπιστοῦνται, καὶ ἐν
Καρὸς μοῖρα τιμῶνται, τῆς μὲν ὁρμῆς ἡγάμην· ἀπὸ
γὰρ πάνυ γενναίας προῆκτο φύσεως· οὐ μὴν ἀγανα-
κτεῖν τινα οἶμαι δεῖν, ὅταν τὸ κατὰ λόγον συμβαίῃ.
Εὐλογον δὲ δῆπου τυγχάνειν ἕκαστον, ὧν τυχεῖν
ἐσπούδακεν, καὶ περὶ ἃ πεπραγμάτευται· καὶ ἀπο-
τυγχάνειν αὖ πάλιν ἐκείνων, ὧν οὔτε ὠρέχθη ποτὲ,
οὔτε ἐπεμελήθη ὅπως ἂν αὐτῷ παραγένοιτο. Εἰ τοί-
νυν ὁ μὲν ἐφρόντισεν τοῦ γενέσθαι σοφός, ὁ δὲ μόνον
τοῦ δόξαι, ἑκάτερος τὸ προσῆκον ἔχουσιν, ὁ μὲν ὧν, ὁ
δὲ εἶναι δοκῶν. Ἡ δεινὰ γ' ἂν πάθοιεν καὶ δικαιοτέ- B
ρον ἀγανακτοῖεν, οἱ διὰ τῆς οὐκ οὔσης, ἀλλὰ φαινο-
μένης φιλοσοφίας, δόξαν θηρώμενοι, εἰ τοῖς μὲν
ἑκάτερον ὑπάρξει θατέρου φροντίσασιν, τφίσι δὲ μὴδ-
έτερον. Καίτοι τὸ ῥᾶστον οὐ δι' ἐλάττονος ἐπιμε-
λείας ἐπιτετηδεύκασιν, ἀπατῆσαι τοὺς οὐκ εἰδότες
περὶ ὧν ἀπατῶνται. Οὗτοι μὲν οὖν ἔστων λαμπροὶ,
καὶ τοῖς θεάτροις στεφανούσθων, εἰ βούλονται. Τῆς
γὰρ ἀληθείας παραχωρήσαντες, ὀνόματος ἡμφι-
σθήτησαν. Ἡμῖν δὲ ὀλιγωρουμένοις· ἐπειδὴ σύ με
βούλει τοῖς ἐκ τοῦ σπανίου γένους συναριθμεῖν, καὶ
οὐχ ἥμισυ δι' ἐμὲ τὴν φιλοσοφίας τύχην ἐδυσχέρα-
νας· ἡμῖν οὖν ἀμελουμένοις ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων
ἀγαπητέον τὴν τάξιν, εἰς ἣν ὑφ' ἑαυτῶν ἐτάχθημεν·

307 Cum non ita pridem te philosophiæ vicem
graviter ferre, et conqueri audirem, quod finem
nullum aut modum facerent homines impie se erga
eam gerendi : tum quod tam tristi et difficili for-
tuna uteretur, tamque iniqua atque ingrata : cum
qui hanc simulatam affectant, ob crebras præsti-
gias, celebrentur magnique fiant, tam apud pro-
ceres ac potentes, quam in populo; sed iis
qui vere eam profiteantur, fides non adhibeatur,
nec pluris quam Cares æstimentur : admiratus
sum jure istum animi tui impetum; is enim motus
a generosa plane natura fuit. Verumtamen suc-
censere quemquam oportere non existimo, si quid,
ut ratio fert, eveniat. Jam vero rationi consenta-
neum est unumquemque ea consequi quæ ut ob-
tineret elaboravit, et in quibus occupatus fuit :
et contra non assequi ea quæ neque appetivit un-
quam, neque, ut sibi adessent, curæ habuit. Quo-
niam ergo alius hoc studuit, egitque ut sapiens
esset, alius autem ut is videretur tantum; uterque
certe id habet quod ei competit; cum hic quidem
re vera est, ille videtur esse. Quidni vero illi gra-
vius affligerentur, et justius indignarentur, qui ex
ea quæ reapse non est philosophia, sed ejus solum
speciem præ se fert, gloriam aucupantur, si iis
quidem utrumque suppetat, qui de altero tantum
solliciti fuerunt : ipsis autem neutrum succurrat?
tamen etsi ei quod facillimum est non minore cura
studuerint, atque incubuerint, nempe ut decipiant

(1) Interprete Fed. Morello.

eos qui ea non norunt in quibus accipiuntur. Hi igitur splendidi et illustres sane sunt, et in theatris coronentur, si lubet: a veritate enim cum deflexerint, de nomine controversiam moverunt. Nobis vero qui despiciuntur (quandoquidem tu me vis iis qui e rariore genere sunt annumerare, et **308** propter me potissimum de sorte philosophiae succensens conquestus es), nobis igitur, qui ab hominibus contemnimur, amplexandus locus est, in quem ipsimet nos constituimus: neque æmulari, nec beatos putare illos semidoctos debemus, quod a plane indoctis in altum evehantur. Nam perpurgati animi decus et pulchritudinem intueri nequeunt qui puri non sunt: et præconem sui esse, atque ad ostentationem et pompam omnia facere, non sapientiæ est, sed sophisticæ versutiæ. Quocirca eos qui a vulgo honorem reverentiamque non obtinent, præclarum rectumque fuerit dicere,

.....nil moror hunc ego honorem:
Juppiter, ut spero, ingenti me ornabit honore:

præclare etiam secum agi existiment, et in sinu gaudeant, si eum nacti fuerint virum qui prudentiam simul et potentiam possederit. Sic enim neque cum indignis versabimur, neque ignobiles atque inglorii omnino censebimur.

Cur ergo cunctarer tribuere intimum in animo locum admirabili Pæonio nostro, qui longo jam tempore sepimentorum magnorum intervallis inter se distinctas philosophiam et rem militarem unum in locum adducere et inter se copulare orsus est, cum antiquam horum studiorum cognationem esse acute observasset? At enim cum Italia quondam eosdem haberet et Pythagoræ auditores, et civitatum rectores, Magna Græcia cognominabatur: nec id injuria; quippe cum apud eas gentes Charondas quidem et Zaleucus leges conderent: bellorum autem duces essent Archytæ et Philolai: princeps autem ille astronomorum Timæus urbi præficeretur, et legationes obiret, aliisque civilis administrationis muneribus fungeretur: quo etiam auctore Plato nobis de mundi natura disputationem instituit. Cum igitur horum fidei resp. credita fuisset, ad nonam usque a Pythagora ætatem, beatam ac florentem Italiam conservarunt. Et certe Eleatica Athenis schola litteras simul et arma, pari honore, curæ habuit. Nam haud facile numeraveris quam multas tyrannides Zeno exciderit, et cum adversus eas saniores civitatum partes concitasset. Xenophon autem decem millium exercitum, qui sub calamitatibus desperassent, et oppressi jam occubuis-
309 sent, ab extrema regni Persici ora acceptos reduxit, vincentes omne quod ipsis adversaretur. At quid jam de Dione aliquis dicat, quod adiit Dionysii principatum: qui Græcas quidem in Sicilia urbes servituti addixerat, neque potentia et auctoritate minimas e Barbaris; tum Carthaginensium fastum depresserat; jam vero usque ad oram maritimam Italiæ grassabatur? Contra hanc monarchiam collectis externorum copiis, Platonis ille amator, et a Platone amatus, cum in unam navem, et illam quidem rotundam, totum sociorum exercitum collocasset, in Siciliam adnavigavit. Ab hoc igitur tanto apparatu et Dionysius ex-

καὶ οὐ ζηλωτέον, οὐδὲ μακαριστέον τοὺς ἡμιπαιδευ-
τους τούτους, ὅταν ὑπὸ τῶν παντελῶς ἀπαιδευτῶν
μετέωροι φέρονται. Οὕτε γὰρ ὁρᾷν ψυχῆς ἐκκεκα-
θαρμένης κάλλος οἱ μὴ καθαροὶ δυνατοί· καὶ τὸ κη-
ρύττειν ἑαυτὸν, καὶ πάντα ποιεῖν ὑπὲρ ἐπιδείξεως,
οὐ σοφίας, ἀλλὰ σοφιστείας ἐστίν. Διὸ τῆς παρὰ
πολλῶν ἀμοιροῦντας αἰδοῦς καλῶς ἔχει λέγειν·

.....οὔτι με ταύτης
B Χρεὼ τιμῆς· φρονέω δὲ τετιμῆσθαι Διὸς αἴσῃ·

ἀγαπᾷν τε καὶ διασμενίζειν, ἐντυχεῖν ἀνδρὶ φρό-
νησιν ἅμα καὶ δυνάμειν κεκτημένῳ. Οὕτω γὰρ οὔτ'
ἀναξίοις ἂν συγγενοίμεθα, οὔτ' ἂν ἄτιμοι παντάπασιν
νομιζοίμεθα.

Πῶς οὖν οὐ μέλλω τὴν μέσσην ἐν τῇ ψυχῇ χώραν
τῷ θαυμαστῷ Παιονίῳ νέμειν, ὃς ἐκ πολλοῦ διατε-
τειχισμένας θριγκοῖς μεγάλοις, φιλοσοφίαν καὶ στρα-
τείαν, ἐξεῦρεν ἐπαναγαγεῖν καὶ συνάψαι, παλαιάν
τινα ἐνιδὼν τοῖς ἐπιτηδεύμασι τούτοις συγγένειαν;
Ἰταλία μὲν γὰρ πάλαι τοὺς αὐτοὺς ἔχουσα Πυθα-
γόρου τε ἀκουστάς, καὶ τῶν πόλεων ἄρμοστάς, Ἑλλάς
ἡ μεγάλη προσηγορεύετο· καὶ μάλα ἐν δίκῃ· παρ'
C οἷς Χαρώνδας μὲν ἐνομοθέτει, καὶ Ζάλευκος, ἐστρα-
τήγουν δὲ Ἀρχύται καὶ Φιλόλοιοι, ὁ δὲ ἀστρονομι-
κώτατος Τίμαιος ἐπολιάρχει [γρ. ἐπολιτάρχει] τε καὶ
ἐπρέσβευε, καὶ τᾶλλα ἐπολιτεύετο· παρ' οὗ καὶ Πλά-
των ἡμῖν περὶ κόσμου φύσεως διαλέγεται. Ταῦτ'
ἄρα μέχρις ἐνάτης ἀπὸ Πυθαγόρου γενεᾶς τὰ κοινὰ
πιστευθέντες, εὐδαίμονα τὴν Ἰταλίαν διετήρησαν·
καὶ μὴν τὸ Ἑλαιατικὸν Ἀθήνησι διδασκαλεῖον, λόγων
τε ἅμα καὶ ὀπλῶν ὁμοτίμως ἐπεμελήθησαν. Ζήνων
τε γὰρ οὐδ' ἂν ἀριθμήσαις ῥαδίως ὅσας ἐξέκοψε τυ-
ραννίδας, συνιστάς ἐπ' αὐτάς [γρ. αὐταῖς] τὸ ὑγιαῖνον
τῶν πόλεων. Καὶ Ξενοφῶν ἀπειρηχότας ὑπὸ τῶν
συμφορῶν καὶ θανατῶντας ἤδη τοὺς μυρίους παρα-
λαβὼν, ἀπ' ἄκρας τῆς Περσῶν ἐπικρατείας κατήγα-
γε νικῶντας ἅπαν τὸ ὑφιστάμενον. Τί δ' ἂν τις εἴποι,
D τὸ, Δίωνα ἐπὶ τὴν Διονυσίου μοναρχίαν ἐλθεῖν, δου-
λωταμένην μὲν τὰς Ἑλληνίδας ἐν Σικελίᾳ πόλεις, οὐκ
ἐλαχίστας δὲ ἐν ἀρχῇ [γρ. αὐτῇ] καὶ βαρβάρους· τὸ
δὲ Καρχηδονίων φρόνημα καθελοῦσαν, ἐπινεμομένην
δὲ ἤδη τῆς Ἰταλίας τὴν παραλίαν; Ἄλλ' ἐπὶ ταύτην
ξενολογήσας ὁ Πλάτωνος ἐραστής καὶ ἐρώμενος, ἐνὶ
πλοίῳ καὶ τούτῳ στρογγύλῳ τὸ συμμαχικὸν ἅπαν
ἐμβιβάσας, τῇ Σικελίᾳ προσέπλευσεν. Καὶ ἀπὸ
τῆς τοσαύτης παρασκευῆς Διονύσιος μὲν ἐξηλαύνετο,
τὴν πολιτείαν δὲ Δίων μετεσχημάτιζεν, ἀποδιδούς τῇ
τῶν νόμων ἡγεμονίᾳ τὰς πόλεις. Οὕτω πάλαι μὲν
συνεγίνοντο φιλοσοφία καὶ πολιτεία, καὶ ἐπειδὴν
συνέλθοιεν, τοιαῦτα εἰργάζοντο.

Ab hoc igitur tanto apparatu et Dionysius ex-

tueret. Ita sociatæ olim philosophia et civilis administratio fuere, et ubi sic convenere, tantas res præstiterunt.

Ὡςπερ δὲ τὰ ἄλλα τὰ καλὰ καὶ σεμνὰ, καθ' ὧν A
ἀπάντων ὁ χρόνος ἐνεανιεύσατο· καὶ τοῦτο κατιόντα
τὸν βίον ἀπέλιπε τὸ διττὸν εἶδος, καὶ κατεχωρίσθη
παρὰ τὸν ὕστερον. Τοιγαροῦν οὐδὲ ἄξιον εἰπεῖν, ὅπως
ἔχει τοῖς ἀνθρώποις τὰ πράγματα. Μὴ γὰρ διότι τοῦτο
καὶ τὰλλα ἡμᾶς ἀπολέλοιπεν ἀγαθὰ; Ὡς οὐδὲν ἂν
γένοιτο πόλεσι δυστύχημα μεῖζον, τοῦ τὸ μὲν ἰσχυρὸν
ἀνόητον ἔχειν, τὸ δ' ἔμφορον, ἀδύνατον. Ἀλλ' εἰκας
γὰρ αὐτὸς ἄρξῃ [ἴσ. ἄρξων] ἐπανάγειν ἡμῖν τὸν
συνδυασμὸν τοῦτον. Τὰ τε γὰρ κοινὰ πράττειν πι-
στεύῃ [γρ. πιστεύῃς]. καὶ φιλοσοφίαν οἷσι δεῖν ἐπιτη-
δεύειν. Βάλλ' οὕτως, ὡς ἀγῶνα καλὸν ὑπὲρ τε ἡμῶν,
ὑπὲρ τε Μουσῶν ἀγωνίζῃ, τοῦ μὴ τινα αὐτὰς ὡς
ἀπράκτους καὶ ἄχειρας ἀγορᾶς τε καὶ στρατείας
ἀπελαύνειν, ἅτε μηδὲν μὲν ὄφελος οὔσας ἐς τὰς ἐν
ὑπαίθρῳ πράξεις, κομψὰς δὲ παιδαρίοις προσαθύ-
ρειν τε καὶ στωμύλλεσθαι. Καὶ ἡμᾶς σοι προσήκει
χεῖρα ὀρέγειν ἐκάστους, ὅση δύναμις. Οὕτω γὰρ ἂν
σύ τε ἀπειργασμένος εἴης οὐχ ἡμιτελὴς σοφὸς οὐδὲ
κολοβὸς, ἐπὶ μόνῃς ὀχοῦμενος τῆς φυσικῆς ὑποσχέ-
σεως· τῇ τε πολιτείᾳ καλῶς ἂν ἔχοι παρὰ τοιούτων
ἐπιτροπεύεσθαι, καὶ ἡμεῖς ὀνησόμεθα, τιμὴν ἐξ ἀν-
θρώπων φιλοσοφίᾳ μνηστεύσαντες μετὰ τοῦ μένειν ἐν
ῆθεσι πρέπουσιν. Γένοιτο γὰρ ἂν οὕτως εἰκὸς τοῦ-
ναντίον τῷ μικρῷ πρόσθεν εἰκότι, ὅτε τῇ μὲν τοῦ
πλήθους ἀμαθίᾳ τὸ σοφιστικὸν φῶλον ἐλέγμεν ἐπι-
τίθεσθαι· ἐκ δὲ τούτου, συμβαίνειν τοὺς ἀληθεῖς φι-
λοσοφίας συντρόφους, ἑλαττον ἔχειν εἰς δόξαν τῶν
ὑποβολιμαίων καὶ παρεγγράπτων. Ἀλλ' ὅταν οἱ τὰς
ἀρχὰς ἄρχοντες, καὶ διὰ χειρὸς ἔχοντες τὰ τῶν πό-
λεων πράγματα, μὴ τοῦ πλήθους ὦσιν, ἀλλ' ἔχωσιν C
νοῦν, ταχὺ διαγνώσκονται τὸν νόθον τε καὶ τὸν γνή-
σιον· καὶ οὐκ ἔτ' ἂν χαλεπῶς ὁ δῆμος τὴν ἀπάτην
μεταδιδάσκωτο. Οὐ γὰρ εἰπεῖν τι δεῖ πρὸς αὐτοὺς,
ἀλλ' ἀφανείᾳ διαγράψαι τοὺς κηδὲλους. Καὶ φύσις
ἐστὶ διὰ τῆς τῶν ἀρχομένων συγκαταθέσεως θαυ-
μάζεσθαι τὸ ἡγούμενον· ἐπεὶ καὶ νῦν οὐχ ἥκιστα τῇ
τῶν πραγμάτων ἀτοπίᾳ τὸ πλῆθος ἐπόμενον τοὺς
ἀκερσεκόμας, καὶ πάντας τοὺς τολμῶντας, περιτ-
τοὺς δὴ τινὰς ἡγῇται· τὰ τε ἄλλα ποικιλώτερα γένη
τῶν σοφιστῶν μονονουχὶ σέβονται τε καὶ ἄζονται, καὶ
μάλιστα αὐτῶν ὅσοι βαίνουσι κορύνῃ, καὶ πρὸ τοῦ
φθέγξασθαι χρέμπτονται. Οὐκοῦν καὶ βοηθήσεις τῇ
τύχῃ φιλοσοφίας, ἀλλ' οὐ κατηγορήσεις αὐτῆς οὐδὲν
ἀδικούσης. Τὸ γὰρ εἰκὸς ἐφάνη γινόμενον, ὃ σὺ μετα-
D θήσεις ἐπὶ τὸ προσῆκον καὶ βέλτιον, ὅταν ἐρῶμενέ-
στερόν σου τὰ φιλοσοφίας ἀνθάψῃται. Ἐπεὶ μὴδὲ νῦν
ἀγεννῶς ἐνῆρξας τῆς συμμαχίας, τοὺς κύνας ἀνθυλα-
κτῆσας, καὶ τὴν δεκέλειαν ἡμῶν ἀποτεριχίζειν ἐπιλαβό-
μενος. Πυθόμενός τε οὖν περὶ σοῦ παρὰ τῶν προλαβόν-
των ἐπὶ τὴν σὴν συνήθειαν, καὶ αὐτὸς δι' ὀλίγου κατα-
νοήσας ἐρῶ τοὺς ἀστρονομικοὺς σπινθῆρας ἐνόντας
σοι τῇ ψυχῇ τούτους ἐξάψαι, καὶ ἐπὶ μέγα ἄραι διὰ
τῶν ἐνόντων ἐπιβαλλόμενος. Ἀστρονομία γὰρ αὕτη
τε ὑπέρσεμνός ἐστιν ἐπιστήμη, καὶ τάχ' ἀναβιβα-
σμός ἐπὶ τι πρεσβύτερον γένοιτ' ἂν· ἦν ἐγὼ προσεχὲς
ἡγοῦμαι πορθμεῖον τῆς ἀπορρήτου θεολογίας. Ὑλῃν

Porro, sicut aliæ res honestæ et graves, adver-
sus quas universas tempus vim petulantem exer-
cuit : ita hoc etiam duplex genus succedentem
hominum ætatem destituit, et a posteris fuit se-
junctum. Indenam ergo ne dici quidem honeste
queat, quo modo res humanæ se habeant. Nunquid
vero ex eo quod hæc et alia nos deseruerunt
bona? Nulla siquidem urbibus contingere potest
gravior calamitas, quam si robur habeant mentis
inops et prudentiam sine viribus. At enim ipse
hoc aggressus videris, ut copulam hanc ad nos re-
voces. Nam et publica negotia tibi committuntur,
et philosophiæ operam dandam esse existimas.
Hac perge, macte animo, ut pulchrum certamen
pro nobis et pro Musis decertes, ne quis has ut
vanas, inefficaces et mancas, foro militiaque ex-
agitet, ac si nihil conducerent ad serias actiones,
quæ sub aperto cælo geruntur, scitæ autem sint ad
delicias et ludicra puerilia, atque nugas effutien-
das. Nos etiam tibi manum opitulatricem porrigere
par est singulos, quantum quisque conniti poterit.
Sic enim absolutus sapiens fueris, non inchoatus,
neque imperfectus et mutilus, ut qui eo solo eve-
hitur, quod a natura suggeritur. Et cum repub.
quoque præclare agatur, cum tales hujus curam
gerant : nobis hoc in bonum vertet, honorem ab
hominibus philosophiæ despondisse, iis moribus
perseverando qui decori sunt. Nam ita verisimile
exsistet contrarium ei verisimili, quod paulo ante
expositum fuit, cum multitudinis inscitæ et rudi-
tati gentem sophistarum **310** insidiari diximus :
unde usuveniat ut veri philosophiæ alumni minus
honorentur quam subdititii et ascriptitii. Cum
autem ii qui magistratus gerunt, et civitatum ne-
gotia tractant, non quidam e vulgo fuerint, sed in-
telligentes homines, confestim illi discernent spu-
rium a vero et legitimo : neque jam difficile populo
esset errorem suum dediscere. Non enim dicere
his quidquam oportet, verum ignobilitatis nota in-
ducere improbos et adulterinos. Et natura compa-
ratum est, ut is qui præficitur, ex plena sibi sub-
ditorum assensione, in admirationem veniat. Quan-
doquidem etiamnum maxime rerum absurditati
vulgus adhærens, cirratos, intensos et omnes au-
daciores, primos et eximios quosdam viros esse
censet. Reliqua autem, magis varia et callidiora
sophistarum genera tantum non omni cultu et ve-
neratione prosequuntur, eos præsertim qui cum
clava aut scipione incedunt, et sputa ante quam
verba fundunt. Quare et iniquæ sorti, qua philo-
sophia utitur, succurres, neque illam criminaberis,
quæ injuriam non facit. Nam quo æquum et con-
sentaneum est, id apparuit fieri. Hoc tu transferes
ad id quod magis decorum et præstantius est,
quando valentius et flagrantius te philosophica
corripuerint : cum ne nunc quidem segniter pro-
pugnationem adortus sis : quippe qui canibus la-

λόγους τέμνειν διδούσης, συγγενεστέραν ἡγούμενοι A τὴν ὁπωσοῦν κοίλῃν τῇ τέλει σφαιρικῇ· ὑπεμβολαία τὸ πλάτος ἐκκοιλίαναι, τὰ τε ἄλλα ἐπεμελήθημεν, ὅπως ἂν ἡ φαντασία τοῦ ὀργάνου τῆς ἀληθείας ὑπομιμνήσκη τὸν ἔννοιον θεατῆν. Καὶ γὰρ τοῖς ἐξ μεγέθεσιν τοὺς διαφέροντας ἀστέρας ἐνετάξαμεν, καὶ τοὺς πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν σχηματισμοὺς ἐτηρήσαμεν. Τῶν δὲ κύκλων τοὺς μὲν περιηγάγομεν, τοὺς δὲ διηγάγομεν· ἅπαντας δὲ ἐτέμομεν μοιρικῶς, τὰς πέντε μοιριαίας γραμμὰς μείζους τῶν μοιριαίων ποιήσαντες· ὅτι καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἀριθμῶν κατ' αὐτὰς παρηξήσαμεν, καὶ ἐν ἀργύρῳ τοῦ μέλανος ἔμφασιν βιβλίου ποιούντος τὸ ὑποκείμενον. Τέτμηται δὲ οὐχ ὁμοστοίχως ἅπαντες, οὐθ' ἑαυτοῖς οὐτ' ἀλλήλοις· ἀλλ' οἱ μὲν εἰς ἴσας τομὰς, οἱ δὲ ἀνωμάλως μὲν καὶ ἀνίσως κατὰ τὴν αἴσθησιν, τῷ λόγῳ δὲ ὁμαλῶς B τε καὶ ἴσα [γρ. ἴσως]. Τοῦτο γὰρ ἔδει συμβαίνειν, ἵν' ὁμολογήσῃ τὰ διαφέροντα σχήματα. Δι' ἣν αἰτίαν καὶ οἱ διὰ τῶν πόλων τε καὶ τῶν τροπικῶν σημείων γραφόμενοι μέγιστοι κύκλοι, τῷ λόγῳ μένοντες κύκλοι, γεγόνασιν εὐθεῖαι τῇ μεταθέσει τοῦ θεωρήματος· ὃ τε Ἀνταρκτικὸς μείζων ἐντέταχται τῶν μεγίστων, καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους διαστήματα τῶν ἀστέρων ἐμεγεθύνθη κατ' ἐκεῖνο τῆς ἐξαπλώσεως. Τῶν δὲ ἐπιγραμμάτων ἃ διὰ χρυσοῦ στερεοῦ ταῖς σχολαζούσαις ἀστέρων χώραις, κατὰ τὸν Ἀνταρκτικὸν κύκλον ἐγκολάψαντες ἐνεθήκαμεν, τὸ μὲν ὕστερον τὸ τετράστιχον ἀρχαῖον ἐστίν, ἀπλουστέως ἔχον εἰς ἀστρονομίαν ἐγκώμιον·

cum circulorum rationem retineant, theoremate mutato, rectæ lineæ facti sunt : Antarcticusque ita insertus est, ut major sit quam illi maximi : tum intervalla quibus stellæ inter se distant, majora facta sunt in illa explanationis ratione. De epigrammatis autem, quæ ex solido auro in vacuis stellis locis, sub circulo Antartico exarata apposuimus : de his, inquam, alterum posterius et quatuor versuum, id vetus est, quod astronomiæ laudem continet, simplicioris cujusdam modi.

Οἶδ' ὅτι θνατὸς ἐγὼ, καὶ ἐφάμερος· ἀλλ' ὅταν C
[ἀστρῶν]

Ἰχνεύω πυκινὰς ἀμφιδρόμους ἑλικας,
Οὐκ ἔτ' ἐπιψαύω γαίης ποσὶν, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ
Ζητῇ διοτρεφέως πίμπλαμαι ἀμβροσίης.

Τὸ δὲ ἡγούμενον αὐτοῦ τὸ ὀκτάστιχον, ἐποιήθη μὲν ὑφ' οὗ τὸ ἔργον, ἐμοῦ· σπερματικὴν δὲ ἔχει καὶ καθολικὴν περίνοιαν τῶν ἐνορωμένων, μετ' ἰσχύος ἀπηγγελλόμενον, καὶ ἐπιστημονικῶς μᾶλλον ἢ ἀκριβῶς [γρ. ἀδρῶς] συγκεείμενον. Ὁ διαλέγεται πρὸς μόνον τὸν ἀστρονόμον, τί ἂν ὄναιτο τοῦ ὀργάνου. Τὰς γὰρ ἐποχὰς ὑπισχνεῖται τῶν ἀστέρων· ἀλλ' οὐτι φησὶ πρὸς τὸν ζωδιακόν, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἰσημερινόν. Ἐφάνη γὰρ διὰ τῶν γραμμάτων τὸ ἐκεῖνος ἐλεῖν ἀδύνατον. Καὶ τὰς λοξώσεις φησὶν δίδοσθαι, τῶν μερῶν τοῦ ζωδιακοῦ δηλονότι πρὸς τὰ μέρη τοῦ ἰσημερινοῦ· ἐπὶ πᾶσι τὰς συναναφοράς, τοῦτ' ἐστὶ D ταῖς πόσαις τοῦ ζωδιακοῦ μοίραις αἱ πόσαι τοῦ ἰσημερινοῦ τὸν αὐτὸν ἰσημερινὸν διεξέρχονται. Ἔστι δὲ τόδε· γεγράφθω δὲ τῶν ὕστερον ἀναγνωσομένων εἴνεκα· ἐπεὶ σοί γε κἂν τῷ πίνακι κείμενον ἐξαρκεῖ. rorum causa hoc loco ascriptum est, qui sint lecturi : nam tibi quidem satis est, in tabula esse incisum.

Ἡ σοφίη στίβον εὗρεν ἐς οὐρανόν· ὦ μέγα θαῦμα!
Καὶ νόος ἐξ αὐτῶν ἤλθεν ἐπουρανίῳ.

Sum mortalis homo, vitæ quoque perbrevis : at cum

Astra globosque poli scandere fert animus ;
Tum pedibus non calco solum : sed celsior alto.
Adsto Jovi, atque alma perfruo ambrosia.

313 Alterum vero ordine prius, quod octo versus habet, compositum est ab eo a quo et opus, a me scilicet. Sparsam autem continet et generalem considerationem eorum quæ cernuntur, proferturque cum vi, cum ita factum sit, ut doctrinæ plus quam elegantiae habeat. Enarrat quippe tantum astronomo, quid fructus ab organo percipere possit. Nam et loca promittit siderum, non tamen Signiferi respectu, sed Æquinoctialis : hoc enim de expositione scripta jam patuit, fieri non posse ut illo modo deprehendantur. Tum obliquationes ait effectas esse, partium scilicet Zodiaci ad partes Æquinoctialis, et in singulis quæ cum illis una se proferunt : id est, cum quot partibus Zodiaci, quot Æquinoctialis per illum ipsam Æquinoctialem transeunt. Est autem Epigramma quod posterius : nam tibi quidem satis est, in tabula esse

Invenit sophia ad cælos aditum : o via mira !
Ut mens cœlitibus venit ab ætheriis.

Ecce globi expandit sinuata volumina, et orbes

Æquos cæsuris imparibus secuit.

Omnia sidera contemplator in orbita, Apollo

Tempora nocturnis qua æqua diurna facit.

Obliquasque vias signorum habe : at inclita puncta

Te haud fugient, medius queis patet axe dies.

Α Ἥριδε καὶ γυρὰ σφαίρας ἐπετάσσαςτο νῶτα,

Ἴσα δὲ κύκλα τομαῖς οὐχ ὁμαλαῖσι τέμνε.

Σκέπτεο τείρεα πάντα πρὸς ἄντυγα, τῆς ἐπὶ
[Τιτὰν

Νύκτα τυλαρτεύει καὶ φάος ἀρχόμενος·

Δέξο ζωδιακοῦ λοξώσιως, οὐδέ σε λήσει

Κλεινὰ μεσημβρινῆς κέντροα συνηλύσεως.

MONITUM.

Sequentes hymni decem duplicis sunt ordinis. Quatuor scilicet priores, quos Christianis dogmatibus jam imbutus, ast nondum baptismo initiatus condidisse videtur Synesius, piarum meditationum fructus precesve ad Deum directæ, affectus ardentissimos ac sublimissimos spirant. Sex autem posteriores, ab ipso jam Christiano facti, ubique fere Christi laudes canunt, ejusque opem invocant.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΥΜΝΟΙ.

SYNESII EPISCOPI

HYMNI.

HYMNUS PRIMUS (1).

- 314** Eia mihi, sonora cithara,
Post Teium cantum,
Post Lesbiamque modulationem,
Augustioribus hymnis
Cane Dorium carmen,
Teneras non in virgines
Venustum ridentes,
Florentium nec in juvenum
Multum amabilem pubertatem.
10 Divinae enim sancta
Sapientiae pura parturitio
Carmina ad divina urget
Citharae fides ut pulsem.
Dulces autem jubet curas
Terrenarum fugere cupiditatum.
Quid enim vires, quid vero forma,
Quid vero aurum, quid vero fama,
Regique honores,
Si conferantur cum curis de Deo?
20 Alius equos scite agitet,
Alius arcum bene tendat,
Alius acervos custodiat
Opum, aureas divitias :
Alii vero (sit) decus coma
Demissa cervicibus :
Celebris admodum alius sit
Apud juvenes, apud puellas,
Nitenti decore vultus.
At mihi tranquillam liceat
30 Vitam ignotam ducere,
Caeteris quidem ignotam,
315 Deo autem notam.
Sapientia vero mihi adsit
Commoda ad juventutem.

(1) Interprete Fr. Porto.

ΥΜΝΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Ἄγε μοι λίγεια φόρμιγξ,
Μετὰ Τηϊαν ἀοιδάν,
Μετὰ Λεσβίαν τε μολπάν,
Γεραρωτέροις ἐφ' ὕμνοις
Κελάδει Δώριον ᾠδάν,
Ἀπαλαῖς οὐκ ἐπὶ νύμφαις,
Ἀφροδίσιον γελώσαις,
Θαλερῶν οὐδ' ἐπὶ κούρων
Πολυηράτοισι ἤδαις.
10 Θεοκύμονος γὰρ ἀγνὰ
Σοφίας ἄχραντος ὠδὶς
Μέλος ἐς θεῖον ἐπείγει
Κιθάρας μέτους ἐρέσσειν.
Μελιχράν δ' ἄνωγεν ἄταν
Χθονίων φυγεῖν ἐρώτων.
Τί γὰρ ἀλκὰ, τί δὲ κάλλος,
Τί δὲ χρυσὸς, τί δὲ φάμα,
Βασιλῆσσι τε τιμαῖ
Παρά τὰς Θεοῦ μερίμνας ;
20 Ὁ μὲν ἵππον εὖ διώκοι,
Ὁ δὲ τόξον εὖ τιταίνοι,
Ὁ δὲ θημῶνας φυλάσσοι
Κτεάνων, χρύσειον ἔλθον·
Ἐτέρῳ δ' ἀγαλμα χαίτη
Καταειμένη τενόντων·
Πολύυμνος δὲ κεν εἴη
Παρά κούροις, παρά κούραις,
Ἀμαρύγμασι προσώπων.
Ἐμὲ δ' ἀψόφητον εἴη
30 Βιοτὰν ἄσημον ἔλκειν,
Τὰ μὲν ἐς ἄλλους ἄσημον,
Τὰ δὲ πρὸς Θεὸν εἰδότα.
Σοφία δέ μοι παρείη
Ἀγαθὰ μὲν νεότατα,

Ἀγαθὰ δὲ γῆρας ἔλκειν,
 Ἀγαθὰ δ' ἀνάσσα πλούτου
 Πενίαν δ' ἄμοχθος οἴσει
 Σοφία γελῶσα, πικραῖς
 Ἀδατον βίου μερίμναις.
 40 Μόνον εἰ τόσον παρῆν,
 Ὅσον ἄρχιον καλιῆς
 Ἀπὸ γειτόνων ἐρύκειν.
 Ἵνα μὴ χρεῖώ με κάμπτει
 Ἐπὶ φροντίδας μελαίνας.
 Κλύε καὶ τέττιγος ὠδᾶν,
 Δρόσον ὀρθρίαν πiónτος.
 Ἴδε μοι βοῶσι νευραὶ
 Ἀκέλευστα, καὶ τις ὁμῆ
 Περί τ' ἀμφὶ με ποτᾶται.
 50 Τί ποτ' ἄρα τέξεταί μοι
 Μέλος ἄ θέσκελος ὠδὶς;
 Ὁ μὲν, αὐτόσσυτος ἀρχᾶ,
 Ταμίας πατὴρ τε ὄντων,
 Ἀλόχευτος, ὑψιθώκων
 Ὑπὲρ οὐρανοῦ καρήνων
 Ἀλύτῳ κύδει γαίων,
 Θεὸς ἔμπεδος θαάσσει.
 Ἐνοτήτων ἑνὰς ἀγνή,
 Μονάδων μονὰς τε πρώτη,
 60 Ἀπλότητας ἀκροτήτων
 Ἐνώσασα, καὶ τεκοῦσα
 Ὑπερουσίους λοχεύει.
 Ὅθεν αὐτὴ προθοροῦσα
 Διὰ πρωτόσπορον εἶδος,
 Μονὰς ἄρρητα χυθεῖσα
 Τρικόρυμβον ἔσχεν ἀλκάν.
 Ὑπερούσιος δὲ παγὰ
 Στέφεται κάλλει παίδων
 Ἀπὸ κέντρου τε θορόντων,
 70 Περί κέντρον τε ρυέντων.
 Μένε μοι, θρασεῖα φόρμιγξ,
 Μένε, μηδὲ φαῖνε δῆμοις
 Τελετὰς ἀνοργιάστους.
 Ἴθι, καὶ τὰ νέρθε φώνει.
 Τὰ δ' ἄνω σιγὰ καλύπτει.
 Ὁ δὲ νοῦς οἴοισιν ἤδη
 Μέλειται νόοις κόσμοις.
 Ἀγαθὰ γὰρ ἔνθεν ἤδη
 Βροτέου πνεύματος ἀρχᾶ.
 80 Ἀμερίστως ἐμερίτθῃ.
 Ὁ καταιθάτας ἐς ὕλαν
 Νόος ἀφθιτος τοκήων
 Θεοχοιράνων ἀπορρώξ,
 Ὅλῃγα μὲν· ἀλλ' ἐκεῖνων
 Ὅλος οὗτος εἰς τε πάντη
 Ὅλος εἰς ὅλον δεδυκὼς
 Κύτος οὐρανῶν ἐλίσσει.
 Τὸ δ' ὅλον τοῦτο φυλάσσω
 Νενεμημέναισι μορφαῖς
 90 Μεμερισμένος παρέστη.
 Ὁ μὲν, ἀστέρων διφρεῖαις,
 Ὁ δ' ἐς ἀγγέλων χορείας,
 Ὁ δὲ καὶ ῥέποντι δεσμῷ
 Χθονίαν εὔρετο μορφάν,
 Ἀπὸ δ' ἐστάθη τοκήων,
 Δνοφερὰν ἤρυσσε λάθαν,
 Ἀλαωποῖσι μερίμναις
 Χθόνα θαυμάσας ἀτερπῇ.
 Θεὸς ἐς θνητὰ δεδορκὼς
 100 Ἐνὶ μάν, ἐνὶ τι φέγγος
 Κεκαλυμμέναισι γλήναις.
 Ἐνὶ καὶ δεῦρο πεσόντων
 Ἀναγώγιός τις ἀλκᾶ,
 Ὅτε κυμάτων φυγόντες
 Βιοτησίων, ἀκηδεῖς
 Ἀγίας ἔστειλαν οἶμους
 Πρὸς ἀνάκτορον Τοκῆος.
 Μάκαρ, ὅστις βορὴν ὕλας
 Προφυγὼν ὕλαγμα, καὶ γὰρ
 110 Ἀναδύς, ἄλματι κούφῳ
 Ἴχνος ἐς Θεὸν τιταίνει.

Commoda ad senectutem ducendam,
 Commoda domina divitiarum :
 Pauperiem autem sine negotio feret
 Sapientia ridens, amaris
 Inaccessam vitæ curis.
 40 Solummodo mihi tantum adsit,
 Quantum (sit) satis, ut a tuguriis
 Vicinorum (me) arceat :
 Ne necessitas me adigat
 Ad curas tetras.

Audi et cicadæ cantum,
 Quæ rorem matutinum ebibit.
 En mihi sonant nervi
 Injussa, et quidam afflatus
 Undique me circumvolat.
 50 Quid igitur tandem pariet mihi
 Carminis divinus partus?
 Ille quidem, ex se ortum principium,
 Gubernator, paterque rerum omnium,
 Ingenitus, excelsa
 Super cœli cacumina
 Immortali gloria lætus
 Deus constanter sedet :
 Unitatum unitas sancta,
 Monadumque monas prima,
 60 Simplicitates summitatum
 Quæ junxit, et peperit
 Supersubstantiali partu :
 Unde ipsa prosiliens
 Per primigenam formam,
 Unitas ineffabilem in modum diffusa,
 Trinam adepta est vim.
 Supersubstantialis vero fons
 Coronatur pulchritudine prolis,
 Quæ ex centro profluit,
 70 Et circa centrum volvitur.
 Sile mihi, audax o cithara :
 Sile, neque efferto in vulgus
 Sacra arcana maxime.
 I, et terrena cane :
 Superna silentium operiat.
 Mens vero solos jam
 Curat intellectuales mundos.
 316 Bona enim inde jam
 Humani spiritus origo
 80 Individue divisa est :
 Ac mens delapsa in hylam,
 Mens immortalis parentum
 Divinorum propago,
 Exigua quidem : sed illorum
 Tota ista et una ubique,
 Tota in totum infusa,
 Vastam cavitatem cœlorum torquet :
 Universumque hoc conservans,
 In diversas formas
 90 Distributa adest.
 Pars ejus, stellarum cursus,
 Pars, angelorum cœtus,
 Pars etiam gravi nexu
 Terrenam sortita est formam,
 Disjunctaque a parentibus
 Tenebrosam hausit oblivionem,
 Cæcis sollicitudinibus
 Terram admirata injucundam.
 Deus humana intuens
 100 Inest tamen, inest aliquid lucis
 Opertis oculis :
 Inest etiam iis qui huc delapsi sunt,
 In cœlum revocans quædam vis,
 Cum fluctibus emersi
 Vitæ, læti
 Sanctum ingrediuntur iter
 Ad regiam parentis.
 Beatus, qui voracem hylæ
 Vitans latratum et e terra
 110 Emergens, saltu levi
 Vestigia ad Deum dirigit.

Beatus, qui post fata,
Post labores, post acerbis
Terrenas curas,
Ingressus mentis vias
Altitudinem vidit divina refulgentem luce.
Laboriosum est totum intendere
Animum totis alis
Cœlestia affectantium cupidinum.
120 Tu modo confirma conatum
Ad intellectualia ferente impetu :
Ille vero tibi propius in conspectum se
Parens, manus porrigens. [dabit

317 Præcurrens enim aliquis radius
Illustrabit semitas,
Pandetque tibi intellectualem
Campum, pulchritudinis originem.

Eia mihi, o anima, bibens

Ex bonorum perenni fonte,

130 Conceptis suppliciter precibus ad pa-
Ascende, neque cunctare, [rentem

Terræ terrena linquens :

Mox vero juncta cum Patre

Dea in Deo exsultabit.

HYMNUS SECUNDUS.

Iterum lux, iterum aurora,

Iterum dies fulget

Post noctivagas tenebras.

Iterum mihi cane, o anime,

Deum matutinis carminibus.

Qui dedit lucem diei,

Qui dedit stellas nocti,

Mundum ambientem choream :

Fluctuantis et hylæ

10 Texit dorsum æther

Ignis insidens summitati,

Ubi clarissima luna

Imum orbem secat.

Super octavam autem sphæram

Gyrorum stelliferorum,

Orbis stellarum expers

Sub sinu suo agitans

Orbes contrario cursu currentes,

Magnam circa mentem movetur,

20 Quæ cœlestis oras mundi

Canis obtexit alis.

Ulteriora beatum silentium,

Intelligentium et intellectilium

Individuam divisionem legit.

Unus fons, una radix,

Ter splendens elucet forma.

318 Ubi enim profunditas Patris,

Ibi etiam illustris Filius,

Cordis ingens partus,

30 Sapientia mundi opifex,

Conciliatrixque lux

Sancti elucet Spiritus.

Unus fons, una radix

Bonorum tulit copiam,

Et supersubstantialem propaginem

Genitalibus ferventem motibus,

Conditorum etiam lucentes

Beatorum admirandos fulgores :

Unde in mundo constitutus jam

40 Cœtus immortalium angelorum,

Patris gloriam

Et primogenitam formam

Cœlestibus canit carminibus

Prope benignos parentes :

Exercitus angelorum senii expers,

Et partim in mentem respiciens

Decerpit pulchritudinis principium,

Partim in sphæras respiciens

Regit altitudinem mundi,

50 Supernum ornatum trahens

Ad imam usque hylam :

Ubi dæmonum turbam

Μάχαρ ὅστις μετὰ μοίρας,
Μετὰ μόθους, μετὰ πικράς
Χθονογηθεῖς μελεδῶνας,
Ἐπιβάς νόου κελεύθων
Βυθὸν εἶδεν θεολαμπῇ.
Πόνος εἰς ὅλαν τανύσαι
Κραδίαν ὅλοισι ταρσοῖς
Ἀναγωγίων ἐρώτων.

120 Μόνον ἐμπέδωσον ὄρμάν
Νοερηφόροισιν ὄρμαῖς·

Ὁ δέ τοι πέλας φανεῖται

Γενέτας χεῖρας ὀρεγνύς.

Προθέοισα γάρ τις ἀκτὶς

Καταλάμψει μὲν ἀταρπούς,

Πετάσει δέ τοι νοητὸν

Πεδίον, κάλλεος ἀρχάν.

Ἄγε μοι, ψυχά, πιοῖσα

Ἀγαθοῦρῶτοιο παγᾶς,

130 Ἰκετεύσασα Τοκῆα

Ἀνάβαινε, μηδὲ μέλλε,

Χθονὶ τὰ χθονὸς λιποῖσα·

Τάχα δ' ἂν μιγεῖσα Πατρὶ

Θεὸς ἐν Θεῷ χορεύσεις.

ΥΜΝΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Πάλι φέγγος, πάλιν αὔριος,

Πάλιν ἀμέρα προλάμπει

Μετὰ νυκτίφοιτον ὄρφνάν.

Πάλι μοι λίσσινε θυμὲ

Θεὸν ὀρθρίοισιν ὕμνοις,

Ὅς ἔδωκε φέγγος αἰὲ,

Ὅς ἔδωκεν ἄστρα νυκτὶ,

Περικοσμίαν χορείαν.

Πολυχύμονος μὲν ὕλας

10 Ἐκάλυψε νῶτον αἰθῆρ

Πυρὸς ἐμβεβᾶς αὐτῷ,

Ἵνα κυδίμα σελάνα

Πυμάταν ἀντυγα τέμνη.

Ἵπὲρ ὀγδόαν δὲ δῖαν

Ἐλίκων ἀστροφορήτων

Ῥόος ἀστέρων ἔρημος

Ἵποκολπίους ἐλαύνων

Πτύχας ἀντίον θεοῖσας,

Μέγαν ἀμφὶ νοῦν χορεύει,

20 Ὅς ἀνακτος ἄκρα κόσμου

Πολιοῖς ἔρεψε ταρτοῖς.

Τὰ πρόσω μάκαιρα σιγᾶ,

Νοερῶν τε καὶ νοητῶν

Ἀτομον τομὴν καλύπτει.

Μία παγὰ, μία ρίζα,

Τριφαῆς ἔλαμψε μορφά.

Ἵνα γὰρ βυθὸς Πατρός,

Τόθι καὶ κύδιμος Υἱὸς,

Κραδιαῖόν τι λόχευμα,

30 Σοφία κοσμοτεχνῆτις

Ἐνοτήσιόν τε φέγγος

Ἀγίας ἔλαμψε Πνοῖας.

Μία παγὰ, μία ρίζα

Ἀγαθῶν ἀνέσχευ ὄλβον,

Ἵπερούσιόν τε βλάσταν

Γονίμοις ζέοισαν ὄρμαῖς,

Τὰ τ' ἐνουσίων προλάμπει

Μακάρων ἀγῆτ' ἀφῆγη.

Ὅθεν ἐγκόσμιος ἤδη

40 Χορὸς ἀφθίτων ἀνάκτων,

Γενετήριόν τε κύδος,

Τό τε πρωτόσπορον εἶδος,

Νοεροῖς ἐμελψεν ὕμνοις

Πέλας εὐμενῶν τοκῆων,

Στρατὸς ἀγγέλων ἀγῆρων,

Τὰ μὲν ἐς νόον δεδορκῶς,

Δρέπεται κάλλεος ἀρχάν,

Τὰ δ' ἐς ἀντυγας δεδορκῶς

Διέπει βένθεα κόσμου,

50 Τὸν ὑπερθε κόσμον ἔλκων

Νεάτας καὶ μέχρις ὕλας.

Ἵνα δαιμόνων ὄμιλον

Φύσις ἰζάνοισα τίχτει
 Πολύθρουν καὶ πολυμήταν ·
 Ὅθεν ἦρως, ὅθεν ἦδη
 Περὶ γᾶν, σπαρείσα πνοιᾶ.
 Χθονὸς ἐζώωσε μοίρας
 Πολυδαίδαλοισι μορφαῖς.
 Γὰρ δὲ πάντα σεῖο βουλᾶς
 60 Ἔχεται · σὺ δ' ἐσσι ρίζα
 Παρεόντων, πρό τ' ἐόντων,
 Μετεόντων, ἐνεόντων.
 Σὺ πατήρ, σὺ δ' ἐσσι μάτηρ.
 Σὺ δ' ἄρρην, σὺ δὲ θῆλυς ·
 Σὺ δὲ φωνά, σὺ δὲ σιγά ·
 Φύσεως φύσις γονῶσα.
 Σὺ δ' Ἀναξ, αἰῶνος αἰὼν,
 Τὸ μὲν ἦ θέμις βοῶσαι,
 Μέγα χαῖρε ρίζα κόσμου,
 70 Μέγα χαῖρε, κέντρον ὄντων,
 Μονὰς ἀμύροτων ἀριθμῶν
 Προανουσίων ἀνάκτων.
 Μέγα χαίροις, μέγα χαίροις
 Ὅτι παρ' Θεῷ τὸ χαίρειν.
 Ἐπ' ἐμοῖς Ἰλαον οὐας
 Τάνυσον χοροῖσιν ὕμνων ·
 Σοφίας ἀνοίγε φέγγος,
 Κατάχει χύδιμον ὄλβον,
 Κατάχει χάριν λιπῶσαν
 80 Βιοτᾶς γαληνιώσας,
 Πενίαν ἐκτὸς ἐλαύνων,
 Χθονίαν τε κῆρα πλούτου.
 Μελέων ἔρυκε νοῦσους ·
 Παθέων δ' ἄχοσμον ὀρμάν,
 Φρενοκηδεῖς τε μερίμνας
 Ἀπό μοι ζῶας ἐρύκοις,
 Ἴνα μὴ τὸ νοῦ πτέρωμα
 Ἐπιβρίση χθονὸς ἅτα·
 Ἀνετόνδ' ἐταρσὸν αἵρων
 90 Περὶ σᾶς ὄργια βλάστας
 Τὰ πανάρρητα χαρεύσω.

ΥΜΝΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

Ἄγε μοι, ψυχᾶ,
 Ἱεροῖς ὕμνοις
 Ἐπιβαλλομένα,
 Ὑληγενέας
 Εὐνασον ὁίστρους ·
 Θώρησσε δὲ νόου
 Ζαμενεῖς ὀρμάς.
 Βασιλῆϊ Θεῶν
 Πλέχομεν στέφανον,
 10 Θῦμ' ἀναίμακτον,
 Ἐπέων λοιθᾶς.
 Σὲ μὲν ἐν πελάγει,
 Σὲ δ' ὑπὲρ νάσων,
 Σὲ δ' ἐν ἀπείροις,
 Ἐπὶ τε πτολίων,
 Κραναῶν τ' ὀρέων,
 Καὶ κατὰ κλεινῶν
 Ὀπόταν πεδίων
 Στάσω διδύμους
 20 Γύων ταρσοῦς.
 Σὲ, μάκαρ, μέλπω,
 Γενέτα κόσμου.
 Σοὶ νύξ με φέρει
 Τὸν ἀοιδόν, Ἀναξ ·
 Σοὶ δ' ἀμερίους,
 Σοὶ δ' ἀφους,
 Σοὶ δ' ἐσπερίους
 Ὑμνοὺς ἀνάγω.
 Ἱστορεῖς αὐγαὶ
 30 Πολιῶν ἄστρον,
 Μάνας τε δρόμοι ·
 Καὶ μέγας ἵπτωρ
 Ἄλιος, ἀγνῶν
 Ἄστρον πρύτανις,
 Ὀσίων ψυχᾶν
 Ἄγιος ταμίης.

HYMNUS TERTIUS.

Eia mihi, o anima,
 Sacra carmina
 Agressa,
 Corporeos
 Sopito aestros ·
 Acue mentis
 Celeres motus.
 Regi deorum
 Nectimus coronam,
 10 Hostiam incruentam,
 Carminum libamina.
 Te in mari,
 Te super insulis,
 Te in continenti,
 Inque urbibus,
 Asperisque montibus,
 Et super inclytis
 Cum campis
 20 Statuam geminas
 20 Pedum plantas,
 Te, beate, canam,
 Genitor mundi.
 Tibi nox me ducit
 Vatem, o Rex ·
 Tibi diurna,
 Tibi matutina,
 Tibi vespertina
 Carmina feram.
 Testes fulgores
 30 Micantium siderum,
 Lunæque cursus,
 Et ingens testis
 Sol, purarum
 Stellarum moderator,
 Piarum animarum
 Sanctus arbiter.

Natura subsidens parit,
 Tumultuosam et astutam.
 Unde heros, unde jam
 Circa terram disseminatus flatus,
 Ejus vivificavit partes
 Variis formis.
 Cuncta vero ex tuo consilio
 60 Pendent : tu autem es radix
 Præsentium, præteritorum,
 Futurorum, eorum quæ sunt.
 Tu pater, tu es mater :
 Tu mas, tu femina :
 Tu vox, tu silentium :
 Naturæ natura secunda.
 Tu, o Rex, sæculi sæculum,
 Quantum id quidem fas est voce testari,
 Longum salve, radix mundi,
 70 Longum salve, centrum rerum,
 Unitas divinorum numerorum
 Substantia carentium regum.
 319 Longum salve, longum salve,
 Quia penes Deum gaudia.
 Ad meorum propitias aures
 Pandito festivitatem carminum,
 Sapientiæ pandito lucem,
 Largitor illustrem felicitatem,
 Largitor decus splendidum
 80 Vitæ tranquillæ ;
 Paupertatem foras pellens,
 Terrenamque pestem divitiarum.
 Ab artubus arceto morbos,
 Et libidinum sædum impetum :
 Edacesque animi curas
 A mea vita propulsa ;
 Ne mentis alæ
 Gravatae in terram decidant,
 Sed liberas pennas tollens,
 90 In tui sacris Nati
 Arcanis saltem.

Ἐπὶ σὰς αὐλὰς,
 Ἐπὶ σοὺς κόλπους
 Τὸν ἀπόστροφον
 40 Ταναῶς ὕλας
 Ταρσὸν ἐλαφρίζων,
 Χαίρων ἵνα σου
 Προμολᾶν ἰχόμαν,
 Νῦν ἐπὶ σεμνᾶς
 Τελετηφορίας
 Σηκοὺς ἀγίους
 Ἰκέτας ἔμολον.
 Νῦν ἐπὶ κλεινῶν
 Κορυφᾶν ὀρέων
 50 Ἰκέτας ἔμολον.
 Νῦν ἐς ἐρήμας
 Αὐλῶνα μέγαν
 Λιβύας ἔμολον,
 Πέξαν νοτίαν ·
 Τὰν οὐτ' ἄθεον
 Πνεῦμα μολύνει,
 Οὐτε χαράσσει
 Ἰχνοσ ἀνθρώπων
 Ἀστυμερίμων.
 60 Ἴνα σοι ψυχᾶ
 Καθαρὰ παθέων,
 Λύσασα πόθους,
 Λήξασα πόνων,
 Λήξασα γόων,
 Θυμῶν, ἐρίδων.
 (Ὅσα κηριτρεφῇ)
 Ἀποσεισαμένα,
 Καθαρὰ γλώσσαι,
 Γνώμη θ' ὁσία
 70 Τὸν ὀφειλόμενον
 Ὑμνον ἀποίσῃ.
 Εὐφαιμέτω
 Αἰθῆρ καὶ γᾶ ·

Ad tua atria,
 Ad tuos sinus
 Aversas
 40 A vasta hyla
 Alas sublevans,
 Lætus ut ad tuum
 Vestibulum pervenirem.
 Nunc ad venerandorum
 Sacrorum
 Tempia sancta
 Supplex venio.
 Nunc ad inclytorum
 Verticem montium
 50 Supplex venio :
 Nunc ad desertæ
 Convallem ingentem
 Libyæ venio :
 Oram australem,
 Quam neque imoïus
 Flatus polluit :
 Nec signal
 Vestigium hominum
 Urbana curantium.
 60 Ubi tibi anima
 Pura affectuum,
 Soluta cupiditatibus,
 Desinens a laboribus,
 Cessans a luctibus,
 321 Ira, contentionibus,
 (Quæ in corde aluntur)
 Ea excutens,
 Pura lingua,
 Menteque sancta
 70 Debita
 Carmina referat.
 Pax sit
 In æthere et in terra :

Sistat mare, Sistat aer : Cessate, afflatus Variorum ventorum ; Cessate, impetus Curvatorum fluctuum, 80 Fluviorum cursus, Fontiumque lapsus. Teneat silentium Mundi plagas, Dum sacrantur Sancta carmina. Condant se sub terram Serpentes sinuosi, Condat se sub terram Et alatus draco, 90 Dæmon hylæ, Nubes animæ, Idolis gaudens, Adversus preces qui canes Advocat. Tu, o Pater, tu, o beate, Tu voraces animi Procul arceto canes Ab anima mea, A precibus meis, 100 A vita mea, A factis meis : At nostræ Mentis libamen Tuis honoratissimis Curæ sit ministris Sapientibus, qui ad te transmittunt Sanctos hymnos. Jam feror Ad carceres 110 Sacrorum carminum : 322 Jam strepit Oraculum in mente. O beate, esto propitius mibi : O Pater, esto propitius mibi : Si forte præter decorum, Si forte præter modum Tua atrectavi. Cujus oculus sapiens, Cujus acris acies, 120 Tuis fulgoribus Repressa Non perstringetur? Intentis enim oculis in- tueri In tuas faces Licet ne diis quidem : Sed decidens mens De tua specula Proxima quæque ample- ctitur : Non vestigabilia vestigare 130 Deum tentat, Lucemque intueri Immensa in profunditate Fulgentem. Ab inaccessis autem dela- In primæ lucis psa, Specie figit Oculi aciem : Unde decerpens In tuas laudes 140 Flores lucis, Vagorum ventorum Sedet flatus, Tua tibi restituens. Quid enim non tuum, o Rex?	Στάτω πόντος, Στάτω δ' ἀήρ· Λήγετε, πνοαί Βαλίων ἀνέμων, Λήγετε, ριπαί Γυρῶν βοθίων, 80 Ποταμῶν προχοαί, Κρανααί λιβάδες. Ἐχέτω σιγὰ Κόσμου λαγόνος, Ἱερευομένων Ἀγίων ὕμνων. Δύτω κατὰ γᾶς Ὀφίων συρμὸς, Δύτω κατὰ γᾶς Καὶ πτανὸς ὄφις, 90 Δαίμων ὕλας, Νεφέλα ψυχᾶς, Εἰδωλοχαρῆς, Εὐχαῖς σκύλακας Ἐπιθωύσσων. Σὺ, Πάτερ, σὺ, μάκαρ, Σὺ ψυχοδόρους Ἀπέρυκε κύνας, Ψυχᾶς ἀπ' ἐμᾶς, Εὐχᾶς ἀπ' ἐμᾶς, 100 Ζωᾶς ἀπ' ἐμᾶς, Ἔργων ἀπ' ἐμῶν. Ἄ δ' ἀμετέρα Πραπίδων λοιθὰ Σοῖς ἐριτίμοις Μελέτω προπόλοις, Πορθμεῦσι σοφοῖς Ἀγίων ὕμνων. Ἦδη φέρομαι Ἐπὶ βαλβίδας 110 Ἱερῶν ἐπέων. Ἦδη καναχεῖ Ὅμφα περὶ νοῦν· Μάκαρ, ἔλαθί μοι· Πάτερ, ἔλαθί μοι, Εἰ παρὰ κόσμον, Εἰ παρὰ μοῖραν Τῶν σῶν ἔθιγον. Τίνος ὄμμα σοφὸν, Τίνος ὄμμα πολὺ, 120 Ταῖς σαῖς στεροπαῖς Ἀνακοπτόμενον Οὐ καταμύσει ; Ἀτενὲς δὲ δρακεῖν Ἐπὶ σοὺς πυρσοὺς Θέμις οὐδὲ θεοῖς· Πίπτων δὲ νόος Ἀπὸ σᾶς σκοπιᾶς, Τὰ πέλας σαίνει· Ἀχίχρητα κιχεῖν 130 Ἐπιβαλλόμενος, Προσιδεῖν αἴγλαν Ἀκάματι βυθῷ Ἀμαρυσσομέναν. Ἀθάτων δ' ἀποθᾶς, Ἐπὶ πρωτοφανὲς Εἶδος ἐρεῖδει Ὅμματος ἀλκάν. Ὅθεν αἰνύμενος Ἐπὶ σοὺς ὕμνους 140 Ἀνθεα φωτὸς, Ἀορίστοις ἀνέμοις Ἀναπαύσαι βολάν, Τὰ σὰ σοὶ πάλι δούς. Τί γὰρ οὐ σὸν, Ἄναξ ;	Patrum omnium Pater, Pater tuiipsius, Ante pater, sine patre, Fili tuiipsius : Unitas unitate prior, 150 Entium semen, Omnium centrum, Æterna expers substantiæ mens, Mundi radix, Rerum ab initio creatu- rum Lux undique collucens, Veritas sapiens, 323 Fons sapientiæ, Mens tecta Propriis fulgoribus. 160 Oculi tuiipsius, Fulminum potens, Sæculorum parens, Sæculorum vita, Superans deos, Superans mentes, In diversas partes versans, Mentium parens mens, Originem præbens diis, Spirituum opifex, 170 Et animarum altor. Fons fontium, Principiorum principium, Radicum radix : Unitas es unitatum, Numerorum numerus, Unitas et numerus, Intelligentia, et intelli- gens, Et quod intelligi potest, Et ante id quod potest in- telligi. 180 Unum et omnia, Unum autem omnium, Et unum ante omnia, Semen omnium, Radix, et summus ramus, Natura inter intelligentias, Femina et mas. Mystica autem mens Hæc atque illa dicit, Profunditatem ineffabilem 190 Circa ducens cho- reas. Tu es quod parit, Tu es quod paritur, Tu, qui illustras, Tu, qui illustraris : Tu, qui appares, Tu, qui occultaris Propriis fulgoribus Unum, et omnia, Unum in teipso, 200 Et per omnia. Tu enim effusus es, Ineffabili modo nate, 324 Ut Filium pareres, Inclytam sapientiam, Rerum omnium opificem. Profusus autem manes Individuis sectionibus Obstetricatus. Cano te, unitas : 210 Cano te, Trinitas. Unitas es, trinitas cum sis : Trinitas es, unitas cum sis. Quæ autem intellectu per- cipitur sectio Indivisum adhuc Quod divisum est, tenet.	Πατέρων πάντων Πάτερ, αὐτοπάτωρ, Προπάτωρ, ἀπάτωρ, Υἱὲ σεαυτοῦ· Ἐν ἑνὸς πρότερον, 150 Ὁντων σπέρμα, Πάντων κέντρον, Προανούσιε νοῦ, Κόσμου ρίζα, Τῶν ἀρχηγόνων Ἀμφιφαὲς φῶς, Ἀτρέκεια σοφᾶ, Παγὰ σοφίας, Κεκαλυμμένη νοῦ Ἰδίαις αὐγαῖς, 160 Ὅμμα σεαυτοῦ, Πρηστηροκράτορ, Αἰωνοτόκε, Αἰωνόδιε, Ἐπέκεινα θεῶν, Ἐπέκεινα νόων· Ἐπὶ θάτερα νωμῶν, Νοερητόκε νοῦ, Ὅχετηγὲ θεῶν, Πνευματοεργέ, 170 Καὶ ψυχοτρόφε. Παγὰ παγῶν, Ἀρχῶν ἀρχά, Ῥιζῶν ρίζα· Μονὰς εἰ μονάδων, Ἀριθμῶν ἀριθμὸς, Μονὰς ἡδ' ἀριθμὸς, Νοῦς καὶ νοερός, Καὶ τὸ νοητὸν, Καὶ πρὸ νοητοῦ. 180 Ἐν καὶ πάντα, Ἐν δὲ ἀπάντων, Ἐν τε πρὸ πάντων, Σπέρμα τὸ πάντων, Ῥίζα καὶ ὄρπαξ, Φύσις ἐν νοεροῖς, Θῆλυ καὶ ἄρρεν. Μύστας δὲ νόος Τὰ τε καὶ τὰ λέγει, Βυθὸν ἄρρητον 190 Ἀμφιχορεύων. Σὺ τὸ τίχτον ἔφυς, Σὺ τὸ τιχτόμενον, Σὺ τὸ φωτίζον, Σὺ τὸ λαμπρόμενον. Σὺ τὸ φαινόμενον, Σὺ τὸ κρυπτόμενον Ἰδίαις αὐγαῖς. Ἐν καὶ πάντα Ἐν καθ' ἑαυτὸ, 200 Καὶ διὰ πάντων. Σὺ γὰρ ἐξεχύθης, Ἀρρητοτόκε, Ἰνα Παῖδα τέχης, Κλεινὰν σοφίαν, Δημιουργόν. Προχυθεῖς δὲ μένεις Ἀτόμοις τόμας Μαιευόμενος. Ὑμῶ σε, μονὰς. 210 Ὑμῶ σε, Τριάς. Μονὰς εἰ, τριάς ὦν· Τριάς εἰ, μονὰς ὦν· Νοερά δὲ τομά Ἀσχιστον ἔτι Τὸ μερισθὲν ἔχει.
---	---	---	---

Ἐπὶ Παιδί χυθεῖς
Ἰότατι σοφᾶ.
Αὐτὰ δ' ἰότας
βλάστησε μέσα
220 Φύσις ἀφθεγκτός,
Τὸ προούσιον ὄν.

Οὐ θέμις εἰπεῖν
Δεύτερον ἐκ σοῦ.
Οὐ θέμις εἰπεῖν
Τρίτον ἐκ πρώτου.
Ἦδ' ἱερά,
Ἄρρητε γονά.
Ὅρος εἰ φυσίων
Τὰς τιχτοίσας,
230 Καὶ τιχτομένας.
Σέβομαι νοερῶν
Κρυφίαν τάξιν.
Χωρεῖ τι μέσον

Οὐ καταχυθέν.

Ἀφθεγκτε γόνε
Πατρὸς ἀφθέγκτου,
Ἦδ' ἱερά,
Διὰ δ' ὠδίνος
Αὐτὸς ἐφάνθης,
240 Ἀμα Πατρὶ φανείς,
Ἰότατι Ἰατρός.
Ἰότας σὺ αἰεῖ

Παρά σεῖο Πατρί.
Οὐδ' ὁ βαθύρρους
Χρόνος οἶδε γονάς
Τὰς ἀρρήτους.
Αἰὼν δὲ γέρων
Τὸν ἀμήρυτον

Τόκον οὐκ ἐδάη.

250 Ἀμα Πατρὶ φάνη,

Αἰὼν γενόμενος
Ὁ γεννησόμενος.
Τίς ἐπ' ἀφθέγκτοις

Ἐβράβευσε τόλμαν;

Ἀλαῶν μερόπων

Δαιδαλογλώσσων
Ἄθεοι τόλμαι.
Σὺ δὲ φωτοδότας
Φωτὸς νοερού.
Σου Σκολιάς δ' ἀπάτας
Ἀνέχεις ὁσίων
Πραπίδας μερόπων,
Ἐς ζόφον ὕλας
Μὴ καταδύναι.

Σὲ, Πάτερ κόσμων,
Πάτερ αἰώνων,
Αὐτουργὲ θεῶν,
Εὐαγὲς αἰνεῖν.
Σὲ μὲν οἱ νοεροὶ
270 Μέλπουσιν, Ἀναξ,
Σὲ δὲ κοσμαγοὶ
Ὅμματολαμπεῖς
Νόες ἀστέριοι
Ὑμνοῦσι, μάκαρ,
Οὐς περὶ κλεινὸν
Σῶμα χορεύει.
Πᾶσά σε μέλπει
Γενεὰ μακάρων,
Οἱ περὶ κόσμον,
280 Οἱ κατὰ κόσμον,
Οἱ ζωνάιοι,
Οἱ τ' ἄζωνοι

In Filium effusus
Consilio sapienti.
Ipsum autem consilium
Natum est media
220 Natura ineffabilis,
Quæ est ante naturas om-
nes.

Nefas (est) dicere
Secundum abs te.
Nefas (est) dicere
Tertium a primo.
Partus sacer,
Ineffabilis fetus.
Terminus es naturarum
Parientis,
230 Et partæ.
Veneror intellectualium
Arcanum ordinem.
Capiunt hæ medium quid-
dam

Non (extrinsecus) infu-
sum.

Ineffabilis proles
Patris ineffabilis,
Partus propter te,
Per partum autem
Tu es in lucem editus,
240 Una cum Patre editus
Consilio Patris:
Consilium autem tu (es)
semper

Apud tuum Patrem.
Ne immensum quidem
Tempus novi ortus
Tuos ineffabiles,
Sæculumque vetus,
Nulla temporis serie tex-
tum

325 Partum non cognovit.

250 Una cum Patre appa-
ruit

Semper natus
Qui nasciturus erat.
Quis in rebus inenarrabi-
libus

Acuit audaciam, tanquam
proposito
Cæcorum hominum præ-
mio?

Varia loquentium
Impiæ audaciæ (sunt).
Tu autem lucis largitor,
Lucis intelligibilis:
260 Obliqua et a fraude
Abducis sanctorum
Mentes hominum,
In tenebris hylæ
Ne demergantur.

Te, Pater mundorum,
Pater sæculorum,
Opifex divorum,
Fas est laudare.
Te quidem intelligentiæ
270 Canunt, o Rex;
Te mundi rectores,
Oculi fulgentes,
Mentes sidereæ
Celebrant, o beate,
Quas circum inclytum
Corpus movetur,
Omnis te canit
Cætus beatorum,
Qui circa mundum,
280 Qui in mundo,
Qui in zonis,
Quique extra zonas

Κόσμου μοίρας
Ἐφέπουσι σοφοὶ
Ἀμφιβατῆρες,
Οἱ παρὰ κλεινοῦς
Οἰηχοφόρους.
Οὐς ἀγγελικὰ
Προχέει σειρά.
290 Τὸ τε κυδῆεν
Γένος ἡρώων,
Ἔργα τὰ θνητῶν
Κρυφαῖσιν ὁδοῖς
Διανισσόμενον,
Ἔργα βρότεια.
Ψυχὰ τ' ἀκλινῆς
Καὶ κλινόμενα
Ἐς μελαναυγεῖς
Χθονίους ὄγκους.
300 Σὲ μάκαιρα φύσις
Φύσεώς τε γονά
Ὑμνεῖ, μάκαρ,
Τὰς ζειδῶροις
Ἐφέπεις πνοιαῖς,
Ἀπὸ σῶν ὀχετῶν
Κατασυρομέναις
Προκυλινδομέναις.
Σὺ γὰρ ἀχράντων
Ἠγέτα κόσμων,
310 Φύσις εἰ φυσίων.
Σὺ φύσιν θάλπεις
Γένεσιν θνατῶν,
Τὰς ἀενάω
Ἰνδάλμονα,
Ἵνα καὶ πυμάτα
Μερίς ἐν κόσμῳ
Λελάχη ζωᾶς
Ἐπαμειβομένης.
Οὐ γὰρ θέμις ἦν
320 Τρύγα τὰν κόσμου
Κορυφαῖς ἐρίσαι.
Τὸ δὲ ταχθὲν ὅλως
Ἐς χορὸν ὄντων,
Οὐκέτ' ὀλεῖται.

Ἄλλο δ' ἀπ' ἄλλου,
Διὰ δ' ἀλλήλων,
Πάντ' ἀπολαύει.
Ἐξ ὀλλυμένων.
Κύκλος αἰδῖος,
330 Ταῖς σαῖς πνοιαῖς
Ἀναθαλπόμενος,
Σοὶ διὰ πάντων
Ἰστησι χορούς.
Μάτειρα φύσις,
Ἰδίαις χροαῖς,
Ἰδίῳ ἐργοῖς
Δαιδαλλομένων.
Ἐκ δὲ ζῶν
Ἐτεροφθόγγων
340 Μίαν ἁρμονίαν
Ὅμοσωνον ἄγει.

Σοὶ πάντα φέρει
Αἶνον ἀγῆρων.
Ἀὼς καὶ νύξ,
Στεροπαῖ, νιφάδες,
Οὐρανός, αἰθήρ,
Καὶ γὰρ ῥίζαι,
Ὑδωρ, ἄηρ,
Σώματα πάντα,
350 Πνεύματα πάντα,
Σπέρματα, καρποὶ,
Φυτὰ, καὶ πόαι,
Ῥίζαι, βοτάναι,
Βοτὰ καὶ πτηνὰ,
Καὶ νηχομένων
Νεπόδων ἀγέλαι.
Ἰδὲ καὶ ψυχὰν

Mundi partes
Gubernant sapientes
Ministri,
Qui ad inclytos
Clavi gubernatores (stant):
Quos angelica
Profundit series.
290 Atque illustre
Genus heroum,
Opera mortalium,
Occultis viis
Quod permeat,
326 Opera mortalia.
Animaque non proclivis
Et prona
In caliginosos
Terrenos globos.
300 Te, beata natura,
Naturæque proles
Laudat, o beate,
Quas almis
Regis auris,
De tuis canalibus
Deductas
(Et) prævolutas.
Tu namque immensi
Moderator mundi,
310 Natura es naturarum,
Tu naturam foves
Originem mortalium,
Immortalis
Imaginem.
Ut etiam ima
Pars in mundo
Sortiatur vitam
Alternam.
Neque enim fas erat
320 Fæcem mundi
In summo vertice statuere,
At quod statutum omnino
In cœtu entium,
Nunquam post hac inter-
ibit;

Aliud vero ab alio
Mutua vicissitudine
Omnia fruuntur.
Rerum intereuntium
Orbis æternus,
330 Tuo spiritu
Reviviscens,
Tibi per omnia
Statuit choreas.
Mater natura
Suis coloribus,
Suis operibus
Picta variis.
Ex animantibus vero
Diversa voce præditis
340 Unum concentum ta-
men

327 Concordem tibi mittit.
Tibi omnia ferunt
Laudes perpetuas:
Dies et nox,
Fulgura, nives,
Cælum, æther,
Et terræ radices,
Aqua, aer,
Corpora omnia,
350 Spiritus omnes,
Semina, fructus,
Plantæ et gramina,
Radices, herbæ,
Pecora, et volucres,
Et natantium
Piscium greges.
Respice et animam

Languentem,
Deficientem
360 In tua Libya,
In tuis venerandis
Sacris,
Sanctis precibus
Intentam :
Quam circumdat
Nubes corporea :
Sed tuus oculus, o Pater,
Potest discutere nubem
illam corpoream.

Nunc mihi animus
370 Tuis hymnis
Fecundatus,
Acuit mentem
Igneis motibus :
Tu autem, illustra, o Rex,
Lumina, ut coelestia suspi-
ciant.

Annue, Pater,
Corpore ut elapsa,
Non posthac mergatur
In terræ noxa.
380 Sed quandiu vitæ
Corporeæ

In vinculis maneo,
Placida, o beate,
Alat me fortuna :
Neque adversa aura
Spiret, animi

328 Curis tristibus

Exedens vitam,
Rebus divinis
390 Ut semper vacem,
Neque in talibus
Voluter,

Unde jam elapsus
Munificentia tua,
Coronam sanctis
Ex pratis

Tibi hanc uecto :

Tibi istas affero

Laudes, purorum

400 Princeps mundorum

Et Filio sapienti,

Una cum ejus Sapientia,

Quem ex ineffabili

Effudisti sinu :

In te autem manet,

Ex te quamvis progenitus,

Ut omnia sapienti

Moderetur Spiritu :

Moderetur vetustorum

410 Profunditatem sæcu-
lorum,

Moderetur oras

Immensi mundi,

Usque ad imum

Fundum entium

Terrenæ portionis,

Piorum animis

Affulgens :

Solvit autem labores,

Et curas

420 Miserorum mortalium,

Auctor bonorum,

Propulsator dolorum.

Quid vero mirum est,

Deum

Mundi opificem,

A suis operibus

Mala arcere ?

Hoc tibi, ingentis

Rex mundi,

Persoluturus venio

430 Votum debitum ex

Thracia,

Ὀλιγοδρανέα,
Ὀλιγηπελέα
360 Ἐπὶ σᾶς Λιβύας,
Ἐπὶ σᾶς σεπτᾶς
Ἱερηπολίας
Ὀσίαις εὐχαῖς
Ἐπιμελομέναν.
Τὰν ἀμφιπολεῖ
Νέφος ὕλαϊον.
Σὺν δὲ ὄμμα, Πάτερ,
Κοπτικὸν ὕλας.

Νῦν μοι κραδίᾳ
360 Τοῖς σοῖς ὕμνοις
Παινομένα
Ἐθόωσε νόον
Πυρίαις ὀρμαῖς.
Σὺ δὲ λάμψον, Ἀναξ,
Ἀνάγωγα φάη.

Νεῦσον δὲ, Πάτερ,
Σῶμα φυγοῖσαν
Μηκέτι δύναι
Ἐς χθονὸς ἄταν.

380 Ὅφρα δὲ ζωᾶς
Ἰλοδιαίτου

Δεσμοῖσι μένω,
Πραεῖα, μάκαρ,
Βόσχοι με τύχα·

Μηδ' ἐμπόδιον

Πνεύσεις, νόου

Φροντίσι λυγραῖς

Δάπτουσα βίον,

Ἵνα μὴ τὰ Θεοῦ

390 Ἀσχολὸς εἶην

Μηδέ τι τοίοις

Ἐναλινδοῖμαν.

Ὅθεν ἐκπροφυγῶν

Δώροισι τεοῖς,

Στέφος εὐαγέων

Ἀπὸ λειμῶνων

Σοὶ τοῦτο πλέκω·

Σοὶ τόνδε φέρω

Αἶνον, ἀχράντων

400 Ἠγέτα κόσμων,

Καὶ Παιδί σοφῶ,

Σὺν αὐτᾷ σοφίᾳ·

Τὸν ἀπ' ἀρρήτων

Ἐχεας κόλπων·

Ἐν σοὶ δὲ μένει,

Σέθεν ἐκπροθορῶν,

Ἵνα πάντα σοφαῖς

Ἐφέπῃ πνοιαῖς,

Διέπῃ πολιῶν

410 Βάθος αἰώνων,

Διέπῃ ταρσοῦς

Κραναοῦ κόσμου,

Μέχρι καὶ νεάτου

Πυθμένος ὄντων,

Χθονίας μοίρας,

Ὀσίαις πρᾶπσιν

Ἐλλαμπόμενος·

Λύη δὲ πόνους,

Καὶ μερίμνας

420 Διερών μερόπων,

Ἀγαθῶν κράντωρ,

Ἐλατήρ ἀχέων.

Τί δὲ θαῦμα, Θεὸν

Τὸν κοσμοτέχνην,

Ἰδίων ἔργων

Κῆρας ἐρύκειν ;

Τόδε σοι, μεγάλου

Κοίρανε κόσμου,

Τίσων ἔμολον

430 Χρέος ἐκ Θρήκης,

Ubi per triennium
Habitavi in vicinia,
329 Prope regias
Terræ ædes :
Tulique labores,
Tuli cruciatus
Valde lacrymabiles,
Humeris ferens
Matrem patriam.
440 Rigabatur tellus
Artuum sudore
Decertantium
De die in diem :
Rigabatur lectus
Oculorum rivis
Plorantium
De nocte in noctem.
Templa vero quotquot
Exstructa sunt, o Rex,
450 Ut tuis sanctis
Serviant sacris,
Omnia adii :
Procumbens supplex,
Solum palpebrarum
Rigans roribus,
Ne mihi inane
Iter contingeret.
Supplex oravi deos,
Ministros quotquot
460 Fecundum Thraciæ
Tenent solum,
Quique ex opposita conti-
nenti

Chalcedoniis
Præsent arvis,
Quos angelicis
Coronasti, o Rex,
Fulgoribus, tuos
Sacros ministros.
Hi meas beati
470 Adjuverunt preces :
Hi meos multos
Adjuverunt labores.
Non mihi vita
Tunc erat grata
Propter tellurem patriam
Vexatam,
Quam ex mœrore
Excitasti, o Rex,
330 Ipse qui senio sub-
jectus non es,

480 Rector mundi.
Dum jam anima
Deficeret,
Dum jam artus
Collaberentur,
Suffulsisti meam
Articulorum vim,
Miseræ animæ
Vim inspirans :
Laborum autem dulcem
490 Invenisti finem,
Ex animo meo,
Negotiis, o Rex,
Præbens longorum
Requiem laborum.
Quæ tu omnia, o beate,
Afris conserva
Ad longam
Seriem temporis,
Ob tui memoriam
500 Beneficii,
Et propter animam
Gravia passam.
Supplici autem da
Vitam innoxiam :
Libera me laboribus,
Libera me morbis,

Ἵνα τὰν τριέτιν
Ὄκησα ἀγυῖαν.
Παρ' ἀνακτόριον
Γαίας μέλαθρον
Ἐτλαν δὲ πόνους
Ἐτλαν δ' ὀδύνας
Πολυδακρύτους,
Ὡμοισι φέρων
Ματέρα πάτραν.
440 Ῥαίνετο μὲν γὰρ
Ἰδρῶτι μελῶν
Ἀεθλευόντων
Ἄμαρ ἐπ' ἄμαρ.
Ῥαίνετο δ' εὐνὰ
Κανθῶν λιθάσιν
Ὀλοφυρομένων
Νύκτ' ἐπὶ νύκτα
Νηοὶ δ' ὀπόςσοι
Δόμηθεν, Ἀναξ ;
450 Ἐπὶ σαῖς ἀγίαις
Τελετηφορίαις,
Ἐπὶ πάντας ἔθαν·
Πρηνῆς ἱκέτας,
Δάπεδον βλεφάρων
Δεύων νοτίσι,
Μὴ μοι κενεᾶν
Ὅδον ἀντάσαι,
Ἰκέτευσα θεοὺς,
Δρηστήρας ὅσοι
460 Γόνιμον Θρήκης
Κατέχουσι πέδον,
Οἳ τ' ἀντιπέρην

Χαλκηδονίας
Ἐφέπουσι γυίας,
Ὅς ἀγγελικαῖς
Ἑστεφας, Ἀναξ,
Αὐγαῖσι, τεοῦς
Ἱεροῦς προπόλους.
Σὺν μοι μάκαρες
470 Ἐλάβοντο λιτᾶν,
Σὺν μοι πολέων
Ἐλάβοντο πόνων.
Ὅς μοι ζωᾷ
Τάμος δὲ φίλα
Διὰ γὰν πατρίαν
Στυφελιζομένην,
Τὰν ἐξ ἀχέων
Ἑστασας, Ἀναξ,
Αὐτὸς ἀγῆρως,

450 Κοίρανε κόσμου.
Ἡδὴ ψυχᾶς
Ἀποτρυσμένης,
Ἡδὴ μελέων
Κατερειπομένων
Ἰπέρεισας ἐμᾶν
Ἀρθρῶν δύναμιν,
Τλάμονι ψυχᾷ
Μένος ἐμπνεύσας.
Καμάτων δὲ γλυκὺ
490 Εὖρεο τέκμωρ,
Κατὰ θυμὸν ἐμὸν,
Ἐργοισιν, Ἀναξ,
Ὅπασας δολιχῶν
Ἀμπαυμα πόνων·
Τὰ σὺ πάντα, μάκαρ,
Λιθύεσαι σάου
Ἐς μηχεδανὸν
Μήρυμα χρόνου,
Διὰ σᾶς μνάμαν
500 Εὐεργεσίας,
Διὰ τε ψυχάν
Αἰνὰ παθοῖσαν.
Ἰκέτα δὲ δίδου
Βιοτὰν ἀσινῇ·
Λύε με μόχθων,
Λύε με νόυστων,

Αὐε μεριμνᾶν
 Κηριτρεφῶν·
 Νεῦσον νοερὰν
 510 Προπόλῳ ζῶαν,
 Μῆ μοι χθονίους
 Ὀμβροὺς ἀφένου
 Κρίνειας, Ἄναξ,
 Ἵνα μὴ τὰ Θεοῦ
 Ἀσχολὸς εἴην.
 Μηδὲ κατηφῆς
 Πενία μελάρθοις
 Ἐγχριπτομένα,
 Περὶ γὰν ἔλκοι
 520 Φροντίδα θυμοῦ.
 Ἄμφω ψυχὰν
 Βρίθει περὶ γὰν·
 Ἄμφω δὲ νόου
 Ἐπίληθα πέλει.
 Ὅτε μὴ σὺ, μάκαρ,
 Ὀρέγοις ἀλκάν.
 Ναί, Πάτερ, ἀγνᾶς
 Παγὰ σοφίας·
 Λάμψον πραπίσιν
 530 Ἀπὸ σῶν κόλπων
 Νοερὸν φέγγος·
 Στράψον κραδίαν
 Ἀπὸ σᾶς ἀλκᾶς
 Σοφίας αὐγάν·
 Καὶ τὰν ἐπὶ σοὶ
 Ἱερὰν ἀτραπὸν,
 Σύνθημα δίδου,
 Σφραγίδα τεάν,
 Κηριτρεφῆας
 540 Δαίμονος ὕλας
 Σεύων ζωᾶς,
 Εὐχᾶς τ' ἀπ' ἐμᾶς·
 Καὶ σῶμα σάου
 Ἀρτεμῆς, ἐχθραῖς
 Ἀδατον λώθαις·
 Καὶ πνεῦμα σάου
 Ἀμόλυντον, Ἄναξ,
 Ἥ μὲν ἤδη
 Δνοφερὰν ὕλας
 550 Κηλῖδα φέρω·
 Ἐχομαι δὲ πόθοις,

Χθονίοις δεσμοῖς.
 Σὺ δὲ ρύσιος εἶ,
 Σὺ καθάρσιος εἶ·
 Ἀπόλυε κακῶν,
 Ἀπόλυε νόσων,
 Ἀπόλυε πέδας.
 Σὸν σπέρμα φέρω,
 Εὐηγενέος
 560 Σπινθήρα νόου,
 Ἐς βάθος ὕλας
 Κατακεκλιμένον.
 Σὺ γὰρ ἐν κόσμῳ
 Κατέθου ψυχὰν,
 Διὰ δὲ ψυχᾶς
 Ἐν σώματι νοῦν
 Ἐσπείρας, Ἄναξ.
 Τὰν σὰν κούραν
 Ἐλέαιρε, μάκαρ,
 570 Κατέδαν ἀπὸ σοῦ
 Χθονὶ θητεῦσαι.
 Ἀντὶ δὲ θήσας
 Γενομένην δούλα·
 Ὅτι με μάγοις
 Ἐπέδησέ τέχναις.
 Ἐτι μὲν ἐνὶ μοι
 Βαίον τι μένος
 Κρυφίας γλήνας·
 Οὐπω πᾶσαν
 580 Ἐσβεσεν ἀλκάν.
 Κέχυται δὲ πολὺς
 Ἐφύπερθε κλύδων,

Libera me curis,
 Quæ animos edunt :
 Annue intellectualem
 510 Servo vitam.
 Ne mihi terrenos
 Imbres divitiarum
 Decernas, o Rex,
 Quo rebus divinis
 Vacem.
 Neque tristis
 Paupertas tectis
 Adhærescens,
 Ad terram trahat
 520 Curas animi.
 Utraque hæc res animam
 Deprimit ad terram,
 Utraque mentis
 Oblivionem affert,
 331 Nisi tu, beate,
 Ministres vires.

Næ, Pater, puræ
 Fons sapientiæ,
 Illustra animum
 530 De tuo sinu
 Intellectuali luce.
 Illustra cor
 Ex tua vi
 Sapientiæ jubare ;
 Et ducentem ad te
 Sacram viam
 Tesseractam dato,
 Signum tuum,
 Qui vexant animos
 540 Spiritus hylæ
 Abigens a vita,
 Precibusque a meis :
 Et corpus conserva
 Incolume, infestis
 Inaccessum morbis :
 Et spiritum conserva
 Impollutum, o Rex.
 Equidem nunc
 Caliginosam hylæ
 550 Maculam fero,
 Teneor autem cupiditati-
 bus,

Terrenis vinculis.
 Tu autem liberator es,
 Tu expiator es :
 Libera malis,
 Libera morbis,
 Libera compedibus.
 Tuum semen fero ;
 Generosæ
 560 Scintillam mentis,
 In altitudine hylæ
 Absconditam.
 Tu enim in mundo
 Deposuisti animam :
 Per animam vero
 In corpore mentem
 Sevisti, o Rex.
 Tuam filiam
 Miseretor, o beate.
 570 Descendi abs te
 332 Terræ ut famularer,
 Ex famula vero
 Facta sum serva :
 Hyle me magicis
 Irrativit artibus.
 Adhuc tamen insunt mihi
 Exiguæ quædam vires,
 Abditæ pupillæ ;
 Nondum omnem
 580 Restinxit vim :
 Sed circumfusa est multa
 Superne tempestas,

Ἄλαῶπα τιθεῖς
 Τὰν θεοδερχῇ.
 Ἐλέαιρε, Πάτερ,
 Κούραν ἐκέτιν,
 Τὰν πολλάκι δὴ
 Νοεραῖς ἀνόδοις
 Ἐπιβαλλομένην,

590 Λαμυρᾶς ὕλας
 Ἵμερος ἄγχει.
 Σὺ δὲ λάμψον, Ἄναξ,
 Ἀνάγωγα φάη.

Ἄφον δὲ σέλας
 Καὶ πυρκαϊάν,
 Σπέρμα τὸ βαιὸν
 Αὐξὼν ἐν ἐμῷ
 Κρατὸς αὐτῷ.
 Θρόνισόν με, Πάτερ,
 600 Φωτὸς ἐν ἀλκᾷ
 Ζωηφορίου,
 Ἵνα χεῖρα φύσις
 Οὐχ ἐπιβάλλει,
 Ὅθεν οὐκέτι γὰ,
 Οὐ μοιραία
 Κλώσις ἀνάγκας
 Παλίνορσον ἄγει.
 Λιπέτω, φυγέτω
 Δολερὰ γένεσις
 610 Θεράποντα τεόν·
 Ἐμέθεν δὲ, Πάτερ,
 Χθονίου τε κλόγου

Πῦρ μέσον εἴη.
 Νεῦσον, Γενέτα,
 Νεῦσον προπόλῳ
 Ἦδη νοερούς
 Πετάσαι ταρσοῦς.
 Ἦδη φερέτω
 Σφραγίδα Πατρὸς
 620 Ἰκέτις ψυχᾶ,
 Δεῖμα μὲν ἐχθροῖς

Δαίμοσιν, οἳ γὰς
 Ἀπὸ κευθμώνων
 Ἀναπαλλόμενοι
 Πνεῖουσι βροτοῖς
 Ἀθέους ὁρμάς·
 Σύνθημα δὲ σοῖς
 Ἀγνοῖς προπόλοις,
 Οἳ κατὰ κλεινοῦ
 630 Βένθεα κόσμου
 Πυρίων ἀνόδων
 Κληῖδοφόροι·
 Ἵνα μοι φάεος
 Πετάσωσι πύλας
 Ἐτι δ' ἀλεμάτας
 Ἐπὶ γὰς ἔρπων,
 Μὴ χθονὸς εἴην·
 Πυρίων δ' ἔργων
 Καὶ τῆδε δίδου
 640 Μάρτυρα καρπὸν,
 Ὅμφας ἀτρεχεῖς,
 Ὅσα τ' ἐν ψυχαῖς
 Τὰν ἀμβροσίαν.
 Ἐλπίδα θάλπει.

Μετὰ μοι μέλεται
 Χθονίας βιοτᾶς.
 Ἐρῶρετε, λῆμαι

Ἀθέων μερόπων,
 Πτολίων τε κράτη·
 650 Ἐρῶρετε, πᾶσαι

Ἀται γλυκεραὶ,
 Ἀχαρὶς τε χάρις,
 Οἷσι ψυχὰν

Cæcam efficiens
 Quæ in Denm aciem dirigit.
 Miseretor, Pater,
 Filiam supplicem,
 Quam sæpius jam
 Intellectuali ascensu
 Scandere (cælum) conan-
 tem

560 Blandæ hylæ
 Pesiderium suffocat.
 Tu vero, illustra, o Rex,
 Oculos ut ad cœlestia se
 attollant.

Accende ignem
 Et incendium,
 Semen illud exiguum
 Alens in meo
 Capitis apice.
 Colloca me, Pater,
 600 Lucis in vi
 Salutaris,
 Quo manum natura
 Non injicit,
 Unde non amplius terra,
 Non Parcarum
 Fila necessitatis
 Revocare possunt :
 Linqat, fugiat
 Turpidus ortus
 610 Famulum tuum.
 Inter me, Pater,
 Terrenamque turbulen-
 tiam

Ignis intercedat.
 Annue, Genitor,
 Annue famulo
 Jam intellectuales
 333 Pandere alas.
 Jam ferat
 Signum Patris
 620 Supplex anima,
 Quod terreat quidem infe-
 stos

Dæmonas, qui terræ
 Ex latebris
 Loca petentes supera,
 Afflant mortalibus
 Impios conatus :
 Signum autem tuis
 Sanctis famulis,
 Qui in inelyti
 630 Sublimitate mundi
 Ætherei ascensus
 Clavigeri (sunt) :
 Ut mihi lucis
 Aperiant portas,
 Dumque vana
 In terra serpo,
 Ne terræ sim :
 Sed ætheriorum operum
 Hic quoque da
 640 Testes fructus·
 Voces veridicas,
 Et quæcunque in animis
 Divinam
 Spem foveat.

Jam me pœnitet
 Terrenæ vitæ.
 Abite in malam rem, lippi-
 tudines

Impiorum mortalium,
 Urbiumque opes :
 650 Abite in malam rem,
 omnes

Noxæ blandæ,
 Ingratæ gratiæ,
 Quibus animam

Allectam
Terra servam retinet.
Quæ valde misera,
Suorumque bonorum
Ebibit oblivionem,
Donec inciderit
660 Invidam in portionem.
Geminas enim habet
Blanda (portiones) hyle.
334 Qui autem in mensa
Porrecta manu
Epulas dulces attigit,
Eum valde sane pœnitebit
Acerbæ portionis
Contrariis ponderibus
Eum detrahentibus.
670 Hæc enim terrenæ
Lex necessitatis,
Binis ex crateribus, mor-

talibus
Vitam fundit.
Purum autem
Impermistumque bonum,
Deus, vel res divinæ.
Inebriata dulci
Cratere, oras
Attigi malorum,
680 Incidi in cassem,
Sensi damnum
Epimetheium.
Odi tamen leges
Inconstantes,
Ad curarum expertia
Prata Patris
Properans, intendo
Fugaces pedes,
Fugaces geminorum
690 Hylæ munerum.

Respice me, o vitæ
Intellectualis arbiter;
Respice tuam supplicem
Animam in terris
Intellectuales ascensus
Tentantem,
Tu autem illustra, o Rex,
Cælum affectantia lumina,
Alas leves præbens:
700 Retinacula vero ab-

scindito,
Laxato vincula
Geminorum affectuum,
Quibus animas
Fallax natura
Deprimat in terram.
Da mihi ut elapsa
Ex corporis noxa,
Cæterem saltum dem
335 Ad tuas aulas
710 Ad tuos sinus:
Unde animæ
Profluit fons.
Gutta cælestis
Effusa sum in terram.
Fonti me restitue,
Unde sum effusa
Profusa vagans.
Annue ut progenitrici
Luci misceatur:
720 Annue ut sub te
Patre custodita
Cum cœlitum cœtu
Offerat sancte
Cælestes hymnos.
Annue, inquam, Pater,
Ut luci mista,
Non posthæc mergatur
In terræ sordibus:

Θωπευομένην
Γὰ λάτριν ἔχει
"Α μέγα δειλὰ,
"Ιδίῳ τ' ἀγαθῶν
"Επιεν λάθαν,
Μέχρις ἐγκύρῃ
660 Φθονερᾷ μερίδι.
Δοιὰς γὰρ ἔχει
Μαστροπὸς ὕλα.
"Ος δὲ τραπέζας
"Επορεξάμενος
Μελιχρῶν ἔθιγεν,
"Η μέγα κλαύσει
Πικρὰν μερίδα,
Τῶν ἀντίξων
Συνεφελομένων.
670 "Οδε γὰρ χθονίας
Θεσμὸς ἀνάγκας
Διχόθεν θνατοῖς

Βίον οἰνοχοεῖ.
Τὸ δ' ἀκηράσιον
"Αμιγές τ' ἀγαθόν,
Θεός, ἢ τὰ Θεοῦ.
Μεθούισα γλυκεῖ
Κρητῆρι, γυίας
"Εψαυσα κακῶν,
680 "Ενέκυρσα πάγα,
"Εδάην ἄταν
"Επιμηθειάδα.
Στυγέω δὲ νόμους
"Αλλοπροσάλλους,
"Ες τὸν ἀκηδῆ
Λειμῶνα πατρὸς
Σπεύδων, τανύω
Φυγάδας ταρσοῦς,
Φυγάδας διδύμων
690 "Υλας δώρων.
"Ιδε με, ζωᾷς
Νοερᾷς ταμίᾳ,
"Ιδε σὰν ἰκέτιν
Ψυχὰν ἐπὶ γᾶς
Νοεραῖς ἀνόδοις
"Επιβαλλομένην.
Σὺ δὲ λάμψον, ἄναξ,
"Ανάγωγα φάη,
Πτερὰ κοῦφα διδούς.
700 "Αμμα δὲ κόψον,

Χάλασον περόναν
Διδύμων παθέων,
Οἷσι ψυχὰς
Δολέσσει φύσις
Κάμπτει κατὰ γᾶς.
Δός με φυγοῖσαν
Σώματος ἄταν,
Θοὸν ἄλμα βαλεῖν
"Επὶ σὰς αὐλὰς,
710 "Επὶ σοὺς κόλπους.
"Οθεν ἂ ψυχᾷς
Προρέει παγά.
Λιθὰς οὐρανία
Κέχυμαι κατὰ γᾶς.
Παγὰ με δίδου
"Οθεν ἐξεχύθη
Φυγὰς ἀλήτης.
Νεῦσον προγόνῳ
Φωτὶ μιγῆναι.
720 Νεῦσον δ' ὑπὸ σοί
Πατρὶ ταμειομένην,
Σὺν ἄνακτι χορῶ
"Ανάγειν ὁσίως
Νοεροῦς ὕμνους.
Νεῦσον δὲ. Πάτερ,
Φωτὶ μιγεῖσαν
Μηκέτι δύναι.
"Ες χθονὸς ἄταν.

Sed dum vitæ
730 Corporeæ
In vinculis maneo,
Placida, o beate,
Alat me fortuna.

HYMNUS QUARTUS.

Te quidem, oriente,
Te vero, crescente,
Te autem, consistente,
Te vero, decedente
Die sacro,
Ambrosiaque nocte,
Cano, Genitor,
Curator animarum,
Curator artuum,
10 Largitor sapientiæ,
Propulsator morborum,
Largitor animis
336 Placidæ vitæ,
Quam non premunt
Terrenæ curæ
Matres dolorum,
Matres ærumnarum,
Quarum mihi vita
Pura permaneat,
20 Quo rerum omnium
Abstrusam originem
Celebrans memorem,
Neque rebellibus
Peccatis a Deo
Abstrahar.

Te, beate, cano,
Rex mundi:
Tellus vero sileat.
Ad tuos hymnos,
30 Ad tuas preces
Faveant linguis
Quæcunque mundus con-
tinet:
(Tua namque [sunt] opera
o Pater),

Cesset
Ventorum sibilus,
Susurrus arborum,
Cantusque avium.
Tacitus æther,
Tacitus aer
40 Audiat cantus;
Aquarumque fluxus
Strepitu jam carens,
Cursum in terris sistat.
Qui vero interpellant
Sanctos hymnos,
Latebris gaudentes,
Monumenta que obsidentes
Dæmones jam
Fugiant meas
50 Sanctas preces:
Boni autem quotquot
Beati cælestis
Famuli Genitoris
Tenent intimas
Extremasque plagas mun-

di,
Hymnos benigna mente
Audiant Patris,
Benigna que mente preces
337 Referant meas (ad
eum),
60 Unitas o unitatum,
Pater o patrum,
Principiorum principium,
Fontium fons,
Radicum radix,
Bonorum bonum,
Siderum sidus,

"Οφρα δὲ ζωᾷς
730 "Υλοδιαίτου
Δεσμοῖσι μένω,
Πραεῖα, μάκαρ,
Βόσχοι με τύχα.

ΥΜΝΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

Σὲ μὲν, ἀρχομένας,
Σὲ δ', ἀεξομένας,
Σὲ δὲ, μεσοίστας,
Σὲ δὲ, παυομένας
"Αοῦς ἱερᾷς,
Ζαθέας νυκτὸς
Μέλπω, Γενέτα,
Παίων ψυχῶν,
Παίων γυίων,
10 Δῶτορ σοφίας,
"Ελατῆρ νούσων,
Δῶτορ ψυχᾷς
"Απόνου βιοταῖς,
"Αν μὴ στείθει
Χθονία φροντίς,
Μάτηρ ἀχέων,
Μάτηρ παθέων,
"Ων μοι ζωὰ
Καθαρά μενέτω,
20 "Ινα τὰν πάντων
Κρυφίαν ῥίζαν
"Υμνοῖσα λέγω,
Μηδ' ἀπαγωγῶις
"Ατῇσι Θεοῦ
Νοσφιζοίμαν.
Σὲ, μάκαρ, μέλπω,
Κοίρανε κόσμου.
Γὰ δὲ σιγάτω.
"Επὶ σοῖς ὕμνοις,
30 "Επὶ σαῖς εὐχαῖς
Εὐφραμεῖτω
"Οσα κόσμος ἔχει.

(Σὰ γὰρ ἔργ', ὦ Πάτερ)

Καταπαυέσθω
"Ανέμων ῥοῖζος,
"Ηχος δένδρων,
Θρόος ὀρνίθων.
"Ησυχος αἰθῆρ,
"Ησυχος ἀήρ
40 Κλυέτω μολπᾶς.
"Υδάτων δὲ χύσις
"Αψοφος ἡδὴ
Στήτω κατὰ γᾶς.
Οἱ δ' ἐμπόδιοι
"Αγίων ὕμνων
Κευθμωνοχαρεῖς
Καὶ τυμβηνόμοι
Δαίμονες ἡδὴ
Φευγέτωσαν ἐμὰν
50 "Οσίαν εὐχάν.
"Αγαθοὶ δ' ὁπόσοι
Μάκαρες νοεροῦ
Πρόπολοι γενέτου
Κατέχουσι βάθη.
"Ακρα τε κόσμου,

"Υμνων ἴλεω
Πεύθοιντο Πατρός,
"Ιλεω δὲ λιτὰς
"Ανάγοιεν ἐμὰς.

60 Μονὰς ὦ μονάδων,
Πάτερ ὦ πατέρων,
"Αρχῶν ἀρχά,
Παγῶν παγά,
"Ριζῶν ῥίζα,
"Αγαθῶν ἀγαθόν,
"Αστρῶν ἄστρον,

Κόσμων κόσμος,
Ἰδεὼν ἰδέα,
Βύθιον κάλλος,
70 Κρύφιον σπέρμα,
Πάτερ αἰώνων,
Πάτερ ἀφθέγκτων
Νοερῶν κόσμων.

Ὅθεν ἀμβροσία
Σταλάουσα πνοά,
Σώματος ὄγκοις
Ἐπινηξάμενα,
Δεύτερον ἤδη
Κόσμον ἀνάπτει.
80 Ὑμῶ σε, μάκαρ,
Καὶ διὰ φωνᾶς,
Ὑμῶ σε, μάκαρ,
Καὶ διὰ σιγᾶς.
Ὅσα γὰρ φωνᾶς,
Τόσα καὶ σιγᾶς
Ἄϊεις νοερᾶς.
Ὑμῶ δὲ γόνον
Πρωτόγονον,
Καὶ πρωτοφαῖ.
90 Γόνε κύδιστε
Πατρὸς ἀφθέγκτου,
Σὲ, μάκαρ, μέγαλῳ
Πατρὶ συνυμῶ,
Καὶ τὰν ἐπ' σοὶ
Ὡδὶνα Πατρὸς,
Γόνιμον βουλάν,
Μεσάταν ἀρχάν,
Ἀγίαν Πνοίαν,
Κέντρον Γενέτου,
100 Κέντρον δὲ κόρου.
Αὐτὰ μάτηρ,
Αὐτὰ γυνὴ,
Αὐτὰ θυγάτηρ,
Μαιωσαμένα
Κρυφίαν ῥίζαν.
Ἵνα γὰρ προχυθῇ
Ἐπὶ Παιδὶ Πατὴρ,
Αὐτὰ πρόχυσις
Εὗρετο βλάσταν.
110 Ἔσθῃ δὲ μέσα,
Θεὸς ἐκ τε Θεοῦ,
Διὰ παῖδά τε
Καὶ διὰ κλεινὰν
Πατρὸς ἀθανάτου
Πρόχυσιν ὕδης
Εὗρετο βλάσταν.
Μονὰς εἰ Τριάς ὢν.

Μονὰς ἂ δὴ μένει,
Καὶ Τριάς εἰ δὴ.
120 Νοερὰ δὲ τομὰ

Ἀσχιστον ἔτι
Τὸ μερισθὲν ἔχει.
Προθορῶν δὲ μένει
Γόνος ἐς Γενέταν,
Καὶ πάλιν ἔξω
Τὰ Πατρὸς διέπει,
Κόσμοις κατάγων
Ὅλβον ζωᾶς,
Ὅθεν αὐτὸς ἔχει.
130 Λόγος, ὃν μέγαλῳ
Πατρὶ συνυμῶ,
Νόος ἀρρήτου
Τίττει σε Πατρός
Καὶ σὺ κυηθεὶς
Λόγος εἰς Γενέτου,
Πρῶτος πρῶτας
Προθορῶν ῥίζας,
Ῥίζα δὲ πάντων
Τῶν μετὰ κλεινὰν

Mundorum munde,
Idearum idea,
Immensa pulchritudo,
70 Abstrusum semen,
Pater sæculorum,
Pater ineffabilium
Intellectualium mundo-
rum:

Unde ambrosius
Destillans spiritus,
Corporis moli
Adnatans,
Secundum jam
Mundum excitat.
80 Cano te, o beate,
Et voce:
Cano te, o beate,
Etiam silentio.
Quantum enim vocem,
Tantum et silentium
Percipis intellectus.
Cano etiam prolem
Primigenam,
Et primiculam.
90 Fili clarissime
Patris ineffabilis,
Te, beate, magno
Cum Patre laudo,
Et quem tulit tui causa
Partum Pater,
Fecundum consilium,
Medians principium,
Sanctum Spiritum,
Centrum Genitoris,
100 Centrum etiam Filii.
Ipsa mater,
Ipsa soror,
Ipsa filia,
Quæ obstetricata es
338 Abditam radicem.
Nam ut diffunderetur
In Filium Pater,
Ipsa diffusio
Invenit germen.
110 Stetitque media,
Deus ex Deo

Et per inclytam
Patris immortalis
Profusionem Filius
Invenit germinationem.
Unitas es, Trinitas cum
sis:

Unitas quæ permanet,
Et Trinitas quæ permanet.
120 Intellectualis autem
sectio

Indivisum adhuc
Quod est divisum, habet:
Prosiliens autem manet
Filius in Patre,
Et rursus extra,
Quæ sunt Patris, regit,
Mundis deducens
Felicitem vitæ,
Unde ipse habet.
130 Verbum, quod magno
Cum Patre, cano,
Mens ineffabilis
Parit te Patris:
Et tu conceptum
Verbum es Patris.
Primus ex prima
Prognatus radice,
Radix autem omnium,
Quæ condita sunt post in-
clytum

140 Τὰν σὰν γένναν·
Μονὰς ἀρρήτος,
Σπέρμα τὸ πάντων
Σπέρμα σε πάντων
Ἑσπέρμηνη.

Σὺ γὰρ ἐν πᾶσι.
Διὰ σοῦ δὲ φύσις
Ὑπάτα, μεσάτα,
Νεάτα τε, Θεοῦ
Ἀπέλαυσε Πατρός
150 Ἀγαθῶν δώρων
Γονίμου ζωᾶς.
Σοὶ μὲν ἀγῆρως
Ἀπονὸν τροχίαν
Σφαῖρα κυλίνδει.
Ὑπὸ σὰν τάξιν
Κύτεος μεγάλου
Βριαραῖς δίναις
Ἑβδομάς ἄστρον
Ἀντιχορεῖται.

160 Τὰ δὲ πολλὰ μίαν
Πτύχα καλλύνει
Φέγγεα κόσμου
Διὰ σὰν βουλάν,
Γόνε κύδιστε.
Σὺ γὰρ ἀμφιθέων
Κύτος οὐράνιον,
Δρόμον αἰώνων
Ἀλυτον συνέχεις.
Ὑπὸ σαῖς δὲ, μάκαρ,
170 Ἀγίοις θεσμοῖς
Ἐν ἀπειροβαθοῦς
Ἀἰθέρας λαγόσι
Πολιῶν ἄστρον
Ἀγέλα νέμεται.
Σὺ μὲν οὐρανίοις,
Σὺ δ' ἐννερίοις,
Σὺ δ' ἐπιχθονίοις,
Σὺ δ' ὑποχθονίοις
Ἔργα μερίζεις,
180 Ζωὴν τε νέμεις.
Σὺ νόου πρύτανις
Ταμίας τε θεοῖς
Θνατῶν θ' ὁπόσοι
Νοερᾶς μοίρας
Ἔσπασαν ὁμῶς.

Σὺ ψυχοδότας,
Οἷς ἐκ ψυχᾶς
Τέταται ζωὴ.
Καὶ φύσιν ἀκμῆς.
190 Ἀλαδὸν ψυχᾶς
Βλάστημα τεᾶς
Κρέμαται σειρᾶς.
Χωπόσα πετάσας
Στέρεται πνοῖας,
Ἀπὸ σῶν κόλπων
Δρέπεται συνοχάν

Πορθμευομένην
Διὰ σᾶς ἀλκᾶς
Ἐξ ἀρρήτων
200 Πατρικῶν κόλπων
Κρυφίας μονάδος,
Ὅθεν ὁ ζωᾶς
Ὅχετὸς προρέων
Φέρεται μέχρι γᾶς
Διὰ σᾶς ἀλκᾶς,
Δι' ἀτεκμάρτων
Νοερῶν κόσμων,
Ἐνθεν δέχεται
Καταβαίνοισαν
210 Ἀγαθῶν κράναν
Νοερῶν μορφά

Κόσμος ὁρατός.
Ἄλιον οὗτος
Δεύτερον ἔσχεν,

140 Tuum ortum.
Unitas ineffabilis,
Semen omnium rerum,
Semen te omnium
Sevit.

Tu namque in omnibus.
Per te natura
Suprema, media,
Et infima Dei
Perfruitur Patris
150 Bonis muneribus

339 Fecundæ vitæ.
Tibi senii expers
Indefesso cursu
Sphæra volvitur;
Sub tuum ordinem
Cavitatis ingentis
Rapidis conversionibus
Septeni orbes siderum
Contrario motu feruntur.

160 Multæ vero unum
Orbem decorant
Stellæ mundi
Tuo consilio,
Fili maxime inclyte.

Tu enim discurrens
Per cælorum orbes,
Cursum sæculorum
Indissolubilem contines.
Subque tuis, o beate,
170 Sanctis legibus
In immensæ altitudinis
Æthereo sinu

Candentium siderum
Greges pascuntur,
Tu cœlitibus,
Tu aeriis,
Tu terrestribus,
Tu infernis
Opera dispensas,
180 Vitamque largiris.
Tu, mentis rector
Dispensatorque cœlitibus,
Mortalibusque, quotquot
Intellectualis sortis
Hauserunt imbres.

Tu dator animæ
Quibus ex anima
Pendet vita,
Et natura indefessa.

190 Cæca animæ
Propago ex tua
Pendet catena.
Et quæcunque
Carent spiritu,
De tuo sinu

Decerpunt vim qua sus-
tentantur,

340 Transmissam
Tua virtute
Ex ineffabili

200 Paterno sinu
Abditæ unitatis;
Unde vitæ
Rivus profluens
Fertur ad terram usque
Tua virtute,
Per incomprehensibiles
Intellectuales mundos,
Unde recipit
Descendentem

210 Bonorum fontem
Intellectualis (mundi) for-
ma

Mundus aspectabilis.
Solem iste
Secundum habuit

Ejus, quæ posterius emi-
cuit,
Lucis parentem,
Oculos illustrantem,
Ejus quæ gignitur
Et interit,
220 Dispensatorem hylæ.
Filius, qui est illius (solis)
intellectualis
Forma sensilis,
Bonorum largitorem
Quæ in mundo nascuntur:
Tuo consilio,
Fili maxime, inelyte,
Pater, qui cognosci non
potes;
Pater ineffabilis,
Qui cognosci non potes
mente,
230 Exprimi non potes
ratione:
Mens es mentis,
Animarum anima,
Natura es naturarum.
Genu tibi flectens
Ecce, hoc, servus,
Procumbō in terram
Supplex oculi captus.
Tu autem lucis largitor,
Lucis intellectualis,
240 Miserere, o beate,
Supplicis animæ.
Pelle morbos,
341 Pelle curas,
Quæ vorant animas.
Pelle impudentem
Canem infernum,
Dæmonem terræ,
Anima a mea,
Precibus a meis,
250 Vita a mea,
Factis a meis.
Corpore procul,
Spiritu procul,
Omnibus procul
A nostris rebus
Dæmon maneat.
Linquat (me), fugiat

Υστεροφειγούς
Φωτὸς γενέταν,
Ὁμματολαμπῇ,
Τὰς γινομένας
Καὶ φθειρομένας
220 Ταμίαν ὕλας,
Υἱὸν, νοεροῦ
Τύπον αἰσθητὸν,
Ἀγαθῶν παροχάν
Ἐγκοσμογενῶν
Διὰ τὴν βουλάν,
Γόνε, χύδιστε,
Πάτερ ἄγνωστε,
Πάτερ ἄρρητε,
Ἀγνώστε νόω,
230 Ἀρρήτε λόγῳ.
Νόος ἐσσι νόου,
Ψυχᾶν ψυχᾶ,
Φύσις εἰ φύσιων.
Γόνυ σοι κάμπτων
Ἰδὲ τοῦτο, λάτρις
Πίπτω κατὰ γᾶς
Ἰκέτας ἀλαός.
Σὺ δὲ φωτοδότας
Φωτὸς νοεροῦ,
240 Ἐλέαιρε, μάκαρ,
Ἰκέτιν ψυχάν.
Σεῦε δὲ νούσους,
Σεῦε δὲ μερίμνας,
Τὰς ψυχοδόρους.
Σεῦε δ' ἀναιδῆ
Κύνα τὸν χθόνιον,
Δαίμονα γαίης,
Ψυχᾶς ἀπ' ἐμᾶς,
Εὐχᾶς ἀπ' ἐμᾶς,
250 Ζωᾶς ἀπ' ἐμᾶς,
Ἔργων ἀπ' ἐμῶν.
Σώματος ἔξω,
Πνεύματος ἔξω,
Πάντων ἔξω
Τῶν ἀμετέρων
Δαίμων μενέτω.
Λιπέτω, φυγέτω

HYMNUS QUINTUS.

Canamus Filium sponsæ,
Sponsæ non nuptæ
Hominum mortali connubio.
Ineffabile Patris consilium:
Serum Christi partum
Venerandus Virginis partus
Hominis edidit formam,
Qui inter mortales deductor
Venit lucis fontanæ.
10 Hæc ineffabilis propago
Sæculorum novit radicem.
Tu lux es prima,
Una micans radius cum Patre,
Qui perruptis hylæ tenebris,
In animis fulges sanctis.
Tu mundi conditor,
Fulgentium orbium et siderum,
Centrorum terræ stabilitor:
Tu hominum servator.
20 Tibi sol equitat,
Diei perennis fons:
Tibi taurina fronte luna
Noctis tenebras pellit.
Tibi nascuntur fructus,
Tibi pascuntur greges.
Ex tuo ineffabili fonte
Vivificum emittens splendorem,

Dæmon, qui est hylæ
Affectuum robur,
260 Ad cœlestia iter
Qui intercludit:
Deum vestigantes
Qui impedit conatus.
Comitem vero da
Consortem, o Rex,
Sancti sanctum
Angelum roboris,
Angelum precum
Divino instinctu susce-
ptarum;
270 Amicum bona sub-
ministrantem:
Custodem animæ,
Custodem vitæ,
Precum custodem,
Factorum custodem,
Qui corpus servet
Liberum a morbis:
Qui spiritum servet
Liberum a labe,
Animosne afferat
280 Cupiditatum oblivio-
nem:
Ut etiam in vita,
Quam in terris degit,
Tuis laudibus
Pinguescat
Ala animæ:
Ut etiam vitam
Post fata,
Post vincula
342 Terrenum pondus
habentia
290 Puram ab hyla,
Quantum fieri potest, de-
gam,
Ad tuam regiam,
Ad tuos sinus,
Unde animæ
Profluit fons.
Tu autem manum porrige,
Tu evoca, tu, o beate,
Ex hyla educito
Supplicem animam.

Δαίμων, ὕλας
Παθέων ἀλκὰ,
260 Ἀνάγωγον ὁδὸν
Διατειχίζων
Τὰς θεοδιφεῖς
Βλάπτων ὀρμᾶς.
Ἐτάρον δὲ δίδου
Συνωνόν, ἀναξ,
Ἀγίας ἁγίων
Ἀγγελὸν ἀλκᾶς,
Ἀγγελὸν εὐχᾶς
Τὰς θεολαμπούς
270 Φίλον ἐσθλαδόταν,
Φύλακα ψυχᾶς,
Φύλακα ζωᾶς,
Εὐχῶν φρουρόν,
Ἔργων φρουρόν.
Σῶμα δὲ σώζοι
Καθαρόν νούσων
Πνεῦμα δὲ σώζοι
Καθαρόν λώδας,
Ψυχᾶ δ' ἐπάγοι
280 Παθέων λάθαν.
Ἴνα καὶ ζῶαν
Τὴν γαιотреφῇ,
Τοῖς σοῖς ὕμνοις
Πιαινῇται
Ταρσὸς ψυχᾶς
Ἴνα καὶ ζῶαν
Τὴν μετὰ μοίρας,
Τὴν μετὰ δεσμούς
Τοὺς χθονοδριθεῖς
290 Καθαράν ὕλας
Ὅσον ἐξανύω,
Ἐπὶ σὰς αὐλὰς,
Ἐπὶ σοὺς κόλπους,
Ὅθεν ἂ ψυχᾶς
Προρέει παγὰ.
Σὺ δὲ χεῖρα δίδου,
Σὺ κάλει, σὺ, μάκαρ,
Ἵλας ἀναγῆς
Ἰκέτιν ψυχάν.

ΥΜΝΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

Ὑμνῶμεν κοῦρον νύμφας,
Νύμφας οὐ νυμφευθείσας
Ἀνδρῶν μοιραίαις κοίταις.
Ἀρρήτοι Πατρὸς βουλαί·
Ἐσπέραν Χριστοῦ γένναν
Ἀ σεμνὰ νύμφας ὠδὶς
Ἀνθρώπου φῆγεν μορφάν,
Ὅς ἐν θνατοῖσι πορθμευτὰς
Ἦλθεν φωτὸς παγαίου.
10 Ἀ δ' ἄρρητος εὐδλάστα
Αἰώνων οἶδεν ρίζαν.
Αὐτὸς φῶς εἰ παγαῖον,
Συλλάμψας ἄκτις Πατρὶ,
Ῥήξας δ' ὀρφναίαν ὕλαν
Ψυχᾶς ἐλλάμψεις ἀγναῖς.
Αὐτὸς μὲν κόσμου κτίστας,
Κλεινῶν σφαιρωτὰς ἀστρῶν,
Κέντρων γαίης ριζωτὰς,
Αὐτὸς δ' ἀνθρώπων σωτὴρ.
20 Σοὶ μὲν τιτάν ἱππεύει,
Ἡοὺς ἄσβεστος παγὰ,
Σοὶ δ' ἂ ταυρῶπις μήνα
Τὴν νυκτῶν ὄρφναν λύει.
Σοὶ καὶ τίχτονται καρποὶ,
Σοὶ καὶ βόσκονται ποιῖμαι.
Ἐκ σᾶς ἀρρήτου παγᾶς
Ζεῖδωρον πέμπων αἶγλαν,

Παίσεις κόσμων ταρσούς·
 Ἐκ σῶν βλάστησε κόλπων
 30 Καὶ φῶς, καὶ νοῦς, καὶ ψυχά.
 Τὰν σὰν οἰκτερον κούραν
 Γυίοις εἰρχθεῖσαν θνατοῖς,
 Μοίρας θ' ὕλοις μέτροις.
 Νούσων ἐκσώζεις λώδας,
 Ἀσκηθῇ γυίων ἀλχάν.
 Νεῦσον μὲν μύθοις πειθῶ,
 Νεῦσον δ' ἐργοῖσι κῦδος,
 Ἀρχαίοις πρέψαι φάμαις
 Τὰς Κυράνας καὶ Σπάρτας·
 40 Λύπαις δ' ἄστιπτος ψυχά
 Πραεῖαν ἔλκοι ζωάν,
 Θρέπτειραν, δισσὰς γλήνας
 Ἐς σὸν τείνοισα φέγγος,
 Ὡς ἐξ ὕλας φοιθαθεῖς
 Ἀστρέπτους οἴμους σπεύσω,
 Φύξηλις γαίας μόχθων,
 Μιχθῆναι ψυχᾶς παγᾶ,
 Τοίαν ἄκραντον ζωάν
 Τῷ σῷ κραίνεις φορμικτῇ.
 50 Εὖτ' ἂν σοι στέλλων μολπᾶν
 Τὰν σὰν κυδαίνων ρίζαν,
 Μήκιστον Πατρὸς κῦδος,
 Καὶ τὰν σύνθωκον Πνοιᾶν
 Μέσσαν ρίζας καὶ βλάστας,
 Καὶ Πατρὸς μέλπων ἀλχάν,
 Τοῖς σοῖς ὕμνοις ἀμπαύω
 Κλεινὰν ὠδῖνα ψυχᾶς.
 Χαίροις, ὦ Παιδὸς παγὰ!
 Χαίροις, ὦ Πατρὸς μορφά!
 60 Χαίροις, ὦ Παιδὸς κρηπίς!
 Χαίροις, ὦ Πατρὸς σφρηγίς!
 Χαίροις, ὦ Παιδὸς κάρτος!
 Χαίροις, ὦ Πατρὸς κάλλος!
 Χαίροις δ' ἄκραντος Πνοιᾶ,
 Κέντρον Κόρου καὶ Πατρὸς.
 Τὰν μοι πέμποις σὺν Πατρὶ
 Ἀρδοῖσαν ψυχᾶς ταρσούς,
 Κράντειραν θείων ὠρων.

HYMNOS EKTOS.

Μετὰ παγᾶς ἁγίας αὐτολοχεύτου
 Ἀρρήτων ἐνοτήτων ἐπέκεινα,
 Θεὸν ἀμβρότου Θεοῦ κύδιμον Υἱά,
 Μόνον ἐκ μόνου Πατρὸς Παῖδα θερόντα
 Στεφανώσω σοφοῖς ἀνθεσιν ὕμνων,
 Ὅν βουλᾶς πατρικᾶς ἄφραστος ὠδὶς
 Ἀγνώστων ἀνέδειξε Παῖδα κόλπων,
 Ἄ Πατρὸς λοχίους ἔφηνε καρπούς,
 Καὶ φήνασα φάνη μεσσοπαγεῖς νοῦς.
 10 Ἐν παγᾶ δὲ μένουσι καὶ χυθέντες,
 Σοφία νόου Πατρὸς, κάλλεος αὐγὰ,
 Σοὶ τεχθέντι Πατὴρ ἐνευσε τίκτειν,
 Σὺ τὸ χρυπτὸν εἰ Πατρὸς σπέρμα.
 Σὲ γὰρ ἀρχὰν γενέτας ἔδωκε κόσμοις,
 Κατάγειν ἐκ νοερῶν σώμασι μορφάς.
 Σὺ μὲν οὐρανοῦ σοφὰν ἀντυγα νωμᾶς,
 Τὰν δ' ἄστρων ἀγέλαν αἰε νομεύεις.
 Σὺ δὲ τὰς ἀγγελικᾶς, Ἀναξ, χορείας,
 Καὶ τὰς δαιμονίας φάλαγγος ἀρχεῖς,
 20 Σὺ δὲ καὶ φύσιν φητὴν ἀμφιχορεύεις,
 Ἀμέριστον περὶ γὰν πνεῦμα μερίζεις,
 Καὶ παγᾶ τὸ δοθὲν πάλιν συνάπτεις,
 Θνατοὺς ἐκ θανάτου λύων ἀνάγκας.
 Ἰλήκοις ἐπὶ σῶν στέμμασιν ὕμνων,
 Βιοτᾶς ὕμνοπόλῳ νέμων γαλάναν,
 Εὐρίπων προχρᾶν στήσον ἀλῆτιν,
 Τερσαίνων ὁλοοὺς κλύδωνας ὕλας·
 Ψυχᾶς καὶ μελέων ἔρυκε νοῦσους.
 Παθέων οὐλομένην κοίμισον ὁρμάν·
 30 Πλούτου καὶ πενίας ἀλαλκε κῆρας,
 Ἔργοις κυδαλίμαν ὁμφάν ὁπάσαις.
 Ἐν λαοῖς ἀγαθὰν ἀνοίγε φάμαν·
 Πειθοὺς πρᾶυλόγου στέφ' αὐτῷ,
 ἵνα μὴ νόος ὀρέποι σχολὰν ἀκύμων,

Alis mundorum oras.
 Ex tuo emicuit sinu
 30 Et lux, et intellectus, et anima.
 Tuæ miserere filiae
 Artubus inclusæ mortalibus,
 Fatigue terrestri mensura.
 Morborum serva ex vitio
 Illæsum artuum robur.
 Annue verbis suadelam,
 Annue factis gloriam,
 Pristina ut clara sit fama
 Cyrenæ et Spartæ.
 40 Molestiis et nullis pressa anima.
 Placidam trahat vitam,
 Almam, gemina lumina
 In tuam intendens lucem,
 Ut ex hyla purgatus
 Oblitum reditus iter properem,
 Fugitans terræ labores,
 Ut miscear cum animæ fonte.
 Talem impollutam vitam
 Tuo annuas vati.
 50 Cum tibi pangens carmina,
 Tuam celebrans radicem,
 Excelsam Patris gloriam,
 Et socium ejusdem solii Spiritum,
 Medium inter radicem et germen,
 Et Patris canens vim,
 In tuis laudibus recreem
 Inclytum setum animæ.
 Salve, o Filii fons!
 Salve, o Patris forma!
 60 Salve, o Filii sedes!
 Salve, o Patris imago!
 Salve, o Filii potentia!
 Salve, o Patris pulchritudo!
 Salve, o purissime Spiritus!
 Centrum Filii et Patris.
 Hunc mihi mittas cum Patre
 Rigantem animæ alas,
 Ut perficiat divina munera.

344 HYMNUS SEXTUS.

Una cum fonte sancto per se secundo
 Ineffabiles unitates supra,
 Deum immortalis Dei clarissimum Filium
 Solum ex Patre Filium progeneratum
 Coronabo odoratis floribus carminum.
 Quem consilii paterni ineffabilis partus
 Ex abdito ostendit Filium sinu,
 Qui (partus) Patris abditos in lucem edidit fructus,
 Et illustrare visus est defixas in terram animas·
 10 In fonte vero permanent quanquam profusi,
 Sapientia mentis Patris, pulchritudinis splendor:
 Tibi parto Pater annuit ut parias.
 Tu abditum es Patris semen:
 Te enim originem Pater dedit mundis
 Ut deduceres corporibus formas ex intellectualibus.
 Tu cæli sapientem orbem circumnagis,
 Et siderum greges semper pascis.
 Tu angelici, o Rex, ordinis.
 Tu dæmonum phalangis imperium obtines:
 20 Tu et naturam mortalem regis,
 Individuum circa terram spiritum dividis,
 Et cum fonte, quod datum est, rursus conjungis,
 Mortales mortis liberans necessitate.
 Adsis propitius ad tuarum coronas laudum,
 Vitæ vati tribuens tranquillitatem,
 Euripi æstum sistito vagum,
 Sedans sævas tempestates hylæ:
 Animæ et artuum arceto morbos:
 Cupiditatum perditum sopito impetum.
 30 Opum, et paupertatis propulsa incommoda,
 Factis clarissimam famam dato,
 Inter gentes bonam pande famam,
 345 Suadellæ blandiloquæ redimito (me) honore,
 Ut mens decerpāt otium quieta,

Neque terrenis ingemam curis,
Sed ex tuis rivis excelsis
Partubus sapientiæ mentem rigem.

HYMNUS SEPTIMUS.

Primus modos inveni
Tui causa, beate, immortalis,
Nate clarissime Virginis,
Jesu Solymitane,
Nuper aptatis numeris
Quos resonent citharæ fides.
Tu vero propitius esto, o Rex,
Et accipe musicam
Ex sanctis carminibus.
10 Canamus immortalem
Deum, Filium Dei ingentem,
Sæculorum conditoris Patris,
Mundi opificem Filium:
Omnibus immiscentem se naturam,
Sapientiam immensam;
Cœlitibus Deum,
Inferis mortuum.
Effusus fuisti cum in terram
Mortali ex utero,
20 Magorum sapiens ars
Ex stellæ ortu
Obstupuit, dubia
Quis (esset) qui nasceretur infans
Quis, qui includeretur Deus,
Deus, an mortuus, an rex.
Eia, munera ferte,
Myrrhæ libamina,
Aurique donaria,
Thurisque vapores suaves.
30 Deus es, thus accipe:
Aurum regi fero:
Myrrha monumento congruet,
346 Et terram lustrasti,
Et maritimos fluctus
Et dæmonum vias,
Liquidos campos aeris,
Et infernas latebras,
Mortuis subsidium
Deus ad inferos profectus.
40 Sed propitius esto, o Rex,
Et accipe musicam
Ex sanctis carminibus.

HYMNUS OCTAVUS.

Ad Dorios numeros lyræ
Ebori alligatarum fidium
Tollam argutam vocem
Tui causa, beate, immortalis,
Nate clarissime Virginis.
Tu autem mihi vitam serva
Malorum omnium expertem, o rex,
Molestiis inaccessam (eam) reddens
Noctesque diesque.
10 Illustra mentem jubare,
Intellectuali ex fonte:
Robur integris artubus,
Et gloriam factis
Juventuti da meæ,
Lætumque affer ævum
Ad senectam extremam,
Valde honoratam augens
Prudentiam cum bona valetudine.
Fratrem conserva,
20 Quem mihi nuper, o immortalis,
Jam infernas portas
Prætergredientem pede,
Ad superos revocasti,
Curasque et luctus,
Meas lacrymas, et animi
Restinxisti ardentem flammam.
347 Vitæque restituisti mortuum,
Propter (me) tuum, o Pater, supplicem.

Μηδ' ἐν ταῖς χθονίαις στένων μερίμναις·
Ἄλλ' ἐκ σῶν ὀχετῶν ὑψιφορήτων
Ὡδοῖσιν σοφίας νόον κατάρδω.

ΥΜΝΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

Πρῶτος νόμον εὐρόμαν
Ἐπὶ σοί, μάκαρ, ἄμβροτε,
Γόνε κύδιμε Παρθένου,
Ἰησοῦ Σολυμήϊε,
Νεοπηγέσιν ἀρμογαῖς
Κρέξαι· κιθάρας μίτους.
Ἄλλ' εὐμενέοις, Ἄναξ,
Καὶ δέχνυσσο μουσικὰν
Ἐξ εὐαγέων μελῶν.
10 Ὑμνήσομεν ἄφθιτον
Θεόν, Ὡς Θεοῦ μέγαν,
Λιωνοτόκου Πατρὸς,
Τὸν κοσμογόνον κόρον·
Τὰν παντομιγῇ φύσιν,
Σοφίαν ἀπειρέσιον,
Τὸν ἐπουρανίοις Θεόν,
Τὸν ὑποχθονίοις νέκυν.
Ἐχύθης ὅτ' ἐπὶ χθονὶ
Βροτέας ἀπὸ νηδύος,
20 Μάγος ἂ πολύφρων τέχνη
Ἐξ ἀστέρος ἀντολᾶς
Θάμβησεν ἀμήχανος
Τί τὸ τικτόμενον βρέφος,
Τίς ὁ κρυπτόμενος Θεός,
Θεός, ἢ νέκυς, ἢ βασιλεύς.
Ἄγε, δῶρα κομίζετε,
Σμύρνης ἐναγίσματα,
Χρυσοῦ τ' ἀναθήματα,
Λιβάνου τε θύη καλά.
30 Θεός εἰ, λίβανον δέχου·
Χρυσὸν βασιλεῖ φέρω·
Σμύρνη τάφος ἀρμόσει.
Καὶ γὰρ ἐκάθηρας,
Καὶ πόντια κύματα,
Καὶ δαιμονίας ὁδοὺς,
Ῥαδινὰν χύσιν ἀέρος,
Καὶ νερτερίους μυχοὺς
Φθιμένοισι βοηθός
Θεός εἰς ἄδην σταλεῖς.
40 Ἄλλ' εὐμενέοις, Ἄναξ,
Καὶ δέχνυσσο μουσικὰν
Ἐξ εὐαγέων μελῶν.

ΥΜΝΟΣ ΟΓΔΟΥΣ.

Ὑπὸ Δώριον ἀρμογὰν
Ἐλεφαντοδέτων μίτων λύρας
Στάσω λιγυρὰν ὄπα
Ἐπὶ σοί, μάκαρ, ἄμβροτε,
Γόνε κύδιμε Παρθένου.
Σὺ δέ μου βιωτὰν σάου
Παναπήμονα, κοίρανε,
Λύπαις ἄδατον διδοὺς,
Καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν.
10 Λάμπους πραπίσιν σέλας
Νοεῖας ἀπὸ παγᾶς·
Σθένος ἀρτεμίων μελῶν,
Καὶ κῦδος ἐπ' ἔργμασι
Νεότατι νέμοις ἐμᾷ·
Λιπαρὸν δὲ φέροις ἔτος
Ἐς γήραος ἄδονάν·
Ἐρίτιμον ἀέζων
Πινυτὰν σὺν ὑγείᾳ,
Γνωτὸν δὲ φυλάσσοις
20 Τόν μοι νέον, ἄφθιτε,
Ἦδη χθονίαν πύλαν
Παραμειβόμενον ποδὶ,
Ἀφορρόν ἀνήγαγες,
Ἐμὰ κήδεα καὶ γόους,
Ἐμὰ δάκρυα καὶ φρενῶν
Σθέσας αἰθομέναν φλόγα.
Ἐβίωσας καὶ νέκυν,
Διὰ σὸν, Πάτερ, ἰκέταν.

Γνωτάν τε, συνωρίδα
 30 Τεκέων τε φυλάσσοις,
 "Ολον ἡσυχίαν δόμον
 "Υπὸ σῇ χειρὶ κρύπτοις.
 Καί μοι ζυγίων, "Αναξ,
 Ξυνήονα δεμνίων,
 "Απόνουσον, ἀπήμονα,
 "Ερίηρον, ὁμόφρονα,
 Κρυφίων ἀδαήμονα
 "Οάρων ἄλογον σάου.
 "Οσιον δ' ἐφέποι λέχος
 40 Πανακῆρατον, εὐαγές,
 "Αδίχοις ἄβατον πόθοις.
 Ψυχάν δὲ λυθεῖσαν
 Χθονίου βιότου πέδας
 "Εξαίνυσο πημάτων,
 Καὶ λευγαλέας ἄτας.
 Σὺν δ' εὐαγέων χοροῖς
 "Υμνοὺς ἀνάγειν δίδου
 "Επὶ κῦδει σου Πατρός
 Καὶ κάρτεϊ σῷ, μάκαρ.
 50 Πάλιν ὕμνοπολεύσω,
 Πάλιν σοι μέλος ᾄσω,
 Τάχα καὶ κιθάραν πάλιν
 Πάλιν ἀκῆρατον ἀρμόσω.

ΥΜΝΟΣ ΕΝΝΑΤΟΣ

Πολυήρατε κύδιμε,
 Σὲ μάκαρ γόνε Παρθένου
 "Υμνῷ Σολυμηίδος,
 "Ος τὰν δολίαν πάγαν
 Χθόνιον μεγάλων ὄφιν
 Πατρός ἤλασας ὀρχάτων.
 Καταβὰς μέχρι καὶ χθονὸς
 "Επίδημος ἐψαμέροις,
 Κατέβας δ' ὑπὸ τάρταρα,
 10 Ψυχῶν ὅθι μυρία
 Θάνατος νέμεν ἔθνεα.
 Φρίξεν σε γέρων τότε
 "Αἶδας ὁ παλαιγενής,
 Καὶ λαοδόρος κύων
 "Ανεχάσσατο βηλοῦ.
 Λύσας δ' ἀπὸ πημάτων
 Ψυχῶν ὁσίους χοροὺς
 Θιάσοισιν ἀκηράτοις
 "Υμνοὺς ἀνάγεις Πατρι.
 20 "Ανιόντα σὲ, Κοίρανε!,
 Τὰ κατ' ἡέρος ἄσπετα
 Τρέσεν ἔθνεα δαιμόνων.
 Θάμβησε δ' ἀκηράτων
 Χορὸς ἄμβροτος ἀστέρων.
 Αἰθὴρ δὲ γελάσας,
 Σοφὸς ἀρμονίας πατηρ,
 "Εξ ἐπτατόνου λύρας
 "Εκεράσσατο μουσικάν
 "Επινίχιον ἐς μένος.
 30 Μειδῆσεν ἑωσφόρος,
 "Ο διάκτορος ἀμέρας,
 Καὶ χρύσεος ἑσπερος,
 Κυθερήϊος ἀστήρ.
 "Α μὲν κερρόεν σέλας
 Πλήσασα ῥόου πυρὸς
 "Αγεῖτο σελάνα,
 Ποιμὴν νυχίων θεῶν.
 Τὰν δ' εὐρυφαῖ κόμαν
 Τιτάν ἐπετάσσατο
 40 "Αῤῥήτον ὑπ' ἰχνιον.
 "Εγὼ δὲ γόνον Θεοῦ
 Τὸν ἀριστοτέχνην νόον
 "Ιδίου πυρὸς ἀρχάν.
 Σὺ δὲ ταρσὸν ἐλάσας,
 Κυανάντυγος οὐρανοῦ
 "Υπερήλας νώτων,
 Σφαίρησι δ' ἐπετάσθης
 Νοεραῖσιν ἀκηράτοις
 "Αγαθῶν ὅθι παγὰ,
 50 Σιγώμενος οὐρανός.

Sororemque, et par
 30 Liberorum serva,
 Totamque tranquillam domum
 Tua manu protegas.
 Et mihi ejusdem, o Rex,
 Consortem tori jugalis
 A morbis noxisque liberam,
 Charissimam, unanimem,
 Furtivi ignaram
 Congressus uxorem serva :
 Sanctumque colat jus connubii
 40 Impollutum, purum,
 Non legitimis inaccessum amoribus.
 Animam vero solutam
 Terrenæ vitæ vinculis
 Eximito malis
 Et tristi noxa,
 Et cum piorum ordinibus
 Carmina offerre da
 In laudem tui Patris,
 Tuæque potentiae, o beate,
 50 Iterum canam hymnos,
 Iterum tibi carmina canam.
 Fortasse et citharam
 Iterum integram temperabo.

HYMNUS NONUS.

Majorem in modum expetende, clarissime,
 Te, o beate nate Virginis,
 Cano, Solymitanæ,
 Qui dolosum laqueum,
 Terrenum ingentibus anguem
 Patris expulisti hortis :
 Descendisti usque ad terram,
 Advena inter mortales,
 Et descendisti sub tartara,
 348 10 Animarum ubi plurima
 Mors tenebat agmina.
 Horruit te senex tunc
 Orcus antiquus,
 Et voracissimus canis
 Recessit a limine.
 Tu vero cum solvisses catenis
 Animarum sanctos cœtus,
 Comitatu integerrimo
 Laudes referebas Patri.
 20 Redeuntem te, o Rex,
 Aëria immensa
 Horruit turba dæmonum :
 Expavit autem purissimarum
 Cœtus immortalis stellarum.
 Aether autem ridens,
 Sapiens harmoniæ pater,
 Ex septem fidium lyra
 Temperavit musicam
 Triumphale in carmen.
 30 Risit lucifer,
 Nuntius diei,
 Et aureus hesperus,
 Cythereium sidus.
 Ipsa quidem cornutum lumen
 Replens ex fluxu ignis,
 Præibat luna,
 Pastor nocturnorum deorum.
 Late vero lucentem comam
 Titan expandit
 40 Ineffabile sub vestigium.
 Agnovit autem natum Dei,
 Mentem, quæ est optima opifex,
 Proprii ignis originem.
 Tu vero alas agitans
 Cærulei cœli
 Scandisti super dorsum,
 (In) sphaërisque constitisti
 Intellectualibus purissimis :
 Bonorum ubi fons,
 50 Silentio suppressum cœlum.

Ubi neque immensum,
Indefessumque tempus
Terra orta trahens,
Neque morbi impudentes
Fecundæ hylæ.

349 Sed ipsum senii expers
Ævum antiquum,
Quod juvenis est simul et senex,
Perpetuæ mansionis
60 Dispensator est diis.

HYMNUS DECIMUS.

Memento, Christe,
Fili Dei
Alte regnantis,
Servi tui,
Qui misera sorte est pec-

Qui scripsit hæc :
Et mihi præbe
Expiationem scelerum
Cordi insitorum,
10 Quæ mihi sunt innata

ΥΜΝΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

Μνήσσο, Χριστέ,
Υἱε Θεοῦ
Υψιμέδοντος,
Οἰκέτew σέο,
Κῆρ' ἀλιτροῦ,

Γράψαντος τάδε.
Καί μοι ἑπάσσον
Λύσιν παθέων
Κτητριφερέων,
10 Τά μοι ἐμφυῖ

Animo sordido.
Da vero ut aspiciam,
Servator Jesu,
Divinum splendorem
Tuum, ad quem cum ap-

Canam carmina
Animarum medico,
Medico corporum,
Patri simul excelso,
Spirituique sancto.

Ψυχᾷ ρυπαρᾷ.
Δὸς δὲ ιδέσθαι,
Σώτερ Ἰησοῦ,
Ζαθέων αἰγλᾶν
Σάν· ἐνθα φανεῖς

Μέλψω ἀοιδᾶν
Ψυχὰν παῖονι,
Παῖονι γυῖων,
Πατρὶ συνμεγάλῳ,
Πνεύματι θ' ἀγνῷ.

ANNO DOMINI CCCXCIV-CDXLIX.

S. ARSENIUS EREMITA

NOTITIA.

(GALLAND., *Veterum Patrum Biblioth.*, tom. VII, Proleg. p. xiii.)

I. De magno Arsenio multa Metaphrastes (a), multa Nicephorus (b) litteris tradidere, quæ tamen viris criticis, haud sane immerito, minus probantur : cujusmodi est id, quod præter Menologium Græcorum (c) memoriæ prodidit etiam Zonaras (d), ipsum videlicet sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconum exstistisse. Qua de re post Tillemontium (e) plura Bollandiani (f). Illud vero magis exploratum habemus, eum et Romanum, ex τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, et ex ordine senatorio fuisse (g) ; Græcis præterea Latinisque litteris omnique disciplinarum genere apprimè exultum (h) : sive ut habent Apophthegmata Patrum (i), παίδευσιν Ῥωμαϊκὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἐπιστάμενος. Tantus itaque vir doctrina et eruditione plurimum præstans a magno Theodosio in aulam accitus Arcadium et Honorium Augustos instituit ; qui et eos de baptismo suscepisse traditur : ut propterea pater imperatorum diceretur, quemadmodum ex Cyrillo sæculi vi scriptore intelligimus (j).

II. At vero Arsenius, ætatis anno 40, Christi 394, ut videtur Tillemontio (k), relicta demum imperatoris aula, in solitudinem secessit, Scetique primum consedit ; ubi, exactis annis 40, deinceps Troen superioris Babylonis versus Memphim se contulit, ibique annos decem egisse comperitur. Exinde vero digressus, tres alios annos Canopo Alexandriæ mansit : quibus emensis Troen rediens, eo loci duos reliquos peregrinationis suæ annos complevit. Et hanc quidem certiore Arsenianæ vitæ solitariae chronotaxin produnt Apophthegmata Patrum (l). Annum igitur agens 95 beatus Arsenius, postquam in solitu-

(a) Metaph. apud Sur., 19 Jul., pag. 253 seqq.

(b) Niceph. *Hist. eccl.* lib. xii, cap. 23.

(c) Menol. Gr. part. iii, pag. 88, edit. Urbin. 1727.

(d) Zonar. *Annal.* part. ii, pag. 37, edit. Paris.

(e) Tillem. *Mem. eccl.*, tom. XIV, pag. 755, not. 1, Sur S. Arsène.

(f) Bolland. *Act. SS.*, Jul. tom. IV, pag. 605, numm. 3, 4.

(g) *Vit. Patr.* lib. v, cap. 6, § 2.

(h) *Ibid.* capp. 10, § 5 et 15, § 7.

(i) Apophth. Patr. in Arsenio.

(j) Cyrill. in *Vit. Euthym.* apud Cotel. *Mon. Eccl. Gr.*, tom. II, pag. 248, et in *Analect. Gr. BB.*, pag. 43.

(k) Tillem. l. c., pag. 796, not. 3.

(l) Apophth. Patr., § 42.

dine annos 55 exegisset, ætæ tandem vulgaris 449, vitæ suæ cursum feliciter consummavit. Ejus memoriam recolunt Græci die 8 Maii, Latini vero 19 Julii. Quæ autem in eremo præclare gessit ac docuit sanctus abbas, studiose collegit litterisque mandavit beatus Theodorus Studita, ejusque lucubrationem ex pervetusto codice Segueriano descriptam edidit hagiographi Bollandiani (m), eruditisque animarum versionibus illustrarunt.

III. Græca pariter ac Romana sapientia fuisse admirandum magnum Arsenium, testatur idem qui ejus acta in litteras retulit Studita (n), Ἑλληνικῇ τε καὶ Ῥωμαϊκῇ σοφίᾳ θαυμαζόμενος. Neque aliter Apophthegmata Patrum, ut superius vidimus. Quin etiam, si Nicephoro fides (o), et libros quoque complures ille beatus senex reliquisse traditur, quos historia quæ de eo est, refert: καὶ λόγους πλείστους καταλελοιπῶς, οὓς ἡ κατ' αὐτὸν ἱστορία διέξεισιν. Verum una tantum ad nos pervenit *Magai Arsenii doctrina et exhortatio* ad monachos, ut videtur, quam primus publici juris fecit Combefisius (p), multa majestate et claritate, brevi adeo verborum complexu, expressam. Ita quidem de hujusmodi opusculo censet doctus editor (q); ejusque sententiæ subscribit Guillelmus Caveus (r). Huic autem Arsenianæ *Doctrinæ*, magni sane faciendæ, quæ præterea de illius sancti abbatis gestis dietisque habentur in Apophthegmatis Patrum Cotelerianis ac Possinianis, adjecimus. Quod superest, admonendum putamus, de nostro beatissimo sene tria tetrasticha, et digna quidem quæ legantur, contexuisse Joannem Geometram (s), suntque numm. 9, 10 et 11.

(m) Bolland. *Act. SS., Jul.* tom. IV, p. 617 seqq.

(n) Bolland. l. c. pag. 618, § 3.

(o) Niceph. *Hist. eccl.* lib. XII, cap. 23, sub fin.

(p) Combef. *Auctar. noviss.* part. I, pagg. 304

seq.

(q) Id. ibid. pag. 313, col. 1.

(r) Cav. *Hist. litter.*, tom. I, pag. 279.

(s) Joan. Geom. *Parad. Tetrast.* in *Bibl. PP.* Paris., tom. XIV, pag. 449.

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΙΝΕΣΙΣ

MAGNI SANCTIQUE ARSENI

DOCTRINA ET EXHORTATIO.

A. Ἀδελφοὶ καὶ Πατέρες, παντὸς πράγματος ὃ ἂν τις ἐπιχειροίῃ, αἰτία τις προηγείται καὶ σκοπὸς, καθ' ὃν πράττεται. Αἰτίαν δὲ τῆς ἡμῶν ἐκ τοῦ κόσμου φυγῆς, οὐδεμίαν ἄλλην εἰποιμεν ἢ τὴν τῆς ψυχῆς κάθαρσιν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐπομένην αὐτῆς σωτηρίαν. Σπουδαστέον οὖν ἡμῖν ὅση δύναμις ἑαυτοὺς ἐκκαθάραι, καὶ μᾶλλον τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, ἐνθα δὴ ὁ πόλεμος μεῖζων, καὶ ἡ νίκη δυσχερεστέρα. Πολλοὶ γάρ εἰσιν, οἳ περὶ μὲν μολυσμῶν σαρκὸς, καὶ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας, πολὺ τὸ ἐγκρατὲς ἐπεδείξαντο, νηστεύουσιν ἐχρήσαντο, καὶ ἀγρυπνίαις, καὶ ἄλλαις ὁσαὶ κακοπαθείαις· περὶ δὲ τοῦ κατὰ διάνοιαν μολυσμοῦ, καὶ τῆς ἐντελοῦς καθάρσεως, οὐδὲν, ἢ ὀλίγα παντελῶς ἐφρόντισαν· καίτοι γε τοῦ παραγγέλματος οὐ περὶ καθάρσεως τοῦ τῆς σαρκὸς μολυσμοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ἔχοντος. Οὐ μὴν

I. Fratres ac Patres, quidquid tandem aliquis negotii aggrediatur, ratio aliqua finisque proprius præeat necesse est, quo se operi accingat. Rationem vero ac causam, cur a sæculo fugam nobis ineundam duximus, nullam aliam dixerimus, quam ut animum emundantes, quæ huic comes est emundationi, salutem consequamur. Adhibenda igitur nobis pro virili diligentia, ut nos ipsos emundemus, præsertim vero interiorem hominem, penes quem et gravior incumbit belli moles, et victoria difficilior est. Sunt enim multi, qui emundandis carnalibus sordibus, ac peccato quod opere præstatur, eliminando, continentiae plurimum exhibuerunt, jejuniæque et vigilias adhibuerunt, ac reliquis strenue corporis afflictationibus functi sunt; ad animi autem sordes quod attinet, perfectamque emundationem, nihil aut parum quid admodum curaverunt; quanquam non in eo nobis sita professio est, ut carnis duntaxat, sed ut etiam

spiritus emundationi studeamus. Atqui multis sane ea incessit cura, ut scortationem ac carnales reliquas libidines affectusque diligenter caverent: ut autem occultiora vitia eluerent, puta invidiæ, inanis gloriæ, vanæ suæ opinionis et jactantiæ, amoris pecuniarum, omniumque vitiorum deterrimi, superbiæ, seque horum molestia liberarent, pauci admodum curavere. Hinc fit ut dimidio mutilam hi emundationem obtineant; quin imo majori potiorique parte immundi perseverant; suntque stultis similes, foris quidem sæpius auro aut etiam ære fulgentibus, cum intus immunditia omni que alia vilissima materia infercitæ sint.

II. His nos itaque etiam obscuris vitiis ac affectibus majorem in modum emundari studeamus. Quin ne hoc quoque nos lateat, fratres, hostem nostrum diabolum multis variisque machinis hoc moliri ut seducat bonique ac honesti specie in seveam malorum ac exitium trahat. Puta, hospitalitatem colere admonet, et ut adventantes fratres læti suscipiamus, quibuscum pari mensa cibum potumque sumamus. Hujus ratio, charitatis bonum; tumque adeo sensim obrepens ac illiciens, eo occulte trahit ut ventri serviamus; indeque libidini-bus ac voluptatibus impudicitiiisque ad nauseam usque inquinemur. Aliis rursus eleemosynam suadens ac benignitatem, inque egenos beneficentiam, per eam occasionem pecuniarum amorem accendit, et ut avaritiæ œstro insaniant. Aliis aliorum utilitatem, iis capiendis escam subseminans, auctor fuit ut solitudinem quasi inutilem ejusque otia desererent, et ut sæcularium vulgo colloquia miscerent: quandoque etiam suasit, ut et cum feminis, velut jam arrepta imperturbationis arce, id ipsum incautius præstarent: inque eum modum libidinosos ac voluptatibus deditos miseros effecit. Alios omni cogitationem æstu liberos sinens, eaque ratione elidens, quod cunctis vitiis superiores viderentur, in superbiam extulit, sicque facile prostravit. Quandoque vero etiam, dando belli inducias pugnaque abstinens, erga eos maxime qui ad vitæ religiosæ agones se nuper exuissent, sui securos esse, nec cura sollicitos seductor induxit; hincque adeo in segnitiam impellens, atque labores neglectim habere faciens, repente adortus uti debiles atque inermes, innumerabilium cogitationum æstum illis commovit atque miscuit conturbavitque: quin et sæpius profundo vitiorum mersit. Aliis rursus suasit ut sibi ipsi, tanquam jam majorem modum consecuti, confiderent, et ut aliorum creditas cogitationes acciperent, affectusque et libidines atque prælia delegentes audirent: quodque necdum suos ipsi affectus atque vitia probe eluissent, cum auditorum memoriam formasque libidinose animo primum immisit, tumque etiam ad carnem polluendam miserabili eos exitu præcipitavit. Cum igitur sic varii ac multiplices, quosque ægre deprehendas, sint tentatoris assultus, magna quoque nobis opus erit cautione ac vigilantia, animoque boni cura intento: ut eo illustrante, his quæ sunt mala, ut bonis, imprudentes non uta-

σειως, χρημάτων ἔρωτος· καὶ τοῦ πάντων χείρονος, ὑπερηφανείας· τούτων ἐκφυγεῖν τὰς ὀχλήσεις, ὁλίγοι κομιδῇ πεφροντήκασι. Ταύτητοι τὴν κάθαρσιν ἐξ ἡμισείας ἔχουσιν οὗτοι· μᾶλλον δὲ, τῷ πλείονι καὶ κυριωτέρῳ μέρει ἀκάθαρτοι μεμενήκασι· καὶ οἷον ἀνδριάντες εἰσὶν, οἱ ἐξωθεν μὲν τῷ χρυσῷ πολλάκις ἢ καὶ χαλκῷ στίλβουσι, τὰ δὲ ἐνδον, ἀκαθαρσίας καὶ ὕλης πάσης ἄλλης πεπλήρωται φαυλοτάτης.

B'. Τούτων οὖν καὶ μᾶλλον ἡμεῖς τῶν ἀδελῶν παθῶν ἐκκαθαίρεσθαι σπουδάζωμεν. Καὶ τοῦτο δὲ μὴ λανθανέτω ἡμᾶς, ἀδελφοί, ὅπως ὁ ἐχθραίνων ἡμῖν διάβολος, πολλὰς καὶ ποικίλαις ταῖς μηχαναῖς χρώμενος ἐξαπατᾶν πειράται, καὶ προσφάσει τοῦ ἀγαθοῦ, τοῖς πονηροῖς ἐμπίπτειν παρασκευάζει. Οἷον φιλοξενίαν ὑποτιθέμενος, καὶ τὴν τῶν παραβαλλόντων ἀδελφῶν ἀκολούθως φιλοφροσύνην, συνεσθίειν αὐτοῖς καὶ συμπίνειν παρασκευάζει. Καὶ ἡ αἰτία, τὸ τῆς ἀγάπης καλόν· εἴθ' οὕτως ὑποκλέπτων ἡρέμα καὶ ὑποσπῶν, εἰς τὸ τῇ γαστρὶ δουλεύειν ἡμᾶς λάθρα εἴλκυσε· κἀντεῦθεν ἐμπαθείαις καὶ ἡδοναῖς εἰς κόρον ἐμόλυνεν. Ἄλλοις πάλιν ἐλεημοσύνην ὑποβάλλων καὶ χρηστότητα, καὶ τὴν περὶ τοὺς πένητας εὐποιάν, ἐντεῦθεν ἔρωτα χρημάτων αὐτοῖς ἐνήκε, καὶ πρὸς φιλαργυρίαν ἐξέμηνεν. Ἐτέροις τὴν τῶν πολλῶν ὠφέλειαν εἰς δόλεαρ ὑποσπείρων, τὴν ἡσυχίαν ὡς ἀκαρπον ἀπολιπεῖν παρσκευάσε· καὶ πολλοῖς μὲν τῶν κοσμικῶν ὁμιλεῖν· ἔστι δ' ὅτε καὶ πρὸς γυναῖκας ἀφυλάκτως τοῦτο ποιεῖν ἀνέπεισεν, ὡς ἤδη πρὸς ἀπάθειαν ἐφθάκοσι, καὶ οὕτω φιληδόνους καὶ ἐμπαθεῖς τοὺς ἀθλίους ἀπέδειξεν. Ἄλλους ἀνενοχλήτους ἐάσας, καὶ τῷ μηδενὶ τῶν παθῶν ἄλωτους εἶναι παρακρουσάμενος, εἰς ὑπερηφανίαν ἐπῆρε, καὶ οὕτω βρόδιως κατήνεγκεν. Ἔστι δὲ οὗς καὶ τοῦ πολεμεῖν ἀποσχόμενος, καὶ μάλιστα τοὺς πρὸς τοὺς ἀσκητικούς ἀγῶνας ἐναγχος ἀποδυσάμενους, ἀδεῶς ἔχειν αὐτοὺς καὶ ἀμερίμνως ἡπάτησεν· ἐξ οὗπερ εἰς βραθυμίαν ἐμβαλὼν, καὶ πόνων ἀμελήσαι παρασκευάσας, ἀθρόον ὡς εὐχειρώτοις ἐπέθετο καὶ ἀόπλοις, καὶ οὕτω μυρίων σάλον τῶν λογισμῶν διέσεισέ τε καὶ συνετάραξε· πολλάκις μέντοι καὶ τῷ τῶν παθῶν βυθῷ κατεδάπτισεν. Ἐτέρους αὖθις, θάρρειν ἑαυτοῖς ἀνέπεισεν, ὡς μέτρου ἤδη μελίζονος ἐφικομένους· πιστεύεσθαι τε καὶ ἄλλων λογισμοὺς, καὶ παθῶν καὶ πολέμων ἐξαγορεύσεις ὑπέθαλεν· οἷς μήπω τὰ οἰκεία πάθη καλῶς ἀπονιφάμενοις, πρῶτον μὲν ὑπομνήσεις καὶ διατυπώσεις τῶν ὧν ἀκηκόασιν ἐμπαθῶς ἐνήκεν· ἔπειτα καὶ πρὸς μολυσμοὺς σαρκὸς ἀθλίως κατήνεγκεν. Ἐπεὶ οὖν αἱ τοῦ πειράζοντος προσβολαὶ ποικίλαι οὕτως καὶ πολυειδεῖς καὶ δυσφύρατοι, πολλῆς καὶ ἡμῖν δεήσει τῆς φυλακῆς καὶ νήψεως, καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν προσοχῆς· ἵνα παρ' αὐτοῦ φωτιζόμενοι, μὴ λάθωμεν ὡς καλῶν τῶν πονηρῶν χρώμενοι· μὴ δὲ τοῖς βλαβεροῖς περιπίπτοντες ἀδελῶς· ἀλλὰ γρηγορώμεν καὶ νήφωμεν περισκοποῦντες πόθεν, καὶ πότε, καὶ πῶς τὰς προσβολὰς ἐκεῖνος ποιεῖται· καὶ μηδενὶ μηδ' ὅλως δι' ἀπροσεξίαν προσκίπτωμεν.

mur; nec in noxia, cæcis animi sensibus, incidamus: sed vigilemus ac sobrii simus, sedulo considerantes unde, quando et quomodo ille adoriatur: inque nullo prorsus, per præsentiae animi absentiam ac socordiam offendamus.

ARSENII ABBATIS APOPHTHEGMATA.

Vide hujusce Patrologiæ Græcæ tom. LXV, col. 87 sqq.

ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΙΡΑΣΤΗΝ ΝΟΜΙΚΟΝ.

ARSENII MONACHI

AD NOMICUM TENTATOREM.

Ang. Mai Classici auctores, t. X, p. 555. Romæ 1838.

Ἴδε βρόχον ἀντὶ βρόχου, ὦ νομικὲ, παγίδα ἀνθ' ἧς Ἀ
ἔστησας παγίδος· Ἴδε πῶς ἐμπέπτωκας εἰς ὄνῳρυξας
βόθρον κατὰ Χριστοῦ· ὅθεν ὁ σὸς σε νόμος ἀντὶ Χρι-
στοῦ ἐξελεγχέτω, πότερον ὡς Θεῷ, ἢ ὡς ψιλῷ ἀν-
θρώπῳ τὰ τῆς πείρας ἐφήπλωσας ἄθεσμα δίκτυα;
εἰ μὲν τὸ πρῶτον, μεματαίωσαι· Θεὸς γὰρ πειραστῶν
δικτύοις οὐδαμῶς ζωγρεῖται· μᾶλλον δὲ καὶ ἀγαπᾷν
ὀφείλεις ἐξ ὅλης διανοίας, καὶ ψυχῆς, καὶ ἰσχύος· εἰ
δὲ τὸ δεύτερον, ὁ ὡς σεαυτὸν τὸν πλησίον ἀγαπᾷν,
παρὰ τοῦ νόμου δεδιδαγμένος, οὐδαμῶς πειράζειν
δίκαιος ἂν εἴης· οὔτε γὰρ ἂν πειράσειέ τις ἑαυτὸν,
οὔτε ἐν λόγῳ παγιδεῦσαι, καὶ θανάτῳ παραδοῦναι
ζητήσῃς. Πῶς οὖν σεαυτὸν διὰ τῶν κατὰ τοῦ πλησίον
βρόχων καταπνίγων οὐκ αἰσθάνῃ; οὐδ' ἐννοεῖς ὅτι
ταῖς πονηροῖς γείτοσιν ἐπταπλασίονα εἰς τὸν κόλπον
τὰ δεινὰ ἀποδίδονται; Ἀλλὰ Χριστὸς τῇ οἰκείᾳ μα-
κροθυμίᾳ καὶ ἀνεξικακίᾳ χρώμενος, ὁρθῶς μὲν οὐ
πράττειν, οὐδὲ διανοεῖσθαι, ὁρθῶς δὲ ἀποκριθῆναι
φησιν, ἴσως καὶ τοὺς ἑαυτῆς λόγους ἐπαισχυνοῖς
παλινωδίαν ἀπὸ τῆς ἐν πλάνῃ ματαιότητος ἄσσειν·
«Οὕτω, φησὶ, ποίει, καὶ ζήσῃ»· οὕτω πάντα τὸν ἐν
κινδύνῳ, τὸν ἐν ἀνάγκῃ, τὸν ἐν περιστάσει σεαυτοῦ
πλησίον ἔχει. Ὁ δὲ μήτε ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν νόμῳ ἐντο-
λῆς, μήτε ἐκ τῆς τοῦ Σωτῆρος προτροπῆς ὠφελη-
θεῖς, μηδὲ ὑπὸ τοῦ οἰκείου συνειδότος ἀπελεγχθεῖς,
οἷα δὲ τις ὄφις πονηρὸς μικρᾷ τῇ διὰ νόμου πληγῇ
τὴν κάραν ἀλγήσας, τὴν ἰοδόλον γλῶτταν κινεῖ, καὶ
τὴν θανατηφόρον πᾶσαν εἰς τοῦμφανὲς ἀπογυμνοῖ
κακίαν. Θέλων γὰρ, φησὶ, δικαιοῦν ἑαυτὸν, ταυτέστιν
ἑαυτὸν ὑπὲρ ἅπαντας νομίζων δίκαιον, καὶ μηδένα

En laqueum pro laqueo, nomice, et pedicam pe-
dicæ oppositam. Videsne te in illam ipsam foveam,
quam Christo fodieras, delapsum esse? Quare lex
tua Christi loco in te inquirat, ut sciamus, utrum
ut Deo an mero homini perfidas illas struxeris
insidias. Si ut Deo, sane frustratus es; Deus enim
insidiantium dolis circumveniri nequit; quem a
fortiori ex tota mente, ex toto animo, totis viri-
bus diligere debes: si ut mero homini, tentamen-
tum id non minus injustum erit, siquidem proxi-
mum sicut te ipsum amare lex jubet. Et revera
quis tandem seipsum tentare dolosis verborum
ambagibus voluerit, ut postmodum morti semet
tradat? Annon vides te, dum proximo tuo laqueum
nectis, eodem supplicio circumstringi? Nonne vi-
des vicinos maleficos septemplex maleficii pœ-
nam dare? Econtra Christus pro ea qua est animi
mansuetudine ac patientia, ommissa bene faciendi
cogitandique necessitate, sermonis congruentiam
commendat, metum eximendo ne aliquando falsi-
loquii retractationem experiamur: « Sic, inquit,
facito, et vives. » Sic tu omnem habeto proximum
in periculis, in necessitatibus, in quibuscunque
rebus constitutum. Qui autem neque ex legis man-
datis, neque ex Salvatoris ipsius præceptis, neque
ab ipsa conscientia redargutus resipiscit, is, sicut
serpens venenosus, dum caput ejus legis plectitur
verberibus, linguam movet venenatam et omni
malitiam mortis genitricem in lucem prodit. Nam-
que seipsum vult justificare, se omnibus cæteris

justiorem autumans, tantum abest ut qui parem A credat, ut eadem motus superbia: « Quis est proximus meus? » roget. At nonne est tibi pater, o homo, nonne mater, frater, amicus, cognatus, vicinus, affinis, nemo denique in tota civitate tui similis? Proh! fatuitatem vanæ mentis indicatricem hominis qui humanæ se naturæ superiorem credit! Quem cum Salvator sic stolidè superbientem videret, in mentem ejus inducit alios qui natura, alios qui voluntate ei propinqui sunt, addendo ea quæ in parabola in rem commemorantur. Adamum ut communem omnium proavum in medium affert, quippe ex quo omnes fratres et proximi sint et habendi et nominandi; dein fratres et propinquos eos nuncupat qui mutuo ac voluntario beneficentiæ vinculo junguntur, eoque magis quod non natura, sed libera voluntate societatem inter se inierunt. « Homo descendit. » Vides parabolam, et cum ea Christum qui legisperiti animum ad saniora reducit; vides Christum ex Adamo procedentem, nosque omnes edocentem quod, si de virtutum fastigio ad vitiorum abyssum delabimur, a dolosis decipiemur prædonibus, et nisi quantocius inde emergamus, morti animi æternæ trademur. Sic igitur legisperiti mores corriguntur, ipse enim secundum præceptum « Dilige proximum tuum, » et, « Odio habe inimicum tuum, » naturam in duo dividendo omnem alienigenam pro hoste habet. Lex enim quædam hostilem in alienigenas gerere animum jubet, non tam odio — communis enim omnibus natura —, sed quia cum illis commeantes non raro eorum idololatriam amplectebantur. Non omnes porro Judæos sibi propinquos putabat, sed eos tantum qui in virtutibus exercendis cum ipso certabant. Sed nomicus noster, sui plenus, omnibus præcellere ratus, neminem re aut nomine semetipso dignum arbitrabatur. Quare Christus istius, et omnium qui eadem misera conditione afflicti erant, morbum sanaturus, universim « Homo quidam » dicens, non hunc aut illum, naturæ humanæ participem proximi denominatione designandum esse innuit, et legem quæ « Ama proximum, » et, « Odio habeto inimicum, » tanquam imperfectam præterit, suam substituendo quam alibi quoque commendat, « Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos, et orate pro persequentibus vos. » Omnes hujusmodi Judæi inimicos credebant, proximos autem qui contrarium faciebant. Tali modo igitur legisperitum tentat et per parabolam eo redigit, ut vel invitatus fateatur legem esse imperfectam qua præcipit odisse inimicum et diligere proximum; perfectam autem et perficiendis iis qui eam sequuntur, idoneam eam quam illi substituit, et quæ docet omnes diligendos, neminem pro hoste habendum esse, pro proximo autem quicumque auxilio indiget, sive ethnicus, sive Judæus. Sic igitur sacerdotem ac levitam qui nullam ei qui inter latrones ceciderat opem tulere, velut non proximos, imo ut alienigenas, ut sicarios demonstrat. Quicumque enim manum non porrigit ei

μηδαμῶς ἑαυτῷ ἴσον, ἥ καὶ πλησίον αὐτοῦ τυγχάνειν. Ὡ δεινῆς ὑπερηφανίας! « Καὶ τίς μοῦ ἐστὶ πλησίον, » φησί; Καὶ μεθ' ἑτερα· Ἄρα οὐ πατήρ σοί ἐστιν, ἑν-θρῶπε, οὐ μήτηρ, οὐκ ἀδελφός, οὐ φίλος, οὐ συγγενής, οὐ γείτων, οὐκ ἀγγιστεύων, οὐδέ τις τῶν ἐν τῇ πόλει ἕτερος; Φεῦ τῆς οἰήσεως καὶ τῆς ἀλαζονείας! οὕτως ἑαυτὸν ὑπέρτερον τῆς ἀνθρωπίνης ἡγεῖται φύσεως. Διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ οὕτως ἰδὼν ἀνσηταίνοντα, καὶ τῶν ἐν φύσει ὑπομιμνήσκει πλησιαζόντων, καὶ τῶν ἐν προαιρέσει, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ παραβολῇ δηλωθησομένων, ἵνα πατέρα μὲν κοινὸν τὸν προπάτορα ἡμῶν Ἀδὰμ ἐπιγνῶ, ἐξ οὗ πάντες ἀνθρώποι ἀλλήλων ἀδελφοί, καὶ πλησίον, διὰ τὴν ἐν ἐκείνῳ κοινωνίαν, καλεῖσθαι ἄξιοι· εἴτα καὶ τοὺς κατὰ προαίρεσιν ἀλλήλους εὐεργετεῖν, καὶ ὑπ' ἀλλήλων εὐεργετεῖσθαι ἐθέλοντας, ἀδελφούς καὶ πλησίον καλέσειεν· οἳ καὶ τοῦ πλησίον εἰσὶ πλησιαίτεροι, ἐπεὶ περ οὐ φύσει μόνον, ἀλλὰ καὶ προαιρέσει τὸν πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι πλησιασμόν. « Ἀνθρωπὸς τις κατέβαινεν. » Ὅρα παραβολὴν, καὶ τὴν τοῦ νομικοῦ ἐσφαλμένην διάνοιαν διορθουμένην, καὶ τὴν ἐξ Ἀδὰμ ἕως Χριστοῦ κατάστασιν ὑπαινιττομένην, καὶ ἡμῶν ἕκαστον διδάσκουσαν, ὅπως ὅταν ἐξ ὕψους πολιτείας ἐναρέτου εἰς βάθος ἀνομιῶν ἑαυτοὺς κατενέγκωμεν, ὑπὸ ληστῶν τιτρωσκόμεθα νοητῶν, καὶ εἰ μὴ θᾶπτον ἀνανήψαντες ἐκεῖθεν ἀνακληθῶμεν, τῷ τῆς ψυχῆς αἰωνίῳ καθυποβαλλόμεθα θανάτῳ· καὶ τὸν μὲν νομικὸν οὕτως διορθοῦται, αὐτὸς γὰρ κατὰ τὸν, « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, » καὶ, « Μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου, » κελεύοντα νόμον, διχῇ τὴν φύσιν διαιρῶν, ἐχθρὸν μὲν ἑαυτοῦ, πάντα ἀνθρώπον ἡγεῖται ἄλλοεθνή· καὶ γὰρ δὴ καὶ ἦν νόμος αὐτοῖς ἐχθρῶδως πρὸς πάντας τοὺς ἐξ ἐθνῶν διαχεῖσθαι, οὐ μίσει τῷ πρὸς τὴν κοινὴν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ πλειστάκις αὐτοὺς ἐκ τῆς πρὸς τὰ ἔθνη οἰκειώσεως εἰς τὴν ἐκείνων εἰδωλολατρείαν ἐκκλίνειν· Ἰουδαίους δὲ πλησίον ἑαυτοῦ ἡγεῖτο, καὶ οὐδὲ τούτους πάντας, ἀλλ' εἴ τινες ἂν εὐρεθεῖεν αὐτῷ τὴν ἀρετὴν ἐφάμιλλοι. Οἰηματίας δέ τις ὢν, καὶ δοκῶν πάντων τῇ ἀρετῇ ὑπερέχειν, οὐδένα ἡξίου πλησίον αὐτοῦ ἢ εἶναι ἢ λέγεσθαι· ἀλλ' ὁ Χριστὸς τὴν αὐτοῦ καὶ τῶν τὰ ἴσα αὐτῷ νοσοῦντων ἀγνωσίαν ἐπανορθῶν, ὀνόματι κοινῷ τῷ, « Ἀνθρωπὸς τις, » οὐ τόνδε ἢ τόνδε, ἀλλὰ πάντα τὸν ἀνθρωπίνης μετέχοντα φύσεως πλησίον δεῖν καλεῖσθαι διδάσκει· καὶ ἐχθρὸν μὴδ' ὄντιναοῦν εἰδέναι θεσμοθετεῖ, τὸν μὲν λέγοντα νόμον, « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, » καὶ, « Μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου, » ὡς ἀτελῇ παριῶν, τὸν δὲ ἑαυτοῦ συνεισφέρων, ὃν καὶ ἀλλαχοῦ τίθησι λέγων· « Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς· » δῆλον γὰρ ὅτι τοὺς τοιοῦτους πάντας ἐχθροὺς ἡγοῦντο Ἰουδαῖοι· τοὺς δὲ πάναντία ποιοῦντας, πλησίον. Ὅθεν οὕτω τὸν νομικὸν ἐκπέζει, καὶ κατάγχει τῇ τῆς παραβολῆς δυνάμει, ὡς καὶ ἄκοντα ἀνομολογῆσαι ἀτελῇ μὲν εἶναι, καὶ ἀτελέσιν εἰρῇσθαι τὸν, μισεῖν τὸν ἐχθρὸν, ἀγαπᾶν δὲ τὸν πλησίον, κελεύοντα νόμον· τελειότατον δὲ καὶ τελειοποιὸν, ὃν αὐτὸς θεσμοθετεῖ· ἀγαπᾶν πάντως ἀπλῶς διδάσκων, καὶ μηδένα, ἐνθα χρή εὐεργετεῖν,

ὡς ἐχθρὸν ὁρᾶν· πάντα δὲ ἄνθρωπον πλησίον ἡγεῖ-
σθαι τὸν εὐεργεσίας δεόμενον, καὶ τε ἐθνικὸς ἦ,
καὶ τε Ἰουδαῖος. Τούτῳ γοῦν τῷ τρόπῳ, καὶ τὸν
τε ἱερέα, καὶ τὸν Λευῖτην τοὺς μὴ εὖ ποιήσαντας
τὸν ὑπὸ τῶν ληστῶν τετραυματισμένον ἀποδείκνυ-
σιν, οὐ πλησίον ὄντας, ἀλλ' ἄλλοτριούς μᾶλλον, καὶ
φονεῖς καὶ ἐχθρούς· παντὶ γὰρ τῷ ἐν τινι πόνῳ, ἢ
κινδύνῳ, ἢ φόνῳ βοηθεῖν δυναμένῳ, καὶ μὴ βοηθὸν
παρέχοντι χεῖρα, τὸ τοῦ φόνου αἷτιον ἐπιγράφεται·
καὶ οὐδεὶς ὅς οὐ τοὺς τοιοῦτους ἐσχάτως μέμφεται· καὶ μέντοι τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ τὸν ἐθνικὸν Σαμα-
ρεῖτην φιλανθρωπότερον τοῦ ἱερέως καὶ Λευῖτου, ἐπὶ τὸν ἐξ Ἱερουσαλήμ καταβαίνοντα Ἰουδαῖον πείθει
καὶ τὸν νομικὸν ἀνομολογῆσαι, μᾶλλον δὲ πλησίον· καὶ μηδένα διαιρεῖν, ἀπλῶς δὲ πάντα εὐεργετεῖν καὶ
ἀγαπᾶν τὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν φύσιν τελοῦντα· «οὕτω γάρ, φησὶ, ποίει καὶ σῶζῃ.»

A qui in adversitate, in periculis, in vitæ discrimine
versatur, necis patratæ reus habetur et omnium
accusationem subit; atque re ipsa ostendit Sama-
ritam licet ethnicum humaniorem sacerdote aut
levita erga Judæam Hierosolymis profectum fuisse,
idque confiteri legisperitum adigit, ita ut sine dis-
crimine omnibus bene faciat ac diligat quicumque
ejusdem naturæ particeps est. « Sic, inquit, facito,
et salvus eris. »

JOAN. GEORGII KRABINGERI

NOTÆ

AD SYNESII ENCOMIUM CALVITHI *.

(1-2) *Συνεσίου φαλάκρας ἐγκώμιον*. Sic codd. Par. A D Vatic. et Monac. C una cum editis libris. Flor. A et Par. C Συνεσίου om. Veneti. B C exhibent Τοῦ αὐτοῦ φαλάκρας ἐγκώμιον. Post Συνεσίου Rehd. inserit λόγος. Monac. A habet Συνεσίου Κυρηναίου φιλοσόφου φαλάκρας ἐγκ., cod. Matrit. n. LXIX, apud Iriarten (Reg. biblioth. Matrit. codd. Græc. mss. vol. I, p. 247), Συνεσίου Κυρηναίου φιλοσόφου καὶ ῥήτορος φαλάκρας ἐγκ. Monac. E, Συνεσίου Κυρηναίου λόγος, φαλάκρας ἐγκ. Monac. B D, Τοῦ αὐτοῦ φαλάκρ. ἐγκ. λόγος τρίτος. Contra Flor. B, Τοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ φαλ. Par. B, et Barb., Συνεσίου Κυρηναίου φιλοσόφου καὶ ἐπισκόπου Πτολεμαῖδος (Barb. Πτολεμαῖδος, sic) λόγος κατὰ κόμης καὶ ὑπὲρ φαλάκρας. Venet. A, Συνεσίου Κυρηναίου ἐπισκόπου ἐγκώμιον περὶ φαλάκρας. Sed φαλάκρας ἐγκώμιον confirmatur quoque a Nicephoro Callisto *Hist. eccl.* xiv, 55, t. II, pag. 571, C, et a Macario Chrysocephalo in *Roset.* ap. Villosion. in *Anecdott. Gr.*, t. II, pag. 9, nec non ab Eudocia in *Viol.* ap. eundem Villosion., t. I, p. 389, et ab Suida v. Συνέσιος, ubi tamen ut in Joan. Tzetzae *Chiliad.* xi, 725, inverso ordine legitur Ἐγκώμιον φαλάκρας.

Post dicta a Petavio in *Monito*, digna vero imprimis est quæ apponatur ipsius Synesii epistola 74, ad Pylæmenem amicum una cum hujus opusculi exemplo Constantinopolin missa, cujus verba hæc sunt: « Επεμψά σοι τὸν λόγον Ἀττικουργῆ τῆς ἀκριβοῦς ἐργασίας, ὃν ἂν μὲν ἐπαινέσῃ Πυλαιμένης ἢ κριτικωτάτη τῶν ἀκοῶν, αὐτὸ τοῦτο τῇ διαδοχῇ τοῦ χρόνου συνέστησεν· εἰ δὲ μηδὲν φανέται σπουδαῖον· ἔξεστι παίζειν τὰ παίγνια. Ejusdem fere generis est epist. 1, ad Nicandrum scripta, ex qua, cum prolixior sit, quam ut integram addere possimus, ea tantum, quæ ad rem nostram maximi sunt momenti, delibemus. Ὁ δὲ παρὼν οὗτος λόγος, inquit Synesius, ἡστίνος μὲν ἔστι μερίδος (sc. τῆς σεμνοτάτης φιλοσοφίας καὶ τῆς συννάου ταύτῃ ποιητικῆς, ἢ τῆς πανδήμου ῥητορικῆς), ἀπὸ τῆς ὑποσχέσεως αὐτοῦ κατερεῖ· παρ' ἐμοῦ δὲ οὕτως ἡγαπήθη διαφερόντως, ὥς ἡδιστ' ἂν αὐτὸν εἰσποιῆσαι φιλοσοφία καὶ τοῖς γνησίοις ἐγκρίναι. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ φασιν ἐπιτρέφειν οὐδὲ οἱ νόμοι τῆς πολιτείας· δεινοὶ γάρ

εἰσιν εὐγενείας προστάται. Ἐχει δὲ κέρδος ὃ τι ἂν αὐτῷ λάθρα χαρίτωμαι· καὶ πολλὰ τῆς σπουδαίας μερίδος εἰσήνεγκα (codd. Lips. et Monac. 476, c. edit. Ald. et Naogeorg., atque marg. Morell. exhibent συνεισήνεγκα, quod præferendum videtur). Ἄν μὲν οὖν καὶ σοὶ δοκῇ, κοίνωσαι (cod. Mon. 490, scribit κοίνωτον) τὸν λόγον τοῖς Ἑλλήσιν· ἀποψηφισθεὶς δ' ἐπανίτω παρὰ τὸν πέμψαντα. Cæterum vid. quæ de ingeniosissimo ac lepidissimo hoc nostri libello docte accurateque nuper disputavit vir erudit. Æmilios Theodorus Clausen in *Comment. de Synesio philosopho, Libyæ Pentapoleos metropolita*, quæ prodiit Hafniæ 1831, 8

CAPUT PRIMUM.

(3) *Δίῳρι τῷ χρυσῷ τὴν γλῶτταν*. De Dione Prusæo, ob insignia linguæ ornamenta Χρυσοστόμῳ (s. χρυσῷ τὴν γλῶτταν, cf. Themist. or. v. p. 63 D) appellato (vid. Fabric. *Bibl. Græc.*, vol. V, p. 122 sq., ed. Harles.), qui imperante Cæsare Trajano floruit, ipse noster in *Dion.*, pag. 35, C, ita judicat: Ἡμῖν δὲ ὁ Δίων τῇ μὲν περιβολῇ τῆς γλῶττης, ἣν χρυσὴν εἶχεν, ὥσπερ καὶ λέγεται, σοφιστῆς ἔστω διὰ πάντων τῶν ἑαυτοῦ, εἴ τις ἀξιοῖ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς φωνῆς σοφιστικὸν ἀγώνισμα οἶσθαι. Theodor. Metochit. *Miscell.*, p. 743: Ἐοικε δὲ καὶ Δίων ὁ Προυσαεὺς, ὃν ἐπ' εὐφωνία τοσοῦτον ἐθαύμασαν, ὥστε καὶ χρυσοῦν τὴν γλῶτταν καλεῖν, Ἑλλήνες, τοῦτ' αὐτὸ ξυνεωραχώς, ὃ νῦν φάμεν, καὶ αἰκοθεν, οἶμαι, πεπειραμένους. — Mox in Venet. A, pro κόμης perperam scribitur κόμης.

(4) *Οὕτω δὲ τι λαμπρόν*. Sic codd. mei omnes. Vulg. δῆτα. Herodot. iii, 42, Αἱ δὲ τῶν Αἰγυπτίων (sc. κεφαλαὶ εἰσιν) οὕτω δὲ τι ἰσχυραὶ, μόγις ἂν λίθῳ παίσας διαρρήξειας. Cf. Boissonad. ad Eunap., p. 557, interpret. ad Theocrit. *Id.* xv, 83, p. 420, ed. Riessl., Bekker. *Spec. Philostr.*, p. 65 sq., Jacobs. ad Philostrat. *Sen. imagg.*, p. 454, et indic. ad Agath. p. 415, ed. Niebuhr. Nostri hæc verba laudans Thomas Mag., p. 665, habet δὲ τοι, confusione frequentissima. Vid. Heindorf. ad Plat. *Phædr.*, p. 257.

* Cf. supra, eor. 1167. not. (a).

(5) *Συνεπιτίθεται γάρ.* Par. B γάρ. Superscriptum δέ.

(6) *Ὁ λόγος τῇ φύσει.* Venet. B ὁλος ὁ λόγος. Articulus τῇ excidit in Petav., 1, 2. In Mon. D erat τῇ φύσει δέ, quod vitium m. rec. correxit, deleto artic. τῇ et ad marginem ascriptis voce. τῇ φύσει.

(7) *Πρὸς δὲ μέγα μέρος — συμβάλλονται.* Locutione μέγα μέρος συμβάλλεσθαι, de qua vid. Schömann. ad Isæum p. 492, utitur noster etiam *De insomn.*, p. 13d, Αἱ τε παρ' ἁξίαν καλούμεναι συμφοραὶ μέγα μέρος συμβάλλονται πρὸς τὸ λῦσαι τὴν σχέσιν, κ. τ. λ. — Petronius c. 109 :

Quod solum formæ decus est, cecidere capilli :

Vernantesque comas tristis abegit hiems.

Nunc umbra nudata sua jam tempora marcent,

Areaque attritis ridet adusta pilis.

O fallax natura Deum, quæ prima dedisti

Ætati nostræ gaudia, prima rapis. PETAV.

Vid. interpret. ad hunc Petronii locum t. I, p. 651 sq. ed. Burm. alt. Cæterum cf. *Anecdota Hemsterhusiana*, p. 1, p. 104 sqq. Pro αἱ Venet. C vitiose habet οἱς in ras., et mox Mon. C ἐκ πέδων pro ἐκ παίδων. Venet. C. om. ἡ φύσις.

(8) *Καὶ ὀπηρῖκα.* A Flor. B καὶ abest. Proxime Mon. E habet ἤρκετο. In Mon. A ρ a m. rec. correctum. Mox in Flor. B vitiose legitur ἀπερρύει. Elegantem usum verbi ἀπορρεῖν, *defluere*, pro *decidere, excidere, delabi*, quo sensu Latinis quoque usurpatur *effluere* aut *defluere*, egregie illustrat Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. mor.*, t. II, p. 387, ed. Lips. Cf. Bæhr. ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 239 sq. et Held. ad Plut. *Vit. Timol.*, p. 352. Noster infr. c. 7, p. 70, Παραγενομένου δέ, αὐτὰ πάντα, καὶ ἀπερρύει τῆς ὕλης τὰ παίγνια, epist. 99, p. 237, sq. Τὰ γὰρ μεγάλα τῶν ἔργων, ἂν μὴ τύχη λόγων κηρύκων, ἀπορρεῖ τῆς μνήμης.

(9) *Μέσον — δέδηγμαι τὴν καρδίαν.* Flor. B δέδειγμαι. Barb. et Rehd. ἐδεδήγημην. Par. B δεδήγημην. Δάχνεσθαι est *morderi* vel *pungi*, i. e. *dolore affici* (vid. Lambin. ad Horat. epist. 1, 16, 38, tom. II, p. 269, A B, ed. Francof.; Wolf. ad Liban. epist. 67, p. 35, Fr. E. Theod. Schmid. ad Horat. l. 1, t. I, p. 330, Usterius ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 6). Respexit haud dubie noster et h. l. et *De regn.*, c. 1, p. 2 (ubi vid. mea, p. 129 seq.); itemque epist. 7, p. 169; aut Platonis *Sympos.*, p. 218, A; aut Aristophanis illud (*Acharn.* v. 1) :

Ὅσα δὲ δέδηγμαι τὴν ἑμῶν καρδίαν.

Cf. Heyler. ad Julian. epist., p. 457.

(10) *Προσέκειτο.* Synes. epist. 44, p. 184, καὶ λέγεται τις αὐτοῖς μοῖρα κιναιδοῖς προσκεῖσθαι. Plato *Phædr.*, p. 240, E. ἀνάγκης αἰεὶ προσκειμένης μεταχειρίζεσθαι, ad quem locum vid. Cl. Astii annotat., p. 331, vol. X. Mox pro ἐπ' ἄλλῃ in Vatic. est ἐπ' ἄλλῃ. Par. A, Mon. B D et Veneti omnes habent ἐπ' ἄλλῃ. Sic etiam Mon. A a m. pr.; sed postea v. erasum. In Barb. m. rec. ἐπ' ἄλλῃ perperam in ἐπ' ἄλλῃ mutavit. Vid. Matthiæ *Gr. Gr.*, t. II, p. 1167, Jacobs. ad Philostr. *Sen. imagg.*, p. 400 et 562, et in *Lectt. Stobenss.*, p. 104; Usterius ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 37, Bachmann. ad Lycophron. *Alexandr.* vol. I, p. 67. Synes. epist. 4, p. 166, Καὶ ἔχει τις ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ, παῖς ἐπ' ἀνδρὶ, καὶ ἀνὴρ ἐπὶ παιδί, κ. τ. λ. Dion., p. 52, Οὐκ οὐν ἐθελήσατε πόνων ἐπὶ πόνοις ἀνέχεσθαι; Lucian. *Epigr.* xxxvii, v. 3-4 (in Brunck. *Analect.*, tom. II, p. 315); ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ σωρεύειν αἰεὶ πλοῦτον. Philostr. *Her.*, p. 4, infr. καὶ ἄλλο ἐπ' ἄλλῳ πονεῖν. Nicephor. Greg. *Comment. ad Synes. De insomn.*, præfat., p. 351, A, Οὐδὲν καινὸν (cod. Mon. 29, καινὸν)· εἰ πολλὰ τῶν πάλαι κακῶς (leg. cum codd. Monacc. 40, 29 et 87, Rehd. atque Parisinis 831, 2629 et Coisl. 173 apud Boissonad. in *Anecdott. Græc.*, vol. II, p. 379, καλῶς) εὐρημένων, καινοτομοῦσιν ἐπὶ τὸ βέλτιον. ὥσπερ ἐκ χρονικῶν περιόδων

ἐπ' ἄλλαις (postremum vocabulum in Mon. 29 deest) ἄλλαι μεγάλαι φύσεις βλαστάνουσι, εἴτε τοῦ χρόνου φύσιν ἔχοντος, ἄλλα ἐπ' ἄλλοις αἰεὶ ἐπιφέρειν (cod. Mon. 10, ἐπιφέρει) καινότερα· εἴτε τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ἀμνηχανούσης εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς (codd. Mon. 10, 29 et 461, cum Rehd. ἐξ ἀρχῆς) ἐπὶ (codd. Mon. 10, 29 et 87 atque Rehd. ἐς) τὸ ἐντελέες. Deinceps in Par. B est lacuna usque ad v. ὑπεξίστατο (cap. 2, p. 4, l. 3).

(11) *Καὶ σύνδυο.* Sic pro vulg. σὺν δύο recte Par. A C D, Florr. A B (sed a corr. m., ut videtur), Barb., Vat., Veneti A C, Mon. A B C et Rehd. Vid. Reiz de Prosodiæ Græc. accentus inclinat., p. 103, ibique F. A. Wolf., coll. Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 419, et ad Nicet. Eugen., p. 378, nec non in *Anecdott. Gr.* vol. IV, p. 235. In Mon. D erat σὺν δύο, quod altera manus mutavit in σὺν δυο (sic). Mon. E vulgat. sequitur. Proxime Mon. C. καταπλείους. Flor. A καταπλείονας, Mon. B κατὰ πλείους. Superscr. γρ. πλείοσι. p. 235. Par. A κατὰ πλείοσι, Barb. καταπλείοσι, Rehd. καταπλείοσι, ους a pr. m. superscripto. Verba καὶ φερομένης in Mon. C bis exarata. Ἀγεῖν καὶ φέρειν, *abducere, diripere*, proverbialis formula est (vid. Hemsterhus. ad Lucian., t. II, p. 264; Poppo ad Lucian. *Dialogg. deorr.*, p. 21, Bähr. ad Plutarch. *Flaminin.*, p. 116, et in indic., p. 253). Synes. epist. 127, p. 262, ἤγε καὶ ἔφερε τὰ Λυδῶν.

(12) *Τότε δὴ, τότε.* De simplice τότε in apodosi collocato dixit Jacob ad Lucian. *Toxar.*, p. 73; de diptasis vid. *Anecdota Hemsterhuss.* t. I, p. 54, Duker. ad Thucyd. v. 16, vol. III, p. 526, Bip., C. F. Hermann. ad Lucian. libell., *Quomodo histor. conscribi oporteat*, p. 308 seq. Similiter noster infr. c. 17, p. 81, Εἶδον γὰρ, εἶδον. *Catastas. dict. in max. barbarerr. excurs.*, p. 301, A, εἶδον, εἶδον. Cf. ep. 47, p. 187; ep. 69, p. 217; ep. 73, p. 220; ep. 82, (ubi male 81) p. 228; ep. 94, p. 232; Euripid. *Bacch.*, v. 971, δεινὸς σὺ, δεινός· v. 1198, μεγάλα, μεγάλα· v. 1242, μακάριος γὰρ εἶ, μακάριος, et v. 1373, δεινὸς γὰρ, δεινός. Demosth. *Philipp.* 1, p. 45, Reisk., Εἰσὶ γὰρ, εἰσίν, et p. 53, οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν.

(13) *Χαλεπώτερα πάσχειν ὦμην, ἢ ὑπ' Ἀρχιδάμου τοῦς Ἀθηναίους.* Noster c. 2, p. 64, Κάγω μοι δοκῶ παραπλήσιόν τι παθεῖν ὑπὸ Δίωνος, et p. c., καὶ σὺ πειρῶ μηδὲν ὑπὸ τούτου παθεῖν. C. 9, p. 72, epist. 95, p. 234, Παθεῖν τι κακὸν ὑπ' ἐμοῦ. Cf. Heindorf. ad Plat. *Phædon.*, p. 118.

(14) *Υπ' Ἀρχιδάμου τοῦς Ἀθηναίους.* Vid. Thucyd. II, 19-21, Plutarch. *Vit. Periclis*, c. 33, Diodor. Sic., XII, 52. Unde proverbium istud Ἀρχιδάμειος πόλεμος, quod ἐπὶ τῶν λίαν πικρῶν πολέμων dicitur. Vid. Mich. Apost. IV, 30, Arsen *Violet.*, p. 77, et Lexic. Seguer. in Bekkeri *Anecdott. Gr.*, t. I, p. 450, coll. Erasmi aliorumque Adagg. Francof. 1670, p. 551. — Vox δεινότης Lexicis inserenda. Proxime Barb. mendose ἀχαρνῶν. Mon. D ἀρχανῶν, marg. ἀχαρνῶν. Mon. ἢ ἀχαρνῶν — B. ἀρχανῶν. Imitatus est nostrum Theodulus magister in epist. ad Joseph. philosophum apud Boisson. *Anecdott. Græc.*, vol. II, p. 226. Pro ἀπεδείχθη Mon. C, ἀδείχθη. Dein e Flor. B., Mon. A, Par. C, Vat. et Venet. A recepi ἀνεπιτήδευτος. Mon. E habet οὐκ (superscr. ἂν) ἐπιτήδευτος (sic). Mon. B, οὐκ ἐπιτήδευτος. Superscr. ἀνεπιτήδευτος. Reliqui libri tam scripti, quam editi exhibent οὐκ ἐπιτήδευτος. Ἀνεπιτήδευτος, *inaffectatus*, illustrat Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. mor.*, t. I, p. 396. Jamblich. *Vit. Pythag.*, c. 32, p. 446; Kiessl. Δόξης τε καὶ πλούτου καὶ τῶν ὁμοίων ἀνεπιτήδευτος καταφρόνησις, ubi codd. Monacc. 102 et 592 male φρόνησις. Ultima vocis Εὐδοεὺς syllaba in Flor. A secundæ manui debetur. Quod sequitur οὐς non τὸ ῥητόν, sed τὸ σημαινόμενον respicit. De hoc schemate vide Matthiæ *Gramm. Gr.*, §. 434, 2, B, p. 810

Cf. infra c. 22, init. Ita Livius xxii, 57: *L. Cantilius, scriba pontificis, quos nunc minores pontifices appellant, qui cum Floronia stuprum fecerat, a pontifice maximo eo usque virgis in comitio cæsus erat.* Aliter Synes. Dion., p. 55, Φέρων ἀχουσµα χάριέν τε καὶ ἡδὺ τοῖς ἀγερώχοις αὐτοῦ (vulg. αὐτοῦ) παιδικοῖς, δι' οὓς ἔχει μὲν πονήρως, κ. τ. λ., ubi orator a neutro genere ad masculinum transit. Sic etiam *De Provid.*, p. 107, παιδάρια τε ἀκολαστότερα τότε δὴ καὶ πλείους μᾶλλον εἰς τὴν οἰκίαν εἰσῆλθόντες, ubi codd. Mon. 476, Parisin. 1038 (teste Boissonadio ad Gregor. Corinth. ed. Schæfer., p. 94), Vatic. 92, et Vindob. addunt hoc Schol., Δέον εἰπεῖν πλείω, πλείους εἶπε πρὸς τὸ σημαινόμενον. Conf. Lenting. Animadverss. critt. in Euripid., in *Novis Actis litterar. Societ. Rheno-Traject.*, t. I, p. 34.

(15) *Οὐδ' ὀπιθεν κομῶντας.* Par. A C, Flor. B, Barb., Monacc. omnes, Vat. et Venet. C, dant ὀπισθεν. Flor. A et Rehd. ὀπισθε. Cf. ad c. 18, p. 82, cap. 3, init. pro ἔωθεν Mon. C ἔωθε. De his formis vid. Lobeck. ad Phrynich., p. 284 sq. Dein Flor. A a m. pr. κομῶντας, a rec. κομῶντας, Mon. E κομῶντας. *Iliad.* B [v. 542], Plut. *Theseo* t. I, p. 2, E, ed. Francof., Philostratus *Heroicis*, p. 152, ed. Boissonad.: Κομᾶν δὲ τὸν Μενέλεων μεираκιωδῶς φησιν, ἐπεὶ δὲ ἡ Σπάρτη ἐκόμα, συγγιγνώσκειν αὐτῷ τοὺς Ἀχαιοὺς ἐπιχωριάζοντι. Οὐδὲ γὰρ τοὺς ἀπ' Εὐθείας ἤκοντας ἐτώθαζον, καίτοι γελοῖως κομῶντας. Vide Dionem Chrysost. *Orat.* II de regno, p. 20 (p. 76, et orat. VII, p. 221, ed. Reisk). PETAV. — Noster *De regn.*, c. 22, p. 42, ed. meæ, Scythas vocat κομῶντας Εὐδοικῶς.

(16) *Ἐστράτευσεν.* Synes. *De regn.*, c. 5, p. 7, σὲ δὲ στρατεύει τὸ βασιλεύειν. Theodoret. *Fab.*, I, II, Præf., p. 218, t. IV, Sirmond., Ἀλλὰ ἄλλους πάλιν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐστράτευσεν. Cf. Abresch. *Dilucidat. Thucyd.*, p. I, p. 88. Deinceps Venet. A ἐπὶ τὴν Τροίαν. Vitiose Venet. B οἱ ποίησις. Τῇ ποίησει a Synesio significatur modo ἡ Ἰλιάς, modo ἡ Ὀδύσσεια. Vid. infra c. 5, p. 67; c. 19, p. 82; c. 20, p. 83; *De provid.*, p. 126, epist. 116, p. 255, et ep. 157, p. 272. Diserte Hermog. *Progym.*, c. 2; in *Rhet. Gr.*, ed. Walz., vol. I, p. 16, Διαφέρει δὲ διήγημα διήγησεως, ὡς ποίημα ποιήσεως. ποίημα μὲν γὰρ καὶ διήγημα περὶ πράγμα ἐν ποίησις δὲ καὶ διήγησις περὶ πλῆθον. Οἷον ποίησις ἡ Ὀδύσσεια. Ποιήματα δὲ, ἀσπιδοποιία, νεκυομαντεία, μνηστηροφονία. Cf. Aphthon. *Progym.*, c. 2, ibid. vol. c. p. 60.

(17) *Τίτρα μὲν θεῶν, τίτρα δὲ δαιμόνων.* Pari modo Θεός et δαίμων distinguuntur a nostro ep. 43, init. Σωτηνᾶν τις (ita editt. Naageorg. et Morell., codd. autem Guelf., Lips. et Monacc. 50, 476 et 481, Σωτηνᾶν τις. Male Petav. 1, 2, Σώτηνᾶν τις) ἐπεισεν ἡ θεὸς ἡ λόγος ἡ δαίμων, κ. τ. λ., et *De insomn.*, p. 157, Τὸ γέ τοι πνεῦμα τοῦτο τὸ ψυχικόν — — καὶ θεὸς καὶ δαίμων παντοδαπὸς καὶ εἰδωλὸν γίνεται, ubi Nicephorus, p. 380, C, Οἱ μὲν πάλαι Ἕλληνες θεῶν καὶ δαιμόνων ἔλεγον εἶναι διαφορὰν, καὶ θεοὺς μὲν ἐχάλουν τοὺς μείζονας, δαίμονας δὲ τοὺς ἥττονας· ὁ δὲ Συνέσιος ποτὲ μὲν δίδωσι τοῦτοις διαφορὰν, ποτὲ δὲ ἀδιαφόρως κέχρηται τοῖς ὀνόμασιν. Cf. Hermann. ad Euripid. *Hec.*, v. 161, p. 27.

(18) *Ἐπεθέμην.* Sic unus Mon. C; reliqui cum editt. ἐπειθόμην. Vertit et Cornarius, *Aggrediebar etiam Epicuri encomium quoddam scribere.* Deinceps Venet. C mendose habet ἐπικήρου. Mon. A C κατὰ ταυτά (sic). Rehd. et Mon. E κατὰ ταυτά, ut editi libri. Par. C et Vat. κατὰ ταυτά (καὶ ὁμοίως superscripto). Glossam καὶ ὁμοίως exstare in cod. Paris. 1038 annotavit jam Boissonadius in *Anecdott. Græcc.*, vol. II, p. 264. Epicuri de diis sententiam expressit Lucretius, I, 57 seqq.:

*Omnis enim per se divum natura necesse est
Immortali ævo summa cum pace fruatur,*

*Semota ab nostris rebus, sejunctaque longè;
Nam, privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.*

Vid. Ciceron. *De nat. D.*, I, 16 seqq.; II, 29 et 65; et III, 32. Add. qui hac de re docte copioseque exposuit, Brucker. *Histor. crit. philosophiæ*, t. I, p. 1283 seqq. Mox Mon. D δυνάμην, marg. δυνάμην. Dein Flor. A ἀντιδεδόμενος, ei pro η a m. rec. superaddito. Par. D. ἀντιδεδόμενος, δη pro dei superscripto. Sed Par. A C, Barb., Mon. A B C D E, Vat. et Veneti omnes una cum Rehd. optime habent ἀντιδεδόμενος. In Mon. C et Rehd. η natum videtur ex ei. Vulg. ἀντιδεδόμενος. Lectionem a me receptam conjectura jam assecutus est C. Bevingius, Gymnasii Bruxellensis præceptor, in Emendationum in Synes. I part. II, quæ inserta est *Novorum annalium philologg. et pædagogg.*, curantibus G. Seebodio, J. Chr. Jahnio et R. Klotzio, suppl. I, 4, 1832, p. 618, ubi de h. l. annotavit vir doctissimus: Synesius narrat se præ dolore et ira erga deos de scribenda Epicuri laude cogitasse, non quod eadem cum illo de diis sentiat, ἀλλ' ὡς ὁ τι καγὼ δυνάμην ἀντιδεδόμενος. Nostrum elegantiarum studiosum scripsisse arbitror, ἀντιδεδόμενος tanquam deos, quantum posset, remorsurus, quod se dolore afflixissent. Conjecturæ huic nonnihil favent quæ paulo ante dixit, μέσσην δέδηγμαί τὴν καρδίαν. Antiquum enim est illud τὸν δακόντα δακείν. Vid. Jacobs. *Lectt. Stob.*, p. 44. — Epist. 94, p. 324 (imo epist. 95, p. 234), Λυπεῖν γὰρ οἰόμενος λέγει καὶ ὡς δεδόμενος φθέγγεται.

(19) *Τὰ τῆς προνοίας.* Alterum articulum, cujus emissionem in mss. nihil frequentius est (vid. Jacobs. ad Achill. Tat., p. 398, 569 et 779 sq., idemque ad Philostr. *Imagg.*, p. 229 infr. 353 supr. et 670, Jacob Ouæst. *Lucian. Spec.*, ad calcem *Lucian. Toxar.*, I, p. 5, Heyler. ad *Julian. epist.*, p. 204), restitui ex Flor. A, in quo a m. rec. superscriptus est. Reliqui mss. et editt. legunt τὰ προνοίας (Mon. E ταπρονοίας). Par. C et Vat. in contextu male ποῦ προνοίας τὰ ἐν τῷ, in marg. vero γρ. ποῦ τὰ πρ. ἐν τῷ. Cæterum verba illa τὰ τῆς προνοίας ita sunt vertenda: *ea quæ Providentiam spectant.* Vid. Schæfer. *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.* t. I, p. 214. Sic noster epist. 95, p. 233, τὰ τῆς φιλίας ἡμῶν. Agath. *Hist.* IV, 25, p. 262, τὰ τῆς τέχνης. Plura huius locutionis exempla dederunt H. Steph. *De dialect. Attic.*, p. 178; Fischer. ad Weller. *Gramm.* t. I, p. 335; Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 46; Wytttenbach. ad Eunap., p. 104 sq.; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 574; Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. I, p. 84.

(20) *Ἐν τῷ παρ' ἀξίαν.* Mon. C παραξίαν. Verte, *In eo, quod præter meritum est.* Vid. Schæfer. *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.*, t. I, p. 218, Basilii Magn. epist. 180, t. III, p. 265, A, ed. Garn.: Τί γὰρ οὐκ ἐμελλον, ἄνθρωπος ὢν, ἀνθρώπῳ ἐλευθέρῳ παρ' ἀξίαν ἐμπεπλεγμένῳ πράγμασι συναλγεῖν; Deinceps Mon. E, pro ἐκάστου scribit ἐκάστῳ. Rehd. ἐν τῷ παρ' ἀξίαν, superscr. δέδοσθαι, ἐκάστῳ. Male Petavius, *Ubinam illa Providentia est, quæ unicuique quod æquum est promeritumque non rependit?*

(21) *Ἀδικῶν.* Pro ἡδίκηχώς. De quo præsentis pro perfecto usu vid. Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 463 sq. Mon. E γυναιξίν, accentu omisso. Pro ἀειδέστερος in Par. ACD, Flor. B, Vat., Barb., Monac. ABCD et Venet. AB legitur ἀηδέστερος, ei pro η superscr. Flor. A exhibet ἀηδέστερος, ei a m. rec. superaddito. Mon. E ἀειδέστερον. Eadem confusione in nostri epist. 40, p. 180, εἰ δὲ Νισσαίων (cod. Mon. 50 dat νησσαίων. Mon. 490 νυσσαίων. Sed leg. Νισαίων. Vid. Wernsdorf. ad Himer. p. 237 seqq., et Baehr. ad Plut. *Pyrhh.*, p. 169), ἔππων ἰδεῖν ἐστὶν ἀειδέστερος, cod. Guelferbytanus c. Monacc. 50, 481 et 490, habet ἀηδέστε-

ρος. De permutatione conf. Jacobs. ad Philostr. *Imagg.*, p. 447 sq. Deinde in Petav. 1, operarum vitio irrepserunt hæc, Οὐ δεινὸν εἰ ταῖς γυναιξὶν ἀειδέστερες.

(22) Οὐ δεινὸν, εἰ ταῖς ἐκ γειτόνων. In Mon. C δεινὸν e δεινῶν corr. Mox Flor. A, Par. D, Venet. C et Mon. D scribunt ἐγγειτόνων (i. e. ἐν γειτόνων). Et ita primitus erat in Rehd.; postea tamen corr. ἐκ γειτ. Mon. C ἐγγειτόνων (sic). De hac discrepantia vid. Bast. ad Gregor. Corinth., p. 47, Boissonad. ad Eunap., t. I, p. 554, ibidemque Wyttenbach. t. II, p. 280; Mon. E habet ἐγγειτόνων, ἐκ pro ἐγ supersc. Mon. AE ἐκγειτόνων, junctim. Aī ἐκ γειτόνων sunt vicinæ. Vid. Fischer. ad Weller. Gramm., t. III, b, p. 125. Cf. Synes. *De insomn.*, p. 141, epist. 110, p. 255, et epist. 142, p. 278.

(23) Τὰ γὰρ ἐς ἀφροδίτην. Citat hæc Suidas in v. σωφροσύνη, ubi legitur τὸ γὰρ ἐς σωφροσύνην, item in v. τὰ γὰρ, ubi exstat τὰ γὰρ ἐς σωφροσύνην. Barb., Par. D, Venet. B et Mon. E, c. edit. pseudo-Petav. (Paris. 1631) præbent εἰς pro ἐς. Supple ἔχοντα vel φέροντα. Plenius noster *De Provid.*, p. 91, τῶν φερόντων εἰς λουδορίαν Ὀσίριδος. Eunap., p. 28, Τὰ ἐς ἀλήθειαν φέροντα. Vid. Siebelis ad Pausan., t. I, p. 10. Pro ἐγὼ Suidas l. alt. habet αὐτός. Post δικαιοτάτος (apud Suid., pro l. est δικαιοτάτα) intellige ὦν. Proxime Flor. B exhibet βελεροφόντη. Vat. βελλεροφόντη (sic). Margo codicis Barb. et codices Mon. BD βελλεροφῶντι. Mon. E βελλεροφόντο, η superscr. o. Ante σωφροσύνης in Flor. A superscriptus est a m. rec. articulus τῆς. Dein Mon. B vitiose habet ἀμφισβηθήσαιμι. Suidas l. alt. ἀμφισβητήσεις. Addit idem pr. l., post hoc verbum, φησὶν Ἀριστοτέλης. De re vid. Homer., *Il.* vi, 155 seqq. Cf. Hadr. Jun. *Adagg.* in Collect. supra citat., p. 615.

(24) Ἀλλὰ καὶ μήτηρ, ἀλλὰ καὶ ἀδελφαί. Alterum ἀλλὰ omittunt Mon. AE. Male. Nam iterata particula ἀλλὰ, ut Latinorum *at*, vel *sed*, orationis vim auget. Vid. Wyttenbach. ad Platon. *Phædon.*, p. 142, et in *Philomath.* t. III, p. 87, et Bornemann. ad Xenoph. *Conviv.* p. 146, coll. Heindorf. ad Horat., sat. I, 3, v. 32 seqq., p. 67. Noster infr. c. 18, p. 82, Ἀλλὰ καὶ ἐμοῦ τις, ἀλλὰ (in Flor. B et Mon. AE ἀλλὰ neglectum) καὶ αὐτοῦ Σωκράτους, καὶ (ita libri omnes et scripti et editi; sed, ni fallor, legendum ἀλλὰ καὶ) τοῦ γεραιτάτου τῶν Ἑλλήνων ὁπισθεν λάβοιτο. Dion., p. 7, ἀλλὰ καὶ (in codd. Par. A B D, Mon. B C D et Venetis n. 264, et 422, deest καὶ) Γλαύκων, ἀλλὰ (particula hæc in Mon. C om.) καὶ (deletum καὶ in Par. D) Κριτίας ἐκ τῆς ὁμοίας αὐτῷ διελέγοντο. Eustath. *Hysm.* x, p. 389 ed. Paris., Ἀλλ' ὁ τύραννος ἐκεῖνος, ἀλλ' (codd. Mon. 96 et 460, ignorant ἀλλ') ὁ θρασυς, ἀλλ' (novissima voce iidem libri carent) ὁ τὸ κηρύκιον καταπαίζων, καὶ ὅλον κατεψευσμένος αὐτὸ, τὴν σὴν παρθενίαν ἀποσεσύληκεν (iidem codd. dant σεσύληκεν). — Pro ἀδελφαί Mon. E mendose scribit ἀδελφοί.

(25) Τὴν ῥέμουσι. Rehd. τί ν. τί h. l. est *eximium*, *insigne quid*. Sic ap. nostrum *De regn.*, c. 32, p. 56, ὦν τι (i. e. μέγα) καὶ ὄφελος. *De provid.*, p. 119, Γνώμην ἐποιοῦντο δρῶντές τι καὶ παθεῖν καὶ σχεῖν ἐντάφιον ἀρετῆν. Plato *Phædr.*, p. 242, E, σεμνύνεσθαι, ὥς τι ὄντε. Gregor. Naz. or. XIX, p. 366, C. — ἵνα τι γένωνται. Vid. Reynders ad Plat. *Sympos.*, p. 4 seqq., et quæ infra annotavi ad c. 24, p. 87.

(26) Ἐδήλωσε δέ. Cod. Flor. A δέ. Ven. C καὶ ἡ παρύσατις. Eadem lectio exstat in cod. Paris. 851, teste cl. Boissonadio *Anecdott. Gr.*, vol. IV, p. 297, cui merito improbatur. De re cf. Xenoph. *Anabas.*, I, 1, § 4.

CAPUT II.

(27) Ταῦτ' ἄρα. Mon. E habet πᾶντ' (sic). De Attica loquendi formula ταῦτ' ἄρα, Synesio frequenter usurpata, vid. mea ad or. *De regn.*, p. 182

Adn. nostrum infr. c. 12, p. 76; et *Serm. ad Pæon.*, p. 308.

(28) Ἐποτνιώμην. Timæus Lex, Platon., p. 221 (184, ed. Koch.): Ποτνιώμενος ἐπικαλούμενος (vid. Bast. *Append. ad epist. crit.*, p. 24) σύν λύπῃ, ubi vid. Ruhnken, coll. Pierson. ad Mær. Attic., p. 327, et Boissonad. ad Eunap., p. 264 sq. et 451, eodemque ad Aristænet., p. 681 sq.; noster ep. 4, p. 162, Πρὸς τοῦτο αἴρεται θόρυβος ἐξ ἀρχῆς, ἀνδρῶν οἰμωγῇ, γυναικῶν ὀλοφυγῇ. Ἀπαντες ἐθεοκλύτουν, ἐποτνιώντο (ubi cod. Guelferbyt. hoc exhibet schol., παρεχάλουν. Mon. vero n. 481, μετὰ κλαυθμοῦ παρεχάλουν), τῶν φιλάτων ὑπεμνήσκοντο. Ep. 140, p. 276, Τί οὖν ποτνιά (Schol. codicis Guelferbt., Δυσφορεῖς καὶ μετὰ δεινοπαθείας ἱκετεύεις), καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς τῶν δακρύων ἐγγεῖς. Anna Comnena *Alex.*, l. III, p. 98, D, ed. Possin., Θροῦς δ' ἐπῆρτο πολὺς ὦμωζον, ἐποτνιώντο, ἐθεοκλήτουν (malim ἐθεοκλύτουν), Θεὸν σωτήρα ἐπικαλούμενοι. Cf. Thom. Mag., p. 731 sq.

(28) Καὶ μικρὸν οὐδὲν ἐπερόουν. Venet. C ὑπενόουν. Loquendi usum illustrant Fritzscheus ad Lucian. *Alexandr.*, c. 4, p. 224, et Jacob ad eumd. libell., c. 1, p. 3.

(29) Ὁ τε χρόνος. Vitiose Mon. E. ὅτι Dein Mon. C pro συνηθεστέραν mutila συνηστέραν. Tum e Flor. A rescripsi ἐποίησεν. Nam illud νῦ quod vocant ἐφελκυστικόν ante consonantes litteras a recentioribus cum vi addi solet. Vid. Boissonad. ad Eunap., p. 464, et ad Aristænet., p. 455, Poppo Prolegg. ad Thucyd., p. 219, Grauert ad Aristid., p. 117, Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 30, et 128, idemque ad Plat. *Phædr.*, p. 429, quibus addantur Censor Diodori *Biblioth. hist.*, Excerptt. Vaticc. ex edit. Ludov. Dindorf. in *Ephemeridibus univers. litterar.*, tom. I, anni 1830, p. 141, et Jacobs ad Ælian. *De nat. animall.*, t. I, Præfat., p. xxii sqq. Cæterum cf. Synes., ep. 115, p. 254, Οἷς ἡμᾶς ὁ χρόνος συνηθεστέρους ἐποίησεν. De re vid. Usteri ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 4 et 76.

(31) Κατεξανέστη τοῦ πάθους. Sic Mon. A. Par. C, Vat. et Veneti B C. Flor. A κατεξανίστη, ἐ supra i scripto. Reliqui libri scripti et editi κατεξανίστη. In Rhed. i supra i as. positum. De hujus verbi cum genitivo structura vid. Wesseling. ad Diodor. Sic., t. II, p. 175, 84. Noster *De Provid.*, p. 100, Καὶ ὑπ' αὐτῶν δυναμοῦται τοῦ νοῦ κατεξανιστάμενα. Pro vulg. τόδε δέ codd. omnes recte habent τὸ δέ, excepto Par. A, in quo est τὸ κατὰ μικρόν. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 575, Fritzscheus in *Quæsti. Lucian.*, p. 46 seqq., Jacobs in *Darmstadtensibus Ephemerid. scholast.*, 1828, sect. II, n. 152, p. 1089, Grauert ad Arist. *Declamatt. Leptin.*, p. 105; Mon. A C καταμικρόν, junctim.

(32) Διὰ ταῦτα ῥᾶν ἦν καὶ ἀνέφερον. Mon. A C διαταῦτα. Mon. C ῥᾶν. Achill. Tat., II, 7, p. 30, 50, ῥᾶν γεγονέναι. II, 8, p. 31, 28, ῥᾶν οὖν ἐγγόνειν. V, 22, p. 125, 6, ῥᾶν ἐγγόνει. Noster ep. 114, p. 254, ἀλλ' ἔστι σοι — — ῥᾶνι γενέσθαι. Basil. M. ep. 1, t. III, p. 70 ed. Garn. ῥᾶν γέγονε τοῖς γράμμασι. Cf. Bergler. ad Alciphr. I, 38, p. 183, Reitz. ad Lucian. *Lexiph.*, t. V, p. 514, Reiff. ad Artemid., t. II, p. 507, Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. mor.*, t. II, p. 45 ed. Lips. Ἀναφέρειν, *resipiscere*, *respirare*, *recreari*, illustrant Zeunius ad Viger. *De idiot. l. Gr.* p. 187, Wernsdorf. f. ad Himer., p. 141, Matthæi in xxi, Vett. et clarorr. medicorum Græc. varr. opuscul., p. 176; Boissonad. ad Eunap., t. I, p. 523 sq. et 575; Jacobs ad Philostr. *Imagg.*, p. 609; Fritzsche ad Lucian. *Alexandr.*, c. 25, p. 256; Jacobs ad eundem, p. 51; noster *Catastas. dict. in maximam barbarorum excurs.*, p. 299 (ubi perperam excus. 301), ἀλλ' ὥσπερ ζῶον δυσθανατοῦν, ἀνέφερε καὶ συνήθοις (sc. Pentapolis) τοῦ πνεύματος τὸ λειπόμενον.

(33) Ἀνθυπήνεγκεν αὐτὸ βεῦμα ἕτερον. Noster ep. 89, p. 230. — Ὡσπερ βεῦματος ἀνθυπενεχθέν-

τος, καὶ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια. Pro vulg. αὐτῷ ex codd. Par. A B C, Barb., Mon. A B C D, Vat. et Venetis A B restitui αὐτό. Flor. A legit αὐτό, ὃ superscripto. Αὐτό h. l. est *vel, adeo, s. statim*. Vid. Hermann. ad Viger. *De idiot. l. Gr.*, p. 753. Vocabulum *ρεῦμα*, ut *χῶμα* et *χλύδων*, ad belli vel pugnae impetum transferri monuit Blomfieldius in Glossar. ad *Æschyl. Sept. c. Theb.*, v. 64. Proxime Mon. C om. καί. Dein Venet. A μετὰ τοῦ συνηγόρου scribit.

(34) *Πρὸς δύο — οὐδ' Ἡρακλῆς*. De hoc pro-verbio celebratissimo vide Hadr. Jun. *Adagg.*, p. 95, Heindorf. ad Plat. *Euthyd.*, p. 385, Wyttenbach. ad Plat. *Phædon.*, p. 235 sq., Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 516, et *Phædon.*, p. 688, Boissonad. ad Nicet. Eugen., p. 551 sq. et egregiam Ruhnkenii Annotationem in *Biblioth. crit. nov.*, vol. II, p. 15 seq., nuper publici juris factam. Quibus add. Walz. ad Arsen. *Violet.*, p. 394 seq.

(35) *Τοὺς Μολιερῖδας*. Cleatū et Eurytū, Actoris et Moliones filios, alias a patre Actoridas (s. Actorionas), hic a matre Molionidas (s. Molionas) vocatos (vid. Homer. *Il.* II, 621, IX, 708 et 749, et XXIII, 638, Pausan., v, 2, 1, VI, 20, 8 et VIII, 14, 6. Apollodor., II, 7, 2; ibique Heyn., I, II, p. 184, et Walz. ad Arsen., I, c.), qui, cum Augeæ, Eleorum regi, contra Herculem opitulatum venissent, Dameone ejus socio interfecto, ipsum ab Elide propulsarunt; postea vero quam ludos Isthmios spectatum iverunt, prope Cleonas ex insidiis ab eo interempti sunt. Vid. Pausan. VI, 20, 8; v, 2, 1 et II, 15, 1.

(36) *Πρὸς τὴν ὕδρα*. Τὴν in Rehd. erasum. De locutione εἰς ἐνὶ vid. Færtsch. *Comment. crit. de locis nonnullis Lysiae et Demosth.*, p. 44 seq., coll. Beier. ad Cic. *De offic.*, I, I, p. 128. Deinceps Barb. habet συνειστέχσαν.

(37) *Ὁ καρκίνος*. Accentus in Mon. C a m. rec. correctus. Barb. et Mon. C E una cum Rhed. scribunt *καρκίνος*. Vitiose Flor. A αὐτή.

(38) *Κὰρ ἀπειπέρ*. *Etiā defecisset*. De verbo ἀπειπεῖν vid. Blomfield. *Glossar.* in *Æschyl. Sept. c. Theb.*, v. 840, et Bæhr. ad Plutarch. *Flamin.*, p. 91, idemque ad Plut. *Pyrrh.*, p. 198. Noster *De regn.*, c. 19, p. 53, ἀπειπὼν πρὸς τοὺς πόνοὺς ἐκὼν ἰδιώτης ἐγήρα. Cf. *De insomn.*, p. 148; et Nicephor. *Commentar.*, p. 426, C. Eodem sensu usurpatur a Synesio verbum ἀπειρηχέναι, de quo vide Held. ad Plut. *Timol.*, p. 384, in *Serm. ad Pæon.*, p. 308, Καὶ Ξενοφῶν ἀπειρηχότας ὑπὸ τῶν συμφορῶν καὶ θανατῶντας, ἥδη τοὺς μυρίους παραλαβὼν, ἀπ' ἄκρας τῆς Περσῶν ἐπικρατείας κατήγαγεν, κ. τ. λ. Cf. Basil. M. *epist.* I, I, III, p. 69, ed. Garn. Mox in Vat. est τὸν Ἰόλεων. Par. C habet Ἰόλεω (sic) v scripto supra ω. In Mon. C Ἰόλεω ex Ἰώλεω natum. Jolai, Iphiclis filii, qui ab Hercule contra hydram Lernaean et qui eam adiutum venerat cancrum dimicante in auxilium vocatus esse dicitur, item mentio sit in nostri ep. 150, p. 289, Θεοῦ δὲ ἔδει δῆπου καὶ Ἡρακλέους· οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ Ἰόλεω συμμάχου καὶ παραστάτου. — Flor. A scribit ἀντεπιγάγετο (sic).

(39) *Κἀγὼ μοι δοκῶ — παθεῖν*. Noster *De regn.*, c. 28 p. 50, Κατιδεῖν ἐμοὶ δοκῶ καὶ τοῖς ἰδιώταις. Cum perfecti infinitivo legitur μοι δοκῶ *epist.* 19. init., Οὐκ ἐν αἰτίᾳ μοι δοκῶ πεποιῆσθαι τὴν κοινω-νίαν τῆς ἐπιστολῆς. Construitur a nostro etiam cum infinitivo præsentis et futuri. *De insomn.* p. 147; ep. 44, p. 182; et ep. 104, p. 259. Vid. Boissonad. ad Aristænet. p. 547. Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 251 seq. coll. Jacobs. ad Achill. Tat. p. 456, et in *Lection. Stobh.*, p. 116.

(40) *Ἐλεγεία ποιῶ*. *Elegos facio*. Nam ἐλεγεία unice ad merum spectare et de distichis adhiberi post Francium ad Calliæ., p. 53 seqq. monuit Bæhrius ad Plutarch. *Alcib.*, p. 234 sq., et ad ejusdem *Pyrrh.*, p. 225 ubi cf. Indic. rerr. et verb.,

p. 255; Rehd. dat ἐλεγείον. Flor. A et Mon. AC post ποιῶ distinguunt. — Petronius [c. 109, l. I, p. 650, ed. Burm. alt.], *Donec consumpta frigidissima urbanitate rediit ad carmina sua, cœpitque capillorum elegidiaria* [sed Petron. editt. habent *elegidiarion.*] *dicere*. PETAV. — Deinde pro vulg. θρη-νὸν e codd. Par. B et Barb. recepi θρηνῶν, quod conjecit nuper Bevingius.

(41) *Σὺ δέ*. Par. C αὐ δέ, superscr. πρὸς ἑαυ-τὸν. Ed. Turneb. αὐ δ'. Dein Mon. E ἐπὶ δέ. Post φαλακρῶν e Par. ABCD, Florr. AB, Barb., Mon. ABDE, Vat., Venetis ABC et Rehd. inserui μὲν, quam particulam libri editt. omittunt. Pro δοκεῖς Mon. E vitiose legit δοκεῖ. Pronomen indefinitum τις, cui h. l. inest vis intensiva atque affirmativa, significat *gar*. Vid. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 389. et 491. sq. idemque ad Plat. *Protag.*, p. 156. et *Phædr.*, p. 235. coll. nostro c. 7, p. 71. et *De provid.*, p. 92, et 93. Γεννάδας est *generosus, magnanimus*. Vid. Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 359. Proxime Mon. E ἐμπελίζη. Sed m. rec. deletο εἰ superscripsit α. Par. B ἐμπαζή, διανοή, superscripto. Par. C et Vat. ἐμπαζή, φροντίζεις superscripto Par. A πεμπαζή. Verbum ἐμπαζεσθαι cum genitivo constructum ex usu Homérico est. Vid. *Il.*, XVI, 50, et *Odys.* I, 271, et 305, II, 201; IX, 553; XVII, 488 al.

(42) *Ἐτρονὺς προκειμένον*. Mendose Mon. E scribit ἔθνονος. De voc. ἔτρος vid. Ruhnken. ad *Timæ.*, p. 105, ed. Roch. — Convivalem morem indicat. Multa enim in conviviis ac computationibus in calvos dicteria jaciebantur. Quo spectat elegans illa Carini, sive, ut nos emendavimus, Probi historia ἐν τῷ περὶ βασιλ. [c. 18, p. 32], qui cum humi accubans pulmentoque apposito a Parthorum legatis inventus esset, detracto pileo, caput, quod ei calvum erat, aperiens interminatus est, sese, ni saniora consilia capessere, agrum eorum omnem capite suo glabriorem redditurum. Vide quæ ad illum locum adnotavimus. Petronius [c. 109, l. I, p. 650 sq.] *Jam Tryphæna Gitona extrema parte potionis spargebat cum Eumolpus, et ipse vino solutus, dicta voluit in calvos stigmatosque jaculari*. PETAV. — Conf. Gonsalii de Salas *Comment. ad Petron.* h. l., t. II, p. 208 ed. Burm. alt. et Jacobs. id *Antholog. Gr.* t. IX, p. 423.

(43) *Γίνηται*. Sic Par. ABD, Florr. AB, Barb., Mon. ABD, Vat. et Venet. ABC; Mon. E γέννηται, γίννηται superscripto. Rehd. c. libris editt. γέννηται. Par. C et Mon. C γίνεται. Pro σαυτόν Flor. B et Vat. exhibent σεαυτόν, Mon. B σαυτόν, ἑαυτόν superscripto. Mon. C et Venet. A ἑαυτόν. Litteras ε et σ in codicibus non raro confusas esse docuit Bastius *Commentat. palæograph.*, p. 712 sq. Quapropter lectionem ἑαυτόν, si plurimum codicum niteretur auctoritate, libenter recepissem, præsertim cum hoc pronomen ad secundam et primam quoque referatur personam et in libris Mss. sæpius oblitte-ratum sit. Noster ep. 8, p. 169, ἀλλ' εἴπερ ἐν ἅπασιν λυποῦμαι τοῖς ἑμαυτοῦ (at codd. Heidelberg. et Mon. 484 dant ἑαυτοῦ, quod etiam Guelferbyt., a pr. m. habebat. Cf. Boissonad. ad Philostr. *Her.*, p. 326), βουλομένην ἂν ἐν τοῖς ὑμετέροις εὐφραίνεσθαι. Ep. 66, p. 207, Τί δὲ ποτ' οὖν ἀσύμφωνός εἰμι πρὸς ἑμαυτόν (ubi cod. Guelf., πρὸς ἑαυτόν scribit, quod videtur fuisse etiam in Mon. 476., in quo nunc exstat πρὸς αὐτόν· ita, ut ante αὐ una lit-tera erasa sit); ep. 105, p. 248, ἀλλὰ καὶ αὐ-τόν (codd. Mon. 50 et 490, c. Lips. et marg. Petav. exhibent ἑμαυτόν, quod glossam sapit) οἶδα ἐν ἅστει (sic editt. Ald., Turneb. et Morell., quibuscum faciant codd. Monacc. 50, 476, et 481, pro εἰ, ἄστει, quod Petav. 1, 2, haud merito in textum in-duxit) τε κατιόντα καὶ ἀπ' ἁστεος ἀνιόντα, κ. τ. λ. Ep. 113, p. 254, Ἡμεῖς δὲ — οὐκ ἀφειδήσομεν ἑαυτῶν. Add. ep. 142, p. 278, *Serm. ad Pæon.* p. 308, et *De insomn.*, p. 147. Vid. etiam Jacobs.

μόνοι τετταράκοντα μετὰ τοῦ Θεοῦ — — παρετά-
ξαντο. *Catastas.*, s. *Elog. Anysii*, p. 505, ὑπὲρ
χιλίουσιν ὄντων τὸν ἀριθμόν. Legitur omissio articulo
ap. Pausan. iii, 5, 3, αἱ ὀνομαζόμενοι γέροντες
ὁκτὼ καὶ εἴκοσιν ὄντες ἀριθμόν. De hoc loquendi
usu, cui respondet nostrum *an der Zahl*, vid.
Henr. Steph. *Thes. L. Gr.*, i, i, p. 565. E., Bast.
Ep. crit., p. 225, ibique Append., p. 50., Bern-
hardy *Wissenschaftliche Syntax der Gr. Spr.*, p.
118. — Mon. E perperam scribit ἀκίθηντο. Locu-
tionem ἀσχεῖν τὰς κόμας illustrant Boissonad. ad
Philostr. *Her.*, p. 575, Creuzer. et Ochsner. in
Orell. Supplement. ad Nicol. Damasc., p. 54; cf.
infr. c. 15, p. 79, A. De re vid. Wesseling. et Val-
cken. ad Herodot., vii, 208, p. 602, 73.

(76) *Τὸ τοιοῦτον*. Par. AB, Florr. AB, Barb.,
Mon. AB et Veneti omnes exhibent τὸ τοιοῦτο. Mon.
D τὸ τοιοῦτον (sic). Ita infra c. 9, c. fin. μηδὲν
τοιοῦτο, ubi soli Barb. et Mon. C τοιοῦτον scribunt,
et c. 10, p. 73, A, τι τοιοῦτο, quo loco in Mon. D
legitur τι τοιοῦτον. In Mon. C v abrasum. Cf. Ast.
ad Plat. *Protag.*, p. 43, et *Phædr.*, p. 398; Bre-
nnius ad Lys. Orati. selectt., p. 22; idemque ad
Demosth. Orati. selectt. sect. 1, p. 72. Verum-
tamen h. l. retinendam censui alteram formam,
utpote in clausula pleniorē atque graviorē,
quam reliqui codd. cum vulgatt. libris tuentur.

(77) *Ἀπὸ γε μήν ὀφθαλμῶν*. Γε μήν est certe
raro, at vero. Vid. Hermann. ad Viger. *De L. Gr.*
Idiot., p. 828, et Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 23. Cf.
infr., p. 35, et c. 20, p. 83, et *De Provid.*, p. 104.
In seqq. Mon. C a m. pr. habebat τοὺς καλλοῦς.
Sed alterum λ postea erasum. Mox in Flor. A οὐδὲ
m. rec. in ei δὲ mutavit.

(78) *Οὐδενὸς οὐν*. Flor. A οὐν a m. rec. habet;
Par. B omittit. Paulo post in eodem libro Flor. a
m. pr. scriptum erat ὡ περ. Altera corr. ὥσπερ.
Dein Barb. τὸ ἄλλω. De re vid. II, ii, 477 sqq.,
et iii, 166 sqq.

(79) *Τοὺς Ἑλλήνας ἐλίκωπας καλεῖ*. Mon. E
ἐλίκωπας. Vid. II, i, 389 (coll. v. 98), et al.

(80) *Τὸ κοινόν*. Se. ὄνομα. Locutionem τινὰ
καλεῖν ὄνομα illustrant Matthiæ *Gramm. Gr.* p.
769; Jacobs. ad Achill. *Tal.*, p. 802; Stallbaum.
ad Plat. *Phædon.*, p. 173, et ad *Sympos.*, p. 152,
Euripid. *Med.*, v. 466,

Ὡ παγκάκιστε τοῦτο γάρ σ' εἶπεῖν ἔχω
Γλώσση, x. τ. λ.

Noster ep. 132, p. 267: Οὐδὲ γὰρ ἄξιον καλεῖν αὐ-
τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ ληστὰς ἢ λωποδύτας, ἢ τι
τοιοῦτον ὄνομα μικροπρεπέστατον. Cf. infr., c. 10,
p. 74. — Proxime pro ἅπαντας Par. ABD, Florr.
AB, Barb., Vat., Veneti, Mon. BCD et Rehd. legunt
πάντας. Verba πρῶτον μὲν Ἀχιλλέα in Venet. C
desunt. Venet. A scribit τὸν Ἀχιλλέα, Mon. E
Ἀχιλλέα. Post ξανθῆς Rehd. δὲ om. Vid. II, i, 197.
Ceterum cf. Dion. Chrysost., or. xxi, p. 508.
Dein Vat. et Venet. A c. Mon. D dant Πηλείωνα.
Pro Μενέλαον e Par. AB, Florr. AB, Barb., Venet.
BC atque Mon. BCD adoptavi Atticam formam
Μενέλεων, quæ occurrit etiam in nostri Dion.,
p. 44, ep. 126, p. 261, et ep. 142, p. 278. Contra
vulgaris forma ὁ Μενέλαος legitur c. 20 init. Post
ξανθὸν intellige αὐτόν. Deinceps Mon. E perperam
scribit ἐπωνομάζων. Ita a m. pr. exhibebat etiam
Rehd. Mon. A dat ὀνομάζων. Pro vulg. ἀπὸ κόμης
codd. mei omnes cum Morell. recte habent ἀπὸ
τῆς κόμης. Vid. II, iii, 284. Proxime Mon. C ἔκτο-
ρος. In Flor. A χαίτης inter lineas correctum.
Deinceps Mon. A a m. pr. videtur habuisse μέ-
μνηνται, cum ante ται una littera erasa sit. Pro
πεφόρητο in Morell. erratum est πεφόρητο. In
Flor. A vitium πεφόρην τε καὶ altera manus cor-
rexit. Veneti tres præbent πεφόρηται. Vid. II,
xii, 401 sq., et ibi Heyn., i. VIII, p. 329 sq. Cf.

etiam Dio. Chrysost. loco supra citato et noster
c. 19, p. 82, ibidemque Petavii *Annotat.*

(81) *Εὐφρόθου γε μήν*. In Flor. A a pr. m.
erat μὲν, quod ab altera mutatum est in γε
μήν. De Euphorho vid. Homer. *Il.* xvii, 51 sq.,
Horat. *Od.* i, 28, 10 seqq.; ibique interpret.
Ovid. *Metamorphos.* xv, 160 seqq., Dio. Chry-
sost., l. i., et Lucian: *Somn.*, c. 13, p. 286.
ed. Fritzsche. — Barb. vitiose ἄλλω pro ἄλλο
habet. Mon. C αἷματιοι (sic) et χαρίτεσιν. Mon. E
ὁμοῖοι, αἱ superscripto. Post χρυσῶ Par. ABD et
Mon. BCD c. Rehd. τε om. Καὶ deest in Petav. 1,
2. Mox Par. BC, Barb., Mon. A et Vat. exhibent
ἐσφῆκοντο, quod vitium plures occupavit codd. in
Lucian., l. c. Flor. A ἐσφῆκοντο, ω superscripto,
o syll. xon. Cf. Heyn. ad Homer. l. i., tom. VII,
p. 289 sq.

(82) *Καὶ τὸν Ὀδυσσεά δέ*. Δέ obtulerunt codd.
Mon. A et Venet. A; reliqui libri c. editi. om.
Deinceps Venet. A scribit ὅταν ἐθέλοι. In Mon. C
η corr. ex ει. Paulo post Flor. A habet ἐπιδείξει,
ἀνα superscribitur. Sed vulgata egregie firmatur
iis, quæ supra dixit: οὐδὲ — ἡγείται τὸ κάλλος
ἐπιδείξειν. Ita et Plato *Conviv.*, p. 195, D: Ποιητοῦ
δ' ἐστὶν ἐνδεής — πρὸς τὸ ἐπιδείξει θεοῦ ἀπαλό-
τητα. — Δ' οὖν, quod idem liber Flor. pro γοῦν a
pr. m. habebat, postea deletum est. Idem dat ἐθει-
ραι, τρίχες superscript. Respexit sc. noster *Odyss.*
xvi, 176, ubi olim legebatur ἐθειράδες; post vero,
præeunte Aristotele, receptum est γενειάδες.

(83) *Πάλιν δ'*. Par. ABCD et Mon. ABCD c.
Rehd. legunt δέ. In Flor. A καδὲ a m. sec. in καὶ
δὲ mutatum est. Ante καδὲ χάρητος textui codicis
Mon. C inserti sunt versus Homericæ ex *Odyss.*
xxii, 156—157, et 159—163. Cf. *Odyss.* vi, 230,
232—235, quos cod. Mon. A in marg. a m. rec.
habet. Mon. E ὑακινθίνῳ ἄνθει, ὑακίνθῳ superscr.
Cf. Bast. Ep. crit., p. 256, Boissonad. ad Philostr.
Her., p. 475, interpretes ad Aristanet., p. 221
sq. ed. Boisson., Jacobs ad Philostr. *Imagg.*, p.
351. Deinde idem liber dat ὁμοίως.

(84) *Πρέπειν*. Barb. πρέπει. In proximis codd.
mei omnes, præter Veneti. AC, cum editi. Turneb.
et Morell. recte habent ὁ κόσμος ὁ τῶν τριχῶν.
A Petav. 1, 2, τῶν abest.

(85) *Γυναικῶν γοῦν περὶ τοῦ κάλλους*. In Flor.
A erat γοῦν a m. pr.: a sec. scriptum δ' οὖν. De
permutatione vid. Boissonad. ad Philostr. *Her.*,
p. 312 et 321. Adde mea ad *Or. de regn.*, p. 253.
Mon. A. Par. C et Venet. A exhibent οὖν. Artic-
ulum ante κάλλους inserui ex Mon. A, Par. C et
Vat. Rehd. dat περὶ κάλους, λ superscripto, a pr.
m. De verbo φαίνεσθαι cum participio constructo
vid. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 383, coll. nostro infr.,
c. 4, p. 66; c. 6, p. 68; c. 21, p. 85; al. Ἐπεὶ
τοι καὶ (vid. Porson. ad Euripid. *Med.*, v. 675;
ejusdemque *Advers.*, p. 241), occurrit etiam infr.
c. 17, p. 81, et Dion., p. 58. In Mon. C ἐπαινεῖ
ex ἐπαινεῖν correctum.

(86) *Χρυσῆν γὰρ Ἀφροδίτην*. Vid. II, iii, 64;
et xii, 470. Cf. Fischer. ad Anacreont., *Od.*
xxxvi, 8.

(87) *Βοῶπις Ἥρην*. Mon. E et Rehd. dant βοῶπιν
ποτνίαν Ἥρην. Sed ποτνίαν in marg. codicis Mon.
E delendi signo notatum. Jungitur quidem utrum-
que adjectivum in *Il.* i, 551 et 568; iv, 50; xiv,
159, 222 et 263, alt.; sed cum eadem Dionis verba
c. 20, p. 83, sine illa lectionis varietate repetan-
tur, nihil novandum censui. Ἥρην pro vulg.
Ἥραν obtulerunt item Veneti BC. Mon. D in con-
textu habet ὦραν, in marg. ἥραν.

(88) *Θέτιν ἀργυρόπασσαν*. II, i, 538 et 536; xviii,
127 et 146, al.

(89) *Τοῦ Διὸς δέ*. De particula δέ tertio vel
quarto posita loco vid. mea ad *Or. de regn.* p. 146,
et Fritzsche *Quæst. Lucian.* p. 100, coll. nostro
c. 2, p. 64; c. 4, p. 66; c. 5, p. 67; c. 7, p. 70;

c. 10, p. 73 et p. sq.; c. 13, p. 77; c. 13, p. 78;
c. 16, p. 80, et c. 20, p. 83.

(90) Ἀμφρόσιαι δ' ἄρα χαῖται. Il. i, 529.

CAP. IV.

(91) Ἀτάρ. Mon. C. αὐτάρ. Ἀτάρ (Hesych. s. v. Ἀτάρ δὲ, πλὴν, ὁμῶς δὲ), quod respondet prægresso μὲν, significat δέ. Vid. Zeun. ad Viger. *De idiot. L. Gr.* p. 536.

(92) Οὐδὲ μάντις εἰμὶ πορνῆός. Sophocl. *Electr.*, v. 1495, Ἐγὼ σοι μάντις εἰμὶ τῶνδ' ἄκρος. Similes loquendi formulas, Platoni ejusque sectatoribus familiares, laudat Heylerus ad Julian. imper. epist., p. 300. Deinde in Venet. C, legitur ἤδη. Ita videtur habuisse etiam Rehd. liber, in quo u nominis Θρασύμαχον ex i natum est. Post ἐρυθριῶντα fort. excidit ἄν. Flor. B. margini a manu sæc. xiv, ascripta habet hæc: ἤ (i. e. σημειοῦ, vel σημειῶσαι, vel σημειωτέον. Vid. Schaefer. et Bast. ad Greg. Corinth., p. 215 seq.), ἐκ τῆς α' τῶν τοῦ Πλάτωνος πολιτειῶν τότε καὶ εἶδον ἐγὼ, πρότερον δὲ οὐπω, Θρασύμαχον ἐρυθριῶντα. — Proverbium sapit in eos, qui vel invitati de sententia deiciuntur aut convicti tenentur. Apud Platonem [*Polit.* p. 350, D.], de Thrasy-macho mole argumentorum oppresso, τότε καὶ εἶδον ἐγὼ, πρότερον δ' οὐπω, Θρασύμαχον ἐρυθριῶντα. PETAV. — Cf. Ast. Annotat. ad Plat., l. c., p. 381. De Thrasy-macho, sophista Chalcedonio, vid. Rupert. ad Juvenal., Sat. vii. Ast. Annotat. ad Plat. *Phædrum in linguam vernaculam translatus*, p. 244, Creuzer. ad Procli Comment. in Plat. *Alcib.* i, p. 295; Geel. Hist. crit. *Sophist. in Novis. Act. litterarr. Societ. Rheno-Traj.* p. ii, p. 201 seq.

(93) Οὐκέτι παραπλήσιον πάθος. Οὐκέτι obtulerunt Par. AC, Mon. ABDE cum Rehd. Vulg. οὐχ ἔτι. Deinde Par. AC, Mon. A, Vat. et Venet. AB inserunt τὸ, quod a m. rec. superscriptum legitur item in Flor. B. In Barb. voc. πάθος a sec. m. inter lineas suppletum; in Venet. A omissum est.

(94) Γέ τοι τὴν πρώτην ἐάλωκός τοῦ λόγου. Γέ τοι est Lat. certe quidem, vernac. wenigstens doch. Vid. Fritsch. Epist. crit. ad Friedemann., p. xxvi seq. Τὴν πρώτην illustravi ad *Or. de regn.*, p. 149 sq. Deinceps Mon. E scribit ἐάλωκός. Rehd. αλω et ως e correct. in ras. habet. In Par. B est ἐάλωκός. De hoc nominativo absoluto vid. Stallbaum. ad Plat. *Apolog. Socrat.*, p. 27, ed. i; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 1095 sq.; Lenting. *Animadverss. critt. in Euripid.*, in *Novis actis litterarr. soc. Rheno-Traj.*, t. I, p. 51. Verbi ἀλίσκεσθαι cum genitivo constructione, de qua multus est Hemsterhusius ad Xenoph. *Ephes.*, p. 255, ed. Locell., utitur noster etiam epist. 57, p. 196, Οὕτως ἐάλωκειν τοῦ πάθους, *De insomn.*, p. 147, Ἀλλ' ἢ παρὰ μικρὸν ἀγνωμοσύνης ἐάλωκα, *De provid.*, p. 105, ubi vulgo legitur, ἐάλωκει τε αὐθις ὁ Τυφός; Codd. Coislin. 249, Parisin. 1038 (cf. Boissonad. ad Philostr. *Her.*, p. 481), 1039 et 1040, Mon. ABDE, Pirkheimer., quem Joach. Camerarius olim cum Eßromo Rudingero communicaverat. Rehd. et Vindob. pro αὐθις recte scribunt αὐτῆς, quod in mentem venit etiam Bevingio Emendatt. in Synes. in novv. *Annall. philologg. et pædagogg. cur. G. Seebod. etc. Supplem.* i, 4, 1852, p. 621. Item Appianus *De bello civ.*, v, 8, vol. II, p. ii, p. 722, ed. Schweigh. de Antonio, qui vehementissimo in Cleopatram amore exarserat, εὐθὺς αὐτῆς μαιραχιωδῶς ἐάλωκει. Cf. Themist. or. x, p. 129, C; et or. xiii, p. 168, D; et Gregor. Naz. or. xxiv, p. 442, C.

(95) Λέγειν — δεινός. De hac locutione vid. Locella ad Xenoph. *Ephes.* p. 240; Baehr. ad Plutarch. *Alcib.*, p. 111 sq., et *Pyrrh.*, p. 180; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 1049 sq. In proximis pro vulg.

λέγει (Mon. AC dant λέγειν) e Par. C, Vat. et Venet. A receptum λέγοι.

(96) Πολλῷ θανμασιώτερος. Usitatus foret πολὺ θαυμ. Noster ep. 95, p. 234, πολλῷ κάλλιον. ep. 129, p. 264, πολλῷ πλείους. Agath. iv, 25, p. 262, πολλῷ πλέον. De hac forma rariore vid. Jacobs. ad Achill. Tat., p. 649 sq., Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 113, et ad *Alexandr.*, p. 47; Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. I, p. 297. Dein Mon. AE φανῆναι, tribus punctis supra notatis. Barb. φανεῖναι. Sed legendum videtur φανείη. Verba τὸ καθ' ἡμᾶς πρᾶγμα τῆς κεφαλῆς epexegeti serviunt. Cf. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 466 et 601, idemque ad ejusdem *Protag.*, p. 34, et Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 135. Adde nostrum infr. c. 11, init.

(97) Ἐν ἀπόροις εὐπορος. Mon. A οἷς in voc. ἀπόροις a m. rec. in ras. habet. Similiter noster *De provid.*, p. 112, οὗτος εἰς ἐν ἀπόροις πόρος τοῖς πειρωμένοις αὐτοῦ δυσχεροῦς. Ibid. p. 93, Βουλεῦσαι μὲν ἄπορος, ἐπιβουλεῦσαι δὲ ποριμώτατος. Ep. 139, p. 275, Θεοῦ δὲ παρόντος ἅπαν ἄπορον πόριμον. *De provid.*, p. 112, Ἐν ἀμηχανίαις — ἥστην ἐπ' αὐτὸν δύο μηχαναί. Cf. Jacobs. ad *Ælian. Hist. animall.*, p. 99 et 114. — In Mon. D, χωρούση a m. sec. e χωρούσης corr. Flor. B scribit χορηγούση. De verbo χωρεῖν, capere, capacem esse, cum accusativo constructo, annotavi ad *Or. de regn.*, p. 160. Cf. infr. c. 9, p. 72, et c. 17, p. 80; ep. 50, p. 188; ep. 57, p. 193; ep. 101, p. 240, et ep. 104, p. 246. — Pro περὶ τῆς κόμης Mon. BD perperam legunt παρὰ τῆς κόμης.

(98) Παρούργως. Callide, more sophistarum. Vid. Plat. *Phædr.*, p. 271, C, ibique Ast. Annotat. p. 578.

(99) Οὐ γὰρ ἕτερός τις — ἀλλ'. Flor. B et Venet. A om. τις. Post οὐχ ἕτερος pro ἡ sæpe a nostro ponitur ἀλλὰ, vel ἀντὶ c. genitivo, e. c. *De provid.*, p. 125, Τάδε οὖν πάσαι περὶ αὐτῆς (sc. τῆς παρθένου τῆς νῦν ἀστράς) ἀδόξενα ποιηταῖς οὐχ ἕτερος ἔσχε χρόνος, ἀλλ' ὁ τῆς ἐπικυδεστέρας βασιλείας Ὀσίριδος. Ep. 4, p. 163, Ὁ δὲ ἐποίει παρὰ πόδας τὸν κίνδυνον, οὐχ ἕτερον ἦν, ἀλλ' ὅτι πᾶσιν ἱστίοις ἡ ναὺς ἐφέρετο. *Catastas.*, p. 304, Ὁ πεπαρομιασμένος βίος ἀδίωτος οὐχ ἕτερός ἐστιν, ἄνδρες, ἀλλ' ὃν ζῶμεν ἡμεῖς. *Calv. enc.*, p. 74, Οὐ γὰρ ἕτεροί τινές εἰσιν ἀντὶ τῶν οὕτως ἐχόντων ἀντίθεοι. — Pro καλλύων Flor. B exhibet καλλύνας.

(1) Ὅτῳ ποτὲ τῷ καλάμῳ — ξυνέγραψεν. Par. C ὅτῳ ποτε. Articulus ante καλάμῳ, qui vulgo deest, rescripsi ex Par. ABC, Flor. A, Barb., Mon. AE et Venet. A, cum in formula ὅστις ἐστὶ, si repetatur præcedens vocabulum, idem articulus requiratur; nam verba illa ita resolvenda sunt: ὅστις ποτὲ ἦν ὁ κάλαμος, ᾧ — ξυνέγραψεν. Sic noster Dion. p. 60: Πυθαγόρας Μνησάρχου Σάμιος ἐπιγέγραπται τῷ νόμῳ, ὅστις ὁ νόμος οὐκ ἔῃ τοῖς βιβλίοις ἐπιποιεῖν (i. e. ὅστις ὁ νόμος ἐστὶν, ὃς οὐκ ἔῃ x. τ. λ.). Dein codd. Par. AB, Flor. AB, Barb., Mon. ABCD et Veneti tres suppeditant ξυνέγραψεν. Par. D ξυνέγραψε. Par. C et Vat. συνέγραψεν. De horum temporum confusione haud infrequenti vid. Annotat. ad c. 15, p. 79, et Boissonad. ad Nicet. Eugen. p. 171.

(2) Πλέονι κάλλιον. Flor. A πλέον, i, ut videtur, eraso. Par. B πλέον.

(3) Ἀνταποδύομαι. Adversus illum in certamen descendo. Dicitur enim ἀποδύεσθαι de athleticis, qui vestibis depositis certamen inire solebant. Vid. Sturz ad Basil. Magn. *De modo e litteris Græc. utilitatem percipiendi* § 64, Matthæi *Animadverss. in iv homilias Chrysostomi*, p. 29, Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 509, Grauert. ad Aristid. *Declamatt. Lept.*, p. 113 sq.; Agath. *Hist. præfat.*, p. 4: Οὐ γὰρ, οἶμαι, κοτίνου γε ἔνεκα καὶ σελίνου οἱ Ὀλυμπιονίχαι ἐν ταῖς κονίστραις ἐναπεδύοντο. Clemens Alex. *Protrept.*, t. I, p. 77, 25,

'Αποδυσάμενοι δ' οὖν περιφανῶς ἐν τῷ τῆς ἀληθείας σταδίῳ γνησίως ἀγωνιζώμεθα, κ. τ. λ.

(4) Ἐμᾶντοῦ τε. Addidi ex libris Par. AC, Mon. A, Vat. et Venet. A, particulam τε, qua earent editt. cæterique codd. Sic noster c. 2, p. 64, Ἐκλαθόμενος ἑμαυτοῦ τε καὶ τῶν λογισμῶν.

(5) Ἀντιπεριστῆσαι τοῖς κομήταις τὸ δνειδος. De loquendi modo vid. Baehr. ad Plutarch. Pyrrh., p. 173. Vitiose Mon. E et Venet. C κομίταις.

(6) Ἀκμαῖόν τι καὶ τορόν. In Mon. A prima littera vocis ἀκμαῖον correctori debetur, itemque τι, quod suprascriptum est. De voc. ἀκμαῖος vid. Ernesti Techn. Græcc. rhet., p. 10, et 273. Τορός habet noster etiam in Dion., p. 55, Ἴνα τορόν τε καὶ εὐηγῆς φθέγγηται. Cf. Jacobs. ad Ælian., p. 58. Pro οἷω Mon. BD perperam legunt οἷω.

(7) Ὅπερ Δίων ἐποίησε. Vat. ὥπερ. De permutatione vid. Annotat. ad c. 19, p. 82, D. Mon. E ἄπερ. Deinde Vat. et Venet. C inserunt articulum ὁ. Par. C in contextu habet ὥπερ ὁ Δίων, in marg. ὥπερ Δίων.

(8) Μέλος ἀναβεβλημένον. Heliodorus 2. [ii, 8, p. 62, ed. Coray.] Æthiopic., Καί ποτε καὶ παρευδοκιμήσασα τὴν Ἀρσινόην ἀναβεβλημένον αὐλοῦσαν, ἐπιτροχὸν αὐτῇ ψάλλουσα καὶ γλαφυρὸν τῇ κιθάρῃ προσάδουσα, ubi τὸ ἀναβεβλημένον opponitur τῷ ἐπιτροχῷ, ut hoc loco τορῷ καὶ ἀκμαῖω. Nam in proœmiis et τῇ ὑποκρέξει minor esse debet concitatio. PETAV. — Vid. Dion. Chrysost. Or. 1, De regn., p. 1 et 44, Himer. or. iii, p. 432, Gregor. Naz. or. xix, p. 365 C. Cf. etiam Ernesti Lexic. techn. Gr. rhet., p. 16.

(9) Προανακρουσάμενος. Sic cod. Mon. D. Mon. B, προανακρουσάμενος, προανακρούσατο superscripto. Superiores autem editt. et reliqui mss. male προανακρούσατο. Quem locum depravatam ut sanaret, ante verba prægressa ἄτε κιθαρῳδ. νόμου B. vingius restituit δ, qua medela non opus est. Minor Jacobsium, virum sagacissimum, et ad Philostrat. Jun. Imagg., p. 578, et ad Ælian. De nat. animal., p. 190, hæc laudantem nihil offendisse.

(10) Ἐπεμελούμην. Vitiose Barb. ἐπιμελούμην, Vat. ἐπελούμην, et Mon. E ἐπεμελουμένην, tribus punctis supra notatis. Mox codd. mei omnes τὸ σῶμα μαλακώτερον ἔχων, inverso verborum ordine. Vid. c. 3, init.

(11) Κᾶθ' οὕτω. Mon. E καθ' οὕτω (sic). Cf. infr. c. 16, p. 79, et Dion., p. 53. Verba, quæ inter ἀμελείας et ἐπιμελείας leguntur, cod. Barb. a m. rec. in marg. habet. In seqq. pro ἡμᾶς Mon. E perperam scribit ὑμᾶς.

(12) Καταστάς εἰς ἑπαυρον τῆς ἐπιμελείας. Philostrat. Vit. sophist., de Dion. Chrysost. ante Synesii Dion., ed. Petav., p. 33, B: Πόλεων τε εὐνομούμενων ἐς ἐπαίνους καταστάς, οὐκ ἐπαίρειν αὐτὰς ἔδοξεν. Cf. Synes. ep. 44, p. 183; ep. 132, p. 268; et Joseph. Antiqq. Jud., xviii, 5, 1, tom. I, p. 883, ed. Havercamp.

(13) Νῦν μὲν κηλοῦσιν, νῦν δὲ καταπλήττουσιν. Par. ABCD, Flor. A, Monacc. omnes, Vat. et Rehd. κηλοῦσι. Sed vulgatam lectionem, quæ τῷ καταπλήττουσιν respondeat, propter τὸ ὁμοιοτέλετον immutare nolui. Cæterum τῷ νῦ ἐφελκ. ante consonantem quoque locum dari monui ad c. 2, p. 64. Verbum κηλεῖν (cantibus, carminibus, vel, ut h. l., orationibus mulcere s. blandiri), quo præeunte Platone (Protag., p. 315, A; Menex., p. 235 A; Polit., p. 358 B; et alibi,) imprimis delectati sunt sophistæ, v. c. Dio. Chrysost., or. xii, p. 572; or. xvi, p. 457; or. lxi, p. 277 bis; Lucian. Deorr. dialogg. xix, p. 55, Bip.; Themistius, qui sæpius eo usus est, illustrant Rittershus. ad Porphyrr. Vit. Pythag., p. 39 sq. ed. Kust.; Huschke Commentat. Je inscript. vaseuli Locris in Italia reperti, p. 19 sq.; Wyttienbach. ad Plutarch. Opp. mor. i. II, p. 150, et ad Eunap. 97 (ad quem vid. etiam Boissonad. p. 228), Ast. ad Plat. Protag., p. 49, et

Phadr., p. 511; noster Dion., p. 56: Ταύτη καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, οὓς λέγοντες ἐκίλουν τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων, ἡξιοῦντο τῆς προσηγορίας τοῦ σοφιστοῦ. — Dein Mon. C habet νῦν μὲν pro νῦν δέ. De verbo καταπλήττειν vid. Baehr. ad Plutarch. Pyrrh., p. 220.

(14) Δυναίμην. Addendum videtur ἄν.

(15) Οὐ χειρόν. Vid. Bernhardt Wissenschaftl. Synt. d. Gr. Spr. p. 455.

(16) Συνιέναι περὶ πραγμάτων. Periphrastice pro συνιέναι πράγματα. Item c. 17, p. 80, ἴσασι περὶ τοῦ σχήματος. Vid. Ast. ad Plat. Phadr., p. 258 sq., et 305.

(17) Ῥητορικὴν — ἐργάζομαι. Ita noster etiam ep. 59, p. 205: Ταύτην (sc. Ῥητορικὴν) εἰργάζετο, ep. 103, p. 242, καὶ σὺ μὲν ἐργάζῃ Ῥητορικὴν, Dion. p. 59, ταύτην (sc. ποιητικὴν) — εἰργάσατο καὶ Σωκράτης, ep. 101, p. 240, ἐργαζομένῳ φιλοσοφίαν, et ep. 151, p. 289, φιλοσοφίαν ἐργάζεσθαι, respiciens fortasse Platonium illud in Phædon., p. 60, E, μουσικὴν ποιεῖ καὶ ἐργάζου, ubi vid. Wyttienbach., p. 126, coll. Jacobs. Additament. in Athenæ., p. 215, tum Mon. ACE, Rehd. et editt. libri exhibent προυστησάμην, Barb. προστήσαμεν. Pro τέχνας in Mon. A est τέχνα comparente rasura, et pro φυτοκομεῖν in Flor. AB atque Venetis ABC φυτοκομεῖν. Par. B et Barb. dant φυτοκομεῖν, η superscr. voci το. In Eustath., Hysm. x, p. 581, ubi legitur λειμών μοι παῖς εὐανθῆς καὶ φυτοκόμος, codd. Monacc. 96, 405 et 460 præbent φυτοκόμος. Sed l. iv, p. 110, vulgatam lectionem φυτοκόμον confirmant. Proba quidem utraque forma (vid. Schæfer. in rerr. et verb. Indic. ad Marini Vit. Procli, ed. Boiss. p. 158, Lobeck. ad Phrynich., p. 654, Boissonad. Anecdott. Græc. vol. II, p. 557); malim tamen h. l. φυτοκομεῖν. De re vid. noster ep. 105, p. 250, et De insomn. p. 148.

(18) Προβολοῖς. Flor. A προβολοῖς (sic), σ superscr. inter litt. ο et ε. Idem liber cum Mon. BCD, Par. BC, Venet. B et Rehd. in marg. hoc exhibet scholium, Ὅπλον Μακεδονικὸν (Flor. A dat Μακεδονος) δόρατι παραπλήσιον, quod in Venet. C inter λέγεις (sic) et ἀντὶ τοῦ γραφέως in textum irrepsit. Suid. s. v., Προβόλιον· εἶδος τι δόρατος, ᾧ χρῶνται οἱ κυνηγῆται πρὸς τὴν τῶν σῶν θήραν. Cf. Jacobs. ad Philostr. Sen. imagg. p. 216. Deinde Mon. E καλάμων (sic), κάλαμον superscripto. Ἀντὶ καλάμων h. l. positum pro ἀντὶ τοῦ καλάμοις τετρίφθαι. Eadem breviloquentia utitur noster ep. 152, p. 268, Νῦν δὲ· ἡ κρατεῖν δεῖ μαχομένους ἢ ἀποθνήσκειν εἰς χεῖρας ἰόντας τοῖς πολεμίοις ἀντὶ τοῦ διψῆν (i. e. ἀντὶ τοῦ τῷ διψῆν ἀποθνήσκειν). Vid. Fritzsch. Quæst. Lucian., p. 108 sq. In Barb. τετρίφθαι ad marg. restitutum. Par. C et Vat. habent τετρίφθαι, διατρίβουσι superscripto. De Ionica perfecti forma vid. Matthiæ Gramm. Gr. p. 378, et Jacobs. ad Philostr. Imagg. p. 258.

(19) Εἰ μὴ — λέγοις. Mon. C λέγοις ex emend.; Flor. B, Par. D, Rehd. et Venet. C λέγεις. Articulus ante γραφέως a Petav. 1, 2, male abest. Deinde pro τὸν ἐν βέλει Flor. A scribit τὸν ἐμμελῆ. Par. B in contextu habet τὸν ἐν βέλει, in marg. τὸν ἐμμελῆ. Barb. in ordine τὸν ἐμμελῆ, in marg. ἐν βέλει. Par. A et Flor. B τὸν ἐμμελῆ. Sed ultimum vocabulum non a pr. m. videtur esse profectum. Mon. B τὸν ἐν βέλει, γρ. τὸν ἐμμελῆ καὶ τὸν ἐν μέλει superscripto. In Rehd. exstat quidem τὸν ἐν βέλει, sed β in ras. correctum.

(20) Τοῦτῳ μὲν γάρ. Mon. C τοῦτο. Vat. τῷ. Flor. B om. μὲν, Rehd. γάρ. Pro οὐδὲν Par. ABCD, Flor. B, Mon. ABCD, Vat. et Rehd. exhibent οὐ. Deinde Barb. εἰ καὶ (sic). Flor. A προστετήκασι, omisso ν ἐφελκ.

(21) Οὐ δὲ καταισχυνῶ τὰ πάτρια τῶν ἀγγῶν. Fortasse respexit Odyss. xxiv, 508, Μῆτι καταισχύνειν πατέρων γένος, et l. e. v. 512, οὐτι καταισχύνοντα τῶν γένος. Æschyl. Sept. adv. Theb., v.

541, Μακρὰς κελεύθους δ' οὐ καταισχύνειν πόρον. Cornarius vertit, *Non itaque dedecore afficiam paternos agros*; rectius, ut videtur, Petavius, *Nunquam ego mehercule paternæ rusticitati pudori futurus sum*. Aliter Bevingius, qui observavit hæc: Merito in prioribus verbis hæsit Petavius; vertit, *paternam rusticitatem*! — Non longe a vero aberraverit emendatio: οὐ δὴ καταισχυνῶ τὰ πατρια θέατρον ἀγείρων, κ. τ. λ., paterna rursus et venatus studia dedecore afficiam auditores cogens. — Contortæ enim oratiunculæ, procemia et præludia erant rhetorum deliciæ in theatris prælegentium. Quorum sudores ridet noster in *Calv. encom.*, 86, epist. 100 [imo 101, p. 259], epist. 57, p. 200, ἀλλ' ὥσπερ οὐδὲ φιλόσοφος ἐγενόμην δημόσιος, οὐδὲ θεατροκοπίαις [sic marg. Petav., 1, 2, et codd. Lips. atque Mon. 484; contra Guelf., Mon. 476, et Mon. 490, cum editi. θεατροσκοπ., excepto Mon. 50, in quo mutilè scribitur θεατροπίαις] ἐπεθέμην· οὐδὲ διδασκαλεῖον ἦνοιξα· καὶ οὐδὲν ἥττον ἦν τε καὶ εἶην φιλόσοφος. — In primis notabilis est locus in *Θione*, p. 54. — Θέατρον, auditores, Synesio centies usurpatum. Dio., p. 54, Μέλλει εἰς δικαστήριον ἀγνωμόνεστερον εἰσιέναι τὸ θέατρον· 55, προσγελᾷ τῷ θεάτρῳ (cf. quæ infr. posui ad c. 23). Sed vehementer dubito, an hæc viri doctissimi conjectura, quanquam valde ingeniosa, etiam vera sit; nam verbis quibus significatur τὰ πατρια, τὸ ἔθος τῶν πατέρων (vid. Schwebel. ad *Onosandr.*, p. 104, et *Anecdota Hemsterhuss.*, t. 1, p. 100. Noster *De regn.*, p. 15, Ῥωμαίων τὰ πατρια) genitivus τῶν ἀγρῶν proprietatis exprimendæ causa poetarum more additus videtur, ita, ut pro adjectivo accipi possit. Vid. *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 623.

(22) Οὐδὲ φανοῦμαι. Flor. B οὐδέν. — Hunc locum tacito, suo more, scriptoris nomine profert Suidas in voce Δώριος, sed corruptissime, quod Erasmo imposuit, qui quasi in tenebris hunc locum atigit in proverb. A *Dorio ad Phrygium*. PETAV. — Suid. in v. Λογάρια habet οὐ φανοῦμαι δέ, at in v. Δώριος om. δέ. Pro στρογγύλων Par. B, Mon. DE, Turneb. et Suid. locis citatis male scribunt στρογγύλων. Vid. Bast. *Appendic. ad Ep. crit.*, p. 18. Mon. A στρογγύλων (sic, ex em.). Voc. λογάρια, quod Suidas s. h. v. interpretatur οἱ λόγοι, illustrat Wyttenbach. ad *Eunap.*, p. 243. Προίμια ap. Suid., l. c. deest; cod. Paris. 1038, notante etiam Boissonadio ad *Eunap.* p. 335 (una cum Vatic.), præbet προίμια τινα καὶ προλόγια, et ad marg. γρ. προνόμια. Addit vir doctissimus: Inter utramque lectionem potest ambigere lector. Λόγος et νόμος permutantur ap. Menandrum Heerenii, p. 95. Sed mutatione non opus. Ita utrumque vocabulum jungitur etiam a Juliano or. ii, 56, D, τὸν ἐκ τοιούτων προοιμίων καὶ προνομίων ἀρξάμενον. De voce προοίμια vid. Hemsterhus. ad *Lucian. Somn.*, t. 1, p. 176 Bip., ubi et Juliani et nostri locos laudavit, itemque *Anecdott.*, t. 1, p. 411 sq. — In seqq. vitiose Mon. E ἀλλ' ὁ.

(23) Ἀγροίκω. Mon. E ἀγρίκω. Barb. ἀγροίκων. Deinde Mon. AC προστρόπου. Locutio πρὸς τρόπου, de qua vid. Lobeck. ad *Phrynich.*, p. 10, et Jacobs. ad *Philostat. Sen. imagg.*, p. 259 sq., occurrit item ep. 67, p. 214, Πάνυ γάρ μοι πρὸς τρόπου (sc. ἐστὶ), ubi Schol. Guelferbyt., "Ὁμοιος τῷ ἐμῷ τρόπῳ. Item ep. 143, p. 280, Τὸ δὲ λυπεῖν ἐστὶ μὲν ὅτε (cod. Mon. 50, ἐστὶ ὅτε μὲν) ἄρξεν καὶ πρὸς τρόπου (Mon. 50 πρὸς τρόπον, male) φιλοσοφίας (suspicio φιλοσοφία, vid. Jacobs., l. c.), ὅταν πρὸς παρόντας. Mox Barb. ὄνομάτων, unde patet primo scriptum fuisse νοημάτων. Dein Mon. A, Par. C, Vat. et Venet. A dant φύσεις (sic), a superscripto e. Veneti BC φύσεις. Ap. Suid. in v. Δώριος hæc ita sunt depravata, Αὐτὰς δὲ τὰς θέσεις τῶν νοημάτων εἰς μέσον τιθέμενος. Par. C et Vat. ἐς (pro εἰς) μέσον. Mon. E κατατιθέμενοι, os superscr. litteris. Proxime Flor. B, εἰ τὸν τόπον τῆς

γλώττης, inverso verborum ordine. Barb. γλώττης.

(24) Ἀπὸ τῆς διαλέξεως εἰς ἐπιστροφὴν. Cupere se ait Synesius a disputationis angustiiis ad plenam rei propositæ considerationem et liberio-rem quasi campum orationem convertere, ne nimis sit in dicendo jejunus ac fastidii plenus. Sic enim Dorius modus severus ac tetricus fuit, Phrygius uberius ac floridus. Noster 1. *De provident.*, p. 113 [Πρὸς λύραν ἦδε τὸν τρόπον τὸν Δώριον, ἐν μόνον ᾤετο χωρεῖν βάρος ἡθους καὶ λέξεως. Aristot. sect. 19, *Probl. quæst.*, 49, t. IV, p. 164, ed. Du-Vall.; i, 48, vol. ii, p. 922, col. 2, l. 12—15, ed. Bekker.]: Ἡθὸς δὲ ἔχει ἡ μὲν [sc. ἀρμονία] ὑποφρυγιστὶ πρακτικόν, ἡ δὲ ὑποδωριστὶ μεγαλοπρεπὲς καὶ στάσιμον. PETAV. — Διάλεξις est *disseratio, disputatio philosopha*. Vid. *Ernesti Lex. Techn. Græcc. Rhet.*, p. 78, et Wyttenbach. ad *Plutarch. Opp. Mor. t. I*, p. 270, et ad *Eunap.*, p. 221; Jo. Chrysost. *De sacerdot.*, iv, 7, § 427, ed. Bengel., Τί ἂν τις λέγοι τὰς πρὸς τοὺς Ἐπικουρεῖους διαλέξεις καὶ Στωϊκούς; Cf. etiam noster *Dion.*, p. 40 et 43. Mon. E εἰς ἀποστροφὴν (sic), è superscr. litt. α. Verba ἀπὸ Δωρίου ἐπὶ Φρύγιον interpretatur Mich. Apostolius iv, 9, Ἀπὸ τοῦ ἀνειμένου εἰς τὸ ἐντονώτερον καὶ ἀπὸ τοῦ ἥττονος εἰς τὸ κρεῖττον, ubi cf. *Pantin.*, p. 297. Cæterum de natura et indole harmoniæ Doricæ atque Phrygiæ egregie disputavit Cl. Astius ad *Plat. Polit.*, p. 454 sq.

(25) Δεῖ γέ τοι. Hæc verba Mon. A ex emend. in rasura habet. Par. C scribit δέ τοι. De verbo ἀρκεῖν vid. *Lenep. ad Phalarid.*, p. 151, edit. Schaefer.

CAP. V.

(26) Ὀύμος — Λόγος. Mon. BCDE cum Veneti BC ούμός. Cf. *Bachmann. ad Lycophr. Alexandr.*, v. 224, vol. I, p. 60. Vat. οὔμός (sic). Rehd. ἐμός. Marg. codicis Par. B ἀνάγνωθι σὺν ἐπιστροφῇ.

(27) Φαλακρὸν ἄνδρα. Fabricius in *Bibliothec. Gr.*, vol. IX, p. 193: «Petavius homini calvo reddit; sed virum de industria posuit Synesius, quoniam Dio, contra quem disputat, conatus erat demonstrare viros potius, quam feminas decere comam, v. p. 65 et 83. » Recte Cornarius, *calvum virum*. Cæterum vid. cap. 4 init.

(28) Ψιλήν — ἔχει. Prioris vocis ultimam syllabam codici Mon. A m. sec. in ras. dedit; Mon. C male scribit ἔχειν. Mox Venet. A τὸ φρόνημα, in marg. γρ. τὸ φρονεῖν. Vid. mea ad *Or. de regn.*, p. 198, coll. *Additament. ad calc. Xenophontis Ephes. in linguam vernaculam translatis*, p. 185. Noster homil. i, p. 295, Κρατὴρ ὁ παρακινῶν τὸ φρονεῖν. — Villosum pectus fortitudinis ac prudentiæ argumentum est passim apud Hom. [ii, i, 189; ii, 851; xvi, 554 al.], quod Eustathius ad primum *Iliados* [p. 79, ed. Rom.] observat. Cf. *Hesych. v. Λασίοισι* et v. Λάσιον κῆρ. Vide *Clem. Alex. lib. iii Pæd. c. 3* [t. I, p. 263, 3—4. ed. Potter]. Contra, quem fatuum ac insulsam, aut nequam significabant, vulsa mente esse dicebant. *Martial. 1, ii* [epigr. xxxvi, v. 5—6]:

*Nunc tibi crura pilis, et sunt tibi pectora setis
Horrida: sed mens est, Pannice, vulsa tibi.*

Theognis, v. 123 sq.:

*Εἰ δὲ φίλου νόος ἄνδρὸς ἐνὶ στήθεσσι λέληθε
Ψεδνός ἐών, δόλιον δ' ἐν φρεσὶν ἦτορ ἔχει.*

Ubi ψεδνόν [sed *Brunckius* et all. legunt ψυδρός. Vid. ejusdem annotat.] vocat hominem raræ fidei, uti et pili. » PETAV.

(29) Τῶν τριχῶν. Articulus Par. C om.

(30) Ἀς καὶ δωρεῖται νεκρῷ. II. xxiii, 141 seqq. Proxime Rehd. νεκρὸν γάρ τοι (pro τι), non male. Noster. *De regn.*, c. 14, p. 22, Οὐ γάρ τοι σμικρὸν ἐν χρεῖα ἡσυχίας ὀνομάσαι μὲν στρατηγὸν κ. τ. λ., ubi intelligendum τι. Vid. *Ast. ad Plat. Legg.*, p. 67 et 89. De re vid. *Hadr. Jun. Com-*

ment. de coma, c. 2, p. 443, et noster infr. cap. 15, p. 79. — Mon. B vitiose scribit αὐται, et quod sequitur καὶ omittit. Tum Par. C pro μέρη exhibet τὰ μέρη.

(31) Ταύτη τῶν ζώων τὰ ἀλογώτερα. Post ταύτη Par. C, Vat. et Venet. A inserunt καί. Marginibus codicum Par. C, Vatic. et Mon. C additum hoc schol. πρῶτον ἐπιχείρημα, ὅτι οὐ καλὸν αἱ τρίχες. Mox Venet. A αὐτὰς om. Venet. C vitiose habet αὐτὰ συμφέσθαι. Ante σώματος in Par. C, Vat. et Venet. A articulus deest. — « Aristot. II, *De part. [animal.]* cap. 14 [l. II, p. 506, E, ed. Du-Vall.; vol. 1, p. 658, col. 1, l. 28-30, ed. Bekker]: 'Ἀλλ' ἀντὶ τούτων τὰ μὲν καθ' ὅλον τὸ σῶμα πρᾶνές δεδάσυνται ταῖς θριξίν, ὅλον τὸ τῶν κυνῶν γένος· τὰ δὲ λοφιδὴν ἔχει, καθάπερ ἵπποι καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ζώων, etc.' » PETAV. — De nomine ἄνθρωπος sine articulo generatim posito vid. Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 19. In seqq. pro ζωῆς Mon. C perperam ζωνῆς.

(32) Γυμνός — τοῦ συμφνοῦς φορτίου. De adjectivi γυμνός c. genit. constructione vid. Matthiae *Gramm. Gr.*, p. 662; et Bernhady in libro: *Wissenschaftl. Syntax d. Gr. Spr.*, p. 174. Barb. συμφνοῦς. Mon. E τοῦ συμφ. καὶ φ. Rehd. a m. pr. φορτίου. Postea tamen ω mutatum in ο.

(33) Ἀνεπίμικτος ὄν. Flor. A, Par. BD, Barb., Venet. BC et Mon. CD habent ἀνεπίμνηστον, Par. C, Vat. et Venet. A in contextu ἀνεπίμνηστον, in marg. γρ. ἀνεπίμικτον, Mon. B ἀνεπίμνηστον, γρ. ἀνεπίμικτον superscr. Rehd. ἀνεπίμνηστον, ικτον superscr. loco νηστον. Participium ὄν h. l. positum pro ὄν. Vid. Jacobs. *Additamentt. in Athenæum*, p. 7, et Held. ad *Plutarch. Vit. Timol.*, p. 403. Mox Barb. κοινωνοίας et Venet. A ἀλαζωνεύεται, itemque Rehd. a m. pr.

(34) Οὗτος ἔστι. Mon. E οὗτός ἐστι, τοῦτ' ἔστι superscripto. Par. ABCD τοῦτ' ἔστι. Flor. A τουτ' ἔστι. Barb., Mon. ABCD et Vat. τοῦτ' ἔστι. Rehd. τοῦτ' ἔστιν (sic). Reliqui codd. et vulgati. editi. οὗτός ἐστι, quod in οὗτος ἔστι mutandum duxi; nam ἔστι h. l. proprium verbum, non simplex copula est. Paulo post Mon. E πρὸς θηρίον, εἰς superscr. loco πρὸς, Mon. A εἰς θηρίον.

(35) Φρονιμώτατον. Mon. E φρονημώτατον. In Rehd. i correctum ex η. Deinde Par. AC, Mon. A, Vat. et Venet. A τε om. Mox Venet. BC habent ψιλώτατον.

(36) Τοῦτο δὲ ἔστιν. Scripsi ἔστιν pro enclitico ἔστιν, quod editi et scripti libri præbent, cum h. l. non sine quadam vi positum sit. Mox Par. A dat διακεκριμένος. Barb. κατακεκρυμμένας δια pro κατὰ superscript.

(37) Ἀρίστην. Emittit. Vid. Markland. ad *Max. Tyr.*, xvi, 4, p. 681, et Matthæi ad nov. ex Jo. Chrysost. *Eclogg.*, p. 423. Dein Mon. B κινδυνεύει, ἀντὶ τοῦ ἐλέγχεται superscr. Verba superscripta in Venet. B textum occuparunt; sunt tamen punctis distincta. De eleganti locutione πόλεμον ἔχειν πρὸς φρόνησιν cf. Grauert ad *Aristid. Declamatt. Lepit.*, p. 101 sq.

(38) Οὐδενὶ γὰρ ἐθέλουσιν ἅμα συγγίνεσθαι. Noster *Dion.* p. 43: Οὐδὲν γὰρ ἐθέλει τῶν θείων ἔσχατον εἶναι. *De provid.*, p. 127: "Ὅπερ ἐν μὲν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν οὐ μάλα ἐθέλει συμβαίνειν τοῖς ἡμιμοχθήροισι τε καὶ ἐξ ἡμισείας χρηστοῖς. Ita codd. mei omnes et ed. Turn.; in Petav. 1, 2, desiderantur verba τε καὶ ἐξ ἡμισ. *Calv. Enc.*, c. 8, imit., "Ὅσον μὲν οὖν ἐστὶ τοῦ θείου τὸ μὴ φαινόμενον, τί ἂν τις περιεργάζοιτο, ἅπαξ γε μὴ βουλόμενον ἐμφανὲς εἶναι; De hoc ἐθέλειν usu vid. Wyttenb. ad *Plat. Phæd.*, p. 272; Boissonad. ad *Nicet. eug.*, t. II, p. 80 et 208. Ast. ad *Plat. Phædr.*, p. 249 sq.; Stallbaum. ad *Rempubl.*, p. 370, tom. I, p. 151, ed. Goth. Similiter noster ep. 57, p. 199: Θεωρία δὲ καὶ πράξις οὐκ ἀξιοῦσι συγγίνεσθαι.

(39) Δεῖ τι. Mon. E δεῖ τι, om. circumfl. Proxi-

me articulus ante ἄνδρες in Par. AB, Flor. A, Mon. BD et Venet. B neglectus. Μετέρχεσθαι τέχνην est *artem tractare*, vid. Matthæi ad nov. ex Jo. Chrysost. *Eclogg.*, p. 206.

(40) Ἐκεῖναι σοφώταται τῶν κυνῶν. Flor. B αἱ κεῖναι. De generis feminini usu vid. mea ad *Or. de regn.*, p. 289. Noster ep. 105, p. 250. Τί γὰρ καὶ πάθω τὰς φιλτάτας κύνας ἀθήρους ὁρῶν;

(41) Ὡς ὅτα καὶ γαστέρες ψιλάι. « Xenoph. *Cyneg.* IV, 1, Pollux lib. V, c. 10 [l. I, p. 507 seqq. ed. Hemsterh.]. Quod sequitur, villosos canes audaces esse, et ad venatum inutiles, non abhorret ab eo, quod Colum. lib. VII, c. 12, § 4, ed. Schneid. prodit, villaticis canibus, qui hominum maleficiis opponuntur, convenire amplum villosumque pectus, crura crassa hirtaque. Fronto item 9, *Geop.* I. XIX, c. 2, § 5, t. IV, p. 1213, ed. Niclas.: Δοκεῖ δὲ ἡ δασύτης ἱκανὸν (l. cum Niclas. ἱκανήν) ἐμπληξίν (sed in *Geop.* edd. omnes exhibent κατὰ-πληξίν) ἐμποιεῖν. » PETAV.

(42) Αἱ λάσιοι δέ. Venet. C λάσειοι. Mon. D ἐμπαλιν, ληκτοὶ superscr. ab una eademque manu. "Ἐμπληκτοὶ opponitur prægresso σοφώταται. Hunc locum laudans Niclasius ad *Geop.*, I. c., versionem Petavianam sic emendat: non attoniti, ut verterunt, sed, cum impetu irruentes et audaces. Equidem cum Cornario verterim stolidi. De voc. ἐμπληκτος dixi ad *Orat. de regn.*, p. 185; cf. Segaar. ad *Clem. Alex. Quis dives salvetur*, p. 125; Held. ad *Plut. Timol.*, p. 325, et Ast. ad *Plat. Gorg.*, p. 244. Noster *De provid.*, p. 98: Φύσις ἐμπληκτος καὶ θρασεῖα· et *De insomn.* p. 138: Νῶ γὰρ πῶς καλὸν βίος ἐμπληκτος καὶ ἀνόητος. Dein βελτίους εἰσὶν ἀποῦσαι eleganter dixit pro βέλτιόν ἐστιν αὐτὰς ἀπείναι. Ita etiam in *Dion.*, p. 39: Δὲ βελτίους (sc. εἰσὶν) οἱ τάττοντες αὐτὸν μετὰ τὸν ἔσχατον περὶ βασιλείας. *Ibid.*, p. 45, ἀμείνους δ' ἂν ἦσαν διαστέλλοντες εἰς τὸ προσήκον ἐκατέρω τῷ γένει. Vid. et Lobeck. ad *Sophocl. Ajac.*, p. 315.

(43) Εἰ δὲ καὶ Πλάτων ὁ σοφός. « In *Phædro* p. 253. » PETAV. — Epitheton ὁ σοφός Atticæ urbanitatis est proprium. *Plato Phædr.*, p. 235 C: Δῆλον δὲ, ὅτι τινῶν ἀκήκοα, ἥ που Σαπφούς τῆς καλῆς ἢ Ἀνακρέοντος τοῦ σοφοῦ κ. τ. λ., ubi vid. Astii *Annotat.*, p. 291; *Æschin. Axioch.*, in *Plat. Opp.* t. IX, p. 404, ed. Ast.: Καὶ ταῦτα δὲ ἂ λέγω, Προδίκου ἐστὶ τοῦ σοφοῦ ἀπηχήματα. Noster infr. c. 12, p. 76: Χείρωνα τὸν σοφόν. *Nicephor. Gregor.* ad *Synes. De insomn.*, p. 361, ὁ σοφὸς Κικέρων. P. 364, Ὁριγένει τῷ σοφῷ. P. 357, 359, 366, 379 et 383, ὁ σοφὸς οὗτος Συνέσιος. Cf. Heyler. ad *Julian. epist.*, p. 169. — Pro ξυνωρίδος Par. ABCD, Flor. B, Mon. ABCD, Vat., Veneti omnes et Rehd. dant συνωρίδος (Barb. συνορίδος). De hac varietate vide sis Lennep. ad *Phalarid.*, p. 378 sq. ed. Schaef., Ast. ad *Plat. Phædr.*, p. 391; Bekker., *Spec. Philostrat.*, p. 5.

(44) Περί ὧτα λασιόκωφον. Barb. vitiose λασιόκωφον. Vid. de hoc vocabulo Ast. ad *Plat.*, I. c., p. 474.

(45) Ἀλλὰ καὶ μὴ λεγ. In Rehd. μὴ a pr. m. in ras. correctum. Post ἀνάγκη intellige ἐστὶ, quod omitti solet. Vid. infr., p. 68, et c. 9, p. 72, *De regn.*, p. 10; *Dion.* p. 62; *De provid.*, p. 89, 98 et 105; *De insomn.*, p. 144; ep. 67, p. 208, 210 et 215. Dein Barb. κωφόν. Pro ταύτη Par. A cum Flor. B et hic et in seqq. scribit ταῦτα.

(46) Τέρας ἐστίν. Infr. c. 10, p. 74, καὶ φανέντες δὲ τέρας εἰσὶ πονηρόν. Vid. Ochsner. ad *Ciceron. Eclogg. collect.* ab Oliveto, ed. 2, p. 3.

(47) Ἡδὴ δὲ ἀρεφύτην. Post δὲ Veneti BC addunt καί. Non male. Cf. infr. c. 7, p. 70 et *Dion.*, p. 45.

(48) Τὸ ἔσχατον εἶναι κακῶν. *Extremum (s. summum) esse malorum.* V. Stallbaum. ad *Plat. Gorg.*, p. 170, ed. Goth.; et Ast. ad eundem *Platonis* locum, tom. XI *Plat. Opp.*, p. 319. Par. C κακὸν,

ων superscripto. Infr. c. 13, p. 78 : Τὸ γοῦν ἔσχατον ἄπεστι τῶν κακῶν. *De insomn.* p. 138 : Καὶ τοῦτο κακῶν ἂν εἴη (ita codd. Mon. 476 et 490, cum Rehd. pro vulg. ἦν. Vitiose Mon. 481, ἦ). Τὸ ἔσχατον, μηδ' ἐπαίνειν κακοῦ παρόντος. — Paulo post pro φθάσῃ Barb. φθάσω σοι. Mox Mon. E ἐξωρήξασαι, Mon. C ἐξορύξασθαι, Venet. C ἐξορύσασαι.

(49) Ἀρέχεται — σύντοτα. De verbo ἀνέχεσθαι cum participio constructo annotavi ad *Or. de regn.*, p. 293. Add. Blomfield. Glossar. ad *Æschyl. Pers.*, v. 843, et Addend., p. 204, ed. Cantabrig. alt., Jacobs. ad *Achill. Tat.*, p. 660, Schaefer. *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.* t. I, p. 572, Bernhardt in libro, cui titulus est : *Wissenschaftl. Syntax d. Gr. Spr.* p. 477.

(50) Τιμιώτατα — τὰ αἰσθητήρια. De hac re vid. Marin. *Vit. Procli*, p. 2 sq., ibique interpret. p. 67 sq. ed. Boisson.

(51) Τὰς ἐαυτῆς δυνάμεις ἐμέρισεν. Flor. B et Mon. E ἐαυτοῖς. Deinde Mon. E ἡμέρισεν.

(52) Ὅψις — τὸ πάντων θειότατον. Plato *Phædr.*, p. 250. D : ὅψις γὰρ ἡμῖν ὀξυτάτη τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔρχεται αἰσθήσεων, ubi vid. Cl. Astii *Annotatt.*, p. 445 sq. Tum Mon. C καὶ ἀλλὰ τοι καί. Venet. B φιλότατον.

(53) Τὰ τιμιώτατα φαλακρότατα. Mon. AE, Par. C et Venet. A exhibent τιμιώτατα, καὶ φαλακρότατα.

(54) Καὶ δι' ὁλοκλήρου τοῦ γένους. Καὶ h. l. est *idque*. Vid. Jacobs. *Additamenta in Athenæum* p. 157 et Foerisch. *Observatt. critt. in Lys. Oratt.*, p. 58. Noster ep. 155, p. 293 : Γυνή τε γὰρ ἐστὶν αὐτῇ, καὶ γυνή δυστυχήσασα χηρεῖαν. *De provid.*, p. 117 : Ἀνεχώρουν τοῦ ἄστεος, παῖδας, γυναῖκας καὶ τὰ τιμιώτατα κλέπτοντες. Post γένους pro vulg. οὐ, quod in Par. B deletum, in Barb. autem omisum est, ex Flor. B, Mon. ACE, Par. C, Vat., Venet. A atque Rehd. scripsi ὅ. Verba ἀναχωρεῖν, παραχωρεῖν, etc. cum genitivo construi docet *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 667. Noster *Dion.*, p. 40 : Ἀναχωρεῖν τῶν οἰκειῶν ἡθῶν. *Calv. Enc.*, c. 11, p. 75 : Ἀναχωρεῖ τῶν χειρόνων. *Ibid.*, c. 16, p. 80. Τοῖς Ἡρακλείδαις τοὺς Ἀχαιμενίδας παραχωρήσαι τῶν σκήπτρων. *De regn.*, c. 7, p. 11 : Παραχωρεῖ τῆς ἀρχῆς τῇ συνοίκῳ τῇ κρείττονι et c. 21, p. 40 : Παραχωρήσαι — ἐτέροις τῆς ἐν πολέμῳ φιλοτιμίας. Ep. 116, p. 255 : Παραχωρεῖν τοῦ προκατάρξασθαι τῷ νεωτέρῳ θεῷ. Niceph. Gregor. *Præfat. ad Nostri Insomn.*, p. 352 : Ἄλλοις τοῦ φιλοτίμου παραχωρήσας.

(55) Ζῶων — ἀπάντων ἱερώτατον ἄνθρωπος. Vid. quem noster imitatus est, Plat. *De legg.*, p. 766, ibique Ast. p. 303, coll. auctore Minois s. potius *Dialogi de lege*, p. 319, et Jamblich. *Adhortat. ad philosoph.*, c. 9, p. 144, ed. Kiessl.

(56) Οἷς ὑπῆρξεν εὐμοιρῆσαι. Rehd. ὑπῆρχεν. Infr. c. 17, p. 80 : Οἷς μὲν ὑπῆρξεν ἀμφιέσασθαι κράνος. Ubi vid. *Annotatt.*

(57) Εὐμοιρῆσαι τὴν ἀποβολὴν τῶν τριχῶν. Hesych. t. I, p. 1514, Εὐμοίρησεν · εὐτύχησεν · ἐκληρώσατο, ubi cf. Alberti. Noster *Dion.*, p. 51, B : Εὐμοιρήσαντας ἐκείνην τῆς ψυχῆς τὴν ἀξίαν. Sic cum accusandi casu usurpatur quoque εὐτυχεῖν et δυστυχεῖν. Ep. 121, p. 257 : Οὐκ εὐτυχοῦντι τὰ εἰς τὸν θαλάττιον ἔρωτα. Ep. 139, p. 273 : Εὐτυχούσης ἐνθάδε πολυανδρίαν παιδείας. Ep. 147, p. 279 : Ὦν οὐκ εὐτύχησαν μάθησιν. Ep. 149, p. 288 : Εὐτυχῆσαιμι τοῦτο παρὰ θεοῦ. Ep. 154, p. 291 : Ἄλλ' εὐτοχοῦσι τὸ μηδὲ τοῦτο δύνασθαι. Hom. II, p. 297 : Εὐτυχηκόσιν ἀκοὴν δικαστοῦ. Ep. 155, p. 293 : Γυνή δυστυχήσασα χηρεῖαν. Agath. *Hist.* v, 13, p. 304. Καὶ συμφορὰν πασῶν μείζονα ἐδυστύχουν. Cf. Boissonad. ad *Eunap.*, p. 198, 460 et 479 ; ad *Nicet.*, p. 311, et ad *Aristænet.*, p. 246, 395 et 477 ; ibique Abresch. et Boissonad., p. 500, itemque Jacobs. ad *Achill. Tat.*, p. 539 et 433. Cum genitivo junctum

legitur εὐτυχεῖν apud nostrum, ep. 57, p. 290. Ἀγωγῆς εὐτυχήσαντες, et ap. Long. *Pastoral.* p. 79, Schæf. : Καὶ εὐδαιμόνιζον αὐτοὺς τοιοῦτου γηροτρόφου, εὐτυχήσαντας.

(58) Τὸ θειότατον. In Mon. A τὸ θεῖ m. rec. in ras. correxit.

CAP. VI.

(59) Ἐξέσται δὲ τοὺς ἐν μουσεῖῳ θεάσασθαι. Arnobius lib. 1, (c. 64, p. 44, ed. Orell.) de philosophis agens : Admirantes, plaudentes ad cæli sustollitis sidera : bibliothecarum reponitis in arcanis, etc. Quinque præsertim in locis invenio collocatas fuisse ab antiquis imagines : atrio, limine, cubiculo, pinacotheca, bibliotheca. Nec eadem erant in omnibus. In atrio gentilitiæ imagines et avorum ex cera expressi vultus ordine stabant. Foris vero et in limine eorum imagines ponebantur ex ære solidave alia materia, qui præ cæteris illustres atque insignes exstiterant. De utrisque Plin. lib. xxxiv, cap. 2. In cubiculis Lares erant ; et in totum, quas cubiculares appellabant, ut eorum, quos charissimos haberent. In pinacothecis temere, neque ad vivum expressas imagines aut deorum aut heroum, sive fabulas aliquas atque historias depictas habebant. Plinius lib. xxxv, c. 2 : Pinacothecas veteribus tabulis consuunt (forte, construunt) alienasque effigies colunt, etc. Petronius c. 83 : In pinacothecam perveni, vario genere tabularum mirabilem : nam et Zeuxidis manus vidi, nondum vetustatis injuria victas, et Protogenis rudimenta, etc. Nonnulli pinacothecam qua idem esse cum tablino, qua promiscue saltem usurpari autumant, atque ita Scaliger *Comment. ad Festum*. Quod secus se habet. Tametsi enim πίναξ tabulam significet, Latini tamen tablinum a tabulis non pictis, sed quibus acta ac rerum gestarum commentarii perscriberentur appellarunt. Plinius quoque manifeste tablinum a pinacotheca separat. Separat et Vitruvius lib. vi, cap. 4, et 5, [lib. vi, c. 3, § 5, ed. Schneid.], licet Philander, ubi de tablino agit c. 3, his verbis, *Tablinum, si latitudo atrii erit pedum viginti*, etc. ; tablinum ab eo pro pinacotheca positum dicat, parum attente, ut quidem opinor, cum sequenti capite de pinacothecarum structura privatim disputet. Sequitur eodem capite apud Vitruv. § 6 : *Imagines item alte cum suis ornamentis ad latitudinem alarum sint constitutæ* : quæ verba ad tablinum idem ille interpret retulisse videtur, cum de ipso atrio prorsus capienda sint. Dixerat antea alis dextra, ac sinistra latitudinem, cum sit atrii longitudo ab xxx pedibus ad pedes xl, ex tertia parte ejus constituendam. Unde ego istiusmodi atriorum structuram fuisse conjicio, ut longitudo, quæ latitudinem superabat, in transversum dextra ac sinistra ingredientibus porrigeretur. Alas vero, sive duas peristylia porticus appellari puto, quæ utrinque ab impluvio et hypæthro spatio atrii latitudinem adæquant, sive parietes ipsos secundum atrii latitudinem porrectos. Id enim πτερὰ sive πτερώματα significant. Jam utraque in peristylia parte secundum latitudinem gentilitia stemmata suis disponebantur armariis : eratque locus is laquearibus superne contextus. Hinc laqueata atria ab Ausonio *Idyll.* x, Mosell., v. 49, proprie etiam dicta ; nec solum quia pro ædibus ipsis usurpantur, ut vir doctus existimat. Utrinque porro bibliothecas, pinacothecas, tablina atque exhedras construebant. Quo fit, ut alarum nomine totum illud spatium comprehendatur. Glossæ vet. : Ἀλα, εἰλημα, σχολή, ἐξέδρα. Corr. ἑλη, μασχάλη. Nam ἑλη Græce ala dicitur, etsi turmam potius esse Lipsius existimet. In voce ἐξέδρα, quæ nonnullos torquet, nihil immuto. Dixi de quatuor imaginum sedibus. Superest bibliotheca, in qua eruditorum hominum, ut philosophorum, oratorum, poetarum imagines positæ, partim expressæ ad vivum, partim confictæ. Plin. loco citato alique

sexcenti. Noster hic μουσειον pro bibliotheca, aut non dissimili alio loco usurpat. » PETAV.

(60) *Τοὺς Διογένας — καὶ τοὺς Σωκράτας*. Ita Flor. A, Par. B D, Barb. et a pr. m. Rehd. (sed postea ας — ας mutata sunt in εις — εις); ita etiam Turneb. Lectt. Varr. Mon. B τοὺς Διογένης, ας superse. — καὶ τ. Σωκράτης, ας superse. Mon. D τ. Διογένας, εις superse. — καὶ τ. Σωκράτας, εις sup. — Venet. C, τ. Διογένης. Mon. E, τ. Διογένης. Vulg. τοὺς Διογένης — καὶ τ. Σωκράτης. Item in nostri *Dione*, p. 39, pro vulg. Διογένης τε καὶ Σωκράτης, Par. B cum Barb. legit Διογένας τε καὶ Σωκράτας. Mon. 29, 88 et 481 exhibent Διογένης, ας superse., τε καὶ Σωκράτης, ας superse. Lectioni a me receptae, utpote Atticae, patrocinator Grammaticus in Bekkeri *Anecdott.* t. III, p. 1191, laudatus a Stallbaumio ad Plat. *Sympos.*, p. 149, ed. Goth., (p. 218, B, ed. Steph.) ubi vir doctissimus pro vulg. Ἀριστοφάνης e Cod. Bodl. rescripsit Ἀριστοφάνης. Cf. Buttman. *Ausführl. Griech. Gramm.* t. I, p. 210. Noster infr. c. 21, p. 85: Ὅθεν οἱ Κλεισθένης καὶ Τίμαρχοι, ubi vid. not.

(61) *Καὶ τοὺς οὐστίνας βούλει τῶν — σοφῶν*. Infra, p. 68, τὸ μὲν ὅσον ἐστὶ τοῦ θιάσου, δαπὺ τριχί. P. 69, Εὐαγῶς περιστέλλαι τὸ ὅσον ἀθέτηλον. Et c. 22, p. 86, Καὶ τοὺς ὅσοι προλαβόντες ἐχρήσαντο. *Dion.*, p. 35, Καὶ τῶν ὅσοι φιλοσοφῆσαντες — εις τοὺς σοφιστὰς ἀπηνέχθησαν. Ep. 105, p. 242, Καὶ τῶν ὅσα ἀνθρώπινα ἀγαθὰ προτιμῶ. *De provid.*, p. 95, Ἀπειναι τῶν ἐν οἷς εἶη τὸν νοῦν. Ep. 82, p. 228, Τίνα παρὰ τῶν οἷος αὐτοῦ εἶ, κ. τ. λ., et p. sq., Τὸν οἷος ἐστὶ Γερώντιος. Hunc usum articuli, qui in his pronomini vices gerit, illustrant Astius ad Plat. *Legg.*, p. 242, et *Protag.*, p. 80; Matthiae *Gramm. Gr.*, p. 577; Bernhardt in libro qui inscribitur: *Wissenschaftl. Syntax d. Gr. Spr.*, p. 312 sq.

(62) *Φαλακρῶν — — — θέατρον*. Sic Par. A B C D, Barb., Mon. A B C D, Vat. et Veneti B C. Reliqui codd. et superiores editt. exhibent φαλακρῶν. Particula γάρ in Rehd. a m. sec. in ras. posita est. Par. C ἄν om. Dein Barb. habet δόξειεν θέατρον. Item infr., c. 12, p. 76; cod. Flor. B, δόξειεν δ' ἄν, et *De Provid.*, p. 126; codd. Monacc. 29, 87 et 481; e. Vaticc. 91 et 94, δόξειεν γάρ ἄν. De v̄ euphonico ante consonam vid. ad c. 2, p. 64.

(63) *Ἀπολλώνιος μὴ ἐνοχλεῖτω τῷ λόγῳ*. Arioli et praestigiatōres promissiori erant capillo. Plautus *Rudent.* II, 3, 46:

Capillum promittam, optimum est, occipiamque
[ariolari].

Ca'siris apud Heliodorum, III *Aethiop.* [c. 17, p. 130], τὴν τε κόμην διαστῆσας καὶ τοὺς κατόχους μιμούμενος. PETAV. — Verbum ἐνοχλεῖν modo cum dativo, modo cum accusativo jungi notarunt Abreschius ad Xenoph. *Ephes.*, ed. Locell., p. 256; Matthiae *Gramm. Gr.*, p. 721; Bremius *Fasc. Observatt. philologg. et critt. ad calcem Opusculi Rauchensteiniani de oratt. Olynth. ord.*, p. 94; Boissonadius *Anecdott. Græcc.*, vol. II, p. 353; Held. ad Plutarch. *Vit. Timol.*, p. 319. Sed rarior constructio cum dandi casu est (vid. Bernhardt in libro supra citato, p. 213), qua utitur etiam noster *De Provid.*, p. 101, Μηκέτ' οὐν ἐνόχλει τοῖς θεοῖς.

(64) *Μηδ' εἴ τις ἕτερος*. Mon. omnes et Rehd. μὴ δ', idque semper fere. Εἴ τις ἕτερος modeste dictum. Vid. Stallbaumius ad Plat. *Eutyphr.*, p. 17, Bremius ad Cornel. Nep. *Epaminond.*, c. 1, § 3. Basil. M., epist. 74, t. III, p. 169, C ed. Garn., Καί τοι τί λέγω Σιμωνίδην; Δέον Ἀλκυλὸν εἰπεῖν, ἥ εἰ δὴ τις ἕτερος παραπλησίως ἐκείνῳ συμφορᾶς μέγεθος ἐναργῶς διαθέμενος, μεγαλοφῶνως ὠδύρατο. De voc. γόης, praestigiator, vid. Sturz. *Comment. philolog.* in *Novis Actis Societ. Lat. Jenens.*, vol. I, p. 74, aut ad Empedocl., p. 42 sq., Creuzer ad Plotin. *De Pulchrit.*, p. 348 sq., Curt. Sprengel in libro: *Versuch einer pragmat. Geschichte der Arzneikunde*, ed. 3, t. II, p. 187 sq.; Boissonad. ad Eunap., p.

234. Voc. περιττός (Venet. C legit περισσός), quod est excellens, eximius, egregius, exquisitus (vid. Held. ad Plut. *Æmil. Paul.*, p. 294 sq.), addito accusandi casu legitur etiam in *Orat. de regno*, p. 18, τὰς κόμας ξανθοὶ τε καὶ περιττοί, et *De Provid.*, p. 89, Περιττοὶ σοφίαν Αἰγύπτιοι. Item ap. Julian., or. IV, p. 154, ubi majores Romanorum laudantur, Ἄτε, οἶμαι, φύσει θεοὶ καὶ περιττοὶ τὴν διάνοιαν. Simpliciter autem positum id vocabulum exstat infra, c. 7, p. 71: Σοφὸν δέ τι ἐνόουν (sc. οἱ ἐν Αἰγύπτῳ θεραπευταί), ἄτε ὄντες περιττοὶ (sc. τὴν σοφίαν) καὶ Αἰγύπτιοι.

(65) *Καὶ γὰρ οὐκ ὄντες*. Γὰρ Mon. C om.; idem habet οὐκόντες. Deinde Mon. E κυμῆται, δύνονται (sic).

(66) *Τὸ τῶν γοήτων*. Articulum τὸ Par. D om. Par. AC, Flor. B, Mon. A E, Vat. et Venet. C post γοήτων adjunt πρᾶγμα. Τὸ τῶν γοήτων i. q. ἡ γοητεία. Vid. Matthiae *Gramm. Gr.*, p. 575 sq., et Bernhardt l. c., p. 325 sq. In seqq. e Flor. A et Barb. scripsi ἐστὶν pro vulg. ἐστι, quod a Rehd. abest.

(67) *Οὕτω γάρ*. Οὕτω h. l. est ideo. Vid. Lexic. Xenoph., t. III, p. 372.

(68) *Σοφίαν μὲν τῶν τιμωτάτων ἐνόμιζον*. Sc. εἶναι. Simili modo dicitur Νομίζειν τὴν ἀθανασίαν ψυχῆς, ἀθανάτους τὰς ψυχὰς, νομίζειν θεοὺς. Vid. Boissonad. in *Notices et extraits des Mss. de la Biblioth. du Roi*, t. XI, p. II, p. 29, et Stallbaum. ad Plat. *Eutyphr.*, p. 13 sq.

(69) *Ἐπὶ δὲ τοὺς γόητας ἔτρεπον τοὺς δημόλους*. Mon. E ἐπιδῆ (sic). — Idem lib. *De insomn.* [p. 148, C, ubi vid. Niceph. Gregor., p. 412 — 414; cf. etiam p. 365, A B], Apul. *Apolog.*, I [t. II, p. 504, ed. Lugd.-Bat. nov.]: *Magia ista, quantum ego audio, res est legibus delegata, jam inde antiquius XII tabulis propter incredulas frugum illecebras interdicta*. Γόητος nomine genus omne maleficorum, aruspicum ac mathematicorum intellige, quorum poena vivicomburium. Leg. 3 et 5, cod. de malef. et mathem. [cod. Theod., l. IX, tit. XVI, t. III, p. 125 et 130 ed. Ritter., ibique Gothofred.], Cassiodorus, lib. 9 [18, p. 150 ed. Rothomag.]. PETAV. — Vid. Hüllmann. de Cercopibus atque Cyclopibus, p. 12.

(70) *Ὡστε εἰ καὶ κομήτης ἦν Ἀπολλώνιος*. Par. C et Vat. ὥστ'. Philostrat. *Vit. Apollon.*, I, 8, p. 10 ed. Olear., Καὶ λίνου ἐσθῆτα ἀμπίσχεται, παραιτησάμενος τὴν ἀπὸ τῶν ζώων, ἀνῆκε τε τὴν κόμην. Mox Flor. B, Barb., Mon. A E cum Venet. A legunt πρὸς τὸν λόγον. Noster infr. c. 19, p. 82, οὐδὲν ὄντας πρὸς ἔπος. Vid. Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 587, et Stallbaum. ad ejusdem *Phileb.*, p. 40.

(71) *Καίτοι φίλα μοι πρὸς τὸν ἄνδρα*. Sic codd. Par. A B C, Flor. A B, Barb., Mon. A B C D, Vat. et Veneti omnes; reliqui cum editis libris φίλια. Et ita Philostrat. *Heroic.*, p. 170 Boiss., Πρὸς δὲ Ἀχιλλέα φίλια ἦν αὐτῷ. *Imagg.*, I, 19, p. 32, l. 27 sq., Φιλία δὲ τῷ Διονύσῳ πρὸς τὸ ζῶον. At lectio a me recepta firmatur simili loco nostri ep. 43, p. 481, Εἰ δὴ σοι φίλα πρὸς τὴν δαίμονα, σύστησον αὐτῇ τὸν νεανίσκον, ubi codd. Guelferbyt., Lips. et Mon. 50 ac 476 una cum editis. Ald., Turneb., Naageorg. et utraque Petaviana φίλα tuentur (Mon. 481, in contextu habet φίλα πρὸς τ. δ., τὰ superscr. post φίλα, in marg. φίλια πρὸς τ. δ. Morell. legit φίλια τις). Huc facit etiam Herodoteum illud (II, 152, t. I, p. 447 Schweigh.), Ὅ δὲ — — — φίλα — τοῖσι Ἰωσι καὶ Καροῖ ποιεῖται. De confusione videsis Porson. ad Euripid. *Med.*, v. 158. Loquendi morem attigit Davisius ad Ciceron. *Acad.* I, 3, p. 47, ubi et hunc locum excitavit.

(72) *Υγιῶς ἀντιστρέφειν*. Υγιῶς h. l. est apte. Vid. Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 336. Rehd. deinceps distinguit. Ad ἀντιστρέφειν Par. C., Vat. et Mon. E in marg. habent hoc schol., Σὺν ἀντιθέσει ἀντιστροφή, et Mon. A ἀντιστροφή, σὺν ἀντιθέσει superscr., ita, ut post ἀντιθέσει una vox erasa sit.

Ad hæc illustranda non alienum videtur apponere similem locum ex Procli Comment. ad Plat. *Alcib.*, i. p. 262 ed. Creuz., Οἱ γὰρ τὸ ἀληθὲς εἰδότες ἅπαντες οὐ διαφέρονται περὶ αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους. Οὐκοῦν γέγονε τὸ συνημμένον τοιοῦτον, εἰ γινώσκουσιν τινες τὸ ἀληθὲς, οὐ διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους, εἴτα κατὰ τὴν σὺν ἀντιθέσει λεγομένην ἀντιστροφὴν, εἰ δὲ διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους, οὐ γινώσκουσιν τὸ ἀληθὲς, ἀλλ' ἤτοι πάντες ἢ τινες αὐτῶν ἀγνοοῦσιν. Cf. eumdem, p. 339, cum *Annotat.* Creuzeri, ejusque *Epimetr.*, alt. p. iv, p. 221 sq. Noster infr., p. 69, Ἀλλὰ τυχὸν γὰρ ἐντεῦθεν ἐπανακτέον, λαβόντας ἀποχρῶν τεκμήριον, ὥς ἐκεῖ φρένες, ὅθεν οἴχονται τρίχες· ἐκεῖ δὲ τρίχες, ὅθεν οἴχονται φρένες. — Proxime Mon. B habet σοφός τις, γρ. σοφιστῆς superscripto.

(73) Οὕτω δέ. Mon. A δ'.

(74) Ὅς τὴν Διονύσου τεθέαται τελετήν. Par. A, Flor. B, Mon. A E, Vat. et Venet. A dant εἴ τις ἐστίν, ὅς. Sed verba ista, quæ in Par. C superscripta sunt, merum glossema redolent; nam ὅς h. l. pro εἴ τις positum esse satis liquet. Vid. Stallbaum, ad Plat. *Euthyphr.*, p. 17. Pro τελετήν (in Rehd. alterum ε in ras. correctum) Venet. C ἐορτήν legit. Mox Vat. θιάσου pro θιάσου, qua voce significantur Bacchi comites, inter quos a Strabone, l. X, c. 3, § 10, t. IV, p. 169 ed. Tzsch. censentur Sileni, Satyri, Bacchæ, Lenæ, Thyades, Mimallones, Naidæ, Nymphæ, Tityri. De hac re multus est Creuzerus *Symbol. et Mythol.*, t. III, p. 183 seqq. Ante δασὺ commate distinxī, adstipulantibus libris Monacc. A B D et Rehd. (Mon. C habet semicolon), omisso ante τριχὶ eodem interpunctionis signo, quod ignorant etiam Mon. A B D E et Rehd. Mon. E vitiose scribit τριχὺ, et ita videtur habuisse Mon. A, cum finale a m. alt. supra ras. additum sit. Deinde Par. A B C, Flor. A B, Barb., Mon. B C D E, Vat., Venet. A et Rehd., Turneb. *Lectt. Varr.* atque margo Petav. 2 præbuerunt τῇ μὲν οἰκείᾳ· τῇ δὲ, ἄλλοτρ. (Mon. A τῇ μὲν — τῇ δὲ (sic), et Venet. B τὸν μὲν — τῇ δὲ) pro vulg. τὸ μὲν — τὸ δέ. De τῇ μὲν, *einstheils*, — τῇ δὲ, *anderentheils*. Cf. Matth. *Gramm. Gr.*, p. 585. Mon. C κατὰστασις κομον (sic). — *Ælianus* lib. iii *Variar.* [Hist.] cap. 4 [40], Ἐοθὴς δὲ ἦν τοῖς Σιληνοῖς ἀμφίμαλλοι χιτῶνες· αἰνίττεται δὲ ἡ στολή τὴν ἐν τοῦ Διονύσου φυτείαν, καὶ τὰ τῶν οἰνάδων, καὶ τὰ τῶν κλημάτων δάση. Dionys. *De situ orbis*, v. 946 sq.:

Αὐτὰρ ὁ μὲν νεβρίδα κατωμαδίην ἐτάρυσσεν,
Κισσῶ δ' ἡμερόεντι καλὰς ἔστειψεν ἐθείρας. PETAV.

(75) Βακχικὸν — οὐδὲν οὕτως, ὥς ἡ νεβρίς. Vid. Wesseling., nostri haud immemorem, ad Diodor. Sic. i, 11, t. I, p. 15, 34, Harpocrat. *Lex.*, p. 251, ibique Maussac., Jacobs. ad *Antholog. Gr.*, t. IX, p. 224, et T. XI, p. 360, Moser. ad Nonni Dionys., p. 228, Frid. Godolph. Schœn. de personarum in Euripid. Bacchabus habitu scenico commentat., p. 80 seqq. Dio Chrysost., or. xxxii ad Alexandrinos, p. 682. — Οὐκοῦν ὑμῖν τὰ τῶν νεβρίδων τε καὶ θύρσων ἐνδεῖ. Long. in Fragmento nuper reperto: Τῇ δὲ (sc. τῇ Χλόῃ) νεβρίδα Βακχικήν (sc. Δόρκων ἐκόμισε), καὶ αὐτῇ τὸ χρῶμα ἦν ὥσπερ γεγραμμένον λευκώμασιν. Eleganter de hac re exposuit Creuzerus in *Commentat.*: *Ein alt-athenisches Gefäss*, p. 44 seqq. et 75 seqq. Add. *Description of the collection of ancient Marbles in the British Museum*, part. II, Plat. 24, ubi statua Fauni ridentis ac nebride amicti adumbrata habetur. — De adverb. οὕτως cum emphasi postposito plura collegerunt exempla Bæhrius ad Plutarch. *Philopœm.*, p. 48 seq., Schömannus ad Isæi *Oratt.*, p. 248, et Stallbaumius ad Plat. *Rempubl.*, p. 500, in Plat. *Dialogg. selectt.*, vol. III, p. 58 ed. Goth., quibus addere juvat Synes. *Dion.*, p. 36, Μὴ ἀπλῶς οὕτως συγκαταριθμῆσαι. (sic codd. Barb., Monacc. 29, 87 et 481, Paris. 1040, Rehd., Venet. 264, una cum ed. Turneb., Petav. 1, 2, οὕτω. Vid. quæ infra posui ad c. 16, p. 79). Ibid. p. 46, λαμπρῶς οὕτως. Ep. 96, p. 236, πόρρωθεν

οὕτω. Plat. *Gorg.*, p. 468, et Basil. M. *De gentiliū libris utiliter legendis*, t. II, p. 177, E ed. Garn. ἀπλῶς οὕτως. Lucian. *Timon*, c. 25, t. I, p. 95, Bip. ἀμαυρὸν οὕτω. Idem Gall., c. 6, t. VI, p. 298, μελιχρὸς οὕτω.

(76) Παρὰ τῶν πυτῶν κόμας δαρεῖζονται. Παρὰ in Rehd. e περι corr. — Pineis coronis sive piceis utebantur cum Bacchi asseclæ, tum Bacchus ipse. Unde et πιτύστεπτος dictus, Suida auctore (v. πίτυς). Plutarchus v *Problem. conviv.*, probl. 5 [3, t. II, p. 675 ed. Francof.], causam reddit, cur sacra sit Baccho πίτυς. PETAV. — Conf. Cuper. *Harpocrat.*, p. 40.

(77) Εἶδερ. Ita Par. A B C D, Flor. A B, Vat. et Mon. B D; ita et Barb. a m. pr.; a sec. autem ἰδοῖς, quod cum vulgg. libris Mon. C et a corr. Rehd. habent. Mon. E ἰδοῖς, on superser. Veneti B C ἰδοῖς. Mon. A et Venet. A εἶδον. Quæ sequuntur verba ἀνασειομένους τε καὶ βρυάζοντας (Mon. E habet βιάζοντας), βρυ superser. Monacc. B D et Venet. A interpretantur vocabulis ἡδομένους, γαυριῶντας (Flor. A, Par. B, et Barb. exhibent ἡδομένους τε καὶ γαυριῶντας. Sed particulam τε Par. B. om.), contra Mon. A, Par. C et Vat. vocabulis τρυφῶντας καὶ θάλλοντας. In Venetis B C post βρυάζοντας glossæ ἡδομένους, γαυριῶντας, περιτρέχοντας textum occuparunt. De verbo βρυάζειν vid. Lobeck. *Aglaoph.*, t. II, p. 1087 sq., ubi vir doctissimus etiam h. l. tetigit.

(78) Ὡς ἄν, οἶμαι, τ. μ. κεκρατημένους. Usum particularum ὥς ἄν participio junctarum auigi supra ad c. 3, p. 64. Οἶμαι, *credo*, sive *scilicet*, ironiæ servit. Vid. ad c. 8, p. 71.

(79) Ἦτις ποτέ ἐστίν — ἡ μέθη. Noster ep. 448, p. 285, Ὅταν ὑπὲρ τῶν ἐπέκεινα Θούλης ἀκούωμεν, ἦτις ποτέ ἐστίν ἡ Θούλη. Ep. 152, p. 289, Μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτό μου τὸ πάθος, ὅ τι ποτέ ἐστὶ τὸ περὶ σέ μου τῆς ψυχῆς (sc. πάθος, quod hic merito abesse potest), ἐξευρίσκω. Basil. M. ep. 186, t. III, p. 267, Οὐδὲ τὴν ἀμβροσίαν ἐκείνην, ἦτις ποτ' ἄρα ἦν ἡ τοῦς Ὀλυμπίους χορτάζουσα. Cf. Blomfield. *Glossar.* in *Æschyl. Agamemn.*, v. 155, et Fritzsche. *Quæstt.* Lucian., p. 194. Pro ἐν τελεταῖς Par. C cum Vat. scribit ἐν ταῖς τελεταῖς. De voc. μέθη vid. Creuzer. in *Studd.*, t. II, p. 238 sqq. Mox Flor. B, Mon. A B C, Par. C et Vat. habent εἰς τὸ πλημελές. Deinde Venet. C ἐπενηνέχθαι, Flor. B ὑπενεχθῆναι, Venet. A ὑπερηνέχθαι.

(80) Σειληνῶ δέ. Sic codd. mei omnes, præter Par. D et Rehd., quorum in posteriore ei a m. rec. in i mutatum est. Vulg. Σιληνῶ. De cujus nominis etymologia vide Moser. ad Nonni Dionys., p. 239.

(81) Καθέδρα καὶ σκύθος. Quod hactenus in omnibus editionibus [imo, quod sciam, sola in Turnebiana] fuit, σκύτος, meras huic loco tenebras offudit [vertit enim Cornarius tenebræ]. Pro quo σκύτος ex ms. [Med. et Henr.] restituimus. Sileni gestamen scutica fuit. Idēo Bacchanalibus scuticam ferre consueverant Athenis, qui Satyrorum ac Silenorum personas imitabantur. Demosthenes contr. Midiam [in *Orat. Attie.* ed. Bekker. t. IV, p. 515; in Buttmann. edit. c. 48, p. 97] Ctesiclem quemdam Athenis morte damnatum significat: Ὅτι σκύτος ἔχων ἐπόμπευε, καὶ τούτῳ μεθύων ἐπάταξέ τινα ἐχθρὸν ὑπάρχονθ' αὐτῷ. Ulpianus [p. 104, A ex ed. H. Wolf. Basil. 1572]: Οἱ πομπευόντες τῷ Διονύσῳ κατὰ μέμνησιν τῆς περὶ αὐτὸν θεραπείας ἐπόμπευον, οἱ μὲν τὸ τῶν Σατύρων σχῆμα σώζοντες, οἱ δὲ τὸ τῶν Βάκχων, οἱ δὲ τὸ τῶν Σιληνῶν ἐμιμοῦντο. PETAV. — Pro σκύτος (sic Petav. 1, 2, et codd. mei ad normam Philemonis *Grammat.* p. 120 ed. Osann. Sed rectius esset σκύτος. Vide Passov. *Lex. s. v.*) in Turneb. et marg. Petav. 2 perperam legitur σκύτος.

(82) Τοῦ Διονύσου παιδαγωγός. Julian. *Cæsar.*, p. 3 ed. Heusing. : Ὁ Σειληνὸς πλησίον αὐτοῦ, τροφεύς τις οἶα καὶ παιδαγωγός, καθῆστο.

(83) *Φαλακρὸν ὄντα*. Vide Euripid. *Cyclop.*, v. 226. Ibiq. interpret. t. III, p. 529 ed. Beck., et Lucian. *Deorr. concil.* c. 4, t. IX, p. 182 Bip.

(84) *Ἐν τοσοῦτοις παρακινήσασι*. Flor. B, Barb., Mon. ACE, Par. C, Vat. et Rehd. dant παρακινήσασι. Verbum παρακινεῖν, quod egregie illustravit Astius V. Cl. ad Plat. *Phædr.*, p. 454, h. l. insaniendi notionem habet. Activo sensu, quo significat perturbare, verrücken, occurrit in nostri Homil. I, p. 295: Κρατὴρ ὁ παρακινῶν τὸ φρονεῖν, ὁ ταραττων τὸ λογιζόμενον, οὐδὲν προσήκει τῷ λόγῳ. Vide etiam c. 9, p. 72.

(85) *Μὴ μικρὸν οἰηθῆς*. Sic Flor. B. Reliqui codd. et editt. μικρόν. Dein pro vulg. ὑπονοηθῆς (Flor. A scribit ὑπονοηθεῖς) ex codd. Par. AC, Mon. A, Vat. et Venet. A receptum οἰηθῆς (Flor. B habet ἰσηθῆς, sic, loco raso). In seqq. Mon. C προτετιμήσθω, vulgata superscripta. Venet. C προτιμηθῆναι. Deinde Mon. D in textu mutilo habet μόνων pro δαιμόνων, quod tamen in marg. exstat. Ante παρεῖναι, cuius loco Bevingius haud recte suspicatur πρᾶναι, suppl. ὥστε. Cf. Jacobs. ad Philostrat. *Imagg.*, p. 346. De verbo φρενοῦν vide Blomfield. *Glossar. ad Æschyl. Prometh.*, v. 543. Pro vulg. αὐτοῦ ex Flor. AB, Par. BCD, Mon. ABCD, Vat. et tribus Venetis rescripsi αὐτῷ. Mon. E dat αὐτοῦ, αὐτῷ superscr. Annotavit etiam Bevingius: «Παρεῖναι requirit nomen in tertio casu.» Par. A vitiose scribit αὐτό. Noster infr., c. 6, p. 69, Μετρεῖ δὲ αὐτῷ τὴν μανίαν ὁ Σειληνός. P. c., Νοῦ δοχεῖον αὐτῷ κατασκευάσασθαι τὴν κεφαλὴν. C. 20, p. 83, Ἐξεκέκοπτο γὰρ ἴσως αὐτῷ τὸ βιβλίον ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ συχῶν. De regn., c. 41, p. 20, Τὴν δύναμιν ἑαυτῷ πολυπλασιάζων, ubi cf. Annotat. p. 210. C 14, p. 25, Ἄλλ' οὗτος αὐτῷ καὶ τὸν ἀδελφὸν νοουθετεῖ. C. 18, p. 32, Πᾶν μὲν ἄλσος αὐτῷ..... ψιλλότερον ἔσσεσθαι τῆς Καρίνου κεφαλῆς. C. 19, p. 36, Νεανίσκου δὲ Ἀττικοῦ τῆς μαχαίρας αὐτῷ τὴν κώπην ἐπισκώψαντος. De hoc schemate, quod Colophonium vocant, vide Boissonad. *Commentat. ad Inscript. Actiac. in Diario classico Valp.*; noster 34, p. 369 sq., et ad Nicet. Eug., p. 271; coll. Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 9; Jacob. ad Lucian. *Tox.* p. 49, et Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 714 sq.

(86) *Δεῖ μὲν γὰρ αὐτῷ..... γεύσασθαι*. Par. CD αὐτῷ, τό superscr. Par. A αὐτό. Mon. A αὐτό, ῶ superscripto. Vide Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 754. Voc. ζωρὸν docte, ut solet, illustrat Lobeck. ad Phrynich., p. 146. Dein Barb. μανεῖναι.

(87) *Προελθεῖν τὴν παραφοράν*. «Trium hæc ms. [i. e. Med. et Henr. duorum. Vide Petav., 1, p. 29] certissima lectio est.» PETAV. — In Turneb. scilicet perperam exstat παρελθεῖν. Mon. E habet πρελθεῖν, pro superscr. Reliqui omnes emendationem Petavianam confirmant. Dein Mon. B παραφοράν, ε superscr. Mon. D παραφοράν (sic), ιι superscr. marg. περιφοράν. Mon. E παραφοράν, περι superscr. In Mon. A παραφοράν e περιφοράν corr. Παραφορά est insania, a παραφέρειν, auferre, quod de fluviis dicitur, qui impetu suo alias res secum trahunt abreptas suo ex loco aut itinere (vide Wesseling. ad Diodor. Sic. xviii, 35, t. II, p. 284, 95, et Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. mor.*, t. I, p. 272). Noster *De Provid.*, p. 93, Παρενεχθεῖς τὴν γνώμην εἰς ἄλλοκότους ὑπονοίας ἐξέπιπτεν. Cf. infr. c. 10, p. 73. Adjectivum παράφορος, insanus, occurrit *De Provid.*, p. 93, Οὐ μὲν ἐλέγχειν ἐδόκει φύσιν παράφορον (sc. τυφῶνος). Pro τοῖς Βάχχοις, quod exstat in editt. Turneb., Petav. 1, et pseudo-Petav.; item in codd. Florr. AB, Barb., Mon. BCDE, Rehd. ac Venetis (Mon. A præbet τοῖς, αἷς superscr., Βάχχοις, αἷς superscr., et Par. C una cum Vat. ταῖς, οἷς superscr., Βαχχαῖς, οἷς superscr.) Petavius in sec. edit. tacite scripsit ταῖς βάχχαις. Bacchi comites ac ministri in universum quidem vocabantur Βάχχοι (vide scholiast. ad Aristophan., *Equit.*, v. 408); sed cum deus iste semper in Baccharum

cœtu versatus omnibus libidinibus indulsisset (vide Lucian. *Deorr. Dialog.*, xviii, 1, t. II, p. 51 Bip., et Præfat. seu Bacch. 1, t. VII, p. 303), hanc lectionem probandam putavi. Deinde ex ed. Turneb. reduxi συνεξορχήσεται, assentientibus codd. Par. AB, Flor. A, Barb. et Mon. BD, cum ἐς δ. quod Herodoto imprimis familiare est (vid. Gregor. *Corinth.* ibique Roen. p. 472, ed. Schæf.), ut ἔστε, prægresso infinitivo, conjunctivum sibi asciscat. In Par. D exstat συνεξορχήσεται, η superscr. syllab. σε. Reliqui libri et scripti et editi præbent συνεξορχήσεται. Cæterum hoc verbo, quod, si quid video, h. l. non simpliciter, ut vertit Petavius, saltare significat, sed ob præpositionem ἐξ, quæ ei inest, lascive saltandi (i. e. τοῦ χορδαλίζειν, vide *Interpret.* ad Theophrast. *Charact.*, ed. Ast., p. 85, et quos laudat Astius ad Plat. *Legg.*, p. 382) notionem habet, Lexica ditari possunt.

(88) *Ὁ Σειληνός*. Sic codd. mei omnes, exceptis Flor. B et Par. D, qui cum editt. ὁ Σειληνός habent. In seq. pro vulgato πολὺ ex Flor. B, Mon. A, Par. C et Vat. receptum πολὺς. In Venet. A post πολὺ rasura comparet. Πολὺς βεῖ, quod est magno cum impetu fertur, illustrant Heindorf. ad Horat. *Sat.*, p. 171; Jacobsius ad Achill. *Tat.*, p. 855, et Heyler. ad Julian. *epist.*, p. 400. Similiter Arrian. vii, 7, Ὁ δὲ Εὐφράτης μετέωρος τε βεῖ καὶ ἰσοχείλης πανταχοῦ τῇ γῇ. Long. *Pastoral.*, p. 73 ed. Schæf., Λάβροι μὲν οἱ χεῖμαρροι κατέρβρεον. Eodem modo construitur verbum πνεῖν. Vide Blomfield. *Glossar. in Æschyl. Agamemn.*, v. 1151. Voc. δυσανάγωγος, quo proprie significatur is, qui difficulter reducitur (vide Matthæi ad novv. ex Jo. Chrysost. *Eclog.*, p. 2), a Suida, qui nostrum fortasse respexit, explicatur vocabulis δυσχερής, ἀπειθής. Miror hanc vocis significationem in Lexico Schneideriano e Suida laudatam in Passoviano desiderari.

(89) *Ἐπανακτέον*. Cod. Venet. B ἀπανακτέον. Intellig. τὸν λόγον. Noster ep. 57, p. 195, Ἐπανακτέον δέ μοι μικρὸν ἄνω τὸν λόγον. De regn., c. 20, p. 57, Ἐπαναγάγωμεν δὲ ἡμεῖς..... τὸν λόγον εἰς τὴν οἰκείαν ἀρχήν. Libanius t. IV, p. 939 Reisk., Ἄλλα γὰρ ἐπὶ τὰς μάχας πάλιν (sic recte vulgat. πάλαι emendavit Jacobs. in *Actt. philologg. Monacc.*, t. II, fasc. iii, p. 450) ἐπανακτέον τὸν λόγον. Gregor. Naz. Or. iv, p. 131, Ἄλλ' ἀνακτέον μοι πάλιν τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς λόγους. Cf. Lobeck. ad Phrynich., p. 767. Proxime ante τεκμήριον e Par. C et Vat. inserui artic. τὸ, quo reliqui mss. et editt. carent. Vide Annotat. ad c. 3, init. Mox pro οἰχόνται Mon. E οἰχόντο habet. Verba ἐκεῖ δὲ τρίχες, ὅθεν οἰχόνται φρένες a Par. ABCD, Flor. B, Barb., Mon. ABCD et Vat. male absunt. De hac σύν ἀντιθέσει λεγομένη ἀντιστροφῇ supra exposui.

(90) *Ταῦτ' ἄρα*. Vide ad c. 2, init. Mox Mon. E pro ὁ Σωφρονίσκου corrupte ὅσα φρονίσκου. Libri Mon. BCD παρ' ὄντιν' οὖν. Rehd. παρ' ὄντιν' οὖν (sic). Παρ' ὄντιν' οὖν est supra quemvis, ut recte vertit Cornarius. Vide Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 240, coll. nostro in *Dion.*, p. 37 et 41; ep. 79, p. 227, et ep. 93, p. 231. Deinde Par. C et Vat., ἐπαίνων οἰκείων, inverso verborum ordine. Pro Attica forma ἡδύνατο codd. Parisini, Monacc. et Veneti omnes una cum Vat. atque Rehd. præbent ἐδύνατο, qua de confusione vide Jacobs. ad Achill. *Tat.*, p. 554.

(91) *Πρὸς τὸν Σειληνόν*. Sic codd. mei omnes præter Par. B, D, qui cum editt. habet Σειληνόν. — «Apud Julianum imp. [p. 9 ed. Heusing.] Silenus ita de seipso loquitur: Οὐκ οἶσθα ὅτι καὶ ὁ Σωκράτης ἑοικώς ἐμοὶ τὰ πρωτεῖα κατὰ τὴν φιλοσοφίαν ἀπηνέγκατο. Locus est apud Plat. in *Sympos.* [p. 215, AB]. Vide et Xenoph. æque in *Sympos.* [iv, 19, et v, 6].» PETAV. — Vide quos laudant Hemsterhus. ad Lucian., t. II, p. 507 sq. Bip., et in *Anecdot.* ed. Geel., t. I, p. 205 sq.; Ast. Annot.

al Plat. *Sympos.* in linguam vernaculam transl., p. 350 sq.; Stallbaum. ad eundem Plat. loc., p. 140; Bornemann. ad Xenoph. *Conviv.*, p. 149 sq.

(92) Ἐν τούτῳ. Mon. C ἐν τούτῳ.

(93) Νοῦ δοχεῖον. Noster ep. 57, p. 199, Ἀλλὰ δεῖ κενὴν εἶναι παθῶν τὴν ψυχὴν τὴν μέλλουσαν ἐσεσθαι δοχεῖον Θεοῦ. Ep. 151, p. 289, Πλεῖον φοβοῦμαι τὴν ὁμιλίαν τῆς ἀγορᾶς, τὸ ἐνείκινδρυσθαι συχναῖς ἤδη τύχαις καὶ πράξεσι, μὴ μολύνῃ τὸν ἀγιώτατον νεῶν, τὸν νοῦν σου τὸν ἱερὸν, ὃν ἐγὼ μετ' ὀλίγων ἀξιωτάτων ἡγοῦμαι δοχεῖα Θεοῦ. Cf. infr. c. 8, p. 71; c. 20, p. 84, et *Dion.*, p. 49. Cicero *Tuscc. quæst.* 1, 22: *Nam corpus quidem quasi vas est aut aliquod animi receptaculum.*

(94) Τῷ Σειληνῷ. Sic libri mss. omnes, excepto Par. D. In Flor. B ei, ut supra, a sec. m. profectum. Vulg. τῷ Σιληνῷ. Mox pro vulg. ἀπεσέμνυνε ex Flor. AB, Par. B, Barb., Mon. BDE atque Rehd. receptum ἀπεσέμνυνεν. Vide ad c. 2, p. 64. Mon. C dat ἐπεσέμνυνεν.

(95) Τὸ δὲ δὴ παιδαρλοῖς..... ἐπιπρέπειν. Barb. om. δὴ, quod librariorum incuria sæpius excidit. Vide Bekker. *Spec. Philostrat.*, p. 25. De junctioe particularum δὲ δὴ consule Boissonnad. ad Philostr. *Her.*, p. 308, et ad Nicet. *Eug.*, p. 367 sq., Jacobs. ad Achill. *Tat.*, p. 738; coll. nostro *De regn.*, p. 23 et 30; *Dion.*, p. 36 et 48; *De Provid.*, p. 97; item ep. 139, p. 275. — Deinde Par. A scribit παιδίους. Pro ἐπιπρέπειν, quod Jacobsio ad Philostrat. *Imagg.*, p. 584 hæc laudanti minime suspectum fuit, e codd. Mon. A et Vat. dedi ἐπιπρέπειν, quod Venet. A ex correctione in ras. habet (Mon. E offert ἐπιπρέπειν, pr loc. tr superscr., Veneti BC ἐπιπρέπειν [sic], et in suo codice videtur invenisse quoque Phrea, vertens, *juvenes decet coma.* Nec aliter legit Cornarius, quippe qui reddiderit, *at vero pueros quidem decere florem comæ.* De utriusque verbi confusione multus est Jacobs. ad Philostrat. *Imagg.*, p. 337 sq., qui in Annotatt. ad *Ælian. De nat. animall.*, p. 404, item hunc nostri locum citans tacite scripsit ἐπιπρέπειν. Bevingius male conjecit ἐπιτρέχειν. — Τὴν ἀνθὴν est i. q. τὴν ἀνθήσιν, more Atticorum. Vide Thom. *Mag.*, p. 127; mea ad Synes. *Or. de Regn.*, p. 355 sq., et Jacobs. ad Philostr. *Imagg.*, p. 584 sq.; cf. noster, c. 7, p. 70. — In Barb. primum scripserat librarius μήπω φρονούντων. Τὸ δὲ γήρως, post vero correxit, ut exstat in editis. Recte libri Monacc. BCD τοῦ δὲ γήρως ἀποφοιτᾶν pro τοῦτο δὲ γ. ἀποφ. Mon. A litteram ω vocis γήρως a m. alt. in ras. habet. Mox Rehd. μή om. Deinde Mon. E dat περιμένειν, μὴ α α ειν superscr. Mon. A παραμένειν, permutatione frequentissima. Vide Bekker. *Spec. Philostrat.*, p. 89. De verbo περιμένειν egregie nuper exposuit Stallbaum. ad Plat. *Phaedon.*, p. 28 sq. Noster paulo post, Ἐχει μὲν οὖν οὕτως, ὥς μὴ περιμένειν ἄλληλα νοῦν τε καὶ κόμην, ubi aliquot libri item offerunt παραμένειν. *De regn.*, c. 3, p. 4, Ἴνα μοι καὶ περιμένῃς τὸν λόγον. *Dion.*, p. 61, Πολλάκις οὐδὲ περιμένειν ἀξιῶ τοῦ βιβλίου τὴν συμφορὰν (leg. cum cod. Rehd. συγγραφὴν. Mon. 87 habet συγγραφὴν, συμφορὰν superscr. Vertit etiam Cornarius, *libri scriptum*), ἔν' ἀγαθὸν τί μοι γένηται. Ep. 9, p. 170, Βαθὺ σε γήρας καὶ λιπαρὸν περιμένειν. Ep. 39, p. 180, Πυνθάνομαι τοίνυν, εἰ περιμένεις ἤξοντα. Ep. 57, p. 193, Τίς δὲ ἄρα, τίς ὀλεθρὸς περιμένει τὸν παλαμναῖον τῆς χώρας Ἀνδρόνικον; Ep. 77, p. 223, Οὐκ ἐθέλει περιμένειν (ubi Guelferbyt., Mon. 50, 476 et 481, cum edit. Ald., Turneb., Morell. atque marg. Petav. male scribunt παραμένειν) ἄλληλα τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος. Add. ep. 67, p. 209 et 211; ep. 69, p. 217; ep. 104, p. 244; ep. 154, p. 292.

(96) Ἐνοικίζει τῷ ζῳῳ. Barb. ἐνοικήζει. Noster c. 7, p. 70, ἐνοικίζεται δὲ κεφαλῇ; c. 8, p. 71, εἰς κομήτιν κεφαλὴν ἐνοικίσασθαι. — Post τί ἄν

εἴποις suppl. ἄλλο. Vide Lamb. Bos. *Ellipss. Grr.*, p. 27; Jacobs. ad Philostrat. *Imagg.*, p. 256; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 917; Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 33. Cf. noster *De regn.*, c. 21, p. 39, et ep. 96, p. 236. — De constructione verborum sqq., καταδικάζειν ἀλογίαν τῆς φύσεως τῶν τριχῶν (ita et noster ep. 142, p. 278, καταδικάζω πενίαν τῆς φύσεως), vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 693 sqq., et Bernhady in libro, qui inscribitur: *Wissenschaftliche Syntax d. Gr. Spr.*, p. 242 sq. Τῆς φύσεως τῶν τριχῶν elegans est periphrasis pro τῶν τριχῶν, velut *De regn.*, c. 8, p. 13, pro ἀρετῇ dixit ἀρετῆς φύσις, ubi vid. Annotat., p. 190; *De Provid.*, p. 89, ἡ τοῦ κόσμου φύσις. Ib. p. 102, et *De insomn.*, p. 139, τῇ φύσει τοῦ κόσμου. P. 92, φυτοῦ τῆς φύσεως. P. 117, φύσιν ὕπνου, et p. 125, πολιτείας φύσις. *De Insomn.*, p. 139, τῇ φύσει τῆς ὕλης. Add. Jacobs. in *Darmstadiensibus ephemerid. scholast.* anni 1828, sect. 2, n. 132, p. 1092 seq.; idemque ad *Ælian. De nat. animall.*, p. 204, et qui aliter de hac re sentit, Ast. ad Plat. *Phaedr.*, p. 423.

(97) Εἰ δὲ κομᾷ τις καὶ γέρων. Mon. C κομά τις. Καί in Mon. AE om. Ad γέρων intellig. ὢν. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.* p. 1079. Noster *Catantast.*, p. 301. Κερεῖ νεανίας τὴν γῆν, ἣν μεῖράκιον ἔτι (sc. ὢν) μετὰ τοῦ πατρὸς ἐξεργάσατο. Cæterum pro apodosi, quæ post εἰ δὲ non raro supprimitur (cf. c. 10, p. 73 et 74, c. 12, p. 75, c. 17, p. 80, et c. 22, p. 85), subaud. εἴ ἔχει vel simile quid. Vid. Lamb. Bos. *Ellipss. Grr.*, p. 803 sqq.; Lennep. ad Phalarid. ep. 8, p. 51; Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 598, et *Protag.*, p. 101; Bornemann. ad Xenoph. *Anab.*, p. 539 sq.; Stallbaum. ad Plat. *Symp.*, p. 98 et 99, ed. Goth. I. In proximis Flor. B exhibet καὶ γὰρ καί, et Barb. τίς καὶ γέρων. Sed altero καί jure carere possumus, cum καὶ γὰρ h. l. pro nam etiam accipiendum sit. Vid. Stallbaum. ad Plat. *Symp.*, p. 31.

(98) Οὐχ ἅπαντες ἄνθρωποι δὴπουθεν. Vitiose Venet. C ἅπαν ἄνθρωποι et Mon. E δὴπουθεν pro δὴπουθεν, quod est utique (vid. Suid. s. v.; Zeun. ad Viger. *De idiot. L. Gr.*, p. 499; Usteri ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 59; Kochi *Observatt. in Timæum*, p. 11), velut ep. 52, p. 189, ὑπὲρ ἑαυτῶν δὴπουθεν ἀξιούσι βουλευέσθαι, et ep. 79, p. 225. In seqq. Barb. mendose habet ἐπὶ τὴν ἀνθρ. φθάνωσι τελειώτητα. Similiter noster *De regn.*, c. 15, p. 25, Ἔως οὖν ἀπαξιούτε τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲ τῆς ἀνθρώπου τυγχάνετε τελειότητος.

(99) Ἐχει μὲν οὖν οὕτως. In Flor. B οὖν deest. Pro οὕτως Mon. E perperam scribit ὄντως, de qua permutatione haud infrequenti vid. quæ annotavi ad *Or. de regn.*, p. 354, et Jacobs. ad Callistrat. *Statt.*, p. 702. Deinde Mon. E habet περιμένειν α α superscr. περι, ut legatur παρα, et litteris e et i signo delendi, id est puncto, notatis. Mon. A et Veneti BC dant παραμένειν. De re conf. ep. 77, p. 223, quem locum supra laudavi, et Boissonnad. *Anecd. Gr.*, vol. I, p. 355.

(1) Ἐπιζητοῦσι. Quæ sequuntur verba usque ad ὅσον in Mon. E prima manus neglexerat; altera tamen margini adjecit, sed pro ὁ λόγος male scripsit ἄλογος, δ' ante οὖν omisso. Particula δ' item ab Rehd. abest. Ὁ λόγος ἀπορρήτοτερος est Platoniorum doctrina esoterica. Vid. Wyttenbach. ad Plat. *Phaedon.*, p. 134 seqq., et Lobeck. *Aglaoph.*, t. 1, p. 128 seq. et 143 seq.

(2) Εἰς τὴν παρούσαν χρῆσιν. Par. C ἐς τ. π. χρ.

(3) Λαβόντες. Flor. A et Mon. BD dant λαβόντας.

(4) Εὐαγῶς περιστέλλαι. Ep. 443, p. 280, Ἐρρώμενως διαδιψῆς, εὐαγῶς καὶ εὐλαβῶς φιλοσοφίας ἀντιποιούμενος. Περιστελλεῖν sensu oblegendi, occultandi item legitur infra c. 10, p. 75. Αὐτοὶ δὲ (sc. οἱ Αἰγύπτιοι προφῆται) καταδύντες εἰς τοὺς ἱεροὺς

χρησμούς, ἅττ' ἂν ἀπεργάζωνται, περιστέλλουσιν. De τῷ ὅσων vid. supra ad c. 6, p. 68. Ἀθέηλον est sacrum, arcanum; opponitur βέηλον, profanum (Horat. Od. iii, 1, 1. Odi profanum vulgus et arceo, ubi vid. interpreti.). Synes. De insomn., præfat. p. 150, Ἀρχαῖον οἶμαι καὶ λίαν Πλατωνικὸν ὑπὸ προσήματι (Ald. ὑπὸ σήματι, Rehd. ὑποτήματι) φαυλοτέρας ὑποθέσεως κρύπτειν τὰ ἐν φιλοσοφίᾳ σπουδαῖα τοῦ μήτε τὰ μόλις εὐρεθέντα πάλιν ἐξ ἀνθρώπων ἀπόλλυσθαι, μήτε μολύνεσθαι δῆμοις βεβήλοις ἐκκείμενα. Ibid. p. 145, δῆμου βεβήλου γέγονε θεάματα τε καὶ ἀκροάματα. Cf. cap. seq. p. 70. Βεβήλους vocatos esse ἀμύητους notum est e celebratissimo Orphei versu: Φθέξομαι οἷς θέμις ἐστὶ· θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοι, quem respexit Synes. epist. 154, p. 291, in proverbio illo: Τὸν βούν τὸν ἐκείνον ἐπὶ τῆς γλώττης τίθεμαι. Vid. Ruhnken. ad Timæum, p. 51 seq.; Creuzer. ad Plotin. De pulchrit., p. 332 seq., et Lobeck. Aglaoph., t. I, p. 36. Cæterum huius loci haud dissimile est quod dixit Noster De Provid., p. 124, καὶ λέγομεν ἡ δυνάμεθα παρακαλύπτοντες τὰ ἀθέηλα, ubi codd. Mon. 476, Pirckheim. et Vindob. περικαλύπτοντες legunt.

CAP. VII.

(5) Ἡ φύσις ποικίλλεται. Mon. C ποικίλεται. Noster in Dion., p. 44 ποικίλον ἢ φύσις ἡμῶν. Ib., p. 45, κατὰ πάσιν ζῆσαι (libri Mon. 29, 88 et 481, c. Venetis 264 et 422 dant ζητῆσαι. Sed scribendum potius cum Bevingio Emendatt. in Synes. P. I, in Novv. Annall. philologg. et pædagogg. Suppl. 1, 3, 1832, p. 546, ζέσαι) τὴν ποικίλειαν τῆς φύσεως.

(6) Ἡ δὲ ὕλη τῶν ὄντων τὸ ἐσχάτον. Noster De provid. p. 98: Τὸ φύσει πλάνον τῆς ἐν γενέσει φύσεως, τῆς τε σωματικῆς μοίρας τὸ ἐσχάτον εἴληχεν καὶ ἐπικηρότατον. Deinde Mon. A scribit ποικιλότατον, de quo vitio sapius obvio conf. Annotat. ad Or. de regn., p. 242. Ante αὕτη, quod in Mon. A deest, cum Barb., Mon. C et Rehd. puncto; post vero cum Rehd. commate distinxit. In editis libris hoc pronomen cum antecedentibus jungitur.

(7) Καὶ τι δέχεται θεῖον. Mon. E in textu καὶ τι om.; habet tamen in marg., ut ante αὕτη inserendum. — Θεῖον appellat λόγον cuiusque rei, hoc est εἶδος et μορφήν. Aristot. i Physic., cap. 9, [cap. 10, 7, t. I, p. 461, ed. Du-Vall.; cap. 9, t. I, p. 192, col. 1, l. 16 — 18, ed. Bekker.]. ὄντος γὰρ τινος [in Petav. 1, 2, τινος deest] θεῖου καὶ ἀγαθοῦ καὶ ἐφετοῦ, τὸ μὲν ἐναντίον αὐτῷ φαινομένην εἶναι, τὸ δὲ ὃ πέφυκεν ἐφίεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι αὐτοῦ. PETAV. — Ante ἐδέξατο Veneti BC inserunt καί. Deinde Mon. E habet ἐμφύσεις, ἀ supra ὡ scripto, et pro περιπλέκεται τε Rehd. περιπέπλεχται (ita etiam Par. AD et Mon. D; Mon. B περιπέπλεχται, ἢ περιπλέκεται superscript.) τι. Quod sequitur αὐτοῖς in Mon. C ex αὐτῆς enatum. Πλείστη περὶ αὐτὰ γίνεται est tota in illis versatur, s. occupatur. Vid. Lexic. Xenoph., vol. iii, p. 512, § 7; C. F. Hermann. ad Lucian libell., Quomodo histor. conscrib. oport., p. 147.

(8) Τάχα μὲν οὖν ἔχει δεξιουμένην. Mss. mei omnes præter Venet. B pro οὖν exhibent οἷς. Quam si probaveris lectionem, ante τάχα μὲν cum libris Mon. AD commate distinguendum tibi erit, ita, ut hæc cum præcedentibus connectenda sint. Οἷς ἔχει δεξιουμένην i. q. ἃ ἔχει, τούτοις δεξ. Δεξιούσθαι igitur, quod alias cum accusativo construi solet, h. l., ut in Æschyl. Agamemn., v. 854, cum dativo junctum ponas necesse est. Præferenda tamen vulgata, in qua ex prægressis intellig. αὐτά. Ἐχει δεξιουμένην — κατισχύουσα fortius est dictum, quam δεξιούται — κατισχύει. Vid. Matthiæ Gram. Gr., p. 1105 sq.; Ast. ad Plat. Phædr., in Plat. Opp. t. X, p. 304; Ellendt ad Arrian. t. II, p. 275, coll.

Nostro De provid., p. 117 et 128; De insomn., p. 151; ep. 154, p. 291, et ep. 57, p. 197. Deinceps Barb. scribit τάχα δὲ καί. Vitiose Mon. E ἀναγκάζαν et πρώτω. Idem κατισχύουσα (sic), ὡ superse. Noster ep. 71, p. 218, Οὐ γὰρ μήποτε κατισχύει τοῦ πεφυκότος. Ep. 81, p. 228, Μὴ γὰρ δὴ καὶ τῆς γνώμης ἡμῶν κατισχύσει. Pro τελειωθῆναι in Flor. B est τελειωθῆναι. varietate haud infrequenti. Cf. annota ad p. 70. Proba tamen utraque forma. Vid. Heindorf. ad Plat. Cratyl., p. 70; Segaar. ad Clement. Alex., Quis dives salvetur, p. 193.

(9) Δύραιο δ' ἄρ καὶ ἐκάτερον. Subobscuri huius loci sententia est: Materia genitali velut gremio divinum aliquod semen complexa nequit ipsum, quantum est, recipere, sed vel subito prælocat et exstinguit, vel tandem excipit, vel utrumque præstat, hoc est, partim prævalet atque immutat, partim fovet. Nec enim materia semper divinum illum λόγον, quem recipit, penitus conficere potest; sed ita tamen conservat, ut, priusquam perficiatur, nugamenta quedam ac ludicra γεννήματα proferat, quibus vigor ille divinus quodammodo debilitatur. PETAV.

(10) Οὐ γὰρ ἔχουσιν, ὥσπερ δοκοῦσι. Sic codd. omnes præter unum Par. B, qui cum edit. habet δοκοῦσιν. In Mon. C ὡ abrasum.

(11) Δι' ἑτέρα. Δι' Mon. A in ras. habet a m. sec. Mox in Par. D legitur περὶ τῶν πραγμάτων. Paulo inferius pro vulg. δυναμένοις e Par. C, Barb., Mon. AE, Vat. atque Rehd. restitui δυναμουμένοις. Mon. C et Veneti BC iotacismi vitio habent δυναμουμένης. Venet. A δυναμουμένη. Mon. BD δυναμουμένων, commate apposito. Verbum δυναμουέσθαι, quod lexicis inserendum jam monuit Lobeckius ad Phrynich., p. 605, occurrit etiam in libro De Provid., p. 100: καὶ ὡπ' αὐτῶν δυναμουται. Ap. Dionys. Arcop. De divinis nominibus, c. 8, § 2, t. I, p. 775, ed. Corder., τὴν ἀσθένειαν δυναμοῖ (ad quem locum cf. ejus interpret. S. Maxim., p. 784). Ib. § 5, p. seq., καὶ δυναμοῖ τὰ ἡνωμένα.

(12) Ἀρ' οὖν οὐχί. Mon. BD ἄρ'. Mon. E ἄρ' οὐχί, in marg. ἄρ' οὖν οὐχί. Rehd. ἄρ' οὐχί. De ἄρ' οὖν οὐχί vid. quos laudat Jacobs. ad Philostr. Imagg., p. 671; Heindorf. ad Plat. Cratyl., p. 19, et Stallb. ad Phileb., p. 225. Mox ἐν γῇ positum pro eis γῆν. De hoc usu post verba movendi exposui ad Or. de regn., p. 345 sq., et in Additament., p. 197 sq. Τῶν — σπερμάτων οἱ λόγοι, seminum rationes, ut recte vertit Cornarius (Lucilius ap. Ciceron. De nat. deorr. ii, 32, p. 356, ed. Creuz. dixit seminum vis), idem sunt, quod Stoicorum λόγοι σπερματικοί, rationes seminales, Keimstoffe. Parum accurate Petavius: Quæ terræ mandantur semina, nonne divina ea credendum est, quamvis infima, constare ratione? Cæterum respexit Noster Plotin. Ennead. iii, 8, 1, p. 344; ad quem locum videatur Creuzerus in Studd., t. I, p. 78 sq.; Dionys. t. I, p. 76, et ad Cic. De nat. deorr. ii, 22, p. 291.

(13) Τούτων γέλοσ. Mon. E ταύτω. Pro ἄλλῃ in Barb. est καί. De parum accurata imperativi forma θέα, quam hoc quoque loco codd. omnes tuentur, monui ad Or. de regn., p. 225. Vid. et Segaar. ad Clement. Alex. Quis dives salutem consequi possit, p. 322. In Themist. Or. iii, p. 44, et Or. xi, p. 146, ubi eadem occurrit lectio, L. Dindorfius, p. 53, conjectavit θέασαι, cui conjecturæ, si qua mutatione opus foret, equidem prætulerim multo faciliorem correctionem θεῶ, quam olim proposuit doctissimus Boissonadius ad Philostrat. Heroic., p. 421, et in F. A. Wolfii Analect. litterar., fasc. iii, p. 91. Θεά item legitur ad Jo. Chrysost. De sacerdot. vi, 9, § 567: θέα τὴν ἄβυσσον τῶν πόνων καὶ τῶν φροντίδων. In proximis Mon. D legit τὰ κάλλιστα τῆς φύσεως, Mon. B τὰ κάλλιστα, γρ. κάλλη superse., τ. φ., mendose Mon. C et Venet. C τὰ κάλλει τ. φ. pro τὰ κάλλη τ. φ. Thomas Mag., p. 750,

hæc nostri laudans, inverso ordine exhibet: Θέα τὰ κάλλη καὶ τὴν πομπήν τῆς φύσεως, quod nimis languidum est. Vulgatæ lectioni respondent infra τριχῶν κάλλεσιν, et ep. 11, p. 171, τοῖς νοῦ κάλλεσιν. Cf. C. F. Hermann. ad Lucian. *Quomodo histor. conscrib. oport.*, p. 97.

(14) Πίζαι, καλάμη, φλοιός. « Varro 1 *De re rust.*, c. 48: *Spica ea, quæ mutilata non est, in ordeo et tritico tria habet continentia, granum, glumam, aristam, et etiam primitus spica cum oritur, vaginam. Granum dictum, quod est intimum solidum: gluma, qui est folliculus ejus: arista, quæ ut acus tenuis longa eminet e* [Petav. e om.] *gluma. Vid. Greg. Nyssen. Orat. de Mortuis, p. 1063, PETAV.* — De voc. λέμματα vid. Mær. *Attic.* p. 243, et ibi Pierson. Proxime in Par. C pro ἀτελής ἐτι scriptum legitur ἀτελής ἐστι.

(15) Παραγενομένου δέ, αὖα πάντα. Sic Par. ABCD, Flor. AB, Barb.; Mon. ABD, Veneti AB et Rehd.; Vat. π. δ., αὖ ἀπάντα (sic). Mon. E vitiose οὖα, in marg. αὖα. Mon. C π. δ., αὖ ἅπαντα, aculo supra παν deleto. Vulg. παραγενομένου δὲ τούτου, πάντα. Sed τούτου non opus est. Noster ep. 67, p. 213, Ἀνατιθεμένου δὲ καὶ διατρίβοντος, ἐπειδὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἔνεκα σχέσεως αὐτόθι παρεγενόμην, ἐδέησεν ἐπιβαλεῖν τὰς ὕψεις τῷ τόπῳ κ. τ. λ. Ep. 104, p. 244, οὐδαμοῦ δὲ φαινομένων, περὶ βουλευτὸν ἀπεχωροῦμεν ἕκαστος οἴκαδε. Dion. p. 57, γενομένου δέ, λυμανεῖται τὴν δόξαν. Cf. *De Provid.*, p. 90, 91, 93 et 95; et quæ annotavit Schæferus ad L. Bos. *Ellipss.* p. 50 sq. Cæterum post αὖα intellig. ἐστὶ. Venet. C habet παραγενομένου δὲ ἀπερρύθη.

(16) Ἀπερρύθη τῆς ὕλης τὰ παίγνια. De verbo ἀπορρεῖν vid. ad cap. 1, p. 63. Infr. cap. 20, fin., dixit παίγνια φύσεως. *De Provid.*, p. 120, Καὶ μοι δοκεῖ παγκάλως εἰρησθαι Θεοῦ παίγνιον ἄνθρωπον εἶναι κ. τ. λ., quo loco haud dubie ob oculos habuit Plat. *De legg.*, p. 644, Θαῦμα μὲν ἕκαστον ἡμῶν ἡγησώμεθα τῶν ζώων θείων, εἴτε ὡς παίγνιον ἐκείνων, εἴτε ὡς σπουδῇ τινι ξυνεστηκός, et p. 803, Φημὶ — φύσει — εἶναι Θεὸν μὲν πάσης μακαρίου σπουδῆς ἄξιον, ἄνθρωπον δέ, ὅπερ εἴπομεν ἔμπροσθεν, Θεοῦ τι παίγνιον εἶναι μεμηχανημένον, καὶ ὅντως τοῦτο αὐτοῦ τὸ βέλτιστον γεγονέναι. Respicens Platonem dixit etiam Gregor. Naz. Or. vii, p. 210, Τοιοῦτο τὸ ἐπὶ γῆς παίγνιον· οὐκ ὄντας γενέσθαι, καὶ γενομένους ἀναλυθῆναι Eustath. *Illysm.* viii, p. 297, παράδειγμα τύχης ἐγὼ, νερτέρων σχιὰ, δαιμόνων παίγνιον, Ἐρινύων τράπεζα. Cf. Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 476, et ad Eunap., p. 216; ibique Wyttenbach. t. II, p. 82; Jacobs. ad *Antholog. Gr.* t. X, p. 47; Segaar. ad Clement. Alex. *Quis dives salvetur*, p. 285 sq.

(17) Ὁραῖσμοῦ γὰρ οὐ δεῖται τὸ τέλειον. Noster *Serm. ad Pæon.*, p. 311, Οὐ μὴν ἀφιλόσοφον φιλοτιμίαν ἡγούμεθα τὸ καὶ ὠραῖσμούς ἐπεισαγαγεῖν ἤδη τινάς, καὶ τεχνιτεῦσαί τι, καὶ προσπεριεργασθαι περιττόν. In Dion., p. 39, ubi Dio Chrysost. comparatur cum pavone, Ἐν ἐκείναις (sc. ταῖς σοφιστικαῖς ὑποθέσεσι) μὲν — ὑπτιάζει καὶ ὠραίζεται, καθάπερ ὁ ταῶς περιαθρῶν ἑαυτὸν, καὶ οἶον γαννύμενος ἐπὶ ταῖς ἀγλαῖαις τοῦ λόγου. Vid. Pierson. ad Mær. *Att.*, p. 76. — In seqq. Mon. C pro τέλειος habet τέλος. Par. D τέλειος, v superscr.

(18) Ἐπὶ τούτοις. Barb. ταῦτα ἐπὶ τούτοις, ἐπὶ a m. rec. scripto. Dein Mon. E ἄγει pro ἄγει. — « Ἀνακαλυπτῆρια. Cereris sacra vocat, quo nomine appellata a quoquam non memini. Causam autem hanc esse existimo, quod in Cereris prodeuntis, atque e gluma et involucris explicitæ ac relectæ honorem celebrarentur. Nam postea calvorum capita effluentibus pilis ἀνακαλύπτεσθαι ait, ob idque eorum ἀνακαλυπτῆρια celebranda. Ad hoc pertinere videntur Ovidiani illi versus x *Metam.* v. 431 sq.

Festa piæ Cereris celebrabant Orgia [editt. annua] *matres*

*Illa, quibus nivea velatæ corpora veste
Primitias frugum dant, spicea sarta, suarum.*

Corrigendus obiter in ea voce Hesych. t. I, p. 1175 sq. Ita enim ille, Ἐλεῦθω· ἔρχομαι, Εἰληθυία· ἐλευσίνια ἀγῶν θυμελικὸς ἀγόμενος Δήμητρι παρὰ Λάκωσιν. Quæ verba ex prava interpunctione maculam contrahunt. Nam εἰληθυία [imo Εἰλήθυια. Et infr. Ἐλευθῶ — Εἰλήθυια. Cf. Schæfer. ad Greg. Corinth. p. 911 sq.] ad superiorem vocem attinet; ἐλευθῶ enim dicta εἰληθυία. Lego itaque ἐλεῦθω· ἔρχομαι Ἐλευθῶ εἰληθυία [scr. Εἰλήθυια], etc. » PETAV. — Vid. interpretes ad Hesych. l. l. Meursius Eleusin., p. 11.: « [Synesius] ludens, quæ μυστήρια alii, ἀνακαλυπτῆρια dicit, in quibus nempe Cereris acta revelarentur. »

(19) Νοῦς τὸ θεϊότατον ἐστὶ τῶν ἄνωθεν ἡκόντων σπερμάτων. Mon. BD ἐστίν. De re vid. Brucker. *Otium Vindelic.*, p. 51 sqq., et Heindorf. ad Horat. sat. ii, 2, 79, p. 269. Add. Noster hymn. I, 76 sqq., iii, 558 sqq., 595 sqq., 713 sqq.; v, 29-30. — Mox pro αὐτῇ (Par. B vitiose habet αὐτῇ) legendum videtur αὐτῆς, quod respondeat verbis infra sequentibus ἐκείνου τοῦ λόγου. Litteras enim s et i subscr. sæpe confusas esse monuit Poppo in *Observatt. critt.* in Thucyd., p. 165. In proximis veram lectionem ὁ ἐνυλος νοῦς servavit unus Venet. C; reliqui mss. cum editt. articulum male omittunt.

(20) Τριχῶν αὐτὴν ἀγάλλει κάλλεσιν. Αὐτὴν abest a Venet. C. Deinde Mon. E habet ἀγάλλει (sic), λ superscr., Venet. C ἀγάλλη. Cæterum ἀγάλλει h. l. idem est, quod κοσμεῖ. Vid. Jacobs. ad Philostrat. *Imagg.*, p. 390; Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 465. Paulo post Barb. vitiose scribit ἡ — ἡ pro ἡ — ἡ. Ante νῆ Δία Par. AC, Mon. AE, Vat. et Venet. A inserunt καί, quod adoptavi. De voc. ἄνθη vid. ad cap. 6, p. 69, Ἀκρόδρυα h. l. sunt fructus. De hujus vocis potestate egerunt Ægid. Menagius in *juris civil. Amœnitatt.*, c. 53, p. 212, et Astius ad Theophrast. *Characteres*, p. 120. — « Cave hic ullum locum dederis Criticorum λεπτολογία in vocibus ἀκρόδρυον et ὀπώρα. Sæpe enim ἀκρόδρυον per omne fructuum genus funditur, ut immerito veteris Onomastici auctor viro docto erroris suspectus sit, quod apud eum bacca τὰ ἀκρόδρυα legatur. Neque enim ἀκρόδρυα voluit pro baccis dumtaxat usurpari; sed eam hujus vocis significationem attulit, quæ ab usu esset communi remotior. Sumi vero ἀκρόδρυα interdum pro quovis fructuum genere, vel unico Xenophontis testimonio evincitur, cujus ex *Œconom.* [c. 19, § 12] hæc verba: Ἡ καὶ συκὴν (ἔφην ἐγὼ) οὕτω δεῖ φυτεύειν; Οἶμαι δ' (ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος) καὶ τὰλλα ἀκρόδρυα πάντα. Suidæ quoque ἀκρόδρυα πάντες οἱ τῶν δένδρων καρποί, et Hesychio absolute καρποί. » PETAV.

(21) Ἀλλ' οὐτε ἀκρόδρυον — τοῦς τε. Noster Or. de regn., c. 19, p. 34, Ἀλλ' ὅγε αὐτοκράτωρ αὐτοῖς οὐτε μόναρχος ἦν, καὶ σπουδαῖον ἦν καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, ubi secutus auctoritatem VV. DD. Locellæ ad Xenoph. Ephes., p. 176 et 255, et Schæferi ad Dionys. Hal. de composit. verb. p. 409, invitis libris scriptis atque editis, disjunctim dedi οὐ τε, quo tamen non opus fuit. Vid. Stallbaum. ad Plat. *Phileb.*, p. 50, et ad *Apolog. Socrat.* ed. Goth. i, p. 44. Ita Latini etiam usurpant neque — et, vel et — neque. Deinde pro vulg. ἐν τῷ φυτῷ, quod solus agnoscit Rehd. (Mon. E dat ἐν τῷ φυτῷ, suprascripto οἷς οἷς, ut legatur τοῖς φυτοῖς) e Par. ABD, Florr. AB, Mon. BCD atque Venet. AB, rescripsi ἐν φυτῷ, cui respondet κεφαλῇ. Venet. C vitiose habet ἐν φοιτῷ. Par. C et Vat. offerunt ἐν φυτῷ, οἷς superscr. Barb. et Mon. A ἐν φυτοῖς. Proxime Mon. E ἀπανθῆσαι et παραγίνοιτο, e super i scripto. Rehd. παραγίνοιτο. Mox Flor. B πλὴν pro πρίν. De hac permutatione vid. Jacobs. ad

Achill. Tat., p. 934. Deinceps Mon. BD cum Rehd. exhibent τελεωθεισαν (Par. B et Barb. τελεωθεισα). Plenior formam tuentur etiam supra, p. 69, omnes mei libri præter unum Flor. B. Contra paulo inferius (p. 70) quatuor tantum cum vulg. τέλειον conspirant; reliqui omnes habent τέλειον. Et cap. 8, p. 72, ubi vulgo legitur πρὸς τελείαν ἀκριβείαν, undecim mss. præbuerunt τέλειαν. In libro autem *De provid.*, p. 90, pro vulg. τελευμένων, quod Coislin., Flor. A, Mon. 29 et 481, atque Rehd. agnoscunt, Mon. 87 et 476, Paris. reg. 1038 et 1040, Pirkheim., Vat. et Vindob. scribunt τελειουμένων, Barb. autem et Parisin. reg. 1039 τελουμένων. — Cf. Stallbaum. ad Plat. *Rempubl.*, p. 587. in Plat. *Dialogg. select.* vol. III sect. p. 285. Deinde in Par. B et Barb. iotacismi errore scribitur ἀποσκυβαλῆσαι pro ἀποσκυβαλίσαι, quod verbum proprie significat aliquid quasi purgamentum excutere, tum rejicere, nihili pendere, contemnere. Vid. Gataker. *Adversarr. Miscell. posth.*, c. 43, p. 869 sq. Noster *De insomn.*, p. 140, "Υλῆς γὰρ σκύβαλον οὐκ ἂν εἴη τὸ θεσπέσιον σῶμα (sc. τὸ φανταστικὸν πνεῦμα). Ep. 58, p. 203, εἰ δέ τις ὡς μικροπολίτην ἀποσκυβαλίσαι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ δέξεται τοὺς ἀποκηρύκτους αὐτῆς, ὡς οὐκ ἀνάγκη τῇ πέννῃ πεῖθεσθαι, ἴστω σχίσας τὴν ἐκκλησίαν, ἣν μίαν ὁ Χριστὸς εἶναι βούλεται, ubi Schol. codicis Monac. B ἀποσκυβαλίσαι explicat verbis περιφρονήσαι, ἐξουθενήσαι, φαυλίσαι, Guelferbyt. verbo ἐξευτελίσαι.

(22) Καθάπερ ὑπὸ πτύου, τοῦ χρόνου. I. e. ὑπὸ τοῦ χρόνου, καθάπερ ὑπὸ πτύου. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 296. Coll. Jacobs. ad *Antholog. Gr.*, t. XIII, p. 98, et *Additament.* in *Athenæum*, p. 329. Noster *De Provid.*, p. 94, Οὗτοι μὲν ὡς περὶ καρδίαν, τὸν βασιλέα κύκλος εἰς πρῶτος. Venet. C vitiose scribit ὑποπτύουσα τοῦ χρόνου. Ad ὑπὸ τοῦ χρόνου conf. Jacobs. ad *Philostat. Imagg.*, p. 345. — Ἀποσκευάζεσθαι sensu *abjiciendi* vel *projiciendi* illustrant Creuzer. ad *Proclum De unitat. et pulchritud.*, p. 80, et Jacobs. ad Achill. Tat. p. 990. Noster ep. 95, p. 253, Σὺν βίᾳ τὸν κατήγορον ἀποσκευάσας. Ita usurpatur etiam ἀποφορτίζεσθαι. Ep. 4, p. 164, Οὕτως οὖν παρὰ δόξαν ἀποφορτισάμενοι (Schol. cod. Mon. B ἀποβαλόντες, ἀπορρίψαντες) τὴν ἀπληστίαν τῆς βιαίας φορᾶς, ἡμέραν ἐξῆς καὶ νύκτα ἠνέχθημεν.

(23) Τέλειον. Sic Par. ABC, Flor. B, Barb., Mon. ABCD, Veneti omnes et Rehd. pro vulg. τέλειον, de qua varietate supra dixi. Cf. c. 8 p. 71.

(24) Ἦν ἄρ — Ἰδῆς ἐκλελεμμένην. Pro ἦν in Flor. A exstat ἦν. Ἄν, quod vulg. deest, inserui ex Par. AC, Mon. AE, Vat., et Venet. A. Pro ἰδοις, quod editi habent libri, e Par. ABD, Flor. AB, Barb., Mon. ABCD atque Venetis BC receptum ἰδῆς. Rehd. cum vulg. facit; sed oi ex η natum videtur. Dein Par. ABC et Mon. ACE una cum Vat. recte suppeditant ἐκλελεμμένην. Ita est etiam in Rehd. a m. sec. Par. D in contextu dat ἐκλελεγμένην, in marg. vero ab eadem manu scriptum ἐκλελεμμένην. Mon. A syllabas εκλελε in ras. habet. In Flor. A a m. rec. in ras. est ἐκλελειμμένην. Vulgati libri tenent ἐκλελεγμένην. Mox pro κατεσκηνηκέναι reduxi ex Venet. BC atque Rehd. κατεσκηνωκέναι. Par. C, Vat., Venet. A et Mon. C dant κατεσκηνωκέναι, η superse. Noster *De Provid.*, p. 118, δρᾶσθαι γὰρ ταῦτα τοῦ μηδὲν ἐνέχυρον αὐτῶν ἔχειν τὸ ἄστυ, ὥστε, ἐπειδὴν τάχιστα ἀποσκηνώσωσι (ita c. libris editi. codd. Rehd. et Vindob.; Coislin. autem, Parisini regii 1038, 1039 et 1040, Mon. 29, 87, 476 et 481, itemque Pirkh. male ἀποσκηνήσωσι), χειρῶν ἀδίκων ἄρξιν αὐτοῦς, ἀδεεῖς ὄντας τοῦ μή τι παραπολαύσωσιν, ὁμεστίων ὄντων τοῖς ἀδικουμένοις τῶν ἀδικούντων. Ibid. p. c. τί μετασκηνοῦτε; Proximè Mon. D ἐκείνη. In Mon. C ἐκείνην ex ἐκείνου correctum videtur. Pro νεῶν (sic habet Rehd. quoque a m. alt., quæ addidit v) in Par. B et Barb.

scribitur νεῶν, qua de forma Attica vid. Maitharius *De dialect.*, ed. Sturz., p. 27; Locella ad Xenoph. *Ephes.*, p. 269; Bast. *Epist. crit.*, p. 176; Matthiae *Gramm. Gr.*, p. 153. Ita vulgo quidem legitur infr. c. 19, p. 82, Εἰ τε εἰς "Ἰλιὸν γέγονας, εὐθὺς εἰσιόντι πᾶς Ἰλιεύς ἡγείται τὴν ἐπὶ τὸν νεῶν τὸν Ἐκτόρειον κ. τ. λ.; sed plurimi codd. ibi dant νεῶν, quod ideo in textum recepi. Eadem forma occurrit in ep. 151, p. 289. De sententia vid. quæ congesse-runt Gataker. ad Marc. Antonin., p. 358, et Segaar. ad Clem. Alex. *Quis dives salvetur*, p. 294. Egre-gie Jamblich. *Protrept.*, c. 8, p. 158, ed. Kiessl., Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεός, εἴτε Ἑρμῆτιμος, εἴτε Ἀναξαγόρας εἶπε τοῦτο. Cf. Annotat. ad c. 6, p. 69, ubi νοῦ δοχεῖον illustratur.

(25) Μυστήρια κεφαλῆς ἀνακαλυπτῆρια. Editi. Turneb. et Petav. 1, ἀνακαλυπτῆρια.

(26) Διὰ μὲν τοὺς βεβήλους. Vid. ad c. 6, fin. Deinde Mon. ABCD et Rehd. dant οὕτως πῶς. Mon. E τοῖς. Elegantem particulæ οὕτως sive οὕτως verbis vocandi junctæ usum illustrant Jacobs. ad *Philostat. Sen. Imagg.*, p. 542, et Baehr. ad *Plutarch. Flaminin.*, p. 96 seq.

(27) Οἱ σοφοὶ δ' ἄρ εἰδεῖν. Particulam δὲ tertio loco positam attingi ad c. 3, fin. Venet. C εἰδοῖν. Ἐπιδατήρια sunt *Einzugsfeste*. De hujus vocis potestate vid. Pierson. ad Moer. *Attic.*, p. 222 sq. Noster ep. 57, p. 196, οὕτω πικροῖς ἡμᾶς ἡ πόλις ἐπιδατηρίοις ἐξένισεν, ubi Schol. cod. Guelferbyt. φιλοφρονήματιν, εἰσητηρίοις (sic); recte Mon. B εἰσητηρίοις.

(28) Ὁ δὲ ἄρτι παραγγέλλας εἰς φαλακρούς. Sic libri mss. omnes. Vulgo ὁ ἄρτι δὲ. Παραγγέλλειν, ut τελεῖν, h. l. est *censeri* s. *annumerari*. Sensu *arcessendi*, s. *vocandi* legitur hoc verbum *De Pro-vid.*, p. 128, Ὁ τοι Σάμιος Πυθαγόρας τὸν σεφὸν ἀλλ' οὐδὲ (optime conjecit Petavius in *Not. ad h. l.*, p. 42, ἀλλ' οὐδὲν ἦ, assentientibus Gatakerō ad Marc. Antonin., p. 223, et Davisio ad *Cicer. Tuscc. quæst.* v, 3, p. 348) θεάμονά φησιν εἶναι τῶν τε ὄντων καὶ γινομένων· παραγγέλλαι γὰρ αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον, ὥσπερ εἰς ἀγῶνα ἱερὸν, ἐφ' ᾧ θεάσασθαι τὰ γινόμενα. Pro παραγγέλλαι Davisius l. l. suspicatur παραγίνεσθαι, quod merito improbavit Hemsterhusius *Anecdott.*, p. 236. Noster ep. 57, p. 193, Καὶ εἰς ἄνδρα παραγγέλλας (in codd. Lips. et Mon. B est glossa φθάσας. Margo Monac. libri exhibet hoc scholium: Ἦγουν εἰς ἀνδρῶν ἡλικίαν φθάσας, et in Guelferbyt. superscr. est glossa πλησιάσας), οὐδὲν τι παιδαρίου πρὸς ἀπραγμοσύνην παρήλλαξα. Cf. Lobeck. ad *Phrynich.*, p. 212. Eodem modo usus est verbo τελεῖν *De regn.*, c. 16, p. 28, εἰς δεσμώτας τελῶν, ubi vid. Annotat., p. 246. Ep. 66, p. 206, Ἀλέξανδρος ἀπὸ βουλῆς Κυρηναῖος, ἔτι μεῖράκιον ὢν, εἰς μοναδικὸν βίον ἐτέλεσε. *Catastas.* 1, p. 300 (ubi perperam est 302), Εἰς γυμνητικὸν ἐτέλεσε τὸ Ῥωμαίων ὀπλιτικόν. Cfr. C. F. Hermann. ad *Lucian. De conscrib. histor.* V. L. p. 43, et Annot. p. 225; Grauert. ad *Aristid.*, p. 166. — Ὁ νεοτελής est *recens initiatus*. Vid. Ruhnken. ad *Timæum*, p. 154 sq. ed. Koch.; Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 447. Noster ep. 151, p. 289, ἄρα ἐκεῖνος, ὃν ἀπολέλοιπε, Πυλαιμένης, ἡ νεοτελής ψυχὴ, τὸ σπέρμα τὸ θεῖον; Ubi Schol. cod. Guelferbyt. ἡ νεοτελής interpretatur per ἡ νεοδιδάκτος.

(29) Θεοφάνεια. Venet. C θεοφάνεια. Vat. θεφάνια (sic).

(30) Καὶ ῥοῖαι καὶ κάρυα πονηρά. Mon. D καὶ κάρυαι (in marg. κάρυα)· καὶ ῥοῖαι πονηρά. Eundem ordinem sequuntur Mon. B et Veneti BC. Mon. E scribit πονυρά. Deinde Mon. C ἐν ἀποθνήσκοντα. Paulo post ante κακαὶ κεφαλαὶ ex codd. Mon. A et Venet. A inserui καὶ, quod h. l. facile excidere potuit. Κακαὶ desideratur in Venet. A. Similia ὁμοφωνίας, ne dicam κακοφωνίας exempla habes in Xenoph. *Œc.*, V, 17, Ἐρῶνται καὶ αἱ

ἄλλαι τέχναι ἅπασαι, et in Nostri Dion., p. 40, Ἰδοὺς ἂν ἐκατέραν ἰδέαν ἀρχαϊκὴν. Ib. p. 51, ἅττ' ἂν ἀντὶ τούτων πρεσβεύσαιαν. Ep. 140, p. 276, Ἐπεῖτοι πέμπτην ταύτην ἐκπέμπω τὴν ἐπιστολήν. Ἀλλ' εἴθε μὴ καὶ ταύτην μάτην κ. τ. λ. Cf. Bornemann. Indic. Grammatic. ad Xenoph. Anab., v. Cacophonia; Foertsch. Observat. crit. in Lysiae Orat., p. 15. — Proxime Barb. mendose ἀμυροῦσαι, πολλοὶ δὲ τὸ νεκρὸν παρακείμεναι. Posteriori autem verbum in. rec. in περικ. mutavit. Vid. Annotat. ad Or. de regn., p. 168.

(31) Ἦδη δὲ ἐγὼ κατενόησα. i Herodot. Euterp. II, 36, Οἱ ἱερεῖς τῶν θεῶν τῇ μὲν ἄλλῃ κομέουσι· ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ξυρεῦνται. Item [II, 37], Οἱ δὲ ἱερεῖς ξυρεῦνται πᾶν τὸ σῶμα διὰ τρίτης ἡμέρης, ἵνα μὴτε φθεῖρ, μὴτε τι ἄλλο μυσαρὸν μηδὲν ἐγγίνηται σφί θεραπεύουσι τοὺς θεοὺς. Plut. de Iside et Osir. [I. II, p. 352, Francof.; I. II, c. 3, p. 308, ed. Wyttenb. Oxon. Cf. etiam c. 4, p. c.]. Apul. 11 [I. XI, p. 775, ed. Oudendorp.], Metamorph., *Hi capillum derasi funditus, vertice prænitentes, magnæ religionis terrena sidera*. Neque barbam tantum, aut capillos, sed et supercilia et τὴν ἡβὴν depilabant. Laërt. lib. viii [viii, 86, p. 545, Meib.] de Eudoxo, scribit eum in Ægypto apud sacerdotes fuisse ξυρόμενον τε ἡβὴν καὶ ὄφρῦς. Idem tamen in funeribus barbam et capillum promittebant, cum cæteri mortales tunc deraedere solerent, ut ait Herod. [II, 36.] PETAV. — Add. Lucian. De sacrificiis, § 14, I. III, p. 78 et seq., et de dea Syr. § 6, I. IX, p. 89 ed. Bip.; Lactant. Instit. I, 21, I. I, p. 141 ed. Bunem., et qui Nostrum laudat, Isaac. Casaubonus in egregia sua annotatione ad Ael. Lamprid., p. 96. Mox pro ἐπιβλεφαριδίων Flor. B, Venet. A, Rhed. et Mon. CE exhibent ἐπιβλεφαρίδων. Ita fuit a pr. in Mon. quoque A. Verbum ἀνέχεσθαι genitivo junctum illustravi ad c. 2, p. 64. De re vid. Diodor. Sic. I, 84, et III, 3, et ibi Wesseling.

(32) Ἰδεῖν γελοῖοι. Mon. C γελοῖον. Noster De Provid., p. 105, ὡς μὲν καλὸς ἰδεῖν, ὡς δὲ σοφὸς εἰπεῖν ὁ νέος βασιλεὺς. Ep. 148, p. 284, ἰδεῖν ἡδεῖς. De hac locutione egerunt Boissonad. ad Marin., p. 72 et 125; Stallbaum. ad Plat. Phædon., p. 112 ed. Goth.; Heyler. ad Julian. epist. p. 588; Matthiae Gramm. Gr., p. 1050; Jacobs. ad Aelian. De nat. animal., p. 339.

(33) Σοφὸν δὲ τι ἐρδούρ. In his verbis pronomen indefinitum vim intensivam atque affirmativam habet, significans vernac. *gar*, s. *sehr*. Vid. ad c. 2, p. 64. Ægyptiorum sapientia nostro item laudatur, c. 10 init.; Or. de regn., c. 7, p. 11, et De Provid., p. 89. Vid. etiam Plessing. Memnon. tom. II, p. 624 seqq.

(34) Ἀτς ὄντες περιττοὶ καὶ Αἰγύπτιοι. i Ἐμφασις est in gentili cognomine. Hinc Αἰγυπτιάζειν Hesych. est κακοτροπεύειν, κακουργεῖν [sed apud Lexicographum, I, p. 142 ed. Albert. legitur: Αἰγυπτιάζων· κακοτροπευόμενος. Κακουργεῖν igitur Petavium interpretandi causa de suo addidisse manifestum est]. Aeschyl. [ap. Scholiast. in Aristoph. Nub., v. 1135] :

Δεινὸν πλέκειν τοὶ μηχανὰς Αἰγύπτιοι.
Theocrit. Ἀδωνιαζ. [v. 47 sq.] :

— — — οὐδεὶς κακοεργός.

Λαλεῖται τὸν ἰόντα, παρέρπων Αἰγυπτιστί. i PETAV.

(35) Ταῖς ἀιδίοις καὶ οὐσιωμέναις ζωῇ. Mon. E τοῖς, ed. Petav. I, αἰδίοις. De voce αἰδῖος vid. Held. ad Plutarch. Vit. Timol., p. 495. Pariter, ut hic, verbum οὐσιόσθαι cum dativo jungitur De insomniis, p. 151, Καὶ πραγματεύεται περὶ νόησιν, ἥ τὸ θεῖον οὐσιώται. Ibid. p. 157, Γένη — ὅλα δαιμόνων οὐσιώται τῇ τοιαύτῃ ζωῇ. De regn., c. 11, p. 20, Ἰώμενος οὖν τὴν τῆς φύσεως ἔνδειαν, συνου-

σιούται τοῖς φίλοις, τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ πολυπλασιάζων. — Quod sequitur ταύταις cum vi appositum. Vid. Matthiae Gramm. Gr., p. 877. Cf. supra p. 70; infra c. 10, p. 75; De provid., p. 108, Τοὺς γενναίους δὴ τούτους, τὰ πάγκαλα θρέμματα, καὶ τούτους ἐγνώκεν ἀποσφάξαι πρὸ ἡβῆς. Serm. ad Pæon., p. 310, Ἐρῶ τοὺς ἀστρονομικοὺς σπινθήρας ἐνόοντας σου τῇ ψυχῇ, τούτους ἐξάψαι. Calv. enc., c. 17, p. 80, Ἐὰν γὰρ ἀποστῇς ἀπὸ τῆς καὶ λεῖον, αὐτὸ τοῦτο φαλάκρα τε ἂν εἴη καὶ φόβητρον. Dion., p. 45, Καὶ τὸ φυγεῖν τὴν ἀμετρίαν, αὐτὸ τοῦτ' ἂν εἴη τοῦ σοφοῦ τὸ ἀγώνισμα. — Deinde pro οὐ χρεῶν ἐστι πελάζειν Rehd. habet οὐ χρεῶν ἐπιπελάζειν.

(36) Ὁ ξυραῖος χειροποίητος. Mon. E ξηραῖος, vitio satis frequenti. Cf. infr. ad c. 12, p. 75; c. 14, p. 78, et c. 15, p. 79; item ad Or. de regn., p. 285. Usus vocis χειροποίητος illustravit Jacobs. ad Achill. Tat., p. 473 sq. et 621. Noster infr. c. 11, p. 74, φῶς ἄπτοντα χειροποίητον. De Provid., p. 107, θερμὰ χειροποίητα. Ep. 148, p. 287, χειροποίητον ἡμέραν. — Αὐτοφυῶς est *naturaliter, suapte natura*. Adjectivo αὐτοφυῆς sæpius utitur noster, velut c. 11, p. 75, αὐτοφυῆς σχιάδειον. Ep. 51, p. 189, δάσος αὐτοφυῆς. Dion., p. 49, αὐτοφυῆς νοῦς. Ep. 4, p. 163, αὐτοφυεῖς Ὀμηρίδας. Cf. Matthiae in Indic. ad XXI veterum et clarorum medicorum Græc. varia opuscula, p. 370; Jacobs. ad Philostrat. Sen. imagg., p. 555, et ad Philostrat. Jun., p. 640.

(37) Ὀκείωται. Mon. E οἰκείωσαι. De οἰκείωσει s. ὁμοιώσει τῷ θεῷ, in qua philosophiæ finem posuerunt Platonici, vid. Ast. ad Plat. Polit., p. 624 sq.; Stallbaum. ad eundem Plat. loc., I. II, p. 354, ed. Goth., Creuzer. ad Plotin. De pulchrit., p. 288 seqq. coll.; p. 394 Boissonad. ad Marin., p. 103 sq.; Segaar. ad Clem. Alex., Quis dives salvetur, p. 166 sq.; Jamblich. Adhortat. ad philosoph., c. 6, p. 96 sq. Kiessl. ἀλογία δὲ ἀφαιρεθεῖς, μένων δ' ἐν τῷ νῷ ὁμοιοῦται θεῷ.

(38) Μήποτε γὰρ — ἐστίν. De constructione τοῦ μήποτε cum indicativo vid. Usterius ad Plutarch. Consolat. ad Apollon., p. 31. Pro interrogationis signo, quod additum habent Turneb., Petav. I, et pseudo-Petav., Petavius, quem secutus sum, in sec. ed. puncto distinxit. Recte. Vid. Ast. ad Plat. Protag., p. 30 sq.

(39) Ἰλεων. Mon. CE Ἰλεον. Venet. BC Ἰλεω. Ἰλεως proprie dicitur de deo propitio. Ita a nostro De regn., c. 20, p. 38, Θεὸς δὲ ἀγαθοῖς ἀεὶ τε καὶ πάντως παραστάτης καὶ Ἰλεως. Cf. De Provid., p. 97 et 117. In seqq. Mon. E habet πάνυ, καὶ superscripto, γὰρ, Mon. A καὶ γὰρ. Sed particulam καὶ ab homine sciolo, quem πάνυ h. l. cum emphasi quadam ab auctore transpositum offenderit, prosectam esse satis liquet. Jung. ἀπὸ πάνυ εὐσεβοῦς διανοίας. Sic noster ep. 15 init., Οὕτω πάνυ πέπραγα πονηρῶς. Ep. 67, p. 214, Πάνυ γὰρ μοι πρὸς τρόπου. Ep. 93, p. 232, Πρὸς ἐμὲ δὲ πάνυ παραμυθίας δεόμενον ἐπὶ πολλαῖς. ὧν οὐκ ἀνήκοος εἶ, συμφοραῖς οὐδὲν ἕτερον προφασίζεται. Eodemque modo trajecium λίαν infra, c. 11 fin., Τῷ λίαν εἶναι κατάσχοι καὶ κατάκαμοι. De insomniis, p. 154, Οὐδὲ τοῦτο τῶν λίαν ἐστὶ παραδόξων. Ep. 44, p. 182, ἐγὼ δὲ μοι δοκῶ λίαν ὑπὸ συνηθείας ἀλώσιμος ὧν κακέως ἂν τὴν μὲν πράξιν μισεῖν. Cf. Krüger. ad Xenoph. Exped. Cyr. I, 5, 8, p. 45; Stallbaum. ad Plat. Apolog., p. 89; C. F. Hermann ad Luciani libellum, Quomodo historiam conscribi oporteat, p. 17. Tum Mon. E scribit ἐπ' εὐσεβ. (Mon. C ἐπευσεβ.) διαν. Sed præstat vulgata. Vid. Matthiae Gramm. Gr., p. 1151. Noster De insomniis, p. 159, Ὅταν ποτ' ἀπὸ βαθείας τῆς γνώμης ἡσθῶμεν. Ep. 58, p. 202, Καὶ τοὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ σταυροῦ, γεγενὸς ἀπὸ γνώμης οὐκ εὐσεβοῦς, σεμνὸν ἦν ἐπὶ λέξεως

κ. τ. λ. De praepositionum ἀπὸ et ἐπὶ confusione frequentissima vid. ad *Or. de regn.*, p. 178.

(40) *Εἰρήσεται*. Participio εἰρησόμενους utitur noster in Dion., p. 54. De hoc futuri εἰρήσεται pro ῥηθήσεται usu fusius egit Wurmianus ad Dinarch. *Oratt.*, p. 174 sq.

CAP. VIII.

(41) *Ὅσον μὲν οὖν ἐστὶ*. Mon. E οὖν, ἐστὶ superscr. Mon. A, Par. C et Venet. A οὖν om. In Rehd. pro ἐστὶ legebatur ἐπὶ, quod expunctum est. Περιεργάζεσθαι est *curiose admodum investigare*. Ita ep. 154, p. 292, Ὡς δὴ τὸν φιλόσοφον μισόλογον εἶναι προσήκειν, καὶ μόνον περιεργάζεσθαι τὰ δαιμόνια πράγματα. Προσπεριεργάζεσθαι, de quo vid. Toup. ad Longin., p. 244, habes infra, c. 10, p. 73, et in Dion., p. 50 et 60.

(42) *Βουλόμενον ἐμφανὲς εἶναι*. Vid. supra ad c. 5, p. 67. Respexit procul dubio Plat. *Legg.* vii, p. 821, Τὸν μέγιστον Θεὸν καὶ ὅλον τὸν κόσμον φαμέν οὔτε ζητεῖν δεῖν, οὔτε πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας ἐρευνῶντας· οὐ γὰρ οὐδ' ὅσιον εἶναι. Τὸ δὲ εἶκε πᾶν τούτου τούναντίον γιγνόμενον ὀρθῶς ἂν γίγνεσθαι.

(43) *Τὸ δὲ ὁρώμενον*. Mon. E ὁρώμενον. Intell. τοῦ Θεοῦ. De re vid. Plat. *Legg.*, vii, p. 821, et x, p. 886, *Epinom.*, p. 984, (coll. p. 981), et *Timæ.*, p. 40; item Cicer. *De nat. deorr.*, ii, 21, p. 288, et i, 31, p. 334 ed. Creuz., coll. Koppio, viro celeberrimo, in *Palaeograph. crit.*, part. iii, p. 366 sqq. Mox pro ἥλιος, σελήνη, πάντες ἀστέρες. Mon. M D praebent ἥλιος καὶ σελήνη, π. ἀστ. Venet. C καὶ σελήνη καὶ π. ἀστ. Praestat tamen quod vocitatur asyndeton. Ita noster etiam in libr. i *De Provid.*, p. 95 sq., Καὶ ἦκε μετὰπεμπτος Ὅσιρις ὁ μηδὲν πραγματευσάμενος, Θεῶν, ἱερέων, ἀπάντων ἀπλῶς ἅμα στέμματιν ἱεροῖς καὶ αὐλοῖς ἱεροῖς παρὰ τὴν ὀχθὴν ἀπαντώντων. Cf. Heindorf. ad Plat. *Gorg.*, p. 244.

(44) *Εἰ δὲ μέλους — — εἰσὶν*. Par. ABCD, Flor. A, Barb., Mon. ABDE, Vat., Venet. AB et Rehd. εἰ δὲ om. In Barb. a m. rec. suppletum καὶ, quod legitur etiam in Mon. C; in Flor. autem B deletum est. Venet. A scribit μέλους δὲ καὶ. Ἀλλ', tamen, saltem, praegresso εἰ δὲ, εἰ καὶ, εἰ καὶ μὴ in apodosi poni solere annotarunt Jacob. ad Lucian. *Toxar.*, p. 45, et Foertsch. *Observatt. critt.* in *Lysiae Oratt.*, p. 4. Cf. noster infra, p. 72, et c. 21, p. 84 et 85. Pro ὁμοιοσχήμονες (i. e. σφαιροειδεῖς) Mon. E vitiose habet ὁμοιοσχήμωνες. Infra c. 10, p. 74, πάντα σφαιρικά τὰ μακάρια σώματα.

(45) *Τὴ δ' αὖ σφαῖρα γένοιτο — θεσπεσιώτερον*. Mon. E vitiose μένοιτο. Flor. B in marg. habet δόξα πλατωνική, Par. autem C et Venet. A inverse πλατωνική δόξα. Platonis locus, quem ob oculos habuit, exstat in *Timæo*, p. 33. Vid. qui de hac Eleaticorum, Platoniorum, Stoicorum sententia pluribus egerunt Heindorf. ad Horat. *Sat.* ii, 7, 86, p. 419; Brandis. *Commentat. Eleatic.*, part. i, p. 38 sq., 80, 119 sq. et 146; Bake ad *Cleomed.*, p. 358, ibique Balfor., p. 359.

(46) *Βούλεται μὲν ἢ ψυχὴ μιμεῖσθαι Θεόν*. Mon. AD et Par. C μὲν om. Fuerant sc. Pythagorei, Platonici et Stoici, qui censerent, *velle animam, ut particulam* (μέρος, ἀπόσπασμα, ἀπορρῶξ, vid. Brucker. *Otium Vindelic.*, p. 51 sqq. et Heindorf. ad Horat. *Sat.* ii, 2, 79, p. 269; cf. Synes. *Hymn.* 1, 76 sqq., 3, 558 sqq., 596 sqq., 713 sqq., et hic paulo inferius) *animæ mundanæ, imitari deum* (sc. *animam mundanam*) i. e. *animæ mundanæ instar gubernare corpora et animam mundanam esse*. Vid. Plotin. *Ennead.* iv, 7, 13, et iv, 8, 2-3.

(47) *Ὁ τρίτος Θεός, ἢ τοῦ κόσμου ψυχὴ*. Tertium deum appellat mundi animam. Nempe alius est, isque summus opifex νοητῷ mundo præ-

sidens, a quo non quidem procreatur mundi animus, qui æternus est, ut ait Alcinoüs lib. *De doctr. Plat.*, c. 12 [14], sed regitur et quasi ex profundissimo somno revocatur, quique et ipse secundus deus est: cuius tamen parentem summum illum facit Synesius. Tertius deus mundus ipse est, etiam aspectabilis ex Platoniorum sententia et Stoicorum. Cicero 2 [c. 8, p. 242; ii, 11, p. 254; ii, 13, p. 261, et ii, 14, p. 263 ed. Creuz.] *De nat. deorum*. Atque hic in deorum enumeratione dignitatis ordo est: Τρίτος enim Θεός hoc loco is est, quem secundum posuimus. PETAV. — De mundi anima vid. Plat. *Timæ.*, p. 34, et 35. Origenes *Contra Cels.*, p. 308, Σαφῶς δὴ τὸν ὅλον κόσμον (sc. ἔμφυχον, proprie tamen τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν) λέγουσιν εἶναι Θεόν, Στωϊκοὶ μὲν τὸν πρῶτον, οἱ δὲ ἀπὸ Πλάτωνος τὸν δεύτερον, τινὲς δὲ αὐτῶν τὸν τρίτον. Porphyrius ap. Cyrill. *Contra Julian.*, l. viii, p. 271, Platonem loquentem facit, Ἀχρὶ τριῶν ὑποστάσεων τὴν Θεοῦ προελθεῖν οὐσίαν· εἶναι δὲ τὸν μὲν ἀνωτάτω Θεόν τὸ ἀγαθόν, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ δεύτερον τὸν δημιουργόν, τρίτην δὲ καὶ τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν· ἄχρὶ γὰρ ψυχῆς τὴν Θεότητα προελθεῖν. Vid. Lips. *Physiolog. Stoicorum* i, 8, et Cudworth. *Syst. intellect.*, t. i, p. 810 sq., 823 sq., 826 sqq., et 898 sqq. — In seqq. Bevingius sine causa corrigit ἐκ τελέων pro καὶ ὅλον, coll. p. 96, ἔσεσθαι τέλειον ἐκ τελέων. Mon. C habet καὶ ὅλον καὶ πάντα (pro πᾶν). Flor. B a m. pr. legebat πάντων. Postea tamen corr. πᾶν. Καὶ ὅλον καὶ πᾶν i. q. καὶ ὅλῳ καὶ παντὶ, ganz und gar. Vid. Wyttenb. ad Plat. *Phædon.*, p. 203; Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 249; *Polit.*, p. 567, et *Phædon.*, p. 626 et 545. Ἀπεργάζεσθαι, quod h. l. est reddere, illustrat Jacob. ad Lucian. *Alexandr.*, p. 62. Cf. Plat. *Rempubl.*, p. 580, et 600; item Jamblich. *Protrept.*, c. 5, p. 76, 78 bis; et c. 6, p. 88 et 90. Caterum noster respexit Plat. *Timæ.*, p. 33, 34 et 92 lin. Post σχῆμα cod. Mon. A commate distinguit. Ad περιεχτικώτατον intell. ὄν. Laudat Petavius Plat. *Timæ.*, p. 33; Cic. 2, c. 18, p. 275 sq., et c. 45, p. 397 sq. *De nat. deor.*, præter quos dignissimus est qui videatur Proclus ad Plat. *Timæ.*, l. c., p. 160 seq. Nec silentio prætereundus est Alcinoüs *De doctr. Plat.*, c. 12, Σχῆμα δ' αὐτῷ περιέθηκε τὸ σφαιροειδές, εὐμορφώτατον σχημάτων, καὶ πολυχωρότατον, καὶ εὐκίνητότατον. Cf. etiam Davis. ad Cic. *De nat. deor.*, l. c.

(48) *Τῶν — ἰσοπεριμέτρων μείζον*. Mon. BD εἶσω περιμέτρων, in marg. a m. rec. ἰσοπεριμέτρων. Mon. E ἰσοπεριμετρήτων, quod a m. pr. videtur habuisse etiam Mon. A, cum inter ρ et ω rasura compareat. Quod sequitur vocabulum desideratur in Mon. AE atque Vat. Proxime Mon. E perperam scribit πολυγωνώτερον, Venet. AB πολυγωνώτερον. Ita et Rehd. a m. pr.; post vero corr. πολυγωνώτερον. Dein Venet. A πολυγόνων. Paulo inferius pro σφαῖρα Barb. σφαῖραν.

(49) *Οἱ γεωμετρίας καὶ στερεομετρίας ἐπήβολοι*. Par. A et Mon. E στερεομετρίας. Dein Mon. CE cum Rehd. ἐπίβολοι. Barb. ἐπίβουλοι, quod m. rec. correxit. Vat. ἐπήβολοι, β' superse., καὶ στερ, α' superse. (sic). Margo codicis Monac. A a m. rec. habet gloss. ἐπιτευχτικοί, εὐτυχεῖς. De confusione atque significatione vocis ἐπήβολος vid. Wesseling. ad Diod. Sic., t. I, p. 329 ed. Bip., Blomfield. *Glossar. ad Aeschyl. Prometh.*, v. 453, p. 144 sq., et mea ad *Or. de regn.*, p. 187.

(50) *Σφαῖραν ὄντα τὸν ὅλον κόσμον*. Vid. Plat. *Timæ.*, p. 33.

(51) *Ψυχῶν*. Mon. C ψυλοῖ.

(52) *Αὐτὸς ἀπὸ τῆς ὁλῆς ῥυεῖσθαι*. Cic. *Somn. Scipion.* [c. 3], *Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera et stellas vocatis*. Quæ sequuntur ex Platonico dogmate, cui addictissimus noster, sic accipies: Plato, x, *De leg.* [p. 898]

νοῦν ἐντόνου σφαίρας, id est globi similem facit: et in *Timæo* [p. 36] ex pluribus circulis eundem constituit, de quo multa Arist. 1, *De anim.*, cap. 3 [1, 3, 12 seqq., tom. II, p. 9 sq. ed. Du-Vall.; vol. I, p. 406, col. 2, l. 25 seqq. ed. Bekker.]. Itaque hæc Platonis verba Proclus interpretes exposuit ὁμοιότατόν τε αὐτὸ ἐαυτῷ σχημάτων, quasi dicat deum ideo globosum mundum condidisse, ut esset sui simillimus: atque ita Laertius [VII, 140 seq.], σφαιροειδῆ, διὰ τὸ καὶ τὸν γεννήσαντα τοιοῦτον ἔχειν σχῆμα [cf. Menag. Observatt., t. II, p. 314]. Ex quo demum liquet, quid sit illud, ὅπερ ἐστὶν ἡ πᾶσα ψυχὴ. Unaquæque (inquit) anima, quasi ἀπόσπασμα quoddam superioris et mundanæ animæ, idipsum quod animis omnibus insitum est, nimirum ut sphaericæ sint, et globi quidam, in ea, quæ subit corpora transfundere conatur. Ac novus in eo sensu et elegans erit usus verbi διοικεῖν, pro eo quod est administrando transfundere. Nisi ita potius explicare libeat, cupere quamlibet animam hoc ipsum, ad quod a natura comparata est, exsequi, nempe διοικεῖν σώματα. » ΠΕΤΑΥ. — Adde Lips. *Physiologia Stoicorum*, III, 8. In seqq. Petav. 2, mendose habet τοῦτ' pro τοῦθ'. Ἔστιν, quod in editt. post ὅπερ legitur, Par. ABCD, Florr. AB, Barb., Monacc. omnes, Vat. et Venet. C cum marg. Petav. 2, recte omittunt. Rehd. ἐστὶν ψυχὴ (ἡ πᾶσα voci ψυχὴ subterscripto) e corr. habet. Ad ὅπερ pro ἐστὶν, quod exterminavi, intell. θέλει. Verba διοικεῖν σώματα καὶ κόσμων εἶναι ψυχὰς per epexegesis addita sunt. Cf. Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 115. Tum Par. C αἰτίον αὐταῖς, cum signo transponendi β' α'.

(53) Κάτω δὲ κεφαλὰι διεπλάσθησαν. Plato *Timæo*, p. 44, Τὰς μὲν οὖν θείας περιόδους δύο οὕσας, τὸ τοῦ παντὸς σχῆμα ἀπομιμησάμενοι περιφερὲς ὄν, εἰς σφαιροειδὲς σώμα ἐνέδησαν, τοῦτο δὲ δὴ νῦν κεφαλὴν ἐπονομάζομεν, ὃ θειότατόν τ' ἐστὶ καὶ τῶν ἐν ἡμῖν πάντων δεσποτοῦν. Pseudo-Plutarch. *De placitis philosoph.*, IV, 21, Τὸ ἡγεμονικὸν αὐτὸ, ὥσπερ ἐν κόσμῳ, κατοικεῖν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σφαιροειδεῖ κεφαλῇ. Cf. Gataker. ad Marc. Antonin., p. 95 seqq. et 114, ubi, ut in Creuzeri Dionys., t. I, p. 42, pro Synesii *Calv. enc.*, p. 71, perperam citatur Synes. *De Provid.*, 1.

(54) Ἔδει γὰρ, οἶμαι, εἶναι τὸν κόσμον ζῶον κ. τ. λ. Οἶμαι, quod ab εἶναι facile absorberi potuit, receptum ex Venet. C. Ita noster supra, c. 6, p. 68, ἔδει γὰρ, οἶμαι, φαλακρὸν ὄντα, νοῦν ἔχειν. *De insomniis*, p. 132, ἔδει γὰρ, οἶμαι, τοῦ παντὸς τούτου συμπαθοῦς τε ὄντος καὶ σύμπνου τὰ μέρη προσήκειν ἀλλήλοις. *Catastas.* 1, p. 300 (ubi perperam typis excus. p. 302), Ἔδει γὰρ, οἶμαι, φαλαγγος, ὥσπερ ἐνεργοῦ μαχαίρας, τὸ μὲν ἀκμαϊότερον προβεβλήσθαι κ. τ. λ. Pariter οἶμαι post ἄτε, ἄτε γὰρ, οὐ γὰρ ironice intercalari solet, velut infra, c. 19, p. 82, Ἄτε, οἶμαι, τῶν μὲν συστρατιώτης γενόμενος, ἐπὶ δὲ τοὺς στρατευσάμενος. Dion., p. 37, Ἄτε γὰρ, οἶμαι, φύσεως λαχὼν ἐχούσης ἰσχύϊν. Ep. 3, p. 158, Οὐ γὰρ, οἶμαι, νομίζεται νυμφευτρίαις βαδίζειν ἐπ' ἐκφορὰν. De hoc verbi οἶμαι usu, quo non dubitandi, sed affirmandi vim habet, dixit Jacobs. ad Achill. Tat., p. 597. De ipsa re vid. Plat. *Timæo*, p. 30, et 69; Diog. Laert. VII, 138; Synes. *De insomniis*, p. 131, et Niceph. Greg. *Comment.*, p. 360, item Lips. *Physiolog. Stoicorum*, II, 10; Gataker. ad Marc. Antonin., p. 124 sq.

(55) Διαφέρει. Ad marginem libri Mon. D addita est glossa κωλύει. Τινὶ οὐδὲν διαφέρει vernac. est es verschlägt einem nichts. Vid. Held. ad Plut. *Vit. Timol.*, p. 365 sq. Deinde Mon. A quod aberat καὶ a sec. m. suprascriptum habet. Mox pro ἐνοικίσασθαι Par. A et Mon. AC dant ἐνοικήσασθαι, Par. C una cum Vat. ἐνοικίσασθαι (sic), η post x superscr. De hac permutatione annotavit Locella ad

Xenoph. *Ephes.*, p. 189. Cæterum vid. ad c. 6, p. 69. — Tum Mon. BD, Vat. et Rehd. scribunt παραπλεῖστον, junctim; ita habet etiam Thom. Mag. p. 687, ubi h. l. laudatur Barb. dat περὶ, α ἂ superscr., πλ. (sic). Locutionem παρὰ πλεῖστον εἶναι τινος, plurimum abesse ab aliqua re, illustrant Thom. Mag., l. c.; Viger. *de idiot. L. Gr.*, p. 646; Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 398 et 504.

(56) Τοῦ σχήματος. Sc. σφαιρικοῦ. Sphæra enim levissima est (vid. Plat. *Timæo*, p. 33): unde nostro supra p. 71, calvissima atque divinissima vocatur.

(57) Ἡ μὲν ἄστρον — ἐνέλματο. Respexit Plat. *Timæo*, p. 41, quem locum laudat etiam *De insomni.*, p. 151. Cf. Hymn. I, v. 91 sqq.

(58) Εἰ γὰρ — ἀλλὰ — γέ. Usus particularum ἀλλὰ — γέ, ἀλλ' οὖν — γέ, s. simplicis ἀλλὰ, post εἰ, εἰ καὶ, εἰ καὶ μὴ, ἐπειδὴ, vocabulo aliquo inter ἀλλὰ et γέ locato, μειωτικῶς positarum docte illustrant Bæhr. *Spec. observatt. Plutarch.*, P. III, p. 26; Færtsch. *Observatt. in Lys. Oratt.*, p. 3 sq.; Jacobs. *Præfat. ad Ælian.*, p. xxvii; Held. ad Plutarch., *Vit. Timol.*, p. 352 sq.; Ast. ad Plat. *Gorg.*, p. 182 et 328. Cf. quæ supra notavi ad p. 71. Obiter corrigendus noster ep. 8, p. 169: Καὶ γὰρ εἰ μὴ γεγόνειμεν ἀπὸ τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ (sic codd. Monacc. 481 et 490. Vulgo ἀλλὰ deest) τροφαὶ κοιναὶ καὶ παιδεῖαι κοιναί. Ep. 81, p. 228, Εἰ καὶ μὴ πάντα ὁ δαίμων ἀφελέσθαι μου δύναται, ἀλλὰ βούλεται ὅσα γε δύναται. Cf. infr. c. 20, init., et ep. 50, p. 188; Dion., p. 41; *De Provid.*, p. 122. Ita etiam Latini, e. c. Cic. *pro Sex. Roscio Amer.*, c. 16: Si tibi fortuna non dedit — at natura certe dedit, etc. — Pro τῇδε Rehd. primitus videtur legisse τῇ δέ, cum supra δε rasura compareat. Mox Flor. A, Par. BCD, Barb., Mon. ABD, Vat., Rehd. et Venet. C obtulerunt πρὸς τελέαν (pro vulg. τελείαν) ἀκρίθειαν. Vid. ad c. 7, p. 70.

(59) Οὐκ ἀρέχεται μὴ οὐ. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 248 et Matthiæ *Gramm.*, p. 1229.

(60) Ἀναπέφηνεν οὔσα. Mon. E ἀναπέφηνεν (sic), v superscr. pro x, Vat. ἀνεπέφηνεν. De verbo ἀναφαίνεσθαι cum participio constructo vid. Lexic. Xenoph., t. I, p. 222. Mox pro ἄν Mon. E vitiose scribit ἐν. Deinde Par. C et Vat. habent εἴπη. Tum Mon. C σφαῖραν pro σφαίρας.

CAP. IX.

(60*) Πρὸς ταῦτα. Cornarius, *Adversus hæc*, quod placet. Petavius. *Quamobrem*.

(61) Γραφέτω. Mon. C γραφείτω. Pro πλαττέτω Mon. BD πραττέτω, Mon. E πλαττέτω εἰ (sic), πραττέτω δὲ εἰ superscr. De hac confusione vid. annotata ad *Or. de regn.*, p. 286 sq.

(62) Χαίτην τῷ Διὶ καθιέρτες. Il. I, 528 sqq.:

Ἡ, καὶ κuarέησιν ἐπ' ὄφρυσι νεῖσε Κρονίων.
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμ-
πον,

quibus versibus quasi magistro usum Phidiam Jovis Olympii simulacrum, quo nullum præstantius aut admirabilius humanæ fabricatæ sint manus; (ab Olymp. LXXXV, 3, usque LXXXVI 4, vid. Sillig. *Catalog. artificum*, p. 338 seqq.) fecisse narrat Valer. Max. III, 7, 4, quocum consentiant Polybius *Reliqq.* xxx, 15, 5; et Strabo l. VIII, t. I, p. 543, et Almelov., t. III, p. 130 ed Tzschuck. Aliiter tamen Cicero in *Orator. ad M. Brut.*, c. 2: « Phidiæ simulacris — nihil in illo genere perfectius videmus. — Nec vero ille artifex cum faceret Jovis formam aut Minervæ, contemplabatur aliquem, e quo similitudinem duceret, sed ipsius in mente insidebat species pulchritudinis eximia quædam, quam intuens in eaque defixus ad illius similitudinem artem et manum dirigebat. » Philippus Thessalonic. in ve-

nustissimo, quod exstat ap. Brunek *Analect.*, t. II, p. 225, epigrammate :

"Ἡ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ, εἰκόνα δειξὼν,
Φειδία, ἢ σὺ γ' ἔδης τὸν θεὸν ὀψόμενος.

Neque prætermittendus est egregius locus Quintilian. Institut. orat. XII, 10, 8-9, *Phidias diis, quam hominibus, efficiendis melior artifex traditur, in ebore vero longe citra æmulum, vel si nihil, nisi Minervam Athenis aut Olympium in Elide Jovem fecisset, cujus pulchritudo adjecisse aliquid etiam receptæ religioni videtur: adeo majestas operis deum æquavit.* Et quis nescit Plinii (H. N. XXXIV, 19, 1, t. II, p. 649, ed. Hard.) dictum: *Jovem Olympium nemo æmulatur?* Laudatur idem Jovis simulacrum Dione Chrysost. Or. XII, p. 200, πάντων, ὅσα ἐστὶν ἐπὶ γῆς ἀγάλματα, κάλλιστον καὶ θεοφιλέστατον. Cæterum de hoc Phidiao opere a Pausania V, 10-12, descripto ex recentioribus exposuerunt Volkeli in libello *Ueber den grossen Tempel und die Statue des Iupitere zu Olympia*. Leipz. 1794, 8; Joh. Philipp. Siebenkeesius, cujus lucubrationi titulus est: *Ueber den Tempel und die Bildsäule des Iupiters zu Olympia*. Nürnberg. 1795, 8; Ern. Henr. Tœlken in *Observatt. de Phidie Jove Olympio editis Göttingæ 1812*, 8, et qui omnium copiosissime de hoc celeberrimo artis monumento egit, vir illustris atque doctissimus Quatremère de Quincy in libro splendidissimo, qui inscribitur *Le Jupiter Olympien*, quique nuper Parisiis prodiit. Cf. et Böttigeri V. Cl. *Andeutungen zu vier und zwanzig Vorträgen über die Archäologie*, sect. 1, p. 93 seqq.

(63) *Βαθείας τριχός*. Mon. E τριχάς ὅς superscr. lnt. ἄς. Pro ἔχη Par. ABCD, Flor. A, Barb., Mon. BD, Vat., Venet. A et Rehd. dant ἔχοι. Deinde secutus auctoritatem codicum Florentini A, Parisini C et Vaticani pro vulg. ὁπότε θέλοι scripsi ὁπότε θέλοι. Mon. A habet ὁπότε θέλει. Mon. E cum Rehd. ὁπότε θέλει. De utraque forma vid. ad *Or. de regn.*, p. 172; Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 406; Car. Ern. Christoph. Schneider. ad Plat. *Civit.*, t. I, p. 250; et Walzium meum ad *Arsen. Violet.*, p. 264. In Flor. B est ὁπότε βούλοιτο. Reliqui cum vulg. conspirant.

(64) Ὁ γὰρ ὁρώμενος ἐν οὐρανῷ Ζεὺς. I. e. quæ in cælo conspicitur Jovis stella. Plato *Epinom.*, p. 984, Περὶ θεοῦς μὲν δὴ, Δία τε καὶ Ἥραν καὶ τοὺς ἄλλους πάντας, ὅπη τις ἐθέλει, ταύτη κατὰ τὴν αὐτὴν τιθέσθω νόμον καὶ πάγιον ἐχέτω τοῦτον τὸν λόγον. Θεοὺς γὰρ δὴ τοὺς ὁρατοὺς, μεγίστους καὶ τιμιωτάτους καὶ ὀξύτατον ὁρῶντας πάντη, τοὺς πρώτους τὴν τῶν ἄστρον φύσιν λεκτέον καὶ ὅσα μετὰ τούτων αἰσθανόμεθα γεγονότα. — Mon. A es vocis ἅπαντες a m. sec. in ras. habet. Dein Mon. E ὅσος, ὅλος superscr., ἐστίν, Rehd. ὅσος ἐστίν. Quippe σφαιροειδής est. Noster c. 20, p. 83, ὡς οὐδὲν γε τῆς ἐν ἄστροις Ἀφροδίτης ὁ Ζεὺς ἀκριβέστερος εἰς σφαιρικὴν ἐπιφάνειαν. Proxime scripsi εἰ δέ τις ἐστι et εἴ τις ἐστι. Turneb. et nonnulli codd. εἰ δέ τις ἐστὶ et εἴ τις ἐστὶ. Petav. 1, 2, una cum Pseudo-Petav., εἰ δέ τις ἐστι, deinde εἴ τις ἐστι. Pro οἶδα μὲν Par. A male scribit οἶδαμεν.

(65) Ἡ πρώτη, ἢ μετὰ τοῦτον. Mon. E ἡ πρώτη. Flor. A μετὰ τούτων. Sed ω haud distincte scriptum. Bevingius Emendatt. in Synes., p. 1, in *Novv. Annall. philolog. et pædag. suppl.*, 1, 3, 1852, p. 346 sq. : « Sententia postulante seribo ἢ πρὸ τοῦ et ἢ παράδειγμα τούτου. » Ego retinui vulgat., πρώτη loco τοῦ πρότερος positum accipiens. De hoc superlativi pro comparativo usu passim monuit Jacobsius ad *Ælium*.

(66) Ὅποτέρως δ' ἂν ἔχη. Mon. A ὁπότερα (sic), ὡς a m. emendatr. superposito. Ἐχῇ obtulit unus Venet. C. Reliqui cum editis habent ἔχοι. Χωρήσῃ (Par. A vitiose habet χωρίσῃ) in Mon. C e χωρήσει a m. pr. corr. De hoc verbo videsis Annotat. ad c. 4, p. 66.

(67) *Ποιητικὴ τε καὶ πλαστικὴ*. Pro τε in Flor. B exstat μὲν

(68) *Τὸ μιμητικὸν ἅπαν γένος*. Rehd. in marg. a m. rec. habet hanc notulam: Τὸ μιμητικὸν γένος φέγεται ὑπὸ Πλάτωνος ἐν πολιτεία II, p. 373, et X, p. 595 sqq. — ἤμιστα in marg. codicis Mon. A explicatur (a m. rec.) vocabulis οὐδαμῶς οὐχ ἦττον, quæ ex Suida videntur deprompta. Φιλαληθές et δημαγωγικὸν dependent a verbis τὸ μιμητικὸν ἅπαν γένος, quibus, ut genere, prægressa ποιητικὴ τε καὶ πλαστικὴ, ut species, continentur. Pro δημαγωγικὸν in Rehd. legitur δημαγωγόν. Δημαγωγικός est demagogorum more pelliciens, blandiens, fallax. Cf. *Or. de regn.*, c. 1, p. 1; ibique Annotat. p. 124, et *Calv. enc.* infr. c. 20, p. 85.

(69) *Ποιεῖν ἅττα ποιεῖ*. Mon. D ποιοῦν ἅττα π., Mon. B ποιοῦν, εἰν superscr., ἅττα π.

(70) *Τίμιον—ἀλλότριον*. Intell. χρήμα, vel πρᾶγμα, vel τι. Vid. Lamb. Bos. *Ellips. I. Gr.*, ed. Schæfer., p. 535 et 415; Frotscher. ad Xenoph. *Hier.*, p. 48, coll. Nostro c. 15, p. 79, c. 20 p. 84, et c. 22, p. 85; ep. 1, p. 157. Vitiose Mon. E ἡ κόμη. Post ἔξωθεν Rehd. semicolo distinguit; commate Mon. ABD. Sed post τεθαύμαχεν Rehd. comma omittit. Τεθαύμαχεν h. l. significat admirari solet. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 953 sq.; Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 114. Eadem significatione hoc perfectum occurrit Dion., p. 50; ep. 57, p. 197 et 200. Huc pertinet quoque ex Dion., p. 49, ἐξηλώκασι; item p. 51, ἡτιμάχασιν. In seqq. Mon. A verba καὶ συνοικίας a m. sec. superscripta habet. Mox Mon. E τῇ φύσεως (sic).

(71) *Πόρρω γὰρ εἰσι τοῦ καὶ θεοῦ*. Nam longe sunt a mente et deo. Aristot. *Eth. Nicom.*, X, 10, vol. II, p. 1181, col. 1, l. 12 seq. ed. Bekker., τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι λίαν φαίνονται πόρρω εἶναι τοῦ διδάξαι. De locutione vid. Heindorf. ad Plat. *Lys.*, p. 24 sq.; et Stallbaum. ad Plat. *Remp.*, p. 581, in Plat. *Dialogg. selectt.*, vol. III, sect. 2, p. 271. Mon. A scribit εἰσιν, nimis dure. Verba seqq. καὶ ἀντὶ τοῦ καὶ θεοῦ, utpote in textu neglecta, Barb. a m. rec. in margine habet. Deinceps Mon. E dat αὐτός (sic) οὗς ἄς superscr. Mon. A αὐτοὺς, ἄς a m. sec. superscr. Sed αὐτοὺς (i. e. ἀμαθεῖς) recte legitur.

(72) *Ὅστις [δ'] οὐν δῆμῳ γράφει καὶ δῆμῳ λέγει*. Barb. ὡς τις. Particula δ', quod abest a Par. AC, Flor. B, Mon. A et tribus Venetis, uncis inclusi. Barb. dat γράφῃ. Venet. C inverso verborum ordine δῆμῳ λέγει καὶ δῆμῳ γράφει. Ad ἀνάγκη suppl. ἐστὶ. Vid. supra ad c. 5, p. 67.

(73) *Δῆμον εἶναι τῇ δόξῃ*. Ut Horat. Ep. 1, 1, 59, *Plebs eris*, et Sallust. *Catil.*, c. 20. *Vulgus fuimus*. Dein Mon. A δόξῃ a m. sec. in ras. habet.

(74) *Ἀπὸ τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ*. Nach seinem Gefallen. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 1150 sq. Cæterum de hac insolentiore ac fortiore verborum collocatione exempla dedit Færtsch. *Observatt. critt.* in *Lys. Oratt.*, p. 58. In Rehd. πλάττει a pr. m. ex πλάττει correctum est. Mox Par. B habet διαλέγεται (sic), η superscript. Barb. διαλέγεται.

(75) *Ἀμαθεῖς ὄντες*. Mon. E ὄντινες, ὄντες superscr. Intell. ὁ δῆμος. Hoc σχῆμα πρὸς τὸ σημαινόμενον illustrant Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 450; ad Eunap. 254; et ad Nicet., p. 457; Jacobs. ad Achill. Tat., p. 416; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 1095, not. 3. Cf. nostrum *De Provid.*, p. 117 et 94; Themist. Or. XX, p. 254, et 259. Quod vero attinet sententiam, ob oculos habuit noster Aristot. *Eth.* VII, 10, vol. II, p. 1151, col. 2, l. 4 seqq. ed. Bekker., Εἰσὶ δὲ τινες καὶ ἐμμενετικοὶ τῇ δόξῃ, οὗς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, οἷον δύσπαιστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι. Et ibid., paucis intermissis, εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ οἱ ἀγροῖκοι. Paulo inferius cum Flor. A, Par. BD,

Barb. et Mon. C scripsi ἄν τις τι τῶν πατρίων π. Τι. quod vulgo deest, Par. C et Vat. inserunt post παρακινῆ. Τὰ πάτρια recte vertit Petavius patrii ritus atque instituta. Vid. H. Vales. ad Euseb. Hist. eccl. iv, 16, p. 174, ed. Reading.; Sturz. Lexic. Xenoph., t. III, p. 474; Wyttenbach. ad Plutarch. Opp. mor., t. II, p. 175 sq.; Cicero De republ., III, 29 fin. — si patriis viveretur institutis et moribus. Cf. idem V, 4. Deinde Barb. παρακινεῖ. De hoc verbo, cui respondet Latinorum deflectere, vid. Annotat. ad c. 6, p. 68, et Wesseling. ad Diodor. Sic. t. I, p. 469, ubi vir doctissimus etiam nostri hunc locum tetigit. Mox pro πιεῖται Flor. B, Barb. et Mon. BD perperam exhibent ποιεῖται, confusione laud infrequenti. Vid. Boissonad. ad Marin., p. 89, ad Eunap., p. 193, 571, et ad Syntip., p. 201: nec non Jacobs. ad Themist. Or. xxi, p. 281. De futuri forma πιεῖσθαι vid. qui hanc nostri laudat, auctorem Fragmenti lexici Gr. ap. Hermann. De emend. rat. Grammat. Gr., p. 321, 42, et Interpret. ad Phrynich., p. 30 sq., ed. Lobeck. Ad κώνειον cod. Mon. A in marg. a m. rec. habet gloss. φάρμακον θανάσιμον (cf. Suid. v. κιονεῖαζομένης). De hoc voc. vid. Rupertium ad Juvenal. Sat. vii, v. 206, et Wyttenbach. ad Plat. Phaedon., p. 327.

(76) Τί δ' ἄν οὖν δοκεῖς Ὀμηροῦ — παθεῖν. Monacc. omnes et Rehd. om. δ'. Par. C et Vat. cum Venet. A habent τί οὖν ἄν, varietate sæpius obvia. Vid. Krüger. ad Xenoph. Exped. Cyr., II, 5, 20, p. 126; Bornemann. ad eundem locum, p. 145; Fr. Volkm. Fritsch. Epist. crit. ad Friedemann. p. xxx sq. Δοκεῖς recepi ex libris Par. AB, Flor. A, Barb. et Mon. C. Reliqui cum editis mendose habent δοκῆς. Τί δ' ἄν jungendum cum verbo παθεῖν. Tum Mon. E ὑπὸ τῶν ἀλλήλων, ἑλλην scripto supra litteras ἀλλή — et posteriori λ signo delendi notato, ut legatur ἑλλήνων, moxque τὰ ληθῆ (sic). Pro εἰπόντα in Barb. vitiose scriptum ὑπόντα. Proxime idem liber cum Mon. C legit τοιοῦτον πρὸ τοιοῦτο. Vid. Annotat. ad c. 3, p. 65. Τερατεύεσθαι est portenta s. commenta absurda confingere. De poetarum portentis annotavit Ochsner. ad Cic. Eclogg. collect. ab Oliveto et illustrat. ab Hottingero, p. 3. Noster c. seq. 75, δαῖται γὰρ (sc. ὁ δῆμος) τερατείας. Vid. Cudworth. System. intellect. t. I, p. 812 sq., ibique Moshemii Annotat. Deinceps Mon. E mendose ὦτα παιδάρια habet pro ὦ τὰ π. Mon. D καταλήττεται, corr. tamen in marg. καταπλήττεται. In Mon. A πλή a m. sec. in ras. emendatum.

CAP. X.

(77) Αἰγύπτιοι δὲ καὶ τοῦτο σοφοί. Par. AC, Mon. AD, Vat. et Venet. A exhibent ταῦτα. Mon. E τοῦτο, ταῦτα superser. Mon. B ταῦτα, τοῦτο superser. Σοφός cum accusativo construxit Noster etiam De insomn., p. 147, σοφὴ τὰ περὶ ὀνείρων, De Provid., p. 94, ὅσοι τῶν ἱερέων τὴν μεγάλην σοφίαν σοφοί. Ep. 130, p. 265, τὰ τοιαῦτα σοφός. Plat. Apolog. Socrat., p. 20, Τῷ ὄντι γὰρ κινδυνεύω ταύτην (i. e. ἀνθρωπίνην σοφίαν) εἶναι σοφός· οὗτοι δὲ τάχ' ἄν — — — μείζω τινὰ ἢ κατ' ἀνθρώπων σοφίαν σοφοὶ εἶεν. Ibid., p. 21 et 22. Alia Platonica laudat exempla Ast. ad Protag., p. 32. Cf. Dio Chrysost. Or. LXXI, p. 380 sq.; Lucian. Dialog. deorr., xx, 4, t. II, p. 57; Philostrat. Her., p. 4. Rarius hoc adjectivum jungitur cum περὶ et genitivo (Plat. Apolog., p. 19, Εἴ τις περὶ τῶν τοιοῦτων σοφός ἐστι), vel cum simplici genitivo (vid. Bernhardt in libro: Wissenschaftl. Syntax d. Gr. Spr., p. 175). De Ægyptiorum sapientia vid. ad c. 7, p. 71.

(78) Τὰ προφητικὰ γένη. Barb. a m. pr. γένηται, a sec. ται deletum. Prophetas apud Ægyptios omnibus sacerdotibus auctoritate atque dignitate antecessisse, præter inscriptionem Rosettanam L. 6, testantur Clemens Alex. Strom. vi, 4, t. II.

p. 758 ed. Potter., et I, 15, t. I, p. 559; Porphyry. De abst. iv, 8, p. 321; et ipse Synesius De Provid., p. 94, his verbis, Κωμασταὶ δὲ καὶ ζάκορι, καὶ προφηταὶ ψηφοφοροῦσι· πλῆθος ἑλαττον τοῦτο, δύναται δὲ παρὰ πολὺ πλεῖστον· προφητικὴ μὲν γὰρ ψῆφος ἑκατὸν χεῖρες εἰσι, κωμαστικὴ δὲ εἴκοσι, καὶ ὁ ζάκορος δέκα δύναται χεῖρας. Vid. Frid. Sam. de Schmidt Dissertat. de sacerdotibus et sacrificiis Ægyptiorum, p. 106 sqq., ubi nostri quoque mentionem facit. Pro βαναύσοις μὲν Mon. C mendose scribit βαναύσει δέ. Suid.: Βάναυσος, πᾶς τεχνίτης διὰ πυρὸς ἐργαζόμενος· βαῦνος γὰρ ἡ κάμινος. Hesych.: Βαναυσία, πᾶσα τέχνη διὰ πυρὸς, κυρίως δὲ ἡ περὶ τὰς καμίνους· καὶ πᾶς τεχνίτης χαλκεύς, ἢ χρυσοχόος, βάναυσος. Addere juvat etiam auctoris inediti, Davidis Armen. (Exposit. in Porphyrii et Aristotelis Scripta logica) explicationem hujus vocis e cod. Mon. Nr. 399, fol. 178, L. 2, fin., Βάναυσοί εἰσι τέχνη, ὅσαι παρὰ τὸν ναῦσον βαίνουσι· ναῦσος δὲ ἐστὶ τὸ πῦρ· οἷον χαλκευτικὴ καὶ ὑαλουργικὴ. Nῦν δὲ καταχρηστικῶς καὶ αἱ λοιπαὶ τέχνηαι βάναυσοι λέγονται. Βάναυσοι sc. in universum dicuntur opifices, qui in sordida arte versantur. Vid. qui docte de hac re disputavit, V. Cl. Ast. Programm. de studiis humanitatis. Monach. 1826, 4, p. 7 sq. Quod sequitur vocabulum χειρῶναξιν in Mon. A v finale a sec. m. appositum habet. Hesych., Χειρῶνακτας, χειροτέχνας, et χειρῶναξ, λεῶς ὁ χειροτέχνης. Suid., Χειρῶναξ· τεχνίτης, χειρῶν μόνων δεσπόζων, ἢ διὰ χειρῶν κτεατιζόμενος· ἢ χειρῶνακτας, διὰ χειρῶν ταλαιπωρούμενοι. Frid. Sam. de Schmidt lib. c., p. 214 vertit: Prophetæ Ægyptiorum non permittunt, ut metalli artifices sculptoresque deos repræsentent. Cornarius: mechanicis quidem et opificibus non permittunt, etc. Petavius: sordidis atque illiberalibus opificibus, etc. Deinde Mon. C ἐπιτρέπουσιν pro ἐπιτρέπουσι. Usus est plurali numero verbi, quasi præcessisset οἱ προφηταί. Vid. Matthiæ Gramm. Gr., p. 599 sq. Mox Venet. C exhibet εἶδη θεῶν δημιουργεῖν, inverso verborum ordine. Tum pro εἶδη vitiose Barb. ἦδη. De hac re conf. quem noster videtur respexisse, Plat. De legg. p. 656, et v. cl. Hirt. in libro, qui inscribitur: Geschichte der bildenden Künste bei den Alten, p. 7. Proxime Mon. D τοιοῦτον. Ita etiam Mon. C a m. pr. habebat. Sed postea v abrasum. Vid. ad c. 3, p. 65, et c. 9, p. 72. Ad voc. ῥάμφει Mon. A in marg. habet hoc schol.: ἦγουν τῶν ὀρνέων τὸ πρόσωπον. Post ἱεράκων ex Mon. AE, Par. C, Vat. et Venet. A inserui τε. — De vulturibus idem refert Ælian., 10, De hist. anim., cap. 22, Αἰγύπτιοι δὲ Ἥρας μὲν ἱεράν ὀρνιν εἶναι πεπιστεύκασιν τὸν γύπα· κοσμοῦσι δὲ τὴν τῆς Ἰσιδος κεφαλὴν γυπὸς πτεροῖς, καὶ τῶν προπυλαίων ὀρόφοις ὑπετόρευσαν γυπῶν [postremum vocabulum in editt. Petav. desideratur] πτέρυγας. Vide Herodot. [II, 65 et 74 sq.]. PETAV. — Dein Mon. ABCD ἕβων, Barb. ἕβαιων (sic). De re vid. Diodor. Sic., I, 87, t. I, p. 98, ibique Wesseling.; Creuzer. Symbol. et mythol. t. I, p. 486 sqq.; Kopp. Palæograph. crit., p. IV, p. 229. In seqq. Par. A perperam scribit προτενίσμασιν. Mon. A dat προτενίσμασιν, με a sec. m. supra notato. Mox c. Rehd. scripsi ἐγκολάπτουσιν, cum v ἐφελκ. Vid. annotata ad c. 2, p. 64. In Petav., 1 quacum conspirat Pseudo-Petav., exstat ἐγκολάπτουσι, typothetæ errore. Editt. Turneb. et Petav. 2 cum reliquis codd. dant ἐγκολάπτουσι. Rehd. in ordine recte καταμωκῶνται, in marg. γρ. καταμωκῶνται. Venet. C κατακομῶνται. Mon. A habet gl. marg. χλευαζόμενοι a m. rec.

(79) Αὐτοὶ δὲ καταδύντες. Sic Monacc. omnes et Rehd. Vulg. καταδύντες. Masculinum genus pro neutro posuit secundum σχῆμα πρὸς τὸ σημαίνόμενον (vid. Annotat. ad Or. de regn. p. 255, 259 et 261), quasi supra dixisset οἱ προφηταί, non τὰ προφητικὰ γένη. Ad voc. χηραμοὺς Mon. A in marg. a m. rec. habet gl. φωλεάς. Deinde Mon. E αἱτ' ἄν, et Barb. ἀπεσπάζονται (Par. C ἀπεργάζονται).

Tum Mon. BD περιστέλλουσιν, quod recepi. Reliqui c. editt. περιστέλλουσι.

(80) Καὶ ἔστιν αὐτοῖς κωμαστήρια τὰ κιβώτια. «Κωμαστήρια et κωμασταὶ quidnam Ægyptiis fuerint, nusquam a me lectum: neque ab ullo glossographo, quod sciam, adnotatum. Certum apud illos sacerdotii genus fuisse conjicio, quod epulis ac sacrificiis præset, cujusmodi apud Romanos epulones erant. Ægyptii enim convivia atque epulas in templis instruere, et in multos dies producere solebant. Juven., Sat. 15 [41 sqq.] :

ne magnæ gaudia cœnæ

Sentirent positis ad templa et compita mensis,
Pervigilique toro, quem nocte ac luce jacentem
Septimus interdum sol invenit.

Clem. Alex., v. Strom. [c. 7, p. 671], ἤδη δὲ κἀν ταῖς καλουμέναις παρ' αὐτοῖς κωμασίαις τῶν θεῶν χρυσᾶ ἀγάλματα, etc. Κωμασταὶ igitur sacerdotes ii dicti, a κῶμος, quod comessionem significat. Noster i De Provid. [p. 94], ubi de regum inaugurandorum ritu loquitur, κωμαστὰς, ζαχόρους et προφήτας suffragia tulisse ait, ex quibus prophetæ centum manus æquarent, comastæ xx, ζαχοροί, x. Quare comastarum dignitas ut prophetica inferior, sic ædituorum gradu potior fuit. Κωμαστήρια vero aut sacrum ipsum adytum nominat, in quo ritus ab his et cæremoniæ perficerentur; aut ea ipsa sacra, quæ in iis religiose haberentur. Alioqui κωμασταὶ dicebantur, qui intempestivis conviviis ac comessionibus religionis etiam causa noctem traherent. Xenoph. vii [c. 5. § 26 Schneid.] Κύρου παῖδ. Κώμου religionis causa in honorem Bacchi fieri Athenis soliti mentio est in lege, quam citat Demosth. Contr. Mid. [c. 4, p. 14, ed. Buttmann.; in Oratt. Atticæ. ed. Bekker., t. IV, p. 1, p. 465, sq.] De sphæra quod ait Synesius, eam ab Ægyptiis in adytis coli consuevisse, potest illustrari, si cum eo componatur, quod in iii De præp. [evangel.] scribit Euseb. [imo Porphyrius ap. Euseb.] p. 60 edit. Græcæ [Rob. Steph.; iii, 7, p. 98, ed. Viger., Paris. 1628.], ubi sphæram et sphærica dicit mundo, et Soli Luuæque consecrari solere: necnon circulos et circulorum arcus. » PETAV. — Κωμαστήρια, quæ Vatic. liber interpretatur voce θυσιαστήρια, codd. mei omnes agnoscunt. Idem occurrit vocabulum ap. Nostrum de Provid. p. 94, ubi ritum creandi Ægyptiorum regis sic describit: οἱ τὸ κύρος (vulg. κύρος) ἔχοντες τῆς αἰρέσεως, ἐπειδὴν ἐπιθειάζεται βασιλεὺς, καὶ οἷς τοῦτο τὸ ἔργον, ἅπαν κινήσωσι κωμαστήριον — στρατιῶται μὲν χεῖρας αἵρουσι, κ. τ. λ. Sed priore loco Wesselingius ad Diod. Sic. iii, 5, t. I, p. 177, legendum proposuit κωμαστήρια, assentientibus F. S. de Schmidt Dissert. de sacerdot. et sacrific. Ægyptiorum, p. 214; Schneidero in Lexico Græco-Germ. v. κωμαστήριον, in quo perperam citatur Synes. De Provid., 1, p. 94; et Sturzio De dialect. Maced. et Alexandr., p. 104. Contra Lobeckius Aglaoph., t. I, p. 372, not., conjiciebat καὶ μυστήρια, additis verbis, Habent quoque illi secreta sua, scil. τὰ κιβώτια, etc. Neque dissentit Cornarius, vertens, Et sunt ipsis sacra mysteria, arculæ occultantes, ut aiunt, has sphæras. Equidem nihil mutandum censeo; nam voc. κωμαστήρια pro adjectivo positum videtur, ita ut sensus sit: Sunt etiam iis, quæ a comastis, s. pastophoris, in pompa circumferantur, cistæ illæ, de quibus Appuleius Metamorph. xi, p. 777 ed. Oudendorp., Ferebatur ab aliis cista secretorum capax, penitus celans operta magnificæ religionis. Vertit etiam Zoëga De orig. et us. obelisc., p. 512, quem secutus est Creuzerus in Dionys. vol. I, p. 112, In pompis autem præferunt cistas, in quibus occultantur globi illi, quos si videret populus, indigne ferret. Cæterum de hoc comastarum munere vid. F. S. de Schmidt Dissert. cit., p. 211, sqq., Sturz. lib. c. p. 102 sqq.; Drumann. in libro,

qui inscribitur: Historisch-antiquarische Untersuchungen über Aegypten od. die Inschrift von Rosette, p. 124 et 226, seq.; de κιβωτίοις autem consule Alex. Xav. Panelium de cistophoris c. 3. — Pro ταύτας τὰς σφαῖρας (in Mon. C σφαῖρας e σφαῖρας corr.; vitiose Vat. σφέρας) Meric. Casaubonus ap. Selden. Opp. t. III, p. 251, conjectabat ταύτας τὰς φαλάκρας, male. Cæterum hunc locum egregie illustrant hæc Porphyrii ap. Euseb. Præparat. evangel. l. iii, c. 7, p. 98, ed. Viger., Ὅθεν πᾶν τὸ λευκὸν τοῖς οὐρανίοις θεοῖς ἀπένειμαν, σφαῖράν τε καὶ τὰ σφαιρικά πάντα, ἰδίως τε κόσμῳ καὶ Ἡλίῳ καὶ Σελήνῃ — — — κύκλον δὲ καὶ τὰ κυκλικὰ αἰῶνι καὶ τῇ κατ' οὐρανὸν κινήσει, ταῖς τε ἐν αὐτῷ ζώναις καὶ τοῖς κύκλοις κύκλων δὲ τμήματα τοῖς σχηματισμοῖς τῆς Σελήνης. Neque dubito, quin Lobeckius Aglaoph. l. c., si ad manus habuisset alteram Petavianam, ubi p. 50 noster ex Eusebii l. I explicatur, hanc notulam omisisset: «Sphæræ illæ quid sibi velint, nemo explicat.» — Docte de hac re nuper disputavit Koppius in Palæograph. crit. part. iv, p. 145 sq. § 702. Deinceps Mon. E καὶ, ἃς superscrip. Pro ἰδῇ Par. ABD, Flor. B, Barb. et Mon. BD habent εἰδῇ, Mon. C ἤδη, Rehd. in textu ἐὰν εἰδῇ, in marg. γρ. ἐὰν ἰδῇ. Inepte Thomas Gale ad Jamblich. De myster., p. 289, Deos per sphæras populo ostendere solebant sacerdotes Ægyptii: auctor est Synesius in Calvitio.

(81) Τὸ δὲ ῥᾶστον καταγελάσεται. Post ῥᾶστον Mon. C addit τοῦ δήμου, quod procul dubio ex glossmate fluxit. Codd. Mon. A E post ῥᾶστον incidunt, unde hæc pro appositione (vid. Matthiæ Gramm. Gr., p. 805 sqq.) capienda esse conjici possit; hoc sensu, Et id quod facillimum est, deridebit. Vertit enim Cornarius: Quod vero facillimum est deridet. Male Petavius, quos (sc. globos) si populus viderit, succenseat, et ut faciles nimium parabilesque derideat. Nam τὸ ῥᾶστον videtur esse levissima pars (sc. populi).

(82) Δεῖται γὰρ τερατείας. Mon. E τερατείας, corr. θεραπείας, litteris τε et τ signo delendi notatis et θε π super impositis. Mon. A, Par. C et Vat. θεραπείας. Vid. c. 9, in fin. ibique Annotat.

(83) Διὸ τεθεῖσθαι. Intellige φασὶ vel ἡγοῦμαι. Vid. Bernhardt Doctrin. Syntax. Gr., p. 368. Recte Cornarius: Quapropter in omnibus statuis posita esse aiunt rostra ibidem. Petavius, quem hic linguæ idiotismus fugit, tacite legit τεθεῖται, vertens: Propterea ibidem rostra simulacris omnibus imposita sunt. Proxime Par. A vitiose scribit ἐπὶ τοῖς ἀνδράσι. Mon. C habet ἐπὶ τοῖς ἀνδριάσι, ab una eademque manu. Dein Mon. A τῶν ἱεῶν, ut supra.

(84) Οὐ κρύπτουσιν, ἀλλ' ἀναδεικνύουσι. Mon. C κρύπτουσι. Flor. B ἀλλὰ δεικνύουσι, et Venet. C ἀλλὰ δεικνύουσιν. De forma ἀναδεικνύουσι (pro ἀναδεικνύασι) vid. Poppo ad Xenoph. Cyrop. iv, 5, 20; Bornemann. ad Anab., p. 289 et 412; Krüger. ad ejusdem operis v, 10, 2, p. 318, Bremi ad Demosth. Oratt. selectt., sect. 1 p. 74, ed. Goth., Car. Ern. Christoph. Schneider. ad Plat. Civit. vol. II, p. 250.

(85) Τοῦτον, cum emphasi positum. Vid. Annotat. ad c. 7, p. 71. Mox Barb., Vat. et Venet. C exhibent ἂν ἰδῇς (pro ἰδοῖς). Ad ὑπέρου in Mon. A exstat hoc schol. a m. rec. margini ascript., Ὑπέρου περιτροπὴν μηδὲν περαίνων. Vid. Zenob. Proverbh. vi, 25, ibique Schott, p. 160., et Proverbh. e Suida ibid. collectt. xiv, 14, p. 561. Ὑπέρου πολὺ φαλακρότερον (Mon. C dat φαλακρότερον), interprete Erasmo Adagg., p. 254, est, proverbialis hyperbole de magnopere glabris; nam ima pistilli pars calvi cranium referre videtur. Sic dicitur Æsculapius ob singularem eximiamque, qua pollebat, sapientiam. Vid. Eadr. Jun. de coma Comment., c. 11, p. 592. Cæterum cf. Toelken. ad Minutolii Iter ad temvol. Jovis Ammon. p. 424.

(86) Ἀλλ' οὗτος ἐν Ἐπιδαύρῳ κομᾷ. « Varias fuisse Æsculapii imagines vel ex eo constat, quod alias promissa barba, alias investis prolixoque capillitio pingeretur. Callistratus in *Ecphras.* [X, p. 158 ed. Jacobs.] Æsculapii comam eleganter describit: Πλοκάμων δὲ ἑλικες ῥέοντες χάρισιν, οἱ μὲν εἰς νῶτα τεθηλότες ἄφρονοι κέχυνται, οἱ δὲ ὑπὲρ μετώπου πρὸς τὰς ὀφρῦς ἐπιμαίνοντες τοῖς ὄμμασιν εἰλοῦνται (ubi pro ἐπιμαίνοντες, ἐπικυμαίνοντες rescribo, aut ἐπιμένοντες). Ibidemque puerum eum vocat, et perpetuam ipsi atque ἀνώλεθρον ἀκμήν tribuit. Orpheus item in *Hymnis* [LXVII, 5, p. 356 ed. Herm.] αὐξήσασθαι κόρον illum vocat. Contra Albricus lib. *De deor. imag.* [c. 20, in *Auct. Mythograph. Lat. ed. Staver.*, p. 928] prolixam ei barbam affligit, a quo est et Lucian. in *Jove tragædo* [c. 26, tom. VI, p. 254, bip.]. Sed et Catalect. Virgil. [Priap. Carm. xxxvi, 8.] :

Intonsa semper Æsculapio barba est.

Vid. Pausan. in *Corinth.* [c. 13, 3] et Phoc. [c. 32, 8]. PETAV. — Minuc. Felix c. 21: Æsculapius bene barbatus, etsi semper adolescentis Apollinis filius, ubi v. Elmenhorst. Annotat. Codd. Mon. A, Par. C et Vat. in marg. exhibent hoc scholium: Ἐπιδαυρος πόλις Ἰωνική· Ἐπιδάμνος δὲ Ἰλλυρικὴ, τὸ λεγόμενον Δυρράχιον (Mon. Δυρράχιον, ῥ suprascripto e corr.; Par. cum Vat. Δυράχιον.)

(87) Ἑλλησι γὰρ ἀταλαπωρὸς τῆς ἀληθείας ἡ ζήτησις. « Verba sunt Thucyd. I. 1, [c. 20, tom. I, p. 32, Bip.]. Quibus consentaneum illud est Herod. *Euterpe* [c. 45]: Λέγουσι δὲ πολλὰ καὶ ἄλλα ἀπερισκέπτως [sed ap. Herodot. legitur ἀνεπισκέπτως] οἱ Ἕλληνες. » PETAV. — Cf. Thom. Gale ad Jamblich. *De myster.*, p. 295, — ὁ συγγραφεὺς (codd. Par. C et Vat. inter lineas habent gl. ὁ Θεουκυδίδης) κατ' ἐξοχήν vocari solet Thucydides, ut Homerus κατ' ἐξοχήν appellatur ὁ ποιητής. Vid. Boissonad. in *Notices et extraits des mss. de la Biblioth. du roi*, t. XI, p. II, p. 101 et 155, Usterius ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.* p. 22. Cf. nostrum in *Or. de Regn.*, p. 13.

(88) Ὁσημέραι. Barb. ὠσειμέραι. Margini codicis Mon. A m. rec. ascripsit διὰ παντός· καθημέρας. Ὁσημέραι est i. q. ὅσαι ἡμέραι. Vid. Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 427. Dein Flor. B et Mon. C habent τὴν διαλόγων, et idem Mon. συγγίνωνται. Τὴν διὰ λόγων (sc. ὁδὸν) συγγίνεσθαι, ut διὰ λόγων συνείναι vel διὰ λόγων ἔρχεσθαι τινι (vid. Baehr. ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 201), est cum aliquo in colloquium venire, cum aliquo colloqui. Paulo post in Venet. A legitur ἔχει pro ἔχει. In seqq. Rehd. οὐδ' ὡς ἂν ex emend. habet. Mon. E οὐδ' ὡς ἂν, superscript. οἰδοῦσαν. Par. A et Flor. B οἰδῶσαν. Par. C una cum Vat. οἰδῶσαν, οὐ superscr., Mon. B οἰδοῦσαν, ὦ superscr. Barb. et Mon. AD cum tribus Venetis οἰδοῦσαν. Par. BD οἰδῶσαν. Mox Mon. C προέληται. Mon. E προέληπται π duplici puncto subnotato.

(89) Ἀλλ' ἐγὼ γὰρ ἀκούω. « Heliodorus 3. *Æthiop.* [c. 16], ubi duo τῆς περὶ τὰ δαιμόνια σοφίας genera distinguit. Vide Euseb., iv *De præp.*, p. 79 [ed. R. Steph.; iv, 1, p. 152 ed. Viger.], et 5, p. 118; [ed. R. St.; v, 10, p. 198. ed. Vig.] ubi obscuris quibusdam et barbaricis vocibus illigari dæmones asserit. » PETAV.

(90) Ὡς ἀνὴρ Αἰγύπτιος. Ante ἀνὴρ particulam ἂν, quæ occurrit in vulgatt. libris et in codd. Flor. A, Par. BD, Barb. et Mon. E, omisi præeuntibus mss. Par AC, Flor. B, Mon. ABCD, Vat., tribus Venetis et Rehd., in quo abrasa est.

(91) Τέχνην ἐπὶ τοὺς θεούς. I. e. artem magicam, qua deos aut dæmones pellicere solebat (vid. Synes. *de Insomn.*, p. 132,). De Ægyptiorum magia vid. Tiedemann. *Disputat. de quæstione*, Quæ fuerit artium magicarum origo, etc., p. 23 seqq. Pro ἔχει in Rehd. est ἔχη, ἡ in ras. posito. Verba τινὰς ἑγγας scholium margini codicis Mon. A a. m.

rec. adjectum interpretatur vocabulis ἐπιθυμίας, ἔρωτας, inepte; intelligit enim auctor noster τὸν Ἑκατικὸν στροφῶλον, de quo oracula Chaldaïea præcipiunt hoc: Ἐνέργει περὶ τὸν Ἑκατικὸν στροφῶλον, ubi Mich. Psellus, p. 96: Ἑκατικὸς στροφῶλος σφαῖρά ἐστι χρυσῇ, μέσον σάπφειρον περικλείουσα, διὰ ταυρείου στρεφομένη ἱμάντος, δι' ὅλης αὐτῆς ἔχουσα χαρακτῆρας· ἣν δὲ στρέφοντες ἐποιοῦντο τὰς ἐπικλήσεις, καὶ τὰ τοιαῦτα καλεῖν εἰώθασιν ἑγγας, εἴτε σφαιρικὸν εἶχον, εἴτε τρίγωνον, εἴτε καὶ ὅ τι (cod. Parisin. 2832, ap. Boissonad. ad Marin., p. 122, exhibet εἴτε ἄλλο τι) σχῆμα. Eadem fere leguntur in Nicephori Greg. ad Synes. *De insomn.* Comment., p. 364, A., quo loco pro vulg. στροφῶλος codd. Mon. 29, 85 et 87, cum Rehd. στροφῶλος præbent. Cf. Tiedemann. *Disputat. cit.*, p. 69, Huschke, *Commentat. de inscriptione vasculi Locris in Italia reperti*, p. 19, J. H. Voss. ad Virgil. *Eclog.* viii, 68, tom. II, p. 419 seqq. Hæc amuleta conficienda spectare opinatur Koppius *Palaograph. crit.*, p. III, p. 404.

(92) Ὡς ὅταν ἐθέλοι, μικρὸν ὑποδαρβαρίσας, ἅπαν ἐλκυσεν. Pro ὅταν Par. A habet ἂν. Ἐθέλοι dederunt Par. ABCD, Flor. AB, Mon. BCD et Vat., et ita videtur habuisse a pr. m. etiam Barb. Vulgo legitur ἐθέλη. Ὑποδαρβαρίσας in Barb. corruptum in ὑποδὲν βαρίσας. Memorat Nicephorus I. c.: Περὶ δὲ τῶν ὀνομάτων, ἃ φωνοῦσι, παραγγέλλουσι λέγοντες (sc. οἱ χρησμοὶ), ὀνόματα βάρβαρα μήποτε' ἀλλάξῃς· εἰσὶ γὰρ ὀνόματα παρ' ἐκάστοις (addit Psellus, p. 70, ap. Boissonad. I. c. ἔθνεσι) θεόδοτα, δύναμιν ἐν τελεταῖς ἄρρητον ἔχοντα, ὥσπερ τὸ Σαβαῶθ, τὸ Ἀδωναῖ, τὸ Χερουβὶμ, καὶ τὸ Σεραφὶμ (tres postremas voces om. Mon. 87), τὸ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἃ (Mon. 85, ἄτινα), φησὶν, ἐὰν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μεταθῇς διάλεκτον, ἀφανίζεις τὴν αὐτῶν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ὡς καὶ Ὀριγένει (codd. Mon. 85 et Rehd. ὠριγένει, Mon. 29 et 87 ὠριγένει) δοκεῖ τῷ σοφῷ. Pro nominibus barbaris quæ habet Nicephorus, Psellus I. c. utitur Σεραφείμ, Χερουβεῖμ, Μιχαήλ, Γαβριήλ. Cf. Origen. *Contra Cels.*, lib. I, p. 542. Jamblich. *De myster.*, sect. 7, cap. 5, p. 154 sq. Add. Kopp. *Palaograph. crit.*, p. III, p. 112 sqq., 121, sqq. et 404. De vocabulis ἐλκυσεν — ὀλκαῖς e magia petitis vid. quæ docte copioseque disputavit Creuzerus ad Plotin. *De pulchritud.*, p. 249 sqq. Deinde Mon. E ἐπεσθαι pro ἐπεσθαι.

(93) Παρὰ τούτων — Ληπτέον. Barb. περὶ τ. Ληπτέον in Mon. C. ex ληπτέων enatum.

(94) Κατοιγε ἀπόρη, τὸ — εἰρημέρον. Κατοιγε dederunt Monacc. omnes et Rehd. Vulgo legitur καὶ τοί γε. Illud agnoscunt sine dubio etiam reliqui mss., ex quibus tamen nihil varietatis enotatum est. Cæterum vid. ad *Or. de regn.*, p. 307. Deinceps Mon. E perperam scribit ἀπόρητο μικρῷ. Μικρῷ pro σμικρῷ habent reliqui quoque Monacc. cum Rehd. Τὸ σμικρῷ πρότερον εἰρημένον idem est, quod ὥσπερ σμ. πρ. εἴρηται (vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 806), sc. cap. 8, p. 71. Deinde Barb. ἥλιον pro ἡλίον. Contra Mon. E c. 19, p. 82, εἰς ἥλιον pro εἰς ἡλίον. Par. C et Vat. ἰδόντα (sic). Mon. C μηδὲν πρὸς περὶ ἐργάζεσθαι (sic). De hoc verbo vid. Annotat. ad c. 8 init.

(95) Εἰ δέ τις ἐστι καὶ κομήτης ἀστήρ. Ἔστι mea sponte scripsi. Vulg. εἰ δέ τις ἐστι. Mon. BD κομήτης ἀστήρ, Mon. C κόμή τις ἀ. (sic). — Nihil hoc loco totaque disputatione venustius. Dubitanter porro id dictum, quoniam plerique verum sidus cometen esse arbitrati sunt, ut Sen. 7, *Nat. quæst.* [c. 17 seqq.], et ante hunc Pythagoras, Hippocrates Chius, de quibus Arist. 1, *Meteor.*, c. 6, Plin. lib. II [c. 22 — 23]. » PETAV. — Cf. Schol. ad Arat. *Diosema.* v. 1091, p. 151 sq. ed. Bekker.

(96) Τὸ κύκλω σώμα κινούμενον. Noster *De Provid.*, p. 127, κατὰ λόγον ἂν αἰτιασόμεθα (ita pro vulgato αἰτιασώμεθα, coda. Par. ABD et Flor. A. Vid. ad *Orat. de Regno*, p. 353, Reisig. ad Aristoph.

Nubb., p. 99 seqq. et Jacobs. ad Ælian., p. 129, 428 et 587. Cod. Vatic. 91, habet αἰτιασώμεθα, αἰσoperscr., τῶν περὶ τὰ τῆδε τὸ μακάριον σῶμα τὸ κύκλῳ κινούμενον, et Serm. ad Pæon., p. 340, ὕλην — ὑποβέβληται τὸ μακάριον οὐρανοῦ σῶμα, quæ ex fonte Platonico (Timæo, p. 40, et Epinom., p. 981), hausta sunt.

(97) Οὐδὲν οὐδέποτε νεώτερον γίνεται. Οὐδὲν in Barb. a quo aberat, m. rec. inter versus restituit. Dein Mon. ABD cum Venet. C habent οὐδέπω, Mon. E οὐδέποτε πω scripto supra πο. Plato in Timæo, p. 40, Ἐξ ἧς δὴ τῆς αἰτίας γέγονεν ὅς' ἀπλανῆ τῶν ἀστρῶν, ζῶα θεῖα ὄντα, καὶ διὰ ταῦτά ἐν ταύτῳ στρεφόμενα αἰεὶ μένει. Vid. etiam Cicer. De nat. deorr., II, 21.

(98) Ὁ δὲ ὑπὸ σελήνην τόπος. Mon. C ὑποσελήνην. Mon. E τόποις τόπος superscr. Vid. Wyttenbach. ad Eunap., p. 120 sq. Mon. E γένεως γενέσεως superscr. Γένεσις ab auctoribus philosophis pro materia et terrestribus vitis poni solere monuit Boissonad. ad Marin., p. 104. Plato Polit., p. 519, Steph. VII, 4, p. 203. Ast. Τοῦτο μέντοι — τὸ τῆς τοιαύτης φύσεως εἰ ἐκ παιδὸς εὐθὺς κοπτόμενον περιεχόπῃ τὰ τῆς γενέσεως συγγενῇ, ὥσπερ μολυβδίδας, κ. τ. λ. Cæterum illustrationis causa addam hæc Nicephori ad nostrum De insomn., p. 385: Ἔστι δ' ὅτε καὶ τὸν ὑπὸ σελήνην κόσμον, ὃν καὶ (ita codd. Mon. 85, 87, 461 et 481, una cum Rehd.; in edit. καὶ deest) ἀμφικνεφῇ φασὶ (sc. Χαλδαῖοι. Cf. eundem, p. 391), καὶ τοῦτον Ἀιθὴν καλοῦσι· πότε δὲ αὐτὴν τὴν σεληνιακὴν (sic iidem libri mss. pro vulg. σεληνικήν) σφαῖραν, ἣν καὶ μεθόριον τίθενται τοῦ τε αἰθερίου κόσμου καὶ τοῦ ὕδατος. Βυθὸν δὲ φασὶ τὴν ὕλην, ἣν (artic. relat. Mon. 87, om.) ἐν τῷ ὑπὸ τὴν (deest articulus in Mon. 85; editt. Turneb. et Petav. 1, mendose habent τῶν) σελήνην τόπῳ τάττουσιν (ita libri omnes c. Turneb. et Petav. 1; Petav. 2, τάττουσι). — Dein Mon. B. ἴσχει, in marg. γρ. ἰσχύει, a m. rec. Rehd. ἰσχύει. Noster De regn., c. 4, p. 6, Ἐπαινέται (sc. τίς) ἐπὶ τοῖς ἐνδοθεν, ἐφ' ὧν εὐδαιμονία τὴν ἔδραν ἴσχει. Plat. Timæo, p. 40, Τὰ δὲ τρεπόμενα καὶ πλάνην τοιαύτην ἴσχοντα. Sed Attica forma ἴσχειν, de qua vid. Moer. Attic., p. 198 ed. Piers., Thom. Mag., p. 477, Fischer. ad Plat. Phædon., p. 427, Baehr. ad Ctes., p. 310, sæpius abiit in vulgarem ἔχειν, velut in nostri libro De insomn., p. 134, Τὴν ἀντίληψιν τῶν ἐκεῖ μενόντων ἔχει τὸ ζῶον, ubi codd. Mon. 85, 476 et 481, atque Rehd. cum ed. Ald. recte scribunt ἴσχει (Mon. 490 vitiose habet ἴσχι). Ibid. paulo post corrigendum, Οὐδὲ τῶν ἐν τῇ πρώτῃ ψυχῇ τὴν ἀντίληψιν ἴσχομεν e codd. Mon. 85, 476, 481 et 490, itemque Rehd. et ed. Ald. pro ἴσχομεν, in quo unus Mon. 461, cum Turneb. atque Petav. 1, 2, conspirat. Ibid., p. c. C. edd. Turneb. et Petav. 1, 2, exhibent, καὶ ἀφῆς πληκτικωτάτην ἀντίληψιν ἔχομεν. Sed codd. Mon. 85, 476, 481 et 490, cum Rehd. et ed. Ald. recte ἴσχομεν, perperam Mon. 461 ἴσχομεν. — Deinceps Mon. E τὰ ὑπερχαύματα ὑπεκχαύματα superscr. Ὑπεκχαύματα sunt faces, trabes igneæ aliaque similia, quæ siderum speciem mentiuntur. Vid. Cicer. De nat. deorr., II, 21, p. 290 ed. Creuz., et ibi Davis. atque Wyttenbach., Selecta scholarum, p. 751, necnon Senec. Quæstt. nat., VII, 21 init. Pro ψευδωνόμους Mon. E scribit ψευδωνύμως. Mox Vat. κινουμένους pro συγκινομένους, et pro πλημμελῶς Flor. B, Mon. ABD, Par. C et Vat. πλημελῶς.

(99) Ἡκέ τις — — κακείθεν ἦξει. Vituperat immoderatos planetarum cursus; in mentem igitur venit eum scripsisse ἦξε et ἄξει. — De iisdem p. 134, [132 ed. Petav. 2] ἀστρὰ πυρσὰ διάττοντα. Themist. Or. XX, p. 254, ἦξας μετέωρος ἄνω. — Or. VII, p. 95: τί οὖν ὁ Φίλιππος; οὐκ εὐθὺς ἦκεν ἐπὶ τὸν σίδηρον. — Lego ἦξεν, hoc enim est viri ira commoti. BEVING.

(1) Ἀπὸ τοῦ θυτηρίου. Codices Mon. A, Par. C et Vat. in marg. exhibent hoc scholium: Θυτήριον,

ἀστέρες πολλοὶ συνεστῶτες καὶ θυτηρίου παρέχοντες ἔμφασιν. — «Aram intelligit, de qua Aratus Phænomen. [v. 403 ed. Bekker.; cf. schol., p. 86, 34]; Hyg. 2, Astron., [c. 39, p. 491 in Auctoribus mythograph. Lat. ed. van Staveren.]. » PETAV. — Cf. Ideler. V. Cl. Untersuchungen über den Ursprung und die Bedeutung der Sternnamen, p. 280 sq.

(2) Παραφερόμενος ἐπὶ τὸν πόλον τὸν βόρειον. Par. BC et Vat. παραφερόμενος ερι superscr. pro παρα. Barb. περιφερόμενος. De verbo παραφέρεισθαι vid. Annotat. ad c. 6, p. 69. Venet. C inverso ordine legit ἐπὶ τὸν πῶλον (sic) τὸν βορ. παραφ.

(3) Τοῦτων γὰρ ὄψει τινὰ πολυμήκη. Barb. τοῦτον (sic), Flor. A in contextu πολὺν εἰκῇ, in marg. a. m. rec. πολυμήκη. Ita etiam Rehd.; sed πολυμήκη, sine accentu. Mon. BD πολὺν εἰκῇ, in marg. γρ. πολυμήκη. Contra Mon. E in textu πολυμήκη, in marg. πολὺν εἰκῇ. Par. ACD, Flor. B, Mon. A, Vat. et Veneti omnes πολὺν εἰκῇ. Mox pro ἐπέχοντα Vat. ἀπέχοντα. Mon. B. ἀπέχοντα in contextu, in marg. γρ. ἐπέχοντα. Item Mon. D om. tamen γρ. Flor. A ἀνέχοντα. Ἐπέχειν, quod h. l. de mensura dicitur, significans continere, betragen, illustrat Boissonad. ad Philostrat. Her., p. 556, et in Anecdotis Græc., vol. III, p. 61 sq. Eodem sensu hoc verbum occurrit ap. Eustath. Hysmin., III, p. 85, Ἡ ὄν κέντρον λόγον ἐπέχει πρὸς ὅλον τὸ κύκλωμα.

(4) Εἰς τρίτην. Sc. ἡμέραν. Vid. Pierson. ad Moer. Att., p. 152, et Lamb. Bos. Ellipss. I. Gr., ed. Schæf. p. 174 sq. Quod sequitur δὲ in Par. D. supra scriptum.

(5) Οὐδὲ τριτημόριον. Mon. e perperam τρίτη μόριον.

(6) Εἰς τριακοστήν. Præpositio in Mon. A deest. Καλῶς ποιῶν est bene faciens, ganz wohl dathan thuend. Vid. Stallbaum. ad Plat. Sympos., p. 26 sq. C. F. Hermann. ad Lucian., Quomodo hist. conscrib. oport., p. 29, et Indic. Gr. ad Agath. ed. Niebuhr., p. 413, s. v. εὖ ποιῶν. Noster ep. 60, p. 204, Ἡ ἡλικία καλῶς ποιῶσα μαραίνει μοι τὸ φιλότιμον. Proxime Mon. C dat. κατασμιχρόν, junctim; Par. C, Vat. et Venet. C κατὰ μικρόν. Elegantem verbi ἀποσβῆναι usum attigi ad Or. de regn., p. 351. Pro οὐδαμοῦ Par. D scribit οὐδαμῇ. De locutione οὐδεὶς γένόμενος οὐδαμοῦ videsis Wyttenbach. ad Plat. Phædon., p. 174 sq., et Ast. ad ejusd. Gorg., p. 66 sq.

(7) Εἰ δὲ σὺ βούλει καλεῖν. Desiderantur hæc in Flor. A et Mon. A; in priore tamen libro a m. rec. margini ascripta sunt, post καλεῖν addito κάλει, quod Veneti BC in contextu habent. Quo verbo apposito annotator haud dubie apodosin omissam (vid. ad c. 6, p. 69 B) supplere voluit. Verba a καλεῖν usque ad καὶ ἐν ἀστρῷ, utpote in textu neglecta, Barberinus a m. rec. in marg. offert. — Mox liber Mon. E ἐργάζεσθαι ἔξερ superscr. Par. A, Mon. A et Venet. A ἐξεργάζεσθαι. Sed bene habet vulgata; namque ἐργάζεσθαι non raro sensu τοῦ ποιεῖν usurpatur. Vid. Heindorf. ad Plat. Gorg. p. 248, et Wyttenb. ad Eunap., p. 297.

(8) Φαρέντες. In Mon. A es a manu sec. in ras. correct. De verbis seqq. τέρας εἰςὶ παντὶ ῥόν vid. Cicer. De nat. deorr. II, 5, p. 229 seqq. ed. Creuz.; Hygin. Fab. 192, p. 321; ibique Muncker. et van Staveren. Proxime Mon. E vitiose scribit οἱ μάντες. Deinde cum editt. Turneb. et Petav. 1, atque pseudo-Petav. pro ἐκθύνονται dat ἐκθεισύνονται, quo de vitio jam monuit Schneiderus in Lexic. suo v. ἐκθύνω. Rehd. in textu habet ἐκθεισύνονται, in marg. γρ. ἐκθύνονται. Verbum ἐκθύνεσθαι, sacrificiis omina et prodigia expiare, illustrant Wesseling. et Valcken. ad Herodot. VI, 91, t. VI, p. 213 ed. Schweigh., Wyttenb. ad Plutarch. Opp. Mor., t. II, p. 222.

(9) Μαντεύουσι. Vat. μαντεύονται οὐσι superscr. pro ονται. Mon. E μαντεύονται (sic) οὐσι superscr. pro ονται.

(10) Ἀνδραποδισμοῦς — ἀναστάσεις. Laudat

Abreschius in Dilucidatt. Thueyd., p. 1, p. 2. Demosth. *Olynth.* 1, p. 3 [§ 5, p. 124 ed. Voemel.], Ἀνάστασις καὶ ἀνδραποδισμὸς τῆς πατρίδος, et Chrys., t. III Opusec., p. 160, extr., Ἀπανάστασις καὶ ἀνδραποδισμὸς τῆς πατρίδος.

(11) Οὐδὲ μέτριον. I. e. μέγα, vid. Boissonad. ad Eunap., p. 390.

(12) Πάντα πέρα δεινῶν. Noster ep. 7, p. 169, Δεινῇ τινι καὶ πέρα δεινῆς ὀφθαλμίας. Ep. 67, p. 208, Πέρα προσδοκίας et p. 212, Πέρα δεινοῦ. Ep. 79, p. 226, Πέρα τοῦ δέοντος. Agath. *Hist.* iv, 29, p. 272, πέρα τοῦ μετρίου. Cf. Boissonad. ad Philostr. *Her.* p. 584, et *Anecdott. Gr.*, vol. II, p. 239, Jacobs. ad Philostr. *Sen. Imagg.*, p. 429; Fritzsche. *Quæstt. Lucian.*, p. 122, et Lucian. *Deorr. dialog.* xvi, p. 35 sq.

(13) Ἀπόλωλεν ἀπενθής ἐκ διὸς ἀστήρ. Barb. ἀπόλωλεν, οὐκ ἔστιν ἀστήρ, quod m. rec. in marg. correxit. Mon. E ἀπαυθής ἐκ διὸς ἀστήρ (sic); in marg. ἐκ διὸς ἀπαυθής ἀστήρ. Mon. A ἐκ διὸς ἀπαυθής (αθ enatum ex ευθ) ἀστήρ. Vat. et Turneb. *Lect. varr.* ἐκ διὸς ἀπαυθής ἀστήρ. Par. AC et Venet. A ἐκ δ. ἀπενθής. Venet. C ἀπενθύς. Rehd. ἀπενθής; in marg. γρ. ἀπαυθής. In vers. seq. Par. B habet γεῖθεν (sic) ve supers. pro γεῖ. Sumpsit noster hos versus ex Arati *Phænomen.*, v. 259 sq.

(14) Ὅστις οὖν ἀπόλωλεν. Corpora enim qui credit cœlitus posse labi (ait Ammian. lib. xxv, [c. 2, § 5, Wagn.]) profanus merito judicatur, et demens. PETAVIUS. — Verbis seqq. οὐκ ἔστιν ἀστήρ significat ὑπεκκαύματα, ψευδωνύμους ἀστέρας, de quibus vid. quæ supra monui. Cf. Nicephor. Greg. ad libr. *De insomn.*, p. 360.

(15) Πάντα σφαιρικὰ τὰ μακάρια σώματα. Vid. c. 8, p. 71, ibique annotat.

(16) Ἀντὶ τῶν οὕτως ἐχόντων. De usu præpositionis ἀντὶ post ἕτερος, ἄλλος, etc. vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 680, et quæ annotavi supra ad p. 66. Vocabula ἀντίθεσι, θεοσειδέας et θεοσεκέλους ex idiomate Homericō petita sunt. Οὐδ' ante οὕς μᾶλλον Rehd. in ras. habet. Θεοσειδής a Platone ejusque sectatoribus frequentatum esse, docuit Creuzer. ad Plotin. *De pulchrit.*, p. 231 seqq. Barb., Mon. E et Rehd. male scribunt θεοσεικέλους. Mox in Mon. C est τ' ἄλλα. Τὰ post πάντα om. Flor. A et Par. B; Par. autem D superscriptum habet. De locutione τινὰ καλεῖν ὄνομα vid. Annotat. ad c. 3, p. 63.

(17) Ἐτέρως δὲ γίνεταί. Mon. E ἐτέρως δὲ. Idem liber mox ὑποχορίζομένων (Mon. C. ὑποκομιζομένων) pro ὑποχορίζομένων. In marg. libri Mon. A a m. rec. exstat gl. εὐφημιζομένων. Verbum ὑποχορίζεσθαι egregie illustrant Ruhnken. ad *Timæ.*, p. 222 sq. ed. Koch., et Wyttenb. ad Plut. *Opp. mor.*, t. I, p. 362 sq., quibus addatur Jacobs. ad Philostr. *Jun. Imagg.*, p. 577. — Ἀντικρὺς est i. q. εὐθύ, geradezu.

(18) Σελήνια καλοῦντων τοὺς φαλακροὺς. Turnebus in *Adversarr.* l. xxvii, c. 30, p. 979: « Cur Synesius in *Calvitii laud.* σελήνια calvos appellari joco populari dicit? Video enim in ejus rei expositione quosdam vacillare. Equidem arbitror, cum calvitium anteriorem partem ad verticem usque populari soleat atque nudare, reliquo capite piloso et denso speciem effici lunæ corniculatæ, cum area media pilis vacet: neque hic quidquam aliud latere suspicor. Lucere volunt alii caput calvorum: mihi quidem, quod fortasse sum hebetiori acie, nihil lucet. » — PETAVIUS. « Calvi σελήνια vocabantur, quod lunæ lævorem capite referrent; vel quod, ut ipse ait, qui effluvium capillorum patiuntur, paulatim lunæ alternantis facies imitantur. » — Memorat Nicetas Choniatus. *Annal.* l. ii, c. 44, p. 222 A, de Joanne Duca imperium frustra ambiente, Συνεστῶς δὲ ὁ δηλωθεὶς ἄνωθεν Δούκας, τὸν πῖλον τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος, ἑαυτῷ περιθέσθαι ἰκέτευε τὸ διάδημα, ἐπιλωμένον τριχῶν προδεικνύς κρανίου

καὶ τὴν φαλάκρην ὡς πλησίοντων σελήνην ὑπερφαίνουσαν. Cæterum cf. Creuzer. in *Ephemerid. literar. Heidelbergg.* 1826, fasc. i, p. 86 sq., ubi de hoc nostri loco, ut solet, eleganter disputavit. — Vocis φαλακροὺς novissimas duas syllabas Mon. A a m. sec. in ras. habet.

CAP. XI.

(19) Μικροῦ με παρήλθεν — — εἰπεῖν. Venet. C παρήλθεν εἰπεῖν. De hoc loquendi usu vid. Bæhr. *Spec. Observationum Plutarch.* in Creuzer. *Meletem.* p. iii, p. 48, et Stallbaum. ad Plat. *Remp.* in Plat. *Dialogg. selectt.* vol. III, sect. 2, p. 216 ed. Goth. Ad verba τῆς σελήνης αἱ φάσεις vid. Balfor. ad *Cleomed.*, p. 456. Deinde Mon. A habet ὦν, αἷς superscrip. a sec. m. Par. C et Vat. αἷς, ὦν superscrip. Venet., ὦν. Proba quidem utraque lectio (vid. Schæfer. ad *Schol. Apollon. Rhod.* p. 168); sed præstat h. l. vulgata, utpote quæ a plurimis optimisque libris confirmatur. Φαλάκρων παῖδες elegans est periphrasis pro οἱ φαλάκροί, velut infr. c. 14, p. 78, γεωργῶν παῖδες pro οἱ γεωργοί. Annotat Anonymus de Atticismis in classicorum auctorum e Vaticæ. codd. editorum t. IV, curante A. Maiō p. 528, Ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ὁ ἱατρὸς, ἱατρῶν παῖδες λέγουσι καὶ Ἀσκληπιάδαι. Vid. mea ad *Or. de regn.*, p. 292.

(20) Ἀρχεταί μηνόειδής. Mon. A μονοειδής, quod forsitan Rehd. quoque exhibebat, cum η in hoc libro a corr. m. profectum sit. De re vid. Cleomed. *Circular. doctrin. de sublimibus*, p. 131, ibique Balfor., p. 456 sq. Mox Rehd. suppeditat διχόμενος, τομος ab al. m. superaddito. Corrige igitur διχότομος (luna dividua, dimidiata. Aratus *Diosem.* v. 806 et 808 usurpat διχαομένη, διχάς, sc. σελήνη). Διχόμενος autem idem est, quod πανσέληνος, plenilunium, vel, ut ita dicam, medietas mensis. Vid. Macrobius in *Cicer. Somnium Scip.* i, 6, p. 26 ed. Gronov., et J. H. Voss. ad Arat. *Diosem.* p. 133 et 145. Proxime Mon. A E pro τελευτῶσα δὲ offerunt καὶ τελευτῶσα.

(21) Τοὺς εἰς ἄκρον εὐτυχίας ἐληλακότας. Noster Dion., p. 33, Καὶ τρυφῆς ἀπάσης οὐχ ἤφατα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐς (cod. Par. ABD, Mon. ABCD, Rehd. et Vindob. exhibent εἰς) ἄκρον ἐλήλακεν. Gregor. Naz. *Or.* xiv, p. 270, ed. Maurin., Κἂν εἰς τὸ ἄκρον ὦσιν ἐληλακότες, ὁ μὲν σοφίας, ὁ δὲ περιουσίας, ὁ δὲ δυνάμεως. Clem. Alex. *Pædag.* iii, 3, t. I, p. 264, 32 Potter., Καὶ νῦν μὲν εἰς τοσούτον ἀκολασίας ἐλήλακεν ὁ βίος, ἐντρυφώσης ἀδικίας. Agathias *Hist.* v, 13, p. 304, ἐς τοῦτο γὰρ τύχης τὰ Ῥωμαίων πράγματα ἤληλάκει. Simonides xiv, 6, in Brunck. *Analectt.*, t. I, p. 123, ἔκητ' ἐς ἄκρον ἀνδρείας. Libani. *epist.* 1126, p. 536, ἐπ' ἔσχατα ἤκειν εὐδαιμονίας. Noster *epist.* 127, p. 262, Τοῦτο τὸν Εὐθάλειον ἐπὶ μέγα τύχης ἐξῆρεν. Cf. Irmisch. ad Herodian. vol. I, p. 71 sq., Jacobs. *Exercitatt. critt.* t. I, p. 142, ad *Antholog. gr.*, t. VIII, p. 387, et ad *Ælian.* p. 522; Schæfer. ad Dionys. Hal. *De composit. verb.*, p. 372; Kiessling. ad Theocrit. i, 20, p. 15; Boissonad. ad Eunap., p. 128 sq. et 557; Siebelis. ad Pausan., t. I, p. 25 et 208; Jacobs. ad Lucian. *Alexandr.*, p. 100 sq.; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 649; Usteri ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 47. Pronomen αὐτοὺς post participium ἐμφατικῶς positum. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.* p. 877 sq. Mox Barb. pro ἤδη vitiose habet ἦδει.

(22) Οὐκέτι γὰρ ἐπαρτίασιν ἐπὶ τὰς φάσεις. Scripsi οὐκέτι auctoritate codicum Mon. ABDE atque Rehd. Vulg. οὐκ ἔτι. Deinceps Par. ABCD et Mon. AC obtulerunt ἐπανίασιν, quod vulgato ἐπανιάσιν præferendum putavi. Pro φάσεις in Mon. BD exstat φράσεις. Flor. A legit quidem φάσεις; sed a debet secretæ manui. Proxime Par. AB, Mon. AE, Vat. et Venet. A exhibent ὄλω pro ὀλοκλήρῳ, quod in Barb. m. rec. in ὀλοκλήρουν corruptit. Sed ὄλω

sine dubio ex glossemate fluxit. Noster c. 5, p. 68, δι' ὀλοκλήρου τοῦ γένους. Dion., p. 38, δι' ὀλοκλήρου τοῦ βίου. Cæterum cum verbis διατελοῦσιν ὀλοκλήρῳ τῷ κύκλῳ τοῖς κατ' οὐρανὸν ἀντιλαμβάνοντες comparari potest Porphy. ap. Euseb. *De Præp. evang.*, iii, 11, p. 110 B ed. Viger., ubi de Sileno dicit, Σύμβολα δέ ἐστι τὸ μὲν φίλανθον (scr. cum Creuzero in *Ephemeridd. litterarr. Heidelbergg.* ann. 1826, fasc. 1, p. 86, φάλανθον) καὶ στιλπνὸν κατὰ τὴν κεφαλὴν τῆς οὐρανοῦ περιφορᾶς. Mox verba τὸν Ὀδυσσεά in Mon. C a prim. m. superscripta sunt. Mon. E dat Ὀδυσσεά superser. uno σ. — «Eurymachus *Odyss.* Σ [xviii, 354 sq.] :

Ἐμπης μοι δοκέει δαῖδων σέλας ἔμμεναι αὐτοῦ
Καὶ κεφαλῆς, ἐπεὶ οὐ οἱ ἐνι τρίχες, οὐδ' ἠβαιαί.»

PETAV.

(23) *Διαρρέοντα*. In Mon. C prius ρ a m. emend. insertum. De hoc verbo, quod significat *mollitie, voluptatibus, divitiis diffluere*, annotavi ad *Or. de regn.* p. 133 sq. Add. Plutarch. de aud. poetis, c. 12, t. I, p. 114 ed. Wyttenb. Lips., δειλὸς ἀνὴρ καὶ ἀναλκίς, ὑπὸ πλούτου καὶ μαλακίας διεβρύχως.

(24) *Κακῶς ἀπολούμενα*. *De Provid.*, p. 108, Κακῶς αὐτόν τε καὶ σὲ καὶ παῖδας ἀπολέσαι. Ep. 121, p. 258, Τοῦτο δὲ ταῦτόν ἐστι τῷ κακὸν κακῶς ἀπολέναι καὶ σὲ καὶ ἄλλον, κ. τ. λ. Ep. 130, p. 265, Κακὸς κακῶς ἀπόλοιτο Κερεάλιος. Alciph. iii, 10, Ἐπιτριβείη καὶ κακὸς κακῶς ἀπόλοιτο ὁ κάκιστος ἀλεκτροῦν καὶ μιαιώτατος. Cf. C. F. Hermann. ad Luciani libell., *Quomodo histor. conscrib. oport.*, p. 105. Mox Rehd. habet πλεῖν e corr.; in marg. γρ. πλεῖον. Mon. E πλεῖν, εἶον sup. Synes. ep. 4, p. 160, ὄντες ἐπιβάται πλεῖν, ἢ πεντήκοντα, ubi schol. codicis Mon. 481, πλεόν, πλείους. De utraque forma vid. Pierson. ad Mær. Att., p. 294, Bæhr. *Spec. Observatt. Plutarch.* in Creuzer. *Meletem.* p. iii, p. 76. Post πλεῖον, quod h. l. adverbialiter positum est (vid. Sturz. *Lex. Xenoph.*, t. III, p. 617, a.), et alios hujusmodi comparativos particulam ἢ, ut Latinorum *quam* post *amplius, plus, minus*, omitti solere docent Lamb. Bos. *Ellipss. L. Gr.*, p. 763 ed. Schæfer. et Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 851, not. 4. Cf. Herzog. ad Cæs. B. G. iv, 12, et viii, 10; Zumpt. *Gramm. lat.* § 485, p. 395, ed. vi. — Pro λαμπροδόμον. quod editt. tenent, recepi verissimam Lobbeckii (ad Phrynich. p. 683) conjecturam λαμπροδόμον, a codicibus meis omnibus confirmatam. Cæterum vid. *Odyss.* xviii, 317 sqq. et 343 sq. Dein Barb. vitiose scribit ἄποντα pro ἄπτοντα. Vocabulo χειροποίητον, quod supra ad c. 7, p. 71, illustratum dedi, de flamma ulitur Thucyd., ii, 77, Ἐγένετο φλόξ τοσαύτη, ὅσην οὐδεὶς ἔτι ἔξ γε ἐκεῖνον τὸν χρόνον χειροποίητον εἶδεν. Verbum ἀρκεῖν, *posse*, cum infinitivo constructum attigi ad *Or. de regn.*, p. 338 sq. A vocis ὅλην Rehd. a corr. m. in ras. habet.

(25) *Οὐκ ἔστιν ἐμφερές*. Cornarius intellexit *μόνον*, vertens, *quod etiam Deis non modo est simile*. Recte. De hoc usu elliptico vid. Lamb. Bos. *Ellipss.*, p. 309 ed. Schæf., et ibi Schwebel., p. 772 sq. Cf. nostrum *infr.*, p. 75.

(26) *Τούτου μὲν οὖν, τῆς στιλπνότητος*. Neutro pronominis demonstrativi τούτου, cujus novissimam litteram Rehd. e corr. in ras. habet, verba seqq. τῆς στιλπνότητος præparantur. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 880. Mox quæ post ἡ λειότης sequuntur usque ad ἡ παντελής in Mon. D librarii incuria exciderunt. Priorem syllabam vocabuli τριχῶν Rehd. ex emend. in ras. exhibet.

(27) *Ἀραχωρεῖ τῶν χειρῶν*. De verbo ἀναχωρεῖν cum genitivo constructo vid. supra ad c. 5, p. 68. Mon. E χειρονόνων (sic). Deinde Barb. πρόσ-εισοι. De re vid. supra c. 5, p. 68.

(28) *Τῆς ἀγαθῆς συστοιχίας ἐστὶ τε καὶ νομίζεται*. Mon. E præbet συστοιχείας. De qua varietate vid. Jacobs. *Lectt. Stobenss.*, p. 57, coll. Nicol.

Methon. *Refutat. Institut. theolog. Procli Plat.*, p. 134. Noster *De Provid.*, p. 96, Ταῦτ' ἀρα καθαιρεῖν τε ἡξίουν καὶ περιτέμνειν τῆς ἀγαθῆς τε καὶ θείας συστοιχίας φύσιν ἔχθραν. Pro vulg. ἐστὶ cum codd. Mon. BCDE atque Rehd. scripsi ἐστι, quod h. l., ut oppositum τῷ νομίζεται, cum emphasi quadam efferatur. Vid. Jacobs. ad *Ælian.*, p. 245 et 325. Ita noster ep. 57 p. 192, Οὕτω καὶ σκεῦος τὸ μὲν ἄτιμον, τὸ δὲ τίμιον ἐστὶ τε καὶ νομίζεται. Ut εἶναι et νομίζεσθαι, ita junguntur etiam εἶναι et λέγεσθαι: s. ὀνομάζεσθαι. Ep. 4. p. 161, ἀδελφὸν δὲ δῆπου καὶ ἐστὶ καὶ παρ' ὑμῖν λέγεται. Themist. *Or.* xxiii, p. 289, σοφισταὶ ὁμῶς καὶ ἦσθιν καὶ ἐλεγέσθην. Basil. M. *De gentiliū libris utiliter legendis*, c. 17, § 72 ed. Sturz., t. II, p. 181, ed. Garn., καλλωπιστὴν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι. Noster Dion., p. 48, Ἀλλ' ὅ γε ἄνθρωπος — λογικὸς ἐστὶ τε καὶ προσαγορεύεται, ubi pro vulg. ἐστὶ τε plures libri recte scribunt ἐστὶ τε. Cf. Boissonad. ad *Eunap.*, p. 549. et in *Anecdott. Græc.* vol. I, p. 319. De καλεῖσθαι et μένειν vid. Lennep. ad *Phalarid.*, p. 296 ed. Schæf.

(29) *Σκότῳ πρέπειν*. Flor. A πρέπει.

(30) *Οὐκ εὐλογόν ἐστίν, ἀλλὰ καλ.* Mon. BD εὐλογον, solemnī permutatione. Vid. Boissonad. ad Nicet. Eugen., p. 87 sq. et mea ad *Or. de regn.*, p. 280. Subaudiendum *μόνον*, de qua ellipsi vid. supra. Pro ἐστίν Mon. C vitiose habet στίν. Καὶ in Rehd. deest.

(31) *Πειθῶ τινα δεῖ προσαγαγεῖν τῷ λόγῳ*. Respexit noster Plotin. *Ennead.* i, 2, 1, p. 12, F: Δεῖ δὲ πειθῶ ἐπάγειν τῷ λόγῳ, μὴ μένοντας ἐπὶ τῆς βίας. Synes. *Dion.*, p., 60, πειθῶ τινα δεῖ προσεῖναι, ubi Bevingius suspicatur προσνεῖραι. Pro ἐπὶ τῷ βιαίῳ, quod exstat in vulgatis libris, Mss. mei omnes optime legunt ἐπὶ τοῦ βιαίου. Μένειν ἐπὶ τινος Nostro usurpatur etiam in Dion., p. 46, 50 et 60; *De Provid.*, Præf. p. 88; ep. 57, p. 198, 199, et ep. 105, p. 249.

(32) *Αὐτοφυῆς — σκιάδειον*. Vat. αὐτοφυῆς. Vid. ad c. 7. fin. Σκιάδειον præbuerunt Par. ABC, Florr. AB., Barb., Mon. ABD, Vat. et Veneti BC. Vulg. legitur σκιάδιον, quod Rehd. e corr. habet. Proba quidem utraque forma (vid. Matthæi *Appendic.* ad xxi Veterum et clarorum medicorum Græc. varr. opusce., p. 360); sed cum codd. plurimi, antiquissimi optimique alteram exhibeant, obtemperandum iis putavi. Cæterum permutatio τοῦ εἰ et ι ex iotacismi vitio nata in codd. mss. frequentissima est. De comæ longioris atque densioris decore multus est Ignatius Liebel ad Archiloch. *Reliqq.* p. 86 sq.

(33) *Ὁ κάλλιστος ποιητῶν Ἀρχιλόχος*. Barb. Ἀρχιλόγος (sic). Sed nomina λόγος et λόγος non raro confusa esse monuit Schæferus ad Dionys. Hal. *De comp. verb.*, p. 67 sq. Cf. *infr.* Annotat. ad c. 20, p. 83. De laudibus Archilochi vid. Ignat. Liebel. *Commentat. de vita et scriptis Archilochi*, quam præmisit Archilochi *Reliqq.*, p. 17 seq. Flor. A, Par. B et Barb. inserunt αὐτὴν post οὕσαν. In Flor. A et Mon. A ἐταίρας ex ἐτέρας videtur correctum. De hac permutatione haud infrequenti vid. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 478, et *Phædr.*, p. 456, 540 et 615., Boissonad. ad Marin., p. 69 et 120; item in *Notices et Extraits des Manuscrits de la Biblioth. du Roi*, t. X, p. n, p. 244. Codd. Mon. CE atque Rehd. habent ἐτέρω. Correctum tamen in marg. Monacensis E ἐταίρας. Venet. A item ἐτέρω, in ras. Pro λέγει Par. C et Vat. scribunt φησί, Venet. A φησὶ, γρ. λέγει superser., et καὶ φησὶν Venet. C. Quos laudat h. l. Synesius Archilochi versus, e carminibus in laudem Neobules videtur sumpsisse, iudice Jacobsio ad *Antholog. Gr.*, t. VI, p. 168, quem cf. etiam t. X, p. 181. Pro κατασκηάζει, in quo libri scripti et editi mire consentiunt, ex emendatione Rich. Bentleyi (vid. Thom. Gaisford. *Poet. minorr. Græc.*, vol. I, p. 302) et Ignatii Liebel (libr.

cit., p. 85) restitui κατεσκίαζε, metro flagitante. — Ovid. 13 [v. 844. sq.] *Metamorph.* :

Coma plurima torvos

Prominet in vultus, humerosque ut lucus, obumbrat. — PETAV.

(34) Προσιούσι καὶ ἀπτομένοις τοῦ πράγματος. Sunt dativi absoluti pro nominativis (vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 1109 sq.); τὶς enim, quod sequitur, collective accipi potest (vid. Abresch. *Dilucidat. Thucyd.*, p. 1, p. 240; Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 370). — ἀπτομένοις τοῦ πράγματος. Sic noster ep. 72, p. 219, ἡμμένον τοῦ πράγματος. Dion. p. 52, τοῦ πράγματος ἡψασθε. Ep. 57, p. 194, et p. 200, πραγμάτων ἀπτόμενος. Ep. 67, p. 212, ἀλλὰ ἂν μὴ μαλακώτερόν τις ἀπτηται τῆς ζητήσεως. Ep. 122, p. 259, ἡψαντο καλῶν ἔργων. Ep. 147, p. 283, μακαρίας ἡψω ζωῆς. Ep. 57, p. 195, ἡψασθαι μυστηρίων Θεοῦ. Dion., p. 47, ἀπτεσθαί τινος εὐφροσύνης. Ibid. p. 35, τρυφῆς ἀπάσης ἡψατο. Jo. Chrysost. *De sacerdot.* 1, 1, § 2 ed. Bengel., μαθημάτων ἡψάμεθα τῶν αὐτῶν. Cf. Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 418 et 518., Heindorf. ad Plat. *Phædon.*, p. 152, Held. ad Plutarch. *Æmil. Paul.*, p. 123. — Deinceps Mon. A pro ἴδοι perperam habet ἴδη. Tum Mon. E νίχτα. Articulum ante μεγίστην Venetus C omitit. Post μεγίστην in Mon. B deletum γῆς. Mox in Mon. D ἀκτίσι mutatum in ἀκτίσι, quod exstat etiam in Mon. ABE atque Rehd. De hac permutatione cf. Annotat. ad *Or. de Regn.*, p. 261

(35) Μεθ' ἡμέραν. Mon. C μεθ' ἡμέραν. Ad συν-ηρεφεῖς margo codicis Mon. A præbet gl. ἐστε-γασμένοι, a m. rec. ascriptam. De transpositione vocis λίαν vid. Annotat. ad c. 7, fin. Figuratum vocabuli κατάχομος usum illustrat Boissonadius *Anecdott. Gr.* vol. IV p. 119.

CAP. XII.

(36) Ταυτὶ μὲν οὖν In Mon. E ταυτὶ ex ταυτὴ corr. Intell. εἰρήσθω vel simile quid. Proxime Flor. A, Barb., Mon. BDE, Rehd. et Venet. BC una cum edit. Turneb., Petav. 1, atque pseudo-Petav. sup-
peditant ὑπό. Sed alt. Petaviana, ὑπὸ ad marginem rejecto, in contextu habet ὑπὲρ, quæ verissima emendatio egregie firmatur codicibus Flor. B, Mon. AC, Venet. A et Vat., in quo posteriore exstat compendium, distincte suprascripto ὑπὲρ, ubi Bassus meus allegavit Montfauc. *Palæograph. Gr.*, p. 346. Cf. etiam annotat. ad c. 3, p. 65. Par. D in contextu habet ὑπὸ, in marg. ὑπὲρ. Φανωτάτοις in Mon. C e φανωτάτοις a pr. m. correctum. Par. D et Vatic. inter versus exhibent hoc scholium, ἡλίω καὶ σελήνῃ. Quam explicationem simillimo loco addidit Heliodor. *Æthiop.* x, 4. p. 394, ἅτε γὰρ τοῖς καθα-
ρωτάτοις καὶ φανωτάτοις (recte Cod. Mon. 157 φανωτάτοις. Diserte enim Suid. Φανός· φαεινός κα-
τὰ συγκοπήν) θεῶν, Ἡλίω τε καὶ Σελήνῃ, τῆς θυ-
σίας τελουμένης, ἐπιμίγνυσθαι τὸ θῆλυ γένος οὐ
νενόμιστο. In Agapet. Sched. reg., c. 51, ubi vulgo
exstat: κάκεινου (i. e. ἡλίου) δὲ φανώτερος ὁ εὐσε-
βῆς βασιλεὺς, Cod. Heidelberg. 356 sinceram le-
ctionem φανώτερος præbet. In nostri autem ep. 147,
p. 283, τῇ γὰρ φανωτάτῃ φύσει μᾶλλον (unus liber
Mon. 50 hic inserit ἂν, idque recte) ἀνακείμενον
εἶη τὸ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καθαρὸν καὶ φωτοειδέστε-
ρον, Cod. Lips. offert φαεινοτάτῃ. Mon. B super-
scriptum habet hoc schol., τῇ καθαρᾷ καὶ τῇ θεῷ.
Cf. Bornemann. ad Xenoph. *Conviv.*, p. 194, et in
Indic., p. 249, Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*,
p. 460. C. E. Christoph. Schneid. ad Plat. *Civitat.*,
vol. II, p. 264; Boissonad. *Anecdott. Græc.* vol. II,
p. 484; Ellendt ad Arrian. t. II, p. 434. — Pro
ἀνακείσθαι Cornarius videtur legisse ἀνάκειται. Ver-
tit enim, *Quapropter ab eo, quod divina est hæc res,*
etiam lucidissimis in æthere deis attributa est. De verbo
ἀνακείσθαι, quod de donariis e parietibus templo-
rum suspensis et de expositis imaginibus dici solet,

vid. Stallbaum. ad Plat. *Sympos.* p. 94 (p. 197)
οὗτος — ὁ παρ' ἐμοῦ λόγος — τῷ Θεῷ ἀνακείσθω,
add. Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 362, et ad Eu-
nap., p. 339, necnon Osann. ad Philemon., p. 247.
Cf. etiam nostri ep. 147, p. 283, loco supra laudato,
Usurpatur eodem modo ἀνατιθέναι, e. c. Ep. 137, p.
273, θεῷ βραβευτῇ τὴν συντυχίαν ἡμῶν ἀνατίθῃμι, et
ep. 154, p. 293, ὃ τῇ φανταστικῇ φύσει χαριστήριον ἀ-
νατίθεται. — Deinde Barb. vitiose ἐνεθέροι pro ἐν
αἰθέρι.

(37) Εἰ δὲ καὶ ὕγεια καλόν. De apodosi post
εἰ δὲ suppressa vid. ad c. 6, p. 69.

(38) Τὸ κάλλιστον μὲν οὖν τῶν καλῶν. Pro
μὲν οὖν in Mon. BD exstat οἶμαι. Sed vulgata mi-
nime sollicitanda. De usu particularum μὲν οὖν, ja,
allerdings, quibus h. l. augendi atque corrigendi
vis inest, dixit Stallbaumius ad Plat. *Criton.*, c. 2,
fin., p. 108. Ita noster etiam infr., c. 21, p. 84, Καὶ
μοιχὸς ἐστὶν αὐτὸς οὗτος· τὰ κράτιστα μὲν οὖν τῶν μοι-
χῶν· εἰς δὲν ἀπέρριπται τοῦνεῖδος. Celebratissimum
est illud Simonid. *Scol.* xi, 1, in Brunckii *Analect.*,
t. I, p. 122, Ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον ἀνδρὶ θνατῷ.
Cf. Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 34, et *Gorg.* p. 32 seq.
Cum nostro convenit Suid. v. Ὑγία· τῶν ἀνθρώ-
πων ἀγαθῶν τὸ κάλλιστον.

(39) Ἐπὶ τὸ ξυρόν. Sic Par. ABCD, Flor. A,
Barb., Mon. ABCD, Vat. et Veneti AB. Τὸ fue-
rat etiam in Rehd. a m. pr.; post vero additum v,
quod leviter erasum est. Reliqui libri c. edit. dant
ἐπὶ τὸν ξυρόν. Dein Mon. E vitiose scribit ξηρόν.
De qua permutatione vid. ad c. 7 p. 71.

(40) Τὸν δρώπακα. Margini libri Mon. A a m. rec.
adjecta est gl. κεκαλλωπισμένον suprascr. μόν, quæ
excerpta videtur ex Suida, ubi s. v. Δρώπαξ leguntur
hæc, Δρώπαξ· ὁ κεκαλλωπισμένος ἀνὴρ. Πολλοὺς ὁρῶ
διὰ τὴν ὕγειαν ἐπὶ τὸν ξυρόν καὶ δρώπακα καταφεύγον-
τας. Nec prætereunda sunt, quæ annotavit Toupius
Emendat. in Suid. p. 1, p. 94 ed. Lips., integro nostri
loco citato: «Hinc mirari subit interpretationem
Suidæ δρώπαξ, ὁ κεκαλλωπισμένος ἀνὴρ. Nisi forte
comicus aliquis homunculum quemdam molliorem
et deglabratum ludo jocoque ita vocaverit, quia δρώ-
πακι scilicet ad formam et mollitiem uteretur. Erat
autem δρώπαξ unguentum quoddam ex pice maxi-
mam partem confectum, quod ad crura læviganda
atque alias corporis partes depilandas molles et
κίναῖδοι adhibebant: de quo consulendi iatρῶν
παῖδες. Martial. Epigramm. x, 65:

Lævis dropace tu quotidiano,

Hirsutis ego cruribus genisque. —

Similiter Juvenal. *Sat.* viii, v. 112 sqq.:

Despicias tu

Forsitan imbelles Rhodios unctamque Corinthum:

Despicias merito. Quid resinata juvenus,

Cruraque totius facient tibi lævia gentis?

Ubi vid. Ruperti. De usu τοῦ δρώπακος consule
Antyll. in xxi vett. et clarorr. medicorum Græce.
opusc., p. 296 sq., et quos ibi laudat Matthæi,
Galen. *De sanitat. tuenda*, 6, 8., Ruf. Ephes., p. 213
ed. Mosquens.; Paul. Aegin., 7, 19., qui Antylli
locum pene ad verbum transcripsit; item, quem
in Indic. addendum, monet, Theoph. Nonnum cap.
166, 209. [Conf. etiam Cæl. Aurelian. *De morbis*
chronicis, 1, 1, p. 281 et 283.

(41) Ἐξάρτεις — τῆς νόσου. Margo libri Monac.
C a m. rec. habet, ἔξω βλάβης. Noster *De Provid.*,
p. 97, καὶ ἐξάντης ἔσομαι τοῦ δαιμονίου μηνίματος,
et *De insomn.* p. 134: καὶ ὅσοις ὕπνος ἱατρὸς
ἐξάντη τὴν νόσον ἐποίησεν, ubi Nicephorus, p. 374,
ἐξάντη interpretatur vocabulis ἔξω βλάβης. Re-
spexit scilicet noster Plat. *Phædr.*, p. 244, E. καθαρ-
μῶν τε καὶ τελετῶν τυχοῦσα (i. e. ἡ μανία): ἐξάντη
ἐποίησε τὸν αὐτὴν ἔχοντα, κ. τ. λ. Vid. Ruhnken.
ad *Timæ.*, p. 92. ed. Koch., et Jacobs. ad *Ælian.*
De nat. animall., p. 476.

(42) Κόρυζα. Barb. κόριζα. Proxime Mon. C

τάλλα, et inverse Mon. A πάντα τάλλα pro τάλλα πάντα. Mox Mon. E αὐτόν, ἣν superscr. pro ὄν. Ultimam vocis κεφαλὴν Rehd. ex em. in ras. habet. Tum Mon. C τῷ φορτίῳ τοῦτο (pro τούτῳ) συναπαλλάττεται. — « Hinc ἀπὸ τοῦ καρῆναι τὸ χαρῆναι κατὰ παράλλαξιν στοιχείου, ait Artemid. lib. I, c. 23 [I. I, c. 22, p. 36, ubi vero est παραλλαγήν. ut jam monuit Reiffius in Not. I. II, p. 259]. » PETAV. — Post εἴη Veneti BC om. καί. In seqq. Barb. habet σπλάγχοις pro σπλάγγχοις. Sed qui fieri possit, ut et pedibus et visceribus id conducatur, huius rei causam affert noster *De insomn.* p. 132, CD, ubi vid. Nicephor., p. 364, CD sq.

(43) Οὗτοι. In Par. D. et Vat. superscr. οἱ κομῆται. Dein Flor. B εἰσίν om. Pro εἰσίν, οἱ Mon. C scribit οἱ δεινοί.

(44) Οἱ ταῦτα δυστυχεῖς. Sic *De Provid.*, p. 123, τῷ πάντα εὐδαίμονι. Eunap. *Vit. Aedes.*, p. 26, infr., ὁ πάντα εὐδαίμων Ἀδλάβιος. Julian. *Misopog.*, p. 344, πάντα μοχθηρό. Xenoph. *Ephes.*, I, 4, p. 7, ὡ πάντα ἄνάνδρος ἐτι καὶ πόνηρος. III, 5, p. 60, ὡ πάντα ἄδικος ἐγώ. V. 10, p. 109, ὡ πάντα ἐγὼ δυστυχής. Longus p. 103, Schæf. πάντα ἀγαθῇ. Eustath. *Hysmin.* VII, p. 258, ὁ τὰ πάντα σοφὸς κυβερνήτης, p. 261, ὁ δὲ (tres codd. Mon. δὴ) τὰ πάντα σοφὸς καὶ κυβερνήτης. Cf. Abresch. *Animadverss.* ad *Æschyl.*, p. 259 sq., Lobeck. ad Sophocl. *Ajac.*, p. 417; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 748.

(45) Τοὺς καλουμένους κύκλους ὑπὸ τῶν Ιατρῶν. Bene illustrat Palladius *Commentar.* inedit. in Hippocrat. *Epidem.* VI, sect. 5, aphor. 16, γῆν ἀμείβειν κ. τ. λ. τοῖς κύκλοις χρησόμεθα. Κύκλους δὲ καλοῦσι τὰς πολλὰς γενομένας περιόδους, φλεβοτομίας, καθάρσεις, τοπικὰ βοηθήματα. Ἐλήφθησαν πάλιν καὶ πάλιν οὕτως, καὶ διὰ τοῦτο καλοῦνται κύκλοι. Quem locum litteris d. 19 Sept. anni 1829 Florentia missis benignissime mecum communicavit Dietzius meus, vir doctissimus et de Hippocratis textu restituendo insigniter meritorus. De variis cyclis vario modo in cephalæa adhibendis accurate exposuit Cæl. Aurelianus *De morbis chronicis*, I. I, c. 1, p. 275 sqq., quem laudat Wowerius *De Polymath.*, p. 213, locutionem κύκλῳ θεραπεύειν illustrans, nec Synesii nostri immemor. — Mox Par. C et Vat. μέση, α superscr. pro η. Vere corr. μέσα. Vid. Lobeck. *Aglaoph.* I, p. 530 sq. Dein Mon. E perperam scribit ὡς pro ὅς, et pro ἐπεξέρχεται cum Rehd. ὑπεξέρχεται, de qua confusione conf. Matthæi ad Nemes. *De nat. hominis*, p. 255, Noster ep. 58, p. 201: γέγονε (sc. Andronicus, homo sceleratissimus) Πενταπόλεως ἐσχάτη πληγῇ, μετὰ σεισμόν, μετὰ ἀκρίδα, μετὰ λιμὸν, μετὰ πῦρ, μετὰ πόλεμον ἐπεξεληθὼν ἀκριβῶς τοῖς ἐκείνων ἐγκαταλείμμασιν.

(46) Ἐξ ὑπερκειμένου χωρίου. Mon. A ἐξυπερκ. χ., eraso, ut videtur, aspero supra u.

(47) Καθάπερ ἐξ ἀκροπόλεως, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς. Non rara apud Platonicos capitis nostri cum arce comparatio. Vid. Plat. *Timæ.*, p. 70, et 90. A, item *Politia*, p. 560, B, Cicer. *Tuscc. Quæst.*, I, 10, et *De nat. D.*, II, 56, p. 445 ed. Creuz., ubi conf. Davis., Philon. *Jud. De somniis*, I, V, p. 16 ed. Pfeiff., Max. *Tyr.* XVII, 8, p. 201, et XXII, 4, p. 267; Synes. *De insomn.*, p. 135; coll. Gatak. ad Marc. Antonin., p. 95 sq., et Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 525 sq., ubi vir doctissimus hunc locum silentio non præterit.

(48) Ἐξῆσθαι. *De Provid.*, p. 89, ἡ δὲ (sc. ἡ πηγὴ φωτοειδῆς) τῶν οὐρανοῦ νότων ἐξῆπται. *De insomn.*, p. 131, καὶ Ὀμήρῳ δὲ ἄρα διὰ τοῦτο τῆς τοῦ Διὸς γνώμης ἐξῆπται τὰ τῶν θεῶν πράγματα. Ep. 16, p. 173, ἐμοὶ δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ψυχικῆς αἰτίας ἐξῆπται. Pro ὑγείας Mon. A, Par. C et Venet. A et hic et in seqq. exhibent ὑγείας, quod reprobant Atticistæ. Vid. Mær. *Att.*, p. 380 ed. Piers.; coll. Reiffio ad Artemidor., I, II, p. 273. Πείσματα proprie sunt navis retinacula, vid. Blomfield. *Glossar.* ad *Æschyl. Pers.*, v. 117, et *Agamemn.*, v. 188. De

re consule Hadr. Jun. de coma *Comment.*, c. 2, p. 473.

(49) Οὐκ οὐν καὶ ὑγείας οὐκ ἴσον μέρος μετέχομεν. Par. AD et Monacc. omnes cum Rehd. dant οὐκ οὐν. Tum Mon. ACE atque Rehd. ἴσον contra Atticorum morem i breve flagitantem. Vid. Poppo *Observatt.* in Thucyd., p. 93. Par. B et Barb. οὐχ ὅσον. De plena constructione verbi μετέχειν dixi ad *Or. de regn.*, p. 167. Add. Werfer. et Bæhr. ad *Ctes.*, p. 307 sq. De re cf. Plat. *Polit.*, p. 618, B.

(50) Σὺν θεῷ φάναι. Mon. BD φάναι. Item a m. pr. Mon. E.; postea tamen corr. φάναι. Plato *Protag.*, p. 317, B et *Theætet.*, p. 151, B σὺν θεῷ εἰπεῖν. Aristoph. *Plut.*, v. 114, ξὺν θεῷ δ' εἰρήσεται. Synes. ep. 131, p. 267, σὺν θεῷ εἰρήσθω, ubi cum codd. Guelf., Lips., Mon. 481; itemque Paris. 1039 et 1040 (teste Boissonadio in *Anecdott. Græcc.*, vol. II, p. 90) legendum est σὺν θεῷ δὲ εἰρ. ep. 132, p. 268, σὺν θεῷ δὲ εἰρήσθω. Cf. Palaiet. ad *Acta Apost.* VII, 20, p. 292; Heindorf. ad Plat. *Theætet.*, p. 311; Elmsley ad Euripid. *Med.*, v. 625, p. 176; Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 62.

(51) Δόξειε δ' ἄν. Flor. B δόξειεν. Vid. ad c. 6, p. 68. Dein Flor. A αὐτὸ ἂν τοῦτο, mutato verborum ordine. In Par. B et Barb. ἂν post τοῦτο insertum. Ultimam verbi αἰνέτεσθαι Rehd. a corr. m. in ras. habet. Tum Venet. B βρέτα η superscr. pro α, Venet. C βρέτη. Margini codicis Mon. A m. rec. ascripsit glossam εἰδῶλα. Lexic. Seguer. in Bekkeri *Anecdott. Gr.*, I, p. 225, Βρέτας· εἰδῶλον, ἀγαλμα καὶ μορφήν. Schol. ad Aristoph. *Equit.*, v. 31, h. voc. interpretatur ἀγαλμα θεῶν, addens: Βρέτας δὲ εἴρηται ἀπὸ τοῦ βροτῶ ἐοικέναι αὐτό. Cf. Suid. s. h. v. et Blomfield. *Glossar.* ad *Æschyl. Sept. adv. Theb.*, v. 169. De varia accentus sede in voc. Ἀσκληπίεια vid. Lobeck. ad Phrynich., p. 370. Καίτοι a Mon. C et Venetis BC abest. Par. AD et Barb. cum Mon. BD dat καί τι, omissio ψιλᾶ, quod ignorant etiam Flor. B, Par. BC, Mon. A, Vat. et Venet. A. Flor. A habet καὶ ψι τριχῶν λᾶ superscr. super ψι. Mon. C ψι τριχῶν (sic). In Rehd. ψιλᾶ a m. rec. superscriptum, quod vocabulum, cum a plurimis optimisque libris omittatur, et procul dubio ex interpretamento aliquo fluxerit, uncis includendum censui; nam genitivus τριχῶν cum sequentibus jungendum est, cum διακείσθαι cum adverbio suo non solum accusativum (vid. Sturz. *Lexic. Xenophont.* I, p. 684 sq.), sed etiam genitivum sibi asciscat, velut in Plat. *Conviv.*, p. 216: — Σωκράτης ἐρωτικῶς διάκειται τῶν καλῶν, quæ in suum vertit Aristænetus, I, 18, p. 86. Construitur item verbum ἔχειν a nostro in *Or. de regn.*, p. 18 A, Οἱ δὲ ἀπλῶς ἑαυτῶν εἶχον, a Juliano in *Cæsaribus*, p. 5 ed. Heusing. : ἐρωτικῶς ἔχειν δοκῶν μοι τοῦ Διονύσου καλοῦ καὶ νέου, a Gregorio Naz. ep. 37, I, p. 799 C, πονήρως ἔχειν τοῦ σώματος. Cf. Jacobs. ad *Ælian.*, p. 398. Sensus igitur est: *Da sie in Ansehung der Haare nach Ägyptischer Weise beschaffen* (h. e. von Haaren entblösst, sive kahl) sind. Dixit enim supra, c. 10, p. 73, τὸν Ἀσκληπίδον (i. e. τὸν παρ' Αἰγυπτίους) — ἂν ἰδοῖς ὑπέρου πολὺ φαλακρότερον. Dignus est qui de hac re videatur Toelken ad Minutolii *Iter ad templum Jovis Ammon.*, p. 424. — Mon. E habet τριχός.

(52) Εἴη γὰρ ἄν. Mon. E ὄν, superscr. εἴη. In seqq. articulum τὸ ante ὑγαινότατον, qui vulgō deest, præbuerunt codd. Par. ABCD, Flor. A, Barb., Monacc. omnes, Vat., Veneti tres et Rehd.

(53) Μονονουχί. Est tantum non, fere. Vid. Viger. *De idiot. I. Gr.*, p. 422. Noster ep. 125, p. 261, ἐγὼ μὲν οὖν μονονούχ ἐποχὸς ὢν ἵππῳ, τὴν ἐπιστολήν ὑπηγόρευσα. *Serm. ad Pæon.*, p. 310, Τὰ τε ἄλλα ποικιλώτερα γένη τῶν σφιστῶν μονονουχί σέβονται τε καὶ ἄζονται. Nicephor. ad *Nostrum De insomn.*, p. 357, μονονουχί λέγων. Cf. Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 241. Dein Mon. C εἰσεν et εῖρα, leni omissio.

(54) *Ελληθεροῦν γάρ κρᾶνιον*. Sic Flor. AB, Barb. et Mon. BD una cum Petav. 2; reliqui libri scripti atque editi ελληθεροῦν, excepto Mon. E, qui habet ἡλεθεροῦν. η superse. Hesych. Ελληθερεῖν· ἐν ἡλίῳ θερμαίνεσθαι, εἰλην γάρ φασι τὴν τοῦ ἡλίου αὐγὴν (cf. Ruhnken. ad *Timæ.*, p. 81, ed. Koch.). Quod vero attinet scribendi rationem, asperum prætuli jam in *Orat. de regn.*, c. 16, p. 29, ubi ex codd. Monacc. 29, 476, 481, 490 et 515, pro vulg., πρὸς τὴν εἰλην, recepi πρ. τ. εἰλην, præeunte Astio ad Plat. *Legg.*, p. 275 sq., cujus sententiæ accessit Car. Ern. Christoph. Schneiderus in Plat. *Civitat.*, t. I, p. (380 E) 197. Cf. et Passov. in Lex. Gr. s. his vocc. Marg. Mon. A a m. rec. habet gl. θερμαινόμενον. Cæterum vid. Varro ap. Plin. *H. N.*, xxviii, 6. — Proxime legendum esse suspicari possis πάσαις ταῖς αὔραις (pro ὥραις) ἐκκείμενον, si comparaveris quæ paulo post sequuntur. De utriusque vocabuli permutatione solemniter vid. Jacobs. ad Callistrat. *Statt.*, p. 704. Par. B male habet ἐγκείμενον. Par. D κείμενον.

(55) *Ἀπάσαις ἄρ' εἴη νόσοις δ.* In Vat. quod aberat νόσοις voci ἀπάσαις a m. rec. superscriptum. De voc. δυσεμβολώτατον vid. Wass. et Duker. ad Thucyd. iii, 101, vol. II, p. 569.

(56) *Τῶν δорάτων τὰ μὲν ἔλεια.* Articulus ante δорάτων deest in Mon. A. Idem liber ad ἔλεια exhibet a m. rec. hoc scholium marg., ἀπὸ τοῦ ἔλος· τὸ δάσος. Cf. Suid. v. "Ελειος et "Ελος. Pro πεδινὰ in Barb. est πεδεινὰ. Dein Mon. E vitiose scribit ὄρεια pro ὄρεια. Eodem errore infr. Mon. A et vulgg. editt. habent ὄρειος.

(57) *Τὴν δὲ αἰτίαν Ὀμήρου πυνθάνου.* Hæc verba usque ad ἐξήρχεσθαι in parenthesi sunt accipienda. Mon. E παυθάνου, ὡν superscr. pro αυ. Mox in Mon. A desideratur λέγοντος. Noster *De regn.*, c. 26, p. 48, Ὀμήρου γάρ -- -- ἤκουσα λέγοντος. *De insomn.*, p. 147, δοκῶ μοι διὰ τῶν τοιούτων ἀκούειν Ὀμήρου λέγοντος. Ep. 57, p. 195, καὶ λεγόντων ἤκουσα γερόντων ἱερῶν. Ep. 69, p. 217, λέγοντος ἀκούσῃ τοῦ διαχομιστοῦ. Ep. 117, p. 256, λέγοντος ἀκούτον. Ep. 119, p. 256, λέγοντος ἀκούειν. Add. Plat. *Menex.*, p. 249 D; *Charmid.*, p. 161 B; *Jon.*, p. 536 D al.; Max. Tyr., xxxvi, 6, p. 431; xxxviii, 7, p. 453; xl, 2, p. 471.

(58) *Ἀνεμοτρεφῇ.* Barb. ἀνεμοτρεφεῖ. Homer. *Il.* xi, 256, Ἄλλ' ἐπόρουσε (sc. Ἀγαμέμνων) Κρόνι, ἔχων ἀνεμοτρεφὲς ἔγχος. Cf. *Il.* xv, 625, Vocab. ἀνεμοτρεφής, de quo bene exposuit Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 257 et 417; ipse Synesius paulo post explicat his verbis οὗ ταῖς ἐμβολαῖς τῶν ἀνέμων ἐξέχειτο. Cf. Lexic. Seguer., t. I, p. 397 ed. Bekker. Seneca *De Provid.*, c. 4, fin., *Non est arbor solida, nec fortis, nisi in quam frequens ventus incursat: ipsa enim vexatione constringitur et radices certius figit. Fragiles sunt, quæ in aprica valle creverunt.* — Deinde pro ἐστὶ Flor. A, Par. B et Barb. exhibent εἰσι. De qua permutatione vid. Boissonad. ad Eunap., p. 420 et 601; item ad Herodian. *Epim.*, p. 13.

(59) *Χελρῶρα τὸν σοφόν.* Vitiose Mon. C χείρωνα. Σοφὸς laudatur Chiron ob insignem, qua excellabat, variarum artium cognitionem; is enim Ἄesculapium docuit artem medicam, is præstantissimos Græcorum heroes, Jasonem, Achillem aliosque educavit et in medicina, venatione atque musica erudit. Vid. Homer. *Il.* iv, 219, et xi, 830; Pindar. *Pyth.* III, 10 sqq. et 79 sqq.; iv, 180 sqq. et 204 sqq.; vi, 20 sqq.; Nem. iii, 75 sqq.; Xenoph. *De venat.*, c. 1, Plat. *Polit.*, III, 4, p. 71, ibique Ast., p. 445, Horat. *Epod.*, xiii, 11; Philostrat. *Her.*, p. 140, et ibi Boissonad., p. 521; Gregor. Naz. *Or.* xliii, t. I, p. 779, A; coll. Nostro infr., c. 17, p. 81, B. — Pro εἰχῇ Mon. E habet εἰμή, εἰχεῖ superscr. Mox idem πολεῖ, η superscr. pro πο, et δόρη. Vid. *Il.* xvi, 143 sq. Ad Τεμπῶν in Mon. A exstat glossa ὁρῶν, a m. rec. margini ascripta, Suid. s. v. Τέμ-

πη, τὰ μεταξὺ τῶν τῆς Θεσσαλίας ὁρῶν περὶ τὸν Ὀλυμπον καὶ τὴν Ὀσσαν στενά. Vid. in primis Ovid. *Metamorph.* i, 569 seqq. et Ælian. V. H. iii, 4.

(60) *Ἀπὸ τινος ὄρους.* Beving. : « ὄρους sententiæ plane repugnat. Lege ἔλους. » Minime, nam ὄρος, utpote oppositum verbis Πηλίου ἐκ κορυφῆς, h. i. est mons depressior, s. collis. Proxime pro φάραγγος, οὗ Mon. E mendose scribit φάλαγγος (de hac confusione vid. Schæfer. ad Schol. Apollonii Rhod. p. 48), οὗ. Deinceps Mon. BD exhibet μήχιστα καὶ λεῖτα, inverso verborum ordine. Paulo post Par. C et Vat. ἡ (suprascripto οὗ) ταῖς ἐμβολαῖς.

(61) *Ταῦτ' ἄρα.* Vid. ad c. 2, init. In Rehd. ὄγε natum ex ὄτε.

(62) *Οὕτως ἔχει.* Rehd. ut et ei a corr. m. in ras. habet. Tum Mon. D περὶ τούτῳ τῷ κεφαλὰ α superscr. pro τῷ. Pseudo-Petav., περὶ τούτων τὰ κεφαλὰ, male; generi enim feminino dualis numeri Atticorum more masculinum præmitti satis notum est. Vid. Kœn. ad Gregor. *Corinth.*, p. 631; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 812 sq.; Boissonad. *Anecd. Gr.*, vol. II, p. 233. Noster *De regn.*, c. 28, p. 51, τῷ χεῖρε αἰρών. Cf. *De Provid.*, p. 114, *De insomn.*, p. 155; Ep. 121, p. 257; *Catastas.* i, p. 505, in Petav. 2 perperam est τὰ χεῖρε προσμάξομαι, quod correxerit Boissonad. l. c. Προσάξομαι, quod idem vir doctissimus e codd. Paris. 1760 et 1038 enotavit, habent etiam Lips. et Monac. 87 et 476 cum ed. Canter. In Guelf. libro exstat προσέξομαι. Solus Mon. 481 scribit προσμάξομαι, idque recte, cum hæc lectio multo fortior sit. — Mox Rehd. δασείαν.

(63) *Σκιατροφεῖται.* Flor. B, Par. C, Vat. et Mon. C præbent σκιατραφεῖται, item. Flor. A et Mon. A ab alt. m. De utraque forma vid. Lobeck. ad Phrynich., p. 578, et Schneider. ad Plat. *Civit.*, p. 556 D, t. III, p. 55. Plerumque autem σκιατροφεῖσθαι, sive, quod Atticismo accommodatius est, σκιατραφεῖσθαι, in umbra degere, in umbraculis et otio, s. umbratilem vitam agere, Græcis dicebantur homines molles et otiosi (vid. Budæus *Comment. L. Gr.*, p. 828; Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 323), qui inde pingues albique (Horat. *Sat.* ii, 2, 21, ubi vid. Heindorf., p. 257) audiebant.

(64) *Ἡ δὲ ὄρειος.* Sic Mon. BCDE cum Rehd.; Mon. A et editi libri ὄρειος. Ex reliquis mss. nihil enotatum varietatis. Cæterum vid. supra ad p. 76.

CAP. XIII.

(65) *Ἐξεσσι δέ.* Mon. E ἐξεσσι. Δὲ Mon. AE, Par. C, Vat. et Venet. A om. De locutione πεῖράν τινος λαβεῖν vid. Ast. ad Plat. *Gorg.*, p. 13. Mox Venet. C συνεῤῥάγει pro συνεῤῥάγη. Συῤῥήγνυσθαι est Latinorum *confligere*, vid. Budæus *comment. L. Gr.*, p. 784. Cf. infr. c. 21, p. 85 A. In Mon. A accentus supra τὸ secundæ debetur manui et post τὸ in eodem libro rasura est. Deinde Mon. D habet χαμβύσου, μ superscr. pro θ, lineola infra notato. Mon. B χαμμύσου, quod ex χαμβύσου (sic Rehd.) per errorem natum videtur. Par. D et Mon. C χαμβύσσου. Proxime Mon. C ψαμμιτίχου Veneti BC ψαμμιτείχου, quod videtur fuisse etiam in Mon. A, ut qui τ ex corr. habeat. Reliqui omnes tam scripti, quam editi præbent Ψαμμιτίχου. Cf. Jacobs. ad Ælian., t. II, p. 561. Petavius in Notis suis præmisso Ψαμμητίχου hanc subjecit observationem : « Sic omnes codd. mss. levi errato quod ad vocem spectat, re maximo. Pro Psammethico igitur Psammenitum restituo. Historiam habes apud Herod. *Thalia* [c. 10-12]. — Dein Mon. E καὶ τὰ, κατὰ superscr. Mox Par. AC, Flor. B et Mon. AC ἐξ ἀρραβίας. Proxime Mon. E εἰσβολὴν (sic) συμβολὴν superscr. Par. C et Vat. in texto εἰσβολὴν, in marg. γρ. συμβολὴν. Mon. A cum Venet. A συμβολήν.

(66) *Τούτῳ γὰρ ἀλλήλων — πειρώμενοι, καὶ — ἐκάτεροι — — ἡγούμενοι — — διελύθησαν.* Par. C et Vat. τούτῳ, οὗτοι superscr. Sed quod

superscriptum legitur οὔτοι, merum est glossema. Nec raro enim dualem subjecti pluralis numerus verbi subsequitur. Vid. Matthiae Gramm. Gr., p. 600 et 814. Πειρᾶσθαι ἀλλήλων, vernac. *sich mit einander messen*, illustrat Usterius ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 72. Mox Mon. D vitiose scribit ἐκάτερον.

(67) *Μόλις ποτέ*. Vix tandem. Vid. Ellendt ad Arrian. t. II, p. 285.

(68) *Γενομένου δὲ φόρου*. Venet. B καὶ γενομένου δὲ, Venet. C καὶ γενομένου φ. Proxime Mon. E πείθους α superscr. pro ει. De locutione κρείττονος ὄντος, ἢ κατ' ἀναίρεσιν τῶν νεκρῶν vid. Bergler. ad Alciphron. I, 17, p. 65, Perizon. ad Aelian. V. H. II, 42, Villosion. ad Longi Past., p. 290, Bake ad Cleomed., p. 414, Matthiae Gramm. Gr., p. 845 sq. Synes. Dion., p. 58, Καίτοι καὶ τοῦτο μείζον, ἢ καθ' ἑαυτὸν ὦστο. Basil. Magn. *De gentiliis libris utiliter legendis*, t. II, p. 174 C, ed. Garn.; § 8, ed. Sturz: Τίς δὲ οὖν οὗτος ὁ βίος, καὶ ὅπη, καὶ ὅπως αὐτὸν βιωσόμεθα, μακρότερον μὲν, ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν ὁρμὴν ἐφικέσθαι· μείζονων δὲ, ἢ καθ' ὅμας ἀκροατῶν ἀκοῦσαι. In seqq. pro ἄλλο Barb. perperam scribit ἄλλω. Mox Venet. A in texto οἱ περιγενόμενοι, in marg. γρ. οἱ γενόμενοι.

(69) *Ἀραμίξ δὲ ὄντας* — ἀλλήλων διέκριναν. Mon. E ὄντας, ων superscr. pro τας, Mon. A ὄντων. Mox Par. D ὡς ἕκαστος superscr., ἐτύγχανε πεπτωκώς, ἐπὶ παρατάξεως superscr.

(70) *Δύο θημῶνες ὁστέων*. Mon. D θημῶνες, Mon. C θημῶνες. Noster *De regn.*, p. 24, Θημῶνα πυρῶν. Hymn. 22 sq. Θημῶνας — κτεάνων. *De regn.*, p. 3, πλούτου θημῶνας. Cf. Jacobs. ad Antholog. Palat., p. xxxix. Pro ὁ μὲν Αἰγυπτίων Barb. scribit ὁ μὲν μὴ (at negativam particulam m. rec. delevit) Αἰπτίων (sic). Dein pro vulg. Μήδων e codd. Par. ABCD, Florr. AB, Barb., Mon. ABCD, Vat., Venetis et Rehd., itemque ex Turnebi Lectt. varr. restitui Μηδικῶν. Mon. E dat μῆδων superscr. μηδικῶν.

(71) *Θαυμάζει τοίνυν Ἡρόδοτος*. Mon. E ἡρόδοτος. Sc. III, 12, ubi vid. Wesseling. et Valken., t. V, p. II, p. 11 ed. Schweigh. coll. Constantin. Manass. Fragm. IX, 76 sqq. ad calc. Nicetæ Eugen. ex ed. Boissonad.

(72) *Ἔοικεν*. H. I. non est videtur, ut verterunt Cornarius et Petavius, sed patet, colligere licet ex verbis ejus, vid. Ast. Additamentt. ad Plat. *Phaedr.*, p. 635, et Annotat. ad transl. Germanic., p. 191. Proxime Par. D pro ἐμπεπελακέναι corrupte habet ἐμπεπλακέναι. Mon. C ἐμπελακέναι. Mon. E ἐμπεπελακέναι, παρωκυνκέναι superscr. Par. C ἐμπαρωκηνκέναι, in marg. γρ. ἐμπεπελακέναι. Mon. A ἐμπαρωκηνκέναι cum lacunula ex ras. relicta; in marg. a m. sec. γρ. ἐμπεπελακέναι. Par. A ἐμπεπαρωκηνκέναι superscr. γρ. ἐμπεπελακέναι. Item Par. B, om. tamen γρ. Mon. B ἐμπεπελακέναι superscr. γρ. ἐμπεπαρωκηνκέναι. Flor. A cum Barb. ἐμπεπαρωκηνκέναι. Flor. B ἐμπεπαρωκηνκέναι. Vat. ἐμπαρωκηνκέναι, in marg. γρ. ἐμπεπαλαικέναι (sic). Venet. A ἐμπεπαρωκηνκέναι, in marg. vero. ἐμπεπελακέναι.

(73) *Ψηφίδι*. Sic Flor. A, Barb., Mon. A et Veneti cum editis. Contra Flor. B, Monacc. BDE, Vat. et Rehd. ψηφίδι (Mon. C ψηφίσι). Vid. Boissonad. ad Marin. p. 66, Hess. ad Plutarch. vit. Timoleont., p. 119, Lobeck. ad Phrynich. p. 171 sq., Bachmann. ad Lycophron. Alex., vol. I, p. 139 et 277 sq. Tum Venet. A διὰ τετραναίης cum asterisco margini apposito. Idem vitium in Rehd. erat; post vero accentus supra δια erasus est. Mon. A ης a corr. m. in ras. habet.

(74) *Τὸ παχύ*. Barb. a m. pr. exhibebat παχύν; a rec. vero v deletum. De re vid. Hadr. Jun., de coma Comment., c. 11, p. 594.

(75) *Ἀπήντων*. Mon. E ἀπαντων (sic). Litteræ α α signo delendi notantur, et suprascriptur, α ἢ, ut fiat ἀπήντων. Paulo post pro ἐπ' αὐτάς Venet. C legit ἐπ' αὐτούς. Proxime Mon. E κορύναις pro κο-

ρύνης. Deinde Veneti AC pro ἄν δέοι scribunt ἄνδέη.

(76) *Altar δὲ γέ φασιν*. Ge Venet. C om. Mon. B dat φασιν η superscr. Florr. autem AB, Mon. AC, Par. CD et Vat. c. Venetis exhibent φησιν (sc. Ἡρόδοτος). Sed vulgatum firmatur Herodoti l. c., cuius hæc verba sunt, αἴτιον δὲ τοῦτου τόδε ἔλεγον (i. e. οἱ ἐπιχώριοι), καὶ ἐμέ γ' εὐπετέως ἐπειθον, κ. τ. λ. De confusione τοῦ φασιν et φησιν vid. Boissonad. ad Aristænet. p. 600. — Deinceps Mon. BD pro ἐφ' ἣν perperam habent ἐφην. De formula forensi τινὰ καλεῖν μάρτυρα, quam ex Nostro laudat Hemsterhus. ad Luciani iudicium vocalium t. I, p. 318, Bip., cf. Raphel. ad II Corinth. I, 23.

(77) *Τῶν μὲν τοὺς πῖλους*. Refert hoc ipsum Herod. [l. c.] additque, Αἰγυπτίων γὰρ ἄν τις ἐλαχίστους ἴδοιτο φαλακροὺς πάντων ἀνθρώπων. Pileis vero qui utantur citius canescere docet Aristot., 5 *De generat. anim.*, c. 5 [t. II, p. 707, A, ed. Du Vall., vol. I, p. 785, col. 1, l. 25 seqq. ed. Bekker.], et 3 *De Hist. [anim.]* cap. 11 [III, 10, 5, t. I, p. 111 ed. Schneid.; vol. c. p. 518, col. 1, l. 15 seq. ed. Bekk.] Vide Clem. Alex. lib. 3 *Pæd.*, cap. 11 [t. I, p. 290 Potter.]. » PETAV.

(78) *Εἰ δὲ χαλεπὸν μὲν*. Barb. pro εἰ male οἰ. Post μὲν Rehd. ita pergit: ὁδὲ λίθω πατάξαι, etc. Supplevit tamen, quæ interciderant, prima manus in marg., ὁδὲ illo, quod in contextu scripserat, in οὐδὲ mutato.

(79) *Ὀδὸν προελέσθαι διὰ τοσούτων ἐθνῶν ὑπερόριον*. Mon. C habet διατοσούτων (sic), ultima ex ton enata. Ante τοσούτων Mon. AE una cum Venet. A inserunt artic. τῶν. Ultimam vocis ἐθνῶν Rehdigeriano manus emendatrix in ras. dedit. Ὀδὸν προαιρεῖσθαι ὑπερόριον est iter extra patriæ fines suscipere. Similiter Noster *De Insomn.*, p. 143 D, βαδίζειν ὁδὸν μακρὰν ἢ πλοῦν ὑπερόριον, ὥσπερ Πυθῶδε καὶ ἐς Ἀμμωνος. *De regn.*, p. 29, D. Ἀλλὰ τοι δεῖ καὶ ὑπερορίους ἀρμοστάς ἐκπέμπειν. — In seqq. pro νεκροῦ Venet. C scribit νεκρῶν. Par. B ἐχθροῦ (ita etiam Barb.), in marg. γρ. νεκροῦ.

(80) *Ἡροδότῳ δὲ ἀπιστεῖς*. De verbo ἀπιστεῖν dixit Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 350. Noster *Catastas. in max. barb. excurs.*, p. 502, Αἰγύπτῳ γὰρ ἀπιστῶ. Themist. Or. XXI, p. 244, A, Καὶ οὐκ ἀπιστῶ τῇ μητρὶ. Καὶ ante συγχοῖς ἄλλοις Mon. C om. Deinde Venet. A scribit ἐν ἄστῳ (sic), quod exhibebat etiam Venet. C a pr. m. Mon. A dat σκῦθαι. Tum Barb. σκυθικοὺς (sic), quod m. rec. in σκυθικῆς mutavit.

(81) *Ἀνείκοτες τὰς κόμας*. Annotat auctor anonymus de Atticismis in classicorum auctorum e Vatic. codd. editorum t. IV curante A. Maio, p. 524, Ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν εἰς μῆχος ἐκτεταμένην ἔχει τὴν κόμην, ἀνείκως τὴν κόμην λέγουσι. Noster infra, c. 16, init. κόμην ἀνείκως εἰς τὸ περιττόν.

(82) *Ἀν τις ἐντείνῃ κόνδυλον*. In Rehd. a m. poster. superscriptum est κόνδυλον (sic), utpote a pr. m. neglectum. Margini libri Mon. A m. rec. addidit gloss. κολαφισμόν. Cæterum vid. Bæhr. ad Plutarch. *Alcibiad.* p. 268. Tum Flor. B, Par. BCD, Barb., Mon. ABCD et Vat. exhibent ἀπολώλεκε, omisso ν ἐφέλκ. Venet. C ἀπολλώλεκεν. Rehd. videtur habuisse ἀπολλώλεκεν superimposito altero λ, cum supra λ rasura compareat.

(83) *Τὸν ἐν θεάτρῳ δὲ ἀνθρώπων*. In Rehd. a m. pr. erat θατέρῳ. Postea corr. θεάτρῳ. Quod vero attinet particulam δὲ quarto positam loco, vid. Annotat. ad c. 3, p. 65 C, Τὸν ἀνθρώπων non sine contemptu dictum. Vid. Bæhr. ad Plutarch. *Alcib.*, p. 68; Heyler. ad Julian. imp. epist. 43, p. 379; coll. Nostro infr. c. 21, p. 83; *De Provid.*, p. 105; ep. 4, p. 162; ep. 14; ep. 58, p. 202; ep. 72, p. 218. Deinceps Rehd. a m. pr. perperam exhibebat ὡς; a sec. recte emendatum ὅς. Particulæ καὶ post πολὺς insertæ usum illustratum dederunt Lennep. ad Phalarid., p. 381 ed. Schæf.; Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 332 et 628, Blomfield. ad Aeschyl.

Pers., v. 249; Held. in *Actis philologorum Monacc.*, t. II, fasc. 1, p. 27, Bremi ad Cornel. Nep. *Eumen.*, II, 3. De locutione παρέχειν διατριβήν vid. Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 570; Boissonad. ad Eunap., p. 389 sq. (ubi vir doctissimus commode laudat Nostri ep. 4, 160, Τοιοῦτον οὐ μετρίαν παρέειχε τὴν διατριβήν), et Held. ad Plutarch. *Vit. Timol.*, p. 377. Proxime Mon. ABD junctim scribunt καθεκάστην (in Mon. C vitiose legitur καθ' ἐκάστη) ἱερομηνίαν. — « Kalendis enim ipsis ludos ac varii generis spectacula præbebant. Juhanus *Misopog.* [p. 539 C, ed. Spanh.] εἰργω τῶν θεάτρων ἐμαυτὸν ὑπ' ἀβελτηρίας, οὐδ' εἴσω τῆς αὐλῆς παραδέχομαι τὴν θυμέλην, ἔξω τῆς νεομηνίας [Petavius invitis omnibus editionibus, quibuscum faciunt quinque codd. Monacc., scripsit νουμηνίας]. Inde ἱερομηνία pro ludis ac supplicationibus [passim] apud Dionem Nicæum. Demostheni quoque in orat. contra Timocratem [in Oratt. Att. ed. Bekker. t. V, p. 17] sunt ἐορτώδεις ἡμέραι. Auctor Harpocratio [p. 195]. Hesych. [t. II, p. 26] ἐορτάσμοι [ubi vid. Hemsterhus. et Albert.] Gloss. ἱερομηνία, *sacrimensis*. Maximus [imo Marinus] in *Proclo* [c. 19, p. 16 ed. Boissonad.] scribit hunc philosophum ultimam diem mensis, hoc est ἔτην καὶ νέαν sine cibo transegisse, ὥσπερ δὴ τὰς νουμηνίας λαμπρῶς ἐπετέλει καὶ ἱεροπρεπῶς [ubi vid. Fabric. et Boissonad., p. 107]. » PETAV. — Cf. Duker. ad Thueyd. III, 56, vol. II, p. 546 sq. ed. Bip.

(84) Τῷ καταλαβόντι θεᾶν θεᾶσθαι. Petavius in Notis suis citans hæc tacite scripsit τὴν θεάν, adversantibus omnibus libris tam scriptis, quam editis. Articulum in talibus rectius omitti docuit Schæferus in *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.* t. I, p. 179. Addidit deinde idem Petavius: « Eleganter τὴν [sic] θεάν καταλαβεῖν, id est locum ad spectandum opportunum. Sic etiam Theophr. ἀγοράζειν τὴν θεάν [articulum Editt. non agnoscunt] dixit in *Eth. Charact.*, c. περὶ ἀναισχ. [c. 9, p. 14 ed. Ast.]: καὶ ξένοις δὲ αὐτοῦ [leg. αὐτοῦ] θεάν ἀγοράσας, μὴ δοῦς τὸ μέρος, θεωρεῖν. Sic enim recte Casaubonus olim restituit. »

(85) Οὗτος ἐστὶ. Ita Monacc. omnes c. Rehd. Turn. et Petav. 1, 2, οὗτός ἐστι. Pseudo-Petav. οὗτός ἐστιν. In proximis Mon. E autῶν οὐ superscr. φύσει.

(86) Βαδίζων ἐπὶ τὰ κουρεῖα. « Quod facere solebant οἱ γελωτοποιοί. Artemidorus lib. I, cap. 23 [t. 22, t. I, p. 35 Reiff.]: Ξυρᾶσθαι δὲ δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὅλην πλὴν [novissimam vocem Reiskium secutus jure expunxit Reiffius] Αἰγυπτίων θεῶν ἱερεῦσι καὶ γελωτοποιοῖς, καὶ τοῖς ἐξ ἔθους ἔχουσι ξυρᾶσθαι ἀγαθόν [ubi conf. Rigaltii not. t. II, p. 11 sq.]. Asterius Hom. 4 [p. 57] vocat istiusmodi homines ἐξυρημένους πρὸς κόνδυλον. Qui in theatro alapis ac pugnis tundi se patiebantur, ob idque genas depilabant. Naz. *Stelit.* 1 [Or. IV, c. 78, t. I, p. 166 A, ed. Maur.] Πάντως οὐ ποτ' ἂν ὑπερβαλλοίμεθα τοὺς ῥαδίως, ἐκεῖ κατὰ τῆς [artic., quem habent editt., Petavius om.] κόρρης, τὰ γε τοιαῦτα παιζομένους καὶ παίζοντας. Et orat. 20 [Or. XLIII, c. 64, p. 820, A]: Καὶ τοὺς ἐπὶ σκηνῆς θαυμάζοι, ὡς ἡδεῖς τε καὶ φιλανθρώπους, ὅτι τοῖς δῆμοις χαρίζονται, καὶ κινουσι γέλωτα τοῖς ἐπὶ κόρρης ῥαπίσμασι καὶ φορήμασι. » PETAV.

(87) Τῆς ἡμέρας πολλάκις. In Rehd. pro τῆς ἡμέρας perperam scribitur τῆς ἡμετέρας. Locutionem τῆς ἡμέρας πολλάκις habet Noster etiam ep. 121. p. 257 D. Item ep. 150, p. 265 B, τῆς ὥρας πολλάκις. Inverso ord. ep. 29, p. 177 A, πολλάκις τῆς ἡμέρας.

(88) Πάρεισι δὲ εἰς τὸν δῆμον. Atque prodit in publicum. Plutarch. *Themistocl.* c. 20, ὁ δ' εἰς τὸν δῆμον παρελθὼν. Lucian. *Harmonid.* c. 2, t. IV p. 139 Bip.: ἐς τὰ πλήθη παριών. Vid. Wyttenbach. ad Eunap., p. 293.

(89) Ἐπ' αὐτὸ τοῦτο. Hoc ipso consilio. Vid. Ast. ad Plat. *Polit.* p. 350, 385 et 481. Lobeck. ad Phrynich., p. 475. Noster ep. 38, p. 179, Οἱμαί σου τὴν

θεσπεσίαν ψυχὴν ἐπ' αὐτὸ τοῦτο (sed Codd. Monacc. 50 et 481, una cum Lips., præbent ἐπ' αὐτῷ τούτῳ. Ita exhibebant etiam Guelferb. et Monac. 476, in quibus sec. m. vulgatam lectionem superscripsit) καταπεμφθεῖσαν, ἐφ' ᾧ (Guelf. cum Monacc. 481 et 490 ἐφῷ. Ed. Ald. ἐφῶ. Consentit Mon. liber 476; sed o in hoc Cod. a m. rec. in ras. scriptum. In Guelf. corr. ἐφ' ὃ) κοινὸν ἀγαθὸν ἀνθρώπων εἶναι. At Lobeckius laudans hæc l. c. nihil immutare ausus est, idque recte, cum in eodem verborum ambitu non raro uterque casus occurrat. Contra in ep. 129, p. 263, καὶ τοι — ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κατέβην ἐπὶ θάλατταν, Guelf. a m. pr. habebat ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, a sec. autem corr. ἐπ' αὐτῷ τούτῳ. De regn. p. 12, ἅπασιν τοῖς ἐν ταῖς αὐλαῖς ὄπλοις ἐπὶ τούτῳ χρῆσθαι, μὴ λάθῃ παρεισδύσα χολακεία, quo loco nihil variant mss. Cf. Ast. ad Plat. *Gorg.* p. 233. — Proxime Mon. E ἐπιδειξάμενος, o scripto supra ἄ, punctis deletoriis notato. Venet. A ἐπιδειξόμενοι.

(90) Πρὸς πίπταν ἀναξέουσιν παραβάλλεται. Mon. D πρὸς πίπταν, in marg. corr. πρὸς πίτταν. Mon. E παραβάλλεται, suprascripto περι. Παραβάλλεσθαι est Latinorum *se objicere* (cf. Cic. *pro Arch. poet.*, c. 6.), *s. periclitari*. Vid. Bæhr. ad Plutarchi *Vit. Philopæm.*, p. 52. Sic Noster ep. 4, p. 160, πρὸς χῆμα παραβαλλόμενος, ubi schol. cod. Mon. 481, διαμαχόμενος, διαμιλλόμενος, Guelferb. ἀντιταττόμενος. Ep. 61, p. 204, οὐ γὰρ ἦν πρὸς τὴν θρακῶν χιόνα παραβαλλόμενον (schol. codd. Lips. et Mon. c. ῥιφοκινδυνουῖντα, Guelferb. μαχόμενον) τοιαῦτα χαρίζεσθαι. Ep. 131, p. 266, παραβαλλόμενος (schol. cod. Mon. c. συγκρινόμενος) ἐπὶ βασχάνων μαρτύρων. Sensu contendendi, *s. comparandi* hoc verbo usus est noster Dion. p. 41, ἀλλὰ πολλοῦ γε καὶ δεῖ παραβάλλεσθαι πρὸς τὴν τοῦδε πυκνότητα. P. 62, καὶ οὐδ' ἐστὶν ἰδέα φιλομετρίας τινὸς ἢ ποιήσεως, πρὸς ἣντινα οὐ διαίρομαι καὶ ἐπεξάγω (cod. Mon. 515 ἐπεξάγων) τὴν πείραν, καὶ ὅλα συγγράμματα πρὸς ὅλα ποιῶν, καὶ τεμαχίσις (codd. Mon. 476 et Vindob. τεμαχίσις) παραβαλλόμενος (Cod. Mon. 87., ut supra, παραβαλλόμενος, supra scripto περι).

(91) Διακυρίττεται δεδιδαγμένῳ κριῶ. Par. A διακηρύττεται u et i scriptis supra η et υ, Venet. A διακηρύττεται cum obelo. Et sic videtur habuisse Rehd. a pr. m., in quo u et i supra ras. correctæ sint. In marg. codicis Mon. A est gl. κερατίζει, a m. rec. ascripta. Hesych. s. v. Διακυρίττεσθαι· ἀντιμάχεσθαι· κυρίως δὲ κριῶν. Sensu translato Noster ep. 57, p. 198, αὐτῷ διακυρίττεται τῷ Θεῷ, ubi schol. codicis Guelferb.: διαμάχεται ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν κεραφόρων (legendum videtur aut κερασφόρων aut κερατοφόρων) ζώων, Monacensis autem supra cit.: μάχεται, ἐκ μεταφορᾶς τῶν κριῶν τῶν τοῖς κέρασι πληττόντων· κυρίττειν γὰρ ἐστὶ τὸ τοῖς κέρασι πλῆττειν. De re apte Gregorius Naz. loco elegantissimo epist. 62, t. I, p. 819 ed. Bill.: Οἶον ἡγνόησα ὡς σκαιὸν λίαν καὶ ἀπαίδευτον ἄνδρα σοφιστὴν ἐνουθέτησα, ὦ (rectius ed. Hagan. ὦ. Cf. Boissonad. *Anecd. Gr.* vol. I, p. 265, et vol. V, p. 279) τῆς ἀπονοίας, καὶ οὐδὲ ὑπὸ τῆς παροιμίας τῆς ἰδιωτικῆς ἐπαιδεύθην φαλακρὸς ὢν κατὰ κριοῦ μὴ νυστάζειν ἀντιπρόσωπος, μηδὲ σφηκίαν ἐγείρειν (ita cod. Bodl. Vulg. σφηκίαν. Verbum ἐγείρειν in editt. deest) κατ' ἐμαυτοῦ, γλῶσσαν πρὸς τὸ κακῶς λέγειν ἐτοιμότεραν.

(92) Πόρρωθεν εὐ μάλα τὸν πίτυλον κατασεύοντι. Ad πίτυλον Mon. A in marg. a m. rec. præbet gl. κτυπητὸν, quæ vox in lexicis deest. De voc. πίτυλος vid. Blomfield. Glossar. in *Æschyl. Sept. contr. Theb.*, v. 855. In Par. A male scribitur κατασεύουσα. — « Quid sit πίτυλον κατασεύειν, expedire facile nequeo. Cornarius κεφαλὴν legisse videtur. Reddidi, qui eminus concinna quadam agitatione et capitis micatione fertur. Est enim πίτυλος μασσαυγὴ, micatio, cujusmodi apparet in remorum

ἄρσαι καὶ θέσει. Erit igitur κατασεῖν τὸν πίτυλον in ariete caput identidem agitare, quod in coniscando, ἐν τῷ διακυρίττεσθαι, facere solet. » PETAV.

(93) Ἐπιλείπει δὲ τὰ Μεγαρέων κεράμια. Barb. ἐπιλείπη. Venet. A κεράμεια. Vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 147. De re ipsa adisis Hemsterhus. ad Aristoph. *Plut.* v. 808, p. 274 sq.

(94) Τῇ γερραία ταύτῃ. Sc. κεφαλῇ. Adject. γενναῖος de cujuslibet rei præstantia dici adnotavit Ruhnkenius ad Timæi Lex. Plat., p. 57 ed. Koch. Proxime Mon. A προσκατα — γνύμενα (sic) c. lineola supra ras. ducta. Cæterum verbo προσκατάγνυμι lexica ditanda sunt.

(95) Τέμνεται δὲ καὶ κατατέμνεται. Mon. C τέμνηται — κατατέμνηται. Deinde idem liber καὶ οὐδὲν ὅτι ὑφίσταται, οὐ. Sic etiam Flor. B, omisso tamen οὐ. Sed quod inserunt verbum ὑφίσταται, merum est glossema, e margine in textum illatum; linguæ enim lex flagitaret καὶ οὐδὲν, ὅ, τι οὐχ ὑφίσταται. Sana vulgata οὐδὲν (sc. ἐστίν), ὅ, τι οὐ, nihil non (fit), i. e. omnia (fiunt). Vid. Ast. ad Plat. *Alcib.* I, p. 305; *Polit.* p. 644, et *Protag.* p. 62. sq., Matthiæ *Gramm. Gr.* p. 607 et 906. Mox Mon. C primitus habebat ὁρῶσιν. Post vero v abrasum.

(96) Ἡ γὰρ καὶ προσάλλονται βλαύτης Ἀττικῆς ἀκριβέστερον. » Cornarius: cui sane etiam insiliunt exactius ac certius, quam Blautæ Atticæ loco. Frustra est. Licet enim βλαύτη Athenis locus quidam ita dictus fuerit auctore Hesych. et Polluc. lib. vii, cap. 22 [P. n, p. 749 ed. Hemsterh.], nihil tamen ad hunc locum facit. Quare προσάλλεται scribendum censeo, ut ea sit verborum ejusmodi sententia, hominem illum capite insilire accuratius et firmitus, quam alius quisquam calceamento Attico. Est autem βλαύτη non modo γυναικεῖον σανδάλιον, sed et virile ὑπόδημα, solea videlicet et calceus depressior. Hesych. βλαῦδες (corr. βλαῦται) ἐμβάδες, κρηπίδες, σανδάλια, ὑποδήματα, et βλαύρια (corr. βλαῦτια), σανδάλια [ubi vid. Albert. t. I, p. 732]. Addit Phavor. σανδάλια ισχνά. Gloss. Βλαῦτιον ὑπόδημα. Solea. Baxeas opinor appellat Plautus *Menæch.* [II, iii, 40], et Apul. xi *Metam.* [p. 769 ed. Oudendorp.]. Nam baxeæ calceamenta sunt philosophorum, ut ex Apul. liquet, cum ait: *Nec qui pallio baculoque et baxeis, et hircino barbitio philosophum fingeret.* Idemque ex 2 Flor. [N. 9, p. 36] colligitur. At ejusmodi etiam βλαῦτια fuere. Hinc epigramma illud ap. Suid. [v. βλαῦτη, t. I, p. 436]:

Ὁ σκίπων καὶ ταῦτα τὰ βλαῦτια, ποτρία Κύπρι,
Ἔγκειται Κυνικοῦ σκύλα Ποσωχάρους.

Ubi ἄγκειται pro ἔγκειται leg. » PETAV. — In Rehd. ἡ γὰρ ortum videtur ex ἡ γὰρ. Mon. A γ in ras. corr. offert. Deinde Par. ACD, Florr. AB, Mon. ABD, Vat. et Veneti AB exhibent προσήλονται, Par. B et Barb. προσήλονται, Venet. C προσήλωται, Mon. σή λ

E προσάλλονται (sic). Vulgatam soli tuentur Mon.

C et Rehd. Cæterum non est, cur pluralis verbi numerus, qui a voce κεράμια regitur, offendat, præsertim cum recentioris ætatis scriptores ab antiquo construendi more non abhorrent (vid. Bernhardy *Doctrin. Synt. Gr.* p. 418 sq., Matthiæ *Gramm. Gr.* p. 599, §. 300, et Held ad Plutarch. *Vit. Emil. Paul.*, p. 280), et, quod hunc præsertim attinet locum, auctor noster, prægressis verbis τέμνεται καὶ κατατέμνεται, ad quæ intelligenda est ἡ γενναία αὕτη κεφαλῇ, pluralem numerum perspicuitatis causa prætulisse videatur. — Pro βλαύτης, quod in Par. B mutatum est in βλάττης, Barb. corrupte habet ἀπὸ ταύτης. Margini codicis Mon. A m. rec. addidit schol. βλαῦτη εἶδος ὑποδήματος. Dignum est, ut notetur, *calces saltatorum* a Libanio pro saltat. p. 585 vocari βλαύτας, quod ad sensum hujus loci obscuri bene ca-

piendum egregie facit. Dein Mon. E ἀττικῶς τῆς scripto supra litteras ὡς quæ punctis deletoriis notantur. In Par. D ἀκριβέστερον superscriptum.

(97) Τῆς εὐτυχίας ἐμαυτὸν ἐμακάρισα. Τῆς in Rehd. a pr. m. supra lin. positum. Mox Par. Bet Vat. in textu habent αὐτὸν (voluit fort. librarius αὐτὸν), in marg. γρ. ἐμαυτὸν. Vid. Adnotat. ad c. 2, p. 64.

(98) Δυναίμην. Mon. E δυνόμην, αἰ supra οἰ scripto.

(99) Εἰς τοῦτο τῆς τόλμης. Mon. BD articulum omittunt. Non male (vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 279-281, et Bremium ad Lys. *Oratt. selectt.*, p. 22); Noster supra c. 44, c. init., εἰς ἄκρον εὐτυχίας, ubi cf. not.; præstat tamen h. l. vulgata. Ita infr. c. 44, p. 78, εἰς τοῦτο τῆς φύσεως. C. 48, p. 81, καὶ τούτῳ τῆς ἡλικίας. De *Provid.* p. 90, ἐν ἐκείνῳ τῆς ἡλικίας. Aristoph. *Nub.* v. 510, ἐς βαθὺ τῆς ἡλικίας. Similiter Synes. *De regn.*, c. 32 init., ἐνταῦθα τοῦ λόγου. Ep. 157, p. 273, ἐνταῦθα ἤδη τοῦ λογισμοῦ γινόμενος. — Tum Mon. E et Rehd. προήγαγε.

(1) Ἐμοὶ δὲ τῆς πείρας οὔτε δεῖ, μήτε δέοι. Petav. 2 perperam habet μήτε pro οὔτε, cujus particula primam syllabam in Mon. A sec. m. in ras. correxit. — Lucian. *Περὶ τῶν ἐπὶ μισθ.* [t. III, c. 4, p. 213 Bip.]: Οὐ γὰρ ἐν ἀνάγκῃ μοι ἡ πείρα ἐγένετο, μηδὲ, ὡς θεοὶ, γένοιτο. » PETAV. — Vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 723 (ubi in verbis ex Diog. Laërt. v, 12, 275, allegatis male excusum est μηδὲ ἐστὶ pro οὐδὲ ἐστὶ) Boissonad. ad Aristænet. p. 598., Brem., et Schæfer. ad Demosth. in Schæferiano *Apparat.* t. I, p. 527 sq.

(2) Ἐτερον αὐτοῦ τὸ παμμιγέθες ἀγαθόν. Flor. B, Mon. A et Vat. αὐτό. Ἐτερός τινος h. l. est diversus ab aliquo. Vid. Stallbaum. ad Plat. *Euthyphr.*, p. 65, et Matthiæ *Gramm. Gr.* p. 680. Deinceps Mon. E habet ἡ suprascripto ὁ. De verbo ἀπολείπεσθαι, s. λείπεσθαι, cum genitivo constructo vid. Matthiæ *Gramm. Gr.* p. 672 sq. et C. F. Hermann. ad Luciani libell., *Quomodo histor. conscribi oport.*, p. 279 seq. Coll. Aristænet. i, 24, p. 106 ed. Boiss., ibique Bast. p. 545, Basil. M. *De gentill. libris utiliter legendis*, t. II Opp. p. 184 ed. Garn.; c. 21, § 94 ed. Sturz., et Long. *Past.* p. 29 et 98 ed. Schæf.

(3) Πινδάρου. In marg. codicis Mon. A exstat hoc schol., ab antiquiore manu ascriptum: Φησὶ γὰρ οὗτος (*Olymp.* v, 53. seqq. ed. Heyn.; v, v. 23 sq. ed. Bæckh.):

— — — ὑγί-
ερτα (cod. ὑγίερτα) δ' εἴ τις ὀλβον
Ἄρδει, ἐξαρκέων (cod. ἐπαρκέων) κτεάτεσσι
(cod. κτεάτεσι), καὶ
Εὐλογίαν προστιθεὶς, μὴ ματεύ-
ση θεὸς γενέσθαι.

Vid. Bæckh. ad *Fragm. Pindar.*, t. II, p. II, p. 652. Vocis εὐχῆς novissima syllaba in Rehd. a corr. m. in ras. posita. In proximis Barb. pro ζῆν vitiose scribit ζεῖν et Mon. CE atque Rehd. ἔχομεν pro ἔχωμεν. Deinde Mon. E αὐτὸ (pro ἀπὸ) τῶν οἰκείων. De locutione ἐν καλῷ τοῦ θεάτρου vid. Lobeck. ad Phrynich., p. 280. Aristoph. *Thesmoph.*, v. 292,

Ποῦ, ποῦ καθίζωμαι ἢ καλῷ, τῶν ῥητόρων
Ἴν' ἐξακούω;

Mox Flor. B ἀχροαταὶ τῶν γινόμενων (pro τῶν δεικνυμένων). Ἀχροαταὶ et θεαταὶ junguntur etiam a Gregor. Naz. Or. IV, p. 144 B, ut a nostro (*De Provid.*, p. 129; *De insomn.*, p. 145; *De regn.*, c. 28, p. 51), Xenoph. *Memorab.* II 4, § 31, et *Symp.* II, § 2, aliisque θεάματα et ἀχροάματα s. ἀκούσματα.

(4) Κἄν χορηγήσῃ δέη. Mon. E χωρηγήσῃ, De verbo χορηγεῖν, quo sæpius noster utitur, vid. Wolf. ad Demosth. *Lept. Proleg.* p. LXXXIX, et

Creuzer. ad Plotin. *De pulchrit.*, p. 321, sq. Tum Venet. AC δέοι, item Rehd., in quo a m. divers. δέη in δέοι mutatum est. Flor. B exhibet δέηση. Mox pro ἐπιδόσεις, largitiones, s. pecuniarum collationes (vid. Bæhr. ad Plutarch. *Alcib.*, p. 109) in Mon. C male scribitur ἐπιδόσεις. Pro αἰτῇ Flor. B vitiose habet αἰτεῖ. Mox Mon. A οὔσι pro ὑπάρχουσι. Mon. E τοῖς ὑπάρχουσι, suprascriptum τοῖς οὔσι.

(5) Τοῦ δαιμονίου δὲ ἀντιπνεύσαντος. Ad τοῦ δαιμονίου Mon. A in marg. a m. rec. habet gl. τῆς τύχης. Dein Mon. C mendose ἀντὶ πνεύματος. Ἀντιπνεῖν, quod est Latinorum *reflare*, egregie illustrat Ruhnken. ad Rutil. Lup., 122 sq. Exemplis a viro summo collectis addam Marin. *Vit. Procli*, c. 15, p. 12 ed. Boisson., πνευμάτων τυφονείων ἀντιπνεόντων τῇ ἐννόμῳ ζωῇ. Eustath. *Hysm.* vii, p. 265, Ὡς τύχης ὅλης (postremum vocabulum tres codd. Monacc. omittunt) ἀντιπνεούσης ἡμῖν. Pro ἐπιλειπόντων Flor. B, Monacc. ABCD, Par. C et Venet. A præbent ἐπιλειπόντων. Par. D ἀπολειπόντων, supra scripto γρ. ἐπι. Vat. ἀπολειπόντων. Sed mutatione non opus; solet enim non raro aoristus cum presentijungi (vid. Buttmann. *Gramm. Gr.*, § 124, 5, Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 948 sq., Bæhr. ad Plutarch. *Philopæm.*, p. 45, coll. Nostro *De regn.*, c. 21, p. 39, infr., et c. 22, p. 41). De differentia verborum ἐπιλείπειν et ἀπολείπειν eorumque permutatione disputavit Werferus in *Actis Philologorum Monacc.*, t. I, p. 85 seqq. Noster *Catastas. dict. in maxim. barbarorr. excurs.*, p. 299 (in ed. perperam excus. 304), Καὶ τοὶ καὶ τὸ δακρύειν ἐνίους — ἐπέλιπεν. Plura dabit Bæhrius ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 221.

(6) Ὁ μηδὲν τῶν θείων ἀνδρῶν παραγένοιτο. Ita recte Par. AC, Flor. B, Mon. A, Vat. et Venet. A; reliqui cum edit. vitiose παραγένετο. Cf. Boissonad. ad Nicet. Eugen., p. 260, et quos supra laudavi ad formulam οὔτε δεῖ, μήτε δέοι.

(7) Ἀπεστι. Flor. B ἀπέστω. Venet. C λιμὸς, ἀπεστιν. Pro θαυματοποιῖς in Barb. errore mirifico scriptum θανατοποιῖς. De variis θαυματοποιῶν generibus consule Casauboniana, p. 52 sqq., et Casalius *De tragæd. et comæd. in Gronov. Antiquitatt. Græcc.* tom. VIII, col. 1610. Mox Flor. A ἀπερυθρίασαι, neglecto ν ἐφέλκ. De hoc verbo, quod significat *erubescere desinere*, vid. Blomfield. *Glossar. ad Æschyl. Sept. advers. Theb.*, v. 480, p. 168. Noster *De Provid.*, p. 92, Εἰς δὲ τις αὐτῶν ὁ μάλιστα ἀνδρειότατος ἀπερυθρίασε πρὸς ἄπην. Ibid., p. 119, B — ἀπερυθρίασαι τοῖς βαρβάρους συνέκειτο. Jo. Chrysost. *De sacerdot.* ii, 4, § 112, Ψυχὴ γὰρ ἐπειδὴν ἅπασι ἀπερυθρίασαι βιασθῇ, εἰς ἀναλγησίαν ἐκπίπτει. Dein pro vulg. ἐν τῷ λόγῳ cum Mon. CBD et margine Florentini A recepi ἐν τῷ λογιῷ (Par. D habet λογίῳ, εἰ superscr.), idque protulit etiam Oudendorpius ad Thom. Mag., p. 579 sq., ubi hæc Nostri laudantur, e cod. Leid. pr. Ἀποδοῦναι (in Par. D supra scriptum γρ. δοῦναι) est *reddere, quasi debitum exhibere*, vid. Wyttenbach. ad Juliani *Or. in Constant. laud.*, p. 211 ed. Schæfer., et Stallbaum. ad Plat. *Symp.*, p. 84, sq. : Σχεδιάσαι (Attic. αὐτοσχεδιάσαι), nostrum *aus dem Stegreife entfalten*, illustrant Pierson. ad Mær. *Attic.*, p. 46 sq., Gottleber. ad Plat. *Menex.*, p. 20, Stallbaum. ad Plat. *Eutyp.*, p. 53.

CAP. XIV.

(8) Πρέπειν πολὺ μᾶλλον ἀνδράσι ἢ γυναιξὶ τὴν κόμην. Mon. C ἀνδράσιν. De re vid. supra, c. 3, p. 65. Aliter Paulus apostol. ep. I ad Corinth., c. 11, v. 14 sq. : Ἡ οὐδὲ αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστὶ ; Γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῇ ἐστὶν, ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβολαίου δέδοται αὐτῇ.

(9) Ὡς οὐ. Nonne, vid. Adnotat. ad *Or. de regn.*, p. 296. Mon. A verba οὐ τοῖς οὔσι ab al. m. superscripta habet. Pro τοῖς φανεροῖς Mon. C legit τοῖς φαιδροῖς.

(10) Ὁ γάρ. Mon. CE ὁ γάρ. Rehd. ἔχοντος (sic). In eodem libro γο in ras. correctum.

(11) Ἀμέλει. Margo codicis Mon. A (a m. rec.) : τοιγαροῦν ἀντὶ τοῦ μή σοι μελέτω, ὅτι καὶ φύσει, quæ Suidam redolent.

(12) Καὶ φύσει καὶ νόμῳ. Vocc. φύσις et νόμος sæpe sibi opponi monuit Boissonad. ad Aristænet., p. 656. Sic etiam *De insomn.*, p. 152 : Πῶς ἂν οὐν ἐν τοῖς ἀνομοίοις καὶ φύσει, καὶ νόμῳ, καὶ πάθει, ταῦτά ἂν ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμφανίζοιτο ;

(13) Πᾶσι καλόν. Mon. E καλὸν πᾶσι. Mox pro τοῖς αὐτοῖς. Mon. D iotacismi vitio exhibet τῆς αὐτῆς. Mon. B τῆς αὐτῆς, οἱ οἱ superscr. pro ἡ ἡ.

(14) Λακεδαιμόνιοι γάρ. Historiam lege apud Herodotum in *Clio* [c. 82]. Meminit et Strabo lib. viii [p. 577 sq. ed. Almelov., t. III, p. 251 sq. ed. Tzsch.]. Valer. Max. lib. iii, cap. 2. » PETAV.

(15) Μετὰ Θυρέαν — πρὸ Θυρέας. Ita Rhed. cum vulgatis libris. Par. D habet μετὰ Θυρέαν αἰ pro ἐ superscr. — πρὸ Θυρέας αἰ pro ἐ superscr. Reliqui μετὰ Θυραίαν — πρὸ Θυραίας. In Mon. C est προθυραίας. De hac scripturæ discrepantia vid. Wasse et Duker. ad Thucyd. iv, 56, t. III, p. 455, Bip. Præstat vulgata. Vid. Tzschuck, ad Strab. l. c. et Siebelis ad Pausan., t. I, p. 258. Cæterum μετὰ Θυρέαν — πρὸ Θυρέας breviter dictum pro μετὰ τὴν ἐν Θυρέᾳ μάχην πρὸ τῆς ἐν Θυρέᾳ μάχης, vid. Schæfer. ad Tyrwhitt. *Dissertat. de Babrio in Fabulis Æsopicis*, curante Fr. de Furia, p. cxc sq., et ad Plutarch. *Vitas*, vol. V, p. 33, Lobeck. *Aglaoph.*, t. II, p. 1191, infr. De ipsa pugna adisis etiam Pausan. ii, 38, 5, coll. Plat. *Phædon.*, p. 53, Wyttenb. — Tum Venet. A male ἐκόμισαν. Mon. C et Venet. C ἐκόμησαν in ras., η ex i enato.

(16) Συχνά. In Par. B corr. συχνοί. Barb. dat συχνοί.

(17) Παταχοῦ. Flor. B πανταχῇ, confusione haud infrequenti. Vid. Adnotat. ad *Or. de regn.*, p. 201 sq., ubi dictum est de permutatione vocabulorum πολλαχῶ et πολλαχῇ. Pro περὶ τὴν ἐπιμέλειαν. Mon. C habet περὶ τ. ἐπὶ μελ.

(18) Οὐ γὰρ ἔστιν. Flor. B οὔτε γάρ. Sed mutatione non opus. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 123. Scripsi οὐ γὰρ ἔστιν, accentus ratione id postulante. Vulg. οὐ γὰρ ἔστιν. Mon. E pro ἡ τις dat εἰ τις. Rehd. in contextu εἰ τις, in marg. a m. al. γρ. ἥ τις. Mox Flor. B. τῷ ξυρῷ pro ξυρῷ.

(19) Ὅτι μὴ κατ' ἀπαίσιόν τινα — συμφοράν. Ὅτι μὴ (vulg. ὅ, τι μὴ. In adnotatt. Petavius σφάλματι μνημονικῶ scripsit Εἰ μὴ) est nisi. Vid. Sturz. ad Basil. M. ad adolescentes *Orat.* § 33, p. 48, Hermann. ad Viger., p. 849 : Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 602; Fritzsche. *Quæst. Lucian.*, p. 25. Cf. noster *De insomn.*, p. 148; ep. 101, p. 239; ep. 61, p. 204. — Quod olim contigisse scribit Codinus in *Constantinop.* [p. 14 ed. Lambec.] : Τῆς Ἀφροδίτης τὸ ἄγαλμα πλάττουσι κτένα φέρον [Lamb. legit τὸ ἄγ. κτένα φέρει]. Ἐπειδὴ συνέβη ποτὲ ταῖς τῶν Ῥωμαίων γυναιξὶ κνήφην λοιμώδη γενέσθαι, καὶ ξυρουμένων πασῶν γεγόνασιν αὐταῖς οἱ κτένες ἀχρεῖοι, εὐξαμένας δὲ τῇ Ἀφροδίτῃ ἀνατριχωθῆναι, τιμῆσαι τε αὐτὴν ἀγάλματι κτένα φέρουσαν [Lamb. ἀγάλμασι κτένα φέρουσι, puncto apposito] πλάττουσιν αὐτὴν [Lamb. πλάττουσι δὲ αὐτὴν], καὶ γένειον ἔχειν ἔτι δὲ καὶ ἄρρενος καὶ θηλείας ὄργανα. Quæ postrema depravatissima sunt. Expurgo πλάττουσιν αὐτὴν, et ἔχειν. Tum pro ἔτι lego ἔστι δὲ, vel ἔχει δέ. » PETAV.

(20) Τι καὶ τοιοῦτον. Referuntur hæc ad prægressa ἀπαίσιόν τινα καὶ ἀποτρόπαιον συμφοράν. Nam generis mutatio haud inusitata. Vid. Jacobs. ad Achill. *Tat.* p. 543, Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 136, Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 819, § 439.

(21) Ὁ χρόνος ἤνεγκεν. *De insomn.*, p. 154, ὥσπερ ὁ καθ' ἡμᾶς χρόνος ἤνεγκεν. Ep. 57, p. 198,

ὁ πάλαι χρόνος ἤνεγκε τοὺς αὐτοὺς ἱερέας τε καὶ κριτάς.

(22) Ἐγὼ γὰρ οὔτε εἶδον, οὔτε ἤκουσα. Flor. B, ἐγὼ μὲν. Deinde Par. C, Vat. et Venet. A, οὔτ' εἶδ., οὔτ' ἤκ. Οὔτ' ἤκ. Exstat quoque in Mon. C. Cf. ad *Or. de regn.*, p. 267.

(23) *Γυνὴ μὲν γὰρ οὐδεμία*. Mon. C pro μὲν γὰρ scribit δέ. Venet. BC μὲν non agnoscunt. Mon. AE om. γὰρ, quod in Venet. A deletum est. Tum Mon. C οὐδὲ μία. Dein Flor. B τῶν ἀπαιῶνος (sic) pro τῶν ἐξ αἰῶνος. — «Aristot. in *De hist. anim.*, cap. 11 [10, 7, t. I, p. 111 ed. Schneid., cujus vid. Adnotat. t. III, p. 151; vol. I, p. 518, col. 1, l. 30 ed. Bekker.], Plin. lib. xi, c. 37 [47, t. I, p. 615, Hard.]. Meminit et Zonar. ad Can. 17. Conc. Gangr. » PETAV.

(24) *Οἱ κεκρύφαλοι*. Margini libri Mon. A m. rec. allevit gl. σουδάριον (corr. α supra ον). Κεκρύφαλος sc. est *Haarnetz*, *Haube*. Vid. Böttiger. *Archäolog. Mus.* I, p. 23. Noster ep. 3, p. 158, ἀλλ' ἐν φοινικίδι (sc. ἦν ἡ ἀδελφιδῇ) καὶ τότε, καὶ διαφανῆς ὁ κεκρύφαλος, καὶ χρυσία καὶ λίθους ἐξήρτητό τε περιέκειτο. Hom. *Iliad.* xxii, 468 sqq. :

*Τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς χέε δέσματα σιγαλόεντα,
Ἄμπυκα, κεκρύφαλόν τ' ἠδὲ πλεκτήην ἀναδέσμην,
Κρήδεμνόν θ', κ. τ. λ.*

Agathias epigr. v. 9-10 (in Brunck. *Analect.*, t. III, p. 35) :

*Ὅφρα σοι ἐκτελέσαιμι καὶ ἄργυρέην ἀναδέσμην,
Καὶ λιθοκολλήτων πλέγματα κεκρυφάλων.*

Paulus Silentarius epigr. xxxiv, 1-2. (Ibid., t. c., p. 81) :

*Κεκρύφαλοι σφίγγουσι τήν τριχά; τήκομαι οἷ-
στρω,*

Ῥείης πυργοφόρου δεικέλον εισορόων.

Cf. ejusdem epigr. xvii, 1-2. (Ibid., t. c., p. 76), Antipat. Sidon. epigr. xxi, 3-4. (Ibid., t. II, p. 11), epigr. xxvii, 4 (Ib., t. c., p. 13), et epigr. lxxxii, 4 (Ib., t. c., p. 28), Arch. epigr. v, 1-2 (Ib., t. c., p. 92), et epigr. ἀδεσπ. cxv, 2 (Ib., t. III, p. 173).

(25) *Διὰ τοῦτων ὀρώσιν*. Mon. E διατούτων. Ita correctum quoque in Mon. C ex διατούτων. Venet. B habet ὀρώσι καὶ δι' ἐλαχίστης cum lacuna magna sine nota. Eadem lacuna patet in Venet. C.

(26) *Νόσον τινὰ ταύτην νοσεῖ*. Est hic fere ejus morbus, vel, ut nostrates dicunt, so ist das so ihre Krankheit. Τινὰ enim h. l. est fere. Vid. Ast. ad Plat. *Sympos.*, p. 204, et ad ejusdem dialogi interpretationem Theotisc., p. 265. In Mon. A ultima vocis νόσον a m. sec. in ras. correctā. Mon. E dat νοσεῖ et supra corr. νόησον. Par. C et Vat. νοσεῖ, in marg. γρ. νόησον Venet. A νόησον, in ora γρ. νοσεῖ. Mon. A νόησον. Sed νόσον νοσεῖν Græcismus usitatissimus est. Vid. Frotscher. ad Xenoph. *Hieron.*, p. 28, et Matthiæ Gramm. Gr., p. 744, sq. *Æschyl. Prometh.*, v. 384 :

Ἐὰ με τήνδε τὴν νόσον νοσεῖν.

Philo Jud., t. II, p. 305, ed. Mangey., νόσον θήλειαν νοσεῖν. Similiter accusandi casum verbo νοσεῖν addidit noster ep. 104, p. 244, τὸ ἄσθμα νοσεῖ. Ep. 154, p. 292, οἱ νοσοῦντες ἐπιληψίαν.

(27) *Εἰς τὸ πεφυκὸς ἐπανέρχεται*. Flor. B ἐρχεται. Ep. 72, p. 218, εἰς τὴν φύσιν ἐπανελύσεται. Ep. 67, p. 211, εἰς τὴν ἀρχαίαν χρεῖαν ἐπανελθεῖν.

(28) *Ἀξίον ἄνδρας καλεῖν*. Ad ἄξιον intell. ἐστίν, itemque post οὐ ῥάδιον. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 152. Cf. cap. seq. init. Ἄνδρας h. l. sensu eminenti dicitur (vid. Adnotat. ad *Or. de regn.*, p. 311, et Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 557). Noster ep. 132, p. 268, Ζητῶ δὲ ἄνδρας ὀλίγους, οὐ ψευδομένους τὸν ἄνδρα.

(29) *Δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο*. Δι' in Par. C et in Vat. omisum; restitutum in marg. Verba γὰρ τοῦτο considerantur in Mon. E; a Par. D abest τοῦτο. Pro

εἰ καὶ μὴ Flor. A optime legit καὶ εἰ μὴ. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 135, et Schäfer. *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.*, t. I, p. 548.

(30) *Γεωργῶν παῖδες*. Vid. ad c. 41, init. Mox pro vulg. συνιέντες, quod Rehd. a corr. m. habet, et Par. ACD, Flor. AB, Barb. Mon. ABCD, Vat. et Venetis ABC reduxi συνέντες. In Mon. B superscr. ἦ συνιέντες. Cf. infr. c. 16, p. 80 A. Quod sequitur ὡς Par. A om. Tum Mon. E dat αἰρεσθαι pro αἰρεσθαι. Venet. A. ὅσα δὲ (in Mon. A δὲ videtur erasum) μὴ pro ὅσα μὴ. Proxime Venet. C scribit παρ' αὐτῶν. Deinde Mon. A ἰσχύει pro ἐξισχύει. In seqq. Par. et Vat. alio ordine κοντοῖς καὶ χάραξιν αὐτὰ ὑπ. Cæterum cf. Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. Mor.*, t. I, p. 52.

(31) *Πεφύρασιν*. Mon. C πεφύρασιν. De hac permutatione vid. Elmsley ad Euripid. *Bacch.* v. 858, et mea ad *Or. de regn.*, c. 9, p. 192. In proximis Mon. A habet παραπλησίως, ὡς, ὡς ὡς a m. sec. in ras. corr. Deinceps Barb. ἐνεί, μοί superscr. Pro ξυρῶ Mon. E suo more perperam legit ξηρῶ. Vid. ad c. 7, c. fin. Tum Par. A οὐχ om. De usu verbi ἐπανορθοῦν adnotavi ad *Or. de regn.*, p. 148 sq. Adde Stallbaum. ad Plat. *Eutyphr.*, p. 60 sq.

CAP. XV.

(32) *Λακεδαιμονίων*. Vid. c. 3, p. 65, ibique PETAV.

(33) *Ἀξίον*. Sc. ἐστί. Vid. ad c. 14, p. 78. Mox pro ἡσκηχότων in Venet. C perperam scribitur ἡσκηχόσι.

(34) *Δι' αὐτὸ τοῦτο*. Mon. A δι' a m. sec. in ras habet.

(35) *Τρίχες κὰν τοῖς ζῶσιν ἐστὶ νεκρόν*. Κὰν obtulerunt Mon. A et Rehd. Vulg. κὰν. Tum Flor. B, Mon. A, Par. C, Vat. et a corr. m. Flor. A et Venet. A una cum marg. Petavianæ 2, scribunt εἰς νεκρόν, neque aliter legit Hadr. Junius in codice quodam laudato in Commentario suo *De coma*, cap. 4, p. 494, ubi h. l. in censuram vocavit. Sed cum statim sequatur αὔξουσι, tamen vulgatum ἐστὶ, utpote a prædicato pendens, non mutandum videtur. Eadem construendi ratione utitur noster *De Provid.*, p. 94: Οἱ δὲ στρατιῶται κύκλος ἄλλος ἔχεται τούτου. Plura collegerunt exempla Matthiæ Gramm. Gr., p. 606, Bernhardy *Syntax.*, p. 421 sq., Ast. ad Plat. *Gorg.*, p. 359, et Walz. ad Arsen. *Violet.*, p. 333. Mon. B dat ὅτι cum ἐστὶ superscripto. Par. autem B, Barb. et Mon. D ὅτι. De re vid. c. 5, p. 67. — Αὔξουσι h. l. pro αὔξονται positum, de quo usu apud Nostrum sæpius obvio dixi ad *Or. de regn.*, p. 349. — «Aristot., 3, *De histor. anim.*, cap. 11 [10, 9, t. I, p. 113 ed. Schneid., vol. I, p. 518, col. 2, l. 20-23] : Αὔξονται δὲ αἱ τρίχες ἐν τε νόσοις τισίν, οἷον ἐν ταῖς φθίσεσι μᾶλλον, καὶ ἐν γήρᾳ καὶ τεθνεώτων, καὶ σκληρότεραι γίνονται ἀντὶ μαλακῶν. At Arnobius fieri hoc posse negat lib. v [c. 14, fin.]. *Hocine* (ait) *quisquam admiserit, aut credulitatis assensione firmit, pilum in mortuo crescere* [ad quem locum cf. Elmenhorst. et Orell.]? » PETAV.

(36) *Διατεθρύλλεται*. Ita vetustissimi libri, Par. AB et Flor. A; reliqui, sicut editi, minus recte διατεθρύλλεται. Vid. C. E. Christoph. Schneider. ad Plat. *Civit.*, vol. I, p. 103 seq. et vol. III, p. 95; coll. Baiter. ad Isocrat. *Paneg.*, p. 57, et Ast. ad Plat. *Phædon.*, p. 537 et 606. Prætulit etiam Vir Cl. Dindorfius in Themistio suo simplex λ; duplicatum retinuit Held. ad Plut. *Æmil. Paul.*, p. 257. Item in Nostro *De Provid.*, p. 122. Par. AB recte offerunt θρυλούμενα et p. 124, θρυλούμενον. Itemque *De insomn.*, p. 139, unus Monac. 490, πολυθρυλήτους. Ep. 4, p. 164, πολυθρυλήτων. Guelferbyl., Mon. 50 et a m. sec. Mon. 481, ep. 5, p. 167, θρυλούμένην. Mon. 50, ep. 79, p. 226, Guelf. atque Lips. c. Mon. 50 et 515, θρυλεῖ, ep. 105, p. 249, Guelf. et Mon. 50, θρυλούμενοις, iidemque libri ep. 109, p. 252, θρυλούμενον. — Mox pro κουρίας,

Par. B scribit *κουρείας*. De locutione ἐν χρώ κουρείας, quam ex Nostro laudat Thom. Mag., p. 318, vid. Lobeck. ad Phrynich, p. 60. Proxime Par. C dat ἐς νέωτα pro εἰς ν.

(37) *Κόμην καὶ πώγωνα βαθύν*. Noster cap. seq. init. γένειον βαθύ. Lucian. *De merced. cond.*, c. 25, t. III, p. 247 Bip., πώγωνα ἔχεις βαθύν. Gregor. Naz., Or. v, p. 150, οἱ τὰς βαθείας ὑπὴνας ἔλκοντες. Cf. Heusinger. Indic. ad Julian. *Cæs.* v, βαθεῖα ὑπὴνη, Wagner. ad Alciph. III, 55, p. 167; Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. Mor.*, t. I, p. 344, et C. F. Hermann. ad Luc. libell., *Quomodo histor. conscribi oport.*, p. 125. Deinde cum Par. B scribe ἤνεγκεν.

(38) *Εἰλκυσεν*. Mon. E εἰλκυσεν.

(39) *Τῶν δὲ τὰς καλλίστας τε καὶ μεγίστας νίκας ἀνηρημένων*. Pro μεγίστας in Mon. BD est μεγάλας. De locutione Herodotea νίκας ἀναιρεῖσθαι, qua summopere delectatus est Pausanias, dixi ad *Or. de regn.*, p. 279, et in *Additament.*, p. 190. Præposit. ὑπὲρ ante τῆς ἄλλης Ἑλλάδος Mon. C, Par. C et Vat. om. "Ἄλλη h. l." idem significat, quod λοιπή. Vid. Boissonad. ad Philostrat., p. 541, et Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 376. Mox pro ἐπιλανθάνεται λέγω δε Μακεδόνας, Flor. B habet λανθάνεται. μακεδόνας τε λέγω καὶ, etc. Δὲ, quod Par. A omittit, h. l. est scilicet. Vid. Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 90. Proxime Mon. C pro συναναδάντας legit συναναβάτας. De verbo συναναβαίνειν videsis Sturz. *Lexic. Xenoph.*, t. IV, p. 166.

(40) *Ὡς οὐκ ἐγένοντο μόνοι Λακεδαιμόνιοι*. Imo Alexandro sæpe infesti. Curt. lib. v [vi, c. 4], Alludit ad donariorum et spoliiorum inscriptionem, Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες, πλὴν Λακεδαιμονίων, ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων. Plutarch. [*Vit. Alex. M.*, c. 16]. » PETAV.

(41) *Ἐν Ἀρβήλοις*. Venet. BC ἐν Ἀρβύλῃ. Paulo post cum Mon. BD scripsi προσαγορεύσειεν c. v ἐφέλκ. Ad πονηρὸν intell. τι vel χρῆμα. Vid. ad c. 9, p. 72. Mon. E in contextu habet αἱ τρίχαις ε supra αἱ scripto, ut fiat τρίχες; in marg. ἡ κόμη, quod in Mon. A textum invasit. Dein Barb. et Rehd. pro πανδημεὶ exhibent πανδημὶ, quam veram hujus vocis scripturam esse censet Sturz. *De adverbis Græcorum* in i et ei exeuntibus p. 6 et 14. Eamdē laudat Blomfield. in *Glossar. ad Æschyl. Sept. c. Theb.*, v. 284. Cf. Adnotat. ad c. 16, p. 80 B. De forma πανδημεὶ plura dedit exempla Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. I, p. 299. Vid. etiam Buttman. *Ausführliche Gr. Gramm.*, II 2, p. 343 sq. Tum in Mon. E perperam legitur ξηράμενοι. (vid. ad c. 7, p. 71 A, et 14 fin.) pro ξυράμενοι. De forma ξύρομαι vid. Schæfer. ad Long., p. 401 sq., et Lobeck. ad Phrynich. p. 205 infr. Altera forma ξυρῶ occurrit cap. seq., p. 80, οὗτοι — πανδημεὶ τοὺς Μακεδόνας ἐξύρῃσαν.

(42) *Μετὰ Θεοῦ καὶ τύχης καὶ ἀρετῆς*. Beving. : « Afte, nempe capillis derasis, Macedones Persis evasere superiores. Loco τύχης igitur legendum τέχνης. *Catastas.*, p. 299 [300 C ed. Petav. 2.]: Τὸ μὲν ἐπὶ τῷ Θεῷ, καὶ τῇ ῥώμῃ, καὶ τῇ τῶν ὀπλῶν ἐμπειρίᾳ. » Sed fallitur vir doctus. Ita etiam Noster *De Provid.*, p. 106, οὕτως ἡμῖν Θεὸς καὶ τύχη περιτίθησιν ὥσπερ προσωπεῖα τοὺς βίους ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ κόσμου δράματι. Crates Cynic. epist. V, in *Notices et Extraits des Mss. de la Biblioth. du Roi*, t. XI, p. II, p. 21 : Πράττων δὲ οὐδὲν οὐδέποτε ἀνευ Θεοῦ καὶ τύχης. Marcus Antonin. *De rebus suis*, I, 17, p. 34, Πάντα γὰρ ταῦτα θεῶν βοηθῶν καὶ τύχης δέονται, ubi vid. Gatak., qui bene observavit, Marc. Antoninum expressisse videri quod Plat. *De legg.* I. IV, p. 709, B [Ὡς Θεὸς μὲν πάντα καὶ μετὰ Θεοῦ τύχη καὶ καιρὸς τὰνθρώπων διακυβερνῶσι ξύμπαντα.]

(43) *Ὡς ὁ τοῦ Λάγου Πτολεμαῖος ξυνέγραψεν*. Artic. ὁ Rehd. a m. al. habet. Venet. BC dant λαγοῦ, Barb. λόγου, item Rehd. a m. pr.; post vero

corr. λάγου. Par. A, Mon. A et Vat. λάγω. Venet. A λαγῶ. Deinde receptum ex Flor. B ξυνέγραψεν (Par. ABCD, Flor. A, Barb. et Mon. BCD cum Venetis AB dant ξυνέγραφεν. Vat. ξυνέγραφε). Ita Arrianus *Exped. Alexandri* Proœm. init. : Πτολεμαῖος ὁ Λάγου καὶ Ἀριστόβουλος ὁ Ἀριστοβούλου ὅσα μὲν ταῦτά ἄμφω περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου ξυνέγραψαν, ταῦτα ἐγὼ ὡς πάντῃ ἀληθῆ ἀναγράφω, quem locum haud dubie noster respexit. Vulgo συνέγραψεν. Rehd. συνέγραψεν, φ supra φ posito. Mon. A συνέγραψεν. Venet. A συνέγραφε. De Ptolemæo Lagi filio, qui ipse Alexandri Magni, sub quo militarat, res gestas memoriæ prodidit, conf. G. J. Voss. *De historicis Græcis*, I. I, c. 10, p. 60 sq. ed. alt. in Flor. B παρῆν, quod aberat, sec. m. ante ἡπίστατο inter versus restituit.

(44) *Ὅτι δὲ βασιλεὺς ἦν, — οὐκ ἐψεύδετο*. Sumptum id ex Arrian., I. c. § 3, ubi hæc sunt, Ἄλλ' ἐμοὶ Πτολεμαῖός τε καὶ Ἀριστόβουλος πιστότεροι ἔδοξαν ἐς τὴν ἀφήγησιν· ὁ μὲν, ὅτι συνεστράτευσε βασιλεὺς Ἀλεξάνδρῳ, Ἀριστόβουλος, Πτολεμαῖος δὲ, πρὸς τῷ ξυστρατεῦσαι ὅτι καὶ αὐτῷ βασιλεὺς ὄντι αἰσχροτέρων ἢ τῷ ἄλλῳ φεύσασθαι ἦν· ἄμφω δὲ, ὅτι τετελευτηκότος ἤδη Ἀλεξάνδρου ξυγγραφουσιν αὐτοῖς ἢ τε ἀνάγκη καὶ ὁ μισθὸς τοῦ ἄλλως τι ἢ ὡς συνηνέχθη ξυγγραφῆαι ἀπῆν. — Pro συνέγραψεν Venet. C dat συνέγραψεν. At Par. C et Vat. exhibent ξυνέγραψεν, unde et hic legendum videtur ξυνέγραψεν.

CAP. XVI.

(45) *Ἀρῆρ Μακεδόν*. « De hac historia altum apud Alexandri gestorum scriptores silentium. Solum eam delibat in *Theseo* Plutarch. [c. 5] : Τοῦτο δὲ ἀμέλει καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα ἐννοήσαντά φασι προστάξαι τοῖς στρατηγοῖς ξυρεῖν τὰ γένηα τῶν Μακεδόνων, ὡς λαβὴν ταύτην ἐν ταῖς μάχαις οὖσαν προχειροτάτην. » PETAV. — Adde Plutarch. *Apophthegm. regg. et imperatt.*, p. 180 B, et Polyæn. *Strategem.* IV, 3, 2. — Mox Par. AB, Flor. B, Barb., Mon. D et Rehd. cum Turneb. Lectt. Varr. pro ἀνείκως vitiose scribunt ἀνείκων. Par. D habet ἀνείκων, ὡς pro ὦν superscrip. Mon. B ἀνείκων, η pro ει superscr. Mon. ACE, Par. C, Vat. et Veneti omnes ἀνέκων, itemque a sec. m. Flor. A. Noster c. 13, p. 77, Οὐκοῦν οἰκείται χάμῳ καὶ συχοῖς ἄλλοις εἰσὶν ἐν ἄστει Σχύθαι καὶ Σχυθικῶς ἀνείκότες τὰς κόμας, ubi vid. Adnotat. Deinceps Veneti AC præbent ἐς pro εἰς. Τὸ ante περιτὸν Mon. ACE cum Par. C om. Non male; articulus enim in hac similibusque locutionibus abesse etiam potest. V. Ellendt. ad Arrian. *Exped. Alex.*, t. I, p. 9. Sed præferenda vulgata, quod patet ex infra ad c. 18, p. 82 A, posit. In Flor. A καθεικῶς perperam mutatum in καθηκῶς. Atticista ap. Angel. Maium t. IV, p. 524, Ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν εἰς μῆκος ἐκτεταμένον ἔχει τὸ γένειον, καθεικῶς τὸ γένειον λέγουσι. Φέρεσθαι est ferri, i. e. ruere cum impetu. Vid. Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. Mor.*, t. I, p. 415.

(46) *Συμφορησας δέ*. Rehd. a m. pr. videtur habuisse συμφορωνήσας. Postea tamen corr. ο. Pro δὲ Mon. C legit δ'. Proxime idem liber scribit ἐν δεινοῖς pro ἐν δεινῷ.

(47) *Γέρρον* — ἐκεῖρο. Scutum illud, i. e. scutum Persis proprium, de quo vid. Sturz. *Lexic. Xenoph.*, t. I, p. 580 sq. Ἐκεῖνο (Venet. A ἐκεῖνω) Petavius non expressit. Tum Mon. C ἀφήσι (sic) a pr. m. In seqq. post ὡς οὐχ ἱκανὰ ταῦτα intell. ὄντα. Vid. Ast. ad *Polit.*, p. 336, et *Protag.* p. 90 sq., et 566.

(48) *Τῷ Μακεδόνι*. Articulus Mon. C om.

(49) *Ἄττει δὲ ὁμοσε*. Mon. AE ἄττει. De verbo ἄττειν vid. ad *Or. de regn.*, p. 222 sq. Similes locutiones sunt ὁμοσε ἐρχεσθαι, ἰέναι, φέρεσθαι (vid. Rubnken. ad *Timæ.* p. 160, ed. Koch.; *Lexic. Xenoph.*, t. III, p. 284), χωρεῖν (vid. Synes. ep. 73, p. 220; ep. 125, p. 261; ep. 130, p. 265; ep. 140,

p. 276; coll. Boissonad. ad Philostrat., p. 610, et C. F. Hermann. ad Luciani libell. *Quomodo histor. conscr. oport.*, p. 187 et 189.

(50) Φθάσας εἶσω τῶν τοῦ πολεμίου ὅπλων γενέσθαι. Ep. 104, p. 245, Καὶ σπεύδουσιν εἶσω τῶν ὅπλων γενέσθαι. Hic infr. c. 21, p. 84, Εἶσω τοῦ τείχους τῶν ὁμοφύλων. Ep. 72, p. 219, Μένειν εἶσω τῶν περιβάλλοντων τῶν ἱερῶν. Ep. 67, p. 214, Τὸ εἶσω γενέσθαι τῶν νόμων εὐαγγελικῶν. Ep. 72, p. 219, Κἂν μὲν — εἶσω μένης τῶν ὅρων, οὐ; ἔθου. Ep. 85, p. 229, Σὲ εἶναι ἀπάσης ἀρετῆς εἶσω. Or. de regn., p. 6, "Ἦν μὴ παρὰ φιλοσοφίας εἶσω τῶν τῆς ἀρετῆς ὅρων φυλάττηται. Horat. sat. I, 1, 49-50, *Intra naturæ fines viventi*.

(51) Λαμβάνεται τοῦ πώγωνος, κ. τ. λ. De verborum λαμβάνεσθαι et ἐπιλαμβάνεσθαι cum genitivo constructione vid. Hemsterhus. *Anecdott.*, t. I, p. 135 sq.; Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 602; Ast. ad eundem dialog., p. 177, et mea ad Nostri Or. de regn., p. 307. Cf. infr. c. 18, p. 81 et 82; ep. 4, p. 165 et sq.; ep. 66, p. 207; ep. 67, p. 213.

(52) Οὕτως καταβάλλει. Pro vulg. οὕτω ex Mon. A, Par. C, Vat. et Venet. A receptum οὕτως, quod ante consonantem ἐμφατικῶς poni solet. Vid. Weisk. ad Longin., p. 347 seq.; Frotscher. ad Xenoph. *Hieron.*, p. 9 sq.; Bornemann. ad Xenoph. *Anab.*, t. I, 1, 10, p. 7; et Schæfer. *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.*, t. I, p. 207; coll. Adnotat. ad c. 20, p. 83.

(53) Δίχην ἰχθύος. De regno, c. 26, p. 48, δίχην Θεοῦ, Ep. 104, p. 246, Δίχην ἀρουραίου μύος. Plato *De legg.*, p. 705 E, δίχην τοξότου. Lucian. *Demosth. Enc.*, c. 51, vol. IX, p. 159, Δίχην τῶν δειλινῶν πνευμάτων. Cf. Hermann. ad Viger. *De idiot. l. Gr.* p. 701, Blomfield. *Glossar. ad Æschyl. Agamemn.*, v. 3. Post genitivum ponitur δίχην a Nieceph. Greg. Præfat. ad Synes. *De insomn.*, p. 353, Ζιζανίων δίχην.

(54) Τὸν ἀκινάκην σπασάμενος. Stricto acinace, s. gladio Persico. Vid. Lambin. ad Horat., od. I, 27, 5, *Lex. Xenoph.* t. I, p. 99 sq. Verbo medio σπᾶσθαι activam inesse notionem monuit Bæhr. ad Plutarch. *Alcib.*, p. 265, et *Philopæm.*, p. 26; cf. etiam Fischer. ad Xenoph. *Cyrop.*, p. 490, et Sturz. *Lex. Xenoph.*, t. IV, p. 69. Eodem modo Synes. *De Provid.*, p. 118, Τὴν κοπίδα σπασάμενος. Ep. 4, p. 162, Τὸ ξίφος σπασάμενος. S. Marc. xiv, 47, Σπασάμενος τὴν μάχαιραν. Add. Xenoph. *Ephes.* iv, 5, p. 82, et Eustath. *Hysm.* viii, p. 278.

(55) Εἶδε δὴ τις καὶ ἕτερος Πέρσης. Mon. C δὲ pro δὴ. Idem liber cum Venet. A καὶ om. Sic Noster c. 6, init. Μηδ' εἴ τις ἕτερος γόης καὶ περιττὸς τὰ δαιμόνια. De *insomn.*, p. 140, Καὶ εἰ δὴ τις ἕτερος ἐλευθερίᾳ κατὰ τὸ καρτερόν ἐπεχείρησε. Sed vulgata firmatur simili loco in *Dion.*, p. 41, Εἰ δὲ τις καὶ ἕτερος σοφιστῆς ἦν εὐπορος, κ. τ. λ. — Paulo inferius Mon. C librarii errore mutile habet ἄλ (in fin. lin.) ἄλλον. Deinceps Mon. A ἀπολαβόντες κομήτην, alio ordine. Mox idem πεδίον ita, ut e a m. sec. in ras. positum sit. Fuit, opinor, a pr. m. παιδίον, qua confusione in libris Mss. nil frequentius est. Vid. Jacobs. ad *Achill. Tat.*, p. 714, 751 et 750 sq., necnon ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 475; item peccavit librarius codicis Mon. 87, in nostri *Catastas.* I, p. 300 et 302. Deinde in Mon. E ἐδίωκον ex ἐδίωκεν corr.

(56) Παρήει γὰρ, ὥσπερ σύνθημα. Mon. BD παρείη, permutatione haud infrequenti. Cf. Boissonad. *Anecd. Gr.*, vol. V, p. 33; Xenoph. *Anab.* vi, 5, 25, Σύνθημα παρήει. De voc. σύνθημα, *Parole*, vid. *Lex. Xenoph.*, t. IV, p. 186. Noster *De Provid.* p. 117: Φυγῇ φεύγοντες ὑπὸ σύνθημα κοινὸν ἀνεχώρουν τοῦ ἄστεος. De significationibus vocis ἀλώσιμος egit Blomfield. in *Glossar. ad Æschyl. Agamemn.* v. 9. Cf. etiam Adnotat. ad Or. de regn., p. 219.

(57) Συντεταγμένον διέμεινεν. Mon. C ξυντε-

ταγμένον. Pro διέμεινεν Petavius in utraque edit., invitis omnibus codd. atque edit. Turneb., tacite dedit διέμενεν.

(58) Ἐρ τούτῳ. Barb. ἐν τούτῳ (sic).

(59) Ἀπορία συνείχετο. De *Provid.*, p. 93: Ἀθηάργω συνείχετο. Ibid., p. 104, ἐγρηγόρσει συνείχετο. Themist. Or. XXI, p. 243 A, τί δὲ συνέχεσθε ὑπὸ θάμβους. Cf. Heindorf. ad Plat. *Sophist.*, p. 346, Bæhr. ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 185, Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. II, p. 196 et 331, et Beving. *Emendatt. in Synes.*, p. II, in *Novv. Annal. philolog. et pædag.* Suppl. 1, 4, 1852, p. 620 infr. Proxime pro ὠπλισμένοις Par. C et Mon. C scribunt ὠπλισμένος, male. Deinde Venet. C αἰσχροὺς pro αἰσχροῦς.

(60) Ἀρέλυσεν ἐπὶ Κιλικίας. De usu præpositionis ἐπὶ cum genitivo post verba motus junctæ vid. Locella ad Xenoph. *Ephes.* p. 206, Jacobs. ad Antholog. Gr. t. X, p. 102, et t. XII, p. 6, Ellendt ad Arrian., t. II, p. 410. Ita et Plutarch. *Vit. Pelopid.*, c. 17: Ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου μέγα φρονούντες. Tum Barb. a m. pr. κοιλίας, a sec. κιλικίας habet. —

(61) Τριχομαχία κεκρατημένος. Mon. B τριχομανία, τριχομαχία supersc. Mon. C τριχομανία χ a prima manu scripto supra ν, ut fiat μαχία. Mon. D in texto τριχομανία, in marg. tamen τριχομαχία. Cum vulg. τριχομανία (Mon. E scribit τριχομενία) conspirat Mon. A, sed ν a m. sec. in ras. corr. Τριχομαχία, a me receptum, conjecerat jam Piersonus ad Mær. *Attic.*, p. 407.

(62) Νυνὶ δὲ μοιρίδιον γὰρ ἦν ἡδὴ. In libris Mon. ACE et Rehd. sicut in edit. post νυνὶ δὲ commate distinguitur. Sed tu pone semicolon, verba illa cum iis, quæ parenthesin excipiunt, conjungens, nisi forte scribendum sit νῦν δὲ μοιρίδιον (uno tenore. Vid. Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 59, sq.; Engelhardt. ad Plat. *Apolog.*, p. 220, sq.; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 1216), aut, si mavis, νῦν δὲ μοιρ., cum νῦν δὲ, non νυνὶ δὲ, si sequatur γὰρ in enuntiato interposito, usurpari soleat (vid. Schæfer. *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.* t. I, p. 197), et vocolæ νῦν atque νυνὶ in Codd. interdum confusæ reperiantur (vid. Schneider. ad Plat. *Civit.*, t. I, p. 71). Cornarius vertit: Nunc autem: erat enim jam satum quod Achemeniadæ Heraclidis de sceptris cessuri essent: cito intellecto periculo jubet tubas receptui canere. PETAVIUS: Verum ut erat in fatis, Heraclidis Achæmenidas sceptris imperii cessuros, classico receptui cani jubet. Vitiose Barb. et Venet. A exhibent νυνὶ δὲ μοι ράδιον γὰρ. Deinde Barb. ἦν ἡδὴ τῆς ἡρακλ. Par. C ἦν ἡδὴ ἦν

Flor. A ἡδὴ (sic, ab ead. m.). Venet A ἡδὴ om.

(63) Τοῖς Ἠρακλείδαις. I. e. Alexandro, qui paternum genus ab Hercule deduxit (vid. Plutarch. *Vit. Alex. M.*, c. 2, et Arrian. *Exped. Alexandri*, iv, 40 et 41). Tum Rehd. et Mon. E corrupte ἐχαιμενίδας habent pro Ἀχαιμενίδας, quod idem est, atque τὸν Περσῶν βασιλέα. Persarum enim regibus quippe qui omnes usque ad Darium ab Achæmene, Persei et Andromedæ filio ac primo Persarum rege, descenderint, cognomen fuisse Achæmenidas satis notum est. Vid. Herodot. vii, 11, ibique Wesseling. et Schweighäus., itemque I, 125; cf. Plat. *Alcib.* I, p. 120, E. et Olympiodor. *Comment. ed. Creuz.*, p. 151. Interdum autem non solum Persarum reges, sed etiam Persæ ab auctoribus recentioris ætatis Achæmenidæ vocantur. Laudat hunc locum Thomas Mag., p. 711, ubi observat: Τοὺς Πέρσας οἱ ὕστερον καὶ Μήδους καὶ Ἀρσακίδας καὶ Ἀχαιμενίδας λέγουσι. De constructione verbi παραχωρεῖν vid. ad c. 5, p. 68.

(64) Συνεῖς τι τοῦ δεινοῦ. Mendose Barb. συνείστησε. Flor. B συνεῖς τοῦ δεινοῦ (sic, vacuo spatio post ras. relicto). Mon. BD τι om. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.* p. 658, § 348. In proximis Par.

A et Mon. AE cum Venet. A præbent τὸ ἀνακλη-
τικὸν ἡχῆσαι. Sic Noster ep. 104, p. 245, τὸ κε-
λευστικὸν ἡχει. Cf. Lamb. Bos. *Ellipss.* p. 272. Sed
omittitur quoque articulus, velut ap. Long. p. 67
Schæf.: Ἐσύρισε — ἀνακλητικὸν, ὡς ἐπιζητῶν, et
p. 121: Μετ' ὀλίγον ἀνακλητικὸν ἐφθέγγετο. Add.
Julian. or. v, p. 169 C., Chariton. vi, 4, 8, et viii,
2, 14. De hac locutione plura congegit Gataker.
ad Marc. Antonin. p. 74.

(65) Καθίσας ἐν καλῷ τὸν στρατὸν. De verbo
καθίζειν cum accusandi casu constructo vid. Ja-
cobs. ad Achill. Tat. p. 409. Ἐν καλῷ idem est,
quod καλῶς, commode, vid. Boissonad. ad Philo-
strat. p. 512, Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 596; Jacobs.
ad Achill. Tat. p. 791. Noster c. 13, p. 77, ἐν καλῷ
τοῦ θεάτρου καθιζήσόμεθα. Alciph. Ep. iii, 20, init.,
Ἄγει μέ τις εἰς τὸ θέατρον, καὶ καθίσας ἐν καλῷ,
διαφόροις ἐψυχαγῶγει θεωρίαις. In seqq. Rehd. a
m. pr. exhibebat αὐτοῦ. Post vero correctum αὐ-
τῷ. Articulus ante κουρέας idem liber in ras. scri-
ptum offert.

(66) Ἀναπισθέντες. Barb. ἀναπισθέντες. Mon.
C ἀναπετασθέντες. Deinde Barb. πανδημεῖ (sic).
Rehd. in contextu πανδημί, in marg. ab al. m.
πανδημεῖ. Vid. ad c. 15, p. 79. B. Mox Mon. C
ἐξύρηναν, u ex η correcto. Cf. ad c. 7, c. fin. De re
vid. Wyttenbach. ad Plut. *Opp. mor.* t. II, p. 340.

(67) Δαρσίω δέ. Mon. E scribit δῆ, non male
quidem; sed vulgata tamen minime sollicitanda,
cum δὲ nonnunquam pro δῆ vel οὖν poni soleat.
Mox Flor. B et Mon. C pro οὐκέτι dant οὐκ ἔτι. Dein-
de idem liber Flor. atque Venet. C κατ' ἐλπίδας τὸ
πρᾶγμα ἐχώρησε, ordine inverso. Vitiose Barb.
ἐχώρησαι. Paulo post in eodem libro est ἐκρίναντο
(corrector, ἐκρίνοντο).

CAP. XVII.

(68) Εἰ μὴ γε τῶν βρεφῶν εἰσὶ μορμολύχεια. Mon.
D εἰ μὴ τε, male. De formula εἰ μὴ γε, nisi forte, ver-
nac. wenn nicht etwa, vid. Fritsch. ad Lucian. *Deorr.*
Dialogg., p. 57. Cornarius vertit: *Coma itaque ne-
que facit reverendos, neque ostendit, nisi sane infantium
est terriculum.* Sed non est, quod corrigas ἐστί.
Εἰσὶ enim pendet a vocabulo ἀνθρώπους, quod in-
telligendum est ad verba ποιεῖ φοβερούς et δείκνυσιν.
Recte igitur Petavius: *Quamobrem coma ipsa ne-
que terribiles ut sint, neque ut videantur, facit, nisi
infantium forte spectra terriculaque esse velint.* Cf.
Held. ad Plut. *Æmil. Paul.*, p. 279 seq. Pro vulg.
μορμολύχεια auctoritate codicum Flor. B, quinque
Monacc., Par. CD, Vat., Venet. A et Rehd. scripsi
μορμολύχεια. De h. v. vid. Ruhnken. ad *Timæ.*, p. 151
sq. ed. Koch., et Fischer. ad Plat. *Phædon.*, p. 322.

(69) Ἐπεὶ — γε. Siquidem. Vid. Jacob. ad Lu-
cian. *Toxar.* p. 160. Cf. Nostrum in seqq. Mox in
Barb. legitur παρακειμένους pro περικειμ., de qua
permutatione vid. Adnotat. ad c. 7, p. 70. De lo-
cutione κράνη περικεῖσθαι nuper exposuit C. F.
Hermannus ad Luciani libell. *Quomodo histor. con-
scr. oport.*, p. 150 sq.

(70) Τὸ δὲ κράνος οὐδὲν ἄλλ' ἢ — χαλκοῦν
κρῆνιον ἔστιν. Vulg. οὐδὲν ἄλλο ἢ. Illud, quod ha-
bet quidem Rehd. liber, invito me irrepsit. Scrib.
potius c. codd. Par. ACD, Flor. AB, Mon. ABCD et
Vat. οὐδὲν ἄλλ' ἢ. Vid. Ast. ad Plat. *Legg.* p. 359,
et ad *Protag.* p. 196, Bremi ad Demosth. *Oratt.*
selectt., sect. i, p. 66, et Jacobs. ad *Ælian.* p. 498.
Vitiose Barb. ἄλλ' ἢ. Cf. infra c. 22, p. 85. Pro
χαλκοῦν Mon. C habet χαλκοῦ, quod æque proba-
tur. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, §. 374. b. Noster
De Regn. c. 18 fin., μετὰ χιτῶνος φαύλων ἐρίων καὶ
πίλων. Longus p. 5 ed. Schæf., κεκόσμηται (sc. Mi-
τυλήνη) γεφύραις ξεστοῦ καὶ λευκοῦ λίθου.

(71) Ἰππῶν θριξὶν ἐνσκευάζονται. Hoc verbum,
quod proprie significat amicare, vestire, illustrant
Marklandus ad Max. Tyr. xiv, 2, p. 677, et Villoi-
sonus ad Long. p. 294 sq.

(72) Οἷς μὲν ὑπῆρξεν ἀμφιέσασθαι κράνος.

In Pseudo-Petav. excidit μέν. Ὑπῆρξεν suppedita-
runt codd. omnes, præter Rehd. et Mon. E, qui
cum editis exhibent ὑπῆρχεν. Noster c. 5 fin.,
ἀνθρώπων δὲ, οἷς ὑπῆρξεν εὐμοιρῆσαι τὴν ἀποβο-
λὴν τῶν τριχῶν, φαλακρὸς ἂν εἴη τῶν ἐπὶ γῆς τὸ
θειότατον. Eodem loquendi modo utitur noster c.
24, p. 87, μακαρίσαι δὲ, οἷς ὑπάρχει μὴδὲ δεῖσθαι
κουρέως. Ep. 18, p. 174: Τῷ δὲ ὑπάρχει συγγενεῖ
τε εἶναι τοῦ μακαρίτου Θεοδώρου σφόδρα διὰ μνή-
μης ἡμῖν ἀνδρὸς γενομένου, καὶ μηδὲν ἀμελεῖσθαι
(ἀξίω, quod subsequitur in edit. Ald., Turneb. ac
Morell., item in codd. Guelf. et Mon. 476, in quo
posteriore a m. sec. superscriptum est [Lips. habet
ἀξίου], Petavius merito seclisit, assentientibus
codicibus Heidelberg. atque Monacc. 50 et 490) παρὰ
τῶν τῆδε τὰ πρῶτα ἐχόντων ἐν τῷ πολιτεύεσθαι.
Ep. 42, p. 181: Ἐκ μιᾶς οὖν πρόσσοχης ὑπάρξει
σοὶ κάμοι καὶ τοῖς νόμοις χαρίσασθαι. Ep. 131, p.
266. Τοὺς γεωμετρικοὺς ὅρους ἀληθεστάτους ἡγοῦ,
ὅτε γε καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις ὑπάρχει σεμνύ-
νεσθαι, κ. τ. λ. Vid. etiam Heindorf. ad Plat. *Phæ-
don.* p. 108, Creuzer. ad Plotin. *De Pulcr.* p. 312
sq., et Reynders ad Plat. *Sympos.*, p. 142. — Ἀμ-
φιέσασθαι κράνος. Noster *De Provid.*, p. 106:
Ὡς περ ἐσθῆτας ἔστιν αὐτοῦς (sc. βίου) ἀμφιέσα-
σθαι καὶ μεταμφιέσασθαι, ubi Pa ἀμφιάσασθαι καὶ
μεταμφιάσασθαι (ab ἀμφιάζεσθαι. Vid. Abresch. et
Boissonad. ad Aristænet. p. 511); Pb ἀμφιάσασθαι
καὶ μεταμφιάσασθαι, e supra α scripto. Similiter
Noster ibid. paulo superius: ἀλλοτρίους (sc. βίου)
δὲ ἐξωθεν περικεῖμεθα. Cf. Gatak. ad Marc. Anto-
nin. p. 358, 1. C.

(73) Ἰσασι περὶ τοῦ σχήματος. Periphrastice
posuit pro ἴσασι τὸ σχῆμα. Vid. Adnotat. ad c. 4.

(74) Διδακτέον δ' ἂν εἴη. Barb. διδακταῖον γάρ,
δ' ἂν loco γάρ superse. Deinde ante τοὺς οὐκ εἰδόν-
τας Vat. inserit καί. Abest a Mon. C artic. τοὺς,
qui omitti etiam potest. Noster infr. p. 81: Πολὺν
ἂν οἶμαι τὸν λέγοντα παρὰ τοῖς εἰδόσιν ὀφλῆσαι κα-
ταγέλων. Ep. 57, p. 196: Λέγω δὲ ἐν εἰδόσι. *Cata-
stas.*, p. 303, Ἐν εἰδόσιν ὀλοφυρόμενος τὴν καταθε-
βλημένην εὐγένειαν. Cf. Segaar. ad Clem. Alex.
Quis dives salutem consequi possit, p. 202 sq.,
Blomfield. *Glossar. in Æschyl. Agamemn.*, v. 1575.
Pro ὀπισθεν (vitiose Mon. E ὀπισθεν) Mon. A una
cum Rehd. scribit ὀπισθε, qua de forma vid. Lo-
beck. ad Phrynich., p. 284 sq., et qui nuper de
hac varietate copiose accurateque exposuit v. cl.
Schneider. ad Plat. *Civit.*, t. I, p. 124 sqq. Cf. ad
c. 1, p. 63, et ad c. 18, p. 81, et 82. Deinceps
Mon. BD om. σκευάζονται. Pro vulg. στοιχηδόν ex
Par. C et Vat. dedi στιχηδόν. De utraque voce vid.
Jacobs. ad Achill. Tat., p. 596 sq., et Ellendt. ad
Arrian., t. II, p. 154. In Mon. C perperam legitur
διατεθήσαις. Mox Mon. A i vocis πίλου a corr. m.
in ras. habet.

(75) Ἐχουσα δὲ, ὥς περ ἔχει. Similiter Ep. 155,
p. 293, Παθοῦσα ἃ πέπονθεν. *De regn.*, c. 10, p. 17,
fin., Πράττει γάρ, ὃ τι ἂν πράττη, δεδομένα ἅπα-
σι τοῖς μέρεσι τῆς ψυχῆς πράττων. Epist. 57, p.
197, Οἱ γὰρ ὑπηρέται φύσει μὲν εἰσιν οἵτινές εἰσι.
Plura de hoc loquendi usu collegerunt exempla
Lenting. *Animadverss. critt. in Euripid. in Novis
Actis litterarr. Soc. Rheno-Traj.*, t. I, p. 16 sq.
et Fritsch. *Quæstt. Lucian.*, p. 159 sq.

(76) Ὅσα στρατιώταις περίκειται. Flor. AB
στρατιώτης. Barb. a m. pr. παράκειται, corr. ta-
men a m. rec. περίκειται.

(77) Ἀναθαρσῆσαι τοὺς Τρῶας. Mon. A ἀνα-
θάρσῃσαι. Barb. ἀναθαρσίσθαι (sic). De re vid. II.
XVI, 69 sq. Mox Flor. B male scribit ἐωρουμένην,
de qua confusione cf. Boissonad. ad Cratet. *Cynic.*
Ep. 23, in *Notices et Extraits des mss. de la Bi-
blioth. du Roi*, t. XI, p. II, p. 45. Pro σόδην Mon.
E habet σώδην. — Atqui Claudianus de Achillis
coma loquens in *Epithal.* Honor. et Mar., territos
ait Achillis coma fuisse [v. 18 sq.] :

— — — et mox, quos horruit Ide,

Thessalico roseos pectebat pectine crines.

Sic enim legendum, non ut in vulgatis. *Idem*, in duobus MS. reperi. [Conf. C. Barth. *Adversarr.* L. XVII, c. 14, p. 878.] PETAV.

(78) *Λεύσσουσι μέτωπον*. Ita soli Mon. A, Par. C et Vat. cum editis; at Par. ABD, Florr. AB, Barb., Monacc. BCDE, Veneti atque Rehd. dant *λεύσουσι*, quod non probatur. Vid. Heyn. ad *Il.* I. c. tom. VII, p. 150 et 165; Boissonad. ad Nicet. Eug. p. 302; Buttmann. *Gramm. Gr.* ampl. t. I, p. 384., Bachmann. ad Lycophr. *Alex.* v. 52, 86, 216, 990 et 318. Inverso ordine Mon. BD et Venet. BC scribunt *λεύσουσι κόρυθος*. Pro vulg. *μέτωπα*, quod exstat in Barb. et Rehd., e Par. AC, Florr. AB, Monacc. ABCD, Vat. et Venetis BC restitui, ducē Homero *Il.* XVI, 70, *μέτωπον*. Venet. A *μέτωπα*, Mon. E, *μέθωπα* (sic), in utroque ον suprascribitur litteræ α; deinde in Barb. *ἐγγύθαι* pro *ἐγγύθι*. Homericum verum respexit quoque Themistius Or. XIV, p. 181, C.

(79) *Τὸ γὰρ ἀποστρέλλω* — —, *αὐτὸ τοῦτο*. Vid. ad c. 7, p. 71.

(80) *Εἰ δὲ Ἀχιλλεύς ἐκόμα*. Mon. C δ'. De apocosi suppressa vid. ad c. 6, p. 129.

(81) *Ὁξύροπος ἦν εἰς ὀργήν*. Rehd. a m. pr. exhibebat *ὀξύροπος*. Post vero ρ duplicatum. Nicephor. Greg. Plat. Theætet. p. 144, *πρὸς τὰς ὀργὰς ὀξύροποι εἰσι*. Præfat. ad Synes. *de Insomn.* p. 355, *πρὸς κακίαν ὀξύροποι*. De re cf. Horat. Ep. ad Pison., v. 121. Tum Mon. C om. ἦν. Verbum χωρεῖν accusativo junctum attigi jam supra ad c. 4.

(82) *Ἀναζειν*. Par. A, Mon. BD et Vat. dant *ἀναζῆν*. Mon. C *ἀναζῆν*, suprascripto εἶν. In Flor. A *ἀναζῆν* mutatum in *ἀναζειν*. De hac confusione facillima, item de metaphorico usu verbi *ἀναζειν* vid. Porson. ad Euripid. *Hec.*, v. 1038, p. 75 ed. Schæfer. noviss., Blomfield. Glossar. ad Æschyl. *Prometh.*, v. 378; Jacobs. ad Achill. Tat., p. 774, et Beving. Emendatt. in Synes. P. I, in *Novv. Annall. philolog. et pædagog.*, Suppl. I, 3, 1832, p. 346. Exemplis ab his viris doctissimis prolatis addendus est Gregorius Nyss., t. I, p. 596, ex emendatione Cl. Boissonadii (*Anecdott. Græcc.*, vol. IV, p. 85): *Ἡ μὲν γὰρ αἰδῶς ἐρυθήματι μόνῳ ἐπισημαίνεται, συμπαθόντος πως τῇ ψυχῇ τοῦ σώματος κατὰ τινα φυσικὴν συνδιάθεσιν καὶ τοῦ περὶ καρδίαν θερμοῦ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὕψεως ἀναζέσαντος*. Eodem modo simplex verb. *ζειν* legitur Jamblichi *Protrept.*, p. 336 ed. Kiessl.: *ζει γὰρ ὁ θυμὸς, ὥσπερ λέθης πυρὶ θαλπόμενος*. Proprio autem sensu verbum *ἀναζειν* occurrit supra c. 13. In seqq. pro vulg. *τῆς καρδίας* cum codd. meis omnibus scripsi *τὴν καρδίαν*, idemque conjecerat Bevingius l. c.

(83) *Ὡς περ οὐκ ἐπαινεῖται*. Mon. E ὅπερ, ὡς litteræ ὁ suprascripto. Mox Barb. *παρὰ ψυχὴν*, post vero corr. *περὶ ψ*.

(84) *Οὐδὲ περὶ σῶμα ἡ κόμη τῶν θαυμαστῶν*. Libri scripti et editi *κόμη*. Articulum, quem de meo addidi, poscunt verba prægressa ὁ θυμὸς. Cornarius vertit: *Verum quemadmodum non laudatur propter Achillem animæ ira, sic neque circa corpus coma admirationi est*. Petavius: *Sed ut Achillis causa nemo est, cui animi furor probetur, sic neque clarissimorum virorum in corpore est coma laudabilis*. Jo. Luzac. *Lectt. Att.*, p. 259: *At vero, sicuti propter Achillem non laudatur iræ impotens animus, sic neque propter corpus laudatur coma virorum quos admiramur*. Unde apparet Cornarium ad verba τῶν θαυμαστῶν supplevisse ἐστὶ, Petavium autem et Luzacium ex antecedentibus repetiisse ἐπαινεῖται. Intellig. potius δὲ αὐτόν.

(85) *Φύραι*. Rehd. *φύναι*.

(86) *Γνώμην ἀποφαίνομαι*. Sententiam meam declaro (vid. Heindorf. ad Plat. *Gorg.*, p. 67, *Lex. Xenoph.*, Bæhr. ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 161; Ast.

ad Plat. *Gorg.*, p. 154 sq. coll. Demosth. *Philipp.* i init.). Γνώμη in hac similibusque locutionibus sine articulo usurpari annotavit Krügerus ad Xenoph. *Exped. Cyr.* i, 6, 9, p. 53. Omisso vocabulo γνώμην, verbo ἀποφαίνομαι utitur Noster infr., p. 81. In seqq. Flor. A particulam ἄν, quam Venet. C omittit, inter versus a sec. m. additam habet. Par. D scribit αὐτόν ἄν inverso ordine.

(87) *Νέος ὢν*. Mon. C νέως. Deinde pro ἀμωσγέπως Mon. BD præbent ἀμωσγέπως, de qua varietate vid. Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 91, et *Phædr.*, p. 227, nec non C. E. Chr. Schneider. ad Plat. *Civitat.*, vol. II, p. 112 seq.; eodemque modo scribunt libri Monacc. 29, 87 et 481 in *Dion.*, p. 59, ubi vulg. est πρὶν ἀμωσγέπως ἐμφορηθῆναι ῥητορικῆς καὶ ποιήσεως. Rehd. post h. voc. distinctionis notulam habet.

(88) *Ἰατρικῆς τε καὶ μουσικῆς ἤπτετο*. De locutione vid. ad c. 11, fin.; de ipsa re ad c. 12, p. 76.

(89) *Πρὸς ἃς εἶχε* —, *δυσχέρως εἶχε*. Mon. E πρὸς αἰ, ἃς superser. Sic cum πρὸς et accusativo etiam verbum *δυσχεραίνειν* et similia construuntur (vid. Maxim. Tyr. ix, 2, 93; Synes. *De Prov.*, p. 115). Cum accusativo sine præpositione legitur *δυσχεραίνειν* in Nostri *Dion.*, p. 59; *De insomn.*, p. 159, ep. 124, p. 260, et *Serm. ad Pæon.*, p. 508. Eodem verbo cum præpositione ἐπὶ et dativo adjuncto utitur noster Or. *de regn.*, c. 2, p. 2, ad quem locum vid. quæ annotavi, p. 153; cum simplice autem dativo ibid., c. 5, p. 4; item Julian. *Misopog.*, p. 358 et 346. Cf. Hess. *Observatt. critt.* in Plutarch. *Timol.*, p. 53 sqq.; Bæhr. ad Plutarch. *Philopæm.*, p. 63 sq., Held. ad Plut. *Vit. Tim.*, p. 376. — Proxime Barb. *ιατροῖς, ἱεροῖς* superser. Venet. C *ιερεῖς*. In Mon. C *ιεροῖς* corr. ἐξ *ιερός*. Pro *ἱερίοις* Venet. C dat *ἱερείοις*. In Vat. exstat gloss. interlinear. *κενοταφίους*. Tum Mon. E habet *ἀπέρχασθαι* (sic) ἃ superser. loc. ε. Par. B *ἀρπάξασθαι*, et a corr. m. *ἀπάρχασθαι*. De re vid. *Il.* xxiii, 141 sqq.

(90) *Ἐπεὶ τοι καὶ Σωκράτην*. De ἐπεὶ τοι καὶ vid. ad c. 3, fin. — Plutarch. *Περὶ τῆς κακοῦθ. Ἡροδ.* t. II, p. 856 ed. Frcf.; t. IV, p. 295 sq. Wyttenb., *Ἐγγὺς δὲ τούτων εἰσὶν οἱ τοῖς ψόγοις ἐπαίνους τινὰς παρατιθέντες, ὡς ἐπὶ Σωκράτους Ἀριστόξενος, ἀπαιδευτον, καὶ ἀμαθῆ, καὶ ἀκόλαστον εἰπόν ἐπήνεγκεν, ἀδίκη δ' οὐ προσῆν*. Neque Socratis tantum, sed et Platonis obtrektor fuit. Laërtius in *Vita Democr.*, l. ix, segm. 40, t. I, p. 571. Vid. Luzac. *Lectt. Att.*, p. 242, not., et Platonis l. iii, segm. 57, t. c., p. 186. Quem eundem et musicum illum celeberrimum fuisse arbitror, de quo Gellius lib. iv, cap. 11, et Suidas [v. *Ἀριστόξενος*]. PETAV. — Vid. Mahne *Diatrib. de Aristoxeno*, philosopho Peripatetico, in *Thesaur. crit. nov.*, t. I, p. 58 sqq., et Luzac. *Lectt. Att.*, p. 244 sqq. et 290 sq.

(91) *Ὡς φύσει γέγονει τραχὺς [εἰς] ὀργήν*. Pro vulg. *γεγόνει* e Par. C, Vat., Venet. A et Mon. E recepi *γεγόνει*. Rehd. exhibet *γεγόνει* a pr. m., corr. oi secunda. Mon. A *ἐγεγόνει*. Venet. C *ἐγεγόνει*. Confusio hæc sane facillima, cum ei in codd. per compendium sic scribi soleat, ut simile sit τῶ οι. In Mon. C est *γέγονα*. Mahne V. Cl. l. c. dedit *γέγονε*. Cæterum omissi augmenti exempla habes etiam in Nostri ep. 8, p. 169, *γεγόνειμεν*, ubi cod. Lips. *ἐγεγόνειμεν*, Heidelb. autem et Mon. 490, *γεγόναιμεν* præbent. Ep. 55, p. 190, *πεπίστευτο*. Ep. 95, p. 233, *πεποιήκειν*. Ep. 67, p. 215, cod. Lips. pro vulg. *ἐπεποίητο* optime scribit *πεποίητο* (cf. Ellendt. ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. I, p. 515). Ep. 129, p. 264, *γεγραφήκει*. Ep. 67, p. 211, vulgo legitur *ἀπεδέδεικτο*. Scrib. sine hæsitacione auctoritate Codicum Guelf., Lips. et Mon. 476, 481 et 515, *ἀποδέδεικτο*. Restituenda eadem lectio e codd. Guelf., Lips. atque Mon. 50, 476 et 481. in ep. 76, p. 222. Add. Hemsterhus. et Locella ad Xenoph. *Ephes.*, p. 196, Boissonad. ad Eunap., p. 304, et Aristænet.,

p. 545, idemque in *Notices et Extraits des mss. de la Biblioth. du Roi*, t. XI, P. II, p. 71 et 154: item in *Anecdott. Gr.*, vol. IV, p. 337; Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 68, Matthiæ Gramm. Gr., § 165, p. 301, Ellendt. ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. I, p. 264 sq. et 284; Jacobs. ad *Ælian*, p. 56. — Præpositionem ante ὀργήν, a Par. AB, Flor. AB, Barb. et Mon. BD. omissam, uncis inclusi, ut minime necessariam. Sic Plutarch. *Vit. Poplic.*, c. 3, ἄτρεπτος ἀνὴρ καὶ τραχὺς ὀργήν. Aristoph. *Equit.*, v. 41, ἄγροικος ὀργήν, ubi schol. Herodot. I, 73, ὀργήν ἄκρος, ubi vid. Interpretes, v. 124, ψυχὴν οὐκ ἄκρος. Conf. Wesseling. VII, 5, ἀρετὴν ἄκρη. Add. Bæhr. ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 162. Mox Barb. vitiose κρατηθίη.

(92) Διὰ πάσης ἀσχημοσύνης ἐβάδιζεν. Ita *De insomn.*, p. 153, Διὰ πάντων λέναι φαύλων τε καὶ σπουδαίων. Ep. 44, p. 185, Διὰ πάσης ἐλθεῖν βασιάνου. Ep. 67, p. 208, Διὰ πάσης ἦλθον ἐν λόγοις ὁδοῦ. Cf. Valckenaer. ad Euripid. *Phænis.*, v. 482, Brunck. ad Sophocl. *OEdip. Tyr.*, v. 773, Matthæi Novv. ex Jo. Chrysost. *Eclogg.*, p. 450 sq., Heindorf. ad Plat. *Gorg.*, p. 512.

(93) Οὐδὲ Σωκράτης πω τότε. Par. B et Barb. πώποτε. Mon. A et Rehd. πω τότε a corr. m. Pro εἴχοσιν Mon. C vitiose εἴσιν. Deinde Mon. E ἔτι pro ἔτη. Barb. ἐτῶν, ἔτη superscr. Mon. A ἐτῶν. Laudat Petavius Plat. *Parmenid.*, p. 127, et *Theætet.*, p. 183. Cf. Ast. in libro cui titulus est: *Platons Leben und Schriften*, p. 246 sqq., et Socher. in ejusdem argumenti libro, p. 279 sq.

(94) Τὰ Παρθήραια. Vid. Meurs. *Panathen.*, p. 1 sqq., et Creuzer. *Symbol. et Mytholog.*, t. II, p. 808 sqq.

(95) Ἡ ὥς περὶ κομήτου. Mon. E ἦ ὥς. Mox Petav. 2, mendose πολλήν pro πολύν, et in seqq. Par. A τὸν καταγέλων.

(96) Ὡς οὗτός ἐστιν. In Rehd. primitus fuerat ὥς καὶ οὗτος. Deleta tamen particula καὶ a pr. m.

(97) Ὁ τῶν πώποτε πεφιλοσοφηκότων φαλακρότατος. Epist. 79, p. 227, Πάσης γλυκυθυμίας παρ' ὄντινούν τῶν πώποτε πεφιλοσοφηκότων ἀπολελαυκώς. Epist. 57, p. 193, Ὡς εἴ γε τοῦτον ἡμῖν εἶναι τῶν παρ' αὐτοῦ πώποτε στρατηγῶν εὐλαθέστατόν τε καὶ δικαιοτάτον, ubi legendum videtur τὸν τῶν. Ibid., p. 194, Πρὸς τὴν ἱερωσύνην ἐγὼ παρὰ τοὺς πώποτε δειλότατος γέγονα. Cf. Wyttenbach. ad Plat. *Phædon.*, p. 335. Dein Par. A scribit φαλακρός. De re Hadr. Junius *De coma*, c. 11, p. 592; præter D. Hieronymum *adversus Jovinian.*, t. IV, p. II, p. 190 ed. Martianay., qui Socratem *recalva fronte* depingit, laudavit Varronis dictum in *Sexagesi*, servatum a Nonnio, v. *Ericium* et v. *Proboscis*: tam glaber, quam Socrates, neque nostri h. l. silentio præterit. Conf. supra, c. 6 init.

(98) Ἠράδοτατος. Cf. *Ælian*. V. H. ix, 7, p. 579 et ibi Kuhn.

(99) Μὴ δὴ καταδίκασε. Mon. E scribit δέ. Par. B et Barb. καταβάδιζε. Deinceps Mon. E κώμην.

(1) Ἐν ᾧ γάρ. A Rehd. et Mon. E γάρ abest. Paulo post in Flor. B, loco τοῦ πρώην, perperam scribitur πατὴρ per compendium.

(2) Χρώμενος. Flor. B χρησάμενος, corr. χρώ. Ad ἀποφαίνῃ intelligendum γνῶμην, quod supra monui.

(3) Ὡς κἂν τὸ γῆρας. Mon. E ὅς. Kἂν Mon. A a m. sec. in ras. habet. Mon. C κἂν — γεῖρας, ita tamen, ut ei mutatum sit in η. Pro κἂν Venet. A offert καί. Dein Flor. B τῷ γῆρα.

(4) Ἐγὼ δὲ, ὥς — περιέμειναι. Desiderantur hæc in Par. B et Barb.

(5) Εἶδον γάρ, εἶδον. De hac repetitione vid. quæ annotavi ad c. 4. Add. Segaar. ad Clem. Alex. *Quis dives salvetur*, p. 259.

(6) Τὸ συγγενῇ γεγονέναι θεῶν. Τὸ in Mon. A et Rehd. in ras. corr. Par. A et Veneti AB habent τῷ, Par. B et Barb. τὸν, Mon. C τῶν. Florentino

A sec. m. dedit συγγενεῖς, quod exstat quoque in Venet. BC.

(7) Ἀπαξ δὲ εἰρημένον — περὶ τοῦ σχήματος τῶν θεῶν. Cap. 8, 9 et 10.

CAP. XVIII.

(8) Ὡς περ ἔρμαιον λαβόμενος ἔχη. Ita recte Par. AC, Flor. B, Monacc. AC, Vat. et Venet. A. Vulgo ἔρμαιον. Mon. E ἔρμαι, ἔρμαιον suprascripto. Vocabulo ἔρμαιον significatur ἀπροσδόκητον κέρδος. Vid. Schol. ad Lucian. *Somn.*, t. I, p. 10 Bip., et Fragment. Lexici Græc. ap. Hermann. *De emend. rat. Græc. Grammat.*, P. I, p. 342, 149. Cæterum de h. v. consule Ruhnken. ad *Timæ.*, p. 102 sq., Fischer. ad Plat. *Phædon.*, p. 448, et Interpret. ad Aristænet. p. 498. Synes. Ep. 101, p. 240, καὶ ἡμῖν τὸ ἔρμαιον κοίνωσαι. — Λαβόμενος in Mon. C corr. ex λαβών. Post ἔχη suppl. τοῦ. Cf. *Or. de regn.*, c. 32, p. 57, et Heyler. ad Julian. Ep. p. 382. In fragmento versus Homericæ, qui exstat *Il.* I, 497, cod. Par. BC male habent πηλείονα.

(9) Διὰ τί. Barb., Monacc. omnes, Vat. et Rehd. διατί. Pro τεμάχιον Monacc. BCD, Par. C, Vat. et Venet. A offerunt τεμμάχιον, quod Barb. a sec. m. habet. Mox in Par. B, Barb., Rehd. et Mon. E vitiose scribitur ἔλξης.

(10) Ἐπεὶ μὴ σὺ βούλει. Mon. AE, Par. C, Vat. et Venet. C præbent σὺ μὴ, quod prætulerim. Noster in *Dion.*, p. 59, ὅτι σοὶ μὴ διώρθωσα τὰ δέωνος γράμματα. Post βούλει pro interrogationis signo comma pon. Proxime Mon. AE pro αὐτὸ suppeditant αὐτό πως. Bene. De vi particulæ πως vid. Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 291 sq. Mox Mon. E ἐποίησε, ας supra e scripto.

(11) Στῇ δ' ὀπιθεῖν. Mon. C legit δέ. Tum Venet. B ὀπιθε. Vid. ad c. 17. Mon. A ὀπισθε. Par. C, Venet. AC et Mon. E ὀπισθεν. Vat. ὀπισθεν c. asp. Ὀπισθεν fuerat a pr. m. etiam in Rehd.; post vero σ abrasum, Pro Πηλείωνα Par. BC perperam legunt πηλείονα.

(12) Ἐν αἷς. Mon. C ἐναῖς, et pro ἐνι Mon. E ἐνι.

(13) Τοῦναντίον ᾧ βούλει. Flor. A, Par. BD, Barb. et Mon. BD male ὅ. At Par. AC, Flor. B, Mon. A, Vat. et Veneti AC una cum marg. Monacensis E legunt οὗ, quod æque probum est, ut ᾧ, cum vox ἐναντίος modo cum dativo, modo cum genitivo construi soleat. Vid. Fischer. ad Weller. *Gramm.*, t. III, a. p. 396, *Lex. Xenoph.*, t. II, p. 169, Siebelis. ad Pausan., t. I, p. 107, Matthiæ Gramm. Gr., p. 680, Fœrtsch. *Observatt. critt. in Lys. Oratt.*, p. 28. Cf. infr. c. 20, p. 84; *De regn.*, c. 11, p. 19; *Dion.*, p. 35. In Mon. C exstat ἡ βούλει, in Venet. B ἡ βούλει.

(14) Μαντεύομαι. Rehd. et Mon. E μαντεύσομαι. Deinde Turneb. κἂν, Petav. 1, 2, κἂν, Mon. E κἂν, recte Barb., Mon. ABCD et Rehd. κἂν. Perperam Barb. et Mon. C τοῦτο (pro τούτῳ) τῆς ἡλικίας. Cæterum vid. ad c. 13. Statim Mon. E ἀχιλεῖ.

(15) Φαλάκρας μετεῖναι. Intell. μέρος. Vid. Lamb. Bos. *Ellips.*, p. 280; Werfer. ad Ctes. *Opus Reliqq.*, ed. Bæhr. p. 307 sq., Boissonad. ad Eunap., p. 295.

(16) Ἠκουσα. In Par. A est gl. ἐλθοῦσα.

(17) Ὀπισθεν αὐτοῦ. Sic Par. A, Barb., Mon. AE et Rehd. (Mon. C ὀπισθεν) pro poetico ὀπιθεν, quod h. l. vix tolerari possit.

(18) Τῆς κόμης ἐλάβετο. Vid. ad c. 16.

(19) Ἐμοῦ τις. Mon. C ὁμοῦ τις. Quod sequitur ἀλλὰ Flor. B, Mon. AE atque Par. D male omittunt. Eadem particula videtur deesse post Σοκράτους. Vid. Adnotat. ad c. 4, p. 63. Mox pro vulg. ὀπιθεν (Rehd. legit ὀπιθε) cum Par. AC, Flor. B, Mon. ACE, Vat. et Venet. AC scripsi ὀπισθεν.

(20) Ἐκεῖ γὰρ ἡμῖν ὑπολείπεται. Paris. B pro ἡμῖν male exhibet ὑμῖν. — Aristot. in *De Hist. [animal.]*, c. 11 [10, 6, t. I, p. 141 ed. Schneid.; vol. I, p. 518, col. 1, l. 26 seq. ed. Bekker.], τὰ

γὰρ ὀπισθεν οὐδεὶς γίνεται φαλακρός. Plin. [H. N.] lib. xi, cap. 37 [c. 47, t. I, p. 615, ed. Harduin.] ΡΕΤΑΥ.

(21) Τὰ τῆς ἐπικήρου φύσεως σύμβολα. Mon. AE om. τὰ. Noster Dion., p. 46, ἡ ἐπικήρος φύσις. Origenes De orat. c. 1 init., τῆς ἐπικήρου φύσεως. Aeschin. Socrat. Axioch., c. 9, p. 152 ed. Fisch. tert., τὸ τῆς φύσεως ἐπικήρον, ubi cf. Indic. verborr. in voc. ἐπικήρος. Themist. or. xxiv, p. 301, ἐπικήρα καὶ τῆς ἀσθενοῦς φύσεως μέτοχα. Cf. Boissonad. ad Eunap. t. I, p. 245.

(22) Οὐτε ἀνθρώπινόν ἐστιν. Par. C. et Vat. οὐτ'. Dein Mon. C ἐστί.

(23) Θείας ἀντικρυς καὶ μοίρας καὶ φύσεως. Ἀντικρυς h. l. idem est, quod φανερώς (vid. Ammon. p. 17). Eadem significatione occurrit infr. c. 19, p. 82; c. 20, p. 84; c. 21, p. 85; et c. 22, p. 86; Dion. p. 59, ep. 104, p. 244, al., ep. 67, p. 213, τὸ μὲν γὰρ ἀναμάρτητον θείας ἀντικρυς ἐστὶ καὶ μοίρας καὶ φύσεως.

(24) Εἰς τὸ παντελὲς ἀπηλλάχθαι. Sic recte Flor. B, Par. C et Vat. Reliqui mss. cum editis male exhibent εἰς τὸ παντελῶς ἀπηλλάχθαι, quod Bevingius deleta praepositione corrigere putabat. Ita et Procop. Anecdol. c. 5, ἐς τὸ παντελὲς καταλλάττειν. Luc. Evangel. xiii, 41, Ἀνακῦσαι εἰς τὸ παντελὲς. Basil. M. epist. clxxiv, t. III, p. 262, Οὐκ ἀπορρίπτει ἡμᾶς εἰς τὸ παντελὲς. Greg. Naz. or. iv, p. 105, Οὐ μὴν εἰς τὸ παντελὲς τοῦτό γε διεσώσατο, et or. vii, p. 209, Εἰς τὸ παντελὲς ἀπελθεῖν. Eodem modo Noster c. 16, init., εἰς τὸ περιττόν, et in Dion. p. 56, ἐς τὸ ἀκριβές. Plura dedit Ellendt ad Arriah. De expedit. Alex., t. I, p. 9, et t. II, p. 180. Deinde Mon. E ἀτηλλάχθαι, π supra τ scripto.

(25) Στῇ δ' ὀπισθεν. Par. AC, Flor. B, Mon. AC et Vat. ὀπισθεν. Rehd. autem ὀπισθε a m. pr.; post vero o abrasum. Proxime Barb. om. δέ. Mon. E vitiose habet κόμης et cum Par. C Πηλείονα.

(26) Λάβοιτο τῆς κόμης. Mon. BD λάβοι τὸ τῆς κόμης. Mox ὀπισθεν receptum ex Flor. B, Mon. ACE, Par. AC, Vat., Venet. C atque Rehd. Vulgo ὀπισθεν. Pro ἔστη Venet. C dat ἐπέστη.

(27) Ἐκ τοῦ προσθίου. Flor. A scribit ἐκ τοῦ ἐμπροσθίου. Venet. C ἐκ τ. προσθίου.

CAP. XIX.

(28) Ἀγαθὸν μὲν. Mēn in Par. C et Vat. deficit. Tum Mon. A exhibet περὶ τῆς (articulum agnoscit etiam Mon. E) φύσεως τῶν τριχῶν, pro ὑπὲρ φύσεως (in Flor. A et Mon. C est ὑπερφύσεως) τ. τρ. Noster c. 20, p. 84, περὶ φύσεως εἰρητὰ τῶν τριχῶν.

(29) Καίτοιγε. Sic Flor. B, Monacc. omnes, Vat. et Rehd.; Barb. καίτοιγε. Vulg. καὶ τοί γε. Mox Par. D particulam ἀν et ante ἐξεῦρεν et ante αὐτὸ om.

(30) Εἰ μικρόν ἦν. Mon. D μικρόν. In Mon. B o erasum. Verba δὲ καὶ νῦν — οὐδέν, utpote in textu omissa, Mon. E in marg. offert.

(31) Οὕτω πόρρωθεν ἐξευρίσκει μὲν Λακεδαιμονίους. Οὕτω h. l. cum sarcasmo quodam positum, ut paulo post in his verbis: Οὕτω δὲ ἀδίκως πάνυ καὶ ῥητορικῶς χρῆται τῷ λόγῳ. Cap. 20, p. 83, "Ὅστις οὕτως ἀνδρείως ἐπέθετο. Ep. 96, p. 256, Νῦν γὰρ ἐγὼ πόρρωθεν οὕτω διαπειρώμαι τοῦ πράγματος. De regn., c. 4, Οὕτως ἀπραγματεύτως διασώζεται. De re vid. c. 3, p. 65. Mox in Mon. C scribitur καὶ ἔπος. De locutione οὐδέν εἶναι πρὸς ἔπος vid. Heindorf. ad Plat. Euthyd., p. 370. Cf. Adnotat. ad c. 6. Deinceps pro οὐχ οὐν Mon. BD exhibent οὐχ οὐν. Tum Rehd. ὅσα γε. De structura ὅσα γε — δοκεῖν consule Viger. De idiot. L. Gr., p. 129, Wagner. ad Alciphro. t. I, p. 28 et 194; Boissonad. ad Eunap. t. I, p. 152, et Wyttenbach. ad eundem t. II, p. 26; Matthiae Gramm. Gr., p. 1070.

(32) Ὀμήρου δὲ ἐξαψάμενος. Suidas s. v. Ἐξαψάμενος · κατατχών, περιπλακείς.

(33) Ὡς περ ἱερὰς ἀγκύρας, ἔχεται. Mon. C ἀγγύρας. Mon. E ἐγκύρας. Haec dictio proverbialis usurpatur de iis qui, graviter periclitantes, alicui homini aut rei, quasi unico praesidio, innituntur; nam ἱερὰ (s. ἡ ἐσχάτη) ἀγκυρα jaciebatur a nautis in summo discrimine versantibus. Vid. Erasmi. Adagg. Francofurt. 1670, in fol., p. 229; Schott. Adagg. p. 568 sq. quem cf. etiam p. 458 sq.; Boissonad. ad Nicet. Eugen., p. 309; Porson. ad Euripid. Hec., v. 78.

(34) Οὕτω δὲ ἀδίκως πάνυ. De adverso πάνυ postposito, vid. Baehr. ad Plutarch. Philopæm., p. 49, et Schaefer. ad Plutarch. Vit., vol. IV, p. 370. Noster ep. 105, p. 249, Ἀλλὰ βουλήσομαι τε καὶ εὐξομαι συχνά μοι πάνυ καὶ χρηστὰ γενέσθαι παιδία.

(35) Ἀπέκοψεν, ὥς περ νόμον, τοῦ στίχου. Ineptus Cornarius, ut — — resacet a versu partem, velut a cantilena; nam sensus est: Dio ausus est mutilare versum, quo quasi lege utitur. Verbum ἀποκόπτειν Nostro familiare. De regn., p. 23, Τῶν ἐν βουλευτηρίῳ γερόντων ἀποκεκόφθων. Ep. 12, p. 171, Ἦς (sc. τῆς Ἐκκλησίας) οὐκ ἀπεκόπη. Ep. 57, p. 192, Ὁ καὶ παντάπασιν ἀποκόπτου θεοῦ. Ep. 58, p. 202, (ὁ ἄνθρωπος) ὥς περ μέλος ἀνιάτως ἔχον ἀποκοπτός ἡμῶν. Ep. 105, p. 248, Οὐς τὸ ὁμιλεῖν πάνυ πράγμασιν ἀνθρωπίνους μὴ ἀποκόπτει τοῦ θεοῦ.

(36) Οὐκ ὄντων στίχων. Par. B dat οὐκ ὄντων τῶν στίχων. Voc. μέρη Florentino A, in quo exciderat, m. rec. inter versus restituit. Barb. vitiose habet μέρη.

(37) Ἐκτορος γὰρ ἀντικρυς καταψεύδεται. Mon. C et hic et in seqq. scribit ἔκτορος. De voc. ἀντικρυς vid. ad c. 18, p. 82. Dein Mon. E καταψεύδεται. De verbo καταψεύδεσθαι τινος vel τινός τι Platonica exempla habes ap. Mitchell. in Indic. Graecitat. Platonie. t. I, p. 383. Μᾶλλον δέ, quin potius (vid. Jacobs. ad Lucian. Alexandr. p. 46, et C. F. Hermann. Spec. comment. crit. ad Plutarch. De superst., p. 15 infr., et Lucian. De conscrib. histor., p. 61); occurrit etiam infra c. 20, p. 85; De regn., c. 7, p. 11; De Provid. p. 100, et al. Ante Ὀμήρου Mon. C inserit καί. Verba Ὀμήρου — — τάχα δὲ in Flor. B desiderantur. In Par. C τάχα δὲ καὶ Ὀμήρου καὶ Ἐκτορος margini ascripta sunt. Quod legitur καὶ ante Ὀμήρου Par. A omittit.

(38) Ὁ μὲν. Vat. in marg. habet gl. ἔκτωρ. Mox Rehd. τὰ παρὰ τὴν κουράν, e corr. manus sec. Pro ὁμοιότατα, quod in Mon. A sec. m. correxit, Venet. A exhibet ἰδιώματα, itemque Mon. CD in contextu; in marg. ὁμοιόματα. Par. B. ὁμοιόματα, et a corr. m. ὁμοιότατα. Mon. B. ἰδιώματα, et supra γρ. ὁμοιόματα. Scripsi deinde τοῖς πάνυ σώφροσι cum Florr. AB et Par. D. Reliqui, ut editi., articulo carent. Πάνυ in Barb. ex πάντα correctum. Mox idem liber una cum Rehd. dat ὅτ' ἀληθέστατα, Venet. C ὅτι ἀληθέστατα. Proxime Flor. B συγγεγραφώς (sic), Flor. A συγγράφων, Venet. C συγγέγραφεν pro συγγεγραφώς. In Vat. superscriptum est ὁ Φιλόστρατος.

(39) Οἶμαι. Vid. ad c. 8, p. 71. Pro συστρατιώτης, Flor. B, Rehd. et Mon. E perperam legunt στρατιώτης. Mon. B habet συστρατιώτης, γρ. οὐ scripto supra συ. Mox Mon. BD φασί, Par. autem B cum Barb. φασίν pro φησί.

Εἰς Ἴλιον γέγονας. Mon. E mendose εἰς ἧλιον, qua de confusione conf. ad c. 40, p. 75. Structuram γεγενῆσθαι εἰς τόπον τινά illustratum dederunt Heindorf. ad Plat. Phædon. p. 4; Bekker. Spec. Philostrat., p. 80 sq.; Boissonad. ad Nicet. Eug., p. 152 sq.; Jacobs. ad Achill. Tat. p. 579 sq., et Aelian. p. 406, Nitzsch. ad Plat. Ion. p. 84 sq.; Jacobs. ad Lucian. Alexandr., p. 29; Usterius ad Plutarch. Consol. ad Apollon., p. 60; Ellendt ad Arrian. Expedit. Alex. t. II, p. 91. Cf. etiam Indic. Graec. ad Agath., ed. Niebuhr. p. 413. Similiter Noster De Provid., p. 116, Ὡς περ εἰς τὸ ἄστὺ κεκρυμμένης τινὸς ἀντιστάσεως. Longus Pastoral. l. ii, p. 67 ed. Schæf. Ἐπειτα Χλόη μὲν εἰς τὴν

ὑλὴν, ὡς εἰς ἔλος, κρύπτεται. Cf. Sintenis ad Plutarch. Vit. Themist., p. 168.

(41) Τὴν ἐπὶ τὸν νεώ. Pro τὴν (sc. ὁδόν. Vid. Lamb. Bos. Ellips. Gr., p. 331 sq.; Basil. M. ep. 4, t. III, p. 70, Τὴν ἐπὶ Πέρσας βαδίζειν ἔδει) libri Mon. BD exhibent τὸν. In Rehd. a m. pr. erat τοὺς. A sec. autem, οὐ in α, ut videtur, mutato, supra ους correctum est ἦν. Deinde ex Par. AC, Flor. B, Mon. BCD, Vat., Venetis tribus et Rehd. pro νεὼ recepi νεών, quam formam alteri praelulit etiam Jacobsius ad Achill. Tat. p. 629. Cf. supra ad c. 7, p. 70 Mon. E dat νεων, suprascripto αὐ. Mon. A ναόν. De utraque scriptura dixit Ellendt ad Arrian. De expedit. Alex. t. I, p. 56 sq. Ad illustrandum hunc locum egregie facit Philostrat. Her. p. 68 ed. Boiss. : Τὸ — ἐν Ἰλίῳ ἄγαλμα τοῦ Ἑκτορος ἡμιθέῳ ἀνθρώπῳ ἔοικε καὶ πολλὰ ἦθη ἐπιφαίνει τῷ θεωροῦντι αὐτὸ ξὺν ὀρθῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ φρονηματώδεις δοκεῖ καὶ γοργὸν καὶ φαιδρὸν καὶ ξὺν ἀδρότητι σφριγῶν, καὶ ἡ ὥρα μετ' οὐδεμιᾶς κόμης. Ἔστι δ' οὕτω τοι (μελίμ τι) ἔμπνουν, ὡς τὸν θεατὴν ἐπισπάσασθαι θίγειν. Τοῦτο ἱδρυται μὲν ἐν περιβλέπτῳ τοῦ Ἰλίου, πολλὰ δὲ ἐργάζεται χρηστὰ, κοινῇ τε καὶ εἰ; ἕνα · ὁθεν εὐχονται αὐτῷ καὶ ἀγῶνα θύουσιν · ὅτε δὴ θερμὸν οὕτω καὶ ἐναγώνιον γίγνεται, ὡς καὶ ἰδρῶτα ἀπ' αὐτοῦ λείβεσθαι. Refert quoque Athenagoras Legat. pro Christianis, c. 4, p. 5 ed. Dechair : Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰλιεύς θεὸν Ἑκτορα λέγει, et c. 12, p. 50, Ἰλιεῖς δὲ Ἑκτορα φέρουσι.

(42) Πρόχειρον. Intell. ἐστί. Sic etiam infra cap. 21, p. 85, Εὐθύς ἅπασι πρόχειρον λέγειν.

(43) Ἐπέρχεται δὲ τοῖς ἰδοῦσιν εἰπεῖν. Vid. Adnotat. ad c. 5, p. 64.

(44) Ὅπερ ἔχω. Sic Par. AC, Flor. B. in ras., Mon. AC, Vat. et Venet. A, idque ex Parisin. 1058 protulit jam probavitque Cl. Boissonadius ad Philostrat. Her. p. 427. Sic in contextu quoque Mon. D, in marg. autem ἥπερ. Mon. B ὅπερ, γρ. ὥσπερ suprascripto, Vulg. ὥσπερ.

(45) Ὀνειδισε τὰδελφῷ τὸ κάλλος τὸ ἐπιποίητον. Flor. B ὀνειδισεν, et Mon. C ὀνειδίζει τὰδελφῷ (sic). Mon. A, Par. C, Vat. et Venet. A τῷ ἀδελφῷ. Τὸ κάλλος τὸ ἐπιποίητον est pulchritudo fucata. Ita in orat. De regn., p. 17, Ἐρασθείης ἀληθινοῦ βασιλέως κάλλους, ἀφείς τὸ φαινόμενόν τε καὶ ἐπιποίητον. De Provid. p. 105, Typhonis uxor vocatur θηλυτάτη μὲν γυναικῶν τρύφημα προσεξευρεῖν καὶ ἐπιποιῆσαι κάλλει, κ. τ. λ. Dion. p. 40, Οὐ τῆς νεωτέρας ἡχοῦς τῆς ἐπιποιούσης τῷ κάλλει τῆς φύσεως. P. 60, Τοῖς βιβλίοις ἐπιποιεῖν. Cf. Jacobs. Lectt. Stob., p. 115 sq., et Lectt. memorabb. in Philostrati Vitas Sophist. in Seebodii, etc., Novis Annall. philologg. Supplement. I, fasc. III, 1852, p. 331. Respexit videlicet Noster II. III, 55; cf. etiam infra c. 21, p. 84.

(46) Ἄ δὲ γέγραφε ὡς Ὀμήρῳ. « Insigne prorsus ἀμάρτημα μνημονικόν, dum id alteri affingere conatur. Nec enim Ione ullo, aut rhapsodo opus est, qui duo hæc hemistichia Iliad. x [xxii, 401 sq.], deprehendat. Quanquam non πεφόρητο, sed πῖλναντο, aut πῖμπλναντο vulgo legitur. Sed nihil in eo præsidii erroris sui habet Synesius : quippe qui non tam de verbis, quam de ipsa coma Hectoris contendat, quam negat usquam ab Homero commendatam, aut ullam omnino fuisse. Falso id quidem. Nam et Hectorea coma apud antiquos celebris. Lycophron [v. 1152 sq.] :

— νυμφίους ἀρνούμεναι,

Τοὺς Ἑκτορείους ἡγλαῖσμένους κόμαις.

Et, quod magis mirerè, Ἑκτορείοι dicti sunt οἱ κομήται. Hesych. [t. I. p. 1154.] : Ἑκτορείοι κομήται· Δαυνοὶ καὶ Πευκέτιοι ἔχοντες τὴν ἀπ' ἡλίου τοῖς ὤμοις περιχευμένην τρίχα. Ubi ἰνίου leg., quod occiput significat [cf. Interprett. ad h. l., itemque ad Lycophr. l. c.]. Quod ad Homeri lectionem pertinet, apparet veterem hanc et receptam apud antiquos

Homerici illius loci lectionem excidisse, summo criticorum atque interpolatorum flagitio, cum multo aptius elegantiusque sit πεφόρητο illud, quam πῖμπλναντο aut πῖλναντο. » PETAV.

(47) Πεφόρητο. Mon. E πεφόρητο. Eodem reddit quod conjecerat olim Valekenarius (Opuscul. philologg., tom. II, p. 61 sq.), πεφόρουντο. « Facile inducor, » inquit vir summus, « ut credam hos aliquot versus [Homericos], 401, 402, 403 et 404, in codice Synesii non exstitisse : fieri enim vix potuit, ut homo doctus, quique scriberet cum cura, lectos adeo fuisset oblitus. Locum Homericum e nostris exemplaribus, non quid sibi de lectione Dionis videretur, indicavit Paulus Leopardus in Emend., c. 19; sed Petavius in Synes., p. 54, lectionem Dionis πεφόρητο olim receptam, ac vulgata multo elegantiorē esse iudicavit : et certe sensum optimum fundunt : ἀμφὶ δὲ χαῖται Κυάνεαι πεφόρητο. Virgilius i Æn., v. 480 :

Fertur equis, curruque hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen : huic cervixque comæque trahun-
Per terram. [tur

Neque tamen illud πεφόρητο ab Homero positum existimo, aut etiam a Dione. Unica littera mutata dictio subnascetur Homerica et apprime loco nostro conveniens, πεφόρουντο. Hoc adeo accommodum, ut existimem genuinum esse : ἀμφὶ δὲ χαῖται Κυάνεαι πεφόρουντο, capitis raptati comæ cum pulvere commixtæ sædabantur. De cibis humi cum sordibus mistis et inquinatis in Odys., x, v. 21, Σιτός τε κρέα τ' ὀπτά φορύνετο. Antipater in epigramm. quod ad Suidam in v. Ἀμφίχλαστον edidit L. Kusterus : Λεῖψανον ἀμφίχλαστον — ἅπαν πεφορυγμένον ἀφρῷ. Hesychius : Πεφορύνθαι, μεμιάνθαι, μεμολύνθαι. Veræ lectioni olim superscriptum fuit interpretamentum ἐπῖμπλναντο, nimirum τοῦ κονισσάλου, quod præcesserat : hoc, ut sæpe alias, locum non suum occupavit : deinceps, quia πῖμπλναντο minus videretur aptum, alia sunt commenti. Forte quis aliquando πεπάλυντο legendum contendet; me tamen ab altera lectione non facile demovebit. » Aliter tamen Heynius, qui, præeunte Ernestio, in Observatt. tom. VIII, p. 330, Homero vindicavit πῖτναντο, additis his verbis : « Verum recte monet Ernesti πεφόρητο ap. Synes. nihil aliud esse quam interpretamentum. » Quæ cum ita sint, in nostro nihil mutandum duxi.

(48) Δειξάτω. Barb. δειξάτο (sic).

(49) Οὗ — τῶν Ὀμήρου ῥαψωδιῶν. De constructione adverbii οὗ cum genitivo vid. Bernhardy Doctr. Syntax. L. Gr., p. 157. Αἱ Ὀμήρου ῥαψωδίαὶ sunt Homerica carmina. Voc. ῥαψωδία illustravit Astius in libro qui inscribitur Grundriss der Philologie, p. 65 sq.

(50) Οὐδ' ἂν Ἰωρᾶ. Scilicet istum Ὀμήρου ἐπαινέτην, de quo videatur Plato in dialogo Ione. De rhapsodis nuper disseruerunt Nitzschius in Prolegg. ad Platonicum hunc dialog., p. 4 seqq., et auctor anonymus commentationis historico-criticæ De Rhapsodis, quæ prodiit Vindobonæ, 1824, 4, p. 5 sqq. Pro δοκῶ Mon. E vitiose scribit δολῶ. Ἐξευρεῖν restitutum ex Suida v. εὔ, ubi h. l. laudatur, probantibus Porsono in Adversarr., p. 22 ed. Cantabrig. et Lobeckio ad Phrynich., p. 720. Nam codd. fere omnes cum editis libris conspirantes suppeditant ἐξευρήσειν (cod. Par. D ἐξευρήσειν suprascr. ἐφ). In Monacensi E iotacismi vitio scriptum ἐξευρίσειν.

(51) Ἡῶς. Flor. B ποῦ (sic) corr. πως. Mox pro κομήτην Mon. E inutile habet μήτην. Ποιεῖν, vorstellen, schildern, von einem erzählen, præcipue, si poetarum loca memorantur, usurpari solet. Vid. F. A. Wolf. ad Plat. Sympos., c. 2, § 5, p. 8, et Usterius ad Plutarch. Consolat. ad Apollon., p. 25. Sic Noster infra, c. 21, p. 84 : Καὶ γὰρ Ὀμήρος ἐχόμενον τοῦ κέρχ ἀγλαῶ τὸν παρθενοπίπαν ἐποίησεν.

De regn., p. 13 : — Οὐκ ὀνόματι μόνον καλοῦνται τοὺς στρατιώτας πεποίηκεν (sc. Ὀμηρος) Ἀγαμέμνονα. Basil. M. *De gentiliū libris utiliter legendis*, cap. 9, § 33, ed. Sturz. : — τὸν στρατηγὸν τῶν Κεφαλλήνων πεποίηκε γυμνὸν ἐκ τοῦ ναυαγίου περισθεθέντα. Cf. Pausan. iv, 28, 4, 30, 3 et 33, 7. Synes. epist. 129, p. 263 : Πλάτωνι Σιοκράτης πεποίηται προσίων μὲν ὅψι ποτε πρὸς τὰ παιδικά. Hectoreæ statuæ attribuitur a Philostrato, p. 68, ἡ ὥρα μετ' οὐδεμιᾶς κόμης.

(52) *Καλλωπιστῇ*. In Rehd. primo fuerat καλλωπιστῇ. Post vero istud i erasum.

(53) Ὅμοιον εἰ καὶ Φιλέας. Rehd. φιλίας a m. pr.; a rec. pro altero i corr. ε. Laudat h. l. Suidas v. Φιλαίας (sic perperam edd. Port. et Kust. Recte Mediol., Ald. et Basil. Φιλέας, et sic correxit quoque Toup. *Opuscul. critt.* p. iii, p. 542 ed. Lips.), itemque v. ὅμοιον. — « Vide Plutarchum, *Themistocl.* [c. 10]. Sic Juvenal. Sat. ii [v. 24 sqq.] :

Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?

Quis cælum terris non misceat et mare cælo,

Si fur displiceat Verri, homicida Miloni,

Clodius accuset mæchos, Catilina Cethegum?

PETAVIUS.

Pro τὸ Γοργόνειον Par. ABCD, Flor. A, Barb., Mon. ACE, Vat., Veneti AB et Rehd. exhibent τὸ γοργόνειον. Vulgatam vero præter reliquos codd. tuentur Suidas locc. citt. et Eustath. ad *Odys.*, p. 1704, 38 sqq. ed. Rom. Respexit Noster fortasse Isocrat., *Orat. adversus Callimach.*, § 57, p. 457 ed. Bekker in *Oratt. Att.*, t. II : Καὶ τοιαῦθ' ἡμαρτηκὼς ἐπιχειρήσει λέγειν ὡς ἡμεῖς ψευδόμεθα, ὅμοιον ἐργαζόμενος ὥσπερ ἂν εἴ τῳ Φρυγίωνδας πανουργίαν ὀνειδίσειεν, ἢ Φιλοργός (ita Bekkerus auctore cod. Vat. 65 scripsit. Suidas habet Φιλουργός. Editt. ante Bekkerum Φιλεργός. pro quo Taylorus ad Lys. in *Oratt. Græcc.*, vol. V, p. 190 ed. Reisk., et ad *Æschin. Orat. in Ctesiph.*, ibid., vol. III, p. 530, ex Nostro et Suidæ supra citatis locis Φιλέας legendum proposuit) ὁ τὸ Γοργόνειον (id e Suida primus recepit Augerus. Codd. ac vet. editt. τὸ γοργόνειον) ὑφελόμενος, τοὺς ἄλλους ἱεροσύλους ἔφασκεν εἶναι. Conferenda etiam hæc Plutarch. *Vit. Themistocl.*, c. 10 : Καταβαινόντων γὰρ εἰς Πειραιᾶ τῶν Ἀθηναίων φησὶν ἀπολέσθαι τὸ Γοργόνειον ἀπὸ τῆς θεοῦ τοῦ ἀγάλματος. Τὸ Γοργόνειον (sc. πρόσωπον), Athenienses vocabant Gorgonis effigiem (vid. Coraes ad Isocrat., tom. II, p. 274) e pectoralibus signi Minervæ in Parthenone positi exstantem. Addere iuvat quæ hac de re observavit vir eximius Aug. Bœckhius in *Corp. Inscriptt. Græcc.*, vol. I, p. 242 : « Aliud est Gorgoneum aureum, quod Phileas s. Philergus furatus est (Isocrat. *adv. Callimach.* 22; Suid. v. Φιλαίας), quod in magna Minervæ statua fuisse conjicio, licet hoc Pausanias i, 24, eburneum fuisse perhibeat, credo, quod aureum subripuerat Philergus : et alia posthac detraxit Lachares. Nec tamen obsum, si etiam aliud præterea Gorgoneum in arce fuisse putes : modo ne cum Böttigero *Amalth.*, t. II, p. 314, illud a Philergo raptum Gorgoneum putes Ἀθηναῖς Προμάχου fuisse, quæ tota videtur ærea fuisse, sub dio posita, non, ut dicitur, in æde Poliadis. Χρυσέαν Γοργόνα in arce memorat etiam Euripides *Fragm. Erechth.*, ubi plures docuerunt scribendum ἀντ' ἐλαίας χρυσέας τς Γοργόνος. Γοργόνα autem hoc loco Γοργόνειον esse, non ipsam Minervam, ipso orationis nexu duce confidenter pronuntio adversus Völckerum *Mythol. Japetid.*, p. 216. » Cæterum de Minervæ illa in Parthenone statua, nobilissimo Phidiæ opere, vid. Pausan. i, 24, Böttiger. in libro qui inscribitur *Andeutungen*, etc., I, p. 86 sqq.; Henr. Meyer. *Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen*, t. I, p. 64 sq., et t. II, p. 56 sq.; Quatremère de Quincy *Monuments et Ouvrages d'art antique*, t. I, p. 63 sqq.; Sillig. *Catalog. artificum*, p. 343. — Pro ἐξ ἀκροπόλεως ap. Suid. v.

Φιλέας et Eustath. l. c. legitur ἐκ τῆς ἀκροπόλεως. At v. ὅμοιον ille cum vulgat. facit. Bene. Vox enim ἀκρόπολις sæpe ponitur sine articulo. Vid. Schæfer. *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.*, t. I, p. 577. Eodem loco pro ὑφελόμενος lexicographus male habet ἀφελόμενος.

(54) Ἐχει σοί. Sic Monacc. omnes. Vulgo ἔχει σοί. Mox Flor. B et Monacc. ACE cum Venet. A dant ἥρωα pro ἥρω. Thomas Mag., p. 424 : Ἡρω Ἀττικόν, οὐχ ἥρωα. Nec raro tamen utraque forma promiscue usurpatur (vid. interpretes ad Thom. l. I; et Lobeck. ad Phrynich., p. 159), velut ab ipso Synesio Ep. 118, p. 256, ubi habet ἥρωα.

CAP. XX.

(55) *Κάρη ξανθός*. Prioris vocabuli ultima littera in Mon. A supra ras. correctæ. Cf. cap. 3, p. 65, ibique not. Ante Μενέλαος Mon. C articulum om. De particulis ἀλλὰ — γέ, at saltem, attamen, in apodosis collocatis vid. supr. ad c. 8, p. 72. Pro οὐτι (omnino non, nostrum keineswegs. Vid. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 324). Cod. Flor. B scribit οὐτοι. Ad ὅσα γε intell. εἰκάζειν vel στοχάζεσθαι. Vid. Schæfer. ad L. Bos. *Ellipss. Gr.*, p. 603.

(56) Ἀλλ' οὐδ' ἐπαιρος. Flor. AB, Par. BD, Barb., Monacc. omnes, Vat. et Rehd., οὐδέ. Deinceps Rehd. a m. pr. habebat τούτω, a rec. autem corr. τοῦτο. Mox liber Mon. C dat ὡς (pro ὥσπερ) εἶχεν.

(57) Ὁ τι ἄν — ὀνομάσῃ. Mon. A ὀνομάσοι.

(58) Ὑπὲρ εὐπορίας. Mon. A ὑπὸ ἀπορίας, corr. ὑπὲρ εὐπορίας a m. rec. Par. C ὑπὸ εὐπορίας, corr. ὑπὲρ. Malim ὑπὸ ἀπορίας (vid. c. 4, p. 66 et c. 19, init.), quod in suo quoque codice videtur invenisse Phrea, quippe qui verterit ob materiæ penuriam; idque conjecit etiam Cornarius, reddens ob materiæ inopiam; nam ὑπὸ et ὑπὲρ, item α et εἰ in libris mss. sæpe confusa reperiuntur. Vid. ad c. 12, init., et Jacobs. *Additam. in Athenæ.*, p. 270. Deinde Monacc. omnes cum Rehd. pro ταῦτόν exhibent ταυτόν, moxque Mon. E μνημα (sic) pro μνήμη. De usu vocis οὕτως (Mon. C perperam scribit οὕτος) cum sarcasmo quodam positæ, vid. quæ adnotavi supra ad c. 19, p. 82. Tum Par. B et Barb. male scribunt ἀνδρείας pro ἀνδρείως, quod h. l. efficaciter dictum est. Vid. Bake ad Cleomed., p. 418. Similiter Plato in *Phædr.*, c. 47, p. 41 ed. Ast., ἐμοὶ μὲν γὰρ ἔδοξεν, ὡς μηδὲν εἰδότε, οὐκ ἀγεννῶς τὸ ἐπιδὼν εἰρήσθαι τῷ γράφοντι, ad quem locum vid. cl. editoris adnotat., p. 557, aut in Plat. *Opp.*, t. X, p. 558. In seqq. Par. B cum Barb. vitiose legit ὥστ' ἵνα. Deinde Flor. B πέση pro πείση. Paulo post Flor. A, φησὶν Ὀμηρος τὰς μὲν θηλείας, inverso ordine. Penultimam vocis θηλείας Mon. A ex corr. in ras. habet. Mox pro ἄλλως in Petav. ii, male excusum ἄλλος. Cf. c. 3 fin.

(59) Ἐξεκέκοπτο γὰρ ἴσως. Barb. ἐξεκέκοπτω (sic). Hoc verbum, quod proprie dicitur de *cæden-dis exstirpandisque arboribus* (vid. C. F. Hermann. ad Lucian. *Quomodo histor. conscrib. oport.*, p. 209, seq. coll. Nostro *De Provid.*, p. 100), sæpius metaphorico sensu de rebus quibuscunque, quæ *funditus tolluntur* s. *eradicantur*, usurpari solet, e. c. a Nostro *De Provid.*, p. 112 : Ἐπέθετο τοίνυν ὁ Τυφῶς καὶ παντάπασι τὴν Ὀσίριδος βασιλείαν τῆς ἀνθρώπων μνήμης ἐκκόψαι. *Serm. ad Pæon.*, p. 308 : Ζήνων — οὐδ' ἂν ἀριθμήσαις ῥαδίως ὅσας ἐξεκόψε τυραννίδας. *Epist.* 43, p. 181, — τῶν πατρώων ἀκριβῶς ἐκκοπεῖς, ἔγνωκε πλεῖν εἰς τὰ πλὴθ' ὀρέας χωρία. Cf. Segaar. ad Clem. Alex. *Quis dives salvetur*, p. 267 sq., C. F. Hermann. l. c. p. 210; Bæhr. ad Plutarch. *Flamin.*, p. 102. Ἰσως, quod in Flor. A post βιβλίον insertum legitur, h. l. est nostrum *vermuthlich*. Vid. Locella ad Xenoph. *Ephes.*, p. 188 et 224. Mon. A habet quidem αὐτῷ; sed ὦ a correctore profectum. Ἐπὶ sunt versus heroici. Vid. Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 540, et Voegelin. ad Plu-

tarch. Vit. Bruti, p. 48; coll. Nostro *De insomn.*, p. 140; ep. 4, p. 162.

(60) Ἀπόλλωνι ἀνακτι. Vid. *Iliad.* i, 56. Vers. seq. exstat ibid. vi, 275. Mon. A exhibet ἀθηναίοις, ης a m. sec. superaddito. Vitiose Barb. ἡυκόμοις.

(61) Περὶ δὲ τῆς Ἥρας ἐπιβουλευούσης. Verbum ἐπιβουλεύειν cum infinitivo illustrant Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 585, et Astius ad eundem Plat. dialog., p. 167. Noster *De Provid.*, p. 191, διὰ ταῦτα μὲν ἐπιβουλεύουσιν ἀνελεῖν καὶ ἰδιώτην καὶ ἄρχοντα. Caeterum vid. *Il.* xiv, 159 sqq. Pro κατακοιμῆσαι in Mon. E perperam scribitur κατακοιμῆσαι, de qua confusione vid. Boissonad. ad Nicet. Eugen., p. 69, et Jacobs. ad Achill. Tat., p. 577. Verbum κατακοιμῆσαι attigit Heusdius in *Spec. crit. in Plat.*, p. 89 sq.; et quod sequitur verbum κοιμωτίζεσθαι e Nostro laudat Piersonus ad *Mær. Att.*, p. 237 sq.

(62) Τοῦ κεστοῦ. Celebratissimus locus Homericus, quem respexit Noster, exstat *Il.* xiv, 214 sqq. Paulo post Flor. A male scribit τὸν ἐχόντων, et Venet. C τὸν νοῦν. Bevingius: «Petavius interpretatur, subripit mentem iis, qui mentem habent. Sed quam inanis et nostro indigna est hæc sententia, cui ne verba quidem satis respondent. Cestui illi inest secundum Homeri *Iliad.* ε, 217:

Πάρφασις, ἥτ' ἐκλεψε νόον πύκα περ φρονούντων.]

Exinde loco τὸν ἐχόντων propono τὸν φρονούντων, vel leniori mutatione τὸν νηφόντων. — At nihil est, quod de huius loci integritate dubites, si modo referas verba τὸν νοῦν tam ad κλέπτει, quam ad τὸν ἐχόντων. Nam ita loqui solebant Græci brevitati studentes, e. c. Xenoph. *Anab.* vi, 6, 21: Ἐγὼ εἰμι, ὦ Κλέανδρε, ὁ ἀφελόμενος Δεξιππου ἄγοντος τοῦτον τὸν ἄνδρα, ubi verba τοῦτον τὸν ἄνδρα et ad proximum ἄγοντος et ad remotius ὁ ἀφελόμενος pertinent. Caeterum τὸν ἐχόντων (sc. τὸν νοῦν) idem significat, quod τὸν φρονούντων vel τὸν νηφόντων. Bene Cornarius, surripit mentem prudentium.

(63) Ἐν ταύτῳ μυραλοιφῆσαι. Monacc. omnes cum Rehd. habent ταυτῷ. Dein Mon. A, Par. C et Vat. μυραλιφῆσαι. Sed i in priori libro a m. sec. in ras. positum. Flor. A, Par. B, Barb., Monacc. BCDE et Veneti BC dant μοιραλοιφῆσαι. Ita legabatur etiam in Rehd., in quo i ante ρ a m. poster. erasum est. Clem. Alex. *Pædag.* ii, 8, p. 210: Λιαφέρει δὲ ὅλως τὸ μυραλοιφεῖν τοῦ μύρω χρίεσθαι· τὸ μὲν γὰρ, θηλυδριῶδες· τὸ δὲ χρίεσθαι τῷ μύρω, καὶ λυσιτελεῖ ἐσθ' ὅτε, ubi conf. Potter. Vid. *Anecdota Hemsterhuss.*, t. I, p. 175, et Lobeck. ad Phrynich., p. 571 sq.

(64) Πεξαμένη. «Correxi ex Hom. *Iliad.* ε [176]:

Πεξαμένη χερσὶ πλοκάμους ἐπλεξε φαεινούς.

Nam scripti omnes hoc loco mendosi. » PETAV. — Codd. Mon. ACE, Par. C, Vat. et Venet. A exhibent πλεξαμένη (ita etiam Par. BD et Veneti BC) χερσὶ πλ., omisso ἐπλεξε. Rehd. cum ed. Turneb. πλεξαμένη (sed λ in Rehd. abrasum) χαίτας πλοκ. πλεξαμένη φαεινούς. Mon. BD χερσὶ πλοκ. πεξαμένη, ordine inverso et sine ἐπλεξε. Πεξαμένη pro ἐπλεξε dant etiam Par. BD., Flor. A et Barb. χαίτας χερσὶ πλοκ. πλεξαμένη φαεινούς. Flor. B πλέξατο (Veneti BC πλέξαιτο) φαεινούς. Cf. Heynius ad h. l. T. VI, p. 558. Vers. seq. Mon. C vitiose habet καλλούς. A Mon. E post ἐγκωμίων abest ἄξιον.

(65) Ὁ λόγος. Sic Flor. A, Mon. BDE nec non a sec. m. Rehd., idemque Bevingius coniecit. Vulgo ὁ λόγος. De utriusque vocis permutatione vid. ad c. 41, p. 75, et Jacobs. ad *Ælian.* p. 382 et 447. Deinde Mon. E, ἐπεὶ τὸν δία.

(66) Ἄν τις εἴποι. Venet. C ἄν τις εἴ τις εἴποι (sic). Par. C et Vat. εἴποι τις ἄν.

(67) Τῶν Δίωνι π. Flor. B, Monacc. et Veneti omnes una cum Vat. præbent τῷ Δίωνι π.

(68) Οὐκ ἄγω γε [τὰ] ψευδῆ. Rehd. ἔγω γε, supra corr. a m. rec. ἄγω γε. Par. A ἀγωγὰ τὰ ψευδῆ. Mon. C ἀγωγὰ (τὰ ψ.), in marg. ἔγω γε. Flor. A τὰ (suprascriptum ταῦτα) ψευδῆ. Flor. B ταῦτα τὰ ψευδῆ. Mon. A et Vat. recte οὐκ ἄγω γε ψευδῆ. Par. C οὐκ ἄγω γε ψευδῆ (sic) cum lacunula. Seclusi igitur articulum prorsus inutilem.

(69) Περὶ τε τῶν ἀρρένων καὶ θηλειῶν. Flor. B et Mon. A ante θηλειῶν inserunt τῶν, quo non opus est. Vid. ad *Or. de Regno*, p. 208, 219 sq., et 321. Dein Mon. A ei proximæ vocis e corr. in ras. habet.

(70) Τῆς ἐν ἄστροις Ἀφροδίτης. Barb. et Mon. A τοῖς pro τῆς, quod in Mon. C e τοῖς correctum est. Barb. et Mon. C ἐνάστροις. Ἐν ἄστροις dixit pro ἐν οὐρανῷ ἀστερόεντι. De Veneris stella vid. Plat. *Epinom.*, p. 987 B.; p. 515 ed. Ast.; et Ciceron. *De nat. deor.* ii, 20, p. 286 seqq., ibique Davis. et Creuzer. Commode cum nostro loco comparat Lobeckius *Aglaoph.* t. I, p. 79. Sophocl. *Trach.* v. 1106:

Ὁ τοῦ κατ' ἄστρα Ζηνὸς αὐδηθεὶς γόρος.

(71) Εἰς σφαιρικὴν ἐπιφάνειαν. Præposito eis h. l. est quod attinet ad, de (vid. Matthiæ Gramm. Gr. p. 1144). Noster infra c. 22, p. 85, Πάμπλου γὰρ οἱ πάλαι τῶν νῦν εἰς ἀλήθειαν εὐστοχώτεροι. *De Provid.*, p. 91, τὸ σμικρὸν εἰς διαφοράν. *Catastas.* i, p. 301, Ἐκεῖνο μείζον εἰς λόγον χρημάτων, τοῦτο δὲ εἰς εὐδοξίαν οὐκ ἔλαττον. *Serm. ad Pæon.* p. 310, ἔλαττον ἔχειν εἰς δόξαν. Cf. Indic. Græc. ad Agath. *Hist.*, p. 413 ed. Niebuhr. Caeterum vid. supra c. 9, p. 72, ibique adnotat.

(72) Εἰρηται δὲ οὕτω καὶ περὶ τοῦ Διός. Barb. οὕτως. De forma οὕτως sequente consona vid. ad c. 46, p. 79. Idem liber una cum Par. B post καὶ male inserit τοῦ. Proxime Venet. C pro κορωνίδα vitiose scribit κωρωνίδα. Deinde Par. C, Vat. et Mon. C τῶν λόγων. Ante Δίων Par. C et Vat. ponunt ὁ. Statim Mon. C scribit ἀπέθηκεν. Locutionem proverbialē κορωνίδα ἐπιτιθέναι, Latin. *coronidem vel finem imponere*, vernac. *die Krone aufsetzen*, exemplis illustrat Hadr. Junius in *Adagiorum Collectione* sæpius memorata p. 574 sq.

(73) Ὡς ἂν Ὀμήρῳ τεθεολόγηται. «Sic ego ex vet. cod. restitui, cum hactenus articulus subiectivus desideraretur. » PETAV. — «A deest in Par. ABD, Florr. AB, Barb., Mon. BD atque Rehd. De re conf. c. 9, p. 72. Mox Barb. habet πρὸς ἀλήθειαν.

(74) Ἐν δὴ τι. Ti Flor. A om. Εἰς τις est Latini unus aliquis, nostrum irgend einer.

(75) Αἱ ῥώννυμαι τρίχες ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός. Male vertit Cornarius *valentes comæ in capite Jovis*. Recte Petavius *agitata Jovis cæsaries*; nam ῥώννυσθαι h. l. idem est, quod Homericum ῥώεσθαι (vid. Heyn. ad *Il.* i, 529), *vehementer moveri, agitari*. Cf. supra c. 9, init., ibique not. In seqq. Mon. E pro ὁ perperam habet ὁ.

(76) Οὐδὲν ἐστὶ μέρος. Pro μέρος Venet. C scribit λόγος. Adnotat Bevingius: «Quid? Homero et Lacedæmoniis sublati nulla pars relinquitur orationi Dionis. (Omitto quod solæcum sit nulla pars relinquitur orationi, etc., pro nulla pars orationis relinq.) Minime verum; sed iis sublati nulla probatio relinquitur. Lego itaque οὐδὲν τεκμήριον ὑπ. — Ibid. p. 86, μέγα δὲ καὶ οἱ ζωγράφοι παρέχονται τῷ λόγῳ τεκμήριον. » — Tum Par. BC et Mon. BD τῷ λόγῳ τοῦ Δίονος. Flor. B τῷ Δίονος λόγῳ. De vulg. lectione conf. Siebelis. ad Pausan. t. I, p. 17. Dativus autem, qui offendere non debebat Bevingium, pro genitivo a Nostro positus est schemate Colophonio, de quo dixi ad c. 6, p. 124.

(77) Ὅπερ. Rehd. π e corr. habet. In seqq. idem

liber vitiose scribit ἐξευρών. In Mon. C ὦν enatum ex ὦν.

(78) Οὐχ ὃ τι ποτέ εἰσιν. Mon. A ὃ τί ποτέ εἰσιν. Vat. et Mon. C οὐχ ὅτι τί ποτέ εἰσιν. Verba ab ἐδίδαξεν usque ad οὐχ ὡς κακὸν in contextu codicis Flor. A desiderantur. Restituta sunt a sec. m. in marg., omisso ἐδείξεν. Post οἷς a Par. BD et Mon. BD abest ἄν, de cuius particulæ usu videantur Astius ad Plat. Polit., p. 341, et Bekkerus Spec. Philostrat., p. 43. Tum Mon. E pro ὑπάρξωσιν dat ὑπέρξωσιν. Par. D ὑπάρξουσιν.

(79) Αὐτάς. Par. B et Barb. αὐτός. Rehd. αὐτάς, σ in ras. correcto. Ad θεῖον intell. τι. Vid. Adnotat. ad c. 9, p. 72. Ἐξεῦρεν pro vulg. ἐξεῦρε receptum ex Flor. A, Barb. et Mon. C. De ν εφελ-χυστικῶ ante consonam cum vi appposito monui ad c. 2, p. 84. Ἀντικρυς est vernac. *offenbar*. Vid. ad c. 18, p. 82. Deinde pro ᾧ φρονούμεν θεοῦ auctoritate Florentini A scripsi ᾧ φρ. Θεῶ. Nam σηκὸν Θεοῦ recte dicitur secundum σχῆμα Κολοφώνιον, de quo vid. supra ad c. 6, p. 124. De locutione ἄλλα — καὶ περὶ σῶμα καὶ ψυχὴν (Par. D habet περὶ ψυχὴν) ἀγαθὰ vid. Locella ad Xenoph. Ephes., p. 128. Statim Mon. A καθέκαστον ἐπεξιόν. Mox Par. B, Barb. et Mon. BD ἐχῆ. Deinde Flor. AB, Barb., Mon. ABDE, Vat. et Rehd. διατί, item e corr. Mon. C pro διὰ τί, ut c. 18, p. 81. D.

(80) Προήνεγκεν. Sic Par. A, Mon. AC, Vat. et Venet. A. Par. C προ ἥνεγκε, sic. Reliqui cum vulgatt. libris προσήνεγκε. Barb. προσήνεγκεν. Fragment. Lexici Græci ap. Hermann. De emend. rat. Græc. Grammat. p. 1, p. 336, 118: Προφέρω λόγους ἀντὶ τοῦ ἐμπροσθεν καὶ εἰς μέσον φέρω. Noster in Dion., p. 40, τεκμήριον ποιῶν (plurimi codd. cum pr. edit. exhibent ποιῶν) τοῦ στρογγύλως καὶ σὺν εὐροίᾳ προσενηνέχθαι, κ. τ. λ., ubi omnes fere mss. recte offerunt προενηνέχθαι. Ibid. D: — ὅταν τι παρακεκινδυνευμένον καὶ νεανικὸν προενηνέχῃται. De utriusque verbi permutatione vid. Boissonad. ad Eunap., p. 368.

(81) Ἀλογία, καὶ ζῶα. Vid. c. 5 et 6. Proxime in Rehd. et Mon. E pro τῷ Θεῷ scribitur τοῦ Θεοῦ, quod æque probum est. Vid. ad c. 18, p. 81. Ἔστὶ Flor. B om.

(82) Ἀθέρες τινές — τοῦ ζώου, κ. τ. λ. Vid. c. 7, p. 70.

(83) Ὑλῆς ἀτελοῦς ἐξανθήματα. Laudans hunc locum. Hadrian. Junius in Comment. de coma, c. 4, p. 508, vertit, imperfectæ materiæ suffrutices. Noster De Insomn., p. 149, φύσεως ἀτελοῦς ἐξανθήματα. Item Nicephor. Greg. ad Nostri Insomn. p. 421, φύσεως ἀτελοῦς ἐξάνθημα.

CAP. XXI.

(84) Κατὰ γένος — διελέσθαι τοὺς ἄνδρας. De regu. p. 26, διχῆ διαιρεθέντι κατὰ τὸν ὄχλον τὸν ὠπλισμένον καὶ ἄοπλον. Dicitur etiam διαιρεῖσθαι εἰς τι, πρὸς τι, imo, quod mirum est, ὑπό τι. Vid. Hase in Notices et Extr. des mss. de la Bibliothèque du Roi, t. IX, p. II, p. 174. Usus medii διελέσθαι pro activo exemplis Platonicis illustravit Astius ad Plat. Phædr., p. 471.

(85) Ἐνεκωμίασεν. Mon. C ἐγκωμιάσειν.

(86) Ὀμηρος. Vat. corrupte ἔμοιρος.

(87) Ἐχόμενον τοῦ κέρα ἀγλαοῦ τὸν παρθενοπίπαν. Ἐχεσθαι genitivo junctum idem est, quod ἄπτεσθαι τινος. Vid. Boissonad. ad Eunap., p. 437. Cf. supra ad c. 11, fin. Respexit noster Homer. Il. XI, 585, ubi Diomedes Paridem imbellem objurgat:

Τοξότα, λωβητῆρ, κέρα ἀγλαέ, παρθενοπίπα.

Κέρα (sic libri omnes tam scripti, quam editi; neque improbat hanc scribendi rationem Heynius ad Il. v. l. tom. VI, p. 187.) Synesium, ut multos veterum (vid. Heyn. t. c. p. 186), de comæ ornatu, non de arcu dictum cepisse ex verbis mox sequentibus ἡγλαῖσμένης τῆς κόμης satis apparet. Κέρα, cornua, sunt sc. capillorum nodi et implicationes.

Suid. v. Κέρ' ἀγλαέ· οὐ τὴν τρίχα φιλῶς· ἀλλ' ἐμπλοκῆς τι γένος, ἐπὶ κέρατος τρόπον ἐμπλεκόμενος. Vid. etiam Henr. Stephan. Thes. L. Gr., v. κέρας, et Salmas. ad Solin., p. 762. Juvenal. Sat. xiii, 164:

*Cæruta quis stupuit Germani lumina, flavam
Cæsariem et madido torquentem cornua cirro?*

Cæterum quod nostrum attinet locum, commode laudat Hadr. Junius Comment. de coma, c. 4, p. 505. Philostrat. Heroic. [p. 180, ed. Boissonad.]: Διεθέβλητο δὲ (sc. Hector) πρὸς τὸν Πάριν, ὡς δειλὸν καὶ ἥττω τοῦ κοσμεῖσθαι. Τό τοι κομᾶν, καὶ τοι σπουδαζόμενον βασιλεῦσί τε καὶ βασιλέων παισὶν, ἀνάξιον ἑαυτοῦ δι' ἐκείνον ἡγεῖτο, et Horat. [Od. iv, 9, 15 sqq.]:

*Non sola comptos arsit adulteri
Crines, et aurum vestibus illitum
Mirata, regalesque cultus
Et comites, Helene Lacæna.*

Quibus addam hæc Horat. od. i, 15, 15 sqq.:

*Nequidquam, Veneris præsidio ferox,
Pectus cæsariem grataque feminis
Imbelli cithara carmina divides;*

et ibid. v. 19 sq.:

— — *hec, serus adulteros
Crines pulvere collines.*

In Rehd. a m. pr. scriptum erat παρθενοπίταν; a sec. deleto τ superadditum παν. De h. voc. vid. Heyn. ad Il. l. c. tom. VI, p. 188. et Lobeck. in F. A. Wolfii Analectt. litter. t. II, p. 57.

(88) Ἐποίησεν. Vid. ad c. 19, p. 82. Tum Mon. C ἐπιδιαφθορᾷ. De usu præpositionis ἐπὶ vid. Matthiæ Gramm. Gr., p. 1165 sq. Sequitur deinde in eodem Mon. libro vacuum spatium novem linearum.

(89) Τὰ κράτιστα μὲν οὖν τῶν μοιχῶν. Pro ὁ κράτιστος κ. τ. λ., vid. Matthiæ Gramm. Gr., p. 828. Usus particularum μὲν οὖν attingi jam supra ad c. 12, p. 75.

(90) Εἰς δὲν ἀπερρίπται τοῦ νειδος. Herodian. viii, 5, 4, εἰς τε αὐτὸν καὶ τὸν παῖδα ἀπορρίπτειν δυσφήμους καὶ αἰσχροὺς βλασφημίας. Agath. iii, 8, p. 154, αὐτίκα δὲ πολλοὶ ἀπερρίπτοντο λόγοι. Cf. Blomfield. Glossar. ad Æschyl. Prometh., v. 320.

(91) Ἐν μὲν δῆ. Mon. E ἐν. In Mon. C μὲν superscriptum. Par. D γένος τοῦτο, inverso ordine.

(92) Εἴσω τοῦ τείχους τῶν ὁμοφύλων. Barb. τ. ὁμοφίλων. Cæterum vid. ad c. 16, p. 79. In Rehd. πολεμιώτατον correctum ex πολεμιώτατος.

(93) Ἄν οὕτω τύχη. Flor. B et Mon. AD habent τύχοι, idque in Mon. B enatum est ex τύχη. Proxime Turneb. perperam legit εὐπάριφον (Par. D εὐπάρυφον cum ei scripto supra υφ pro εὐπάρυφον, quæ vox significat prætextatum, *eleganter vestitum, potentem, divitem*. Deinceps Par. C et Vat. exhibent λαδὸν ἄγει mutato ordine.

(94) Οἱ γῆς καὶ θαλάττης. Mon. E θαλάσσης. Noster De Provid. p. 111, φρουρά τε εὐθὺς ἀμφ' αὐτὸν, ὅποι ποτὲ γῆς ἢ θαλάττης, κ. τ. λ. Ep. 72, p. 219, — δυοῖν ἄρρένων ὁ μὲν οἴχεται φυγὰς δι' Ἀνδρόνικον, καὶ οὐδὲ οἶδεν οἱ γῆς· τὸν δὲ οἶδεν οἱ γῆς κατορώρυχε. Ep. 104, p. 244, — μηδὲ σαφὲς εἶναι ποῖ γῆς Ἰωάννης δέδουκεν ἢ κρύπτεται. Conf. Jacobs. ad Philostrat. Sen. Imagg., p. 503 sq.

(95) Ἀλλὰ γωνίας ἢ σκότου. Par. B ἀλλ' ἀγωνίας. Barb. σκότους, deleto ε fin. Noster. c. 11, p. 75, σκότῳ πρέπειν ἡγητέον τὴν κόμην. De Provid. p. 93, φύσις — σκότῳ προσήκουσα. Ep. 22, p. 175, τὰς ἐν σκότῳ καὶ γωνίαις ἐλπίδας, ubi cod. Paris. 2988 suppeditat σκότει, teste Boissonadio ad Eunap. p. 266. Sed mei libri nihil variant. De utriusque formæ usu vid. Lecapen. Excerptt. ex Gram-

matica in Matthæi *Lectt. Mosq.*, vol. I, p. 76. Heindorf. ad Plat. *Phædon.* p. 187 sq.; Boissonad. ad Eunap. I. c., et ad Basil. Cæsar. *Scholia in Gregor. Naz. or.* 1 contra Julian. imp. in *Notices et Extraits des mss. de la Biblioth. du Roi*, tom. XI, p. II, p. 115 sq. (a); Passov. *Lexic. Gr. h. v.*, Bachmann. ad Lycophron. *Alexandr.*, vol. I, p. 41 et 93; Ast. ad Plat. *Phædon.*, p. 740. Τὸ σκότος habet noster ep. 105, p. 249, et ep. 154, p. 292, πυκνὸν καὶ βαθὺ σκότος. Cf. supra c. 6, p. 69.

(96) Δοριαλῶτον — γυναικός. Flor. B, Mon. ABCD, Par. D, Vat. et Veneti scribunt δοριαλῶτον. In Nostri libro *De insomn.*, p. 148, "Ἡ γε (i. e. ἡ τύχη) ὑπέδειξεν ἐσμούς διικτυαλῶτων καὶ δοριαλῶτων (sic ed. Turneb. cum codd. Monacc. 85, 461 et 481, itemque Rehd.), Petav. 1, 2, adoptavit δοριαλῶτων, quod mihi non probatur. Vid. Theognost. in Indic. ad Bekkeri *Anecdott. Gr.*, t. III, p. 1556, V. Γαστριδουλος, Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 645, Lobeck. ad Sophocl. *Ajac.*, p. 253 sq., Bachmann. ad Lycophron. vol. I, p. 200, 231, 274 et 290. In seqq. ἡ γνώμη idem significat quod ἡ εὐνοία. Pro συμμείνειν Par. B et a sec. m. Barb. habent συμμείνοισιν. Mon. E συμμείνειν.

(97) "Ο καὶ πρῶτον. Mon. E ὁ. Ante τῆς ψυχῆς intell. ἐκ. Ita etiam Homerus *Il.* IV, 116 : Αὐτὰρ ὁ σύλα πῶμα φερέτρης. Τοῦ συνωκηχότος est *matrimonio cum ea juncti*, s. *mariti*, de qua verbi συνοικεῖν notione egregie exposuit Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. Mor.* t. II, p. 191 sq. ed. Lips. Cornarius vertit : *Equidem captivæ mulieris mens etiam cum marito manere poterit. Aut (l. at) adulter hoc ipsum est, quod etiam primum animæ conjugis mariti benevolentiam spoliavit.* Petavius : *Atqui bello capta uxore, eadem in conjuge charitas perseverare potest; ab adultero autem omnis est primum e virorum animis sublata benevolentia.* Cæterum ob oculos videtur habuisse Noster Xenophont. *Hier.* III, 3-4 : Οὐ μὲν δὴ λέληθεν οὐδὲ τὰς πόλεις, ὅτι ἡ φιλία μέγιστον ἀγαθὸν καὶ ἡδιστον ἀνθρώποις ἐστὶ· μόνους γοῦν τοὺς μοιχοὺς νομίζουσι πολλὰ τῶν πόλεων νηποινὶ ἀποκτείνειν, δῆλον ὅτι διὰ ταῦτα, ὅτι λυμαντήρας αὐτοὺς νομίζουσι τῆς τῶν γυναικῶν φιλίας πρὸς τοὺς ἀνδρας εἶναι. Ἐπεὶ ὅταν γε ἀφροδισιασθῇ κατὰ συμφορὰν τινα γυνή, οὐδὲν ἥττον τούτου ἔνεκεν τιμῶσιν αὐτὰς οἱ ἄνδρες, ἐὰν περ ἡ φιλία δοκῇ αὐταῖς ἀκήρατος διαμένειν.

(98) Ἐξ ἡμισείας. Noster *De Provid.*, p. 123, "Ἴνα μὴ ἐξ ἡμισείας τὰ Αἰγύπτια πράττοι κακῶς, et p. 127, Τοῖς ἡμιμοχθήροις τε καὶ ἐξ ἡμισείας χρηστοῖς. Verba τε καὶ ἐξ ἡμισ. exciderunt in editt. Petav. *Dion.* p. 52, Ἐξ ἡμισείας εἰδότες. Ep. 10, p. 170, Ἐξ ἡμισείας ἂν ἐπραττον πονήρως, ἐν ὧ μὲν εὐτυχῶν. Vid. Schaefer. ad L. Bos. *Ellipses L. Gr.*, p. 506 sq. Τὴν ante τοῦ γυν. ζημίαν Mon. C om.

(99) Αὐτοῖς — τοὺς δημίους ὀπλίζουσιν. Barb. ἐπ' αὐτῆς ex iotacismi perturbatione. Mon. E ἐπ' αὐτοὺς. Ita supra c. 6, p. 68, Ἐπὶ δὲ τοὺς γόητας ἔτρεφον τοὺς δημίους. *De Provid.* p. 128, Ἐπὶ τοῦτον Ἑλλανοδίκαί τοὺς μαστιγοφόρους ὀπλίζουσι. *Serm. ad Pæon.*, p. 508, Ζήνων—γὰρ οὐδ' ἂν ἀριθμῆσαις ῥαδίως ὅσας ἐξέκοψε τυραννίδας, συνιστὰς ἐπ' αὐτάς (sed Canter. e. marg. Petav. habet ἐπ' αὐταῖς, quod in libro Mon. 476 a m. sec. in ἐπ' αὐτάς mutatum est) τὸ ὑγιαίνον τῶν πόλεων. At Hom. II, p. 297, μέχρι χθὲς καὶ πρώην ἀδελφοί τε ἐπ' ἀδελφοῖς (ubi quinque codd. Monacc. una cum Guelferbyt. atque ed. Canter. ἐπ' ἀδελφούς legunt), καὶ παῖς ἐπὶ πατρὶ (cod. Guelf. μητρὶ), καὶ πατήρ ἐπὶ τῷ γένει παρεκάλει τὸν δῆμιον. De constructione præpositionis ἐπὶ, in, adversus, cum dandi casu vid. etiam Matthiæ *Gramm. Gr.* p. 1168. Pro χρηποῦροι libri Monacc. omnes, Rehd., Venet. C, *Lectt. Varr.* Turneb., marg. Petav. et qui laudat

h. l., Thomas Mag. p. 778, exhibent χρηποροί. Contra in Nostri ep. 132, p. 268, pro edito χρηπορούς codd. Mon. 50 et 481 dant χρηπουρούς. Deinde in libris scriptis et editis exstat ῥαφανίδας (Par. B vitiose habet ῥεφανίδας), non ῥαφανίδας, ut Kusterus ad Suid. V. ῥαφανίς, t. III, p. 253 citans hunc locum scripsit. Hujus vocabuli hiteram i apud Atticos corripitur præcipitur in regulis de prosodia ap. Hermann. *De emend. rat. Græc. gramm.*, p. 1, p. 447. Ita legitur etiam ap. Lucian. *De morte Peregriini*, c. 9, t. VIII, p. 277 Bip., ῥαφανίδι τὴν πυγὴν βεβυσμένος. Sed apud Aristophanem et in comicorum fragmentis ultimam longam esse docuit Bachmannus ad Lycophr. *Alexandr.* vol. I, p. 278. Cf. Passov. *Lexic. Gr.*, s. v.

(1) Αἷς — τιμωρίας ἀπάρχονται. Par. B ὑπάρχονται. De re vid. Aristoph. *Nubb.* v. 1085 ibique schol., Lucian. I. c., Suid. I. I, et ibi Kuster., Reiff. ad Artemidor. t. II, p. 297; Wagner. ad Alciph. t. II, p. 192. Pro ἐπειδὴν codd. Monacc. BD scribitur ἐπειδ' ἂν (quod ante exhibebat etiam Mon. C), varietate in mss. solemni. Cf. Bekker. *Spec. Philostrat.* p. 24. Mon. C dat ἀλώ τις et Flor. A τῆς pro τις.

(2) Ἐν μέρ δὴ. Mon. A et Venet. A om. δὴ. In proximis μὲν a Mon. C abest.

(3) Συχνὰς μὲν οἰκίας ἀναστάτους ἐποίησεν. Οἰκία pro familia habet Noster etiam *De Prov.* p. 92 et ep. 79, p. 227, itemque οἶκος *De Provid.* p. 103, et *De regn.* p. 3 et 8; cf. Held. ad Plut. *Timol.* p. 334, Ἀνάστατον ποιεῖν, s. ἀνιστάναι (vid. *Or. de regn.* p. 25), sedibus expellere, evertere, s. subvertere, illustrant Budæus in *Comment. in L. Gr.*, p. 472, et Held. ad Plut. *Timol.* p. 304 sq.

(4) Συρράγῃναι. De hoc verbo vid. ad c. 15, init. — Clem. Alex. in *Pæd.*, c. 2 [t. I, p. 259, 35, Potter.]: "Ἡπειροὶ κεκίνηται δύο ἀπαιδεύτοις ἡδοναῖς, καὶ κλονεῖται τὰ πάντα μεираκίῳ βαρβάρῳ· Ἑλλὰς ὅλη ναυτίλλεται· στενοχωρεῖται δὲ ἡ θάλασσα, ἡπείρους φέρουσα." PETAV. — Mox Barb. ἀλλήλοις, corr. αἰς, Mon. E ἀλλήλοις (sic, c. lineola). corr. αἰς. In seqq. idem Mon. liber σκήπτρα. Ad verba μοιχεῖα γέγονε πρόφασιν vid. Herodot. I, 2-4.

(5) "Ο τούτου πολὺ χεῖρόν ἐστιν. Mon. E ὁ. Dein Mon. AC, Par. C et Veneti AC πολὺ τούτου χ., ordine inverso et ap. Nostrum sæpius obvio, veluti supra c. 3, p. 64, Πολὺ δὲ ταῦτα σκληρότερα. Ep. 154, p. 291, Παρὰ πολὺ τούτων εἰσι κακοδαιμονέστεροι σοφισταί. Ep. 55, p. 191, Πολὺ γὰρ ἂν ἡδίους τότε σοὶ παραγένοιτο. Ep. 103, p. 244, Ἐλέγξει με Κυρήνη, κειμένη πολὺ δῆπου τῶν ἐν τῷ Πόντῳ πόλεων ἀκριθέστερον. Cf. Bornemann. ad Xenoph. *Conviv.* I, 4, p. 46, et Stallbaum. ad Plat. *Euthyphr.* p. 92, et *Remp.* t. II, p. 290 ed. Goth. Ἔστιν pro vulgat. ἐστὶ dederunt libri Mon. BD. Tum Flor. A et Mon. E perperam scribunt τούτον pro τοῦ τόν.

(6) Οἱ Κλεισθέται. Flor. A, Monacc. omnes, Vat., Veneti AC et Suidas v. Θιασώτης exhibent οἱ κλεισθένεις (Venet. B οἱ κλεισθήνεις). Tuentur tamen vulgatam Flor. B, Barb. et Rehd., item Suidas v. Κότυς. Vid. supra ad c. 6, init. De Clisthene cinædo adisis Aristoph. *Nubb.* v. 354, ibique schol. p. 329 sq. ed. Herm., et *Acharn.*, v. 117 sqq., Max. Tyr. xxv, 3, p. 303 et 305, necnon Suid. v. βινεῖν, coll. Hadr. Jun. *De coma*, c. 4, p. 503; de Timarcho vid. *Æschin. orat. adversus Timarch.*, t. I, p. 37 seqq. ed. Brem.; in *Oratt. Att.* ed. Bekk. t. III, p. 262, § 39 seqq., et Suidam v. Τιμαρχος.

(7) Οἱ πρὸς ἀργύριον τὴν ὥραν διατιθέμενοι. Qui argento juventutis florem vendunt, i. e. cinædi. Vid. Ruhnken. ad Hesych. t. II, p. 1594 ed. Albert., v. ὠραιόπολας. Τὴν in Mon. C superscriptum. Locutionem τὴν ὥραν διατίθεσθαι, δαπανᾶν sive πωλεῖν attigit Jacobsius ad Achill. *Tat.* p. 960.

Similiter Aristænet. I, 24, p. 106, Προϊκα δὲ μόνω τῷ Λυσία τὴν σὴν ἐκδέδωκας ὥραν. Plutarch. Vit. Timol., c. 14, Τοῖς ἀφ' ὥρας ἐργαζομένοις γυναίκοις. Verba καὶ εἰ μὴ — — — πρὸς μηδοτιοῦν, ἀλλὰ desiderantur ap. Suid. v. θιασώτης. Sed v. Κότυς, ubi plene citatur hic locus, pro εἰ corrupte legitur οἱ. Sic etiam cod. Par. C una cum Vat. et hic et in sequentibus habet. Particula ἀλλά, tamen, saltem, præcedente εἰ μὴ usu exquisitiori apodosin exorditur. Vid. adnotat. ad c. 8, p. 71 et 72: Deinde Suid. v. Κότυς recte habet πρὸς ἄλλο τι. Vulg. πρὸς ἄλλο τι. Mon. ABD et Rehd. πρὸς ἄλλο τι. Mon. E πρὸς ἄλλο τι. Mon. C πρὸς ἄλλ' ὅτι. In seqq. Flor. A et Rehd. πρὸς μὴδ' ὅτιοῦν. Item Vat.; supposito tamen jungendi signo. Mon. ABD πρ. μὴ δ' ὅτιοῦν. Mon. C πρ. μὴ δ' ὅτι οὖν. Barb. πρ. μὴδ' ὅτι οὖν. Suid. I. c. πρ. μὴδὲν ὅτιοῦν.

(8) Διὰ τὴν ἐξάριστον ἡδονήν. Laudantur a Suida v. ἐξάριστος. T. I, p. 759, ubi Kusterus nostri non immemor fuit, et Θηλυδρίας, t. II, p. 194. 'Εξάριστος est sceleratus, vid. Viger. De idiot. L. Gr., p. 77, Musgrav. ad Sophocl. OEdip. Col. v. 1516, p. 600 ed. Heller., Dæderl., et Blomfield. Glossar. in Æschyl. Agamemn., v. 624. Cf. Nostri ep. 44, p. 185.

(9) Καὶ καθάπαξ. Καί, quod cum editis ignorat Suidas v. ἐξάριστος, θιασώτης et Κότυς, receptum ex Mon. ACE, Par. CD atque Vat. Sic in suo codice legit etiam Phrea, vertens, atque ut semel dicam. Hanc particulam sæpe noster cum καθάπαξ jungit, v. c. De regn. c. 6, p. 9; et c. 21, p. 38, quo loco posteriori in cod. Mon. 88 excidit, item De Prov. p. 91, ubi a Pirckh. libro abest, ibid. p. 122, De insomn. p. 142 et ep. 57, p. 192. Deest καὶ ante καθάπαξ in libro De Provid. p. 103, et ep. 82, p. 229. Parum accurate h. l. excerpit Suidas v. Θηλυδρίας, quam interpretatur τηθελυμένος, addens διὰ τὴν ἐξάριστον ἡδονήν. οἱ δὲ θηλυδρίαί τριχοπλάσται εἰσί. Noster ep. 50, p. 188, 'Ο δὲ Ἀλέξανδρος εἰ μὴ θηλὺς, ἀλλὰ θηλυδρίας γε ἦν, καὶ τὴν αἰτίαν ἐχώρει. Deinde Suidas v. Κότυς legit τριχῶν πλάσται — εἰσί.

(10) Οἱ μὲν ἐπὶ τῶν οἰκημάτων. Flor. B εἰ pro οἱ. — « Quod alias ἐπὶ τέγους dicunt Græci, Clem. Alex. I. III Pæd. c. 3 [t. I, p. 264, 35, ed. Potter.], quæ voces pro fornice vulgo accipiuntur. Nec semel tamen in iis peccatum ab interpretibus est, qui de domo simpliciter accipiunt. » PETAV. — De voc. οἶκημα, τέγος, s. στέγος, cella meretricia, vid. Hesych. t. II, p. 724, ibique Albertii not., interpretes ad Xenoph. Ephes. p. 273 sq.; Jacobs. ad Achill. Tat. p. 956; Ast. ad Plat. Protag. p. 52 sqq. Add. Clem. Alex. Pæd. III, 11, t. I, p. 297, Ἐνθα καὶ ἐταιρικῶς κεκοσμημένοι, ὥσπερ ἐπὶ τέγους καθεζόμεναι, διημερεύουσι. De voc. ἀντικρυς vid. ad c. 18, p. 82. Proxime in Mon. E erratum θήλυ. Deinde Par. C et Vat. habent ἐκμιμησάμενοι, corr. σό.

(11) Ὅστις. Rehd. ὅτι, in marg. a m. rec. γρ. ὅστις. Pro ἐστι Mon. D scribit ἐστιν. Ἐξομόσαιτο Suidas h. v. explicat παντελῶς ἀρνήσαιτο, respiciens hunc locum, quem pessime ibi se habentem ex Nostro correxit Albertius ad Hesych. t. I, p. 1501. v. ἐξωμόσατο.

(12) Θιασώτης — τῆς Κότυος. Θιασώτης modo sensu honestiori (ut Nostri Dion. p. 60, Ὁ Πυθαγόρου θιασώτης, et Niceph. Greg. ad Synes. De insomn. præfat. p. 353, Τῶν Χαλδαϊκῶν θιασώτην ἀπάντων ὀργίων), modo turpiori, ut h. l., dicitur. Vid. Hadr. Jun. Animadverss. I. III, c. 15, p. 199 sq., Hudson. et Pierson, ad Mær. Attic. p. 186; Lexic. Xenoph. t. II, p. 557; Bake ad Cleomed. p. 443. Dein cod. Mon. D in contextu habet τῆς Κότυος, in marg. autem τοῦ pro τῆς. Mon. B τῆς Κότυος cum τοῦ suprascripto. Noster ep. 44, p. 184, Θαρρῶν ἀποφαίνου τὸν ἄνδρα ἡμίγυνον, αὐτόχρομα θιασώτην τῆς Κότυος, ubi schol. codic. Mon. B: Κότυς, δαίμων παρὰ τοῖς Κορινθίοις τιμώμενος ἔφο-

ρος τῶν αἰσχυρῶν, quæ eadem leguntur ap. Suid. v. θιασώτης et Κότυς, omissa ante Κορινθίοις articulo. Sed quod posteriorem Nostri locum attinet, P. Francius in marg. sui exemplaris emendavit τῆς Κοτυττοῦς, astipulante Petro Burmanno Sec. in Mantiss. Adnotationum ad t. I Antholog. vet. Latin. epigrammatum et poematum, t. II, p. 728, qua mutatione nihil opus est, cum Κότυς et Κοτυττῶ promiscue usurpentur, unde interdum etiam libri scripti inter utramque lectionem fluctuant, e. c. in Nostri ep. 32, p. 178, Κοτυττοῖ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις Ἀττικοῖς κονισάλοις νεωχορεῖ, ubi cod. Guelferb. Κοτυττοῖ et supra γρ. Κότυϊ, Mon. B Κοτυττοῖ, corrector, γρ. Κότυϊ, in marg. γρ. Κοτυττοῖ, Mon. 50 Κότυι (sic), et minus recte Lips. ac Mon. A Κοτυττοῖ (vid. Siebelis. ad Pausan. t. I, p. 253) habent; margo autem libri Mon. A hoc præbet scholium: Ἡ Κοτυττῶ, ἥτις καὶ Κότυς λέγεται, ὡς καὶ αὐτὸς ἄνω (sc. in ep. 44; nam epistolarum ordo in mss. longe alius est atque in editis) εἶπε. καὶ οἱ κονίσσαλοι θεοὶ ἦσαν αἰσχυρῶν (scr. τῶν αἰσχυρῶν) ἔφοροι, quod scholium vulgatum jam ab Hæschelio ad Annæ Comnenæ Alex. p. 58, 3, nuper citavit Lobeckius Aglaoph. t. II, p. 1014. Cotys scilicet, s. Cotytto, impudentiæ et obscenæ libidinis dea fuit, ejus orgia, quæ ab ea vocabantur Cotyttia, e Thracia, ubi, teste Strabone x, p. 470 infr., colebantur, in Græciam translata sunt. Vid. Sainte-Croix in Recherches historiques et critiques sur les mystères du paganisme. Seconde édit., revue et corrigée par Silv. de Sacy, t. II, p. 176 sq., Rupert. ad Juvenal. Sat. II, 92, Buttmann. in Abhandlungen der historisch-philolog. Klasse der k. Akad. d. Wiss. zu Berlin, 1822-1823, p. 213 seqq., sive in Mytholog. t. II, p. 159 seqq., Carol. Guil. Lucas Dissertat. quæ inscribitur: Cratinus et Eupolis, p. 96 seqq.; C. Carol. Barth. Hertha p. 194; Lobeck. Aglaoph. t. II, p. 1007 seqq., 1014 seq. et 1025 seqq. Cæterum locutione θιασώτης τῆς Κότυος, quæ in proverbium abiit, significatur homo mollis, effeminatus (vid. Hadr. Jun. Adagg., v. Cotyos contubernalis, et Comment. de coma, c. 4, p. 504, atque Frid. Adolph. Lampe De cymbalis veterum, I. III, c. 9, p. 358) imo et calamistratus (secundum schol. a P. Burmanno I. c. ex antiquo proverbiorum codice Meermanio laudatum, ejus hæc verba sunt: Cotyi sacrificare, calamistratum esse: huic enim deæ apud Corinthios cultæ intemperantes ac calamistraturæ studiosi formamque venditantes sacrificabant). Nostri auctorem his verbis tetigisse cinædos s. pathicos satis liquet.

(13) Περὶ πλείστου. Mon. E περιπλήστου.

(14) Πρόχειρον. Par. C et Vat. πρόχειρος, v supra scripto. Rehd. et Mon. E πρόχειρος. Intell. ἐστί. Vid. ad c. 19, p. 82. Proxima verba τῇ Χίῳ θεῷ καί, quæ a Flor. B absunt, Flor. A in marg. habet. — « Per Chiorum deam Cotyttonem intelligo. » PETAV. — Deinde in Barb., Par. C, Vat., Mon. ACE atque Rehd. vitiose legitur ἰθυφάλοισ, De vocis etymologia vid. Eustath. ad Odyss., I, 226, p. 1413, 35, 38; de ipsis mysteriis Arnob. Adv. gentes I. v, c. 28 et 39, ibique interpret., t. II, p. 325 ed. Orell. Pro ὀργίακεν Mon. BD perperam scribunt ὀργιάκεν. De verbo ὀργιάζειν, sacra facere, orgia celebrare, adnotarunt Ruhnkenius ad Timæ. p. 163 ed. Koch., Astius ad Plat. Legg., p. 221, et Jacobsius ad Philostrat. Sen. Imagg., p. 325. Translatum hujus verbi usum egregie illustrat Lobeckius in Aglaoph., t. I, p. 651. Noster Dion., p. 43, καὶ οὕτω μειονεκτεῖν ἀνάγκη τὸν ἄνδρα ἐκείνον, ὃς οὐ προετελέσθη τῷ κύκλῳ καὶ τὰ Μουσῶν οὐκ ὀργίακε. Ep. 151, p. 289, καὶ οἶδα μὲν τοι συνοργιάσαι σοὶ τὰ φιλοσοφίας εὐχὴν ποτε ποιησάμενος. Ep. 145, p. 279: Ταῦτά τοι καὶ προμηθέστερος φύλαξ αὐτὸς τέ εἰμι, καὶ σὲ παρακαλῶ τῶν φιλοσοφίας ὀργίων εἶναι. Marin. Vit. Procli, c. 6, p. 6, τὰ ταύτης (sc. Minervæ) ὀργιάζειν.

(15) Ὁ μὲν γὰρ Φερεκύδης. Pro γὰρ ap. Suid., qui excitavit h. l. v. Ἐπὶ λυγάζονται, legitur οὖν. — Ἄelian. I. iv, [c. 28] et v, [c. 2] Var. [Hist.]; Aristot. v, [v, 25, 1, t. I, p. 237 ed. Schneid.; v, 31, vol. I, p. 556 seq. ed. Bekker.] Hist. [Anim.]; Plin. I. vii, c. 51; Apul. II, Flor., [p. 351 sq. Elmenh.; I. II, n. 15, t. II, p. 58 ed. Lugd. Bat. nov.], qui ambo serpentes erupisse ex ejus corpore scribunt. At Plut. in Vita Pelop., [t. I, p. 289] cum in Sylla, [t. I, p. 474] idem, quod reliqui, de Pherecyde narrasset, refert Φερεκύδην τὸν σοφὸν hostiæ instar ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀναιρεθέντα, καὶ τὴν δορὰν αὐτοῦ κατὰ τι λόγιον ὑπὸ τῶν βασιλέων φρουρουμένην, PETAV. — Vid. Sturz. Commentat. de Pherecyde. quam Pherecydī suo præmisit, ed. alt. p. 14 seqq. Vitiose Par. B et Barb., θυμάτιον pro θοιμάτιον. Suidas I. c. inverso ordine habet ἐπὶ λυγασάμενος θοιμάτιον. Veneti AB dant ἐπὶ λυγασάμενος, de qua scriptura vid. Ruhnken. ad Timæ. p. 100; et Pierson. ad Mær. p. 163. Ἐπὶ λυγασάμενος schol. margini libri Mon. A a m. rec. adjectum interpretatur σχεπάσας, καλύψας. Ita et Suidas h. v., additis verbis λύγη γὰρ ἡ σκιά. Pariter usus est v. ἐπὶ λυγάζεσθαι, de quo docte copioseque exposuerunt Budæus Comment. L. Gr., p. 346; Wassius et Dukerus ad Thucyd. vi, 36, vol. IV, p. 392 ed. Bip., Ruhnkenius ad Timæ. p. 99 sq.; Sallierius et Piersonus ad Mær. I. c., Schneiderus ad Aristot. De animalibus, t. IV, p. 57, et Jacobs. ad Ælian., p. 37. Synes. noster ep. 154, p. 292, πυκνὸν καὶ βαθὺ σκότος ἐπὶ λυγάζεται (Cod. Rehd., qui fragmentum hujus epistolæ orationi De regn., c. 31, p. 55 ed. meæ, post μεταπεσοῦνται mirum in modum immistum habet, una cum Monac. 50 ἐπὶ λυγάζεται scribit). Figurato sensu hoc verbum legitur ep. 105, p. 250, Δόγματα δὲ οὐκ ἐπὶ λυγάζονται, ubi cod. Guelferbyt. ἐπικρύψω ἀπὸ τοῦ ἡ λύγη, ἡ νύξ, Lipsiensis vero et Monac. B ἐπικρύψω superaddunt.

(16) Χρῶ δῆλον, ἐφη. Memorat Diogenes Laërt. I, 118: Οἱ δὲ (sc. φασί) φθειριάσαντα (i. e. Φερεκύδην) τὸν βίον τελευτῆσαι. "Ὅτε καὶ Πυθαγόρου παραγενομένου καὶ πυθανομένου, πῶς διακείτο, διαβαλόντα τῆς θύρας τὸν δάκτυλον εἰπεῖν· Χρωτὶ δῆλα. Καὶ τούντεῦθεν παρὰ τοῖς φιλοσόφοις (sic e Suida v. χρῶ δῆλα legendum, suadente Sturzio in Comment. de Pherecyde, p. 17, necnon ex Arsen. Violet., p. 477, pro vulg. παρὰ τοῖς φιλολόγοις) ἡ λέξις ἐπὶ τῶν χειρόνων τάττεται· οἱ δ' ἐπὶ τῶν βελτίστων χρώμενοι διαμαρτάνουσιν. Rursus Noster ep. 116, p. 255: Ἐγὼ δὲ ὡς οὐ σοῦ πρεσβύτερος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἤδη πρεσβύτης, χρῶ δῆλον, ὁ Φερεκύδης φησίν.

(17) Τὴν νόσον. I. e. φθειρίαν. Deinde pro vulg. ἐδείκνυε cum Flor. A et Mon. ABD scripsi ἐδείκνυεν.

(18) Πασχητιῶν. Vid. Hesych. v. Πασχητιῶν, t. II, p. 890 ed. Albert.

(19) Ταῖς θριξὶ σημαίνεσθαι. Aristoph. Nub. v. 347 sq., κομήτην Ἀγριὸν τινα τῶν λασίων τούτων, et v. 1094 sqq., τουτονὶ Γοῦν οἶδ' ἐγὼ, κάκεινον, καὶ τὸν κομήτην τουτονί. Cf. Wytttenbach. ad Plat. Phædon., p. 207. — Σημαίνεσθαι idem est quod τεκμαιρόμεθα. Vid. Lobeck. ad Sophocl. Ajac., p. 225.

CAP. XXII.

(20) Εἰ δὲ καὶ ἡ παροιμία σοφόν. Intell. χρήμα vel τι. Vid. ad c. 9, p. 72. Coll. Wytttenbach. ad Plutarch. Opp. Mor., t. I, p. 45 ed. Lips. Apodosis post εἰ δὲ supprimi solere monitum jam ad c. 6, p. 69.

(21) Πῶς δ' οὐχὶ σοφόν. Absunt hæc verba codice Mon. C. Pro δ' in Mon. A exstat δέ. Verba δὲ — περὶ idem liber a linea ad lineam e corr. sec. m. habet. Flor. B scribit γὰρ pro δ'. Περίων posuit, quasi præcessisset αἱ παροιμίαι, secundum

σχῆμα πρὸς τὸ σημαίνεσθαι. Vid. ad c. I, p. 78. Aristotelem proverbiorum collectionem edidisse veterum plures testantur, quos recensent Menagius ad Diog. Laërt., t. II, p. 197, et Fabricius in Bibl. Gr., vol. III, p. 399 ed. Harl. Mox Venet. C in contextu habet ιστορίας, in marg. φιλοσοφίας. Dein Mon. E μεγίστας corr. αἰς. Flor. A φθοραῖς, in marg. γρ. φθοραῖς: de qua permutatione adnotavit Boissonadius ad Philostrat. Her. p. 344, ad Nicet. Eug., p. 383, et Herodian. Epimer., p. 287. Pro ἀπολομένης in Vat. est ἀπολογουμένης. Mon. C η a m. emend. habet. Tum Par. C et Vat. vitiose scribunt ἐγκαταλείματα. De eleganti vocis ἐγκατάλειμμα similitudine usu multus est Ruhnkenius ad Timæ. p. 109 sq. Respexit Noster, monente eodem Ruhnkenio, Plat. Legg., III, p. 677: Ὡς οἱ τότε περιφυγόντες τὴν φθορὰν σχεδὸν ὅρειοί τινες ἀνείεν νομῆς, ἐν κορυφαῖς που σμικρὰ ζώπυρα τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους διασσεωσμένα. Sed dignus inprimis est qui apponatur similis Aristotelis locus, Metaphys. XII, 8, ed. Brandis. p. 254, 13-19; Bekker. ed. vol. II, p. 1074, b. 8-13: Εἴ τις — — λάθοι — — ὅτι θεοὺς ὦντο (sc. οἱ ἀρχαῖοι καὶ παμπάλαιοι) τὰς πρώτας οὐσίας εἶναι, θείως ἀνείρησθαι νομίσειεν, καὶ κατὰ τὸ εἶδος πολλάκις εὐρημένης εἰς τὸ δυνατόν ἐκάστης καὶ τέχνης καὶ φιλοσοφίας καὶ πάλιν φθειρομένων καὶ ταύτας τὰς δόξας ἐκείνων οἷον λείψανα περισεσῶσθαι μέχρι τοῦ νῦν. Cæterum conf. etiam Plat. in Critia, p. 109 sqq. — Proxime pro διὰ συντομίαν Mon. C suppeditat διὰ τὴν σ.

(22) Παροιμία δῆπου. Sic Par. ACD, Flor. A, Mon. ACE, Vat. et Venet. A. Reliqui cum editi. pro δῆπου habent δή. Ep. 57, p. 192, τὸ γὰρ ἀφανιστικὸν τῷ δημιουργικῷ δῆπου πολέμιον.

(23) Βόειον. Exstat in marg. codicis Mon. A gl. μέγα. Item Suidas βόεια explicat voce μέγαλα. Adnotavit de h. l. Thom. Reinesius Varr. Lectt. I. II, p. 150 sq.: «Interpretes, qui τὸ βόειον modo per adverbium superbe, modo gravi truci aspectu esse reddiderunt, nihil ad rem dixisse perspicue planum est. Βόειον ἐπιβλέπειν nova notione Synesius dixit pro acute, intentis oculis, ἀτενὲς καὶ συντόνως intueri et bene — penitus perlustrare; quod alius καινότητος ὀνομάτων ζηλωτῆς posset non infelicius βουβλέπειν. Βόειος enim συνώνυμον est τοῦ μέγας apud Plut. Qu. Græc., 36, quemadmodum poeta βοῶπιν appellavit τὴν μεγάλῳφθαλμον, καὶ βουγάϊον τὸν μέγαλαυχον.»

(24) Εἰς ἀλήθειαν. Quod attinet veritatem. Vid. ad c. 20, p. 83. Εὐστοχος dicitur is, cui recte conjiciendi vis inest. Vid. Ernesti Lexic. techn. Græc. Rhet., p. 145; Ast. ad Platon, Legg., p. 556 sq., Jacob. ad Lucian. Tox., p. 60. Noster in Dion., p. 37: Πείσαιμι δ' ἂν καὶ ἄλλον, ὅστις εὐστοχος ἦθους εἰρωνείαν τε καὶ ἀλήθειαν ἐκ παντοδαποῦ λόγου φώρᾳσαι. Ib., p. 61, ἤδη δὲ ποτε τοῦ μὲν ἐνθυμήματος εὐστοχοὶ γέγονα.

(25) Τίς οὖν ποτ'. Mon. BD c. Turn. et Petav. t. I, 2, ποτ'.

(26) Καὶ τί βούλεται. De regn., c. 9, p. 15. Τοῦτο γὰρ ἡ διάνοια βούλεται ὀνόματος, ἐφερμηνεύειν τὸν θεὸν αἴτιον ἀγαθῶν.

(27) Οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ. Mon. C οὐδεὶς κομήτης (sic). Addunt Mon. A, Paris. C et Vat. hoc scholium: Οὕτως ἔχει πᾶσα ἡ παροιμία· οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ βινητιῶν, quod ex Parisino libro excitavit jam vir cl. Boissonadius ad Eunap., 420. In contextu Monacensis libri aut βινητιῶν aut simile videtur fuisse verbum, cum post ὅστις οὐ rasura compareat. Plene noster ep. 104, p. 244, Τοῦτό γε πάντως οἶσθα τὸ,

Οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ ψηφίζεται. Consentit Suidas v. Κομήτης et v. Ψηφίζω, quo utroque loco etiam hæc Nostri citantur. Sed v. Οὐδεὶς κομήτης lexicographus versum istum ita exhibet:

Οὐδείς κομήτης, ὅστις ου περαίνεται,

CAP. XXIII.

Michael Apostolius Proverb. xv, 5, Οὐδείς κομήτης, ὅστις ου περαίνεται] Ἐπὶ τοῦ διαβεβλημένου· ἄλλοι δὲ λέγουσι, φηνίζεται· ἄλλοι βινιχ (sic). Leg. βινητιᾷ. Cf. Hadr. Jun. Comment. de coma, c. 4, p. 504, et C. Barth. Adversar. lib. lIII, cap. 9, pag. 2496.

(28) Πρὸς τὴν ἡχώ. Mon. E ἡχώ. Deinde idem liber τριμέτρου, superscr. λόγου. Pro τριμέτρου Venet. A habet μέτρου, Mon. AC λόγου. Par. C τοῦ λόγου, in marg. γρ. μέτρου.

(29) Τὸ δευρὸν ἐκεῖνο. Barb. ἐκεῖνω (sic). Quod sequitur καὶ Suidas v. Κομήτης et v. Ψηνίζω omitit. Voce. πᾶγμα et ὄνομα saepius conjungi dictum jam supra est ad c. 17, p. 80.

(30-31) Τί σοι φαίνεται; Sc. ἡ παροιμία. Quid (pro qualis) tibi videtur (parœmia)? Vid. Heindorf. ad Horat., Sat. I, 6, 55, p. 148, Stallbaum. ad Plat. Phileb., p. 55, et ad ejusdem Rempubl., p. 328, I. p. 10, ed. Goth., Jacob. ad Lucian. Toxar., p. 87, Fritzsche Epist. crit. ad Friedemann, Luciani Dialogis deorum præmissa, p. xxxiii.

(32) Βαβαὶ τῆς ἀληθείας. Βαβαί, παρῶ, est φωνὴ θυμαστική, ejus Platonica exempla collegit Astius ad Politiam p. 396. Addantur Julian. in Cæs. ed. Heus., p. 4: Βαβαὶ τοῦ παντοδαποῦ τούτου θηρίου. P. 7, βαβαὶ τῆς μικρολογίας. P. 26, Βαβαὶ τῆς διαλεκτικής. Synes. epist. 154, p. 291: βαβαὶ τῆς ἀνατάσεως. Eustath. Hysm. p. 54, ed. Gaulm.: Βαβαὶ μοι τῶν γυναικῶν, βαβαὶ μοι τοῦ θαύματος, βαβαὶ τῆς ἡλικίας, βαβαὶ τῶν ρυτίδων, βαβαὶ τοῦ σχήματος, τῆς δουλοπρεπείας. Alterum μοι in tribus libris Monacc. deest. Idem I. V, p. 150: Βαβαὶ τῆς σκηνῆς, τῆς ὑποκρίσεως. Theodor. Metochit. Miscell. c. 35, p. 225: Βαβαὶ τῆς ὄφρου, βαβαὶ τῆς εὐφορίας.

(33) Χρησμός γὰρ ἀντικρυς. Sic Mon. AE, Par. C et Vat.; et sic quoque Noster epist. 104, p. 244: Χθές τοι πάνυ λαμπρῶς συνηγορήκει τῇ παροιμίᾳ, μᾶλλον δὲ τῷ χρησμῷ· χρησμός γὰρ ἀντικρυς. Τοῦτό γε πάντως οἶσθα, τὸ,

Οὐδείς κομήτης, ὅστις ου ψηνίζεται.

Reliqui libri tam scripti, quam editi γὰρ om. De v. ἀντικρυς vid. quæ posui ad c. 18, p. 82.

(34) Δήλη. « Ante leg. δῆλα, sensu nullo. Veram lectionem in vet. deprehendi, ut ad ἀλήθειαν [imo ad παροιμίαν] referatur. » PETAV. — Δήλη exstat quoque in Par. C. et in Vat., idque habet e corr. m. rec. Mon. A. Mon. E δῆλα, η rescripto supra α. Reliqui omnes δῆλα. Δήλη αὐτόθεν dictio est Philostratea. Vid. Jacobs. ad Philostr. Jun. Imagg., p. 624 et 636.

(35) Ἐφέλλεται. Mon. A λκε a correctoris manu habet.

(36) Τοὺς ὅσοι προλαβόντες. Vid. quæ de locutione τοὺς ὅσοι adnotavi ad c. 6, p. 117. Adde Schæfer. in Julian. Or. in Constant. laud. p. xv. In Mon. C m. pr. scripserat προλαβόντες. Altera tamen litteram ε præpositionis lineolis insignivit.

(37) Ἀπαθανατίζον. Vitiose Mon. E ἀπαιθανατίζον. Ἀπαθανατίζειν τὰς παροιμίας significat, explicante Wesselingio ad Diodor. Sic. II, 20, tom. II, p. 420 Bip., earum usum perpetuum et quodam modo æternum reddere. Cf. Heindorf. ad Plat. Charmid., p. 65 sq.; Agathias Hist. Præf. p. 5, τῆς ιστορίας αὐτοὺς ἀπαθανατιζούσης.

(38) Αὐτὸ τοῦτο —, ἡ συνέχεια τῶν χρωμένων. Par. C τοῦτ' ἐστίν. Verba ἡ συνέχεια τ. χρ. explanationi inserviunt. Vid. ad c. 11, init.

(39) Ὁρώμενα γάρ. Mon. E ὁρώμενα, corr. α. Flor. AB, Par. B, Barb., Mon. ABCD, Vat. et Venet. ABC ὁρώμενα. Vulgatam tuetur Rehd. Forsan legendum τὰ ὁρώμενα· nam articulus absorberi facile potuit prægresso πράγματα.

(40) Καίπερ τούτων οὕτως ἐχόντων. Barb. καὶ περὶ τούτων

(41) Θαυμαστὸν οἶον. Mirum qualem. Vid. Viger. De idiot. L. G., p. 128, ibique Hoogeveen., Schæfer. ad Dionys. Hal. De composit. verb., p. 184, et Matthiæ Gramm. Gr., p. 831 sq.; Basil. Magn. De utiliter leg. gentill. librr., c. 11. § 43, et c. 13, § 53 ed. Sturz., θαυμαστὸν τι οἶον κάλλος.

(42) Λόγον ἐξήνεγκε. Mon. D προσήνεγκε, Mon. B προσήνεγκε, ἐξ scripto supra προς. Sed bene habet vulgata; nam ἐκφέρειν est edere, evulgare (vid. Wyttenbach. ad Plut. Opp. Mor., t. I, p. 81, ed. Lips.). Ita c. 24: Ἐξενεχθεὶς εἰς τὸ κοινὸν (sc. ὁ λόγος). Dion. p. 35, συγγράμματα ἐξενηνοχῶς εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ibid. p. 36, λόγους ἐξενεγκῶν ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἐνστάσεων, et pag. 39, οὐδένα λόγον ἀκαρπον ἐξενήνοχε. De Provid. p. 113, οὐ μὴν ἐξέφερεν εἰς τὸ πλῆθος, et ibid., τότε ἐξέφερε, τότε τοὺς λόγους ἐδείκνυ. Add. Dion. p. 51, De insomn., p. 156; ep. 101, p. 239; ep. 154, p. 290 et 292.

(43) Πλάτωνος ἐξελέγχοντος. Vid. Plat. Gorg. p. 465; cf. Synes. ep. 103, p. 242, et Themist. or. xxiv, p. 304; mox Venet. C κομωτικήν.

(44) Ἀπέφηνεν. Vulg. ἀπέφηνεν. Flor. A, Mon. ABCE, Par. C atque Vat. ἀπέφηνε. Barb. ἀπέφηναι (sic).

(45) Ἡ σὺ δοκεῖς. Par. C et Vat. ἡ σοὶ δοκεῖ. Mon. C ἡ οὐ σοὶ δοκεῖ. Statim Rehd. et Mon. E cum editt. Turneb., Petav. 1, atque Pseudo-Petav., τὰς τριχοβάπτας. Vertit etiam Petavius in ed. 1, capillorum tintrices. Recte Cornarius pilorum tinctores. At in sec. ed. Petavius rescripsit τοὺς τριχοβ., correxitque in vers. capillorum tinctores.

(46) Ἀνδρὸς Ἑλλήνος τὴν φωνήν. Ingenui Græci, vid. Lobeck. Aglaoph. t. I, p. 15.

(47) Ἐπὶ θεάτρων. In auditorio frequenti (vid. Cresoll. in Theatr. Rhet. I. III, c. 12, p. 216 sq. in Gronov. Thes. Græcc. Antiquitat. tom. X, et Wyttenbach. ad Eunap. t. II, p. 220 sq.); solebant enim sophistarum auditores vocari θεάτρων. Sic a nostro in Dione, p. 35, Aristocles, qui ex philosopho gravi in sophistam degeneraverat, dicitur κόψαι τὰ Ἱταλιωτικά (ita quatuordecim codd. pro vulg. Ἱταλικά, quocum solus Rehd. conspirat, recte exhibent, eandemque lectionem ex uno Augustanorum codicum laudatam probavit jam Wyttenbachius ad Eunap. I. c.) τε (abest hæc vocula codice Mon. A) καὶ Ἀσιανὰ θεάτρα, μελέταις ἐναγωνιζόμενον. Item noster ibid. p. 54: Ἐμὲ δὲ ἀφίησι καὶ οὐ στενοχωρεῖ προθεσμία τῷ μήτε πρὸς οὕτως ἄτοπον παρασκευάζεσθαι δικαστήν, ἀλλὰ μηδὲ μέλλειν εἰς δικαστήριον ἀγνωμονέστερον εἰσιέναι, τὸ θεάτρον θυροκοπήσαντα καὶ ἐπαγγείλαντα τοῖς ἐν ἄστει μειρακίοις ἀκρόαμα ἐπιδέξιον· ὥς σχετλιά γε τῶν δεικνύντων (Rehd. δεικνύντων) ἐν τοῖς θεάτροις τοὺς λόγους, κ. τ. λ. Distinxi cum Cornario ante, non (ut editi libri) post τὸ θεάτρον, hæc verba cum θυροκοπήσαντα jungens, idque pro simplici κόψαντα accipiens (cf. Nostrum De insomn., p. 136; epist. 140, p. 276, et epist. 147, p. 284). P. 55, καὶ προσγελαῖ τῷ θεάτρῳ καὶ χαίρει δῆθεν. Serm., ad Pæon., p. 507, Οὔτοι μὲν οὖν ἔστων λαμπροὶ, κἂν (ita recte codd. Mon. 29, 87 et 481, pro vulg. καὶ) τοῖς θεάτροις στεφανούσθων, εἰ βούλονται. Add. epist. 101, p. 239 et ep. 136, p. 272.

(48) Τοὺς ἐν τοῖς Κυβελίοις — τοὺς κατεαγμένους. « Κυβέλια Cybeles sacra sunt, quibus molles et effeminati intererant. Arnob. lib. v, [c. 17, p. 179 ed. Orell.]: Evirati isti, mollesque, quos interesse vobiscum in istius numinis videmus sacris, quidnam istis habeant negotii? etc., et paulo post [p. 180]: Quis est enim, qui credat honestatis aliquid in ea re esse, quam ineant [Orellius legit initiant. Vid. ejus adnot. tom. II, p. 298] viles galli, effeminati conficiant exoleti. » PETAV.—Par. D scribit Κυβελίοις.

Mon. C et edit. Turneb. Κυβελλίους, qua de scriptura cf. Hemsterhus. ad Lucian. t. I, p. 309 Bip., et Tzschuck. ad Strab. xii, p. 182. Cornarius vertit: *Eos, qui inter pocula fracti versantur, ut κυπέλλοις legisse videatur. Phrea, ii, qui se lustris dedunt, moxque vicinum (leg. vicinam) etc.* Addunt Mon. A, Par. C et Vat. hoc scholium: Πορνείοις, ἀπό τινος Κυβέλης πόρνῃς περιφανούς. Sed auctor noster, respiciens Cybeles sacerdotes, s. gallos, eviratos istos homines (vid. Juvenal. Sat. ii, v. 141 sqq., et Sat. vi, v. 512 sqq., Hadr. Jun. in Adagg. s. v., in Cybeles sacrario fractus, Böttiger. in libro cui titulus est: *Ideen zur Kunst-Mythologie*. Curs. I, p. 281 sqq.), his verbis perstrinxit pathicos. Vid. Lobeck. Aglaoph. t. II, p. 4015, ubi vir præstantissimus laudans h. l. tacite scripsit Κυβελλίοις. Dein Mon. E habet τοῦ κατεαγότας. Ὁ κατεαγὼς est fractus, effeminatus, mollis, vid. Albertius ad Hesych. t. II, p. 91, et in Auctar. Emendatt. ad Hesych. t. c., p. 192, Schæfer. ad Dionys. Hal. *De composit, verbb.*, p. 257; Bake ad Cleomed. p. 419 sq.; Clemens Alex. *Pædag.* iii, 3, t. I, p. 262; σόφισμα τοῦτο κατεαγόντων ἀνθρώπων, εἰς τὴν γυναικωνῆτιν κατασυρομένων, κ. τ. λ. Cf. iii, 11, t. c., p. 293; Dio Chrysost. or. ii de Regn., p. 91, καὶ κατεαγόντα μέλη ἀμούσοις καμπαῖς, καὶ πολυφώνων ποικιλίας.

(49) Ἀδίκους ὀφθαλμοῖς ὄρᾱ. Par. C et Vat. ὀφθαλμοῖς ἀδίκους ὄρᾱ, ord. invers. De loquendi ratione vid. Schæfer. ad Long., p. 350; Jacobs. ad Philostr. Jun. *Imagg.*, p. 672. Usus verbi καταντλεῖν illustrat Astius ad Plat. *Politiam*, p. 372 sq., ubi et h. l. laudat.

(50, 51) Ὅταρ — τύχη. Flor. B τύχοι, η supra οἱ scripto. Par. B τύχοι.

(52) Ὁ τοὺς ἐπαῖνους διατιθέμενος. Mon. E τοὺς ἐπαῖνας (sic). Ἐπαῖνους διατίθεσθαι est *laudes dividere*, i. e. *laudare*. Similiter noster in *Catastas*. s. *Elog. Anys.*, p. 305, habet λόγον διέθετο. Horatius od. i, 15, 15, *carmina divides*, et od. i, 36, 6, *dividit oscula*.

(53) Κᾶρ αὐξήσειςιν. Mon. A et Venet. A καὶ pro αὖν.

(54) Φαλάκρα δὲ ἄρα. Postremum vocabulum iidem libri om. Dein Mon. C pro ποῖα ἄττα scribit ποῖ ἄττα. Mon. A ποῖα ἄττα. Reliqui c. editis ποῖα ἄττα, varietate sæpius obvia. Vid. Fischer. ad Welleri Gramm., t. II, p. 223 sq., Boissonad. in *Notices et Extraits des mss. de la Biblioth. du Roi*, t. XI, p. ii, p. 96, et *Anecdott. Gr.*, vol. II, p. 278.

(55) Ἱερεῖς καὶ προφῆται καὶ ζῆκοροι. Prophetas ex omnibus sacerdotibus summam apud Ægyptios habuisse auctoritatem; minorem Zacoros ostendi supra ad c. 10, p. 73. Voc. ζῆκοροι vertunt *aditui*, ut a νεωκόροι id non distinguant. Suid. v. ζῆκορος: νεωκόρος: καὶ ὁ ὑπηρέτης ἢ ἱερεὺς ὁ τὸν ναὸν σαρκῶν κορεῖν γὰρ τὸ σαίρειν παρὰ Ἀττικοῖς. Pariter fere schol. ap. Lucian. in *Amoribus*, t. v, p. 273 Bip., et ap. nostrum paulo inferius codicis Mon. A. Sed Thomas Mag., p. 404, Ζῆκορος καὶ νεωκόρος διαφέρει: ὁ γὰρ ζῆκορος σεμνότερόν τι ἦν νεωκόρου, ubi cf. interpretes.

(56) Διδασκαλείους. Mon. A εἰοῖς e corr. in ras. habet. Par. B scribit διδασκαλίοις.

(57) Οἱ ταξίαρχοι. Articulum Flor. B om.

(58) Ὑπὸ τῶν πολλῶν. Par. AC, Mon. A, Vat. et Venet. A cum marg. Mon. E dant ὑπὸ τῶν λοιπῶν. Corr. tamen in marg. Par. C et Vat. γρ. πολλῶν.

(59) Καὶ τὸν ἀοιδόν. « Hom. *Odyss.* Γ [v. 267 sqq.]. » PETAV. Proxime Mon. C κλυτεῖμνήστρα. Mox pro ἀπολέλοιπε ex Flor. A dedi ἀπολέλοιπεν. Flor. B offert καταλέλοιπεν.

(60) Ἐκ διαβεβλημένης οἰκίας. Διαβάλλειν, *ignominia afficere*, illustrant Boissonad. ad Philostr. *Her.*, p. 411 sq., et Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 515. Pro οἰκίας in Par. B vitiose scribitur οἰκείας. Ἐπί-

στευσεν receptum ex Flor. A. Reliqui omnes cum editt. exhibent ἐπίστευσε.

(61) Μέγα — παρέχονται τῷ λόγῳ τεκμήριον. Locutio est Platonica. *Sympos.*, p. 195, μέγα δὲ τεκμήριον τῷ λόγῳ αὐτὸς παρέχεται, κ. τ. λ. Vid. Heindorf. ad Plat. *Phædon.*, p. 156.

(62) Πρὸς ἀρχέτυπον γράφωσιν. Bar. γράφωσι, οἱ scripto supra ω. Πρὸς ἀρχέτυπον γράφειν *vernaculum est nach einem Originale malen*.

(63) Ἄλλ' ἐπ' αὐτοῖς τις προσποιήσεται — ἐξευρεῖν. Ἐπ' αὐτοῖς accipiendum videtur pro ἐπὶ τούτοις, *præterea*, adeo (vid. Sturz. *Lexic. Xenophont.*, t. II, p. 261); αὐτὸς enim non raro Attice pro οὗτος poni solet. Mon. E perperam habet προσποιήσεται. Mon. C ποιήσεται, varietate solemni, de qua vid. *Additamenta ad Or. de regn.*, p. 489 sq. Cornarius vertit, sed ut in *ipsis studiis formam inveniant studio habent*. Petavius: sed *ab aliquo iisdem permittatur, ut — excogitent*. Male. Reddendum potius erat: *sed adeo aliquis profiteatur (vel præ se ferat), se excogitaturum*. Deinde pro ἐπιτηδεύματι libri Mon. BCD præbent ἐπιτηδεύμασι.

(64) Ἐκδῶ. Ἐκδιδόναι est Latinorum *opus faciendum locare* (vid. Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 519).

(65) Κίτραιδον. Gl. marg. Cod. Mon. A ἀσελγῆ, μαλακόν, quæ verba ex Suida v. κίτραιδος videntur esse deprompta.

(66) Ἀπέχει τοῦ πίταγμα. Bene interpretatur Gatakerus ad Marc. Antonin. iv, 49, p. 155: *Habet totum id, quod injunctum est; nihil amplius requirit*, ubi vir doct. de hoc usu verbi ἀπέχειν plura exempla congegit. Mon. E scribit τῷ πίταγμα, cui videtur subesse τὸ πίταγμα, ut paulo post Flor. A τὸ πίστημον pro τοῦ πίστημον habet.

(67) Ἄρ δὲ φιλόσοφον ἐπαγγελίης. Flor. B ἀπαγγελίης, permutatione solemni. Vid. Walz ad *Rhet. Gr.*, vol. I, p. 15.

(68) Ζῆκορον. Schol. marg. Cod. Mon. A: νεωκόρον· ἢ ἱερέα· κορεῖν γὰρ τὸ σαίρειν λέγεται παρὰ Ἀττικοῖς. Conf. quæ supra notavi. Proxime Mon. BD perperam exhibent ἐστάναι. Mon. E ἐστάναι. Mutilo deinde Mon. C φακρός pro φαλακρός. De voc. ὑπόσεμνος, quod est *subhonestus, subgravis*, vid. Abresch. *Lectt. Aristænet.*, p. 288 et Jacobs. ad Philostrat. *Imagg.*, p. 386.

(69) Τουτί. Venet. B τούτί. Petav. 1, et Pseudo-Petav. τοῦ τί, itemque primitus Mon. C. Mox Flor. A τὸ πίστημον. At noster ep. 4, p. 160, ἕκαστος ἔν γέ τι εἶχε τοῦ πίστημον, et ep. 44, p. 183, ἐγκεκολλημένον ἔχων τοῦ πίστημον τὸ τῆς πράξεως. Tum Mon. E τοῦ νοσήματος, νομίσματος superscr.

CAP. XXIV.

(70) Ἐχαρισάμην τὸν λόγον. Flor. B τῷ λόγῳ.

(71) Τῷ τε πρὸς τὸ θεῖον εὐσέβηται, κ. τ. λ. Similiter epist. 72, p. 218, Διὰ ταῦτα μὲν οἷός ἦν ἐγκαταρῆσαι τῷ δόγματι; ὡς ἅμα τὰ τε πρὸς θεὸν εὐσεβέστερον βουλευσάμενος καὶ τὰ πρὸς τοὺς πολίτας ὠφελιμώτερον. Pro εὐ συμβεβούλευται Flor. B εὐ βεβούλευται.

(72) Ἐξενεχθεῖς εἰς τὸ κοινόν. Rehd. ἐξενεχθ, εἰς a m. al. in ras. correcto. Mon. E ἐξενεχθῆς. Par. B et Barb. ἐξενεχθῆ. Cæterum vid. ad c. 23, p. 86.

(73) Εὐδοκιμήσῃ παρὰ τοῖς πλήθεσιν. *Serm. ad Pæon.*, p. 307, Διὰ συχνῆς τερατείας εὐδοκιμοῦσιν παρὰ τε δυνάσταις καὶ ἐν τοῖς πλήθεσιν. *Dion.*, p. 56, βούλοιο γὰρ ἂν ὁ διδάσκαλος ἀνὴρ εὐδοκιμεῖν ἐν τοῖς μαθητοῖς, κ. τ. λ. Plato *Phæd.* p. 243, εὐδοκιμήσεται ἐν αὐτοῖς. Lucian. *Vitarum Auct.*, c. 12, vol. III, p. 94 Bip., Καὶ σφόδρα εὐδοκίμει παρ' αὐτοῖς. Cf. Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 585, et Usteri ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 22.

(74) Φιλοκόμους. Mon. C habet φιλοκόσμους proximeque ἐπιτηδεύσαι.

(75) Μετριωτέραν κουράν καὶ σώφρονα. Par. AC, Mon. AE, Vat. et Venet. A scribunt κουράν μετριωτέραν, ord. invers. Sed præstat vulgatus ordo.

Sic quoque Noster *De insomn.*, p. 150, Καὶ διὰ με-
τρίας διαίτης καὶ σώφρονος ἥμισυ μὲν ἐξοιστρού-
σης τὸ ζῶον. In *Dion.*, p. 38, καὶ παράδειγμα τιθε-
μένω γενναίου βίου καὶ σώφρονος. Voc. σώφρων
etiam de rebus usurpari monuit Jacobsius in *Lectt.*
Stob., p. 39. Exemplis a viro doctissimo prolatis
accedant Demosth. *contra Aristogit.*, 1, 77, 8 ed.
Bekker. in *Oratt. Att.*, εἰς τὸν ἑαυτοῦ βίον καταφεύ-
ξεται ὡς σώφρονα καὶ μέτριον. Julian. in *Cæs.*, p.
12 ed. Heusing. : Ἡ τε γὰρ ὑπὴν βαθεῖα παντάπα-
σιν ἡν αὐτῷ, καὶ τὰ ἱμάτια λιτὰ καὶ σώφρονα. Synes.
Or. de regn., p. 21, Ὡς οὐκ ἀπὸ τῶν ἐκφύλων τε καὶ
σοβαρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν μετρίων τε καὶ σωφρόνων
πάντα ἐκ πάντων συναιρεῖται. *ib.*, p. 27, Ἀντὶ σώ-
φρονος χρείας ἀλαζόνα φιλοτιμίαν πρεσβεύοντι.
Agath. v, 13, p. 304 ed. Nieb., καὶ σώφρονα διαί-
ταν ἡρημένων.

(76) *Ὅς ὑπάρχει μηδὲ δεῖσθαι κουρέως.* De usu
verbi ὑπάρχειν vid. Adnotat. ad c. 17, p. 80. Dein
Mon. AE habent μὴ δέ. Mon. D μὴ δεδεῖσθαι κου-
ρέων (sic). Mon. C μὴ δεῖσθαι. Par. C μὴ (δὲ supra-
scripto) δεῖσθαι. Mon. B μὴ δεδεῖσθαι κουρέων,
corr. inter lineas γρ. δεδέχθαι κουρέως. Par. A μὴ
δεδέχθαι. Item Flor. A; inter lineas autem μὴ δὲ
δεχθῆναι. Flor. B μὴ δεηθῆναι, itemque in ora Ve-
neti B rubro colore scriptum legitur. In Par. B et
Barb. est δέχεσθαι. Verba seqq. οὐκ ἐμὴν (sic)
χάριν — τῆς ὑποθέσεως Rehd. in marg. habet.

(77) *Ὁ φαυλότατος εἰπεῖν.* Epist. 101, p. 239,
Οὐ γὰρ ἡξίου τῶν παρὰ σοφίᾳ τὸν φαυλότατον εἰ-
πεῖν ἐξενέγκαι τι παῖγνιον τῆς παρὰ σοὶ σπουδῆς ἄξιον.

(78) *Παρὰ τὸν ἄριστον.* Mon. E παρὰ, περὶ su-
perscripto, τὸν ἄριστον. Venet. A περὶ τ. ἄ. Sed πα-
ρὰ τὸν ἄριστον (i. e. cum optimo comparatus. Vid.
Viger. *De idiot. L. Gr.* p. 649), recte habet. Male
Cornarius, *supra optimum*.

(79) *Εἴηαι τις.* Esse aliquis, i. e. eximius quis.
Vid. Ruperti ad Juvenal., Sat. 1, 74, et III, 230;
Reitz. ad Lucian. *Piscator.* c. 6, t. III, p. 462
Bip., Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 487; Wyttenbach. ad
Plutarch. *Opp. Mor.*, t. I, p. 399; Reynders. ad
Plat. *Symp.*, p. 5; Matthiæ *Gramm. Gr.*, t. II,
p. 912, § 487, 5; *De Provid.*, p. 119, Αὐτός τις
ἕκαστος εἶναι βουλόμενος. Epist. 104, p. 245, Καὶ
τισιν ἀπὸ τούτου ἔδοξε τις εἶναι.

(80) *Τις ἂν τοῦμόν.* Par. C τοῦμόν τις ἂν, β' supra
τ scripto, τις cum α' superscripto. Τοῦμόν po-
situm pro ἐμὲ more Atticorum. Vid. Heindorf. ad
Plat. *Theætet.*, p. 349, Boissonad. et Bast. ad Phi-
lostrat. *Her.* p. 296 sq., eundemque Boissonad. ad
Aristænet., p. 445, Lenting. *Animadverss. critt. in*
Euripid., in *Novis Actis litter. Soc. Rheno-Traject.*,
t. I, p. 39; Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 89, Heyler.
ad Julian. *imperat. Epist.* p. 421. Noster epist. 81,
p. 228, Πᾶσι μελέτω τοῖς τὰ σὰ τιμῶσι καὶ ἰδιώ-
ταις καὶ ἄρχουσιν, ubi schol. codicis Mon. B τὰ σὰ
interpretatur περιφραστικῶς ἀντὶ τοῦ σέ. Ep. 126,
p. 261, Καὶ διὰ τοῦτο ὁ δαίμων, ᾧ μέλει βλάπτειν
τάμα, προωκονομήσατο μηδὲ σὲ τὴν φίλην μοι παρ-
εἶναι κεφαλὴν. Cf. ep. 130, p. 264.

(81) *Εἴη.* H. l. est contingat, ideoque recte accu-

sativum cum infinitivo additum habet. Ita ep. 58,
p. 201, Εἴη δὲ εἰπεῖν.

(82) *Τῆς — ὠφελείας εἵνεκα.* Flor. B τοῖς pro
τῆς. Deinde Par. ABC, Barb., Mon. ACE, Vat. et
Venet. A ἔνεκα. Præstat altera forma utpote exqui-
sitior et Atticistis frequentatissima. Vid. Reitz. ad
Lucian., t. VII, p. 501, et t. IX, p. 389, 440; Sie-
belis. ad Pausan., t. I, p. 22; Bæhr. ad Plutarch.
Alcib., p. 132; Bornemann. ad Xenoph. *Anab.*,
p. 451; Grauert. ad Aristid. *Declamatt. Lept.*, p. 86;
Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. I, p. 245.
Apud Nostrum in *Dion.*, p. 44, ubi vulgo legitur,
Καὶ ἡμῶν οὖν αὐτῶν ἔνεκα μετιτέον τοὺς ἀνθρω-
πινωτέρους τῶν λόγων, codd. Par. ABD, Mon. 29,
88, 481 et 515 cum Barb. atque Venetis 264 et 422
optime scribunt εἵνεκα. Revocanda eadem forma
in epist. 44, p. 184, Ὁ μὴ γένοιτο σοὺ τε ἔνεκα
καὶ τῆς πόλεως, e codd. Guelf., Lips. ac Monacc.
50, 476 et 481.

(83) *Ἀνελίφθαι ταῖς χερσίν.* Mon. C. ἀνελί-
φθαι, Venet. C ἀνελίφθαι, ex iotacismi pertur-
batione. Cf. Lobeck. ad Phrynich. p. 31, et Creu-
zer. in libello, *Ein altathen. Gefäss mit Malerei und*
Inscript., etc., p. 71. Barb. ἀηλίφθαι (sic). Placeret
omnino ἀηλίφθαι, nisi addita essent verba ταῖς
χερσίν. Nam verbum ἀλείφειν per metaphoram ab
athletis repetitam (vid. Suid. v. ἀλείψας et Lexic.
rhet. ap. Bekker. *Anecd. Gr.*, t. I, p. 375) sensu
excitandi recentioris ætatis scriptoribus, præcipue
ecclesiasticis, frequentatum esse docuerunt Suice-
rus *Thesaur. eccl.*, t. I, p. 186 sq., Segaar ad
Clem. Alex. *Quis dives salutem consequi possit*, p. 360
sq.; et Creuzer. l. c. Sic Plutarch. *Vit. Themistocl.*
c. 3 fin., Ἐαυτὸν ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἡλείφεν
ἀεὶ (sc. ἐπὶ μείζονας ἀγῶνας). Philo Jud. *De insomn.* 1,
p. 688 ed. Mang. : — Πάντας τοὺς περὶ ἀρετῆς
καὶ εὐσεβείας ἀλείψας καὶ συγκροτήσας λόγους.
Vulgatam vero genuinam esse ego nullus dubito.
Vertit Cornarius : *Contingat autem multorum uti-
litas gratia, ut etiam hæc oratio in manus sumatur.*
Petavius : *Utinam vero hæc in plurimorum utilita-
tem nobis assumpta in manus fuerit oratio*, hæc de
auctore, non de lectoribus, quod Cornarius fecit,
intelligens. Recte. Cæterum equidem verterim :
Utinam vero in plerorumque utilitatem hæc scripta
fuerit oratio. Censeo enim verba ἀνελίφθαι ταῖς
χερσίν auctorem posuisse pro γεγράφθαι, s. ἀναγε-
γράφθαι, perfecto autem usum esse, indicaturum,
ut conditio illa, quam significavit, permaneat. Vid.
Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 946 sq. Qui usus potissi-
mum in imperativo frequens est. Noster *De Pro-
vid.* p. 124, Μέχρι τούτων ἀποτετολήσθω τὰ Ὀσί-
ριδος. *De insomn.*, p. 141, Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς ἐκ
τῶν στοιχείων μοίρας ταῦτα εἰρήσθω. Cf. epist. 131,
p. 267, et epist. 132, p. 268, quæ loca supra lau-
davi ad c. 12, p. 76. Xenoph. *De re equestr.* x, 17,
Καὶ ταῦτα μὲν δὴ — — μέχρι τούτων ἡμῖν γεγρά-
φθω, ubi vid. P. Courier. p. 104. — Par. B exhi-
bet χερσίν et e corr. χάρισιν, i. e. Χάρισιν, quod
tamen in hunc locum non quadrat.

INDICES VOLUMINIS.

INDEX

Ad Theodori Mopsuesteni Commentarium in xii Prophetas.

Paginæ sunt editionis Romanæ quas typis crassioribus expressimus.

A

- Æternum (in) pro valde diu, 187.
Æthiopes alii proximi Ægypto, alii longinqui, 228, 260.
Alexandria condita quadringentis circiter post prophetam Nahumum annis, 226.
Amessiam regem non occiderunt Lachis cives, 173.
Ammon non est Alexandria, 226.
Amosi locutio lucide explicatur, quæ videbatur obscura S. Hieronymo, 46. Et quidem conferatur Amosus etiam cap. ii, p. 4 et 6.
Angelus distinguendus in SS. Scripturis a Filio Dei, 292.
Angeli custodes hominum, 306.
Angeli cum apparent hominibus, ideo humanam formam induunt, quia hæc congrua est cernentibus, 294.
Aquila interpret citatur, 391, 393.
Arbores umbrosæ flagitiis idololatrarum idoneæ, 22.
Ἀρμὰσι pro ἀμαρτήμασι lectio insignis, 51.
Auditio Dei, id est revelatio, 244.

B

- Blasphemia dicitur pro imperitia linguæ, 37.
Bothrus, aliis Caræ vel Charran, vel Cyrene, aliis aliter, 136.

C

- Canon criticus de prophetis intelligendis aut explanandis, 333.
Cognoscit Deus, pro diligit, 53.
Cornua quatuor apud Zachariam prophetam quid significant, 286, 299.

D

- David primus et magnus propheta, 1, 68.
Diæreseos figura, 26.

E

- Electus, etsi non unctus, dictus χριστός, 114.
Enallage temporum in S. Scriptura, 41 et alibi.
Ephraimi potens tribus pro universo Israele sumitur 24, 26. (Iosephi similiter, 122.)

F

- Filii Dei personam dicit ignotam priscis Hebræis Mopsuestenus, 291. Sed reprehenditur in annot.

G

- Græcis non est numerus pluralis nisi post dualem, 97.

H

- Hermeneuticæ regulæ a Mopsuesteno traditæ, 333, cum ann.

I

- Idola culta ab ethnicis propter metalli pretium, 11. (Hinc S. Paulus avaritiam dicit esse idolorum servitum.)
Imperativus modus pro futuro, 32, 342.
Interpretum LXX proluxa laudatio, 252. Eorum editio communis Christianis omnibus, ibidem.
Interpunctio quanti interdum momenti sit, 363.
Israelitæ pravi dicuntur Chananæi, 362.

J

- Jacobus apostolus interpretatur dictum Amosi, 138.

Jarim est Ægyptus, 28, 48.

Joel contemporaneus Oseæ, 69.

Jonam (in) scribit præmium insigne Mopsuestenus, 150-157.

Jonas cur non dicatur fugisse a Deo, sed a facie Dei, 159.

Jonas vocabulum male intellectum a Syro interprete, 263.

Judæ tribus Deo prædilecta propter oriturum ex ea Christum, 2. 92.

Judæorum pertinacia adversus Christum, 153.

Justitiæ ac pietatis vera forma, 321.

L

- Lectiones biblicæ variæ aut insigniores, 22, 27, 30, 31, 44, 51, 52, 74, 78, 99, 121, 156, 208, 263, 280, 313, 327.
Lætitia nemini imperari potest, 342.

M

Melchomus vocabulum male intellectum a Syro interprete, id est rex pro idolum, 252.

Metaphoræ avium, ferarum, serpentium, pro hostium vastationibus, 12, 19.

Molochus idolum, 120.

Mopsuesteni consuetudo intelligendi vaticinia κατ' ἱερόσιν, 84. Ibi locus insignis de hac re, 83. Item, 159, 150, 192, 332, 381.

Mopsuestenus curiosam eruditionem sponte vitat, 156, 159, 247. Non est ἰουδαϊσμός, 159, 150, 191, 332. Cæteroqui idem reprehenditur a Græco scholiaste, 289, 290, 292; itemque a nobis, 381. Reprehendit quasdam opiniones, contra nonnullos Patres, 95, 195.

O

On idolum, 23, 48, 56.

Oseæ vaticinium variis temporibus editum, 3, 16.

Oseas cur jussus meretricem conjugem ducere, 5.

P

Panis luctus qui sit, 42.

Pauperes apud templum stipem quærebant, 383.

Peccata populi comedere quid sit, 21.

Portæ urbium delectæ ad publicas consultationes et judicia, 116.

Prophetarum mos miscendi jucunda vaticinia molestis, 7, 13, 188.

Prophetarum argumentum sæpe commune, 68, 170.

Prophetarum exacta veracitas, 94.

Prophetarum silentium dicitur fuisse a Davide usque ad Oseam, 1.

Prophetis cur Deus insolita quædam facere mandaverit, 4.

R

Reticentiæ figura, 143.

Rhabdomantia, 22.

S

Sacerdotium dicitur communis utilitas, 20.

Sacrificium rationale, 382 cum ann.

Scriptura (S.) hyperbolice interdum loquitur, 251, 332

Sectio corporum apud veteres superstitiosa, 36.

Sophonias quidam apocryphus, 268 ann.

Spiritus sancti personam ignotam fuisse Hebræis dicit Mopsuestenus, 83, 276, 290. Sed reprehenditur in ann.

Spiritus propheticus non desiverat Oziæ regis temporibus, 94.

Stephani M. dictum conciliatur cum Amoso, 121.
 Superbia dicitur interdum pro apostasia neglectuque Dei, 14, 25.
 Sycamina, vel sycamini, dicuntur ficus, 129.
 Synagoga adumbrata in Oseæ meretrice, 8.
 Syrus ex Hebraico interpres valde reprehenditur atque irridetur, 241, 252, 263. Ejus ignotum nomen, ibidem.

T

Tacere pro negligere, 50.

Tharsis, aliis Tarsus vel Rhodus, 159.
 Typi vera notio, 183, 296.

V

Visio idem significat quod sermo Domini, cum præclara de hac re doctrina, 142.

Z

Zelus Dei, id est ira, 216.
 Zorobabël de stirpe Davidica, 18, 181.
 ὁ ἀγαθός narrantis, non admirantis, 76. Sed videsis annotationem.

INDICULUS

EORUM AD QUOS SCRIPTÆ SUNT SYNESII EPISTOLÆ.

A

Anastasio, 175, 181, 186, 229.
 Anastasio Hydrocometæ, 257. Contra Andronicum, 191.
 Anysio, 168, 172, 179, 203. Duæ, 223, 232.
 Asclepiodoto, 261.
 Aureliano, 177, 178, 179.
 Auxentio, 203, 254.

C

Chrysæ, 229.
 Constanti, 176.
 Cyrillo, 171.

D

Diogeni, 174, 175.
 Domitiano scholastico, 293, 294.
 Duci, 174, 205.

E

Ad episcopum exsulem, 265. Ad episcopos, 201, 218.
 Evoptio fratri, 158, 159, 169, 173, 177, duæ, 179, 188, tres, 189, duæ, 190, 191, 206 tres, 229 duæ, 250, 251, 253, 243, 246, 250 duæ, 251 duæ, 252 duæ, 254, 257, 258, 261, 262, 267, 271, 272.

H

Heliodoro, 173, 175, 256.
 Herculiano, 272, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282.
 Herodi et Martyrio, 174.

Hesychio, 231.

Hypatiæ philosophiæ magistræ, 170, 172, 173, 178, 228, 260, 290.

I

Joanni, 158, 181 duæ, 206, 283.

N

Nicandro, 157, 222.

O

Olympio, 186 duæ, 256 duæ, 257, 268, 284, 288.

P

Pentadio augustali, 176, 177.

Petro presbytero, 171.

Proclo, 217.

Pylæmeni, 187, 204, 218, 222, 250 duæ, 258 duæ, 241, 263, 267, 270, 288 duæ, 289, 290.

S

Sacerdotibus, 167, 170

Simplicio, 175, 176, 264.

T

Theodoro medico, 255.

Theodoro et sorori, 169.

Theophilo, 170, 206, 208 duæ, 217, 222, 250.

Theotimo, 186, 187.

Troilo, 176, 219, 231, 253, 254 duæ, 256, 260

U

Uranio, 180.

INDEX ANALYTICUS

IN SYNESIUM.

Revocatur Lector ad numeros crassiori caractere textui insertos.

A

Abrahæ in Ægyptum profecturo qua ratione res quæ ipsi eventuræ erant indicaverit Deus, 422.
 Absinthium somniare quid significet, 424.
 Achilles juvenis, comatus; calvitii sapientiæque non expers futurus, si sospes fuisset, 79, 80. Mortem in aquis perhorrescit, 162, 163. Achillis, Agamemnonis, et Jovis processus, quoad expugnationem Trojæ, 411.
 Actionibus nostris quæ mens præsideat, 276.
 Actionis et contemplationis discrimen, 199.
 Admonitione quomodo utendum, 3.
 Adrastæ leges, 163.
 Adulatio venenatis potionibus similis, 2. Quam noxia regibus, 12.
 Adulteri comæ studiosi, 84. Subvertunt familias, 85.
 Emulatio quomodo augeatur, 104.
 Ægyptii duplici Deum specie fingunt, 7. Ægyptii et fabulosi et sapientes admodum, 89. Deos apud se regnasse

credunt, 93. Regum apud eos creatio, et sacerdotum gradus varii, 94 per tot. Scytharum auxiliis usi, 108, 109. Ciliis carebant eorum sacerdotes, 70, 71. Accipitrum et ibidem rostra portis insculpebant, 73. Incantatores sunt, 283. Ægyptii et Hebræi diu sacerdotum imperio usi, 258. Illorum prudentia in imaginibus deorum effigendis, 73. Illorum artificium in diis pelliciendis, 73. Luctus et calamitates sub Typhone, 111, 112. Ægyptus virtutis schola sub Osiride, 103. Deo rebellis jampridem et SS. Patribus inimica, 263.

Æsculapius quomodo apud Ægyptios pictus, et cur in propatulo collocatus, 73.

Affectuum vacuitas in sola Dei natura, 45.

Agamemnon uxorem Cantori commisit, 86. Ubinam etiam hodie imperare credatur, 287, 288.

Agesilai familiaritas et conversatio, 20.

Agricolæ cur fragrantibus fœtida, amaris dulcia asserant, 126.

Ajaci mors, 162.
 Alexander M. Persis cedere coactus, 80.
 Alienum omne ut a corporibus, ita a civitatibus excernendum, 22, 23, 24, 25.
 ἄλγοι probationes, 60.
 Amantes sese mutuo coeunt in unum, 276, 289.
 Amici consortium quam regi necessarium, 11. Amico sincero non melior possessio, 187. Amicum, quod honestum, et utrumque idem et unum, 274, 275. Amicus summi Regis quis appellari possit, 8.
 Amorum duo genera, 276.
 Amus Ægyptius quam solers, 48.
 Anacalypteria quæ sacra, 70.
 Andromacha mima quam pulchra, 253.
 Andronici præfecti impietas, 191, 192, et deinceps. Excommunicatur, 201, 218. Christo verbis factisque maledixit, 201, 218. Pilato assimilatur, 202. Crudelitas adversus inimicum, 202. Ejusdem administri excommunicantur, 203. Cælum capite tundit, 224. Malorum dæmonum providentia fulciri videtur, 225. Perstringuntur nova ejus delicta. Ibidem et seqq. Ecclesia ejusdem miseretur, 230.
 Anima, quoad ejus fieri potest, Deum imitatur, 71. Anima quas continet formas, 134. Quomodo trahat et trabatur, 138. Quomodo repurgetur a materia, 139, 140, 141. Ejusdem pennæ, 138. Animæ subvectio castum et pudicum requirit lectulum, 143. Animæ hominum status et conditio quomodo deprehendi possint, 142. Animæ quælibet contubernale sidus habent, ex Timæo, et unde spiritum inquinant, 151. Cur raro bonæ, 98. A diis huc transmissæ, 99.
 Animalia pilosa, stolidæ, 67.
 Animi robur quomodo perficiatur, 15, 16. Animi relaxatio quædam ut Deo, sic dæmonibus quædam convenit, 295. Animorum et corporum non eadem cognatio, 89. Ratio explicatur, 125, 126, etc. Animus quomodo evahendus et ad Deum convertendus, 50. Cito abluendus, 183.
 Anthemius vir egregius, 187, 220, 501.
 Anus barbara et stolidæ convenitur ab uxore Typhonis, et quid utraque molita sit adversus Osiridem, 108, 109, 110.
 Anysii elogium, 301, 305, 306.
 Apollonius, præstigiator comatus, notatur, 69.
 Apparatus superflui insalubres sunt corpori, 2.
 Aquæ lustralis usus, 258.
 Aquilam simul et cycnum esse, avibus non homini quomodo negatum, 54.
 Aquilarum pulli ut volare discant, 61.
 Arborea montanæ firmiores, 76. Arborum natura in fructibus producendis, qualis, 126.
 Archimedes quam industrius et solers, 133.
 Area lunæ. *Vide* Luna.
 Aristides contra Platonem scripsit, 40.
 Aristoteles ex philosopho sophista, 53.
 Aristoxenus Socratis obtrektor, 81.
 Arma, quibus non danda a legislatore, 22.
 Armatorum manus, nullo invadente superata, 115, 116.
 Ars, exercitatio, ætas, naturæ præstantia, præ Deo, parum admodum possunt, 121. Artes quomodo a principe fovendæ, 103, 104.
 Asrolabii laus, 307, 308 et seqq.
 Athenæ quondam sapientum domicilium, nunc mellatorum, 272.
 Auditus et visus sintne sensus, 136.
 Aurelianus consul, 204.
 Auscultare melius quam dicere, 57.
 Ausuriani Pentapolitanis infesti, 301, 302.
 Auxilium Dei ubicunque necessarium, sed quibus præsertim, 5.
 Avari egregie notati, 28.

B

Bacchi sacra a quibus et quomodo celebrata, 68. Bacchi orgia qui temere irrumpens inspiciebat repente laniabatur, 124.
 Balagritæ milites, 260.
 Barbarus in servando proposito constantior Græco est, 46. Barbari virtutis sensum non capiunt, 25. Barathrum sive spelunca quæ reddebat oracula, 403.
 Beatitudinis et laudis discrimen, 4.
 Beatitudo non est in potentia constituta a Deo, 7.
 Belligerare quorum sit, 255, 278.
 Bello cujusque animus probatur, 244. Bellorum artifex imperator est, uti sutor calceamentorum, 14. Bellum cujus rei causa instituitur, 26. Bellum servile in Gallia calamitosum Romanis, 24.
 Benefacere aliis id solum homines habent cum Deo commune, 177.

Beneficentia, regis signum notaque, 29.
 Benevolentia firmissimum regis præsidium, 21.
 Bœotiorum temeritas non impunita, 124.
 Bona labore parantur, 5, 15, 151. Bona externa non beant, 4. Cur ab Aristotele et Platone dicantur administrata, 8. Cuinam optanda, 8. Boni nomen quomodo Deo conveniat, 9. Ad bonum quomodo progrediendum, 50.
 Bonus, ab insidiis et invasione securus, 27. Ubivis honeste degere potest, 106. *Vide* Probus.
 Bourbæa mons, 246.

C

Cadmi semen quantæ virtutis, 52.
 Calamitatibus alienis illudere iniquum, 51. Calamitates gentium, pravorum dæmonum epulæ sunt, 97. Calamitatum instrumenta non molitur Deus: cur his tamen utitur, 192.
 Calchas omnia noverat, 151.
 Calculorum usus apud Ægyptios, 94.
 Calix in manu Domini vini meri, plenus misto, etc., horum verborum intellectus, 295, 296.
 Calliope quam benigna studentibus, 53.
 Calvorum et calvitii laudes non paucæ, 63, 64, 65.
 Cambysis et Psammitichi prælium, 76, 77.
 Canes ad venationem utiles, 67.
 Capillitium et prudentia inter se pugnant, 67.
 Capillum nullus, quin cinædus sit, fovet, 244.
 Carini historia notatu digna, 17, 18.
 Carneades inter sophistas, 55.
 Carnifices, legum manus, 182.
 Carpathiæ naves, 180.
 Castimoniæ sanctioris usus apud Ægyptios in consulendis diis, 95.
 Castra imperatori repurganda ut frumentum repurgari solet, 24.
 Cerealis quam nequam, 264, 265.
 Cereris sacra, 70.
 Certamina jaculandi pugnandique publica cum sint, turpe est nulla esse virtutis, 28.
 Chilas qualis leno, 252.
 Chordarum singularum lyra nomina, 166.
 Civitates dum conduntur ad quid respiciant, 311.
 Clavus clavo pellitur, 186.
 Clericorum avaritia notata, 170, 171.
 Cognitio. In cognitione nonnulla etiam inter partes dissensio est, 152.
 Coma Macedonibus infausta, 79, 80. Adolescentes decet, 80. Non est laudabilis in viris clarissimis, 81. Corruptelæ mulierum causa, 84.
 Comæ encomium, 63, 64, 65. Vituperium, 66, 67, 68.
 Cometæ sidera non sunt, 73. Varii sunt, 73. Mali habentur ominis propter comam, 74.
 Conventus ex contrariis, 153.
 Concilium deorum senumque adversus Typhonem, 122, 123.
 Concionatores nonnulli imperiti, 290. Nonnulli sophistæ infelices, 291.
 Consuetudini anteferenda utilitas, 201.
 Consulum cultus, 16.
 Contemplatio et actio nullo modo conveniunt, 199. Contemplationis et actionis ænigmata, 98.
 Contentio procul amandanda, 255. Juniorum est propria, 255, 278.
 Cranium insolatum transit in ferri duritiem, 76, 77.
 Crinibus arrepti facile superati, 79.
 Cixi et Spartaci rebellio, 24.
 Cultus superbus. *Vide* Imperator, Ornatus.
 Curiositas sacrorum fugienda, 124, 128, 129.
 Custodes reipublicæ cum canibus a Platone comparati, 21, 22.
 Cyrene civitas, 2. Quam claros viros tulerit, 188.

D

Darii divitiæ, 5.
 Dæmones interiori naturæ affines; et qualis eorum naturæ conditio, 98, 100. Naturam habent phantasia constantem, 137. Dæmonum et fullonum comparatio, 182. Dæmonum instinctu tyrannis excita, 107, 108.
 Deus et sapientia et verbum est, 293. Quomodo humana moderatur, 20, 30. Rebus humanis veluti alea lusitat, 120. Deus et homines quosnam oderint, 129. Deus ab homine qui differat, 151. Dei nomina quomodo intelligenda, 8. Bonus ab omnibus ubique celebratur, 9. Deo præsentem, inextricabile explicari facile potest, 275. Dei natura benefacere, 192.
 Dii quid sint, 131. An aliquando ventitent in hæc inferiora, 101, 102. Deorum simulacra quomodo et quibus fingere permissum apud Ægyptios, 75. Deorum natura et gradus, 97. Quomodo universo præsent, 97, 99. Sunt in

caelo quod daemones in elementis, 98.

Dies postremi testes sapientissimi, 129.

Dignitas imperatoria penes animum, non penes ornatum, 18.

Dio Prusæus qualis vir, 53. Trajano quam charus, 54. Philosophus ex sophista, 56. Varia ejus scripta, 56. Sophistas omnes antecelluit, 41. Notatur sua oratione de pilorum natura commendanda, 82, 83.

Dirarum officium, 182.

Discere et assequi idem, 135. Discere melius quam docere, 57.

Disciplinæ præstantissimæ quid sint, 242.

Dissimilia a dissimilibus an repræsentari possint, 152.

Divinatio, quantum bonum, 151, 153, 145, 144. Quanta ejus utilitas, 145, 146 et deinceps.

Dolia Jovis bina, 126.

Dropax quid, 75.

E

Ecclesia depressos extollit, elatos deprimit, 250.

Educatio optima, quo modo habeatur, 150.

Effecta cum causis eadem quomodo revocari possint, 127.

Effeminati omnes fucato comæ nitore delectantur, 85.

Eloquentiæ studium non rejiciendum, 59.

Epaminondæ frugalitas mira, 20. Capulum ensis ligneum irridenti quid responderit, 20.

Ephemeridæ, optimæ magistræ, 153.

Episcopus et philosophus an coalescant, 273. Episcopum divinum esse hominem oportet, 247. Quomodo se gerere debeat, 247, 248. Episcopi non reipub., sed fundendis precibus præpositi, 258. Negotiis distenti vix Deo serviunt, 199.

Epistolarum prolixitas quid arguat, 189, 229.

Equi dotes, 180.

Eruditio fons virtutis, 103.

Eudoxus Cnidius, 55.

Eunomiani hæretici, 167.

Exemplum. Ad exemplum non fiunt omnia, 200.

Exsilium aliquando utile, 125.

Expiatum decedere, bene cedit etiam apud inferos, 182.

F

Fabula puerorum studium ac disciplina est, 90.

Fabulæ ex insomniis, 154.

Facinora præclara, orationis carere non debent præconio, 237, 258.

Fama dea est, 181.

Famigerator Deo execrabilis, 184.

Familia. In familia et rebus publicis protectio penes matres; penes feminas, eorum quæ intra aedes sunt, cura, 22.

Fatum et necessitas an excusent cum quid accidit quod accidere oportebat, 195. Fatî sors conditioque duplex, 40.

Favor corrupendis suffragiis quam efficax, 158.

Felicitas in quibus stabienda, 4. Felicitas, onus quoddam est plumbo gravius, 15. Est in naturæ fortunæque muneribus secundum stultos, 72. Animo metienda, 106. Felicitatis culmen quinam attigisse quodammodo dicendus, 7.

Ficus fructus cur suavissimus; folia vero cortex et amarissima, 126.

Figura major quæ, 71.

Filiorum in moribus diversitas. *Vide Fratres.*

Flagello utens, nonnunquam poenitentia ducitur, 102.]

Fons duplex ab universi natura constitutus, 89.

Fortuna virtutis causa esse nequit, 4.

Fortunæ communio homines diversæ nationis consentire facit, 24. Ejus inconstantia malis viæ comitibus comparata, 5. Civitates susdeque agit, 242.

Fratres duo quam dissimiles, licet ex eodem satu editi, 89. Causa hujus rei discutitur, 125, 126, etc.

G

Galea quid sit, cur setis equinis ornetur, et quomodo calvitium referat, 80.

Generationis causa in mundo superiore est, 127.

Geometriæ definitiones quam veræ, 266.

Gerontius commendatur, 229.

Gladii publici et aquæ lustralis comparatio, 258.

Gotthi imperio Romano infesti, 17, 22. A militia et magistratibus excludendi, 23. Servi ex eis plerique, 23. Imbelles et sæpe victi, 23. Ad Romanos supplices confugiunt, 23.

Græcus qua in re Barbaro anteponendus, 47.

Græci in indaganda veritate segnes, 75.

Grammatici quidam evadere possunt etiam philosophicis libris, 56.

Gubernari quam gubernare beatius, 98.

H

Hastæ deteriores et potiores non eodem loco nascuntur, 76.

Hercules (ne) contra duos, 64.

Homo quomodo multiplex, 10. Qui distet a belluis, 131. Est magni pretii animal, 194.

Homini pars inferior quomodo ab animo roboretur, 100.

Homini licet esse facundo et philosopho, 54.

Homines mediæ conditionis qui dicantur Platoni, 51.

Homines Dei ludibrium, 120.

Homuncio etiam stolidus, regi munus, 15.

Honesta honeste facienda, 166.

Honestum et amicum idem et unum, 274, 275.

Honorem deferre quid sit, 14.

Quod in honore est, inclarescere atque angeri necesse est, 103.

Icaro pedum usum dedignato quid acciderit, 55.

Idola rerum. *Vide Res.*

Imitatio, conciliatio quædam est, 177.

Imperator quidam, sub specie legationis, exploratoris officio functus, 19. Imperatoris juvenis animus ut cohibendus, egregia ad id comparatio, 2. Imperatoris appellatio unde orta, 19. Imperator quidam semper vivere creditus, 287. Imperatorum luxus notatur, 16. Frugalitas quorundam commendatur, 17, 18. Imperatori prospicere ut optimus sit, quantum referat, 3.

Imperium communis discrepantium a se invicem vitarum materia, 6. Non sufficit ad felicitatem, 7. Imperium tutius quod, 13.

Impudicitia perniciosa, 107.

Impunitum esse, malum quidpiam est, 184.

Impuro pura tractare nefas, 50, 199, 274.

Inferiora hæc ut regantur, juxta dictum regis Ægyptii, 97, 98.

Infortuniis quinam potissimum obnoxii, 4.

Injuriam inferre quam accipere deterius, 177. Injuriam facienti quid melius, 182, 184.

Inimicis quid deprecaretur Synesius, 182. Ex ipsis capi potest utilitas, 254.

Initiando quid præcipiat Aristoteles, 48.

Inquinatio post expiationem quale piaculum, 297.

Inscitia nihil audacius, 279, 290.

Insomnia, 150, 151 sqq.

Intellectiones. An formentur a materia sejunctæ, 137.

Intellectus cum intelligibilibus conjugatum nomen est, 50.

Invidia qualis perturbatio, 57.

Italia quondam Magna Græcia appellata, 308.

J

Jovis cæsaries qualis, 72. Dolia, 126.

Judæ proditoris et Andronici comparatio, 192. Quanta illi a Christo fuerint constituta supplicia, an sciri possit, 193.

Judæi Sabbato ab omni labore feriantur, noctemque cum sequenti die computant, 193.

Judex quidam capitalium causarum quam ineptus, 54.

Judicum munus exercere olim sacerdotes, 198.

Judicium sit ex usu quem unumquodque præstat, 192.

Justitia olim terrestres habitans oras, cur cælo se recepit, 124, 125. Ad justitiam revocari, secundum in bonis locum obtinet, 184.

Juventus cujuslibet incrementi capax, 6. Juventus numerosa alienis institutis educata, et suis utens moribus, metuenda principi, 22.

Juniorum est ad bellum et seditionem præire, 278.

L

Labor etiam principibus subeundus, 12.

Lacedæmonii prælium inituri comam adornabant, 65. Lacedæmoniis coma infausta, 79.

Laus in quo consistat, 4. Quæ sit perniciosior imperatori, 2. Laus publice delata quomodo magnificienda, 86.

Legationes, sacrum quidpiam sunt, et quanta earum utilitas, 27.

Leges timere quanta securitas, 158.

Legislator stultus et impius qui dicendus, 155.

Legum violatarum actionem intendere nolens, damnatur, 221. Earum vetustas reverenda, 221.

Leo Byzantius, 55.

Lepas quæ concha, 165.

Liber cura vacat omni, 153. Libris addere quidquam aut innovare qua lege prohibitum, 60. Eorum occupatio in quo posita, 60. Quanta ex depravatis utilitas, 61.

Liberales disciplinæ, sunt sapientiæ administræ, 103.
 Litterarum humaniorum commendatio, 44, 45, 47, 51, 52, 53, 290.
 Livor non tam virtute reprimatur quam exardescit, 104.
 Lucrum perniciose pestis, 28.
 Ludus non convenit episcopis, 247.
 Lumen oculum cum colore conjungit, 292.
 Luna, lunæque facies, calvorum generi similis, 74.
 Lux veritati, oculus vulgo, quomodo respondeant, 249. Lux et tenebræ non sese invicem operiuntur, 223.
 Lyra Orphei quot chordis constabat, et de variis earum tonis et appellationibus, 166.
 Lysidis Pythagorei epistola, 279.
 Lysippus et Apelles mutuo se consulebant, 158.

M

Macedonis et Persæ conflictus, 79.
 Magorum incantationes, 132.
 Magistratum delectus ut a principe faciendus, 29, 30.
 Major natus in honestis præire debet, 255, 278.
 Maleficæ virtutes unde sint invisæ et execrabiles Deo, 191.
 Mali quomodo superentur a bonis, 243.
 Malum ingens inferre alicui, an idem ac pluribus mediocrem injuriam facere, 183. Ut mala incipientia superantur, sic progressa firmanentur, 24. Malorum supremum quod et quorum proprium, 138. Malis ipsis opportune uti cujus sit, 192.
 Marcomanni milites fortissimi, 253.
 Mare. In mari periclitantium mos, 163, 164. Mari nemo securus se commisit unquam, 164.
 Maris et feminæ functiones, 22, 23.
 Materia rerum omnium extrema, 69. Materiæ fæx divinum corpus esse non potest, 140.
 Maturitatis in fructu argumentum, 70. Medicorum artis et imperandi scientiæ similitudo, 220.
 Mediocres et mendici calamitatis magnitudinem non capiunt, 4.
 Mens seminum divinissimum, 70.
 Mens et prudentia si adsint seni, bene ei est, 137. Mens in homine media quædam natura, 10. Mentis et animæ quæ ratio, 134. Mentis natura an flecti possit, 133. Mentis actiones quomodo intelligamus, 134. Mentis illustrationes qui capiant, 292. Mentis eximia magnitudine præditi quidam, 48, 51. Menti nihil est ratione conjunctius, 47. Multa præclara de utraque, 47, 48.
 Mensa sacrum est aliquid, 192.
 Mercurius duplici specie fictus, 101.
 Milites consuetudine facile capiuntur, 13. Cur custodes eos appellet Plato, canique comparet, 15. Militibus indigenis, non externis, utendum, 21, 22. Quomodo continendi, 27.
 Mæchus aut cinædus quomodo pingantur, 86, 87.
 Monarchia singularis Dei providentia est, 99. Monarchiam tyrannis invisam reddit, regia potestas amabilem efficit, 19. Bonum divinum eam appellat Plato, 19.
 Morbo comitiali laborantes, lunæ refrigerationes duntaxat sentiunt, 292.
 Mortuorum lucubrationes quam vestes furari magis impium, 280.
 Mors in aquis, quid de ea senserit Homerus, 162.
 Mulieris cujusdam factio et luxus, 105. Animus in periculis, 107. Stolidam convenit anum, 108. Parit marito regnum, 112. Mulieres gallinis comparatæ, 267. Mulieres expeditione bellica functæ, excidiorum ac subversionum argumento relictæ etiam cum puerulis, 303. Earum propensio erga nutritios, 303.
 Mundus sitne animal, 71. Quid sit, 132, 133.
 Musæ, initiativum quiddam sunt, et quomodo afficere possint et detinere, 53. Honoris et reverentiæ ansam suis cultoribus præbent, 238. Earumdem appellatio unde orta, 42. Quanta earum utilitas, 44.
 Mutatio in melius nihil habet novitatis neque absurditatis, 351. Non sic subita est, ut in deterius, 123.
 Mysta qualis esse debeat, 129.

N

Natura quam amans ejus quod peperit, 157. Naturæ munera an habeant aliquid felicitatis, 72. Ejusdem processus in imperfectis, et valentioribus ut se habeat, 69. Naturæ solatio est opus aliquo, 45.
 Naves onerariæ ratione usæ, 180.
 Navigatione ab hominibus inducta, ab eorumdem societate justitia se subduxit, 125.
 Necessitati ne dii quidem repugnant, 245.
 Nemesis quid sit, 255.
 Nequitia nullo docente discitur, 123. Nequitia, sua

cuique sufficiens est poena, 178. Nequitia adversari quid sit, 234.
 Nox umbrarum maxima, 75. Mystera illi committuntur, 124. Nox sacra quam luminosa, 297.

O

Opinio quantum valeat in imperitis, 72.
 Oracula non perspicua omnibus responsa reddunt, 153.
 Oratorum quorundam miserrima conditio, 54, 55.
 Ornatus imperatorum prope scenicus, Romani imperii perniciēs, 14, 15, 16, 17.
 Osiridis et Typhonis historia, 89, 90.
 Otium quale bonum, 238.
 Ovium stoliditas ex capillitio, 67.

P

Palæsbica et Hydrax Libyæ vici, 210.
 Palpebræ duplici pullulantes pilorum serie quid designent, 67.
 Pastor non debet lupos inter canes collocare, 22. Pastorem quid faciat, 5, 6.
 Patria instituta non violanda, 15. Patriæ ritus et instituta violans cicutam protinus bibebat, 72.
 Pauper. An pauperes ad magistratum promovendi, 30, 31.
 Pax bello felicior, 26.
 Peccans in Deum, honorem ab hominibus consequi non debet, 247. Nihil peccare quantum bonum, 184.
 Peccato vacare divinæ prorsus conditionis est et naturæ, 215.
 Pelei hasta cur tantopere celebrata, 76.
 Pentapolis calamitates, 301, 302.
 Perturbationes quid in animo faciant, 10, 11.
 Pervicax in delictis, castigandus, 3.
 Phantasia, qui sensus et quam utilis, 134, 135, 136 et seqq.
 Philosophiæ domicilium apud Deum, 31. Ea præsentem, aut absente, humanæ res sunt meliores aut deteriores, 32. Luxuriantis linguæ delicias amovet, 39. Sermones ejus quales, 1, 2. Philosophia quando aspera et difficilis, 3. Principi necessaria, 6, 21, 31. Quam utilis, 241. Non est per se sufficiens ad bonum aliquod hominibus afferendum, 242. Rhetoricæ antecellit, 242. Sors ejus ut sit infelix, 242. Philosophiæ partes duæ, 245. Non multum de nominibus pugnat, 26. Quæ in ea magna ac seria sunt quomodo tegenda, 130. Philosophia et vulgus quomodo discrepent, 249, 279.
 Philosophus, quid in eo requiratur, 42, 43. Quomodo pingatur, 87. Philosophus Deo consecratus nunquam negligitur, 195. Philosophi et oratoris discrepantia, 55, 56, 57. Philosophi a Dione male habiti, 37, 40.
 Philostratus arguitur, 35, 36, 37.
 Phœnice circuitus temporum metiuntur Ægypti, 49.
 Pietas, et religio familiaris Ægyptiis sub Osiridis tempora, 103.
 Pili etiam in mortuis crescunt, 79. Militibus summo detrimento fuerunt, 79.
 Pilorum natura inops rationis, 69.
 Pilosa, stupida, 64.
 Pisces marinos qui abnuerint, 283.
 Plagii crimen grave, 280.
 Platonici sub vilioribus rebus præstantiores occultant, 32.
 Plotini morientis dictum, 276.
 Poculum periculosum, quod, 295.
 Poena cur celeriter subeunda, 183. Plura de poenis, 183. Poena cuique sua est malitia, 178. Poenæ materiales quæ dicantur, 140. Poenæ impiorum, 142. Poenarum arbitri qui, 185. Poenarum administræ naturæ sunt a Deo prorsus alienæ, 192. Poenarum exactores quosnam adhibeat Deus, 192. Poenas luere in crasso corpore non idem atque in simulacro, 182.
 Poenitentia vis quanta, 139.
 Poesis adjuncta philosophiæ, 59.
 Poetæ elegantissimi beneficio phantasiæ, 134.
 Poetica ars, popularis, 72. Quid a Deo ei concessum, 188. Poeticæ studioso præclarum est cum milite versari, 271.
 Polyphemus. Vide Ulysses.
 Populus quod exterius adjacet, miratur, 72. In opinione pertinax, 72. Illusus ab Ægyptiis, quoad deorum cognitionem, 75.
 Potentum amicitia utendum, non abutendum, 206.
 Præceptorum fatale est invidia laborare, 57.
 Præstigatorum sigilla quomodo moveantur, 98.
 Probi malos superant, bona spe, 243.
 Profusio et frugalitas opponuntur, 17.
 Propinquissimum, quomodo alienissimum, 146.

Proportio. Vide Euclides.

Protei fabula explicatur, 44.

Proverbia unde immortalia, 86. Proverbia nonnulla : *Camelus etiam scabiosus multorum asinorum onera sustinet*, 254. Item, *Equum hortari ad campum*, 293. Item, *Nullus comatus qui non*, 85. Item, *Procul Jove et fulmine*, 11. Item, *Scytharum solitudo*, 25.

Providentia. Quomodo ea utatur Deus in rebus gerendis, 50. Eandem adhibere debet rex in administratione regni, 50. Agnoscitur in rebus desperatis, 116. Providentia regia, 105, 104. Providentia se sapientibus approbat, 139. Providentia deorum Ægyptiis adversus Typhonis exitium comprobata, 116, 117. Providentiæ divinæ est, unius hominis interventu infinitos regere, 99.

Prudentia quam utilis et necessaria rerum administrationi, 7. Prudentia vis, et potestas, quale propugnaculum, 101. Prudentiæ locus est, ubi pili non sunt, 67, 69. Prudentiæ symbolum, 69.

Puerorum exquisita indoles, 90. Mala item, 92.

Pulchritudinis laudandæ argumentum ex crinibus non ex oculis capiebat Homerus, 65. Pulchritudines numinum quomodo depictæ, 292.

Purgatio areolæ, 126.

Purgatricibus virtutibus studendum, 47, 50.

Punitio optanda sceleris compertis, 182, 183. In bonis censetur, 184.

Pythius vates cur Loxias appellatus, 133.

Q

Quæstiones admiratione dignæ : *Cur ex eadem domo duo filii moribus diversi edantur*, 125, 126. Item, *Cur diversis in hominum moribus æ temporibus eadem sæpe contingant, eaque homines in senectute videant, quæ jam olim a pueris, aut ex libris didicerant, aut ab avis acceperant*, 127.

Quæstuarii naturæ contrarii, et formicis ignobiliores atque insipientiores, 28.

R

Radice ejusdem cur diversa germina, 125, 126, 127.

Ratio et mens, 47, 48, 49.

Religio et pietas sunt regni basis, 9.

Resurrectio. Quid de ea sentiat Synesius, 219.

Rex liberum et ingenuum sermonem magni facere debet, 2. Unde laudandus, 4. Leges ei pro moribus esse debent, 6. Quomodo securus et tutus ab insidiis esse possit, 15. Rex a tyranno quid differat, 5, 6. Deum imitari debet, 8, 20, 50. Rex sui esse debet, 10, 11. Quomodo se gerere debeat erga propinquos et amicos, 11, 12. Et cum militibus versari, 12, 15, 14, 21. Omnibus se exponat, 20. Laborem non detrectet, 15. Imago Dei est, 8. Non debet abditus esse, 14, 15. Mimos et id genus hominum submoveat, 15. Quæ virtutes ei potissimum convenient, 7, 8, 9. Bellicosus sit et pacificus, 26. Lustret imperium, 27. Tributis suos ne exhauriat, 28. Beneficus sit, 29. Quo gaudet, hoc a plerisque affectatur, 31. Rex pecuniæ appetens multo est institor turpior, 28. Rex providus, quoad divitias, non sibi sed aliis, 105. Regis appellatio sero ab imperatoribus admissa, 19. Regis aures de plerisque celantur, 125. Reges apud Ægyptios dii habebantur, 95. (De rege et regno multa et præclara si desideres, lege Orationem de regno, 1, 2, 3 et seq.)

Regium corpus minime labore tentatur, 12. Regia dignitas divinum inter homines bonum, 19.

Rhetoricæ et poeticæ filii, quales, 1. Rhetorica fucandi lenocinique aptandi ars, 86.

Rostra accipitrum et ibidem cur in templi vestibulis insculpta, 75.

Rubor ob malefacta, modestiæ est, 215.

Rumores de rebus falsis seminans, semimas, et Cotytoneis assecla, 184.

S

Sacerdos. Sacerdotis finis quis, 199. Sacerdotes apud Ægyptios et Hebræos fuere reges, 198, 258. Sacerdotes Ægyptii a ciliis, genis adnascentibus, abhorrebant, 79. Sacerdotibus quid a Synesio commendetur, 167, 168.

Sacerdotii et reipublicæ administratio separata a Deo, 198.

Sacris auctoritatem addit ignoratio, 124.

Sal ammoniacum, 284.

Salsamenta esse qui inficias ierint, 285.

Salutationis formula egregia, 276.

Sapere plurimum, egregia in litteris clausula, 276, 277.

Sapiens quis, ex Pythagora, 128. Sapiens quomodo affectus esse debeat, 249. Anima sicca est, 158. Cum Deo necessitudine quadam conjunctus est, 151. Sapiens spectator mundi curiosus esse non debet, 128. Sapientis cermen in qua positum, 45. Sapientem in magis eum esse

nefas est, qui ne in minimis quidem esse possit, 45. Sapientes varii, 132. Sapientia undequaque comparanda, 274. Sapientiæ vana persuasio imperitiæ annumeratur, 279. Sapientiæ culmen si quis attigerit, meminerit se esse hominem, 44.

Scelerato quid agendum, legatur epist. 44, p. 181, 182, et deinceps.

Scelus blandum, 178.

Schola elætica quæ dicta, 508.

Sciens quis appellandus, 42.

Scientia est mentis digressus, 47.

Scythæ, invasores Ægypti, quomodo expulsi, 116, 117 et seq. Quid de illis dicat Herodotus, 25.

Seditionis auctores, sæpe amplissimi, 24.

Semen divina ratione constat, 70.

Senioris est ad humanitatis officia præire, 278.

Sensus quomodo percipiant, 136. Externi proprie sensus non sunt, 158. Fallaces sunt, 158. Sensus crassissimus et animalis qui, 156.

Sensuum domicilium penes phantasiam, 154.

Sermo rei umbra quædam est, 52.

Servus Dei, qualis esse debeat, 199. Quomodo negotiis domesticis vacare debeat, 199, 200. Sit alienus a ludo, 247.

Servi natura, victoriæ compotes, dominorum hostes sunt, 24.

Siderum figura, 71. Locus et plura alia de eis, 73. Siderum globorumque coelestium in eandem partem redeuntes circuitus quid arguant, 127.

Silenus Bacchi pædagogus, 68, 69. Amabatur a Socrate, 69.

Simiarum natura erga suos fetus, 157.

Simile simili gaudet, 158.

Simulacrorum ars, 150, 151, 152.

Sirenæ cur poetarum probris et maledictis exagitatae, 282.

Socrates ne deciperetur admodum timebat, 52. Poeticæ in carcere studuit, 59. Sapiens sibi non videbatur, cum esset, 57. Quam placidus, 58. Philosophia visus est, 59. Nondum calvus, ad iracundiam quam prociivis, 81. Quomodo inducatur ad amasios suos, 265.

Solis encomium, 155.

Somnia quantam vim habeant, 156. Non esse falsa, 149.

Somniorum portæ duplices, 147.

Sophista quis haberi possit, 55.

Sophistæ cur sic appellati, 36. Hanc appellationem improbat Plato, 56. Duo genera ex Philostrato Lemnio, 55.

Sophroniscus de sua cum Sileno similitudine gloriabatur, 69.

Sortes duæ, 140, 141.

Speculationes et theoremata sunt mentis inferioris officia quædam, 47.

Spei encomium, 147.

Sphingis effigies cur in vestibulis ædium ab Ægyptiis collocata, et cuius rei symbolum habeatur, 7, 10.

Spiritus quam versatilis, 152.

Spiritus malignus quomodo phantasiam subeat, 142.

Stellarum nulla crinita; et quis earum locus, 75.

Stolidi, stulti, ac rudes etiam in curia admittuntur tanquam munus, 15.

Studiorum disparitas progredientes disjungit, 91.

Suadæ in litteris aculeus, 275.

Suffragia apud Ægyptios quomodo lata, 95. Favore corumpuntur, 158.

Superstitio, quomodo a pietate differat, 212.

Supplicationum usus apud Ægyptios, 121.

Supplici quando habenda reverentia, 185.

Synesius legatus ad imperatorem missus, 1, 2. Libertatis amans, 56. Ingeniosus, 61, 62. Calvus erat, 65, 67. Venationi deditus, 66. Quæ vita ejus, 194, 195, 247. Uxorem relinquere detrectat, 248. Resurrectionem non probat, 219. Cynegetica scripsit, 239, 290.

Syrorum luxus, 175.

T

Temperantiæ virtus male a quibusdam intellecta, 49.

Tempestatis descriptio, 163, 164.

Thebæ Ægypti metropolis, 117. Quot ejus portæ, 120.

Themistocles ab Atheniensibus laudatus, 251.

Theodori memoria quam grata Synesio, 174.

Theodosius imperator quomodo ad imperium evectus, 5. Tyrannos duos expugnat, 5. Gotthis debellatis pepercit, 25.

Theologos sativos nulla fabularum prodigia finxerunt, 52.

Theopania mysteria, 70.

Thoas Andronici scelerati socius pari cum eo poen:

damnatur, 203. Maleficia ejus perstringuntur, 224, 225.
 Thule, quibus fecerit impune mentiendi potestatem, 283.
 Timoris vacuitas maxima, est legum timor, 158.
 Tragoediarum actor ridiculus, qui dicendus, 106.
 Tributis civitates exhaurire, regium non est, 27.
 Tunica lapidea, Homericæ imprecatio, 16.
 Turpitudine imperitia major, 52.
 Typhonis indoles et odium in fratrem, 91 et deinceps.
 Uxor ejus quæ pestis, 105. Luxus ejusdem, 107. In fratrem conjurat et regno ejicit, 107 et seqq. Ægyptum misere habet, 111. Extruditur tandem, 122, 123.
 Tyrannidis occupandæ consilium quomodo suggestum, 107, 108, 10, 1109.
 Tyrannis regiæ dignitati vicina, 6. Regiæ virtutis moribus, 6.
 Tyrannus qui censendus, 6. Mores ei pro legibus, 6.

U

Ulyssis et Polyphemi fabula, 257. Illius industria, ne voluptatibus periret, 178. Quod lucrum ex peregrinatione cepit, 272. Regnare adhuc creditur, 288.
 Umbra nihil aliud quam tenebræ, 75.
 Universi natura totum quoddam est, 127, 132. Illius partes mutua quadam necessitudine copulantur, 132, 133.
 Unnigardæ milites, 502.
 Unum pluribus obsistere, animi pervicacis est, 219.

V

Valetudo, quale bonum, 75.
 Vas aliud inhonoratum, aliud pretiosum, locus super hoc egregius, 192.
 Venationis laus, 286. Inservit ei phantasia, 148.
 Vera dicere, divinum est, 142.
 Verecundiæ commendatio, 3, 213.
 Veritas verborum nobilitas est, 2. Veritas in primis Deo accepta, 250. Bonorum omnium longe divinissimum, 219. Omnibus in propatulo non est, 52. Quibus noceat,

249. Affinis est Deo, et accepta, 249, 250.
 Victoria a quibus expectanda, 120. Non comparatur, nisi deorum auxilio, 116.
 Viduæ honestæ commendatio, 293.
 Vilia cum pretiosis sociari natura non patitur, 67.
 Virtus vitio proxima, 6. Certamen ejus instituendum, 28. Illius est habenda ratio in concedendis dignitatibus, 50, 51. Est ei locus etiam apud barbaros, 111. Non nisi labore paratur, 123. Sæpe secundas res prævenit, 4. Virtus et fortuna an aliquando coeant, 101. Virtutis materia, omnis hominum vita, 106. Virtutis et nequitiae non eadem materies, 166. Virtutes principi necessariae, sed maxime prudentia, 7. Virtutes secundum quosdam tres numero: et quomodo stabiliuntur, 49. De illis præclara nonnulla, 50, 51.
 Vis sine prudentia inutilis, 101. Inter mortales ægre conveniunt, 242.
 Visus cur pilis omnium sensuum maxime vacuus, 68.
 Vita nostra scenicæ actioni similis, 106. Vita et lumen in serie bonorum esse creduntur, 75. Vita secundum mentem, finis hominis, 274. Vita tristitia et acerbitate temperata perutilis est, 387. Vitæ nostræ conditionem non patienter expectare, inscitiae regula est, 107. Vitam superi mortalibus abundat, 128, 131, 337. Vitæ priores, posteriorum sunt præparationes, 137.
 Vitium in naturam transit, 185.
 Voluntas omnium dictorum factorumque radix, 387.
 Voluptas sincera in agendo necessaria, 45.
 Voluptates sunt sirenæ, 282.
 Vomentibus ægre, quid præscribant medici, 257.
 Vulgi cognitio qualis, 131. Vulgo oculus, veritati lux, qui respondeant, 249. Vulgo cum philosophia nihil commune, 249, 274, 279.

X

Xantippa irata non movebatur Socrates, 53.

Z

Zenonis porticus diruta, 190, 272.

INDEX

Rerum insigniorum, quæ in Synesianis notis occurrunt.

Numeri indicantur, ut aiunt, Romani, inter uncas in notis positi.

A

Ἀκμή, quale orationis genus, 16.
 Ἀκρόδρον quid, 28.
 Ἀκρόλουθος, 15.
 Ægyptiorum milites perigrini erant, 59.
 Æones Valentini fuerintne omnes hermaphroditi, 102.
 Æsculapii imagines variæ, 50. Coma ejus eleganter descripta, 50.
 Ἀγρότης quæ vox, 40.
 Ἀγκύλη, 15.
 Alexander Basinopolitanus, 75.
 Ἀληθείαν verbi usus elegans, 16.
 Alumen schistum, 88.
 Ammonius excommunicatus quomodo a Chrysostomo admissus, 76, 77.
 Ἀμφικεφάλου vocis explicatio, 45.
 Ἀμφοριαφόρος, 15.
 Ἀνακαλυπτήριον, Cereris sacra cur ita vocata, 28.
 Anancæum vas, 51.
 Anastasius Synesii frater, 1. Anastasius liberis regendis ab imperatore præpositus, 50.
 Andronicus ab Synesio damnatus, 4.
 Anima quæque sphaerica juxta Platonem, 29. Animarum immortalitatem unde probet Plato, 84.
 Anthemius vir insignis, 79. Ægrotat, 80.
 Ἀπογραφὴ, quid dicatur, 41. Et ἀπογραφὴς, 80.
 Apollonia urbs, 46.
 Aquarii, 15.
 Arcadii imperatoris ortus, 8.
 Ἀρχαίων quodnam elocutionis genus, 16.
 Ariolorum et præstigiatorum capillus, 27.
 Aristenæus collega Honorii, 86.
 Aristippi patria, 1.

Arma decretoria, 40.
 Armentarius Ebredunensis a duobus episcopis ordinatus, 77.
 Ἀρεὶ δὴν quæ vox, 47.
 Artes bono præmio incitantur, 37.
 Arsinoe urbs, 46.
 Asterius notarius, 6.
 Astrææ in terris consortium, 4.
 Asymboli qui, 37.
 Athanasius quidam cum scriba Testamenta adulterabat, 51.
 Atrii partes, 26.
 Aves ἀποδες, 45.
 Augurum familia illustris, 35.
 Augustalis præfectus. Vide Præfectus.
 Aulanæum tributum, 79.
 Aurelianus consul, 4, 6.
 Aurosa arena, 10.
 Aurum coronarium, 7.
 Aurum tyronicum, 79.
 Ausuriani et Austuriani, qui, 89. Eorum excursio, 89.
 Crudelitas, 90.
 Azar mons, et Azari, 49.

B

Bacchus cur dictus πτύσταντος, 27.
 Balagritarum dux, 82.
 Barbarorum nomine qui veniant, 10.
 Bassus consul, 8.
 Battus Lacedæm. Cyrenes conditor, 7.
 Baxeæ, quæ calceamenta, 31.
 Beronice urbs, 46.
 Bibliotheca, qui locus, 26.
 Βλαύτη quid sit, 31.

Boreales populi, 12.
Bravium quid sit, 38.

C

Calendis ipsis præbita spectacula, 31.
Calvi irrideri soliti in conviviis, 24. Cur σελήνια vocabantur, 30.
Calvitii encomium, quale opus, 24.
Cantantium in ecclesia officium, 19.
Cantores cur fabarii appellati, 20.
Καρχηδόνιος sæpe confunditur cum χαλκηδόνιος, 22.
Carinus loco Cari a Synesio acceptus, et de utroque nonnulla, 10.
Carmen a musis in Pelei nuptiis decantatum, 87.
Carneadis patria, 1.
Καταβολή, 17.
Κατάστασις pro concione, sive homilia, 89.
Καταστήναι qui dicantur, 89.
Cathari, 77.
Κεφάλαιον ὁρίων, 17.
Certamina iselastica, 38.
Clearchus consul, 8.
Clepsydra veterum an eadem quæ nostra : et translata ejus appellatio, 20, 21.
Clericis in communione laica duo pœnæ loco inflata, 20.
Κωμαστήρια et κωμασταί quid sint, 29, 30.
Cometem verum sidus qui senserint, 30.
Communione vocabulum quam usitatum, 61.
Communio laica, ratione vagorum clericorum, 76. Communio peregrina quæ vocetur ab antiquis canonibus, 77, 78.
Consularis honos quantus, 86. Consularis palmata. *Vide Toga.*
Consulis et apparitoris antithesis, 54.
Consules duo Orientis et Occidentis, 86.
Convivia in templis apud Ægyptios instructa, 29.
Copadium, 11.
Copides gladii, 84.
Coronæ pineæ sive piceæ, 27. Coronarum aurearum usus, 7. Triumphantium, 7.
Corpora cœlitus labi posse credentes, profani et demones judicandi ex Ammiano, 30.
Cottabus vel Cottabismus, quod ludi genus, et quotuplex, 14, 15. Præmium, 14, 15.
Cotyto, Chiorum dea, 53.
Χρεία quid sit, 17, 18.
Critias tyrannus, 14.
Crocus Cyrenaicus et Centuripinus, 87.
Cybeles sacris molles intererant, 53.
Cyrene quæ civitas et a quo condita, 1.
Cyrene calamitas, 6. Quæ colonia, 7, 8.
Cyrenaici tractus descriptio brevis, 88.
Cyrillus episcopus, 1.

D

Dæmones obscuris et barbaricis vocibus illigari asserit Eusebius, 30.
Damnatorum supplicium, quid de eo sentiant nonnulli, 52.
Danistici teterrimi, 13.
Dardanis, quod oppidum, 58.
Deus triplex juxta Platonem, 29.
Deorum gradus triplex, 36.
Desperatorum mos, 39.
Δημόσιος varie explicatur, 50, 51.
Διηγρήματα sunt acta, 88.
Diei septimi ratio habita frequenter apud veteres, 46.
Diogenis Cynici querela, 13.
Dioscorus Dardanites, 58, 59. Dioscorus excommunicatus, quatenus admissus, 76.
Dioscurius Synesii filius, 3.
Dorii et Phrygii modi discrimen, 23.

E

Ἐπίδορος vocis acceptio, 79.
Ἐπίται quinam iudices apud Athenienses, 19.
Epaminondas qualis vir, 11.
Episcopi in pagis ac vicis non creandi, 56. Nonnulla de eorum constitutione, 56, 57, 58. Et de pœnitentia eorundem, 59. Vagantes qui vocati, 75. Olim uxorati, 83. Episcoporum appellationes aliquot, 58.
Epistolæ Synesii cur maculosæ, 45. Epistolæ verba prima hæc, *Si vales, bene est*, adjiciendi mos antiquus, 87.
Equi Nissæi quam celebres, 5.
Erythros, et de ejus episcopo, 53.
Ἐὐδαίμονια, et εὐτυχία quid sunt, 82.
Eudoxus, deque eo hallucinatio Synesii, 14.
Evoptius Synesii frater, Ptolemaidis episcopus, 1, 3.
Excommunicatio, an lata a metropolitanis in subjectos ceteri clericos, ab iisdem revocari possit, 60.

Exhomologesis quid sit, 61.
Ἐξονυχίζειν quid sit, 21.
Exungulare quid sit, 21.

F

Famigeratores odibiles, 52.
Fatuus et iusulus ac nequam, vuisa mente dictus, 23.
Fœderati sub Constantino et Theodosio, Gothi dicebantur, 12.
Furnarius qui dictus, 13.

G

Galatæ mercatores, 13.
Γελωτοποιοί, qui vocati, 31.
Gothorum in Romanos grassatio, 11, 12.
Gratianus odia contra se militum excitat, 11.
Gubernationis omnium similitudo, 36.

H

Hæredipetæ perstricti eleganter, 51.
Harmonii progenies, 46, 47.
Hectoris coma commendata, adversus Synesium, 33.
Hieronicæ qui, 37.
Homicidæ quatenus a communione rejecti, 72.
Honorii nativitas, 8.
Honorius x et Theodosius vi cons., 1.
Hora decretoria, 40.
Hori bellum adversus Typhonem parentis responsio ad Osirim, 40.
Hypatia cujus filia, quanta ejus doctrina, et quam funestum exitum, 1.

I

Imagines quot et quibus in locis ab antiquis collocatæ, 26.
Imperatoris sui copiam facientis suis similitudo cum die atque sole, 11.
Incarnatio Christi an solis hominibus utilis, 52.
Inversio vocabulorum elegans apud Græcos, 19.
ἱπνός quæ vox, 13.

J

Joannes quidam sceleratus, egregia Synesii ad eum epistola, ut luat aut diluat crimen, 51.

K

Kalendis ipsis præbita spectacula, 31.

L

Lamponianus presbyter excommunicatus, 59, 6.
Lares in cubiculis erant, 26.
Λάτα et λατάγη, 15.
Lecti : de his, eorumque partibus nonnulla, 43, 46.
Lex de non adipiscenda præfectura provinciali in patria, 79.
Liberalitas Alexandriæ in pauperes, 58 et Romæ, 53.
Λιβη pro mari sumitur, 89.
Litterarum inventor, 17.
Λόγος θεῖος quomodo recipiatur in matèria, 27.
Ludendi modus quidam est retinendus, 16.
Ludorum exhibitio quando fiebat, 31.

M

Magia interdicta, 27.
Maleficorum nomine qui veniant, et quæ pœna eorum, 27.
Μάνης quod sigillum, 15.
Manuum impositio. *Vide Impositio.*
Matrimonium Christianorum proprium quod, 3.
Mendicorum sustentatio commendata, 58, 59.
Menelaus fit monachus, 83.
Μικροκέφαλος, 9.
Modulatio varia flectitur, habetque plasma, 23, 62.
Μουσείον pro Bibliotheca, 26, 27.
Mundus et mundi anima, dii duo ex mente Platonis, 29. Cur globosus, 29.
Musæ cur sic appellatæ, 16.

N

Natura non infamanda, 86.
Navigatio periculosa circa lunæ coitum, 48.
Nephtys Typhonis uxor, prima omnium sterilis, 58.
Spectaculis et luxu delectabatur, 38.
Niceteria, 57, 58.
Νοῦν et διάνοιαν quomodo distinguat Plato, 19.

O

Oratio Dominica, loca de ea nonnulla, 9.
Orator virga percuti solitus, ut finem faceret, 21.
Ordinatio clericorum, 77.

P

Palæsbica, 53, 56.
Pandectæ quid sint, 82.
Παράκουσμα quid sit, 18, 19.
Parasitorum prytanea, 37. Vestimenta, 58.

Pascha in quem diem denuntiatur a Synesio, 2. Epistolæ Paschales Theophili patriarchæ, 49.
 Paulus Erythra, 55, 58. Ejusdem et Dioscori Dardaniæ controversia, 58.
 Pectus villosum quid denotet, 23.
 Pelopidas qualis vir, 11.
 Pentapoleos urbes quinque, 46.
 Perdiccæ et Arridæi metus mutuus, 35, 36.
 Peregrini Romanos oppresserunt, 11, 12.
 Περιδείξις, 15.
 Φίλα et φιλικά, 51.
 Philosophorum calceamenta, 31.
 Phoenix : quid de eo scribat Ælianus, 18.
 Φύλαρχος qui dux, 82.
 Pileis utentes citius canescunt, 31.
 Pinocothera an idem quod tablinum, 26.
 Πίτυλον κατασεῖν quid sit, 31.
 Πωλῆται quinam magistratus, 12.
 Πωλητήριον quale forum, 12.
 Pœnitentia publica, 59.
 Pœnitentia juxta mores veteris Ecclesiæ, 60.
 Pœonius Synesii familiaris, 4, 6.
 Præfecturam obire cur in patria non licitum, etiam apud Sinas, 79.
 Præfectus Augustalis, 80, 81, 82.
 Πρατήρ qui lapis, 12.
 Probi imperatoris historia, 24.
 Πρόδρομοι, 56.
 Proseucha Latinis quid, 40.
 Protectorum scholæ, 10.
 Proverbium Græcorum σοφῆσαι τὴν θήραν vel ἀγρὸν, ne legas θύραν, 8. Aliud in eos qui vel inviti de sententia deiciuntur, aut convicti tenentur, 25. Aliud a Dorio ad Phrygium, 25. Aliud ἐρῶς ἀνὴρ, etc., 85.
 Providentia; libri Synesiani de ea figurati sunt, 54.
 Pritanea quæ loca, 37.
 Psaltriæ in comessationibus prohibita, 15.
 Psammetichus. *Lege* Psammenitus, 31.
 Πεδόν quid vocet Theognis, 25.
 Πτερὰ, sive πτερόματα in atriiis quid significant, 26.
 Ptolemæis urbs, 46, 58.
 Puerorum institutio; locus de ea, 23.
 Pulvis aurosus, 10.

R

Reges apud Rom. ex Augurali familia, 35.
 Resurrectio an admissa a Synesio, 2, 3, 4. Resurrectionis mortuorum genus quoddam a Platonis admissum, 84.
 Rhetores, cum philosophis comparati, servorum instar sunt, 19.
 Rhetoricæ genus duplex, 16.
 Ricimer consul, 8, 12.
 Romani imperii eversio unde manarit, 11, 12.
 Rosa fragrantior fiet, si alia juxta serantur, 42.
 Rubor in juvenibus, virtutis est color, 8.

S

Sabbati observatio, 48.
 Sacerdotes quondam pilis erasis, nisi in funeribus, 28.
 Sacerdotes comastæ apud Ægyptios, 29, 30.
 Sacrilegii reis vix peregrina communio concedebatur, 78.
 Sapiens contemplator est universitatis, 42.
 Saraceni Julianum adorant, 7.
 Saracenorum duces qui dicti, 82.
 Scholæ exceptorum, 55.
 Scholasticorum nomine quos appellet Synesius, 84.
 Σαμποδίσκος, 13.

Scripta sua unumquemque fallunt, 44.
 Scriptor illustrior, varietate lectionum et mendis plurimum refertus, 43.
 Scyllæ saxa, 47.
 Scytharum nomine quinam intellecti, 11, 12.
 Σαῦτος quid sit, 27.
 Sententia nullam auctoritatem habet, si damnandus damnat, 81.
 Sileni gestamen scutica, 27.
 Simonides prætor, 8. Simonidis cum Hierone familiaritas celebris, 52.
 Solem condere quid sit, 18.
 Solox quid dicatur, 25.
 Sphæra et sphærica ab Ægyptiis culta, 30.
 Spicæ non mutilatæ partes, 28.
 Sportulæ vox discutitur, 37.
 Στασιῶται apud Platonem qui dicantur, 23.
 Stilicho consul, 6.
 Στόμα διαίρειν, quid sit, 20.
 Stratonice Synesii soror, 1.
 Structor apud Juvenalem qui dictus, 15.
 Subadjuvum quid vocet Justinianus, 88.
 Suffragia. De suffragiis in creatione episcop., 56.
 Συμφωνία et σύμφωνον, quid, 47.
 Synesii vita et scripta. (*Hæc operibus sunt præmissa*). Ejus oratio *De regno* ad quem habita; nonnulla de ejus legatione; audacia ejusdem apud principem. *Vide in Monito ad orat. De regno*. Depravatus ejus locus restituitur, 50. Alius, 86.

T

Tablinum et tabula quid apud Latinos, 6.
 Ταύχαιρα quæ civitas, 46.
 Taurus qualis vir, 34.
 Ταράχη quid, 10, 11.
 Theodosii, duobus debellatis tyrannis, obitus, 5, 8.
 Theon mathematicus insignis, 1.
 Theophilus patriarcha Alexandrinus nuptiis Synesii præfuit, 1, 3. Ἀννηστίας sancienda auctor post Chrysostomi mortem, 28. Ejus libellus de paschate, 49. Quæ negotia commiserit Synesio, 55. Ejusdem cum Chrysostomo inimicitia, 55.
 Theramenes cicutam bibere jussus, 14.
 Thoantis insomnium, 80. Plura de eo, 80.
 Thrasymachus Calchedonius erat non Carthaginensis, 22. Argumentis oppressus, 25.
 Τηρεῖσθαι et τηρεῖν, 22.
 τί quando cum interrogatione, et contra legendum, 19.
 Togæ pictæ, sive consularis palmatæ usus, 9.
 Τραπεζοποῖός, 13.
 Tributi impositio juxta Seleucidam, et quinam ab eo immunes, 7.
 Trichedipna, 37, 38.
 Typho. *Lege* notas ad lib. n, 40, 41, etc.

U

Ursus præfectus, 7.
 Uxores ducere quatenus clericis licitum apud Græcos, 83.

V

Vacantini qui dicti, 75, 76.
 Valentini Romani imp. interitus, 11.
 Vectigalium magistratus apud Athenienses, 12.
 Veterum codicum et scriptorum lectio e re litteraria est, 86.
 Viatici appellatio quid apud Patres, 66.
 Victoriam homini optime parato tribuens suam Deo gloriam detrahit, 40.
 Villositas quid arguat, 23.

INDEX AUCTORUM.

Qui in notis ad Synesium citantur, illustrantur, emendantur.

A

Ælianus de Epaminonda fallitur, 11. De Phœnice locus, 18. Citatur, 22, 27. De vulturibus, 29. Citatur, 35, 44.
 Æschylus, 28.
 Αἰθριός, 30.

Alcinous, 29.
 Alemannus, N., 86.
 Ambrosius, 38, 44.
 Ammianus, 11, 12, 34, 39, 89.
 Anianus, 37.
 Apuleius, 20, 24, 27, 28, 31, 33.
 Aratus, 41.

Arati Schol. Latinus, 41.
 Aristides, 16.
 Aristophanes, 12, 14, 16, 21, 22, 23, 38.
 Aristophanis Scholiastes, 12. Peccat in Aristotelem, 58. Citatur, 45.
 Aristoteles, 8 *vassim* 13, 16, 18.

19 *passim*; 20, 23, 23 *bis*, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 38, 49.
 Arrianus, 17, 21, 22, 39, 49, 88.
 Arnobius, 26, 32, 33, 44.
 Artemidorus, 31.
 Asterius, 10, 12, 31.
 Athenæus, 13, 14, 15, 49, 52.
 Athenagoras, 47.
 Auctor lib. *De mundo*, 36 *bis*.
 Augustinus, 9, 13, 18, 46, 53, 59, 78.
 Aurelius Victor, 11, 13.
B
 Basilius, 9.
 Balsamo, 57, 58, 59, 76, 83.
 Budæus, 58.
C
 Callimachus, 18.
 Callistratus, 50.
 Camerarius, 9.
 Canon, *Cantantes*, 19.
 Canon apostol., 75, 76.
 Casaubonus, 31, 37.
 Cassiodorus, 8, 10, 34, 35, 49, 79.
 Cedrenus, 22, 84.
 Chrysostomus (S.), 8, 9, 10, 12, 57, 59, 46, 76, 84.
 Cicero, 14, 16, 29 *bis*, 44, 53, 54, 84, 85.
 Claudianus, 8, 12, 32, 34.
 Clemens Alexand., 7, 9, 17, 18, 22, 23, 29, 31, 33 *bis*, 34, 35 *bis*, 44.
 Codex Theod., 7, 80, 81.
 Codinus, 32.
 Collumella, 23.
 Concil. Antiochen., 75.
 Concil. Arausic., 59.
 Concil. Arelat., 56, 57.
 Concil. Chalcedon., 58, 59.
 Concil. Carthag., 56, 57, 59.
 Concil. Constant., 58.
 Concil. Ephes., 1, 58.
 Concil. Gall., 79.
 Concil. Ilerdense, 78.
 Concil. Laodic., 56, 57, 76.
 Concil. Liptinense, 77.
 Concil. Neocæs., 59.
 Concil. Nicænum, 56, 57, 76.
 Concil. Regense, 57, 77.
 Concil. Sardic., 56.
 Concil. Vernense, 75.
 Corippus, 10.
 Cornarius arguitur, 13, 18. Citatur, 51. Peccat in voce *βλαβή*, *ibid*, et *λείπων*, 34.
 Cornelius nepos, 10.
 Cujacius, 80.
 Curtius, 7, 32, 84.
D
 Demosthenes, 31, 41, 50.
 Didymus, 42.
 Dio Nicæus, 31.
 Dionysius (S.), 36.
 Dionys. Alexand., 44.
 Dionysius Exiguus, 76.
 Dioscoridis locus de croco Cyrenai-
 co emaculatur, 86. Citatur, 88.
E
 Ecclesiasticus, 46.
 Ennodius, 41.
 Epictetus, 37, 39 *bis*.
 Epiphanius, 83.
 Erasmi conjectura de invidia pro
 gloria non probatur, 86.
 Etymologicon, 45 *ter*.
 Evagrius quid de Synesio dicat,
 2, 5.
 Euripides Phœn., 14, 42.
 Eusebius, 14, 15, 22, 30 *bis*, 51, 53,
 83, 89.
 Eustratius, 41.
 Eutropius, 11, 54.

F
 Felix papa, 76.
 Festus, 13, 23.
 Fronto in Geoponicis, 23.
G
 Galenus, 18, 19.
 Gellius, 7, 52.
 Gregoras arguitur, 9.
 Greg. Nazianzenus, 8, 27, 31, 34,
 46, 48, 53.
 Greg. Nyssenus, 9, 51, 52.
 Glossæ Isidori, 47.
 Glossarium vetus, 11, 13, 23, 31, 41,
 47.
H
 Harpocration, 39, 41, 89.
 Heliodorus, 23, 27, 30, 40, 83.
 Heraclius, 16.
 Hermogenes, 17.
 Herodotus, 8, 13, 25, 28, 29, 31, 32,
 52, 54, 88, 89.
 Hesiodus, 56, 51.
 Hesychius, 13, 14, 20, 21, 23. Corri-
 gitur, 28. Citatur, 28, 31. Corrigitur,
 31. Citatur, 33, 40, 44.
 Hieremias, 83.
 Hierocles, 51.
 Hieronymus *De orat. Dom.* 9. *De*
parentalib. 46. *Contra Lucif.* 59. *Con-*
tra Vig., 83. *De scriptor.* 84. *Ad Sal-*
vianam, 83.
 Hippocrates, 84.
 Hoeschelius, 75.
 Homerus, 23, 50, 33, 33, 88.
 Horatius, 18, 59.
 Hyginus, 30.
I
 Innocentius I., 57.
 Iornandes, 12, 13.
 Isidorus, 20, 33, 49.
 Isidorus Pelusiota corrigitur, 8.
 Citatur, 83, 84 *bis*, 87.
J
 Josephus, 40.
 Jovius Monachus, 10.
 Junius, 47, 82.
 Justinus historicus, 23, 54.
 Juvenalis, 13, 22, 29, 33, 37.
L
 Laertius, 8, 9, 19, 28, 29, 32, 84.
 Lampridius, 10.
 Latinus Pacatus, 9, 11, 13.
 Leo Magnus, 59.
 Lipsius, 40.
 Livius, 54.
 Lucianus, 17, 20, 23, 50, 52, 59.
 Lycophron, 33.
 Lysias, 83.
M
 Macrobius, 36.
 Marcellinus, 34.
 Martialis, 19, 23.
 Maximus Tyrius, 16, 31, 42.
 Meursius, 79, 88.
N
 Nicephorus historicus, 2, 5, 50, 84.
 Notitia Orient., 47, 53, 83, 88.
O
 Optatus Milevitanus, 59.
 Origenes, 47, 52, 59.
 Orosius, 34.
 Orpheus, 16.
 Ovidius, 28, 30.
P
 Paulus diaconus, 22.
 Pausanias, 30.
 Petronius, 11, 21, 24 *ter*, 26. *De-*
pravatus ejus locus, 41.
 Phavorinus, 31, 45.

Philo, 53.
 Philostratus, 13, 16, 23, 24.
 Photius, 2, 7, 19, 24, 46.
 Pindarus, 34.
 Plato, 7, 8, 9 *passim*, 17, 18, 19 *bis*,
 21 *bis*, 22 *sexies*, 23 *bis*, 25 *bis*, 27,
 29 *bis*, 32, 34, 35, 36 *bis*, 37, 38, 51,
 81, 82, 84.
 Plautus, 12, 13, 15, 21 *bis*, 27, 31,
 38, 39.
 Plinius, 7, 12, 20, 26, 32, 33, 46, 49,
 87.
 Plotinus, 53.
 Plutarchus, 10, 11, 18, 24, 25, 27,
 28, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 42, 44, 47,
 54, 90.
 Pollux corrigitur, 11. Citatur, 14,
 19, 25, 31, 44, 47, 56.
 Pratum spirituale, 4.
 Proclus, 29.
 Procopius. Restituitur ei vox, 12.
 Citatur, 12, 15, 58.
 Prosper, 34.
 Ptolemæus, 47, 49.
Q
 Quintilianus, 44.
R
 Rambam, 47.
 Rosweidus, 84.
 Ruellius, 18.
 Rufinus, 44.
S
 Seneca, 30, 40, 86, 87.
 Sidonius, 12, 39.
 Sophocles, 47.
 Sophoclis scholiastes, 47.
 Socrates, 8, 11, 34, 50 *ter*, 76, 79.
 Refellitur, 83.
 Sozomenus, 34, 50, 51, 76.
 Stephanus, 46.
 Strabo, 7, 12, 32, 33, 39, 46, 47,
 51.
 Suidas in voce *τιμώρη* mendosus, 11.
 Quid apud eum *σάβαινα*, 12. *Σαίματος*,
 item, 13. Citatur, 14. Arguitur in vo-
 ce *ἱερων*, 19. Citatur, 20, 27, 32, 38,
 40, 45, 50, 83, 88.
 Symmachus, 13, 37.
T
 Tacitus, 53.
 Talmudica digesta, 47.
 Terentius, 79.
 Tertullianus, 3, 10, 46. Citatur,
 84.
 Themistius, 7, 13, 16, 17, 18, 21,
 22, 37, 41.
 Theodoretus, 9, 14, 88.
 Theognis, 17, 25, 87.
 Theophrastus, 19, 31.
 Thucydides, 13, 30, 33, 36.
U
 Ulpianus Demosth. interpres argui-
 tur, 51.
V
 Valerius Maximus, 23, 32.
 Valla, 33.
 Varro, 28.
 Virgilius, 18, 30.
 Vitruvius, 26, 50.
X
 Xenophon, 8, 14, 23, 27, 28, 30, 41,
 44, 49, 52.
Z
 Zeno Veron., 46.
 Zonaras, 32, 57, 58, 59, 62, 76, 83,
 84.
 Zozimus, 34.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

THEODORUS MOPSUESTENUS.

Præfatio.	9
Commentatio historica et theologica de Theodori vita et scriptis.	11
PARS PRIOR. — De Theodori vita.	11
PARS POSTERIOR. — De Theodori scriptis.	22
CAPUT PRIMUM. — De duobus libris argumenti hermeneutici.	25
CAP. II. — De commentariis in libros Veteris Testamenti.	27
A. — Commentarius in Psalmos.	27
B. — Commentarii in libros Veteris Testamenti historicos.	34
C. — Commentarii in prophetas.	40
D. — Commentarii in Jobum, Ecclesiasten et Canticum canticorum.	46
CAP. I.I. — De Commentariis in libros Novi Testamenti.	47
A. — Commentarii in Evangelia.	49
B. — Commentarii in Acta apostolorum et Epistolas.	52
CAP. IV. — De scriptis dogmaticis.	55
A. — De incarnatione libri quindecim.	55
B. — Libri contra Eunomium.	60
C. — De Spiritu sancto libri.	62
D. — De Apollinario et ejus hæresi liber.	62
E. — Libri de miraculis.	64
F. — Contra magiam Persicam libri tres.	64
G. — De perfectione regiminis.	65
I. — Libri mystici.	71
K. — Epistolæ.	72
CAP. V. — De scriptis argumenti practici.	72
A. — Liber de sacerdotio.	72
B. — Liber ad monachos.	72
C. — Oratio de legislatione.	73
D. — Liber ad baptizandos.	73
E. — Liturgia.	75
Diatriba de Theodori.	77
COMMENTARIUS IN XII PROPHETAS MINORES.	105
Præfatio Ang. Maii.	105
Præfatio altera ejusdem Maii.	119
Commentarius in Oseam prophetam.	123
Commentarius in Joelem prophetam.	211
Commentarius in prophetam Amosum.	242
Commentarius in Abdiam.	305
Commentarius in Jonam.	318
Commentarius in Michæam.	346
Commentarius in Nahumum.	398
Commentarius in Habacueum.	425
Commentarius in Sophoniam.	450
Commentarius in Aggæum.	474
Commentarius in Zachariam.	494
Commentarius in Malachiam.	598
Fragmenta in Genesin.	633
Expositio in psalmos.	647
Expositio in Jobum.	698
Expositio in Canticum canticorum.	699
COMMENTARIUS IN NOVUM TESTAMENTUM.	702
Præfatio.	702
Fragmenta commentarii in Evangelium Matthæi.	703
Fragmenta in Marcum.	714
Fragmenta in Lucam.	715
Fragmenta in Joannem.	727
Fragmentum in Acta apostolorum.	786
Fragmenta in Epistolam Pauli ad Romanos.	787
Fragmenta in Epistolam I ad Corinthios.	878
Fragmenta in Epistolam II ad Corinthios.	894
Fragmenta in Epistolam ad Galatas.	898
Fragmenta in Epistolam ad Ephesios.	911
Fragmenta in Epistolam ad Philippenses.	922
Fragmenta in Epistolam ad Colossenses.	926
Fragmenta in Epistolam I ad Thessalonicenses.	931
Fragmenta in Epistolam II ad Thessalonicenses.	934
Fragmenta in Epistolam I ad Timotheum.	953

Fragmenta in Epistolam II ad Timotheum.	946
Fragmenta in Epistolam ad Titum.	947
Fragmenta in Epistolam ad Philemonem.	950
Fragmenta in Epistolam ad Hebræos.	951
FRAGMENTA DOGMATICA.	969
Ex libris de Incarnatione Filii Dei.	969
Ex libris contra Apollinarianum.	993
Ex libro contra Eunomium.	1001
De Apollinario et ejus hæresi.	1002
Ex libro contra defensores peccati originalis.	1003
Ex tertio decimo libro codicis mystici.	1011
Ex Theodori Epistola II ad Artemium Alexandr.	1011
Ex ejusdem Epistola ad Domnum.	1012
Ex libro ad baptizandos.	1014
Exemplum expositionis Symboli depravati.	1015

SYNESIUS EPISCOPUS PTOLEMAIDIS.

Notitia historica.	1022
Notitia litteraria.	1026
Testimonia veterum.	1042
De Hypatia Alexandrina Synesii magistra.	1047
Epistola nuncupatoria Hadriani Turnebi.	1047
Notitia codicum manuscriptorum.	1050
Monitum in Orationem de regno.	1050
ORATIO DE REGNO, ad Arcadium imperat.	1054
Monitum in libellum de Dione.	1107
DE DIONE, ex Philostrato.	1110
DIO SYNESII, vel de ipsius vitæ instituto.	1111
CALVITII ENCOMIUM.	1167
LIBER DE PROVIDENTIA.	1213
LIBER DE INSOMNIIS.	1282
EPISTOLÆ.	1322
Epistola prima. — Nicandro.	1322
Epist. II. — Joanni.	1323
Epist. III. — Fratri.	1324
Epist. IV. — Eidem.	1327
Epist. V. — Sacerdotibus.	1342
Epist. VI. — Any시오.	1343
Epist. VII. — Theodoro et sorori.	1346
Epist. VIII. — Fratri.	1346
Epist. IX. — Theophilo archiepiscopo.	1346
Epist. X. — Philosophiæ magistræ Hypatiæ.	1347
Epist. XI. — Presbyteris.	1347
Epist. XII. — Cyrillo.	1350
Epist. XIII. — Petro presbytero.	1350
Epist. XIV. — Any시오.	1350
Epist. XV. — Philosophæ magistræ.	1351
Epist. XVI. — Eidem.	1351
Epist. XVII. — Heliodoro.	1351
Epist. XVIII. — Fratri.	1354
Epist. XIX. — Herodi et Martyrio.	1354
Epist. XX. — Diogeni.	1354
Epist. XXI. — Duci.	1354
Epist. XXII. — Anastasio.	1355
Epist. XXIII. — Diogeni.	1355
Epist. XXIV. — Simplicio.	1355
Epist. XXV. — Heliodoro.	1355
Epist. XXVI. — Troilo.	1355
Epist. XXVII. — Constanti.	1358
Epist. XXVIII. — Simplicio.	1358
Epist. XXIX. — Pentadio Augustali.	1358
Epist. XXX. — Eidem.	1358
Epist. XXXI. — Aureliano.	1359
Epist. XXXII. — Fratri.	1359
Epist. XXXIII. — Philosophæ.	1362
Epist. XXXIV. — Aureliano.	1362
Epist. XXXV. — Fratri.	1362
Epist. XXXVI. — Eidem.	1362
Epist. XXXVII. — Any시오.	1363
Epist. XXXVIII. — Aureliano.	1363
Epist. XXXIX. — Fratri.	1363
Epist. XL. — Uranio.	1363
Epist. XLI. — Sodali.	1366
Epist. XLII. — Cledonio.	1366

Epist. XLIII. — Anastasio.	1366	Epist. CXIV. — Eidem.	1495
Epist. XLIV. — Joanni.	1366	Epist. CXV. — Theodoro medico.	1495
Epist. XLV. — Olympio.	1374	Epist. CXVI. — Auxentio.	1495
Epist. XLVI. — Anastasio.	1374	Epist. CXVII. — Heliodoro.	1498
Epist. XLVII. — Theotimo.	1375	Epist. CXVIII. — Troilo.	1498
Epist. XLVIII. — Pylæmeni.	1375	Epist. CXIX. — Eidem.	1498
Epist. XLIX. — Theotimo.	1378	Epist. CXX. — Fratri.	1499
Epist. L. — Fratri.	1378	Epist. CXXI. — Anastasio hydrocometæ.	1499
Epist. LI. — Eidem.	1379	Epist. CXXII. — Fratri.	1502
Epist. LII. — Eidem.	1379	Epist. CXXIII. — Troilo.	1503
Epist. LIII. — Eidem.	1379	Epist. CXXIV. — Philosophæ magistræ.	1503
Epist. LIV. — Eidem.	1382	Epist. CXXV. — Fratri.	1503
Epist. LV. — Eidem.	1382	Epist. CXXVI. — Asclepiodoto.	1506
Epist. LVI. — Eidem.	1382	Epist. CXXVII. — Fratri.	1507
Epist. LVII. — Adversus Andronicum.	1383	Epist. CXXVIII. — Ad episcopum episcopatu pulsum	
Epist. LVIII. — Ad episcopos.	1399	quod Arij doctrinæ acquiescere noluerat.	1507
Epist. LIX. — Anysio.	1403	Epist. CXXIX. — Pylæmeni.	1510
Epist. LX. — Auxentio.	1403	Epist. CXXX. — Simplicio.	1511
Epist. LXI. — Pylæmeni.	1403	Epist. CXXXI. — Pylæmeni.	1514
Epist. LXII. — Duci.	1406	Epist. CXXXII. — Fratri.	1515
Epist. LXIII. — Joanni.	1407	Epist. CXXXIII. — Olympio.	1518
Epist. LXIV. — Eidem.	1407	Epist. CXXXIV. — Pylæmeni.	1522
Epist. LXV. — Fratri.	1407	Epist. CXXXV. — Fratri.	1523
Epist. LXVI. — Theophilo.	1407	Epist. CXXXVI. — Eidem.	1523
Epist. LXVII. — Eidem.	1411	Epist. CXXXVII. — Herculiano.	1526
Epist. LXVIII. — Eidem.	1431	Epist. CXXXVIII. — Eidem.	1527
Epist. LXIX. — Eidem.	1434	Epist. CXXXIX. — Eidem.	1530
Epist. LXX. — Proclo.	1434	Epist. CXL. — Eidem.	1534
Epist. LXXI. — Pylæmeni.	1434	Epist. CXLI. — Eidem.	1534
Epist. LXXII. — Episcopis.	1434	Epist. CXLII. — Eidem.	1535
Epist. LXXIII. — Troilo.	1438	Epist. CXLIII. — Eidem.	1538
Epist. LXXIV. — Pylæmeni.	1439	Epist. CXLIV. — Eidem.	1539
Epist. LXXV. — Nicandro.	1442	Epist. CXLV. — Eidem.	1539
Epist. LXXVI. — Theophilo.	1442	Epist. CXLVI. — Joanni.	1542
Epist. LXXVII. — Anysio.	1442	Epist. CXLVII. — Olympio.	1543
Epist. LXXVIII. — Eidem.	1443	Epist. CXLVIII. — Eidem.	1550
Epist. LXXIX. — Anastasio.	1443	Epist. CXLIX. — Pylæmeni.	1550
Epist. LXXX. — Theophilo.	1451	Epist. CL. — Eidem.	1551
Epist. LXXXI. — Philosophæ magistræ.	1451	Epist. CLI. — Eidem.	1551
Epist. LXXXII. — Fratri.	1454	Epist. CLII. — Eidem.	1551
Epist. LXXXIII. — Chrysæ.	1454	Epist. CLIII. — Philosophæ magistræ.	1554
Epist. LXXXIV. — Fratri.	1454	Epist. CLIV. — Domitiano scholastico.	1558
Epist. LXXXV. — Eidem.	1454	Epist. CLV. — Eidem.	1558
Epist. LXXXVI. — Eidem.	1455	Epist. CLVI. — Ad quemdam familiarium.	1559
Epist. LXXXVII. — Pylæmeni.	1455	HOMILIE.	1562
Epist. LXXXVIII. — Fratri.	1455	Homilia I.	1562
Epist. LXXXIX. — Theophilo.	1455	Homilia II.	1563
Epist. XC. — Troilo.	1458	CATASTASIS.	1566
Epist. XCI. — Fratri.	1458	CONSTITUTIO SYNESII.	1574
Epist. XCII. — Hesychio.	1458	SERMO DE DONO ASTROLABII.	1578
Epist. XCIII. — Anysio.	1458	HYMNI.	1587
Epist. XCIV. — Fratri.	1459	Hymnus I.	1587
Epist. XCV. — Olympio.	1463	Hymnus II.	1591
Epist. XCVI. — Eidem.	1466	Hymnus III.	1593
Epist. XCVII. — Eidem.	1466	Hymnus IV.	1601
Epist. XCVIII. — Eidem.	1467	Hymnus V.	1607
Epist. XCIX. — Pylæmeni.	1467	Hymnus VI.	1610
Epist. C. — Eidem.	1470	Hymnus VII.	1611
Epist. CI. — Eidem.	1471	Hymnus VIII.	1611
Epist. CII. — Eidem.	1474	Hymnus IX.	1614
Epist. CIII. — Eidem.	1478	Hymnus X.	1615
Epist. CIV. — Fratri.	1482		
Epist. CV. — Eidem.	1490		
Epist. CVI. — Eidem.	1490		
Epist. CVII. — Eidem.	1490		
Epist. CVIII. — Eidem.	1490		
Epist. CIX. — Eidem.	1491		
Epist. CX. — Eidem.	1491		
Epist. CXI. — Troilo.	1494		
Epist. CXII. — Eidem.	1494		
Epist. CXIII. — Fratri.	1494		
		S. ARSENIUS EREMITA.	
		Notitia.	1615
		DOCTRINA ET EXHORTATIO.	1618
		APOPTHEGMATA (memorantur tantum).	1622
		AD NOMICUM TENTATOREM.	1622
		NOTÆ ad Encomium calvitii.	1525
		Indices.	1753

FINIS TOMI SEXAGESIMI SEXTI.

Synesius

Synesii Ptolemaidis in Libyca Pentapoli episcopi opera ... editore
Dronysio Petanio

Paris 1859

4 P.gr.c. 18-66

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10800793-2